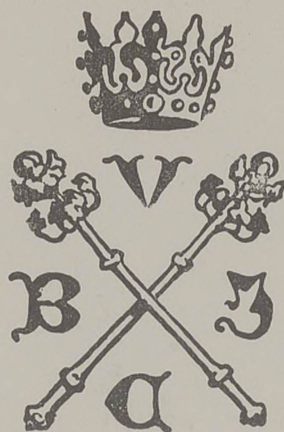

SŁOWNIK

JĘZYKA POLSKIEGO

ułożony pod redakcją

JANA KARŁOWICZA, ADAMA KRYŃSKIEGO

i

WŁADYSŁAWA NIEDŹWIEDZKIEGO

Zeszyt 1

WARSZAWA
Nakładem prenumeratorów
W Drukarni E. Lubowskiego i S-ki
Szpitalna Nr. 10
1898

SŁOWNIK JĘZYKA POLSKIEGO

SŁOWNIK
JĘZYKA POLSKIEGO

ułożony pod redakcją

JANA KARŁOWICZA, ADAMA KRYŃSKIEGO
i
WŁADYSŁAWA NIEDŹWIEDZKIEGO

TOM I

A—G

WARSZAWA
Nakładem prenumeratorów
W drukarni E. Lubowskiego i S-ki
Szpitalna, 10
1900

Дозволено Цензурою,
Варшава, 28 декабря 1899 года.

SŁOWNIK
JĘZYKA POLSKIEGO

ułożony pod redakcją

JANA KARŁOWICZA, ADAMA KRYŃSKIEGO
i
WŁADYSŁAWA NIEDŹWIEDZKIEGO

Zeszyt 1

WARSZAWA
Nakładem prenumeratorów
W Drukarni E. Lubowskiego i S-ki
Szpitalna Nr. 10.
1898.

Дозволено Цензурою,
Варшава, 18 Іюля 1898 г.

ALMAE MATRI CRACOVIENSI

MCCCC—MDCCCC.

TYMCZASOWY SPIS SKRÓCEŃ *).

a) wyrazy:

a. = albo
Ags. = anglosaski.
an. = analogja i t. d.
anat. = anatomiczny.
Ang. = angielski.
antr. = antropologiczny.
apt. = aptekarski.
Ar. = aryjski, indoeuropejski.
Arab. = arabski
astr. = astronomiczny.
bart. = bartniczy.
bed. = bednarski.
bil. = bilardowy.
blach. = blacharski.
Blg. = bulgarski.
blm. = bez liczby mnogiej.
blp. = bez liczby pojedyńczej.
bł. = błędnie.
bot. = botaniczny.
Brs. = białoruski.
bud. = budowniczy.
chem. = chemiczny.
Chiń. = chiński.
Chor. = chorwacki.
cieś. = ciesielski.
Clt. = celtycki.
cukier. = cukierniczy.
cukr. = cukrowniczy.
Cyg. = cygański.
cz. = czasownik, słowo
czcion. = czcionkarski.
Czes. = czeski.
częstot. = słowo częstotliwe.
częś. = częściej.
daw. = dawny, dawniej.
dent. = dentystyczny.
Dlż. = dolnołużycki.
dnm. = dolnoniemiecki.
dok. = słowo dokonane.
dom. = domyśla się.
dosł. = dosłownie.
druc. = druciarski.
druk. = drukarski.
dziec. = dziecięcy.
Dźwn. = dźwiękonaśladowczy, onomatopeiczny.
ekon. = ekonomiczny.
elektrot. = elektrotechniczny.
embr. = embrjologiczny.
farb. = farbiarski.
fecht. = fechtunkowy.
fil. = filozoficzny.
fiz. = fizyczny.
fizj. = fizjologiczny.
fl. = flisacki.
fortep. = fortepianistowski.
fot. = fotograficzny.
Fr. = francuski.
garb. = garbarski.
gie. = gieograficzny.
gieol. = gieologiczny.
gim. = gimnastyczny.
Głż. = górnołużycki.
gm. = gminny.
Gnm. = górnoniemiecki.
gorz. = gorzelniczy.
Got. = gocki, gotycki.
gór. = górniczy.
Gr. = grecki.
gram. = gramatyczny.
haf. = hafciarski.
han. = handlowy.
Hb. = hebrajski.
hist. = histologiczny.
Hl. = holenderski.
Hp. = hiszpański.
hut. = hutniczy.
im. = imiesłów.
in. = inaczej.
intr. = introligatorski.
inż. = inżynierski.
ir. = ironiczny.
jęz. = jezykoznawczy.
jub. = jubilerski.
kam. = kamieniarski.
karc. = karciarski.
kip. = kiperski.
kol. = kolejowy.
koń. = koniarski.
kość. = kościelny, teologiczny.
kuch. = kucharski.
kuśn. = kuśnierski.
lek. = lekarski.
lekc. = lekceważący.
lep. = lepiej.
leśn. = leśniczy.
licz. = liczebnik.
Lit. = litewski.
lm. = liczba mnoga
lp. = liczba pojedyńcza.
lpd. = liczba podwójna
Łć. = łaciński.
Łt. = łotewski.
m. = rodzaj męski
Mal. = malajski.
malar. = malarski.
mat. = matematyczny
mech. = mechaniczny
men. = menniczy.
mier. = mierniczy.
min. = mineralogiczny (i krystalograficzny, petrograficzny).
mł. = młynarski.
mor. = morski, marynarski
mul. = mularski.
muz. = muzyczny.
myd. = mydlarski.
myśl. = myśliwski.
Ngr. = nowogrecki.
ni. = rodzaj nijaki.
nied. = niedokonany.

*) Skrócenia, przybywające odtąd, podawać będziemy na okładkach zeszytów.

niek. = niekiedy.
nieod. = nieodmienny
nieos. = nieosobowy.
Nm. = niemiecki.
Now. = w nowszych czasach dowolnie utworzony.
noż. = nożowniczy.
ogr. = ogrodniczy.
org. = organmistrzowski.
Orm. = ormiański.
os. = osoba.
osn. = osnowa (temat, źródłosłów).
p. = patrz.
pal. = paleontologiczny.
Pg. — portugalski.
piecz. = pieczętarski.
piek. = piekarski.
piern. = piernikarski.
piesz. = pieszczotliwy
piw. = piwowarski.
pń. = pień (pierwiastek).
poch = pochodny, pochodzi.
poet. = poetycki.
pog. = pogardliwy.
Pol. = polski.
por. = porównaj.
posp. = pospolity, nieliteracki.
pouf. = poufały.
pow. = powoźniczy.
powr. = powroźniczy
późń. = późniejszy.
pp. = przypadek.
praw. = prawniczy.
prow. = prowincjonalny
Prs. = perski.
Prz. = przysłowie.
przeć. = pojęcie przeciwne.
przen. = przenośnie.
przyi. = przyimek.
przym. = przymiotnik.
przyrod. = przyrodniczy.
przys. = przysłówek.
Pśń. = pieśń.
pusz. = puszkarski.
ret. = retoryczny.
ręk. = rękawiczniczy.
rodz. = rodzaj (gramatyczny).
rol. = rolniczy.
Ros. = rosyjski.
rozk. = rozkazujący.
rub. = rubaszny.
Rum. = rumuński.
ryb. = rybacki.
rz. = rzeczownik.
rzem. = rzemieślniczy.
rzeź. = rzeźniczy.
rzeźb. = rzeźbiarski.
s. = staro—.
S. Irl. = staro-irlandzki.
Skd. = skandynawski.
Skr. = sanskrycki.
słd. = słoworód.
sł. lud. = słoworód ludowy (nowotwór, analogizm).
Sł. = słowiański.
Słc. = słowacki.
Słń. = słowieński.
sp. = spójnik.
Srb. = serbski.
st. n. = stopień najwyższy.
stol. = stolarski.
st. r. = stopień równy.
st. w. = stopień wyższy.
szczeg. = szczególnie.
szczot. = szczotkarski.
szew. = szewcki.
szwed. = szwedzki.
ś. = się.
ślus. = ślusarski.
Śr. = średniowieczny.
Śr. Grn. = średniowieczno górnoniemiecki.
Śr. Łć. = średniowieczno-łaciński
tap. = tapicerski.
Tat. = tatarski.
teatr. = teatralny.
tech. = technologiczny.
tel. = telegraficzny.
tkac. = tkacki.
tok. = tokarski.
Tur. = turecki.
ucz. = uczniowski.
Ukr. = ukraiński.
Ur. = uralsko-altajski.
w. = wykrzyknik.
wet = weterynarski.
Węg. = węgierski.
węgl. = węglarski.
wiośl. = wioślarski.
wł. = imię własne.
Włos. = włoski.
woj. = wojskowy.
z. = zaimek.
zag. = zagadka.
zam. = zamiast.
zap. = zapewne.
zb. = zbiorowy.
Zd. = zendzki.
zdń. = zduński.
zdr. = zdrobniały.
zeg. = zegarmistrzowski.
zgr. = zgrubiały.
zł. = złodziejski.
zn. = znaczenie, w znaczeniu.
zool. = zoologiczny.
ż. = rodzaj żeński.
żart. = żartobliwy.
† staropolski.
! wyraz, którego unikać należy.
× mało używany lub nieużywany.
[ ] gwarowy.
< > uwaga o pochodzeniu wyrazu.

b) autorowie i źródła.

Alb. = Albertus z wojny.
Alber. = Jan Albertrandi.
An. = Władysław Ludwik Anczyc.
And. = Antoni Andrzejowski.
Ant. = Karol Antoniewicz.
Ask. = Szymon Askenazy.
Asn. = Adam Asnyk.
Auszp. = Kazimierz Auszpurgier.
Bach. = Feliks Bachowski.
Balc. = Oswald Balcer
Bał. = Michał Bałucki.
Ban. = Jerzy Samuel Bandtke.
Ban. W. = Wincenty Bandtke.
Bar. = Sadok Barącz.
Bardz. = Jan Alan Bardziński.
Bart. = Juljan Bartoszewicz.
Bądz. = Antoni Bądzkiewicz
B. B. = Biblja Brzeska.
Beł. = Stanisław Bełza.

Bełc. = Adam Bełcikowski.
Bent. = Feliks Bentkowski.
Berw. = Ryszard Berwinski.
B. G. = Biblja Gdańska.
Biał. = Marcin Białobocki.
Białob. = Marcin Białobrzeski.
Biel. = Tomasz Bielawski.
Biel. M. = Marcin Bielski.
Bies. = Biesiady Baltyzera.
Big. = Henryk Biegelejsen.
Birk. = Fabjan Birkowski.
Bliż. = Józef Bliziński.
Błaż. = Marcin Błażowski.
Bob. = Michał Bobrzyński.
Bog. = Józef Jerzy Boguski.
Bogar. = Bogarodzica.
Bog. = Władysław Bogusławski.
Boh. = Franciszek Bohomolec.
Bratk. = Daniel Bratkowski.
Brk. = Aleksander Brückner.
Brodz. = Kazimierz Brodziński.
Brud. = Zygmunt Brudecki.
B. Sz. = Biblja Szaroszpatacka
Bud. = Szymon Budny.
Bukar. = Pamiętniki Bukara.
Byk. = Piotr Jaksa Bykowski.
Bz. = Abraham Bzowski.
Chęć. = Jan Chęciński.
Chełch. = Henryk Chełchowski
Chełm. = Zygmunt Chełmicki.
Chł. = Kazimierz Chłędowski.
Chm. = Piotr Chmielowski.
Chm. B. = Benedykt Chmielowski.
Chodk. = Karol Chodkiewicz.
Chodź. = Ignacy Chodźko.
Chr. = Wojciech Chrościński.
Chrząsz. = Pamiętniki Chrząszczewskiego
Chwal. = Stanisław Chwalczewski.
Cz. = Tadeusz Czacki.
Czahr. = Adam Czahrowski.
Czart. A. = Adam Czartoryski G. Z. P.
Czer. = Rafał Józef Czerwiakowski.
Czern. = Gustaw Czernicki.
Cziach. = Piotr Cziachowski.
Dar. = Adam Darowski.
Dar. J. = Jan Darowski.
Dąb. = Ignacy Dąbrowski.
Dek. = Jan Dekan.
Deo. = Deotyma (Jadwiga Łuszczewska).
Dęb. = Władysław Michał Dębicki.
Dęb. L. = Ludwik hr. Dębicki.
Dm. = Franciszek Ksawery Dmochowski.
Dor. = Krzysztof Dorohostajski.
Drz. = Pamiętniki Drzewieckiego.
Dub. = Piotr Dubiński.
Dudz. = Michał Dudziński.
Dyak. = Mikołaj Dyakowski.
Dyg. = Adolf Dygasiński.
Dział. = Tytus Działyński.
Dzierz. = Józef Dzierzkowski.
Dzw. = Jan Dzwonowski.
Ejs. = Marcin Ejssymont.
Es. = Esteja.
Est. = Ewaryst Estkowski.
Ext. = Exterus (Godlewska).
Fal. = Krzysztof Falissowski.
Falib. = Krzysztof Franciszek Falibogowski.
Fel. = Alojzy Feliński.
Fort. = Fortuny i cnoty różność.
Fred. A. = Aleksander Fredro.
Fred. M. = Maksymiljan Fredro.
Fur. = Stefan Furman.
Gac. = Józef Gacki.
Gał. = Jędrzej Gałka z Dobczyna.
Garcz. = Stefan Garczyński.
Gasz. = Konstanty Gaszyński.
Gaw. = Marjan Gawalewicz.
Gawiń. = Jan Gawiński.
Gers. = Wojciech Gerson.
Gill. = Agaton Giller.
Gil. = Paweł Gilowski.
Gl. = Zygmunt Gloger.
Glicz. = Erazm Gliczner.
Gliń. = Kazimierz Gliński.
Gliń. J. = Józef Gliński.
Goł. = Łukasz Gołębiowski.
Gom. = Wiktor Gomulicki.
Gosł. = Stanisław Gosławski.
Gost. = Anzelm Gostomski.
Gostk. = Wojciech Gostkowski.
Gosz. = Seweryn Goszczyński.
Górn. = Łukasz Górnicki.
Górs. = Konstanty Górski.
Grab. = Ambroży Grabowski.
Greg. = Jan Kanty Gregorowicz.
Groch. = Stanisław Grochowski.
Grod. = Jan Grodwagner.
Groic. = Bartłomiej Groicki.
Grudz. = Stanisław Grudziński.
Grusz. = Artur Gruszecki.
Grz. = Stanisław Grzebski.
Haj. = Hajota (Helena Janina Boguska).
Haur = Jakób Kazimierz Haur.
Hel. = Zygmunt Antoni Helcel.
Herb. = Jan Herburt.
Hil. = Ojciec Hilarjon (Falęcki).
Hof. = Klementyna z Tańskich Hoffmanowa.
Holew. = Władysław Holewiński.
Hoł. = Hołowiński Ignacy.
Hrb. = Benedykt Herbest.
H. Tr. = Historja Trojańska (z r. 1563).
Hube = Michał Jan Hube.
Hul. = Benedykt Hulewicz.
Ins. c. l. = Instruktarz celny litewski.
Jabł. = Jan Jabłonowski.
Jag. = Stanisław Serafin Jagodyński.
Jak. J. = Józef Jakubowski.
Jak. W. = Wojciech Jakubowski.
Jan. = Jan Januszowski.
Jar. = Feliks Paweł Jarocki.
Jaroch. = Kazimierz Jarochowski.
Jaś. = Jan Nepomucen Jaśkowski.
Jez. = Franciszek Jezierski.
Jeż = Teodor Tomasz Jeż (Zygmunt Miłkowski).
Jeżow. = Władysław Stanisław Jeżowski.
Jord. = Jordan (Juljan Wieniawski).
Jun. = Klemens Junosza (Szaniawski).
Jund. = Bonifacy Jundziłł.
Kaczk. = Zygmunt Kaczkowski.
Kal. = Walerjan Kalinka.
Kalic. = Bernard Kalicki.
Kam. = Jan Nepomucen Kamiński.
Kant. = Kantyczki.
Karł. = Jan Karłowicz.
Karnk. = Stanisław Karnkowski.
Karp. = Franciszek Karpiński.
Kasp. = Jan Kasprowicz.
Kasz. = Kazimierz Kaszewski.
Kat. G. = Katechizm Gdański.
Kąc. = Walenty Kącki.
Kęt. = Kętrzyński Wojciech.
K. G. = Kancjonał Gdański.
Kir. = Adam Honory Kirkor.
Kirch. = Henryk Kircheim.

Kisz. = Leon Kiszka.
Klecz. = Stanisław Kleczewski.
Kln. = Antoni Kalina.
Klon. = Sebastjan Fabjan Klonowicz
Kluk = Krzysztof Kluk.
Kłok. = Hieronim Kłokocki.
Km. = Achacy Kmita.
Kn. = Grzegorz Knapski.
Kniaź. = Franciszek Dyonizy Kniaźnin.
Koch. W. = Wespazjan Kochowski.
Koch. J. = Jędrzej Kochanowski.
Kochan. = Jan Kochanowski.
Kolb. = Oskar Kolberg.
Kołak. = Stanisław Kołakowski
Kołł. = Hugo Kołłątaj.
Kon. = Marja Konopnicka.
Kop. = Izydor Kopernicki.
Kopcz. = Onufry Kopczyński.
Kor. = Wincenty Korotyński.
Korcz. = Wit Korczewski.
Korz. = Józef Korzeniowski.
Kos. = Wincenty Kosiakiewicz.
Koss. = Józef Kossakowski.
Kosz. = Stanisław Koszutski.
Kot. = Józef Kotarbiński.
Kow. = Zofja Kowerska.
Kozł. Stanisław Kozłowski.
Kram. = Stanisław Kramsztyk.
Kras. = Ignacy Krasicki.
Kras. A. = Adam Stanisław Krasiński.
Krasiń. = Zygmunt Krasiński.
Krasz. = Józef Ignacy Kraszewski.
Krasz. K. = Kajetan Kraszewski.
Kraus. = Aleksander Kraushar.
Krech = Adam Krechowiecki.
Krem. = Józef Kremer.
Krum. = J. Krumłowski.
Krup. = Jędrzej Krupiński.
Krzem. = Stanisław Krzemiński.
Krzyw. = Ludwik Krzywicki.
Kub. = Ludwik Kubala.
Kucz. = Walenty Kuczborski.
Kul. = Jan Alojzy Kulesza.
Kulicz. = Adam Kuliczkowski.
Kulig. = Mateusz Ignacy Kuligowski.
Kźm. = Kajetan Koźmian.
L. = Samuel Bogumił Linde.
Lach. = Sebastjan Lachowski.
Lam = Jan Lam.
Lange = Antoni Lange.
Lat. = Latos Jan.
Len. = Teofil Lenartowicz.
Leon. = Leonard z Urzędowa.
Leop. = Jan Leopolita.
Leszcz. = Stanisław Leszczyński.
Leszcz. S. = Samuel Leszczyński.
Li. = Jan Libicki.
Lib. = Karol Libelt.
Lub. = Edward Lubowski.
Lubom. = Stanisław Herakljusz Lubomirski.
Łab. = Hieronim Łabęcki.
Ład. = Remigjusz Ładowski.
Łag. = Stosław Łaguna.
Łączn. = Jakób Łącznowski.
Łęcz. = Jan Łęczycki.
Łoś = Wincenty Łoś.
Łoź. = Walery Łoziński.
Łs. = Józef Franciszek Łęski.
Mag. = Antoni Magier.
Mal. = Mikołaj Malinowski.
Malcz. = Antoni Malczewski.
Mał. = Antoni Małecki.
Mas. = Tomasz Masalski.
Mat. = Marcin Matuszewicz.
Mącz. = Jan Mączyński.
Mell. = Zofja Mellerowa.
Meniń. = Franciszek Meniński.
Mias. = Kacper Miaskowski.
Mick. = Adam Mickiewicz.
Mikl. = Miklosicz.
Min. = Józef Epifani Minasowicz.
Mir. = Mirjam (Zenon Przesmycki).
Ml. = Mleczko.
Mochn. = Maurycy Mochnacki.
Mor. = Hieronim Morsztyn.
Mor. A. = Andrzej Morsztyn.
Moracz. = Jędrzej Moraczewski.
Moraw. = Franciszek Morawski.
Mor. T. = Teodor Morawski.
Morz. = Walerja Morzkowska.
Mur. = Murmelius.
Mym. = Franciszek Mymer.
Nagł. = Antoni Nagłowski.
Nagur. = Ignacy Nagurczewski.
Nałk. = Wacław Nałkowski.
Nar. = Adam Naruszewicz.
Nen. = Leon Nencki.
Niem. = Juljan Niemcewicz.
Nies. = Kacper Niesiecki.
Now. = Maksymiljan Nowicki.
Ochoc. = Pamiętniki Jana Duklana Ochockiego.
Ochor. = Juljan Ochorowicz.
Ocz. = Wojciech Oczko.
Od. = Antoni Edward Odyniec.
Ol. = Władysław Olendzki.
Oliz. = Tomasz Olizarowski.
Op. = Baltazar Opeć.
Opal. = Krzysztof Opaliński.
Orzech. = Stanisław Orzechowski.
Orzesz. = Eliza Orzeszkowa.
Os. = Ludwik Osiński.
Os. J. = Józef Osiński.
Oss. = Józef Ossoliński.
Ossol. = Jerzy Ossoliński.
Ost. = Ostoja (Józefa Sawicka).
Ostr. = Teodor Ostrowski.
Ośw. = Stanisław Oświecim.
Otw. = Erazm Otwinowski.
Papr. = Bartosz Paprocki.
Papr. F. = Franciszek Paprocki.
Pas. = Jan Chryzostom Pasek.
Paszk. = Marcin Paszkowski.
Paw. = Adolf Pawiński.
Pawl. = Stanisław Pawlicki.
P. cheł. = Prawo chełmińskie.
Perz. = Ludwik Perzyna.
Petr. = Sebastjan Petrycy.
Piek. = Franciszek Piekosiński.
Pilch. = Dawid Pilchowski.
Pim. = Pimin Euzebjusz (Piotr Mohyła)
Pir. = Grzegorz Piramowicz.
P. Koch. = Piotr Kochanowski.
Podcz. = Karol Podczaszyński.
Pot. = Wacław Potocki.
Proch. = Antoni Prochaska.
Prot. = Jan Protasewicz.
Prus = Prus (Aleksander Głowacki).
Przyb. = Jacek Przybylski.
Przybor. = Walery Przyborowski.
P. Sand. = Pieśni Sandomierzanina.
Ps. flor. = Psałterz florjański.
Radz. = Michał Radziwiłł.
Rej = Mikołaj Rej.
Remb. = Aleksander Rembowski.

Reym. = Władysław Stanisław Reymont.
Rod. = Rodoć (Mikołaj Biernacki).
Rodz. = Marja Rodziewiczówna.
Rog. = Józef Rogosz.
Rogal. = Józef Rogaliński.
Rol. = Antoni Rolle.
Rom. = Mieczysław Romanowski.
Rost. = Józef Rostafiński.
Rul. = Józef Rulikowski.
Ryb. = Maciej Rybiński.
Ryb. J. = Jan Rybiński.
Rys. = Salomon Rysiński.
Rzew. = Henryk Rzewuski.
Rzew. W. = Wacław Rzewuski.
Rzęt. = Stanisław Rzętkowski.
Sak. = Kasjan Sakowicz.
Sar. = Stanisław Sarnicki.
Sarn. = Zygmunt Sarnecki.
Sekl. = Jan Seklucjan.
Sew. = Sewer (Ignacy Maciejowski).
Sęp = Mikołaj Sęp Szarzyński.
Siem. = Lucjan Siemieński.
Sien. = Marcin Siennik.
Sienk. = Henryk Sienkiewicz.
Skar. = Piotr Skarga.
Skarb. = Fryderyk Skarbek.
Skrzet. = Wincenty Skrzetuski.
Słow. = Juljusz Słowacki.
Sm. = Stanisław Smolka.
Smol. = Władysław Smoleński.
Smotr. = Melecjusz Smotrycki.
Sol. = Stanisław Solski.
Sow. = Leonard Sowiński.
Spas. = Włodzimierz Spasowicz.
Spicz. = Hieronim Spiczyński.
Star. = Szymon Starowolski.
Stasz. = Staszyc Stanisław.
St. Aug. = Stanisław August Poniatowski.
Steb. = Ignacy Stebelski.
Stęcz. = Bogusz Zygmunt Stęczyński.
St. lit. = Statut litewski.
Str. = Henryk Struve.
Stryjk. = Maciej Stryjkowski.
Sul. = Sulima (Walery Przyborowski).
Susz. = Remigjusz Suszycki.
Syk. = Erazm Sykst.
Syr. = Szymon Syreński.
Syrok. = Władysław Syrokomla.
Sz. = Szczerbicz Paweł.
Szaj. = Karol Szajnocha.
Szuj. = Józef Szujski.
Szym. = Józef Szymanowski.
Szymon. = Szymon Szymonowicz Bendoński.
Szym. z Ł. = Szymon z Łowicza.
Ślesz. = Sebastjan Śleszkowski.
Śniad. = Jan Śniadecki.
Święt. = Aleksander Świętochowski.
Tacz. = Władysław Taczanowski.
Tarn. = Stanisław Tarnowski.
Tarn. J. = Jan Tarnowski.
Tat. = Lucjan Tatomir.
Teof. = Ks. Szymon Teofil.
Tet. = Kazimierz Tetmajer.
T. K. = Tadeusz Korzon.
Toł. = Adam Tołoczko.
Tomk. = Stanisław Tomkowicz.
Torz. = Józef Torzewski.
Tremb. = Stanisław Trembecki.
Troc. = Michał Abraham Troc.
Trzyc. = Jędrzej Trzycieski.
Tuch. = Jan Tucholczyk.
Tw. = Samuel Twardowski.
Tworz. = Marcin Tworzydło (Marcin Łaszcz).
Uj. = Kornel Ujejski.
Urs. = Jan Ursynus.
Urzęd. = Marcin z Urzędowa.
Ust. = O ustanowieniu i upadku konstytucji.
Ustrz. = Andrzej Ustrzycki.
W. = Jakób Waga.
Wad. = Józef Wadowski.
Warg. = Andrzej Wargocki.
Wej. = Aleksander Wejnert.
Wer. = Józef Wereszczyński.
Węg. = Kajetan Węgierski.
Wil. = Paulina Wilkońska.
Wilcz. = Albert Wilczyński.
Wilk. = August Wilkoński.
Wiszn. = Michał Wiszniewski.
Wit. = Stefan Witwicki.
Włod. = Ignacy Włodek.
Wor. = Jan Paweł Woronicz.
Wójc. = Kazimierz Władysław Wójcicki.
Wr. = Walenty Wróbel.
Wuj. = Jakób Wujek.
Wyb. = Józef Wybicki.
Wybr. = Pamiętniki Wybranowskiego.
Wyrw. = Karol Wyrwicz.
Wys. = Szymon Wysocki.
Vol. = Volumina legum.
Zab. = Ignacy Zaborowski.
Zabł. = Franciszek Zabłocki.
Zach. = Jan Zacharjasiewicz.
Zag. = Włodzimierz Zagórski.
Zal. = Bohdan Zaleski.
Zał. = Andrzej Załuski.
Zap. = Gabrjela Zapolska.
Zaw. = Teodor Zawacki.
Zawil. = Roman Zawiliński.
Zbyl. = Piotr Zbylitowski.
Zbyl. A. = Andrzej Zbylitowski.
Zim. = Bartłomiej Zimorowicz.
Zwr. M. = Zwrócenie Mathyasza z Podola.
Zigr. = Jan Zigrovius.
Żarn. = Grzegorz z Żarnowca.
Żebr. = Jakób Żebrowski.
Żegl. = Arnolf Żeglicki.
Żm. = Narcyza Żmichowska.
Żółk. = Stanisław Żółkiewski.

Wykaz i objaśnienie pni (pierwiastków), które są przytaczane w Słowniku przy poszczególnych wyrazach swojskich, ukaże się na końcu dzieła.

Spis skróceń

a) *Wyrazy:*

a. = albo.
Ags. = anglosaski.
Ameryk. = amerykański.
an. = analogja, analogicznie, analogiczny.
anat. = anatomiczny.
Ang. = angielski.
antr. = antropologiczny.
apt. = aptekarski.
Ar. = aryjski, indoeuropejski.
Arab. = arabski.
arch. = archeologiczny.
astr. = astronomiczny.
Azjat. = azjatycki.
bakt. = bakterjologiczny.
bart. = bartniczy.
bed. = bednarski.
Belg. = belgijski.
bil. = bilardowy.
biol. = biologiczny.
blach. = blacharski.
Blg. = bulgarski.
blm. = bez liczby mnogiej.
blp. = bez liczby pojedyńczej.
bł. = błędnie.
bot. = botaniczny.
Brs. = białoruski.
bud. = budowniczy.
bur. = bursztyniarski.
chem. = chemiczny.
Chiń. = chiński.
Chor. = chorwacki.
cieś. = ciesielski.
Clt. = celtycki.
cukier. = cukierniczy.
cukr. = cukrowniczy.
Cyg. = cygański.
cyk. = cyklistowski.
cz. = czasownik, słowo.
czcion. = czcionkarski.
Czes. = czeski.
częstot. = słowo częstotliwe.
częś. = częściej.
daw. = dawny, dawniej.
dent. = dentystyczny.
Dłż. = dolnołużycki.
Dnm. = dolnoniemiecki.
dok. = słowo dokonane.
dom. = domyśla się.
dosł. = dosłownie.
druc. = druciarski.
druk. = drukarski.
Duńs. = duński.
dziec. = dziecięcy.
Dźwn. = dźwiękonaśladowczy, onomatopeiczny.

Dżagatajs. = dżagatajski.
ekon. = ekonomiczny.
elektrot. = elektrotechniczny.
embr. = embrjologiczny.
farb. = farbiarski.
fecht. = fechtunkowy.
fil. = filozoficzny.
fiz. = fizyczny.
fizj. = fizjologiczny.
fl. = flisacki.
fortep. = fortepjanistowski.
fot. = fotograficzny.
Fr. = francuski.
garb. = garbarski.
garn. = garncarski.
gie. = gieograficzny.
gieol. = gieologiczny.
gim. = gimnastyczny.
Głż. = górnołużycki.
gm. = gminny.
Gnm. = górnoniemiecki.
gorz. = gorzelniczy.
Got. = gocki, gotycki.
gór. = górniczy.
Gr. = grecki.
gram. = gramatyczny.
haf. = hafciarski.
han. = handlowy.
Hb. = hebrajski.
her. = heraldyczny.
hist. = histologiczny.
Hl. = holenderski.
Hp. = hiszpański.
hut. = hutniczy.
im. = imiesłów.
in. = inaczej.
intr. = introligatorski.
inż. = inżynierski.
ir. = ironiczny.
Japońs. = japoński.
jęz. = językoznawczy.
jub. = jubilerski.
kam. = kamieniarski.
karc. = karciarski.
kip. = kiperski.
kol. = kolejowy.
koń. = koniarski.
kość. = kościelny, teologiczny.
kuch. = kucharski.
kuśn. = kuśnierski.
lek. = lekarski.
lekc. = lekceważący.
lep. = lepiej.
leśn. = leśniczy.

licz. = liczebnik.
Lit. = litewski.
lm. = liczba mnoga.
lp. = liczba pojedyńcza.
lpd. = liczba podwójna.
Łć. = łaciński.
Łt. = łotewski.
m. = rodzaj męski.
Mal. = malajski.
malar. = malarski.
mat. = matematyczny.
mech. = mechaniczny.
Meksyk. = meksykański.
men. = menniczy.
mier. = mierniczy.
min. = mineralogiczny (i krystalograficzny, petrograficzny).
mł. = młynarski.
Mongol. = mongolski.
mor. = morski, marynarski
Moraw. = morawski.
mul. = mularski.
muz. = muzyczny.
myd. = mydlarski.
myśl. = myśliwski.
Ngr. = nowogrecki.
ni. = rodzaj nijaki.
nied. = niedokonany.
niek. = niekiedy.
nieod. = nieodmienny.
nieos. = nieosobowy.
Nm. = niemiecki.
Now. = w nowszych czasach dowolnie utworzony.
noż. = nożowniczy.
ogr. = ogrodniczy.
okrzyk. = okrzykowy, wykrzyknikowy.
org. = organmistrzowski.
Orm. = ormiański.
os. = osoba.
osn. = osnowa (temat, źródłosłów)
p. = patrz.
pal. = paleontologiczny.
Pg. = portugalski.
piecz. = pieczętarski.
piek. = piekarski.
piern. = piernikarski.
piesz. = pieszczotliwy.
piw. = piwowarski.
pń. = pień (pierwiastek).
poch. = pochodny, pochodzi·
poet. = poetycki.
pog. = pogardliwy.
Pol. = polski.
por. .= porównaj.
posp = pospolity, nieliteracki
pouf. = poufały.
pow. = powoźniczy.
powr. = powroźniczy.
późń. = późniejszy.
pp. = przypadek.
praw. = prawniczy.
prow. = prowincjonalny.
Prs. = perski.
Prz. = przysłowie.
przeć. = pojęcie przeciwne.
przen. = przenośnie.
przyi. = przyimek.
przym. = przymiotnik.
przyrod. = przyrodniczy.
przys. = przysłówek.
Pśń. = pieśń.
pusz. = puszkarski.
ret. = retoryczny.
ręk. = rękawiczniczy.
rodz. = rodzaj (gramatyczny).
rol. = rolniczy.
Ros. = rosyjski.
rozk. = rozkazujący.
rub. = rubaszny.
Rum. = rumuński.
ryb. = rybacki.
rz. = rzeczownik.
rzem. = rzemieślniczy.
rzeź. = rzeźniczy.
rzeźb. = rzeźbiarski.
s. = staro-
S. Irl. = staro-irlandzki.
Skd. = skandynawski.
Skr. = sanskrycki.
Sł. = słowiański.
Słc. = słowacki.
słd. = słoworód.
sł. lud. = słoworód ludowy (nowotwór, analogizm).
Słń. = słowieński.
sp. = spójnik.
Srb. = serbski.
st. n. = stopień najwyższy.
stol. = stolarski.
st. r. = stopień równy.
st. w. = stopień wyższy.
szczeg. = szczególnie.
szczot. = szczotkarski.
szew. = szewcki.
Szwed. = szwedzki.
ś. = się.
ślus. = ślusarski.
Śr. = średniowieczny.
Śr. Grn. = średniowieczno-górnoniemiecki
Śr. Łć. = średniowieczno-łaciński.
tap. = tapicerski.
Tat. = tatarski.
teatr. = teatralny.
tech. = technologiczny.
tel. = telegraficzny.
tkac. = tkacki.
tok. =tokarski.
Tur. = turecki.
ucz. = uczniowski.
Ukr. = ukraiński.
Ur. = uralsko-altajski.
w. = wykrzyknik.
wet. = weterynarski.
Węg. = węgierski.
węgl. = węglarski.
wiośl. = wioślarski.
wł. = imię własne.
Włos. = włoski.
wog. = wogóle.
woj. = wojskowy.
wym. = wymawia się.
z. = zaimek.
zag. = zagadka.
zam. = zamiast
zap. = zapewne.
zb. = zbiorowy.
Zd. = zendzki.
zdń. = zduński.
zdr. = zdrobniały.
zeg. = zegarmistrzowski.
zgr. = zgrubiały.
zł. = złodziejski.
zn. = znaczenie, w znaczeniu.

zool. = zoologiczny.
ż. = rodzaj żeński.
żart. = żartobliwy.
Żyd. = żydowski.
† staropolski.
! wyraz, którego unikać należy.
>< mało używany.
[ ] gwarowy.
< > uwaga o pochodzeniu wyrazu.
* domniemana postać wyrazu.

b) Autorowie i źródła:

Abg. = Abgar Sołtan (Michał Abgarowicz).
Abr. = Władysław Abraham.
Ad. = Samuel Adalberg.
Alb. = Albertus z wojny.
Alber. = Jan Albertrandi.
An. = Władysław Ludwik Anczyc.
And. = Antoni Andrzejowski.
And. z Kobyl. = Andrzej z Kobylina.
Ant. = Karol Antoniewicz.
Ask. = Szymon Askenazy.
Asn. = Adam Asnyk.
Auszp. = Kazimierz Auszpurgier.
Bach. = Feliks Bachowski.
Balc. = Oswald Balcer.
Bals. = Kacper Balsam.
Bał. = Michał Bałucki.
Ban. = Jerzy Samuel Bandtke.
Ban. W. = Wincenty Bandtke.
Bar. = Sadok Barącz.
Bardz. = Jan Alan Bardziński.
Bart. = Juljan Bartoszewicz.
Baz. = Cyprjan Bazylik.
Bądz. = Antoni Bądzkiewicz.
B. B. = Biblja Brzeska.
Beł. = Stanisław Bełza.
Bełc. = Adam Bełcikowski.
Bent. = Feliks Bentkowski.
Bern. = Feliks Bernatowicz.
Berw. = Ryszard Berwiński.
B. G. = Biblja Gdańska.
Biał. = Marcin Białobocki.
Białob. = Marcin Białobrzeski.
Biel. = Tomasz Bielawski.
Biel. J. = Joachim Bielski.
Biel. M. = Marcin Bielski.
Biel. P. = Piotr Bieliński.
Bies. = Biesiady Baltyzera.
Big. = Henryk Biegeleisen.
Birk. = Fabjan Birkowski.
Bliź. = Józef Bliziński.
Błaż. = Marcin Błażowski.
Bob. = Michał Bobrzyński.
Bobr. = Florjan Bobrowski.
Bodz. = Bodzantowicz (Kajetan Suffczyński).
Bog. = Józef Jerzy Boguski.
Bogar. = Bogarodzica.
Bog. W. = Władysław Bogusławski.
Bog. Woj. = Wojciech Bogusławski.
Boh. = Franciszek Bohomolec.
Boh. J. = Jan Bohomolec.
Boh. K. = Ksawery Bohusz.
Bost. = F. Bostel.
Boż. = Bożydar (Edmund Bogdanowicz).
Bratk. = Daniel Bratkowski.
Brk. = Aleksander Brückner.
Brodz. = Kazimierz Brodziński.
Bron. = Marcin Broniowski.
Brud. = Zygmunt Brudecki.
B. Sz. = Biblja Szaroszpatacka.
Bud. = Szymon Budny.
Bud. B. = Bieniasz Budny.
Buk. = Zofja Bukowiecka.
Bukar = Pamiętniki Bukara.
Byk. = Piotr Jaksa Bykowski.
Bz. = Abraham Bzowski.
Cham. = Ksawery Chamiec.
Chełch. = Henryk Chełchowski.
Chełm. = Zygmunt Chełmicki.
Chęć. = Jan Chęciński.
Chleb. = Bronisław Chlebowski.
Chł. = Kazimierz Chłędowski.
Chm. = Piotr Chmielowski.
Chm. B. = Benedykt Chmielowski.
Choc. = Józef Chociszewski.
Chodk. = Karol Chodkiewicz.
Chodk. A. = Aleksander Chodkiewicz.
Chodź. = Ignacy Chodźko.
Choiń. = Teodor Jeske Choiński.
Chr. = Wojciech Chróściński.
Chrząsz. = Pamiętniki Chrząszczewskiego.
Chwal. = Stanisław Chwalczewski.
Ciek. = Piotr Ciekliński.
Cieszk. = August Cieszkowski.
Cyg. = Mateusz Cygański.
Cz. = Tadeusz Czacki.
Czahr. = Adam Czahrowski.
Czajk. = Michał Czajkowski.
Czart. A. = Adam Czartoryski G. Z. P.
Czer. = Rafał Józef Czerwiakowski.
Czerm. = Czermak Wiktor.
Czern. = Gustaw Czernicki.
Cziach. = Piotr Cziachowski.
Czoł. = Aleksander Czołowski.
Ćwik. = Ludwik Ćwikliński.
Dambr. = Samuel Dambrowski.
Dar. = Adam Darowski.
Darow. = Aleksander Weryha Darowski
Das. = Wacław Dasypodius.
Dąb. = Ignacy Dąbrowski.
Dek. = Jan Dekan.
Deo. = Deotyma (Jadwiga Łuszczewska).
Derd. = Hieronim Derdowski.
Dęb. L. = Ludwik hr. Dębicki.
Dęboł. = Wojciech Dębołęcki.
Djar. gr. = Djarjusz sejmu grodzieńskiego 1784
Dm. = Franciszek Ksawery Dmochowski.
Dmusz. = Ludwik Adam Dmuszewski.
Dobrz. = Stanisław Dobrzański.
Donim. = Antoni Donimirski.
Dor. = Krzysztof Dorohostajski.
Dow. = Dowód jasnej szkody cudzoziemskich pieniędzy, 1645 r.
Drużb. = Elżbieta Drużbacka.
Drz. = Pamiętniki Drzewieckiego.
Dub. = Piotr Dubiński.
Dub. M. = Marjan Dubiecki.
Dudz. = Michał Dudziński.
Dyak. = Mikołaj Dyakowski.
Dyg. = Adolf Dygasiński.
Dział. = Tytus Działyński.
Dzierz. = Józef Dzierzkowski.
Dzw. = Jan Dzwonowski.
Ejs. = Marcin Ejssymont.
Es. = Esteja.
Est. = Ewaryst Estkowski.
Ew. ś. Mat. = Ewangielja św. Mateusza.
Ext. = Exterus (Godlewska).
Fal. = Krzysztof Falissowski.
Faleń = Felicjan Faleński.
Falib. = Krzysztof Franciszek Falibogowski.
Fel. = Alojzy Feliński.

Fil. = Filozof bez religji (Ksawery Bohusz).
Fin. = Ludwik Finkiel.
Fort. = Fortuny i cnoty różność.
Fred. A. = Aleksander Fredro.
Fred. J. = Jan Aleksander Fredro.
Fred. M. = Maksymiljan Fredro.
Fur. = Stefan Furman.
Gac. = Józef Gacki.
Gał. = Jędrzej Gałka z Dobczyna.
Gam. = Gamaston (Gustaw Kamieński).
Garcz. = Stefan Garczyński.
Gasz. = Konstanty Gaszyński.
Gaw. = Marjan Gawalewicz.
Gawar. = Wincenty Hipolit Gawarecki.
Gawiń. = Jan Gawiński.
Gers. = Wojciech Gerson.
Gill. = Agaton Giller.
Gil. = Paweł Gilowski.
Gl. = Zygmunt Gloger.
Glicz. = Erazm Gliczner.
Gliń. = Kazimierz Gliński.
Gliń. J. = Józef Gliński.
Gocz. = Wojciech Goczałkowski
God. = Cyprjan Godebski.
Gol. = Filip Golański.
Golj. = Krzysztof Goljan.
Goł. = Łukasz Gołębiowski.
Gom. = Wiktor Gomulicki.
Gor. = Antoni Gorecki.
Gosł. = Stanisław Gosławski.
Gost. = Anzelm Gostomski.
Gostk. = Wojciech Gostkowski.
Gosz. = Seweryn Goszczyński.
Górn. = Łukasz Górnicki.
Górs. = Konstanty Górski.
Górs. J. = Jakób Górski.
Grab. = Ambroży Grabowski.
Grab. B. = Bronisław Grabowski.
Grabow. = Sebastjan Grabowiecki.
Greg. = Jan Kanty Gregorowicz.
Greg. K. = Kazimierz Gregorowicz.
Groch. = Stanisław Grochowski.
Grod. = Jan Grodwagner.
Groic. = Bartłomiej Groicki.
Grudz. = Stanisław Grudziński.
Grusz. = Artur Gruszecki.
Grz. = Stanisław Grzebski.
Haj. = Hajota (Helena Janina z Boguskich Szolc-Rogozińska).
Haur. = Jakób Kazimierz Haur.
Hel. = Zygmunt Antoni Helcel.
Henr. = Henrichman.
Herb. = Jan Herburt.
Hil. = Ojciec Hilarjon (Falęcki).
Hist. Aleks. = Historja o żywocie i znamienitych sprawach Aleksandra W.
Hist. w Lan. = Historja w Landzie.
Hist. rzym. = Historje rzymskie.
Hist. uc. = Historja ucieszna.
H. Jana. = Historja prawdziwa księcia finlandzkiego Jana.
Hof. = Klementyna z Tańskich Hoffmanowa.
Holew. = Władysław Holewiński.
Hoł. = Hołowiński Ignacy.
H. Pol. = Herbarz rodzin szlacheckich Królestwa Polskiego.
Hrb. = Benedykt Herbst.
H. Tr. = Historja Trojańska (z r. 1563).
Hube = Michał Jan Hube.
Hube R. = Romuald Hube.
Hul. = Benedykt Hulewicz.
Hylz. = Jan Augustyn Hylzen.
Ins. c. l. = Instruktarz celny litewski.
Iż. = Iżycki.
Jabcz. = Jan Napomucen Jabczyński.
Jabł. = Jan Jabłonowski.
Jag. = Stanisław Serafin Jagodyński.
Jak. J. = Józef Jakubowski.
Jak. W. = Wojciech Jakubowski.
Jan. = Jan Januszowski.
Jan Kaz. = Jan Kazimierz król.
Jancz. = Pamiętniki Janczara Polaka.
Jar. = Feliks Paweł Jarocki.
Jaroch. = Kazimierz Jarochowski.
Jaś. = Jan Nepomucen Jaśkowski.
Jent. — Jentys.
Jez. = Franciszek Jezierski.
Jeż = Teodor Tomasz Jeż (Zygmunt Miłkowski).
Jeżow. = Władysław Stanisław Jeżowski.
Jord. = Jordan (Juljan Wieniawski).
Jun. = Klemens Junosza (Szaniawski).
Jund. = Bonifacy Jundziłł.
Kaczk. = Zygmunt Kaczkowski.
Kal. = Walerjan Kalinka.
Kalic. = Bernard Kalicki.
Kam. = Jan Nepomucen Kamiński.
Kant. = Kantyczki.
Kał. = Jan Karłowicz.
Karnk. = Stanisław Karnkowski.
Karp. = Franciszek Karpiński
Kasp. = Jan Kasprowicz.
Kasz. = Kazimierz Kaszewski.
Kat. G. = Katechizm Gdański.
Kawcz. = Maksymiljan Kawczyński.
Kaz. Gnież. = Kazania Gnieźnieńskie.
Kaz. Święt. = Kazania Święto-krzyskie.
Kaz. 1555. = Kazania niedzielne i świąteczne nieznanego autora, spisane około r. 1555. wydał B. Erzepki, Poznań 1899 r.
Kąc. = Walery Kącki.
Kęt. = Wojciech Kętrzyński.
K. G. = Kancjonał Gdański.
Kir. = Adam Honory Kirkor.
Kirch. = Henryk Kircheim.
Kis. = Aleksander Kisielewski.
Kisz. = Leon Kiszka.
Klecz. = Stanisław Kleczewski.
Kln. = Antoni Kalina.
Klon. = Sebastjan Fabjan Klonowicz.
Kluk = Krzysztof Kluk.
Kł. = Tomasz Kłos.
Kłok. = Hieronim Kłokocki.
Kłos = Tomasz Kłos.
Km. = Achacy Kmita.
Kn. = Grzegorz Knapski.
Kniaź. = Franciszek Djonizy Kniaźnin.
Koch. W. = Wespazjan Kochowski.
Koch. J. = Jędrzej Kochanowski.
Kochan. = Jan Kochanowski.
Kolb. = Oskar Kolberg.
Kołak. = Stanisław Kołakowski.
Kołł. = Hugo Kołłątaj.
Kon. = Marja Konopnicka.
Kon. St. = Stanisław Konarski.
Koń. = Michał Kończa.
Kop. = Izydor Kopernicki.
Kopcz. = Onufry Kopczyński.
Kor. = Wincenty Korotyński.
Korcz. = Wit Korczewski.
Koron. = Koronowicz (Walerjan Wróblewski).
Koryt. = Onufry Korytyński.
Korz. = Józef Korzeniowski.
Kos. = Wincenty Kosiakiewicz.

Koss. = Józef Kossakowski.
Koss. A. = Antoni Kossakowski.
Kosz. = Stanisław Koszutski.
Kość. = Tadeusz Kościuszko.
Kot. = Józef Kotarbiński.
Kow. = Zofja Kowerska.
Kozł. = Stanisław Kozłowski.
Koź. = Kajetan Koźmian.
Koź. A. = Andrzej Edward Koźmian.
Kraj. = Jan Krajewski.
Kraj. M. = Michał Krajewski.
Kram. = Stanisław Kramsztyk.
Kras. = Ignacy Krasicki.
Kras. A. = Adam Stanisław Krasiński.
Krasiń. = Zygmunt Krasiński.
Krasz. = Józef Ignacy Kraszewski.
Krasz. K. = Kajetan Kraszewski.
Kraus. = Aleksander Kraushar.
Krech. = Adam Krechowiecki.
Krem. = Józef Kremer.
Krow. = Marcin Krowicki.
Krum. = J. Krumłowski.
Krup. = Jędrzej Krupiński.
Krup. F. = Franciszek Krupiński.
Kryń. = Adam Antoni Kryński.
Krzem. = Stanisław Krzemiński.
Krzyw. = Ludwik Krzywicki.
Kub. = Ludwik Kubala.
Kucz. = Walenty Kuczborski.
Kul. = Jan Alojzy Kulesza.
Kulicz. = Adam Kuliczkowski.
Kulig. = Mateusz Ignacy Kuligowski.
Kurp. = Karol Kurpiński.
Kźm. = Kajetan Koźmian.
L. = Słownik Lindego.
Lach. = Sebastjan Lachowski.
Lachn. = Ignacy Lachnicki.
Lam = Jan Lam.
Lange = Antoni Lange.
Lat. = Jan Latos.
Leg. Al. = Legienda o św. Aleksym.
Lekar. = Lekarstwo na uzdrowienie Rzpltej.
Lel. = Joachim Lelewel.
Len. = Teofil Lenartowicz.
Leon. = Leonard z Urzędowa.
Leop. = Jan Leopolita.
Les. = Józef Franciszek Leski.
Leszcz. = Stanisław Leszczyński.
Leszcz. S. = Samuel Leszczyński.
Li. = Jan Libicki.
Lib. = Karol Libelt.
Lied. = Wacław Lieder.
Lip. = Pamiętnik Lipskich.
Lis. = Ksawery Liske.
Lis. H. = Henryk Lisicki.
Lub. = Edward Lubowski.
Lubien. = Stanisław Lubieniecki.
Lubom. = Stanisław Herakljusz Lubomirski.
Łab. = Hieronim Łabęcki.
Ład. = Remigjusz Ładowski.
Łag. = Stosław Łaguna.
Łączn. = Jakób Łącznowski.
Łepk. = Józef Łepkowski.
Łęcz. = Paweł Łęczycki.
Łoś = Wincenty Łoś.
Łoź. = Walery Łoziński.
Łs. = Józef Franciszek Łęski.
Mac. S. = Samuel Maciejowski.
Mac. z Róż. = Maciej z Różana.
Mag. = Antoni Magier.
Mahr. = Adam Mahrburg.
Maj. = Erazm Majewski.
Mal. = Mikołaj Malinowski.
Malcz. = Antoni Malczewski.
Malin. = Lucjan Malinowski.
Mał. = Antoni Małecki.
Mańk. = Aleksander Mańkowski.
March. = Marchołt.
Mas. = Tomasz Masalski.
Mask. = Samuel Maskiewicz.
Mat. = Marcin Matuszewicz.
Matejko = Jan Matejko.
Mat. I. = Ignacy Matuszewski.
Matl. = Władysław Matlakowski.
Mącz. = Jan Mączyński.
Mell. = Zofja Mellerowa.
Meniń. = Franciszek Meniński.
Mer. = Henryk Merczyng.
Mias. = Kacper Miaskowski.
Mick. = Adam Mickiewicz.
Mik. = Kacper Mikosza.
Mikl. = Franciszek Miklosicz.
Mik. z Wilk. = Mikołaj z Wilkowiecka.
Min. = Józef Epifani Minasowicz.
Minisz. = Józef Aleksander Miniszewski.
Mir. = Mirjam (Zenon Przesmycki).
Ml. = Stanisław Mleczko.
Ml. duch. = Mleko duchowne.
Mochn. = Maurycy Mochnacki.
Modl. Wac. = Modlitwy Wacława.
Mor. = Hieronim Morsztyn.
Mor. A. = Andrzej Morsztyn.
Moracz. = Jędrzej Moraczewski.
Moraw. = Franciszek Morawski.
Mor. K. = Kazimierz Morawski.
Mor. T, = Teodor Morawski.
Morz. = Walerja Morzkowska.
Moż. = Możdżeński.
Mrong. = Krzysztof Celestyn Mrongowjusz.
Mrow. = Jan Mrowiński.
Mur. = Murmelius.
Murin. = Marcin Murinius.
Myc. = Jerzy Mycielski.
Mym. = Franciszek Mymer.
Nagan. = Edmund Naganowski.
Nagł. = Antoni Nagłowski.
Nagur. = Ignacy Nagurczewski.
Nałk. = Wacław Nałkowski.
Napom. = Napomnienie ku zgodzie (w. XVI).
Nar. = Adam Naruszewicz.
Naw. = Książeczka Nawojki.
Nen. = Marceli Nencki.
Niem. = Juljan Niemcewicz.
Niem. A. = Andrzej Niemojewski.
Niemoj. = Ludwik Niemojowski.
Nies. = Kacper Niesiecki.
Now. = Maksymiljan Nowicki.
Nowiń. = Józefat Nowiński.
Nr. = Władysław Nehring.
Ochoc. = Pamiętniki Jana Duklana Ochockiego
Ochor. = Juljan Ochorowicz.
Ocz. = Wojciech Oczko.
Oczap. = Józef Bogdan Oczapowski.
Od. = Antoni Edward Odyniec.
Okol. = Szymon Okolski.
Ol. = Władysław Olendzki.
Oliz. = Tomasz Olizarowski.
Olsz. = Jakób Olszewski.
Op. = Baltazar Opeć.
Opal. = Krzysztof Opaliński.
Opal. Ł. = Łukasz Opaliński.
Ork. = Władysław Orkan.
Orn. = Jan Ornowski.
Or-Ot. = Artur Oppman.

Ort. = Ortyle prawa Magdeburskiego.
Orzech. = Stanisław Orzechowski.
Orzesz. = Eliza Orzeszkowa.
Os. = Ludwik Osiński.
Os. J. = Józef Osiński.
Oss. = Józef Ossoliński.
Ossol. = Jerzy Ossoliński.
Ost. = Ostoja (Józefa Sawicka).
Ostr. = Teodor Ostrowski.
Ostror. = Jan Ostroróg (Myśliwstwo z ogary).
Ostr. S. = Stanisław Ostrowski.
Ośw. = Stanisław Oświecim.
Otw. = Walerjan Otwinowski.
Papr. = Bartosz Paprocki.
Papr. F. = Franciszek Paprocki.
Park. = Jakób Parkosz z Żórawicy.
Pas. = Jan Chryzostom Pasek.
Paszk. = Marcin Paszkowski.
Paszk. F. = F. Paszkiewicz.
Pat. = Jan z Szamotuł Paterek.
Paw. = Adolf Pawiński.
Pawl. = Stefan Pawlicki.
P. cheł. = Prawo chełmińskie.
Perz. = Ludwik Perzyna.
Petr. = Sebastjan Petrycy.
Piek. = Franciszek Piekosiński.
Piel. = Eljasz Pielgrzymowski.
Pieńk. = Karol Pieńkowski.
Piet. = Antoni Pietkiewicz (Adam Pług).
Pilch. = Dawid Pilchowski.
Pim. = Euzebjusz Pimin (Piotr Mohyła).
Piotr. = J. Piotrowski (1581).
Pir. = Grzegorz Piramowicz.
Pis. = Szymon Pisulewski.
P. Koch. = Piotr Kochanowski.
Pleb. = Józef Kazimierz Plebański.
Poc. = Hipacjusz Pociej.
Podcz. = Karol Podczaszyński.
Połuj. = Aleksander Połujański.
Popł. = Seweryn Popławski.
Poręb. = Edward Porębowicz.
Pot. = Wacław Potocki.
Pot. A. = Antoni Potocki.
Pot. L. = Leon Potocki.
Pot. S. = Stanisław Potocki.
Pow. o pap. Urb. = Powieść o papieżu Urbanie.
Proch. = Antoni Prochaska.
Prot. = Jan Protasewicz.
Prus = Prus (Aleksander Głowacki).
Prusz. = Seweryna Pruszakowa.
Przędz. = Przędziwa, lnu, konopi przyprawa
Przyb. = Jacek Przybylski.
Przybor. = Walery Przyborowski.
Przybysz. = Stanisław Przybyszewski.
P. Sand. = Pieśni Sandomierzanina.
Ps. flor. = Psałterz florjański.
Ps. puł. = Psałterz puławski.
Ps. 1540. = Psałterz z r. 1540.
Pulp. = Pulpit żyjący, 1781.
Puł. = Kazimierz Puławski.
Radz. = Michał Radziwiłł.
Radz. K. = Krzysztof Radziwiłł.
Rak. = W. Rakowski.
Rej. = Mikołaj Rej.
Remb. = Aleksander Rembowski.
Reym. = Władysław Stanisław Reymont.
Rod. = Rodoć (Mikołaj Biernacki).
Rodz. = Marja Rodziewiczówna.
Rog. = Józef Rogosz.
Rogal. = Józef Rogaliński.
Rogoź. = Stefan Szolc-Rogoziński.
Rog. St. = Stanisław Roguski.
Rol. = Antoni Rolle.
Rom. = Mieczysław Romanowski.
Rost. = Józef Rostafiński.
Rozb. = Soter Rozmiar Rozbicki.
Rozm. = „Rozmowa Polaka z Litwinem" 1564.
Rul. = Józef Rulikowski.
Rut. = Welamin Józef Rutski.
Ryb. = Maciej Rybiński.
Ryb. J. = Jan Rybiński.
Rys. = Salomon Rysiński.
Rzew. = Henryk Rzewuski.
Rzew. W. = Wacław Rzewuski.
Rzęt. = Stanisław Rzętkowski.
Sak. = Kasjan Sakowicz.
Salin. = Wojciech Salinarjusz.
Sar. = Stanisław Sarnicki.
Sarn. = Zygmunt Sarnecki.
Schot. = Herman Schotten.
Sekl. = Jan Seklucjan.
Sew. = Sewer (Ignacy Maciejowski).
Sęp. = Mikołaj Sęp Szarzyński.
S. Grodz. = Sejm Grodzieński 1793.
Siem. = Lucjan Siemieński.
Siem. J. = Juljan Siemaszko.
Sien. = Marcin Siennik.
Sienk. = Henryk Sienkiewicz.
Sier. = Wacław Sieroszewski.
Sir. = Bernard Maciej Siruć.
S. K. = Słownik łacińsko-polski wyrazów lekarskich F. K. Skobla i A. Kremera.
Skal. = Pamiętnik Cefasa Skalskiego 1685.
Skar. = Piotr Skarga.
Skarb. = Fryderyk Skarbek.
Skr. = Stanisław Skrodzki.
Skrzet. = Wincenty Skrzetuski.
Sk. umier. = Skarga umierającego
Słotw. = Adam Słotwiński.
Słow. = Juljusz Słowacki.
Sł. wil. = Słownik wileński (wydanie Orgelbranda).
Sm. = Stanisław Smolka.
Smol. = Władysław Smoleński.
Smotr. = Melecjusz Smotrycki.
Sob. = Franciszek Maksymiljan Sobieszczański.
Sol. = Stanisław Solski.
Sow. = Leonard Sowiński.
Sp. = Wł. Spausta.
S. Par. = Sąd Parysa.
Spas. = Włodzimierz Spasowicz.
Spicz. = Hieronim Spiczyński.
Stadn. = Kazimierz Stadnicki.
Star. = Szymon Starowolski.
Stasz. = Stanisław Staszyc.
St. Aug. = Stanisław August Poniatowski.
Staw. = Sebastjan Stawicki.
Steb. = Ignacy Stebelski.
Stęcż. = Bohusz Zygmunt Stęczyński.
St. lit. = Statut litewski.
Str. = Henryk Struve.
Stroj. = Stanisław Strojnowski.
Strum. = Olbrycht Strumieński.
Stryjk. = Maciej Stryjkowski.
St. wiśl. = Statut Wiślicki.
Sul. = Sulima (Walery Przyborowski).
Susz. = Remigjusz Suszycki.
Syk. = Erazm Sykst.
Syn. = Michał Synoradzki.
Syr. = Szymon Syreński.
Syrok. = Władysław Syrokomla.
Sz. = Paweł Szczerbicz.
Szaj. = Karol Szajnocha.
Szaj. W. = Władysław Szajnoch

Szawł. = Teodor Szawłowski.
Szt. = Jan Sztolcman.
Szuj. = Józef Szujski.
Szuk. = Wandalin Szukiewicz.
Szym. = Józef Szymanowski.
Szym. A. = Adam Szymański.
Szym. W. = Wacław Szymanow
Szymon. = Szymon Szymonowicz
Szym. z Ł. = Szymon z Łowicza
Ślesz. = Sebestjan Śleszkowski.
Ślus. = Antoni Ślusarski.
Śniad. = Jan Śniadecki.
Święt. = Aleksander Świętochowski.
Świt. = Piotr Świtkowski.
Św. z Woc. = Świętosław z Wocieszyna
Tacz. = Władysław Taczanowski.
Tarn. = Stanisław Tarnowski.
Tarn. J. = Jan Tarnowski.
Tat. = Lucjan Tatomir.
Teof. = ks. Szymon Teofil.
Tet. = Kazimierz Tetmajer.
T. K. = Tadeusz Korzon.
Toł. = Adam Tołoczko.
Tomk. = Stanisław Tomkowicz.
Torż. = Józef Torzewski.
Trejd. = Jan Trejdosiewicz.
Tremb. = Stanisław Trembecki.
Tren. = Bronisław Trentowski.
Trep. = Nekanda Trepka.
Troc. = Michał Abraham Troc.
Troj. = Feliks Trojański.
Trzyc. = Jędrzej Trzycieski
Tuch. = Jan Tucholczyk.
Turcz. = Juljusz Turczyński.
Tw. = Samuel Twardowski.
Tworz. = Marcin Tworzydło (Marcin Łaszcz).
Tym. = Kantorbery Tymowski.
Tyt. pr. magd. = Tytuły prawa magdeburskiego.
Uj. = Kornel Ujejski.
Urs. = Jan Ursynus.
Urzęd. = Marcin z Urzędowa.
Ust. = O ustanowieniu i upadku konstytucji.
Ustrz. = Andrzej Ustrzycki.
Vol. = Volumina legum.
W. = Jakób Waga.
W. A. = Antoni Waga.
Wad. = Józef Wadowski.
Wag. = Stanisław Wagner.
Wal. = Aleksander Walicki.
Warg. = Andrzej Wargocki.
Was. = Edmund Wasilewski.
Wej. = Aleksander Wejnert.
Wejs. = Józef Wejsenhof.
Wen. = Poemat Wenecja w. XVI
Wer. = Józef Wereszczyński.
Wern. = Henryk Wernic.
Wessl. = Marja Wesslówna.
Węg. = Kajetan Węgierski.
Węgrz. = Antoni Węgrzynowicz.
Wiel. = Aleksander Wielopolski.
Wielis. = Wielisław (Eugienjusz Skrodzki
Wil. = Paulina Wilkońska.
Wilcz. = Albert Wilczyński.
Wilk. = August Wilkoński.
Wiszn. = Michał Wiszniewski.
Wiśl. = Adam Wiślicki.
Wiśn = Michał Serwacy Wiśniowiecki.
Wit. = Stefan Witwicki.
Włod. = Ignacy Włodek.
Wol. = Konstanty Wolski.
Wol. W. = Włodzimierz Wolski.
Wor. = Jan Paweł Woronicz.
Wójc. = Kazimierz Władysław Wójcicki
Wr. = Walenty Wróbel.
Wuj. = Jakób Wujek.
Wyb. = Józef Wybicki.
Wybr. = Pamiętniki Wybranowskiego.
Wypr. = Wyprawa plebańska Albertusa
Wyrw. = Karol Wyrwicz.
Wys. = Szymon Wysocki.
Wysz. = Walerjan Wyszyński.
Zab. = Ignacy Zaborowski.
Zabł. = Franciszek Zabłocki.
Zach. = Jan Zacharjasiewicz.
Zachar. = Grzegorz Zacharjasiewicz.
Zag. = Włodzimierz Zagórski.
Zaj. = Szymon Zajączkowski.
Zakrz. = Walenty Zakrzewski.
Zal. = Bohdan Zaleski.
Zal. K. = Kazimierz Zalewski.
Zał. = Andrzej Załuski.
Zam. = Andrzej Zamojski.
Zan = Tomasz Zan.
Zap. = Gabrjela Zapolska.
Zaw. = Teodor Zawacki.
Zaw. I. = Ignacy Zawadzki.
Zawil. = Roman Zawiliński.
Ząbk. = Stanisław Ząbkowicz.
Zbyl. = Piotr Zbylitowski.
Zbyl. A. = Andrzej Zbylitowski.
Ziem. = Eleonora Ziemięcka
Zim. = Bartłomiej Zimorowicz.
Zm. = Roman Zmorski.
Zwr. M. = Zwrócenie Mathyasza z Podola.
Zigr. = Jan Zigrovius.
Żarn. = Grzegorz z Żarnowca.
Ż. B. = Żywot św. Błażeja.
Ż. E. = Żywot Eufraksji.
Żebr. = Jakób Żebrowski.
Żegl. = Arnolf Żeglicki.
Żel. = Władysław Żeleński.
Żm. = Narcyza Żmichowska.
Żółk. = Stanisław Żółkiewski.
Żółkow. = Alojzy Gonzaga Żółkowski

1. A 1. *brzmienie samogłoskowe:* A jasne, otwarte, pochylone (á), długie, krótkie. **2.** *pierwsza głoska w alecadle; w dawnych drukach oznaczała to, co dzisiaj wyrażamy przez á.* Przen.: *początek:* Nie umie ani *a*, ani *b* (=*nic zgoła*). Wszystko od *a* do *z* (= *w rumel, co do joty, od początku do końca, od deski do deski*).

2. A w. **1.** *ach!:* A ty zbóju! A, co za okropny widok! **2.** *o! ach! ha! no-no! no! och!:* A, to cud! A, jak tu pięknie! A toś mu dał! A co tak, to pozwolę! A pókiż tego, do djabła! A niechże cię nie znam! **3.** *e! ech!:* A, ktoby o tym myślał! **4.** *jakże tedy? no! ha! he?:* A co, nie mówiłem?! **5.** *no:* „Koncerty! tu! w moim domu!"—„A tak!"

3. A sp. **1.** *ale, alcż właśnie:* A nie tak jest! **2.** *czy, czyż:* A długoż będziesz nadużywał mojej cierpliwości? **3.** *zaś, bo, więc:* A tobie co do tego? (=*Tobie zaś...*). A za kogo ty mnie masz? (=*Za kogóż bo...*) **4.** *i, nadto, a nadto, przytym, prócz tego:* Pracuj a oszczędzaj. Oszczędność a rozrzutność nie idą w parze. †Koń a muł. †W chlebie a wodzie. †Silny a stateczny. †Trzydziesty a piąty. †Pięćdziesiąt a dziewięć. †Sto a dwadzieścia a siedm. †Trzysta a pięćdziesiąt. **5.** Łącząc dwa te sam^ przypadki jednego rzeczownika, wyraża łudzące podobieństwo: To Hiszpan a Hiszpan (=*wykapany Hiszpan*). **6.** Łącząc dwa razy powtórzoną formę czasownika, wyraża ciągłość działania: Bije a bije (= *bije i bije; jak bil, tak bije*). **7.** Przy powtórzeniu tego samego rzeczownika=*sam, tylko i tylko i wciąż:* Nam chleb a chleb jeść każe. **8.** *wcale, zgoła, ale to, zupełnie, słowem, jednym słowem:* Nikomu a nikomu nie mów. Nic a nic nie dam. Wszystko a wszystko mi zabrał. Wszyscy a wszyscy zgodzili ś. **9.** Przy rzeczowniku z powtórzonym zaimkiem *ten = i:* W tym a w tym miejscu. Ten a ten pan (=*wiadomy pan*). **10.** *zaś, przecież, lecz, jednak, pomimo to, wszelako, wszakże:* Przyszedł do nich, a oni śpią. Nie wie, a gada. Przestrzegam, a ty swoje. Cierpi, a nie płacze. **11.** *to:* Wytłumacz jaśniej, a zrozumiem. **12.** *więc, zatym, tedy:* Nie wyszedł! a gdzież jest? **13.** A tak=*tak tedy, i tak, tak więc:* A tak, czego prośbą nie wskórał, przemocą dokazał, **14.** [A] *ale, lecz:* Oknem, a nie dźwierzami. W jednym grobie, a nie w jednej trumnie. **15.** [A ba!]= *ejże? czyżby?* **16.** †A no = *kiedy, jeśli:* Jako chłop ma być zdrów, a no we łbie kisa. Rej.

4. A 1. jęz.: Szereg a, a. Szereg A, rząd a, a. rząd A., lep. niż A-szereg, A—rząd. **2.** muz.=a) *szósty stopień tonacji* c *major* (podług niego stroją ś. narzędzia muzyczne): A leży między g a h. Dawać A (=zagrać A do stroju). A francuskie niższe jest od niemieckiego. b) A dur a. major, A moll a. minor=nazwy tonacji a. gam majorowej (twardej) i minorowej (miękkiej): Zagraj gamę a major a. a dur. Z jakiego tonu a. tonacji jest ten kwartet?—Z a minor a. z a moll. Koncert a minor a. z a minor.

5. [A on]=*który:* Ojciec prosi na tego jelenia, a go z obory wyprowadzemy.

Abacysta, y, lm. **ści** mat. *rachmistrz, posługujący ś. metodami rachowania na abaku.*

Abak, u, lm. **i, Abakus** mat. *deszczułka a. tablica, którą posługiwano ś. w dawnych czasach do wykonywania rachunków arytmetycznych* <Gr. ábax>

Abakować, uje, ował fl. *wytykać drogę spławną na wodzie.* <Nm. abbaken, p. Baka>

Abakowanie, a, blm., czynność cz. **Abakować.**

Abakus, a, lm. **y** p. **Abak.**

Abaljenacja, i, lm. **e 1.** *odstąpienie własności obywatela rzymskiego, drogą sprzedaży a. innym sposobem.* **2.** *wywłaszczenie.* <Łć. abalienatio>

Abas, a, lm. **owie** p. **Opat.** <Łć. późn. abbas>

×**Abatysa, y,** lm. **y,** ×**Abesa** *ksieni, opatka, przełożona klasztoru żeńskiego.* <Łć. późn. abbatissa; Fr. abbesse>

Abażur u, lm. **y, Abażura** *ciemnik, osłonka, umbrelka, daszek na lampę.* <Fr. abat-jour>

Abażura, y, lm. **y** p. **Abażur.**

ABC p. **Abecadło:** Wiodę ich od ABC sztuki. **2.** apt. *balsam, nazwa maści z żywicy elemi.*

Abcas, a, lm. **y** gm. p. **Obcas.**

[**Abceng, u,** blm.] zł. *baczność, czujność, uwaga.* <Może przekręcenie wyrazu obcęgi>

Abcug u, lm. **i 1.** ×*potrącenie:* Na naprawę broni przeznaczały ś. abcugi z lenungów oficerskich. Górs. **2.** *pociągnięcie, wyjście:* Dama pikowa w drugim abcugu przyniosła mi przyzwoitą sumkę. **3.** *odstęp:* Idą marszałki, damy, urzędniki w równych abcugach; pierwszy, drugi, czwarty. Mick. W krótkich abcugach=*w krótkim czasie, prędko, naprędce, nie czekając, nie namyślając ś., szach-mach:* Załatwić co w krótkich abcugach. Niemasz czasu do stracenia, raz, dwa, trzy i żeńcie ś. w krótkich abcugach. Krasz. **4.** blm., powr. *resztki konopi, zostające na szczotce po obciąganiu* (p. Obciągać). <Nm. Abzug>

×**Abcugować, uje, ował** *potrącić z wypłaty:* Forszus nie jest im abcugowany.

×**Abcugowanie, a,** blm., czynność cz. **Abcugować.**

Abcup, u, lm. **y** szczot. p. **Obciąg.** <Z Nm. Abzupfen=odszczypnięcie, oskubanie>

†**Abdankować, uje, ował 1.** komu, czemu=*zostawiać w spokoju, dawać pokój:* Chciwość hamować i rzeczom cudzym A. **2.** *odprawiać, uwalniać, rozpuszczać, abszytować:* A. wojsko. <Nm. abdanken>

†**Abdankowanie, a,** blm., czynność cz. **Abdankować.**

×**Abderyta, y,** lm. **ci** *prostak, głupiec.* <Gr. Abdērítēs=mieszkaniec miasta Abdery; głupiec>

Abdruk, u, lm. **i 1.** *nadbitka.* **2.** *przedruk, wy-*

danie, przedrukowanie dzieła bez żadnej odmiany. 3. *odbicie z rysunku na stali a. miedzi, odbitka.* <Nm. Abdruck>

Abdrukowy przym. od **Abdruk:** Wykonać co sposobem abdrukowym.

[**Abdukat, a,** lm. y] p. **Adwokat.**

Abdykacja, i, lm. e *zrzeczenie ś. tronu, złożenie korony, rezygnacja.* Przen.: *ustąpienie, usunięcie ś., wyrzeczenie ś., zrzeczenie ś., rezygnacja:* To było abdykacją z dotychczasowego stanowiska. Bał. <Łć. abdicatio>

Abdykacyjny przym. od **Abdykacja:** Akt A.

†**Abdykacz, a,** lm. **e** ir. *ten, co abdykuje:* Jan Kazimierz, zwany przez niechętnych abdykaczem.

Abdykować, uje, ował dok. **1.** *złożyć urząd, godność, koronę, zrezygnować, zrzec ś. korony.* Przen.: *dać za wygraną, skwitować:* Nie abdykowali ze swych praw. **2.** †kogo, praw. *wyprzeć ś., wyrzec ś. go, nie chcieć go znać za kogo:* A. syna, zięcia.

Abdykowanie, a, blm., czynność cz. **Abdykować.**

×**Abe, ego,** blm. p. **Labuś.** <Fr. abbé>

Abecadlarka, i, lm. **i** forma ż. od **Abecadlarz.**

Abecadlarski przym. od **Abecadlarz.**

Abecadlarz, a, lm. **e,** ×**Abiecadlarz,** ×**Abecedarjusz 1.** *ten, co ś. uczy dopiero abecadła.* **2.** przen. *początkujący w jakiej nauce, w rzemiośle.* **3.** *spis abecadłowy, skorowidz.*

Abecadlnik, a, lm. **i** *elementarz, książka początkowa.*

×**Abecadlny** p. **Abecadłowy.**

Abecadło, a, lm. **a,** †**Abiecadło,** †**Obiecadło,** [**Abeceda**] **1.** *alfabet.* **2.** a. **ABC** przen. *pierwsze początki jakiej nauki, elementarne jej zasady.* Nie zna abecadła filozofji, a wyrokuje o niej. **3.** *pewna gra towarzyska.* Goł. <Z nazw głosek abc>

Abecadłowy, ×**Abecadlny,** †**Obiecadłowy 1.** *idący porządkiem głosek w abecadle, alfabetyczny:* Spis A. Układ, porządek A. **2.** Pismo abecadłowe = *fonetyczne, głoskowe.*

[**Abeceda, y,** lm. y] p. **Abecadło.** <Czes. abeceda>

×**Abecedarjusz, a,** lm. **e** p. **Abecadlarz.** <Z abcd z dodaniem zakończenia Łć.-arius>

×**Abelagja, i,** blm. *prawo tyczące ś. pszczół, a mianowicie nabywania samopas latających rojów.* <Śr. Łć. abellagium a. abollagium, od abella, z Fr. abeille = pszczoła>

Abelek, lka, lm. **lki,** ×**Habelek,** ×**Chabelek** *skóra wyprawna z cielęcia podrosłego.* <Śr. Łć. abellus = jagnię nowonarodzone>

Abelkowy przym. od **Abelek:** Oprawa abelkowa.

†**Abentajer, u,** lm. **y 1.** *awantura, zatarg:* Mieć z kim A. **2.** *ryzyko, hazard:* Sobole idą na jego własny nakład, A. i pożytek aż do Antwerpji. <Nm. Abenteuer, z Fr. aventure = awantura>

Aberacja, i, lm. **e 1.** astr.: A. gwiazd = *złudzenie wzrokowe, wskutek którego nie widzimy gwiazd w miejscach, gdzie ś. ściśle znajdują.* **2.** fiz.: A. chromatyczna = *zjawisko, polegające na tym, że przedmioty, widziane przez soczewkę, otoczone są barwn. obwódką.* A. kulistości = *nieskupianie w swym ognisku przez zwierciadła wklęsłe a. soczewki promieni światła.* **3.** lek. *zboczenie, zwichnięcie ze stanu prawidłowego, mianowicie w sferze umysłowej, obłęd:* A. umysłowa. <Łć. aberratio>

×**Abesa, y,** lm **y** p. **Abatysa.** <Fr. abbesse>

Abfal, u, blm., **1.** garb. p. **Kawałek. 2.** zeg. *puls zegarka, cykanie, kołatanie, spadki wychwytowe.* <Nm. Abfall = odpadek, spad i in.>

Abfalisty garb. p. **Przepadzisty.**

Abgang, u, blm., men. *ubytek metalu przy topieniu, robocie.* <Nm. Abgang>

×**Abiecadlarz, a,** lm., **e** p. **Abecadlarz.**

Abisologiczny przym. od **Abisologja.** <Now. z Gr. ábyssos ż. = bezdnie, otchłań + logia = nauka>

Abisologja, i, blm., gieol. *nauka o wnętrzu ziemi.*

Abjetyna, y, blm., apt. *destylat z żywicy, pochodzącej z drzewa sosna sabina* (pinus sabiniana). <Now. z Łć. abies = jodła>

Abjetynowy przym. od **Abjetyna:** Kwas A., chem. = *otrzymywany z kolofonji.*

×**Abis, u,** blm. p. **Abys.**

×**Abiturja, i,** lm. **e** *szkolne świadectwo dojrzałości, matura.* <Now. z Łć. abiturus = mający odejść, oddalić ś.>

Abiturjent, a, lm. **ci** *uczeń, przystępujący do egzaminu dojrzałości.*

†**Abjudykacja, i,** blm. *odsądzenie, usunięcie od czego, pozbawienie praw własności, których ś. ktoś domaga.* <Now. z Łć. abjudico = odsądzić, odmówić>

†**Abjudykować, uje, ował** *odsądzić, wyrokiem sądowym zaprzeczyć komu praw do czego, usunąć od czego.*

†**Abjudykowanie, a,** blm., czynność cz. **Abjudykować.**

Abjuracja, i, lm. **e** *odprzysiężenie ś., wyparcie ś. uroczyste, wyrzeczenie ś.* np. błędów kacerskich, wiary (= *odwołanie, rewokacja*) i t. p. <Łć. abjuratio>

†**Abjurata, y,** lm., **y** *zaprzysiężenie przez właściciela ilości łanów kmiecych, od której ściągano podatek.*

†**Abjuratowy** przym. od **Abjurata:** Księga abjuratowa podymnego

Abjurować, uje, ował *odprzysiąc ś., wyrzec ś., wyprzeć ś. czego uroczyście; odwołać, rewokować co.*

Abjurowanie, a, blm., czynność cz. **Abjurować.**

Abkiebryt nieod. powr. *lina jednodrutowa, t.j. kręcona pojedyńczo, wprost z nitek.* <Może Nm. Abkettbritt>

Ablacja, i, lm. **e** gie. *zniesienie warstw gruntu z pewnej obszernej powierzchni przez wodę płynącą, przez lodowce a. wiatry.* <Łć. ablatio>

Ablaktować, uje, ował ogr. p. **Spowinowacić.** <Łć. ablactatio = odstawienie, odłączenie (dziecka od piersi)>

Ablaktowanie, a, blm., czynność cz. **Ablaktować.**

×**Ablatyw, u,** lm. **y** *szósty przypadek w deklinacji łacińskiej, narzędnik.* <Łć. ablativus, dom. casus = przypadek>

Ablegacja, i, lm. **e** u dawnych Rzymian, *honorowe wydalanie obywateli przez dawanie im urzędów za granicą.* <Łć. ablegatio>

×**Ablegat, a,** lm. **ci 1.** *zastępca legata papieskiego.* **2.** *legat drugiego rzędu od stolicy apostolskiej, poseł nadzwyczajny, wysłaniec papieski:* A. miał misję specjalną i tylko czasową. Kaczk. **3.** *delegat, deputat:* Dziękowali mieszczanie przez pośrednictwo swych ablegatów. Rol. <Now. z Łć. ablego = wysyłam>

Ablegier, gra, lm. **gry, Aplegier 1.** ogr. p. **Odkład.** **2.** ×przen., *nowy osobnik, wydany przez jakikolwiek organizm;* żart. *potomek, latorośl, dziecię:* Najstarszy organ panslawistyczny, pierwszy A. komitetu panslawistycznego. Dzieci te są ablegrami na literatów. Moje ablegry (= *moja dziatwa*). **3.** gm. *guz, siniak, rana:* Dał mu ablegra. Zdr. **Ablegierek.** <Nm. Ableger>

Ablegierek, rka, lm. **rki** p. **Ablegier.** Przen.: A. demokratyczny w obozie konserwatywnym.

Ablegrować, uje, ował ogr. p. **Odkładać.**
Ablegrowanie, a, blm., czynność cz. **Ablegrować.**
[**Ableucha, y,** lm. **y,** ×**Apleucha, Opleucha**] policzek (soufflet). <Rs. opleucha>
Ablucja, i, lm. **e** *obmycie, umycie; obrządek, polegający na umywaniu; obmycie rąk przez księdza przed komunją:* Wstał raźno i zabrał ś. do ablucji i ubrania. Krasz. <Łć. ablutio>
Ablucyjny przym. od **Ablucja:** Operacja ablucyjna. Jeż.
×**Abluz, u,** lm. **y** p. **Obluz.**
Abluzować, uje, ował *zwalniać z warty szyldwacha, zastępując go innym.* <Nm. ablösen>
Abluzowanie, a, blm., **Abluzunek** czynność cz. **Abluzować.**
Abluzunek, nku, lm. **nki** p. **Abluzowanie,**
[**Abłaucha, y,** lm. **y**] *czapka zimowa z uszami futrzanemi.* <Brs. abłaùch>
×**Abmaszerowanie, a,** blm., ×**Abmaszerunek** *odwrót marszem.*
×**Abmaszerunek, nku,** blm., p. **Abmaszerowanie:** Przed znacznym przełożonym A. odbywał ś. półdywizjami. <Z Nm. Abmarschieren = wymaszerować>
Abnegacja, i, blm. *zaparcie ś., wyrzeczenie ś. czego dla dobra innych, poświęcenie ś., niedbanie o siebie wobec wyższych celów:* Z poświęceniem wszystkiego, z abnegacją jutra i przyszłości. Krasz. Kolumna ruszyła do ataku z abnegacją, pomimo celnych strzałów, które raziły. <Łć. abnegatio>
Abnegat, a, lm. **ci** *człowiek nie dbający o siebie, o swoją powierzchowność,* żart. *filozof; człowiek, który ś. zaparł własnych interesów dla celów wyższych.*
Abnegatka, i, lm. **i** forma ż. od **Abnegat.**
Abo p. **Albo.**
†**Abociem** sp. = *albowiem:* Biada narodu grzesznemu a synom złośliwym, A. oddalili ś. od Boga. <A+Bo+Ci, z podprowadzeniem pod albowiem>
[**Aboć**] p. **Albo.**
[**Abo jakò**] p. **Albo.** <p. Albo i Jako>
[**Aboli**] p. **Albo.** <Abo+Li>
Abolicja, i, blm. p. **Ułaskawienie.** <Łć. abolitio>
Abolicjonista, y, lm. **ści** *zwolennik obalenia jakiegoś prawa, instytucji, a szczeg. zniesienia niewolnictwa.*
Abominacja, i, blm., gm. **Obominacja** *obrzydzenie, obrzydliwość, wstręt, odraza, ohyda, antypatja:* Zawsze miałem abominację do wody. Sienk. Nienawidzę go tak, że bez abominacji wspomnieć jego djabelskiego nazwiska nie mogę. Sienk. <Łć. abominatio>
Abominacyjny przym. od **Abominacja.**
Abonament, u, lm. **y,** gm. **Ambonament** *przedpłata, opłata z góry za otrzymywanie a. użytkowanie z czego:* A. książek, pism (=*prenumerata*). A. kąpielowy, teatralny. Dziś w teatrze A. zawieszony. Bilety na A. sprzedają ś. z ustępstwem. Kupić A. na operę. A. na obiady. <Fr. abonnement>
Abonamentowy przym. od **Abonament:** Bilet A. Przedstawienie abonamentowe.
Abonent, a, lm. **ci** *korzystający z czego sposobem abonamentu, abonujący:* A. na ogłoszenia w kioskach. A. pisma perjodycznego = *prenumerator, przedpłaciciel.* Abonenci na telefony. Z fabryki zegarów pneumatycznych odbywa ś. bezustanne rozsyłanie godziny abonentom.

Abonentka, i, lm. **i** forma ż. od **Abonent.**
Abonować, uje, ował, gm. **Ambonować** *korzystać z czego drogą abonamentu:* A. pismo = *prenumerować.* <Fr. abonner>
Abonowanie, a, blm., czynność cz. **Abonować.**
Aborygieni, ów, blp. *ludność pierwotna, krajowcy, tubylcy, autochtoni, indygieni.* <Łć. aborigines lm.>
†**Aboś** przys., p. **Albo:** Spodziewam ś., że **A.** swoje nieszczęście przerobi. <Abo+Si>
†**Abowiem** p. **Albowiem.**
[**Abož**] p. **Albo.** <Abo+Że>
Abrakadabra, Abrdagora nieod. **1.** *wyrazy kabalistyczne, bez znaczenia, używane przez znachorów przy zaklęciach i odczynianiu chorób.* **2. A.** z krokodylowemi kroplami, żart. = *wódka tęga, wyborna, skuteczna, kordjał.* <Gr. (w napisach) abrasadabra, Sr. Łć. abracadabra, może w związku z abraxas = symbol istoty najwyższej u Gnostyków>
Abrakować, uje, ował mor. *uwolnić ś. z niebezpiecznego miejsca, z ławy piaszczystej.* <Fr. abraquer>
Abrakowanie, a, blm., czynność cz. **Abrakować.**
Abrazja, i, blm., gie. *zestrychowanie, zniżanie brzegów przez fale morskie.* <Fr. abrasion>
Abrdagora, nieod., p. **Abrakadabra.**
Abrenuncjacja, i, lm. **e** praw. **1.** *zrzeczenie ś. przez wyposażoną córkę praw do spadku przyszłego.* **2.** *zrzeczenie ś. własnego forum, a przyjęcie innego.* <Now. ze Śr. Łć. abrenuntiare>
†**Abrest, u,** blm. *dzikie wino.* <Śr. Łć. abresta>
Abrewjacja, i, lm. **e** *skrócenie wyrazu w piśmie* (jak: Rpłta, t. j.). <Fr. abréviation>
Abrewjator, a, lm. **owie, a. rzy 1.** *piszący przez skrócenia.* **2.** *sekretarz a. referent kancelarji papieskiej, nazwany tak od abrewjacji, używanych w listach i brewach Stolicy apostolskiej.* **3.** *autor krótkiego wyciągu z obszerniejszego dzieła.*
Abrewjatura, y, lm. **y** *używanie abrewjacji.* <Śr. Łć. abreviatura>
Abrogacja, i, lm. **e** praw. **1.** *odwołanie, uchylenie, zniesienie prawa.* **2.** *uchylenie uprzednio wydanego wyroku:* A. wyraźna, domyślna, całkowita, częściowa. <Łć. abrogatio>
Abrogować, uje, ował *znosić, uchylać, odwoływać, kasować:* A. libertacje kupieckie.
Abrogowanie, a, blm., czynność cz. **Abrogować.**
Abrotyna, y, blm., apt. *substancja otrzymywana z rośliny: bylica, boże drzewko* (artemisia abrotanum). <Łć. abrotonum a. abrotanum = boże drzewko>
Abrykotyn, u, blm. *likier brzoskwiniowy.* <Fr. abricotine, od abricot = brzoskwinia>
Abryna, y, blm., chem. *substancja otrzymywana z nasion rośliny: paciorkowiec modligroszek* (abrus precaterius). <Z Now. nazwy naukowej rośliny powyższej>
Abrys, u, lm. **y 1.** *narys, zarys, plan, rysunek, szkic, projekt, kontury:* Zrobić A. budynku. **2.**× przen. *zarys = rzut oka, szkic, rys:* Krótki A. historji. **3.** ×przen. *wzór, pojęcie, wyobrażenie, projekt:* Mieć w głowie A. szczęścia i puste kieszenie. <Nm. Abriss>
! Absces, u, lm. **y** *wrzód.* <Łć. abscessus>
×**Abscysa, y,** lm. **y** mat. p. **Odcięta.** <Łć. abscissa = odcięta, od abscindo>
×**Absencja, i,** lm. **e, Absentacja** *absentowanie ś., nieobecność, wydalanie ś., nieznajdowanie ś. w miejscu, w którym ś. być powinno:* O tych absencjach jego wieczornych chodziły różne wie-

ści. Krasz. Po długoletniej **absencji** zawitał. Kaczk Zażądać na mocy absencji matrymonjalnej rozwiązania węzła małżeńskiego. Jeż. Uczniów, którzy w ciągu roku mieli wiele absencji, nie promowano. <Łć. absentia>

×**Absentacja, i,** lm. **e** p. **Absencja:** A bodajcież z temi absentacjami! Krasz. <Now. z Łć. absens = nieobecny>

×**Absenteista, y,** lm, **ści** *ten, co ś. ustawicznie absentuje, który jest ciągle nieobecnym.*

×**Absenteizm, u,** blm. *rozmyślna, systematyczna nieobecność na miejscu a. na stanowisku, w celu uchylenia ś. od obowiązków:* A. obywateli, czyli przemieszkiwanie ludzi możniejszych za granicą i w miastach, zdala od swych majątków. Glog. A. nie znaczy nic innego, jak nieobecność; jest to każenie języka ze swawoli. Skarb. Bohaterstwem jest dotrwanie na stanowisku; A. dobrowolny jest tchórzostwem. Święt.

Absentować się, uje ś., ował ś. 1. *być nieobecnym, wydalać ś., spędzać czas gdzieindziej:* Absentował ś. po całych tygodniach. Krasz. Uczeń absentujący ś. Żeby ś. na jutro nikt A. nie śmiał. Krasz. **2.** × od czego = *uciekać, oddalać ś., stronić, usuwać ś.:* Pod pozorem ekskursji mogłem ś. absentować od codziennego sposobu życia. <Fr. s'absenter>

Absentowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Absentować ś.:** A. ś. w towarzystwach (= *nie pokazywanie ś., nie bywanie).*

Absolucja, i, lm. **e 1.** *rozgrzeszenie spowiadającego ś.* **2.** *zdjęcie klątwy kościelnej.* **3.** *wszelkie uwolnienie, odpuszczenie:* A. obwinionego, oskarżonego. <Łć. absolutio>

Absolut, 1. u, lm. **y** = a) *byt bezwzględny, zasada bezwzględna, w sobie bez względu na cośkolwiek rozważana;* b) *byt a. zasada bezwarunkowe, przez nic niewarunkowane,* przeć. *przypadłość;* c) *coś pewnego, doskonałego, w sobie skończonego.* **2. a,** lm. **ci** = a) *samowładca, monarcha nieograniczony;* b) *człowiek rządzący ś. tylko własną wolą, nie cierpiący, aby mu ś. sprzeciwiano.* <Łć. absolutum = zwolnione>

Absolutnie przys. od **Absolutny:** Rządzić, postępować A. Dowieść czegoś, uzasadnić coś A. Człowiek A. głupi (= *zupełnie, kompletnie, ze wszystkim*). A. nic (= *nic zgoła, zupełnie nic).* A. zrozumieć nie mogę, do czego to zmierza. Rzeczy A. niemożliwe. Jeż. (= *stanowczo).*

Absolutność, i, blm., rz. od **Absolutny, Absolutyzm.**

Absolutny 1. fil. *bezwzględny, w sobie rozważany;* przeć. *względny.* **2.** *bezwarunkowy, nieuwarunkowany, niezależny, nieograniczony:* Władza absolutna. Monarcha A. = *samowładny;—nie poddający ś wpływom, samowolny, arbitralny, arogancki, krnąbrny:* Dzieciak A. **3.** *całkowity, skończony, doskonały, pewny, stanowczy, nie ograniczony, nie względny, nie warunkowy:* Prawda absolutna. Dobro absolutne. Wyroki krytyki absolutnemi nie są. Jeż. (= *nieomylnemi);—zupełny, dokładny, ścisły, kompletny.*

Absolutorjum w lp. nieod., w lm. **ja, ów** *zaakceptowanie z góry czyich czynności, rachunków, jako dowód zaufania:* Prezes udzielił mu A. z zarządu kasy. Zgromadzenie uchwaliło udzielić dyrektorowi A. Żart.: Prawdopodobnie za każdym razem bierze A. od ciotki. <Łć. absolutorium>

Absolutysta, y, lm. **ści** *zwolennik absolutyzmu (despotyzmu).*

×**Absolutystycznie** przys. od **Absolutystyczny.**

×**Absolutystyczny** przym. od **Absolutysta, Absolutyzm.**

Absolutyzm, u, blm. **1.** p. **Absolutność. 2.** *samowola, arbitralność, narzucanie innym swej woli.* **3.** *samowładztwo, despotyzm, władza nieograniczona, autokracja.* <Now. z Łć. absolutus = zwolniony>

Absolwować, uje, ował 1. kogo = *rozgrzeszyć.* **2.** ! *ukończyć* (szkoły). <Łć. absolvere>

Absolwowanie, a, blm., czynność cz. **Absolwować.**

Absorbcja, i, blm., **Absorpcja, Absorbowanie** *chłonienie:* A. fizyczna, chemiczna, gruntowa, fizjologiczna. A. u roślin. A. płynów, gazów, światła. Współczynnik absorbcji. A. kary, praw. = *pochłonienie, czyli wyłączenie jednej z kar przy zbiegu przestępstw.* <Łć. absorptio>

Absorbcjometr, u, lm. **y, Absorpcjometr** *przyrząd do mierzenia ilości gazów pochłanianych przez ciecz.* <Absorpcja + Gr. métron = miara>

Absorbcyjny 1. przym. od **Absorbcja. 2.** chem. i fiz.: Widmo absorbcyjne = *przecięte linjami czarnemi, pochodzącemi z pochłaniania promieni światła w substancjach, przez które przebiegają.* Prążki absorbcyjne.

Absorbować, uje, ował. 1. chem. *wciągać, wsysać, pochłaniać, wchłaniać, chłonąć.* Przen.: *wcielać w siebie:* Mówią, że Ameryka absorbuje ludzi, że wszystkich, czy prędzej, czy później, równa strychulcem kosmopolityzmu. **2.** przen. *zajmować wyłącznie, zaprzątać, pochłaniać, wyczerpywać:* Wszystkie myśli i czyny jego są absorbowane na rzecz spraw publicznych. Wilcz. Te plany absorbowały go całego. Bał. **A. ś.** *niszczeć, niknąć, ginąć przez absorbcję; być trawionym, zużywać ś.:* Nieraz mocne nawet parcie zzewnątrz absorbuje ś. bez śladu przez środek. <Łć. absorbere>

Absorbowanie, a, blm., p. **Absorbcja.**

Absorbowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Absorbować ś.**

Absorpcja, i, blm., p. **Absorbcja.**

Absorpcjometr, u, lm. **y** p. **Absorbcjometr.**

Absorpcyjny przym od **Absorpcja.**

×**Abstencja, i,** blm. *powstrzymanie ś. od udziału w czym:* A., chciał przez ten wyraz wypowiedzieć umyślną nieobecność delegatów sejmowych w parlamencie. <Now. z Łć. abstineo = powstrzymuję>

Abstrahować, uje, ował 1. ×co od czego = *pomijać coś w rozumowaniu, nie uwzględniać czegoś świadomie, ignorować coś, odkładać na bok:* Abstrahując wszelkie sztuczne podziały na epoki, zastanowimy się nad całością faktów. **2.** fil. *odosobniać w myśli cechy powiązane z sobą w rzeczywistości, uszczuplać treść pojęcia i przez to rozszerzać jego zakres, tworzyć pojęcia oderwane:* A. reguły ze studjów. A. cechy, przymioty. A. wyniki nauk. <Now. z Łć. abstraho = odciągam, odrywam, oddalam>

Abstrahowanie, a, blm., **Abstrakcja** czynność cz. **Abstrahować.**

Abstrakcja, i 1. lm. **e** *pojęcie dalekie od rzeczywistości, nie mające związku z rzeczywistością:* To A. Rodzina istniała dla niego tylko w abstrakcji. Strzeżmy ś. nauki jako abstrakcji, uczmy ś. wplatać ją w życie. **2.** [A.] blm. *dystrakcja, roztargnienie.* **3.** fil. (w logice) = a) blm., czynność cz. **Abstrahować,** *abstrahowanie.* b) *akt abstrahowania.* c) lm. **e** bł., p. **Abstrakt.**

Abstrakcyjnie przys. od **Abstrakcyjny:** Brać, rozważać coś A. Niektórzy każą tak A., że

niełatwoby ś. domyślić, w jakich wiekach lub wśród jakich ludów żyli.

Abstrakcyjność, i, blm., rz. od **Abstrakcyjny:** Zasady w gruncie rzeczy prawdziwe, z powodu swej abstrakcyjności okazały ś. nieraz szkodliwemi.

Abstrakcyjny 1. przym. od **Abstrakcja:** Pojęcie abstrakcyjne. Prawda abstrakcyjna. Upadłej moralności niepodobna jakąś abstrakcyjną etyką zastąpić. Nauki abstrakcyjne = *oderwane, czyste* (jak filozofja, matematyka), *nie stosowane, nie doświadczalne.* **2.** mat. p. **Oderwany.**

Abstrakt 1. [A., **a,** lm. **y**] *dystrakt, roztargniony.* **2. u,** lm. **y** apt. *wyciąg z ziół w postaci proszku, z dodatkiem cukru mlecznego.* **3. u,** lm. **y** p. **Oderwanie. 4. u.** lm. **y** org. *cienka listewka drewniana, łącząca klawisz z walcem a. walec z klapką w wiatrownicy.*

[**Abstryfikować się, uje ś., owal ś.**] p. **Apsztyfikować ś.**

[**Abstryfikowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Abstryfikować ś.**

Abstynencja, i, blm. *powściągliwość, wstrzemięźliwość:* Długą abstynencją umartwiony, już ś. brał do anyżówki. Krasz. Żywioł niemiecki do abstynencji w sejmie czeskim zmuszony. <Łć. abstinentia>

×**Abstynent, a,** lm. **ci** *człowiek wstrzemięźliwy, powściągliwy.*

Absurd, u, lm. **y, Absurdum** *niedorzeczność, nonsens, głupstwo, duby smalone, brednie, niestworzone rzeczy:* Sprowadzić co do absurdu = *okazać fałszywość twierdzenia przez wysnucie z niego niedorzecznych wniosków.* <Łć. absurdum = niedorzeczne; coś niedorzecznego>

×**Absurdum** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Absurd:** Fałszywe kierunki doprowadzają do A. Krasz. Ruszył ramionami... absurda! ot baśnie sobie potworzyli. Krasz.

Absurdyczny przym. od **Absurd:** Twierdzenie absurdyczne.

Absyda, y, lm. **y** p. **Apsyda.** <Gr. (h)apsís = wiązanie, łuk, sklepienie>

Absynt, u, lm. **y** *piołunówka, wódka piolunkowa francuska.* <Gr. apsínthion, Łć. absinthium>

Absyntol, u, lm. **e** apt. *część składowa lotnego olejku piołunowego.*

Absyntowy przym. od **Absynt:** Likier A., czyli tak zwany poprostu absynt.

Absyntyna, y blm., p. **Piołunin.**

×**Abszach, u,** lm. **y, Szach** *zaszachowanie:* Dać A. Przen.: Stawić komu A. = *stawić opór, czoło; stawić mu ś.* <Nm. Abschach>

[**Abszaur, a,** lm. **y**; **Habszaur**] *urzędnik celny akcyźnik.* <Nm. gw. Abschauer>

†**Abszejt, u,** lm. **y** p. **Abszyt.** Pot.

×**Abszleg, u,** lm. **i** p. **Obszlega.**

×**Abszlus, u,** lm. **y** hand. *zamknięcie, zawarcie zakończenie:* A. ksiąg, bieżącego rachunku. <Nm. Abschluss>

×**Abszlusować, uje, owal** hand. *zamykać, zakończać:* A. rachunek bieżący, księgę

×**Abszlusowanie, a,** blm., czynność c . **Abszlusować.**

Abszmak, u, blm. **1.** *zepsuty smak napoju:* To wino ma A. **2.** ×*niesmak, niechęć, wstręt, odraza:* A. do stanu małżeńskiego. <Nm. Abschmack>

Absznit, u, lm. **y** hand. *weksel dopełniający; każdy z weksli, na które łącznie dług zaciągnięto.* <Nm. Abschnitt>

Absznycel, cla, lm. **cle** piern. *okrawek od piernika, odcięty w czasie jego robienia.* <Nm. Abschnitzel>

Abszpicować, uje, owal powr. *czesać konopie na bokhehelu z grubsza, po końcach.* <Nm. abspitzen>

Abszpicowanie, a, blm., czynność cz. **Abszpicować.**

Abszrot, u, lm. **y** p. **Przecinak.** <Nm. Abschrot>

Absztykowany powr.: Lina absztykowana, p. **Lina.** <Zap. Nm. abstecken>

Abszyd, u, lm. **y** p. **Abszyt:** Byłabym Romulkowi A. dała. Orzesz. <Nm. Abschied>

×**Abszyt, u,** blm., **Abszyd,** †**Abszejt 1.** *odprawa, uwolnienie, dymisja szczeg. z wojska:* Dać żołnierzowi A. A. wziąwszy, do Paryża odjechał. Przen.: Dać A. = *dać odkosza, odprawę; odprawić z niczym, z kwitkiem:* Starał ś. o pannę, ale dostał A. **2.** [A.] *wyrok sądowy.*

×**Abszytować, uje, owal** *dać abszyt, uwolnić, oddalić ze służby, odprawić, usunąć, relegować:* A. żołnierzy. Górs. ×**A. ś.** *uwolnić ś., usunąć ś. ze służby.*

×**Abszytowanie, a,** blm., czynność cz. **Abszytować.**

×**Abszytowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Abszytować ś.**

×**Abszytowany** *dymisjonowany, odprawiony ze służby.*

×**Abszytowy** przym. od **Abszyt:** List A.

[**Abtryt, u,** lm. **y**] *ustęp, wychodek.* <Nm. Abtritt>

×**Abtulec, lca,** lm. **lce** gór. *wiązanie z drzewa krokwiowego w oprawie szybu, cembrowina.* <Nm. Hauptholz>

Abucht, a, lm. **y 1.** *salceson, mortadela.* **2.** [A.] *koźlina wędzona.* <Orm. apūcht = mięso solone i suszone>

×**Abulja, i,** blm., fil. p. **Bezwola.** <Now. z Gr. aboulía = niezaradność, bezradność>

×**Abundancja, i,** blm. *obfitość.* <Łć. abundantia>

×**Abuś, a,** lm. **e** p. **Labuś.** <Fr. abbé>

Aby sp. **1.** *ażeby, żeby, iżby, by:* Aby pozyskać przyjaźń, trzeba... Abyś o tym wiedział! †A. = *abyś:* Pomni, aby święcił. †Abych = *abym:* Prosił mię, abych to zeznał. †Abychmy, †Abychom = *abyśmy:* Pójdziemy, abychom uczynili. †Abychowa, abychwa = *abyśmy dwaj, dwie, dwoje:* Chcesz, abychowa odpoczynęła. † Abychą = *aby oni, one:* Abychą ś. nie radowali nade mną. **2.** *choć, chociaż, choćby, byle, byleby, przynajmniej:* Daj mu aby z czego żyć. Aby ten raz nie kłam. Jestem w obawie, czy aby wszystko przygotowane. Miej jeszcze cierpliwość aby do roku. **3.** *skoro, gdy, jak:* Aby tylko ś. odwrócić, już nie uważa. **4.** *oby, bodajby:* Aby ś. też Bóg nad nim ulitował! Abyś ty mi wygodziła, żebym ja mógł zdrowo wstać. Pśń. Aby było, bo ś. spóźni! Kon. **5.** Aby aby = *aby tylko, byle tylko, tylko tylko:* Idzie to tak powoli, jakby aby aby zadość uczynić rozporządzeniom. **6.** [A.] = a) *chybaby:* Aby ja był błazen do tej wody skakać. Pśń.; b) *tylko, jedynie:* Tam była aby stara baba. Tylko aby pies i kura widzą śmierć. Nikogo nie było, aby jedna zbójczyna. Jabym ci powiedział, aby ś. nie lękaj; c) Aby jak = *byle jak, byle zbyć.* <A+By>

†**Abych** p. **Aby:** Chcesz, A. ci kości połomił? Sienk. <A+By>

†**Abychą** p. **Aby.** <A+By>

†Abychmy p. **Aby.** <A+By>
†Abychom p. **Aby.** <A+By>
†Abychowa, †Abychwa p. **Aby.** <A+By>
×Abys, u, bim., **Abis** *miejsce bezdenne, bezdno, przepaść, otchłań, czeluść.* <Gr. ábyssos = bezdenny, a jako rz. = bezdnie, otchłań>
Abzac, u, lm. **e 1.** druk., *miejsce na keglu, poza oczkiem, gdzie ś. mieszczą akcenta i ogonki litery.* **2.** myd. *nadsztukowanie naprędce formy do odlewu.* <Nm. Absatz>
×Abzas, u, lm. **y** p. **Obcas.** <Nm. Absatz>
×Abzasowy przym. od **Abzas,** *obcasowy.*
×Abzaśnik, a, lm. **cy** *ten, co robi obcasy.*
Acan, a, lm. **owie** p. **Waćpan.** <Wasz + Mił+Pan>
Acani, i, lm. **e** p. **Waćpani.**
Acanka, i, lm. **i** p. **Waćpanna.**
Acanna, y, lm. **y** p. **Waćpanna.**
Acaństwo, a, blm. p. **Waćpaństwo.**
Acefal, a, lm. **owie** p. **Autocefal.** <Gr. akéfalos = bezgłowy>
Acetal, u, lm. **e** chem. *ekstrakt, powstający przy częściowym utlenianiu alkoholu pierwszorzędowego.* <Now. z Łć. acetum = kwas, ocet>
Acetamid, u, lm. **y** chem. *amid kwasu octowego.*
Acetanilid, u, blm. p. **Antyfebryna.** <Now., p. Acetal+Anilina>
Acetfenetydyna, y, blm. apt. i chem. p. **Fenacetyna.** <Now., p. Acetal+Fenacetyna>
Acetometr, u, lm. **y** p. **Octomierz.** <Now. z Łć. acetum = ocet + Gr. métron = miara>
Aceton, u, lm. **y** i **Keton,** chem. *związek organiczny dwu rodników węglowodornych, złączonych za pomocą grupy CO:* A. dwumetylowy.
Acetyl, u, lm. **e** chem. *rodnik, złożony z węgla, wodoru i tlenu, występujący w związkach, pochodzących od kw. octowego.*
Acetylen, u, lm. **y** chem. *węglowodór, złożony z dwu atomów węgla i dwu atomów wodoru.*
Acetylenowy przym. od **Acetylen.**
1. Ach!, Ah! w. **1.** podziwienia = *o! oho! fi! fiufiu! no! no-no!:* A.! co ja widzę! **2.** przestrachu = *och! aj!:* A.! co zrobiłeś! **3.** radości = *ha! a! o!:* A.! jak ś. masz! A.! co za miłe spotkanie! **4.** smutku = *o! och!:* A.! jak to bolesne! A.! jak całe życie jest obrazem nędzy! **5.** życzenià = *o!:* A.! gdyby co prędzej wrócił! **6.** † komu, czemu = *biada! niestety!:* †A. cię mnie nędznej, toć mnie zwiódł!
2. Ach w lp. nieod., lm. **y, ów** rz. *westchnienie, okrzyk, wybuch uczuć, wykrzyknik:* Pełne achów poezje. Krasz. Deklamacje bez znaczenia, oklepanki, ogólniki, achy...
†Achandja, i, blm. p. **Archandrja.**
†Achańcza, y, lm. **y** *motłoch.* <Węg. akancsa>
†Achat, u, lm. **y** p. **Agat.** Zdr. **Achatek.**
† Achatek, tka, lm. **tki** p. **Achat.**
×Achates, a, lm. **y 1.** *przyjaciel, stronnik, zwolennik, poplecznik, adherent:* Poplecznicy, rębacze, achatesy wyprawne na wysokie nogi. Pol. Stronnictwo, złożone z magnatów i ich achatesów. Kaczk. **2.** †p. **Agat.** <Od im. Achatesa, przyjaciela Eneasza, w Eneidzie Wergilego>
Achileina, y, blm., apt. *gorzka substancja, otrzymywana z rośliny: krwawnik pospolity.* <Od Now. nazwy rośliny achillea>
[Achnąć, nie, ął] zł. *uderzyć pięścią.* <ACH>
Achroit, u, lm. **y** min. p. **Turmalin.** <Now. z Gr. áchroos = bezbarwny>
Achromatopsja, i, blm. *niezdolność rozeznawania barw, nieczułość na barwy,* d a l t o n i z m. <Now. z Gr. a = bez, nie + chrṓma = barwa + OPT- = WID->
Achromatyczny fiz. *bezbarwny, a raczej nie dający rozszczepienia barwnego:* Pryzmaty, soczewki achromatyczne. <Gr. achrṓmatos = bezbarwny>
Achromatyzm, u, blm., fiz. *bezbarwność, usuwanie objawów barwnych, połączonych z załamaniem światła w pryzmatach i soczewkach.*
[Acht, u, lm. **y]** p. **Akt.**
Achtel [Jachtel, Aftel] a, lm. **ele** a. **tle. 1.** = a) ×*ósma część miary, wagi, ósemka; ósma część okseftu, beczki, antałek:* A. piwa. b) druc., *zwój drutu wagi* 15 *funtów, t. j. ósmej części centnara druciarskiego.* **2.** [A.] *statek dębowy na masło, u dołu szerszy, z dwoma uszami.* **3.** [A.] *ceber, szafel.* **4.** [A.] *siąg, sążeń* (drzewa). **5.** †*udział w* $^1/_8$ *kopalni olkuskiej.* Zdr. **Achtelek, [Aktelik], ×Achtylik.** <Nm. Achtel = ósma część>
Achtelek, lka, lm. **lki** p. **Achtel.**
×Achtylik, a, lm. **i** p. **Achtel.**
Achy! myśl. *w., naśladujący odgłos rogu myśliwskiego:* Forszpan z forysiem trąbią: A.! A.!
[Aci wracaj!] p **Ać!** <A+Ci>
Acimut, u, lm. **y** p. **Azymut.**
Acindziej, a, lm. **e** p. **Waćpan:** Cóż A. porabiasz? Krasz. <Wasz + Mił + Pan + Dobr + Dzie>
[Aciu!] dziec. **1.** *dja! (= dziękuję).* **2.** p. **Ciu.**
[Aco] *niech:* Otwierajcie wrota, aco konik nie otrze złota. Pśń. Pościel łóżko, aco ja się położę. Pśń. <A+Co>
Acydymetr, u, lm. **y** *przyrząd do mierzenia kwasów w zacierach, kwasomierz* <Now. z Łć. acidum = kwaśne + Gr. métron = miara>
Acydymetrja, i, blm., **Kwasomierstwo** chem. *część analizy chemicznej, podająca sposoby ilościowego oznaczania kwasów.*
Acz, Aczkolwiek, †Aczkoli sp. **1.** a. **†Aczkole, †Acz kakole, †Aczkolwie, † Aczy** *choć, chociaż, lubo, jakkolwiek:* A. ich było stu, nie śmieli na nas uderzyć. **2.** †A. *nic* = a) *przynajmniej, chociaż:* Mocz to w wodzie A. nic przez dzień. b) *choć cokolwiek, byle trochę, byleby coś:* Odkryli twarz Zuzanny, aby A. nic, ale wzdy tak nasycili ś. piękności jej. **3.** †Acz = *czy, czyż:* Aczli nie mam być wolen? Wszystko jedno, A. ten, A. ów. **4.** † a. **†Aczli** = *jeżeli:* A. jeśm uczynił to, ach jest lichota w moju ręku. **5.** [A.] = *a co:* A. to? (= *a co to?*). <A+Co + Koli a. Kolwiek>
†Aczci sp. *czyliż.* <A+Co+Ci>
†Acze sp. *gdyż, ponieważ, bo, bowiem, albowiem:* Tedy strona uciążona odzowie się ku wyższemu stołku, A. jest obyczaj w sądach polskich, iże sędzia... <A+Co>
†Aczkole p. **Acz.**
†Aczkoli p. **Acz.**
†Aczkolwie p. **Acz.**
Aczkolwiek sp. **1.** p. **Acz. 2.** ×*choć cokolwiek, jako tako, przynajmniej coś:* Umiej jeszcze korzystać A. z tej straty.
†Aczli 1. p. **Acz. 2.** *jeżeli zaś, i jeżeli.* <A+Co+Li>
†Aczy 1. p. **Acz. 2.** *czy czasem nie...* <A+Czy>
1. [Ać] 1. *niech:* Pożeń niewiasteczkę, ać doi krowy. Pśń. **2.** *acz, choć:* Aćbym posłał dziewkę, to wiem, że mi ją odżeną. Pśń. **3.** *a toć, a oto, aż tu:* Ać przysyła pani młoda ruciany wieniec. **Pśń.** <Czes. ať w **1,** A + Ci w **2** i **3**>

2. [Ać! ać! a. Aci wracaj!] *wołanie na woły przy oraniu, gdy mają iść na prawo:* Orze, pokrzykując: se! ać! Smol. <A+Ci>

I. **Adadżjo** a. **Adagio**, ×a, lm. ×a muz. I. *ruch (tempo) wolny, lento.* 2. *część większego utworu a. oddzielna kompozycja muz., mająca na celu ten ruch wskazany:* Po alegro zagrano A., a potym finał. Słyszałem śliczne A. Bacha. <Wł. adagio=powolny>

2. **Adadżjo, Adagio** przys. muz. *wolno, lento:* Trzeba to grać nie andante, ale A.

Adagio p. I, 2 **Adadżjo**.

Adam, a, lm. **owie:** Złożyć starego Adama = *porzucić dawny tryb życia, stare grzechy.* Wyprowadzać co od Adama i Ewy = *od stworzenia świata.* Na św. A. = *nigdy.* Żart.: Zakon św. Adama = *małżeństwo.* W stroju Adama a. adamowym = *nago.*

†**Adamant, u,** lm. **y,** †**Adamantyn** *rodz. kamienia twardego; djament.* <Gr. adámas = djament>

†**Adamantowy** *djamentowy:* Kamień A. <Z Gr. adámas = stal; brylant, przez Łć. adamanteus = stalowy>

†**Adamantyn, u,** lm. **y** p. **Adamant:** Wyrył zaostrzonym adamantynem.

Adamaszek, szku, lm **szki** I. *gruba, wzorzysta tkanina jedwabna.* 2. [A.] bot. *athanasia annua.* <Od Damaskós, zgreczonej nazwy miasta, po Arab. Dimaszk; przymiotnik Arab. ad-dimiszki>

Adamaszka, i, lm. **i** ogr. p. **Damascena.**

Adamaszkowy I. a. †**Damaszkowy,** †**Damaszkowny** przym. od **Adamaszek:** Obrus A. 2. [**Adamaszkowe ziele**] p. **Ziele.**

[**Adamaszny**] *w adamaszek ubrany:* Chodzili jadamaśni słudzy. Pśń.

Adamowy I. przym. od **Adam;** przen.: Dzieci adamowe = *ludzie.* Jabłko adamowe, p. **Jabłko.** Strój A. a. Adama = *nagość, golizna.* Drzewo Adamowe = *rodz. czarnego, kopalnego, twardego drzewa, zastępującego heban.* Żart.: Korzeń A. = *penis.* 2. bot. Szpilka Adamowa, p. **Krępla.**

[**Adamówka, i,** blm. a. **Celina**] *ziemia pod próchnicą, glina.* Por. **Calina.** <Od imienia Adama którego ciało z gliny powstało>

Adansonja, i, lm. **e** bot. p. **Baobab.** <Od nazwiska botanika Fr. Adanson † 1806>

Adaptacja, i, lm. **e** I. *przyswojenie, przywłaszczenie:* Adaptacje i pośrednie przez przeróbki przywłaszczenie cudzych utworów. Spas. 2. blm., prow. *przerobienie, użycie na co:* A. folwarku na koszary. 3. fil. *przystosowanie, dopasowanie:* A. uwagi do czuć. <Now. z Łć. adapto = przystosowywam, dopasowywam>

Adaptować, uje, ował I. do czego = *przystosować, dopasować, zastosować:* Przyprawiać i A. co do smaku czyjego. 2. prow. *przerobić, użyć na co:* Rząd adaptował dworzec na urząd górniczy. **A. ś.** do czego = *stosować ś., odnosić ś., ściągać ś.:* Do kogóżby ś. to A. mogło? Krasz.

×**Adcytacja, i,** lm. **e** *cytacja, przypozew, zawezwanie do sądu.* <Now. z Łć. ad- = przy- + cito = przywoływam>

×**Adcytować, uje, ował** kogo = *przypozwać, zapozwać.*

×**Adcytowanie, a,** blm., czynność cz. **Adcytować.**

×**Addycja, i,** lm. **e** I. mat. p. **Dodawanie.** 2. chem. *sposób łączenia ś bez wydzielania czegokolwiek* (jak np. łączenie ś. chlorowodoru z amonjakiem). <Łć. additio>

×**Addykacja, i,** blm. *oddanie ś., wylanie:* Z addykacji gorącej oświadczyłem serdeczną życzliwość. <Now. z Łć. addictus = oddany, przychylny>

†**Addykcja, i,** blm. *przysądzenie.* <Łć. addictio>

×**Addytament, u,** lm. **y** *dodatek, przydatek.* <Łć. additamentum>

×**Adefagja, i,** blm. *obżarstwo, żarłoczność.* <Gr. adēfagía>

! **Adekwatny** fil. lep. *wyrównany, dostateczny, zgodny:* Pojęcie adekwatne. Sąd A. <Łć. adaequatus = zrównany, zrównoważony>

Adempcja, i, lm. **e** *odjęcie, odwołanie zapisu a. donacji.* <Łć. ademptio a. ademtio>

Adept, a, lm. **ci** I. fil. *zwolennik pewnej doktryny, szkoły filozoficznej; wtajemniczony w pewną doktrynę filozoficzną.* 2. *alchemik, filozof przyrody, złototwórca, posiadający tajemnicę robienia złota; wynalazca środka uniwersalnego na wszelkie choroby.* 3. *człowiek wtajemniczony w jakąś sztukę, specjalność, uczący ś., oddający ś. jej, nie profan, praktykant, kapłan = specjalista, fachowiec:* Młody A. sztuki. A. nauki. Każda reforma znajdowała w nim żarliwego adepta. Krasz. Narada ograniczyła ś. do małego kółka adeptów. Krasz. 4. teatr. *kształcący ś. na aktora, aktor początkujący, nowicjusz.* <Łć. adeptus = który osiągnął, zdobył>

Adeptka, i, lm. **i** forma ż. od **Adept.**

Aderka, i, lm. **i** p. **Adra.**

[**Adest, u,** lm. **y**] p. **Atest.** <p. Atestat>

×**Adherencja, i,** blm. do kogo, do czego = *zwolennictwo, przychylność, trzymanie ś. kogoś, czegoś, należenie do czego.* <Ten i pięć następnych wyrazów Now. z Łć. adhaereo = przylegam, należę>

Adherent, a, lm. **ci** *stronnik, wyznawca, zwolennik, przyjaciel, poplecznik.*

Adherentka, i, lm. **i** forma ż. od **Adherent.**

Adhezja, i, lm. **e** I. *przystąpienie, przyłączenie ś. do czego.* 2. a. × **Przyczepność** chem., fiz. *przyleganie cząsteczek danego ciała do powierzchni innego;* lek. *zlepianie ś., przyczepienie, zlepienie, przylepienie.*

Adhezyjny: *Proces A.* praw. = *postępowanie przed sądami karnemi z udziałem powoda cywilnego, t. j. poszkodowanego.*

Adjabatyczna krzywa rz., fiz. *linja krzywa, wskazująca zależność prężności gazu od objętości przy zmianie adjabatycznej.* <Now. z Gr. a = nie + diabatikós = przechodni>

Adjabatyczny fiz.: Adjabatyczna zmiana objętości gazu = *taka, przy której gaz ani traci, ani otrzymuje ciepła od swego otoczenia.*

Adjatermiczny fiz. p. **Atermiczny.** <Now. z Gr. a = nie + diathermaínō = ogrzewam>

Adje, gm. **Adju** = *zostań z Bogiem, bądź zdrów, żegnaj.* <Fr. adieu (à Dieu = do Boga, z Bogiem) = żegnaj>

Adju gm. p. **Adje:** A. Tatuniu. Fred. A. A., panie Janie. Korz. Przen. rub.: A. Fruziu! = *bądź zdrów=już przepadło, już klamka zapadła, już po wszystkim, już po niewczasie.* **Jak zwąchają, co ś.** święci, to A. Fruziu!

Adjudykacja, i, lm. **e** praw. *przysądzenie nieruchomości na publicznej licytacji sądowej najwięcej dającemu.* <Łć. adjudicatio>

Adjudykacyjny przym. od **Adjudykacja:** Wyrok A.

Adjudykata, ów, blp., p. **Przysądy.**

[**Adjukant, a,** lm. **y**] p. **Adjunkt.**

Adjunkt, a, lm. **ci.** [**Adjukant, Jadyjont, Jadyján, Adyjonk, Adukant, Adyjon, Adyjont, Hodyjent**]. *pomocnik przy urzędniku:* A. policyjny. A. profesor (=*profesor trzeciego rzędu*). A. wykłada ten przedmiot. A. przy katedrze uniwersyteckiej. A. sądowy. <Now. z Łć. adjunctus= przyłączony, przydany>

Adjunktowa, ej, lm. **e** *żona adjunkta.*

Adjuracja, i, lm. **e** *zaklinanie celem skłonienia kogoś do czynienia tego, czego żądamy.* <Łć. adjuratio>

†**Adjustunek, nku,** lm. **nki** *strój, ubiór.* Łoż. <Now. złacińszczenie Fr. ajustement (z Łć. ad= ku + justum = słuszne, sprawiedliwe)>

Adjutancik, a, lm. **i** p. **Adjutant.**

Adjutancki przym. od **Adjutant:** Urząd A.

Adjutant, a, lm. **ci** *pomocnik w służbie wojskowej, oficer pod ręką starszego do komunikowania jego rozkazów.* A. bataljonu a. bataljonowy, pułku a. pułkowy, dywizji a. dywizyjny; osobisty. A. gienerała, naczelnego wodza. A. biurowy. Przen.: *człowiek nadskakujący, asystent, towarzysz, galant, gach:* A. nie tyle pana Erazma, ile pani Erazmowej. Dzierz. Przen.: Odprawiwszy tych niepotrzebnych adjutantów (lokai), dalej ciągnęliśmy nasze opowiadania. Krasz. Zdr **Adjutancik.** <Now. z Łć. adjutor=pomocnik, przez Hp. ayudante i Fr. adjudant>

Adjntantowa, ej, lm. **e** *żona adjutanta.*

Adjutantować, uje, ował *być adjutantem, pełnić służbę, obowiązki adjutanta:* Adjutantując przy głównym sztabie, znany i ceniony był powszechnie. Kaczk. Żart: *asystować, nadskakiwać, zalecać ś., dotrzymywać placu, towarzyszyć:* Został pułkownikiem z łaski kochanek jeneralskich, którym walecznie adjutantował. Dzierz. Będziesz mi adjutantował, pójdziemy po obiedzie. Krasz.

Adjutantowanie, a, blm., czynność cz. **Adjutantować.**

Adjutantowstwo, a blm., **Adjutantura** *godność, obowiązki adjutanta:* Nie chciałem wrócić do pułku, gdzie mnie czekało A. Fredro A.

Adjutantura, y, blm. p. **Adjutantowstwo:** Uwolnił ś. od adjutantury u gienerała. Kaczk.

Adjutor, a, lm. **owie** *pomocnik, doradca:* Bronił swojej kieszeni i z nieufnością spoglądał na nowych adjutorów. Krasz. <Łć. adjutor>

Adjutum nieod. *zapomoga, zasiłek, djety, płaca, wyznaczona początkującym urzędnikom w Galicji, przyjętym warunkowo:* Zamałe do życia, a zawielkie do głodowej śmierci A. <Now. z Łć. adjutus m.=zapomoga>

[**Adjuwant, a,** lm. **ci**] *pomocnik bakałarza.* <Now. z Łć. adjuvans=pomagający>

Adlatus, a, lm. **owie. 1.** *urzędnik dodany komu do pomocy w urzędzie:* Zalecił biskup swemu adlatusowi. **2.** w Austrji=*gienerał dodany do ciągłej obecności przy głównodowodzącym a. namiestniku prowincji.* **3.** *tytuł biegłego dyplomaty, znajdującego ś. przy boku ambasadora.* <Now. z Łć. ad= do, ku + latus=bok>

Admanuacja, i, blm. *doręczenie.*

Admanuować, uję, ował praw. *doręczać, wręczać komu co.* <Now. z Łć. ad=do + manus=ręka>

Administracja, i, blm. **1.** *zarząd, zawiadywanie dobrem cudzym, gospodarka:* A. kraju, funduszu małoletnich, interesów gminnych, gminna, linji sądowej, kolejowa, dóbr, poręczająca. A. rządowa dochodu tabacznego. Sprawować administrację. Dobra te są w administracji (*w zarządzie niewłaściciela*). **2.** *zbiór władz i osób, składających zarząd:* Najniepoczciwsza A. majątek gniotła. Krasz. **3.** *nauka o sztuce rządzenia krajem, prawo administracyjne:* Uczyć ś. administracji. Wykładać administrację. Kurs administracji. Magister prawa i administracji. <Łć. administratio>

Administracyjnie przys. od **Administracyjny.**

Administracyjny przym. od **Administracja:** Prawo administracyjne. Rada administracyjna. Urząd, urzędnik A. Zajmował ważny posterunek A. Człowiek niezwykłych zdolności administracyjnych. Dom A. (=*mieszczący biuro administracji*). Kara administracyjna (=*nie sądowa*). Władza administracyjna. Rozporządzenie administracyjne. Decyzja administracyjna. Urządzenie administracyjne. Wydatek A. Droga administracyjna. Środki administracyjne (=*rządowe*). To rzecz administracyjna (=*należąca do administracji*). Policja administracyjna. Wydział A. (=*ekonomiczny, gospodarczy*). Budować co sposobem administracyjnym (=*nie konkursowym, nie przez licytację*). Spory administracyjne (=*między obywatelami a administracją*).

Administrator, a, lm. **owie** a. **rzy 1.** *rządca, zarządca, zawiadowca:* A. kraju, dóbr, domu. **2.** *czasowo zarządzający, pełniący obowiązki rzeczywistego urzędnika.* A. djecezji, parafji. <Łć. administrator>

Administratorka, i, lm. **i** forma ż. od **Administrator.**

Administratorski przym. od **Administrator:** Powóz A.

Administratorstwo, a, blm. **1.** *urząd, obowiązki administratora.* **2.** *okres czasu czyjego administrowania:* Zubożył kraj w czasie swego administratorstwa.

Administrować, uje, ował 1. *zarządzać, rządzić, zawiadywać, gospodarować:* Teutonja (statek), administrowana przez Niemców, odznaczała ś. porządkiem. Beł. **2.** co=*udzielać komu czego, wykonywać co na kim:* A. sakramenta. **3.** *dawać, wymierzać, aplikować:* A. komu rózgi. **4.** *zadawać, aplikować, przepisywać, zapisywać, zalecać:* Na niestrawność administrują emetyk. <Łć. administrare>

Administrowanie, a, blm., czynność cz. **Administrować.**

Admiracja, i, blm. *admirowanie, uwielbienie, podziwianie.* <Łć. admiratio>

Admiralicja, i, blm. **1.** w Rosji i Francji, *ogół wydziałów marynarki i zakłady budowy, naprawy i opatrzenia statków;* w Anglji, *kolegjum tak zwanych lordów admiralicji, będące władzą administracyjną i sądową w sprawach marynarki.* **2.** *dom, gdzie ś. takowe biuro mieści, oraz zapasy i przedmioty, należące do marynarki:* A. zgorzała.

Admiralicyjny przym. od **Admiralicja:** Fabryka admiralicyjna.

Admiralność, i, blm. *sądy admiralskie.*

Admiralski przym. od **Admirał:** Mundur A Okręt A (=*na którym znajduje ś. admirał*).

Admiralstwo, a, blm., × **Amiralstwo** *urząd, godność admirała.*

Admirał, a, lm. **owie 1.** *naczelny wódz floty, dowódca marynarki.* **2.** zool. (vanessa atalanta) *motyl dzienny z rodziny południc.* <Arab. amīr = dowódca (emir); wyraz podprowadzono pod Łć. admirare = admirować>

Admirałowa, ej, lm. **e** *żona admirała.*

Admirator, a, lm. **owie** *ten co admiruje, wielbiciel, czciciel, adorator.* <Łć. admirator>

Admiratorka, i, lm. **i** forma ż. od **Admirator.**

Admirować, uje, ował *podziwiać; wielbić, uwielbiać, adorować; zachwycać ś., unosić ś. nad kim, nad czym:* Wszyscy admirowali jej ubranie, jej grację, jej dowcip, jej zgrabność w tańcu. Korz. Admiruję pańską zimną krew. Korz. <Łć. admirari>

Admirowanie, a, blm., czynność cz. **Admirować.**

†**Admisja, i,** lm. **e** *względy, fawor:* Malkontenci u króla większej ś. spodziewali admisji. Gienerał, postrzegszy Patkula admisję u żony swojej, oskarżył go przed Karolem XII. <Now. z Łć. admissio = dostęp i t. d.>

Admonicja, i, lm. **e** *ostrzeżenie, napomnienie, przestroga, monita:* Dał mu porządną admonicję. <Łć. admonitio>

Adnotacja, i, lm. **e,** ×**Annotacja** *dopisek, przypisek, uwaga, notatka.* <Łć. adnotatio a. annotatio>

×**Adnotować, uje, ował,** ×**Annotować** *zrobić adnotację, zanotować, zaznaczyć, zapisać:* Kościuszko kazał robić mapę, adnotując, gdzie i ile żołnierza stało. <Łć. adnotare a. annotare>

×**Adnotowanie, a,** blm., czynnośI cz. **Adnotować.**

×**Adolescent, a,** lm. **ci** żart. i pouf. *młodzieniec, młodzieniaszek, młokos, gołowąs, wyrostek:* Zguba wygląda zza kamizelki adolescenta. Fred. A. <Łć. adolescens, skąd Fr. adolescent>

Adoniczny wiersz = *składający ś. z daktyla i spondeja a. trocheja.* <Łć. adoneus, od Adonisa>

Adonidyna, y, blm. apt. *trująca substancja glukozydowa, otrzymywana z rośliny: miłek wiosenny* (adonis vernalis). <Od nazwy rośliny adonis>

Adonis, a, **1.** lm. **owie** *wielbiciel, adorator, kawaler, galant, gach, zalotnik:* Szpakowaci i nieszpakowaci adonisowie chodzili pomiędzy kobiety i koperczaki stroili. Kaczk. Słucha tajemniczego szeptu jakiegoś ugalonowanego adonisa. **2.** lm. **y** bot. p. **Miłek.** <Gr. Adōnis>

Adopcja, i, lm. **e** p. **Adoptacja.** <Łć. adoptio>

Adopcyjny przym. od **Adopcja.**

Adoptacja, i, lm. **e, Adopcja, Afiljacja** *akt adoptowania.*

Adoptować, uje, ował **1.** dziecko = *przyjąć, wziąć za swoje, przysposobić, przybrać, usynowić.* **2.** *przyjąć nieszlachcica do własnego herbu.* **3.** *pasować na rycerza, przyjąć do stanu rycerskiego:* Książę pasujący czyli adoptujący. Szajn. **4.** przen. *przyswoić sobie:* A. cudze idee, cudze pomysły. <Łć. adoptare>

Adoptowanie, a, blm., czynność cz. **Adoptować.**

Adoracja, i, blm. **1.** *cześć najwyższa, najgłębsza, oddawana Bogu, najśw. sakramentowi i t. d.; pokłon, wyrażający to uczucie, hołd.* **2.** *uwielbienie, cześć, ubóstwianie, admiracja, zachwyt:* Posuwa swą miłość do adoracji. <Łć. adoratio>

Adorator, a, lm. **owie** *ten, co adoruje, czciciel wielbiciel, admirator:* A. jej wdzięków. <Łć adorator>

Adoratorka, i, lm. **i** forma ż. od **Adorator.**

×**Adornować, uje, ował** *przyozdobić, ozdobić, upiększyć, udekorować:* Ratusz adornowany portretem króla. <Łć. adornare>

Adorować, uje, ował. **1.** *składać adorację, hołd, cześć, czcić, wielbić, upadać na kolana, oddawać pokłon, bić czołem przed kim, przed czym:* A. najśw. Sakrament. **2.** *admirować, uwielbiać, ubóstwiać:* U drzwi swej adorowanej odprawiasz straż. Krasz. <Łć. adorare>

Adorowanie, a, blm., czynność cz. **Adorować,** adoracja.

×**Adpozycja, i,** lm, **e** p. **Apozycja,** <Łć. appositio>

Adra, y. lm. **y** **1.** druc. *oddzielne kółko drutu w bamlu.* **2.** stolar. *inkrustacja z forniru a. z metalu.* **3.** ×w lm. *żyły jaśniejsze a. ciemniejsze na kamieniu a. drzewie, naturalne a. sztuczne:* A. na drzewie (= *mazer, słoje*). Zdr. **Aderka.** <Nm. Ader = żyła>

Adragantyna, y, blm., apt. *substancja z gumy tragakantu* in. b a n o r y n a. <Now. z przekręcenia Gr. nazwy rośliny tragákantha>

[**Adrasować się,**] **uje ś., ował ś.** z kim = *borykać ś., wodzić ś., pasować ś.* <p. Adres>

Adres, u, lm. **y,** prow. **Adresa.** **1.** *notatka o miejscu zamieszkania, wskazanie jego:* Wskazać, podać, dać, zakomunikować, zostawić, podyktować, wypisać, umieścić na czym. A. Przen.: Mówić coś pod czyimś adresem = *stosując, odnosząc, pijąc do kogo; mając go na myśli:* Rzucali słówka cięte; było to na jej intencję i pod jej adresem. Jeż. Jako reżyser, połykał nieraz przesyłane pod jego adresem gorzkie pigułki. Kasz. Anegdotkę tę przytoczyliśmy pod adresem teatru warszawskiego. Malesz. **2.** *pismo zbiorowe z wyrażeniem uczuć, przekonań, wystosowane do monarchy a. osób znakomitych:* Postanowiono odpowiedzieć na mowę tronową adresem. A. dziękczynny, powitalny, jubileuszowy. A. do Żółkowskiego z prośbą, aby zaszczycić raczył swemi występami scenę lwowską. Malkontenci wyłożyli swe krzywdy w adresie, podanym ministrowi. Zdr **Adresik.** <Fr. adresse>

Adresa, y, lm. **y** prow. p. **Adres.**

Adresant, a, lm. **ci** **1.** *ten, co list zaadresował.* **2.** bł. zam. **Adresat.**

Adresantka, i, lm. **i** forma ż. od **Adresant.**

Adresat, a, lm. **ci** **1.** *ten, do kogo list jest adresowany, odbiorca listu* (bł: adresant). **2.** *osoba zarekomendowana, polecona komuś.* **3.** praw. *osoba wskazana na wekslu, mająca go przyjąć a. zapłacić w razie niezapłacenia przez tego, na kogo weksel wystawiony.*

Adresik, u, lm. **i** p. **Adres.**

Adresomanja, i, blm. *manja składania adresów.* <Adres + Gr. manía = manja>

Adresować, uje, ował **1.** co = *wypisywać adres na czym:* A. list, kopertę, pakiet. **2.** kogo = *odsyłać kogo do kogo:* Adresuj go do mnie. **3.** *kierować, zwracać, stosować, odnosić do kogo:* Przemowa, adresowana do tego, w czyje ręce przejść miał kieliszek. **A. ś.** **1.** *udać ś., zwrócić ś. do kogo, uciekać ś., odwoływać ś. do kogo:* Do kogo mam ś. w tej sprawie A? **2.** *zalecać ś., mieć zamiary (względem panny), stroić koperczaki, smalić cholewki:* Śmiał ś. A. do mojej córki.

Adresowanie, a, blm., czynność cz. **Adresować.**

Adresowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Adresować ś.**

Adresowy przym. od **Adres:** Biuro adresowe. Wniosek A.

†**Adrjan, u,** lm **y** *kaftanik kobiecy.* <Fr. andrienne, od tytułu komedji Fr. Barona „Andrienne", w której aktorka suknię nowego kroju miała na sobie (1703)>

Adrogacja, i, lm. **e** p. **Arrogacja.**

Adrować, uje, ował stolar. *inkrustować wyroby stolarskie drzewem a. metalem.* <Nm. adern>

Adrowanie, a, blm., czynność cz. **Adrować.**

Adrytura, y blm., han. **1.** *odebranie wprost od dłużnika należności z wekslu.* **2.** *bezpośrednie zapłacenie towaru.*

[**Adukacia**] p. **Adwokat.**

[Adukacja, i, blm.] p. **Edukacja.**

[Adukant, a, lm. ci] 1. p. **Adjunkt. 2.** p. **Adwokat.**

[Adukat, a, lm. ci] p. **Adwokat.**

×Adulacja, i, blm. **1.** *schlebianie, pochlebstwo, czołganie ś. przed kim, czołobitność, podlizywanie ś.*: Atmosfera, adulacjami, jak kadzidłem niezdrowym przesiąkła. Krasz. **2.** *cześć bałwochwalcza, adoracja:* Był przedmiotem adulacji. <Łć. adulatio>

Adular, u, lm. **y** min. p. **Ortoklas.** <Od Adular, jednego z wierzchołków góry ś. Gotarda>

†Adumbrować, uje, ował 1. *przycieniać, przyciemniać.* **2.** przen. *szkicować, zarysowywać:* Co krasomówskie słowa dyktują, to też malarskie pędzle farbami adumbrują. <Łć. adumbrare>

×Adwena, y, lm. **y** m. *przychodzień, przybysz, przybłęda:* A. z Litwy. Rol. <Łć. advena m.>

Adwent, u, lm. **y [Agwańt, Agwént, Agwent, Jadwent, Jadwint, Jadwént, Jadwient, Jagwińt, Jagwient, Janwent, Jandwent, Janwiet, Janwieta ż., Jendwient, Jadwant, Jadwiet, Jagwiet] 1.** *post czterotygodniowy przed Bożym Narodzeniem.* **2.** [A.] <Łć. adventus=przybycie>

[Adwentnik, a, lm. i, Adwentowy, Jadwiętnik, Jagwiętnik, Jadwent] *grudzień.*

Adwentowy 1. przym. od **Adwent:** Post, czas A. **2.** [A.] rz., p. **Adwentnik.**

†Adwersant, a lm. **ci** p. **Adwersarz:** A. duszny (szatan). <Now. z Łć. adversor=sprzeciwiam się>

Adwersarja, ów blp. **1.** han. *księgi kupieckie, w których tymczasowo, naprędce zapisują ś. wszystkie czynności, bruljon, strasa, prima nota.* **2.** †*dzieło, zawierające luźne wiadomości z różnych działów wiedzy.* <Łć. adversaria, lm. = rzeczy z przeciwnej strony karty pisane, z Łć. adversarius =przeciwny>

Adwersarz, a, lm. **e, †Adwersant, a,** lm. **ci** *przeciwnik, nieprzyjaciel:* Walczyć z adwersarzem. Krasz. <Łć. adversarius>

Adwokacik, a, lm. **i** (z przekąsem) p. **Adwokat.**

Adwokacina, y, lm. **y** *lichy adwokat:* Młody A. Sienk.

†Adwokacja, i, lm. **e 1.** *wójtowstwo.* **2.** *wójtowstwo, wójtówka, posiadłość wójta miejskiego:* Role adwokacji dolskiej wcielił do gruntów kościoła. **3.** *opieka:* Prawo adwokacji.

Adwokacki 1. przym. od **Adwokat:** Wymowa adwokacka. Stan A. **2.** Język A., cukier = *ciastko francuskie, cienko rozwałkowane na cukrze, formy wielkiego języka.* **Po adwokacku** przys. *jak adwokat, zwyczajem adwokatów*: Postąpił po adwokacku.

Adwokactwo, a, blm. p. **Adwokatura.**

Adwokat, a, lm. **ci [Adukant, Adukat, Abdukat, Adwókat, Hadukát, Hajdukát, Awókat, Dukat, Hadukant, Agwikwat;** w lm. **Adukaciá] 1.** *broniący spraw w sądzie a. prowadzący sprawy cudze; obrońca, patron, mecenas, rzecznik:* A. przy sądzie apelacyjnym Królestwa Polskiego. A. konsystorski, prywatny, przysięgły, skarbowy, z urzędu. **2.** Prałat A. kurji rzymskiej = *teolog, prawnik, orzekający w kwestjach prawnych.* **3.** *obrońca wogóle, stronnik, faktor:* Proszę cię, bądź moim adwokatem. Pozwól pani, abym był jej adwokatem. Siedź cicho! obejdzie ś. bez adwokatów. Tej teorji zawsze byłem adwokatem. **4.** †*wójt miejski; sędzia, sądzący z ławnikami.* Zdr. **Adwokacik.** <Łć. advocatus>

Adwokatka, i, lm. **i** forma ż. od **Adwokat.**

Adwokatowa, ej, lm. **e** *żona adwokata.*

Adwokatować, uje, ował komu = *bronić go, wstawiać ś., ujmować ś. za nim, brać czyją stronę:* Gwardjan adwokatował za prawami klasztoru. Słow.

Adwokatowanie, a blm., czynność cz. **Adwokatować.**

Adwokatówna, y. lm. **y** *córka adwokata.*

Adwokatura, y, blm. **1.** a. **Adwokactwo** *stanowisko, obowiązki adwokata.* **2.** *adwokaci, palestra, ława obrończa:* Grono sądowników i adwokatury.

[Ady] p. **[Dy].** <A+Dy>

[Adyć] p. **[Dy].** <A+Dy+Ci>

[Adyjon, a, lm. **y]** p. **Adjunkt.**

[Adyjonk, a, lm. **i]** p. **Adjunkt.**

[Adyjont, a, lm. **y]** p. **Adjunkt.**

Adynol, u, blm., gór. *gatunek feldspatu z zasadą soli.* <Now. z Gr. adinós=gęsty, zwarty>

†Adziamski *perski:* A. kobierzec. Siodło adziamskie. Goł. <Tur. adżam(e), adżéme (z Arab.) =obcy; nie arabski; perski; niedoświadczony; głupi>

Aeroby, ów blp., lek. *bakterje, żyjące w atmosferze tlenu.* <Now. z Gr. aēr=powietrze>

Aerodynamika, i blm., fiz. *dynamika ciał lotnych, nauka o ruchu gazów.* <Now. z Gr. aēr=powietrze+dýnamis=siła>

Aerofon, u, lm. **y** fiz. *przyrząd do wzmacniania głosu.* <Now. z Gr. aēr = powietrze + fōnē = dźwięk>

Aerofor, u, lm. **y** fiz. *przyrząd, dostarczający powietrza nurkowi pod wodą.* <Now. z Gr. aēr =powietrze+férō=niosę>

Aeroklinoskop, u, lm. **y** fiz. *przyrząd do sygnalizowania burz i wichrów.* <Now. z Gr. aēr = powietrze + klíno=chylę, gnę+skopéō=badam, patrzę>

Aerolit, u, lm. **y** *meteoryt, uranolit, głaz meteoryczny, spadający z przestrzeni na ziemię:* A. kamienisty, żelazisty. <Now. z Gr. aēr=powietrze+líthos=kamień>

×Aerologja, i, blm. *nauka o powietrzu.* <Now. z Gr. aēr=powietrze + -logía=nauka>

Aeromancja, i, blm. *wróżenie z powietrza:* Jest mnóstwo sposobów dojścia do prawdy: A., pyromancja. Krasz. <Now. z Gr. aēr = powietrze+manteía=wróżbiarstwo>

Aeromechanika, i, blm., fiz. *mechanika ciał lotnych, nauka o równowadze i ruchu gazów.* <Now. z Gr aēr=powietrze+mēchanikē=mechanika>

Aerometr, u. lm. **y** *narzędzie, wskazujące gęstość powietrza; gazomierz.* <Now. z Gr. aēr=powietrze + métron=mierz>

Aeronauta, y, lm. **ci** *żeglarz napowietrzny; puszczający ś. balonem.* <Now. z Gr. aēr=powietrze + náytēs=żeglarz>

Aeronautyczny przym. od **Aeronautyka:** Popis A.

Aeronautyka, i, blm. *żegluga powietrza:* A. statyczna p. **Aerostatyka.** A. dynamiczna p. **Awjacja.**

Aeronef, u, lm. **y** *statek powietrzny, złożony z balonów, śrub i skrzydeł.* <Now. z Gr. aēr = powietrze + Fr. nef (Łć. navis)=statek>

Aeroplan, u, lm. **y** *maszyna do latania, urządzona na zasadzie latawca.* <Now. z Gr. aēr = powietrze + planáō=bujam, błąkam się>

Aerostat, u, lm. **y** *balon* (do latania). <Now. z Gr. aēr=powietrze+statós=stojący>

Aerostatyczny przym. od **Aerostatyka:** Kula aerostatyczna (=balon). Prasa aerostatyczna

p. Prasa. Lampa aerostatyczna p. **Lampa.** Poczta aerostatyczna p. **Poczta.**

Aerostatyka, i, blm. fiz. *statyka gazów, nauka o równowadze gazów.*

Aerotermiczny: A. stopień gie.=*ilość jednostek linijnych* (zwykle metrów), *na którą trzeba ś. wznieść pionowo, aby temperatura powietrza spadła o 1°.* <Now. z Gr. aér=powietrze | thermón=ciepło>

[**Af!** a. **Afü!**] *naśladowanie zdmuchywania świecy.*

Afanezyt, u, lm. **y** p. **Miedniak.** <p. Afanit>

Afanit, u, lm. **y** min. *skała skrytokrystaliczna, zbita, wybuchowa dawniejsza:* A. djabasowy p. **Djabas** A. djorytowy p. **Djoryt.** <Now. z Gr. atanés=niewidzialny>

Afanitowy przym. od **Afanit: Łupek A.**

Afazja, i, blm., lek. *bezmowność, niewysłowność, chorobliwa niemożność należytego wymawiania.* <Gr. afasía>

[**Afè!**] *sio!* (odganiając ptaki). <A + Fe>

Afekcik, u, lm. **i** p. **Afekt.**

×**Afekcja, i,** blm. **1.** *afekt, skłonność ku komu, ku czemu.* **2.** fil. *wrażenie, podrażnienie, pobudzenie.* **3.** lek. *chorobliwe zaatakowanie, zajęcie, rozdrażnienie chorobliwe:* A. nerwowe. A. serca. <Łć. affectio>

×**Afekcjonalny** *pełen afektu, uczucia:* Oczęta afekcjonalne. Słow.

Afekcjonować, uje, ował *obdarzać afektem:* Szedłem do dolnego kościoła św. Krzyża, aby tam, medytując o znikomościach tego świata, ani go nadto A., ani ś. nazbyt jego i przyszłości obawiać. Od.

Afekcjonowanie, a, blm., czynność cz. **Afekcjonować.**

Afekt, u, lm. **y 1.** *uczucie, wzruszenie, namiętność:* Afekty abo namiętności. Baz. Krasomówca wzrusza afekty w słuchaczach. Rozum mężczyzną, kobietą A. rządzi. Afekty, chociaż będą święte, zawsze mają być rozumem ujęte. Pot. Bardziej ś. afektem, niż słusznością uniósł. **2.** *skłonność, sympatja, przychylność, przywiązanie miłość:* Powziąć do kogo a. do czego A. Ojcowski A. Chciałem ś. jej oświadczyć z afektem. †Pozostaję dla WP. ze szczerym afektem. Zdr. **Afekcik.** <Łć. affectus>

Afektacja, i, blm. **1.** *przesada, wymuszoność, nienaturalność, egzaltacja:* A. w ubiorze, w ruchach, w stylu. Chcąc być grzecznym, wpada w afektację. **2.** *udawanie afektu, nieszczerość, obłuda.* **3.** *żądanie, życzenie, pragnienie:* Wiele rzeczy, według afektacji i instrukcji sejmików, na sejmie do skutku nie przyszło. <Łć. affectatio>

×**Afektować, uje, ował. 1.** a. ×**A. ś.** *okazywać, udawać afekt, przesadzać w okazywaniu wzruszeń.* **2.** *udawać, egzaltować ś., przesadzać:* A. skromność, uczoność. **3.** †*pożądać, żądać usilnie, pragnąć:* Afektował wziąć cię w małżeństwo. Aleksander afektował tytułów boskich. Afektował po nim, aby... (=*wymagał*). Afektuje ode mnie otrzymać zamek. <Łć. affectare>

Afektowanie, a, blm., czynność cz. **Afektować.**

×**Afektowanie się, a ś.** blm., czynność cz. **Afektować ś.**

×**Afektowany,** ×**Afektowny** *wymuszony, egzaltowany, przesadny:* Mowa afektowana. Ubiór A. (=*pretensjonalny*).

Afektowny p. **Afektowany:** Afektowne świegotanie. Fred. A.

×**Afektowny** przym. od **Afekt,** *uczuciowy, wzruszeniowy.*

Afeljum nieod., astr. p. **Punkt.** <Now. z Gr. apó=od + hélios=słońce>

Afemik, a, lm. **cy** *człowiek dotknięty afemją.*

Afemja, i, blm. *utrata mowy.*

Afer nieod. (w grze bilardowej): Biorę **A.**=*podejmuję ś. zrobić bilę.* <p. Afera>

Afera, y lm. **y. 1.** *sztuczka, figiel, sprawa, sprawka, gieszeft:* Czy niema tutaj na dnie jakiej, sprytnie obmyślanej afery, mającej obejść nowe przepisy? **2.** *zajście, scena, awantura:* Zrobił mi aferę w moim własnym domu! Z całej tej afery wychodził zwycięsko.

Aferez, u, blm. *gatunek fosforanu miedzi* <p. Afereza>

×**Afereza, y,** lm. **y** *odrzucenie głoski a. zgłoski na początku wyrazu* <Gr. afaíresis>

×**Aferować, uje, ował** kogo=*ambarasować, frasować, kłopotać, turbować, niepokoić.* <Fr. affairer>

×**Aferowanie, a,** blm., czynność cz. **Aferować.**

Aferowicz, a, lm. **e** *człowiek, który bywał w wielu aferach:* Nadto jesteś aferowiczem dobrym, abyś ś. dał podejść i zjeść w kaszy. Krasz.

Aferzysta, y, lm. **ści** *spekulant, gieszefciarz:* Liczył ś. do owych aferzystów kupczących majątkami, którzy umyślnie szukają interesów potrzebujących wyrobienia. Wilcz. Chłop stał ś. materjałem do wyzyskiwania przez miasteczkowych aferzystów, pokątnych doradców.

Aferzystka, i, lm. **i** forma ż. od **Aferzysta.**

×**Afidacja, i,** blm. *wydawanie komu listu żelaznego.* <Śr. Łć. affidare, z Łć. ad=do + fidere=zawierzyć>

Afidowany *poufny, poufały, konfidencjonalny, zaufany.*

Afiks, u, lm. **y** jęz. p. **Rostek.**

Afiljacja, i, lm. **e. 1.** p. **Adoptacja. 2.** *stowarzyszenie, korporacja.* **3.** *przyjęcie mniejszej loży masońskiej do loży głównej.* <Fr. affiliation>

Afiljować, uje, ował *przyłączyć, przygarnąć do siebie:* A. zakon mniej liczny do główniejszego. Wolno damskiej Dobroczynności A. masonów krajowych. Smol. <Fr. affilier>

Afiljowany *przypuszczony do związku, wtajemniczony:* Dano mu przez jednego z afiljowanych schadzkę. Krasz.

Afinacja, i, blm., hut. p. **Wydzielanie.** <Z Fr. affiner=rafinować itd.>

Afinowanie, a, blm., p. **Wydzielanie.**

Afirmacja, i, lm. **e** *potwierdzenie.* <Łć. affirmatio>

Afirmatywa, y, lm. **y** *zdanie twierdzące, głos twierdzący, potakujący; wotum przychylne:* Otrzymał 10 afirmatyw a 3 negatywy przy wyborach. <Łć. affirmativus=potwierdzający>

×**Afirmatywny** fil. *twierdzący.*

×**Afirmować, uje, ował 1.** *potwierdzać, potakiwać, przyświadczać:* Jedni afirmowali, drudzy negowali. Dyak. **2.** *potwierdzić, stwierdzić, zaakcentować, zaznaczyć:* Swoje krzywdy tym mocniej mógł A. Sienk. <Łć. affirmare>

×**Afirmowanie, a,** blm., czynność cz. **Afirmować.**

Afisz, a, lm. **e** *doniesienie, ogłoszenie drukowane o zabawie, koncercie, przedstawieniu, widowisku.* Zgr. **Afiszysko.** <Fr. affiche>

Afiszer, a, lm. **rzy** *roznosiciel a. rozlepiacz afiszów:* Powinszowanie afiszera wileńskiego. Syrok.

Afiszować, uje, ował co=*okazywać jawnie, zdradzać; popisywać ś., prezentować ś. z czym:* Mężczyźni afiszowali wolnomyślność, kobiety zosta-

wały przy starej wierze. Krasz. Trzeba być naiwną i A. wielkie sentymenta. **A. ś.** *publikować ś., pospolitować ś.:* Afiszuje ś. z nim i to nawet publicznie. Kaczk. Wyjechała o zmroku sama jedna z tym trzpiotem; czyż można tak A. ś. i jeszcze dla kogo? Korz. **2.** z czym=*popisywać ś.; ujawniać co* (umyślnie): Afiszując ś. ze swoją gorliwością religijną i kwestą dla biednych... Bał. Zbyt wyraźnie afiszował ś. ze swoją sympatją. Bał.

Afiszowanie, a, blm., czynność cz. **Afiszować.**

Afiszowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Afiszować ś.**: Takiemu dobrze urodzonemu człowiekowi uwłacza A. ś. w pogoni za szwaczką. Dyg.

Afiszowy przym. od **Afisz:** Czcionki afiszowe.

Afiszysko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Afisz:** Jak człowiek tyle tych afiszysków przeczyta, to ś. tak zmęczy, że...

[**A flik!**] myśl. *wołanie, gdy ś. ujrzy sarnę.*

†**Aflikcja, i,** lm. **e** *utrapienie, udręczenie, dolegliwość:* Aflikcje niedostatku. **Łoz.** <Łć. afflictio>

×**Afluencja, i,** blm. *napływ, tłumne przybycie:* Dla ks. Brzeskiego ta A. obywatelska stała ś. ciężarem niemałym. Krasz. <Łć. affluentia>

!**Afonja, i,** blm., **lek.** *brak zdolności głośnego mówienia, utrata głosu,* bezgłos. <Gr. afonía>

Aforystycznie przys. od **Aforystyczny.**

Aforystyczny, Aforyzmowy *wyrażony w formie aforyzmu, ucinkowy, lakoniczny, urywkowy, zwięzły:* Styl A. Nie możemy szczegółów rozwijać i chyba tylko w aforystycznej formie podamy niektóre.

Aforyzm, u, lm. **y** *zdanie krótkie oderwane, sentencja, maksyma.* <Now. z Gr. afórisma = coś ograniczonego, wskazanego>

Aforyzmowy p. **Aforystyczny:** Aforyzmowe ujmowanie myśli w zwięzłą formę urywkową.

!**Afranszować, uje, ował** (w grze w wista) *oswobodzić kolor, wygrawszy najstarsze karty i uczyniwszy młódki fortami:* A. piki <Fr. affranchir>

!**Afranszowanie, a** blm., czynność cz. **Afranszować.**

Afrodyt, u, lm. **y** min. *krzemian wodny magnezu, podobny do pianki morskiej.* <Od bogini Gr. Afrodítē, zrodzonej z białej piany morskiej>

×**Afrodyzja, i,** blm. *szał miłosny, cierpienie miłosne.* <Gr. Afrodísia>

Afront, u, lm. **y** *ubliżenie, obelga, zniewaga, konfuzja:* Zrobić komu A. Spotkał go wielki A. Brać sobie, poczytywać co za A. <Fr. affront>

×**Afrontować, uje, ował** *robić komu afront, ubliżać, uchybiać mu, znieważać go.*

Afrontowanie, a, blm., czynność cz. **Afrontować.**

×**Afryk, u,** lm. **i** *wiatr, wiejący od Afryki:* Po morzu ś. puścił, lekkim afrykiem żeglując. Warg. <Łć. africus=afrykański WSW., dom. ventus=wiatr>

Afrykański 1. przym. od **Afryka:** Upał A. Przen.: Małpa afrykańska, gm.=*cudak, dziwoląg, raróg:* Ty małpo afrykańska! **2.** bot.: Karczoch A. p. **Karczoch.** Lilja afrykańska, p. **Agapant. 3.** zool.: Nosorożec A. p. **Nosorożec.** Osieł A. p. **Osieł.** Pszczoła afrykańska p. **Pszczoła.**

†**Aftarz, a,** lm. **e** p. **Haftarz.**

[**Aftel, a,** lm. **e**] p. **Achtel.**

Afteleder, a, lm. **y** szew. *łata przy butach z cholewami.* <Nm. Afterleder>

†**Aftować, uje, ował** p. **Haftować.**

†**Aftowanie, a,** blm., czynność cz. **Aftować.**

Afty, aft, blp. **1.** lek. p. **Pleśniawki. 2.** wet. *małe owrzodzenia z obwódką czerwoną, zjawiające ś. zwykle na błonie śluzowej w pysku bydła a. ptaków.*

[**Afu!**] p. **Af.**

[**A fu!**] myśl. *wołanie, gdy ś. ujrzy lisa.*

[**Afyna, y,** lm. **y**] *borówka czernica* (vaccinium myrtillus). <Ukr. jàfyna, przez Rum. afin, z Nm. Affenbeere dosł.=małpia jagoda>

Aga, i, lm. **i** *naczelnik, dowódca, dozorca turecki.* <Tur. aga = starszy brat; pan; naczelnik Janczarów>

Agalmatolit, u, lm. **y, Pagodyt,** ×**Obrazkowiec** min. *wodny krzemian glinu i potasu, używany do wyrabiania posążków.* <Now. z Gr. ágalma = ozdoba, klejnot, posąg + líthos=kamień>

Agalmatolitowy przym. od **Agalmatolit:** Posążek A.

Agama, y, lm. **y** (agama) zool. *jaszczurka z rodziny tej nazwy.* <Now. z Gr. ágamos = nieżonaty>

×**Agamja, i,** blm. *bezżeństwo, stan wolny.* <Gr. agamía>

Agamowaty *podobny do agamy.* Zool.: Jaszczurki agamowate (agamidae).

Agapa, y, lm. **y** *uczta pierwotnych chrześcijan na pamiątkę wieczerzy Pańskiej.* <Z Gr. agápē = miłość; dowód miłości>

Agapant, u, blm. a. **Zielipan, Lilja afrykańska, Baldasznik** bot. (agapanthus) *roś. z rodziny liljowatych.* <Now. z Gr. agápē=miłość + ánthos=kwiat>

Agar, u, blm. a. **Agar-Agar** apt. *wodorost morski:* A. cejloński (sphaerococcus lichnoides). <Now. niby Łć. agarum>

Agarycyna, y, blm., apt. *substancja, otrzymywana z gąbki modrzewiowej* (polyporus officinalis). <Gr. agarikón=rodzaj gąbki>

Agaryk, u, lm. **i** *gąbka drzewna; hubka do tamowania krwi.*

×**Agasować, uje, ował** gm. *zaczepiać, nagabywać kobiety na ulicy.* <Z Fr. agacer>

×**Agasowanie, a,** blm., czynność cz. **Agasować.**

Agat, u, lm. **y,** †**Achat,** †**Achates** min. *kamień półszlachetny, złożony z mieszaniny krzemionki bezpostaciowej z krzemionką krystaliczną, a. z samej krzemionki krystalicznej.* Zdr. **Agatek.** <Gr. achátēs>

Agatek, tka, lm. **tki** p. **Agat.**

×**Agatologja, i,** blm., fil. *część etyki, traktująca o dobru, nauka o dobru moralnym.* <Now. z Gr. agathós=dobry + -logía=nauka>

Agatowy przym. od **Agat:** Moździerz A. Różaniec z agatowych paciorków. Orzesz.

Agawa, y, lm. **y** a. **Tęża, Strzelna,** bot. (agave) *roś. z rodziny amarylkowatych.* Gatunek: A. amerykańska a. aloes amerykański a. stoletni (a. americana). <Now. z Gr. agauḗ=szanowna; świetna>

†**Agażant, a,** lm. **y,** †**Angażant** *rękawek, długa mankietka kobieca; daw. strój kobiecy na głowę.* <Fr. engageant (dosł. =wabiący) =kokarda na piersiach; engageante=rodzaj mankietu>

Agiencja, i, lm. **e, Ajencja, Agientura, Ajentura i.** *biuro rządowe a. prywatne do załatwiania interesów określonych; biuro agienta, dom zleceń, dom handlowy, spedycyjny, kantor komisowy, biuro pośredniczące:* A. dyplomatyczna, skarbowa, handlowa, komisowa, spedycyjna, telegraficzna. A. podjęła ś. rozlokowania ludzi i uwiadomiła obywateli, by ś. zgłaszali w celu ich rozebrania.

Projekt zorganizowania agiencji płodów rolnych zmierza do otwarcia szerokiego zbytu w Cesarstwie. 2. *filja handlowa, reprezentacja przedsiębiorstwa:* Browary jego posiadają agiencje w Kijowie, Moskwie i Petersburgu. 3. a. **Agientostwo, Ajentostwo** *czynność, obowiązek agienta.* <Fr. agence, z Łć. agens = działający>

Agiencyjny przym. od **Agiencja, Ajencyjny:** Depesza agiencyjna.

Agienda, ×**Ajenda, y,** lm. **y 1.** *książka do wpisywania spraw, wymagających załatwienia.* **2.** *notatnik terminowy.* **3.** *rytuał, księga obrzędów kościelnych:* Ksiądz wiersz prześpiewał z agiendy. Zabł. Zdr. **Agiendka.** <Now. z Łć. agenda lm. = co się ma zdziałać, załatwić. Śr. Łć. agenda = msza, nabożeństwo itd.>

Agiendka, i, lm. **i** p. **Agienda:** *książeczka kieszonkowa do notowania, notyska, notatnik, notes, notesik:* Anglik coś notował w swej agiendce podróżnej. Krasz.

Agient, Ajent, a, lm. **ci 1.** *sprawujący cudze interesa, wyręczyciel, mekler, pośrednik handlowy, negocjant, reprezentant, przedstawiciel, urzędnik:* A. towarzystwa, przedsiębiorstwa. A. ubezpieczeń. A. handlowy. A. giełdowy. A. policyjny. A. policji śledczej (= gm. *łapacz).* **2.** A. dyplomatyczny = *niższy przedstawiciel dworu monarszego za granicą.* **3.** × *aplikant w palestrze przy sądach, kształcący ś. na adwokata, sekretarz patrona.* **4.** fil. p. **Czynnik.** <Fr. agent>

Agientka, i, lm. **i** forma ż. od **Agient, Ajentka.**

Agientostwo, a, lm. **a** p. **Agiencja.**

Agientura, y, lm. **y** p. **Agiencja.**

Agienturowy przym. od **Agientura:** Przedsiębiorstwo agienturowe. Dom agienturowo-komisyjny.

[†**Agier, gru,** lm. **gry**] p. **Ajer.**

Agitacja, i, lm. **e 1.** *ruch (ciała):* Zażywać agitacji, chodząc, przejeżdżając ś. **2.** fil. *poruszenie, podniecenie, podniecony stan psychiczny, czynność:* Umysł jego jest w ciągłej agitacji. **3.** *zabiegi, krzątanie ś. celem zjednania zwolenników projektu, sprawy:* A. przedwyborcza, polityczna. Urządzający przytułek rozwinęli szeroką agitację. Wśród agitacji wyborczej pewne stronnictwo nie waha ś. używać najdrastyczniejszych środków. Zdr. **Agitacyjka.** <Łć. agitatio>

Agitacyjka, i, lm. **i** p. **Agitacja.**

Agitacyjny przym. od **Agitacja:** Środek A.

Agitator, a 1. lm. **rzy,** a. **owie** *ten, co agituje.* **2.** lm. **y** *przyrząd mechaniczny do poruszania czegoś, używany w laboratorjach chemicznych, papierniach itd.* <Łć. agitator>

Agitatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Agitator.**

Agitatorski przym. od **Agitator:** Zapał A. Knowania agitatorskie.

Agitatorstwo, a, lm. **a** *rola, działalność agitatora; agitowanie.*

Agitować, uje, ował 1. *zabiegać, krzątać ś. w celu zyskania zwolenników projektu, sprawy, popierać je swym wpływem:* Zwlókł ś. z łóżka i o kiju agituje za sprawą kraju. Agitują tam zaciekle pomiędzy ludem. A. na rzecz czyją. Agituje ś. projekt... **2.** apt. *mieszać, kłócić:* A. maść, tynkturę. **3.** praw.: A. sprawę = *popierać, bronić, prowadzić, posuwać:* Sprawa ś. agituje w sądzie (= *odbywa ś., toczy ś.).* Sądy agitują ś. (= *odbywają ś., odprawiają ś., są czynne).* <Łć. agitare = poruszać, pędzić itd.>

Agitowanie, a blm., czynność cz. **Agitować.**

Agitowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Agitować ś.**

×**Aglomeracja, i,** lm. **e** p. **Aglomerat:** Zastępy te zdają ś. olbrzymią aglomeracją wieńców, chorągwi i ludzi. <Łć. agglomero>

×**Aglomeracyjny** przym. od **Aglomeracja.**

Aglomerat, u, lm. **y, Aglomeracja** *zlepek, konglomerat:* Z zaborów powstają aglomeraty.

Aglomerator, a, lm. **y** elektrot. *mieszanina węgla koksowego sproszkowanego, manganu i masy plastycznej, używana w stosach galwanicznych jako depolaryzator.*

Aglutynacja, i, lm. **e 1.** fil. w psychologji, *zestawienie, zespolenie:* A. wyobrażeń = *połączenie ś. dwuch wyobrażeń w jedno z zachowaniem świadomości o obu składnikach.* **2.** jęz. *zlepianie, sklejanie, przyczepianie, mechaniczne łączenie pni i przyrostków.* <Łć. agglutinare = przyklejać; przykładać>

Aglutynacyjny przym. od **Aglutynacja,** *przyczepkowy, zlepkowy:* Języki aglutynacyjne.

Agnacja, i, blm., **Agnatyzm,** *pokrewieństwo po mieczu.* <Łć. agnatio>

Agnacki przym. od **Agnat, Agnacyjny:** Kobieta przez zamążpójście traci prawo agnackie.

Agnacyjny p. **Agnacki:** Pokrewieństwo agnacyjne.

×**Agnat, a,** lm. **ci** *krewny z linji męskiej, pochodzący po mieczu od wspólnego przodka:* Prawo spadkobrania rozciągało ś. na wszystkich agnatów zmarłego. Spas. <Łć. agnatus>

×**Agnatka, i,** lm. **i** forma ż. od **Agnat.**

Agnatyzm, u, blm., p. **Agnacja.**

Agnicja, i, blm. *przyznanie autentyczności dokumentów prywatnych, tożsamości osób, rzeczywistości długu itp.* <Łć. agnitio>

Agnieszki rola teat. *rola naiwnej.* <Fr. Agnès = (dosł. Agnieszka) dziewczę naiwne>

×**Agnoskować, uje, ował** *poznać, rozpoznać.* Gosz. <Łć. agnoscere>

×**Agnoskowanie, a,** blm., czynność cz. **Agnoskować.**

Agnostycyzm, u, blm. fil. *kierunek a. stanowisko fil., przyznające ś. do niewiedzy o Bogu.* <Now. z Gr. ágnostos = nieznany; niepojęty; niewiedzący>

Agnostyk, a, lm. **cy** fil. **1.** *niewiedzący, nieświadomy czegoś.* **2.** *zwolennik agnostycyzmu, filozof, który nic nie twierdzi o Bogu a. przyznaje ś. do niewiedzy; przedstawiciel agnozy.*

Agnoza, y, blm., fil. *niewiedza, niezdolność do twierdzenia czegokolwiek o pierwszych podstawach bytu a. o Bogu.* <Gr. agnosía = nieświadomość, nieznanie>

Agnus, a, lm. **y 1.** *baranek z wosku jarzęcego, poświęcony przez papieża, mający chronić od złych przygód.* **2.** *wszelki wizerunek baranka (bożego).* **3.** nieod. *baranek boży = część mszy.* Spóźnił ś., przyszedł dopiero na A. Zdr. † **Agnusek,** † **Agnuszek.** <Łć. agnus = jagnię>

†**Agnusek, ska,** lm. **ski 1.** p. **Agnus. 2.** *baranek, jagnię:* Przy tej okazji zażyjemy wielkopolskich agnusków i tłustych gomułek. Pas. **3.** [A. a. **Jagnusek**] *medalik.*

†**Agnuskowy** przym. od **Agnusek.**

†**Agnuszek, szka,** lm. **szki** p. **Agnus.**

†**Agnuszkowy** przym. od **Agnuszek.**

Agometr, u, lm. **y** elektrot. *przyrząd do przeprowadzania porównawczych obliczeń oporów przewodów elektrycznych.* <Now. z Gr. ágō = poruszam, prowadzę, gnam itd. + métron = -mierz>

Agona, y, lm. **y, Linja agoniczna** fiz. *linja, ziemię przebiegająca, na której niema zboczenia magnetycznego.* <Gr. ágōnos = bezkątowy>

Agoniczny: Linja agoniczna, fiz., p. **Agona.**

Agonistyka, i, blm. *nauka zapaśnicza, zapaśnictwo.* <Z Gr. agōnistikós=zapaśniczy>

Agonja, i, blm. *konanie, pasowanie ś. z śmiercią:* Znaleziono go w ostatniej już agonji. Przen.: *ostatnie podrygi, wysiłki; upadanie, chylenie ś. ku upadkowi, dogorywanie:* A. towarzystwa, przedłużana przez dyrektorów aż do chwili skandalicznego upadku. <Gr. agōnía = walka; trud; przestrach>

×**Agracjacja, i,** lm. **e** p. **Ułaskawienie.** <Śr. Łć. aggratiatio, z Łć. gratia=łaska>

†**Agracjować, uje, ał** p. **Gracjować.**

†**Agracjowanie, a,** blm., czynność cz. **Agracjować.**

Agraf, a, lm. **y** fortep. *jedna z szeregu śrubek z dziurkami, przez które są przewleczone struny.* <Fr. agrafe ż.>

Agrafa, y, lm. **y** *zapinka, klamra, sprzączka.* Zdr. **Agrafka.**

×**Agrafik, a,** lm. **cy** *człowiek dotknięty agrafją.*

×**Agrafja, i,** blm., lek. *niemożność pisania, bezpiśmienność.* <Now. z Gr. ágrafos=niepisany>

Agrafka, i, lm. **i** p. **Agrafa.**

×**Agrarja, ów,** blp. *przedmioty potrzebne w rolnictwie.* <Łć. agrarius=polny, do pola należący>

Agrarjusz, a, lm. **e, Agrarysta, y,** lm. **ści** *członek stronnictwa politycznego rolników, domagających ś. uwzględnienia przedewszystkim interesów właścicieli ziemskich.*

Agrarny, Agraryjny *tyczący ś. rolnictwa, ludności rolniczej i jej interesów:* Ruch A. w Irlandji. Rozruchy agrarne. Sprawa agrarna. Ustawa, reforma agrarna. Przesilenie agrarne. Bil A. Agrarno-przemysłowy. Agrarno-socjalny.

Agraryjne, ego, blm., rz. *opłata z roli, łanowe, gruntowe.*

Agraryjny p. **Agrarny.**

Agrarysta, y, lm. **ści** p. **Agrarjusz:** Grupa agrarystów w Prusiech.

Agrawacja, i, lm. **e** **1.** ×*ucisk, uciemiężenie, uciążliwość:* Co chcieli z faworem dla przyjaciół, a z agrawacją dla nieprzyjaciół czynili. Matusz. **2.** fil. w spirytyzmie i medjumizmie, *zwiększenie ś. ciężkości przedmiotu, dzięki wdaniu ś. duchów a. siły medjumicznej.* <Now. z Łć. aggravare=obciążyć>

×**Agrawować, uje, ował, 1.** *obciążać, pogarszać:* A. sprawę. Goszcz. **2.** *uciskać, uciemiężać, ciemiężyć:* Awantażów swoich nie omieszkał, wybierając kontrybucje i bogatszych agrawując.

×**Agrawowanie, a,** blm., czynność cz. **Agrawować:** Wójtostwo kupił dla agrawowania starosty.

Agregacja, i blm. **1.** × *przyjęcie, przyłączenie do kongregacji, towarzystwa, kółka.* **2.** fil. = a) *skupianie ś., gromadzenie ś.;* b) *skupienie, nagromadzenie:* A. atomów, p. **Agregat. 3.** min. *tworzenie ś. agregatów.* <Now. z Łć. aggregare = dodać, dołączyć>

Agregat, u, lm. **y 1.** fil. *skupienie, nagromadzenie, zbiór rzeczy bez względu na ich wzajemny stosunek.* **2.** fiz. p. **Skupienie. 3.** mat. *zbiór a. suma pewnej liczby wyrażeń a. liczb, czyniących zadość pewnym warunkom, a. podległych pewnemu prawu.* **4.** min. *nagromadzenie ś. na jednym miejscu mnóstwa minerałów krystalicznych jednego a. kilku gatunków:* A. kryształów. A. jawnokrystaliczny, skrytokrystaliczny.

†**Agregować, uje, ował** *przykomenderować, zaliczyć tymczasowo do czego:* A. oficera do pułku, zanim ś. gdzieś stały wakans nie otworzy.

†**Agregowanie, a** blm., czynność cz. **Agregować.**

[**Agren, u,** blm.] p. **Agrest.**

[**Agrés, u,** lm. **y**] p. **Agrest.**

×**Agresja, i,** lm. **e** *napad, najście.* <Łć. aggressio>

Agrest, u, lm. **y** [**Ągrest, Agręst, Agrés, Agréz, Angrés, Angrys, Angryz, Angrest, Ęgrest, Hangres, Hangrést, Jagrést, Jangrés, Jangrést**] **1.** bot. p. **Porzeczka. 2.** a. †[**Agren**] *kwaśne, niedojrzałe jagody a. sok z nich:* Czekał, by ziemia zrodziła winne jagody, alić zrodziła A. Zdr. **Agreścik** [**Angréstek**].

Agrestnik, a, lm. **i** gór. *zielonawa odmiana granatu.*

Agrestowy przym. od **Agrest:** Sok A. Krzak A.

×**Agresyjny** przym. od **Agresja,** *zaczepny, napastniczy:* Strona, polityka agresyjna.

Agreściak, a, lm. **i** zool. (zerene grossulariata) *owad łuskoskrzydły z rodziny miernicowatych.*

Agreścik, u, lm. **i** p. **Agrest.**

[**Agréz, u,** lm. **y**] p. **Agrest.**

[**Agręst, u,** lm. **y**] p. **Agrest.**

Agronom, a, lm. **owie 1.** *uczony, wykwalifikowany rolnik.* **2.** *rolnik, ziemianin.* <Now. z Gr. agronómos=wieśniak; dozorca pól miasta Aten>

Agronomicznie przys. od **Agronomiczny:** Prasa, wyrażając ś. A., została zdrenowaną.

Agronomiczny przym. od **Agronomja:** Instytut A.

Agronomja, i, blm. *nauka o rolnictwie.*

Agrykultura, y, blm. p. **Rolnictwo.** <Łć. agricultura>

[**Agwańt, u,** lm. **y**] p. **Adwent.**

[**Agwent, u,** lm. **y**] p. **Adwent.**

[**Agweńt, u,** lm. **y**] p. **Adwent.**

[**Agwikwat, a,** lm. **y**] p. **Adwokat.**

[**Agzorta, y,** lm. **y**] p. **Egzorta.**

!**Ah!** p. **Ach!**

Aha! w. **1.** przypomnienia, *a!:* A.! już wiem. **2.** potwierdzenia: A. tak, tak jest! **3.** zadowolenia, *ha! otóż!:* A.! mam cię przecież! *ho! ho-ho!, o!:* A., wina co nie miara w piwnicy!

[**A he!**] p. **He!**

[**A heruś ha!** a. **A haruś ha!**] p. **Heruś.**

[**A het!** a. **A hojt!**] *wolanie na konie, aby szły w lewo.*

[**A hila!**] p. **Hila!**

[**A ho!**] *wykrzyk poganiającego konie a. woły:* Co chłop naprzód powie, jak do lasa przyjedzie?—A ho! Zagadka.

[**A hojt!**] p. **A het!**

[**Ahu!**] *biada, niestety!*

[**A hula ha!**] p. **Hila!**

Ahuźha! p. **Wyczha!**

[**A hyj!**] *wykrzyk przy odpędzaniu psów, pójdziesz!*

Ahyżha! p. **Wyczha!**

Aideiczny p. **Bezwyobrażenny.** <Now. z Gr. a=bez, nie + idéa=idea>

Aideizm, u, blm., fil. p. **Bezwyobrażenność.**

[**A ino!**] w. *a tylko! a tylko co! a jakże! a juści! a nie inaczej! a tak! tak! naturalnie, a naturalnie, ma ś. rozumieć, spodziewać ś.! a to dobre!:* Toś ty tu jeszcze?—A ino! Gawal. Przecie to twój pan.—A ino! Kaczk.

[**A inoć**] p. **Jedno.**

Ais nieod., muz. *nuta a z krzyżykiem, czyli podwyższona o pół tonu, równająca się b* (na narzędziach utemperowanych). <A muz. + -is, cecha krzyżyków>

Aisis nieod., muz. *nuta a z krzyżem (a. z podwójnym krzyżykiem), czyli podwyższona o ton, rów-*

nająca ś. h (na narzędziach utemperowanych). <Ais + is powtórzoną cechą krzyżów>

Aiści p. **Ajuści.**

Aj! w. zadziwienia, boleści, *och! oj! o jej! o joj! ach!*: Aj boli! Aj co tu ludzi!

[A ja] p. **Jak.**

[A jak] p. **Jak.**

Ajaks, a, lm. **y** bot. (ajax) *roś. z rodziny amarylkowatych.* Gatunek: A. leśny a. Narcyszek leśny, Narcyz żółty a. większy, Nibynarciszek, Rozsiad (a. pseudonarcissus). <Od imienia bohatera Gr. Aías>

×**Ajduk, a,** lm. **cy** p. **Hajduk.**

[Ajèj!] *wykrzyk zachwytu, biadania itp.* (= o Boże! o Jezu!). <A+Jej = Nm. Je!, zam. Jesus>

Ajenc- p. **Agienc-.**

[A jeno] p. **Jedno.**

Ajent- p. **Agient-.**

[Ajer, u, lm. **y]** † **Agier,** a. **Tatarskie ziele, Tatarski korzeń, Kalmus, Tatarak, Szuwar,** † **Gałga** bot. (acorus calamus) *roś. z rodziny obrazkowatych:* Dziewięć dromaderów chodziło karmić ś. chwastem nadmorskich ajerów. Słow. Powiewny liść ajeru. Słow. <Przez Ukr. àir, àjer, z Gr. aîra = rodzaj trawy>

[Ajerowy] przym. od **Ajer:** Korzeń A.

[Ajerówka, i, lm. **i]** *wódka, przez alembik przepuszczona z ajerem, kalmusówka, kalmus.*

Ajngus, u, lm. **y** *wlewek, forma do odlewania z metalów.* <Nm. Einguss>

Ajnlaga, i, lm. **i** szczot. *włosy środkowe w pędzlu.* <Nm. Einlage>

[Ajno] 1. p. **Jedno. 2.** p. **Hajno.**

[Ajnok] p. **Jedno.**

Ajnszlak, a, lm. **i** powr. *nitka poprzeczna, wątek w taśmie.* <Nm. Einschlag>

[Ajnszpener, a, lm. **y]** *jednokonka, dorożka jednokonna.* <Nm. Einspänner>

[Ajnu] p. **Hajno.**

[Ajskieler, a, lm. **y]** *lodownia.* <Nm. Eiskeller>

Ajta p. **Hajta.**

×**Ajtjologiczny** p. **Etjologiczny.**

×**Ajtjologja, i,** blm. p. **Etjologja.** <Gr. aitiología>

[Ajtować, uje, owal] p. **Hajtować.**

[Ajtowanie, a, blm.**]** czynność cz. **Ajtować.**

Ajtu p. **Hajta.**

[Ajtuś] połajanka: Szelma Węgrzyn, A. pajtuś!

Ajty p. **Hajta.**

†**Aju! aju!** *wołanie woźnicy na konie.* Goł.

[A jùksz!] p. **A jùś!**

×**Ajusterunek, nku,** lm. **nki** woj. *umundurowanie:* W brygadach A. nierówny i munsztuk niejednostajne. Koźm. <Nm. Ajüstierung, z Fr. ajuster = urządzić, ajustement = ubranie, strój>

[A jùś!, A jùksz!] *wołanie na świnie przy odpędzaniu a. wyganianiu ze szkody.*

Ajuści, Ajuścik, Ajuściż, Aiści posp. przys. **1.** *tak, tak właśnie, a jakże, naturalnie, spodziewać ś., ma ś. rozumieć:* Co to jest? jakaś muzyka? — A., grają. Kaczk. Rozumiesz? — A., rzecz zresztą jasna i łatwa do pojęcia. Krasz. **2.** (zaprzeczenie, odmowa, wątpliwość) *zapewne! a jakże! niby też to! nie wierzę! jeszcze czego! a zaraz! i zaraz!*: Kaśka! pocałuj mnie. — Ajuści! <A+już+ci>

[A juścik] p. **Ajuści.**

Ajuściż p. **Ajuści.**

[A jużci!] p. **Ajuści.**

[A jużeć] p. **Już.**

[Ajw, Ajwo, Ajwok, Ajwu, Ajwuj] *tu* (ku mnie): Pójdź ajwo! Ajwo sa! (okrzyk kierującego woły na lewo). Por. Ha(j)w.

[Ajwa, y, lm. **y]** p. **Pigwa.** <Tur. ajwa, przez Ukr. àjwa>

Aj-waj! w. żydowski **1.** *aj! o joj! o jej! ach! och! eh! fiu-fiu! fi! fi-fi! no-no! gwałtu! niestety! biada!*: A.! co to za rozumny człowiek! Twoje dalibóg, a żydowskie A., to jedno. A.!, krzyknął Abramko, co mnie z tego za pożytek? Korz. **2.** rz. nieod. *popłoch, przerażenie, panika, trwoga, rwetes, gwałt:* Cały ten adres, to wielkie A. na myśl o wojnie. <Aj + Nm. weh! = biada!>

[Ajwela!] *wołanie na świnie.*

[Ajwo] p. **Ajw.**

[Ajwok] p. **Ajw.**

[Ajwu] p. **Ajw.**

[Ajwuj] p. **Ajw.**

†**Ajza** sp. *czyż:* A. ś. będzie gniewać. <A+I+Za>

[Ajzybon, u, lm. **y, Hajzybon, E(j)zybona, Izybon]** *kolej żelazna.* <Nm. Eisenbahn>

Akacja, i, lm. **e, [Wàkàcyja] 1.** a. **Czułek, Czułodrzew, Ostostręczyna, Ostrostrężyna** bot. (acacia) *roś. z rodziny czułkowatych.* **2.** a. **Grochownik, Grochowiec, Grochodrzew, Grochowe drzewo** (robinia) *roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunki: A. biała (r. pseud-acacia); A. żółta a. Groszek syberyjski a. Robinia groszek syberyjski (r. caragana a. caragana arborescens). **3.** p. **Czułek.** Zdr. **Akacyjka.** <Gr. akakía>

Akacjowy przym. od **Akacja:** Kwiat A.

Akacyjka, i, lm. **i** p. **Akacja.**

Akademicki 1. a. ×**Akademiczny** przym. od **Akademja,** *uniwersytecki:* Profesor A. Wykład A. Nauczycieli uważano w komisji edukacyjnej za stan tak zwany A. **2.** *od akademika, studencki:* Senat A. Stopień A. Dyplom A. Mundur A. **3.** *czysto naukowy, teoretyczny,* (o sztukach piękn.) *wzorowy, poprawny, stylowy, klasyczny:* Spór A. Pozy akademickie. Śpiew poprawny, A. Ani twarz jej, ani kształty nie przedstawiają tej klasycznej prawidłowości i tej akademickiej harmonji, która... Wł. Bog. **Po akademicku, Akademicko** przys. *jak akademicy; sposobem akademickim.*

Akademicko p. **Akademicki:** Te rzeczy traktowane są A.

×**Akademiczny** p. **Akademicki:** Gmach A.

Akademik, a, lm. **cy 1.** *uczeń akademji a. uniwersytetu, student.* **2.** *członek akademji umiejętności a. sztuk pięknych.* **3.** ir. A. smorgoński = *niedźwiedź;* przen. *człowiek niezgrabny, źle wychowany, rubaszny.*

†**Akademika, i,** lm. **i 1.** p. **Akademja. 2.** *posiedzenie akademji, rozprawa akademicka:* Odprawiła ś. A. o celu edukacji. Smol.

×**Akademista, y,** lm. **ści** *uczeń szkoły wojskowej.*

Akademizm, u, blm. *stosowanie ś. do reguł szkolnych w sztukach pięknych.*

Akademizować, uje, ał *rozprawiać po akademicku.*

Akademizowanie, a, blm. czynność cz. **Akademizować.**

Akademja, i, lm. **e 1.** *uniwersytet, szkoła główna, wszechnica, wyższy zakład naukowy:* A. Krakowska, Jagiellońska, Wileńska, Zamojska. Żart. A. Smorgońska = *szkoła niedźwiedzi,* przen. *szkoła niegrzecznych i źle wychowanych.* **2.** *wyższy zakład naukowy specjalny:* A. wojskowa, duchowna,

medyczna, sztuk pięknych. 3. a † Akademika, *instytucja, pielęgnująca nauki:* A. umiejętności. <Gr. akadēmía a. akademeia, od imienia mitycznego Akádēmos> X

Akalifa, y, lm. y bot., p. Ostka. <Gr. akaléfē>

Akant, u, lm. y bot. p. Rozdzieniec. <Gr. ákanthos>

Akantowy przym. od Akant: Liść A. Olej A.

×Akaparacja, i, blm. 1. *spekulacja, polegająca na wykupywaniu w danym miejscu a. czasie jaknajwiększej ilości towarów, celem następnej odsprzedaży za dowolną cenę.* 2. ! *nagromadzenie poszukiwanego towaru w ilości przechodzącej potrzeby.*

×Akaparować, uje, owal *zabrać, zagarnąć dla siebie.* <Fr. accaparer>

Akapit, u, lm. y druk. *wiersz od ustępu.* <Z Łć. a capite = od ustępu, od rozdziału>

×Akatalektyczny wiersz = *nieskrócony, zupełny, w którym nie brak ostatniej stopy.* <Gr. akatálēktos>

Akatalepsja, i, blm., fil. *niezrozumiałość, niemożność pojęcia czegokolwiek; dogmat stoików.* <Gr. akatalēpsía = stan niedokładnego pojmowania>

Akatolicki *niekatolicki, heretycki, kacerski:* Księgi akatolickie. Szkoły akatolickie. <Now. z Gr. a = nie + katolicki>

Akatoliczka, i, lm. i forma ż. od Akatolik.

Akatolik, a, lm. cy *niekatolik; kacerz, heretyk.*

Akażu nieod. apt. 1. guma A. = *pochodząca z drzewa: cedrówka wonna* (cedrela odorata). 2. orzechy A. = *owoce rośliny nakarp zachodni* (anacardium occidentale). <Fr. acajou>

†Akcedować, uje, owal *przystąpić:* A. do konfederacji. Mich. <Łć. accedere>

†Akcedowanie, a, blm., czynność cz. Akcedować.

×Akceleracja, i, blm. *przyspieszenie:* Dokuczał o akcelerację interesu. Krasz. <Łć. acceleratio>

Akcelerometr, u, lm. y *przyrząd do mierzenia szybkości wystrzelonego pocisku.* <Now. z Łć. accelerare = przyspieszać + Gr. métron = -mierz>

Akcencik, u, lm. i p. Akcent.

×Akcencista, y, lm. ści, × Akcentysta *żartowniś, dowcipniś.* <Now. na wzór Łć. accentor = śpiewak, chórzysta, a później przodownik chóru>

Akcent, u, lm. y a. a 1. jęz. = a) *przycisk, nacisk przy wymawianiu zgłosek a. wyrazów:* A. gramatyczny, logiczny; b) *znaczek, znamię nad literą dla oznaczenia takiego przycisku:* Położyć A. nad... A. lekki, ciężki (w Gr.). 2. *zaakcentowanie, wyrazistość, dosadność, nacisk:* Wymówić co z akcentem. 3. *wyraz, ton, odcień:* Takich rozdzierających akcentów niema w żadnej poezji świata, jak w poezji hebrajskiej, w prorokach. Tarn. A. prawdy wydobywał ś. z jej dykcji. Bog. Wł. Mówił z akcentem prostoty i skruchy. Sienk. Grała z dramatycznym akcentem, jak ś. godziło na pierwszą artystkę. 4. *wymowa, sposób wymawiania, ton mowy, intonacja, modulacja głosu:* Ma zły A. francuski. Każde prosięta mają swoje akcenta. Prz. 5. A. kościelny = *rodz. recytatywu.* 6. † *werwa, fantazja, animusz:* Szlachcic z akcentem. Żera. 7. muz. *nacisk, przycisk na jakiejś nucie, wyrażany znakami* > v. Zdr. Akcencik. <Now. z Łć. accentus = granie; brzmienie; wzrost, wzmożenie się>

Akcentacja, i, blm. p. Akcentowanie: Śpiewał z doskonałą akcentacją.

Akcentować, uje, owal 1. *wymawiać według akcentów.* 2. *kłaść akcenty nad głoskami.* 3. *zaznaczać z naciskiem, podnosić, uwydatniać co, dać czemu wyraz:* Głowę przykrył czapeczką, przeznaczoną na to jedynie, ażeby minę gęstą akcentowała. Jeż. Wygłosił zwolna, akcentując każde słowo. Pewne zmiany coraz bardziej ś. akcentowały. 4. muz. = *dawać, kłaść nacisk na pewnych nutach.*

Akcentowanie, a, blm., czynność cz. Akcentować, Akcentacja: Prozodja oparta na akcentowaniu. Bog. Wł.

Akcentowany *mający nad sobą akcent:* Zgłoska akcentowana.

Akcentowy przym. od Akcent: Utwór pisany wierszem, polegającym na zasadzie akcentowej. Znak A.

×Akcentysta, y, lm. ści p. Akcencista.

Akcept, u, lm. y 1. *zobowiązanie ś. do zapłacenia weksłu w terminie.* 2. *weksel w stosunku do akceptanta.* <Now. z Łć. acceptus = przyjęty>

Akceptacja, i, blm. 1. *zaakceptowanie, przyjęcie, uznanie za swoje, przyjęcie na siebie:* A. wekslu określona, warunkowa, wyręczna. A. darowizny, zapadłego wyroku. 2. × *wziętość, wzięcie, poważanie, zachowanie:* Był on u dam w wielkiej akceptacji. 3. *zdanie, mniemanie, opinja, sąd, pogląd, zapatrywanie:* Bogactwa roli są prawdziwe, od akceptacji ludzi szacunku nie biorąc.

Akceptant, a, lm. ci han. *ten, co akceptuje:* A. wekslu.

Akceptować, uje, owal 1. *przyjmować, uznawać za swoje, przyjmować na siebie, przyznawać, potwierdzać:* A. umowę, weksel, darowiznę. 2. *podzielać, pochwalać; godzić ś., pisać ś. na co; aprobować co, sympatyzować z czym, uznawać za słuszne:* Zdania twego nie akceptuję. 3. × kogo = *mile widzieć, być rad komu:* Wynośmy ś. stąd, bo nas tu jakoś nie akceptują. <Łć. accipere = przyjąć>

Akceptowanie, a, blm., czynność cz. Akceptować, Akceptacja.

Akceptylacja, i, blm. 1. w prawie rzym. *uwolnienie ś. od zobowiązania przy użyciu pewnej formuły.* 2. *pokwitowanie wierzyciela, dane dłużnikowi co do długu faktycznie niezapłaconego.* 3. *zwrócenie tytułu przez wierzyciela dłużnikowi.* 4. w prawie pol. *przepuszczenie długu.* <Łć. acceptilatio>

Akces, u, blm. 1. *dostęp, wzięcie, zachowanie:* Ma wielki A. do dworu. 2. *przystąpienie do aktu, przystanie, przyłączenie ś. do konfederacji itp.* <Łć. accessus>

Akcesja, i, blm. *prawo przybycia do własności.* <Łć. accessio>

Akcesorja, ów, blp. 1. *dodatki, przydatki, uzupełnienia, przybory:* Przyłbica, pancerz, kopja i inne A. rynsztunku. Ramy, draperje i inne A. potęgowały wrażenie obrazu. A. teatralne (= *rekwizyta, przedmioty potrzebne na scenie podczas przedstawienia*). 2. × praw. = a) *wyroki niestanowcze, rozstrzygające spory, a nie rozsądzające głównego przedmiotu sprawy;* b) *wstępne rozprawy stron, punkta incydentalne.* <Now. z Łć. accedere = przystąpić; być dodanym itd.>

Akcesoryczny przym. od Akcesorja: Odmiany akcesoryczne, przypadkowe.

Akcik, u, lm. i p. Akt: Na jutro będziemy mieli A., a za tydzień kamienicę. Prus.

Akcja, i, lm. e 1. *działanie, działalność, czynność, ruch, wystąpienie, kampanja;* fil. *działanie na coś, zachowanie ś. czynne:* Akcję ratunkową prowadzono energicznie. W akcji antyrządowej główną rolę odgrywa stronnictwo republikańskie.

A. i reakcja. **2.** *kampanja, utarczka, bitwa, potyczka, starcie, bój:* W niejednej akcji okazał odwagę. **3.** *ruchy, giesty, giestykulacje, ożywienie, mimika; gra aktora:* Nasz kaznodzieja mówi bez akcji. Przypatrywał ś. w zwierciedle swej akcji. **4.** w dramacie, w poemacie = a) *ruch, ruchliwość, ożywienie:* A. słaba, jałowa, leniwa. A. toczy ś., odbywa ś., postępuje, ożywia ś.; b) *działanie:* Jedność akcji. **5.** fiz. *działanie, działanie siły jakiejś:* A. i reakcja. **6.** han. *dowód włożonego w przedsiębiorstwo wkładu; udział:* Założyć, zbudować co na akcjach. Akcje spadają, idą w górę, podnoszą ś., źle a. dobrze stoją. A. imienna, bezimienna. Akcje gwarantowane (przez rząd). A. pożytkowa (= dokument wydawany po umorzeniu akcji i zapewniający prawo do superdywidendy). Akcje drogi żelaznej. Akcje fabryki żelaznej. Bank, towarzystwo, spółka na akcjach. A. pierwszeństwa a. oblig pierwszeństwa (= dająca prawo do przywilejów przed innemi akcjonarjuszami). Przen.: Widząc, że jego akcje idą w górę, gładził brodę (= że zaczyna mu się powodzić). **7.** praw. *powództwo, proces, sprawa, postępowanie sądowe:* Wystąpił z akcją przed trybunał. Mieć z kim akcję. A. cywilna została przez sąd oddalona. A. incydentalna, handlowa, wzajemna, regresowa, rekonwencyjna, interwencyjna, jednostronna, posesoryjna, petytoryjna, główna, o rozwiązanie umowy, o wynagrodzenie szkód i strat. <Łć. actio>

†**Akcjonalista, y,** lm. **ści** p. **Akcjonarjusz.** Wej.

Akcjonarjusz, a, lm. **e,** × **Akcjonator,** † **Akcjonalista** *uczestnik, posiadacz akcji, współwłaściciel przedsiębiorstwa założonego na akcjach:* Zebranie ogólne akcjonarjuszów kolei żelaznej. <Now. z Łć. actio = działanie; działalność; proces itd.>

Akcjonarjuszka, i, lm. **i** forma ż. od **Akcjonarjusz.**

Akcjonarjuszowski przym. od **Akcjonarjusz.**

Akcydens, u, lm. **y** a. **a,** × **Akcydencja. 1.** *dochód postronny, często nieprawy.* **2.** *dochód księdza, dodatek do stałego uposażenia, przychód niestały z opłat.* **3.** A. leśny = *tantjema służby leśnej.* **4.** fil. *przypadłość, przymiot przypadkowy, cecha nieistotna.* **5.** druk. *robota zecerska drobna wykwintna* (rachunek, adres, blankiet, zaproszeuie itp.). Zdr. **Akcydensik.** <Łć. accidens = coś przypadkowego, przygodnego; wypadek>

Akcydensik, u, lm. **i** p. **Akcydens.**

Akcydensowy przym. od **Akcydens:** Dopłata akcydensowa. Robota akcydensowa. Zecer A.

×**Akcydentalnie** przys. od **Akcydentalny.**

×**Akcydentalny** *przypadkowy, przygodny, trafunkowy.*

Akcyjny przym. od **Akcja,** *udziałowy:* Towarzystwo akcyjne. Bank A. Łazienki akcyjne.

Akcype rz. nieod., żart. *łapówka, łapowe:* Ekonom chciwy na A. <Łć. Accipe = przyjm, weź>

Akcyza, y, blm. † **Cyza,** † **Ciża,** † **Czyża. 1.** *podatek skarbowy od niektórych towarów produkcji wewnętrznej krajowej:* A. od spirytusu, cukru, piwa, tytoniu, zapałek. **2.** *urząd zbierający ten podatek:* Brat służy w akcyzie. **3.** daw. *konsumpcja.* <Śr. Łć. accisia, skąd Nm. Ziese = cło>

Akcyznik, a, lm. **cy** *poborca akcyzy, dozorca celny, celnik, strażnik poborowy.*

! **Akcyzny** p. **Akcyzowy.**

Akcyzowy, Akcyzny przym. od **Akcyza:** Strażnik A. Urząd A. (= urząd akcyzy).

[**A-kięć!**] *okrzyk odpędzania cieląt.*

×**Aklurgja, i,** blm. lek. *nauka w operacjach chirurgicznych.* <Now. z Gr. akís = ostrze + -ourgía = działanie, operowanie>

Aklamacja, i lm. **e 1.** *okrzyk, oznaka uwielbienia, pochwały.* **2.** *okrzyknięcie, uznanie jednogłośne:* Wybrany został przez aklamację (bez głosowania). **3.** † *krzyk, narzekanie, skarha:* Różne na mnie były aklamacje i instygowania. Mich. <Łć. acclamatio>

Aklamacyjnie przys. od **Aklamacyjny:** A. wezwano dawne prezydjum do pełnienia nadal obowiązków.

Aklamacyjny przym. od **Aklamacja:** Wybór A.

Aklamować, uje, ował. 1. kogo = *wybrać przez aklamację.* **2.** † na kogo = *krzyczeć, powstawać:* Zaczął na mnie A., że szlachtę więżę. Mich. <Łć. acclamare>

Aklimatyzacja, i, blm. p. **Aklimatyzowanie.** <Now. z Łć. ad = do, przy + Gr. klíma = okolica>

Aklimatyzacyjny przym. od **Aklimatyzacja:** Ogród A. Emigranci nasi przechodzą w Brazylji chorobę aklimatyzacyjną.

Aklimatyzować, uje, owal *przyzwyczajać do danego klimatu istoty, zrodzone w innym klimacie:* A. rośliny, zwierzęta. Przen.: *przyjmować, przyswajać, zaszczepiać, u siebie, nadawać prawa obywatelstwa, przybierać za swoje:* Herb angielski u nas aklimatyzowany. **A. ś.** *przyjmować ś. w obcym klimacie, zżywać ś. z nim, przyzwyczajać ś. doń;* przen. *przywykać do otoczenia, oswajaś ś. z miejscowemi warunkami; przyjmować ś. gdzie:* Mieszkając już drugą zimę pod italskim niebem, aklimatyzuję ś. tam coraz bardziej. U nas z trudnością aklimatyzują ś. nawet najjawniej korzystne innowacje. Krasz.

Aklimatyzowanie, a, blm., **Aklimatyzacja** czynność cz. **Aklimatyzować.**

Aklimatyzowanie się, a ś., blm. czynność cz. **Aklimatyzować ś.:** Wszystko to świadczy o aklimatyzowaniu ś. naszych pobratymców w Hiszpanji. Szaj.

Aklina, y, lm. **y** a. Linja akliniczna = *równik magnetyczny ziemi.* <Gr. aklinés = niewzruszony, stały>

Akliniczny: Linja akliniczna, p. **Aklina.**

[**Ako**] p. **Jak.**

×**Akoladować, uje, owal** kogo klapsem itp. = *obdarzyć, uderzyć:* Wiem z pewnością, że mnie obudził, akoladując klapsem po ramieniu. Od. <z Fr. accolade = uścisk>

×**Akoladowanie, a,** blm., czynność cz. **Akoladować.**

Akoliktyna, y, blm., apt. *substancja roślinna otrzymywana z tojadu wilczego* (aconitum lycoctonum). <Now. z dwuch początków nazwy Łć. rośliny powyższej>

†**Akolit, a,** lm. **ci** p. **Akolita:** A. a. pirwego święcenia żak. Mur.

Akolita, y. lm. **ci, Akolit. 1.** *niższy stopień duchownego w kościele katolickim.* **2.** *służący do mszy ze świecą w lichtarzu.* **3.** *dozorca, ochmistrz, służący:* Często pochlebstwo i podłość akolitów, przydanych do pilnowania panicza, wszystko psuje. <Gr. akólouthos = towarzysz; jednomyślny>

Akomodacja, i, blm. **1.** *stosowanie ś., przystosowanie ś., zastosowanie ś.* **2.** † *datek dla zaspokojenia, złagodzenia kogo:* Wziąwszy od podstolego znaczną akomodację, z uami ś. złączył. Mich. **3.** lek. A. oka = *nastawność oka, zdolność jego do nastrajania ś., nastawiania ś. do widzenia w różnych odległościach, stosowanie wzroku do odległości:* Si-

ła akomodacji. Obszerność akomodacji a. przestrzeń akomodacyjna = *odległość między najbliższym a najdalszym punktem, na jaki oko do wyraźnego widzenia nastawić możemy.* **4.** zool. *zdolność przystosowywania ś. do zmienionych warunków życia, do aklimatyzowania ś.* <Łć. accommodatio>

Akomodacyjny przym. od **Akomodacja:** Przestrzeń akomodacyjna, p. Akomodacja. Zakres A., siła akomodacyjna = *nastawniczy, nastawnicza.* Mięsień A. (musculus tensor chorioideae) = *nastawczy.*

×**Akomodować, uje, ował I.** *stosować, naginać, do kogo, do czego, nałamywać do czego.* **2.** † *łagodzić, zaspakajać, zadowolniać:* W pretensjach moich akomodowany nie będę. Jan Kazim. **A. ś.** a. A. ś. komu, czemu = *stosować ś., naginać ś. do kogo, do czego, nałamywać ś. do czego, godzić ś. z kim, z czym:* Człowiek dobry, umiał A. ś. każdemu. Biel. M. Umiała świeckim zwyczajom A. ś. Skar. Strojowi wołoskiemu A. ś. **3.** *przyrządzić, przyprawić:* Znalazł dla niego karpia, akomodowanego po polsku. Krasz. <Łć. accommodare>

×**Akomodowanie, a,** blm., czynność cz. **Akomodować.**

×**Akomodowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Akomodować ś.:** Akomodowaniem ś. zyskałem serce ucznia i łaskę hrabiny. Krasz.

Akompanjament, u, lm. **y I.** *towarzyszenie, wtórowanie na instrumencie muzycznym:* Konkurs na kompozycję głosów mieszanych bez akompanjamentu. Śpiew z akompanjamentem fortepianu. Przen.: Począł się modlić przy akompanjamencie chrapania swego sługi. Krasz. Maleńka wojna z akompanjamentem huku, pukaniny i krzyków. Krasz. Kichał jak koń, a zawsze z akompanjamentem kaszlu. Fred. A. **2.** × *przydatek, dodatek, garnitur:* Kiedy, co i po czym i z jakim podać akompanjamentem. Krasz. <Fr. accompagnement>

Akompanjamentowy przym. od **Akompanjament:** Figura akompanjamentowa.

Akompanjator, a, lm. **owie** *ten, co akompanjuje, towarzyszący, przygrywający.*

Akompanjatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Akompanjator.**

Akompanjować, uje, ował *towarzyszyć grą a. śpiewem, wtórować, przygrywać a. przyśpiewywać:* Akompanjowałem jej do śpiewu. Czyżyki krzyczą radośnie, piesek akompanjuje im wesołym szczekaniem. <Fr. accompagner>

Akompanjowanie, a, blm., czynność cz. **Akompanjować.**

Akonitowy kwas, apt. = *znajdujący ś. w roślinie tojad* (aconitum). <Gr. akóniton = tojad>

Akonityna, y, blm., apt. *substancja z rośliny: tojad mordownik* (aconitum napellus).

Akord, u, lm. **y** a. × **a I.** *współczesne brzmienie dwuch a. więcej tonów, oparte na prawach harmonji muzycznej, dwudźwięk, trójdźwięk, czwórdźwięk* itd.: A. zgodny, niezgodny; majorowy, minorowy; toniczny, dominantowy itd. A. c major, e minor itd. A. muszek i półton komarów. Mick. **2.** przen. *zgodność, harmonja:* Czuli, że ich głosy, choć w najzwyczajniejszej rozmowie, brzmią czarownym akordem miłości i szczęścia. Korz. × A. barw. **3.** × *układ, zgoda, umowa:* Miasto wzięte zostało przez A. Wszedł w akorda ślubne z Krystyną. Rol. **4.** a. **[Ankord]** rzem. *zapłata rzemieślnika od sztuki:* Robić na A. (= *na sztukę*), <Fr. accord>

Akordant, a, lm. **ci** *ten, co podejmuje ś. na akord części większego przedsiębiorstwa.*

Akordeon, u, lm. **y** p. **Akordjon.**

Akordjon, u, lm. **y, Akordeon** *rodzaj harmonijki.*

Akordować, uje, ował I. × *zgadzać ś., pasować, kwadrować:* Co z jego nie akordowało poglądami, uważał za niegodne. **2.** *umawiać ś. z rzemieślnikiem o zapłatę od sztuki.* **3.** † *udzielać, przyznawać:* To mu książę akordował. Mich.

Akordowanie, a, blm., czynność cz. **Akordować.**

Akordowy przym. od **Akord:** Uderz w struny, w akordowe graj pioruny. Krasiń.

Akoretyna, y, blm., chem. *związek chemiczny, powstający przy rozkładzie akoryny.* <Now. z Gr. ákoros = tatarak>

Akosmizm, u, blm., fil. *kierunek filozoficzny zaprzeczający pozapodmiotowego istnienia świata.* <Now. z Gr. a = nie, bez + kósmos = wszechświat>

×**Akownica, y,** lm. **e** p. **Hakownica.**

Akr, u, lm. **y** *angielska miara powierzchni* (= 0,722 morga nowopolskiego. <Ang. acre>

Akredytować, uje, ował I. *uwierzytelnić, upełnomocnić:* A. posła na obcym dworze. **2.** han. *wyrobić komu kredyt, poręczyć, zaręczyć za kim.* <Fr. accréditer, z Łć. accredo = ufam, wierzę>

Akredytowanie, a, blm., czynność cz. **Akredytować.**

Akredytowany, ego, lm. **I.** rz. *osoba, na której imię akredytywę wydano.*

Akredytywa, y, lm. **y** han. **I.** *przekaz, czek.* **2.** *dowód otwierający okazicielowi kredyt.*

Akroamat, u, lm. **y** fil. **I.** *nauka, wykład dla słuchaczy* a. *wtajemniczonych w doktrynę.* **2.** *nauka tajemnicza, dla profanów niedostępna, niezrozumiała.* **3.** *podstawa rozumowa* a. *racjonalna objaśnienia.* <Gr. akróama ni. = rozrywka, zabawa>

Akroamatyczny I. przym. od **Akroamat:** Metoda akroamatyczna = *metoda wykładu ustnego, bez książki, a. w ciągu którego słuchacz nie bywa zapytywany.* **2.** *fachowy, specjalnie fil., czysto naukowy.*

Akrobata, y, lm. **ci** *linochód, skoczek, linoskok, gimnastyk, hecarz, pajac.* <Gr. akróbatos = chodzący na końcach palców>

Akrobatka, i, lm. **i** forma ż. od **Akrobata.**

Akrobatyczny przym. od **Akrobata:** Sztuki akrobatyczne (= *łamane, karkołomne, łamańce).* Przedstawienia akrobatyczne. Skok A.

Akrobatyka, i, blm. *sztuka akrobatyczna, jej produkcje:* Ciekawe widowisko przedstawia polityka i dyplomacja... widowisko akrobatyki, usiłującej pozostać w równowadze wśród najsprzeczniejszych z sobą żywiołów. Jaroch.

Akroleina, y, blm., chem. *aldehid alilowy.* <Now. z Łć. acer = kwaśny + oleum = olej>

Akrolit, u, lm. **y I.** bud. *rzeźba drewniana z powłoką, nadającą jej powierzchowność kamiennej.* **2.** *posąg drewniany z kończynami kamiennemi.* <Gr. akrólithos>

Akronogram, u, lm. **y** *poemat, w którym każdy wiersz zaczyna ś. od litery kończącej wiersz poprzedni.* <Now. z Gr. ákron = szczyt, brzeg, koniec + monográmmatos = jednogłoskowy>

Akromonogramatyczny przym. od **Akromonogram.**

Akronicznie przys. od **Akroniczny:** Gwiazda wschodzi A. (= *o zachodzie słońca).* Gwiazda zachodzi A. (= *o wschodzie słońca).*

Akroniczny as. *będący w przeciwnej stronie nieba:* Gwiazda, planeta akroniczna. <Gr. akrónychos = wieczorny>

Akroniktyczny wschód gwiazd stałych (u starożytnych) = *przypadający o zachodzie słońca.* <Gr. akronýkt(i)os = zmierzchowy, wieczorny>

Akrostych, u, lm. **y** *utwór wierszowany, którego początkowe litery poszczególnych wierszy składają wyrazy.* <Gr. akróstichon>

Akroterjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** bud. p. **Naszczytek.** <Gr. akrōtērion = kończyna>

Akrydyna, y, blm., chem. *zasada pochodząca od antracenu* $C_{13}H_9N$. <Now. z Łć. acer = kwaśny>

†Akrymonja, i, blm. *cierpkość, gorycz, zgryźliwość.* <Łć. acrimonia>

×Aksamicenie, a, blm., czynność cz. **Aksamicić.**

×Aksamicić, i, ił, *pokrywać aksamitem, ubierać w aksamit.*

†Aksamint, a, lm. **y,** p. **Aksamit.**

Aksamit, u, lm. **y, †Aksamint, †Haksamint** [**Jaksamit, Eksamit**] *tkanina jedwabna kosmata:* A. gładki, strzyżony, wzorzysty. Chodzić w aksamitach. †Aksamitu a złotu każdy pokłon daje. Papr. Przen.: Dziedziniec usłany aksamitem murawy. Przen.: Wyjść, stanąć na aksamicie = *gładko, na czysto:* Sędzia przegrał do mnie 34 srebrniki w wiska, a landrat wyszedł na aksamicie. Wilk. Dźwignie nasze interesa, i staniemy znowu na aksamicie. Krasz. <Gr. późn. hexámiton dosł. = sześcionit>

Aksamitek, tka, lm. **tki. 1.** bot. p. **Aksamitka. 2.** zool. (clubiona) *pająk osiadły z rodziny drassidae.*

Aksamitka, i, lm. **i. 1** *wstążeczka, opaska z aksamitu.* **2.** bot. a). a. **Szarańcza** (tagetes) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunek A. r o z p o s t a r t a a. A k s a m i t e k, niek. g o ź d z i k a m i zwana (t. patula). b) a. **Kąkol ogrodowy** (agrostemma coronaria) *roś. z rodziny lepnicowatych.*

Aksamitny, [**Aksamitowy**]. **1.** przym. od **Aksamit:** Kaftan A. Żart.: Ciotka aksamitna. Prus. (= *ubrana w aksamity*). Przen.: Gazon A. Korz. **2.** przen. *miły, przyjemny, jedwabny, delikatny, miękki, rozkoszny:* Głaszcze aksamitną ręką. Wilcz. Róża aksamitnego dotknęła ś. łona. Słow. Głos A., przejęty pieszczotą. Orzesz. Aksamitne spojrzenie. Krasz. Spoglądał na te oczy aksamitne. Sienk.

Aksamitowaty *podobny do aksamitu;* lek.: Przeistoczenie aksamitowate chrząstek stawowych.

Aksamitowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Maranta.**

[**Aksamitowy**] p. **Aksamitny.**

×Akselband, u, lm. **y** p. **Akselbant.** <Nm. Achselband>

Akselbant, u częś. w lm. **y, ×Akselband** *sznur zawieszony na prawym ramieniu jako ozdoba u mundurów niektórych wojskowych.*

×Aksjoma, nieod. ni. p. **Aksjomat:** Jak ludzie mogli upowszechnić fałszywe A., że szczęścia niema na całym świecie? Fred. A. <Gr. axíōma>

Aksjomat, u, lm. **y** a. **a, Aksjoma 1.** fil. = a) *pewnik, prawda bez dowodów oczywista; prawda powszechnie przyjęta, niewątpliwa; prawda, której dowodzić a. uzasadniać nie trzeba i niepodobna.* b) *pierwsza zasada jakiejś nauki.* **2.** mat. *pewnik, prawda oczywista, postulat a. hipoteza przyjęta za podstawę badania:* A. gieometrji. A. Euklidesa.

Aksjomatyczny przym. od **Aksjomat.**

Aksjometr, u, lm. **y** w żegludze, *narzędzie do mierzenia kątów pomiędzy linją rudla a średnicą podłużną okrętu.* <Now. z Łć. axis = oś + Gr. —métron = —mierz>

Aksolotl, a, lm. **e** p. **Wyrybnik.** <Z języka Meksyk.>

Aksonometrja, i, blm. mat. *dział gieometrji wykreślnej podającej metody kreślenia rzutów figur na płaszczyźnie pochyłej, względem ich kierunków głównych.* <Now. z Gr. áxōn = oś + -metría = mierzenie>

Aksonometrycznie mat. przys. od **Aksonometryczny.**

Aksonometryczny przym. od **Aksonometrja:** Rzut A. Perspektywa aksonometryczna.

[**Aksula!**] wołanie na świnie.

[**A ksy!**] p. **Ksy!**

[**A ksycha!**] p. **Ksy!**

[**A ksyk!**] p. **Ksy!**

Aksymit, u, lm. **y** min. p. **Kliniastek.** <Now. z Gr. axínē = topór, siekiera>

Aksys, a, lm. **y** zool. (cervus axis) *zwierzę racicowe, przeżuwające, pełnorogie.* <Łć. axis = nazwa jakiegoś zwierzęcia indyjskiego u Plinjusza>

Akt, u, lm. **y,** [**Acht**] **1.** *obchód uroczysty, obrząd, ceremonja, ceremonjał, uroczystość:* A. weselny (= *gody*), pogrzebowy, koronacyjny. A. stracenia winowajcy. A. uroczysty, publiczny w instytucji. **2.** *czyn, objaw:* A. miłosierdzia, pokory. Czynem tym dokonałeś aktu sprawiedliwości. **3.** *rodzaj modlitwy:* A. wiary, miłości. Akty strzeliste. **4.** *dział w sztuce teatralnej:* Komedja w pięciu aktach. **5.** w malarstwie i rzeźbiarstwie, *nagi model ludzki:* Rysować A. Malować do pół aktu. **6.** fil. *objaw działania a. czynności; pojedyńczy moment działania.* W psychologji: A. woli, wyobraźni. W etyce: A. sprawiedliwości, skruchy. **7.** *spisanie czynności prawnej, prywatnej, urzędowej, sądowej, rejentalnej:* A. alewjacyjny, aljenacyjny, apelacyjny, darowizny, dobrej woli, donacyjny, działowy, handlowy, hipoteczny, intromisji, konfederacji obojga narodów, kupna, między żyjącemi, nadawczy, najmu, oblatowany, oskarżenia, podawczy, podziału, pokwitowania, przez testament, przysposobienia, przyznania, rejentalny a. notarjalny, rozdziału, składu, spółki, sprzedaży, stanu cywilnego, tj. A. urodzenia (= *metryka*), chrztu, ślubny, zejścia, zgonu (= *sepultura*); udziału, ugody, uposażenia, urzędowy, ustanowienia Rzeszy niemieckiej, uszanowania, wieczysty, zajęcia, zapowiedzenia, zastawu, zeznania, znania, z podpisem prywatnym. **8.** w lm. **Akta** = a), **ów** *księgi dziejów, pomniki:* Czytamy w aktach apostolskich (= *w historji działalności apostołów*). b), **akt** *zbiór ksiąg publicznych a. papierów urzędowych, dotyczących czynności urzędowych a. umów prywatnych:* Akta stanu cywilnego (urodzeń, małżeństw, śmierci). Akta notarjalne, śledcze, sądowe, sprawy procesowe. Podać, wnieść, złożyć do akt. Wymazać, wyeliminować z akt. Przejrzeć, zakomunikować akta. Złożyć akta na stole sądowym. Wypis, wyciąg z akt. Archiwum akt dawnych. Akta grodzkie, miejskie, ziemskie, kanclerskie czyli *metryki.* **9.** [**Acht**] *weselnicy, gromada weselna:* Cały A. weselny idzie do organisty. Zdr. **Akcik.** <Łć. actus = działanie, postępowanie; akcja sądowa; gra aktora itd.>

[**Aktatórka, i,** lm. **i**] p. **Aktorka.**

[**Aktelik, a,** lm. **i**] p. **Achtel.**

Aktor, a, lm. **owie** a. **rzy 1.** *działacz, sprawca, biorący udział w działaniu:* Być aktorem w jakim zdarzeniu. **2.** *grający rolę w sztuce teatralnej, artysta dramatyczny:* Wszyscy odeszli, widze i aktorzy. Mick. **3.** [A] *dziedzic, właściciel.* **4.** praw. *strona pozywająca do sądu, występująca z powództwem, strona powodowa, powód, pierca, ściec, powódca, oskarżyciel.* <Łć. actor = wykonawca; powód (sądowy); obrońca (sądowy); rządca, urzędnik; aktor (teatralny)>

Aktorat, u, lm. **y** praw. **1.** *treść sprawy, wpisana do rejestru spraw sądowych.* **2.** *wnoszenie aktu czyli sprawy przed sądy.*

Aktoreczka, i, lm. **i** p. **Aktorka.**

Aktorka, i, lm. **i** forma ż. od **Aktor, [Aktatórka].** Zdr. **Aktoreczka.**

×**Aktorować, uje, ował** *być aktorem:* Chodzą po teatrach, a potym sami aktorują w życiu. Grusz. (=*odgrywają komedję*).

×**Aktorowanie, a,** blm., czynność cz. **Aktorować.**

Aktorski przym. od **Aktor:** Postawa aktorska, ruchy przesadne. Krasz. Strona aktorska w procesie (=*powodowa, pozywająca*).

Aktorstwo, a, blm. **1.** *stan, powołanie aktora.* **2.** przen. *udawanie, komedjanctwo, komedja:* Te wszystkie przymioty są aktorstwem, nie są jej naturą, nie są nią samą. Korz. **3.** *prawo skarżenia u sądu, powództwo.*

Aktorzyca, y, lm. **e** pog. od **Aktorka:** Pijana i płytka A. eleganckiego świata.

Aktorzyna, y, lm. **y** m. *lichy aktor:* A. grywający samych lokai.

Aktowy przym. od **Akt,** od **Akta:** Sala aktowa. Oryginał A. Papier A. Rysunki aktowe =*zdejmowane z aktów* (p. Akt pod 5). × Pisarz A. Królestwa Polskiego.

Aktualnie przys. od **Aktualny.** <Łć. actualis= czynny; skuteczny; praktyczny>

Aktualność, i, blm., rz. od **Aktualny:** Charakterystyka ostra ale silna aktualnością, tym, że chwytała rysy na gorąco. Chm.

Aktualny 1. *czynny, faktyczny, prawdziwy, rzeczywisty, istotny:* Urzędnik A., nie tytularny. **2.** !*z życia wzięty, żywcem pochwycony.* **3.** fil.=a) *w czyn wprowadzony, urzeczywistniony, rzeczywisty, faktyczny.* b) *pozytywnej, rzetelnej wartości:* Materjał ilustracyjny bardzo A.

Aktuarjusz, a, lm. **e 1.** *pisarz sądowy, sekretarz, regiestrator, protonotarjusz, urzędnik zawiadujący aktami, archiwista.* **2.** daw. *wójt w kilku połączonych gminach.*

Aktuarjuszowski przym. od **Aktuarjusz.**

Aktykacja, i, blm. **1.** *przepisanie aktu z ksiąg grodzkich do właściwego ziemstwa.* **2.** daw. *przedstawienie aktu prywatnego do wpisania w akta czyli księgi sądowe.*

Aktykować, uje, ował *wnieść, podać, wpisać do akt, do protokółu* (np. *umowę, kontrakt, itd.*).

Aktykowanie, a, blm., czynność cz. **Aktykować.**

Aktyniczny 1. chem.: Działanie aktyniczne= *działanie chemiczne promieni światła.* **2.** fiz.: Promień A., właściwiej: działanie aktyniczne promienia, p. wyż. **3.** Kolor A., fot. =*wrażliwy na jasne światło.* <Now. z Gr. aktís=promień>

Aktynograf, u, lm. **y** fiz. *aktynometr, który sam notuje swoje wskazania.* <Now. z Gr. aktís = promień + gráfō=notuję, zapisuję>

Aktynolit, u, lm. **y, Aktynot, Promieniec** min. *amfibol porowy, ciemnozielony.* <Now. z Gr. aktís= promień + líthos=kamień>

Aktynolitowy przym. od **Aktynolit:** Łupek A.

Aktynometr, u, lm. **y** fiz. **1.** *przyrząd do mierzenia energji promienistej, w szczególności zaś energji promieni słonecznych.* **2.** *przyrząd do oceny działalności chemicznej promieni.* <Now. z Gr. aktís=promień + métron= -mierz>

Aktynometrja, i, blm., fiz. *mierzenie energji promienistej.*

Aktynot, u, lm. **y** p. **Aktynolit.**

Aktynotowy przym. od **Aktynot:** Łupek A.

Aktywa, ów, blp. *stan czynny majątku, nie pasywa:* A. przedsiębiorcy, przemysłowca. Przen.: Wystawa nie przeszła bez śladu, a i to powinniśmy zapisać do aktywów naszego rachunku. <Now. z Łć. activus = czynny; praktyczny>

×**Aktywnie** przys. od **Aktywny,** *czynnie:* Stanowczo i A. oświadczyła ś. za reformami. Spas.

×**Aktywność, i,** blm., rz. od **Aktywny,** *czynność.*

×**Aktywny** fil. p. *Czynny.*

Akumetr, u lm. **y** *przyrząd do oceny bystrości słuchu.* <Now. z Gr. akoúō = słyszę + métron= -mierz>

×**Akumulacja, i,** blm. *nagromadzenie, napływ, nadmiar:* A. złota, srebra (np. w banku). <Łć. accumulatio>

Akumulator, a, lm. **y** fiz. *przyrząd do gromadzenia zapasu energji:* A. mechaniczny jak sprężyna, waga w zegarze. A. hydrauliczny. A elektryczny a. *stos wtórny.*

×**Akumulować, uje, ował** *gromadzić* (na zapas): Małe parcie z zewnątrz wystarczy do sprawienia wybuchu akumulowanej energji. Spas. <Łć. accumulare>

×**Akumulowanie, a,** blm., czynność cz. **Akumulować.**

×**Akupunktura, y,** blm., lek. *nakłówanie, szpilkowanie ciała w celu leczniczym.* <Now. z Łć. acus=igła + punctura = kłócie>

[**A kur!**] p. **Kur.**

×**Akuracik** p. **2. Akurat:** Co to pan myśli, że to niby nic? A.! Haj.

1. Akurat, Akuratnie, [Rekurát, Rekuratnie, Jakurat, Jekurat, Jakuratnie] przys. 1. *zupełnie tak, punktualnie, właśnie, w sam raz, dokładnie:* Musiał obierać kartofle, A. jak kobieta. Jun. Te buty na ciebie A. (=*prawie*). Jest teraz A. piąta (=*punkt*). On A. tyle dba o nią, co pies o piątą nogę. Wypisałem A. wszystko co potrzeba. Sienk. Nazywa ś. A. tak, jak ja. Korz. 2. *właśnie, jak na to:* Matka A. wtedy naleśniki smażyła. Orzesz. A. tak szczęśliwie zdarzyło ś., że to była wiosna. Jun. W głowie mi ś. pomieścić nie może, żeby to było A. prawda. Haj. <Łć. accurate>

2. Akurat, × **Akuracik** w. =*jeszcze czego! a jakże! a zaraz! zapewne!:* Dajmy mu buzi! A. buzi! Lub.

Akuratnie 1. przys. od **Akuratny.** Wypłacają ś. A. Korz. **2.** p. **1. Akurat.**

Akuratność, i, blm., rz. od **Akuratny.**

Akuratny *ścisły, dokładny, wykończony, punktualny, skrupulatny, rzetelny, pedantyczny:* Robota, miara akuratna. Wyliczenie akuratne. Człowiek, nauczyciel, płatnik A. <Łć. accuratus>

Akustycznie przys. od **Akustyczny:** Sala A. zbudowana.

Akustyczność, i, blm., rz. od **Akustyczny, Akustyka:** A. sali teatralnej.

Akustyczny przym. od **Akustyka:** Przyrządy akustyczne. Tuba akustyczna. (=*rura ułatwiająca słyszenie*). Sala akustyczna (=*z dobrym rezonansem, odgłosem*). Złudzenie akustyczne. <Gr. akoustikós>

Akustyka, i, blm. **1.** *dział fizyki nauczający o głosie.* **2.** a. **Akustyczność** *warunki sprzyjające należytemu rozchodzeniu ś. głosu:* A. tego audytorjum wiele pozostawia do życzenia.

[**A kusz!**] p. **Kysz!**

Akuszer, a, lm. **owie** a. **rzy** *lekarz położniczy, położnik.* <Fr. accoucheur>

Akuszera, y, lm. **y** pog. od **Akuszerka.**

Akuszerja, i, blm., **Akuszerstwo** *położnictwo, sztuka położnicza.*

Akuszerka, i, lm. **i** [**Ankusiérka, Arkusierka, Kusierka, Kuśmiérka**] *kobieta zajmująca ś. akuszerstwem, babka położnicza.*

Akuszerować, uje, ował *występować w roli akuszera, przyjmować rodzące ś. dzieci.*

Akuszerowanie, a, blm., czynność cz. **Akuszerować.**

Akuszerski przym. od **Akuszer,** *położniczy.*

Akuszerstwo, a, blm. **1.** p. **Akuszerja. 2.** *zatrudnienie, zawód akuszerki:* Wzięła ś. do akuszerstwa.

Akuta, y, lm. **y** org. *jeden z regiestrów, strojów, nastrojów głosów organowych, brzmiący wysoko tj. cienko.* <Now. z Łć. acuta = ostra, donośna, głośna>

Akuzacja, i, lm. **e** p. **Oskarżenie.** <Łć. accus. tio>

Akuzacyjny przym. od **Akuzacja:** System A. w procesie karnym.

×**Akuzator, a,** lm. **owie** *oskarżyciel:* Akuzatora postawić im w oczy. Słow.

Akwaforcista, y, lm. **ści** *ten, co wykonywa akwaforty.*

Akwaforta, y, lm. **y** *rysunek wytrawiony chemicznie na miedzi.* <Włos. acqua forte = seelwaser, sztychwaser>

Akwamaryn, u, lm. **y** p. **Beryl.** <Now. z Łć. aqua marina = woda morska>

Akwamaryna, y, lm. **y** p. **Beryl.**

Akwarela, i, lm. **e 1.** *malowidło farbami wodnemi na papierze.* **2.** *sposób wykonywania takich malowideł:* A. nie jest mu obcą. Gers. Malowanie akwarelą na białej materji. Zdr. **Akwarelka.** <Włos. acquerello>

Akwarelista, y, lm. **ści** *malujący akwarelą.*

Akwarelistka, i, lm. **i** forma ż. od **Akwarelista.**

Akwarelka, i, lm. **i** p. **Akwarela.**

Akwarelowy przym. od **Akwarela:** Studjum akwarelowe. Farby akwarelowe.

Akwarjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *naczynie, skrzynia, basen, grota sztuczna itp., napełnione wodą, do przechowywania zwierząt i roślin wodnych:* W oknach stały akwarja ze złotemi rybkami, żółwiami, salamandrami. Bał. A. kielichowe, pokojowe. <Now. z Łć. aquarius = wodny>

Akwatynta, y, lm. **y 1.** u sztycharzy *rodzaj tuszu, którym naśladują rysunki tuszowane.* **2.** *malowidło, robione tuszem.* **3.** *rycina, naśladująca malowanie tuszem.* <Włos. acqua tinta dosł. = woda zabarwiona>

×**Akwawita, y,** blm. *okowita:* Jak gościa przywita, zaraz na stole A. <Now. z Łć. aqua vitae dosł. = woda życia, żywiąca>

Akwedukt, u, lm. **y** *wodociąg, kanał prowadzący wodę zdaleka.* <Łć. aquaeductus>

×**Akwilon, u,** lm. **y** *wiatr północny, boreasz:* Im akwilony zbrzydzą prędko oblężenie. Sienk. <Łć. aquilo>

Akwirować, uje, ował *nabywać, kupować, wcielać, przyłączać.* <Łć. acquirere>

Akwirowanie, a, blm., czynność cz. **Akwirować.**

×**Akwizycja, i,** lm. **e 1.** *kupno, kupowanie, nabywanie, nabycie.* **2.** *rzecz nabyta;* przen. *nabytek.* <Łć. acquisitio>

Akwizycyjny przym. od **Akwizycja.**

Akwizytor, a, lm. **owie** *ten, co akwiruje:* A. towarzystwa ubezpieczeń = *ten, co zjednywa ubezpieczających ś., ajent.*

[**Ala, Alaże, Ala sa, Alala ha**] w. **1.** wyrażając zdziwienie: Ala Bogu! = *dla Boga!* Ala złemu! = *do licha.* **2.** *nuże, ejże!* **3.** przywołując gęsi, szczując świnie itd. **4.** ala sa! = *pójdź tu!* Por. *hala, ola.*

†**Alabard, u,** lm. **y** p. **Halabarda.**

†**Alabarda, y,** lm. **y** p. **Halabarda.**

†**Alabart, u,** lm. **y** p. **Halabarda.**

Alabaster, tru, lm. **try,** † **Alabastr 1.** min., p. **Gips:** Harda, jako alabastry twarda. Słow. **2.** ×*słoik, flakon, flakonik, bańka, naczynie alabastrowe:* Miała A. olejku i wylała go na głowę jego. **3.** w lm. *wyroby z alabastru;* przen. *ciało alabastrowej białości:* Ręce skrzyżowane kładła na alabastry widne, choć zakryte. Słow. <Łć.-Gr. alabastrum>

†**Alabastr, tru,** lm. **try** p. **Alabaster.**

Alabastrowy 1. *z alabastru składający ś.:* Pokład A. **2.** *z alabastru zrobiony:* Wazon A. **3.** *do alabastru podobny:* Cera, białość alabastrowa. Alabastrowa miłości bogini. Słow. Ręce alabastrowo-białe.

Alabastryt, u, lm. **y** *alabaster gipsowy.*

†**Alaborować, uje, ował** *pracować, usiłować, starać ś.:* Alaborował, żeby ś. w uwadze bolesnego Jezusa serdecznie egzercytował. Hil. <Łć. allaboro>

×**Alabrys, u,** blm., kuch. *buljon świeży.* Goł. <Z Fr. à la braise = na żarze>

[**Alagant, a,** lm. **y**] p. **Elegant.**

Alagier, a, blm. *rodz. gry w bilard we dwuch:* A. pula = *taż gra w kilku.* <Fr. à la guerre = w wojnę>

Alagrek, a, lm. **i 1.** p. **Węglownik. 2.** † *taniec, którym dawniej u nas kończono bale.* <Fr. à la grecque = z grecka, po grecku>

†**Alakant, u,** lm. **y** p. **Alikant.**

]**Alala ha**] p. **Ala.**

Alamanda, y, lm. **y** bot. p. **Dzierbian.** <Od nazwiska profesora Allamand † 1797>

†**Alambik, u,** lm. **i** p. **Alembik.**

†**Alamoda, y,** lm. **y 1.** *modność, nowość w ubiorze.* **2.** *rodz. sukni kobiecej:* A. aksamitna, czarna, rysiami podszyta. <Fr. à la mode dosł. = podług mody>

†**Alamodzki** przym. od **Alamoda:** Alamodzka, nowoświecka suknia.

[**Alamuczny**] p. [**Alamuśny**].

[**Alamuśny, Alamuczny, Halamuśny**] *sprzeczny, dokuczliwy; dziwak, uparty, kapryśny; niegodziwy.* <Przekręcenie Animuszny, patrz ten wyraz>

Alanina, y, lm. **y** chem. *związek amidowy, pochodzący od kwasu mlecznego,* CH_3. CH NH_2. CO_2H. <Now., Nm. Allanin, niby Łć. allaninum>

[**Alap, a,** lm. **y, Halap**] *policzek* (soufflet). <Łć. alapa>

×**Alaputra, y,** lm. **y** *ciasto zaparzane, suche.* <Może Hp. olla podrida a. pudrida (dosł. = garnek zgniły) = Hp. potrawa ludowa ze skrawków mięsa, jarzyn i korzeni>

×**Alaputrynowy** przym. od **Alaputra:** Pasztet A.

Alarm, u, lm. **y 1.** *larum, gwałt, trwoga, panika, popłoch:* Dzwonić na A. Bić w bęben na A. Trąbić na A. Uderzyć na A. Powstał A. **2.** *znak dany trąbą, bębnem, dzwonami, na gwałt; pobudka, zaalarmowanie:* Fałszywy A. <Wł. allarme, z all'arme! = do broni!>

Alarmista, y, lm. **ści** *ten, co alarmuje, trwożyciel:* A. giełdowy.

Alarmistyczny przym. od **Alarmista:** Kampanja alarmistyczna (zmowa celem wywołania paniki na giełdzie).

Alarmować, uje, ował 1. *uderzać w trąby, bębny, dzwony na alarm, dawać hasło, pobudkę, zrywać na nogi:* Przerażona, alarmuje dzwonkiem stróża. A. straż ogniową. **2.** *robić alarm, trwożyć, przerażać, niepokoić:* Przerażające wieści alarmują spokojnych mieszkańców.

Alarmowanie, a, blm., czynność cz. **Alarmować.**

Alarmowy przym. od **Alarm:** Strzały alarmowe. Sygnał A.

Alarmująco przys. od **Alarmujący:** Zadźwięknie A. dzwonek startera.

Alarmujący im. od **Alarmować:** Przyrządy alarmujące = *sygnalizujące; ostrzegające o niebezpieczeństwie.* Wieści alarmujące = *zatrważające, przerażające.*

[**Alarus!**] w. w tańcu.

[**Ala sa**] p. **Ala.**

Alasz, u, lm. **e** a. **Alasz kimel** *słodka kminkówka, likier kminkowy, słodki kimel.* <Podobno od nazwy wsi pod Rygą, po Nm. Allasch>

[**Alaże**] p. **Ala.**

Alba, y, lm. **y** *biała, długa szata, którą księża katoliccy pod ornat wdziewają.* <Łć. alba = biała>

Albanka, i, lm. **i** *rodz. tabaki:* Doskonała tabaczka, prawdziwa A. Dzierz. Zażyć albanki. Bał. <Od krainy Albanji>

†**Albarda, y,** lm. **y** p. **Halabarda.**

Albatros, a, lm. **y** zool. (diomedea) *ptak płetwonogi, długoskrzydły, z rodziny petreli.* <Podobno przekręcenie Hp. alcatraz = pelikan (onocrotalus)>

Albert, a, częś. w lm. **y** cukier., *ciastko w rodzaju angielskiego.* Zdr. **Albertki.** <Od imienia Albert>

Albertki, ów, blp. p. **Albert:** Ciastka deserowe, A.

Albertotypja, i, blm., tech. *udoskonalona metoda sporządzania płyt do odbijania tuszem drukarskim.* <Od nazwiska wynalazcy Józefa Alberti'ego, ur. 1825 + typja, p. Typ>

Albinizm, u, blm. p. **Bielactwo.**

Albinos, a, lm. **y 1.** p. **Bielak. 2.** *pszczoła ślepa, z jajeczka matki wadliwej wylężona.* <Hp. albino = bielak; s jest cechą Hp. lm.>

Albinoska, i, lm. **i** forma ż. od **Albinos.**

Albit, u, lm. **y** a. **Feldspat sodowy** min. *bezwodny krzemian glinu i sodu.* <Now. z Łć. albus = biały>

Albitowy przym. od **Albit.**

Albo, gm., † [**Abo** †**Alibo**] sp. **1.** *jeżeli nie—to:* A. wszystko, A. nic. **2.** *bądź—bądź, o tyle o ile, czyto—czyto, jużto—jużto, to—to, tak—jak również, częścią—częścią:* Ludzie grzeszą A. myślą, A. mową, A. uczynkiem. Oblężenie to tysiąc pięknych czynów A. w obronie, A. w dobywaniu, tam dokazanych, pamiętnym uczyniło. **3.** sp. przys. = a) *czyli, to jest, inaczej:* Gieografja A. opisanie ziemi; b) i z naciskiem **Alboż,** skrócone **Bo, Boż** [**Alboć, Aboli**] *czy, czyż:* A. ja wiem? A. ty nie wiesz? (=*to*). A. ja głupi?! A. co? A. to twój syn jaki wojewodzin? Pśń. Aboli to chciał?; c) a. †**Alboś,** †**Aboś** *czyby, czy, czyż, czy może, może:* Pocoście tu przyszli, A. dla przejrzenia wojska? Spodziewam ś., że A. swoje nieszczęście przerobi; d) [**Abo jakò**] *i bardzo, i jak jeszcze!:* Czy ta krowa bodzie?—A. jakò!; e) [**Abož**] *a tak! a juści!:* Czyś chory?—A.! <A+Li+Bo>

[**Alboć**] p. **Albo.**

! **Albom, u,** lm. **y** p. **Album.**

†**Alboś** p. **Albo.**

Alboż p. **Albo.**

Albowiem, †**Abowiem** sp. *gdyż, bowiem, bo, ponieważ, dla tego iż:* Spocznij, A. spracowałeś ś. Błogosławieni ubodzy duchem, A. ich jest królestwo niebieskie. <A+Li+Bo+Wiem>

Album, u, lm. **y** m., ! **Albom 1.** *pamiętnik, imionnik, sztambuch:* Wpisać ś. komu do albumu. **2.** *księga z fotografjami.* **3.** *zbiór rysunków, widoków, obrazów, galerja:* A. malarzy polskich, Matejki, Warszawy, Wilanowa, Tatrzańskie. **4.** † nieod. *księga obywateli miasta:* Nikt pierwej do A. obywateli krakowskich przyjętym nie był. Zdr. **Albumik.** <Łć. album (dosł. = białe)>

Albumik, u, lm. **i** p. **Album.**

Albumin, u, lm. **y** chem. *ciało białkowate zwierzęce.* <Łć. albumen = białko>

Albuminoid, u, blm., chem. *ciało, z własności chemicznych podobne do białka.* <Now. Łć. albumen = białko + Gr. -eidēs = -kształtny>

Albumowy przym. od **Album:** Dwanaście szkiców albumowych Grottgera.

†**Alcbant, u,** lm. **y** p. **Halsbant.**

Alcejski wiersz, p. **Wiersz.** <Gr. alkaïkós, od poety Gr. Alkaîos = Alceusz>

†**Alcembra, y,** lm. **y** gór. p. **Podwiązka.**

†**Alcemra, y,** lm. **y** gór. p. **Podwiązka.**

Alchemicznie przys. od **Alchemiczny.**

Alchemiczny przym. od **Alchemja.**

Alchemik, a, lm. **cy,** ×**Alchimik,** ×**Alchemista,** †**Alchymik,** †**Alchymista** *uczony, oddający ś. alchemji:* Patrzyłem w czaszki, jak A. w słoje. Mick.

×**Alchemista, y,** lm. **ści** p. **Alchemik.**

Alchemja, i, blm., ×**Alchimja,** †**Alchymja** *chemja średniowieczna.* <Arab. al-kīmīā, z Gr. późniejszego chymeía, chēmeía = chemja>

×**Alchimijka, i,** blm. p. **Alchimja:** A. cnotliwa, początek mądrości. Klon.

×**Alchimik, a,** lm. **cy** p. **Alchemik.** Chodź.

×**Alchimja, i,** blm. p. **Alchemja.** Zdr. ×**Alchimijka.**

†**Alchym-,** p. **Alchem-.**

Alcista, y, lm. **ści, Altysta 1.** *śpiewający altem.* **2.** *grający na altówce.* **3.** † przen. *człowiek wynoszący ś., pyszałek, zarozumialec:* Alcistowie w honorach ziemscy, mówicie: jam pan... Hil. <p. Alt>

Alcistka, i, lm. **i** forma ż. od **Alcista.**

†**Alcymbra, y,** lm. **y** gór. p. **Podwiązka.** <Zap. Nm. Haltzimmer, p. Halt i Cembrować, więc dosł. = cembrunek podtrzymujący>

†**Alcymra, y,** lm. **y** gór. p. **Podwiązka.**

Aldehid, u, lm. **y** chem. *alkohol pozbawiony czterech atomów tlenu.* <Now., utworzony przez Liebiga z pierwszych zgłosek wyrazów: *al*kohol *dehyd*rogenatus = wyskok odtleniony>

Aldehidoamonjak, u, lm. **i** chem. *związek amonjaku z aldehidem octowym;* CH_3. CH (OH). NH_2; *wogóle związek amonjaku z jakimkolwiek aldehidem.* <Aldehid+Amonjak>

Aldehidowy przym. od **Aldehid: Rodnik A.**

Aldol, u, lm. **e** chem. *produkt kondensacji aldehidu octowego,* CH_3. CH (OH). CH_2. CHD. <Now. z Aldehid>

Aldrowanda, y, lm. **y** bot. p. **Szumotlin.** <Od nazwiska botanika Aldrovandi'ego † 1605>

Aldyny, yn, blp. *książki wyszłe z drukarni Manucjuszów.* <Od nazwiska Włos. Aldo>

Aldyńskie czcionki *zwane tak od Alda Manucjusza, drukarza.*

†**Aldzbant, u,** lm. **y** p. **Halsbant.**

1. Ale sp. = *lecz; wszakże, a, jednak, wszelako, atoli:* Nie chciałbym, A. muszę. Powiem ci, A. nie rozgłaszaj (=*tylko*). A. że jegomości dotąd nie widać! A. nie należy kłaść w środku zdania, z niemiecka: ! Jakież A. skutki? <A+Le>

2. **Ale** w. **1.** *aha! a jakże! a zaraz!:* A.! właśnie! **2.** *to co innego! to rozumiem! to nie mówię!:* A co tak, to A.! Fred. A. Z naszym kochanym R. to mi to A.! **3.** *tak! no tak! a tak! właśnie! zapewne! nie inaczej!:* O co mię pytałeś, czy pojadę?—A.! Ordynarja?—A.! Orzesz. **4.** (z akcentem na *e*) = a) *a jakże! czy podobna! gadaj zdrów! gdzie tam! co znowu! nie dokażesz tego!:* Wrócę jeszcze na południe. — A.! Ani ś. spodziewał. A.! nie spodziewał ś.? mógł ś. spodziewać, bo... Jeż; b) *czyż tak? naprawdę? doprawdy? serjo? e!? czy być może? czy podobna?:* W jeden wieczór zjedliby.—A.!? **5.** [A.? A.?] = *czy tak?* **6.** a. (z naciskiem) **Ależ** = *otóż, no! nużej!:* A. tak! A. nie! Ależ bo, mospanéńku, wypijcie! Jeż. Nawet mnie?—A. nikomu a nikomu. Krasz. **7.** *ah! aha!:* A.! A.! miałem ci coś powiedzieć. **8.** *a to! oto!:* Alem ci mu dał! **9.** [A.] *a oto! otóż! więc!*

3. Ale rz. nieod. **1.** *wada, brak, przywara, strona ujemna, skaza, plama:* Nikt bez A. Ma i on swoje A. **2.** *przyczyna, powód, kozera:* Widząc, że podjeżdża do karczmy, pomyślałem sobie, że to nie bez A.!

×**Alea, i,** lm. **je** p. **Aleja.**

Alef nieod., mat. *nazwa pewnych funkcji symetrycznych.* (u Wrońskiego). <Z nazwy głoski Hb. alef>

×**Alegacja, i,** lm. **e** czynność cz. **Alegować:** Alegacje a. obrony ku spomożeniu rzeczy swojej pisał.

[**Alegant, a,** lm. **y**] p. **Elegant.**

[**Alegantka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Alegant.**

Alegat, u, lm. **ta** a. **ty** *przytoczenie, cytata, dowód, ilustracja:* Złożył alegaty do swojej sprawy. Weź więc W. Mość do siebie one pisma, jako najwyborniejsze alegata do listu Pani Stolnikowej. <p. Alegować>

Alegorja, i, lm. **e** **1.** *przenośnia, podobieństwo:* Mówić pod alegorją. **2.** *uosobienie, upostaciowanie:* A. cnoty, męstwa. **3.** *symbol, godło, oznaka, emblemat:* Kotwica jest alegorją nadziei. <Gr. allēgoría>

Alegorycznie przys. od **Alegoryczny.**

Alegoryczność, i, blm., rz. od **Alegoryczny.**

Alegoryczny przym. od **Alegorja:** Wykład, obraz A.

Alegorysta, y, lm. **ści** **1.** *posługujący ś. alegorją.* **2.** *objaśniający coś przez alegorję, symbolik.*

Alegorystycznie przys. od **Alegorystyczny:** Pojmować, objaśniać A.

Alegorystyczny przym. od **Alegoryzm.**

Alegoryzm, u, lm. **y** **1.** *objaśnianie czegoś jako alegorji.* **2.** *kierunek posługiwania ś. alegorjami.*

Alegoryzować, uje, ował **1.** *wyrażać coś pod alegorją.* **2.** *upatrywać w czymś alegorję, pojmować a. objaśniać coś jako alegorję.*

Alegoryzowanie, a, blm., czynność cz. **Alegoryzować.**

†**Alegować, uje, ował** czym *składać dowód; składać jako dowód; dowodzić, popierać, cytować, przytaczać, powoływać ś. na co:* Dawnością alegując a. dowodząc, tak pisze. Czasem apostołowie kilkiem słów tylko alegują. Sekl. Na udowodnienie, że tam nie był, alegował świadectwo władzy. Wszystkie alegowane aneksy znajdują ś. w aktach. Alegowano artykuł pierwszy na poparcie wniosków. <Łć. allegare między in. = przytaczać, opowiadać>

†**Alegowanie, a,** blm., czynność cz. **Alegować.**

1. Alegreto, Allegretto ni., prawie nieod. muz. **1.** *ruch (tempo) dość żywy.* **2.** *część większego utworu a. oddzielna kompozycja muz., mająca na czele ruch ten wskazany:* Serenada ta składa się z alegro, A. (a. alegreta) i andante. Mozart napisał A. na klarnet. <Włos. allegretto = wesolutki; pręciutki>

2. Alegreto, Allegretto przys. *dość żywo:* Kompozytor chciał, abyśmy grali to nie alegro, ale A.

1. Alegro, Allegro ni., prawie nieod. muz. **1.** *ruch (tempo) żywy, żwawy, prędki.* **2.** *część większego utworu, a. oddzielna kompozycja muz., mająca na czele ruch ten wskazany:* Haydn celuje w A. (a. w alegrach). W symfonji musi być choć jedno A. Elwiro, uszy moje! Daruj im to A.! Fred. A. Przen.: Chodziło o to, aby w zbyt poważną symfonję polityczną wpleść jakieś wesołe A. <Włos. allegro = wesoły; żwawy>

2. Alegro, Allegro przys., *żywo, żwawo, prędko:* Graj A., ale nie lento.

Aleja, i, lm. **e,** ×**Alea** *droga, ulica wysadzona drzewami, szpaler:* Ukazała ś. zrana u kapucynów, potym wieczorem w alejach. Krasz. (= w alejach Ujazdowskich w Warszawie). Wjechali w aleję, staremi lipami sadzoną. Krasz. Przez bramę widać było szeroką, wspaniałą aleję. Bał. Zdr. **Alejka.** <Fr. allée>

Alejka, i, lm. **i** p. **Aleja:** Pośrodku wązkiej alejki. Orzesz.

Alejowy przym. od **Aleja:** Ulica alejowa.

†**Alekant, u,** lm. **y** p. **Alikant:** Zagraniczne napoje, alekanty. Rej.

Aleksandryn, u, lm. **y** *wiersz dwunasto- a. trzynastozgłoskowy.* <Od Aleksandra Paris'a, dawnego poety Fr., albo od średniowiecznego romansu o Aleksandrze W.>

[**A lela ha!**] *w. odpędzając gęsi.*

[**Alelijà**] p. **Aleluja.**

Aleluja! [**Leluja, Alelu lelu, Alelijà**] w. **1.** *okrzyk radosny w pieśniach kościelnych wielkanocnych:* Tego dnia Chrystus zmartwychwstał, A.! A.! Pśń. **2.** przen. *święta wielkanocne:* Życzę wesołego A.! W domu A. Prz. (*= niema nikogo*). <Hb. halelu-iah dosł. = chwalcie boga!>

[**Alelu lelu**] p. **Aleluja.**

×**Alemand, u,** lm. **y** p. **Alemanda.**

×**Alemanda, y,** lm. **y,** ×**Alemand,** ×**Almand** *rodzaj tańca:* Tańcować alemandę. Rol. <Fr. allemande dosł. = niemiecka, dom. danse = taniec>

Alembiczek, czka, lm. **czki** p. **Alembik.**

Alembik, †**Alambik, u,** lm. **i** **1.** *przyrząd, aparat do destylacji a. do rozkładania i przetapiania kruszców:* Pędzić gorzałkę przez A. Żyd, co łzy chłopskie przez A. na złoto zamienia... Krasz. Żart.: Przepędzić pismo jakie przez A. = *poddać krytyce, cenzurze.* **2.** Przen.: *wązki korytarz, szyja:* Przez długie alembiki dostać ś. zaledwie mogli wyborcy do małego pokoiku. **3.** a. **Alembikowa wódka** a. **Alembikówka,** *wódka czysta, przepalanka.* Zdr. **Alembiczek.** <Arab. al-anbik (z Gr. ámbix = rodzaj naczynia)>

Alembikować, uje, ał *przepędzać przez alembik, destylować;* przen. *spijać wódkę, oddawać ś. pijaństwu:* Powszechna ich wada zrana A.

Alembikowanie, a, blm., czynność cz. **Alembikować;** przen.: A. druków na esencję myśli. Słow.

Alembikowy przym. od **Alembik:** Wódka alembikowa (*= alembikówka, alembik*).

Alembikówka, i, lm. **i** p. **Alembik.**

Alemontyt, u, lm. **y** gór. *arsenek antymonu.* <Od miejsc. Allemont we Francji>

! **Aleopata, y,** lm. **ci** p. **Alopata.**

! **Aleopatja, i,** blm. p. **Alopatja.**

! **Aleopatycznie** p. **Alopatycznie.**

! Aleopatyczny p. **Alopatyczny.**

Alepin, u, lm. **y** *tkanina z jedwabiu i wełny, podobna do kamlotu.* <Od miasta Alep(po), przez Fr. alépine>

Alepinowy przym. od **Alepin:** Żydzi w atłasowych i alepinowych żupanach. Krasz.

†Alerz, a, lm. **e** p. **Halerz.**

Aleurometr, u, lm. **y** p. **Mąkomierz.** <Gr. áleura lm. = mąka + métron = miara>

[Aleweja, i, lm. **e]** p. **Aloes.**

×Alewjacja, i, lm. **e** *ulżenie ciężaru, ulga; ulga w podatkach gruntowych mieszkańcom, uległym klęskom żywiołowym:* Włość podana do alewjacji. Otrzymali alewjację w podatkach. Płacić alewjację (np. połowę podatków). <Łć. allevatio, Śr. Łć. alleviatio>

Alewjacyjny przym. od **Alewjacja:** Sprawa alewjacyjna (= *o alewjację).* Akt. A.

Alewjować, uje, ował *czynić ulgę w płaceniu podatków.*

Alewjowanie, a, blm., czynność cz. **Alewjować.**

Alеż w. **1.** p. **Ale. 2.** *ale też, otóż:* A. gra! o toż gra! bodaj go licho porwało! Jeż. <A+Le+Że>

†Ależ sp. *aż, dopóki nie:* Rogami żelaznemi będziesz przemiatał ziemię, A. ją nie skazisz.

Alfa, y, lm. **y** przen. *początek:* Ja jestem alfa i omega. <Gr. álfa = a, nazwa pierwszej głoski abecadła (z Hb. alef)>

Alfabecik, u, lm. **i** p. **Alfabet.**

Alfabet, u, lm. **y** *abecadło, ABC; przen. początki jakiejkolwiek nauki:* Zapragnąłem teorji i przekonałem ś., że wypadło zacząć od alfabetu. Krasz. Zdr. **Alfabecik.** <Łć. alfabetum, z Gr. nazw dwuch pierwszych głosek abecadła: álfa + béta>

Alfabetnik, a, lm. **i** *abecadlnik, tablica z abecadłem:* Pudle wybierały z alfabetnika zażądane litery.

Alfabetowy przym. od **Alfabet, Alfabetyczny,** *abecadłowy.*

Alfabetycznie przys. od **Alfabetyczny.**

Alfabetyczny, Alfabetowy przym. od **Alfabet,** *abecadłowy.*

Alfenid, u, lm. **y,** chem. *mieszanina miedzi, cynku i niklu, argientan, pakfong.* <Od nazwiska wynalazcy: Halphen>

Alfons, a, lm. **y,** a. **Loczek, a,** lm. **i** cukier., *ciasteczko krokantowe w formie loczka,* in. w lm. *wiórki.* <Od imienia Alfons>

Alfresko nieod., rz., p. **Fresko.**

Algarobila, i, blm. garb. *garbnik ze strączków akacji amerykańskiej.* <Now. algarobilla, z Hp. algarroba = bób świętojański (glycine)>

Algiebra, y, blm., mat. *nauka, której zadaniem jest badanie form, zbudowanych za pomocą skończonej liczby działań zasadniczych, równań z takich form utworzonych, liczb oraz funkcji przez takie równania określonych:* A. niższa a. elementarna. A. wyższa. A. nowa a. teorja form. <Arab. al-dżebr a. al-gebr dosł. = spojenie; integracja>

Algiebraicznie przys. od **Algiebraiczny.**

Algiebraiczny 1. przym. od **Algiebra:** Rachunek A. Dzieło algiebraiczne. **2.** *nazwa określonych klas liczb i funkcji:* Liczba, funkcja algiebraiczna. Równanie algiebraiczne. Krzywa algiebraiczna.

Algiebraik, a, lm. **cy, Algiebraista, Algiebrzysta** *matematyk zajmujący ś. algiebrą, znawca algiebry.*

Algiebraista, y, lm. **ści** p. **Algiebraik.**

Algiebrzysta, y, lm. **ści** p. **Algiebraik.**

Algiera, y, lm. **y** *rodzaj długiego, sutego palta męskiego.* Zdr. **Algierka, Algiereczka.** <Od nazwy krainy Algieru>

Algiereczka, i, lm. **i** p. **Algiera.**

Algierka, i, lm. **i** p. **Algiera.**

Algierkowy przym. od **Algierka:** Krój A.

! Algierować, uje, ował p. **Aligierować.**

Algologja, i, blm. *nauka o wodorostach.* <Łć. alga = wodorost + Gr. -logía = nauka>

Algorytm, u, lm. **y 1.** fil. w logice *system symbolicznego oznaczania form i działań logicznych; symboliczne wyrażanie działań nad pojęciami; system znaków a. symbolika logiczna.* **2.** mat. = a) *rachunek przy pomocy cyfr i metod arabskich;* b) *pewna ściśle określona metoda a. schemat postępowania rachunkowego:* A. największego wspólnego dzielnika. <Od nazwiska matematyka Arab. Al-Chowāresmī (= Chowarezmijczyk)>

Algorytmicznie przys. od **Algorytmiczny.**

Algorytmiczny mat. przym. od **Algorytm a.** od **Algorytmja:** Gieometrja algorytmiczna.

Algorytmik, a, lm. **cy 1.** *rachmistrz używający metody arabskiej w przeciwstawieniu do abacysty.* **2.** *analityk.*

Algorytmja, i, blm., mat. *ogólna nauka o ilościach, obejmująca algiebrę i rachunek wyższy.*

†Alherunt, u, blm. *nędza, tkanina z szychu:* Od sztuki alheruntu, alias nędzy bogatej, szerokiej, złoty jeden. <Arab.>

†Ali p. **Alić.**

Alibi nieod., praw. *bytność na innym miejscu w czasie spełnionego przestępstwa, jako dowód obrony:* Obwiniony wykazał swoje A.

†Alibo, Alibož sp. **1.** p. **Albo:** A... lubo; A... lub; lubo... A. Przyjadę jutro, A. pojutrze pokłonić ś. wam. Sienk. **2.** *lubo.* <A+Li+Bo>

†Alibož p. **Alibo.**

Alić, Aliści, ×Aliż, †Aližści, †Ali sp., przys. **1.** *gdy naraz, aż oto, aż tu, właśnie:* Chodzę, szukam go, A. nadchodzi. Patrzę zasię po chwili, A. z sobą piją. A. o to idzie. **2.** † *chyba:* Nikt kromie wolej czyjej żadnej rzeczy nie ma wziąć, aliéby jego uprosił. **3.** † *jednak, lecz.* <A+Li+Ci>

Alidada, y, lm. **y** fiz. *część składowa kątomierza.* <Arab. al-idada>

Alifatyczny: Gromada alifatyczna, chem. = *gromada związków tłuszczowych.* <Now. z Gr. áleifa(r) = tłuszcz>

Aligacja, i, lm. **e** *mieszanie kruszców przez topienie.* <Łć. alligare = związać, połączyć>

×Aligacyjny rachunek, mat. = *reguła mieszaniny.*

Aligator, a, lm. **y, Kajman** zool. (alligator) *wielki gad czworonogi, opancerzony, ze skupienia krokodyli.* <Hp. el lagarto = jaszczurka (Łć. lacertus), podprowadzone pod Łć. alligator = przywiązywacz>

†Aligierować, uje, ował, ! Algierować *przymieszać, przytopić jednego kruszcu do drugiego:* Srebro domowej roboty aligierują na 7 łutów fajnzylbru, 8 łutów miedzi. <Nm. alligieren, p. Aligacja>

Aligierowanie, a, blm., czynność cz. **Aligierować.**

Alikant, u, lm. **y, †Alakant, †Alekant, †Alkant** *wino hiszpańskie, alkońskie:* Alikantem pić za szczęśliwą podróż. Słow. por. Alkoński. <Od miasta Hp. Alicante (Łć. Lucentum)>

Alikwot, u, częśc. w lm. **y** fiz., muz., p. **Alikwota.**

Alikwota, y, częśc. w lm. y, **Alikwot,** fiz., muz., *przytony, tony harmoniczne, górne, dodatkowe, akustyczne, flażeolety:* Narzędzia smyczkowe najbogatsze są w alikwoty. <Now. z Łć. aliquot=kilka>

Alikwotowy przym. od **Alikwota:** Fortepjan A. ma po cztery struny na każdy klawisz.

Alilen, u, lm. **y** chem. *węglowodór homologiczny z acetylenem.*

Aliment, u, lm. **a 1.** †*posiłek, pożywienie, żywność:* Żalowi i gniewnym moim afektom nowego tylko przydawali alimentu. **2.** w lm., *sądownie przyznana suma do wypłacania na czyjeś utrzymanie.* **3.** *płaca, którą wnosi wierzyciel na utrzymanie dłużnika, osadzonego w areszcie za długi.* <Łć. alimentum>

Alimentacja, i, blm. *zaopatrywanie, zasilanie:* Kwestja alimentacji wodą jest dla Ciechocinka paląca. A. całego dworu. Krasz.

Alimentacyjny przym. od **Alimentacja:** Kapitał A. Woda alimentacyjna (=*woda w kotłach parowych*). Pompa alimentacyjna a. karmiąca (=*dostarczająca wody do kotła parowego*).

Alimentarny, Alimentaryjny przym. od **Alimenta:**

Alimentaryjny p. **Alimentarny.**

Alimentator, a. lm. **y** *przyrząd do zasilania wodą kotła parowego.*

Alimentować, uje, ował. 1. kogo=*dawać mu alimenta.* **2.** †*podsycać:* Sejm, wyznaczając kolosalne pensje dygnitarzom, alimentował butę pańską.

Alimentowanie, a, blm., czynność cz. **Alimentować.**

Aliści p. Alić. <A+Li+Że+Ci>

Aliteracja, i, blm. w poezji *rym spółgłoskowy, powtórzenie najczęściej trzykrotne tego samego dźwięku w nagłosie ważniejszych w zdaniu wyrazów* (np. Zdala mu wtórzą z bagien basem bąki. Mick.). <Now. z Łć. ad literam dosł.=do głoski>

Alizaryna, y, blm. **1.** *barwnik z korzenia rośliny: marzanna farbierska* (rubia tinctorum). **2.** chem. *dwuoksyantrachinon, ciało macierzyste barwników alizarynowych.* <Arab. al-asāra=sok wyciśnięty z rośliny>

Alizarynowy przym. od **Alizaryna:** Barwnik A. Atrament A.

Alizejski wiatr, p. **Wiatr.** <Fr. alizé, Hp. alisios, może z Hp. alisar=wygładzić>

†**Aliż** przys. *aż:* Nie wnet i owszem A. na drugie roki. A. do obłoków. Nie będę jeść drzewiej, A. poselstwo zjednam.

†**Aliżści** p. **Alić.**

Aljancki przym. od **Aljant:** Wojsko aljanckie.

Aljans, u, †**Aljansa, 1.** *sojusz, przymierze, sprzymierzenie, związek, traktat między rządami państw:* A. zaczepny, odporny. Zawrzeć A. **2.** †*związek, węzeł małżeński.* **3.** cukier. *tort, w którym każda warstwa jest innego koloru i składu.* <Fr. alliance>

†**Aljansa, y,** lm. **y** p. **Aljans:** Z Rosją mając aljansę. Mich.

Aljansowy przym. od **Aljans:** Kombinacje aljansowe.

Aljant, a, lm. **ci** *sprzymierzeniec, sojusznik.*

Aljantka, i, lm. **i** forma ż. od **Aljant.**

Aljaż, u, lm. **e** *stop, spław, kompozycja, mieszanina dwu a. więcej metali:* A. Wooda, Roségo, d'Arceta. A., w którym przeważa miedź=*spiż, bronz.* <Fr. alliage>

Aljenacja, i, lm. **e** *przeniesienie praw przez jedną osobę na korzyść drugiej, w formie sprzedaży, darowizny a. testamentu.* <Łć. alienatio>

Aljenacyjny przym. od **Aljenacja:** Akt A. Opłata aljenacyjna.

Aljenista, y, lm. **ści** *psychjatra:* Towarzystwo aljenistów. Rol. <Fr. aliéniste>

Aljenistyka, i, blm. *psychjatrja.*

Aljenować, uje, ował *przenieść tytuł własności na inną osobę:* Ważył ś. ordynację dzielić i A. Mich.

Aljenowanie, a, blm., czynność cz. **Aljenować:** Nietylko mu poruczył administrację schedy, ale mu nawet przyznał prawo aljenowania jej. Rzew.

Alka, i, lm. **i** zool. (**alca**) *bezlot, ptak płetwonohi, krótkoskrzydły, morski.* <Now. niby Łć. alca, zap. ze Szwed. alk>

Alkaest, u, blm. **Alkahest,** u alchemików, *płyn mający rozpuszczać wszelkie ciała.* <Now., podobno przez Paracelsa utworzony wyraz>

Alkahest, u, blm. p. **Alkaest.**

Alkaiczny wiersz p. **Wiersz.**

Alkali, w lp. nieod. lm. **ija,** lm. **ów** chem. *związek metalu z gromady potasowców z wodorem i tlenem, zasada:* A. gryzące, żrące, kaustyczne=*wodan potasowca.* A. lotne=*rostwór amonjaku w wodzie.* Alkalja organiczne=*alkaloidy.* <Arab. alkalī=popiół sodowy; roślina soda>

Alkaliczny chem. przym. od **Alkali,** *zasadowy:* Odczyn A. Działanie alkaliczne. Barwniki alkaliczne. Woda alkaliczno-jodowa.

Alkalimetr, u, lm. **y** *narzędzie do wymierzania ilości węglanu potażowego w danym handlowym alkali, czyli do badania dobroci potażu, sody itd.*

Alkalimetrja, i, blm. tech. *nauka oznaczania zawartości ługowców w potażach handlowych.* <p. Alkali+Gr. -metria=mierzenie>

Alkaloid, u, lm. **y** chem., *zasada roślinna, związek organiczny z charakterem zasadowym, w organizmach zwłaszcza roślinnych.* <Alkali + Gr. -eidés = kształtny>

Alkanina, y, lm. **y** tech. *barwnik z rośliny: czerwieniec barwierski.* <p. Alkanna>

Alkanna, y, lm. **y** bot. p. **Turecznia.** <Wł. alcanna, z Arab. Tur. hinnā, henā>

†**Alkant, u,** lm. **y** p. **Alikant.**

Alkaraza, y, lm. **y. 1.** *naczynie z cedzeńca do napojów, dla utrzymania ich w stanie chłodnym.* <Hp. alcarraza (z Arab.)>

Alkarazas, u, lm. **y** p. **Cedzeniec.**

Alkarsyn, u, lm. **y** chem. *produkt destylacji trójtlenku arsenu z octanem potasu.* <Now. z alkali + arszenik : alk + arsin>

Alkiermes, u, lm. **y** a. **Kiermes 1.** *gatunek robaczków, do których należy czerwiec polski.* **2.** *syrop z tych robaczków:* Nie poratuje już ciebie żaden A. **3.** =**a)** *barwnik z tych robaczków.* **b)** a. prow. *Alkiermus* (phytolacca) bot. *roś. z rodziny szkarłatkowatych:* Jak A. spłonął Nowina, usłyszawszy tę niespodziewaną uwagę. Rol. <Arab. al-kirmiz, z Skr. kr(i)mi = robak, czerwiec>

Alkiermesowy przym. od **Alkiermes:** Wódka alkiermesowa (=*alkiermesówka*).

Alkiermesówka, i, lm. **i** *wódka alkiermesowa.*

Alkiermus, u, lm. **y** prow., p. **Alkiermes.**

Alkierz, a, lm. **e** [**Alkierz, Anklirz, Walkier**]. **1.** *pokoik boczny, bokówka, przegrodzenie w izbie:* Odnajmować A. Zdr. **Alkierzyk. 2.** †*wypustek, narożnik, wyskok, część budowli; naprzód wysunięta:* Zbudował w ścianie kościelnej alkierzyki,

czyli ganki w koło. <Nm. Erker (Śr. Łć. arcora=balkon, z Łć. arcus=łuk, sklepienie>

× **Alkierzany** p. **Alkierzowy**: W alkierzowych cieniach. Słow.

Alkierzowy, Alkierzany przym. od **Alkierz.**

Alkierzyk, a, lm. i p. **Alkierz**: Karczemka miała tylko jedną dużą izbę szynkowną i A. Dar.

Alkil, u, lm. **e** chem. *rodnik jednowartościowy, powstający przez stratę jednego atomu wodoru z węglowodoru szeregu metanowego* <Now., z Alkohol>

Alkilen, u, lm. **y** chem. *rodnik dwuwartościowy, powstający przez stratę dwuch atomów wodoru z węglowodoru szeregu metanowego; węglowodór szeregu etylenowego.*

† **Alkoba, y,** lm. **y** p. **Alkowa.**

Alkohol, u, lm. **e** **1.** *wyskok, spirytus bardzo mocny.* **2.** chem. *związek organiczny, złożony z węgla, wodoru i tlenu.* A. absolutny (=bezwodny). A. kwartylowy, butylowy. <Ar. alkohol=proszek; sublimat; wyskok>

Alkoholan, u, lm. **y** chem. p. **Alkoholat.**

Alkoholat, u, lm. **y, Alkoholan** chem. *związek solny, powstający z alkoholu przez zastąpienie metalem wodoru hidroksylowego.*

Alkoholatura, y, lm. **y** apt. *tynktura wyskokowa nastawiona na świeżym zielu.*

Alkoholiczka, i, lm. **i** forma ż. od **Alkoholik.**

Alkoholiczny **1.** przym. od **Alkohol.** **2.** *zatruty alkoholem, a. oddający ś. pijaństwu*: Szpitale, mające do czynienia z indywiduami alkoholicznemi.

Alkoholik, a lm. **cy, Alkoholista** *człowiek zatruty alkoholem; pijak*: U alkoholików każda choroba występuje z większym natężeniem.

Alkoholista, y, lm. **ści** p. **Alkoholik.**

Alkoholistka, i, lm. **i** forma ż. od **Alkoholista.**

Alkoholistyczny przym. od **Alkoholista**: Rady anty-alkoholistycznych tyrad parafjalnego agitatora.

Alkoholizm, u, blm., lek. *zatrucie ustroju wyskokiem*: A. ostry=*upicie ś.* A. przewlekły=*obłęd opilczy.*

Alkoholokwas, u, lm. **y** chem. *oksykwas, ciało, łączące w sobie własności alkoholu i kwasu* (np. kw. mleczny) <Alkohol + Kwas>

Alkoholometr, u, lm. **y** chem. *wyskokomierz, areometr, za pomocą którego oznacza się ilość alkoholu etylowego w płynach spirytusowych, alkoholomierz.* <Alkohol + Gr. métron=miara>

Alkoholometrja, i, blm. *zbiór metod służących do oznaczania ilości alkoholu etylowego w płynach spirytusowych.*

Alkoholomierz, a, lm. **e** p. **Alkoholometr.**

Alkoholowany *zaprawiony alkoholem*: Napój A.

Alkoholowy przym. od **Alkohol**: Fermentacja alkoholowa.

Alkoński: Wino alkońskie=*gatunek wina hiszpańskiego słodkiego a. cierpkiego.* Goł. <p. Alikant>

Alkowa, y, lm. **y,** † **Alkoba** *sypialnia bez z okna.* Zdr. **Alkówka.** <Arab. al-kobba=pokoik, przez Hp. alcoba>

Alkowiany przym. od **Alkowa**: Idealizowanie salonowych a. alkowianych intryg. Jeż.

Alkówka, i, lm. **i** p. **Alkowa.**

Allodoksja, i, lm. **e** p. **Alodoksja.**

† **Almakować, uje, ował** *ucztować, balować*: W Rydze almakowałem parę dni, a to z powodu, że w gospodzie, gdzie zajechałem, zastałem pana G., dobrego mojego przyjaciela. Mich. <Almacks=bale modne londyńskie podczas sezonu a. u wód, od 1765 r.>

† **Almakowanie, a,** blm., czynność cz. **Almakować.**

Almanach, u lm. **y,** dawniej **Almanak** **1.** *kalendarz, osobliwie z uwagami astrologicznemi*: W gorączce zbytniej, nie patrząc w A., krew puszczamy. **2.** *astronomja praktyczna kalendarzowa*: Profesor wykłada A. **3.** *album, zbiorek utworów beletrystycznych, noworocznik.* <Zap. Gr. - Egips. almenichiaká=kalendarz>

Almanachowy przym. od **Almanach**: Wyelegantowana poezja almanachowa.

Almanak, a, lm. **i** p. **Almanach.**

† **Almand, u,** lm. **y** p. **Alemanda**: Od menueta nogi drętwieją, od almandu ręce ś. łamią. Rol. <p. Alemanda>

Almandyn, u, lm. **y** min. p. **Granat.** <Zepsute z alabandyn, od miasta Alabanda w Karji>

† **Almarja, i,** lm. **e,** † **Olmarja,** † **Almarka** *schowanie, szafa, skrzynia, schowanko, szkatułka*: Klejnoty w cudownych almarjach rozłożone. <Łć. armarium=szafa (na oręż)>

† **Almarka, i,** lm. **i** p. **Almarja.**

Almawiwa, y, lm. **y** *płaszcz hiszpański kolisty bez rękawów.* Rozwiana szeroko A. lekarza. Jun. <Od osoby w komedji Cyrulik Sewilski Beaumarchais'go: hr. Almaviva>

Almeja, i, lm. **e** *tancerka indyjska, bajadera*: Almeje tańczą przy fontan lazurowych chłodzie. Słow. <Arab. ālmet=uczona (śpiewu, tańca itd.)>

Almomor, u lm. **y** u Żydów, *stół przed ołtarzem.* <Hb. almomor>

† **Almucja, i,** lm. **e** *kożuszek a. futerko popielicowe z kapturkiem.* <Śr. Łć. almucia (Arab. al + Nm. Mütze=czapka)>

Almukantarat, u, lm. **y** astr. **1.** *koło sfery niebieskiej, równoległe do poziomu, równoleżnik poziomowy a. równoleżnik wysokości.* **2.** *przyrząd do oznaczania wysokości gwiazd.* <Arab. al-mukantarat>

[Aln] p. **Aun.**

Alod, u, lm. **y** *wszystkie dobra czyjąś wyłączną własność stanowiące.*

Alodjalnie przys. od **Alodjalny**: Wygórowało A. możnowładztwo w podzielonej na księstwa Polsce Szajn. <Śr. Łć. allodium = własność (z Gierm. all=wszystek + ōt=własność)>

Alodjalność, i, blm. rz. od **Alodjalny**: W Niemczech szerzył ś. system feudalny, w Polsce wzmagała ś. A. Szajn.

Alodjalny *dziedziczny, rodowy, nie lenny*: A. majątek. Dobra alodjalne.

Alodjum, w lp. nieod., lm. **a, ów, Alodjalny majątek**=*majątek dziedziczny, nie lenny.*

Alodoksja, i, lm. **e** *błędne, fałszywe mniemanie religijne w przeciwstawieniu do ortodoksji.* <Gr. allodoxia>

Alodyzować się, uje ś., ował ś. *stawać ś. alodjalnym*: Posiadłości współklejnotników ś. alodyzowały i przechodziły na nieograniczoną własność posiadaczy.

Aloes u, lm. **y** bot. (aloe) [**Aleweja, Elijasz, Elijos, Helijos, Alona, Halena**] **1.** *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunki: A. pospolity (a. vulgaris); A. sokotrjański a. sokotryjski (a. socotrina). **2.** p. **Agawa.** <Gr. alóē (Wschodniego pochodzenia)>

Aloesowy przym. od **Aloes**: Zapach A. Krople aloesowe.

Alofan, u, lm. **y** gór. *krzemian glinki z wodnianem glinki.* <Now. z Gr. állos=inny + fainomai=zdaję się>

×**Alogiczny** p. **Nielogiczny.** <Gr. a=nie + Logiczny>

Aloina, y, blm., chem. i apt. *substancja o własnościach silnie przeczyszczających, otrzymana z aloesu.*

Alokacja, i, lm. **e** **1.** *lokacja, ulokowanie, umieszczenie:* Alokacja sumy posagowej **2.** *przyznanie jakiej pozycji w rachunku a. w budżecie.* <Śr. Łć. allocatio>

Alokucja, i, lm. **e** *uroczysta przemowa, odezwa szczeg. papieża:* A. papieska. A. do wojska, do uczniów. <Łć. allocutio>

[**Alona, y,** lm. **y**] bot. p. **Aloes.** <p. Aloes>

Alonż, u, lm. **e** **1.** chem. *przedłużalnik, rurka nasuwana na szyję retorty, żeby ją przedłużyć.* **2.** han. *kawałek papieru, który ś. przykleja do wekslu, dla wypisania dalszych przekazów.* <Fr. allonge>

Alopata, y, lm. **ci,** ! **Aleopata** *lekarz stosujący zasady alopatji, nie homeopata:* Gdybym alopatę wzywał, nie wyglądałbym tak. Jeż.

Alopatja, i, blm., ! **Aleopatja** *leczenie przeciwnicze, powszechnie używane, nie homeopatja:* Zaraz wziął ś. do homeopatji, umiał zawiązać powoli przymierze z alopatją i dorobił ś. majątku. Krasz. <Gr. allopátheia dosł.=ulegający cudzemu wpływowi; w naszych czasach nadano wyrazowi inne znaczenie, przeciwstawiąc go wyrazowi homeopatja>

Alopatycznie przys. od **Alopatyczny,** ! **Aleopatycznie.**

Alopatyczny przym. od **Alopatja,** ! **Aleopatyczny:** Środek A. Leczenie alopatyczne. Dawki alopatyczne.

Alotrja, ów, blp. *rzeczy uboczne, postronne:* Poza obrębem swego zawodu nie znał żadnych alotrjów. <Gr. allótrios = cudzy; ta allótria lm.=cudza własność>

Alotropja, i, lm. **e** chem. *właściwość niektórych pierwiastków chemicznych przyjmowania różnych własności i postaci,* in. *polimorfja.* <Now. z Gr. allotrópōs=inaczej>

Alotropijny przym. od **Alotropja:** Forma alotropijna azotu.

Aloza, y, lm. **y** zool. (alausa vulgaris) [**Fiuta**] *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopletwa, śledziowata.* <Łć. alausa a. alosa>

Alpaga, i, lm. **i,** **Alpaka** *tkanina wełniano-bawełniana, rzadka, połyskująca.* <p. Alpaka>

Alpagowy przym. od **Alpaga:** Marynarka, podszewka alpagowa.

Alpaka, i, lm. **i** **1.** p. **Alpaga.** **2.** min. *mieszanina miedzi, cynku i niklu;* p. **Pakfong.** **3.** zool. (auchenia pacos) *zwierzę racicowe, bezrogie, z rodziny wielbłądów.* <Hp. alpaca>

Alpakowy przym. od **Alpaka.**

Alpejski **1.** bot. = a) Fijołek A., p. **Gdula;** b) Róża alpejska, p. **Róża.** **2.** zool. Płochacz A., p. **Płochacz.**

Alpinista, y, lm. **ści** *miłośnik, badacz, znawca Alp:* Klub alpinistów.

Alpinistka, i, lm. **i** forma ż. od **Alpinista.**

Alpinja, i, lm. **e** bot. (alpinia) *roś. z rodziny imbierowatych.* Gatunek: A. galgant a. gałgan (a. galanga).

×**Alpy, alp** a. **pów** blp. *wysokie góry wogóle.*

†**Alsbancik, a,** lm. **i** p. **Alsbant.**

†**Alsbaniczek, czka,** lm. **czki** p. **Alsbant.**

†**Alsbant, a,** lm. **y** p. **Halsbant:** A. z przepysznych kamieni. Krasz. Zdr. †**Alsbancik,** †**Alsbaniczek.**

†**Alsikiecza, y,** lm. **e** *rodz. sukna.* <Węg. alsó =spodni + kecse=płaszcz>

[**Alskieta, y,** lm. **y**] *naszyjnik.* <Nm. Halskette>

Alstonina, y, blm. a. **Chlorogienina** apt. *substancja z kory drzewa: dwuczub zwężony* (astonia constricta). <Od Alstona, botanika szkockiego +1760>

†**Alszbancik, a,** lm. **i** p. **Alszbant.**

†**Alszbaniczek, czka,** lm. **czki** p. **Alsbant:** Łańcuszek z alszbaniczkiem, a serduszko na nim. Rej.

†**Alszbant, u,** lm. **y** p. **Halsbant.** Zdr. †**Alszbancik,** †**Alszbaniczek.**

×**Alsztuch, a,** lm. **y** p **Halsztuk.**

×**Alsztuk, a,** lm. **i** p. **Halsztuk.**

×**Alsztukowy** przym. od **Alsztuk,** *krawatowy:* Szpilka alsztukowa.

[**Alsztybel, bla,** lm. **ble**] *trzewik wysoki, bucik.* <Nm. Halbstiebel>

†**Alsztyn, u,** lm. **y** *kamienie drogie, noszone przez kobiety na szyi; naszyjnik z drogich kamieni.* <Nm. Hals=szyja + Stein=kamień>

Alt, u, lm. **y** a. **Kontralt** **1.** muz.=a) *niższy głos kobiecy, grubszy od dyszkantu czyli sopranu:* Spiewać altem. Głos u chłopców przechodzi z altu na tenor, a. na bas. b) *partja altowa w chórze:* Rekwjem to napisane jest na dyszkant i dwa alty. **2.** myśl. *rodzaj głosu psa.* <Łć. altus=wysoki>

[**Alt!**] w. *halt, stój!* <Nm. halt!>

Altana, y, lm. **y** *lekki budyneczek, przewiewny, ocieniony roślinami a. oszklony, chłodnik, ciennik, kiosk, budka:* A. z wodą sodową. Zdr. **Altanka,** [**Antałka**], **Altaneczka.** <Włos. altana, z Łć. altus=wysoki>

Altaneczka, i, lm. **i** p. **Altana.**

Altanka, i, lm. **i** **1.** p. **Altana.** **2.** p. **Węgielnik.**

Altarja, i, lm. **e** *fundusz na ołtarz, zapis na utrzymanie ołtarza.* <Łć. altaria lm.=ofiara na ołtarzu; ołtarz>

Altarysta, y, lm. **ści,** **Altarzysta,** †**Ołtarzysta** **1.** *ksiądz, pomocnik plebana; wikarjusz; ksiądz, opłacany z altarji:* W imię Ojca... niech biega... altarystę zbudzi. Mick. **2.** *służący do mszy, ministrant.*

Altarzysta, y, lm. **ści** p. **Altarysta.**

Altazymut, u, lm. **y** astr. *kątomiar ogólny, przyrząd astr., służący do mierzenia wysokości gwiazd i ich azymutu.* <Łć. altus=wysoki + Azymut>

†**Alteca, y,** blm. **1.** *pańskość, wyniosłość, wystawność, pompa, parada, przepych, blask:* Przypatrywał ś. wszystkiej dwornej altecy i armatom. **2.** *arystokracja, magnaterja:* Sama A. jedzie. <Włos. altezza>

Altembas, u, lm. **y,** †**Altembas** *tkanina o osnowie jedwabnej a wątku złotym.* <Tur. alten a. altun=złoto + bazz=tkanina>

Altembasowy przym. od **Altembas.**

Alteracja, i, blm. **1.** †*wzruszenie, pomieszanie:* Doznać na sobie alteracjej. **2.** *zmartwienie, strapienie, zgryzota, smutek, frasunek.* **3.** muz. *zmiana jednej nuty w akordzie przez podwyższenie jej a. zniżenie o pół tonu.* **4.** praw. *podrobienie, sfałszowanie aktu prywatnego a. urzędowego.* <Śr. Łć. alteratio, z Łć. alter=inny (zmieniony dom. w usposobieniu)>

†**Alterkacja, i,** blm. *spór, sprzeczka, rozprawa, nieporozumienie, zatarg:* Za Ludwika o poradlnym długa była A. <Łć. altercatio>

Alternacja, i, lm. **e** **1.** *zmiana, odmiana:* Alternacje atmosfery. Sienk. **2.** jęz. p. **Oboczność.** <Łć. alternatio>

Alternacyjny przym. od **Alternacja.**

×**Alternata, y,** lm. **y 1.** *kolej, zmiana kolejna, odmiana, przemiana:* W klasztorach powinna być A., żeby raz Polacy, a drugą razą Niemcy byli opatami. A. sejmów = odbywanie ich na przemian: to w Koronie, to w Litwie. Wymyśla różnych igrzysk alternaty. Kras. **2.** × p. **Alternatywa. 3.** w daw. Polsce, *prawo określające władzę przy sporze dwu równych dostojników a. urzędników, oraz czas, miejsce i sposób wykonywania ich atrybucji.*

Alternator, a, lm. **y** elektrot. *maszyna dynamoelektryczna, wytwarzająca prądy elektryczne zmiennych kierunków.*

Alternatywa, y, lm. **y** *wybór pomiędzy dwoma postanowieniami; rzecz do wyboru; jedno z dwojga; albo... albo; dylemat:* Dwa bataljony piechoty zastąpiły mu drogę, pozostawiając mu alternatywę: poddać ś. a. przebić ś. przez zaporę. Jeż. A. w logice = *sąd rozjemczy.*

Alternatywnie przys. od **Alternatywny:** Zdawna zbierały ś. sejmy A. to na Litwie, to w Koronie.

Alternatywny przym. od **Alternatywa.**

×**Alternować, uje, ował** *iść naprzemian, przeplatać ś. z kim, z czym.*

×**Alternujący** mat. p. **Znakozmienny.**

×**Alterować, uje, ał 1.** *odmieniać, zmieniać, robić różnicę:* Są to szczegóły, które ogólnego typu nie alterują. Bliz. **2.** *martwić, gryźć, trapić, smucić, frasować:* Każde takie zajście alterowało ją niepomału. Dzierzk. **A. ś.,** *martwić* (itd., p. wyż. pod 2) *ś.:* Chociaż wiedział o potwarzy, nie alterował ś. **3.** muz. *zmieniać jedną nutę akordu, podwyższając ją a. zniżając o pół tonu.*

Alterowanie, a, blm. czynność cz. **Alterować.**

Alterowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Alterować ś.**

Alterowany akord muz. = *ulegający alteracji.*

Altowy przym. od **Alt:** Głos, śpiew, utwór, klarynet, puzon, klucz A.

Altówka, i, lm. **i** *instrument rznięty, tej samej budowy, co skrzypce, ale większy i niższy o kwintę.*

Altruista, y, lm. **ści** *człowiek przejęty życzliwością i spółczuciem wszechludzkim, nie samolub, nie egoista.* <Now. z Łć. alter = inny; bliźni; wyraz utworzony w przeciwieństwie do egoista>

Altruistka, i, lm. **i** forma ż. od **Altruista.**

Altruistycznie przys. od **Altruistyczny:** Wychowanie wiekowe usposobiło nas A. Kasz.

Altruistyczny przym. od **Altruizm:** Uczucia altruistyczne. Bodźce altruistyczne mniej silne, często zaniedbywane, potrzebują podniety etycznej. Karł.

Altruizm, u, blm. *życzliwość i spółczucie dla ludzi, niesamolubstwo, nieegoizm.*

†**Altymetrja, i,** blm. mat. *część gieometrji praktycznej, podająca sposoby mierzenia wysokości.* <Now. z Łć. altus = wysoki + Gr. -metría = mierzenie>

Altysta, y, lm. **ści** p. **Alcista.**

Altystka, i, lm. **i** forma ż. od **Altysta.**

[**Alu alusie!**] w. *wabiąc świnie.* Por. **Lusia.**

†**Aludel, u,** lm. **e** chem. *naczynie gruszkowate, z obu końców otwarte, używane niegdyś do sublimacji rozmaitych przetworów.* <Może z Łć. lutum = glina>

×**Aludować, uje, ował** na kogo, na co = *robić aluzję, napomykać, dawać przytyk, potrącać o co, zmierzać, dawać do zrozumienia.* <Łć. alludere>

×**Aludowanie, a,** blm., czynność cz. **Aludować.**

Aluminit, u, lm. **y** min. *wodny krzemian glinu.* <Łć. alumen = ałun>

Aluminjowy przym. od **Aluminjum:** Płyta aluminjowa.

Aluminjum chem. p. **Glin.**

Alumn, a, lm. **owie** a. **i 1.** × *uczeń, wychowaniec, utrzymywany cudzym kosztem.* **2.** *kleryk.* <Łć. alumnus>

Alumnat, u, lm. **y** *zakład naukowy, w którym uczniowie otrzymują darmo naukę i utrzymanie.*

Alumokalcyt, u, lm. **y** gór. *odmiana opalu z domieszaniem glinki i wapna.* <Now. z Łć. alumen = ałun + calx = wapno>

Alunit, u, lm. **y** min. *siarczan potasu z siarczanem i wodanem glinu.* <Now. z Łć. alumen = ałun>

[**Alusia!**] w., *odganiając owce.*

Aluwjalny przym. od **Aluwjum:** Okres A. Kamień, utwór, osad A. Formacja aluwjalna, p. **Formacja.** <Now. z Łć. alluvies = napływ; namuł>

Aluwjum nieod., gieol. *napływy czyli osady czwartorzędowe najmłodsze, podyluwjalne, polodowcowe.*

Aluzja, i, lm. **e** *przymówka, przytyk, napomknienie, potrącenie o co, danie do zrozumienia:* Wyszydzać kogo nie wręcz, ale aluzją. Była to widocznie A. do jego słabostki. <Łć. allusio>

[**Alwa, y,** lm. **y,** a. **Kołacz**] *narzędzie skręcone z wici w kształcie obwarzanka, do łączenia części tratwy.* <?>

Alwarowy przym. od **Alwar:** Ukończył alwarową naukę. Kaczk. Alwarowa edukacja. Rol. <Od nazwiska Alvarus, autora gramatyki Łć. + 1583>

Alwarzysta, y, lm. **ści** *znawca gramatyki Alwara.*

†**Alzbant, u,** lm. **y** p. **Halsbant.**

!**Alzaryn, u,** blm. *atrament alizarynowy.*

[**Ałkierz, a,** lm. **e**] p. **Alkierz.** Zdr. [**Ałkirzeczek**].

[**Ałkirzeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Alkierz.**

Ałłachować, uje, ował, Ałłakować, Hałłakować, *wołać: Allach!:* Tatarzy, ałłachując coraz przeraźliwiej, zachęcali ś. wzajemnie. Sienk. <Arab. allah = bóg>

Ałłachowanie, a, blm., czynność cz. **Ałłachować.**

Ałłakować, uje, ował p. **Ałłachować:** Tatarzy, ałłakując przeraźliwie, poczęli ś. zbierać w czambuł. Sienk.

Ałłakowanie, a, blm., czynność cz. **Ałłakować.**

†**Ałtarz, a,** lm. **e** p. **Ołtarz.**

†**Ałtembas, u,** lm. **y** p. **Altembas.**

Ałtyn, a, lm. **y, Ałtynnik,** *daw. drobna moneta rosyj.* <Tur. alten, altun = złoty>

Ałtynnik, a, lm. **i** p. **Ałtyn.**

Ałun, u, lm. **y,** †**Hałun** chem. **1.** *sól podwójna, powstała z połączenia siarczanu glinu z siarczanem potasu, sodu a. amonu.* **2.** *podobny związek, w którym miejsce siarczanu glinu zajmują: siarczan tlennika żelaza, siarczan tlennika manganezu a. tlenek chromu.* A. amonjakowy, magnezjowy, palony, potasowy, prażony, sodowy, surowy, żelazny. <Łć. alumen>

Ałuniarnia, i, lm. **e** *fabryka ałunu.* <Łć. alumen = ałun>

Ałuniarz, a, lm. **e** *wyrabiający ałun.*

Ałunisty, ×**Hałunisty** *zawierający w sobie znaczny procent ałunu.*

Ałunit, u, lm. **y** chem. *siarczan glinku i potasu.*

Ałunować, uje, ował, ×**Hałunować** *zaprawiać, napuszczać ałunem:* A. wódkę. A. kliszę fotograficzną.

Ałunowanie, a, blm., **† Hałunowanie,** czynność cz. **Ałunować.**

Ałunowy przym. od **Ałun:** Kamień, smak A. Garbowanie ałunowe (=*białoskórnictwo*).

[**Ałus, u,** blm.] *piwo.* <Litews. ałùs>

Aława, y, blm. p. **Haława.**

×**Amalgam, u,** lm. **y** p. **Amalgamat:** Społeczność wyższa jest kosmopolitycznym amalgamem prawie wszędzie i zawsze. Krasz. <Zap. Gr. málagma = plaster miękczący, z dodaniem przedimka Arab. al>

†**Amalgama** nieod. p. **Amalgamat.**

Amalgamacja, i, blm., **Amalgamowanie** czynność cz. **Amalgamować;** hut.: *odciąganie za pomocą rtęci znajdującego ś. w rudach złota.*

Amalgamat, u, lm. **y,** × **Amalgam,** † **Amalgama 1.** chem. *ortęć, rtęciak, związek jakiegobądź metalu z rtęcią:* A. miedzi. **2.** elektrot.: A. Berjota = *mieszanina kwasów i rtęci do powlekania elektrodów ujemnych w stosach galwanicznych.* **3.** przen. *połączenie, mieszanina, zlepek.*

Amalgamować, uje, ował, ! Amalgować 1. *powlekać amalgamatem:* A. elementy cynkowe. **2.** chem. *łączyć metal z miedzią, ortęcać, urtęcać.* **3.** przen. *łączyć, jednoczyć, zespalać:* Ruś z Polską amalgamował. **A. ś.** *zlewać ś., spływać ś.:* Nawet nadbrzeżne śmieciska Warszawy, kiedy patrzeć z wieży, amalgamują ś. w ogólnej harmonji krajobrazu.

Amalgamowanie, a, blm. p. **Amalgamacja:** Owo A. ludów spełzło na niczym, z powodu różnic wyznaniowych.

Amalgamowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Amalgamować ś.**

! Amalgować, uje, ował p. **Amalgamować:** Strój dawny polski amalgował ś. za Sasów z niemieckim ubraniem. Korz.

! Amalgowanie, a, blm., czynność cz. **Amalgować.**

! Amalgowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Amalgować ś.**

×**Amalja, i,** lm. **e** p. **Emalja.**

×**Amaljować, uje, ował** p. **Emaljować.**

×**Amaljowanie, a,** blm., czynność cz. **Amaljować,** *emaljowanie.*

Amanat, a, lm. **ci** *zakładnik, wzięty przez nieprzyjaciela na pewność wiernego dotrzymania ugody międzynarodowej.* <Now. z Arab. aman = pewność, obrona>

Amancik, i, lm. **i** p. **Amant:** Sprytna aktoreczka, zgrabny A. mają więcej powodzenia, niż poważny tragik.

Amant, a, lm. **ci 1.** *kochanek, ulubieniec, gach, faworyt.* **2.** *aktor, grywający role kochanków:* W jednym dniu stracić trzech amantów, komika i naiwną, to cios dla teatru. Zdr. **Amancik.** <Fr. amant>

Amantka, i, lm. **i** forma ż. od **Amant.**

×**Amanuens, a,** lm. **owie,** × **Amanuent** *pomocnik, sekretarz:* Przy kancelarji hetmana był amanuensem do pisania listów i rozkazów. Krasz. <Łć. amanuensis (a manu = do, od ręki)>

×**Amanuent, a,** lm. **ci** p. **Amanuens.**

Amarant, u, lm. **y 1.** a. **Szarłat, Szarłatek, Szkarłat, Kwiat miłości,** bot. (amarantus) *roś. z rodziny amarantowatych.* Gatunki: A. b o t w i n k o w y a. p o s p o l i t y (a. blitum) a. Ż m i n d a; A. z w i s ł y (a. caudatus) a. S a m i t, L i s i o g o n. **2.** a. [**Aramant**] *barwa amarantowa:* Chorągiewki u lanc mieli białe z żółtym, a my z amarantem. <Gr. amárantos (dosł.=niewiędnący)>

Amarantowate a. **Szarłatowate, Szkarłatowate rośliny** bot. (amarantaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Amarantowieć, eje, owiał *stawać ś. amarantowym; czerwienieć, czerwienić ś., ponsowieć, oblewać ś. ponsem:* Już na nosie siedział gil, uszy amarantowiały. Jeż.

Amarantowo przys. od **Amarantowy.**

Amarantowy a. [**Aramantowy**] *mający barwę amarantu.*

†**Amarykować, uje, ował** *gorzko narzekać, uskarżać ś. z goryczą, utyskiwać, ubolewać:* A. na ogólne zepsucie. <Śr. Łć. amaricare, z Łć. amarus = gorzki>

†**Amarykowanie, a,** blm., czynność cz. **Amarykować.**

Amarylek, a, lm. **i, Amarylka,** a. **Nadobnia, Nadobnica, Narcyzowa lilja,** bot. (amaryllis) *roś. z rodziny amarylkowatych.* Gatunek: A. o z d o b n y a. L i l j a m e k s y k a ń s k a (a. belladonna). <Gr. Amaryllís, imię dziewczyny w Sielance Teokryta>

Amarylka, i, lm. **i** bot. p. **Amarylek.**

Amarylkowate rośliny, bot. (amaryllideae, amaryllidaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych jednoliściennych.*

Amaryna, y, blm. in. **Benzolina, Pikramina** chem. *związek organiczny, tworzący ś. przy działaniu amonjaku na olejek lotny migdałów gorzkich.* <Now. z Łć. amarus = gorzki>

Amator, a, lm. **owie** a. **rzy 1.** *lubownik, zwolennik, miłośnik:* A. psów, koni, polowania. Rzecz ta, jak na amatora, wiele warta. Znajdzie i ona swego amatora. **2.** *zajmujący ś. sztuką, dyletant:* Chcąc osądzić artystę lub amatora, słyszeć go potrzeba, gdy fantazjuje. Krasz. **3.** ir. *człowiek występujący z dziwną pretensją do czegoś:* A.! onby chciał przewodzić tutaj. Żart.: A. kwaśnych jabłek. **4.** wiośl. *biorący udział w regatach nie dla nagrody.* <Łć. amator>

Amatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Amator.**

Amatorski przym. od **Amator:** Teatr A. Ceny amatorskie. Zwolennicy jazdy amatorskiej (a. kawalerskiej) byli nieraz przyczyną przejechań. Sztukamięs amatorska (=*tylko przez amatorów lubiana*). **Po amatorsku** przys. =*jak amator:* Płacić po amatorsku.

Amatorstwo, a, blm. **1.** *zamiłowanie, upodobanie w czym, lubownictwo, przejęcie ś., predylekcja:* My przecież jadamy kapitalnie, znakomicie, z amatorstwa. Zajmuje ś. muzyką z amatorstwa. **2.** *dyletantyzm.*

! Amauroza, y, blm., lek. *porażenie nerwu wzrokowego, zupełna utrata wzroku, jasna ślepota.* <Gr. amaúrōsis = osłabienie (szczeg. wzroku)>

Amazonka, i, lm. **i 1.** *kobieta jeżdżąca konno.* **2.** *suknia kobieca do konnej jazdy.* <Gr. Amazōn = Amazonka>

Amazoński 1. przym. od **Amazonka:** Amazońska, wojownicza a pełna wdzięku. Krasz. **2.** min. Kamień A. p. **Mikroklin.**

[**Amąn**] p. **Amen.**

×**Ambaje, ów,** blp. **1.** p. **Androny. 2.** *mrzonki, urojenia, przywidzenia, majaczenie:* Śmieszne sobie w głowie uprządłeś A. Zabł. <Łć. ambages lm. = zakręty, zawroty>

Ambalaż, u, blm. **1.** *umiejętne pakowanie wysyłanych towarów.* **2.** *opakowanie, opakunek:* Waga towaru bez ambalażu. <Fr. emballage>

×**Ambalować, uje, ował** *pakować, zapakowywać:* A. towary. <Fr. emballer>

×**Ambalowanie, a,** blm., czynność cz. **Ambalować.**

[**Ambálek, lka,** lm. **lki, Ambołek, Hymbálek**] *bant, spojenie krokwi u wierzchołka dachu.* <Nm. Hahn(en)balken (dosł. = kurza belka) beleczka górna w krokwi, gdzie kury nocują>

[**Ambar, u,** lm. **y**] *spichrz, komora, lamus.* <Tur. (z Pers.) anbar, (h)ambar = stodoła, śpichrz>

Ambaras, u, lm. **y** *kłopot, tarapaty, trudności; niepokój, troska, niepewność; niezdecydowanie, wahanie, trudne położenie; fatyga, różnica, zachód, trud, skrępowanie = ceremonja, ceregiele:* Narobić komu ambarasu. Uwolnić kogo z ambarasu. Jestem w ambarasie o niego. Tyle tu pięknych rzeczy, że jestem w ambarasie, co wybrać. Nie rób sobie ze mną ambarasu. <Fr. embarras>

Ambarasować, uje, ował *robić ambaras, kłopotać, niepokoić, turbować; trudzić, zaprzątać, fatygować, krępować; wprawiać w kłopot, żenować, onieśmielać:* Ambarasują mię wasze niepowodzenia. Nie będę pana ambarasował swemi interesami. Tak jest skromną, że ją ambarasuje towarzystwo młodzieży. **A. ś.** *kłopotać* (itd., p. wyż.) *ś., robić sobie ambaras, ceremonjować ś.:* Nie ambarasuj ś. o mnie. Nie ambarasuj ś., sam to załatwię.

Ambarasowanie, a, blm., czynność cz. **Ambarasować.**

Ambarasowany *zaambarasowany, zmieszany, zakłopotany, zaniepokojony, żenowany, skrępowany, niezdecydowany:* Na tej wizycie będziemy głodni i ambarasowani. Krasz.

Ambarasowny *ambarasujący, kłopotliwy, niewygodny, utrudzający, przysparzający wiele zachodu.*

Ambarasujący *wprawiający w ambaras, kłopotliwy, drażliwy:* Ukontentowana, że od ambarasującej odpowiedzi uwolnioną została. Korz. Obywał ś. bez tej ambarasującej ozdoby (rękawiczek). Jord.

Ambargo nieod. **Embargo** *areszt, sekwestr na okręt, nałożony przy jego odejściu:* Nałożyć, znieść A. <Fr. Hp. embargo, od Hp. embargar = przeszkadzać, od Hp. barra = rygiel>

Ambarkader, u, lm. **y** *magazyn, z którego wywożą towary koleją a. statkiem; peron kolei żelaznej dla wyjeżdżających.* <Fr. embarcadère>

Ambarkować się, uje ś., ował ś. *wsiadać na okręt, na statek.* Słow. <Fr. s'embarquer>

Ambarkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Ambarkować ś.**

Ambasada, y, lm. **y 1.** *biuro ambasadora, poselstwo:* Służyć w ambasadzie. **2.** *orszak ambasadora, personel jego biura:* A. francuska wyjechała z Londynu. **3.** *dom, gdzie mieszka i urzęduje ambasador:* Chodził do ambasady angielskiej. <Fr. ambassade, z Śr. Łć. ambactia = polecenie (z Łć. ambactus = posługacz)>

Ambasador, a, lm. **owie** a. **rzy** *poseł pierwszorzędny, przedstawiciel swego monarchy na dworze zagranicznym:* Uwierzytelnić ambasadora.

Ambasadorowa, ej, lm. **e** *żona ambasadora.*

Ambasadorski przym. od **Ambasador:** Służba ambasadorska.

Ambasadorstwo, a 1. lm. **a** *godność, urząd ambasadora, poselstwo.* **2.** blm. *ambasador z żoną:* A. będą na balu.

†**Amber, bra,** lm. **bry** *rodz. drogiego kamienia.*

! **Ambetować, uje, ował** *dokuczać, niecierpliwić.* <Fr. embêter>

! **Ambetowanie, a,** blm., czynność cz. **Ambetować.**

Ambicja, i, lm. **e 1.** *duma szlachetna, cześć, honor, miłość własna, godność osobista, poczucie godności osobistej:* To człowiek bez ambicji. A. mi na to nie pozwala. Obrażona A. Z młodzieńcem prędzej dojdziesz do celu ambicją, niż surowością. Szlachetna A. Odwołać ś. do czyjej ambicji. **2.** *duma, pycha, buta, zarozumiałość, chełpliwość, żądza sławy, zaszczytów i panowania:* Uniesiony ambicją, chciał Litwę zagarnąć. **3.** *wspaniałomyślność:* Uniósł ś. ambicją. <Łć. ambitio>

Ambicjant, a, lm. **ci,** × **Ambitnik,** żart. **Ambicjusz** *człowiek ambitny, zarozumialec, pyszałek:* Przez wojny pną ś. ambicjanci do tronu.

×**Ambicjonować, uje, ował** *mieć, rościć do czego pretensję, ubiegać ś. o co, dobijać ś. czego, piąć ś., pretendować, aspirować do czego:* Wyborny komik, ale ambicjonuje do ról charakterystycznych. Ambicjonują o sławę wzorowych organizatorów.

Ambicjusz, a, lm. **e** p. **Ambicjant:** Przyjął mandat i wystąpił do walki z antynarodowym ambicjuszem.

Ambicyjka, i, lm. **i** *ambicja w błahostkach:* Służył ideałom, a nie swoim interesom osobistym i ambicyjkom pisarskim. Złożyli na ołtarzu zagrożonej ojczyzny swe ambicyjki.

1. Ambit, u, lm. **y** *krużganek, obejście, galerja, miejsce przechadzki.* <Łć. ambitus>

2. Ambit *ambicja,* tylko w wyrażeniu: Wziąć na A. = *unieść ś. ambicją.*

Ambitnie przys. od **Ambitny.**

Ambitnieć, eje, ał *stawać ś. ambitnym, dumnieć.*

×**Ambitnik, a,** lm. **cy** p. **Ambicjant:** Kogo nie zrobiły dzienniki podłym ambitnikiem. Tarn.

Ambitność, i, blm. żart. rz. od **Ambitny:** Znienawidzili go za A. Prus.

Ambitny *pełen ambicji, ceniący godność własną; dumny, pyszny, zarozumiały, butny; żądny sławy, zaszczytów, panowania.*

×**Amblemat, u,** lm. **y** p. **Emblemat.**

Ambo, a, lm. **a** mat. *kombinacja a. zestawienie dwuch elementów, np. dwuch liczb a. numerów:* A. w loterji liczbowej. A. w loteryjce = *dwie liczby rzędem nakryte:* Grać do amba. Byłbym za tym, żeby prócz głównego terna, stawiać coś na A. Wilcz. <Łć. ambo = oba>

[**Ambołek, łka,** lm. **łki**] p. **Ambałek.**

Ambona, y, lm. **y 1.** *kazalnica, mównica kościelna.* Przen.: Spaść z ambony = *mieć ogłoszone swoje zapowiedzi przed ślubem.* **2.** przen. *nauczanie z ambon, kaznodziejstwo:* Wybornym środkiem rozpowszechnienia tego mogłaby być A. Zdr. **Ambonka.** <Gr. ámbōn = trybuna>

! **Ambonament, u,** lm. **y** p. **Abonament.**

! **Ambonamentowy** przym. od **Ambonament,** *abonamentowy.*

Ambonka, i, lm. **i** p. **Ambona:** Zewnątrz, z przystawionej do kościoła ambonki opowiadać musiał słowo boże. Krasz.

! **Ambonować, uje, ował** p. **Abonować.**

! **Ambonowanie, a,** blm., czynność cz. **Ambonować,** *abonowanie.*

Ambos, a, lm. **y** szew. p. **Ambus.**

Ambra, y, lm. **y 1.** chem. *materja pachnąca, wydzielana z kiszek przez niektóre zwierzęta wielorybowate:* A. szara. **2.** *pachnidło, woda z tej materji pędzona:* Ekspensowali ś. dla niej na pomady i ambry. Jeż. **3.** bot. p. **Styracznik.** <Arab. anber>

Ambraina, y, blm. apt. *tłuszcz, stanowiący składową część ambry szarej.*

†**Ambran**, a, lm. y *duża bułka z szafranem, polewana miodem, którą Ormianie rozsyłali po stypach krewnym, przyjaciołom i ubogim.* <Orm.>

Ambrasy, ów, blp. *pasy z materji a. sznury jako przepaski do firanek a. portjer.* <Fr. embrasse>

Ambrazura, y, lm. y **1.** *strzelnica w murze:* To obwarowanie opatrzone było w ostrokół i ambrazury. Tu i owdzie rozpadlina przybierała kształt ambrazury lub niszy. Jeż. **2.** *framuga okna.* **3.** *skośność muru w framudze.* <Fr. embrasure>

Ambrotyp, u, lm. y fot. *odbitka dodatnia, otrzymywana na kolodjum.* <Now., może z Ambra + Typ>

Ambrowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Styracznik.**

Ambrowy przym. od **Ambra**, bot.: Drzewo ambrowe, p. **Styracznik.** Ziele ambrowe, p. **Ziele.**

Ambrozja, i **1.** blm. *pokarm nieśmiertelność dający:* E! gdyby to była wódka! przerwał nagle, spluwając na wspomnienie ambrozji. Krasz. **2.** przen. *pokarm a. napój idealny najprzedniejszego smaku, nektar; słodycz, rozkosz, delicje:* Chcę skosztować wszystkiego, spróbować, co nieznane, umoczyć usta w ambrozji. Krasz. Uśmiech, piołuny i ambrozje. <Gr. ambrosía>

Ambrozyjski przym. od **Ambrozja**, *rozkoszny, cudny:* Piękne noce zwał Homer ambrozyjskiemi. Sienk. Zapach A. rozchodził ś. po całej przestrzeni.

Ambulans, u, lm. **e** *ruchomy szpital wojskowy, szpital polowy, furgon kryty dla żołnierzy rannych, chorych:* Wszystkie ambulanse i szpitale polowe zapełniły ś. konającemi. <Fr. ambulance, z Łć. ambulare = chodzić, przechadzać ś.>

Ambulansowy przym. od **Ambulans:** Chory A. Wóz A. Służba ambulansowa.

Ambulatorjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *miejsce porad lekarskich dla przychodzących chorych, klinika ruchoma.*

Ambulatoryjny przym. od **Ambulatorjum:** Leczenie ambulatoryjne.

Ambus, a, lm. y **1.** blach. *rodz. kowadła do prostowania blachy.* **2.** a. **Ambos, Krajec** szew. *rozpalone żelazo, na którym szewcy topią czarny wosk do czernienia obcasów.* <Nm. Amboss = kowadło>

Ameiwa, y, lm. y zool. (ameiva) *duży gad czworonogi Ameryki południowej, spokrewniony z naszemi jaszczurkami.* <Now. ameiva>

Amelika, i, lm. **i** p. **Amelja.**

Amelja, i, lm. **e** **1.** *puszka, puzderko toaletowe; torebka kobieca, kaleta.* **2.** †*rodz. ładownicy:* A. mu wisi aż na brzuchu. Koch. Zdr. **Amelka, Amelika.** <Arab. hamulat = co ś. nosi, tegoż pochodzenia, co Amulet>

Ameljoracja, i, lm. **e**, **Meljoracja** *ulepszenie, przyprowadzenie do lepszego stanu, podniesienie:* A. rolna. <Fr. amélioration, z Łć. melior = lepszy>

Ameljoracyjny przym. od **Ameljoracja**, *meljoracyjny:* Fundusz A. Spekulacje ameljoracyjne stawiają go na granicy bankructwa.

Amelka, i, lm. **i** p. **Amelja.**

Amen nieod. [**Amąn, Hamąn, Jamen**] **1.** *wyraz, kończący modlitwy:* Nie minie cię to, jak A. w pacierzu. To tak pewna, jak A. w pacierzu (=*jak dwa razy dwa, cztery*). **2.** przen. *koniec:* Jeszcze nie A.! Już A.! (=*po wszystkim, już klamka zapadła, stało ś.*). Powiedz A.! (= powiedz: *zgoda! zgódź ś.!*). [**Na A.** = *do szczętu, do cna*]: Owca na A. stratowana. **3.** fecht. *rodzaj cięcia, sekunda ze zgięciem ręki w łokciu.* <Hb. āmen = zaprawdę; niech tak będzie>

×**Amernia**, i, lm. **e** p. **Kuźnica.** <Nm. Hammer = młot; kuźnica>

Amerszlag, u, blm. p. **Młotowiny.** <Nm. Hammerschlag>

Amerykan, a, lm. y **1.** a. **Amerykanka** *powozik odkryty, bez kozła a. z kozłem z tyłu.* **2.** blp. a. [**Ameryki**] *gatunek kartofli.* **3.** *rodz. gry w bilard.*

Amerykanista, y lm. **ści** *badacz rzeczy amerykańskich:* Kongres amerykanistów.

Amerykanizm, u **1.** blm. *to, co cechuje Amerykanów a. Amerykę.* **2.** lm. y *właściwość mowy angielskiej w Ameryce.*

Amerykanizować, uje, ował *przerabiać na sposób amerykański.* **A. ś.** *nabierać cech, właściwych Amerykanom a. Ameryce.*

Amerykanka, i, lm. i **1.** p. **Amerykan:** Obaczył go ubranego z szykiem, rozpościerającego ś. w amerykance. Zach. **2.** *rodz. łyżwy.* **3.** druk. *maszynka drukarska, obsługiwana przez jednego robotnika.*

Amerykański **1.** blach. Futro amerykańskie, p. **Futro.** **2.** cukier. Napój A., p. **Napój. Po amerykańsku** przys. = *jak Amerykanie, jak w Ameryce.* Patrzeć po amerykańsku = *z ukosa, z pod oka:* Spojrzała z ukosa, och! tak po amerykańsku, aż ś. serce do niej rwało. Es.

[**Ameryki, ów, blp.**] p. **Amerykan.**

Ametyst, u, lm. y min. p. **Kwarc.** <Gr. améthystos>

Ametystowy przym. od **Ametyst:** Tabakierka ametystowa. Pierścień, kolor A.

! **Amfatycznie** przys. od **Amfatyczny**, *emfatycznie.*

! **Amfatyczny** p. **Emfatyczny.**

! **Amfaza**, y, blm. p. **Emfaza.**

Amfibjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *zwierzę ziemnowodne.* <Gr. amfíbios (dosł. = dwużyciowy)>

Amfibol, u, lm. **e** min. *krzemian magnezu wapnia i żelaza:* A. glinkowy = *krzemian wapnia, magnezu, żelaza i glinu.* <Now. z Gr. amfíbolos, p. Amfiboliczny>

×**Amfibolicznie** przys. od **Amfiboliczny.**

×**Amfiboliczny** przym. od **Amfibolja:** Zdanie amfiboliczne. Sąd A. <Gr. amfíbolos = dwuznaczny>

Amfibolit, u, lm. y a. **Skała hornblendowa** min. *masa ziarnista, złożona z hornblendy z małą domieszką feldspatu, kwarcu i biotytu,* a. *masa łupkowa, nazywana łupkiem amfibolitowym a. hornblendowym.*

Amfibolitowy przym. od **Amfibolit:** Łupek A. p. **Amfibolit.**

Amfibolja, i, lm. **e** fil. *dwuznaczność; dwuznaczne rozumienie czegoś:* A. transcendentalna = *pomieszanie pojęcia czegoś z przedmiotem rzeczywistym temu pojęciu odpowiadającym.*

Amfibrach, u lm. y *stopa wierszowa, złożona z trzech zgłosek, z których środkowa długa a. akcentowana.* <Gr. amfíbrachys>

Amfibrachiczny przym. od **Amfibrach:** Stopa amfibrachiczna. Wiersz. A.

× **Amfigien**, u, lm. y chem. *pierwiastek z gromady tlenowców.* <Now. z Gr. amfí = między, dwojako + genēz = -rodny>

Amfilada, y, blm., **Anfilada** *rząd, szereg rzeczy, po sobie idących,* np. pokojów, budynków, kolumn: Są tam 3 pokoje w amfiladzie. (=*na przestrzał*). <Fr. enfilade>

×**Amfilogja**, i, lm. **e** fil. *sprzeczność; niezgodność logiczna.* <Gr. amfilogía>

Amfimacer, a, lm. **y** *stopa wierszowa, składająca ś. z trzech zgłosek, z których środkowa krótka.* <Gr. amfímakros>

Amfiteatr, u, lm. **y** **1.** *siedzenia spiętrzone jedno nad drugim, okalające widownię; teatr pod gołym niebem w ten sposób urządzony.* A. anatomiczny. = *sala amfiteatralna do wykładu anatomji na okazach.* **2.** *miejsce dla widzów w teatrze wprost sceny.* <Gr. amfithéatron>

Amfiteatralnie przys. od **Amfiteatralny:** Pasmo gór, piętrzących ś. A. Galerja pałacowa, A. ku głębi podniesiona. Szaj.

Amfiteatralny przym. od **Amfiteatr:** Amfiteatralne podwyższenie galerji. Szaj.

Amfitrjon, a, lm. **owie** *gospodarz uczty, fundator = podejmujący gościnnie:* Kolacja! Cymbuś! ruszaj po kotlety! zawołał A. Krasz. <Od bohatera komedji Plauta i Molièra Gr. Amfitrýōn>

Amfora, y, lm. **y** u starożytnych, *rodzaj dzbana z dwoma uszkami.* <Łć. amphora, z Gr. amforeýs>

Amfrysz, u, blm., piek. *podmłoda do chleba żytniego.* <Z Nm. anfrischen = odświeżyć>

Amiant, u, lm. **y** min. *giętkie i cienkie włókna gramatytu i aktynotu.* <Gr. amíantos dosł. = niesplamiony>

Amid, u, lm. **y** chem. *związek organiczny, w którym rodnik, z węgla, wodoru i tlenu złożony, łączy się z grupą NH_2 - amidową.* <Now.; ten i następne dziesięć wyrazów utworzono z Fr. amidon = krochmal i z Gr. ámylon = mąka (dosł. niemielona), skąd Fr. amidon>

†**Amidam, u,** lm. **y** *rodzaj przyprawy korzennej, w daw. kuchni polskiej.*

Amidobenzol, u, lm. **e** chem. p. **Anilina.** <Amid + Benzol>

Amidol, u, blm., fot. *preparat chemiczny do wywoływania obrazu na płytach emulsyjnych.*

Amidowy przym. od **Amid:** Grupa amidowa.

Amidyna, y, blm. *substancja roślinna z przegniłego krochmalu.*

Amil, u, lm. **e** chem. *pentyl, rodnik jednowartościowy, C_5H_{11} -, pochodzący od pentanu.*

Amilen, u, lm. **y** chem. *pentylen, węglowodór ze składem C_5H_{10}.*

Amilowy przym. od **Amil:** Alkohol A., chem. = *alkohol pentylowy, $C_5H_{11}OH$.*

Amin, u, lm. **y** chem. *związek organiczny, w którym rodnik, z węgla i wodoru złożony, łączy ś. z grupą NH_2 — amidową; amonjak organiczny, amonjak złożony.*

Aminek, nku, lm. **nki** bot. **1.** a. **Marchiewek,** (ammi) *roś. z rodziny baldaszkowych.* **2.** p. **Przewiercień.** <Gr. ámmi>

[**Amioł,**] **a,** lm. **y** p. **Anioł.**

×**Amiralstwo, a,** blm. p. **Admiralstwo.**

Amisja, i, lm. **e** w daw. procesie litewskim, *orzeczenie sądu eksdywizorskiego, mocą którego niestawający a wezwany pozwem wierzyciel tracił możność poszukiwania swej należności* <Łć. amissio>

Amnestja, i, lm. **e,** †**Amnistja** *ułaskawienie, uwolnienie od kary, udzielone przez panującego.* <Gr. amnēstía dosł. = zapomnienie>

Amnestjonować, uje, ował kogo = *udzielić mu amnestji, ułaskawić go.*

Amnestyjny przym. od **Amnestja.**

×**Amnestyka, i,** blm. fil. *umiejętność a. sztuka sprawdzania niepamięci, zapomnienia; przepisy na znoszenie a. usuwanie pamięci.* <Now. z Gr. amnēstéō = zapominam>

Amnezja, i, blm. p. **Bezpamięć.** <Now. z Gr. amnēstéō = zapominam>

†**Amnistja, i,** lm. **e** p. **Amnestja.**

Amomek, mka, lm. **mki** a. **Ormusz, Kardamom** bot. (amomum) *roś. z rodziny imbierowatych plemienia amomkowych.* <Gr. ámōmon>

Amomkowe rośliny bot. (amomeae) *plemię rodziny imbierowatych.*

Amon, u, blm., chem. *rodnik jednowartościowy z charakterem metalu, powstający przez przyłączenie ś. atomu wodoru do cząsteczki amonjaku.* <p. Amonjak>

Amonek, nka, lm. **nki** a. **Śnitka** bot. (sison) *roś. z rodziny baldaszkowych* <p. Amomek>

×**Amonica, y** blm. (ammoniaemia) lek. *zakażenie amonowe, zakażenie krwi amonem.* <p. Amonjak>

Amonit, u, lm. **y** pal *skorupa skręcona, znajdowana w utworach osadowych drugorzędowych, należąca do zaginionych mięczaków gromady głowonogów.* <Od nazwy bóstwa Ammona>

Amonitowy przym. od **Amonit:** Skorupa amonitowa. Pokład A.

×**Amonja, i,** lm. **e** chem. *wodan amonu, roztwór amonjaku w wodzie.*

Amonjak, u, lm. **i** chem. *związek azotu z wodorem:* A. złożony. A. organiczny, p. **Amin.** <Łć. ammoníacum = ciecz z drzewa przy świątyni Jowisza Ammona>

×**Amorantyczny** żart. *od amorów, romansowy, romantyczny:* Amorantyczne konfidencje.

Amorek, rka, blp. *rodz. gry w karty, nerwówka.* <Fr. amour>

Amoretki, ek blp., **Lamoretki** kuch. *potrawa ze szpiku cielęcego.* <Fr. amourettes>

Amorficzność, i, blm. rz. od **Amorficzny,** *bezpostaciowość.* <Gr. amorfía>

Amorficzny chem. p. **Bezpostaciowy.**

Amorfizm, u, blm. min. p. **Bezpostaciowość.**

Amortyzacja, i, blm. **1.** *amortyzowanie, umarzanie, umorzenie, amortyzowanie ś., spłata kapitału zakładowego lub pożyczonego częściami:* Odliczyć z zysków procent na amortyzację. **2.** *nagromadzanie ś. dóbr i kapitałów w tak zwanej „martwej ręce" (manus mortua), czyli w rękach duchowieństwa.* <Fr. amortisation, z Śr. Łć. admortizatio>

Amortyzacyjny przym. od **Amortyzacja:** Kapitał A. Prawa A. = prawa średniowieczne przeciwko amortyzacji w znaczeniu **2.**

Amortyzować, uje, ował *umarzać, spłacać częściowo:* A. dług, akcje, weksle, papiery publiczne. **A. ś.** *być umarzanym, być spłacanym:* Listy te amortyzują ś. w przeciągu dwudziestu lat.

Amortyzowanie, a blm., czynność cz. **Amortyzować,** *amortyzacja.*

Amortyzowany *zamortyzowany, umorzony, spłacony, pokryty:* Nakład A.

Amory, ów, blm. [**Jamory**] *kochanie, miłostki, romanse:* Z nią miał różne A. Fred. A. Wybije ja ci z głowy te A! Wdać ś. w A. Praktyk w amorach znakomity. Sienk. <Łć. amor>

Amoryczny przym. od **Amory:** Nie czytała komedjalnych błazeństw, ani amorycznych romansów. Chm.

Ampelit, u, lm. **y** gór. *łupek łojkowy gliniany.* <Now. z Gr. ámpelos = winorośl>

[**Ampeł, a,** lm. **y**] p. **Hampeł.**

Amper, a, lm. **y** fiz. *praktyczna jednostka natężenia prądu elektrycznego:* Machina dynamo-elektryczna o sile pięciuset amperów. <Od nazwiska Fr. Ampère †1836>

Ampermetr, u, lm, **y** fiz. p. **Amperometr.**

Ampero-godzina, y, lm. **y** elektrot. *siła strumienia elektrycznego działająca w ciągu jednej godziny.* <p. Amper>

Amperometr, u, lm. **y, Ampermetr** fiz. *rodzaj galwanometru, wskazujący natężenie prądu elektrycznego bezpośrednio w ilości amperów.* <Amper + Gr. métron = miara>

Ampljacja, i lm. **e 1.** w prawie rzym., *odroczenie sprawy dla bliższego jej rozpoznania.* **2.** dziś: *kopja urzędowa aktu administracyjnego.* <Łć. ampliatio>

Ampla, i, lm. **e** *lampa wisząca z banią szklaną:* Błękitna A. rzucała księżycowe blaski. Ext. <Łć. ampulla>

†**Ampleks, u,** lm. **y, Amplekt** *uścisk, uściśnienie, objęcie:* Idzie do duszy mojej, oblubiennicy swojej, z serdecznym ampleksem. Hil. <Łć. amplexus>

†**Amplekt, u,** lm. **y** p. **Ampleks.**

×**Amplety, ów,** blp. *sprawunki:* Przyjechał do miasta robić A. <Fr. emplette>

Amplifikacja, i, blm., czynność cz. **Amplifikować.** <Łć. amplificatio>

Amplifikator, a, lm. **owie** *ten, co aplifikuje.*

Amplifikatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Amplifikator.**

Amplifikować, uje, ował *rozszerzać, rozwlekać, rozwodzić ś. nad czym, dodawać, opowiadając; rozwijać, wyświetlać drobiazgowo:* A. temat.

Amplifikowanie, a, blm., czynność cz. **Amplifikować.**

×**Amplikowany,** ×**Ampljowany,** ×**Amplojowany** *przydany, dodany, przykomenderowany:* Jenerał przy boku J. K. Mości A. <Fr. employé>

Amplituda, y, lm. **y 1.** fiz. p. **Obszerność. 2.** mat. *jeden z czynników w wyrażeniu trygonometrycznym liczby zespolonej.* <Łć. amplitudo>

×**Ampljowany** p. **Amplikowany:** Gienerał do dywizji A.

×**Amplojowany** p. **Amplikowany:** Wstąpił w służbę z rangą podpułkownika, A. od świty książęcej. Ochoc.

Ampoma, y, lm. **y** ręk. *część rękawiczki od obsady palca wskazującego do obsady wielkiego palca.* <Fr. empaume>

×**Ampuła, y,** lm. **y 1.** † p. **Ampułka. 2.** *niezdara, safanduła.*

Ampułka, i, lm. **i 1.** † *dzban, bania do oleju.* **2.** *banieczka do wina a. wody, używana przy mszy.* Zgr. †**Ampuła.** <Łć. ampulla>

Amputacja, i, lm. **e** lek. *odjęcie, odcięcie członka ciała ludzkiego:* A. samowolna = *oddzielenie członka w życiu płodowym, śródmacicznym przez pętle pępowiny a. nitki wypocinowe* (amputatio spontanea). <Łć. amputatio>

Amputacyjny przym. od **Amputacja:** Nóż A.

Amputować, uje, ował *dokonywać amputacji;* przen.: *obcinać, przystrzygać, przycinać.* Droga wysadzona wierzbami amputowanemi niemiłosiernie. Krasz.

Amputowanie, a, blm., czynność cz. **Amputować.**

×**Amt, u,** lm. **y** w części Polski, dawniej pod panowaniem pruskim pozostającej, *ekonomja, klucz w dobrach rządowych.* <Nm. Amt>

×**Amtman, a,** lm. **owie** *dzierżawca amtu.* <Nm. Amtmann>

Amulecik, u, lm. **i** p. **Amulet.**

Amulet, u, lm. **y** *talizman, przedmiot jakiś,* np. *drogi kamień noszony szczególnie na szyi, jako środek sympatyczny, któremu przypisywano wpływ na zdrowie i szczęście człowieka, oraz siłę broniącą od czarów i nieszczęść.* Zdr. **Amulecik.** <p. Amelka>

Amunicja, i, blm. *materjały do strzelania.* (np. proch, kule itp.). <Fr. amunition, Śr. Łć. admunitio>

Amunicyjny przym. od **Amunicja:** Wóz A.

×**Amuretka, i,** lm, **i** *miłostka, romansik:* Mieli z sobą jakąś amuretkę, gdy byli jeszcze bardzo młodzi. Krasz. <Fr. amourette>

Amilometr, u, lm. **y** p. **Mączkomierz.** <Gr. ámylon = mąka + métron = miara>

Amilodekstryna, y, lm. **y** *modyfikacja przejściowa między skrobią a cukrem.* <Gr. ámylon = mąka + Dekstryna>

†**An** = *a on.*

†**Ana** = *a ona.*

×**Anachorecki** p. **Anachoretyczny:** Ubranie anachoreckie. Krasz.

Anachoreta, y, lm. **ci** *pustelnik, samotnik, eremita;* przen. *odludek, dzikus:* To A.! <Gr. anachōrētēs>

Anachoretka, i, lm. **i** forma ż. od **Anachoreta.**

Anachoretyczny, × **Anachorecki** przym. od **Anachoreta.**

Anachoretyzm, u, blm. *sposób życia anachorety.*

Anachronicznie przys. od **Anachroniczny.**

Anachroniczny, Anachronistyczny 1. *mylny pod względem chronologicznym:* A. koloryt obrazu dziejowego. **2.** przen. *przestarzały, przedawniony, nie na dobie będący, niewczesny.*

Anachronistyczny p. **Anachroniczny.**

Anachronizm, u, lm. **y,** ×**Antychronizm** *błąd chronologiczny:* Nasza scena popełnia anachronizmy w kostjumach. **2.** *rzecz bez znaczenia, rzecz nie na czasie:* Znaczenie twierdzy podupadło, a więc zabronienie wznoszenia murów w mieście stało ś. poprostu anachronizmem. Baba ze swoim słodkim uśmieszkiem piętnastoletnim... to A. Krasz. <Now. z Gr. anachronízō = przenoszę w czas niewłaściwy>

Anaeroby, ów, blp. *bakterje żyjące w atmosferze beztlenowej.* <Now. z Gr. an- = nie, bez + aēr = powietrze>

Anafora, y, lm. **y** *powtórzenie wyrazu na początku kilku zdań kolejnych.* <Gr anaforá>

Anagiryna, y, blm., apt. *substancja należąca do rzędu alkaloidów, otrzymywana z rośliny: wyżygin cuchnący* (anagyris foetida). <Gr. anágyris>

Anaglify, ów, blp., p. **Anaglipty.**

Anaglipty, ów, blp. **Anaglify** *płaskorzeźby na dzbankach, puharach itp.* <Gr. anáglyptos = wypukło rzeźbiony.>

Anagliptyka, i, blm. *sztuka robienia płaskorzeźb, anagliptów.*

Anagnosta, y, lm. **ści** *lektor, niższe święcenie duchowne.* <Gr. anagnōstēs>

×**Anagogiczny** *wzniosły, wspaniały, majestatyczny, podniosły, zachwycający.*

×**Anagogja, i,** blm. *wzniesienie duszy do Boga, zachwycenie, zachwyt, ekstaza.* <Gr. anagōgē>

Anagraf, u, lm. **y** *narzędzie sztycharskie do wywrotnego rycia.* <Now. z Gr. anagráfō = nadpisuję>

Anagram, u, lm. **y, Anagramat,** †**Anagrama** *łamigłówka polegająca na przestawieniu głosek a. zgłosek,* np. Adam — dama. Pseudonim budził ciekawość: podejrzewali w nim A. Jeż. Zapanował zupełnie koncept, A., akrostych, gra wyrazów. <Gr. anágramma ni.>

†**Anagrama** nieod. ni., p. **Anagram.**

Anagramat, u, lm. **y** p. **Anagram.**

×**Anakamptyka, i,** blm. p. **Katoptryka.** <Now. z Gr. anakamptō = zawracam, skręcam>

×**Anaklastyka, i,** blm. p. **Djoptryka.** <Now. z Gr. anakláō = odbijam (promień, dźwięk)>

Anakonda, y, lm. y (eunectes) zool. *wielki wąż niejadowity Ameryki południowej.* <Now. anaconda, zap. z języków Amer.>

Anakreontyczny przym. od **Anakreontyk:** Wiersz A. = *złożony z krótkich wierszy trochaicznych, poprzedzanych przez anakruzę.* <Łć. anacreonticus, od imienia poety Gr. Anakréōn>

Anakreontyk, a, lm. **i** *lekki wiersz żartobliwy a. miłosny.*

Anakruza, y lm. **y** *pierwsza zgłoska w wierszu, przedmiarowa.* <Gr. anákrousis>

Analcym, u, lm. **y** min. *wodny krzemian glinu z krzemianem sodu.* <Now. z Gr. ánalkis = bezsilny>

Analekta, ów, blp. *wybór ustępów z pisarza a. pisarzy:* A. do dziejów. A. gramatyczne <Gr. análekta lm. = zebrane dom. rzeczy>

Analgiezja, i, blm., p. **Bezbolesność.** <Gr. analgēsía>

Analgiezyna, y, blm., apt. p. **Antypiryna.**

!**Analgja, i,** blm. p. **Bezbolesność.** <Now. z Gr. analgēs = bezbolesny>

Analfabeta, y, lm. **ci** *człowiek niepiśmienny, nie umiejący czytać i pisać.* <Gr. an- = nie, bez + Alfabet>

Analfabetka, i, lm. **i** forma ż. od **Analfabeta.**

Analfabetyczny przym. od **Analfabeta:** Człowiek A. p. **Analfabeta.**

Analin, u, blm. *gips sztuczny, używany w papierniach, biel mleczna.* <Now. z Gr. ánalos = niesolony, bezsolny>

Analista, y, lm. **ści** p. **Analityk.** <p. Analiza>

Analitycznie przys. od **Analityczny.**

Analityczny **1.** przym. od **Analiza** = a) *analizę stosujący, rozkładający, rozbierający:* Metoda analityczna. b) *osiągnięty przez analizę:* Sąd A. c) *biegły w analizie, skłonny do niej:* Umysł A. **2.** jęz. Języki analityczne = *fleksyjnie zubożałe, niesyntetyczne.* **3.** mat = a) *rozbiorowy, rachunkowy, ilościowy, algorytmiczny:* Gieometrja analityczna. *Mechanika analityczna. Dowodzenie analityczne (= algiebraiczne).* b) *nazwa pewnej obszernej klasy funkcji.*

Analityk, a, lm. **cy** **1.** fil. = a) *kierujący ś. a. postępujący metodą analityczną; stosujący analizę; analizujący.* b) *w analizie biegły.* c) *analitykę uprawiający; w analityce biegły.* **2.** a. **Analista** mat. *matematyk uprawiający algiebrę i rachunek wyższy.*

Analityka, i, blm. **1.** fil = a) *dział logiki o analizie:* A. pojęć, sądów i wniosków. b) *dział teorji poznania a. metodologji.* **2.** mat. *ogół metod rozwiązywania pewnego szeregu zagadnień metodą analityczną:* A. nieoznaczona = *metody rozwiązywania równań nieoznaczonych.*

Analiza, y, blm. **1.** *rozkładanie, rozbiór na części składowe, na składniki:* Przedsięwzięto sądową obdukcję dla analizy chemicznej. Poddać analizie. Zrobić, przeprowadzić analizę. Dokonać analizy. A. wykazała taki rezultat... Zbytek zaufania i brak głębszej analizy. Zastąpił krytykę i analizę intuicją poetyczną. Jeż. A. chemiczna: jakościowa, ilościowa, elementarna. **2.** fil. = a) *rozwijanie treści pojęcia przez wyszczególnienie jej składników.* b) *metoda rozbioru, rozkładania.* c) *metoda przechodzenia od ogółu do szczegółów w nim zawartych.* **3.** fiz. A. spektralna = *rozbiór widmowy, rozbiór chem. ciał na podstawie ich światła rozszczepionego w widmo.* **4.** mat. = a) *rozbiór, roztrząsanie zagadnień.* b) *jedna z gałęzi matematyki:* A. niższa, algiebraiczna. A. wyższa = *rachunek wyższy a. nieskończonościowy.* <Gr. análysis>

Analizator, a **1** lm. **owie** *ten co analizuje:* Nawet najzimniejszy A. estetyczny nie mógłby nie uchylić czoła przed obliczem Zbawiciela. **2.** lm. y gorz. p. **Skraplacz.**

Analizować, uje, ował *dokonywać analizy, rozbierać, rozkładać:* A. wodę. Przen.: A. głąb serc ludzkich. Przestał ś. nawet A. i dziennika nie pisał.

Analizowanie, a, blm., czynność cz. **Analizować.**

Analog, u, lm. **i** elektrot. *biegun dodatni w stosach termo-elektrycznych.*

Analogicznie przys. od **Analogiczny.**

Analogiczność, i, blm. rz. od **Analogiczny.**

Analogiczny przym. od **Analogja:** Wypadek A. Wniosek A. Prawdopodobieństwo analogiczne. Objaśnię to na przykładzie analogicznym. <Gr. análogos>

×**Analogizm, u,** blm. fil. p. lep. **Analogja.**

Analogizować, uje, ował **1.** *przyrównywać; upodabniać.* **2.** fil. *przez analogję wnioskować; na podstawie analogji dowodzić; postępować według metody analogji.*

Analogizowanie, a, blm., czynność cz. **Analogizować.**

Analogja, i, lm. **e** **1.** *podobieństwo, odpowiedniość, zgodność, paralela, paralelizm:* A. zachodząca między pokarmem matki a konstytucją ciała dziecięcego. **2.** *rzecz podobna, odpowiednia, zgodna.* **3.** a. ×**Analogizm** *wniosek prawdopodobny z podobieństwa częściowego o podobieństwie zgodności wogóle:* Wniosek przez analogję. Opierać dowodzenie na analogji. Objaśniać co przez analogję. A. a. wykładnia analogiczna, praw. = *wyrokowanie w duchu przepisów prawnych o wypadkach przez prawo nieprzewidzianych.* **4.** *jedna z metod logicznych.* Kość.: Wykład według analogji wiary = według zgodności wiary z Pismem św. **5.** jęz. *przeniesienie form do innej kategorji, podprowadzanie, słoworód ludowy.* <Gr. analogía>

Anamezyt, u, lm. **y** min. *skała wulkaniczna, krystaliczna, złożona z labradoru, augitu i magnetytu.* <Now. z Gr. anámesos = środkowy, wewnętrzny>

!**Anamneza, y,** blm., lek. *dochodzenie szczegółów poprzedzających chorobę, wywiady.* <Gr. anámnēsis = wspomnienie>

Anamorfoza, y, blm. *karykatura przedmiotu umyślnie tak sporządzona, ażeby za pomocą pewnych środków wydał ś. on w naturalnej postaci:* A twarzy w zwierciedle wklęsłym. A. optyczna, katoptryczna, djoptryczna. <Gr. anamórfosis>

Ananas, u, lm. **y** **1.** bot. (ananassa) *roślina z rodziny zapylcowatych.* Gatunek: A. j a d a l n y a. z w y c z a j n y (a. sativa a. bromelia ananas): **2.** *owoc tej rośliny.* **3.** w lm. przen. = *przysmaczki, frykasy, delicje, specjały.* **4.** przen. *rzecz ponętna, delicje, specjał, cukierek:* Natalcia to A. dziewczyna. Ir.: *ciekawy okaz, wesoły pasażer:* Uważa te akwarele za lichotę. A! **5.** przen. *ptaszek, ziółko, sztuczka:* To A! mam ja od niego za swoje. Dobrali ś. dwa ananasy! Dyg. Zdr. **Ananasik.** <Peruwjań. nanas, Hp. ananas>

Ananasarnia, i, lm. **e** *cieplarnia, w której hodują ananasy.*

Ananasik, a, lm. **i** p. **Ananas.**

Ananasowate rośliny, bot. p. **Zapylcowate.**

Ananasowy przym. od **Ananas**: Sok A. Przen. żart.: *wyborny, kapitalny, znakomity, dobry, złoty*: Kopalnie te przedstawiają bardzo dobry interes, „A.“, jak mówią w Warszawie. Prus.

Ananasówka, i, lm. **i** *rodz. drzewa gruszkowego i jego owocu.*

Anapest, u, lm. **y** *stopa wierszowa z trzech zgłosek, z których ostatnia długa a. akcentowana.* <Gr. anápaistos>

Anapestyczny przym. od **Anapest**: Rytm A.

Anapiktograficzny: Druk A. = druk *odbity z jednej strony papieru na pierwotnym przyrządzie do drukowania.* <Now. z Gr. aná = na + Łć. pictum = wymalowane + Gr. gráfō = piszę, rysuję>

Anarchicznie przys. od **Anarchiczny**.

Anarchiczny przym. od **Anarchja**: Zaczęły ś. wkradać żywioły anarchiczne, niepokojące państwo.

Anarchista, y, lm. **ści** *zwolennik anarchji*: Ustawa przeciw socjalistom i anarchistom.

Anarchistka, i, lm. **i** forma ż. od **Anarchista**.

Anarchistowski p. **Anarchistyczny**.

Anarchistyczny, Anarchistowski przym. od **Anarchista**.

Anarchizm, u, blm. p. **Anarchja**.

Anarchja, i, blm., **Anarchizm** *nierząd, bezrząd, rozkład, chaos, zamęt, dezorganizacja, rozprzężenie, niesworność*: W państwie, w stowarzyszeniu zapanowała zupełna A. <Gr. anarchía>

Anastatyczny: *Drukarstwo* anastatyczne = *pewien sposób kopjowania sztychów i druków.* <Now. z Gr. anástasis = powstanie i in.>

Anastatyka, i, lm. **i** bot. p. **Zmartwychwstanka**.

×**Anastomoza, y**, blm., lek. *połączenie, zespolenie gałęzi naczyń krwionośnych pomiędzy sobą* <Gr. anastómōsis = otwarcie; ujście>

Anastrofa, y, lm. **y** *umieszczanie wyrazu zależnego przed głównym*, np.: Kwiatów zapachy. <Gr. anastrofḗ>

Anastygmat, u, lm. **y** fot. *rodzaj objektywu fotograficznego.* <Now. z Gr. aná = na + stigma = znak>

Anatas, u, lm. **y** min. *bezwodnik kwasu tytanowego.* <Now., np. Nm. Anatas>

Anatema, y, lm. **y**, × **Anatemat** *klątwa kościelna, wyklęcie, ekskomunika*; przen. *przekleństwo, gromy, pioruny = złorzeczenie*: Nie rzuca anatem, ani ś. unosi. <Gr. anáthēma ni.>

×**Anatemat, u**, lm. **y** p. **Anatema**.

Anatematyzować, uje, ował *rzucać anatemę, wyklinać, ekskomunikować*: A. kacerza.

Anatematyzowanie, a, blm., czynność cz. **Anatematyzować**.

Anaterynowy: Woda anaterynowa = *woda do płókania ust.* <Now. anatherin, niby z Gr.>

×**Anatocyzm, u**, lm. **y** *procent od procentu.* <Gr. anatokismós>

Anatom, a, lm. **owie**, × **Anatomista**, × **Anatomik** *ten, co ś. zajmuje anatomją, biegły w niej.*

Anatomicznie przys. od **Anatomiczny**.

Anatomiczny przym. od **Anatomja**: Preparat, nóż, stół, teatr, atlas A. Postać Chrystusa na krzyżu odznaczała ś. dokładną anatomiczną prawdą.

×**Anatomik, a**, lm. **cy** p. **Anatom**.

×**Anatomista, y**, lm. **ści** p. **Anatom**.

×**Anatomizować, uje, ował** **1.** lek. *rozbierać ciało, rozczłonkowywać.* **2.** przen. *rozbierać, analizować*: A. rzecz, myśl, dzieło.

Anatomja, i, blm., × **Członkownictwo**, × **Rozczłonkownictwo** **1.** *umiejętne rozbieranie i badanie ciał, w celu poznania ich budowy i ustroju.* **2.** *nauka o budowie i składzie ciała ludzkiego, zwierzęcego i roślinnego*: A. ogólna, praktyczna. A. powierzchowna (dla malarzy i rzeźbiarzy), fizjologiczna a. opisowa, patologiczna, porównawcza, topograficzna a. × chirurgiczna. A. drobnowidzowa, p. **Histologja**. <Now. z Gr. anatome>

Anaty, at, blp. p. **Annaty**.

Ancugmajsel, sla, lm. **sle** blach. *narzędzie do przyciągania nitów.* <Nm. Anzugmeissel>

[**Ancychryst, a**, lm. **owie**] p. **Antychryst**.

[**Ancykryst, a**, lm. **owie**] p. **Antychryst**.

Ancyz, a, lm. **y** *dawna nazwa (tańca) angleza*: Ancyzami zwano je przedtym, w których tak wartkim być potrzeba, wedle przysłowia, aby ś. na ostrzu szpilki wykręcić. Goł. <?>

†**Anczosy, ów**, blp. (engraulis encrasicholus) *rybki podobne do sardeli i czasem sardelami nazywane.* <Hp. anchoa, Fr. anchois, może z Gr. afýē = sardynka>

Andaluzyt, u, lm. **y** min. *bezwodny krzemian glinu.* <Od nazwy krainy Andaluzja>

1. Andante rz. nieod. muz. **1.** *ruch (tempo) dość wolny.* **2.** *część większego utwrru, a. oddzielna kompozycja muz., mająca na czele ruch ten wskazany*: W drugiej symfonji Beethovena jest piękne A. Zdr. **Andatino**. <Włos. andante dosł. = idąc(y), dom. wolno>

2. Andante przys., muz. *dość wolno*: Śpiewaj tę pieśń A., ale nie presto. Zdr. **Andantino**.

Andantino, nieod., muz. p. **1, 2 Andante**.

[**Andaraczek, czka**, lm. **czki**] **1.** p. **Andarak**. **2.** przen. *kobieta*: Podejrzanych andaraczków snuło ś. mnóstwo, które podówczas zwano, nie wiem skąd, „fraucymerem św. Marka“. Krasz.

[**Andarak, a**, lm. **i**, † **Inderak**] *spódnica.* Zdr. **Andaraczek**. <Nm. Unterrock>

Andezyn, u, lm. **y** a. **Feldspat wapienno-sodowy** *bezwodny krzemian glinu, sodu i wapnia.* <Ten i następny wyraz od Andów, gór amerykańskich>

Andezyt, u, lm. **y** min. *skała, złożona z oligoklazu, hornblendy a. augitu.*

Andezytowy przym. od **Andezyt**.

Andraszek, szka, lm. **szki** bot. (andrachne) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* <Waga tak przekręcił Gr. andráchnē na pamiątkę botanika Ks. Andraszka † 1837>

Andreea, y, lm. **y** bot. p. **Naleźlina**. <Now. z Gr. andreîos = męski>

Andreeowe rośliny bot. (andreaeaceae) *rodzina mchów liściastych.*

Androginetyczny *hermafrodyczny, dwupłciowy*: A. ideał Platona. Morzk. <Gr. andrógynos>

×**Android, u**, lm. **y** *automat mający postać człowieka.* <Now. z Gr. anḗr = mąż, człowiek + -eidḗs = kształtny>

Androfag, a, lm. **i** p. **Antropofag**. <Gr. androfágos>

Andromanja, i, blm. p. **Nimfomanja**. <Gr. andromanía>

Andromeda, y, lm. **y** bot. p. **Modrzewnica**. <Od Gr. mitycznej Andromedy>

Androny, ów, blp., † **Andrykuły** *brednie, banialuki, duby smalone, głupstwa, niestworzone rzeczy, koszałki-opałki, bzdurstwa*: Prawić, pleść A. <Śr. Łć. androna = zbieg ulic; uliczka, więc może przen. zawiłe, kręte gadanie, jak Ambaje>

†**Androtnik, a** **1.** lm. **cy** *piekarz andrótów.* **2.** lm. **i**, *forma do ich pieczenia.* <Może Nm. Handbrot>

Andrót, u, lm. **y**, **Andrut** *rodz. ciastka opłatkowego.*

Andrus, a, lm. **y** gm. [**Andrut, Andrys, Angrez, Jędrus**] *łobuz wytrawny, złodziej:* Przyszło trzech andrusów do kopalni (=karczmy). Kolb. A. od potoku (=kradnący z wozów). Estr. A. od parkanu a. z doliny, (=złodziej kieszonkowy). Estr. <Zap. z Gr. anḗr, 2 pp. andrós>

Andrusowski przym. od **Andrus:** Mina andrusowska.

Andruszek, szka, lm. **szki** bot. p. **Naradka.** <Przekręcenie Gr. andrósakes>

Andrut, u, lm. **y 1.** p. **Andrót. 2.** [A.] p. **Andrus.**

†**Andrykuły, ów,** blp. p. **Androny.** <Zap. w związku z Androny>

[**Andrys, a,** lm. **y**] p. **Andrus.**

[**Andryska, i,** lm. **i**] *rodz. gruszki, dojrzewającej około św. Andrzeja.*

Andrzejostka, i, lm. **i** bot. (andrzejovskia) *roś. z rodziny krzyżowych.* <Od botanika Andrzejowskiego † 1868>

Andrzejówka, i, lm. **i** bot. (andrevsia) *roś. z rodziny muchrawcowatych.* <Przekręcenie nazwy Now. andrevsia, od nazwiska Andrews>

†**Andziar, u,** lm. **y,** † **Andżar,** † **Chandziar,** † **Chandżar,** † **Gandziar,** † **Handziar,** † **Handżar** *nóż turecki, kindżał, puginał:* Dobył andziaru. Z andziarem za pasem. <Arab. chandżar, przez Tur. chanczér>

†**Andżar, u,** lm. **y** p. **Andziar.**

Anegdociarz, a, lm. **e** *ten, co lubi prawić anegdoty, bajarz, gawędziarz.*

Anegdota, y, lm. **y** *krótkie dowcipne opowiadanie, dykteryjka:* A. historyczna. Zdr. **Anegdotka.** <Gr. anékdota lm. = niewydane, nieogłoszone, dom. rzeczy>

Anegdotka, i, lm. **i** p. **Anegdota.**

Anegdotycznie przys. od **Anegdotyczny.**

Anegdotyczny przym. od **Anegdota:** Opowiadanie anegdotyczne.

Aneglistwa, y, lm. **y** fortep. *listwa, służąca za podkład pod rezonans i pod blat metalowy fortepjanu.* <Może Nm. Anhangleiste=listwa do zawieszania, a. Annagelleiste=listwa do przybijania>

Aneks, u, lm. **y** a. **a, Anneks** *dodatek do czegoś, uzupełnienie, załącznik, dowód załączony:* Pan zechcesz przejrzeć rachunki, feniga nie brakuje, a na każdy ekspens są aneksa. Krasz. Przen.: Polska zostaje teraz aneksem Węgier. <Łć. annexus>

Aneksacja, i, lm. **e** p. **Aneksja.**

Aneksja, i, lm. **e, Anneksja, Aneksacja, Anneksacja** *zabór, przyłączenie, przywłaszczenie, wcielenie, przyswojenie sobie:* Sułtan zaprotestował przeciw aneksjom Niemiec. Musiał na rzecz swoją dokonać przyzwoitych z jego majątku aneksji.

Aneksjonista, y, lm. **ści, Anneksjonista** *ten, co anektuje:* Wszyscy aneksjoniści twierdzą, że nowe nabytki kłopotów im przysparzają.

Aneksyjny przym. od **Aneksja, Anneksyjny,** *zaborczy:* Projekt A. Aneksyjne pretensje Niemiec są groźne dla Zanzybaru.

Anektować, uje, ował, Annektować *przyłączać, wcielać; przywłaszczać, przyswajać sobie, zabierać, zagrabiać:* A. cudze prowincje. Wypowiadają zuchwałe mówki, anektując wszystko, co polskie.

Anektowanie, a, blm., czynność cz. **Anektować.**

Anelektryczny fiz.: Ciała anelektryczne=*ciała, będące przewodnikami elektryczności.* <Now. z Gr. a(n)=bez, nie + Elektryczny>

Anemicznie przys. od **Anemiczny.**

Anemiczny p. **Niedokrwisty.**

Anemja, i, blm. p. **Niedokrwistość.** <Gr. anaimía>

Anemograf, u, lm. **y** *anemometr, notujący swoje wskazania, samopiszący.* <Now. z Gr. ánemos=wiatr + gráfō=piszę>

×**Anemologja, i,** blm. *nauka o wiatrach.* <Now. z Gr. ánemos=wiatr + -logía=nauka>

Anemometr, u, lm. **y 1.** p. **Wiatromierz:** A. sprężynowy, obrotowy. A. samopiszący, p. **Anemograf. 2.** *przyrząd do mierzenia szybkości przepływu gazów przez rury kominowe.* <Now. z Gr. ánemos=wiatr + métron=miara>

Anemon, u, lm. **y 1.** apt. p. **Zawilecznik. 2. a. Anemona** bot. a) *przylaszczka;* b) p. **Sasanka;** c) p. **Pełnik.** <Gr. anemṓnē>

Anemonina, y, blm. apt. p. **Zawilecznik.**

Anemoskop, u, lm. **y** p. **Wiatroskaz.** <Now. z Gr. ánemos=wiatr + skopéō=badam>

×**Anempiryczny** fil. przym. od **Anempiryzm:** Pogląd A. Prawda, doktryna anempiryczna. <Now. z Gr. a(n)=nie + Empiryczny>

×**Anempiryk, a,** lm. **cy** fil. *zwolennik anempiryzmu.*

×**Anempiryzm, u,** blm. fil. **1.** *kierunek a. doktryna fil. pomijająca a. lekceważąca doświadczenie; kierunek fil. obywający ś. bez doświadczenia, nie oparty na doświadczeniu.* **2.** *metoda poszukiwania prawdy niezależnie od doświadczenia.*

Aneroid, u, lm. **y** *barometr metaliczny.* <Now. z Gr. a=nie, bez + nērós=wilgotny>

Anestetyczny 1. *znieczulający, czucia pozbawiający:* Środek, wpływ A. **2.** *znieczulony, nieczuły:* Część ciała anestetyczna. <Now. z Gr. an=nie, bez + Estetyczny>

Anestezja, i, blm. p. **Bezczułość:** A. zupełna, ogólna, częściowa, stateczna, przemijająca, sztuczna, bolesna. <Gr. anaisthēsía>

! **Anestezjować, uje, ował** *znieczulać.*

! **Anestezjowanie, a,** blm., czynność cz. **Anestezjować,** *znieczulanie.*

Anewira, y, lm. **y** ręk. *wycięcie na wszycie wielkiego palca w rękawiczce.* <Zap. Nm., od annähen=przyszyć>

Anewryzm, u, lm. **y** lek. *miejscowe rozszerzenie tętnicy, tętniak.* <Gr. anéyrysma>

Anfilada, y, lm. **y** p. **Amfilada.** <Fr. enfilade>

†**Anfrakt, u,** lm. **y** *skręt, załam:* Wiszą żagle: skąd tylko Zefir kołowrotem kinie, czyniąc anfrakty, odmie i kobiele. Pot. <Łć. anfractus>

†**Angarja, i,** lm. **e 1.** *podwoda; obowiązek przewożenia rzeczy, listów panującego; ciężary:* Ludwik jął angarje niemałe na poddanych wnosić. Biel. M. A. poprzeczna (=*powinność, przewożenie główną drogą*). **2.** a. × **Angaryzacja** *ucisk, uciemiężenie.* **3.** w daw. Polsce, *więzienie prywatne dla poddanych i dłużników.* <Gr. aggareía=służba pocztowa, może z Skr. angiras = posłaniec>

Angarjacja, i, lm. **e** *zabór statków prywatnych w czasie wojny na cele rządowe.*

×**Angaryzacja, i,** lm. **e** p. **Angarja:** Każdy ucisk chłopa w języku prawnym zowie ś. A. Cz.

×**Angaż, u,** lm. **e** *angażowanie ś., konkury, zaloty:* Jeździć do panny w angaże.

†**Angażant, a,** lm. **y** p. **Agażant.**

Angażować, uje, ował 1. *werbować, umawiać, godzić:* A. aktorów, śpiewaków do teatru, na scenę. **2.** *zamawiać, zapraszać:* A. damę do tańca. **3.** *wciągać, wplątywać, wikłać, narażać, mieszać w co, wciągać w grę:* W sprawie angażującej fundusze należałoby zasięgnąć rady znawcy.

W podłej zabawie nie angażuj serca. Prus. **A. ś.** *zobowiązywać ś., zaciągać zobowiązanie, wchodzić w grę, wplątywać ś., wikłać ś., mieszać ś. w co; zapędzać ś., awanturować ś.:* Francja, przystępując do rezolucji berlińskich, nie angażuje ś. bardziej od Anglji. Alfonsa odpadła chęć robienia prezentów pannie Michalinie; po co A. ś., gdy jeszcze niema koniecznej potrzeby. Wilcz. Zapowiedział mi, ażebym nigdzie ś. na wieczór nie angażował. <Fr. engager>

Angażowanie, a, blm., czynność cz. **Angażować.**

Angażowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Angażować ś.**

Angiel, a, lm. **e** noż. *przedłużenie klingi noża, wchodzące w trzonek, złożony z dwuch połówek.* <Nm. Angel=trzpień>

[**Angielak, a,** lm. **i**] *sierp angielski.*

Angielczyk, a, lm. **i** p. **Anglik.**

[**Angielica, y,** lm. **e**] p. **Angielka.**

Angielika, i, lm. **i 1.** *starożytny instrument muz. ręczny w Polsce.* Goł. **2.** bot. p. **Arcydzięgiel. 3.** muz. org. *jeden z regiestrów czyli strojów organowych.* <Now. z Łć. angelica dosł.=anielska>

Angielikowy przym. od **Angielika,** *sumbulowy:* Kwas A. *(=substancja, otrzymywana z angieliki).*

Angielka, i, lm. **i 1.** [A., **Angielica**] *kuchnia angielska.* **2.** w lm. *rodzaj łyżew sportowych.* **3.** bot. *odmiana pszenicy zwyczajnej.*

†**Angielski** *anielski:* Czekając korony niebieskiej, teszni sobie bez towarzystwa angielskiego.

Angielski 1. Porter, ser, ogród A. Piwo angielskie. Metal A., p. **Metal.** Kuchnia angielska, p. **Kuchnia.** Wyżeł A., p. **Wyżeł.** Plasterek A. Pismo angielskie. To broń angielska! *(= wyborna, doskonała).* Wygląda, jak śmierć angielska *(=blady, chudy).* **2.** bot. Pieprz a. korzeń A., p. **Pieprz.** Korzenie angielskie, p. **Korzeń.** Trank A. (zam. anielski), p. **Pomórnik lekarski.** Angielskie ziele. Trawa angielska, p. **Ostrzyca trzcinowata. 3.** lek. × Pot A., p. **Potnica.** Choroba angielska, p. **Krzywica. Po angielsku** przys. Befsztyk po angielsku=*na pół surowy.* Wynieść ś. po angielsku=*bez pożegnania.* Jeść obiad po angielsku=*zacząwszy od mięsa.*

Angielszczenie, a, blm., czynność cz. **Angielszczyć.**

Angielszczyć, y, ył *robić angielskim, anglizować.* **A. ś.** *stawać ś. angielskim, nabierać cech angielskich.*

Angielszczyzna, y, blm. *wszystko, co angielskie: język, moda, obyczaje itd.:* A. rozpanoszyła ś. u nas. Mówi kiepską angielszczyzną.

†**Angieł, a,** lm. **owie,** † **Angioł** *anioł.*

×**Angina, y,** blm., lek. *zapalenie gardła,* †ś l i n o g ó r z, †c z o p e k w g a r d l e. <Łć. angina>

†**Angioł, a,** lm. **owie** p. **Angieł.**

†**Angisterka, i,** lm. **i** *flaszeczka; naczyńko.* <Włos. gw. anguistara a. inguistara, ze Śr. Łć. angustrum (Łć. angustus=wązki)>

Angjologja, i, blm., lek. *nauka o naczyniach, część anatomji.* <Now. z Gr. aggeîon=naczynie + -logía=nauka>

Angjomat, u, lm. **y** lek. p. **Naczyniak.** <Now. z Gr. aggeîon=naczynie>

Angjonewroza, y, blm., lek. p. **Nerwica.** <Now. z Gr. aggeîon=naczynie + neŷron=żyła, nerw>

Anglaryt, u, lm. **y** min. p. **Wiwjanit.** <Od miejscowości Anglier we Francji>

Anglez, a, lm. **y 1.** *taniec angielski, kontredans, kadryl:* Taniec, dziś zwany A., był tańcem sentymentalnym, każdy stawał do angleza z panią swego serca. Fred. **A. 2.** a. **Angielczyk, Anglik** *koń angielski a. anglizowany:* Kupił cztery gniade, prześliczne anglezy. Korz. **3.** *lok długi.* **4.** druk. *czcionki, pismo angielskie.* <Fr. anglaise=angielska, dom. taniec i in.>

Anglezyt, u, lm. **y** min. *siarczan ołowiu, przetapiany z innemi rudami ołowianemi na ołów metaliczny.* <Od wyspy ang. Anglesea>

Angliczka, i, lm. **i** *kotewka, kotwiczka, półapka.* <Nm. Angel=wędka>

Anglik, a, × **Angielczyk 1.** lm. **cy** *człowiek zimny, obojętny, flegmatyk, wyrachowany:* Nic go nie zajmuje, to A.! **2.** p. **Anglez.**

Anglizować, uje, ował 1. *angielszczyć, przerabiać na sposób angielski.* **2.** A. konia=*podciąć mu ogon u nasady, ażeby odstawał.* **3.** *obcinać, obrzynać, przycinać, przystrzygać:* Wąsik anglizowany. Wyliczył osiemset rubli anglizowanym złotem. Wilk.

Anglizowanie, a, blm., czynność cz. **Anglizować.**

Angloman, a, lm. **I** a. **owie** *zwolennik angielszczyzny, naśladujący wszystko, co angielskie.*

Anglomanja, i, blm. *zamiłowanie, naśladowanie angielszczyzny, brytanomanja.*

[**Anglowy**] p. **Handlowy.**

[**Angluz, a,** lm. **y**] p. **Inkluz.**

Angora, y, lm. **y 1.** *odmiana psów, kotów, królików, z długim, delikatnym włosem:* Kot A. **2.** blm. *wełna z kozy angorskiej.* **3.** *futro z angor:* Rotunda na białych angorach. **4.** *tkanina z wełny kóz angorskich.* <Od miasta azjatyckiego Angora>

Angorowy przym. od **Angora:** W jasnej rotundzie z angorowym futerkiem. Bał.

Angorski przym. od **Angora:** Koza angorska, p. **Angora.**

[**Angrés, u,** lm. **y**] p. **Agrest.**

[**Angrest, u,** lm. **y**] p. **Agrest.**

[**Angrez, a,** lm. **y**] p. **Andrus.**

[**Angréstek, stka,** lm. **stki**] p. **Agrest.**

Angrosista, y, lm. **ści** *kupiec hurtowy, hurtownik.* <Fr. en gros=hurtowo>

[**Angrys, u,** lm. **y**] p. **Agrest.**

[**Angryz, u,** lm. **y**] p. **Agrest.**

†**Anguł, u,** lm. **y** mat. p. **Kąt.** <Łć. angulus>

Angurek, rka, lm. **rki, Drzewiwęsta,** bot. (angraecum) *roś. z rodziny storczykowatych.* <Now. niby Łć. angraecum, z Jawańs. anggrek>

Angustura, y, lm. **y** bot.: Drzewo angustury, p. **Febrzystręt.**

Anharmonicznie przys. od. **Anharmoniczny:** Podzielić odcinek A. = *według stosunku podwójnego podziału.* <Now. z Gr. a(n)=nie + Harmonicznie>

Anharmoniczny mat.: Podział a. stosunek A.= *stosunek podwójnego podziału.*

×**Anhelica, y,** lm. **e** *anielica:* Podobna białej anhelicy - sławie. Słow. <Wyraz utworzony przez Słowackiego, może na wzór Ukr. anhełýcia=anielica>

×**Anheliczny** *anielski:* Słysząc głos taki, sny mię anheliczne brały całego. Słow. Zbliża ś. Prometeusz, postać anheliczna. Kon. <Wyraz utworzony przez Słowackiego, może z Ukr. ànheł=anioł>

Anhidryt, u, lm. **y,** † **Murjacyt,** chem. i min. *bezwodny siarczan wapnia, bezwodnik.* <Now. z Gr. a(n)=nie, bez + hýdōr>

Ani sp. **1.** *nawet nie, nawet i nie, wcale nie:* A. wspomni o tym. A. o tym gadaj! Żaden z naszych ani raniony. A. o tym wątpić. Ani mi ś. waż! Dobry, A. słowa, ale mógłby być lepszy (= *A. słowa nie można przeciw temu po*-

dzieć; co prawda). A. rusz, A. weź = *w żaden sposób, żadną miarą*: Terpsychorze służyć już A. weź nie może. Kaczk. Apetytu nie ma, łyżka sama z rąk wypada i A. weź. Jun. A. na jotę, A. krzty, A. trochę, A. na lekarstwo, A. źdźbła [A. zdry] = *nic zgoła, wcale nie*. Nie znałem ś. A. weź na gospodarstwie. Kaczk. (= *A. w ząb*). [A. jak] = *nijak, A. weź, A. rusz, A. sposobu*. [A. weź] = *A. rusz.*: A. ją weź do roboty. A. go weź do rozgadki. A. dudu [Ni dudu, A. dujduj] = *A. słówka, A. piśnie, A. wspomni*: Prawi grzeczności, ale o długu A. dudu. A. mru-mru: = *A. słowa! A. piśnij!*: Tylko o tym A. mru-mru! **2.** A.—A. = *ni—ni, i nie—i nie*: A. zimno, A. gorąco. Żył jeszcze, ale A. ś. ruszyć, A. mówić nie mógł. A. tu, A. tam. A. stąd, A. zowąd (= *nie wiedzieć skąd*). A. stąd, A. zowąd chwycili ś. za łby (= *ni stąd, ni zowąd, znienacka, nie wiadomo z jakiej przyczyny*). A. be, A. me = *A. w ząb, A. rusz*: On po polsku A. be, A. me. [A. co] = *A. nic innego*: A. za co pochować, A. co. A. biłem, A. co. A. dymu, A. popiołu [A. widu, A. słychu, A. dychu] = *A. śladu, A. znaku, kamień i woda*: Przepadł i A. dymu, A. popiołu po nim! **3.** [A. prochu, A. dymu] = *A. tabaki nie zażywa, A. nie pali.* **4.** [A.] = *ile, tyle co*: Ma majątek, A. żyd świni. <A + Ni>

†**Ani** = *a oni*.

[**A nie jùż**] *a jużci, ma ś. rozumieć.*

Anieleć, eje, ał *stawać ś. aniołem, anielskim*: Anielała mi dusza i byłem w niebie. Dąb. <p. Anioł>

Anielica, y, lm. **e** forma ż. od **Anioł**: Napisano jest o anielicy tej, jak zgrzeszyła. Słow. Zwierzęta, anielice i tygrysy! Krasiń. Bogdanki anielice, gachowie anieli. Chęc. Po ziemiance—A., po niej szła bogini. Kor.

Anielić, i, ił *robić aniołem, anielskim, nadawać cechy anielstwa*: Świat szatana anieli, anioła szatani. Krasiń. **A. ś.** *robić wrażenie anioła, wdzięczyć ś. jak anioł*: Gwiazdy ś. do serca anielą. Pol. Jak ś. matki oko świeci i nad dzieckiem swym anieli. Krasiń.

×**Anielik, a,** lm. **i** p. **Anioł**: A. mały, jak różyczka młody. Słow.

Anielski I. przym. od **Anioł**, †**Angielski**: Pozdrowienie anielskie = *zdrowaś Marja*. M. Boska Anielska. **2.** przen. *święty, niebiański, cudny, doskonały, idealny, czarowny, zachwycający, podobny aniołom*: Dobroć, słodycz, piękność anielska. Św. Tomasz był nazwany doktorem „anielskim. **3.** bot.: Trank A. (bł.: angielski) p. **Żabiniec.**

Anielsko przys. od **Anielski**: W grubej żałobie wydawała ś. A. piękną. Krasz. Coś A. słodkiego uśmiechało ś. w jej twarzyczce. Krasz. Kto pomni twarz tę A. łagodną. Mick. Miłość A. wesoła. Krasz.

Anielskość, i, bm. **I.** rz. od **Anielski**; ×**Anielstwo**: Znamię anielskości. Jaka tu A., jaki tu spokój niebieski. Kaczk. Najpiękniejszy stan duszy to jest jej A. Słow. **2.** *społeczeństwo aniołów*: Ludzkość w on dzień stanie ś. anielskością. Krasiń.

×**Anielstwo, a,** blm. p. **Anielskość**: Pierwszy to krok ku anielstwu. Krasiń. Losy tej ziemi w dzień sądu rozwiąże i z nich A. ludziom wypromieni. Krasiń.

[**Anieluch, a,** lm. **y**] **I.** p. **Jemioła. 2.** p. **Jemiołucha.**

Anihilacja, Annihilacja, i, blm. czynność cz. **Anihilować.** <Now. z Łć. annihilo = niweczyć, niszczyć>

Anihilować, uje, ował, Annihilować, Annulować, *unieważniać, znosić, niweczyć, umarzać, odwoływać*: Małżeństwo moje zostało anihilowane. Fred. A. Jak ojca uwikłali, jak starościnę anihilowali! Krasz. (= *obezwładnili*).

Anilid, u, lm. **y** chem. *związek, pochodzący od aniliny przez zastąpienie wodoru w grupie amidowej rodnikiem kwasowym.* <p. Anilina>

Anilina, y, blm. **I.** a.! **Amidobenzol, Feniljak, Cjanol, Krystalina** chem. *jedna z materji, których dalszemi produktami są barwniki anilinowe.* **2.** *farba z tych barwników.* <Now. z Fr. Pg. anil = indygo, to zaś ostatecznie z Skr. nīla = ciemny błękit>

Anilinowy przym. od **Anilina**: Cukierki zaprawne farbami anilinowemi.

×**Animacja, i,** blm., czynność cz. **Animować** a. **Animować ś.**: A. serdeczna. <Łć. animatio>

×**Animadwersja, i,** blm. **I.** *spostrzeżenie, zmiarkowanie, uwaga, zwrócenie uwagi*: Stał ś. taki zamęt, że nie byłoby to animadwersji wzbudziło. Krasz. **2.** *przestroga, zwrócenie komu uwagi, wymówka, napomnienie, nagana, strofowanie*: Nakaz strzeżenia granicy pod animadwersją artykułów wojskowych. <Łć. animadversio>

×**Animalizm, u,** blm. fil. *zwierzęcość, ogół znamion życia zwierzęcego.* <Now. z Łć. animal = zwierzę>

Animela, i, I. †blm., kuch. *mleczko cielęce, móżdżek, używane do ubierania potraw.* **2.** lm. **e,** *klapka w pompie.* <Włos. animella, z Łć. anima = dusza>

Animista, y, lm. **ści** fil. *zwolennik, wyznawca animizmu.* <Now. z Łć. animus = duch>

Animistyczny fil. przym. od **Animizm**: Pogląd A. Teorja animistyczna.

Animizm, u, blm. **I.** fil. *teorja fil., według której dusza jest początkiem i przyczyną czynności żywotnych w ustrojach żywych.* **2.** *ożywotnianie, przypisywanie czemuś cech ludzkich.*

×**Animować, uje, ował** *ożywiać, zachęcać, pobudzać, poduszczać, zagrzewać, dodawać animuszu, odwagi, zapalać*: A. kogo na bój. Był w dobrym humorze i animował towarzystwo. Krasz. **A. ś.,** *ożywiać ś., rozgrzewać ś., zapalać ś., nabierać animuszu*: Pędząc (konno) animowała ś, prawie do szału. Krasz. <Łć. animare>

×**Animowanie, a,** blm., czynność cz. **Animować.**

×**Animowanie się, a ś.,** blm. czynność cz. **Animować ś.**

×**Animozja, i,** blm. *zawziętość, zapalczywość, rozjątrzenie, wzburzenie, zapamiętałość, rozdrażnienie, roznamiętnienie*: A. przeciw komu. <Now. z Łć. animosus = odważny; dumny itd.>

Animusz, u, blm. **I.** × duch. *serce, umysł; dusza, charakter, usposobienie*: Nie była animuszu niewieściego. Lech był serca wielkiego, animuszu wspaniałego. Wielki A. w uciskach nie ustaje. **2.** *odwaga, męstwo, duch, fantazja, junakierja, zuchowatość, śmiałość; buta, wesołość; werwa, brawura*: Mały wzrostem, wielki animuszem. Bolesław od wielkiego animuszu śmiałym nazwany. Wielki A., a intrata mała. Nabrać, dodać animuszu. **3.** ×*gniew, złość, chrapka na kogo, zawziętość*: Mieć A. na kogo. <Łć. animus = duch itd.>

†**Animuszny** przym. od **Animusz**: Despota swe posłuszne a ubogie poddane, niźli animuszne widzieć wolał. Tw. Złożyli z serca dumy animuszne. Por. [**Alamuśny**].

Animuszowaty *pełen animuszu, zuchowaty, dumny, chełpliwy:* Animuszowata starożytności, szczyć ś. przodków przysługą. Kochan.

Anioł, a, lm. **owie,** a. **eli,** a. **oły, [Amioł, Jamioł, Janioł, Hanioł]** †**Angieł,** †**Angioł 1.** *duch niebiański:* Ach, nie wiem, co mi ś. stało! czy mnie anieli do nieba zabiorą. Słow. Masz taką postać, jakbyś ś. do aniołów myślała już dostać. Malcz. **2.** *istota niepokalana, doskonała:* Nie wszyscy i tu aniołowie, ale przynajmniej grzechy wstydzą ś. siebie. Krasz. **3.** A. czego = *ideał, uosobienie czego:* A. dobroci kobieta. Krasz. A. pocieszyciel. A. piękności. Krasz. **4.** *dobroć uosobiona, ideał łagodności:* Obwiniaj mię, żem nie był zupełnym aniołem. Słow. Tu i A. by zaklął. Ir.: A. z pazurkami = *szatanek.* **5.** A. stróż = *duch, gienjusz opiekuńczy, patron:* Niech cię aniołowie stróżowie prowadzą. Krasz. To głos twojego anioła stróża. Chęc. Ir.: A. stróż = *szpieg, nieodstępny a. niepożądany towarzysz:* Gdzie ś. obrócił, zawsze widział około siebie tego anioła stróża. **6.** *duch, gienjusz, posłaniec, goniec, zwiastun, demon:* A. cichego smutku, A. rzewności i A. łez uleciały ode mnie. Sienk. A. burzy rozświeci twarz. Mick. Posłannictwo swe anioła pokoju, pociechy i miłosierdzia przyjęła z zapałem męczennicy. Krasz. Czy A. śmierci powiał zabójczym tchnieniem? Jakby A. przeleciał. Prz. (= *jakby makiem posiał).* Cisza, jakby A. przeleciał. **7.** nieod. A. Pański = *Pozdrowienie anielskie, Zdrowaś Marja:* Odmówić, zmówić A. Pański. Dzwonią na A. Pański. Lud na klęczkach A. Pański mówi. Mick. Przen.: *pora, w której dzwonią na tę modlitwę:* Już było po A. Pański. Krasz. **8.** lm. **y,** *posąg anioła:* Robiąc anioły na urząd, jednak woli djabły na codzień. **9.** śpi jak A. = *łagodnie, spokojnie.* Żart.: Pije jak A. = *aż miło patrzeć, gładko, wprawnie, jak z nut.* **10.** [A. i djabeł] *gra wiejska.* Zdr. **Aniołek, Aniołeczek,** ×**Anielik.** <Gr. ággelos = poseł, posłaniec>

Aniołeczek, czka, lm. **czki** p. **Anioł:** A. jasny i święty. Sow.

Aniołek, łka, lm. **łki** p. **Anioł:** Powitają przyjaciele mię, wiosny młodej aniołka (= *zwiastuna).* Mick.

Aniołkowaty *podobny do aniołka:* Myślał o aniołkowatej Paulisi. Zach. Aniołkowata, jasnowłosa główka. Zach.

Aniołkowy przym. od **Aniołek,** *anielski:* Twarz aniołkowa. Słow.

Aniołowy przym. od **Anioł,** *anielski:* I zdawało ś. jakieś śpiewanie aniołowe nad chatą. Słow. Po tych tęczach aniołowe konie będą latały. Słow.

†**Aniwersarz, a,** lm. **e, Anniwersarz 1.** *rocznica jakiegoś wypadku, pamiątka:* Dzień aniwersarza Koronacji J. K. Mości. **2.** *nabożeństwo, egzekwje doroczne za zmarłego, nabożeństwo żałobne:* A. coroczny, mający ś. odprawiać w dniu jego zgonu. <Z Łć. anniversarius = coroczny, doroczny, na wzór Fr. anniversaire>

Anizetka, i, lm. **i** *anyżówka, likier anyżowy.* <Fr. anisette>

[Aniźli] p. **Aniżeli.**

†**Aniż** p. **Niż:** Lepiejby świnią była, A. białogłową. Papr. <A + Ni + Że>

Aniżeli 1. p. **Niż. 2.** [A., **Aniźli]** = a) *jeżeli.* b) *zanim, nim.* <A + Ni + Że — Li>

Anjon, a, lm. **y** chem. *część składowa związku, zbierająca ś. przy elektrolizie na wodzie.* <Wyraz wymyślony przez Faradaya, niby Gr. a(n) = nie + Ion, p. Ion>

Ankier, kra lm. **kry 1.** *kotwica.* **2.** *mechanizm w zegarku do regulowania go, wychwyt.* **3.** *zegarek z takim mechanizmem.* **4.** fiz. *pręt z żelaza miękkiego przykładany do magnesów dla ich ochrony; induktor, armatura w maszynach dynamoelektrycznych.* **5.** bud. p. **Ankra.** Zdr. **Ankierek.** <p. Ankra>

Ankierek, rka, lm. **rki 1.** p. **Ankier. 2.** *beczka dębowa do płynów, 6—9-garncowa.*

Ankierhak, a, lm. **i** zeg. *kotwica poruszająca wahadło w zegarze.* <Nm. Ankerhaken>

Ankieta, y, lm. **y 1.** *komisja śledcza, grono rzeczoznawców:* Minister zwołał ankietę cukrowniczą dla wysłuchania życzeń fabrykantów. A. chmielarzy dla obmyślenia... **2.** *sprawozdanie, memorjał, przedstawienie stanu rzeczy:* Komisja do opracowania ankiety cukrowniczej. <Fr. enquête>

Ankietowy przym. od **Ankieta.**

!**Ankilotyczny** przym. od **Ankiloza:** Staw A.

!**Ankiloza, y,** lm. **y** lek. *zrost stawowy, stężenie stawu.* <Gr. agkýlōsis>

[Ankin, u, lm. **y]** p. **Nankin.**

[Anklirz, a, lm. **e]** p. **Alkierz.**

[Ankor, u, lm. **y]** p. **Ankur.**

[Ankord, u, lm. **y]** p. **Akord.**

[Ankorny] p. **Ankurny.**

[Ankorzyć się, y ś., ył ś.] *gniewać ś.* <p. Rankor>

Ankra, y, lm. **y 1.** a. **Ankier** bud. i cies. *ściągacz, klamra żelazna do spajania, wiązania ze sobą części budowli, belek lub muru:* Spoić, ściągnąć ankrami. **2.** *klamra, spinka haczyk, spięcie u pasów.* **3.** †*pas ze spięciem do ubioru kobiecego.* <Nm. Anker m., Fr. ancre ż, z Łć. ancora = kotwica (z Gr. ágkyra)>

Ankrować, uje, ował 1. *spajać, ściągać ankrami, klamrować:* A. mury. **2.** fl.: A. tratwy, statki = *nakierowywać, spuszczając na dno rzeki kotwicę.*

Ankrowanie, a, blm., czynność cz. **Ankrować.**

Ankrownik, a, lm. **cy** fl. p. **Kotwiarz.**

Ankrowy przym. od **Ankra:** Żelazo ankrowe. Sztaba ankrowa. Kółko ankrowe (w zegarku).

[Anksel, sla, lm. **sle]** *wieszadło przy sukniach, wieszak, hycel.* <Nm. Hängsel>

[Ankur, u, lm. **y] 1.** p. **Rankor. 2.** a. **[Ankor, Ankurka, Jankur, Jankor, Lankur** = a) *popęd, ochota, animusz.* b) *żal, smutek.* <p. Rankor>

[Ankurka, i, lm. **i]** p. **Rankor.**

[Ankurliwy] p. **Ankurny.**

[Ankurność, i, blm.] rz. od **Ankurny.**

[Ankurny, Ankorny, Hankorny, Ankurliwy] przym. od **Ankur.**

[Ankusierka, i, lm. **i]** p. **Akuszerka.**

Anlaga, i, lm. **i** czcion. *część bestocajgu, w której ś. szpanuje litery.* <Nm. Anlage>

Anlaufrad, u lm. **y** zeg. *kółko zabiegowe, wywołujące cyknięcie przed biciem zegara, kółko sygnałowe.* <Nm. Anlaufrad>

Annale, ów, blp., **Annały, Annuarjusze** *roczniki.* <Łć. annales lm. (dom. libri = księgi) = roczne, kronika>

Annalista, y, lm. **ści** *ten, co pisze annale, rocznikarz.*

Annalistowski przym. od **Annalista:** Ton A. Lel.

×**Annalistowstwo, a,** blm. *zawód annalisty; sztuka pisania annalów, rocznikarstwo:* Dzierzwa kronikarstwo spaja niejako z annalistowstwem. Lel.

Annały, ów, blp. p. **Annale.**

Annaty, at a. **atów** blp. *pierwszoroczne intraty z beneficjów dawane stolicy apostolskiej, a potym obracane na obronę Rzeczypospolitej.* <Śr. Łć. annata, z Łć. annus = rok>

Annek —, p. **Anek.**

Annih —, p. **Anih —.**

Anniwersarz, a, lm. **e** p. **Aniwersarz.**

×**Annotacja, i,** lm. **e** p. **Adnotacja.**

×**Annotować, uje, owal** p. **Adnotować.**

Annuarjusz, a, lm. **e** *rocznik,* w lm. *annale, annały.* <Now. z Łć. annus=rok>

Annuata, y, lm. **y** praw. *dochód roczny za kapitał złożony bezzwrotnie.* <Śr. z Łć. annuata, z Łć. annus=rok>

Annuity, ów, blp. *obliczenie matematyczne opłaty i sama opłata wnosić ś. mająca w stałych terminach, celem umorzenia długu, a. utworzenia oznaczonego kapitału.* <Śr. Łc. annuitas, Łć. annus=rok>

Annulować, uje, owal p. **Annihilować.**

Annulowanie, a, blm., czynność cz. **Annulować.**

Ano sp. **1.** †*a to, aż to, aż tu, ot! tymczasem:* Usłyszał, A. grają. Mniema, że dobrze, A. źle będzie. **2.** *tak, tak jest.* **3.** †*że, iż, jako:* Dobrotliwy, gdy widzi, A. ty ś. starasz, A. biegasz dla niego, wnet rzecze: nie frasuj ś. **4.** *no dobrze! ha!:* Pójdź, a nie pożałujesz. — A.! Opowiedz! — A., dobrze, kiedy chcecie koniecznie. **5.** [A.] *otóż tedy, więc, zatym:* A. więc posed ten leśny pod te jodłe i brał se stamtąd pieniądze. **6.** [**A., Hano, Ąnu, Hanu, Anoli, Anok** *no, to, otóż.* **7.** [A. jako] *a tak, nie inaczej, albo co?* <A+No.>

†**Ano** = *a no.*

Anod, a, lm. **y,** ×**Anoda** elektrot. *elektrod bieguna dodatniego w stosie galwanicznym.* <Now. z Gr. ánō = na, w górę>

×**Anoda, y,** lm. **y** p. **Anod.**

Anodynista, y, lm. **ści** *człowiek zażywający nałogowo anodyny.*

Anodynistka, i, lm. **i** forma ż. od **Anodynista.**

Anodynowy przym. od **Anodyny:** Krople anodynowe.

Anodyny, dyn blp. apt. *mieszanina eteru siarczanego z wyskokiem* (liquor anodynus Hoffmanni). <Now. z Gr. anṓdēs=bezwonny>

[**Anok, Anoli**] **1.** p. **Ano** **2.** *tak, tak jest.*

[**Anoli**] p. **Anok.**

×**Anomaliczny** p. **Anomalny.** <Now. z Łć. anomalia>

!**Anomalistyczny** **1.** p. **Anomalny.** **2.** astr.: Rok A., p. **Rok.**

Anomalja, i, lm. **e** **1.** fil. = a) *nieprawidłowość, nieregularność, nieforemność; zboczenie:* A. psychiczna. b) *zboczenie a. uchylenie ś. od pewnej reguły, normy prawa.* **2.** wogóle *nienormalność.* **3.** *rzecz niebywała, wyjątek, rzadkość, fenomem:* Taka solidarność jest dziś anomalją. **4.** astr. *kąt, jaki w danej chwili promień wodzący planety tworzy z osią wielką jej drogi:* A. prawdziwa. A. średnia. A. mimośrodowa a. ekscentryczna. W meteorologji: A. termiczna a. cieplikowa = *różnica między temperaturą normalną danego miejsca a temperaturą średnią równoleżnika, na którym miejsce to przypada.* <Łć. anomalia, z Gr. anomía = bezprawie>

Anomalny przym. od **Anomalja;** ×**Anomaliczny,** !**Anomalistyczny:** Anomalne rozszczepienie światła, p. **Rozszczepienie.**

Anonim **1. a,** lm. **owie** *autor bezimienny, bezimiennik, nie podpisujący ś.:* Kronika Anonima. **2. u,** lm. **y** *list bez podpisu, list bezimienny, przez anonima pisany.* <Gr. anṓnymos = bezimienny>

Anonimowy przym. od **Anonim,** *bezimienny:* List A.

Anons, u, lm. **y** **1.** *anonsowanie, meldowanie przy wejściu do mieszkania:* Mam osobne pomieszkanie, nie trza żadnych anonsów. Kaczk. **2.** *ogłoszenie, doniesienie, obwieszczenie, zawiadomienie w pismach, inserat:* Przyznacie, że mnie ten A. mógł oszukać. Fred. A. **3.** teatr. *zawiadomienie ze sceny o zmianie widowiska a. o zastępstwie w roli.* <Fr. annonce>

Anonsować, uje, owal **1.** kogo = *ogłaszać, wymieniać nazwisko wchodzącego, meldować:* Wybacz pani, że wchodzę nie anonsowany. Fred. A. Kazał ś. A. Kaczk. Wizyty jego nie anonsowały ś. (=*nie anonsowano ich*). **2.** *donosić, dawać znać, zawiadamiać, oznajmiać:* A., że do stołu podano. **3.** teatr. *zawiadamiać publiczność ze sceny o zmianie widowiska a. o zastępstwie w której z ról.*

Anonsowy przym. od **Anons:** Gazeta anonsowa.

Anorganiczność, i, blm. rz. od **Anorganiczny.**

Anorganiczny *nieorganiczny, martwy, bez życia, nieżywotny.* <Now. z Gr. anórganos = beznarzędny, bezorganowy>

Anorganizm, u, blm. *nieorganiczność, nieżywotność, martwość przyrody, martwa natura.*

Anormalnie przys. od **Anormalny.** <Now. z Gr. a = bez, nie + Łć. norma = norma>

Anormalność, i, blm., rz. od **Anormalny,** *anomalja:* A. fizyczna a. umysłowa.

Anormalny **1.** *nienormalny, nieprawidłowy, nienaturalny, wyjątkowy, niezwykły:* A. stan umysłu. Uczułem jakieś anormalne bicie serca. Krasz. Chłop, mówiący po francusku, to coś anormalnego! Krasz. **2.** fil. *niezgodny z normą, prawem a. regułą; zbaczający od normy.*

Anortoskop, u, lm. **y** *przyrząd optyczny do ukazywania we właściwej postaci pewnych anamorfoz.* <Now. z Gr. anorthóō = przyrządzam; przywracam + skopéō = badam, patrzę>

Anortyt, u, lm. **y** min. a. *feldspat wapienny, spat polny, wapienny, bezwodny krzemian glinu i wapnia, znajdujący ś. w djorytach, lawach i niektórych meteorytach.* <Now., może z Gr. an = nie, bez + orthós = prosty>

Anortytowy przym. od **Anortyt,** *anortyt zawierający:* Skały anortytowe.

Ansa, y, blm. [**Ansja**] **1.** *uraza, niechęć, pretensja, złość, chęć zemsty:* Mieć do kogo ansę (=*mieć z nim na pieńku*). **2.** ×*powód, okoliczność, sposobność, okazja, pochop:* Nie dawaj mu ansy do tego. <Łć. ansa = sposobność, powód>

Ansambl, u, lm. **e** **1.** *zgodność i harmonja całości z punktu artystycznego:* Do obrazu trzeba punktów widzenia, grupy, ansamblu i nieba. Mick. Spektakl odznaczał ś. rzadkim u amatorów ansamblem. Gra artystów, tworząca A. dobry, nie odznaczała ś. wyższym polotem. **2.** *scena zbiorowa w operze a. w sztuce teatralnej; muzyka zbiorowa, pokojowa, kameralna:* Zarówno A., jak też i role poszczególne wypadły zadawalająco. Dyrektor towarzystwa muzycznego winien urządzać ansamble, np. tria, kwartety itp. <Fr. ensemble>

Ansamblowy przym. od **Ansabl,** *zbiorowy:* Utwór skrzy ś. dowcipem w ansamblowych scenach.

[**Ansja, i,** blm.] p. **Ansa.**

† **Anstrycha, y,** lm. **y** górn. p. **Rozpora.** <Nm. Anstrich>

Anszef, a, lm. **owie,** *na czele stojący, naczelnik:* Gienerał A. (tytuł dowodzącego całą siłą zbrojną a. pełnego jenerała piechoty, jazdy, artylerji). Inżynier A. (= *zawiadujący częścią drogi a. całą drogą*). <Fr. en chef dosł. = jako wódz = główny>

† **Anszkot, u,** lm. **y** *rodzaj materji.* <Może od Szkocji>

Anszlaczek, czka zwykle w lm. **czki** szew. *kawałki skóry, któremi ś. sztukuje podeszew.*

Anszlag, u, lm. **i l.** *kosztorys, wykaz kosztów, obliczenie wydatków* np. na przedsięwziętą budowę: Tłukła ś. za nim chmara faktorów i stręczycieli z anszlagami na majątki ziemskie. Jord. **2.** fortep. *miejsce struny, w które młotek uderza.* **3.** kip. *beczka wykadzona siarką.* **4.** stol. *anzac, felc, listewka wystająca naokoło drzwi* a. *okna i zachodząca na ramę.* <Nm. Anschlag>

Anszlagować, uje, ował *robić anszlag, obliczać koszta przyszłej budowy.*

Anszlagowanie, a, blm., czynność cz. **Anszlagować.**

Anszlagowy przym. od **Anszlag,** *kosztorysowy.*

Antaba, y, lm. **y l.** × *rękojeść, rączka, ucho, rękojmia, ujęcie jakiej rzeczy* np. garnka, statku. **2.** *ucho, kółko ozdobne zwieszające ś.:* Szuflada, trumna z antabami. **3.** *klamra do zczepienia uchylonych skrzydeł okna, sztaba:* Założyć okno na antabę. **4.** [A] *klamka ślusarska u drzwi.* **5.** pow. *żelazne wiązanie pudła powozu z resorem w tyle.* **6.** pusz. *obwódka osłaniająca cyngle, obłąk.* Zdr. **Antabka.** <Nm. Handhabe>

Antabka, i, lm. **i** p. **Antaba:** Drzwi oboje zamknięte na antabki i kłódki. Krasz,

Antagonista, y, lm. **ści l.** *przeciwnik, adwersarz, rywal, współubiegający ś.:* Uciekał ś. do zajęczych skoków: aby zbić z drogi antagonistę. Krasz. **2.** fizj. *mięsień przeciwnie działający:* Mięśnie wyprostne są antagonistami zginających. <Gr. antagōnistḗs>

Antagonistka, i, lm. **i** forma ż. od **Antagonista.**

Antagonistyczny przym. od **Antagonizm:** Dążności antagonistyczne.

Antagonizm, u, lm. **y l.** posp. *rywalizacja, przeciwieństwo, duch przeciwieństwa; nieprzyjaźń, współubieganie ś. wzajemne; walka; zawistna chęć zakasowania:* Pomiędzy Żydami z południowych gubernji a Żydami litewskiemi istnieje dziwny A. W łonie gabinetu nad antagonizmami religijnemi weźmie przewagę roztropność polityczna. **2.** fil. = a) *przeciwieństwo; przeciwstawność; opór wzajemny, walka:* A. charakterów, usposobień, poglądów. b) *przeciwdziałanie:* A. w dziedzinie materjalnej i duchowej. × Prawo antagonizmu. **3.** blm. lek., *przeciwieństwo; czynność przeciwnicza, przeciwnictwo pomiędzy dwiema czynnościami organicznemi.* <Gr. antagónisma>

[**Antalka, i,** lm. **i**] p. **Altana.**

Antał, a, a. **u,** lm. **y** p. **Antałek.** <Węg. á(n)talag, altalag>

Antałeczek, czka, lm. **czki** p. **Antałek:** Wina A. na mój żołądeczek. Krasz.

Antałek, łka, lm. **łki, Antał l.** *achtel, ósemka* (1/8 oksefta). **2.** *beczułka, baryłka piwa, dwuwiadrówka.* Zdr. **Antałeczek.**

Antałkowy przym. od **Antałek:** Piwo antałkowe (=*niebutelkowe*).

Antałowicz, a, lm. **e** *pilnujący antałów = pijak, piwosz, bibosz, wydmikufel, dusikufel.*

Antarktyczny gie. *położony w pobliżu bieguna południowego: Ląd, ocean A.* <Gr. antarktikós dosł. = przeciwpółnocny>

Antecedencje, i, blp. p. **Antecedensa:** Wnosząc z antecedencji, przyszłość zapowiada ś. nie bardzo świetnie. <Łć. antecedentía lm. ni. od antecedens = poprzedzający>

Antecedensa, a. **y, ów,** blp. **Antecedencje** *przeszłość, poprzednie zachowanie się człowieka, anterjora; poprzednie wypadki, dzieje; to, co poprzedziło stan obecny:* Nie dopuszczono go, i nie dziw: usunięcie jest logicznym i naturalnym antecedensów następstwem. Jeż. Jeżeli będziemy szli na odwrót, trafimy na dwa antecedensy. Spas.

×**Antecesor, a,** lm. **owie** praw. *przodek, poprzednik.* <Łć. antecessor = poprzednik>

Antedata, y, lm. **y** *data wcześniejsza, wsteczna.*

Antedatować, uje, ował, !**Antydatować** *wcześniejszą, niż współczesna, wsteczną datę zapisywać:* A. weksel. Przen.: *cofać, cofnąć:* Julja sypała wejrzeniami, któreby mogły spalić nieszczęśliwego, gdyby o lat 20 mogła je A. Krasz. <Now. z Łć. ante = przed + p. Data>

Antedatowanie, a, blm., !**Antydatowanie,** czynność cz. **Antedatować.**

Antedyluwjalny, !**Antydyluwjalny** *przedpotopowy.* <Now. z Łć. ante = przed + diluvium = powódź>

Antek, tka, lm. **tki** zł. *łobuz, terminujący na złodzieja.*

Antekonwokacyjny *który miał miejsce przed konwokacją:* Korz. Sejmik A. <Now. z Łć. ante = przed + p. Konwokacja>

Antenat, a, lm. **ty** a. **ci** *poprzednik w rodzinie, przodek, dziad, pradziad* (nie żyjący już). <Now. z Łć. ante = przed + natus = urodzony>

Antepedjum w lp. nieod., lm. **a, ów,** !**Antypedjum,** × **Antependjum** *ścianka frontowa, od stołu ołtarza do jego stopni.* <Właściwie antependjum, z Łć. antipendium a. antependium = co wisi z przodu, zasłona przednia>

× **Antependjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Antepedjum.**

Anterjora, ów, blp. **l.** p. **Antecedensa. 2.** *akta poprzednie, poprzednie korespondencje.*

† **Antfas, u,** lm. **y** p. **Antwas.**

Anti — p. **Anty** —.

Antkowski zł. przym. od **Antek,** *łobuzowski, andrusowski, złodziejski.*

×**Antloch, a,** lm. **y, Hantloch** gór. *szyb, w którym pompy stoją, szyb wodny.* <Niby Nm. Handloch; hant- pojmowano jako p o m p ę; (hantwerk); Nm. Loch = dziura, szyb>

† **Antolarz, a,** lm. **e,** † **Antulaż,** † **Antularz,** †**Antualarz** *rodz. koronek nicianych.* <Fr. entoilage>

Antolog, a, lm. **owie, Antologista** *autor antologji.*

Antologiczny przym. od **Antologja.**

Antologja, i, lm. **e** *wybór najpiękniejszych miejsc z pisarzów.* <Gr. anthología dosł. = zbiór, wybór kwiatów = zbiorek wierszyków>

Antonomazja, i, lm. **e** *rodz. metonimji, polegającej na użyciu określenia a. imienia własnego, wskazującego rodzaj, kategorję — zam. imienia osoby,* np. Syn Afrodyty, zam. Amor; prawdziwy Cycero, zam. mówca. <Gr. antonomasía>

Antonówka, i, lm. **i** *rodz. jabłek.* <Rs. antònovka>

×**Antozon, u,** blm., chem. *rzekoma część składowa tlenu, a. jego odmiana alotropijna.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Ozon>

Antracen, u, blm., chem. *węglowodór otrzymywany ze smoły węgla kamiennego.* <Now. z Gr. ánthrax = węgiel kamienny>

Antrachinon, u, blm., chem. *chinon antracenowy,* $O_{14}H_8O_2$. <Now. z Gr. ánthrax = węgiel kamienny + p. Chinon>

Antracyt, u, lm. **y,** chem., min. *jedna z odmian węgla kopalnego.*

Antrakonit, u, lm. **y** min. *kalcyt zabarwiony przez węgiel na czarno.* <Now. z Gr. ánthrax = węgiel kamienny>

Antraks, u lm. **y** lek. p. **Czyrak.** <Gr. ánthrax = węgiel kamienny>

Antrakt, u, lm. **y 1.** *pauza, przerwa, czas między aktami; międzyakt.* **2.** żart: „W antrakcie“ = *tymczasem, w przerwie między dwoma zajęciomi:* No i dalej nie masz-że nam co powiedzieć? spytał Longin — a zatym, Cymbusiu, w antrakcie dawaj wieczerzę. Krasz. <Fr. entracte>

Antraktowy przym. od **Antrakt:** Czas A.

!Antre nieod. *opłata za wejście, wstępne; wstęp, wejście; wchód, przedpokój, przedsionek:* Tu ś. nie płaci A. Ma piękne A. do mieszkania. <Fr. entrée ż.>

Antreprener, gm. **Antrepryner, a** lm. **rzy** *przedsiębiorca; dostawca, liwerant.* <Fr. entrepreneur>

Antreprenerka, i, lm. **i** forma ż. od **Antreprener.**

Antreprenerski przym. od **Antreprener:** Komisja odkupiła od spółki antreprenerskiej założone przez nią fabryki. Korz.

Antrepryner, a, lm. **rzy** gm., p. **Antreprener.**

Antreprynerka, i, lm. **i** gm. forma ż. od **Antrepryner.**

Antreprynerski gm., przym. od **Antrepryner.**

Antrepryza, y, lm. **y 1.** *przedsiębiorstwo; dostawa, liwerunek:* Podjąć ś. antrepryzy. Mieć co w antrepryzie. **2.** *towarzystwo przedsiębiorcze:* Zbliżał ś. termin kontraktu zawartego z antrepryzą tabaczną. Korz. **3.** *przedsięwzięcie, zamiar, projekt.* <Fr. entreprise>

Antresola, i, lm. **e 1.** *półpiętro między parterem i pierwszym piętrem, z pośledniejszemi mieszkaniami, międzypiętrze, półpiętrze.* **2.** *pawlacz, górka:* Kuchnia z antresolą. **3.** ucz. *tyłek.* Zdr. **Antresolka.** <Fr. entresol>

Antresolka, i, lm. **i** p. **Antresola.**

Antropocentryczność, i, blm., p. **Antropocentryzm.**

Antropocentryczny przym. od **Antropocentryzm.** <Now. z Gr. ánthrōpos = człowiek + Łć. centrum (z Gr. kéntron) = środek>

Antropocentryzm, u, blm., **Antropocentryczność** fil. *doktryna, kierunek fil. uważający człowieka za punkt środkowy, za cel wszechświata.*

×**Antropoetyzm, u,** blm., fil. **1.** *odmiana antropomorfizmu; pojmowanie a. objaśnianie świata jako całości urządzonej według zasad i celów moralnych człowieka.* **2.** *doktryna porządku moralnego w świecie, zgodnego z etyką ludzką.* <Z Gr. ánthrōpos = człowiek + ethismos = zwyczaj>

Antropofag a, lm. **i, Androfag** *ludożerca, kanibal.* <Gr. anthrōpofágos>

×**Antropofagizm, u,** blm. *nieprzeparty popęd do ludożerstwa;* przen.: Ten A. jenjalny, który ją zmusza pożerać każdego, co wnijdzie w zaczarowane koło jej życia, zachowała w całej potędze. Krasz.

Antropofagja, i, blm. *ludożerstwo, kanibalizm.*

Antropogieografja, i, blm. gie. *gieografja antropologiczna, traktująca człowieka już to w jego zależności od ziemi, już to w jego wpływie na ziemię.* <Now. z Gr. ántrōpos = człowiek + p. Gieografja>

Antropolog, a, lm. **owie,** a. **odzy** *znawca antropologji; badacz w dziedzinie antropologji.* <Gr. anthropológos>

Antropologicznie przys. od **Antropologiczny.**

Antropologiczny przym. od **Antropologja:** Badania antropologiczne.

Antropologja, i, blm. **1.** *nauka o człowieku ze stanowiska przyrodniczego, zajmująca ś. badaniem rozwoju człowieka pierwotnego, cechami ras, stanem ich kultury, obyczajami, zwyczajami itp.* **2.** fil. *dział filozofji traktujący o człowieku; nauka o naturze ludzkiej a przedewszystkim o duchowej jej stronie.*

Antropometrja, i, blm. *nauka o wymiarach części ciała ludzkiego.* <Now. z Gr. ánthrōpos = człowiek + -metría = mierzenie>

Antropometryczny przym. od **Antropometrja:** Badania antropometryczne. Biuro antropometryczne.

Antropomorficznie przys. od **Antropomorficzny.**

Antropomorficzny przym. od **Antropomorfizm, !Człekokształtny.** <Now. z Gr. anthrōpómorfos = człekokształtny>

Antropomorfizacja, i, blm. *nadawanie czemukolwiek cech ludzkich:* A. Bóstwa.

Antropomorfizm, u, blm., **!Człekokształtność** fil. **1.** *pojmowanie natury boskiej na podobieństwo ludzkiej; przypisywanie Bogu, światu, wogóle rzeczom własności i pobudek człowieka.* **2.** *kierunek, doktryna fil., objaśniająca wszechświat za pomocą własności i pobudek czynnych w życiu a. postępowaniu człowieka.*

Antropomorfizować, uje, owal fil. *pojmować coś w duchu antropomorfizmu; objaśniać coś przez podobieństwo do człowieka; przypisywać czemuś własności natury ludzkiej.*

Antropomorfizowanie, a, blm., czynność cz. **Antropomorfizować.** A. natury. Chm.

Antropomorfny *mający kształt ludzki, o postaci ludzkiej:* Antropomorfne małpy budują na drzewach platformy.

Antropomorfoza, y, lm. **y** *wytwór antropomorfizacji, coś upostaciowanego po ludzku:* Mit o Achilesie przedstawia antropomorfozę dzikiego potoku górskiego.

×**Anrtoponoetyzm, u,** blm., fil. **1.** *odmiana antropomorfizmu; pojmowanie a. objaśnianie świata jako całości urządzonej według zasad rozumu ludzkiego.* **2.** *doktryna świata stworzonego i rządzonego przez rozum do ludzkiego podobny.* <Now. z Gr. anthrōpónoos = myśleniem ludzkim obdarzony>

×**Antropopatyzm, u,** blm. fil. **1.** *odmiana antropomorfizuu; przypisywanie Bogu a. przyrodzie ludzkich uczuć, afektów.* **2.** *doktryna objaśniająca świat pobudkami uczuciowemi przypisywanemi Stwórcy a. przyrodzie.* <Now. z Gr. anthrōpopátheia = uczucie ludzkie>

×**Antropoteletyzm, u,** blm., fil. **1.** *odmiana antropomorfizmu; pojmowanie a. objaśnianie świata zgodnie z celowością ludzką.* **2.** *doktryna przyczyn celowych podobnych do pobudek celowych w postępowaniu ludzkim.* <Now. z Gr. ánthrōpos = człowiek + thélō = chcę>

Antropozof, a, lm. **owie** fil. *znawca a. badacz antropozofji.*

Antropozoficzny przym. od **Antropozofja.**

Antropozofja, i, blm., fil. *filozoficzna część antropologji; wykład zasad filozoficznych nauki o naturze człowieka.* <Now z Gr. ánthrōpos = człowiek + sofía = umiejętność>

×**Antrsza,** nieod., w tańcu: *pewne przebieranie nogami w powietrzu; krok napowietrzny.* <Fr. entrechat>

†**Antrycharz, a,** lm. **e,** †**Handrycharz** gór. *pomocnik ręczny kopacza.* <Z Nm. handreichen = pomagać>

Antrykocik, a, lm. **i** p. **Antrykot.**

Antrykot, a, lm. **y** kuch. *potrawa z mięsa wołowego.* Zdr. **Antrykocik.** <Fr. entrecôte (dosł. = międzyżebrze)>

†**Antualarz, a,** lm. **e** p. **Antolarz.**

×**Antuka, i,** lm. **i** *półdeszczówka, parasolka od słońca i od deszczu.* <Fr. en-tout-cas (dosł. = na wszelki wypadek)>

†**Antularz, a,** lm. **e** p. **Antolarz.**

†**Antulaż, a,** lm. **e,** p. **Antolarz.**

! **Anturaż, u,** blm. *otoczenie:* Jej przeznaczeniem jest żyć i kwitnąć w anturażu wyższym i inteligientnym. Orzesz. <Fr. entourage>

†**Antwas, u,** lm. **y,** † **Antfas** *miednica z dzbanem, umywalnia.* <Nm. Handfass>

†**Antwerk, u,** lm. **i,** † **Hantwerk** gór. *pompa ręczna do wyciągania wód szybem.* <Nm. Handwerk>

Antyalkoholiczka, i, lm. **i** forma ż. od **Antyalkoholik,** *antyalkoholistka.*

Antyalkoholik, a, lm. **cy, Antyalkoholista** *przeciwnik pijaństwa, członek towarzystwa wstrzemięźliwości.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Alkohol>

Antyalkoholista, y, lm. **ści** p. **Antyalkoholik.**

Antyalkoholistka, i, lm. **i** forma ż. od **Antyalkoholista,** *antyalkoholiczka.*

Antyalkoholowy przym. *przeciw pijaństwu wymierzony:* Kuracja antyalkoholowa.

Antybachiczny wiersz a. **Antybachjus** *wiersz składający ś. ze stóp trzyzgłoskowych, z których ostatnia krótka* (przeciwny bachicznemu). <Łć. antibacchius>

Antybachjus, a, lm. **y** p. **Antybachiczny:** W dwuch lub trzech miejscach daktyle zastąpione są przez A. Mick.

Antybajronowski *przeciwny bajronowskiemu, paraliżujący bajronizm:* Wpływy antybajronowskie Mickiewicza. Chm. <Now. z Gr. antí = przeciw + Byron>

Antybiblijny przym. *przeciwny biblji.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Biblja>

Antybka, i, lm. **i** p. **Antypka:** Skłonił ś. z dwusążniową ku panu antybką. Mick.

Antychlor, u, blm., chem. *jakakolwiek materja, używana do zniweczenia szkodliwych skutków nadmiaru chloru.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Chlor>

Antycholeryczny *przeciwcholeryczny, zapobiegający cholerze:* Środek, kongres A. <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Cholera>

×**Antychronizm, u,** lm. **y** p. **Anachronizm.** <Now. z Gr. antí = przeciw + chrónos = czas; Gr. antichronismós ma znaczenie tylko gramatyczne>

Antychryst, a, lm. **owie,** [**Ancychryst, Ancykryst, Antychrysta, Jancykryst**], † **Antykryst 1.** *przeciwnik, antagonista Chrystusa, fałszywy Chrystus, czart.* **2.** *złośnik, furjat, pasjonat, potępieniec, z piekła rodem, piekielnik.* Zdr. **Antychrystek.** <Gr. późn. Antíchristos>

[**Antychrysta, y,** lm. **y**] p. **Antychryst.**

Antychrystek, tka, lm. **tki** p. **Antychryst:** Przemawiał do pana zamku, jak do antychrystka. Słow.

Antychrystka, tki, lm. **tki** forma ż. od **Antychryst,** *kobieta-antychryst:* Nie wiesz nic, to A.! niegodna zwodnica! Krasz.

†**Antychrystować, uje, owal** *nazywać kogo antychrystem, wymyślać komu od antychrystów:* Kacerze papieża znieważają, łają, sromocą, antychrystują. Smotr.

†**Antychrystowanie, a,** blm., czynność cz. **Antychrystować.**

Antychrystowy, Antychrystyczny przym. od **Antychryst:** Wstała na ziemi moc antychrystowa. Słow. Druga część Żywota człowieka poczciwego czasy antychrystowe głosi. Krasz.

×**Antychrystycznie** przys. od **Antychrystyczny:** Idea Chrystusowa gwałcona A. Krasiń.

×**Antychrystyczny** przym. od **Antychryst.**

Antychrześcijański *nieprzyjazny chrześcijaństwu.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Chrześcijański>

Antycyklon, u, lm. **y** gie. *ruch powietrza dokoła największości barometrycznej, wiatr, pędzący od miejsca największości barometrycznej po drogach skrzywionych.*

Antycypacja, i, blm. **1.** *przypuszczenie czego z góry, uprzedzenie faktów, przewidywanie.* **2.** fil. a) *przypuszczenie, sąd a. twierdzenie, wyprzedzające dowodzenie a. uzasadnienie; założenie wyprzedzające doświadczenie a. dowody.* b) *co dane jest przed doświadczeniem i dzięki czemu jedynie doświadczenie jest możebne.* **3.** muz. *użycie w akordzie nuty, należącej do akordu następnego.* **4.** praw. *pobór a. wypłata przed terminem,* np. dzierżawy, płacy urzędników, podatków w razie potrzeby. **5.** ret. zwrot: *odpowiedź na zarzuty jeszcze nie uczynione.*

Antycypacyjnie przys. od **Antycypacyjny:** Sądzić, twierdzić A.

Antycypacyjny przym. od **Antycypacja:** Sąd, twierdzenie antycypacyjne.

Antycypować, uje, owal 1. *uprzedzać, robić co wpierw, niż z porządku rzeczy wypada:* Nim będzie drukować, chce antycypowanej owacji. Krasz. Uczuciem już antycypowanym mężowskim domyślił ś., że stosunki owe młodości mogły być czułsze... Krasz. **2.** *podsuwać co komu, domyślać ś. czego bez podstawy:* Ci pisarze antycypowali nasze myśli i uczucia. Spas. **3.** fil. = a) *z góry a. naprzód przypuszczać; coś zakładać przed dowodzeniem; twierdzić przed doświadczeniem a. dowiedzeniem.* b) *sądzić zbyt pośpiesznie.* **4.** praw. *wybierać przed czasem a płacić naprzód, z góry:* Zapłata antycypowana. <Łć. anticipare>

Antycywilizacyjny *przeciwny cywilizacji, niezgodny z duchem postępu, zacofany, wsteczny:* Zwyczaje antycywilizacyjne. <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Cywilizacyjny>

Antycznie przys. od **Antyczny.**

Antyczny przym. od **Antyk,** × **Antykowy, 1.** *starożytny:* Antyczne dramaty Szekspira. **2.** *staroświecki, odwieczny:* Ubiór, strój A. <Now. z Łć. antiquus = starodawny>

! **Antydatować, uje, owal** p. **Antedatować.**

! **Antydatowanie, a,** blm., czynność cz. **Antedatować.**

Antydemokrata, y, lm. **ci** *przeciwnik demokracji.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Demokrata>

Antydemokratyczny przym. od **Antydemokrata:** W duchu antydemokratycznym.

Antydot, u, blm., **Antydotum 1.** *lekarstwo przeciw zażytej truciźnie, odtrutka.* **2.** przen. *środek zapobiegawczy, zaradczy, lekarstwo:* Antydotem na nudy jest praca. <Gr. antídoton ni.>

Antydotum, w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Antydot.**

! **Antydyluwjalny** p. **Antedyluwjalny:** Do naszej sfery należała, pomimo idylicznego warkocza i antydyluwjalnej sukni. Orzesz.

Antydynastyczny *przeciwny interesom dynastji, nieprzyjazny jej.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Dynastja>

Antyfebryna, y, blm., chem. *farmaceutyczna nazwa acetanilidu, środek lekarski przeciwgorączko-*

wy. <Now. z Gr. antí=przeciw + Łć. febris=gorączka>

Antyfeminista, y, lm. **ści** *przeciwnik feminizmu; nieprzyjaciel kobiet.* <Now. z Gr. antí=przeciw + Łć. femina=kobieta>

Antyfeminizm, u, blm. *nienawiść do kobiet; nieuznawanie emancypacji kobiet.*

Antyfilozoficzny fil. **1.** *przeciwny zasadom a. wymaganiom filozofji.* **2.** *wrogi a. nieprzyjaźnie usposobiony dla filozofji.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Filozoficzny>

Antyfona, y, lm. **y** *śpiew chóralny, kończący litanję a. wogóle śpiew podobny.* <Now. z Gr. antífōnos (dosł.=przeciwbrzmiący)=odpowiadający; towarzyszący (akompanjujący)>

Antyfonarjusz, a, lm. **e, Antyfonarz** *księga z antyfonami i nutami do nich.*

Antyfonarz, a, lm. **e** p. **Antyfonarjusz.**

Antyfraza, y, lm. **y** figura retoryczna: *wyrażenie, pod którym zupełnie co innego ś. rozumie.* <Gr. antífrasis>

Antygraf, a, lm. **owie** *piszący odwrotnie, na wspak.* <Now. z Gr. antí=przeciw + gráfō=piszę>

Antygrafja, i, blm. *pismo odwrotne, pisanie na wspak.*

Antyk, a, lm. **i 1.** *zabytek starożytniczy,* jak posąg, obraz, zegar itp. **2.** *przedmiot przestarzały, staroświecki, niemodny:* Kredens, w czasach pono pradziadka już antykiem zwany. Moraw. **3.** przen. *człowiek staroświecki, starej daty.* <Now. z Łć. antiquus=starożytny>

†**Antykamera, y,** lm. **y** *przedpokój, sień, przedsionek:* Z pokojów królowej przyszedł do antykamery. Krasz. <Now. z Łć. ante = przed + camera dosł.=sklepienie, sufit>

Antykatolicki przym. od **Antykatolik.** <Now. z Gr. antí=przeciw + p. Katolicki>

Antykatoliczka, i, lm. **i** forma ż. od **Antykatolik.**

Antykatolik, a, lm. **cy** *nieprzyjaciel kościoła katolickiego.*

Antyklerykalny przym. *nieprzyjazny klerowi, wrogi duchowieństwu, występujący przeciw niemu:* Polityka antyklerykalna. <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Klerykalny>

Antykonstytucjonista, y, lm. **ści** *członek stronnictwa politycznego, przeciwnego rządom reprezentacyjnym.* <Now. z Gr. antí=przeciw + p. Konstytucjonista>

Antykościelny *występujący przeciw kościołowi, przeciw kościołowi zwrócony, nieprzyjazny, wrogi kościołowi.* <Now. z Gr. antí=przeciw + p. Kościół>

×**Antykowy** p. **Antyczny.**

†**Antykryst, a,** lm. **owie** p. **Antychryst.**

Antykrytyka, i, lm. **i** *krytyka krytyki, odpowiedź na krytykę, replika.* <Now. z Gr. antí=przeciw + p. Krytyka>

Antykwa, y, blm., druk. *rodzaj czcionek: pismo o oczku prostopadłym, składające ś. z zwyczajnego małego alfabetu.* <Now. z Łć. antiqua=starożytna>

×**Antykwarja, i,** blp. *starożytności, antyki, rzeczy stare:* Miłośnik antykwarji.

Antykwarjat, u, lm. **y** p. **Antykwarnia.**

Antykwarjusz, a, lm. **e** × **Antykwarz 1.** *starożytnik, znający ś. na starożytnych przedmiotach sztuki.* **2.** *handlujący staremi książkami a. dziełami sztuki.*

Antykwarjuszowski p. **Antykwarski.**

Antykwarjuszowstwo, a, blm., **Antykwarstwo** *zamiłowanie a. manja do zbierania starożytnych przedmiotów sztuki a. starych książek:* Nieznacznie wpadł w A., w bibljomanję. Krasz.

Antykwarnia, i, lm. **e, Antykwarjat 1.** *skład a. sklep sprzedaży i kupna starożytnych dzieł sztuki, monet itp.* **2.** *księgarnia handlująca książkami dawnemi, wyczerpanemi a. używanemi.*

Antykwarski przym. od **Antykwarz, Antykwarjuszowski,** × **Antykwaryczny:** Sprzęty stare, zużyte, jakby z antykwarskich składów zbierane. Bał. Zakład A. Firma antykwarska.

Antykwarstwo, a, blm. p. **Antykwarjuszostwo.** Krasz.

×**Antykwaryczny** p. **Antykwarski.**

×**Antykwarz, a,** lm. **e** p. **Antykwarjusz.**

Antyliberalizm, u, blm. *niechęć do liberalizmu, nieuznawanie go.* <Now. z Gr. antí=przeciw + p. Liberalizm>

Antyliberalny *przeciwny liberalizmowi, nieuznający go.*

Antylog, a, lm. **i** elektrot. *biegun ujemny w stosach elektrycznych, wytwarzających prądy przez działanie ognia.* <Z Gr. antílogos=przeciwny>

Antylogarytm, u, lm. **y** mat **1.** *logarytm, stojący w szeregu obok odpowiadającej mu liczby.* **2.** daw. *logarytm dostawy.* <Now. z Gr. antí=przeciw + p. Logarytm>

Antylogja, i, lm. **e 1.** *sprzeczność w dziele a. dziełach jednego pisarza.* **2.** fil. *sprzeczność podstaw a. zasad* (u sceptyków starożytnych). <Gr. antilogía>

Antylopa, y, lm. **y** zool. (antilope) *zwierzę racicowe, przeżuwające, pochworogie.* Gatunek: G a z e l a (a. dorcas). Zdr. **Antylopka.** <Now. z Fr. antilope, Włos. antilopa itd. Pochodzenie wyrazu ciemne>

Antylopi przym. od **Antylopa:** Skok A. Mięso, stado antylopie.

Antylopka, i, lm. **i** p. **Antylopa.**

Antymaterjalista, y, lm. **ści** *przeciwnik materjalizmu.* <Now. z Gr. antí=przeciw + p. Materjalista>

Antymilitarny przym. *przeciw militaryzmowi wymierzony, skierowany.* <Now. z Gr. antí=przeciw + p. Militarny>

Antyministerjalny *nieprzyjaźnie usposobiony dla gabinetu, dla rządu.* <Now. z Gr. antí=przeciw + p. Ministerjalny>

Antymins, u, lm. **y** p. **Antymis.**

Antymis, u, lm. **y, Antymins** *obrus poświęcany, pokrywający ołtarz w cerkwi.* <Gr. późn. antimínsion, Łć. późn. antimensium>

Antymon, u, blm., × **Antymonjum,** × **Surmik** chem. i min. *metal rodzimy, kruchy i czasem z szarą na powierzchni naleciałością, zawierający małą domieszkę srebra, żelaza i arsenu.* <Śr. Łć. antimonium, może z Arab. athmud, ithmid, to zaś z Gr. stímmi(s)>

Antymonarchiczny przym. *przeciwny, wrogi monarchizmowi.* <Now. z Gr. antí=przeciw + p. Monarchiczny>

Antymonarchista, y, lm. **ści** *przeciwnik monarchizmu.*

×**Antymonica, y,** blm., × **Surmica** lek. *otrucie przewlekłe antymonem* (morbus antimonialis).

Antymonil, u, blm., chem. *rodnik, złożony z jednego atomu antymonu i jednego atomu tlenu.*

Antymonit, u, lm. **y** min. *siarek antymonu, często mający na powierzchni czarną a. pstrą naleciałość, używany do otrzymywania antymonu.*

Antymonjak, u, blm. chem. *związek antymonu z wodorem,* SbH_3, a n t y m o n o w o d ó r.

Antymonjalny przym. od **Antymonjum, Antymonowy.**

×**Antymonjum** nieod. p. **Antymon.**

Antymonowodór, oru, blm. chem. p. **Antymonjak.**

Antymonowy przym. od **Antymon:** Kwiat A., chem. = *sublimowany w postaci jedwabistych igiełek trójtlenek antymonu.* Masło antymonowe (butyrum antimonii) = *trójchlorek antymonu.* Szkło antymonowe (vitrum antimonii) = *stopiona i szklista mieszanina tlenków i siarków antymonu.*

×**Antymoralizm, u,** blm. fil. *kierunek fil. moralności przeciwny; system fil. w konsekwencjach swoich burzący podstawy moralności,* np. fatalizm, materjalizm. <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Moralizm>

Antymoralny *niemoralny.*

Antynacjonalista, y, lm. **ści** *człowiek, nie uznający wyłączności narodowej, nie przekładający swej narodowości nad inne, kosmopolita.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Nacjonalista>

Antynacjonalistyczny p. **Antynacjonalny.**

Antynacjonalizm, u, blm. *nieuznawanie wyłączności narodowej; zasada, według której wszystkie narodowości stawiać należy na równi, kosmopolityzm.*

Antynacjonalny przym. od **Antynacjonalizm, Antynacjonalistyczny,** *antynarodowościowy:* Przekonania antynacjonalne.

Antynarodowościowy p. **Antynacjonalny:** Wpływ A. <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Narodowościowy>

Antynarodowy *przeciwny, nieprzyjazny, wrogi interesom narodu:* Agitacja, tendencja antynarodowa.

Antynaturalny przym. *przeciwny naturze, nienaturalny.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Naturalny>

Antynomiczny przym. od **Antynomja.**

Antynomja, i, blm. **1.** fil. = a) *niezgodność a. sprzeczność z prawem.* b) *sprzeczność pomiędzy dwoma prawami, pomiędzy tezą i antytezą.* c) *sprzeczność wynikająca z zastosowania praw czystego rozumu do zmysłowości; sprzeczne twierdzenia o tym samym przedmiocie, udowodnione z różnych stanowisk,* np. świat jest skończony i świat jest nieskończony. **2.** praw. *sprzeczność ustaw.* <Gr. antinomía>

Antynous, a, blm. *typ piękności męskiej.* <Gr. Antínoos a. Antínous = cudnej piękności zalotnik Penelopy>

×**Antynousostwo, a,** blm. *dorównywanie Antynousowi w piękności, piękność idealna:* Pełen ufności w niezwyciężone swe A., był pewny, że kontessa pójdzie za niego. Krasz.

×**Antynousowski** przym. od **Antynous:** Przybierał antynousowskie pozy. Krasz.

Antypaństwowy przym. *przeciwny, wrogi państwu.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Państwowy>

Antypapa, y, lm. **y** m. p. **Antypapież.** <Now. z Gr. antí = przeciw + Łć. późn. papa = papież>

Antypapieski przym. *nieprzyjazny, wrogi papieżowi.*

Antypapież, a, lm. **e, Antypapa** *nieprawy papież; przeciwnik i współzawodnik prawowitego papieża:* Pod tenże czas zjawi ś. Pseudo-Prorok, A., wierny towarzysz Antychrysta. <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Papież>

Antypapieżniczka, i, lm. **i** p. **Antypapistka.**

Antypapieżnik, a, lm. **cy** p. **Antypapista.**

Antypapista, y, lm. **ści, Antypapieżnik** *przeciwnik papiestwa.*

Antypapistka, i, lm. **i** forma ż. od **Antypapista, Antypapieżniczka.**

Antypapizm, u, blm. *wstręt, niechęć, nienawiść ku papiestwu.*

Antyparalogizm, u, blm. fil. *dowodzenie obalające paralogizm a. błędnik; dowód wymierzony przeciw paralogizmowi.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Paralogizm>

†**Antypast, u,** lm. **y** *przekąska, przegryzka a. napój przed obiadem dla zaostrzenia apetytu, przysmaczek;* przen. *rozkosz, uciecha, szczęście, przyjemność:* Antypasty małżeńskie. Mor. <Włos. antipasto>

Antypatja, i, blm. **1.** *odraza, wstręt, obrzydzenie, niechęć:* Mieć do kogo antypatję. **2.** *przedmiot antypatyczny, osoba antypatyczna:* Ten człowiek to moja A. <Gr. antipátheia>

Antypatycznie przys. od **Antypatyczny:** A. usposobiony = *żywiący antypatję.*

Antypatyczność, i, blm. rz. od **Antypatyczny.**

Antypatyczny przym. od **Antypatja 1.** *odrazę, niechęć, wstręt sprawiający:* Jest to człowiek A. = *wstrętny, odrażający, obrzydliwy, odpychający, niesympatyczny.* **2.** *antypatją nacechowany:* Stosunek A.

†**Antypecik, a,** lm. **i** *staropolska legumina: pasztecik z mięsa i owoców, w formie wypiekany.* <Może z Śr. Gr. antipéssō a. antipéttō = piekę powtórnie>

!**Antypedjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Antepedjum.**

Antypiryna, y, blm., **Analgiezyna** chem. *nazwa farmaceutyczna pirazolonu fenilodwumetylowanego, środek lekarski przeciwgorączkowy.* <Now. z Gr. antí = przeciw + pŷr = ogień; gorączka>

Antypka, i, lm. **i, Antybka 1.** *wiśnia, czereśnia turecka.* **2.** *cybuch z czereśni tureckiej:* Pociągał z długiej antypki. Zach. <A. od Tur. antep = wiśnia, a. od miasta Fr. Antibes>

[**Antypko, a,** blm.] *djabeł.* <Ukr. Antỳpka>

Antypkowy przym. od **Antypka:** Cybuch A.

Antyplanat, u, lm. **y** fot. *rodz. objektywu fotograficznego.* <Now. z Gr. antí = przeciw + Łć. planus = równy>

×**Antypod, a,** lm. **y** p. **Antypoda.**

Antypoda, y, lm. **y,** × **Antypod,** × **Przeciwnóg,** × **Przeciwnożnik,** × **Przeciwkostop,** w lm. **Mieszkańcy przeciwni, przeciwnożni,** × **przeciwkostopni,** × **przeciwstopi,** × **przeciwkostopi** *mieszkaniec drugiej półkuli, mieszkający na przeciwnych końcach tej samej średnicy ziemskiej;* przen. *przeciwieństwo:* Polak z Prusakiem są sobie antypodami. <Gr. antípodes lm.>

†**Antypodyjski** przym. od **Antypoda** *przeciwnożny:* Strój A. Jeżow.

Antypolityczny *wrogi państwu:* Odkrywamy przyczynę długotrwałości tych instytucji: ich antyspołeczną i antypolityczną wygodę. Szuj.

Antypostępowy *wrogi dla postępu, wsteczny:* Krytyka oskarża tę dobrą komedyjkę o dążności antypostępowe. <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Postęp>

Antyreligijny *wrogo względem religji usposobiony, niereligijny:* Usposobienie antyreligijne. Tendencja antyreligijna. Wiek XVIII — wiek A. <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Religijny>

Antyrepublikański *przeciwny a. wrogi rzeczypospolitej, pojęciom a. zasadom republikańskim:* Agitacja antyrepublikańska. <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Republikański>

Antyrewolucyjny *przeciwny rewolucji.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Rewolucyjny>

Antyrządowy *przeciwny a. wrogi rządowi:* W akcji antyrządowej główną rolę odgrywa stronnictwo republikańskie. <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Rządowy>

Antysemicki przym. od **Antysemita**, *antyżydowski.*

Antysemita, y, lm. **ci** *przeciwnik, wróg Żydów.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Semita>

Antysemityzm, u, blm. *nienawiść do Żydów głównie z pobudek politycznych i socjalnych, dążność do usunięcia przewagi Żydów w życiu społecznym i towarzyskim.*

Antyseptyczny lek. przym. od **Antyseptyka**, *przeciwgnilny.* <Now. z Gr. antí = przeciw + sēptikós = gnojący>

Antyseptyka, i, blm., chir. *stosowanie środków przeciwgnilnych, postępowanie przeciwgnilne.*

Antysocjalistyczny *przeciwny socjalizmowi, wymierzony przeciw niemu:* Stronnictwo antysocjalistyczne.

Antysocjalizm, u, blm. **1.** *usposobienie wrogie dla społeczeństw ludzkich:* Byrona oskarżano o bezbożność i A. Mick. **2.** *usposobienie wrogie socjalizmowi.*

Antysocjalny, Antyspołeczny *wrogi porządkowi społecznemu, przeciwny społeczeństwu.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Socjalny>

Antysofizmat, u, lm. **y** fil. *dowód wymierzony przeciw sofizmatowi.* <Now. z Gr. antisofízomai = używam sofizmatu przeciw sofizmatowi>

Antyspast, u, lm. **y** *stopa wierszowa z czterech zgłosek, z których druga i trzecia są długie.* <Gr. antíspastos>

Antyspirytysta, y, lm. **ści** *przeciwnik spirytyzmu.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Spirytysta>

Antyspołeczny p. **Antysocjalny.** <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Społeczny>

! **Antyszambrować, uje, owal** *czekać, wyczekiwać w przedpokoju długo:* U pana senatora potrzeba A., a ja jestem bardzo zajęty. Krasz. <Now. z Fr. antichambre = przedpokój>

! **Antyszambrowanie, a,** blm., czynność cz. **Antyszambrować.**

Antyszlachecki *przeciwny, wrogi szlachcie.* Szaj. <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Szlachecki>

Antytermina, y, blm., chem. *nazwa farmaceutyczna hidrazonu kwasu lewulinowego.* <Now. z Gr. antí = przeciw + thermós = gorący>

Antytetycznie fil. przys. od **Antytetyczny.**

Antytetyczny fil. **1.** *przeciwny; przeciwstawny, będący antytezą.* **2.** *obalający to, co teza orzeka.* **3.** *wyrażający stosunek antytezy do tezy.*

Antytetyka, i, lm. **i** fil. *nie dająca ś. usunąć sprzeczność dwuch twierdzeń a. antynomji:* A. transcendentalna = *traktat o antynomjach czystego rozumu.*

Antyteza, y, lm. **y 1.** fil. *sprzeczność dwuch sądów; przeciwieństwo do tezy.* **2.** ret. *przeciwstawienie, zestawienie ze sobą pojęć wprost przeciwnych* (np. Rozwożą z nowym towarem stare oszukaństwa. Mick.). **3.** przen. *coś wprost przeciwnego, kontrast, przeciwieństwo, sprzeczność:* Hrabia dla Luci przedstawiał antytezę tego, co było jej ideałem. Krasz. **4.** muz. *drugi, występujący po pierwszym, motyw.* <Gr. antíthesis>

Antytrynitarjusz, a, lm. **e, Antytrynitarz** *członek sekty, zaprzeczającej bóstwa Chrystusa, unitarjusz, socynjanin, arjanin,* w lm. = *bracia polscy.* <Now. z Gr. antí = przeciw + Łć. trinitas = trójca>

Antytrynitarz, a, lm. **e** p. **Antytrynitarjusz.**

Antyżydowski *wrogi dla Żydów, antysemicki.* <Now. z Gr. antí = przeciw + p. Żydowski>

[**Anu, Anuż, Anuże**] sp **1.** *nuże, no, no dalej:* A. zaraz gadaj, bo cię rozsiekamy. **2.** *tak jest.* **3.** *no, to, otóż.* <A+Nu+Że>

[**Anucza, y,** lm. **e**] p. **Onucza.** Zdr. [**Anuczka**].

[**Anuczka, i,** lm. **i**] p. **Anucza.**

[**Anuż**] sp. **1.** p. **Anu. 2.** *a jeśli:* A. on przyjdzie?

[**Anuże**] sp. p. **Anu.**

Anyż, u, blm. [**Hanyż**] bot. **1.** *pospolita nazwa rośliny biedrzeniec anyż* (pimpinella anisum) *i jej owoców.* **2.** A. g w i a z d k o w y (illicium anisatum) *roś. z rodziny bobrownikowatych z rodzaju bodzianu.* **3.** A. p o l n y p. **Karolek.** Zdr. **Anyżek.** <Gr. ánison>

Anyżek, żku blm. [**Hanyżek**] **1.** p. **Anyż. 2.** *nasienie anyżu:* Chleb, śliwki z anyżkiem. **3.** *wódka anyżowa, anyżówka:* Koło apteczki przeszedłem niechcący, A. mię zaleciał. Kras. **4.** cukier. p. **Anyżkuchen.**

Anyżkowy przym. od **Anyżek** [**Hanyżkowy**]: Ulepek A.

Anyżkuchen, a, lm. **y, Anyżek** cukier. *masa w rodzaju biszkoptu, bita na ogniu z dodaniem anyżu.* <Now. z Anyż + Nm. Kuchen = ciasto>

Anyżowy przym. od **Anyż**: Ulepek, olejek, kwas A.

Anyżówka, i, lm. **i** *wódka destylowana z anyżem, wódka anyżowa, anyżek.*

Anyżynki, nek, blp. kuch. *ciasteczka z anyżem.*

Anzac, u, lm. **e 1.** stol. *felc:* Drzwi z anzacem (= *z felcem, pasującym do felcu ramy*). Przen.: *zapał, przejęcie ś., pilność:* Patrz! z jakim anzacem tańczy. **2.** zeg. *oparcie osi na płaszczyźnie.* <Nm. Ansatz>

Anzacfajla, i, lm. **e** noż. *pilnik owalny, ze wszystkich stron nacinany, do piłowania w częściach wewnętrznych, np. w środku kółek.* <Nm. Ansatzfeile ż.>

Anżelika, i, lm. **i** cukier. *roślina wodna, używana do konfitur, dzięgiel.* <Fr. angélique = dzięgiel>

Aoryst, u, lm. **y** *czas przeszły chwilowy.*

×**Aorystja, i,** blm. fil. **1.** *nieokreśloność sądu, niemożność zdecydowania ś. na sąd pewny.* **2.** *niemożność rozstrzygnięcia wobec sprzeczności zasad poznania* (u starożytnych sceptyków). <Gr. aoristía>

Aorta, y, lm. **y,** × **Arterja początkowa** anat. *tętnica główna, z lewej komórki serca wychodząca:* A. wstępująca, wstępna, górna, zstępująca, ×dolna, × niższa, × zstępna, piersiowa, brzuszna. Łuk aorty. † Obłąk aorty. <Gr. aortē>

[**Aò**] w. *oto, a oto, ot tu.*

Apagogiczny fil. i mat. *oparty na udowodnionej fałszywości twierdzenia sprzecznego:* Dowód A. = *dowód pośredni twierdzenia przez okazanie niemożliwości twierdzenia przeciwnego.* <Gr. apagōgós dosł. = odwodzący>

Apaksel, kslu, blm. szczot. *odpadki włosa.* <Nm. Abfechsel>

Apanaże, ów a. **y,** blp. *pensje, dobra, dochody, zabezpieczające byt członkom rodziny panującego; osobista własność nieruchoma panującego.* **2.** *zarząd majątkami panującego:* Departament apanaży. <Fr. apanage>

Aparacik, u, lm. **i** p. **Aparat.**

†**Aparament, u,** lm. **y** p. **Aparat:** Wojsko wyprawione z słusznym aparamentem. Pas. <Now. z Łć. apparare = przygotować, przysposobić>

Aparat, u, lm. **y** **1.** *przyrząd, maszyna:* A. fizyczny, telegraficzny, fotograficzny. A. Bergera. **2.** przen. *maszynerja, machina, gmach, budowa, rusztowanie, system:* Czarownice, rusałki, upiory itp. zastąpiły u romantyków cały A. mitologiczny poezji greckiej. Runął cały A. sztucznie zestawionych dowodów. Kosztowność powyższego aparatu (kosztą utrzymania prefektur i podprefektur) dawała ś. czuć krajowi. **3.** *przybory, przynależności, akcesorja, rekwizyty:* a) teatr.: A. teatralny = *urządzenie sceniczne.* A. komedjalny. Kn.; b) woj. a. † **Aparament:** Działa, kule, prochy, wozy i inne aparaty wojenne. Biel. **4.** kośc. a. † **Aparament** *ubiór kościelny.* Zdr.

Aparacik. <Łć. apparatus = przygotowanie, przyrząd>

Aparatowy przym. od **Aparat:** Części, przyrządy aparatowe. Urządzenie aparatowe.

†**Aparencja, i,** lm. **e** *pozór, blask, okazałość:* Oczy na błyszczące aparencje i znaki panowania patrzyć przyuczone.

! **Apart** przys. **1.** *oddzielnie, osobno, na swoją rękę:* A. sobie zawsze chodził, a gdzie mógł, to urywał Turków. Dyak. **2.** [A.] *niezależnie od, poza rachunkiem, prócz tego, nadto:* Otrzymał tantjemę A. pensji. <Fr. à part (dosł. = na stronie) = oprócz, okrom>

Apartamencik, u, lm. **i** p. **Apartament:** Miał A. bardzo przyzwoity. Krasz.

Apartament, u, lm. **a** a. **y** *mieszkanie wygodne, mniej więcej wykwintne, pokoje, salony:* A. gościnny dla dostojnego pana. Krasz. Publiczność napełniła salę i poboczne apartamenta. Zdr. **Apartamencik.** <Fr. appartement>

[**Apartnie**] *na stronie, tajemnie.*

†**Apatekarz, a,** lm. **e** *aptekarz.*

Apatja, i, blm. fil. **1.** *niezdolność do odczuwania wzruszeń, obojętność, zobojętnienie, nieczułość, odrętwienie umysłowe, gnuśność moralna:* Jest to gorzej niż rozpacz, bo zimny sen, zdrętwiałość jakaś, A. Krasz. **2.** *wolność od afektów i namiętności, równowaga ducha, który rozumem pokonał namiętności; spokój ducha.* <Gr. apátheia>

Apatycznie przys. od **Apatyczny:** Spełniał swe obowiązki powoli, A.

Apatycznieć, eje, ał *stawać ś. apatycznym.*

Apatycznienie, a, blm., czynność cz. **Apatycznieć.**

Apatyczność, i, blm. fil. rz. od **Apatyczny:** Najpiękniejszy egzemplarz flegmy i apatyczności. Orzesz.

Apatyczny fil. *dotknięty a. nacechowany apatją, obojętny, nieczuły, nieskory a. niezdolny do wzruszeń:* Była w usposobieniu apatycznym, znużona, tęskniąca prawie do śmierci. Krasz.

Apatyk, a, lm. **cy** *człowiek dotknięty apatją:* Słowem swoim wyciskał łzy egoistom, budził z letargu apatyków.

[**Apatyk, u,** blm.] p. **Apetyt.**

Apatyt, u, lm. **y,** × **Mylnik** min. *fosforan wapnia z chlorkiem wapnia* = Chloroapatyt; a. *fosforan wapnia z fluorkiem wapnia* = Fluoroapatyt; *w postaci kul i mas ziarnistych, włóknistych i zbitych nazywa ś.* Fosforytem. <Now. z Gr. apatáō = mylę, oszukuję>

Apel, u, blm. **1.** woj. a) *sprawdzanie osobistej obecności żołnierzy;* b) *zwoływanie jazdy do skupienia ś. po ataku:* Stanąć do apelu. Trąbić na A. Przen.: Na wystawie żadna firma warszawska nie stanęła do apelu. Do apelu stanęli wszyscy ci, którym dobro ogółu leży na sercu. **2.** przen. *znak zwoływania, sygnał, hasło:* Ozwały ś. bębny; na ten A. rozkazał oficer dżokiejów z hrabią zamknąć. Mick. Rozmowa nasza i moje rozwagi przerwane zostały ogólnym apelem do odjazdu. Orzesz. **3.** *odwołanie ś., zaapelowanie:* Gotowi byli odstąpić od swych uprzedzeń, gdy ktoś logicznie zrobił A. do ich serca. Es. <Fr. appel>

Apelacja, i, lm. **e** praw. **1.** *wywołanie sprawy od niższego do wyższego sądu, odwołanie ś. do wyższego sądu, nie poprzestając na wyroku niższej instancji:* Apelację założyć, poprzeć, odwołać. Zaskarżyć wyrok w drodze apelacji. Miesięczny termin do apelacji. Służy ci, przysługuje A. Przen.: Każesz-li im ś. nagrody z nieba spodziewać, mówią: daleka A. Falib. **2.** *sąd wyższy, sąd apelacyjny, sądzący sprawy w apelacji:* Przegrać w apelacji. <Łć. appellatio>

Apelacyjny praw. przym. od **Apelacja:** Sąd A. (= *do którego można ś. udać w razie niezadowolenia z wyroku sądu niższej instancji*). Sędzia A. Wyny a. koszta apelacyjne: (*kary za niesłusznie założoną apelację*). Wyrok A. Termin A. (*czas do założenia apelacji*).

Apelant, a, lm. **ci** prow. p. **Apelator.**

Apelat, a, lm. **ci** praw. *pociągnięty do apelacji, pozwany w sprawie apelacyjnej, t. j. do sądu wyższego.*

Apelatka, i, lm. **i** forma ż. od **Apelat.**

Apelator, a, lm. **rzy,** prow. **Apelant** *ten, co apeluje.*

Apelatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Apelator.**

×**Apelcyna, y,** lm. **y** **1.** *gatunek pomarańczy:* Jedne pomarańcze są kwaśne, drugie słodkie, odmianą tylko są apelcyny. Kluk. **2.** a. [**Apelzyna**] *pomarańcza.* <Nm. Apfelsine (na wzór Fr. pomme de Sine = jabłko chińskie)>

Apelować, uje, ował praw. *odwołać ś. do sądu wyższego, nie poprzestając na wyroku sądu niższego:* A. od wyroku. Nie zgadzam ś., apeluję. † Wolno każdemu A. na sejm koronny. † Sąd, ku któremu apelowano. Może A., kędy chce. <Łć. appello>

Apelowanie, a, blm., czynność cz. **Apelować.**

[**Apelzyna, y,** lm. **y**] p. **Apelcyna:** Zaopatrzy ś. w apelzyny i karmelki. Wilk.

[**Apem**] przys. *otworem, bez zamknięcia:* Drzwi zostawił A. <Dnm. apen = otwarty>

[**Apen**] *otwarty, niezamknięty.* <Dnm. apen>

×**Apendyks, u,** lm. **y** *dodatek do dzieła a. pisma, suplement.* <Łć. appendix>

Apercepcja, i, blm. fil. **1.** *jasne uświadomienie; świadome zastanawianie ś. nad własnemi postrzeżeniami a. wyobrażeniami.* **2.** *akt samowiedzy, syntezujący dane świadomości w jedność z podmiotem.* A. empiryczna, transcendentalna. **3.** *przyswajanie nowych postrzeżeń przez dawniej nabyte wyobrażenia; proces asymilacji nowej treści przez stary obraz pamięciowy.* **4.** *akt uwagi biernej a. czynnej; wyraźne uświadomienie sobie wyobrażenia a. pewnej dowolnej części jego; akt woli w zakresie myśli:* A. bierna, czynna, doraźna, kolejna. <Now. np. Fr. aperception (właściwie apperception), z Łć. ad = do, ku + percipio = dostrzegam, pojmuję>

Apercepcyjny fil., przym. od **Apercepcja:** Przebieg myśli, proces, akt A.

! **Apercepować, uje, ował** fil. p. **Apercypować.**

! **Apercepowanie, a,** blm. fil. czynność cz. **Apercepować.**

Apercypować, uje, owal, !Apercepować fil. *dokonywać czynności apercepcji.*

Apercypowanie, a, blm. fil. czynność cz. **Apercypować.**

†**Apertura, y,** lm. **y** **1.** lek. *sztucznie wywołane gnojenie, owrzodzenie w celu leczniczym, źródełko, jątrznica.* **2.** żart. *dziura w sukni.* <Now. z Łć. apertura = otwór, dziura>

Apetycik, u, blm. p. **Apetyt.**

Apetycznie przys. od **Apetyczny.**

Apetyczny, ×**Apetytny** **1.** przym. od **Apetyt,** *wzbudzający apetyt, smaczny, łakomy:* Obiad A. **2.** przen. *wzbudzający pożądliwość, ponętny, nęcący, pociągający, powabny:* Apetyczna dziewczyna.

[**Apetyk, u,** blm.] p. **Apetyt.**

Apetyt, u, [**Apetyk, Japetyk, Hapetyk, Apatyk**] **1.** blm. *popęd do jedzenia, chęć do jadła, łaknienie:* Mieć, stracić, zaostrzyć, ostrzyć sobie na co, podniecić, pobudzić A. Smacznego apetytu! Przen.: Smacznego apetytu! = *dziwny gust! jak można jeść coś podobnego a. w podobnych warunkach! wątpię, żeby smakowało!:* Kluski i flaki! smacznego apetytu! Kicha przy jedzeniu! smacznego apetytu! **2.** lm. **y,** *żądanie, żądza, chuć, pożądliwość, lubieżność, pragnienie, chęć, zapęd, oskoma, ślinka na co:* Na Marysię z wielkim apetytem spoglądał. Pohamuj swoje apetyty. Fałszywy A. = *daremny:* Zapalając ś., mniemał, że już trafił na drogę właściwą, ale to był fałszywy A. człowieka, co czuje pragnienie strawy, a jeść nie może. Krasz. **3.** *chrapka na kogo,* szczeg. *chęć bicia:* Ma A. na niego = *ostrzy na niego zęby.* Zdr. **Apetycik.** <Łć. appetitus>

×**Apetytnik, a,** lm. **cy** *chciwiec, łakomiec.*

×**Apetytny** p. **Apetyczny.**

[**Apf**] w. *gdzie tam, nie!*

Apiryt, u lm. **y** min. p. **Turmalin.** <Now. z Gr. a = bez, nie + pŷr = ogień>

Aplanat, u, lm. **y** fot. objektyw aplanatyczny. <Now. z Fr. aplanir = wyrównać, wyprostować, ze Śr. Łć. aplanare>

Aplanatyczny fiz.: Soczewki aplanatyczne = *soczewki a. układy soczewek wolne od aberacji kulistości.* Objektyw A. Luneta aplanatyczna.

×**Aplaudować, uje, ował** *klaskać, oklaskiwać; bić oklaski, brawo:* Odśpiewawszy piosnkę, której głośno i z zapałem aplaudowano dokoła, panna Leonja padła na krzesło. Krasz. Przen.: *pochwalać; przyklaskiwać czemu, wyrażać uznanie.* <Łć. applaudere>

Aplaudowanie, a, blm., czynność cz. **Aplaudować.**

×**Aplauz, u,** lm. **y** *oklask, brawo, okrzyk* a. *znak prawdziwego zadowolenia, uznania.* <Łć. applausus>

Aplegier, gra, lm. **gry** p. **Ablegier.** Zdr. **Aplegierek.**

Aplegierek, rka, lm. **rki** p. **Aplegier.**

Aplegrować, uje, owal p. **Odkładać.**

Aplegrowanie, a, blm., czynność cz. **Aplegrować.**

[**Aplendować, uje, owal**] p. **Aprendować.**

[**Aplendowanie, a,** blm.] czynność cz. **Aplendować.**

[**Apleucha, y,** lm. **y**] p. **Ableucha.**

Aplikacja, i, blm. **1.** ×*pilność, usilne przykładanie ś. do czego:* Gdyby A. do talentów była dodana, ledwoby ś. mógł który naród z naszym mierzyć w naukach. Leszcz. **2.** *uczenie ś. praktyczne, sposobienie ś. do urzędu a. do stanu prawniczego:* Był trzy lata na aplikacji u sławnego mecenasa. Przypuścić do aplikacji. Odbyć pięcioletnią aplikację. A. szła mu niesporo, akta go nudziły, ziewał przy pracy. Korz. **3.** *zastosowanie, przystosowanie, praktyka:* Zasada, prawo bez aplikacji nic nie znaczy. **4.** *nakładanie różnokolorowych liści i kwiatów, wykrawanych z pluszu a. aksamitu i naszywanie ich na tle odpowiednim; rodz. haftu, w którym wzory, wycięte z jednej materji, wszywają ś. w drugą:* Figury aplikacji wyciąć i umocować je na tle.

Aplikacyjny przym. od **Aplikacja,** *przygotowawczy, przysposabiający:* Szkoła aplikacyjna.

Aplikancik, a, lm. **i** p. **Aplikant:** Biedny A.

Aplikant, a, lm. **ci** **1.** *praktykant, sposobiący ś. do urzędu sądowego a. administracyjnego:* A. sądowy. Aplikanci notarjuszów. Być wykreślonym z listy aplikantów. **2.** *człowiek praktykujący, uprawiający co, oddany czemu:* Niemało włóczyło ś. ludzi podejrzanych, cyganów, urwiszów i innych podobnych aplikantów. Kaczk. Zdr. **Aplikancik.**

Aplikatura, y, blm. muz. *palcowanie.*

Aplikowanie, a, blm., czynność cz. **Aplikować.**

Aplikować, uje, owal **1.** a. ×**A. ś.** *wprawiać ś. w czynności urzędowe, sposobić ś. do urzędu:* A. u adwokata, w biurze. Wiele tu jest mecenasów, prokuratorów, patronów, wszystko to aplikowało przy mnie. Krasz. **2.** co a. kogo do czego = *stosować, sposobić, układać, ćwiczyć:* Ojciec ten córkę do świata aplikował. Skar. A. lekarstwo w chorobie = *zastosowywać, przepisywać, zalecać do użycia:* Z półkopy baniek na brzuch A. Fred. A. Żart.: W owej epoce po kilka tysięcy kijów aplikowano w wojsku na pojedyńcze grzbiety żołnierskie. Rol. **A. ś. 1.** *przykładać ś. do czego, pilnie około czego chodzić, pilnować czego:* Aplikował ś. w szkołach, na dobre mu wyszło. Krasz. Młodzieniec nie aplikował ś. w rachunkowości, a więcej miał pociągu do rolnego gospodarstwa. Rol. **2.** × p. **Aplikować. 3.** komu = *przypodchlebiać ś., nadskakiwać, zasługiwać ś.:* Aplikowałem mu ś., ale jednakże więcej pannie. Kaczk. <Łć. applicare>

Aplikowanie, a, blm., czynność cz. **Aplikować.**

Aplikowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Aplikować ś.**

Aplon, u, lm. **y** min. p. **Granat.** <Now. np. Nm. Aplom>

!**Aplomb, u,** blm. *pewność siebie w zachowaniu ś.:* Mowa była wypowiedziana z taką elegancją, aplombem, wyrazistością, iż słuchać jej miło było. Krasz. Podobne stosuneczki dają młodym ludziom, że tak nazwę, pewien A. w towarzystwie. Byk. <Fr. applomb>

Apodyktycznie przys. od **Apodyktyczny.** <Gr. apodeiktikós>

Apodyktyczność, i, blm. fil. rz. od **Apodyktyczny.**

Apodyktyczny fil. **1.** *przekonywający, oczywisty, jasny, dowodny.* **2.** *pewny, niezbity, niezaprzeczony.* **3.** *konieczny, stanowczy.* **4.** *wyrażający konieczność, twierdzący coś jako konieczność:* Sąd A. Zdanie apodyktyczne. **5.** *bezwarunkowy, bezwzględnie obowiązujący:* Nakaz A. (= *nakaz kategoryczny, zasada moralności*).

Apodżjatura, y, lm. **y** muz. *krótka nuta przed dłuższą, rodzaj forszlaku.* <Włos. appoggiatura>

Apofilit, u, lm. **y** min. *wodny krzemian wapnia i fluorek potasu, tworzący kryształy w próżnych przestrzeniach skał wybuchowych.* <Now. z Gr. apofýllō = pozbawiam liści, skubię>

Apoftegmata, ów, blp. *rodz. epigramatów, przypowieści moralnych, fraszek:* A. to jest krótkie a roztropne powieści. Rej. <apóftegma ni.>

Apogieum, nieod. **1.** a. **Punkt odziemny** astr. *punkt drogi księżyca najbardziej oddalony od ziemi.* **2.** przen. *szczyt:* Mógłbym w A. oburzenia zabić tę kobietę. Bał. <Gr. apógaios dosł. = odziemny>

Apokalipsa, y, blm., †**Apokalipsys** *Objawienie św. Jana, ostatnia księga Nowego Testamentu:* A wiesz w apokalipsie co znaczy bestja? Mick. <Gr. późn. apokálypsis>

†**Apokalipsys** nieod. p. **Apokalipsa.**

Apokaliptyczny 1. *znajdujący ś., wspomniany w apokalipsie:* Ryczą bestje apokaliptyczne. Krasz. **2.** przen. *fantastyczny, potworny, pełen grozy, straszny, okropny, monstrualny:* Nad miastem chmury apokaliptyczne. Krasiń. Machiny, jak apokaliptyczne potwory, pracują dzień i noc. **3.** *tajemniczy, ciemny, zagadkowy:* Twój list A. Słow.

Apokryf, u, lm. **y** *księga, pismo mylnie a. fałszywie przypisywane jakiemuś autorowi.* <Gr. apókryfos>

Apokryficzny ×**Apokryfowy** przym. od **Apokryf** *stanowiący apokryf, mylny, wątpliwy, fałszywy, zmyślony, nieautentyczny:* Pisma apokryficzne. Wiersze A.

Apokryfowy p. **Apokryficzny:** Sama księżna dowiedziała ś. niektórych apokryfowych, ale dobrze dosztukowanych szczegółów od swojej garderobianej. Krasz.

Apolinarysta, y, lm. **ści** p. **Czterdziesiątnik.**

Apoll-, p. **Apol-.**

Apolo, la, lm. **lony, Apollo** zool. (parnassius apollo) *motyl dzienny z rodziny witeziów.* <Od imienia bóstwa Gr. Apóllōn>

Apolonikon, u, lm. **y, Apollonikon** *wielkie organy z cylindrem.*

Apolonjon, u, lm. **y, Apollonjon** *instrument muz. o dwuch klawjaturach.*

Apolońswo, a, blm., **Apollońswo** *podobieństwo z piękności do Apolina:* Ufny w swe A. belwederskie, był pewny, że kontessa pójdzie za niego. Krasz.

Apolog, u, lm. **i** *bajka, w której występują i rozmawiają zwierzęta i drzewa.* <Gr. apólogos>

Apologiczny, przym. od **Apologja.** <Now. z Gr. apologéomai = bronię>

Apologiema, u, lm. **y** fil. *punkt obrony, fil. argument obrończy, szczegół apologietyki filozoficznie rozwinięty.*

Apologieta, y, lm. **ci, Apologista** fil. **1.** *obrońca, chwalca w celu obrony.* **2.** *filozof, teolog, broniący chrześcijaństwa, pisarz apologietyczny.*

Apologietycznie fil. przys. od **Apologietyczny.**

Apologietyczny przym. od **Apologietyka:** Pisarz A. Pismo apologietyczne.

†**Apologietyk, u,** lm. **i** *list obronny, mowa usprawiedliwiająca:* A. św. Hieronima za małżeństwem. Skar.

Apologietyka, i, blm., **Apologietyzm** fil. **1.** *kierunek fil. broniący chrześcijaństwa przeciw napaściom filozofów pogańskich, fil. system obrony chrześcijaństwa.* **2.** *piśmiennictwo, broniące chrześcijaństwa.*

Apologietyzm, u blm. fil. p. **Apologietyka.**

Apologista, y, lm. **ści** fil. p. **Apologieta:** A. szlachecki (= *chwalca szlachty*).

Apologistyczny przym. od **Apologista.**

Apologizować, uje, owal *wychwalać, bronić.*

Apologizowanie, a, blm., czynność cz. **Apologizować.**

Apologja, i, lm. **e** fil. **1.** *obrona, usprawiedliwienie, pochwała w celu obrony:* A. doktryny, poglądu. **2.** *mowa a. pismo broniące czegoś a. kogoś:* A. chrześcijaństwa. A. Sokratesa. <Gr. apología>

Apomorfina, y, blm. apt. *związek chemiczny, otrzymywany z morfiny i używany jako środek wymiotowy.* <Now. z Gr. apó = od + p. Morfina>

Apopleksja, i, blm., **Udar,** †**Nagła śmierć,** [**Szlak**] lek. *porażenie władzy ruchu i przytomności w następstwie wylania krwi w mózgu.* Zdr. **Apopleksyjka.** <Gr. apoplēxía>

Apopleksyjka, i, blm. żart. p. **Apopleksja:** Śmiertelni jesteśmy, wódkę pijemy, jednego wieczoru palnie A. Krasz.

Apoplektyczny przym. od **Apopleksja:** Atak A. Środek A. (= *przeciw apopleksji*). **2.** (o człowieku) *skłonny, usposobiony do apopleksji:* Mając usposobienie apoplektyczne, dawał gwarancję, że niedługo będzie zawadzał. Bał. Krępy, apoplektycznej budowy jegomość.

Apoplektyk, a, lm. **cy** *człowiek skłonny do apopleksji.* <Gr. apoplēktikós>

×**Aporetyk, a,** lm. **cy** fil. *filozof powątpiewający, nie mogący zdobyć ś. na sąd stanowczy, sceptyk.* <Now. z Gr. aporētikós = wątpiący, wątpiciel>

Aporja, i, blm. fil. *powątpiewanie, zwątpienie, niemożność powzięcia stanowczego sądu o rzeczach z powodu zasadniczych wątpliwości a. sprzeczności* (u starożytnych sceptyków). <Gr. aporía = wątpienie>.

Aport! w. *wołanie na psa, aby rzecz rzuconą przyniósł nazad, przynieś! daj tu!:* Pies stoi jak mur... biegniesz... pójdź dalej, pyf! frrru! puf! A.! Fred. A. <Fr. apporte = przynieś>

Aportować, uje, owal (o psie) **1.** *przynosić rzecz rzuconą:* W podartej czapce, którą uczył psy A. Fred. A. **2.** myśl. *przynosić i podawać zabitą a. zbarczoną zwierzynę.*

Aportowanie, a, blm., czynność cz. **Aportować:** Rzuciła mu jak psu do aportowania. Gaw.

Apostata, y, lm. **ci** *ten, co dopuścił ś. apostazji, odstępca, odszczepieniec, zaprzaniec, renegat:* Julјan A. <Gr. apostátēs>

Apostatować, uje, owal *dopuścić ś. apostazji, odstąpić od wiary chrześcijańskiej, odpaść od kościoła:* Wrócili do kościoła, od którego przodkowie ich apostatowali.

Apostatowanie, a, blm., czynność cz. **Apostatować.**

Apostazja, i, blm. **1.** *jawne wystąpienie ze społeczności chrześcijańskiej, zaparcie ś. wiary, odstępstwo, odszczepieństwo.* **2.** *wyrzeczenie ś. swego poprzedniego zdania, przejście do innego obozu, partji; odstąpienie od pewnych zasad.* <Gr. apostasía>

Aposterjorycznie przys. od **Aposterjoryczny.** <Now. z Łć. a posteriori dosł. = z następnego, z ostatniego>

Aposterjoryczność, i, blm. rz. od **Aposterjoryczny.**

Aposterjoryczny fil. *pewny zależnie od dowodów a. przesłanek; pewny zależnie od doświadczenia, empiryczny, doświadczalny.*

Apostolski przym. od **Apostoł:** Skład A. Dzieje apostolskie. Stolica apostolska. Jego Apostolska Mość (*tytuł cesarza austryjackiego*). List A. = *papieski.* Błogosławieństwo apostolskie = *papieskie.* Bracia apostolscy (sekta). Ojciec A. = *pisarz teologiczno-filozoficzny, będący pod bezpośrednim wpływem apostołów; Ojciec kościoła.* **Po apo-**

stolsku przys.=*jak apostoł, gorliwie, z namaszczeniem:* Uczyć, mówić po apostolsku.

Apostolstwo, a, blm. *rola, działalność apostoła, apostołowanie; posłannictwo, misja, propagowanie, propaganda, krzewienie.*

Apostoł, a, lm. **owie [Aposztół, Japostoł, Postoł] 1.** *uczeń Chrystusa, krzewiciel nauki Chrystusa:* Dwunastu apostołów. Książę apostołów (=*św. Piotr*). **2.** przen. *zwolennik i krzewiciel jakich zasad, propagator, szerzyciel.* **3.** *doradca, opiekun, mentor:* Mam swój rozum, obejdę ś. bez apostoła. **4.** *wysłannik, szpieg, podsłuchiwacz.* **5.** w lm. *ciężkie, niezgrabne buciska, postoły.* Zdr. **Apostołek.** <Gr. apóstolos=poseł>

Apostołek, łka, lm. **łkowie** żart. p. **Apostoł.**

Apostołka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Apostoł:** Oda mniszka, A. w Polsce. Lel. Zemsta, jako pierwsza, A. kłóciła mię z ludźmi i z losem. Słow. **2.** *apostołowanie, apostolstwo:* Wojciech św. puścił ś. na niebezpieczną apostołkę. Lel. **3.** [A] *książka z ewangieljami, ewangieliczka.*

Apostołować, uje, ował *pełnić posłannictwo apostoła, być apostołem; ogłaszać, propagować, szerzyć, krzewić, szczepić, rozprzestrzeniać zasady, naukę:* Dąbrówka w Polsce, Jadwiga w Litwie apostołowały. A. nad kim a. kogo = *nawracać kogo, wpajać weń naukę, zasady, pracować nad kim, celem ich wszczepienia:* Aaron dopuszczał dni dziesięć Mojżeszowi nad sobą A. Zach. Nie będę cię długo apostołował. Chodź.

Apostołowanie, a, blm., czynność cz. **Apostołować.**

Apostrof, u, lm. **y, Odcinek** *znak pisarski w kształcie przecinka nad wierszem* a) w miejscu samogłoski zanikłej w pewnych językach: L'ami (Fr., =le ami); b) dla oddzielenia końcówki od wyrazu, np. Nm.: Sprachen Europa's; w Pol.: Laplace'a; c) † skrócenie=*e, ie*: Tob' (=*tobie*), każd'go (=*każdego*). <Fr. apostrophe, z Gr.>

Apostrofa, y, lm. **y 1.** ret., *przemówienie, zwrócenie mowy do osób a. rzeczy martwych, do samego siebie, do Boga dla podniesienia wrażenia.* **2.** *odezwanie ś., przemówienie, zabranie głosu:* Ostra A., z jaką zwraca ś. organ kanclerza przeciw gazecie. <Gr. apostrofḗ>

Apostrofować, uje, ował *zagadywać kogo z naciskiem, wybadywać z rodzajem nagany:* Gdy Wanda wyszła na chwilę, starosta mię apostrofował: cóż hrabio, robisz? czym ś. zajmujesz? Krasz. Hulewicz i insi z tego niekontenci apostrofowali drugich biskupów. Kal.

Apostrofowanie, a, blm., czynność cz. **Apostrofować.**

[Aposztół, oła, lm. **ołowie]** p. **Apostoł.**

† Apotekarski p. **Aptekarski.**

† Apotekarzów p. **Aptekarzowy.**

× Apotema, y, lm. **y** mat. *promień koła wpisanego w wielokąt foremny.* <Now. z Gr. apotíthēmi = odłożyć; usunąć>

Apoteoza, y, lm. **y 1.** *obraz, przedstawiający coś w całej świetności, w całej glorji; podniesienie do ideału, zidealizowanie, ubóstwienie:* W górze niesiona przez aniołów matka-dziewica w apoteozie. Krasz. A. Kopernika. A. na zakończenie sztuki w teatrze. **2.** przen. *wyniesienie, wywyższenie nad zasługi, nad wartość:* A. bydlęcia strąca mnie z piedestału, na którym stałem bliżej aniołów. Krasz. Robił niejako apoteozę zbrodni. Mick. <Gr. apothéōsis>

Apoteozować, uje, ował *podnosić do apoteozy, przedstawiać w apoteozie:* Poeci nasi nadto apoteozują tę przeszłość, stawiają w obłokach, a ona tylko stąpała po ziemi. Bał.

Apoteozowanie, a, blm., czynność cz. **Apoteozować.**

Apozycja, i, lm. **e × Adpozycja** gram. *dopowiedzenie, określeślenie rzeczowne.* <Łć. appositio>

Aprak, u, lm. **i** p. **Tytuń.** <?>

† Apreendować, uje, ował p. **Aprehendować:** Nie apreendował on tego. Kn. <Łć. apprehendere>

† Apreendowanie, a, blm., czynność cz. **Apreendować.**

× Aprehendować, uje, ował, † Apreendować, *zważać, zwracać uwagę na co, dbać o co, brać co do serca.*

† Aprehendowanie, a, blm., czynność cz. **Aprehendować.**

[Aprens, u, lm. **y]** *pretensja, żądanie.*

† Aprehensja, i, blm., **† Aprensja 1.** *baczność, uwaga, dbanie o co.* **2.** *smutek, rozpacz.* <Łć. apprehensio>

[Aprendować, uje, ował, Aplendować] 1. *zważać na co, poważać, obawiać ś.* **2.** *wahać ś., namyślać ś.*

[Aprendowanie, a, blm.] czynność cz. **Aprendować.**

† Aprensja, i, blm. **1.** p. **Aprehensja:** Umarł z samej aprensji. **2.** [A.] *poważanie:* W aprensji być.

Apreter, a, lm. **rzy** *robotnik, nadający fason kapeluszom słomkowym i prasujący je.* <Fr. apprêteur>

Apretować, uje, ował, Apreturować tkac. *poddawać tkaninę apreturze:* A. płótno. <Fr. apprêteur>

Apretowanie, a, blm., czynność cz **Apretować.**

Apretownia, i, lm. **e** *warsztat, pracownia, gdzie ś. dokonywa apretura wyrobów tkackich.*

Apretura, y, lm. **y 1.** garb. p. **Krasa. 2.** tkac. a) *przyrząd do ostatecznego wykończenia wyrobów w tkalniach:* Maszyna parowa porusza apreturę i folusze. b) *czynność, przez którą tkaninie nadaje ś. pozór i wygląd wymagany w handlu, tj. połysk, czystość, gładkość itd.* <Nm. Appretur, z Fr. apprêter>

Apreturować, uje, ował 1. garb. p. **Krasić. 2.** tkac. p. **Apretować.**

Apreturowanie, a, blm., czynność cz. **Apreturować.**

Apreturowy przym. od **Apretura:** Masa apreturowa.

Aprjorycznie przys. od **Aprjoryczny.** <Now. z Łć. a priori dosł.=z pierwszego, z najpiewszego, z góry>

Aprjoryczność, i, blm. rz. od **Aprjoryczny.**

Aprjoryczny fil. *pewny niezależnie od dowodów a. przesłanek, oczywisty bez dowodów; pewny przed doświadczeniem; pomijający a. lekceważący dowody doświadczalne:* Sąd A.

Aprobacja, i, lm. **e, Aprobata** *pochwała, uznanie, przyzwolenie moralne, podzielenie zdania, dobre przyjęcie:* Zyskał powszechną aprobację. <Łć. approbatio>

Aprobata, y, lm. **y 1.** fil. p. **Aprobacja. 2.** *potwierdzenie, pozwolenie, zezwolenie, upoważnienie, zgoda na co, sankcja:* Zyskać aprobatę cenzury. A. władzy duchownej na książce do nabożeństwa. <Now. z Łć. approbatus = przyjęty, zatwierdzony, stwierdzony>

Aprobować, uje, ował 1. *zatwierdzać, potwierdzać, pozwalać, uznawać za dobre, sankcjonować.* **2.** *pochwalać, podzielać; godzić ś., pisać ś. na co, protegować=lubić, potakiwać czemu:* Pochlebstwa nie aprobuję. <Łć. approbare>

Aprobowanie, a, blm., czynność cz. **Aprobować.**

Aproprjacja, i, blm. *przywłaszczenie.* <Łć. appropriatio>

Aprosza, y, lm. **e** woj. *przykop, podchód, rów kopany dla dojścia do wałów fortecy:* Zbliżyć ś., podejść aproszami do twierdzy. <Fr. approche>

Aprykoza, y, lm. **y** **1.** *większy gatunek moreli.* Kluk. **2.** [A.] *morela.* <Nm. Abricose, Apricose, zap. z Łć. praecox = wcześnie dojrzewający, przez Arab. al-barkuk>

Aprykozowy przym. od **Aprykoza.**

×**Apryl, a,** lm. **e** *kwiecień:* Chwała Bogu, że przecie stoję o swej sile na brzegu, kędy maje widzę i apryle. Słow. <Łć. aprilis>

×**Aprylowy** przym. od **Apryl:** Chłód A. Słow.

[**Aprymować się, uje ś., ował ś.**] *kształcić ś., uczyć ś., edukować ś.* <Z Fr. apprendre (im. appris) = uczyć, uczyć ś.>

Apsik, w. **1.** *głos, naśladujący kichanie:* Gdybym ja miał taką córę, wyrżnąłbym jej rózgą... A.! na zdrowie! **2.** a. **Psik** *głos, odpędzający kota.* <A + Pies>

Apsyda, y, lm. **y, Absyda, 1.** *sklepiona, półkolista część kościoła, mieszcząca wielki ołtarz.* **2. Apsydy, yd,** blp. astr. *dwa punkty eliptycznej drogi planety, w których planeta ta najbliżej i najdalej znajduje ś. od słońca.* <Gr. (h)apsis = wiązanie, łuk, sklepienie>

Apszlag, u, lm. **i,** † **Abszleg** *wyłoga na stroju, obszlega.* <Nm. Aufschlag>

[**Apsztyfikant, a,** lm. **ci**] *zalotnik, konkurent, kawaler, starający ś.*

Apsztyfikować się, uje ś., ował ś. [**Apstryfikować ś.**] żart. *zalecać ś., przypochlebiać ś., wdzięczyć ś., mizdrzyć ś., nadskakiwać, tańcować około kogo:* Dla czegoż to on ś. tak absztyfikuje, pewnie nie z czułości. Bliz. Jakoś wczoraj bardzo ś. absztyfikowałeś do królowej balu. <Może na wzór amplifikować, a. może do gw. sztyfelkować ś.>

Apsztyfikowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Apsztyfikować ś.**

Apteczka, i, lm. **i** **1.** *izdebka a. schowanko w domach gospodarskich na korzenie kuchenne, spirytualja, lekarstwa domowe i różne przysmaczki:* Domowa A. żony mojej nie tylko od wódek i przysmaczków, ale i od lekarstw. Kras. Koło apteczki przeszedłem niechcący, anyżek mnie zaleciał. Kras. **2.** A. domowa = *lekarskie środki domowe.*

Apteczny przym. od **Apteka:** Skład A. Rośliny apteczne. Materjały apteczne (= *do lekarstw używane*).

Apteka, i, lm. **i** [**Aptyka, Haptyka, Japtyka**] † **Apoteka** *miejsce, gdzie sprzedają a. tylko przechowują lekarstwa:* Waży, jak w aptece (= *skąpo, skrupulatnie*). **2.** żart. *wychodek.* Zdr. **Apteczka.** <Now. z Gr. apothḗkē = skład, magazyn>

Aptekarczyk, a, lm. **i** *uczeń, praktykant, pomocnik aptekarza.*

Aptekarka, i, lm. **i** **1.** forma ż. od **Aptekarz:** Zakonnica A. **2.** *żona aptekarza, aptekarzowa.*

Aptekarski przym. od **Aptekarz,** † **Apotekarski:** Uczeń A. Cena aptekarska (= *za wysoka, wygórowana, słona*). Wagi aptekarskie.

Aptekarstwo, a, blm. *zajęcie aptekarza, sztuka aptekarska, farmacja.*

Aptekarszczyzna, y, blm. *środki a. materjały aptekarskie.*

Aptekarz, a, lm. **e,** † **Apatekarz** [**Japtycárz**] **1.** *przyrządzający i sprzedający lekarstwa, właściciel apteki, zarządzający apteką, farmaceuta.* Przen.: To A. (*skąpo wydziela, daje*).

Aptekarzątko, a, lm. **a** **1.** m. a. ni. *lichy aptekarz; aptekarzyna.* **2.** ni. *dziecko aptekarza.*

Aptekarzęta, ąt, blp. żart. *dzieci aptekarza.*

Aptekarzowa, ej, lm. **e** *żona aptekarza.*

Aptekarzowy, Aptekarzów przym. od **Aptekarz,** † **Apotekarzów:** Dom A.

Aptekarzów p. **Aptekarzowy.**

Aptekarzówna, y, lm. **y** *córka aptekarza.*

Aptekarzyna, y, lm. **y** m. *biedny a. kiepski, lichy aptekarz.*

[**Aptyka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Apteka. 2.** p. **Hipoteka.**

Ar, a, lm. **y** *francuska miara powierzchni, dziesięć metrów w kwadrat.*

Ara, y, lm. **y** zool. (sittace) *długoogonowa papuga Ameryki południowej.* Gatunki: A. c z e r w o n a (s. macao). A. ż ó ł t a (s. araruna). <Nazwa z naśladowania krzyku papugi>

Arab, a, lm. **y** p. **Arabczyk.**

Arabczyk, a, lm. **i, Arab** *koń arabski:* Pod nim smukły A. Zabł. Przyprowadził ślicznego konia, arabczyka czystej krwi. Przyb.

Arabesk, u, częś. w lm. **Arabeski, ów,** × **Arabeska,** *rodz. ornamentu: malowidło, złożone z linji i figur fantastycznie powikłanych, z esów i floresów.* <Przez Fr. arabesque, z wł. Arab->

×**Arabeska, i,** lm. **i** p. **Arabesk:** Wdzięczny snop wschodnich arabesek. Orzesz.

Arabeskowy przym. od **Arabesk:** Skała rośnie złota z arabeskowym rysunkiem Callota. Słow.

Arabski *fantastyczny, niemożliwy, nieprawdopodobny, zmyślony:* Historje arabskie. Awantury arabskie (z „Tysiąca nocy“). Gada po arabsku. Oss. (= *językiem niezrozumiałym*).

Arabszczyzna, y, blm. *wszystko, co arabskie: język, styl, moda itd., świat arabski:* A. wywarła wpływ na budownictwo chrześcijańskie. Pol.

Arachnolog, a, lm. **dzy** *zajmujący ś. arachnologją, badacz pająków.*

Arachnologiczny przym. od **Arachnologja:** Zbiór A.

Arachnologja, i, blm., **Araneologja** *część zoologji, traktująca o pająkach.* <Now. z Gr. aráchnē = pająk + -logía = nauka>

Araczek, czku, blm. p. **Arak:** Chyba z araczkiem zmieszany, bo likier za słaby. Wilk. Może herbatki z araczkiem?

Aragonit, u, lm. **y** min. *węglan wapnia z małą czasem domieszką węglanu strontu, tworzący kryształy rombowe.* Odmiany: a) G r o c h o w i e c a. k a m i e ń k a r l s b a d z k i, *złożony z niezliczonej liczby kulek i osadzający ś. ciągle ze Sprudla, źródła gorącego w Karlsbadzie.* b) K a m i e ń s p r u d l o w y, *utwór naciekowy z tegoż źródła.* <Od wł. Aragonja>

Arak, u, lm. **i** [**Harak**] *napój wyskokowy z ryżu a. trzciny cukrowej, rum.* Zdr. **Araczek.** <Tur. (e)rake, arak (z Arab.)>

Araka, i, blm. *napój wyskokowy z kumysu.*

Arakacznik, a, lm. **i** a. **Ziemniara** bot. (arracacha) *roś. z rodziny baldaszkowych.* <Hp. arracacha, zap. z języków Ameryk.>

Arakowy przym. od **Arak,** *z arakiem przyrządzony, ponczowy:* Poncz A. Karmelek A.

†**Arald, a,** lm. **owie** p. **Herold:** Już ś. obadwa rycerze byli zmordowali, wtym araldowie dwaj na plac wjechali, którzy je rozwieść i rozwadzić chcieli. P. K.

Araljowaty: Rośliny araljowate, bot. p. **Dzięglawowaty**. <Now., niby Łć. aralia zap. od nazwy morza Aralskiego>

[**Aramant, u,** lm. **y**] p. **Amarant**.

[**Aramantowy**] przym. od **Aramant**: Krople aramantowe = *tinctura coccinellae*.

Araneologja, i, blm. p. **Arachnologja**. <Now. z Łć. aranea = pająk + Gr. -logía = nauka>

Aranżer, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co aranżuje, prowadzi tańce, wodzirej*: Młodzieniec z wielkim szykiem i nieporównany A. tańców. <Fr. arrangeur>

Aranżować, uje ował **1.** *porządkować, szykować, zaprowadzać ład, organizować, urządzać, przewodniczyć, wodzić rej, dowodzić, prowadzić tańce*: Do kadryla stanęło 120 par, aranżował doświadczony na tym polu strategik. Oprócz ogrodowych muzyk i koncertów, aranżujemy wycieczki. <Fr. arranger>

Aranżowanie, a, blm., czynność cz. **Aranżować**.

Arap, u, lm. **y** p. **Harap**.

†**Aras, u,** lm. **y** p. **Rasa**.

Araukarja, i, lm. **e** bot. p. **Igława**. <Zap. w związku z nazwą krainy Araukanji>

Araukarjowy przym. od **Araukarja**: Lasy araukarjowe.

[**Arba, y,** lm. **y**] *prosty wóz tatarski*. <Tur. arabà>

Arbata, y, lm. **y** prow. p. **Herbata**: Siedząc przy arbacie, rozpowiadałem Zefiryńci o mojej podróży. Zag.

Arbiter, tra, lm. **trowie** **1.** *sędzia polubowny w sprawach prywatnych, a. powołany do rozstrzygnięcia sporu międzynarodowego, rozjemca, pojednawca stron, pośrednik*. **2.** *świadek przy rozprawach publicznych, jako strona interesowana, a. przez ciekawość przybyły*. Arbitrowie = *publiczność obecna na posiedzeniach sejmowych*. **3.** wiośl. *ten, co na regatach przyznaje nagrody*. <Łć. arbiter>

Arbitralnie fil. przys. od **Arbitralny**.

Arbitralność, i, blm. rz. od **Arbitralny**: A. sądu, postępowania, działania w sądach i postępkach.

Arbitralny fil. **1.** *dowolny, samowolny*. **2.** *nieuzasadniony, nieumotywowany*.

Arbitraż, u, lm. **e** **1.** a. **Rachunek przebierstwa** *porównywanie cen jednego i tego samego towaru, papieru publicznego, waluty zagranicznej itd. na różnych rynkach, w celu dokonania współcześnie najkorzystniejszego kupna w jednym miejscu i zbytu najdroższego na innym rynku*: A. bankierski, wekslowy, bezpośredni, papierów publicznych, złota, srebra. **2.** *sąd polubowny między handlującemi*. <Fr. arbitrage>

Arbitrażowy przym. od **Arbitraż**: Prowadził interesa wekslowe i arbitrażowe. Tablice arbitrażowe. Rachunek A. Komisje arbitrażowe (= *sądy rozjemcze*).

Arbuz, a, lm. **y**, **Harbuz**, × **Karbuz**, † **Garbuz** bot. p. **Dynia**. Przen.: Dostał arbuza (= *odkosza*). <Prs. i Tur. karpuz>

Arbuzowy przym. od **Arbuz**: Kasza arbuzowa.

Arcab, u, lm. **y** **1.** p. **Warcab**. **2.** [Arcaby] *ramy, futryny, w które wstawiają ś. okna*.

Arcabnica, y, lm. **e** p. **Warcabnica**.

Arcap, a, lm. **y** p. **Harcap**: Stangret z długim arcapem. Rzew.

†**Arcerz, a,** lm. **e** p. **Harcerz**.

Arcewiza, y, blm., **Arcywiza** zł. prow. *woda*. <Zap. Łć. cerevisia = piwo>

[**Arch, u,** lm. **y**] **1.** *arkusz papieru*. **2.** *arkusz katastralny*. <Czes. arch>

†**Archa, y,** lm. **y** *arka*: Skakał i śpiewał z arfą przed archą Pańską.

[**Archada, y,** lm. **y**] p. **Arkada**.

Archaicznie przys. od **Archaiczny**.

Archaiczność, i, blm. rz. od **Archaiczny**.

Archaiczny, Archaistyczny *mający cechy starożytności, starożytny, starodawny, antyczny, staroświecki, przestarzały* (szczeg. o języku i utworach sztuki plastycznej): Zwróciłem oko na kształty dziewczęcia... była w nich archaiczna jakaś suchość. Krasz. Pismo jego miało cechę i formę archaiczną. <Gr. archaïkós>

Archaistycznie przys. od **Archaistyczny**.

Archaistyczny p. **Archaiczny**: Styl A. Wyraz A.

Archaizm, u, lm. **y** *wyraz a. wyrażenie przestarzałe; staroświecczyzna, starzyzna, antyk, rzecz odwieczna, wyszła z użycia*: Popularyzuje archaizmy muzyczne przed nowoczesną publicznością. <Gr. archaïsmós>

Archaizować, uje, ował *naśladować starożytność, podszywać ś. pod nią, robić coś na sposób starodawny, archaiczny, naśladować język i styl starodawny*: Powieściopisarze, tę obierający drogę, archaizują, co nie jest bez wdzięku. Jeż.

Archaizowanie, a, blm., czynność cz. **Archaizować**.

†**Archandrja, i,** blm., † **Archandza**, † **Achandja** † **Akandja**, † **Okindja**, *orszak, tłum, rzesza, gawiedź, rój, poczet, kupa*: A. krewnych, sług dworskich. <Tur. akyndżŷ = żołnierz do rabunku, przez różne sł. lud.>

†**Archandza, y,** blm. p. **Archandrja**: Króla A. dworska niosą na pałac. Pot.

Archangielika, i, lm. **i** bot. p. **Arcydzięgiel**. <Now. z Łć. nazwy rośliny>

[**Archangielski**] p. **Archanielski**.

Archanielica, y, lm. **e** forma ż. od **Archanioł**: Ty wart jesteś archanielicy, ale bez złotych skrzydeł. Krasz.

†**Archanielika, i,** lm. **i** p. **Arcydzięgiel**. Syr.

Archanielski, Archaniołowy, [**Archangielski**] **1.** przym. od **Archanioł**: Z archanielskiemi skrzydłami i głosem ty czasem miewasz i broń archanioła. Mick. Dzieje nie brzmią już hymnem wiary archanielskim. Sow. Trąba archanielska. Chóry archanielskie. **2.** bot.: Korzeń A., p. **Arcydzięgiel**.

Archanielsko przys. od **Archanielski**: Widmem A. wielkim, białym. Krasiń.

Archanielstwo, a, blm. *natura, doskonałość archanioła*: Przeznaczeni jesteśmy do archanielstwa. Krasiń.

Archanioł, a, lm. **owie** *anioł wyższego rzędu*: Michał A. Trąba archanioła wezwie na sąd ostateczny. <Now. z Gr. archi- = arcy- + p. Anioł>

Archaniołowy p. **Archanielski**: W archaniołowym on jeden obozie latarnią zda ś. Słow. Pan swą prawdę nie zawsze na mieczach archaniołowych niesie. Kon.

Archeograf, a, lm. **owie** *badacz archeografji*. <Now. z Gr. archaîos = starożytny + gráfō = piszę>

Archeograficzny przym. od **Archeografja**.

Archeografja, i, blm. *opisanie starożytności, antyków, zabytków, pomników, rzadkości starożytnych*.

Archeolog, a, lm. **owie** a. **odzy** *badacz archeologji, starożytnik*.

Archeologicznie przys. od **Archeologiczny**: A. wyglądać.

Archeologiczny przym. od **Archeologja**: Zabytek A. Żart.: *stary*: Rękawiczki archeologiczne. Krasz.

Archeologista, y, lm. **ści** *miłośnik archeologji; pog. szperacz w starożytnościach, manjak w zakresie archeologji.*

Archeologistka, i, lm. **i** forma ż. od **Archeologista**: Uczona A.

Archeologizm, u, blm. *kierunek archeologiczny, archaistyczny; skłonność ku archeologji*: Zniechęcony do archeologizmu Kollara, zapalił ś. on do bohaterskich dusz, które tworzył Byron.

Archeologja, i, blm. *nauka o starodawnych zabytkach i zwyczajach, o zamierzchłej przeszłości, starożytnictwo.* <Gr. archaiologia>

Archeoteka, i, blm. *muzeum, galerja starożytności*: To moje muzeum i A. Krasz. <Now. z Gr. archaîos = starożytny + thḗkē = (teka) skład>

Archetyp, u, lm. **y** **1.** *pierwowzór, wzór, prototyp, modła.* **2.** men. *miara normalna, służąca za prawidło.*

Archidjakon, a, lm. **i,** †**Arcydjakon,** †**Arcydziakon,** †**Ardziakon, 1.** ×*najstarszy z djakonów przy kościele katedralnym.* **2.** *kapłan prałat, członek kapituły, zastępca biskupa, mający osobny okrąg jurysdykcji, zarządzający nadto majątkiem kapituły.* **3.** *dziś urząd kapitularny honorowy.* <Now. z Gr. archi = arcy- + p. Djakon>

Archidjakonat, u, lm. **y,** ×**Archidjakonja,** †**Arcydjakonat 1.** *stopień, godność archidjakona.* **2.** daw., *część djecezji, podległa władzy archidjakona.*

×**Archidjakonja, i,** lm. **e 1.** p. **Archidjakonat. 2.** *mieszkanie archidjakona*: Przestąpić próg archidjakonji. Jeż.

Archidjecezja, i, lm. **e** *djecezja, prowincja kościelna pod zarządem arcybiskupa, arcybiskupstwo.* <Now. z Gr. archi- = arcy- + p. Djecezja>

×**Archiduk, a,** lm. **owie** *arcyksiążę*: Jam nie prince, alem archiduków więźniami miewał. Sienk.

Archierej, a, lm. **owie, Archijerej, Archirej,** *arcybiskup w kościele wschodnim.* <Now. z Gr. archi- = arcy- + hiereús = kapłan>

Archierejski przym. od **Archierej**: Płaszcz A.

Archijerej, a, lm. **owie** p. **Archierej**: Biskup lub A. jest jenerałem. Mick.

Archikatedra, y, lm. **y** *katedra arcybiskupia, kościół główny w archidjecezji, w którym odprawia nabożeństwo arcybiskup.* <Now. z Gr. archi- = arcy- + p. Katedra>

Archikatedralny przym. od **Archikatedra**: Kościół A.

Archikonfraternia, i, lm. **e** *arcybractwo*: A. literacka przy kościele św. Jana w Warszawie. <Now. z Gr. archi- = arcy- + p. Konfraternia>

Archilutnia, i, lm. **e** *instrument muz. podobny do lutni.* <Now. z Gr. archi- = arcy- + p. Lutnia>

×**Archimandrycki** przym. od **Archimandryta.**

×**Archimandryctwo, a,** lm. **a** *godność archimandryty, opactwo w kościele wschodnim.*

Archimandryta, y, lm. **ci** *przełożony w klasztorze obrządku wschodniego.* <Gr. późn. archimandrítēs, z Gr. archi- = arcy- mándra = zagroda, później klasztor>

Archipelag, u, lm. **i** *grupa, gromada wielu wysp, wielowysep, wyspozbiór.* <Now. z Gr. archi- = arcy- + pélagos = morze>

Archiprezbiter, a, lm. **rzy** *ksiądz prałat członek kapituły biskupiej, kierujący nabożeństwem w kościele katedralnym i mający ze zlecenia biskupa nadzór nad pewną ilością parafji.* <Now. z Gr. archipresbeutḗs = pierwszy, najstarszy poseł; presbýteros jest stopniem wyższym od présbys = stary, zasłużony>

Archiprezbiterjalny przym. od **Archiprezbiter**: Kościół Panny Marji A. Plebanja ta była archiprezbiterjalną nad piętnastu innemi kościołami parafjalnemi.

Archirej, a, lm. **owie** p. **Archierej.**

Archirejski przym. od **Archirej.**

Architekt, a, lm. **ci,** × **Architekta,** *budowniczy.* <Gr. architéktōn>

×**Architekta, y,** lm. **ci** p **Architekt**: Andrij zostałby znakomitym architektą. Jeż.

Architektonicznie przys. od **Architektoniczny.**

Architektoniczny przym. od **Architektonika,** × **Architektoński** *budowniczy*: Ozdoba architektoniczna. Malarstwo architektoniczne. Nomenklatura architektoniczna.

Architektonika, i, blm. **1.** bud. *nauka budownictwa, technika budowania, zasady, przepisy architektury, urzeczywistnione w dziele sztuki.* **2.** przen. *ład, układ według zasad architektury; architektura*: Przepisy architektoniki artystycznej. Jeż. W tej budowie piękna jest A.

×**Architektoński** p. **Architektoniczny**: Nauka architektońska = *architektura.*

Architektura, y, blm. **1.** *budownictwo, sztuka budowania, architektonika, jedna ze sztuk pięknych; styl, struktura*: Prawidła architektury. A. gotycka. **2.** przen. *budowa, układ, plan*: A. dramatu, powieści. <Łć. architectura, z Gr., p. Architekt>

Architekturalny przym. od **Architektura**: Andrij myślał, że jedni przed drugiemi na wyścigi będą udzielali mu architekturalnych wiadomości. Jeż. Porządki architekturalne greckie. Sienk.

Architraw, u, lm. **y, Nadsłupie** bud. *najniższa część belkowania, łącząca bezpośrednio słupy wolno stojące*: Szereg złotawych kolumn, połączonych wyszczerbionemi architrawami. Sienk. <Fr. architrave, z Gr. archi- = arcy- + Łć. trabs = belka>

†**Architryklin, a 1.** lm. **y** *główny pokój bawialny w domach staropolskich, sala, salon.* **2.** *przełożony gospodarstwa domowego, gospodarz, rządca; starosta weselny*: Skosztował A. wody i zowie oblubieńca. Bud. <Łć. architriclinium = główna jadalnia i z architriclinus (z Gr. architrikliniárchēs) = stolnik, podstoli>

Archiwalja, ów, blp. *materjały archiwalne, dokumenty rękopiśmienne, wyjęte z archiwum.*

Archiwalnie przys. od **Archiwalny**: Da ś. to stwierdzić A. (= *na mocy dokumentów archiwalnych*).

Archiwalny przym. od **Archiwum,** *w archiwach przechowywany, z archiwum wydobyty, źródłowy*: Zarząd A. Źródła, zabytki archiwalne. Poszukiwania archiwalne (= *w archiwach robione*). Materjał A.

×**Archiwarjusz, a,** lm. **e** p. **Archiwista.**

Archiwista, y, lm. **ści,** × **Archiwarjusz** *urzędnik, zawiadujący archiwum, kustosz archiwum.*

Archiwiścina, y, lm. **y** *żona archiwisty.*

Archiwola, i, lm. **e** mul. p. **Archiwolta.**

Archiwolta, y, lm. **y** bud., **Archiwola** mul. *ozdoba architektoniczna łukowa, umieszczona nad otworem krzywolinijnym.*

Archiwum, w lp. nieod., lm. **a, ów 1.** *zbiór pism publicznych i dokumentów.* **2.** *miejsce przechowywania ważnych papierów i dokumentów*: A. sądowe. A. akt dawnych. A. jeneralne krajowe, koronne, domowe. Złożyć do A. (= *do akt*).

3. *wydawnictwo perjodyczne, przeznaczone do ogłaszania dokumentów archiwalnych:* A. do dziejów literatury i oświaty w Polsce. <Łć. archivum>

Archont, a, lm. **owie** *nazwa najwyższych urzędników ateńskich.*

Arcioch, a, lm. **y** bot. p. **Karczoch.** <p. Karczoch>

Arciok, a, lm. **i** bot. p. **Karczoch.**

Arcy przys. **1.** w połączeniu z innemi wyrazami = *bardzo, wielce, nadzwyczaj, nadzwyczajnie, nader, w wysokim stopniu:* A.-zacny człowiek. **2.** ×*wybornie, doskonale, pięknie, chwalebnie, znakomicie, ślicznie:* Była chwała, bo też było A.! Pol. <Gr. archi->

Arcybibosz, a, lm. **e** *zawołany, znany, znakomity, dzielny, tęgi bibosz, bibosz nad bibosze a. nad biboszami:* A. w całej Rzeczypospolitej. <p. Arcy- + Bibosz>

Arcybiskup, a, lm. **i** *najwyższy biskup w kraju a. w pewnej prowincji, arcypasterz:* A. gnieźnieński. <p. Arcy- + Biskup>

Arcybiskupi przym. od **Arcybiskup:** Pałac A. Sąd A. archidjecezji warszawskiej.

Arcybiskupstwo, a, lm. **a** **1.** *urząd, godność, dostojeństwo arcybiskupa.* **2.** *djecezja arcybiskupa, archidjecezja.*

Arcy-boleść, i, lm. **i** *boleść nadzwyczajna:* Powołam duch niewieści do arcy-boleści. Krasiń. <p. Arcy- + BOL>

† **Arcybożniczy** przym. od **Arcybożnik.**

† **Arcybożnik, a,** lm. **y,** † **Arcyszkolnik** *przełożony bożnicy żydowskiej.* <Acy + BOG>

Arcybractwo, a, lm. **a** *bractwo uprzywilejowane przy kościele, archikonfraternia.* <Arcy + BRAT>

† **Arcycelnik, a,** lm. **cy** *przełożony nad celnikami, najstarszy celnik:* Zacheusz A. Skar. <Arcy+Cło>

Arcychrześcijański *tytuł królów francuskich:* Arcychrześcijańska Mość. <Arcy + Chrześcijański>

Arcycudo, a, lm. **a** *wielkie, nadzwyczajne cudo, cud nad cudami:* Arcydzieła mistrzów, arcycuda natury. Krasz. <Arcy + CUD>

† **Arcycześnik, a,** lm. **cy** *wielki cześnik, wielki podczaszy:* Król czeski był arcycześnikiem państwa rzymskiego. <Arcy + CZ(S)T>

† **Arcydjakon, a,** lm. **i** p. **Archidjakon.**

† **Arcydjakonat, u** lm. **y** p. **Archidjakonat.** <Arcy + Djakonat>

Arcydoskonały *najdoskonalszy, bardzo dobry, wyśmienity.* <Arcy + DO + Z + KON>

Arcydyplomatyczny *wielce dyplomatyczny:* Uśmiechnął ś. uśmiechem arcydyplomatycznym. Dzierz. <Acy + Dyplomatyczny>

† **Arcydziakon, a,** lm. **i** p. **Archidjakon.** Wuj.

Arcydzielny *bardzo dzielny, przewyborny:* Środek A. <Arcy + DZIAŁ>

Arcydzieło, a, lm. **a, Arcytwór,** ×**Arcysztuka** **1.** fil. a) *dzieło sztuki celujące, wzorowe, do ideału zbliżone a. ideałowi odpowiadające:* Arcydzieła Rafaela. Wysłuchawszy rogowej A. sztuki, powtarzały je dęby dębom. Mick. b) *twór przyrody doskonały, w swoim rodzaju jedyny, okaz, podziw budzący:* A. natury. **2.** *najdoskonalsze czyjeś dzieło:* Arcydziełem Mickiewicza i poezji polskiej jest Pan Tadeusz.

Arcydzięgiel, gla, lm. **gle, Anielika, Archanglelika,** † **Archanielika,** † **Korzeń archanielski** bot. (angelica archangelica) *roś. z rodziny baldaszkowatych.* <Arcy + Dzięgiel>

Arcygłęboki *bardzo, nadzwyczaj głęboki:* Uwaga damy o chrześcijaństwie Konrada jest arcygłęboka. Mick. <Arcy + GŁĄB>

Arcygłębokość, i, blm., rz. od **Arcygłęboki:** Uznaję A. uwagi pańskiej.

Arcygłupi *bardzo głupi.* <Arcy + GŁUP>

Arcygłupstwo, a, lm. **a** *szczyt głupoty:* Byłoby to A. Ost.

Arcygrzesznik, a, lm. **cy** *wielki grzesznik, grzesznik nad grzesznikami.* <Arcy + GRZECH>

Arcyheretyk, a, lm. **cy, Arcykacerz** *zagorzały heretyk, wielki heretyk.* <Arcy + Heretyk>

† **Arcykacermistrz, a,** lm. **e** *naczelnik, głowa kacerzy, herezjarcha.* <Arcy + Kacerz + Mistrz>

† **Arcykacerz, a,** lm. **e** p. **Arcyheretyk:** Niektórzy arcykacerze przekładają s. nad ojce święte. Wuj. <Arcy + Kacerz>

Arcykanclerski przys. od **Arcykanclerz.** <Arcy + Kanclerz>

Arcykanclerstwo, a, lm. **a** *urząd, godność arcykanclerza.*

Arcykanclerz, a, lm. **e** *wielki kanclerz, tytuł, dawany kanclerzom dla odróżnienia od podkanclerzych, noszących tytuł Cancellarius alter.*

Arcykapłan, a, lm. **i** **1.** *najwyższy kapłan, wielki kapłan.* **2.** †*archiprezbiter:* Arcybiskupom, opatom, przeorom, arcykapłanom i innym kościoła prałatom. Birk. <Arcy + Kapłan>

Arcykapłanka, i, lm. **i** forma ż. od **Arcykapłan.**

Arcykapłanować, uje, ował *pełnić urząd arcykapłana:* Aleksy arcykapłanował sekcie. Bart.

Arcykapłanowanie. a, blm., czynność cz. **Arcykapłanować.**

Arcykapłański przym. od **Arcykapłan:** Godność arcykapłańska. Ubiór A.

Arcykapłaństwo, a, lm. **a** *urząd, godność arcykapłana.*

Arcykłopotliwy *bardzo, wielce kłopotliwy:* Sprawa to arcykłopotliwa. <Arcy + KLEP>

Arcykomtur, a, lm. **owie** *najstarszy, naczelny komtur, najwyższy po wielkim mistrzu dostojnik u Krzyżaków:* A. chwil darmo nie traci. Mick. <Arcy + Komtur>

Arcykrawiec, wca, lm. **wcy** *znakomity krawiec, mistrz w swoim fachu:* Sukienne arcydzieło arcykrawca Chabou. Orzesz. <Arcy + KROI>

† **Arcykról, a,** lm. **owie** *król królów:* Arcykrólu wszechmocny, racz wejrzeć na nas. Leop.

Arcyksiąstewko, a, lm. **a** p. **Arcyksięstwo.**

Arcyksiążątko, a, lm. **a,** m. a. **ni.** **1.** *dziecię arcyksięcia.* **2.** *lichy, biedny arcyksiążę.*

Arcyksiążę, żęcia a. księcia, lm. **żęta** *wielki książę, tytuł książąt domu austryjackiego.* <Arcy + Książę>

Arcyksiążęcy, ×**Arcyksięski,** przym. od **Arcyksiążę.**

×**Arcyksięski** p. **Arcyksiążęcy** Kanclerz arcyksięsko-austryjacki,

Arcyksięstwo, a, lm. **a** **1.** *państwo arcyksięcia.* **2.** *arcyksiążę z żoną.* Zdr. **Arcyksiąstewko.**

Arcyksiężna, y a. **ej,** lm. **y** a. **e** **1.** *panująca w arcyksięstwie, wielka księżna.* **2.** *żona arcyksięcia.*

Arcyksiężniczka, i, lm. **i** *córka arcyksięcia.*

† **Arcylichwiarka, i,** lm. **i** forma ż. od **Arcylichwiarz.** <Arcy + Lichwa>

† **Arcylichwiarz, a,** lm. **e** *nielitościwy lichwiarz, lichwiarz nad lichwiarzami.* Wuj.

Arcyłgarka, i, lm. **i** forma ż. od **Arcyłgarz.** <Arcy + ŁG>

Arcyłgarz, a, lm. **e** *kłamca bezczelny, łgarz zawołany, łgarz nad łgarze.*

Arcyłotr, a, lm. **owie** *wielki łotr, łotr nad łotrami, herszt:* Był ich łotrostwa wodzem, a jednym

słowem mówiąc, arcyłotrem. Groch. <Arcy + Łotr>

×**Arcymalarz, a,** lm. **e** *mistrz w malarstwie, malarz nad malarzami:* Malarz mię głową trafił, lecz rozumu w głowie A nie trafi. Groch. <Arcy + Malarz>

Arcymarszałek, łka, lm. **łkowie** *wielki marszałek:* Elektor Saski, A. Niemiec. <Arcy + Marszałek>

Arcymarszałkowa, ej, lm. **e** *żona arcymarszałka.*

Arcymarszałkowski przym. od **Arcymarszałek.**

Arcymarszałkowstwo, a, lm. **a 1.** *dostojeństwo, urząd arcymarszałka.* **2.** blm. *arcymarszałek z żoną.*

Arcymarszałkówna, y, lm. **y** *córka arcymarszałka.*

Arcymężny *bardzo mężny:* A. odpór daje. <Arcy + MĄŻ>

Arcymiljoner, a, lm. **rzy** *miljoner nad miljonerami.* <Arcy + Miljoner>

Arcymistrz, a, lm. **e** *wielki mistrz, wielki artysta:* Arcydzieło arcymistrza. Krasz. Arcymistrze w tym rodzaju — Szekspir, Bajron Spas. <Arcy + Mistrz>

Arcymożebny *wielce możebny.* Spas. <Arcy + MOG>

Arcynadobny *bardzo, wielce nadobny:* Arcynadobna niewiasta. Mick.

†**Arcynauka i,** lm. **i** *nauka główna, zasadnicza, podstawowa, najważniejsza:* Polityka jest najprzedniejszą i arcynauką między wszystkiemi. Petr. <Arcy + NA + UK>

Arcyniemiły *wielce niemiły:* Znaleźć ś. w arcyniemiłej sytuacji. <Arcy + Nie + MIŁ>

Arcynudny *nadzwyczaj nudny:* Rzecz arcynudna. <Arcy + NUD>

†**Arcyociec, oćca,** lm. **ócowie** p. **Patrjarcha.** <Arcy + Ojciec>

†**Arcyodszczepieniec, ńca,** lm. **ńcy** *głowa odszczepieńców, główny apostata:* Sprośnym arcyodszczepieńcem i fałszerzem brzydkim. Skar.

†**Arcyofiarowniczy,** †**Arcyofiarownikowy** przym. od **Arcyofiarownik.** Bud.

†**Arcyofiarownik, a,** lm. **cy** *arcykapłan.* Bud.

†**Arcyofiarownikowy** p. **Arcyofiarowniczy.** Bud.

Arcyopactwo, a, lm. **a** *opactwo mające zwierzchność nadzorczą nad innemi:* Opactwo to (tynieckie) było niekiedy nazywane arcyopactwem. Mał. <Arcy + Opactwo>

Arcyoszust, a, lm. **ści** *wielki, wyrafinowany oszust, oszust nad oszustami.* <Arcy + O + SZUK>

Arcypasterski przym. od **Arcypasterz:** List A. <Arcy + PAS>

Arcypasterstwo, a, lm. **a** *urząd a. godność arcypasterza.*

Arcypasterz, a, lm. **e 1.** *papież:* Papieżu, arcypasterzu kościoła, wspomóż. Skar. **2.** *arcybiskup.*

Arcypasterzenie, a, blm., czynność cz. **Arcypasterzyć.**

Arcypasterzyć, y, ył *być arcypasterzem.*

Arcypiekielnik, a, lm. **cy** *człowiek z piekła rodem, szatan:* O zdrajcy! O arcypiekielnicy! Sienk. <Arcy + PIEK>

Arcypies, psa lm. **psy** *arcyłotr, skończony niegodziwiec, wyrafinowany łajdak, arcyszelma:* Jesteś szelma, zdrajca, łotr, rakarz i A. Sienk. Jeśli łżę, jestem A., nie szlachcic. Sienk. A. byłbym, gdybym do Warszawy nie pojechał. Krech. <Arcy + Pies>

Arcypływacz, a, lm. **e** *doskonały pływacz, pływak nad pływakami:* Można go liczyć za arcypływacza. Mick.

Arcypodkomorzostwo, a, lm. **a** *godność arcypodkomorzego.*

Arcypodkomorzy, ego, lm. **owie** *wielki podkomorzy:* Elektor Brandenburski, A. państwa rzymskiego. <Arcy + Podkomorzy>

Arcypodskarbi, ego, lm. **owie** *wielki podskarbi:* Elektor Palatyński, A. państwa rzymskiego. <Arcy + POD + SKARB>

Arcypodskarbstwo, a, lm. **a** *urząd, godność arcypodskarbiego.*

Arcyponętny *wielce ponętny.* <Arcy + Po + NĘT>

Arcypopularny *bardzo, nadzwyczaj, wielce popularny.* <Arcy + Popularny>

[**Arcyposada, y,** blm.] p. **Arkiposada.**

Arcypotęga, i, lm. **i** *największa potęga:* Toć są okręgi arcyzwycięstwa i arcypotęgi. Krasiń. <Arcy + Potęga>

Arcypożyteczny *wielce, bardzo pożyteczny.* <Arcy + PO + ŻY>

Arcyprzedni *bardzo przedni, doskonały:* Jest to arcyprzednia myśl. Sienk. <Arcy + PRZED>

Arcypusada, y, blm. p. **Arkiposada.**

†**Arcyrozbójnik, a,** lm. **cy** *zbój nad zbóje, herszt rozbójników:* <Arcy + ROZ + BI>

Arcyserwis, u, lm. **y** *serwis nad serwisy, sławny serwis.* <Arcy + Serwis>

Arcystolnik, a, lm. **cy** *wielki podstoli:* Elektor Bawarski, A. państwa rzymskiego. <Arcy + Stolnik>

Arcyszczęśliwy *bardzo, nadzwyczaj, nad wyraz szczęśliwy:* Myśl arcyszczęśliwa. Fred. A. *(nader trafna).* <Arcy + Szczęśliwy>

Arcyszelma, y, lm. **owie** *wielki szelma, arcyłotr, oszust, zdrajca główny:* Bogusław, wziąwszy mnie za arcyszelmę, całą duszę mi odkrył. Sienk. <Arcy + Szelma>

†**Arcyszkolnik, a,** lm. **cy** p. **Arcybożnik.**

×**Arcysztuka, i,** m. **i** p. **Arcydzieło:** Zatarły ś. rysy, któremi twórca tej arcysztuki chciał swą pobożność wsławić. Mick. <Arcy + Sztuka>

Arcyśmieszny *bardzo, nader śmieszny:* Arcyśmieszna komedyjka. Fred. A. <Arcy + Śmieszny>

Arcyświetny *nadzwyczaj świetny, prześwietny:* Miało to być coś arcyświetnego. <Arcy + Świetny>

Arcytajemniczy *bardzo, wielce tajemniczy:* To światło rzucało jakiś A. odblask na wszystko. Przyb. <Arcy + Tajemniczy>

Arcytrud, u, lm. **y** *trud nadzwyczajny:* Powołam duch niewieści do arcy-trudu. Krasiń. <Arcy + Trud>

Arcytwór, oru, lm. **ory** p. **Arcydzieło:** Staną ś. jej (ludzkości) plemiona jednym duchą arcytworem. Krasiń. <Arcy + Twór>

Arcytyp, u, lm. **y** *wzorowy, doskonały typ:* Wspaniałe czasy Peryklesa i Augusta dostarczyły pewnej sumy arcytypów literackich. <Arcy + Typ>

Arcywielki *nader, niezwykle wielki:* Chcesz z arcywielkiej łaski mego syna dzielić łoże. Fred. A. <Arcy + Wielki>

Arcywiza, y, blm. p. **Arcewiza.**

Arcywróg, oga, lm. **owie a. i** *zacięty wróg, wróg nad wrogi; czart, herszt czartów:* Czart A., który był nazwany w niebie od przywodzenia rokoszan szatanem. J. Przyb. <Arcy + WRÓG>

Arcyz, a, lm. **y** bot. p. lep. **Narcyz.**

Arcyzbawienny *bardzo, nadzwyczaj, wielce zbawienny.* <Arcy + Zbawienny>

†**Arcyzdrajca, y,** lm. **y** *pierwszy zdrajca.* Wuj. <Arcy + Zdrajca>

Arcyzemsta, y, lm. **y** *najlepsza, największa zemsta:* W arcyzemstę czyny swe zapłodni. Krasiń. <Arcy + Zemsta>

Arcyzłodziej, a, lm. **e** *wytrawny złodziej; mistrz, herszt złodziejów.* <Arcy + Złodziej>

Arcyzwycięstwo, a, lm. **a** *największe zwycięstwo:* Toć są okręgi arcyzwycięstwa i arcypotęgi. Krasiń. <Arcy + Zwycięstwo>

†**Ardość, i,** blm. p. **Hardość.**

†**Ardziakon, a,** lm. **i** p. **Archidjakon.** Herb.

×**Arealny** przym. od **Areał.** <Now. z Łć. arealis dosł. = klepiskowy (area = klepisko>

×**Areał, u,** blm. *obszar powierzchni roli, rozległość, płaszczyzna, grunta, rola.*

Areka, i, lm. **i** a. **Żuwna, Żuwipalma** bot. (areca) *roś. z rodziny palm.* Gatunki: A. g u w a k a (a. guvaca); A. k a t e c h u (a. catechu). <Now., zap. z języków Ameryk.>

Arena, y, lm. **y** **1.** *środek cyrku, przeznaczony do popisów, pole zapasów.* **2.** *wszelkie pole popisu, szranki, teren, widownia, scena, tor wyścigowy:* Upadek twój dla ludzi A. do popisów z dowcipem. Mell. A. życia parlamentarnego. A. działania. <Łć. arena>

Arenda, y, lm. **y** ×**Aręda,** ×**Arenta,** [**Harenda**] **1.** *dzierżawienie, dzierżawa:* Trzymać co w arendzie. Puścić w arendę. A. mleczywa = *pacht.* **2.** *dzierżawienie prawa szynkowania, propinacja:* Sucha A. = *czynsz dodatkowy od sprzedaży wiktuałów w karczmie:* Płacą 400 złp. suchej arendy. Wilk. **3.** *szynk, szynkownia, karczma, propinacja:* Ciągle przesiaduje w arendzie. Obrany do arendy. Fred. A. **4.** *pieniądze, płacone za dzierżawienie, dzierżawa, czynsz.* <Śr. Łć. renda, renta (z Łć. reddere = oddawać>

Arendarka, i, lm. **i** **1.** forma ż. od **Arendarz;** ×**Arędarka.** **2.** *żona arendarza.*

Arendarski przym. od **Arendarz;** ×**Arędarski.**

Arendarz, a, lm. **e, Arędarz, Arendator,** ×**Arendowiec** **1.** *ten co trzyma coś w arendzie, dzierżawca, szczeg. karczem a. młynów:* A. mleczywa = *pachciarz.* A. prawa szynkownia = *propinator.* **2.** *karczmarz.*

Arendarzować, uje, ował *być arendarzem:* Już blisko 40 lat arendarzował i faktorował.

Arendarzowanie, a, blm., czynność cz. **Arendarzować.**

Arendator, a, lm. **rzy** p. **Arendarz.**

Arendatorka, i, lm. **i** **1.** forma ż. od **Arendator.** **2.** *żona arendatora.*

Arendatorski przym. od **Arendator.**

Arendować, uje, ował, ×**Arędować** **1.** *oddawać w arendę, wydzierżawiać, puszczać w arendę, w dzierżawę.* **2.** *trzymać, mieć w arendzie, dzierżawić, chodzić dzierżawą:* A. od kogo = *brać w arendę.*

Arendowanie, a, blm., czynność cz. **Arendować;** ×**Arędowanie.**

×**Arendowiec, wca,** lm. **wcy** p. **Arendarz:** Już u arendowców na kwitki biorę. Krasz.

Arendowny, Arendowy przym. od **Arenda;** ×**Arędowny:** Kontrakt. A. Posesja arendowa.

Arendowy p. **Arendowny:** Oddawał wielkiemu panu na posesję zastawną lub arendową. Korz.

×**Arenta, y,** lm. **y** p. **Arenda.**

Areometr, u, lm. **y, Gęstościomierz** ×**Gęstomierz, Densymetr, Denzymetr** *przyrząd do oznaczania ciężarów właściwych, czyli gęstości ciał stałych i ciekłych, oraz do oznaczania względnej gęstości ciał ciekłych.* <Now. z Gr. araiós = cienki, wązki, luźny + métron = mierz>

Areopag, u, lm. **i** **1.** *trybunał kryminalny w Atenach, mający pieczę nad skarbem publicznym i najwyższą władzę podczas wojny.* **2.** *wszelki sąd, wszelkie zebranie, grono, koło decydujące, wyrokujące:* Anglja zajmowała decydujące miejsce w areopagu europejskim. Cały A. intrygantek obsiada zamek drezdeński. Krasz. <Gr. Areiópagos dosł. = wzgórek Aresa>

Aresowy *bojowy, wojowniczy:* Męstwo aresowe. <Od wł. Gr. Árēs = Mars>

Areszcik, u, lm. **i** p. **Areszt.**

Areszt, u, lm. **y** [**Hareszt, Hareśt**] **1.** *przytrzymanie, uwięzienie, urzędowe zatrzymanie osoby w miejscu zamkniętym, czasowe pozbawienie swobody:* Położyć A. na kogo. Kładę A. na Waszeci. Mick. A. cywilny = *przymus osobisty.* A. dotencyjny, sądowy, policyjny, domowy, śledczy, inkwizycyjny. **2.** *zajęcie rzeczy a. nieruchomości z mocy wyroku sądowego.* **3.** a. **Zapowiedzenie** *pozbawienie dłużnika możności korzystania z dochodów:* Położyć komu areszt na pensji. A. na dochodach z majątku = *sekwestr.* **4.** karc.: A. położyć w marjaszu = *doliczywszy ś. oznaczonej ilości oczek, zakończyć tak zwaną dogrywką.* **5.** *miejsce aresztu, koza, wieża:* Wziąć wsadzić, zapakować, wpakować, zasadzić kogo do aresztu. Osadzić kogo w areszcie. Odsiadywać A. Wypuścić, uwolnić z aresztu. !W A. brano. Mick. Zdr. **Areszcik.** <Śr. Łć. aresta a. arestum = wyrok sądowy; arestare = uwięzić (Z Łć. ad + restare>

×**Aresztacja, i,** lm. **e** *aresztowanie, areszt:* Aresztacje ciągłe nie ustawały. Rol.

×**Aresztagracki** przym. od **Aresztagrata:** A. świat. Krasz.

×**Aresztagrata, y,** lm. **y** ir. *arystokrata:* Pan całą gębą i A. okrutny! Krasz. <Umyślny sł. lud. do arystokrata>

×**Aresztancik, a,** lm. **i** p. **Aresztant.**

Aresztancki przym. od **Aresztant:** Ubiór A. Wagon A. Sprawa aresztancka (= *przeciwko odpowiadającym z więzienia*). Aresztanckie roty = *kara poprawcza w Rosji, polegająca na przymusowych robotach w twierdzach, obostrzona rygorem wojskowym.*

Aresztant, a, lm. **ci,** [**Haresztant**] *człowiek aresztowany, osadzony w areszcie, więzień.* Zdr. **Aresztancik.**

Aresztantka, i, lm. **i** forma ż. od **Aresztant.**

Aresztować, uje, ował, [**Haresztować**] **1.** *przytrzymywać kogo urzędowo, osadzać w areszcie, pozbawiać wolności.* **2.** *zajmować rzeczy, kłaść areszt na nie.* **3.** *kłaść areszt na dochodach dłużnika, zabraniać właścicielowi z mocy wyroku sądowego użytkowania z dochodów.*

Aresztowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Aresztować.**

×**Aresztowny** p. **Aresztowy:** Pozew A. Ostr. (= *na mocy którego oskarżonego stawiają przed sądem a. na mocy którego na jego rzeczy kładzie ś. areszt*).

Aresztowy przym. od **Areszt,** ×**Aresztowny.**

×**Aretologja, i,** blm. fil. *część etyki, nauka o cnocie.* <Now. z Gr. aretē = zacność, cnota + -logja = nauka>

Aręd —, p. **Arend —.**

Arfa, y, lm. **y** **1.** a. **Harfa** *narzędzie muzyczne ze strunami:* A. eolska. **2.** a. **Harfa** *rama z przeciągniętemi drutami, rodzaj sita do przesiewania zbo-*

ża, żwiru itp. **3.** [A] *młynek do wiania zboża, do odłączania ziarn od plewy.* **4.** zool. (harpa) *ślimak morski z okazałą skorupą.* <Gr. hárpē = sierp; narzędzie do kierowania słonia itd.; stąd Sr. Łć. harpa = sierp; harfa i Nm. Harfe = wialnia>

Arfiany przym. od **Arfa:** Struny arfiane. Gosz. Arfianym śpiewem wtórował. Gliń.

Arfiarka, i, lm. **i** forma ż. od **Arfiarz.**

Arfiarski przym. od **Arfiarz:** Sztuka arfiarska. Gra arfiarska.

Arfiarz, a, lm. **e, Harfiarz** **l.** a. **Arfista, Harfista** *ten, co z rzemiosła grywa na arfie.* **2.** *fabrykant arf.*

†**Arfista, y,** lm. **ści** p. **Arfiarz:** A. ten był chłop jak dąb, ale grał ladajako, Bud.

Arfować, uje, ował, Harfować *przepuszczać, przesiewać przez arfę, czyścić za pomocą arfy, rafować:* A. zboże, żwir.

Arfowanie, a, blm., czynność cz. **Arfować.**

[**Arfrung, u,** lm. **i**] *jakaś roślina.* <Może z Nm. Alpranke>

Argientan, u, blm. chem. p. **Alfenid.** <Now. z Łć. argentum = srebro>

†**Argienterja, i,** lm. **e** *srebro kościelne; srebra:* Kapliczną argienterję wywieziono do Krakowa. Rol. <Fr. argenterie>

Argientyt, u, lm. **y** min. *siarek srebra, często mający na powierzchni czarną a. brunatną naleciałość, należący do najbogatszych i najważniejszych rud srebra.* <Now. z Łć. argentum = srebro>

Argosy, ów, blp. *szelki na bloczkach, nie tamujące swobodnych ruchów figury.* <Od Węg. wł. Arkossy>

†**Argować się, uje ś., ował ś.** *udowadniać, argumentami wywodzić ś.* <Łć. arguere>

†**Argowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Argować ś.**

Argumencik, u, lm. **i** p. **Argument.**

Argument, u, lm. **y** a. **a** **l.** fil. a) *dowód, racja, motyw:* Mieć co postawić przeciw argumentom przeciwnika. Krasz. Dyplomacja i królowie zwracają ś. ze złotemi argumentami do województwa łęczyckiej. Jaroch. b) bł. *rozumowanie.* c) bł. *sylogizm, wniosek.* d) *przesłanki a. zasady, na których ś. wynik sylogizmu a. rozumowania opiera.* e) *pojęcie, służące za dowód pewnej rzeczy, średni termin sylogizmu.* f) w estetyce: *treść sztuki, wiązany ciąg zdarzeń:* A. komedji. **2.** astr. *wielkość, od której zależy pewne równanie a. jakakolwiek okoliczność, tycząca ś. biegu planety:* A. szerokości. A. roczny. A. paralaksy. **3.** mat. *ilość zmienna niezależna, od której zależy inna.* Zdr. **Argumencik.** <Łć. argumentum>

Argumentacja, i, lm. **e** **l.** fil. a) *dowodzenie, popieranie argumentami, uzasadnianie, rozumowanie, motywowanie.* b) *sposób a. metoda dowodzenia.* c) *ciąg rozumowania, zmierzający do uzasadnienia czegoś.*

×**Argumentalny** *poparty argumentami, uzasadniony:* Zapytanie to wydało ś. racjonalnym i argumentalnym. Jeż.

Argumentator, a, lm. **owie** a. **rzy** *djalektyk, ten, co argumentuje.*

Argumentować, uje, ował fil. *podawać dowody, przytaczać argumenty, dowodzić czego, popierać argumentami, przekonywać, motywować, rozumować:* Starali ś. najgorliwiej tego dokonać i argumentowali silnie.

Argumentowanie, a, blm., czynność cz. **Argumentować.**

Argumentowicz, a, lm. **e** *ten, co lubi argumentować, umiejący popierać co argumentami:* Oto łebski z waszeci A.! Chodź.

Argumentowy przym. od **Argument:** Prawie bezbronną pomyłkę musieliśmy brać szturmem ogromnych zastępów argumentowych. Szaj.

†**Argumentulak, a,** lm. **cy** *człowiek drobiazgowy, pedant, subtelny w dowodzeniu:* O mili djalektykowie, naprzeciw jasnemu pismu św. argumentulacy! Herb.

Argus, a, lm. **owie** **l.** *stróż czujny i niedowierzający:* Jej szczera miłość, dobre wychowanie za stu argusów stanie. Fred. A. Otoczyli ją argusami, strzegącemi wszelkich stosunków z Turczynem. And. Żart.: *stróż domu:* A. domowy w postaci stróża. **2.** zool. (argus giganteus) *okazały ptak kurowaty, z rodziny bażantów.* <Od Gr. wł. Árgos, skąd Łć. Argus>

Argusować, uje, ował *występować w roli argusa, strzec, pilnować, czuwać, stróżować:* A. musi, a Rózia nie łatwa do upilnowania. Krasz.

Argusowanie, a, blm., czynność cz. **Argusować.**

Argusowy przym. od **Argus,** *czujny, baczny, pilnujący, zawistny, zazdrosny:* Spojrzenie Antosi przygniatało go więcej, niż argusowe oczy całego niegdyś areopagu profesorów. Grudz. Czujność argusowa. A. wzrok żony.

×**Arhara, y,** lm. **y** m. *lichy koń, szkapa, chabeta, wywłoka.* Chodź.

Arja, i, lm. **e** muz. **l.** *utwór solowy z towarzyszeniem, oddzielny a. wchodzący w skład większej całości (np. oratorjum, opery itd.):* A. brawurowa, koncertowa, kościelna. Wagner wyrzucił arję z dramatu lirycznego. **2.** *melodja, pieśń.* Zdr. **Aryjka, Arjetka.** <Włos. aria, z Łć. aer (z Gr. aēr) = powietrze; blask; wyżyna; obłok; zapach; przejście znaczenia niewyjaśnione>

†**Arjanieć, eje, ał** *stawać ś. arjaninem.*

†**Arjanienie, a,** blm., czynność cz. **Arjanieć.**

Arjanin, a, lm. **anie** **l.** *zwolennik nauki Arjusza.* **2.** *socynjanin, antytrynitarjusz.* **3.** niek. *anabaptysta, nowochrzczeniec.* <Od założyciela sekty Arjusza † 336 po Chr.>

Arjanizm, u, blm., **Arjaństwo** *nauka arjanów.*

Arjański przym. od **Arjanin:** Groby, mogiłki arjańskie, gm. = *cmentarzyska słowiańskie z czasów przedhistorycznych.* Sekta arjańska a., jak ją niektórzy zowią, nowochrzczeńska. Vol.

Arjaństwo, a, blm. **l.** p. **Arjanizm:** A. ś. było w ten zacny dom wplątało. Nies. Namawiali go do arjaństwa. Skar. **2.** zbior. *wyznawcy arjanizmu.*

Arjergarda, y, lm. **y,** †**Arjergwardja** woj. *straż tylna.* <Fr. arrièregarde>

†**Arjergwardja, i,** lm. **e** p. **Arjergarda.**

Arjetka, i, lm. **i** muz. p. **Arja:** Nucą sobie arjetkę.

Arjostyczny **l.** *w rodzaju, w duchu Arjosta:* Oktawy arjostyczne. Na spotkanie twojej czarnej, piorunowej, dantejskiej chmury prowadzą lekkie, tęczowe, arjostyczne obłoki. Słow. **2.** *zlekka ironiczny, żartobliwy:* Wychodzi na świat Balladyna z arjostycznym uśmiechem na twarzy. Słow. <Od wł. Włos. Ariosto>

×**Ark, u,** lm. **i** **l.** *łuk, arkada w budowie:* Przez połamane arki i okna świeciły promienie słońca. Korz. **2.** *brama tryumfalna:* A tam to A. nasz zwycięski. Krasz. <Łć. arcus>

Arka, i, lm. **i,** †**Archa** **l.** *skrzynia:* A. przymierza. W starym zakonie A., skrzynia, w której było przykazanie Boże. Rej. **2.** *wielka łódź, okręt Noego, korab.* Żart. = *wielki, ciężki powóz,*

landara, niezgrabny wehikuł: Nareszcie i A. owa wstrząsła ś., konie ruszyły, zabrzęczały dzwonki, bryka, kołysząc ś., posunęła po bruku. Krasz. Opuściliśmy wnętrze arki płóciennej z rozkoszą. Rol. **3.** zool. (arca) *małż morski.* <Łć. arca>

†Arkabuz, a, lm. **y, †Arkiebuz, †Harkabuz** woj. **1.** a. **†Berdebuska** *hakownica, broń ręczna, bez bagneta, o zapale lontowym, używana w drugiej połowie XV wieku:* Tam dziwne arkabuzy zawżdy we łbie huczeć muszą. Rej. Arkabuzy donośne. Zim. **2.** lm. **owie** p. **Arkabuzer.** Zdr. **†Arkabuzik.** <Dnm. haakbus (niby Nm. Hackenbüchse), skąd Fr. arquebuse>

†Arkabuzer, a, lm. **owie, †Arkabuzyr, †Arkabuzjer, †Arkiebuzjer, †Arkabuz, †Harkabuzjer, †Berdebusz** *żołnierz, uzbrojony arkabuzem, husarz:* Jazdę pod tytułem arkabuzerów, jako milicję, mniej potrzebną, zwijamy. Vol.

†Arkabuzik, a, lm. **i** p. **Arkabuz:** Dla synaczka kazał narobić arkabuzików. Wys. To A. porwie na ścianie, to siekiereczkę, to czapeczkę. Rej.

†Arkabuzjer, a, lm. **owie** p. **Arkabuzer.**

†Arkabuzjerski przym. od **Arkabuzjer:** Trzy chorągwie husarskie czyli arkabuzjerskie. Paw.

†Arkabuzyr, a, lm. **owie** p. **Arkabuzer:** Wszyscy z ruśnicami arkabuzyrowie. Star. Do jazdy ciężkiej należą arkabuzyrowie, którzy arkabuzów czyli muszkietów do boju używają. Papr.

Arkada, y, lm. **y [Archada]** bud. *sklepienie łukowe, wsparte na filarach.* <Śr. Łć. arcata, z Łć. arcus = łuk>

Arkadja, i, blm. *kraina wszelkiej szczęśliwości, raj ziemski:* I mnie w arkadji pierwszy dzień zabłysnął. Fred. A. I ja byłem w arkadji i wiem, jaką ś. drogą z krainy czarów wychodzi. Krasz. <Od nazwy krainy Gr. Arkadía>

Arkadowanie, a, lm. **a** bud. *szereg arkad, przedzielonych kolumnami, filarami a. pilastrami.*

Arkadowy przym. od **Arkada:** Fryz A.

Arkadyjny p. **Arkadyjski:** Dwa głosy spotkały ś. w arkadyjnym jakimś duecie. Orzesz.

Arkadyjski, Arkadyjny przym. od **Arkadja,** *rozkoszny, błogi, szczęśliwy, czarowny, sielankowy:* Rozkoszne arkadyjskie uniesienia ustępują chłodnej rozwadze. Rzęt. Prostota arkadyjska. Idyla arkadyjska.

1. ×Arkan, u, lm. **y** p. **Arkanum:** Wynalazł wielką tajemnicę, ale tego arkanu nikomu powierzyć nie chciał. Krasz. Odsłonienie wielkiego arkanu. Krasz. <Łć. arcanum ni. = tajemnica>

2. Arkan, a, lm. **y 1.** *postronek z włosia, używany do łowienia dzikich koni w tabunie, lasso.* **2.** *wędzidło, uzdeczka, pęto:* Rumaki chciwe biegu arkany mocne targają. Bardz. **3.** przen. *więzy, hamulec, pęta, niewola, jarzmo:* Kmieć i szlachcic w A. idzie społem. J. Jabł. **4.** [A.] *rodzaj tańca Huculskiego.* <Tur. i Tat. argan, organ, arkan = sznur>

Arkanum, w lp. nieod., zwykle w lm. **a, ów, ×Arkan 1.** *tajemnica, sekret, skrytość, tajnik, zagadka; środek a. sposób sekretny, tajemniczy:* Zna myśliwskie arkana. Pol. Wtajemniczał w arkana polityczne. Krasz. Tak zacnemu kawalerowi wszystkie arkana duszy otworzy. Sienk. **2.** *środek lekarski tajemniczy, niby niezawodny:* Na pokrzepienie rezonu A. spirytusowe. Łoz.

Arkas, u, blm., kuch. **1.** *potrawa na zimno z mleka, śmietany i żółtek:* Te półmiski kontuzów, arkasów, blemasów. Mick. **2.** *galareta z mleka przegotowanego i ściętego cytryną.* <Może z Hp. arcaz = skrzynia, jak Włos. formaggio = ser z Łć. forma>

†Arkiebuz, a, lm. **y** p. **Arkabuz:** Pukanie z dział, dubeltówek, z flinty, z arkiebuza. Słow.

†Arkiebuzjer, a, lm. **owie** p. **Arkabuzer:** Pod dowództwem pułkownika arkiebuzjerów. Rol.

Arkiposada, y, blm., **Arcypusada** lek. (mixtura vulneraria acida) *lek płynny, do gojenia ran służyć mający.* <Fr. (eau d')arquebusade dosł. = (woda) arkabuzowa, tj. dla arkabuzerów, sł. lud. do Arcy + Posada>

[**Arkoczenie, a,** blm.] czynność cz. **Arkoczyć.**

[**Arkoczyć, y, ył**] *naradzać ś., umawiać ś.* <HARK(OT)>

Arktyczny gie. *północny; położony w okolicach bieguna północnego, właściwy okolicom bieguna północnego:* Biegun, ląd, ocean A. Flora arktyczna. <Gr. arktikós = północny>

Arkufikacja, i, lm. **e** mat. *zamiana prostej na łuk kołowy tejże długości.* <Now. z Łć. arcus = łuk + -ficatio = robienie>

Arkul, a, lm. **e** fl. p. **Hartful.**

†Arkus, a, lm. **y** *brama w kształcie łuku na końcu ulicy ogrodowej:* Arkusy po ogrodach, tryumfalne bramy, mogą być na końcu ulic dawane. Kluk. Arkusy czyli łuki w ogrodach na końcach ulic. Goł. <Łć. arcus>

[**Arkusierka, i,** lm. **i**] p. **Akuszerka.**

Arkusik, a, lm. **i** p. **Arkusz:** A. papieru listowego.

Arkusz, a, lm. **e 1.** *wszelka masa, wzdłuż i wszerz rozpostarta; jednostka wielkości, określona pewną długością i szerokością:* A. papieru, tektury, waty, blachy. **2.** druk. *16 stronic druku (bez względu na wielkość stronic):* A. druku. **3.** kolej. A. osobowy = *stan służby.* A. płacy = *lista płacy.* Zdr. **Arkusik, ×Arkuszek, ×Arkuszyk.** Zgr. **Arkuszysko.** <Łć. arcus = łuk; przejście znaczenia, jak w Nm. Bogen, od wyglądu wiszącego w czasie suszenia arkusza>

×Arkuszek, szka, lm. **szki** p. **Arkusz.**

Arkuszowy przym. od **Arkusz** *wielkości, formatu arkusza:* Książka w formie arkuszowej (= *in folio; foljał*). Przen. *zbyt wielki, sążnisty, łokciowy:* Nabasował mu A. rachunek.

×Arkuszyk, a, lm. **i** p. **Arkusz.**

Arkuszysko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Arkusz.**

Arlekin, a, lm. **owie 1.** *błazen w stroju pstrym, szachowanym, pajac, śmieszek, trefniś:* Któż ma powagę w stroju arlekina? Wygląda jak A. (= *cudak*). **2.** karc. *as w dawnych kartach francuskich.* Zdr. **Arlekinek.** <Włos. arlecchino, Fr. arlequin (źródło niewiadome)>

Arlekinada, y, lm. **y** *błazeństwa, błaznowanie, figle, sztuki arlekina.*

Arlekinek, nka, lm. **nki** p. **Arlekin.**

Arlekiński przym. od **Arlekin:** Strój A. (= *dziwaczny, pstry*). **Po arlekińsku** przys. *jak arlekin:* Ubrany po arlekińsku.

×Armacię, ęcia, lm. **ęta** żart. *licha armata:* Już im teraz i armacięta musiały od ciągłego kichania pochrypnąć. Sienk.

Armacina, y, lm. **y** *licha, nędzna armata.*

Armacisko, a, lm. **a** p. **Armata.**

[**Armaczenie, a,** blm.] czynność cz. **Armaczyć.**

[**Armaczyć, y, ył**] *jarmarczyć, głośno i gromadnie ś. naradzać.* <Od Jarmark>

Armada, y, lm. **y** *wielka flota wojenna.*

Armadyl, a, lm. **e** zool. p. **Pancernik.** <Now. z Hp. armadilla = fregata>

Armarynta, y, lm. **y** bot. p. **Zmłód.**

Armata, y, lm. **y, Harmata** woj. **1.** *działo:* Walić z armat. **2.** † *wszelka broń zaczepna i odporna, oręż, uzbrojenie:* Kupidzie wydziera łuk, pochodnię i strzały — całą jego armatę. Gawiń. **3.** † a. † **Strzelba** *amunicja, artylerja:* Starszy nad armatą koronną. Vol. Przełożony nad strzelbą lub armatą. Dek. **4.** † a. † A. wodna=*flota, wojsko morskie, marynarka:* Wojsko z portu w armacie przeprawił. P. Koch. A. strudzona weszła na brzegi. Żebr. Hetmana z armatą wodną wyprawił. Skar. Zdr. **Armatka.** Zgr. **Armacisko.** <Now. z Łć. armata dosł.=uzbrojona>

Armatka, i, lm. **i** p. **Armata.**

Armatni, † **Armatny** [**Armatowy**] przym. od **Armata:** Kula armatnia. Oddalił ś. na strzał A.

Armatnica, y, lm. **e** a. **Rurnica, Drążnia, Trzcina dudkowata** bot. (cecropia) *roś. z rodziny chlebowcowatych.* Gatunek: A. t a r c z o w a t a (c. peltata).

†**Armatno** przys. od **Armatny:** Mieszczanie na ten huk A. wypadli. Zim.

†**Armatny 1.** p. **Armatni:** Narzędzia armatne szufle, szczotki, stemple. J. Jak. (*=działowe*). **2.** *zbrojny:* Flota armatna. Pot. Mieszczanie wysypani armatną gromadą z miasta w pole wychodzą. Tw. Szwedom cztery okręty armatne wziął. Tw. (*=wojenne*). **A., ego,** lm. **i** rz. *przełożony nad artylerją, jenerał artylerji:* Kozacy pod władzą samego starszego armatnego zostawać mają. Vol.

Armator, a, lm. **rzy** a. **owie** *dostawca okrętowy a. przedsiębiorca, zaopatrujący okręt we wszelkie zapasy na czas żeglugi.*

[**Armatowy**] p. **Armatni.**

Armatura, y, lm. **y 1.** *zbroja, rynsztunek, przybór wojenny:* Wojsko zmieściło ś. na kępie z armaturami. Dyak. Zamiast kunsztownej z stali armatury, broń stron obudwuch: zęby i pazury. Kras. **2.** *zbroja, malowniczo ugrupowana, jako ozdoba architektoniczna; ozdoby, otaczające tarczę herbową:* Atyk z armaturą, jako ozdoba architektoniczna,—na tarczy nie było żadnego herbu. Korz. Dwuch śpiżowych rycerzy dzierżyło w żelaznych dłoniach armatury, w których miasto lanc i chorągwi haczyki i szczypce utkwiono. Jord. **3.** elektrot.=a) *zewnętrzna powłoka lin telegraficznych podwodnych.* b) *system zwojów w machinie elektrycznej, wytwarzający prądy.* **4.** fiz. p. **Induktor. 5.** mech. *wszelkie przybory do kotłów parowych, lokomobil, jak: krany, wentyle, świstawki itp.* <Łć. armatura=uzbrojenie itd.>

Armelina, y, lm. **y** pow. *rodzaj wyścitki w powozie pod łokcie, oparcie dla ramion w siedzeniu.* Zdr. **Armelinka.** <Fr. armeline>

Armelinka, i, lm. **i** p. **Armelina.**

×**Armider, u** a. **dru, y** a. **dry** p. **Harmider.**

[**Armikuł, u,** lm. **y**] *korpus, armja.* <Nm. (z Fr.) Armeecorps>

Armilarny astr.: Sfera armilarna, p. **Sfera.** <Now. z Łć. armilla=obrączka, naramiennik, bransoleta>

Armistycjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *rozejm, zawieszenie broni.* <Now., np. Fr. armistice, z Łć. arma lm.=broń, oręż + sistere=wstrzymać, por. solstitium dosł.=wstrzymanie słońca= przesilenie>

Armja, i, lm. **e** woj. **1.** *wojsko ogółem wzięte:* A. potężna, wielka Napoleona, nieprzyjacielska, zdezorganizowana, upadła na duchu, zwyciężona, niezwyciężona, pobita, waleczna, zwycięska. **2.** *wyższa jednostka w organizacji wojskowej, z kilku korpusów złożona.* **3.** przen. *mnóstwo, tłum, chmara, ciżba, kupa, tłuszcza, zgraja:* A. ludu zbiegła ś. <Now. z Łć. arma lm.=oręż, skąd Fr. armée>

[**Armijá, i,** lm. **e**] *dużo ludzi razem idących.*

×**Armonijka, i,** lm. **i** p. **Armonja.**

×**Armonika, i,** lm. **i** p. **Harmonja.**

×**Armonja, i,** lm. **e** p. **Harmonja.** Zdr ×**Armonijka.**

[**Armoryty, ów,** blp.] *pewna potrawa mączna.* <Nm. arme Ritter (dosł.=ubogi szlachcic)=polewka z chleba i mąki>

†**Armować, uje, ował,** † **Harmować** *uzbrajać, przygotowywać do wojny.* ×**A. ś.,** † **Harmować ś.** *uzbrajać ś., przygotowywać ś., szykować ś. do wojny:* Jęli ś. A. przeciw Bolesławowi. Biel. M. Krzyże osikowe poświęcone zakopywali, a to armując ś. od upiorów cudzych. Smol.

†**Armowanie, a,** blm., czynność cz. **Armować.**

×**Armowanie się, a. ś.,** blm., czynność cz. **Armować ś.:** A. ś. znaczy zaciąganie ludzi i przygotowanie sprzętów wojennych. Papr.

[**Armunijá, i,** lm. **e**] p. **Harmonja.**

×**Armuszmal, u,** blm. p. **Arumszmalc.**

[**Arnatel, tla,** lm. **tle**] *szpilka podwójna do włosów.* <Nm. Haarnadel>

Arnautka, i, lm. **i** bot. (triticum sativum) *nazwa odmiany pszenicy zwyczajnej.* <Od nazwy ludu Arnauci>

Arni, nieod., zool. p. **Bawół.** <Now., zap. ze Wschodu>

Arnika, i, lm. **i 1.** bot. p. **Pomórnik. 2.** *preparat aptekarski, lekarstwo przeciw skaleczeniom i potłuczeniom:* Rany płatami obwiła, zmaczawszy w arnice. Pol. <Now., jakoby z Gr. ptarmikē=roślina pobudzająca do kichania (ptárnymai =kicham)>

Arnota, y, lm. **y** bot. p. **Orlean.** <Z Hp. arnotto=woreczek nasienny drzewa orleanu>

Arnotowaty bot.: Rośliny arnotowate, p. **Orleanowaty.**

Arogacja, i, blm., **Arrogacja, Adrogacja** *publiczne przyjęcie, przybranie, adoptacja, adopcja, usynowienie.* <Łć. arrogare>

Arogancja, i, blm. *zarozumiałość, buta, impertynenckie zarozumienie, zarozumiała, bezczelna pewność siebie, połączona z pomiataniem innych, zuchwalstwo, zuchwałość:* A. nieuctwa. Nie ma on sympatji między kolegami dla swojej dumy i arogancji. Bał. <Łć. arrogantia>

Arogancki przym. od **Arogant:** Zachowanie ś. aroganckie. Mowa arogancka. Z podniesionym czołem i arogancką miną przeprowadzał metresę swoją po sali. Bał.

Arogancko przys. od **Arogancki:** Mówiła zimno, obojętnie, prawie A. traktując archiwistę.

Arogant, a, lm. **ci** *człowiek występujący z arogancją, zuchwalec, impertynent, zarozumialec:* Jeszcze żeby A. zdjął kapelusz z głowy, ale nie. Gaw.

Arogantka, i, lm. **i** forma ż. od **Arogant.**

×**Arogować, uje, ował** *przywłaszczać, przypisywać sobie; przyznawać ś. zuchwale, rościć pretensje do czego:* A. sobie wyjątkowe jakieś w państwie i społeczeństwie stanowisko. Ol. <Łć. arrogare>

×**Arogowanie, a,** blm., czynność cz. **Arogować.**

†**Aroma, atu,** lm. **ata** ni. p. **Aromat.** <Gr. árōma ni.>

Aromat, u, lm. **y,** † **Aroma 1.** *silny, przyjemny zapach, woń roślinna, wonność:* A. siana. Powietrze dokoła zionie aromatem. Mick. A. wina a. piwa=*bukiet.* **2.** ogr. *korzenność smaku u gruszek.* **3.** † *zioła i korzenie z silnym zapachem.*

Aromatyczny 1. *pełen aromatu, pachnący, wonny, woniejący*: Zioła aromatyczne. 2. chem.: Związki aromatyczne = *pochodzące od benzolu i jego homologów*.

Aron, a, lm. **y, Aronek, Obrazkowiec, Obrazki,** bot. (arum) *roś. z rodziny obrazkowatych*. Gatunki: A. plamisty a. pospolity (a. maculatum), daw. Obrazki wielkie, Djablik, Głowa św. Jana, Wężownik większy a. biały, Kozia a. Aronowa broda, Wiele złego; A. włoski (a. italicum) daw. Obrazki włoskie, Wężownik mniejszy, Djablik wielki, Żmijowiec, Ziejec wielki. <Gr. áron = jakaś roślina>

Arondować, uje, ował zeg. *zaokrąglać końce*. <Fr. arrondir>

Arondowanie, a, blm., czynność cz. **Arondować.**

Aronek, nka, lm. **nki** bot. p. **Aron.**

Aronowy: Aronowa broda, bot. p. **Aron.**

[**Arować, uje, ował**] p. **Harować.**

1. **Arpedżjo** prawie nieod., rz. ni., muz. *akord rozerwany, zagrany niejednocześnie, nie razem*. <Włos. arpeggio, od arpa = harfa>

2. **Arpedżjo** przys. *nie razem, sposobem harfy*: Trzeba akord ten grać nie razem, ale A.

Arpedżjować, uje, ował muz. *grać akord nie razem, niejednocześnie*.

Arpedżjowanie, a, blm., czynność cz. **Arpedżjować.**

Arrogacja, i, lm. **e** p. **Arogacja.**

Arsen, u, blm. min. *metal rodzimy, kruchy, zawierający nieco antymonu, także ślady srebra, żelaza i złota*. <p. Arszenik>

Arsenalik, u, lm. **i** p. **Arsenał**: A. wcale piękny, bo obok szabel, pistoletów, kruciczek, spory ich zapas jeszcze w lamusiku spoczywał. Rol.

Arsenalnik, a, lm. **cy** *więzień, kajdaniarz, zbrodzień, zbrodniarz, prochownik*.

Arsenalski p. **Arsenałowy**: Bibljoteka arsenalska w Paryżu.

Arsenał, u, lm. **y** 1. *gmach przeznaczony na skład wszelkiej broni, zbrojownia, cekauz*. 2. *wojskowa fabryka broni; puszkarnia, ludwisarnia rządowa* 3. *muzeum broni*. 4. *główny dom kary w Warszawie, kryminał, prochownia*: Siedzi w arsenale. 5. przen. *zapas, zasób, skarbiec, skład*: Trzeba było przetransportować paczki, pudełka, pudełeczka, koszyczki, w których mieścił ś. cały A. toaletowy. Bał. Rozwinięto cały A. przynęt. A. wiadomości. Uzbrojona w cały A. niewieścich środków i sposobów. Dyg. 6. *warsztat okrętowy*. Zdr. **Arsenalik.** <Arab. dārsanā = dom fabryczny; warsztat okrętowy; Prs. tarsanah>

Arsenałowy, Arsenalski przym. od **Arsenał.**

Arsenica, y, blm., × **Arsenizm** lek. (morbus arsenicalis) *choroba powstała z przewlekłego otrucia ś. arszenikiem*. <p. Arszenik>

×**Arseniny, nin,** blp., apt. (remedia arsenicalia) *przetwory, do których składu wchodzi arszenik*.

Arsenit, u, lm. **y, Arsenolit, Arszenik** min. *rodzimy trójtlenek arsenu*.

×**Arsenizm, u,** blm., lek. p. **Arsenica.**

Arsenjak, u, blm., chem. *związek arsenu i wodoru*, arsenowodór.

×**Arsenojad, a,** lm. **y** lek. (arsenicophagus) *człowiek przyzwyczajony do spożywania codziennie pewnej ilości arszeniku*. <p. Arszenik + JAD>

Arsenolit, u, lm. **y** min. p. **Arsenit.** <Now., p. Arszenik + Gr. líthos = kamień>

Arsenopiryt, u, lm. **y** min. *dwusiarek żelaza z dwuarsenkiem żelaza, zawierający czasem niewiele srebra a. ślady złota, używany do otrzymywania arsenu*. <Now., p. Arszenik + Piryt>

Arsenowy przym. od **Arsen**: Kwas A.

[**Arszenica, y,** lm. **e**] *zła baba, jędza, wiedźma* <p. Arszenik>

Arszenik, u, blm. min. p. **Arsenit.** <Now. z Gr. arsenikós (= dosł. męski), skąd Łć. arsenicum>

Arszenikalny p. **Arszenikowy.** Kluk.

Arszenikowy, × **Arszenikalny** przym. od **Arszenik.**

Arszyn, a, lm. **y** 1. *rosyjska miara długości*. 2. † *miara długości, używana we Lwowie*: A. lwowski ma w sobie łokcia krakowskiego ćwierci pięć. Sol. <Tur. arszyn = łokieć, przez Ros. aršinъ>

Arszynowy przym. od **Arszyn** *długości arszyna*: Arszynowe gonty. Kącki.

×**Arte** przys. *artystycznie, ze znajomością sztuki, wybornie, doskonale, znakomicie, biegle, mistrzowsko, pysznie, umiejętnie*: A. grał, A. podglądał. Prosię pieczone A. Jeż. <Z Łć. arte dosł. = sztuką, umiejętnością>

Artemizja, i, lm. **e** bot. p. **Bylica.** <Gr. artemisía>

Arterja, i, lm. **e** 1. a. **Tętnica** anat. *naczynie krwionośne, prowadzące krew utlenioną z serca do wszystkich części ciała*. 2. przen. *droga a. ulica ożywiona, ruchliwa*: A. komunikacyjna. Ważna A. komunikacyjna. <Gr. artēría>

! **Arterjalny** przym. od **Arterja,** lep. *tętniczy*.

! **Arterjotomja, i,** lm. **e** *otwarcie, nacięcie tętnicy*.

† **Arterkacja, i,** lm. **e** *sprzeczka*.

† **Artetyka, i,** blm. *niemoc, ból w stawach*.

Artezyjski: Studnia artezyjska = *wytrysk wody, wybiegającej z otworów sztucznie wywierconych*; wogóle *studnia głęboko wywiercona*. <Śr. Łć. artesianus, przym. od nazwy prowincji Fr. Artois>

Artful, a, lm. **e** fl. p. **Hartful.**

Artfulnik, a, lm. **cy** p. **Hartfulnik.**

[**Artos, a,** lm. **y**] p. **Artus.**

Artretyczny p. **Artrytyczny.**

Artretyzm, u, lm. **y** p. **Artrytyzm.**

Artrytyczny przym. od **Artrytyzm, Artretyczny,** ! **Atretyczny,** *dnawy*.

Artrytyzm, u, lm. **y, Artretyzm,** ! **Atretyzm** lek. (arthrytis) 1. *choroba stawów, połączona z zapaleniem*. 2. *szczególne długotrwałe cierpienie stawów z zakażenia krwi moczanami pochodzące, dna*. <Gr. arthrîtis przym. (dom. nósos = choroba) dosł. członkowa>

Artul, a, lm. **e** fl. p. **Hartful.**

[**Artus, a,** lm. **y**] p. **Artuz.**

[**Artuz, a,** lm. **y, Artus, Artos**] *święcony chleb wielkanocny*. <Przez Ukr., z Gr. ártos = chleb>

[**Artycha, y,** lm. **y, Artyka**] zł. *wódka, gorzałka*. <?>

! **Artyficjalny** *sztuczny*. <Łć. artificialis>

[**Artyka, i,** lm. **i**] p. **Artycha.**

Artykulacja, i, lm. **e** 1. dent. *sposób schodzenia ś. zębów przy zamykaniu szczęk*, zgryz. 2. jęz. *członkowanie*. <Now. z Łć. articulatio = pączkowanie, kolankowanie>

Artykularz, a, lm. **e** żart. *pisarz artykułów*: Najlepiejby ś. przydał na dziennikarza i artykularza. Krasz.

Artykulik, u, lm. **i** p. **Artykuł**: Pisarz drobnych artykulików. Krasz. Pisanie artykulików gazeciarskich.

Artykulować, uje, ował 1. jęz. *członkować, wymawiać (mową ludzką)*. 2. *wymawiać dobitnie, zgłoskę po zgłosce*. <Łć. articulare>

Artykulowanie, a, blm., czynność cz. **Artykulować.**

Artykulowany przym. *członkowany:* Mowa artykulowana = *ludzka (w przeciwieństwie do nieczłonkowanej, zwierzęcej).*

Artykuł, u, lm. **y** **1.** *część pisma, rozdział, ustęp, paragraf, dział, punkt.* **2.** *rozprawka o pojedyńczej kwestji w dzienniku a. piśmie zbiorowym:* W gazecie pojawił ś. A. Pomieścić, wydrukować A. Wystąpił z artykułem. Wyciął mu A. w Kurjerze. W dzisiejszym numerze rozpoczęto szereg artykułów o Łodzi. A. polityczny, literacki, gazeciarski. **3.** *oddzielny przepis, oddzielna część pewnej ustawy:* A. prawa. A. kodeksu. Artykuły tajemne (=*punkta tylko stronom umawiającym ś. wiadome).* Artykuły dowodowe (=*punkta, pozycje sporne, które strony i świadkowie objaśnić muszą).* Kość.: A. wiary=*dogmat:* Skład Apostolski składa ś. z 12 artykułów. Przen.: On ma to za A. wiary. **4.** † w lm.=*przepisy a. instrukcje:* a) Artykuły hetmańskie=*przepisy hetmanów wielkich koronnych w przedmiocie regulaminu obozowego i dyscypliny wojskowej.* b) Artykuły marszałkowskie = *przepisy policyjne marszałków nadwornych w Polsce, dotyczące porządku publicznego.* c) Artykuły sejmikowe=*polecenia, dawane posłom, na sejm obranym.* **5.** † Artykuły grodzkie=*występki, których dochodzili z urzędu starostowie grodowi.* **6.** *przedmiot handlu, towar:* A. żywności. Artykuły spożywcze, kolonjalne. Artykuły pierwszorzędnych potrzeb. Artykuły mody, konfekcji. Zdr. **Artykulik.** <Łć. articulus>

Artykułować, uje, ował *układać artykułami:* Przedstawiać monarsze artykułowane prośby. Remb.

Artykułowanie, a, lm. **a,** czynność cz. **Artykułować.**

Artykułowy przym. od **Artykuł.**

Artylerja, i, lm. **e** woj. **1.** a. † **Wielka strzelba** *działa wraz z taborem:* A. polowa, ciężka, lekka, wielkiego a. małego wagomiaru (kalibru), forteczna a. wałowa, oblężnicza. Przen.: *zapas, zasób, arsenał:* Strzelała na starego wojaka całą artylerją zalotnych spojrzeń. Dzierz. **2.** *nauka traktująca o artylerji, kanonierstwo.* **3.** zbior. *rodzaj broni, artylerzyści, kanonierzy:* A. piesza, konna. Przen.: A. niebieska rozpoczęła teraz kanonadę. Sienk. Żart.: Ciężka A.=*starzy, ociężali, nieruchawi, leniwi, kawalerowie.* <Fr. artillerie, ze Śr. Łć. artillator=armatnik, od Śr. Łć. ars=machina>

Artylerski p. **Artyleryjski:** W artylerskim służył gdzieś pułku. Kon.

×**Artyleryczny** p. **Artyleryjski:** Umiejętność artyleryczna. Łęski.

×**Artyleryjny** p. **Artyleryjski.**

Artyleryjski,×**Artyleryjny,**×**Artyleryczny,**×**Artylerski,** ×**Artylerzycki** przym. od **Artylerja:** Arsenał A. Parki, pociągi, wozy, konie artyleryjskie.

×**Artylerzycki** prow. p. **Artyleryjski:** Arsenał A. Sztuka artylerzycka.

Artylerzysta, y, lm. **ści** *żołnierz a. oficer, służący w artylerji.*

Artyll-, p. **Artyl-.**

Artysta, y, lm. **ści** **1.** fil. *sztukmistrz, mistrz w pewnej sztuce, posiadający a. uprawiający pewną sztukę; twórca w zakresie jakiejś sztuki pięknej; przedstawiciel sztuki scenicznej, aktor:* A. dramatyczny. **2.** przen. *majster, mistrz, człowiek zręczny, jedyny do czego, zuch:* Na to to on A.! <Śr. Łć. artista, z Łć. ars=sztuka>

×**Artysteczka, i,** lm. **i** p. **Artystka,** *aktoreczka:* Ulubiona A. wyjechała na urlop.

Artystka, i, lm. **i** forma ż. od **Artysta:** Ty jesteś artystką we wszystkim, masz duszę płomienistą. Krasz. Albo była wielką artystką, albo białą bez pomocy sztuki. Krasz. Zdr. ×**Artysteczka.**

×**Artystowski** fil. p. **Artystyczny:** Konrad Wallenrod jako twór sztukmistrza i we względzie artystowskim całością organiczną, poetycką nie jest. Mochn. Zechce zapewne odetchnąć powietrzem twojej artystowskiej dziedziny. Słow. Podsuniemy jedną tylko jej stronę, podniesioną do piękności artystowskiej. Gosz. Szczegół, dowodzący głębokiego rozmysłu artystowskiego. Gosz.

×**Artystostwo, a,** blm. p. **Artyzm:** Płótno na obraz robione większym ś. artystostwem odznacza. Słow.

Artystycznie fil. przys. od **Artystyczny:** Był człowiekiem A. wyrobionym. Krasz. Rzecz A. wykonana. Piękny puhar srebrny, A. rzeźbiony i emaljowany.

Artystyczność, i, blm. **1.** fil. a) *biegłość artyzmowi właściwa, artyzm, cechy, własności artystyczne, piękno sztuki, mistrzostwo, kunsztowność:* Prawdziwa A. wieje z tego obrazu. b) *zgodność z przepisami sztuki a. wymaganiami piękna.* c) *przynależność do zakresu sztuk pięknych.* **2.** *poczucie artystyczne, poczucie piękna (estetyczność), smak artystyczny, porywy artystyczne:* Jaki w nim brak artystyczności. Słow.

Artystyczny, ×**Artystowski** fil. **1.** *artyzmem nacechowany, kunsztowny.* **2.** *z przepisami sztuki zgodny, wymaganiom piękna odpowiadający, estetyczny:* Wykształcenie, wykonanie artystyczne. Smak A. Usposobienie, zamiłowanie artystyczne. Zdolność artystyczna. Salon artystyczny. Pracownia artystyczna. Zapał A. **3.** *artyście właściwy do artysty należący, od artysty a. artystów pochodzący:* Dzieło artystyczne. Z artystycznych i literackich kieszeni wytrząśniono pięset rubli na otarcie łez sieroctwa. Majówka artystyczna.

Artyzm, u, blm., ×**Artystowstwo** fil. **1.** *biegłość w pewnej sztuce, w tworzeniu i odtwarzaniu dzieł sztuki.* **2.** *rodzaj a. kierunek twórczości artystycznej.*

Artyścina, y, lm. **y** **1.** ż. *żona artysty.* **2.** m. pog. *lichy a. niewielkiego talentu artysta.*

†**Arumszmalc, u,** blm.,×**Armuszmal** *potrawa staropolska z jaj sadzonych.* <Nm. Eier im Schmalz = jaja w szmalcu>

† **Arus, a,** lm. **y,** † **Harus** *rodzaj tkaniny:* A. wązki, A. szeroki. Ins. c. l. A. vel harus, materja ta wązka bywała i szeroka. Goł.

[**Arwan**] *przekleństwo, oznaczające „porwaneś katu!" (bodaj cię kat porwał):* Arwanaś katu! <A+RW>

Aryjka, i, lm. **i** p. **Arja:** Zaśpiewaj nam jaką aryjkę.

Arynga, i, lm. **i** **1.** praw. *formuła pisania wyrazu z przepisu władzy a. ze zwyczaju; przepis, formuła pisania, mówienia, witania, modła; schemat, wzór przy sporządzeniu wykazów, rachunków, aktów rozmaitych:* Proszę mi udzielić aryngi dla napisania prośby do króla. **2.** a. **Harynga** *przemowa:* Do każdej z rot aryngę krótką miał. Łoz. <Włos. aringa=mowa (publiczna), ze Śr. gnm. hring (Nm. Ring) = koło, plac, rynek; szranki, miejsce sądu>

Arystarch, a, lm. **owie,** ×**Arystarcha,** ×**Arystarchus** *surowy sędzia utworów literatury a. sztuki:* Uciął satyrę przeciwko arystarchom wileńskim. Krasz. Powieściopisarstwo polskie trakto-

wane po macoszynemu przez arystarchów literatury naszej. Jeż. <Od wł. Gr. Arístarchos, krytyka pieśni Homerycznych>

×**Arystarcha, y,** lm. **owie** p. **Arystarch**: Nigdy nie miałem powołania do tego, anim chciał za arystarchę uchodzić. Krasz.

×**Arystarchus, a,** lm. **owie** p. **Arystarch**: Poezja tego rodzaju nie na dobie, rzekł pedancko A. Krasz.

Arystokracenie, a, blm., czynność cz. **Arystokracieć.**

Arystokracieć, eje, ał, Arystokratnieć, Arystokratyzować ś., *stawać ś. arystokratą, w arystokratę ś. zamieniać, przesiąkać zasadami a. formami arystokratycznemi; do arystokracji ś. zbliżać; nabierać cech arystokraty, dumnieć.*

Arystokracja, i, blm. **I.** *rządy uprzywilejowanej klasy narodu, możnowładztwo:* Podług Arystotelesa są trzy formy państwowe: monarchja, A. i demokracja. **2.** *wyższa sfera społeczeństwa, magnaterja:* A. rodowa, A. pieniężna a. finansowa (=*plutokracja*). A. urzędnicza (=*biurokracja*). Choruje na arystokrację (=*pańskość*). Przen.: A. umysłu (=*klasa ludzi odznaczająca ś. nauką*) <Gr. aristokráteia dosł.=panowanie najlepszych>

×**Arystokracki** p. **Arystokratyczny**: Czy A., czy plebejowski (obiad), to wszystko jedno dla mnie, byleby był dobry. Skarb.

×**Arystokracyjny** p. **Arystokratyczny**: z powagą prawie arystokracyjną. Krasz.

×**Arystokrat, a,** lm. **ci** p. **Arystokrata.** Sarn.

Arystokrata, y, lm. **ci,** ×**Arystokrat I.** *członek arystokracji, magnat, członek znakomitego rodu, pan możny.* **2.** *zwolennik zasad a. form arystokratycznych, stronnik arystokracji, człowiek, chorujący na arystokratę; dumny, wyniosły; pyszałek, zarozumialec.*

Arystokratka, i, lm. **I** forma ż. od **Arystokrata.**

Arystokratnieć, eje, ał p. **Arystokracieć.**

Arystokratnienie, a, blm., czynność cz. **Arystokratnieć.**

Arystokratycznie przys. od **Arystokratyczny.**

Arystokratyczność, i, blm. **I.** a. **Arystokratyzm** *zasady a. cechy arystokratyczne, upodobanie w zasadach arystokratycznych:* Towarzystwo nie pozbyło ś. ani odrobiny swojej arystokratyczności. **2.** *pochodzenie arystokratyczne:* A. jego rodu podejrzana.

Arystokratyczny I. *możnowładczy, oligarchiczny:* Ustrój A. Rzeczpospolita arystokratyczna. **2.** a. × **Arystokracki,** × **Arystokracyjny** *magnacki, wielkopański, znakomity:* Tradycje, zaskorupione w formie arystokratycznej. Spas. **3.** *dumny, wyniosły, pyszałkowaty, zarozumiały, butny:* Przemawiać tonem arystokratycznym. <Gr. aristokratikós>

Arystokratyzm, u, blm. p. **Arystokratyczność**: A. daje wdzięk, polor, zamiłowanie w estetyce i artyzmie, miłą płochość. Orzesz. Społeczeństwo upadłe skutkiem nadmiaru arystokratyzmu. Spas.

Arystokratyzować, uje, ował *naśladować arystokrację, pozować na arystokrację:* Arystokratyzująca szlachta. Prus. **A. ś.** p. **Arystokracieć**: Wyrzucają pieniądze, byle A. ś. Dzierz.

Arystokratyzowanie, a, blm., czynność cz. **Arystokratyzować.**

Arystokratyzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Arystokratyzować ś.**

Aryston, u, lm. **y** *instrument muzyczny w rodzaju pozytywki.* <Now. z Gr. áriston przym. ni.= najlepsze>

Arystotelesowski, × **Arystotelesowy,** × **Arystotcliczny** fil. *z arystotelizmem zgodny, w duchu arystotelizmu pojęty.*

×**Arystotelesowy** fil. p. **Arystotelesowski.**

×**Arystoteliczny** fil. **I.** przym. od **Arystotelik. 2.** p. **Arystotelesowski.**

Arystotelik, a, lm. **cy** fil. *uczeń Arystotelesa; zwolennik arystotelizmu.* <Z Gr. wł. Aristotélēs>

Arystotelizm, u, blm., fil. **I.** *filozofja Arystotelesa; kierunek filozofji Arystotelesa, perypatetyzm.* **2.** bł. *scholastycyzm.*

Arytmetycznie I. mat., przys. od **Arytmetyczny,** *sposobem arytmetycznym, metodą arytmetyczną.* **2.** przen. *z wyrachowaniem, skrupulatnie, licząc ś., ekonomicznie, z kredką:* Żyć, robić co A.

Arytmetyczny I. przym. od **Arytmetyka**: Działania arytmetyczne. Zadanie arytmetyczne. **2.** *różnicowy:* Proporcja arytmetyczna. Postęp A. Szereg A.

Arytmetyk, a, lm. **cy I.** *zajmujący ś. arytmetyką, szczeg. badaniami teorji liczb.* **2.** przen. *człowiek liczący ś., wyrachowany, oględny, oszczędny, skrupulat.*

Arytmetyka, i, blm., mat. *nauka o liczbach i działaniach z niemi:* A. liczb całkowitych, ułamków, niższa a. elementarna, wyższa a. teorja liczb, praktyczna, handlowa. <Gr. arithmetikḗ przym. ż. (dom. téchnē=sztuka)>

Arytmograf, u, lm. **y** *łamigłówka arytmetycza a. liczbowa :* A. kryształowy. <Now. z Gr. arithmós=liczba + gráfō=piszę>

Arytmologja, i, blm. *nauka o własnościach liczb.* <Now. z Gr. arithmós=liczba + logía=nauka>

Arytmometr, u, lm. **y** *machina rachunkowa do wykonywania działań arytmetycznych:* A. Thomasa. <Now. z Gr. arithmós = liczba + métron = -mierz>

×**Arytmiczny** przym. od **Arytmja.**

×**Arytmja, i,** blm., lek. (arythmia pulsus) *niemiarowy, nieporządkowy bieg tętna.* <Now. z Gr. a=bez, nie + rythmós=rytm, takt>

†**Arzekąc,** † **Arzkąc,** † **Arzką** *mówiąc.*

Arzenagiel, gla, lm. **gle** powr. *drąg żelazny, używany do różnych czynności przy wyrabianiu lin grubych.* <Zap. Nm. Eisennagel>

†**Arzką** p. **Arzekąc**: Tedy on odpowiedział, A.

†**Arzkąc** p. **Arzekąc**: Zawołał Pan Bóg na Adama, A. k niemu.

I. As, a, lm. **y I.** karc. *tuz:* A.—bank trzasł. Prz. A. na warcie, djabeł w karcie. Prz. (=*A. wyświęcił ś., a do ręki przyszły młódki*). Gdzie cztery pasy, tam w kupnie asy. Prz. Przen.: Ma zawsze asa i króla w renonsie=*zawsze szczęśliwy, los mu sprzyja, znajduje pomoc.* **2.** (w grze kostkowej) *oko.* Zdr. **Asik.** <Łć. as = jednostka; miedziak; waga>

2. As nieod., muz. *nuta a z bemolem, czyli obniżona o pół tonu, równająca ś. gis (na narzędziach utemperowanych):* Ton a. tonacja as major, minor. Kwartet z (tonu) as. Symfonja as minor. Gama (z) as major. <A muz. + s, cecha bemolów>

[**As**] sp. *a, i, tedy.* <Może z Nm. als>

Asafetyda, y, blm., **Smrodzieniec, Czarcie łajno,** × **Czartowskie łajno,** † **Czartowe łajno, Tajfeldrek,** [**Dajweldrek, Deweldrek, Dejweldrek, Dyweldrek, Dywelsdrek**], × **Djabelskie gówno,** × **Djabelskie łajno,** × **Czarczyniec,** apt. *skrzepły sok z rośliny ferula asa foetida, nader przykrej woni:* Przybierał minę artysty, dla którego świat stał ś. pieprzem i asafetydą. Krasz.

Asamble, ów, blp. *zebrania towarzyskie, bale, wieczory, rauty:* Bywać na asamblach. Biegać po asamblach. <Fr. assemblée = zgromadzenie itd.>

Asan, a, lm. **owie** p. **Waćpan:** Wie A. dobrodziej? Mick. A. bałamut i trzpiot. A. głupstwa gadał! Mick. <Wasz + MIŁ + PAN>

Asanacja, i, blm. p. **Asenizacja.**

Asani, i, lm. **e** p. **Waćpani:** Takiej kminkówki nigdzie nie znajdzie A. Krasz. <Wasz + MIŁ + PAN>

Asanizacja, i, blm. p. **Asenizacja.**

[**Asanka, i,** lm. **i**] p. **Asanna.**

Asanna, y, lm. **y** p. **Waćpanna:** Co ś. A. mieszasz! Jeż. Zdr. [**Asanka**]. <Wasz + MIŁ + PAN>

Asaństwo, a, blm. p. **Waćpaństwo:** Przypominacie sobie A., com mówił. Kaczk.

Asaul, a, lm. **owie** p. **Asawuła.**

Asauła, y, lm. **y** p. **Asawuła.**

Asawulstwo, a, lm. **a** *godność asawuły:* Z asawulstwa i poddaństwa kontent jestem. Słow.

Asawul, a, lm. **owie** p. **Asawuła.**

Asawuła, y, lm. **owie** a. **y, Asauła, Asawul, Asaul, Esaul 1.** *oficer kozacki, adjutant atamana.* **2.** [A.] *strażnik, dozorca polowy.* **3.** przen. *człowiek niezgrabny, ograniczony, safanduła, fafuła.* <Tur. jesa(w)uł = pomocnik, adjutant wodza>

Ascedent, a, lm. **ci, Ascendent** *krewny w linji wstępnej (ojciec — dziad — pradziad itd.).* <Właściwie Ascendent, z Łć. ascendens>

Ascendent, a, lm. **ci** p. **Ascedent.**

Asceta, y, lm. **ci,** × **Askieta 1.** *ćwiczący ś. w pobożności i cnotach przez rozmyślania religijne, modlitwy i posty.* **2.** *odmawiający sobie wygód i przyjemności w celu stłumienia w sobie złych popędów i namiętności; umartwiający ciało w celu wyzwolenia i podniesienia ducha.* **3.** *wstrzemięźliwy.* **4.** *pokutnik.* **5.** *samotnik.* <Now. z Gr. askētós = sztuczny; wyćwiczony>

Ascetycznie przys. od **Ascetyczny.**

Ascetyczny przym. od **Asceta,** × **Askietyczny 1.** *z pobożnemi ćwiczeniami i umartwieniami połączony, z wymaganiami ascetyzmu zgodny:* Żywot A. Usposobienie ascetyczne. **2.** *ascetyce poświęcony:* Pisma ascetyczne. <Now. z Gr. askētikós = pracowity>

Ascetyk, a, lm. **cy,** × **Askietyk** *autor pism pobożnych, ascetyce poświęconych, religijnie i moralnie budujących, pisarz kierunku ascetycznego.*

Ascetyka, i, blm., × **Askietyka** *praktyczna część etyki chrześcijańskiej, zbiór przepisów o ćwiczeniu ś. w cnotach i pobożności.*

Ascetyzm, u, blm., × **Askietyzm 1.** *ćwiczenie ś. w pobożności i cnocie.* **2.** *umartwienie ciała w celu stłumienia złych popędów i namiętności a. w celu wyzwolenia i podniesienia ducha.* **3.** *kierunek etyczny, krzewiący surowy tryb życia i surowe zasady moralne.* **4.** *wstrzemięźliwość pod względem przyjemności i użycia.*

Asceza, y, blm., × **Askieza** fil. *oddanie ś. ascetyzmowi, praktyki ascetyczne.* <Gr. áskēsis = ćwiczenie; profesja>

Asekuracja, i, lm. **e 1.** *zabezpieczenie, ubezpieczenie:* A. od ognia, od nieszczęśliwych wypadków, na przeżycie. A. pożyczki premjowej. Rządowa A. domu = *składka ogniowa, fajerkasa:* Zapłaci ć asekurację. Kolej.: A. dostawy terminowej = *należytość opłacona za zapewnienie kwoty pieniężnej, którą towarzystwo drogi żelaznej ma wypłacić odbiorcy w razie spóźnienia ś. przesyłki.* **2.** × *konwój:* Napadł na asekurację, która działa przeprowadzała. Rzew. <Now. z Łć. ad = do + securus = pewny>

Asekuracyjny przym. od **Asekuracja,** *ubezpieczeniowy:* Składka asekuracyjna. Towarzystwo asekuracyjne (= *ubezpieczeń, podejmujące ś. ubezpieczać od nieprzewidzianych wypadków).*

Asekurant, a, lm. **ci** a. **Asekurator** *obowiązujący ś. za pewne wynagrodzenie w ciągu oznaczonego czasu wynagrodzić wszelką stratę, poniesioną bez winy tego, który swą własność asekuruje.* **2.** [**A.** a. **Asekuranty, ów,** blp.] *asekuracja, ubezpieczenie od pożaru:* Wziąć, spłacić A.

Asekurator, a, lm. **owie** a. **orzy** p. **Asekurant.**

Asekuratorka, i, lm. **i** forma ż. od **Asekurator.**

Asekurować, uje, owal 1. *warować co, zapewniać, poręczać.* **2.** *ubezpieczać, podawać do ubezpieczenia:* A. dom, pożyczkę premjową, bydło od pomorku. **A. ś.** = *ubezpieczać siebie a. swoje mienie:* A. ś. na życie, od gradobicia.

Asekurowanie, a, blm., czynność cz. **Asekurować.**

Asemita, y, lm. **ci** *zwolennik asemityzmu.* <Gr. a = nie + Semita>

Asemityzm, u, blm. *dążenie do takiego zorganizowania i wzmocnienia społeczeństwa chrześcijańskiego, aby ś. mogło obywać bez Żydów.*

Asenizacja, i, blm., **Asanizacja, Asanacja** lek. *ulepszenie, poprawa warunków zdrowotnych, uzdrowotnienie.* <Now. z Fr. assainir = uzdrawiać, uzdrowotniać, z Łć. ad = do + sanus = zdrowy>

Asenizacyjny przym. od **Asenizacja:** Kompanja asenizacyjna.

Asenizować, uje, owal *poprawiać warunki zdrowotne.*

Asenizowanie, a, blm., czynność cz. **Asenizować.**

[**Asenterować, uje, owal**] *zarządzać pobór wojskowy; brać do wojska, werbować żołnierzy.* <Z Nm. assentiren = przyjąć do wojska, z Łć. assentire = zgadzać się>

[**Asenterowanie, a,** blm.], czynność cz. **Asenterować.**

Asenterunek, nku, lm. **nki** prow. *spis i pobór wojskowy, konskrypcja, rekrutacja, branka:* Stawać mający do asenterunku piją przez dni parę z próżniactwa. Kolb. <Nm. Assentirung>

Asenterunkowy prow. przym. od **Asenterunek,** *poborowy, konskrypcyjny:* Komisja asenterunkowa. Izba asenterunkowa.

Aseptol, u, blm. chem. *kwas sozolowy, kwas ortofenolo-sulfonowy* (środek antyseptyczny). <Now. z Gr. a = bez, nie + sēptós = gnojący>

Aseptyczny lek. **1.** *pozbawiony wszelkich pierwiastków zakażających a. gnicie wywołujących:* Opatrunek A. Rana aseptyczna. **2.** *baczący na usuwanie a. niedopuszczanie pierwiastków zakażających:* Postępowanie aseptyczne = aseptyka. Środek A.

Aseptyka, i, blm. *postępowanie aseptyczne.*

× **Asercja, i,** blm. fil. **1.** *zapewnienie; wmawianie czego.* **2.** *proste bez dowodów twierdzenie, że coś jest a. że czegoś niema.* <Łć. assertio>

Asertorycznie przys. od **Asertoryczny.** <Now. z Łć. assertum = twierdzenie, dowód>

Asertoryczny fil. **1.** *zapewniający; twierdzący.* **2.** *bez dowodzenia twierdzący istnienie a. nieistnienie czegoś:* Sąd A.

Aserwować, uje, owal *strzec co a. kogo, pilnować, czuwać, zachowywać:* Archiwum aserwowało dowody (= *zachowało je u siebie).* <Łć. asservo>

Aserwowanie, a, blm., czynność cz. **Aserwować.**

Asesor, a, lm. **owie** a. **orzy 1.** *urzędnik delegowany przez magistrat dla spisania protokułu posiedzeń urzędu starszych, tj. majstrów i pilnowania*

ustawy cechowej. **2.** A. kolegjalny = *ranga urzędnika cywilnego.* **3.** praw. = a) *współsędzia, współławnik, młodszy sędzia, zasiadający dawniej z głównym sędzią na sądach:* A. sądu poprawczego. A. trybunału. A. sądu kryminalnego. A. honorowy. b) A. skrzynkowy = daw. *woźny, ściągający po skończonym trybunale grzywny od skazanych na nie, oraz dozorujący nad porządkiem, sprzętami i materjałami piśmiennemi w trybunale.* c) (na Litwie) *urzędnik policji ziemskiej, mający pod swym dozorem część powiatu.* <Łć. assessor>

Asesorek, rka, lm. **rki** lekc. *asesor.*

Asesorja, i, lm. **e** **1.** in. sąd asesorski, czyli kanclerski w daw. Polsce = *sąd złożony z dygnitarzy królewskich i rejentów, w którym rozpatrywano sprawy o dobra królewskie oraz o przywileje:* A. koronna, litewska. **2.** *posada, urząd asesora.*

Asesorowa, ej, lm. **e** *żona asesora.*

Asesorowicz, a, lm. **e** *syn asesora.*

Asesorówna, y, lm. **e** *córka asesora.*

Asesorski przym. od **Asesor:** Sąd A. p. **Asesorja.**

Asesorzyna, y, lm. **y** lekc. *asesor.*

Asfalt, u, lm. **y** **1.** min. *smołowiec, smoła ziemna, smoła kopalna, masa smolista, złożona z węgla, wodoru, tlenu i azotu w niestałym stosunku i zanieczyszczona nieco krzemionką, glinką i tlennikiem żelaza.* **2.** *mieszanina asfaltu ze żwirem i wapnem, używana do wykładania chodników i ulic.* **3.** przen. *przestrzeń wylana asfaltem:* Iść po asfalcie. **4.** *farba malarska ciemnobrunatna.* <Gr. ásfaltos>

Asfaltować, uje, ował *wylewać, pokrywać asfaltem:* A. chodnik, ulicę. Tor asfaltowany.

Asfaltowanie, a, blm., czynność cz. **Asfaltować.**

Asfaltowy przym. od **Asfalt:** Tektura asfaltowa (*=smołowcowa*). Warstwa asfaltowa (*=z asfaltu*). Chodnik A. (*= wylany asfaltem*). Roboty asfaltowe.

! Asfiksja, i, blm. lek. *głębokie omdlenie, śmierć pozorna, martwota, zamartwica.* <Gr. asfyksía>

Asfiksyjny przym. od **Asfiksja:** Kamera asfiksyjna (*=do duszenia psów kwasem węglanym*).

Asfodyla, i, lm. **e** bot. p. **Złotogłów.** <Gr. asfódelos m.>

Asik, a, lm. **i** p. **As.**

×**Asindzi, ego,** lm. **eje** p. **Asindziej:** A pali A. lulkę? Kaczk.

×**Asindziej, a,** lm. **e,** × **Asyndziej,** × **Asindzi,** ×**Asyndzi** pouf. skróc. z: *asan dobrodziej:* Całuję nóżki asindzieja i wynoś mi ś. pókiś cały. Krasz. Pozwól A. Słow. <Wasz + MIŁ + PAN + DOBR + DZIE>

+**Asińdźka, i** lm. **i,** ×**Asyńcka** forma ż. od **Asindzi:** Dałabyś A. pokój ceremonjom. Krasz. Zastępują szlachcicowi dwie asińdźki: klucznica i służebna jejmości. Kaczk. (*jejmoście, imościanki*).

× **Askarydy, ów,** blp. zool. (oxyuris vermicularis) [**Rupie, Owsik**] *glistnica robaczkowa* (miano niewłaściwe).

Askie- p. **Asce.**

Asklepjadyczny: Wiersz A = *złożony ze spondeja, dwu chorjambów i jednego jambu:* Oda asklepjadyczna. <Łć. Asclepiadeum (metrum = miara) = od poety Asklepjadesa>

Askultacja, i, lm. **e** p. **Auskultacja.**

Askultant, a, lm. **ci** p. **Auskultant.**

Asmanit, u, lm. **y** min. *krzemionka krystaliczna pochodzenia kosmicznego, znajdująca ś. w meteorytach.* <Now. z Skr. açma(n) = kamień; nazwę tę dał Store Maskelyne>

Asmodeusz, a. blm. *zły duch, djabeł, jako wróg stanu małżeńskiego.* Zdr. **Asmodeuszek.** <Hb. wł. Asmodi, po Gr. Asmodaîos>

Asmodeuszek, szka, blm. p. **Asmodeusz.** Spadła jak A. z obłoków. Byk.

Asocjacja, i, lm. **e** **1.** *stowarzyszenie, spółka, kompanja, konsorcjum.* **2.** fil. a) *kojarzenie, skojarzenie, akt kojarzenia:* A. wyobrażeń. b) *wynik kojarzenia.* <Now. z Łć. associare = łączyć, kojarzyć>

Asocjacjonistyczny przym. od **Asocjacjonizm.**

Asocjacjonizm, u, blm. fil. *kierunek psychologiczny na prawie asocjacji oparty, przyjmujący prawo kojarzenia za podstawę wszelkich objaśnień; angielska psychologja doświadczalna.*

Asocjacyjny przym. od **Asocjacja:** Proces A. Synteza asocjacyjna.

×**Asocjować, uje, ował** fil. p. lep. *kojarzyć.* <Łć. associare = łączyć, kojarzyć>

Asocjowanie, a, blm., czynność cz. **Asocjować.**

Asonancja, i, blm. *podobno-brzmienne zakończenie wyrazów, powtarzanie ś. samogłosek, nie tworzące jednak rymu zupełnego.* <Now. z Łć. assonare = współbrzmieć>

Asortyment, u, lm. **y** p. **Sortyment.** <Fr. assortiment>

Asortymentowy przym. od **Asortyment; Sortymentowy.**

Aspan, a, lm. **owie** p. **Waćpan:** Co bo A. takie rzeczy mnie gadasz. Krasz. At! proszę aspana, młokos jesteś i kwita. Syrok. <Wasz + MIŁ + PAN>

Aspani, i, lm. **e** p. **Waćpani.**

Aspanna, y, lm. **y** p. **Waćpanna:** Co ś. A. mieszasz w to? Jeż. Powiedz nam A. Krasz. Głupiaś A.! Rog.

Aspaństwo, a, blm., zbior. p. **Waćpaństwo.**

Asparagina, y, blm. chem. *amid kwaśny kwasu amidojabłkowego.* <Now. z Gr. aspáragos = szparag>

Aspekt, u, lm. **a** a. **y, ów** **1.** ×*widok, wygląd, spojrzenie, wejrzenie:* Za jedno na ukrzyżowanego Jezusa spojrzenie mieć widzenie Boga, a przecie i tego żałujemy aspektu. Hil. Ludzi z aspektu, z przyborów, ze stroju, z miny nauczył ś. poznawać. Krasz. Przybył, aby sobie coś wywróżyć z aspektu elekta. Krasz. **2.** astr. *różne położenia słońca, księżyca i planet, jakie ciała te na niebie względem siebie zajmują.* W astrologji, *położenie gwiazd i planet, zwłaszcza w czasie urodzenia czyjego:* Dobre a. złe aspekty. **3.** *zły, a. dobry znak, którego ś. astrologowie w pewnym położeniu względem siebie ciał niebieskich dopatrywali; horoskop, widok, prognostyk, wróżba, przepowiednia, wszelkie oznaki na przyszłość:* Złe dla mnie aspekta. U panny żadnych aspektów nie miał. <Łć. aspectus>

×**Aspektować, uje, ował** *oglądać co, rozpatrywać co, przyglądać ś. czemu:* Strzelczykiem go nazywał, z różnych stron aspektując jego figurę. Chodź.

×**Aspersja, i,** lm. **e** *pokropienie obecnych w kościele wodą święconą przez księdza przed sumą.* <Łć. aspersio>

Aspiracja, i, lm. **e** **1.** *pożądanie, zachcianka, pretensja do czegoś, pragnienie czegoś, dążenie do osiągnięcia czegoś; wzdychanie do czegoś, marzenie o czymś:* Aspiracje polityczne. Mieć wyższe aspiracje. Cudzoziemskie aspiracje ustępują silnie rozbudzonemu uczuciu narodowemu. **2.** fil. *dąże-*

nie do Boga; wzniesienie ś. myślą do Boga; wzniesienie duszy do Boga; stan mistykom właściwy: Westchnienie do Boga. **3.** gram. *przydech, przygłos.* **4.** lek. a) *wysysanie. wyciąganie płynów chorobnych z jam ciała za pomocą przyrządów właściwych.* b) *wdychanie.* c) *wyciąganie zepsutego powietrza z mieszkania przy odwietrzaniu.* <Now. z Łać. aspiratio = powiew; wyziew; przydech>

Aspiracyjny przym. od **Aspiracja**: Przyrząd A. System A.

Aspirant, a, lm **ci 1. a. Aspirator** *ten, co aspiruje, ubiegający ś., kandydat, konkurent, starający ś., pretendent:* A. do posady. A do stanu małżeńskiego a. duchownego. Deklamowanie wierszy przez młodszych aspirantów do parnasu. Chm. **2.** (w klasztorach) *ten, co ukończywszy nowicjat, pragnie być przyjętym do zakonu.*

Aspirantka, i, lm. **i** forma ż. od **Aspirant**: Debiut aspirantki do sceny.

Aspirator, a 1. lm. **owie** a. **orzy** p. **Aspirant**: Aspiratorowie do serca panny Karoliny. Jeż. **2.** lm. **y**=a) chem. *przyrząd wciągający powietrze lub inne gazy, wziewnik.* b) lek. *przyrząd do wykonywania aspiracji.*

Aspirować, uje, ował *starać ś., ubiegać ś., pretendować, kandydować, konkurować, mieć pretensje do czego, marzyć o czym:* A. do posady, do sławy artystycznej. Robiono mi propozycję, abym... aspirował do tej panny. Słow. <Łć. aspirare>

Aspirowanie, a, blm., czynność cz. **Aspirować.**

[**Aspoń**] przys. *przynajmniej.* <Czes. aspoň>

! Astenja, i, blm. lek. *bezsilność, słabość, niemoc.* <Gr. asthéneia>

! Asteniczny lek. przym. od **Astenja.**

Aster, stra, lm. **stry, Jaster,** ×**Astr,** ×**Astra Gwiazdosz, Gwiazdokwiat, Dymieniczne ziele, Jesionki** bot. (aster) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: A. z a l e ś n y a G w i a z d o s z t r z y n e r w o w y a. G a w ę d a, W o ł o w e o k o (a. amellus); A. o g r o d o w y a. K o m p o s t e l a (a. chinensis); A. n a d m o r s k i (a, tripolium). Zdr. **Asterek.** <Gr. astēr=gwiazda>

Asterek, rka, lm. **rki** p. **Aster**: Astry i asterki schylały głowy. Krasz.

Asterja, i, lm. **e** jub. *szafir, chryzoberyl a. granat z odcieniem gwiazdowym.* <Now. z Gr. astēr = gwiazda>

[**Asterlog, a,** lm. **i**] p. **Astrolog.**

Asteroida, y, zwykle w lm. **y** a. **Planetoidy** *drobne planety krążące między Marsem a Jowiszem.* <Now. z Gr. astēr = gwiazda + eidēs= kształtny>

Asterysk, a lm. **i 1.** × *gwiazdka, używana, jako odsyłacz a. jakaś szczególna odznaka.* **2.** kość. w obrządku greckim: *gwiazda złota, kładąca ś. na patenę dla pokrycia hostji.* <Gr. asterískos>

Asteryzm, u, blm. min. *własność szafiru, chryzoberylów i granatów, świecenia promienistego czyli gwiaździstego.* <Now. z Gr. asterismós=rysunek gwiazd na globusie niebieskim.>

Astma, y, blm. lek. *duszność, brak tchu, w napadach występujący, dychawica.* <Gr. ásthma>

Astmatyczka, i, lm. **i** forma ż. od **Astmatyk.**

Astmatyczny przym. od **Astma,** *dychawiczny:* Kaszel A. Miał nadzieję mnogich sukcesji na astmatycznej babce. Krasz. Była silnie astmatyczną. Orzesz.

Astmatyk, a, lm. **cy** *cierpiący na astmę, dychawiczny, dychawicznik.*

×**Astr, a,** lm. **y** p. **Aster.**

×**Astra, y,** lm. **y** p. **Aster:** A., świadek twych jesiennych przechadzek. Krasz.

Astralny 1. astr. *gwiaździsty:* Światło astralne=*miejsca jaśniejsze na niebie między gwiazdami drogi mlecznej, pochodzące ze skupienia drobnych gwiazd, nie dających ś. oddzielnie rozróżnić.* **2.** fil.: Ciało astralne p. **Ciało. 3.** fiz. Lampa astralna p. **Lampa.** <Łć. astralis=gwiazdowy>

Astrofizyczny przym. od **Astrofizyk.**

Astrofizyk, a, lm. **cy** *astronom, zajmujący ś. astrofizyką.*

Astrofizyka, i, blm. *część astronomji, zajmująca ś. badaniem budowy fizycznej ciał niebieskich.* <Now. z Gr. astēr=gwiazda + fysikē=fizyka>

Astrofotografja, i, blm. *fotografja ciał niebieskich, zastosowanie fotografji do badań astronomicznych.* <Now. z Gr. astēr=gwiazda+p. Fotografja>

Astrofotometr, u, lm. **y** *fotometr zastosowany do mierzenia siły czyli natężenia światła ciał niebieskich.* <Now. z Gr. astēr = gwiazda + p. Fotometr>

Astrofotometrja i, blm. *ogół metod służących do oceny natężenia światła ciał niebieskich.*

Astrofotometryczny przym. od **Astrofotometrja:** Przyrząd A. Badania astrofotometryczne.

Astrognozja, i, blm. *część astronomji, zajmująca ś. położeniem na niebie gwiazd i gwiazdozbiorów.* <Now. z Gr. astēr = gwiazda + gnōsis = wiedza>

Astrograf, u, lm. **y** *przyrząd do szybkiego i mechanicznego rysowania mapy nieba.* <Now. z Gr. astēr=gwiazua + grafō=piszę, rysuję>

×**Astrolab, u,** lm. **y** p. **Astrolabja.**

×**Astrolabja, i,** lm. **e,** ×**Astrolabjum,** ×**Astrolab** *najprostsze narzędzie w miernictwie do mierzenia kątów, a w żeglarstwie do mierzenia wysokości ciał niebieskich.*

×**Astrolabjum,** nieod. p. **Astrolabja.**

Astrolog, a, lm. **owie,** a. **odzy** [**Asterlog**] fil. **1.** *badacz wpływu gwiazd na sprawy ludzkie; w astrologji biegły; filozof-astronom średniowieczny.* **2.** *wieszczbiarz wyprowadzający horoskopy, wróżący z gwiazd.* <Gr. astrológos>

Astrologicznie przys. od. **Astrologiczny.**

Astrologiczny przym. od **Astrologja,** †**Astrologski.** Przepowiednia astrologiczna.

Astrologja i, blm. fil. część filozofji średniowiecznej: *umiejętność, sztuka przepowiadania z gwiazd, sztuka czytania z gwiazd horoskopów, przepowiedni o losach jednostek, wypadkach historycznych; nauka o wpływach ciał niebieskich na człowieka i losy jego.* <Gr. astrología>

Astrologować, uje, ował *bawić ś. w astrologa, naśladować astrologa, zajmować ś. astrologją, prognostykować, wróżyć, roić:* Nieustannie wzdychając, tylko astrologuje.

Astrologowanie, a, blm., czynność cz. **Astrologować.**

†**Astrologski** p. **Astrologiczny.**

×**Astrołgarz, a,** lm. **e** *gwiaździarz kłamliwy.* Żebr.

Astrometeorologiczny przym. od **Astrometeorologja.**

Astrometeorologja, i, blm. *sztuka przepowiadania pogody z położenia ciał niebieskich.* <Now. z Gr. astēr=gwiazda + p. Meteorologiczny>

Astrometr, u, lm. **y** p. **Heljometr.** <Now. z Gr. astēr=gwiazda + métron = -mierz>

Astronom, a, lm. **owie** *zajmujący ś. astronomją, badacz ciał niebieskich, obserwator nieba, gwiaździarz:* Zaszło słońce, wołają astronomy z wieży. Mick. <Gr. astronómos>

Astronomicznie przys. od **Astronomiczny.**

Astronomiczny przym. od **Astronomja**: Narzędzia astronomiczne. Tablice astronomiczne. Roczniki astronomiczne = *efemerydy*. Zegar A. Przepowiednie astronomiczne. Obserwatorjum astronomiczne. Czas, dzień A. Godzina astronomiczna (= *ściśle podług wyrachowania astronomów, słoneczne*).

Astronomja, i, blm. *nauka o ciałach niebieskich, gwiaździarstwo*: A. sferyczna. A. teoretyczna. A. fizyczna (= *mechanika niebieska*). A. praktyczna. <Gr. astronomía>

Astronomka, i, lm. **i** forma ż. od **Astronom**: Szukała na niebie tych gwiazd... które ty niegdyś, A. złota, pokazałaś mi. Słow.

†Astrych, u, lm. **y,** **† Jastrych, 1.** *zaprawa z potłuczonych kamieni, cegły i wapna*: Podłoga z astrychu. **2.** [**A.**] = a) *podłoga z cegły*. b) *strych, poddasze*. <Nm. Estrich, zap. z Gr. émplast(r)on, skąd Śr. Łć. astricus = podłoga, bruk>

Astrychowy przym. od **Astrych**: Zaprawa astrychowa.

[**Astyczny**] *skłonny do gniewu, gniewliwy, kłótliwy*.

Astygmatyzm, u, blm. *wada wzroku*. <Now. z Gr. a = nie, bez + p. Stygma(t)>

Asumpt, u, blm. *pretekst, pochop, pobudka, zachęta, okazja, powód*: Wziąć z czego A. do mówienia. <Łć. assumptus, im. od assumere>

Asydent, a, lm. **ci** p. **Asystent.** <Z Łć. assidens, im. od assidere = zasiadać itd.>

Asyderyt, u, lm. **y** *aerolit, nie zawierający żelaza w stanie metalicznym*. <Now. z Gr. a = bez, nie + sídēros = żelazo>

Asygnacja, i, lm. **e,** × **Asygnata, y,** [**Asygnówka, Sygnacyjá**] **1.** *polecenie piśmienne wypłacenia okazicielowi pieniędzy z kasy wydającego polecenie, a. oznaczonej ilości pewnych przedmiotów; przekaz, czek*: A. na 100 rs. **2.** Asygnacje kasowe = *papiery oprocentowane, wydawane na czas krótki przez kasy rządowe*. <Łć. assignatio>

Asygnacyjny przym. od **Asygnacja**: Rubel A. = *rubel asygnatą*. Papier A.

Asygnarjusz, a, lm. **e** *księga, złożona z druków podwójnych asygnacji, dla zachowania w kopji wydanych przekazów*.

×**Asygnat, u,** lm. **y** p. **Asygnata.**

Asygnata, y, lm. **y,** × **Asygnat 1.** *pieniądz papierowy, papierek, asygnacja, bankocetel, banknot, bilet kredytowy*. **2.** p. **Asygnacja.**

Asygnatarjusz, a, lm. **e** praw. *dający asygnację*.

Asygnować, uje, ował 1. co komu = *wydać asygnację na co, przekazać, kazać wypłacić za asygnacją*. **2.** [**A.**] *sygnować, dzwonić w sygnaturkę*. <Łć. assignare>

Asygnowanie, a, blm., czynność cz. **Asygnować.**

[**Asygnówka, i,** lm. **i**] p. **Asygnacja.**

Asymetrja, i, blm. *brak symetrji, niesymetryczność, nierównomierność*. <Gr. asymmetría>

Asymetryczny 1. przym. od **Asymetrja. 2.** gie. Góry asymetryczne p. **Góra.**

Asymilacja, i, blm. **1.** *upodobnienie, przyswojenie, wcielenie*: Opór ten utrudni asymilację nowo zdobytych prowincji. **2.** fil. w psychologji = a) *upodobnianie, przyswajanie*: A. czuć a. wyobrażeń. b) *zlewanie ś. wyobrażeń świeżych z dawniej nabytemi*. **3.** jęz. *upodobnienie*: A. fonetyczna, morfologiczna. **4.** przyrod. *czynność fizjologiczna przyswajania pokarmów i napojów*. <Now. z Łć. assimulatio>

Asymilacyjny przym. od **Asymilacja**: Proces A. Kierunek A. Szlachta i arystokracja pochłaniała i przyswajała sobie, bogaciła ś. wszelkiemi żywiołami, a póty była żywą, dopóki miała tę siłę asymilacyjną. Krasz.

Asymilować, uje, ował 1. *upodabniać, przyswajać, przystosowywać jedno do drugiego, zespalać, wcielać do siebie, zrównywać, wyrównywać, zlewać w jedno, łagodzić odrębności dwuch rzeczy*: A. kraj podbity. **2.** fil. *upodobniać; przyswajać*: Wyobrażenia asymilujące, asymilowane. **3.** przyrod. *przyswajać, przerabiać na swe soki*: A. pokarmy. **A. ś.** *upodabniać ś., przystosowywać ś., zlewać ś.*: Zwykle już dzieci tych przybyszów asymilują ś. z miejscowym społeczeństwem. <Łć. assimulo>

Asymilowanie, a, blm., czynność cz. **Asymilować,** *asymilacja*.

Asymilowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Asymilować ś.**

Asymptota, y, lm. **y** mat. *linja blizkostyczna, linja prosta a. krzywa styczna do linji krzywej w punkcie nieskończenie odległym tej ostatniej*: Asymptoty hiperboli. <Gr. asýmptōtos = niezbieżny, niespotykający ś.>

[**Asyn, u,** blm.] *krew* (w pieśni o męce P. Jezusa). <Może zamiast azym, p. Azyma>

×**Asyndzi, ego,** lm. **owie** p. **Waszmość.** <Wasz + MIŁ + PAN + DOBR + DZIA>

×**Asyndziej, a,** lm. **e** p. **Waszmość.**

×**Asyndźka, i,** lm. **i** forma ż. od **Asyndzi.**

Asysta, y, blm. **1.** *orszak, poczet, świta, dwór, drużyna, otoczenie, towarzystwo*: Odprawiać nabożeństwo z asystą (= *z klerykami, djakonem i subdjakonem w dalmatykach*). A. biskupia. **2.** p. **Asystencja**: Nie dla asysty on był nam przydany, jeno dla bezpieczeństwa. Sienk. <Now. z Łć. assisto>

Asystencik, a, lm. **i** p. **Asystent.**

Asystencina, y, lm. **y** p. **Asystentowa.**

Asystencja, i, blm. **1.** a. **Asysta** *asystowanie, towarzyszenie, obecność przy kim a. przy czym dla parady, świetności a. podniesienia powagi*: A. biskupa przy mszy św. A. proboszcza przy ślubie. Cesarz wystąpił w asystencji dworu. Zeszła komisja w asystencji policji. **2.** praw. *obecność konieczna pewnych osób postronnych przy czynnościach urzędowych*: Prawo asystencji męża przy aktach prawnych żony. A. rodziców przy akcie małżeństwa małoletniej córki.

Asystencki przym. od **Asystent.**

Asystent, a, lm. **ci 1.** *ten, co asystuje, co jest dodany dla asystencji*: A. przy egzaminie. **2.** *członek asysty, orszaku, świty, dworzanin, pomocnik*. **3.** *kapłan, posługujący biskupowi przy obrzędach św. a. kleryk służący do asysty celebrującemu*. **4.** *pomocnik profesora, adjunkt*: A. przy katedrze. A. kliniki. **5.** *pomocnik a. zastępca przełożonego zakonu*. **6.** *wolny słuchacz*: Do zapisania ś. na asystenta w Gienewie nie wymaga ś. żadnych świadectw, ani egzaminów. **7.** *asystujący kobietom, nadskakujący, galant, towarzysz, adjutant*: Gdzie ś. obróciła, pełno miała asystentów. **8.** a. **Asydent** praw. *obecny przy protokóle w procedurze kryminalnej*. Zdr. **Asystencik.**

Asystentka, i, lm. **i** forma ż. od **Asystent.**

Asystentowa, ej, lm. **e, Asystencina** *żona asystenta*.

Asystentówna, y, lm. **y** *córka asystenta*.

Asystować, uje, ował komu **1.** *być asystentem, towarzyszyć, być przy boku, nie odstępować, służyć a. pomagać komu w urzędzie, czynności, obrzędzie; atentować*: A. przy egzaminatorze, do mszy. **2.** *być obecnym*: Biskup asystuje przy mszy św. **3.** *nadskakiwać; kręcić ś., uwijać ś. około kogo a.*

czego, świadczyć komu godność: A. damom. Pies asystuje przy stole. <Łć. assistere>

Asystowanie, a, blm., czynność cz. **Asystować.**

[**Aszka**] w. *wołanie na świnie.*

×**Aszleder, dra,** lm. **dry** gór. p. **Natylnik.** <Nm. Arschleder = fartuch tylny u górników>

[**Aś**] = *aleś.* <A + LE + Ś>

×**Aść,** nieod. p. **Waszmość.** <Wasz + MIŁ>

×**Aści, ego,** lm. **owie** p. **Waszmość:** Musiałeś A. przeziębnąć. Skarb.

[**A ścio ha!**] w. *odpędzając bydło od szkody.*

Aśćka, i, lm. **i** forma ż. od **Aść; Aśka:** Widzi A., od czasu, jak tu u nas gości Tadeuszek, niemało mam niespokojności. Mick.

Aśka, i, lm. **i** p. **Aśćka:** Co też A., pani siostro, mówisz? Skarb.

[**A što ha**] w. *odpędzając źrebięta.*

[**Aśtych**] *prędko, żywo.* <Nm. hastig>

[**Aśtyczny**] *prędki, porywczy.* <Nm. hastig>

[**A świe ha**] w. *odpędzając nierogaciznę.*

At! w. **1.** *ot! eh! e! i!* I rzekł, ziewając: At sobie kobieta! Mick. Powiedzą, że nasza miłość at sobie... fraszka! Syrok. At zachciałeś! Korz. A. staremu ś. ubrdało! Krasz. At! mówcie, co chcecie, ja tędy nie pojadę. Zach. **3.** [**A.** a. **Atenka**] *wołanie na woły, kierując je na prawo.*

Atagan, u, lm. **y** p. **Jatagan:** Każdy z janczarką, łukiem, ataganem. Mick. Wydobył noże, szable, atagany. Słow. <Tur. jatagan>

Atak, u, lm. **i** **1.** woj. *napad, uderzenie, natarcie, szturm:* A. gwałtowny, słaby, udany, fałszywy, niespodziany, jednoczesny z czoła i ze skrzydeł, od prawego a. lewego skrzydła, równoległy częścią sił a. całemi siłami. Rozpocząć, odeprzeć, odbić, wstrzymać, wytrzymać mężnie, ciągnąć A. Iść, gotować ś. do ataku. Pierzchnąć za pierwszym atakiem. Dać znak do ataku. Poprowadzić żołnierzy do ataku. Takt marszu, wojna, A., szturm. Mick. **2.** lek. *wystąpienie nagłe, napad choroby, paroksyzm:* A. apoplektyczny, zimniczy, sercowy. Nazajutrz powtórzył ś. A. i z niego rozwinął ś. tyfus. Krasz. <Fr. attaque>

Atakować, uje, ował **1.** woj. *napadać, nacierać, uderzać, dobywać, szturmować:* A. sposobem udanym, z czoła, z boku, od prawego, lewego skrzydła, stopniowo linjami a. jednocześnie z czoła i z boków: A. wroga, miasto. Pułki napadały na siebie, atakowały ś., nacierały. Krasz. **2.** kogo o co: *nagabywać, napierać na kogo, niepokoić, naprzykrzać ś. komu, molestować.* **3.** *oddziaływać, działać, wywierać wpływ:* Kwas fluowodorny silnie atakuje szkło. <Fr. attaquer>

Atakowy przym. od **Atak:** Ruch A.

! **Ataksja, i,** blm. lek. *forma choroby, objawiająca ś. nieprawidłowością porządkowych ruchów przy staniu i chodzeniu, bezład, nielad.* <Gr. ataxía>

! **Ataktyczny** przym. od **Ataksja** lek. *bezładny.* <Now. z Gr. átaktos = nieporządny; niespokojny>

Atalja, i, lm. **e** a. **Miąglina** bot. (attalea) *roś. z rodziny palm.* <Może od miasta w Pamfilji, Gr. Attáleia>

Ataman, a, lm. **i** **1.** *hetman, naczelny dowódca kozaków:* Jestże ich wodzem? baszą? atamanem? Słow. **2.** *dowódca bandy zbójeckiej, herszt.* **3.** [**A.**] na Ukrainie, *karbowy, pomocnik ekonoma; wójt po wsiach i miasteczkach.* <Ukr. atamàn, z Nm. Hauptmann = naczelnik, przez Pols. hetman>

Atamanić, i, ił, Atamanować *być atamanem, pełnić urząd atamana, dowodzić w roli atamana:* Atamanił kozakom.

Atamanka, i, lm. **i** forma ż. od **Ataman:** Klękał przed tą, która tytuł żony jego i atamanki nosiła. Jeż.

Atamanować, uje, ował p. **Atamanić.**

Atamański przym. od **Ataman:** Władza atamańska.

Atamaństwo, a, blm. *urząd, godność atamana.*

Ataraksja, i, blm. fil. **1.** *spokój, równowaga ducha; niezakłócony spokój duszy.* **2.** *wolność od wszelkich przesądów, zwątpień i sprzeczności.* <Gr. ataraxía>

Atawistycznie przys. od **Atawistyczny:** Pokutował w nim A. duch któregoś z jego przodków. <Now. z Łć. atavus = pradziad, przodek>

Atawistyczny przym. od **Atawizm:** Objaw A.

Atawizm, u, blm. *dziedziczność pośrednia, pokazywanie ś., występowanie w potomstwie cech familijnych dalszych przodków:* Skąd ta ochota wykształcenia ś. wzięła ś. w dziecku opuszczonym, poniewieranym; chyba cudem jakiegoś atawizmu. Krasz.

Ateista, y, lm. **ści, Ateusz** fil. **1.** *nie wierzący w istnienie Boga; nie uznający Boga.* **2.** *filozof odrzucający pojęcie Boga a. pierwiastek boski przy objaśnianiu świata; zwolennik, wyznawca ateizmu.* **3.** *bezbożnik, niedowiarek.* <Now. z Gr. átheos = bezbożny>

Ateistka, i, lm. **i** forma ż. od **Ateista.**

Ateistyczny przym. od **Ateizm; Ateuszowski.**

Ateizm, u, blm., **Ateuszostwo** fil. **1.** *nieuznawanie, zaprzeczanie istnienia Boga a. bogów.* **2.** *kierunek fil., odrzucający pierwiastek boski a. pojęcie Boga przy objaśnianiu świata.* **3.** bł. *agnostycyzm.* **4.** *bezbożność, niedowiarstwo.*

! **Atelektaza, y,** blm. lek. a) *stan bezpowietrzny pęcherzyków płucnych u płodu, nierozwit płuc;* b) *takiż stan za życia chorobą wywołany, niedodma.* <Now. z Gr. atéleios = niedokończony + éktasis = rozwój, rozciągnięcie>

Ateleologiczny przym. od **Ateleologja.** <Now. z Gr. a = nie, bez + p. Teleologiczny>

Ateleologja, i, blm. fil. **1.** *bezcelowość, niecelowość.* **2.** *pogląd fil., nie uznający istnienia przyczyn celowych, odrzucający przyczyny celowe.*

Atencja, i, blm. **1.** *uwaga, uważanie, baczność, baczenie, natężenie uwagi, wytężenie słuchu:* Słuchał z wielką atencją (= *z namaszczeniem*). **2.** *poważanie, szacunek, uszanowanie, wzgląd na kogo, respekt, poszanowanie:* Jest dla niego z wielką atencją. <Łć. attentio>

†**Atendent, a,** lm. **ci** *strażnik celny.* <Now. z Łć. attendens, im. od attendere = pilnować>

Ateneum, w lp. nieod., lm. **ea, eów** *tytuł pisma zbiorowego, poświęconego naukom.* <Now. z Gr. Athēnaîon = świątynia Ateny (Minerwy)>

1. [**Atenka**] p. **At.** <AT + zakończenie, wzięte z [Ben], [Buten], [Ruten]>

2. [**Atenka, i,** lm. **i**] *rola po prawej ręce, po prawej stronie.*

! **Atentat, u,** lm. **y** *zamach, napaść zbrodnicza, pogwałcenie prawa.* <Fr. attentat, z Łć. attentare>

Atentować, uje, ował **1.** *naruszać cudze prawa, napastować, nagabywać, napadać.* **2.** *pilnować, doglądać, być obecnym, asystować, być na czyjeś usługi, słuchać z atencją, uszanowaniem:* Sprawy sejmikowe swego pana atentował. Byk. Atentował w drobnych sprawach na ratuszu. Krasz.

Gawędził z ekonomem u drzwi z założonemi rękoma atentującym. Krasz. **3.** praw. *być obecnym przy sprawie lub czynności urzędowej:* A. przy licytacji. Urzędnik atentował przy śledztwie. **A. ś.** komu = *zasługiwać ś., godność świadczyć, okazywać grzeczność, szacunek, asystować = nadskakiwać:* Atentuj ś. Waść kasztelanowej i baw. Słow. <Łć. attentare>

Atentowanie, a, blm., czynność cz. **Atentować.**

Atenuacja, i, blm. chem. *zmniejszenie ś. ciężaru właściwego brzeczki piwnej podczas fermentacji.* <Łć. attenuatio>

Ateńczyk, a, lm. **cy** *należący do stronnictwa t. z. ateńczyków, partji podolaków, uczonych konserwatystów w sejmie galicyjskim.* <Od nazwy mieszkańców miasta Gr. Athenai = Ateny>

Atermiczny, Adjatermiczny fiz. *nieprzecieplający, nieprzepuszczający ciemnych promieni cieplikowych.* <Gr. áthermos = niecieply; adjatermiczny Now. z Gr. a = bez, nie + dia = przez + thérmē = ciepło>

! **Ateromat, u,** lm. **y** lek. p. **Kaszak.**

! **Ateromatyczny** przym. od **Ateromat:** Sprawa ateromatyczna, p. **Miażdżyca.**

! **Ateroza, y,** lm. **y** lek. p. **Miażdżyca.**

! **Atest, u,** lm. **y** [**Adest**], **Atestat** *atestacja, świadectwo, poświadczenie, zaświadczenie:* Wydali mu A. ubóstwa dla otrzymania wsparcia. Wyrobić sobie A. ubóstwa. <Now. z Łć. attestari = świadczyć, stwierdzać>

! **Atestacja, i,** lm. **e** **I.** *zaświadczenie, świadectwo, atest.* **2.** *atestowanie.*

! **Atestat, u,** lm. **y** **I.** p. **Atest.** **2.** bł. zam. *świadectwo z ukończenia szkół, patent, matura.*

! **Atestować, uje, ował** *wydać atest, zaświadczyć.*

! **Atestowanie, a,** blm., czynność cz. **Atestować** *atestacja.*

Ateusz, a, lm. **e** fil. p. **Ateista.**

Ateuszostwo, a, blm. fil. p. **Ateizm.**

Ateuszowski przym. od **Ateusz; Ateistyczny.**

[**Atk, a,** lm. **i**] *pies (w mowie dziecinnej).*

†**Atlant, a,** lm. **y** p. **Obrotnik.**

Atlant, a, lm. **y** bud. *podpora w postaci olbrzymiej figury, dźwigającej belkowanie, karjatyda.* <Now. z Gr. ..tlas = mityczny olbrzym, podtrzymujący słupy niebieskie>

Atlas, u, lm. **y** **I.** *komplet map gieograficznych kuli ziemskiej a. części świata lub kraju.* **2.** *zbiór tablic z figurami objaśniającemi jakiś wykład:* A. anatomiczny. A. do historji powszechnej konia. **3.** × A. lek. p. **Obrotnik.** Zdr. **Atlasik.**

Atlasik, a, lm. **i** p. **Atlas.**

Atlasowy przym. od **Atlas.**

Atleta, y, lm. **ci** **I.** *szermierz, zapaśnik, bojownik, człowiek potykający ś., borykający ś., mocujący ś.:* Byłem bezsilny, jak A. ze związanemi rękoma. Sienk. **2.** a. **Atletyk** *człowiek silnej budowy ciała, siłacz:* Rzekłbyś, A., co drze ś. z dzikim zwierzęciem. Krasz. Przen.: *tytan, mocarz:* Świat w potomkach owych olbrzymów widzi atletów sławy. Byk. Wydał mi ś. istnym atletą ducha. <Gr. athlētés>

Atletka, i, lm. **i** forma ż. od **Atleta:** To prawdziwa A., gotowa na swoje barki wziąć całą sztukę i podnieść ją.

Atletyczny przym. od **Atletyk** *barczysty, korpulentny, olbrzymi, muskularny, tęgi, silny, mocny, krzepki:* Mężczyzna atletycznej budowy. Krasz. Zwierz zdawał ś. być zdziwiony nagłym widokiem człowieka atletycznej postawy. Mick. Małego wzrostu, ale atletycznej budowy ciała. Jord.

Atletyk, a, lm. **cy** p. **Atleta**

Atletyka, i, blm., **Atletyzm** **I.** *sztuka zapaśnicza, zapaśnictwo, szermierstwo* (jako gałąź gimnastyki). **2.** *popisywanie ś. z siłą atlety.*

×**Atletykować się, uje ś., ował ś.** **I.** *ćwiczyć ś. na atletę.* **2.** *podnosić znaczne ciężary, popisywać ś. z siłą wobec publiczności.*

×**Atletykowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Atletykować ś.**

Atletyzm, u, blm. p. **Atletyka.**

Atłas, u, lm. **y,** × **Hatłas** **I.** *gatunek materji jedwabnej:* A. hiszpański p. **Zanela.** Szkoda czasu i atłasu. Prz. **2.** w lm. *suknie atłasowe:* Aksamity, atłasy sławy nie czynią. <Arab. Prs. Tur. atlas = gładki; atłas>

Atłasek, sku, blm. *haft wypukły:* Haftować atłaskiem.

Atłaskowy *wyhaftowany atłaskiem:* Haft A.

Atłasowo przys. od **Atłasowy;** przen.: *delikatnie, łatwo, gładko, jak po maśle:* Naucza sposobów, jakiemi łagodnie, nieznacznie, A. dojść można do jak największej potęgi wpływów. Orzesz.

Atłasowy przym. od **Atłas:** Suknia atłasowa. Koń atłasowej maści. Przen.: *gładki, miękki, delikatny, aksamitny, jedwabny, słodki, pełen słodyczy:* Wejrzenia ich były atłasowe, słowa cukrowane. Krasz. Atłasowo-cukrowy l'abbé. Orzesz. Spiczaste wąsiki przyciskał do jej rąk atłasowych. Sienk.

×**Atłaśny** *podobny do atłasu, gładki jak atłas:* Papier A.

Atmidometr, u, lm. **y, Atmometr, Atmidoskop, Ewaporymetr** chem. *przyrząd, służący do oznaczenia ilości wody, jaka w ciągu oznaczonego czasu przechodzi w stan pary.* <Now. z Gr. atmís, 2 pp. atmídos = para + métron = -mierz, a. skopéō = badam, patrzę>

Atmidoskop, u, lm. **y** chem. p. **Atmidometr.**

Atmoliza, y, blm., chem. *rozkładanie powietrza na tlen i azot za pomocą przeciągania przez błonę kauczukową.* <Now. z Gr. atmē = para + lýsis = uwolnienie, wydzielenie>

Atmometr, u, lm. **y** p. **Atmidometr.**

Atmosfera, y **I.** blm. *powietrznia, powietrzokrąg, powietrze, otaczające kulę ziemską.* **2.** przen. *sfera, otoczenie, towarzystwo:* Byli ludźmi tej samej atmosfery i zasad podobnych. Krasz. Wzrósł w dusznej atmosferze intryg. W domu egoizmu i zimna, napełnionym atmosferą złota. Słow. A. imaginacji. Słow. Z listu zdała ś. wiać jakaś upajająca A. poezji. Łoz. **3.** chem. *powłoka gazowa, otaczająca pewne ciało a. zawartość gazowa pewnej przestrzeni.* **4.** lm. **y** mech. *jednostka siły przy obliczaniu ciśnienia powietrza:* Ciśnienie dwuch, trzech atmosfer. <Now. z Gr. atmē = para + sfaîra = kula; ciało niebieskie>

Atmosferologja, i, blm. *nauka o atmosferze, o powietrzu.* <Now., p. Atmosfera + Gr. -logía = nauka>

Atmosferyczny przym. od **Atmosfera,** *tyczący ś. atmosfery, klimatyczny, barometryczny:* Roślinka rozwija ś. przy sprzyjających warunkach atmosferycznych. Kataklizmy atmosferyczne. Zmiany, opady atmosferyczne. Ciśnienie atmosferyczne.

[**A to**] i † *a oto, oto, ot!; to:* Czego chcecie?— A. list przynoszę. † Toć jest Bóg rzekł k Noemu: A. też ustawię ślub mój miedzy wami.

Atol, u, lm. **e** gie. *pewna forma rafy koralowej, mianowicie wyspa pierścieniowa z jeziorem we środku.* <Z języków Malajskich>

Atoli, × **Otoli,** [**Toli(ć)**] sp. **I.** *jednak, jednakże, wszakże, wszelako, mimoto, pomimoto:* Z tego

A. oznaczenia wyrazu nie można przypuścić, ażeby to, co romantyczne sprawia wrażenie, jedynie do średnich wieków należało. Brodz. A. wnętrze tych domów dopiero poetyczne jest. Słow. Lubo nie wychodzi, lepiej ś. ma A. **2.** [A.] *ot! oto! ano!*: Gdzież on jest?—A. tu! Które?—A. (a toli) te! <A + To + Li>

Atom, u, lm. **y** **1.** chem. *najmniejsza ilość pierwiastku, wchodząca do składu związków chemicznych, niedziałka.* **2.** fil. = a) *najprostszy i niepodzielny pierwiastek wszechrzeczy; cząstka materji niepodzielna pod względem fizycznym a. chemicznym; nieskończenie mała cząstka materji pod względem gieometrycznym.* b) *pierwsza zasada bytu u Demokryta.* <Gr. átomos ż.>

! **Atomiczny** fil. bł. zam. **Atomistyczny.**

Atomista, y, lm. **ści** fil. *zwolennik atomizmu a. atomistyki; wyznawca filozofji, teorji atomistycznej.*

Atomistyczny przym. od **Atomistyka,** bł. **Atomiczny:** Teorja atomistyczna.

Atomistyka, i, blm. fil. **1.** *nauka o atomach, jako pierwiastkach bytu.* **2.** *kierunek fil., przyjmujący atomy za pierwsze zasady bytu; odmiana materjalizmu a. mechanizmu filozoficznego.*

Atomizm, u, blm. fil. *filozofja atomistyczna.*

Atomowy przym. od **Atom:** Ciężar A. Objętość atomowa. Ciepło atomowe = *iloczyn z właściwego ciepła danego ciała i jego ciężaru atomowego.*

! **Atoniczny** przym. od **Atonja.**

! **Atonja, i,** blm. lek. *wątłość, zwątlenie, zwiotszenie tkanek, narządów:* A. kiszek. <Gr. atonía>

Atrakcja, i, blm. **1.** chem. A. chemiczna = *przyciąganie chemiczne, przypuszczalny rodzaj energji, od którego zależą zjawiska chemiczne.* **2.** fiz. p. **Przyciąganie;** przen. *mimowolne przyciąganie, ciążenie, dążenie, pociąg, sympatja:* Co w tym złego, że my żenimy ś. z kobietami posażnemi? To jest naturalne prawo atrakcji dwuch sprzeczności. Wilcz. **3.** jęz. a) w głosowni p. **Upodobnienie** (asymilacja). b) w składni: *niewłaściwe nadanie formy wyrazowi, pod wpływem poprzedzającej.* <Łć. attractio>

Atrakcyjny przym. od **Atrakcja** *spajający; pociągający, nęcący, wabiący, interesujący:* Wyścigi wczorajsze nie miały w sobie siły atrakcyjnej.

Atramencik, u, lm. **i** p. **Atrament.**

Atramencina, y, blm. *lichy atrament.*

Atramencisko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Atrament.**

Atrament, u, blm. *płyn do pisania,* † *inkaust:* A. czarny, kancelaryjny, alizarynowy, anilinowy, kolorowy, karminowy, kopjowy, sympatyczny. Zdr. **Atramencik.** Zgr. **Atramencisko.** <Łć. atramentum>

Atramentnica, y, lm. **e** zool. p. **Kałamarnica.**

×**Atramentnik, a,** lm. **i** zool. p. **Kałamarnica:** O! Boże! oto w polipie, oto w atramentniku widzę zjawienie ś. mózgu i słuchu. Słow.

Atramentowy przym. od **Atrament:** Plama atramentowa. Przen.: *pisany, pismem wyrażony, piśmienny, pisarski:* Literaci mają ś. obywać bez atramentowych bójek i nienawiści. Nie puszczajmy ś. na atramentową drogę. **2.** × *czarny jak atrament:* Panowała atramentowa ciemność.

! **Atretyczny** p. **Artrytyczny.**

! **Atretyzm, u,** lm. **y** p. **Artrytyzm.**

! **Atrofja, i,** blm. lek. *uszczuplenie, zmarnienie, pomniejszenie, zanikanie tworów ustrojowych a. całych narządów, zanik.* <Gr. atrofía>

Atropina, y, blm. chem. *alkaloid wilczej jagody* (atropa belladona) $C_{17} H_{23} NO_3$. <Z nazwy rośliny atropa, z Gr. a = nie, bez + trépō = obracam>

Atrybucja, i, lm. **e** *kompetencja, prawo czyje, specjalność, zakres działania właściwy; władza, rzecz czyja:* Wdzierać ś. w czyje atrybucje. Praw. = *przymiot władzy, wypływający z obowiązków ustawami wskazanych:* A. władzy sądowej. Atrybucje i podział sądów administracyjnych. Sprawa należy do atrybucji sądu gminnego (= *do kompetencji*).

×**Atrybucyjny** fil. bł. zam. **Atrybutywny.**

Atrybut, u, lm. **y** **1.** *przymiot, własność, przyroda, właściwość czego.* **2.** *godło, oznaka, symbol:* Orzeł, A. Jowisza. **3.** fil. = a) *przymiot, cecha, właściwość:* A. pewnej rzeczy. b) *przymiot istotny, zasadniczy, nieodjemny substancji:* Myśl i rozciągłość są atrybutami Boga i podstawami zjawisk. <Łć. attributum>

Atrybutywny, bł. **Atrybucyjny** przym. od **Atrybut.**

Atu nieod., **Atut** w kartach, *kolor świętny, bijący inne; kozera, tromf:* Widziałem go u stolika, wywołującego osiem bez A. Krasz. <Fr. atout, czyli à tout = na wszystko (tj. wszystko bijący)>

[**A tu ha**] w. *odpędzając pawie.*

Atut, u, lm. **y** p. **Atu:** Bić atutem. Przen.: Do kampanji wyborczej mógł stanąć w czasie właściwym, mając wszystkie atuty w ręku (= *szanse, dane*).

Atutnąć, nie, ął, nieod. **Atutować** karc. *zagrać w atu, wyjść w kolor świętny.*

Atutować, uje, ował p. **Atutnąć.**

Atutowanie, a, blm., czynność cz. **Atutować.**

Atutowy przym. od **Atut,** *świętny:* Kolor A.

[**Atwor, a,** lm. **y**] *latawiec mityczny, noszący pieniądze.* <Lit. ajtwaras, może z Pols. [oćwiara]>

Atyk, u, blm. bud. p. **Atyka:** Środkowa wystawa o trzech oknach, wysunięta cokolwiek naprzód, miała na sobie odpowiedni A. z bogatą armaturą. Korz. <Now. z Gr. Attikós = attycki>

Atyka, i, blm., **Atyk** bud. *upiększenie w kształcie ścianki, zakończającej wyższą część fasady i zakrywającej dach.*

Atycki: Sól atycka = *sposób wyrażenia ś. lekki, powabny a dowcipny i gryzący:* Gdy chodziło o rozkosz bydlęcą, przyprawioną solą atycką, dowcipkiem, gracją, szli do dworek. Krasz.

Atycyzm, u, blm. **1.** *dowcip wykwintny:* Jej dowcip, byle chciała, był czysty A. Spas. **2.** *zgodność, jednolitość formy z treścią, wytworność okresów w prozie a. w rytmie w poezji, klasycyzm.*

Atyla, i, lm. **e** *kaftan węgierski, rodzaj kaftana z wylotami, dolman, huzarka.* <Od historycznego Attyli>

Atynencja, i, lm. **e** praw. *przyległość, przynależytość:* Dobra kupione na rzecz skarbu ze wszystkiemi do nich należącemi atynencjami. <Now. z Łć. attinere = trzymać przy..; należeć itd.>

×**Atypiczny** *nietypowy, nieregularny, niewyrazisty:* Cechy nienormalne atypiczne, pochodzące z okresu, kiedy osoba była jeszcze w stanie zarodkowym. Spas. <Now. z Gr. a = nie, bez + typikós = typowy>

[**Au, Awu, Ou**] w. **1.** *naśladowanie głosu wilka (w piosnkach).* **2.** Au = *wołanie na konie, aby ruszały lub szły w prawo.*

! **Aucug, u,** lm. **i** p. **Auscug.** Zdr. **Aucużek.**

! **Aucuk, u,** lm. **i** p. **Auscug.**

! **Aucużek, żka,** lm. **żki** p. **Aucug.**

Audjencja, i, blm. **1.** *posłuchanie, widzenie ś. z osobą wysoko położoną, przyjęcie przez nią w celu rozmówienia ś.:* Zyskać, udzielić, wyjednać komu audjencję. Starać ś. o audjencję. **2.** praw. A. sądowa = *posiedzenie sądowe, rozpatrywanie sprawy w sądzie:* Wezwać, stawić ś. na audjencji trybunału. Sprawa wniesiona będzie na audjencję sądu. <Łć. audientia>

Audjencjonalny przym. od **Audjencja** *posłuchalny, recepcyjny:* Sala audjencjonalna. Praw.: Izba audjencjonalna. Sesja audjencjonalna. Protokół A.

Audycja, i, blm. jęz. *słyszenie.* <Łć. auditio>

Audyfon, u lm. **y** *przyrząd, ułatwiający rozmowę z głuchemi, ułatwiający słyszenie głuchym.* <Now. z Łć. audio = słyszę + Gr. fōnē = dźwięk>

Audytor, a, lm. **rzy,** a. **owie 1.** *słuchacz, słuchający.* **2.** A. wojskowy = *rzecznik rządowy przy sądzie wojennym, sędzia wojenny, członek sądu wojennego, utrzymujący korespondencję komendanta, sporządzający protokuły:* A. wojska polskiego. A. pułkowy. A. dywizji. A. gieneralny. **3.** biskupi = *zastępca, surrogat, sędzia-surrogat, oficjał; namiestnik biskupi.* **4.** ×szkolny = *uczeń, wysłuchujący kolegów lekcji przed przyjściem nauczyciela, z jego polecenia i zdający mu z tego sprawę.* <Łć. auditor>

Audytorjat, u, lm. **y 1.** *wyższy sąd wojenny:* A. polowy a. polny = *sąd wojskowy, sąd wojenno-polityczny.* Wejście Janka do audytorjatu półkowego dało staremu wysokie o jego rozumie wyobrażenie. Jeż. **2.** *urząd audytora.* **3.** zam. **Audytorjum.** Wobec całego audytorjatu, t. j. głównych aktorów sztuki.

Audytorjum 1. w lp. nieod., lm. **a, ów** *sala wykładów profesorów, prelegientów:* Na wykładach panowały w A. pustki. Jeż. **2.** blm. *publiczność słuchająca, słuchacze:* A. hucznemi oklaskami przyjęło artystkę. <Łć. auditorium>

Audytorowa, ej, lm. **e** *żona andytora.*

Audytorówna, ej, lm. **e** *córka andytora.*

Audytorski przym. od. **Audytor:** Sąd, urząd, wyrok A.

Aufborać, a, ał szczot. *rozwiercać wierzch dziurki w desce u szczotki.* <Nm. aufbohren>

Aufboranie, a, blm., czynność cz. **Aufborać.**

Auflega, i, lm. **i, Oflega 1.** rzem. *składka miesięczna do kasy cechowej* **2.** *sesja cechowa, na której zbierają stale składki od rzemieślników:* Odbyć auflegę. <Nm. Auflage>

Auflegowy przym. od **Auflega:** Zapisani do książek towarzyskich auflegowych. Korz.

Auflezy, ów, blp. piek. *rozczyny z mlewa przenicy.* <Z Nm. auflösen = rozwiązać; rozczynić; rozpuścić itd.>

Aufszlag, u, lm. **i** garb. p. **Pomost.** <Nm. Aufschlag>

Aufzac, u, lm. **e** zduń. *część ornamentacji pieca, stojąca na gzymsie, górne zakończenie pieca.* <Nm. Aufsatz>

Augit, u, lm. **y** min. p. **Piroksen.** <Now. z Gr. augē = blask>

Augjaszowy: Augjaszowe stajnie czyścić = *wykonywać ciężką, mozolną, syzyfową pracę:* Stajnie augjaszowe czyścić, a niema zjadliwszej rzeczy, jak brud. Krasz. <Od mitologicznego Gr. wł. Augeías>

×**Augmentacja, i,** blm. *powiększenie:* Zrzekam ś. cząstki mej fortunki i przeznaczam na augmenntację Haninej oprawy. Łoz. <Now. z Łć. augmetum = przyrost, zwiększenie>

†**Augmentować uje, ował** *pomnażać, powiększać:* A. fortunę. Hil. A. dobra. Vol. <Łć. augmnentare>

Augur, a, lm. **owie** ir. *mający pretensję do decydującego głosu, do wyrokowania, przypisujący sobie prawo przewodniczenia społeczeństwu:* Ukazują ś. na wszystkich obiadach bez różnicy przekonań, byleby posiadały pieczęć uznania augurów naszej opinji. <Łć. augur>

Augurowy przym. od **Augur.**

×**August, a,** blm. *sierpień.* <Łć. Augustus, dom. mensis = miesiąc>

Augustjanin, a, lm. **anie, ów,** ×**Augustynjanin,** ×**Augustnik 1.** *zakonnik reguły św. Augustyna.* **2.** w lm. *klasztor, kościół a. zakon augustjanów.* <Od św. Augustyna>

Augustjański przym. od **Augustjanin:** Kościół, klasztor A.

×**Augustnik, a** lm. **cy** p. **Augustjanin.**

Augustówka, i, lm. **i** *rodzaj szabli:* Przypasałem szablę augustówkę. Chodź.

×**Augustynjanin, a,** lm. **owie, ów** p. **Augustjanin.** Pol.

×**Aukcja, i 1.** blm. *powiększenie, pomnożenie, przyczynienie:* A. wojska spowoduje aukcję podatków. **2.** lm. **e** han. *przetarg, licytacja:* Kupić na aukcji. Sprzedać przez aukcję. <Łć. auctio>

×**Aukcjonator, a,** lm. **rzy** a. **owie** *licytujący, licytant.*

×**Aukcjonować, uje, ował 1.** *podwyższać, powiększać:* A. opłatę dzierżawną. Zamiast A. do stu tysięcy, przymusi niedostatek zwinąć i to, co ś. zwerbowało. Kal. **2.** *licytować.*

×**Aukcjonowanie,** blm., czynność cz. **Aukcjonować.**

×**Aukcyjny** przym. od **Aukcja,** *licytacyjny.*

Auksanometr, a, lm. **y** p. **Wzrostomierz.** <Now. z Gr. auxáno = rosnę + métron = -mierz>

Auksometr, u, lm. **y, Auzometr,** a. **Dynametr** *przyrząd do oceny stopnia powiększania lunet.* <Now. z Gr. aúxē = wzrost + métron = -mierz>

×**Auktorament, u.** lm. **y** p. **Autorament.**

Aula, i, lm. **e 1.** *wielka sala szczeg. w uniwersytetach, do uroczystych aktów i posiedzeń, sala aktowa;* przen. *ciało naukowe uniwersyteckie, areopag akademicki:* Wpływ auli akademickiej. **2.** †*pałac, siedziba, rezydencja królewska.* <Gr. aulē = podwórze; dwór>

[**Aùn, Aïn**] *hen tam, ot tam!* <A + ON>

Aura, y, blm., ×**Aerja 1.** *pogoda, wolne, świeże powietrze:* A. nie sprzyja. **2.** !lek.: A. epileptyczna (padaczkowa) = *powiew, mrowie padaczkowe, jako zapowiedź napadu padaczkowego* <Łć. aura>

Auramina, y blm. chem. *materja pierwotna gromadki barwników żółtych, pochodząca od dwuamidobenzofenonu czterometylowanego.* <Now. z Łć. anrum = złoto>

Aureola i, blm. **1.** *świetlany krąg, promienna obwódka, otaczająca głowę świętego na obrazku, nimb, glorja.* **2.** przen. *chwała, urok, blask, świetność, glorja:* Otoczony aureolą chwały. **3.** fiz. *powłoka świetlna, staczająca w pewnych przypadkach silną iskrę elektryczną.* <Now. z Łć. aureola = złota, złocista>

Aurora, y, blm. **1.** poet. *jutrzenka, zorza:* Ogniem płonąca A. Słow. **2.** kość. *czas środkujący pomiędzy dniem a nocą:* Przed aurorą wolno odprawić tylko pasterkę. <Łć. aurora>

Aurykiel, kla, lm. **kle** bot. p. **Pierwiosnek.**

Aurykla, i, lm. **e** bot. p. **Pierwiosnek.**

Aurykuł, a, lm. **y** bot. p. **Pierwiosnek.** <Now. z Łć. auricula dosł. = uszko>

Auryna, y, blm. chem. *kwas rozolowy, barwnik czerwony.* <Now. z Łć. aurum = złoto>

Aurypigment, u, blm., **Orpiment,** †**Operment** min. *złotokost, złotołusk, trójsiarek arsenu, blenda arsenowa żółta, barwnik złotawy.* <Łć. auripigmentum>

Auryskop, u, lm. **y** lek. p. **Otoskop.** <Now. z Łć. auris = ucho + Gr. skopéō = badam, patrzę>

!**Aus** przys. **1.** *koniec, po wszystkim, dosyć, przepadło, klamka zapadła, basta:* No, teraz już wszystko A., Madziary łatwiej swoje ucho, niż Szegiedyn zobaczą. Jeż. **2.** gór. = *hasło wyjścia z kopalni po ukończeniu dziennej pracy.* **3.** przy grze w loteryjkę = *oznajmienie, że dostało ś. kwinterno.* <Nm. aus!>

Ausbruch, u, lm. **y** kip. *wino tłuste, fabrykowane z rodzynków; przednie wina z najlepszych winogron.* <Nm. Ausbruch>

!**Auscug, u,** lm. **i,** !**Aucug,** !**Aucuk,** !**Aussztuk,** !**Ausztuk,** !**Ausztuch** *wyciąg, wypis z rachunku, wykaz, rejestr, specyfikacja, faktura:* Śpiża ważyła centn. 80, podług auscugu ważnika krakowskiego. Grab. <Nm. Auszug>

Auserarbajter, tra, lm. **try** fortep. *ten, co wykończa zewnętrzne części mechanizmu.* <Now. z Nm. ausser = zewnątrz + Arbeiter = robotnik>

[**Ausknecht, a,** lm. **owie**] p. **Hausknecht.**

Auskultacja, i, lm. **e, Askultacja 1.** lek. = *badanie chorób przez wysłuchiwanie szmerów w organizmie ludzkim; wysłuchiwanie, przysłuch, nasłuchiwanie, obsłuchiwanie, opukiwanie chorego, auskultowanie.* **2.** praw. *praktykowanie na prawnika.* <Now. z Łć. auscultatio = słuchanie>

Auskultacyjny przym. od. **Auskultacja.**

Auskultant, a, lm. **ci, Askultant 1.** *niższy urzędnik sądowy, pomocnik sędziego, aplikant, dependent.* **2.** *kandydat na profesora, aspirant do katedry.* <Now. z Łć. auscultans im = słuchający>

Auskultantyzm, u, blm. praw. *wstępne czynności sędziowskie.*

Auskultator, a, lm. **owie 1.** lek. = *ten, co auskultuje chorego.* **2.** praw. = *praktykant sądowy; sędzia śledczy, audytor:* Dopiero ich auskultatory, młotki, podniesione brwi i katowska delikatność przypominają mi, że nieodwołalnie jestem skazany. Prus.

Auskultować, uje, ował 1. *badać, wyrozumiewać:* A. zdanie radnych. **2.** lek. *badać chorego za pomocą auskultacji, opukiwać, obsłuchiwać go.* **A. ś.** *badać samego siebie.* <Łć. auscultare = słuchać, wysłuchiwać>

Auskultowanie, a, blm., czynność cz. **Auskultować.**

Auslezer, u, lm. **y** fortep. *część mechanizmu, podrzucająca młotek do góry.* <Nm. Auslöser>

Auslezerlistwa, y, lm. **y** fortep. *spodnia listwa, do której są przyklejone auslezery.* <Auslezer + Listwa>

Auspicja, ów, blp. *wróżby* (z ptaków); *opieka, kierunek, zwierzchnictwo:* Doktoryzacja pod auspicjami cesarza. Wesele w obecności i pod auspicjami młodego pana odprawiać. Jeż. (= *w obecności, pod okiem*). <Łć. auspicia lm.>

Aussztecher, a, lm. **y** cukier. *foremka do wycinania ciastek.* <Nm. Ausstecher>

!**Aussztuk, u,** lm. **i** p. **Auscug:** Odesłałem sprawunki, przyłączywszy regiestra i aussztuki z listem. Ochoc.

!**Ausszus, u,** lm. **y** p. **Auszus.**

†**Auster, tru,** lm. **try** *wiatr południowy.* <Łć. auster>

Austerja, i, lm. **e** *karczma, zajazd, gospoda, oberża* (szczeg. w mieście): Serce jak A. Przen. (= *łatwo je posiąść*). Zdr. **Austeryjka.** <Włos. osteria, z Łć. hospes = gość>

Austernica, y, lm. **e** p. **Austerniczka.**

Austernictwo, a, blm. *zawód austernika, karczmarstwo.*

Austerniczenie, a, blm., czynność cz. **Austerniczyć.**

Austerniczka, i, lm. **i, Austernica 1.** forma ż. od **Austernik. 2.** *żona austernika.*

Austerniczy przym. od **Austernik.**

Austerniczyć, y, ył *karczmarzyć, gospodarować w austerji.*

Austernik, a, lm. **cy** *utrzymujący austerję, karczmarz, oberżysta.*

Austeryjka, i, lm. **i** p. **Austerja.**

Australny: Len A. p. **Len.** <p. Auster>

†**Austryga, i,** lm. **i** p. **Ostryga.**

×**Ausus, u,** lm. **y** p. **Auszus:** Papier podły do owijania, alias A. Vol. <Nm. Ausschuss>

!**Aususz, u,** lm. **e** p. **Auszus:** Płótna aususzu sztuka. Ins. c. l.

!**Aususzowy** przym. od **Aususz:** Koszula aususzowa. Goł.

Auszpant, u, lm. **y** tap. *tył mebla, do oparcia* (od ściany) *obity materjałem.* <Zap. z Nm. aufspannen = naciągnąć, napiąć>

Auszpik, u, lm. **i** kuch. *galareta z ryb a. mięsa:* Patrz, jak żarłocznie połyka A. Bał. <Fr. aspic>

!**Ausztuch, u,** lm. **y** p. **Auscug.**

!**Ausztuk, u,** lm. **i** p. **Auscug.**

!**Auszus, u,** lm. **y,** ×**Ausus,** !**Ausszus,** !**Aususz** *brak, rzecz wybrakowana, towar wybrakowany, brakowy, wybiorki;* szczeg. *płótno pośledniejszego gatunku.* Goł. <Nm. Ausschuss>

×**Autencja, i,** blm. lep. **Autentyczność.** <Gr. authentía>

Autentycznie przys. od **Autentyczny.**

Autentyczność, i, lm. **i** rz. od **Autentyczny;** × **Autencja:** Zestawiając autentyczności owe razem, otrzymał w rezultacie zero. Jeż. A. ksiąg świętych, Wulgaty.

Autentyczny 1. *prawdziwy, rzeczywisty, wiarogodny, niewątpliwy, oryginalny, faktyczny, dowodami stwierdzony, niepodrobiony:* List, dokument, przywilej dowód, fakt A. Wieść, interpretacja autentyczna. Pismo autentyczne. **2.** muz.: Tonacje a. melodje autentyczne (kościelne) = *zaczynające ś. od nut d, e, f, g, autentyki, melodje ambrozjańskie.* <Now. z Gr. authéntēs>

Autentyk, u, lm. **i 1.** *dzieło, pismo autentyczne, rzecz niepodrobiona, oryginalna, nie falsyfikat; oryginał, nie kopja; pismo własnoręczne, autograf:* A. Libri beneficiorum znajduje ś. w kapitule krakowskiej. **2.** *pismo urzędowe z pieczęcią i podpisami; pełnomocnictwo, plenipotencja, upoważnienie:* Mój A. tak daleko nie rozciąga ś. **3.** muz. *melodje autentyczne, ambrozjańskie.* <Gr. authentikós>

×**Autentykować, uje, ował 1.** pismo jakie = *uwierzytelniać, stwierdzać podpisem i pieczęcią; wciągać w księgi, do akt.* **2.** *dowodzić autentykami.*

×**Autentykowanie, a,** blm., czynność cz. **Autentykować.**

Autoanaliza, y, blm. *rozbiór a. roztrząsanie własnej istoty a. własnych czynów.* <Now. z Gr. autós = sam + p. Analiza>

Autoapoteoza, y, blm. *ubóstwianie a. wynoszenie samego siebie.* <Now. z Gr. autós = sam + p. Apoteoza>

Autobiograf (autobi-ograf), **a,** lm. **owie** *autor własnego życiorysu, autor autobiografji.* <Now. z Gr. autós = sam + Biograf>

Autobiograficzny (autobi-ograficzny) przym. od **Autobiografja.**

Autobiografja (autobi-ografja), **i,** lm. **e** *opis własnego życia, żywot, życiorys samego autora, który go pisze.*

Autocefal, a, lm. **owie, Acefal** kośc. *biskup, nie uznający supremacji pewnych kościołów a. patrjarchów, którym inni podlegali.* <Now. z Gr. autós = sam + kefalē = głowa>

Autocefalny przym. od **Autocefal.**

Autocefalja, i, blm. kośc. *niezależność od innego kościoła a. patrjarchy.*

Autochton, a, lm. **i** a. **owie** *tubylec, nie przybysz, nie najeźdźca, pierwotny, najdawniejszy mieszkaniec kraju.* <Gr. autóchthōn przym.>

Autochtoniczny przym. od **Autochton** lep. *tubylczy.*

Autodafe nieod. *akt wiary; egzekucja wyroku Inkwizycji; spalenie żywcem na stosie:* Z płaczem mówiła, jakie tam miało być z niej A. Słow. <Hp. auto de fé dosł. = akt wiary>

Autodydaksja, i, blm. p. **Autodydaktyka:** W miarę rozwoju wychowańca pomagać należy jego autodydaksji. Chm.

Autodydakt, a, lm. **ci** p. **Autodydakta.**

Autodydakta, y, lm. **y** a. **ci, Autodydakt, Autodydaktyk** m. *samouk, samouczek.*

Autodydaktyczny przym. od **Autodydaktyk:** System A. Metoda autodydaktyczna.

Autodydaktyk, a, lm. **cy** p. **Autodydakta.**

Autodydaktyka, i, blm., **Autodydaksja, Autodydaktyzm** *samouctwo, samokształcenie ś.* <Gr. autodídaktos>

Autodydaktyzm, u, blm. p. **Autodydaktyka:** W wykształceniu ks. gienerała znać było A. wielkiego pana. L. Dęb.

Autofagja, i, blm. *utrzymywanie życia kosztem własnego ciała.* <Now. z Gr. autós = sam + fageîn = jeść, żreć>

Autofonja, i, blm. *odrębny sposób auskultowania, przysłuchu.* <Now. z Gr. autós = sam + fōnē = dźwięk>

Autogienetycznie przys. od **Autogienetyczny.**

Autogienetyczny fil. **1.** *powstały drogą autogienezy; samorodny, pierwotny:* Objaw A. Zjawisko autogienetyczne. **2.** *dotyczący autogienezy:* Autogienetyczna teorja życia, woli. <Now. z Gr. autós = sam + p. Gienetyczny>

Autogieneza, y, blm. fil. *samoistne powstanie, niepochodność, samorodność:* A. woli, uczuć, życia. <Now. z Gr. autós = sam + p. Gieneza>

×**Autognoza, y,** blm. fil. **1.** *poznanie samego siebie; badanie siebie samego.* **2.** *metoda psychologiczna, polegająca na badaniu własnej świadomości.* <Now. z Gr. autós = sam + gnōsis = poznanie>

Autograf, u, lm. **y** **1.** *pismo własnoręczne, dzieło, utwór własną ręką autora napisany, oryginał.* **2.** zool. (bostrychus autographus) *rodzaj chrząszcza.* <Gr. autógrafos przym.>

Autograficzny **1.** *własną ręką autora napisany.* **2.** fiz. = *samopiszący:* Przyrządy autograficzne.

Autografja, i, blm. **1.** *kopjowanie pisma i rysunków, robienie ich podobizn, faksymiljów.* **2.** *zakład, odbijający* (listy, okólniki, podobizny) *sposobem autograficznym.* **3.** *kopje autograficzne, podobizny, faksymilja.*

Autografować, uje, ował *kopjować pismo a. rysunki:* Tablice, okólniki autografowane.

Autografowanie, a, blm., czynność cz. **Autografować.**

Autohipnotyzm, u, blm. *wprawianie samego siebie w stan hipnotyczny.* <Now. z Gr. autós = sam + p. Hipnotyzm>

Autoinfekcja, i, lm. **e** lek. p. **Samozakażenie.** <Now. z Gr. autós = sam + p. Infekcja>

!**Autointoksykacja, i,** lm. **e** lek. p. **Samozatrucie.** <Now. z Gr. autós = sam + p. Intoksykacja>

Autoklinika, i, blm. *spostrzeganie objawów chorobowych na samym sobie.* <Now. z Gr. autós = sam + p. Klinika>

Autokliza, y, lm. **y** *przyrząd do dawania samemu sobie lewatyw.* <Now. z Gr. autós = sam + klýzō = płóczę>

Autokracja, i, blm., **Autokratyzm** *samowładztwo, absolutyzm; rząd jednego, nieograniczony; zasada rządów samowładnych; sposób myśli i działań samowładcy.* <Gr. autokráteia>

Autokrata, y, lm. **ci** m. *samowładca, samodzierżca:* Moim pierwszym autokratą umysłowym był H., nie tęgo uczył, ale tęgo ciągnął za uszy. Fred. A. <Gr. autokratēs przym.>

Autokratka, i, lm. **i** forma ż. od **Autokrata.**

Autokratycznie przys. od **Autokratyczny:** Rządzić A.

Autokratyczny przym. od **Autokracja:** Rząd, system A.

Autokratyzm, u, blm. p. **Autokracja.**

Autokrytycyzm, u, blm., **Autokrytyka** *krytyka, krytykowanie samego siebie, swoich dzieł:* Chorobliwy A. <Now. z Gr. autós = sam + p. Krytycyzm>

Autokrytyk, a, lm. **cy** *ten, co krytykuje samego siebie, swoje dzieła.*

Autokrytyka, i, lm. **i** **1.** p. **Autokrytycyzm.** **2.** *artykuł, krytykujący stosunki okolicy i otoczenia autora:* Autokrytyki, datowane z Szaweł, Taurogień, często gęsto ukazują ś. w gazetach. Krasz.

Autolatrja, i, blm. *ubóstwianie siebie:* Z tą autolatrją bezmierną, która żądzom nie zna granic, niczym ś. nie dając pohamować... Krasz. <Now. z Gr. autós = sam + latrénō = służę, czczę>

Automat, u, lm. **y** fiz. **1.** *przyrząd z ukrytym mechanizmem, wprowadzającym go w ruch.* **2.** *figura istoty żyjącej a. manekin, naśladujący jej ruchy; android.* **3.** fil. *mechanizm, działający niezależnie od świadomości, woli a. zamiaru; przypadek* (u Arystotelesa). **4.** muz. = *instrument w postaci człowieka, grający za pomocą ukrytego mechanizmu.* Przen.: *człowiek niesamodzielny, manekin, lala, kołek, bałwan.* <Gr. autómatos przym.>

Automatycznie przys. od **Automatyczny.**

Automatyczność, i, blm. rz. od **Automatyczny.**

Automatyczny **1.** a) *samodziałający, mechaniczny.* b) *machinalny, bezmyślny, nierozmyślny.* **2.** lek. *odbywający ś. bez wpływu woli i wiedzy, bezwiedny:* Ruch A. serca, kiszek, płuc. Ruch A. bywa rytmiczny, ciągły a czasowy.

Automatyzm, u, blm. **1.** *właściwość automatu; samoistne, samorzutne, niezależne od zewnętrznych pobudek poruszanie ś. a. działanie.* **2.** *bezmyślność mimowolność.*

Automedon, a, lm. **y** a. **owie** żart. *woźnica; dorożkarz:* Nieszczęśliwy ten A. wjechał naprzód

na pieniek i mało nie wywrócił. Korz. <Z Gr. wł. Automédōn>

Automolit, u, lm. **y** min. *gahnit, spinel cynkowy, glinkan cynku.* <Now. może z Gr. automoléō = przebiegać, przechodzić, uciekać + líthos = kamień>

Automorficzny przym. od **Automorfizm.** Mat.: Funkcje automorficzne = *nie zmieniające ś. przez podstawienie linjowe.*

Automorfizm, u, blm. *wcielanie w dzieło sztuki własnej postaci.* <Now. z Gr. autós = sam + morfḗ = postać>

Autonomicznie przys. od **Autonomiczny:** Rządzić ś. A.

Autonomiczny przym. od **Autonomja:** Władze autonomiczne.

Autonomista, y, lm. **ści** *stronnik a. zwolennik autonomji, samorządu* (w parlamencie, rządzie), *broniący praw swej narodowości i szanujący takież prawa innych:* Czesi, Słowieńscy, Polacy stanowią w radzie państwa zastęp autonomistów.

Autonomistyczny przym. od **Autonomista:** Stronnictwo autonomistyczne.

Autonomizm, u, blm. *system polityczny, polegający na obronie praw każdej narodowości.* A. w Austrji opiera ś. centralizmowi.

Autonomja, i, blm. **1.** *samorząd, nie centralizacja, wolność rządzenia ś. u siebie własnemi prawami, nadana prowincji:* Walka o centralizm lub autonomję. **2.** *inicjatywa osobista, pole do działalności indywidualnej:* Dowódcom oddziałów nadano szeroką autonomję. **3.** fil. *dyktowanie praw samemu sobie:* A. woli = *wolność a. niepochodność woli.* <Gr. autonomía>

Autoplastyka, i, blm. **1.** *fizjotypja, druk autoplastyczny, samodruk, otrzymywanie form drukarskich, bezpośrednio z samego przedmiotu.* **2.** lek., *operacja plastyczna, zastępowanie brakującej części ciała* (nosa, ust, powiek) *skórą z innego miejsca.* <Now. z Gr. autós = sam + p. Plastyka>

Autopsja, i, lm. **e 1.** *oglądanie naoczne, własnemi oczyma:* Tylko na podstawie autopsji można wzmiankować o filjacji rękopisów. **2.** *oględziny pośmiertne, rozbiór zwłok, sekcja.* <Gr. autopsía>

Autor, a, owie a. rzy 1. ×*sprawca, twórca, wynalazca, założyciel, fundator:* Zdrada na autora zawsze spada. A. mego szczęścia. A. zakonu. **2.** *pisarz, układacz:* Powadził ś. kałamarz z piórem, kto księgi był autorem. Krasz. **3.** przen. *sam utwór pisarski, dzieło:* Objaśniać starożytnych autorów. **4.** †*oskarżyciel, powód.* **5.** *poprzedni właściciel:* Prawa od autora przechodzą na sukcesora. **6.** zool. (tinea cinella) = *rodzaj motyla.* Kluk. Zdr. **Autorek.** <Łć. auctor a. aut(h)or>

Autorament, u, lm. **y,** ×**Auktorament. 1.** *rodzaj, gatunek, styl, pokrój, moda, gust:* Ekonom starego autoramentu. Krasz. Piosnki starego autoramentu. Bał. **2.** † woj. = a) *urządzenie, uzbrojenie, wyćwiczenie i cały byt wojska według pewnego wzoru, regulamin,* b) *zaciąg wojska, pobór wojskowy, rekrutacja:* Regimenty cudzoziemskiego i narodowego autoramentu. c) *obowiązek służby wojskowej.* <Łć. auctoramentum>

Autorek, rka, lm. **rkowie** p. **Autor.**

Autorka, i, lm. **i** forma ż. od **Autor.**

×**Autorów** p. **Autorski.**

Autorski, ×**Autorów** przym. od **Autor:** Sława autorska. Autorsko-obywatelskie sumienie straszliwyby uczyniło zarzut. Jeż. Prawa autorskie (= *ustawy zabezpieczające autorom i artystom korzystanie z owoców ich pracy).*

Autorstwo, a, blm. *rola, charakter autora, jego zatrudnienie, pisarstwo:* Zaprzeczają mu autorstwa tego dzieła.

Autorytet, u, lm. **y 1.** *powaga, przewaga, znaczenie, wyrocznia:* Chęć wyswobodzenia ś. z pod autorytetu kościoła. Krasz. Znajomość służby była autorytetem w całym pułku. Jeż. **2,** *człowiek, mający powagę, znaczenie, głos przeważny, specjalista, znawca, biegły:* Pewnym autorytetom zdaje ś., że stanowiska publiczne wynajęli w pacht wieczysty. <Łć. auctoritas>

Autoryzacja, i, lm. **e** p. **Autoryzowanie.**

Autoryzować, uje, ował *potwierdzać, sankcjonować, konfirmować, uwierzytelniać; upoważniać, umocowywać, dawać pełnomocnictwo:* A. wyrok. A. posła przy dworze zagranicznym. <Fr. autoriser, z Łć. auctor>

Autoryzowanie, a, blm. czynność cz. **Autoryzować; Autoryzacja.**

Autorzyna, y, lm. **y** m. pog. *lichy, marny autor.*

×**Autoskopja, i,** blm. lek. *oglądanie za pomocą stosownych przyrządów organów własnego ciała;* przen. *przyglądanie ś. sobie* (np. w zwierciedle): Zabierał ś. do długiej autoskopji, gdy przerwały mu to zajmujące badanie nadciągające z hałasem furmanki. Krasz. <Now. z Gr. autós = sam + skopéō = badam, patrzę>

Autosomnambulizm, u, blm. *wprawianie siebie samego w stan somnambulizmu.* <Now z Gr. autós + p. Somnambulizm>

Autosugiestja, i, blm. *wmawianie w siebie:* Ta A. namiętności to najgłębszy rys psychologiczny. Chm. <Now. z Gr. autòs = sam + Łć. suggestio>

Autoterapja, i, blm. *uleczenie choroby własnemi siłami ustroju.* <Now. z Gr. autós = *sam* + p. Terapja>

Autotransfuzja, i, lm. **e** lek. *napędzanie krwi z kończyn i żył brzusznych do serca, płuc i mózgu.* <Now. z Gr. autós = sam + p. Transfuzja>

Autotyp, u, lm. **y** *cynkotyp, światłodruk.* <Now z Gr. autótypos przym. dosł. = samobitny, p. Typ>

Autotypja, i, lm. **e 1.** *cynkotypja.* **2.** *autotyp.*

Autunit, u, blm. min. p. **Uranit.** <Od miasta Fr. Autun>

Auzometr, u, lm. **y** p. **Auksometr.**

†**Awa** przys. *oto.*

[**Awa**] sp. *czyż:* A. nie przyjedzie? <A + Wa>

Awa, y, lm. **y** bot. *roś. piper methysticum.* <Z języka tahityjskiego>

!**Awalansza, y,** lm. **e** *lodowiec, lodozwał, gleczer; lawina śniegu.* Garcz. <Fr. avalanche>

Awanfosa, y, lm. **y** woj. p. **Przekop.** <Fr. avant — fossé>

Awangarda, y, lm. **y,** ×**Awangwardja** *straż przednia.* <Fr. avant-garde>

!**Awanja, i,** lm. **e 1.** *ucisk, krzywda, obelga:* Wyrządzano jej rozmaite awanje. Byk. **2.** *nieprawny podatek celny.* <Fr. avanie, z Ngr. abanía>

×**Awanpost, u,** lm. **y** p. **Forpoczta.**

1. Awans, u, lm. **e 1.** *podniesienie do wyższej godności, promocja, posunięcie a. posunięcie ś. na wyższe stanowisko:* A. szybki, łatwy, powolny, trudny. Starać ś. o A. Przeszkoda do awansu. **2.** w lm.. Robić komu awanse = *grzeczności, honory; obchodzić ś. z uprzedzającemi względami;*

Jak może żądać, aby ś. wdawała z taką kobietą i robiła jej jakieś awanse? Korz. 3. *!zaliczka, zaliczenie, wypłata pieniędzy z góry, przed terminem, na poczet zarobku.* Zdr. **Awansik.** <Fr. avance>

2. **Awans** w. myśl. *pójdź dalej! postąp!* (do wyżła). <Fr. avance! = idź naprzód!>

Awanscena, y, lm. **y** *przestrzeń w teatrze między kurtyną a orkiestrą.* <Fr. avant-scène>

Awansik, u, lm. **i** p. **Awans.**

[**Awansirować, uje, ował**] *awansować.*

Awansować, uje, ował 1. cz. ni = a) *posuwać ś. naprzód, pomykać, zbliżać ś., podchodzić, następować:* Nieprzyjaciel awansuje. b) a. **A. ś.,** *otrzymywać awans, posuwać ś. wyżej na urzędzie, w randze:* A. na pułkownika. Prędko ś. awansowali, a jeszcze prędzej na dół zstąpili. Szaj. b) *robić postępy, iść naprzód w nauce, doskonalić ś.:* A. w muzyce. 2. kogo = *podnosić do wyższej rangi, posuwać na wyższy urząd:* Z lirnika na królewicza awansowany, kochanek wyznał pannie swą miłość. Krasz. 4. *!dawać zaliczkę.* <Fr. avancer>

Awansowanie, a, blm., czynność cz. **Awansować.**

†**Awantazja, i,** lm. **e,** p. **Awantaż:** Cieszyłem ś. awantazją, którą i chudzi pachoły miewają. Arc. <Fr. avantage, Włos. avvantagio>

Awantaż, u, lm., **e** †**Awantazja** *pomnożenie dobra materjalnego a. moralnego, zysk, korzyść, zarobek, pożytek, przewaga, pierwszeństwo, zaleta:* Piękność ma pewnych zwycięstw awantaże. Być w awantażu, mieć A. nad kim. Wyglądać, zmienić ś. na A. = *dobrze, doskonale, lepiej niż dotychczas, korzystnie, pochlebnie, pięknie.* <Fr. avantage>

×**Awantażownie** przys. od **Awantażowny.**

×**Awantażowny** *korzystny, zyskowny, pożyteczny:* Posesja awantażowna.

Awantura, y, lm. **y 1.** *przygoda, osobliwe zdarzenie, przypadek, historja:* Sowizdrzał i jego awantury. Opowiada pięć dziwów, sześć awantur. Prz. 2. *burda, kłótnia, scena, heca, chryja, skandal, afera, zajście, brewerja:* Pijatyki częste, awantur dużo. Krasz. Przyjść mogło do burdy, do awantury, do bitwy może. Kaczk. 3. † praw. = *ostrzeżenie, zawiadomienie.* Zdr. **Awanturka.** <Fr. aventure, z Śr. Łć. adventura>

Awanturka, i, lm. **i** p. **Awantura.**

Awanturnica, y, lm. **e,** ×**Awanturniczka 1.** forma ż. od **Awanturnik.** 2. *kobieta złych obyczajów, dziwnych a. podejrzanych przygód, intrygantka.*

Awautnrnictwo, a, blm. *usposobienie awanturnicze, zawadjactwo.*

×**Awanturniczek, czka,** lm. **czki** p. **Awanturnik.**

×**Awanturniczka, i,** lm. **i** p. **Awanturnica.**

Awanturniczo przys. od **Awanturniczy:** A. usposobiony. A. rzucają ś. na rzeczy nowe, nie wypróbowane. Krasz.

Awanturniczość, i, blm. rz. od **Awanturniczy:** Młodzieńczy entuzjazm nie obywa ś. bez szału i awanturniczości. Bał.

Awanturniczy 1. *awanturujący ś., hazardujący, ryzykowny, zbyt śmiały, narażający ś., rzutki lekkomyślnie, zdający ś. na przypadek:* Polityka awanturnicza. 2. *narażony na przygody, wystawiony na osobliwe zdarzenia, pełen awantur, zajść:* Życie awanturnicze. 3. *cechujący awanturnika, awanturnikom właściwy; burzliwy, niespokojny, zawadjacki, kłótliwy; z awanturników złożony:* Jazda, która ś. z dwuch pułków zbieraniny awanturniczej składała. Krasz.

Awanturnik, a, lm. **cy,** ×**Awanturzysta. 1.** *człowiek szukający awantur, lubiący przygody, prowadzący życie awanturnicze; błędny rycerz.* 2. *kłótnik, zawadjaka; skłonny do wszczynania awantur, zaczepek; burda, hałaburda, człowiek niespokojnego charakteru, burzliwy.* Zdr. ×**Awanturniczek.**

Awanturować, uje, ował, ×**Awanturzyć** *wyprawiać awantury, hece; robić sceny, brewerje; hałasować, wszczynać burdy, kłótnie; rzucać ś., rozbijać ś., szarpać ś., ciskać ś.:* Zrobi ś. wykradzenie; co to ś. hałasu narobi, a stara dopiero będzie A.! **A. ś. 1.** *puszczać ś. awanturniczo na przygody, szukać przygód, nadzwyczajnych przypadków:* Nie wolno A. ś. w takich dalekich imprezach. Kaczk. 2. *decydować ś. lekkomyślnie, odważać ś., narażać ś., hazardować ś., ryzykować, brnąć w co, zapędzać ś.:* A. ś. w miłostki. Handlujący, mając szczupłe środki, nie powinien A. ś. *(puszczać ś. na spekulacje).* 3. = *awanturować.*

Awanturowanie, a, blm., czynność cz. **Awanturować.**

Awanturowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Awanturować ś.**

Awanturyn, u, lm. **y** min. *odmiana kwarcu.* <Now. z Fr. aventure = przygoda, traf itd>

×**Awanturzenie, a,** blm., czynność cz. **Awanturzyć.**

×**Awanturzyć, y, ył** p. **Awanturować.**

×**Awanturzysta, y,** lm. **ści** p. **Awanturnik.**

Awarja, i, lm. **e,** ×**Hawarja** *uszkodzenie okrętu w podróży; straty w towarach na okręcie; wydatki okrętowe.* <Śr. Łć. (h)avarìa, skąd Fr. avarie>

[**A wej**] p. [**Wej**].

†**Awerny, ów,** blp. *piekło.*

×**Awers, u,** blm. *główna, czołowa strona monety (z wizerunkiem panującego a. herbem).* <Łć. adversus = przodem obrócony>

Awersja, i, lm. **e 1.** *wstręt:* Dziwną jakąś awersję czuł do tego podstarościego. Sienk. 2. † praw. = *wynagrodzenie za pozbawienie korzyści ze służebności:* A. za pańszczyznę, za prawo polowania. 3. †*przeszkoda, oderwanie a. odwrócenie uwagi i usiłowań od czego, dywersja:* Wenetowie czynili awersję wojny, bo trzymali na sobie wielką część tego wojska. Pas. <Łć. aversio>

Awiceptologja, i, blm. *nauka, sztuka łowienia ptaków.* <Now. z Łć. auceps (zam. avi + ceps) = ptasznik + Gr. -logía = nauka>

Awiważ, u, blm. farb. p. **Ożywianie.** <Fr. avivage>

Awiz, u, lm. **y 1.** *zawiadomienie, zaświadczenie.* 2. han. *zawiadomienie o wysłaniu towaru a. przekazu:* A. wekslowy. <Fr. avis>

×**Awiza, y,** lm. **y** *doniesienie, wiadomość, depesza, nowina, wieść, pogłoska:* Komendant słał awizy o niebezpieczeństwie. Rol. Były między temi awizami klęski i śmierci nieprawdziwe i przesadzone. Sienk.

Awizacja, i, lm. **e** praw. *zawiadomienie, doniesienie, oznajmienie; pismo urzędowe, wzywające osobę prywatną:* A. celna, magistratu, pocztowa, sądowa. Wręczyć, doręczyć, otrzymać awizację.

Awizacyjny przym. od **Awizacja:** Blankiet A. = *zawiadomienie, awizacja.*

Awizo, nieod. **Awizowiec 1.** *mały, lekki statek morski do posyłek a. szybkiego rozwożenia rozkazów a. depesz między okrętami a. punktami wybrzeża.* 2. *doniesienie, zawiadomienie.* <Hp. aviso>

Awizować, uje, ował 1. *uwiadamiać, donosić, oznajmiać, opowiadać, przestrzegać, uprzedzać, da-*

wać znać, meldować. **2.** zam. **Wizować:** A. paszport. **A. ś.** *przedstawiać ś., meldować ś., stawiać ś. przed kim:* Dostali ś. do Kamieńca, nie awizując ś. gubernatorowi. Rol. <Fr. aviser, Włos. avvisare>

Awizowanie, a, blm., czynność cz. **Awizować.**

Awizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Awizować ś.**

Awizowiec, wca, lm. **wce** p. **Awizo.**

Awjacja, i, blm. *aeronautyka dynamiczna, sztuka latania po powietrzu zapomocą skrzydeł, latawców, śrub.* <Now. z Łć. avis = ptak, stąd Fr. aviation>

Awjacyjny przym. od **Awjacja:** Przyrząd A. Lilienthala.

†**Awo,** †**Awoż** przys. **1.** *nuż, może, przecież:* A. nam Bóg da pokój. Warg. Awo dostaniemy takich przyjaciół, za których radą... Orzech. **2.** *owo, owóż, oto, ot:* Awom ja jest. Koch. **3,** Awo zgoła, awo krótko = *jednym słowem, krótko mówiąc, słowem:* Awo krótko, wojował Demosten z naturą i otrzymał zwycięstwo. Warg. Awo zgoła, wszystkie postępki Kazimierza są chwały godne. Błaż. <A + Wo + Że>

Awoceta, y, lm. **y** zool. *ptak recurvirostra.* Jun. <Hp. avoceta>

Awoira, y, lm. **y** bot. **roś.** elaeis guinensis <Z języków Gujany>

†**Awoż** przys. p. **Awo:** Zbytnie ś. objadszy, odszedł od pamięci: A tobie, braciszku, nie wstrzymywać chęci! Pot. <A + Wo + Że>

[**Awu**] p. [**Au**].

×**Awuls, u,** lm. **y** **1.** *folwark zwykle bez włościan, należący do większej majętności.* **2.** gieol. *oderwisko zrosłe.* **3.** †praw. *grunt, nieprawnie oderwany od majątku; oderwanie części kraju.* <Łć. avulsus = oderwany>

×**Awulsja, i,** lm. **e** *oderwanie nieprawne gruntu od majątku:* Król wziął na siebie obowiązek uspokojenia dóbr tych od wszelkich pretensji, impetycji i awulsji. Bart. <Łć. avulsio>

†**Aza,** †**Azaż,** †**Azali,** †**Azaliwiem.** !**Aża,** !**Ażali,** †**Za,** †**Zaż,** [**Azać, Azaż, Ażli**] sp. **1.** *czy? czyż? czyli? albož?:* Aza Bóg wywraca sąd? a Wszechmocny aza nicuje sprawiedliwość? Bud. Azaby ś. nie mogła znaleźć insza krotochwila, niż też te ustawiczne karty? Górn. **2.** *może, a nuż:* Będę pościł, aza jaką pociechę odniosę. Skar. Oczy łzami zamoczę, aza napłakawszy ś. pociechę odniosę. Groch. <A + ZA>

Aza, y, blm. apt. **1.** A. słodka, p. **Benzoes 2.** A. śmierdząca, p. **Smrodzieniec.** <Now. as(s)a, aza niewiadomego pochodzenia; może od nazwiska J. Asso y del Rio, botanika Hp. XVIII w.>

[**Azać**] p. †**Aza.**

Azala, i, blm., **Pinkofina** *żółty proszek po zługowaniu krapu alkoholem metylowym.* <Now. z Gr. azaléos = suchy>

Azalea, i, lm. **e** p. **Azalja.**

Azaleina, y, blm. chem. *azotan rozaniliny, barwnik czerwony anilinowy.*

†**Azali** p. †**Aza:** Spodziewać ś. trzeba odpisu, który azaliby (= *jeśliby, gdyby*) był pomyślny, dogodziłoby ś. woli stanów. St. Aug. Połączone już rzeki, a w czasie A. nieodległym, połączone będą i morza. St. Aug. <A + ZA + LI>

†**Azaliwiem** sp. p. †**Aza.** <A + ZA + LI + WIEM>

Azalja, i, lm. **e, Azalea, Polanka, Bahun, Bagienko, Kwiacieniec** bot. (azalea) *roś. z rodziny wrzosowatych.* <Now. z Gr. azaléos = suchy>

×**Azard, u,** lm. **y** p. **Hazard.**

×**Azardować, uje, ował** p. **Hazardować:** Przy wolnej Stanisława elekcji na wszystko byli azardowani. Mat. **A. ś.** p. **Hazardować ś.**

×**Azardownie** przys. od **Azardowny.**

×**Azardownik, a,** lm. **cy** p. **Hazardownik.**

×**Azardowny** p. **Hazardowny.**

×**Azardzista, y,** lm. **ści** p. **Hazardownik.**

Azaryna, y, blm. apt. *kamfora kopytnikowa.* <Od rośliny azara, tak nazwanej od botanika Hp. Azara †1804>

[**A zatem**] *a zresztą.* <A + Za + Ten>

†[**Azaż**] p. †**Aza:** Azażeś ty sam od Greków niemało lekkości nie użył? H. Tr. A. i w święto jeść nie potrzeba? Paszk. A. mi źle było nie mając pracy? Skar. <A + ZA + ŻE>

Azbest, u, lm. **y** min. p. **Amfibol.** <Gr. ásbestos (dosł. = niegasnący)>

Azbestowy przym. od **Azbest:** Knot A.

×**Azimut, u,** lm. **y** p. **Azymut.**

×**Azimutalny** p. **Azymutowy.**

×**Azimutowy** p. **Azymutowy.**

Azjanka, i, lm. **i** zool. (elops) *rodzaj ryby.* Kn. <Od Azji>

Azjatyzm, u, blm. *ogół przymiotów, cech właściwych Azji, dzikość, pierwotność:* Piękności greckie i rzymskie jakoby foremne i postrzyżone ogrody, nie tak przypadają do jej (romantyczności) smaku, jak bujne stepy i zarośle azjatyzmu. Śniad.

Azobarwnik, a, blm. *żółcień anilinowa.* <Now. z azo- = może z Gr. a = nie, bez + zōós = żywy + Barwnik>

[**Azoch, u,** lm. **y**] *zaduch, fetor.* <Może z Azot?>

Azoiczny gieol. *martwy, nieżywotny* (o pokładach ziemi nieznanych, które są może pierwotnemi skałami): Skały azoiczne (pochodzenia ogniowego). <Gr. ázōos = nieżywy>

Azorka, i, lm. **i** bot. *roś. azorella.* Czer. <Now. azorella, zap. z języków Ameryk.>

Azoryt, u, lm. **y** min. *tantalan wapna* <Od wysp Azorskich>

Azot, u, blm. *gaz, pierwiastek chemiczny, naczelny w gromadzie azotowców, część składowa powietrza, !saletroród:* Tlenek azotu = *gaz rozweselający.* <Gr. a = bez, nie + zōō = żyję>

Azotan, u, lm. **y** chem. *saletrzan, połączenie kwasu azotnego z tlenkiem metalu:* A. potasu = *saletra zwyczajna.* A. sodu = *saletra chilijska.* A. srebra = *lapis.* A. bizmutu.

Azotek, tku, lm. **tki** chem. *związek jakiegokolwiek pierwiastku z azotem.* Azotek boru.

Azotny, Azotowy przym. od **Azot:** Kwas A. = *kwas saletrzany.*

Azotometr, u lm. **y** chem. *przyrząd do oznaczania ilości azotu w związku.* <Now. Azot + Gr. métron = -mierz>

Azotowodorny przym. od **Azotowodór.** <Now. Azot + Wodór>

Azotowodór, oru, lm. **ory** chem. *kwas azotowodorny, azoimid.*

Azotowy p. **Azotny:** Nawozy azotowe.

Azoturja, i, blm. lek. *moczenie azotne, moczówka prosta.* <Now. Azot + Gr. ouréō = moczę ś.>

†**Azuka, i,** lm. **i** p. **Hazuka.**

Azulina, y, blm., **Azuryna** *barwnik błękitny.* <Od Lazur>

Azur, u, blm. p. **Lazur.**

Azurowy przym. od **Azur.**

Azuryna, y, blm. p. **Azulina.**

Azuryt, u, lm. **y** min. *węglan miedzi zasadowy, ruda miedziana.*

Azyl, u, lm. **e** *schronienie w ucieczce, przytulisko, przytułek, zwłaszcza dla ściganych przez prawo.* <Gr. ásylon>

Azyma, y, lm. **y, Azymus, Azymum** kość. *chleb przaśny, przaśnik, opłatek, maca.* <Gr. ázymos = niekwaszony.

Azymum nieod. p. **Azyma.**

Azymus, u, lm. **y** p. **Azyma.**

Azymut, u, lm. **y,** ×**Azimut, Acimut 1.** astr. *łuk poziomy, poziomołuk, kąt między południkiem danego miejsca a kołem wysokości gwiazdy.* **2.** mier.: A. boku = *kąt między linją południkową a bokiem trójkąta tryangulacyjnego.* <Now. z Arab. as-semt = poziomołuk>

Azymutalny p. **Azymutowy:** Koło azymutalne.

Azymutowy przym. od **Azymut;** × **Azimutowy, Azymutalny,** × **Azimutalny:** Stopień, łuk A.

Azyna, y, lm. **y** chem. *związek azotu z wodorem:* Azyny złożone, np. fenazyna. <Now. może od Azot, a. od Gr. asinés = nieszkodliwy>

[**Aźli**] p. **1. Aza.**

1. Aż, †**Aże,** [**Aże, Jaż, Jaże**] przys. **1.** *wyraża odległą granicę czasu, miejsca, kres oddalony, znaczny stopień natężenia, mocy:* Aż do Mazowsza bieżał. Biel. Mór był wielki, przed którym aż król ustąpił. Biel. Podbródek aż do ust skancerowany. Skar. Zabawił aż do rana (*= do samego rana*). Bił aż do krwi. Robił miny, że aż (*= nawet*) ojciec śmiał ś. Piękny, patrzeć na niego aż miło. Kras. Szczęśliwy to był wiek, aż miło wspomnieć. Kniaź. Aż (*= dopiero*) za wtórą wyprawą nieprzyjaciół zhołdował. Stryjk. Pokazał, aż dokąd rozpusta zapędzić ś. może. Oss. Czechowie porażeni aż uciekli do Pragi. Biel. **2.** *otóż, naraz, wnet, a oto:* Aż o północy zorza rozciągnęła ś. Słow. Aż raz, a było to już w trzecim roku... Kaczk. Prz. <A + ŻE>

2. Aż, †**Aże,** [**Aże, Jaż, Jaże, Ażno, Auż**] sp. **1.** *nim, póki, dopóki nie, aż dopiero, chyba:* Mądry nie mówi, aż głupi przestanie. Prz. Złemu, aż jest, nie wierzymy. W. Jak. **2.** *gdy już, gdy wnet, aż oto, a oto:* Niema pana w domu, aż u sług gody. Min. Jak tylko rzekł, aż czeladź swych panów morduje. Bardz. Ledwiem ś. ucieszył z wdzięcznej swojej córy, aż jej płaczę. Tw. Nie wyjdzie strumyk dziesiątego kroku od swego źródła, aż go drugi wspiera, aż dalej trzeci przybywa mu z boku. Pot. **3.** †*gdy tylko, skoro tylko:* Aż im to odmówił, żądali powtóre. Warg. **4.** †*chyba, chyba gdy:* Statua tu stać przez ś., aż żelazem przybita, nie może. Skar. Ażby proszon, to uczyni. Włod. **5.** [**Aż, Aże**] *niech, aby:* Zagrajcie, aż potańczę! **6.** [**Aż**] *niż, jak:* Nic więcej nie ułowiłem, aż jednego szczupaka.

!**Aża** sp. p. **1. Aza.**

!**Ażali** sp. p. **1. Aza:** Na ganek kroczy, A. książę wołać nie rozkaże. Mick.

†**Ażard, u,** lm. **y 1.** p. **Hazard:** Szlachta ostatnim potykała ś. ażardem. Mat. **2.** karc. *renons, karty zostawione na ćwika a. pomoc.*

Ażardować, uje, ował p. **Hazardować:** Oświadczamy ś. życie A. i krew wylewać.

Ażardowanie, a, lm. **a,** czynność cz. **Ażardować.**

1. †[**Aże**] p. **1. Aż:** Duszyczki aże pachną Panu Jezusowi. Kon. <A + ŻE>

2. †[**Aże**] p. **2. Aż:** Nie przyjdę, A. za roczek. Jechali, A. zza krzaka ujrzą wilkołaka. Poślijcie po doktora, A. mię uzdrowi. <A + Że>

Ażeby sp. p. **Aby.** <A + ŻE + BY>

Ażjo nieod. han. *mienne, wymienne, nadpłata, przewyżka ceny targowej, pieniędzy a. papierów wartościowych nad ich nominalną wartość, zwyżka, laża.* <Włos. aggio, z agio = wygoda; Laża z Fr. l'agio>

Ażjotaż, u, blm., **Ażjoterstwo** *gra giełdowa, spekulacja na zwyżkę i zniżkę papierów publicznych, zboża, towarów itp., zyskowne obroty wekslowe* (w zn. ujemnym): A. i lichwa są ich głównym zajęciem. Popyt na bilety (na koncert) niebywały, ale, dzięki wczesnym zamówieniom, A. wykluczony.

Ażjoter, a, lm. **owie** *zajmujący ś. ażjotażem.*

Ażjoterski przym. od **Ażjoter.**

Ażjoterstwo, a, blm. p. **Ażjotaż.**

Ażklos, u, lm. **y** hut. *szkło, zmieszane z popiołem.* <Nm. Aschglass>

[**Ażno**] *aż tu, aż oto:* Patrzę, A. idzie niedźwiedź.

†**Ażucka, i,** lm. **i** p. **Hazuka.**

†**Ażuka, i** lm. **i** p. **Hazuka.**

1. Ażur, u, lm. **y 1.** *rzecz ażurowa, filigran:* A. na lampę = *abażur, ciemnik.* **2.** jub. = *oprawa drogich kamieni, bez okrycia ich strony spodniej:* Oprawić djament w A. <Fr. à jour dosł. = światłem, ze światłem>

2. Ażur nieod. przym. *ażurowy, przejrzysty, dziurkowaty:* Ściany, materja A.

3. Ażur przys. *ażurowo, przejrzyście, dziurkowato.*

Ażurek, rku, lm. **rki** haf. *dziureczki, wyrabiane w szerszych miejscach haftowanych liter a. deseni.*

Ażurowo przys. od **Ażurowy:** Osadzać turkusy A.

Ażurowy przym. od **Ażur,** *przezroczysty, przejrzysty, przebijający, filigranowy, dziurkowaty, rzadko tkany, gęstosiatkowy:* Zosia kładzie pończoszki białe, ażurowe. Mick. Przen. żart.: *wytarty, dziurawy, podziurawiony, świecący dziurami:* Rozstałem ś. raz przecie z moim arcy już ażurowym fraczkiem.

†**Ażusta, y,** lm. **y** *rodzaj ubrania.* <Z Fr. ajustée dosł. = przystrojona, ozdobiona>

[**Ągrest, u,** lm. **y**] p. **Agrest.**

B

B **1.** spółgłoska wargowa twarda, głośna czyli dźwięczna, wybuchowa (doraźna). Przed spółgłoskami cichemi oraz na końcu wyrazów ma brzmienie *p* (babka, chleb). Miękkie *b* na końcu wyrazów traci obecnie w wymawianiu swoją miękkość (jedwab), dawniej zaś oznaczało ś. tu przez *b'* (jedwab'); przed samogłoskami (oprócz przed *i*) wyraża ś. przez *bi* (bieda). **2.** w skróceniach = a) przed rzeczownikami *były*, a. *bieżący*, np. b. urzędnik (*=były urzędnik*). b. m. i r. (*=bieżącego miesiąca i roku*, a w bibljografjach = *bez miejsca i roku*). b) przed przymiotnikami i przysłówkami = *bardzo*, np. b. dobry, b. dobrze. c) b. p. = *błogosławionej pamięci*. **3.** muz. a) b. = *bas*; *bemol*. b) stanowi nazwę obniżonego o pół tonu siódmego stopnia skali muz. (tonu *h*). c) jest znakiem obniżenia każdego tonu o pół tonu; dwa *bb* obniżają o dwa półtony. Tonacje B major (dur) i B minor (moll).

Ba w. **1.** *zaiste, tak, doprawdy*: Jak nie oszaleć, na tym cała sztuka, ba! Fred. A. **2.** *jużci!, o!, tak!, a tak!, no tak!, jeszczeby też!* Ba, łatwo to mówić! Ba, jemu w to graj! **3.** *nawet, owszem, ale co, co więcej*: Nie wie, ba i wiedzieć nie chce! W Europie, ba i w całym świecie! **4.** *przeciwnie, owszem, właśnie, otóż*: Nic nam do tego, ba i bardzo do tego! **5.** *no!, nuż!, nuże!*: Ba, toć ś. nie godzi! Ba, obacz, jak jest piękny! **6.** *masz tobie!, dobryś!, a do licha!, ot masz!*: Ba, powiedział, co wiedział! **7.** *aha!, to tak!, to co innego!, to rzecz inna!, a!*: Ba, tak mi mówcie, teraz rozumiem! **8.** a ba! = *to co innego!, to rzecz inna!*: „Dam ci reńskiego, a zrób, co każę." „I za dziesięć nie zrobię." „Dam ci dwa." „A ba!" Fred. A. **9.** *be!, e!, no!*: Ba, i na co to ś. zdało! **10.** *ale!, aha!, oho!*: „To próżne słowa." „A ba! słowa, nie słowa." Fred. A. **11.** ir. ba, ba!; ba i bardzo a. [bajbardzo; ba i prawie a. bajprawie; ba i co to] *jeszcze jak!; tak, tak!; oho!, aha!, ehe!, a jakże!, a zaraz!, a nawet!, pewnie!, zapewne!, ale!*: Ba, ba, interesa! chyba cię jaka dziewczyna zatrzymała. Ba! ba! klasztor ubogi!, wy we wszystko opływacie! Mówi, żem zalotna, ba i bardzo! **12.** [Ba] = a) *tak, nie inaczej, no przecie, a jakże, naturalnie, ma ś. rozumieć, spodziewać ś., właśnie* (tylko w odpowiedziach): „Z domu idziesz?" „Ba!" „Więc to on ma płacić?" „Ba, ba!" b) *lecz, ale, tylko*. **13.** ba! ba! = *no-no!, pi-pi!, ho-ho!, oho!*: Ba, ba, ba! kogo ja to widzę! **14.** [ba, ale ba, bajduże] *to i cóż?, no i cóż?, ha!, mniejsza o to!, cóż robić!, nic nie szkodzi!, cóż z tego?, wielkie rzeczy!, wielka rzecz!, więc cóż?*: Ba! alboż to koniec świata, alboż nie ma on przed sobą czasu? „Pijcie, tylko patrzcie, aby..." „Ale ba! albo wszyscy nie poumieramy?" **15.** [ba, ba i co to!] *no i co to* (warto): Trafiłem zająca, ale mi uciekł, ba i co to! **16.** [ba nu, ale] *a jakże*.

Baba, y, lm. **y** **1.** *stara kobieta, starucha*: B o siedmiu krzyżykach, bez zębów, ślepa. B.-by go pęcherzem wystraszyła. Prz. **2.** *żebraczka, uboga, biedna*: B. z pod kościoła. Przyszła B. po prośbie a. po proszonym. **3.** częś. **Babka** = *matka ojca a. matki*. **4.** rub. *mężatka*: Skoro dzieweczce czepiec włożą, już ona B. **5.** [B.] i rub. = *żona, stara, jejmość, połowica, magnifika*: Moja B. Babę brać. Sienk. (*=żenić ś.*). **6.** [B., **Babka**, babia mać, **Babuńcia, Babica, Babiarka**, B. położna], † B. pomocna = *kobieta czuwająca przy położnicy, odbierająca dziecko, akuszerka*. **7.** *kobieta sprawiająca kłopot, krępująca, kumoszka*: Tylko kłopot z babami. B. z wozu, koniom lżej. Prz. **8.** pog. *kobieta*: Gdzie djabeł nie może, tam babę pośle. Prz. **9.** *kobieta, posługaczka, najemnica, wyrobnica, robotnica*: B. do posług, do mycia podłóg. B. a. **Babka** kościelna. **10.** *przekupka, krupna B.*: Kłócą ś baby na rynku; *włościanka, kobieta wiejska, wieśniaczka, chłopka, przybyła z produktami na rynek*: Kupować u bab korzystniej, niż u przekupek. **11.** B. jędza = *czarownica, wiedźma, ciota*; przen. *złośnica, sekutnica, kłótnica, świegot, kobieta swarliwa, furja, heród B.*: B. swoje, czart swoje. Prz. Gdzie doktór nie może, tam B. pomoże. Prz. **12.** *stręczycielka nierządu*. **13.** przen. o mężczyźnie = *babiarz, niewieściuch, piecuch, niedołęga, tchórz, papla, plotkarz*. **14.** [Psie baby] p. **Przebaby**. **15.** † w szachach = *królowa, pani, marszałek*. **16.** *kloc w kształcie głowy ludzkiej, który na komorach wodnych dają frycom do całowania*: Jak to tam będzie na komorze, kiedy ci ś. B. nadstawi! **17.** *bałwan ze śniegu, który chłopcy lepią*. **18.** † [B.] = *posąg kamienny męski a. żeński, znajdowany w kurhanach*. **19.** *ciężar do wbijania pali, do wytłaczania oleju itp., baran, odbijak, bitnia, część składowa kafaru, uderzająca o pal*. **20.** *kłoda dębowa z rękojeścią do wbijania, ubijania, taranek*. **21.** *czop, pęk ze szmat do zatykania czeluści pieca, komina, zatykadło*. **22.** *smark zatykający nos, babok*. **23.** *wiecha zatykana w miejscach niebezpiecznych dla przejazdu, przejścia*. **24.** *szczotka, miotła, gałgan na długim kiju do omiatania sufitów, ścian*. **25.** B. a. **Babka** [**Babica**] = *ciasto pieczone w donicach*: B. wielkanocna. **26.** B. a. **Babka** = *legumina upieczona w okrągłej foremce*. **27.** [B.] = *duży ostatni snop podczas żniwa*. **28.** [B.] = *beczułka do nawijania liny podczas łowienia ryb na lodzie*. **29.** *forma drewniana, na której prasują i fasonują kapelusze*. **30.** [B.] = *żelazko, na którym klepią kosy i sierpy*. **31.** na okrętach = *hak, bosak*. **32.** [B.] *pewna część kołowrotka do przędzenia*. **33.** a. **Pikieta** = *kołek, od którego zaczyna ś. gra w krokieta*. **34.** † *koza, areszt*. Tw. **35.** Baby a. **Babki** astr. *plejady, dżdżownice, kwoka z kurczętami* (gwiazdozbiór). **36.** bot. = a) p. **Babka**. b) *rodzaj gruszek baniastych*. **37.** fl. = a) *supeł na skrętce sztabowej, kiedy oryle, zwijając ją, dobrze jej nie wyciągną*. b) *wiecha, którą stawią w miejscach niebezpiecznych na rzekach, aby nie wprowadzić tratwy na mieliznę*. **38.** gór. p. **Posult**. **39.** leśn. p. **2. Chluba**. **40.** myśl. = a) *sójka*. b) *rodzaj kaczki dzikiej*. **41.** ucz. *piłka do grania nie gumowa, obszyta w skórę*. **42.** zool. = a) p. **Pelikan**. b) [B., **Babka**] *sójka*; p. **Głowacz**. c) p. **Babka**. d) p. **Tuńczyk**. Zdr. **Babka, Babcia, Babciutka, Babeczka, Babusia, Babuś, Babuchna, Babunia,** [**Babuńcia**], **Babunieczka, Babula, Babulka, Babuleńka,** [**Babulenka**], **Babulinka,** [**Babulińka**]. Zgr. pog. **Babsko, Babisko, Babizna, Babsztyl, Babsztel, Babsztrych, Babus,** [**Babsztur, Babiono, Babiszcze**]. <Pń. Bab>

[Babà a. Babàch] w.=buch, bach, buś (o upadnięciu, w mowie dziecięcej): Lala B. <Dźwn.>
[Babàch] p. **Babà.**
×Babak, a, lm. **i** *staruszek, dziad:* I babaki i kobiety i dzieci. Jeż. <Rum. babac, z Tur. babà=ojciec>
Babaszka, i, lm. **i** druk. *sztabik* (justunek) *z obu boków długich wydrążony dla lekkości i taniości.* <?>
Babcia, i, lm. **e** p. **Baba.**
Babcin *należący do babci.*
Babciutka, i lm. **i** p. **Baba.**
Babczany korzeń 1. p. **Korzeń. 2.** p. **Żabiniec.**
Babczenie, a, blm., czynność cz. **Babczyć.**
[Babczur, a, lm. **y]** p. **Głowacz.**
Babczy czosnek p. **Czosnek.**
[Babczyć, y, ył] *być babką=akuszerką, babić.*
Babczyn przym. od **Babka, † Babisty;** przen: Babczyne wychowanie (*=pieszczone*).
Babeczka, i, lm. **i** p. **Babka.**
Babeczny żart. przym. od **Babka:** Był koligatem cioteczno-stryjeczno-wujeczno-babeczno i bajeczno, a nie rodzonym. Krasz.
†Babejski p. **Babi.** Tw.
Babi, Babski, × Babiński, † Babisty, † Babejski 1. *tyczący ś. baby, babom właściwy, do nich należący:* Babie plotki, zabobony. Dość mnie nudzi ta cała historja babia. Mick. B. kołacz =*baba, babka* (ciasto). Babia góra (*=Łysa góra*). [Babia mać] p. **Mać.** [Babia łyta] p. **Łyda. 2.** *kobiecy, żeński, niewieści, białogłowski:* B. naród chytry! **3.** Babi gnój p. **Gnój.** Babia jagoda a) p. **Jagoda.** b) p. **Myszopłoch podlistny.** c) [Babi korzeń] p. **Korzeń.** d) [B. pies] *rodzaj gąsienicy.* e) Babia sól p. **Sól.** f) [Babie uszy] p. **Ucho.** g) Babie zęby p. **Ząb. 4.** Babie a. Babskie lato p. **Lato.**
Babiarka, i, lm. **i** p. **Baba** pod 6.
Babiarnia, i, lm. **e** p. **Babiniec.**
Babiarski przym. od **Babiarz** *babski, plotkarski:* Babiarskie wieści. Rol.
Babiarstwo, a, blm. *charakter babiarza.*
Babiarz, a, lm. **e 1.** p. **Baba** pod 13. **2.** *człowiek oddany kobietom, zniewieściały, kobieciarz, bałamut, gamrat.*
Babiasty, Babkowaty *zakrawający na babę, do babki podobny, babi, babski, zniewieściały, papinkowaty.*
[Babica, y, lm. **e] 1.** *część pieca* **2.** p. **Baba** pod 6.
[Babiczka, i, lm. **i]** *krzew róży polnej.*
Babić, i, ił [a. **Babkować, uje, ował**] **1.** *czuwać przy położnicy; przyjmować, odbierać dzieci; trudnić ś. akuszerstwem.* **2.** [babić] *czepić, oczepiać, wkładać czepek podczas oczepin.*
×Babiec, bca, lm. **bcy** *lekarz akuszer, położnik.*
Babieć, eje, ał *stawać ś. babą, stawać ś. podobnym do baby, starzeć ś.:* Grzbiet zgarbaciał, twarz babieje.
Babienie, a, blm., czynność cz. **Babić.**
[Babieniec, ńca, lm. **ńce]** p. **Babiniec.**
Babikęs, u, lm. **y** bot. p. **Pantofelnik.** <Baba + Kęs>
Babikrówka, i, lm. **i** bot. **1.** p. **Kokoryczka. 2.** p. **Ziarnopłon.** <Baba + Krowa>
Babimór, oru, lm. **ory** bot. p. **Widłak.** <Baba + Mór; błędnie piszą Babimur, gdyż jest roślina Morzybab>
Babimórowy przym. od **Babimór; ! Babimurowy:** Proszek B. (semen lycopodii).
! Babimur, u, lm. **y** bot. p. **Babimór.**
! Babimurowy p. **Babimórowy.**
[Babin] przym. od **Baba;** *należący do baby; jej właściwy, babski:* [B. mróz] p. **Mróz.**
Babina, y, lm. **y, [Babowina, Babiono]** *biedna, poczciwa staruszka, stara kobiecina.* Zdr. **Babinka.**
[Babiniak, a, lm. **i]** *krzew, używany do żywopłotów.*
Babiniec, ńca, lm. **ńce 1.** a. **[Babnica]** *kruchta, przedsionek, przysionek kościelny, gdzie baby siadują.* **2. [Babiniec]** *miejsce pod daszkiem, opasującym wiejską cerkiewkę.* **3.** a. **Babiarnia, [Babieniec]** *mieszkanie kobiet, fraucymer, gyneceum.* **4. [Babieniec]** *izba dla służby kobiecej.*
Babinka, i, lm. **i 1.** p. **Babina. 2.** a) p. **Grzyb.** b) p. **Kołczatek.**
Babinos, a, lm. **y** cukier. *ciastko półfrancuskie w kształcie nosa.* <Baba + Nos>
×Babiński p. **Babi:** Babińskie plotki, zbytki, zabobony.
[Babiono, a, lm. **a] 1.** p. **Babina. 2.** p. **Baba.**
Babirusa, y, lm. **y** zool. (porcus babirussa) *zwierzę parzystokopytowe z rodziny świń.* <Mal. babīrūsa=świnia-jeleń>
Babisko, a, lm. **a** ni. p. **Baba.**
†Babisty p. **Babi:** Posag B.
[Babiszcze, a, lm. **a]** p. **Baba.**
Babit, u, lm. **y** p. **Metal panewkowy.** <?>
Babiząb, u, lm. **y** bot. *ludowa nazwa rośliny: trzmielina* (evonymus). <Baba + Ząb>
Babizna, y, lm. **y 1.** *spadek po babce:* Wnuki z ciotkami babiznę a. dziadowiznę równo biorą. **2.** † *mienie babki.* **3.** [B.] a) *spadek po matce:* Po matce grunt zwał ś. babizną. b) *spadek po żonie.* c) *własność żony.* **4.** *stan żebraczki pod kościołem.* **5.** † *życie starej kobiety w przytułku:* Poszła na babiznę do szpitala. **6.** p. **Baba.**
Babka, i, lm. **i 1.** p. **Baba. 2.** zdr. od **Baba** pod 1: Na dwoje B. wróżyła. Prz. (=rzecz jeszcze wątpliwa, szeroko o tym Dawid pisał); pod 2: Babko, dałem ci grosz? Prz. (gdy kto wymawia bagatelną łaskę); pod 3, żart.: Szlachcic po babce=nieprawdziwy; pod 6: a. **Babeczka;** pod 25: B. śmietankowa, ponczowa. B. hiszpańska (z masy biszkoptowej i esencji ponczowej). B. kartoflana, piaskowa a. **Zandbabka** (biszkoptowa z mąką kartoflaną). Gry: Ślepa a. × ciemna B. a. *zmrużek* a. *ciuciubabka:* Grać w ślepą babkę. Fortuna w ślepą babkę grać z ludźmi lubi. W ciemną babkę grać. Krasz. **3.** *nazwa kostki, używanej w grze dziecięcej, zwanej Babką.* **4.** *gatunek strzelby.* **5.** *rodzaj kowodełka do zaginania pałąków u kłódek zwyczajnych.* **6.** *młotek gruby, z obu stron jednakowy.* **7.** † *moneta drobna, halerz:* Złamana B.=*nic zgoła, złamany grosz, fenig, szeląg:* Nie dam ani złamanej babki. **8.** [B.] a) *ława piecowa i sam piec* (nalepa). b) *garnek pękaty do mleka.* c) *mendel* (zbożowy). d) *kowadełko, na którym klepią kosy.* e) astr. p. **Baba** pod 33. **9.** bot. a) (plantago) a. **Baśki** *roś. z rodziny babkowatych* (plantaginaceae); gatunki: B. lancetówka (p. lanceolata) a. Pchle ziele, Języczki; B. piaskowa (p. arenaria) a. Pchle ziele piaskowe; B. płesznik (p. psyllium); B. średnia (p. media); B. wielka a. gładka (p. major) a. Skołojrza. b) B. wodna a. Żabiniec babka, p. Żabiniec babczany. c) p. **Grzyb chropawy.** d) p. **Bagniątko.** e) w lm. *ogólna nazwa drobnych ziarn spłaszczonych, np. w strączkach akacji.* **10.** fl. *kloc sosnowy trzysążniowy, ociosany z kory do spławu.* **11.** gór. *kamień, którym zamykają wejście do ko-*

palni. **12.** hut. *kamień, zamykający skrzynie zaprawy wielkopiecowej, zawora otworu pieca hutniczego, zalepa.* **13.** zool. a) **B. pępówka** a. [**Baba, Babec, Czopyk, Ćwioczek, Kostrysa**] (gobius) *ryba ciernioproniemienna, gardłopletwa, z rodziny pępówek.* Gatunki: B. b a r c z y s t a (g. metanostonus); B. ł y s a, n a g o w i e k a (g. gymnotrachelus); B. m a ł a (g. marmoratus); B. s z c z u p ł a (g. fluviatilis); B. w i e l k o g ł o w a (g. Kessleri). b) [B.] owad *biedronka:* Choćby nadwodnej babki, choć muszki. Gosz. c) [B.] p. **Głowacz.**

[**Babkować, uje, ował**] p. **Babić.**

Babkowanie, a, blm., czynność cz. **Babkować.**

Babkowaty 1. p. **Babiasty:** Twarz babkowata, jak grzybek. Kaczk. **2.** bot.: Babkowate rośliny (plantaginaceae) *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych.* **3.** zool.: Babkowate = *rodzina ryb ciernioprominennych.*

Bablach, u, blm., **Babolach,** in. d ę b i a n k i i n d y j s k i e, g a l a s ó w k i i n d y j s k i e a. w s c h o d n i e, g a r b n i k w s c h o d n i = *owoc drzewa ostrostręczyna arabska* (acacia arabica). <Wschod. bablah>

[**Bablać, a, ał**] = *płókać, moczyć w wodzie.* <Pń. Babr/Babł>

Babłać, a a. ble, błał p. **Babrać.**

[**Babnica, y,** lm. **ce**] p. **Babiniec.**

[**Babok, a,** lm. **i** a. **Babuk**] **1.** p. **Bobo:** Nie płacz, bo cię B. zje. **2.** p. **Smark.** <Pń. Boj>

┼**Babol, a,** lm. **e** p. **Bąbel.** <Pń. Bąbl>

Babolach, u, blm. p. **Bablach.**

Babosze, ów, blp., **Babusze,** [**Bambosze**] *trzewiki tureckie, papucie, pantofle.* <Tur. (z Prs.) papusz, papudż, papucz, papuk>

[**Babowina, y,** lm. **y**] p. **Babina.**

×**Babożeń, a,** lm. **owie** *ten, co ś. ze starą babą ożenił.* <Baba + Żon>

[**Babracz, a,** lm. **e**], **Babrała, Babręga** *który ś. babrze.* <Pń. Babr/Babł>

Babrać, brze, ał, Bebrać, Babłać, Bebłać, [**Bebłać**] **1.** *babrać ś., paprać, gmerać, grzebać, pluskać, mącić, bełtać, brzechtać ś., walać ś., paćkać, pluskać ś., chlapać ś.:* Dziecko babrze w cieście. **2.** *licho malować, gwazdać, paćkać, bazgrać.* **3.** *gmerać, grzebać, szperać w czym, wertować co:* Już byłeś żołnierzem, kiedy ja jeszcze babrałem w Alwarze. **4.** [B.] = a) *kraść na szałasie.* b) *robić szkodę.* c) *czarować* (mleko). d) *kwasić mleko.* e) *brudno a. bezładnie coś robić.* **B. ś. 1.** p. wyż. pod 1., *nurzać ś., peckać ś.:* Poniewieraj ś. w błocie, w którym babrali ś. pisarczyki, stolarczyki, szewczyki. Jeż. **2.** [B. ś.] (o dziecku) *mazać ś., być mazgajowatym.* **3.** *marudzić, wybierać ś. niesporo, gmerać ś., grzebać ś., guzdrać ś., nudzić, bałamucić.*

[**Babrák, a,** lm. **i**] *ten, co brzydko pisze, gryzmoła, gwazdacz.*

Babrała, y, lm. **y** *ten, co babrze, paprała, gwazdacz, flejtuch; guzdrała, guzdralski, maruda, nudziarz, grzebała.*

Babranie, a, blm., czynność cz. **Babrać.**

Babranina, y 1. blm. p. **Babranie. 2.** lm. **y** *przedmiot, powstały wskutek babrania: liche pismo, malowidło, gwazdanina, gryzmoły.*

[**Babręga, i,** lm. **i**] p. **Babracz.**

[**Babroń, a,** lm. **e**] *szkodnik.*

[**Babrotać, ocze, tał**] *mówić pod nosem, mamrotać, bąkać.* <Dźwn.>

Babski p. **Babi** pod 1. i 2.: Babska rzecz narzekać. Mick. Urok B. Babska koszula. Babskie boże drzewko. [**B., ego**] rz. *rodzaj tańca.*

Po babsku, ┼**Babski,** ┼**Babskie** przys. = *jak baba, po kobiecemu:* Przebrany po babsku = *za babę.*

┼**Babskie** przys. *po babsku.*

Babsko, a, lm. **a** p. **Baba.**

Babsztel, a, lm. **e** m. p. **Baba.**

Babsztrych, a, lm. **y** m. p. **Baba.**

[**Babsztur, a,** lm. **y**] m. p. **Baba.**

×**Babsztych, a,** lm. **y** m. p. **Baba.**

Babsztyl, a, lm. **e** m. p. **Baba.**

Babuchna, y, lm. **y** p. **Baba.**

[**Babuk, a,** lm. **i**] p. **Babok.**

Babula, i, lm. **e 1.** p. **Baba:** Kiedy jest zboże, to hula B.! (= *kiedy jest, to szelest*). **2.** [B.] *rodzaj kominka przy piecu.*

[**Babulenka, i,** lm. **i**] p. **Baba.**

Babuleńka, i, lm. **i** p. **Baba:** Miała B. kozła rogatego. Pśń.

Babulin przym. od **Babula:** Pokój B. Rol.

Babulinka, i, lm. **i** p. **Baba.**

[**Babulińka, i,** lm. **i**] p. **Baba.**

Babulka, i, lm. **i** p. **Baba.**

Babunia, i, lm. **e** p. **Baba.**

Babunieczka, i, lm. **i** p. **Baba**

Babunin *należący do babuni:* Miljony babunine spać nie dawały. Krasz.

[**Babuńcia, i,** lm. **e**] p. **Baba.**

Babus, a, lm. **y** m., pog. od **Baba.**

Babusia, i, lm. **e** p. **Baba.**

Babusin *należący do babusi:* Babusina wnuczka, młynarska suczka, obiedwie dobrze ś. mają. Prz.

Babusz, a, lm. **e** p. **Babosze:** Zdejmuje z nóżki B. Słow.

[**Babuszerja, i,** blm.] *plotkarstwo, plotki:* Bawi ś. babuszerją. Kaczk. <Por. poczta a. wiadomość pantoflowa>

Babuś, a, lm. **e** m. p. **Baba;** ir. *babsko:* Śmiesznie, gdy ś. B. wymuszcze.

1. Bac, a, lm. **e** p. **1. Pac.**

2. Bac! p. **2. Pac!** <Pń. Bac>

[**Báca, y,** lm. **owie** a. **Bacza**] m. *stary pasterz, dozorujący nad juhasami, pasącemi owce w Tatrach.* <Węg. bacs, bacsa, bacsó = pasterz>

1. Bach! w. **1.** *buch! łup! baf! paf! bęc! pac! brzdęk! fajt! rym! łomot! chlap! chrost! chlast!:* Ja go harapnikiem, a on B. o ziemię. **2.** *rym! łup! buch! akurat, raptem, jak na złość, właśnie, na nieszczęście, naraz:* Aż tu jednego wieczora B.! pan Wit wszedł znienacka do alkierzyka. Kaczk. <Dźwn.>

2. [**Bach, a,** lm. **y, Bech**] *bachur, bęben, berbeć, fafel.* <p. Bachur>

3. Bach, a, blm. p. **Bachus.**

Bachanalja, i, lm. **e, Bakchanalja, Bachandrja** *hulanka, biesiada, biba, libacja, pijatyka, orgja:* Po bachanaljach nastąpił post wielki. Kaczk. <Łć. bacchanalia lm. = święta Bachusowe>

Bachancki przym. od **Bachant; Bachiczny, Bakchiczny.**

Bachandrja, i, lm. **e 1.** p. **Bachanalja. 2.** [Bachandryja] *zabawa taneczna;* przen. ir.: Sprawię ja ci bachandrję! (= *bal, łaźnię*). <Słd. mieszany z bachanalja + niby z Gr. -andrja>

[**Bachandryja, i,** lm. **e**] p. **Bachandrja.**

×**Bachant, a,** lm. **ci,** ×**Bakchant** *hulacz, hulaka, bibosz, birbant.* <Łć. bacchant—im. od bacchari = obchodzić święta Bachusowe>

Bachantka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Bachant. 2.** bot. p. **Komarnik.**

[**Bacharzyna, y,** lm. **y**] **1.** *pęcherz.* **2.** *woreczek* (z pęcherza), *kapciuch.* Por. Macharzyna. <?>

Bacherka, i, lm. **i** garn. *narzędzie używane przy wyrabianiu misek.* <Może Słc. bahra, p. Bachro>

Bachiczny p. **Bachancki:** Iście bachiczna scena.

Bachmacik, a, lm. **i** p. **Bachmat.**

Bachmat, a, lm. **y** *koń tatarski grubo-płaski na nizkich nogach; wogóle koń tej postaci:* B. perski. **2.** przen. *człowiek otyły, opasły, otylec, opas, obetkała, brzuchacz, brzuchal.* Zdr. **Bachmacik.** Zgr. **Bachmacisko.** <Tat. (z Prs.) bachu=szeroki+Tur. at=koń>

Bachmato przys. od. **Bachmaty.**

Bachmatowaty (o człowieku) *nizki, krępy, przysadzisty, okrągły, otyły, opasły, brzuchaty.*

[Bachmaty] *bachmatowaty, niezgrabny, obwisły, buchasty, za szeroki, za suty, obszerny.* Rękaw B.

[Bachmeta, y, lm. **y]** m. *niezgrabny człowiek, przedmiot.* <p. Bachmat>

Bachmistrz, a, lm. **e** p. **Barkmistrz.**

Bachmistrzostwo, a, lm. **a** gór. p. **Barkmistrzostwo.**

Bachmistrzowski przym. od **Bachmistrz:** Urząd B.

[Bachnąć, nie, nął] *buchnąć, walnąć, palnąć, pacnąć, łomotnąć, grzmotnąć, dzbęknąć, chrosnąć, wyciąć, łupnąć, lunąć, machnąć=uderzyć.* <Dźwn.>

[Bachniatki, ów, blm.] *dziki agrest.* Por. Bagniątko pod 2. <Słc. bahňatko, a. Ukr. bahnitka=kotka, bazia>

Bachor, a, lm. **y** **I.** p. **Bachur** pod 1 i 2.: Żeby ciebie razem z twoim bachorem pioruny... Bał. **2.** *laska z hakiem żelaznym, używana na statkach wodnych, zwanych bajdakami.* Zdr. **Bachorek.** <p. Bachur>

[Bachora, y, lm. **y]** p. **Bachórz.**

Bachorek, rka, lm. **rki** p. **Bachor.**

[Bachorza, y, lm. **e, Bachorze]** *błotna nizina, błota, mokradlina, trzęsawisko, mokradło.* <?>

[Bachorze, a, lm. **e]** p. **Bachorza.**

Bachorzę, ęcia, lm. **ęta** *mały bachur:* Bachorzęta, jakby gradem rzucił. Wilk.

Bachorzy przym. od **Bachor.**

Bachować, uje, ował, Bachusować *hulać, raczyć ś., pić, lusztykować, bankietować, birbantować, używać, bajramować.* <Bachus>

Bachowanie, a, blm., czynność cz. **Bachować.**

Bachowy p. **Bachusowy:** Napój B. (=wino).

[Bachórz, orza, lm. **orze, Bachora] I.** pog. *brzuch, kałdun, maciek, wańtuch.* **2.** p. **Bachur.** <Może do Pęcherz? Por. Czes. bachor=brzuch>

[Bachro, a, lm. **a, Bahro]** *dzwono u koła* <Słc. bahra=tożzn.>

Bachur, a, lm. **y, Bachor I.** a. **[Bąchor, Bęchor, Bachórz]** *niesforne, nieznośne dziecko,* szczeg. *żydowskie, dzieciak, bech, bęben.* **2.** *zwykły uczestnik gry w palanta.* **3.** [B.] *bękart.* Zdr. **Bachurek.** <Hb. bāchur=młodzian>

2. Bachur, a, lm. **y** *młody kiernoz, stadnik.* Zdr. **Bachurek.** <Nm. myśl. Bacher=dzik>

Bachurek, rka, lm. **rki** p. **Bachur:** Rozkoszne, uciesżne, figlarne bachurki.

Bachurowaty *brzuchaty, pękaty, baniasty, odęty:* Ogórek B.

Bachus, a, lm. **y I.** a. **Bach** *wino, winko.* **2.** *czciciel Bachusa, pijak, opój, pijus, opilec, wydmikufel, moczymorda.* **3.** *grubas, otylec, opas, brzuchal, brzuchacz.* **4.** [B.] *lalka wystrojona, obnoszona podczas zabawy we środę popielcową w Radomskim.* **5. [Bachusy czynne** a. **skoczne]** *ostatnie dni zapust.* Por. **[Bekusy].** Zdr. **Bachusek.** <Gr. Bákchos, Łć. Bacchus=bożek Bachus>

Bachusek, ska, lm. **ski I.** p. **Bachus. 2. [Bachuski, Bekusy, ów,** blp.] a) *osoby przebrane dziwacznie, obchodzące wieś w zapusty.* b) *sam zwyczaj obchodzenia:* Chodzić na bachuski.

Bachusować, uje, ował, p. **Bachować.**

Bachusowanie, a, blm., czynność cz. **Bachusować.**

[Baciák, a, lm. **i]** *bacik, biczyk, batożek.* <p. Bat>

[Baciarka, i, lm. **i]** forma ż. od **Baciárz.**

[Baciárz, a, lm. **e, Batiar, Byciár] I.** *chłopak dojrzewający, podrostek, wyrostek.* **2.** *włóczęga, łobuz, urwis, ulicznik, oberwaniec:* Ten stróż to B. jest..., wody nie daje nosić po schodach. Wilcz. **3.** *człowiek nieokrzesany; przewrotny; głupi.* <Węg. betyár=grubjanin, zuchwalec>

Bacik, a, lm. **i I.** p. **Bat. 2.** [B.] *plecionka z prętów wierzbowych, którą ś. uderza w pierwsze święto wielkanocy* (na Szląsku). <p. Bat>

Bacisko, a, lm. **a,** m. a. ni. p. **I, 2 Bat.**

I. [Backa, i, lm. **i]** *ręka* (w mowie dzieci) <Pń. Bac>

2. [Backa, i, lm. **i]** *wielki placek z mąki żytniej, plach.* <Nm. Batze=ciasto>

Bacnąć, nie, nął p. **Pacnąć.**

[Bacować, uje, ował] *być bacą.* <p. Báca>

[Bacowanie, a, blm.] czynność cz. **Bacować.**

[Bacówka, i, lm. **i]** *szałas pasterski w Tatrach.*

Bacylus, Bacyllus, a, lm. **y** lek. p. **Laseczni k.** <Łć. bacillus=laseczka>

Bacyllus, a, lm. **y** p. **Bacylus.**

Bacylowy, przym. od **Bacylus:** Gruźlica bacylowa.

[Bacza, y, lm. **owie]** p. **Báca.**

Baczek, czka, blm. in. m a c z e k p. **Bakarat.**

Baczenie, a, blm. **I.** *dogląd, dozór, baczność, zwracanie baczności na kogo, na co, mienie kogo a. czego na oku, uważanie na kogo, na co:* Daj B., aby... Dać, mieć B. na kogo, na co. **2.** ×*wzgląd, atencja, poszanowanie, zachowanie, troskliwość, piecza:* Cudzoziemców miał na większym baczeniu, niż swoich. **3.** ×*rozwaga, roztropność, pojęcie, objęcie, poznanie, świadomość, rozgarnięcie, rozum:* Baczeniem różnimy ś. od zwierząt. Dziecko w siódmym roku zaczyna mieć B. Jeszcze jest przy baczeniu (przy *zmysłach, przytomności).* **4.** *zastanowienie, rozsądek, refleksja, rozum, pamięć, rozwaga; rozmysł, namysł, baczność, przezorność, roztropność:* Uciszcie ś! miejcie też B. Mick. Owa już mam stracić i pociechę, i B. swoje. Kochan. B. dobre ma ci być wodzem do wszystkiego. <Pń. Bak>

Baczka, i, lm. **i** fortep. *kawałek drzewa bukowego, w który wśrubowany jest kapsel na wierzchu każdego z tylnych końców klawiszy.* <?>

Baczki, ów, blm. p. **Baki.**

×**Baczliwie** p. **Bacznie.**

×**Baczliwość, i,** blm. p. **Baczność.**

×**Baczliwy** p. **Baczny.** <Pń. Bak>

†**Baczmag, a,** lm. **i,** †**Baćmag,** †**Baczmaga, [Baszmaki]** *gatunek obuwia, but, trzewik.* Przen.: Wdział z pychy szyte baczmagi. <Tur. baszmak, paszmak=sandał, trzewik>

†**Baczmaga, i,** lm. **i** p. **Baczmag.**

Bacznie przys. od **Baczny,** ×**Baczliwie.** <Pń. Bak>

Baczność, i, blm., ×**Baczliwość I.** *uwaga, wzgląd, baczenie na co, dogląd, dozór, oko; ostrożność,*

oględność, przezorność: Dać B. na co. Mieć ś. na baczności. B.! (=*miej ś., miejcie ś. na baczności! uważaj! uważajcie!*). Przysuńcie ś. do mnie, przygotować broń... a teraz B.! (=*uwaga! uważać!*). Woj.: B.! prezentuj broń! (komenda).

Baczny, ×**Baczliwy** **I.** ×*uważający, uważny, przezorny, przewidujący, ostrożny, świadomy, oględny:* Niech B. uczy błędliwego. Mądry a B. sędzia. **2.** *czujny, pilny:* Zwróć baczną uwagę na... **3.** ×*mający wzgląd, względny, delikatny:* Nie był tyle B., ażeby gościa prosić siedzieć. **4.** *roztropny, rozsądny, rozumny, logiczny, rozważny, obmyślany:* Ganię zdrożności i zdania mniej baczne. Por. Niebaczny.

Baczyć, y, ył **I.** †*widzieć, spostrzegać:* Który stworzył ucho, zaś nie usłyszy? Który sprawił oko, nie będzie baczył? Bacząc wielkie zbiegowisko, pytała... Jeden dzień, jedna chwila stojące i poległe baczyła *(oglądała)*. **2.** ×*dostrzegać, uważać, obserwować:* Jeden nie wszystkiego baczy. Baczyłem, że jej czegoś nie dostawało. Przez palce patrzeć, widzieć, jakoby nie bacząc. Wielkiemu panu nie wszystkiego trzeba B. (=wiele ś. wybacza). **3.** *mieć wzgląd, zważać, uważać, brać w rachubę, liczyć ś. z czym, powodować ś. czym, pamiętać na co:* B. na czyje zasługi. **4.** †*uważać, rozbierać, rozważać, zważać, roztrząsać, brać na uwagę, zastanawiać ś.:* Będziemy B. jedno wielkie pytanie. Gospodnie, bacz na głos mój. B. głos prośby=*wysłuchaj go.* Pilnie bacz moje słowa. B. przyszłość. 5. †co do siebie=*poczuwać ś.* do czego, *uznawać, przyznawać, czuć, odczuwać, być świadomym, wiedzieć do siebie:* Żaden swej wady do siebie nie baczy. Baczymy to do siebie, żeśmy grzesznicy. **6.** o czym=*troszczyć ś. o co, opiekować ś. czym, pamiętać o czym:* Boże bacz o jego duszy. Rej. **7.** [Baczyć] a) *pamiętać, pomnieć, przypominać sobie* (tylko w cz. teraźn.): Nie baczę, którego to roku było. b) *myśleć.* **B. ś. I.** ×*opamiętywać ś., reflektować ś., wnikać w siebie, statkować, mitygować ś., miarkować ś.:* Bacz ś. narodzie i obacz ś. w Bogu. Pol. **2.** †w czym=*starać ś. pilnie o co.*

[**Bać, oi, jał**] p. **Bać ś.**: Nie bój!

[**Bać to**] *ale prawda, alež to.* <Ba + Ci>

Bać się boi ś., bał ś., !bojał ś., [Bajać ś.] **I.** B. ś., B. ś. kogo, czego=*doznawać bojaźni, lękać ś., strachać ś., obawiać ś., tchórzyć, niepokoić ś.,* żart. *mieć pietra=stracha, boja, tchórza, być tchórzem podszytym:* Niech nienawidzą, byleby ś. bali. Bój ś. Boga! co robisz. (*na Boga, przebóg*). B. ś. piorunów, śmierci; *nie śmieć, nie odważać ś.:* Bał ś. ust roztworzyć. **2.** B. ś., B. ś. o kogo, o co = *lękać ś., niepokoić ś., obawiać ś., drżeć, troszczyć ś., turbować ś., frasować ś., być niespokojnym, kłopotać ś. o kogo, o co:* B. ś. o syna, o przyszłość. Nie bój ś.! pókim żyw, nie pozwolę na to. „Nie bój ś.“=a) *tak tak, nie inaczej, bądź pewnym, zobaczysz, będziesz widział, przekonasz ś.:* Ja cię nauczę rozumu! nie bój ś.! b)=*no no! widzisz! patrz-no! patrzcie-no! patrzaj go! patrzcie go!:* Nie bój ś., jaki siłacz! <Pń. Boj>

[**Baćkać się, a ś., ał ś.**] p. **Paćkać ś.** <Dźwn.>

[**Baćkor, a, lm. y**] **I.** a. [**Boczkor**] *przezwisko tłustego dziecka.* por. **Boczkor. 2.** w lm. *berlacze, berlecie, babosze, babusze, papucie, pantofle; obszerne a niekształtne obuwie.* <Słc. (z Węg. bocskor) baćkor>

†**Baćmag, a, lm. i** p. **Baczmag.**

Badacz, a, lm. **e** *ten, co bada* **I.** B. starożytności, języka, serca ludzkiego. Towarzystwo badaczy przyrody. **2.** †*inkwizytor:* B. a. dozorca wiary. **3.** †*wieszczek, wróżbita.* <Pń. Bod>

Badaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Badacz.**

Badać, a, †aje, ał **I.** co a. †czego=*rozbierać, roztrząsać, szperać, studjować, zgłębiać, śledzić, trutynować co, dochodzić, dociekać, szukać czego, zaciekać ś. w co:* B. pismo św. B. chorego = *egzaminować.* W głosie bada tonu. Mick. (=*dosłuchuje ś., dopatruje ś.*) †Będę B. kaźni Boga. **2.** kogo o co a. o cym = *egzaminować, inkwirować, przesłuchiwać, macać = indagować, sondować, dopatrywać ś., wypytywać, śledzić:* Służącego bada o owych w kochaniu przygodach. Mick. B. oskarżonego, świadków. **3.** *przenikać, zgłębiać, odgadywać:* Z tajnemi rozkazy biegał po różnych stronach ducha ludzi B. Mick. Zdawała ś. go B., ciekawością zdjęta. Mick. Bóg wzrokiem swoim myśli bada. ×**B. ś.** *dobadywać ś., dopatrywać ś., wypytywać ś., przepytywać ś., dowiadywać ś., wywiadywać ś., dochodzić, zagłębiać ś.:* Rozum ludzki, badając ś., coraz dalej przychodzi. B. ś. o stały wątek waszych jestestw. Wor. B. ś. od mędrców. B. ś. czego.

Badanie, a, lm. **a,** czynność cz. **Badać;** *poszukiwanie, studja:* Życie duszy czyż nie jest warte badań? Mick. Badania naukowe. B. chorego przez lekarza = *auskultacja, wysłuchiwanie, egzaminowanie.* Praw. = *inkwizycja, indagacja, śledztwo, dochodzenie:* B. sądowe. B. oskarżonego, świadków. B. ustne, piśmiennie protokularne, przedwstępne, artykułowane. B. biegłych.

†**Badatliwy** p. **Badliwy.**

Badawczo przys. od **Badawczy:** Spoglądał B. z pod oka.

Badawczość, i, blm. rz. od **Badawczy:** Wpatruje ś. z badawczością.

Badawczy I. *przenikliwy, ciekawy:* Rzuciła nań badawcze spojrzenie. **2.** *lubiący badać, śledzący, śledczy:* Konrad badawczym i szyderczym okiem Witołda liców i poruszeń śledzi. Mick. Morze badawczego zapału w tobie nie wyziębi. Mick. **3.** przym. od **Badanie:** B. protokuł sądowy.

Badawja, i, lm. **e** ż. **I.** a. **Bedew** m. *koń dzielny, biegun, rumak, wierzchowiec.* **2.** †*koń rasy tureckiej.* <Tur. bedevi (dom. at=koń)=pustyniowy>

×**Badel, a,** lm. **e** p. **Badyl.**

[**Badelak, a,** lm. **i**] *listek na badylu.*

Bademajster, stra, lm. **strowie** *dozorca kąpielowy, łaziennik.* <Nm. Bademeister>

Baderka, rki, lm. **rki** *kąpielowa, posługaczka w kąpielach, zakładach wodoleczniczych, łazienniczka, łazienna.* <Nm. Bader=łaziennik>

†**Badetuch, u,** lm. **y,** †**Botuch,** †**Botloch** *prześcieradło kąpielowe.* <Nm. Badetuch>

Badiaga, i, lm. **i** zool p. **Nadecznik.** Por. Badiok. <Ukr. badiaha>

[**Badiok, a,** lm. **i**] p. **Bodziak.** <p. Bodziak>

Badja, i, lm. **e** a. **Kibel** gór. *miara objętości do mierzenia rud (= 35 garncy).* <Ros. badьja (z Tur. badia=dzban)>

Badjan, u, lm. **y** bot. p. **Bodzian.** <Włos. Hp. badiana (z Prs. bādiān=anyż)>

Badjanek, nku, część. w lm. **nki** **I.** a. [**Badzianek**] bot. *owoc rośliny* illicium anisatum, *w kształcie gwiazdeczek.* **2.** 2 pp. **a** *rodzaj ciasteczek kruchych takiejże a. innej formy, używanych do kawy a. herbaty.*

†**Badliwy,** †**Badatliwy,** †**Bedliwy,** †**Botliwy,** *lubiący badać, badawczy, ciekawy, szperający.* <Pń. Bod>

Badniak, u, lm. **i** *surowa kłoda dębowa, kładziona do ognia u Serbów w wilję Bożego Narodzenia.* <Srb. badnjak>

[**Badunia, i,** lm. **e**] *bagienko, kałuża na drodze.* <Ukr. badònia>

×**Badurzyć, y, ył** p. **Bajać.**

Bady, ów, blp. żart. *kąpiele, miejsca kąpielowe:* Włóczyć ś. po badach. <Nm. Bad=kąpiel>

Badyl, a, lm. **e,** × **Badel 1.** *łodyga, źdźbło, pieniek rośliny:* (Jeleń), widząc swoje nogi cienkie jak badyle, narzekał. Tremb. **2.** *trawa sucha, chwast, chwaścisko, zielsko.* **3.** [Badyle] myśl. *nogi jelenia.* **4.** bot. p. **Poziewnik.** Zdr. **Badylek, Badylak, Badylka.** <Pń. Bod>

Badylak, a, lm. **i** p. **Badyl.**

Badylarka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Badylarz** *zieleniarka.* **2.** *żona badylarza.*

Badylarz, a, lm. **e** pog. **1.** *ogrodnik podmiejski, uprawiający warzywa i handlujący niemi, warzywnik.* **2.** *przekupień, handlujący na rynku zieleniną.*

Badylek, lka, lm. **lki** p. **Badyl.** Mick.

[**Badylka, i,** lm. **i**] p. **Badyl.**

×**Badynka, i,** lm. **i** *laseczka.* Niemc. <Fr. badine>

[**Badziać się, a ś., ał ś., Bodziać ś.**] **1.** *włóczyć ś.* a) po ziemi, b)=*wałęsać ś.* **2.** *walać ś., wycierać ś.* **3.** *dyndać ś.* <Brs. badziać sa>

[**Badzianek, nka,** lm. **nki**] p. **Badjanek.**

[**Badziewie, a,** blm.] zbior. *kawałki słomy, chróstu, traw.* <Pń. Bъd>

Baf! p. **Bach.** <Dźwn.>

[**Bag, a,** lm. **i**] p. **Bocian.** <?>

[**Baga, i,** blm. a. **Bago**] *tytuń do żucia, prymka; tytuń przeżuty; sok tytuniowy.* <Węg. bagó>

[**Baganciárz, a,** lm. **e**] *niezgrabjasz; niezdara; żebrak.*

[**Bagańcze, ów,** blp.] p. **Bagańć.**

[**Bagańć, a,** lm. **e** a. **Bagańcze**] **1.** *trzewik.* **2.** *duży, stary but.* **3.** *niezgrabne a obszerne obuwie.* <Słc. baganče=stary trzewik>

×**Bagatel, i,** lm. **e** p. **Bagatela:** Nie mówmy o tym, to B.! Krasz. <Fr. bagatelle>

Bagatela, i, lm. **e,** × **Bagatel 1.** a. [**Bagatelność**] *fraszka, drobnostka, drobiazg, małostka, bajka, błahostka, głupstwo, maleństwo; fatałaszek:* Poszło im o bagatelę. Sumienie jest u złych ludzi bagatelą. **Ir.:** Dwa tysiące talarów, B.! Trwoni pieniądze na bagatele. **2.** muz. *krótka, lekka kompozycja.* Zdr. **Bagatelka.**

! Bagatelizować, uje, ował cz. czyn. a. ni. *lekceważyć, mieć za nic:* Bagatelizują rozporządzenia rządowe. Lekarz bagatelizował, uspakajał, dziecku było coraz gorzej.

! Bagatelizowanie, a, blm., czynność cz. **Bagatelizować.**

Bagatelka, i, lm. **i** p. **Bagatela.**

[**Bagatelność, i,** lm. **i**] p. **Bagatela.**

Bagatelny *błahy, drobnostkowy, nieznaczny, drobny, mały:* Bagatelna rzecz, suma.

×**Bagazik, a,** lm. **i** p. **Bagaż:** Odesłałem swój B. Mich.

† [**Bagazja, i,** lm. **e**] *tkanina bawełniana.* <Tur. bagazija (z Ar.)=tkanina jedwabna>

Bagazjowy przym. od **Bagazja:** Kaftan B.

Bagaż, u, lm. **e 1.** *towar, wszelki ciężar, wyprawiony w drogę; rzeczy spakowane do przewozu, tłumok, pakunek, juk, tobół, tobołek; waliza, torba, napełniona rzeczami:* Oddać B. do wagi na kolei. Oddać rzeczy na B. (do wagonu towarowego). Mieć za wiele bagażu. **2.** woj. *ruchomości, prowjant, amunicja armji w czasie pochodu, juki; koń, wóz bagażowy.* Zdr. **Bagażyk,** × **Bagazik.** <Fr. bagage>

Bagażowe, ego blm., rz. *opłata za przewóz bagażu, przewoźne.*

Bagażowy przym. od **Bagaż** *juczny, przewoźny, transportowy.*

Bagażyk, a, lm. **i** p. **Bagaż.**

Bagdat, a, lm. **y** zool. p. **Gołąb.** <Od miasta Bagdad>

†**Bagienka, i,** lm. **i** *trawa na bagnach.* <Pń. Bagn>

Bagienko, a, lm. **a 1.** p. **Bagno. 2.** [B.] *wielkanocna gałązka wierzbowa.* **3.** bot. a) p. **Azalja.** b) p. **Modrzewnica.**

Bagiennica, y, lm. **e** lek. *malarja.*

Bagienniczy przym. od **Bagiennica:** Choroba bagiennicza.

Bagienny przym. od **Bagno:** Wyziew, gaz B. Choroba, gorączka bagienna=*pochodząca z działania powietrza bagnistego, malaryczna:* Zapach, smak B.

Bagier, gra, lm. **gry** a. **Szuflica** *przyrząd a. machina do pogłębiania dna w kanałach, przystaniach itd.* <Nm. (z Hl.) Bagger>

Bagierować, uje, ował *oczyszczać, pogłębiać bagrem.*

Bagierowanie, a, blm., czynność cz. **Bagierować.**

Bagieta, y, częśc. w lm. **y** *listwy do ram, sztabiki.* <Fr. baguette>

Bagietka, i, lm. **i 1.** *pręcik, laseczka, pałeczka:* Nie położyła rąk zmęczonych na bagietki pulpitu. **2.** *pręcik szklany do kłócenia płynów w laboratorjach.*

Bagnecik, a, lm. **i** p. **Bagnet.**

Bagnecina, y, lm. **y** m. *lichy, nędzny bagnet.*

Bagnecisko, a, lm. **a,** m. a. ni **Bagnet.**

Bagnet, u, lm. **y** *rodzaj puginału, osadzanego na broni ręcznej:* Kłóć ś. bagnetami. Już przyszło do bagnetów. Zdobyć pozycję z bagnetem w ręku. Bić ś., iść, fechtować ś. na bagnety. Raniony bagnetem a. ranny od bagnetu. Przy nim dwaj z gołemi bagnetami stoją drabi. Mick. Komenda: Bagnety na broń! Na bagnety! Zdr. **Bagnecik.** Zgr. **Bagnecisko.** <Fr. baïonette>

Bagnetowy 1. przym. od **Bagnet:** Rana bagnetowa. **2.** elektrot.: Nasada bagnetowa w lampkach żarowych=*w której zamykanie prądu dokonywa ś. za pomocą klucza, podobnego do bagnetu.*

Bagnetówka, i, lm. **i** *strzelba, opatrzona bagnetem.*

Bagnetsztanga, i, lm. **i** ślus. p. **Paszkwil.** <Bagnet + Nm. Stange=pręt>

Bagniak, a, lm. **i** bot. *nazwa ludowa rośliny: grzyb pstry* (boletus variegatus). <Pń. Bagn>

[**Bagniąć, i,** lm. **e**] p. **Bagniątko.**

Bagniątko, a, lm. **a 1.** †*baranek, jagnię.* **2.** [B.] a. [**Bagniąć, Bagnięć, Bagnieć, Bagnić, Bagnięcie**] *pączek kosmaty niektórych roślin, bazia, baśka, kotka, baranek, babka:* W kwietnią niedzielę kto bagniątka nie połknął, to już zbawienia nie otrzymał. W palmową niedzielę łykają B., jako pierwsze święcone. <Pń. Jagn>

Bagnica, y, lm. **e** a. **Błotnica, Grzężnica** bot. (scheuchzeria) *roś. z rodziny błotnicowatych.* Gatunek: B. t o r f o w a (s. palustris). <Pń. Bagn>

[**Bagnić, i,** lm. **e**] p. **Bagniątko.** <p. Obagnić ś.>

[**Bagnić się, i ś., ił ś.**] (o owcach) *kocić ś.* Por. Obagnić ś.

[**Bagnieć, i,** lm. **e**] p. **Bagniątko.**

[**Bagnienie, a,** blm.] czynność cz. **Bagnić ś.**

[**Bagnięć, I,** lm. **e**] **1.** p. **Bagniątko.** **2.** *palmy, wierzby wielkanocne.*

†**Bagnik, a,** lm. **i** **1.** p. **Tuńczyk.** **2.** [B.] *piskorz.* <Pń. Bagn>

Bagniówka, I, lm. **i** **1.** [B.] *rodzaj gruszki.* **2.** a. **Bagnisko, Bażyna,** bot. (empetrum) *roś. z rodziny bażynowatych* (empetraceae). Gatunek: B. c z a r n a a. m a ł p i a j a g o d a (e. nigrum).

Bagnisko, a, lm. **a** **1.** p. **Bagno:** Wyziewy bagnisk. Orzesz. **2.** p. **Bagniówka.** <Bagno>

Bagnisty *obfity w bagna, błotnisty, grząski, kałużysty:* Okolica bagnista. Ruda łączna a. bagnista.

Bagno, a, lm. **a** **1.** *gąszcz z wody i ziemi, błoto, trzęsawisko, trzęsawica, grzęzawica:* Ugrzęznąć, utonąć, uwięznąć w bagnie. B. słone=*z którego sól warzą.* **2.** a. **Bagnisko, Bagienko,** bot. (ledum) *roś. z rodziny wrzosowatych* (ericaceae). Gatunek: B. p o s p o l i t e a. z w y c z a j n e, a. ś w i n i e a. r o z m a r y n d z i k i a. c z e s k i, b a h u n (l. palustre). Zdr. **Bagienko.** Zgr. **Bagnisko.** <Pń. Bagn>

[**Bagnowina, y,** lm. **y**] *torf.* <Czes. bahnovina>

[**Bagnowisko, a,** lm. **a**] *torfowisko.*

[**Bago** nieod.] p. **Baga.**

[**Bahro, a,** lm. **a**] p. **Bachro.**

[**Bahun, a,** lm. **y**] bot. **1.** p. **Azalja.** **2.** *pospolita nazwa rośliny bagno pospolite* (ledum palustre). <Brs. bahùn>

[**Baić, I, Ił**] *mówić.* <Pń. Ba>

[**Bainkować, uje, ował**] gór. p. **Bankować.**

Baj, a, lm. **e, Baja,** × **Bajobaśń,** [**Bajbuga, Bajuga, Bajda, Bajdała, Bajtała, Bakuła, Bałaka, Bajduła, Bajdura, Bajduś, Bajduśnik, Bajdyga, Bajdziarz**] **1.** *bajarz, bajacz, plotkarz, pleciuch, pleciuga, gaduła, papla:* Baj, baju, będziesz w raju. Prz. (=*gadaj zdrów*). Biegaj, a nie myśl, baju, o perorze. Chodzi Baj po ścianie w czerwonym żupanie. <Pń. Ba>

[**Baj, u,** lm. **e**] p. 2. **Baja.**

1. Baja, I, lm. **e** **1.** p. **Bajka:** To już nie bajka, ale całą gębą B. **2.** p. **Baj.** <Pń. Ba>

2. Baja, I, lm. **e** **1.** a. **Beja** [**Baj**] *sukno grube, miękkie, kosmate:* Burka z bai. **2.** [B.]=a) *spódnica zimowa.* b) *gruby surdut wełniany.* c) *włos na tkaninie, kutner, barwa.* d) *barchan.* Zdr. **Bajka.** <Dnm. baje (z Hl. baai, to zaś z Fr. boie)>

Bajacz, a, lm. **e** p. **Bajarz.** <Pń. Ba>

Bajaczka, I, lm. **i** forma ż. od **Bajacz.**

Bajać, je, jał, [**Bajdać**] **1.** *mówić bajki, opowiadać baśnie, gawędzić, rozprawiać, prawić, improwizować:* Czy to prawda, czy tylko tak bają? Bają od wieków poeci. O roku ów, dotąd lubią starzy o tobie B. Mick. **2.** a. **Bajdurzyć,** [**Bajdziurzyć, Bałahać, Bałakać, Bałbotać, Bołbotać**] *pleść, paplać, ględzić, majaczyć, gadać nie wiedzieć co, zawracać głowę, balamucić:* Nie wiesz, co bajesz. Upiwszy ś., baje ni to, ni owo. **3.** *łgać, kłamać, zmyślać:* Co ty mi tam bajesz! <Pń. Ba>

†**Bajader, a,** lm. **y** *rodzaj woreczka jedwabnego.* <Fr. bayadère>

Bajadera, y, lm. **y,** × **Balladera** **1.** a. **Bajaderka** *indyjska śpiewaczka i tancerka publiczna.* **2.** *dawna tkanina indyjska.* <Fr. bayadère (z Pg. bailadera = tancerka)>

Bajaderka, I, lm. **i** p. **Bajadera.**

[**Baják, a,** lm. **i**] *bajarz, gawędziarz; błazen.* <Pń. Ba>

Bajanie, a **1.** blm., czynność cz. **Bajać.** **2.** lm. a p. **Bajka;** *długie, nudne opowiadanie:* Skończ już raz swoje B.

Bajarka, I, lm. **i** forma ż. od **Bajarz.**

Bajarski przym. od **Bajarz:** Nie jest to rzecz bajarska zapuszczać ś. w dziedzinę historji. Byk.

Bajarstwo, a, blm. **1.** *prawienie bajek.* **2.** *plotkarstwo, świegotliwość.* **3.** *bajkopisarstwo.*

Bajarz, a, lm. **e, Bajacz** **1.** p. **Baj.** **2.** żart. *pisarz, autor bajek, bajkopis, bajkopisarz.*

[**Bajbak, a,** lm. **i**] *bobak* (o leniuchu): Leży, wylega ś. jak B. <Ukr. Brs. bajbàk=bobak>

[**Bajbarak, a,** lm. **i**] *serdak bez klinów.* <Patrz Bajborak>

Bajbardzo rz. nieod. *byleco, ladaco, hetka pętelka, nic:* Lękają ś., aby ich za B. nie wzięto. Za B. miała serce Sydorowe. <Ba + I + Bardzo>

Bajbas, a, lm. **y** prow. *drągal, dryblas.* <p. Bobak>

× **Bajborak, u,** blm. *rodzaj tkaniny jedwabnej.* <Ukr. bajbaràk=1) suknia zwierzchnia kobiet; 2) serdak huculski. Ros. bajbaràkъ=1) rodzaj tkaniny; 2) szuba żeńska. Zap. z języków wschodnich>

[**Bajbór, a,** lm. **y**] **1.** o pęcherzach z puchliny: Ręce spuchły, jak bajbóry. **2.** *człowiek pękaty, opasły, otylec, opas, brzuchal.* <p. Bambry>

[**Bajbuczyć, y, ył**] *robić plotki.* <Pń. Ba>

[**Bajbuga, I.** lm. **i**] **1.** *plotkarz, plotkarka, baj, papla.* **2.** *bajda, baja:* Opowiadać bajbugi (=*niestworzone rzeczy*).

Bajcować, uje, ował **1.** gm. żart. *blagować, durzyć, okłamywać, zawracać głowę.* **2.** p. **Bejcować:** Trumna prosta, sosnowa, czarno bajcowana. Kon. <p. Bejcować>

Bajcowanie, a, blm., czynność cz. **Bajcować.**

×**Bajczany** *bajeczny, plotkarski.*

Bajczarka, I, lm. **i** forma ż. od **Bajczarz,** ×**Bajeczniczka.** <Pń. Ba>

Bajczarstwo, a, blm. *postępowanie bajczarzy.* Bał.

Bajczarz, a, lm. **e,** × **Bajkarz,** [**Bajecznik**] **1.** *ten, co prawi baje, gaduła, gadulski, żartowniś, nowiniarz, gawęda=gawędziarz, gadatywus; umiejący wiele bajek; lubiący ich słuchać.* **2.** [Bajczarz] *plotkarz.* Bał.

[**Bajczyć, y, ył**] *gwarzyć, gawędzić.*

1. Bajda, y, lm. **y** **1.** p. **Baj.** **2.** p. **Bajka.** **3.** [B.] *pleciuga, bajczarz.* <Pń. Ba>

2. [**Bajda, y,** lm. **y**] p. **Pajda.** Zdr. **Bajdeczka.**

3. Bajda, y, lm. **y** p. **Koryto.** <Nm. Beute>

[**Bajdać** a. **Bejdać, a, ał**] *bajać, prawić, gadać.* <Pń. Ba>

1. [**Bajdak, a** a. **u,** lm. **i, Bejdak, Bajdas**] *rodzaj statku wodnego bez dachu:* Jak maszt bajdaku, gdy żagiel rozdęty. Gosz. <Ukr. Br. bajdàk= rodzaj statku; zap. z języków wschodnich>

2. [**Bajdak, a,** lm. **i**] p. **Bajtała.** <Pń. Ba>

[**Bajdalanka, I,** lm. **i**] forma ż. od **Bajdała:** Czemużeś ś. nie ożenił, bajdała?—Czemużeś mię bajdalanko nie chciała? Pśń. <p. Bajtała>

[**Bajdała, y,** lm. **y**] p. **Bajtała.**

[**Bájdczarka, I,** lm. **i**] *bajczarka, bajarka.* <Pń. Ba>

[**Bajdeczka, I,** lm. **i**] p. **2. Bajda.**

×**Bajdek, dka,** lm. **dki** *bajarz, kłamca, łgarz:* O sprośny bajdku!

[**Bájdka, I,** lm. **i**] p. **1. Bajda.**

[**Bajdrak, u,** lm. **i**] *oset* (carduus). <Ukr. bajdràk>

[**Bajduła, y,** lm. **y**] p. **Baj:** Baj, B., kiej ci ciepło. Prz. <Pń. Ba>
[**Bajdura, y,** lm. **y**] p. **Baj.** <Pń. Ba>
Bajdurzenie, a, blm., czynność cz. **Bajdurzyć.**
Bajdurzyć, y, ył **1.** p. **Bajać:** Mnie to tak nie wiedzieć skąd przyszło, ot, aby ś. bajdurzyło. Krasz. **2.** lek. *bredzić, majaczyć w gorączce.*
Bajduś, a, lm. **e** p. **Baj:** Klituś, B., módl ś. za nami. Prz. *(tere-fere).*
[**Bajduśnica, y,** lm. **e**] forma ż. od **Bajduśnik.**
[**Bajduśnik, a,** lm. **i**] p. **Baj.**
[**Bajduże** nieod.] rz. *bajbardzo, niewielkie rzeczy;* p. **Ba** pod 13. <Ukr. bajduże>
[**Bajdyga, i,** lm. **i**] p. **Baj.** <Pń. Ba>
Bajdykować, uje, ował] *wałęsać ś., próżniaczyć:* Co ty tu robisz? — Bajdykuję... albo co? Jeż. <Ukr. bajdykuwàty>
[**Bajdykowanie, a,** blm.] czynność cz. **Bajdykować.**
Bajdziarka, i, lm. **i** forma ż. od **Bajdziarz.** <Pń. Ba>
Bajdziarstwo, a, blm. *nałóg bajania, roznoszenia bajek; rozsiewanie plotek, gadulstwo, plotkarstwo.*
Bajdziarz, a, lm. **e** p. **Baj.**
[**Bajdziurzyć, y, ył**] p. **Bajać.**
Bajeczka, i, lm. **i** p. **Bajka.** <Pń. Ba>
[**Bajeczniczka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Bajecznik, Bajczarka.**
Bajecznie przys. od **Bajeczny:** To B. tanio!
[**Bajecznik, a,** lm. **cy**] p. **Bajczarz.**
Bajeczność, i, blm. rz. od **Bajeczny.**
Bajeczny **1.** *od bajek, baśni, niepewny, zmyślony, nieprawdziwy, kłamliwy, fałszywy:* Czasy bajeczne. Podanie bajeczne. Wieść bajeczna. **2.** przen. *niesłychany, znakomity, kapitalny, wyjątkowy, wyborny, ogromny; niezwykle, nieprawdopodobnie wielki:* Gdyby ś. niemi zająć, mogłyby dać intratę bajeczną. Krasz. Owies B., bo widziałem i po trzynaście kóp z morgi.
†**Bajeran, u,** lm. **y** p. **Bajram.**
[**Bajerować, uje, ował**] *dzwonić „za poległych".* <Nm. gw. beiern>
Bajeryn, u, blm. chem. *tantalan żelaza i manganu.* <Może od nazwiska Bayer, Beyer?>
Bajęda, y, lm. **y** p. **Bajka** pod 1. Fred. A. <Pń. Ba>
Bàjgiełe nieod. *obwarzanek kręcony żydowski* p. **Begiel, Bygiel.** <p. Bygiel>
1. Bajka **1.** *baśń, bajda, gadka, gadanina, plotka, bąk, kaczka, bajanie, brednia; fałsz, zmyślenie, kłamstwo, wymysł:* Rozsiewać, roznosić, zmyślać bajki. Wszystko to bajki wierutne. W nocy musiano mu gwarzyć pacierze różańcowe a. gadać bajki. Mick. **2.** p. **Bagatela:** Już to tam B. o skórkę. Kaczk. To nie bajki (=nie *żarty*, nie *przelewki*). **3.** *rodzaj poezji dydaktycznej, powiastka pouczająca:* Bajki Ezopowe Krasickiego. **4.** p. **Fabuła. 5.** × lm. **owie** m. *bajarz, bajkarz, wykładacz bajek.* **6.** p. [**Bajki**]. <Pń. Ba>
2. Bajka, i, lm. **i** p. **2. Baja.**
Bajkalit, u, lm. **y, Bajkalsztajn,** *talk zielony, dwukrzemian magnezji, wapna i żelaza.* <Od nazwy jeziora Bajkał; -sztajn Nm. Stein = kamień>
Bajkalsztajn, u, lm. **y** p. **Bajkalit.**
×**Bajkarz, a,** lm. **e** **1.** p. **Bajczarz. 2.** p. **Bajka** pod 5. <Pń. Ba>
[**Bajki**] przys. *bardzo, doskonale, i jak jeszcze!*
Bajkopis, a, lm. **owie** p. **Bajkopisarz.** <Bajka + pń. Pis>
Bajkopisarstwo, a, blm. **1.** *sztuka pisania bajek:* Krasicki celował w bajkopisarstwie. **2.** *dział literatury, obejmujący bajki:* Trembecki wzbogacił B. polskie. <Bajka + pń. Pis>
Bajkopisarz, a, lm. **e, Bajkopis** *pisarz, autor bajek,* żart. *bajarz, bajacz.*
×**Bajobaśń, i,** lm. **e** m. p. **Baj.** <Baja + Baśń>
Bajok, a, lm. **i, Bajoko** *drobna moneta włoska.* <Włos. bajocco>
†**Bajołap, a,** lm. **y** *człowiek, uganiający ś. za nowinkami, plotkarz.* <Baja + Łap>
Bajonet, u, lm. **y** dent. *kleszcze do zębów, mające kształt bagnetu.*
[**Bajoń, a,** lm. **e**] *plotkarz.*
Bajoński: Sumy bajońskie. Kaczk. p. **Suma.** <Od nazwy miasta Bayonne>
Bajopis, a, lm. **owie** pog. **1.** *bajkopisarz.* **2.** *plotkarz dziennikarski.* <Baja + pń. Pis>
Bajor, a, lm. **y, Bajoro, Bajorzysko,** [**Bajura, Bejoro**] *bagno, trzęsawisko, błoto, kałuża.* Zdr. **Bajorek.** <Zap. Nm. Weiher=staw, z Łć. vivarium=staw>
Bajorek, rka, lm. **rki** **1.** p. **Bajor. 2.** *nitka a. drucik metalowy do haftów i ozdób szmuklerskich.* **3.** *struna zwyczajna, okręcona drucikiem metalowym.* <Może z Włos. bagliore=blask>
Bajorko, a, lm. **a** p. **Bajoro.**
Bajoro, a, lm. **a** p. **Bajor.** Zdr. **Bajorko.** Zgr. **Bajorzysko.**
×**Bajoras, a,** lm. **y** p. **Bojar:** Na króla oczekiwali bajorasy i kniaziowie. Krasz. <Lit. bajoras, z Brs.>
Bajorzysko, a, lm. **a** p. **Bajoro:** Buch razem na łeb w B. Oss.
1. Bajowy przym. od **1. Baja** *bajeczny.*
2. Bajowy przym. od **2. Baja:** Paltot B.
[**Bajówka, i,** lm. **i**] *ciepła spódnica wełniana, wełniak, wełnianka.*
Bajprawie w. p. **Ba** pod 11. <Ba + I + prawie>
Bajraczek, czka, lm. **czki** p. **Bajrak.**
[**Bajrak, a,** lm. **i**] **1.** *sosna karłowata.* **2.** p. **Czahar. 3.** *oddział hordy tatarskiej.* Rol. Zdr. **Bajraczek.** <Ukr. bajràk, zap. z Tur. bajrak=chorągiew>
[**Bajrakowaty**] (o drzewie) *wyglądający jak bajrak, karłowaty:* Sosny pięknego wzrostu i bajrakowate. Krasz. Dąb B.
Bajram, u, lm. **y, Bejram,** †**Bajeran** **1.** *jedno ze świąt mahometańskich.* **2.** [B.] *czas wolny od zajęć.* <Tur. (z Prs.) bajram=święto po ramazanie>
Bajramować, uje, ował **1.** *obchodzić święto bajramu.* **2.** przen. *hulać, bawić ś., raczyć ś., używać.* **3.** [B.] *nic nie robić, próżnować.*
Bajramowanie, a, blm., czynność cz. **Bajramować:** Patrzcie, aby B. nie skończyło ś. śmiercią. Krasz.
Bajramowy przym. od **Bajram:** O cudach bajramowych. Jeż.
Bajronicznie przys. od **Bajroniczny.** <Od nazwiska poety Ang. Byron>
Bajroniczność, i, blm. rz. od **Bajroniczny:** B. Wallenroda. Spas.
Bajroniczny, Bajronowski, Bajroński przym. od **Byron;** przen. *sceptyczny, melancholiczny:* Znakiem, że nie czytał pani Sand! że ś. bajronicznym cieniem nie okrył. Słow.
Bajronista, y, lm. **ści** **1.** *zwolennik, naśladowca Bajrona:* O melancholjo! za twoim przewodem

ja sam wędrówkę już odbyłem... jestem istny B. Słow. 2. przen. *człowiek rozczarowany, pesymista, melancholik.*

Bajronistka, i, lm. **i** forma ż. od **Bajronistą.**

Bajronistycznie przys. od **Bajronistyczny.**

Bajrouistyczny przym. od **Bajronistą:** Poezje bajronistyczne.

Bajronizm, u, blm. *duch, kierunek, charakter utworów Byrona; zamiłowanie, naśladownictwo Byrona, jako poety.*

Bajronizować, uje, ował *tworzyć poezje w duchu Byrona:* Mogę wieczorem lampę zapalić i B. Słow. Nie jest to urojona liberja przesytu i pysznego nieszczęścia, nadziewana dobrowolnie przez bajronizujących młodych marzycieli. Siem.

Bajronizowanie, a, blm., czynność cz. **Bajronizować:** Od czaju pojawienia ś. pieśni Janusza, Nieboskiej Komedji i Pana Tadeusza B. należało już do zjawisk wyjątkowych. Mał.

Bajronowski p. **Bajroniczny:** Dopatrywać ś. posępnych barw bajronowskich. Mał. **Po bajronowsku,** przys. *jak Byron:* Był fantastycznie, po bajronowsku wesołym, dowcipnym, złośliwym. Krasz.

Bajroński p. **Bajroniczny:** Forma bajrońska. Wiersze bajrońskie. Krasiń. Desperacje bajrońskie. Mał. Wierzaj mi, mój ty poeto, poderwał z zimnym bajrońskim uśmiechem, ubóstwo ma swoje korzyści. Zachar.

Bajscęgi, ów, blp. *rodzaj obcęgów do ucinania gwoździ, sztyftów* itp. <Nm. Beisszange>

[**Bajstroń, a,** lm. **e**] p. **Bękart.**

[**Bajstruczka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Bajstruk.**

[**Bajstruk, a,** lm. **i**] **1.** p. *Bękart.* **2.** *zły duch, siedzący pod korzeniem bzu.* <p. Bastard>

Bąjta, y, lm. **y** p. **Koryto.** <Nm. Beute>

[**Bajtalanka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Bajtała.** <BA>

[**Bajtalina, y,** lm. **y**] forma ż. od **Bajtała:** Czemużeś ś. nie ożenił bajtała? — Czemużeś mnie B. nie chciała? Pśń.

[**Bajtała, y,** lm. **y, Bajdała**] m. **1.** a. [**Bambuła, Bajdak, Bałanda, Bałaban**] *niedojda, niezgrabjasz, niezdara, niedołęga.* **2.** p. **Baj.**

[**Bajtałachy, ów,** blp.] p. **Bajtałaszki.**

[**Bajtałaszka, i,** lm. **i**] p. **Bajtałąszki.**

[**Bajtałąszki, ek,** blp., **Bajtałachy, ów, Bajtałaszka**] *głupstwa, fraszki, androny, gadanina, duby smalone, koszałki-opałki, bajki, banialuki, bałamuctwa:* Pisać, prawić B.

×**Bajtko, a,** lm. **owie** p. **Bątko.**

[**Bajtlik, a,** lm. **i**] *torba ze śrutem i loftkami.* <Nm. Beutel>

Bajtlował, uje, ował **1.** B. p. **Bajcować.** **2.** [B]=**Bajać** pod 2). [B] komuś głowę = *zawracać, durzyć głowę.* **3.** szczot. = *mieszać odpadki włosa celem użycia ich jeszcze.* <Nm. beuteln=dosł. pytlować>

[**Bajtlowanie, a,** blm.] czynność cz. **Bajtlować.**

[**Bajuga, i,** lm. **i**] p. **Baj.** <BA>

×**Bajuk** p. **Bałyk.**

×**Bajunk** p. **Bałyk.**

[**Bajura, y,** lm. **y**] p. **Bajor.**

[**Bajusy, ów,** blp., **Bausy**] = *faworyty.* <Węg. baj(u)sz=wąsy>

†**Bajuta, y,** lm. **y** *kołnierz, kapiszon u domina:* Widywał go Niemcewicz uróżowanego, w bajucie i złotej siatce. Kniaź. <Hp. bayutta>

[**Bajwół, ołu,** lm. **oły**] p. **Bawół.**

Bajzycmajster, tra, lm. **trowie** *delegowany z urzędu starszych na gospodę cechową.* Korz. <Z Nm. Beisitzmeister>

†**Bak, u,** blm., †**Bakanie** *szmer, chrobot, hałas, gwar, zgiełk:* Z bakiem a z gwałtownym giełkiem przydąc do sądu.

Bak, a, blm., p. **Bakarat.**

[**Bak**] sp. *zaś.* <p. Ba>

1. Baka, i, lm. **i** p. **Baki.**

2. Baka, i, lm. **i** **1.** w wyrażeniu: Bakę a. baki komu świecić = nadskakiwać, pochlebiać. **2.** fortep. *kwadrat drewniany z gwintem do wkręcania nogi u fortepianu; jeden z dwuch kawałków drewnianych, wypełniających miejsce między końcami klawiatury a ścianami instrumentu.* **3.** org. *jedna z dwuch podkładek drewnianych, na których przybita jest blaszka, przysłaniająca wargę, dla przytłumienia głosu piszczałki.* <Ukr. baky = oczy>

3. **Baka, i,** lm. **i** *wieża wysoka w przystani.* <Nm. Bake (z Hl.)>

†**Bakać, a, ał** **1.** *wykrzykiwać z wesołości, hukać.* **2.** *wołać, nawoływać:* Bakałem, a nie było, ktoby słyszał. **3.** *łajać, strofować, upominać, zaklinać:* Bakali na mię. Bakając a karząc. Bakając go z jego śmiałości (= *za jego śmiałość*). <BA>

Bakalarka, i, lm. **i** **1.** *uczennica z bakalarni.* **2.** *nauczycielka elementarna,* ir. *każda nauczycielka.* **3.** p. **Bakałarzowa.** **4.** blm. a. **Bakalarstwo,** *stan, zajęcie bakałarza, bakałarzenie, nauczycielstwo, belferka, belferstwo.* <Śr. Łć. baccalarius, baccalaureus=właściciel ziemski; młody szlachcic; posiadający niższy od doktorskiego stopień naukowy>

Bakalarnia, i, lm. **e** pog. *szkoła elementarna, początkowa; sztuba; licha, ladajaka szkoła:* Maltretował go, jak dzieciaka z bakalarni.

Bakalarski, przym. od **Bakałarz** *belfrowski, nauczycielski.* **Po bakalarsku** przys. *po pedancku. po szkolarsku.*

Bakalarstwo, a, blm., ×**Bakałarstwo** **1.** a. **Bakalaurja, Bakalaureat** *daw. pierwszy stopień akademicki.* **2.** pog. p. **Bakalarka.** **3.** *pedanterja, szkolarstwo.*

Bakalarz, a, lm. **e** **1.** *uczeń z bakalarni, sztubak, żak.* **2.** [B] p. **Bakałarz.**

Bakalaureat, p. **Bakalarstwo.**

Bakalaurja, i, lm. **e** p. **Bakalarstwo.**

Bakalijka, i, lm. **i** p. **Bakalja:** Bakalijki tureckie. Sienk.

Bakalja, i, częś. zb. w lm. **e, i** *owoce południowe suszone, jak rodzynki, migdały itp., oraz słodycze owocowe:* Ten piękny rycerz w bakaljach chowany. Malcz. Zdr. **Bakalijka.** <Tur. (z Arab.) bakkal=handlarz korzeni>

×**Bakałarstwo, a,** blm. p. **Bakalarstwo:** Bakałarstwa dobijać ś. nie spieszę. Krasz.

Bakałarz, a, lm. **e** **1.** *ten, co otrzymał bakalaureat.* **2.** a. [**Bakalarz**] *nauczyciel elementarny, pedagog, belfer.* **3.** *pedant, szkolarz:* To mi B.! nawet kicha nauką. **4.** *doświadczony myśliwy.* **5.** myśl. *najstarszy z dojeżdżaczy.* Zdr. **Bakałarzyk.**

Bakałarzenie, a, blm. p. **Bakalarka:** Sprzykrzyło jej ś. B. Orzesz.

Bakałarzowa, ej, lm. **e, Bakalarka** *żona bakałarza*

Bakałarzować, uje, ował p. **Bakałarzyć.**

Bakałarzowanie, a, blm., czynność cz. **Bakałarzować.**

Bakałarzowy przym. od **Bakałarz:** Zawód B.

Bakałarzówna, y, lm. **y** *córka bakałarza.*

Bakałarzyć, y, ył, Bakałarzować *trudnić ś. bakałarstwem, uczyć dzieci:* Że też panu chce ś. tak

B. z dzieciakami. Orzesz. Uproszę księdza definitora, niech B. nad tobą pocznie. Syrok.

Bakałarzyk, a, lm. **i,** p. **Bakałarz.** Krasz.

†Bakanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Bakać. 2.** p. **†Bak:** O bakaniu w sądzie.

†Bakar, u, lm. **y** *miara = 4 beczki.* <Tur. baker = miedź; kocieł>

Bakar, a, blm. p. **Bakarat.**

Bakara, y, blm. p. **Bakarat.**

Bakarat, a blm., **Bakar, Bakara, Bak** *pewna gra w karty.* <Od miasta Fr. Baccarat>

Bakaratowy przym. od **Bakarat.**

Bakbord, u, lm **y** p. **Bakort.**

Bakchant, a, lm. **ci** p. **Bachant:** Że nie wszyscy trzeźwo żyli, bakchantami ich szydersko mianowano. Krasz. <p. Bachus>

Bakchiczny p. **Bachiczny:** Uśmiech B. Spas.

Bakchjus, a, lm. **y** *stopa rytmiczna trzyzgłoskowa.* <Łć. bacchius, dom. pes = miara (wiersza) bachiczna, p. Bachus>

Bakcukier, kru, blm., *cukier. miał cukrowy średniej grubości.* <Nm. Backzucker = dosł. cukier do pieczywa>

Bakfong, u, lm. **i 1.** p. **Alpaka. 2** [B. a. **Bakwan**] *najzylber, nowe srebro.* <Nm. Pakfong (z Chiń.)>

Baki, Bakiembardy, Bakiembrody, Bokobrody, ów, blp. **1.** *faworyty:* Mężczyzna z bakami. **2.** Baki p. **Policzki.** <Nm. Backe = policzek; Backenbart = faworyty>

Bakiembardy, ów p. **Baki:** B., jak dwie wiechy. Krasz.

Bakiembardzista, y, lm. **ści** *mężczyzna z wielkiemi bakiembardami.*

Bakiembardzisty *mający okazałe bakiembardy:* Wysoki B. mężczyzna. Krasz.

Bakiembrody, ów, blp. p. **Baki.**

Bakier, tylko w wyraż.: Na B. = **1.** *na bok, na ukos, przekrzywiwszy:* Junak, nosi czapkę na B. **2.** przen. *naopak, krzywo, źle, niepomyślnie, nie po myśli:* Wszystko idzie na B. **3.** przen.: Być z kim na B. = *w złych stosunkach, w niezgodzie.* <Zap. Nm. back = w tył + kehr(e) = kieruj, okrzyk żeglarski>

[**Bakiera, y,** lm. **y**] *koszyk.* <Może Nm. bak(e)beren = manatki, dosł. co ś. niesie na plecach>

×Bakierować, uje, ował rub. **1.** co = *krzywić, przekrzywiać na bakier, kierować, sprowadzać na bok:* Przy tym ruchu bakieruje czapkę na jedną stronę. Wilcz. Jakoś bakieruje konie ku karczmie *(zbacza).* **2.** *naprowadzać, kierować, zdążać, zmierzać ku czemu:* Rozmawiając, ciągle bakieruje ku temu, co mu dolega.

×Bakierowanie, a, blm., czynność cz. **Bakierować.**

[**Bakiesisty**] *okazały* (o owcy); *kędzierzawy* (o człowieku, owcy). <Ukr. bakesystyj>

[**Bakieszka, i,** lm. **i**] *nazwa owcy białej, o policzkach cisawych a. czarnych.* <Może Węg. bak kecske = cap>

†Bakliwość, i, blm. *krzykliwość, hałaśliwość:* Do sądów przyszedszy, przez B. wyciężstwo obykli odnosić

[**Bakombardy, ów,** blp.] p. **Baki.** Bał.

Bakonista, y, lm. **ści** *zwolennik filozofji Bakona.* <Od nazwiska filozofa Ang. Bacon>

Bakonizm, u, blm. *filozofja Bakona.*

Bakord, u, lm. **y** p. **Bakort.**

Bakort, u, lm. **y, Bakord 1.** a. **Bakbord** *lewy brzeg okrętu, lewa burta, uważana od rudla.* **2.** fl. *lewy brzeg rzeki.* <Nm. gw. bakbord>

×Bakón, u, blm. p. **Bakun.**

Baksztyn, u, lm. **y** p. **Baksztyna.**

Baksztyna, y, lm. **y, Baksztyn, Buksztyna, Buksztyn** gór. *bocznica, kamień a. ściana boczna w zaprawie wielkopiecowej.* <Nm. Backstein = cegła>

Bakszysz, a, lm. **e** *napiwek, dar na Wschodzie.* <Tur. (z Prs.) bagszesz>

Bakterja, i, lm. **e** p. **Lasecznik.** <Gr. baktēría = kij, laska>

Bakterjalny przym. od **Bakterja:** Natura bakterjalna choroby.

Bakterjobójczy *niszczący bakterje, prątkobójczy:* <Bakterja + BI>

Bakterjolog, a, lm. **owie** a. **odzy** *uczony, zajmujący ś. badaniem bakterji.*

Bakterjologicznie przys. od **Bakterjologiczny:** Trzeba B. stwierdzić, czy to cholera.

Bakterjologiczny przym. od **Bakterjologja:** Stacja bakterjologiczna. Badania bakterjologiczne.

Bakterjologja, i, blm. *nauka o bakterjach.* <Bakterja + Gr. -logía = nauka>

Bakterjometr, u, lm. **y** *przyrząd do wyszukiwania bakterji w powietrzu.* <Bakterja + Gr. métron = -mierz>

Bakterjoskop, u, lm. **y** *przyrząd kieszonkowy do rozpoznawania ilości bakterji w powietrzu.* <Bakterja + Gr. -skop = -skaz>

Bakulit, u, lm. **y** pal. *zaginiony rodzaj głowonogów, zwyrodniałych amonitów, którego skorupy, rozwinięte w linję prostą, znajdują ś. obficie w postaci odcisków a. odlewów w skałach piętra senońskiego formacji kredowej.* <Now. z Łć. baculum = laska, kijek>

×Bakulometrja, i, blm. *najprostszy sposób mierzenia wysokości gruntu za pomocą prętów i łańcuchów.* <Now. z Łć. baculum = laska, kijek + Gr. -metría = -mierstwo>

Bakulometryczny przym. od **Bakulometrja.**

×Bakuła, y, lm. **y** m. **1.** = **Baj. 2.** [**Bakuły** blp.] pog. *oczy.* <BAK>

Bakun, u, blm., **× Bakón, Bakuń** bot. *lichy tytuń;* p. **Tytuń.** <Ukr. bakùn>

[**Bakuniarski**] przym. od **Bakuniarz:** Manowiec B.

[**Bakuniarz, a,** lm. **e**] *przemytnik bakunu z Węgier.*

Bakunowy przym. od **Bakun:** Liść B. Łoz.

Bakuń, u, blm. p. **Bakun.**

Bakwan, u, lm. **y** p. **Bakfong.**

1. Bal, a, lm. **e** *dyl od trzech do sześciu cali grubości:* Cembrowanie, pomost z bali. Zdr. **Balik, Baliczek.** <Nm. gw. balc>

2. × Bal, u, lm. **e** *paka towarów pewnej objętości.* <Nm. Balle>

3. Bal, u, lm. **e 1.** *zabawa taneczna, wieczór, biesiada z tańcami:* B. przyjacielski, składkowy, kostjumowy, maskowy, publiczny. Dawać, wyprawiać, urządzać B. Być na balu. Włóczyć ś. po balach. Królowa balu. Brylować na balu. Przen.: *uciecha, rozkosz:* Mieliśmy prawdziwy B., czytając te poezje, słuchając mistrzowskiej gry. **2.** przen. *uciecha, poczęstunek, stypa, wyżerka, feta, uczta:* Sprawił nam B., składający ś. z palonego krupniku i zrazów w obfitości. **3.** *skweres, bieda, awantura, nieprzyjemność:* To ci B., będziemy mieli pogrzeb *(= los).* A już niech mamina noga u nas nie postanie, bo miałbym B. *(= miałbym ś. z pyszna).* **4.** *łaźnia, wały, cięgi:* Sprawię ja ci B.! *(= dam ja ci!).* Zdr. **Balik, Baliczek.** <Fr. bal>

4. **Bal, a,** lm. **e** szew. *szerokość buta pod palcami*: B. wązki, szeroki. <Nm. Ballen = część nogi koło wielkiego palca>

×**Bala, i,** lm. **e** p. **Bela.**

[**Bałabajda, y,** lm. **y**] m. *zawadjaka.* <Por. Bałabaja>

Balada, Ballada, y, lm. **y** **1.** *rodzaj poezji opisowej*: Balladę ułożyłem podług piosnki. Mick. B. ludowa czyli dumka. **2.** muz. *rodzaj utworu muzycznego.* <Włos. ballata, Fr. ballade>

×**Baladera, y,** lm. **y** p. **Bajadera.**

Baladomanja, i, blm., **Balladomanja** *manja tworzenia balad.* <Now. z Balada + Gr. manía = manja>

Baladować, uje, ował, Balladować *tworzyć ballady*: Odyniec baladował bez końca. Chm.

Baladowanie, a, blm., **Balladowanie** czynność cz. **Baladować.**

Baladowy przym. od **Balada, Balladowy**: Baladowe przedstawienie postaci. Tarn.

Baladzista, y, lm. **ści, Balladzista** *autor balad.*

Baladzistka, i, lm. **i** forma ż. od **Baladzista; Balladzistka.**

Balam, u, lm. **y** *gospoda, zajazd na Wschodzie.* <Wschod. balam>

Balanid, a, lm. **y** pal. *rodzaj skorupiaków, znajdujących ś. w formacji eoceńskiej i polioceńskiej.* <Now. z Gr. balanítēs = żołędziowaty>

Balans, u, lm. **y** **1.** blm. *równowaga* p. **Balansjer. 2.** *drążek, trzymany przez linoskoka dla równowagi.* **3.** han. p. **Bilans. 4.** noż. *wypukłość klingi noża przy zetknięciu ś. jej z trzonkiem.* <Fr. balance>

Balans-maszyna, y, lm. **y** *maszyna parowa z balansem.* <Balans + Maszyna>

Balansjer, a, lm. **y** mech. **1.** *wahacz, balans, część maszyny wahająca ś. i nadająca innej części ruch w obie strony*: B. w motorze parowym, w sikawce. B. w zegarze sprężynowym = *równoważnik wychwytowy, kółko wahające ś. ze sprężyną czyli włosem.* **2.** *belka w środku podparta.* **3.** *kibić u wagi.* **4.** gór. *wahacz, dźwignia.*

Balansoar, u, lm. **y** p. **Zwierciadło.** <Fr. balançoire>

Balansować, uje, ował **1.** *ważyć ś. na obie strony, chwiać ś.; robić balanse w tańcu*: Trzymaj ś. na jednym palcu, czyli balansuj. Zabł. Żóraw od studni z balansującym na żerdzi wiaderkiem. Wilcz. **2.** nożow. = *przeważać*: Nóż balansuje (= waży ś. w stronę trzonka, nie dotyka ostrzem serwety). **3.** przen. *bujać sobie, bawić ś., hulać, włóczyć ś.*: Nie każe fircykować, po kuligach B. Fred. A. **4.** han. *zobojętniać rachunki w wielkiej księdze, robić bilans.* **B. ś.** *równoważyć ś.* <Fr. balancer>

Balansowanie, a, blm., czynność cz. **Balansować.**

Balansowy przym. od **Balans**: Prasa balansowa, p. **Prasa.**

Balanus, a, lm. **y** gieol. *pąkla, żołądź morska, tulipaniec, małża kilkoskorupowa wąsopława.* <Gr. bálanos, Łć. balanus = żołądź>

1. Balas, a, lm. **y,** [**Balasa**] **1.** *wał, słup okrągły, filar.* **2.** żart. *kal wałkowaty*: Sadzi komplement, jak B. Zdr. **Balasek, Balasik.** <Przekręcenie Łć. balaustium (z Gr. baláustion) = kwiat dzikiego granatu, przez Włos. balaustro, Fr. balustre = słupek balustrady. Por. Balustrada>

2. Balas, u, lm. **y** **1.** *rubin blado-czerwony a. różowo-czerwony.* **2. a. Ballas** *rubin winny.* <Nm. Ballas, z Arab. balaksz, to zaś od Prs. nazwy krainy Badakszân>

[**Balasa, y,** lm. **y**] p. **1. Balas.**

Balasek, ska, lm. **ski** p. 1. **Balas**: Na balaskach, słupach, sznurach czepiały ś. stroje, łachmany. Krasz.

Balasik, a, lm. **i** p. 1. **Balas**: Ławki z toczonemi balasikami. Szaj.

[**Balasowanie, a,** lm. **a**] *przestrzeń ogrodzona sztachetami.*

Balast, u, lm. **y** **1.** *ciężar dla równowagi na dnie okrętu, balonu itd.*; przen.: Krytyka była tam niejako dodatkiem, jako konieczny w piśmie B. literacki. **2.** *wszelki nieużyteczny ciężar, obciążenie*: Niepotrzebny B. **3.** *żwir a. piasek, sypany pod podkłady na plancie kolejowym.* <Nm. Ballast zam. daw. barlast = czysty, sam ciężar>

Balastować, uje, ował tor kolejowy = *podsypywać na nim żwir pod podkłady.*

Balastowanie, a, blm., czynność cz. **Balastować.**

[**Balasy, ów,** blp.] p. **Balustrada.**

[**Baląg,** częś. lm. **Balągi, ów**] *banialuki, niedorzeczności*: Puszczać, pleść B. <?>

Balbierz, a, lm. **e** p. **Balwierz.**

×**Balbot, a,** lm. **y** *bełkot, jąkała.* <Dźwn.>

×**Balczany** p. **Belkowy**: Bant B. (= *drzewo, które spaja dwie belki*). <p. 1. Bal>

Baldach, u, lm. **y** **1.** p. **Baldachim. 2.** bot. (umbella) *powierzchnia wypukła, którą tworzą kwiaty, osadzone na szypułkach, wyrastających z końca głównej szypułki.* Zdr. **Baldaszek.**

Baldachim, u, lm. **y, Baldachin, Baldakin,** ×**Baldekin,** gm. **Baldach** **1.** *daszek rozpięty na drążkach nad krzesłami a. do noszenia, tron*: Nad ołtarzem wisiał B. złotogłowy. W czasie procesji noszą nad celebransem B. **2.** ×*parasol.* Zdr. **Baldachimik, Baldachinik.** <Śr. Łć. baldakinus, od miasta Baldak = Bagdad>

Baldachimik, u, lm. **i** p. **Baldachim.**

Baldachimowy przym. od **Baldachim**: Dekoracja baldachimowa.

Baldachin, u, lm. **y** p. **Baldachim.**

Baldachinik, u, lm. **i** p. **Baldachim.**

Baldachogron, u, lm. **y, Baldaszkogron** bot. (corymbus) *grono kwiatów, które wyrastają z gałązki na szypułkach różnej długości i dochodzą do tej samej prawie wysokości.* < Baldachim + GRON>

Baldakin, u, lm. **y** p. **Baldachim.**

Baldaszek, szka, lm. **szki** p. **Baldach.**

Baldaszkogron, u, lm. **y** p. **Baldachogron.**

Baldaszkogronowe rośliny bot. (corymbiferae) *dział roślin rodziny złożonych.*

Baldaszkowate rośliny bot. p. **Baldaszkowe rośliny.**

Baldaszkowe a. **Baldaszkowate** a. **Okółkowe rośliny** bot. (umbelliferae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Baldasznik, a, lm. **i** bot. p. **Agapant.**

×**Baldekin, u,** lm. **y** p. **Baldachim.**

Balderdasz, u, blm. *wino sfałszowane.* <Ang. balderdash>

Baldrjan, u, lm. **y** bot. p. **Kozłek.** <Nm. Baldrian, ze Śr. Łć. valeriana>

†**Bale** sp. = *ba! ale!* <Ba + A + Le>

Balecik, u, lm. **i** p. **Balet.**

×**Baleczka, i,** lm. **i** p. **Balka.**

Baleder, dru, lm. **dry** szew. *kawałek skóry na brandzlu dla wyrównania.* <Nm. Ballenleder>

[**Baleja, i,** lm. **e**] p. **Balja.**

Balejza, y, lm. **y** *falbanka podszyta pod dolny brzeg sukni, wystająca brzegiem na zewnątrz.* <Fr. balayeuse=dosł. zamiataczka>

[**Balejka, i,** lm. **i**] p. **Balja.**

Balejzen, a, lm. **y** *dłuto ukośne.* <Nm. Balleneisen>

†**Balena, y,** lm. **y** *wieloryb.*

Balenologja, i, blm. *nauka o wielorybach.* <Łć. balaena (z Gr. fálaina)=wieloryb + p. Logos>

Baleron, u, lm. **y** rzeź. *szynka w pęcherzu.* <Fr. paleron=łopatka (zwierza)>

Baleryna, y, lm. **y** *tancerka teatralna solistka.* <Włos. ballerina>

Balet, u, lm. **y** **1.** *utwór sceniczny, wyrażony tańcami.* **2.** *ogół tancerzy i tancerek teatru:* Panna z baletu. Zdr. **Balecik.** <Fr. ballet>

Baletmistrz, a, lm. **e** *dyrektor baletu, tancmistrz.* <Balet + Mistrz>

Baletmistrzostwo, a, blm. *zajęcie, stan, godność baletmistrza, tancmistrzowstwo.*

Baletmistrzowski przym. od **Baletmistrz** *tancmistrzowski.*

Baletnica, y, lm. **e, Baletniczka, i,** lm. **i** *tancerka teatralna.*

Baletnicki, tylko w wyraż.: **Po baletnicku** = *sposobem baletników, baletniczo.*

Baletniczka i, lm. **i** p. **Baletnica.**

Baletniczo przys. od **Baletniczy,** *po baletnicku:* Tańczono sztucznie, B. Fred. A.

Baletniczy przym. od **Baletnik:** Kostjum B.

Baletnik, a, lm. **cy** *tancerz teatralny, członek baletu.*

[**Bali**] *a także, owszem, nawet, ba:* Przed sienią, bali i w komórce. <Ba + Li>

×**Balica, y,** lm. **e** p. **Bela.**

Baliczek, czka, lm. **czki** p. **1, 3 Bal.**

[**Balija, i,** lm. **e**] p. **Balja.** <p. Balja>

[**Balijer, a,** lm. **y**] p. **Barjera.**

Balijka, i, lm. **i** p. **Balja.**

Balik 1. u, lm. **i** p. **3. Bal** pod **1.**; *zabawa na mniejszą skalę.* B. dziecinny. **2. a,** lm. **i** p. **1. Bal.**

Balista, y, lm. **y** ż. woj. *wielka kusza, maszyna wojenna do wyrzucania pocisków:* Kamień wyrzucony z balisty. <Łć. ballista (z Gr. bállō=rzucam)>

Balistarz, a, lm. **e** *żołnierz obsługujący balistę.* Krasz.

Balistyczny przym. od **Balistyka:** Linja balistyczna (=*droga, którą przebiega pocisk*). Wahadło balistyczne. Galwanometr B.

Balistyka, i, blm. *część mechaniki, traktująca o biegu ciał rzuconych.*

Balja, i, lm. **e,** [**Balija, Baleja**] **1.** *płytkie naczynie bednarskie do prania bielizny* Zdr. **Balijka,** [**Balejka**]. **2.** *łub obejmujący spodni kamień młyński.* <Nm. gw. balje (z Fr.)>

×**Balk, u,** lm. **i** p. **Belka.**

×**Balka, i,** lm. **i** p. **Belka.** Zdr. × **Baleczka.**

Balkon, u, lm. **y** **1.** *ganek, galeryjka na piętrze.* **2.** *miejsce dla widzów w teatrze, wprost sceny nad łożami.* Zdr. **Balkonik.** <Fr. balcon>

Balkonik, u, lm. **i** p. **Balkon.**

Balkonowy przym. od **Balkon:** Drzwi balkonowe. Balustrada, publiczność balkonowa.

×**Balkować, uje, ował** p. **Belkować.**

×**Balkowanie, a,** lm. **a** **1.** p. **Belkowanie. 2.** *oranie na zimę z opuszczeniem dwuch skib co dwie skiby.*

×**Balkowany** p. **Belkowany.**

×**Balkowy** p. **Belkowy.**

Ballad-, p. **Balad-.**

[**Balmosz, u,** blm.] *kasza kukurydzowa, gotowana na śmietanie.* <Węg. bálmos>

Balneator, a, lm. **rzy** *posługacz kąpielowy, łaziennik:* Dwaj ogromni balneatorzy złożyli go. Sienk. <Łć. balneator>

Balneograficzny przym. od **Balneografja.** <Łć. bal(i)neum=kąpiel + Gr. gráfō=piszę, opisuję>

Balneografja, i, blm. lek. *opis zdrojów mineralnych leczniczych, opis miejsc kąpielowych.*

Balneologiczny przym. od **Balneologja:** Komisja balneologiczna.

Balneologja, i, blm. lek. *nauka o działaniu i sposobach użycia wód i kąpieli leczniczych.* <Now. z Łć. bal(i)neum = kąpiel + Gr. -logia = -znawstwo>

Balneotechniczny przym. od **Balneotechnika.** <Now. z Łć. bal(i)neum = kąpiel + Techniczny>

Balneotechnika, i, blm. lek. *nauka o urządzaniu zakładów kąpielowych.*

Balneoterapeutyczny przym. od **Balneoterapja.** <Now. z Łć. bal(i)neum = kąpiel + Terapeutyczny>

Balneoterapja, i, blm. lek. *nauka o leczeniu wodami i kąpielami mineralnemi.*

Balon, u, lm. **y** **1.** *powłoka wydęta gazem do wzbijania ś. w powietrze, aerostat:* Puszczać B. Puszczać ś. balonem. **2.** a) *wielka butla pękata, bania, gąsior do przechowywania przetworów chemicznych i gazów.* b) *ilość zawierająca ś. w takim naczyniu:* B. kwasu siarczanego, esencji octowej. B. wody sodowej=*syfon miedziany.* **3.** astr.= *drobny gwiazdozbiór wydzielony z konstelacji koziorożca.* Zdr. **Balonik.** <Fr. ballon (z Gr. bállō=rzucam)>

Balonik, a, lm. **i** p. **Balon.**

Balonowy przym. od **Balon.**

Balotować, uje, ował *głosować za pomocą gałek a. kartek:* B. nowych członków (=*wybierać przez balotowanie*). <Fr. ballotter>

Balotowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Balotować:** Nie przeszedł przy balotowaniu na członka. **2.** lek. *bujanie ś. płodu, jego główki, uczuwane przez lekarza za przyłożeniem ręki do żywota ciężarnej.*

Balować, uje, ował **1.** *dawać bale, chodzić po balach;* przen. *hulać, ucztować, używać:* Nie widać go już drugi dzień: wciąż baluje. **2.** rub. *paradować:* B. w nowym ubraniu.

Balowanie, a, blm., czynność cz. **Balować.**

Balowicz, a, lm. **e** *człowiek chętnie i często bywający na balach.*

[**Bálownik, ka,** lm. **cy**] *balujący, hulaka.*

Balowy przym. od **Bal:** Strój B. Sala balowa.

[**Balsada, y,** lm. **y**] *płot wysoki (z palisada, z przystosowaniem do:* balasy, bal) <p. Palisada>

Balsam, u, lm. **y** **1.** apt. *istota żywiczna z domieszką olejków lotnych pochodzenia roślinnego:* B. gileacki, prawy, żydowski (balsamum gileadense s. b. de Mecca). B. gurjuński (b. gurium). B. indyjski a. biały (b. indicum album s. opobalsamum siccum). B. kanadyjski a. terpentyna kanadzka (b. canadense). B. karpacki (b. carpathicum). Kinderbalsam (b. embrionum). B. kopaiwiany (b. Copaivae). B. muszkatołowy, a. łój muszkatołowy (b. nucistae). B. peruwjański a. indyjski czarny (b. peruvianum). B. Rulanda (oleum terebinthinae sulfuratum. B. tolutański (b. tolutanum). B. żywotny Hoff-

manna (mixtura oleoso-balsamica). **2.** przen. *ulga, ukojenie, pociecha, lekarstwo, środek uspakajający:* To B. na moje cierpienia (moralne). **3.** bot. B. polski, p. **Bazylja.** **4.** B. ryski = *gatunek wódki.* <Gr. bálsamon>

Balsama, y, lm. **y** bot. p. **Omirnia.**

Balsamica, y, lm. **e** *ciało zabalsamowane, mumja:* W trumnicy wiekiby spał nakształt egipskiej wonnej balsamicy. Słow.

Balsamicznie przys. od **Balsamiczny:** Jakże pisze ślicznie Lenartowicz! tak jakoś miodno, B. Uj.

Balsamiczny *pełen balsamu, pachnący, wonny, aromatyczny:* Powietrze balsamiczne.

Balsamić, i, ił *nasycać balsamem, robić balsamicznym:* Wiatr zapachy ich balsami. Lange.

Balsamiec, mca, lm. **mce** bot. p. **Mirnik.**

Balsamina, y, lm. **y** bot. (impatiens balsamina) *roś. z rodzaju niecierpka.*

Balsaminka, i, lm. **i** bot. (impatiens balsamina) *roś. z rodzaju niecierpka.*

Balsaminkowate rośliny bot. p. **Balsaminowate rośliuy.**

Balsaminowate a. **Balsaminkowate rośliny** bot. (balsaminaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Balsamka, i, lm. **i** **1.** *puszka, bańka, naczyńko, jabłuszko na balsamy i wonie; flakonik:* Na łańcuszku B. z agatu, w złoto oprawna. Krasz. Jedna z wonną balsamką, a druga z różyczką. Moraw. **2.** a. **Balsamowe jabłko, Przepękla, Tryskacz, Żydowskie jagody** bot. (momordica) *roś. z rodziny dyniowatych.* Gatunek. B. niecierpek (m. elaterium).

Balsamodajne rośliny bot. (balsamifluae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.* <Balsam + DA>

Balsamodrzew, u, lm. **y** bot. **1.** p. **Okrętnica.** **2.** p. **Mirnik.** <Balsam + DRZEW>

Balsamokrzew, u, lm. **y** bot. p. **Omirnia.** <Balsam + KRZEW>

Balsamorodny *wydający balsam:* Arabja balsamorodna. <Balsam + ROD>

Balsamować, uje, ował *zabezpieczyć zwłoki od gnicia za pomocą odpowiednich wytworów.* Przen.: Jutrzenka rosami świeżemi balsamowała ziemię.

Balsamowanie, a, blm., czynność cz. **Balsamować.**

Balsamowiec, wca, lm. **wce** bot. **1.** p. **Omirnia.** **2.** p. **Mirnik.**

Balsamowy **1.** *od balsamu:* Zapach B. Topola balsamowa. **2.** *od drzewa balsamowego:* Olejek B. **3.** bot. **Balsamowe drzewo** p. **Drzewo. Balsamowe jabłko** p. **Balsamka. Balsamowe ziele** p. **Omirnia.**

Balsamówka, i, lm. **i** bot. p. **Omirnia.**

Balustrada, y, lm. **y,** ×**Balustrata** [**Balasy, Balaski**] *szereg słupków związanych poręczą:* B. przy prezbiterjum, przy schodach. Ganek z balustradą. B. przejrzysta, ślepa. <Fr. balustrade, z Gr. balaustion = kwiat granatu; przejście znaczenia na słupek przez podobieństwo postaci jego do kwiatu; stąd. zap. Balas>

×**Balustrata, y,** lm. **y** p. **Balustrada.**

Balustrowany *otoczony balustradą:* Fasady balustrowane. Jeż.

Balwierka, i, lm. **i** forma ż. od **Balwierz** pod 1) ×*barwierka, golarka.* <Fr. barbier>

Balwiernia, i, lm. **e,** ×**Barwiernia** *golarnia, razura, salon do golenia i strzyżenia włosów, izba felczerska.*

Balwierski przym. od **Balwierz,** ×**Barwierski** *cyrulicki, golarski:* Sztuciec B.

Balwierstwo, a, blm., ×**Barwierstwo** *sztuka, rzemiosło balwierza, cyrulictwo.*

Balwierz, a, lm. **e, Balbierz,** ×**Barbierz,** ×**Barwierz,** ×**Balwierz,** †**Barwirz** **1.** *golibroda, golarz.* **2.** *cyrulik, felczer.*

Balwierzowa, ej, lm. **e,** ×**Barwierzowa** *żona balwierza.*

Balwierzowy, ×**Barwierzowy** *należący do balwierza.*

[**Balwinek, nka,** lm. **nki**] p. **Barwinek.**

Balzak, a, lm. **i** *rodzaj nizkiego szeslongu o wygiętym materacu:* Książka leżała na balzaku. Lam. <Od nazwiska pisarza Fr. Balzac>

[**Bała, y,** lm. **y, Gała**] *imię głupca w bajkach ludowych:* Głupi B. a. Gała. <? Por. Ukr. bała = głupiec>

[**Bałabaja, i,** lm. **e**] m. **1.** *imię człowieka w wesołych pieśniach ludowych.* Por. Szałamaja, Bała, Gała. **2.** p. **Bałaban.** <?>

Bałabajka, i, lm. **i, Bałałajka**] **1.** *ruskie narzędzie muz. ludowe, rodzaj małej gitary:* Watażka swemu śpiewaniu na bałabajce przygrywać będzie. Sienk. **2.** p. **Bałaban.** <Ukr. bałabajka, Ros. bałałajka>

Bałaban, a, lm. **y** **1.** = **Bajtała.** **2.** [**Bałaban, Bałabon, Bałabun, Bałabaja, Bałabajka**] *ziemniak, kartofel.* **3.** [B] *dzwonek kulisty u zaprzęgu:* Dwa orczykowe konie w szlejach dzwoniły bałabanami. **4.** bot. *nazwa odmiany rośliny: psianka kartofel* (solanum tuberosum) *i jej bulwy.* <Tur. bałaban = gruby, grubas>

Bałabancki p. **Bałabański:** Wąs B. Rol.

Bałabański, Bałabancki, Barabancki *junacki, zuchowaty, tęgi, dziarski, siarczysty:* Mina bałabańska. Wąs B. a. **Bałabąs, Barabąs** = *zawiesisty, sumiasty.*

Bałabąs p. **Bałabański:** Wąs B., czupryna czerkieska. Prz.

[**Bałabon, a,** lm.] **y** p. **Bałaban.**

[**Bałaboste,** nieod.] m. i ż. żart. *nazwa gospodarza a. gospodyni* (karczmy). <Hb. baal ha baith = pan domu>

[**Bałabuch, a,** lm. **y**] **1.** *rodz. pierogów żytnich a. gryczanych.* **2.** *bułeczka do wróżb przed św. Andrzejem.* Zdr. [**Bałabuszek, Bałabuszka**]. <Ukr. bałabùch>

[**Bałabun, a,** lm.] **y** p. **Bałaban.**

[**Bałaburka, i,** lm. **i**] *rodzaj ziemniaków.* <Ukr. bałabùrka>

[**Bałabuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Bałabuch.**

[**Bałabuszka, i,** lm. **i**] p. **Bałabuch.**

[**Bałachan, a,** lm. **y, Bałachon**] *chałat, kitel.* <Ukr. bałachàn>

[**Bałachon, a,** lm. **y**] p. **Bałachan.**

[**Bałachwásty, ów,** blp.] *niedorzeczności, bajki:* Bałachwastów patrzeć = spędzać czas na pogadankach, pijatyce. <?>

[**Bałacyk, a,** lm. **i**] *dziecko wypieszczone, pieszczoszek, gagatek.* <?>

[**Bałaczka, i,** lm. **i**] *gawęda, rozmowa.* <Ukr. bałaczka>

[**Baładać się, a ś., ał ś.**] *plątać ś., dyndać.* <Brs. bałàdàć sa>

[**Bałagan, u,** lm. **y**] **1.** *szopa, barak, tas, buda kramarska a. teatralna:* Pomiędzy bałaganami było ś. gapić na co. Jeż. **2.** *dół i buda do palenia węgli.* <Ukr. bałahàn, Ros. bałaganъ>

Bałaganowy przym. od **Bałagan:** Skoczek B. Prus.

[**Bałagolski**] p. **Bałagulski.**

[**Bałagulizm, u,** blm.] p. **Bałagulstwo:** Źle wychowani, bez zasad, bez wykształcenia, muszą

trochę przechorować na B. Krasz. <Ukr. bałaguła (z Hb. baal agalath=pan wozu)=furman żydowski; bałahùr=śmieszek, bajarz>

[**Bałagulja, i,** blm.] p. **Bałagulstwo.**

[**Bałagulski**] przym. od **Bałaguła;** [**Bałagolski, Baragulski, Baragolski**]: Chód teatralny, postawa rycersko-bałagulska i zadarcie głowy, mające należeć do dobrego tonu. Krasz.

[**Bałagulstwo, a,** blm., **Baragulstwo, Baragolstwo, Bałagulizm, Bałagulja, Bałagulszczyzna**] **1.** *zawód bałaguły.* **2.** *sposób postępowania bałaguły* w znacz. 4: Epoka bałagulstwa i wybryków młodzieży. Korz.

Bałagulszczyzna, y, blm. p. **Bałagulstwo**: Karty i sport w postaci trywjalnej bałagulszczyzny. Rol.

[**Bałaguła, y,** lm. **y,** m., **Bałagura, Baraguła, Baragoła**] **1.** *bryka frachtowa; wóz pocztowy ładowny.* **2.** *furman najęty.* **3.** w lm. *duże dzwonki dla koni.* **4.** *junak, zawadjaka, lekceważący przyjęte zwyczaje, koniarz; rodzaj postępowca około r. 1840 na Ukrainie:* Jest to eks-B., członek tego koniarsko-hulackiego stowarzyszenia. Krasz.

[**Bałagura, y,** lm. **y**] p. **Bałaguła**: Był to B. pierwszego rzędu. Korz.

[**Bałahać, a, ał**] p. **Bajać**: Ale... my tu bałahamy, bałahamy, a czas nie stoi. Jeż. <Ukr. bałàhaty, bałàkaty=bajdurzyć, gadać>

Bałaj, tylko w wyraż.: Na B.=*na marne:* Pójdzie wszystko na B. Krasz. <Ukr. na hałàj na bałàj=wniwecz, na marne>

[**Bałaka, i,** lm. **i** m.] p. **Baj.** <Ukr. bałaky blp.=gawęda>

[**Bałakać, a, ał**]=**Bajać.** <Ukr. bałàkaty>

[**Bałałàj**] przys. = *cwałem, galopem:* Pędził B. <Dźwn. Por. Patatàj>

[**Bałałajka, i,** lm. **i**] p. **Bałabajka.**

[**Bałamącić, i, ił**] p. **Bałamucić.**

[**Bałamąt, a,** lm. **ci**] p. **Bałamut.**

[**Bałamątny**] p. **Bałamutny.**

[**Bałambas, a,** lm. **y**] *taniec ludowy weselny.* <?>

[**Bałamęcić, i, ił**] p. **Bałamucić.**

Bałamucenie, a, blm., czynność cz. **Bałamucić.**

Bałamucić, i, ił, [**Bałamuńcić, Bałamącić, Bałamęcić**] **1.** co=*mącić, wikłać, gmatwać, motać, zaciemniać, plątać, krzyżować, zbijać z tropu:* B. interesa. **2.** *kręcić, mącić, tumanić, mydlić oczy, mydlkować, mataczyć, obełgiwać, plątać, zagadywać, odchodzić, odstępować od rzeczy; wikłać, mamić, łudzić, blagować, wprowadzać w błąd słowy, postępkami:* Inny będzie mydlił, bałamucił tędy, owędy..., a on prosto z mostu. Wilcz. Odnosi fakta dawne do świeżych zeznań, bałamuci. **3.** kogo=*przewracać mu w głowie, uzuchwalać, rozpieszczać, narowić go, uczyć go kaprysów, grymasów; psuć:* B. kogo pochlebstwami. B. dzieci powolnością. B. konia. **4.** kogo = *zawracać mu głowę, uwodzić, zwodzić, psuć moralnie, oszukiwać, sprowadzać z prawej drogi, durzyć:* B. pannę. Ta kokietka bałamuci mi syna. **5.** *pędzić czas na bałamuctwie, bałamucić ś., urwisować ś., łobuzować ś., pozwalać sobie, puszczać ś., hultaić ś., birbantować, trwonić czas na hulankach:* Gdzieś całą noc bałamucił? **6.** *mitrężyć, trwonić czas, opóźniać ś., guzdrać ś., marudzić, grzebać ś.:* Chodźże, nie bałamuć! Bałamuciliśmy prawie do nocy, koniska ś. wygłodziły. **7.** *marnować czas na gadaninie, bajać, paplać.* **8.** *próżnować.* **B. ś. 1.** *mieszać ś., tracić głowę, łudzić ś., popadać w błąd, plątać ś., wikłać ś., gmatwać ś.:* Bałamuci ś., biorąc jedno za drugie. **2.** p. wyż. pod **5.** <? Por. Czes. bałamutiti=pleść, gadać; Ukr. bałamùtyty i kałamùtyty; Brs. Ros. bałamùt; Rum. balamut= głupiec, balamuc=dom obłąkanych>

×**Bałamucki** p. **Bałamutny.**

×**Bałamucko** przys. od **Bałamucki.**

Bałamuctwo, a, lm. **a,** × **Bałamutnia** czynność cz. **Bałamucić**: Bałamuctwa astrologiczne. Więcej u nas bałamuctwa ważą, niż najpożyteczniejsze dzieła. Pędzi czas na bałamuctwie *(miłostkach).*

[**Bałamuńcić, i, ił**] p. **Bałamucić.**

Bałamut, a **1.** lm. **ci** a. [**Bałamąt, Bałamutnik, Bałamuta**] *ten, co bałamuci, co bałamuci ś., filut, fines, kobieciarz.* **2.** lm. **y**: Pies B.=a) *nie pilnujący ś. pana, domu, latawiec.* b) myśl. =*pies goniący za głosem.* **3.** × lm. **y** *zawrót, odurzenie:* Taki nam B. wziął głowy, jakbyśmy byli pijani. **4.** × *rodzaj gry w karty.* **5.** [B.] *pugilares; worek płócienny do karmienia koni w zaprzęgu.* **6.** [B.] *próżniak.*

[**Bałamuta, y,** lm. **y**] m. p. **Bałamut.**

Bałamutka, i, lm. **i** **1.** forma ż. od **Bałamut,** *kokietka.* **2.** bot. p. **Kokorycz.**

×**Bałamutnia, i,** lm. **e** p. **Bałamuctwo.**

Bałamutnie przys. od **Bałamutny.**

[**Bałamutnik, a,** lm. **cy**] p. **Bałamut.** Orzesz.

Bałamutność, i, blm. rz. od **Bałamutny**: Starała ś. ostrzegać o bałamutności mężczyzn. Krasz.

Bałamutny, × **Bałamucki,** [**Bałamątny**] **1.** *zwodniczy, złudny, filuterny, wymijający, dwuznaczny, niejasny, odstępujący od rzeczy:* Bałamutne dowodzenie. Odpowiedź bałamutna. **2.** *lubiący bałamucić, zalotny:* Dziewczyna zacna, ale bałamutna. Sienk.

[**Bałan, a,** lm. **y**] (wół) *maści jasno-żółtawej a. białej.* <Rum. bălan=jasnowłosy>

×**Bałanda, y,** lm. **y** m. p. **Bajtała.** <Ukr. bałandà=cymbał, niedołęga>

[**Bałasury, ów,** blp.] *paciorki i kolczyki szklane.* <Ukr. bałasury>

[**Bałąk**] p. **Bałuk.**

[**Bałbotać, ocze, tał, Bełbotać, Bołbotać**] *bełkotać, bełgotać, jąkać ś.; pleść nie do rzeczy.* P. **Bajać.** <Dźwn.>

×**Bałchan, u,** lm. **y** *bałwan morski, wał, fala:* Trytony pienią morskie bałchany. Przen.: *strumień, potok, snop, słup, kłąb:* Piekła miotają siarczyste bałchany. Czarny słup dymu wznosi ś. bałchanem. < ? Może pod wpływem dawnej nazwy gór: Bałchany=Bałkany>

×**Bałchanisty** *bałwanisty, bałwaniący ś., wrzący, cwałujący, kipiący, wzburzony, rozhukany:* Bałchaniste siarki gorącej roztopy *(=piekło).*

[**Bałda, y,** lm. **y**] **1.** *zatyczka komina,* baba. **2.** w lm. Bałdy a. Bołdy *nazwa nagich skał w Czorsztyńskim.* <?>

[**Bałdasz, a,** lm. **e**] *Żyd, szczeg. w wojsku.* <?>

[**Bałdyga, i,** lm. **i**] **1.** *niezgrabny, duży kij a. łodyga.* **2.** *niezgrabjasz, drągal.* <?>

[**Bałek, Bałk**] p. **Belka.**

[**Bałękać, a, ał**] *mówić niepłynnie.* <Dźwn.>

×**Bałgiemusa, y,** lm. **y** *działo, armata:* Ciężkie działa oblężnicze, owe bałgiemusy. Rol. <Tur. bal-jemez-topu (=dosł. nie jedzący miodu; dlaczego tak nazwano, nie wiadomo), stąd Srb. baljemez topu=wielkie działo>

[**Bałgochwalca, y,** lm. **y**] p. **Bałwochwalca.**

[**Bałgochwalczy**] p. **Bałwochwalczy.**

[**Bałgochwalstwo, a,** blm.] p. **Bałwochwalstwo.**

[**Bałk, u,** lm. **i**] p. **Belka.**

[**Bałka, i,** lm. **i**] **1.** *małe jezioro w wądole:* Wpada do Dniestru B. Kołuder. Pol. **2.** *suche jary,*

jary stepowe: Nocą w bałkę i gąszcze ś: wszyli, a czatowali. Krasz. <Ukr. bałka=nizina, dół na stepie>

[**Bałonie, ów,** blp.] *duże, wytrzeszczone oczy,* in. *bały, bałuchy, gały.* <?>

[**Bałować, uje, ował**] **1.** *jeść wiele.* **2.** *dźwigać.* **3.** zł. *iść; wyglądać.* <?>

Bałt, u, lm. **y** *wielki, święty bęben tatarski.* Sienk. <?>

† **Bałta, y,** lm. **y,** [**Bałta**], **Bełta** *siekiera na obuch osadzona, rodzaj broni dawnej.* <Tur. bałtà>

[**Bału-Bału**] nieod. *gadu-gadu:* B.-B., a czas płynie. <Dźwn.>

1. [**Bałuch, u,** blm.], † **Gałuch** *wrzawa, zgiełk, tumult, harmider, hałas, hargot:* Od przebiegającego ludu dochodził B. <?>

2. [**Bałuch, a,** lm. **y**] *zając.* <Zwierzę z bałami, wytrzeszczak>

Bałuchować, uje, ował zł. *podsłuchiwać:* B. klawo. <?>

Bałuchowanie, a, blm., czynność cz. **Bałuchować.**

Bałuchy, ów, blp. pog. i zł. p. **Bałonie.**

†**Bałuczek** p. **Bałuk.**

Bałuk p. **Bałyk.**

Bałukować, uje, ował p. **Bałykować.**

Bałukowanie, a, blm., czynność cz. **Bałukować,** *bałykowanie.*

[**Bałun, a,** lm. **y**] *nogietek.* <?>

×**Bałuszenie, a,** blm., czynność cz. **Bałuszyć.**

[**Bałusznik, a,** lm. **cy**] *kłótnik.*

×**Bałuszyć, y, ył** **1.** *robić bałuch, wrzawę; wrzeszczeć, hałasować, gałuszyć, ogłuszać:* Jeden drugiego bałuszył. **2.** [B.] *wyrapiać, wytrzeszczać, wywalać, rozdziawiać oczy:* Jechał i bałuszył na różne przedmioty (=*gawronił ś., gapił ś.*).

Bałwan, a, lm. **y** **1.** *wielka bryła, duży kawał, blok, słup, wał:* B. soli. B. kruszcu=*grano.* Puszczał bałwany tytuniowego dymu. Fred. A. (=*kłęby*). **2.** *wał morski, fala:* Bałwany miotają okrętem. **3.** *posąg, szczeg. bożka pogańskiego, bożyszcze, bożek:* Kłaniać ś., oddawać cześć bałwanom. Czcić bałwany. B. rznięty, malowany, strugany. **4.** *słupek, na którym zawieszają ś. kapelusze, czapki na wystawie, podstawka, chłopiec;* u kuśnierza: *forma, na której rozpinają czapki, kapelusze.* **5.** (o człowieku)=a) *niezgrabjasz, nieruchawy, słoń, drągal, kloc, pień, grądal, słup, głaz:* Leżał już jak B., nie ruszając ś. Nieczuły dla bliźnich, jak B. b) *cymbał, jołop.* Zdr. **Bałwanek, Bałwanik.** Zgr. **Bałwanisko.** <?Wszystkie języki Sł. mają ten wyraz; por. Węg. bálvány, Lit. bałwonas>

Bałwanek, nka, lm. **nki** p. **Bałwan;** przen. *bóstwo, bożyszcze, ideał:* Żadnej w lubym bałwanku przywary nie znają.

Bałwaniasty, †**Bałwanisty,** †**Bałwanowy** *podobny do bałwana, brylasty, bryłowaty:* Sól bałwaniasta.

Bałwanica, y, lm. **e** **1.** × p. **Bałwochwalnia.** **2.** bot. (cymodocea) *roś. z rodziny jezierzowatych.*

Bałwanić, i, ił **1.** *okrywać bałwanami, falować, nadawać ruch bałwanów, kłębić, wzdymać, przewalać, przewracać, kotłować:* Burza morze bałwani. Wiatr chmury bałwani. **2.** [B.] *mówić nieczysto po polsku.* **B. ś.** **1.** *poruszać ś. w kształt bałwanów, falować, kłębić ś., wzdymać ś., burzyć ś., kotłować ś., cwałować=gotować ś. w cwał, przelewać ś., przewalać ś., wrzeć, bełkotać ś.:* Morze bałwani ś. Woda w garnku bałwani ś. Płomienie bałwaniły ś. z dymami. Kaczk. Mgła ś. bałwani po świecie. Pol. (=*tłucze ś.*). Kurz ś. drogą bałwani. Pol. **2.** × (o niebie) *chmurzyć ś.* **3.** *stać jak bałwan, nieruchomie, bezmyślnie przypatrywać ś.; gapić ś., gawronić ś.:* Dość już nabałwaniłeś ś. i przeszłością napieściłeś, to jedź prędzej.

Bałwanieć, eje, ał *stawać ś. bałwanem, głupieć=stawać ś. osłupiałym.*

Bałwanienie, a, blm., czynność cz. **Bałwanić.**

Bałwanienie się, a ś., blm., czynność cz. **Bałwanić ś.:** B. morza. Kon.

Bałwanik, a **1.** lm. **i** p. **Bałwan.** **2.** † lm. **cy** *bałwochwalca:* Biada czarownikom i bałwanikom!

Bałwanisko, a, lm. **a,** m. i n. p. **Bałwan.**

†**Bałwanisty** p. **Bałwaniasty:** Sól bałwanista.

Bałwanizm, u, blm. *życie materjalne, bałwanowate; apatja, zobojętnienie, nieczułość:* W moim bałwanizmie zapomniałem o Bogu, o ludziach, o wszystkim, nic mnie przekonać nie mogło o moim bycie i jestestwie.

[**Bałwanka, i,** lm. **i**] *cienki kloc drzewa, nieco u dołu ociosany.*

×**Bałwanodziej, a,** lm. **e** *snycerz, rzeźbiarz a. malarz bałwanów.* <Bałwan + DZIE>

×**Bałwanoszaleństwo, a,** blm. *szalone, fanatyczne bałwochwalstwo.* <Bałwan + Szaleństwo>

×**Bałwanotwórstwo, a,** blm. *tworzenie bałwanów.* <Bałwan + TWOR>

Bałwanowacieć, eje, ał *stawać ś. bałwanowatym, bałwanieć, robić ś. niedołężnym, ociężałym, apatycznym, do niczego* (niezdatnym).

Bałwanowatość, i, blm. rz. od **Bałwanowaty.**

Bałwanowaty *podobny do bałwana, ociężały, zniedołężniały, apatyczny, rozlazły, niemrawny, basałykowaty, nieruchawy.*

†**Bałwanowy** p. **Bałwaniasty.**

†**Bałwański** **1.** *od bałwana* (bożka). **2.** † *bałwochwalczy, pogański:* Kościół B. Służba, modła bałwańska. Zbór B.

†**Bałwaństwo, a,** blm. p. **Bałwochwalstwo:** Kazał im ku bałwaństwu przystać.

Bałwian, a, lm. **y** bot. p. **Chiwian.** <?>

×**Bałwierz, a,** lm. **e** p. **Balwierz.**

Bałwochwalca, y, lm. **y,** † **Bałwofalca,** [**Bałgochwalca**], × **Bałwochwalnik** *człowiek, oddający cześć boską bałwanom, rzeczom stworzonym, poganin.* <Bałwan + CHWAŁ>

Bałwochwalczo przys. od **Bałwochwalczy,** *bałwochwalsko.*

Bałwochwalczy przym. od **Bałwochwalca, Bałwochwalski,** [**Bałgochwalczy**] *pogański:* Naród, zabobon B. Przen.: *ubóstwiający, zaślepiony:* Miłość bałwochwalcza. Krasz.

Bałwochwalczyna, y, lm. **y** p. **Bałwochwalczyni.**

Bałwochwalczyni, i, lm. **e,** × **Bałwochwalczyna** forma ż. od **Bałwochwalca.**

×**Bałwochwalić, i, ił** *oddawać ś. bałwochwalstwu, czcić bałwany, pędzić życie w pogaństwie:* Żydzi bałwochwalili na pustyni.

×**Bałwochwalnia, i,** lm. **e,** × **Bałwochwalnica,** × **Bałwanica** *świątynia pogańska.*

×**Bałwochwalnica, y,** lm. **e** p. **Bałwochwalnia.**

×**Bałwochwalnik, a,** lm. **cy** p. **Bałwochwalca.**

Bałwochwalny *skłonny do bałwochwalstwa:* Kobiety są bałwochwalne.

Bałwochwalski p. **Bałwochwalczy.**

Bałwochwalsko przys. od **Bałwochwalski:** Do panicza przywiązany B. Krasz.

Bałwochwalstwo, a, blm., † **Bałwaństwo** *czczenie bałwanów, poganizm, pogaństwo:* Żyć, trwać w bałwochwalstwie. Tępić, wykorzeniać B. Przen.: *ubóstwianie, niewolnicze uwielbienie:* Nauczyli bałwochwalstwa dla Zachodu. Krasz.

†**Bałwofalca, y,** lm. **y** p. **Bałwochwalca.**

[**Baly, ów,** blp.] *duże, wytrzeszczone oczy, gały,* in. b a ł o n i e, b a ł u c h y. <?>

[**Bałygować, uje, ował**] p. **Bałykować.**

[**Bałygowanie, a,** blm.], czynność cz. **Bałygować.**

Bałyk I. a. **Bałuk,** † **Bałuczek,** [**Bałąk**], × **Bajuk,** × **Bajunk,** tylko w wyraż.: Na bałuku, na bałyku, na bałąku, na bajuku, na bajunku, na bałuczku = *na czworakach, raczkiem:* Czołgać ś. na bałuku. Na bałyku chodząc, rękoma około tego miejsca macał. Wyżeł idzie na bałuku. **2.** [B. a, lm. **I**] *grzbiet wędzony jesiotra a. wyza.* <Tur. bałyk a. bałùk = ryba; mówi ś. i po Tur. przenośnie chodzić nakształt ryby = na czworakach>

Bałykować, uje, ował, Bałukować, [**Bałygować**] *ść, skradać ś., pełzać na bałuku, raczkować, chodzić na czworakach:* Wyżeł bałukuje. Przen.: Teatr bałykował dotąd na czworakach, wypadało podnieść go. **B. ś. I.** *tarzać ś., kulać ś., przewalać ś., przewracać ś., koziołkować ś.:* Dzieciak bałykuje ś. **2.** *próżniaczyć ś., włóczyć ś. bez zajęcia, wałęsać ś.*

Bałykowanie, a, blm., czynność cz. **Bałykować.**

Bałykowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Bałykować ś.**

Bam! Bom! Bum! *w., naśladujący odgłos:* **I.** *dzwonu = bambałam,* a niek. **2.** *dzwonka, zegara itp. = dzyń-dzyń! dyń-dyń! deń-deń! dendeleń! dendele!:* Naraz słyszę B. B. uderzenie dzwonkiem w sieni. Wilcz. <Dźwn.>

Bambałam p. **Bam:** Bije z wieży dzwon ów sławny Zygmuntowski: B.! B.! Pol. <Dźwn.>

[**Bambałamkać, a, ał**] **I.** *poruszać dzwonem dla wywołania dźwięku: bam-ba-łam, bimbać.* **2.** przen. *kiwać, wahać, kołysać, machać:* Nie dostawała nogami do ziemi, więc bambałamkała niemi w powietrzu. Lam.

Bambałamkanie, a, blm., czynność cz. **Bambałamkać.**

[**Bamber, bra,** lm. **bry**] **I.** pog. *Niemiec, Szwab.* **2.** *mieszkaniec pochodzenia niemieckiego pod Poznaniem.* **3.** *rodzaj ziemniaka.* **4.** w. lm., a. [**Pampry**] *nazwy wołów.* <Od miasta Nm. Bamberg>

[**Bamberka, i,** lm. **I**] forma ż. od **Bamber** pod 1 i 2.

[**Bambiza, y,** lm. **y**] p. [**Bombiza**].

[**Bambizina, y,** lm. **y**] p. [**Bombizina**].

×**Bambocjada, y,** lm. **y** żart. *wybryk fantazji, utwór dziwaczno-fantastyczny:* Podobają mu ś. bambocjady niderlandzkie (malowidła scen gminnych). Niek. *żart rubaszny, figiel, gburowata facecja, wybryk humoru.* <Włos. bambocciata = bobomaz>

[**Bambosze, ów,** blp.] **I.** p. **Babosze:** Bamboszami odziane stopy. **2.** *rodzaj sukiennych kaloszy do dróg i w zimie.* <p. Babosze>

[**Bambuch a,** lm. **y** p.] *człowiek niezgrabny, gruby.* <?>

[**Bambuła y,** lm. **y**] m. p. **Bajtała.** <?>

[**Bambury, ów,** blp.] *rodzaj jabłek.* <Może jak Bandurki (ziemniaki), z Czes. brambor, to zaś z nazwy Nm. Brandenburg>

Bambus, u, lm. **y I.** a. **Łaskotnica** (bambusa) bot. *roś. z rodziny traw.* Gatunek: B. i n d y j s k i a T r z c i n a b a m b u s o w a (b. arundinacea). **2.** *trzcina bambusowa, laska bambusowa.* <Mal. mambu a. bambu>

Bambuska, I, lm. **I** a. **Karlitrzcin** (beesha) bot. *roś. z rodziny traw.*

Bambusowy przym. od **Bambus:** Kij B. Trzcina bambusowa, bot. p. **Bambus.**

Bambusówka, I, lm. **I** *laska bambusowa.*

Bamel, mla, lm. **mle** druc. *zwój drutu.* <Nm. Bammel>

Ban, a I. lm. **owie** *wielkorządca Sławonji, Kroacji, Dalmacji.* **2.** † lm. **y** *szeląg, halerz:* Nie ma ani bana. <Chorwac. ban>

Bana, y, lm. **y I.** *płaszczyzna kowadła, młota.* **2.** [B.] *kolej żelazna.* Por. **Ajzybon.** <Nm. Bahn>

[**Banach, a,** lm. **y**] **I.** (o chłopcu) *niezgrabjasz, będzwał, basałyk, grubas.* **2.** *przezwisko dziecka niegrzecznego.* **3.** w lm. *rodzaj gruszek.* <Z imienia Benedykt>

[**Banadek, a,** lm. **I**] (u Lindego Banagdyk, w Słown. Wileńs. Benedykt) *rośl. geum montanum* (herba benedicta). <Ze zmieszania Łć. nazwy benedicta z imieniem Benedykt>

×**Banagdyk, a,** lm. **i** p. **Banadek.**

Banalizować, uje, ował *robić banalnym, pospolitować:* Tysiące piśmiennych podróżników banalizują Rzym, Wenecję, Florencję. <p. Banalny>

Banalizowanie, a, blm., czynność cz. **Banalizować.**

Banalnie przys. od **Banalny:** Mówi ś. o obowiązkach zanadto ogólnie i B.

Banalnieć, eje, ał *stawać ś. banalnym:* Filantrop i poeta gubią ślady swych ideałów i banalnieją.

Banalność, i, blm. rz. od **Banalny.**

Banalny *bezbarwny, ogólnikowy, spowszedniały, pospolity, oklepany, szablonowy:* Wyrazy banalne, wyszłe z ust ubóstwianej kobiety, jakże pełne czarów. Pieśni banalne w pomysłach. <Fr. banal>

×**Banaluka, i,** lm. **i** p. **Banialuka.**

Banan, u, lm. **y** a. **Błogosława, Pizang, Muza, Figa rajska** bot. (musa) *roś. z rodziny bananowatych.* Gatunek: B. r a j s k i a. z w y c z a j n y a. P a l m a c y p r y j s k a, F i g a r a j s k a (m. paradisiaca). <Hp. Pg. banana, zap. ze Wschodu>

Bananiarnia, i, lm. **e** *miejsce, budynek, gdzie hodują banany.*

Bananowate rośliny bot. (musaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych jednoliściennych.*

Banatka, i, blm. *rodzaj pszenicy.* <Od nazwy krainy Banat>

Banczek, czku, lm. **czki** p. **Bank.**

Banda, y, lm. **y I.** *kupa, zgraja, czereda, gromada:* Chodzić bandą, bandami. Pędzono jeńców bandami. B. złodziejów, fałszerzy. Krzyknie starszy zbójca i spędza bandę precz z drogi. Mick. B. wilków, psów (= *stado*). **2.** teatr. *orkiestra* (najczęściej dęta), *biorąca udział w widowisku teatralnym na scenie a. za sceną;* [B.] *orkiestra wojskowa.* **3.** *poręcz bilardu:* Grać na bandę. Sztos z pod bandy. **4.** *ogrodzenie hipodromu wyścigowego:* Brać bandę (= *przysuwać ś. z koniem do bandy.* **5.** [B.] = a) *wstęga, wstążka, kokarda.* b) *belka sufitowa.* <W znaczeniu 1 i 2 z Włos. banda, 3 i 4 z Fr. bande, w 5 z Nm. Band>

[**Bandałacha, y,** lm. **y**] *obelżywa nazwa kobiety opasłej, zaniedbanej.* <?>

Bandaż, a, lm. **e I.** *pasek z tkaniny, taśma do wiązania, szarfa:* B. u czepka, u fartucha. **2.** *obręcz stalowa na kole wozu kolei żelaznej.* **3.** lek. *opaska, taśma, wązki płat muślinu, flaneli, płótna do opatrunku chorego:* Nałożyć, założyć B. Zerwę te bandaże i rozdrapię ranę. Sienk. B. rupturowy = *pasek rupturowy.* Zdr. **Bandażyk.** <Fr. bandage>

Bandażować, uje, ował *owijać bandażem.*

Bandażowanie, a, blm., czynność cz. **Bandażować.**

Bandażowy przym. od **Bandaż**.
Bandażyk, **a**, lm. **i** p. **Bandaż**.
Bandażysta, **y**, lm. **ści** *fabrykant bandażów.*
×**Bandela**, **i**, lm. **e** *przepaska kobieca, wstęga, binda.* <Włos. bandella>
Bandera, **y**, lm. **y**, [**Bandura**] **1.** *chorągiew z herbem miasta a. państwa, o barwach państwowych, flaga państwowa:* B. francuska, niemiecka, okrętowa, handlowa. Zaciągnąć, wywiesić, zwinąć banderę. Płynąć pod banderą neutralną. **2.** †*chorągiew, proporzec, sztandar pospolitego ruszenia; przen. hufiec, oznaczony takim sztandarem.* **3.** × B. na dachu = *chorągiewka, wietrznik.* Zdr. **Banderka**. <Włos. bandiera, Hp. bandera, Fr. bannière>
Banderja, **i**, lm. **e** **1.** × *sztandar, chorągiew:* Cechy stojące pod swemi banderjami. Sienk. Z węgierską banderją w ręku. Sienk. **2.** *oddział jazdy, utrzymywany i dowodzony dawniej przez magnata węgierskiego.* **3.** *orszak konny, świta konna.*
Banderka, **i**, lm. **i** p. **Bandera**.
Banderola, **i**, lm. **e** **1.** *opaska papierowa, przylepiona do towaru, wyrobu, na znak opłaconej akcyzy.* **2.** × *chorągiewka, proporczyk u lancy.* **3.** × *chorągiewka, mała bandera, flaga okrętowa.* <Włos. banderuola, Fr. banderolle>
Banderolować, **uje**, **owal** *oklejać banderolą:* B. herbatę, papierosy, naczynie z wódką.
Banderolowanie, **a**, blm., czynność cz. **Banderolować**.
[**Bandle**, **ów**, blp.] *wstążki.* Zdr. **Bandliczki**. <Nm. Bändel>
[**Bandliczki**, **ów**, blp.] p. **Bandle**.
Bandlok, **a**, częś. w lm. **i** jub. *kolczyk z podłużnym, wiszącym kamieniem.* <Fr. pendeloque>
Bando, **a**, lm. **a** **1.** †*obwołanie, obwieszczenie, ogłoszenie:* Obwoływać królewskie banda na jarmarku. Bóg wydał B. przekleństwa swego na Adama. B. na Arjany sejmem warszawskim z Korony Polskiej wywołane. Koch. **2.** †p. **Banda**; *orszak, grono, drużyna:* B. godowników. Wygnał go z całym bandem. **3.** [B.] *kompanja:* Trzymać B. z kim = *mieć z kim konszachty, trzymać z kim, być w spółce, w porozumieniu.* <Śr. Łć. bandum, bannum = 1) chorągiew; 2) obwieszczenie; 3) kara (banicja), stąd Włos. bando, Nm. Bann itd.>
Bandoch, **a**, lm. **y**, [**Bandos** a. **Bandosek**, **Bandośnik**] **1.** *żniwiarz najemny z dalszej okolicy.* **2.** w lm. a. **Bandoska** *zarobki podczas żniw; zajęcie bandochów, ich wycieczki na żniwa:* Chodzić na bandochy. Trudno go powstrzymać od corocznych bandochów. <Banda>
Bandocha, **y**, lm. **y** *kobieta suto, buchasto ubrana; tłuściocha.*
Bandolecik, **a**, lm. **i** p. **Bandolet**.
[**Bandolery**, **ów**, blp.] *bandolety, pasy do pałasza, ładownicy.* <Nm. Bandelier, z Fr.>
Bandolet, **u**, lm. **y** **1.** a. × **Bandoljer** *pas do pałasza.* **2.** daw. *krótki karabinek, zawieszany na bandolecie.* Zdr. **Bandolecik**. <Fr. bandelette>
× **Bandoljer**, **a**, lm. **y** p. **Bandolet**. Bukar.
[**Bandos**, **a**, lm. **y**] **1.** p. **Bandoch**: Musiałaś ty po bandosach bywać. Kolb. **2.** *robota w polu, wykonywana przez najemników z odległych okolic:* Przyjechała z robotnikami na B., do kopania kartofli.
[**Bandosek**, **ska**, lm. **ski**] p. **Bandoch**.
Bandoska, **i**, lm. **i** **1.** forma ż. od **Bandos**. **2.** p. **Bandoch** pod 2.
[**Bandoski**] przym. od **Bandos**. **Po bandosku** przys. = *jak bandos:* Śpiewać po bandosku.

[**Bandoszka**, **i**, lm. **i**] **1.** u Cyganów litewskich i poleskich *najstarsza w szatrze kobieta, rozdająca herszton starszeństwo, przechowująca tradycje i tajemnice szatry itd.* Pol. **2.** *starsza kobieta, przewodnicząca w bandzie górali-kosarzy.* Pol.
[**Bandośnik**, **a**, lm. **i**] p. **Bandoch**.
Bandować, **uje**, **owal**] gm. (o członku męskim) *wyprężać ś.* <Fr. bander>
Bandowanie, **a**, blm., czynność cz. **Bandować**.
Bandrat, **u**, lm. **y** druc. *drut gruby.* <Nm. Banddraht>
Bandura, **y**, lm. **y**, **Bańdura**, **Pandura** **1.** *trzystrunowy instrument muz., rodzaj lutni:* Brzdąkać na bandurze. **2.** [B. a. Bańdura] *cymbał, bałwan, głupiec, niedołęga.* **3.** [Bandura] p. **Bandera**. Zdr. **Bandurka**, **Bańdurka**. <Gr. pandoúra, stąd **Łć.** pandura>
Bandurka, **i**, lm. **i** p. **Bandura**: [**B.**] **na statku** wodnym (= *chorągiewka*).
[**Bandurki**, **ów**, blp.] *ziemniaki, kartofle.* <Od nazwy krainy Nm. Brandenburg, przez Czes. bandora, bandůrka>
Bandurowiec, **wca**, lm. **wce** a. **Gigawa**, **Skrzypcodrzew**, **Skrzypcowe drzewo** (citharexylon) bot. *roś. z rodziny witułkowatych.* <p. Bandura>
[**Bandurzyć się**, **y ś.**, **ył ś.**] *chmurzyć ś.* <?>
Bandurzysta, **y**, lm. **ści** *grający na bandurze.*
†**Bandycja**, **i**, lm. **i** p. **Banicja**.
Bandycki przym. od **Bandyta**: Życie bandyckie. Ubrany był w jakiś płaszcz B. fantastycznego kroju. Kaczk. **Po bandycku** przys. = *jak bandyta:* Żyć po bandycku.
†**Bandysować**, **uje**, **owal** p. **Banitować**.
†**Bandysowanie**, **a**, blm., czynność cz. **Bandysować**.
×**Bandyt**, **a**, lm. **ci** **1.** p. **Bandyta**. **2.** p. **Banita**.
Bandyta, **y**, lm. **ci**, × **Bandyt**, × **Banit**, × **Bannit** *członek bandy zbójeckiej, opryszek, zbój, rozbójnik, rabuś.* <Włos. bandito = dosł. banita>
Bandytyzm, **u**, blm. *zajęcie, sposób życia bandyty.*
×**Bandyzować**, **uje**, **owal** p. **Banitować**.
×**Bandyzowanie**, **a**, blm., czynność cz. **Bandyzować**.
[**Bandz**, **a**, lm. **e**, **Bundz**] *ziemniak.* <Ukr. bandz>
Bandzega, **i**, lm. **i** *piła taśmowa.* <Nm. Bandsäge>
[**Bandzioch**, **a**, lm. **y**] pog. **1.** *brzuch, kałdun.* **2.** *obżartuch.* **3.** *dzieciak, bęben, bachur.* **4.** **Bandziochy**, **ów**, blp. *kiszki, wnętrzności, bebechy.* Zdr. **Bandzioszek**. Zgr. **Bandzioszysko**. <?>
[**Bandzior**, **a**, lm. **y**] *brzuchacz.*
Bandzioszek, **szka**, lm. **szki** p. **Bandzioch**.
Bandzioszysko, **a**, lm. **a** m. **i** ni. p. **Bandzioch**.
†**Baner**, **u**, lm. **y** *ganek, altanka:* Stawił djabół Jezusa na ganku, abo banerze. Sekl. <Może Nm. Banner = chorągiew>
! **Banhof**, **u**, lm. **y**, [**Banof**] *dworzec kolejowy, stacja kolejowa.*
! **Banhofowy** przym. od **Banhof**.
I. Bania, **i**, lm. **e** **1.** × *rzecz wypukła, pękata, nadęta:* Pszczoły w bani (= *w ulu*). Djogenes w bani (= *w beczce*). B. od kwiatów (= *donica, wazon*). B. lotna = *balon, aerostat.* **2.** *naczynie wydęte, pękate, balon, gąsior:* B. do oleju. B. zakrzywiona = *ogrzewalnik, retorta, kolba.* B. do pędzenia wódki = *alembik.* **3.** *tykwa, flasza z tykwy wysuszonej.* **4.** *kopuła; gałka na kopule, kula:* Głowa jak B. a. jak karmelicka B. Prz. **5.** *klosz w kształcie kuli na lampę.* **6.** *głowa, szczeg. łysa.*

7. przen. *człowiek otyły*. 8. a) *kojec na ptaki w grze „w gołębie“*. b) *pole kształtu kopuły*. 9. bot. p. **Dynia**. 10. ryb. *kosz pękaty do przechowywania ryb żywych*. Zdr. **Bańka**, **Banieczka**, × **Baniuczka**, × **Baniuszka**. <Zap. Śr. Łć. bagnum (z Łć. balneum), skąd Włos. bagno, Fr. bain itd. Przejście znaczenia: kąpiel—naczynie kąpielowe pękate—wszelka rzecz pękata>

2. **Bania, i**, lm. **e** *kopalnia rudy żelaznej: warzelnia soli*. <Węg. banya>

[**Baniacz, a**, lm. **e**] **Baniak**.

[**Baniaczek, czka**, lm. **czki**] p. **Baniak**: Stał B. kuty z miedzi i z lat następnych leżał tu grosz. Pol.

[**Baniak, a**, lm. **i**, **Baniacz**] 1. *garnek wypukły, sagan*. 2. *kocieł duży, szczeg. do bielizny*. 3. *brzuchal*. Zdr. **Baniaczek**.

Banialuka, i, częś. w lm. **i**, × **Banaluka**, † **Banieluka** 1. † *książka, pismo bez sensu*. 2. *brednie, niedorzeczności, bzdurstwa, głupstwa, androny*: Prawić banialuki. To nie banialuki! (=*nie bagatela*). <Albo od królewny Banialuki w piśmie Morsztyna 1650, a. od miasta Srb. Banja Luka (łąka bańska)>

[**Banias, a**, lm. **e**] *siekiera huculska*. <?>

Baniasto przys. od **Baniasty**: Dach B. zakończony.

Baniasty, [**Baniaty**] *podobny z kształtu do bani, bańki; brzuchaty, pękaty, wypukły, wydęty, kopulasty, kopułowaty*: Wielka, baniasta lampa. Wilcz. Dach B. Kościół z trzema wieżami baniastemi w złocie. Słow.

[**Baniaty**] 1. p. **Baniasty**. 2. *najedzony*.

Banicja, i, lm. **e**, **Bannicja**, † **Bandycja** *wywołanie obywatela z kraju, wygnanie, wieczne wygnanie, ekspatrjacja, eksterminacja, rugi*: Skazać na banicję. † B. większa=B. z granic państwa a. B. wieczna. † B. mniejsza=B. z danej miejscowości. B. doczesna. B. z miasta=*wyświecenie*. <Śr. Łć. bannire, skąd Fr. bannir itd.>

Banicyjny przym. od **Banicja**: Wyrok B.

Banieczka, i, lm. **i** p. **Bańka**: B. na perfumy=*balsamka, flakonik*. Mała lampka o zielonej szklanej banieczce. Kon. Puszka czyli jabłuszko na rozmaite wonie, tak mała, iż ją za gorsem noszono; za Jagiellonów zwano je banieczką. Moraw.

× **Baniecznik, a**, lm. **cy** 1. a. **Bańkarz** *ten, co robi bańki*. 2. *maszynka do przecinania skóry przy stawianiu baniek ciętych*.

×**Banieczny** przym. od **Bańka**.

†**Banieluka, i**, lm. **i** p. **Banialuka**: Morał z banieluki czy z kancjonału. Zabł.

[**Banior, u**, lm. **y**] *głębina, wyrwa wodna, wir*: Topielec siedzi w baniorze. <p. Bania>

Baniorąb, ębu, lm. **ęby** bot. (couroupita) *roś. z rodziny mirtowatych*. <Bania + RĘB>

Baniorodne: Baniorodne a. Baniowe drzewo bot. p. **Dzbaniwo**. <Bania + ROD>

†**Baniowe, ego** rz. *opłata na korzyść miasta od bani (alembiku) wódki*.

Baniowy przym. od **Bania**: Drzewo baniowe, bot. p. **Dzbaniwo**.

×**Banit, a**, lm. **ci** p. **Banita**.

Banita, y, lm. **ci**, **Bannita**, ×**Bandyta**, ×**Banit**, **Bannit** *wygnaniec, wywołaniec; wyświecony*.

Banitować, uje, ował, ×**Bandyzować**, †**Bandysować**, × **Banizować**, ×**Bannizować**, × **Banjować** *skazywać na wygnanie; wyganiać, wywoływać, rugować z kraju, odsądzać od, wyłączać ze społeczności; ekspatrjować, eksterminować*: Uniwersałami ich banizował (*od czci odsądzał*). B. z miasta=*wyświecać*.

Banitowanie, a, blm., czynność cz. **Banitować**.

×**Baniuczka, i**, lm. **i** p. **Bańka**.

×**Baniuszka, i**, lm. **i** p. **Bania**.

×**Banizować, uje, ował** p. **Banitować**.

×**Banjować, uje, ował** p. **Banitować**. Miasteczka banjowano po grodach o nieoddanie poborów. Kto nie stanie, tego poborca ma B. i publikować.

Bank, u, lm. **i**. *instytucja otrzymująca kredyt i udzielająca go innym, zajmująca ś. obrotami pieniężnemi*: B. skupowy, dyskontowy, lombardowy, depozytowy, emisyjny, hipoteczny, handlowy, handlowo-przemysłowy, komisowy, krajowy. B. państwa, włościański, ziemiański. B. pobożny (mons pietatis). Oddać pieniądze do banku, złożyć, umieścić je w banku, ×na banku. Podnieść pieniądze z banku. Trzymać B.=*trudnić ś. operacjami pieniężnemi*. + Puścić B.=*zbankrutować*. U niego jak w banku (=*ma zawsze gotówkę*). 2. w grze karcianej, *zbiór stawek graczów, pula*: Trzymać B. Rozbić B. (=*wygrać B., zdebankować graczów*). Przen.: B. komu trzymać (=*mieć go zawisłym od swojej woli*). Zdr. **Banczek**. <Śr. Łć. bank(h)a, banc(h)us = stół do pieniędzy, wekslarski, ze Sgnm. banch=ławka, stół>

[**Banka, i**, lm. **i**] papierek guldenowy. <Z Nm. Bank (note)>

Bankajz, y, lm. **y** ż. p. **Bankajza**.

Bankajza y, lm. **y**, **Bankajz** rzem. *ankra, żelazo, w jednym końcu zaostrzone a w drugim płaskie, za pośrednictwem którego coś ś. przybija*: B. przy rynnie. Półka na bankajzach. <Nm. Bankeisen>

Bankakcja, i, lm. **e** *akcja bankowa, bilet, świadczący o uczestnictwie w banku*. <Bank + Akcja>

×**Bank-akcjonarjusz, a**, lm. **e**, **Bank-akcjoner**, × **Bank-akcjonista** *akcjonarjusz banku, współwłaściciel banku przez swój udział*.

×**Bank-akcjoner, a**, lm. **rzy** p. **Bank-akcjonarjusz**.

×**Bankakcjonista, y**, lm. **ści** p. **Bank-akcjonarjusz**.

†**Bankarz, a**, lm. **e** p. **Bankier**.

Bank-ażjo nieod. *naddatek za zmieniony bilet bankowy, ażjo*. <Bank + Ażjo>

Bankhamer, mra, lm. **mry** nożow. *młotek jednoręczny*. <Bankhammer>

Bankiecik, u, lm. **i**, p. **Bankiet**.

Bankier, a, lm. **owie** a. **rzy** 1. a. **Bankowiec**, †**Bankierz** *właściciel domu bankowego = banku prywatnego, wekslarz*. 2. przen. *bogacz, krezus*: Na to trzeba być chyba bankierem. 3. (w grze karcianej) *gracz, trzymający bank, pulę*. <Włos. banchiere a. banchiero, Fr. banquier>

Bankierczyk, a, lm. **i** 1. *niezamożny bankier*. 2. *komisant, pomocnik bankiera*, żart. *kantorowicz*.

Bankierka, i, lm. **i** forma ż. od **Bankier**.

×**Bankierostwo, a**, blm. p. **Bankierstwo**.

Bankierowa, ej, lm. **e** *żona bankiera*.

Bankierować, uje, ował 1. *trudnić ś. bankierstwem, być bankierem*: Robili fortuny, bankierując. Krasz. 2. *trzymać bank w grze karcianej*: Za pozwoleniem, ja bankieruję! Krasz.

Bankierowicz, a, lm. **e** *syn bankiera*. **Jeż**.

Bankierówna, y, lm. **y** *córka bankiera*.

Bankierski przym. od **Bankier**: Dom, kantor B. Operacja bankierska. Firma bankiersko-przemysłowa. Żywioł bankiersko-semicki.

Bankierstwo, a, blm., ×**Bankierstwo** 1. *nauka o czynnościach bankierskich, stan, zatrudnienie bankiera*. 2. *bankier z żoną*.

†**Bankierz, a,** lm. **e** p. **Bankier.**

Bankiet, u, lm. **y** *uczta, biesiada:* Dawać, wyprawiać dla kogo B. Przen.: Sprawić komu B. = *źle ś. z kim obejść, uczęstować go czym złym, dogodzić mu, dać mu ś. we znaki; wybić go, sprawić mu łaźnię, bal.* Zdr. **Bankiecik.** <Włos. banchetto, Fr. banquet>

Bankieta, y, lm. **y** **1.** *brzeg drogi bitej, po którym jeździć nie wolno.* **2** mul. *pierwszy pokład cegieł przy wznoszeniu ścian murowanych.* <Fr. banquette = dosł. ławeczka>

†**Bankietniczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Bankietnik.**

Bankietnik, a, lm. **cy** *ten, co lubi bankietować, uczestnik bankietu, godownik, biesiadnik; wydający bankiet.* Zdr. †**Bankietniczek.**

Bankietny p. **Bankietowy.**

Bankietować, uje, ował **1.** *biesiadować, ucztować, godować, chodzić po bankietach;* przen. a. **B. ś.** *hulać, używać, raczyć ś., birbantować, bonować:* Lud głód cierpi, a on bankietuje. **2.** ✕kogo = *podejmować bankietem, częstować, ugaszczać, raczyć:* Naprosiwszy gości, bankietował mię. **B ś.** p. wyż.

Bankietowanie, a, blm., czynność cz. **Bankietować.**

Bankietowy, Bankietny przym. od **Bankiet** *biesiadny, godowy, ucztowy:* Hałas B. Sala bankietowa.

Banknocik, a, lm. **i** p. **Banknot.**

Banknot, u, lm. **y, Bankocetel** *bilet bankowy, pieniądz papierowy, papierek, asygnata:* Zapłacił samemi banknotami. Zdr **Banknocik.** <Nm. Banknote>

Banko nieod. **1.** *bank:* Bić B. (w grze karcianej). Przen.: Grać B. = *stawiać na kartę, robić krok stanowczy i ryzykowny:* Tego dnia miał ś. jego los rozwiązać, grał B. Krasz. **2.** *waluta bankowa.* **3.** *waluta konwencyjna banku hamburskiego = 47 kopiejkom.* <Włos. banco>

Bankocetel, tla, lm. **tle** p. **Banknot.** <Nm. daw. Bancozettel>

Bankokracja, i, blm. *arystokracja sfer bankowych.* <Now. z Bank + Gr. -kratía = -władztwo>

Bankowiec, wca, lm. **wcy** p. **Bankier:** Klika burżuazji, składająca ś. z bankowców, redaktorów pism przewrotnych.

Bankowy przym. od **Bank:** Bilet, gmach B.

Bankructwo, a, lm. **a** **1.** *niewypłacalność, upadłość kupca, przemysłowca a. firmy kredytowej,* żart. *plajta:* Ogłosić B. B. podstępne. Przen.: *ruina majątkowa:* Zawody w życiu przywiodły go do bankructwa, a. przyprawiły go o B. Przen.: *upadek:* B. moralne, umysłowe. <Ze Śr. Łć. banca rupta = dosł. bank zerwany, skąd Włos. banca rotta, Fr. banqueroute, Nm. Bankerott itd.>

Bankrut, a, lm. **ci** *ten co bankrutuje, co zbankrutował.*

Bankrutka, i, lm. **i** **1.** forma ż. od **Bankrut.** **2.** *papieros, zwinięty w ręku.*

Bankrutować, uje, ował **1.** *chwiać ś., upadać w interesach, tracić; ogłaszać bankructwo, stawać ś. niewypłacalnym, zawieszać wypłaty.* **2.** przen. *tracić na majątku, ubożeć, podupadać.*

Bankrutowanie, a, blm., czynność cz. **Bankrutować.**

Bannicja, i, blm. p. **Banicja.**

Bannit, a, lm. **ci** p. **Banita.**

Bannita, y, lm. **ci** p. **Banita.**

[**Bano**] *żal, tęskno:* Tak mi jej B.! <Węg. bán = żałować>

Banoryna, y, blm. **apt.** p. **Adragantyna.** <?>

[**Banować, uje, ował**] *żałować, tęsknić:* B. do kogo, po kim.

[**Banowanie, a,** blm.] czynność cz. **Banować.**

Bant, u, lm. **y** **1.** *opaska, obręcz, wstęga żelazna, flachajza.* **2.** B. a. **Banta** [**Bánt**] bud. p. **Rozpora:** Krokiew związana bantami. <Nm. Band>

Banta, y, lm. **y** bud. p. **Rozpora.**

[**Bantka, i,** lm. **i, Bańtka,**] *flądérka.* <Zap. zdr. od Bania = rodzaj ryby>

Bantować, uje, ował **1.** [B] *hałasować, stukać; trzaskać z bicza.* **2.** *obrażać, bić:* Ci pobereżnicy prawych ludzi ani imać, ani B. nie mają. <Węg. bánt = dokuczać>

Bantowanie, a, blm., czynność cz. **Bantować.**

[**Bańczak, a,** lm. **i**] *duży dzban.* <Bania>

Bańczasty, Bańczysty *podobny do bańki; pełen baniek, bąblisty:* Piana bańczasta.

[**Bańczyć, y, ył**] *męczyć:* Bańcy mi łeb (*zawraca głowę*). Por. [**Bantować**]. <Węg. bánt = dokuczać>

Bańczysty p. **Bańczasty.**

[**Bańdos, u,** lm. **y, Bańduch**] *potrawa z liści roślin i mąki.* <?>

[**Bańduch, a,** lm. **y**] p. **Bańdos.**

Bańdura, y, lm. **y** p. **Bandura.** Zdr. **Bańdurka.**

Bańdurka, i, lm. **i** **1.** p. **Bańdura.** **2.** *naczynie do wódki, wody.*

Bańdurzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Bańdurzyć.** **2.** *paplanina, koszałki-opałki, banialuki, brednie.* <BA>

Bańdurzyć, y, ył = **Bajać** pod 2 i 3.

Bańka, i, lm. **i** **1.** p. **Bania;** *flakonik, ampułka, puszka:* B. blaszana = *blaszanka.* B. kamienna = *kamionka.* B. destylacyjna. B. do nafty. Nalał oliwy z bańki na głowę jego. Bud. B. do farby. Z jednej bańki dwie ścienie malować. Prz. = *przy jednym ogniu dwie pieczenie upiec.* **2.** *naczyńko szklane cyrulickie do naciągania krwi lub wysysania jadu z rany:* Postawić, przepisać, zaaplikować bańki. Bańki suche, cięte. Przen.: Sadzić bańki jeden drugiemu = *złorzeczyć, wymyślać.* **3.** B. na płynie = *bąbel, purchel, bulka:* Człowiek jest jak B. na wodzie. Prysło szczęście, jak B. na wodzie. Puszczać bańki mydlane. Przen.: Bańki nosem puszczać = *być smarkaczem.* Mechanik, co bańki nosem puszcza (o zarozumiałym przy robocie). Bańki gazowe = *pęcherzyki gazowe, drobne ilości gazu w cieczach.* **4.** B. soli = *bałwanek, sztuka, kawał, gruda:* Sól przywożą w bańkach i w okruszynach. **5.** ✕przen. = *kufel, butelka z napojem wyskokowym:* Widzę, że nieźle ciągnie bańkę. **6.** [B.] a) *rodzaj futerału drewnianego na osełkę do ostrzenia kosy.* b) *koszyk pleciony, kształtu flaszki pękatej, na gniazdo gołębie.* **7.** anat. = *wydęcie w ciągłości przewodu błoniastego* (ampulla). **8.** bot. p. **Kolokwint.**

✕**Bańkarz, a,** lm. **e** p. **Baniecznik.**

Bańkotka, i, lm. **i** bot. p. **Szumotlina.**

Bańkowy przym. od **Bańka;** przen. *nietrwały, mdły, efemeryczny:* Ileż to stworzono bańkowych nadziei? Krasz.

[**Bańkowy**] *dzwonkowy, karowy* (o kartach). Por. **Bunkowy.**

Bański przym. od **Ban.**

[**Bańtka, i,** lm. **i**] p. **Bantka.**

Baobab, u, lm. **y** a. **Światogląd, Małpi chleb** a. **owoc, Adansonja, Małpodrzew, Palczara** bot. (adansonia) *roś. z rodziny ślazowatych* Gatunek: B. p a l c z a s t y. a. B a o b a b, D r z e w o m a ł p i e. (a. digitata) <Etjops. baobab>

Baptyska, **i**, lm. **i**, **Bratwa** bot. (baptisia) *roś. z rodziny strąkowych.* <Now. niby Gr.- Łć. baptisia>

Baptysterjum nieod. p. **Chrzcielnica.** <Gr. baptistérion=łazienka, później chrzcielnica>

Baptyzyna, **y**, blm. apt. *substancja żywiczna z korzenia dzikiego indyga (sophora tinctoria).* <Od Łć. nazwy rośliny baptisia>

Bar, **u**, lm. **y** p. **Baryt.**

Bara, **y**, lm. **y** zł. *pieniądz, moneta zdawkowa.* <?>

[**Baraban**, **a**, lm. **y**] *bęben, taraban.* <Ukr. barabàn>

Barabancki p. **Bałabański**: Podkręca wąsów barabanckich. Jeż.

[**Barabanić**, **i**, **ił**] i gm. **1.** *bębnić:* Gdy go do grobu spuszczają, brzęczą, barabanią. **2.** *bajać, pleść, paplać, trajkotać, klektać, gderać:* Co ty tam barabanisz!

Barabański p. **Bałabański**: Wąs B. Kaczk.

[**Barabas**, **u**, lm. **y**, **Barwas**] *krzyk, hałas, wrzawa.* <?>

Barabąs p. **Bałabański.**

[**Barabola**, **i**, lm. **e**] *ziemniaki, kartofle.* <Ukr. barabola, może od Nm. nazwy prowincji Brandenburg>

†**Barać**, **a**, **ał** *odrzucać, opierać ś.* <BOR>

[**Baragolski**] p. **Bałagulski.** <p. Bałagulizm>

[**Baragolstwo**, **a**, blm.] p. **Bałagulstwo.**

[**Baragoła**, **y**, lm. **y**] p. **Bałaguła.**

[**Baragulski**] p. **Bałagulski.**

[**Baragulstwo**, **a**, blm.] p. **Bałagulstwo.**

[**Baraguła**, **y**, lm. **y**] p. **Bałaguła.**

Barak, **u**, lm. **i**, ×**Baraka** **1.** *lekki budynek drewniany, buda; namiot, szałas płócienny:* B. do pomieszczenia chorych, szczeg. zaraźliwych. Przy szpitalu założono B. imienia cesarzowej. Na Bielanach ustawiono już wiele baraków (na bawarje czasowe). <Fr. baraque>

× **Baraka**, **i**, lm. **i** p. **Barak**: Biwakować trudno było, bo nie było komu spiąć jaką taką barakę. Fred. A.

Barakan, **u**, lm. **y** *gatunek tkaniny wełnianej.* <p. Barchan>

Barakanowy przym. od **Barakan.**

[**Barakonda**, **y**, lm. **y**] *spódnica barchanowa, barchanka.* <p. Barchan>

Barakowy przym. od **Barak**: Szpital B. Leczenie barakowe.

Baran, **a**, lm. **y** **1.** zool. *zwierzę racicowe pochworogie, tryk:* B. pokładany=*skop.* Młody B. =*jagnię.* Związali go jak barana. Beczy jak B. (=*śpiewa silnic, ale nieprzyjemnie*). B. B. tryk! (bawiąc dziecko). Wziąć kogo na barana (=*na plecy*). Nosić kogo na barana (=*na plecach*). Przen. (o człowieku): *osieł, głupiec, tępa głowa, jałopa:* Oj, ty baranie, baranie! Przen.: in. *skórka barania*=*list zastawny:* Ostrzy zęby na jego barany. Korz. Strzyc barany=*odcinać kupony.* **2.** *skóra barania, baranica; szagryn:* Oprawa książki z barana. **3.** a. w lm.=*futro baranie, kożuch:* Skropił go po baranach (=*po kożuchu; dociął mu do żywego*). **4.** *kożuch na płynie, deka drożdżowa, pływająca po wierzchu brzeczki w czasie fermentacji.* **5.** B. murołomny=daw. *machina wojenna do rozbijania murów, taran.* **6.** *baba, odbijak, kafar do wbijania palów.* **7.** [B.] a) *owad jelonek* (lucanus cervus). b) *piasta a. piazda u wozu.* c) *gra „w barana.“* d) *długi zwój słomy, siodło na dachu słomą poszytym:* Grzbiet kopca pokryć baranem. **8.** astr.=*jeden z gwiazdozbiorów zwierzyńcowych* (zodjakalnych): Znak barana=*miejsce, gdzie jest słońce na niebie w początku wiosny.* **9.** bed. *wielki hebel, poruszany przez dwóch ludzi.* **10.** fiz.: B. hidrauliczny=*machina do podnoszenia na pewną wysokość wody płynącej.* Zdr. **Baranek**, **Baraneczek**, [**Baranyszek**], †**Baraniec**, †**Baranczek.** Zgr. **Baranisko.** <? Jakkolwiek wszyscy Słowianie mają ten wyraz, zdaje ś. jednak obcym, może Arab. barrān=dziki, obcy>

†**Barancuk**, **a**, lm. **i** *baran, baranek:* Jako pasterz barancuki zgromadzając wszędzie.

†**Baranczek**, **czka**, lm. **czki** p. **Baran.**

Baraneczek, **czka**, lm. **czki** p. **Baran.**

Baranek, **nka**, lm. **nki** **1.** p. **Baran** *doroślejsze jagnię samiec:* Cichy, łagodny, potulny jak B. Ir.: Jaki mi B.! (=*trusia, niewiniątko*). Żart.: Baranki egipskie = *wszy.* **2.** przen.: B. boży = a) *Chrystus:* Baranku boży, który gładzisz grzechy świata. B. wielkanocny=*agnusek* (=*figurka jego z chorągiewką a. B. pieczony—przy święconym*). B. wielkanocny u Żydów = *pascha.* b) = *hostja.* c) *część mszy:* Spóźniliśmy ś., przyszliśmy na B. boży. **3.** a. w lm.=*futerko z baranków:* Baranki krymskie. Baranki węgierskie=*karakuły.* **4.** *obłóżka, opuszka barankowa; lampas barankowy u czapki; bajorek wełniany, okalający kapelusz, czapkę:* Czapka z siwym barankiem. **5.** w lm. *białe chmurki pierzaste.* **6.** [B.]=a) *barometr.* b) *bekas, kszyk.* c) *stonóg.* d) *roś. krwiściąg.* e) *rodzaj sera.* f) a. **Tracz** *skrzyneczka na kołach, obwożona na Wielkanoc, z wyobrażeniem baranka i tracza piłującego.* **7.** *wałek drewniany, przytwierdzony do burty promu.* **8.** bot.=a) a. B. niewinny p. **Niepokalanek.** b) B. scytyjski p. **Paprotka.** c) p. **Bagniątko.** **9.** myśl. p. **Dubelt, Kszyk.**

Barani **1.** przym. od **Baran**; †**Barańczy**: Łój B. Skóra barania (wyprawna=*baranica, szagryn*). Mięso baranie=*baranina.* Kotlety baranie. Przen.: Głowa barania=a) *kędzierzawa;* b) *tępa, zakuta, głupia, cielęca.* Przen.: Baranie oczy=*głupie, osłupiałe, bezmyślne, błędne, kołowate, osowiałe, wyłupiaste:* Zrobił baranie oczy. Nos B.=*garbaty, żydowski.* Śpiewać baranim głosem =*cienko; śpiewać Tadeusza; płakać, beczeć.* Żart.: Skórka barania=*list zastawny* (do strzyżenia kuponów). Pog.: B. język=*niemiecki.* Żart.: Baranie jaja=*cyfra 88.* **2.** *z futra baraniego, z baranów zrobiony:* Czapką baranią dumnie potrząsa. Len. **3.** bot.: Barania trawa p. **Pomórnik.**

[**Baraniarka**, **i**, lm. **i**] *zagroda, w której owce zamykają.*

[**Baraniarz**, **a**, lm. **e**] *owczarz, pasterz owiec.*

[**Baranica**, **y**, lm. **e**] **1.** *skóra barania wyprawna.* **2.** [B.] *kożuch barani, barany; skóra barania do przykrycia nóg w podróży.* **3.** *czapka barania.* **4.** *struna skrzypcowa.*

†**Baranie**, **a**, blm., czynność cz. **Barać.**

Baraniec, **ńca**, lm. **ńce** *bajeczna roślina stepów tatarskich:* Bajeczna roślina, zwana barańcem, która dokoła objadała, co żyło, nim sama uschła brakiem pokarmu. Krasz. <Ukr. baranèć>

† **Baraniec**, **ńca**, lm. **ńce**, [**Baraniec**] *baran.* <Śr. Łć. baranec>

Barанieć, **eje**, **ał** *głupieć:* Żydkowi baranieją oczy. Prus.

Baranię, **ęcia**, lm. **ęta** *młody baranek, jagnię.*

Baranina, **y**, blm. **1.** *mięso baranie.* **2.** [B.] *plagi:* Brać baraninę. Zdr. **Baraninka.**

Baraninka, **i**, blm. p. **Baranina.**

Baranisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Baran.**

Barankowy 1. przym. od **Baranek.** Przen.: *łagodny, łaskawy, niewinny:* Obróci Chrystus twarz swą barankową. Przen.: *tchórzliwy, bojaźliwy, lękliwy:* Budził w ludziach barankowe dusze. Słow. **2.** *z futra baranków zrobiony:* Czapka barankowa.

Baraniucha, y, lm. **y** bot. p. **Mącznica.**

×**Baranokształty** *podobny z kształtu do barana.* <Baran + Kształt>

†**Barańczy** p. **Barani.**

Barańistwo, a, blm. zb. *barany, stado baranów:* B. tudzież stan ośli pierwsi sejmikować pośli. Mick.

×**Baraszeństwo, a,** blm. p. **Baraśnictwo.** <p. Borysz>

[**Baraszek, szka,** lm. **szki**] *dykteryjka.*

Baraszki, ów, blp. *żarty, żarciki, dokazywanie, figle, figielki, swawola, gzy, zbytki:* Stroić B. <p. Borysz>

Baraszkować, uje, ował 1. *stroić baraszki, żarciki; żartować, dokazywać, gzić ś., bawić ś., swawolić, figlować, dowcipkować, dworować:* Przydybał baraszkujących. **2.** *pędzić czas bez troski, nie zważać na nic; próżnować, nie troszcząc ś.; zbijać bąki:* Baraszkuje sobie po całych dniach, a robić niema komu.

Baraszkowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Baraszkować:** Łzy stawały w oczach od ciągłego śmiechu z konceptów i baraszkowań starego kowala. Bał.

×**Barasznia, i,** blm. *faktorstwo:* Aby Żydzi barasznią ś. nie bawili. Księgi zgrom. kupców w Lublinie. <p. Borysz>

×**Baraśne, ego,** blm. rz. *zapłata za nastręczenie, faktorne.* <Borysz>

×**Baraśnictwo, a,** blm., × **Baraszeństwo** *rzemiosło baraśników, stręczycielstwo, faktorstwo, pośrednictwo.*

×**Baraśniczy** przym. od **Baraśnik**; × **Baraśny.**

×**Baraśnik, a,** lm. **cy,** × **Bareśnik,** × **Barysznik** *stręczyciel, faktor, mekler, pośrednik:* Baraśnicy, faktorowie i inni Żydzi.

×**Baraśny** p. **Baraśniczy.**

Baraterja, i, lm. **e 1.** *facjenda, szwindel, szacherka, gieszeft.* **2.** *czyn nieprawy kapitana a. załogi okrętu kupieckiego ze szkodą właściciela statku a. ładunku.* <Włos. baratteria = szacherka>

Barato nieod. *zamiana towarów, handel, handel zamienny.*

Barbaloina, y, blm. apt. *substancja przeczyszczająca z aloesu barbadoskiego.* <Z początkowych głosek Barbados (wyspa) + Aloes>

×**Barbar, a,** lm. **owie** p. **Barbarzyniec:** Plugawemi wyrazy barbara do niewoli wzywać nas ś. ważył. Uj. <Gr. bárbaros>

[**Bárbar, a,** blm., **Barbara**] *bawar, piwo bawarskie.* <Z nazwy kraju Bawarja>

Barbara, y, lm. **y 1.** *gruba, długa lina, używana przy przewozach na rzekach.* **2.** [B.] p. [**Bárbar**]. **3.** bot. = a) p. **Kolcowój.** b) p. **Gorczycznik.** <Z imienia ż. Barbara>

Barbarja, i 1. × blm. p. **Barbarzyństwo. 2.** lm. **e** *kraj dziki, barbarzyński, nieucywilizowany, pierwotny:* Wywiózł mnie na wieś i osadził w tej Proszowskiej barbarji. Wilcz.

Barbarka, i, lm. **i 1.** × forma ż. od × **Barbar. 2.** bot. p. **Gorczycznik. 3.** [B.] *wyobrażenie św. Barbary, patronki żeglarzy, na statku.*

[**Barbarski**] *bawarski.*

×**Barbaryjski** p. **Barbarzyński.**

Barbaryzm, u, lm. **y** *usterka przeciw czystości języka, makaronizm.*

Barbaryzmować, uje, ował *używać barbaryzmów w mowie.*

Barbaryzmowanie, a, blm., czynność cz. **Barbaryzmować.**

Barbarzyniec, ńca, lm. **ńcy, Barbarzyńca,** ×**Barbar 1.** *u Greków i Rzymian cudzoziemiec, obcy, obcokrajowiec.* **2.** *człowiek dziki, nieucywilizowany, nieokrzesany, pierwotny.* **3.** *tyran, okrutnik; gwałcący objawy, zdobycze cywilizacji; wandal, świętokradca.*

Barbarzynka, i, lm. **i** forma ż. od **Barbarzyniec.**

Barbarzyńca, y, lm. **y** p. **Barbarzyniec.**

Barbarzyński, × **Barbaryjski 1.** (u daw. Greków i Rzymian) *obcy, cudzoziemski.* **2.** *dziki, nieucywilizowany, nieokrzesany, pierwotny, surowy.* **3.** *tyrański, srogi, nieludzki, okrutny, dziki, znęcający ś., wandalski:* Zwyczaj B. **Po barbarzyńsku, Barbarzyńsko,** † **Barbarzyńskie** przys. = *jak barbarzyniec:* Obchodzić ś. z kim po barbarzyńsku.

†**Barbarzyńskie** p. **Barbarzyński.**

Barbarzyńsko p. **Barbarzyński:** Wydawali ś niemal B. Krasz.

Barbarzyństwo, a, blm., ×**Barbarja 1.** ×zb. *barbarzyńcy:* Nieukrócone B. wiele szkód narobiło. **2.** *dzikość, nieokrzesanie, surowość, brak cywilizacji:* Umiejętności reguluje B. **3.** *dzikość, srogość, okrucieństwo, tyranja, zwierzęcość, srogość, wandalizm, świętokradztwo.*

Barbet, u, lm. **y** *część ubioru głowy zakonnicy:* Przewiązano jej czoło bindelem, dano około twarzy biały B. <Fr. barbette>

Barbierz, a, lm. **e** p. **Balwierz.**

[**Barbinek, nku,** lm. **nki**] *roślina barwinek mniejszy.* <p. Barwinek>

Barbiton, u, lm. **y, Barbitona** *grecki instrument muz.* <Gr. bárbiton>

Barbitona, y, lm. **y** p. **Barbiton.**

Barbora, y, lm. **y** bot. p. **Gorczycznik.** <Słow. niby Łć. barbarea>

[**Barch, u,** lm. **y**] *kołowacizna; obłęd, głupota* (o ludziach i owcach). <?>

Barchan, u, lm. **y, Barakan,** † **Barchwa** *tkanina lniano-bawełniana.* Zdr. **Barchanik.** <Śr. Łć. barrac(h)anus, barcanus, z Arab. barrakān, barnakān, skąd Nm. Barchent, dawniej barchant, barchāt, barchet>

Barchaniasty *podobny z powierzchni do barchanu, kosmaty, mszysty, zemszony:* Korcik B. Flanela barchaniasta.

Barchanik, u, lm. **i** p. **Barchan.**

Barchanka, i, lm. **i** [**Barchaniák**] *spódnica barchanowa.*

Barchannik, a, lm. **cy** *fabrykant barchanu.*

Barchanowy przym. od **Barchan:** Kaftan B.

Barchatki prow. tylko w wyraż.: Wziąć ś. za B. = *za bary; mocować ś., stanąć do rywalizacji:* „Czas“ ś. z „Reformą“ biorą za B., bo coraz większe dodają dodatki. <BAR>

[**Barchnieć, eje, ał**] *dostawać kołowacizny, głupieć, durzeć* (o ludziach i owcach).

†**Barchwa, y,** lm. **y** p. **Barchan.** Goł.

×**Barci** p. **Barciowy:** O barcim lesiwie. Pol. <BARĆ>

Barciak, a, lm. **i** zool. (galleria mellionella) *ćma z rodziny omacnicówek.*

Barciel, a, lm. **e** zool. (trichodes) *chrząszcz pięcioczłonkowy z rodziny przekraskowatych, w ulach szkodliwy.*

Barciowy, × **Barci** przym. od **Barć:** Miód B.

Barczany przym. od **Barka,** *statkowy:* Powróz B. <p. Barka>

Barczatka, i, lm. **i** zool. (gastropacha) *owad łuskoskrzydły ze skupienia prządkówek.* <Zap. od Barć>

†**Barczeć, y, ał** (o wietrze) *szumieć, szeleścić.* <Dźwn., por. Cz. brčeti, brkati=powiewać, szeleścić>

Barczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Barczyć. 2.** † czynność cz. **Barczeć.**

Barczki, ów, blp. p. **Bark.** Wor. <BAR>

[**Barczál, a,** lm. **e**] *staw u ręki.* <BAR>

Barczyć, y, ył *obciążać barki, obarczać, obciążać, obładowywać*: Łabędzie barczą, ażeby nie ulatywały. Przen.: Choć jeszcze żyje, już fortunę (=majątek) barczą *(obciążają długami, szargają).* Pol.

[**Barczyk, a,** lm. **i**] p. **Orczyk.**

Barczysto przys. od **Barczysty.**

Barczystość, i, blm. rz. od **Barczysty.**

Barczysty, × **Barkowaty** *mający wydatne barki, szeroki w barkach, pleczysty.*

Barć, i, lm. **e 1.** *siedlisko pszczół w drzewie w lesie.* **2.** *otwór w ulu.* **3.** *część lasu z barciami.* **4** †*bartnictwo*: Dzienie a. barci. <BARĆ>

Bard, a, lm. **owie** *śpiewak, pieśniarz;* przen. *poeta, wieszcz.* <Śr. Łć. bardus, z Clt. bard>

[**Barda, y,** lm. **y**] p. **Barta.**

Bardanek, nka, lm. **nki** bot. p. **Lepnik.** <Now. niby Łć. bardana>

[**Bardáwka, i,** lm. **i**] *brodawka.*

Bardela, i, lm. **e** *siodło ze słomy uplecione, płótnem grubem okryte, do objeżdżania źrebców.* < Przez. Fr. bardelle, Śr. Łć. bardella z Arab. barda'a= siodło wypchane>

[**Bardjówka, i,** lm. **i**] *flaszka od wody mineralnej Bardjowskiej, użyta do czego innego.* <Od miasta Węg. Bardjów>

[**Bardlić, i, ił**] *śmiecić, brudzić.* <? Może w związku z barłożyć?>

Bardo, a, lm. **a,** [**Berdo**] p. **Przybijaczka.** <Wyraz powszechny w Sł. w znaczeniu 1. wzgórza i 2 przybijaczki; może z Got. baurd=deska, Nm. Bort, Brett>

Bardon, u, lm. **y** *lutnia, lira*: Porzucić, zawiesić B. <Przez Czes. bardún, ze Śr. Grn. pardūn= szałamaja>

[**Bardunka, i,** lm. **i**] *chustka różnokolorowa na głowę.* <?>

Bardysz, a, lm. **e** p. **Berdysz**: Wśród żądeł mieczów, strzał i bardyszy. Syrok.

Bardyzan, u lm. **y** p. **Bardyzana.**

Bardyzana y, lm. **y, Bardyzan** *spisa z bartą, na długim drzewcu osadzona, halabarda*: Szwajcarzy bardyzany razem dźwigną do góry. Przen.: Neptun wziął B. swój trójzęby *(trójząb, widły).* <Przez. Nm. Partisane, dawniej Bartesan, ze Śr. Łć. partesana, to zaś jakoby z Hp.>

[**Bardzeczko**] p. **Bardzo.**

[**Bardzeńce**] p. **Bardzo.**

[**Bardzeńko**] p. **Bardzo.**

[**Bardziak, a,** lm. **i**] *naczynie na płyny, najczęściej skórzane; burdziuk.* <Tur. bardâk=dzban>

Bardzo, † [**Barz, Barzo, Bardzoj, Bardzok, Barzylko, Barzyk, Baś, Bardzeczko, Bardzeńce, Bardzeńko, Bardzuczno**], st. w. **Bardziej** [**Barze, Barzej, Barzy, Barży, Bardży** (r i z, ż. wymawiają ś. tu rozdzielnie) st. n. **Najbardziej** *wielce, arcy, do wysokiego stopnia, nader, prze-; mocno, ciężko, gorąco, usilnie, serdecznie, o wiele, znacznie*: B. piękna. B. zacny. Płakać, prosić, pragnąć B. Mylisz ś. B. Jedno od drugiego różni ś. B. B. być może. Wierzę B. Zdrów jesteś? Nie B. (=*nie zupełnie, nieszczególnie*). Za B. = *zbyt, zanadto, za wiele.* Za B. śmiały. Za B. zaufał. Kocham ją bardziej, niż ciebie. Tylko mającą bardziej jasności dokoła. Mick. (=*więcej, suciej, obficiej*). Im bardziej ją poznaję, tem bardziej ją kocham (=*im bliżej, lepiej — tym więcej*). Tym bardziej, że... Coraz bardziej ś. zapalał. Teraz jeszcze bardziej wymagający. **2.** [B.], *rychło, natychmiast, niezwłocznie.* B. wnet. <BAR(D)Z>

[**Bardzoj**] p. **Bardzo.**

[**Bardzok**] p. **Bardzo.**

[**Bardzuczno**] p. **Bardzo.**

[**Bardży**] p. **Bardzo.**

Bareczka, czka, lm. **czki** p. **Barka.**

Bareljef, u, lm. **y** *płaskorzeźba, wypukłorzeźba.* <Fr. bas-relief>

×**Bareśnik, a,** lm. **cy** p. **Baraśnik.**

Bareż, u, lm. **e** *lekka tkanina wełniana, bawełniana jedwabna a. mieszana z tych materjałów.* <Fr. barège>

Bareżowy przym. od **Bareż**: Sukienka bareżowa.

×**Baréla, y,** lm. **y** p. **Baryła.**

×**Barélka, i,** lm. **i** p. **Baryła.**

[**Baręczenie, a,** blm.] czynność cz. **Baręczyć.**

[**Baręczyć, y, ył**] p. **Barzęczyć.**

Bargamuta, y, lm. **y** p. **Bergamota.** Zdr. **Bargamutka.**

Bargamutka, i, lm. **i** p. **Bargamuta.**

[**Bargiel, a,** lm. **e**] p. **Sikora.** <? Por. Czes. brhel, Słń. brglez., Ros. berglezъ. Może w związku z Włos. bar(i)gello=dowódca zbirów>

[**Bargieł, a,** lm. **y**] p. **Kowalik.**

[**Bargować, uje, ował**] *zbierać, szczególnie szczątki rozbitych okrętów.* <Nm. gw. bargen>

[**Bargowanie, a,** blm.] czynność cz. **Bargować.**

[**Bargownik, a,** lm. **cy**] *ten, co barguje.*

Barhidrometr, u, lm. **y** fiz. *rodzaj manometru, przyrząd do mierzenia głębokości wody.* <Now. z Gr. báros=ciężar + Hidrometr>

Barjera, y lm. **y** [**Baljer**] *poręcz, zagroda, zastawa, balustrada, zapora*: Publiczność stała za barjerą. Barjery ś. łamią, mostki trzeszczą. Krasz. Zdr. **Barjerka.** <Włos. barriera, Fr. barrière>

Barjerka, i, lm. **i** p. **Barjera.**

Bark, u, lm. **i 1.** u ludzi, *część ręki od stawu przy łopatce do łokcia;* u zwierząt, *część przedniej nogi od kolana do łopatki*: Koń na B. bije = *wierzga.* Przen.: Bije na B.=*zły, narowisty, krnąbrny.* **2** w lm. *część wyższa grzbietu, poniżej karku od jednego stawu ramiennego do drugiego, plecy, ramiona*: Ponieśli trumnę na własnych barkach. Barki na dół pochylił. Mick. Zwleczoną z mych barków okryłbym cię szatą. Mick. Przen.: Wszystko spoczywa na jego barkach (=*na jego głowie*). Pochwycić kogo za barki (=*za bary*). Silnemi barki dźwignęli budowę rządu (= *ramiony, rękoma*). Przen.: *powierzchnia*: Wisła na swych barkach niesie ładowne szkuty. Przen.: Zamek na barkach nowogródzkiej góry. Mick. **3.** cyrkla=, *noga.* **4.** [B. a. **Barczyk**] wozowy p. **Orczyk. 5.** *obłąk, pałąk*: Pół pierścienia barkiem do góry stojące (=*na sztorc*). B. podkowy (= *łuk*). **6.** woj. Barki = *odcinki wału narożnika, łączące czoła z zasłonami.* Zdr. w lm. **Barczki.** Zgr. (pod 1, 2) **Bary** <BAR>

Barka, i, lm. **i 1.** *statek żaglowy bezpokładowy*: Barkami do okrętów podjeżdżają. Przełożyć część ładunku z okrętu na barkę. **2.** gór. *stok góry.* Zdr. **Bareczka.** <Włos. Hp. barca, Fr. barque, ze Śr. Łć. barca, jakoby ze Skd.>

[**Barkać się, a ś., ał ś.**] *(parkać ś.), parzyć ś., latować ś., gzić ś.*

†**Barkaft, u,** lm. **y** gór. p. **Barkracht.**

Barkan, u, lm. **y** woj. *rodzaj szańca.* <?>

Barkarola, i, lm. **e** **1.** *łódka ozdobna bez masztu.* **2.** *pieśń gondoljerów w Wenecji.* <Włos. barcherolla=łódka>

Barkarz, a, lm. **e** *właściciel barki, przewoźnik.*

Barkas, u, lm. **y** *łódź największa przy okręcie* <Hp. barcazo a. barcaza>

Barkmistrz, a, lm. **e, Bachmistrz** *dozorujący nad robotami w kopalni soli,* g ó r m i s t r z. <Nm. Bergmeister>

Barkmistrzostwo, a, blm., **Bachmistrzostwo** *urząd barkmistrza.*

×**Barkowaty** p. **Barczysty.**

1. Barkowy przym. od **Bark:** Wyrostek B.

2. Barkowy przym. od **Barka,** *barczany.*

[**Barkół, u,** lm. **y**] *miara sążniowa na wstążkę (plecionkę), z której sporządza ś. kapelusz słomiany.* <p. Bark>

Barkówki, ek, blp. zool. *tęgie pióra osadzone na ramieniu ptaka.*

†**Barkracht, u,** lm. **y, Barkaft** gór. *dochód z żup solnych pobierany przez obdarowanego.* <Nm. Bergrecht>

Barktrometer, tra, lm. **try** garb. p. **Garbnikomierz.** <?>

Barlerka, i, lm. **i** bot. p. **Borzelitka.** <Od nazwiska bot. Fr. Barreller'a †1673>

Barłoga, i, lm. **i** rub. *ten, co barłoży=baje, pleciuga, plotkarz, bajarz.*

Barłożenie, a, blm., czynność cz. **Barłożyć.**

Barłożyć, y, ył 1. *wyściełać barłogiem, robić podściółkę.* **2.** *śmiecić.* **3.** przen. rub. *bajać, pleść, bzdurzyć, bajdurzyć, ględzić:* Co ty tam barłożysz! znasz ś. na polityce, jak kogut na ewangielji. Prus.

Barłóg, ogu, lm. **ogi** [**Berłóg**] **1.** *posłanie z mierzwy, podściółka:* Podesłać krowom barłogu. Przen. *nędzna, brudna pościel, posłanie:* Leżał w nędzy na barłogu. Słońce w progu, leniwcze, powstań z barłogu! **2.** *legowisko grubego zwierza, szczeg. niedźwiedzia.* **3.** *śmiecie; słoma starta, wyrzucona z siennika.* Przen.: Zostawię na ziemi te kości, których B. wrota mi zawalał wieczności. **4.** przen. *stan nędzy, ubóstwo, błoto, kał, gnój, nicość:* Piękna wolności! w barłogu ś. tarzać! Podnieść kogo z barłogu do honorów. <Patrz Barłog w pniach>

[**Barma, y,** lm. **y**] p. **Brzana.** <Nm. Barme>

[**Barna, y,** lm.] **y** p. **Brona.**

Barnabita, y, lm. **ci** *zakonnik św. Pawła.* <Od imienia Barnaba>

×**Baro, na,** lm. **nowie** p. **Baron.**

[**Baro**] *bardzo.*

Barocentryczny fiz. *tyczący ś. środka ciężkości:* Linja barocentryczna. <Now. z Gr. báros=ciężar + Łć. centrum=środek>

Barodrom, u, lm. **y** p. **Samochód.** <Now. z Gr. báros=ciężar, waga + drómos=bieg>

Barograf, u, lm. **y, Barometrograf** *barometr samopiszący, notujący automatycznie swoje wskazania.* <Now. z Gr. báros=ciężar + -graf = -pis; p. Barometr>

Barok, u, blm., **Baroko** *rodzaj stylu w sztukach plastycznych, szczeg. w budownictwie, zwyrodniały styl odrodzenia:* Ma i literatura swój B. <Fr. baroque=dosł. dziwaczny>

Baroko nieod. p. **Barok.**

Barokowo przys. od **Barokowy.**

Barokowy przym. od **Barok:** Zakończenie barokowe. Ornamentacja barokowa.

Baromakrometr, u, lm. **y** *narzędzie do mierzenia ciężkości i długości.* <Now. z Gr. báros=ciężar + makrós=duży + métron=-mierz>

Barometr, u, lm. **y** **1.** fiz. *przyrząd do mierzenia ciśnienia powietrza:* B. rtęciowy, naczyńkowy, syfonowy a. lewarowy *(o rurce zgiętej i otwartej w jednym końcu),* naczyńkowo-syfonowy, morski, zegarowy *(ze wskazówką),* normalny, metaliczny *(= aneroid),* holosteryczny *(z płytką puszką zamiast rury).* B. spada, podnosi ś. Piekły mię dzisiaj nagniotki, a to mój najlepszy B. **2.** przen. *miara, wykładnik, tłumacz, wskazówka, symptom:* „Mościdzieju" przechodziło przy egzaltacji na „Mościdziu" i „Mciu" i służyło żonie za B. stanu duszy małżonka. Krasz. <Now. z Gr. báros=ciężar + métron=-mierz>

Barometrograf, u, lm. **y** p. **Barograf.** <Barometr + Gr. -graf=-pis>

Barometrografja, i, blm. *opisanie barometru.*

Barometryczny przym. od **Barometr:** Wysokość, niwelacja, figurka barometryczna. Pomiary barometryczne. Stopień, kwiat B.

Baromotor, u, lm. **y** fiz. *przyrząd do zużytkowania ciężaru ciała ludzkiego, jako siły poruszającej.* <Now. z Gr. báros=ciężar + Łć. motor=co porusza, motor>

Baron, a, lm. **owie,** ×**Baro 1.** *tytuł wyższej szlachty.* **2.** †*wyższy urzędnik, dygnitarz, senator.* **3.** żart. Liber B. = *sobie pan, od nikogo nie zależny, nie oglądający ś. na nikogo.* Zdr. **Baronek.** <Śr. Łć. baro, skąd Fr. baron itd.>

Baronek, nka, lm. **nkowie** p. **Baron:** Wystrychnąć na dudka jakiegoś dumnego baronka. Bał.

×**Baronesa, y,** lm. **y** p. **Baronowa.** < Włos. baronessa>

Baronet, a, lm. **ci** *tytuł niższy od tytułu barona, stopień szlachecki w Anglji.* <Ang. baronnet>

Baroniątko, a, lm. **a** *młody baron:* Zaczął próbować swoich sił na hrabiątkach i baroniątkach. Prus.

Baronijka, i, lm. **i** p. **Baronja.**

Baronisko, a, lm. **a** m. a. ni. *baron godzien politowania.*

Baroniunio, a, lm. **owie** piesz. od **Baron.**

Baronja, i, lm. **e, Baronowstwo** *majątek baronowski; majątek, do którego przywiązany jest tytuł barona.* Zdr. **Baronijka.**

[**Baronka, i,** lm. **i**] p. **Baronowa** i **Baronówna:** Obok grafek i baronek. Jeż.

Baronowa, ej, lm. **e,** ×**Baronesa,** [**Baronka**] *żona barona.*

Baronowski, [**Baroński**] przym. od **Baron:** Tytuł, majątek B.

Baronowstwo, a **1.** lm. **a.** p. **Baronja. 2.** lm. **a** *godność barona.* **3.** blm. *baron z żoną;* Państwo B. przybyli.

Baronówna, y, lm. **y,** [**Baronka**] *córka barona.*

[**Baroński**] p. **Baronowski.**

†**Baroróg, oga,** lm. **ogi** *baran rogaty.* Km. <Sztucznie z baran + Róg>

Baroskop, u, lm. **y, Dazymetr** fiz, **1.** *przyrząd do okazania, że ciała, zanurzone w powietrzu, tracą na swym ciężarze.* **2.** *przyrząd wskazujący stopień wilgotności powietrza.* <Now. z Gr. báros=ciężar + -skop=-skaz>

Barotermometr, u, lm. **y, Termobarometr, Termohipsometr** *przyrząd do mierzenia ciśnienia powietrza, a stąd i do mierzenia wysokości gór.* <Now. z Gr. báros=ciężar + Termometr>

Barotrop, u, lm. **y** *odmiana baromotoru.* <Now. z Gr. báros = ciężar + -trop = -wrot>

[**Barować się, uje ś.,ował ś.**] *ciągać ś. za bary, mocować ś., pasować ś.* <BAR>

[**Barowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Barować ś.**

Barowy chem. p. **Barytowy:** Wodnik, wodorotlenek B. *(=wodan barytu)* <p. Baryt>

Bars, a, lm. **y** zool. (felis irbis) *wielki kot centkowany.* <?>

Barszcz, u, lm. **e** **1.** [**Bárzc**] *zupa kwaskowa, zakwaszona burakami, chlebem a. octem:* B. burakowy, biały. B. żurowy=*żur*. B. z grzybami, ze śmietaną, z uszkami. Nagotować barszczu. Zaprosić kogo na B. B. suszony, B. z rurą (kością wołową ze szpikiem). Przen.: Rura do barszczu = *człowiek bez charakteru, ciura, jołop, safanduła.* On jest jako B. *(ani zimny, ani gorący; ani pomoże, ani zaszkodzi; cielę, niewyraźny).* Przen.: Wleźć w B., znaleźć ś. w barszczu=*narobić sobie bigosu, kłopotu, a. doznać nieprzyjemności:* Gdybym synów nie miała, tobym cię zostawiła w tym barszczu królewskim; dla twoich synów cię zeń wydobędę. Kaczk. **2.** przen. *złe wino, lura; kis, kwaśne wino.* **3.** przen. *zły, blady atrament.* **4.** bot.=a) a. **Barszczownik** (heracleum) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunek: B. pospolity a. Niedźwiedzia łapa (h. sphondylium). b) p. **Rozdzieniec.** Zdr. **Barszczyk.** <? Wszyscy Słowianie wyraz ten mają, jednakże zdaje się, że jest obcy, może z Nm. Bor(r)etsch=roślina wołowy język>

Barszczowiny, in, blp. *gąszcz, osiadły na dnie naczynia, w którym barszcz zakwaszono.*

Barszczownik, a, lm. **i** bot. p. **Barszcz.**

Barszczowy przym. od **Barszcz.**

Barszczyk, u, lm. **i** **1.** p. **Barszcz;** *lekki barszcz.* **2.** bot. p. **Oset.**

Barszczyzna, y, blm. p. **Bojarszczyzna.**

[**Barszewnik, u,** lm. **i**] *herba genistae Spartii.* <?>

[**Barszy**] **1.** *gorszy.* **2.** *lepszy.* <St. w. od S. Pol. barzy; przejście znaczenia przez większy, silniejszy>

Bart, a, lm. **y** ślus. *bródka, ząb, piórko u klucza.* <Nm. Bart=broda>

Bart, u, lm. **y** *zasłona, rąbek, który starożytne Rzymianki nosiły* (flaminium). <Nm. Borte>

Barta, y, lm. **y,** [**Barda**], *gatunek siekiery szerokiej, topór.* <Nm. Barte>

Bartek, tka, lm. **tki** **1.** *prostak, rura, gbur, ordynus, cham, parobas:* B. za piecem wychowany. B. z niego. **2.** [B.] *wicher, wiatr wirujący.* <Z imienia Bartłomiej>

[**Bartki, ów,** blp.] (barki) *zapasy, borykanie ś.:* W B. iść. <BAR>

[**Bartkować się, uje ś., ował ś.**] *barować ś., borykać ś., mocować ś.*

[**Bartłomiejski**] (dom. miesiąc)=*wrzesień:* Na bartłomiejskie. <Od imienia Bartłomiej>

Bartne, ego, blm. rz. **1.** *prawo dla bartników.* **2.** *danina z miodu a. opłata pieniężna od barci do dworu.* <BARĆ>

Bartni p. **Bartny:** Sąd B.

Bartnica, y, lm. **e** **1.** *narzędzie w kształcie dłóta do wyrabiania barci.* **2.** *belka, leżąca na szpuntpalach.*

Bartnicki p. **Bartniczy.**

Bartnictwo, a, blm. **1.** *hodowanie pszczół w lasach.* **2.** *nauka o pszczelnictwie leśnym.*

Bartniczek, czka, lm. **czkowie** p. **Bartnik.**

Bartniczy, Bartnicki przym. od **Bartnik:** Nóż B. [Maść bartnicza] *unguentum basilicum.*

Bartnik, a, lm. **cy** **1.** *pszczelarz, chodzący około barci leśnych:* Piast, B. kruszwicki. **2.** *motyl, pszczołom szkodliwy, zanocnica.* **3.** zool. p. **Niedźwiedź.** Zdr. **Bartniczek.**

Bartny, Bartni *tyczący ś. bartnictwa, barci:* Drzewo bartne *(=z barcią).* Prawo bartne. Urząd, pisarz B. **B., ego,** lm. **i** rz. *dozorca barci, bartnik.*

Bartodziej, a, lm. **e** **1.** *pracujący bartą, toporem:* Mnogość bartników, bartodziejów, organizowała ś. w osobne towarzystwa. Szaj. †Wy ji (św. Bartłomieja) bartodziejem nazywacie. Kazania Gnieźn. **2.** *bartnik, zarządzający barciami.* <Zdaje ś., że raczej Barta, niżeli Barć + DZIE>

[**Bartosz, a,** lm. **e**] *niedźwiedź.* <Od imienia Bartłomiej>

[**Bartoszek, szka,** lm. **szki**] *chłopczyk, siedzący konno na karku drugiego, przebranego za osła, podczas zabaw zapustnych.*

Bartramja, i, lm. **e** bot. p. **Szamotłoch.** <Od nazwiska botanika pensylwańskiego Bartrama † 1777>

[**Baruch! Barusz! Baruś!**] u owczarzy *nawoływanie na owce, a szczeg. na barany.* <Zdr. od Baran>

[**Barusz!**] p. **Baruch.**

[**Baruś!**] p. **Baruch.**

Barwa, y, lm. **y** **1.** *kolor, farba, cera, maść, krasa, koloryt, zabarwienie:* B. biała, żółta, jasna, ciemna, metaliczna, żywa. Barwy tęczowe, przedmiotowe i podmiotowe, jednorodne, złożone, dopełniające a. dopełnicze. Skala barw. Harmonja barw. Jakie kwiatki, takie też barwy. Lasy zmieniają swą barwę. † Twarz i B. zmieniona okazowała wnętrzną boleść. Leop. Barwy narodowe. × Pod barwę = *jednej, jednostajnej barwy, nie pstry:* Suknia pod barwę. B. a. cera kościelna *(=kolor aparatów kościelnych, przepisany na dany dzień).* **2.** przen. *wygląd, fizjognomja, charakter zewnętrzny:* B. miejscowości. **3.** przen. *odcień, cecha, znamię, piętno, charakter:* B. polityczna, poetyczna. Zmieniać barwę przekonań. **4.** *skala, miara, upodobanie, gust:* Nie możemy ś. zgodzić, szukajcież więc sobie przełożonego według swej barwy *(=sobie podobnego).* **5.** przen. *płaszczyk, skóra, polor, pokrywka, pretekst, powierzchowność, pozór, osłona:* Wszystko to grzech, choćbyście temu nie wiem jaką barwę wynajdowali. Często pod owczą barwą tają ś. wilki. **6.** *liberja, mundur, umundurowanie, uniform:* I barwę i człeka poznałem, choć jeszcze zdaleka. Piechota w barwie rzędem stoi. Przen.: *służba* (w liberji). **7.** *biały osad na śliwkach* (szczeg. suszonych), *farba.* **8.** *barwica, włos, meszek, puszek, kutner na suknie, filcu itp.* **9.** †*runo owcze.* **10.** myśl. *krew zwierząt, farba.* Zdr. **Barwka.** <Nm. Farbe, przez Cz. barva>

Barwana, y, lm. **y** zool. p. **Brzana.** <p. Barwena>

[**Barwanka, i,** lm. **i**] p. **Brzana.**

[**Barwas, u,** lm. **y**] p. **Barabas.**

Barwena, y, lm. **y** zool. **1.** (mullus) *ryba cierniopromienna, piersiopłetwa, zmieniająca barwę skóry podczas konania.* **2.** [B.] p. **Brzana.** <Nazwa nie od barwa, lecz z Łć. barbus, skąd Fr. barbeau itd.>

[**Barwenna, y,** lm. **y**] p. **Brzana.**

×**Barwiano** *czeladno, dworno, bogato w liberję, z licznemi lokajami:* Zajeżdża B. <p. Barwa>

Barwiany **1.** *kolorowy, barwiony, farbowany, barwny:* Kaftan B. **2.** *w barwę=liberję ubrany; liberyjny:* Ciżba barwiana. Suknia barwiana. Skarb. **3.** × przen. *pozorny, mogący służyć za pretekst, za zamówienie ś.:* Rozmyślał, jak ma stanąć przed królem, żadnej nie mając noty, ani listu barwianego.

Barwiasty p. **Barwisty.**

Barwiączka, i, lm. **i** p. **Barwica:** Na jagodach pomalowany barwiączką. Sienk.

Barwica, y, lm. **e, Barwiączka** **1.** a. **Barwiczka** *kosmetyk do malowania twarzy, bielidło, blansz, a. róż, rumienidło.* **2.** Barwica, barwiczka=*barwa, włos, kutner sukna.* **3.** Barwica, barwiczka=*to wszystko, czym wyściełają meble* (siano, sierść, włos, słoma, pakuły). **4.** a. **Marzanka** bot. (asperula) *roś. z rodziny marzanowatych.* Gatunki: B. f a r b i e r s k a (a. tinctoria); B. o s t r z y c a (a. rivalis); B. w ą z k o l i ś c i o w a a. c z e r w o n a w a (a. cynanchica); B. w o n n a a. M a j o w n i k, u ludu S k o r o d a (a. odorata). **5.** lek. (chromatosis) *choroba skóry z nieprawidłowym jej zabarwieniem.*

Barwicowy przym. od **Barwica.**

Barwiczka, i, lm. **i** p. **Barwica.**

Barwiczkować, uje, ował *barwiczką pokrywać, czerwienić, różować a. blanszować.*

Barwiczkowanie, a, blm., czynność cz. **Barwiczkować.**

Barwiczkowy przym. od **Barwiczka.**

Barwić, i, ił **1.** *zabarwiać, farbować, malować, kolorować:* Rzymianki barwiły swe włosy popiołem. B. twarz. Przen.: Słońce czerwonym blaskiem szare barwiło obłoki. Malcz. *(oblewało czerwonością, rumieniło, wyzłacało).* Znamy ś. na barwionej sierści *(=na farbowanych lisach).* **2.** myśl. *farbować = broczyć krwią:* Kozica postrzelona barwi, jak inna zwierzyna. **3.** *w barwę=liberję ubierać.* **4.** *piększyć, upiększać, krasić, zdobić, pozorować:* Nie wierzę barwionym obietnicom *(=jedwabnym słówkom).* Próżno B. rzecz złą z natury. **5.** B. sukno=*kosmacić, kutnerować, podnosić barwę, targać na nim włos, mszyć.*

Barwidło, a, lm. **a** p. **Barwnik:** Jej mowa nieuczona głosem serca była, nie znająca barwideł, ni sztucznej ogłady. Gasz.

Barwidztwo, a, blm., lek. *widzenie barw* (chromatopsia). <Barwa + WID>

Barwienie, a, blm., czynność cz. **Barwić.**

†**Barwierczyk, a,** lm. **owie** *balwierz, cyrulik, chirurg:* Wprawdzie barwierczykowie o to ś. spirają. Ocz.

×**Barwierka, i,** lm. **i** p. **Balwierka.**

×**Barwiernia, i,** lm. **e** p. **Balwiernia.**

×**Barwierski** p. **Balwierski:** † Dom B. *(=golarnia).*

×**Barwierstwo, a,** blm. p. **Balwierstwo.**

1. Barwierz, a, lm. **e** **1.** p. **Balwierz.** **2.** p. **Postrzygacz.**

2. × **Barwierz, a,** lm. **e** *farbiarz.*

×**Barwierzowa, ej,** lm. **e** p. **Balwierzowa.**

×**Barwierzowy** p. **Balwierzowy.**

Barwik, a, lm. **i** **1.** p. **Barwnik.** **2.** bot.=a) p. **Barwinek.** b) † p. **Paprotka.**

Barwikowy przym. od **Barwik:** Guz, nowotwór, rak B. Komórka barwikowa. Ziareczka barwikowe.

[**Barwin, u,** lm. **y**] p. **Barwinek.** <p. Barwinek>

[**Barwina, y,** lm. **y**] *nazwa krowy z białą plamką na czole.* <p. Barwa>

Barwineczek, czka, lm. **czki** p. **Barwinek:** A mój wianeczku z barwineczku. Kolb.

Barwinek, nka, lm. **nki** a. **Lubistek** bot. (vinca) *roś. z rodziny toinowatych.* Gatunek: B. m n i e j s z y a. B a r w i k, B a r b i n e k, [B a r w i n, B a l w i n e k] (v. minor). Zdr. **Barwineczek.** <Z Łć. pervinca, przez Czes. barvínek, a to z Nm. sld. Bärwinkel>

Barwinkowy przym. od **Barwinek:** Wieniec B.

Barwiony *barwny, kolorowy:* Oto jest zgraja królewska barwiona, szaty ma cudne, ubrobione twarze. Słow.

†**Barwirz, a,** lm. **e** p. **Balwierz.**

Barwisto przym. od **Barwisty:** B. wyszywany. Krasz. <p. Barwa>

Barwistość, i, blm. rz. od **Barwisty:** B. i świeżość purpury. Mick.

Barwisty **1.** a. **Barwiasty, Barwny** *mający żywy kolor, o świetnych barwach, pełen żywego koloru, pełen żywych barw.* **2.**=a) *farbowany, kolorowany, pomalowany.* b) (o suknie, filcu itp.) *wełnisty, kosmaty, niewytarty.*

×**Barwka, i,** lm. **i** p. **Barwa:** Kramarczyk łątki, barwki, obrazki przedaje.

×**Barwnica, y,** lm. **e** druk. *część składowa machiny drukarskiej.*

Barwnie przys. od **Barwny:** B. rzecz przedstawił.

Barwnik, a, lm. **i, Barwik, Barwidło** *materja, ciało nadające barwę innym ciałom, farba, pigment:* B. skóry. B. anilinowy=a) *ciało, mające wysoką zdolność barwienia, otrzymywane z oleju anilinowego.* b) niek. *wszelki B., pochodzący ze smoły gazowej.* Fizj.: B. a. Barwik krwi in. ! f a r b n i k k r w i.

Barwnikowy przym. od **Barwnik:** Komórka barwnikowa.

Barwnoskrzydły *mający barwne skrzydła:* B. motyl. Byk. <Barwa + (S)KRZY(DŁ)>

Barwność, i, blm. rz. od **Barwny.**

Barwny **1.** p. **Barwisty.** **2.** przen. *malowniczy, obrazowy, żywy, wymowny; kwiecisty, ozdobny:* Opis, styl B. **3.** przym. od **Barwa:** Ślepota barwna p. **Barwoślepota.**

Barwognja, i, lm. **e** bot. (butea) *roś. z rodziny motylkowatych.* <Sztucznie z Barwa + Ogień>

Barwoluba, y, lm. **y** (brunswigia) *roś. z rodziny amarylkowatych.* <Sztucznie z Barwa + LUB>

Barwomierz, a, lm. **e** *kolorymetr, przyrząd do mierzenia stopnia zabarwienia płynów.* <Barwa + MIAR>

×**Barwoślep, pia,** blm. lek. p. **Barwoślepota.** <Barwa + ŚLEP>

×**Barwoślepiec, pca,** lm. **pcy** lek. *człowiek niezdolny rozróżniać barw, ślepy na barwy.*

Barwoślepota, y, blm., × **Barwoślep** lek. *choroba oczna, nie pozwalająca rozróżniać barw,* in. ś l e p o t a b a r w n a.

Barwotlina, y, lm. **y** bot. (phycella) *roś.*

Bary, ów, blp. **1.** p. **Barki:** Bierze ojca na B. Łoz. Było ś. tam z kim za B. wodzić. Pol. Wychylali przed ogień szerokie B. i swe tłuste, czerwone twarze. Orzesz. Brać ś. z kim za B. Orzesz. Przen.: Zamek silnemi ziemię objął B. Len. Wyzywano na B. Krasz. **2.** Bary, bar, in. p o r ę c z e = *przyrząd gimnastyczny z dwuch poręczy równoległych na słupkach.* **3.** [B.] *stoki gór.* <BAR>

Barybal, a, lm. **e** zool. p. **Niedźwiedź.** <Z języków Wschod.>

Barycentryczny rachunek=*pewna metoda badania analitycznego figur gieometrycznych.* <Now.

z Gr. bary- = ciężko- + Łć. centrum = środek>

Barycz, y, lm. **e** **1.** †*targowisko do wymiany towarów, do handlu zamiennego.* **2.** *kozły łączone belką, zastawa, barjera, zagroda.* <? Może od zagrodzenia (barjerami)>

Barykada, y, lm. **y** *zatarasowanie, zawalenie ulicy, drogi, wejścia, dostępu:* Stawiać, wznosić barykady. Przy drzwiach leżała wywrócona miotła i szaflik z pomyjami; minąwszy tę barykadę, zapukał. Krasz. Wóz ś. wywrócił i sformował na środku grobli barykadę. Jeż. Przen.: Krytyka stawiła barykady i pomagała do obalenia ciasnych szranków. Krasz. <Fr. barricade>

Barykadować, uje, owal, × **Barykadzić** *zawalać, tarasować, zamykać, zapierać:* B. wejście, przejście, ulicę. **B. ś.** *zawalać* (itd., p. wyż.) *ś.:* Przemykał ś. do swej furtki i barykadował w pustym domku. Krasz.

Barykadowanie, a, blm. rz. od **Barykadować.**

×**Barykadzić, i, ił** p. **Barykadować:** Pójdziem Wiednie i Berliny B. Kras.

Baryła, y, lm. **y,** × **Baréła** **1.** *okseft, fasa, beczka pękata.* **2.** *miara płynów, obejmująca 24 garnce:* B. do spirytusu. **3.** przen. *człowiek opasły, fasa, brzuchacz, brzuchal, grubas, tłuścioch:* B.! ledwie ś. toczy. Zdr. **Baryłka,** × **Baréłka, Baryłeczka.** <Fr. baril>

Baryłczyna, y, lm. **y** *licha baryłka:* Dajże i swoim wisielcom jaką baryłczynę gorzałki. Sienk.

Baryłeczka, czki, lm. **czki** p. **Baryła.**

Baryłka, i, lm. **i** **1.** p. **Baryła** *sądek:* B. śliwek (=*solówka*=*wązka beczułka bez den, zatkana w końcach*). B. śledzi, kawioru. B. sera (=*krążek kształtu baryłki*). [W baryłkę] malować na pisankach. **2.** fortep. *szczegół w figurze, o który zatrzymuje ś. podnoszący ś. młotek, a następnie opada.* **3.** kosz. *koszyk kąpielowy formy cylindra, z gryfem.*

Baryłkowaty *podobny do baryłki:* B., przysadzisty człeczyna. Krasz.

Barysfera, y, blm. gie. *wnętrze ziemi, złożone z materjałów cięższych, niż skorupa ziemi.* <Now. z Gr. barýs=ciężki + sfaîra=kula, sfera>

×**Barysznik, a,** lm. **cy** p. **Baraśnik.**

Baryt, u, blm., **Bar** chem. min. *pierwiastek metaliczny z gromady wapniowców.* <Now. z Gr. barýtēs=ciężar, waga>

Baryta, y, lm. **y** chem.: B. bezwodna=*tlenek barytu.* B. gryząca a. kaustyczna=*wodan barytu,* prow. *wodnik barowy a. wodotlenek barowy.*

Baryton, u, lm. **y** **1.** *głos męski, średni między tenorem a basem.* **2.** daw. *narzędzie smyczkowe do nizkich tonów.* **3. a, owie** a. **Barytonista** *śpiewający barytonem.* Zdr. **Barytonik.** <Now. z Gr. barýtonos=dosł. głośny>

Barytonik, u, lm. **i** p. **Baryton.**

Barytonista, y, lm. **ści** p. **Baryton.**

Barytonowy przym. od **Baryton:** Głos B. Klucz B.

Barytować, uje, owal bud. *nasycać kamienie roztworem gryzącego barytu.*

Barytowanie, a, blm., czynność cz. **Barytować.**

Barytowy przym. od **Baryt, Barowy:** Związek B.

Barytyn, u, lm. **y** min. in. s p a t c i ę ż k i, × b r z e m i o s p a t *siarczan barytu.*

[**Barz**] (Bar-z) p. **Bardzo.**

[**Bárzc, u,** lm. **e**] p. **Barszcz.**

[**Barze**] (Bar-ze) p. **Bardzo.**

[**Barzej**] (Bar-zej) p. **Bardzo.**

[**Barzęczeć, y, ał,** × **Baręczeć, Baręczyć, Bawęczyć**] *mamrotać, brzęczeć pod nosem a. komu nad uchem, bęczyć, bąkać, zrzędzić, nudzić, marudzić, suszyć komu głowę.* <Dźwn.>

[**Barzęczenie, a,** blm.] czynność cz. **Barzęczeć.**

†**Barzo,** [**Barzo**] (Bar-zo) p. **Bardzo:** Najbarziej mnie chłopczyska poniewierały. Kon.

†**Barzość, i,** blm. (bar-zość) rz. od **Barzy.**

[**Barzówka, i,** lm. **i**] p. **Barzyna.**

×**Barzy** (bar-zy) *porywczy, gwałtowny, prędki, ognisty, popędliwy, krewki, bystry, żywy:* Koń B. Przen.: Wsadzić kogo na barzego=*do hardości pobudzać, poduszczać:* Złożył mocarzów z barzego (=*poniżył, upokorzył*). Przyjdzieć tam z barzego zsiadać. <BAR(D)Z>

[**Barzy**] (Bar-zy) p. **Bardzo.**

[**Barzyk**] (Bar-zyk) p. **Bardzo.**

[**Barzylko**] (Bar-zylko) p. **Bardzo.**

[**Barzyna y,** lm. **y, Barzówka**] *bagno, moczar.* <Cz. bařina a. bažina>

Barża, y, lm. **e** *rodzaj wiciny* (statku). <Ros. barżà, z Fr. berge>

[**Barży**] p. **Bardzo.**

Bas, u, lm. **y** **1.** muz. a) *najniższy głos męski:* Śpiewać, trzymać B., śpiewać basem (=*mieć głos basowy*). Mieć dobry, silny B. b) *najniższa nuta w akordzie.* c) B. cyfrowany=*gieneralbas, bas z liczbami, oznaczającemi harmonje.* d) *niższa partja w grze czteroręcznej na fortepjan:* Grać B. **2.** przen. *mowa zuchwała, fukliwa, dumna, ton wyniosły:* Basem gadać, odpowiadać z basu. Spuścić z basu na kwintę. Trzebaby zsadzić tego zucha z basu (=*upokorzyć*). **3.** a lm. **owie** a. **Basista** *śpiewający basem, grający na basach:* Do chórów opery powołują czterech basów. Jest basem w orkiestrze. Mick. **4.** [**Basy, Basetnia,**] †**Basica, Basetla** *kwartwjola, skrzypce basowe,* rub. *maryna:* Hej! tożbym zagrał, jak [na czterech basach! Fred. A. Wrzawę powiększały głosy klarnetu i dudniące basy. Bał. [Chodzą taki kiej basy] = *z próżnym, czczym żołądkiem.* **5.** w lm. *cięgi, wnyki, baty, wały, plagi, bizuny, kije:* Dał mu 200 basów. **6.** *znaki na ciele od plag, pręgi, kiełbasy, smugi.* **7.** a. **Basek,** [**Basa**] *najgrubsza struna na skrzypcach* (g), *altówce* (c) *i wjolonczeli* (c): Cała sztuka gra ś. na basku. Zdr. **Basik.** <Śr. Łć. bassus=nizki; w znaczeniu zaś batów może z Basarunek>

[**Basa, y,** lm. **y**] p. 7. **Bas.**

[**Basalista, y,** lm. **ści**] p. **Basetlista.**

[**Basałyga, i,** lm. **i**] (basałyk) **1.** *bat z łyka.* **2.** *próżniak, rozlazły.*

Basałyk, a, lm. **i** **1.** *bicz z kulą ołowianą na końcu:* Bić ołowianemi basałykami. **2.** przen. (o człowieku) *bizun, dryblas, gidja, drągal; człek niezgrabny, rozlazły, gnuśny, próżniak, do niczego, bałwan.* **3.** *dzieciak tłusty, będzwał:* Basałyki mnie czasem obrywają, ale mi za niemi tęskno. Sienk. <Tur. basyłyk, basałyk = 1) kiścień, knut; 2) niezgrabjasz>

Basałykowato przys. od **Basałykowaty.**

Basałykowatość, i, blm. rz. od **Basałykowaty.**

Basałykowaty (o człowieku) *zakrawający na basałyka.*

Basam m. nieod. = *Węgrzyn:* Gdyby jaki B. posiedział tu na moim miejscu jaki ruski miesiąc, toć go licho nie weźmie. Krasz. <Z początka klątwy, przypisywanej Węgrom: „basamteremtetek"; stąd też Czes. basantiti=kląć>

[**Basamuny, ów,** blp.] *pasmanterja, lamówka, galon.* <p. Pasaman>

[**Basanista, y,** lm. **ści**] p. **Basetlista.**

Basarunek, nku, blm., × **Basarunk,** × **Baserunek,** × **Beserunek,** × **Basarynek** **1.** † *wynagrodzenie kogo za pobicie, nawiązka:* Gdy tego skrzywdzony żąda, płacą mu przyzwoity B. **2.** × *wogóle zaspokojenie krzywdy, wynagrodzenie za zło, odszkodowanie, indemnizacja, załagodzenie skrzywdzonego:* Na B. dał mu beczkę wina. Przen.: *balsam, ulga, pociecha:* Przyjdź żalowi memu w basarunku. **3.** przen. Basarunek=*baty, cięgi, łaźnia, wały, basy:* Sprawić komu B. **4.** [B.] *podarek, łapowe.* <Nm. Besserung>

×**Basarunk, nku,** lm. **nki** p. **Basarunek.**

×**Basarynek, nku,** blm. p. **Basarunek.**

Basek, ska, lm. **ski** p. 6. **Bas.**

Basen, u, lm. **y,** × **Basyn** *kotlina, zbiornik wody, wielka misa kamienna:* B. przy fontannie. Po ogrodach robią baseny i sadzawki. Ryby w czasie podróży znajdują ś. w wielkich basenach z wodą. B. morza=*zlewisko (=pochyłość ku morzu, kotlina morza).* Zdr. **Basenik.** <Fr. bassin>

Basena, y, lm. **y, Basyna** cukier. *kocioł płaski do wieszania nad ogniem i przygotowywania w nim rzeczy suchych, np. cukierków.*

Basenik, a, lm. **i** p. **Basen.**

Basenowy przym. od **Basen:** Łódź basenowa do nafty.

×**Baserunek, nku,** lm. **nki** p. **Basarunek:** Daj złoty baserunku dla hołoty. Fred. A.

Baseta, y, blm. *rodzaj gry w karty.* <Fr. bassette>

Basethorn, u, lm. **y, Basetorn** **1.** *rodzaj klarnetu.* **2.** org. *jedna z piszczałek o tubie ośmiostopowej cylindrowej.* <Nm. Bassethorn>

Basethornista, y, lm. **ści** *grający na basethornie.*

Basetla, i, lm. **e, 1.** p. **Bas. 2.** przen. (o kobiecie) *tłuściocha, bandocha, fasa, kafar.* **3.** [B.] m. p. **Basista.** Zgr. **Basetlisko.** <Włos. bassetto=kontrabas mniejszy>

Basetlina, y, lm. **y** *licha, nędzna basetla.*

Basetlisko, a, lm. **a** p. **Basetla.**

Basetlista, y, lm. **ści, Basista,** [**Basanista, Basalista**] *ten, co gra na basetli, na basach:* B. ś. zbudził—zagrano mazura. Fred. A.

[**Basetnia, i,** lm. **e**] p. **Basetla.**

Basetorn, u, lm. **y** p. **Basethorn.**

[**Basiák, u,** lm. **i**] *gatunek tytuniu węgierskiego.* <Słc. bašiak>

†**Basica, y,** lm. **e** p. **Basetlą:** Ryczy, jako na basicy. Kantyczki.

Basię, ęcia, lm. **ęta** żart. *nędzny, lichy bas, słaby basista:* Opera nasza przehandlowała basa dużego na dwa nieletnie młode basięta.

Basik, u, lm. **i** p. **Bas.**

Basior, a, lm. **y, Basiur.** myśl. *wilk:* Poczne grać na wabia, może jaki B. wyjdzie. Sienk. <?>

1. [**Basior, a,** lm. **y**] p. **Kotka.** <p. Bazia>

2. [**Basior, a,** lm. **y**] *batog;* w lm. *sińce po pobiciu.* <od Basy=batogi>

Basiora, y, lm. **y** forma ż. od **1. Basior.**

Basista, y, lm. **ści** **1.** p. **Bas. 2.** p. **Basetlista:** Skrzypicielu, będziesz w niebie, a B. wedle ciebie. Pśń. **3.** a. **Basownik,** [**Basetla**] żart. *ten, co basuje każdemu=pochlebca, lizus.*

Basiulek, lka, lm. **lki** piesz. *baranek.* <Zdrob. od Baran>

Basiur, a, lm. **y** myśl. p. **Basior.**

[**Basiurka, i,** lm. **i**] p. **Bazia.**

[**Basiuszka, i,** lm. **i**] p. **Bazia.** <Od baś! baś!>

Baskak, a, lm. **i** **1.** *przełożony, starosta, wielkorządca tatarski:* Tatarzy, opanowawszy Podole, stawili tam swoje baskaki czyli starosty. **2.** *pełnomocnik hana, którego wysyłano do Rosji dla wybierania dochodów i kontrolowania książąt rosyjskich.* <Przez Ukr. z Tur. basgak=podatek>

Baskil, a, lm. **e** *rodzaj zasuwy.* <Fr. bascule>

Baskila, i, lm. **e** pusz. *główne połączenie lufy z obsadą.*

Baskilować, uje, ował pusz. *łączyć lufę z obsadą.*

Baskilowanie, a, blm., czynność cz. **Baskilować.**

Baskina, y, lm. **y** **1.** *szeroka suknia zwierzchnia Hiszpanek.* **2.** *część stanika damskiego od pasa ku dołowi.* <Hp. basquiña, skąd Fr. basquine>

[**Basłonić, i, ił**] *gadać baśnie, pleść.* <BA>

Bason, u, lm. **y** org. *jedna z piszczałek pedałowych organu, o tubie cylindrowej.* <Fr. basson=fagot>

!**Bason, u,** lm. **y** (bł. zam. Basen) lek. *rodzaj naczynia do oddawania stolca.* <Fr. bassin>

Basoryna, y, blm. chem. *śluz roślinny, część składowa gumy tragancklej.* <Od miasta Małoazjatyckiego Bassora>

Basować, uje, ował **1.** *śpiewać basem; przygrywać, akompanjować na basetli, wtórować na basach.* **2.** przen. komu =*pochlebiać, podlizywać ś., umizgać ś., przytakiwać, świecić bakę, świadczyć godność:* Basuj ogniotrwałej kasie, basuj byle komu za kawał pieczeni.

Basowanie, a, blm., czynność cz. **Basować.**

Basownik, a, lm. **cy** p. **Basista:** Basowników licznej czeredzie dobrze ś. u nas wiedzie.

Basowy **1.** *od basu:* Głos, klucz, puzon B. Przen.: *głęboki, ponury, nizki:* Groźne, tłumione, basowe tony żalu. Tarn. **2.** *od basów, basetli:* Struna basowa.

[**Bast!**] p. **Basta.** Nie pojadę i B! Prus.

1. Basta! [**Bast!**] w. *dosyć! koniec! kwita! skończone! aus!:* B.! nie gram więcej. Okradł mię i B. Głupiec i B. Teraz między nami B.! <Włos. basta>

2. Basta, y, lm. **y** *tuz treflowy w grze karcianej, zwanej lombrem.*

Bastard, a, lm. **y** **1.** p. **Bękart:** B. wino a. bastartowe wino. **2.** *potomstwo bezpłodne pochodzące ze zmieszania różnych zwierząt,* np. konia i osła. <Śr. Łć. bastardus, skąd Włos. bastardo, Fr. bâtard itd.>

Bastarda, y, lm. **y, Basztarda** **1.** †*rodzaj pojazdu.* **2.** a. **Bátarda** *rodzaj łodzi.* Zdr. **Bastardka.**

Bastardka, i, lm. **i** p. **Bastarda**

Bastardowy przym. od **Bastard; Bastartowy:** Wino bastardowe.

Bastardzieć, eje, ał p. **Bękarcieć.**

Bastartowy p. **Bastardowy.**

†**Bastek, tka,** lm. **tki** p. **Bękart.**

†**Baster, tra,** lm. **try** **1.** p. **Bękart.** Klon. **2.** [B.] p. **Bastrak. 3.** [Bastry] *jagnięta marcowe.*

×**Bastert, a,** lm. **y** p. **Bękart.**

×**Bastertowy** przym. od **Bastert: Lagier winny** B. Goł.

Bastjon, u, lm. **y** woj. p. **Narożnik.** Zdr. **Bastjonik.** <Włos. bastione>

Bastjonik, u, lm. **i** p. **Bastjon:** Dominjum z małemi bastjonikami po rogach. Krasz.

Bastjonowy przym. od **Bastjon:** Fortyfikacje systemu bastjonowego.

Bastonada, y, blm. *bicie kijami, bicie kijami w pięty.* <Włos. bastonata>

Bastować, uje, ował **1.** *przestawać, kończyć, zwijać chorągiewkę, dawać za wygraną.* **2.** w grach *powiedzieć: basta!, nie brać karty, przestać grać.*

Bastowanie, a, blm., czynność cz. **Bastować.**

[**Bastrak, a,** lm. **i, Bastèr, Pastrak**] *chłopak lat 8—12.* <p. Bastard>

×**Bastram, u,** lm. **y** *rodzaj salcesonu, mięso bez kości, solone i suszone na powietrzu:* W niewoli tatarskiej tylko bastramy i suchary miał sobie pozwolone. Tw. <Tur. bastermà a. pastermà>

[**Bastrągi, ów,** blp.] *grube a kosmate rzeczy: włosy potargane, kudły, powrozy, postronki.* <?>

[**Bastrom, a,** lm. **y**] p. **Bękart.**

[**Bastruk, a,** lm. **i**] p. **Bękart.**

†**Bastrzę, ęcia,** lm. **ęta** *dziecię, niemowlę nieprawego łoża.* Błaż. <p. Bastard>

Bastylja, i, lm. **e** *fortyfikacja obronna a. oblężnicza.* <Fr. bastille>

[**Basurenek, nka,** lm. **nki**] *(basarunek) kara pieniężna.* <p. Basarunek>

×**Basurman, a,** lm. **ie** p. **Bisurman.**

×**Basyn, u,** lm. **y** p. **Basen.**

Basyna, y, lm. **y** cukier. p. **Basena.**

Basza, y, lm. **owie, Pasza** m. *wielkorządca turecki:* B. o dwuch, o trzech buńczukach a. dwutulny, trzytulny. Kapudan B. a. kapitan pasza =*główny dowódca siły morskiej.* Jestże ich wodzem, baszą, atamanem? Słow. *Człowiek butny:* Podparł ś. w boki, jak B. Mick. Przen.: Piekielny B. = *djabeł, szatan, czart,* <Tur. paszà>

[**Baszk, a,** lm. **i**] bot. p. **Kotka.**

[**Baszka basz!**] p. **Baś!**

[**Baszki, ek,** blp.] (baźki) **1.** *roś. typha.* **2.** *szyszki sosnowe, świerkowe.* <p. Bazia>

Baszkir, a, lm. **owie** rub. *człowiek jednooki, cyklop:* Znany pod imieniem Baszkira, miał bowiem z urodzenia jedno oko zamknięte. Kaczk. <Od nazwy narodu Baszkirów>

Baszłyk, a, lm. **i,** × **Szłyk** *kaptur na głowę z długiemi końcami do wiązania, kapiszon, kapica.* <Przez Ros. bašłykъ z Tur.>

[**Baszmagi, ów,** blp.] p. **Baczmag.**

Baszostwo, a, Baszowstwo, Paszowstwo, Paszostwo, †**Paszeństwo 1.** blm. *godność paszy, wielkorządztwo.* **2.** × lm. **a** p. **Paszalik.**

Baszowski przym. od **Basza, Baszyński.**

Baszowstwo, a, lm. **a** p. **Baszostwo.**

Baszta, y, lm. **y 1.** *szeroka wieża, nasypana ziemią i przypierająca zewnątrz do murów twierdzy, zamku:* B. półokrągła = *rondel.* B. kańczasta=*bolwerk,* † *bolwark,* † *blofarek, beluarda.* Sześciokątna B. Ojcowskiego zamku. **2.** † *wieża wojenna ruchoma, machina do rozbijania murów.* **3.** przen. *przedmurze, strażnica:* Polska była basztą chrześcijaństwa. **4.** *zbiornik wody kształtu baszty na stacji kolei żelaznej.* **5.** ryb. *skrzynia drewniana a. komora kamienna przy dopływie wody do stawu, broniąca wstępu rybom drapieżnym; krata, nie dopuszczająca ryb do upustu.* **6.** [B.] *tama.* <Przez Czes. bašta, ze Śr. Łć. bastia>

Basztan, u, lm. **y** *kawał ziemi, wyorany z nowiny na wypalonym stepie, na którym ś. zasiewają kawony, melony, kukurydza, fasola, ogórki.* <Przez Ukr. basztàn, z Prs. bostan>

[**Basztangi, ów,** blp.] *podarunek, upominek:* Lubił robić B. <?>

× **Basztard, a,** lm. **y** p. **Bękart.**

Basztarda, y, lm. **y** p. **Bastarda:** Klęcząc w basztardzie, całował rączki swej młodej małżonki. Krasz.

Basztka, i, lm. **i 1.** *wieżyczka na piętrze, wysunięta ze ściany dla widoku na okolicę.* **2.** *małża skamieniała.*

†**Basztyk, a,** lm. **i** *kij, laska:* Jedni mają kosztury, a drudzy basztyki. P. Koch. <Może w związku z Włos. bastone=kij>

Baszybuzuk, a, lm. **i** *żołnierz turecki nieregularny:* Widzimy dorożkarzy, pędzących jak baszybuzuki, wśród ulic rojących ś. ludnością. <Tur. baszébozuk (dosł. szalona głowa)=ochotnik>

Baszyński p. **Baszowski:** Zostałem w usługach baszyńskich. Rol.

1. Baś! p. **Baź!**

2. [**Baś, baśni,** lm. **baśnie**] p. **Baśń.**

3. [**Baś**] p. **Bardzo.**

Baśka, i, lm. **i** fl. *narzędzie drewniane postaci młota, którym szryki w ziemię wbijają.*

[**Baśka!**] p. **Baś.**

Baśki, ek, blp. p. **Babka.** <Zdrobn. imienia Barbara>

×**Baśliwy** p. **Baśniwy.** <BA>

[**Baśnia, i,** lm. **e**] p **Baśń.**

[**Baśniaki, ów,** blp.] *bajki, plotki, bzdurstwa, gadanina, banialuki.*

Baśniarz, a, lm. **e** *autor bajek, bajarz, bajkarz:* Hezjod, stary B.

×**Baśnić, i, ił** *opowiadać baśnie, bajać.*

×**Baśniomówca, y,** lm. **y** *opowiadacz baśni, bajarz, bajkarz, bajacz.* <Baśń+MOW>

×**Baśniopis, a,** lm. **owie** *piszący baśnie, bajkopis, bajkopisarz, autor bajek.* <Baśń+PIS>

Baśnior, a, lm. **y** myśl. p. **Pies** <?>

Baśniwy, × **Baśliwy** *pełen baśni, bajeczny, zmyślony:* Za baśniwe uważanych powieści. Lel.

Baśń, i, lm. **e,** [**Baś, Baśnia**] **1.** p. **Bajka 2.** *opowieść, klechda, gawęda, podanie, tradycja:* Stara B. **3.** ×*przedmiot gadania, plotek:* Jesteś baśnią w całym Rzymie. Zdr. ×**Baśńka.** <BA>

×**Baśńka, i,** lm. **i** p. **Baśń.**

1. Bat, a, lm. **y 1.** *kij z nawiązanym postronkiem do bicia, bicz, bizun, knut, korbacz, kańczuk, dyscyplina:* Leniwca niech ksiądz smaga batem. Syrok. Ściągnąć, lunąć, zdzielić, wytrzepać kogo batem. Ej, ustatkuj ś., bo będzie B. w robocie! Strzelać z bata. **2.** powr. *postronek cienki.* **3.** przen. *kara cielesna, plaga, cięga, chłosta, raz, uderzenie:* Ustatkuj ś., bo baty! Zasłużyć, skazać kogo na baty. Dostać, dać, sypnąć, wymierzyć, żart. zaaplikować komu baty. Odliczyć, wyliczyć, wsypać komu dziesięć batów, odlewanych batów. Kazałbym sobie dać sto batów, gdybym tak postąpił. **4.** przen. *karność, kara, dyscyplina:* Bieda, gdzie niema bata. Boi ś. bata. Zdr. **Bacik** [**Baciak**]. Zgr. **Bacisko.** <Zdaje ś., że wyraz jest zapożyczony>

2. Bat, u, lm. **y,** †**Bata** *łódź żaglowa większa.* Zdr. **Bacik.** <Śr. Łć. bąt(t)us, Wł. batto, Fr. bateau itd.>

†**Bata, y,** lm. **y** p. **2. Bat.** Zdr. †**Batka.**

Batalijny przym. od **Batalja,** *batalistyczny:* Malarz B.

Batalista, y, lm. **ści** *malarz bitew:* Obrazy batalistów. Sienk.

Batalistyczny przym. od **Batalista,** *batalijny:* Malarstwo batalistyczne.

Batalja, i, lm. **e** p. **Bitwa** <Włos, battaglia, Fr. bataille>

Bataljon 1. u, lm. **y** *oddział piechoty od 800 do 1000 ludzi zawierający:* Czasem, do kroć sto tysięcy bataljonów (dom. djabłów) — wylatywało przekleństwo z zamachem ręki, co o stół waliła. Krasz. Przen.: *zastęp, tłum, gromada, kupa:* Pokój napełnił ś. całym bataljonem kupców, rękawiczników, szewców, szwaczek i magazynierek. Orzesz. **2. a,** lm. **y** zool. p. **Bojownik.** Zdr. **Bataljonik.** <Włos. battaglione, Fr. bataillon>

Bataljonik, a, lm. **i** p. **Bataljon.**

Bataljonowy przym. od **Bataljon:** Armaty bataljonowe.

†**Batalnia, i,** lm. **e** p. **Patelnia.**

×**Batałaszka, i,** lm. **i** p. **Bajtałaszki.**

Batard, a, lm. **y** cukr. *wielka forma, w której ś. krystalizuje cukier.* <p. Bastard>

Batarda, y, lm. **y** p. **Bastarda.**

Batat, u, lm. **y** bot. p. **Patat.** <Hp. patata, batata, z języków Ameryk.>

Batawski: Łzy batawskie = *krople szkła stopionego.* <Od miasta Batawja>

Baterja, i, lm. **e** **1.** fiz. B. elektryczna = *połączenie butelek lejdejskich.* B. elektryczna a. B. galwaniczna = *stos galwaniczny.* B. wtórna = *stos wtórny, akumulator.* Przen.: Po pijatyce pozostała na stole cała B. butelek. **2.** garb. *szereg kadzi do ekstraktowania a. garbowania.* **3.** piw. B. filtracyjna = *przyrząd rurowy do klarowania brzeczki.* **4.** woj. = a) *jednostka organizacyjna w artylerji: 6—8 dział.* b) *pewna dowolna liczba dział połączonych na polu bitwy dla wspólnego działania.* Żart.: Jadąc na bal, wystawiła całą baterję swoich wdzięków. Bał. c) *pewna liczba dział osłoniętych przedpiersieniem.* <Włos batteria, Fr. batterie>

Bateryjny przym. od **Baterja:** Materjały bateryjne.

[**Batiar, a,** lm. **y**] *oberwus, łapserdak.* <p. Baciarz>

†**Batka, i,** lm. **i** p. **Bata.**

Batko, a, lm. **owie,** × **Bajtko** gm. *pop, ojciec duchowny:* U Rusi co pop, to B. Żałował na ruskiego batka. <Ukr. bat'ko>

[**Batkowszczyzna, y,** łm. **y**] *ojcowizna.*

[**Batlejki, ów,** blp.] p. **Betlejek.**

[**Batlewisko, a,** lm. **a**] *biczysko.* <Bat>

[**Batła, y,** lm. **y**] **Batlina** *szczapa do oświetlania, łuczywo.* <?>

Batog, a, lm. **i,** †**Patog,** †**Patok** *bat potężny, kańczuk, korbacz, knut.* Zdr. **Batożek.** <Może Tur. budak, botag = gałąź>

Batogować, uje, ował p. **Batożyć.**

Batogowanie, a, blm., czynność cz. **Batogować,** *batożenie.*

Batolit, u, lm. **y** gie. *skała wybuchowa, która wlała ś. do szczelin podziemnych i tam zastygła.* <Now. z Gr. báthos = głębia + líthos = kamień>

×**Batologja, i,** blm. *brednie, bzdurstwa, głupstwa, androny, banialuki.* <Gr. późn. battologia = gadanina>

Batometr, u, lm. **y, Batymetr** *przyrząd do mierzenia głębokości wód:* Najprostszym batometrem jest ołowianka. <Now. z Gr. báthos = głębia + -metr = -mierz>

Batometrja, i, blm. *mierzenie głębokości wód.*

Batorówka, i, lm. **i** **1.** *czapka kształtu czapki Batorego.* **2.** *szabla z czasów Batorego:* Batorówką dwa portugały nawpół przecinał. Krasz. <Od nazwiska Batory>

Batory, ego, lm. **owie** zł. *ojciec.*

[**Batownia, i,** lm. **e**] *karawana powiązanych z sobą koni, obładowanych zdobyczą.* <Ukr. batiwniâ>

Batożek, żka, lm. **żki** p. **Batog.**

Batożenie, a, blm., czynność cz. **Batożyć,** *batogowanie:* Występował przeciw metodzie batożenia. Prus.

×**Batożkować, uje, ował** *bić batożkami.*

×**Batożkowanie, a,** blm., czynność cz. **Batożkować.**

Batożnik, a, lm. **cy** *ten, co batoży.*

Batożyć, y, ył, Batogować *bić batem, batogami.*

[**Batożysko, a,** lm. **a**] p. **Batożyszcze.**

[**Batożyszcze, a,** lm. **a**] **Batożysko,** *biczysko.*

Batrachograf, a, lm. **owie** *trudniący ś. opisywaniem żab.* <Now. z Gr. bàtrachos + -graf = pis>

Batryk, a, lm. **owie** *nazwa patryarchy chrześcijańskiego na Wschodzie.* <Arab. batrik, zap. przerobione z Gr. patriárchēs = patryarcha>

Battuta, y, lm. **y** p. **Batuta.**

Batuta, y, lm. **y, Battuta** *pałeczka dyrygującego chórem a orkiestrą; przen. posada, stanowisko dyrektora chóru a. orkiestry:* Objął batutę dyrektorską. <Włos. battuta>

Batymetrja, i, blm. *mierzenie głębokości, sondowanie, gruntowanie.* <Now. z Gr. bathýs = głęboki + -metria = -mierstwo.

Batyst, u, lm. **y** *rodzaj płótna bardzo cienkiego:* Koszulka z batystu gors kryła śnieżny. Sow. <Fr. batiste>

Batystowy przym. od **Batyst:** Chustka batystowa.

Batyza, y, lm. **y** a. **Ziębława** bot. (batis) *roś.* <Gr. batis>

[**Bauda, y,** lm. **y**] (niewłaściwie pisana: Bałda) = (buda) *dom:* Miejscowość. Charcia -B. <Nm. Baude = buda, chata>

Bauhina, y, lm. **y** wet. *zastawka, fałda błoniasta między jelitem biodrowym a kątnicą.* <Od nazwiska uczonego Nm. Bauhina †1624.>

Baum, a, lm. **y** garb. p. **Krąglak.** <Nm. Baum = drzewo>

Baumkuch, u, lm. **y, Baumkuchen** *rodzaj ciasta pieczonego na rożnie, piramida z sterczącemi soplami.* <Nm. Baumkuchen>

Baumkuchen, a, lm. **y** p. **Baumkuch.**

Baumować, uje, ował garb. p. **Nakłodować.**

Baumowanie, a, blm., czynność cz. **Baumować.**

×**Baunszajtyzm, u,** blm. *sposób leczenia, polegający na licznych, jednoczesnych nakłóciach skóry.* <Od nazwiska lekarza Baunscheidta † 1860>

[**Bausy, ów,** blp.] p. **Bajusy.**

×**Bawa, y,** lm. **y** **1.** *bawienie ś., zabawa, zatrudnienie, robota, zajęcie, troska:* Ta jego B. była, by Bogarodzicy chwałę wzniósł. **2.** *mitręga, opóźnienie, ociąganie ś., zwłoka, zwlekanie:* Jutro bez bawy ruszymy w drogę. Pol. (*niebawem, bezzwłocznie niezwłocznie*). <BY>

[**Bawant, u,** lm. **y**] *urząd budowniczy.* <Nm. Bauamt>

Bawar, a, blm. *piwo bawarskie,* żart. *gambrynus:* W ogródku zapach bawara rozchodził ś. Krasz. <Od nazwy kraju Bawarja>

!**Bawarda, y,** lm. **y** *gawędzenie, paplanina.* Zdr. !**Bawardka.** <Fr. bavarder = gadać, gwarzyć>

!**Bawardka, i,** lm. **i** p. **Bawarda:** Całe dni utyskując na nawał roboty, jak to mówią, bawił ś. bawardką. Krasz.

Bawareczka, i, lm. **i** p. **Bawarka.**

Bawarja, i, lm. **e** *piwiarnia, knajpa.* Zdr. **Bawaryjka.**

×**Bawarje, i,** blp. p. **Browerja.**

Bawarka, i, lm. **i** **1.** *dziewczyna, kielnerka, usługująca gościom w bawarji.* **2.** *woda z mlekiem ocukrzona.* Zdr. **Bawareczka.**

[**Bawarkowy**] *bawarski* (o piwie).

Bawarski **1.** Piwo bawarskie p. **Piwo.** **2.** kosz.; Robota bawarska = *robota z szerokich wici płaskich wzdłuż karbowanych.*

Bawaryjka, i, lm. **i** p. **Bawarja.**

Bawaryjny przym. od **Bawarja:** Dowcip B.

Bawarzysta, y, lm. **ści** *ten, co utrzymuje bawarję.*

Bawecik, u, lm. **I** p. **Bawet.**

†**Bawej! [Bawej!]** w.=*patrzaj! patrzcie! widzisz go! hola!:* B.! a więc ty chcesz więcej rozumieć, niż cały zbór! <Ba + Wej, p. WID>

Bawełne drzewo bot. (gossypium arboreum) *roś. z rodzaju bawełny.*

Bawełna, y, blm. **1.** bot. = a) a. **Bawełnica, Drzewo bawełne** (gossypium) *roś. z rodziny ślazowatych* (malvaceae). b) p. **Serecznik. 2.** *nici z puchu nasiennego tej rośliny.* Przen.: Obwijać co w bawełnę=*mówić nie wręcz, mówić z ogródką:* Co tu obwijać w bawełnę! **3.** chem.: B. strzelnicza=*wata strzelnicza, piroksylina, nitroceluloza, produkt działania kwasu azotnego na drzewnik.* <Naśladowanie Nm. Baumwolle = dosł. wełna drzewna>

Bawełniak, a, lm. **I** p. **Bawełnianka.**

Bawełnianka, i, lm. **i, Bawełnica 1.** a. × **Bawełniczka, Bawełniak,** × **Bawełnik** *tkanina z bawełny:* Albož to kort? — B.! **2.** *wyrób z bawełny, spódnica bawełniana.* **3.** bot. p. **Mleczaj.**

[Bawełnianny] p. **Bawełniany.**

Bawełniany, [Bawełnianny, Bawołnianny] 1. a. **Bawełniczny** *od bawełny:* Krzak B. Żart.: Król B.=*najznaczniejszy pomiędzy bawełniarzami.* Przemysł B. Gród B. (=*Łódź*). **2.** *z bawełny zrobiony:* Pończochy bawełniane.

Bawełniarz, a, lm. **e** *fabrykant wyrobów bawełnianych:* Jakie parawanowe figury ten B. i ten aptekarz!

Bawełniasty, Bawełnisty *podobny do bawełny:* Grube bawełniaste chmury.

Bawełnica, y, lm. **e 1.** p. **Bawełnianka. 2.** [B.] *spódnica wełniana.* **3.** [B.] *chustka.* **4.** bot. = a) p. **Bawełna.** b) p. **Mleczaj.**

Bawełnicowy, Bawełniczny przym. od **Bawełnica; Bawełniany, [Bawońcowy]:** Koszula bawełnicowa. Goł.

×**Bawełniczka, i,** lm. **i 1.** p. **Bawełnianka. 2.** bot. p. **Pomora.**

Bawełniczny p. **Bawełnicowy.**

Bawełnieć, eje, ał *zamieniać ś. w bawełnę, stawać ś. bawełnianym.* Korz.

Bawełnienie, a, blm., czynność cz. **Bawełnieć.**

×**Bawełnik, a,** lm. **i** p. **Bawełnianka.**

Bawełnisty p. **Bawełniasty.**

Bawet, u, lm. **y 1.** *ubranie przy staniku damskim od szyi do pasa:* Stanik z bawetem. **2.** *przedłużenie fartucha od pasa ku górze, jako klapka na piersi:* Fartuch z bawetem. Zdr. **Bawecik.** <Fr. bavette = dosł. śliniak>

[Bawęczyć, y, ał] p. **Barzęczeć.**

×**Bawiać się, a ś., ał ś.** p. **Bawić:** I jam ś. bawiał z damami i zawszem dogodził. Fred. A. <BY>

Bawialnia, i, lm. **e** *pokój do bawienia gości, pokój bawialny, sala, salon:* Wprowadził gościa do bawialni. Krasz. Pomyślała o oświetleniu na cześć gości skromnej bawialni. Orzesz. B. kąpielowa, zdrojowa=*kursal, kursalon.*

Bawialny: Pokój B. p. **Bawialnia.**

×**Bawiciel, a,** lm. **e 1.** *ten, co bawi=przebywa, rezydent:* Dwa były rodzaje bawicieli tych u hrabiego: jedni dziedziczni, jak ich nazywał, drudzy czasowi. Krasz. **2.** *ten, co zabawia kogo:* Oprócz tego bawiciela z urzędu, jest jeszcze jeden gość bardzo wesoły. Jun.

Bawić, i, ił 1. gdzie=*zostawać, gościć, przebywać, mieszkać, siedzieć, rezydować, przesiadywać, spędzać chwile, przepędzać czas:* B. na wsi, w Paryżu. Bawi przy ciotce. B. z kim = *obcować:* Dobranoc! już dziś więcej nie będziem bawili. Mick. Najprzyjemniejsze są dla mnie te chwile, które z nią bawię. **2.** × a) kogo=*zatrzymywać, trzymać przy sobie; zabawiać, zaprzątać, zajmować komu czas; przetrzymywać:* Nie będę cię dłużej bawił, bo nie masz czasu. Uczonych przy sobie bawiąc, uczył ś. × Nie bawiąc czasu=*nie tracąc czasu.* Nie bawiąc p. **Niebawem.** b) co = *podsycać, utrzymywać:* Siarka, klej i inne materje, ogień sobą bawiące. **3.** kogo=*mile zaprzątać, zabawiać, rozrywać, pobudzać do wesołości, rozśmieszać:* Nie dość nauczyć, trzeba, żebyś bawił. Rusz dowcip z kopyta, baw mi zaraz gości. J. N. K. **4.** ir.=*rozśmieszać, śmieszyć, pociesznym ś. wydawać:* Bawi mię to. **B. ś. 1.** *zatrzymywać ś. przydłużej, nie śpieszyć ś., ociągać ś., marudzić, guzdrać ś., tracić czas, zwlekać, zwłóczyć, grzebać ś., mitrężyć, bałamucić:* Nie baw ś., ale idź. Idź, a nie baw ś. **2.** czym, z czym, nad czym=*nie śpieszyć ś., robić jak dla zabawki, ociągać ś., guzdrać ś., grzebać ś.; tracić, marnować, zabijać czas:* Nie baw ś. ze sprzątaniem, trzeba wyjść. Bawi ś. gawędką, a tu czas schodzi. Dobry robotnik, ale ś. bawi nad robotą. **3.** czym=*zajmować ś., zaprzątać ś., porać ś., trudnić ś., zatrudniać ś.; oddawać ś., poświęcać ś. czemu; uprawiać co, chodzić około czego, trawić czas nad czym, pilnować czego:* Jak ś. nazywasz? czym ś. bawisz? B. ś. pijaństwem, plotkami, rozmyślaniem. B. ś. rzemiosłem. *Wdawać ś. w co.* = Nie bawię ja ś. takiemi rzeczami. **4.** i × **Bawiać ś.** *zabawiać ś., mile czas spędzać, figlować, baraszkować, zbytkować, dokazywać, igrać, swawolić, żartować:* Dzieci bawią ś. Kotek bawi ś. ogonkiem, dziewczynka—lalką. B. ś. cudzym kosztem. *Obcować, przestawać, wdawać ś., zadawać ś.:* Stary bawi ś. ze starym, młody z młodym. (U dzieci:) Nie bawię ś. z tobą! *Pieścić ś., rozkoszować ś.:* Bawiąc ś. z mnóstwem drobnych, lecz miłych pamiątek. Mick. **5.** *hulać, balować, birbantować, szaleć, używać:* Niech ś. bawi, póki młody. **6.** w co=*grać:* B. ś. w piłkę, w ciuciubabkę. **7.** w kogo=*grać rolę, udawać, pozować na..., chorować na..., małpować kogo:* Napchał kieszenie i bawi ś. w radykała. Fred. A. **8.** [B. ś.] *zwlekać.* <BY>

[Bawidama, y, lm. **y]** p. **Bawidamek.**

Bawidamek, mka, lm. **mkowie** a. **[Bawidama]** *nadskakujący damom, salonowiec.* <Bawić + Dama>

Bawidełko, a, lm. **a** p. **Bawidło:** Nie uważasz ich (kobiet) za same tylko cacka i bawidełka świata. Śniad.

Bawidło, a, lm. **a** *zabawka, cacko, fraszka do zabawy:* Bawidła dziecinne. Zdr. **Bawidełko.**

Bawienie, a, blm., czynność cz. **Bawić.**

Bawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Bawić ś.**

Bawiuchnać się, a ś., ał ś. dziec. *bawić ś., zabawiać ś.:* B. ś. cackiem.

×**Bawnie** przys. od **Bawny:** Ten nudzi, a ów B. plecie. **Niebawnie** p. **Niebawem.**

×**Bawny 1.** *zabawny, bawiący, zabawiający, wesoły, zajmujący, interesujący, nie nudny; pocieszny, ucieszny:* Nie tak ładna, ale żywa i bawna. **2.** *zabawiony, zajęty, oddany, wylany na co, zatrudniony, pogrążony, zatopiony w czym, przejęty czym:* B. w krotochwilach miłosnych.

†**Bawolet, u,** lm. **y** *ubiór kobiecy na głowę.* <Fr. bavolet>

Bawolę, ęcia, lm. **ęta** *płód bawoli, młody bawół.* <p. Bawół>

Bawoli 1. a. **Bawołowy** przym. od **Bawół:** Róg B. **2.** ucz. *doskonały, wyborny.* **3.** woj.: B. ozór

= *blacha postaci ozora, osadzona na rękojeści, do wydobywania kuli, uwięzłej w armacie.*

Bawolica, y, lm. **e** *samica bawół.*

Bawolik, a, lm. **i 1.** p. **Bawół. 2.** † *gatunek pasa:* Bywały pasy z Chin, zwane bawoliki.

Bawolina, y, lm. **y 1.** m. *nędzny bawół.* **2.** ż. *mięso bawole.*

Bawolo przys. od **Bawoli** pod 2.

Bawołek, łka, lm. **łki** p. **Bawół.**

[**Bawołnianny**] p. **Bawełniany.**

[**Bawońcowy**] p. **Bawełnicowy.**

[**Bawot**] przys. **1.** *przecież:* Bawotżeś mówił = *przecież mówiłeś.* **2.** [B.!] *ot! jeszcze czego!* <Ba + Ot>

[**Bawóla, i,** lm. **e**] *nazwa krowy wielkiej z rozłożystemi rogami.*

Bawół, ołu, lm. **oły,** [**Bajwół, Bujwół**] **1.** zool. (bubalus) *zwierzę racicowe, przeżuwające, pochworogie.* Gatunki: B. afrykański (b. caffer); Arni (b. arni); B. zwyczajny (b. buffelus). **2.** garb. *skóra bawola.* Zdr. **Bawolik, Bawołek.** <Gr. boúbalos, z podprowadzeniem drugiej części wyrazu pod Wół>

Bawulec, lca, lm. **lce** leśn. *belka towarna.* <Nm. Bauholz>

Baza, y, lm. **y 1.** bud. *podstawa kolumny, noga filaru, zasada, podsłupie.* **2.** † mat. *podstawa.* <Gr. básis>

×**Bazak, u,** blm. *delikatna materja bawełniana z Jerozolimy* <Fr. bazac, z języków Wschodnich>

Bazalt, u, lm. **y** min. *skała krystaliczna, wulkaniczna, złożona z labradoru, augitu, magnetytu, a często i z oliwinu.* <Nm. Basalt, Fr. basalte itd., może z Etjops.>

Bazaltowy przym. od **Bazalt:** Bruk B. Skała bazaltowa. Grota bazaltowa.

Bazanka, i, lm. **i** bot. p. **Szczyr.** <Może w związku z Bażant>

Bazanowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Tojeść.**

Bazar, u, lm. **y 1.** *targ, targowica, targowisko, rynek, szczeg. obozowy, majdan.* **2.** *transport towarów:* Osaczono Jazłowiec komunikiem dla konwojowania przechodzących bazarów. Rol. <Prs. bāzār>

Bazarka, i, lm. **i, Bazarnica** *przekupka, markietanka.*

Bazarnica, y, lm. **e** p. **Bazarką.**

Bazarnik, a, lm. **cy** *przekupień, przekupnik, markietan.*

! **Bazarny, ego,** lm. **i** rz. prow. *komisarz targowy.*

Bazarowy przym. od **Bazar.**

Bazeologja, i, blm. *nauka o bazach.* <Now. z Gr. básis = 1) chód; 2) podstawa + -logía = -znawstwo>

×**Bazerja, i,** lm. **e** p. **Boazerja.**

[**Bazgier, a,** lm. **rze**] p. **Jazgarz.** <Może zmieszanie Nm. Barsch (gw. bars, bors, börs itd.) z Pols. Jazgarz>

Bazgracz, a, lm. **e, Bazgrała** *ten, co bazgrze, gryzmoła, babrała, gwazdacz;* (o malarzu) *bohomaz,* (o pisarzu-autorze) *pisarek.* <BAZGR>

Bazgrać, rze, rał 1. *źle, ladajako pisać, gryzmolić, gwazdać:* Bazgrze, jak kura patykiem. **2.** *licho malować, gwazdać, babrać, paćkać, mazać.* **3.** *byle co, byle jak pisać, pisać banialuki:* Bazgrajcie już, jak chcecie, ale wszystkich bez wyjątku nie chwalcie.

Bazgrała, y, lm. **y** m. i ż. p. **Bazgracz.**

Bazgranie, a, 1. blm., czynność cz. **Bazgrać. 2.** lm. **a** p. **Bazgranina.**

Bazgranina, y, lm. **y, Bazgrota** *gwazdanina, gryzmoły, kulfony, kulasy; byle jakie pismo, banialuki, ramota; byle jakie malowidło, mazanina, babranina, mazanka, gwazdanina, gryzmoły, bohomaz.*

Bazgrota, y, lm. **y** p. **Bazgraniną.** Zdr. **Bazgrotka.**

Bazgrotka, i, lm. **i** p. **Bazgrota.**

Bazi p. **Baź.**

Bazia, i, lm. **e 1.** piesz. *owieczka.* **2.** bot. p **Kotka.** Zdr. **Baźka,** [**Baź, Baszk**], **Baziuchna, Baziulka, Bazieczka,** [**Basiurka, Basiuszka**]. Zgr **Bazisko.** <Zdrobn. Baran>

Bazieczka, i, lm. **i** p. **Bazia.**

Baziokwiatowe bot. (iuliflorae) *nazwa skupienia roślin przeważnie o kwiatach kotkowych.* <Bazia + Kwiat>

Baziowy przym. od **Bazia:** Kwiat B. = *kotkowy.*

Bazisko, a, lm. **a** p. **Bazia.**

Baziuchna, y, lm. **y** p. **Bazia.**

Baziulka, i, lm. **i** p. **Bazia.**

†**Bazon, a,** lm. **y** p. **Puzon.**

Bazona, y, lm. **y 1.** †p. **Puzon. 2.** [B. a. **Bazuna**] *ligawka, trąba pasterska.* <p. Puzon>

Bazopinakoid, u, lm. **y** min. *para płaszczyzn równoległych od dwuch krystalicznych osi poziomych.* <Now. z Gr. básis = podstawa + pínax = tabliczka, mapa, spis; talerz.. + -eidés = kształtny>

[**Bazuna, y,** lm. **y**] p. **Bazona.**

×**Bazycmajster, tra,** lm. **trowie** p. **Bezycmajster.**

Bazydjalne grzyby bot. p. **Podstawczaki.**

Bazylek, lka, lm. **lki** bot. p. **Ożywonia.** <Now. z Gr. basilikón = dosł. królewskie>

Bazylijka, i, lm. **i** bot. p. **Bazylja.**

Bazylik, u, lm. **i** bot. p. **Bazylja.**

Bazylika, i, lm. **i 1.** (w Grecji, u Rzymian) *gmach publiczny filarowy o kilku nawach:* Pretor odprawiał sądy w bazylice. **2.** *kościół w kształcie prostokąta:* Starożytna B. Lateraneńska w Rzymie. **3.** bot. p. **Bazylja.** <Gr. basilikḗ (dom. oikía) = dosł. królewska (siedziba)>

Bazyliki, ów, blp. *zbiory praw rzymskich, wydane po grecku przez cesarza Bazylego i jego syna Leona w IX w.* <Od imienia Bazyli>

Bazylikowaty: Tymian a. Rojownik B., Macierzanka bazylikowata, bot. p. **Tymian.**

Bazylikowy przym. od **Bazylika:** Świątynia w stylu bazylikowym. System B. w budownictwie.

×**Bazylisk, a,** lm. **i** zool. p. **Bazyliszek.**

Bazyliszek, szka, lm. **szki 1.** a. ×**Bazylisk** zool. (basiliscus mitratus) *jaszczurka z rodziny legwanów.* **2.** przen. *człowiek złośliwy, jaszczurka, żmija.* <Gr. basilískos>

Bazyliszkowy przym. od **Bazyliszek;** przen. *zjadliwy, zajadły, nienawistny, złośliwy, jaszczurczy:* Wzrok B.

Bazylja, i, lm. **e, Bazylik, Bazylika, Bazylijka, Wasilek, Balsam polski** bot. (ocimum) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunek: B. pospolita a. ogrodowa (o. basilicum). <p. Bazylek>

! **Bazyljan, a,** lm. **ie** p. **Bazyljanin.**

Bazyljanin, a, lm. **anie,** ! **Bazyljan 1.** *zakonnik zgromadzenia św. Bazylego.* **2.** w lm. = *zakon, klasztor Bazyljanów.* <Od imienia św. Bazylego>

Bazyljanka, i, lm. **i 1.** *zakonnica zgromadzenia św. Bazylego.* **2.** w lm. = *zakon a. klasztor Bazyljanek.*

Bazyljański przym. od **Bazyljanin** a. od **Bazyljanka:** Kościół, zakon B.

Bazyna, y, lm. **y** p. **Łopian.** <p. Bażyna>

[**Baź, i,** lm. **e**] p. **Bazia.**

Baź! Baś! Bazi! [**Baśka! Baszka basz!**] *wołanie pasterzy na owce.* <Zdr. Baran>

Baźka, i, lm. **i** p. **Bazia.**

†**Baźnienie, a,** blm. *bojaźń.*

[**Baźnik, u,** lm. **i**] *bez hebd.* <Bazia>

†**Bażan, a,** lm. **y** *puzon:* Niechajże bażany nadymają. <p. Puzon>

×**Bażancica, y,** lm. **e** *samica bażant.*

Bażancik, a, lm. **i** p. **Bażant.**

Bażancisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Bażant.**

Bażanka, i, lm. **i** bot. **1.** a. **Łaciec,** (theligonum) *roś. z rodziny komosowatych.* **2.** p. **Szczyr.** <Może w związku z Bażant>

Bażanowiec, wca, lm. **wce** p. **Tojeść.** <Może w związku z Bażant>

Bażant, a, lm. **y** **1.** a. ×**Fazan,** †**Fazjan** zool. (phasianus) *ptak kurowaty z rodziny tej samej nazwy.* Gatunki: B. pospolity (ph. colchicus). B. srebrny (gallophasis nycthemerus). B. złoty (ph. pictus). **2.** [B] *pieczony kogut a. kapłon na uczcie weselnej.* **3.** *przysmak, specjał:* Bażantami kogo karmić. Prz. Zdr. **Bażancik.** Zgr. **Bażancisko.** <Gr. fasianós (od rzeki Fazys, w Kolchidzie), przez Śr. Grn. vasant>

Bażantarnia, i, lm. **e** *zakład hodowli bażantów.*

Bażantnik, a, lm. **cy** *człowiek, mający staranie o bażantach; hodowca bażantów.*

Bażantowy przym. od **Bażant:** Ogród B. (= *z bażantami*).

[**Bażyć się, y ś., ył ś.**] **1.** *puszyć ś., nadymać ś., stawiać ś. hardo, stawiać ś.:* Baży ś., jak wół, ale tępe ma rogi. Prz. **2.** *zachciewać ś.; jurzyć ś.* <Zap. Ukr. bażyty, bażaty>

Bażyna, y, lm. **y,** bot. p. **Bagnlówka.** <Zap. w związku z pń. BAGN>

Bażynowate rośliny bot. (empetraceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

[**Bąbać, a, ał**] *klepać, uderzać* (po twarzy, łydkach).

[**Bąbać się, a ś., ał ś.**] dyndać, chwierutać ś. <Nm. bummeln, bumbeln>

Bąbel, bla, a. ×**a** lm. **ble,** ×**Bębel,** †**Bombel,** ×**Pępel,** [**Bąbol**], †**Babol. 1.** *pęcherzyk, bańka:* Bąble na wodzie, mydlane. **2.** hut. *wzdęcie a. próżnia w odlewie.* **3.** lek. *pęcherz pod naskórkiem, purchel, pryszcz:* Bąble po oparzeniu, po odmrożeniu, z pokąsania. Tak mnie komar ugryzł, że mi aż B. wyskoczył. Kantarydy naciągają bąble. **4.** żart. *dziecko, smarkacz, fąfel.* **5.** [B.] *jabłko u naci kartoflowej.* Zdr. **Bąbelek,** ×**Bąbelik,** ×**Bąblik.** Zgr. **Bąblisko.**

[**Bąbelać się, a ś., ał ś.**] *kołysać ś.* <Nm. bummeln>

Bąbelek, lka, lm. **lki** **1.** p. **Bąbel. 2.** *kulka wisząca, dzyndzyk, wisiorek kulisty:* Grzechotka z bąbelkami.

×**Bąbelik, a,** lm. **i** p. **Bąbel.**

†**Bąbelistość, i,** blm. p. **Bąblistość.**

†**Bąbelisty** p. **Bąblisty.**

×**Bąbelowaty** p. **Bąblowaty.**

Bąblak, a, lm. **i** zool. p. **Węgier.**

Bąblasto przys. od **Bąblasty:** Plechy B. rozdęte.

Bąblasty p. **Bąblowaty.**

Bąblica, y, blm. lek. (pemphigus) *rodzaj choroby skórnej.* Gatunek: B. zjadliwa (p. foliaceus).

×**Bąblik, a,** lm. **i** p. **Bąbel.**

Bąblisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Bąbel.**

Bąblistość, i, blm. rz. od **Bąblisty,** †**Bąbelistość.**

Bąblisty, †**Bąbelisty** *z bąblami, pełen bąbli, bańczasty:* Odlew B. Surowiec B. Lek.: Róża bąblista a. pęcherzowa (erysipelas bullosum).

Bąblowato przys. od **Bąblowaty.**

Bąblowaty, × **Bomblowaty,** × **Bąbelowaty,** ×**Bombelowaty, Bąblasty** *podobny do bąbla.*

Bąblowiec, wca, lm. **wce** zool. (hydatis) *pęcherzowata forma młodociana tasiemca kilkoczłonkowego.*

[**Bąbol, a,** lm. **e**] p. **Bąbel.**

Bąbolić, i, ił p. **Bęblić.** [**B. ś.**] *łazić po wodzie, po kałuży.*

×**Bąbon, u,** lm. **y,** ×**Bombon** *cukierek.* <Fr. bonbon>

[**Bąbon, u,** częś. w lm. **y**] lek. p. **Dymienica.** <Gr. baubón>

[**Bąbony, ów,** blp.] *plotki, bajdy.* <?>

[**Bąch!**] w. *buch! bach!* <Dźwn.>

Bąchor, a, lm. **y** **1.** [**B.**] p. **Bachur. 2.** † [**Bąchory, ów**] *przedłużenie krokwi.* **3.** blp., bot. p. **Zimowit.** <Zap. zmieszanie Bachur + Bękart>

[**Bączál, a,** częś. w lm. **Bączále**] *łodygi brukwi, ziemniaków, marchwi, obrane z liści.* <BĄK>

Bączek, czka, lm. **czki** **1.** p. **Bąk.** Przen.: Puścić bączka = a) *puścić fałszywą wieść, plotkę, kaczkę;* b) *palnąć głupstwo, spłatać figla:* Wyprowadzę ś., ale pierwej bączka puszczę: kuzynka zabiję. Fred. A. **2.** *gwiazdka na czapce urzędniczej.* **3.** [B.] *dawna moneta miedziana czterofenigowa.* **4.** woj. *obrączka u osady strzelby na stempel:* Stempel wsuwa ś. w bączki. <BĄK>

Bączenie, a, lm. **a** czynność cz. **Bączyć.**

Bączewie, a, lm. **a** bot. p. **Grążel.**

[**Bączka, i,** lm. **i**] **1.** *potrawa z kaszy jaglanej z serwatką.* **2.** *dziewczynka nieprawego łoża.* < Bękart>

[**Bączkać, a, ał**] *bić pięścią po plecach, dzbękać.* <BĘC>

[**Bączkanie, a,** blm.] czynność cz. **Bączkać.**

[**Bączyca, y,** lm. **e**] *samica bąk.*

Bączyć, y, ył p. **Bąknąć.**

Bądź sp. **1.** *choćby, chociażby, nawet, bodajby:* Wszelkie, B. najmniejsze, towarzystwa ludzkie utrzymują ś. dobrym rządem. Wor. **2.** *albo:* B. ja, B. ty pójdziemy. B.—B. = *albo—albo, lub—lub, czy to—czy to, już to—już to:* B. to, bądź owo. B. pogoda, B. słota. [B. co, B. gdzie, B. jak, B. kto itp.] *cobądź, gdziebądź, jakbądź, ktobądź* itp. <BĘD>

Bądźcobądź przys. *cokolwiekbądź, jakkolwiekbądź, w każdym razie, niech będzie co chce:* Wpływ myśli trzeźwiejszych już ś. B. objawił i tutaj. Chm. <Bądź + Co + Bądź>

Bąk, a, lm. **i** **1.** zool. = a) (botaurus stellaris) i B. bączek a. B. mały (botaurus minutus) *ptak podkasały z rodziny czapli.* b) (tabanus) *owad dwuskrzydły, krótkorogi:* Opił ś., jak B. (= *jak bela, jak smok*). Wy szlachta ciągniecie, cie, jak bąki. Mick. Przen.: *truteń pasorzyt.* **2.** przen.: Strzelać a. zbijać bąki = *próżnować, włóczyć ś., wałęsać ś.* **3.** przen. *człowiek nadęty, odęty, nadąsany.* †Dolewać bąka = *podniecać dumę.* **4.** przen. *bęben, dzieciak, bech, bachur:* Odczepcie ś. basałyki, bąki uprzykrzone. Sienk. **5.** *dudy, kobza:* B. z krzywym rogiem. W bąki przygrywać. **6.** *cyga, fryga, wartałka, warkotka:* Puszczać bąka. **7.** przen. *wieść fałszywa, kaczka, plotka, bajka, puf:* B. dziennikarski. Puścić bąka. **8.** przen.: Puścić bąka = *wypuścić wiatry.* **9.** przen. *błąd, pomyłka, omyłka, głupstwo, byk:* Strzelić bąka (= *zrobić błąd*). **10.** [B] = a) *bękart.* b) *pierzyna.*

c) *urządzenie w kuźni, zastępujące miech.* **11.** *tynf fałszywy za Augusta III.* **12.** mech. *przyrząd do wzbudzania ciągu w kominie:* B. ssący a. ekshaustor (do wypuszczania pary zużytej). B. tłoczący a. wentylator (do tłoczenia powietrza pod ruszty). **13.** częś. w lm. a. **Bąkowie** zb. ogr. *łodyga cebuli z torebką nasienną, pozostawiona w gruncie jako nasiennik.* **14.** a. **Gig** wiośl. *rodzaj łódki, odmiana pacierzówki:* Wyścig bąków czterowiosłowych. B. ramienny. **15.** zł. = a) *więzienie, kryminał.* b) *lichwiarz.* <BĄK>

Bąkać, a, ał p. **Bąknąć.**

[**Bąkalista, y,** lm. **ści**] *mówiący niezrozumiale.* <BĄK>

Bąkanie, a, blm., czynność cz. **Bąkać.**

Bąkanina, y, lm. **y** *ciągle bąkanie, t. j.* a) *niewyraźne a. ciche mówienie,* b) *słabe a. niewprawne czytanie:* Nie słyszę wcale twojej bąkaniny.

[**Bąkart, a,** lm. **y**] p. **Bękart.**

Bąkiel, kla, lm. **kle** gór. (w kopalniach wielickich) *miejsce, gdzie ś. zbiera woda i robić przeszkadza.* <Może Nm. Bänkel = dosł. ławica>

Bąknąć, nie, ął, × **Bęknąć,** nied. **Bąkać, Bączyć, Bęczeć** **1.** *wydać głos właściwy bąkowi:* Gdy bąk bączy, będzie deszcz. **2.** *zabrzęczeć jak owad bąk, zabuczeć:* Komary, pszczoły bączą. **3.** *zamruczeć, wyrzec co a. odezwać ś. półgębkiem a. pod nosem, zamamrotać, burknąć, pisnąć:* Coś bąknął, ale trudno było zrozumieć. Ani bąknął, ani jąknął. B. pod nosem. Psy zrzadka i niepewnie bąkały. Chodź. Zaczyna dopiero bąkać na elementarzu = *słabo czytać.* **4.** × *zabrząkać, zagrać niewyraźnie:* Lada kto na dudach może bąkać. <BĄK>

Bąknięcie, a, blm., czynność cz. **Bąknąć.**

Bąkojad, a, lm. **y** zool. (buphaga) *ptak wróblowaty zębodzioby z rodziny szpaków.* <Bąk + JAD>

Bąkowaty zool. *podobny do bąka:* Owad B.

Bąkowie, a, blm. p. **Bąk.**

Bąkowy przym. od **Bąk.**

Bąkreta, y, lm. **y, Bonkreta** bot. *nazwa odmiany gruszy zwyczajnej i jej owocu.* Por. Chrześcijanka. <Fr. bon-chrétien = dosł. dobry chrześcijanin>

[**Bąks, a,** lm. **y, Bęks**] **1.** *bękart.* **2.** *ostatni snop dożęty.* <Zdr. Bękart>

[**Bąsio, a,** lm. **owie**] p. **Bękart.**

Bdła, y, lm. **y** p. **Bedłka.** <p. Bedłka>

Bdły, bdeł, blp. bot. *grzyby z zarodnikami na wyrostkach.*

Be w. **1.** a. **Bee** *głos owczy, beczenie.* Przen.: Ani be, ani me = a) *człowiek milczący, zamknięty w sobie, którego nie można ś. o nic dopytać;* b) *głupiec, gawron, gamoń, nie umiejący trzech zliczyć;* c) *nic, ani słowa:* Zapytywaliśmy go, ale on ani be, ani me. **2.** *ba! e! a! pi!:* Wdzięczność potomnych...—Be! jabym wolał współczesnych. Be! tak mi mówicie, to teraz wiem. **3.** (do dzieci) *bwe! bla! pfe! nie caca:* Nie bierz tego, bo to be! <Dźwn.>

×**Bean, a,** lm. **y,** × **Bejan,** × **Beanus** **1.** *nieuk, nieokrzesaniec, cham, ordynus, grubjanin, rura, bałwan:* Sprośnych i niewdzięcznych beanów łaski nie proszę. Lada B. przywłaszcza sobie szlachectwo. **2.** *nowy uczeń, nowoprzybyły do szkoły; wogóle nowicjusz, fryc:* Ponieważeście beany, przystąpim tedy do otrząśnięcia was z beanji waszej. Krasz. Przyprowadzam nowego ucznia, beana. Krasz. <Śr. Łć. be(j)anus, z Fr. béjaune = bec jaune = żółtodziób>

×**Beanja, i,** blm. *stan beana:* Otrzyjcie ś. z beanji waszej. Krasz.

×**Beanus, a,** lm. **y** p. **Bean.**

Beatrycza, y, lm. **e, Beatrycze** *kochanka, pani serca, ideał, Dulcynea:* Namówił kasjerównę, Beatryczę pana Ludwika. Sienk. <Imię Włos. Beatrice z „Komedyi Boskiej" Dantego>

Beatrycze nieod. p. **Beatrycza.**

Beatyfikacja, i, lm. **e, Beatyfikowanie** czynność cz. **Beatyfikować:** Proces beatyfikacji. Przeprowadzić beatyfikację. <Now. z Łć. beatifico = dosł. uszczęśliwiam>

Beatyfikować, uje, ował *zaliczać w poczet błogosławionych.*

Beatyfikowanie, a, blm. p. **Beatyfikacja.**

Bebech, a, częś. w lm. **Bebechy, ów** **1.** *wnętrzności, flaki, kiszki, patrochy:* We mnie wszystkie bebechy ś. gotują (z gniewu). Wilcz. Aż mnie bebechy zabolały, kiedym to usłyszał. Kiedy słyszycie o opryszkach, to ś. wam trzęsą bebechy. Kaczk. Poczciwy z bebechami = *poczciwy do gruntu, z flakami.* **2.** × *flaki* (potrawa): Porcja bebechów. **3.** *wielki brzuch.* **4.** *pościel nędzna, bety;* wogóle *graty, manatki, rupiecie = mienie, dobytek:* Alkierzyk zastawiony łóżkami i bebechami żydowskiemi. Krasz. Nowy rządca chciał nas wyrzucić, jak mówił, z bebechami. Krasz. **5.** [B. a. **Bech**] = *dziecko tłuste.* <?>

Bebeszenie, a, blm., czynność cz. **Bebeszyć.**

Bebeszyć, y, ył **1.** p. **Patroszyć.** **2.** przen. *męczyć = gnieść kogo.*

×**Bebiec, bca,** lm. **bce** ucz. *chleb.* <?>

[**Beblać, a, ał**] *bełtać, pluskać.* <BABR>

Beblić, i, ił p. **Bęblić.** <BĄBL>

Bebłać, bła a. **ble, ał** p. **Babrać.** <BABR>

Bebłanie, a, blm., czynność cz. **Bebłać.**

Bebłanina, y, lm. **y** *płyn rozbebłany, nabełtany z kilku innych, mieszanina płynów, mikstura, zupa = breja:* B. z wódki i miodu.

Bebłek, błka, lm. **błki** p. **Rozsiad.** <Zap. sztucznie z Łć. peplis>

Bebrać, brze, brał p. **Babrać;** przen. *mieć do czynienia z wodą:* Od dziecinnych lat bebrząc ś. w wodzie, zapalonym był rybołowem. Krasz. <BABR>

Bebranie, a, blm., czynność cz. **Bebrać.**

Beby nieod. *materja wełniana z Alepo.* <Z języków Wschod.>

[**Bec, a,** lm. **e**] *tłuste, rozkoszne, dobrze wyglądające dziecko.* <Ukr. bec, becok>

Becak, a, lm. **i** garb. *skóra na wyroby rymarskie.* <?>

Bech, a, lm. **y** **1.** pog. *dzieciak, bachor, bęben, berbeć, fąfel, smarkacz:* Wiktorka to taki B. nieusłuchany. **2.** [B.] p. **Bebech** *dziecko tłuste.* <Zdr. Bękart>

Becha, y, lm. **y** p. **Beczka** przen. (o człowieku) *grubas, tłuścioch:* Prawdziwa B. z niego.

×**Becher, u,** lm. **y,** [**Bekier**] *kubek, puhar, kielich:* Bechery, kubki, puhary. Krasz. Zdr. **Becherek,** [**Bacherek, Bacherka**]. <Nm. Becher>

×**Becherek, rka,** lm. **rki,** p. **Becher.**

[**Bechnąć, nie, nął**] *walnąć, palnąć; rzucić:* Baran bechnął rogami.

×**Bechtać, cze, tał,** × **Bektać** **1.** *podbechtywać, poduszczać, jątrzyć, drażnić, źle usposabiać, buntować, uzbrajać przeciw komu, nasadzać kogo na kogo a. na co:* B. przeciw komu. B. kogo a. czyje serce. **2.** komu głowę = *nabijać gadaniną, pompować, klektać, kotłować, zawracać, durzyć.* <BECHT>

Bechter, a, lm. **y 1.** † a. **Bechterz,** † **Bechtyr** *zbroja, pancerz, kirys:* Rycerz wszystek w B. do nóg obleczony. Km. **2.** [B.] *rodzaj kaftana aksamitnego.* <Skr. bechter = kolczuga, zap. z Tat. bachtà = tkanina>
†**Bechterz, a,** lm. **e** p. **Bechter.**
†**Bechtyr, a,** lm. **y** p. **Bechter.**
Becić, i, ił karc. *powodować czyją przegraną.* **B. ś.** *wpadać; robić a. stawiać bety, być w becie, remizić ś.; przegrywać.* <p. Bet>
Becik, a, lm. **i** p. **1. Bet.**
Becisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **1. Bet.**
Becować, uje, ował p. **Besować.**
[**Becyrk, u,** lm. **i**] *powiat; urząd powiatowy.* <Nm. Bezirk>
[**Becza, y,** lm. **e**] p. **Beczka.**
×**Beczczysko, a,** lm. **a** p. **Beczka.**
Beczeć, y, ał p. **Beknąć.**
[**Beczek, czka,** lm. **czki**] *płaksa, beksa.* <BE(K)>
Beczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Beczeć,** *bek.* **2.** × (w głowie, w uszach) *szum, huczenie:* Gorczyca B. główne uśmierza. Trzyc. **3.** lek. (aegophonia) *kozi bek, objaw przysłuchowy w płucach podczas mówienia chorego.*
Beczka, i, lm. **i 1.** *naczynie bednarskie o dwuch dnach; fasa, kufa, okseft; sądek, baryłka, antał:* B. z prochem, z winem, na wodę. Wypić beczkę wina. Wypotrzebować beczkę cementu. Przen.: Próżną beczkę obracać = *daremnie czas tracić.* Brzmi głośno próżna B. Prz. Przen.: Zacząć z innej beczki = *przejść do innego przedmiotu, zacząć z innego tonu, próbować inaczej:* Wszystko napróżno, zacznijmy z innej beczki. **2.** przen.: B. bez dna = *dziurawy worek, otchłań* = a) *marnotrawnik, utracjusz;* b) *pijak, opój, smok, bąk, bibuła.* **3.** przen. *człowiek otyły, tłuścioch, grubas, baryła, fasa.* **4.** *miara rzeczy sypkich i płynnych:* B. nowopolska obejmuje 25 garncy. B. okrętowa p. **Tonna. 5.** (na szachownicy) *koniec t. zw. linji głównej:* Z lewej strony głaz (= *czarne pole*) jeden w koniec szranków bodzie, miejsce to zowią beczką. Mick. **6.** zł. *ambona.* Zdr. **Beczuszka.** Zgr. ×**Beczczysko, Becha, Beka,** [**Becza**]. <Może Nm. Bottich = kadź, to zaś może z Gr. apothḗkē>
Beczkowy przym. od **Beczka:** Klepka beczkowa. Piwo beczkowe = *nieściągane, niebutelkowane.* **B., ego,** lm. **i** rz. = a) *pakujący sól w beczki, bijacz;* b) *ważący sól przy pakowaniu w beczki.*
[**Beczkarz, a,** lm. **e**] *bednarz, szczeg. wyrabiający beczki.*
Beczkować, uje, ował 1. *rozlewać w beczki.* **2.** *pakować w beczki:* Sól beczkowana.
Beczkowanie, a, blm., czynność cz. **Beczkować.**
Beczkowaty *podobny do beczki, pękaty, wydęty.*
Beczułeczka, i, lm. **i** p. **Beczułka.**
Beczułka, i, lm. **i** *nieduża beczka, baryłka, antałek:* B. kawioru. B. śliwek = *baryłka, solówka.* [W beczułkę] malować na pisance. Zdr. **Beczułeczka.**
Beczułkowy przym. od **Beczułka.**
Beczuszka, i, lm. **i** p. **Beczka.**
Bedel, a, lm. **e, Pedel,** × **Betel,** † **Bedelus,** † **Bedelusz 1.** × *szwajcar a. sługa kościelny, dziad kościelny, kościelny.* **2.** *woźny, pilnujący porządku w zakładzie naukowym:* B. w gimnazjum. B. uniwersytecki in. × s a p j e n t, × s ł u g a r e k t o r o w s k i: Bedele noszą przed rektorem berła. <Śr. Łć. bedellus, bidel(l)us (z Nm. bieten) = woźny, skąd Fr. bedeau, Nm. Pedell>
†**Bedelus, a,** lm. **y** p. **Bedel.**
†**Bedelusz, a,** lm. **e** p. **Bedel.**

†**Bedew, dwia,** lm. **dwie,** †**Badawja** *koń arabski; wogóle rumak, biegun.* <Arab. bedewij = beduin, beduī = pustyniowy, stąd Tur. bedewi at = koń arabski>
Bedliszka, i, lm. **i** zool. (mycetophila) *owad dwuskrzydły, długorogi, bedliszkowaty.* <Od Bedła>
Bedliszkowaty *podobny do bedliszki:* Owad B.
Bedliwie przys. od **Bedliwy.** <BOD>
Bedliwy 1. † p. **Badliwy:** Kto ma dar wiary, nie jest B. Karnk. **2.** [B.] *troskliwy.*
†**Bedła, y,** lm. **y** p. **Bedłka.**
Bedłczysko, a, lm. **a** p. **Bedłka.**
Bedłeczka, i, lm. **i** p. **Bedłka.**
×**Bedłek, łka,** lm. **łki** p. **Bedłka.**
Bedłka, i, lm. **i 1.** a. †**Bdła,** †**Bedła,** ×**Bedłek** bot. (agaricus) ! **Betka** = a) *grzyb z rodziny bedłkowatych.* Gatunki: B. p i e c z a r k a (a. campestris); B. r y d z (a. deliciosus); B. w y s o k a a. w y n i o s ł a a. D e s z c z o c h r o n, P a r a s o l a. [D r u p, K a n i a, C z u b a j k a] (a. procerus); B. z i e l o n k a a. Ż ó ł t a g ą s k a (a. equestris). b) B. k u b k o w a p. **Kustrzebka.** c) B. k u l k o w a p. **Purchawka.** d) B. miodowa p. **Opieńka.** e) [B. psia] (armillaria luteo-virens) *grzyb z rodzaju opieńki.* Przen. żart.: Przyjaciel B. = *człowiek narzucający ś. z zażyłością.* **2.** [B., **Bełek, Bełtk, Będka**] *grzyb wogóle.* **3.** [B.] *krosta na wargach dzieci.* **4.** [**Bedłki, Betki**] p. **Pleśniawki.** Zdr. **Bedłeczka.** Zgr. **Bedłczysko.** <?Może w związku z Łć. boletus, Gr. bōlítēs, Śr. Grn. buliz, Nm. Pilz, Dnm. bülte>
Bedłkowate rośliny bot. (agaricacei) *rodzina grzybów właściwych z rzędu podstawczaków.*
Bedłówka, i, lm. **i** zool. (caenosia) *owad dwuskrzydły, krótkorogi.*
Bednarczyk, a, lm. **i 1.** *terminator bednarski.* **2.** *syn bednarza.*
Bednareczka, i, lm. **i** p. **Bednarka.**
Bednarka, i, lm. **i,** [**Będnarka**] **1.** *kobieta, trudniąca ś. bednarstwem.* **2.** *bednarzowa, żona bednarza.* **3.** a. [**Dąga**] *mała klepka* (na kubły, szkopki, balijki itp.). **4.** *obręcz żelazna do statków gospodarskich.* Zdr. **Bednareczka.**
Bednarski przym. od **Bednarz:** Warsztat B. Naczynia, wyroby bednarskie. Czeladnik B.
Bednarstwo, a, blm. *rzemiosło bednarza.*
Bednarz, a, lm. **e,** [**Będnarz, Bębnarz, Bębniarz, Bondar**] *rzemieślnik, wyrabiający naczynia klepkowe.* Zgr. **Bednarzysko.** <Albo Nm. Bender, Binder = bednarz, albo od Bednia, (B)dno>
Bednarzowa, ej, lm. **e** *żona bednarza, bednarka.*
×**Bednarzować, uje, ował,** [**Bednarzyć**] *zajmować ś. bednarstwem.*
×**Bednarzowanie, a,** blm., czynność cz. **Bednarzować.**
[**Bednarzowy**] przym. od **Bednarz.**
Bednarzówna, y a. **ej,** lm. **y** a. **e** *córka bednarza.*
[**Bednarzyć, y, ył**] p. **Bednarzować.**
Bednarzyna, y, lm. **y** m. **1.** p. **Bednarzysko. 2.** *lichy bednarz.*
Bednarzysko, a, lm. **a** m. i ni. **1.** p. **Bednarz. 2.** a. **Bednarzyna** *bednarz godzien politowania.*
[**Bednia, i,** lm. **e, Bodnia, Będnia, Putnia, Bodenka**] *kubeł drewniany, duża dzieża drewniana, beczka z zamykanym wiekiem, śpiżarnia:* Rzuciła ś. do bedni po bieliznę i odzież. Jeż. <Bednia, może w związku z (B)dno i Bednarz; Bodnia z Ukr.>
Beduina, y, lm. **y** *rodzaj płaszcza kobiecego.* <Od Beduin = mieszkaniec pustyni Arab.>

×**Beduinizm, u,** blm. *tryb życia Beduinów, włóczęgostwo:* Służebni książęcia zarażeni byli trochę beduinizmem. Rol.

[**Bedus, a,** lm. **y**] *człowiek niezgrabny, do niczego.* <Zap. ze Słc.>

!**Befel, u,** lm. **e** woj. *rozkaz.* <Nm. Befehl>

Befsztyczek, czka a. **czku,** lm. **czki** p. **Befsztyk.**

Befsztyczysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Befsztyk.**

Befsztyk, u, lm. **i, Bifsztyk, Byfsztyk** *rodzaj smażonego mięsa:* B. z mięsa wołowego. B. po tatarsku. Zdr. **Befsztyczek.** Zgr. **Befsztyczysko.** <Ang. beefsteaks lm.=dosł. zraziki wołowe>

Beg, a, lm. **owie, Bej,** × **Bek,** × **Beh 1.** *pan* (nazwa dystynkcyjna u Turków). **2.** *tytuł panującego w Tunisie.* <Tur. beg=książę, pan>

Begajza, y, lm. **y** stol. *duży hak do zawieszania firanki lub portjery.* <Nm. Biegeisen>

Begiel, gla, lm. **gle, Bygiel** *pracel, precel, obwarzanek.* <Nm. Bügel, Biegel, gw. bögel = obręcz, obwarzanek>

Begina, y, lm. **y** *gatunek czepca kobiecego.* <Fr. béguine=dosł. mniszka>

Beglerbeg, a, lm. **owie** a. **Beglerbej, Bejlerbej** *namiestnik, rządca a. wezyr prowincji w Turcji.* <Tur. begler-begi = dosł. bej bejów = wielkorządca>

Beglerbej, a, lm. **owie** p. **Beglerbeg.**

Beglik, u, blm. *skarb sułtański.* <Tur. beglik>

Begonja, i, lm. **e** bot. p. **Ukośnica.** <Od nazwiska Fr. uczonego Bégon †1710>

×**Beh, a,** lm. **owie** p. **Beg.**

Behemot, a, lm. **y** *słoń a. koń rzeczny, nilowy, hipopotam.* <Hb. behemoth lm. = koń rzeczny>

Bej, a, lm. **owie** p. **Beg;** w Turcji *naczelnik straży:* Niechże tę żmiję B. na pastwę czerni przywiedzie. Mick. *szlachcic:* Podniesiony do godności beja, tj. szlachcica. Rol. <Toż co Beg>

Beja, i, lm. **e** p. **2. Baja.**

×**Bejan, a,** lm. **y** p. **Bean.**

1. Bejc 1. a, lm. **e, Bejca** kam. *dłutko wązkie i płaskie do drobniejszych robót* (np. do wykończania figur). **2. u,** lm. **e** p. **Bejca.**

2. [**Bejc, y,** lm. **e, Bajc**] zł. *kłamstwo, blaga.*

Bejca, y, lm. **e, Bajca 1.** a. **Bejc, Łącznik,** chem. i farb. *przetwór (= ciecz) usposabiający do przyjęcia farby (barwników), grunt pod farbę a. politurę:* B. czarna, czerwona, dopełniająca, odbarwiająca, upiększająca, żelazna, żrąca. **2.** garb. p. **Wytrawa. 3.** kam. p. **1. Bejc.** <Nm. Beize>

Bejcować, uje, ował, Bajcować 1. chem. *oczyszczać (metal) z rdzy za pomocą kwasu:* B. drut. **2.** garb. p. **Wytrawić. 3.** kam. *odcinać (kamień) do oznaczonej rysy.* **4.** piern. *zaprawiać chemicznie (knot do świecy woskowej).* **5.** stol. *dawać bejcę, gruntować, malować ordynarną farbą:* Stół niepoliturowany, tylko bejcowany. Szafa czerwona bejcowana. Jun.

Bejcowanie, a, blm., **Bejcówka,** czynność cz. **Bejcować.**

Bejcówka, i, lm. **i** p. **Bejcowanie.**

[**Bejersz, u,** blm., **Bejrsz**] *piwo bawarskie.* <Nm. bairisch>

Bejgiele nieod. p. **Bajglele.**

Bejlerbej, a, lm., **owie** p. **Beglerbeg:** Konak komendanta placu, bejlerbeja, tj. naczelnika straży pogranicznej. Jeż.

[**Bejoro, a,** lm. **a**] *bajoro.*

Bejostwo, a, lm. **a** *godność beja.*

×**Bejrak, a,** lm. **i** *oddział:* Każda rodzina ze swemi poddanemi stanowiła bejraki czyli oddziały. Bart. <Tur. bajrak=chorągiew>

Bejram, u, lm. **y** p. **Bajram.**

[**Bejrsz u,** blm.] p. **Bejersz.**

Bejt, u, lm. **y** (w liter. perskiej) *dwuwiersz.*

1. Bek, u, lm. **i** czynność cz. **Beknąć,** *beczenie:* B. barana. B. jelenia. *głośny płacz, płacz z rykiem, ryk:* Ja ś. zwracam do niej, a ona w B. Przestań płakać! dosyć tych beków! Kozi B. lek. p. **Beczenie** pod 3. <BE(K)>

2. Bek, a, lm. *i palnik gazowy.* <Fr. bec>

3. ×**Bek, a,** lm. **owie** p. **Beg.**

Beka, i, lm. **i** p. **Beczka.**

Bekać, a, ał p. **Beknąć. B. ś.** myśl. (o jeleniu) *biegać ś., parzyć ś.* <BE(K)>

[**Bekalarz, a,** lm. **e**] *płaksa, beksa.*

Bekanie, a, blm., czynność cz. **Bekać** i **Bekać ś.;** myśl.=a) (o jeleniu) *bekowisko, zaspakajanie popędu płciowego, ruj, ruja.* b) (o niedźwiedziu) *ryk.*

1. Bekas, a, lm. **y 1.** zool. p. **Kszyk.** B. funtowy a właściwy p. **Dubeit.** B. koziołek p. **Kszyk.** [B. kurka] p. **Ficlaus.** [B. mały] p. **Ficlaus. 2.** [B.] *piszczałka dziecinna.* Zdr. **Bekasik.** Zgr. **Bekasisko.** <Fr. bécasse>

2. Bekas, a, lm. **y** żart. p. **Beksa.** Zgr. **Bekasisko.** <BE(K)>

Bekasi, Bekasowy przym. od **Bekas:** Rodzaj B.

×Bekasia główka, lek. p. **Wzgórek.**

Bekasiątko, a, lm. **a** p. **Bekasię.**

Bekasica, y, lm. **e** *samica bekas.*

Bekasię, ęcia, lm. **ęta, Bekasiątko** *pisklę bekasię.*

Bekasik, a, lm. **i** p. **1. Bekas.**

Bekasisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Bekas.**

Bekasowy p. **Bekasi.**

Bekawisko, a, lm. **a,** myśl. p. **Bekowisko.**

[**Bekier, a,** lm. **y**] p. **Becher.**

×**Bekiesa, y,** lm. **y** p. **Bekiesza.**

Bekiesza, y, lm. **e,** × **Bekiesa** *futro długie węgierskim krojem.* <Węg. bekes>.

Bekieszowy przym. od **Bekiesza:** Krój B.

Bekliwy *skłonny do beczenia:* Owce bekliwe. Mł. <BE(K)>

Beknąć, ie, ął nied. **Beczeć 1.** i nied. **Bekać** *wydać głos be! bee!, zabeczeć:* Cielę, owca, koza beczy a. beka. (o kozie) *zamektać.* **2.** przen. *nieładnie zaśpiewać; wrzasnąć, ryknąć:* Wrzeszczą i miasto śpiewania beczą. **3.** myśl. (o jeleniu, żubrze) *ryknąć.* **4.** *zabeczeć = głośno zapłakać, ryknąć płaczem, wybuchnąć głośnym płaczem, uderzyć w bek, zaryczeć.* **5.** przen.: Beczeć *=płakać, narzekać, wyrzekać, biadować, utyskiwać, ubolewać, żałować:* Zrobisz głupstwo, a potem będziesz beczał. B. na co. **6.** przen. *odpokutować=paść ofiarą, przypłacić, przypieczętować, odpowiedzieć:* Znów przeskrobali, a jam za to beknął. Ja ci za to zapłacę! bekniecie wszyscy. Krasz. Stary beknie grubo. Jord. *(=zapłaci grubą sumę).* **7.** przen. *stracić, przegrać:* A że pił dobre wino, beknął trzydzieści rubli. B. w karty sto rubli. **8.** i nied. **Bekać** *wypuścić głośno gaz żołądkowy gardłem:* Po obiedzie często beka. **9.** gór. (o bursztynie) *skrzypnąć (pod szpadlem itp.)* <BEK>

Beknięcie, a, blm., czynność cz. **Beknąć.**

Bekowisko, a, lm. **a 1.** a. **Bekawisko** myśl. *rykowisko, miejsce zaspakajania popędu płciowego przez jelenia.* **2.** [B.] *miejsce, gdzie bydlę zarznięto.*

Beksa, y, lm. **y** m. i ż., **Bekas** *ten, co często beczy=płaksa, płaczek; mazgaj, mazepa:* Hartowny żołnierz jął przeradzać ś. w beksę. Sienk.

[**Beksać, a, ał**] *bić pięścią.*

[**Beksanie, a,** blm.] czynność cz. **Beksać.**

Beksliwo przys. od **Beksliwy:** Na B.=*w usposobieniu beksliwym, becząc:* Trzeba było to robić na wesoło, nie na B. Krasz.

Beksliwy *płaczliwy, łatwo zalewający ś. łzami, mazgajowaty, skory do płaczu.*

×**Bektać, ta** a. **cze, tał** p. **Bechtać.**

Bekuła, y, lm. **y** pog. *grajek, muzykant.* Mał.

Bela, i, lm. **e I.** a. ×**Bal,** [**Belija**] han. *paka towaru, wielki wór, wielki pęk:* B. chmielu, wełny. B. sukna = *20 a. 27 postawów.* B. nankinu = *10 sztuk.* B. papieru = *10 ryz.* **2.** przen. (o człowieku) *kloc, kłoda, pień; sztok:* Zwalił ś. na łóżko, jak B. Pijany, jak B. Zdr. **Belka,** × **Belcia.** Zgr. ×**Belica,** × **Balica, Belisko.** <Nm. Balle>

[**Belaczyć, y, ył**] p. **Bylaczyć.**

[**Belątać się, a ś., ał. ś.**] p. **Belędać ś.**

[**Belbas, a,** lm. **y**] *rosły i niezgrabny chłopiec, gilbas, dryblas.* <Może w związku z Belmes>

×**Belcia, i,** lm. **e** p. **Bela.**

Belczysko, a, lm. **a** p. **Belka.**

[**Beldonek, nka,** lm. **nki, Buldonek, Bołdon**] *niedołęga, idjota.* <Por. Bałda i Czes. baldoň=bałwan, niezgrabjasz>

1. †**Belec, lca,** lm. **lce** p. **Bełt:** Strzelić belcem.

2. †**Belec, lcu,** lm. **lce** *pień, kłoda=ul:* Składać w dani B. miodu rokrocznie. Rol. <Zap. w związku z Belka>

[**Belechotać, cze, tał**] *bełkotać; śpiewać niewyraźnie.* <Dźwn.>

Beleczka, i, lm. **i I.** p. **Belka. 2.** lek.=a): Beleczki mięśniowe (trabeculae carneae) *krokiewki sercowe, wałeczki mięsne na ścianach komór sercowych.* b): Beleczki śledziony (trabeculae lienis) *krokiewki a.* × *tramiki sledziony, liczne wypustki powłoki własnej w jej miąższu.* c) w lm. (trabeculae corpor. cavern. penis) *krokiewki wałków jamistych prącia.* d) a. **Belka** *wędzidełko,* ×*próg,* ×*prożek; zrost bliznowaty, podobny do powrózka a. do taśmy napiętej.*

[**Belefoty, ów,** blp.] *chwasty, zielsko a. trawa rozmaita, zarastająca inne jarzyny.* <Por. Ros. balahvostъ=wytrzykąt, pasorzyt i Ukr. bałafüt=ręcznik>

[**Belek, lka,** lm. **lki**] p. **Belka:** Pająk rozstawia sieci pod belkiem. Zach.

Belelak, u, blm. *materja bławatna wschodnio-indyjska.* <Przez Fr. belelacs lm., ze Wschodu>

Belemnit, u, lm. **y,** [**Strzałka piorunowa**] pal. *skamieniała skorupa zaginionego mięczaka z gromady głowonogów.* <Gr. belemnítēs>

×**Beletaż, u,** lm. **e I.** *pierwsze piętro domu:* Mieszkać na beletażu. **2.** *loże pierwszego piętra w teatrze.* <Fr. bel étage=dosł. piękne piętro>

Beletrysta, y, lm. **ści, Belletrysta** *piszący utwory beletrystyczne, autor a. pisarz rzeczy beletrystycznych:* Wdział mundur, lecz i w wojsku B., wiersze rabiał. Mick. Nie utrzymał ś. Zacharjasiewicz długo na wyżynach beletrysty szerszych rozmiarów. <Z Fr. belles lettres=dosł. piśmiennictwo nadobne>

Beletrystka, i, lm. **i, Belletrystka** forma ż. od **Beletrysta.**

Beletrystyczny, Belletrystyczny przym. od **Beletrystyka:** Literatura beletrystyczna. Dział B. w gazecie. Styl jego odznacza ś. lekką i powabną formą i nadaje wielu ściśle filozoficznym rozprawom pozór beletrystycznej gawędy.

Beletrystyka, i, blm., **Belletrystyka** *literatura piękna, nadobna, lekka = dział poezji i powieści:* Dział beletrystyki w czasopiśmie.

[**Belędać się, a ś., ał ś., Belątać ś.**] *włóczyć ś., łazić, wałęsać ś.*

Belfer, fra, lm. **frowie I.** *pomocnik małameda w chederze, nauczyciel żydowski.* **2.** ir. a. żart. *nauczyciel, pedagog, bakałarz:* Nudny, stary B. Zdr. **Belferek.** Zgr. **Belfrzysko, Belferzysko.** <Nm. Żydows. Behelfer=dosł. pomocnik>

Belferek, rka, lm. **rkowie** p. **Belfer.**

Belferja, i, blm. żart. **I.** zb. *belfrowie:* B. ś. zebrała. **2.** a. **Belferstwo, Belferka** *nauczycielstwo, belfrowanie, bakalarka, bakalarstwo:* Mówimy tu o nauczycielstwie prywatnym, o tej ze smutną ironją nazwanej belferji. **3.** a. **Belferstwo** *mentorstwo = pretensja do nauczania, robienia uwag:* Skąd ci przyszło do głowy na rozum chorować, na tę przeklętą belferję?

Belferka, i żart. **I.** lm. **i** forma ż. od **Belfer,** *nauczycielka, bakałarka.* **2.** blm. p. **Belferja:** Zjadła go B. na pańskich dworach.

Belferować, uje, ował, Belfrować żart. *trudnić ś. nauczycielstwem, belferką, być nauczycielem a. nauczycielką, bakałarzyć:* N. od wielu już lat belferuje w tej szkole. Całe życie belferował.

Belferowanie, a, blm., czynność cz. **Belferować,** *belfrowanie.*

Belferski, Belfrowski przym. od **Belfer:** Zwyczaj B. Zajęcie belferskie.

Belferstwo, a, blm. p. **Belferja.**

Belferzyna, y, lm. **y, Belfrzyna** m. **I.** *lichy belfer.* **2.** a. **Belfrzysko, Belferzysko** *belfer godzien politowania.*

Belferzysko, a, lm. **a,** m. i ni p. **Belfer** i **Belferzyna.**

Belfrowa, ej, lm. **e** żart. *żona belfra.*

Belfrować, uje, ował p. **Belferować.**

Belfrowanie, a, blm., czynność cz. **Belfrować.**

Belfrowski p. **Belferski.**

Belfrzyna, y, lm. **y** m. p. **Belferzyna.**

Belfrzysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Belfer** i **Belferzyna.**

I. Belica, y, lm. **e** p. **Bela.**

2. ×**Belica, y,** lm. **e** bot. p. **Bylica.**

[**Belija, i,** lm. **e**] p. **Bela.**

Belisko, a, lm. **a** p. **Bela.**

Beljal, a blm. *wszystko, co jest złe, szkodliwe; zły duch, szatan, czart, djabeł, duch ciemności:* Krew za krew! wrzasnął rabin — Beljala płodzie! Mick. Co za zgoda Chrystusowi z Beljalem? <Hb. belial=dosł. zły człowiek: niszczyciel>

Beljalski przym. od **Beljal;** Prawdziwie, jak mawiał Skarga, beljalska to wolność.

I. Belka, i, lm. **i,** [**Belek**], ×**Balka,** ×**Balk,** [**Bałek, Bałk**] **I.** *bierwiono obrobione, tram, bierzmo, szlemię, tragarz:* B. poprzeczna. B. główna (=*wsparta końcami na przeciwległych ścianach*). B. wekslowa (=*poprzeczna do innych i końcami wczopowana w nie*). Belki wiązarowe (=*w wiązaniu dachu znajdujące ś.*). Źdźbło widzi w oku bliźniego, a w swoim nie widzi belki. Prz. **2.** Belki=*pułap na belkach, belkowanie:* Pokój ładny, ale nie ma sufitu, tylko belki. Gdy kto klął ś., zachłystnął i głupstwo powiedział, zawsze ś. pokazało, że pod belką siedział. Moraw. Tak kłamie, że aż belki trzeszczą. Prz. **3.** fiz.: B. wagi=*drążek dwuramienny, na którym wiszą szalki.* **4.** lek. p. **Beleczka. 5.** zdń. *kawał gliny wyrobionej, formy ośmiokąta.* Zdr. **Beleczka.** Zgr. **Belczysko,** <Nm. Balke(n)>

2. Belka, i, lm. **i** p. **Bela.**

Belkarz, a, lm. **e I.** *ten, co obiera drzewo na belki i obrabia je.* **2.** *handlujący belkami.*

Belkować, uje, ował, × **Balkować I.** *kłaść belki, podbijać belkami:* Sufit belkowany. **2.** (o polu) *zaorywać brózdy, pozostawiając nietknięte grzbie-*

ty zagonów; dwie skiby orać, a dwie zostawiać w calcu.

Belkowanie, a **1.** blm., a. ×**Balkowanie**, czynność cz. **Belkować**: Mury już są gotowe, teraz trzeba zacząć B. **2.** lm. **a** = a) bud. *poziomy układ belek między piętrami a. piętrem i strychem, system belek, wiązanie z belek:* B. w kamienicy, na okręcie. W tym domu jest mocne B., z grubych belek dębowych. Belkowania (okrętu) skrzypią, okręt drga od energicznego ruchu śruby. Sienk. b) mul. p. **Kaseton.**

Belkowina, y, lm. **y** *drzewo zdatne na belki.*

Belkowy przym. od **Belka;** × **Balkowy,** × **Balczany**: Wiązanie belkowe. Sufit B. Mostek B. = *dylowy.*

Bella, i, lm. **e** **1.** *piękność=piękna kobieta.* **2.** *kochanka, faworyta, gamratka, metresa*: Poszliśmy do jego belli, która go mniej kosztuje, niż... Krasz. <Włos. bella=piękna>

Belladona, y, lm. **y** bot. p. **Pokrzyk.** <Now. niby Łć. belladonna, z Włos. bella donna = piękna pani>

Bellet-, p. **Belet-.**

Bellewalja, I, lm. **e, Czubica** bot. (bellevallia) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunek: B. c z u b a t a a. † o s z l o c h y a. † ś n i e d e k c u d z o z i e m s k i a. a f r y c k i a. n a g i, s z a f i r e k m i ę k k o l i ś c i (b. comosa),. <Od nazwiska botanika Fr. Belleval † 1623>

Bellona, y blm., przen. *wojna:* Owe związki wojskowe do reszty mi Bellonę zbrzydziły. Sienk. Syn Bellony = *żołnierz, wojak.* <Łć. Bellona = bogini wojny>

[**Belmes, Belmez, Bilmez** nieod.]: Ani B. = *ani trochę, nic zgoła, ani w ząb, ani rusz:* Wy, mazgaje, szabli nie lubicie i krzyżowej sztuki ani B. Korz. Nie wiedząc ani B. o treści jądra, dam pokój takowemu wywodowi słowa. Dzierz. Tymko jeden tylko umiał wyraz „B." Wyraz ten oznacza „nie umiem." Jeż. <Tur. bilmèz= nie wie, od bilmèk=wiedzieć>

[**Belmez** nieod.] p. **Belmes.**

[**Belny**] p. [**Bylny**].

Belonjon, u, lm. **y** *rodzaj trąby do grania.* <Now. z Łć. Bellona=bogini wojny>

×**Belowarda, y,** lm. **y** p. **Beluarda.**

Beluarda, y, lm. **y,** ×**Beluwarda,** ×**Belowarda** **1.** *baszta:* Murów tych 4 beluardy pilnują. **2.** *wieża ruchoma.* <Hp. baluarte, Włos. baluardo, Śr. Łć. bolevardus, Fr. boulevard, wszystkie z Nm. Bollwerk. Por. Bulwar>

Beluardowy przym. od **Beluarda,** *bastjonowy:* Fortyfikacje z ziemi w systemie francuskim, zwanym bastjonowym a. beluardowym.

×**Beluwarda, y,** lm. **y** p. **Beluarda.**

Belweder, u, lm. **y** **1.** bud. *budowla na wzniesieniu z pięknym widokiem; część budynku nad dachem z dużemi oknami:* Pałac z belwederem. **2.** bot. p. **Lnica.** <Włos. belvedere = dosł. piękny widok>

Belwederczyk, a, lm. **cy** *uczestnik napadu na Belweder w Warszawie w roku 1830.*

Belwederowy przym. od **Belweder.**

Belzebub, a, lm. **y** **1.** *bies, djabeł, szatan, czart.* **2.** zool. (pithecia) *małpa szerokonosa.* <Hb. baal-zebub = dosł. władca much = obrońca od much, jak Gr. Zeùs Apómyios>

Belzebubski przym. od **Belzebub,** *djabelski, czartowski:* A, duszo belzebubska! czy ty myślisz, że mnie kusić można?

[**Bełch, u,** lm. **y, Bełk**] **1.** *błoto.* **2.** i † **Bełch** *wir wodny, nurt, głębia:* B. morski. **3.** p. **1. Bełk.**

†**Bełchliwość, i,** blm. *porywczość, zapalczywość:* B. i burzliwość rozumków. <BEŁCH>

×**Bełchliwy** p. **Bełkotliwy.**

Bełchtać, a, ał gm. p. **Bełtać.**

Bełchtanie, a, blm., czynność cz. **Bełchtać.**

Bełcik, u, lm. **i** p. **Bełt.**

Bełcisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Bełt.**

[**Bełcun, a,** lm. **y**] p. **1. Bełk.**

[**Bełczak, a,** lm. **i**] *kałuża.*

[**Bełczeć, y, ał**] *buzować, płonąć* (o płomieniu).

[**Bełdować, uje, ował**] *kopcić, filować*: Lampa bełduje. <?>

[**Bełech, u,** lm. **y**] p. **1. Bełk.**

[**Bełek, łka,** lm. **łki**] p. **Bedłka.**

[**Bełg, u,** lm. **i**] p. **1. Bełk.**

Bełgot, u, lm. **y** p. **Bełkot.**

Bełgotać, ocze, tał p. **Bełkotać.**

Bełgotanie, a, blm., czynność cz. **Bełgotać.**

1. [**Bełk, u,** lm. **i, Bełg, Bełech, Bełch, Bełcun**] *brzuch, kałdun:* Choruje na bełku. <Nm. Balg= miech, kałdun, wór skórzany>

2. [**Bełk, u,** lm. **i**] p. **Bełch.**

†**Bełk, u,** lm. **i** *wybuch* (ognia). <BEŁK>

[**Bełka, i,** lm. **i**] *polewka z barszczu z mąką kukurydzową.*

×**Bełkać, łcze, kał** p. **Bełtać**: B. płyn. Wiatr bełcze morze. <BEŁK>

[**Bełkatać, a, ał**] p. **Bełkotać.**

×**Bełknąć, ie, ął** p. **Bełkotać**: Ode dna flaszy bełknął głuchym łykiem. Gosz. Bełknął: „moje chłopczyki." Słow. Bełknął tylko, zawróciwszy białka w oczach: „il allah!" Słow.

×**Bełknienie, a,** blm., czynność cz. **Bełknąć.**

[**Bełkocina, y,** lm. **y**] m. p. **Bełkot.**

Bełkot, Bełgot **1. u,** lm. **y** = a) p. **Bełkotanie**: Z Etny słychać wrzące bełkoty. b) myśl. *głos cietrzewia w czasie gry.* **2. a,** lm. **y** a. × **Bełkotacz,** [**Bołbotun, Bełkocina**] *ten, co bełkoce;* szczeg. lek. (blaesus) *człowiek niewyraźnie mówiący, szeplun, szepielak, momot, blekot.* **3.** [B. **a,** lm. **y** a. **Bełkotowski**] żart. *język.* **4.** [B.] *mieszanina wódki z wodą.* **5.** zł. *indyk.* <BEŁK>

×**Bełkotacz, a,** lm. **e** p. **Bełkot.**

Bełkotać, ocze, tał, Bełgotać, × **Bulkotać,** × **Bełknąć** **1.** a. **Bulgotać** *blekotać, glukać, chlebotać, chlupotać, chlupać, przelewać ś.*: Flaszka niedolana bełkocze. Fale bełkoczą. Gosz. Samowar bełkotał. Gliń. Gdy już wrzód, dotykany, bełkocze, przeciąć go. Wszędy krew ludzka pod nogami bełkocze. **2.** a. [**Bołbotać, Bełkatać**] *jąkać ś., momotać, glegotać, klekotać, niewyraźnie mówić*: Zdrętwiały jej język bełkocze, nic wymówić nie mogąc. Drga oczami, bełkocze niepojęte słowa. Malcz. Przen. *szwargotać, paplać:* Bełkocze obcym językiem. **3.** *zrzędzić z gniewem, niedomawiać z gniewu.*

Bełkotanie, a, blm., **Bełkot, Bełgot** czynność cz. **Bełkotać;** lek. (balbuties) = *niewyraźne mówienie, jąkanie ś., zająkiwanie ś., momotanie.*

Bełkotka, i, lm. **i** **1.** forma ż. od **Bełkot** pod 2. **2.** p. **Rakieta.**

Bełkotliwość, i, blm. rz. od **Bełkotliwy.**

Bełkotliwy **1.** a. ×**Bełchliwy** *bulgoczący, blekoczący, glukający, chleboczący ś., chlupiący, przelewający ś.*: Brnie przez Flegieton warem B. **2.** *zająkliwy, bełgoczący, mamoczący, glegoczący.*

[**Bełkotowski, ego,** blm.] p. **Bełkot.**

[**Bełować, uje, ował**] *nie wymawiać należycie ł,* in. [p o d w a ł c z y ć]. <Dźwn.>

1. Bełt, u, lm. **y 1.** a. † **Belec** *strzała 3 łokcie długa*: B. z cienkiej wypchniony cięciwy. P. Koch. Zdr. **Bełcik.** Zgr. **Bełcisko.** <Nm. gw. Bolte>

2. Bełt, u, lm. **y 1.** × *przesmyk morski, cieśnina morska*: B. Wielki. B. Mały. **2.** gór. *rozpora pozioma w szybie a. w oprawie chodników*: Zdr. **Bełcik.** Zgr. **Bełcisko.** <Skd. belt>

†**Bełta, y,** lm. **y** p. **Bałta.**

Bełtacz, a, lm. **e 1.** *człowiek bełtający*. **2.** garb. *mieszadło, kryka*. Zdr. **Bełtaczek.** <BEŁT>

Bełtaczek, czka, lm. **czki** p. **Bełtacz.**

Bełtać, a, a. **cze,ał,** gm. **Bełchtać,** ×**Bełkać;** [**Bołtać, Bółtać**] **1.** *mieszać, mącić, kłócić*: B. płyn, mleko zsiadłe. **2.** garb. *mieszać, krykować*. **B. ś.** *bełkotać, bulgotać, chlupać, chlupotać, przelewać ś., głukać*: Głuszej ś. zdały B. Dniepru szumy. Gosz.

[**Bełtak, a,** lm. **i, Bołtak, Bółtak**] **1.** *dołek wodą napełniony, stawek*. **2.** [a. **Bołt**] *drążek rybacki do naganiania ryb do sieci*. <BEŁT>

Bełtanie, a, blm., czynność cz. **Bełtać;** garb. *krykowanie*.

Bełtanina, y, lm. **y,** [**Bełtucha, Bełtuga**] *płyn zbełtany, zmącony, męty*.

[**Bełtk, a,** lm. **i**] p. **Bedłka.**

[**Bełtować, uje, ował**] *źle rządzić, lekkomyślnie gospodarować*. <?>

[**Bełtucha, y,** lm. **y**] p. **Bełtanina.**

[**Bełtuga, i,** lm. **i**] p. **Bełtanina.**

[**Bełtun, a,** lm. **y**] p. **Zaparstek.**

Bełtwa, y, lm. **y** (alsodeia) *roś. z rodziny fijołkowatych*. <Nazwa sztuczna>

[**Bełty, ów,** blp.] *płyny zbełtane, bełtanina, męty; lura*.

Bełżyna, y, lm. **y** bot. p. **Zeniszek.** <Nazwa sztuczna>

[**Bembekij, a,** lm. **e**] **1.** *cielę nieżywe, wydobyte z krowy*. **2.** pog. *rzeźnik*. <?>

Bemol, a, lm. **e** muz. *znak zniżenia nuty o pół tonu*. <Fr. bémol>

Bemolowy przym. od **Bemol.**

Ben, u, lm. **y** bot. (valeriana rubra) *roś. z rodzaju kozłka*. <Now. niby Łć. been, z Arab. bān>

[**Ben, Bene**] przyi. *wewnątrz, w, do*: Ben ic =iść do środka. <Nm. gw. bin (be + in)>

Bencwał, a, lm. **y** p. **Bęcwał.** <Może z Bucyfał>

Bendak, u, lm. **i** *wysoki kaptur perskich derwiszów*. <Prs. bendak>

[**Bene**] p. [**Ben**]: Bene e buten=wewnątrz i zewnątrz.

Benedyk, u, lm. **i** bot. p. **Kuklik.** <Now. z Łć. (herba) benedicta>

Benedykcja, i, lm. **e** *uroczyste błogosławieństwo*: B. papieska. B. Najśw. Sakramentu = *konsekracja, wyrazy sakramentalne*. <Łć. benedictio>

Benedykt, u, lm. **y** bot. p. **Kuklik.** <p. Benedyk>

Benedykta, y, lm. **y** bot. p. **Kuklik.**

Benedyktyn 1. a, lm. **i** *zakonnik reguły św. Benedykta*; w lm. *zakon, klasztor, kościół Benedyktynów*. **2. u,** lm. **y** a. × **Benedyktyna** *gatunek likieru*. Zdr. **Benuś.** <Od imien. św. Benedykta>

× **Benedyktyna, y,** lm. **y** p. **Benedyktyn** pod 2.: Zapijać benedyktynę. Krasz. <Od zakonników Benedyktynów, którzy napój ten wyrabiają>

Benedyktynka, i, lm. **i 1.** *zakonnica reguły św. Benedykta*. **2.** w lm. = *zakon a. klasztor a. kościół Benedyktynek*. **3.** *butelka benedyktynu a. od benedyktynu*.

Benedyktyński 1. przym. od **Benedyktyn** i **Benedyktynka:** Zakon B. **2.** przen. *mrówczy=wytrwały, mozolny, cierpliwy, żelazny*: Benedyktyńska praca, pracowitość, akuratność, cierpliwość, wytrwałość.

Benefaktor, a, lm. **owie** a. **rzy** *dobrodziej, dobroczyńca*: Niech Bóg benefaktorowi za nasz klasztor płaci. Krasz. <Łć. benefactor>

Beneficjalny 1. *należący do beneficjum*: Dobra beneficjalne. **2.** praw.: Spadkobierca B.=*odpowiadający za długi spadkodawcy do wysokości majątku spadkowego*. Sprzedaż beneficjalna=*z uwolnieniem od pewnych form*. <Now. z Łć. beneficium, p. Beneficjum>

Beneficjant, a, lm. **ci 1.** a. **Beneficjarjusz, Beneficjat** *mający beneficjum, posiadacz beneficjum*. **2.** *ten, co doznaje łask; odbierający dobrodziejstwa*. **3.** × p. **Benefisant.** <Łć. beneficiarius; Beneficjant i Beneficjat ze Śr. Łć.>

×**Beneficjantka, i,** lm. **i** forma ż. od **Beneficjant.**

Beneficjarjusz, a, lm. **e** p. **Beneficjant.**

Beneficjarjuszka, i, lm. **i** forma ż. od **Beneficjarjusz.**

×**Beneficjarz, a,** lm. **e** p. **Kapelan.**

Beneficjat 1. u. lm. **y** p. **Beneficjum. 2.** lm **ci** p. **Beneficjant.**

Beneficjum w lp. nieod., lm. **a, ów, Beneficjat 1.** † *dobrodziejstwo, łaska*. **2.** *lenno, feudum*: B. jest trzymanie i posiadanie czasowe cudzej ziemi prawem niedziedzicznym. Lel. Z tego B. winien był auxilium. Lel. **3.** szczeg. *lenno duchowne; godność kościelna z przywiązanemi do niej dobrami a. z dochodem; prebenda*: Cesarz rozdawał beneficja duchowne. B. daje ś. księdzu dożywotnio. **4.** *dochód, zysk; prowizja*: Agient prezesa zastrzegł sobie na wszystkich działaniach znaczne beneficja. Korz. <Łć. beneficium>

Benefis, u, lm. **y 1.** *przedstawienie (koncert itp.), dane na rzecz jednego z artystów*: Bilet na B. Wybrać sztukę na B. Dawać B. Zastrzec sobie B. **2.** *zysk, korzyść dodatkowa*: Wyjeżdżając teraz mam jeszcze ten B., że za kolej nie zapłacę <Fr. bénéfice>

Benefisant, a, lm. **ci,** × **Beneficjant** *ten, na którego rzecz dają benefis*: Publiczność przyjęła benefisanta oklaskami.

Benefisantka, i, lm. **i** forma ż. od **Benefisant.**

Benefisowy przym. od **Benefis:** Koncert B. Przedstawienie benefisowe.

×**Benenat, a,** lm. **ci** *urodzony=dobrze urodzony=szlachcic*: Magistratura z samych posesjonatów i benenatów. <Łć. bene natus>

Bengal, u, lm. **e 1.** *rodzaj lekkiej tkaniny, rodzaj muślinu*. **2.** *rodzaj kociołka (u ludów Kaukazu)*: Rozdmuchiwać węgle w bengalu. <Od nazwy krainy Bengal>

Bengalina, y, lm. **y** *rodzaj lekkiej tkaniny bawełnianej*: Suknia letnia z bengaliny.

Bengalinowy przym. od **Bengalina:** Suknia bengalinowa.

Bengalski: Ogień B. = *sztucznie zabarwiony*: Promienie, tworzące pewien rodzaj bengalskiego niby oświetlenia. Jeż. Przen.: Chciała efektu, kostjumu teatralnego i ogni bengalskich, któreby całą parafję olśnić mogły. Zach. (=*blasku, świetności*).

×**Bengiel, gla,** lm. **gle 1.** *kij, pałka, palica*: Chłopska broń B. Mącz. **2.** druk. p. **Drążnik** <Nm. Bengel>

×**Benjamin, a,** lm. **owie** p. **Benjaminek.** <Od imienia Hb. Benjamin>

Benjaminek, nka, lm. **nkowie,** × **Benjamin** przen. *ostatnie dziecko u rodziców; ulubieniec, faworyt, pieszczoch, gagatek rodziców a. rodziny;* [b e t l e j e k]

Benoni, ów, blp. p. **Benonita.**

Benonista, y, lm. **ści** p. **Benonita.**

Benonita, y, lm. **ci, Benonista,** w lm. **Benoni** *członek zakonu redemptorystów, którzy zajęli kościół św. Benona i dom przy nim w Warszawie.* <Od imienia św. Benona>

Benuar, u, lm. **y** *loża dolna.* <Fr. baignoir>

Benuś, a, lm. **e** p. **Benedyktyn.**

Benzamid, u, lm. **y** chem. (C_6H_5. CO NH_2) *amid kwasu benzoesowego.* <Sztucznie z benz- od Benzyna + Amid>

Benzofenon, u, lm. **y** chem. *fenon dwufenilowy* [($C_6H_5)_2$ CO]. <Benz p. Będźwin + Fenon>

Benzoil, u, lm. **e** chem. *rodnik kwasu benzoesowego,* C_6H_5CO. <p. Będźwin>

Benzol, u, lm. **e,** × **Fenilowodór** chem. *węglowodór, złożony z 6 atomów węgla i 6 atomów wodoru,* niek. × b e n z y n a. <p. Będźwin>

Benzyl, u, lm. **e** chem. **1.** *rodnik* (C_6H_5. CH_2), *który jest fenilometylem, a pochodzi od toluolu.* **2.** *dwuaceton dwufenilowy,* C_6H_5. CO. CO. C_6H_5, *pochodzący od hidrobenzoiny.* <p. Będźwin>

Benzyna, y, blm. chem. **1.** *ligroina a. eter naftowy.* **2.** ×niek.= *benzol:* B. smołowa = *benzol handlowy.* <p. Będźwin>

Benzynowy przym. od **Benzyna:** Motor B. = *ogrzewany benzyną.* Kuchenka a. maszynka benzynowa.

1. Ber, bru, a. **beru,** lm. **bry** a. **bery,** [**Bor**] bot. **1.** (panicum i panicum italicum) *roś. z rodzaju prosa:* [Dzisiá tego jako B., jutro tego jako żber (ceber)]. Prz. (= *jako ziarnko bru; dziś mało, jutro wiele*). **2.** B. i n d y j s k i a. o l b r z y m i p. **Gryża.** **3.** B. m o d r y i n d y j s k i p. **Łzawica.** **4.** B. m y s i p. **Ostrzyca.** <Wszyscy Słowianie mają ten wyraz; może z Got. baris = jęczmień>

2. Ber myśl., tylko w wyraż.: Czarnym szlakiem a. berem iść = *chyłkiem czając ś. podchodzić pod lotną zwierzynę.* <Ukr. ber = 1) kładka; 2) ścieżka>

Bera, y, lm. **y** bot. *nazwa odmiany gruszki (drzewa i owocu).* <Fr. beurré = dosł. maślany, namaślony>

Berajter, a, lm. **rzy, Berejter,** × **Brejter** *ujeżdżacz, trener,* × *przejeżdżacz; nauczyciel konnej jazdy.* <Nm. Bereiter>

Berajterka, i, lm. **i** forma ż. od **Berajter; Berejterka.**

Berajternia, i, lm. **e** *ujeżdżalnia, maneż, rajtszula.*

Berajterowa, ej, lm. **e** *żona berajtera.*

Berajterówna, y, lm. **y, Berejterówna** *córka berajtera.*

Berajterski przym. od **Berajter, Berejterski:** Sztuka berajterska. Strój B.

Berajterstwo, a, blm., **Berejterstwo,** × **Brejterstwo** *zajęcie, sztuka, obowiązki berajtera:* Trudnić ś. berajterstwem.

Beran, u, blm. *gruba materja indyjska bawełniana.* <Przez Fr. bérane, ze Wschodu>

Berarek, rka, lm. **rki** *świder, bor:* Przewiercić drzewo berarkiem. <Nm. Bohrer>

Berat, u, lm. **y** *patent instalacyjny tureckich paszów; odezwa urzędowa.* <Tur. berat>

! **Berażerka, i,** lm. **i** p. **Berżerka.**

Berbeć, a, lm. **e** *malec, smarkacz, bachur:* Byłem wtedy dopiero pięcioletnim berbeciem. Nieznośny B. z niego! <Może Rum. bărbet = mąż, człowiek>

[**Berbenica, y,** lm. **e**] *rodzaj dzieży, bednia* (wysoka, u góry węższa): B. sera, bryndzy. Ser w berbenicach i masło wielkiemi faskami. Kaczk. <Węg. berbence = puszka, faseczka, przez Ukr. berbenycia>

Berberyna, y, blm. apt. *alkaloid, otrzymywany z korzeni berberysu i innych roślin.* <p. Berberys>

Berberys, u, lm. **y, Piwnik, Kwaśnica** bot. (berberis) *roś. z rodziny berberysowatych.* Gatunek: B. z w y c z a j n y a. p o s p o l i t y a. K a l i n a w ł o s k a, K w a ś n i c a, O m a r, O m o r (b. vulgaris). <Now. niby Łć. berberis, skąd Fr., Nm. berberis>

Berberysowate a. **Kwaśnicowate rośliny** bot. (berberidaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Berberysowy przym. od **Berberys:** Sok B.

[**Berda, y,** lm. **y**] **1.** a. [**Berdo, Bardo**] *grzebień tkacki, płocha, przybijaczka.* **2.** *szczutek.* <p. Bardo>

×**Berdanka, i,** lm. **i** p. **Berdanówka.** <Od nazwiska wynalazcy, gienerała amerykańskiego: Berdan>

Berdanówka, i, lm. **i,** × **Berdanka** *karabin systemu Berdana.*

†**Berdebucha, y,** lm. **y** p. **Berdebuska.**

†**Berdebuska, i,** lm. **i, Berdebucha** *rodzaj strzelby, arkabuz, pukawka.* <Pierwsza część wyrazu może w związku z Bardysz, Berdysz, a druga zap. Nm. Büchse = strzelba>

†**Berdebusz, a,** lm. **owie** *arkabuzer, strzelec.*

[**Berdo, a,** lm. **a**] **1.** *kamienisty wierzchołek góry a. wzgórza.* **2.** p. **Berda.** <p. Bardo>

Berdyczowski: Obywatel B. = *Żyd.* Poczta berdyczowska = *poczta pantoflowa* = *przesyłanie listów prywatnych przez Żydów.* <Od miasta Berdyczów>

Berdyczów: Pisz na B. = *nie spodziewaj ś. odpowiedzi!; trzymaj ś. ciepła; adju, Fruziu! nie usłyszysz o mnie.* Bywaj zdrów i pisuj do nas na B. Po włosku: addio! po polsku: pisuj do mnie na B. Słow. <Miasto Berdyczów>

Berdysz, a, lm. **e, Bardysz** *kij z siekierką nakształt halabardy:* Piechota ś. berdyszem siekła. <Śr. Łć. barducium, od Śr. Łć. barda = barta>

Berecik, a, lm. **i** p. **Beret.**

Berecisko, a, lm. **a** p. **Beret.**

Berejt-, p. **Berajt-.**

1. Berek, rka, blm. *nazwa gry dziecięcej:* Grać, bawić ś. w berka. <Od imienia Żydow. Berek>

2. Berek, rka, lm. **rkowie** prow. żart. *biorący datki* = *biorący kubany, łapownik:* Tego czynić nie mogę i takowym berkiem być nie chcę. <Słoworód żart. od Brać, z podprowadzeniem pod imię Żyd. Berek>

3. Berek, a, lm. **i** bot. **1.** (crataegus azarolus) *roś. z rodzaju głogu.* **2.** p. **Grusza.** <p. Bereka>

Bereka, i, lm. **i** bot. **1.** p. **Niesplik.** **2.** p. **Grusza.** <Ukr. bereka>

Berełko, a, lm. **a** p. **Berło:** Jest przechowywane w cechu złotniczym w Krakowie tak zwane B., w które po wybraniu starszego (cechu) dyplom wkładano.

[**Beresić, i, ił**] *dokazywać, psocić.* <Zap. w związku z [Berezyje], [Bereźnik] itp.>

Berestka, i, lm. **i** bot. p. **Grusza.** <Zap. w związku z Bereka>

Beret, u, lm. **y** **1.** p. **Biret.** **2.** teatr. *czapka hiszpańska okrągła bez daszka.* Zdr. **Berecik.** Zgr. **Berecisko.** <Śr. Łć. birretum a. bereta, może z Łć. birrus = rodzaj płaszcza>

[**Berezyje, yj,** blp.] p. **Zbereżeństwo.**

[**Bereźnik, a,** lm. **cy**] p. **Zbereźnik.**

[**Bergajst, a,** lm. **y**] *duch kopalni, skarbnik.* <Nm. Berggeist>

Bergamot, u, blm. *olejek bergamotowy:* Kawaler, tchnący bergamotem. Fred. A. <Włos. bergamotto = rodzaj cytryny: citrus bergamium, od miasta Włos. Bergamo>

Bergamota, y, lm. **y** bot. **1.** a. **Bergamuta, Bargamuta, Pergamota, Pergamuta, Pargamuta** *nazwa odmiany gruszy zwyczajnej (drzewa i owocu).* **2.** (citrus bergamium) *roś. z rodzaju cytryny.* Zdr. **Bergamotka.** <Tur. beg armōdi = dosł. pańska gruszka, przez Włos. bergamotta>

Bergamotka, i, lm. **i** p. **Bergamota.**

Bergamotowy przym. od **Bergamota; Bergamutowy, Pergamotowy, Pergamutowy, Pargamutowy**: Olejek B. Smak B.

Bergamuta, y, lm. **y** p. **Bergamota.** Zdr. **Bergamutka.**

Bergamutka, i, lm. **i** p. **Bergamuta.**

Bergamutowy p. **Bergamotowy.**

Berghauptman, a, lm. **i** gór. *naczelnik wydziału w górnictwie.* <Nm. Berghauptmann>

Bergierówka, i, lm. **i** rub. *beczka aparatu Bergera (do wywożenia zawartości kloacznych).* <Od nazwiska Berger>

Bergkolegjum w lp. nieod., lm. **a, ów** *szkoła górnicza; departament górnictwa:* Profesorował w Petersburgu w B. przy kadetach górniczej sztuki. <Nm. Bergcollegium>

[**Bergleder, a,** lm. **y**] *pas górniczy.* <Nm. Bergleder>

Bergryn, u, blm., × **Górozielon** *rodzaj farby zielonej.* <Nm. Berggrün>

Berkowiec, wca, lm. **wce,** ×**Bierkowiec,** †**Birkowiec,** †**Bierkowisko** *waga = 10 pudów.* <Ros. bèrkovecъ, podobno ze Skd.>

Berkut, a, lm. **y** zool. p. **Orzeł.** <Tat. bírkùt>

×**Berlacik, a,** lm. **i** p. **Berlacz:** Chorążyna i córka pozrzucały szuby i berlaciki. Korz.

Berlacz, a, lm. **e, Berleć,** †**Berlocie** lm. *zimowy trzewik a. but zwierzchni:* Stary Olszak w ogromnych berlaczach na nogach. Krasz. Zdr. **Berlaczyk,** × **Berlacik.** Zgr. **Berlaczysko.** <Nm. Bärlatsche = dosł. łapeć niedźwiedzi>

Berlaczyk, a, lm. **i** p. **Berlacz.**

Berlaczysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Berlacz.**

Berlajm, u, blm. *klej z nóżek cielęcych, używany przez szewców.* <Zap. z Nm. Bärme = drożdże (Pechbärme = klajster szewcki) + Leim = klej>

×**Berlecik, a,** lm. **i** p. **Berleć.**

Berleć, a, lm. **e** p. **Berlacz.** Zdr. **Berlecik.**

×**Berlica, y,** lm. **e** *laska, berło:* Jedną ręką w bok ś. podparł, w drugiej B. godna. Krasz.

[**Berlica, y,** lm. **e**] p. **Bermyca.**

Berlik, a, lm. **i** *młot ręczny kowalski.*

×**Berlina, y,** lm. **y** p. **Berlinka.**

×**Berlinek, nka,** lm. **nki** *rodzaj monety polskiej z podlejszego kruszcu, bąk.* <Od miasta Berlin>

Berliniarka, i, lm. **i** **1.** *właścicielka berlinki.* **2.** *żona berliniarza; jedna z kobiet, przebywających na berlince.*

Berliniarz, a, lm. **e, Berlinkarz** **1.** *właściciel berlinki.* **2.** *mieszkaniec berlinki, przebywający na berlince.*

Berlinka, i, lm. **i** **1.** a. × **Berlina** *rodzaj statku rzecznego z masztem, szkuta.* **2.** × *rodzaj pojazdu:* Trzy stare berlinki dobyto z wozowni, w nich jako tako pomieszczono królowę z damami. Krasz. **3.** *srebrna moneta pruska = 12—15 gr.* **4.** [B. a. **Berlina**] *gatunek ziemniaka.* <Od miasta Berlin>

Berlinkarz, a, lm. **e** p. **Berliniarz.**

Berlisko, a, lm. **a** p. **Berło.**

[**Berlitek, tka,** lm. **tki**] p. **Bermyca**

†**Berlocie, i,** blp. p. **Berlacz.**

Berło, a, lm. **a** **1.** *laseczka monarsza, sceptrum, znak władzy monarszej:* B. cesarskie, królewskie. Przen.: Neptun berłem trójzębnym o ziemię uderzył. Ekonom ze skórzanym berłem w prawicy = *z bizunem, z batogiem.* **2.** przen. *panowanie, władza monarsza, rządy monarsze:* Otrzymać B. królewskie. Sięgać po B. Rościć sobie prawo do berła. Podlegać czyjemu berłu. Utracić B. Pod berłem tego monarchy państwo zakwitło. **3.** *zboże, zostające jeszcze po omłóceniu w plewach.* **4.** a. **Berła** blp. [**Biérla** lp.] *kule, któremi ś. posługują kulawi.* **5.** astr.: B. brandenburskie = *jeden z gwiazdozbiorów.* **6.** bot. = a) p. **Gnidosz.** b) p. **Złotogłów.** **7.** myśl. *drążek pod ptaka:* Oswojony jastrząb siada na berle. Wabić ptaka na B. Zdr. **Berełko.** Zgr. **Berlisko.** < ? Czes. berla>

×**Berłowładca, y,** lm. **y** *monarcha, panujący.* <Berło + WŁOD>

×**Berłowładny** *władający berłem, panujący, monarszy.*

×**Berłowładztwo, a,** blm. *władanie berłem, panowanie, monarchizm.*

Berłowy **1.** przym. od **Berło.** **2.** Chleb B. = *wyrobiony ze zboża z plewami.*

[**Berłóg, ogu,** lm. **ogi**] p. **Barłóg.**

Berma, y, lm. **y** woj. *ścieżka w skarpie przedpiersienia,* ława, ławeczka, burta. W szańcach polowych B. = *miejsce między brzegiem rowu a jego przedpierśniem.* <Fr. berme>

×**Bermica, y,** lm. **e** p. **Bermyca.**

Bermyca, y, lm. **e,** × **Bermica,** [**Berlica, Berlitek**] *wysoka niedźwiedzia czapka wojskowa:* B. grenadjerska. Skarb. <Nm. Bärenmütze>

Bernach, a, lm. **y** żart. *bernardyn rubaszny:* Dla tłumu był to sobie at, prosty B. opasły. Krasz. Zgr. **Bernaszysko.**

! **Bernadyn, a,** lm. **i** p. **Bernardyn.**

! **Bernadynka, i,** lm. **i** p. **Bernardynka.**

! **Bernadyński** **1.** p. **Bernardyński.** **2.** [Bernadyńska sosna] *podwójna, z jednego pnia wyrosła.*

Bernardyn, a, lm. **i,** ! **Bernadyn** **1.** *zakonnik ściślejszej reguły św. Franciszka; Franciszkanin Obserwant:* O polska krwi! zawołał B. wzruszony. Mick. W lm. = *zakon, kościół, klasztor Bernardynów.* **2.** bot. a) p. **Tojad.** b) p. **Drapacz.** **3.** zł. *indyk.* Zdr. **Bernardynek** i **Bernaś.** <Od imienia św. Bernarda>

Bernardynek, nka **1.** lm. **nkowie** p. **Bernardyn.** **2.** lm. **nki** bot. a) p. **Tojad.** b) p. **Drapacz.**

Bernardynit, u, blm. min. *rodzaj żywicy kopalnej.*

Bernardynka, i, lm. **i,** ! **Bernadynka** **1.** *zakonnica ściślejszej reguły św. Franciszka.* W lm. = *zakon, klasztor, kościół Bernardynek.* **2.** *gatunek tabaki:* Takiej nie zażywałem; prawdziwa B., pewnie z Kowna rodem. Mick.

Bernardyński przym. od **Bernardyn,** ! **Bernadyński**; przen. a) *skromny, pokorny:* Bernardyńska postawa, ale wilcze serce. Prz. b) *opasły, gruby:* B. Kark. Mick. c) *duży, potężny:* Palnął B. kieliszek starki. Wilcz. Zaczął zajadać z bernardyńskim apetytem. Krasz.

Bernaszysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Bernach.**

Bernaś, a, lm. **e** p. **Bernardyn.**

†**Bernienie, a,** blm. *zbroja, pancerz, kolczuga.* <Czes. brnění>

[**Bernikla, i,** lm. **e**] p. **Gęś.** <Śr. Łć. bernacula i inaczej, skąd Nm. Bernikel>

×**Berować, uje, ował** p. **Borować.**

×**Berowanie, a,** blm., czynność cz. **Berować.**

Bersaljer, a, lm. **owie** a. **rzy** *żołnierz z pułku strzelców celnych we Włoszech.* <Włos. bersagliere>

Bersana, y, lm. **y** p. **Brzana.** <Łć. perca, Gr. pérkē, przez Fr. perche, persègue, Nm. Barsch>

Berserkier, a, lm. **owie** a. **rzy** *wojownik odważny aż do szału:* Oddziały berserkierów normandzkich pod dowództwem królów morskich. <Skd. berserkr =dosł. odzież niedźwiedzia, potym rębacz zapamiętały, skąd Nm. Berserker>

[**Bersztyń, niu,** blm.] p. **Bursztyn.**

Berszyk, a, lm. **i** zool. p. **Podsandaczyk.** <Nm. Barsch>

Berta, y, lm. **y** *obramowanie a. garnirunek stanika dekoltowanego.* <Z imienia Nm. Bertha>

Bertjeryn, u, lm. **y, Bertjeryt** min. *glinokrzemian żelaza.* <Od nazwiska uczonego Fr. Berthiera † 1861>

Bertjeryt, u, lm. **y** min. p. **Bertjeryn.**

Bertlajz, y, lm. **y** ż. p. **Bertlajza.**

Bertlajza, y, lm. **y, Bertlajz** blach. *żelazo, na którym zawijają ś. brzegi blachy.* <Nm. Bärteleisen>

Bertlować, uje, ował blach. *zawijać brzegi blachy:* B. na bertlajzie. <Nm. bärteln>

Bertlowanie, a, blm., czynność cz. **Bertlować.**

Bertoletja, i, lm. **e** bot. p. **Skórzyn.** <Od nazwiska uczonego Fr. Berthollet † 1822>

Bertram, a, lm. **y,** [**Pieletruna**] bot. **1.** a. **Bertramowiec** (pyrethrum) *roś. z rodziny złożonych,* in. m a r u n a, m a r o n a. Gatunki: B. b a l d a s z k o g r o n o w y (p. corymbosum). B. b e z w o n n y (p. inodorum). B. m a r u n k a (p. parthenium). **2.** a. **Pierścionkowe ziele** (anacyclus i a. pyrethrum) *roś. z rodziny złożonych.* <Z Gr. późn. pýrethron, przez Nm. sł. lud. Ber(ch)tram>

Bertramowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Bertram.**

[**Berwana, y,** lm. **y**] p. **Brzana.** <Łć. barbus, skąd Fr. barbeau, Nm. Barbe, Barme itd.>

×**Berwiono, a,** lm. **a** p. **Bierwiono.** <BIERW'>

Bery, ów, blp.] *gadanina, głupie mowy.* <?>

[**Beryl, u** **1.** blm. a. × **Glucyn** chem. (Be) *pierwiastek metaliczny z gromady wapniowców,* **2.** lm. **e** min. *bezwodny krzemian berylu i glinu.* Odmiany: S z m a r a g d. B. s z l a c h e t n y a. a k w a m a r y n a. a k w a m a r y n a. B. z w y c z a j n y. <Gr. béryllos>

Berylistyka, i, blm. *sztuka przepowiadania ze zwierciadła.* <Now. z Gr. béryllos, p. Beryl>

Berylowy przym. od **Beryl:** Ziemia berylowa =*tlennik berylu.*

[**Berzana, y,** lm. **y**] p. **Brzana.**

Berzelin (Ber - zelin), **u,** blm. gór. *selenek miedzi.* <Ten i następny wyraz od nazwiska uczonego Szwed. Berzeliusa † 1848>

Berzelit (Ber-zelit), **u,** blm. gór. *arsenjan wapna i magnezji* p e t a l i t.

×**Berżera, y,** lm. **y** p. **Berżerka.**

Berżerak, u, blm. *gatunek wina francuskiego.* <Od miejscowości Fr. Bergerac>

Berżerka, i, lm. **i** **1.** a. ×**Berżera,** !**Berażerka** *rodzaj kanapki.* **2.** *rodzaj kapelusza damskiego.* <Fr. bergère>

Bes nieod. muz. *podwójny bemol na h, więc= a.* <B=nuta 7-go stopnia gamy + s, oznaczające obniżenie o pół tonu>

[**Bes, u,** lm. **y**] p. **2. Bez.**

!**Besa, y,** lm. **y** han. *zniżka; gra a. spekulacja na zniżkę.* <Fr. baisse>

[**Besaga, i,** lm. **i**] p. **Biesaga.**

Besanmaszt, u, lm. **y** *tylny maszt okrętowy.* <Nm. Besanmast, z Hl.>

Besanżagiel, gla, lm. **gle** *żagiel na tylnym maszcie okrętowym.* <Nm. Besansegel, z Hl.>

[**Besaty, at,** blp.] p. **Biesaga.**

Besdin, u, blm. *sąd żydowski.* <Hb. właściwie beith + din=dosł. dom sądu>

Besemerować, uje, ował stal=*wyrabiać ją sposobem Besemera.* <Od nazwiska współczesnego inżyniera Ang. Bessemera>

Besemerowanie, a, blm., czynność cz. **Besemerować.**

Beseraj, u, lm. **e** zł. *sąd powiatowy.*

×**Beserman, a,** lm. **ie** p. **Bisurman.**

×**Besermaniec, ńca,** lm. **ńcy** p. **Bisurman.**

×**Besermański** przym. od **Beserman.**

×**Besermian, a,** lm. **ie** p. **Bisurman.**

×**Besermiański** przym. od **Besermian.**

×**Beserunek, nku,** lm. **nki** p. **Basarunek.**

Besjer, a, lm. **owie** a. **rzy** han. p. **Zniżkowiec.** <p. Besa>

[**Beskid, u,** lm. **y**] **1.** *grzbiet górski, przez który przejść można.* **2.** *bór na górze.* <?>

[**Beskura, y,** lm. **y**] p. **Beskuryja.**

[**Beskurcyja, i,** lm. **e**] p. **Beskuryja.**

[**Beskurdyja, i,** lm. **e**] p. **Beskuryja.**

[**Beskuryja, i,** lm. **e, Beskurcyja, Beskurdyja, Beskura** a. **Bezkuryja** itd.] *niezdara, niegodziwiec, łotr, łajdak, leniuch.* <Zap. Węg. bösz=wściekły + kurja=krzyk, wrzask>

Besować, uje, ował *napuszczać farbą drzewo, kość, kamień:* Stolarze olszynę farbują a. besują czarno i udają za heban. <Nm. beitzen>

Besowanie, a, blm., czynność cz. **Besować.**

[**Besowy**] przym. od **Bes,** *bzowy.*

[**Bespek, u,** blm.] *despekt, ubliżenie.* <Przekręcenie despektu>

[**Besperak, a,** lm. **i**] *desperat.* <Przekręcenie desperata>

×**Besserman, a,** lm. **ie** p. **Bisurman.**

×**Bessermański** przym. od **Besserman.**

×**Bessermian, a,** lm. **ie** p. **Bisurman.**

×**Bessermiański** przym. od **Bessermian.**

[**Best, u,** lm. **y**] p. **2. Bez.** Zdr. [**Bestek**].

[**Bestek, tku,** lm. **tki**] p. **Best.**

Bestja, i, lm. **e** **1.** × *nieme stworzenie, żyjątko, zwierzę:* Bestje ziemne. Leop. Małe bestje, komory, wojsko rozpędziły. Skar. **2.** *zwierz, dzikie, srogie zwierzę, potwór:* Cielec morski, B. ogromna i straszna. Otw. Kaligula żył i zginął, jak B. **3.** m. a. ż. o człowieku=*kanalja, bydlę, bydlak, nicpoń, łotr, bestyjnik, hultaj, szelma:* A to głupia B.! Pokażę ja temu bestji! O rzeczach=*bestyjnik bestyjstwo, szelma, szelmostwo:* Mogę ś. pochwalić, z moim piwem, tylko, że mi go dużo pęka, tak B. robi w butelkach. Krasz. **Chodź-no tu,** ty kusa B.! Zdr. **Bestyjka, Bestyjeczka.** <Łć. bestia>

Bestjalizm, u, lm. **y** *zwierzęcość, zezwierzęcenie:* Cała galerja tej koronkowej pornografji i B. Kasz.

Bestjalnie, ×**Bestjalno** przys. od **Bestjalny.**

Bestjalnik, a, lm. **cy, Bestjarjusz** *ten, co potykał ś. w cyrku z bestjami.*

×**Bestjalno** p. **Bestjalnie.**

Bestjalność, i, blm., **Bestjalstwo,** × **Bestliwość** **1.** rz. od **Bestjalny.** **2.** *chuć zwierzęca łączenia ś. ze zwierzętami.*

Bestjalny, Bestjalski, × **Bestyjny,** ×**Bestliwy** przym. od **Bestja,** *zwierzęcy, bydlęcy;* przen.: *srogi, dziki, sprośny, wszeteczny, rozbestwiony:* Widoki szermierskie i bestjalne. Minotaur bestjalnego przyrodzenia. Plugawe i bestjalne obyczaje. **Po bestjalnemu** przys. *jak bestja, bestjalnie.*

Bestjalski p. **Bestjalny. Po bestjalsku** przys = *jak bestja, bestjalsko:* Z poddanemi obchodzą ś. nie po ludzku, ale prawie po bestjalsku.

Bestjalsko przys. od **Bestjalski.**

Bestjalstwo, a 1. blm. p. **Bestjalność. 2.** lm. **a** b e s t y j s t w o, *bestja = bydlę = nicpoń, łotr, szelma, hultaj, bestyjnik:* Z niego straszne B. **3.** zb. = *bestje, bydło = szelmostwo, hultajstwo, psiarstwo,* b e s t y j s t w o: B. to poczęło spać, tylko niektórzy stróżowali. Krasz.

Bestjarjusz, a, lm. **e** p. **Bestjalnik.**

Bestjograficzny *poświęcony opisowi zwierząt:* W pamiętnikach bestjograficznych Ezopa jest wzmianka o uczynku miłosiernym chłopa. Mick. < Now. żart. Łć. bestia + Gr. gráfō = opisuję>

×**Bestliwość, i,** blm. rz. od **Bestliwy,** p. **Bestjalność.**

×**Bestliwy** p. **Bestjalny.**

Bestocajg, u, lm. **i** czcion. *przyrząd do wykończania czcionek, do doprowadzania ich do jednakowej wysokości.* <Nm. Bestosszeug>

[**Bestrula, i,** lm. **e**] p. **Pstrula.**

[**Bestry, Bstry**] *pstry.*

[**Bestrzyć się, y ś., ył ś.**] *pstrzyć ś.:* Ciało ś. od siniaków bestrzyło. Kon.

Bestwić, i, ił 1. *pobudzać do srogości zwierzęcej, rozbestwiać, rozjuszać, jątrzyć, doprowadzać do wściekłości, jurzyć, szczuć:* Szczując, bestwi jeszcze psy łakome. **2.** *podniecać lubieżność, roznamiętniać, rozpalać:* Pożądliwość bestwi do rozkoszy sprośnej. **B. ś.** p. **Bestwieć.**

Bestwieć, eje, ał, Bestwić ś. 1. *dziczeć, srożeć, wściekać ś., rozbestwiać ś., bydlęcieć:* Co masz, od Bogaś wziął, czemu ś. bestwisz? **2.** *oddawać ś. rozpuście, stawać ś. rozwiązłym, lubieżnym, pożądliwym.* **3.** (o zwierzętach) *uczuwać popęd płciowy;* (o krowach i psach) *biegać ś., pobiegać ś.;* (o krowach) *parzyć ś., grzać ś., latować ś., bydłować;* (o świniach) *kiernozić, krzekać, lochać ś.;* (o psach i wilkach) *ciekać ś., grzać ś.*

×**Bestyfikacja, i,** blm. *rozbestwienie, wściekłość, oburzenie, rozwścieczenie, rozjątrzenie:* Ku większej mej bestyfikacji jejmość dała mu 9 dukatów. Ochoc. <Now. z Łć. bestia + facio = robię>

Bestyjeczka, i, lm. **i** p. **Bestja.**

Bestyjka, i, lm. **i 1.** p. **Bestja;** *zwierzątko, stworzonko:* Zwinna suczka, wszędzie musi wleźć B. **2.** m. a. ż., żart. (o człowieku) *szelmucha, szelmutka:* Bardzo mi ś. chciało ucałować tę bestyjkę.

[**Bestyjnica, y,** lm. **e**] forma ż. od **Bestyjnik.**

[**Bestyjnicki**] przym. od **Bestyjnik.**

[**Bestyjnictwo, a,** blm.] *niegodziwość, łajdactwo.*

Bestyjnik, a, lm. **i** a. **cy** p. **Bestja.**

×**Bestyjny** p. **Bestjalny:** Dała ducha obrazowi bestji, żeby i on obraz B. mówił. Leop.

[**Bestyjski**] *przeklęty, niegodziwy.*

Bestyjstwo, a, blm. **1.** p. **Bestjalstwo:** Nastrzelał tego i nasiekał bestyjstwa (Tatarów). **2.** p. **Bestja. 3.** *licho = zła sprawa, djabla sprawa:* Jest w tym wszystkim jakieś B.

×**Besurman, a,** lm. **ie** p. **Bisurman.**

Beszamel, u, lm. **e,** × **Biszamel** kuch. *gęsty sos z masła, mąki, śmietanki i żółtek.* <Od nazwiska Fr. wynalazcy Béchamel>

Beszores, a, blm. *zysk podstępny, szwindel, gieszeft.* <Żydows. pszoures, pszores, z Hb. bāsar = ułamać, wyszczerbić>

×**Beszta, y,** lm. **y** p. **Besztanie.** <Łć. bestia>

Besztać, a, ał rub. *łżyć, wymyślać komu, buzować, mieszać z błotem, kpać, łajać:* Służących nie należy ustawicznie B.

Besztanie, a, lm. **a,** × **Beszta** czynność cz. **Besztać.**

Besztanina, y, lm. **y** *ciągłe besztanie.*

[**Besztefrant, u,** częś. w lm. **y, Beśtefrant; Beśtefranty, Biśtefranty, Bjeśtefrant**] *drwiny, kpiny, żarty:* Mówić na B. Stroisz ze mnie besztefranty. Powiedziałeś, jak na besztefranty. <Nm. bester Freund = najlepszy przyjacielu! Przejście znaczenia: łudzenie kogoś, mówiąc: przyjacielu!>

Besztować, uje, ował noż. *polerować części wewnętrzne za pomocą szczotki.* <Dnm. berschten = Gnm. bürsten>

Besztowanie, a, blm., czynność cz. **Besztować.**

[**Beszycha, y,** blm., **Beszyga**] *róża (choroba)* (erysipelas). <Ukr. beszycha, z Rum. bešikă = pęcherz; krosta>

[**Beszyga, i,** blm.] p. **Beszycha.**

[**Beśtefrant, u,** częś. w lm. **y**] p. **Besztefrant:** Beśtefrantów patrzeć = *spędzać czas na figlach.*

1. Bet, u, częś. w lm. **y** *pierzyna, piernat, poduszka miękka z pierza,* w lm. = *pościel:* B. z miękkiego usypany puchu. Rozkoszować ś. w betach. Jemu tylko legać w betach! Zdr. **Becik.** Zgr. **Becisko.** <Nm. Bett>

2. Bet, a, lm. **y, Labet** karc. **1.** *wpadnięcie = zrobienie płatki:* Zrobić, dać beta. Robić bety. Jestem w becie. **2.** *stawka za przegraną, płatka:* Postawić, wygrać beta. <Fr. bête, la bête>

Betaina, y, blm. chem. *oksyneuryna, związek organiczny azotowy, znajdujący ś. w burakach, trójmetylo-glikokol.* <Now. z Łć. beta = ćwikła>

Betel, u, blm. bot. (piper betle) *roś. z rodzaju pieprzu.* <Fr. betel, ze Wschodu>

×**Betel, a,** lm. **e** p. **Bedel.**

×**Betemund, u,** lm. **y** *zapłata dziedzicowi za zgwałcenie chłopki, w daw. Polsce.* <Nm. daw. bedemunte = dosł. podatkowy pieniądz (Grimm mylnie pisze i objaśnia Bettmund)>

!**Betka, i,** lm. **i** p. **Bedłka.**

[**Betlej, a,** lm. **e**] *dzieciak.*

[**Betlejek, jka,** lm. **jki 1.** *dziecko nowonarodzone.* **2.** p. **Benjaminek. 3.** [**Betlejki, ów, Batlejki** blp.] *szopka, jasełka.* <Od Betleem>

Betol, u, blm. apt. *naftalol, naftosalol; związek chemiczny, otrzymywany z kwasu salicylowego.* <Fr. betole>

Beton, u, lm. **y** *zaprawa z wapna, piasku i żwiru, szybko twardniejąca; kamień sztuczny:* Fundamenta domu na betonie. Chodniki z betonu. <Fr. béton>

†**Betonika, i,** lm. **i** bot. p. **Bukwica.** <Łć. bettonica a. vettonica>

Betonować, uje, ował *wylewać betonem; cementować.*

Betonowanie, a, blm., czynność cz. **Betonować:** B. fundamentów.

Betonowy przym. od **Beton:** Chodnik B. Schody betonowe.

Betowy przym. od **2. Bet:** Karta betowa (= *zła, grożąca przegraną*).

Betulina, y, blm. *biały barwnik, zawarty w komórkach kory brzozowej.*

Betyl, a, lm. **e** *aerolit czczony w starożytności na Wschodzie jako bóstwo.* <Gr. baitýlos, Łć. baetylus>

[**Beweryjá, i,** lm. **e**] p. **Brewerja.**

1. Bez przyi. **1.** *oznaczający brak, niebytność, wyłączanie* = a) *nie mając, nie mający, pozbawiony, ogołocony, straciwszy, krom:* Okręt B. sternika. B. grosza nic nie zrobisz. Sierota bez ojca i matki. Oboje biegli gromem tknięci i B. nadziei już! i B. pamięci! Słow. Wybiegł B. czapki (=*z gołą głową*). Mat.: *od, minus, po odjęciu:* Dwa B. dwuch zero. b) *krom, oprócz, prócz, okrom, nie licząc, wyłączywszy, nie włączając:* Sprzedał dom B. pola; *mimo, pomimo, pominąwszy, w nieobecności:* B. nas nic nie stanowił. c) Nie bez tego=*nie może być, trudno przypuścić:* Nie B. tego, abyś jego liścików nie czytała. **2.** [**Bez**] gm. **Bez** = a) *przez:* B. góry. B. plecy. Beze drzwi. Bez Boga żywego! B. zdradę. B. pół. B. migi (=*na migi*). Sam bez ś. doświadczysz ś. B. rok (=*po roku, za rok*). B. kilka czasów (=*po niejakim czasie*). B. życie nie był (=*nigdy za życia*). b) *około:* B. dwasta (=*około dwuchset*). c) *z powodu, dla:* B. matkę ni mogę twoją być. B. złą bacność. B. co jest smutny? A bez co? (=*dlaczego?*) <BEZ>

2. Bez, bzu, a. × **bezu,** lm. **bzy** a. × **bezy** bot. [**Bes, Best, Bestek**] **1.** (sambucus) *roś. z rodziny przewiercieniowatych.* Gatunki: B. h e b d a. C h a b z i n a, C h e b d, C h e p t (s. ebulus); B. k o r a l o w y a. c z e r w o n y, g ó r n y, g r o n o w y (s. racemosa); B. p o s p o l i t y a. c z a r n y (s. nigra). **2.** B. pospolity a. turecki a. włoski p. **Lilak.** Kwitły bezy, kwitły róże. Berw. **3.** B. indyjski (melia azedarach) *roś. z rodzaju cedraka.* Zdr. ×**Bzik.** Zgr. **Bzisko.** <p. Hebd>

3. Bez, a, blm. p. **Bezik.**

1. Beza, y, lm. **y** ogr. *gruszka siewka jadalna.* <Fr. besi>

2. Beza, y, lm. **y** garb. *miotła.* <Nm. Besen>

3. Beza, y, lm. **y** cukier. *ciasteczko z białka, ubitego na pianę, i cukru miałkiego.* <Fr. baiser= dosł. całus>

Bezakcentowość, i, blm. gram. rz. od **Bezakcentowy.**

Bezakcentowy gram. *nie mający akcentu, nieakcentowany.*

Bezakcyzny *bez opłaty akcyzy, wolny od akcyzy:* Wywóz B. spirytusu. <Bez.+Akcyza>

Bezambitny *wolny od ambicji, nie dla ambicji podjęty a. zrobiony, bezpretensjonalny:* Bezambitna gorliwość. Czart. A. <Bez+Ambicja>

Bezapelacyjnie przys. od **Bezapelacyjny:** Przegrać sprawę B. <Bez+Apelacja>

Bezapelacyjny *niedopuszczający apelacji, nieodwołalny; bezwzględny, stanowczy, ostateczny:* Wyrok B. Takie bezapelacyjne sądzenie panowało długo w naszej historji.

Bezazotowy chem. *nie zawierający w sobie azotu:* Substancja bezazotowa. <Bez+Azot>

Bezbarwnie przys. od **Bezbarwny.** <Bez+Barwa>

Bezbarwność, i, blm. **1.** rz. od **Bezbarwny;** przen. *brak życia, kolorytu, wyraźnych cech:* Utwory tego pisarza odznaczają ś. bezbarwnością. **2.** fiz. p. **Achromatyzm.**

Bezbarwny 1. *nie posiadający żadnej barwy, bezkolorowy,* ×b e z f a r b n y; Płyn B. Szkło bezbarwne. **2.** przen. *blady, bez życia, mdły, nieożywiony; bez charakteru, bez wyraźnych cech:* Styl B. Autor ten kreśli bezbarwne postacie. Bezbarwna polityka. **3.** fiz. *achromatyczny,* × *beztęczowy:* Światło bezbarwne. Soczewki bezbarwne.

×**Bezbawnie** p. **Niebawem.** <Bez+BY>

×**Bezbawny** *niezwłoczny, natychmiastowy.*

×**Bezbedny** p. **Bezbędny.**

×**Bezbędny,** × **Bezbedny** *ten, którego ś. nie pozbędziesz, przykry = naprzykrzony:* Narzekał na oszukanie braterskie bezbędne. <Bez+BĘD>

Bezbiałkowy bot. p. **Bezbielmowy.**

×**Bezbiedny** *niepodległy biedzie, wolny od trosk, trudów:* Bóg mię przyjmie k swej bezbiednej chwale. Ryb. J. <Bez+BIED>

Bezbielmowy, Bezbiałkowy bot. *nie zawierający bielma:* Nasienie bezbielmowe. <Bez+Bielmo>

Bezbłędność, i, blm. rz. od **Bezbłędny:** B. mapy. <Bez+BŁĘD>

Bezbłędny *niepodległy błędom, nieomylny, poprawny:* Odpis B.

×**Bezbojaźliwość, i,** blm. rz. od **Bezbojaźliwy.** <Bez+BOJ>

×**Bezbojaźliwy,** ×**Bezbojaźny** *daleki od bojaźni a. bojaźliwości, nieustraszony, nieulękniony, śmiały.*

×**Bezbojaźny** p. **Bezbojaźliwy.**

×**Bezboki** *nie mający boków, niewypukły.* <Bez+BOK>

Bezbolesność, i, blm. rz. od **Bezbolesny,** †b e z b o l n o ś ć, a n a l g i e z j a: B.—to piekło boleści! Krasiń. <Bez+BOL>

Bezbolesny, †**Bezbolny** *bólowi, boleści niepodległy, nie bolejący:* Koniec życia B. daj nam, Panie.

Bezboleśnie przys. od **Bezbolesny:** Żył B. Krasiń.

†**Bezbolność, i,** blm. p. **Bezbolesność.**

†**Bezbolny** p. **Bezbolesny.**

†**Bezbożeńczyk, a,** lm. **i** p. **Bezbożnik.** <Bez+BOG>

†**Bezbożeński** p. **Bezbożny.**

†**Bezbożeńskość, i,** blm. p. **Bezbożność.**

†**Bezbożeństwo, a,** blm. p. **Bezbożność.**

Bezbożnica, y, lm. **e** forma ż. od **Bezbożnik.**

×**Bezbożnictwo, a,** blm. p. **Bezbożność.**

×**Bezbożniczość, i,** blm. p. **Bezbożność.**

×**Bezbożniczy** p. **Bezbożny.**

Bezbożnie przys. od **Bezbożny.**

Bezbożnik, a, lm. **cy,** †**Bezbożeńczyk** *człowiek, nie wierzący w Boga, ateusz, ateista; żyjący bez religji.*

Bezbożność, i, blm. rz. od **Bezbożny;** × **Bezbożniczość,** × **Bezbożnictwo,** †**Bezbożeństwo,** †**Bezbożeńskość,** † **Bezbóstwo,** *ateizm.*

Bezbożny 1 a. ×**Bezbożniczy,** †**Bezbożeński** *nie wierzący w Boga, ateistyczny, ateuszowski, antyreligijny, urągający Bogu:* Książki bezbożne. **2.** *żyjący bez religji, nie po Bogu, złoczyński, zbrodniczy, niecny:* Czyn B. B. świadek krzywoprzysięstwem fałsz potwierdza.

†**Bezbóstwo, a,** blm. p. **Bezbożność.**

Bezbramny *nie mający bram a. bramy:* Miasto bezbramne. <Bez+BOR>

1. Bezbrodny *nie mający brodu, niezgłębiony:* Bezbrodne Dunaju głębokości. Pas. Przen.: W tej niezmierzonej, bezbrodnej pustyni. Kon. <Bez+BROD>

2. Bezbrodny, Bezbrody *nie mający zarostu na brodzie:* Mędrzec B. (=*młokos*).

Bezbrody p. **2. Bezbrodny.**

Bezbronnie przys. od **Bezbronny.** <Bez+BOR>

Bezbronność, i, blm. rz. od **Bezbronny:** Tak był pewien bezkarności i bezbronności dwuch kobiet, że mu nigdy na myśl nie przyszło, aby

ś. one bronić mogły. Krasz. Przy zupełnej bezbronności kraju mógł nieprzyjaciel grasować. Szaj.

Bezbronny, × **Bezobronny** *nie mający broni, oręża, niezbrojny, nieuzbrojony; nie mający środków, sposobów bronienia ś., bezsilny, słaby:* Wielu ich bezbronnych legło. Wobec tych argumentów jestem B. Bezbronne zwierzątko.

Bezbrzeż, **y**, lm. **e** p. **Bezbrzeże**: W B. sfer zapatrzony spokój. Tet. <Bez + BRZEG>

Bezbrzeże, **a**, lm. **a**, **Bezbrzeż** *przestrzeń, nie mająca brzegów = granic, obszar nieskończony:* Ciała niebieskie kołują w bezbrzeżu.

Bezbrzeżny **1**. *nie mający brzegów, nie zawarty w brzegach, nieograniczony.* Przen.: Wieczność bezbrzeżna *(= nieskończona).* B. smutek *(= bezgraniczny).* Miotan rozpaczą bezbrzeżną. Krasiń. **2**. przen. *przestronny, niezmierny, niezmierzony, rozległy, nieprzejrzany:* Ocean B. Puszcza w prawo, w lewo bezbrzeżna. Rom.

Bezbrzuchy *nie mający brzucha, nie brzuchaty, o zapadłym brzuchu, szczupły.* <Bez + BRZUCH>

×**Bezburze**, **a**, blm. *cisza, spokojność w powietrzu, na morzu.* <Bez + BUR>

Bezburzny *wolny od burzy, pogodny, cichy, spokojny:* Morze bezburzne.

Bezcarski *nie mający cara.* <Bez + CAR>

Bezcarstwo, **a**, lm. **a** *stan, rząd bez cara, bezkrólewie.*

× **Bezcelny** p. **Bezcelowy**. <Bez + CEL>

Bezcelny p. **Bezmytny**. <Bez + CŁO>

Bezcelowo przys. od **Bezcelowy**.

Bezcelowość, **i**, blm. rz. od **Bezcelowy**.

Bezcelowy, × **Bezcelny** *pozbawiony celu; do niczego nie prowadzący, nie zmierzający; bezużyteczny, próżny, daremny; bez zamiaru podjęty:* Unikać będziemy bezcelowej polemiki. Maskować swoje plany bezcelową podróżą. Zach. Oddawał ś. bezcelowym marzeniom. Dzierz.

Bezcen, × **Bezcenek**, tylko w wyraż.: za B. = *na pół darmo, nadzwyczaj tanio, za psie pieniądze:* Dobra za B. przedano. <Bez + CEN>

×**Bezcenek** p. **Bezcen**.

Bezcenność, **i**, blm. rz. od **Bezcenny**.

Bezcenny **1**. *nie mający ceny, wartości; nie płacący = niepopłatny, tani;* przen. *nie mający uznania:* Dziś cnotę, wiarę chcą mieć za bezcenne. Jag. **2**. *nieoceniony, nieoszacowany, nieopłacony, bajecznie drogi, kosztowny:* Djamenty, bezcenne kamyki.

Bezceremonjalnie przys. od **Bezceremonjalny**. <Bez + Ceremonja>

Bezceremonjalność, **i**, blm. rz. od **Bezceremonjalny**: Na jego włosach i obliczu widniały ślady bezceremonjalności. Prus.

Bezceremonjalny *nie robiący ceremonji, rubaszny:* Pragnął w sposób B. pozbyć ś. tanim kosztem kochanki.

×**Bezchciwy** *niechciwy, nie powodujący ś. chciwością, bezinteresowny, niewyrachowany:* Bezchciwa gorliwość. <Bez + CHOT>

Bezchlebny *nie mający chleba:* Kraj B. Kłos B. Kon. *(= bez ziarna, czczy, pusty).* <Bez + Chleb>

Bezchlorofilowy bot. *nie posiadający zielonego barwnika, chlorofilu:* Rośliny bezchlorofilowe.

Bezchmurnie przys. od **Bezchmurny**: B. wesoły. Orzesz. <Bez + CHMUR>

Bezchmurny *nie zachmurzony, bezobłoczny, pogodny, jasny, czysty:* Niebo bezchmurne.

×**Bezchrzesny** p. **Bezchrzestny**.

Bezchrzestny, × **Bezchrzesny** *nie chrzczony:* Niewiernym i bezchrzestnym potępienie. <Bez + Chrzest>

Bezchuć, **i**, blm. lek. (anaphrodisia) *utrata, brak popędu płciowego.* <Bez + CHOT>

×**Bezchwalny** *niechwalebny, naganny.* <Bez + CHWAŁ>

×**Bezchytrosłowność**, **i**, blm. rz. od **Bezchytrosłowny**. <Bez + CHYT(R) + SŁOW>

×**Bezchytrosłowny** *szczeromówny, otwarty, prostoduszny w mowie.*

×**Bezchytrość**, **i**, blm. rz. od **Bezchytry**.

×**Bezchytry** *niechytry, nieobłudny, szczery, otwarty, prostoduszny.*

Bezcielesność, **i**, blm. rz. od **Bezcielesny**, † **Bezcielność**. <Bez + CIAŁ>

Bezcielesny, ×**Bezcielisty**; †**Bezcielny** *nie mający ciała, niecielesny, niematerjalny, niefizyczny, duchowy, oderwany, nieziemski, nadziemski:* Duch B. Anieli nie cielesnemi oczyma, lecz bezcielesnym widzeniem wszystkie rzeczy widzą.

Bezcieleśnie przys. od **Bezcielesny**; † **Bezcielnie**.

×**Bezcielisty** p. **Bezcielesny**: Postać jego wiotka, powietrzna, prawie bezcielista.

†**Bezcielnie** p. **Bezcieleśnie**.

†**Bezcielność**, **i**, blm. p. **Bezcielesność**.

†**Bezcielny** p. **Bezcielesny**.

Bezcienność, **i**, blm. rz. od **Bezcienny**. <Bez + CIEN'>

Bezcienny (o ludziach, znajdujących ś. między zwrotnikami) *nie mający własnego cienia, nie rzucający cienia.*

×**Bezciepły** *pozbawiony ciepła, niecieply, zimny.* <Bez + CIEP(Ł)>

Bezcierniowy **1**. *wolny od cierni:* Róża bezcierniowa. Słow. **2**. zool.: Ryby bezcierniowe (anacanthini) *rząd ryb kościstych.* <Bez+Cierń>

×**Bezciężarny** *nieciężki, nie obciążony, nie obładowany, nie obarczony, lekki.* <Bez + CIĘG>

Bezczasownikowy *w którym niema czasownika:* Rozległ ś. rozkaz B.: „A do książki!“. <Bez + CZAS>

×**Bezczelnica**, **y**, lm. **e** forma ż. od **Bezczelnik**. <Bez + CZOŁ>

Bezczelnie przys. od **Bezczelny**; żart.: B. tani = *niesłychanie, zdumiewająco, śmiesznie, nadzwyczaj tani.*

×**Bezczelnik**, **a**, lm. **cy** *człowiek bezczelny.*

Bezczelność, **i**, blm. rz. od **Bezczelny**.

Bezczelny *bez czoła, z wytartym czołem, bezwstydny, cyniczny, zuchwały:* B. kłamca, zdrajca.

×**Bezczesność**, **i**, blm. rz. od **1. Bezczesny**. <Bez + CZAS>

1. ×**Bezczesny** **1**. *nie zależący od czasu, bezterminowy.* **2**. *nie mający wolnego czasu, nieczasowy, wielce zatrudniony.* **3**. p. **Niewczesny**.

2. ×**Bezczesny**, × **Bezczestny** *bez czci, bezecny, haniebny.* <Bez + CZ(S)T>

×**Bezczestny** p. **2. Bezczesny**: Bezczestne męki. Słow.

Bezcześcić, **l**, **il**, **Bezecnić** *pozbawiać czci, zniesławiać, sromocić, profanować, hańbić:* Krzywoprzysięstwo imię Boga bezcześci. B. kościoły. Neron kazał B. dziewice. Brodz.

Bezcześć, **i**, blm. *brak czci, niesława, infamja, dyshonor, ujma:* B. wynika z niecnoty.

Bezcześnik, **a**, lm. **cy** *ten, co bezcześci, profanator.*

×**Bezczłoneczny** p. **Bezczłonkowy**. <Bez + CZŁON>

Bezczłonkowy, × **Bezczłoneczny** *nie mający członków, bezkolankowy:* Trzcina bezczłonkowa.

Bezczucie, a, blm. p. **Bezczułość.** <Bez + CZU>

Bezczule przys. od **Bezczuły.**

Bezczułość, i, blm. **1.** rz. od **Bezczuły, Bezczucie. 2.** lek. *utrata czucia, brak czucia, znieczulenie, nieczułość, anestezja:* B. zupełna, ogólna, częściowa, stateczna, przemijająca. B. sztuczna (*=znieczulenie*). B. bolesna (*=stan, w którym część ciała, utraciwszy wrażliwość na dotyk, jest siedliskiem bólu*).

Bezczuły *pozbawiony czucia, niewrażliwy; pozbawiony uczucia, nieczuły, zimny, obojętny, nieporuszony, kamienny=niewzruszony:* Insza z wielkości umysłu rzeczy przeciwne pogardzić, insza być nikczemnie bezczułym. Troc.

Bezczyn, u, blm. *stan bezczynności, nieczynność:* Sto lat prześnić w bezczynie. Kaczk. <Bez + CZYN>

Bezczynnie przys. od **Bezczynny.**

Bezczynność, i, blm. rz. od **Bezczynny.**

Bezczynny *nieczynny, próżnujący, niezajęty, niezatrudniony, w zastoju będący:* Machina bezczynna. Żywość jego dowcipu nie mogła być ani na chwilę bezczynną. Umysł B. (*=niedołężny, odrętwiały*). W bezczynnym zachwyceniu patrzę, co ś. zdarzy. Malcz.

×**Bezdanniczy** *wolny od dani, nie płacący dani.* <Bez + DA>

Bezdarnie przys. od **Bezdarny.**

Bezdarny 1. × *nie obdarzony; który nie otrzymał daru.* **2.** *niezdarny, niezdarzony, nie mający daru=talentu, sprytu, a. nie wykazujący go; nieutalentowany, nieudolny, niezgrabny, niedołężny, niezręczny:* Człowiek B. Bezdarna elukubracja.

×**Bezdasze, a,** blm. *brak dachu nad głową, przytułku.*

×**Bezdaszy** *nie mający dachu, nie zakryty, odkryty.* <Bez + Dach>

Bezdech, tchu, blm. lek. (apnoea) *brak tchu, ciężkie, utrudnione oddychanie, duszność.* <Bez + DUCH>

Bezdechowy, × **Bezdechy** przym. od **Bezdech,** *nie mogący złapać tchu.*

×**Bezdechy** p. **Bezdechowy.**

[**Bezdenek, nka,** lm. **nki, Bezdennik**] bart. *ul bez dna.* <Bez + DN>

Bezdenko, a, lm. **a** *naczynie bez dna; kieliszek od spodu kulisty (=kulawka).*

Bezdenkowy *nie mający dna.* Bart.: Ul B. = *nie mający dna i stojący na gołej ziemi.*

×**Bezdennia, i,** lm. **e** p. **Bezdeń:** B. piekielna. Wor.

Bezdennie przys. od **Bezdenny;** przen.: Jakże przenikające, głębokie i B. smutne są twoje źrenice. Orzesz. Szumi B. smutno. Tet.

[**Bezdennik, a,** lm. **i**] p. **Bezdenek.**

Bezdenność, i, blm. rz. od **Bezdenny,** p. **Bezdeń.**

Bezdenny, × **Bezdny,** × **Bezedny 1.** *nie mający dna, dziurawy:* Garniec B. **2.** przen. *niezmiernie głęboki, przepaścisty, niezgłębiony, niezgruntowany:* O jakże smutny fali szum B. Słow. W głębinach bezdennych. Tet. *Nie mający granic, niepohamowany, nienasycony, niezbadany, niedocieczony:* Skąpiec B. Bezdenne wyroki Opatrzności. W bezdennej nienawiści. Sienk.

Bezdeń, dni, ×**deni,** lm. **dnie, Bezedno, Bezdno, Bezdnia, Bezdna, Bezednia, Bezdnie,** ×**Bezdennia, Bezdenność** *to, co nie ma dna, bezgruncie, otchłań, przepaść:* Rzucałem w B. waszej chęci dary, pieśni. Mick. Widział B. przed sobą, pełną nicości. Kaczk. Duch ze swej bezdeni woła, Bóg ze swej bezdeni odpowiada. Mick.

×**Bezdeszcze, a,** lm. **a** *brak deszczu, susza, posucha.* <Bez + DŻDŻ>

Bezdeszczowy, ×**Bezdeszczy, Bezdżdżysty,** ×**Bezdżdżowny** *pozbawiony deszczu:* Dzień B. Egipt B.

×**Bezdeszczy** p. **Bezdeszczowy.**

×**Bezdłużny** *nie mający długów, niezadłużony, nieobdłużony.* <Bez + DŁUG>

Bezdna, y, lm. **y** p. **Bezdeń:** Najzbawienniejsze ojczyźnie sprawy w bezdnę namysłów pogrążą. Szaj. <Bez + DN>

Bezdnia, i, lm. **e** p. **Bezdeń:** Minął już kozak bezdnię i głębokie jary. Malcz. Czarna, niezgłębiona B. Jeż.

Bezdnie, a, lm. **a** p. **Bezdeń.**

Bezdno, a, lm. **a** p. **Bezdeń:** Ów straszny, wielki ducha przytułek, B. Słow.

×**Bezdny** p. **Bezdenny.**

Bezdolnik, a, lm. **i** gieol. *koral skamieniały.* <Bez + DOŁ>

Bezdolny *bez doli, nieszczęsny, nieszczęśliwy, biedny:* Rzuca ś. bezdolna, szuka, próżna praca! Sow. (*nieboga, nieboraczka*). <Bez + Dola>

Bezdomie, a, blm. *stan tego, który nie ma domu, brak domu:* Ostatni to już stopień nędzy, B. Krasz. <Bez + DOM>

Bezdomnie przys. od **Bezdomny:** Wszyscy żyli prawie B. Krasz.

Bezdomny, ×**Bezdomowy,** ×**Bezdomy** *nie mający domu, przytułku, dachu nad głową; nieosiadły, tułaczy:* Było to dziecię Cyganów, wygnańców bezdomnych. Krasz. Izby ogrzewane przy cyrkułach dla indywiduów bezdomnych. Pies B. (*=bez pana*). B. włóczęga. Kon.

×**Bezdomowy** p. **Bezdomny.**

×**Bezdomy** p. **Bezdomny.**

Bezdowodny *pozbawiony dowodu, nie mogący być udowodnionym.* <Bez + Do + WIOD>

×**Bezdrapieżny** *niedrapieżny:* Przodków w bezdrapieżnym życiu naśladować. <Bez + DRAP>

Bezdroż, y, lm. **e** *ciężkie, krwawe drogi, czas, w którym drogi są nie do przebycia:* A dokądże wasan w taką B. pojedziesz? Korz. <Bez + DROG>

Bezdroże, a, lm. **a 1.** *brak drogi, miejsce, gdzie niema drogi, manowiec:* Przebędę puszczy tej B. Rom. Przez puste bezdroża król pustyni rusza. Malcz. **2.** przen. *zła droga, obłęd, manowiec, zdroże.* **3.** przen. *nieprawa, fałszywa droga życia, życie nierządne, nieuczciwe; zdrożność, przewrotność, manowce:* Zabrnąwszy na bezdroża, na wszystko ś. odważają. Pędząc wirem, lecimy z bezdroża w B. Fred. A.

Bezdrożnie przys. od **Bezdrożny.**

Bezdrożność, i, blm. rz. od **Bezdrożny.**

Bezdrożny 1. *nie mający drogi, nieprzebyty, nieprzechodny:* Puszcza bezdrożna. Step B. **2.** *zdrożny, występny, przewrotny:* Niema nic w jego nauce bezdrożnego. **3.** lek.: Przewód B.=*którego światło zatkane a. zarosłe, ugniecione.*

Bezdrzewie, a, lm. **a** *miejsce bez drzew, niezadrzewione:* Na bezdrzewiu trawistym stawiał puszczak budę. Pol. <Bez + DRZEW>

Bezdrzewność, i, blm. rz. od **Bezdrzewny.**

Bezdrzewny (o kraju, okolicy) *nieporosły drzewami, niezadrzewiony, nagi, goły.*

Bezduch, a, lm. **y** *istota bez ducha:* W grobach leżą kości, B. szaleje. Słow. <Bez + DUCH>

Bezduchy *nie mający w sobie ducha, bezduszny, nie ożywiony, nieżywy, martwy:* Członków roz-

szarpanego bezduchych szukała. Wyzuty z sił, mdły, B.

Bezdusznie przys. od **Bezduszny.**

×**Bezdusznik, a,** lm. **cy** *człowiek postępujący bez względu na duszę, bezbożnik:* B. i bezwstydny człowiek. Mat.

Bezduszność, i, blm. rz. od **Bezduszny.**

Bezduszny 1. *nie mający duszy, bezduchy, nieżywy, martwy:* Padł B. × Majętność bezdusznych rzeczy, jako pieniędzy, zboża; także i majętność duszę mających, jako bydła, koni. Petr. **2.** przen. *bezbożny, zły, niesumienny:* Judasz B. wydał mistrza.

Bezdymność, i, blm. rz. od **Bezdymny.**

Bezdymny *nie wydający dymu:* Proch B. <Bez + DYM>

Bezdziedzicznie przys. od **Bezdziedziczny.** <Bez + DZIAD>

Bezdziedziczność, i, blm. rz. od **Bezdziedziczny.**

Bezdziedziczny 1. *nie mający dziedzica = potomka, bezpotomny, bezdzietny.* **2.** *nie dziedziczący, wydziedziczony.*

Bezdzielnie przys. od **Bezdzielny.** <Bez + DZIA(Ł)>

Bezdzielność, i, blm. rz. od **Bezdzielny.**

1. Bezdzielny *nie działający, nie produkujący, nieskuteczny, nieczynny, bierny; nieprodukcyjny, bezowocny, daremny, czczy, próżny, marny:* Granie jest bezdzielne, że żadnego dzieła po sobie trwającego nie płodzi; kompozycja zaś jest dzielna, bo z niej nuty muzyczne. Oss. Utyskują; nie naśladuj ich w tym bezdzielnym dziele.

2. Bezdzielny *niepodzielny, niepodzielony.*

Bezdzienny *dnia nie mający, pozbawiony jasności dziennej, ciemny:* Spuścili ś. w te cieśni bezdzienne. <Bez + DZIEŃ'>

Bezdzietnie przys. od **Bezdzietny:** Umarł B. (*=bezpotomnie*). <Bez + DZIA(T)>

Bezdzietność, i, blm. rz. od **Bezdzietny.**

Bezdzietny *nie mający dzieci:* Znam was, synów przeszłości po ojcach bezdzietnych. Berw.

†**Bezdzięcznie** przys. od **Bezdzięczny.**

†**Bezdzieczność, i,** blm. *konieczność, przymus.* <p. Bezdzięczny>

†**Bezdzięczny** *niedobrowolny, przymusowy, wymuszony, musowy:* Cóż ma król czynić w takowym przyniewoleniu i bezdzięcznym pozwoleniu? Wer. <Bez+Dzięk, naśladowane z Nm. Ohne Dank = niechętnie, wbrew woli>

×**Bezdzwonny 1.** *pozbawiony dzwonu:* Kościół B. **2.** *nie dzwoniący, nie wydający tonu, bezdźwięczny.* <Bez + DZWON>

Bezdźwierny, Bezedrzwi *nie mający drzwi, bezbramny.* <Bez + DŹWIER>

Bezdźwięcznie przys. od **Bezdźwięczny:** Odezwał ś. B. <Bez + DŹWIĘK>

Bezdźwięczny, × **Bezdźwięczy** *nie wydający dźwięku, niedźwięczny:* Spółgłoska bezdźwięczna (*=cicha, mocna*).

×**Bezdźwięczy** p. **Bezdźwięczny.**

×**Bezdżdżowny** p. **Bezdeszczowy.**

Bezdżdżysty p. **Bezdeszczowy:** Dzień B. Krasz.

Bezeblech, u, lm. **y** czcion. *linja, którą ś. przykłada do ustawionych czcionek, ażeby sprawdzić, czy wszystkie są jednakowej wielkości.* <Nm. Besehblech>

Bezebrwi *nie mający brwi.* <Bez + BRW>

Bezec, u, lm. **e** kraw. *pas wierzchniego materjału, podbity pod przód sukni męskiej, od klap do dołu.* <Nm. Besatz>

[**Bezeca, y,** blm., **Bezeka, Bezernik, Bezera**] *bezecnik, niegodziwiec.*

×**Bezechny** p. **Bezechowy.** <Bez + Echo>

Bezechowy, Bezechy, × **Bezechny** *nie wydający echa:* I całą przeszłość niosłem bezechową na barkach swoich. Asn.

Bezechy p. **Bezechowy.**

†**Bezecmajster, tra,** lm. **trowie** p. **Bezycmajster.**

Bezecnica, y, lm. **e** forma ż. od **Bezecnik.** <Bez + CZ(S)T>

Bezecnić, i, ił 1. p. **Bezcześcić. 2.** × *szpecić, szkaradzić, defigurować:* Ospa twarz bezecni.

Bezecnie przys. od **Bezecny.**

Bezecnik, a, lm. **cy** *człowiek bezecny, infamis.*

Bezecność, i, blm. rz. od **Bezecny,** *infamja.*

Bezecny 1. *wyzuty ze czci, niecny, haniebny, naganny, bezwstydny, niegodziwy, sprośny:* B. Tatarzyn. Kacerz B. chłopy podwiódł. Birk. **2.** *szpetny, szkaradny, potworny, obrzydliwy, monstrualny, sprośny:* Bezecna postać. **3.** † praw. *odsądzony od czci, wyjęty z pod prawa, banita, infamis.*

Bezednia, i, lm. **e** p. **Bezdeń:** Uścielić sobie gniazdo nad bezednią. Szaj. W bezedni tego błota. Krasiń. <Bez + DN>

Bezedno, a, lm. **a 1.** p. **Bezdeń:** I tak nas dwoje objęło B. Kon. Czarna pierś burzy, jak burzy B., zajęła cały obszar ziemi stropu. Gosz. Piekielne B. Gosz. **2.** gie. *rodzaj głębokiej krynicy, oko morskie.* Pol.

×**Bezedny** p. **Bezdenny.**

Bezedrzwi p. **Bezdźwierny.**

[**Bezeka, i,** blm.] p. **Bezeca.**

Bezekrwi, Bezkrwawy *nie mający krwi, którego krew uszła, martwy, niekrwisty.* <Bez + KRW>

Bezenergiczny *nieenergiczny, słaby, ślamazarny:* Módlcie ś.! o wy istoty bezenergiczne, niedołężne. Rog. <Bez + Energja>

[**Bezera, y,** lm. **y**] p. **Bezeca.**

×**Bezerman, a,** lm. **ie** p. **Bisurman.**

×**Bezermaniec, ńca,** lm. **ńcy** p. **Bisurman.**

[**Bezernik, a,** lm. **i**] p. **Bezeca.** <Zap. z bezwiernik.

×**Bezetchu** = *bez tchu.* <Bez + DUCH>

Bezfarbny p. **Bezbarwny.** <Bez + Farba>

Bezforemnie przys. od **Bezforemny.** <Bez + Forma>

Bezforemność, i, blm. rz. od **Bezforemny.**

Bezforemny *nieforemny, bezkształtny, niezgrabny.*

Bezfortelny *niesztuczny, naturalny, nieudany, prosty.* <Bez + Fortel>

Bezfrasobliwy *niefrasobliwy, bezkłopotliwy, wolny od trosk, swobodny, spokojny:* Śpiew B. Kon. <Bez + Frasobliwy>

Bezfunduszowy *nie mający funduszów.* Mich. <Bez + Fundusz>

Bezgałęzi *nie mający gałęzi, nierozgałęziony:* Pień B. <Bez + GAŁĘŹ>

Bezgęby *nie mający gęby.* <Bez + GĘB>

Bezgłębny *niezgłębiony, niezgruntowany:* Ciemność pod spodem bezgłębnym wybrzeża. Krasiń. <Bez + GŁĘB>

Bezgłos, u, blm., **Bezgłosie, Bezgłośność 1.** *brak głosu, dźwięku.* **2.** lek. (aphonia) *utrata głosu, niemota.* <Bez + GŁOS>

Bezgłosie, a, blm. p. **Bezgłos.**

Bezgłosowy p. **Bezgłosy.**

Bezgłosy, Bezgłosowy *nie mający głosu, nie wydający go, niemy, bezdźwięczny.*

Bezgłośność, i, blm. p. **Bezgłos.**

Bezgłowie, a, blm. **1.** *brak głowy u płodu.* **2.**× a. [**Bezhołowie**] *pozbawienie głowy, zagłada, zguba, zatrata, śmierć:* Wiąże ś. klika na B. sędziemu. Pol. Gdy ptak z wojskiem, wrogom na B. Pol. Na B. = *na zbity łeb, na złamanie karku, na mar-*

ne, na nieszczęście, na biedę: Gdzie jest Zazula? mów mi na B.! Pol. (= *do licha*). Na B. tobie! Jeż. <Bez + GŁOW>

Bezgłowny p. **Bezgłowy.**

Bezgłowy, Bezgłowny 1. *nie mający głowy*: Potwór B. **2.** przen. *nie mający głowy=przewodnika, przełożonego, pasterza, osierocony*: Djecezja bezgłowa. **3.** przen. *głupi, ograniczony, niezaradny; słaba, kapuściana, słomiana głowa.* **4.** zool.: Ryby bezgłowe p. **Ryba.**

×**Bezgniewliwość, i,** blm. rz. od **Bezgniewliwy.** <Bez + GNIEW>

×**Bezgniewliwy,** × **Bezgniewny** *niezdolny do gniewu, nie umiejący ś. gniewać.*

×**Bezgniewny** p. **Bezgniewliwy.**

×**Bezgniły** *niepodległy gniciu, wolny od zgnilizny.* <Bez + GNI>

Bezgorączkowie, a, blm. lek. (apyrexia) *stan, okres choroby, wolny od gorączki, opust gorączki.* <Bez + Gorączka>

Bezgorączkowy *wolny od gorączki*: Cierpienie bezgorączkowe.

×**Bezgościowy** *bez gości*: Dom w stanie bezgościowym. Byk. <Bez + GOŚĆ>

Bezgranicze, a, blm. *przestrzeń bez granic*: Tu wiecznym pochód jest przez B. Mir. Mgławic bezgranicza. Mir. <Bez + GRAN>

Bezgranicznie przys. od **Bezgraniczny.**

Bezgraniczność, i, blm. rz. od **Bezgraniczny.**

Bezgraniczny *nie mający granic, nieograniczony.*

×**Bezgroszny,** × **Bezgroszy** *nie mający ani grosza, ubogi, goły.* <Bez + Grosz>

×**Bezgroszy** p. **Bezgroszny.**

1. Bezgrotny *nie mający grotu*: Strzała bezgrotna. <Bez + Grot.>

2. Bezgrotny *nie mający groty.* <Bez + Grota>

Bezgruncie, a, lm. **a**=**Bezdeń.** <Bez + Grunt>

×**Bezgruntny** *niezgruntowany, bezdenny, niezgłębiony, przepaścisty.*

Bezgruntownie przys. od **Bezgruntowny:** Anarchja nasza B. rządem politycznym nazwana.

Bezgruntowność, i, blm. rz. od **Bezgruntowny.**

Bezgruntowny *nie oparty na pewnym gruncie, niefundamentalny, bezzasadny, niegłęboki, nieugruntowany, płytki, powierzchowny*: Cnota bezgruntowna.

Bezgrzesznie przys. od **Bezgrzeszny.** <Bez + GRZECH>

Bezgrzeszność, i, blm. rz. od **Bezgrzeszny.**

Bezgrzeszny *wolny od grzechów, niegrzeszny, niepodległy grzeszeniu, nieułomny, doskonały, bez zmazy*: Żywot B. Tylko Bóg jest B.

Bezgrzywy *nie mający grzywy*: Koń, lew B. <Bez + GRZYW>

†**Bezgwałtownie** przys. od **Bezgwałtowny,** †**Niegwałciście:** B. wiecznie chować.

†**Bezgwałtowny,** †**Niezgwałcisty,** *nienaruszalny.* <Bez + Gwałt>

Bezgwiazdny, Bezgwiazdowy, Bezgwiazdy, Bezgwiaździsty, Bezgwieździsty *pozbawiony gwiazd, niegwiaździsty*: Po zimnej, bezgwiazdnej drodze śmierci. Kasp. <Bez + GWIAZD>

Bezgwiazdowy p. **Bezgwiazdny.**

Bezgwiazdy p. **Bezgwiazdny.**

Bezgwiaździstość, i, blm. rz. od **Bezgwiaździsty.**

Bezgwiaździsty p. **Bezgwiazdny.**

Bezgwieździsty p. **Bezgwiazdny:** W ciemności nieba bezgwieździstej. Tet.

[**Bezhamulny**] *niepohamowany, nie znający hamulca.* <Bez + Hamulec>

[**Bezhar** nieod.] *nadmiar, zbytek* (ceny, wagi, wzrostu itp.). <Ukr. bezhar>

Bezhełmny *nie mający hełmu.* <Bez + Hełm>

Bezhełmowiec, wca, lm. **wcy** *człowiek bez hełmu.* Deo.

Bezherbowny *nie mający herbu, nieszlachcic*: Ludzie bezherbowni. Krasz. <Bez + Herb>

[**Bezhołowle, a,** lm. **a**] p. **Bezgłowie:** Na B. jemu! bodajby ś. on był nie rodził. Jeż. <Ukr. bezhołowje, bezhołowle>

†**Bezhumny** p. **Bezumny:** Nie lękam ś. sprośnych a bezhumnych łapaczów. Stryjk. <Ukr. bezumnyj>

Bezig, a, blm. p. **Bezik.**

Bezik, a, blm., **Bezig, Bez 1.** *rodzaj gry w karty*: B. z mianowaną kurą, różnomastny, z korespondencją. **2.** *grupa kart w tej grze*: *dama pik i walet karo*: B. podwójny, potrójny itd. (=*złożony z dwuch, trzech itd. dam i tyluż waletów*). <Fr. bésigue a. bésy>

Bezimieniec, ńca, lm. **ńcy** p. **Bezimiennik:** Cóż to za B.? Słow. <Bez + I(M)>

Bezimiennie przys. od **Bezimienny.**

Bezimiennik, a, lm. **cy, Bezimieniec** *pisarz, autor bezimienny, nie podpisany, anonim*: Wydał ją po polsku jakiś B. Zał.

Bezimienność, i, blm. rz. od **Bezimienny.**

Bezimienny 1. *zatajonego a. niewiadomego nazwiska, anonimowy, nie podpisany, bez podpisu*: List B. Spółka akcyjna bezimienna. **2.** ×*niewypowiedziany, niewysłowiony, nieopisany, niewymowny*: Co za ból B.! **3.** lek.: Kości bezimienne, ×niemianowane, †kłąbowe, †szerokie (ossa innominata) = *tworzące miednicę.* Tętnica i żyła bezimienna (arteria et vena innominata). Linja bezimienna a. krańcowa miednicy (linea innominata s. terminalis) = *okalająca wejście do miednicy mniejszej.*

Bezinteresownie przys. od **Bezinteresowny.** <Bez + Interes>

Bezinteresowność, i, blm. rz. od **Bezinteresowny.**

Bezinteresowny, × **Bezzyskowny 1.** *nie mający widoków osobistych na celu, nieinteresowny, nieinteresowany, niechciwy, niewyrachowany, wspaniałomyślny*: Lekarz B. **2.** *bezpłatny, daremny, gratysowy*: Porada bezinteresowna.

×**Bezistny** fil. *nie mający istnienia, nie istniejący, któremu nic w rzeczywistości nie odpowiada, fikcyjny, urojony.* <Bez + IST>

×**Bezistotny** *nie mający istoty, jestestwa, treści*: Brnąłem przez bezistotną szerz okropnej gmatwy. Przyb.

×**Bezjarzemny** *nie noszący jarzma, nie znający go.* <Bez + JARZM>

×**Bezjądrek, drka,** lm. **drki,** ×**Skrytojądrek,** ×**Skrytomądek,** × **Bezmądek** *człowiek a. zwierzę, którego jądra nie zstąpiły do moszen, lecz pozostały w jamie brzusznej,* in. wnęter, wnętr (cryptorchis). <Bez + JĘDR>

Bezjędrzec, drca, lm. **drcy, Busaniec** *człowiek bez jąder, któremu wycięto jądra, rzezaniec, kastrat, trzebieniec, eunuch.*

Bezjęzyczność, i, blm. rz. od **Bezjęzyczny.** <Bez + JĘZ(YK)>

Bezjęzyczny *nie mający języka, nie władający nim.*

Bezkalny *wolny od kału, niemętny, czysty, klarowny, nie zanieczyszczony*: Perła, w bezkalnym znaleziona morzu. <Bez + KAŁ>

Bezkapłański *nie mający kapłanów, bezksięży*: Sekta bezkapłańska. <Bez + Kapłan>

Bezkarmny *nie mający karmi, bez pokarmu zostający, czczy, głodny.* <Bez + KARM>

Bezkarnie przys. od **Bezkarny.** <Bez + KAR>

Bezkarność, i, blm. rz. od **Bezkarny.**

Bezkarny 1. *nie karany, nie karcony, pozostawiony bez kary:* Bezkarne występki rodzą nowe, gorsze. **2.** przen. *nie sprowadzający złych następstw, przechodzący bez śladu, szczęśliwie:* Obżarstwo bezkarne nie bywa. **3.** *niekarny, nie znający kary, subordynacji, dyscypliny, rygoru; rozpuszczony, rozuzdany, rozzuchwalony, rozpasany, krnąbrny.* **4.** × *nie podlegający karze, nienaganny, bez zarzutu*

Bezkielny *nie mający kłów.* <Bez + KŁ>

Bezkłopotliwy *wolny od kłopotów, bezfrasobliwy, swobodny:* Młodość bezkłopotliwa. <Bez + KLEP>

Bezkmieciowy *nie mający kmieci:* Szlachta bezkmieciowa. <Bez + Kmieć>

×**Bezknotowy** bot. (edonis): Pień B. = *pień gładki i okrągły.* Kluk.

Bezkolankowy *nie mający kolanek, bezczłonkowy:* Trzcina bezkolankowa. <Bez + KOL(AN)>

×**Bezkolejowy** p. **Beztorny.** <Bez + KOŁ>

Bezkoleśny *nie mający kół:* Pług B. <Bez + KOŁ>

Bezkolor, u, blm. *bezbarwność:* Gdybyś mógł zostać chwilę w czystym bezkolorze. Słow. <Bez + Kolor>

Bezkolorowo przys. od **Bezkolorowy:** List B. napisany. Spas.

Bezkolorowość, i, blm. rz. od **Bezkolorowy:** Ta tylko nienamiętność i B. czyni go zdolnym być regulatorem życia w całym ogromie społeczeństwa. Spas.

Bezkolorowy 1. *nie mający koloru, bezbarwny, czysty:* Szkło bezkolorowe. Jak ś. z różanej kobiety czynił duch jasny, lecz B. Słow. **2.** przen. *bezbarwny, niewyrazisty, nieożywiony, niewyraźny, niezdecydowanego charakteru.*

Bezkonfesyjność, i, blm. rz. od **Bezkonfesyjny.** <Bez + Konfesja>

Bezkonfesyjny *bezwyznaniowy.*

Bezkonny *pozbawiony konia:* Poginęło, i nie dostaje 70, bezkonnych 15. <Bez + KOŃ>

Bezkontrolowy *bez kontroli, nie kontrolujący:* Bezkontrolowe dowierzanie cyfrom. <Bez + Kontrola>

×**Bezkończy** *nie mający końca, nieskończony.* <Bez + KON>

Bezkoronność, i, blm. *brak korony, pozostawanie bez korony:* Bezkrólewskość i B. państwa polskiego. Mał. <Bez + Korona>

Bezkoronowy a. **Bezpłatkowy** bot.: Rośliny bezkoronowe (apetalae) = *dział roślin dwuliściennych, zawierający rodziny, pozbawione korony, opatrzone okwiatem pojedyńczym.*

Bezkorzenny *nie mający korzenia.* <Bez + KOR>

Bezkorzystnie przys. od **Bezkorzystny.** <Bez + KORZ(YST)>

Bezkorzystność, i, blm. rz. od **Bezkorzystny.**

Bezkorzystny *niekorzystny, niepożyteczny.*

Bezkosmek, mka, lm. **mki** bot. (licea) *roś. z klasy śluzowców, z rodziny bezkosmkowatych.* <Bez + KOS(M)>

Bezkosmkowaty bot.: Rośliny bezkosmkowate (liceacei) = *rodzina przyrodzona roślin bezkwiatowych.*

×**Bezkost, a,** lm. **y** (o człowieku) *niewieściuch, miętus, lepa, kluch, flak, pieszczoch, papinkowaty, ślimak.* Por. †**Przezkost** <Bez + KOST>

Bezkostny, ×**Bezkosty, Bezkości** *nie mający kości a. mający bardzo kruche kości, miękki.*

×**Bezkosty** p. **Bezkostny.**

Bezkości p. **Bezkostny.**

Bezkotwiczny *nie mający kotwicy:* Okręt B. <Bez + Kotwica>

Bezkrajny *bez kraju, bez ojczyzny, kosmopolityczny:* Dziejopis bezstronny, B. <Bez + KRAJ>

Bezkrańcowy *nie mający krańców, bezgraniczny, bezbrzeżny:* Morze odmęty swoje rozkiełznało i z bezkrańcowej wyjącej przestrzeni trzecią pieśń straszną do wierzchołka słało. Asn.

×**Bezkraśność, i,** blm. rz. od **Bezkraśny.** <Bez + KRAS>

×**Bezkraśny** *bez żywych kolorów; niepiękny, bez krasy.*

×**Bezkres, u,** lm. **y** *przestrzeń nieograniczona, bezgranicze; nieskończoność, bezmiar:* W bezkresach rozlał ś. niebytu odgłos dzwonu z wieży. Tet. Śniąc w bezkresach, któż myśli o jutrze? Mir. <Bez + Kres>

×**Bezkresny 1.** *niemożliwy do nakreślenia, nieokreślony, nieoznaczony, nie ujęty w stałą widomą formę:* Dusza jest bezkresną cechą twego majestatu. Zabł. Cienie nieujęte i bezkresne. Tet. **2.** ! p. **Bezkreśny:** Grzmot rozlega ś. w bezkresnym przestworze. Moraw. Myśli, niezgłębny i B. świecie! Moraw.

Bezkreśnie przys. od **Bezkreśny:** Ocean B. szeroki. Tet.

×**Bezkreśny,** !**Bezkresny** *nie mający kresu, granicy, nieskończony, bezbrzeżny:* Brodzą po bezkreśnym oceanie wymarzonego świata. Zach. Toną wśród bezkreśnej otchłani stworzenia. Moraw. Obszarów bezkreśnych trzeba tęsknotom bez końca. Mir.

×**Bezkrewnie** przys. od **Bezkrewny.** <Bez + KRW>

×**Bezkrewność, i,** blm. rz. od **Bezkrewny.**

×**Bezkrewny 1.** *bez krwi, nie mający krwi; bezkrwawy, niekrwawy, bez przelewu krwi:* Ofiara bezkrewna. Skar. **2.** *nie mający krewnych.* **3.** lek. p. **Bezkrwisty.**

Bezkręgowy zool. *nie posiadający kręgów, t. j. kręgosłupa:* Zwierzęta bezkręgowe <Bez + KRĘG>

×**Bezkról, a,** lm. **owie** *ten, co zastępuje miejsce króla w czasie bezkrólewia.* <Bez + Król>

×**Bezkrólestwo, a,** lm. **a** p. **Bezkrólewie.**

Bezkrólewie, a, lm. **a,** × **Bezkrólestwo,** × **Bezkrólowanie** *czas wakowania tronu (interregnum).*

Bezkrólewskość, i, blm. *stan kraju bez króla, brak władzy królewskiej:* Na tę B. i bezkoronność państwa polskiego złożyć należy rozpadnięcie ś. jednolitego królestwa. Mał.

×**Bezkrólowanie, a,** lm. **a** p. **Bezkrólewie:** Przez całe to B. po wielu ziemiach szlachta obierała na wakujące krzesła wojewodów, kasztelanów. Bart.

Bezkrwawie, Bezkrwawo przys. od **Bezkrwawy.** <Bez + KRW>

Bezkrwawo p. **Bezkrwawie:** To zwycięstwo mu przyszło łatwo i B. Krasz.

Bezkrwawy *niekrwawy, bez rozlewu krwi:*

Bezkrwistość, i, blm. rz. od **Bezkrwisty;** lek. *stan chorobliwy z pomniejszeniem a. brakiem krwi, niedokrwistość, niedokrewność, anemja.*

Bezkrwisty, ×**Bezkrewny 1.** *nie mający krwi:* Bogowie bezkrwiści. Ml. **2.** lek. *niedokrwisty, mający za mało krwi, anemiczny.*

Bezkrytycznie przys. od **Bezkrytyczny:** B. za świadki i źródła przyjmuje dziwactwa pisarza. Lel. <Bez + Krytyka>

Bezkrytycyzm, u, blm. *brak krytyki, niekrytyczność.*

Bezkrytyczny *niekrytyczny:* Bezkrytyczna kompilacja. Chm.

Bezksięży = **Bezkapłański.** <Bez + Ksiądz>

Bezksiężycowy, × **Bezksiężyczny** *pozbawiony światła księżyca, bezmiesięczny:* W noc bezksiężycową. Słow. <Bez + Księżyc>

×**Bezksiężyczny** p. **Bezksiężycowy.**

Bezkształt, u, blm. = **Bezkształtność.** <Bez + Kształt>

Bezkształtnie przys. od **Bezkształtny.**

Bezkształtność, i, blm. rz. od **Bezkształtny;** lek. (amorphia) *brak określonego kształtu.*

Bezkształtny 1. *nie mający kształtu, niekształtny, nieforemny, bezforemny, nieociosany, nieokrzesany, niezgrabny, potworny, monstrualny:* Kamień, tułów B. **2.** lek. (amorphus) *nie posiadający budowy, kształtu określonego,* b e z p o s t a c i.

×**Bezkunsztnie** p. **Bezkunsztownie.** <Bez + Kunszt>

×**Bezkunsztność, i,** blm. p. **Bezkunsztowność.**

×**Bezkunsztny** p. **Bezkunsztowny.**

Bezkunsztownie przys. od **Bezkunsztowny;** × **Bezkunsztnie.**

Bezkunsztowność, i, blm. rz. od **Bezkunsztowny;** × **Bezkunsztność.**

Bezkunsztowny, × **Bezkunsztny 1.** *niekunsztowny, niesztuczny, nieudany, niewymuszony, szczery, prosty, niewykwintny, prostoduszny.* **2.** *stateczny, nieżartobliwy, serjo, poważny, sensat.*

[**Bezkur-**] p. **Beskur-.**

×**Bezkwas, u,** lm. **y** p. **Bezkwaśność.** <Bez + KWAS>

×**Bezkwaśnie** przys. od **Bezkwaśny.**

×**Bezkwaśność, i,** blm. rz. od **Bezkwaśny;** × **Bezkwas.**

×**Bezkwaśny** *nie mający w sobie kwasu, niekwaśny, przaśny:* Chleb B.

Bezkwiat, u, lm. **y** bot. (epimedium) *roś. z rodziny berberysowatych.* <Bez + KWIT>

Bezkwiatowy bot. *nie posiadający a. nie wydający kwiatu:* Rośliny bezkwiatowe p. **Zarodnikowe.**

×**Bezkwietniany** p. **Bezkwietny:** Zima bezkwietniana.

Bezkwietny, ×**Bezkwietniany** *nie mający kwiatu, nie kwitnący:* Bezkwietnym badylem grób jego zarastał. Uj. Bezkwietne paprocie. Gosz.

[**Bezla**] *wedle, podle.* <Przekręc. wyrazu podle>

†**Bezlepica, y,** lm. **e** *niedorzeczność, głupstwo, absurd:* Najtrudniejsza w jedno absurdum wpaść, za którym tysiąc bezlepic idzie. <Przez Ukr. ze S. Sł. bezlěpъnъ>

Bezlesie, a, lm. **a, Bezleśność** *brak lasu, drzew; miejsce bez lasu.* <Bez + LAS>

Bezleśność, i, blm., rz. od **Bezleśny,** p. **Bezlesie.**

Bezleśny *nielesisty, ogołocony z lasu, nie mający drzew, nie zadrzewiony:* Okolica bezleśna.

×**Bezlicznie** przys. od **Bezliczny,** *bez liku, wielce, bardzo często:* Mą duszę zapala B. <Bez + LIK>

×**Bezliczność, i,** blm. p. **Bezzliczność.**

×**Bezliczny** p. **Bezzliczny.**

†**Bezliczski** przys. *bez liczenia, nie licząc:* Przedał był B.

Bezlik, u, blm. *niezliczone mnóstwo, nieprzeliczona moc, ilość nieprzebrana:* Śród bezliku trudów.

Bezlist, u, lm. **y** bot. (buxbaumia) *roś. z gromady mchów liściastych, z rodziny bezliściowatych.* <Bez + LIST>

Bezlistnik, a, lm. **i** bot. p. **Gnieźnik.**

Bezlistność, i, blm. rz. od **Bezlistny:** B. flory północnej.

Bezlistny 1. (o drzewach) *ogołocony z liści, nagi, goły:* Stoją bezlistne drzewa w szronu szacie. Słow. B. las. Słow. Gaje bezlistne. Asn. Bezlistne gałęzie. Sienk. Pokaźny las na oko, ale bezlistne drzewa. Zal. **2.** bot.: Rośliny bezlistne (aphylles) *dział roślin, obejmujący grzyby i wodorosty.*

†**Bezlisz** p. **Przezlisz.**

Bezliścieniowy bot. p. **Bezliścienny.**

Bezliścienny, Bezliścieniowy bot.: Rośliny bezliścienne (acotyledoneae) *gromada roślin, nie posiadających nasion i zarodka, dziś zwanych* z a r o d n i k o w e m i (sporophyta). <Bez + LIST>

Bezliściowaty bot.: Rośliny bezliściowate (buxbaumiaceae) *rodzina roślin z gromady mchów liściastych.*

Bezlitosny *nielitośny, nielitościwy, nieubłagany, niemiłosierny, zawzięty, nieludzki, nieporuszony, nieugięty, okrutny, surowy, srogi:* Jest bezlitosnym sędzią dla nowicjuszów literackich. Król zimny, B. Krasz. Wystawiony na bezlitosne wzroki. Słow. <Bez + LIT>

Bezlitość, i, blm. *brak litości, nielitościwość:* Uzbrojony niewiarą i bezlitością. Krasz.

Bezlitośnie przys. od **Bezlitosny:** Myśl jak pijawka wpiła mu ś. koło serca, koło głowy i targała nim B. Krasz. B. ją zdradził. Krasz.

Bezlosy *bez losu, nie mający losu.* <Bez + Los>

Bezlotek, tka, lm. **tki** zool. (aptenodytes patagonica) *ptak płetwonogi, bezlotny.* <Bez + LOT>

Bezlotność, i, blm. rz. od **Bezlotny.** Przen.: *brak wyższego polotu, wyższych dążeń, poziomość.*

Bezlotny 1. *niezdolny do latania, nie mający lotu.* **2.** zool.: Ptaki bezlotne.

Bezludnie przys. od **Bezludny.** <Bez + LUD>

Bezludność, i, blm. rz. od **Bezludny.**

Bezludny 1. *nieludny, niezaludniony, odludny, niezamieszkany, pusty, samotny, wyludniony:* Bezludna wyspa. Bezludne gmachy głośniejszym odgłos odbijają echem. Słow. **2.** × *odludny, osamotniony, samotny, odosobniony, pustelniczy, nietowarzyski, klasztorny, zamknięty:* Pędził bezludne życie.

Bezludzie, a, lm. **a** *okolica bezludna, odludna; miejsce niezaludnione, pustkowie, pustynia:* W bezczynności na tym bezludziu wyżyć niepodobna. Krasz. I nie przykrzy ś. waszmości siedzieć na takim bezludziu? Sienk.

×**Bezludzki** = **Nieludzki.**

×**Bezludzkość, i,** blm. = **Nieludzkość.**

Bezład, u, blm., **Bezładzie 1.** *nieład, chaos, zamieszanie, zamęt, nieporządek, popłoch, rozgardjasz:* W największym bezładzie uchodzi do Prus. Mick. Bogactwa natury, spiętrzone w uroczym bezładzie. Dzierz. Myśli poczęły wpadać w zwykły B. senny. Sienk. **2.** lek. *brak zdolności wykonywania ruchów prawidłowych,* b e z ł a d n o ś ć, !a t a k s j a. <Bez + ŁAD>

Bezładek, dka, lm. **dki** bot. (ataccia) *roś. z rodziny krąpielowatych.* <Naśladowano z Gr. átaktos = bezładny>

Bezładnić, i, ił *doprowadzać do bezładu:* Na stany, na wiary nas bezładnił. Uj.

Bezładnie przys. od **Bezładny:** Domki, rozrzucone B. Jeż. Włos B. ś. wije. Mick. Tłoczy ś. hufiec, miesza ś. B. Mick.

Bezładność, i, blm. rz. od **Bezładny;** p. **Bezład.**

Bezładny 1. *bez ładu, nieporządny, chaotyczny, niesystematyczny:* Wykład B. **2.** lek.: Ruch B. przy staniu, chodzeniu = ! *ataktyczny.*

Bezładzie, a, blm. p. **Bezład:** Niepowodzenie wskutek bezładzia. Spas.

Bezłakność, i, blm. **1.** × rz. od **Bezłakny. 2.** lek. (inappetentia) *brak apetytu, niechęć do jadła.* <Bez + ŁAK(N)>

×**Bezłakny** *nie łaknący, nie mający chęci do jedzenia, nie mający apetytu.*

Bezłodygowy bot. (acaulis): Roślina bezłodygowa = *mająca łodygę skróconą i liście umieszczone na jednej wysokości.* <Bez + ŁOD>

×**Bezłożeniec, ńca,** lm. **ńcy** *bezżeniec, nieżonaty.* <Bez + LEG>

×**Bezłożeństwo, a,** blm. *bezżeństwo, celibat.*

Bezłożyskowy: Zwierzęta bezłożyskowe zool., p. **Zwierzę.**

Bezłuski, Bezłustny, Bezszczeżujny zool. *pozbawiony łusk.* <Bez + ŁUSK>

Bezłustny p. **Bezłuski:** Karp B.

Bezłuzowy *nie mający łuz:* Bilard B. <Bez + Łuza>

Bezmajętny *nie mający majątku, niemajętny, niezamożny.* <Bez + Majętny>

[**Bezmala**] p. **Bezmała.**

Bezmała, [**Bezmala**] przys. **1.** *ledwie nie, tylko co nie; o włos, o mały włos, mało co nie,* żart. *o mały figiel, omal; niewiele mniej, niż..; blizko, prawie:* Było B. trzystu. B. wszyscy nie zginęli. **2.** [B.] *darmo, daremnie, napróżno, bez potrzeby, niepotrzebnie:* Oszczędny, B. grosza nie wyda. **3.** [B.] *podobno, zdaje ś.* <Bez + MAŁ>

Bezmałżeński *bezżenny, nie żyjący w małżeństwie, wolny:* Stan B. <Bez + MAŁ(ŻON)>

Bezmałżeństwo, a, blm. *stan wolny, bezmałżeński, bezżeństwo.*

×**Bezmartwy** *nie umierający, niepodległy śmierci, nieśmiertelny.* <Bez + MOR>

Bezmaskowy *nie mający maski, nie zamaskowany.* <Bez + Maska>

×**Bezmatczały** p. **Bezmatczy.** <Bez + MA(T)>

×**Bezmatczy,** × **Bezmatczały** *nie mający matki, pozbawiony matki:* Rój B.

×**Bezmądek, dka,** lm. **dki** p. **Bezjądrek.** <Bez + MĄD>

×**Bezmęski,** × **Bezmężny** *niezamężny:* Stan B. (*=wolny*). Masz córki bezmęskie. <Bez+MĘŻ>

Bezmętny *niemętny, bez mętów, bez kału, nie zmącony, klarowny, czysty.* <Bez + MĘT>

×**Bezmężna, ej,** lm. **e** rz. p. **Bezmężny.** <Bez + MĘŻ>

×**Bezmężność, i,** blm. rz. od **Bezmężny.**

×**Bezmężny** p. **Bezmęski:** Matko bezmężna, módl ś. za nami (*=któraś męża nie poznała, przeczysta*). **Bezmężna, ej,** lm. **e** rz. *kobieta niezamężna, wolna; niemężatka.*

Bezmian, u, lm. **y 1. a. Przezmian,** × **Przemian** *rodzaj wagi bez szal.* **2.** bot. p. **Postrzan.** <S. skd. besman, bisman, Duńs. bismen, Szwed. besman, stąd Nm. Besmer, Desam i in. Źródło wyrazu niewiadome>

Bezmianek, nka, lm. **nki 1.** *ciężar, balans, używany przy gimnastykowaniu ś.* **2.** w lm. zool. (halteres) *skrzydła zmarniałe drugiej pary u owadów dwuskrzydłych.*

Bezmianowy, Bezmienny przym. od **Bezmian; Przezmianowy:** Gwicht B.

Bezmiar, u, lm. **y,** × **Bezmierze** *niezmierzoność, nieograniczoność, nieskończoność, przestrzeń niezmierzona, obszar nieograniczony;* przen. *przepaść, otchłań, bezdeń, odmęt:* Przyjaźń rzuciła go w B. <Bez + MIAR>

†**Bezmiarny** p. **Bezmierny.**

1. Bezmienny, Bez nazwy *bez miana, bezimienny.* <Bez + I(M)>

2. Bezmienny p. **Bezmianowy.**

Bezmiernie przys. od **Bezmierny.** <Bez + MIAR>

×**Bezmiernomajętny** *niezmiernie majętny.* <Bez + MIAR + Majętny>

Bezmierny, †**Bezmiarny,** †**Bezmirny 1.** *niezmierzony, nieskończony, nieograniczony:* Bóg jest B. **2.** *wielki, obszerny, bezbrzeżny, nieprzejrzany, rozległy, szeroki:* Ocean B. **3.** *nadmierny, zbytni, nieumiarkowany, niepohamowany:* Bezmierne wydawanie dna nie ma. Złość bezmierna.

×**Bezmierze, a,** lm. **a** p. **Bezmiar:** B. świata. Grzmot z rykiem ś. przewalał przez ciche bezmierza. Tet.

Bezmiesięczny = **Bezksiężycowy.** <Bez + MIESIĘC>

Bezmięsny *ogołocony z mięsa:* Bezmięsne kości. Krasiń. <Bez + MIĘS>

Bezmiłosierdzie, a. blm. *brak miłosierdzia, nielitościwość.*

Bezmiłosiernie przys. od **Bezmiłosierny.** <Bez + MIŁ + ŚROD>

Bezmiłosierny = **Niemiłosierny:** Każden w dniu zwycięstwa B. Krasiń.

Bezmiłosny *nie kochający, nie znający miłości:* Mnie bezmiłosną wydano, czy sprzedano za mąż. Krasiń. <Bez + MIŁ>

†**Bezmiłość, i,** blm. *bezlitość, bezmiłosierdzie.*

†**Bezmirny** p. **Bezmierny.**

×**Bezmoc, y,** blm., ×**Bezmocność** *niemoc, bezsilność, słabość:* W bezmocy wśród nocy wiek po wieku stęka. Krasiń. <Bez + MOC>

×**Bezmocnie** przys. od **Bezmocny:** Stara głowa trzęsie ś. B. Kon.

×**Bezmocność, i,** blm. p. **Bezmoc.**

×**Bezmocny** *niemocny, bezsilny, słaby.*

Bezmocz, u, blm. lek. (anuria) *zatrzymanie ś. moczu, niemożność oddawania go.* <Bez + MOK>

×**Bezmogiła, y,** blm. *nieśmiertelność:* Utęsknienie wieków było za nieskalaniem i za bezmogiłą. Słow. <Bez + Mogiła>

[**Bezmomencik**] nieod. *chwilka, momencik:* Wyjdę choć na B. <Bez zamiast przez + Moment>

Bezmownie przys. od **Bezmowny:** Patrzał B. na obumarłą twarz matki. <Bez + MOW>

Bezmowność, i, blm. lek. (aphasia) *utrata mowy, wymawiania, zaniemienie, niewysłowność.*

Bezmowny *nie mówiący, niemy, milczący, nie mający daru mowy, dotknięty bezmownością:* Będzie jak szmer fontanny B., lecz smutny. Słow.

Bezmózgi, Bezmózgowy 1. lek.: Płód B. = *Bezmózgowiec.* **2.** przen. *bezrozumny, głupi.* <Bez + MÓZG>

×**Bezmózgnica, y,** lm. **e** *kobieta bezmózga, głupia.*

Bezmózgowiec, wca, lm. **wce** lek. (anencephalus) *płód potworny, urodzony bez mózgu.*

Bezmózgowy p. **Bezmózgi.**

×**Bezmroczny** *niemroczny, nie zamroczony, jasny, widny.* <Bez + MROK>

× **Bezmylnie** przys. od **Bezmylny.** <Bez + MYŁ>

×**Bezmylność, i,** blm. rz. od **Bezmylny.**

×**Bezmylny** *nieomylny, niemylny, bezbłędny.*

Bezmyśl, u, blm. lek. (amentia) *zupełne niedołęstwo umysłowe, idjotyzm.* <Bez + MY(SŁ)>

Bezmyśl, i, blm. p. **Bezmyślność:** Pomawiany niesłusznie o B. polityczną Jan Sobieski. Jaroch.

Bezmyślnie przys. od **Bezmyślny.**

Bezmyślność, i, blm. rz. od **Bezmyślny; Bezmyśl.**

Bezmyślny *nie myślący; bez myśli, bez zamiaru, machinalny:* Człowiek, postępek B.

×**Bezmytny**, ×**Bezcelny** *nie płacący a. nie biorący myta, wolny od cła.* <Bez + Myto>

Beznadzieja, i, blm. *brak, utrata nadziei; beznadziejność, zwątpienie*: Nie zwiastuj nigdy nic prócz beznadziei. Krasiń. <Bez + Na + DZIE>

Beznadziejnie przys. od **Beznadziejny**: Kochał B. Jeż.

Beznadziejność, i, blm. rz. od **Beznadziejny, Beznadzieja**: Była to tylko B. Orzesz.

Beznadziejny, Beznadziejowy *nie mający nadziei, zwątpiały, zdesperowany, desperacki, bez wszelkich widoków*: Od pustyń wieje ponura, beznadziejna tęsknota do naszej ziemi. Bał. Żal bezbrzeżny, B. Tet. Jam potępioną już i beznadziejną na wieki wieków. Krasiń.

Beznadziejowy p. **Beznadziejny**: Są to życzenia, ale beznadziejowe. Kźm.

×**Beznagannie** przys. od **Beznaganny**. <Bez + Na + GON>

×**Beznaganność, i,** blm. rz. od **Beznaganny**.

×**Beznaganny** *nienaganny, poprawny.*

×**Beznagrodnie** przys. od **Beznagrodny**. <Bez + Na + GROD>

×**Beznagrodny** *nie mogący być wynagrodzonym, zastąpionym; niepowetowany, nieoceniony*: Strata, zasługa beznagrodna.

Beznamiętnie przys. od **Beznamiętny**: W moich dłoniach trzyma rączkę B. Kon. <Bez + Na + MIĘT>

Beznamiętność, i, blm. rz. od **Beznamiętny**.

Beznamiętny *bez namiętności, wolny od niej, spokojny, nie unoszący ś., nie zapalający ś., bezstronny, niezjadliwy*: Krytyk B. Beznamiętne wyżyny. Kon.

×**Beznamowny** *nie mogący być namówionym.* <Bez + Na + MOW>

×**Beznamysłowość, i,** blm. rz. od **Beznamysłowy**: Doktryna o beznamysłowości. Jeż. <Bez + Na + MYSŁ>

×**Beznamysłowy** p. **Beznamyślny**.

×**Beznamyślny**, ×**Beznamysłowy** *robiący bez namysłu, nie namyślający ś., nierozmyślny, nierozważny.*

Beznapisowy *nie mający napisu*: Denar B. <Bez + Na + PIS>

×**Beznarodowy** *nie przyznający ś. do żadnej narodowości, kosmopolityczny*: B. Bukowińczyk. <Bez + Na + ROD>

Beznarzędny *nie mający narządów, organów, nieorganiczny.* <Bez + Narzędny>

Beznasiennie przys. od **Beznasienny**. <Bez + Na + SIA>

Beznasienny *nie mający nasienia.*

×**Beznaśladowny**, × **Beznaśledny** *nie do naśladowania, nienaśladowany = nie mogący być naśladowanym.* <Bez + NA + ŚLAD>

×**Beznaśledny** p. **Beznaśladowny**.

Beznazwy p. **Bezmienny**. <Bez + NA + ZW>

Beznerwowy *bez udziału nerwów*: Oddanie ś. pokorne i beznerwowe, coś z uległości odaliski. <Bez + Nerw>

×**Beznędznie** przys. od **Beznędzny**. <Bez + NĘDZ>

×**Beznędzny** *wolny od nędzy.*

×**Bezniewolniczy**, ×**Bezniewolny** *niepodległy niewoli, nieniewolniczy, wolny.* <Bez + Nie + WOL>

×**Bezniewolny** p. **Bezniewolniczy**.

Beznogi, Beznożny *nie mający nóg.* <Bez + NOG>

Beznos, a, lm. **y** *człowiek bez nosa, beznosy.* Zdr. **Beznosek**. <Bez + NOS>

Beznosek, ska, lm. **ski** p. **Beznos**.

Beznosowy p. **Beznosy**.

Beznosy, Beznosowy *nie mający nosa.*

Beznożny p. **Beznogi**.

×**Bezoar, u,** lm. **y** **1.** *mniemane lekarstwo przeciw truciźnie, antydot.* **2.** *lekarstwo, leki, środek lekarski*: Po czasie próżne bezoary (w chorobie). Pot. <Arab. bādîzahr, bāzahr, z Pers. pādzehr = dosł. antydot, przez Fr. bezoard, Włos. belzuar>

×**Bezobacznie** przys. od **Bezobaczny**. <Bez + O + BAK>

×**Bezobaczność, i,** blm. rz. od **Bezobaczny**.

×**Bezobaczny** *niebaczny, nieuważny.*

×**Bezobchodnie** przys. od **Bezobchodny**. <Bez + Ob + CHOD>

×**Bezobchodny** *nie do obejścia, którego nie można obejść, nieobeszły.*

Bezobiadowy, ×**Bezobiedny**, *pozbawiony obiadu, nieobiadowy*: W dniach bezobiadowych zadawalniał ś. bułką. Orzesz. <Bez + Ob + JAD>

×**Bezobiednie** przys. od **Bezobiedni**.

×**Bezobiedny** **1.** p. **Bezobiadowy**. **2.** *który obiadu nie jadł.*

×**Bezobłazny**, × **Przezobłazny** *którego nic nie obłazi = nie obchodzi, nie oglądający ś. na nic, nie krępujący ś., nie mający nic na względzie, zuchwały*: Szalona, bezobłazna śmiałość. Mącz. Bezobłazne wszeteczeństwo. <Bez + Ob + ŁAZ>

×**Bezobłaźnie** przys. od **Bezobłazny**.

Bezobłocznie przys. od **Bezobłoczny**. <Bez + Ob + WLEK>

Bezobłoczny *bez obłoków, nie pokryty obłokami, czysty*: Niebo bezobłoczne.

Bezobłudnie przys. od **Bezobłudny**. <Bez + Ob + ŁUD>

Bezobłudność, i, blm. rz. od **Bezobłudny**.

Bezobłudny *wolny od obłudy, szczery, prostoduszny, wylany, nieudany, otwarty, prawdziwy, rzetelny*: Bezobłudna przyjaźń, pochwała.

Bezobowiązkowy *nie mający obowiązków, zobowiązań, wolny*: Kawaler B. <Bez + Ob + WIĘZ>

×**Bezobraźliwie** przys. od **Bezobraźliwy**. <Bez + Ob + BRZEZ>

×**Bezobraźliwość, i,** blm. rz. od **Bezobraźliwy**.

×**Bezobraźliwy** *nieobraźliwy, nie obrażający ś., niewrażliwy, nie uważający nazbyt, niedrażliwy.*

Bezobręczny, Bezobręczy *nie mający obręczy.* <Bez + Ob + RĘK>

Bezobręczy p. **Bezobręczny**.

Bezobronny **1.** × p. **Bezbronny**. **2.** *nieobronny, nie mający obrony, niewarowny*: Zamek B. Twierdza bezobronna. Miasto bezobronne. <Bez + O + BOR>

Bezobrotny *nieobrotny, nie mający obrotu, nie obracający ś., nie krążący, stały*: Gwiazdy bezobrotne. <Bez + Ob + WRZOT>

×**Bezochoczo** przys. od **Bezochoczy**. <Bez + O + CHOT>

×**Bezochoczy** *nie mający ochoty, nieochoczy, niechętny, niesklonny, niepochopny.*

×**Bezochybnie** przys. od **Bezochybny**: Smutnym dla was teraz być musi B. ojczyzna widokiem (*= chyba, zapewne*). <Bez + O + CHYB>

×**Bezochybny** *nie chybiający, niechybny, pewny, nieomylny, niewątpliwy.*

Bezoczny p. **Bezoczy**. <Bez + OK>

Bezoczy, Bezoczny, Bezoki *nie mający oczu, ślepy, ciemny, ociemniały, niewidomy.*

Bezodbytowy zool. *nie mający odbytu, tj. odchodka.* <Bez + Od + BY>

×**Bezoddzielność, I,** blm. rz. od **Bezoddzielny.** <Bez + Od + DZIA(Ł)>

×**Bezoddzielny** *nie dający ś. oddzielić, nieoddzielny, nierozdzielny, nieodłączny, nierozłączny.*

×**Bezodłączność, I,** blm. rz. od **Bezodłączny.** <Bez + Od + ŁĘK>

×**Bezodłączny** *nieodłączny, nierozłączny, nieodstępny:* Towarzysz B.

×**Bezodłożność, I,** blm. rz. od **Bezodłożny.** <Bez + Od + LEG>

×**Bezodłożny** *nie dający ś. odłożyć, bezzwłoczny, bezodwloczny, nieodwłoczny, niezwłoczny, pilny, nagły, terminowy, niecierpiący zwłoki.*

Bezodmiennie przys. od **Bezodmienny.** <Bez + Od + MIAN>

Bezodmienność, I, blm. rz. od **Bezodmienny.**

Bezodmienny *niepodległy odmianie, nieodmienny, niezmienny.*

Bezodpływowy *nie mający odpływu:* Jezioro bezodpływowe. <Bez + Od + PŁY>

Bezodpornie przys. od **Bezodporny.** <Bez + Od + POR>

Bezodporność, I, blm. rz. od **Bezodporny;** ×**Bezodpór.**

Bezodporny *któremu trudno dać odpór, sprzeciwiać ś., którego trudno odeprzeć.*

×**Bezodpowiednie** przys. od **Bezodpowiedny.** <Bez + Od + Po + WID>

×**Bezodpowiedność, I,** blm. rz. od **Bezodpowiedny.**

×**Bezodpowiedny 1.** *nie otrzymujący odpowiedzi, pozostawiony bez niej, niewart jej.* **2.** *nieodpowiedzialny, nie mogący odpowiadać za co.*

×**Bezodpór, oru,** blm. p. **Bezodporność.** <Bez + Od + POR>

×**Bezodstępnie** przys. od **Bezodstępny.** <Bez + Od + STĘP>

×**Bezodstępność, I,** blm. rz. od **Bezodstępny.**

×**Bezodstępny** *nieodstępny, nie opuszczający na krok, nieodłączny, nierozłączny, nierozdzielny, wierny:* Towarzysz B.

×**Bezodwięzły** *niepodobny do odwiązania.* <Bez + Od + WIĘZ>

Bezodwłocznie przys. od **Bezodwłoczny.** <Bez + Od + WLEK>

Bezodwłoczność, I, blm. rz. od **Bezodwłoczny.**

Bezodwłoczny *nie cierpiący a. nie czyniący zwłoki, bezzwłoczny, nieodwłoczny, niezwłoczny.*

Bezodwołalny *nieodwołalny, stanowczy.* <Bez + Od + WOŁ>

Bezodwrotnie przys. od **Bezodwrotny:** Czas B. zniknął. <Bez + Od + WRZOT>

Bezodwrotny *bezpowrotny, niezwrotny, niepowetowany.*

Bezognistość, I, blm. rz. od **Bezognisty.** <Bez + OGŃ>

Bezognisty *bez ognia, bez zapału, chłodny, spokojny.*

Bezogoniasty, Bezogonowy, Bezogonny zool. *nie mający ogona:* Małpy bezogoniaste. <Bez + O + GON>

Bezogonkowy bot.: Liść B., in. s i e d z ą c y = *posiadający samą tylko blaszkę, bezpośrednio wyrastającą z gałązki.*

Bezogonny p. **Bezogoniasty:** Koń B. = *anglizowany.*

Bezogonowy p. **Bezogoniasty:** Zwierzęta bezogonowe ziemnowodne, zool., p. **Zwierzę.**

Bezogrodny *nie mający ogrodu.* <Bez + O + GROD>

Bezogródkowo przys. od **Bezogródkowy:** Oświadczenie uczciwie i B. dotrzymane. Jaroch.

Bezogródkowy *bez ogródki wypowiedziany:* Beznamiętny i B. sąd historji. Kor.

Bezojczy *nie mający ojca.* <Bez + OJ(C)>

Bezoki p. **Bezoczy.** <Bez + OK>

Bezokolicznie przys. od **Bezokoliczny.** <Bez + O + KOŁ>

Bezokolicznik, a, lm. **I** *wyraz, tryb bezokoliczny czasownika.* Mał.

Bezokoliczny *nie wyrażający żadnej okoliczności:* Wyraz (tryb) B.

×**Bezopalny** *nie dający ś. opalić, ogrzać; którego nie można dopalić.* <Bez + O + PAŁ>

Bezopatrznościowy *bez opatrzności, bez opieki:* Wioski bezpańskie, ale nie bezopatrznościowe. Byk. <Bez + O + PATR>

†**Bezopatrzny** przym. *nieopatrzny, nieprzezorny, niebaczny.*

Bezopornie przys. od **Bezoporny.** Szaj. <Bez + O + POR>

Bezoporny *nie stawiający oporu.*

Bezoreżny *nieorężny, bez oręża, bezzbrojny:* W spokoju bezorężne życie prowadził. Krasz. Jako upiorów hufce bezorężne. Asn. Jagiełło, pierwszy na północy apostoł B. Brodz. <Bez + Oręż>

[**Bezorny**] *nieorny* (o ziemi). <Bez + Or>

×**Bezosądny** *niepodobny do osądzenia, nierozstrzygnięty nie do rozsądzenia.* <Bez+O+SĘD>

×**Bezosobistość, I,** blm. rz. od **Bezosobisty:** B. poezji Krasińskiego. <Bez + O + SIEB>

×**Bezosobisty** *bez wyrażenia osoby, nieosobisty, bezosobowy, nieosobowy; nie tyczący ś. osoby, bez względu na osobę.*

×**Bezosobiście** przys. od **Bezosobisty.**

Bezostny *nie mający ości:* Pszenica bezostna. <Bez + OST>

×**Bezoszczędnie** przys. od **Bezoszczędny.** <Bez + O + SZCZĘD>

×**Bezoszczędność, I,** blm. rz. od **Bezoszczędny.**

×**Bezoszczędny** *nieoszczędny, nie oszczędzający, rozrzutny, niegospodarny.*

×**Bezościenny** *nie mający ościenia.* <Bez + OST>

Bezowocnie przys. od **Bezowocny.** <Bez + OWOC>

Bezowocność, I, blm. rz. od **Bezowocny:** B. czynów. Słow. B. zabiegów.

Bezowocny, Bezowocowy 1. *płonny, jałowy, nierodzajny, bezpłodny:* Drzewo bezowocne. **2.** przen. *nieskuteczny, bezskuteczny, próżny, płonny, czczy, daremny, niepożyteczny, nieprzydatny, bezcelowy:* Starania bezowocne.

Bezowocowy p. **Bezowocny:** Poszukiwania bezowocowe. Słow.

Bezowy przym. od **Beza.**

Bezpalcy *nie mający palców.* <Bez + PAŁ>

Bezpamięć, I, blm., **Amnezja** fil. i lek. *utrata pamięci całkowita, częściowa a. systematyczna, chorobliwy a. patologiczny stan czynności pamięciowej:* Znajdowała ś. w stanie bezprzytomności i bezpamięci. Jeż. <Bez + Pa + MIĘT>

Bezpamiętnie przys. od **Bezpamiętny:** Zakochała ś. B.

Bezpamiętność, I, blm. rz. od **Bezpamiętny.**

Bezpamiętny *bez pamięci, nierozważny, nieprzytomny, bez upamiętania, zaślepiony:* Bezpamiętna chęć mię w lasy bierze. Chr.

Bezpański *nie mający pana, właściciela:* Oboje byli sierotami bezpańskiemi. Krasz. Powóz jakiś przechodzący, B. zatrzymano. Krasz. Bierze soli każdy, ile mu ś. podoba, bo to bezpańska jest rzecz. Krasz. <Bez + Pan>

Bezparcjalnie przys. od **Bezparcjalny.** <Bez + Parcjalny>

Bezparcjalność, i, blm. rz. od **Bezparcjalny.**

Bezparcjalny *nie trzymający ś. żadnej partji, bezstronny, neutralny.*

Bezpardonny p. **Bezpardonowy.** <Bez + Pardon>

Bezpardonowy, Bezpardonny *nie dający a. nie przyjmujący pardonu, nie pardonujący, nieubłagany, zawzięty, zaciekły, morderczy, zajadły:* Zapanowała walka bezpardonowa. Sienk.

Bezpaszportowy *bez paszportu;* żart.: Ułatwił sławetnemu N. bezpaszportową podróż do państwa Plutona. <Bez + Paszport>

Bezpaszy *nie mający paszy, pastwiska.* <Bez + PAS>

Bezpatentowy *bez patentu:* Handel B. <Bez + Patent>

Bezpestkówka, i, lm. **i** *rodzaj gruszki.* <Bez + PEST>

×**Bezpiecza, y,** blm. p. **Bezpieczeństwo.** <Bez + PIEK>

×**Bezpiecze,** w wyraż.: W bezpieczu=*bezpiecznie:* Niech leżą u JW. Pana moje towary w bezpieczu. Słow.

Bezpieczen p. **Bezpieczny:** B. lud na łodzi. Pol.

Bezpieczeństwo, a, blm., †**Bezpieczność,** [**Bezpieczność**], †**Przezpieczność,** ×**Bezpiecza 1.** *stan rzeczy, uwalniający od wszelkiej obawy:* B. publiczne. **2.** † *wolność od pieczy, od troski, nietroszczenie ś., spokojność, opuszczanie ś., gnuśność, spoczywanie na laurach:* Herman wolał B., niż wojnę. Zawsze chodzi B. z nierządem. **3.** † *śmiałość, poufałość, familjarność, pozwalanie sobie:* B. z pany. Górn. **4.** fiz.: Lampa bezpieczeństwa (=*chroniąca od wybuchu gazów w kopalni*). Klapa bezpieczeństwa (=*zabezpieczająca kocieł parowy od pęknięcia*). **5.** lek. (immunitas) *odporność wobec chorób zaraźliwych, niepodległiwość.*

Bezpiecznie, Bezpieczno przys. od **Bezpieczny.**

†**Bezpiecznieć, eje, ał,** †**Bezpieczyć ś.** *mieć ś. za bezpiecznego, zbyć obawy, opuszczać ręce, spuścić z ostrożności, z usilności, nie czuwać, gnuśnieć, spoczywać na laurach, zasypiać sprawę, fanfaronować:* W zarażonym powietrzu nie bezpieczniejem, ale wszelką ostrożność czynim. Skar. Z tym łotrem nigdy nie bezpieczniejmy, nigdy broni nie składajmy. Skar.

Bezpiecznik, a 1. × lm. **cy** *człowiek ubezpieczający ś., ufny w bezpieczeństwo, pewny bezpieczeństwa, nie troszczący ś.:* Bezpieczniku, który powiadasz, że Bóg nie wszystko widzi. Rej. **2.** lm. **i** *przyrząd bezpieczeństwa.*

†**Bezpiecznis, a,** lm. **e** *poufalec, człowiek familjarny.*

Bezpieczno p. **Bezpiecznie:** Jeżeli go B. masz trzymać w jasyrze, to mu z szyje oberwij te blaszki i krzyże. Syrok.

†**Bezpiecznobuczny,** † **Przezpiecznobuczny** rz. *zuchwalec, butny, hardy z tego, że swego dopnie, że mu nikt nic nie zrobi.* <Bez + PIEK + BUK>

†**Bezpieczność, i,** blm. i [**Bezpieczność**] p. **Bezpieczeństwo.**

Bezpieczny, Bezpieczen, † **Przezpieczny 1.** *nie narażony na niebezpieczeństwo, niezagrożony, pewny:* Mój grzbiet tu niebardzo B. **2.** *nie przedstawiający niebezpieczeństwa, wart zaufania, spokojny, pewny:* To człowiek B. Już kupcy drogi i handle będą mieć bezpieczne. Tw. **3.** od czego=*zabezpieczony:* Od wszelkiej krzywdy B. Mick. **4.** ×czego=*pewny czego, przekonany, przeświadczony, upewniony o czym, zapewniony co do czego, spokojny o co:* Publicznego szacunku B. Niem. **5.** ×*swobodnej myśli, pewny siebie, nie troszczący ś., spokojny, wolny od obawy:* Był spokojnego i bezpiecznego sumnienia. Skar. Rzadki człowiek B., który ma pieniądze. Zabł. **6.** †*pewny siebie, nielękliwy, odważny, śmiały, nie krępujący ś.:* Niema bezpieczniejszego pisarza nad Orzechowskiego: na rzecz tylko samą okiem mierząc, nic ś. na żadnego stanu człowieka nie ogląda. Orzech. *Zuchwały, lekkomyślny:* Wywrócili namiot przedni; komendant kazał imać, ktokolwiek był tak B. Ossol. **7.** † z kim=*poufały, spoufalony, zażyły, familjarny.* **8.** lek. (immunis)=*odporny na choroby zaraźliwe, niepodległiwy.* † **Na bezpieczną** przys. = *jak gdyby nie było ś. czego obawiać, jakby nigdy nic, w najlepsze:* My na bezpieczną sobie podpijamy. Wad.

×**Bezpieczyć, y, ył** *zabezpieczać, ubezpieczać, zasłaniać od niebezpieczeństwa, bronić, upewniać, umacniać.* ×**B. ś. 1.** *zabezpieczać* (itd., p. wyż.) *ś.:* Obroną ś. wojsk kraj bezpieczy. Kras. **2.** p. **Bezpiecznieć. 3.** czym = *polegać na czym; spuszczać ś., liczyć, rachować, ubezpieczać ś. na co, zaufać czemu:* Biada temu, który ś. bogactwami bezpieczy.

[**Bezpiek, u,** blm.] *bezpieczeństwo, spokój.*

Bezpieniężnie przys. od **Bezpieniężny.** <Bez + Pieniądz>

Bezpieniężność, i, blm. rz. od **Bezpieniężny.**

Bezpieniężny *nie mający pieniędzy, niepieniężny.*

Bezpierzysty p. **Bezpióry.** <Bez + PIOR>

Bezpięty, ego, lm. **ci** rz. gm. *djabeł na kozich nogach:* W ciało niebogi wsadził ś. B. Gosz. <Bez + PIĘT>

Bezpiórny p. **Bezpióry:** Sęp B. Słow. Bezpiórne skrzydła. Krasiń. <Bez + PIOR>

Bezpióry, Bezpiórny, Bezpierzysty *nie mający piór, nieopierzony:* Pisklęta bezpióre. Kon.

Bezpiśmienność, i, blm. rz. od **Bezpiśmienny;** a. ×**Agrafja** lek. *utrata zdolności pisania.* <Bez + PIS>

×**Bezpiśmienny** *niepiśmienny, nie znający pisma.*

Bezplamka, i, lm. **i** bot. (amiantanthus) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunek: B. muchotrutka (a. muscaetonicum). <Bez + PLAM>

Bezplamy *nie mający plamy, nie splamiony;* przen. *nieskalany, niepokalany, bez zmazy, bez zarzutu.*

Bezplanowy *nie wykazujący planu w swym układzie.* <Bez + Plan>

†**Bezplemiennie** przys. od **Bezplemienny.** <Bez + PLE(M)>

†**Bezplemienny** *nie mający rodziny, bezdzietny, bezpotomny, samotny, sam jeden na świecie:* Trup człowieka bezplemiennego czyli nieznanego. Cz.

Bezplusowy przy grach preferansowych: Gra bezplusowa=*bez zgrywania niedogranych punktów przeciwnika.* <Bez + Plus>

Bezpłatkowy bot. p. **Bezkoronowy.** <Bez + PŁAT>

Bezpłatnie przys. od **Bezpłatny.** <Bez + PŁAT>

Bezpłatność, i, blm. rz. od **Bezpłatny.**

Bezpłatny *nie opłacany, niezapłatny, daremny, gratisowy, wolny; honorowy, bezinteresowny:* Urząd, bilet B. Porada bezpłatna. Wejście, widowisko bezpłatne.

Bezpłciowiec, wca, lm. **wce** lek. (anaedoeus) *płód potworny, bezpłciowy.* <Bez + PŁT>

Bezpłciowość, i, blm. lek. *brak anatomicznej, wyraźnej płci.*

Bezpłciowy, ×**Bezpłetny 1.** lek. *nie mający wyraźnej płci, nijaki.* **2.** *odbywający ś. bez udzia-*

łu płci: Rozmnażanie ś. bezpłciowe. **3.** bot. *bezliścienny, bezzarodkowy, skrytopłciowy.*

×**Bezpłetny** p. **Bezpłciowy:** Mrówki samice i bezpłetne.

Bezpłetwiec, wca, lm. **wce** zool. (apterichthys) *ryba koścista z rzędu wężowatych.* <Bez + PŁY>

Bezpłetwobrzuchy *nie mający płetw brzuchowych:* Ryby bezpłetwobrzuche. <Bez + PŁY + BRZUCH>

Bezpłodnie przys. od **Bezpłodny.** <Bez + PŁOD>

Bezpłodność, i, blm. rz. od **Bezpłodny;** lek. *brak zdolności płodzenia; niepłodność:* Zdjęta jest z niej hańba bezpłodności. Sienk.

Bezpłodny 1. *płonny, jałowy, bezowocny:* Drzewo bezpłodne. Oto jest moja tajemna potęga, co ma odnawiać bezpłodne ugory. Asn. **2.** *niepłodny, bezdzietny, bezpotomny:* Kobieta bezpłodna.

†**Bezpochybnie** przys. od **Bezpochybny:** Który (strach) cię B. nie ominie. Rej. <Bez + Po + CHYB>

×**Bezpochybność, i,** blm. rz. od **Bezpochybny.**

×**Bezpochybny** p. **Niechybny.**

×**Bezpocieszalnie** przys. od **Bezpocieszalny.** <Bez + Po + CICH>

×**Bezpocieszalność, i,** blm. rz. od **Bezpocieszalny.**

Bezpocieszalny *niepocieszony, nieutulony w żalu, nie mogący odżałować, niepodobny do pocieszenia.*

Bezpoczątkowość, i, blm. rz. od **Bezpoczątkowy.** <Bez + Po + CZN>

Bezpoczątkowy *nie mający początku, odwieczny, wieczny.*

Bezpodmiotowo przys. od **Bezpodmiotowy.** <Bez + Pod + MIOT>

Bezpodmiotowy *bez podmiotu, nieosobliwy, nieosobisty:* Zdanie bezpodmiotowe.

Bezpodstawnie przys. od **Bezpodstawny.** <Bez + POD + ST(O)>

Bezpodstawność, i, blm. rz. od **Bezpodstawny:** B. motywu, wieści.

Bezpodstawny *bezzasadny, nieuzasadniony, nieusprawiedliwiony, na niczym nie oparty, czczy, gołosłowny, mylny, niesłuszny:* Zarzut B. Wiadomość bezpodstawna.

Bezpodzielnie przys. od **Bezpodzielny.** <Bez + Po + DZIA(Ł)>

Bezpodzielny *wyłącznie i w całości do kogoś należący, wyłączny, niepodzielny:* Oklaski pozostawały własnością ich bezpodzielną. Jeż.

!**Bezpokoić, i, ił** p. **Niepokoić.**

Bezpokutnie przys. od **Bezpokutny.** <Bez + Po + KU(T)>

Bezpokutny *nie czyniący pokuty, nie pokutujący, zatwardziały, niepoprawny:* Grzesznik B. Będę zbawiony! dumny, B. Słow.

Bezpomocny *nie dający a. nie otrzymujący pomocy.* <Bez + Po + MOC>

Bezpopi, Bezpopowski *nie mający popów.* <Bez + Pop>

Bezpopowiec, wca, lm. **wcy** *ten, co należy do sekty, nie uznającej hierarchji kościelnej.*

Bezpopowski p. **Bezpopi:** Bezpopowskie sekty.

Bezpopstwo, a, blm. *sekciarstwo, nie uznające popów, duchowieństwa.*

×**Bezporównannie** przys. od **Bezporównanny.** <Bez + Po + RÓWN>

×**Bezporównanność, i,** blm. rz. od **Bezporównanny.**

×**Bezporównanny** p. **Nieporównany.**

†**Bezportny** p. **Bezportowy:** Bezportne żeglowanie. Sęp. <Bez + Port>

Bezportowy, †**Bezportny** *nie mający portu, nieportowy:* Miasto bezportowe.

Bezporządkowy lek. p. **Beztorny.** <Bez + Po + RZĘD>

×**Bezporządnie** przys. od **Bezporządny.**

×**Bezporządność, i,** blm. p. **Nieporządność.**

×**Bezporządny** p. **Nieporządny.**

Bezposażnie przys. od **Bezposażny.** <Bez + Po + SAG>

Bezposażny *nie mający posagu, nieposażny, niewyposażony, bez wiana:* Panna bezposażna. Małżeństwo bezposażne. Błaż.

×**Bezpostaci** lek. p. **Bezkształtny.** <Bez + Po + ST(O)>

Bezpostaciec, ćca, lm. **ćce** lek. (amorphus) *płód bezkształtny.*

Bezpostaciowość, i, blm. min. *niezdolność tworzenia kryształów,* amorfizm: B. opalu.

Bezpostaciowy chem. i min. *nie posiadający budowy krystalicznej,* amorficzny: Minerał B. Krzemionka bezpostaciowa.

Bezpośredni, × **Bezpośrzedni,** ×**Bezpośredniczy,** × **Bezpośrzedniczy,** ×**Bezpośrzedny,** × **Bezśredny,** × **Bezśrzedny** *niczym nie oddzielony, następujący tuż, wprost za czym; odbywający ś. bez pośrednictwa, pomocy:* Stosunki bezpośrednie. Komunikacja bezpośrednia. Podatki bezpośrednie = *stałe.* Wniosek B. = *wysnuty bez pomocy drugiej przesłanki.* <Bez + Po + ŚROD>

×**Bezpośredniczo** przys. od **Bezpośredniczy.**

×**Bezpośredniczy** p. **Bezpośredni.**

×**Bezpośrednie** p. **Bezpośrednio.**

Bezpośrednio, × **Bezpośrednie** przys. od **Bezpośredni.** Porozumiewać ś. B. B. po obiedzie nastąpił spacer.

Bezpośredniość, i, blm. rz. od **Bezpośredni;** × **Bezpośrzedność.**

×**Bezpośrzedni** p. **Bezpośredni.**

×**Bezpośrzedniczo** przys. od **Bezpośredniczy.**

×**Bezpośrzedniczy** p. **Bezpośredni.**

×**Bezpośrzednie** przys. od **Bezpośrzedni.**

×**Bezpośrzedność, i,** blm. p. **Bezpośredniość.**

×**Bezpośrzedny** p. **Bezpośredni.**

Bezpotomnie przys. od **Bezpotomny:** Mąż twój ojciec sędziwy B., samotnie rzucać świat ten na wieki? Asn. <Zap. Bez + Czes. potomně>

Bezpotomny *nie mający potomstwa, bezdzietny:* Bóg znosi z bezpotomnego sromotę niepłodności. Koch. <Zap. Bez + Czes. potomný>

Bezpotrzebnie przys. od **Bezpotrzebny:** Pan, który poddane B. łupi. Kosz.

Bezpotrzebny *niepotrzebny, nie mający potrzeby, nie znaglony potrzebą, nie zmuszony.* <Bez + Po + TRZEB>

Bezpowietrzny 1. *bez powietrza, nie zapełniony powietrzem:* Przestrzeń bezpowietrzna. **2.** bot. (anaërobius) *żyjący bez powietrza, osobliwie bez tlenu.* <Bez + Po + WIA>

×**Bezpowodowy** *nie mający powodu, podstawy, bezzasadny:* Bezpowodowa zaduma. <Bez + Po + WIOD>

Bezpowrotnie przys. od **Bezpowrotny:** Ręce jej były pozbawione najbezpowrotniej tej miękkości aksamitnej. Jeż. Czas ubiega B. Chwila upojeń B. mija. Asn. <Bez + Po + WRZOT>

Bezpowrotność, i, blm. rz. od **Bezpowrotny.**

Bezpowrotny 1. *który już nie powróci.* **2.** *niepowrócony, niepowrotny, niezwrotny, niezwrócony, nienagrodzony, niezastąpiony, który ś. nie odstanie, niepowetowany:* Szkoda bezpowrotna. I całą

przeszłość niosłem bezechową na barkach swoich w kraje bezpowrotne. Asn.

Bezpożytecznie przys. od **Bezpożyteczny.** <Bez +Po+ŻY(T)>

Bezpożyteczność, I, blm. rz. od **Bezpożyteczny.**

Bezpożyteczny p. **Niepożyteczny.**

×**Bezpracowicie** przys. od **Bezpracowity.** <Bez + PR(AC)>

×**Bezpracowity** *wolny od pracy, bezroboczy, próżnujący, nieczynny, bezczynny.*

×**Bezprawidłowość, I,** lm. **I** rz. od **Bezprawidłowy.** <Bez + PRAW>

×**Bezprawidłowy** p. **Nieprawidłowy.**

Bezprawie, a, lm. **a,** † **Przezprawie** **1.** × *czas, gdy prawa niema a. gdy ono nie ma mocy; brak prawa, nierząd, anarchja:* Dwie przeciwne sobie władze czynią B. **2.** *wykroczenie przeciw prawu, pogwałcenie przepisów prawa a. moralności, występek, gwałt, nadużycie, samowola, czyn karygodny, wybryk, niesprawiedliwość, krzywda:* Nie czyń bezprawia ubogiemu, iż ubogi jest. Wuj. B. ś. dzieje. Drzemią starych bezpraw czasy. Kon.

×**Bezprawie** p. **Bezprawnie.**

Bezprawnie przys. od **Bezprawny;** × **Bezprawie:** Z jurystą tym wielkim śmierć obeszła ś. B., bez procesu, bez pozwu, nawet i bez sądu. Pot.

×**Bezprawnik, a,** lm. **cy** *gwałciciel prawa, człowiek postępujący wbrew prawu, gwałtownik, ekscesant:* Człowiek to z urodzenia znaczny, ale B., wydzierca. Błaż.

Bezprawność, I, lm. **I** rz. od **Bezprawny.**

Bezprawny, Bezprawy **1.** × *niepodległy prawu, nie mający prawa, nieskrępowany prawami, wolny, niezależny:* Nawet morza, bezprawne dotąd, obostrzacie. Kniaź. **2.** *przeciwny prawu, nieprawny, nielegalny, niesłuszny, niesprawiedliwy, występny, karygodny, gwałtowny.* **3.** × *wyjęty z pod opieki prawa, pozbawiony praw, umarły cywilnie:* Myżeśmy jedni tylko w tym państwie bezprawni? Smotr. Bój zaczyna Cezar B. Bardz.

Bezprawy p. **Bezprawny:** Był to B. zamach na swobody. Krasz.

Bezpretensjonalnie przys. od **Bezpretensjonalny:** Idylę swą napisał B. Kasz. <Bez + Pretensja>

Bezpretensjonalność, I, blm. rz. od **Bezpretensjonalny:** B. i prostota w kompozycji obrazu podnosi jego wartość. B. w ubiorze.

Bezpretensjonalny *daleki od pretensji, niepretensjonalny, nie pretendujący do wielkości, znaczenia a. piękności; niezarozumiały, skromny, niewymuszony, naturalny, prosty:* Bezpretensjonalna powiastka.

Bezprocentowo przys. od **Bezprocentowy.** <Bez + Procent>

Bezprocentowość, I, blm. rz. od **Bezprocentowy.**

Bezprocentowy *nie dający procentu; niezyskowny, nieprodukcyjny, dany bez procentu:* Pożyczka bezprocentowa.

Bezprocesowy *bez procesu, bez postępowania sądowego.* <Bez + Proces>

Bezpromienny *pozbawiony promieni, nie promieniejący, niepromienisty:* Tarcza słoneczna purpurowa, bezpromienna. Krasz. Rumieniec tonął w bezpromienną białość. Słow. Bezpromienna głowa słońca. Kon. Szmat nieba głęboki a B. Orzesz. Słońce bezpromienne. Mir. <Bez+PROMIEN)>

×**Bezproporcjonalny** p. **Nieproporcjonalny.** <Bez + Proporcja>

×**Bezprostowny** *nieprosty, niepionowy, nieprostopadły.* <Bez + PROST>

Bezpróchniczny *nie zawierający próchnicy:* Ziemia bezpróchniczna. <Bez + PROCH>

Bezpryskawkowy zool. *nie posiadający pryskawek:* Ryby bezpryskawkowe. <Bez + PRYSK>

Bezprzedmiotowo przys. od **Bezprzedmiotowy.** <Bez + Przed + MIOT>

Bezprzedmiotowy *nie mający określonego, wyraźnego przedmiotu, celu:* Miłość bezprzedmiotowa. <Bez + Przed + MIOT>

× **Bezprzemiennie** przys. od **Bezprzemienny.** <Bez + Prze + MIAN>

×**Bezprzemienność, I,** blm. rz. od **Bezprzemienny.**

×**Bezprzemienny** *niepodległy przemianie, niezmienny, zawsze jednakowy, stały.*

×**Bezprzerwanie** przys. od **Bezprzerwany:** B. cierpieć. Krasiń. <Bez + Prze + RW>

×**Bezprzerwaność, I,** blm. rz. od **Bezprzerwany.**

×**Bezprzerwany** p. **Bezprzerwny.**

×**Bezprzerwny,** × **Bezprzerwany** *nie przerywający ś., nieprzerwany, nieustanny, ciągły:* Szereg B. Ruch B. Krasiń. Płynący, B. czas rozstąpił ś. Krasiń.

Bezprzesądny *nie mający przesądów.* <Bez + Prze + SĘD>

×**Bezprzestannie** przys. od **Bezprzestanny.** <Bez + Prze + ST(O)>

×**Bezprzestanny** *nie przestający, nieustanny, bezustanny, ustawiczny, ciągły:* Kości spróchniały w bezprzestannej pladze. Chr.

Bezprzestrzenny *nie mający granic, bezgraniczny:* Bezprzestrzenna kraina. <Bez + Prze + STRZE(N)>

Bezprzeszkodnie przys. od **Bezprzeszkodny:** Gdańsk, Elbląg i Toruń B. odtąd biły swą monetę. Lel. <Bez + Prze + Szkod>

Bezprzeszkodny *wolny od przeszkód, nietamowany, swobodny.*

Bezprzyczynnie przys. od **Bezprzyczynny.** <Bez + Przy + CZYN>

Bezprzyczynny p. **Bezprzyczynowy:** Kara bezprzyczynna.

Bezprzyczynowość, I, blm. rz. od **Bezprzyczynowy:** B. psychiczna. Spas.

Bezprzyczynowy, Bezprzyczynny *nie mający wiadomej przyczyny, bez związku przyczynowego; nieuzasadniony, niesłuszny.*

Bezprzygodnie przys. od **Bezprzygodny:** Okrążywszy ów cypel groźny B. Przyb. J. <Bez + Przy + GOD>

Bezprzygodny *wolny od przygód, bez przypadków, nieawanturniczy, spokojny, szczęśliwy.*

×**Bezprzyjemnie** przys. od **Bezprzyjemny.** <Bez + Przy + JM>

×**Bezprzyjemność, I,** blm. rz. od **Bezprzyjemny.**

×**Bezprzyjemny** p. **Nieprzyjemny.**

Bezprzykładnie przys. od **Bezprzykładny.** <Bez + Przy + KŁAD>

Bezprzykładność, I, blm. rz. od **Bezprzykładny.**

Bezprzykładny *nie mający sobie podobnego, równego; jedyny w swoim rodzaju, nieporównany, niezrównany, wyjątkowy, niezwykły, niesłychany, nadzwyczajny, rzadki, niebywały, zdumiewający, zastanawiający:* Bezprzykładną w dziejach polowania sztuką uszczułem sześć zajęcy pojedyńczą suką. Mick. W bezprzykładnym gniewie. Mick. Wiecznie te same klęski bezprzykładne. Asn.

×**Bezprzymiotny** *nie mający żadnych przymiotów.* <Bez + Przy + MIOT>

Bezprzymusowy *bez przymusu, nieprzymuszony, dobrowolny:* Ofiarność bezprzymusowa. Kasz. <Bez + Przy + Mus>

Bezprzyszłościowy *bez przyszłości, bez widoków na przyszłość:* Zajęcie bezprzyszłościowe. Kasz. <Bez + Przy + CHOD>

Bezprzytomnie przys. od **Bezprzytomny.** <Zap. Bez + Czes. přitomně>

Bezprzytomność, i, blm. rz. od **Bezprzytomny:** W dzikie zapały, w B. wpada. Mick. Matka jego leżała w bezprzytomności. Kaczk.

Bezprzytomny p. **Nieprzytomny:** B. niewolnik. Święt.

Bezprzytulny *nie mający przytułku:* Bezprzytulna główka. Byk. <Bez + Przy + TUŁ>

Bezprzytułek, łku, blm. *brak przytułku, pustka:* Ów straszny, wielki B. ducha. Słow.

[**Bezpsota, y,** lm. **y**] *psota, szkoda.* <Bez zamiast przez + PS>

Bezpuszy *nie okryty puchem, nieopierzony, goły, nagi* (o ptakach): Ich dzieci bezpusze oddał wężom w opiekę. Uj. <Bez + PUCH>

Bezrachunkowy *żyjący bez rachunku, bez kredki; nie rachujący ś., nie liczący ś., nierządny, niegospodarny, nieoszczędny.* <Bez + Rachunek>

Bezradnie przys. od **Bezradny.** <Bez + Rada>

Bezradny 1. *pozbawiony rady, nie odbywający obrad:* Widzieliśmy po kilkudziesiąt latach bezradnych, dwa wielkie sejmy. Skrzet. **2.** *niezaradny, nieradny, nie umiejący sobie poradzić, niedołężny, bezsilny.*

×**Bezradosny** *próżen radości, nieradosny, niewesoły, smutny.*

×**Bezradośnie** przys. od **Bezradosny.** <Bez + RAD>

Bezramienny wiośl. **1.** *nie mający ramion:* Pacierzówka bezramienna. **2.** *nie umieszczony na ramionach:* Dulka bezramienna. <Bez + RA(MIEN)>

Bezrangowy *nie posiadający rangi:* Do bezrangowych przemawiała—do starszych: „Dobrodzieju,“ do młodszych: „Kochanie.“ Jeż. <Bez + Ranga>

×**Bezranny** *wolny od ran, cały, nieporaniony:* Czerstwi, cali, bezranni z placu powracali. Przyb. <Bez + RAN>

Bezratunkowy *bez ratunku, bez możności ocalenia:* Pożar B. <Bez + Ratunek>

Bezrdzenny *nie mający rdzenia;* hist.: Włókna bezrdzenne nerwów. <Bez + RDZ>

Bezreligijność, i, blm. rz. od **Bezreligijny.** <Bez + Religja>

Bezreligijny *bez religji żyjący, bezbożny, niewierzący.*

×**Bezręcznie** przys. od **Bezręczny.** <Bez + RĘK>

×**Bezręczny** p. **Bezręki:** Obroń bezręcznego! Leop.

Bezrękawy *nie mający rękawa a. rękawów.*

Bezręki, ×**Bezręczny** *pozbawiony ręki a. rąk:*

Bezrękojmia, i, blm. *brak rękojmi, poręczenia, poręki, gwarancji, zabezpieczenia.* <Bez + RĘK + JM>

Bezrobocie, a, lm. **a 1.** *brak zajęcia, roboty; stagnacja w robocie;* W perspektywie długi czas kuracji i B. Krasz. **2.** *wstrzymanie ś. od roboty, zmowa robotników, strejk, świątkowanie, świętowanie, próżnowanie:* B. dorożkarzy, domagających ś. podwyższenia płacy. Bezrobocia we Francji ustają. <Bez + ROB>

Bezroboczy *wolny od roboty, bezczynny, próżnujący, próżniaczy:* Prowadzi życie bezrobocze.

×**Bezroczny 1.** *bez roków, bez oznaczonego terminu, bezterminowy, nie odroczony, zostawiony na czas nieograniczony.* **2.** zam. †**Przezroczny** *przyszłoroczny.* <Bez + RZEK>

×**Bezrodnie** przys. od **Bezrodny.** <Bez + ROD>

×**Bezrodność, i,** blm. rz. od **Bezrodny.**

×**Bezrodny** *bez rodziny, samotny, bez krewnych.*

Bezrodzicielski *nie mający rodziców, bez udziału rodziców:* B. zapłód osobnika ustrojowego.

[**Bezroga, i,** lm. **i**] *świnia.*

1. Bezrogi, Bezrożny, [**Siuty**] *nie mający rogów, nierogaty:* Trzoda bezroga. Szaj. (= *nierogacizna).* <Bez + ROG>

2. Bezrogi, ów, blp. *świnie, trzoda chlewna, nierogacizna.*

×**Bezrok,** [**Bezrok**], ×**Przezrok,** ×**Przerok,** tylko w wyrażeniu: Na B., na przezrok, na przerok = *na przyszły rok, po roku, od dziś za rok:* Kiedy wybrańców serjo skarżą, tedy ś. pewnie poprawi na B. każdy. Star. Amonitowie na B. wojsko liczniejsze skupiali. Leszcz. Oj, przylecisz ty tu i na B. jeszcze. Kon. <Bez zamiast Przez + RZEK>

Bezrolnie przys. od **Bezrolny:** Siedzą po wsiach B.

Bezrolny *nie posiadający roli, nie uwłaszczony, siedzący na komornym:* Chłop B. Rozdanie gruntów ludności bezrolnej. <Bez + ROL>

×**Bezrost, u,** blm., × **Bezroście** *nierośnięcie, niewzrastanie, pozostawanie przy pierwotnym wzroście.* <Bez + ROST>

×**Bezroście, a,** blm. p. **Bezrost.**

Bezroślinny *pozbawiony roślinności:* Góry bezroślinne.

×**Bezrozdzielnie** przys. od **Bezrozdzielny.** <Bez + Roz + DZIA(Ł)>

×**Bezrozdzielność, i,** blm. rz. od **Bezrozdzielny.**

×**Bezrozdzielny** *nie mogący być rozdzielonym, niepodzielny, niedzielny.*

×**Bezrozmyślnie** przys. od **Bezrozmyślny:** Jako tamten B. daje, tak ten bezuważnie bierze. Górn. <Bez + Roz + MYSŁ>

×**Bezrozmyślny** p. **Nierozmyślny:** Gniew B. Wer.

×**Bezrozsądnie** przys. od **Bezrozsądny.** <Bez + Roz + SĘD>

×**Bezrozsądność, i,** blm. rz. od **Bezrozsądny.**

×**Bezrozsądny** *pozbawiony rozsądku, nierozsądny, nierozważny, nieroztropny, nieprzezorny, niepraktyczny.*

×**Bezrozum, u,** blm. p. **Bezrozumność:** <Bez + Roz + UM>

×**Bezrozumnica, y,** lm. **e** *kobieta bezrozumna.*

Bezrozumnie przys. od **Bezrozumny:** Wiersz mój lotny B. Słow.

Bezrozumność, i, blm. rz. od **Bezrozumny;** ×**Bezrozum:** Niech cię Bóg skarze bezrozumnością! Leop.

Bezrozumny *obrany z rozumu, nierozumny, przeciwny rozumowi, bezmózgi:* Mąż głupi nie zna, a B. nie rozumie tego. Bud. Sobkowstwo bezrozumne. Skar. Tym nieśmiertelnej talizmanem duszy (= *wzrokiem)* moc bezrozumną na uwięzi trzyma. Mick.

Bezrożny p. **Bezrogi.** <Bez + ROG>

×**Bezrówny** *niezrównany, nieporównany, niedorównany:* Panno bezrówna, stanu człowieczego wtóra ozdobo! Sęp. <Bez + RÓW(N)>

×**Bezróżnica, y,** blm. *brak różnic, odrębności, upodobnienie ś., zlanie ś.:* Narodowość, która ś. już wyrobiła, nie zgodzi ś. pogrążyć w rasowej nieokreśloności i bezróżnicy. Spas. <Bez + RÓ(ŻN)>

×**Bezróżnicowy** *nie odróżniający ś., zgodny, jednaki, wspólny:* Nastanie Kościół powszechny, B. Krasiń.

×**Bezróżnie** przys. od **Bezróżny:** A jeśli zdarzeń ślepych dokuczą mu wady, B. je przyjmuje, jak wichry i grady. Tremb.

×**Bezróżność, i,** blm. rz. od **Bezróżny.**

×**Bezróżny** *nie robiący różnicy, nie przebierający, obojętny, bezstronny.*

Bezruch, u, blm. *brak ruchu, nieruchomość, obojętność:* Serca skrzepłe bezruchem. Kon. Wszystkie uczucia w bezruchu skostnieją. Kasz. Zastygnąć w bezruchu. <Bez + Ruch>

Bezrybie, a, blm. *brak ryb:* Na bezrybiu i rak ryba. Prz. (*= lepszy rydz, niż nic*). <Bez+RYB>

Bezrybność, i, blm. rz. od **Bezrybny.**

Bezrybny *ubogi w ryby, nie mający ryb:* Rzeka bezrybna.

×**Bezrymny** p. **Bezrymowy:** W tych hymnach trzeci wiersz B. Groch. <Bez + Rym>

Bezrymowy, ×**Bezrymny** (o wierszu) *nierymowany, miarowy, biały, bez rymu:* Opaliński wierszem bezrymowym pisał. Dm.

Bezrysowy *nie mający wyrazu:* Twarz bezrysowa. <Bez + Rys>

Bezrząd, u, blm., **Bezrządność,** ×**Bezrządztwo** *nierząd, nieład, niesforność, brak rządu, anarchja.* <Bez + RZĘD>

Bezrządnie przys. od **Bezrządny.**

Bezrządność, i, blm., rz. od **Bezrządny,** p. **Bezrząd.**

Bezrządny, × **Bezrzędny** *bezładny, niesforny, nieporządny, chaotyczny, anarchiczny; nierządny, wszeteczny.*

×**Bezrządztwo, a,** blm. p. **Bezrząd.**

×**Bezrzemieślny** *nie mający w ręku żadnego rzemiosła, nie znający go.* <Bez + Rzemiosło>

×**Bezrzędnie** przys. od **Bezrzędny:** Uciekające wojsko poraża B. goniących. Papr. <Bez + RZĘD>

×**Bezrzędny** p. **Bezrządny.**

Bezrzęsny *nie mający rzęs, z małemi niewidocznemi rzęsami:* Bezrzęsne powieki. Gliń. <Bez + RZĘS>

×**Bezsamowładnie** przys. od **Bezsamowładny.**

×**Bezsamowładny** *niesamowładny.* <Bez+SAM+WŁOD>

Bezsądnie przys. od **Bezsądny:** Nie mamy B. drugim odbierać życia. <Bez + SĘD>

Bezsądny *niesądowny, mimo sądu, bez sądu.*

Bezsen, Bezsnu a. **Bezesnu,** blm. p. **Bezsenność:** Czy to nie szatan igra z nią w beześnie? Gosz. Może to była gorączka bezesnu. Gosz. <Bez + SN>

†**Bezsenliwość, i,** blm. p. **Bezsenność.**

†**Bezsenliwy** p. **Bezsenny.**

Bezsennie przys. od **Bezsenny.**

Bezsenność, i, blm., **Bezsen,** ×**Bezseń,** †**Bezsenliwość** *chorobliwa niemożność spania, brak snu:* B. jest jednym z największych cierpień. Kras. A. B. go trapi.

Bezsenny, †**Bezsenliwy** *nie śpiący, spać nie mogący, nie śpiąc przepędzony:* Noc bezsenna. Starszy nad mnichami bezsennemi (*= nie sypiającemi*). Skar.

Bezsens, u, lm. **y** p. **Bezsensowność** (*nonsens*). <Bez + Sens>

×**Bezsensnie** przys. od **Bezsensny.**

×**Bezsensny** p. **Bezsensowny:** Przerwana, niepojętna i bezsensna mowa. Jabł.

Bezsensownie przys. od **Bezsensowny.**

Bezsensowność, i, blm. rz. od **Bezsensowny; Bezsens.**

Bezsensowny, Bezsensowy, ×**Bezsensny** *nie mający sensu, bezmyślny, niedorzeczny, nielogiczny, bez związku, głupi:* Bezsensowna paplanina.

Bezsensowy p. **Bezsensowny:** Bezsensowe zachwyty dla róż, lilji i chabrów. Chm.

×**Bezseń, i,** blm. p. **Bezsenność:** A trzy godziny to niemało, gdy człek głodny po bezseni. Pol. <Bez + SN>

Bezsercowy p. **Bezsercy:** Syn marnotrawny, mój lud B., krnąbrnie wystąpił z domu. Deo. <Bez + ŚROD>

Bezsercy, Bezsercowy, Bezserdeczny *nie mający serca, niesercowy, bez uczuć, nieczuły, obojętny, nietkliwy, nieludzki, zimny, okrutny, nieporuszony, niewzruszony, nieubłagany, nielitościwy; małoduszny, tchórzliwy, nieodważny, lękliwy, bojaźliwy:* Człowiek, żołnierz B.

×**Bezserdecznie** przys. od **Bezserdeczny.**

Bezserdeczny p. **Bezsercy:** (Rodowa tradycja) wychowuje typy oschłe, bezserdeczne. Asn.

Bezseryjność, i, blm. rz. od **Bezseryjny.** <Bez+Serja>

Bezseryjny *nie dzielący ś. na serje:* Listy zastawne bezseryjne.

Bezsesyjny *odbywający ś. bez sesji, bez obrad.* <Bez + Sesja>

×**Bezsęki** *nie mający sęków, niesękaty, gładki.* <Bez + SĘK>

×**Bezsiemienność, i,** blm. lek. (aspermia) *brak nasienia.* <Bez + SIA>

×**Bezsiemienny** *beznasienny, nie mający siemienia = nasienia.*

Bezsilnie przys. od **Bezsilny.** <Bez + SI(Ł)>

Bezsilność, i, blm. rz. od **Bezsilny; Bezsiła;** lek. *niemoc, brak sił, bezmoc.*

Bezsilny 1. *nie mający siły, niemocny, słaby, wątły, opadły z sił, mdły, wyczerpany, nie mający środków obrony, bezbronny:* Gniew B. Moich bezsilnych głosów nie usłyszysz jęku. Słow. **2.** lek. *dotknięty bezsilnością.*

Bezsiła, y, blm. p. **Bezsilność:** Nie mogę pobiec do was w mej bezsile. Krasiń.

×**Bezskazitelnie** przys. od **Bezskazitelny.** <Bez + Skazitelny>

×**Bezskazitelność, i,** blm. rz. od **Bezskazitelny.**

×**Bezskazitelny** p. **Nieskazitelny.**

×**Bezskaźny** p. **Nieskazitelny:** Fidjasz nadawał marmurom wdzięki bezskaźne. <Bez + S+KAZ>

×**Bezskładnie** przys. od **Bezskładny.** <Bez + S + KŁAD>

×**Bezskładny** *nie składany, nie do składania:* Wiersze B. (*= bezrymowy*).

Bezskorupi *nie mający skorupy.* < Bez + (S)KOR(UP)>

Bezskór, ora, lm. **ory** zool. (amia) *ryba koścista z rzędu szczupakowatych.* <Bez + (S)KOR>

Bezskrupulatność, i, blm. rz. od **Bezskrupulatny.** <Bez + Skrupuł>

Bezskrupulatny *postępujący bez skrupułów, bezwzględny.*

Bezskrzel, a, lm. **e** zool. (stomias) *ryba z rzędu bezskrzelnych.* <Bez + SKRZEL>

Bezskrzelny zool. *pozbawiony skrzeli.*

Bezskrzydły zool. *nie mający skrzydeł:* Owady bezskrzydłe (aptera). <Bez + (S)KRZY(DŁ)>

Bezskutecznie przys. od **Bezskuteczny.** <Bez + S + KU(T)>

Bezskuteczność, i, blm. rz. od **Bezskuteczny.**

Bezskuteczny *nie sprowadzający skutku, nieskuteczny, nie skutkujący, nie działający, chybny, chy-*

biony, daremny, próżny, bezowocny, niepożyteczny, płonny, nie ziszczony: Szturm to był ciężki, lecz B. Bezskuteczne lekarstwo. B. żal. Asn.

Bezsławnie przys. od **Bezsławny: B.** z tej wojny przyszło nam ś. wrócić. Leszcz. S. <Bez + SŁOW>

Bezsławność, i, blm. rz. od **Bezsławny.**

Bezsławny 1. *bez sławy, nie okryty sławą, niesławny, nie sławiony.* **2.** *obezsławiony, infamis.*

Bezsłoneczny *pozbawiony słońca, nie mający światła słonecznego, nie oświecony od słońca:* Kraina bezsłoneczna. Błądzą w cieniu bezsłonecznych krain. Asn. <Bez + SŁON>

Bezsłownie przys. od **Bezsłowny.** <Bez + SŁOW>

Bezsłowny *nie w słowach zawarty, milczący, niemy:* Giest B. Bezsłowne zezwolenie. Ich dusze wiodły czułe rozmowy w bezsłownym języku. Gasz. A dusza moja w bezsłownej zadumie. Tet.

Bezsłużby *nie mający służby, nie służący, luźny.* <Bez + SŁUG>

×**Bezsmaczność, i,** blm. rz. od **Bezsmaczny; Bezsmak** <Bez + Smak>

×**Bezsmaczny 1.** *nie mający smaku, niesmaczny, niesmakowity, niedobry.* **2.** *nie odczuwający smaku, nie posiadający zdolności smakowania.*

×**Bezsmak** p. **Bezsmaczność**; lek. *brak zdolności smakowania.*

Bezsoczny p. **Bezsokowy.**

Bezsokowy, Bezsoczny *nie mający w sobie soku, niesoczysty, suchy:* To mech islandzki, bezwonny, B. Gosz. <Bez + SOK>

Bezspadkowy *na nikogo nie przechodzący w drodze spadku; nie mający spadkobierców.* <Bez + S + PAD>

×**Bezspokojnie** przys. od **Bezspokojny.** <Bez + S + Po + KOJ>

×**Bezspokojność, i,** blm. rz. od **Bezspokojny.**

×**Bezspokojny** p. **Niespokojny.**

Bezspornie przys. od **Bezsporny.** <Bez + + POR>

Bezsporność, i, blm. rz. od **Bezsporny.**

Bezsporny, Bezsprzeczny 1. *nie nastręczający sporu, niezaprzeczony, nie ulegający wątpliwości, niewątpliwy, oczywisty:* Władanie bezsporne. **2.** *zgodny, jednomyślny.*

Bezspójkowy gram. *bez pomocy spójki:* Konjugacja bezspójkowa. Mał. <Bez + S + POJ>

Bezspójnikowy gram. *bez użycia spójnika:* Bezspójnikowe połączenie zdań.

Bezspójny *pozbawiony spójni:* Ruch materji przechodzi z nieokreślonej bezspójnej jednorodności w nieokreśloną spójną różnorodność. Karł.

Bezsprzecznie przys. od **Bezsprzeczny.** <Bez + S + PRZE(K)>

Bezsprzeczność, i, blm. rz. od **Bezsprzeczny.**

Bezsprzeczny p. **Bezsporny.**

×**Bezsrom, u,** blm. p. **Bezsromość.** <Bez + SROM>

Bezsromnie przys. od **Bezsromny.**

Bezsromnik, a, lm. **cy** *bezwstydnik, bezecnik, człowiek bezczelny.*

Bezsromny p. **Bezsromy.**

Bezsromość, i, blm. rz. od **Bezsromy;** ×**Bezsrom.**

Bezsromy, Bezsromny *bezwstydny, niewstydliwy, bez sromu, ambicji, bezecny, bezczelny.*

Bezstanowy *nie dzielący ś. na stany, kasty; przeznaczony dla wszystkich stanów:* Instytucje bezstanowe. <Bez + ST(O)>

Bezstarannie przys. od **Bezstaranny.** <Bez + STAR>

Bezstaranność, i, blm. rz. od **Bezstaranny.**

Bezstaranny *niestaranny, nie starający ś., niestarowny, niezapobiegliwy, niezabiegliwy, niezaradny, niedbały.*

Bezstosunkowo przys. od **Bezstosunkowy.** <Bez + Stosunek>

Bezstosunkowy *nieproporcjonalny, niestosowny, nieodpowiedni, źle zastosowany:* Brzegi płaskie, koryto dowolne, szerokość bezstosunkowa. Pol.

×**Bezstrachliwie** przys. od **Bezstrachliwy.** <Bez + STRACH>

×**Bezstrachliwość, i,** blm. rz. od **Bezstrachliwy.**

×**Bezstrachliwy** *niestrachliwy, nie strachający ś., nielękliwy, niebojaźliwy, niepłochy, nietchórzliwy, odważny, śmiały.*

Bezstronnie przys. od **Bezstronny.**

×**Bezstronnik, a,** lm. **cy** *człowiek bezstronny.*

Bezstronność, i, blm. rz. od **Bezstronny.**

Bezstronny *niestronny, niestronniczy, bezparcjalny; słuszny, sprawiedliwy:* Jestem sędzia B. i naoczny świadek. Słow. <Bez + STRON>

Bezstrunny *strun nie mający:* Lutnia bezstrunna. <Bez + STRUN>

×**Bezstworzenny** *nie mający stworzeń, nie zapełniony stworzeniami:* Ciemne królestwo bezstworzennej nocy. Przyb. <Bez + S + TWOR>

Bezstylowy bud. *bez stylu, nie posiadający stylu, zbudowany bez zachowania stylu.* <Bez + Styl>

Bezsumiennie przys. od **Bezsumienny.** <Bez + S + U(M)>

Bezsumienność, i, blm. rz. od **Bezsumienny.**

Bezsumienny *niesumienny, niezgodny z sumieniem, nie mający sumienia.*

×**Bezswobodnie** przys. od **Bezswobodny.** <Bez + Swoboda>

×**Bezswobodność, i,** blm. rz. od **Bezswobodny.**

×**Bezswobodny** *nie mający swobody, skrępowany, nieswobodny, niewolniczy.*

×**Bezswornie** przys. od **Bezsworny.** <Bez + (S)WOR>

×**Bezsworność, i,** blm. rz. od **Bezsworny.**

×**Bezsworny** p. **Niesforny.**

×**Bezsytnie** przys. od **Bezsytny.** <Bez + SYT>

×**Bezsytny** *nie mogący ś. nasycić, nienasycony, niezasycony:* Człowiek B. = *nienasytek, wołoduch.*

×**Bezszatnie** przys. od **Bezszatny.** <Bez + SZAT>

×**Bezszatny** *bez szat, nie odziany, nie ubrany.*

†**Bezszczeżujny** p. **Bezłuski.** <Bez + Szczeżuja>

Bezszczęki, ! Bezszczękowy lek. i zool. *pozbawiony szczęk:* Płód B. (agnathus) = *potwór bez szczęki dolnej,* b e z ż u c h w i e c. <Bez + SZCZĘK>

! **Bezszczękowy** p. **Bezszczęki.**

× **Bezszczęsny** p. **Nieszczęsny.** <Bez + (SZ)CZĘS>

×**Bezszczęście, a,** lm. **a** p. **Nieszczęście** <Bez + (SZ)CZĘS>

×**Bezszczęśnie** przys. od **Bezszczęsny.**

×**Bezszczodry** *nieszczodry, nieszczodrobliwy, niehojny, skąpy.* <Bez + SZCZODR>

×**Bezszczodrze** przys. od **Bezszczodry.**

×**Bezszelestny** *nie robiący szelestu, nie wydający szmeru, nie szeleszczący, cichy.* <Bez + Szelest>

×**Bezszkodnie** przys. od **Bezszkodny.** <Bez + Szkoda>

×**Bezszkodność, i,** blm. **1.** rz. od **Bezszkodny,** *odszkodowanie:* Upominać ś. o B.=*o wynagrodzenie strat.* **2.** *nieuszkodzenie, całość.*

×**Bezszkodny** *nie ponoszący szkody, niestratny:* Uczynić kogo bezszkodnym=*wynagrodzić szkodę.*

Bezszkolny 1. *nie mający szkół.* **2.** *odłączony od szkół.* Bud. **3.** *który nie był w szkołach.* <Bez + Szkoła>

Bezszpon, a, lm. **y** zool. (cryptonyx) *ptak z rzędu kur:* B. czubaty. <Bez + SZPON>

Bezsztandarowy *nie mający sztandaru; nie mający stałych przekonań, ideałów.* Jeż. <Bez + Sztandar>

×**Bezsztucznie** przys. od **Bezsztuczny.** <Bez + Sztuka>

×**Bezsztuczny** *niesztuczny, naturalny, niekunsztowny, nieudany.*

Bezszybny *nie mający szyb, z powybijanemi szybami:* Bezszybne okienne dziury. Orzesz. <Bez + Szyba>

Bezszyjkowy bot.: Bezszyjkowe znamię w słupku rośliny=*umieszczone wprost na zawiązku.*

Bezszypułkowy bot. *pozbawiony szypułki:* Kwiat B. (=*siedzący*). <Bez + SZYP(UŁ)>

Bezścienny *nie mający ścian.* <Bez + ŚCIAN>

×**Bezśladnie** przys. od **Bezśladny.** <Bez + ŚLAD>

×**Bezśladny** *nie pozostawiający śladu, po którym nie zostało śladu.*

×**Bezślubnie** przys. od **Bezślubny.** <Bez + (Ś)LUB>

×**Bezślubny** p. **Nieślubny.**

×**Bezśmiertelnie** przys. od **Bezśmiertelny.**

†**Bezśmiertelnik, a,** blm. *ambrozja:* Wenus bezśmiertelnikiem ze słodyczą pomieszanym dotknęła Eneasza i bogiem go uczyniła. Otw.

×**Bezśmiertelność, i,** blm. rz. od **Bezśmiertelny.**

Bezśmiertelny, × **Bezśmiertny** *niepodległy śmierci, nieśmiertelny, nie umierający, wieczny, wieczysty.* <Bez + S + MOR>

×**Bezśmiertnie** przys. od **Bezśmiertny.**

×**Bezśmiertność, i,** blm. rz. od **Bezśmiertny.**

×**Bezśmiertny** p. **Bezśmiertelny:** Z tak ogromną bezśmiertnych powagą. Słow.

×**Bezśmiesznie** przys. od **Bezśmieszny.** <Bez + ŚMIA>

×**Bezśmieszność, i,** blm. rz. od **Bezśmieszny.**

×**Bezśmieszny** *nie śmiejący ś., serjo, poważny; niegodzien śmiechu, nieśmieszny, niezabawny.*

×**Bezśniedność, i,** blm. rz. od **Bezśniedny.** <Bez + Są + JAD>

×**Bezśniedny** *niejadalny, nie do jedzenia.*

×**Bezśnieżność, i,** blm. rz. od **Bezśnieżny.**

Bezśnieżny *nieśnieżny, bez śniegu:* W porę jesienną bezśnieżną. Jeż. Zima bezśnieżna. <Bez + ŚNIEG>

×**Bezśpiesznie** przys. od **Bezśpieszny.**

×**Bezśpieszność, i,** blm. rz. od **Bezśpieszny.**

Bezśpieszny *nieśpieszny, nie śpieszący ś., bez pośpiechu, niepośpieszny.* <Bez + ŚPIECH>

×**Bezśredny** p. **Bezpośredni.** <Bez + ŚROD>

×**Bezśrzedny** p. **Bezpośredni.**

Bezświadkowy *odbywający ś. bez świadków:* Bezświadkowa audjencja. Rzew. <Bez + S + WID>

Bezświadomie, Bezświadomo przys. od **Bezświadomy:** Wznawiamy B. pamięć odwiecznych zdarzeń. Szaj. Pracuję B. Kon.

Bezświadomo p. **Bezświadomie.**

Bezświadomość, i, blm. **1.** fil. (w psychologji): a) *stan, w którym brak świadomości;* b) bł. *bezprzytomność, nieprzytomność, nieświadomość;* c) bł. *bezwiedność.* **2.** lek. *bezprzytomność, utrata świadomości.*

Bezświadomy 1. *nie mający świadomości, nieświadomy, nie wiedzący, bezwiedny;* fil. *bezświadomością nacechowany.* **2.** lek. *bezświadomością dotknięty.*

Bezświatły *nie mający światła, ciemny.* <Bez + ŚWIT>

Bezświetlny *nie oświetlony, ciemny, ponury:* Czyś na to z długiej, bezświetlnej omroczy ogniem pamięci otworzył mi oczy? Kaczk.

Beztakt, u, blm. *brak taktu, niewłaściwe postąpienie a. zachowanie ś.* <Bez + Takt>

Beztaktownie przys. od **Beztaktowny.**

Beztaktowny przym. od **Beztakt,** *nietaktowny.*

×**Beztanecznie** przys. od **Beztaneczny.** <Bez + Taniec>

×**Beztaneczny** *nie tańcujący, bez tańca, tańców; bez reju.*

×**Beztargowność, i,** blm. *brak targu, brak pokupu, odbytu; zastój w handlu, stagnacja.* <Bez + Targ>

Beztendencyjny *nie mający tendencji:* Utwór B. <Bez + Tendencja>

Bezterminowo przys. od **Bezterminowy.** <Bez + Termin>

Bezterminowość, i, blm. rz. od **Bezterminowy.**

Bezterminowy *nie mający oznaczonego terminu, bez określonego czasu a. daty:* Więzienie bezterminowe. Weksel B.

Beztestamentownie przys. *bez testamentu, nie na mocy testamentu:* Dziedziczyć B. <Bez + Testament>

Beztestamentowy *bez testamentu, nie oparty na testamencie:* Spadek B.

Beztezowy *bez tezy, bez myśli przewodniej.* <Bez + Teza>

×**Beztęczowość, i,** blm. fiz. (achromatismus) *achromatyczność.*

×**Beztęczowy** fiz. p. **Bezbarwny.** <Bez + TĘCZ>

×**Beztorny, Bezporządkowy** lek. *nie biegnący torem utartym, nietypowy:* Zapalenie płuc beztorne=*nie przebiegające w sposób zwykły.* <Bez + TOR>

†**Beztowłosy** p. **Prostowłosy:** We dnie, w nocy, przy ziemi pod niebem kuczała, naguczko, beztowłosa. Żebr. <Bezto zamiast Prosto, jak Bez zamiast Przez + WŁOS>

Beztrafny bil. *bez trafienia, nietrafny, chybny:* Feler B. <Bez + Traf>

Beztrawny *bez trawy:* Wyschła i beztrawna łąka. Krasz. <Bez + TRU>

Beztrąbik, a, lm. **i** zool. (astomella) *owad z rzędu bezskrzydłych:* B. pręgowany. <Bez + Trąba>

×**Beztrefnie** przys. od **Beztrefny.** <Bez + Trefny>

×**Beztrefny** *nie trefiony, nie czesany, nie zwijany, nie zawijany, nie fryzowany, rozpuszczony.*

Beztreściowy p. **Beztreściwy.**

Beztreściwy, Beztreściowy *nie mający w sobie treści, jądra, znaczenia, ducha, istoty; czczy, pusty, jałowy, próżny, błahy:* (Bigoci) wierzą w łupinę wiary beztreściwą. Bał. <Bez + TREST>

Beztroska, i, lm. **I** *brak trosk, gnuśność, bezczynność:* Nic porównać ś. nie da z beztroską, w jakiej ś. życie pędzi na Wschodzie. Jeż.

Beztroski *wolny od trosk, zgryzot; swobodny, wesoły, bezpieczny.* <Bez + TROSK>

×**Beztroskliwie** przys. od **Beztroskliwy.**

×**Beztroskliwość, i,** blm. rz. od **Beztroskliwy.**

×**Beztroskliwy** *nietroskliwy, nie troszczący ś., nie zaprzątający sobie głowy, lekkomyślny.*

Beztrud, u, blm. *bezczynność, swoboda, próżnowanie:* Każdy twór jakąś wypracował cnotę, a Chrystus wszystko ma w jasnym beztrudzie. Słow. Rozmowy toczone w beztrudzie. Słow. <Bez + TRUD>

×**Beztrudny** *przychodzący bez trudu, nietrudny, niemozolny, nieuciążliwy, nieciężki.*

×**Beztułowiec, wca,** lm. **wce** lek. (acormus) *płód potworny bez tułowia.* <Bez + TUŁ>

Beztwarzowiec, wca, lm. **wce** lek. (aprosopus) *płód beztwarzowy.* <Bez + TWOR>

Beztwarzowy lek. *twarzy nie mający:* płód B. *beztwarzowiec.*

Beztwarzy *nie mający twarzy, zamaskowany:* Postać beztwarza, straszna, katowska. Krasz.

†**Beztworno** przys. od **Beztworny.** <Bez zamiast Przez + STRZE(N)>

×**Beztworny** p. **Przestronny.**

Beztworzyk, a, lm. **i** zool. (camarota) *owad z rzędu bezskrzydłych:* B. żółtonogi. <Nazwa sztuczna, niby Bez + TWOR>

×**Bezuchronnie** przys. od **Bezuchronny.** <Bez + U + CHRON>

×**Bezuchronność, i,** blm. rz. od **Bezuchronny.**

×**Bezuchronny** p. **Nieuchronny.**

Bezuchy, Bezuszy, Bezuszny *nie mający ucha a. uszu:* Człowiek, garnek B. <Bez + UCH>

×**Bezuchybnie** przys. od **Bezuchybny.** <Bez + U + CHYB>

×**Bezuchybność, i,** blm. rz. od **Bezuchybny.**

×**Bezuchybny** p. **Niechybny.**

×**Bezuciesznie** przys. od **Bezucieszny.** <Bez + U + CICH>

×**Bezuciesznność, i,** blm. rz. od **Bezucieszny.**

×**Bezucieszny** *bez uciech, pozbawiony uciech, smutny, nudny.*

Bezuczuciowy *nie mający uczucia, nie odczuwający, nie czujący, zimny, chłodny, obojętny, apatyczny, nietkliwy, niewrażliwy:* I tak ś. potoczę, bezuczuciowa, trupia, bezrozumna. Krasiń. <Bez + U + CZU>

×**Bezuki** *nie mający nauki, nie uczony, nieuk.* <Bez + UK>

†**Bezumnie** przys. od **Bezumny.** <Bez + U(M)>

†**Bezumność, i,** blm. rz. od **Bezumny,** †**Bezumstwo:** Faryzeusze napełnili ś. bezumności. Bud.

†**Bezumny,** †**Bezhumny** *obrany z rozumu, nierozumny, szalony, głupi.*

† **Bezumstwo, a,** lm. **a** p. **Bezumność.**

×**Bezupadły** *nie zagrożony upadkiem, nie upadający, niechwiejny, nieupadły.* <Bez + U + PAD>

×**Bezupornie** przys. od **Bezuporny:** Kobiecie wszystko B. pójdzie. <Bez + U + POR>

×**Bezuporny** *nieupornie idący, nie doznający przeszkód, łatwy, gładki; idący jak z płatka, jak po maśle.*

×**Bezuprawnie** przys. od **Bezuprawny.** <Bez + U + PRAW>

×**Bezuprawny** p. **Nieuprawny.**

Bezustanku p. **Bezustannie:** Głos jej rozlegał ś. B. Orzesz. <Bez + U + ST(O)>

Bezustannie przys. od **Bezustanny; Bezustanku:** Siła czyniąca B. Wuj.

Bezustanność, i, blm. rz. od **Bezustanny.**

Bezustanny *nie ustający, nieustanny, ciągły, ustawiczny, nieprzerwany, bezprzerwny:* Prośby moje bezustanne. Przyb.

Bezustny, Bezusty *nie mający ust.* <Bez + UST>

×**Bezustrojny** p. **Bezustrojowy.**

Bezustrojowy, × **Bezustrojny** (anorganicus) *nieorganiczny.* <Bez + U + STROJ>

Bezusty p. **Bezustny.**

×**Bezuszczerbnie** przys. od **Bezuszczerbny.** <Bez + U + SZCZERB>

×**Bezuszczerbny** *nie ponoszący uszczerbku, niewyczerpany, nie ubywający.*

Bezuszek, szka, lm. **szki** zool. p. **Śmierdziel.** <Bez + UCH>

Bezuszny p. **Bezuchy.**

Bezuszy p. **Bezuchy.**

×**Bezutratnie** przys. od **Bezutratny.** <Bez + U + TOR>

×**Bezutratność, i,** blm. rz. od **Bezutratny.**

×**Bezutratny** *nie mogący być utraconym, nieutratny.*

×**Bezutrudnie** przys. od **Bezutrudny.** <Bez + U + TRUD>

×**Bezutrudny** *niestrudzony, niezmordowany, wytrwały.*

×**Bezuważnie** przys. od **Bezuważny:** Wszystkich językiem B. razi. <Bez + U + Waga>

×**Bezuważność, i,** blm. rz. od **Bezuważny.**

×**Bezuważny** *nieuważny, nie uważający, niebaczny, bez zastanowienia, nieoględny, nierozważny.*

Bezuzdny, Bezuzdy *rozuzdany, wyuzdany, rozpasany, rozpuszczony, rozkiełznany, niesforny, rozhukany:* Bezuzdne i ślepe chuci. Nag. <Bez + UZD>

Bezuzdy p. **Bezuzdny:** Bezuzda swawola. Zabł.

Bezużytecznie przys. od **Bezużyteczny.** <Bez + U + ŻY(T)>

Bezużyteczność, i, blm. rz. od **Bezużyteczny.**

Bezużyteczny *nieużyteczny, niepożyteczny, nie przynoszący użytku, nieprzydatny, niezdatny, niepotrzebny, bezowocny, daremny, próżny.*

Bezwartościowość, i, blm. rz. od **Bezwartościowy.** <Bez + Wart>

Bezwartościowy *nie mający wartości, niecenny; nic niewart:* Kupon B. Bezwartościowe utwory literackie.

×**Bezwarunkowie** p. **Bezwarunkowo:** On twój na wieki B. Syrok. <Bez + Warunek>

Bezwarunkowo, ×**Bezwarunkowie** przys. od **Bezwarunkowy;** *stanowczo, niewątpliwie, bądź co bądź, w każdym razie, koniecznie, nieodwołalnie, napewno:* W szczerość jego wierzył B. (=*ślepo*). Orzesz. Należy ś. B. odpoczynek mózgowi. Przyjeżdżam B.

Bezwarunkowość, i, blm. rz. od **Bezwarunkowy.**

Bezwarunkowy *nie ograniczony żadnym warunkiem, nieograniczony, bezwzględny, całkowity, zupełny, niepodzielny:* Czuję ś. w prawie bezwarunkowego rozporządzania moim majątkiem. Kaczk. Jeszcze jedna święta kierować będzie moim przeglądem polskiej poezji: bezwarunkowa bezstronność. Gosz.

×**Bezważnie** przys. od **Bezważny.** <Bez + Waga>

×**Bezważność, i,** blm. rz. od **Bezważny.**

×**Bezważny** *nieważny, małoważny, bez wagi, bagatelny.*

Bezwąsy *nie mający wąsów, niewąsaty, gołowąs.* <Bez + WĄS>

Bezwątpienia przys. *niewątpliwie:* Miłość jest piękną B. rzeczą. Asn. Legienda „Wawrzyniec z Powoda," B. najlepsza ze wszystkiego, co dotąd u nas w podobnym rodzaju napisano. Gosz. <Bez + (WĄ)TP>

×**Bezwątpliwie** przys. od **Bezwątpliwy.**

×**Bezwątpliwość, i,** blm. rz. od **Bezwątpliwy.**

×**Bezwątpliwy** *nie ulegający wątpliwości, niewątpliwy, pewny, stanowczy.*

×**Bezwczesność, i,** blm. rz. od **Bezwczesny.** <Bez + W + CZAS>

×**Bezwczesny** *nie w czas zdarzony, nie na dobie, nie w porę, niewczesny, przedwczesny, za prędki.*

×**Bezwcześnie** przys. od **Bezwczesny.**

Bezwdzięczen p. **Bezwdzięczny.** <Bez + W + Dzięk>

×**Bezwdzięcznie** przys. od **Bezwdzięczny.**

×**Bezwdzięczność, i,** blm. rz. od **Bezwdzięczny.**

Bezwdzięczny, Bezwdzięczen 1. *pozbawiony wdzięku, nieprzyjemny, niesympatyczny, nieefektowny, bez gracji, uroku.* **2.** *niewdzięczny, niepomny, niebaczny na otrzymane dobro.*

×**Bezwęch, u,** blm. lek. (anosmia) *brak powonienia.*

×**Bezwęchowy** przym. od **Bezwęch.** <Bez + WĘCH>

Bezwęzły *nie mający węzłów, niewęzłowaty, niesupłowaty.* <Bez + WIĘZ>

×**Bezwiadom** przym. *nie mający wiadomości, nieświadomy, bezwiedny.* <Bez + WID>

×**Bezwiadomie** przys. od **Bezwiadom.**

×**Bezwiadomość, i,** blm. rz. od **Bezwiadomy.**

Bezwiara, y, blm. p. **Niewiara:** Na mnie za bezwiarę słusznie i święcie zasyłają karę. Krasiń. <Bez + WIAR>

×**Bezwidomie** przys. od **Bezwidomy,** × *bezwidzialnie.* <Bez + WID>

×**Bezwidomość, i,** blm. rz. od **Bezwidomy,** × *bezwidzialność.*

×**Bezwidomy,** × **Bezwidzialny** *niemożliwy do widzenia, niewidomy = niewidzialny:* W niewoli bezwidomych kajdan. Krasiń.

×**Bezwidzialnie** przys. od **Bezwidzialny.**

×**Bezwidzialność, i,** blm. rz. od **Bezwidzialny.**

×**Bezwidzialny** p. **Bezwidomy.**

Bezwieczorny *nie mający wieczorów.* <Bez + WIECZ(OR)>

Bezwiednie przys. od **Bezwiedny:** Wdzięk niewieści i śmiałość w obejściu podziałały nań B. Krasz. <Bez + WID>

Bezwiedność, i, blm. rz. od **Bezwiedny.**

Bezwiedny 1. a. ×**Bezwiestny** *bezświadomy, nieświadomy, machinalny, bierny, nie zdający sobie sprawy, instynktowy, nieumyślny, niechcący:* Lgnęli do siebie bezwiednym ciążeniem. Haj. Jakaś bezwiedna siła ciągnie go w tę stronę. Kaczk. Patrzał bezwiednemi oczyma na klasztor. Kaczk. Są oni bezwiednym narzędziem w jego ręku. Proch. Bezwiednych potęg, co w ciemnościach drzemią. Asn. Tam, gdzie ś. boleść zaczyna, bezwiednej martwości kres. Asn. **2.** fil. a) *samowiedzy pozbawiony:* Umysł B. b) *nieusamowiedniony:* Stan psychiczny, postępek B. **3.** lek. *nieprzytomny.*

Bezwiedza, y, blm. *niewiedzenie, brak wiadomości, nieświadomość, bezwiedność, nieprzytomność:* Najniższym szczeblem jest B. o samym sobie. Krasiń.

×**Bezwienna** *nie mająca wiana, bezposażna, nieposażna, niewyposażona.* <Bez + WIAN>

×**Bezwierca, y,** lm. **y** p. **Niewiernik:** Gorszy jest od bezwiercy, który o domownikach swoich starunku nie ma. Wor. <Bez + WIAR>

×**Bezwiernie** przys. od **Bezwierny.**

×**Bezwiernik, a,** lm. **cy** p. **Niewiernik.**

×**Bezwierność, i,** blm. p. **Niewierność.**

×**Bezwierny** p. **Niewierny:** Bezwierna Litwa. Stryjk.

×**Bezwierstwo, a,** blm. p. **Niewierność.**

×**Bezwiestny 1,** *o którym niema wieści, śladu; niewiadomy.* **2.** p. **Bezwiedny:** Mimowolne to zapewne, bezwiestne świadectwo prawdzie. Gosz. <Bez + WID>

Bezwietrze, a, blm. *brak wiatru, cisza w powietrzu.* <Bez + WIA>

Bezwietrzny *bez wiatru, cichy, spokojny:* Powietrze bezwietrzne. Przybor.

Bezwieżny *nie mający wież.* <Bez + Wieża>

Bezwiędły *nie więdnący, świeży:* B. wianek. Uj. <Bez + WIĘD>

×**Bezwięzność, i,** blm. rz. od **Bezwięzny.** <Bez+WIĘZ>

×**Bezwięzny** *nie mający więzów, nie skrępowany.*

×**Bezwięźnie** przys. od **Bezwięzny.**

×**Bezwilgi** *wolny od wilgoci, niewilgotny, suchy.* <Bez + WILG>

×**Bezwilgoć, i,** blm. *brak wilgoci, suchość.*

×**Bezwiniec, ńca,** lm. **ńcy** *ten, co nie pija wina.* Żebr. <Bez + Wino>

×**Bezwinnie** przys. od. ×**Bezwinny:** Może B. usługując. Słow. <Bez+WI(N)>

Bezwinność, i, blm. rz. od **Bezwinny.**

Bezwinny (o kraju, okolicy) *nie mający wina.*

×**Bezwinny** p. **Niewinny.**

†**BezwińIstwo, a,** blm., †**PrzezwińIstwo** *niewinność.*

Bezwiosenność, i, blm. *brak wiosny;* przen.: Straszne uczucie bezwiosenności na ziemi. Krasiń. <Bez + WIOSN>

Bezwład, u, blm., ×**Bezwładnica** lek. (acinesis) *niezdolność władania członkami, porażenie ruchu, paraliż, utrata ruchu.* <Bez + WŁOD>

×**Bezwładnica, y,** blm. p. **Bezwład.**

Bezwładnie przys. od **Bezwładny.**

Bezwładnieć, eje, ał *stawać ś. bezwładnym, tracić władzę, siły; mdleć.*

Bezwładność, i, blm. rz. od **Bezwładny.**

Bezwładny 1. *nie mający władzy w członkach, nieruchawy, nieruchomy, omdlały, bezsilny, opadły z sił:* Padł B. na łoże. **2.** *nic nie mogący poradzić, bezsilny, niedzielny, niedołężny, niezaradny:* Prawo jest bezwładne w tym wypadku. **3.** fiz. *inercja, własność ciał niezmieniania swego stanu samo przez ś.*

×**Bezwładza, y,** lm. **e** *bezkrólewie, brak rządu:* Czas bezwładny. Bart.

Bezwłasnowolnie przys. od **Bezwłasnowolny.** <Bez+WŁOD+WOL>

Bezwłasnowolność, i, blm. rz. od **Bezwłasnowolny:** B. prawna *(wskutek wyroku sądów karnych).* B. sądowa *(z wyroków cywilnych).*

Bezwłasnowolny *zostający pod opieką, trzymany w kurateli, wzięty w kuratelę;* praw. = *pozbawiony własnej woli w czynnościach prawnych.*

Bezwłosy *nie mający włosów, goły, łysy, niewłochaty, niekosmaty.* <Bez + WŁOS>

Bezwodnie przys. od **Bezwodny.** <Bez + WOD>

Bezwodnik, a, lm. **i** chem. *związek, utworzony z innego za pomocą odjęcia 2 atomów wodoru i 1 atomu tlenu:* B. kwasu. B. siarczany = *B. kwasu siarczanego.* B. węglany.

Bezwodność, i, blm. rz. od **Bezwodny,** *bezwodzie.*

Bezwodny *pozbawiony wody:* Alkohol B. = *czysty.* Na ziemi bezwodnej. Leop.

Bezwodzie, a, blm., †**Przezwodzie 1.** *bezwodność. brak wody, susza, posucha:* Ho! B. a bezchlebie. Zal. **2.** *miejsce pozbawione wody.*

×**Bezwojennie** przys. od **Bezwojenny.** <Bez+WOJ>

×**Bezwojenny** *stroniący od wojny, niewojowniczy*

Bezwola, i, blm., ×**Abulja** *brak woli, nieposiadanie woli:* Na powierzchowną bezmyślność i bezwolę narodu rachuje. Słow. <Bez + WOL>

×**Bezwolnie** przys. od **Bezwolny:** Idą bezwolnie ciało i ducha oddać. Krasiń.

×**Bezwolność, i,** blm. rz. od **Bezwolny.**

×**Bezwolny 1.** *nie używający wolności, niewolny, niewolniczy:* Ludzie bezwolni zrównani ze zwierzętami. **2.** *pozbawiony woli:* Nie wierzę, że prochem bezwolnym są w życiu. Mir.

Bezwonnie przys. od **Bezwonny:** Coraz jest ciszej, ciemniej i bezwonniej. Tet. <Bez + WON>

Bezwonność, i, blm. rz. od **Bezwonny.**

Bezwonny, × **Bezzapachny** *nie wydający woni, nie woniejący, nie pachnący.*

Bezwoskówkowy zool. *bez woskówki:* Dziób B. <Bez + WO(SK)>

Bezwrażliwość, i, blm. rz. od **Bezwrażliwy.**

Bezwrażliwy *niewrażliwy, nieczuły.*

×**Bezwspołecznie** przys. od **Bezwspołeczny.** <Bez + Wz + POŁ>

×**Bezwspołeczny** *do żadnego społeczeństwa nie należący, kosmopolityczny:* Dziejopis niech będzie bezkrajnym, bezwspołecznym, gdy pisze. Kras.

×**Bezwstrzemięźliwie** przys. od **Bezwstrzemięźliwy.**

×**Bezwstrzemięźliwość, i,** blm. rz. od **Bezwstrzemięźliwy;** × **Bezwstrzymałość.**

× **Bezwstrzemięźliwy,** × **Bezwstrzymały** *nie wstrzymujący ś., niewstrzemięźliwy, nieumiarkowany, niepowściągliwy.* <Bez + Wz + TRZEM>

×**Bezwstrzymałość, i,** blm. rz. od **Bezwstrzymały,** p. **Bezwstrzemięźliwość.** <Bez+Wz+TRZYM>

×**Bezwstrzymały** p. **Bezwstrzemięźliwy.**

Bezwstyd, u, blm. *brak wstydu, bezwstydność.* <Bez + Wz + STUD>

Bezwstydliwy p. **Bezwstydny.**

Bezwstydnica, y, lm. **e** *kobieta bezwstydna:* Bezwstydnico, ty tylko mordami oddychasz. Dm.

Bezwstydnie przys. od **Bezwstydny.**

Bezwstydnik, a, lm. **cy** *człowiek bezwstydny.*

Bezwstydność, i, blm. rz. od **Bezwstydny.**

Bezwstydny, Bezwstydliwy *bez wstydu, niewstydliwy, nie wstydzący ś., nie mający wstydu, bezczelny, cyniczny:* Rozpusta bezwstydna. Bezwstydne czoło (=*wytarte*). Głowa, z której włos przemoc odarła bezwstydna. Mick.

Bezwyborowy *nieodznaczający się należytym wyborem:* Brudny plon z bezwyborowego czytania romansów. Wilk. <Bez + Wy + BIOR>

×**Bezwychodnie** przys. od **Bezwychodny.** <Bez + Wy + CHOD>

×**Bezwychodny** *nie mający wyjścia, bez wyjścia;* przen. *trudny, kłopotliwy:* Położenie bezwychodne.

Bezwyjątkowo przys. od **Bezwyjątkowy:** Poinformowali mnie o każdym B. autorze. Wilk. <Bez + Wy + JM>

Bezwyjątkowy *bez wyjątku, powszechny, ogólny, całkowity.*

×**Bezwyjściowość, i,** blm. rz. od **Bezwyjściowy.**

Bezwyjściowy *będący bez wyjścia, bez ratunku, w krytycznym położeniu.* <Bez + Wy + ID>

×**Bezwyobrażeniowość, i,** blm. p. **Bezwyobrażenność.** <Bez + Wy + Ob + RZEZ>

Bezwyobrażenność, i, blm. rz. od **Bezwyobrażenny;** × **Bezwyobrażeniowość,** aideizm.

Bezwyobrażenny fil. *bez wyobrażeń, z zawieszonemi czynnościami wyobrażania,* aideiczny: Stan B.

Bezwyznaniowiec, wca, lm. **wcy** *człowiek bezwyznaniowy, nie wyznający żadnej religji:* Wyrzekszy ś. wszelkiej religji, stał ś. zawziętym bezwyznaniowcem. <Bez + Wy + ZNA>

Bezwyznaniowo przys. od **Bezwyznaniowy:** Wychował dzieci B.

Bezwyznaniowość, i, blm. rz. od **Bezwyznaniowy:** B. szkoły.

Bezwyznaniowy *nie trzymający ś. żadnego wyznania, nie mający żadnej religji:* Człowiek B. zrywa z kościołem, na którego łonie ś. zrodził. Krem. Kosmopolityzm B. Bał. Szkoły bezwyznaniowe.

Bezwyznaniówka, i, lm. **i** forma ż. od **Bezwyznaniowiec:** Z bezwyznaniowcem potrafiła być bezwyznaniówką. Jeż.

Bezwzajemnie przys. od **Bezwzajemny.** <Bez + W + Za + JM>

Bezwzajemność, i, blm. rz. od **Bezwzajemny.**

Bezwzajemny *nie odpowiadający wzajemnością, niewzajemny, nie wywzajemniający ś.*

Bezwzględnie przys. od **Bezwzględny:** Wyrok B. surowy. Asn. <Bez + Wz + GLĘD>

Bezwzględność, i, blm. rz. od **Bezwzględny.**

Bezwzględny 1. *niewarunkowy, bezwarunkowy, niestosunkowy, absolutny, nieograniczony, od wszelkich względów niezależny, idealny:* Prawda, dobroć bezwzględna. **2.** *nie mający względów, bezstronny, skrupulatny:* B. sędzia swoją i cudzą pracę jednakowo sądzi. **3.** × *nie ściągający na siebie względów, obojętny, nie zwracający uwagi, nie uznany, nie oceniony, nie ceniony:* Kochałem ją, ale teraz jest już ona dla mnie bezwzględną. Pracował mozolnie, a jednak praca jego pozostała dla ogółu bezwzględną. **4.** fil.=*rozważany sam w sobie, bez względu na co innego; od niczego niezależny, sam przez ś. doskonały, skończony w sobie, absolutny.* **5.** fiz. *istotny, samoistny:* Bezwzględne zero temperatury. Ciężar B. Spoczynek, ruch B. Układ miar B. (=*niezależny od przyciągania ziemskiego*).

×**Bezycer, a,** lm. **owie** p. **Bezycmajster.**

×**Bezycmajster, tra,** lm. **trowie,** × **Bazycmajster, Bajzycmajster,** † **Bezecmajster,** × **Bezycer** *mistrz, majster* † *przysadni, t. j. wybierany razem z kilku innemi do asystowania starszym mistrzom, cechmistrzom podczas posiedzeń cechowych* (wiek XVII i XVIII). <Nm. Beisitzmeister, Beisitzer>

Bezzagonowy *nie posiadający gruntu, bezrolny:* Szlachta bezzagonowa, uboga. <Bez + Za + GON>

†**Bezzakonnica, y,** lm. **e** forma ż. od **Bezzakonnik.** <Bez + Za + KON>

†**Bezzakonnie** przys. od **Bezzakonny:** Którzy B. sobie poczynali, wyklinani byli. Skar.

†**Bezzakonnik, a,** lm. **cy** *człowiek nieprawy, bezbożnik.*

†**Bezzakonność, i,** blm. rz. od **Bezzakonny;** †**Bezzakoństwo:** Gdzież tu są oni, którzy B. królestwu zadają? Orzech.

†**Bezzakonny** *bez zakonu, bez prawa bożego żyjący; żyjący nie po Bogu, nie po bożemu; bezbożny, ateuszowski, nieprawy, bez religji, niereligijny:* B. Judasz. Pim. Ewangielja przeciw żywotowi bezzakonnemu. Rej.

†**Bezzakoństwo, a,** lm. **a** p. **Bezzakonność:** Grzechów i bezzakoństw ich nie wspomnę więcej. Bud.

Bezzaległościowy *nie zalegający, wypłacony, wniesiony:* B. wpływ akcyzy od cukru. <Bez + Za + LEG>

×**Bezzależny** p. **Niezależny:** Prymas omal nie B. zwierzchnik kościoła polskiego. Rzew.

×**Bezzapachny** p. **Bezwonny**. <Bez + Za + PACH>

Bezzaradnie przys. od **Bezzaradny**: Bezdennie i B. nieszczęśliwy. <Bez + Za + Rada>

Bezzaradność, i, blm. rz. od **Bezzaradny.**

Bezzaradny 1. *nie umiejący zaradzić, niezaradny, niedołężny, niezapobiegliwy, nieprzemyślny, niesprytny.* **2.** *któremu zaradzić, zapobiec nie można; którego zażegnać niepodobna:* Przeświadczenie o bezzaradnym, rozpaczliwym nicestwie własnym. Orzesz.

Bezzarobkowy *bez zarobku, bezroboczy, bez zajęcia, bez posady:* B. czas. Orzesz. <Bez + Za + ROB>

Bezzarodkowy bot. = **Bezpłciowy.** <Bez + Za + ROD>

Bezzasadnie przys. od **Bezzasadny.** <Bez + Za + SIOD>

Bezzasadność, i, blm. rz. od **Bezzasadny.**

Bezzasadny 1. = **Bezpodstawny. 2.** *nie mający zasad, przewrotny, bez charakteru:* Głowa bezzasadna. Garcz.

×**Bezzasługa, i,** blm. *brak zasług.* <Bez + Za + SŁUG>

×**Bezzasłużnie** przys. od **Bezzasłużny.**

×**Bezzasłużny** *który nie położył zasług, niezasłużony.*

Bezzasobny *bez zasobów, niezasobny, ubogi.* <Bez + Za + SIEB>

×**Bezzastępnie** przys. od **Bezzastępny.** <Bez + Za + STĘP>

×**Bezzastępny** *niezastąpiony, którego nikt zastąpić nie może, niewyręczony.*

×**Bezzaszczytnie** przys. od **Bezzaszczytny.** <Bez + Za + SZCZYT>

×**Bezzaszczytny** *nie zaszczycony, nie odznaczony; nie przynoszący zaszczytu, niezaszczytny.*

×**Bezzawistnie** przys. od **Bezzawistny.** <Bez + Za + WID>

×**Bezzawistność, i,** blm. rz. od **Bezzawistny.**

×**Bezzawistny** *wolny od zawiści, niezawistny, niezazdrosny.*

×**Bezzawodnie** przys. od **Bezzawodny.** <Bez+ Za + WIOD>

×**Bezzawodność, i,** blm. rz. od **Bezzawodny.**

×**Bezzawodny** p. **Niezawodny.**

Bezząb, ębu, lm. **ęby** bot. **1.** p. **Gajowiec. 2.** p. **Mierźnica. 3.** p. **Krzecina.** <Bez + ZĘB>

Bezzbrojnie przys. od **Bezzbrojny.** <Bez + S + BROJ>

Bezzbrojność, i, blm. rz. od **Bezzbrojny.**

Bezzbrojny *niezbrojny, nie uzbrojony, bez zbroi, bezoreżny.*

Bezzębie, a, blm. p. **Bezzębność.** <Bez+ZĘB>

Bezzębność, i, blm. rz. od **Bezzębny; Bezzębie.**

Bezzębny, Bezzęby *nie mający zębów, szczerbaty:* Bezzębnych prababek poczet niezliczony. Fred. A. Dziad B. Wieloryb B. p. **Wieloryb.** Zwierzęta bezzębne.

Bezzęby p. **Bezzębny:** Wilk B. Biel.

Bezzgodnie przys. od **Bezzgodny.** <Bez + Z + GOD>

×**Bezzgodny** p. **Niezgodny.**

Bezzgubny *niepodległy zgubie.* <Bez+Z+GUB>

Bezziarnisty *niezawierający ziarn.* Rost. <Bez + ZIARN>

Bezzieleniowy *nie zawierający barwnika zielonego:* Rośliny bezzieleniowe, zamieszkujące próchniczne ziemie. <Bez + ZIOŁ>

×**Bezzielnie** przys. od **Bezzielny.**

×**Bezzielny** *nie mający ziela, pozbawiony roślinności, nieurodzajny.*

Bezziemny *bez ziemi, nie posiadający ziemi, nie mający posiadłości:* Jan B., król angielski. Wyrw. <Bez + ZIEM>

Bezzjawiskowy *nie wywołujący sam przez ś. zjawisk, bierny:* Bezzjawiskowe atomy. <Bez + Z + JAW>

×**Bezzlicznie** przys. od **Bezzliczny.** <Bez + Z + LIK>

×**Bezzliczność, i,** blm. rz. od **Bezzliczny;** × **Bezliczność.**

×**Bezzliczny,** × **Bezliczny** *niemożliwy do zliczenia, niezliczony, nieprzeliczony, niepoliczony, nieobliczony, nieprzebrany, bez liku.*

×**Bezzłośliwy** p. **Bezzłośny.** <Bez + ZŁ>

×**Bezzłośnie** przys. od **Bezzłośny.**

×**Bezzłośność, i,** blm. rz. od **Bezzłośny.**

×**Bezzłośny,** × **Bezzłośliwy** *nie mający w sobie złości, nie umiejący ś. złościć, niezłośliwy, bezgniewny, niezdolny do gniewu, nieporywczy, niepopędliwy, nie unoszący ś., powolny, nie mający żółci, niezjadliwy.*

×**Bezzmiennie** przys. od **Bezzmienny,** <Bez + Z + MIAN>

×**Bezzmienność, i,** blm. rz. od **Bezzmienny.**

×**Bezzmienny** *nie ulegający zmianom, nie zmieniający ś., niezmienny, stały.*

×**Bezzmysłowy 1.** p. **Bezzmyślny. 2.** *niezmysłowy, nie nadużywający zmysłów, nie dogadzający zmysłom, nienamiętny.* <Bez + Z + MY(SŁ)>

×**Bezzmyślnie,** ×**Bezzmyślno** przys. od **Bezzmyślny.**

×**Bezzmyślno** p. **Bezzmyślnie.**

×**Bezzmyślny,** ×**Bezzmysłowy** *nie uciekający ś. do zmysłów; niezmysłowy, przechodzący zmysły, nadzmysłowy, duchowy, nieziemski:* Zachwyty bezzmyślne.

Bezznamienny *nie opatrzony znamieniem, nie naznaczony, nie nacechowany.* <Bez + ZNA>

×**Bezznanny** *bez rozeznania, nierozgarnięty, nieroztropny.*

†**Bezznaność, i,** blm. p. **Nieznajomość.**

Bezzwłocznie przys. od **Bezzwłoczny;** ×**Bezzwłócznie.** <Bez + Z + WLEK>

Bezzwłoczność, i, blm. rz. od **Bezzwłoczny;** ×**Bezzwłóczność.**

Bezzwłoczny, ×**Bezzwłóczny** *nieodwłoczny, niezwłoczny, natychmiastowy, nie cierpiący zwłoki.*

×**Bezzwłócz-** p. **Bezzwłocz-.**

Bezzwrotny *niewymagający zwrotu, oddania, spłaty:* Pożyczka, zapomoga bezzwrotna. Wydatki bezzwrotne. <Bez + Z + WRZOT>

×**Bezzwykłość, i,** blm. rz. od **Bezzwykły.** <Bez- + S + UK>

×**Bezzwykły** p. **Niezwyczajny.**

Bezzyskownie przys. od **Bezzyskowny.** <Bez + Z + ISK>

Bezzyskowność, i, blm. rz. od **Bezzyskowny.**

Bezzyskowny 1. *bez zysku, nie przynoszący zysku, niekorzystny, nieintratny, nie opłacający ś., nie procentujący:* Przy nas bezzyskownej pracy zostają mozoły. Przyb. **2.** × p. **Bezinteresowny:** Rady moje są bezzyskowne. Niem.

Bezżałoba, y, blm. *brak żałoby, smutku, obojętność:* Witaj tych gości cicho, spokojnie, błogo, w bezżałobie. Krasiń. <Bez + ŻAŁ>

×**Bezżałośnie** przys. od **Bezżałosny.**

×**Bezżałosny** *nieżałosny, niesmutny, obojętny.*

×**Bezżartownie** przys. od **Bezżartowny.** <Bez + Żart>

×**Bezżartowny** *nie żartujący, nielubiący żartować, serjo, poważny.*

Bezżądły *nie mający żądła.* <Bez + ŻĄDŁ>

†**Bezżenia, I,** lm. **e** m. i ż. *mężczyzna nieżonaty; kobieta niezamężna.* Tuch. <Bez + ŻON>

Bezżeniec, ńca, lm. **ńcy,** × **Bezżennik,** †**Bezżonek I.** *człowiek bezżenny, nieżonaty, kawaler.* Biel. M. **2.** *nie chcący ś. żenić.*

Bezżennie przys. od **Bezżenny.**

×**Bezżennik, a,** lm. **cy** p. **Bezżeniec.**

Bezżenny, × **Bezżeński** *nie mający żony, bez żony żyjący, nieżonaty, nie ożeniony, wolny, kawalerski:* Zostawać w bezżennym stanie.

×**Bezżeński** p. **Bezżenny:** B. i czysty żywot wiódł. Skar.

Bezżeństwo, a, blm. *życie bez żony, stan bezżenny, kawalerstwo, celibat:* Zostawać, żyć w bezżeństwie. B. stan jest jako bezręcznego. Gil. B. spokojne. Kn.

Bezżołdny *służący bez żołdu, niepłatny.* <Bez + Żołd>

† **Bezżonek, nka,** lm. **nki** p. **Bezżeniec.** Tuch. <Bez + ŻON>

Bezżółci, Bezżółciowy *nie mający żółci;* przen. *niegniewliwy, niezłośliwy, niezgryźliwy, niepopędliwy, niezjadliwy, nie unoszący ś., niezapalczywy, łagodny.* <Bez + ŻÓŁT>

Bezżółciowość, i, blm. rz. od **Bezżółciowy.**

Bezżółciowy p. **Bezżółci:** Satyra bezżółciowa.

Bezżuchwiec, wca, lm. **wce** lek. (agnathus) *płód potworny bez szczęki dolnej, bezszczęki.* <Bez + ŻU>

×**Bezżyciowy** p. **Bezżywotny.** <Bez + ŻY(T)>

Bezżylny *nie mający żył, nieżylasty.* <Bez + ŻY(Ł)>

× **Bezżywotny,** × **Bezżywy,** × **Bezżyciowy** *nieżywotny, nieżywy, martwy, nie mający życia.* <Bez + ŻY(W)>

× **Bezżywy** p. **Bezżywotny.**

Beż, u, blm. *tania, lekka tkanina wełniana.* <Fr. beige a. bège>

[**Beżka, i,** lm. **i**] *poduszka bez pierza.* <Może od Beż>

Beżowy przym. od **Beż.**

×**Bębel, bla,** lm. **ble** p. **Bąbel.** Tuch. <BĄBL>

[**Bębeluch, a,** lm. **y**] *dzieciak, bęben.* Zdr. [**Bębeluszek, Bębenuszek**]. <BĘBN>

[**Bębeluszek, szka,** lm. **szki**] p. **Bębeluch.**

Bęben, bna, lm. **bny I.** *instrument muzyczny, perkusyjny, kocieł, taraban, tołumbas:* B. wielki. B. zwyczajny. B. wojskowy = *werbel.* Bić, uderzyć w bębny. B. do ataku, na trwogę. Siedzi jak groch na bębnie. Prz. (= *niespokojnie*). Brzuch, jak B. Goły, jak B. Odął ś., jako B. Rej. Wysmukły, jak B. (= *niski a pękaty*). **2.** *bębnienie, odgłos bębnów:* Z bębnem go chowali. Głośny B. za górą. Prz. Pilny, by zając bębna. Prz. **3.** prow. a) *licytacja, sprzedaż przymusowa:* Wystawiono majątek na B. b) *werbunek, pobór do wojska.* **4.** *brzuch wydęty, kałdun.* **5.** *brzuchal, opój, opas.* **6.** żart. *tyłek:* Weźmiesz w B.! **7.** *dzieciak, berbeć, bachor:* Cicho, bębny! **8.** *bania, dzban, butla, gąsior, sakwa na płyn:* Nosić wodę w bębnach. B. rzemienny na wino. **9.** częściej **Bębenek** *krosienka okrągłe, tamborek do robót kobiecych.* **10.** × anat. p. **Bębenek:** Błona bębna. **11.** apt. = *sitko o dwuch przykrywach, u dołu i u góry.* **12.** bud. *wypukłość:* B. kopuły. Tomk. **13.** elektrot. *zbroja, armatura, induktor w machinach dynamo - elektrycznych, w kształcie bębna lub cylindra, w którym przez obrót w polu elektrycznym wytwarza ś. prąd.* **14.** garb. p. **Wałka.** **15.** mech. = a) *walec do przesłania ruchu, do nawijania liny.* b) *okrycie wierzchniej części koła w statku parowym.* c) *kołowrotek do oddzielania nasion z szyszek.* d) *część młockarni.* **16.** mł. *rodzaj sita, pytel:* B. odczyszczający, szczotkowy. **17.** piern. = *walec do nawijania stoczka.* **18.** tkac. *część warsztatu do przekładania giserów* (ram drewnianych). **19.** zeg. *cylinder, mieszczący sprężynę.* Zdr. **Bębenek,** [**Bębeneczek**]. Zgr. **Bębnisko, Bębenisko.** <BĘBN>

[**Bębeneczek, czka,** lm. **czki**] p. **Bęben:** Na ryneczku pili piwo w bębeneczku. Kolb.

Bębenek, nka, lm. **nki I.** p. **Bęben:** Tu brzmią piszczałki, biją bębenki. Mick. **2.** *tamburyno, mały, płaski bęben z jednym dnem i brzękadłami:* B. maurytański. **3.** przen.: Podbijać bębenka komu = *podżegać, poduszczać, podniecać, podburzać, podbechtywać, zachęcać do złego.* Przen.: Podbił jej bębenka = *zapłodnił ją.* **4.** p. **Bęben** pod 9: Wziąwszy B., poczęła na nim wyszywać złocisty wierzch do czapki. Sienk. **5.** [B.] *cylinder w młockarni, młynku itp.* **6.** [B.] *przystawka u drzwi z drugiemi drzwiami.* **7.** [B.] *roślina lychnis.* **8.** a. × **Bęben,** † **Tulumbas** anat. = *błona, oddzielająca wnętrzne ucho od zewnętrznego, błona bębenkowa.* **9.** druk. *część składowa tłoczni.* **10.** mech. *tłok w pompie, stempel.* **11.** myśl. a) *wyjście dla gołębi z gołębnika, zamykane i otwierane za pomocą sznurka.* b) *część ładunku, w którą wkłada ś. duszka.* c) *wabik na kuropatwy, zrobiony z naparstka.* **12.** [B.] ryb. *wiersza, więcierz, bucz.* **13.** zł. *sadło.* **14.** zool. *rodzaj gołębia.*

Bębenisko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Bęben:** Jak żyw nie widziałem takiej okrutnej kobiety i jeszcze z bębeniskiem. Krasz.

×**Bębenista, y,** lm. **ści** m. p. **Bębnista:** Kazał bębeniście werbel uderzyć. Kaczk. Nie kpij surmacz z bębenisty. Prz.

Bębenkować, uje, owal *podbijać komu bębenka.*

Bębenkowanie, a, blm., czynność cz. **Bębenkować.**

Bębenkowy przym. od **Bębenek;** lek. a): Błona, jama bębenkowa w uszach. b) p. **Bębnowy.**

†**Bębennica, y,** lm. **y I.** m. p. **Bębnista:** Jaki B., taka i biesiada. Prz. **2.** forma ż. od **Bębennik.** Zdr. †**Bębenniczka.**

†**Bębenniczka, i,** lm. **i** p. **Bębennica.**

†**Bębennik, a,** lm. **cy** p. **Bębnista.**

Bębenny przym. od **Bęben:** Skóra bębenna.

[**Bębenuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Bębeluch.**

Bęblenie, a, blm., czynność cz. **Bęblić.** <BĄBL>

Bęblić, i, il, Beblić, Bąbolić *robić bąble na płynie.*

Bęblik, a, lm. **i** zool. *maleńki chrząszczyk zielony, pospolity na kwiatach.* <BĄBL>

×**Bębnać, a, ał,** p. **Bębnić.** <BĘBN>

×**Bębnanie, a,** lm. **a,** czynność cz. **Bębnać.**

[**Bębnarz, a,** lm. **e**] p. **Bednarz.** <Sld. z podprowadzeniem pod BĘBN>

×**Bębniacz, a,** lm. **e** p. **Bębnista:** Liczyło ś. w pułku czterech bębniaczy. Górs.

×**Bębniarz, a,** lm. **e** p. **Bębnista:** Grała muzyka, złożona ze skrzypka i bębniarza, który był pastuchem przy dworskim bydle. Krasz.

[**Bębniarz, a,** lm. **e**] p. **Bednarz.**

Bębniasty p. **Bębnowy.**

Bębnica, y, lm. **e I.** lek. (meteorismus, tympanites) *nagromadzenie gazów w kiszkach, odma brzuszna.* **2.** woj. *armata z XVI wieku, strzelająca kulami 11-funtowemi.*

Bębnić, i, il, × **Bębnać I.** *bić w bęben:* Ani grali, ani bębnili, a Marysię oczepili. Prz. **2.** *stukać, uderzać, dzwonić:* B. palcami po szybie, po stole, w spróchniałe drzewo (dla wystrasze-

nia kuny). Deszcz bębni. Prus. **3.** *źle grać na fortepjanie, tłuc w klawisze:* Grałem, jak u nas bębnią wszyscy. Krasz. Bębni na fortepjanie galopadę. Wilcz. **4.** *szeroko rozgłaszać, rozgadywać, trąbić:* Już bębnią w sąsiedztwie, że ś. żeni. Krasz. **5.** *brzęczeć, bęczeć, bzykać, buczeć, huczeć, brzmieć:* Bębnią bąki z zielonej łąki. Len. **6.** przen.: komu w ucho a. nad uchem = *powtarzać jedno w kółko, klektać; suszyć, nabijać głowę, kłaść w głowę, bęczeć, brzechtać, brzęczeć:* Lubił gaduły... przywykł, żeby mu zawsze coś bębniło w ucho. Mick. **7.** (o gołębiach) *gruchać.* **8.** [B.] *bić, tłuc, batożyć.* **9.** bart.: B. pszczoły = *wypędzać je z ula do koszyka uderzaniem pałek.* **10.** myśl. (o wilku) = *padać zaraz po strzale.* [**B. ś.**] *bić ś.*

Bębnienie, a, lm. **a** **1.** czynność cz. **Bębnić. 2.** *odgłos bębna:* Słychać B.

†Bębnik, a, lm. **cy** p. **Bębnista.**

Bębnisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Bęben.**

Bębnista, y, lm. **ści,** × **Bębenista,** † **Bębennica,** † **Bębennik,** † **Bębnik,** × **Bębniacz,** × **Bębniarz** *dobosz.*

Bębnogardłowy anat.: † Myszka bębno-gardłowa (musculus salpingopharyngeus) = *mięsień trąbko-gardłowy.* <BĘBN + GAR(DŁ)>

[**Bębnować, uje, ował**] *bębnić.*

[**Bębnowanie, a,** blm.] czynność cz. **Bębnować.**

Bębnowy 1. przym. od **Bęben**; fiz. i elektrot.: Induktor B. Zbroja bębnowa a. *bęben w machinach dynamo-elektrycznych.* **2.** lek.: Odgłos B. = (sonus tympanicus) *głos charakterystyczny przy opukiwaniu,* b ę b e n k o w y, b ę b n i a s t y.

[**Bębrotać, a, ał**] *pluskać ś. w wodzie.* <BABR>

[**Bębrotanie, a,** blm.] czynność cz. **Bębrotać.**

Bęc! w. = **Bach!** pod 1: Ja do niego i B. mu do nóg. Grudz. Aż tu wystrzał B.! mi koło ucha. <BĘC>

[**Bęchor, a,** lm. **y**] **1.** p. **Bachur. 2.** p. **Bękart.**

Bęcnąć, ie, ął *bacnąć, brzdęknąć, buchnąć, gruchnąć, klapnąć, uderzyć; dzbęknąć, rymnąć, upaść, spaść, wpaść:* Bęcnął w Czartowską debrę i rozleciał ś. Łoz. Bęcnęła ją w plecy pięścią. Bał. <BĘC>

[**Bęcoły, ów,** blp.] *kluski kartoflane.* <Może od Bucefał>

Bęcwał, a, lm. **y, Bencwał, Będzwał,** [**Bandzwoł**] *grubas, kloc, bałwan, pień, człowiek ociężały, niezgrabjasz:* Dwuch jarmarkowiczów bęcwałów. Krzem. <Może od Bucefał>

Bęczeć, y, ał p. **Bąknąć.** <BĄK>

Bęczenie, a, lm. **a 1.** czynność cz. **Bęczeć. 2.** *bek.*

Będący 1. †*przyszły:* Co jest przytomnego, to przytomnym, a co przyszłego, będącym. Leop. **2.** [B.] *obecny.* <BĘD>

Będę 1. czas przyszły od **Być. 2.** † *będąc.*

[**Będka, i,** lm. **i**] p. **Bedlka.**

[**Będnarka, i,** lm. **i**] p. **Bednarka.**

×**Będnarz, a,** lm. **e** p. **Bednarz.**

[**Będnia, i,** lm. **e**] p. **Bednia.**

Będzwał, a, lm. **y** p. **Bęcwał.**

Będźwin, u, lm. **y** bot. (benzoin) *roś. z rodziny wawrzynowatych.* <Fr. benjoin, Włos. belzuino, benzoino itd. z Arab. lubān dżāwi = dosł. kadzidło jawańskie>

Będźwinowy przym. od **Będźwin.**

Bęk, u, lm. **i** *głos bąka* (ptaka i owadu), *bęczenie.* <BĄK>

Bękarci 1. przym. od **Bękart:** Płód B. Przen.: Bękarcie szczęście = *dziwne, szalone, uderzające, niezwykłe, nadzwyczajne.* **2.** przen. *nieczysty, fałszywy, niesmaczny, nieprawy, niewłaściwy, nierzetelny:* Niema już w sercu, w obyczajach, w podaniach poezji; jest jakiś B. połysk nieprawej oświatki. Krasz. B., niedowarzony dowcip. Krasz. <p. Bękart>

×**Bękarciątko, a,** lm. **a** p. **Bękarcię.**

Bękarcica, y, lm. **e** p. **Bękartka.**

Bękarcić, i, ił *znieprawiać, podlić, psuć:* System ten dusze bękarci i psuje masę narodu. Kal.

Bękarcieć, eje, ał, Bastardzieć *odstępować od swego rodu, wyradzać ś.; wykoszlawiać ś., psuć ś., przeistaczać ś., przekręcać ś.:* Bękarcieje owo plemię.

×**Bękarcię, ęcia,** lm. **ęta,** × **Bękarciątko** *niemowlę nieprawego łoża, bękarcik.*

Bękarcik, a, lm. **i** p. **Bękart.**

Bękarciuch, a, lm. **y** p. **Bękart.**

Bękarctwo, a, blm., **Bękarstwo** *stan bękarta:* Wytknął mu B.

Bękarstwo, a, blm. p. **Bękarctwo.**

Bękart, a, lm. **ty,** × **Bastard,** × **Basztard,** × **Basztart,** † **Baster,** ×**Bastert,** [**Bąkart, Bęchor, Bęks, Bąks, Bąk**] **1.** *dziecię nieprawego łoża, poboczne, nieślubne:* Szczęśliwy, sprytny jak B. Prz. Szczęście pospolicie chodzi za bękarty. Pot. **2.** (o zwierzętach) *mieszaniec.* **3.** przen. *rzecz, oddalająca ś. od swego rodzaju, odrodek, wyrodek, odmieniec, potworek:* B. u drzewa = *wilk, niepotrzebny wyrostek.* B. jedwab = *pierwszy, którym ś. jedwabniki obwijają.* B. w jedwabnych materjach = *półjedwab.* B. a. **Bękarcik** kuśn. = *futro sobolowe gorsze, z sobolów mieszańców.* **4.** cukier. *ciastko nieforemne, nieudałe.* **5.** druk. *wiersz, kończący ustęp, a przeniesiony na następną szpaltę a. kolumnę.* Zdr. **Bękarcik,** †**Bęś** [**Bęsio, Bęś, Bąsio, Bączek, Bączk**]. Zgr. **Bękarciuch.** <Nm. Bank(h)art, Bankert, niby imię wł. (na wzór Gebhart, Reinhart) od Bank = ławka, więc Bankhart = niby Ławczak, na ławce, na † trycie (nie na łożu) spłodzony>

†**Bękarta, y,** lm. **y** p. **Bękartka.**

Bękartka, i, lm. **i, Bękarcica,** † **Bękarta** forma ż. od **Bękart;** [**Bączka**].

×**Bęknąć, ie, ął** p. **Bąknąć.**

1. [**Bęks, a,** lm. **y**] **1.** p. **Bękart. 2.** p. **Bąks.**

2. [**Bęks, a,** lm. **y**] *kuks, uderzenie, szturchaniec.* <BĘC>

[**Bęsica, y,** lm. **e**] forma ż. od **Bęś.**

Bęsie, ów, blp. gór. *szybiki płytkie.* <p. Bękart>

[**Bęsio, a,** lm. **owie**] p. **Bękart.**

Bęś, a, lm. **e 1.** p. **Bękart. 2.** [B.] *brzuch.*

[**Bgoj!**] p. **Biec.**

Bhu! w.: - „B.! B.!“—„Co tak parskasz, dziadu?“ Słow. <Dźwn.>

Biada! Biadaż! × **Biadaszku!** w. *niestety! nieszczęście! źle!:* B. ziemi, gdzie król jako dziecię. Skar. B. zwyciężonym. B. mnie na cię! Koch. B. tej kokoszy, na której jastrzębia zaprawują. Prz. <BIED>

×**Biada, y,** lm. **y** *bieda:* B. bez dzieci, B. i z dziećmi. Boh.

Biadać, a, ał, Biadować *wołać: biada! wyrzekać, narzekać, utyskiwać, użalać ś., skarżyć ś., uskarżać ś.:* B. na kogo. Płacze, narzeka i biada. Pot. Gdy tak biadają, schyliwszy czoła, słyszą zdaleka skrzypki anioła. Len.

Biadak, a, lm. **cy** *ten, co biada, biedak:* Miłosierne czyny kwestarek utonęłyby w wiecznej pamięci kilku biadaków. Bał.

Biadanie, a, lm. **a** czynność cz. **Biadać.**

×**Biadaszku!** w. p. **Biada!**

Biadaż! w. p. **Biada!**

[**Biádki, ów,** blp.] p. **Biady.**

[**Biádkować się, uje ś., ał ś.**] p. **Biadować.**

[**Biádkowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Biádkować ś.**

Biadować, uje, ował p. **Biadać.** [**B. ś., Biedzać ś., Biádkować ś., Biátkować ś.**] *biedzić ś., pasować ś., mocować ś., iść w zapasy, brać ś. za bary, borykać ś.* <BIED>

Biadowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Biadować.**

[**Biadowanie się, a ś.,** blm.] = **Biady.**

[**Biady, ów,** blp., **Biádki, Biátki**] *zapasy, borykanie ś., mocowanie ś.:* Bawiono ś. w B. a. kostki. Wyzwanie do zapasów: Pójdź w biady, czorcie gniady! <BIED>

Bialica, y, blm., **Białoplętnica** lek. (leucoderma) *plamy białe na skórze, bezbarwność skóry.* <BIAŁ>

[**Bialiczka, i,** lm. **i**] p. **Białka.**

×**Bialnik, a,** blm. *białko zwierzęce* (albuminum).

Bialuchno przys. od **Bialuchny; Bieluchno.**

Bialuchny p. **Bieluchny.**

Bialusieńki p. **Bieluchny:** Orzeł B. spuścił ś. ponad głowę królewską. Kaczk.

Bialusieńko przys. od **Bialusieńki.**

Bialutki p. **Bieluchny:** Wieniec z bialutkich róż nad czołem miała wysokim. Sow.

Bialutko przys. od **Bialutki.**

†**Biał** p. **Biały.**

[**Białach, a,** lm. **y, Białoch**] *siwek, koń biały.* <BIAŁ>

Białaczka, i, blm., ×**Bielica** lek. (leucaemia) *choroba od pomnożenia we krwi ciałek białych.*

Białaczkowy przym. od **Białaczka.**

†**Białagłowa, białejgłowy,** lm. **białegłowy** p. **Białogłowa:** Kogo kiedy wino a białegłowy do upadku nie uwiodły? Białob. <BIAŁ + GŁOW>

Białak, a, lm. **i** bot. (cystopus) *roś. z gromady grzybów, z rzędu wrośli.*

Białas, a, lm. **y 1.** *zwierzę z białą sierścią, bielas.* **2.** [**B.** a. **Bielis**] *chłopiec z białemi włosami.* Zdr. **Białaszek.**

†**Białasy,** [**B.**] p. **Białawy:** Wino białe, gdy rok przetrwa, miewa barwę nie prawie białą, ale, jako pospolicie zowią, białasą. Trzyc.

Białaszek, szka, lm. **szki** p. **Białas:** Koń B.

[**Białato**] przys. *białawo.*

×**Białawek, wka** lm. **wki** (danaus nippe) *rodzaj motyla białego.*

×**Białawie** p. **Białawo.**

Białawiec, wca, lm. **wce 1.** bot. = a) (potentilla monspelliensis) *roś. z rodzaju srebrnika.* b) p. **Gładyszek. 2.** zool. *motyl dzienny białek głogowiec, głogowiec.*

Białawo, ×**Białawie** przys. od **Białawy.**

Białawość, i, blm. rz. od **Białawy.**

Białawy, [**Białasy**], † **Białasy** *podobny do białego, niezupełnie biały, z odcieniem białym, wpadający w biały, przebijający biało:* Flegma biaława.

Białczysty *zmieszany z białkiem, zawierający białko;* lek.: ×Mocz B. = *białkomocz.*

[**Białeczka, i,** lm. **i**] p. **Białka,**

Białek, łka, lm. **łki 1.** p. **Białko. 2.** anat. = a) p. **Białkówka:** Okrąg jakby powieka szeroka, rozsuwa ś. i w środku widać B. oka. Mick. b) B. paznogci p. **Łąkotka. 3.** lek. p. **Bielmo:** Oko zaszło mu białkiem. **4.** zool. = a) *motyl dzienny, głogowiec, białawiec,* b) a. **Bielinek** *motyl dzienny, kapustnik.*

Białka, i, lm. **i 1.** × i [B] *kobieta, niewiasta, białogłowa;* szczeg. *żona, zamężna:* Nie chciał bydła pasać, lepiej mu za białkami po ulicach hasać. Nar. Chłop w spódnicy, a B. w buksach (= spodniach). Prz. **2.** † a. [**Bielka**] *bułka.* B. Sz. Białki ukęsując, idzie. Rej. **3.** [**B.**] = a) *sowa.* b) *samica łososia.* **4.** zool. a) = (leucosia) *owad żyłkoskrzydły ze skupienia prządkówek.* b) † *wiewiórka.* Zdr. [**Bialiczka, Białeczka**]. Zgr. [**Białyszcze**].

Białkan, u, lm. **y** chem. *osad, tworzący ś. z połączenia soli metalowych z białkiem.*

Białko, a, lm. **a 1.** a. [**Białek**], † **Białek,** [**Białtko**] *część zawartości jaja, otaczająca żółtko.* **2.** [**Białka** a. **Białówki** lm.] *gatunek jabłek.* **3.** bot. p. **Bielmo. 4.** chem. *związek organiczny węgla, azotu, wodoru, siarki i tlenu:* B. wchodzi do składu protoplazmy wszystkich komórek żyjących. **5.** B. oka p. **Białkówka.**

Białkomocz, u, blm. lek. (albuminuria) *wydzielanie białka z moczem, moczenie białkowe,* ×*mocz białczysty.* <BIAŁ + MOK>

Białkopędny *pędzący z moczem białko, wyprowadzający białko z ciała, spędzający białko.* <BIAŁ+PĘD>

Białkować, uje, ował *zaprawiać białkiem:* Winiarze wina, białkując, ałunując, siarkując, psują. Syr.

Białkowatość, i, blm. **1.** rz. od **Białkowaty. 2.** p. **Żylistość.**

Białkowaty chem. (albuminosus) *do białka podobny, zbliżony, z białkiem powinowaty:* Ciała białkowate.

Białkowiec, wca, szczeg. w lm. **wce** chem. *proteiny, związki chemiczne białka.*

Białkowy 1. przym. od **Białko:** Pokarmy, ciała białkowe. Błonka białkowa anat. = a) ×p. **Białkówka.** b) (conjunctiva bulbi) *łącznica gałki ocznej.* **2.** bot. p. **Bielmowy.**

Białkówka, i, lm. **i** bot. (sclera) *błona twarda, nadająca postać gałce ocznej,* in. ×b i a ł e k w o k u, b i a ł k o o k a, × t w a r d ó w k a, b i a ł k o w a b ł o n k a w o k u, ×b ł o n a g r u b a, b i a ł a o k a, b i e l m o, b ł o n a g r u b o s t y c z n a.

[**Biáłły**] p. **Biały.**

[**Biáłny**] p. **Biały:** Będę ściskał i całował do biáłnego dnia. Pśń.

Biało przys. od **Biały:** A B.? B. A czarno? czarno. Prz. (gdy kto wszystkiemu potakuje).

×**Białoboczka, i,** lm. **i** *sroka.* <BIAŁ+BOK>

[**Białobok, a,** lm. **i, Świstun**] *gatunek kaczki dzikiej nad Narwią.* <BIAŁ + BOK>

Białoboki *mający białe boki:* Sroka białoboka.

Białobrewy, Białobrwi *mający brwi białe.* <BIAŁ + BRW>

Białobrody *mający białą brodę.* <BIAŁ + BROD>

Białobród, odu, lm. **ody** bot. (geropogon) *roś. z rodziny złożonych.*

Białobrwi p. **Białobrewy.**

[**Białoch, a,** lm. **y**] p. **Białach.** Zdr. [**Białoszek**]

[**Białocha, y,** lm. **y, Białucha, Białula, Bielawa, Bielicha**] *krowa jasno-płowa.* Zdr. [**Białoszka**].

Białociały *mający ciało białe, biały na ciele.* <BIAŁ + CIAŁ>

Białoczelny 1. *o białym czole.* **2.** zool.: Gęś, rybitwa a. rybołówka białoczelna p. **Gęś, Rybitwa.** <BIAŁ+CZOŁ>

×**Białodanie, a,** blm. kuch. *potrawa z mleka migdałowego, cukru i kleju.* Por. **Blamanż.** <BIAŁ+DA>

Białodrzew, a, lm. **y** p. **Topola.** <BIAŁ + DRZEW>

×**Białogardł, a,** lm. **y** *ptak z rodzaju pliszek.* <BIAŁ + GAR(DŁ)>

×**Białogęby** *mający twarz białą.* <BIAŁ+GĘB>

×**Białoglinaty** *zielonawy.* <BIAŁ + GLIŃ>

Białogłowa, y, lm. **y,** † **Białagłowa** *kobieta, niewiasta,* szczeg. *zamężna:* Nowina na świecie B. dobra. Bud. Kto ma za sobą panny i białogłowy, ten daleko zajdzie. Rzew. Pieniądze i białogłowy zawracają ludziom głowy. Prz. Zdr. **Białogłówka.** <BIAŁ + GŁOW>

Białogłowiec, wca, lm. **wcy** *ten, co ma włosy białe.*

Białogłowski l. † *kobiecy, niewieści, żeński:* Strój B. Ogół B.=*płeć piękna.* **2.** ×gram: Rodzaj B.=*żeński.* Artykuł B. „la" (w jęz. franc.). **3.** bot.: Róża białogłowska p. **Prawoślaz. 4.** †lek.: a) Jądra białogłowskie p. **Jajnik.** b) Choroba białogłowska a. kwiaty, rzeczy białogłowskie p. **Miesiączka.**

Białogłowy *mający włosy na głowie białe, siwy.*

Białogłów, owa, lm. **owy:** Orzeł B., zool. p. **Bielik.**

Białogłówka, i, lm. **i** p. **Białogłowa.**

Białogon, a, lm. **y** zool.: a) Orzeł B. p. **Bielik.** b) p. **Białorzytka.** <BIAŁ + O + GON>

×**Białogonny** p. **Białoogonny.**

[**Białogrzbietka, i,** lm. **i**] *krowa o białym grzbiecie.* <BIAŁ + GRZB(IET>

Białogrzbietny *mający grzbiet biały:* Dzięcioł B., zool. p. **Dzięcioł.**

Białogrzywy *mający białą grzywę:* Koń B. Żebr. Przen.: Na lodowym szczycie zamiecie, białogrzywe mgły u jego stóp. Spas. <BIAŁ + GRZYW>

Białokielny, Białokływy *mający kły białe:* Świnie białokielne. Ml. <BIAŁ + KŁ>

Białokływy p. **Białokielny:** Białokływe odyńce Sienk.

Białokonny *mający białe konie:* Hufce swe białokonne przeprowadził. Groch. <BIAŁ + KOŃ>

[**Białokorowaty**] p. **Białokurowaty.**

Białokory *mający korę białą:* Nad mogiłami czuwają białokore brzozy. Prus. <BIAŁ + KOR>

†**Białokurowaty,** [**Białokorowaty**] *blond, blondyn, jasnowłosy, płowy, jasny:* Flegmisty człowiek bywa włosów białych a. białokurowatych. Ocz. Dziesięć lisowatych do jednego białokurowatego na poradę chodzą. Prz. (=*ślepy ślepego prowadzi*). <Ukr. biłokuryj>

[**Białokury**] *blado-różowy.*

Białolicy l. *białe lica mający, białego oblicza, biały na twarzy.* **2.** zool.: Gęś białolica p. **Gęś.** <BIAŁ + LIK>

Białolistny *mający liście białe.* <BIAŁ + LIST>

Białomleczny *biały, jak mleko; mleczny:* Białomleczna droga na niebie. Kochan. Szkło białomleczne. <BIAŁ+MLE(K)>

Białomorwówka, i, lm. **i** *woda z liściem białej morwy gotowana.* <BIAŁ + Morwa>

Białonakrapiany, Białopstry *upstrzony centkami białemi a. siwemi:* Perliczki białonakrapiane. <BIAŁ + NA + KROP>

[**Białonoga, i,** lm. **i**] *koń a. klacz o białych nogach.* Zdr. **Białonóżka.** <BIAŁ + NOG>

Białonogi *mający białe nogi:* Koń B. Pędź, latawcze B. Mick.

×**Białonoszy** p. **Białoszaty.** <BIAŁ + NIOS>

Białonóżka, i, lm. **i** p. **Białonoga:** Siadaj na białonóżkę. Korz.

Białoogonny, ×**Białogonny** *mający ogon biały.* <BIAŁ + O + GON>

Białooki *mający białe oczy.* <BIAŁ + OK>

Białopiętnica, y, blm. lek. p **Bialica.** <BIAŁ+PIĘT>

Białopióry *mający białe pióra, biało opierzony:* Łabędź B. <BIAŁ + PIOR>

Białopiszący: B. aparat telegraficzny=*wyciskający sztyftem znaki na taśmie.* <BIAŁ + PIS>

Białopłaszczowy *chodzący w białym płaszczu:* Białopłaszczowi panowie. Krasz. (= *Krzyżacy*). <BIAŁ + PŁASK>

×**Białopłynienie, a,** blm. lek. (leucorrhoea) *białe upławy.* <BIAŁ + PŁY>

Białopstry p. **Białonakrapiany:** Ryś B. <BIAŁ+PIS>

Białopuchy *mający puch biały, a. delikatny włos biały:* Królików trzodka białopucha. Mick. <BIAŁ + PUCH>

Białoramienny *mający ramię białe:* Białoramienna dziewico. Len. <BIAŁ + RA(MIEN)>

Białoręki *mający białe ręce, a. białą rękę.* <BIAŁ + RĘK>

Białorunny, Białowełnisty *mający białe runo:* Stada białorunnych owieczek. Sienk. <BIAŁ+RUN>

Białoruszczyzna, y, blm. *język i literatura białoruska.* <Od nazwy kraju Białoruś>

Białoryb, a, lm. **y l.** *nazwa, stosowana do rozmaitych ryb, jak oto: do rapia, jelca, jazia, płoci.* **2.** gieol. *ryba skamieniała.* <BIAŁ + RYB>

Białorzęsy *mający białe rzęsy.* <BIAŁ + RZĘS>

Białorzytka, i, lm. **i, Białogon** zool. (saxicola oenanthe) *ptak wróblowaty, zębodzioby z rodziny drozdów.* <BIAŁ + RZYT>

Białoskórnia, i, lm. **e** *zakład białoskórniczy:* Garbarnie i białoskórnie. <BIAŁ + (S)KOR>

Białoskórnictwo, a, blm. *rzemiosło białoskórnicze.*

Białoskórniczka, i, lm. **i** *żona białoskórnika.*

Białoskórniczy przym. od **Białoskórnik:** Cech B.

×**Białoskórniczyk, a,** lm. **i** *czeladnik białoskórniczy.*

Białoskórnik a, l. lm. **cy** *garbarz, wyprawiający skóry ałunem* (na kożuchy, rękawiczki itp.). **2.** †lm. **i** *laufer, giermek w grze szachowej, dający mata po wybiciu figur przeciwnika.*

Białoskrzydlny p. **Białoskrzydły:** Orle mój B.! Krasiń. <BIAŁ + (S)KRZY(DŁ)>

Białoskrzydły, Białoskrzydlny *mający białe skrzydła;* poet. *o białych żaglach:* O, białoskrzydła łodzi bukowa! Kochan. Rybitwa białoskrzydła, zool. p. **Rybitwa.**

Białosz, a, lm. **e l.** *koń biały.* **2.** *kamień biały:* Rudnicy, rudę kopiąc, kamienie te białe wyrzucają i nazywają je białoszami. Torz.

Białoszaty, ×**Białonoszy** *mający białe szaty, noszący ś. biało, chodzący w bieli.* <BIAŁ+SZAT>

[**Białoszek, szka,** lm. **szki**] p. **Białoch.**

[**Białoszka, i,** lm. **i**] p. **Białocha.**

Białoszyi *mający białą szyję:* Bydło, jaskółki białoszyje. Muchołówka białoszyja, zool. p. **Muchołówka.** <BIAŁ + SZY(J)>

Białoszyjka, i, lm. **i l.** *krowa białoszyja.* **2.** *koń białoszyi, klacz białoszyja.* **3.** *białogłowa, niewiasta, kobieta:* Białoszyjki oczarują, w końcu zwiodą. Siem. **4.** zool.: Muchołówka B. p. **Muchołówka.**

Białość, i, blm. rz. od **Biały;** B. zęba, lek.= *szkliwo, emalja zęba.*

×**Białoświetny** *biało lśniący, połyskujący.* <BIAŁ + ŚWIT>

Białowąs, a, lm. **y** *człowiek białowąsy.* <BIAŁ + WĄS>

Białowąsy *mający wąsy białe:* Człowiek B.= *białowąs.*

Białowełnisty p. **Białorunny**: Owce białowełniste. Ml. <BIAŁO + WEŁ(N)>

Białowłosy *mający białe włosy, bielas* <BIAŁ + WŁOS>

Białoząb, ęba, lm. **ęby 1.** *człowiek białozęby.* **2.** bot. (leucodon) *roślina z gromady mchów liściastych, z rodziny rokietowatych.* <BIAŁ+ZĘB>

Białozębny p. **Białozęby.**

Białozęby, Białozębny *mający białe zęby:* Człowiek B.=*białoząb.* Psy białozębe. Ml.

Białozłocisty *biały ze złotym połyskiem*: Pszenica o białozłocistym ziarnie. <BIAŁ + ZŁOT>

×**Białozłotawy** p. **Białozłoty.**

×**Białozłoty, Białozłotawy** *bladozłoty, płowy, blond:* Włosy białozłote.

Białozornik, a, lm. **cy** myśl. *hodujący, pilnujący białozora.* Goł.

×**Białozory** przym. od **Białozór.**

†**Białozorzec, rca,** lm. **rce** p. **Białozór.**

Białozór, ora, lm. **ory,** × † **Białozorzec** zool. (falco gyrofalco) *wielki sokół głębokiej Północy.* <BIAŁ + ?ZOR>

Białożółtawy *biały z odcieniem żółtym.* <BIAŁ + ŻÓŁT>

[**Białówki, ek,** blp.] p. **Białko.**

[**Białski**] *żeński.* Apt.: Kamień od poruszenia (lapis haematites) chłopski i B. <BIAŁ>

[**Białucha, y,** lm. **y**] **1.** p. **Białocha**; *biała krowa.* **2.** p. **Bielucha.** **3.** w lm. p. **Biały.**

Białuda, y, lm. **y** bot. (grangeria) *roś. z rodziny różowatych.*

[**Białuga, i,** lm. **i**] *gleje, grunt iłowaty.*

[**Białula, l,** lm. **e**] p. **Białocha.**

Białun, u, lm. **y** bot. (senecio cineraria) *roś. z rodzaju marzymłodka.*

×**Białunka, i,** lm. **i** lek. (lienteria) *biegunka biała, biegunka pokarmowa.*

Biały, †**Biał,** [**Biáły, Biáłny, Biely**] **1.** *barwy najjaśniejszej ze wszystkich,* poet. *śnieżny, alabastrowy:* B. jak śnieg, jak mleko, jak alabaster. Szkło białe (= *mleczne).* B. mróz = *szron, zamróz.* Rano był dzisiaj na dachach B. mróz. Białe wino. Chleb B.=*pszeniczny, bułka.* Mąka biała = *światła, jasna.* ×Przen.: B. chleb, żart. B. zwierz, † Biała Ruś = *kobietki, panienki, płeć piękna, dziewczęta:* Lubić B. chleb, szukać białego chleba, bawić ś. białym chlebem. Po izbie z Białą Rusią gonią (ś.). Mias. Uganiał ś. za białym zwierzem. Krasz. Biała płeć = *żeńska.* × B. gmin = *kobiety z gminu:* Przyszły matrony, panny i B. gmin. Pot. × Rozmówki między białemi osobami. ×Potomstwo z białego rejestru=*z linji żeńskiej, po matce, po kądzieli.* Człowiek B.=*nie murzyn.* Białe wody Wisły. Mięso białe (=*cielęce a. z drobiu).* B. kruk=*rzadkość, zjawisko, fenomen, rarytas, unikat.* Księga ta należy już dzisiaj do białych kruków. Siedziała schylona nad białym szyciem. Bał. (= *nad szyciem bielizny).* Choroba biała a. panieńska=*bladaczka, blednica, niedokrwistość.* Białe upławy p. **Upław.** Czarne (a. czarno) na białym=*pismo, dowód oczywisty, dotykalny*: Nie uwierzę, dopóki nie będę miał w ręku czarne na białym. Dać komu czarne na białym. Dowiódł czarno na białym = *niezbicie, dokumentnie.* Biała moneta, B. metal = *srebrne.* Trzydzieści tysięcy białych i żółtych. Gliń. Biała kawa (= *ze śmietanką, mleczna).* Biała dama = *postać mityczna, ukazująca ś. jakoby na zamkach i dworach niemieckich.* **2.** *czysty, niebrudny:* Wziąć, wdziać białą koszulę. Biała karta = *czysta, nie zapisana, wolna;* przen.: Dusza jego to jeszcze biała karta *(nie podlegała wrażeniom, wpływom; surowy materjał).* **3.** przen. *czysty, niepokalany, nieskalany, niewinny, nieskazitelny, niepodejrzany, niesplamiony, nieposzlakowany, nie notowany:* Czarne za białe udawać, sprzedawać a. czarne w białe obracać *(złe w dobre).* Świat białe czarnym nazywa. Biała sukienka niewinności. **4.** (o włosach) *siwy, srebrzysty, siwowłosy; blond:* Starzec z białą głową (= *ubieloną).* B., jak gołąb. Z białą do pasa brodą. Leszek B. (= *jasnowłosy).* Koń B. =*białaszek, siwy, siwosz, siwek.* Jedenastego listopada przyjeżdża Marcin na białym koniu *(pierwszy śnieg).* Aż do białej skroni *(do późnej starości, siwizny).* **5.** (o dniu) *widny, jasny:* Leży w łóżku do białego dnia. Wśród białego dnia. †Wśród biała dnia. W B. dzień. Tańczono do białego dnia. B. mazur *(tańczony o świcie).* Zabawa zakończyła ś. białym mazurem. Biała izba = *świetlica:* Ledwie u bojarzyna a. kupca znajdziesz białą izbę z okienkami i piecem. [Biała chata]=*nie dymna, nie kurna.* **6.** przen. *spokojny, umiarkowany:* Jak dawniej jaskrawo był czerwony, tak ś. teraz stał skrajnie białym. Krasz. **7.** Białe drzewo=*o rdzeniu białym, lekkim i rzadkim* (lipa, topola, wierzba, olszyna itd.) **8.** Białe futro= *popielice.* **9.** Broń biała a. z i m n a, s i e c z n a= *nie palna, do kłócia a. cięcia.* **10.** Wiersz B. = *miarowy, nierymowany, bezrymowy.* **11.** B. mnich = *białoskórnik.* **12.** Biała niedziela=*piąta wielkiego postu.* **13.** [B.]: Białe świątki = *Boże Narodzenie.* Biała droga=*droga mleczna.* Biała ryba=*ryby z jasną łuską, jak np. jaź, płotka itd.* Biała rybka=*ossa saepiae.* Biała trzcina apt.=*zincum sulfur ven.*, Białe raki=*jaja.* Białe śliwy a. **Białuchy** = *gatunek śliwek.* Białe ziele=*czosnek ogrodowy.* B. świat= *zima:* Poznawszy Tatry po białym świecie, jak górale mówić zwykli (=*w zimie, pod śniegiem*), pragnąłem je poznać po świecie zielonym. Pol. B. towar=*drzewo, wyrabiane na spław do portów.* B. wieniec=*podarunek dla panny młodej:* Składka na B. wieniec. **14.** bot. = a) B. korzeń p. **Trzebucha.** b) Biała lebiodka p. **Mięta.** c) Biała macica p. **Przestęp.** d) Biała gąska (armillaria robusta) *nazwa ludowa grzyba z rodzaju opieńki.* e) B. muchar (armillaria luteovirens) *nazwa ludowa grzyba z rodzaju opieńki.* **15.** pow.: Biała robota = *wybicie powozu wewnątrz.* **16.** rzeź.: B. towar=*słonina, sadło.* **17.** wet.: Biała szczeć p. **Szczeć.** **18.** zool. = a) Niedźwiedź B. p. **Niedźwiedź.** b) Orzeł B. gm. p. **Ścierwnik.** c) Płoć biała p. **Płoć.** d) [Płotka biała] p. **Płoć.** e) Ryba biała p. **Brzana.** f) Sowa biała p. **Sowa.**

[**Białydnia**] tylko w wyraż.: Wśród B. = *wśród białego dnia, w biały dzień.* Por. Bielednia.

[**Białyszcze, a,** lm. **a**] p. **Białka.**

×**Biamka, i,** lm. **i** p. **Bijanka.**

×**Bianka, i,** lm. **i** p. **Bijanka.**

[**Biatki, ów,** blp.] p. **Biady.**

[**Biátkować się, uje ś., ował ś.**] p. **Biadować.**

[**Biaw!**] p. **Blec.**

Biba, y, lm. **y** rub. **1.** ż. *pijatyka, libacja:* Wyprawić bibę. Zdrzemnął ś., póki go przyjaciele gwałtem do nowej biby nie pociągnęli. Krasz. **2.** m. p. **Bibosz:** Jako najpierwszy B. na całą ziemię Sanocką, siedział w winiarni. Kaczk. B., jak wór dziurawy. Kaczk. Zdr. **Bibka.** <Now. z Łć. bibere = pić>

[**Bibernela, i,** lm. **e**] apt. *radix pimpinellae.* <p. Biedrzeniec>

[**Bibi**!] w. *przy usypianiu dzieci:* B., żabinko, B. żużużu!
[**Bibic, u,** blm.] *rzepik.* <?>
[**Bibik, a,** lm. **i**] *duża pliszka.* <Zap. dźwn. Por. Słc. bíbic, Węg. bibicz=czajka>
Bibka, i, lm. **i** p. **Biba.**
×**Bibliczny** p. **Biblijny**: Wyrażenie biblijne. Lel.
Biblijny, × **Biblijczny** **1.** przym. od **Biblja**: Powieść biblijna. Towarzystwo biblijne. Wyglądał wcale, jak rycerze biblijni, co smoków tratują. Kaczk. W formy biblijnego stylu odziany traktat polityczny. Bełc.
Biblista, y, lm. **ści** *sekciarz, uznający tylko Biblję.*
Biblistyka, i, blm. *znajomość tego, co dotycze Biblji.*
Biblja, i 1. blm. *Pismo św., księgi Starego i Nowego Zakonu a. Testamentu:* Siedzi, jak Żyd nad Biblją (=*ślęczy nad czym*). **2.** lm. **e** przen. *księga wielka.* <Gr. lm. od biblíon=księga>
Bibljatryka, i blm. *umiejętność odświeżania książek.* <Now. z Gr. biblíon = księga + iatrikḗ (dom. téchnē)=sztuka lekarska>
Bibljofag, a 1. lm. **i** *pożeracz książek:* Mysz i mól są to bibljofagi. Krasz. **2.** lm. **owie** przen. *człowiek zbyt łapczywie i bez wyboru czytający książki.* <Now. z Gr. biblíon = księga + późn. fágos=-żerca>
Bibljofil, a, lm. **e** *miłośnik szacownych i rzadkich książek.* <Now. z Gr. biblíon=księga + fílos=przyjaciel>
Bibljofilstwo, a, blm. *zamiłowanie rzadkich i szacownych książek:* Z tych zarobków trzeba było jeszcze nabyć jaką starą książkę, bo B. rosło. Chm.
Bibljognosta, y, lm. **ści** *znawca książek.* <Now. z Gr. biblíon=księga+gnṓstēs=znawca>
Bibljognostyczny przym. od **Bibljognostyka.**
Bibljognostyka, i, blm., **Bibljognozja** *znawstwo książek.*
Bibljognozja, i, blm. p. **Bibljognostyka.** <Now. z Gr. biblíon = księga + gnṓsis=znawstwo>
Bibljograf, a, lm. **owie** *ten, co ś. zajmuje bibljografją, biegły w niej.* <Now. z Gr. bibliográfos =dosł. księgopis, piszący księgi>
Bibljograficzny przym. od **Bibljografja**: Bibljograficznych ksiąg dwoje. Lel.
Bibljografja, i, blm. *nauka o wydawnictwach i drukach.*
Bibljolatrja, i, blm. *oddawanie zbytecznej czci Biblji.* <Biblja + Gr. latreía=służba, cześć>
Bibljolit, u, lm. **y** *rękopis, skamieniały pod szczątkami, pozostałemi po wybuchu wulkanu.* <Now. z Gr. biblíon=księga+ líthos=kamień>
Bibljoman, a, lm. **i** *miłośnik zbierania książek i gromadzenia ich w swej bibljotece.*
Bibljomanja, i, blm. *manja zbierania książek.* <Now. z Gr. biblíon=księga + manía=szaleństwo; zapał>
×**Bibljopola, i,** lm. **e** *księgarz.* <Gr. bibliopṓlēs>
Bibljotaf, a, lm. **owie** *dziwak, zbierający książki, aby je ukrywać przed wszystkiemi.* <Now. z Gr. biblíon=księga + táfos=grób; pogrzeb>
Bibljoteczka, i, lm. **i 1.** p. **Bibljoteka. 2.** żart. *apteczka, szafka domowa do trunków.*
Bibljoteczny przym. od **Bibljoteka**: Fundusz, gmach B.
Bibljoteka, i, lm. **i 1.** *księgozbiór, książnica, zbiór ksiąg a. gmach, który je mieści:* B. Załuskich. **2.** *szafa na księgozbiór.* **3.** *zbiór, wybór dzieł jednego rodzaju, jednego wydania:* B. najcelniejszych utworów literatury europ. B. „Wisły.“ Zdr. **Bibljoteczka.** <Gr. bibliothḗkē>
Bibljotekarka, i, lm. **i 1.** *ta, co zawiaduje bibljoteką.* **2.** *żona bibljotekarza, bibljotekarzowa.*
Bibljotekarski przym. od **Bibljotekarz**: Urząd B.
Bibljotekarstwo, a, blm. *urząd, zajęcie bibljotekarza.*
Bibljotekarz, a, lm. **e** *zawiadowca, kustosz bibljoteki.*
Bibljotekarzowa, ej, lm. **e** *żona bibljotekarza, bibljotekarka.*
Bibljotekarzówna, y, lm. **y** *córka bibljotekarza.*
Bibosz, a, lm. **e, Biba, Bibuła** *pijanica, pijak, opilec, opój.* <Now. z Łć. bibere=pić>
[**Bibrać. a, ał**] *zrzędzić.* <?>
Bibulany przym. od **Bibuła**: Ołtarz pełen stokrotek, rozkładających swe bibulane korony. Zap.
Bibularnia, i, lm. **e** *fabryka bibuły.*
Bibulasty 1. *podobny do bibuły:* List na bibulastym papierze. Krasz. **2.** przen. *taki, jaki można spotkać w lichych książkach:* Tonęli w bibulastym świecie romansów. Prus.
Bibuła, y, lm. **y 1.** *rodzaj papieru grubego, rzadkiego, wciągającego w siebie wilgoć:* Cedzić przez bibułę. **2.** przen. *książka:* Wrażenia całości nie wydobędziesz z bibuły. Kaczk. **3.** przen. p. **Bibosz**: Lał, jak w studnię, i z zawołanemi bibułami chodził o lepsze. Kaczk. **4.** przen. *wódka:* Dajcie mi trochę bibuły. Prus. Zdr. **Bibułka.** <Łć. bibula=dosł. wsiąkająca, pijąca>
Bibułka, i, lm. **i** p. **Bibuła**: B. Angielska B. do papierosów.
Bibułkowy przym. od **Bibułka**: Wieńce bibułkowe. Haj.
Bibułomanja, i, blm. *zamiłowanie do starych rękopisów, szpargałów.* <Bibuła + Gr. manía = szaleństwo; zapał>
Bibułowy przym. od **Bibuła.**
Bicha, y, lm. **y** zł. *książka.* <Może Nm. Buch>
Bichtcęgi, ów, blp. piecz. *cęgi ze szczękami okrąglemi.* <Może Nm. Bickzange>
Bicie, a, blm. **1.** czynność cz. **Bić**: B. z dział =*kanonada, salwa.* B. bydła, drobiu=*rzeź, szlachtunek.* B. serca = *kołatanie, palpitacja.* B. tętna = *tętno, puls.* B. monety. **2.** † *bój, bitwa: potyczka; uderzenie:* Ku biciu a. na wojnę. W szrankach B.=*monomachja.* Wału B.=*burza.* <BI>
[**Bicmacher, a,** lm. **owie**] *rusznikarz, puszkarz.* <Nm. Büchsenmacher>
Bicykl, a, lm. **e 1.** *welocyped o dwu kołach.* **2.** *welocyped o wielkim kole poruszającym i kierującym, oraz o małym w tyle, służącym za podporę tylko.* <Now. z Łć. bi-=dwu- + kýklos=koło>
Bicyklista, y, lm. **ści** *ten, co jeździ na bicyklu.*
Bicyklistka, i, lm. **i** forma ż. od **Bicyklista.**
Bicyklowy przym. od **Bicykl**: Sport B.
Bicz, a, lm. **e 1.** *pręt z nawiązką do smagania, bat, batog, bizun:* B. furmański. Trzaskać z bicza. Poganiać biczem. Rozpuścił ś., jak dziadowski B. Prz. Puścić kogo z biczem. Prz. (=*z niczym; ogołocić go*). Goły, jak B. Prz. (=*jak bizun, jak palec, jak święty turecki*). Jak z bicza trzasł (a. trzasnął) a. Jak z bicza=*jak z rękawa, z kopyta, odrazu, natychmiast, na poczekaniu, jak ręką machnął:* Minęło mi tych dni kilka, jak z bicza trzasł. Kaczk. Tego z bicza nie wytrząśnie (=*niełatwo dokazać*). Z piasku B. kręcić (=*z niczego chcieć coś zrobić*). Prz. B. na kogo kręcić

(=*knować coś nań*). Dać komu B. na siebie (=*sposób przeciw sobie*). A. biczem, a. niczym = *a. zabić wysoką kartą, a. dać pokój*. [Biczem sianować] = *starać ś. zimą o siano, jeździć po siano*. **2.** *bicie, bat, chłosta, plaga:* Pod biczem ś. przyznał. **3.** przen. *plaga, klęska, narzędzie kary, krzyż pański, dopust boży;* (o człowieku) *pogromca, mściciel, postrach, groza:* B. złego sumienia. Grad, najstraszniejszy B. pola. Był biczem na pogany. Atyla, B. boży. **4.** [B. a. **Biczownik**] *powrósło a. żerdź, na której uwiązany jest orczyk konia przyprzężonego do dwuch dyszlowych koni.* **5.** †*rodzaj gry karcianej prostych ludzi.* **6.** [B.] *bijak u cepa.* **7.** [B. korali] = *sznur korali.* **8.** [B.] żart. *kieliszek.* **9.** [B.] *młot w foluszu, bijący w stępach sukno.* Zdr. **Biczyk.** Zgr. **Biczysko.** <BI>

×**Biczak, a,** lm. **i** **1.** *gatunek noża.* <Tur. biczàk a. |byczàk = nóż>

2. [**Biczaki, ów**] lm. *gatunek jabłek.*

Biczka, i, lm. **i** p. **Bika.**

Biczować, uje, ował **1.** *bić biczem, chłostać, dyscyplinować, postronkować, smagać.* **2.** [B.] kogo = *wspierać go, podawać mu rękę* (właściwie doprząc konia a. wołu do czyjegoś wozu). **B. ś.** *bić ś. biczem, chłostać ś., smagać ś., postronkować ś., dyscyplinować ś.:* Klęczał i Mohort tam, gdzie ś. kapnicy w skrusze biczowali. Pol. <BI>

Biczowanie, a, blm., czynność cz. **Biczować.**

Biczowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Biczować ś.**

[**Biczowe, ego,** blm.] *napiwek dawany woźnicy przez pannę młodą, gdy ją podwozi do kościoła.* <BI>

[**Biczowia, i,** blm.] tylko w wyraż.: Koń na biczowie = *przyprzężny, boczny, nie dyszlowy, nie ohłobłowy.*

Biczowisko, a, lm. **a** p. **Biczysko.**

Biczowładny *władający, posługujący ś. biczem:* B. plantator. Spas. <Bicz + WŁOD>

Biczownica, y, lm. **e** bot. **1.** a. **Biczyca** (flagellaria) *roś. z rodziny biczownicowatych.* **2.** p. **Kościk.**

Biczownicowate rośliny bot. (flagellarieae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych jednoliściennych.*

Biczowniczy: Kościk B., bot. p. **Kościk.**

Biczownik, a **1.** lm. **cy** a) *ten, co biczuje.* b) *członek sekty umartwiających ś. biczowaniem.* c) *ten, co w posty w kościele, ubrany w kapę, biczował ś., kapnik.* **2.** lm. **i** *narzędzie do biczowania:* Biczownikiem smagał go. Krech. **3.** [B. lm. **i**] = a) *trzeci koń zaprzężony obok dwuch dyszlowych.* b) p. **Bicz.**

Biczowy przym. od **Bicz:** Pokuta, plaga, rana biczowa. [Koń B.] = *doprzężony do dwuch dyszlowych.*

Biczówka, i, lm. **i** **1.** *wić brzozowa skręcona, służąca do umocowania tratwy u brzegu.* **2.** [B.] *napiwek dawany poganiaczom* (koni, wołów itd.).

Biczyca, y, lm. **e** bot. p. **Biczownica,**

×**Biczyć, y, ył** za czym = *pędzić, gnać, sunąć:* Dziki ptak biczył za gołębiem. Bratk. <?>

Biczyk, a, lm. **i** **1.** p. **Bicz.** **2.** *sznurek, nitka korali, pereł, paciorków.* <BI>

Biczykowaty *podobny do biczyka.* Hist.: Komórki biczykowate.

Biczysko, a, lm. **a** **1.** p. **Bicz.** **2.** a. **Biczowisko,** [**Biczyszcze**] *trzonek bicza.*

[**Biczyszcze, a,** lm. **a**] p. **Biczysko.**

Bić, ije, ił, Bijać. **1.** kogo = *zadawać mu razy, ćwiczyć, chłostać, siec, smagać, tłuc, walić, uderzać, palantować, okładać, łomocić, grzmocić:* B. okrutnie = *katować.* Bitemu psu dość kij pokazać. Prz. (*wymustrowany to człowiek*). Nie w ciemię bity (=*domyślny, przezorny, sprytny, przezorny, wytrawny*). †Bita wina = *przestępstwo pobicia,* grzywna. Czynić, być sądzonym o winę bitą. Bije na bark = *krnąbrny, zły, narowisty* (przenośnia z konia, bijącego tylnemi nogami w orczyk). Tu bij, tu nie wyleź. Prz (położenie bez wyjścia). Bij zabij = a) rz. = *łotr, porywczy do bitki, zbójca:* Istny to łotr, bij zabij. b) przym. = *zawzięty, zajadły, śmiertelny, zagorzały:* Bij zabij nieprzyjaciel. c) przys. *gwałtownie, do upadłego, zajadle, zaciekle, na śmierć:* On bij zabij na niego. Bij zabij na kogo powstawać. [B. o co, o kogo] = *za co, za kogo.* [B. na zabicie] = *na śmierć.* [B. dostać] = *dostać bicie.* B. po twarzy = *policzkować.* Przen. *prześladować, gnębić, dręczyć, trapić, zadawać ciosy:* Jestem na wszystkie strony bity. **2.** co, czym B. o co a. w co *uderzać, tłuc, trącać, dzbękać, walić; łomotać, kołatać, grzmocić, stukać, bębnić:* B. pięścią w piersi, czołem o podłogę. Przen.: B. komu czołem a. ×kolanem = *kłaniać ś.* B. w kotły, w bębny (=*bębnić*). B. w dzwony (=*dzwonić*). B. w bramę, we drzwi. B. nogami, kopytami = *tupać.* B. w kieliszki = *trącać ś. niemi, szczękać.* Przen. B. głową o ścianę = *rozpaczać.* B. nogą o nogę. B. w dłonie = *klaskać, B. oklaski. Dzwonić, odzywać ś., dźwięczeć, brzmieć, huczeć:* Godzina bije. Biją dzwony, pieją kury. Mick. *Wydzwaniać, wygłaszać:* Zegar godziny bije. Zegar bijący. Przen. B. w co = *zmierzać do czego, godzić, dążyć, usiłować, prowadzić do czego, kierować na co:* Bije w to, aby na swoim postawić. **3.** kogo *gromić, znosić, zwyciężać, pokonywać, razić:* Król bije wrogów. As bije waleta (w kartach). **4.** *zabijać, rznąć, rzezać, szlachtować, zarzynać, kłóć:* B. bydło, wieprze, drób. B. pchły. B. pchły na sobie = *wiskać ś., pchlić ś.,* żart. *urządzać polowanie na pchły.* B. zwierzynę = *wybijać, trzebić.* **5.** co = *rozbijać, tłuc, rąbać:* B. kamienie na szosie, cukier, jaja. **6.** *ubijać, wybijać, miesić, mieszać, bijąc:* Bij ciasto, póki od łyżki nie odstanie. B. piankę, krem. B. glinę. **7.** *strzelać, walić, prażyć, grzmieć, razić, palić, szturmować:* B. z dział. Ta strzelba bije o sto kroków. Pistolety tak daleko nie biją, jak rusznice (=*nie niosą*). B. do miasta, do murów, w mury. Pioruny biją (=*uderzają*). Grad bije = *tnie, tłucze.* ×Deszcz bije = *leje.* B. będą słoty. Karp. Światło bije w oczy = *razi, świeci.* Przen. B. w oczy = *rzucać ś., wpadać w oczy, być widocznym, jasnym, oczywistym, zwracać uwagę, być krzyczącym, razić:* Każdego to bije w oczy. Prawda tu bije w oczy. Woń bije w nos (= *razi, daje ś. czuć, zalatuje*). **8.** *buchać, wybuchać, żgać, wypływać, tryskać, wydobywać ś., wytryskać, pałać, rozchodzić ś.:* Łuna bije. Źródło, fontanna bije. **9.** *uderzać, napływać, strzelać do..., buchać, występować na...:* Humory, krew biją do głowy. Ognie biją na mnie ze strachu. Aż pot zimny na nim bije. Mick. × Siły na jejmość biją, ze słabości te rumieńce. [Mdłości na nią biły] = *napadły.* Trunek bije do głowy = *idzie.* **10.** na kogo, †w kogo, na co; przeciw komu, przeciw czemu = *godzić, czyhać, uderzać, dybać, nastawać, nacierać, napadać, powstawać, obruszać ś., krakać, występować przeciw...:* Orzeł bije na zająca z wierzchu. Gdy sowa z gniazda wyleci, wszystkie ptaki na nią biją. Orzechowski bił przeciw celibatowi. Tyś chciał B. w Lichtensteina? Sienk. [Bije na mnie gromada] = *napada.* **11.** *uderzać, kołatać, drgać, tętnić, pulsować, poruszać ś.:* Serce, puls bije. Dla ciebie me serce bije. †Żyły bijące = *tętnice, arterje.* **12.** *wbijać:* B. gwoździe, pale w rzekę. *Ubijać, utykać, wtłaczać, pakować, ładować, wpychać, napychać:* B. mięso do faski,

wełnę do worka. **13.** *wybijać, wyciskać, wygniatać, prasować, wytłaczać:* B. olej. B. hołubce = *wybijać.* **14.** *odbijać, odciskać, tłoczyć, prasować, drukować:* B. dzieło, gazetę. B. cegłę (maszyną w formie). **15.** *kuć:* B. monetę. Zapłaciłem za to 10 bitych talarów. B. herby na groszu. Jag. (= *odbijać, wybijać*). Cherubiny ze złota bitego. Wuj. **16.** B. doły, rowy = *kopać, wykopywać, przeprowadzać.* B. drogę = *budować, ubijać, torować:* Gościniec bity, B. szyb = *przebijać.* **17.** (o koniu): B. bokami = *robić, dyszeć, tchnąć, zipać.* **18.** B. górą = *unosić ś., mówić górnie, bujać pod obłokami.* **19.** [B.] = a) *gnębić:* Bieda bije. Psota (słota) bije. Zimnica biuła. b) *dusić:* Wilk bije owce. c) [B. klina] żart. = *tłoczyć ś. siedząc rzędem.* d) *przyzywać:* Łate na łate bije, ale gorzałecke pije. Prz. e) [B. kopy] *rzucać na wróżbę słomę w powałę.* **20.** prow. B. cukier = *rąbać cukier.* **21.** myśl. i [B.] (o przepiórce) *głos wydawać, nawoływać:* Ile razy przepiórka na wiosnę pierwszy raz bije, tyle złotych będzie kosztował korzec zboża. **B. ś. 1.** *bić samego siebie, walić ś., grzmocić ś.:* B. ś. w piersi. Przen.: B. ś. w piersi = *przyznawać ś. do win, wyznawać je.* **2.** z kim *walczyć, wojować, toczyć wojnę:* Sobieski bił ś. pod Wiedniem. *Pojedynkować ś., strzelać ś.* **3.** o co = *uderzać, tłuc, grzmocić, dzbękać a. rzucać sobą, obijać ś., miotać ś.:* B. ś. głową o mur. Woda bije ś. o brzeg. **4.** ×zam. *bić, kołatać, tętnić, drgać, tłuc ś.:* Choć i serce ś. biło. Pol. **5.** [B. ś.] *parzyć ś.*

Bida, y, lm. **y, Biga, Bieda** *wózek o dwuch kołach:* Żydkowie latali tam i nazad bidkami. Krasz. Zdr. **Bidka, Biedka.** <Łć. biga, częściej bigae lm.>

[**Bida, y,** lm. **y, Podczos**] *kawałek kija, zastępujący złamaną szprychę.* <BIED>

Bidet, u, lm. **y** *stołeczek z miednicą podłużną do obmywania pośladka i części płciowych,* in. konik, osiołek. <Fr. bidet>

Bideusz, a, lm. **e** *człowiek biedny, biedota, chudeusz.* <BIED>

Bidka, i, lm. **i** p. **Bida.**

Bidła, y, lm. **y** p. **Bidło.**

Bidło, a, lm. **a** a. **y 1.** [B. a. **Bylce**] *beleczka z zębami u brony.* **2.** a. **Bijadło, Bidła, Bijaczka** tkac. *rama, w której umieszczona jest płocha do przybijania wątku,* in. lada; w lm. *nabitki, nabiłki, zbijacze.* <BI>

×**Bidybidybom** w. odgłos bębna: *taratan, taratantara:* W bębny B. bić zaczęto. Km. <Dźwn.>

[**Bidzić, i, ił**] *sypać ciągle powoli.* <?>

1. [**Bie, Bieże, Biedyć**] przys. *a tak, a dyć, ano:* Wieź to ku kościołu! — Bie to ta i powiezę. <?Bie + Że, Bie + Dyć>

2. [**Bie!**] p. **Biec.**

Biec, !**Biedz, biegnę** a. ×**biegę, bieży** a. **biegnie, biegł, Biegnąć,** ×**Bieżeć,** częstot. **Biegać,** ×**Biegiwać,** [**Biej! Bie! Biaw! Bioj! Bgoj! Biegá!** *bież, idź, ruszaj!*] **1.** *iść szybko, lecieć, pędzić, gnać:* Pierwej niżeli biegać, nauczcie ś. chodzić. Kras. Bieży, jak szewc z butami na targ. Prz. B. naprzód, dokąd. Biegłem tuż za niedźwiedziem. Mick. B. po wodę, po doktora. Biegać na wyścigi, w zawody, †na zawodzie, †B. zawód = *ścigać ś.* B. za kim = *gonić go.* Przen.: Biegł lunetą po polu. Kaczk. **2.** *śpieszyć ś., kwapić ś., dążyć, podążać:* B. na ratunek, na pomoc, z pomocą. Wierni bieżeli do męczeńskiej śmierci. Skar. (= *szli chętnie na nią*). Zegar bieży = *idzie za prędko, śpieszy ś.* Drzewo to bieży w górę. Birk. (= *wzrasta szybko*). †Biegać siłą na dom, na dziedzinę = *napaść.* B. na wozie, na koniu, łodzią = *jechać prędko.* Posły i gońce biegały nieustannie to do Nowogródka, to do Krakowa. Krasz. **3.** *ciec, płynąć:* Strumień bieży po dolinie. Prow.: Woda, śmietanka z naczynia bieży = *kipi, leci,* żart. *ucieka.* †O biegunce, gdy przez dzieci bieży. Sien. **4.** *ciągnąć ś., iść, prowadzić, wić ś.:* Ścieżka biegła po skalistych stopniach. Krasz. B. w górę = *piętrzyć ś., wzbijać ś., wznosić ś., strzelać:* Skała biegła prostopadle w górę. Krasz. **5.** *mijać, uciekać, schodzić, przemijać, upływać:* Czas bieży. Roku i miesiąca bieżącego (= *tego*). **6.**×*kursować, krążyć, być w biegu:* Moneta bieży. Moneta bieżąca. **7.** koło czego = *krzątać ś., chodzić, uwijać ś., uganiać ś., latać, starać ś. na wszystkie strony, zabiegać:* Nie biegasz, nie masz, nie szukasz, nie znajdziesz. Prz. **8.** *szybko ś. poruszać, latać, obracać ś., krążyć:* Biegać tu i owdzie. Reumatyzm biegający (= *przenoszący ś. z jednego miejsca w drugie*). Łódź bieży po jeziorze = *mknie, sunie, szybuje, pomyka.* Ręce same po strunach biegać zaczęły. Krasz. (= *przebiegać, przesuwać ś.*). Koło bieży na osi. Ziemia bieży koło słońca. Oko biega z jednego przedmiotu na drugi. Oczy biegające = *latające, ruchliwe.* **9.** †*udawać ś., odwoływać ś.:* Jeśli dłużnicy ludzie cudzy, tedy aktor nie powinien tam bieżeć, gdzie oni do sądu należą. Musiał sam Orygenes do Rzymu biegać. Skar. <BIEG>

1. Bieda, y, lm. **y 1.** *nędza, ubóstwo, niedostatek, brak, potrzeba:* B. rozumu uczy. Prz. Kiedy B., to do Żyda. Prz. Cierpieć, klepać, pchać biedę (= *żyć w niedostatku, ubóstwie*). Wydobyć kogo z biedy. Dopuścił ś. tego z biedy. B. dała mu ś. we znaki, zajrzała mu w oczy. Łata biedę jak może. B. nas łupi. W roku tysiąc osiemset ósmym urosła B. z kosmem. Prz. Ujdzie to od biedy = *w braku, w niedostatku czegoś lepszego, z potrzeby, z musu.* **2.** *niedola, nieszczęście, przeciwieństwo, zmartwienie, utrapienie, udręczenie, szkoda, klęska, plaga:* Mała B., krótki żal. Prz. Biednemu wszędzie B. Kupił sobie biedę. Narobił sobie biedy. Zwaliły ś. na niego zewsząd biedy. Przyszedł tu na moją biedę. **Pół biedy** = *jako tako, ujdzie, dobrze, że nie gorzej:* Nam starym jeszcze pół biedy, ale temu dziecku. Krasz. **3.** [B.] *postać nadprzyrodzona uosabiająca niedolę:* B. z Nędzą. B. śpi razem z Niedolą. Wypędzanie Biedy. **4.** *biedak, niebożę, biedactwo, nieborak, mizerak, chudzina; człowiek zbiedzony, chuchrak, wynędzniały, mizerak:* Taka to B., że litość bierze patrzeć. **5.** zb. *biedacy, nędza = nędzarze, mizeractwo, hołota:* Tam sama B. mieszka. **6.** *tarapaty, kłopot, ambaras, zmartwienie, kawał = skweres, galamacja, bigos = kram:* Narobić komu biedy. Z nim tylko B.! (*niewiadomo co robić, położenie bez wyjścia*). Ona śpiewa, jak na biedę, tę piosenkę, co ja lubię. Syrok. (= *jak na złość, jak na nieszczęście*). **7.** [B.] *chudoba, mienie.* **8.** [B.] *kosz ręczny na dwie strony otwierający ś.* **9.** [B.] p. **Miesiączka. 10.** [B.] *potrawa z ziemniaków z wodą.* Zdr. [**Biedka, Biedeczka**]. Zgr. **Biedzisko.** <BIED>

2. Bieda, y, lm. **y** p. **Bida.**

[**Bieda**] przys. *trudno:* B. to w trzeci dzień za wilkiem strzelać. Prz.

Biedactwo, a, blm., × **Biedastwo 1.** *biedny stan życia, bieda, nędza.* **2.** *biedny, biedota, nieborak, nieszczęśliwy człowiek:* B. trzęsło ś. od zimna. **3.** zb. *biedni ludzie, bieda, nędza, mize-*

ractwo: Tę część miasta zamieszkuje samo B. Hojnie dawał jałmużnę biedactwu. Jak pocznie B. to na mnie narzekać: „A czy wam zginąć pilno! czy my wam nie radzi?“ Rom.

Biedaczek, czka, lm. **czki** p. **Biedak:** † Zagrać o biedaczku = *zagrać na nutę żałosną, zaśpiewać Tadeusza.*

Biedaczę, ęcia, lm. **ęta** *biedactwo, biedaczek:* Dzieci na mnie czekają... mam tych biedacząt czworo. Krasz.

Biedaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Biedak; Biedniaczka.**

[**Biedaczkować się, uje ś., ował ś.**] *biedzić ś.* <BIED>

[**Biedaczkowanie się, a ś.,** blm.], czynność cz. **Biedaczkować ś.**

Biedaczy przym. od **Biedak:** Człowiek z zapasem ambicji, tej dumy biedaczej. Rol.

[**Biedaczyć, y, ył**] *biedować, harować.*

Biedaczyna, y, lm. **y** m. p. **Biedaczysko.**

Biedaczysko, a, lm. **a** m. i ni., **Biedaczyna** *biedak wzbudzający litość:* B. na starość z zarosłą brodą chodził za jałmużną. Krasz.

Biedak, a, lm. **ki,** a. **cy,** † **Biednik,** × **Biedniaka** **1.** *człowiek biedny, ubogi, cierpiący biedę, mizerak:* Wspomagać proszących biedaków. **2.** *człowiek nieszczęśliwy, godzien politowania, nieborak, niebożę:* Nastękali ś. biedacy nad zadaniem. Krasz. Zdr. **Biedaczek,** × **Biedniaszek,** † **Biedaszek.**

× **Biedastwo, a,** blm. p. **Biedactwo**

† **Biedaszek, szka,** lm. **szki** p. **Biedak.**

[**Biedeczka, i,** lm. **i**] p. **Bieda.**

Bieden p. **Biedny:** Drżałem od trwogi w sercu bardzo B. Pol. Opuszczon i B. Kaczk.

[**Biederka, i,** lm. **i**] *koń ze zbitą a. zgniecioną kością biodrową.* <BIODR>

[**Biedka, i,** lm. **i**] p. **Bieda.**

Biedka, i, lm. **i** p. **Bida.**

[**Biedkać, a, ał, Biédkać**] *narzekać:* Nic nie robi, tylko chodzi taj bidka. <BIED>

[**Biedneńki**] p. **Biedniuchny:** O Jaśku moim najmilszym, o sokoliku moim biedneńkim. Orzesz.

× **Biedniaczka, i,** lm. **i** p. **Biedaczka:** Jej niema, umarła i ta B. Krasz.

× **Biedniaka, i,** lm. **i** m. p. **Biedak:** Co tu mówić o wdowie i sierocie! On też B. jest. Krasz. Jakiś B. przyszedł gościńcem. Krasz.

Biedniaszek, szka, lm. **szki** p. **Biedak.**

Biedniątko, a, lm. **a** *biedactwo, biedak, nieborak, niebożę:* Przyszło na świat, zakwiliło i umarło, jakby wiedziało B., co je spotkało. Jeż.

† **Biednica, y,** lm. **e** forma ż. od **Biednik.**

Biednie, Biedno przys. od **Biedny:** B. ubrany.

Biednieć, eje, ał **1.** *biednym ś. stawać, ubożeć, podupadać.* **2.** *mizernieć, słabnąć, nędznieć, podupadać na zdrowiu:* B. z nadmiaru pracy. **3.** *marnieć, niszczeć:* Drzewa biednieją na piasku. Bydło biednieje na mokrej paszy.

[**Biednieńki**] p. **Biedniuchny:** Zaszłam zobaczyć, co z nim biednieńkim dzieje ś. Orzesz.

[**Biednię, ęcia,** lm. **ęta, Biedzlę**] *biedak:* Charty biednięta, biedzięta. Pśń.

† **Biednik, a,** lm. **i** p. **Biedak.** Ps. flor.

Biedniuchno przys. od **Biedniuchny.**

Biedniuchny, Biedniusi, Biedniuśki, Biedniutki **1.** a. **Biedniusieńki, Biedniuteńki** *bardzo, zupełnie biedny.* **2.** a. [**Biedneńki, Biednieńki**] *z politowaniem, pieszczotliwie:* Alić z dziury wyleciała myszka, niedawno ś. biedniuchna ukazała światu. Biedniuchna moja stokrotko!

Biedniusi p. **Biedniuchny.**

Biedniusieńki p. **Biedniuchny.**

Biedniusieńko przys. od **Biedniusieńki.**

Biedniusio przys. od **Biedniusi.**

Biedniuśki p. **Biedniuchny.**

Biedniuśko przys. od **Biedniuśki.**

Biedniuteńki p. **Biedniuchny.**

Biedniuteńko przys. od **Biedniuteńki.**

Biedniutki p. **Biedniuchny.**

Biedniutko przys. od **Biedniutki.**

Biedność, i, blm. rz. od **Biedny.**

× **Biedno** p. **Biednie.**

Biedny, Bieden **1.** *niebogaty, niezamożny, ubogi, skromny:* Biednym stołem podzielić ś. z kim. Krasz. Biedne na nim ubranie. **2.** *lichy, nędzny, głupi, mizerny, marny, nieznaczny:* I biedna mucha ś. broni. Biednego sukna na okrycie ciała nie zostawili. Ustrz. **3.** przen. *politowania godny, nieszczęśliwy:* Biedna dziewczyna zapłonęła cała. Ciężko żyć biednej sierocie. Biedny naród, który proroków swoich kamienuje. Biedna ofiara. Biedne człowieczysko. **4.** [B.] *chory.*

Biedoklep, a, lm. **y** *ten, co biedę klepie, biedak, bideusz, nędzarz:* Bajka o chłopie biedoklepie. Gliń. J. <BIED + KLEP>

[**Biedolić się, i ś., ił ś.**] *biedzić ś., biedować.*

[**Biedołach, a,** lm. **y, Biedołacha**] *biedak,* <Ukr. bidołacha>

[**Biedołacha, y,** lm. **y**] p. **Biedołach.**

Biedota, y, blm. **1.** *biedność, biedactwo, bieda, ubóstwo, nędza:* Lepianka przy całej swej biedocie jeszcze była cudem przemysłu i pracy. Krasz. **2.** *biedne mienie, chudoba, ubóstwo:* Trochę sukien i biedoty leżało bezładnie. Krasz. **3.** zb. *biedacy, biedactwo, bieda, nędza, mizeractwo = ludzie biedni.* **4.** *lichota, miernota, marnota, nędzota:* Na wystawie obrazów znajduje ś. sama B.! **5.** *istota godna użalenia, biedactwo, nieborak, niebożę:* Co ś. stanie z tą biedotą po śmierci rodziców? Co mi trwożyć bylinę biedotę. Pol. Zdr. **Biedotka.**

Biedotka, i, lm. **i** p. **Biedota.**

Biedować, uje, ował **1.** *klepać biedę, cierpieć niedostatek, żyć w ubóstwie.* **2.** a. × **B. ś.** z kim, z czym = *męczyć ś., mordować ś., mozolić ś.* **3.** nad czym = *biedzić ś., ślęczeć, kawęczeć, dukwieć:* B. nad zadaniem. **4.** × *biadać, narzekać, utyskiwać:* Biedują na matki, które ich porodziły. Górn.

Biedowanie, a, blm., czynność cz. **Biedować.**

[**Biedra, y,** lm. **y**] p. **Biodro.**

[**Biedrawa, y,** lm. **y**] *krowa z plamami na biodrach.* <Raczej od Biedronka, niżeli od Biodro>

[**Biedrążka, i,** lm. **i**] p. **Biedronka.**

[**Biedro, a,** lm. **a**] p. **Biodro.**

Biedronka, i, lm. **i, Biedrzonka,** [**Krówka Matki Boskiej**] **Boża krówka,** [**Biedrążka, Trusia, Mateczka, Babinka, Babka, Patronka, Katanka, Jedronka, Jedrzonka**] zool. (coccinella) *drobny chrząszcz trójczłonkowy.* <Zap. na wzór Czes. bedruňka, zamiast berunka = baranek, bo inaczej owad nazywa się Panny Marie beruška.>

[**Biedrony**] *gniady, czerwony* (o bydle).

[**Biedroń, ia,** lm. **ie** a. **Biedrun**] *pstry wół.*

[**Biedrula, i,** lm. **e**] *pstra krowa.*

[**Biedrun, a,** lm. **y**] p. **Biedroń.**

[**Biedrzasty**] *plamisty, łaciasty* (o bydle, ziemniakach itp.). <Może od pstrej Biedr(z)onki>

Biedrzeniec, ńca, lm. **ńce** bot. **1.** (pimpinella) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunki: B. anyż (p. anisum). B. pospolity (p. saxifraga). B. wielki (p. magna). **2.** [B.] *roś. coccus poloni-*

cus. < Śr. Łć. pi(m)pinella, Fr. pimprenelle, stąd Nm. Bibernel; przetłumaczono Nm. Biber = bóbr i zrobiono biebrzeniec, a potym, ze sld. do biodro, biedrzeniec>

†**Biedrzny** p. **Biodrowy.**

Biedrzonka, i, lm. **i** zool. p. **Biedronka.**

Biedrzycznik, a, lm. **i** a. **Selernica** bot. (cnidium) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunek: B. żyłkowany (c. venosum). <?>

Biedrzyga, i, lm. **i** a. **B. tarczowata, Kacza stopa, Kacza noga, Stopkowiec tarczowaty** bot. (podophyllum) *roś. z rodziny berberysowatych.* <?>

Biedrzynek, nka, lm. **nki** a. **Ostrogowiec** bot. (centranthus) *roś. z rodziny kozłkowatych.* <?>

×**Biedrzyżnik, a,** blm. apt. *żywica silnie przeczyszczająca z biedrzygi tarczowatej, podofilin, podofilina.* <?>

[**Biedyć, Biedyć ta**] p. [**Bie**]: Byłeś w domu? —B. to (*=tak*). <Bie + Dy + Ci>

! Biedz p. **Biec.**

[**Biedzać się, a ś., ał ś.**] p. **Biadować.**

Biedzenie się, a ś. blm., czynność cz. **Biedzić ś.** <BIED>

×**Biedziciel, a,** lm. **e** *ten, który ś. biedzi.*

×**Biedzicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Biedziciel.**

[**Biedzić, i, ił**] **1.** *licho co robić, partolić, partaczyć, fuszerować:* Coby ta grał—ot biedzi. **2.** *biedę cierpieć:* Biedził biedę wielgą.

Biedzić się, i ś., ił ś. *mordować ś., męczyć ś., walczyć, porać ś., trudzić ś., mozolić ś.:* Biedził ś. całe życie i niczego nie dopiął. B. ś. z kim, z czym = *pasować ś., borykać ś., walczyć:* B. ś. z uporem, ze wstydem, ze śmiercią. Lgnących i biedzących ś. z błockiem pobili. B. ś. z myślami (*=bić ś.*).

[**Biedzię, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Biednię.**

Biedzisko, a, blm. p. **Bieda**: A cóż tam u was bieda? O! srogie B. Krasz.

Bieg, u, lm. **i** **1.** *bieżenie, prędki chód, pęd:* B. konia, sarny, człowieka. Szybki w biegu, dobry do biegu. B. gwałtowny, bystry. Konie ś. w biegu pieniły. B. wyścigowy = *rodzaj galopu,* in. przecwał. B. strumienia, rzeki, okrętu, lokomotywy. **2.** *przebieżenie toru wyścigowego:* W pierwszym biegu wygrał nasz koń. **3.** *obrót, ruch, krążenie:* B. koła, ziemi, słońca, gwiazd, ciał niebieskich. **4.** *ciąg, przeciąg, przebieg:* B. czasu. B. życia (*=droga, pasmo*). B. choroby (*=postęp, proces*). **5.** *postęp, przebieg; kurs:* B. sprawy, nauki, literatury. ×Odbyć B. nauk szkolnych. **6.** *porządek, tryb:* † Krystus narodzon jest z żywota bez nasienia męskiego, przeciw biegu przyrodzonemu. † Narodzon jest nad obyczaj ludzki, krom biegu cielestnego. Zwykły B. rzeczy. B. świata, przyrodzenia, spraw państwowych. **7.** ×*obieg, kurs:* B. pieniędzy, papierów procentowych. Według biegu pieniądze brać mają. Herb. Puszczać w B. bilety bankowe. **8.** [Biegi] lm. *bieguny:* Kołyska na biegach. **9.** gieol. = *kąt, pod którym ś. przecina linja rozpościerania ś. warstwy z południkiem ziemskim.* **10.** myśl. = *noga jelenia, łosia, daniela* (u jelenia, in. *badyl*). ×Biegi zajęcze = *skoki.* × **Biegiem** przys. = *prędko, skoro, ochoczo, w skok, w lot:* Biegiem popędziła. Krasz. <BIEG>

[**Biega, i,** lm. **i**] *przyrząd u sieczkarni ręcznej, poruszany nogą i wprawiający w ruch sieczkarnię.* <BIEG>

[**Biegá!**] p. **Biec.**

Biegacz, a, lm. **e** **1.** *ten, co szybko biega, szybkochód, szybkobiegacz,* biegun, biegas, biegus, *laufer:* B. biegający za zapłatę = *goniec, posłaniec, kursor.* B., biorący udział w wyścigach = *zawodnik.* **2.** *włóczęga, powsinoga, obieżyświat, łazęga, włóczykij, wszędobylski, latawiec.* **3.** [B. a. **Biegun**] = *wierzchni kamień w młynie a. w żarnach.* **4.** p. **Bieganiec.**

Biegaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Biegacz.**

Biegać, a, ał p. **Biec.** **B. ś.** myśl. (o zwierzętach) *ubiegać ś. za samicami, zaspakajać popęd płciowy.*

Biegający: Ptaki biegające, zool. p. **Ptak.**

Biegalitas żart.: Mieć biegalitatem w czym = *mieć biegłość, zręczność, wprawę.* Dobrz. <Niby Łć. z BIEG>

Biegalnia, i, lm. **e** *miejsce biegania, gdzie biegają w zawody, na wyścigi, do mety, tor wyścigowy.*

[**Biegan, a,** lm. **y**] *drążek w izbie, za który trzymają ś. dzieci, uczące ś. chodzić.*

Bieganie, a, blm. **1.** czynność cz. **Biegać. 2.** †lek. p. **Biegunka. 3.** myśl. *lot kuropatwy, dropia.* **4.** wet. *czas popędu płciowego u zwierząt, gonienie, palenie ś., grzanie ś.:* B. u koni = *bicie ś. klaczy do ogierów.* B. u krów = *latowanie ś.* B. u owiec i zwierzyny płowej = *bekanie.* B. u wilków = *ruj, ruja.* B. u świń = *lochanie ś., knurowanie, hukanie.* B. u psów, wilków, kotów = *ciekanie ś.* B. u lwów = *rykanie, rykowisko.* B. u ptaków = *tokowanie.* B. u ryb = *tarło.*

[**Bieganiec, ńca,** lm. **ńce, Piec biegany, Biegacz**] *duży staroświecki piec góralski.*

Bieganina, y, blm. *długie, ciągle powtarzające ś. bieganie, kłopot z powodu biegania, krzątanina, latanina:* Miałem dosyć około tego bieganiny.

Bieganka, i, blm. zabawa dziecięca = *bieganie do mety.*

[**Biegany**] **1.** rz. *prędki, drobny polonez.* **2.** **przym.:** [Piec B.] p. **Bieganiec.**

Biegas, a, lm. **y** p. **Biegacz.** <Niby Łć. z BIEG>

Biegasowy myśl.: Myśliwiec B. = *pieszo polujący.*

Biegączka, i, lm. **i** lek. p. **Biegunka.**

×**Biegiwać, a, ał** p. **Biec.**

Biegle przys. od **Biegły.**

×**Biegliwy,** × **Biegły,** × **Bieżny** *prędki, szybki, szybkonogi, umiejący dobrze biegać:* Prędkie a biegliwe kartagińskie galery. Fal.

Biegłość, i, blm. rz. od **Biegły**: ×Ma B., a. ma biegalitatem = *zręczny do wszelakich sztuk, spraw, interesów.*

Biegły 1. × p. **Biegliwy**: Biegłe nogi. [Koń B.] = *szybki.* Czas uciekł B. Kulig. **2.** *doświadczony, uzdolniony, zdolny, ćwiczony, wprawny, znający ś., zręczny:* B. robotnik. B. w prawie, w naukach. Każdy w swym rzemiośle biegły. Prz. † B. czego = B. w czym, *świadomy czego:* Spuść ś. na żeglarza, mylnych dróg morskich biegłego. **3.** × *zbiegły:* B. żołnierz, sługa, więzień. **B., ego,** lm. **li** rz. = *znawca, rzeczoznawca, ekspert:* Sąd wezwał biegłych dla zaopinjowania w tej kwestji. Biegli zeszli na grunt dla ocenienia szkód.

Biegnąć, nie, biegł p. **Biec.**

Biegowy przym. od **Bieg**: Karta biegowa = *dziennik pociągu, raport z jazdy na kolei żelaznej.*

Biegun, a, lm. **y** **1.** p. **Biegacz. 2.** *rumak bystry.* **3.** × *mekler, faktor, stręczyciel, pośrednik, jednacz.* **4.** *ajent policji śledczej,* rub. *łapacz.* **5.** *czop, czopek, wałek, na którym ś. co obraca:* B. u wrót. B. młynarski = *paprzyca.* **6.** a. w lm. **Biegi** *płoza łukowata do bujania, kołysania:* B. u kołyski, fotela, konika drewnianego. **7.** B. u śruby = *macica, mutra, muterka.* **8.** [B.] p. **Biegacz. 9.** astr. Biegun świata, kuli **ziemskiej** = *krańce osi ziemskiej:* Bie-

guny świata a. bieguny równika. B. północny i południowy. Bieguny ekliptyki. Przen. w lm. =*pojęcia krańcowe przeciwne sobie:* Ciało i dusza są biegunami w istocie ludzkiej. **10.** fiz.: Bieguny magnesu = *punkty na jego końcach, najwięcej przyciągające:* B. (magnesu) północny, południowy. Bieguny ogniwa galwanicznego = *końce obu metali, w skład tego ogniwa wchodzące.* Bieguny stosu galwanicznego = *końce dwu metali krańcowych, nie połączonych z metalami ogniw sąsiednich.* B. galwaniczny dodatni i ujemny. Bieguny machin magneto- i dynamo-elektrycznych. W meteorologji: Bieguny zimna = *ośrodki a. wyspy zimna* = *miejsca zimniejsze od miejsc otaczających.* **11.** fl. p. **Chlubownica. 12.** lek. † *drugi krąg szyjowy.* **13.** mat. = a) Bieguny koła, na kuli = *końce średnicy prostopadłej do płaszczyzny tego koła.* b) w gieometrji analitycznej *punkt stały na linji stałej kierunku.* c) B. prostej względem krzywej danej drugiego rzędu, np. koła, elipsy. d) w teorji funkcji *wartość zmiennej, dla której funkcja staje ś. nieskończoną.*

Bieguneczník, a, lm. **i** bot. (simaruba) [**Bieguniec**] *roś. z rodziny biegunecznikowatych.* Gatunek: B. g o r z k i a. S y m a r u b a (s. amara).

Biegunecznikowaty, bot.: Rośliny biegunecznikowate (simarubaceae) = *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

[**Bieguniec, ńca,** lm. **ńce**] **1.** p. **Bieguneczník. 2.** *koń.* Pśń.

Biegunka, i, lm. **i 1.** † *biegaczka, niespokojny duch, kobieta latawiec; wszędobylska.* **2.** [B.] *cielica półtoraroczna.* **3.** [B.] *lotka, loftka w naboju.* **4.** a. † **Bieganie, Biegączka,** † **Bieżączka,** †**Ciekączka,** [**Bieżenie**] lek. (diarrhoea) = *częsty odchód płynnych, rzadkich stolców, rozwolnienie, laksa, djarja:* B. biała, pokarmowa. Krwawa a. czerwona B. = *dyzenterja.* Przen.: Biegunkę cierpi, B. go napadła = *nigdzie miejsca nie zagrzeje, niespokojny duch, biegus, latawiec, wszędobylski.*

Biegunkowaty *podobny do biegunki:* Stolce lipkie, flegmiste, niby biegunkowate.

Biegunkowy przym. od **Biegunka.**

Biegunowanie, a, blm., **Polaryzacja** światła, fiz. *zmiana zasadniczych własności promieni światła, wywołana przez odbicie, załamanie a. inne przyczyny:* B. prostolinijne = *przy którym eter drga po linjach prostych.* B. obrotowe, kołowe a. eliptyczne *(gdy cząsteczki eteru obiegają po linjach krzywych).* B. zupełne, częściowe. Płaszczyzna polaryzacji = *płaszczyzna prostopadła do płaszczyzny drgań.* B. chromatyczne (= *połączone z objawami barwnemi).* B. elektryczne a. galwaniczne = *pokrywanie ś. elektrodów produktami rozkładu elektrolitów, osłabiające prąd.*

Biegunowo przys. od **Biegunowy:** Własności B. odrębne (= *wręcz, wprost).* Pojęcia B. odmienne.

Biegunowość, i, blm. **1.** *własność pojęć jednorodnych, a jednak wprost przeciwnych, polarność.* **2.** fiz. *własność posiadania biegunów:* B. magnetyczna. B. elektryczna. **3.** mat. *związek a. własność gieometryczna, wiążąca dwie figury wzajemnie biegunowe.*

Biegunowy przym. od **Biegun:** Krzesło biegunowe. Wysokość biegunowa = *szerokość gieograficzna.* Biegunowa odległość gwiazdy = *odległość jej kątowa od bieguna świata.* Koła biegunowe. Wiatry, prądy biegunowe (= *od strony bieguna).* Zorza biegunowa = *północna a. południowa.* Lądy, morza, podróże biegunowe = *podbiegunowe.* Oś biegunowa. Trójkąt B. Krzywa, prosta biegunowa. Działanie biegunowe. Figury gieometryczne wzajemnie biegunowe. Anat.: †Stawoskład B. = *staw zawiasowy* (ginglymus).

Biegus, a, lm. **y 1.** p. **Biegacz:** Twardowski dosiadł biegusa. Mick. Twardokopytne biegusy. Ml. **2.** × w lm. *bieganie tu i owdzie bez celu, włóczęga, tułactwo, wałęsanie ś.:* Już to rok tych biegusów trzeci i dziesiąty; próżnom ś. jak Żyd włóczył. Tremb. **3. Dragan, Draganek** zool. a. (tringa) *ptak podkasały.* Gatunki: B. k r z y w o d z i o b y, [K u l i c z e k] (t. subarquata); B. p ł a s k o d z i o b y [B i e g u s e k]; B. r d z a w y, [K a n u t e k] (t. cinerea); B. z d r o b n i a ł y, [B i e g u s e k] (t. minuta); B. z m i e n n y (t. variabilis). <Niby z Łć. BIEG>

[**Biegusek, ska,** lm. **ski**] p. **Biegus.**

Biegusy, ów, blp. (tringinae) *rodzina ptaków brodzących.*

Biel, i, blm. ż., ×**Bil 1.** a. [**Biela**] *rzecz biała, szata biała:* Postać cała w bieli. Malcz. **2.** † *jedwab biały:* Dziesięć opon z bieli kręconej. **3.** †B., [B.] zb. *nici najcieńsze, bardzo białe:* Prząść B. Szyć bielą. **4.** † a. † **Bil** *mąka pszenna; bułka.* **5.** B. mleczna p. **Analin. 6.** [**B., Biela, Bielica**] *mokradło, nizina, bagno; mokra, podmokła łąka; polana w lesie; nizki las bagnisty; sucha łąka, wygon.* **7.** [B.] m. p. **Biela. 8.** [**B., Biél, Bielik**] przen.: *słonina podskórna.* **9.** [B.] *bielmo.* Patrzeć ś. biélem = *niechętnie, z pode łba.* **10.** bot. = a) **u,** lm. **e** m. *biaława warstwa drzewa niedojrzałego tuż pod korą.* b) p. **Mleczaj. 11.** chem. *barwnik biały:* B. ołowiana = *blejwas.* B. cynkowa = *cynkwajs.* B. indygowa. **12.** † lek.: B. pacierzowa p. **Rdzeń. 13.** B. talkowa a. **Federwajs** *talk w proszku, wsypywany do rękawiczek i obuwia, aby łatwiej wchodziły.* <BIAŁ>

Biela, i 1. [B., blm.] p. **Biel. 2.** bot. [**Biel**] (agaricus gleditschii) *grzyb z rodzaju bedłki.* **3.** lm. **e** a. **Bielka,** ×**Biełka,** × **Bila** myśl. = *popielica, wiewiórka;* w lm. = *futro popielicze.*

Bielactwo, a, blm. lek. (leucoderma adnatum) *wrodzony brak barwnika skóry,* a l b i n i z m.

[**Bielaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Szlacharek.**

[**Bielać, a, ał**] **1.** *często bielić.* **2.** a. **B. ś.** *bielić ś., bieleć.*

Bielak, a, lm. **i 1.** bot. p. **Mleczaj. 2.** ×lm. **cy, Bielec** lek. *człowiek dotknięty bielactwem, albinos.* **3.** zool. = a) p. **Warzywnik.** b) p. **Zając.**

×**Bielanin, a,** lm. **anie** *Kameduła.* <Od nazwy miejsc. Bielany>

[**Bielany, Bielasy**] *białawy.*

Bielarka, i, lm. **i** forma ż. od **Bielarz.**

Bielarnia, i, lm. **e,** † **Bielnica, Bielnia, Bielnik, Blech, Blich, Bielawa** *miejsce, gdzie bielą płótno.*

Bielarz, a, lm. **e 1.** *który bieli, pobiela.* **2.** *blecharz, który płótno bieli, blechuje.* **3.** *pobielacz, który cyną pobiela.*

Bielas, a, lm. **y 1.** *zwierzę białego koloru, białas, białaszek.* **2.** żart. *jasny blondyn.* **3.** [Bielasy lm.] *rodzaj ziemniaków.*

[**Bielasy**] p. **Bielany.**

Bielawa, y, lm. **y 1.** p. **Bielarnia. 2.** [B.] *pastwisko; łąka błotna.* **3.** [B.] p. **Białocha.**

Bielcowaty *podobny do bielca;* zool.: Owady bielcowate (termitidae).

Bielczany p. **Bielczy.**

[**Bielczuk, a,** lm. **i**] *czerpak, czerpadło.* <? Może w związku ze Ssł. bêlъčougъ = pierścień, Srb. bioćug = kółko żelazne>

Bielczy, Bielczany przym. od **Bielka,** *popielicowy, popieliczy, wiewiórczy:* Skórka bielcza. Goł.
Bieldrzan, a, lm. **y** bot. p. **Kozłek.** <Śr. Łć. valeriana, przez. Nm. sld. Baldrian>
Bielec, lca 1. [B.] lm. **lce** p. **Boleń. 2.** [B.] lm. **lce** *biel* (w drzewie). **3.** lm. **lcy** p. ×**Bielak. 4.** lm. **lce,** zool. (termes) *termit, prasiatnica towarzyska z rodziny bielcowatych.*
Bieleć, eje, ał 1. *stawać ś. białym:* Płótno od wody i słońca bieleje. Głowa bieleje = *siwieje.* Dzień bieleje (=*świta*). **2.** a. **Bielić ś.** *ukazywać ś. w kolorze białym:* W dali coś bieleje. Piersi jej, alabastrem co niegdyś bielały.
[**Bielednia**] przys. *w biały dzień:* Djabeł bielednia ś. pokazuje. <BIAŁ + DN>
[**Bieledniowy**] *odbywający ś. w biały dzień:* To jes oszukajstwo bieledniowe.
Bielej st. w. od **Biało.**
[**Bielejaki**] p. **Bylejaki.** <By + L(e) + Jak>
Bielenie, a, blm., czynność cz. **Bielić:** B. domu, płótna, drzew, wosku, sałat.
Bieleń 1. i, blm. ż.: B. ołowiana = *barwnik używany w farbiarstwie.* **2. a,** lm. **e** m., zool. p. **Rap.**
[**Bieleńki**] *bieluchny:* Zima zimeńka bardzo bieleńka. Pśń. Koń, jak łabędź bieleńki. Pśń. Idzie dusza bieleńka (mara).
[**Bielet, u,** lm. **y**] p. **Bilet.**
Bielezna, y, lm. **y** zool. p. **Rap.**
Bielica, y, lm. **e 1.** *rodzaj gleby: ziemia glinkowata, glina z piaskiem.* **2.** † = *wiewiórka.* **3.** [B.] *biała owca.* **4.** bot. p. **Bylica. 5.** ×lek. p. **Białaczka.** Zdr. **Bieliczka.**
[**Bielicha, y,** lm. **y** p. **Białocha.** <BIAŁ>
Bieliczany przym. od **Bielica, Byliczany:** Proch B.
[**Bieliczek, czka,** lm. **czki**] p. **Bielik.**
Bieliczka, i, lm. **i 1.** p. **Bielica. 2.** † p. **Bielidło. 3.** [B.] *koza biała.*
†**Bieliczkować, uje, ował** *farbować bieliczką, bielić twarz, blanszować.*
†**Bieliczkowanie, a,** blm., czynność cz. **Bieliczkować.**
Bielicznik, a, lm. **i** a. **Wełniasta główka** bot. (eriocephalus) *roś.*
Bielić, i, ił 1. *robić białym, malować na biało:* Któż będzie umiał śnieg B. a. lilję zdobić? Birk. B. izbę wapnem = B. ×Przen.: Czarne B. = *robić z czarnego białe, podawać fałsz za prawdę.* Księżyc bieli szczyty gór = *wysrebrza.* **2.** B. twarz = *blechować, powlekać bielidłem, blanszować, pudrować.* **3.** *blechować, wybielać:* B. płótno na słońcu. **4.** B. naczynia metalowe cyną = *pobielać, dawać pobiałę.* B. srebrem = *posrebrzać.* B. srebro = *odświeżać, warząc je.* **5.** *zaprawiać śmietanką, śmietaną, mlekiem, zabielać:* B. zupę. **6.** B. zająca, królika itp. = *zdejmować z niego skórkę, oprawiać.* **7.** × *wyjaśniać, wypogadzać:* Zasępia niebo i znowu je bieli. Nar. **8.** ogr. *wybielać, blechować = pozbawiać sałatę goryczy przez obsypanie ziemią a. obwiązanie liści słomą.* **B. ś. 1.** p. **Bieleć:** Gdy pannie młodej włożą czepiec na głowę, wykrzykują: Oj, bieli ś! ×Przen.: Bieli ś. z wierzchu, wewnątrz czarny = *człowiek pozornie tylko dobry.* **2.** *bielić sobie twarz, blanszować ś., pudrować ś.* **3.** × *wyjaśniać ś., wypogadzać ś.:* Niebo ś. bieli.
Bielidło, a, lm. **a 1.** a. †**Bieliczka** *farba biała do bielenia twarzy, blansz; puder.* **2.** *węglan ołowiu:* B. ku bieleniu starych sreber.
Bielidy, ów, blp. astr. *meteory czyli gwiazdy spadające, powstałe z rozsypania ś. komety Bieli.*

Bielik, a, lm. **i 1.** [B., **Biéliczek**] *słoninka podskórna, szponderek.* **2.** a. **Orzeł B., Orzeł białogłów, Łomignat, Orzeł białogon** (haliaëtos albicilla) *wielki ptak drapieżny z rodziny orłów.*
Bielikrasa, y, lm. **y** bot. (zantedeschia) *roś. z rodziny obrazkowatych* <BIAŁ + KRAS>
×**Bielina, y,** lm. **y** *futro z białych zajęcy.* Goł.
Bielinek, nka, lm. **nki** zool. p. **Białek.**
†**Bielinka, i,** lm. **i** *rodzaj wozu, bryczki.* Goł.
×**Bielinkowy** p. **Bielistkowy.**
×**Bielinki, ek,** blp. p. **Bielistki.**
[**Bielis, a,** lm. **y**] p. **Białas.**
[**Bieliska, i,** lm. **i**] *dziewczyna z białemi włosami.*
Bielistki, ek, blp., × **Bielinki** *futro z brzuszków wiewiórek popielic.*
Bielistkowy przym. od **Bielistki; Bielinkowy,** † **Bieliznowy:** Szuby bielistkowe. Goł.
Bielistrza, y, lm. **e** bot. (bartonia) *roś. z rodziny ożwiowatych.* <?>
Bielizna, y, blm. **1.** *białość, kolor biały:* Od owej wspaniałej, wśród powszechnej bielizny i szarzyzny świecącej stodoły. Orzesz. Odjąć trzeba od gorzałki bieliznę. **2.** × *włos biały, siwizna.* **3.** *chusty, rzeczy do prania, jak koszule, majtki, spódnice, chustki, prześcieradła itp.:* Powlec, wziąć czystą bieliznę. Prać, suszyć, maglować, prasować, znaczyć bieliznę. Pralnia bielizny. B. stołowa = *serwetki, obrusy.* Niewiasty święte w śnieżnej bieliźnie. Len. (= *w białym ubraniu*). **4.** *rzeczy białe, stos czego białego:* B. w drzewie (pod wierzchnią skórą aż do rdzenia—alburnum). **5.** *zbiorowa nazwa drobnych rybek różnego gatunku.* **6.** † *skórka wiewiórcza.* **7.** zool. p. **Rap.**
†**Bieliznowy** p. **Bielistkowy.** Hel.
Bieliźniany przym. od **Bielizna:** Szwalnia bieliźniana. Zakład B.
Bieliźniarka, i, lm. **i** *szwaczka bielizny.*
Bieliźniarski przym. od **Bieliźniarz:** Przemysł B.
Bieliźniarstwo, a, blm. *przemysł bieliźniarski.*
Bieliźniarz, a, lm. **e** *właściciel szwalni a. składu bielizny.*
Bielka, i, lm. **i** p. **Biela.**
Bielmo, a, lm. **a 1.** a. **Białko** bot. (albumen) *pokarm dla zarodka roślinki, nagromadzony w nasionach większości roślin.* **2.** a. † **Bilmo** lek. = a) (leucoma) *plamka biaława na rogówce oka, skałka na oku, błonka, zaćmienie rogówki.* b) † Szare B. p. **Zaćma.** × B. perłowe (macula margaritacea). c) p. **Białkówka. 3.** przen. *zaćmienie umysłu, zaślepienie, stronność:* Wypolerował jego rozum, a zdjął z umysłu jego B. Górn. Podarunki wzrokowi sędziego B. na oczy przywodzą. Koch. Zaczęło mu B. z oczu schodzić = *przejrzał; rozjaśnił ś. jego pogląd.*
Bielmok, a, lm. **i** bot. (argemone) *roś. z rodziny makowatych,*
†**Bielmooki** *bielmem dotknięty.* <Bielmo + OK>
Bielmować, uje, ował *bielić, robić mglistobiałym:* Bladość smętna pędzlem bielmowana. Krasiń.
Bielmowaty *zawierający bielmo:* Nasienie bielmowate. Rost.
Bielmowy przym. od **Bielmo.** Bot.: Nasiona bielmowe a. **Białkowe** = *posiadające bielmo.*
[**Bielmy** , **ów,** blp.] *rodzaj grzybów.*
Bielnia, i, lm. **e 1.** p. **Bielarnia. 2.** *warsztat menniczy, na którym srebrzą monetę.*
†**Bielnica, y,** lm. **e** p. **Bielarnia.**

Bielnik, a, lm. **i 1.** p. **Bielarnia. 2.** *pęzel do bielenia.*

[**Bielny**] (o sianie) *z [bieli], błotny.*

Bielojad, a, lm. **y** zool. (hylesinus) *chrząszcz czteroczłonkowy z rodziny drwalnikowatych.* <Biel+JAD>

Bielony przym. **1.** *wapnem, białą farbą pociągnięty:* Dom, pokój B. **2.** *pobiałą metaliczną powleczony, pobielany:* Rondel B. **3.** *zaprawiony śmietaną a. mlekiem, zabielony:* Buraczki bielone. Kawa bielona (=*biała*).

Bielotocz, a, lm. **e** zool. (apate) *chrząszcz czteroczłonkowy z rodziny drwalnikowatych,* in. kapturnik. <BIAŁ+CIEK>

Bielowaty, × **Bilowaty** *podobny do bielu.*

Bielszy st. w. od **Biały.**

[**Bielucha, y,** lm. **y**] **1.** p. **Płoć. 2.** [*Bieluchy* lm.] *gatunek ziemniaków.*

Bieluchno przys. od **Bieluchny.**

Bieluchny, Bialuchny, × **Bieluczki,** [**Bieluczki**], **Bielusi, Bieluśki,** [**Białuśki**], **Bielusieńki, Białusieńki, Bielusienieczki, Bielutki, Białutki, Bieluteńki, Bielutenieczki,** [**Bieleńki**] *zupełnie biały, bardzo biały; miluchny przez swoją białość:* Bieluchna wełna, płeć.

×**Bieluczki** p. **Bieluchny.**

×**Bieluczko** przys. od **Bieluczki.**

[**Bieluga, i,** lm. **i** p. **Rap.**

Bielun, a, lm. **y** bot. p. **Bieluń.**

Bielunin, u, blm. apt. p. **Daturyna.**

Bieluniowy przym. od **Bieluń.**

Bieluń, a, lm. **e, Bielun,** [**Biełun**], **Datura** bot. **1.** (datura) *roś. z rodziny psiankowatych.* Gatunek: B. pospolity a. Dziędzierzawa, Dziędzierawa, Denderewa, Dendera, Dziędziera, Pindyrynda (d. stramonium). **2.** p. **Lulek.** <?>

Bielusi p. **Bieluchny.**

Bielusienieczki p. **Bieluchny.**

Bielusienieczko przys. od **Bielusienieczki.**

Bielusieńki p. **Bieluchny.**

Bielusieńko przys. od **Bielusieńki.**

Bielusio przys. od **Bielusi.**

Bieluśki p. **Bieluchny.**

Bieluśko przys. od **Bieluśki.**

Bielutenieczki p. **Bieluchny.**

Bielutenieczko przys. od **Bielutenieczki.**

Bieluteńki p. **Bieluchny:** Firanki jak śnieg bieluteńkie. Kaczk.

Bieluteńko przys. od **Bieluteńki.**

Bielutki p. **Bieluchny.**

Bielutko przys. od **Bielutki.**

Bieldrzan, a, lm. **y** bot. p. **Kozłek.** <p. Bieldrzan>

×**Bielka, i,** lm. **i 1.** p. **Biela. 2.** *pieniądz wyrównywający wartością skórce bieli.* **3.** [B.] p. **Białka. 4** [**Biełka**] *grunt jasny, gliniasty.*

Biełucha, y, lm. **y,** [**Białucha**] *gatunek ryby,*

Bieługa, i, lm. **i** zool. **1.** (delphinus leucas) *zwierzę ssące z rzędu wielorybów.* **2.** p. **Wiz.** <Ros. bêluga>

[**Biełun, a,** lm. **y**] p. **Bieluń.**

[**Biely**] p. **Biały.**

[**Bienduga, i,** lm. **i** p. **Binduga.**

×**Biera, y,** lm. **y** p. **Bierka.**

×**Bieracz, a,** lm. **e,** ×**Bierca** *ten, co biera, poborca:* B. podatków. <BIOR>

×**Bieraczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Bieracz.**

Bierać, a, ał p. **Brać:** Tabaki nigdy nie bierali. Mick.

Bieranie, a, blm., czynność cz. **Bierać.**

×**Bierca, y,** lm. **y** p. **Bieracz.**

[**Bierce, a,** lm. **a, Biérce**] **1.** *orczyk.* **2.** *drążek do dźwigania konewek, szońdy.* <p. Barczyk>

†**Bierczak, a,** lm. **i** *księga, kontrola do zapisywania danin, opłat od włościan:* B., gdzie zapisują podatki i biernie. Pot.

Bierczy myśl.: Chart B. = *odrazu biorący kota, chwytny.*

†**Bieret, u,** lm. **y** p. **Biret:** Czapka za B. Prz. (=*piękne za nadobne*). Zdr. †**Bieretek.**

†**Bieretek, tka,** lm. **tki** p. **Bieret:** B. miała na głowie z feretkami. Rej. Odejmie Pan córkom sjońskim manele i bieretki. Wuj. Mówi o bieretkach kobiecych Rej i Górnicki. Goł. <p. Beret>

†**Bieretka, i,** lm. **i** p. **Biret.**

1. Bierka, i, lm. **i,** [**Birka**], ×**Biera 1.** ×*krążek, kamień warcabowy.* **2.** × w lm. *gra w warcaby a. szachy.* **3.** [Bierki, **Blirki**] *łupane pręciki do gry,* in. pliszki: Gra dzieci w B. **4.** *lewa, bitka w grze karcianej.* **5.** ×*gałka wyborcza, kreska.* **6.** × przen. *dola, los; wyrok, dekret:* Bić ś. chcesz koniecznie! a nuż opak B. padnie? Pot. Padła nań sądów boskich B. Pot. **7.** [B.] *znaczek a. marka, jako dowód na wręczony przedmiot.* **8.** [B.] *wałeczek, na którym kleszczką (iglicą) robi ś. sieć rybacka.* < Chociaż na pozór wyraz ten zdaje się należeć do brać, zdaje się jednak, że jest pochodzenia Azjat.; por. Tat. bermèk=brać, Węg. bér=żołd, czynsz itd.>

2. Bierka, i, lm. **i** p. **Birka.**

×**Bierkowiec, wca,** lm. **wce** p. **Berkowiec:** Niejeden lnu B. Pol.

†**Bierkowisko, a,** lm. **a** p. **Berkowiec.**

[**Bierla, i,** lm. **e**] p. **Berło.** <Zap. BIOR>

Bierma, y, lm. **y** bot. (bridelia) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* <?>

[**Biermać, a, ał**] p. **Bierzmować.**

[**Biermanie, a,** lm. **a**] p. **Bierzmowanie.**

[**Biermować, uje, ował**] p. **Bierzmować.**

[**Biermowanie, a,** lm. **a**] p. **Bierzmowanie.**

†**Biermuszka, i,** lm. **i** *polewka piwna, gramatka.* <Nm. Biermus>

[**Biérna, y,** lm. **y**] ż. p. **Bierwiono.**

†**Biernat, a,** lm. **owie** *gluptas, prostak, nieuk:* Prostak ci ja; prosty ja B. Prz. <Od imienia Bernard>

Biernatek, tka, lm. **tki, Pustelnik** *mały skorupiak morski, mieszkający w pustych skorupach mięczaków.*

†**Biernia, i,** lm. **e,** †**Birnia** *pobór, danina, dań, podatek.* <BIOR>

[**Bierniak, a,** lm. **i**] *sznurek.* <Zap. BIOR>

Biernie przys. od **Bierny:** Zachować ś. B.

Biernik, a, lm. **i** gram. *przypadek czwarty.*

[**Biérno, a,** lm. **a**] p. **Bierwiono.**

Bierność, i, blm. rz. od **Bierny;** p. **Recepcyjność:** B. i posłuszeństwo było własnością jego charakteru.

Bierny 1. × *lubiący brać, chciwy, łakomy, łapczywy:* Bierne wilka charty. Koch. (= *chciwe na wilka*). **2.** ×*na który ś. łatwo biorą, chwytają, łapczywy, ponętny:* Nazywał zaręczyny najbierniejszą wędką na dziewczęta. **3.** ×*obszerny, biorący w ś., mogący wiele objąć, pojemny, ładowny:* Bierna szkuta. Oss. **4.** [B.] *żyzny, wydajny:* Ziemia bierna. **5.** [B., **Biorny**] (o koniu) *dzielny, dobrze ciągnący.* **6.** a) *znoszący skutki działania czyjegoś, uległy wpływom zzewnątrz.* b) *zachowujący ś. obojętnie, bez oddziaływań wobec działań; nieodporny, podatny, pasywny:* B. wykonawca rozkazów. **7.** han.:

Stan B. kupca = *długi do zapłacenia, pasywa.* **8.** lek. *wykonany nie własną siłą:* Ruchy bierne.

Bierwiono, a, lm. **a** **I.** a. **Bierzwiono,** ×**Bierwiono,** †**Bierzmo,** †**Bierzmno,** †**Birzwno,** †**Birzmo,** †**Bierzwno,** [**Biérno, Bierzno, Biérna**] *belka, tram:* Widzisz trzaskę w oku brata twego, a bierwiona w oku twoim nie widzisz. **2.** a. **Kakt trzaska** bot. (epiphyllum) *roś. z rodziny opuncjowatych.* <BIERW'>

†**Bieryt, u,** lm. **y** p. **Biret:** Nie uczyni głupiego doktorem czerwony B. Prz. Zdr. †**Bierytek.** <p. Beret>

†**Bierytek, tka,** lm. **tki** p. **Bieryt.**

†**Bierzą**=*oni biorą.*

†**Bierzę**=*ja biorę.*

†**Bierzmno, a,** lm. **a** p. **Bierwiono.**

†**Bierzmo, a,** lm. **a** p. **Bierwiono.**

Bierzmować, uje, ował, †**Bierzwnować,** [**Biermać, Jerzmować, Wierzmować, Wiermować, Biermować, Wierbować**] **I.** *udzielać sakramentu bierzmowania.* **2.** przen. *namaszczać, wzmacniać, pasować:* Cierpienie bierzmowało go na rycerza. Krasz. **3.** przen. *dać w twarz, wyciąć policzek.*

Bierzmowanie, a, lm. **a,** †**Birzwowanie,** [**Biérmowanie, Biermanie, Jerzmowanie, Wierzmowanie, Wiermowanie, Biermowanie, Wierbowanie**] **I.** czynność cz. **Bierzmować:** Sakrament bierzmowania=*namaszczanie chryzmem na utwierdzenie w wierze.* Przystąpić do bierzmowania. **2.** p. **Brusowanie.** <Łć. firmare umocnić, stąd Nm. firme(l)n, Czes. biřmovati>

[**Bierzno, a,** lm. **a**] p. **Bierwiono.**

Bierzwiono, a, lm. **a** p. **Bierwiono.**

†**Bierzwno, a,** lm. **a** p. **Bierwiono.**

†**Bierzwnować, uje, ował** p. **Bierzmować.** Rej.

†**Bierzwnowanie, a,** blm., czynność cz. **Bierzwnować.**

Bies, a, lm. **y, Bis,** [**Biesiada**] *czart, djabeł, szatan, zły duch:* Zła, jak B. jaki. Źle z biesem żartować (=*nie wzywaj złego*). B. go tam wie. B. po nim, B. po tym (=*nic wart, na nic ś. nie zda*). Co u biesa! A do biesa! Pójść do biesa (= *do djabła, w niwecz ś. obrócić*). Do biesa tam tego było (= *do licha, do djabła, niezmiernie wiele*). Lada B. (=*lada kto, byle kto*). Gdzie B. nie może, tam babę wrazi. Prz. <BI>

†**Biesaga, i,** częś. w lm. **i,** [**Besaga,** w lm.: **Bisagi, Besaty**] **I.** *sakwy, wór do przewieszania na piersi i na plecy:* Mnichowi dawszy jeść, trzeba mu i w biesagi włożyć. Prz. Wzięli ciało święte w biesagi. Chwal. **2.** *torby skórzane z obu stron siodła.* Zdr. †**Biesażki.** <Łć. bisaccium>

†**Biesagowy** przym. od **Biesaga.**

†**Biesażki, żek,** blp. p. **Biesaga.**

Biesiada, y, lm. **y** **I.** *posiedzenie wesołe przy trunku i potrawach, uczta, bankiet, gody:* B. rzadka bez błazna. Prz. **2.** *godowanie, ucztowanie, rozkoszowanie, używanie:* Bogatego pokuta, ubogiego B. Prz. **3.** †*pociecha, uciecha, rozrywka, zabawka, krotochwila:* Król miał niemałą biesiadę, dworując z tych, którzy ś. o ten żart gniewali. Górn. **4.** [B.] *wesele, chrzciny.* **5.** [B.] *bies.* Zdr. **Biesiadka.** <BIE+SIAD>

Biesiadka, I, lm. **i** **I.** p. **Biesiada.** **2.** [B.] *ogrodzenie dokoła domów mieszkalnych.*

×**Biesiadnia, i,** lm. **e** **I.** *jadalnia, pokój stołowy, pokój jadalny.* **2.** *izba posiedzeń.*

Biesiadnictwo, a, blm. *skłonność do biesiadowania:* Poczęły rosnąć zabobony, pijaństwo i B. Kaczk.

†**Biesiadniczek, czka,** lm. **czkowe** p. **Biesiadnik.**

Biesiadniczy przym. od **Biesiadnik,** †**Biesiedniczy:** Towarzysz B.

×**Biesiadnie** przys. od **Biesiadny:** Podchmielą sobie B. Syrok.

Biesiadnik, a, lm. **cy,** ×**Biesiadownik,** †**Biesiednik** **I.** *uczestnik biesiady, bankietnik, godownik, gość a. gospodarz na biesiadzie.* **2.** *zwolennik biesiad, hulaka:* Leżał B. między winnemi kuflami. Otw. Zdr. ir. †**Biesiadniczek.**

Biesiadny **I.** a. **Biesiadowy** przym. od **Biesiada;** †**Biesiedny:** Sala biesiadna. Siadają za biesiadnym stołem. Mick. Piosnka biesiadna. Wesołe twarze biesiadne. **2.** †*zabawny, żartowny, krotochwilny, śmieszny, pocieszny, ucieszny:* Sprawuj ś. podług czasu, a raz ku rzeczom statecznym, drugi raz ku biesiadnym myśl swą przykładaj. Górn. Ludzie krotofilni i biesiadni. Kosz. [B.] *mowny, wesoły, towarzyski.*

Biesiadować, uje, ował **I.** *godować, ucztować, bankietować.* **2.** *zażywać rozkoszy, używać, bonować.* **3.** myśl. (o zwierzętach) *żerować, przebywać gdzie gromadą, używając dobrego bytu.*

Biesiadowanie, a, blm., czynność cz. **Biesiadować.**

Biesiadowisko, a, lm. **a** *miejsce igraszek głuszca.*

×**Biesiadownik, a,** lm. **cy** p. **Biesiadnik.**

Biesiadowy p. **Biesiadny:** Podarek B. Jeż.

×**Biesić I, ił** *drażnić, rozjątrzać.* **B. ś.** *wściekać ś., szaleć, pienić ś. ze złości:* Pan Andrzej biesił ś. Sienk. <Bies>

×**Biesieć, eje, ał** *psuć s., demoralizować ś.*

†**Biesiedniczy** p. **Biesiadniczy.**

†**Biesiednik, a,** lm. **cy** p. **Biesiadnik.**

†**Biesiedny** p. **Biesiadny.**

Biesostwo, a, lm. **a** *szatańsiwo, djabelstwo:* To B. nie wyrzuca ś. tylko w modlitwie i w poście. Lach.

Biesować, uje, ował *biesić ś., wściekać ś., szaleć, awanturować ś.:* Nie biesuj! wiedz, że tobie nie dano plwać w wędzidła. Mick.

Biesowanie, a, blm., czynność cz. **Biesować.**

Biesowski p. **Biesowy:** Wielu odstąpi wiary, przystając do ducha błędów i nauki biesowskiej. Biesowska sprawa.

Biesowy **I.** a. **Biesowski** przym. od **Bies:** Żyć w sprawach biesowych. Stryjk. Zajmować ś. praktykami biesowemi. **2.** [B.] *nienawistny.*

×**Biesowyganiacz, a,** lm. **e** *wyganiający biesa z opętanych, egzorcysta.* <Bies+Wy+GON>

[**Bieśnica, y,** lm. **e**] forma ż. od **Bieśnik.** <BI>

[**Bieśnik, a,** lm. **cy**] *złośnik, złośliwiec.*

[**Bietka, i,** lm. **i**] *klepka,* tylko w wyrażeniach: „o piątej bietce," „bez bietki." <Może Nm. Biet= deska na końcu statku>

Bieżący przym. **I.** *który bieży; płynący, niestojący:* Woda bieżąca. Potok, strumień B. **2.** *teraźniejszy, niniejszy, ten, obecny:* Rok, miesiąc B. **3.** *będący na dobie, na porządku dziennym, z chwilą obecną związany:* Sprawy bieżące. **4.** *porządkowy, kolejny:* Numer B. <BIEG>

†**Bieżączka, i,** lm. **i** lek. p. **Biegunka.**

[**Bieże**] p. **Bie:** Co tobie je? A B. mię mora dusi.

×**Bieżeć, y, ał** **I.** p. **Biec:** † B. precz = *odbiec, uciec.* **2.** [B. za gbura] = *iść za chłopa, wyjść za mąż.* **3.** [B.] *padać:* Deszcz bieży. **4.** [B.] *płynąć:* B. czółnem.

×**Bieżenie, a,** blm., czynność cz. **Bieżeć;** [B.] p. **Biegunka.**

[**Bieżkiem**] przys. *biegiem, w dyrdy.* <BIEG>

Bieżny **1.** × p. **Biegliwy. 2.** † *zwyczajny, przyjęty, potoczny, przeważnie używany:* Wyraz B. Forma językowa bieżna.

Bifilarny fiz. *dwunitkowy:* Bifilarne zawieszenie igły magnesowej. Magnetometr, elektroskop B. Cewa indukcyjna bifilarna. <Now. z Łć. bi-=dwu- + filum=nić>

Bifsztyczek, czka, lm. **czki** p. **Bifsztyk.** <p. Befsztyk>

Bifsztyczysko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Bifsztyk.**

Bifsztyk, u, lm. **i** p. **Befsztyk.** Zdr. **Bifsztyczek.** Zgr. **Bifsztyczysko.**

Bifurkacja, i, lm. **e** **1.** *rozdzielenie ś., rozwidlenie, rozszczepienie ś. widłowate:* B. kolei, gałęzi. **2.** gie. *rozszczepienie ś. rzeki, jeziora, łączące dwa systematy wodne.* <Now. z Łć. bifurcus=widłowaty>

Bifurkacyjny przym. od **Bifurkacja:** Tor B.

1. Biga, i, lm. **i** p. **Bida:** Koła naszych big prawie ś. o siebie otarły. Krasz.

2. Biga, i, lm. **i** p. **Bika.**

Bigajza, y, lm. **y** *żelazko do prasowania peruk.* <Nm. Biegeisen>

Bigam, a, lm. **owie** p. **Bigamista.** <p. Bigamja>

Bigamicznie przys. od **Bigamiczny:** B. ożeniony. Szuj.

Bigamiczny przym. od **Bigamja.**

Bigamista, y, lm. **ści, Bigam** **1.** *mający dwie żony naraz.* **2.** *zwolennik bigamji.*

Bigamistka, i, lm. **i** **1.** *mająca dwuch mężów.* **2.** *zwolenniczka bigamji.*

Bigamja, i, lm. **e** *związek małżeński z dwiema żonami jednocześnie, (=dwużeństwo), a. z dwoma mężami.* <Now. z Łć. bi-=dwu- + Gr. gámos=małżeństwo>

1. Bigiel, gla, lm. **gle** *odmiana psa:* Bigle i cetery to temat niewyczerpany. Es. Zdr. **Bigielek.** <Ang. beagle>

2. Bigiel, gla, lm. **gle** **1.** *okucie do portmonetki.* **2.** [**Bigle,** blm.] *strzemiona.* **3.** czcion. *szczegół w maszynie do odlewania czcionek.* **4.** kosz. *pręt w wyrobie koszykarskim, podtrzymujący jego formę i nadający mu moc.* **5.** pusz. *ozdoba rogowa u broni.* **6.** zdń. *górna część ramy zduńskiej roboty, zwykle owalna, u otworu kominka pokojowego.* Zdr. **Bigielek.** <Nm. Bügel>

Bigielek, lka, lm. **lki** p. **1., 2. Bigiel.**

Bignonjowaty bot.: Rośliny bignonjowate, p. **Surmiowate.** <Od nazwiska Fr. Bignon † 1656>

Bigocki przym. od **Bigot.**

Bigofon, u, lm. **y** *narzędzie tekturowe formy dętego instrumentu muzycznego, przypominające muzykę na grzebieniu.* <Now. z nazwy wynalazcy Fr. Bigot + Gr. fōnḗ=brzmienie, dźwięk, mowa>

Bigofonista, y, lm. **ści** *grający na bigofonie:* Na popisie bigofonistów wykonane będą najulubieńsze utwory muzyczne.

Bigoraj, a, lm. **e** gm. *drągal, niezgrabjasz.* <Zam. Biłgoraj=chłopisko z okolic miasta Biłgoraja>

Bigorajka, i, lm. **i** forma ż. od **Bigoraj.**

Bigos, u, lm. **y** **1.** *potrawa z mięsa pokrajanego:* B. hultajski z różnych mięsiw z kapustą. B. to wczorajsza potrawa. Prz. (*=rzecz nieświeża, odgrzewana*). **2.** przen. *rzeź, siekanina:* Nawet starce zgrzybiałe, baby, śpitalne kaleki, rąbali Tatarzy na bigosy drobne. Zim. **3.** przen. *zamieszanie, mieszanina, zamęt:* Będzie B. jaki nowy z odszczepieństwa tego. Birk. Narobić bigosu=*nabawić siebie i drugich kłopotu, nawarzyć piwa.* Zdr. **Bigosik.** <Nm. Beiguss=sos, podlewa>

Bigosik, u, lm. **i** p. **Bigos.**

Bigosować, uje, owal kogo=*robić z niego bigos, ćwiertować go:* Podajcie go nam, zaraz go tu będziemy bigosowali. Pas.

Bigosowanie, a, blm., czynność cz. **Bigosować:** Gdy ś. sto tysięcy braterskich szabel zbierze, łatwo ś. jakoweś B. może uczynić. Sienk.

Bigosowy przym. od **Bigos:** Sztuka mięsa bigosowa.

Bigot, a, lm. **ci** *człowiek zabobonnie przesadny w wierze i nabożeństwie, nabożniś.* <Fr. bigot, Nm. Bigott itd. z Dnm. bî gote=dalibóg; przezwano świętoszków wyrazami, które ciągle mieli na ustach>

Bigoterja, i, blm., **Bigotyzm** *zabobonna przesada w wierze i nabożeństwie.*

Bigoteryjny przym. od **Bigoterja:** Należał do wszystkich stowarzyszeń bigoteryjnych. Bał.

Bigotka, i, lm. **i** forma ż. od **Bigot**

Bigotyzm, u, blm. p. **Bigoterja:** Bigotyzmowi zdawało ś. to nie do zniesienia. Tarn.

†**Bigwanty, ów,** blp. *jakaś broń.* Hel. <Zap. Śr.Grn. wiegewaete=rynsztunek>

Bijacz, a, lm. **e** gór. *robotnik, ubijający sól w beczki,* in. b e c z k o w y. <BI>

[**Bijaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Bijak.**

[**Bijaczuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Bijak.**

Bijaczka, i, lm. **i** p. **Bidło.**

Bijać, a, ał p. **Bić:** Żebyś było dobre, nie bijaliby cię. Pśń. [Koryto, co świnie na nim bijajo].

Bijadło, a, lm. **a** p. **Bidło.**

Bijak, a, lm. **i** **1.** *co ś. bija, co ś. rad bija, rębacz, zawadjaka, awanturnik:* Dostała męża pijaka i bijaka. **2.** *krótszy kij u cepa.* **3.** w młynie prochowym *spód stępora zaokrąglony.* Zdr. [**Bijaczek, Bijaczuszek**].

Bijanie, a, blm. czynność cz. **Bijać:** Nie do bajania, a do bijania stworzony. Krasz.

×**Bijanka, i,** lm. **i, Biamka,** × **Bianka** **1.** *potrawa z mleka, migdałów, galarety i rosołu a. z ryżu suszonego, gotowanego w formach:* B. z marcypanem. **2.** p. **Szodon.**

Bijatyka, i, lm. **i** *zabijatyka, bitwa na kije, pięście.* <Niby Łć. z BI>

Bijąco przys. od bijący: Ubierał ś. skromnie i niebijąco w oczy. Krasz. (*=niekrzycząco, nierażąco*).

[**Bijony, ów,** blp.] p. **Piwonja.** <p. Piwonja>

×**Bik, a,** lm. **i** *żbik=drągal, próżniak, piecuch, ospalec:* Rodzice niektóre już wyszłego bika ze szkół trzymają za piecem, nie wiedzieć na jaki koniec. <Zap. od Bika>

Bika, i, lm. **i, Biga** **1.** *łuk koła mniejszy niż półokrąg.* **2.** gór. *oskard do kopania w gruncie kamienistym.* 3. a. **Biczka** mul. *deska ścięta łukowato, zastępująca buksztele.* **4.** [B.] *rodzaj motyki.* Zdr. [**Biczka**]. <Nm. Bicke>

[**Bikać, a, ał**] p. **Bikować.**

[**Bikanie, a,** blm.] czynność cz. **Bikać.**

Bikolateralny, bot.: Wiązka bikolateralna włóknisto-naczyniowa=*wiązka włókien i naczyń w łodygach roślin, składająca ś. z trzech części anatomicznych.* <Now. Łć. bi=dwu- + col (cum)=z+ lateralis=boczny>

Bikora, y, lm. **y** zł. *laska.* <?>

† **Bikować, uje, owal,** [**Bikać**] *rąbać, rozbijać biką.*

×**Bikować się, uje ś., owal ś.** *próżnować.*

† **Bikowanie, a,** blm., czynność cz. **Bikować.**

×**Bikowanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Bikować ś.**

Bikus, a, lm. **y** dent. p. **Bikuspidat.**

Bikuspidat, a, lm. **y, Bikus** dent. *ząb dwuguzikowy, dwuguzikowiec, ząb policzkowy, ząb mały trzonowy.* <Now. z Łć. bi-=dwu- + cuspis=grot, koniec>

Bikwadrat, u, lm. **y** mat. *czwarta potęga.* <Now. z Łć. bi-=dwu- + quadratum=czworobok>

Bikwadratowy przym. od **Bikwadrat**: Równanie bikwadratowe=*równanie stopnia czwartego.*

Bikwarc, u, lm. **e** p. **Dwukwarc.**

×**Bil, u**, blm. p. **Biel.**

Bil, u, lm. **e** **1.** *projekt do prawa w parlamencie angielskim.* **2.** *każde zobowiązanie piśmienne w Anglji.* <Ang. bill>

×**Bila, i**, lm. **e** p. **Biela.**

Bila, i, lm. **e** bil. **1.** *kula do gry w bilard, kula bilardowa:* B. swoja. B. grana. W partji polskiej gra ś. pięciu bilami. **2.** *sztos, uderzenie:* B. zrobiona (=*trafiona, wpędzona do łuzy).* B. zamówiona. B. czysta=*zrobiona bez potrącenia innej.* Robić bile jedną po drugiej. Zdr. **Bilka.** <Fr. bille>

Bilans, u, lm. **y** *zestawienie dochodów i wydatków osoby a. firmy, dokonanych w ciągu pewnego okresu czasu; zamknięcie rachunku:* B. handlowy. B. brutto. <Fr. bilan, Włos. bilancia, Nm. Bilanz, Now. z Łć. bilanx=dosł. dwuszalowy>

Bilansować, uje, ował *sporządzać bilans.*

Bilansowanie, a, blm., czynność cz. **Bilansować.**

Bilansowy przym. od **Bilans**: Rachunek B.

×**Bilar, u**, lm. **y** p. **Bilard.**

Bilard, u, lm. **y**, × **Bilar** **1.** *stół do gry bilami:* B. łuzowy, bezłuzowy, francuski. **2.** blm. *gra bilami:* Pójdźmy na B. Zagrać w B. **3.** *miejsce, gdzie ś. znajduje bilard.* Zdr. **Bilardzik.** <Fr. billard>

Bilardowanie, a, blm. **1.** bil. *posuwanie bili kijem po uderzeniu, podwójne sztosowanie.* **2.** wet. *wadliwy chód konia.*

Bilardowy przym. od **Bilard**, × **Bilarowy**: Sala bilardowa.

Bilardzik, a, lm. **i** p. **Bilard.**

Bilardzista, y, lm. **ści** *wytrawny gracz w bilard.*

×**Bilarowy** p. **Bilardowy.**

Bilbas, a, lm. **y** *człowiek rosły i niezgrabny, gilbas, dryblas, drągal.* <Może w związku z Belmes>

Bilboklet, u, lm. **y** zabawka: *łapanie kulki, przywiązanej do czareczki z rękojeścią, w tęż czareczkę, a. obrączki na pałeczkę.* Goł. <Fr. bilboquet>

[**Bildować, uje, ował**] *kształcić, oświecać.* <Nm. bilden>

[**Bildowanie, a**, blm.] czynność cz. **Bildować.**

Bilecik, u, lm. **i** p. **Bilet**: B. miłosny. × Kupony od bilecików odcina. Orzesz. (=*od listów zastawnych.*

Bilecikowy przym. od **Bilecik**: Manewr B. Krasz.

Bilet, u, lm. **y**, [**Bielet**] **1.** *karta:* B. wizytowy. B. z powinszowaniem. **2.** *kartka, znak papierowy, dający do czegoś prawo:* B. do teatru, na bal, na kwaterę, na loterję. B. loteryjny. Wpuszczają tu tylko za biletami. **3.** B. bankowy = *banknot, bankocetel, papier, papierek = pieniądz papierowy.* Zdr. **Bilecik.** <Fr. billet>

Bileter, a, lm. **rzy** a. **owie** *odbierający bilety od wchodzących do teatru, na widowiska.*

Biletowy przym. od **Bilet**: Papier B.

Bilifuscyna, y, blm. chem. *barwnik, znajdujący ś. w żółci.* <Now. z Łć. bilis=żółć + fuscus=brunatny>

Bilinearny p. **Dwulinjowy.** <Now. z Łć. bi-=dwu- + linea=linja>

Biliprazyna, y, blm. chem. *barwnik, znajdujący ś. w żółci.* <Now. z Łć. bilis=żółć + Gr. práson=czosnek>

Bilirubina, y, blm. chem. *barwnik, znajdujący ś. w żółci.* <Now. z Łć. bilis=żółć + Rubin>

Biliwerdyna, y, blm. chem. *barwnik, znajdujący ś. w żółci.* <Now. z Łć. bilis=żółć + Włos. verde=zielony>

Biljon, u, lm. **y** *tysiąc miljonów a. miljard, według sposobu liczenia francuskiego; miljon miljonów—według niemieckiego.* <Fr. billion>

Biljoner, a, lm. **rzy** a. **owie** *bogacz, mający biljony:* Era biljonerów zbliża ś. w Ameryce północnej.

Biljonowy przym. od **Biljon.**

Bilka, i, lm. **i** bil. p. **Bila** *mała bila* (szczeg. do gry w piramidkę).

[**Bilmez** nieod.] p. **Belmes.**

†**Bilmo, a**, lm. **a** p. **Bielmo.**

Bilon, u, lm. **y** *drobna moneta zdawkowa.* <Fr. billon>

Bilonowy przym. od **Bilon**: Moneta bilonowa.

×**Bilowaty** p. **Bielowaty.**

Bilowe, ego, blm. rz. *opłata za używanie bil, bilardu.*

×**Bilowy** przym. od **Bil**; *tłusty, tłuszczowy.* †Błona bilowa, anat. = *pokład tłuszczowy podskórny* (panniculus adiposus).

Bilowy bil. **1.** przym. od **Bila.** **2.** *bilardowy:* Partja bilowa.

Bim w. *odgłos dzwonu, zegara itp.* <Dźwn.>

Bimbać, a, ał *wydawać głos: bim, bam, bum, dzwonić:* Dzwonek już nie bimba, ale zgrzyta, chrapie. Wilcz.

Bimbanie, a, blm., czynność cz. **Bimbać**; *odgłos dzwonu.*

×**Bimbas, a**, lm. **y** *dryblas, gilbas, nieuk, drągal.* <Może w związku z Belmes, a. z Bimbasza>

Bimbasza, y, lm. **owie** *dowódca tysiąca żołnierzy w Turcji.* <Tur. bin (tysiąc) baszý>

Bimetal, u, lm. **e** *spław dwu metalów:* Monety wybite ze spławu, który nazwiemy bimetalem, zawierać będą w sobie oba metale. <Now. z Łć. bi-=dwu- + Metal>

Bimetalista, y, lm. **ści** *zwolennik bimetalizmu.*

Bimetalistyczny przym. od **Bimetalista**: System B.

Bimetalizm, u, blm. *system monetarny, mający za podstawę podwójną jednostkę pieniężną: złotą i srebrną.*

Bimorfizm, u, blm. *dwupostaciowość, dwukształtność:* Przykłady bimorfizmu przedstawiają minerały, krystalizujące ś. niekiedy dwojako. <Now. z Łć. bi-=dwu- + Gr. morfe=forma>

Bina, y, lm. **y** cukier. **1.** *strucelka, z której robią ś. sucharki.* **2.** [B.] *przepaska płócienna na warkoczach,* in. s p o d n ó ż e k. <1-e znaczenie ?; 2-e może zamiast Binda>

Binarny mat. p. **Dwójkowy.** <Łć. binarius>

Binda, y, lm. **y**, × **Bindał**, ×**Bindal**, × **Bindas** **1.** *przepaska, opaska, taśma:* B. do zawiązania rany=*bandaż.* Nosić rękę na bindzie=*na temblaku.* B. koło głowy. Pałasz przez ś. zawiesił na bindzie. P. Koch. (=*na pasku, na bandolecie).* × B. królewska=*djadem.* B. rycerska=*szarfa, wstęga, pas; wstęga orderowa.* B. u kapelusza=*wstążka.* × B. u wianka=*welon.* B. do podwiązywania wąsów, aby ś. dobrze na mokro ułożyły. **2.** *szpagat, którym introligator zszywa książ-*

kę; *prążki poprzeczne na grzbiecie książki, dla ozdoby*. **3.** × w lm. *pęta, więzy, łyka*; przen. *niewola*: Czternaście lat w bindach tatarskich spędził. Rol. **4.** bud. *feston malowany, rzeźbiony, pełen kwiecia, owocu*; p. **Nadoknie. 5.** † *rodzaj ryby*. **6.** [B.] = a) *długa górnica (sukmana)*. b) [Bindę zwiesić] = *gniewać ś., dąsać ś., płakać*. Zdr. **Bindka.** <Nm. Binde, a w znaczeniu ryby Nm. Bändel>

×**Bindal, a,** lm. **e** p. **Binda**: Przewiązano jej (zakonnicy) czoło bindalem. Krasz. <Nm. Bändel i Śr. Łć. bendellum>

×**Bindalik, a,** lm. **i** p. **Bindał.**

×**Bindał, u,** lm. **y** p. **Binda.** Zdr. × **Bindalik.**

×**Bindarz, a,** lm. **e 1.** *aleja kryta ogrodowa, szpaler*. **2.** *ogród, wirydarz*. Zdr. ×**Bindarzyk.** <Zap. z Nm. Bindwerk = szpaler>

×**Bindarzyk, a,** lm. **i** p. **Bindarz.**

Bindas, a, lm. **y 1.** × p. **Binda. 2.** † żart. *penis*: Miał B. tak dostały, żeby był nie wlazł w żadne famurały. Kochan. **3.** p. **Cieślica. 4.** w lm. bot. *dawniejsza nazwa rośliny*: *paprotka paprotnica* (aspidium a. polypodium lonchitis). <Nm. Bindaxt, Dnm. bindex>

Bindiuha, y, lm. **y** *wózek nizki, czasami dwukołowy*: B. drzewa. Krasz. <Ukr. byndiùhy a. bendiùhy blp.>

Bindka, i, lm. **i** p. **Binda.**

[**Bindla, i,** lm. **e**] *krawat*. <Nm. Bindel>

Bindować uje, ował fl. *wiosłować, opierając wiosło o burtę statku*. <Zap. od Binda>

Bindowanie, a, blm., czynność cz. **Bindować.**

Bindowy przym. od **Binda**; anat.: † Muskuł B. = *mięsień krawiecki* (musculus sartorius).

†**Binducha, y,** lm. **y** *poczwara*? Umyśliłem tę binduchę ze świata zgładzić (wiek XVIII). <Może Ukr. byndiùh a. byndiùk = szerszeń>

Binduga, i, lm. **i,** [**Bienduga**], **Winduga** fl. **1.** *miejsce przy rzece, gdzie składają drzewo, na spław przeznaczone*. **2.** *spław drzewa*: B., drzewo, zarobek wlewały tu trochę zamożności i życia. Krasz. **3.** *zbijanie drzewa w tratwy*. <p. Winduga>

[**Binduła, y,** lm. **y**] *kańczuk*. <Może Nm. Bündel = wiązka, pęczek>

Binia, i, lm. **e** zł. *dziewczyna, kobieta*. <?>

Biniać się, a ś., ał ś. zł. *żenić ś.*

Biniawka, i, lm. **i** zł. *kochanka*.

[**Biniocha, y,** lm. **y**] *kobieta lekkich obyczajów*. <?>

Binokle, i, blp. *okulary zasadzane na nos, nanośniki*. <Fr. binocle>

Binom, u, lm. **y** mat. p. **Dwumian.** <Now. z Łć. bi- = dwu- + Gr. nómos = prawidło, sposób itd.>

Binomjalny mat. przym. od **Binom**, *dwumienny, dwumianowy, dwuwyrazowy*: Spółczynnik B. Równanie binomjalne.

Binos, a, lm. **y** zł. *pan*.

Biochemiczny (bi-ochemiczny) przym. od **Biochemja.**

Biochemja (bi-ochemja), **i,** blm. *chemja zastosowana do zjawisk życiowych*. <Now. Gr. bíos = życie + Chemja>

†**Biodra, y,** lm. **y** p. **Biodro.**

Biodro, a, lm. **a, l. a.** [**Biedro, Biedra, Biodra**] *wydatna, mięsista część ciała ludzkiego przed udem, poniżej słabizn; część kości miednicowych zwierząt, tworząca wyniosłość po obu stronach zadu; pierwszy członek nogi owadziej*: Przepasuj biodra, biodra twoje białe. Kras. **2.** [B.] *bok fury, wystający poza drabinę*. <BIODR>

Biodrobrzuchowy anat. p. **Biodrobrzuszny** <BIODR + BRZUCH>

Biodrobrzuszny, Biodrobrzuchowy, × **Biodropodpępkowy** anat.: Nerw B. = *nervus ileo-hypogastricus*.

Biodroguziczny anat. **1.** † p. **Kulszoogonowy. 2.** p. **Biodropodogonowy.** <BIODR + GUZ>

†**Biodrojamisty** anat. p. **Kulszojamisty.** <BIODR + JAM>

×**Biodrokątnicowy,** ×**Biodrokątniczy:** × Zastawka biodro-kątnicowa, biodro-kątnicza, anat. = *zastawka kątnicy* (valvula ileo-coecalis). <BIODR + KĄT>

×**Biodrokątniczy** p. **Biodrokątnicowy.**

×**Biodrokuprowy,** ×**Kuprobiodrowy:** × Więzy biodro-kuprowe, kupro-biodrowe, anat. = *więzy krzyżobiodrowe* (ligamenta sacro-iliaca). <BIODR + Kuper>

Biodrolędźwiowy, ×**Biodropolędźwicowy** anat.: × Mięsień B. = *lędźwioudowy* (musculus psoas). Więzy biodro-lędźwiowe (ligamenta ileo-lumbalia). Tętnica biodro-lędźwiowa (arteria ileo-lumbalis). <BIODR + LĘDŹ>

Biodrołonowy anat.: Guz, wydatność, wyniosłość biodro-łonowa = *eminentia ileo-pectinea*. <BIODR + ŁON>

Biodrookrężnicowy anat.: Tętnica biodro-okrężnicowa = *arteria ileo-colica*. <BIODR + O + KRĘG>

Biodropachwinowy anat.: Nerw B. = *pachwinowy zewnętrzny* (nervus ileo-inguinalis). <BIODR + PACH>

Biodropodogonowy mięsień = *mięsień w ogonie ssaków*, in. biodro-guziczny (musculus ileosubcaudalis). <BIODR + Pod + O + GON>

×**Biodropodpępkowy** anat. p. **Biodrobrzuszny.** <BIODR + Pod + PĘP>

×**Biodropolędźwicowy** anat. p. **Biodrolędźwiowy.**

Biodrowopolędźwiowy anat.: Mięsień B. = *musculus ileo-psoas*.

×**Biodroskrętowy** anat.: Mięsień B. (u orangutanga) = *mięsień wspinny* (musculus scansorius). <BIODR + S + KRĘT>

Biodrowy, † **Biedrzny** przym. od **Biodro**: Kość biodrowa. Staw B. Choroba biodrowa p. **Rwa.**

Biodrzysty *mający wydatne biodra*.

Biodynamika (bi-odynamika), **i,** blm. *nauka o siłach działających w ustrojach żywych*. <Now. z Gr. bíos = życie + dynamikós = silny>

Biogienetyczny (bi-ogienetyczny) przym. od **Biogieneza**: Prawo biogienetyczne.

Biogieneza (bi-ogieneza), **y,** blm. *teorja o pochodzeniu zwierząt, gieneza życia zwierzęcego*. <Now. z Gr. bíos = życie + génesis = początek>

Biogieograficzny (bi-ogieograficzny) przym. od **Biogieografja.**

Biogieografja (bi-ogieografja), **i,** blm. *nauka o rozmieszczeniu na ziemi istot ożywionych*. <Now. z Gr. bíos = życie + ge = ziemia + gráfō = piszę>

Biograf (bi-ograf), **a,** lm. **owie** *ten, co opisuje czyjś żywot, autor życiorysu, żywotopisarz, żywociarz*. <Now. z Gr. bíos = życie + gráfō = piszę, opisuję>

Biograficznie (bi-ograficznie) przys. od **Biograficzny.**

Biograficzny (bi-ograficzny) przym. od **Biografja.**

Biografja (bi-ografja), **i,** lm. **e** *opis życia, życiorys, żywot*.

[**Bioj!**] p. **Biec.**

Biolog, a, lm. **owie** p. **Biologista.**

Biologiczny (bi-ologiczny) przym. od **Biologja**: Teorja biologiczna. <Now. z Gr. bíos = życie

+ -logía = -znawstwo; Gr. biológos = aktor, mimik>

Biologista (bi-ologista), **y,** lm. **ści, Biolog** *znawca biologji.*

Biologja (bi-ologja), **i,** blm. *nauka o zjawiskach w materji żywej:* B. roślin = *botanika.* B. zwierząt = *zoologja.* B. człowieka = *antropologja.*

Biołki, ek, blp. leśn. *narosty częścią na ziemi w lasach, częścią na próchniejących pniach.* <Zdr. od Biel>

Biomagnetyzm (bi-omagnetyzm), **u,** blm. *magnetyzm zwierzęcy.* <Now. z Gr. bíos = życie + Magnetyzm>

Biometrja (bi-ometrja), **i,** blm. *nauka o długości życia.* <Now. z Gr. bíos = życie + -metría = mierzenie>

Bionomja (bi-onomja), **i,** blm. *nauka o prawach kierujących życiem w przyrodzie.* <Now. z Gr. bíos = życie + nómos = prawo>

Bioplast (bi-oplast), **u,** lm. **y** *ziarenko życiotwórcze.* <Now. z Gr. bíos = życie + plássō = czynię, tworzę>

[**Biorny**] p. **Bierny.**

Biosfera (bi-osfera), **y,** lm. **y** gie. *sfera, w której przebywają istoty ożywione na ziemi* (powierzchnia kuli ziemskiej i najbliższa jej warstwa powietrza). <Now. z Gr. bíos = życie + sfaîra = (sfera), kula, krąg>

Bioskopja (bi-oskopja), **i,** blm. *nauka o znakach życia i o odróżnianiu życia od śmierci.* <Now. z Gr. bíos = życie + -skopéō = badam, patrzę>

×**Biostatyczny** (bi-ostatyczny) przym. od **Biostatyka.**

×**Biostatyka** (bi-ostatyka), **i,** blm. *nauka o stanie zdrowotnym i długowieczności życia.* <Now. z Gr. bíos = życie + statikē = nauka o równowadze>

×**Bipolarny** przym. *dwubiegunowy, o dwu biegunach.* <Now. z Łć. bi- = dwu- + polus = biegun>

×**Birba, y,** lm. **y** m. *znacznego stanu żebrak.* <Włos. birba>

Birbancki przym. od **Birbant:** Bankiet B. Birbanckie życie prowadzi. Mieć minę birbancką. Piosnka birbancka. **Po birbancku** przys. *jak birbant, birbancko:* Żyć po birbancku.

Birbancko przys. od **Birbancki,** *po birbancku.*

Birbant, a, lm. **ci** a. **ty** *próżniak, hulaka, rozpustnik, hultaj, włóczęga, bałamut:* W towarzystwie birbantów najczęściej go ujrzysz. <Włos. birbante = oszust, powsinoga>

Birbanterja, i, blm. *próżniackie, hultajskie życie.*

Birbantka, i, lm. **i** *hulatyka, hulanka, rozpusta, włóczęgostwo:* Noc spędzić na birbantce. Iść na birbantkę. Wrócić z całonocnej birbantki.

Birbantować, uje, ował, Birbantować ś. *w próżnowaniu, hulaszczo czas przepędzać, hulać:* Już od lat kilku birbantuje sobie w Warszawie i ani pomyśli o obowiązkach.

Birbantowanie, a, blm., czynność cz. **Birbantować:** Życie pędzić na birbantowaniu.

Birbantowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Birbantować ś.**

Birbus, a, lm. **i** żart. *birbant, hulaka:* A jak nie ma nic przy duszy, B. tydzień suszy. Pśń. <Niby Łć. z Birbant>

Birbuski przym. od **Birbus:** Kochać panny i kobiety są to birbuskie zalety.

Birecik, u, lm. **i** p. **Biret.**

Biret, u, lm. **y l.** a) a. × **Beret,** †**Bieret,** †**Bieretka,** † **Bieryt** *czapka rogata bez daszka, używana przez duchownych i uczonych:* Czapka za B. Prz. (= *wet za wet*). Do żony żaka, baby i biretu nie puszczaj. Prz. b) ×*mycka, jarmułka, piuska, krymka.* Wrzucił hajduk Żydowi B. w błoto. Pot. c) ×*strój głowy u kobiet.* **2.** woj. *szaniec, złożony z dwu dwuramników.* Zdr. **Birecik,** ×**Biretek.** <p. Beret>

Bireta, y, lm. **y,** gorz. *szklana rurka kalibrowana w kwasomierzu z kranikiem.* <Fr. burette przez Nm. Bürette>

×**Biretek, tka,** lm. **tki** p. **Biret:** Żydzi biretki abo mycki, a. inne czapki żółte nosić mają. Sar.

Biretowy przym. od **Biret:** Biretowa zapona. Goł.

Birka, i, lm. **i Bierka, Berka,** [**Byrka**] **l.** *owca turecka, wołoska a. egipska z tłustym okrągłym ogonem.* **2.** *futro z tego zwierzęcia:* Birek błam. **3.** [B.] *czapka z tego futra.* **4.** *bazia a. kotka leszczyny.* <Węg. birka = owca>

[**Birka, i,** lm. **i**], p. **Bierka.**

†**Birkowiec, wca,** lm. **wce,** [**Birkowiec**] p. **Berkowiec.**

Birkut, a, lm. **y l.** zool. p. **Orzeł. 2.** ×*gatunek strzał z orlemi piórami:* Rzuciwszy łuki, cięciwy, birkuty, uderzą w tabor. Chr. <Tat. birkùt>

Birkutowy przym. od **Birkut:** Birkutowe strzały. Lubom.

Birlet, a, lm. **y** *kapelusz żydowski.* Zdr. **Birletek.** <Zap. z Biret, p. Beret>

Birletek, tka, lm. **tki** p. **Birlet.**

Birmuszka, i, blm. p. **Biermuszka.**

†**Birnia, i,** lm. **e** p. **Biernia.**

†**Birzmo, a,** lm. **a** p. **Bierwiono.**

†**Birzwno, a,** lm. **a** p. **Bierwiono:** Kiedym birzwna rambił.

[**Birzwowanie, a,** lm. **a**] p. **Bierzmowanie.**

[**Birża, y,** lm. **e**] *stanowisko, stacja fjakrów.* <Ros. birżà, z Nm. Börse = giełda (bursa)>

[**Birżak, a,** lm. **i**] *dorożkarz, fiakr.*

l. Bis, a, lm. **y** p. **Bies:** Cyrograf na byczej skórze podpisałeś ty i bisy. Mick. No, wygrałeś, panie bisie. Mick. <p. Bies>

2. Bis! w. *fora!* (okrzyk, żądający powtórzenia jakiegoś ustępu w czasie koncertu a. widowiska scenicznego). <Łć. bis = dwakroć>

[**Bisagi, sag,** blp.] **l.** p. **Biesaga. 2.** *kościotrup, szkielet.*

Bisam, a, blm. p. **Piżmo.** <p. Piżmo>

×**Bisin, u,** lm. **y** p. **Bisior.**

×**Bisinowy** przym. od **Bisin:** Szaty bisinowe. Bud.

Bisior, u, lm. **y l.** a. ×**Bisson,** × **Bison,** × **Bisin** *droga tkanina ze Wschodu, rodzaj cienkiego płótna:* B. toż jest, co po hebrajsku „szesz," płótno cienkie białe, co teraz kmentem zowią. Mącz. B. a. len biały. Leop. **2.** *wisior, feston, girlanda:* I tylko tam jodła swojemi bisiory ocienia uroczo obadwa tabory. Pol. **3.** [B.] *lśniące, dęte paciorki:* W B. jeszcze przyozdobię szyję. Kor. **4.** a. **Pomcha** bot. (byssus) *nieistniejący dziś rodzaj roślin skrytokwiatowych.* **5.** zool. = a) *ciecz z gruczołu niektórych małżów.* b) *nitki zarodków niektórych grzybów.* Zdr. **Bisiorek.** <Gr. býssos, Łć. byssus = płótno z lnu cienkiego, skąd Śr. Grn. bissīn, Włos. bisso itd. Przejście bisinu na bisior może pod wpływem Ukr. byser = perła, dętka; zdaje ś., że bisior zmieszano z WIS i stąd [Wisiory] itp.>

Bisiorek, rka, lm. **rki l.** p. **Bisior. 2.** bot. (chroolepus) *roś. z gromady wodorostów.* Gatunek: B. fijołkowy (ch. iolithus), u ludu zwany kamienie fijołkowe.

Bisiorka, i, lm. **i,** [**Bisiórka**] **l.** *paciorka, perełka.* **2.** w lm., bud. *ozdoba architektoniczna w kształcie sznurka pereł.*

Bisiorowy przym. od **Bisior**: Oblókł go w szatę bisiorową. Leop. Co z najprzedniejszej bisiorowej wełny daruję-ć koszuleczkę. Groch.

[**Bisiórka, i,** częś. **i,** lm. **Wisiórki**], p. **Bisiorka**; wogóle *wieszadełko do noszenia na szyi i głowie.*

†**Biskokcik, a,** lm. **i** p. **Biskokt.**

†**Biskokt, u,** lm. **y** p. **Biszkokt**: Z hanyżem pieką chleb żołnierski, który biskoktem, tj. dwa razy pieczonym zowią. Syr. Zdr. † **Biskokcik.** <p. Biszkokt>

†**Biskoktowy** przym. od **Biskokt.**

[**Biskont, a,** lm. **y**] p. **Biskup.**

1. Biskup, a, lm. **i** a. †**ia** a. [**Biskont, Bliskup, Wiskup**] *dostojnik kościelny, zarządzający faktycznie a. nominalnie djecezją, ordynarjusz, pasterz:* Paweł zlecił Tytusowi stanowić kapłany a. prezbitery, których także biskupami nazywa. Skar. Z księdza bywa B. Górn. Podobny, jak zając do biskupa. Prz. Co Giedroyć, to B. Prz. Kardynał nie B., kasztelan nie wojewoda. Prz. Ksiądz B. B. djecezjalny. B. wikary. B. koadjutor. B. sufragan. Zgr. **Biskupisko.** <Z Gr. episkopos = dosł. dozorca, przez Nm. daw. biscof; stąd Czes. biskup>

2. Biskup, a, lm. **y** mul. *ścięty kant muru.* <?>

Biskupi przym. od **Biskup**: Nie chodzę na biskupich nogach. Prz. *(=nie jestem wpływowy).*

Biskupisko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Biskup**: Wtenczas już B. stare byłby dał krzyże już i gwiazdne znaki. Słow.

†**Biskupizna, y,** lm. **y** *danina roczna, składana biskupowi przez duchowieństwo djecezji jego; dochody, dobra biskupie.*

[**Biskupki, ek,** blp.] *gwiazdy Kastor i Poluks.* Por. [**Bliźniaczki**].

Biskupować, uje, ował *spełniać obowiązki biskupie, być biskupem:* Biskupa poznańskiego, od niemałego czasu biskupującego, nadaniami dochodów obdarzył. Lel.

Biskupowanie, a, blm., czynność cz. **Biskupować**: Za biskupowania św. Wojciecha. Lel.

Biskupstwo, a, lm. **a 1.** *godność, urząd, władza biskupia:* B. czyli najwyższe kapłaństwo. Pilch. **2.** *djecezja:* Mieczysław I założył siedm biskupstw. **3.** *pałac biskupa:* Na biskupstwie milczenie było. Krasz. **4.** *czas, okres urzędowania biskupa.*

Biskupszczyzna, y, lm. **y** *dobra biskupie:* Biała-Puszcza była biskupszczyzną, bo była własnością biskupów płockich. Pol.

Biskwit, a, lm. **y 1.** *suchar, sucharek, biszkokt.* **2.** p. **Biszkokt.** <Fr. biscuit = dosł. dwakroć gotowany>

Biskwitowy przym. od **Biskwit.**

[**Bismark, u,** blm.] *spirytus z Prus w pęcherzach przemycany.* <Od nazwiska Nm. Bismarck>

Bismark przym. nieod.; p. **Bismarkowski**: Rękawiczki tego odcienia orzechowej barwy, która nosi nazwę koloru B. Orzesz. <Od nazwiska Bismarck>

Bismarkowski, Bismark *koloru brudno-żółtego, orzechowy:* Nakładał rękawiczki bismarkowskiego koloru. Krasz.

×**Bismut, u,** blm. chem. p. **Bizmut.**

[**Bisnowaty**] *opętany, narwany; głupkowaty.* <Ukr. bisnowatyj>

Bison, u, lm. **y** p. **Bisior.**

Bisować, uje, owal 1. *żądać powtórzenia jakiegoś ustępu koncertu a. widowiska:* Polonez Chorążego Moniuszki rozentuzjazmowana publiczność bisowała. **2.** *powtarzać utwór muzyczny, śpiew a. taniec na żądanie publiczności:* Na ostatnim koncercie chór szkieletów był bisowany. Niektóre numery koncertu na ogólne żądanie bisowano. <Now. z Łć. bis = dwakroć>

Bisowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Bisować.**

×**Bisson, u,** lm. **y** p. **Bisior.**

†**Bissunić, i, ił** i †**B. ś.** p. **Bisurmanić.**

Bister, tra, blm. p. **Bistr.**

×**Bistor, u,** lm. **y** p. **Bistur**: Zamiast B. kładę słowo kozik. Perz.

Bistr, a, blm., **Bister** *farba brunatna, ciemnobronzowa, otrzymywana z sadzy niektórych drzew.* <Fr. bistre, stąd Nm. bi(e)ster>

Bistrowy przym. od **Bistr**: Miała tę barwę bistrową, ludowi włoskiemu właściwą, jakby rozgrzaną słońcem. Krasz.

Bistur, u, lm. **y,** × **Bistor** *nożyk chirurgiczny składany, lancet:* Nie wiem, czy ty piórem, czy ja więcej potrafię mym zabić bisturem. Zabł. <Fr. bistouri, od miasta Włos. pistoja, po Łć. Pistorium>

[**Bisty, ów,** blp.] *rodzaj grzybów, zap. purchawka.* <Nm. Bofist, gw. fist>

†**Bisunić, i, ił** i †**B. ś.** p. **Bisurmanić.**

Bisurman, a, lm. **y, Bisurmanin,** ×**Bisurmaniec,** × **Beserman,** ×**Besserman,** ×**Bessermian,** ×**Besermaniec,** × **Bezerman,** × **Bezermaniec,** × **Besurman,** × **Basurman,** ×**Bossurman** *mahometanin, muzułmanin, poganiec:* Bezecny B. Birk. Nadęte i buczne bisurmany. Birk. Rad, że mu ś. zdarza z bisurmany czynić. Leszcz. S. Przen.: *człowiek rozwiązłych obyczajów; niedowiarek; renegat; łotr, urwis.* <Przekształcenia Arab. Tur. müsülmān = wyznawca islamu, czyli mahometaństwa; stąd też nasze m u z u ł m a n i n, m o s l e m i n i i s l a m>

Bisurmanić, i, ił, †**Bisunić,** †**Bissunić** *turczyć, na bisurmana nawracać.* **B. ś.,** †**Bisunić ś.,** †**Bissunić ś.** *stawać ś. bisurmanem, przyjmować religję mahometańską;* przen. *wieść życie rozwiązłe, psuć ś., łajdaczyć ś., rozpuszczać ś., walęsać ś.:* Tak ś. z tym światem bisurmanim śmiele. Wad. Gdzie ty ś. bisurmanił? hę? Bał.

×**Bisurmaniec, ńca,** lm. **ńcy** a. **ńce** p. **Bisurman**: Gromił brzydkie bisurmańce. Paszk. Przeciwko bisurmańcom w oczy z buławą skoczy. Petr. Nowotny B. w mienionym zawoju. Paszk. *(= renegat).*

Bisurmanieć, eje, ał *stawać ś. bisurmanem.*

Bisurmanin, a, lm. **anie** p. **Bisurman**: Czyniono go bisurmaninem. Paszk.

×**Bisurmaniny, in,** blp. *obchód bisurmanienia, obrządek przechodzenia na wiarę mahometańską:* Już się niedziele cztery przybliżały, kiedy bisurmaniny tam jego być miały. Paszk.

Bisurmański przym. od **Bisurman,** *muzułmański, mahometański, niewierny:* Religja bisurmańska. Birk. **Po bisurmańsku** przys. *jak bisurman.*

Bisurmaństwo, a, blm. **1.** *religja bisurmańska, czyli mahometańska, islamizm.* **2.** × zb. *bisurmany, mahometanie, muzułmanie, Turcy, niewierni.* **3.** przen. *rozwiązłość, rozpusta.*

[**Bisygoń, a,** lm. **e**] *szubrawiec, rozpustnik.* <Właściwie biesygoń, Bies + GON>

×**Biszamel, u,** blm. kuch. p. **Beszamel.**

Biszkokcik, a, lm. **i** p. **Biszkokt.**

Biszkokt, a, lm. **y,** † **Biskokt, Biszkopt 1.** a) B., † Biskokt *chleb przypiekany, dwa razy pieczony, suchar, biskwit:* Niewolnicy u Turków więcej biszkoktów miewają na dzień, niźli na galerach weneckich. Kłok. b) cukier. *ciastko bardzo lekkie, z mąki, cukru i jaj.* **2.** a. **Biskwit** *fajans i porcelana bez glazury.* Zdr. **Biszkokcik.** <Now. z Łć. bis = dwakroć + coctus = gotowany>

Biszkoktowy przym. od **Biszkokt.**

†**Biszkont, a,** lm. **y** p. **Biszkunt:** Ona ś. już z młodu psich biszkontów uczy. Wiersz o fortelach białogł. <?>

Biszkopciarz, a, lm. **e** *pieczeniarz:* Nie był pasorzytem arystokratycznych domów, ani biszkopciarzem, jak mówił ś. p. Henryk Rzewuski. Krasz.

Biszkopcik, a, lm. **i** p. **Biszkopt:** Biszkopciki rzymskie.

Biszkopt, u, lm. **y 1.** p. **Biszkokt:** B. szampański. **2.** fiz. *cienka igła glinowa w elektrometrze kwadransowym, w kształcie biszkoktu.* Zdr. **Biszkopcik.**

Biszkoptowy przym. od **Biszkopt:** Babka biszkoptowa.

†**Biszkunt, u,** lm. **y,** † **Biszkont** *psi figiel, sztuka, psota:* Psich pełen biszkuntów, kradzieżą nie wskórawszy, udał ś. do buntów. Pot.

Biszof, u, blm. *napój z wina czerwonego, araku, cukru i korzeni; poncz; esencja pomarańczowa:* Esencja pomarańczowa, czyli B. butelka 9 złp. Goł. <Nm. Bischof = dosł. biskup>

[**Biśtefranty, ów,** blp.] p. **Besztefrant.**

[**Biśterować, uje, ował**] *zmawiać ś., sprzysięgać ś.* <Może w związku z Biśtefranty, p. Beztefrant>

†**Bitarnia, i,** blm. *zbiornik wody słodkiej, oddzielonej od morskiej, przy warzeniu soli:* Mijasz winniki i smaczne bitarnie. Koch. <Fr. bittern>

†**Bite, ego,** blm. *kara za pobicie, wynagrodzenie za bicie; zapłata, którą ściągali panowie za pobicie ich chłopów:* Płacić bitego. <BI>

Biteń, tnia, blm. bart. *miód z woskiem zmieszany:* Puścić B. na przetaki dla odcedzenia patoki.

Bitewka, i, lm. **i** p. **Bitwa:** Być naocznym świadkiem wcale małej bitewki. Kaczk.

Bitewny przym. od **Bitwa,** *bojowy:* W igrach bitewnych nigdy zwyciężonemi nie byli. Górn.

Bitka, i, lm. **i 1.** *bójka, bijatyka, walka, bój, utarczka:* Nie żył dnia bez bitki. Mick. Począł opisywać bitkę. Sienk. Mieć chęć do bitki. I do pitki, i do bitki. Prz. Rwać ś. do bitki. **2.** w grze: *pryza, lewa:* Ma już dwie bitki, a ja żadnej. Wziąć, dostać bitkę. **3.** *jaje wielkanocne w grze:* Taczać bitki. Dał mi za jedno całe jaje dwie bitki. **4.** ! blp. kuch. *zrazy, zraziki, kotlety siekane.* **5.** [B.] *lepianka, chata z gliny.*

Bitnia, i, lm. **e** *kafar, baran, baba* (do wbijania palów): B. ręczna = *szlaga.*

×**Bitniarz, a,** lm. **e** *robotnik przy bitni pracujący, kafarnik.*

[**Bitnictwo, a,** blm.] *wzajemny stosunek bitników* (pszczelarzy).

Bitnie przys. od **Bitny** *zdatnie do boju:* I staniesz w kole orężno i B. Pol.

Bitnik, a, lm. **cy** *ten, co gotów zawsze do bitki, co rad ś. bije:* Józiek był zawadjak, B. Bał. <BI>

[**Bitnik, a,** lm. **cy, Siaber**] *mający u siebie cudze pszczoły na przechowaniu, jako wspólnik, należący do połowy miodu i rojów.* <Z Lit. bìtininkas = dosł. pszczolarz>

[**Bitnikować, uje, ował**] z kim = *być z kimś w stosunku bitnika.*

[**Bitnikowanie, a,** blm.] czynność cz. **Bitnikować.**

Bitność, i, blm. rz. od **Bitny:** Nie sama B. żołnierza jest zaletą. Kołł. <BI>

Bitny 1. *zdatny do bicia ś., waleczny:* Zacne plemię dziadów bitnych. Kochan. Na wojnie lepszy nie kto jest mówniejszy, lecz kto bitniejszy. Koch. Bitne hufce. Malcz. B., jak kogut. Prz. B. i mądry a. uczony i B. Prz. (= *i do zwady, i do rady*). **2.** B. ptak zool. = *bataljon, bojownik.*

Bitum, u, blm. chem. *smoła a. żywica kopalna* (np. asfalt, idrjolit) *rodzaj farby czarnej.* <Łć. bitumen>

Bitumin, u, blm. *ciało organiczne z rozkładu przedwiekowej roślinności.*

Bituminiczny przym. od **Bitumin:** Ciała bituminiczne = *bitumin.*

†**Bitunek, nku,** lm. **nki,** †**Bitunk,** †**Butynek 1.** *łup, zdobycz wojenna:* Śpiesz ś. do łupu, a kwap ś. do bitunku. B. B. Nieprzyjaciel swój będzie dzielić B. i korzyść swoją. Bud. Gdyby ś. bitwa wygrała, jako bitunki dzielić? Tarn. J. **2.** *rabunek, grabież, plondrowanie.* **3.** *znak zwycięstwa, trofeum.* <Śr. Gnm. biutunge = podział zdobyczy>

†**Bitunk, u,** lm. **i** p. **Bitunek.** Tuch.

†**Bitunkarz, a,** lm. **e** *ten, co zdobycz dzieli, sędzia dzielczy:* Obierają na to bitunkarze, którzy dzielą per centurias. Tarn. J.

Bitwa, y, lm. **y 1.** *bicie ś., walka, bójka, bijatyka:* Od słów przyszło do bitwy. × B. słowna = *zwada, kłótnia.* Kwita z Sokalskiej bitwy. Prz. (= *wet za wet*). **2.** *bicie ś., walka, starcie ś. dwuch wojsk, batalja:* B. krwawa, zacięta, stanowcza, walna. B. wygrana. Gdzie wielu dowódców, tam B. przegrana. Prz. Nie czas modlitwie po przegranej bitwie. Prz. Pole, plac bitwy. Biliśmy bitwę walną. Kaczk. Bitwę wydać, stoczyć, zwieść. Polec w bitwie. Cezar trzysta bitew wstępnym bojem z Gallami wygrał. Warg. Kto sam bitw nie wygrywał jeszcze... Zal. Bój może być jednym z epizodów bitwy. Kras. A. Mała i krótka B. = *potyczka, utarczka.* B. ś. nie zaczęła, a utarczki tylko były. Skar. Zdr. **Bitewka.** <BI>

Bity 1. im. od **Bić:** Zrazy bite. Nie w ciemię B. Prz. **2.** przen. *karcony, surowo, karnie wychowywany; wyćwiczony, wykształcony, wyuczony, biegły:* Jeden B. za stu niebitych stanie. Prz. Dobry karany, jeszcze lepszy B. Prz. Co bite, to lepsze. Prz. Mąż niepospolicie B. w rzeczach duchownych. Kaczk. **3.** *gęsty, ścisły, drobny:* Pisać bitym charakterem. Druk B. **4.** *cały, całkowity, z okładem:* Trzy bite godziny. B. talar a. **Bity, ego,** lm. **e** rz. *talar całkowity, w jednej sztuce:* Sto bitych w garnku. Pół bitego.

Biuletyn, u, lm. **y** p. **Buletyn:** B. o stanie finansów. <Fr. bulletin>

Biuralista, y, lm. **ści** *ten, co ś. przejął porządkiem i zasadami biurowemi; pedant.* <Fr. buraliste>

Biureczko, a, lm. **a** p. **Biuro.**

Biurel, u, blm. *gruba wełniana materja.* <S. Fr. burel>

Biuret (bi-uret), **u,** blm. p. **Dwumocznik.** <Now. z Łć. bi- = dwu + Gr. ouréō>

Biureta, y, lm. **y** chem. *rurka szklana do odmierzania małych objętości płynów i gazów.* <Fr. burette>

Biurko, a, lm. **a** p. **Biuro:** W biurku jego nie było szufladki, któraby nie zawierała jakowej osobliwości. Kras.

Biuro, a, lm. **a 1.** szczeg. **Biurko** *stół, stolik do pisania, kantorek:* Biura w pokojach bywają z włoskiego orzecha. Kluk. **2.** *kantor, kancelarja, miejsce, gdzie urzędnicy pracują:* B. paszportowe, adresowe, telegraficzne, wydawcze, nadawcze, techniczne. B. długości p. **Długość.** Zdr. **Biurko, Biureczko.** <Fr. bureau = dosł. ciemne sukno (którym stół pokrywano)>

Biurokracja, i, lm. **e 1.** *władza a. wpływ urzędników na sprawy państwowe.* **2.** *rząd urzędniczy, formalistyczny, pedantyczny.* **3.** zb. *ogół urzędników.* <Now. z Biuro + Gr. -kratía = -władztwo>

Biurokracyjny przym. od **Biurokracja:** Rząd B.

Biurokrata, y, lm. **ci** *zwolennik biurokracji, rządu biurokracyjnego; ten, co ś. trzyma litery przepisów:* Wszyscy ministrowie byli biurokratami. Spas.

Biurokratycznie przys. od **Biurokratyczny:** Świadek B. wysznurowany. Krasz.

Biurokratyczny przym. od **Biurokratyzm.**

Biurokratyzm, u, blm. *system urzędniczy, formalistyczny.*

Biurokratyzować, uje, ował *naginać do trybu biurokratycznego, robić biurokratycznym:* Zasada interwencji państwowej wywołuje silną centralizację i biurokratyzuje wszystkie stosunki.

Biuromanja, i, blm. *pociąg do pracy biurowej; chęć urządzenia wszystkiego kancelaryjnie:* Nie lubił on bez potrzeby biuromanji i za pomocą dwuch tylko pisarzów podręcznych cały obrot ekonomiki ogromnej najprzezorniej urządził. Chrząsz. <Now. z Biuro + Gr. manía>

Biurowy przym. od **Biuro:** Praca biurowa.

Biuruar, u, lm. **y** *przyrząd do pisania:* B. na srebrnej podstawie, z herbem jubilata i napisem łacińskim. <Niby Fr. buroire>

Biust, u, lm. **y** *popiersie; część tułowiu od ramion do pasa:* Utoczone ramiona i śliczny B., który wycięta suknia balowa podziwiać pozwalała. Bał. <Fr. buste>

Biusthalter, a, lm. **y** *gorset.* <Now. z Fr. buste + Nm. -halter = trzymający>

Biuwet, u, lm. **y** *miejsce do picia trunków:* Kioski owe i szalety niczym są innym, jeno biuwetami i bufetami. Jeż. <Fr. buvette, skąd Nm. Büffet>

Biwak, u, lm. **i, Biwuak 1.** *obozowanie pod gołym niebem w ubraniu i z bronią.* **2.** *miejsce obozowania, obozowisko.* <Fr. bivouac>

Biwakować, uje, ował szczeg. o wojsku: *obozować pod gołym niebem.*

Biwakowanie, a, blm., czynność cz. **Biwakować.**

Biwakowy przym. od **Biwak:** Ognisko biwakowe.

Biwuaczny przym. od **Biwuak:** Ognie biwuaczne. Straż biwuaczna.

Biwuak, u, lm. **i** p. **Biwak.**

Bizam, a, blm. p. **Piżmo.**

Bizant, u, lm. **y, Byzant** *złota moneta bizantyjska.* <Od miasta Bizancjum>

Bizantyjczyk, a, lm. **cy, Byzantyjczyk** *zwolennik cywilizacji bizantyjskiej:* Jaka różnica pomiędzy małym człowieczkiem z czasów królowej Anny i nami, bizantyjczykami! Spas.

Bizantyjski, Byzantyjski, Bizantyński, Byzantyński *jaskrawy, kopulasty, dziwaczny.*

Bizantynizm, u, blm., **Byzantynizm** *hołdowanie ideom bizantyjskim:* B. tolerujący złe lub mianujący je dobrym. Krzem.

Bizantyński p. **Bizantyjski.**

Bizmut, u, blm., × **Bismut,** × **Wizmut,** × **Wismut** chem. *pierwiastek metaliczny z gromady azotowców,* Bi. <Fr. bismuth, Nm. Wismuth a. Bismuth, ciemnego pochodzenia>

Bizmutowy przym. od **Bizmut:** Błyszcz B. = *połączenie bizmutu z siarką.* Szpat B. = *węglan bizmutu.* Blenda bizmutowa = *krzemian bizmutu.* Ochra bizmutowa = *tlennik bizmutu, kwiaty bizmutu.*

Bizmutyn, u, lm. **y** min. *trójsiarek bizmutu,* b ł y s z c z b i z m u t o w y.

Bizmutyt, u, blm. min. *mieszanina węglanu i siarczanu bizmutu.*

1. Bizon, a, lm. **y 1.** × p. **Bizun:** Ekonom z bizonem nad chłopami stoi. Bentk. **2.** [B.] *awanturnik, warchoł.*

2. Bizon, a, lm. **y** zool. p. **Żubr.** <Gr. bísōn, Łć. bison>

[**Bizoń, ia,** lm. **ie**] *chłop wielki a niezgrabny* <Może od 2. Bizon>

Bizun, a, lm. **y,** × **Bizon** *kańczuk, batog, bat:* Goły jak B. Prz. „Oda do bizuna" przez Adama Naruszewicza. Boją ś. nie ciwuna, lecz jego bizuna. Prz. b) *raz kańczugowy, plaga, uderzenie:* Nic łacniej, niż wymówić: Dajcie mu sto bizunów. Oss. <Może od nazwy zwierzęcia b i z o n a (żubra) przez takie przejście znaczenia, jak Łć. t a u r e a, nasz b y k o w i e c itp.>

Bizunować, uje, ował *okładać bizunami, bić batogiem, wymierzać plagi:* Wszystkich bizunował i rozpędzał. Krasz.

Bizunowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Bizunować.**

Bizunowy przym. od **Bizun:** Nauczka bizunowa.

Biżuterja, i częśc. w lm. **e** *przedmiot galanteryjny, zbytkowny, klejnot.* <Fr. bijouterie>

Biżuteryjny przym. od **Biżuterja:** Pudełko biżuteryjne. Przen.: Biżuteryjna i ślazowo-ckliwa poezja salonów.

[**Bjeśtefrant, u,** lm. **y**] p. **Besztefrant.**

Bjotyt, u, lm. **y** min. p. **Mika.** <Od nazwiska uczonego Fr. Biot † 1862>

Bla! dziec. *fe, pfe!:* Nie jedz tego, bo to B. Wrona w lecie na mendlu pszenicy siedząc krzyczy: bla! a w zimie na końskie łajno wrzeszczy: kołacz!

1. × **Blach, u,** lm. **y,** × **Blacha,** × **Blecha,** × **Flak,** × **Flek** *plama.* <Nm. [blacke] = Nm. Fleck(e)>

2. × **Blach, u,** lm. **y** p. **Blacha:** Kaganek jaśniejszy przy blachu. Pot. Rwie pancerza węzły, ostrożnie zdziera B. zafarbowany. Mick. B. u szpady. <p. Blacha>

1. Blacha, y, lm. **y,** × **Blach 1.** *cienki płat metalu:* Każdy kruszec na blachę wybity być może. Kluk. Blachy srebra a. złota. Birk. Srebro w blachach. B. złota, srebrna, cynkowa, miedziana, ołowiana. B. cynkowana, platerowana. B. żelazna czarna. B. żelazna, pobielana cyną = *biała.* B. mosiężna = *żółta.* Blachy równoważące a. dwumetalowe. B. falista. B. dachowa, kotłowa, ślusarska. B. kuta, walcowana. Ciągnąć blachę pomiędzy walcami. Składać blachy = *zaginać, przygotowując do roboty.* Wybijać metal na blachę. Kryć dom blachą. Pałac „Pod Blachą" zwany, przy Zamku warszawskim. B. to, nie pieniądze (= *moneta fałszywa*). Oss. **2.** *narzędzia a. naczynia z blachy:* B. do tortu. Blachy ogniste, rozpalone (= *narzędzia tortur*): Na mękach rozpalonemi blachami palą. Syr. B. u pieca, u komina, u zamku. B. herbowa. B. do kopersztychu. Figury na blasze rznięte. B. do mleka, nafty. [Wytrzeć blachę] = *wypić miarkę (zwykle blaszaną) wódki.* **3.** zwykle w lm. a) † *zbroja:* Blachy zbrojowe. Przywdziewać blachy. B. na piersi = *pancerz.* B. na ręce = *naramienniki.* Przez pięć roków nie zdejmowałem z siebie blach. Sienk. b) *znaczki blaszane, wydawane robotnikom, marki.* **4.** a. **Deska** = *tylne przedłużenie słupicy u pługa.* **5.** gór. = *część wielkiego pieca:* B. babkowa, kopytowa, krzyżakowa, podporowa, gichtowa, zaogniowa. Blachy czeluściowe. **6.** a. **Kapliczka, Ołtarzyk** leś. *wycięcie przy odziemku stojącej sosny*

dla pozyskania łuczywa. 8. pusz. = *ławka, do której są przytwierdzone wszystkie części zamku w strzelbie.* 9. *płyta na kuchni angielskiej:* Piec co pod blachą. Zdr. **Blaszka, Blaszeczka, Blachetka.** <Nm. Blech>

× **Blacha, y,** lm. **y** p. **1. Blach. 2.** lek. p. **Ostuda.**

Blacharczyk, a, lm. **i** *uczeń, czeladnik blacharski.*

Blacharka, i, lm. **i, Blacharzowa** *żona blacharza.*

Blacharnia, i, lm. **e 1.** a. **Blachownia** *pracownia, w której robią blachy i przedmioty z blachy, walcownia blachy.* **2.** *magazyn, skład blachy.*

Blacharski przym. od **Blacharz:** Blacharska robota. Blacharskie rzemiosło. Zakład blacharsko-galanteryjny.

Blacharstwo, a, blm. *rzemiosło blacharskie.*

Blacharz, a, lm. **e,** × **Blecharz,** × **Blechownik,** × **Blachownik, [Blachmistrz, Blachnierz] 1.** *rzemieślnik, robiący blachę i przedmioty blaszane; platnerz.* **2.** *handlujący blachami a. wyrobami blacharskiemi.* **3.** [B.] pog. *szynkarz.*

Blacharzowa, ej, lm. **e** p. **Blacharka.**

Blacharzowy przym. od **Blacharz.**

Blacharzówna, y, lm. **y** *córka blacharza.*

Blachetka, i, lm. **i** p. **Blacha.**

Blachmal, u, lm. **e,** × **Blakmal, Blachman 1.** *szumowiny na rozpuszczonym kruszcu, szczeg. srebrze.* **2.** a. **Blekman** *bielmo (na oczach):* Od wódki mu oczy blachmalem zachodzą (= *mgłą*). **3.** *nakładanie blaszkami złotemi a. srebrnemi, robota demeszkowana, emalja.* <Nm. Blachmal>

Blachmalowy przym. od **Blachmal.**

Blachman, u, lm. **y 1.** p. **Blachmal. 2.** *mdły wyraz oczu po przepiciu ś., niewyspaniu, zmęczeniu; powłoka mglista:* Oczy mu blachmanem (= *mgłą*) zaszły. Jeż. I wie, że na te źrenicy blachmany bije świat duchów tęczą malowany. Słow. **3.** *płytka metalowa, blaszka:* Cienkie blachmany, które senator Stronczyński nazywa półbrakteatami. <Zap. toż, co Blachmal>

[Blachmistrz, a, lm. **e]** p. **Blacharz.**

[Blachnierz, a, lm. **e]** p. **Blacharz.**

×**Blachowany** *plamami pokryty, centkowany, plamisty:* Między owcy cokolwiek płowego, blachowanego i pstrego będzie, to twoje. Wuj.

Blachownia, i, lm. **e** p. **Blacharnia.**

Blachownica, y, lm. **e 1.** a. †**Bluzbrach** *blacha na piersi, kirys.* **2.** *machina do ciągnięcia blach.*

×**Blachownik, a,** lm. **cy** p. **Blacharz.**

Blacik, a, lm. **i 1.** p. **Blat. 2.** *miara targowa nowalji, grzybów itd.:* B. szpinaku, szczawiu, rydzów. <p. Blat>

[Blaczeć, e, ał, Blakać, Bleczeć, Blekać] *żałośliwie ś. odzywać* (o kocie, cielęciu, jagnięciu). <Dźwn.>

[Blaczenie, a, blm.**]** czynność cz. **Blaczeć.**

Bladaczka, i, blm. lek. p. **Blednica.** <BLAD>

Bladaczkowy przym. od **Bladaczka.**

Bladawiec, wca, lm. **wce,** † **Blednik** *człowiek blady, wybladły:* A ja tych bladawców, zbrodniami bladych, otoczony wieńcem. Słow.

Bladawo przys. od **Bladawy:** Wyglądać B.

Bladawość, i, blm. rz. od **Bladawy.**

Bladawy *nieco blady:* Księżyc B. Karp. Bladawe lica

[Bladki, ów, blp.**]** *ziemniaki daberskie.* <Zap. BLAD>

Bladnąć, ie, ął a. **bladł, Blednąć, Bledniec 1.** *stawać ś. bladym:* B. od złości, gniewu. Bladły twarze na widok tego straszliwego obrazu. Żeglarze bladną. Ryb. **2.** *blaknąć, płowieć, pełznąć* (o kolorze); Niebo środkiem czoła bladnie. Mick.

Blado przys. od. **Blady:** Gdzie serce w strachu, tam na twarzy B. Pot. Wyglądała B.-melancholijnie. Krasz.

[Bladocha, y, lm. **y, Bladunia, Bladusia]** *blada dziewczyna.*

×**Bladokrusz, u,** blm. *kruszec blado-żółty, mający w sobie miedź, żelazo, siarkę i arszenik.* Kluk. <BLAD + KRUCH>

Bladolicy *mający blade lica, o bladej twarzy, z bladą cerą.* <BLAD + LIK>

Bladolistny *mający blade liście:* Smutna, bladolistna brzoza. Rol. <BLAD + LIST>

Bladooki *mający blade oczy.* Orzesz. <BLAD + OK>

[Bladorózga, i, lm. **i, Latorózga]** *latorośl, rózga.* <BLAD + Rózga; może sld., zamiast l a t o r ó z g a?>

Bladość, i, blm. rz. od **Blady:** B. pada na lękających ś. Petr. Trupia B. <BLAD>

[Bladunia, i, lm. **e]** p. **Bladocha.** <BLAD>

[Bladusia, i, lm. **e]** p. **Bladocha.**

Blady, st. w. **Bladszy** a. **Bledszy 1.** *białawy, cery a. barwy zbliżającej ś. do białej:* B. jak trup, jak ściana, jak chusta, jak płótno, jak Piotrowin (= *trupio B.*). B. jak śmierć angielska. Prz. Cienie blade. Otw. Blada jakaś mara we śnie ś. pokazała. Tw. Żad^n ś. nie trwóż, żaden nie bądź B. Koch. P. Blade usta. Krwi utratą B. Kon. Noc ludu przestrachem blada. Kon. Twarz blada może być piękną. Brodz Blade astry, kwiaty. **2.** przen. *słaby, niedokładny pod względem barwy a. wykończenia, niewyraźny, niejasny, niedobitny:* Blade światło dnia. Dni jesienne blade, ale pogodne. Blade odbicie obrazu = *słaba kopja.* Blade odbicie rzeczywistości. Cerę miał blado-żółtawą. Jeż. Para blado-żółtych oczu. Orzesz. Oczy blado-błękitne. Orzesz. Chmurki blado-liljowe. Sienk. Blado-złota kula dziennej gwiazdy. Orzesz. Wybucha ogień blado-czarny (= *czarniawy*). Kulig.

†**Bladysyn, a,** lm. **y** p. **Bledyniec.**

[Bladzieńki] p. **Bledziutki:** Bladzieńkie to było od urodzenia. Orzesz. B. był i szczupleńki, jak robaczek. Orzesz.

[Bladzieńko] przys. od **Bladzieńki.**

Bladziuchno przys. od **Bladziuchny.**

Bladziuchny p. **Bledziutki.**

Bladziusieńki p. **Bledziutki.**

Bladziusieńko przys. od **Bladziusieńki.**

Bladziuśki p. **Bledziutki.**

Bladziuśko przys. od **Bladziuśki.**

Bladziuteńki p. **Bledziutki:** Kolor rubinu wystąpił z ust bladziuteńkich. Słow.

Bladziuteńko przys. od **Bladziuteńki.**

Bladziutki p. **Bledziutki:** Tłuściutkie to, łysiutkie, bladziutkie stworzeńko jest sławnym literatem. Krasz. Złożyła bladziutką twarz na jego szerokiej piersi. Orzesz.

Bladziutko przys. od **Bladziutki.**

Blaga, i, blm., **Blagierja, Blagierstwo** *okłamywanie, mydlenie oczu, udawanie znajomości rzeczy, wiedza powierzchowna; żart, kłamstwo; pyszałkowatość.* <Fr. blague>

Blagier, a, lm. **rzy** *ten, co blaguje.* <Fr. blagueur>

Blagierja, i, blm. p. **Blaga.**

Blagierka, i, lm. **i** forma ż. od **Blagier.**

Blagierski przym. od **Blagier:** Usposobienie blagierskie.

Blagierstwo, a, lm. **a** p. **Blaga.**

Blagować, uje, ował *posługiwać ś. blagą, okłamywać, udawać znajomość rzeczy, mydlić oczy.*

Blagowanie, a, blm., czynność cz. **Blagować.**

Blajdrat, u, lm. **y** druc. *drut cienki.* <Nm. Bleidrath = dosł. drut ołowiany>

×**Blajer, a,** lm. **y,** × **Blejer** *forma, modła, model, wzór, krój, manier:* Maski nie na jeden B. formowane były. Czart. A. Książki na jeden B. pisane (= *na jedno kopyto*). <Zap. z Nm. Bleiwage, Bleiloth = gruntwaga, blejczyk>

×**Blajgiel, u,** blm., ×**Blajgielb,** ×**Blejgiel,** ×**Blejgielb** *farba żółta ołowiana.* <Nm. Bleigel(b)>

×**Blajgielb, u,** blm. p. **Blajgiel.**

Blajwajs, u, blm. p. **Blejwas.**

Blajwas, u, blm. p. **Blejwas.**

×**Blak, u,** blm. *blaknięcie, blednienie, bladość:* Żyły blakiem zachodzą, krwi pozbywszy marnie. Żebr. <Dnm. bleek (= Gnm. bleich) = blady>

Blak, u, lm. **i** **1.** fl. *mielizna, miejsce, gdzie woda płytka.* **2.** leśn. *halizna, polana w lesie.* <Nm. blach (= flach) = płaski>

[**Blakać, a, ał**] p. **Blaczeć.**

[**Blakanie, a,** lm. **a**] **1.** *głosy zwierząt, podobne do płaczu.* **2.** p. **Blek.** <Dźwn.>

Blakmal, u, lm. **e** p. **Blachmal.**

Blaknąć, ie, ął, ×**Blakować** (o kolorach) *pełznąć, płowieć, puszczać, niszczeć:* Materja blaknie na słońcu.

Blaknięcie, a, blm., czynność cz. **Blaknąć.**

×**Blakować, uje, owal** p. **Blaknąć:** Blakują lica, oczy i usta sinieją. Toł. Ta panna blakuje = *więdnie, starzeje.* By zmazą niesławy jakiej imię Polaków, teraz nadpluskane, potym nie blakowało. Błaż.

Blakowanie, a, blm. **1.** × czynność cz. **Blakować. 2.** leśn. *choroba drzew, objawiająca ś. białawym kolorem liści.*

Blakowny (o kolorach) *łatwo płowiejący, pełznący, blaknący;* myśl. *o zmienionej barwie włosów:* Lis w lecie B.

[**Blakówka, i,** lm. **i,**] p. **Świnka.** <?>

Blamanż, u, blm., **Blamanże,** ×**Blamas,** ×**Blamasz,** × **Blemas,** † **Błomuz** kuch. *galareta migdałowa.* <Fr. blanc-manger>

Blamanże nieod. p. **Blamanż.**

×**Blamas, u,** blm. **1.** p. **Blamanż. 2.** *galareta z ryb rozgotowanych.*

Blamasz, u, blm. kuch. p. **Blamanż.**

Blamiza, y, lm. **y** leśn. *rodzaj klepki dębowej.* <Zap. w jakimś związku z Fr. blamuse a. plamuse = 1. uderzenie ręką. 2. daw. moneta w Leodjum i w Westfalji, Nm. Blamüser>

Blamować się, uje ś., owal ś. *dać się łapać na kłamstwie, plątać się w kłamstwach; błaźnić ś., narażać ś. na śmiech, ośmieszać ś.* <Fr. blâmer = ganić, przez Nm. sich blamiren>

Blamowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Blamować ś.**

Blanbek, a, lm. **i** *młokos, wyrostek, żółto w dzióbku mający.* <Fr. blanc-bec = dosł. białodzióbek>

[**Blandyn, a,** lm. **i**] p. **Blondyn.**

×**Blank,** [**Blank, Blenk**] nieod. = *czysty, jasny, błyszczący:* Często gęsto figimigi w jego głowie, lecz serce B., B., panowie. Fred. A. <Nm. blank>

Blank, u, częś. w lm. **i, Blanek 1.** *dyle, deski, belki drewniane grube do ogradzania, palisada.* **2.** a. **Blanka** *mur ostry dokoła czego, rodzaj gzymsu, kramzans; zębate wycięcie murów i wież; strzelnice w murze; rusztowanie dla strzelców:* Nasi na blanki po drabinach leźli. Biel. M. Gdy zbudujesz dom nowy, uczynisz B. po kraju dachu, żeby kto nie spadł z niego. Bud **3.** blp. bud. p. **Soboty. 4.** garb. *gruba skóra na podeszwy i wyroby rymarskie; część podeszwy między zelówką a obcasem.* **5.** mor. *poręcz galerji okrętowej, wierzchnie bramowanie okrętowe:* B. okrętu. **6.** [B.] p. **Bląg.** <Łć. planca = dyl, deska, przez Nm.daw. blanke; stąd też i [Bląg]>

!**Blank, u,** lm. **i** p. **Blankiet.**

Blanka, i, lm. **i** p. **Blank:** Widziałem go z blanek, jak pierwszy zaczął bitwę. Min. Po chwili przybyła do nas na wieżę, przyniosła z sobą miseczkę i postawiła ją na blance. Pol.

Blankiecik, u, lm. **i** p. **Blankiet.**

Blankier, u, lm. **y** *najlepsza odmiana bursztynu· bursztyn ze wszystkich stron błyszczący.* <Nm. blank = błyszczący, świecący ś.>

Blankiet, u, lm. **y, 1.** a. !**Blank** *druk przygotowany do wypełnienia wezwań, protokółów, wyroków sądowych; papier z wydrukowaną datą i nazwiskiem osoby a. firmy.* **2.** B. wekslowy, **Blanko, in Blanko** = *papier wekslowy z podpisem, a. z pozostawieniem miejsca na wypełnienie sumy i treści wekslu.* Zdr. **Blankiecik.** <Nm. Blankett>

×**Blankietownie** przys. od **Blankietowny:** Kupcy podpisywać muszą na komorach protokóły B. (*in blanko*), a później dopiero oficjalista wpisuje dowolną sumę nad podpisem opłacającego.

Blankietowny p. **Blankietowy.**

Blankietowy przym. od **Blankiet; Blankietowny**

Blankista, y, lm. **ści** *spekulant giełdowy, sprzedający papiery, których nie posiada* (in blanko), *w przewidywaniu tańszego odkupu.* < Now., niby Łć. in blanco = bez podpisu, dosł. na biało>

Blanko nieod., **in B.** han. p. **Blankiet:** B. kredyt = *kredyt otwarty, bez oznaczenia sumy.* <p. Blankista>

Blankować, uje, owal 1. *blanki czynić, blankami obwodzić, palisadować.* **2.** *gzymsy na murze robić, murem z gzymsami obwodzić.* **3.** mor. *poręczami, galeryjką okręt opatrywać.* <p. Blank>

Blankowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Blankować.**

Blankowy przym. od **Blank:** Przykrycie blankowe. Sienk.

†**Blanksz, u,** blm. p. **Blansz.** <Z Fr. blanche = biała, dom. couleur = barwa, przez Nm. wymawianie>

†**Blankszować, uje, owal** p. **Blanszować.**

Blansz, u, blm., † **Blanksz** *bielidło:* Nie pomoże B. i róż, kiedy panna stara już. Prz.

Blanszować, uje, owal, †**Blankszować** *powlekać blanszem.*

Blanżerajz, y, lm. **y** garb. p. **Wiórownik.** <Nm. Blanchireisen>

Blanżerować, uje, owal 1. cukier. i kuch. *gotować do pewnej miękkości, lekko obgotowywać.* **2.** garb. p. **Wiórować.** <Nm. blanchiren, z Fr. blanchir = dosł. bielić.>

Blanżerowanie, a, blm., czynność cz. **Blanżerować.**

Blanżerowiny, in, blp., garb. p. **Wiórowiny.**

[**Blańdać, a, ał**] p. **Błędzieć.**

!**Blasfemja, i,** lm. **e** *bluźnierstwo.* <Gr. blasfēmía>

Blask, u, lm. **i 1.** *mocne światło, pewien czas trwające; jasność:* B. słoneczny. B. księżyca. Mało nie jednaki B. od mosiądza, jako i od złota; a tak radzę ci, nie spuszczaj ś. na B. Rej. Od którego szyje malowanej to srebrny, to złoty B. bije. Kochan. Bije B. często od szychowych nici. Kras. Bije B. z karabeli. Mick. Przen: Złoty B. łąki. Kto nieuważnie na B. idzie, ile

z cienia, znieść słonecznego często nie może promienia. Pot. Okna mają być na północ, aby nie był B. patrzeć z pałacu na drzewa. Trzyc. Przen. †B. mi = *razi mię w oczy* (człowiek a. rzecz jaka). †B. mi do niego = *nie lubię nań patrzeć, miły mi jak sól w oku.* †Do ludzi mu B. Glicz. (= *stroni od ludzi, odludek*). Młodzieńcom na białe głowy żaden B. nie jest. Glicz. (= *lubią na nie patrzeć*). Przodkowie dzielnością swą każdemu nieprzyjacielowi koronnemu blaskiem w oczach byli. Wer. (= *zdumiewali, imponowali*). **2.** *świetność, wspaniałość, wystawność:* B. mitry. B. pozorny. Wystąpić w całym blasku. B. mnie nie łudzi bogacza. Karp. Czczym blaskiem odyma pycha. Nar. Przed znikomym blaskiem niejeden olśnął śmiertelnik. Wor. Polskę otaczał blaskiem potęgi i chwały. Fel. Wielu nieraz królów otaczało s. blaskiem nauk lub sztuk pięknych. Pawl. **3.** *widok, jaw, światło dzienne:* Wychodzić na B. = *na jaw, na świat, na popis:* Bóg poznaje zasługi nieznajome, jak te, które na B. wychodzą. Lach. **4.** fiz. *sposób odbijania ś. promieni słonecznych od powierzchni ciał, szczeg. minerałów:* B. silny, mieniący ś., metaliczny, djamentowy, tłusty, szklisty, perłowo-macieczny, jedwabisty. <BLASK>

†**Blaskaty** p. **Blaski.**

†**Blaskawy** p. **Blaski.**

† **Blaski, Blaskaty, Blaskawy** *błękitnawy, modrawy:* Blaskie abo białe oczy. Mącz.

×**Blaskliwy** *blasku pełen, lśniący, błyszczący:* Słońca osada blaskliwa. Przyb.

†**Blaskooki,** †**Błaskooki** *jedno oko często zmrużający; zezowaty:* B. jestem, mrugam często oczyma nad wolę. Kn. <BLASK + OK>

×**Blaskorodny** *wydający blask, błyszczący, lśniący, świecący:* Blaskorodne zbroje. Petr. <BLASK + ROD>

Blaskosiejny *rzucający blaski, błyszczący:* B. marmur. Krasiń. <BLASK + SIE>

×**Blaskot, u,** lm. **y,** *rzecz błyszcząca ś., blichtr:* Znikome skarby i czcze dostojeństw blaskoty są darami losu, nie nagrodą cnoty. Przyb. <BLASK>

†**Blaskotny** *błyszczący ś.:* Przen.: Błędy blaskotne, które w pismach ich czytamy. Przyb.

† **Blaskowaty** *białawy, jasny:* Był krasny, urodziwy, oczu blaskowatych. H. Tr.

×**Blaskowy** przym. od **Blask.**

Blastema, y, blm. fizj. *płyn zarodkowy, w którym tworzą ś. komórki.* <Gr. blástēma ni. = kiełek, zarodek>

[**Blaszak, a,** lm. **i**] *garnek blaszany.* <Blacha>

Blaszanka, i, lm. **i** **1.** a. **Blaszka** *naczynie blaszane do płynów; miarka do wódki, półkwaterek:* Przytknął blaszankę z czystą wodą do jego warg. Sienk. Blaszanki przed niemi raz się napełniały, znów wypróżniały. Jeż. Kazać dać sobie blaszankę wódki. Nie zaglądnij do blaszanki. Fred. A. **2.** kol. *naczynie blaszane z wodą gorącą do ogrzewania wagonów.* <p. Blacha>

Blaszany *z blachy zrobiony:* Blaszana konewka, wiaderko, dach, miska, wanna, łyżka. Blaszane dęte instrumenty (waltornie, trąby, puzony, tuba).

Blaszeczka, i, lm. **i** p. **Blacha:** Ile dziewcząt z blaszeczkami w ręku przejdzie do fabryki. Kon. (= *naczyniami blaszanemi*).

Blaszecznica, y, lm. **e, Blaszeniec, Listownica** bot. (laminaria) *roś. z gromady wodorostów, z rzędu ciemnic.* Gatunek: B. c u k r o w a a. K a p u s t a m o r s k a. (l. saccharina)

Blaszeniec, ńca, lm. **ńce** bot. p. **Blaszecznica.**

Blaszka, i, lm. **i** **1.** p. **Blacha,** *mała, cienka blacha:* B złota, srebra, miedzi, stalowa. Przen.: *drobny pieniądz.* **2.** p. **Blaszanka. 3.** *cacko świecące ś., błyskotka:* Miała na sobie pełno blaszek świecących. Ir.: *order, medalik.* **4.** *łuszczka:* Glina biała bez blaszek, na gęste sito przesiana. **5.** anat. (lamina) *twór ustroju cienki, płaski, listek,* †s z y c h t a, †w a r s z t a: B. s z k l i s t a kości czaszki, †k r u c h a, †t w a r d a, †s z k l a n a (l. vitrea). B. s i t o w a, †s i t o w a t a, p o z i o m a kości sitowej, in. †k o s t k a s i t o w a t a (l. cribrosa). B. w ę ż y k o w a t a kości ślimakowej a. ślimaka (l. spiralis cochleae). B l a s z k i d z i u r a w e na podstawie mózgu (l. perforatae). B. z a r o d k o w a = *listek zarodkowy.* B l a s z k i k o s t n e (l. ossium), g ł ó w n e m i ę d z y k a n a l i k o w e a. m i ę d z y p o n i k o w e (l. interstitiales). **6.** bart.: B. wosku = *wosk na odwłoku pszczoły.* **7.** bot. (lamina) *rozszerzona, płaska część liścia.* **8.** jub. *folga, warstwa metalu pod drogim kamieniem; cienka powłoka metalowa na innym metalu, plater:* Dzban miedziany pod srebrną blaszką. Oss. **9.** kol.: B. rozstępowa, p. **Rozstępka. 10.** min. (l. fundamentales), *postać niektórych minerałów:* B. miki. **11.** ślus.: B. zasuwkowa = *B., w którą wchodzi rygiel a. zasuwka.* <p. Blacha>

Blaszkodzioby zool. *mający dziób spłaszczony jak blaszka:* Ptaki blaszkodziobe p. **Ptak.** <Blaszka + DZIOB>

Blaszkorogi zool. *mający spłaszczone rogi, wachlarzorogi:* Chrząszcze blaszkorogie (lamellicornia). <Blaszka + ROG>

Blaszkoskrzelny zool. *mający skrzela w kształcie blaszek:* Małże blaszkoskrzelne. <Blaszka + SKRZEL>

Blaszkowatość, i, blm. min. *łupliwość, własność łupania ś.:* B. oktaedryczna, romboedryczna. B. niedoskonała, doskonała, bardzo doskonała. <p. Blacha>

Blaszkowaty 1. *mający kształt blaszki.* **2.** *blaszką obłożony.* **3.** bot. *w blaszki ułożony, płatkowy.* **4.** lek.: Utkanie blaszkowate (formatio lamellosa). Nabłonek a. przybłonek B. = *płaski* (epithelium lamellosum).

Blaszkowy przym. od **Blaszka,** *w blaszkach:* Złoto blaszkowe biją.

Blat, u, lm. **y** **1.** *wogóle rzecz płaska i cienka, płyta:* B. stołu, rajsbretu, bilardu, warsztatu. B. złota. Leop. (= *blacha złota, złoto na blachę bite*). **2.** *półmisek płaski, podłużny, brytwanna:* Blaty kuchenne. **3.** *płaszczyzna narzędzi, płaz, głównia, klinga:* B. u piły, siekiery. U czekana obuch na chłopa, B. na przyjaciela, ostrze na nieprzyjaciela. Prz. Blatem = *płazem, na płask:* Miecz, nieostrożnie blatem uderzony, popadał ś. Otw. **4.** *tarcica:* B. dębowy. **5.** fl. *bal długi od rudla za statkiem w wodzie.* **6.** hut. *blacha zewnętrzna pieca, ostawa:* B. posadzkowy = *surowiznowy.* **7.** leśn., *część dłuższa wręgu.* **8.** mech.: B. spodni = *na którym machina jest utwierdzona.* Blaty przesuwne = *blachy, na których suwacz machiny parowej ś. posuwa.* **9.** mier. *deska do naklejania papieru na plany.* **10.** powr., *część werksztula, odgrywająca rolę szlagi.* **11.** ślus. *ząb klucza, bródka, pióro.* **12.** tkac. *fundament w warsztacie;* w lm. = *blaszki metalowe w kształcie grzebienia.* **13.** zdń.: B. kafla = *płaszczyzna frontowa kafla.* B. z fazami. **14.** zł. *przechowywacz rzeczy skradzionych.* **15.** a) [B.] *złoty reński:* Miałem nadzieję, że dostanę tysiąc blatów za obraz. Sew. b) ×żart. *rubel* (papierek). Zdr. **Blacik.** <Nm. Blatt>

Blatersztok, a, lm. i zdń. p. **Klepka.** <Nm. Blatterstock>

Blatka, i, lm. **i** zł. *przechowywaczka rzeczy skradzionych.* <?>

Blatność, i, blm. zł. *świadomość tajników rzemiosła złodziejskiego.* <?>

×**Blauaż, u,** blm., × **Bluaż** *potaż korytowy, raz tylko prażony w piecu:* B. jest alkaliczna sól, którą robią z popiołów dębowych. <Nm. Blauasche>

Blaumontag, u, lm. **i** *poniedziałek świętowany przez rzemieślników; poniedziałkowanie, świętowanie w poniedziałek.* <Nm. blauer Montag = dosł. błękitny poniedziałek>

Blaz, u, lm. **y** bed. *pęcherzyk na klepce wskutek działania ognia.* <Nm. Blase>

[**Blazgać się, a ś., ał ś.**] *mazać ś., być ślizkim* (o błocie).

×**Blazgon, a,** lm. **y,** ×**Błazgon** *ten, co głupio, plugawo, sprośnie mówi.*

×**Blazgonić, i, ił,** × **Błazgonić** *mówić, co ślina przyniesie, głupio a sprośnie gadać:* Grożą ś. surowie i szkaradnie blazgonią. Żebr. <BLAZG>

×**Blazgonienie, a,** lm. **a** czynność cz. **Blazgonić:** Kto w sztuce blazgonienia mistrz, najprędzej podoba ś. babom.

Blazonować, uje, ował w heraldyce: B. herb = *opisywać, objaśniać herb:* Heraldyka wymagała takiego ukształtowania herbu, aby go można było wygłosić (blazonować), t. j. opisać, co on wyobraża. Łag. <Fr blasonner = rysować, objaśniać herby>

Blazonowanie, a, blm., czynność cz. **Blazonować:** Rozważanie całego składu herbu, takie rozpoznawanie i opisanie stanowi B. Lel.

Blazuś, a, lm. **e** *młodzieniec zblazowany, zniszczony, zużyty, zniechęcony do życia, bez życia.* <Fr. blasé>

[**Blądrać się, a ś., ał ś., Blońdrać ś.**] *włóczyć ś. po nocach, wałęsać ś.*

[**Bląg, u,** lm. **i, Blank, Ląg**] *zapolnica, bal a· ścianka między sąsiekiem a klepiskiem, pacha, sąsietnica, zapole, zastronek:* W naszej stodole są wysokie blągi. Plon składamy plon w jegomości B. <p. Blank>

Blech, u, lm. **y, Blich i.** p. **Bielarnia,** *miejsce, gdzie ś. bieli wosk, płótno:* Gdzie właściwe płócien są blechy, rynnami od rzeki wodę wpuszczają. Kluk. Wybielał, jak na blechu. Oss. Jak płótno jestem na blechu, pokrwawiona ducha dłonią. Słow. **2.** *blechowanie.* <Nm. Bleiche>

†**Blecha, y,** lm. **y,** [**Blecha**] *pchła:* Piołyn blechy w gmachach i komorach wytraca. Syr. <p. Pchła>

× **Blecha, y,** lm. **y** p. **I. Blach.**

Blecharka, i, lm. **i** *ta, co koło blechu chodzi, blechuje.* <p. Blech>

Blecharnia, i, lm. **e, Blicharnia** *oddział fabryki, w którym blichują tkaniny, przędzę, nici.*

Blecharski, Blecharzowy przym. od **Blecharz:** Młyn B. = *folusz.*

Blecharz, a, lm. **e, Blicharz 1.** *wybielacz* (płótna, wosku). **2.** *pilśniarz, walkarz.*

× **Blecharz, a,** lm. **e** p. **Blacharz.**

Blecharzowy p. **Blecharski:** Stanęli na polu blecharzowym. B. G.

Blechować, uje, ował, Blichować 1. *na blechu bielić, wybielać:* Nici, płótna, dla dania im należytej białości, blechują. **B. ś.** a. **Blichować ś. 1.** *być bielonym na blechu:* Wosk ś. blechuje. Kluk. **2** ×*bielić ś., blanszować ś., używać bielidła:* Ludzie, blechując ś., zdrowiu szkodzą. Zamknęła ś., bo ś. blechuje i różuje.

Blechowanie, a, blm., czynność cz. **Blechować.**

Blechowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Blechować ś.**

×**Blechownik, a,** lm. **cy** p. **Blacharz.**

Blechowy przym. od **Blech:** Podlegały podatkowi koła stępne, zakupne, doroczne, blechowe. Paw.

†**Blecić, i, ił** p. **Bledzić:** Z gromu tego strach ciężki pany te bleci. Tw. <BLAD>

[**Bleczeć, y, ał**] p. **Blaczeć.**

Blednąć, ie, ął p. **Bladnąć:** Blednie na grzbiecie lichym ona purpura. Wad. Bledną zielone gałęzie. Otw.

Blednica, y, lm. **e 1.** a. **Bladaczka** lek. (chlorosis) *choroba krwi z pomniejszeniem ś. ilości ciałek czerwonych, przeważnie u panien; choroba panieńska.* **2.** ogr. *żółknienie liści drzew w mokrym gruncie.*

×**Blednicowy** przym. od **Blednica.**

×**Bledniczka, i,** lm. **i** *ta, co na blednicę choruje.*

Bledniеć, eje, ał p. **Bladnąć:** Bledniеją, którzy ś. boją. Petr. B. pod srogiemi plagami pańskiemi. Rej.

†**Blednik, a,** lm. **cy** p. **Bladawiec:** Wpadli do więzienia, kędy ci blednicy siedzieli. Paszk.

Bledszy p. **Blady.**

†**Bledyniec, ńca,** lm. **ńce,** † **Bledysyn,** † **Bladysyn** *meretricis filius:* Niech cię płacz ruszy żon i dziatek małych, przez te bledyńce tu osierociałych. Paszk. <Ros. bljadь = meretrix, więc toż, co sku . . . syn>

†**Bledysyn a,** lm. **y** p. **Bledyniec.** <Ros. bljadь = meretrix + Syn>

×**Bledzić, i, ił,** † **Blecić** *bladym czynić:* Starości bledząca zgnilizna. Przyb. <BLAD>

Bledziuchno przys. od **Bledziuchny.**

Bledziuchny p **Bledziutki:** Księżyc bledziuchną półobręczą migotać zaczyna. Orzesz.

Bledziusieńki p. **Bledziutki.**

Bledziusieńko przys. od **Bledziusieńki.**

Bledziuśki p. **Bledziutki:** Moja miluśka, trzewiczek ci połyskuje, samaś bledziuśka. Pśń.

Bledziuśko przys. od **Bledziuśki.**

Bledziuteńki p. **Bledziutki.**

Bledziuteńko przys. od **Bledziuteńki.**

Bledziutki, Bledziuchny, Bledziusieńki, Bledziuśki, Bledziuteńki, Bladziuchny, Bladziusieńki, Bladziuśki, Bladziuteńki, Bladziutki, [**Bladzieńki**] *bardzo blady, zupełnie blady:* Bledziutką twarz jej oświecała lampa. Bał.

Bledziutko przys. od **Bledziutki.**

†**Blegot, a,** lm. **y** p. **Blekot.** Tuch.

†**Blegotać, ce, tał** p. **Blekotać:** Blegoce momotowym przykładem, co owo rzadko między tysiącem całe rzecze słowo. Groch. <BLEG>

†**Blegotanie, a,** lm. **a** czynność cz. **Blegotać:** Bluźnierskie jest twych ust B. Ryb.

†**Blegotliwy** p. **Blekotliwy.**

Bleja, i, lm. **e** zool. p. **Siniec.** <Nm. Blei(h)e>

†**Blejczyk, a,** lm. **i** *gałka ołowiana, zawieszona na sznurku w środku grundwagi.* Strum. <Z Nm. Blei(wage)>

†**Blejczykowy** przym. od **Blejczyk:** Sznurek B. Stroj.

Blejden, a, lm. **y** *machina wojenna:* Widać było w podwórcach ogromne blejdeny. Krasz. <Nm. Bleide, ze Śr. Łć. blida>

×**Blejer, u,** lm. **y** p. **Blajer.**

×**Blejgiel, u,** blm. p. **Blajgiel.**

×**Blejgielb, u,** blm. p. **Blajgiel.**

×**Blejglanc, u,** blm. p. **Galena.** <Nm. Bleiglanz>

Blejtram, u, lm. **y,** ×**Blitram** **1.** *rama, na którą naciąga ś. płótno do obrazu.* **2.** ×*kulisa:* Bewerlej zagląda za blejtramy. **3.** [B.] *rama drewniana, jako podstawa pieca.* Zdr. **Blejtramik.** <Nm. Blendrahmen>

Blejtramik, u, lm. **i** p. **Blejtram.**

Blejtramowy przym. od **Blejtram:** Płótno blejtramowe = *malarskie.*

Blejwajs, u, blm. p. **Blejwas.**

Blejwajsowy przym. od **Blejwajs.**

Blejwas, u, blm., **Blejwajs, Blejwejs, Blajwajs, Blajwas** **1.** chem. *biel ołowiana, węglan ołowiu, kremserwejs, farba biała ołowiana,* ×b i e l e ń o ł o w i a n a: Biel ołówną blejwasem drudzy zowią. Syr. B. czyli bielony ołów. Torz. Gładzenie lica blejwasem. Urzęd. Biały, jak B. **2.** [B.] *dzika cykorja.* <Nm. Bleiweiss>

Blejwasowy przym. od **Blejwas:** Plaster B. Maść blejwasowa.

[**Blejwaśnik, a,** lm. **cy**] *kontrabandzista, przemytnik* (bo przemyca okowitę w pęcherzach, zalewanych blejwasem).

Blejwejs, u, blm. p. **Blejwas.**

Blejwejsowy przym. od **Blejwejs.**

[**Blejza, y,** lm. **y**] *nierządnica.* <?>

[**Blek, u,** lm. **i, Blekanie**] *bek, beczenie.* <Nm. blöken>

[**Blekać, a, ał**] p. **Blaczeć.**

[**Blekanie, a,** blm.] czynność cz. **Blekać.**

[**Blekiecina, y,** lm. **y**] p. **Blekit.**

[**Blekit, u,** lm. **y, Blekita, Blekocina, Blekiecina**] *wierzba rozmarynowa.* <? Ukr. błekit znaczy aethusa cynapium, a blekot po Ukr. brzmi błekotà>

[**Blekita, y,** lm. **y**] p. **Blekit.**

Blekman, u, lm. **y** p. **Blachmal.**

[**Blekocina, y,** lm. **y**] p. [**Blekit**].

1. †**Blekot, a,** lm. **y,** †**Blegot** **1.** *jąkała, bełkot, momot.* **2.** *bajarz, gaduła.* **3.** *głos zwierzęcia,* szczeg. *szczekanie psa* <BLEG>

2. Blekot, u a. **a,** lm. **y** **1.** bot. a) a. **Mordownik, Szaleń** (aethusa) roś. z rodziny baldaszkowych. Gatunek: B. p o s p o l i t y a. S z a l e ń, T r z e b u l a l e ś n a, W e s z k a o g r o d n a [O m a n, S z c z w ó ł] (a. cynapium). b) p. **Lulek.** **2.** wogóle: *roślina odurzająca:* Bredzi jak blekota zjadszy. Prz. Plecie, jakby ś. blekotu objadł. Prz. <?Por. **Blen.** Głż. blek. Ros. blekotà a. blěkotъ, Ukr. błekotà>

×**Blekotać, cze, tał,** †**Blegotać** **1.** *bełkotać, chlebotać:* Tak bywa w garcu, kiedy woda wrząca wewnątrz blekoce u zawartej dziury. P. Koch. **2.** *momotać, jąkać ś., niewyraźnie wymawiać.* **3.** *ni to ni owo pleść, bajać, paplać:* Obyczajem papugi B. Baz. **4.** *fukać, łajać, wymyślać:* Jak była niewiasta chciwa, grubo dosyć blekotała. Żółk. **5.** *szczekać:* Pies blekotał na podwórzu. <Dźwn.>

Blekotek, tka, lm. **tki** bot. p. **Świerząbek.**

×**Blekotka, i,** lm. **i** *kobieta zająkliwa; papla, plotkarka*

†**Blekotliwie** przys. od **Blekotliwy.**

†**Blekotliwy,** †**Blegotliwy,** †**Blekotny** **1.** *zająkliwy:* Blekotliwe dziecię. **2.** *pletliwy, świegotliwy, gadatliwy:* Blekotliwa Grecja sama ś. zdobiła szerokim pisaniem. Warg. Niewiasta blekotliwa.

Blekotnik, a, lm. **cy** *plotkarz, papla:* Nie szpieg, lecz nowiniarz, zemsty nowiniarz, B. nowiniarz, człowiek ognistej mowy, krwawych zębów i czerwonego języka. Słow.

†**Blekotny** p. **Blekotliwy:** Rwie od piersi matek blekotnego syna. Chod.

Blekotowy przym. od **2. Blekot.**

×**Blemas, u,** lm. **y** p. **Blamanż:** Półmiski kontuzów, arkasów, blemasów. Mick.

Blen, u, lm. **y** bot. p. **Lulek.** <?Por. **Bielun, Blekot,** oraz Srb. bun(ika) = Chor. blen, Czes. blén, blín, Głż. blín itd.>

Blenda, y, lm. **y** **1.** fot. p. **Djafragma.** **2.** min. *każdy minerał, będący siarkometalem niekruchym z półmetalicznym wejrzeniem:* B. arsenowa czerwona p. **Realgar.** B. arsenowa żółta = *aurypigment.* B. cynkowa p. **Sfaleryt.** B. rtęciowa p. **Cynabaryt.** B. węglowa = *antracyt.* **3.** woj. p. **Blinda.** <Nm. Blende>

Blendówka, i, lm. **i** zł. *wystawa sklepowa.* <Nm. Blende = okno fałszywe, wystawka itd.>

[**Blenk** nieod.] p. ×**Blank:** Bene (= *zewnątrz*) B., a westrzód sztek mięsa męk (= *nadto, do tego*) (kaszubska zagadka o pierścionku).

[**Blerwa, y,** lm. **y**] pog. **1.** *owca.* **2.** *twarz szeroka a brzydka.* <Dnm. blarren, blärren = beczeć>

[**Bles, a,** lm. **y**] *koń z białą łysiną.* <Nm. Bles = łysina na łbie końskim>

Blesa, y, lm. **y** garb. p. **Surówka.** <Nm. Blösse>

×**Blesejrowany** p. **Plejzerowany:** Wojsko pragnął rozmieścić, blesejrowanych wysyłał w głąb kraju. Rol. <Nm. blessieren, z Fr. blesser = ranić>

[**Blesk, u,** lm. **i, Bleskot**] **1.** *blask* np. słońca. **2.** p. **Błysk.**

Bleska, i, lm. **i**] *klacz z białą łysiną.*

[**Bléskać się, a ś.,** ał **ś.**] p. **Błysnąć.**

Bleskot, u, lm. **y** **1.** †B., [B.] p. **Błysk:** B. ognia. **2.** ×p. **Błyskotka.** **3.** [B.] p. **Blesk.**

Bleskotka, i, lm. **i** zool. (chalcis) *owad błonkoskrzydły ze skupienia owadziarek.*

†**Bleskotnik, a,** lm. **cy** *człowiek gadatliwy, plotkarz, obmowca.* <Dźwn.>

[**Blesność, i** blm.] *obłąkanie, szaleństwo.*

†**Blesny,** [**Blesny**] *szalony, obłąkany.* <?Srb. blesast = głupi. Por. Srb. buncati = majaczyć, oraz Bielun, Blekot i Blen>

[**Bleszcz, a,** lm. **e**] **1.** *bielmo.* **2.** *ten, co ś. bleszczy.*

[**Bleszczaty**] *mający bielmo na oku.*

×**Bleszczeć, y, ał,** ×**Bleszczeć ś.,** [**Blészczéć, Blészczéć ś.**] *z pode łba patrzeć, zerkać, błyszczeć okiem, rzucać spojrzenie niespokojne:* Wół, który bodzie, bleszczy ś. Bleszczą oczyma i zęboma. Żarn. Blészczy, jak sroka w gnat. Prz. <BLASK>

Bleszczenie, a, blm., [**Bleszczenie**] czynność cz. **Bleszczeć** i **Bleszczeć ś.**

Bleter, a, lm. **y** garb. p. **Półprzyszew.** <Nm. Blatt, lm. Blätter>

Bletersztreng, a, lm. powr. *krótki postronek do łączenia rzemienia z orczykiem przy zaprzęgu.* <Może Bleter + Nm. Strang = powróz>

[**Blewiązeczka, i,** lm. **i**] p. **Blewiązka.**

[**Blewiązka, i,** lm. **i**] **1.** *tasiemka.* **2.** *smuga* (pola, lasu). Zdr. [**Blewiązeczka**]. < ? Por. Słc. blawúz = wązka niwa>

[**Bléza, y,** lm. **y**] p. **Bliza.**

[**Blędzieć, i, ał, Blańdać**] *mówić nie do rzeczy, pleść.* <?>

Blich, u, lm. **y** p. **Blech** i **Bielarnia:** Blichu czas, gdy drzewa kwitną. <p. Blech>

Blicharnia, i, lm. **e** p. **Blecharnia.**

Blicharski, Blicharzowy przym. od **Blicharz.**

Blicharstwo, a, blm. *zajęcie blicharza.*

Blicharz, a, lm. **e** p. **Blecharz.**
Blicharzowy p. **Blicharski.**
Blichować, uje, ował p. **Blechować:** B. szczecinę, wosk, płótno, tynki. **B. ś.** p. **Blechować ś.**
Blichowanie, a, blm., czynność cz. **Blichować.**
Blichowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Blichować się.**
Blichówka, i, lm. **i** mul. *narzędzie do powlekania gzymsów i t. p. ozdób mieszaniną wapna i gipsu.*
Blichtr, u, lm. **y, ×Bliktry, ×Błyktry 1.** *błyskotka, świecidełko.* **2.** *pozór, ułuda, omamienie, udanie, pozorna świetność:* Puszczać blichtry (= *tumanić, mydlić oczy*). Proszę mi mówić bez tych blichtrów. <Zap. Nm. Blick = połysk, blask>
Blichtrowy przym. od **Blichtr:** Dla błyskotek blichtrowych honor szarzali i poniewierali. Lib.
Blik 1. ×, u, blm. hut. p. **Błysk. 2.** Bliki, blp. mal. *światła rysunkowi nadane jasną farbą.* **3. a,** lm. **i** × p. **Siniec.** <Nm. Blick>
†Blikawy *jednooki, zezowaty.* B. Sz. <Czes. blíkavý, może z Nm. blicken = spozierać>
Blikować, uje, ował, mal. *nadawać rysunkowi światła:* B. złotem.
Blikowanie, a 1. blm. czynność cz. **Blikować. 2.** × lm. **a** hut. p. **Błysk.**
×Bliktry, ów, blp. p. **Blichtr.**
×Blikzyiber, bru, blm. hut. *srebro czyste, które przed zastygnięciem okazywało żywą grę barw,* in. s r e b r o b ł y s k o w e. Por **Błysk.** <Nm. Blicksilber>
[**Blin, a,** lm. **y**] *rodzaj naleśnika z mąki gryczanej a. pszennej:* Łże, jak bliny piecze. Prz. Płaski, jak B. <Brs. blin>
Blinda, y, lm. **y, Blenda** woj. *rama przy urządzaniu wejścia do rowu fortecznego; zasłona przed okiem nieprzyjaciół.* <Fr. blindes blp.>
Blindaż, u, lm. **e 1.** bud. *pokrycie ścian, futrowanie; zrąb.* **2.** woj. *osłona robót fortyfikacyjnych, ambulansu, amunicji itd.; pancerz na okręt.*
Blindować, uje, ował *okrywać pancerzem, zasłaniać blindą.* <Fr. blinder>
Blindowanie, a, blm., czynność cz. **Blindować:** B. pokładu.
[**Blindzia, i,** lm. **e**] *wierzba iwa.* <Lit. blinde = wierzba>
[**Blirki, rek,** blp.] p. **1. Bierka.**
Bliskawica, y, lm. **e**] **1.** p. **Błyskawica. 2.** *roś.: rzep, srebrnik* (agrimonia vulgeris).
[**Bliskup, a,** lm. **i**] p. **1. Biskup.**
Blistr, u, blm. wet. *maść żrąca do leczenia nóg koni wyścigowych.* <Ang. blaster = dosł. niszczyciel>
Blistrować, uje, ował wet. *wcierać blistr.*
Blistrowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Blistrować.**
[**Bliszczeć, y, ał**] p. **Błysnąć.**
[**Bliszczka, i,** lm. **i**] p. **Błyszczka.**
Blita, y, lm. **y** zł. *złodziej kosztowności.* <?>
Blitny zł. *złoty, świecący ś.* **Blitne** lm. rz. = *przedmioty ze złota.*
×Blitram, u, lm. **y** p. **Blejtram:** Chór żniwaczów, śpiewających za blitramem (podczas widowiska teatralnego).
†Bliz przys. *blizko:* Gdyż był B. Egipta. B. ku = *prawie, niespełna:* Sebraw prorokow B. ku cztirzem stom. <BLIZ>
[**Bliza, y,** lm. **y, Bléza**] *latarnia morska.* <Nm. Blüse, z Duńs.>
†Blizce p. **Blizko:** Ojca B. stoi. Żebr.
†Blizek p. **Blizki:** Ten, który naśladuje złości, B. jest śmierci. B. B.

Blizenka, i, lm. **i 1.** p. **Blizna. 2.** embr. (cicatricula) *plamka na żółtku jaja zapłodnionego, znamię zarodkowe* <BLIZN>
Bliziuchno przys. od **Bliziuchny:** B. dobrego złe posadzone jest. Górn. <BLIZ>
Bliziuchny p. **Bliziutki.**
×Bliziuczki p. **Bliziutki.**
×Bliziuczko przys. od **Bliziuczki.**
Bliziusieńki p. **Bliziutki.**
Bliziusieńko przys. od **Bliziusieńki:** Przysuńcie ś. bliżej... ot tak B. Orzesz.
Bliziuteńki p. **Bliziutki.**
Bliziuteńko przys. od **Bliziuteńki.**
Bliziutki, Bliziuchny, ×Bliziuczki, Bliziusieńki, Bliziuteńki *bardzo blizki.*
Bliziutko przys. od **Bliziutki.**
Blizki, †Blizek, st. w. **Bliższy 1.** *znajdujący ś. niedaleko, niedaleki, nieodległy:* B. dom (= *pobliski*). B. sąsiad (= *niedaleko mieszkający*). Lepszy jest sąsiad B., niż brat daleki. Wuj. Rzeczka im źródła bliższa, tym jaśniejszą ma wodę. Skar. Bliższa koszula ciała, niż kaftan. Prz. **2.** o czasie: a) *mający rychło nastąpić, rychły:* Blizka noc, śmierć. B. wyjazd, upadek. Blizkie niebezpieczeństwo. Jako żórawie, gdy blizką zimę czują... Kochan. **†Na blizkie** przys. = *wkrótce:* Zgodę jego na blizkie uzyska. Sienk. b) *niedawno ubiegły:* Najbliższa przyczyna (= *bezpośrednia*). **3.** przen.: B. krewny, stosunek. Blizkie pokrewieństwo. Blizka znajomość. B. czego a. czemu czym: Prymas najbliższy tronu krzesłem. Oss. B. władzy urodzeniem. B. komu duchem. Sercu memu najbliższy = *najdroższy, najukochańszy.* B. do czego = *mający do czego prawo, pierwszeństwo:* Najbliższym do korony po Kazimierzu W. był Ludwik, król węgierski. **4.** *dokładny, staranny:* Zasługiwać na bliższą uwagę, bliższe poznanie. **5.** † a) *krewny, powinowaty:* A myśmy tako blizcy, jako i nasz stryj. Od ubogiego i jego blizcy uciekają. Kulig. b) *mający prawo odziedziczenia a. odkupienia majątku na zasadzie pokrewieństwa:* Mikołaj jest bliższy k dziedzinie swym rodzajem, niż Jakób. Mieczko bliższy po swe babie ku te dziedzinie. K murowanemu domu ta niewiasta bliższa.
Blizko, †Blizce, st. w. **Bliżej** przys. od **Blizki:** Lepiej sąsiad B., niż brat daleko. Leop. Tędy bliżej a dalej, owędy dalej a bliżej. Prz. (= *droga krótsza, ale gorsza, i przeciwnie*). Tak B., jak św. Marcin Płocka. Prz. Mieszkać B. Warszawy (= *pod Warszawą*). B. spokrewniony duchem. Niżli młodzi bliżej grobu starsi. Pot. Lato już B. Mieć B. do szkoły. Poznać kogo bliżej = *dobrze, dokładnie.* Ma B. 50 lat (= *około, prawie, mniej więcej, w przybliżeniu*).
Blizkobiegunowy *znajdujący ś. blizko biegunów, podbiegunowy.* <BLIZ + BIEG>
Blizkobrzmiący *podobnie brzmiący, podobnie nazywający ś.:* Nazwiska blizkobrzmiące przemienia. Wilk. <BLIZ + BRZM'>
× **Blizkociągły** anat.: Błona blizkociągła p. **Otrzewna.** <BLIZ + CIĘG>
Blizkoczesny *zbliżony pod względem czasu, prawie współczesny:* Dalsze dowody zawierają ś. we współczesnych lub blizkoczesnych zapiskach. Szaj. <BLIZ + CZAS>
Blizkocześnie przys. od **Blizkoczesny:** Donoszą o nich pisarze arabscy, opowiadający współcześnie a. B. dzieje Maurów w Hiszpanji. Szaj.
Blizkoległy *nieodległy, niedaleko leżący, w blizkości ś. znajdujący:* Blizkoległe wsie, miasta, wzgórza, przyczyny. <BLIZ + LEG>

Blizkoplemienny *pokrewny, blizki pochodzeniem.* <BLIZ + PLE(M)>

Blizkopokrewny *pozostający z kim w blizkim pokrewieństwie; zbliżony duchem, przekonaniami.* <BLIZ + Po + KRW>

×**Blizkoprzeszły** *dopiero co przeszły, ubiegły*: W wieku blizkoprzeszłym ludzie więcej nabyli światła, niż w poprzedzających wiekach. <BLIZ + Prze + CHOD>

×**Blizkoprzyszły** *mający wkrótce nastąpić, najbliższy w przyszłości*: Amnestja na blizkoprzyszłym sejmie w zbiór praw wpisana być ma. Pas. <BLIZ + Przy + CHOD>

Blizkostyczny mat.: Linja blizkostyczna = **Asymptota.** <BLIZ + S + TK>

Blizkość, i, blm. **1.** rz. od **Blizki,** *niedalekość, nieodległość*: W blizkości Warszawy = *niedaleko od..., w pobliżu..., pod* (Warszawą). Przen.: Blizkość krwi. Otw. (= *pokrewieństwo*). **2.** † a) *pokrewieństwo.* b) *prawo z pokrewieństwa wypływające; prawo odkupienia w pewnym czasie dóbr po krewnym*: Do Krakowa B. ś. mieć książęta szląscy ozywają. Biel. M. Ferdynand blizkością dochodził Królestwa Węgierskiego. Stryjk. Przyjść do kogo blizkością = *zgłosić ś. do kogo z prawem odkupienia majątku.* B. ku imieniu. **3.** † *kraje, dobra, rzeczy z prawa blizkości do kogo należące*: Posiadłeś i dzierżysz B. jego. Herb. Do swej blizkości przyjść. Stryjk. <BLIZ>

†**Blizkować się, uje ś., ował ś.** *dochodzić prawem blizkości*: Jeśli syn umarł, nie zostawiwszy po sobie dziatek, tedy rodzice do sukcesji ś. jego blizkują. P. Cheł.

†**Blizkowanie, a,** blm., czynność cz. **Blizkować ś.**: Uczyni wiarę blizkowaniu. P. Cheł.

†**Blizkowid, a,** lm. **owie** p. **Blizkowidz.** <BLIZ + WID>

Blizkowidz, a, lm. **e,** †**Blizkowid** *ten, co ma wzrok krótki.*

×**Blizkowzroki, ego,** lm. **ocy** lek. (myops) *mający oczy niedomiarowe, krótkowidzący.* <BLIZ + W + ZOR>

×**Blizkoziemny** *nieoddalony od ziemi*: Mgliste blizkoziemne powietrze. Błaż. <BLIZ + ZIEM>

Blizkoznacznie przys. od **Blizkoznaczny.**

Blizkoznacznik, a, lm. **i** *wyraz blizkoznaczny, synonim.*

Blizkoznaczny *mający podobne znaczenie*: Wyraz B. (= *synonim*), który z drugim niezupełnie jedną, ale blizką bardzo rzecz znaczy, np. lubić, kochać. Kopcz. <BLIZ + ZN(A)>

†**Blizku** przys. i przyi. *blizko*: W sąsiedztwie a B. mego domu. B. podle wód. B. jego. <BLIZ>

Blizna, y, lm. **y 1.** lek. = a) *znak po ranie a. wrzodzie*: I po zgojonej ranie B. ś. zostanie. Prz. Chwalebne blizny. Kras. Nie szpetna to jest B., co z męstwa pochodzi. Min. Blizny znowu mych dawnych ran ś. odnowiły. Kochan. Płacząca postać wasza odświeża me blizny. Kołł. B. wyciętej skóry na szerokość dłoni. Mick. B. szelmowska = *cecha piętnowania.* b) †*znamię przyrodzone* (naevus). **2.** anat. (corpus luteum) *ciało żółte w jajniku.* **3.** a. **Znamię** bot. *znak wklęsły na drzewie po zarosłej ranie, cięciu; znak po opadłym liściu.* **4.** pusz. *rowek na lufie przy tylnej śrubie.* Zdr. **Blizenka, Blizneczka.** <BLIZN>

×**Bliznak, a,** lm. **i** lek. p. **Bliznowiec.** <BLIZN>

Blizneczka, i, lm. **i** p. **Blizna.**

†**Bliznek, nka,** lm. **nki** p. **Bliźniak.** Żarn.

Bliznowaty *do blizny podobny.*

Bliznowiec, wca, lm. wce, ×**Bliznak,** ! **Kieloid** lek. *nowotwór z tkanki bliznowej.*

Bliznowy przym. od **Blizna**; lek.: Tkanka bliznowa.

[**Blizo**] przys. i przyi. p. **Blizu**: B. styry dni temu.

†**Blizu,** [**Blizu**], † **Bliżu,** [**Blizo**] przys. i przyi *blizko* (o miejscu i czasie): Miejsce to B. miasta było. Wuj. Choć nie B. było od Nazaret do Jeruzalem. Wuj. Blizuś jest, ty miły Panie. Wr. Już temu nie B. (= *dawno temu*). Leop. B. przystąpić. B. jest tym (= *blizko tych jest*). <BLIZ>

Bliźni, †**Bliźny 1.** *bliźnięcy, tyczący ś. bliźniąt*: Męże i żony służbami pilnemi czczą bliźnie bóstwo (Djanę i Apollina). Bardz. **2.** † *blizki*: Zmaza wstydu białogłowskiego u Turków ś. obraca na jej ojca, na jej bracię i bliźnich krewnych. Kłok. **B., ego,** lm. **i,** † **Bliźny,** [**Bliźny**] rz. *każdy człowiek, uważany ze stanowiska moralności chrześcijańskiej, powinowaty przez ogólny związek ludzkości; brat po pierwszych rodzicach*: Naszym bliźnim jest każdy, który pomocy naszej potrzebuje. Skar. Kochaj bliźniego, jak siebie samego. Krew nie woda, krewny bliższy, niż B. Oss. Bliźniemi nas czyni pojęcie ludzkości. Brodz. <BLIZ>

Bliźnia, ej, lm. **e** rz. **1.** forma ż. od **Bliźni**: Tak zwane podstawienie stołka bliźniemu jest rozkoszą wyższych towarzystw, a tym większą, im ten bliźni lub ta B. w czymkolwiek przodują przed innemi. Byk. **2.** [B.] *sąsiadka.* <BLIZ>

Bliźniaczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Bliźniak. 2.** [Bliźniaczki] blp. *gwiazdy Kastor i Poluks.* Por. [**Biskupki**].

Bliźniaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Bliźniak.**

Bliźniaczo przys. od **Bliźniaczy.**

Bliźniaczy 1. przym. od **Bliźniak**: Tyś przecie znalazła wiśnię bliźniaczą. Jeż. **2.** anat. *podwójny, zdwojony*: a) Mięsień B. a. brzuchaty łydki, dwugłowy łydki a. przegubu, ikrowy, †muskuł bliźnięcy, †muszkuł bliźniak, †brzuszko-łydkowy, †myszka wielka ikier (musculus gemellus surae). b) Mięsień B. górny i dolny uda, in. †bliźniak wyższy i niższy, †muskuł podwójny górny i dolny, †myszka bliźnięca a. dwoista wyższa i niższa, †myszka bliźniakowa (musculus geminus femoris superior et inferior). **3.** lek.: Tętno bliźniacze (pulsus bigeminus) = *dwójkowe, gdy po dwuch uderzeniach tętna następuje przerwa.*

Bliźniak, a, lm. **i 1.** a. †**Bliznek,** †**Bliźniec,** [lm. **Bliźniuki**] *ten, co był razem z kim na świat wydany*: Tomasz bliźniak. Białob. **2.** w lm. a. **Dwojaki,** [**Bliźniuki**] *dwa garnki lub inne przedmioty zlepione a. zrosłe razem*: Leżał wywrócony dzbanuszek i potłuczone małe bliźniaki. **3.** † anat. p. **Bliźniaczy. 4.** a. **Dwojak** min. *dwa kryształy zrosłe z sobą prawidłowo.* **5.** w lm. a. **Para** wiośl. *dwa wiosła w ręku jednego wioślarza.* Zdr. **Bliźniaczek.**

Bliźniakowy przym. od **Bliźniak**: Min.: Płaszczyzna bliźniakowa = *ta, którą ś. zrastają dwa kryształy, tworzące bliźniak.* Anat.: Myszka bliźniakowa p. **Bliźniaczy.**

Bliźniara, y, lm. **y** bot. (diplazium) *roś. z gromady paprotników, z rzędu paproci.*

Bliźniątko, a, lm. **a** p. **Bliźnię.**

[**Bliźnica, y,** lm. **e**] **1.** *nazwa pewnego gatunku kartofli.* **2.** w lm. *bliźnięta.*

Bliźniczka, i, lm. **i** bot. **1** a. **Narduszek, Szczeć** (nardus) *roś. z rodziny traw* Gatunek: B.

wyprostowana **Szarzyna** (n. stricta). **2.** w lm. *roś. z rodzaju kozłka* (valeriana tuberosa).

[Bliźnić, I, ił] *mieć bliźnięta.*

† **Bliźnie** przys. *blizko:* We dnioch B. naśladujących (*=blizkich, blizko po sobie idących*).

† **Bliźniec, ńca,** lm. **ńce** p. **Bliźniak:** Tomasz, rzeczony B. Leop. Romulus i Remus rzymskiej wilczycy bliźńcowie.

Bliźnię, ęcia, zwykle w lm. **ęta** **1.** *dziecię razem z innym urodzone, bliźniak:* Dwoje bliźniąt, a. para bliźniąt=*dwojacy*. Troje bliźniąt = *trojaczki, trojacy*. Czworo bliźniąt=*czworaczki, czworacy*. Bliźnięta, Kastor i Poluks, jednym razem urodzeni. Otw. Przen. *piersi niewieście:* I pierś wzburzona szeleści w suknię—dziewczę ś. dąsa, serce ofuknie, krnąbrne bliźnięta ścisnęła w dłoni. Gosz. **2.** w lm. astr. *jeden z gwiazdozbiorów zwierzyńcowych,* K a s t o r i P o l u k s. Zdr. **Bliźniątko.**

Bliźnięco przys. od **Bliźnięcy:** Jest li dwuch ludzi tak dziwnie B. do siebie podobnych? Krasz.

Bliźnięcość, i, blm. *uderzające podobieństwo.*

Bliźnięcy przym. od **Bliźnię;** anat.: †Muskuł B., † myszka bliźnięca, p. **Bliźniaczy.**

† **Bliźniętorodny** *rodzący bliźnięta:* Bliźniętorodna Latona. Otw. <BLIZ + RÓD>

† **Bliźniopłodny** *płodzący bliźnięta:* Bliźniopłodna bogini. Żebr. <BLIZ + PŁOD>

[Bliźniuki, ów, blp.] p. **Bliźniak.**

† **Bliźny, ego,** lm. **i, [Bliźny]** p. **Bliźni:** Człowiek niejako sam sobie bliźnym jest, nie godzi mu ś. więc przeciw sobie czynić. Karnk.

† **Bliż, a,** blm., ×**Bliża** *blizkość, poblizkość:* Albo z bliża (*=zblizka*) gromili, albo z dala pociskami ranili. Warg.

[Bliż] przyi. *blizko, ku:* Samoby ś. niebo B. ziemie nakłoniło. Kon.

×**Bliża, y,** blm. p. †**Bliż:** Lew, przyskoczywszy w bliżę, łasi ś. przed nim i nogi mu liże. Jabł.

Bliżej p. **Blizko.**

Bliższość, i, blm. *większa blizkość, bliższe pokrewieństwo, bliższe krwi prawo:* Trwożyła ludzi mogąca nastąpić wojna, dla bliższości krwi innych książąt. Nar.

Bliższy **1.** p. **Blizki. 2.** † *bliźni:* I podwysszy jego miedzy jego bliższymi. † **Bliższy, ych,** lm. rz.=*krewni.*

† **Bliżu** przys. i przyi. p. **Blizu.**

×**Bliżyć, y, ył** *zbliżać, przybliżać, bliżej przysuwać, blizkim a. bliższym czynić.* ×**B. ś.** *zbliżać* (itd. jak wyżej) *ś.:* Iturjel i Zefon bliżą ś. piechotą. Przyb.

×**Bloch, u,** lm. **y, [Bloch]** p. **Blok:** Składają blochy. Mias. Blochy a. kołki, na których ś. co winduje, bywają wiązowe. Kluk. Zdr. ×**Bloszek, [Bloszek].**

† **Blochać, a, ał** *wyrzucać, wylewać.* <?>

Blocze, a, lm. **a** bud. *członek architektoniczny:* B. wspięte a. nadwieszone. <p. Blok>

Bloczek, czka, lm. **czki** **1.** p. **Blok. 2.** anat. =a) (trochlea) *twór na powierzchni oczodołowej kości czołowej,* in. † k r ą ż e k, ×k l u b a, ×k l u b k a, × k o l e c b l o c z k o w y, × r o l k a. b) p. **Blok.**

Bloczkowy **1.** przym. od **Bloczek. 2.** anat.: a) Mięsień B., in. s k o ś n y o k a g ó r n y, u k o ś n y g a ł k i o k a g ó r n y, †m u s k u ł u k o ś n y g ó r n y o k a, †m y s z k a k o s a o k a w y ż s z a (musculus obliquus oculi superior). b) ×Kolec B. p. **Bloczek.** c) Nerw B. in. † c i e r p i ę t l i w y, †n e r w c z u ł o ś c i, †k l u b k o w y, † n e r w o c z y m a o b r a c a j ą c y, r z u c a j ą c y, †n e r w p o r u s z a j ą c y w k r ą ż k u o c z u, ×n e r w o k o z w r o t n y, †n e r w p r z y m i o t o w y (nervus patheticus a. trochlearis).

† **Blofarek, rka,** lm. **rki** p. **Bulwark:** Uczynił około domu blofarki, żeby tramy nie leżały na murze kościelnym. B. B. <p. Bulwar>

Blok, u, lm. **i,** × **Bloch, [Bloch]** **1.** *drzewo grube, nieociosane, kloc; odłam kamienia:* B. marmuru. B. granitowy. **2.** a. **Bloczek** anat. *część wyrostka łokciowego kości ramieniowej,* in. (trochlea) † k l u b a r u r y r a m i e n i o w e j, × r o l k a, † w y n i o s ł o ś ć, j a k w t r ą b k ę z w i n i ę t a. **3.** druk. *znak, odbity odwrotnym końcem czcionki.* **4.** elektrot. *część miasta, zaopatrywana w energję elektryczną z odrębnej stacji, wytwarzającej prąd elektryczny.* **5.** a. ×**Bloknotes** intr. *papier w kształcie książki przykrajany, z jednej strony zlepiony, do oddzierania.* **6.** a. **Krążek, Kluba** mech. *machina prosta do windowania, złożona z krążka z wydrążeniem rowkowym na obwodzie dla sznura a. łańcucha:* B. bywa nieruchomy (*stały*) a. ruchomy. B. pojedyńczy. B. złożony (*=wielokrążek, wieloklub*). B. różnicowy, różniczkowy, epicykloidalny, kierunkowy, potęgowy. B. z hakiem do podejmowania kotwicy. Majtki silną ręką B. obracali; liny, na których kotwa była, wyciągali. Przyb. Zdr. **Bloczek.** <Nm. Block, daw. bloch>

Blokada, y, lm. **y,** × **Blokuz** woj. *opasanie, oblężenie, osaczenie fortecy a. portu:* B. kontynentalna = *system kontynentalny.* <Włos. bloccata, stąd Nm. Blokade>

Blokauz, u, lm. **y** p. **Blokhauz:** Groblę osadzili blokauzami. Tw. Blokauzów żadnych nie czekając, działa narychtował. Birk.

Blokhauz, u, lm. **y, Blokauz,** × **Blokuz** woj. *budynek z drzewa dla obrony, fortyfikacja, twierdza z bloków; strażnica.* <Nm. Blockhaus, Ang. blockhouse>

×**Bloknotes, u,** lm. **y** intr. p. **Blok.** <Ang. Blocknotes>

Blokować, uje, ował **1.** kol. = a) *sygnalizować nadejście pociągu.* b) *zatamować, zająć, zatarasować:* B. część toru pociągiem. **2.** woj. *zagradzać dostęp do miasta a. portu, otaczać, oblegać, opasywać, nie dopuszczać dowozu i wywozu z miasta a. portu.* <Fr. bloquer>

Blokowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Blokować:** B. pociągów=*odgradzanie.* B. swobodne, warunkowe, bezwzględne.

Blokowy przym. od **Blok:** Papier B. Hak B. Winda blokowa. Posterunek B. = *dla okazywania sygnałów* (na stacji kolejowej). System B. na kolei żelaznej = *polegający na podziale całego toru na części odrębne pod względem sygnalizacji.* System B. zaopatrywania miasta w elektryczność (p. Blok pod 4).

1. × **Blokuz, u,** lm. **y** p. **Blokhauz:** Laternię pod Gdańskiem Niemcy blokuzem zowią. Klon. <p. Blokhauz>

2. × **Blokuz, u,** lm. **y** p. **Blokada.** Papr. F. <Fr. blocus>

Blond przym. nieod., o włosach: *złotawy, płowy, jasny:* Miał piękne, kręcące ś. B. kudełki. Korz. Główka z włosami B. <Fr. blond>

[Blondowy, Blondynowy] *blond, jasnowłosy:* Wąsiki blondowe.

Blondyn, a, lm. **i, [Blandyn]** *mężczyzna z włosami jasnemi, złotawemi.* Zdr. **Blondynek, Blondynaczek.**

1. Blondyna, y, lm. **y, Blondynka** forma ż. od **Blondyn.** <p. Blond>
2. Blondyna, y, częś. w lm. **y, ×Blondynka** *cienka koronkaz jedwabiu surowego.* <Fr. blonde>
Blondyneczek, czka, lm. **czki** p. **Blondyn.**
Blondyneczka, i, lm. **i** p. **Blondynka:** Ładna B. Haj. B. odwróciła ś. ode mnie. Zach.
Blondynek, nka, lm. **nki** p. **Blondyn.**
Blondynka, i, lm. **i 1.** p. **Blondyna. 2.** gm. żart. *wesz.* **3.** żart. *dziesiątka srebrna.* Zdr. **Blondyneczka.**
×Blondynka, i, lm. **i** p. **2. Blondyna.**
Blondynowy przym. od **2. Blondyna:** Ubrała ś. w blondynową wielką moją kryzę. Słow.
[**Blondynowy**] p. **Blondowy:** Włosy blondynowe.
[**Blondrać się, a ś., ał ś.**] p. **Blądrać ś.**
×Bloszek, szka, lm. **szki,** [**Bloszek**] p. **Bloch:** Na szkucie bloszki, kółka drewniane, dwa na każdym karnacie. Mag. Stodoły stawiane w bloszki (nie w [fachówkę]).
Blotka, i lm. **i** *drobna karta w grze, mlódka.*
†Blozbak, u, lm. **i** *miech kowalski:* Oba policzki odął, jakoby blozbaki. <Nm. Blasebalg>
×Bluaż, u, blm. p. **Blauaż.**
Blu-blu w. p. **Bul-bul:** Baba się winkiem coraz B. z puzderka posilała. Haur. <Dźwn.>
×Blucie, a, blm., czynność cz. **Bluć.** <BLU>
×Blucina, y, częś. w lm. **y, †Blwociny** a. **†Blwocina** lm. *wymioty ludzkie a. zwierzęce,* gm. *rzygowiny.*
†Bluć, uje, uł, †Blwać 1. *wymiotować, zrzucać, rzygać:* Blujcie a padajcie! Bud. Tylko blują, aby pili, a. piją zasie, aby znowu blwali. Rej. B. ropą, krwią. Otw. **2.** przen.: B. potwarz = *niegodziwie gadać, spotwarzać, szkalować, lżyć.*
†Bluda, y, lm. **y** *miska drewniana:* Z jednej bludy z gońcem moskiewsklm jeść będziesz. Papr. <Ros. bljudo ni., z Got. biuds>
Bluetka, i, lm. **i** *drobnostka sceniczna, sztuczka jednoaktowa.* <Fr. bluette>
†Bluj, a, lm. **e 1.** *ten, co wymiotuje często, rzygacz:* Najdowali się i ranni bluje, co naczczo womitowali, zalewając ś. przed pokarmem. Pilch. **2.** bot.: Psi B. (dactylis) *roś.:* Psi tej trawy do swego czyszczenia używają, zaczym womity miewają, i stąd nazwano ją psim blujem. Syr. <BLU>
†Blujka, i, lm. **i** forma ż. od **Bluj.**
Bluskier, u, lm. **y** p. **Bluzgier.**
[**Blusnąć, nie, nął**] p. **Błysnąć.**
Bluszcz, u, lm. **e 1.** bot. = a) (hedera) *roś. z rodziny dzięgławowatych:* Gatunek B. zwyczajny a. pospolity (h. helix): Tu B. zwija ś. naokoło pniaków i gałęzi. Karp. b) p. **Wyklina.** c) B. ziemny p. **Bluszczyk. 2.** bud. *ozdoba architektoniczna.* **3.** [B., **Bluszczyk**] *fasola.* <Zap. Nm. Blust = kwiat>
Bluszczany p. **Bluszczowy:** Bluszczane wieńce. Krasiń.
×Bluszczeć, y, ał *chlustać, bić, wytryskać, płynąć:* Na rozkaz Mojżesza, zamiast wody, krew ze źródeł egipskich B. poczęła. Wuj. Bluszczące krople dżdżystego zlewu. Hul. Krew bluszczy na czoło i na twarz. Bardz. <BLU>
×Bluszczokręt, u, lm. **y, ×Bluszczopręt** *kij obwinięty bluszczem.* <Bluszcz + KRĘT a. PRĘT>
×Bluszczokręty *obwinięty bluszczem:* B. kostur.
Bluszczoliściasty *mający liście podobne do liści bluszczu:* Pelargonje bluszczoliściaste. <Bluszcz + LIST>
Bluszczoperz, a, lm. **e** bot. **1.** (arundinaria) *roś. z rodziny traw.* **2.** p. **Dziewięciornik. 3.** (gramen parnasi) *roś.* <Bluszcz + Perz>
×Bluszczopręt, u, lm. **y** p. **Bluszczokręt:** Bachantki z giętkim w ręku bluszczoprętem. Szym. <p. Bluszczokręt>
Bluszczowaty *podobny do bluszczu, z rodziny bluszczów:* Rośliny bluszczowate bot. p. **Dzięgławowate.**
Bluszczownik, a, lm. **i** bot. p. **Dzięgława.**
Bluszczowy, Bluszczany przym. od **Bluszcz:** Liście bluszczowe. Syr. Wieniec B. Bluszczowe rycie na kubkach (= *w kształcie liści bluszczu).* Kn. Bot.; Obłożnik B. p. **Bluszczyk.**
×Bluszczyć, y, ył *bluszczem obwijać.*
Bluszczyk, a, lm. **i** bot. **1.** (glechoma) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunek: B. pospolity a. ziemny a. Obłóżnik bluszczowy, Kurdybanek, Kurdyban, Kurdwan, Kurdwanek, Konrad, Bluszcz ziemny, Brzestan (g. hederacea). **2.** [B.] p. **Bluszcz.**
Blutszpat, u, lm. **y** wet. p. **Żylak.** <Nm. Blutspat>
Blutsztajn, u, blm. min. *odmiana włóknista rodzimego bezwodnego tlenniku żelaza, hematyt, żelaziak czerwony.* <Nm. Blutstein>
Blutwurst, u, lm. **y** *kiełbaska z krwi wieprzowej i słoniny.* <Nm. Blutwurst>
Bluza, y, lm. **y 1.** *zwierzchnia lekka suknia, kroju koszulowego, przeważnie robotnicza.* **2.** p. **Łuza:** Zapędzają żółtą bilę do średniej bluzy. Korz. Zdr. **Bluzka.** <Fr. blouse>
†Bluzbrach, a, lm. **y** p. **Blachownica.** <Nm. Brustblech = dosł. blacha piersiowa>
Bluzg, u, lm. **i** *pluśnięcie, chlapnięcie, bryzg:* B. roztopionej cyny. Słow.
Bluzgacz, a, lm. **e** *bluźnierca, potwarca, naigrawacz, szkalownik:* Telamończyku, bluzgaczu, pyszałku, cóżeś powiedział? Ml.
Bluzgać, a, ał p. **Bluzgnąć:** Wolno każdemu, co tylko ślina do gęby przyniesie, B. Boh. J. Bluzga, co ślina niesie, nie ma w gębie tamy. Nar. Krew bluzgała pod stopami. Sienk. **B. ś.** *pluskać ś., chlapać ś., brodzić:* Bluzgali ś. we krwi. Sienk.
Bluzganie, a, lm. **a** czynność cz. **Bluzgać:** Chcę do mogilnego błota, w robaków i krwi B. zaciągnąć ciebie za włosy. Słow.
Bluzgier, u, lm. **y, Bluskier** *rodzaj dawnego stroju kobiecego na szyję, pulatynek; rodzaj przykrycia przodu żupana.* Goł. Zaczął dyskurs o bluzgierach, które już z mody zaczynały wychodzić. Kras. <Pierwsza część wyrazu zap. Nm. Brust = pierś>
Bluzgnąć, Bluznąć, nied. **Bluzgać, ×Bluzgotać 1.** *wyrzucić z siebie:* B. krew, jad, wymioty. **2.** *obrzucić, chlapnąć, bryzgnąć, obryzgać, chlusnąć, obmoczyć, z pluskiem wypuścić ciecz:* B. błotem, krwią, wodą. **3.** przen. *nawygadywać, napleść:* B. słowy, przekleństwy.
×Bluzgotać, cze, a. ×ce, tał p. **Bluzgnąć:** Usta głupich bluzgocą sprosność. Bud.
Bluzgotanie, a, blm., czynność cz. **Bluzgotać.**
[**Bluzieństwo, a,** lm. **a**] p. **Bluźnierstwo.**
Bluzka, i, lm. **i 1.** p. **Bluza. 2.** *domowe, zwierzchnie ubranie kobiece, szczeg. młodych panienek; szlafroczek, rozpasanka.*
Bluznąć, źnie, znął p. **Bluzgnąć:** O! tak jak gdyby krwie na wiatr bluźnięte. Słow. Plugawym bluznął żarcikiem. Krasz.
Bluzowiec, wca, lm. **wcy** *ten, co chodzi w bluzie, robotnik, tragarz, posługacz itd.:* Oko z przyjemnością spotyka francuskich bluzowców. Chł.

Bluzowy przym. od **Bluza,** *w bluzie chodzący:* Publiczność bluzowa. Robotnik B.

[**Bluźniawy**] *nieprzyzwoity, bezwstydny:* Bluźniawe śpiewki. <BLU>

Bluźniciel, a, lm. **e** p. **Bluźnierca:** B. przeciw wierze. Sienk.

Bluźnić, i, ił 1. *gadać złośliwie, nie do rzeczy, przeciw zdrowemu rozumowi;* szczeg. *gadać przeciwko Bogu i rzeczom świętym, urągać, szydzić:* W utrapieniach ludzie niech nie rozpaczą, ani bluźnią. Haur. † B. kogo: Dlaczego bluźni bezbożnik Boga? Bud. Bluźnisz świętych, bluźnisz też w świętych Boga swego. Paszk. B. komu, czemu: B. rozumowi, nauce, prawdzie, prawu. B. przeciwko komu, czemu: B. przeciwko religji. **2.** [B.] *prowadzić rozwiązłe rozmowy.* **3.** [B.] *marnować czas; żyć bezładnie.*

Bluźnienie, a, lm. **a** czynność cz. **Bluźnić,** *bluźnierstwo:* Słuchając tego bluźnienia okrutnego imienia Boskiego, rozgniewał ś. Wuj. Arjańskie fałsze i bluźnienia. Skar.

Bluźnierca, y, lm. **y a. e, Bluźniciel,** † **Bluźnierz** *ten, co bluźni, lżyciel, szczeg. Boga a. rzeczy świętych.*

Bluźnierczo przys. od **Bluźnierczy.**

Bluźnierczość, i, blm. rz. od **Bluźnierczy.**

Bluźnierczy przym. od **Bluźnierca;** † **Bluźnierski:** Język B. Mowa bluźniercza.

† **Bluźnierka, i,** lm. **i** forma ż. od **Bluźnierz:** B. to wielka była, o Bogu i nieśmiertelności nic nie trzymała. Birk. Machlerową naleziono być bluźnierką przeciwko Bogu. Górn. B. na Boga. Skar.

† **Bluźnierski** p. **Bluźnierczy:** Ten człowiek nie przestawa mówić słów bluźnierskich przeciw zakonowi. Białob.

† **Bluźnierskie** p. **Bluźniersko:** B. mówili. B. B. (= *bluźnili.* B. G.). B. odpowiedział. Wuj.

† **Bluźniersko,** † **Bluźnierskie** przys. od **Bluźnierski:** Słowa B. mówione. Susz.

Bluźnierstwo, a, lm. **a 1.** a. [**Bluzieństwo**] *lżenie, szczeg. Boga i rzeczy świętych; obraza religji słowem a. czynem:* Arjusz, przodek i ojciec bluźnierstw na jedynego Syna Bożego. Skar. **2.** [Bluźnierstwa blp.] *nieprzystojne rzeczy, nieprzyzwoitości.*

† **Bluźnierz, a,** lm. **e** p. **Bluźnierca:** Teodotus B. nauczał, że Chrystus nie był prawym Bogiem. Skar. Bluźnierze a matacze a zwodnicy słowa bożego. Rej.

† **Bluźniwy,** † **Bluźny** *bluźnierczy, obelżywy:* Co bluźniwsze na Syna Bożego od Arjanów mówić ś. mogło? Smotr.

† **Bluźny** p. **Bluźniwy.**

×**Blwać, a, ał** p. **Bluć:** Krwią począł B. karmazynową. Otw.

Blwanie, a, lm. **a** czynność cz. **Blwać,** *wymioty:* Pijany ze blwaniem swym. Bud.

† **Blwocina, in,** blp. p. **Blucina:** Otrąci rękę o B. swoje. Wuj.

† **Blwocinowy** przym. od **Blwocina.**

† **Blwociny, in,** blp. p. **Blucina:** Pies wraca ś. ku blwocinom swoim. Leop. Pijany wala ś. w blwocinach swoich. B. B.

Błabicha, y, lm. **y** bot. p. **Głóg.** <?>

! **Błachość, i,** blm. p. **Błahość.**

! **Błachoważny** p. **Błahoważny:** Błachoważna i fałszywa moneta. Błaż.

! **Błachy** p. **Błahy:** Piwo z otrąb smaku błachego. Syr. Od błachego pospólstwa zawołany Augustem. Skar. Murów nie miało miasto, jedno błache przekopy. Skar. Pod błachym drzewkiem, które bardzo mały cień dawało. Górn.

Błagacz, a, lm. **e 1.** ×*ten, który błaga.* **2.** bot. p. **Wierzbówka.**

Błagać, a, ał, † **Błogać 1.** *gorąco, pokornie prosić, modlić ś.:* Błagamy-ć, królu, niech nas dłoń twa wspiera. Niem. Ja będę Majestat Boski za ciebie błagał. Oss. Za nas kapłani niech Pana Boga błagają. Skar. B. za swoje i ludzkie grzechy. Skar. B. kogo za kim = *wstawiać ś.:* Modły gorącemi błagała Boga za dziećmi swojemi. Karp. B. o litość. Słow. O dobrą tylko błagamy Cię wolę. Krasiń. I tylko błaga o życie. Mick. B. litości, przebaczenia. Czasem Boga błagamy kadzidłem ubogim. Kochan. Błagając Boga pieniem, modlitwami. Kras. **2.** † *koić, uśmierzać, łagodzić prośbą:* Bogu ś. korzyli i gniew Jego błagali. Skar. Trunek ten bestje okrutne srogie błaga. Syr. Wszystko to błaga okrutne serca. Górn. <BŁOG>

Błagająco przys. od **Błagający,** *błagalnie:* Wyjąknął B. Krasz.

Błagający p. **Błagalny:** B. wyraz twarzy. Zwrócić błagające spojrzenie, B. wzrok ku... Głos B.

×**Błagalnia, i,** lm. **e,** ×**Błagalnica 1.** *rzecz błagająca, ofiara błagalna:* Obiera błagalnią pokuty. Kisz. W tym przybytku teraz młody, stary błagalnie czyni. Wad. (= *modły błagalne*). **2.** *tablica złota na skrzyni przymierza starego zakonu:* W błagalni Bóg opowiadał wolę swoją Izraelitom. Zał. **3.** *wyrocznia* (u starożytnych). Kn. **4.** *świątynia, dom modlitwy, modlitewnia.*

Błagalnica, y, lm. **e 1.** forma ż. od **Błagalnik:** Są błagalnice, boginie, córki u Zeusa. Ml. Błagalnice—hiketidy. Morz. **2.** × p. **Błagalnia.**

Błagalnie przys. od **Błagalny:** B. ś. wstawiała do niego. Kaczk.

Błagalnik, a, lm. **cy** *ten, co błaga.* Morz.

Błagalność, i, blm. rz. od **Błagalny:** B. spojrzenia.

Błagalny 1. a. **Błagający** *służący do błagania, wyrażający błaganie:* Ofiara błagalna. Postawa błagalna. Śpiew, głos B. Ręce błagalne wznosi ku niebu. Pilch. Sterczy ku Tobie błagalna dłoń. Uj. **2.** † *dający ś. ubłagać, miłosierny:* Bóg jest B., nie rozpaczaj cale. **3.** [B.] *żebrzący:* Babka błagalna.

Błaganie, a, lm. **a** czynność cz. **Błagać:** Przed Twe ołtarze zanosim B. Fel. Wznosić błagania ku Bogu. Wysłuchać błagania. Pokorne, gorące B.

[**Błagi**] p. **Błahy.**

Błaho przys. od **Błahy:** B. teraz około niego. Sekl. (= *kiepsko*). <p. Błahy>

Błahostka, i, lm. **i** *rzecz błaha, bez znaczenia, drobnostka, fraszka:* Taki chaos próżności, błahostek. Orzesz.

Błahostkowość, i, blm. rz. od **Błahostkowy.**

Błahostkowy przym. od **Błahostka,** *drobnostkowy, małostkowy, poświęcający ś. a. poświęcony rzeczom błahym, błahostkom.*

Błahość, i, blm. rz. od **Błahy;** ! **Błachość:** B. rozumowania, umysłu, rzeczy, przedmiotu, zarzutu, dowodu. O! B. ludzkich zamiarów. Słow.

×**Błahoważny,** ! **Błachoważny** *nie mający przepisanej wagi.* <Błahy + Waga>

Błahy, ! **Błachy,** [**Błagi**] **1.** *nic nie wart, lichy, niegodny uwagi, bezbarwny, nijaki:* Błaha praca. Star. B. rym. Koch. B. strzelec. Mick. Błahe zdanie. Przyczyny słabe i błahe. Śniad. Błahe pytania. Słow. Błahe powieści. Kras. **2.** *niepewny, wątpliwy, fałszywy:*

Błaha wieść, przyjaźń, nadzieja. <Brs. błahij>

Błam, u, lm. **y,** † **Błan** **l.** *sztuka futra pewnej miary:* Kupować futro nie sztukami, lecz błamami. B. lisów, tumaków. Futro w błamach. Vol. Rysi B. przedni. Vol. **2.** przen.: Słońce, wschodzące przez burzanów fale, lało ś. w grotę ognistemi błamy (=*płatami, strumieniami*). Słow. Płomieniste błamy światła. Słow. <Nm. Flamm(e), [flähme]=kawał skóry; połeć; pas>

Błamować, uje, ował *błam robić z futerek w sztukach, zszywać futerka w błam.*

Błamowanie, a, blm., czynność cz. **Błamować.**

† **Błan, u,** lm. **y** p. **Błam.**

[**Błana, y,** lm. **y**] p. **Błona.**

Błanek, nka, lm. **nki** p. **Blank:** Ujrzysz na górze Skałce B. załamany. Stęcz. <p. Blank>

[**Błanykać się, a ś., ał ś.**] *błąkać ś., włóczyć ś., tułać ś.* <? Ukr. ? >

† **Błaskooki** p. **Blaskooki.**

× **Błaszki** p. **Błażki:** Przebaczam ci tę błaszką próżność. <p. Błahy>

[**Bławal, u,** blm.] *bawełna.* <Nm. blau=błękitny, niebieski; nici bawełniane barwiono początkowo na błękitno>

Bławat, u, lm. **y** **l.** *tkanina jedwabna, osobliwie błękitna, niebieska:* Teraz co żywo ś. w bogate bławaty stroi. Bardz. W bławatach chodzić. Od bławatu ś. stroić. Bardz. Nie każdy pan, co w bławacie. Prz. (=*nie wszystko złoto, co ś. świeci*). **2.** [B.] *bawełna.* **3.** bot. p. **Chaber:** Pszenica w bławacie, gospodarz w szkarłacie. Prz. <Nm. blau = błękitny, niebieski, przez S. Czes. plavatý>

Bławatek, tka, lm. **tki** p. **Chaber:** Komu (na polu) rośnie B., będzie chodził bez gatek. Prz.

Bławatkowy przym. od **Bławatek:** Weź twoją płócienną spodnicę i wianek B. Słow. (=*z bławatków*). Bławatkowych (=*błękitnych*) oczu jasność. Kon.

Bławatlin, u, lm. **y** bot. (aristea) *roś. z rodziny kosaćcowatych.*

Bławatni p. **Bławatny:** Sztandar B. Słow.

Bławatnica, y, lm. **e** **l.** *materja bławatna; wszystko, co z bławatu uszyte.* **2.** *ta, co bławaty przedaje.* **3.** bot. p. **Modrzeniec.** **4.** zool. (attacus) *owad łuskoskrzydły nocny z rodziny prządek.*

Bławatnik, a **l.** lm. **cy** *tkacz wyrobów jedwabnych; robotnik w fabryce materji jedwabnych.* **2.** lm. **cy** *ten, co ma sklep jedwabny, czyli bławatny.* **3.** lm. **i** zool. (ampelis) *ptak owadożerny.*

Bławatno przys. od **Bławatny:** B. chodził (=*w bławatach*). Star.

Bławatny, Bławatni **l.** *modry, błękitny, niebieski.* **2.** *jedwabny:* Płótno nam potrzebniejsze, niż wszelkie bławatne materje. Haur. Sklep B. (=*z bławatami*). Wyroby bławatne.

[**Bławo**] *blado, mdło:* Świece bławo świecą. <Nm. blau=niebieski, błękitny>

Bławy **l.** † *blado-modry, modrawy:* Bława albo obłoczna maść, błękitna farba. Mącz. **2.** [B.] *blady, mdły.*

Błazen, zna, lm. **zny,** † **Błazno,** † **Błazeniec,** † **Błażen** **l.** *trefniś, żartowniś, krotochwilnik:* B. nadworny a. na dworze. Błaznowie prawdę często żartem rzeką; jakoż u Zygmunta Stańczyk B. był osobliwy. Biel. M. B. dworski, pański, domowy. B. szachowany (=*w ubraniu w kraty, arlekin*). Klon. B. cyrkowy (=*klown*). **2.** z przyganą: *ten, co błaznuje, żartuje nie w porę:* Dać z siebie błazna robić. Udawać błazna. Wyjść na błazna. Nie czyń z siebie błazna; lecz, gdy co śmiesznego możesz poczciwie wtoczyć, nie wstydaj ś. tego. Rej. **3.** *głupiec, człowiek bez rozsądku, bez mózgu;* szczeg. o młodych: Jeden B. tysiąc błaznów urobi. Pot. Wystrychnąć kogo na błazna (=*na dudka*). Błaznów wszędzie pełno. Prz. Nauczę ja tego błazna! Nauczę ciebie mores, błaźnie! Mick. Nie wtrącaj się tu, błaźnie! Każdy B. swoim strojem (=*każdy w swoim rodzaju*). Prz. Trudno z błazny na zające. Prz. (=*trudno ich użyć do czego*). **4.** [B.] *dzieciak, smarkacz.* **5.** [Błazny, blp.]=a) *głupstwa, brednie:* Po co pisać takie błazny? b) *drwiny:* Robi z niego błazny. **6.** × w szachach = *giermek, laufer.* Zdr. **Błazenek.** Zgr. **Błaźnisko.** <Czes. blázen=głupiec; trefniś>

Błazenada, y, lm. **y** *błazeństwo, błaznowanie:* Zamiast iść w ślady prawdziwej sztuki, poprzestajesz na błazenadzie. <Niby Włos.-Hp. z Błazen>

Błazenek, nka, lm. **nki** a. **nkowie** p. **Błazen:** U Bogaśmy tu wszyscy jako błazenkowie, a zarówno ubodzy, jako i królowie. Rej. B. w kukle z cepami. Rej. Pozdrawiam błazny stare i błazenki młode. Dzw.

† **Błazeniec, ńca,** lm. **ńcy** a. **ńce** p. **Błazen.**

Błazenkować, uje, ował *dowcipkować, figlować niewinnie:* Małe dzieci błazenkują.

† **Błazennica, y,** lm. **e** p. **Błaźnica:** Walentynjan napisał prawo, aby błaznowie pospolici i błazennice nie byli chrzczeni. Skar.

× **Błazenterja, l,** lm. **e** *niesmaczny figiel, głupi żart, błazeństwo.* <Niby Włos.>

Błazeński przym. od **Błazen,** *błaznowi* (=*trefnisiowi*) *właściwy;* przen. *głupi, niedorzeczny:* Błazeńska czapka, suknia. B. kaptur, koncept, figiel. Błazeńskie rzeczy najprędzej pojmujemy, najdłużej pomnimy. Prz. Błazeńska rzecz nie ma odpowiedzi. Prz. Błazeńska innym rozkazować, a siebie samego nie umieć sprawować. Bud. Błazeńska racja. Zwr. M. Błazeńska sekta. Skar. **Po błazeńsku** przys. = *jak błazen, błazeńsko, głupio:* Łby teraz po błazeńsku golą, jeno czuprynę zostawiwszy. Wuj.

† **Błazeńskie** p. **Błazeńsko.**

Błazeńsko, † **Błazeńskie** przys. od **Błazeński:** Zamiast muru, dosyć B. parkan lepiony. Star. B. sobie poczynać.

Błazeństwo, a, lm. **a** **l.** rz. od **Błazeński,** *błaznowanie, figiel;* przen. *głupstwo, niedorzeczność:* Jednemu przeciw wszystkim zmyślać jest B. Bud. Patrzeć na błazeństwa arlekinów. Na takie błazeństwa nie warto odpowiadać. Błazeństwa i żarty czynili. Skar. **2.** *rzecz licha, nic niewarta, niedorzeczna, błaha:* Gniewa ś. o lada B. Polski most, niemiecki post, włoskie nabożeństwo, wszystko to B. Prz.

× **Błazgon, a,** lm. **y** p. **Blazgon.**

× **Błazgonić, i, ił** p. **Blazgonić.**

× **Błazgonienie, a,** lm. **a** czynność cz. **Błazgonić.**

† **Błazno, a,** blm. m. p. **Błazen:** Stał ś. jako B. jaki. Op.

Błaznota, y, lm. **y** ż. lekc. *błazenek:* Janek zdolna B. do książek, jak Żyd do biblji! Orzesz. Patrzcie-no, jak ta B. strzelać umie! Orzesz.

Błaznować, uje, ował **l.** *błazeństwa wyrabiać, figle stroić:* Są słudzy u panów tacy, co trąbią, co błaznują, a nic inszego nie robią. Petr. **2.** z kogo, z czego: *żartować, drwić, przedrwiwać:* Bezpieczny na równinie, szyper z morza błaznuje. Brud. Z naszych zwykli B.

Błaznowanie, a. lm. **a** czynność cz. **Błaznować**: Błaznowaniem bronił siebie bezsilnym. Krasz.

Błazy, ów, blp. cukier. *rodzaj ciastek kruchych.* <Nm. Blase = dosł. pęcherz>

Błaźnica, y, lm. **e**, †**Błazennica I.** *kobieta, pełniąca obowiązki błazna:* Potkali błaźnice cesarzowej. Kłok. **2.** *kobieta błaznująca, figlarna a. głupia:* Miły Boże, jak wiele na świecie żon jest błaźnic. Petr. **3.** *niedorostek, smarkula:* Więcej tu jest złota, niż ty warta, błaźnico. Słow. Błaźnico jedna, przyganiasz ty matce?! Słow.

†**Błaźnić, I, ił I.** *oszukiwać, durzyć, na błazna wystrychać:* Jako Wenus błaźniła prostaki na świecie. Rej. Boga i ludzi tu na świecie B. Rej. Obracam na wstecz mędrki i ich umiejętność błaźnię. B. B. **2.** *mieć kogo za błazna, za głupca:* Cóż mię błaźnisz, że cię niema w domu? **3.** *drwić, kpić, naśmiewać ś.* z *kogo:* Lada kto błaźni z niego. Mącz. **4.** *postępować po błazeńsku, błaznować:* Szalejecie i błaźnicie. **B. ś.** *postępować jak błazen, błaznem ś. stawać:* Upominali go, żeby ś. nie błaźnił, a nie wydawał ś. za tego, czym nie jest. Górn. Zatracił Pan wszystkich, którzy ś. błaźnią od niego. Wuj. (= *którzy ś. dali zwieść błazeńsko, żeby go porzucić.* L.). Błaźnisz ś. takim postępowaniem (= *ośmieszasz ś., kompromitujesz ś.*).

Błaźnieć, eje, ał *stawać ś. błaznem.*

†**Błaźnienie, a**, blm., czynność cz. **Błaźnić.**

Błaźnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Błaźnić ś.**

Błaźnisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Błazen.**

†**Błaźniwy** *na błazna zakrawający, błazeński, głupi, nierozumny:* Błaźniwa (żona) pięknego (męża) żąda. Bud. Śmieję ś. z tych błaźniwych wymysłów świata tego. Rej. Dziecię błaźniwe. Biel. M.

†**Błażejek, jka**, lm. **jki** p. **Błażek**: Nuż co gromnic, błażejków owych świętych! Rej. <Od imienia św. Błażeja>

Błażek, żka, lm. **żki**, †**Błażejek I.** †*krążek woskowy.* **2.** ×*gasidło kościelne* (do gaszenia świec). **3.** [B.] *w olejarni belka do przyciskania makucha.* <Od imienia św. Błażeja>

†**Błażen, żna**, lm. **żny** p. **Błazen**: Jachałem jakby B., by jakie straszydło. Zwr. M.

Błąd, błędu, lm. **błędy I.** *mylne o rzeczy pojęcie, omyłka, pomyłka, usterka, krok fałszywy:* Być w błędzie. Popełnić B. Popaść w błędy. Strzec ś. błędu. Poprawić B. Podlegać błędom. Przyznać ś. do błędu. Wprowadzać w B. Wyprowadzić z błędu. Zbijać, wytykać B. Przebaczać błędom. B. uznać — krok do cnoty. Prz. Błędy młodości. Rej. (= *grzechy*). Widzę swój B. na oko. Kochan. Jest w wielkim błędzie. Górn. Odwołał B. swój. Skar. Rozsiewać błędy. Każdy B. ma swoją wymówkę. Prz. Póki ludzie, póty będą błędy. Pot. Nasi umieli używać błędu, abo złej sprawy nieprzyjaciół. Baz. Jeden B. prowadzi do wielu pomyłek, jedna pomyłka do wielu błędów, obiedwie zaś do uchybień. Brodz. Poprawić ś. w błędzie. Kras. Wytrwałość w błędach. Jeż. Gruby B. B. gramatyczny, drukarski, historyczny. B. przeciw językowi. B. w pisowni (= *ortograficzny*). **2.** × *błądzenie, błąkanie ś.:* Trojanie wszędy morza wiele zwiedzali rozlicznemi błędy. Koch. J. W nogach B., kiedy w głowie nierząd (o pijanym). Kto wie, jeśli to pismo przez błędy ciebie nie znajdzie. Chr. (= *przypadkiem*). W różne poszli błędy. Pot. (= *wertepy, manowce*). W warkocz włosy powiązała i ich pieszczone powściągnęła błędy. P. Koch. Młodość swoją puścił na błędy i zmienne losy. Krasiń. **3.** †*ten, co błądzi:* Heretykiem go uczynią i rzeką mu: Ten B. nie wie, co czyni. Sekl. **4.** [B.] = a) *łatwość błądzenia:* Ktoby ś. puścił w noc świętojańską w las, tego zaraz bierze ś. B. b) *obłęd:* B. jej ś. cepił. B. mieć. Błędu dostać. Cierpieć na B. **5.** fil. = a) *poczytanie za prawdę tego, co prawdą nie jest.* b) *sąd a. wniosek, mylnie poczytywany za wyraz prawdy:* B. formalny a. logiczny. B. materjalny a. rzeczowy. B. ontologiczny. **6.** mat. *różnica między wartością prawdziwą a przybliżoną pewnej wielkości:* B. bezwzględny, względny. B. spostrzeżenia, mierzenia. B. stały, przypadkowy, prawdopodobny, najprawdopodobniejszy. **7.** praw.: B. co do prawa, co do tożsamości osoby, co do czynu (= *faktyczny*), co do przedmiotu (= *co do tożsamości, istoty, rzeczywistości a. przymiotu danej rzeczy*). Zdr. × **Błędek, Błędzik.** <BŁĘD>

Błądać, a, ał myśl. p. **Błąkać.**

†**Błądny** p. **Błędny**: Błądne gwiazdy. Pot. (= *planety*).

Błądzenie, a lm. **a** czynność cz. **Błądzić.**

Błądzić, I, ił, × **Błędzić I.** *mijać ś. z prawą drogą, zbaczać z drogi prostej, chybiać celu, błąkać ś.:* B. jest to źle iść do zamierzonego celu. Brodz. Musi B., kto nie wie drogi. Lubom. B. po morzu, po lesie, po mieście. Po co wokoło Świtezi wody błądzisz przy świetle księżyca? Mick. B. bezmyślnie palcami po klawiszach. Rycerze błądzący po świecie. P. Koch. Błądzące gwiazdy (= *planety*). Pot. **2.** *mylić ś., z prawdą ś. mijać, mieć fałszywe pojęcie o rzeczy:* Błądzimy przez niewiadomość. Brodz. Którzy od prawdy zbaczają, wszyscy jednako błądzą. Pilch. Sam błądzisz, a drugich rządzisz. Prz. Najprędzej błądzi, kto prędko sądzi. Górn. Gdzie ogon rządzi, tam głowa błądzi. Prz. (o wdawaniu ś. kobiet w nieswoje rzeczy). Kto ś. pyta, ten nie błądzi. Prz. Język, błądząc (= *po pijanemu*), podczas prawdę mówi. Żebr. Ludzka rzecz B. **3.** [B., **Błąsieć**] *bredzić, majaczyć gorączkowo.*

× **Błąkacz, a**, lm. **e**, †**Błękacz** *ten, który ś. błąka, tułacz:* Uciekał Dawid, jako jeden B., z góry na górę. Zał. B. z domu wyklęty. Tremb. B. nie zna terminu, ani mety. Pilch. <BŁĄK>

Błąkać, a, ał I. × kogo = *w błąd wprowadzać.* **2.** a. **Błądać** myśl. o ptakach = *przenosić ś. z miejsca na miejsce.* **B. ś.**, †**Błękać ś. I.** *błądzić po różnych miejscach, tułać ś., wałęsać ś., włóczyć ś.:* B. ś. po nocy. Błąkali ś. ślepi po ulicach. Leop. Po nieświadomych puszczach ś. błąkali. Kochan. Kto z drogi zbłądzi, musi ś. B. Błąka ś., jak błędna owca. Gwiazdy błąkające ś. = *planety.* Przen.: W twoich pismach błąkał ś., jak w lesie. Kras. **2.** *chodzić, poruszać ś. bez celu:* Wzrok błąkający ś. = *błędny.* Oczy Numy błąkają ś. naprzemian z królewny na Romula. Stasz. Tak długo błąkali ś. w obcych stronach świata. Mick. Myśl ś. jego na innych rzeczach błąkała. Skar. **3.** *błądzić, być w błędzie:* Narody różniły ś. i błąkały względem istności Boga. Wor. **4.** †anat.: Nerw błąkający ś. = *błędny.*

Błąkanie się, a ś., blm., czynność cz. **Błąkać ś.**

Błąkanina, y, lm. **y** *ciągłe po różnych miejscach błąkanie ś., błądzenie, tułanie ś.:* Towarzystwo ustało i prosi strudzone, by z tych błąkanin morskich było uwolnione. Otw. Próżna B.

†**Błąkliwy I.** *do błąkania ś. skłonny, błędny:* Dusza błąkliwa, spoczynku nie cierpiąca, wielce ra-

da nowości. Oss. Wymowa pijanego zawikłana, błąkliwa, zbujała. Pilch. **2.** anat.: Nerw B. = *błędny.*

[**Błąsieć, i, ił**] p. **Błądzić.** <? Por. Mikl. belnŭ>

† **Błcha, y,** lm. **y** p. **Pchła.**

[**Błecha, y,** lm. **y**] p. **Pchła:** Czym mieńsza B., tym bardży gryzie. Prz. Pies psu błechy wybiera. Prz.

[**Błektać, a, ał**] *bełtać, kłócić.* <Dźwn.>

[**Błeszczytnik, a,** lm. **i**] *roś. plesznik* (pulicaria). <Może Ukr. błoszczynnyk, błoszczycznyk>

×**Błędek, dku,** lm. **dki** p. **Błąd:** Sama ś. chwalić lubiła, a to jest B. niemały. Moraw. <BŁĘD>

×**Błędliwie,** †**Błędliwo** przys. od **Błędliwy:** B. wodzić oczyma.

† **Błędliwo** p. **Błędliwie:** Niepewnym skokiem B. biegają po miękkiej trawie rozpustne koźlęta. Bardz.

×**Błędliwość, i,** blm. rz. od **Błędliwy.**

Błędliwy I. × *błędom podległy, błądzący, niestały, błędny:* Nasze myśli są błędliwe, kiedy abo źle widzimy, abo nie dosyć widzimy. Stasz. Przypatrzmy ś. planetom błędliwym (= *błędnym*). Bardz. Długo był B. dzień Wielkanocnego święta. Skar. (= *niepewny*). Błędliwe drogi. Biel. M. **2.** † anat.: Nerw B. = *błędny.*

Błędnawy *jakby błędny, obłąkany:* Błędnawe spojrzenie.

† **Błędne, ego,** blm. *opłata za przytrzymane bydło cudze.*

×**Błędnica, y,** lm. **e, Błędnik** *światło błąkające ś., ognik błędny, wertepnik, duch, uwodzący podróżnych, zjawisko mamiące, mamidło:* Małomądr k tejże cofnął ś. błędnicy. Żebr.

Błędnie przys. od **Błędny:** B. wymawiać. B. napisane ćwiczenie. Poszliśmy B. drogą na prawo. Zapatrywać ś. B. na co. Sądzić B. o kim, o czym. B. postępować.

Błędnieć, eje, ał *błędnym ś. stawać.*

Błędnik, a I. lm. **cy** *ten, który błądzi:* O wielcy są błędnicy ci to heretykowie. Skar. Błędnicy! wróćcie ś. do drogi. Bals. **2.** × lm. **i,** a. ×**Błędokręt** *labirynt.* **3.** lm. **i** anat.: B. w uchu (labirynthus). B. kości sitowej. **4.** [B., lm. **i**] p. **Błędnica:** Dusze pokutują w postaci ogników, błędników, świetlików. Por. [**Latanlec, Nocnica, Świecznik**].

Błędnikowy: Ryby błędnikowe zool. (labyrinthici) = *ryby cierniopromienne, piersiopłetwe.*

Błędność, i, lm. † **i** rz. od **Błędny:** B. dowodzenia. Dziwne błędności (= *przygody*). Jag. Coby też z sobą czynić w tej świeckiej błędności? Rej.

Błędny, † **Błądny I.** *mylny, fałszywy, obłędny, w błąd wprowadzający:* Droga błędna wiedzie do śmierci. Leop. Błędne rozwiązanie. **2.** *pełen błędów, omyłek, niepoprawny:* Błędna pisownia. Błędne wymawianie, ćwiczenie. **3.** *błąkający ś., błądzący:* Gwiazdy błędne = *planety.* Błędne ogniki. B. krok niesie, błędnemi rzuca oczyma. Mick. Chodzić jak owca błędna. Prz. (= *bez celu, nie wiedzieć po co*). Na szable i drzewa go pozywa rycerz B. P. Koch. Po różnych krajach byłem B. Jabł. **4.** × *występny, zdrożny:* Gdzie błędni pasterze, tam błędne trzody. Nar. Wieść żywot B. Błędne dzieci = *nieprawe.* **5.** × *obłąkany, pomieszany:* Umysł B. Głowa błędna. **6.** † *zabłąkany:* Koń B. St. lit. **7.** fil. *na błędzie oparty, błąd zawierający:* Błędne koło (circulus vitiosus). Metoda prawdziwych i błędnych przypadków. **8.** gie.: Głazy błędne = *polne, erratyczne (uniesione przez lodowce i osadzone w innym miejscu).* **9.** anat.: Nerw B., płuco-żołądkowy † błąkający ś., † błąkliwy (nervus vagus seu pneumo-gastricus).

×**Błędokręt, a,** lm. **y** p. **Błędnik.** <BŁĘD + KRĘT>

Błędoplewa, y, lm. **y** bot. p. **Palczatka.** <Nazwa sztuczna, niby BŁĄD + Plewa>

×**Błędowica, y,** lm. **e** *błąd, zabłądzenie:* Za swym ś. rozumem nie puszczaj, bo tak snadnie do błędowic, a potym nie wiem, kędy trafisz. Leop.

×**Błędowie, a,** blm. **I.** *błędne rozdroża; mylne manowce; miejsce pełne dróg błędnych.* **2.** *idealne miasto błędów, stolica błędu:* Pojechać a. trafić do błędowia (= *błądzić, wpadać w błąd, pokpić sprawę*).

×**Błędzić, i, ił** p. **Błądzić.**

Błędzik, a, lm. **i** p. **Błąd.**

† **Błękacz, a,** lm. **e** p. **Błąkacz.** <BŁĄK>

† **Błękać się, a ś., ał ś.** p. **Błąkać:** Rozpędzeni jęli ś. B. między pogany. Klon.

Błękiciec, ćca, lm. **ćce I.** a. **Błękitne drzewo, Kampeszyn** bot. (haematoxylon) *roś. z rodziny brezyljowatych.* **2.** min. p. **Cyjanit.** <p. Błękit>

Błękit, u, lm. **y I.** *kolor błękitny, niebieski, lazur:* Wenus, gdy wdzięcznym oczu zabłyśnie błękitem. Nar. Moim jest tylko ten B. nieba. Syrok. Powietrze przesycone błękitem. Sienk. **2.** *przedmiot błękitny, szczeg. niebo, morze:* Ciekące błękity. Nar. (= *morze*). Gwiazdy B. rozjaśnią. Mick. (= *niebo*). Z za obsłon błękitu, o Panie, przeglądnij nas okiem! Uj. Błękitu nocnego kawał. Krasiń. Czy pamiętasz nad Alp śniegiem rozwieszone Włoch błękity? Krasiń. Pękły błękity i perły z nieba upadły. Pol. Pociemniał głęboki B. niebieski. Sienk. Dwie wieże w B. jasny wybiegły. Len. Kąpać ś. w błękitach (= *w jasnym powietrzu*). **3.** farb. *barwnik błękitny, niebieski:* B. alizarynowy, anilinowy, antracenowy, modrzewiowy, pruski, wodny, paryski, indygowy, berliński, saski, alkaliczny. <Nm. blank = jasno-biały, stalowo-błyszczący, przez Czes. blankyt>

Błękitnawo przys. od **Błękitnawy.**

Błękitnawy *niezupełnie błękitny, niebieskawy:* Na dnie błękitnawym żarzą ś. lśniące gwiazdy. Kras. Ton popielaty z odcieniem nieco błękitnawym. Sienk.

† **Błękitnia, i,** lm. **e** *suknia niebieska, bławatna:* Chodził w błękitni z frandzlą srebrną. Jabł.

Błękitnić się, i ś., ił ś. *ukazywać ś. w kolorze błękitnym:* Coraz bliżej w moich oczach błękitnił ś. płaszcz. Słow.

×**Błękitnidło, a,** lm. **a** *barwiczka błękitna do farbowania twarzy:* Błękitnidłem damy sobie bieg delikatnych żyłek oznaczają. Kras.

Błękitnie, Błękitno przys. od **Błękitny.**

Błękitnieć, eje, ał *błękitnym ś. stawać, błękitnym ś. wydawać:* Dymy ojczystego sioła błękitniały w głębi. Olbrzymka Łomnica, co błękitnieje w południa przezroczu. Tam błękitniała spokojność wieczności. Krasiń. Rzeki gdzieś dalej błękitnieją. Słow. Na ciemnej szybie dziewczę to memu błękitnieje oku. Słow. Oczy mętnie błękitniały z za czerwonych powiek. Orzesz. Czy świt, błękitniejąc, jak prawda przedwieczna, w pokoju wzejdzie nam? Kon. Mgły błękitnieją nad wodami. Kon. Przen.: Dusza błękitnieje (= *staje się niebiańską, idealnieje*). Kon.

Błękitnik, a, I. lm. **i** p. **Niebiestnik. 2.** blm. *barwnik niebieski, lakmus.*

Błękitno p. **Błękitnie**: Kupują je (błękitne drzewo) strugane do farbowania fijoletowo, B. Kluk.

Błękitnogrzbiet, a, lm. **y** *ptak kamienniczek.* <Błękit + GRZB(IET)>

×**Błękitnokrusz, u,** blm. *minerał złożony z węglanu miedzi i wodanu tegoż kruszcu,* in. błękit miedzi. Kluk. <Błękit+KRUCH>

Błękitnonogi *mający nogi błękitne:* Zmykały niezliczone stada wielkich błękitnonogich przepiórek. Sienk. <Błękit + NOG>

Błękitnooki *mający oczy błękitne, o błękitnych oczach:* Serce nie chciało wierzyć w zdradę błękitnookiej Sylfidy. Zach. Błękitnookie oblicze Emilji. Orzesz. <Błękit + OK>

Błękitnopierś, a, lm. **e** zool. (motacilla suecica) *ptak wróblowaty.* <Błękit + PIERŚ>

Błękitnopióry *mający pióra błękitne:* Ptak B. <Błękit + PIOR>

Błękitność, i, blm. rz. od **Błękitny**; *błękit, lazur, niebiosa:* Gdy tą gromadą poranny zachwiał wiatr i pędził dalej, jakby girlandę dusz, w B. bladą. Słow. Gdzieś w B. podniesione wieczną. Słow. Tylko oczy na onej błękitności trzyma. Kon. Cichą B. daj wkoło. Kon.

Błękitny 1. *niebieski, modry, bławatny, lazurowy:* Kolor modry, mający więcej jasności, a. białawego koloru, zowiemy błękitnym; stąd: niebo błękitne, oczy błękitne, zbliżające ś. więcej do białego, tak jak modre do czarnego. Brodz. Błękitne niezapominajki. Mgła błękitna. Błękitne roztocze morskie. Sienk. Księga błękitna rządu angielskiego (t. j. w oprawie błękitnej). Pomalować na błękitno. Błękitnozłota chmurka na niebie. Słow. Chmura błękitno-blada. Słow. Błękitno-kruczawe warkocze. Słow. Błękitno-różowe aniołki. Kon. Doliny uczyniły ś. błękitno-mgławe. Rodz. **2.** bot.: Drzewo błękitne **Błękiciec. 3.** wet.: Mleko błękitne *choroba kr...*

Błociany *z błota uklecony:* Błociana chata = *lepianka.* <BŁOT>

Błociarz, a, lm. **e** myśl. **1.** *odyniec, mieszkający w miejscach błotnistych.* **2.** *pies ochoczy do polowania na ptastwo błotne.*

Błocić, i, ił *walać błotem:* B. odzienie = *szargać.* **B. ś.** *walać ś. błotem, szargać ś.*

Błocisko, a, lm. **a** p. **Błoto.**

Błocisto przys. od **Błocisty:** Wyglądać B.

Błocisty p. **Błotnisty.**

Błocisz, a, lm. **e** myśl. *nazwa ogara:* B., pogrom zajęcy. Fred A.

[**Błociszcze, a,** lm. **a**] p. **Błoto.**

Błocko, a, lm. **a 1.** *wielkie, uprzykrzone błoto, błoto po pas, po szyję, po uszy; błocisko, ziemia dżdżem przesiąkła.* **2.** *bagnisko, trzęsawica, trzęsawisko.*

†**Błogać, a, ał** p. **Błagać.**

† **Błodziej** st. w. od **Błogo.**

Błogi 1. ×*szczęśliwy, zbawiony, błogosławiony:* Przed śmiercią nie powiadaj nikogo być błogim. Duszo przeklęta, czy błoga! Mick. **2.** *szczęśliwy, szczęsny, słodki, miły, luby, przyjemny, rozkoszny:* B. żywot. Błogie myśli, wspomnienia, chwile, dni. Snu błogiego nie spłoszy. Len. Pomnik błogiej przeszłości. **3.** *dobroczynny, zbawienny:* B. wpływ. Praca sumienna wydaje błogie owoce. **4.** × *łaskawy, litościwy, miłościwy:* Boże! bądź nam błogim. **5.** [B.] *lichy:* Zdrowie błogie. Owies B. (= *błahy*). **6.** [B. oset] = *carduus Mariae.* <BŁOG>

†**Błogo, a,** blm. rz. *dobro, szczęście:* Nędza a B. stoją przeciw sobie.

Błogo przys. od **Błogi:** Zrobiło mi ś. B. B. mi na sercu. Poznasz Boga prawego, a B. tobie będzie. Skar. Co mi do kogo, gdy mnie B. Prz. Żyć B. Zabł. B. będzie, co choć i strzygą ś. nie ostanie. Sienk. (= *dobrze*).

×**Błogobytność, i,** blm. rz. od **Błogobytny,** *byt błogi, dobrobyt.* <BŁOG + BY>

×**Błogobytny** *szczęsny, szczęśliwy.*

×**Błogoczynny** *dobroczynny.* <BŁOG + CZYN>

×**Błogodajny** p. **Błogodawczy.** <BŁOG + DA>

×**Błogodarzyć, y, ył** *dawać jałmużnę.*

×**Błogodawczy,** × **Błogodajny** *pełny łaski, dobroci, miłosierdzia, dobroczynny; pokój przynoszący:* Słuszność jest ową błogodawczą panią. Mał. Sen B.

×**Błogoduszy** *dobrej duszy, dobrej myśli.* <BŁOG + DUCH>

×**Błogodziejstwo, a,** lm. **a** *dobrodziejstwo.* <BŁOG + DZIE>

×**Błogodzietny** *mający dobre dzieci.* <BŁOG + DZIA(T)>

×**Błogojestny** *obdarzony dobrą naturą.* <BŁOG + IST>

×**Błogokłosy** *bogaty w kłosy, plenny.* <BŁOG + KŁO(S)>

×**Błogolubnik, a,** lm. **cy** *miłośnik dobra.* <BŁOG + LUB>

× **Błogomyślny** *dobrze myślący.* <BŁOG + MY(SŁ)>

×**Błogoradnik, a,** lm. **cy** *który dobrze radzi.* <BŁOG + Rada>

×**Błogorodny** *dobrze urodzony, familjant.* <BŁOG + ROD>

×**Błogoród, odu,** lm. **ody** *dobre urodzenie.*

×**Błogorządny** *dobrze ś. rządzący.* <BŁOG + RZĘD>

×**Błogoskon, u,** lm. **y** lek. (euthanasia) *skon spokojny, śmierć lekka.* <BŁOG + S + KON>

Błogosława, y, lm. **y** bot. p. **Banan.** <BŁOG + SŁOW>

Błogosławiąco przys. od błogosławiący: Ręce rodziców rozciągną ś. B. nad głową naszą.

[**Błogosławiączka, i,** blm., a. **Soczewica królowej**] *drobna soczewica* (w okolicy Suwałk).

Błogosławiciel, a, lm. **e** *ten, co błogosławi.*

Błogosławicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Błogosławiciel.**

Błogosławić, i, ił, † **Bogosławić 1.** komu, kogo = *uwielbiać, wysławiać, wielbić, sławić, chwalić, wychwalać, wynosić pod niebiosa:* Błogosław, duszo moja, Panu. Kochan. Błogosławić będą Pana wszystkie narody. Błogosławię godzinę, w której cię po raz pierwszy ujrzałem. Usty swemi błogosławią, a w sobie przeklinają. Bud. B. czyjej pamięci (= *wspominać ze czcią, z wdzięcznością*). **2.** kogo, komu = *udzielać błogosławieństwa, żegnać:* B. lud a. ludowi. Błogosławił dzieciom swoim. Ir. *przeklinać, wymyślać, złorzeczyć.* **3.** kogo, co = *święcić, poświęcać, kropić wodą święconą:* B. chorągwie, chleb, sól, obrazy. Ir.: B. kogo = *kropić* = *okładać kijem.* **4.** kogo na co = *wyświęcać, święcić, prekonizować:* B. kogo na metropolitę. **5.** komu, kogo = *szczęścić, zdarzać, darzyć, pomagać, uszczęśliwiać:* Boże! błogosław ich orężowi, pracy a. w pracy, ziemi naszej, nowożeńcom. Błogosławił mu P. Bóg licznym potomstwem. Niech cię Bóg błogosławi z twoją radą! (= *niech cię Bóg ma w swej opiece, niech cię nie znam, niechże cię z twoją radą!*) **6.** [B.] *życzyć:* Niech mi matusia sceścia błogosławi.

Błogosławienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Błogosławić. 2.** [B.] *błogosławieństwo:* Z wolą i z tatulowym błogosławieniem.

† **Błogosławienie** przys. *sposobem błogosławionym:* Żyć B. Petr.

Błogosławieństwo, a, lm. **a 1.** *błogosławienie, uwielbianie, wychwalanie, dobre życzenie:* Ośmioro błogosławieństw ewangielicznych. **2.** *obrząd błogosławienia, benedykcja, przeżegnanie:* B. rodziców, ojcowskie, kapłańskie. Dać, otrzymać B. B. na drogę żywota. Jaki ksiądz, takie B. Prz. Ir.: Dać maczugą B. **3.** B. boże = *szczęście, pomyślność od Boga, pomoc boska:* Gdzie niema błogosławieństwa boskiego, tam wszystko idzie na marne. Skarb ojczysty, żona cnotliwa, potomek godny, B. Pańskie. Żart. *konsolacja, dzieci:* W jego domu aż nadto tego błogosławieństwa. **4.** × *stan błogi, błogość; królestwo boże, niebieskie, szczęśliwość wieczna:* Świętych w chwale niebieskiej B. Karnk. **5.** † *relikwje świętych.*

×**Błogosławieńszy** st. w. od **Błogosławiony.**

Błogosławioność, i, blm. rz. od **Błogosławiony:** Był to jeden z tych pasterzy, których moda podnosi do szczytu świętości, a przynajmniej błogosławioności. Bał.

Błogosławiony, † **Bogosławiony,** † **Bogusławion,** *ż.* † **Bogusławiena 1.** im. od **Błogosławić:** B. Bóg Izraelów. Skar. Błogosławionaś Ty między niewiastami. Błogosławieni pokój czyniący. Żart.: B. między niewiastami (o mężczyźnie, który usiadł między kobietami). W plemieniu twoim będą błogosławione wszystkie narody. **2.** *zbawiony po śmierci:* Dusze błogosławione. B. męczennik. B. Wincenty Kadłubek (= *zaliczony w poczet błogosławionych,* p. niżej). **3.** *zbawienny, nieoceniony:* Błogosławieńsza rzecz jest dawać, niźli brać. Leop. Błogosławiona mowa. Błogosławione tysiąc złotych. Krasz. Żart.: Błogosławiona głupota, naiwność. **4.** Stan B. (kobiety) = *brzemienny, ciężarny, odmienny, ciąża, brzemienność:* Być w stanie błogosławionym. **B., ego,** lm. **i** rz. *niższy stopień świętego, świątobliwie zmarły:* Zaliczono go w poczet błogosławionych. B., ale jeszcze nie święty. Prz. (= *panek dopiero, ale jeszcze nie pan).*

×**Błogosławny** *pełen błogosławieństwa:* Błogosławne śluby małżeństwa.

×**Błogosłów, owa,** lm. **owy** *błogo mówiący, błogosławieństwa obwieszczający:* Strzeżmyż ś., abyśmy tych pseudologów za swoich błogosłowów nie mieli. Smotr. (= *ewangielistów).*

×**Błogostan, u,** blm. *stan błogości, szczęśliwość:* Śniada jego twarz wyrażała B. człowieka, zamiłowanego w swoim powołaniu, którego ważność odczuwa. Haj. <BŁOG + ST(O)>

Błogość, i, blm. rz. od **Błogi:** Czuję w sobie jakąś B. B. duszy, umysłu (= *pogoda).*

×**Błogousty** p. **Złotousty.** <BŁOG + US(T)>

×**Błogowieki** *cieszący ś. szczęśliwą starością.* <BŁOG + WIEK>

×**Błogowieścić, i, ił** *błogie rzeczy zwiastować; opowiadać Ewangielję.* <BŁOG + WID>

×**Błogowodny** *obfitujący w dobrą wodę.* <BŁOG + WOD>

×**Błogowolenie, a,** lm. **a** *aprobata, pochwała.*

×**Błogowonić, i, ił** p. **Perfumować.** <BŁOG + WON>

×**Błogożywotny** *szczęśliwie, błogo żyjący.* <BŁOG + ŻY(W)>

[**Błojec, jca,** lm. **jce]** p. **Błoniec.**

[**Błon, a,** lm. **y]** *obłok.* <?BŁON>

Błon, u, lm. **y** anat. *błony płodowe świni.* <p. Błona>

†**Błomuz, u,** blm. p. **Blamanż.**

Błona, y, lm. **y,** [**Błana**] **1.** anat. (membrana, tunica) *tkanka cienka, szeroko rozpostarta, opona, osłona, otoczka, powłoka, powłoczka:* B. bębenkowa p. **Bębenek.** B. dziewicza, panieńska, panieństwo, zastawka pochwy, hymen, !prawiczka, jagoda panieństwa, wianek, wianuszek (m. hymen). B. maziowa (m. synovialis). †B. myszata, myszasta (m. musculosa). B. naczyniowa, jagodowa, winogronowa p. **Naczyniówka.** B. okostna p. **Okostna.** B. piersiowa, płucna p. **Opłucna.** B. rogowa p. **Rogówka.** B. sadłowa = *pokład tłuszczowy podskórny.* B. sercowa p. **Osierdzie.** B. †siatkowa, ×kiszkowa p. **Siatkówka i Sieć.** B. smarczysta, sznajderowa (m. Schneideri) = *B. śluzowa nosa.* B. surowicza, †wodna (m. serosa). B. szpikowa (m. medullaris) = *wyścielająca jamy kostne.* B. śluzowa, †kosmata (m. mucosa). B. tęczowa p. **Tęczówka.** †B. tłusta (panniculus adiposus). †B. tułumbasu = **Bębenek.** B. twarda, białaoka = **Białkówka.** B. twarda mózgu p. **Opona.** B. włóknista, †nerwowa, †żylista (m. fibrosa). †B. wnętrzna, poprzeczna p. **Przepona.** B. złączająca oka p. **Łącznica. 2.** bot. (membrana cellularis) *powłoczka pokrywająca komórki roślinne.* **3.** fiz. = *cienka warstwa jakiejkolwiek substancji:* Drganie błon (w akustyce). B. powierzchniowa cieczy = *cieniuchna warstwa wierzchnia cieczy, pozostająca w stanie szczególniejszego naprężenia.* **4.** lek.: †B. druga wewnętrzna p. **Owodnia.** Błony płodowe (membranae foetus). B. wrzekoma p. **Nibybłona.** B. ziarnista pęcherzyka jajnikowego (m. granulosa folliculi ovarii). B. żółtkowa p. **Otoczka. 5.** zool.: B. lotna nie †B. żylasta p. **Kosmówka.** toperza = *rozpostarta między palcami jego nóg przednich, służących w ten sposób za skrzydła.* **6.** †B. w oknie = *szyba:* B. szklana. Przen. *okno.:* Błony (z okien) były powyjmowane, albowiem noc zapadła ciepła i pogodna. Sienk Zdr. **Błonka, Błoneczka.** <BŁON>

Błoncżatka, i, lm. **i** bot. (hymenocallis) *roś. z rodziny amarylkowatych.*

Błoneczka, czki, lm. **czki** p. **Błona.**

Błonia, i, lm. **e** p. **Błonie:** Ty, jako sokół nad piękną błonią, ujrzałeś orła w polocie. Mick.

[**Błonianka, i,** lm. **i]** *kosz z łuczywa (błonek) do noszenia plew, sieczki itp.* <BŁON>

Błoniany 1. *złożony z błony:* Błoniane skrzydło nietoperza. Dudz. **2.** [B.] *z łuczywa zrobiony.*

[**Błoniarz, a,** lm. **e]** *szklarz.*

Błoniasto *w postaci błony:* Pochwa (liści) B. obrzeżona. Rost.

Błoniastoskrzydły, Błonoskrzydły, Błonolotny *mający skrzydła błoniaste:* Nietoperz B. <Błoniasty + (S)KRZY(DŁ)>

Błoniasty 1. *opatrzony błoną, błonami:* Były w pobliżu błoniastych okien stoły. Sienk. **2.** a. ×**Błonowaty** *podobny do błony; tkany tak jak błony, błoniany:* Liść B. Wąż B. **3.** [B.] *dający łuczywo, zdatny na łuczywo.* **4.** [Drzewo błoniaste] leśn. *drzewo sosnowe, wzrosłe na mokrym miejscu.* <BŁON>

Błoniawa, y, lm. **y 1.** † *płaszczyzna, równina.* **2.** × lek. p. **Błonica.**

Błonica, y, lm. **e 1.** bot. (ulva) *roślina z gromady wodorostów, z rodziny błonicowatych.* **2. a.**

× **Błoniawa** lek. (diphtheritis) *choroba zaraźliwa połączona z tworzeniem ś. błon wrzekomych na błonach śluzowych*, !dyfterja !dyfteryt: B. krupowa, gnilna, przyranna, zgorzelowa, szkarlatynowa. <BŁON>

Błonicowaty: Rośliny błonicowate, bot. (ulvaceae) *rodzina wodorostów.*

Błonicowy, Błoniczy [przym. od **Błonica:** Bakterje błonicowe.

Błoniczy p. **Błonicowy.**

Błonie, a, lm. **a, Błonia, Błoń** **1.** *rozległa równina, trawą pokryta, obszerna, otwarta płaszczyzna:* Za szumnym Dniestrem na Cecorskim błoniu. Niem. Tam na błoniu błyszczy kwiecie. Przen.: Na błonia pamięci hej jadę i hasam. Uj. **2.** *obszerne pastwisko, smug gruntu na pastwisko gromadzkie zostawiony.* <BŁON>

[**Błoniec, ńca,** lm. **ńce, Błojec**] *łączka przy gościńcu.*

[**Błonik, a,** lm. **I**] *polano sosnowe, z którego szczepią błonki (=łuczywo):* Narąbać błoników. Rzucił za psem błonikiem. <BŁON>

×**Błonistogardłowy** anat.: Mięsień. B.=*gardziel podnoszący, rogogardzielowy, rogopołykowy* (m. cerato-pharyngeus). <BŁON + GAR(DŁ)>

Błonka, I, lm. **I** **1.** p. **Błona;** anat.: †B. bratkowa a. przyrosła (tunica albuginea s. adnata). ×B. czarna p. **Naczyniówka.** †B. czerwona, mięsień dźwigający jądro, †myszka podnosząca jądrowa (musculus cremaster). B. graniczna w oku (membrana limitans). B. kiszkowata p. **Omoczna.** B. mięsista (panniculus cornosus). B. naszkliwna zęba. B. serdeczna p. **Osierdzie.** B. szklista, pokrywająca nabłonki, ×oskórka, powłoczka (cuticula). ×B. zęborodcza, ×zębozarodkowa, nazębna. **2.** lek. p. **Bielmo. 3.** *cieniutka listewka drewniana, darta z pręta i używana do wyrobów koszykarskich i wogóle plecionych.* **4.** [B.] *łuczywo, szczepka, drzazga.* <BŁON>

Błonkoskrzydły zool. p. **Owad.** <BŁON + (S)KRZY(DŁ)>

Błonkowaty *podobny do błonki:* Skrzydełka owadu błonkowate. Okrywy koszyczków błonkowato-suche. Rost. <BŁON>

Błonkówka, I, lm. **I** zool. p. **Owad.**

Błonnik,, a, blm. *drzewnik, komorczeń, !celuloza.*

Błonny: Grunt B.=*bogaty w pożywność, powstały z namułów i ustoin.*

Błonogrzyb, a, lm. **y** bot. (mycoderma) *roś. z gromady grzybów z rzędu drożdżaków.* <BŁON+GRZYB>

Błonolotny p. **Błoniastoskrzydły.** <BŁON + LOT>

Błonoskrzydły p. **Błoniastoskrzydły.** <BŁON+(S)KRZY(DŁ)>

×**Błonowaty** p. **Błoniasty.**

Błonowy przym. od **Błona:** Nerwy błonowe (=*znajdujące ś. na błonie).*

×**Błonozrost u,** lm. **y** **1.** anat. (synymenesis). *spojenie kości czaszki u noworodków.* **2.** lek. (adhaesio) *zlepienie ś. błon surowiczych skutkiem zapalenia zlepnego.* <BŁON + S + ROS(T)>

Błoń, i, lm. **e** p. **Błonie:** Pszczółka zabrzęczy na kwietnej na błoni. Len.

[**Błoszczyca, y,** lm. **e**] p. **Płoszczyca.**

Błotko, a, lm. **a** p. **Błoto.** <BŁOT>

†**Błotliwy** p. **Błotnisty.**

Błotniak, a, lm. **I** zool. (circus) *ptak drapieżny z rodziny sokołów.*

Błotniarka, I, lm. **I** **1.** cukr. *prasa do oddzielania soku od błota.* **2.** a. **Nieruch** zool. (lymnea) *ślimak płucodyszny wód słodkich.*

Błotnica, y, lm. **e** **1.** *ziemia łatwo rozmiękająca w błoto.* **2.** bot.=a) a. **Świbka, Żabia trawa** (triglochin) *roś. z rodziny błotnicowatych.* Gatunki: B. pospolita (t. palustris): B. większa (t. maritimum), u ludu Szczypiorkiem zwana. b) p. **Bagnica.** c) a. **Nakwielica** (marica) *roś.*

Błotnicowaty: Rośliny błotnicowate, bot. (juncagineae, juncaginaceae) *rodzina roślin kwiatowych jednoliściennych.*

Błotniczka, i, lm. **I** zool. p. **Sikora.**

Błotnieć, eje, ał *stawać ś. błotnym, przechodzić w błoto.*

Błotnienie, a, blm., czynność cz. **Błotnieć.**

Błotnik, a, lm. **I** **1.** *zbiornik błota, dół z błotem, kałuża:* B. mieć trzeba przy owczarni, aby ś. nim owce krzepiły i posilały. Gost. **2.** *przyrządzik do podtrzymywania nogawki, aby ś. nie szargała.* **3.** *blacha a. pas skórzany u welocypedu, ochraniający jeźdźca od zabłocenia.* **4.** [B.] *lon z klapą żelazną, zakrywającą oś wozową.* **5.** gór. *sól zielona zanieczyszczona.*

Błotnisko, a, lm. **a** p. **Błoto:** Widok naszej męczarni, błotnisk, pławby poruszył nawet Żydów i chłopów. Słow.

Błotnisto przys. od **Błotnisty; Błotno:** Wiosna B. ś. rozpoczynała. And.

Błotnistość, i, blm. rz. od **Błotnisty:** B. ulicznа. Orzesz.

Błotnisty, Błocisty, Błotny **1.** a. †**Błotliwy** *z błotem pomieszany, pełen błota, bagnisty:* Błotnista ziemia, droga, ulica, okolica. Płaszczyzna błotnisto-leśna. **2.** *w błotach ś. znajdujący, na błotach rosnący:* Lin B. Jabł. Błotniste rogoże. Chr. **3.** *koloru błota:* Plamy błotniste. Orzesz. **4.** przen. *plugawy, podejrzany:* Jakieś błotniste figury spotkaliśmy w tym błocie jarmarcznym. Kaczk.

Błotno p. **Błotnisto:** Na ziemi było jeszcze czarno, B. i nago. Bał.

Błotny **1.** p. **Błotnisty:** Ziemia, droga, woda błotna (=*mętna).* Błotna woda na trzęsawicach, w kałużach. Kluk. Źródło błotne (=*nieczyste, mętne).* Nogi błotne=*zbłocone, zabłocone.* Bąk B. Rośliny błotne. Wieprz B. (=*w błocie legający).* Kąpiele błotne, = *które ś. biorą w błotach wód mineralnych, szlamowe.* Gaz B. = *bagienny.* **2.** bot.: Pazury błotne = *nazwa ludowa rośliny:* Widłak bezszypułkowy (lycopodium annotinum). **3.** myśl.: Polowanie błotne=*po błotach.* Ptastwo błotne = *na błotach przebywające.* **4.** zool.: Sowa błotna p. **Sowa.** Żółw B. p. **Żółw.**

Błoto, a, lm. **a** **1.** *ziemia, brudy zmieszane z cieczą, rozmokłe na deszczu:* Dziś błoto po pas, po uszy. Brnąć po błocie. Ugrzęznąć w błocie. Wybrnąć z błota. Jakżeś ś. umył? B. ci siedzi koło uszu. Nie nanoś błota do stancji. Na wiosnę ceber wody, łyżka błota; na jesień łyżka wody, ceber błota. Prz. Jak w B. wrzucił (np. pieniądze,=*przepadły, poszły na marne; utopił).* Zachlapać ś. błotem. B. uliczne. Nie uczerpnąć z błota czystej wody. Fred. M. Kto w B. idzie, ten ś. nim ukala. Prz. Na B. siekierę ostrzyć (= *głupim ś. okazać).* Prz. Odpowiedź jak kijem w B. (=*niedorzeczna).* B. solne. B. gliniane = *glina odleżała, przerobiona na B. przy wyrobie cegieł.* Przen.: Zmieszać kogo z błotem = *sponiewierać, zwymyślać.* Przen. Obrzucić kogo błotem = *słowami obelżywemi.* **2.** *kałuża, bagno, bajoro:* Ominąć B. W lm.: *okolica pełna błot = bagien:* Błota pińskie. **3.** przen. *brudy, zło, nieczysta spra-*

wa, zgnilizna moralna: Lezie człowiek jak świnia w B. Rej. Występnych miał karać, a sam w tym błocie leżał. Sz. B. życia (*= męty, szumowiny*). Po tym koncyljum Arjusz i inni do swego błota ś. wrócili (= *wstrętnej, gorszącej nauki*). Skar. **4.** przen. *nicość, upadek, poniżenie, upokorzenie, nędza:* Wiele dał i wyjął mię z błota, z nędzy. Górn. **5.** przen. *położenie bez wyjścia, kłopot, tarapaty:* Wprowadzić kogo w B. **6.** [Cygańskie B.] *piasek.* **7.** cukr. *pozostałość z oczyszczonego soku.* **8.** gór.: B. rudne a. *szlam = najuboższa ruda błotna.* Zdr. **Błotko.** Zgr. **Błocisko, Błotnisko, [Błociszcze].**

×**Błotoluby** *błota, bagna lubiący:* Trzcina błotoluba. Żebr. <BŁOT + LUB>

×**Błotołożny** *w błocie legający:* Błotołożne świnie. Klon. <BŁOT + LEG>

×**Błotoślap, a,** lm. **y** *włóczący ś. po bruku, szlifibruk.* <BŁOT + ŚLAP>

[**Błozno, a,** lm. **a**] *nasad u sań, leżący wpoprzek płozów.* <? może od Płoz>

†**Błożenie, a,** lm. **a** *błogosławienie, błogosławieństwo.* <BŁOG>

†**Błożyć, y, ył** *sprzyjać, pobłażać.*

Blusza, y, lm. **e** bot. (catinga) *roś. z rodziny mirtowatych.* <?>

[**Błycha, y,** lm. **y**] p. **Pchła.** <p. Pchła>

×**Błyktry, ów** blp. p. **Blichtr.**

×**Błyktryk, u,** lm. **i** *rzecz błyszcząca ś., blichtr.*

Błysk, u, lm. **i, Łysk 1.** a. × **Błyskot,** † **Bleskot,** † **Błyskota,** [**Bleskot, Blesk**] *błyśnięcie, blask, połysk gwałtowny; błyskawica:* Bełty w przykre polerowne błyski. Błyski mieczów. Gosz. Szabla migała jak B. piorunny. Brodz. B. piorunu. B. gromu. Słow. Przen.: Pilno jej było z ostatniego błysku młodości korzystać. Krasz. **2.** a. × **Blik,** × **Blikowanie, Mgnienie** hut. *żywa gra barw, ujawniająca ś. na powierzchni roztopionego srebra, podczas wydzielania ś. z niego ostatniej powłoki tlenku ołowiu (glejty).* **3.** w lm. lek. (photopsia) *chorobliwe widzenie światła nie istniejącego, iskrzenie ś. w oczach.* <BLASK>

×**Błyskacz, a,** lm. **e** *błyskający, błyskawicę rzucający, piorunujący.*

Błyskać, a, ał p. **Błysnąć.**

Błyskanie, a, lm. **a** czynność cz. **Błyskać.**

Błyskanie się, a ś., blm., czynność cz. **Błyskać ś.**

Błyskawica, y, lm. **e, Łyskawica,** [**Bliskawica**], † **Błyskota 1.** *błysk poprzedzający grzmot, iskra elektryczna przebiegająca między dwiema chmurami, a. między chmurą a ziemią:* B. zygzakowata płaska, kulista. B. przeleciała po niebie. [B. sucha] = *bez grzmotu i deszczu.* Szybki, rączy jak B. (=*jak piorun*). Przelecieć, przemknąć, zniknąć jak B. Uczucie przychodzi błyskawicą i ginie. Krasz. Pędzi lotem błyskawicy (= *strzały*). **2.** *blask, błyśnięcie ś.:* Z dział błyskawice. Tw. Przen.: Błyskawice otuchy, nadziei (= *iskierki, przebłyski*).

×**Błyskawiconośny** *sprowadzający błyskawice, piorunonośny.*

Błyskawicować się, uje ś., ał ś. 1. *pojawiać ś. jak błyskawica:* Wiele innych myśli snuło ś. i błyskawicowało ś. w zamyśleniu. Słow. **2.** *miotać, ciskać błyskawice:* Błyskawicuje Pan.

Błyskawicowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Błyskawicować ś.**

Błyskawicowo przys. od **Błyskawicowy,** *błyskawicznie:* Reakcja następuje w Elidzie B. Bog.

Błyskawicowy p. **Błyskawiczny:** W błyskawicowych ogniach. Kon. Błyskawicowe zygzaki szabli Sienk. Przen.: Utwory ich mają blaski olśniewające i przecudowne wdzięki, lecz blaski to błyskawicowe, wdzięki nadzwyczaj zmienne. Widzenia snom twym dam błyskawicowe. Kon. (=*świetne*). Błyskawicowe miecze. Kon. Jakby mię wicher gnał B. Słow. (=*szybki jak błyskawica*). Dusze dzikie, smętne, błyskawicowe trochę, trochę mętne. Słow. (=*gwałtowne, raptowne*).

Błyskawicznie przys. od **Błyskawiczny, Łyskawicznie:** B. szybka armja. Szaj. (= *szybka jak błyskawica*).

Błyskawicznik, a, lm. **cy** *ten, co ciska błyskawice:* B. Kronida. Ml.

Błyskawiczny, Błyskawicowy 1. przym. od **Błyskawica, Łyskawiczny:** Noc błyskawiczna. **2.** przen. *prędki jak błyskawica, nagły, raptowny, momentalny:* Tury błyskawicznym wichrem oślepione. Słow. Straszny był przez te ruchy małe a błyskawiczne, prawie nieczłowiecze. Sienk. (= *nagłe*). Aparat fotograficzny B. Szybkość błyskawiczna. Pociąg błyskawiczny. **3.** przen. *jasny jak błyskawica:* Lampa błyskawiczna.

Błyskawka, i, lm. **i 1.** *rzecz błyszcząca ś.:* Dobył błyskawki (= *szpady, szabli błyszczącej*). **2.** p. **Błyskotka. 3.** w lm. *blaszki błyszczące, któremi naszywają suknie.* **4.** lek. p. **Łysk. 5.** min. p. **Mika.** Kluk. **6.** zł. *strzelba.* **7.** zool. [B.] p. **Słonecznica.**

†**Błyskawy** p. **Błyskliwy:** Wzrok B. Leop.

Błyskliwy, Łyskliwy, † **Błyskawy 1.** *wydający błysk, błyszczący, połyskujący.* **2.** *świetny, pełen blasku piękności:* Róża błyskliwa. Przyb.

×**Błyskot, u,** lm. **y 1.** p. **Błysk:** Ucierpiała od błyskotów, przelękła ś. huku grzmotów. Tremb. **2.** p. **Błyskotka:** Od męskich ozdób zwodne odłączy błyskoty. Dm. Zdr. ×**Błyskotek.**

†**Błyskota, y,** lm. **y 1.** p. **Błyskawica. 2.** p. **Błysk.** Mor.

Błyskotać, cze a. **ta, tał** *połyskiwać czym, błyskać czym, migotać, migać blaskiem:* Kto ma ciemno w głowie, rad błyskota gwiaździstą piersią. Oss.

Błyskotanie, a, blm., czynność cz. **Błyskotać.**

×**Błyskotek, tka,** lm. **tki** p. **Błyskot.**

Błyskotka, i, lm. **i, Błyskawka,** × **Błyskot,** × **Bleskot,** × **Błyszczadło,** [**Błyszczydło**] *cacko błyszczące, świecidełko:* Ubiegać ś. za błyskotkami. Przen.: Błyskotki stylowe.

Błyskotliwie przys. od **Błyskotliwy.**

Błyskotliwość, i, blm. rz. od **Błyskotliwy:** Żywość i błyskotliwość umysłu. Dąb.

Błyskotliwy, Błyskotny, Łyskotny *połyskujący, błyszczący, lśniący, mieniący ś., świecący ś., migający:* Kirys B. Przybytek od znanych błyskotliwszy i świetniej urządzony. Krasz.

×**Błyskotnik, a,** lm. **cy 1.** *ten, co robi błyskotki.* **2.** *człowiek mieniący ś., błyszczący kolorami:* B. jakiś w ciemnościach zielony. Słow.

Błyskotność, i, blm. rz. od **Błyskotny,** *błyskotliwość:* B. w stroju. Szaj.

Błyskotny p. **Błyskotliwy.**

Błyskowy przym. od **Błysk;** hut.: Srebro błyskowe=*czyste;* p. **Blikzylber.**

†**Błysnący** *połyskujący, lśniący:* B. marmor. Rej.

Błysnąć, śnie, snął a. **błysł, Łysnąć,** [**Blusnąć**] nied. **Błyskać, Błyszczeć,** † **Bleszczeć,** [**Bliszczeć, Bléskać ś.**] **1.** a. **B. ś.** *wydać blask, zabłyszczeć, zajaśnieć, zaświecić ś., zalśnić ś., mignąć, zamigotać:* Krew ś. toczy, a żelaza błyskają. Tw. Ogień, grom błysnął. Morze błyszczało. Błyskają okienka chaty. Ciemne oczy błyszczały mu

Złoto błyszczy i w popiele. Prz. Nie wszystko złoto, co ś. błyszczy (*co ś. świeci*). Prz. Błyska ś., nieos. = *błyskawice przelatują*. Gwiazdy błyszczą. Oczy błyszczą ś., jak dwie gwiazdeczki. Mick. (=*iskrzą ś., żarzą ś.*). Step cały w iskry błyszczy. Słow. Oczy błyszczą ś. łzą. Twarz błyszczy ś. ogniem zemsty (=*pała*). Nędza błyszcząca. Bał. (=*świecąca*). Przen.: Błyska myśl w oku (=*tryska z niego*). Przen.: Szczęście błysnęło na chwilę (= *uśmiechnęło ś.*). Błysło kilka drogich mu chwil. Przen.: Błysło mu światło rozumu. Przen.: Błyska w jego głowie = *rozjaśnia ś., świta* a. ir. = *pstro mu w głowie*. Przen.: Błyszczy honorami, bogactwem (=*dominuje, bryluje*). **2.** Przen. *pokazać ś., zjawić ś., ukazać ś., zarysować ś.; mignąć ś., przemknąć ś., ukazać ś. w przelocie a. na chwilę*: W dali błyskały niewidziane horyzonty. Kilka grzbietów sarn błysnęło przed krzakami. Sienk. Niech mu czasem w noc lazurową Twoje oblicze błyśnie, Królowo! Len. **3.** czym = *wywołać blask, poruszywszy czym*: B. mieczem. B. oczyma = *łypnąć, zerknąć*. B. zębami = *pokazać je*. B. białemi pióry. Przen.: *zaimponować; pokazać ś., wysadzić ś. z czym*: B. dowcipem.

Błyszcz, u, a. × **y,** lm. **e** m. i × ż. **1.** *połysk, blask*: B. żelaza. Gdzie pustelnicy i B. niby nocna próchen — i Wodan siedział niemy. Słow. **2.** *szuwaks*. **3.** garb. *masa do nadania skórze połysku*, glansa. **4.** min. i chem. *nazwa ogólna minerałów z wejrzeniem metalicznym, będących związkiem metalów z siarką, selenem a. telurem*: B. antymonowy a. antymonit, galenoid. B. bezwodny p. **Hematyt.** B. bizmutowy p. **Bizmutyn.** B. miedziany a. chalkozyn. B. ołowiany a. galena, galenit. B. srebrny a. argientyt. B. żelazny = *tlennik żelaza ziarnisty i ziarnistołuszczkowaty*.

×**Błyszczadło, a,** lm. **a** p. **Błyskotka.**

×**Błyszczak, a,** lm. **i** min. p. **Mika.**

×**Błyszcze, a,** lm. **a** min. p. **Mika.**

Błyszczeć, y, ał p. **Błysnąć.**

Błyszczenie, a, blm., czynność cz. **Błyszczeć.**

Błyszczka, i, lm. **i** **1.** bot. a. [**Bliszczka**] p. **Kąkol. 2.** w lm. bud. *plamki błyszczące w drzewie*. **3.** zool. (plusia) *owad łuskoskrzydły ze skupienia nocnicówek*.

[**Błyszczydło, a,** lm. **a**] p. **Błyskotka.**

Błyśnienie, a, blm. p. **Błyśnięcie**: B. szczęścia, com winien pani, wraca mi świat. Kor.

Błyśnięcie, a, blm., **Błyśnienie** czynność cz. **Błysnąć.**

Błytki: B. proch, myśl. = *prędko zapalający ś.* <?>

Bnać, a, ał zł. *iść*. <?>

Bo sp. **1.** *bowiem, albowiem; gdyż, skoro, ponieważ*: Nie powracam, bom nigdzie nie był. Było ś. na co gapić, czegóż bo tam nie było! Dwa bo są kobiet rodzaje. **2.** *doprawdy*: Ależ bo to warjat! — **3.** *ależ*: Było bo to okropne. Nie lubię bo siostrzyczko, żeby mię tak szpiegowano. Bo też z tego nic nie będzie. **4.** *tam*: On bo dał za wygraną. Mnie bo już brak cierpliwości. **5.** (co, że) — *to*: Oj! będzie weselisko sute, bo sute. Głupi, bo głupi, ale zdrów. **6.** *albo, czy*: Bo ja wiem? Śpisz? — A bo co? Bośty mnie na gościńcu naláz? Pśń. Bo to my nie chłopcy? Pśń. Bom jom to rozbił? Tylko samá padła. Pśń. **7.** [Bo] *że, iż, jako*: Kuma ś. zabożyła, bo płachtę ściągnie. Kon. <BO>

[**Bo boga!**] *wykrzyk podziwienia a. niechęci*.

Boa nieod. **1.** zool. (boa) *wielki wąż niejadowity Ameryki północnej*. **2.** *długi szalik wałkowaty, szmuklerski, z piór a najczęściej z futra*. <Z języków Ameryk.>

Boazerja, i, lm. **e,** **Buazerja,** × **Bazerja** bud. *rzeźbione wykładanie ścian*: B. z drzewa, z gipsu. Ściany ozdobione gobelinami, ujętemi w boazerje rzeźbione. <Fr. boiserie>

Bobak, a, lm. **i** zool. (arctomys bobac) *zwierzę szczurowate z rodziny wiewiórek*: Spać jak B. = *na zabój, twardo*. Ubrany padszy, w łóżku spał jak B. w norze. Mick. <Przez Ukr. bobàk, ze Wschodu>

Bobak, a, lm. **i,** [**Bobak**] p. **Bobo.**

Bobas, a, lm. **y** p. **Bobo.**

Bobczenie, a, blm., czynność cz. **Bobczyć.** <BOB>

Bobczyć, y, ył (o owcach, kozach, jeleniach) *wypróżniać ś. bobkami*.

Bobek, bka, lm. **bki** **1.** p. **Bób. 2.** *jagoda drzewa wawrzynowego*. **3.** blp. *łajno owcze, kozie, mysie, jelenie, podobne do drobnego bobu*: Owiecki im (owczarzom) bobki prósą, owcarecki zbiérać musą. Pśń. **4.** [Bobki od bydłowania] *boletus cervinus*. **5.** [B. czarny] *rodzaj owsa*. **6.** [Bobki] *placki wielkanocne, posypane bobkiem (liściem bobkowym)*. **7.** B. a w lm. **Bobki** bot. p. **Wawrzyn**: Wieniec z lauru a. z bobku żołnierzom kładziono. Skar. **8.** × Bobki = *wawrzyny, laury, wieńce laurowe*. **9.** zb. *liście bobkowe*. **10.** blp., lek. (scybala) *twarde grudki spieczonego łajna*.

1. Bober, bra, lm. **bry** **1.** [B.] p. **Bóbr. 2.** fl. *spławek u kotwicy, zwykle okrągły*. <BÓBR>

2. Bober, bru, lm. **bry** bot. p. **Bób.** <BOB>

Bobezajdy, ów, blp. **1.** *dziadostwo, dziad i baba*. **2.** bł. *dzieci żydowskie, bachury*: Bobezajdom przyszło do głowy wziąć ś. za ręce i śpiewać chórem. Sienk. <Żydowskie bobezajde (bobe = babka i zajde = dziad)>

Bobiasty, Bobowaty, *podobny do bobu*. <BOB>

Bobię, ęcia, lm. **ęta** p. **Bobo**: Śliczne bobięta. <Dziec.>

Bobik, a, lm. **i,** [**Bowik**] p. **Bób**; *bób o ziarnkach mniejszych od zwykłego bobu*, in. bób koński. <BOB>

Bobin, u, lm. **y** bot. (pongamia) *roś. z rodziny motylkowatych*.

Bobina, y, lm. **y** fiz. p. **Cewka.** <Fr. bobine>

Bobizacja, i, blm., **Bebizacja** *solmizacja a. solfjowanie (czytanie nut głosem) z wymawianiem zgłosek la, be, ce, de, me, fe, ge (dzisiaj do, re, mi, fa, sol, la, si)*. <Od zgłosek be, bi, bo...>

Bobkowy przym. od **Bobek**: Liście bobkowe. Wieńce bobkowe. Drzewo bobkowe p. **Wawrzyn.** Róża bobkowa p. **Oleander.** <BOB>

Bobo, nieod., **Buba,** [**Bobák, Bubak, Babok, Babuk, Bubuk, Bubacz**] **1.** *straszydło, strach, straszak*: Kto ubóstwo, śmierć, więzy ma za próżne B. **2.** a. **Bobak, Bobas, Bobię** piesz. *dziecko, mały tłuścioszek*: Rodzice biorą za cud świata, że B. jakie powie: mama a. tata. Niem. <Dziec.>

Bobodrzew, a, lm. **y** a. **Bobowe drzewo, Iglicznia** bot. (gleditschia) *roś. z rodziny brezyljowatych*. <BOB + DRZEW>

[**Bobołuszek, szka,** lm. **szki**] *jakaś roślina o listkach owalnych, kwiatach niebieskich, rosnąca na bagnach*. <Zap. BĄBL>

Bobowaty p. **Bobiasty.**

Bobowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Nurzybób.**

Bobowiny, in. blp., **Bobownik,** [**Bobrowiny**] *badyle bobu*.

Bobowisko, a, lm. **a** *pole bobowe; ściernisko bobowe.*

Bobownica, y, lm. **e** bot. p. **Żyleniec.**

Bobowniczek, czka, lm. **czki** bot. p. **Przetacznik.**

Bobownik, a, lm. **i** **1.** p. **Bobowiny.** **2.** bot. a) p. **Bobrek.** b) p. **Przetacznik.** c) [**B.** a. **Bobrownik**] *trifolium fibrinum.*

Bobowy przym. od **Bób:** Ziarno bobowe. Bobowa polewka = *bobówka.* Drzewo bobowe p. **Bobodrzew.**

Bobówka, i, lm. **i** **1.** *zupa, polewka z bobowej mąki, a. z bobu rozgotowanego i roztartego miałko, zupa bobowa.* **2.** zool. (pupa coarctata) *szczególnego rodzaju poczwarka owadu dwuskrzydłego krótkorogiego.*

Bobrek, brka, lm. **brki** bot. (menyanthes) *roś. z rodziny goryczkowatych.* Gatunek: B. trójlistny a. Trójliść, Trojan, Trzylistek, pospolicie Bobownik, niek. Kaczyniec zwany (m. trifoliata). <BÓB, przez [Bober]>

Bobroszczur, a, lm. **y** *zwierzę z rzędu gryzoniów.*

Bobrować, uje, ował **1.** *brodzić jak bóbr w wodzie, w błocie:* I polskie bobrowały konie po Propontydzie i złotym Strymonie. Tw. **2.** przen. *brnąć, tonąć, być zatopionym:* W rozkoszach po uszy bobrujesz. Wad. **3.** *gmerać, szperać, grzebać, przewracać, plondrować:* B. w śpiżarni, w komorze. B. w książkach. Bobrował mi z gończemi po lesie (= *dokazywał, grasował*). **4.** myśl., o psie, szczeg. o wyżle, *warować.* <BOBR>

Bobrowe, ego, blm. *opłata, podatek za prawo łowienia bobrów.*

[**Bobrowiny, in,** blp.] p. **Bobowiny.**

Bobrowisko, a, lm. **a** *las na bagnach, w którym łosie lubią przebywać latem.*

Bobrownia, i, lm. **e** *gniazdo bobrowe, gon bobrowy, osada bobrów.*

Bobrowniczy, ego, lm. **owie** rz. **1.** a. **Bobrowy, Bobrownik** *dawny urzędnik nadworny, który ś. opiekował gonami bobrowemi.* **2.** *poborca bobrowego.*

Bobrownik, a **1.** lm. **cy** *łowiec bobrów.* **2.** lm. **cy** p. **Bobrowniczy.** 3. lm. **i** a. **Bobrowe ziele** a. **Drzewo bobrowe, Rozwoń,** [**Bobułusek**] bot. (magnolia) *roś. z rodziny bobrownikowatych.* **3.** [B.] p. **Bobownik.**

Bobrownikowate rośliny a. **Magnoljowate** bot. (magnoliaceae) *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Bobrowy, Bobrzy, [**Bóbrowy, Bombrowy**] **1.** przym. od **Bóbr:** Gon B. Ogon B. **2.** *z futra bobrowego:* Bobrowa czapka. Kołnierz B. 3. bot.: Drzewo bobrowe p. **Bobrownik.** **4.** lek.: Stroje bobrowe, krople bobrowe p. **Strój.** **5.** [Krople bobrowe a. Krople maciczne bobrowe a. Esencja bobrowa] *tinctura valer. comp.* **B., ego,** lm. **i** rz. p. **Bobrowniczy.**

Bobrzę, ęcia, lm. **ęta** *młode bobra:* Dzieciny jak bobrzęta płaczą. Moraw.

Bobrzy p. **Bobrowy.**

[**Bobułusek, ska,** lm. **ski**] p. **Bobrownik.**

[**Bobyl, a,** lm. **e, Bobył**] *wieśniak bezrolny, siedzący na komornym, komornik.* <Brs. babýl>

[**Bobylski**] przym. od **Bobyl.**

[**Bobył, a,** lm. **owie**] p. **Bobyl.**

[**Bobyłka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Bobył.**

[**Bobyr, a,** lm. **y, Jersz, Sirotka**] zool. (acerina tanaicensis) *ryba koścista cierniopromienna okuniowata.* <Ukr. bobýr>

[**Bocán a,** lm. **y**] p. **Bocian.** <BOĆ>

Bocedyzacja, i blm. *solmizacja a. solfjowanie (czytanie nut głosem) z wymawianiem zgłosek: bo, ce, di, ga, lo, ma, ni, dzisiaj: do, re, mi, fa, sol, la, si).* Por. **Bobizacja, Damenizacja, Solfjowanie, Solmizacja.** <Od zgłosek bo, ce, di>

[**Bocek, cka,** lm. **cki**] p. **Bocian.** <BOĆ>

Boch, u, lm. **y** **1.** × *tułów obłupionego bydlęcia, tułów wołu.* **2.** anat. p. **Kadłub.** <Nm. Bache = połeć i in.>

Bochen, chna, lm. **chny,** × **Bochon, 1.** a. [**Bochna, Bochenka** ż.] **1.** *wielki bochenek:* B. chleba. Jaki B., taka skórka. Prz. **2.** gór. = *bryła zlana, krąg, lupa, kłąb:* B. ołowiu i srebra. <Zap. Nm. Bache, p. Boch>

Bocheneczek, czka, lm. **czki** p. **Bochenek.**

Bochenek, nka, lm. **nki** **1.** a. × **Bochonek,** † **Bocheniec,** † **Bochniec** *bryła gruba okrągława, szczeg. chleba:* B. chleba. Krajać chleb z bochenka. Napocząć B. Pomoże bochenkowi kukiełka. Prz. (*i najmniejszy może ś. przydać na co*). **2.** w grze „w żydka,“ *podbicie piłki pięścią i złapanie jej.* Goł. Zdr. **Bocheneczek,** × **Bochnaczek,** † **Bochniaczek.**

† **Bocheniec, ńca,** lm. **ńce** p. **Bochenek.**

[**Bochenka, i,** lm. **i**] p. **Bochen.**

Bochenkowaty *podobny do bochenka:* Gardła narastają, mając gruzły bochenkowate. Haur.

Bochenkowy przym. od **Bochenek:** Towarzysz B. = *darmozjad, pieczeniarz.*

Bocheński: Błota bocheńskie = *szkaradne, niezgłębione.* <Od nazwy miasta Bochnia>

[**Bochna, y,** lm. **y**] p. **Bochen.**

×**Bochnaczek, czka,** lm. **czki** p. **Bochenek.** Goł.

†**Bochnar, a,** lm. **y** *gatunek monety:* Ociec worków potrząsa, przebiera bochnary, bo podobno płatniejsze tam będą talary. Rej.

[**Bochnery, ów,** blp., **Buchnery**] *rodzaj ziemniaków.* <Jakoby od Bochnera Sasa, z czasów Augusta III>

† **Bochniaczek, czka,** lm. **czki** p. **Bochenek.**

†**Bochniec, ńca,** lm. **ńce** p. **Bochenek.**

×**Bochon, chna,** lm. **chny** p. **Bochen.**

×**Bochonek, nka,** lm. **nki** p. **Bochenek.**

Bocian, a, lm. **y** **1.** a. [**Bocán, Bociun, Bocuń, Bocek, Bociek, Bociąg, Boczoń, Bosiek, Bucień, Boczoń, Wojtek**] zool. (ciconia) *ptak podkasały.* Gatunki: B. biały (c. alba). B. czarny a. [Hajstra, Tajstra, Szast, Bag] (c. nigra): Klekcze jak B. Wreszcie, nie mnie na cudze wady być bocianem. Zabł. (=*nie poprawię świata*). Chodzi, jak B. (=*poważnie*). Mieć nogi, jak u bociana (=*długie*). Gdzie B., tam pokój. Prz. Stoi jak B. na gnieździe (=*na jednej nodze*). Oczekiwali bociana, co miał im przynieść maleńkie dzieciątko. Kaczk. Na Zwiastowanie zlatują ś. bocianie. Prz. **2.** [B.] *chłopak przebrany za bociana w zabawie noworocznej.* **3.** B. i żaby *gra dziecięca* Goł. **4.** [**Bociany, Bocianie nosy**] bot. *erodium cicutarium.* **5.** hut. p. **Cep.** Zdr. **Bocianek, Bociuś.** Zgr. **Bocianisko.** <BOĆ>

Bocianek, nka, lm. **nki** **1.** p. **Bocian.** **2.** [W bocianki] *rodzaj wzoru na pisankach.* **3.** [B.] *wódka.*

Bociani, Bocianowy **1.** przym. od **Bocian:** Skrzydło bocianie. Len. Bocianie gniazdo = *kosz majtkowski na masztach okrętowych.* Przen.: Nogi bocianie (=*długie, wysokie*). **2.** bot. a) Bociani nos, bocianie noski p. **Bodziszek.** b) [Bocianie nosy] p. **Bocian.**

Bocianica, y, lm. **e** *samica bocian:* Klekot bocianicy. Orzesz.

Bocianiec, ńca, lm. **ńce** *pomieszczenie dla bocianów:* Będzie także zbudowany gołębnik, B.

Bocianię, ęcia, lm. **ęta** *pisklę bocianie:* B. z nosa znać, żórawię z szyi. Wad. Do gniazdaś ty leciał, gdzieś bocianięta swe hodował. Kon.

Bocianisko, a, lm. **a** m. i ni. **I.** p. **Bocian. 2.** *bocian wzbudzający litość:* Bocianiska doświadczają głodu. **3.** ni. *bagno, kałuża, gdzie żerują bociany.*

Bocianka, i, lm. **i** *butelka od wina, z długą szyjką, dziobanka:* Spotkał w handelku radcę, który już piątej bociance szyję ukręcał.

Bocianowaty *kształtu bocianiego:* Bocianowata szyja.

Bocianowy p. **Bociani.**

[**Bociąg, a,** lm. **i**] p. **Bocian.**

[**Bociek, ćka,** lm. **ćki**] p. **Bocian.**

†**Bociem** sp. *bowiem, albowiem, bo, gdyż:* Chwalcie Boga, B. on rzekł, a na jego słowo wszystko ś. stało. Wr. <BO + CI>

Bocio, a, lm. **e** zł. *Żyd dający pieniądze na zastaw, fanciarz.* <?>

[**Bociun, a,** lm. **y**] p. **Bocian.** <BOĆ>

Bociuś, a, lm. **e, Bocian:** B. na niebotycznym dębie dopiero co klekotać począł. Wilk.

[**Bocoń, a,** lm. **e**] p. **Bocian.**

[**Bocuń, a,** lm. **e**] p. **Bocian.**

Boczasty I. *wielkoboki.* **2.** *nadęty, dąsający ś., gniewny:* Twarz, mina boczasta. **3.** [**B., Boczaty**] *pstrokaty, plamisty:* Krowa boczasta (=*graniasta*), [b o c z u l a]. Groch B. <BOK>

[**Boczaty**] **I.** *mający oko podbite.* **2.** (o bydlęciu) *mający białą centkę pod okiem.* **3.** p. **Boczasty:** Wół B. = [b o c z e k]. **4.** *ponury, nachmurzony* (o człowieku). Por. [**Boczasty, Boczek**]. <BOK>

[**Boczek, czka,** lm. **czki, Boczun**] *wół pstrokaty.* Por. [**Bocza(s)ty, Boczka**].

Boczek, czka a. **czku,** lm. **czki. I.** p. **Bok:** Połóż dziecię na boczku. Miłośnie coś na siebie z boczku poglądają. Wielkie domy boczkiem objeżdża (= *mija*). [Boczkiem patrzeć] *patrzeć niechętnie, zżymać ś.* **2.** *bok wieprzowy razem ze słoniną i żebrami:* B. wędzony, pieczony, przerastały. **3.** *boczna część stanika:* Skrajać B. Zszywać boczki. **4.** tap. *poręcz u fotela a. kanapy.*

Boczenie, a, blm., czynność cz. **Boczyć.**

[**Boczka, i,** lm. **i**] p. **Boczula.** Por. [**Boczek, Bocza(s)ty**].

[**Boczkor, a,** lm. **y**] p. **Baćkor.**

Boczkorosz, a, lm. **e** *rodzaj szlachcica chodaczkowego na Węgrzech:* On w rzeczy szlachcic był, węgierski B., niby nasz chodaczkowy. Kaczk. <p. Baćkor>

[**Boczkować, uje, owal**] *tańczyć naokoło kogoś, bokiem do niego ś. zwracając.*

[**Bocznia, i,** lm. **e**] *pokój boczny, bokówka.*

Bocznica, y, lm. **e I.** *boczna strona, bok:* Pomacaj wołu po zadnich bocznicach. Trzyc. B. baszty. **2.** w lm. a. **Pobocznice** bud. *bok, skrzydło, pawilon:* Bocznice zamku, dworca, kościoła (= *mniejsze budowle pod kątem prostym z niemi połączone*). **3.** B. drogi żelaznej = *odnoga.* **4.** *kamień, ściana boczna w zaprawie wielkopiecowej.* **5.** [B.] *swachna.* Dwie bocznice odprowadzają młodą od ołtarza. <BOK>

Boczność, I, blm. rz. od **Boczny;** fiz.: Światło zwykłe, niespolaryzowane, boczności żadnej nie okazuje, czyli zmian żadnych przy obrocie nie doznaje. Kram.

Boczny I. a. **Bokowy** przym. od **Bok:** Rana boczna. † B. ból. Ulica boczna. Drzwi boczne. Ściana boczna. Powierzchnia boczna graniastosłupa, ostrosłupa, walca. Wejść bocznemi drzwiami (przen. = *dostać ś. gdzie drogą niewłaściwą.* **2.** Potomek B. = *nie z prostej linji, a. nieprawy, poboczny.* **3.** ×anat.: Kości boczne = *ciemieniowe.* **4.** astr.: Słońca, księżyce boczne (anthelia) = *zjawiska optyczne, powstające przez odbicie i załamanie promieni światła w kryształkach lodowych, tworzących najwyższe chmury.*

I. [**Boczoń, a,** lm. **e**] p. **Bocian.** <BOĆ>

2. [**Boczoń, a,** lm. **e**] *patrzący z ukosa, nadąsany.* <BOK>

[**Boczula, i,** lm. **e**] **I.** a. [**Boczka**] *nazwa krowy pstrej,* [*bocza(s)tej*]: Przedałam krasule, kupiułam bocule. Pśń. **2.** *dziewka krzywoboka.* Por. **Boczun.** <BOK>

[**Boczun, a,** lm. **y**] p. [**Boczek**]. Por. **Boczula.** <BOK>

Boczyć, y, yl I. *zbaczać, na bok występować, iść na stronę:* B. z drogi, w lewo, w prawo, k sobie. **2.**×od kogo = *stronić, odwracać ś., unikać go:* Panna z dziką niechęcią od młodzieży boczy. Hul. **B. ś. I.** ×*boki nadymać, nadymać ś.:* Boczył ś. paw, ukazując swe cudne pierze. Jabł. **2.** *stronić od siebie wzajemnie, unikać siebie nawzajem:* Choć ś. zrazu boczą, prędko ś. z sobą zgodzą. Pot. **3.** na kogo = *krzywić ś. na kogo, krzywo patrzeć, marszczyć ś., dąsać ś.:* Prawdę mu powiadają, a król ś. na nich boczy. Pot. Co ś. tak bocys, jak złá krowa? **4.** *wykrzywiać ś. na bok, krzywić ś., paczyć ś.:* Szew, kreska boczy ś. **5.** † B. ś. przeciw komu = *buntować ś.*

Boćkowiec, wca, lm. **wce** p. **Boćkowski.** <Od nazwy miasta Boćki>

Boćkowski a. monitor, rzemień, bizun, B., narzędzie boćkowskie a. **Boćkowiec** = *dyscyplina, kańczuk, bizun:* Jeszcześ mi nie wyrósł z pod władzy ojcowskiej, mam jeszcze ów samy monitor B. Pol. Boćkowskim batogiem wypędzić z głowy te ideały. Krasz. Prawo boćkowskie = *prawo bizuna, rygor, karność, surowość:* Boćkowskiego prawa artykuły niejedną cnotę wykuły. Prz.

Boćkowy przym. od **Bociek,** *bociani.*

Boćwiak, a, lm. **i** p. **Boćwina.**

Boćwina, y, blm., **Botwina I.** bot. p. **Burak. 2.** *nać buraków, liście od nich:* Krajać boćwinę dla świń. Łamać boćwinę (= *obłamywać liście buraków w ogrodzie*). B. mdleje (= *sparzona, opada*). Kwasić boćwinę. Zdrów, jak B. w deszcz. Prz. **3.** *nać buraków zakwaszona na zimę:* Stawić boćwinę (= *robić jej zapas na zimę*). Chłodnik z boćwiny. **4.** *potrawa gotowana z kwaszonej boćwiny:* Wychował ś. na boćwinie. Prz. (= *za piecem*). **5.** lm. **y** a. **Boćwiniarz, Boćwinkarz, Boćwinek, Boćwiniak, Boćwiak** *hreczkosiej litewski; przezwisko Litwina:* Znajdę cię! — Znajdziesz, znajdziesz, boćwino! Sienk. Zdr. **Boćwinka.** <Brs. baćwina, Ukr. botwyna>

Boćwinek, nka, lm. **nkowie** p. **Boćwina:** I temu boćwinkowi wąsy podetnę. Sienk. Boćwinkowie mowy ludzkiej dobrze jeszcze nie umieją. Sienk.

Boćwiniak, a, lm. **i** p. **Boćwina.**

Boćwiniarz, a, lm. **e** p. **Boćwina.**

Boćwinka, i, blm. p. **Boćwina.**

Boćwinkarz, a, lm. **e** p. **Boćwina:** Źle ten B. trafił. Sienk.

Boćwinkowy przym. od **Boćwinka:** Barszcz B.

Boćwinowy I. przym. od **Boćwina. 2.** prow. *zaściankowy, parafjański, prostaczy, rubaszny:* Świat B. nad estetycznym przemaga. Od.

[**Bodacz, a,** lm. **e**] żart. *róg.* <BOD>

Bodaj, Bogdaj, Bodajże, Bogdajże, [**Bodej, Bdaj, Daj**] **1.** = *daj Boże, aby..., dałby Bóg, aby..., oby, żeby to, żeby, niechby, o gdyby:* B. ta cnota dzisiaj w wielu sercach była! B. ś. tacy na bruku rodzili! B. tak nam ś. zawsze działo! B. to w ojczyźnie! (=*niema, jak w ojczyźnie!*). Bodaj to z matką! Bodajeś ś. nagadał! (dom.: i co prędzej przestał gadać). Bodajeś z twoim krzykiem! (dom.: przepadł, pękł). W przysięgach, przekleństwach=*niech, niechby:* Bodajem skonał, jeżeli kłamię! Bodajbym ś. nigdy był nie rodził! Bodajeś zdechł, pękł! Bodajeś z piekła nie wyjrzał! Bodajeś światłości niebieskiej nie oglądał! Bodajeś ś. udawił! B. cię licho, B. cię djabli! (dom.: wzięli). B. cię piorun trzasł! B. cię (=*niechże cię też*). B. pana z pańską nowiną! (dom.: P. Bóg miał w swej opiece). A B. że, a B. cię, jakem ś. skaleczył! (=*a niech cię licho! a żeby cię! masz tobie!*). [Bodajście wy!] **2.** †B. zdrów! (przy toaście a. przy kichaniu czyim): = *zdrowie (twoje, wasze)! za zdrowie! na zdrowie! daj Boże zdrowie! wiwat!:* Jakie „pomaga Bóg," taki „B. zdrów." Prz. (=*jakie życzenie, takie podziękowanie; jakie pytanie, taka odpowiedź*). Do pracujących w polu np. mówi ś.: Pomaga Bóg! — ci zaś odpowiadają: B. zdrów! **3.** *choć, chociażby, przynajmniej:* Zbierali ś. do któregoś z kolegów na poncz, na herbatę jakąś, na ogórki B. Krasz. **4.** przys. *kto wie, czy nie; może, podobno, jeśli ś. nie mylę:* B. czy nie przyjdzie. Wieku są B. nie równego. B. żaden pisarz przed Kraszewskim nie podał tylu rysów drobnych o Kaprerze. T. K. Rozsiano wieści, a nawet B. czy nie zyskały u kogo wiary. **5.** [Że B.] = *że nic nad to:* Tak doskonale, że B.! **6.** [**Bodajś**] *słuchaj, ejże!:* Bodajś, zołmirzu, stój! Mąż powiada: bodajś, kiedy on na takiego prynca wyszed... **7.** [B.] = *powątpiewanie:* Czy jutro bedzie pogoda? — Bodaj tam bedzie! Jakby mu (dziecku) Bóg zezwolił żyć, ale bodaj ponoś... <BOG+DA, właściwie: Bóg daj>

[**Bodajkać, a, ał**] *kląć.*

[**Bodajkanie, a,** blm.] czynność cz. **Bodajkać.**

[**Bodajś**] p. **Bodaj.**

Bodajże p. **Bodaj.**

Bodak, a, lm. **i** p. **Bodłak.** <BOD>

[**Bodárz, a,** lm. **e**] *oścień, osęka widłowata do zabijania węgorzy.* <BOD>

[**Bodaś**] przys. *byle:* B. co. Nie odda tego za B. co. B. jaki. Por. [**Bodejaki**]. <Bogdaj + Si>

[**Bodej**] **1.** p. **Bodaj. 2.** [**Bodej to bodej!**] mówi ś. pocieszając chore a. płaczące dziecko.

[**Bodeják**] przys. *byle jak.*

[**Bodejaki**] *bylejaki.* <Bodaj jaki, p. Bogdaj>

Boden, dna, lm. **dny** tap. *część pokrycia na meblu, stanowiąca boczne ściany wysłania od sznurka na jego kancie do ramy.* <Nm. Boden>

[**Bodanka, i,** lm. **i**] p. **Bednia.**

Bodiaczek, czka, lm. **czki** p. **Bodiak:** Drobne bodiaczki przyczepiają ś. do sukni. Korz.

Bodiak, a, lm. **i** p. **Bodłak:** Poselstwa ptaków lecą przez krwawe doliny bodiaków. Słow. B. w zawoju czerwonym. Jeż. Zdr. **Bodiaczek.** <Ukr. bodiák>

×**Bodjum** nieod. p. **Podjum:** Była postawiona galerja, a za nią z desek zrobione B., na którym siadywała kapela. Kaczk. <p. Podjum>

[**Bodlawy**] p. **Bodliwy:** Dziwa sie (=patrzy), jak bodlawa krowa. Prz. <BOD>

Bodliwość, i, blm. rz. od **Bodliwy.** <BOD>

Bodliwy, ×**Bodny,** [**Bodlawy, Bodzący**] *bodący, kolący, bość lubiący:* Byk, baran, kozieł, głóg B.

×**Bodloch, u,** lm. **y** = **Badetuch.** <Nm. Badelaken=dosł. prześcieradło kąpielowe>

Bodłak, a, lm. **i 1.** a. **Bodak, Bodiak,** [**Badiok**], **Bodziak, Bodzieniec** *kolec u roślin; roślina koląca, pełna kolców.* **2.** bot. a) p. **Głóg.** b) p. **Rokitnik.**

Bodłakowy przym. od **Bodłak:** Ości bodłakowe. Syr.

×**Bodło, a,** lm. **a** *bobo, straszydło, potwór, dziwotwór:* Trudno dać wiarę, by to przecie B. podnieść cały wóz jedną ręką mogło. Opal. Okrutnym przerażona bodłem. Pot. <? Może BOD>

Bodmerja, i, lm. **e** *pożyczka na ładunek okrętu, pod przepadkiem, gdy okręt utonie.* <Nm. Bodmerei, z Hl. bodmerîe>

Bodnąć, nie, ął, nied. **Bość,** [**Bóść, Bodzieć**] **1.** *ubość, ukłuć, uderzyć czym śpiczastym, żgnąć, kolnąć, trącić:* B. rogami a. B. (=*tryknąć*). B. konia ostrogami. B. łokciem, czołem, głową (= *trącić*). Bodli rapierami. Sienk. Prawda w oczy bodzie. Prz. (=*kole*). Przen.: Klasztor z wieżami bodącemi spokojnie błękit. Sienk. **2.** przen. *zgryźć, zmartwić, udręczyć, zaniepokoić:* To go bodło, to podsycało nienawiść jego. Bał. Bodło go sumienie o grzech. Birk. **3.** przen. *pobudzić, zachęcić, popchnąć do czego:* Słowo u ludzi tyle tylko warto, jeśli drugich do naśladowania cnoty bodzie. Krasz. <BOD>

[**Bodnia, i,** lm. **e**] p. **Bednia:** Wyniósszy resztki mąki, załamała ręce nad bodnią próżną. Krasz. Wyjęła z bodni wielki nóż święcony. Gosz. <Ukr. bodnia>

[**Bodniarz, a,** lm. **e**] *ten, co robi bodnie, bednarz:* Polańskich zdunów i bodniarzy robota zajmowała półki. Krasz. <Ukr. bodn(i)ar>

Bodno, a, lm. **a** zeg. *ściana, do której przytwierdzone są szczegóły werku.* <Zap. z Nm. Boden=dno>

×**Bodny** p. **Bodliwy.** <BOD>

!**Bodro** przys. od **Bodry.** <Ukr. bodryj>

!**Bodrość, i,** blm. rz. od **Bodry.**

!**Bodry** *rączy, rzeźki, żwawy, raźny, rzeźwy, bystry:* B. na duszy, a chory na ciele.

[**Bodula, i,** lm. **e, Bódula**] *krowa bodliwa, długoroga.* <BOD>

[**Bodura, y,** lm. **y**] m. *przezwisko człowieka niedołężnego, żebrzącego próżniaka.* <?>

[**Bodziać się, a ś., ał ś.**] p. **Badziać ś.**

Bodziak, a, lm. **i,** [**Badiok**] **1.** p. **Bodłak. 2.** w lm. bot. p. **Bodzian.** <BOD>

Bodzian, a, lm. **y, Badjan, Bodziaki** lm., bot. (illicium) *roślina z rodziny bobrownikowatych.* <p. Badjan>

Bodziaszek, szka, lm. **szki** a. **Ostlik** bot. (erythrolaena) *roś.*

[**Bodzący**] p. **Bodliwy:** Wół B.

Bodziec, dźca, lm. **dźce,** †**Bojec 1.** *rzecz bodąca, koląca, bodak, kolec, oścień:* Cierniową koronę na głowę Jezusowi wcisnęli i wbili aż do końca ostre one przenikające bodźce. Skar. **2.** u ostrogi= *kolec;* w lm. przen. = *ostrogi:* Dać koniowi bodźcem. Zewrzeć konia bodźcami. **3.** *narzędzie chirurgiczne do przebijania, trójgraniec, trokar.* **4.** *oścień wołowy, kij z ostrzem na końcu do popędzania bydła.* **5.** fizj. (stimulus) *wpływ, od którego zależy przejście nerwu do stanu czynnego.* **6.** przen.: *pobudka, zachęta, pochop, podnieta:* Być komu bodźcem do czego. Dodać komu bodźca. Co to za B. dla uczonych widzieć, jak mądrych król ceni. √BOD>

[**Bodzieć, e, ał**] p. **Bodnąć.**

Bodzieniec, ńca, lm. **ńce 1.** p. **Bodłak. 2.** bot. p. **Szakłak.** <Może z Badjan>

[**Bodzię, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Bożę:** Będą ci służyć panięta, a i różne bodzięta. Pśń. <BOG>

[**Bodzięga, i,** lm. **i**] *zwierzę jamochłonne spongia fluviatilis.* <?>

Bodziszek, szka, lm. **szki** a. **Bociani nos, Bocianie noski, Gieranja, Gieranjum** bot.: (geranium) *roś. z rodziny bodziszkowatych.* Gatunki: B. czerwony a. Dziebrenosek, Nosek, Bociani nos, Bocianie a. Żórawie noski, Kosiczki (g. sanguineum); B. kosmaty a. Ognica (g. molle); B. krągłoliści, Nosek ziębi, Ziębie noski (g. rotundifolium); B. łąkowy a. Hrebelki (g. pratense); B. śmierdzący, Nosek chróścielowy, Pychawiec (g. robertianum). <Zap. BOD>

Bodziszkowaty a. **Gieranjowy, Gieranjowaty:** Rośliny bodziszkowate = *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Bodzisznik, a, blm. apt. p. **Gieranina.**

†**Boga, i,** lm. **i** p. **Bogini:** Słowa tam nie było słychać o bodze Palladzie. Pot. <BOG>

[**Bogabojny**] p. **Bogobojny.** <BOG + BOJ>

Bogacenie, a, blm., czynność cz. **Bogacić.** <BOG>

Bogacenie się, a ś., blm., czynność cz. **Bogacić s.**

Bogaciciel, a, lm. **e** *ten, co bogaci:* B. języka.

Bogacicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Bogaciciel.**

Bogacić, i, ił *czynić bogatym, wzbogacać:* Handel kupców bogaci. Wojna jednych bogaci, a drugich uboży. Prz. W rozum bogać głowę. B. język nowemi słowami. **B. ś.** *bogatym ś. stawać, wzbogacać ś., dorabiać ś., bogacieć:* Kto ś. prędko bogaci, czasem dobrze przypłaci. Prz.

×**Bogacie** p. **Bogato.**

Bogacieć, eje, ał *stawać ś. bogatym, bogacić ś., wzbogacać ś., dorabiać ś.:* Przemysłem ludzie bogacieją. B, w pieniądze, w dostatki, nauki, mądrość, cnoty.

Bogactwo, a, †**Bogaćstwo 1.** blm. *zamożność, dobrobyt, dostatek, majętność:* B. narodowe, krajowe. Dłużej mojego ubóstwa, niż twego bogactwa. **2.** lm. a *skarby*: Bogactw przybywa, cnoty ubywa. Wszelkie dla ludzi bogactwa znajdują ś. w ziemi. Bogactwa wiele mogą. **3.** blm. *przymiot tego, co jest bogatym, obfitość, zasobność:* B. materjału, języka, form, myśli, kolorytu. B. kruszcu w rudzie. **4.** †blm. *mnóstwo, dostatek, wielka ilość:* Wszystko złoto i srebro, którego tam wielkie B. było, wybrał. Skar.

Bogacz, a, lm. **e,** [**Bogater, Bogatur**] **1.** *człowiek bogaty, pan:* B. i Łazarz. W karczmie, w łaźni, w młynie i w kościele nie znać bogacza Prz. Skąpy, nieużyty B. **2.** [B.] *ogień.*

Bogaczka, i, lm. **i** forma ż. od. **Bogacz;** †**Bogaja,** [**Bogaterka**].

×**Bogaczowski** p. **Bogaczowy.**

Bogaczowy, × **Bogaczowski** przym. od **Bogacz:** Łazarz pragnął odrobin, które padały ze stołu bogaczowego. Sekl. Majętność bogaczowa. Leop.

[**Bogać, Bogać ta(m)**] w. *gdzież tam! a jakże nie! nie inaczej!* B. ta nie! (= *dlaczegożby nie! i owszem!*). Czego płaczecie? — Bogać nie mam płakać, kiedy... Cy ty más, oblubienico, chęć do niego? — A juzci! (swachny dogadują:) Bogać ta nie! (= *ba i bardzo!*). Możeś ty na mnie zły woli?— Bogaćem, dobry! (= *owszem, dobrej dom. woli jestem*). A pocóżeś tam chodził? — Bogać chodził, zagnali! (*gdzie tam u licha chodziłem = wcale nie chodziłem*). A B. co? = *tylko co;* Bliź. B. ich ś. tam pozbędzie! Sienk. <BOG + Ci. Zdaje się, że zastąpiono tu djabła wyrazem bóg>

† **Bogaćstwo, a,** lm. **a** p. **Bogactwo.**

†**Bogaja, i,** lm. **e** p. **Bogaczka.** Pot.

[**Bogalny**] *żebrzący:* Bogalna baba. Por. [**Błagalny, Proszalny**]. <Właściwie błagalny, Sld. do BOG>

†**Bogaprzectwo, a,** blm. p. **Bogoprzectwo.** <BOG + PRZE(K)>

Bogarodzica, y, blm. **1.** a. † **Bogorodzica,** † **Bogurodzica, Bogarodzicielka,** † **Bogorodzicielka,** [**Bohorodyca**] *Boża rodzicielka, Matka Boska.* **2.** *pieśń starożytna: B. dziewica, Bogiem sławiona Marja.* <BOG+ROD>

Bogarodzicielka, i, lm **i** p. **Bogarodzica.**

Bogatek, tka, lm. **tki** zool. (buprestis) *chrząszcz pięcioczłonkowy z rodziny tejże nazwy.*

[**Bogater, a,** lm. **y**] p. **Bogacz.** <Sld. do bohatera>

[**Bogaterka, i,** lm. **i**] p. **Bogaczka.**

Bogatka, i, lm. **i** zool. p. **Sikora.**

Bogatnica, y, lm. **e** bot. (oreocallis) *roś.*

Bogato, × **Bogacie 1.** przys. od **Bogaty:** Ożenił ś. B. (= *z bogatą*). B. ubrany. Choć nie B., ale nie obdarto. Prz. Suknia B. haftowana. Ramy B. rzeźbione, złocone. **2.** × czego = *dużo, podostatkiem, obficie:* Mleka mam B. Szymon. ×Postrzelony i krwią B. zarumieniony. Birk. **3.** † *wielce, dzielnie, znakomicie.*

Bogatokonny *bogaty w konie:* Imbrjos, syn Mentora bogatokonnego. Ml., Stasz. <BOG + KOŃ>

×**Bogatomleczny** *zasobny w mleko, pełen mleka:* Wymię bogatomleczne. <BOG + MLE(K)>

Bogatowinniczny *bogaty w winnice:* Histeon B. Ml. <BOG + Wino>

[**Bogatur, a,** lm. **y**] p. **Bogacz: Jadą do cię bogatury; ja biedny sierota! Pśń.**

Bogaty, † [**Bohaty**] **1.** *posiadający bogactwa, zamożny, mojętny, pieniężny, dostatni:* Kupiec B. Bogata panna (= *posażna*). Bogata dzielnica. Przen.: Bogata nędza (= *błyszcząca, świecąca*). **2.** *świadczący o bogactwie, świetny, suty, wspaniały, kosztowny, wystawny:* Strój, ślub, pogrzeb B. Bogate wesele. Bogata suknia, wystawa. Wieźli łupy bogate. Mick. (=*wielkie, znaczne*). Bogata rzeźba, rama. Bogate złocenia. **3.** *obfity, zasobny:* Język B. Bogata literatura, bibljoteka. Pan B. w złoto. B. w cnoty, w doświadczenie, w pieniądze, w chleb, w zacnych przodków. Pełna miłości, sercem bogata, patrzała w dziecię. Len. Góry bogate w minerały, lasy, pastwiska. Bogata ruda = *wydajna, obfitująca w kruszec.* Czym chata bogata, tym rada. Prz. **4.** † *wielki, znaczny:* Bogate pieniądze. **5.** † Nędza bogata = *tkanina z szychu,* in. † alherunt. **6.** [B. wieczór] *przednoworoczny.* **Bogaty, ego,** lm. **ci** rz. *człowiek bogaty, bogacz:* Bogatego pokuta, ubogiego biesiada. Prz.

Bogdaj p. **Bodaj.**

Bogdajże p. **Bodaj.**

Bogdan, a, lm. **owie, Bohdan** *najdroższy, kawaler, ideał czyj, oblubieniec.* <BOG+DA>

Bogdanka, i, lm. **i** forma ż. od **Bogdan; Bohdanka:** W górę szklanki, każdy zdrowie swej bogdanki! Darów żadnych przed ślubem nie zwykł czynić narzeczonej swej bogdance, oprócz pierścionka. Kolb.

[**Bogieniak, a,** lm. **i**] p. **Boginiak.**

Bogieńka, i, lm. i] p. **Boginka.** <BOG>
[**Bogina**, y, lm. y] p. **Boginka.**
Bogini, i, lm. e, ×**Boginia**, ×**Boża**, † **Boga** *niebianka, nimfa:* B. lasów, wód, zboża, wesela, mądrości. Piękna jak B. To jego B. = *bóstwo, bogdanka.*
×**Boginia**, i, lm. e p. **Bogini.**
[**Boginiak**, a, lm. i, **Bogieniak**] *podrzucone przez boginki dziecko:* To nie mój, to odmieniak, B.
[**Boginiarz**, a, lm. e] *mąż (raczej samiec) boginki.*
[**Boginka**, i, lm. i, **Bogunka**, **Bogieńka**, **Bogina**, **Mamuna**, **Mamona**, **Płaczka**] *istota nadziemska, nimfa:* Koło nas skakały leśne boginki. Nar. Czy cię boginki odmieniły? Prz. = *dlaczegoś tak ś. zmienił?* Zgryzota i żal zasiadły na krawędzi łóżka jej, jakby jakieś dwie boginki. Sienk. Tu górecka, tu krzácek, tańcował tu Stralácek z tą boginką, z tą ładną. Pśń. Za stodołą za naszą boginki ś. kramasą *(kłócą ś.).* Pśń.
×**Bogińczyk**, a, lm. i *człowiek doskonały, półbóg:* Toć B. już gotowy, kogo mądrość wychowała. Orn.
†**Bogobojca**, y, lm. y *człowiek bogobojny.* Km. <BOG + BOJ>
Bogobojnie przys. od **Bogobojny:** Żyć B. Młodzieniec B. wzrosły pod strzechą domową. Kasz.
Bogobojność, i, blm. rz. od **Bogobojny.**
Bogobojny, † **Bogobowny**, [**Bogabojny**] *żyjący w bojaźni Bożej, pobożny, świątobliwy, religijny:* Modlitwa, jałmużna i inne bogobojne sprawy. Skar. Bogobojna niewiasta. Żywot B.
†**Bogobowny** p. **Bogobojny.**
×**Bogobójca**, y lm. y, † **Bogoubijca** *zabójca Boga.* <BOG + BI>
Bogobójczy przym. od **Bogobójca:** Dla znikomej garści złota bogobójcze knuł zamiary. Syrok.
×**Bogobójstwo**, a, lm. a *zabójstwo Boga* (Chrystusa).
Bogobórca, y, lm. y *powstający przeciw Bogu.* <BOG + BOR>
×**Bogobórstwo**, a, lm. a *wojna bogów.*
† **Bogobytny** *bytnością Boga zaszczycony:* Ty dziś już odpoczywasz w bogobytnym niebie. Km. <BOG + BY>
×**Bogochodny** *przez Boga nawiedzany.* <BOG + CHOD>
×**Bogochronny** *strzeżony przez Boga.* <BOG + CHRON>
Bogochwalca, y, lm. y *ten, co Boga chwali, czciciel Boga.* <BOG + CHWAŁ>
×**Bogochwalenie**, a, lm. a 1. *czczenie, wielbienie, wysławianie Boga.* 2. *hymn, śpiew na cześć Boga.*
×**Bogochwalny**, ×**Bogoczciwy** *chwalący, czczący Boga.*
×**Bogoczciwy** p. **Bogochwalny.** <BOG + CZ(S)T>
×**Bogoczłowieczy**, ×**Bogomęski** *dotyczący Chrystusa:* Osoba bogoczłowiecza Chrystusa. <BOG + CZŁ-O-WIEK>
×**Bogoczłowiek**, a, blm. *Bóg-człowiek, Chrystus.*
×**Bogodajny** *przez Boga dany.* <BOG + DA>
×**Bogodar**, u, lm. y *dar boży.*
×**Bogodarny** *przez Boga darowany.*
×**Bogodogoda**, y, lm. y *staranie, by ś. Bogu podobać.* <BOG + Do + GOD>
×**Bogodopustny** *z dopuszczenia Bożego zdarzony.* <BOG + Do + PUST>
×**Bogoduchy** *natchniony przez Boga.* <BOG + DUCH>
×**Bogodzielny** *przez Boga działający.* <BOG + DZIE>
×**Bogodzietność**, i, blm. *potomstwo Boże.* <BOG + DZIA(T)>
×**Bogogród**, odu, lm. ody *miasto Boże.* <BOG + GROD>
×**Bogoimienny** *bożym imieniem nazwany; przez Boga zwany.* <BOG + I(M)>
×**Bogojawiciel**, a, lm. e *objawiacz Boga.* <BOG + JAW>
×**Bogojęzyczny**, × **Bogomówny** *bożym językiem mówiący; o Bogu mówiący, teologiczny.* <BOG + JĘZ(YK)>
×**Bogokradca**, y, lm. y *świętokradca.* <BOG + KRAD>
×**Bogokształtny**, × **Bogokształty** *podobny do Boga.* <BOG + Kształt>
×**Bogokszałty** p. **Bogokształtny.**
×**Bogolubiec**, bca, lm. bcy *lubiący, kochający Boga.* <BOG + LUB>
†**Bogolubiony** *Bogu miły, przez Boga lubiony:* B. Daniel.
×**Bogolubnie** przys. od **Bogolubny.**
×**Bogolubny** *kochający Boga.*
×**Bogomądrość**, i, blm. *znajomość rzeczy bożych.* <BOG + MĘ(DR)>
×**Bogomądry** *znający rzeczy boże, teolog.*
×**Bogomęski** p. **Bogoczłowieczy:** Jak ś. nie mamy zadziwić bogomęskiemu Twemu porodzeniu! Pim. < BOG + MĘŻ >
×**Bogomile** przys. od **Bogomiły.** <BOG + MIŁ>
×**Bogomiły** p. **Bogumiły.**
×**Bogomodlca**, y, lm. y 1. m. a. × **Bogomódlca**, [**Bohomolec**] *modlący ś. do Boga.* 2. ż. *modląca ś. do Boga:* Mego miłościwego pana B. ustawiczna. Wybr. <BOG + MODŁ>
†**Bogomodlctwo**, a, blm. *pobożność, nabożność.*
×**Bogomodlny**, [**Bohomolny**] *modlący ś. do Boga, nabożny.*
×**Bogomódlca**, y, lm. y p. **Bogomodlca.**
×**Bogomódlstwo**, a, lm. a, × [**Bohomódlstwo**] *modlenie ś. do Boga, nabożeństwo, służba Boża, modły:* Kapłańskie B. Jan. O ceremonjach i bogomódlstwie starożytnego kościoła. Białob. B. za mnie i za inne dusze. Skar.
×**Bogomówca**, y, lm. y, † **Bogosłów**, *mówiący o Bogu, teolog.* <BOG + MOW>
×**Bogomówny** p. **Bogojęzyczny.**
† **Bogomyślnie** przys. od **Bogomyślny.** <BOG + MYSŁ>
† **Bogomyślność**, i, blm. rz. od **Bogomyślny**; † **Bogumyślność.**
†**Bogomyślny**, † **Bogomyśny** *zatopiony w Bogu, kontemplacyjny:* Żywot B.
†**Bogomyśny** p. **Bogomyślny.**
×**Bogonaśladowanie**, a, lm. a *staranie być podobnym Bogu.* <BOG + Na + ŚLAD>
×**Bogonaśladowca**, y, lm. y *ten, który ś. stara być podobnym Bogu.*
† **Bogonienawidnik**, a, lm. cy *nienawidzący Boga.*
† **Bogoniewiasta**, y, blm. *Bogu oddana panna; Najświętsza Panna.* <BOG + Nie + WIAS(T)>
×**Bogonośny** *Boga (w sercu) noszący:* Ś-go Ignacego dla wielkiej jego miłości ku Panu bogonośnym zwano. <BOG + NIOS>
×**Bogoobraz**, u, lm. y, †**Bogoobrazie** *wizerunek, obraz Boga.* <BOG + Ob + RZEZ>
† **Bogoobrazie**, a, lm. a p. **Bogoobraz.**
×**Bogoodstępca**, y, lm. y *ten, który od Boga odstąpił, odpadł.* <BOG + Od + STĘP>
×**Bogopodobność**, i, blm. *podobieństwo do Boga* <BOG + Po + DOB>

×**Bogopodobny** *podobny do Boga.*

×**Bogopojętny** *przez Boga tylko mogący być pojętym.* <BOG + Po + JM>

×**Bogoposłany** *przez Boga zesłany.* <BOG + Po + SŁ>

×**Bogoposłusznie** przys. od **Bogoposłuszny.**

×**Bogoposłuszność, i,** blm. *posłuszeństwo Bogu.* <BOG + Po + SŁU(CH)>

×**Bogoposłuszny** *posłuszny Bogu.*

×**Bogopoznanie, a,** blm., ×**Bogoznanie** *poznanie Boga.* <BOG + Po + ZN(A)>

×**Bogoprzeciwnie** przys. od **Bogoprzeciwny.**

×**Bogoprzeciwny** *Bogu ś. sprzeciwiający.* <BOG + PRZE>

† **Bogoprzectwo, a,** blm., † **Bogaprzectwo** *wyparcie ś. Boga, ateuszostwo.* <BOG + PRZE(K)>

×**Bogoprzejrzenie, a,** lm. **a** *zrządzenie boskie.* <BOG + Prze + ZOR>

×**Bogoprzepowiednik, a,** lm. **cy** *przepowiadacz Boga.* <BOG + Prze + Po + WID>

×**Bogoprzyjemnie** przys. od **Bogoprzyjemny.**

×**Bogoprzyjemny** p. **Bogumiły.** <BOG + Przy + JM>

×**Bogoprzyjmiciel, a,** lm. **e** *przyjmujący Boga.*

×**Bogorodzenie, a,** blm. *rodzenie ś. Boże, Boże narodzenie.* <BOG + ROD>

† **Bogorodzica, y,** blm. p. **Bogarodzica.**

† **Bogorodzicielka, i,** blm. p. **Bogarodzica.**

Bogorodzony *pochodzący z boskiego rodu:* B. Achilles. Ml.

Bogorośl, i, lm. **e** bot. p. **Nurzybób.**

×**Bogorozum, u,** blm. *rozum Boży.* <BOG + Roz + U(M)>

[**Bogorób, oba,** lm. **oby**] *rzeźbiarz wiejski, wyrabiający figury Świętych.* <BOG + ROB>

×**Bogorówny** *równy Bogu.* <BOG+RÓW(N)>

×**Bogoruchy** *poruszony przez Boga.* <BOG + Ruch>

×**Bogorządny,** × **Bogowładny** *przez Boga rządzony, teokratyczny.* <BOG + RZĘD>

×**Bogorządztwo, a,** lm. **a,** × **Bogowładztwo** *rząd Boży, teokracja.*

×**Bogosądnie** przys. od **Bogosądny.**

×**Bogosądny** *przez Boga sądzony.* <BOG + SĘD>

† **Bogosławić, i, ił** p. **Błogosławić.** <Zamiast błogosławić>

Bogosławienie, a, ~~blm.,~~ czynność cz. **Bogosławić,** *błogosławieństwo.*

† **Bogosławiony** p. **Błogosławiony.**

† **Bogosłowić, i, ił 1.** *błogosławić.* **2.** *o Bogu i bożych rzeczach mówić, teologją ś. bawić:* Dziwna rzecz Pisma Św. nie być wiadomym, a B. ważyć ś. Smotr.

† **Bogosłowie, a,** blm. p. **Bogosłowstwo.**

† **Bogosłowny 1.** *który opowiada słowo Boże.* **2.** *zawierający w sobie naukę rzeczy boskich, teologiczny.* Smotr. <BOG + SŁOW>

† **Bogosłowstwo, a,** blm., **Bogosłowie** *nauka o Bogu i rzeczach boskich, teologja.*

† **Bogosłów, owa,** lm. **owy** p. **Bogomówca.**

×**Bogosłużenie, a,** lm. **a** *służenie Bogu.* <BOG + SŁUG>

×**Bogostworzony** *stworzony przez Boga.* <BOG + S + TWOR>

×**Bogotoczny** *wypływający od Boga.* <BOG + CIEK>

† **Bogoubijca, y,** lm. **y** p. **Bogobójca:** Żydom bogoubijcom biada! Sak. <BOG+U + BI>

×**Bogowidca, y,** lm. **y** p. **Bogowidz.**

×**Bogowidz, a,** lm. **e,** × **Bogowidzca** *ten, który ma widzenie Boże, objawienie wewnętrzne.* <BOG + WID>

×**Bogowładnie** przys. od **Bogowładny.** <BOG + WŁOD>

×**Bogowładny** p. **Bogorządny.**

×**Bogowładztwo, a,** lm. **a** p. **Bogorządztwo.**

×**Bogowodzenie, a,** lm. **a** *wodzostwo, rządzenie boskie.* <BOG + WIOD>

×**Bogowy** p. **Boży:** Imię bogowe.

×**Bogozłączenie** przys. od **Bogozłączny.**

×**Bogozłączny** *z Bogiem połączony.* <BOG + S + ŁĘK>

×**Bogoznanie, a,** blm. p. **Bogopoznanie.** <BOG + ZN(A)>

×**Bogoznawca, y,** lm. **y** *znający Boga.*

† **Bogożyw** *dla Boga żyjący, pobożny.* <BOG+ ŻY(W)>

[**Bogulichnie**] *słabo, licho.* <BOG+LICH>

[**Bogulichy**] *wynędzniały, mizerny.*

†**Bogułajać, e, ał** *bluźnić.* <BOG + ŁA>

Bogumiła, y, lm. **y** zool. p. **Trznadel.** <BOG+ MIŁ>

Bogumiły, × **Bogomiły,** × **Bogoprzyjemny** *miły Bogu, przyjemny dla Boga a. dla bogów:* Bogumili Ajaksowie. Ml.

Bogumyślność, i, blm., p. **Bogomyślność.**

[**Bogunka, i,** lm. **i**] p. **Boginka.** <BOG>

† **Bogurodzica, y,** blm. p. **Bogarodzica.** <BOG + ROD>

† **Bogusławiena** p. **Błogosławiony.**

† **Bogusławion** p. **Błogosławiony.**

Boguwola, i, lm. **e** zool. p. **Wilga.** <BOG + WOL>

† [**Bohacie**] przys. od **Bohaty.** <Czes. bohatě>

Bohater, a, lm. **owie,** ×**Bohatyr,** † **Bohaterz 1.** *rycerz, mąż sławny z wielkości duszy, męstwa, poświęcenia:* Zgon godny bohatera. B. naszego wieku. B., co bił Turki. Kras. Niewiasta z wdzięków, a B. z ducha. Mick. Herkules, B. grecki. Krew jego dawne bohatery. Mick. **2.** *główna osoba, główna postać w utworze literackim:* B. epopei, poematu, powieści, romansu. Ludzie są innemi na świecie, niż bohaterowie z romansów. Wilcz. B. opowiadania. **3.** *osoba, którą ś. ogół zainteresował:* B. dnia, chwili. Żart.: Nasze wyścigowce mogą iść o lepsze z bohaterami czworonogiemi w Paryżu. Ir.: Nasz Ksawery, znany B. kawiarniany. B. salonów. **4.** [B.] *bogacz:* Ja z ubogiej chaty, a on B. Krasz. **5.** teatr. *aktor, grywający rolę bohatera.* <Prs. bohadùr = siłacz, atleta, stąd Mongol. baghatùr, batùr = odważny, a dalej Ukr. bohatỳr>

Bohatereczka, i, lm. **i** p. **Bohaterka:** Rozmowa pomiędzy panią Zenobją a ochmistrzynią bohatereczki naszej. Jeż.

Bohaterka, i, lm. **i** forma ż. od **Bohater,** ×**Bohaterzyca** *heroina:* B. biblijna. Krasz. Całe miasto mówiło o nich, rozchwytywano ich fotografje, stały ś. bohaterkami dnia. Gaw. Zdr. **Bohatereczka.**

Bohaterny p. **Bohaterski:** Serce bohaterne. Słow.

Bohaterować, uje, ował *okazywać bohaterstwo, junaczyć, zuchować, buńczuczyć ś.:* Uczucie nas samo popycha, i póki je mamy, bohaterujemy. Krasz. Grał ciągle, bohaterując na zielonych stolikach. Krasz.

Bohaterowanie, a, blm., czynność cz. **Bohaterować.**

Bohaterowy p. **Bohaterski.**

Bohaterski I. a. **Bohaterowy, Bohaterny**, przym. od **Bohater**; ×**Bohatyrski** *heroiczny, rycerski, mężny:* Cnota bohaterska. Bohaterskie życie żołnierza. Czyny bohaterskie. Wieki, czasy bohaterskie. Przeszłość bohaterska. **2.** Wiersz B. =*trzynastozgłoskowy* (heksametr), *a. opiewający bohaterów, epiczny:* Homer bohaterskiego wiersza jest autorem. Dm. **3.** Tenor B.=*nadający ś. do śpiewania oper o charakterze epicznym, nieliryczny.* **Po bohatersku** przys. *bohatersko, jak bohater, heroicznie:* Znosić cierpienia po bohatersku.

Bohatersko przys. od **Bohaterski**: B.! ale jabym ś. na to zdobyć nie potrafiła. Krasz.

Bohaterskość, i, blm. rz. od **Bohaterski**, *bohaterstwo:* Przyjaźń, troskliwość i pełne uszanowania względy miały w sobie pewną B. nieledwie. Orzesz.

Bohaterstwo, a, blm., ×**Bohatyrstwo** *umysł i postępowanie bohaterskie, heroizm.*

×**Bohaterzyca, y**, lm. **e** p. **Bohaterka.**

† **Bohaty, [Bohaty]** p. **Bogaty.**

×**Bohatyr, a**, lm. **owie** p. **Bohater.**

×**Bohatyrski** p. **Bohaterski.**

×**Bohatyrstwo, a**, blm. p. **Bohaterstwo.**

×**Bohatyrścieć, eje, ał** *stawać ś. bohaterskim:* Każden rys twarzy twej bohatyrścieje. Krasiń.

Bohdan, a, lm. **owie** p. **Bogdan**: Wiedziałem, że Jurga bohdanem był twoim. Krasz.

Bohdanka, i, lm. **i** p. **Bogdanka.**

Bohem, a, lm. **owie** p. **Cygan**: Zapał do pracy zabijał sposób życia zbyt lekki, i choć na wzór francuskich artystycznych bohemów wyrobiony, nieprzyzwoity. Krasz. <Fr. bohème>

Bohemja, i, blm. *cyganerja, ogół artystów i literatów, wiodących życie burszowskie:* Gienjalnie rozpustne życie istnej bohemji literackiej.

Bohomaz I. **a**, lm. **y** *nędzny malarz.* **2. u**, lm. **y** *liche malowidło.* <Ukr. bohomàz>

[**Bohomolec, lca**, lm. **lcy**] p. **Bogomódlca.** <Ukr. bohomolec>

[**Bohomolnie**] przys. od **Bohomolny**: I czekał śmierci w Panu B. Pol.

[**Bohomolny**] p. **Bogomodlny**: Bo u bohomolnych prędzej ś. goi rana. Pol.

[**Bohomołka, i**, lm. **i**] forma ż. od **Bohomolec.** Sow.

† [**Bohomódlstwo, a**, blm.] p. **Bogomódlstwo.** Wer.

[**Bohorodyca, y**, blm.] p. **Bogarodzica**: B., daj nam czasy zbożne. Słow. <Ukr. bohoròdycia>

Boimka, i, lm. **i** bot. p. **Seslerja.** <?>

Boisko, a, lm. **a** I. ×a. ×**Bojsko**, ×**Bojowisko**, ×**Bojewisko** = a) *miejsce, gdzie ś. biją, plac boju; pobojowisko:* Nazajutrz bitwy król, po boisku onym jeżdżący, ujrzał rycerza leżącego. Papr. b) [B.] a. [**Bojewica, Boiszcze, Bojowiszcze**] *miejsce młócki, klepisko, gumienczysko.* **2.** gim. *miejsce ćwiczeń gimnastycznych.* **3.** myśl. *pólko ptasznicze, gaik, do którego ptasznik zwabia ptaki.* <BI>

[**Boiszcze, a**, lm. **a**] p. **Boisko.** <BI>

Boj, a, blm. żart. *bojaźń, strach, trema:* Ma boja (=*ma Pietra, tchórza*). Pozbyła ś. wreszcie niepotrzebnego „boja“ i namyśliła ś. Zap. <BI>

[**Bojahur, a**, lm. **y**] *tchórz, lękliwy.* <Ukr. bojahùr, bojahùz>

×**Bojak, a**, lm. **cy** *wojak, rycerz:* Egle i Lutas, postaci imaginacyjne, miały być odbiciem dziewic i bojaków starej Litwy. Syrok.

Bojar, a, lm. **y, Bojaryn, Bojarzyn**, × **Bojarz**, ×**Bajoras** I. † *bohater, wojownik, rycerz.* **2.** w daw. państwie Moskiewskim *wielki pan, znakomity szlachcic, magnat.* **3.** w daw. Litwie *człowiek stanu pośredniego między szlachtą a chłopami:* Za wolą panów, szlachty, przełożonych i bojarów ziemi litewskiej... Herb. Bojary putne, którzy z listami starostów jeżdżą. Vol. **4.** ×przen. *gwałciciel, ciemięzca.* **5.** *czynszownik, chłop niepańszczyźniany.* **6.** [B.] *bogaty włościanin.* **7.** [B.] *drużba weselny.* **8.** [B.] *konny parobek, dawany dworowi przez gromadę.* Zdr. **Bojarzyk.** <Ssł. boljarinъ, Srb. boljar, Ros. b(oj)àrinъ, Ukr. bojaryn itd.; może Mongol. bajar = być bogatym∨

Bojarczyk, a, lm. **i** *syn bojara:* Spojrzał na wybladłego bojarczyka i znów głową pokręcił. Sienk.

[**Bojareńka, i**, lm. **i**] p. **Bojarka.**

Bojarka, i, lm. **i** I. p. **Bojarowa. 2.** [B.] a. [**Bojareńka**] *druchna weselna.*

Bojarowa, ej, lm. **e, Bojarka** *żona bojara.*

Bojarówna, y, lm. **y** *córka bojara:* Pełno świecidełek i brzękadeł, jak u wołoskich bojarówien. Rol.

Bojarski, Bojarzy przym. od **Bojar**: Bóg oczy wysokie i niewstydliwe bojarskie poniżył. Birk. Czynsz B. [B. a. **Brański** starosta] = *biorący żonę dla pana młodego.* Por. **Dański.**

Bojarstwo, a, blm. I. *godność bojarska.* **2.** *stan dawnej szlachty ruskiej i litewskiej.* **3.** zb. *bojarowie.*

Bojarszczyzna, y, blm., **Barszczyzna** *pańszczyzna:* Poddany chłop barszczyznę czyli bojarszczyznę, t. j. pańszczyznę, odrabiać winien. Lel.

Bojary, ów, blp. *moczadła, trzęsawiska:* Wracał z bojarów i kęp wilgotnych. Sienk. <Zamiast bajory>

Bojaryn, a, lm. **owie** p. **Bojar**: Dwie drużki, starszy B., dwie swachy i śwityłka. Zap.

Bojaryzm, u, blm. *instytucja bojarów:* Ziemiański B. znalazł pole w sąsiedztwie Lachów, u stóp Karpatów. Lel.

×**Bojarz, a**, lm. **e** p. **Bojar.**

Bojarzątko, a, lm. **a** p. **Bojarzyna.**

Bojarzy p. **Bojarski**: Lud B., prócz zniewieściałości, wszystko przepuszcza młodzieży. Stasz. (=*wojowniczy, bitny, waleczny, rycerski*).

[**Bojarzyć, y, ył**] *gospodarować, panoszyć ś.*

Bojarzyk, a, lm. **i** p. **Bojar.**

Bojarzyn, a, lm. **owie** I. p. **Bojar**: Kolebę srebrną przez księży i bojarzynów w darze przysłał. Sienk. **2.** † i [B.] *szermierz, zapaśnik, waleczník:* Ojciec miálci pięci synów, a syćkich takich kieby bojarzynów. Pśń. Zdr. **Bojarzynek.**

Bojarzyna, y, lm. **y**, m., **Bojarzątko** *bojar nędzny, godny politowania.*

Bojarzynek, nka, lm. **nkowie** p. **Bojarzyn**: Sama to drobna szlachta i. bojarzynkowie putni w tej broni służą. Sienk.

† **Bojazność, I**, blm. p. **Bojaźń.** <BOJ>

[**Bojaź, u**, lm. **e**] p. **Wojaż.** <Sld. do BOJ>

Bojaźliwie, Bojaźliwo przys. od **Bojaźliwy**: Odpowiadać, oglądać ś. B.

Bojaźliwiec, wca, lm. **wce** *człowiek bojaźliwy, tchórz:* Jak B. ostatni od walki oddalił ś. Karp.

Bojaźliwo p. **Bojaźliwie.**

Bojaźliwość, i, blm. rz. od **Bojaźliwy**; † **Bojeźliwość, [Bojaźność].**

Bojaźliwy, × **Bojaźny** *skłonny do bojaźni, lękliwy, tchórzliwy:* Co po bojaźliwym starcu, który codzień umiera? Skar. B. uciekającego goni, Prz.

[**Bojaźniá, i**, blm.] p. **Bojaźń.**

×**Bojaźnieć, eje, ał** *stawać ś. bojaźliwym, drżeć z bojaźni.*

[**Bojaźność, i,** blm.] p. **Bojaźliwość.**

×**Bojaźny** p. **Bojaźliwy.**

Bojaźń, i, blm., †**Bojazność,** [**Bojaźnia, Baźń**] *banie ś., bojaźliwość, obawa, strach, tchórzliwość:* B. kobieca, dziecinna. Wolny od bojaźni. Przezwyciężyć B. Nie bez bojaźni odezwał ś. w te słowa. B. do kupy pędzi. Prz. B. Boża a. Pańska=*bogobojność:* B. Pańska jest początkiem mądrości. B. czego = *obawa.* × w lm. Bojaźni =*obawy, niepokoje:* Tłumacz mi twoje zamysły, twoje bojaźni, twoje nadzieje. Stasz.

Bojączka, i, 1. blm. rub. *bojaźń, obawa, strach, drżączka, trema.* **2.** [B.] lm. **i** *tchórz, lękliwy.*

Bojdek, dka, lm. **dki** zł. *strych.*

Boje, ów, blp. *beczki na kotwicy, pływające w niebezpiecznych miejscach na morzu dla przestrogi okrętów.*

Bojec, jca, lm. **jce 1.** † p. **Bodziec. 2.** [B.] *jajko wielkanocne, którym wiele jaj wybito.* <BI>

†**Bojeć się, i ś., ał ś.,** bać ś.: Bojał ś. jest. B. Sz. Bojałeśm ś. Sąć ś. byli bojeli. <BOJ>

Bojer, a, lm. **y, Bujer** *rodzaj statku o jednym maszcie.* <Nm. Boier, z Hb. boeijer, to zaś przez Fr. boué, z Łć. boja=uwięź, łańcuch>

[**Bojewica, y,** lm. **e**] p. **Boisko.**

×**Bojewisko, a,** lm. **a** i [B.] p. **Boisko.** <BI>

†**Bojeźliwość, i,** blm. p. **Bojaźliwość.**

[**Bojk, a,** lm. **i, Bójk**] *wół podolski.* <Zap. od nazwy plemienia Bojków>

Bojka, i, lm. **i** *rodzaj tkaniny wełnianej a. bawełnianej.* <Toż, co Baja, Ang. boy, Fr. boie itd.>

Bojkot, u, blm. p. **Bojkotowanie.**

Bojkotować, uje, ował kogo=*wywierać nań nacisk fizyczny a. moralny, czynny a. bierny w celach politycznych a. ekonomicznych.* <Ang. to boycott, od nazwiska Jakuba Boycott, przeciwko któremu liga irlandzka od 1880 urządziła zmowę nakształt bezrobocia>

Bojkotowanie, a, blm., **Bojkot, Bojkotyzm** czynność cz. **Bojkotować.**

Bojkotyzm, u, blm. p. **Bojkotowanie.**

×**Bojnia, i,** lm. **e** *bydłobójnia, rzeźnia, rzeźnica, szlachtuz.* <BI>

[**Bojno**] przys. *straszno:* Strachów mi B.

Bojny przym. od **Bój,** *wojenny:* W ćwiczeniu rycerskim i bojnych posługach jako ś. każdy zabawić może. <BI>

[**Bojny**] *bojaźliwy.* <BOJ>

×**Bojogromny** *w boju straszny.* <BI + GROM>

Bojować, uje, ował 1. *toczyć bój, wojować, prowadzić wojnę, walczyć, bić ś.:* Kościół bojujący. Białob. (=*wojujący*). **2.** † na kogo=*walczyć przeciw komu, nacierać, bić nań.* **3.** ×*służyć w wojsku.* <BI>

Bojowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Bojować. 2.** a. **Bojownictwo** *wojowanie, wojna, walka; służba wojenna:* Żywot nasz niniejszy bojowaniem jest na świecie. Hrb.

×**Bojowiec, wca,** lm. **wcy** p. **Bojownik.** Wor.

×**Bojowisko, a,** lm. **a** i [B.] p. **Boisko.**

[**Bojowiszcze, a,** lm. **a**] p. **Boisko.**

Bojownica, y, lm. **e, Bojowniczka** forma ż. od **Bojownik:** Do ręki, koso, ty bojownico! Kon.

Bojownictwo, a, blm. p. **Bojowanie.**

Bojowniczka, i, lm. **i** p. **Bojownica.**

Bojowniczość, i, blm. rz. od **Bojowniczy.**

Bojowniczy przym. od **Bojownik,** *wojowniczy:* Duch B.

†**Bojownie** przys. od **Bojowny.**

Bojownik, a, lm. **cy 1.** a. ×**Bojowiec** *wojownik, wojak, rycerz, żołnierz, bohater:* Wielki B. był Cezar. Birk. Przen.: Święty B. cnoty i miłości. Przeciwko heretykom B. okrutny. Birk. **2.** a. **Bataljon, Bitny ptak, Kapłonek** zool. (machetes pugnax) *ptak podkasały z rodziny biegusów.*

†**Bojowność, i,** blm. rz. od **Bojowny.**

†**Bojowny,** ×**Bojowy** *zdatny do boju, bitny, waleczny, rycerski:* Lud B. Sto tysięcy mężów bojownych. Bud. Odzienie bojowne. Prawem bojownym.

Bojowy 1. przym. od **Bój,** *wojenny:* Rynsztunek, szyk, plac, rumak B. × Kościół B. (=*wojujący*). Jan. O pieśni „Bogarodzica," która jest hymnem narodowym i bojowo-rycerskim marszem. Bądz. **2.** × p. **Bojowny:** Najbojowszy pan to strażnik. Słow.

×**Bojsko, a,** lm. **a** i [B.] p. **Boisko.** <BI>

[**Bojtar, a,** lm. **rzy**] *pastuch jagniąt.* <Czes. bujtár, bojtár, z Węg. bojtár>

1. Bok, u, lm. **i 1.** anat. (latus) *lewa a. prawa strona ciała człowieka a. zwierzęcia od pachy do biodra.* Boki nosa=*skrzydła jego* (alae nasi): B. prawy, lewy. Leżeć na B. a. bokiem a. na boku. Przewracać ś. z boku na B., nie mogąc usnąć. Ewa z boku męża wyjęta. Karnk. (*z żebra*). Miecz u boku błyska. Mick. Trącić kogo w B. Kolki, ból w boku. Ból wlazł mu w boki. Ująć ś., wziąć ś., chwycić ś., trzymać ś. za boki, †podejmować boki. Wziąć, dostać po boku, po bokach = *oberwać kije.* Dać komu po bokach, wysmarować komu boki=*obić go.* Przen.: Czuły nieprzyjacielskie boki szablę jego. Bies. Odleżeć sobie boki. Wyspałem ś. na wszystkie boki (= *za wszystkie czasy*). Wleźć komu pod B. (=*otworzyć sklep, kram obok jego sklepu, kramu— w celach konkurencji*). Świecić bokami (=*być nędznym, obdartym*). B. boku sięga. Prz. (*o głodnym a. chudym*). Podeprzeć boków (=*opatrzyć ś. przeciw głodowi*). On mu jak przyrósł do boku. Krasz. (=*na krok go nie odstępuje*). † Tymokrat był pod Troją boku mego pilny. Jabł. (=*nie odstępował mię na krok*). Wziąć, chwycić kogo za boki=a) *macać go=wziąć go na ścisły egzamin.* b) *wziąć w kluby, powstrzymać kogo.* c) w grze karcianej *ograć kogo, wziąć go w kartach na pewnika.* Zrywać boki, brać ś. za boki, [boka zrywać] od śmiechu=*pękać od śmiechu, śmiać ś. do rozpuku, pokładać ś. od śmiechu.* Patrząc na jej swawole, trzeba było zrywać boki. Mas. Bić, robić bokami (o koniach, bydle)= *dyszeć od zmęczenia.* Przen.: Robić bokami=*ledwie dyszeć, ostatkami gonić, śpiewać cienko, być w upadku.* Siedzieć bokiem (=*odwróconym, nie prosto*). Przen.: Wyjść, wyleźć komu bokiem= *stanąć mu kościąw gardle:* Cudza krzywda zawsze bokiem wylezie. Patrzeć na kogo bokiem= *z ukosa, zezem, z podełba; boczyć ś. nań.* O B.= *obok, tuż, podle:* Siedział szlachcic o B. rzemieślnika. Pod bokiem = *obok, tuż, blizko, pod ręką, podle:* Stąd wszędzie blizko: masz targ i kościół pod bokiem. Niebezpieczeństwo prawie pod bokiem nam było. Pilch. Mam tu pod bokiem niespokojnego sąsiada. Wziąć kogo do boku swojego (=*za powiernika, pomocnika*). Zawsze przy boku męża swojego. Prosimy na kapłona bez boka, na indyka bez oka. [Boki wyłożyć] *najeść ś.* [B. podpierać] = *próżnować:* Gdy ta uboga trawkę zbiera, to ta bogata B. podpiera. Pśń. [B. o B., kiele boku] *obok:* B. o B na stołuszkach siadywały. Te bracia pojechali kiele

boku sobi. 2. *brzeg, krawędź, kraj, skraj, strona:* Złożyć B. z bokiem. Przyłożyć B. do boku. Z boku domu przymurował jeszcze część mieszkań. B. okrętu, galery = *burta.* B. klina = *jedna z jego podłużnych płaszczyzn.* Na prawym boku będąc, bitwę zaczął. Skar. (= *skrzydle*). Artylerję pomieścić po bokach. B. pałacu. B. góry = *pochyłość, spadzistość jej.* Boki szybu = *poboki.* B. zaprawy wielkiego pieca (= *strona*). Na prawym, na lewym boku (= *po prawej, po lewej stronie, ręce*). † Na boce, † w boce. † Boki północy. † Legat z boku (a latere). † Na obu boku. † W bocech domu twego. 3. *strona, ubocze, ustronie:* Stać na boku. Zejść na B. Być to może, jeśli co z boku nie przeszkodzi. Słuchać, podsłuchiwać z boku. Podejść kogo z boku. Zajść komu drogę z boku. Żeby ś. mąż o tym nie dowiedział z boku (= *ubocznie, skądkolwiek*). [Ka na boku] = *gdzieś na stronie.* Pedział do ni słówko na boku. W B., na B. = *na stronę.* Skręcić w B. W B. dyszlem mierzą. Brać kogo na B. = *na stronę, odprowadzać od drugich.* Pójść na B. = *pójść precz, w kąt, pod ławę.* Skoro ś. Alcybjades u niej pokazał, inni poszli na B. Węg. Gdzie idzie o uszczęśliwienie twoje, tam wszystko na B. odrzucam. Odłożyć robotę na B. (= *złożyć ją na pewien czas*). Na B.! = *z drogi! ustąp ś.! usuń ś.!* Po B. = *bokiem, wzdłuż boku, obok:* Siadł przy ołtarzu i z onym tak wiele stało prałatów po B. i na czele. Chełch. × Na wszystkie boki = *na wszystkie strony, sposoby:* Mocno na wszystkie boki ś. umizga. [Słychno na wszyciek B.]. Co skok, to na B. Prz. (= *wszystko ś. nie udaje*). 4. gór. *ściana szybu.* 5. mat. *linja ograniczająca figurę:* B. trójkąta, czworokąta, wielokąta. Boki równe, prostopadłe. Zdr. **Boczek.** <BOK>

2. Bok, a, lm. **i** **1.** garb. p. **Koziołek. 2.** powr. *rodzaj kobyłki z kołkami sterczącemi w belce poprzecznej, między które wkłada ś. sznurki jednocześnie robione, aby ś. nie poplątały z sobą.* <Nm. Bock>

[**Bokadość, i,** blm.] *obfitość, dostatek:* U nas wszystkiego B. Żyli se w bokadości. <? Może bogatość>

× **Bokał, u,** lm. **y,** † **Pokał,** × **Bukał,** × **Bukaj** *puhar.* < Gr. baukálion = rodzaj naczynia, przez Śr. Łć. baucalis, bocalus, Nm. Pokal>

Bokhechel, a, lm. **e** powr. *szczotka* (p. Szczotka) *do czesania konopi grubych.* <Nm. Bockhechel>

[**Bokłak, a,** lm. **i**] p. **Bukłak.**

† **Bokłaszek, szka,** lm. **szki** p. **Bukłaczek:** Trochę oleju w bokłaszku. Leop. <p. Bukłak>

[**Bokłażka, i,** lm. **i**] *mały buklak:* Dajże bokłażkę gorzałki. Byk.

Bokobrody, ów, blp. p. **Bakl.** <Sld. do Nm. Backenbart>

Bokopływy, ów, lm. zool. (pleuronectidae) *ryby bezcierniowe, niesymetryczne.* <BOK + PŁY>

Bokować, uje, ował **1.** [B.] *odłączać ś.* (od gromady): Kura bokuje. **2.** [B.] *nieść w bok:* Strzelba dołuje, góruje, bokuje. **3.** kraw. *robić kant, zwijając w środek brzeg podwójnie wziętego materjału i przeszywając go.* <BOK>

Bokowanie, a, blm., czynność cz. **Bokować.**

Bokowiec, wca, lm. **wce** zł. *zewnętrzna kieszeń na piersiach, w palcie.*

Bokowisko, a, lm. **a** *boczny brzeg lądu:* Łódź weszła w przesmyk tak wązki, że wiosła opierały ś. o twarde bokowiska. Jeż.

Bokowy p. **Boczny:** Skóra bokowa na obcasy Woj.: Marsz B. Kolumna bokowa. Ogień B. = *flankowy.*

Bokówka, i, lm. **i** **1. a.** [**Bocznia**] *izba z boku położona, alkierz, pokoik przyboczny:* Izba z bokówką. **2.** [B.] *boczek wieprzowy:* B. smażona

[**Boks, u,** lm. **y**] *chleb świętojański.* <Nm. Bocksbohne>

Boks, a, lm. **y** **1.** rub. *kułak, uderzenie kułakiem:* Dał mu boksa. **2.** w lm. p. **Boksowanie ś.:** Wyzwać kogo na boksy. <Ang. box>

Bokser, a, lm. **owie, rzy** *ten, co ś. boksuje.* <Ang. boxer>

Boksować, uje, ował kogo = *bić go pięściami, kułakować.* **B. ś.** *walczyć na pięście, kułakować ś.;* przen. *walczyć, występować przeciw, borykać ś.:* Boksuje ś. z towarzyskim obyczajem. Spas.

Boksowanie, a, blm., czynność cz. **Boksować.**

Boksowanie się, a ś., blm., **Boksy** czynność cz. **Boksować ś.**

Bokszemel, mla, lm. **mle** pow. *żelazo pod przodkiem powozu, przez którego środek przechodzi sworzeń:* B. dolny, górny. <Nm. Bockschemel>

[**Bokura, y,** lm. **y**] *rodzaj tratwy.* <? Ukr. bokury blp. pas rzemienny>

Bol, u, lm. **e** min. *wodny krzemian glinu i żelaza.* <Gr. bōlos = dosł. grudka, gruzeł>

[**Bolactwo, a,** lm. **a**] *miejsce bolące.*

† **Bolać, a, ał** p. **Boleć.**

† **Bolak, a,** lm. **i** lek. **1.** p. **Ropień. 2.** p. **Wrzód.** <BOL>

† **Bolanie, a** **1.** blm., czynność cz. **Bolać. 2.** lm. **a** *jęk.*

Bolas nieod. *rodzaj arkanu z dwiema kulami na końcu, do chwytania upatrzonego zwierza.* <Hp. bola = kula, s jest cechą lm.>

[**Bolawy**] *bolący, dolegający:* Uraziła cie w bolawą noge. Pśń.

Boląco przys. **1.** *boleśnie, dotkliwie:* B. uderzyły te słowa o jedną ze strun mego ducha. Orzesz. 2. [Do boląca] *do bólu, aż zabolało:* Ugryz go do boląca. Zdr. [**Do bolączka**]: Uderzył go gałęzią do bolącka. <BOL>

Bolący, st. w. † **Bolątszy** **1.** *który boli, bolesny; chory, cierpiący:* Noga boląca. Trafić kogo w bolące miejsce (= *w sedno*). **2. a.** † **Bolejący** *ukrzywdzony, obrażony, pozywający:* Stronie bolącej wolno tego doglądać, jako i gdzie więzień siedzi.

Bolączka, i, lm. **i** **1.** † *ból, cierpienie.* 2. [B., **Bolęga**] = a) *choroba, szczeg. dysenterja i gorączka.* b) *gruczoły.* c) *ból, miejsce bolące.* d) *suchoty.* e) *kamyk wpółprzeświecający, okrągły, kwarcytowy; wzięcie jego do ręki, według mniemania ludu, wywołuje bolesne wrzody.* f) *macica.* 3. lek. a) p. **Ropień.** b) p. **Wrzód.** Przen.: Jakowaś B. wyrosła mi na sumieniu. Sienk. c) B. morowa p. **Morówka.**

[**Bolączkowy**] przym. od **Bolączka:** Ból kołtunowy a. B.

† **Bolątszy** p. **Bolący.**

[**Bolec, lca,** lm. **lce**] *ból uosobiony:* Matka Boska spotkała B.—Gdzie ty idziesz, bolcu? Idź, B., do morza! (zażegnywanie).

Bolecha, y, lm. **y** rub. **1.** *grubas, tłuścioch, obetkała.* **2.** *leniuch.* Por. [**Bolesty**]. <Zap. zdr. imię Bolesław>

1. Boleć, i, ał, † **Bolać,** częstot. × **Bolewać,** ! **Boliwać** *boleśnie ś. dawać uczuć, ból sprawiać, dokuczać:* Na to biją, żeby bolało. Bardziej nas boli, gdy boleści naszej nikt nie wie. Skar. Bardziej boli od języka, niż od miecza. Prz. Choć

boli, piszczy a goli. Prz. (=*co komu po woli, to jest mu miłe*). Co kogo boli, o tym mówić woli. Prz. Kogo boli, ten płacze. Prz. Słowa ich bolą mię (=*dotykają boleśnie*). Pójdę z tobą, nie bolą mię nogi. Zabł. To mię ani boli, ani świerzbi. Prz. (=*ani grzeje, ani ziębi*). Niech cię o to głowa nie boli (=*nie twoja w tym rzecz, nie troszcz ś. o to*). † Mózg go boli (=*zwarjował, szaleje*). Serce boli (=*kraje ś.*). Wasza i boża niech was krzywda boli. Paszk. Los nieszczęśliwego boli mię. † Kaleta go boli (=*skąpy*). [B.] z 3 pp.: Dziecięciu boli głowa. [B. w sobie]: Dziewczęta przewiązują ś. bylicą, żeby przez cały rok ich nie bolało w sobie. [B.] w rozkaźniku: Nie ból mnie, moja głowiś! Nie ból, bólu! (w zażegnywaniach). <BOL>

2. Boleć, eje, ał I. × *cierpieć bóle, chorować:* B. na boki, na nogi, na oczy, na serce. B. dziećmi=*rodzić z bólami*. **2.** przen.: na co, nad kim, nad czym, † czego = *ubolewać:* B. na krzywdy ludzkie, na złe języki. B. sercem a. w sercu= *cierpieć, gryźć ś., martwić ś., trapić ś., frasować ś., narzekać:* Gdy cię opuszczam, serce me boleje. Wszystko przeszło, ty darmo nie bolej. P. Koch. Serdecznie bolała, dziatki na myśli mając, które postradała. Groch. B. nad stratą. Nad śmiercią Mickiewicza bolał cały naród. Niemcy śmierci Arjowista boleją. Warg. [Boleję za niewinność moję]. Pśń. **3.** [B.] *gnić, psuć ś.* (o ziemniakach): Grule boleją. **4.** [B.] *boleć, dokuczać:* Zimno nim tłuce (febra) i głowa boleje.

† **Boległów, owu,** blm *ból głowy.* < BOL + GŁOW>

Bolejący I. im. od **2. Boleć. 2.** przym. *chory, skarżący ś. na boleść, okazujący boleść, zbolały, skrzywiony, nieszczęśliwy, boleściwy:* Zawsze bolejąca. Mina bolejąca. Głos B. **3.** † p. **Bolący.** <BOL>

Bolenie, a, lm. **a** *ból, boleść, dolegliwość, cierpienie dłużej trwające:* † B. głowne=*ból głowy* (cephalea). † B. oczne=*zapalenie oczu* (ophthalmia). † B. półgłowne=*ból głowy połowiczny, migrena* (hemicrania). † B. w stawiech=*zapalenie stawów, artrytyzm.* † W boleniu zszedł żywot mój. B. zębów. [B. brzucha] = *nieżyt kiszek.* B. nad czym =*ubolewanie* Doktór od bolenia zębów (=*zły, nieskutecznie leczący, nieumiejętny*). Lekarstwo od bolenia zębów (=*nieskuteczne*). [Bzie, bzie, weź moje B. pod swoje korzenie] (zamawianie).

Boleń, a, lm. **e** zool. p. **Rap:** Pstrągi, bolenie, karpie. Zbyl. A. <? Czes. bolen>

Bolero nieod. *taniec hiszpański z towarzyszeniem kastaniet; rodz. stanika bez rękawów.* <Hp. bolero>

Bolesno, [Bolestno] I. B. mi (jest)=*przykro mi, boli mię:* B. mi dowiedzieć ś. o tym. B. mi to, że... **2.** p. **Boleśnie.** <BOL>

Bolesność, i, blm. rz. od **Bolesny.**

Bolesny, Bolešny, Boleściwy, [Bolestny] I. *sprawiający ból, bolący, zbolały:* Rana bolesna. **2.** przen. *dotkliwy, ciężki, przykry:* Bolesna strata. B. zawód. Żarty, słowa bolesne (=*dokuczliwe*). Krzywda bolesna. *Smutny:* Bolesne wspomnienie, rozmyślanie (=*gorzkie, żałosne*). B. widok. **3.** *cierpiący ból, cierpiący, bolejący, pełen boleści, żałosny:* M. Boska Bolesna. Jęk B.

Bolestka, i, lm. **i** bot. (eutoca) *roś. miododajna.* <?>

[**Bolestno**] p. **Bolesno** i **Boleśnie.**

[**Bolesty**] *tłusty, otyły.* Por. **Bolecha.** <Może od imienia Bolesław>

Boleściwie przys. od **Boleściwy:** B. ś. począł uskarżać. Krasz. Matce serce B. puka. Syrok. <BOL>

Boleściwość, i, blm. rz. od **Boleściwy.**

Boleściwy p. **Bolesny:** Serce boleściwe.

Boleść, i, lm. **i I.** *ból, cierpienie;* przen. *żałość, smutek:* Ciężka, śmiertelna, fizyczna, moralna, trawiąca, wewnętrzna, niema, niewysłowiona B. Mam boleści (=*boli mię żołądek*). Łoże boleści. Przykuty do łoża boleści. Zawsze milcząca B. cięższe daje sztychy. Mor. B. duszy, serca a. w sercu. O, niewiadoma ta B. nikomu, jaka ś. dzisiaj w sercu mym zamyka! Słow. Jęk, krzyk boleści. Ciężką boleścią dręczony. Tłumić B. B. złamała go, tamowała mu mowę. Słowa pełne boleści. Serce ściśnione boleścią. Siedem boleści N. Panny. Od siedmiu boleści=*lichy, Boże ś. polituj:* Człowiek, robotnik, książka od siedmiu boleści. **2.** [B.] *choroba.* **3.** † Denna B. lek. p. **Dna.**

† **Boleśliwie** przys. *boleśnie.*

[**Boleśnica, y,** lm. **e**] *ból żołądka, kurcze:* Siepa każdego, kiedy ś. w nim B. zruszy.

Boleśnie, Bolesno przys. od **Bolesny, Boleśno, [Bolestno]:** Poparzył ś. B. Gorzko i B. płakał. Skar. B. było patrzeć. B. ś. zawiódł. Krzyknąć B. Narzekać, użalać ś. B.

† **Bolet, u,** lm. **y** p. **Palet.** <p. Boleta>

× **Boleta, y,** lm. **y** p. **Palet:** Poślesz żołnierza z boletą egzekucyjną. Rog. <Włos. bolletta>

† **Boletyn, u,** lm. **y** *gałka, używana przy głosowaniu.*

× **Bolewać, a, ał** i [B.] p. **Boleć:** Głowa często go bolewa. † Oczy bolewają abo płyną. [Pocierać czosnkiem zęby, żeby nie bolewały]. <BOL>

[**Bolęga, i,** lm. **I**] p. **Bolączka.**

Bolid, a, lm. **y** astr. *kula ognista, meteor większy i świetniejszy od zwykłych gwiazd spadających.* <Gr. bolís, 2 pp. bolídos=pocisk>

Boliglówka, i, lm. **i** bot. p. **Szczwół.** <BOL + GŁOW>

Bolimuszka, i, lm. **i** in. n a t r ę t zool. (stomoxys) *owad dwuskrzydły, krótkorogi.* < BOL + MUCH>

! **Boliwać, a, ał** p. **I. Boleć.**

† **Bolno**=*bolesno, boleśnie:* B. Junonie, że z Jowisza Semele poczęła. Żebr. <BOL>

† **Bolny** = *bolesny:* Uźrzał bolne serce moje. Żebr.

Bolometr, u, lm. **y** *rodzaj termometru elektrycznego o nadzwyczajnej czułości, opartego na zmianie przewodnictwa, pod wpływem temperatury.* <Now. z Gr. bólos=dosł. rzut + métron=miara>

Bolperełka, i, lm. **i** piecz. p. **Perełka.** <Nm. Bolle=miseczka + Perełka>

Bolpuncyn, a, lm. **y** piecz. p. **Perełka.** <Nm. Bolle=miseczka + Puncyn>

[**Bolszować, uje, ował**] *udawać pana, żyć rozrzutnie.* <Może Ukr. bilszyj=większy, bilszaty=zwiększać ś.>

Bolsztychel, chla, lm. **chle** piecz. *rylec w końcu półokrągły do grawerowania półokrągłych wgłębień.* <Nm. Bolzstichel>

† **Bolum, u,** blm. *napój uśmierzający, orzeźwiający.* Biel. M. <?>

Bolus, a, lm. **y I.** *kredka w kształcie palca, do zapisywania na zielonym stoliku do kart.* **2.** *lekarstwo w postaci tej kredki.* **3.** chem. *gatunek gliny:* Prostą glinkę miasto bolusów sprzedaje. Krasz. <Gr. bôlos=grudka, gruzeł, kawałek>

†**Bolwark, u,** lm. **i 1.** p. **Baszta. 2.** p. **Bulwar.** <p. Bulwar>

Bolwerk, u, lm. **i** p. **Baszta.** <p. Bulwar>

[**Bołbotać, cze, tał**] **1.** *mącić, mieszać płyny.* **2.** p. **Bełkotać.** <Dźwn.>

[**Bołbotanie, a,** blm.] czynność cz. **Bołbotać.**

[**Bołbotun, a,** lm. **y**] *prędko, niewyraźnie a. niedorzecznie mówiący, bełgot, bełkot.*

[**Bołd, u,** lm. **y, Bołda**] *skała naga, odosobniona, bałwaniastego kształtu.* <? Por. [Bałda], [Bowdur], Czes. Moraw. bałda = 1. bałwan. 2. laga. 3. bryła. Może Wschod. pochodzenia>

[**Bołda, y,** lm. **y**] p. **Bołd.**

[**Bołdon, a,** łm. **y**] p. **Bełdonek.**

[**Bołdur, a,** lm. **y, Bowdur**] **1.** a. [**Bondur, Kapalus**] *kapa nad paleniskiem pieca.* **2.** *przystawiony do pieca kominek, na którym palą ś. łuczywa a. smolaki dla oświetlenia izby.* <Por. Bałd>

[**Bołdynie, ów,** blp.] *badyle ziemniaków.* <Por. Bołd>

[**Bołt, a,** lm. **y**] p. **Bełtak.**

[**Bołtać, a, ał**] p. **Bełtać.**

[**Bołtak, a,** lm. **i**] p. **Bełtak.**

[**Bołtun, a,** lm. **y**] p. **Zaparstek.** <BEŁT>

1. [**Bołtusznik, a** lm. **cy**] *garbarz.* <może z Lit. bàltas = biały, więc białoskórnik>

2. [**Bołtusznik, a,** lm. **i**] p. **Kierzanka.** <BEŁT>

[**Bołty, ów,** blp.] *łuczywa, szczepki.* <?>

[**Bołuszka, i,** lm.] *roś. astr.* <?>

Bom w. *odgłos dzwonów, zegarów, armatnich strzałów:* Słyszę, że biją zegary, stanąłem i słucham: bom! Tu znowu armaty: bom! bom! Fred. A. <Dźwn.>

Bomba, y, lm. **y 1.** *kula napełniona materją wybuchową:* B. torpedowa. Wpadł, jak B. (*=nagle, niespodzianie*). **2.** przen. *niespodzianka, nowina sensacyjna:* Nagle puszczono bombę z banku państwa; na giełdzie popłoch. **3.** *sztuka teatralna, polegająca na efektach, wystawie i dodatkach, nie mających nic wspólnego ze sztuką:* Dyrektor trupy, celem zwabienia publiczności, ucieka ś. do tak zwanych bomb scenicznych i dramideł. **4.** żart.: et caetera B., ecetera B. *= i tym podobne facecje:* Grają „Karpackich Górali" — rzecz arcy piękna — są zbójcy, pukanina et caetera B. Sow. **5.** *rodzaj ciężkiej karety:* W żółtej na skrzypiących resorach bombie odwiedzali sąsiedztwo. Wilcz. **6.** [B.] *wielka szklanka piwa.* **7.** cukier. = a) *forma kształtu bomby, do lodów.* b) *lody a. cukierek formy bomby:* B. czekoladowa. B. imperjal. <Fr. bombe, Włos. bomba>

Bombak, a, lm. **i** *rodzaj płótna.* <Fr. bombakin, Włos. bombagino>

Bombarda, y, lm. **y** *pierwotne działo burzące, nabijane kulami kamiennemi.* <Fr. bombarde, ze Śr. Łć. bombarda>

Bombardjer, a 1. lm. **rzy** woj. *starszy kanonjer.* **2.** lm. **y** a. **Strzel** zool. (brachinus) *chrząszcz z rodziny szczypawek, wyrzucający przez odbyt ostry płyn lotny w razie niebezpieczeństwa.*

Bombardjerski przym. od **Bombardjer.**

Bombardon, u, lm. **y 1.** ×*przyrząd blaszany do wzmocnienia basu, używany w orkiestrach wojskowych.* **2.** org. *jeden z głosów pedałowych organu.*

Bombardować, uje, ował 1. woj. *ostrzeliwać ciężkiemi pociskami, napełnionemi materjami palnemi a. wybuchowemi, burzyć bombami.* **2.** przen. *rzucać, ciskać, strzelać:* Bombardowali kamieniami do okiennic. Oczyma swemi począł B. w okno sąsiadek. Dyg. Panie i panowie bombardowali ś wzajem cukierkami. Es.

Bombardowanie, a, blm., czynność cz. **Bombardować.**

Bombast, u, blm. p. **Bombastyczność:** W ostatnich utworach znajdował dużo bombastu i balastu. Spas. <Nm. Bombast>

Bombastycznie przys. od **Bombastyczny.**

Bombastyczność, i, blm. rz. od **Bombastyczny; Bombast.**

Bombastyczny *napuszony, przesadny, pompatyczny, wyniosły, emfatyczny:* Nic nie wiecie, a przecież jesteście bombastyczni, nienaturalni, tendencyjni frazesowicze. Bombastyczna odezwa. Frazes B.

Bombaz, u, lm. **y, Bombazyn, Bomzyn** *tkanina wełniana a. jedwabna:* Nabrać bombazu na szlafrok. <Przez Włos. bombasino, ze Śr. Łć. bombacinum, a to z Łć. bombycinus = jedwabny>

Bombazowy przym. od **Bombaz:** Szlafroczek B.

Bombazyn, u, lm. **y** p. **Bombaz:** Bombazynu sztuka przedniejszego.

Bombazynowy przym. od **Bombazyn.**

†**Bombel, bla** a. **a,** lm. **ble** a. **e** p. **Bąbel.** <BĄBL>

Bombel, bla, lm. **ble** p. **Bombelcug.**

Bombelcug, u, lm. **i, Bombel** *powolny pociąg kolejowy.* <Nm. Bummelzug>

Bombelek, lka, lm. **lki = Bąbelek:** Były to kolczyki, dwa listki z bombelkami. Zap. <BĄBL>

×**Bombelowaty** p. **Bąblowaty.**

Bombiasty *podobny do bomby, buchasty:* Bombiaste zawoje. Sienk. Dziewczynki w bombiastych sukienkach. Orzesz. <p. Bomba>

Bombiza, y, lm. **y 1.** *niezgrabny, otyły, brzuchacz.* **2.** a. [**Bambiza**] pog. *ksiądz protestancki.* <Śr. Łć. bombizare być nadętym, gadać górnie>

Bombizina, y, lm. **y,** [**Bambizina**] *pastorowa.*

Bomblować, uje, ował, Bumblować żart. *hulać, puszczać ś., używać, lusztykować, pędzić życie wesołe, a. bez troski, putać, bujać sobie, włóczyć ś. po knajpach.* <Nm. bummeln>

Bomblowanie, a, blm., czynność cz. **Bomblować.**

×**Bomblowaty** p. **Bąblowaty.** <BĄBL>

×**Bombon, u,** lm. **y** i [B.] p. ×**Bąbon.** Zdr. ×**Bombonek.** <Fr. bonbon>

[**Bombon, u,** częś. w lm. **y**] lek. p. **Dymienica.** <Gr. boubṓn>

×**Bombonek, nka,** lm. **nki** p. **Bombon:** Konfitury, cukry lodowate, bombonków obficie. Goł.

Bombonjerka, i, lm. **i** *pudełko ozdobne na cukierki.*

×**Bombowany** *wypukły, okrągławy, wydęty na kształt bomby:* Powóz B. Goł. Kareta bombowana. Goł. <p. Bomba>

[**Bombrowy**] p. **Bobrowy:** Bombrowá esancyjá a. Bóbrowy olejek = *tinctura castorei canadensis.*

×**Bomol, u,** lm. **e** *gatunek wina zagranicznego.* Vol. <Może ma związek z nazwą miasta Hl. Bommel>

Bomstryk, a, lm. **i Bomsztryk,** fl. *lina, umocowana u spodu masztu, z okiem, w którym oparty jest dolny koniec rei (sztangi).* <Nm. Baumstrick>

Bomsztryk, a, lm. **i** fl. p. **Bomstryk.**

Bomzyn, u, lm. **y** p. **Bombaz.**

Bon, u, lm. **y** *krótkoterminowy kwitek skarbu a. stowarzyszenia na należność, uiścić ś. mającą okazicielowi w pieniądzach a. w naturze:* Rząd w czasie wojny płaci bonami. Bony na węgiel, na posiłki dla biednych. <Fr. bon>

[**Bon, u,** lm. **y**] **1.** *bób.* **2.** a. [**Bón**] *fasola.* Zdr. [**Bonik**]. <Nm. Bohne>

Bona, y, lm. **y** *dozorczyni dzieci z konwersacją cudzoziemską.*

Bonapartka, i, lm. **i** bot. (bonapartea) *roślina z rodziny zapylcowatych.* <Od nazwiska Bonaparte>

Bonapartysta, y, lm. **ści** *zwolennik bonapartyzmu.*

Bonapartyzm, u, blm. *francuskie stronnictwo polityczne zwolenników dynastji Napoleona I i III.*

1. [Bonda, y, lm. **y]** *bochenek chleba.* Zdr. **[Bondeczka].** <Br. bonda, bòndaczka>

2. [Bonda, y, lm. **y] 1.** *grunt cudzy, na którym pozwalają zasiać:* Siać zboże na bondzie. To len z bondy. **2.** *pieniądze, zarobione sobie przez niewolnika:* Niewolnik za swój wyrobek miał w służbie bondę, czyli zapłatę, która była jego własnością. Lel. <Br. bonda=wysłużony kawał ziemi; może w związku ze Śr. Łć. bondagium= poddaństwo, czynszownictwo>

3. Bonda, y, lm. **y]** p. **Bunda.**

[Bondar, a] 1. lm. **owie** *bednarz umiejący wyrabiać łyżki, grabie, wozy itp.:* Bondarowie i kowalicha wprowadzili młodego Dymitra do komory. Sienk. **2.** lm. **y** *rodzaj kapy, daszka z iszącym pod nim rusztem:* B. słomiany, omazany gliną, służył do oświecenia łuczywem w długie wieczory i ranki zimowe. Krasz. <Ukr. bondar>

[Bondarowa, ej, lm. **e]** *żona bondara, bednarzowa.*

[Bondarówna, y, lm. **y]** *córka bondara.*

[Bondeczka, i, lm. **i]** p. **1. Bonda.**

[Bondz, u, lm. **e]** p. **Bundz.**

×**Bonet, u,** lm. **y** *strój koronkowy kobiecy na głowę.*

Bonia, i, lm. **e 1.** częś. w lm. a. **Boniowanie** mul. *taflowanie ściany z wydatnych kamieni; tynk pokrajany w tafle rowkami, rustyk.* **2.** a. **Faza** zdń. *brzeg blatu kafla, ścięty pochyło.* <Może w związku z Bono, albo też z bonić = okraszać>

Boniarz, a, lm. **e** żart. *guwerner:* Przybywa do Polski jako B. Kow. <p. Bona>

[Bonić, i, ił] *krasić, okrasą, omastą zaprawiać:* Sadło masłem bonić (ir.). <Nm. bohnen>

[Bonienie, a blm.] czynność cz. **Bonić.**

Bonifikacja, i, lm. **e** p. **Bonifikowanie.** <Ze Śr. Łć. bonificare>

Bonifikować, uje, ował *wynagradzać, odszkodowywać:* B. komu stratę. B. komu pewną sumę (=*wypłacać komu należną sumę*).

Bonifikowanie, a, blm., **Bonifikacja** czynność cz. **Bonifikować.**

Bonifratel, a, lm. **e** p. **Bonifrater:** Bonifratelów do kresowej nie sprowadzono warowni. Rol. <Włos. buoni fratelli lm.=dosł. dobrzy braciszkowie>

Bonifrater, tra, lm. **trzy, try, [Bronifrater, Gonifrater] 1.** a. **Bonifratel** *zakonnik św. Jana Bożego.* **2.** w lm.= a) *kościół, klasztor zakonników św. Jana Bożego.* b) *dom warjatów:* Dostać ś. do Bonifratrów. Oddać kogo do Bonifratrów. **3.** przen. *warjat:* Cóżeś tak gały wytrzeszczył, bonifratrze? Prus. <Now. z Łć. boni fratres = dosł. dobrzy bracia>

Bonifraterski przym. od **Bonifrater:** przen. Krata bonifraterska = *bonifratry= dom warjatów:* Może potrzebujesz kraty bonifraterskiej? (=*czyś warjat?*)

[Bonik, u, lm. **i]** p. **Bon;** *bób pastewny.*

Boniować, uje, ował mul. *robić bonie na tynku.*

Boniowanie, a 1. blm., czynność cz. **Boniować. 2.** lm. **a** p. **Bonia.**

Bonitacja, i, lm. **e 1.** *ocenienie wartości roli, oznaczenie klasy, do której należy.* **2.** wet. *opis przymiotów zwierzęcia, stanowiący kwalifikację jego użyteczności i zdolności reprodukcyjnych.* <Now. ze Śr. Łć. bonitas=wartość, cena>

Bonkreta, y, lm. **y** p. **Bąkreta.**

Bono, a, lm. **y, [Bóno]** gór. *pomościk w szybach zjazdowych, spocznik, przestanek, ławka.* <Nm. Bühne>

Bonończyk, a, lm. **i** *gatunek pieska pokojowego.* Zdr. **Bonończyś.** <Od Bononia, nazwy Łć. miasta Włos. Bologna>

Bonończyś, a. lm. **e** p. **Bonończyk.**

1. Bonować, uje, ował *żyć dobrze, hojnie, używać, łabować, bujać;* [B.] *gospodarować* (w cudzym domu), *rozpościerać ś.; szperać, szukać:* B. sobie a. B. po świecie. Bonuje, jak świnia w ogrodzie. Prz. (=*hula, używa*). <Zap. Now. z Łć. bonus= dobry>

2. Bonować, uje, ował gór. *zakładać rusztowanie w cembrunku szybu a. zamykać szyb z wierzchu.* <p. Bono>

Bonowanie, a, blm., czynność cz. **Bonować:** Biedrzeniec daje ś. od bonowania macicy (=*bolenia, dokuczania, dawania ś. we znaki*).

[Bonowie, a, lm. **a]** *roś. grzybień* (nenufar). <?>

Bont, u, lm. **y** bud. p. **Rozpora.** <p. Bant>

Bonz, a, lm. **y,** a. **owie** p. **Bonza.**

Bonza, y, lm. **y** m., **Bonz** *kapłan japoński.* <Japońs. bo(n)-si, z Chińs.>

Bonżurka, i, lm. **i** *suknia męska krótka w rodzaju rajtroka, stanowiąca ranne ubranie negliżowe:* Sprzedał oba fraki i dwie eleganckie bonżurki. Orzesz. <Fr. bonjour=dosł. dzień dobry>

×**Bonżurstwo, a,** blm. *wesołe życie cudzym kosztem, pieczeniarstwo.*

×**Bonżurzysta, y,** lm. **ści** *amator bonżurstwa, hulaka, pieczeniarz, darmozjad.*

Bończuk, a, lm. **i** gm. p. **Buńczuk.**

1. Bor, a, lm. **y** p. **Wiertak.** <z Nm. Bohrer= świder>

2. Bor, u, blm. chem. *pierwiastek niemetaliczny, zbliżony w klasyfikacji z glinem.* <Z początku wyrazu boraks>

Bora, y, blm. gie. *wiatr zimny i gwałtowny, spadający na cieplejsze równiny.* <Włos. bora, z Gr. boréas, przez Łć. boreas>

Boracik, u, lm. **i** p. **Boradek.**

Boracyt, u, lm. **y** min. *boran magnezu z chlorkiem magnezu, tworzący kryształy równoosiowe.* <p. Boraks>

[Boraczek, czka, lm. **czki]** p. **[Borak]:** Dziatki boraczki poumierały. <p. Nieborak>

[Boraczka, i, lm. **i]** forma ż. od **Boraczek.**

Boradek, dku, lm. **dki, Boratek, Boracik, Burat** *rodzaj materji wełnianej a. jedwabno-wełnianej.* <Fr. burat, Włos. buratto>

Borag, u, lm. **i** bot. **1.** p. **Ogórecznik. 2.** p. **Burak.** <Śr. Łć. borrago>

Borak, u, lm. **i** bot. p. **Ogórecznik.** <Toż, co Borag>

[Borak, a, lm. **i]** *nieborak.* Zdr. **[Boraczek]** <Sld. z nieborak>

[Borakowe ziele] p. **Ogórecznik.**

Boraks, u, lm. **y 1.** bot. p. **Ogórecznik. 2. a.** ×**Boras, [Burasz]** chem. i min. *wodny boran sodu:* B. palony=*boran sodu bezwodny.* <Śr. Łć. borax, z Pers. būrah, przez Arab. baurak, būrak>

Boraksowy **1.** bot. Rośliny boraksowe: p. **Ogórecznikowate**. **2.** chem. a) i min. przym. od **Boraks**; × **Borasowy**. b) ×p. **Borny**.

Boran, u. lm. **y** *sól pochodząca od kwasu bornego.*

× **Boras, u,** lm. **y** p. **Boraks.**

×**Borasowy** p. **Boraksowy.**

Boratek, tku, lm. **tki** p. **Boradek.**

Boratynek, nka, lm. **nki** **1.** *dawny szelążek polski miedziany* = $^1/_3$ *grosza.* **2.** *zły tynf:* Więcej nad tynfa nie dam, i to boratynka. Krasz. <Od nazwiska mincarza Pol. XVII w. Boratini>

[**Borba, y,** lm. **y**] *walka, agitacja polityczna:* B. wyborcza. <Ukr. borba>

[**Borbifaks, a,** lm. **y** a. **owie**] *agitator polityczny, urządzający [borby].* <Wytwór żart. z Borba + Łć. facio = robię>

[**Borciuch, a,** lm. **y**] p. **Borsuk.**

[**Borcuch, a,** lm. **y**] p. **Borsuk.**

[**Borczuch, a,** lm. **y**] p. **Borsuk.**

[**Bordej, a,** lm. **e**] *ziemianka:* Pomiędzy futorami znajdowały ś. i tak zwane bordeje, rodzaj nór w ziemi. Jeż. Por. **Burdel.** < Rum. bordeiu>

×**Bordel, u,** lm. **e** p. **Burdel.** Zdr. ×**Bordelik.** <p. Burdel>

×**Bordelik, u,** lm. **i** p. **Bordel.**

× **B rdelowy** p. **Burdelowy.**

× **Bordelówka, i,** lm. **i** p. **Burdelówka.**

Border. a, lm. **y, Bordero** *wykaz, regiestr:* Opłaty stosunkowe od borderów, kolokacji, przysądzenia. <Fr. bordereau>

Bordero nieod. p. **Border.**

Bordiura, y, lm. **y** **1.** *brzeżek papierowy ozdobny do upiększania ramek, pudełek itp.:* Oklejać, obijać bordiurami. **2.** *płyta granitowa, obsadzona prostopadle, stanowiąca brzeg chodnika.* Zdr. **Bordiurka.** <Fr. bordure>

Bordiurka, i, lm. **i** p. **Bordiura.**

Bordiurkowy przym. od **Bordiurka.**

Bordiurować, uje, ował *okładać bordiurą, bordiurami.*

Bordiurowanie, a, blm., czynność cz. **Bordiurować.**

Bordiurowy przym. od **Bordiura.**

Bordo nieod. **1.** *rodzaj wina francuskiego.* **2.** *barwa brunatno-wiśniowa:* Suknia B. <Od nazwy miasta Fr. Bordeaux>

Bordun, u, lm. **y** org. *jeden z fletowych manualnych głosów organu, wydawanych przez piszczałki kryte.* <Włos. bordone>

×**Borea, y,** blm. m. p. **Boreasz.** <p. Bora>

Borealny *północny:* Gdybym był zwiedził Sybir, gdybym żył, jak ci ludzie borealni. Słow. Zorza borealna. Słow.

Boreasz, a, blm., × **Borea** *wiatr północny.* <p. Bora>

Boreczek, czka, lm. **czki** p. **Bór.** <BOR>

Borecznik, a, lm. **i** zool. (lophyrus pini) *roślinarka z rodziny pilarzy.*

Borek, rka, lm. **rki** **1.** p. **Bór. 2.** [**Borki, ów,** blp.] *pole między lasami a. wśród lasów.*

Borensztyk, u, lm. **i** czcion. *część składowa instrumentu.* (p. **Instrument**). < ? Nm. bohren = świdrować + Sztuka>

Borg, u, blm., [**Bórg**] **1.** *kredyt:* Wziąć, dać co na B. B. umarł, a kredyt nie żyje. Prz **2.** × *zaległość, dług:* Żeby wojsko w borgu nie zostawało, następujące uchwalamy podatki Vol. < Nm. Borg>

Borgować, uje, ował **1.** od kogo, u kogo = *brać na borg, na kredyt.* **2.** co komu = *dawać na borg, kredytować.* **3.** ×przen. *czekać, namyślać ś., zwlekać, puszczać w odwłokę:* On nie borguje, kto go zaczepi. Oss. **4.** ×przen. *darować, przepuszczać, pobłażać, oszczędzać, szczędzić, pardonować, folgować:* Nie borgował zwycięzca i niewiastom. Nar. Żołnierz, rozjątrzywszy ś., nikomu B. nie chciał. Błaż.

Borgowanie, a, blm., czynność cz. **Borgować.**

Borgownik, a, lm. **cy** *ten, co borguje, t. j. bierze a. daje na borg.*

Borgowy przym. od **Borg,** *kredytowy, dłużny, czekający zapłaty:* Trzeba płacić wojsku, w długą borgową służbę zaciągnionemu. Vol.

Borka, i, blm. garb. p. **Spławki.** <Nm. Borke = kora>

Borkan, u, lm. **y** p. **Borkarnia.**

Borkarnia, i, lm. **e, Borkan** *fundusz, przeznaczony na wsparcia dla studentów akademji krakowskiej, pochodzący z zapisów.* <Od nazwiska fundatora Borek>

[**Borkun, a,** lm. **y**] *roś. nostrzyk, melilot lekarski.* <?>

[**Borkut, u,** blm.] p. **Burkut.**

Borloch, u, lm. **y** gór. *dziura, zrobiona świdrem przy poszukiwaniu rudy.* <Nm. Bohrloch>

Bormaszyna, y, lm. **y** p. **Wiertarnia.** Zdr. **Bormaszynka.** <Nm. Bohrmaschine>

Bormaszynka, i, lm. **i** **1.** p. **Bormaszyna. 2.** a. **Borwelka** noż. *maszynka do borowania małych dziurek przy pomocy smyka, paska od maszyny itp.*

† **Bormistrz, a,** lm. **e** p. **Burmistrz.**

[**Borna, y,** lm. **y**] p. **Brona.**

Borneol, u, blm. chem. *kamfora, pochodząca z Borneo.* <Od nazwy wyspy Borneo>

Bornit, u, blm. min. *siarek miedzi z siarkiem żelaza, używany do otrzymywania miedzi.* <Nm. Bornit, Fr. bornite>

[**Bornus, a,** lm. **y**] p. **Burnus.**

Borny, × **Boraksowy, Borowy kwas,** chem. *związek boru z tlenem.* <p. Bor>

† **Boroczno, a,** lm. **a,** † **Boroszno** *obrok:* Nie cięży swe B. koniowi. Prz. <Ukr. borosznò = mąka>

Borodka, i, lm. **i** bot. p. **Pomórnik.** <?>

Borogliceryna, y, blm. apt. *związek chemiczny, powstający przy ogrzewaniu kwasu bornego z gliceryną.* <Bor + Gliceryna>

† **Boroszno, a,** lm. **a** p. **Boroczno.**

[**Borowacizna, y,** lm. **y**] *bagno górskie, mchem i krzewami porosłe.* <BOR>

Borować, uje, ował *świdrować borem, wiercić, drylować, szczeg. metale.* <Nm. bohren>

Borowanie, a, blm., czynność cz. **Borować.**

×**Borowato** przys. *nakształt boru:* Zamknęły dostępy borowato i dziko krzewistemi kępy. Przyb. <BOR>

Borowica, y, lm. **e** **1.** *nalewka z jagód borowicy:* Borowice i dereniaki na jagody nalane. Goł. **2.** a. **Szurzyna** bot. (myrsine) *roś. z rodziny borowicowatych.*

Borowicowate rośliny bot. (myrsinaceae) *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych.*

[**Borowicze, a,** lm. **a, Borowiec**] *borówka* (sama roślina, nie jagoda).

Borowiczka, i, lm. **i** *wódka jałowcowa, jałowcówka.*

Borowiec, wca, lm. **wcy** **1.** *mieszkaniec borów, puszcz.* **2.** a. × **Borys** przen. *człowiek dziki, dzikus, gbur, prostak, cham.* **3.** [**B.** a. **Borowy, Boruta, Borownik**] *djabeł, przebywający w lesie i tumaniący podróżnych.* **4.** [**B.,** lm. **wce**] p. **Borowicze.**

Borowik, a, lm. i **1.** [B.] *niedźwiedź, mieszkaniec borów.* **2.** [Borowiki, ów, blp.] *borówki* (jagody) **3.** bot. a) p. **Grzyb**: Panienki za wysmukłym gonią borowikiem, którego pieśń nazywa grzybów pułkownikiem. Mick. b) B. polny a. zajęczy p. **Siniak.**

Borowina, y, lm. y **1.** [B.]=a) p. **Borowisko** Lud nazywa borowiną i pole po wykarczowanych borach. Pol. b) a. **Bór** *torf:* Pokłady torfu, nazywanego przez górali borowiną. Tat. **2.** bot. p. **Borówka.** **3.** lek. *muł, zawierający związki mineralne, używany do kąpieli błotnych.* **4.** min. *zwietrzały margiel wapienny, kredowy, tworzący często glebę urodzajną:* B. lubelska.

Borowinowy przym. od **Borowina**: Kąpiele, okłady borowinowe.

Borowisko, a, lm. a a. **1.** [**Borowina**] *grunt po wykarczowanych borach.* **2.** [B.] *bór:* (Szatan) porwał i niesie po borowisku, po lesie. Pśń.

Borowizna, y, lm. y **1.** *zarośla sosnowe, bór gęsty.* **2.** *rodzaj ziemi czarniawej nieżyznej, leśnica.*

Borownia, i, lm. e *oddział fabryki, gdzie borują.* <p. Borować>

Borownik, a, lm. i **1.** [B.] p. **Borowiec.** **2.** bot. p. **Grzyb.** **3.** [B.] *roś. mącznica, baraniucha, borówka ścieląca ś., świńska borówka.* <BOR>

1. Borowy **1.** przym. od **Bór**: Grunt B. Jagody borowe. Ciemne głębie borowe. Borowa a. sosnowa szyszka, przen. = *nic, hetka-pętelka, fraszka:* Mieć kogo za borową szyszkę. [Hej, chłopie B., szyszkami nadziáty!] (wyzwanie w zapasy). **2.** przen. *dziki, odludny, nieokrzesany:* Straszydło borowe = *brudas, niechluj, rozczochraniec.* **3.** †Robota borowa = *robota około barci w boru.* **4.** [Pies B., suka borowa]=*wilk i wilczyca:* Św. Mikołaju, weź klucze od raju, zamknij borowemu psu i borowej suce pasceke! **Borowy, ego,** lm. i rz. **1.** *dozorca boru, leśniczy.* **2.** [B.] **Borowiec.**

2. Borowy prow. p. **Borny.** <p. Bor>

Borówczany przym. od **Borówka**: Przypomniała drewnianego dziadka do orzechów, pomalowanego borówczanym sokiem. Bał. <BOR>

Boróweczka, i, lm. i p. **Borówka**; [**Moróweczka**]: Po boru chodziła, da borówecki jadła. Pśń.

Borówka, i, lm. i **1.** *beczka z drzewa borowego czyli sosnowego.* **2.** częś. w lm. *jagoda borówki brusznicy.* **3.** [B.]=a) o biedronce: Krówko, borówko, gdzie twoje wesele? b) *rodzaj trąbki myśliwskiej.* c) *pewna choroba letnia bydła.* **4.** blp. a. Pszczoły zielone bart.=*pszczoły w barciach, mniejsze i czarniejsze od pasiecznych.* **5.** bot.=a) (vaccinium) *roś. z rodziny borówkowatych.* Gatunki: B. brusznica a. Kamioneczka, Czerwienica, Borówka (v. vitis idaea); [Borusznica, Brzusznica], B. czernica a. Borowina, Czarne jagody (v. myrtillus); B. łochynia a. [Szalonka], Pijanica, Łochacze, Włochynia (v. uliginosum); B. żórawina a. Żórachwina (v. oxycoccos). b) *nazwa dawana niekiedy mącznicy garbarskiej.* Zdr. **Boróweczka.**

Borówkowaty bot.: Rośliny borówkowate (vacciniaceae) *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych a. plemię rodziny wrzosowatych.*

Borsuczy, Borsukowy **1.** przym. od **Borsuk**: Sadło borsucze. **2.** *ze skóry borsuka:* Futro borsucze. Torba borsucza. Mick. **3.** przen. *groźny, srogi, nasrożony, marsowy:* Fuknę i zrobię borsuczą minę. Korz.

Borsuczyn, a, lm. y bot. (nonatelia) *roś.*

Borsuk, a, lm. i **1.** a. [**Borczuch, Borcuch, Borciuch**], **Jaźwiec** zool. (meles taxus) *zwierzę drapieżne z rodziny kun:* Głupi jak B. Prz. **2.** przen. *człowiek wydatnych szczęk, spłaszczonego nosa, małych oczu.* <Zap. Tur. porsuk>

Borsukowy p. **Borsuczy**: Torba borsukowa Syrok.

[**Borszduk**, a, lm. i] *kawał czerwonej bai, noszony na piersiach* <Nm. Brusttuch>

Borsztówka, i, lm. i **Bursztówka**

1. Bort, u, lm. y *część pokładu okrętu, statku wzdłuż jego brzegów, burta.* <Nm. Bord>

2. Bort, u, lm. y kraw. *przód munduru galowego.* <Nm. Borte>

Borta, y, lm. y pow. *taśma wełniana a. jedwabna, jako ozdoba przy robocie tapicerskiej u powozu.* <Nm. Borte>

Bortnica, y, lm. e **1.** † p. **Burtnica.** **2.** [B.] *burta, ściana rowu a. przykopy.* **3.** [B.] *wązka drewniana listwa u śmigi wiatrakowej.* < Nm. Borte>

[**Boruch**, a, lm. y] *fartuch wełniany.* <Może Ukr. boruchatyj = kosmaty>

Boruchać się, a ś., ał ś. *kiwać ś., jak Żyd nad Talmudem.* <Od imienia Żydows. Boruch>

Boruchanie się, a ś., blm., czynność cz. **Boruchać ś.**; **Boruchy.**

Boruchy, ów, blp. p. **Boruchanie ś.**: Odprawiać B. (=*kiwać ś.*).

[**Boruczeć**, y, ał] *mruczeć, ryczeć:* W lesie stało, liście miało; przysło do wsi, borucało. (Zagadka o basach). <Dźwn.>

Borukać się, a ś., ał ś. p. **Borykać ś.**: Biedak borukał ś. ze swoją starością. Krasz. Była to zemsta za arendarza, co ś. z nim procesem borukał. Drz. <BOR>

Borukanie się, a ś., blm. p. **Borykanie ś.**

Borukowaty wół=*zadniemi nogami trącający ś. w czasie chodu.* <?>

[**Borusznica**, y, lm. e] p. **Borówka.**

Boruta, y, lm. y **1.** [B.] m. a. ż. p. **Borowiec**; *djabeł, djablica;* przen. *pokusa, bieda, nieznośnik, utrapieniec, nieznośnica:* Żeby ś. jako można pozbyć tej boruty. **2.** zool.=a) *drobny skorupiak podziemny.* b) (erebia). <BOR>

Borwelka, i, lm. i noż. p. **Bormaszynka.** <Nm. Bohrwelle>

[**Borykać**, a, ał] *plondrować, szukać, przewracając do góry nogami.*

Borykać się, a ś., ał ś., **Borukać ś.** *wodzić ś za bary, mocować ś., pasować ś., iść w zapasy walczyć:* Nagle wichry zwarły ś., porwały ś. w poły, borykają ś., kręcą. Mick. Borykał ś. z ciężkiemi czasami i interesami. Orzesz.

Borykanie, a, blm. p. **Borykanie ś.**: Chociaż go na krok nie odstąpił na łowach, przecież tego borykania nie widział. Kaczk. <BOR>

Borykanie się, a ś., blm. a. **Borykanie, Borukanie ś.** czynność cz. **Borykać ś.**

[**Boryki**, ów, blp.] *borykanie ś., zapasy:* Pastuch nuż w B. z kudłatym. <BOR>

Borys, a, lm. y **1.** ×p. **Borowiec**: Tałałajstwa pełno u dworu, ale to same borysy, chłopiska ze wsi, ustrojone w barwę. Oss. **2.** ×*chleb gruby, razowy:* Kole go B. w zęby (=*zniewieściał, nie chce już być chłopem).* Teraz i borysowi rad (=*szumiał, a teraz schował dudy w miech)* **3.** [B.] *leśnik, borowy.* **4.** [B.] *rodzaj grzyba.* **5.** bot. p. **Goździeniec.** <BOR, ze sld. do imienia Borys>

Borysz, u, lm. **e** p. **Litkup:** Pić B.=*częstować ś., zapijać.* Mój B. (=*do mnie należy dać litkup*). Czy zrobimy B.? (=*czy dobijemy targu?*). <Tat. barýsz>

[**Boryszka, i,** lm. **i, Borzyszka, Buryszka, Buráczka**] *rodzaj ziemniaków.* <Może właściwie Buraszka, od burej barwy>

Boryszkować, uje, owal *zapijać borysz; traktować kogo z powodu kupna a. sprzedaży.*

Boryszkowanie, a, blm., czynność cz. **Boryszkować.**

Boryszówka, i, lm. **i** *cylinder w aparacie gorzelniczym.*

Borzelitka, i, lm. **i** a. **Barlerka** bot. (barleria) *roś. z rodziny rozdzieńcowatych.* <Dowolne przekręcenie nazwy niby Łć. barleria>

† **Borzenie, a,** blm., czynność cz. **Borzyć.** <p. Burzyć>

Borześlad, a, lm. **y** bot. (pohlia) *roś. z gromady mchów liściastych, z rodziny prątnikowatych.* <?>

† **Borzobohaty** (bor-zobohaty) *który ś. prędko zbogacił:* Kto chce być skorym i borzobohatym, wnet straci na tym. Klon. <Zap. z nazwiska Ukr. Borzobohatyj>

† **Borzyć, y, ył** p. **Burzyć:** Działa, miecze borzące.

Borzyn, u, lm. **y** bot. (fernelia) *roś.* <?>

[**Borzyszka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Boryszka. 2.** *sosna karłowata.*

1. Bosak, a, lm. **i 1.** *człowiek bosy; zakonnik bosy:* Klasztor zakonników bosych a. Bosaków. **Na bosaka, Bosaka, Bosakiem,** † **Boskiem,** [**Bosą, Boską, Boskie, Boskiem, Bosonóż, W bosu**] przys. *boso, z gołemi nogami:* Chodzić na bosaka. **2.** w lm. *wozy, sanie, konie bose, niekute; łopaty niekute.* **3.** w lm. p. **Bosiny.**

2. Bosak, a, lm. **i** *drąg z ostrzem żelaznym i z hakiem na końcu, osęka:* B. do przyciągania i odpychania łodzi, do rozrywania żagwi. <Nm. Bootshacken>

Bosakiem przys. p. **1. Bosak.**

[**Bosakier, a,** lm. **y**] *roś. doronicum austriacum.* <Może Czes. bosakýr>

Bosański zł. *złodziejski:* B. szwargot. <Od krainy Bośni>

[**Bosą**] p. **1. Bosak.**

[**Bosiek, śka,** lm. **śki**] p. **Bocian.** <BOĆ>

Bosiny, in, blp. a. **Bosaki 1.** *chodzenie boso:* Miał Bolesław cesarza boso przeprosić, lecz nie wspominają o tych bosinach pierwsi historycy. Nar. **2.** *obrządek u Żydów po śmierci blizkich krewnych, żydowskie święto zaduszne.* <BOS>

[**Boską**] p. **1. Bosak.**

Boski 1. *pochodzący od Boga, Jemu właściwy, boży:* Rzeczy przyszłe wiedzieć jest rzecz boska. Lat. Boskim zrządzeniem to ś. stało. Niezbadane są wyroki boskie. Zostawić kogo a. co na boskiej Opatrzności, na łasce boskiej, na opiece boskiej (=*bez dozoru, opieki*). Wola boska! (=*ha! niech ś. co chce dzieje*). Dziwne są sprawy boskie! Skaranie boskie z tym utrapieńcem! Przykazania boskie. Stworzenie boskie. Umorusał ś., jak nieboskie stworzenie. Moc boska! (podziwiając co). To jeszcze łaska boska, że... Przy boskiej pomocy a. za boską pomocą. Wygląda boskiego zmiłowania (=*rychłoli go Bóg do siebie powoła*). Boska Dziecina. **2.** *należący do Boga, tyczący ś. Jego:* Głos B. Potęga boska. Na rany boskie! uciekajmy co koń wyskoczy! Gm.: Rany boskie, co ja tu widzę! (=*na Boga! rety! gwałtu!*). Na zapytanie: czyje to? Sandomierzanin odpowiada: naprzód boskie, potym moje. [Boskie słowo] = *wyrazy: Niech będzie pochwalony.* Imienia Boskiego nie chwali. Słow. (=*nie mówi pochwalonego*). Matka Boska. W naukach boskich i ludzkich biegły. Boskie, święte rzeczy przystojnie odprawuj. Obraza boska. **3.** *podobny do Boga:* Nie człowiek tak boskiego nie ma, jako gdy drugim dobrze czyni. Skar. B. Platon=*bogom podobny, przez bogów natchniony.* **4.** przen. *cudny, cudowny, przedziwny, zachwycający, wspaniały:* Wymowa, harmonja boska. Ir.: I miał na twarzy taki wyraz B., jak ten, co wiersze pisząc, liczy zgłoski. Słow. **5.** [B. kamyk] *cuprum alumin.* **6.** [Boska obraza] *wódka.* **Po bosku** przys. = *jak Bóg, bosko, po bożemu:* [Po bosku pozdrowić] = *pozdrowić wyrazami: Niech będzie pochwalony.* <BOG>

[**Boskie**] p. **1. Bosak.**

† **Boskiem** i [**B.**] przys. p. **1. Bosak.** <BOS>

×**Boskiet, u,** lm. **y** *gaik:* Pomiędzy klombami kwiatów, boskietami krzewów i kępami starodrzewia. Pol. <Fr. bosquet>

Bosko przys. od **Boski.** <BOG>

Boskość, i, blm. rz. od **Boski,** *bóstwo:* B. w sobie czuje, już jej ziemia zbrzydła. Przyb.

Bosman, a, lm. **owie** fl. *pomocnik, zastępca szypra, czeladnik żeglarski.* <Nm. Bootsmann>

Bosmanka, i, blm. fl. *zawód bosmana.*

Boso przys. od **Bosy:** Kto B. chodzi, nikomu nie szkodzi. Prz. (*na bosaka*). <BOS>

Bosonogi p. **Bosy:** Zaledwie poznać ją mogłem w bosonogiej istocie, sukienką zszarzaną okrytej. Krasz. <BOS + NOG>

[**Bosonóż**] p. **1. Bosak.**

Bosonóżka, i, lm. **i** *dziewczyna boso chodząca:* Zręczniej skaczą bosonóżki. Od. „B." = *tytuł powiastki.*

[**Bosorka, i,** lm. **i**] *przezwisko na kobietę.* <Węg. boszorka=czarownica, jędza>

Boston, a, lm. **y 1.** *rodzaj gry w karty:* B. prosty. B. z wistem. Sola B.=(w grze w bostona)=*gram sam, bez pomocy.* **2.** *rodzaj tańca:* Bostona, tylko, że ja bardzo źle tańczę. Es. <Od nazwy miasta Ameryk. Boston>

[**Bosula, i,** lm. **e**] *nazwisko krowy.*

×**Bosurman, a,** lm. **ie** p. **Bisurman.** <p. Bisurman>

Boswelja, i, lm. **e** bot. p. **Wonilan.** <Od nazwiska pisarza Ang. Boswell † 1795>

Bosy 1. a. **Bosonogi** *nieobuty:* Karmelita B. Bosa noga=*goła.* B. elegant. Prz. To ci elegant, bose ślady robi. **2.** *niekuty:* Koń, wóz B. Sanie bose. Koło bose. Łopata bosa (*bosaki*). **3.** żart.: Herbata bosa=*bez rumu.* **4.** zł. *goły, ubogi.* [**Bosą, W bosu**] p. **1. Bosak.** <BOS>

Bość, bodzie, bódł p. **Bodnąć.** <BOD>

Bośnia, i, lm. **e** zł. *szpital.*

[**Bośniak, a,** lm. **cy, Boźniak**] *ułan, lekki kawalerzysta.* <Od nazwiska krainy Bośnia>

† **Bot, a,** lm. **y** p. **But.** Zdr. † **Botek.** <p. But>

Botaniczny przym. od **Botanika:** Ogród B. Muzeum botaniczne. Gieografja botaniczna. <Gr. botanikḗ przym. (dom. téchnē=nauka)>

Botanik, a, lm. **cy, Botanista** *oddający ś. botanice, biegły w niej.*

Botanika, i, blm. **1.** *nauka o roślinach, roślinoznawstwo, zielnictwo.* **2.** *ogród botaniczny.*

Botanista, y, lm. **ści** p. **Botanik.**

Botanistka, i, lm. **i** forma ż. od **Botanista.**

Botanizować, uje, ował *zajmować ś. botaniką, zbierać rośliny, herboryzować:* W turystę ś. bawię... botanizuję. Fred. A. Niekiedy polował lub ryby łowił, botanizował, kamienie zbierał. Jeż.

Botanizowanie, a, blm., czynność cz. **Botanizować.**

Botanologja, i, blm. *akademickie, ściśle naukowe studja nad własnościami ziół.* <Gr. botánē= roślina + -logía = -znawstwo>

†**Botek, tka,** lm. **tki** p. **Bot.**

Botforty, ów, blp. **1.** *długie buty do jazdy.* **2.** *długie cholewy skórzane a. ceratowe, wdziewane na kamaszki a. trzewiki, używane w mniejszych teatrach, zamiast prawdziwych botfortów.* <Fr. bottes-fortes>

†**Botliwy** p. **Badliwy.** <BOD>

†**Botloch, u,** lm. **y** p. **Badetuch.** <Nm. Badlaken>

†**Boton, u,** lm. **y** p. **Buton:** Dwadzieścia guzów czyli botonów. Goł. <p. Buton>

[**Botorzyć, y, ył**] *szczebiotać* (o dziecku, poczynającym mówić). <?>

Botrjogen, u, blm., gór. *siarczan żelaza.* <Now. z Gr. bótrys=winne grono + -genēs= -rodny>

†**Botuch, u,** lm. **y** p. **Badetuch.** <Nm. Badetuch>

Botwina, y, lm. **y** p. **Boćwina.** Zdr. **Botwinka.** <p. Boćwina>

Botwinia, i, lm. **e** p. **Burak:** Ten aksamit traw będzież to mak i botwinie? Mick.

Botwinka, i, lm. **i** p. **Botwina.**

Botwinko, a, lm. **a, Żminda** bot. (blitum) *roś. z rodziny komosowatych.*

Botwinkowy bot.: Amarant B. p. **Amarant.**

[**Bouhar, a,** lm. **y**] *pastuch:* Dochodziły głosy bouharów, pasących na tej oddalonej połoninie. Turcz. <Rum. bouar=pasterz wołów, od bou= wół>

[**Bowdur, a,** lm. **y**] p. **Bołdur.** <p. Bołdur>

[**Bowe sa!**] w. *na woły, kierując z miejsca na lewo* [na ksóbkę]. <Może Dnm. boben=w górę + Sa>

Bowiem sp. *bo, albowiem, dlatego że, ponieważ:* W mieście było niezwykle ludno, przybyliśmy B. w piątek, a to jest dzień targowy. Sienk. <Bo + Wiem>

[**Bowik, a,** lm. **i**] p. **Bób i Bobik.** <BOB>

Bozia, i, blm. dziec. a. piesz. **1.** *Bóg:* Jak Bozię kocham, będziemy skompromitowane. Prus. **2.** *obrazek, figura święta, obraz święty:* Pocałuj bozię! Zdr. **Boziuchna.** <BOG>

[**Boziać, a, ał**] p. **Bożkać:** Boziáj me hań, ka mi skóry nie dostaje.

[**Bozianie, a,** blm.] czynność cz. **Boziać.**

Boziuchna, y, blm. p. **Bozia:** Zrobię żłobek i Boziuchnę w nim złożę.

[**Bozkać, ą, ał**] p. **Bożkać.**

[**Bozkanie, a,** blm.] czynność cz. **Bozkać.**

[**Bozym, a,** lm. **y**] *modrzew.* <p. Brzém>

[**Bożkać, a, ał, Bozkać, Boziać**] dziec. *całować* <p. Buzia>

[**Bożkanie, a,** blm.] czynność cz. **Bożkać.**

[**Bożniak, a,** lm. **i**] p. **Bośniak.**

†**Bożny** p. **Woźny.** <Może pierwotnie ob(w)oźny>

†**Boż, a, o** p. **Boży.** B. Sz.

×**Boża, y,** lm. **e** p. **Bogini:** Wiadomo ci wszystko wiedzącej boży, Olimpu królewnie. Słow.

[**Bożák, a,** lm. **i**] *świętojańskie, zadatek, dawany służącym przy umowie,* in. [b o ż y p i e n i ą d z].

[**Bożatko, a,** lm. **a**] *nieboraczek, niebożątko.* <Czes. božátko>

×**Bożątko, a,** lm. **a,** p. **Bożę.**

×**Bożec, żca,** lm. **żce** p. **Bożek:** Miłość, ten okrutny B. Stasz. Godzinę walki B. zapowiadał krwawy. God. (*=Mars*).

Bożeczek, czka, lm. **czki 1.** × p. **Bożek:** Koło nas leśne skacząc boginki, bożeczki, powtarzały cichuchno wieśniackie piosneczki. Nar. Kwiliły powypędzane ze świątyń litewskie bożeczki. Sienk. **2.** [B.] p. **Bóg.**

Bożek, żka, lm. **żki 1. a.** × **Bożec** *bóg pogański, bożyszcze; bałwan:* Złoto jest B., któremu ś. wszyscy kłaniają. Boh. B. miłości. Bożki domowe (*= penaty*). **2.** † *nabożniś.* Mącz. Zdr. × **Bożeczek.** Zgr. **Bożysko.**

×**Bożenarodzeniowy** przym. od **Boże Narodzenie:** Zabawy bożenarodzeniowe. Karł. <BOG+ Na+ROD>

Bożeniek, ńka, lm. **ńki**] p. **Bóg.**

×**Bożę, ęcia,** lm. **ęta,** × **Bożątko,** † **Bożyszczę,** [**Bodzię**] **1.** *mały, młody bożek:* Wiosna razem przywiedzie bożąt poczet słodki, i żarciki ucieszne i wdzięczne chychotki. Nar. **2.** przen. *szczęśliwiec, pieszczoszek fortuny, gagatek, opływający we wszystko:* Rozpieszczone B. za lada powiewem niewdzięcznym mdleje. Oss.

×**Bożkować się, uje ś., ował ś.** *udawać pobożność, być świętoszkiem.*

†**Bożkowanie, a,** blm., czynność cz. **Bożkować ś.:** Chytrek prośbą, bożkowaniem i pochlebstwem narabia. Klon.

Bożnica, y, lm. **e** p. **Bóżnica.** Zdr. × **Bożniczka.**

Bożniczka, i, lm. **i** p. **Bożnica.**

Bożniczy p. **Bóżniczny. Bożniczy, ego,** lm. **owie** rz. *dozorca, przełożony bóżnicy.*

×**Bożnik, a,** lm. **cy** *deista, w Boga samego wierzący.*

†**Bożny** *pobożny.* <BOG>

†**Bożocielski** przym. od **Boże Ciało:** Dzień B. Baz. <BOG + CIAŁ>

×**Bożoczłowieczy** *w połowie boski, w połowie człowieczy:* Bożoczłowieczym tu czynem duch tylko zwycięża. Krasiń. <BOG + Człowiek>

Bożodajnia, i, lm. **e a. Ciernian** bot. (alhagi) *roś. z rodziny motylkowatych.* <BOG + DA>

Bożogrobca, y, lm. **y, Bożogrobiec** *kanonik Grobu Bożego, Templarjusz:* Bożogrobcy w Miechowie=*Miechowici.* <BOG + GRZEB>

Bożogrobiec, bca, lm. **bcy** p. **Bożogrobca.**

Bożogrobski *tyczący ś. zakonu Bożogrobców:* Kanonik B. Przen.: Żołnierz B., częstochowski a. papieski, odpustowy=*niedołężny, niebitny, malowany, od parady.*

Bożorodny 1. × *z Boga rodzący ś.* **2.** × przen. *obfity z łaski bożej:* Plon B. **3.** × Bożorodna (dom.: matka)=*Boża rodzicielka, Bogarodzica.* **4.** bot.: Latorośl bożorodna p. **Bylica.** <BOG + ROD>

Bożorożec, żca, lm. **żce** bot. p. **Kozieradka.** <BOG + RÓG>

Bożowoniowate a. Wonnokrzewowe rośliny bot. (diosmaceae) *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych.* <BOG + WON>

Bożowoniowe rośliny bot. (diosmeae) *plemię rodziny marzanowatych.*

Bożowoń, a, lm. **e a. Bożywoń, Zalotnia, Wonny krzew, Smrodliwiec** bot. (diosma) *roś. z rodziny bożowoniowatych.*

†**Bożstwo, a,** lm. **a** p. **Bóstwo.** <BOG>

Boży, †Boż, × Bogowy 1. przym. od **Bóg**, *boski, Pański:* Syn B. Kościół B. Wątpi o tym Kościół B. Prz. (= *nie chce mi ś. wierzyć temu*). Świat ś. na wierne boże oburzył. Skar. Sługa B. = *ksiądz, zakonnik; człowiek z pokorą Bogu oddany.* Dom B. = *kościół, świątynia.* Służba boża = *msza, nabożeństwo:* Grosz zaniesie na służby Boże. Syrok. Synowie boży = *wierni, wybrańcy boscy.* Śpiewak B. = *od Boga zesłany* (o słowiku). Adamie, ty B. kmieciu. Bogar. Stworzenia boże (= *istoty żyjące*). Baranek B. × Nadzieja boża (= *w Bogu*): W nadzieję bożą żołnierzów zachęca, budzi. Chr. [Nie mieć kogo za bożą podszewkę]. Prz. (= *za hetkę-pętelkę*). Słowa boże = *jakby od Boga pochodzące, złote.* Opatrzność, moc, chwała, łaska boża. Za łaską bożą. Za pomocą a. z pomocą bożą. Czekać zmiłowania bożego (= *opuściwszy ręce, zdać ś. na los szczęścia*). Duchu, Światło Boże! gołąbko Syonu! Mick. Sprawy boże. My z bożej łaski Król Polski. Wieszcz z bożej łaski (= *z natury*). Oddajcie, co jest cesarskiego, cesarzowi, a co jest bożego, Bogu. Niech ś. dzieje wola boża! (= *niech ś. dzieje, co chce*). Dalej, w imię boże! Zrządzenie, miłosierdzie, błogosławieństwo boże. Że go tam wilki nie zjadły — zmiłowanie boże! Sienk. Kara boża. Kara boża a. skaranie boże a. skaranie z kim, z czym = *kłopot nieznośny, utrapienie, krzyż Pański:* Kara boża z tym człowiekiem. × Kara boża na mnie ten człowiek, a. × Kara boża mi z tym człowiekiem. Oss. Bojaźń boża jest początkiem mądrości (= *bogobojność*). Atyla, bicz B. Palec B. = *dowód sprawiedliwości Boga, dopuszczenie boskie:* Widać w tym wypadku palec B. Żart.: Boże poszycie = *czupryna:* Wziąć kogo za boże poszycie. Żart.: Wola boża = *pociąg płciowy:* Poczuł do niej bożą wolę. Dar B., dary boże = *dostatek,* a szczeg. *pożywienie, żywność:* Spożywać dary boże. [B. dar a. dar B.] = *chleb.* Słowo boże = *ewangielja, kazanie:* Głosić słowo boże. Dziś żal pod strzechę niosę w bożym słowie! Słow. Nie samym chlebem człowiek żyje, ale i słowem bożym. Żona nierządna, gdy jej zewsząd niosą, mniema, by jej to padło z nieba bożą rosą (= *z nieba spadło, darmo przyszło*). Sądy boże = *ordalja.* **2.** *jakim go Bóg stworzył:* Cały świat B. Nie wiedzieć o bożym świecie (= *nic a nic*). Piękna Franusia o bożym świecie tego nie rozumie. Chodź. (= *zupełnie*). × Boże stworzenie = *człowiek nie człowiek; ni to, ni owo.* Boże cielę = *człowiek ograniczony, do niczego.* Osiołek B. = *nieuk, leniuch.* Cały boży rok, cała boża noc itp. = *caluteńki, jak długi:* Kot cały B. dzionek leży za piecem. Cały B. rok czekał. Całą bożą noc grano. Każdy B. dzień, rok itd. = *codzień, dzień w dzień, co rok itd.:* Każdy B. dzień deszcz. Żadna boża noc nie minęła, żeby... **3.** *Chrystusowy, Jezusowy, Pański:* Matka Boża. Święta Boża rodzicielko! Boże Narodzenie (= *gody*). Wigilja Bożego Narodzenia. Św. Barbara po lodzie, Boże Narodzenie po wodzie. Prz. Zielone Boże Narodzenie, biała Wielkanoc. Prz. Przen. [Boże Narodzenie] = *uczta, bankiet.* Mróz a. zimno, jak na Boże Narodzenie (= *bardzo zimno*). Boża Męka = a) a. [Boże męki, zdr. **Boza męcka**] *krzyż przydrożny, figura:* Już jemu iść pod bożą mękę (= *z torbami, po proszonym, zdziadzieć*). Przyjdzie gdzieś pod bożą męką życie zakończyć (= *w nędzy, bez własnego kąta*). Pogrzeb pod bożą męką (= *na rozstajnych drogach*). On nie wart, aby go nawet pod bożą męką pogrzebiono. Prosto w okienka będzie boża męka, żeby Bóg łaskawy patrzał w nasze sprawy. Len. Samo ś. zło o bożą mękę rozbije. Prz. (= *mocą zasług Chrystusa*). b) ryb. = *rodzaj sieci, podobnej do saka.* Grób B. Jak bożego grobu broni, strzeże (= *jak oka w głowie*). [Boże wstąpienie a. stąpienie] = *Wniebowstąpienie Pańskie* Boże Ciało. Uroczystość Bożego Ciała. Na Boże Ciało żytko zakwitało. Prz. Leci jak szewc na Boże Ciało. Prz. Wystroił ś., jak na Boże Ciało. Prz. [Boza rodzicka] = *Bogarodzica, Matka Boska.* **4.** *oddany Bogu, pobożny, bogobojny, świątobliwy:* Krzyżyk ś. wznosił na facjacie, i człowiek B. mieszkał w tej chacie. Syrok. **5.** *poczciwy, przykładny, podobający ś. Bogu:* Boża czeladka. **6.** † *szczęśliwy, dobry:* W B. czas! a. w bożą godzinę! = *szczęść Boże!* Idź tam w B. czas, w bożą godzinę. Krzyknie na żołnierzy, żeby ś. w B. czas potykali. Biel. M. **7.** Pokój B. = *prawo kościelne średniowieczne, zabraniające pojedynków w pewne dni.* **8.** [B. pieniądz] p. **Bożak**. **9.** [Boża rola] *cmętarz.* **10.** [Boża wola] = a) *wielka choroba* (epilepsja). b) *roś.*: *cynanchum vincetoxicum.* **11.** [Boże drzewko] = a) *choinka, jodełka na Boże Narodzenie.* b) [Chłopskie (= męskie) boże drzewko] = *roś. artemisia abrotanum.* c) [Babskie (= żeńskie) boże drzewko = *białe* (artemisia pontica). **12.** [Boże liczko] *folia farfarae.* **13.** [Boże obiady, obiadki] *dawane w rocznicę czyjejś śmierci a. w dzień pogrzebu* (stypa). **14.** [Boże ptaki] = *bocian, skowronek, jaskółka i słowik.* **15.** [Boże rany] = a) *zwyczaj bicia rózgą dziewcząt przez chłopców w wielki piątek.* b) *biczowanie ś. w piątki po klasztorach.* c) *uderzanie dzieci rózgą w wielki piątek.* Por. [**Płaczebóg**]. **16.** [Boże robaki] *pszczoły.* **17.** [B. prątek] *piorun, strzałka piorunowa* (belemnit). **18.** bot.: a) Boża trawa a. Boża trawka p. **Trawka**. b) Boże drzewko p. **Bylica**: [Wianecek z bozydrzéwka]. c) Len Bożej Matki p. **Lnica**. d) Włoski Bożej Matki p. **Włosek**. **19.** lek.: † Kaźń boża p. **Padaczka**. **20.** zł.: B. grobek = *kościół.* **21.** zool.: Boża krówka p. **Biedronka**. **Po bożemu** przys. = a) *jak Bóg przykazał, bogobojnie, poczciwie:* Żyć po bożemu. b) *jak Bóg przykazał, szczerze, nieobłudnie, sumiennie, otwarcie:* Powiedzmy sobie po bożemu, trzymacie rzecz cudzą.

Bożybyt, u, lm. **y** bot. (ambrosia) *roś. z rodziny złożonych.* <BOG + BY>

†Bożyc, a, blm. *Syn Boży.* Bogar.

†Bożyca, y, blm. *Bogarodzica.*

†Bożyciołkowie, ów, blp. *kanonicy regularni lateraneńscy w Krakowie.* <Od Boże Ciało>

[**Bożyczek, czka,** lm. **czkowie**] p. **Bóg**: O mój Boze, Bozycku!

†Bożyczka, i, lm. **i** *boska, ubóstwiona.* <BOG>

Bożyć się, y ś., ył ś. 1. *stawać ś. boskim:* Sam to czułem, że ś. praca boży. Pol. **2.** × *świadczyć ś. Bogiem, wzywać imienia boskiego, przysięgać Bogu, zaklinać ś.:* Bożył ś., że nie winien. Sienk. **3.** × *oddawać cześć Bogu, korzyć ś. przed Bogiem:* Bóg, zdarszy z grzbietu hardego purpurę, temu ją, co ś. nizko przed nim boży, nad spodziewanie wszystkich ludzi włoży. Pot. **4.** × *upokarzać ś. jak przed Bogiem, bić czołem, płaszczyć ś., prosić na Boga:* Przed śmiercią darmo B. ś., płakać, prosić, klękać. Pot. Cezar widzi, że ś. ów nie boży, lecz śmierci życzy. Chr.

Bożydar, u, lm. **y** bot. **1.** (gundelia) *roś.* **2.** p. **Wietrznik**. <BOG + DA>

Bożygłęd, u, lm. **y** bot. p. **Bożykwiat**. <BÓG GLĘD>

[Bożykać, a, ał] *lamentować.* <Mówić: Boże! łabodzić>

Bożykwiat, u, lm. **y** a. **Bożygięd** bot. (dodecatheon) *roś. z rodziny pierwiosnkowatych.* <BOG+KWIT>

Bożylist, u, lm. **y** bot. (phyllis) *roś.* <BOG+LIST>

†Bożymię=*w Imię Boże.* <BOG+I(M)>

Bożysko, a, lm. **a 1.** p. **Bożek. 2.** † p. **Bożyszcze.** <BOG>

[Bożysty] *boży:* Co B. dzień = *codzień, dzień w dzień, każdy boży dzień.*

Bożyszcze, a, lm. **a 1.** a. **†Bożysko** *bałwan, posąg fałszywego boga, bożek:* Tego dziwoląga jak B. jakie szanowali. Przen.: *bóstwo, ideał:* Ona jest bożyszczem moim. **2.** † *świątynia pogańska.*

†Bożyszczę, ęcia, lm. **ęta** p. **Bożę:** Latona z oczu Junonie zejść musiała, ze dwojgiem bożyszcząt na łonie. Żebr.

Bożywoń, a, lm. **e** bot. p. **Bożowoń.** <BOG+WON>

Bożyżyki, ów, blp. bot. *nazwa dawana roślinie: kozieradka boża trawka* (trigonella foenum graecum). <?>

Bób, obu, lm. **oby 1.** bot.=a) (faba) *roś. z rodziny motylkowatych i jej nasiona.* Gatunek: B. zwyczajny a. Bóber, Bober, [Bóbr, Bobr] (f. vulgaris); odmiana jego: B. koński (f. vulgaris equina). b) B. św. Ignacego p. **Ignacja.** c) B. drzewny a. **Wiślibób** (connarus) *roś.* d) B. kamienny a. **Tyczna wyka** (anagaris foetida) *roś. z rodzaju wyżyginu.* e) B. kartagieński p. **Drzewibób.** f) B. słodki a. **Słodlin, Słodziszek, Słodki korzeń, B. świętojański, Strączki świętojańskie** (glycine) *roś.* g) B. turecki p. **Fasola.** h) B. wodny a. egipski p. **Nurzybób.** Przen.: Dać komu bobu= a) *szturchnąć go knykciem wielkiego palca,* b) *dopiec mu, nawarzyć mu piwa, dać mu ś. we znaki:* A jak nas tu przydybią? dalizby nam bobu! **2.** *kreska, gałka wyborcza:* Los mi przejrzał czarnego bobu. Pot. (= *oszczędził mi nieszczęścia*). **3.** jak bobu=*bardzo wiele, jak piasku:* A było tam tych dzieciaków jak bobu. Kaczk. **4.** *dołek a. plama czarna na zębach końskich:* Końskie zęby są brudne, niegładkie, mając dołki bobem końskim zwane. Kluk. Zdr. **Bobek, Bobik, [Bowik].** <BOB>

Bóber, bru, lm. **bry 1.** bot. p. **Bób**; żart.: Z bóbrem po Pociejowie chodzi. Prz. **2.** in. *żuber, żaba* (o dziecku)=*malec, maleństwo:* Taki B. i już ś. stawia!

[Bóberek, rku, lm. **rki]** *bób mały.*

Bóbr, bobra, lm. **bobry, [Bober] 1.** zool. (castor fiber) *duże zwierzę szczurowate z rodziny tego samego nazwiska:* Płakać jak B. (=*rzewnie*). Okupić ś. jak B. strojami (=*okupić ś. bardzo drogo*). **2. [W bobra]** *gra dziecięca.* **3.** kuśn.=a) B. morski p. **Wydra.** b) *skórka z bobra:* Jak masz bobra, to sprawa dobra. Prz. (=*jeśliś bogaty*). c) Bobry rzeczne =*futro z bobrów właściwych* (castor). Bobry morskie =*futro z wydry morskiej.* <BOBR>

[Bóbr, u, lm. **y]** p. **Bób.**

[Bóbrowy] p. **Bobrowy:** B. olejek a. Bombrowa esancyjá=*tinctura castorei canadensis.*

×Bóciczek, czka, lm. **czki** p. **But.**

×Bócik, a, lm. **i** p. **But.**

×Bócina, y, lm. **y** p. **Bucina.**

×Bócisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **But.**

[Bódula, i, lm. **e]** p. **Bodula.**

Bóg, Boga, Boże, w Bogu 1. blm. = a) *istota najwyższa, twórca i rządca wszech rzeczy, Najwyższy, Wszechmocny, Stwórca, Pan, Pan zastępów, Król królów:* Wszechmocny Panie, wiekuisty Boże, kto ś. Twym sprawom wydziwować może! Kochan. B. Ojciec, Syn Boży, Duch św. Spocząć w Bogu, oddać Bogu duszę. Stanąć przed Bogiem a. pójść do Boga = *umrzeć.* On już dawno w Bogu spoczywa (= *już dawno umarł*). Nieboszczyk, niech tam z Bogiem spoczywa, zawsze mawiał... (= *Panie, świeć nad duszą jego*). Święty Boże, święty mocny, święty a nieśmiertelny. Pśń. Święty Boże, rz.: Przejdzie wół, chociażby i jednej trawki nie uszkodził, właściciel wołu, święty Boże nie pomoże, musi morgę roli zorać. Wilk. Bogiem a prawdą, to ja wcale ochoty nie mam (=*jeśli mam prawdę powiedzieć*). Bogu ducha winien=a) *w niczym nie zawinił.* b) *niewiniątko, obłudnik.* Żyje tam, ma tam jak u Pana Boga za piecem (= *bezpiecznie, szczęśliwie*). Pojednać ś. z Bogiem (=*wyspowiadać ś.*). Czy ty masz Boga w sercu, tak ś. ze mną obchodzić? (=*sumienie*). Co u Pana Boga! a. co u Boga Ojca! (=*co to takiego! co u licha! co u djabła!*): Pcham—co u Pana Boga?—drzwi ś. nie otwierają! Nie ujdziesz kary, jak B. na niebie a. w niebie! (= *jak amen w pacierzu*). Jak B. w niebie, tak koniecznie B. nas wcieli w drugie ciało. Krasiń. Przysięgam Bogu a. B. świadkiem a. Bogiem ś. świadczę a. B. widzi a. jak mi Bóg miły a. jak Boga kocham a. klnę ś. Bogiem, żem niewinny! (=*dalibóg*). Widzi B., dalibóg, żem cię nie poznała. Pśń. Niech mię B. ciężko skarze, jeżeli to prawda, żem winny! Dopełnię wszystkiego, tak mi Panie Boże dopomóż! Żeby cię B. skarał za moją krzywdę! Boże mych przodków, o wielki Jehowo! Syrok. Boże Abrahamów, Izaaków, Jakubów. B. wie a. Pan B. a. B. to raczy wiedzieć a. Pan B. raczy wiedzieć=*niewiadomo:* B. wie, kiedy to będzie. Złażą ś. B. wie skąd. B. wie odkąd (= *od świętej pamięci*). ×Na św. B. wie. Prz. (=*nigdy*). Co daj Boże zdrowie, przys.= *wyśmienicie, co ś. nazywa, jak niemożna lepiej:* Wyspałem ś., ubawiłem ś. co daj Boże zdrowie. Panie Boże dopomóż! a. Boże dopomóż! a. Szczęść Boże! Żegnaj, Boże! Pomagaj B., księże plebanie. Korcz. Pomaga B., rz.: I pomaga B. nie dałbym za to (= *nicbym nie dał*). Dzięki Bogu! a. Bogu dzięki! a. chwała Bogu! a. Bogu chwała! Dzięki Bogu, nie mam ś. na co uskarżać. Bogu dzięki, uratowaliśmy go przecie! Byłeś w gorączce, ale dzięki Bogu, dziś ś. choroba stanowczo przesila! Syrok. B. zapłać! a. Panie Boże zapłać! B. wam zapłać za wasze dobre serce! Za twe serce niech ci B. zapłaci. Rom. B. zapłać, rz. = a) *podziękowanie:* Szkapa ta nie stoi za B. zapłać. Jaki pomaga B., taki B. zapłać. Prz. Za B. zapłać niewiele kupisz. Prz. b) [B. zapłać a. szczęść Boże] = *kaptur u burki, kapiszon.* Co daj Boże, a. co daj Boże, amen. Dałby to B.! Niech mu B. da niebo! B. go powołał do siebie a. zabrał go ze świata (=*umarł on z woli boskiej*). Idź z Bogiem. Z Panem Bogiem! Niech Pan B. opatrzy, dziadku, samiśmy nie bogaci. Niech cię B. ma w swej opiece. A toś ś. spisał, niech cię Bóg ma w swej opiece! (= *niech cię Pan B. sekunduje, niech cię nie znam*). A B. z tobą! nie zawracaj mi głowy. Już pojechali... niech ich B. prowadzi. Słow. B. was żegnaj, krwawe boje, nie cierpią was struny moje. Gdyby tak, czego Bo-

że broń a. uchowaj, chowaj Boże, a. nie daj Boże, zachorował! Uchowaj Boże, a. broń Boże! =*wcale nie, bynajmniej, gdzie tam!*: Czyś to ty zrobił mu tego figla? — Uchowaj Boże! A niech mię B. broni a. zachowa, żebym miał ojca obrazić! Niech cię B. broni a. zachowa, żebyś nas miał zdradzić! (=*pamiętaj, żebyś nas nie zdradził*). Bój ś. Boga a. na Boga, dla Boga, cożeś ty narobił! (=*zastanów ś.*). A jak ty ś. Boga nie boisz, znęcać ś. tak nad bliźnim! Zaklinać ś. na Boga. Zaklinam cię na Boga, powiedz! Nie daruję, jak B. żywy! †Prze Bóg p. **Przebóg**. O dla Boga! a. przebóg a. przez B. żywy. Poczujcie ś. prze B. żywy, jakoście daleko od cnoty odstąpili. Skar. Wdzięczy ś., Boże odpuść a. Panie odpuść, jak młoda panienka! Daj go Bogu, dajże go Bogu=*no no!*: Daj go Bogu, jak WPan czerstwy! Żal ś. Boże a. pożal ś. Boże dać mu co do roboty, bo wszystko zepsuje. Staję, patrzę: wielki Boże! przede mną szczere pole. Rom. ×Na Boga Ojca=*bez miłosierdzia*: Zdzierają nas na Boga Ojca. ×Z Bogiem sądź, przedawaj, czyń (=*jak B. przykazał, sumiennie*). To nie po Bogu (=*niepoczciwie*). ×Do Boga, przys.=*podostatkiem, do zbytku*: ×Do Boga tam doktorów. Mojżesz był Faraonowi bogiem, ze strony dobrodziejstwa. Gil. U niego szkatuła, pieniądze, brzuch są bogiem (=*bożyszczem; wierzy w nie, hołduje im*). Gość w dom, B. w dom. Prz. Jak Kuba Bogu, tak B. Kubie. Prz. Kto z Bogiem, B. z nim. Prz. Na kogo B., na tego i wszyscy święci. Prz. Kiedy trwoga, to do Boga. Prz. Jakby z Bogiem trzeciego dnia gadał (=*chce uchodzić za świętego*). B. nie opuści, kto ś. nań spuści. Prz. Lepiej później z Bogiem, niż prędzej z djabłem. Prz. Więcej B. ma, niż rozdał. B. dał, B. wziął. Kogo Pan B. chce ukarać, to mu rozum odejmie. Prz. Człowiek strzela, Pan B. kule nosi. Prz. Lekarz leczy, B. uzdrawia. Prz. Boga wzywaj, a ręki przykładaj (=*módl ś. a pracuj*). [„Uostanice z bogę“, odpowiadają: „Z bóżenkę“]. „Panu Bogu“ (powitanie). [Ani daj Boże a. nie daj Boże]=*ani sposobu, ani weź*. [Boga chwalić a. chwalić Boga]=*bogu dzięki*. b) *Najświętszy Sakrament, Pan Jezus, wijatyk*: Ksiądz idzie do chorego z Panem Bogiem. **2.** lm. **bogi** a. **bogowie** *bóstwo pogańskie; bożek, bożyszcze*: B. słońca. Bogowie opiekuńczy, podziemni. Przen.: Szukać cudzych bogów (=*udawać ś. do osób dalszych z pominięciem bliższych*). [Na te bogi]=*na szczęście*: Na te bogi, żem miał kij w ręku. Bogowie, przen.=*przypadek, los, traf*: Porwałem ś. i pytam, kierując ś. ku drzwiom: kogo mi bogowie przyprowadzili? Skąd bogowie prowadzą? Bogowie (a. djabli) go wiedzą, skąd bierze pieniądze. Zdr. [**Bożeczek, Bożenlek, Bożyczek**]. <BOG>

1. Bój, oju, lm. **oje** **1.** *bitwa, walka, potyczka*: B. zacięty, krwawy, zażarty, gwałtowny, zwycięski. Wygrać bitwę wstępnym bojem. Zdatny do boju i do pokoju. Prz. Wszcząć, toczyć B ×B. wewnętrzny=*wojna domowa*. **2.** †*pobicie kogo, razy, uderzenia*: Gdyby kto komu czynił gwałt, B., rany... St. Lit. <BI>

2. Bój, oja żart. tylko w wyraż.: Mieć boja=*mieć stracha, bać ś.*: Już to wszystkie niewiasty mają boja. Dowiedziawszy ś. o powrocie rywalki, zachorowała na małego boja. <BOJ>

[**Bójaczka, i,** lm. **i**] p. **Kierzanka.**

×**Bójczy** *zabójczy, srogi*: Miecz B. <BI>

×**Bójk, a,** lm. **i** p. **Bojk.**

Bójka, i, lm. **i** **1.** *walka, bitwa na kije, pięście*: B. uliczna. Staczać bójki. **2.** p. **Kierzanka.** <BI>

[**Bójnia, i,** lm. **e**] *bydłobójnia, szlachtuz.*

[**Bójny**] *bojaźliwy, lękliwy, tchórzliwy.* <BOJ>

Ból, u a. ×**olu,** lm. **e** a. ×**ole** **1.** lek. *pobudzenie nerwu czulnego, połączone z uczuciem cierpienia, bolenie*: B. głowy, zębów. Lekarstwo od bólu zębów a. na B. zębów. B. ostry, kłujący, przeszywający, strzykający, tępy, gniotący, łamiący, srogi, nieznośny, nie do wytrzymania. B. łapie, chwyta, nie ustaje. Mieć, czuć B. Doświadczać bólu. Cierpieć na B. głowy. Powiedziała co w bólach? Słow. (na torturach). Kiedy ją bóle targały zabójcze, wołała: ratuj mię, mój ojcze! Słow. B. milczeć nie umie. Prz. Uśmierzyć, ukoić B. Jęczeć z bólu. Bóle międzymiesiączkowe (dysmenorrhoea paradoxa). B. ogoźny. Bóle parte, dęte, prawdziwe (dolores expellentes)=*z wydymaniem, wytłaczające płód* (coccygodynia). Bóle poporodowe (dolores post partum)=*kurcze macicy dla wyprowadzenia łożyska.* Bóle porodowe (d. parturientium)=*pochodzące od skurczeń macicy, celem wyparcia płodu.* Bóle przepowiadające, przepowiednie, pierwiastkowe, †fałszywe, †poselskie (d. praesagientes)=*odczuwane przed rozpoczęciem ś. porodu właściwego.* Bóle przygotowawcze (d. praeparantes)=*skurcze macicy, rozpoczynające poród.* Więcej krzyku, niż bólu=przen. *wiele hałasu o nic.* **2.** *boleść, cierpienie moralne*: Uczynić co, rozstawać ś. z czym z bólem serca. Dzielić z kim B. **3.** [B.] *choroba.* **4.** [B., **bola**] *uosobiony zły duch*: Zegnam cię, Bólu, bozą mocą (zamawianie). Idź do bóla a. do bólów ciężkich! (przekleństwo). Beze mnie dawnobyście byli u bola. Mor. <BOL>

[**Bólca, y,** lm. **e**] p. **Bólec.**

[**Bólec, lca,** lm. **lce, Bólca, Bólt**] *dusza w prasowidle.* <Nm. Bolzen>

[**Bólny**] *bolący, chory*: Ogień móg sie wdać w tę bólnóm nogę. Pśń.

[**Bólt, a,** lm. **y**] p. **Bólec.** <Dnm. Bolten, Bulten=Nm. Bolzen>

†**Bóła, y,** lm. **y** p. **Bula**: Bół, listów, przywilejów dosyć. Rej. <p. Bula>

[**Bółtać, a, ał**] p. **Bełtać.**

[**Bółtak, a,** lm. **i**] p. **Bełtak.**

[**Bón, bonu,** lm, **bony**] p. [**Bon**].

[**Bóno, a,** lm. **y**] p. **Bono.**

†**Bónt, u,** lm. **y** p. **Bunt**: Sieci trzeba pod dachami u bóntów śrzodkowych pozawieszać, aby wyschły. Haur. <Nm. Band>

Bór, oru, w boru, lm. **ory** **1.** *las sosnowy; las drzew żywicznych i iglastych; las gęsty, ciemny*: B. głuchy, gęsty. Szumi B. stary, odwieczny. O żołnierzu tułaczu, który borem, lasem idzie, z biedy i z głodu przymierając czasem. Mick. Już nieszczęście odleciało na bory, na lasy. Za borami, za lasami tańcowała Małgorzatka z huzarami. Pśń. Zbierać grzyby w boru. Trzoda, zbłąkana w boru. Len. Chyłkiem, borem, czarnym szlakiem. Prz. (=*ukradkiem, znienacka, po złodziejsku*). Do boru szyszki wozić. Prz. **2.** bart.: B. a. B. bartny=*przestrzeń lasu z sześćdziesięciu barciami, ostrów.* **3.** [B.] a. **Borowina** *torfowisko, torf.* Zdr. **Borek, Boreczek.** <BOR>

Bóracz- p. **Buracz-.** <p. Burak>

Bórak- p. **Burak-.**

Bórd- p. **Burd-.**

[**Bórg, borgu,** blm.] p. **Borg**: Kredyk umar, B. nie żyje. Prz.

†**Bórta, y,** lm. **y** p. **Burta.** <p. Burta>

×**Bóstwić, i, ił** *robić bóstwem, ubóstwiać.* ×**B. ś.** *stawać ś. bóstwem:* Kto sam ś. bóstwi w świecie, ten odczłowiecza ś. pomału. Krasiń. <BOG>

Bóstwo, a, †**Bożstwo 1.** blm. = a) *Bóg w ogólności, istota najwyższa; pierwiastek, byt bezwzględnie doskonały we wszechświecie.* b) *boskość, natura boża:* W Chrystusie B. z człowieczeństwem złączone było. **2.** lm. **a** *bóg, bożek pogański:* B. morza a. B. morskie. Złe, dobre B. Bóstwa Olimpu. **3.** przen. *przedmiot czci, uwielbienia, ideał, marzenie:* Tyś moje B. Ojczyzna dla poczciwych jest bóstwem.

[**Bóść, bodzie, bódł**] p. **Bodnąć.**

Bót- p. **But-.**

Bóżnica, y, lm. **e, Bożnica 1.** †*miejsce Bogu poświęcone, świątynia.* **2.** *świątynia niechrześcijańska, szczeg. żydowska, dom modlitwy, synagoga:* B. turecka = *meczet.* Krzyczy, jak w bóżnicy. Hałas, jak w bóżnicy. Alboż to B.? To kościół, nie B. (= *w kościele należy zachować ś. skromnie, spokojnie*). Zdr. **Bóżniczka.** <BOG>

Bóżniczka, i, lm. **i** p. **Bóżnica.**

Bóżniczny, Bóżniczy przym. od **Bóżnica; Bożniczy:** Dozór B.

Bóżniczy p. **Bóżniczny.**

Br. (skrócenie) = *bracia, braci itd.*: Magazyn br. Lesserów. Br. Polakiewiczowie.

×**Brabancki** = **Bałabański.** <Żart. niby od krainy Brabant>

Brabanty, ów, blp. *koronki brabanckie.* Goł. <Od nazwy krainy Brabant>

†**Bracelet, u,** lm. **y** p. **Bransoleta.** <Fr. bracelet>

†**Braceletka, i,** lm. **i** p. **Bransoleta.**

Brach rub. tylko w 5 pp. lp.: **Brachu,** †**Brach, a,** lm. **y** *brat:* Tom ci ś., brachu, uśmiał! Pijmy, brachy! Toby mniejsza, miły brachu, jeśli to przyszło z przestrachu. Rej.

Bracha, y, lm. **y** piern. *stolnica a. tarcica do wygniatania ciasta za pomocą drąga,* in. g n i o t o w n i k. <Początek nazwy Nm. Brechbank>

×**Bracha, y,** lm. **y** p. **Braha.**

Brachicefal, a, lm. **e** p. **Krótkogłowiec.** <Gr. brachykéfalos = nazwa pewnej ryby, dosł. krótkogłów>

Brachicefalizm, u, blm. p. **Krótkogłowość.**

Brachicefalja, i, blm. p. **Krótkogłowość.**

Brachidjagonalny: Oś brachidjagonalna w krysztale, min. = *pozioma krótsza.* <Now. z Gr. brachýs = krótki + diagónios = przekątni>

Brachidoma, y, lm. **y** min. *postać krystalograficzna, graniastosłup poziomy, układu rombowego, którego ściany są równoległe do osi poziomej krótszej* (brachidjagonalnej). <Now. z Gr. brachýs = krótki + domé = budowa>

Brachigrafja, i, blm. *sztuka krótkiego, zwięzłego pisania.* <Now. z Gr. brachýs = krótki + -grafía = -pis>

Brachipinakoid, u, lm. **y** min. *para płaszczyzn równoległych do osi krystalicznej brachidjagonalnej i osi pionowej czyli głównej.* <Now. z Gr. brachýs = krótki + pínax = deska, stół, talerz itd. + -eidés = -kształtny>

Brachistochrona, y, lm. **y** fiz. *linja najkrótszego spadku.* <Now. z Gr. bráchistos = najkrótszy + chrónos = czas>

Brachit, u, lm. **y** fiz. p. **Brachiteleskop.** <p. Brachiteleskop>

Brachiteleskop, u, lm. **y, Brachit** fiz. *teleskop skrócony z dodatkowym zwierciadłem.* <Now. z Gr. brachýs = krótki + Teleskop>

[**Brachtać się, a ś., ał ś.** a. **Braktać ś.**] *przychodzić do siebie po chorobie, zdrowieć.* <?>

Bracia, i, blp. ż. zb. = lm. od **Brat,** !**Brać:** Spór między bracią. B. miła. Białob. <BRAT>

[**Braciaszek, szka,** lm. **szki**] p. **Brat:** Toż i ja ś. na coś przydam, braciaszki? Sienk.

[**Bracicha, y,** lm. **y**] *bratowa.*

×**Bracić, i, ił** p. **Bratać:** Zbracili ś. między sobą i bracili narody. Brodz. [**B. ś.**] *bratać ś.*

†**Bracieniec, ńca,** lm. **ńcy** *brat.*

Braciszek, szka, lm. **szkowie 1.** p. **Brat. 2.** *niższy stopień zakonnika, który nie jest wyświęcany na księdza.* **3.** p. **Bratrzyk. 4.** w lm. bot. p. **Fiołek.**

[**Braciszeńko, a,** lm. **i**] p. **Brat.**

[**Braciszkowy**] przym. od **Braciszek:** Oj przysłam ś. przypatrzyć da braciskowej zonie. Pśń. Moja bratowá, moja braciskowá, nie bijze mi brata! Pśń.

[**Braciś, a,** lm. **owie**] *braciszek:* B. pije, z konia leci. Pśń.

Bracki 1. a. posp. **Bractewny** *należący do bractwa:* Kasa bracka. **2.** × p. **Braterski:** O bracką duszę ma staranie. Groch. Czemu nas krew bracka nie wzbudza do zemszczenia narodu! Groch. Napomnienie brackie. Żarn. Wojna bracka. Krasz. Drugich boska krzywda i bracka nie boli. **Bracki, ego** lm. **ccy,** rz. *członek bractwa, brat.*

Bractewny p. **Bracki:** Szkaplerz, ubiór B. [**B., ego,** lm. **i**] rz. *starszy w bractwie.*

Bractwo, a, lm. **a 1.** †blm. *braterstwo:* Raczej nieprzyjaźń, aniż B. między niemi powstało. Birk. **2.** *stowarzyszenie, korporacja:* B. szkaplerne, różańcowe a. różańca św. Zapisać ś. do bractwa. Wystąpić z bractwa. Bractwa wystąpiły ze świecami i chorągwiami. Bractwo strzeleckie (= *towarzystwo kurkowe*). × B. rzemieślnicze = *cech.* **3.** *wsie połączone w pewnych okolicach Mazowsza.* **4.** [B.] *towarzystwo, kompanja.*

[**Bracz!**] w. *bach! buch!* <Nm. bratsch!>

[**Braczka, i,** lm. **i**] *kobieta len wybierająca.* <BIOR>

[**Braczno**] przys. *potrzeba, trzeba:* Nie braćno było. <p. Brak>

[**Braczyna, y,** lm. **y**] *mięso z braków, t. j. owiec zbrakowanych.* <p. Braka>

Brać, bierze, [ja **bierę** a. **bierzę,** ty **bieres,** oni **bierzą**], **brał,** [rozk. **bier, biercie,** im. **bierząc**] p. **Wziąć.**

!**Brać, i,** blm. ż. p. **Bracia.**

Braha, y, blm., ×**Bracha, Braja, Breja, Bryja 1.** *wywar, gąszcz pozostały po odpędzeniu wódki a. piwa.* **2.** × *napój, kwas z mąki jęczmiennej, żytniej itd.* **3.** przen. *nędzne piwo, nędzna wódka, lura; wszelki napój zanieczyszczony a. zepsuty.* **4.** [Braha] *spust, war jeden.* Goł. **5.** [B.] *gęste błoto.* Zdr. **Brażka.** < Ukr. i Brs. braha, zap. z Nm.>

Brahowar, u, lm. **y** *naczynie, w którym po odpędzeniu wódki pozostaje braha.* Por. [**Brażnik**]. <Braha + WAR>

×**Braidyzm, u,** blm. lek. *sen sztucznie wywołany;* p. **Hipnotyzm.** <Od nazwiska lekarza Ang. Braid † 1860>

Braja, i, blm. **1.** p. **Breja. 2.** p. **Braha.** <Nm. Brei>

Brajcarki, ów, blp. *kolce, haczyki, na których w isi binda a. pas od szabli.* <Zap. toż, co Brajtary>

[**Brajdyga**, i, lm. i] p. **Breja**. <Wytwór żart. z Breja>

[**Brajka**, i, lm. i, **Bryjka**] *potrawa z mąki, prażucha, lemieszka.* <Nm. Brei>

⨯ **Brajn**, u, blm. *choroba ust u niemowląt:* Zgorzałość ust i popadanie języka, co szkołą abo brain drudzy zowią. Syr. <Nm. Bräune>

Brajta, y, lm. y rzem. *płaska powierzchnia młota, zwana głową.* <Nm. Breite>

Brajtary, ów, blp. *podstawka żelazna pod drewka na kuchni*, in. wilki. <Nm. Bräter>

Brajtować, uje, ował myd. *rozłączać knoty na prątku, do zamaczania ich w łoju.* <Nm.breiten>

Brajtowanie, a, blm., czynność cz. **Brajtować**.

Brak, u, lm. i **1.** kogo, czego = *nieobecność, niedostatek, potrzeba; zbywanie na czym:* Użala ś. na B. czasu. Uczuwać B. pieniędzy. Dawał ś. czuć dotkliwy B. zdolnych dowódców. Dla braku, z braku czego. B. tchu. B. sił (= *upadek sił*). B. wprawy, delikatności. ⨯B. na czym: Wszak nam na drogę B. na zwierzynie. Słow. **2.** *zbywanie na funduszach, niedostatek, potrzeba:* U nich zawsze B. w domu. **3.** B. kogo, czego = *brakuje, braknie, niema:* Kogo dziś B. w klasie? W tej książce B. dwuch kartek. Człowiek, któremu B. życia (= *nieożywiony, flegmatyk*). Czego ci B.? Ubóstwu mało co B., łakomstwu wszystkiego. Prz. B. mu czegoś w głowie = *B. mu piątej klepki, półgłówek.* **4.** *rzecz wybrakowana, wybierki, odpadki:* B. a. odrzutki w bydle. Kn. ⨯ Pójść w braki = *pójść w kąt, pod ławę, w zapomnienie:* Pochwalą: człek to zacny! i z tym pójdziesz w braki. Zabł. **5.** *len wybrakowany, gorszy, nie korona.* **6.** *słaba strona, strona ujemna, błąd, niedokładność:* W dziele tym są i braki. **7.** † *sam wybór:* W wojsku twoim na wybór męże, B. rycerskiej młodzieży. Koch. (= *kwiat*). **8.** † *brakowanie w kim, w czym, przebieranie, wybieranie, rozróżnianie:* Odprawiwszy B. i popis, trzy zastępy wyrównał. Warg. Z brakiem brakować = *z wielką rozwagą.* **9.** † *różność, różnica, wzgląd nierówny:* Mały tam B. szlachcica od chłopa prostego. Paszk. Niema u Boga braku w ludziach. Górn. **10.** † *rodzaj, gatunek:* Jeden B. pieniędzy miedziany, drugi śrebrny. [**Brakiem**] przys. *oprócz.* **Bez braku** = *bez wyboru, bez różnicy, zarówno:* Tłumem gardziłem bez braku. Mick. Budowniczy kładł bez braku głazy. Mick. Śmierć we wszystkie domy bez braku kołace. Kniaź. **II.** [B.] przys. *potrzeba, trzeba:* Jemu nic nie B. Nie B., gospodarzu, chodzić. Por. [**Braczno**]. **12.** mł. *poślad, trop.* <Nm. Brack = wyrzutki, auszus>

Braka, i, lm. i, [**Draka**] *owca niezdatna do rozpłodu, wybrakowana:* Zabili tu braki... Nie pójdziemy, aż je zjemy! Pśń. <Z pierwszej części wyrazu Nm. Brackschaf>

[**Braka**, i, lm. i] *stalwega.*

Brakarczyk, a, lm. cy a. ki *chłopiec posługujący brakarzowi, terminujący u niego.*

Brakarnia, i, lm. e *sortownia, miejsce, gdzie towary gatunkują.*

Brakarstwo, a, blm. *stan, rzemiosło brakarza.*

Brakarz, a, lm. e, **Brakownik** **1.** *człowiek gatunkujący towar:* Udaliśmy ś. ze lnem do brakarza. Bóg nie jest brakarzem osób; ale każdy taki Bogu jest przyjemny, który sprawiedliwość miłuje. Żarn. **2.** † *zmieniacz pieniędzy, wekslarz.*

Braknąć, nie, nął a. kł, **Brakować** czego a. na czym = *nie stawać, nie wystarczać, nie dostawać; schodzić, zbywać na czym:* Gdy mu na liczbie żołnierzów brakło, w cnocie nadzieję położył. Nar. Nie brakło jej nigdy na mocy, na wymowie. Krasz. Brakło mu tchu, sił. Mało do śmierci brakło. Kon. Braknie, brakuje czego = *brak czego:* Braknie wątku, myśli, słów. Do stu braknie mi dziesięciu.

Brakować, uje, ował **1.** kogo, co = *przebierać, wybierać, sortować:* Telamon lud do boju brakował. Otw. B. ryby = *sortować podług wielkości.* **2.** † czym a. w czym = *przebierać, wybredzać, grymasić, wynajdywać różnicę:* Bóg ludźmi nie brakuje. Kn. Nie wszystko jednym smakuje, ten w owym brakuje. Bies. **3.** † kim, czym = *odrzucać, pomiatać, pogardzać, lekceważyć:* Czym panowie brakują, w tym ubodzy smakują. Prz. Z hardemi nie wytrwam, ani z temi, którzy brakują podlejszemi. Kochan. **4.** p. **Braknąć**: Ilu uczniów brakuje? (= *brak*). Komu czego brakuje, drogo to szacuje. Prz.

Brakowanie, a, blm., czynność cz. **Brakować**: U Boga niemasz brakowania osób. Skar.

Brakownia, i, lm. e ryb. *stół z blatem podziurawionym a. siatkowym do przebierania ryb stawowych według wielkości.*

Brakowniczka, i, lm. i forma ż. od **Brakownik**; przen.: Mądrość nauczycielką jest wiadomości bożej i brakowniczką spraw jego. Leop.

Brakownik, a, lm. cy p. **Brakarz**.

Brakowny **1.** p. **Brakowy**: Moneta brakowna (= *nie mająca kursu*). **2.** [B.] *tęgi, przedni, przystojny, doskonały.* <Przejście znaczenia 2-go przez pojęcie wyboru: wybrany, więc wyborny>

Brakowy, **Brakowny** **1.** *wybrakowany, wysortowany, pośledni, lichy.* **2.** † *wyborowy, wyborny, celny, wyśmienity.*

Brakówka, i, lm. i *owca wybrakowana.*

Brakstus, u, lm. y zdń. *pierwszy rząd kafli brakowych za sztandarem, ustawiony stale, aby ś. kafle wypalane nie przepalały.* < Nm. Brackstoss>

[**Braktać się**, a ś., ał ś.] p. **Brachtać ś.**

Brakteat, a, lm. y *półdenar średniowieczny z cienkiej srebrnej a. złotej blaszki, z odbiciem z jednej strony.* <Łć. bracteatus = dosł. pokryty blaszką złotą>

Brakteatowy przym. od **Brakteat**: Okres B. (= *w którym krążyły brakteaty*). Wykopalisko brakteatowe.

† **Brala**, i, lm. e *broda:* To go łechcą w podeszwy, to mu skubą brale. Pot. <Nm. Bralle = wełna niemyta>

Bralesik, a, lm. i *pręcik w sztucznych kwiatach z nitek mocno gumowanych.* <Może Fr. braïe>

Bram, u, lm. y, **Brama** **1.** *bramowanie, listwa u szaty, obloga, szlak, galon, lamówka, haftowanie, pasmanterja:* U dołu szaty B. szeroki z pereł nasadzony. Zbyl. **2.** † *strój głowy niewieściej,* ⨯ czółko. **3.** † przen.: Bramy *bramowanie = krytyki, cenzury, obmowy.* <Nm. Brame a. Bräme>

1. Brama, y, lm. y, † **Brana**, † **Brona**, † **Broma**, [**Bráma**, **Wráma**, **Brána**, **Brań**] **1.** *wjazd, wejście w budowli, wielkie podwoje, wrota:* B. zamku, pałacu, domu, kościoła. B. miejska. Mieszczanie wojsku bramy otworzyli. B. tryumfalna (= *łuk tryumfalny*). Złota B. w Kijowie. B. Florjańska w Krakowie. Ostra B. w Wilnie a. Ostrobrama. B. gotycka. Bramy zatarasowane, otwarte naoścież. **Przed kim bramę zamkną, niech**

do furtki puka. Prz. Bramo rajska! Przen. *otwór:* Pokazać czasem wolno trochę łona przez rozciętego wskroś gorsetu bramę. Słow. Bramy piekielne nie przemogą kościoła. ×B. Otomańska =*Porta.* Bramy kaspijskie = *ciasne skały nad morzem Kaspijskim.* Żelazna B. a. żelazne wrota = *wązkie, skaliste koryto Dunaju.* 2. przen. *przedmurze, klucz:* Kamieniec Podolski jest bramą i ubezpieczeniem krajów polskich. Troc. 3. przen. *droga, przystęp:* B. do szczęścia i sławy. Twarda wieczności B. Mick. 4. [B.] Przechodzić pod żelazną bramę w grze w „przerywanego króla“ =*pomiędzy dwoma szeregami osób.* Zdr. **Bramka, Brameczka.** Zgr. **Bramisko.** <BOR>

2. Brama, y, lm. **y** p. **Bram.** Zdr. **†Bramka, †Brameczka.**

Bramaizm, u, blm., **Bramanizm, Braminizm** *religja bramińska, cześć Bramy w Indjach.* <Od nazwiska bóstwa indyjs. Brahma>

Bramanizm, u, blm. p. **Bramaizm.** <Od Skr. brahmā>

Bramaputra, y, lm. **y** *gatunek kur.* <Od nazwy Skr. rzeki indyjskiej Brahmaputra>

[Brambor, a, lm. **y]** *ziemniak.* <Czes. brambor>

[Brambrot, u, lm. **y]** p. **Bramrot.** <Nm. Braunroth>

Brameczka, i, lm. **i** p. **1. Brama.**

†Brameczka, i, lm. **i** p. **2. Brama:** Panna z brameczką pięknie ustrzępioną. Rej.

Bramin, a, lm. **owie** *członek naczelnej kasty indyjskiej; kapłan indyjski:* Zadumany, jak B. <Skr. brahmā, a dalsze pp. od osn. brahman->

Braminiczny p. **Bramiński:** Podania braminiczne.

Braminista, y, lm. **ści** *wyznawca bramaizmu.*

Braministyczny przym. od **Bramista.**

Braminizm, u, blm. p. **Bramaizm.**

Bramiński przym. od **Bramin, Braminiczny.**

Bramisko, a, lm. **a** p. **Brama:** I otworzyły ś. bramiska złote. Słow. <p. Brama>

Bramka, i, lm. **i 1.** p. **Brama. 2.** w grze w krokieta *łuk z drutu, osadzony końcami w ziemi.* 3. [B.] w czepcu = *tylna część czepka starego kroju, w kształcie bramy.*

†Bramka, i, lm. **i** p. **Brama:** Oblubienicę w bramkę perłową przybierają. Paszk.

×Bramna, ej, lm. **e** forma ż. od rz. **Bramny; †Bronna.**

×Bramne, ego, blm., **†Bronne 1.** *opłata za przejazd a. przewóz czego przez bramę miejską.* **2.** *urząd bramnego, odźwiernictwo:* B. zamku krakowskiego.

Bramny, Bramowy 1. przym. od **Brama; †Bronny:** Próg, pisarz B. Wrota bramne. **2.** anat.: Żyła bramna p. **Żyła.** × **Bramny, ego,** lm. **i, †Bronny** rz. *stróż bramy, wrotny, odźwierny, szwajcar.*

Bramować, uje, ował 1. *obszywać, okładać, wykładać czym po brzegach, lamować:* Chorągiew biała, złotem bramowana. Baz. B. płaszcz gronostajami. Przen.: Drzewa jęły ś. B. srebrem. Sienk. **2.** †przen. *upiększać, zdobić, ozdabiać, krasić, zaszczycać:* Tym ś. najpiękniej każdy bramuje, gdy wszetecznego na ś. nic nie czuje. Rej. **3.** kogo = *obmawiać, szamerować, nicować, cenzurować, krytykować:* Chwalono umarłych, a bramowano sławę żyjących. Węg. **4.** [B.] komu = *dopiekać, docinać.* <p. Bram>

Bramowanie, a 1. blm., czynność cz. **Bramować. 2.** lm. **a** *bram, obłoga, obszywka, lamówka, szlak.*

Bramowany 1. im. od **Bramować. 2.** przym. *ze szlakiem, z obłożeniem.* **3.** anat.: Ciałko bramowane w mózgu (fimbria cornu Ammonis) *strzęp,* × *rąbek.*

Bramowy p. **Bramny:** Krata bramowa. Kapitan B. = *rodzaj urzędu wojskowego w twierdzy.* <p. Brama>

Bramrot, u, lm. **y, [Brambrot]** *rodzaj farby czerwonej.* <Nm. Braunroth>

†Brana, y, lm. **y, [Brána]** p. **1. Brama.**

× Brana, y, lm. **y** *branka, niewolnica.* <BIOR>

[Brandebula, i, lm. **e, Brandziucha, Brantucha]** żart. *gorzałka.* <Sld. żart. od Nm. Branntwein do nazwy krainy Brandenburg>

†Brandebura, y, lm. **y, †Brandenbura, †Brandybura** *rodzaj wierzchniej sukni męskiej.* <Od nazwy krainy Brandenburg>

[Brandeburek, rka, lm. **rki]** *drogoskaz.*

Brandebury, ów, blp. **1.** *hafty, galony około dziurek do guzików, szamerunek.* **2.** [B.] *rodzaj ziemniaków.*

Brandeburyzacja, i, lm. **e** ogr. *rodzaj łączenia drzewek.*

† Brandenbura, y, lm. **y** p. **Brandebura.**

Brandka, i, lm. **i, Brantka** pusz. *przepalniczek; świeczka, rureczka przy zamku u fuzji, na którą nakłada ś. kapiszon.* <Początek wyrazu Nm. Brandruthe a. Brandröhre>

Brandkugiel, gla, lm. **gle** woj. *pocisk, napełniony zaprawą palną.* <Nm. Brandkugel>

Brandmajster, tra, lm. **trowie** *naczelnik, kapitan straży ogniowej.* <Nm. Brandmeister>

Brandmajstrostwo, a, lm. **a, Brandmajstrowstwo 1.** *urząd, stan brandmajstra.* **2.** blm. *brandmajster z brandmajstrową.*

Brandmajstrowa, ej, lm. **e** *żona brandmajstra.*

Brandmajstrowski, Brandmajstrowy, Brandmajstrów przym. od **Brandmajster:** Urząd B.

Brandmajstrowstwo, a, lm. **a** p. **Brandmajstrostwo.**

Brandmajstrowy p. **Brandmajstrowski.**

Brandmajstrów p. **Brandmajstrowski.**

Brandmajstrówna, y, lm. **y** *córka brandmajstra.*

Brandmur, u, lm. **y** *ściana murowana, odgradzająca budowlę a. jej część od sąsiedniego zabudowania na wypadek pożaru.* <Nm. Brandmauer>

×Brandnar, u, lm. **y** *głównia szabli, szabla nieoprawna, brzeszczot.* <Skd. brandnar>

Brandsztych, u, lm. **y** *smuga piasku sinawego, pod którą szukają pasów bursztynowych.* <Nm. Brandstich>

Brandwacht, u, lm. **y** *statek strażniczy:* Statki strażnicze Dunaju, t. zw. brandwachty. <Nm. Brandwacht>

†Brandybura, y, lm. **y** p. **Brandebura:** Krawcy szyją brandybury. Kochan.

Brandzel, dzla, lm. **dzle, Bronzel** szew. *skóra na podeszwie, wewnątrz obuwia.* <Nm. Brandsohle>

[Brandzelije, i, blp.] p. **Brezylja.**

[Brandziucha, y, lm. **y]** p. **Brandebula.**

Brandzla, i, lm. **e** garb. *skóra na brandzle.* <p. Brandzel>

Brandzlować, uje, ował, Branzlować rub. *onanizować.* **B. ś., Branzlować ś.** *oddawać ś. samogwałtowi, onanizować ś.* <Fr. branler>

Brandzlowanie, a, blm., czynność cz. **Brandzlować.**

Brandzlowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Brandzlować ś.**

Branica, y, lm. **e 1.** [B.] *płot ruchomy, zastępujący wrota,* in. łasa. **2.** a. **Dranica, [Drań]**

pud. deszczułka szczepana do krycia dachów. <Może sld., zam. Dranica>

Branie, a 1. blm., czynność cz. **Brać. 2.** †lm. a *pobór, egzekucja podatków.* <BIOR>

Branie się, a ś., blm., czynność cz. **Brać ś.**

Braniec, ńca, lm. **ńcy 1.** *jeniec, niewolnik.* **2.** † *rekrut.*

[**Branina, y,** lm. **y**] *ostatni duży przerębel do wyciągnięcia całego niewodu.* <BIOR>

Branka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Braniec** pod 1: Branki w jasyrze. Deo. Nad wszystkich ziem branki milsze Łaszki kochanki. Mick. **2.** *pobór, zaciąg do wojska, spis wojskowy, rekrutacja.* **3.** bot. p. **Konopie.**

[**Bránka, i,** lm. **i**] *wystająca część klepki z otworem na szpunt w obońce.*

Brankard, u, lm. **y, Brankart** *wagon towarowy w pociągu kolei żelaznej.* <Fr. brancard>

Brankart, u, lm. **y** p. **Brankard.**

×**Branseletka, i,** lm. **i** p. **Bransoleta.**

Bransoleta, y, lm. **y,** !**Branzoleta,** †**Braselet,** †**Bracelet,** ×**Brazoleta,** [**Bryndzoleta**] *ozdoba kolista na rękę, manela.* Zdr. **Bransoletka,** ×**Branseletka.** †**Braceletka,** †**Braseletka,** †**Braszletka.** <Fr. bracelet>

Bransoletka, i, lm. **i 1.** p. **Bransoleta;** żart.: Skuli mu ręce żelazną bransoletką i zaprowadzili do kryminału. Bał. **2.** w lm. zł. *kajdany.*

!**Bransza, y,** lm. **e** p. **Branża:** Taką branszę sobie wybiorę, na której ś. znam. Krasz. <Fr. branche = dosł. gałąź>

Brant, u, lm. **y 1.** *srebro a. złoto wytopione, szczere, czyste złoto a. srebro:* W ogniu próbuje złotnik, gdzie B. prawy. Rej. Manele w szczerozłotym brancie. Pot. Boskie słowa B. szczery, siedemkroć przelewany. Kochan. (=*klejnot*). Przen.: B. na cnocie = *cnota dowiedziona, wypróbowana, prawdziwa.* **2.** *próba na złocie a. srebrze.* **3.** *woda zaskórna, przepływająca przez pas bursztynowy i zmieszana z wiórzyskiem od niego.* <Nm. Brand>

Brantka, i, lm. **i** p. **Brandka.**

[**Brantnal, a,** lm. **e**] p. **Bretnal.**

Brantować, uje, ował złoto a. srebro = *oczyszczać ogniem, pławić:* Ogień srebro brantuje.

Brantowanie, a, blm., czynność cz. **Brantować.**

Brantowany p. **Brantowny.**

Brantowniczka, i, lm. **i** forma ż. od **Brantownik.**

Brantownik, a, lm. **cy** *ten, co brantuje złoto a. srebro.*

Brantowny, Brantowany *czysty wskutek brantowania:* Korona z złota brantownego. Pot.

Brantowy przym. od **Brant:** B. piec. Troc.

Brantówka, i, lm. **i** p. **Bręłówka.**

[**Brantszosy, ów,** blp.] *podatek ogniowy, ubezpieczeniowy.* <Nm. ×Brandschoss>

[**Brantucha, y,** lm. **y**] p. **Brandebula.**

[**Brantuz, a,** lm. **y** a. **Brańtuz**] *gorzelnia.* <Zmieszanie Nm. Branntwein = gorzałka + Brennhaus = browar>

[**Brantuzowy**] przym. od **Brantuz.**

[**Brany**] przym. *kupny, nie domowy:* Spódnica brana. <BIOR>

[**Branzelina, y,** lm. **y**] p. **Brezylja.**

Branzlować, uje, ował i **B. ś.** p. **Brandzlować.**

Branzlowanie, a, blm., czynność cz. **Branzlować.**

Branzlowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Branzlować ś.**

!**Branzoleta, y,** lm. **y** p. **Bransoleta.** Zdr. !**Branzoletka.**

!**Branzoletka, i,** lm. **i** p. **Branzoleta.**

!**Branża, y,** lm. **e,** !**Bransza** *gałąź, specjalność, sfera:* B. kupiecka, adwokatów. Z tej branży przerzucił ś. do galanterji. Prus. Pracować w jakiej branży.

[**Brań, i,** lm. **e**] p. **Brama:** Na Orawskiej brani gawroni krakali. Pśń.

[**Brański**] p. **Bojarski.** <Sld. do branie>

×**Brańatwo, a,** blm. **1.** *stan brańców, niewola, jeństwo.* **2.** zb. *brańcy, niewolnicy.* <BIOR>

[**Brańtuz, a,** lm. **y**] p. **Brantuz.**

†**Braselet, u,** lm. **y** p. **Bransoleta.**

†**Braseletka, i,** lm. **i** p. **Bransoleta.**

[**Brasiek, śka,** lm. **śkowie**] p. **Brat.**

†**Braszletka, i,** lm. **i** p. **Bransoleta.** Goł.

Brat, a, lm. **bracia,** [5 pp. lp. **bratu!**; lm.: 1 pp. **braty, bratowie;** 2 pp. **bratów, bracich;** 3 pp. **bratom;** 6 pp. **bratami, braciami;** 7 pp. w **bratach**], †**Bratr 1.** *zrodzony z tychże rodziców, co i ktoś drugi:* B. starszy, młodszy. B. rodzony a.: rodzony. Kochajmy ś. jak bracia, rachujmy ś. jak Żydzi. Prz. Żył z nią, jak B. z siostrą. Bracia jednejże matki różne miewają przypadki. Prz. Dlatego ś. bracia dzielą, że jeden rad słodko jada, a drugi gorzko; jeden słono, a drugi kwaśno. Prz. Ani mi on B., ani swat (=*zupełnie dla mnie obcy, obojętny*). Nie folgowali bratu, ani swatu. Biel. M. (=*nikomu*). B. męża a. żony czyjej = *szwagier.* Przen.: Te konie B. bratu warte tysiąc rubli (=*jeden w drugiego*). [B. brata] = *drugie tyle, tyleż:* Czy przyniesie zásiéwek brat brata? Owies ledwo B. brata dawał. Kaczk. (=*drugie ziarno*). Szlachta zaczęła ganić, że to wyjałowiona ziemia, że i wilgotna i B. brata ledwo urodzi. Wilcz. Żelazo mi utopił, aby dobyć oko; a! gdyby mi jedno był zostawił; drugie poszło za bratem. Krasz. **2.** B. nierodzony = a) B. przyrodni = *syn macochy a. ojczyma.* b) B. wujeczny = *syn wuja.* c) B. cioteczny = *syn ciotki.* d) B. stryjeczny = *syn stryja czyjego.* **3.** B. mleczny = *wykarmiony piersiami tejże kobiety, co i drugi.* **4.** Bracia ślubni = *przyjaciele, którzy sobie ślubowali w kościele dozgonną przyjaźń.* **5.** [B.] *drużba panny młodej.* **6.** B. duchowny a. B. w Chrystusie = *takiż chrześcijanin, jak i ktoś drugi:* Bracia! a. Bracia w Chrystusie! (kaznodzieja mówi do słuchaczów). **7.** Bracia = a) *zakonnicy:* Bracia mniejsi = *Franciszkanie.* b) *szczeg. zakonnicy nie wyświęcani na księży, jak: Bracia miłosierdzia* (= *Bonifratrzy*), *Krzyżacy:* Czyś jest B. rycerz chrześcijańskiej wiary. Słow. **8.** *członek bractwa, bracki:* Bracia różańcowi, szkaplerni. **9.** [B. a. **Bratczyk**] *towarzysz u flisów, kosiarzy itd.*, **10.** Bracia Czescy a. Morawscy p. **Bratrzyk.** Bracia Polscy = *socynjanie, antytrynitarjusze, arjanie.* **11.** B. cechowy = a) rzem. *towarzysz, czeladnik, który ś. wkupił na aufledze.* b) *uczestnik gry w palanta, który otrzymał w niej guza a. pręgę.* Goł. **12.** *pobratymiec:* Słowiańskie narody, bracia nasi. **13.** *równy drugiemu co do dostojeństwa, urzędu, stanu, kolega, towarzysz, współtowarzysz:* Bracie, Panie bracie, Mości Panie bracie! Bracia = *szlachta* (w jej wzajemnych stosunkach między sobą). Bracia szlachta. Patrz, jak szlachta braty rzucają czapki, usta otwarli — wiwaty. Mick. W daw. Polsce: Starsi bracia (na obradach publicznych) = *senatorowie.* Młodsi bracia = *stan rycerski.* **14.** *równy drugiemu:* Nie chciałem, aby mi kto w sławie równym miał być bratem. Rub.: Takiemu to dobrze, a nasz B. morduje ś. całe życie i nic nie ma (=*człowiek w tym położeniu, co my*). **15.** *bliźni.* **16.** *przyjaciel od serca:* Póki świat światem, nie będzie Niemiec

Polakowi bratem. Prz. Być z kim za pan B. a· × za panie bracie (*=poufale*). × Niepyszny, z każdym za B. Pot. × Cokolwiek jest łotrów w Europie B. a B. Birk. × Postępować sobie B. za B. (*=najpoufalej*). Bracia sjamscy (*=nieodstępni towarzysze*). **17.** B. i siostra a. B. z siostrą bot. p. **Fijołek.** Zdr. **Bratek, Braciszek,** † **Bracieniec,** [**Braciaszek, Brataniec, Braciś, Braslek, Bratul, Bratuleniek, Brateńko, Brateniek, Bratrzyk, Bratuńko, Bratuszek, Braciszeńko**], † **Bratczyk,** × **Brateńko,** [**Brateńko**], × **Bratuleńko,** [**Bratuleńko**], **Bratunio,** × **Bratuń,** × **Bratunieńko.** <BRAT>

Bratać, a, ał, × **Bratować,** × **Bracić,** × **Bratnić** *łączyć bratersko;* przen.: B. cnotę z wdziękami (*=łączyć w sobie*). **B. ś. 1.** × *spokrewniać ś.* **2.** *przyjaźnić ś., obcować, przestawać z kim za pan brat, kumać ś.:* Nie brataj ś. z dworem, bo przypłacisz worem. Prz. Ludzki i grzeczny, lecz ś. nie rad brata. Zabł. (*= nie pospolituje ś.*). Przen.: *łączyć ś., mieszać ś.:* Złe ś. z dobrym połącza, dobre ze złym brata. Kras. × Oliwa nie brata ś. z wodą.

Bratanek, nka, lm. nki, Brataniec, × **Bratunek,** [**Brataszek**] *syn brata, synowiec.*

Bratanica, y, lm. e p. **Bratanka.**

Bratanie, a, blm., czynność cz. **Bratać.**

Brataniec, ńca, lm. **ńcy 1.** p. **Bratanek.** Pol· **2.** [B.] p. **Brat.**

Bratanie się, a ś., blm., czynność cz. **Bratać ś.**

Bratanka, i, lm. **i, Bratanica,** × **Bratunka** *córka brata, synowica.*

Bratankowy *należący do bratanka:* Dział B.

[**Brataszek, szka,** lm. **szkowie**] p. **Bratanek.**

Bratczyk, a, lm. **i 1.** † **B.** i [**B.**] p. **Brat. 2.** [B.] *członek bractwa (kościelnego).* **3.** [B.] *roś. szelążnik.*

Bratek, tka lm. **tki** a. **tkowie 1.** p. **Brat:** Poczekaj, bratku! [B. ś. dowiedział, rybakom powiedział. Pśń. B. pije, z konia leci. Pśń. Teraz mnie, bratkowie, zabijcie kołem! Pśń.] **2.** częś. **Bratki** blp., p. **Fijołek.**

[**Brateniek, ńka,** lm. **ńkowie**] p. **Brat.**

× **Brateńko, a,** lm, **owie**] i [**Brateńko**] p. **Brat:** A! mój brateńku drogi! niech ci Bóg płaci za poczciwość twoją dla mnie. Krasz. Pijesz, brateńku, jak żóraw studzienny. Sienk.

Braterski, Bratni, × **Bracki,** [**Bratny**] przym. od **Brat:** Uścisk, pocałunek B. Posłać komu pozdrowienie braterskie. **Po bratersku, Bratersko,** † **Braterskie** przys. *jak brat, jak bracia:* Żyć z kim, przyjąć kogo po bratersku.

† **Braterskie** p. **Braterski:** B. wszystkich prosimy, aby... Vol.

Bratersko p. **Braterski.**

Braterskość, i, blm. rz. od **Braterski:** Znana mi B. waszych uczuć.

Braterstwo, a, blm. **1.** *bratni związek krwi:* Nie oglądając ś. na B., rodzonego swego na śmierć skazał. **2.** *braterskość, miłość braterska:* Najwięcej teraz braci bez braterstwa. L. **3.** † *związek ścisły, bractwo:* Koło rycerskie podniosło święte B., aby żaden żadnego nie odstępował, żaden nie uciekał z bitwy. Birk. **4.** zb. *brat z żoną:* B. byli u nas na obiedzie. B. z wami obiadować będzie. Fred. A.

[**Bratfana, y,** lm. **y**] p. **Brytfanna.**

[**Bratka, i,** lm. **i**] p. **Brutka.** <Sld. do Brat>

[**Bratkan, a,** lm. **owie**] p. **Brutkam.** <Sld. do Brat>

† **Bratkowy** anat.: Błonka bratkowa, p. **Błonka.**

Bratnal, a, lm. **e** p. **Bretnal:** W każde z makowych ziareczek wbij mi takie trzy bratnale. Mick. Zdr. **Bratnalik.** <p. Bretnal>

Bratnalik, a, lm. **i** p. **Bratnal.**

Bratni, [**Bratny**] **1.** p. **Braterski:** Uścisk B. **2.** a. † **Bratów,** [**Bratów**], × **Bratowy,** [**Bratowy**] *należący do brata:* O swoje i o bratnie zbawienie niedbały. Smotr. <BRAT>

× **Bratnić, i, ił** p. **Bratać.** L.

× **Bratnie, ego,** blm. rz. p. **Bratowizna.**

Bratnio przys. od **Bratni.**

[**Bratno**] przys. od **Bratny;** *bratnio.*

[**Bratny**] p. **Bratni.**

Bratobójca, y, lm. **y, Bratozabójca,** × **Bratoubijca** *zabójca brata:* Kain B. <BRAT + BI>

Bratobójczo przys. od **Bratobójczy.**

Bratobójczy, × **Bratobójski** przym. od **Bratobójca:** Nóż B. Dłoń bratobójcza. By potym z gruzów bratobójczej bitwy bez trudu zgarnąć wszystkie ziemie Litwy. Asn.

Bratobójczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Bratobójca.**

× **Bratobójski** p. **Bratobójczy.**

Bratobójstwo, a, lm. **a** *zabójstwo brata.*

× **Bratodzielczy** *dzielący, różniący, waśniący braci.* Wor. <BRAT + DZIA(Ł)>

† **Bratogłowca, y,** lm. **y** *bratobójca.* <BRAT + GŁOW>

† **Bratogłowstwo, a,** lm. **a** *bratobójstwo.*

× **Bratogryzca, y,** lm. **y** *dokuczający, dogryzający bratu.* <BRAT + GRYZ>

× **Bratogubca, y,** lm. **y** *ten, co zgubił brata; nastawający na zgubę bliźniego.* <BRAT + GUB>

× **Bratolubiec, bca,** lm. **bcy** *kochający brata.* <BRAT + LUB>

× **Bratolubnie** przys. od **Bratolubny.**

× **Bratolubny** *kochający brata.*

× **Bratolubstwo, a,** blm. *miłość braterska.*

× **Bratonienawistnie** przys. od **Bratonienawistny.** <BRAT + Nie + Na + WID>

× **Bratonienawistny** *nienawidzący brata.*

× **Bratonienawiść, i,** blm. *nienawiść ku bratu.*

× **Bratoubijca, y,** lm. **y** p. **Bratobójca.** <BRAT + U + BI>

Bratowa, ej, lm. **e 1.** a. [**Bracicha**] *żona brata.* **2.** † *siostra męża, szwagierka:* Mężowa siostra a. B., żołwica. Sar. <BRAT>

× **Bratować, uje, ował** i × **B. ś.** p. **Bratać.**

× **Bratowanie, a,** blm., czynność cz. **Bratować.**

× **Bratowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Bratować ś.**

× **Bratowe, ego,** blm. rz. p. **Bratowizna.**

Bratowizna, y, lm. **y,** × **Bratnie,** × **Bratowe** *puścizna po bracie:* Osiadłem na bratowiźnie.

× **Bratowy,** [**Bratowy**] p. **Bratni.**

Bratozabójca, y, lm. **y** p. **Bratobójca:** B. jakiś, pan narodu. Słow. <BRAT + Za + BI>

† **Bratów,** [**Bratów**] p. **Bratni:** B. dom. <BRAT>

† **Bratr, a,** lm. **owie** p. **Brat.**

[**Bratraniec, ńca,** lm. **ńcy**] *brat stryjeczny.* <Czes. bratranec>

Bratrzyk, a, lm. **i 1.** [B.] p. **Brat. 2.** a. **Braciszek,** w lm. **Bracia Czescy** a. **Morawscy** = a) *członek sekty Waldensów w Czechach:* Waldensów w Czechach zowią Pikartami a. bratrzykami. Baz. b) *zwolennik Husa, husyta.* <Czes. bratřík>

× **Bratszpic, a,** lm. **e** p. **Rożen.** <Nm. Bratspiss>

Bratszpil, a, lm. e leśn. *sztuka dębowa, służąca za windę do kotwicy.* <Brettspiel>

[Bratul, a, lm. e] p. **Brat.**

[Bratuleniek, ńka, lm. ńkowie] p. **Brat.**

×**Bratuleńko**, a, lm. owie i [**Bratuleńko**] p. **Brat:** Jedyna życia mego słodyczy, mój bracie, mój bratuleńku! Troc. <BRAT>

×**Bratunek**, nka, lm. owie p. **Bratanek.** L.

×**Bratunieńko**, a, lm. owie p. **Brat:** Wielmożny, sercu najukochańszy Imc. bratunieńku i osobliwszy dobrodzieju! Wybr.

Bratunio, a, lm. owie p. **Brat.**

×**Bratunka**, i, lm, i p. **Bratanka.** L.

×**Bratuń**, a, lm. owie p. **Brat.**

[Bratuńko, a, lm. owie] p. **Brat.**

[Bratuszek, szka, lm. szkowie] p. **Brat.**

Bratwa, y, lm. y bot. p. **Baptyska.** <?>

Braunsztajn, u, lm. y, × **Braunsztyn**, × **Brausztyn**, × **Bronsztyn** chem. i min. *dwutlenek manganu, × nadtlenek manganu, piroluzyt,* MnO_2. <Nm. Braunstein>

×**Braunsztyn**, u, lm. y p. **Braunsztajn.**

×**Brausztyn**, u, lm. y p. **Braunsztajn.**

[Bráw, a, lm. y, a. **Bráwek**] *wieprz.* <Słc. brav; por. Mikl. 19 borvъ>

Brawada, y, blm. *brawura, junakierja, przechwałka, zuchowatość:* Gienerał patrzał zimno i bez brawady, ale wcale nieulękniony. Krasz. <Fr. bravade, Włos. bravata>

[Brawarencyjá, i, lm. e] p. **Brewerja.** <Wytwór żart. z brawerja>

[Bráwek, wka, lm. wki] p. **Bráw.**

×**Brawerja**, i, lm. e p. **Brewerja.** <Fr. braverie, Włos. braveria>

[Brawęda, y, lm. y] **1.** *brednia, gadanie od rzeczy.* **2.** *człowiek, gadający nie do rzeczy.* <Por. Słc. vravet'=mówić>

[Brawędzić, i, ił] *bredzić, mówić od rzeczy.*

Brawko, a, lm. a p. **Brawo.** Dobrz.

Brawo, a, lm. a *aplauz, okrzyk pochwalny = wybornie! pięknie! wyśmienicie!:* Dawać komu B. B. pan Józef, B.! B., panie Józefie, B.! Okrzyki entuzjastyczne i brawa całej sali zmusiły artystę do ukazania ś. Zdr. **Brawko.** <Włos. bravo = dosł. dzielny, wyborny>

Brawować, uje, ował **1.** *nadrabiać miną, zuchować, udawać śmiałka; narażać ś., awanturować ś.:* Niema co z tym B. (= *igrać, wojować, żartować*). **2.** kogo, co = *lekceważyć:* Nie wiem, czy chciała zbadać, jak ją przyjmą, czy B. opinję. Krasz. Ta familja nas brawuje, na mocy niby jakiegoś prawa. Krasz. <Fr. braver, Włos. bravare>

Brawowanie, a, blm., czynność cz. **Brawować:** Czuł potrzebę brawowania tych wrażeń i ostrzelania ś. Krasz.

Brawura, y, lm. y **1.** × p. **Brewerja:** Pijaństwa, szulerstwa, brawury. Wyb. **2.** *werwa, życie, zacięcie, zamaszystość, zuchowatość:* Artysta odegrał sztukę z brawurą. Obraz malowany z brawurą. Przybrawszy w płaszczyk męstwa łotrowską brawurę. Zabł. **3.** *junak, hałaburda, zawadjak, burda, warchoł, kłótnik.* <Fr. bravoure, Włos. bravura>

×**Brawurować**, uje, ował *okazywać brawurę:* Brawurowała tym na każdym kroku. Kos.

×**Brawurowanie**, a, blm., czynność cz. **Brawurować.**

Brawurowy przym. od **Brawura**, *dający pole do popisu, okazania brawury:* Rola, arja brawurowa. W grze artysty uderzyła nas pewna powściągliwość szlachetna, która często dla ogółu charakteru poświęcała szczegóły brawurowe. Kot.

×**Brawurstwo**, a, lm. a *brawurowanie, junakierja, junactwo:* Na rozprawach i brawurstwie gotowi cały dzień strawić.

×**Brawurzenie**, a, blm., czynność cz. **Brawurzyć.**

×**Brawurzyć**, y, ył *stroić brewerje, robić burdy.*

×**Brazele**, ów, blp. kuch. p. **Brezole.** <Fr. brezole>

Brazg, u, lm. i **1.** × *dźwięk tępy od uderzenia o siebie przedmiotów metalowych a. glinianych, szczęk, brzęk.* **2.** † p. **Brzask** <Dźwn.>

×**Brazgacz**, a, lm. e *ten, co brazga.*

×**Brazgać**, a, ał p. **Braznąć.**

×**Brazgadło**, a, lm. a *to, czym ś. brazga.*

×**Brazganie**, a, blm., czynność cz. **Brazgać.**

×**Brazganina**, y, blm. *ciągłe brazganie.*

×**Braznąć**, nie, ął, nied. **Brazgać** **1.** *wydać brazg, szczęknąć, brzęknąć:* B. talerzami, szklankami, nożami. **2.** nied. przen. *wiele a nie do rzeczy mówić, paplać, barłożyć.*

×**Brazoleta**, y, lm. y p. **Bransoleta.**

Brazylina, y, blm. chem. *substancja krystaliczna z drzewa brazylijskiego.* <Od Brazylja, p. Brezylja>

Brazylja, i, blm., p. **Brezylja.**

Brazylka, i, blm. p. **Brezylja.**

Braźnica, y, lm. e *kadź w gorzelni, gdzie ś. znajduje braha:* W braźnicy oparzona syka. Fred. A. <p. Braha>

×**Braźnięcie**, a, blm., czynność cz. **Braznąć.** <p. Brazgać>

Brażka, i, lm. i **1.** p. **Braha.** **2.** [B.] *piwo domowe.* <p. Braha>

[Brażniczyć, y, ył] *gadać napróżno.* <?>

[Brażnik, a, lm. i] *naczynie na brahę.* Por. **[Brahowar]**.

Brażny przym. od **Braha:** Drożdże brażne. Wół B. Goł. (= *karmiony brahą*).

!**Brąz**, u, lm. y p. **Bronz.**

×**Brążka**, i, lm. i p. **Bręga.** <PRĘG>

[Brdajka, i, lm. i] p. **Burdajka.**

×**Brdąkać**, a, ał p. **Brzdąknąć:** W Treickie i ja brdąkam nieuk skrzypki. Koch. <BRZDĘK>

×**Brdąkanie**, a, blm., czynność cz. **Brdąkać.**

[Brduc!] w. *bęc, brzdęk.* <Czes. brdouc!>

[Brdusić, i, ił] *dusić, dręczyć.* <?>

[Brdysać, a, ał a. **Bródysać**, **Brzdysać**] *brykać, skakać:* Cielę sobie brdysa, zadarszy ogona. Tobie nie z krawczykiem po pokoju brdysać! Pśń. <Dźwn.>

Bre bre nieod. *hola! hejże!:* Obóz wszystek pijany. Oj bre bre, lej, rozlej. Opal. <Tur., a z Tur. Srb. Blg. Rum. bre!>

[Brech, u, lm. y] *błoto.*

Brechacz, a, lm. e] *szczekacz, oszczerca.* <Ukr. brechaty>

[Brechaczka, i, lm. i] forma ż. od **Brechacz.**

[Brechać, a, ał, **Brechtać**, **Brzechać**, **Breszczeć**, **Brzechtać**, **Brzechotać**, dok. **Brzechnąć**] **1.** (o psach) *szczekać, ujadać.* **2.** *kłamać, szczekać jak pies:* Idźcie pogadać o tym, co hadwokaty brechali. Orzesz. [Cyje zres, temu bres] (= *pochlebiaj temu, co cię karmi*). Prz. **3.** *wymyślać, łajać, złorzeczyć:* B. na kogo. **4.** *paplać, gadać:* Szpak, sroka brecha. **5.** B. komu głowę = *naprzykrzać mu ś. gadaniem, zawracać, kotłować mu głowę.* <BRZECH>

[Brechajło, y, lm. y] m. p. **Brzechacz.**

[Brechanie, a, blm.] czynność cz. **Brechać.**

[Brechliwy] **1.** (o psach) *szczekający, zły.* **2.** *przywykły do brechania, lubiący łajać, gderliwy.*

[Brechnia, i, blm.] *szczekanie, kłamstwo; łajanie; paplanina:* Brechnią ty ludziom w oczy skakać, pod nogi ś. rzucać umiesz. Jeż.

[Brechtać, a, ał] **1.** p. **Brechać.** **2.** *kwakać jak kaczka.* **3.** *marudzić, zrzędzić, klektać, uprzykrzać ś.:* B. komu nad głową. <BRZECH>

Brechtanina, y, blm. **1.** *brodzenie po błocie, przeprawa przez błoto.* **2.** *błocko, chlapanina, breja, szaruga.*

[Brechun, a, lm. **y]** p. **Brzechun.**

[Breda, y, lm. **y, Bréda]** **1.** *bredziciel, łgarz.* **2.** [B. a. lm. Bredy, ów] *brednie.* **3.** [Bredy, blp.] *elementarz.* <BROD>

Brednia, i, lm. **e,** † **Brydnia,** † **Brzednia** **1.** *głupstwo, niedorzeczność, duby smalone, koszałki-opałki, banialuki, androny:* Pleść, prawić brednie. Astrolog ten drogo przedawał swe brednie. Pot. Sycylijskie plotki, kozackie brednie. Prz. **2.** *drobnostka, głupstwo, fraszka, bzdurstwo, bagatela.* <BROD>

† **Brednica, y,** lm. **e** *średnica w kole, djametr, linja djametralna.*

×**Bredny** i **[Bredny]** *niedorzeczny, nieprzytomny, mylny, marny, obłąkany:* Bredne marzenia, myśli, słowa.

Bredzenie, a, lm. **a,** † **Brydzenie,** czynność cz. **Bredzić.**

Bredziciel, a, lm. **e** *brednie prawiący, bałamut.*

Bredzicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Bredziciel.**

Bredzić, i, ił, † **Brydzić,** † **Brzedzić** **1.** lek. *mówić od rzeczy w gorączce, majaczyć.* **2.** *prawić brednie, gadać głupstwa, bzdurzyć, pleść, paplać, bałamucić:* Bredzą jak na mękach. Boh. Co mu do ust padnie, wszystko płocho bredzi. Dm. Kto bredzi, nie ma odpowiedzi. Prz. **3.** [B.] *mówić zelżywie.* **4.** † *chybiać, błądzić, robić głupstwa:* Jeśli nas dziecię uraziło, przebaczyć wiekowi; jeśli niewiasta, bredzi. Pilch. **5.** [B.] *świtać, migotać.*

Bregiet, a, lm. **y** a. **Kluczyk bregietowski** *kluczyk do zegarka z rączką obracającą ś.* <Od nazwiska mechanika Fr. Breguet † 1823>

Bregietowski p. **Bregiet.**

[Bréj, u, lm. **e]** p. **Breja.**

Breja, i, blm., **Braja, [Bryja, Bryjka, Bréj]** **1.** *ciało jakie, np. glina, rozrobione na ciasto, papka, mada, gąszcz, błoto.* **2.** *kwas gęsty, rozczyn, utworzony z zakiszenia mąki, zarobionej wodą a. mlekiem.* **3.** p. **Braha.** **4.** [B.] *mięso z rosołem.* **5.** [B.] *zacierka z mąki owsianej.* **6.** [B. a. **Brajdyga, Brejtuga]** *kałuża na drodze, błoto.* Zdr. **Brejka.** <Nm. Brei>

† **Brejhan, u,** blm. *piwo w połowie z jęczmienia, w połowie z pszenicy.* <Nm. Breuhahn>

Brejka, i, lm. **i** p. **Breja:** Jadłam brejkę i szczawiczek. Pśń.

×**Brejter, a,** lm. **rzy** p. **Berajter.**

×**Brejterstwo, a,** blm. p. **Berajterstwo.**

[Brejtling, a, lm. **i** a. **Bretling, Bretlink]** zool. (clupea sprottus) *śledź rzeczny, koza.* <Nm. Breitling>

Brejtować, uje, ował **1.** *rozszerzać, rozklepywać:* Cherubiny ze złota brejtowanego (= *ciągnionego*). B. B. **2.** garb. p. **Rozłożyć.** <Nm. breiten>

Brejtowanie, a, blm., czynność cz. **Brejtować.**

Brejtownik, a, lm. **cy** *kowal, który rozklepuje metale.*

×**Brejtowy:** Młot B. = *młot do brejtowania.*

[Brejtuga, i, lm. **i]** p. **Breja.** <p. Brajdyga>

Brek, u, lm. **i** **1.** p. **Hamulec.** **2.** *siedzenie na wagonie kolejowym dla hamulcowego:* B. łysy = *bez budki.* **3.** *powóz z dwoma siedzeniami wzdłuż.* <Ang. break>

Brekcja, i, lm. **e** min. p. **Okruchowiec.** <Włos. breccia = dosł. gruz>

Brekczja, i, lm. **e** min. p. **Okruchowiec.**

Brekiel, kla, lm. **kle** p. **Brykla.**

Brekinia, i, lm. **e** bot. p. **Grusza.** <p. Brzekinia>

Brekla, i, lm. **e** p. **Brykla.**

†**Breklast, u,** lm. **y** p. **Brekleszt.**

†**Breklaszt, u,** lm. **y** p. **Brekleszt.**

†**Breklest, u,** lm. **y** p. **Brekleszt.**

†**Brekleszt, u,** lm. **y,** † **Breklest,** † **Breklaszt,** † **Breklast** *rodzaj podlejszego sukna.* <Może Nm. Brack = brak, auszus + Last = ciężar, ładunek>

Brekować, uje, ował *hamować pociąg kolejowy w biegu za pomocą breku.* <Ang. to break>

Brekowanie, a, blm., czynność cz. **Brekować.**

Brekowy, ego, lm. **i** rz. p. **Hamulcowy.**

×**Brelisty** p. **Brylasty.**

Breloczek, czka, lm. **czki** p. **Brelok.**

Brelok, a, lm. **i,** × **Brylok** *ozdóbka wisząca u dewizki przy zegarku.* Zdr. **Breloczek.** <Fr. breloque>

×**Breła, y,** lm. **y** p. **Bryła.**

[Brembolce, ów, blp., **Brembolki]** *kulki mosiężne, jako ozdoby na szyję.* <Dźwn., por. Fr. brimborion = cacko>

[Brembolki, ek blp.**]** p. **Brembolce.**

Brenauz, u, lm. **y** zdn. *dół przed czeluściami pieca do wypalania kafli, murowanego w ziemi.* <Nm. Brennhaus>

Brener, a, lm. **y** p. **Palnik.** <Nm. Brenner>

[Brenzelja, i, blm.**]** p. **Brezylja.**

Bresza, y lm. **e** woj. p. **Wyłom.** <Fr. brèche>

×**Bret, u,** lm. **y** p. **Bryt.**

×**Breta, y,** lm. **y** p. **Bryt.**

×**Breterstwo, a,** blm. *pojedynkomanja:* Tak zwane B., czyli pojedynkomanja. Byk. <Z Fr. bretteur = pojedynkowicz>

×**Bretfan, a,** lm. **y** p. **Brytfanna.**

[Bretling, a, lm. **i]** p. **Brejtling.**

[Bretlink, a, lm. **i]** p. **Brejtling.** <Nm. Breitling>

Bretmajster, tra, lm. **trowie** szew. p. **Krajczy.** <Nm. Brettmeister = dosł. starszy czeladnik szewcki>

Bretnal, a, lm. **e, Bratnal [Brantnal]** *gwóźdź z dużym łebkiem do przybijania desek.* Zdr. **Bretnalik.** <Nm. Brettnagel>

Bretnalik, a, lm. **i** p. **Bretnal.**

Bretnalowy przym. od **Bretnal.**

Bretnalówka, i, lm. **i** *wódka, do której wrzucono gwóźdź a. wogóle kawałek żelaza dla nadania jej własności wzmacniającej:* Oczy jej zapałały niezwykłym blaskiem na widok kieliszka bretnalówki. Bał.

Breton, a, lm. **y** *rodzaj wołu francuskiego.* <Od przym. Fr. breton, od Bretagne>

×**Bretowy** p. **Brytowy.**

Brew, brwi, lm. **brwi, [Brwa]** **1.** *wązki pasek włosów na górnej krawędzi oczodołu:* Brwi gęste, nawisłe, krzaczaste. Ruszać brwiami. Marszczyć, ściągać brwi. Oczy z pod brwi strzelają, patrzą. × **W B.** przys. p. **Wbrew:** W B. prawu. Węg. W B. ustanowionym zwyczajom. Kras. **2.** [Spodnie brwie] *rzęsy.* Zdr. **Brewka,** ×**Brwiczka.** Zgr. **Brwisko.** <BRW>

Brewe nieod. *postanowienie, dekret papieża w sprawach mniejszej wagi:* B. papieskie. <Śr. Łć. breve = dosł. krótkie (dom. pisanie)>

Brewerja, i, lm. **e,** × **Brawerja,** × **Brawura 1.** × *junakierja, zuchowanie, śmiałkowanie dziwaczne, awanturowanie ś.* **2.** a. × w lm. **Bawarje, [Browaryjá, Beweryjá, Brawarencyjá]** *burda, hałas, awantura, kłótnia:* Robić, wyprawiać brewerje. Znowu przybył, brewerji narobił! Tremb. <Włos. braveria, Fr. braverie>

Brewerjować, uje, ował *wyprawiać brewerje.*

Brewerjowanie, a, blm., czynność cz. **Brewerjować.**

×**Brewet, u,** lm. **y 1.** *patent, dyplom, przywilej zabezpieczający od naśladowania.* **2.** *nominacja, dokument, upoważnienie:* Nalegał, aby mu doręczono brewety na opactwo. Czerm. <Śr. Łć. brevettum, zdr. od breve, p. Brewe>

[Brewider] p. **Brewiter.**

Brewiter, [Brewider, Brewiternie] przys. *krótko mówiąc, krótko-węzłowato, wbrew, wręcz, wprost, zaraz; bez ceremonji, wyraźnie, natarczywie:* Sytuacja? — zapytał B. stryj. Krasz. <Łć. breviter = krótko>

[Brewiternie] p. **Brewiter:** Im trza B. powiedzieć ze już nie chcę ani domu, ani gruntu, niecn mi ino dadzą dwie krowy. An.

Brewjarz, a, lm. **e** *zbiór codziennych modlitw księży, z którego odprawiają oni godziny kapłańskie:* Do brewjarza księdzu. Prz. (= *patrz swego nosa*). Klepie swój B. Oss. (= *zawsze jedno*). Czytając hymny z kart brewjarza, bronuje zagon lub sieje zboże. Syrok. Zdr. **Brewjarzyk.** <Łć. breviarium>

Brewjarzyk, a, lm. **i** p. **Brewjarz.**

Brewka, i, lm. **i** p. **Brew:** Dziewczyna z czarną brewką. B. czarna nad okiem i wąsik na twarzy. Syrok. <BRW>

×**Brewny** p. **Brwiowy:** Włosy brewne.

Brezent, u, lm. **y** *płótno nieprzemakalne do okrywania towarów.* <Może Ang. to braze>

Brezentowy przym. od **Brezent:** Opona brezentowa.

[Brezicha, y, lm. **y]** p. **Brzezula.**

×**Brezole, ów,** blp., × **Brazele** kuch. *wołowina od żeber; górka cielęca a. barania drobno posiekane.* <Fr. brezole>

[Brezyla, i, blm.**]** p. **Brezylja.**

Brezylijskie drzewo bot. p. **Brezylja.**

Brezylja, i, lm. **e, Brezylka 1.** bot. (caesalpinia) *roś. z rodziny brezyljowatych.* Gatunek: B. b e z b r o n n a a. D r z e w o b r a z y l i j s k i e (c. brasiliensis). **2.** a. **Brazylja, Bryzelja, Bryzylja, Brazylka, Bruzelja [Bryzula, Brenzelja, Brandzelije, Brezyla, Branzelina]** *wiórki brezylji.* <Od nazwy kraju Brazylja a. Brezylja>

Brezyljowate rośliny bot. (caesalpiniaceae) *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych a. plemię rodziny strąkowych.*

Brezyljowy przym. od **Brezylja.**

Brezylka, i, blm. **1.** *gatunek tabaki.* Goł. **2.** lm. **e** bot. p. **Brezylja.**

[Brędza, y, blm.**]** p. **Bryndza.**

[Brędzicha, y, lm. **y]** p. **Bręzicha.**

[Brędziucha, y, lm. **y]** p. **Bręzicha.**

×**Bręga, i,** lm. **i** p. **Pręga.** Zdr. × **Brążka.**

×**Bręgować, uje, ował** p. **Pręgować.**

×**Bręgowany** p. **Pręgowany.**

×**Bręta, y,** lm. **y** *wstęga, przepaska.* <?>

Brętówka, i, lm. **i, Brantówka** *gatunek klepki.* <Nm. Brente (z Włos. brenta) = kufa na wino>

[Bręzicha, y, lm. **y, Brędzicha, Brędziucha]** *sukienka wełniana domowej roboty w pręgi białe z ciemno-granatowemi.* <od Bręga>

Brjosz, a, lm. **e** cukier. *ciastko drożdżowe w lepszym gatunku.* <Fr. brioche>

Brlok, a, lm. **i 1.** *zez, zezowaty, kosooki.* **2.** *ten, co ma jedno oko mniejsze.* <Może z Fr. berlou(que), Włos. berlusco, przez Czes. brlok>

†**Brlokowaty** *zezowaty:* Oczy brlokowate.

Brnąć, nie, nął 1. *iść z trudem przez co a. w czym, brodzić:* B. przez wodę. B. w błocie. Brnęli w wodzie po pas. B. po śniegu, po piasku = *kopać ś.* **2.** przen. *iść na oślep:* Latopisce litewscy liczby lat nie kładą, ale zgoła prosto brną. Stryjk. **3.** przen. w co = *zagłębiać ś., zapuszczać ś., zapędzać ś.:* B. w grzechy, w uciechy światowe, w długi. B. w rozpacz. Malcz. Brnie w zdradliwej ufności. Malcz. <BROD>

[Brniawy] *mrukliwy.* <Dźwn.>

[Brnieć, i, ał] 1. *brzmieć; brzęczeć:* Bąk brni. **2.** *mruczeć, mamrotać:* Cóż zaś tam brniész pod nosem? **3.** *uprzykrzać ś. ciągłą prośbą.*

[Brobiazgać, a, ał] *powalać ś. czymś gęstym.* <?>

[Brochać się, a ś., ał ś.] *tarzać ś. w błocie.* <?>

Brocz, y, lm. **e 1.** †*płyn, ciecz, sok:* Śliczniejszym nad tyrską B. wyrasta kwiatem. Otw. (= *nad sok purpurowy*). **2.** †*barwa, farba.* **3.** bot. p. **Marzana.** **4.** lek.: B. krwi (cruor sanguinis) *krew skrzepła.* <BROCZ>

Broczek, czka, lm. **czki** bot. (haematococcus) *roś. z gromady wodorostów z klasy zielenic.*

Broczenie, a, blm., czynność cz. **Broczyć.**

×**Broczniawik, a,** blm. fizj. (haematoidinum). *jeden ze składników krwi*

Brocznik, a, blm. fizj. *ciało barwiące krew, barwik krwi.*

Broczyć, y, ył 1. *oblewać, zalewać:* Stok jasny mokrym szkłem równinę broczy. Nar. **2.** *zalewać, walać krwią, krwawić:* Broczą ziemię krwią nieprzyjacielską. Stasz. Brocząc dłoń w krwi twych dziatek... Przyb. Przen.: Czy twe lata we łzach broczysz... L. **3.** (o krwi) *lać ś., płynąć, ciec:* Stal błyska, krew broczy. Malcz.

Broda, y, lm. **y, [Brzoda] 1.** *część twarzy pod dolną wargą:* B. śpiczasta, okrągła, gładka. Druga B. = *podbródek, podgardle wiszące.* Młodzieńczyk on, a jeszcze ostremi włosami nie okrywał brody. P. Koch. Przen.: †Brodą ziemię ryć, t. j. *twarzą do ziemi leżeć; ginąć, polec, umierać:* Ci co grozili, krwią oszpeconą ziemię brodą ryli. **2.** *włosy na brodzie:* B. długa po pas, ogromna, gęsta, rzadka, kozia, ciemna, jasna, biała, śpiczasta, rozdwojona. Dopiero mu ś. puszczać jęła B. Otw. Zapuszczać, nosić, golić, strzyc, przystrzygać brodę. B. spada, spływa na pierś. Potrząsać brodą = *gniewać ś.* Zygmunt August ostatni był nasz monarcha z długą brodą. Kras. Rzucić ś. komu do brody = *zuchwale na kogo natrzeć, skoczyć mu do oczu.* B. mędrcem nie czyni, a. Mędrzec brodą nie uczynkiem. Prz. B. jak u proroka, a cnota jak u draba. Prz. Jeszczeć B. nie urosła. Prz. (= *jeszcześ młokos*). **3.** Przen. *zarost, włosy gdziebądź wyrastające:* Uroda, jak u d... B. Prz. **4.** ×*starzec:* Spytam dziadziny mile: „Moja śliczna brodo, znać, żeś ś. utrudził.“ Nar. **5.** ×p. **Brodacz.** **6.** [B.] *niedożęta garść zboża; snopek po jej zżęciu; ceremonja wiejska, odbywana koło tego snopka:* A kto brody nie pieli, nie doceka niedzieli; A kto brody płół, bedzie wódke piuł. Pśń. **7.** *ostrze, kończastość:* Bardysz z dwiema brodami. [B.] siekiery. **8.** B. wyspy = *przylądek.* **9.** B. u ostrygi: Zielona B. jest oznaką doskonałości ostryg ostendzkich. **10.** bart.

wyleganie gromadne pszczół z ula. **11.** bot.=a) B. aronowa a. kozia, p. **Aron.** b) B. Jowisza (anthyllis barba Jovis) *roś. z rodzaju przelotu.* c) B. kozia= aa) p. **Szczotlicha.** bb) p. **Tawuła.** cc) (glavaria fastigiata) *grzyb z rodzaju goździeńca.* d) B. lisia p. **Traganek.** Zdr. **Bródka, Bródeczka, Brodeczka.** Zgr. **Brodzisko, ×Brodziszcze.** <BROD>

Brodacieć, eje, ał *brodatym ś. stawać, brody dostawać.*

Brodacz, a, lm. **e 1. a. Brodal, ×Broda, × Brodofjasz, × Brodatjasz, × Brodjasz, [Brodziárz, Brodzijasz]** *człowiek z wielką brodą:* Chwycił ś. za długą rudą brodę, która tak istotną cechę Krzyżaka stanowiła, że ich zwano brodaczami o czarnym krzyżu. Szaj. **2.** bot. p. **Wąsatka.**

Brodaczek, czka, lm. **czki** bot. p. **Wąsatka.**

Brodaczka, i, lm. **i** a. **Pakość, Włóknorost** bot. (usnea) *roś. z gromady porostów z rodziny brodaczkowatych.* Gatunek: B. właściwa (u. barbata).

Brodaczkowate rośliny, bot. (usneaceae).

Brodal, a, lm. **e** p. **Brodacz.**

×Brodarnia, i, lm. **e** *golarnia, balwiernia.*

×Brodatjasz, a, lm. **e** p. **Brodacz:** Aż tu z boku drugi B. pędzi do mnie. Pas. <Wytwór żart. z Broda>

Brodaty 1. *brodę mający:* Książę szląski Henryk, Brodatym nazwany. Błaż. Mądrość przychodzi z laty; acz nie każdy jest mądrym B. Prz. B. jak kozieł. **2.** *porosły mchem a. naroślami:* Pnie brzydkiemi grzybami brodate. Mick. **3.** bot.: Mech B. p. **2. Brodek.**

Brodawczak, a, lm. **i, × Brodawkowiec** lek. (papilloma) *nowotwór utkania brodawkowatego, rak brodawkowy.*

Brodawczany p. **Brodawkowy.**

Brodawczasty, Brodawczaty, Brodawkowaty *pełen brodawek:* Brodawczastego a. parchowatego abo krostawego nie przyniesiecie Jehowie. Bud.

Brodawczaty p. **Brodawczasty.**

Brodaweczka, i, lm. **i** p. **Brodawka:** Brodaweczki dotykowe a. czuciowe skóry, anat. (papillae tactus).

Brodawiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Brodawnik.**

Brodawka, i, lm. **i, [Bardáwka] 1.** anat. *drobny na ciele guziczek.* Brodawki dotykowe (papillae tactus) *tworzące warstwę brodawkową skóry.* Brodawki nerwowe (p. nerveae) *zakończenia kłębkowate nerwów czuciowych.* Brodawki nerkowe (p. renales). Brodawki smakowe (p. gustatoriae) dzielą ś. na: Brodawki grzybkowate, †gębczaste, maczugowate (p. clavatae v. fungiformes); Brodawki nitkowate, †kliniaste (p. filiformes) i Bropieńkowate, główkowate, koliste, lejkowate, otoczone wałem (p. vallatae s. truncatae). B. sutkowa, †cyckowa, piersiowa, sutek (mamilla). B. włosowa (p. pili). **2.** embr.: Brodawki zębowe=*zarodki zębowe, zawiązki zębów* (p. dentis). **3.** lek.=a) *twardy drobny guziczek na skórze,* p. **Kurzajka** b) B. wisząca, szypułkowata, rakowata (acrochordon). c) †Brodawki w stolcu, p. **Krwawnica.** d) × Brodawki mięsne, p. **Ziarnina. 4.** Brodawki = *dwa wyrostki na szyi kóz,* †cycki, dzwonki, †pągwice, pucki (barbulae s. paleae). B. źrebięca (hippomanes), używana do czarów i napojów miłosnych. **5.** blm. *choroba kartofli.* **6.** × przen. *przywara, wada:* Wszyscy z brodawkami na świat ś. rodzimy. Zdr. **Brodaweczka.**

†Brodawkaty *mający brodawki.*

×Brodawkować, uje, ował *tworzyć ś. w postaci brodaweczek, powstawać jako nowa tkanka w postaci brodaweczek, np. w ranie.*

×Brodawkowanie, a, blm., czynność cz. **Brodawkować.**

Brodawkowato przys. od **Brodawkowaty.**

Brodawkowaty lek. **1.** *podobny do brodawki.* **2.** *złożony z brodawek:* Warstwa brodawkowata skóry. **3.** p. **Brodawczasty:** Wyrost B., p. **Wyrostek.**

×Brodawkowiec, wca, lm. **wce** lek., p. **Brodawczak.**

Brodawkowy, Brodawczany przym. od **Brodawka:** Rak B., p. **Brodawczak.**

Brodawnica, y, lm. **e** bot. (verrucaria) *roś. z gromady porostów, z rodziny brodawnicowatych.* Gatunek: B. wapieniowa a. Obiał (v. calciseda).

Brodawnicowate rośliny bot. (verrucarieae) *rodzina roślin z gromady porostów.*

×Brodawniczka, i, lm. **i** lek. *pokrywka sutkowa, kapelusik.*

Brodawnik, a, lm. **i** a. **Podróżnik** bot. (leontodon) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunek: B. mleczowaty a. pospolity a. Dmuchawiec, Mniszek, Świni mlecz, Pąpawa, Podróżnik pospolity (l. taraxacum). **2.** a. **Brodawiec** (heliotropium) *roś. z rodziny ogórecznikowatych.* Gatunek: B. europejski (h. europaeum).

Brodawnikowy przym. od **Brodawnik.**

Brodeczek, czka, lm. **czki** p. **Bród.** <BROD>

Brodeczka, i, lm. **i** p. **Broda.**

1. Brodek, dka, lm. **dki** p. **Bród.**

2. Brodek, dka, lm. **dki** a. **Płoniwo, Mech brodaty** bot. (phascum) *roś. z gromady mchów liściastych, z rodziny brodkowatych.*

×Brodekin, a, lm. **y** *but hiszpański, półbucik.* <Fr. brodequin>

Broderja, i, lm. **e** *hafty, rzeczy haftowane, zdobne haftami.* <Fr. broderie>

×Broderować, uje, ował *bordiurować, lamować:* Kontusze ponsowe z zielonemi kołnierzami, złotem broderowane. Ochoc. <Zam. borderować z Fr. border, Nm. bordieren>

×Broderowanie, a, blm., czynność cz. **Broderować.**

†Brodgolacz, a, lm. **e, †Brodogol** *golibroda, golarz, balwierz, cyrulik.* <BROD + GOŁ>

×Brodjasz, a, lm. **e** p. **Brodacz:** Kupy jakichciś brodjaszów z berdyszami na ramionach. Chodź.

Brodkowaty bot.: Rośliny brodkowate (phascaceae) *rodzina mchów liściastych.*

[Brodło, a, lm. **a, Bródło] 1.** *bróg, stóg (siana, słomy, zboża).* **2.** *deski a. żerdzie na belkach nad klepiskiem.* <BIOR, por. u Mikl. 18 pod bor-, Ssłw. zabralo, Czes. zábradlo>

Brodnia, i, lm. **e, [Brodnik, Brodzień, Brodniak, Brodzianka]** *gatunek sieci rybackiej, którą dwuch ludzi włóczy, brodząc:* Łyczana B. Łowić ryby brodnią. Przen.: Czapla, kiedy swą brodnię na brzegu rozszerzy, wyciąga mnóstwo ryb. Klon. <BROD>

[Brodniak, a, lm. **i]** p. **Brodnia.**

Brodnik, a, lm. **i 1.** [B.] p. **Brodnia. 2.** a. **Brzeżyca, Brzeżyna** bot. (litorella) *roś. z rodziny babkowatych.* Gatunek: B. nadbrzeżny (l. lacustris).

Brodnisto przys. od **Brodnisty.**

Brodnisty, Brodzisty **1.** *pełny brodów:* Rzeka brodnista. **2.** *miałki, płytki, dający ś. w bród przejść:* Miejsce brodniste.

Brodobrzanka, i, lm. **i** bot. (catabrosa) *roś. z rodziny traw.* Gatunek: B. rozpierzchła a. Wodne proso (c. aquatica).

×**Brodofjasz, a,** lm. **e** p. **Brodacz.** <Wytwór żart. z Broda>

Brodognykowy lek. p. **Bródkognykowy.** <BROD + Gnyk>

†**Brodogol, a,** lm. **e** p. **Brodgolacz.** <BROD+GOŁ>

†**Brodoszedny** *mający siwą brodę.* Przen.: Brodoszedna zima. Gosł. <BROD + SZED>

[**Brodować, uje, ował**] p. **Brodzić:** B. po śniegu.

[**Brodowanie, a,** blm.] czynność cz. **Brodować.**

Brodowina, y, lm. **y** *mielizna; piaszczysta wyniosłość na rzece.*

†**Brodowojęzykowy** anat.: Kość brodowojęzykowa p. **Gnyk.** Muszkuł brodowojęzykowej kości p. **Bródkognykowy.** <BROD + JĘZ(YK)>

×**Brodowy** *do brody a. do podbródka należący.* Anat.: †Myszka brodowa kości językowej p. **Bródkognykowy.** Okolica brodowa (regio mentalis).

Brodzące ptaki, zool. (grallatores) *rząd ptaków o nogach wysokich, podkasałych,* brodźce.

Brodzenie, a, blm., czynność cz. **Brodzić.**

[**Brodzianka, i,** lm. **i**] p. **Brodnia.**

[**Brodziárz, a,** lm. **e**] p. **Brodacz.**

×**Brodziciel, a,** lm. **e** p. **Brodźca.**

Brodzić, i, ił, [**Brodować**] **1.** *w bród przebywać, brnąć po wodzie, po błocie itd.:* †Rzeka była latem wyschła, że ją każdy B. mógł. Skar. Brodzili we krwi po same kolana. Auszp. Zakon Krzyżowy we krwi pogaństwa północnego brodził. Mick. Ten ś. zmacza, kto brodzi. Prz. Brodzi, jak bóbr po błocie. Prz. Witaj mi, kaczko, nie brodząc. Prz. (*=bez pracy, bez zachodu zysk gotowy*). Przen.: Jeszcze wówczas w morzu odważne nawy nie brodziły. Bardz. (*=nie żeglowały*). **2.** przen. w czym*=tonąć, zapuszczać ś., zagłębiać ś., brnąć, nurtować:* B. w grzechach, w rozpuście, w rozkoszach, w występkach. Wóz nurza ś. w zieloność i jak łódka brodzi. Mick. ×W ojczyźnie według fantazji swojej chce B., rady nie słucha niczyjej. Star. **3.** × w czym: *brnąć w czym, opływać, obfitować:* B. w dostatkach, w honorach. Oss. **4.** myśl. *polować po błotach na lotną zwierzynę.*

Brodziec, dźca, lm. **dźce** **1.** bot. (pogostemon) *roś. z rodziny wargowych.* **2.** zool.=a) (totanus) *ptak podkasały, brodzący, z rodziny bekasów.* Gatunki: B. samotny (t. ochropus). B. śniady (t. fuscus). Kwokacz (t. glottis). b) w lm. p. **Brodzący.**

[**Brodzień, dnia,** lm. **dnie**] p. **Brodnia.**

[**Brodzijasz, a,** lm. **e**] p. **Brodacz.** <BROD>

Brodzina, y, lm. **y** *licha broda.*

Brodzisko, a, lm. **a** p. **Broda:** Starzec swoim brodziskiem twarz mi szorował. Boh.

Brodzisty p. **Brodnisty.**

×**Brodziszcze, a,** lm. **a** **1.** *część twarzy, na której broda wyrasta.* **2.** p. **Broda:** Gęste B. kryło mu twarzy połowę. Stasz.

×**Brodźca, y,** lm. **y,** ×**Brodziciel** *brodzący, świadom brodzenia i brodów:* B. doświadczony. Żebr.

×**Broga, i,** lm. **i** p. **Bróg.** <BROG>

Brogować, uje, ował *składać zboże w brogi:* B. żyto, owies.

Brogowanie, a, blm., czynność cz. **Brogować.**

Brogowato przys. od **Brogowaty.**

Brogowaty *mający kształt brogu, stożkowaty.*

Brogowisko, a, lm. **a** *miejsce obrane na bróg; miejsce, gdzie bróg stał a. stoi.*

Brogowy przym. od **Bróg:** Daszek B.

[**Brohuz, u,** lm. **y**] *browar.* <Nm. Brauhaus>

×**Broiciel, a,** lm. **e** *ten, co broi:* Nie utaicie ś., broiciele nieprawości. Bud. <BROJ>

Broić, i, ił **1.** *coś złego czynić, dopuszczać ś., swawolić:* B. wiele złego. × B. niecnotę. Królowie broją, a poddani pokutują. Baz. **2.** przen. *srożyć ś., dokazywać, szaleć:* Miecz broi, siecze a morduje. Rej. Patrz, jak broi srogie morze. Bardz. [Wyjąwszy miecz brojący, ciął Jasieczka]. Pśń. Nieprzyjaciel broi po całym kraju. × B. z kobietą*=niecnotę popełniać.* **3.** †B. nad kim a. z kim = *dokazywać z nim, znęcać ś. nad nim, pastwić ś. nad nim:* Gotowie we Włoszech z Rzymiany broili. Stryjk. **4.** †*czynić, wykonywać; toczyć, prowadzić:* Męka ma być brojona. Walkę broił. Fałszywego świadeczstwa nie broj. Pan wielki pokój ten to broi. Brojący żywot*=czynny.* **5.** [B.] *wyrzekać.* †**B. ś.** **1.** *szaleć, wściekać ś.:* Gdy ś. broją panowie, a ludzi mordują, to największe korzyści wtenczas djabli czują. Rej. **2.** *wyprawiać ś., wyrabiać ś., dziać ś.:* W państwie tym dziwnie wszystko ś. broi. Rej.

Brojenie, a, lm. **a** **1.** czynność cz. **Broić.** **2.** †*robota, sprawa, czyn, czynność:* Wiarujmy ś. wielkiego świeckiego brojenia i dwornych rzeczy sprawiania.

1. Brok, u, blm. *drobny śrut na ptastwo:* Z fuzji ptaka brokiem ubić. Pot. <Nm. Brocke(n)=okruszyna, kawałeczek>

2. Brok, u, lm. **i** *stalowa panewka, w której ś. obraca wrzeciono.* <Ang. broach>

×**Brokadja, i,** lm. **e** *rodzaj złotogłowiu.* <p. Brokatela>

×**Brokadjowy** przym. od **Brokadja.**

×**Brokanter, a,** lm. **rzy** a. **owie** *tandeciarz, handlujący starzyzną, antykwarjusz:* B. ze Lwowa rozwiesił obrazy stare. Krasz. <Fr. brocanteur>

×**Brokat, u,** lm. **y** p. **Brokatela.**

Brokatela, i, lm. **e,** × **Brukatela,** × **Burkatela, Burgatela,** × **Brokat** *rodzaj ciężkiej tkaniny, przetykanej jedwabiem.* <Śr. Łć. brocat(um), od brocare=Fr. brocher=wyszywać, haftować>

Brokatelowy przym. od **Brokatela.**

Brokdaun, u, lm. **y** wet. *zgrubienie ścięgna, zginającego kończynę u konia.* <Ang. broken down=okulawiony, skaleczony>

×**Brokoli** nieod. p. **Kalafjor.** <Włos. broccoli lm.>

×**Brokuli** nieod. p. **Kalafjor.**

Brokuły, ów, blp. bot. p. **Kalafjor.**

Brom, u, blm. chem. *pierwiastek niemetaliczny z gromady chlorowców,* Br. <Now. z Gr. brõmos=smród>

†**Broma, y,** lm. **y** p. **Brama.**

Bromargiryt, u, lm. **y** min. p. **Bromit.** <Now. Brom + Gr. árgyros=srebro>

[**Brombas, u,** blm.] *mocny podpiwek.* <Może Nm. Brummbass=dosł. dudy>

[**Brombelce, ów,** blp.] *łańcuszek przy fajce.* <p. Brēmbelce>

[**Bromble, ów,** blp.] *drumla.* <p. Drumla>

[**Bromblować, uje, owal**] *krzyczeć, hałasować.*

[**Bromboże!**]*=broń Boże!*

Bromek, mku, lm. **mki** chem. *związek bromu z pierwiastkiem metalicznym:* B. wodoru, HBr. B. srebra, AgBr.

Bromica, y, blm. lek. (bromismus) *zatrucie przewlekłe bromem, choroba bromowa.*

Bromit, u, lm. **y, Bromargiryt** min. *rodzimy bromek srebra, krystalizujący w układzie równoosiowym.*

Bromny, prow. **Bromowy** przym. od **Brom;** chem.: Kwas B., $HBrO_3$.

×**Bromowodny** p. **Bromowodorny.** <Brom + WOD>

Bromowodorny przym. od **Bromowodór;** ×**Bromowodny** chem.: Kwas B. <Brom + Wodór>

Bromowodór, oru, blm., chem. *bromek wodoru, bromek wodu, kwas bromowodorny,* HBr.

Bromowy chem. p. **Bromny;** lek.: Choroba bromowa = *bromica.*

Brona, y, lm. **y, [Borna, Barna, Bróna] I.** *narzędzie rolnicze do włóczenia roli:* Broną ś. przewrócone grudy z bryły ziemi rozbijają, perz i inne dziczyzny z ziemi wyciągają, posiane nasiona ziemią ś. zasypują. Żelazna B., t. j. z żelaznemi zębami. Drewniana B.—z drewnianemi. Broną rolę włóczyć = *bronować.* Kiedy ś. za broną kurzy, to ś. żyto burzy (a. będzie urodzaj duży). Prz. Nakryj ś. broną, to ś. zagrzejesz. Prz. **2.** [B.] *placenta u krowy.* <BOR>

† **Brona, y,** lm. **y** p. **Brama:** Niewiasty zawarły bronę. Rej. Rycerze zbrojni czekają przed broną. Słow. Zdr. † **Bronka.** <p. Brama>

[Bronaczek, czka, lm. **czki]** p. **Bronak.**

[Bronak, a, lm. **i, Brynek, Brunak]** *gniadosz, koń gniady, [brony].* Zdr **[Bronaczek].** <p. Brony>

×**Bronc, u,** lm. **e** p. **Bronz.**

×**Broncowy** przym. od **Bronc,** *bronzowy.*

! **Bronchit, u,** lm. **y** lek. *zapalenie oskrzeli.* <Now. z Gr. brógchos = krtań, gardło>

† **Bronia, i,** lm. **e** p. **Broń.**

Broniak, a, lm. **i I.** a. **[Bronik]** *gwóźdź stanowiący ząb brony.* **2.** *koń od brony.* <Brona>

×**Broniciel, a,** lm. **e** *broniący, obrońca.* <BOR>

×**Bronicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Broniciel.**

Bronić, i, ił, [Brónić] I. *bronią zasłaniać, obraniać, ochraniać, zasłaniać:* B. ojczyznę od nieprzyjaciela. B. mężnie, odważnie murów miasta, stanowiska. Od tej strony trzy twierdze bronią granicy. Król niebieski broni ludu swego. B. ukrzywdzonych, słabych od gwałtu i bezprawia. B. oskarżonego (= *wnosić obronę).* B. praw swoich w sądzie, honoru swego. B. kogo od pocisków potwarzy. B. kogo, co, ! przed czym (zam. od czego). **2.** (o Bogu) *zachowywać od czego, chować, nie dopuszczać, nie dać, uchować:* Niech mię Bóg broni od tego, bym... Broń Boże, by nam przyszło na to. Gdyby tak, broń Boże a. czego Boże broń, choroby, nieszczęścia jakiego, ognia, to cobyśmy robili? Niech cię Bóg broni, a. niech cię ręka boska broni, żebyś miał to zrobić. Niech Bóg broni, a. niech ręka boska broni = a) *strach, straszne rzeczy:* Niech Bóg broni, co to za czasy! b) przys. *bynajmniej, jako żywo nie, ależ gdzie tam:* Tyś to zrobił? — Niech Bóg broni! [Syn był bardzo silny, ale do roboty broń Boże] = *ani z daleka, ani rusz.* **3.** komu czego = *zabraniać, wzbraniać, nie dopuszczać, nie dawać:* B. przeprawy przez rzekę. Najeżone okopy broniły przystępu nieprzyjacielowi. Idź! nikt ci nie broni. B. komu wstępu do swojego domu. Ucha twojego żebrzącemu bronisz. B. komu schronienia pod dachem swoim. Ubóstwo nie broni być cnotliwym (= *nie przeszkadza).* **B. ś. I.** *bronią, orężem lub czym inszym składać ś., osłaniać ś., odpierać napaść, napad; ochraniać ś.:* B. ś. nieprzyjacielowi a. od nieprzyjaciela, przeciw nieprzyjacielowi. B. ś. odważnie, mężnie, zacickle, słabo. Broni ś., jak od napaści. Prz. B. ś. do upadłego. Oskarżony chciał ś. sam B. Teć są dowody, któremi ś. bronią. Petr. (= *zastawiają).* Bronić ś. słowami, piśmiennie. Bronili ś. tym, że nie mieli rozkazu (= *usprawiedliwiali ś., tłumaczyli ś., wymawiali ś.).* B. ś. przed prawem. **2.** B. ś. komu, czemu, od kogo, od czego, ! przed czym, przeciwko komu, czemu = *stawić ś. komu, stawić czoło; opierać ś., nie dawać ś.:* Rzym bronił ś. długo przeciwko wpływowi Grecji; wreszcie uległ mu zupełnie. B. ś. biedzie, niedostatkowi, namowom złych ludzi, pokusie, własnym żądzom. Długo bronił ś. wierzycielom, wreszcie dostał ś. w ich szpony (= *opędzał ś. od nich).* **3.** od czego = *zasłaniać ś.; strzec ś. czego, chronić ś. przed czym:* Od zimna ś. odzieniem wedle czasu bronim. Skar. B. ś. od wiatru, od deszczu, od gorąca, od złych języków.

Broniec, ńca, lm. **ńcy I.** żart. *obrońca:* Ja nie twój Ratuj, ani twój pan B. Mick. **2.** † *giermek:* Z tyłu trzymali ś. dwaj brońcy z toporami na ramionach, którzy mieli jeszcze gotowe napięte kusze dla podania księciu w razie potrzeby. Sienk.

† **Bronieczka, i,** lm. **i** p. **Broń:** Rany bronieczką zadali. Falib.

Bronienie, a, blm., czynność cz. **Bronić.**

Bronienie się, a ś., blm., czynność cz. **Bronić ś.**

Broniermaszynka, i, lm. **i** noż. *maszynka do polerowania, z przyrządem ułatwiającym je.* <Nm. brunieren (z Fr. brunir = polerować) + Maszynka>

[Bronifrater, tra, lm. **try]** p. **Bonifrater.**

[Bronik, a, lm. **i]** p. **Broniak.**

×**Bronionośny** *noszący broń, orężny, zbrojny:* Bronionośna Minerwa. Otw. <BOR + NIOS>

† **Bronka, i,** lm. **i I.** *krata, ruszt.* **2.** p. † **Brona.** <Brama>

[Bronkt, u, lm. **y]** *drewno ze sznurami do uwiązywania bydła.* <Lit. bránktas>

† **Bronna, ej,** lm. **e** p. **Bramna.**

† **Bronne, ego,** blm. p. **Bramne.**

† **Bronnie** przys. od **Bronny.** <BOR>

×**Bronno** przys. od **Bronny,** *nie godzi ś., nie wolno, zabroniono:* Nam mówić wolno, wam zaś B. Pilch. Dobrze myśleć nikomu nie B. Pilch.

×**Bronny** p. **Bronowy.**

Bronny I. × *zabroniony, zakazany.* **2.** † przym. od **Broń,** *zbrojny:* Bronną ręką. Bronne odzienie (= *zbroja).* Mężowie bronni.

† **Bronny** p. **Bramny.**

[Bronny] p. **Brony:** B. szymliczek = *koń jabłkowity.*

Bronować, uje, ował rolę = *równać broną pooraną ziemię, włóczyć:* B. wpodłuż, poprzek, naukos.

Bronowanie, a, blm., czynność cz. **Bronować.**

Bronowłok, a, lm. **i, Bronowłók I.** ×a. **Bronownik** *bronujący, włóczek.* **2.** a. **Bronowłoka** = a) *koń od brony:* Z dwuch koni jeden jest wielki, kościsty, wojskowego pochodzenia, a drugi nasz domorosły B. o krótkiej szyi. Wilcz. b) wogóle *koń lichy fornalski, koń pospolity, brzydki i wychudły, szkapa, kłyś, marcha, szewlucha, hetka, szkapina.* <Brona + WLEK>

Bronowłoka, i, lm. **i** p. **Bronowłok.**

Bronowłók, oka, lm. **oki** p. **Bronowłok.**

Bronownik, a, lm. **cy** p. **Bronowłok.**

Bronowy, × **Bronny** przym. od **Brona:** Kołek B. Chęć.

×**Brons, u,** lm. **y** p. **Bronz.**

×**Bronsztyn, u,** lm. **y** chem. i min. p. **Braunsztajn.**

[Brony, Bronny, Bróny, Bruny, Brunny] *gniady* (o koniu): Po czemżeś ich poznała? — Po koniczkach po bronych. Por. **[Brunatny]**. <Nm. braun>

Bronz, u, Brąz, ×Bronc, ×Brons 1. blm. chem. *śpiż, aljaż, w którego składzie znajduje ś. miedź i cyna, a niekiedy glin:* B. na działa, na dzwony. B. rzeźbiarski. B. glinowy. Przen.: Z bronzu = *silny, potężny, śpiżowy:* Człowiek z bronzu, albo z bronzu ulany (= *wielkiego hartu, ducha*). Dziecię to jakby z bronzu całe, na Niemce patrzy raz zuchwałe, to ku Pomorzu skrzy oczyma. Len. **2.** w lm. **y** *sprzęty, ozdoby z bronzu:* Meble rzeźbione z bronzami. Kocha ś. w bronzach. **3.** lm. **y** chem. *barwnik mineralny z metalicznym połyskiem:* Bronzy wolframowe. **4.** blm. *kolor bronzowy:* Światły, ciemny B. <Włos. bronzo, Fr. bronze, zap. z Prs. burindż a. purindż>

Bronzel, zla, lm. **zle** szew. p. **Brandzel.**

×Bronznictwo, a, blm. p. **Bronzownictwo.**

×Bronzniczka, i, lm. **i** p. **Bronzowniczka.**

×Bronzniczy, ×Bronznikowski przym. od **Bronznik; Bronzowniczy.**

×Bronznik, a, lm. **cy** p. **Bronzownik.**

×Bronznikostwo, a, blm. p. **Bronzownictwo.**

×Bronznikowski p. **Bronzowniczy.**

×Bronznikowstwo, a, blm. p. **Bronzownictwo.**

Bronzownictwo, a, blm., **×Bronznictwo, ×Bronznikostwo, ×Bronznikowstwo 1.** *rzemiosło a. stan bronzownika, mosiężnictwo.* **2.** *sztuka powlekania wyrobów z drzewa, gipsu a. metalu bronzami.*

Bronzowniczka, i, lm. **i, ×Bronzniczka 1.** forma ż. od **Bronzownik. 2.** *żona bronzownika.*

Bronzowniczy przym. od **Bronzownik; ×Bronzniczy, ×Bronznikowski:** Warsztat B.

Bronzownik, a, lm. **cy, ×Bronznik** *rzemieślnik, robiący wyroby z bronzu, mosiężnik.*

Bronzować, uje, ował 1. *na bronzowo malować, kolor bronzowy nadawać:* B. drzwi, B. lampy, B. figury gipsowe. Piec bronzowany. Przen.: Ta powłoka bronzowana, którą na twarz naszych wieśniaków nakłada praca ciężka. Dzierz. **2.** *bronzami okładać, obijać, zdobić:* B. uprząż. Stół dokoła bronzowany.

Bronzowanie, a 1. blm., czynność cz. **Bronzować. 2.** lm. **a** *okucia, ozdoby bronzowe:* Wspaniałe antyki z kosztownemi ozdobami i bronzowaniem. Bał.

Bronzowieć, eje, ał *przybierać kolor bronzowy, rudzieć, brunatnieć:* Jesienią liście bronzowieją.

Bronzowo przys. od **Bronzowy:** Zabarwić B.

Bronzowy przym. od **Bronz:** a) *z bronzu:* Posąg B. Bronzowe ozdoby. Zegar B. b) *koloru bronzu, brunatny:* Płeć bronzowa. Przyskoczył do mnie w bronzowym fraku. Kaczk. Wsparł bronzowo-śniadą twarz na dłoni. Orzesz. Bronzowo-żółty. Pomalować na bronzowo = *na kolor B.*

Bronzyt, u, lm. **y** min. *mieszanina jednopostaciowa krzemianu magnezu z krzemianem żelaza, używana jako kamień półszlachetny na drobne sprzęty.*

Broń, i, ×lm. **e, †Bronia, [Bróń] 1.** *to, co służy do obrony, oręż:* Szpony B. lwa, łzy B. niewieścia. B. palna, ognista, sieczna a. biała a. zimna. B. zaczepna, odporna. B. ręczna. Szczęk, chrzęst broni. Bronią zręcznie władać, robić. Wziąć ś. a. porwać ś. do broni. Wzięli bronie, wypadli. Mick. Chwycić za B. Mieć ś. do broni. Złożyć B. (= *poddać ś.*). Z bronią w ręku. Potykać ś. bronią z nieprzyjacielem. Walczyć z kim na B. białą (= *bić ś. na pałasze*). Do broni! **2.** przen. *to, w czym ktoś siłę swoją upatruje; środek zwalczenia kogo, czego, sposób na kogo, na co:* Pobić kogo własną jego bronią. Dajesz mi B. na siebie. Post i modlitwa—B. przeciw pożądliwościom. **3.** *karabin:* Stać pod bronią. B. perkusyjna, odtylcowa, skałkowa. Prezentować B. B. do góry! B. na ramię! Do nogi B.! B. w prawe ramię! B. w płask! B. przed deszczem! B. za umarłym! **4.** przen. *rodzaj wojska, wojsko:* Wszystkie trzy rodzaje broni. W jakiej broni służy? Gienerałowie broni. Towarzysz broni. B. pomocnicza: sapery, pontonjery, telegrafiści. Zaciągnąć ś. pod B. **5.** *†zbroja, uzbrojenie, rynsztunek:* Koń, tarcz, drzewo a szabla, to wszystka B. jego. Paszk. **6.** bot.: B. łania p. **Pasternak.** Zdr. **×Brońka, †Bronieczka.** <Got. brunjo, Śr.Grn. brunja>

†Brońca, y, lm. **y** p. **Obrońca.** <BOR>

Brońka, i, lm. **i 1.** ×p. **Broń. 2.** [B.] bot. *kotka samcza u leszczyny.* <Broń>

Broskiew, kwi, lm. **kwie 1.** p. **Brzoskwinia. 2.** × p. **Brzoskiew.**

†Broskinia, i, lm. **e** p. **Brzoskwinia.**

Brosza, y, lm. **e** *duża, okazała broszka.* <Fr. broche>

†Broszcz, u, lm. **e** *obszycie na spodzie sukien kobiecych, plisa, listwa:* Spodnica z broszczem. <Zap. toż, co Brocz>

Broszetka, i, lm. **i** jub. *maleńka broszka.*

Broszka, i, lm. **i** *duża szpilka ozdobna, z haczykiem do zapinania od spodu w stroju kobiecym pod szyją i na piersiach:* B. złota, z pereł. <p. Brosza>

Broszura, y, lm. **y 1.** *książka niezbyt gruba, nieoprawna, zeszyt.* **2.** *niewielka rozprawa, omawiająca jaką kwestję bieżącą, na dobie będącą, odbita w osobnej książeczce.* Zdr. **Broszurka.** <Fr. brochure>

Broszurka, i, lm. **i** p. **Broszura.**

Broszurować, uje, ował intr. *lekko oprawiać, sklejać, zszywać bez szpagatów i okładki.*

Broszurowanie, a, blm., czynność cz. **Broszurować.**

[Brość, i, lm. **e]** *jesienny zawiązek liścia na gałęziach bukowych.* <Zap. dla barwy czerwonej nazwany, por. Brocz i Broszcz>

[Brośniały] *pleśniwy.* <Brs. brośń = pleśń>

[Brośnieć, eje, ał] *pleśnieć.*

[Brośń, i, blm.**]** *pleśń.*

[Brot, a, lm. **y]** *bochenek chleba.* <Nm. Brot>

†Brotfanna, y, lm. **y** p. **Brytfanna.**

†Brotfas, u, lm. **y** *rodzaj kredensu:* Talerze, półmiski, pokrywy spoczywają w wielkim brotfasie, który stoi zawsze tuż przy stole jadalnym. <Nm. Brot = chleb + Fass = beczka (faska)>

[Brotoić się, i ś., ił ś.] *roić ś., mrowić ś., ruszać ś. gromadnie.* <?>

Browar, u, lm. **y, ×Browarnia, [Browaryjá] 1.** *piwowarnia:* We łbie mu ś. miesza, jako w browarze. Rej. W głowie jak w browarze. Pot. W browarze ś. urodził, w karczmie go ochrzczono. Gawiń. Kto w karczmie służy, w browarze mu płacą. Prz. **2.** ×a. B. piwny prow. = *gorzelnia.* **3.** × *szynk, szynkownia, karczma:* W browarze przesiaduje (= *pijak*). **4.** karc. p. **Browarek. 5.** [B.] *duży imbryk blaszany.* **6.** [B.] w grze „w świnię“ = *dołek na samym środku koła.* <Nm. Brauerei>

[Browarczyk, a, lm. **cy]** *pomocnik, praktykant piwowarski.*

Browareczek, czka, lm. **czki** p. **Browar.**

Browarek, rka, lm. **rki** **1.** p. **Browar.** **2.** a. **Browar** karc. w kiksie = *4 kreski; na zmazanie jednej z nich należy zgrać 12 innych:* Zmazać kreskę w browarku.

Browarka, i, lm. **i** **1.** fl.: B. calista=*kloc w obu końcach jednakowo a. prawie jednakowo szeroki.* B. szydłowata=*w jednym końcu cieńsza.* **2.** leśn. *drzewo z kory odarte w klocach na sprzedaż hurtową.* <?>

[**Browarka, i,** lm. **i**] *piwowarowa, piwowarka.*

† **Browarne, ego,** blm. rz. p. **Browarowe.**

×**Browarnia, i,** lm. **e** p. **Browar.**

Browarnictwo, a, blm., [**Browarstwo**] *piwowarstwo.*

Browarniczy przym. od **Browarnik,** *piwowarski.*

Browarnik, a, lm. **cy** **1.** *stróż browaru.* **2.** *posługujący w browarze.* **3.** pog. *właściciel browaru.*

Browarny **1.** przym. od **Browar:** Kocieł B. Jęczmień B. **2.** zool.: [Wróbel B.] p. **Wróbel.**

† **Browarowe, ego,** blm., † **Browarne** *podatek od robienia i sprzedaży trunków.*

[**Browarski**] przym. od **Browarz.**

[**Browarstwo, a,** blm.] p. **Browarnictwo.**

[**Browaryjá, i,** lm. **e**] **1.** p. **Brewerja.** **2.** p. **Browar.** Zdr. [**Browaryjka**]. <Sld. do Browar>

[**Browaryjka, i,** lm. **i**] p. **Browaryjá.**

[**Browarz, a,** lm. **e**] *piwowar.*

[**Browarzyć, y, ył**] *trudnić ś. piwowarstwem.*

Browy, Brzany przym. od **1. Ber:** Słoma browa.

[**Brozdzić, i, ił**] p. **Brózdować.**

[**Brozoń, a,** lm. **e**] *nazwa wołu [mrozowatego].* <Zap. zamiast m r o z o ń>

[**Broźnić, i, ił**] p. **Brózdować.**

† **Brożcem** a. † **Brzodźcem** przys. *na bakier, na bok, bokiem:* Znać, że drogo pszenicę przedał, bo czapkę B. na łeb wdział. Rys. Ona jedną tylko spodnicę B. na ś. wdzieje. Pot. <?>

Brożek, żka, lm. **zki** **1.** p. **Bróg:** Niech mi B. do nowego doda zboża i żywności. Kochan. **2.** † *kręglasty kosz do kurcząt.* **3.** † *rodzaj powozu:* W B. wprzągać konie. Zbyl. **4.** [B.] *parasol.* **5.** † mat. p. **Bróg.** <BROG>

Brożkowy przym. od **Brożek:** Koń B.

Brożyna, y, lm. **y** **1.** *bróg niewielki, nędzny.* **2.** † *daszek i drągi brogowe:* Brożyny, aby nie gniły, niech na ziemi nie leżą, gdy są próżne. Haur. **3.** [B.] *drąg w środku stogu.* **4.** [B.] *kąt, róg:* Rama kominowa była dawniej w cztery brożyny.

Brożysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Bróg:** Wielkie kopy, brożyskami zwane, okrągło-śpiczastą postać mające. Goł.

[**Bróć się, óje ś., ół ś.**] *pasować ś., walczyć.* <Ukr. boroty sia>

Bród, odu, lm. **ody** **1.** *mielizna wpoprzek rzeki do przebycia bez przewozu:* Szukać, macać brodu. W B. przejść, przebyć rzekę. Puścić ś. w B. Iść w B. Hetman kazał szukać brodów w onej rzece. Papr. Na złej szkapie brodu próbować. Prz. (=*ważyć ś. na co bez sposobności*). Nim przebędziesz wody, pierwej zwiedź jej brody. Prz. (=*każde przedsięwzięcie pierwej rozważ*). **2.** † w lm. *nurty, prądy, fale, wały:* Głębokie oceańskie brody. Zbyl. Nieprzebrnione brody. Zbyl. **3.** przen. *prawdziwa droga postępowania, prawdziwy sposób czynienia, tor:* Chybić brodu. Uczysz nas drogi, a sam chybiasz brodu. Kochan. **4.** W B., przen. = a) † *najkrótszą drogą, poprostu, najprościej, niedługo myśląc, obces, odrazu, wręcz, bez ogródki:* Powiem ci to w B. i krótko. Opal. b) *obficie, po pas, po uszy:* Dzień po dzień goście; wina w B. dla każdego. Grzybów było w B. Mick. c) *całkiem, ze szczętem, ze wszystkim, zupełnie:* W nas ochota do służby w B. wywietrzała. Troc. **5.** [B.] *struga leśna z dnem twardym:* Jeżeli ś. wody leśne na twardszym dnie zbierają i cieką węższemi pasmami wzdłuż puszczy, wówczas powstają t. zw. brody. Pol. Zdr. **Brodek, Brodeczek.** <BROD>

Bródeczka, i, lm. **i** p. **Broda.** <BROD>

Bródka, i, lm. **i** **1.** p. **Broda.** **2.** u klucza: *pióro, ząb, blat.* **3.** u podkowy: *hacel, ocel, cel:* Cele na podkowach a. bródki zimą ostrzejsze być mają. **4.** [B.] *ostatnia garść zboża, pozostała na pniu.* Por. [**Broda, Bróg**]. **5.** [B.] *ostry języczek wewnątrz zagięcia haczyka wędki.* **6.** [B.] W bródkę pluć=*dąsać ś., zżymać ś.* **7.** bot.: Kozia B. p. **Goździeniec.** **8.** mł. *włoskowata część ziarna zbożowego na ostrym jego końcu.*

Bródkognykowy anat.: Mięsień B., b r o d o g n y k o w y, ż u c h w o - g n y k o w y, × p o d b r ó d k o - p o d j ę z y c z n y, × p o d b r ó d k o w i d e ł k o w y, † m u s z k u ł b r o d o w o - j ę z y k o w e j k o ś c i, × p o d j ę z y k o w y s z c z ę k i, † m y s z k a b r o d o w a a. d z i ą s ł o w a a. c z e l u ś c i o w a k o ś c i j ę z y k o w e j, † m y s z k a s z c z ę k o - j ę z y k o w e j k o ś c i, w e w n ę t r z n a s z c z ę k o - j ę z y k o w a, ! × m u s k u ł s z c z ę k o - h i o i d n y (musculus genio-hyoideus). <BROD + GNYK>

Bródkowaty **1.** *do bródki podobny.* **2.** *mający bródkę.*

[**Bródło, a,** lm. **a**] p. **Brodło.**

[**Bródysać, a, ał**] p. **Brdysać.**

[**Bródź, i,** blm.] *puszek włosów na wardze.* <? BROD>

Bróg, ogu, lm. **ogi,** × **Broga** **1.** *daszek poszyty na czterech drągach, na skład zboża, siana; sterta, stóg:* Stawiać brogi. Układać a. kłaść zboże w brogi. Lepiej mieć więcej brogów, niżli złotych łańcuchów. Petr. Przen.: Ma pełne brogi a. ma wiele brogów (=*bogaty*). Prz. Na brogu leżeć (=*próżnować, gnuśnieć*). Z broga dopiero wylazł (=*ocucił ś., wstał przecież*). **2.** *stos zboża a. siana daszkiem przykryty:* Lepszy B., niżli snop. Prz. **3.** *jakabądź kupa, stos, gromada, np. kamieni, broni itp.* **4.** † a. † **Brożek,** mat. *stożek.* **5.** *kupka kłosów niezżętych,* por. [**Broda, Bródka**]. **6.** [B.] w wyrażeniu: Stogi brogi = *złote góry:* Naobiecywała mu stogi brogi. **7.** *sieć na ptastwo:* Nuż wrony brogiem łowić. Trzyc. **8.** † *dom zboru luterskiego, szczeg. w Krakowie:* Jakośmy sobie nowych ministrów, nowych zborów, brogów, bożnic naczynili. Jan. Zdr. **Brożek.** Zgr. **Brożysko.**

[**Bróna, y,** lm. **y**] p. **Brona.**

×**Brónatek, tka,** lm. **tki** p. **Brunatek.**

† **Brónatnia, i,** lm. **e** p. **Brunatnia:** Senat niechaj w brónatni, posłowie w zieleni, a sędzia niech chodzi w czerwieni, aby znano po szacie, jakiej kto godności. Star..

×**Brónatny** p. **Brunatny**

[**Brónić, i, ił**] p. **Bronić.**

[**Bróny**] p. **Brony.**

[**Bróń, i,** lm. **e**] p. **Broń.**

[**Bróśnieć, eje, ał**] *czerwienić ś.* <Por. Brocz, Broszcz i Brość>

Brózda, y, lm. **y, Bruzda,** [**Brózna, Brzozna**] **1.** *żłobek między skibami roli:* Robić, prowadzić brózdy. B. poprzeczna, podłużna. **2.** *rowek między zagonami do ściągania wody.* **3.** przen. *zmarszczka, fałda, rysa, kresa:* Wiek mu czoło brózdami (a. w brózdy) poorał. **4.** anat. (sulcus) *zagłębienie podłużne, szczeg. na kościach, rowek.* **5.** astr.

brózdy = *smugi na księżycu, rozbiegające ś. promienisto z różnych jego kraterów.* 6. leśn.: Brózdy zagajne = *rowy w lesie dla ochrony niektórych miejsc jego od bydła.* 7. myśl. brózdy = *sidła na skowronki, stawiane między zagonami.* Zdr. **Brózdka, Brózdeczka.** <BRÓZD>

Brózdeczka, i, lm. **i** p. **Brózda.**

Brózdka, i, lm. **i** p. **Brózda.**

Brózdkowanie, a, blm. embr. *dzielenie ś. zwierzęcego jajka zapłodnionego,* przewężanie.

Brózdogłowiec, wca, lm. **wce** zool. (bothriocephalus) *wnętrzak, w jelitach ludzkich a. psich żyjący:* B. sercowaty (b. cordatus). B. szerokoczłonki a. Tasiemiec szeroki a. Brózdogłów, Jamkogłów (b. latus) *największy tasiemiec pasorzytny człowieka i psa.* <BRÓZD + GŁOW>

Brózdogłów, owa, lm. **owy** p. **Brózdogłowiec.**

Brózdować, uje, ował, Bruzdować, Bróździć, Bruździć, [Brozdzić, Broźnić] 1. *kopiąc a. orząc rolę, robić brózdy.* 2. Bróździć, Bruździć przen. *wichrzyć, bałamucić, przeszkadzać, zawadzać:* B. komu w czym. Nie bróźdź mi tu! Bróździ jak kozieł w kapuście. Prz. Do pokoju przyjść nie mogli, ponieważ cesarz w kondycjach pokoju bróździł. Błaż.

Brózdowanie, a, blm., **Bruzdowanie** czynność cz. **Brózdować.**

Brózdownik, a, lm. **i, Bruzdownik** *narzędzie rolnicze do robienia brózd.*

[Brózna, y, lm. **y]** p. **Brózda.**

×**Bróździciel, a,** lm. **e,** × **Bruździciel 1.** *brózdy robiący.* 2. *ten, co bróździ = przeszkadza.*

×**Bróździcielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Bróździciel; Bruździcielka.**

Bróździć, i, ił p. **Brózdować.**

Bróździeń, a, lm. **e** bot. (polysiphonia) *roś. z gromady wodorostów, z klasy krasnorostów, z rodziny rhodomeleae.*

Bróździsty, Bruździsty *brózdowany, pełen brózd:* Rola bróździsta. Bot.: Łodyga bróździsta.

Bróżdżenie, a, blm., czynność cz. **Bróździć.**

Brr! 1. a. **Bru! Brum! Dbrum!** *głos uczuwającego dreszcz, zimno, wstręt, przykre uczucie:* Brr, jak tu zimno! Brr, aż mi zimno! cóż to są za mary? Słow. 2. *naśladowanie odgłosu rotowego ognia w bitwie:* Przybywa komendant... Tentuj! cel! pal! Brr! Fred. A. 3. [B.] *wołanie na owce.* <Dźwn.>

Bru! p. **Brr;** *odgłos przykrego uczucia, niechęci, żalu:* Ej, ej, ej! umieram! bru, bru! włosy mi wstają na głowie. Bru na bru, fu na fu. Prz. (= *jakie pytanie, taka odpowiedź*). Fru! B.! p. **Fru!** <Dźwn.>

[Bruciek, a, lm. **i]** p. **Brzuszlak.**

Brucyna, y, blm. chem. *alkaloid silnie trujący, towarzyszy zwykle strychninie.* <Now. z Gr. brýkō = zgryźć, strawić>

[Bruczák, a, lm. **i]** p. **Burcak.**

[Bruczka, i, lm. **i]** p. **Kapusta.**

Brud, u, lm. **y 1.** *nieczystość, plugastwo, gnój:* B. na ciele, na rękach, na sukniach. Myj lepiej, bo B. jeszcze siedzi. Włos pełen brudu. Z rąk twych B. zmywasz, omyj wprzód sumienie. Groch. Każdy wie, że pod brudem biało. Prz. Tyle w tym prawdy, co brudu za paznogciem. Prz. 2. blp. *bielizna brudna, chusty brudne:* Dać brudy do prania. Kufer, kosz z brudami. Odłożyć koszulę do brudów. Przen.: Brudy pierz w domu. Prz. (= *hańbiących sprawek nie wynoś za próg*). 3. × brudy = *nieczystości, odchody zwierzęce, kał, łajno.* 4. × B. i [B.] w głowie = *plugastwo = wszy.* 5. *plama, skaza, zarzut:* Niewinnyś? — obmyj ś. z brudu. Oss. (= *oczyść ś. z zarzutu*). Brudy życia. 6. przen., częś. w lm. = *nieczyste sprawki; podejrzane, bezecne postępki, świństwa:* Wywlekać brudy domowe. Domyślił ś. jakiegoś brudu, może nawet zbrodni, i dlatego badać nie chciał. Bał. Nie wdawaj ś. w brudy. 7. [B. połogowy] = *odchód połogowy.* 8. [Brudy] *miesiączka:* Ma brudy. Zdr. **[Brudzik]** <BRUD>

Brudas, a, lm. **y 1.** *człowiek brudny, brudne dziecko, niechluj, morus, flejtuch:* Pfe, B. jesteś! Przebrzydły B. 2. przen. *człowiek kalający ś., wdający ś. w brudy, nieuczciwy.* Zdr. **Brudasek.** Zgr. **Brudasisko.** <Niby Łć., z BRUD>

Brudasek, ska, lm. **ski** p. **Brudas** (o dziecku) *smoluszek, morusek, kopciuszek.*

Brudasisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Brudas.**

Bruderszaft, u, blm. szczeg. rzem. *braterstwo, przyjaźń serdeczna, solidarność:* Pić B. (= *oblewać serdeczny stosunek*). Dostrzega Marynkę, pijącą B. z jakimś dobrze wypomadowanym elegantem. Zap. <Nm. Bruderschaft>

Brudnawo przys. od **Brudnawy.** <BRUD>

Brudnawy *trochę brudny:* B. kaftan. Orzesz.

†**Brudnia, i,** lm. **e** *rzecz brudna.*

Brudnica, y, lm. **e, Wełnica** zool. (liparis) *owad łuskoskrzydły ze skupienia prządkówek.*

Brudnieć, eje, ał *brudnym ś. stawać, brukać ś.:* Coraz B. = *stawać ś. coraz brudniejszym.*

[Brudnik, a, blm.**]** *żółty pulvis persicus (proszek perski).* [B.] czarny = *pulvis pediculorum.*

Brudniuteńki *zupełnie brudny.*

Brudniuteńko przys. od **Brudniuteńki.**

Brudno 1. przys. od **Brudny:** B. tam u nich. Przen.: B. żyć = *niehonorowo, po świńsku.* 2. *brudne:* Co ma być biało, niechajże będzie biało, a co ma być B., niechaj będzie B. (= *złego nigdy nie chwalić, a dobrego nie ganić*). Pisać na B. = *przygotowywać bruljon czego, z zamiarem przepisania na czysto.*

†**Brudnomowny** *nieprzyzwoitych słów używający.* <BRUD + MOW>

Brudność, i, blm. rz. od **Brudny.**

Brudnota, y, lm. **y** bot. (stapelia) *roś. z rodziny trojeściowatych.*

†**Brudnowełny** *brudną wełnę mający:* Ofiary czyniła z owiec brudnowełnych. Otw. <BRUD + WEŁ(N)>

Brudny 1. *nieczysty, zabrudzony, zbrukany, posmolony, plugawy:* Brudne ręce. Brudne mieszkanie. Brudna bielizna. B. dom, stolik, rękaw. Brudna woda. Kolor nosa wpadał w brudno-amarantowy. Jeż. (= *buro-amarantowy*). Brudnobłękitnemi nakreślony literami napis. Orzesz. Brudno-cieliste plamy twarzy. Zap. Plamy brudno-czerwone. Koń brudno-kasztanowaty. Skrzydła srebrne w dół ś. spuściły i brudno-popielatej nabrały barwy. Orzesz. Koń brudno-siwy. Szalik barwy brudno-szafirowej. Dzierz. Zraziła nas może brudno-szara barwa napoju. Sienk. Liść brudno-zielony. Jaśniał na brudno-żółtej tarczy napis. Orzesz. 2. przen. *czarny, szpetny, sprośny, nizki, niecny, niehonorowy:* B. charakter, interes, postępek, wyraz, czyn. Brudna sprawa, dusza. Brudne uczucie (= *nieporządne, niemoralne*). Brudne skąpstwo (= *obrzydliwe*). Tonąć w brudnych uczuć steku.

Brudota, y, blm. *czyn brudny, niecny, postępek hańbiący:* Voltaire był chciwy aż do bezczelności i brudoty. Tarn.

Brudzenie, a, blm., czynność cz. **Brudzić.**

Brudzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Brudzić ś.**

Brudzić, i, II 1. *brudnym czynić, brukać, smolić, zanieczyszczać:* B. sobie ręce. Pył brudzi suknie. Przen. *kalać, walać, plamić:* B. myśli, duszę, serce. **2.** *śmiecić, barłożyć:* B. pokój, mieszkanie. **3.** *paskudzić, smrodzić:* Co noc brudzi w łóżko, w spodnie, w koszulę. **4.** *puszczać farbę; puszczać, smolić:* Rękawiczka brudzi. Ta materja brudzi. **B. ś.** *brudnym ś. stawać, brukać ś., smolić ś., kalać ś.:* Niektóre materje łatwo ś. brudzą. Przen. *hańbić ś.:* B. ś. występkiem, kradzieżą.

Brudziec, dźca, lm. **dźce** lek. (rupia) *wysypka, pokrywająca ciało strupami,* bł. s t r u p i e ń.

[**Brudzik, u,** blm.] p. **Brud:** Nóżkibym umyła, brudzikbym wypiła. Pśń.

[**Bruić, i, II**] *moczyć ś. pod siebie.* <Brs. bruìć>

[**Bruj, u,** lm. **e, Brui, Bruika**] *mocz.* <Brs. bruli blp.>

Bruk, u, lm. **i**, †**Burk,** [**Burk, Burg**] **1.** *powierzchnia ulicy, drogi, placu, wyłożona kamieniami, kostkami drewnianemi, taflami żelaznemi a. asfaltem:* Układać, naprawiać B. B. kamienny, drewniany, asfaltowy, żelazny. B. zrujnowany. Fatalne bruki. Przen.: Mieszkać na bruku = *nie mieć swojego mieszkania, gospodarstwa.* Żyć z bruku (=*z grosza, z dnia na dzień*). Na bruku zostać, być (=*bez miejsca, bez zajęcia*). Wyrzucić kogo na B. = *wypchnąć na ulicę, pozbawić mieszkania.* Krzesać po bruku a. krzesać szablą po bruku = *junaczyć ś., mężnym ś. okazywać, burdy nocne wyprawiać.* Mężny na bruku a. śmiały na bruku = *udający zucha, wiechowy rycerz.* Leżeć, bawić ś. na bruku a. bruk szlifować, krzesać, tłuc, zbijać = *wałęsać ś., próżnować, zbijać bąki.* Miał ś. niegdyś dobrze; utracił wszystko na bruku. **2.** [B.] *płot z kamieni polnych, przesypanych ziemią.* <Nm. Brücke = dosł. most>

[**Bruk, u,** lm. **i**] p. **Kapusta.**

1. Brukać, a, × **cze,** × **czy, kał** *kalać, walać, brudzić, smolić:* B. twarz, ręce, suknie. Przen.: B. serce występkami. **B. ś.** *brudzić ś., walać ś., kalać ś., smolić ś.:* B. ś. grzechem, występkami. <BRUK>

2. Brukać, a, ał, [**Brukować**] myśl. (o gołębiach) *gruchać.*

[**Brukan, a,** lm. **y, Brukanica**] *kupa kamieni, porosłych chwastem.* <p. Bruk>

[**Brukanica, y,** lm. **e**] p. **Brukan.**

Brukanie, a, blm., czynność cz. **Brukać.**

Brukanie się, a ś., blm., czynność cz. **Brukać ś.**

Brukarczyk, a, lm. **i** *terminator brukarski.* <Bruk>

Brukarka, i, lm. **i** *żona brukarza.*

Brukarski przym. od **Brukarz:** Czeladnik B. Robota brukarska.

Brukarstwo, a, blm. *rzemiosło brukarza.*

Brukarz, a, lm. **e 1.** a. × **Brukownik,** [**Burkownik**] *rzemieślnik, zajmujący ś. brukowaniem ulic.* **2.** *ten, co kamienie ociesuje, kamieniarz.*

×**Brukatela, i,** lm. **e** p. **Brokatela.**

×**Brukatelowy** przym. od **Brukatela.**

Brukiew, kwi, lm. **kwie** bot. p. **Kapusta.** <Może z Łć. eruca = rodzaj kapusty>

Brukit, u, lm. **y** min. *bezwodnik kwasu tytanowego, tworzący kryształy rombowe.* <Od nazwiska mineraloga Ang. Brooke>

Brukotłuk, a, lm. **i** przen. *ten, co zbija bruki, włóczący ś. po ulicach, szlifibruk.* <Bruk + TŁUK>

Brukować, uje, ował, [**Burkować**], †**Burkować 1.** *brukiem wykładać, bruk robić, mościć:* B. drogę, ulicę, podwórze. B. kamieniem, cegłą, mozajką. **2.** †*dokazywać po ulicach, robić burdy.* <p. Bruk>

1. [**Brukować, uje, ował**] p. **2. Brukać.**

2. [**Brukować, uje, ował**] **1.** *potrzebować, mieć obowiązek, musieć:* Biedy cierpieć nie brukuje. **2.** *używać:* On za siłka (=*za wiele*) wódki brukuje. <Nm. brauchen>

Brukowanie, a, blm., czynność cz. **Brukować.**

Brukowaty *z wejrzenia do bruku podobny;* hist.: Nabłonek a. przybłonek B.

Brukowe, ego, blm. rz. *podatek na utrzymanie bruków miejskich.*

[**Brukwianka, i,** blm.] *nać brukwi.*

Brukowiec, wca, lm. **wce 1.** *kamień polny, używany do brukowania ulic.* **2.** lm. **wcy,** †**Brukownik,** [**Brukowik**] *włóczęga brukowy, junak uliczny, urwis.* **3.** × a. [**Brukowik**] pog. *gazeta brukowa, dziennik brukowy, gazeta informująca czytelników głównie o wypadkach ulicznych.* **4.** *piernik lukrowany, z powierzchnią w kształcie bruku.*

[**Brukowik, a,** lm. **i**] p. **Brukowiec.**

Brukownik, a, lm. **cy 1.** × p. **Brukarz. 2.** † p. **Brukowiec.**

Brukowy 1. *od bruku, do bruku należący:* Kamień B. Komisja brukowa. **2.** *po bruku ś. wałęsający; hałasujący, dokazujący, junacki:* Wyrzutki zgraj brukowych. Sow. † B. żołnierz, rycerz. **3.** *uliczny, pospolity, na ulicy usłyszany, z ulicy wzięty:* Brukowa nowina, wiadomość. Gazeta brukowa. Dziennik B. **Brukowy, ego,** lm. **i** rz. *dozorca bruków.*

Brukselka, i, lm. **i** kuch. *kapusta brukselska.* <Od miasta Belg. Bruksela>

×**Bruksola, i,** lm. **e** p. **Busola.**

[**Brukwa, y,** lm. **y**] p. **Kapusta.**

[**Brul, u,** lm. **e**] p. **Bruj.**

Bruljon, u, lm. **y 1.** *zeszyt do pisania na brudno:* Mieć robotę w bruljonie = *na brudno.* **2.** *pierwszy szkic jakiego utworu z poprawkami i zakreśleniami, koncept, minuta,* han. *klada.* Zdr. **Bruljonik.** <Fr. brouillon>

Bruljonik, u, lm. **i** p. **Bruljon.**

Bruljonowy przym. od **Bruljon:** Rękopis, papier B.

[**Bruika, i,** lm. **i**] p. **Bruj.**

Brulot, u, lm. **y** *łódź z materjałami do podpalania okrętów:* On, co żył niegdyś jako salamandra w ogniu brulotów. Słow. <Fr. brûlot>

Brum! 1. p. **Brr! 2. B.! B.!** *odgłos brząkania na narzędziach muzycznych strunowych:* Stepowa gęśli, B.! B! Zal. <Dźwn.>

[**Bruma, y,** blm.] *najkrótszy dzień w roku:* Jak ś. B. zaczyna, taka ma być cała zima. Prz. <Łć. bruma>

Brumla, i, lm. **e** p. **Drumla.** <p. Drumla>

×**Brunacić, i, II** p. **Brunatnić.** <Fr. brun, Włos. bruno, z Nm. braun>

[**Brunak, a,** lm. **i**] p. **Bronak.**

Brunat, u 1. † blm. *kolor brunatny:* Purpurą róże, czarnym borówki bławatem, śniegiem zdobi lilije, fijołki brunatem. Ustrz. **2.** lm. **y** bot. p. **Ostróżka.**

Brunatek, tka, lm. **tki,** × **Brónatek** bot. p. **Ostróżka.**

Brunatnawo przys. od **Brunatnawy.**

Brunatnawy *nieco brunatny:* Mika brunatnawoczarna.

†**Brunatnia, i,** lm. **e,** †**Brónatnia** *brunatność, kolor brunatny, suknia brunatna.*

Brunatnice, ic, lm. bot. (phaeophyceae) *wodorosty zawierające barwnik brunatny.*

Brunatnić, i, ił, × **Brunacić** *brunatnym czynić:* Już słońce góry brunatniło. Troc. B. cukier = *rumienić, przyrumieniać.*

Brunatnieć, eje, ał *brunatnym ś. stawać:* Włosy zaczynają mu brunatnieć. Twarz mu brunatnieje od słońca.

Brunatno przys. od **Brunatny:** Wygląda B.

Brunatnokrusz, u, blm. *kruszec brunatny, zawierający miedź, siarkę i żelazo.* Kluk.

Brunatność, i, blm. rz. od **Brunatny.**

Brunatny, × **Brónatny 1.** *niebiesko-ceglasty:* Lubryka brunatno-czerwona. Szlak z brunatno-sinej gliny. Jeż. Brunatno-zielony. Lasek w brunatno-żółtym stroju zwiędłych liści. Haj. Farbować na brunatno (*=na kolor B.*) **2.** [Koń B.] = *gniady.* **3.** †Brunatne świątki = *Zielone Świątki u Żydów.* **4.** zool.: Niedźwiedź B. p. **Niedźwiedź.**

Brunecik, a, lm. **i** p. **Brunet:** Rumiany B. z czarnemi oczyma. Wilcz. <Fr. brunet = dosł. brunatnawy>

Brunela, i, lm. **e, Prunela** *rodz. śliwki.* <p. Prunela>

Brunelka, i, lm. **i** bot. [**Burnelka**] p. **Główienka.** <Nm. Braunelle>

Brunet, a, lm. **ci** *mężczyzna o włosach ciemnobrunatnych a. czarnych.* Zdr. **Brunecik.** <Fr. brunet = dosł. brunatnawy>

Bruneta, y, lm. **y** p. **Brunetka.**

Bruneteczka, i, lm. **i** p. **Brunetka.**

Brunetka, i, lm. **i 1.** a. **Bruneta** forma ż. od **Brunet. 2.** żart. *pchła:* Oblazły go brunetki. **3.** zool. p. **Pokrzywnica.** Zdr. **Bruneteczka.**

[**Brunny**] p. **Brony:** Na brunnym konisiu. Pśń.

[**Bruny**] p. **Brony:** Brunych para. Bruná (dom. klacz).

[**Bruńka, i,** lm. **i**] **1.** *kotki, bażki brzozowe.* **2.** *szybkie pociągnięcie komu palcem po nosie i wargach.* <Ukr. bruńka>

Brus, a, lm. **y 1.** *kamień do ostrzenia, wecowania, osełka:* Kowal lemiesze ostrzy na brusie. Pot. Jak miecz archanioła kręty już na brusie pociągnięty. Słow. Na krwawym brusie pociągnąwszy strzały. Tremb. **2.** *kloc drzewa budulcowego, do piłowania, belka, piłowiec, tram:* Cerkiewka z ogromnych nawpół ociesanych brusów. Dzierz. **3.** *drzewo zdatne na maszt.* **4.** przen. *człowiek niezgrabny, nieokrzesany, drągal.* **5.** [B.] *rodzaj sera wyrabianego w kształcie osełki.* Zdr. **Brusek, Brusik.** <BRUS>

Brusbet, a, lm. **y** noż. *kawałek blachy, którą ś. opiera na piersiach, a o nią opiera ś. bormaszynkę, zasadzając koniec pręta borującego w odpowiedni dołek w tej blasze.* <Nm. Brustbrett>

Brusek, ska, lm. **ski 1.** p. **Brus. 2.** *krążek 3—5 funtowy sera.*

Brusić, i, ił *ostrzyć, szlifować, wecować, toczyć na brusie:* B. żelazo. B. kowadło.

×**Brusiec, śca,** lm. **śce** p. **Brzuszcz.**

Brusik, a, lm. **i** p. **Brus:** Na brusiku (Amor) toczy strzały. Kon.

[**Bruslac, a,** lm. **e**] p. **Brzuszlak.**

Brusonecja, i, lm. **e** bot. p. **Papierotka.** <Od nazwiska przyrodnika Fr. Broussonet †1807>

Brusowanie, a, lm. **a, Bierzmowanie** bud. *utwierdzenie i powiązanie wierzchnie słupów rzędem stojących a. wierzch ścianę kończący, tramowanie, belkowanie.*

Brusowatość, i, blm. rz. od **Brusowaty:** Ileby to było krzyku, ile utyskiwania na B. tych gburowatych i Bóg wie jeszcze jakich uliczników. Dzierz. <BRUS>

Brusowaty *nieokrzesany, nieotarty, nieociosany:* Nie powiem, żeby był złym człowiekiem, tylko niesmacznym i brusowatym, jak każdy dorobkiewicz, czujący siłę swą w kieszeni. Wilcz.

Brusowica, y, lm. **e** bud. p. **Wspornik.**

Brustasz, a, lm. **e,** gm. **Brustaś** kraw. *kieszeń boczna w tużurku od strony zewnętrznej.* <Nm. Brusttasche>

Brustaś, a, lm. **e** gm. p. **Brustasz.**

×**Brustbart, a,** lm. **y** *gatunek wyżła myśliwskiego.* <Może Nm. brustbreit = szerokopiersisty>

Brustwer, u, lm. **y** *przedpiersień, wał ziemny dla ochrony walczących.* <Nm. Brustwehr>

×**Bruszcz, a,** lm. **e** p. **Brzuszcz.**

×**Bruszec, szca,** lm. **szce** p. **Brzuszcz.**

[**Bruszenie, a,** blm.] *ostrzenie bruskiem a. na brusie.* <BRUS>

Brusznica, y, lm. **e** bot. p. **Borówka.** <Brusznica zam. Bruśnica, a. może zam. Bróśnica, jeżeli w związku z bróśnieć = czerwienieć, por. Mikl. 23 Brusina>

Brusznicowy, Bruszniczny przym. od **Brusznica:** Konfitury brusznicowe.

Bruszniczník, a, blm. *zielsko, łodygi brusznicy.*

Bruszniczny p. **Brusznicowy:** Listek B.

[**Bruszony**] *ostry, wyostrzony:* Szabliczka bruszona. Pśń. <BRUS>

[**Bruścik, a,** lm. **i**] *mostek, dyszek cielęcy.* <Nm. Brust = pierś>

[**Bruślek, a,** lm. **i**] p. **Brzuszlak.**

[**Bruślik, a,** lm. **i**] p. **Brzuszlak.**

[**Bruślac, a,** lm. **e**] p. **Brzuszlak.**

[**Bruślacek, cka,** lm. **cki**] p. **Brzuszlak.**

Bruśnik, a, lm. **cy** *szlifierz, wecownik.* <BRUS>

Brutal, a, lm. **e** *grubjanin, prostak, cham, ordynus.* Zgr. **Brutalisko.** <Fr. brutal>

Brutalisko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Brutal.**

Brutalizm, u, blm. p. **Brutalność.**

!**Brutalizować, uje, ował** kogo, co = *obchodzić ś. po brutalsku:* Oszołomić swych czytelników, brutalizując ich estetyczne i etyczne pojęcia. Zag. W sposób brutalizujący wykwintniejsze poczucie. Zag.

!**Brutalizowanie, a,** blm., czynność cz. **Brutalizować.**

Brutalka, i, lm. **i** forma ż. od **Brutal.**

Brutalnie przys. od **Brutalny:** Wytyka błędy i wady B. Jeż.

Brutalność, i, blm. rz. od **Brutalny; Brutalstwo, Brutalizm, Brutalskość.**

Brutalny, Brutalski przym. od **Brutal** *grubjański, nieokrzesany, szorstki w obejściu, postępujący względem kogoś z wyzyskaniem swej siły, przewagi:* Siła brutalna. Postępowanie brutalne.

Brutalski p. **Brutalny:** Unikali jej cudzoziemcy, pewni brutalskich napaści. Brodz. **Po brutalsku** p. **Brutalsko.**

Brutalsko przys. od **Brutalski,** *po brutalsku:* B. sobie postąpić.

Brutalskość, i, blm. p. **Brutalność.**

Brutalstwo, a, blm. p. **Brutalność:** Musi znosić B. męża.

[**Brutka, i,** lm. **i, Bratka**] *narzeczona, panna młoda; kochanka.* <Nm. Braut>

[**Brutkam, a,** lm. **owie** a. **Brutkan, Brutman, Bratkan**] *kawaler, narzeczony, pan młody.* <Nm. Bräutigam>

[**Brutkan, a,** lm. **owie**] p. **Brutkam.**

[**Brutman, a,** lm. **owie**] p. **Brutkam.**

Brutto nieod. **1.** *waga towaru z opakowaniem.* **2.** *cena przed potrąceniem rabatu.* **3.** *dochód bez wyłączenia kosztów.*

Bruzda, y, lm. **y** p. **Brózda.**

Bruzdować, uje, ował p. **Brózdować.**

Bruzdowanie, a, blm. p. **Brózdowanie.**

Bruzdownik, a, lm. **cy** p. **Brózdownik.**

[**Bruzdziel, a,** lm. **e**] p. **Hruzdziel.**

Bruzelja, i, blm. p. **Brezylja.**

×**Bruździciel, a,** lm. **e** p. **Bróździciel.**

×**Bruździcielka, i,** lm. **i** p. **Bróździcielka.**

Bruździć, i, ił p. **Brózdować.**

Bruździsty p. **Bróździsty.**

[**Bruźmiel, u,** blm.] roś. *suchodrzew (lonicera xylosteum).* <Brs. bružmièl>

×**Brużyna, y,** lm. **y** *mały brus, osełka.*

[**Brwa, y,** lm. **y**] p. **Brew.** <BRW>

×**Brwiczka, i,** lm. **i** p. **Brew.**

Brwiowy, ×**Brewny** przym. od **Brew;** anat.: Łuk B., ×brewny (arcus superciliaris). Tętnica brwiowa. †Myszka brwiowa marszcząca = *mięsień brew marszczący.*

Brwisko, a, lm. **a** p. **Brew.**

Brwisty *mający wielkie, gęste brwi:* Człowiek B.

[**Brycáska, i,** lm. **i**] *brytfanna.* <Przekręcenie Nm. Bratpfanne>

Brycik, u, lm. **i** p. **Bryt.**

Brycz, u, blm., **Brzycz** leśn. *pączki leszczyny, brzozy a. osiny.* <Zap. Ukr. bricz.>

Brycza, y, lm. **y** hut. p. **Ogniomost.** <Nm. Pritsche>

Bryczczyna, y, lm. **y** p. **Bryczyna.** Jun. <Może przez Nm. [Barutsche, Birutsche] ze Śr. Łć. birotum, to zaś z Łć. birota = dosł. dwukółka>

Bryczeczka, i, lm. **i** p. **Bryczka:** Tą samą bryczeczką jadę. Krasz. Najął sobie u mieszczanina bryczeczkę i parę koników. Korz.

Bryczka, i, lm. **i** *wóz mniejszy podróżny, czasem z półnakryciem:* B. na resorach. B. pocztowa, parokonna. Zdr. **Bryczuszka, Bryczeczka, Bryczuchna, Bryczulka.** Zgr. **Bryczysko.**

Bryczkowy przym. od **Bryczka:** Konie bryczkowe. Jeż. Pozbyliśmy ś. owych bryczkowych sąsiadów. Jord. (= *jadących bryczką*). Pędzą konni, bryczkowi. Moraw. Zaczął kapitan życie koczujące, bryczkowe. Korz.

[**Bryczny**] (o koniu) *powozowy; piękny, żwawy.* <p. Bryka>

Bryczuchna, y, lm. **y** p. **Bryczka.**

Bryczulka, i, lm. **i** p. **Bryczka:** Uboga B. okolicznego szlachetki. Orzesz.

Bryczuszka, i, lm. **i** p. **Bryczka:** Maleńka B. nasza, zaprzężona w cztery bachmaty, podskakiwała na bruku. Sienk. Podróżował bryczuszką, zaprzęgniętą w jednego konia. Prus.

Bryczyna, y, lm. **y, Bryczczyna** *licha bryczka:* Bryczyną naszą do pałacu zajeżdżać nie wypadało. Krasz. Skromna B. jego stanęła obok wytwornego powozu. Krasz. Zdr. **Bryczynka.**

Bryczynka, i, lm. **i** p. **Bryczyna:** Już byli oba na pocztowej bryczynce. Krasz.

Bryczysko, a, lm. **a** p. **Bryczka.**

[**Bryćki**] p. **Brzydki.**

†**Brydnia, i,** lm. **e** p. **Brednia.** <BROD>

†**Brydzenie, a,** lm. **a** p. **Bredzenie:** Nie daj ś. bawić czartu cacki świeckich brydzeń. Pot.

†**Brydzić, i, ił** p. **Bredzić:** Wszyscy ludzie wadą tą brydzą. Pot.

[**Brydź, i,** blm.] **1.** a. [**Brzyda, Brzydź**] *brzydota, coś obrzydliwego.* **2.** *brzydal:* Psia B.! (okrzyk odrazy a. podziwienia, oraz przekleństwo). <Ukr. bryd'>

Bryftregier, a, lm. **owie** *roznosiciel listów, listonosz.* <Nm. Briefträger>

Bryg, u, lm. **i** *mały okręt dwumasztowy.* <Ang. brig>

Brygada, y, lm. **y** **1.** woj. *oddział wojska z dwuch pułków piechoty a. jazdy; pewna liczba bataljonów wojsk specjalnych; pewna liczba baterji artylerji:* Gienerał brygady. **2.** kol. *oddział ludzi:* B. inżynierska = *oddział inżynierów przy robotach w polu.* B. konduktorska a. pociągowa = *oddział ludzi obsługujących pociąg.* B. parowozowa. B. robotnicza. <Fr. brigade>

Brygadjer, a, lm. **owie** woj. *dowódca brygady.*

Brygadjerowa, ej, lm. **e** *żona brygadjera.*

Brygadjerski przym. od **Brygadjer:** Mundur, stopień B.

Brygadjerstwo, a, blm. **1.** *stopień brygadjera.* **2.** *brygadjer z żoną:* Oboje B. byli na obiedzie u Bukarów. Ochoc.

Brygadny p. **Brygadowy.**

Brygadowy, Brygadny przym. od **Brygada:** Zbywające pieniądze były odkładane do kas pułkowych a. brygadowych. Korz.

Brygant, a, lm. **ci** *rozbójnik, bandyta, zbójca.* <Fr. brigand, Włos. brigante>

[**Brygantować, uje, ował**] *wymyślać, krzyczeć.*

Brygantyzm, u, blm. *rozbójnictwo, bandytyzm.*

Brygidka, i, lm. **i** *zakonnica zakonu św. Brygidy.* <Od imienia św. Brygidy>

Bryja, i lm. **e** **1.** p. **Braha.** **2.** [B.] p. **Breja.** Rozgotować co na bryję. Przen.: Wpaść w bryję. Narobić komu bryi (= *nieprzyjemności*). Z bryje pończochy kiełzajom (= osuwają ś), a z miésa to i kierpce nie kcom. Prz. Z kapusty brzuch tłusty, a z bryje rzyć wyje. Prz. **2.** *sos duszony, podlewa do pieczeni.* **3.** zł. *wódka.* Zdr. **Bryjka.** <Nm. Brei>

Bryjka, i, lm. **i** p. **Bryja.**

Bryk, u, lm. **i** **1.** × *brykanie, wierzganie.* **2.** † przen. *zuchwalstwo:* Coś za nic miał przedtym szturmy, bryki, teraz cię lada potrwożą wietrzyki. Chr. **3.** ucz.: Bryki toczyć a. brykać = *uciekać.* <BRYK>

Bryka, i, lm. **i** *wielka bryczka:* B. ciężka, kryta, parokonna, wyładowana. Ale cóż bab do djabła! ładuj niemi bryki. Zabł. <p. Bryczczyna>

Brykacz, a, lm. **e** **1.** *krnąbrny zuchwalec.* **2.** p. **Brykała:** Jak ten B. żołnierski smakuje! Wilk. <BRYK>

Brykać, a, ał p. **Bryknąć.**

Brykała, y, blm., **Brykacz** żart. *chleb czarny, razowy, razowiec:* A wiesz ty, co ś. u nas w Polsce nazywa brykałą? Chleb razowiec, co go sobie chłop tęgo podje, to potym bryka! Dyg.

Brykanie, a, lm. **a,** czynność cz. **Brykać.**

Brykiel, kla, lm. **kle** p. **Brykla.**

Brykielka, i, lm. **i** p. **Brykla.**

Brykiet, u, blm. *węgiel sztuczny w cegiełkach.* <Fr. briquette>

Brykla, i, lm. **e, Brykiel, Brekla, Brekiel** **1.** *listewka stalowa, trzcinowa a. rogowa do gorsetów damskich:* B. rogowa. **2.** zdn. *wązki i długi kawałek blachy stalowej, służący do gładzenia blatów z gliny.* Zdr. **Brykielka.** <Nm. [Prickel, Pröckel] = dosł. tyczka, zatyczka, przetyczka>

Brykliwość, i, blm. rz. od **Brykliwy.** <BRYK>

Brykliwy **1.** *wierzgający.* **2.** przen. *krnąbrnie zuchwały.*

Bryknąć, nie, nął nied. **Brykać** **I.** *wierzgnąć, podskoczyć:* Źrebiec bryknął. **2.** nied. *hulać, dokazywać:* Musi mieć pieniądze, bo bardzo bryka (=*pozwala sobie*). W zbytnich nie brykał dostatkach. Koch. Morze bryka (=*igra*). Chr. **3.** ×nied. nad kim = *dokazywać, pastwić ś., znęcać ś., wydziwiać:* Jak chcesz nad Jobem brykaj, jednakże duszy jego nie tykaj. Chr. **4.** × nied. przeciw komu, na kogo = *powstawać, uzuchwalać ś., buntować ś.:* W szczęściu zuchwały, zadarszy karku, przeciw niebu bryka. Węgrowie niektórzy na króla swego brykali. Biel. M. **5.** rub. *uciec bezkarnie, dać dęba.* **6.** rub. *umrzeć, klapnąć, kipnąć:* Gdyby ta sekutnica stara bryknęła, nieźleby było Erazmkowi ś. z tą Ludwisią ożenić. Krasz. **7.** [B.] na kogoś = *ofuknąć, zburczeć go.* **8.** [B.] (o ptakach nietrafionych) *ulatywać.* Por. **[Bryzgać]**.

[Bryl, a, lm. **e]** *kapelusz słomiany.* <Zap. w związku z Włos. ombrella = parasol, kapelusik>

Brylancik, a, lm. **i** p. **Brylant.**

Brylant, u, lm. **y,** † **Bryljant** **I.** *djament oszlifowany:* Kapłańskie w brylantach ornaty. Mick. Sypała łzami, jako brylantami. Mick. Przen. (o kimś): To brylant! (=*to człowiek wielkiej wartości, to złoto*). Ta pieśń to B. czystej wody w lirycznej poezji naszej. **2.** *wogóle drogi kamień oszlifowany w postaci dwuch ściętych piramid o wspólnej podstawie.* **3.** w lm. *biżuterje brylantowe:* Ma mnóstwo brylantów. **4.** blm. cukier. *guma suszona w kryształki do brylantowania.* **5.** karc. *trzy jednakowej wartości karty, np. 3 króle, 3 dziesiątki; 4 figury atutowe w grze zwanej „imperjał;“ dawna towarzyska gra w karty.* Zdr. **Brylancik.** <Fr. † brillant>

Brylantować, uje, ował **I.** *szlifować djament na brylant:* Kryształ brylantowany wielu oczy zwodził. Kras. **2.** *obsypywać, wysadzać brylantami;* przen.: Na okna kwiaty zaszły śnieżyste, na które miesiąc promienie czyste rzuca z wysoka i brylantuje. Len. I brylantują myśl blaskiem księżyca. Słow. **3.** cukier. *obsypywać cukierki brylantem.*

Brylantowanie, a, blm., czynność cz. **Brylantować.**

Brylantowo przys. od **Brylantowy:** B. iskrzące ś. bryły. Orzesz.

Brylantowy **I.** *tyczący się brylantu, złożony z brylantów:* Matka królowa z brylantowego zamku wychodzi. Len. Boga piorunu szczerozłote lica patrzą ś. jasnym, brylantowym wzrokiem. Słow. Przen.: Wesele brylantowe p. **Wesele.** **2.** *wysadzany brylantami:* Pierścień B. Wyroby brylantowe. **3.** *cenny jak brylant, nieoceniony, drogi:* Znam ja jego, znam, to brylantowe serce! Orzesz. Mój mileńki, złoty, B.! Orzesz. **4.** *świetny jak brylant, mający kolor, połysk brylantu:* Ognie brylantowe = *rodzaj fajerwerków.* Przen.: Z całej brylantowej sieczki słów przyjaciółki to jedno najdłużej zostało w jej pamięci. Bał. Łzy brylantowe. Słow. (=*podobne do brylantów*). **5.** przen. *świetny, wesoły, jasny, lśniący:* Humor B. Styl B. Może w sercu nadzieje karmisz brylantowe? Słow. **6.** ınteres B. = *świetny, wielce korzystny, doskonały, złoty, wyborny.* **7.** bud.: Sklepienie brylantowe = *z wgłębieniami o prawidłowych formach gieometrycznych.*

Brylantyna, y, blm. **I.** *rodzaj tkaniny bawełnianej w deseń.* **2.** *proszek do czyszczenia szkła i metalów.* **3.** *rodzaj kosmetyku, nadającego włosom połysk i miękkość.*

Brylasto przys. od **Brylasty.** <BRYŁ>

Brylastość, i, blm. rz. od **Brylasty.**

Brylasty, Brylisty, × **Brelisty** **I.** *grudzisty, pełen brył, grud.* **2.** p. **Bryłowaty:** Siarka brylasta.

Brylik, a, lm. **i** prow. *daszek u czapki.* <Może w związku z Nm. Brille = okulary.

Brylisty p. **Brylasty.**

† **Bryljancik, a,** lm. **i** p. **Bryljant.**

† **Bryljant, u,** lm. **y** p. **Brylant.** Zdr. † **Bryljancik.**

× **Brylok, u,** lm. **i** p. **Brelok.**

Brylować, uje, ował *błyszczeć, dominować, paradować, imponować, królować:* Brylowała na balu. <Fr. briller>

Brylowanie, a, blm., czynność cz. **Brylować.**

Brylówka, i, lm. **i** *moneta bita za czasów ministra Brühla:* Znalazły ś. tynfy różnych nazwisk: wrocławskie, bąki, brylówki. Rzew.

Bryła, y, lm. **y,** × **Brela, [Baryła]** **I.** *kawał czego gruby, okrągławy, bałwan, bochen, kula, pecyna, puc:* B. miedzi, ołowiu, soli, marmuru, lodu, ciasta. Złoto w bryłach. B. ziemi zeschłej po deszczu = *gruda.* Rozbijać, roztrącać bryły w polu. Bryły murów starego zamczyska (=*kawały, odłamy*). **2.** *coś miękkiego, w jedną kupę zbitego, zlepionego:* Wziąwszy bryłę fig, uczynili plastr. Leop. B. krochmalu. **3.** mat. *figura trójwymiarowa, ciało; ograniczona trójwymiarowa część przestrzeni.* **4.** ogr.: B. korzeniowa = *korzenie wraz z ziemią objętą niemi:* Sadzić z bryłą = *z nietkniętemi korzeniami.* Zdr. **Bryłka, Bryłeczka.**

Bryłeczka, i, lm. **i** p. **Bryła.**

Bryłka, i, lm. **i** **I.** p. **Bryła:** B. śniegu. **2.** lek.: B. krwi = *skrzep krwi* (coagulum).

Bryłkowatość, i, blm. rz. od **Bryłkowaty.**

Bryłkowaty *w bryłki zbity, bryłki w sobie zawierający, grudkowaty.*

× **Bryłomierstwo, a,** blm. p. **Solidometrja.** <BRYŁ + MIAR>

Bryłowatość, i, blm. rz. od **Bryłowaty;** mat. *rozciągłość bryły trójwymiarowej, jej objętość.*

Bryłowaty, Brylasty *podobny do bryły, bryłę składający, masywny.*

Bryłowy przym. od **Bryła,** *masywny, pełny:* Kąt B.

Brymborjony, ów, blp. *fraszki, cacka:* Pełno sprzęcików do niczego, co noszą nazwę brymborjonów. Jeż. <Fr. brimborion>

† **Brynda, y,** lm. **y** *igraszka, cacko dziecinne, fraszka:* Czasem cała majętność białogłowska w bryndach kosztownych zależy. Groic. <p. Bryndować ś.>

[Bryndować się, uje ś., ował ś.] p. **Bryndzić** ś.: Baba ś. stroi, brynduje. <Ukr. brynduwaty sia>

[Bryndowanie, a, blm., czynność cz. **Bryndować ś.**

Bryndza, y, lm. **e, [Brędza]** **I.** *masa z ostrego sera owczego, stosownie przyrządzona:* B. węgierska. **2.** blm. gm. *nędza, bieda.* <Rum. brînze>

† **Bryndzić się, i ś., ił ś., [Bryndować ś.]** *stroić ś., muskać ś., elegantować ś.* <p. Bryndować ś.>

[Bryndzoleta, y, lm. **y]** p. **Bransoleta.**

[Brynek, nka, lm. **nki]** p. **Bronak.**

[Brys!] w. *hop!, skik!:* B. z krzesełka i uciekł. <Dźwn.>

Brysio, a, lm. **e** p. **Bryś.**

Brysiowaty *podobny do brysia, przypominający brysia:* Było w nim coś brysiowatego, co wszyscy widzieli. Jeż. <p. Brytan>

[**Brysk, u, Nm.**] *brzask poranny, świt, jutrzenka:* Skoro B. = *skoro świt, ze świtem.* <BRZASK>

[**Bryskać, a, ał**] *pozwalać sobie żartów:* Se mnom nie bryskáj! <PRYSK>

[**Brysnąć, śnie, snął**] **1.** *machnąć, palnąć:* Sabelecką brysła. Pśń. **2.** a. [**Bryznąć**] *przeskoczyć:* Brysnół bez płot. <PRYSK>

Brystol, u, blm. **1.** *gatunek papieru grubego do rysunków kredkowych i akwarel.* **2.** *gatunek sukna.* <Od miasta Ang. Bristol>

Brystolowy przym. od **Brystol.**

Bryś, a, lm. **e, Brysio 1.** *mały brytan.* **2.** przen. (o człowieku) *gbur, cham, grubjanin, prostak, ordynus.* <p. Brytan>

Bryt, u, lm. **y,** × **Bret,** × **Bryta,** × **Breta 1.** *szerokość materji a. postawu sukna:* Spódnica we trzy bryty. **2.** × przen. *obszar, przestrzeń, szmat:* Szklą ś. i pachną łąk kwiecistych bryty. Zdr. **Brycik.** <Nm. Breite = dosł. szerokość>

Brytan, a, lm. **y** *gatunek dużego psa.* Zdr. **Brytanek, Brytaneczek.** Zgr. **Brytanisko.** <Od nazwy mieszkańca Brytanji>

Brytaneczek, czka, lm. **czki** p. **Brytan.**

Brytanek, nka, lm. **nki** p. **Brytan.**

×**Brytanieć, eje, ał** *Brytańczykiem, t. j. Anglikiem ś. stawać.*

Brytanik, a, blm. *metal brytański, aljaż z cyny, antymonu i miedzi.*

Brytanikowy przym. od **Brytanik:** Imbryk B.

Brytanisko, a, lm. **a** m. a. **ni. 1.** p. **Brytan. 2.** *brytan wart politowania.*

Brytanomanja, i, blm. *zamiłowanie do wszystkiego, co brytańskie czyli angielskie, anglomanja:* Po giermanomanji nastąpiła B. Mick. <Now. z Brytan + Gr. manía = manja>

×**Brytfan, a,** lm. **y** p. **Brytfanna.**

Brytfana, y, lm. **y** p. **Brytfanna.**

Brytfanka, i, lm. **i** p. **Brytfanna.**

Brytfanna, y, lm. **y, Brytfana, Brytwana,** † **Brotfanna,** × **Brytfan,** × **Brytwan,** × **Bretfan,** [**Bratfana**] *naczynie metalowe płaskie do pieczenia.* Zdr. **Brytfanka.** Por. [**Brycáska**]. <Nm. Bratpfanne>

×**Brytfanny** p. **Brytfanowy.**

Brytfanowy przym. od **Brytfan; Brytwanowy,** × **Brytfanny.**

Brytowy przym. od **Bryt;** × **Bretowy.**

×**Brytwan, a,** lm. **y** p. **Brytfanna.**

Brytwana, y, lm. **y** p. **Brytfanna.**

Brytwanowy p. **Brytfanowy.**

Bryz, a, lm. **y 1.** †p. **Bryż. 2.** *grzebień koguci.* **3.** zool. p. **Gołąb.** <p. Fryz->

Bryzelja, i, blm. p. **Brezylja.**

Bryzg, u, lm. **i 1.** *prysk, promień wody lub jakiejkolwiek cieczy, rozpryskującej ś. a. którą ś. bryzga:* Pierś skalana bryzgami krwi skrzepłej. Krasz. Ruszył środkiem drogi, po błocie, przez kałuże, nie pomnąc ani na nowe buty, ani na świtę, którą bryzgi opadały. Jeż. Bryzgi morskie lecą. Koń. Amor wiąże srebrne sieci z jasnych bryzgów modrej fali. Koń. Przen.: Brzaski zachodzącego słońca jeszcze gdzieniegdzie po niebie rozpryśnięte złotemi bryzgami. Krasz. **2.** *odlatujący kawałek roztrzaskiwanego przedmiotu, trzaska, drzazga:* Niejeden w bryzgi poszedł miecz stalowy. Gosz. <BRYZG>

Bryzgacz, a, lm. **e 1.** *ten, który bryzga.* **2.** zool. (cymbex variabilis) *duża rośliniarka z rodziny pilarzy, z rzędu błonkoskrzydłych.*

Bryzgać, a a. **żdże, gał 1.** p. **Bryznąć:** Idąc, bryzgasz wszystkich błotem. Miodu ś. napił, począł słowy B. Krasz. Siedzi przy lampie bryżdżącej. Tw. (= *o ogniu trzeszczącym*). **2.** [B.] *brykać* (np. o koniu).

Bryzganie, a, lm. **a** czynność cz. **Bryzgać:** B. parowozu = *wyrzucanie wody przez komin,* p l u c i e.

[**Bryzgiel, a,** częś. w lm. **e**] *krosta, pryszcz, wysypka.*

Bryzgnąć, nie, nął p. **Bryznąć:** Z każdej w zmierzchu tkniętej mórz twych fali bryzgnięta piana, jak djament ś. pali. Krasiń. Oburzył ś. czasem na starego, bryzgnął słowem na dziewczynę lub częściej zmilczał. Krasz. Bryzgnął tak nagle z altany, jak gdyby ś. ziemia pod nim zapadła. Kaczk.

[**Bryzgulina, y,** lm. **y**] p. **Trzmielina.** <? Por. Mikl. 11 bersklетъ>

Bryzka, i, lm. **i** karc. *tuz a. dziesiątka w bezíku.* <Fr. brisque = pewna gra kartowa>

Bryznąć, nie, nął, nęła, nęło a. **zła, zło, Bryzgnąć,** nied. **Bryzgać 1.** *prysnąć, trysnąć, chlapnąć:* B. błotem. Łzy bryznęły jej z oczu. Jeż. Stal błysła i krew dziecka z życiem bryzła. Fred. A. Ocet, kiedy nim bryzną na żelazo rozpalone, zbiega w bulki. Fred. A. Przen. *chlasnąć:* Jak ci też Marysia szabelką bryzła... Kolb. **2.** przen. *bluznąć, cisnąć, wyrzucić:* B. słowami. Bryzniecie jej w oczy, żeście nią związali świat przed sobą. Jeż. **3.** [B.] przen. *prysnąć, ulotnić ś., umknąć; uciekszy, zniknąć.* **4.** [B.] p. **Brysnąć. 5.** [B.] *zaświtać:* Skoro zaświtało i na dzień bryznęło... <BRYZG>

[**Bryzole, ów,** blp.] **1.** *gruzły ziemi w zaoranym gruncie.* **2.** p. **Brezole.** <Fr. brezole>

Bryzować, uje, ował *wyrzynać na szkle.* <? p. Fryz->

†**Bryzować, uje, ował** p. **Bryżować.** <p. Fryz->

Bryzowanie, a, blm., czynność cz. **Bryzować.**

Bryzowany 1. †p. **Bryżowany. 2.** [B.] *pas = wybijany blaszkami, centkami i gwoździkami.*

[**Bryzula, i,** blm.] p. **Brezylja.**

Bryzylja, i, blm. p. **Brezylja.**

[**Bryździery, ów,** blp.] p. **Trzmielina.**

† **Bryż, a, Bryz,** częs. w lm. **Bryże, Bryzy 1.** *karbowane, fryzowane, haftowane, pstre ozdoby, garnirowania w stroju kobiecym, kryzy; suknie kobiece bryżami ozdobione:* Już nie wiedzą żony, jak chodzić w tych to bryżach swoich. Zbyl. **2.** *haft, obszycie, bramowanie:* Pochwy z złotym bryżem. Stryjk. **3.** *grzebień koguci.* **4.** *różnobarwne obicia.* **5.** *wypustki, wyrostki drzew, wilki:* Winiarz siekaczem obcina łozie niepotrzebne bryże. Zim. **6.** [B.] p. **Fryza.** Zdr. † **Bryżyk,** † **Bryżyczek.** <p. Fryz->

[**Bryżdżelina, y,** lm. **y**] p. **Trzmielina.**

[**Bryżdżyć, y, ył**] *licho gotować, partolić, paskudzić.* [B. ś.] *błyszczeć.* <?>

† **Bryżować, uje, ował,** † **Bryzować 1.** *bryżami ozdabiać:* Gdybyś ś. ty nie wiem jak stroił i bryżował, nigdy nie będziesz Salomonem. Wuj. **2.** [B.] p. **Fryzować.** <p. Fryz->

† **Bryżowanie, a,** blm., czynność cz. **Bryżować.**

† **Bryżowany** a. † **Bryzowany** *haftowany, wyszywany bryżem:* Bryżowana suknia. Panna bryżowana bez cnoty—kamienica słomą przyodziana.

† **Bryżyczek, czka,** lm. **czki** p. **Bryż:** Biega po kramikach, kupując zwierciadłka, tkaneczki, brameczki, bryżyczki. Rej.

† **Bryżyk, a,** lm. **i** p. **Bryż:** Kocha ś. pani matka, kiedy więc knaflików nawiesza u panięcia, na szyi bryżyków. Rej.

[**Brzad, u,** blm., **Brzád, Brzód, Obrzád, Obrzód, Owrzád, Owrzód**] **1.** *owoce sadowe:* **2.** [**Brzád**] *suchy owoc.* <? Ssł. abrêda, obrêda = szarańcza;

Lit. (a)bredelis=rodzaj grzyba; por. Mikl. **brêda**>

[**Brzadownictwo, a,** blm.] *sadownictwo; owocarstwo.*

[**Brzadowniczka, i,** lm. **i**] *sadowniczka; owocarka.*

[**Brzadowniczy**] przym. od **Brzadownik.**

[**Brzadownik, a,** lm. **cy**] *sadownik; owocarz.*

[**Brzadowy**] przym. od **Brzad.**

[**Brzadza, y,** lm. **e**] *drzewo owocowe.*

Brzana, y, lm. **y, Bersana, Barwana,** [**Barwena, Barwenna, Berwana, Berzana, Brzona, Barwanka, Barma, Ślizień**], **Śliż, Mrzana, Marena, Miron** zool. (barbus fluviatilis) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopletwa, karpiowata.* <Gr. mýraina, Łć. muraena>

1. Brzanka, i, lm. **i** zool. (barbus Petenyi) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopletwa, karpiowata.*

2. Brzanka, i, lm. **i** bot. (phleum) *roś. z rodziny traw.* Gatunki: B. łąkowa a. pastewna a. Trawa św. Tymoteusza a. Tyszka (p. pratense); B. mniejsza a. Koci ogon (p. phalaroides a. Boehmeri).

Brzankowiec, wca, lm. **wce** bot. (crypsis) *roś. z rodziny traw.*

Brzany p. **Browy:** Brzana kasza.

Brzask, u, blm., †**Brzazg,** †**Brazg,** [**Brysk**] **1.** *rozwidnianie ś., świt poprzedzające; przedświt, przedzorze:* Skoro brzask. O pierwszym brzasku, a. z pierwszym brzaskiem. Jutro na B. obława. Mick. Nazajutrz, gdy ledwie błyśnie brzask na niebie. Moraw. Oświecony pierwszym dnia brzaskiem. Statki pocztowe, wychodzące wieczorem ze Stambułu, stają o brzasku w Dardanelach. Sienk. **2.** ×*blask, błyszczenie, błysk:* Piorun wzrok przykrym tyka brzaskiem. Chr. <BRZASK>

†**Brzazg, u,** blm. p. **Brzask.**

Brzazg, u, blm. p. **Obrzazg.** <BRZAZG>

†**Brząk, u,** lm. **i** p. **Brzęk.** <BRZĘK>

×**Brząkacz, a,** częś. w lm. **e,** ×**Brzękacz,** ×**Pobrzękacz** *pieniądz, moneta, złoto brzęczące:* Kto ma brząkacze, ma i skakacze, a. jak kto ma brząkacze, to ma i pomagacze. Prz.

Brząkać, a, ał 1. p. **Brzęknąć. 2.** [B.] *dzwonić nie w kościelne dzwony:* Już brząkali na bumlówkę.

Brząkadełko, a, lm. **a** p. **Brząkadło.**

Brząkadło, a, lm. **a** p. **Brzękadło.** Zdr. **Brząkadełko.**

Brząkała, y, lm. **y** p. **Brzdąkalski.**

×**Brząkało, a,** lm. **y** m. p. **Brzękacz.**

Brząkliwie przys. od **Brząkliwy.**

Brząkliwy p. **Brzękliwy.**

Brząkanie, a, blm., czynność cz. **Brząkać.**

Brząknąć, nie, nął, nęła, nęło a. **kła, kło** p. **Brzęknąć:** Brząknął w tabakierę złotą podkomorzy. Mick. Usty dźwięcznemi tak brząknął. Mick.

Brząknięcie, a, blm., **Brzęknięcie,** czynność cz. **Brząknąć.**

[**Brzątwić, i, ił**] sobie co=*uroić sobie co.* <?>

[**Brzdągotać, cze, tał**] *bulkotać, chlebotać ś.* <BRZDĘK>

Brzdąkacz, a, lm. **e** *ten, co brzdąka.* <BRZDĘK>

Brzdąkać, a, ał 1. p. **Brzdąknąć. 2.** [B.] *mruczeć złośliwie pod nosem.* **3.** [B.] *mówić o czymś niepewnym.*

Brzdąkalska, iej, lm. **ie** forma ż. od **Brzdąkalski:** Panna B.

Brzdąkalski, ego, lm. **scy, Brząkała** *niewprawny, ale niezmęczony grajek fortepianowy.*

Brzdąkanie, a, lm. **a,** czynność cz. **Brzdąkać.**

Brzdąkanina, y, lm. **y 1.** *niewprawna, nieumiejętna gra na fortepianie.* **2.** ir. *granie na fortepianie.*

Brzdąknąć, nie, nął, nied. **Brzdąkać,** ×**Brdąkać 1.** *uderzyć w klawisz, w strunę, zabrzdąkać.* **2.** nied. *grać nieumiejętnie na instrumencie strunowym, na fortepianie.*

Brzdąknięcie, a, blm., czynność cz. **Brzdąknąć.**

[**Brzdęczyć, y, ył**] **1.** *brzęczeć:* Brzdęcały podkówki. Pśń. **2.** *cienko prząść.* <BRZDĘK>

1. Brzdęk, u, lm. **i** zool. p. **Kumka.**

2. Brzdęk!, [**Brduc!**] w. *odgłos uderzenia nagłego, upadnięcia gwałtownego, buch! plask! rym! bęc! łomot! chrost! chlap!:* Szklanka naturalnie B.! Orzesz.

Brzdękacz, a, lm. **e** zł. *oficer.*

Brzdęknąć, nie, nął a. ×**kł** *gruchnąć o ziemię z hukiem, hałasem, rymnąć, chrosnąć, łomotnąć, klapnąć, buchnąć:* Brzdęknął junak w kałużę. Już ś. utrzymać dłużej nie mógł, brzdęknął jak długi. Oss. (=*padł, upadł*). Podskoczył, aż mało nie brzdękł. Oss. Wierzba pękła, Kasia brzdękła. Pśń.

[**Brzdysać, a, ał**] p. **Brdysać.**

[**Brzechacz, a,** lm. **e, Brzechájło, Brechajło**] *ten, który brzecha, szczekacz, obmawiacz:* Brzechaczu! wrzasnął klucznik, ja cię wnet nauczę! Mick. <BRZECH>

[**Brzechać, a, ał**] p. **Brechać.**

[**Brzechajło, y,** lm. **y**] m. p. **Brzechacz.**

[**Brzechanie, a,** blm.] czynność cz. **Brzechać.**

[**Brzechnąć, nie, nął**] p. **Brechać.**

[**Brzechotać, cze, tał**] p. **Brechać:** Sroka brzechocze.

[**Brzechtać, cze, tał**] **1.** p. **Brechać:** Głowę komu B. **2.** *mieszać, mącić.*

[**Brzechtanie, a,** blm.], czynność cz. **Brzechtać.**

[**Brzechtun, a,** lm. **y**] **1.** p. **Brzechun. 2.** *ten, co ciągle je.*

Brzechun, a, lm. **y,** [**Brechun, Brzechtun**] *kundel, szczekacz; przen. plotkarz, oszczerca.*

†**Brzechwa, y,** lm. **y** *strzała bez żelezca, bez grotu:* Stał z zakrwawioną twarzą, ze strzałą utkwioną aż po brzechwę w lewym ramieniu. Sienk. <?>

[**Brzeciasty**] (o bydle) *czerwony, płowy, z pręgą białą na grzbiecie:* Krowa brzeciasta p. **Brzezula.** Por. [**Brzezia(s)ty**]. <? BRZEŹ>

Brzeczka, i, blm., ×**Brzęczka 1.** *ekstrakt słodowy, dający po odgotowaniu z chmielem, ostudzeniu i odfermentowaniu piwo:* B. robi a. fermentuje, zarabia, zasiewa. Woda mętna, jakby piwna B. Z brzeczki piwo poznać. Prz. **2.** †B. winna=*moszcz.* **3.** †B. miodowa=*syta.* **4.** przen. *napój:* Wiersz mój nie będzie prostej miał ceny, nie piwszy brzeczki nic z Hipokreny. Koch. <Nm. Brei>

†**Brzednia, i,** lm. **e** p. **Brednia.**

†**Brzedzić, i, ił 1.** p. **Bredzić. 2.** *ryczeć, beczeć.*

Brzeg, u, a. **a,** lm. **i 1.** *skraj lądu stykający ś. z wodą, pobrzeże, wybrzeże:* B. rzeki, jeziora, morza, strugi, strumienia, zatoki. B. wysoki, stromy, nizki, skalisty, piaszczysty, morski, azjatycki, grecki. Wynieść na B. Przybić do brzegu. Dopłynąć do brzegu. Odbić od brzegu, a. odpłynąć a. odpychać od brzegu. Stać na brzegu. Podrywać brzegi. Mieć ś. ku brzegowi. Kierować ku brzegowi, przyprzeć do brzegu. Pływałeś dotąd, czas ś. mieć do brzegu. P. Koch. B. prawy, B. lewy. Przy łatwym i otworzystym brzegu na kotwicach stali. Warg. Cicha woda brzegi rwie. Prz. Pływał, pływał, aż przy brze-

gu utonął (= *po długim powodzeniu źle skończył*). Na brzegu był; przecież go lekarze do zdrowia wrócili. Oss. (= *o włos nie umarł*). Nie chodź brzegiem, a. nie chodź po brzegu (= *nie narażaj ś. na niebezpieczeństwo*). †Z brzegów wylewać = *z ryzy wychodzić, z granic występować.* Rozum niedojrzały z brzegów rad wylewa. Birk. †W brzegi brać = *brać w ryzy, w karby, ukrócać, określać, ograniczać, miarkować:* W brzegi bierz ciasne płochych nadziei wybiegi. **2.** *krawędź, obwódka, szlak, kraj, skraj, kant:* B. lasu, boru, polanki, gościńca, naczynia: Filiżanka ze złotemi brzegami. Przen.: Teatr zapełniony był po brzegi. Łódź zanurzyć do brzegów. [Przysed na brzyg piekła]. B. przepaści. Przen.: Stać nad brzegiem przepaści. B. wsi. B. między polami = *miedza.* B. stronicy, karty, książki. Książka ze złoconemi brzegami. Brzegi arkusza. B. u szaty, u kapelusza. Obwisłe brzegi kapelusza. Połóż ś. od ściany, a ja położę ś. od brzegu a. z brzega. Pierwszy z brzegu = *pierwszy z kolei:* Kamienica pierwsza z brzegu. Wszedł do pierwszej z brzegu cukierni. Krasz. (= *pierwszej lepszej*). Nie wiadomo, kto z brzegu (= *nie wiedzieć, kto pierwej umrze*). 3. [B.] = a) *urwisko, bok wąwozu.* b) *koniec np. gałęzi.* c) *wzgórze, wyniosłość.* **4.** kraw. *wązki pasek płótna, dawany wewnątrz kantu sukni.* Zdr. **Brzeżek, Brzeżeczek.** <BRZEG>

×**Brzegaty** p. **Brzeżysty:** Gorące piaski brzegatej Afryki. Przyb.

Brzegołomny *burzący brzegi:* B. ziemiotrzęśca. Ml. <BRZEG + ŁOM>

Brzegować, uje, ował **I.** *regulować brzegi.* **2.** *wybijać napisy a. karbować brzegi na monetach.*

Brzegowanie, a, blm., czynność cz. **Brzegować.**

Brzegowaty *podobny do brzegu.*

Brzegowe, ego, blm. rz. **I.** fl. *opłata za złożenie drzewa, już spławionego, przy brzegu rzeki.* **2.** † a. †**Łączne** *opłata za pastwisko.*

Brzegowiec, wca, lm. **wce** **I.** lm. **wcy** a. **Brzeżanin** *mieszkaniec nadbrzeżny.* **2.** szew. *narzędzie do robienia brzegów, kantów.* **3.** a. **Manat** zool. (manatus) *zwierzę z rodzaju wielorybów roślinożernych.*

Brzegowisko, a, lm. **a** *wybrzeże, pobrzeże, ląd przy morzu a. przy rzece:* Dubiecko jest to małe miasteczko, położone na wysokim brzegowisku nad Sanem. Pol. Najkorzystniej przedstawia ś. ta okolica z wysokiego brzegowiska zamkowego dziedzińca. Pol.

Brzegowy p. **Brzeżny:** Piasek B. Prawo brzegowe. Liczba brzegowa (= *marginesowa*). Drzewo brzegowe. Z brzegowej Hajnowszczyzny do Białowieży. Sienk.

Brzegówka, i, lm. **i** zool. p. **Jaskółka.**

Brzekinia, i, lm. **e,** bot. p. **Grusza.** <Słc. brek, Czes. břek, Srb. brekinja itd.; p. Mikl. 415 berkynja>

[**Brzém, u,** lm. **y**] *roś. larix decidua.* <Czes. břím>

×**Brzemeczko, a,** lm. **a** p. **Brzemię.** <BIOR>

Brzemiączko, a, lm. **a** **I.** × p. **Brzemię:** Jarzmo moje jest wdzięczne, i B. a obciążenie moje lekkie. Leop. **2.** [B.] *naręcze, wiązka, tłomok:* B. drzewa. Pozawijała trzewiki i rzecy do brzemiącka. B. siana (*w płachcie*). B. mechu (*mchu*). Postawiła B. z cegłami na kamieniu. Bał.

Brzemienność, i, blm., **Ciężarność** *stan zapłodnienia kobiety, noszenie płodu w łonie, ciąża.*

Brzemienny przym. od **Brzemię,** *brzemieniem obładowany:* Brzemienna (kobieta) = *ciężarna, w ciąży:* Brzemienna, gdy ś. przybliża ku rozdzeniu, boleje. Bud. Brzemienną być, a. zostać z kogo, a. z kim. Brzemienną być pierwszym synem. Przen.: Obietnice w nadzieje brzemienne. Przyszłość brzemienna klęskami. Każda chmura inna; naprzykład jesienna pełznie jak żółw leniwa, ulewą brzemienna. Mick. O wiosno, obfita we zdarzenia, nadzieją brzemienna. Mick.

Brzemię, enia, lm. **ona** **I.** ×*ciężar, jaki dwiema rękoma, albo na plecach człowiek unieść może, naręcze:* B. siana, drzewa, trawy. Ponieść B. Niósł w gorący dzień B. drew z lasu na sobie. Rej. Nakładszy chłop brzemiona na osła, wezbrał ś. w drogę (= *juków*). **2.** w ogólności: *ciężar, cokolwiek ciąży, ciemięży, uciemięża, uciska* (dosł. i przen.): Dźwigać B. Podołać brzemieniu. B. to na mnie włożyłeś, zrzucić go z siebie nie mogę. Górn. Kto zbywa urzędu, ciężkie B. z siebie składa. Bud. Sam w ręce kata odda swą głowę, jak nieznośne B. Krasiń. Życie ciężyło nad nim wielkim brzemieniem. Krasz. Troska o chleb powszedni ciężkim była mu brzemieniem. Krasz. **3.** † w lm. *ciężary wojskowe, bagaże:* Równy będzie dział łupu i temu, który był w bitwie, i onemu, który pozostał przy brzemionach. Leop. **4.** † w starym zakonie = *przepowiednia klęski:* B. pustyni morskiej. Wuj. (= *przeciw Babilonowi, który spustoszony i wyludniony, wyglądać będzie jak pustynia lub morze piaszczyste*). **5.** *poszycie duchu paździorami, perzem itp.* **6.** a. **Spadek** bart. *miodunka, padź miodowa = wilgoć miodowa na liściach roślin, którą pszczoły zbierają.* **7.** lek. a) B. niewieście = *noszenie kobiet, płód w żywocie matczynym, brzemienność, ciąża, ciężarność.* † Brzemieniem chodzić = *być w ciąży.* †Zastąpić brzemieniem. † Postąpić w B. a. † Wstąpić w B. = *ciężarną zostać, zajść w ciążę.* †Brzemieniem obciążyć niewiastę = *zapłodnić ją.* Przen.: Tajne B. lat wydało płód. Mick. b) p **Łożysko.** Zdr. ×**Brzemiączko,** ×**Brzemko,** ×**Brzemeczko,** [**Brzemionko**].

†**Brzemię, enia,** lm. **ona,** [**Wrzemię**] *czas.* Ps. flor. <Zamiast wrzemię, por. Sslw. vrême, Srb. vrijeme itd.>

[**Brzemionko, a,** lm. **a**] p. **Brzemię.**

†**Brzemiononosz, a,** lm. **e** *tragarz.*

×**Brzemiononośny** *brzemiona noszący.* <BIOR + NIOS>

×**Brzemiospat, u,** lm. **y** = **Baryt,** *spat ciężki.* <Brzemię wzięte tu w znaczeniu ciężkości; wyraz odpowiada Nm. Schwerspath>

×**Brzemko, a,** lm. **a** p. **Brzemię.**

Brzestan, u, lm. **y, Brzesztan** bot. **I.** p. **Bluszczyk. 2.** (ampelopsis) *roś. z rodziny winowiciowatych.* <? Czes. břečtan, Węg. borostyán itd. Por. Mikl. 21 Brešljanъ>

Brzestanowy przym. od **Brzestan.**

[**Brzeszczeć, y, ał**] p. [**Wrzeszczeć**].

Brzeszczot, u, lm. **y** *głównia, klinga u noża, szabli.* <Może do BRZASK>

†**Brzeszczyć się, y ś., yło ś.,** †**Brzeżdżyć ś.** tylko nieos.: Brzeszczy ś. = *na brzask ś. zanosi, świta:* Dopiero ś. brzeszczy. Ledwie ś. brzeszczyło. <BRZASK>

×**Brzesznik, a,** lm. **i,** † **Brześnik** *pies myśliwski, gończy, naszczekujący, farbotrop.* <BRZECH>

Brzesztan, u, lm. **y** p. **Brzestan.**

[**Brześcian, a,** lm. **y**] *stary garnek, opleciony łykiem.* <Brs. biaraściėń, od biarèsta = kora brzozowa>

[**Brześciany**] *brzostowy.* <BRZOST>

Brześcina, y, blm. stol. *drzewo jesionowe pod kolor mahoniu podprowadzone.*

Brześcinowy przym. od **Brześcina**: Stolik B.
[**Brześć, a,** lm. **e**] *koniec palca.* <Por. Czes. břištec, zam. břišec=brzuszec (u palca)>
†**Brześnik, a,** lm. **i** p. **Brzesznik.**
[**Brzewik, u,** lm. **i, Kadyk**] *jałowiec.* <?>
[**Brzezawa, y,** lm. **y**] p. **Brzezula.**
[**Brzezawy**] p. **Brzeziaty.**
[**Brzezdzielina, y,** lm. **y**] **1.** p. **Trzmielina. 2.** *drzewo suche, brzozowe, porąbane na szczapki.* <p. Bryzgulina>
[**Brzeziasty**] p. **Brzeziaty**: Krowa brzeziasta p. **Brzezula.** Da ci matka cielicke brzeziastom. Pśń. Kobyła brzeziastá.
[**Brzeziaty, Brzeziasty, Brzezawy**] *gniady, pstry, czerwono-biały*: Krowa brzeziata p. **Brzezula.** <? BRZEŹ>
[**Brzezica, y,** lm. **e**] p. **Brzoza**: Pławina brzezicy=*gałązka brzozowa.* <BRZEŹ>
†**Brzezień, źnia,** blm. *marzec*: Miesiąca brzeźnia. <Czes. březen>
Brzezina, y, lm. **y 1.** *lasek brzozowy, brzeźniak.* **2.** *brzoza*: Kora młodej brzeziny jest gładka, biała i lśniąca ś. Kluk. **3.** *drzewo, drewno brzozowe.* **4.** *rózgi na chłostę, wić brzozowa, kij brzozowy*: Najlepsze na upór lekarstwo B. B. napędza rozumu do głowy. Zerznął, a. ściął go brzeziną **5.** [B.] *kora brzozowa*: Baby farbują przędzę na zielono w brzezinie. Zdr. **Brzezinka,** [**Brzezineczka**]. <BRZEŹ>
[**Brzezineczka, i,** lm. **i**] p. **Brzezina**: Mamci ja brzezineczkę, toć ona cię nauczy roboty. Pśń. Brzezinecką bić. Pśń.
Brzezinka, i, lm. **i** p. **Brzezina.**
Brzezinowy przym. od **Brzezina**: Droga do wsi schodziła nieco z góry, wśród brzezinowego lasku. Sienk. Sok B. Miotła, rózga, gałąź brzezinowa. Żart.: Brzezinowe pastylki (=*rózgi*). × B. wójt. Rej. (=*rózga*).
Brzeziński żart.: Pan B.=*rózgi*: Przyszedł do niego z panem Brzezińskim. Miał spotkanie z panem Brzezińskim.
[**Brzezula, i,** lm. **e, Brzezawa, Brzeciasta, Brzeziata, Brzeziasta, Brezicha**] *krowa pstra.*
[**Brzeździelina, y,** lm. **y**] p. **Trzmielina.**
Brzeźnia, i, blm. *brzeg krzyżowej a. zrazowej części wołu.*
Brzeźniaczek, czka, lm. **czki** p. **Brzeźniak.**
Brzeźniak, a, lm. **i 1.** *las brzozowy, brzezina.* **2.** *młoda brzoza, brzózka*: Dziewczę chwytało za głogi, za dębczaki, za B., żeby nie upaść. Krasz. **3.** [B.] *rodzaj grzyba.* Zdr. **Brzeźniaczek.** <BRZEŹ>
Brzeźnica, y, lm. **e** bot. (notochlaena) *roś. z gromady paprotników, z rzędu paproci.* <BRZEŹ>
Brzeżanin, a, lm. **anie** p. **Brzegowiec.** <BRZEG>
†**Brzeżdżenie, a,** blm. *świt, świtanie, brzask.* <BRZASK>
†**Brzeżdżyć się, y ś., yło ś.** p. **Brzeszczyć ś.**: Raniuchno, ledwo brzeżdżyć ś. poczęło. Km.
Brzeżeczek, czka, lm. **czki** p. **Brzeg.**
Brzeżek, żka, lm. **żki 1.** p. **Brzeg**: Usiadł na samym brzeżku. **2.** w lm. *listewki, koronki wązkie do garnirowania strojów niewieścich.* **3.** [B., **Brzyzek**] *wszelka wyniosłość gruntu.* <BRZEG>
Brzeżny, Brzegowy przym. od **Brzeg**: Żegluga brzeżna. Rak B.=*po brzegach żyjący.* Brzeżna ściana. B. napis na talarze. Cz. Wiatr powiewa brzeżną trzciną. Uj. Łąka brzeżna (bart.)=*znajdująca ś. przy brzegu lasu.*
Brzeżyca, y, lm. **e** bot. p. **Brodnik.**
Brzeżyć, y, ył 1. *bramować, brzegi wyszywać, brzegiem obszywać*: Zielona czamarka srebrnym haftem brzeżona. Bern. Żagle brzeżone purpurą. Kon. Przen.: Jasność złotem brzeży jedną z kart księgi. Kon. **2.** *brzegi tworzyć, zakończać, ograniczać, zamykać z brzegu*: Brzeżą je murki z kamienia. Goł.
Brzeżyna, y, lm. **y** bot. p. **Brodnik.**
×**Brzeżysty,** ×**Brzegaty 1.** *brzeg mający, o szerokim wysokim brzegu*: Mirty najlepiej ś. rodzą na miejscach brzeżystych. Otw. Brzeżyste łoże rzeki. **2.** *bramowany.*
×**Brzęczadło, a,** lm. **a** p. **Brzękadło.** <BRZĘK>
Brzęczący 1. im. od **Brzęczeć**: Głos brzęczącego fortepianiku. Krasz. Moneta brzęcząca (=*metalowa, nie papierowa*). **2.** bot.: Drzewo brzęczące, p. **Cebrzyca.**
×**Brzęczączka, i,** blm. *moneta brzęcząca, pieniądze*: Nie może ś. oprzeć widokowi brzęczączki, na stole rozsypanej. Rzew.
Brzęczeć, y, ał 1. p. **Brzęknąć**: Po chwili zabrzęczał dzwonek i jął B. zrazu głośno, wreszcie ustał. Sienk. (=*dźwięczeć*). Właśnie dwunasta brzęczała na starym, rozklekotanym zegarze. **2.** o owadzie *bęczeć*: Brzęczy mucha, kiedy w miodzie tonie. Nar. Brzęczące na kwiecie zbierały miód pszczółki. Biel. M. Przen.: B. komu nad uchem=*klektać.* Brzęczy, jak komar koło nosa. Prz. [Brzęczy, jak stara baba a. krowa]. **3.** *szemrać, szeleścić, mruczeć*: Strumyk brzęczy. Kras.
Brzęczenie, a, lm. **a** czynność cz. **Brzęczeć**: B. pszczół, chrząszczy.
1. Brzęczka, i, lm. **i 1.** *gatunek jabłoni.* **2.** [B.] *roś. cephalanthera grandiflora.* **3.** zool. (locustella luscinioides) *ptak wróblowaty, zębodzioby, z rodziny gajówek.* <BRZĘK>
2. Brzęczka, i, lm. **i 1.** × p. **Brzeczka**: B. piwna. Syr. Miodowa B. Mącz. **2.** bart. *pognieciony plaster miodu.* <p. Brzeczka>
×**Brzęczny** *brzęk wydający, brzękający, brzęczący*: Uderzył w tarczę brzęczną. Kras. <BRZĘK>
Brzęczownik, a, lm. **i** bot., p. **Cebrzyca.**
×**Brzęczyć, y, ył** p. **Brzęknąć.**
×**Brzęczydło, a,** lm. **a** p. **Brzękadło.**
Brzęczyszabla, i, blm. *ten, co pobrzękuje szablą*: Wielka mnie przez brzęczyszablę tego konfuzja spotkała. Mał. <BRZĘK + Szabla>
Brzęk, u, lm. **i, 1.** a. † **Brząk** *brzęczenie, dźwięk, pochodzący od uderzonego a. wstrząśniętego metalu; dźwięk, wydawany w locie przez niektóre owady*: B. kajdan, łańcuchów, kluczów, rozbitego dzwonu, pieniędzy. B. strun, fortepjanu. B. głuchy. B. miedziany. Rej. Po brzęku poznawają garniec. Prz. Biją w tarcze, B. głośny daje ś. słyszeć. Kras. Nutę miłosnych piosnek z brzękiem harf jednoczą. Przyb. Rozlegał ś. tu i owdzie B. pszczół. Prus. Brzękiem, parskaniem, rżeniem, tętenty, huczała ziemia, powietrze brzmiało. Zal. Przen.: Czczym słów brzękiem posiedzenia bawią. Pilch. B. za węch. Prz. (=*jaką miarką mierzysz, taką tobie odmierzą*). **2.** ×*pieniądze brzęczące*: Nie szczędzi najmniej sowitego brzęku. Chr. **3.** *człowiek rozwlekle a nudnie mówiący*: Stary B. **4.** bot. a) p. **Niesplik.** b) p. **Grusza. 5. zool.**=a) (syrphida) *owad dwuskrzydły, krótkorogi.* b) [B.] *mucha syrphus.* <BRZĘK>
Brzęk-brzęku w. *naśladowanie brzęku kos i sierpów*: B.-b., B.-b., pośpiesznie a chyłkiem, śmiech słychać: spłoszyli zająca. Len.
Brzękacz, a, lm. **e 1.** a. ×**Brząkało** *ten, co brząka*: Apjona, chełpliwego literata, nazywał Tyberjusz brzękaczem świata. Pilch. **2.** p. **Brzęka-**

dło. 3. × p. **Brząkacz.** 4. [B.] żart. *taniec:* Zagrajże mi kowala, scękaca, brzękaca. Pśń.

Brzękać, a, ał p. **Brzęknąć.**

Brzękadełko, a, lm. a p. **Brzękadło:** Brzękadełka do wybijania taktu w kapeli janczarskiej.

Brzękadło, a, lm. **a, Brząkadło,** × **Brzęczadło,** × **Brzęczydło, Brzękacz, Brzękałka 1.** *instrument muz. metalowy, który brzęk wydaje; instrument muz. ze strunami.* 2. *wydrążona kulka z kołaczącym wewnątrz kawałkiem metalu:* Chciały myszy włożyć na kota obrożę z brzękadłem. 3. *pręcik metalowy, którym uderzają w struny niektórych instrumentów muzycznych.* Zdr. **Brzękadełko.**

Brzękałka, i, lm. **i** p. **Brzękadło:** Kije, przybrane na górnych końcach w mosiężne brzękałki. Sienk.

Brzękanie, a, blm., czynność cz. **Brzękać.**

Brzękawka, i, lm. **i** *przyrządzik brzęczący* (przy zabawkach dla dzieci): Popychali obręcze, zaopatrzone w dzwonki i brzękawki. Orzesz.

Brzękliwie przys. od **Brzękliwy.**

Brzękliwość, i, blm., rz. od **Brzękliwy:** Powieść kronikarska zatrzymała ś. jedynie w zwikłaności i zwykłej sobie brzękliwości. Lel.

Brzękliwy, Brząkliwy *brzęk wydający, brzęczący:* Obudzony brzękliwych dzwonów przykrym dźwiękiem. Komar B.

Brzęknąć, nie, nął, nęła, nęło a. **kła, kło, Brząknąć,** nied. **Brzękać, Brzęczeć,** × **Brzęczyć, Brząkać 1.** *zabrzęczeć, zadzwonić, szczęknąć:* Coś brzękło. B. czym, w co. Brzękać ostrogami po ulicy, kluczami, łańcuchem, kajdanami. Brzękły kielichy. Przen.: B. pieniędzmi = *dobyć, użyć pieniędzy:* [Talarami brzące] Darmo nic, trzeba tu B. Co przedtym tysiącami brząkałem, dzisiaj w liberji chodzić muszę. Czart. A. 2. *nabrzmiewać, puchnąć.*

Brzęknięcie, a, blm., czynność cz. **Brzęknąć.**

Brzękot, u, lm. **y** *brzęk, brzęczenie:* Była chwila ciszy, że ś. B. polnego konika posłyszy. Syrok. Nie czuł ani orczyka brzękotu, ani kopyt uderzenia. Derd. Kázał zwónkami brząkać i z takiemi brzękotami przyszed.

Brzęst, u, lm. **y** bot. (brucea) *roś. z rodziny biegunecznikowatych.* <?>

×**Brzmiałość, i,** lm. **i** *obrzmienie, puchlina:* B. hemoroidalna. <BRZM'>

Brzmiąco przys. od **Brzmiący:** Górnie, płynnie, B. rozlegać ś. zaczęły strofy. Orzesz.

†**Brzmiącoczopkowy** anat.: Mięsień B.=*natężający podniebienie* (musculus salpingo-staphylinus). <BRZM'+Czop>

Brzmiący *głośno rozlegający ś., grzmiący, dźwięczny:* Głos B. Ucichły brzmiące trąby. Pot. Brzmiąca wdzięcznie lira. Hul. Wspaniały, B., płynny rytm Odysei. Orzesz. Brzmiące dowody osobliwą moc mają ku namówieniu. Kosz. (=*brzęczące, brzękiem pieniężnym poparte*).

×**Brzmiączka, i,** lm. **i** *brzmienie, gwar:* Zawsze w domu B.=*huczno.*

1. Brzmieć, brzmi, brzmiał, †**Brznieć 1.** *wydawać dźwięk, dźwięczeć, brzęczeć, do uszu wpadać:* Uderzona brzmi tarcza. Kras. Brzmiąca wdzięcznie lira. Hul. Muzyka brzmi. Brzmi chrząszcz w trzcinie. Brzmi dzwonek (*ptak*). Mor. Wyrojone pszczoły brzmią koło ula. Jabł. 2. *wymawiać ś.:* „J" francuskie brzmi jak „ż" polskie. Nie wiem, jak to w polskim języku B. będzie. Kochan. 3. *rozlegać ś., grzmieć, huczeć, dawać ś. słyszeć:* Chwałą boską brzmi na wieczne lata wielki krąg świata. Groch. Niewątpliwe wieści brzmiały. Tw. Niech brzmi głos wojny na twierdzach i murach. Kras. Wieże psalmami brzmiały. Skar. Skądby brzmiała tak rzetelna mowa. Otw. Lasy brzmią rozkosznym pieniem. Kołak. Brzmiało powietrze okrzykami radości. Ustawicznie brzmią mu w uszach słowa Pańskie. Rej. Sława i zła i dobra jest bardzo głośny dzwon, a brzmi na wszystkie strony. Rej. Źle brzmi pochwała we własnych uściech. Kras. Brzmiały Alpy szczękiem naszego oręża. Miek. Brzmią na wszystkie echa strony. Żal. A na niej (skrzypce) będzie pod niebem brzmiała wiernego ludu cicha pochwała. Len. Ostępy brzmiały wyciem wilków. Sienk. W domu brzmi (=*huczno*), a w mieszku głucho (=*pusto*). Oss. 4. *opiewać, głosić, wyrażać:* Dokument brzmi jak następuje. To oni tak zgoła wykładają, jak same słowa brzmią. Baz. 5. ×kogo, co=*głosić, sławić, wynosić:* B. czyje pochwały. Nieśmiertelnej chwały ja szukam, żeby mię świat brzmiał i głosił cały. Min. 6. †a) *dobrze w ucho wpadać:* Brzmi to słowo, owo zaś nie brzmi. Oss. b) *zgadzać ś., kwadrować, harmonizować:* Postępki jego nie brzmią z jego mową. Oss. 7. [B.] *brzęczeć czymś:* Brzmią skorupami w miechu, jakoby pieniędzmi. 8. [B.] *lśnić ś.:* Suknia na niej od złota brzmi. Pśń.

2. Brzmieć, brzmieje, a. **brzmi, brzmiał** *puchnąć, nabiegać, pęcznieć:* Brzmią z razów piersi mu i kości. Bardz.

1. Brzmienie, a, lm. **a 1.** czynność cz. **1. Brzmieć:** B. instrumentów pochodzi z wzruszenia powietrza. Boh. J. Ryk składa ś. z krótkich, urwanych, gardłowych brzmień. Sienk. Na B. gitary pląsały kupidyny. Węg. Już trąb w powietrzu rozlega ś. B. Malcz. B. głoski. Cudne brzmienie poezji Goethego. Krasz. B. aktu, dokumentu. 2. lek.: B. r o z k u r c z o w e = *szmer podczas rozkurczu serca* (sonus diastolicus). B. s k u r c z o w e (sonus systolicus).

2. Brzmienie, a, blm., czynność cz. **2. Brzmieć.**

×**Brzmienność, i,** blm. **1.** *treść pisma, osnowa, brzmienie:* Protokółu tego takowa jest B. 2. *zdolność głosu do dokładnego wydawania brzmień:* Śpiewak powinien ś. starać o wyraźne wymawianie słów podczas śpiewu i nadanie im pewnej brzmienności. Kurp.

Brzmik, a, lm. **i** zool. (psithyrus) *owad błonkoskrzydły z rodziny pszczół.*

†**Brznieć, i, ał** p. **1. Brzmieć:** Brzniał zwiek wiesiela. By zwady przykrość nie brzniała. B. Sz. Na zwoneczkoch, w trąby brznieli.

†**Brznienie, a,** lm. **a,** czynność cz. **Brznieć.**

[**Brzoda, y,** lm. **y**] p. **Broda.**

†**Brzodźcem** p. **Brożcem.**

[**Brzona, y,** lm. **y**] p. **Brzana:** Karasie, brzony, kiełbie, liny. Tet.

×**Brzoskiew, kwi,** lm. **kwie,** ×**Broskiew** bot. **1.** a. ×**Brzoskwia,** ×**Wrzoskwia** a) *dawna nazwa kapusty.* Gatunki: B. m o r s k a = *kapusta morska* (brassica marina, soldanella). B. o g r o d n a = *kapusta czarna* (brassica nigra). b) B. p o l n a p. **Gorczyca i Łoczyga.** c) [B.] *rodzaj rzepaku.* 2. p. **Brzoskwinia:** W kwiat różany B. pęka. Kon. <Łć. brassica, skąd Włos. brasca; zmieszano z Brzoskwinia, a Wrzoskiew podprowadzono pod Wrzos>

†**Brzoskinia, i,** lm. **e** p. **Brzoskwinia.**

×**Brzoskwia, i,** lm. **e** bot. p. **Brzoskiew.**

Brzoskwinia, i, lm. **e, Brzoskiew,** †**Broskinia,** †**Brzoskinia, Broskiew,** [**Brzoskwiń**] **1.** bot. (amygdalus persica a. persica vulgaris) *roś. z rodzaju migdału.* 2. *owoc tej rośliny.* Zdr. **Brzoskwińka.** <Źródłem jest Gr. (mêlon=jabłko, owoc wogóle)

persikón=perskie, skąd Łć. persicum; zmieszano z Brzoskiew>

Brzoskwiniowy przym. od **Brzoskwinia**: a) Brzoskwiniowa gałązka. Kwiat B. Gładki, jak brzoskwiniowa pestka. Prz. B. kolor. Puszek B. Wino zielonawe, tego szacownego gatunku, który to brzoskwiniowym zowią. Kras. b) *mający barwę brzoskwini, żółto-czerwonawy, różowo-żółty, blado-karmazynowy*: Szata brzoskwiniowa. Goł. c) *młodzieńczym puszkiem nakształt brzoskwiniowego pokryty*: Dziewica z ustami jak jagody, płcią brzoskwiniową. Czarne loczki trzęsły ś. koło jej brzoskwiniowej twarzyczki. Bał.

[**Brzoskwiń, i,** lm. **e**] p. **Brzoskwinia.**

Brzoskwińka, i, lm. **i** p. **Brzoskwinia.**

Brzost, u, lm. **y,** [**Brzóst**] bot. p. **Wiąz**: B. winem odziany. Otw. <BRZOST>

Brzosta, y, blm., [**Brzóstwo**] *kora brzostu.*

Brzostowina, y, lm. **y** *drzewo brzostowe, las brzostowy.*

Brzostownica, y, lm. **e** bot. p. **Trząst.**

Brzostowy, Brzościany przym. od **Brzost**: Drzewo brzostowe.

[**Brzostówka, i,** lm. **i**] zool. p. **Zięba.**

Brzościany p. **Brzostowy**: Tabakierka brzościana (=*z brzosty, z kory brzostowej*).

Brzoza, y, lm. **y** bot. [**Brzezica**] (betula) *roś. z rodziny brzozowatych.* Gatunki: B. karłowata (b. nana). B. krzewiasta a. krzewowata (b. fruticosa). B. ojcowska, karpacka. B. omszona (b. pubescens). B. pospolita a. Poczołyta (b. alba). B. z pośrzód muru ś. ryje, aż wierzch ku górze wybije. Dar. J. Dobra kozie B. Prz. Jaka B., taka korka; jaka matka, taka córka. Prz. Na pochyłej brzezie, to i kozieł ś. zwiezie. Prz. B. płacząca. Płacze jak B. Prz. Co dąb, to nie B. Prz. Zdr. **Brzózka.** <BRZEŹ>

[**Brzozna, y,** lm. **y**] p. **Brózda**: Stary wół brzozny nie psuje. Prz. <Z Brózda, pod wpływem Brs. barazna>

[**Brzoznować, uje, owal**] *robić pługiem brózdy.*

Brzozowaty 1. *podobny do brzozy.* **2.** bot.: Rośliny brzozowate (betulaceae). <BRZEŹ>

Brzozowiec, wca, lm. **wce 1.** bot. p. **Zbuczyn. 2.** zool. (rhynchites betuleti) *chrząszcz czteroczłonkowy z rodziny słoników.*

Brzozownik, a, blm. *sok brzozowy, oskoła.*

Brzozowska, iej, lm. **ie**: Panna a. pani B.= żart. *rózga*: Ożenisz ś. z panną Brzozowską. Powąchasz ś., poznasz ś., zobaczysz ś. z panią Brzozowską=*dostaniesz rózgi*: Mam ja tu na próżniactwo i swawolę lekarstwo... patrz, jakie to piękne panny Brzozowskie kąpią ś. w cebrzyku. Wilcz.

Brzozowy przym. od **Brzoza**: Rózgi brzozowe. Kora brzozowa. Chróst B. Sok B. Gaj, lasek B.=*brzezina.* Tabakierka brzozowa (=*z kory brzozowej*). Przen.: B. sok, a. brzozowa wić, a. kasza brzozowa=*chłosta rózgą brzozową*: Matka łaje, gromi, a podczas brzozowym zmywa sokiem pstrociny bez ługu. Łączn. Dębowa wić uczy robić, a brzozowa rozum dawa. Prz. ×Skóra (=*kora*) brzozowa. Wygląda jakby brzozową skórą powleczony (o pokrytym ospą). Perz.

Brzozówka, i, lm. **i** bot. **1.** p. **Syrojeszka. 2.** [B.] *małe jabłko jesienne.*

[**Brzód, odu,** blm.] p. **Brad.**

[**Brzóst, u,** lm. **y**] p. **Wiąz.**

[**Brzóstwo, a,** blm.] p. **Brzosta.** <BRZOST>

Brzózka, i, lm. **i 1.** p. **Brzoza. 2.** [B.] *kora brzozowa, łub.* <BRZEŹ>

Brzuch, a, lm. **y,** †**Brzucho,** [**Brzucho, Czerewo, Czerew**] **1.** *część tułowiu poniżej piersi, żywot*: B. go boli. W brzuchu warczy, kruczy. Na B. zachorować. B. i główka studencka wymówka. Prz. (t. j. *ból brzucha i głowy*). †Gryzienie brzucha (=*ból brzucha*). Brzuchem mówić= *być brzuchomówcą.* Na brzuchu ś. położyć. Brzuchem do góry leżeć=*próżnować.* B. jak waliza. B. jak pudło. Rej. Za brzuchem nosa nie widać (=*otyły*). **2.** *żołądek, kałdun, ze względu na jedzenie a. żarłoctwo*: Bezdenne żarłoków brzuchy. Kochan. Brzuchowi dogadzać, służyć. Głodny B. uszu nie ma. Klon. O brzuchu myśleć, zapomnieć (=*o jedzeniu*). Bez głowy żyć można, bez brzucha nie. Prz. Brzuchem ciało stoi. Kn. B. nie słyszy. Kn. Z jednym brzuchem na dwoje gody (o nienasyconym). Kn. B., wór dziurawy. Kn. Ma wilczą kość w brzuchu = *jest żarłokiem.* B. ma w trzy poły zszyty. Prz. (=*jest żarłoczny*). †Przen. *obżartuch, żarłok*: B., bęben, pijanica, utratny żarłok. Mącz. Brzuchowie leniwi. Bud. Brzuchowie gnuśni. Leop. **3.** *brzemienność, ciąża*: Kobieta z brzuchem=*ciężarna.* Dostać brzucha = *zajść w ciążę.* Chodzić z brzuchem, mieć B.=*być w ciąży.* Zrobić B. a. brzucha kobiecie=*zrobić ją ciężarną.* **4.** *pękatość, wypukłość naczyń, np. dzbana, flaszy*: Przepijał z butla, co miał B. obszyty sitowiem. Słow. **5.** anat.=a) (venter) *jama tułowiu pomiędzy klatką piersiową a jamą miednicy.* b) B. mózgowy (ventriculus cerebri)=*jama w mózgu.* **6.** ogr. *część jabłka a. gruszki z największą średnicą.* Zdr. **Brzuszek,** [**Brzusiek**], **Brzuszeczek, Brzusio, Brzuś.** Zgr. **Brzuszysko,** [**Brzuszyszcze**]. <BRZUCH>

Brzuchacieć, eje, ał *stawać ś. brzuchatym, brzucha nabierać, grubieć.*

Brzuchacz, a, lm. **e, Brzuchal** *człowiek z potężnym brzuchem, grubas, tłuścioch*: I co lata i co pływa, tkaliście w się, brzuchacze. Brud.

Brzuchaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Brzuchacz.**

Brzuchal, a, lm. **e** p. **Brzuchacz.**

Brzuchato przys. od **Brzuchaty**: B. wyglądać.

×**Brzuchatość, i,** blm., rz. od **Brzuchaty,** *wypukłość.*

Brzuchaty 1. *mający brzuch duży, wystający; gruby, opasły, otyły; pękaty*: Człowiek B. B. jak kadź, jak dzban, jak podsędek. Prz. Brzuchata żaba (=*ropucha*). P. Koch. Brzuchata klacz (=*źrebna*). Karaś B. p. **Karaś.** Przen.: Kotlety brzuchate. Korz. **2.** anat.: B. mięsień łydki (musculus gastrocnemius) p. **Bliźniaczy.**

†**Brzucho, a,** lm. **a,** [**Brzucho**] **1.** p. **Brzuch**: Mięsną strawą chciwe B. nafasował. Żebr. †Czyścić brzucha zwierząt. Poświęć mi wszelkie pirworodzone, które odwiera brzucho synów izraelskich. B. Sz. Kapustą B. wyłozy (*obje ś. kapusty*). Pán dostał złego brzucha (=*rozwolnienia*). **2.** [B.] *dno u kubełka.* Zdr. [**Brzuszko, Brzusecko**].

†**Brzuchobolenie, a,** blm. *ból w brzuchu.* <BRZUCH + BOL>

×**Brzuchochodny** *chodzący, posuwający ś., pełzający na brzuchu*: Zwierzęta brzuchochodne. Herb. <BRZUCH + CHOD>

×**Brzuchodogadzanie, a,** blm. *dogadzanie brzuchowi, służba brzuchowi.* < BRZUCH + Do + GOD>

×**Brzuchogadacz, a,** lm. **e** p. **Brzuchomówca.** <BRZUCH + GAD>

×**Brzuchogryzienie, a,** blm. *ból rznący w brzuchu, rznięcie w brzuchu.* <BRZUCH + GRYZ>

×**Brzucholubny** *lubiący brzuch, dogadzający brzuchowi.* <BRZUCH + LUB>

Brzuchomówca, y, lm. **y** a. **e,** × **Brzuchogadacz** *człowiek, mogący tak mówić, że głos jego jakby z innej strony daje ś. słyszeć.* <BRZUCH+MÓW>

Brzuchonóg, oga, lm. **ogi, Brzuchopełz, Płaskonóg** zool. (w lm. gastropoda) *mięczak z płaską nogą na brzusznej stronie ciała.* <BRZUCH+NOG>

×**Brzuchopas, a,** lm. **y** *pasibrzuch, obżartuch, żarłok:* Gość B., bez rozmowy, z brzuchem tylko i zębami. Kn. Gość B. za beczkę stoi. Kn. <BRZUCH + PAS>

×**Brzuchopaska, i,** lm. **i** forma ż. od **Brzuchopas.**

×**Brzuchopastwo, a,** blm. *żarłoctwo, obżarstwo.*

×**Brzuchopaśny** *pasący tylko brzuch, żarłoczny, obżarty.*

Brzuchopełz, a, lm. **y** zool. p. **Brzuchonóg.** <BRZUCH + PŁOZ>

Brzuchopłetwy zool. *mający płetwy na stronie brzusznej ciała:* Ryby brzuchopłetwe p. **Ryby.** <BRZUCH + PŁY>

×**Brzuchopłoźny** *na brzuchu ś. czołgający:* Wąż B. Otw. <BRZUCH + PŁOZ>

Brzuchoskrzelec, lca, lm. **lce** zool. (gastrobranchus) *rodzaj ryby.* <BRZUCH + SKRZEL>

×**Brzuchoślina, y,** blm. *wydzielina gruczołu podżołądkowego* (succus pancreaticus). <BRZUCH+ŚLIN>

×**Brzuchośliniak, a,** lm. **i** *człowiek, u którego obficie wydziela ś. brzuchoślina.*

Brzuchowaty, × **Brzuszaty** *postać brzucha mający.*

Brzuchowiec, wca, lm. **wce** bot., p. **Widława.**

Brzuchowy p. **Brzuszny:** ×Skóra brzuchowa. Pokarm gębny, zębny, B. Żarn. Przen.: ×Dobra brzuchowe (*=materjalne*). Kosz. × Służba brzuchowa: Kochają ś. w nieczystości i służbie brzuchowej. Skar. Trzewa, mięśnie, naczynia brzuchowe. Słabizna brzuchowa, p. **Otrzewna.**

[**Brzusecko, a,** lm. **a**] p. **Brzucho.**

[**Brzusie, a,** lm. **a**] *środek grądzieli, gdzie krój jest osadzony.* <BRZUCH>

×**Brzusiec, śca,** lm. **śce** p. **Brzuszcz.**

[**Brzusiek, śka,** lm. **śki**] p. **Brzuch.**

Brzusio, a, blm. m. i ni. p. **Brzuch:** B. mu rośnie. Jaka rulada z prosiaka!... cóż, brzusiu? czy dasz ty radę? Jak ś. masz, brzusiu?... Prz.

[**Brzusiek, a,** lm. **i**] p. **Brzuszlak.**

×**Brzuszaty** p. **Brzuchowaty.**

Brzuszcz, u, lm. **e,** × **Bruszcz,** × **Brzusiec,** × **Brusiec, Brzuszec, Brzuśce,** × **Brzuszcze** *wydatna, najgrubsza część jakiej rzeczy, wypukłość:* B. u dłoni (*=mięsistsza, wypuklejsza jej część*). B. noża, miecza (*=ostrze wypukłe*). Anat.: B. mięśnia (venter musculi). B. dłoniowy kciuka (thenar). B. palca (uva digiti). Bud.: B. balasy (*=grubsza część słupka nad podstawkiem*). <BRZUCH>

×**Brzuszcze, a,** lm. **a** p. **Brzuszcz:** Brzuszcza u palców i nóg w kąpaniu ś. marszczą. Petr. Miecz tak wyhartowany, iż od jego brzuszcza pękać musiały ostrza i pancerna tłuszcza. Przyb.

Brzuszec, szca, lm. **szce** p. **Brzuszcz.**

Brzuszeczek, czka, lm. **czki** p. **Brzuch:** Wiesz co, brzuszeczku? prezes sprowadził szynkę z niedźwiedzia: trzeba skorzystać!

Brzuszek, szka, lm. **szki** p. **Brzuch:** Pankowie z tłustym brzuszkiem. Brud. B. u litery, np. B.: To kreska, gdzież dwa brzuszki? Jeden w spodzie, drugi w górze. Fred. A. B. cielęcy = *gatunek podpuszczki.* B. wilczy = *skóra z podbrzusia wilczego:* Spodnie na łowy, podszywane brzuszkami wilczemi. Goł.

[**Brzuszko, a,** lm. **a**] p. **Brzucho.**

†**Brzuszkołytkowy** anat.: Mięsień B. = *mięsień bliźniaczy.* <BRZUCH + ŁYD>

Brzuszkowy *z brzuszków zrobiony:* Kożuch popieliczy brzuszkowy. Futro brzuszkowe.

[**Brzuszlak, a,** lm. **i, Brzuślak, Bruślik, Bruslek, Bruclek, Brzuslek, Bruslac, Bruślac, Pruclik**] *sukmanka bez rękawów, z potrzebami; stanik; kamizelka ze stojącym kołnierzem, zapinana na dwa rzędy guzików.* Zdr. [**Brzuślacek, Bruślacek**]. <Nm. Brustfleck i Brustlatz>

Brzuszlin, u, lm. **y** bot. (befaria) *roś. z rodziny wrzosowatych.*

[**Brzusznica, y,** lm. **e**] p. **Borówka.**

Brzusznomaciczny lek.: Brzuszno-maciczne rozcięcie = *cięcie cesarskie.* <BRZUCH + MA(T)>

× **Brzusznośliny** przym. od **Brzuchoślina.** <BRZUCH + ŚLIN>

Brzuszny, Brzuchowy przym. od **Brzuch,** *w brzuchu a. w okolicy brzucha położony:* Tyfus B. Jama brzuszna.

[**Brzusztynki, ów,** blp.] p. **Buksztynki.** <p. Buksztynki>

Brzuszyna, y, lm. **y** *brzuch nędzny, biedny, godny politowania:* Dzieciak, zwiesiwszy konopiastą główkę, na sterczącej z pod chustki brzuszynie, zasnął.

Brzuszysko, a, lm. **a** m. i ni., p. **Brzuch.**

Brzuszyszcze, a, lm. **a**] p. **Brzuch.**

Brzuś, a, lm. **e** **1.** p. **Brzuch. 2.** [B.] *obżartuch; nicpoń.*

Brzuśce, a, lm. **a** p. **Brzuszcz:** Północne B. tej ósemki przytyka do granicy pruskiej. Krzyw.

[**Brzuślacek, cka,** lm. **cki**] p. **Brzuszlak.**

1. [**Brzuślak, a,** lm. **i**] p. **Brzuszlak.**

2. [**Brzuślak, a,** lm. **i**] *wał w krosnach przy piersiach tkacza.* <Nm. Brustschlag>

Brzycz 1. [B.], **y,** lm. **e** *kwiat brzeziny, rzęsa, kotka brzozowa.* **2. u,** blm. leśn. p. **Brycz.** <?Por. Brzyć i Czes. břeče = sok z drzewa, więc może właściwie Brzecz?>

Brzyć, i, blm. myśl. *ziarno, sypane na półku ptaszniczym dla zwabienia ptastwa pod sieć.* <Por. [Brzycz]>

×**Brzyd, u** a. **a,** lm. **y** **1.** *obrzydliwość, brzydota, sromota:* Ofiarując Chrystusa, krzyżuje Go z Żydy, łakomstwem, wszeteczeństwem i innemi brzydy. Pot. **2.** *brzydal:* Każda paskuda znajdzie swego brzyda. Prz. <BRZYD>

[**Brzyda, y,** blm.] p. **Brydź.**

Brzydactwo, a, lm. **a,** [**Brzydastwo, Brzydalstwo**] **1.** *brzydota, brzydkość.* **2.** blm. zb. *rzecz a. rzeczy brzydkie, paskudztwo.*

[**Brzydaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Brzydak.**

[**Brzydak, a,** lm. **cy**] p. **Brzydal.** Zdr. [**Brzydaczek**].

Brzydal, a, lm. **e,** [**Brzydak**] *człowiek brzydki:* Ten B., gdyby snop grochowin.

[**Brzydalstwo, a,** lm. **a**] p. **Brzydactwo.**

[**Brzydastwo, a,** lm. **a**] p. **Brzydactwo.**

Brzydki, †**Brzydliwy,** †**Brzydny,** [**Brzydźki, Brzydzki, Bryćki**] **1.** *niepiękny, nieładny, szpetny, szkaradny, potworny:* Wszystko fizyczne, co przez naturalny postęp czasu być pięknym przestało, zowiemy brzydkim. Brodz. Brzydkie, postawione obok piękności, jest szkaradne. Brodz. Brzydka twarz. B. dzień, czas, zapach. Brzydkie lekarstwo. B. aż strach. B. jak djabeł, jak

siedm. grzechów głównych, jak grzech śmiertelny, jak ropucha, jak noc, jak półtora nieszczęścia. Prz. Jestem w ich oczu na podziw B. Kochan. B. może być miły ludziom, ale zły nigdy. Prz. Z onego rozkosznika staje ś. sprośny i B. trup. Skar. **2.** pod względem moralnym: *szpetny, sprośny, obrzydliwy, ohydny, niecny:* B. postępek. Brzydka sprawa. Po tej zbrodni król mężobójca wszystkim poddanym stał ś. przemierzłym i brzydkim. Groch. Precz stąd, wszeteczna zgraja brzydkich ludzi onych! Nar. **3.** *nieskromny, nieprzyzwoity:* Przenośnie brzydkiemi zowiemy wady przeciwne przyzwoitości. Brodz. Brzydkie słowo. Brzydkiemi wyrazami łajać kogo. Brzydka mowa.

Brzydko przys. od **Brzydki:** Brzydkoś ś. w tym znalazł. Brzydkoś zrobił, żeś nie dotrzymał słowa. Brzydkom ś. zawiódł, oszukał. B. mówić o kim.

Brzydkość, i, lm. **i** rz. od **Brzydki; Brzydota** *obrzydliwość:* B. występku, okrucieństwa. Wspomnienia niegodne brzydkości (=*niecnych postępków*) Nerona. Skar. ×Słodkość tych roślin czyni B. żołądkowi. Spicz. B. spustoszenia. Wuj.

†**Brzydliwie** przys. od **Brzydliwy.**

†**Brzydliwość, i,** lm. **i** rz. od **Brzydliwy:** Niepojęta imienia chrześcijańskiego u Turków B. Kłok. W brzydliwościach dusza ich kochała ś. (=*w brzydkich postępkach*). Bud. Brzydliwości egipskie będziemy ofiarować Panu? Wuj.

Brzydliwy l. †p. **Brzydki:** Wrzody i choroby brzydliwe. Glicz. Pyszny każdemu ś. przykrzy i Bogu jest B. Białob. Nic nie jest człowiekowi brzydliwszego, ani szkodliwszego, jako ciemności. Wuj. Języki brzydliwe. Otw. **2.** [B.] *brzydzący ś., łatwo wstręt uczuwający.*

Brzydłorzechnia, i, lm. **e** bot. p. **Obrzydlec.** <?>

Brzydnąć, nie, nął l. *szpetnym, brzydkim ś. stawać:* Ta kobieta co dzień brzydnie. B. w ospalstwie. Nar. **2.** komu = *mierznąć, wstręt, odrazę w kim budzić:* Pobożnemu niebieskie dobra smakują, a ziemskie brzydną. Skar. Życie mu brzydnie.

Brzydnica, y, lm. **e l.** × forma ż. od **Brzydnik:** Wiem, że tej brzydnicy kochać nie będzie mógł. Ty mała brzydnico! **2.** [B. a. **Niezbędnica**] *padaczka, epilepsja.*

†**Brzydnie** przys. od **Brzydny.**

×**Brzydnik, a,** lm. **cy** *człowiek brzydki, brzydal, obmierzły:* Uczmy ś. gardzić temi brzydnikami. Ty koźle, brzydniku!

†**Brzydność, i,** lm. **i** rz. od **Brzydny.**

†**Brzydny** p. **Brzydki:** Nie była brzydniejsza porażka nad tę tam. Fal.

[**Brzydość, i,** blm.] *obrzydliwość (o rzeczach i ludziach obu płci):* To dziewczyna B.

Brzydota, y, lm. **y l.** p. **Brzydkość:** Na cóż waćpan tych brzydot czynisz obraz żywy? Tremb. Nie chcąc on oczu zrazić pozorem brzydoty, bierze na ś. obłudnej zwierzchnią barwę cnoty. Nar. Zamykaj gębę, Wojtku, bo teraz brzydota po świecie lata. **2.** *osoba, rzecz brzydka:* B. i zgrzybiałość niech złotkiem najmuje sobie przychylność.

[**Brzydula, i,** lm. **e**] *kobieta brzydka, nieporządna; niemoralna.*

Brzydzenie, a, blm. **l.** czynność cz. **Brzydzić:** B. mu tej kobiety byłoż rzeczą uczciwą. **2.** ×*nudności.*

Brzydzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Brzydzić ś.**

Brzydzić, i, il l. *obrzydzać, wstręt czynić do czego, obrzydłym co czynić:* B. komu jadło, picie B. sobie = *czuć wstręt do czego:* B. sobie życie. Niepodobnie go sobie brzydzi. Otw. **B. ś.** kim, czym = *czuć wstręt do czego, mierzić sobie co:* Brzydzi ś. nim, jak wężem. P. Koch. Święta ta rozkoszami ś., jako zgniłym psem, brzydziła. Skar. Ksiądz ci ś., ani doktor, nie ma B. nikim. Pot. I ci nawet brzydzą ś. krzywdą, co ją czynią. Min. Ir.: Panicz ten bardzo ś. brzydzi pieniędzmi. Boh. (= *trwoni je*). Brzydzi ś., jak kot sadłem, jak pies flakiem, jak Żydzi słoniną, jak bystre oko solą. Prz. [B. ś.] nieos.: Kawa, jak woda, że aż ś. brzydzi pić. [B. ś.] z 2-m pp.: Żydzi, każdy ś. was brzydzi. **2.** [B.] *paskudzić:* Ptaczyska z drzewa na nas brzydzą.

[**Brzydzki**] p. **Brzydki.**

[**Brzydź, i,** blm.] **l.** *brzydal.* **2.** p. **Brydź.**

[**Brzydźki**] p. **Brzydki.**

!**Brzytew, twy,** lm. **twy** p. **Brzytwa:** Weź lepiej B. sobie. Fred. A. B. szlufowaną odsyłam. Karp. <BRZY>

Brzytewka, i, lm. **i** p. **Brzytwa:** B. im szablę w gardzielach utopił. Mick.

Brzytewnia, i, lm. **e l.** *sztuciec balwierski, pokrowiec, puzdro na brzytwy.* **2.** *szlifiernia brzytew.*

Brzytewnik, a, lm. **i** garb. *narzędzie do obróbki skóry z wapna, sztrajchajz.*

†**Brzytkość,** blm. *nudności, mdlenie, zbieranie ś. na wymioty* (nansea). Szym. z Ł. <Toż, co Brzydkość>

Brzytwa, y, lm. **y,** !**Brzytew l.** *nóż do golenia brody:* Weź brzytwę barwierską. B. B. B. wyostrzona, tępa. ×Brzytwa bierna (=*co dobrze bierze*). B. drapiąca a. ×szelężna (=*którą chłopstwo na wsi za szeląg golą*). Brzytwę wecować, przeciągać, a. naciągać. Krajać jak B. Cóż po brzytwie bez osły? Pot. Jeszcze brzytwy nie wiele uszkodził (=*jeszcze młody*). Tonący i brzytwy ś. chwyta. Prz. (=*odważa ś. na wszystko*). Jednemu szydła golą, a drugiemu brzytwy nie chcą. Prz. Bez brzytwy golić = *oszwabić, oćwiczyć, mydlić oczy:* Wierz mi, iż z panien tych każda bez brzytwy ogoli. Rej. Jak po brzytwach stąpać (=*ostrożnie, żeby ś. nie obrazić*). Stać a. siedzieć jak na brzytwach = *być troskliwym, niespokojnym, lękać ś. o co.* **2.** *czynność golenia, golenie ś.:* Po brzytwie włosy odrastają. Skar. **3.** †przen. szczeg. w lm. *trudności, przeszkody, niebezpieczeństwa:* Gotowiśmy iść na brzytwy, na noże. Jabł. Musi ś. Roderyk nie przez jedną dobijać mnie brzytwę. Mor. **4.** *ryba morska* (novacula). **5.** w lm. zł. *karty do grania.* Zdr. Brzytewka. <BRZY>

†**Brzytwiany** przym. od **Brzytwa:** Ostrze brzytwiane. Petr.

[**Brzyzek, zka,** lm. **zki**] **l.** p. **Brzeżek. 2.** w lm *sople u dachu.* <BRZEG>

[**Brzyżdżyć, y, ył**] *deptać.* <?>

Bu! bu! l. *odgłos bicia, uderzenia:* Skoro jeno bu bu bu w bęben głośno trąci. Biel. **2.** *naśladowanie głosu wołu.* **3.** [B.] dziec. *zimno, ziuziu.* <Dźwn.>

Bazerja, i, lm. **e** p. **Boazerja.** <Fr. boiserie>

Buba, y, blm. dziec. **l.** p. **Bobo:** Małe dzieci straszą bubą. **2.** *ból, cierpienie, dolegliwość.* **3.** =a) *wszelka jagoda;* b) *wesz;* c) *głupiec wielomówny.* <Dziec.>

[**Bubacz, a,** lm. **e**] p. **Bobo.**

[**Bubak, a,** lm. **i**] p. **Bobo.**

[**Bubek, bka,** lm. **bki**] *niżnik, walet.* <Nm. Bube dosł. = chłopiec>

Bubelajna, y, lm. **y** powr. *rodzaj liny szyperskiej.*

Buberta, y, lm. **y** leśn. *skrzynia w suszarni słonecznej na szyszki drzew iglastych.* <?>

Bublik, a, lm. **i** *rodzaj obwarzanka:* Bubliki są to obwarzanki żydowskie. Jeż. Miód popijała i bublikiem zagryzała. Jeż. <Ukr. bubłyk>

Bublja, i, lm. **e** gm. zam. *Biblja;* przen. *księga:* Nie tak on (Mesjasz) przychodzi, jak w Bublji chodzi. Kant. Jak rabin jaki, całe życie w bubljach tylko siadywał. Zag. <Żart. zam. Biblja>

×**Bubo, a,** blm. = **Bobo.**

Bubon, a, lm. **y** p. **Dymienica.** <Gr. boubṓn>

Bubu nieod. dziec. *boli.*

[**Bubuk, a,** lm. **i**] p. **Bobo.**

Buc w. dziec. = *buch:* Zrobić B. = *upaść.* <Dźwn.>

[**Bucać, a, ał**] *trącać, trykać.* <Dźwn.>

[**Bucarka, i,** lm. **i**] *cedzidło* (przy robieniu masła). <p. Buciarka>

Bucefał, a, lm. **y,** [**Bucyfał**] **1.** *koń duży, rosły, okazały, ciężki, kandyba.* **2.** przen. *niezgrabny głupiec, tłuścioch, safanduła.* **3.** [B.] *zuchwalec, krzykacz; kobieciarz.* Por. **Bęcwał.** <Gr. boukéfalos = dosł. wołogłowy, nazwa rumaka Aleksandra Macedońskiego>

[**Bucek, cka,** lm. **cki**] *penis.*

[**Bucerz, a,** lm. **e**] *zarozumialec, pyszny.* <?>

Buch, w. *odgłos* a) *przy upadku, brzdęk, łomot, rym:* B. razem z drabiny zleciałem na łeb. Kniaź. b) *przy biciu:* B. mąż kijem po żonie, B. żona krzesłem po mężu. Oss. c) *przy wpadnięciu do wody:* Buch kasztan do wody. d) *przy strzelaniu:* Co błyśnie, to B., a wszystko do nas, jak do celu. Jeż. e) przen. *nuż, dalejże:* B. w płacz = *nagle zapłakać.* <Dźwn.>

[**Buch**] w., p. **Buchla.**

[**Bucha, y,** lm. **y**] **1.** a. **Dęty płaszcz,** *kiereja o kołnierzu odwiniętym, bez worka na plecach i wypustek.* **2.** *pycha.* <BUCH>

Buchacz, a, lm. **e** zł. *złodziej:* B. z doliny, od parkanu = *złodziej kieszonkowy.* B. od potoku = *kradnący z wozów.* B. pająkowy = *kradnący tłomoki.* <BUCH>

Buchać, a, ał **1.** p. **Buchnąć:** Z oczu rumaka i nozdrza ogień zdaje ś. B. Stasz. Krew bucha z tej rany i struży szeroko. Przyb. Przen.: Gorzałka z niego a. od niego bucha. Oss. Gęsty dym czarny buchał zarazę z Tatara. Jabł. Buchał go, buchał i porządnie wybuchał (=*zbił*). Oss. Zwierzęta żarłoczniej pokarm w się buchają. Pilch. Wulkan bucha ogniem, lawą. Lampa bucha światłem. Kłęby dymu z iskrami buchają. Malcz. Buchały niekiedy wrzawliwe śmiechy stłumione. Krasz. Sto buchających w górę płomyków. Sow. **2.** nied., kogo, rub. = *wymyślać komu.* **3.** [B.] = a) (o psie) *zapadać w śnieg;* (o człowieku) *chodzić po kolana w śniegu, brnąć.* b) *niepokój czynić.* c) *pysznić ś, nadymać ś.* [B. ś.]. **1.** p. **Buchnąć.** **2.** *zamieniać ś. z kimś na coś, handlować:* Buchejmy ś. na godzinki! = *zamieńmy ś. na zegarki.*

Buchaler, u, blm. *rodzaj tkaniny tureckiej.* <?>

Buchalter, a, lm. **owie, Buchhalter** *rachmistrz, księgowy, ten, co prowadzi księgi rachunkowe a. korespondencyjne handlowe:* B. korespondent. <Nm. Buchhalter = dosł. trzymający księgi>

Buchalterja, i, lm. **e, Buchhalterja** *prowadzenie książek rachunkowych, rachunkowość, księgowstwo:* B. podwójna.

Buchalterka, i, lm. **i, Buchhalterka** forma ż. od **Buchalter.**

Buchalterowa, ej, lm. **e, Buchhalterowa** *żona buchaltera.*

Buchalterówna, y, lm. **y, Buchhalterówna** *córka buchaltera.*

Buchalterski przym. od **Buchalter; Buchhalterski,** *buchalteryjny.*

Buchalterstwo, a, blm., **Buchhalterstwo** *zajęcie, stan buchaltera.*

Buchalteryjny przym. od **Buchalterja; Buchhalteryjny:** Wydział B. Księga buchalteryjna.

Buchaniec, ńca, lm. **ńce** *uderzenie pięścią, szturchaniec.* <BUCH>

[**Buchaniec, ńca,** lm. **ńce**] *bochenek:* Piekła bałabuszki i gotowała buchańce. Jeż. <Ukr. bùchaneć>

Buchanka, i, lm. **i, Buchawka** zł. *kradzież.*

Buchasto przys. od **Buchasty:** Towarzysz pancerny, opasany pod brzuch kuso, B., dźwigał miecz u kolana. Kras. <BUCH>

Buchastość, i, blm. rz. od **Buchasty.**

Buchasty *otoczysty, szeroki, przestronny, worowaty:* Suknie miał kuse, buchaste.

Buchawka, i, lm. **i** p. **Buchanka.**

×**Buchcić, i, ił** *buchać, gwałtownie ś. wydobywać:* Buchcących żarów para. Hul. Buchcące miłości zapędy. Hul.

[**Buchciory, ów,** blp.] p. **2. Buciory.** <p. Buciory>

Buchhalter, a, lm. **owie** p. **Buchalter.** <p. Buchalter>

Buchhalterja, i, lm. **e** p. **Buchalterja.**

Buchhalterka, i, lm. **i** p. **Buchalterka.**

Buchhalterowa, ej, lm. **e** p. **Buchalterowa.**

Buchhalterówna, y, lm. **y** p. **Buchalterówna.**

Buchhalterski p. **Buchalterski.**

Buchhalterstwo, a, blm. p. **Buchalterstwo.**

Buchhalteryjny p. **Buchalteryjny.**

[**Buchla, i,** lm. **e**] *świnia:* B., buch! = *wabienie świń* <Dnm. pochel, pochla>

[**Buchnàle, l,** blp.] = **Bochnery.**

Buchnąć, nie, nął, nęła, nęło a. **chła, chło,** nied. **Buchać** **1.** *lunąć, chlusnąć, rzucić ś., gwałtownie ś. wydobyć:* Buchnęła krew ustami. Buchnęła od niego wódka (=*zaleciała*). Nareszcie buchło to ze zgorszeniem wszystkich na jaw. Krasz. **2.** co, czym = *wybuchnąć:* Ogień buchnął płomieniem. Przen.: B. płaczem = *uderzyć w płacz.* B. łajaniem. Krasz. **3.** gm. *pożreć żarłocznie, pochłonąć:* Buchnął kopę kołdunów, kieliszek gorzałki. **4.** *uderzyć mocno kogo a. w co:* B. w plecy. **5.** [B.] *wskoczyć z rozpędem, skoczyć, rzucić ś.:* Dziewczyna buchnęła w dunaj. Pśń. Jak Kergolaj zechce B. w krzaki, pal do niego z muszkietu. Kaczk. Djabół jak buchnie oknem na dwór, uciek. B. do wody. **6.** rub. *pocałować:* B. w mankiet starego (*pocałować ojca a. majstra w rękę*). **7.** zł. *skraść.* **B. ś. 1.** *uderzyć ś. mocno:* Mrażak ś. pięścią buchnął w piersi. Krasz. **2.** *tryknąć ś., bodnąć ś.* <BUCH>

[**Buchnery, ów,** blp.] p. **Bochnery.**

Buchta, y, lm. **y** **1.** *niewielka zatoka, w kształcie jeziora, wąską szyją łączącego ś. z morzem:* Jest w krzywy łuk Aemońska B. zawiniona. Żebr. Buchta bywa za cyplem. Mag. B. sewastopolska. **2.** = a) *kadłub, główna pod względem objętości część okrętu, bryki; wydętość żagla.* b) *bryka krakowska, przykryta przez całą długość.* Byk. **3.** *duży kawał chleba a. ciasta na chleb:* Wieśniacy buchty rozdęte drożdżami, t.j. ciasto, w wielkie sztuki toczą i w ukropie warzą. Syr. **4.** [B.] = a)

przegroda w hurtach owiec; b) *pokój, izba;* c) *łóżko;* d) *koza:* Wsadzić do buchty. **5.** bot. = *okrągławe wycięcie boczne w liściu podługowatym.* Kluk. **6.** fl. *plenica a. tafla w płycie a. pasie.* **7.** myśl. = *miejsce poryte przez dzika.* <Nm. Bucht>

×**Buchtorzyć, y, ył** **1.** *durzyć, bałamucić, kołować, zawracać:* B. komu głowę. Nie buchtorz mi głowy (= *nie durz).* **2.** *bałamucić, namawiać:* Dopóty ją buchtorzył, aż ś. zbałamuciła.

Buchtować, uje, ował **1.** fl. *przeprowadzać statek koło buchty, zatoki; kołować.* **2.** myśl. = *ryć* (o dziku): Nie wszędzie dzik jednakowo buchtuje. [**B. ś.**] *zbijać ś. w kupę* (o owcach). <p. Buchta>

Buchtowanie, a, blm., czynność cz. **Buchtować.**

×**Buchtowany,** × **Buchtowaty** bot. *z wycięciami po brzegach płytkiemi i zaokrąglonemi, zatokowy:* Liść B.

×**Buchtowaty** p. **Buchtowany.**

[**Buciak, a,** lm. **i**] p. **But.**

[**Buciarka, i,** lm. **i**] *onucza.* <But>

Buciczek, czka, lm. **czki** p. **But.**

†**Bucić się, i ś., ił ś.** *butą ś. unosić, chełpić ś., pysznić ś., kokoszyć ś.:* Lepszy kto pracuje a ma dostatek na wszystkim, niźli on, który ś. buci a potrzebuje chleba. Leop. Buciła ś. liszka przed kotem, iż miała wiele rozumów. Jabł. B. ś. bogactwy, mądrością. Ktokolwiek ś. z tego buci, że białogłowę zwiódł, srogie karanie zasłużył. Górn. <? Por. Słń. butiti = trącić, Blg. butam = dotykam>

Bucieniowaty przym. od **Bucień;** bot.: Rośliny bucieniowate, p. **Rozświtowaty.**

Bucień, a, lm. **e** **1.** [B.] p. **Bocian.** **2.** bot. = a) p. **Okrzyn.** b) p. **Rozświta.** <Zap. toż, co Bocian>

Bucięta, ąt, blp, *liche buty:* I B. nie bez dziur. Fr. A. Mógłby przecie dla ciebie zrobić jakie B., choćby ze starego. Wilcz. Malec, szastnąwszy bucیętami przed zegarmistrzem, do dziada ś. przytulił. Kon. <p. But>

Bucik, a, lm. **i** **1.** p. **But;** *trzewik, półbucik.* **2.** org. *otwór w piszczałce organowej.*

[**Bucim**] przys. *jakoby, niby:* Była pańska wola, by Cywa listy wziął do Tarnopola i B. mego rodzica odwiedził. Pol. <Ukr. bucim = jakoby, niby>

Bucina, y, lm. **y,** ×**Bócina** *but stary, znoszony.* <p. But.>

[**Bucior, a,** lm. **y**] **1.** a. [**Putyra**] *naczynie na mleko.* **2.** *pieróg z nadzieniem.* <Słc. putera, putyra = naczynie do robienia sera>

1. [**Buciory, ów,** blp.] *duże buty, buciska.* <But>

2. [**Buciory, ów, Buchciory**] blp. *sprzęty domowe, szmaty; starzyzna.* <Ukr. butora, butra, butorynje, butyrynje>

Bucisko, a, lm. **a,** m. a. ni., p. **But.**

[**Buciszcze, a,** lm. **a** m. a. ni., p. **Bucisko.** <But>

[**Buciuk, a,** lm. **i**] *kłoda do rznięcia.* <Ukr. botiùk>

[**Bucyfał, a,** lm. **y**] p. **Bucefał.**

1. [**Bucz, a,** lm. **e**] *kosz stożkowaty, siecią ociągnięty, do łowienia ryb mniejszych, gołomacz, bębenek, wiersza, więcierz:* Stawić B. na ryby. Wpadł jak szczupak do bucza. Prz. (= *wlazł tak, że ani wtył, ani wprzód; wpadł w samołówkę).* Zdr. [**Buczek, Buczyk**]. <Lit. bùkis a. bùczius, od Lit. bukùs = tępy>

2. [**Bucz, bucz**] w.: Buczka, B. B! *wabienie świń.* <Zap. Dnm. pusch!>

Buczak, a, lm. **i** *młody buk; kłoda a. kij bukowy:* Poszedł dziadek na buczaki. Pśń. <BUK>

[**Bucze, a,** blm.] p. **Buczyna:** Leśny mu prowent pokazał z dąbrowia i bucza. Pot. Droga zarosła drobnym buczem. Pśń.

Buczeć, y, ał **1.** *ryczeć; bęczeć, brzęczeć:* Bydło buczy. Jakie takie cztery woły, byle buczały. Pśń. Słyszysz tylko zgiełk czajek i buczące bąki. Dyg. **2.** a. [**Buczyć**] *płakać, szlochać, beczeć:* Płakał i ksiądz, a Rzędzian buczał tak, jakby jego państwo pomarli. Sienk. Trzymając pięści przy oczach, buczał jak żak szkolny. Sienk. A wy czego tak buczycie wszystkie? Bał. **3.** [B.] *huczeć, dudnić:* Woda buczy. Basy buczą. Buczy w kominie. **4.** [B.] p. **Bucznieć.** <BUCZ>

Buczek, czka, lm. **czki** **1.** p. **Buk:** Śmignęła po buczku kuna. Sienk. Bieda buczka na starość ogibać. Prz. **2.** *kij, pałka:* Jeszcze kiedy buczkiem skropię. Fred. A. Jeden (kij) krótki, pozór laski zwyczajnej, buczkiem zwanej, mający. Jeż. [Do sto buczków!] *wykrzyk zdziwienia.* [Za buczki iść] *iść na zbój, na zbójectwo.* Por. **Buczak.** <BUK>

1. [**Buczek, czka,** lm. **czki**] p. **Bucz.**

2. [**Buczek, czka,** lm. **czki**] *płaczek, płaksa.* <Dźwn.>

Buczenie, a, lm. **a** **1.** czynność cz. **Buczeć:** B. ust otwartych lekko. Dyg. B. bąków. Żałosne jęki klarnetu na wesołą nutę i B. basów. Sew. **2.** lek. = *szmer w żyłach szyjowych u osób bezkrwistych, koci mruk.* <BUCZ>

[**Buczka, i,** lm. **i Buszka**] *świnka:* B. bucz, bucz! a. Buszka buch, buch! p. **2.** [**Bucz.**] <p. 2. Bucz>

†**Bucznieć, eje, ał** **1.** a. [**Butrznieć, Butnieć, Buczeć**] *próchnieć, butwieć, murszeć:* Drzewa świeże od rdzenia poczynają B. Trzyc. Pospolicie rzeczy skrycie włożone buczniej. Kosz. **2.** *buty nabywać, butnym ś. stawać, pysznieć:* Biada tobie, o hardy, który buczniejesz od zwycięstw gęstych. Niegdyś buczniał tu pałac. <BUK>

†**Buczno** przys. od **Buczny:** Dlaczego tak B. Turcy, i dlaczego bać ś. mają Polacy! Birk. Sulla z taką zgrają i tak B. chodzi. Pilch. B. każe (= *nos zadziera).* Prz. B. sobie poczynają, a potym do nędzy przychodzą. Bud. Wjechało ich pięćdziesiąt w miasto B. Stryjk. B. żyć niebezpiecznie. Petr. Głupi komu B. w czuprynie, chociaż zimno w pięty. Nar. Huczno, B., a w pięty zimno. Prz. B., a w mieszku pusto (= *fantazja pańska, a chudy pachołek).* Prz. Ja was zachowam, jeść B. (= *obficie)* przyniosę. Jabł.

†**Bucznoszumny** *butą odęty, buńczuczny:* Upadkiem niech Bóg skarze bucznoszumne głowy. Groch. <BUK + SZUM>

†**Buczność, i,** lm. **i** rz. od **Buczny,** *butność, buta:* Aby wam Bóg serce miłosne sprawował, a buczności ciała powściągał. Gil. <BUK>

†**Buczny** **1.** *buty pełen, nadęty, chełpliwy, buńczuczny, hardy:* B. i niemądry, umiej ś. w szczęściu uniżać. Skar. Nadęte i buczne bisurmany. Birk. **2.** *pyszny, szumny, zbytkowny, wystawny, szykowny:* Podczas gdzie suknia podlejsza, tai ś. szata buczniejsza (= *mina nieszczególna, serce mężne).* Prz. Prawo broni zbytnich ubiorów bucznych. Petr. Żaden tam nie chodzi w sukni buczniejszej, jeno wszyscy jednako. Star. **3.** [B.] *grzeczny.*

[**Buczyć, y, ył**] p. **Buczeć.** <BUCZ>

Buczyć się, y ś., ył ś. *nadymać ś., dąsać ś.:* Buczyński buczył ś. ciągle, nogą tupnął. Krasz.

[**Buczyk**, a, lm. i] p. **1. Bucz.**
Buczyna, y, lm. y **1.** a. **Bukowina**, [**Bucze**] *drzewo bukowe; las bukowy:* Z buczyny, byle była jędrna, najprzedniejsze robią materjały. Haur. **2.** *owoc drzewa bukowego, bukiew:* Wieprze karmią ś. buczyną, żołędzią. Kluk. **3.** bot. = a) p. **Buk.** b) p. **Jagoda.** <BUK>
[**Buczywo**, a, blm.] *las bukowy:* Pójdźwa teraz do buczywa, przywieziewa drew, łuczywa Pśń. <BUK>
Buda, y, lm. y **1.** *jakakolwiek klecianka z desek, słomy, gliny i t. p. na schronienie:* Pasterskie budy. Nar. Buda wiejska. W dymnej budzie chodzą w brudzie. Prz. W domu wygodnym któżby płakał do bud leśnych? Śniad. B. w sadzie, w której jabłek pilnują. Koch. Nocował w lada budzie przy gęstwinie. Groch. B. dla psa. A do budy, psie rudy! Prz. Psu na budę ś. zdało = *nic nie warto.* Ludziom i sobie psu na budę ś. nie zdasz. Grudz. B. na szkucie = *mieszkanie dla szypra.* B. ptasznicza, w ziemi wykopana, płótnem a. gałęźmi przykryta *(w której ś. ptasznik chowa).* B. cietrzewia = *kryjówka dla polującego na cietrzewie.* B. niedźwiedzia = *barłóg, w którym niedźwiedź zimę przesypia.* B. suflerska w teatrze. **2.** *kram czasowy z desek na czas jarmarku:* [Budy, lm.] = *szereg bud podczas jarmarku dorocznego w Wilnie.* **3.** żart. *miejsce stałego zajęcia a. przebywania* (np. sklep, kantor, redakcja, teatr): Musiał dyrektor budę zamknąć. Wracam z budy. **4.** a) *przykrycie karety, bryki, pudło:* Zdjął z budy bicz potężny. Korz. b) *powóz kryty, kareta:* Jeździć budą. Zaprząc do budy. B. żydowska, brodzka, pocztowa. **5.** *rodzaj kapelusza:* Były tam płaskie i wysokie kapelusze, ścięte i śpiczaste, jakieś grzybki i łopuchy, i budy, i cylindry. Rodz. Zdr. **Budka, Budeczka.** Zgr. **Budzisko.** <Zap. Nm. Bude>
Budaista, y, lm. **ści** p. **Budysta.** <Od imienia założyciela buddyzmu, Skr. Buddha>
Budaistyczny przym. od **Budaizm:** Teozofja budaistyczna.
Budaizm, u, blm., **Buddaizm, Budyzm, Buddyzm** *wyznanie religijne hinduskie.*
Budarz, a, lm. e **1.** ×p. **Budnik. 2.** †*gwarek, kopacz kruszcu:* Górny B. **3.** [B.] *cieśla.* **4.** [B.] *budowniczy.* <Od pnia bud, wziętego z Buda, którym wyraża ś. u nas Nm. bau->
Buddaista, y, lm **ści** p. **Budysta.** <p. Budaista>
Buddaistyczny przym. od **Budaizm.**
Buddaizm, u, blm. p. **Budaizm.**
Buddysta, y, lm. **ści** p. **Budysta.**
Buddystyczny przym. od **Buddyzm.**
Buddyzm, u, blm. p. **Budaizm.**
Budeczka, i, lm. i p. **Buda.** <p. Buda>
[**Budel**, **dla**, lm. **dle**] p. **Butla.** <p. Butel>
[**Budelka**, i lm. i] p. **Butelka.**
Budka, i, lm. i p. **Buda:** B. dróżnicza, kolejowa. B. parowozowa *(dla maszynisty).* B. do wagi = *ważnia.* Dochód z kramów ruchomych, czyli tak zwanych budek. Rol. B. suflerska w teatrze. Nie chodź po słońcu bez budki (= *kapelusza od słońca, używanego przez dziewczynki*).
×**Budkarz**, a, lm. e p. **Budnik.**
[**Budla**, i, lm. e] p. **Butla.** <p. Butel>
Budlejnik, a, lm. i, **Omżyn, Kulowiec** bot. (buddleia) *roś. z rodziny połatowatych.* <?>
†**Budne**, ego, blm. *opłata od bud, np. jarmarcznych.* <p. Buda>
Budniczy przym. od **Budnik:** **Budka budnicza.** <p. Buda>

Budnik, a, lm. **cy**, ×**Budarz**, ×**Budkarz** **1.** *ten, który w budzie mieszka, mieszkaniec budy; stróż przy sadzie, lesie, kolei; policjant:* Najwięcej u kozaków było ochotników z skomorosów, leśniczych, powozan, budników. Zim. „Budnik," tytuł powieści Kraszewskiego. Był budnikiem przy kolei. Bał. **2.** [B.] a) *kupiec, handlarz miejski.* b) *włościanin z Królestwa osiadły na Polesiu, na prawie czynszowym.* c) *właściciel domu bez roli, komornik.*
!**Budnik**, a, lm. i p. **Budzik.**
Budnikowa, ej, lm. e *żona budnika.*
Budnikować, uje, ował *pełnić obowiązek budnika, tj. stróża policyjnego, kolejowego, leśnego itd.; wartować jak budnik.*
[**Budny, Budzień**] *powszedni:* Dzień B. Pol. <Ukr. budnyj = powszedni, budden = dzień powszedni>
Budoar, u, lm. y p. **Buduar.** <Fr. boudoir>
Budoarowy przym. od **Budoar**, *buduarowy:* Cykl marzeń, wysnutych w atmosferze balowej lub budoarowej. Orzesz.
†**Budomirca**, y, lm. e p. **Budowniczy:** Urząd około budowania miejskiego sprawują budomirce. Petr. <Zap. budomiérca, p. Budarz + MIAR>
Budowa, y, lm. y **1.** *to, co ś. buduje, budowla:* B. rozmaita między najpierwszemi naszemi jest potrzebami. Kluk. **2.** *budowanie:* Jeszcze ta B. nieprędko ś. zakończy. Oss. B. dróg bitych. B. machin. B. faszynowa. Nadzorca budowy = *przewodniczący rzemieślnikom, pracującym przy budowie.* **3.** *rodzaj zbudowania, struktura:* W tym domu zła B. Oss. Przen.: B. ucha ludzkiego bardzo sztuczna. Człowiek mocnej a. pięknej budowy ciała. B. gór. B. poematu. B. z lodu. B. wierszy. Krasz. B. pszczół (= *plastry wosku z miodem*). **4.** *budynek, gmach:* Budowę tę zdaleka widać. Oss. **5.** chem. *układ atomów w związku chemicznym.* **6.** lek.: B. ciała (fabrica corporis) = *skład, układ, ustrój anatomiczny.*
Budować, uje, ował **1.** *stawiać budynek:* B. dom, pałac, świątynię, most, miasto, okręt. Cieśla, gdy ma B. dom, pierwej go sobie w głowie ubuduje. Petr. Eudoksja kościół budowała, a cudze wydzierała. Skar. Był jeden szlachcic w Polszcze, co wszystko budował, zbudowawszy, rozwalał. Opal. Nie każdy dobry budownik, kto buduje. Ludzie dla nas budowali, a my dla ludzi. Prz. Budują ludzie, chociaż nie dziedziczą. Pot. Z piasku zamki B. = *na niepewnych rzeczach polegać.* Domy budują ś. z cegły a. drzewa. **2.** przen. *robić, tworzyć, sprawiać, gotować:* B. sobie przyszłość. Każdy zwykł sobie swe szczęście B. B. zdrady. B. system. Jeden buduje, drugi psuje. Prz. Pokój budują temi kondycjami. Błaż. **3.** przen.: B. na czym = *zasadzać, gruntować, opierać:* Upada, co ś. na mocnej skale nie buduje. Skar. Żałuje, gdy na niepewnym gruncie nowinek budował. Warg. To gruntownie stoi i na tym wszystko ś. buduje. Górn. B. na przyjaźni, prawdzie, uczciwości. B. na lodzie = *na niepewnych podstawach.* **4.** przen.: B. kogo = *polepszać, umoralniać, poprawiać przykładem, napomnieniem:* Żywotem dobrym ludzi budują. Skar. **5.** zł.: B. wystawkę = *uciekać.* **B. ś. 1.** *budynki dla siebie stawiać, zabudowywać ś.:* Kto ś. jeno chciał B., mógł bezpiecznie w lasach jego rąbać drzewo do budynku. Star. Kosztownie ś. budowali. Bud. **2.** przen.: B. ś. na czym = *zasadzać ś., gruntować*

ś.: To ś. na niczym nie buduje. **3.** *brać dobry przykład:* Z roztropności jego ś. budują. Leszcz. **4.** [B. ś.] *tworzyć ś., formować ś., robić ś., powstawać:* Bolák buduje ś. na ciele. Nie ból, bolák, bo ci N. Panna kázała, zebyś ś. nie budował.

×**Budowalnia, i,** lm. **e** *fabryka, warsztat, miejsce z odpowiedniemi przyrządami, do budowania przeznaczone.*

×**Budowalność, i,** blm. rz. od **Budowalny: B.** w tym mieście jest znakomita (t. j. *w nim często i wiele budują).*

×**Budowalny 1.** p. **Budowlany:** Wielom naszym obywatelom budowalnego drzewa wcale brakuje. **2.** *obfity we wznoszące ś. budynki.*

Budowanie, a, lm. **a 1.** czynność cz. **Budować:** Wszystkich do budowania potrzeb nazbierał i starszego nad budowaniem posłał. Skar. Na modlitwy te przychodzili z wielkim budowaniem Korony wszystkiej. Birk. Ćwiczeni w budowań rzemieśle. Mick. Nauka, prawo, B., zaloty, leki— pilności i dostatku potrzebują. Prz. **2.** *sposób budowli, struktura:* Pogańskie kościoły wspaniałością budowania swego okrasy miastom dodawały. Skar. Przen.: Każdy język ma, że tak rzekę, swoje B. Pir. (=*budowę, układ).* **3.** *budynek, budowla, budowa:* Trzęsieniem ziemi wielkie budowania upadły. Skar. Wiele budowania pospolitego postawił. Skar. Widzisz te wielkie budowania. Bud. Przen.: Bóg to tak piękne świata B., niebo i ziemię dla nas stworzył. Wuj.

Budowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Budować się.**

×**Budowca, y,** lm. **y** p. **Budowniczy;** *który co buduje a. wybudował; wiele i chętnie budujący:* Wieczny B.=*Bóg.* B. niebodajnych cnót. Chodk.

Budowelka, i, lm. **i** p. **Budowla:** Z dwuch stron uliczki wiszą jakby w powietrzu dwa rzędy trójkątnych budowelek, a okna ich zbliżone ku sobie na wyciągnięcie ręki. Orzesz. Dom przyozdobiono imponującemi budowelkami. Krasz.

[**Budowie, a,** lm. **a, Budowla**] *zabudowania drewniane:* Drzewo, zdatne do budowia.

[**Budowia, i,** lm. **e**] p. **Budowie.**

Budowisko, a, lm. **a 1.** *budynek wielki, gmach obszerny:* Z wielkiego niegdyś budowiska leży podziw wędrowcom i wiatrom igrzyska. **2.** *miejsce a. plac budowy, gdzie ś. co buduje.* **3.** myśl.= *zimowe legowisko niedźwiedzia, łom.*

Budowla, i, lm. **e,** [**Budownia**] **1.** *to, co wybudowano, budynek:* Osobliwie pan mój budowlę strasznie lubi stawić, buduje, muruje, rozwala. Domy, magazyny lub jakiekolwiek inne budowle. Jak. J. B. mogłaby stać dłużej, gdyby ją umiejętnie poprawiono. Wyrzućcie z ogrodów cały ten tłum budowli różnych, te obeliski, pagody, gmachy chińskie. Karp. **2.** ×*budowa, struktura:* Anatomja daje nam poznać budowlę prawdziwą ciała ludzkiego. Perz. Zdr. **Budowelka.**

Budowlany, ×**Budowny,** × **Budowli,** × **Budowalny,** × **Budowlowy** *budowli dotyczący, na budowlę zdatny, a. do niej służący:* Materjały budowlane. Drzewo budowlane (=*budulcowe).* Sprawy budowlano-techniczne miasta Warszawy.

×**Budowli** p. **Budowlany:** Drzewo budowle.

×**Budowlowy** p. **Budowlany:** Kupy materjału budowlowego. Krasz.

Budownia, i, lm. **e 1.** ×*układ, system:* Gwałtem cię z tej budowni dźwignę omamionego. **2.** [B.] p. **Budowla. 3.** [B.] *miejsce, gdzie stawiają nowe budynki.*

×**Budownica, y,** lm. **e** *ta, która buduje.*

Budownictwo, a, blm. **1.** *sztuka budowania, architektura:* B. gospodarskie, wiejskie, ekonomiczne, lądowe, drogowe, komunikacyjne, wodne. B. podziemne =*nauka rozkopywania gór i utrzymywania kopalni.* B. piękne, stylowe, klasyczne. B. malownicze, romantyczne. B. cywilne, wojenne, fortyfikacyjne. **2.** *urząd budowniczego:* Rozporządzenie budownictwa.

Budowniczy przym. od **Budownik,** *dotyczący budownictwa:* Narzędzia, plany budownicze. Luncheroński urząd po polsku B. Gostk. Dzieło budownicze. Woj.: Arsenał B. Adjutant B. **B., ego,** lm. **owie** a. **y,** a. † **e,** × **Budownik,** [**Budownik**], † **Budomirca,** × **Budowca 1.** *ten, co buduje a. robi plany budynków, kierujący budowaniem, architekt:* Obelisk z wielkim misterstwem budowniczych podniósł. Skar. Zastawszy zgotowane nawy, budowniczych pochwalił. Warg. Kazimierz był wielki B., grodów i miasteczek osadziciel. B. dróg i mostów = *inżynier komunikacji lądowych i wodnych.* B. wojskowy. Przen.: Przedwieczny, Najwyższy B., B. świata=*Bóg.* B. krzesłowy = *urzędnik w Rzymie starożytnym, zwany* aedilis curulis. Na igrzyskach w Rzymie sprawcami bywali B. krzesłowi. Min. Ruskiej cerkwi fundatorowie budownicze. Smotr.

×**Budownie** przys. od **Budowny:** W Gdańsku dosyć jest kościołów i klasztorów B. murowanych. Paszk.

×**Budownik, a,** lm. **cy,** [**Budownik**] p. **Budowniczy;** *lubiący budować, zabudowywać:* Fundamenta, które B. dobry założył, nie mogą być wzruszone. Skar. Nie każdy dobry B., kto buduje. Prz. Kazimierz Wielki był dobry B. Biel. M. Przen.: Budownicy i naprawcy kościoła chrześcijańskiego. Wuj. Biada budownikowi kłamstwa! Skar. Stańcie ś. budownikami woli Bożej! Krasiń. Budownicy na kościele kopułę wieńczyli. Kor.

Budowność, i, blm. rz. od **Budowny,** *zabudowanie dobre, kształtność zewnętrzna.*

×**Budowny 1.** p. **Budowlany:** Drzewo budowne. **2.** *budowany:* Komisarze zamki te armatą, żywnością i też budownemi warunkami obmocnili. Błaż. **3.** *lubiący budować, budować zwykły:* Kazimierz Jagielończyk był niepyszny, trzeźwy, nie B. Stryjk. Kraju tego ludzie są nie budowni. Biel. M. **4.** *dobrze budowany a. zabudowany:* Miasteczkaby nasze budowniejsze były. Star. Kletki nie budowne. Błaż. Miasta i zamki budowne położyli z ziemią rowne. Kochan. Kościół pokoju w Rzymie był najbudowniejszy. Skar. Grody budowne. Nar. **5.** *kształtny, ozdobny:* Miecze budownej gładkości. P. Koch.

Budrys, a, lm. **owie** *Litwin:* Patrzył na dwuch budrysów, stojących pode drzwiami. Sienk. <Z imienia, użytego przez Mickiewicza w utworze „Trzech Budrysów,“ z Lit. budrùs=czujny>

Buduar, u, lm. **y, Budoar 1.** *ozdobny pokoik kobiecy, gotowalnia:* B. nowomodny makaronizm... Starzy Polacy na to mieli alkierze, komory. L. B. szklni ś. złotem, pełno porcelany. Kras. **2.** *przystawka wejściowa przy mieszkaniu.* **3.** fot. = *zdjęcie fotograficzne, zajmujące całą płatę 18×24 cm.* <Fr. boudoir>

Buduarowy przym. od **Buduar:** Ocet B. Umeblowanie buduarowe.

Budująco przys. od **Budujący**: Tak B. przepędzasz czas nad Boską księgą. Orzesz. <p. Budarz>

Budujący przym. *taki, który buduje, polepsza, umoralnia; godny naśladowania, wzorowy, przykładny*: Przykład, żywot B. Życie, kazanie budujące.

Budulcowy przym. od **Budulec**, *służący do budowy, budowlany*: Drzewo budulcowe.

Budulec, lcu, blm. leśn. *drzewo zdatne do budowli*: Wyróbka budulcu na potrzeby dworów. Obrobić gładko B. B. rznięty a. tarty = *z czterech boków piłą oberznięty*. B. z grubego wióra = *z czterech boków siekierą tylko obrobiony*. B. okorowany a. do kory obrobiony = *z którego tylko korę zdjęto, kloc*. <Naśladowanie Nm. Bauholz, z niby przetłumaczeniem pierwszej części wyrazu>

[**Budunek, nku,** lm. **nki**] p. **Budynek**.

[**Budykać, a, ał**] *trącać głową, trykać, jak kozieł*. <?>

×**Budyn, a,** lm. **y** p. **Budyń**. Zdr. ×**Budynek**. <p. Budyń>

[**Budynczysko, a,** lm. **a**] p. **Budynek**.

Budyneczek, czku, lm. **czki** p. **Budynek**.

Budynek, nku, lm. **nki**, [**Budunek**] **1.** *budowanie, wystawianie domu*: Mógł w lasach jego rąbać drzewo do budynku przez trzy lata. Star. **2.** †*budowanie moralne, poprawianie*: Na każdym miejscu uczciwie stójcie i budynkowi bliźnich wiernie służcie. Birk. **3.** × *sposób budowania*: Dobrego budynku dom = *cały, dobrze budowany*. **4.** *to, co wystawiono, budowla, zabudowanie*: B. stacyjny, wiejski, gospodarski, starożytny, wspaniały. Od jednej iskry cały B. ś. pali. Prz. Zdr. **Budyneczek**. Zgr. [**Budynczysko**]. <p. Budarz; zakończenie z Nm. końcówki -ung>

×**Budynek, nku,** lm. **nki** p. **Budyn**. <p. Budyń>

Budynkowe, ego, blm., rz. *podatek od budynków*: Płacić B. <p. Budynek>

Budynkowy przym. od **Budynek**, *budulcowy, budowlany*: Drzewo budynkowe.

Budyń, u, lm. **e**, × **Budyn** *rodzaj leguminy*. <Fr. boudin>

Budysta, y, lm. **ści**, **Buddysta, Budaista, Budaista** *wyznawca budaizmu*. <p. Budaista>

Budystyczny przym. od **Budyzm**: Pojęcia budystyczne.

Budyzm, u, blm. p. **Budaizm**.

[**Budz, u,** lm. **e**] p. **Bundza**. <p. Bundz>

[**Budziarz, a,** lm. **e**] *komornik, zagrodnik*. <p. Buda>

Budziasty *mający kształt budy, przypominający budę, z wielką budą*: Zawiązała czarne wstążki swego budziastego kapelusza. Haj. <p. Buda>

Budziciel, a, lm. **e** **1.** *ten, co budzi*: B. co budzi, urzędnik, budzący drugich. Kn. **2.** p. **Budzik**. <BUD>

Budzicielka, i, lm. **i** *ta, która budzi*: Filozofja B.

Budzić, i, ił **1.** *ocucać ze snu*: Niektórych śpiących nie trzeba uderzeniem budzić. Górn. Już słońce ludzi do zwykłych budziło robót. P. Koch. Nie budź biedy, kiedy śpi. Prz. Cisza budzi wszystkich na okręcie. Sienk. „Budzę cię!“ — *nazwa gry towarzyskiej*. **2.** *wzbudzać, zachęcać, zagrzewać, pobudzać*: Zleniałe budził. Skar. B. wojnę. Paszk. Gdy nic nie odpisywał, musiał go innym listem B. Skar. B. w kim litość, zazdrość, uszanowanie, powątpiewanie, niesmak, podejrzenie. B. w pamięci echa i wspomnienia historyczne. Sienk. Ludzkie serca okiem budzą. Wad. **B. ś.** *ocucać ś., ocykać ś.*: B. ś. ze snu. B. ś. ze świtem. Przen.: Budzi ś. dusza do życia.

Budzidło, a, lm. **a** p. **Budzik**.

[**Budzień, dnia,** lm. **dnie**] p. **Budny**.

Budzik, a, lm. **i**, **Budzidło, Budziciel,** !**Budnik** *zegar budzący, zegar z ekscytarzem, ekscytarz*: B. bronzowy.

Budzina, y, lm. **y** *nędzna buda, lepianka*: Mieszka w lichej budzinie. <p. Buda>

Budzisko, a, lm. **a** p. **Buda**.

[**Budzisuka, i,** lm. **i**] **1.** a) *karbowy*. b) *stróż nocny*. c) *pomocnik sołtysa*. **2.** *człowiek kłótliwy i kłócący*. <BUD + Suka>

[**Budzyń, a,** lm. **e**] *gorzej zabudowana część wsi*. <? Może do bud-, p. Budarz>

Budżet, u, lm. **y** ekon. *wykaz dochodów i wydatków państwa a. instytucji (niek. osoby) w pewnym okresie czasu; preliminarz*: B. normalny = *ułożony na cały szereg lat*. B. roczny, półroczny. B. państwa, ministerjum wojny, wyznań i oświecenia. B. miejski. B. prywatny, familijny. B. pomyślny, szczupły, oszczędny. B. wypadł bardzo pomyślnie, smutnie. Ujmować po parę reńskich ze swojego szczupłego budżetu. Zreformować B. Obrachować a. obliczyć B. Ograniczyć B. Suma ta stanowi znaczną pozycję w jego budżecie. Deficyt w budżecie. <Ang. budget = dosł. kieszeń, torebka, woreczek, teczka; kapitał>

Budżetowy przym. od **Budżet**, *objęty budżetem*: Zmiany budżetowe. Komisja budżetowa. Kwestja budżetowa.

Buf! w. *odgłos strzelania a. mocnego uderzenia, bach! bęc!* Kn. <Dźwn.>

Bufa, y, lm. **y** *miejsce wzdęte u sukni, jako ozdoba*. Zdr. **Bufka**. <Fr. bouffer = nadymać>

[**Bufciasty**] p. **Bufiasty**.

Bufeciarka, i, lm. **i** forma ż. od **Bufeciarz**. <p. Bufet>

Bufeciarz, a, lm. **e** żart. *ten, co utrzymuje bufet, stoi za bufetem, restaurator*.

Bufecik, a, lm. **i** p. **Bufet**: Trzyma B. na statku.

Bufet, u, lm. **y** **1.** *kredens, szafa na przybory stołowe*: W jednym końcu stał ogromny, wspaniały B., pełen sreber, ze szklanemi drzwiczkami. Krasz. **2.** *stół zastawiony przekąskami i trunkami; pokój, gdzie rozdają a. sprzedają jadło i napoje (na balach, w teatrze, restauracji)*: Zaglądając zbyt często do bufetu, już nie mógł rozpoznać swej żony. Wilcz. **3.** *stół sklepowy, kontuar*. Zdr. **Bufecik**. <Fr. buvette, przez Nm. Büffet>

Bufetowa, ej, lm. **e** rz. *służąca a. kasjerka przy bufecie*.

Bufetowy przym. od **Bufet**; przen. *knajpowy, szynkowy*: Pokój B. Rywalizacja teatru z bufetowemi śpiewakami. **Bufetowy, ego,** lm. **i** rz. *służący, kelner a. kasjer przy bufecie*: B. płacić będzie po trzy ruble kary za każdą urzniętą personę.

Buffalo nieod., zool., p. **Żubr**. <Śr. Łć. bufalus, Włos. bufalo, Ang. buffalo>

Buffo przym. nieod. *komiczny, krotochwilny*: Opera B. = *operetka, opera komiczna*. <Włos. buffo>

Bufiasto przys. od **Bufiasty**. <p. Bufa>

Bufiasty, [**Bufciasty**] *pełen buf, buchasty*: Rękawy, spodnie bufiaste = *szerokie, obszerne*.

Bufka, i, lm. **i** **1.** p. **Bufa**. **2.** *rękaw u sukni kobiecej, szeroki u góry, a przy dłoni obcisły*.

[**Bufka, i,** lm. **i**] p. **Buwka**.

[Bufle, I, blp.] *ziemniaki, kartofle.* <Może przestawka, zam. bulwy>

1. Bufo nieod., zool. p. **2. Bufon.**

2. Bufo, ona, lm. **ony** a. **oni 1.** × p. **1. Bufon. 2.** *śpiewak w operze w roli komicznej;* przen. *śmieszek, błazen.* <Włos. buffone, Fr. bouffon>

1. Bufon, a, lm. **y** a. **I,** × **Bufo** *chełpliwiec, pyszałek, zarozumialec, fanfaron.* <p. wyraz poprzedni>

2. Bufon, a, lm. **y, Bufo** zool. *żaba ziemna, ropucha:* Śmiertelna wina jadowitsza nad hydry i bufony. Kulig. <Łć. bufo>

Bufonada, y, lm. **y, Bufonerja** *strojenie śmieszków, śmieszkowanie; pyszałkowatość, chełpliwość, zarozumiałość, nadymanie ś., nadętość, zadzieranie nosa, lekceważenie towarzystwa, niegrzeczność:* Rozpustne i grubjańskie bufonady.

Bufonerja, I, lm. **e** p. **Bufonada.**

Bufonja, I, lm. **e** bot. p. **Płoń.** <Od nazwiska botanika Fr. Buffon'a † 1788>

Bufonować, uje, ował *śmieszki stroić, śmieszkować; nadymać ś., zadzierać nosa, lekceważyć innych:* Jak ojciec, tak i on bufonuje. Krasz. <p. 2. Bufo>

Bufor, a, lm. **y 1.** kol. *przyrząd sprężysty dla miarkowania siły uderzenia wagonów o siebie, zderzak.* Przen.: Pas neutralny, mający służyć za B. między Birmanją a Sjamem. **2.** *resor gumowy.* <Ang. buffer>

Buforowy przym. od **Bufor.**

Bufować, uje, ował *robić bufy* (w sukniach kobiecych). <p. Bufa>

Bufowanie, a 1. blm., czynność cz. **Bufować. 2.** lm. **a** *bufa:* Suknie pełne rozporków, z których różnych barw B. i wstążki wyglądały. Krasz.

Bugaj, a, lm. **e** p. **Byk.** <Tur. bugà=byk>

[Bugańce, ów, blp.] *kajdany.* <Tur. bokagy>

[Bugar, a, lm. **y]** *bąk i wszelka mucha, która tnie bydło, konie itd.* <Zap. Węg. búg = brzęczeć, bugacs=rodzaj muchy>

Bugi, ów, blp. *rodzaj gruszek bergamotek.* <Może od miasteczka Fr. Bugue, którego okolice słyną z uprawy owoców>

×**Bugle, I,** blp. muz. p. **Hornbugle.** <Nm. Hornbügel>

Bugsztel, u, lm. **e** p. **Buksztel.** <p. Buksztel>

Bugzować, uje, ował p. **Buksować.** <p. Buksować>

Bugzowanie, a, blm., czynność cz. **Bugzować.**

†**Buhać, a, ał** *ryczeć:* Przemienił ś. w wołu, buha z bydłem. Żebr. <Dźwn.>

Buhaj, a, lm. **e 1.** p. **Byk:** Cielę po buhaju holenderskim. Chodzi, jak B. Prz. (o opasłym próżniaku). **2.** [B.] *gra dziecinna.* **3.** [B.] *bąk* (ptak). Zdr. **Buhajek.** <p. Bugaj>

Buhajek, jka, lm. **jki** p. **Buhaj.**

[Buić się, i ś., ił ś.] *bujać, bujno i gęsto rość.* <BUJ>

Bujaczek, czka, lm. **czki** p. **Bujak.** <BUJ>

[Bujaczka, i, lm. **I]** *huśtawka.*

Bujać, a, ał 1. *dawać wolny lot skrzydłom, latać swobodnie, wzbijać ś. w powietrze:* Gęś zazdrości, orzeł buja. Pot. Buja pszczółka po łące. Gawiń. Przen.: B. po krainie marzeń. Dusza buja po obłokach. Kras. Po świecie myślą B. Orzech. Mogąc B. wysoko, tuż nad ziemią niziuczko ś. wlecze. Rej. A jego sława buja nad gwiazdami. Kochan. Bujałem po zmyślonym od poetów niebie. Mick. **2.** *biegać tam i sam, wałęsać ś.:* Wół buja wpośród zioła. Żebr. Przen.: Oko jej, lubo żywe, nie bujało przecie na wszystkie strony. Buja sobie, by orzeł, by sokół, jako jeleń w puszczy. Rej. Buja sobie, jako ptak po powietrzu. Star. Buja sobie, jako żubr. Papr. **3.** a) *hasać, dokazywać, broić, hulać, bomblować, próżniaczyć:* Buja, jako byk w oborze. Prz. Bogacz stroił ś., bujał sobie, skakał, pląsał. Wuj. Śpicie na łożach słoniowych i bujacie w pościelach waszych. Leop. b) *nadużywać swobody, wykraczać poza granice umiarkowania:* Nie dosyć im jest latać, będą chcieli B. Pot. Tatarowie w Węgrzech trzy lata bujając mieszkali. Stryjk. Winny buja po świecie, a ten cierpieć musi, kto ukrzywdzon jest. Górn. **4.** *szybko, bujnie wyrastać:* Od zbytnich pokarmów ciało buja. Petr. Przen.: Kolumny bujały jak drzewa. Sienk. **5.** kogo=*kołysać, huśtać:* B. dziecko na ręku, w kolebce. **6.** †*być dumnym, pysznić ś.:* Kto hardzie buja, nizko główkę schyli. Rej. **B. ś.** *huśtać ś., kołysać ś.:* Bujał ś., jakby w fotelu na biegunach. Jord. <BUJ>

Bujak, a, lm. **i 1.** p. **Byk:** Europa usadziła śnieżne nóżki na barki bujaka lubieżne. Nar. **2.** *fotel na biegunach:* Rzuciłem ś. na B. przed kominkiem. Zdr. **Bujaczek.** Zgr. **[Bujara].**

Bujał, a, lm. **y** p. **Byk.**

×**Bujan, a,** lm. **y** *człowiek skory do bójki, do bitwy; kłótnik, zawadjaka.*

[Bujan, a, lm. **y]** p. **Piwonja.**

Bujanie, a, lm. **a 1.** czynność cz. **Bujać:** B. w powietrzu, po błoniach. B. myśli. **2.** gimn.=*podrzucanie ciała kolejno do przodu i tyłu:* B. w zawieszeniu, w podporze, na poręczach. **3.** lek.=*szybkie, zwykle nieprawidłowe wyrastanie tkanek, ziarniny;* wybujałość, dziwe mięso. <BUJ>

Bujanie się, a ś., blm., czynność cz. **Bujać ś.:** B. ś. dzieci na krześle, na huśtawce.

Bujanka, I, lm. **I** zool. (bombylius) *owad dwuskrzydły, krótkorogi.*

×**Bujany** *przeznaczony do bujania, huśtania, bujający ś.:* Naprzeciw kominka kilka bujanych foteli. Es.

[Bujara, y, lm. **y]** m. p. **Bujak.**

[Buje, ów, blp.**]** *skrzydła.*

Bujer, a, lm. **y** p. **Bojer.** <p. Bojer>

[Bujnawy] przym. *przygruby* (np. o suknie).

Bujnie, Bujno przys. od **Bujny:** B. porastały bluszcze. Im bujniej wschodzi źdźbło, tym większą czyni nadzieję. Pot. Na dobrej paszy bydło rośnie B. <BUJ>

[Bujniska, sk, blp.**]** *wybujałe trawy, chwasty.*

Bujno p. **Bujnie:** B. rośnie, odludnie kwiat stepowy ginie. Malcz.

Bujnoczupurny *mający długie włosy:* Bujnoczupurni Achejanie. Ml. <BUJ + Czupurny>

Bujnogrzywiasty, Bujnogrzywy *mający bujną grzywę, pióropusz, kitę:* Hełm B. Ml. Przyłbica bujnogrzywiasta. Ml. <BUJ+Grzyw>

Bujnogrzywy p. **Bujnogrzywiasty:** Lew B. Ml.

Bujnokędziorny *mający obfite kędziory:* Bohaterskiej Hellady lud B. Mir. <BUJ+KĘDZIOR>

×**Bujnomyślnie** przys. od **Bujnomyślny.** <BUJ+MY(SŁ)>

×**Bujnomyślność, I,** blm. rz. od **Bujnomyślny.**

×**Bujnomyślny** *bujającej myśli, płodny w myśli:* Bujnomyślna kształtność wymowy.

×**Bujnorodnie** przys. od **Bujnorodny.** <BUJ+ROD>

×**Bujnorodny** *bardzo żyzny; bardzo dorodny:* Bujnorodne niwy. Bujnorodne chłopy. Żebr.

×**Bujnorosły** *obficie rosnący:* Bujnorosłej leszczyny krzak. Nar. <BUJ + ROS(T)>

Bujność, i, lm. **i** rz. od **Bujny:** Ziemi naszej B. Star. B. zagonów. Tremb. Skoro nastąpiły pracowite żniwa, gdy bujności *(=plonów)* pozbyła ogolona niwa. Zim. B. wyobraźni. †Ziele gorczyczne, na krzyż przyłożone, czyni B. cielesną. Sien. *(=jędrność).* Młodzieńcza B. Pir. Ona B., która ś. z młodej a gorącej krwi rodzi. Górn. Młodość B., a B. to durność. Prz. Gdy Bóg godności da, prosić Go trzeba, aby pychę i B. w nich odjął. Białob. Panu we łbie roją ś. bujności. Rej. Fizj.: B. żywotna (turgor vitalis). <BUJ>

Bujnowłosy *mający bujne włosy:* Bujnowłosi synowie achejscy. Ml. <BUJ + WŁOS>

Bujny **1.** *silnie rosnący, wyrastający, wznoszący ś. ku górze:* Bujne zboże. Robak ś. lęgnie i w bujnym kwiecie. Malcz. Leżę wśród bujnej i wonnej trawy. Mick. Nie dam ja urość tej bujnej krzewinie. Słow. B. zarost. B. włos. Na winnicy bujne *(=zbyt wybujałe)* rózgi odcinają, aby te, co zostały, lepiej rosły. Skar. Przen.: Początki nazbyt bujne nietrwałe. Kn. Bujna fantazja. A z bujną myślą nie lata po niebie. Rej. **2.** *żyzny, płodny, plenny, urodzajny:* Zawsze rola u sąsiada bujniejsza. Pot. Na bujnej ziemi wiele ś. chwastu rodzi. Skar. **3.** *żywy, junacki, jurny:* Biesiady i próżnowanie rado czyni z statecznych bardzo bujne panie. Papr. Bujna rzecz jest wino. Leop. Bujna młodzi, nie wdawaj ś. w rozpustę. Paszk. Dosyć jest B. ten osieł nasz, a gdy mu nad miarkę dosypiesz, będzie bujniejszy. Żarn. **4.** †*hardy, zuchwały:* Owego bujnego króla djabła. Kazania Świętokrz. **5.** [B.] *silny, zdrów; bystry; gruby.* <BUJ>

×**Bujurdan, a,** lm. **y,** ×**Bujurdun** *ceduła śmierci, wyrok.* Nar. <Tur. bujurdy a. bujuruldu = dosł. rozkaz>

×**Bujurdun, a,** lm. **y** p. **Bujurdan.**

[**Bujwół, ołu,** lm. **oły**] zool. p **Bawół.** <p. Bawół>

Buk, a a. **u,** lm. **i** **1.** a. **Bukiew** bot. (fagus) *drzewo z rodziny miseczkowych.* Gatunek: B. p o s p o l i t y a. B u k o w i n a, B u c z y n a (f. silvatica): Choć chłop z buka spadnie, to sobie odpocznie. Prz. Na Wszech Świętych sztuka, utnij gałąź z buka: gdy już soku niema, będzie tęga zima. Prz. Pośród lasu z buku woła dziewczę: kuku! **2.** *drzewo bukowe, buczyna:* B. jest dobry na wyroby tokarskie. **3.** [B.] *pałka, maczuga.* Zdr. **Buczek.** <BUK>

[**Bukacik, a,** lm. **i**] *naczynie drewniane do płynów.* <p Bukat>

Bukacina, y, blm. *mięso z bukata.* <p. Bukat>

Bukaj, u, lm. **e** p. **Bokał.** <p. Bokał>

Bukalny: Bukalna powierzchnia zęba, dent. *= zwrócona do policzka.* <Now. z Łć. bucca =policzek>

Bukał, a, lm. **y** p. **Bokał.** <p. Bokał>

Bukardja, i, lm. **e, Bukardyt** *rodzaj muszli.* <Now. z Gr. boûs = wół + kardía = serce>

Bukardyt, u, lm. **y** p. **Bukardja.**

Bukat, a, lm. **y** **1.** *byczek, ciołek, duże cielę.* **2.** *skóra z bukata, karmionego mlekiem:* Fabryka słynęła z najprzedniejszych skór, zwanych bukaty, używanych na buty woskowane. T. K. <?>

†**Bukat, u,** lm. **y** *kawał, kęs, sztuka:* Oblężeni, siekąc mięso w bukaty, w wojsko nieprzyjacielskie miotali. Papr. Skoro od nich wyszedł na pole nędzniczek, roztargan na bukaty małe. Papr. <Ukr. bukata, z Rum. bucată>

Bukatowy przym. od **Bukat:** Mięso bukatowe.

Bukfajl, a, lm. **e** p. **Bukfel.**

Bukfel, u, lm. **e, Bukfajl** noż. *pilnik do metalów, nacięty tylko na kancie.* <Nm. Bogenfeile>

[**Buki, ów,** blp.] *chłosta, bicie:* Szumile wsypali może z jakie pięćset buków a. i więcej... Żaden grad tak gęsto nie padał, jak te B. padały. Kaczk. <Może Nm. Bock>

Bukieciarka, i, lm. **i** forma ż. od **Bukieciarz.** <p. Bukiet>

Bukieciarski przym. od **Bukieciarz:** Sztuka bukieciarska.

Bukieciarstwo, a, blm. *sztuka układania bukietów, zajęcie bukieciarza.*

Bukieciarz, a, lm. **e** *ten, co układa bukiety i ozdoby z kwiatów.*

Bukieciasty *mający kształt bukietu, przypominający bukiet:* Bukieciaste wiśnie. Jeż.

Bukiecik, a, lm. **i** p. **Bukiet.**

Bukiecina, y, lm. **y** *mały, skromny bukiet.*

Bukiecisko, a, lm. **a** p. **Bukiet.**

Bukiel, kla, lm. **kle** *część stroju:* Koń książęcy miał kosztowny B. u czoła, a u bukla bardzo piękny pierścionek. Szaj. <Nm. Buckel>

Bukiet, u, lm. **y** **1.** *wiązka, równianka kwiatów naturalnych a. sztucznych; kępka, pęk:* Ogródek pełen bukietów trawy angielskiej i mięty. Mick. B. kucharski *(=z warzyw, włoszczyzny).* Przypiął B. do kożucha. Prz. Przen.: Bukiety ogromnych drzew. Korz. B. drzew, rosnących na pochyłości. Jeż. B. towarzystwa *(= wybór).* Prus. **2.** *zapach, aromat, właściwy różnym trunkom:* Nabył wprawy w rozpoznawaniu dobroci trufli, bukietu wina i ocenianiu sosów. Krasz. B. piwa. **3.** a) *rodzaj tańca:* Nie wyszły jeszcze z użycia menuet, gawot, matlot, tamburyno, B. i wiele innych. Byk. b) *zabawa towarzyska doroślejszej młodzieży, podobna do gotowalni.* Goł. **4.** bot. (thyrsus) *grupa kwiatów, grono złożone.* **5.** myśl. *= ogonek sarny a. jelenia.* Zdr. **Bukiecik, [Bukietek].** Zgr. **Bukiecisko.** <Fr. bouquet>

[**Bukietek, tka,** lm. **tki**] p. **Bukiet.**

Bukietnica, y, lm. **e** bot. p. **Przekwiał.**

Bukietnicowaty bot. p. **Przekwiałowaty.**

Bukietowy przym. od **Bukiet:** Kwiaty bukietowe *(= odpowiednie do bukietu).* Groch B., bot. *= odmiana grochu zwyczajnego.*

Bukiew, kwi, lm. **kwie** **1.** bot. = a) (guilandina moringa) *roś. z rodzaju zaczepni.* b) p. **Buk.** c) (hyperanthera) *roś.* **2.** *owoc buku, żołądź bukowa:* B. turecka. Syr. Z dębów żołądź, z buków B. zbierać. Jeżow.

Bukinista, y, lm. **ści, Bukinjer** *antykwarz, antykwarjusz, handlujący a. zbierający stare książki; bibljoman.* <Fr. bouquiniste, z Nm. Buch = księga>

Bukinjer, a, lm. **owie** p. **Bukinista.**

[**Bukisz**] nieod., dziec. *naśladowanie palcami pchnięcia rogami, uderzenie rogami:* Chłopcy zabiegli im (baranom) drogę, ale dostawszy tęgie B., wywrócili koziołka. Chodź. <Dźwn.>

Buklandyt, u, lm. **y** min. *czarna odmiana epidotu, zawierająca wiele żelaza.* <Od nazwiska gieologa Ang. Buckland † 1856>

†**Buklerz, a,** lm. **e** p. **Puklerz.** <p. Puklerz>

Bukłaczek, czka, lm. **czki** p. **Bukłak;** †**Bokłaszek, Bukłaszek:** Prosty B. Rej. <p. Bukłak>

Bukład, a, lm. **y** p. **Bukłak.** Zdr. **Bukładek.** <p. Bukłak>

Bukładek, dka, lm. **dki** p. **Bukład.**

Bukłaha, y, lm. **y** p. **Bukłak.** <p. Bukłak>

Bukłak, a, lm. **i,** [**Bokłak**], **Bukład, Bukłaha, Bukłaszka** *szawłok, skórzane naczynie do wody i innych płynów:* B. wody. Wuj. (*=łagiew.* B. G.). Nie ubędzie ci oleju w bukłaku. Leop. (*=we dzbanie.* Bud.; *w bańce.* B. G.). B. wina. Skar. Niech ś. napiją z bukłaka wody czystej. Paszk. Zdr. **Bukłaczek.** <Północnotur. bakłåk>

Bukłaszek, szka, lm. **szki** p. **Bukłaczek:** Trochę oleju w bukłaszku. Leop. Wody morskiej naczerpawszy w bukłaszkach. Błaż. Do dna jeden B. wychylił. Sienk.

Bukłaszka, i, lm. **i** p. **Bukłak.**

Bukolika, i, lm. **i** p. **Sielanka:** Trzódki wracały z pola i dzwoniły z daleka, fletnia ś. odzywała z za lasu, powietrze pełne woni cudownej rozściełało ś. dokoła, a słońce, chowając ś. zą góry, ostatnie promienie swoje posyłało na lipy, na dwór i dziedziniec. Cha, cha, cha! jak to pięknie było! istna B.! Kaczk. <Gr. tà boukoliká lm. (dom. poiḗmata)=sielanki>

† **Bukon, u,** lm. **y** *kęs, kąsek:* Nie możesz tego i zgryźć i połknąć bukonu; tylkoby smaczne kąski. Opal. <Włos. boccone=kęs>

1. Bukować, uje, ował, [**Pukować**] *obijać ziarno:* B. jęczmień a. koniczynę=*obijać omłócone ziarno koniczyny dla oddzielenia go od plewy, a jęczmienia dla otarcia go z wąsów czyli kolców.* <Nm. buchen, bochen, pochen>

2. Bukować, uje, ował 1. owce=*łączyć je z baranami.* **2.** myśl. o łosiu i **B. ś.** o owcach=*zaspokajać popęd płciowy.* <Nm. bocken>

Bukowanie, a, blm., czynność cz. **Bukować.**

1. [**Bukowiec, wca,** lm. **wce**] *opalony, gruby kij owczarski.* <BUK>

2. [**Bukowiec, wca,** lm. **wce**] p. **2. Bukownik.** <p. 2. Bukować>

3. [**Bukowiec, wca,** lm. **wce**] *daw. moneta czterocentowa.* <?>

Bukowina, y, lm. **y 1.** p. **Buczyna. 2.** bot. p. **Buk.** <BUK>

1. Bukownik, a, lm. **i** rol.=*przyrząd do bukowania:* B. do koniczyny. <p. 1. Bukować>

2. Bukownik, a, lm. **i,** [**Bukowiec**] *baran, tryk.* <p. 2. Bukować>

Bukowy przym. od **Buk:** Drzewo bukowe. Łódź bukowa. Kochan. Żołądź bukowa=*bukiew.* <BUK>

[**Bukówka, i,** lm. **i**] zool. p. **Jer.** <BUK>

Buks, a, lm. **y, Buksa,** [**Bukso**] *łubek a. rura żelazna dopasowana do końca osi i wbita w piastę; nasada, okucie rur pompowych, obręcz, refa.* Zdr. [**Buksik**]. <Nm. Büchse, z Gr. pyxís>

Buksa, y, lm. **y** p. **Buks.**

[**Buksa, y,** lm. **y**] *krowa bezroga,* [*gomoła, siuta*]. <?>

× **Buksbam, u,** lm. **y** p. **Bukszpan.**

[**Buksik, a,** lm. **i**] p. **Buks.**

[**Buksiki, ik,** blp.] p. **Buksy.**

× **Buksirować, uje, ował** p. **1. Buksować.**

Bukskin, u, lm. **y** *tkanina wełniana.* <Ang. buckskin=dosł. skóra kozłowa>

Buksnąć, ie, ął *uderzyć rogami, bodnąć, tryknąć:* Kogut puścił ś. zaraz, zniżywszy głowę, jak baran, kiedy chce B. barana. Krasz. <Nm. bocken>

[**Bukso, a,** lm. **a**] p. **Buks.**

× **Buksola, i,** lm. **e** p. **Busola.**

1. Buksować, uje, ował, Bugzować, × **Buksirować** *holować, ciągnąć statek.* <Nm. bugsieren>

2. Buksować, uje, ował *buksami wykładać:* Koła powinny być dobrym żelazem należycie buksowane. Torz. <Nm. büchsen>

Buksowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Buksować. 2.** *ślizganie ś.:* B. kół.

×**Bukspan, u,** lm. **y** p. **Bukszpan.**

[**Buksy, ks,** blp.] *spodnie:* Mądry, jak Salomona B. Jego białka (=żona) B. nosi (*=jest on pod żony pantoflem*). Kto z łaski żyje, ten bez buks chodzi. Prz. Zdr. [**Buksiki**] <Śr. Łć. buxeae=ubranie nogi, Dnm. Büxen lm.>

Bukszdorn, u, lm. **y, Licznik, !Bukszpan ościsty** bot. (rhamnus lycioides) *roś. z rodzaju szakłaku.* <Nm. Buchsdorn>

Bukszdornowy przym. od **Bukszdorn.**

Bukszpan, u, lm. **y,** × **Bukspan,** × **Buksbam,** [**Busztyn, Grynszpan, Gryczpan**] **1.** bot. **a)** (buxus) *roś. z rodziny bukszpanowatych.* Gatunek: B. z w y c z a j n y (b. sempervirens): B. bywa w różne kształty strzyżony. Karp. **b)** !B. ościsty p. **Bukszdorn. 2.** kuch. =*raki nakształt bukszpanu ułożone.* **3.** † *flet bukszpanowy:* Bąk (*=kobza*) rozdymany wielodziurych bukszpanów. Otw. <Nm. Buchsbaum>

Bukszpanowaty *podobny do bukszpanu:* Rośliny bukszpanowate, bot. (buxaceae) *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Bukszpanowy przym. od **Bukszpan:** Tablice bukszpanowe. Leop. Barwa bukszpanowa. Birk. Flety bukszpanowe. Kluk.

Bukszpir, u, lm. **y** *maszt przedni, masztowina 8—10 sążni długości.* <Hl. boegspiere>

Bukszpryt, u, lm. **y** *rodzaj masztu pochyłego, reja.* <Dnm. bugspriet>

× **Buksztab, u,** lm. **y** *litera, czcionka:* Chrystus nie chce, aby i kreska i najmniejszy B. z zakonu miał zginąć. Bud. <Nm. Buchstab>

Buksztel, a, zwykle w lm. **e, ów, Bugsztel 1.** bud. *podstawa z drzewa do murowania sklepień, krążyna.* **2.** † woj.=*wieża na walcach a. kołach, którą dawniej podsuwano pod mury.* Nar. <Nm. Bogengestell>

Bukszteiowy przym. od **Buksztel.**

Buksztelunek, nku, lm. **nki** *złączenie dwóch buksztelów.*

Buksztyn, a, lm. **y** gór. p. **Baksztyna:** Buksztynów dwa do pieców. Os. J. <Nm. Backstein>

Buksztyna, y, lm. **y** gór. p. **Baksztyna.**

[**Buksztynki, nek,** blp., **Busztynki, Brzusztynki, Burstynki, Bursztynki**] *kółka żelazne, refy, obrączki nabijane na piastę.* <Nm. Büchsring>

Bukunek, nku, blm. *czas puszczania tryków do owiec.* <p. 2. Bukować>

!**Bukwa, y,** lm. **y 1.** *buk.* **2.** *abecadło, alfabet:* B. głagolicka. <Ssł. bouky, 2. pp. boukъve>

Bukwiany przym. od **Bukiew:** Olej B. Goł. <BUK>

Bukwica, y, lm. **e** a. **1.** bot.=**a) Bukwika, Grzędziarz,** † **Betonika** (b e t o n i c a), *roś. z rodziny wargowych.* Gatunek: B. l e k a r s k a a. † **Betonida** (b. officinalis): Ty masz więcej cnot, niż B. Syr **b)** B. biała p. **Pierwiosnek. c)** B. wodna p **Trędownik. 2.** × *abecadło cyrylskie a. głagolickie.* Zdr. **Bukwiczka.** <BUK>

Bukwiczany przym. od **Bukwica:** B. proch padającą niemoc uzdrawia. Urzęd. Bukwiczana wódka. Sien.

Bukwiczka, i, lm. **i** p. **Bukwica:** Pani sposobiła bukwiczkę, kopytniczek gwoli choroby. Mor. T.

Bukwika, i, lm. **i,** bot. p. **Bukwica.**

[Bukwita, y, lm. **y]** *gryka:* Lepsza B., niż owies, lepszy kawaler, niż gdowiec *(wdowiec).* Pśń. <Nm. Buchweizen>

[Bul, a, lm. **e]** p. **[Bula].** <p. [Bula]>

Bul! bul! a. **Blu! blu!** w. *odgłos tęgiego łykania, bulkotania; cecha pijaństwa:* Oj dewotki! od wódki nie zaczynajcie modlitwy z wzdychaniem na gorzki bul! bul! bul! <Dźwn.>

1. Bula, i, lm. **e,** × **Bulla, Buła,** † **Bóła 1.** *pieczęć wypukła przy dawnych dokumentach.* **2.** *postanowienie a. dekret papieski (niek. królewski) w sprawach ważniejszych.* **3.** [B.] p. **Bulaja. 4.** [B.] *pryszcz, krosta, gruczoł, narośl, guz.* **5.** [B.] *okrągły występ skały.* **6.** [B.] p. **Kartofel.** Zdr. **Bulka. Buleczka.** Por. **[Bulaja, Bulaika, Bulajwa].** <Śr. Łć. bulla =1, pieczęć wisząca przy dokumencie; 2, sam dokument, z Łc. bulla=pęcherzyk; garb; guz; torebka>

2. Bula, i, lm. **e, Bulu** dziec. *bułka.*

[Bula, i, lm. **e, Bul]** m. *byk:* B. bisz! *wołanie na bydło.* Kto wiele gada, ten buli nie kupi. Prz. Lata za nią, jak B. za krową. Prz. Zdr. **[Bulak, Bulaszek].** <Nm. Bull(e)>

[Bulać, a, ał] *obalić* <?>

[Bulaja, i, lm. **e, Bulajwa, Bula]** *kula, kulka, gula.* Zdr. **[Bulajka].**

[Bulajka, i, lm. **i]** p. **Bulaja.**

[Bulajwa, y, lm. **y] 1.** p. **Bulaja. 2.** *guzik kulisty.*

[Bulak, a, lm. **i]** p. **[Bula].**

Bularjum nieod. p. **Bularjusz.**

Bularjusz, a, blm., **Bularjum** *zbiór bul papieskich.*

Bulasty p. **Bułczasty:** Ruda żelazna ilasta bulasta. <p. 1 Bula>

[Bulaszek, szka, lm. **szki]** p. **[Bula].**

[Bulaty] przym. od **[1. Bula. 4.]:** B. Kuba *(przezwisko).*

[Bulawy] *tłusty, pełny, nadęty.*

† **Bulb, u,** lm. **y** anat. p. **Gałka.** <Łć. bulbus>

Bulba, y, lm. **y** bot. **1.** p. **Kartofel. 2.** p. **Słonecznik.** Zdr. **[Bulbeczka].** <Łć. bulbus>

[Bulbaczek, czka, lm. **czki]** *jakaś roślina wodna.*

[Bulbeczka, i, lm. **i]** a) p. **Bulba;** b) zwykle w lm. *jabłuszka, a. nasiona kartoflowe.*

[Bulbega, i, lm. **i]** bot. p. **Kartofel.**

[Bulbianka, i, blm.] *wódka z ziemniaków, śmierdziuszka, siwucha.*

[Bulbiany] przym. od **Bulba,** *kartoflany:* Kasza, mąka bulbiana. Krupy bulbiane.

[Bulbiasty] *mający kształt bulwy, a. kartofli:* Korzeń B.

Bulbila, i, lm. **e** bot. *pączek podobny do cebulki, wyrastający w kątach liści.*

[Bulbogryza, y, lm. **y]** *frant, facet.* <Bulba+GRYZ>

[Bulbot, a, lm. **owie** a. **y]** *mówiący niewyraźnie a prędko, bełgot, bełkot.* Por. **[Burgot].** <Dźwn.>

[Bulbotać, ce, tał] 1. *mówić prędko a niewyraźnie, bełgotać, bełkotać.* **2.** *mieszać płyny.* Por. **[Burgotać].**

[Bulbotanie, a, blm.] czynność cz. **Bulbotać.**

[Bulbowiny, In, blp.] p. **Bulbownik.** <p. Bulba>

[Bulbowisko, a, lm. **a, Bulwisko, Bulwiszcze]** *miejsce, gdzie kartofle czyli bulby rosły, kartoflisko:* Zabronować B. Puścić trzodę na B.

[Bulbownik, a, blm., **Bulwicze, Bulwiny, Bulbowiny]** *zielone bulbowe łodygi z liśćmi, nać kartoflowa:* Żąć, łamać B. Bulbownikiem karmić trzodę. Wiązać B. w pęczki.

[Bulbowy] przym. od **[Bulba]:** Kwiat B. Jabłuszka bulbowe=*[bulbeczki].*

[Bulbrot, a, lm. **y]** *babrała, lubiący pluskać, pluskać ś.* <Dźwn.>

[Bulbrotać, a, ał] *babrać ś., chlapać ś., bulkotać.*

Buldegon, u, lm. **y, Buldygon** cukier. *cukierek w formie kulki z karmelu i gumy arabskiej.* <Fr. boule de gomme=dosł. gałeczka gumowa>

Buldeneż, u, lm. **e** bot. *odmiana kaliny zwyczajnej:* Zbite masy bzów, jaśminów, buldeneżów tworzą kępy i kępki. Haj. <Fr. boule de neige=dosł. gałeczka śniegowa>

Buldog, a, lm. **i, Buldok 1.** zool. *odmiana psów angielskich, zwanych pijawkami.* **2.** pusz.=*rodzaj rewolweru z krótką lufą.* <Ang. bulldog=dosł. pies bydlęcy>

Buldogowaty *podobny do buldoga:* Dostrzegł buldogowatą twarz Anglika. Bał.

Buldok, a, lm. **i** p. **Buldog.**

[Buldonek, nka, lm. **nki]** p. **Beldonek.** <p. Beldonek>

Buldygon, u, lm. **y** cukier. p. **Buldegon.**

[Buldyszon, u, blm.] *rodzaj tytuniu.* <Przekręcenie Węg. pursicsan>

[Bule, bul, blp.] wet. *zawalnice, zawałki.* <p. 1. Bula>

Buleczka, i, lm. **i** p. **1. Bula.**

Buletyn, u, lm. **y, Biuletyn** *sprawozdanie, doniesienie, zwykle codzienne:* B. wojenny = *o wypadkach na placu boju.* B. o stanie zdrowia chorego. B. akademji. B. giełdowy. B. pogody = *treść telegramow o stanie pogody w różnych stronach.* <Fr. bulletin>

[Bulewka, i, lm. **i]** p. **Bulwa.** <p. Bulwa>

†**Bulga, i,** lm. **i,** †**Bułga,** †**Buł,** †**Byk** *wór skórzany na płyny, szawłok, bukłaga; wór ze skóry wołowej do wyciągania wody z kopalń.* <Nm. Bulge z Łć. bulga>

Bulgot, u, blm., **Bulkot** *bulgotanie.* <Dźwn.>

Bulgotać, cze, tał, Bulkotać p. **Bełkotać;** *wydawać odgłos, właściwy przelewanej a. gotującej ś. wodzie, gulgotać:* Strumień szemrał po kamykach i wesoło bulgotał. Sew. Indor bulgocze.

Bulgotanie, a, lm. **a** czynność cz. **Bulgotać:** B. gotującej ś. wody. B. w brzuchu.

Buljer, a, lm. **y** *kocieł machiny parowej.* <Fr. bouilleur>

Buljon, u, lm. **y,** ! **Bulon 1.** a) *wywar z mięsa zastudzony:* Kawałek buljonu. b) *zupa z tego wywaru.* **2.** blp., *frendzle złote a. srebrne, sznureczki metalowe a. ze wstążek, zdobiące szlify i t. p.:* Szlify ma już z buljonami=*jest już oficerem sztabu.* Suknia z klapami i buljonami. B. od portjery zaplątał ś. w szerokiej frendzli. Orzesz. **3.** [B.] *rosół, zupa.* <Fr. bouillon>

Buljonowy przym. od **Buljon:** Sos B. Zupa buljonowa. Złote buljonowe kutasy. Korz.

Bulka i, lm. **i 1.** p. **1. Bula,** *bryłka okrągła,* szczeg. *pęcherzyk, bańka:* Bulki na wodzie. Bulki z piany. Chm. B. Dzieci bulki nadymają przez słomkę z mydła z wodą roztworzonego. Rogal. B. mydlana. Podczas deszczu tworzą ś. bulki na powierzchni wody. Ocet, kiedy nim bryzną na żelazo rozpalone, zbiega ś. w bulki. Fred. A. **2.** *rodzaj gruszki zimowej.* **3.** [B.] *gwiazdka na czapce urzędniczej.* **4. [Bulki]** *kartofle.* <1. Bula>

[Bulkawka, i, lm. **i]** *bańka, guzik (na ciele, roślinie itp.).* <p. 1. Bula>

Bulknąć, nie, nął *wydać odgłos jak przy wpadaniu do wody; wpaść do wody z bulgotaniem, chlupnąć:* Ręka razem z szablą bulknęła do Sanu. Pol. Aż bulknęło, jak go urznął w krzyże. Fred. A.

Bulkot, u, blm. p. **Bulgot.**

Bulkotać, cze, tał p. **Bulgotać.**

Bulkotanie, a, lm. **a** czynność cz. **Bulkotać:** B. wody. Lek. = *szmer w przewodzie pokarmowym wskutek przelewania ś. cieczy, bulgotanie, szmer bulkoczący.*

Bulla, i, lm. **e** p. **i. Bula:** Złota B.

!Bulon, u, lm **y** p. **Buljon.**

[**Bultać, a, ał**] *mącić, bełtać.* <BEŁT>

Bulu nieod. p. **2. Bula.**

Bulwa, y, lm. **y** [2. pp. lm. **bulew** a. **bulwów**], ×**Bułwa I.** bot. a) (tuber) *nabrzmiała część łodygi podziemnej, wypełniona zwykle mączką a. krochmalem;* b) *ziemniak;* c) p. **Wiesiołek;** d) B. a B. włoska = *słonecznik bulwowy.* **2.** min. p. **Buła. 3.** [B.] *bąbel na wodzie.* Zdr. **Bulwka,** [**Bulewka**]. <Łć. bulbus>

Bulwar, u, lm. **y,** × **Bulwark I.** *budowa w kształcie ściany nad morzem a. rzeką, służąca do przechadzki i zarazem chroniąca wybrzeże.* **2.** szczeg. w lm. *szerokie, wysadzane drzewami ulice w wielkich miastach:* Bulwary paryskie. Planty, rodzaj bulwarów, otaczających właściwe miasto Kraków i oddzielających je od przedmieść. <Fr. boulevard, z Nm. Bohlwerk; por. Beluarda>

× **Bulwark, u,** lm **i. I.** p. **Bulwar. 2.** a. †**Bulwerk,** †**Belwerk,** †**Bolwarek,** †**Blofarek** *baszta, narożnik; twierdza, warownia.*

Bulwarowy przym. od **Bulwar:** Publiczność bulwarowa. Życie bulwarowe.

†**Bulwerk, u,** lm. **i** p. **Bulwar:** Donosi o wzięciu bulwerku pod Elblągiem. Kalic.

Bulwiak, a, lm. **i** bot. *gałązka podziemna, nabrzmiała na końcu.*

[**Bulwianka, i,** lm. **i**] **I.** *łęciny, nać ziemniaków.* **2.** *polewka z ziemniaków, kartoflanka.*

Bulwiasty *mający postać bulwy; obfitujący w bulwy:* Korzeń B. <p. Bulwa>

[**Bulwicze, a,** lm. **a**] p. **Bulbownik.**

Bulwiczka, i, lm. **i** bot. (bulbine) *roś. z rodziny liljowatych.*

[**Bulwiny, in,** blp.] p. **Bulbownik.**

[**Bulwisko, a,** lm. **a**] p. **Bulbowisko.**

[**Bulwiszcze, a,** lm. **a**] p. **Bulbowisko.**

Bulwka, i, lm. **i** p. **Bulwa:** Rośliny te mogły na swych korzeniach wytwarzać małe narośle, zwane bulwkami lub brodawkami.

Bulwnica, y, blm.: B. jadalna = *rodzaj porostu, wytwarzającego drobne bulwki, zwane „manną.“*

Bulwotka, i, lm. **i** bot. (ullucus) *roś. z rodziny komosowatych.*

Bulwowy przym. od **Bulwa.**

†**Buł, a,** lm. **y** p. **Bulga:** Pięć bułów wina. Rol.

Buła, y, lm. **y I.** *duża bułka.* **2.** *chleb okrągły, duży bochen:* Masz, dziadzie, bułę! Prz. (= *masz, djable, kaftan*). Jest krómka chleba, a na cóż mi buły? Koch. (= *kiedy dosyć, po cóż nadto?*) **3.** ×*ordynarja duchownych, chleb obroczny:* Kanonik musi robić, jeśli chce jeść bułę. Stryjk. Których przedtym zdobiły pompy i infuły, dyszą w pętach tureckich, nie idą im buły. Paszk. **4.** *człowiek nieokrzesany, niezgrabjasz, grubas.* **5.** [**Buły,** buł, blp.] *siódemka dzwonkowa* (w kartach). **6.** [B.] *gula, guz; bryła (np. galmanu).* **7.** [B.] *przepuklina, ruptura.* **8.** a. **Bulwa** min. *bryła okrągła rudy, gniazdo rudy.* <p. 1. Bula>

×**Buła, y,** lm. **y** p. **I. Bula:** Buły papieżów o Krwi Pańskiej. Skar. <p. 1. Bula>

×**Bułan, a,** lm. **y** p. **Bułanek.** <Tat. bułan = łoś>

Bułanek, nka, lm. **nki, Bułańczyk,** ×**Bułan** *koności bułanej, izabelowatej:* B. kroku nie przyśpieszał. Gill.

[**Bułanić, i, ił**] *nie wymawiać porządnie głoski ł.* Por. [**Bałwanić, Belaczyć, Belować, Podwałczyć**]. <Dźwn.>

Bułany o koniach: *maści płowej, żółtawej:* Maść bułana. Koń B. = *bułanek.* Koń bułano-srokaty (= *bułany z plamami białemi*). Niech będzie B., byle w domu chowany. Prz. Por. [**Bułaś**].

Bułańczyk, a, lm. **i** p. **Bułanek:** Konno na bułańczyku.

Bułasty p. **Bułczasty.** <p. 1. Bula>

[**Bułaś, a,** lm. **e**] piesz. *koń bułany.* <p. Bułan>

Bułat, u I. blm. *stal, szczeg. damasceńska, doskonale wypolerowana:* Puklerze ze szczerego bułatu. Pot. **2.** lm. **y** *szabla szeroka, perska a. turecka;* wogóle: *miecz:* Oddając dług ojczyźnie, przytępił bułatu. Pot. Dzielnym bułatem podbił wszystkie narody. Dm. <Tur. (z Prs.) pulad = stal>

Bułatny, Bułatowy przym. od **Bułat,** *stalowy:* Bułatne zwierciadła. B. B. (= *metalowe;* Bud.: *miedziane*).

Bułatowy p. **Bułatny:** Nie nasiecze sam pałasz, ani bułatowe miecze. Chr. Bułatowa tarcz. Leszcz. S. Szabla bułatowa hetmańska.

Buława, y, lm. **y I.** *krótka laska, na końcu pękata, kij z grubszym końcem, pałka, maczuga:* Ziele pałecznik ma pałeczki jako buławy. Syr. W ręku ogromna B. Mick. **2.** woj. a) *znak urzędu, władzy hetmańskiej:* Nikomu nie wolno było używać buławy, okrom samym hetmanom. Czart. A. Żołnierz pragnie buławy, B. korony. Prz. b) *urząd, komenda hetmańska:* Są tacy, co nad wszystko szczęście poczytają dopiąć buławy. Opal. Zazdrość ku tej buławie abo pieczęci mierzy. Birk. B. wielka polna, koronna, litewska. Wojsko, regimenty, chorągwie buławy wielkiej, polnej. Dosłużył się buławy. Służyć pod czyją buławą. **3.** myśl. *wielka laska z gałką, którą ludzie rozstawieni wokoło ostępu, gdzie znajdują ś. spędzone zwierzęta, podają jedni drugim bez ustanku dla przekonania ś., czy czuwają.* **4.** [B.] *wałek od makotry.* Zdr. **Buławka, Buławeczka.** < Tat. buław(a) = maczuga>

Buławeczka, i, lm. **i I.** p. **Buława. 2.** bot. p. **Buławnik.**

×**Buławić, i, ił** *hetmanić, przywodzić, dowodzić wojskiem:* Buławił na miejsce Sahajdacznego Borodawko. Nar.

Buławka, i, lm. **i I.** p. **Buława:** Dałem chłopięciu od kapłuna kolanko, a on po stole kołatał tą buławką. Pot. Rurka szklana z gałką na wierzchu zamkniętą na kształt buławki. Sol. **2.** [B.] *szpilka.* **3.** [B.] *bijak u cepa.* **4.** anat.: Buławki końcowe = *zakończenia nerwów czucia, ciałka końcowe.* **5.** bot. a) (spadix) *kolba, kłos o grubej osadzie kwiatowej;* b) p. **Buławnik.**

Buławkowaty I. *podobny do buławki;* anat.: Brodawki buławkowate a. grzybkowate języka (papillae clavatae). **2.** *mający buławki.*

Buławnik, a I. lm. **cy** a. ×**Buławonośca,** ×**Buławowładca,** *hetman:* Nie mógł znieść B. takowego poniżenia. Kołł. **2.** lm. **i** a. **Buławka, Buławeczka** bot. (cephalanthera) *roś. z rodziny storczykowatych.* Gatunek: B. czerwony (c. rubra). B., że pałeczki jego są jak buławy. Syr.

[**Buławny**] *posiadający buławę, jako oznakę urzędu:* Sołtys B. Pol.

×**Buławonośca**, y, lm. y p. **Buławnik**. Otw. <Buława+NIOS>

×**Buławowładca**, y, lm. y p. **Buławnik**: B. Tezeusz, że zawsze z buławą chodził. Otw. <Buława+WŁOD>

Bułczak, a, lm. i bot. (polyporus confluens a. boletus artemidorus) *grzyb z rodzaju huby*. <p. 1. Bula>

Bułczany, **Bułkowy** przym. od **Bułka**, *przeznaczony na bułki*: Mąka bułczana. Wypiek B.

Bułczarka, i, lm. i forma ż. od **Bułczarz**.

Bułczarz, a, lm. e, **Bułkarz** 1. *ten, co piecze bułki, piekarz*. 2. *ten, co roznosi i sprzedaje bułki*.

Bułczasty, **Bułasty**, **Bulasty** *kształt bułki, buły, bochna mający*.

Bułeczka, i, lm. i p. **Bułka**: Bułeczki hamburskie, montowe. B. poznańska = *podłużna, z przedziałem przez środek*. Okrągła buzia, jak B. Prz. Cukier.: B. berlińska = *rodzaj ciastka kruchego*.

† **Bułga**, i, lm. i p. **Bulga**. <p. Bulga>

Bułka, i, lm. i 1. *sztuka pieczywa okrągła a. podłużna*: B. chleba. Okrągły, jak B. Prz. 2. *pieczywo pszeniczne, chleb biały*: B. czerstwa, sucha. Bułki zwyczajne, hamburskie, karlsbadzkie, wiedeńskie, poznańskie, montowe. Dobra i B. przy chlebie. Prz. Lepszy własny chleb, niż pożyczona B. Prz. Każdy woli za bułki, niż za stołki. Prz. (= *lepszy chleb, niż tytuł*). To jak B. za grosz. Prz. (*stała cena*). B. z masłem = *łatwa sprawa, lekka praca*. Kto ma chleb, szuka bułki. Prz. 3. [Najstarsza B.] = *bochenek w kształcie krzyża, wypiekany przed innemi w przeddzień Trzech Króli*. 4. *to, co posiada kształt bułki*: Smołę przedają w bułkach. W sztukach żelaznych dla wilgoci robią ś. bułki. Os. J. 5. [Bułki lm.] *dzwonki (karo)*. Por. [**Buły**]. <p. 1. Bula>

Bułkarz, a, lm. e p. **Bułczarz**.

×**Bułkotać**, cze, tał p. **Bełkotać**.

Bułkowy p. **Bułczany**: Mąka bułkowa = *pszeniczna*. <p. 1. Bula>

[**Bułmistrz**, a, lm. owie] p. **Burmistrz**.

[**Bułoń**, a, lm. e] 1. *mający narośl nad okiem*. 2. *mający przepuklinę*. <p. Buła>

[**Bułowaty**] 1. *mający przepuklinę*. 2. *mający twarz brodawkowatą, z naroślami*. 3. *głupowaty*.

×**Bułwa**, y, lm. y p. **Bulwa**. <p. Bulwa>

† **Bułza**, y, lm. y *torba skórzana*: Gdy na Moskwę jedziecie, miejcie w bułzach sery, chleby. Biel. M. <Tegoż pochodzenia, co Bulga>

† **Bumbak**, a, lm. cy *opój, pijak*: Nasi bumbacy boją ś., aby im nie skląsł brzuch, i opuszczają kazanie. <Włos. bomba, bombanza = hulanka>

Bumblować, uje, ował p. **Bomblować**. <Nm. bummeln>

Bumblowanie, a, lm. a czynność cz. **Bumblować**: Widocznie to B. było niezmiernie miłym wspomnieniem. Zap.

[**Bumbum**, u, lm. y] = [**Bombon**]. < Fr. bonbon >

Bumelcug, u, lm. i, [**Bumlówka**] *powolny, wołowy pociąg drogi żelaznej*. <Nm. Bummelzug>

[**Bumistrz**, a, lm. owie] p. **Burmistrz**.

[**Bumlówka**, i, lm. i] p. **Bumelcug**.

[**Bumwaks**, u, blm.] apt. *cera arborea, plaster na drzewa*. <Nm. Baumwachs>

Buncik, a, lm. i p. **Bunt**, *pęczek, wiązka, sznurek*: B. korali, paciorków, piór, traw itp. <p. Bunt>

[**Buncwał**, a, lm. y] *człowiek gruby, ciężki, nieruchawy*. Por. **Bęcwał**.

[**Bunda**, y, lm. y, **Bonda**] 1. *burka, opończa, burnus*. 2. *rodzaj serdaka, krótki kożuszek bez rękawów*. <Węg. bunda = dosł. futro>

Bundiuczny p. **Buńczuczny**: Kilkunastu dworzan, suto wystrojonych i z bundiuczną miną. Przybor. <Ukr. bundiużnyj>

Bundiuczyć się, y ś., ył ś., **Buńdiuczyć ś.**, **Bundziuczyć ś.**, **Buńdziuczyć ś.**, **Burdziuczyć ś.**, **Burdiuczyć ś.** *junaczyć ś., naczupurzać ś., srożyć ś.*: Gap ten, co ś. tak bundiuczy i kroi na junaka. Zabł. Bundiuczył ś. i nadstawiał. Krasz. Słuchaj-no, nie bundiucząc ś. Krasz. Czego ten szlachcic tak ś. na mnie bundiuczy? Kaczk.

×**Bundy**, ów, blp., ×**Bunty** muz. *kołki w narzędziach muzycznych do nawiązywania strun*. <Nm. Bund>

[**Bundz**, u, lm. e, **Bądz**, **Bondz**, **Budz**] 1. *ser owczy, zbity w płaskie formy*. 2. *ziemniak*. < Ukr. bundz>

Bundziuczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Bundziuczyć ś.**

Bundziucznie przys. od **Bundziuczny**: Jechał sobie B., otoczony strażą z dobytemi pałaszami. Rol.

Bundziuczny p. **Buńczuczny**: Wszystko młode, wyświeżone, bundziuczne, niedawne zdradzające państwo. Rol. <p. Bundiuczny>

Bundziuczyć się, y ś., ył ś. p. **Bundiuczyć ś.**: Nie bundziucz ś. ze mną, gadajmy po ludzku. Krasz.

[**Bunia**, i, lm. e, **Buńka**] *pękate naczyńko gliniane a. kamionkowe z szyjką na olej, ocet, wódkę itd., bańka*. <Zap. = bania, bańka; dzwonki (w kartach) tak nazwane dla podobieństwa kształtu (na starych kartach)>

† **Bunkowy** p. **Buńkowy**.

† **Bunowy**, ego, lm. i *zrażacz, robotnik w warzelni soli, który nasypuje czyli nakłada*. <Właściwie bónowy, p. Bono>

Bunsen, a, lm. y *w skróceniu zamiast ogniwo Bunsena*: Jeden bunsen, dwa bunseny itd. <Od nazwiska chemika Nm. Bunsen, ur. 1811>

Bunsenowski przym. od **Bunsen**: Ogniwo bunsenowskie = *Bunsena* = *ogniwo cynk-węgiel*. Baterja bunsenowska.

Bunt, u, lm. y, [**Bąt**, **Buńt**], † **Bónt** 1. *wiązka, pęczek, węzeł, zwój, splot, szczeg. z 15-tu sztuk, mendel*: B. futer. Zobaczymy ś. u kuśnierza na buncie. Prz. (= *po śmierci, kiedy z nas zdejmą skóry i zawieszą na buncie*). B. bisiorów. B. korali (= *sznur*). B. piór gęsich. B., mendel, pospolicie liczba 15 czego. Chm. B. 2. = a) cies. p. **Rozpora**. b) fl. = *drzewo zakrzywione w poprzek idące, szpąga okrętowa*. 3. w lm. muz. p. **Bundy**: Na dziewięć buntów nawiązane strony. Zim. 4. = a) † *przymierze, sojusz*: Jonatan z domem Dawidowym uczynił B. B. B. b) *spisek, spiknięcie, rozruch, rokosz, powstanie, zmowa w celu gwałtownego oporu*: B. podnieść przeciwko komu. Zdr. **Buncik**. <Nm. Bund>

† **Buntliwie** przys. od **Buntliwy**.

† **Buntliwy** p. **Buntowniczy**: Rozmowy bluźnierskie, buntliwe. Baz.

Buntować, uje, ował *do buntu poduszczać; naprowadzać kogo na złe, podbechtywać, podburzać, kłócić*: Fryjerz w domu buntuje zazwyczaj żonę na męża. Oss. B. poddanych, mieszkańców miast, sługi. Buntuje mi dzieci. **B. ś.** 1. † *sprzymierzać ś. z kim, wiązać ś. z kim, zawierać sojusz*. 2. *burzyć ś. przeciwko komu, bunt podnosić*: B. ś. przeciw panującemu. Wojsko buntuje ś. 3. [B. ś. na kogo] = *zmawiać ś. na kogo*.

Buntowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Buntować:** Zawsze do buntowania *(=buntu)* rzeczy wiódł. Warg. B. żołnierzy było jego celem.

Buntowanie się, a ś., lm. **a ś.** czynność cz. **Buntować się.**

† **Buntowliwie** przys. od **Buntowliwy.**

† **Buntowliwy** p. **Buntowniczy:** Miasto to z dawna buntowliwe, a królom szkodliwe. Bud.

Buntownica, y, lm. **e, Buntowniczka** forma ż. od **Buntownik:** Dusza wieczną buntownicą. Krasiń.

† **Buntowniczek, czka,** lm. **czki** a. **czkowie** p. **Buntownik.**

Buntowniczka, i, lm. **i** p. **Buntownica.**

Buntowniczo przys. od **Buntowniczy.**

Buntowniczy, † **Buntliwy,** † **Buntowliwy, Buntowny 1.** *do buntu skłonny, bunt podnoszący, do buntu namawiający, burzliwy, oporny, należący do buntu:* Buntownicza i niezgodna liga. Birk. Buntownicze wojsko. **2.** przen. o rzeczach *trudno dający ś. użyć, opierający ś. działaniu:* Pergamin czyścił i wygładzał; nad niejedną buntowniczą skórką dobrze ś. musiał namęczyć.

Buntownie przys. od **Buntowny.**

Buntownik, a, lm. **cy,** † **Buntowniczek** *człowiek buntujący, a. buntujący ś., rokoszanin, wichrzyciel.*

Buntowny p. **Buntowniczy:** Powstawali w Atenach wymówcy źli i buntowni. Petr. B. lud. Bardz. Buntowną chorągiew rozwinę. Słow.

Buntowy przym. od **Bunt.**

Bunzen, a, lm. **y** zam. *ogniwo Bunzena:* Jeden B., dwa bunzeny itd. <Od nazwiska chemika Nm. Bunsen, ur. 1811>

Bunzenit, u, blm. min. *tlenek niklu.* <p. Bunzen>

Buńczucznie, Buńczuczno przys. od **Buńczuczny:** Wystąpić B. <p. Buńczuk>

Buńczucznik, a, lm. **cy** p. **Buńczuczny:** Przyszło zażalenie Somki i żądanie, aby mu zwłoki buńczucznika a szwagra jego wydano. Moracz.

Buńczuczno p. **Buńczucznie:** Hueczno, B. wpada. Czart. A. Przyjechał huczno, B. i dworno. Kaczk. Choć nie juczno *(=bogato)*, ale buńczuczno. Prz.

Buńczuczny, Bundziuczny, Bundiuczny 1. *posiadający buńczuk, jako oznakę władzy:* Basza B. **2.** przen. *strojny, pokaźny, okazały, zawadjacki, sierdzisty, nadstawiający ś.:* Strój B. Mina buńczuczna. Co to za buńczuczna sztuka? Wilcz.

Buńczuczny, ego, lm. **i, Buńczucznik** rz. *chorąży u kozaków zaporoskich:* Byli nadto królewscy i hetmańscy buńczuczni. Kal.

Buńczuczyć się, y ś., ył ś. p. **Bundiuczyć ś.**

Buńczuk, a, lm. **i,** gm. **Bończuk 1.** *proporzec turecki, drzewce z ogonem końskim:* Przed wezyrem noszą B. o trzech ogonach. Kłok. **2.** *sama kiść włosiana przyprawiona do szyszaka, piersi a. uszu końskich:* Szyszak białym buńczukiem lśnił na głowie jego. Jabł. Z piersi koniom złote buńczuki wisiały. Koch. J. Przen.: Brzozy gęste wieszały buńczuki *(= kiście liściaste).* Pot. **3.** tap.*=suty chwast, wychodzący z rozety w meblach.* <Dżagatajs. bunczùk=znamię>

Buńdiuczyć się, y ś., ył ś. p. **Bundiuczyć ś.**

Buńdziuczyć się, y ś., ył ś. p. **Bundiuczyć ś.**

[**Buńka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Bunia. 2.** w kartach, *dzwonka, karo.* <p. Bunia>

[**Buńkoś, a,** lm. **e**] **1.** *gruby kij juhaski.* **2.** *prostak.* <Węg. bunkó>

[**Buńkowy**] przym. od **Buńka;** † **Bunkowy:** Tuz B.*=dzwonkowy, karowy.* Por. **Buła i Bułka.**

[**Buńt, u,** lm. **y**] p. **Bunt.**

† **Bupki, ów,** blp. p. † **Pupki:** Bywały kiedyś rysie pod tobą i bupki; teraz liszki. Pot.

Bur, u, blm. *rodzaj jedwabiu perskiego.* <Fr. bour, z Prs. būr>

[**Bur, a,** lm. **y**] p. **Gbur.** <Nm. Bauer>

× **Bura, y,** lm. **y** p. **Burka.** <p. Bury>

Bura, y, lm. **y** *zburczenie, wyłajanie, wyrzut, wymówka:* Oberwać burę. Zabł. Zdr. **Burka.** <?>

Buracik, u, lm. **i** p. **Burat.** <p. Burat>

[**Buraczak, a,** lm. **i**] *potrawa z kiszonych buraków.*

Buraczany, Burakowy przym. od **Burak;** × **Bóraczany,** × **Bórakowy:** Liście, nasiona buraczane. Ziemia buraczana. Plantacje buraczane. Fabryka buraczano-cukrowa. Grusz. <p. Burak>

Buraczarnia, i, lm. **e, Burakownia** *skład buraków w cukrowni.*

Buraczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Burak. 2.** w lm. *potrawa z buraków słodkich, a. zupa z kwaszonych:* Cząber zajęczy podany na stół z buraczkami. Jeż. Buraczki tuszone. Bielić buraczki*=zaprawiać je śmietaną.* **3.** [B. a. **Rzepa**] *gradziec.* **4.** bot.: B. morski p. **Smagliczka.**

[**Buraczka, i,** lm. **i**] p. **Boryszka.**

Buraczkowy przym. od **Buraczek:** Zupa buraczkowa.

Buraczysko, a, lm. **a 1.** p. **Burak. 2.** *pole buraczane:* Popatrzał na drogę, wiodącą z buraczyska za tokiem. Grusz.

Burak, a, lm. **i,** × **Bórak,** † **Borag 1.** a. **Boćwina, Ćwikła, Botwina, Botwinia** bot. (beta), *roś. z rodziny komosowatych.* Gatunki: B. pospolity, a. Ćwikła burak, Runkla, Włóczęga (b. vulgaris); B. boćwina (b. cicla): Czerwony jak B. **2.** *rodzaj racy fajerwerkowej:* Puszczać buraki. B. wzleciał w powietrze. Zdr. **Buraczek.** Zgr. **Buraczysko.** <Śr. Łć. borrago>

[**Burak, a,** lm. **i**] **1.** *kapelusz bury.* **2.** *spódnica wełniana, wełniak.* **3.** [**Buraki**]=a) *rodzaj jabłek;* b) *rodzaj ziemniaków.* <p. Bury>

Burakownia, i, lm. **e** p. **Buraczarnia.**

Burakowy, × **Bórakowy 1.** p. **Buraczany:** Rosół B.*=sos a. sok z buraków kwaszonych.* Burakowa polewka. Burakowa nać i liście*=botwina, boćwina.* Smak B. Cukier B. Nasiona burakowe. **2.** *mający kolor buraka, sino-czerwony:* Nagie części jego ciała z burakowych zmieniły się w sine. Przybor. Burakowa od zimna rączka.

[**Buranka, i,** lm. **i**] *derka.* <p. Bury>

Buras, a, lm. **y** p. **Burek.** Zdr. **Burasek.** <p. Bury>

Burasek, ska, lm. **ski** p. **Buras.**

Buraska, i, lm. **i** *kotka bura.*

[**Burasy**] p. **Burawy:** Kot B.

[**Burasz, u,** blm.] p. **Boraks.**

Burat, u, lm. **y** p. **Boradek i Buret.** Zdr. **Buracik.** <Fr. burat, Włos. buratto>

Burawy, [**Burasy**] *w bury kolor wpadający:* Katarakta źrenicę bielmem białawym, potym burawym, żółtawym lub niebieskawym pokrywa. Perz. Koniczek B. Pśń. Kot B. <p. Bury>

[**Burbot, u,** lm. **y**] *burczenie (w brzuchu).* <Dźwn.>

[**Burbotać, ce, tał**] *burczeć (w brzuchu).*

[**Burbulka, i,** lm. **i, Burbułka**] *bańka wodna, bulka, bąbel.* <Lit. búrbulas>

[**Burbułka, i,** lm. **i**] p. **Burbulka.**

1. [**Burcak, a,** lm. **i, Burcák, Bruczák**] *wór na żywność, torba, worek na chleb.* <Nm. Brotsack>

2. [**Burcak, a,** lm. **i**] p. **Burczak.**

[**Burchel, chla,** lm. **chle, Burchla, Purchel, Purchla**] **1.** *bąbel na ciele.* **2.** *miękka skórka na jaju.* **3.** *jaje, zniesione bez twardej łupiny:* Kokosz bur.

chle leje = *kura znosi jaja bez skorupy.* <Por. Purchawka>

[**Burchla, i,** lm. **e**] p. **Burchel.**

Burcik, a, lm. **i** p. **Burt.**

[**Burcować, uje, ował**] *budzić szarpaniem.* <Czes. burcovati>

Burczak, a, lm. **i I.** [B., **Burcak,** a. **Burek, Burka**] *fartuch z grubej tkaniny.* **2.** bot. *odmiana rośliny groch zwyczajny* in. groch bury. <p. Bury>

Burczakowy przym. od **Burczak:** Burczakowe ziarna. <p. Bury>

[**Burczałka, i,** lm. **i** p. **Burdajka**].

Burczeć, y, ał, × **Burczyć I.** kogo = *łajać, fukać, strofować:* Burczał mię, niewiadomo za co. **2.** [B.] *warczeć* (o psie). **3.** p. **Burknąć.** <BURK>

Burczenie, a, blm., czynność cz. **Burczeć.**

× **Burczyć, y, ał** p. **Burczeć.**

Burczymucha, y, lm. **y** *ten, co na wszystko mruczy, zrzęda.* <BURK+MUCH>

†**Burd, a,** lm. **y** a. †**owie** *muł, zrodzony z oślicy i źrebca:* Mułowie i burdowie małą różność od koni mają. Trzyc. <Śr. Łć. burdo = muł, zrodzony z oślicy i źrebca>

Burda, y, lm. **y I.** *zwada, kłótnia, awantura, brewerja:* Między stronami do niemałej burdy i waśni przyszło. Biel. M. Kilka godzin ona B. trwała. Zbyl. Czy burdy ludu nie widzicie? Bardz. Była ustawiczna B. między Roboamem i Jeroboamem (=*wojna*). Leop. Wiodłam znaczną burdę z siostrą i otrzymałam plac. B. B. (=*biedziłam ś. z siostrą.* Bud.). Żeby ś. stąd poswarki, nienawiści i burdy w ojczyźnie nie działały. Star. Burdę z sobą stoczyli. Star. Dosyć krwawych burd Polacy z Krzyżakami miewali. Stryjk. Cnota z niecnotą zawżdy ma burdę. Rej. Po wszystkiej Francji burdy czyniła. Birk. Burdy stroić. Kn. B. ruska. Zim. (=*bunt, rozruch*). **2.** *człowiek niespokojny, kłótnik, warchoł.* Tremb. **3.** † zb. = *hałastra.* **4.** *prosta przegrana w karty, nie dupla, nie sucha, nie podwójna.* Oss. **5.** [B.] *rodzaj gry w karty:* Hajducy grali w przedpokoju w burdy. Oss. Kto wygrywa, ten jest „burdą." Grać w burdę. <Sfr. bourd = zabawa; junakierja, Śr. Łć. burdare>

† **Burda, y,** lm. **y** *ciężar, pakunek, brzemię:* Rozbierać ciężary, burdy, z muła, z osła. Kn. B., nieco ku noszeniu. Mącz. Żórawiem ciężkie burdy a brzemiona wzgórę wściągają. Mącz. <Nm. Bürde, daw. burde>

[**Burdać, a, ał** a. **Burtać**] *przewracać, rozrzucać, burzyć.* <Ukr. burtity, burtuwaty>

†**Burdać się, a ś., ał ś.** *guzdrać ś., leniwie ś. do czego brać.* <?>

[**Burdajka, i,** lm. **i, Burczałka, Brdajka**] *bąk, wartałka, fryga, wiczek (zabawka dzieci).* <Dżwn.>

I. [**Burdak, a,** lm. **i**] *kocieł do warzenia potażu.* <Tur. bardak = dzban>

2. [**Burdak, a,** lm. **i**] *młynek do czyszczenia zboża.* <? Słc. burdák, Czes. burdach; może z Nm. Wurfdach>

Burdalon, u, lm. **y, Burdon** *bramowanie złote, galon.* <Fr. bourdaloue, bordé>

[**Burdasić się, i ś., ił ś.**] *chmurzyć ś., gniewać ś., dąsać ś.*

[**Burdeja, i,** lm. **e**] *jama, służąca za mieszkanie czasowe dla straży leśnej:* Przybywa kilka nowych nazwisk, jakby wytworzonych ze stosunków ówczesnych: Burłak (włóczęga), Burdejny od burdejów, Pryjmak. Rol. <Ukr. burděj = namiot cygański; ziemianka, jama mieszkalna, z Rum. bordeiu, p. Bordej i Burdel>

†**Burdeja, i,** lm. **e** p. **Burdel.**

Burdel, u, lm. **e,** × **Bordel,** † **Burdeja, Bórdel,** [**Bordej**] **I.** *zamtuz, dom publiczny, dom nierządu, schadzek:* Znaleziono go we wszetecznym burdelu. Pot. **2.** [B.] *stary, walący ś. budynek.* Zdr. **Burdelik.** <Śr. Łć. borda a. bordelum = chatka, z Got. baúrd (Nm. Bort, Brett) = deska>

Burdelik, a, lm. **i** p. **Burdel.**

Burdelniczka, i, lm. **i** forma ż. od **Burdelnik.**

Burdelnik, a, lm. **cy,** × **Bordelnik, Bórdelnik** *ten, co utrzymuje dom publiczny.*

Burdelowy przym. od **Burdel;** × **Bordelowy:** Taniec B.

Burdelówka, i, lm. **i,** × **Bordelówka, Bórdelówka** *dziewczyna z burdelu, nierządnica.*

Burdiuczyć się, y ś., ył ś. p. **Bundiuczyć się.** <Nadymać ś., jak burdziuk>

Burdiuh, a, lm. **y** p. **Burdziuk:** Przynieśli mu od hana w upominku dwa burdiuhy wonnej oliwy. Rol. <p. Burdziuk>

I. Burdon, u, lm. **y** p. **Burdalon:** Już pióra były brudne, złoty B. śniady. <p. Burdalon>

2. Burdon, u, lm. **y, Burdumbas** *gruba rura organowa; głos wydobywający ś. z organów przez otwór, zwany „światłem."* <Fr. bourdon>

!**Burdonet, u,** lm. **y** p. **Czop.** <Fr. bourdonnet>

Burdowaty *na burdę zakrawający, gotów do burdy, zawadjacki:* Chłop sprytny i B. Kaczk. Zamaszystość burdowatego junactwa. Kaczk. <p. Burda>

Burdumbas, u, lm. **y** p. **2. Burdon.** <Burdon +Bas>

[**Burdus, a,** lm. **y**] p. **Burnus.** <p. Burnus>

Burdynek, nku, lm. **nki,** † **Burdynk** *pojedynek, walka.* <Zap. w związku ze Śr. Grn. bûhurt = rodzaj turnieju, Sfr. bohord, Śr. Łć. burda = spisa>

Burdziuczyć się, y ś., ył ś. p. **Bundiuczyć ś.** <p. Burdiuczyć ś.>

× **Burdziuk, a,** lm. **i, Burdiuh,** [**Bardziak**] *naczynie na płyny, zwykle skórzane, bukłak:* Gotując się w drogę, burdziuk swój winem napełnił. Stasz. <Ukr. burdiùh a, bordiùh = bukłak, szawłok>

Bureczek, czka, lm. **czki** p. **Burek.** <p. Bury>

Bureczka, i, lm. **i** p. **I. Burka.**

Burek, rka, lm. **rki I.** a. **Buras,** *pies a. kot bury.* **2.** [B.] p. [**Burczak**]. Zdr. **Bureczek.**

Buret, u, lm. **y, Burat** *materja bawełniana wzorzysta, na portjery a. pokrycie mebli używana.* <Toż, co Burat>

Buretowy przym. od **Buret.**

Burg, u, lm. **i,** [**Burk**] *zamek warowny szlachecki w Niemczech.*

[**Burg, u,** lm. **i**] p. **Bruk.**

× **Burgatela, i,** lm. **e** p. **Brokatela.** <p. Brokatela>

× **Burgatelowy** przym. od **Burgatela:** Ornat czerwony jedwabny B. Wej.

Burgiel, gla, lm. **gle** p. **Wałek.** Zdr. **Burgielek.** <?>

Burgielek, lka, lm. **lki** p. **Burgiel.**

†**Burgmistrz, a,** lm. **owie** a. **e** p. **Burmistrz.**

†**Burgomistrz, a,** lm. **owie** a. **e** p. **Burmistrz.**

Burgos, u, blm., **Borgis** druk. *pismo wielkości pośredniej pomiędzy petitem a garmontem.* <Fr. bourgeois>

[**Burgot, a,** lm. **y** a. **owie**] *mówiący niewyraźnie a prędko, bełgot.* Por. [**Bulbot**]. <Dżwn.>

[**Burgotać, ce, tał**] *prędko a niewyraźnie mówić, bełgotać, szwargotać.*

Burgrabia, i a. **ego,** lm. **owie 1.** a. **Burgraf**=*dozorca, strażnik zamku.* **2.** a. **Murgrabia**=*dozorca pałacu.* **3.** *dozorca gmachu gimnazjalnego w dawnych szkołach.* **4.** *tytuł namiestnika królewskiego w miastach pruskich, będących pod panowaniem polskim.* **5.** *w Polsce urzędnik grodzki, który tradował dobra z mocy wyroków sądowych.* **6.** *za Księstwa Warszawskiego nazwa komornika.* <Nm. Burggraf>

Burgrabianka, i, lm. **i** *córka burgrabiego.*

Burgrabiątko, a, lm. **a** p. **Burgrabię.**

Burgrabic, a, lm. **owie, Burgrabicz** *syn burgrabiego.*

Burgrabicz, a, lm. **e** p. **Burgrabic.**

Burgrabię, ęcia, lm. **ęta, Burgrabiątko** żart. *dziecię burgrabiego.*

Burgrabina, y lm. **y** *żona burgrabiego.*

Burgrabiostwo, a, lm. **a, Burgrabiowstwo, Burgrabstwo, Burgrafstwo 1.** *urząd burgrabiego.* **2.** *mieszkanie, lokal burgrabiego.* **3.** blm. *burgrabia z żoną.*

Burgrabiowski, Burgrabski przym. od **Burgrabia:** Urząd B.

Burgrabiowstwo, a, lm. **a** p. **Burgrabiostwo.**

Burgrabski p. **Burgrabiowski.**

Burgrabstwo, a, lm. **a** p. **Burgrabiostwo.**

Burgraf, a, lm. **owie** p. **Burgrabia.** <Nm. Burggraf>

Burgrafstwo, a, lm. **a** p. **Burgrabiostwo.**

Burgund, a, blm., żart. **Burgunder** *wino burgundzkie.* <Od nazwy prowincji Fr. Burgundja>

Burgunder, a, blm., p. **Burgund:** Kilka flaszek burgundera. Rog.

1. [**Burk, u,** lm. **i**] **1.** i †B. p. **Bruk. 2.** *grunt kamienisty.* <p. Bruk>

2. [**Burk, u,** lm. **i**] p. **Burg.**

1. Burka, i, lm. **i,** ×**Bura 1.** *opończa wełniana, pilśniowa, bunda:* Pod burką wielkiego coś chowa. Mick. B. sławucka. **2.** [B.] p. **Burczak. 3.** [B.] *szal kobiecy domowej roboty, wełną przerabiany.* **4.** [B.] *spódnica z samodziału.* **5.** [Burki] *rodzaj ziemniaków.* **6.** [B.] zool. p. **Krzyżówka.** Zdr. **Bureczka.** <p. Bury>

2. Burka, i, lm. **i** p. **Bura.** <?>

[**Burka, i,** lm. **i**] *bitka, utarczka.* <Słc. búrka>

[**Burkanina, y,** lm. **y**] *burka licha, podszarzana.*

†**Burkarz, a,** lm. **e** = **Brukarz.**

†**Burkat, u,** lm. **y** *jakieś naczynie miedziane.* <?>

×**Burkatela, i,** lm. **e** p. **Brokatela.** <p. Brokatela>

†**Burkatelowy** przym. od **Burkatela:** Ornat B.

Burkliwy *oburkliwy, opryskliwy, gniewliwy, sierdzisty:* Burkliwe słowa szlachty. Sienk.

Burknąć, nie, nął, nied. **Burczeć 1.** *wydać odgłos mrukliwy, mruknąć:* Basetla leżała, czekając na ławie, aż jej B. każą. Krasz. B. pod nosem. Czasem burknie cietrzew. Pol. **2.** *furknąć, zaszeleścieć:* Kamyk burczy w powietrzu. Burczą rozpięte znaki (=chorągwie). Malcz. Burcząc, płynął strumień. B. w brzuchu=*zaburczeć, zakruczeć, zabulgotać, zaburkotać.*

[**Burkot, u,** blm.] **1.** *dzień wyboru nowego cechmistrza.* **2.** *sam wybór ze wszystkiemi ceremonjami (w Żywcu).* <? Może Nm. Burghut, czy Burgvogt>

Burkotać, cze, tał *burczeć, kruczeć, bulgotać:* B. w brzuchu.

Burkotanie, a, blm., czynność cz. **Burkotać.**

1. †**Burkować, uję, ował** i [**Burkować**] p. **Brukować:** Jan Olbracht w nocy na ulicy na pijaną młódź burkującą napadł. Błaż. <p. Bruk>

2. †**Burkować, uje, ował** p. **Burować.**

†**Burkowanie, a,** blm., czynność cz. **Burkować.**

Burkowaty myśl. *kosmaty (o charcie).*

†**Burkownik, a,** lm. **cy 1.** *na bruku siedzący, włóczęga brukowy, brukotłuk.* **2.** i [B.] p. **Brukarz.** <p. Bruk>

×**Burkowy** przym. od **Burk.**

Burkowy przym. od **1. Burka:** Podeszwę pilśniową, kuczbajową, burkową. Goł. (= *zrobioną z materjału na burki używanego*).

[**Burkut, u,** lm. **y, Borkut**] *źródło szczawy, czyli „wody kwaśnej:“* B. żelazisty. <Ukr. burkut, od burkutaty=bełkotać>

[**Burkutowy**] przym. od **Burkut:** Kuracja burkutowa.

×**Burlecik, a,** lm. **i** p. **Burlet.** <p. Burlet>

Burleska, i, lm. **i 1.** *rodzaj tańca.* **2.** teatr. *farsa ilustrowana muzycznie ze śpiewami i tańcami.* <Włos. burlesco=wesoły, komiczny, Fr. burlesque>

×**Burlet, u,** lm. **y** *poduszeczka mała, wypchana kłakami.* Zdr. ×**Burlecik.** <Fr. bourrelet>

×**Burła, y,** lm. **y** *rodzaj tkaniny grubej.* <Fr. burail, Włos. burello>

Burłacki, Burłaczy przym. od **Burłak:** Osady burłackie. <p. Burłak>

[**Burłaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Burłak.**

[**Burłaczka, i** lm. **i**] **1.** forma ż. od **Burłak. 2.** *żona burłaka.*

Burłaczy p. **Burłacki.**

[**Burłak, a,** lm. **ki** a. **cy**] **1.** a) *Wielkorusin starowierca (filipon), osiadły w prowincjach zachodnich Cesarstwa;* b) *włóczęga.* Rol. **2.** *chłop tęgi, czerwony.* **3.** *gbur, nieokrzesany.* Zdr. [**Burłaczek**] Por. **Filipon, Kacap.** <Ukr. Brs. burłák>

[**Burłaka, i,** lm. **i**] *niestatek, rozpusta.*

Burłakować, uje, ował 1. *być burłakiem.* **2.** *włóczyć ś., wałęsać ś., hulać.*

Burłakowanie, a, blm., czynność cz. **Burłakować.**

[**Burmister, tra,** lm. **trowie**] p. **Burmistrz.**

Burmistrz, a, lm. **owie,** [**Bulmistrz, Bumistrz, Burmister**] **1.** *cywilny rządca miasta, najwyższy urzędnik miejski administracyjno-policyjny, prezydent.* **2.** a. †**Burgmistrz,** †**Burgomistrz,** †**Bormistrz** niegdyś w miastach polskich, obdarzonych prawem niemieckim, *urzędnik najwyższy, sprawujący władzę administracyjną i sądową.* **3.** †B. rzymski=*konsul.* Zgr. **Burmistrzysko.** <Nm. Bürgermeister, daw. Burgemeister>

[**Burmistrzanka, i,** lm. **i**] p. **Burmistrzówna.**

Burmistrzostwo, a, blm., **Burmistrzowstwo 1.** *urząd burmistrza.* **2.** *burmistrz z żoną.*

Burmistrzowa, ej, lm. **e** *żona burmistrza.*

Burmistrzować, uje, ował 1. *urząd burmistrza sprawować.* **2.** przen.=*rozbijać ś., rządzić samowolnie, dokazywać, gospodarować nieprawnie:* Pospólstwo burmistrzuje w stolicy. **3.** przen.= *przypisywać sobie jakieś znaczenie, rządzić, przewodzić, imponować:* Ci Ichmość na każdym posiedzeniu chcieliby B. Ja nie pozwolę nad sobą B.

Burmistrzowanie, a, blm., czynność cz. **Burmistrzować:** Choroba na jasnowidzenie miała dowodzić burmistrzowania ducha nad wątłą pajęczyną materji. Kor.

Burmistrzowski, Burmistrzowy przym. od **Burmistrz. Po burmistrzowsku** przys. *jak burmistrz.*

†**Burmistrzowskie** przys. od **Burmistrzowski.**

Burmistrzowstwo, a, blm. p. **Burmistrzostwo.**

Burmistrzowy p. **Burmistrzowski**: Zginęła burmistrzowa świnia.

Burmistrzówna, y, lm. **y**, [**Burmistrzanka**] *córka burmistrza.*

Burmistrzyni, i, lm. **e** *kobieta burmistrzująca, chcąca przewodzić nad drugiemi.*

Burmistrzysko, a, lm. **a**, m. i ni. **1.** p. **Burmistrz. 2.** *burmistrz, wzbudzający litość, biedny, niedołężny burmistrz.*

[**Burmosić się, i ś., ił ś., Burmusić ś.**] *krzywić ś., grymasić.* <Ukr. burmòsyty sia>

[**Burmus, a,** lm. **y**] p. **Burnus.**

[**Burmusić się, i ś., ił ś.**] p. **Burmosić ś.**

[**Burnelka, i,** lm. **i**] p. **Główienka.**

[**Burniawa, y,** blm.] *hałas.* <BUR>

Burno, a, lm. **a** p. **Burnus.**

[**Burnos, a,** lm. **y**] p. **Burnus.**

Burnus, a, lm. **y, Burno,** [**Burdus, Bornus, Burnos, Burmus**] *płaszcz maurytański, rodzaj rotundy z kapturem*: W przedpokoju zdjął B. Zdr. **Burnusik.** Zgr. **Burnusisko.** <Arab. burnus, przez Fr. bournous>

Burnusik, a, lm. **i** p. **Burnus.**

Burnusina, y, lm. **y,** *lichy, tani burnus.*

Burnusisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Burnus.**

Burnusowy przym. od **Burnus**: B. szal. Słow.

[**Burocha, y,** lm. **y**] **1.** *bura krowa.* **2.** *bura sukmana wełniana.* **3.** *fartuch bury.* <p. Bury>

Buroczka, i, lm. **i** bot. *nazwa ludowa rośliny: psianka kartofel.* <p. Bury>

×**Burospat, u,** lm. **y** min. p. **Dolomit.** <Bury +Spat>

Burość, i, blm., rz. od **Bury.** Perz. <p. Bury>

×**Burować, uje, ował,** †**Burkować** *burczeć, łajać, fukać*: Regient jął swego ekonoma B. Krasz.

×**Burowanie, a,** blm., czynność cz. **Burować.**

Bursa, y, lm. **y** **1.** *konwikt, stancja uczniów z fundacji rządu a. magnata*: Jadwiga w Pradze bursę litewską założyła. **2.** B. kupiecka = *giełda.* **3.** †*worek, torba.* **4.** [B.] *dawna zapustna zabawa składkowa.* Zdr. [**Burska, Bursiczka**], †**Burszyczka.** <Przen. Śr. Łć. bursa = worek, skarbiec i in., z Gr. býrsa = skóra cała; bułga, szawłok, bukłak>

Bursak, a, lm. **i** **1.** p. **Bursarz. 2.** ×*współmieszkaniec, współtowarzysz z pod jednej strzechy.*

Bursarz, a, lm. **e, Bursak, Bursista** *uczeń, mieszkający w bursie, w konwikcie.*

[**Bursianin, a,** lm. **anie**] *należący do bursy (zabawy zapustnej)*, p. **Bursa 4.**

[**Bursiczka, i,** lm. **i**] p. **Bursa** i **Burska.**

Bursista, y, lm. **ści** p. **Bursarz.**

[**Burska, i,** lm. **i, Bursiczka**], †**Burszyczka**; p. **Bursa** *woreczek, sakiewka na pieniądze.*

†**Bursować, uje, ował** *mieszkać w bursie, być bursarzem*: Człowiek młody nie do samej śmierci ma studować, albo B. Glicz.

†**Bursowanie, a,** blm., czynność cz. **Bursować.**

Bursowy przym. od **Bursa**: Gra na papiery, zapasy bursowe. Krasz. (= *giełdowe*).

[**Burstynki, nek,** blp.] p. **Buksztynki.**

Bursz, a, lm. **e** **1.** *student w uniwersytecie niemieckim.* **2.** *młodzieniec, szczeg. student, wiodący życie wesołe*: Studenci lubią pozować na burszów. Wilcz. **3.** *elegant*: B. nowy, zegarek cynowy. Prz. Bursza grać = *pozować na wielkość.* <Nm. Bursche = dosł. chłopiec>

Burszenszaft, u, lm. **y** *stowarzyszenie burszów*: Wpływ burszenszaftów niemieckich. <Nm. Burschenschaft>

Burszerja, i, lm. **e** p. **Burszostwo.**

Burszostwo, a, blm., **Burszowstwo, Burszerja.** **1.** zb. *burszowie*: Rozbestwione B. wiedeńskie całemi bandami włóczy ś. nocą po mieście. **2.** *stan, życie burszowskie, stowarzyszenie burszów*: B. zastałem tu jeszcze w całej pełni życia.

Burszować, uje, ał **1.** *należeć do burszów, być burszem.* **2.** przen. *wieść życie burszowskie, hulać, birbantować*: Tymek w uniwersytecie burszował, paląc fajkę, chodząc z pałką ogromną i długiemi włosami. Krasz. **3.** *paradować, spacerować jak bursz, zadawać szyku.*

Burszowanie, a, blm., czynność cz. **Burszować**

Burszowski przym. od **Bursz**: Życie burszowskie. Mina burszowska.

Burszowstwo, a, blm. p. **Burszostwo.**

[**Bursztag, u,** lm. **i**] *dzień pokuty, dzień Opieki ś. Józefa.* <Nm. Busstag>

Bursztówka, i, lm. **i, Borsztówka,** [**Gustoforka**] bot. *nazwa odmiany drzewa i owoców jabłoni.* < Od miejscowości Borsdorf w Saksonji>

Bursztyn, u, blm., [**Busztyn, Bersztyń**] **1.** *żywica kopalna z drzewa bursztynowego, prażywica*: Przejrzystość bursztynu. Mick. **2.** lm. **y** *rzecz z bursztynu wyrobiona*: Do ust kładzie B. = *mundsztuk, obsadkę z bursztynu przy cybuchu.* **3**, przen. *fajka*: Baron hawańskich dymów z bursztynu snuł smugi. Mick. Dajcie mi B., i róże, i wina. Słow. **4.** [Bursztyny] *paciorki bursztynowe.* **5.** przen. *barwa, kolor bursztynu*: Włosem bladego bursztynu okryta. Zdr. **Bursztynek.** <Nm. Bernstein, zam. Brennstein>

Bursztynek, nka, lm. **nki** **1.** p. **Bursztyn. 2.** pow. p. **Tradynek. 3.** zool. (succinea) *ślimak płucodyszny, lądowy.*

Bursztyniarnia, i, lm. **e** **1.** *miejsce, gdzie bursztyn kopią, kopalnia bursztynu.* **2.** *zakład, w którym wyrabiają ś. wyroby z bursztynu.*

Bursztyniarski przym. od **Bursztyniarz.**

Bursztyniarz, a, lm. **e** **1.** *ten, co kopie, zbiera bursztyn.* **2.** *ten, co wyrabia z bursztynu rzeczy różne.*

Bursztyniec, ńca, lm. **ńce** bot., p. **Styracznik.**

[**Bursztynki, nek,** blp.] p. **Buksztynki.**

×**Bursztynować, uje, ował** *elektryzować, nasycać elektrycznością.*

×**Bursztynny** p. **Bursztynowy.**

×**Bursztynowanie, a,** blm., czynność cz. **Bursztynować.**

Bursztynowiec, wca, lm. **wce** bot., p. **Styracznik.**

×**Bursztynowość, i,** blm. *elektryczność.*

Bursztynowy, × **Bursztynny** przym. od **Bursztyn**: Spinka bursztynowa. Sterczały główki wschodnich lulek, bursztynowe. Mick. Włosy bursztynowe = *barwy bursztynu.* Fale bursztynowe. Słow. Ziemia bursztynowa (= *gdzie bursztyn ś. znajduje*). W bursztynowej ziemi mieszkać teraz musisz. Tremb. B. trakt = *trakt, po którym bursztyn wożono.* B. płyn = *wino węgierskie.* Bursztynowe drzewo, bot. p. **Styracznik.** B. kwas, chem. = *kwas etyleno-dwukarbonowy a. B. zwyczajny.*

†**Burszyczka, i,** lm. **i** p. **Bursa** i **Burska**: Braciszek mieszeczek, B. siestrzyczka. Prz.

Burśnica, y, lm. **e** bot. p. **Miechunek.** <p. Bursa>

Burt, u, lm. **y** **1.** *bramowanie, listwa, galon*: Liberja z burtami. Skarb. **2.** p. **Burta. 3.** [B., częś. w lm.] *wysypy ziemi zużytej do ługowania saletry.* **4.** gór. = *nierówność w stropie, w spągu.* Zdr. **Burcik.** <Nm. Bord i Bort>

Burta, y, lm. **y,** †**Bórta** **1.** *pobocze nasypu a. grobli, bankiet, ława.* **2.** p. **Przybrucze. 3.** p. **Burtnica. 4.** [B., **Gara, Loch**] *wyżłobienie w słup-*

ku narożnym chaty, w które wpuszczają ś. bale. **5.** a. **Burt** fl. = a) *krawędź statku.* b) *podłużny brzeg łódki:* Prawa i lewa B.=*leżąca z prawej a. lewej strony stojącego twarzą do przodu łodzi.* c) *ława podwodna.* d) *podłoga z desek.* **6.** garn. *brzeg naczynia glinianego wywinięty na zewnątrz, wrąb.* **7.** a. **Burtak** gorz. *kocieł, w którym ś. odbywa ostatni proces warzenia piwa.* <Nm. Bord i Bort>

×**Burta,** y, lm. y *wróżba, wróżenie* <p. **Burtnik**>

[**Burtać,** a, ał] p. **Burdać.**

Burtak, a, lm. i gorz., p. **Burta.**

Burtnica, y, lm. e, †**Bortnica** **1.** a. **Burta** *bal trzycalowy do obijania ścian statków wodnych.* **2.** wiośl. *ławka dla wioślarzy, siadanka.* **3.** [B.] *buda, nakrywająca koło młyńskie.* <p. Burta>

Burtnik, a, lm. i **1.** *ten, co robi burty, a. galony, rzemieślnik od burtów.* **2.** *ten, co siaduje na burcie, wioślarz.*

×**Burtnik,** a, lm. **cy** *wróżek, wieszczek, wieszczbiarz.* <Lit. bùrtininkas>

Burtować, uje, **ował** **1.** *szamerować, bramować:* Burka, złotemi sznurami burtowana. **2.** *fugować grube sztuki drzewa.* **3.** ×p. **Hurtować:** Owczarzów powinność, aby pola ortowali abo burtowali. Gost. <p. Burta>

Burtowanie, a, blm., czynność cz. **Burtować.**

Burtowiec, **wca,** lm, **wce** *kamień burty brukowej.*

Burtowy przym. od **Burta.**

Burtyl, u, lm. **e** leśn. *drzewo zdatne na bale do obijania okrętu.*

×**Buruńczak,** a, lm. i × **Buruńczuk,** *tatarskie płótno przezroczyste, na zasłony do okien, a niegdyś i na suknie kobiece używane.* <Tur. burundžuk a. burundžyk>

×**Buruńczuk,** a, lm. i p. **Buruńczak.**

Bury *ciemnoszary z plamami:* B. jak wilk. Wróbel B. W nocy wszystkie koty bure. Prz. (=*szare*). Jeśli nie szary, to B. (=*jeśli nie taki, to coś podobnego*). Świat B. (=*pochmurny, posępny*). B. groch p. **Burczak. Bury,** ego, lm. **rzy** rz. zł. *policjant, stójkowy.* <Łć. burrus=lisiej barwy; birrus a. birrum=płaszcz, burka; Śr. Łć. bur(r)a = 1) pilść. 2) ubranie z sukna birrus a burrus; burrus=ciemno-rudy>

[**Buryszka,** i, lm. i] p. **Boryszka.** <p. Bury>

Burza, y, lm. e **1.** *nawalnica letnia, deszcz z piorunami, nawalnica; zamieć śnieżna z wichrem:* B wiosenna, letnia, jesienna. B. morska. B. wirowa=*cyklon.* B. elektryczna a. piorunowa. B. magnetyczna=*silne zakłócenie magnetyzmu ziemskiego.* Zanosi się na burzę. Przeczucie zbliżającej się burzy. Schronić ś. przed burzą. Okręty kołatane burzą. B. zapędziła mnie pod ten dach. B. rozlała ś., a. rozdarła ś., a. pękła nad doliną. B. szaleje, wzmaga ś. Wszystko B. zniszczyła w sadzie. B. ustała, umilkła, uśmierzyła ś., minęła. Bez burzy nie będzie deszczu. Prz. Z małej burzy wielki deszcz, a. z wielkiej burzy mały deszcz. Prz. Po burzy następuje pogoda. Prz. **2.** przen. *niepokój, zamieszanie, zamęt, zatarg, awantura, zamieszka, chryja:* Burze młodości, namiętności serca. Nie ustaniemy nigdy w żadnych burzach świata tego. Rej. Powstała na chrześcijany wielka B. B. wojenna. Wywołać burzę. Burze wstrząsnęły r. 1848 monarchją habsburską. Kto burzę sieje, pioruny zbiera. Prz. Burzą oklasków powitano ustęp końcowy (*grzmotem, uraganem*). Zdr. ×**Burzka.** <BUR>

Burzan, u, lm. y **1.** *chwast, zielsko:* Bujne chwasty i burzany, okiem nie objęte zalegały obszary. Jeż. Cielęta szukają zielonej trawy w burzanach dzikiego bzu. Krasz. **2.** bot. p. **Ostrożeń.** <Ukr. burjàn>

[**Burzan,** a, lm. y] *łajdak, hultaj; gbur, grubjanin.* <?>

×**Burzanin,** u, blm. lek. *mniemany alkaloid z owoców burzanki.* <p. Burzanka>

Burzanka, i, lm. i **1.** bot. (colocynthinum) *roś.*

[**Burzanka,** i, lm. i] *kobieta nieokrzesana, źle wychowana.*

Burzanny p. **Burzanowy:** Step bujny, B. Zal. (=*zarosły burzanem*). <p. Burzan>

Burzanowy, Burzanny przym. od **Burzan.**

[**Burzaństwo,** a, blm.] *dzikość, nieokrzesanie.* <BUR>

[**Burzawa,** y, lm. y] *zawierucha.* <BUR>

†**Burzca,** y, lm. y p. **Burzyciel.** <BUR>

Burzeć, eje, **ał** *tracić swój kolor, płowieć, puszczać farbę, blaknąć:* Ta materja od słońca i w praniu burzeje. <p. Bury>

Burzenie, a, lm. a **1.** czynność cz. **Burzyć.** **2.** [B.] *zapasy, borykanie ś.:* Jakie to na weselu bitwy, gniéwaniá, burzéniá. <BUR>

Burzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Burzyć** ś

×**Burzka,** i, lm. i **1.** p. **Burza.** **2.** *bunt, rozterk, rozruch.*

Burzliwie przys. od **Burzliwy.**

Burzliwiec, **wca,** lm. **wcy** *człowiek burzliwy, niespokojny, awanturnik.*

Burzliwość, i, blm. rz. od **Burzliwy.**

Burzliwy **1.** *nawalny, wichrowaty, pełny nawalności, burzy:* Noc burzliwa. **2.** *burzący ś., wzburzony, niespokojny:* Morze burzliwe. **3.** przen. *awanturniczy, niespokojny, gwałtowny, pełen zamętu:* Posiedzenie burzliwe. Umysł B. Człowiek B. B. byłem w młodości mojej—jeno przy czarce, jeno we zbroi. Syrok.

†**Burznik,** a, lm. **cy** p. **Burzyciel:** Burznicy i zabijacze dusz ludzkich. Wuj.

†**Burzny** przym. od **Burza:** Burzna nawałność.

×**Burzotwórca,** y, lm. y *sprawca burzy:* Gwiazda Kozieł B. <BUR+TWOR>

Burzowiny, in, blp. p. **Burzyny.**

Burzowy przym. od **Burza:** Kanał B.

†**Burzyc,** a, lm. **owie** *burzyciel, wichrzyciel, demagog:* Burzycowie złośliwy, które Grekowie dēmagōgous, a Latyni populares, to jest ludomiłe zowią. Orzech.

Burzyciel, a, lm. e, †**Burznik,** †**Burzca** **1.** *awanturnik, wichrzyciel, człowiek burzący wszystko, wzniecający burzę:* Wziął tych pijaków pod straż, jako burzycieli pokoju. B. kościoła i rzeczypospolitej. **2.** *zdobywca, wojownik burzący kraje:* Ma serce przodków, burzycieli świata. **3.** woj. *działo burzące.*

Burzycielka, i, lm. i forma ż. od **Burzyciel.**

Burzycielski *awanturniczy, wywrotowy, dążący do burzenia:* Głosił poglądy burzycielskie.

Burzycielstwo, a, blm. *awanturniczość, skłonność do burzenia.*

Burzyć, y, **ył** **1.** *wichrzyć, niepokoić, mącić:* Wiatr wodę burzy. Wichrami burzone piaski. Słow. **2.** przen. *podszczuć, podburzać, jątrzyć, buntować:* Ludzie swawolni poddanych na panów burzyli. Skar. **3.** a. † **Borzyć** *niszczyć, niweczyć, pustoszyć, obalać, wywracać, rujnować:* B. kraj, miasto, gmach, dom, zamek, mury, fortyfikacje. Działa burzące. B. spokojność publiczną (=*zakłócać*). **4.** przen.: B. kogo a. czyje zdanie, pismo = *walczyć z kim, zbijać, obalać jego zdanie:*

×Nie mieczem, nie ogniem, nie działem będziesz burzył niewierniki, ale mocą boską. Rej. B. system filozoficzny, dowód matematyczny. **5.** *targać, czochrać:* Na głowie burząc gęstwinę twardych włosów, wnet znowu w ferwor wpadał. Orzesz. **6.** B. w żywocie = *sprawiać zaburzenie:* Sadło burzy mu w żywocie. Sienk. **7.** [B.] *stukać, kołatać (do drzwi):* Cosik burzyło. **8.** [B.] *hałasować, kotłować ś.* **9.** nieos. *straszyć, przeszkadzać:* Burzy w tym domu. Troc. **10.** [B.] *powodować bujny wzrost:* Święty Jurzy trawom burzy. Prz. *(każe wyrastać).* **B. ś. 1.** *burzliwym, niespokojnym ś. stawać, wzburzać ś., wichrzyć ś., niepokoić ś.:* Woda ś. burzy. Przen. Krew ś. we mnie burzy (= *kipi, gotuje ś.):* Burzy ś. w sercu, w duszy. **2.** *buntować ś., powstawać przeciw komu:* Lud zaczynał ś. B. B. ś. przeciw władzy. **3.** o co = *gniewać ś.:* O lada rzecz ś. burzy. Burzy ś. serce, umysł. **4.** *pienić ś., musować, fermentować, robić:* Burzy ś. piwo, wino. Młode piwko ś. burzy. Prz. = *młodość dokazuje, buja sobie, bryka.* Proszki burzące (ś.). **5.** *rozpadać ś., niszczeć, upadać:* Niezgodą burzą się całe państwa. **6.** [B. ś.] *bujno rość:* Kiedy ś. za broną kurzy, to ś. żyto burzy. Prz.

Burzyk, a, lm. **i** zool. (thalassidroma pelagica) *ptak płetwonogi, długoskrzydły, z rodziny petreli.*

Burzyny, yn, blp., [**Burzowiny**] *szumowiny, piana, mus, płyn wzburzony.*

×**Burzysty** *pełen burzy, nawalny, burzliwy:* Czarownicy przyzywają wiatrów i obłoków burzystych. Łęcz.

×**Burzyświat, a,** lm. **y** *człowiek niespokojny, awanturnik, warchoł, wichrzyciel.* <BUR+ŚWIT>

Burżoazja, i, blm., p. **Burżuazja.**

Burżoazyjny przym. od **Burżoazja.**

Burżuazja, i, blm., **Burżoazja** *obywatelstwo miejskie, mieszczaństwo, stan miejski; stronnictwo polityczne stanu trzeciego w znaczeniu ujemnym.* <Fr. bourgeoisie>

Burżuazyjny przym. od **Burżuazja.**

[**Busa, y,** lm. **y**] *kopuła.* <?>

[**Busek, ska,** lm. **ski**] p. **Busiek.**

[**Busel, sła,** lm. **sły**] p. **Busiek.**

[**Busi** nieod.] p. **Buzia:** Dać B. = *dać całusa.* Zrobić B. = *przesłać ręką całusa.* Zdr. [**Buśki**].

[**Busia, i,** lm. **e**] *babusia.*

[**Busiaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Busiak.**

[**Busiać, a, ał**] *całować.*

[**Busiak, a,** lm. **i**] p. **Buziak.** Zdr. [**Busiaczek**].

[**Busianie, a,** blm.] czynność cz. **Busiać.**

[**Busiek, śka,** lm. **śki, Buśko, Buś, Busek, Busieł, Busel**] *młody bocian.* < Ukr. busel, zdr. buśko, Brs. busieł>

[**Busieł, sła,** lm. **sły**] p. **Busiek.**

×**Business, u,** lm. **y** (czyta się zwykle u nas buzines, a po Ang. wymawia się biznes) *gieszeft, interes, handel.* <Ang. business>

Busman, a, lm. **owie** = **Bosman.**

Busola, i, lm. **e,** ×**Buksola,** ×**Bruksola 1.** *narzędzie miernicze w kształcie pudełka okrągłego z igłą magnesową do mierzenia wielkości kątów na gruncie:* B. zboczeń a. **Deklinator** (declinatorium) i B. nachyleń (inclinatorium) *(służą do pomiarów, tyczących ś. magnetyzmu ziemskiego).* B. stycznych i B. wstaw *(do pomiarów elektrycznych).* B. morska = *kompas.* **2.** *przyrząd pomocniczy przy zdjęciach fotograficznych.* Zdr. **Busolka.** <Włos. bussola, Fr. boussole, ze Śr. Łć. buxula, to zaś z Gr. pyxís = puszka; por. **Buks, Puszka**>

Busolka, i, lm. **i** p. **Busola:** Busolkę zawiesił na dewizce.

Busolować, uje, ował *mierzyć za pomocą busoli.*

Busolowanie, a, blm., czynność cz. **Busolować.**

×**Bussa, y,** lm. **y** p. **1. Buza.**

×**Bust, u,** lm. **y** = **Biust.**

†**Bustard, u,** blm. *gatunek wina fałszowanego, podrabianego francuskiego.* <p. Bastard>

Bustrofedon, u, blm. *pisanie wierszami w zygzak, jak oracz na polu, t. j. w ten sposób, że pierwszy wiersz idzie od lewej strony ku prawej, drugi od prawej ku lewej, trzeci od lewej ku prawej i t. d.* <Gr. boustrofēdón, przys. = dosł. niby wołoobrotnie, jak wół zawraca>

1. [**Buszka, i,** lm. **i, Kolca**] *półwozie u pługa koleśnego.* < ? Por. **Buszta** >

2. [**Buszka, i,** lm. **i**] p. **Buczka.**

[**Busznie**] przys. od **Buszny.** <Węg. büszke = pyszny>

[**Buszny**] *dumny, pyszny.*

[**Buszować, uje, ował**] *rozbijać ś., awanturować ś., rozrzucać ś., dokazywać, bonować, grasować:* Po zameczku począł B. zuchwale. Pol. Buszowali na sejmikach magnaci. Stado dzików buszuje między chatami. Pol. < Ukr. buszowaty >

[**Buszowanie, a,** blm.] czynność cz. **Buszować.**

[**Buszownik, a,** lm. **cy**] *plondrownik, przeszukiwacz.*

[**Buszta, y,** lm. **y**] *deska na przodzie pługa.* < ? Por. **Buszka** >

1. [**Busztyn, u,** blm.] p. **Bukszpan.**

2. [**Busztyn, u,** blm.] p. **Bursztyn.**

[**Busztynki, nek,** blp.] p. **Buksztynki.**

Buszyć, y, ył zł. *jeść.*

1. Buś w dziec. *buch, upaść, przewrócić ś.* <Dźwn.>

2. Buś, a, lm. **e** p. **Byk.**

[**Buś, a,** lm. **e**] p. **Busiek.**

[**Buśki** nieod.] p. **Busi.**

[**Buśko, a,** lm. **a**] p. **Busiek.**

But, a, lm. **y,** †**Bot,** ×**Bót,** [**Bot, Bót**] **1.** *obuwie z cholewą:* Dobre buty wołowe, piękne i cielęce. Jeżow. B. dziurawy, cały. Buty zabłocone, podarte, wykrzywione, ciepłe, palone, polskie, węgierskie. W butach = *obuty.* Bez butów = *boso.* Buty zzuć, zdjąć, ściągnąć. Chłopiec do butów *(= przyrząd do zdejmowania butów).* Żart.: Buty pić chcą, a. chce im się jeść = *są dziurawe.* Kuty, kowany B. *(= z podkówką).* ×Buty spalił, a. zjadł *(= uciekł).* Iść jak szewc z butami na jarmark *(= iść śpiesznie).* Nogi drze, a buty na kiju nosi *(= skąpiec).* Skórka na buty *(= nic nie wart).* Skórka na buty, język na podeszwy. Prz. Na buty, a. za buty służyć. Dam ja ci na buty! Ir.: Buty żelazne = *kajdany, okowy.* ×Buty czerwone = *plagi, cięgi, smaganie nóg.* Już jest na ostatnich butach *(= już źle z nim).* Każdy sobie na buty okrawa *(= każdy myśli o sobie).* Obuć kogo w swe buty *(= na swoje kopyto przerobić, przekabacić go).* Buty komu szyć *(= dołki pod kim kopać).* Buty drzeć napróżno (= *darmo, bezużytecznie chodzić, zabiegać).* Bez butów chodzić (= *być w nędzy, w biedzie).* W butach chodzi, a boso go znać *(= mina szumna, a w kieszeni pusto).* Pyta luty, czy masz ciepłe buty. Prz. Szewcze! patrzaj butów *(= pilnuj kopyta).* Psu na buty ś. nie zda *(= na nic, do niczego).* Nazwać kogo butem a. mieć, uważać, ważyć kogo za B. *(= nazwać głupim, mieć go za głupca).* Istny to B. Wielki B.

z niego. Głupi jak B. Pije jak B. dziurawy (=*jak smok, jak gąbka*). Gm.: Takie buty?! (=*to tak się rzecz ma, taki to interes*). **2.** *okucie pala, wbijanego w ziemię.* **3.** [B.] *stopa (jako miara długości).* **4.** Buty, żart. *numer 77 w grze w loteryjkę.* **5.** gór. *okucie u stęporów w tłuczce.* **6.** mech. *mała, krótka rurka w pompie.* Zdr. **Bucik, ×Bócik, Buciczek, ×Bóciczek, [Buciak, Butek].** Zgr. **Bucisko, ×Bócisko, [Buciszcze]** <Śr. Łć. bot(t)a, skąd Fr. botte itd.>

Buta, y, lm. **y** *pycha, duma, hardość, chełpliwość, wyniosłość, zarozumiałość, próżność, nadętość:* Witolda B. na koniu wiecznie trzyma Litwę całą. Mick. <? Może z Ukr. butà>

Butan, u, blm. chem. k w a r t a n, *wodorek butylu, czwarty węglowodór z szeregu parafinów,* $C_4 H_{10}$. <Now. z Gr. boútyron = dosł. masło>

[Butej, a, lm. **e** a. **owie]** *młodszy pasterz u Hucułów, pomocnik bacy a. watahy.* <Ukr. butèj, zap. przez Rum., z Gr. boútēs>

[Butek, tka, lm. **tki]** p. **But:** A kajsi ten poleciał, co mi butki obiecał? Pśń. <p. But>

† Butel, tla, lm. **tle, † Butyr** *pachołek, oprawca, sługa miejski, podwojski:* B. złoczyńce imuje i traci. Mącz. <Nm. Büttel>

×Butel, tla, lm. **tle** p. **Butla.** Zdr. **[Butelek].**

×Butelbier, a, lm. **y** *piwo butelkowe ściągane.* Mor. <Fr. bouteille+Nm. Bier = piwo>

Butelczany p. **Butelkowy.** <p. Butelka>

Butelczyna, y, lm. **y** *nędzna, licha, mała butelka:* Wypijemy jeszcze z jedną butelczynę. Zdr. **Butelczynka.**

Butelczynka, i, lm. **i** p. **Butelczyna.**

Butelczysko, a, lm. **a** p. **Butelka.**

Buteleczka, i, lm. **i** p. **Butelka.**

[Butelek, lka, lm. **lki]** p. **Butel.**

Butelka, i, lm. **i, [Budelka] 1.** *naczynie szklane do piwa, wina, flaszka:* B. od wina a. do wina. B. wina. Wypić butelkę wina. Butelkami, a. na butelki wino sprzedawać. Wino ściągać w butelki. **2.** przen. *wino, napój wyskokowy, trunek:* Lubić butelkę. Dobry do butelki. Butelką zniewolić kogo. Przy butelce się powadzili. **3.** fiz.: B. lejdejska a. elektryczna = *najpospolitszy kondensator, przyrząd do zagęszczania elektryczności.* Zdr. **Buteleczka.** Zgr. **Butelczysko.** <Fr. bouteille, Śr. Łć. buticula>

Butelkować, uje, ował, Butlować *ściągać płyn w butelki:* B. wino, piwo.

Butelkowanie, a, blm., czynność cz. **Butelkować.**

Butelkowy, Butelczany przym. od **Butelka:** Piwo butelkowe = *ściągane.* Przyjaciel B.

[Buten] 1. przys. *na dworze, na dwór:* Wynukaj psa B. (=*wypędź*). **2.** przyi. z 2-m pp. *poza, ponad:* B. domu. B. szyku = *nad miarę, zanadto.* Por. **[Ruten].** <Dnm. buten>

Buterbrod, u, lm. **y** *kromka chleba z masłem.* <Nm. Butterbrod>

×Butersznitka, i, lm. **i** p. **Butersznyt.**

Butersznycik, u, lm. **i** p. **Butersznyt.**

Butersznyt, u, lm. **y, Putersznyt, × Butersznitka** *kromka chleba z masłem i plasterkiem mięsa a. sera.* Zdr. **Butersznycik.** < Nm. Butterschnitt>

Buteryna, y, lm. **y** *masło sztuczne.* <Now. z Gr. boútyron=masło>

Butla, i, lm. **e, [Budla], ×Butel, [Budel]** *duża butelka, flasza.* <p. Butelka>

×Butliwie przys. od **Butliwy.** <p. Buta>

×Butliwość, i, blm. rz. od **Butliwy.**

×Butliwy p. **Butny.**

Butlować, uje, ował p. **Butelkować.** <p. Butelka>

Butlowanie, a, blm., czynność cz. **Butlować.**

Butlowy przym. od **Butla.**

[Butnia, i, lm. **e]** *rodzaj skrzynki, używanej w browarze do noszenia słodu.* < Nm. Bottich kadź, stągiew>

Butnie, Butno przys. od **Butny.** <p. Buta>

Butnieć, eje, ał *stawać ś. butnym, nabierać buty, pysznieć, hardzieć:* Im więcej praw szlachta nabywa, tym mocniej butnieje. Kaczk.

[Butnieć, eje, ał] p. **Butwieć.**

Butno p. **Butnie.**

Butność, i, blm., rz. od **Butny.**

Butny, ×Butliwy *butą unoszący ś., pyszny, hardy, dumny, nadęty:* Bóg poniża umysły butne. Przen.: Butne gór wierzchołki (=*wyniosłe*). Styl B. (=*napuszony*).

Buton, a, lm. **y, † Boton 1.** † *guzik, guz:* Butony robotą hiszpańską, złote z szmelcem niebieskim i białym. Goł. **2.** jub. *gatunek kolczyka o jednym tylko kamieniu.* <Fr. bouton>

Butonjera, y, lm. **y** p. **Butonjerka.**

Butonjerka, i, lm. **i, Butonjera 1.** *dziura guzikowa u surduta a. sukni:* Wpinał zawsze świeży kwiatek w butonjerkę surduta. Gaw. **2.** *mały flakonik z wodą i kwiatkiem do przypinania na piersiach.* **3.** ręk. *małe dłutko do wybijania dziurek do guzików w rękawiczce.* <Fr. boutonnière>

[Butować, uje, ował] p **[Bytować].**

Butowy przym. od **But; ×Bótowy:** Sak B. <p. But>

[Butrym, a, lm. **y]** p. **Butryn.**

Butryn, a, lm. **y, [Butrym]** rub. *tęgi dzieciak, tłuścioch, puca.* Zdr. **Butrynek.** <?>

Butrynek, nka, lm. **nki** p. **Butryn:** Okrągły, jak B. [Maluśki, kieby B.]

[Butrznieć, eje, ał] p. **Bucznieć.** <?>

[Butwiałka, i, lm. **i]** *odpadek zbutwiałego drzewa.*

×Butwiałość, i, blm., *zbutwiałość, spróchniałość, zgniłość, zgnilizna:* Ziemna B. Paszk.

Butwieć, eje, ał, [Butnieć] 1. *próchnieć, murszeć, w proch ś. rozpadać, gnić:* Łodzi, morskie okręty butwieją na brzegu. Kulig. Kość, drzewo, słoma butwieje. **2.** przen. *gnuśnieć, apatycznieć, tracić wszelką energję:* W tej gnuśności butwiejąc, do zgrzybiałej przychodzę starości. Kulig. <?>

Butwienie, a, blm., czynność cz. **Butwieć.**

Butwik, a, lm. **i** zool. (hylurgus) *owad tęgopokrywy czteroczłonkowy z rodziny korników.*

×Butyka, i, lm. **i** *buda kramarska.* <Fr. boutique>

Butyl, u, blm., **Kwartyl** chem. *rodnik organiczny, pochodzący od butanu,* $C_4 H_9$, < Now. z Gr. boútyron=masło>

Butylen, u, blm. chem. k w a r t y l e n, *trzeci węglowodór w szeregu etylenowym,* $C_4 H_8$. <Now. z Gr. boútyron=masło>

Butylowy przym. od **Butyl:** Alkohol B.

Butynek, nka, lm. **nki** *kamasz.* <Fr. bottine>

† Butynek, nku, lm. **nki** p. **Bitunek.**

† Butynk, u, lm. **i = Bitunek.**

† Butynkować się, uje ś., ował ś. *dzielić ś. zdobyczą wojenną.* <p. Bitunek>

† Butyr, a, lm. **owie** p. **† Butel.**

[Buwka, i, lm. **i, Bufka]** m. *rabuś, hultaj, rzezimieszek.* <Dnm. bowke=1) złodziej, 2) włóczęga, nicpoń, zap. = zdr. Nm. Bube, por. Spitzbube=łotrzyk>

1. Buza, y, lm. **y,** ×**Bussa** *kaszka mączna rzadkawa, rozmieszana i rozgotowana; breja, szumowiny:* Zamiast zupy zgotował buzę. Zdr. **Buzeczka.** <Tur. buza=rodzaj napoju roślinnego>

2. Buza, y, lm. **y** *wymówka, reprymanda:* Dał mu tęgą buzę.

Buzdygan, a, lm. **y** *gatunek buławy wojskowej, gałka osadzona na krótkim drzewcu, jako znak władzy wojskowej:* Nikomu z wojskowych nie godziło ś. używać buzdygana, oprócz rotmistrzów, poruczników i chorążych. Czart. A. <Tur. bozdogan>

Buzdyganek, nka, lm. **nki** a. **Wrzęciołek, Orzech wodny** bot. (tribulus) *roś. z rodziny parolistnikowatych.*

Buzeczka, i, lm. **i** p. **1. Buza.** <p. 1. Buza>

[**Buzela, i,** lm. **e**] m. *tłuścioch, mający twarz tłustą a rozlazłą.* <p. Buzia>

Buzerować, uje, ował kogo *popełniać z kim pederastję.* <?>

[**Buzerować, uje, ował**] p. **Buzować.** <Zap. Włos. busare=dziurawić>

Buzerowanie, a, blm., czynność cz. **Buzerować.**

[**Buzgar, a,** lm. **y**] *woreczek siatkowy na ryby do ich ważenia.* < ? Węg. buzgár = wir >

Buzia, i, lm. **e,** [**Busia**], **Buziak,** [**Busiak**] **1.** piesz. i dziec. *gębusia, usteczka:* Brać, nieść co do buzi. Nie kładź paluszka do buzi. **2.** a. [**Busi**] *całus, pocałunek dziecięcy a. miłosny:* Dać, dostać buzi. Wart buzi a. dać buzi=*wyborny, smaczny:* Trafia mi ś. wierzchowiec, ale jaki... buzi dać! Wilcz. Dobre wino, warto buzi (a. warto mu dać buzi). **3.** ir. *gęba, pysk:* Zawsze wyjeżdża ze swą buzią (=*pyskuje*). Zamknij buzię! (=*milcz!*). Masz buzię wyprawną. **4.** *twarzyczka:* Co za ładna B., oczki wcale żywe, miluchne. **5.** przen. *ładna osóbka; figurka, laleczka.* Zdr. **Buźka, Buzieczka, Buziunia, Buziuńka, Buziuchna, Buziula, Buziulka,** [**Buzinka, Buzineczka, Buziuleńka**].

Buziaczek, czka, lm. **czki** p. **Buziak:** Śpij, buziaczku z róż. Pśń.

[**Buziać, a, ał**] dziec. *lulać, spać:* Buziaj, buziaj, o mój synku!

Buziak, a, lm. **i** p. **Buzia:** Witaj, Reginko, najmilszy buziaku! Zdr. **Buziaczek.**

Buzieczka, i, lm. **i** p. **Buzia.**

[**Buzineczka, i,** lm. **i**] p. **Buzia.**

[**Buzinka, i,** lm. **i**] p. **Buzia.**

Buziuchna, y, lm. **y** p. **Buzia.**

Buziula, i, lm. **e** p. **Buzia.**

[**Buziuleńka, i,** lm. **i**] p. **Buzia.**

Buziulka, i, lm. **i** p. **Buzia.**

Buziunia, i, lm. **e** p. **Buzia.**

Buziuńka, i, lm. **i** p. **Buzia.**

Buzować, uje, ował, [**Buzerować**] **1.** kogo = *gromić; burczeć, fukać na kogo; maltretować, łajać.* **2.** *bić, gromić, tłuc:* Tureckie buzował wojska. Leszcz. S. **3.** [B.] *jeść chciwie.* **B. ś.** *palić ś. gwałtownie, buchać, pałać:* Buzuje ś. w piecu. Ogień buzuje ś. <Zap. Węg., od pnia buz-, wyrażającego kipienie, wrzenie>

Buzowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Buzować. 2.** [B.] *oczyszczanie ziarn koniczyny z plew.*

Buzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Buzować ś.**

Buźka, i, lm. **i** p. **Buzia.**

† **Bużne, ego,** blm. *opłata za wolne łowienie ryb.* <Od nazwy rzeki Bug>

Bużywal, a, blm. *rodzaj gliny białej,* in. b i a ł y k o l o r h i s z p a ń s k i, *do malowania.* <Od miejscowości Fr. Bougival>

Bwe w. dziec. *bla! pfe! fe! brzydko!* <Dźwn.>

1. By sp. **1.** *aby, ażeby, żeby, iżby:* Rozkazano mu, by przyszedł. **2.** *aby, oby, bodaj, gdyby, gdybyż tylko:* O młodzieńcze! byś poznał, jakim skarbem jest praca! Bym ja o tym wiedziała, komum wianek oddała! Pśń. **3.** *choćby, chociażby, gdyby nawet:* By najlepsze prawo, gdy odłogiem leży, pożytku nie czyni. Vol. **4.** *jakby, jak gdyby:* Ubierał ś. tak nędznie, by był najbiedniejszy z ludzi. **5.** *jako, jakoby, jak gdyby, niby:* Swarzą ś., by doktorowie o ciało. Prz. **6.** × *jeśliby, jeżeliby, gdyby, kiedyby:* Bym nie był Aleksandrem, chciałbym być Djogienesem. Zeniułbym ś. z kozą, by pieniądze miała. Pśń. Szłabym za cię, byś dobry był. Pśń. **7.** × *choć, chociaż, chociażby, choćby, byleby, aby tylko:* By dziesięć złotych mi daj. **8.** × *niż, niżeli, niźli, aniżeli:* Na Mazowszu białogłowy pracowitsze, by w którym kącie Królestwa. **9.** [By] *czy, czyby:* Nie pytaj ś., bym pieniądze miała, jeno ś. mnie pytaj, czy cię będę chciała. Pśń. **10.** [By] przed „by" domyśla ś.: *trzeba, pamiętaj, chcę, bogdaj* i t. p.: Córko, byś za męża nie szła, bo... Pśń. Przebierze ś. w stawie woda, byś o tym wiedziała. Pśń. <BY>

2. By dawny aoryst słowa być, który ś. odmieniał: lp. bych, by, by; lpd. bychwa, byśta, byśta; lm. bychom, byście, bychą. Dziś, łącząc ś. z końcówkami osobowemi (bym, byś, by; [byświa, byśta, byśta]; byśmy, byście, by), stanowi już tylko przyrostek, służący do urabiania trybu warunkowego (mówiłbym, mówiłbyś i t. d.).

[**Bybka, i,** lm. **i**] dziec. *kołyska, kolebka.*

Byby nieod. dziec. *mięso.*

[**Byciár, a,** lm. **y**] p. **Baciárz.** <Węg. betyár =zuchwalec, grubjanin>

Bycie, a, blm. **1.** czynność cz. **Być. 2.** *byt, egzystencja:* Nasze życie jest światowe B. Pśń. A jak ś. B., a jak ś. życie nasze już skończy... Pśń. **3.** × *pobyt, bytność:* Z uroczystością chcieliby dzień bycia królewskiego obchodzić. **4.** † *obecność.* <BY>

Bycio, a, lm. **e** p. **Byk:** Byciu nę kś kś! (przywoływanie cieląt). <BYK>

Byczak, a, lm. **i 1.** *byczek.* **2.** a. **Bykowiec** *byczy penis wysuszony:* Osieł, zacinany byczakiem, wzdycha.

×**Byczeć 1. eje, ał**=a) *dziczeć, bydlęcieć:* Wyście rozrośli, by cielcowie na trawie, a byczeliście, by bycy. Leop. b) a. × **Byczyć ś.** *stawać ś. rozwiązłym, rozpustnym, bestwić ś.* **2. y, ał**=a) *wydawać głos byczy, myczeć, ryczeć.* b) przen. *mówić, śpiewać niemiłym, grubym głosem, ryczeć, jak byk.*

Byczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Byk. 2.** *taniec rosyjski.* **3.** × *marka w grze, liczman.* **4.** [B.]=a) *kieliszek, miarka wódki.* b) =*kupka gałęzi sosnowych stałej miary.* c) *kukiełka domowa, wypiekana na wesela.* d) *pisanka, kraszanka.* e) *pewien wzór na pisankach:* W byczki. f) *ramię, do którego ś. przytwierdza skrzydło sieci.* g) *flaszka.* h) *żółty, drobny kwiatek.* **5.** zool. p. **Głowacz.**

Byczenie, a, blm., czynność cz. **Byczeć a. Byczyć.**

Byczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Byczyć ś.**

Byczo przys. od **Byczy.**

Byczy 1. a. × **Bykowy** przym. od **Byk.** Przen.: Mina bycza=*nadęta, tęga, gęsta, nasrożona.* **2.** przen. rub. *doskonały, wyborny, znakomity:* B. interes. **3.** [**Bycze oczy**] bot. *caltha palustris, roś.*

[Byczyca, y, lm. **e, Byczycha]** *kobieta rozrosła, przytym leniwa, któraby tylko leżała, rozwalała ś., klępa, waltornia.*

[Byczycha, y, lm. **y]** p. **Byczyca.**

×**Byczyć, y, ył** **I.** *bić bykowcem.* **2.** *spółkować.* **3.** przen. *zdzierać, oszukiwać, oszwabiać.* ×**B. ś. I.** p. **Byczeć. 2.** *rozwalać ś., wyciągać ś., labować ś.:* B. ś. na trawie, na łóżku. **3.** [B. ś.] *dokazywać, hulać.* **4.** [B. ś. a. **Bzdyczyć ś.**] *nadymać ś., puszyć ś., chwalić ś. kim a. czym.*

Byczyna, y, blm., × **Bykowina** *mięso bycze.*

Byczysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Byk.**

Być, [Byść, Bąść, Bąć, Bąś]; jestem [jezdem, jezdek, eżdem, (já) jest, (já) jes, jesem, jezech, jestech, (jách) je, jem, jek], †jesm; jesteś, [jezdeś, jeześ, jeseś, jes, je, jeś (Teraześ jes), **†jeś; jest [jes, je, jestuj, jesta, jestaj];** lpd. **[jesma, jezdeśwa, jeśwa], †jesteśwa; [jesta, jezdesta], †jesteśta; jesteśmy, [jezdeśmy, jestemy, jeześmy; someśmy, sumeśmy, sąśmy, sąmy, sómechmy** a. **(mychmy) som, (my) som, jeśmy, jema, jechmy], †jeśmy; jesteście, [jezdeście, jezeście, jeście, sąście, sómeście,** (i z lpd.:) **sąmeśta, sumeśta], †jeście; są, [som, sóm, jesą, jest, je, jes]; byłem, byłam, byłom, [bułem, buljem, byłek, bołech, (ja) był, (ja) buł — byłak, byłok]; byłeś, byłaś, byłoś, [bułeś, (ty) był]; był, była, było, [buł, beł — buła, beła, bła — buło, beło, bło];** lpd. **[byliśwa, byliśma, (ma) była, (ma) jeśma była, maśma była — byliśta, (wa) była, (wa) jeśta była, waśta była]; byliśmy, byłyśmy, [bylimy, byłymy, bylim, (my) byli, bylichmy]; byliście, byłyście [(wy) byli, (wy) były, (wy) jeście byli, (wy) jeście były], byli, były, [byli są, buli];** czas przeszły trwały (imperfectum) **†biech, †biesze, †biesze — †biechwa, †biesta, †biesta — †biechom, †bieście, †biechą;** aoryst **†bych** a. **†bym, †by** a. **†byś, †by — †bychwa, †byśta, †byśta, — †bychom** a. **†byśmy, †byście, †bychą** a. **†by;** szczątki aorystu zachowują ś. dziś w trybie warunkowym: **-bym, [-bych, -byk], -byś [-by, -byjeś]; -by, [**lpd. **-byśwa, -byśma, -byśta, -byjeśta], -byśmy, [-bychmy, -bychom, -bykmy, -bym], -by.** [Czasami **-by** skraca ś. na **-b:** Nie radeb były. Pśń. Miałab Zosia kawalira, kieby matka nie broniła. Pśń. Bobmy pozostali. Formy warunkowe łączą ś. z zaprzeszłością: Jabym tu był nie był, żebyś Maryś nie ty. Pśń. Żebyś była uciekała, uciekłabyś była.]; **będę, [bedę, bede, bedem, bédém, bydę, béde, bande, bane, bynę, bdan, mdan** (an nosowe), **bom, bee], będziesz, [bedziesz, bydziesz, bandziesz, beesz, besz, bdzesz, bosz, mdziesz], będzie, [bedzie, bédzie, bydzie, bandzie, bee, be, beje, bdze, mdze, bo],** lpd. **[będziema, bedziema, bandzema, bedziewa, boma, mdzema — będzieta, bedzieta, bota], będziemy, [bedziemy, bedemy, bédemy, będemy, bandziemy bedąmy, bdzemy, bdemy, mdzemy, bemy, bomy], będziecie, [bedziecie, becie, bejcie, boce], będą, [bedą, bedóm, bedąm, bedom, bandą, beną, bedo, bydą, baną];** tryb rozk. **bądź, [bydź, bedzi, bandzi] bądźmy, [bandzima], bądźcie, [bandzita, bédźcie];** im. **będący,** nieod. **będąc** a. **[będący:** Dobrze wam, w wianeczkach B. Pśń. Widziałam ciebie w miasteczku B.] a. **†będący; bywszy.**

I. *łączy podmiot z orzeczeniem:* B. ojcem, żołnierzem. Bóg jest przedwieczny. To jest król pruski. Był to hrabia z Górki. Jestem człowiek poczciwy. Jak było, tak było, zawsze było lepiej, niż teraz. Jestem sobie parobeczek. Pśń. B. dobrej myśli, nadziei (=*nie tracić jej, żywić ją*). B. komu na przeszkodzie, na zdradzie (=*stać*). A imię jego będzie czterdzieści i cztery. Mick. Bądź zdrów! (=*bywaj, zostań zdrów*). Przen.: Bądź zdrów=*adju Fruziu! już po wszystkim!* †Nikt ś. B. nędznym, choć jest, nie wierzy. Bardz. (=łć. accusativus cum infinitivo). **2.** cz. *posiłkowy służący do tworzenia czasów przeszłych i przyszłych złożonych, oraz odmiany biernej:* Mówiłem był. Pisałby był. Przyszłabym była. Będziemy chwalili. †Umarł jest. †Uczynili są. B. poważanym. Tatulu, bo będem płakać. Sienk. (zam. *będę*). **3.** *byt mieć, istnieć, egzystować, trwać, trzymać ś.:* Bóg jest, był i będzie. Co było a nie jest, nie pisze ś. w rejestr. Prz. Jeszcze nie byłeś na świecie, a. jeszcze cię nie było na świecie (=*nie żyłeś jeszcze*). Co jest, tym gardzi; czego niemasz, woli. Mor. Było niegdyś ono sławne miasto trojańskie. Był sobie jeden król... Michał Samor cesarz nie był roku, aż go wypędzono (=*nie wybył*). Pomnik ten jest do dziśdnia (=*stoi*). Cichy, jakby go nie było. Będzież tu hałasu. Nikt nie pamięta, aby na wiosnę kiedy B. nie było malin. Słow. (=*miało nie B.*). **4.** *nie brakować:* Odzywa ś. żołnierz, którego czytają: jestem! Są pieniądze. Nie szukaj, kapelusz już jest! (=*znalazł ś.*). Jest na chleb (=*starczy, wystarcza, stać*). Męstwo twe poznają, kiedy cię nie będzie (=*nie stanie, zabraknie*). **5.** gdzie=*znajdować ś., przebywać:* Gdzieśkolwiek jest, jeśliś jest. Kochan. B. na urzędzie, w służbie, przy kim =*zostawać, pozostawać.* B. z kim=*znajdować ś. przy nim, nie opuszczać go, opiekować ś. nim, towarzyszyć mu:* By był Jehowa nie był z nami, tedyby żywo nas pożarli. Bud. Bóg (jest) z nami! A, P. Bóg z tobą. Bóg jest z Napoleonem, Napoleon z nami! Mick. [B. pod ludźmi]=*nie mieć swego domu.* B. na swoim garnuszku. **6.** *stać ś., zostać, zrobić ś.:* Nie bój ś., nic ci nie będzie. Zeszli ś. cicho patrzeć, co też z tego będzie. Jabł. (=*wyniknie*). Wiedział Jezus, co z Judasza być miało, gdy go sobie obierał. Skar. Powiedz, co z ciebie będzie?! (=*na co wyrośniesz?*). ×Co bądź, to bądź, muszę zerwać to nieszczęśliwe małżeństwo. Boh. (=*niech ś. dzieje co chce*). **7.** względem kogo, względem czego, komu czym=*mieć ś. do kogo, zostawać z kim w stosunku:* Siedem jest do dziewięciu, jak dwanaście do czternastu. B. z kim na bakier (=*mieć ś.*). B. z kim dobrze, źle (=*żyć*). Dawniej to ś. ścierpieć nie mogli; nie wiem, jak są teraz. B. komu ojcem, przyjacielem, obrońcą (=*występować w roli obrońcy*). B. sobie panem i oraz pastuchem. Jabł. On mnie miał B. małżonkiem, a ja jemu żoną (=*zostać*). **8.** To jest=*to znaczy, czyli, albo, inaczej mówiąc, innemi słowy:* Wolnoć Tomku w swoim domku, to jest każdy panem u siebie. Gieografja, to jest opisanie ziemi. **9.** B. czym dla kogo, B. do czego=*służyć za co, służyć:* Puszcze te leżyskami i przechowaniem zwierzowi były. Stryjk. Do czego jest to narzędzie? × *Służyć, należeć, być potrzebnym do:* Wszystko już wybrano, co ma B. do drogi. Kras. Tej winy połowica stronie, a druga połowica do skarbu B. ma. St. lit. (=*pójść*). **10.** u kogo=*przybyć, przyjść, wstąpić, wpaść do kogo:* Bądź u mnie dzisiaj. Będę wkrótce u was (= *odwiedzę was*). †B. w świadki, w świadkach, w świadectwie=*być za świadka, świadczyć.* **11.** w cenie=*mieć cenę, popłacać, płacić.* **12.** przy czym=*mieć co:* Jestem przy pieniądzach, przy zdrowych zmysłach. Był przy zegarku. **13.** z czym dla kogo=*mieć, żywić dla kogo co:* B. dla kogo z przyjaźnią, z uszanowaniem, z uwielbieniem. **14.** B. za kogo=*słu-*

żyć, być czym: B. za lokaja. [Za księdza nie będę]. B. za co, B. czym u kogo = *uchodzić, wystarczać, stać, ważyć za co:* Czym ś. ojcowie brzydzili, to teraz za osobliwą przystojność B. sobie rozumieją. Star. Czym ja jestem u ciebie? = *za co ty mnie masz, uważasz?* **15.** nieos.: Jest komu tyle a tyle lat, jest komu na imię = *ma:* Było już wtenczas Bolesławowi dziewięć lat. Biel. M. (= *skończyło ś.*). Jest, będzie temu dwa lata i t. p. = *upłynęło potym dwa lata, było to przed dwoma laty.* **16.** nieos., z bezokolicznikiem = a) *mieć:* Nie było komu bronić = *nie miał kto bronić.* Jest czego żałować = *warto tego żałować; masz, macie czego żałować.* Jest na co patrzeć. Kn. (= *warto na to patrzeć*). Nie było co robić, Gaweł ani pisnął, poszedł na górę i czapkę nacisnął (= *nie zostawało nic do zrobienia*). Jezusowi nie było ś. czego uczyć. Skar. (= *Jezus nie miał ś. czego uczyć*). b) *być powinnością, potrzeba, należeć, wypadać:* Zażyłeś rozkoszy, gdy (dom.: trzeba) było robić. Skar. Nie było grać. Kn. Było powiedzieć. Tobie było lokajem być, a nie posłem. Tobie świnie paść, a nie dzieci uczyć (= *tobie dobrze...*) Było nie chodzić. Nie dawać mnie za mąż było. Pśń. c) było z bezokolicznikiem = *można było:* Jakoż ś. było do takiego mistrza nie cisnąć! Skar. **17.** Było = *bywało, trafiło ś., zdarzyło ś., wypadło:* Uchowaj Boże, co przemówić było, co ś. nie godzi, wnet ś. gniewała. Auszp. **18.** w czym = *dopilnować czego, postarać ś. o co:* Nie bój ś., ja będę w tym, aby cię nie pominięto (= *moja w tym głowa*). **19.** † na czym = a) = *B. za czym, starać ś. usilnie o co, zająć ś. czym gorliwie:* Dominik św. na tym był wszystek, aby zakon rozmnożył. Birk. b) *zależeć, zawisnąć od czego:* Uważam jest na tym nieco iścić obietnicę, jest też zasię wiele na tym niegodnemu nie dawać przyrzeczonego dobrodziejstwa. Górn. **20.** † Jest mię z to = *sprostam temu, mogę to, stać mię na to.* **21.** Bądź = a) *ty bądź.* b) *niech będzie:* Bądź wola Twoja. Bądź co bądź (= *bądź cobądź*). × Bądź że bogaty, co z tego? (= *niech sobie będzie bogaty, przypuśćmy że..., dajmy na to, że...*). c) Bądź — bądź = *już to — już to, czy to — czy to, albo — albo:* Bądź to, bądź owo. Kn. d) (! niebądź) — *kolwiek:* Cobądź. Ktobądź. Gdziebądź. **22.** Będący = a) *który jest.* b) † *mający być, przyszły:* Co jest przytomnego, to przytomnym, a co przyszłego, będącym. Leop. **23.** [a) Jest mi Zosia (dom. na imię). Jak wam to jest? Pies, co mu było Zefir. b) A to nie jest wiela po tym = *niewiele z tego pociechy, zysku.* c) dodatek pleonastyczny **że, ż:** Do towarzystważeśmy go przyjęli. Wołałemżem. Ręczę, żeżem jemu wszystkie pozlozował zęby. Derd. d) jest, było i t. d. u mnie = *mam:* U mnie jest dwuch synów. I u mojej żony jest taki synek maleńki. Mick. U niego febra. U ciebie posagu niema. Pśń. e) Bida mu była = *dokuczała.* f) Koń był połową do stajni od wody (= *na pół drogi*). Dopir na pół goleniem był (= *był w połowie golenia ś.*). g) B. komuś = *mieć na myśli:* Nikomu było o tym, kieby ogień niecić. h) B. suchotami = *suszyć, pościć.* i) Będzie = *dosyć, wystarczy.* j) Będzie a. jest, dom. tyle a tyle miesięcy, lat: Kiela Wojciecha będzie musi już pięćdziesiąt na czwarty. Tomusiowi będzie dziewięć po drugim roku. k) (szyk odmienny:) Pływała nie bede. Bielił bedzie. Teraz cie ubił nie bede. Pasał nie bedziesz. Płakały bedom. Ja go nosił nie bede]. <BY>

Bydelnik, a, lm. **i** bot. p. **Tasznik.**

[**Bydelny**] p. **Bydli:** Drogi bydelne (= *dla przepędu bydła*). Jarmark B. (= *na bydło*). <BY>

[**Bydełeczko, a,** blm.] p. **Bydło:** Gnała dziewula bez wieś B. Pśń.

Bydełko, a, lm. **a** p. **Bydło.**

Bydlaczek, czka, lm. **czki** p. **Bydlak.**

Bydlaczyna, y, lm. **y** *bydlak wzbudzający litość.*

Bydlaczysko, a, lm. **a** ni. p. **Bydlak.**

Bydlak, a, lm. **i** **1.** *młodę bydlę; bydlę wogóle.* **2.** a. **Bydlę** przen. *bałwan, osieł, głupiec, prostak; człowiek bez ambicji, brudas:* Ach, ty, bydlaku przemierzły! **3.** [Bydlaki] lm. *ziemniaki pastewne.* Zdr. **Bydlaczek.** Zgr. **Bydlaczysko.**

× **Bydlanie, a,** blm. p. **Bydlenie ś.**

Bydlarz, a, lm. **e** **1.** *pastuch bydła.* **2.** *pies, pilnujący bydła przy pastuchu.*

Bydlątęczko, a, lm. **a** p. **Bydlę.**

Bydlątko, a, lm. **a** **1.** p. **Bydlę.** **2.** [B.] p. **Turoń.**

† **Bydlenie, a,** blm., czynność cz. **Bydlić:** B. niebieskie.

Bydlenie się, a ś., blm., × **Bydlanie** czynność cz. **Bydlić ś.**

Bydleń, a, lm. **e** zool. (hypoderma bovis) *owad dwuskrzydły, krótkorogi, z rodziny gzów, składający jajka pod skórą bydląt.*

Bydlę, ęcia, lm. **ęta** **1.** *zwierzę domowe w gospodarstwie rolnym:* Bydlęta są duszą rolnictwa. Kluk. Kozieł, pomówiwszy z lisem, już odtąd nie chciał przystawać z bydlęty, ale z Ichmością zwierzęty. Kniaź. Najlepsze B. z obory djabeł bierze. Prz. Ostatnie B. z obory. Prz. (= *ostatni zasób*). Żyć jak B. = *rozpustnie, zmysłowo.* Niema co na niego liczyć, bo to B. skończone. Ach, ty, B. nierozumne. **2.** przen. p. **Bydlak:** Stać się bydlęciem = *rozłajdaczyć ś.* Zdr. **Bydlątko, Bydlątęczko,** [**Bydlęcina, Bydlina**].

† **Bydlęce** p. **Bydlęco:** Szkoda zwać człowiekiem, kto B. żyje. Jan.

Bydlęcić, l, ił *upadlać, w bydlę zamieniać:* Żałował, że dla rozrywki nie mógł ludu B. Krasz. **B. ś.** p. **Bydlęcieć.**

Bydlęcieć, eje, ał, Bydlęcić ś. *bydlęciem ś. stawać, upadlać ś., wyzuwać ś. z godności człowieczej.*

[**Bydlęcina, y,** blm.] p. **Bydlę.**

× **Bydlęcio** p. **Bydlęco.**

Bydlęco, † **Bydlęce,** × **Bydlęcio** przys. od **Bydlęcy,** *po bydlęcemu:* Szkoda zwać człowiekiem, kto B. żyje.

Bydlęcość, i, blm. **1.** rz. od **Bydlęcy:** B. przeciwna jest bohaterskiej cnocie. Petr. **2.** *sodomja.*

Bydlęcy **1.** przym. od **Bydlę,** *dotyczący bydląt, pochodzący od bydląt, należący do bydląt:* Chlew, gnój B. × Lekarz B. = *konował, weterynarz.* × Bydlęca nauka lekarska = *konowalstwo, weterynarja.* Młyny bydlęce, które albo konie albo woły poruszają. Os. J. Zęby bydlęce. **2.** *podobny do bydląt:* Poddanych swoich chcą mieć w stanie bydlęcym. Kras. Człowiek B. nie pojmuje tego, co jest z ducha. Lach. Robić z uczucia bydlęce narzędzie, szyderstwo. Krasz. Oburzał ś. na dłoń, co wiodła go w nicość bydlęcą. Sow. **3.** [B.] *wołowy, z wołowiny:* Rosół B. **4.** bot.: Drjakiew bydlęca p. **Drjakiew.** **Po bydlęcemu** przys. *jak bydlę, bydlęco:* Żyć po bydlęcemu.

× **Bydlęczyzna, y,** blm. *mięso bydlęce:* Ilekroć bydlęczyznę tkacie w gęby swoje, wiedzcie, że swych rolniczków trawicie. Żebr.

Bydli, [Bydelny, Bydłowy] przym. od **Bydło:** Z obywatelstwa drapieżnego, tudzież stanu bydlego, wybrać poselstwa. Mick.

† **Bydliciel, a,** lm. **e** *mieszkaniec.*

† **Bydlicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Bydliciel.**

1. † **Bydlić, i, ił** *mieszkać, przebywać:* Bydlił zbiegiem = *mieszkał jako zbieg.* Panna Danuta Jurandówna najurodziwsza jest i najcnotliwsza między pannami, które we wszystkich królestwach bydlą. Sienk. Poddani, w królestwie naszym bydlący. † **Bydlący, ego,** lm. **y** *mieszkaniec, krajowiec.* <Zap. Czes. bydli..>

2. † **Bydlić, i, ił** *obcować.* **B. ś., i ś., ił ś.** *byka do siebie przypuszczać:* Krowy, które ś. tak bardzo rade bydlą, do płodu nie są już pewne. Haur. <Bydło>

[Bydlina, y, blm.**]** p. **Bydlę.**

† **Bydlinek, nka,** lm. **nki** *śledź wędzony.* <Nm. Pickling>

† **Bydlnik, a,** lm. **i** *byk, przewodnik stada, stadnik:* Do bydła bydlnika przypuszczać. Zaw.

×**Bydlny 1.** *należący do bydła, bydlęcy:* B. lekarz. **2.** o kraju, okolicy: *mający wiele bydła, obfitujący w bydło.* **3.** *z użyciem bydląt:* Za dni bydlne po 2 złp. od pary wołów. T. K.

Bydło, a, lm. † **a, [a] 1.** zb. a) *woły, krowy i cielęta:* Koni, owiec i nierogacizny bydłem nie nazywamy. Kras. A. B. rogate, ryczące, domowe, swojskie, robocze. Strawa obfita bydłu ku pożywieniu. Kochan. Zająć bydło w szkodzie. Pastuch, dziewka od bydła. Psisko stare, niezdatne oddano do bydła. Kras. Cudze bydło dojniejsze. Prz. Cztery lata z bydłem chodził, a jeszcze cielak. Prz. Ludzi, jak B. traktować. Żyć, jak B. Paszk. (=*po bydlęcemu, niemoralnie*). Zgonione B. bodzie ś. w oborze. Prz. (=*w niedobranym towarzystwie zawsze kłótnia*). [Zjednał ś. bydła paść] (=*umówił ś.*). b) × *wogóle zwierzęta domowe, inwentarz:* B. owczarne, stadne, chlewne. Haur. † Bydła, to jest dobytki. **2.** przen. *zgraja, motłoch, czerń, ludzie bezrozumni, niemoralni; człowiek bezrozumny, niemoralny:* B. było, B. będzie. Prz. B. jadło, a potym ś. pokładło. Prz. **3.** † *stworzenie, istota; zwierzę:* Boże, dałeś w moc ludziom wszystkie bydła polne, dałeś i leśne zwierzęta swawolne. Kochan. B. morskie zawiera konie morskie i cielęta morskie. I wy, piekielne bydła, przepadnijcie zaraz w piekło. Jag. **4.** † blm. *przebywanie, byt, stan:* Tyś rozkosz bydła rajskiego. Ma pracować pilno, kto myśli mieć niegdy dobre bydło (= *dobrobyt*). Pśń. z w. XVI. **5.** † *posiadanie, rzecz posiadana, dobytek.* Zdr. **Bydełko, [Bydełeczko].** <BY>

Bydłobójnia, i, lm. **e** *miejsce, gdzie bydło biją, szlachtuz, rzeźnia, jatki:* Szli, jak idą woły na rzeź do bydłobójni. Sienk. <Bydło+BI>

×**Bydłokradztwo, a,** blm. *kradzież dobytku.* <Bydło+KRAD>

×**Bydłokradźca, y,** lm. **y** *złodziej bydła, dobytku.*

×**Bydłopas, a,** lm. **y** *pastuch bydła.* <Bydło+PAS>

×**Bydłoszkody** *bydłu szkodliwy:* Wilk B. Biel. <Bydło+Szkod>

[Bydłować, uje, ował i B. ś.] (o krowie) *objawiać popęd płciowy, latować ś., biegać ś., bydlić ś.*

[Bydłowanie, a, blm.**]** *latowanie ś., bydlenie ś.:* Bobki od bydłowania = *boletus cervinus, dawane krowom, aby ś. latowały.*

[Bydłowy] p. **Bydli:** Pies B.

[Bydłożenie, a, blm.**]** *część dnia przed samym południem.* < ? BYDŁO + GON >

[Bydować, uje, ował] p. **[Bytować].**

Byfsztyczek, czka, lm. **czki** p. **Byfsztyk.**

Byfsztyczysko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Byfsztyk.**

Byfsztyk, u, lm. **i** p. **Befsztyk.** Zdr. **Byfsztyczek.** Zgr. **Byfsztyczysko.**

Byfsztykowy przym. od **Byfsztyk:** Mięso byfsztykowe (=*na befsztyk używane*).

Bygiel, gla, gle p. **Begiel.** <p. Begiel>

Bygielnik, a, lm. **i** bot. p. **Tasznik.**

[Bygla, i, lm. **e]** *żelazo krawieckie do prasowania.* <Pierwsza część wyrazu Nm. Bügeleisen>

[Byjon, u, lm. **y]** p. **Piwonja.**

[Byjór, a, lm. **y] 1.** *byk.* **2.** *zuchwalec, okrutnik.* **3.** *lubieżnik.* <Sld. od Byk>

Byk, a, lm. **i 1.** a. **Bugaj, Bógaj, Buhaj, Bujak, [Byjór], Bujał, Buczak, [Bula, Bul,** *samiec krowy, stadnik:* B. jest samiec cały; pokładany zowie ś. wół. Kluk. Przypuszczać krowy do byków. Zdrów, tęgi, jak B. Prz. Goły, jak B. Prz. (=*jak bizun; ubogi*). Nagi, jak B. Tremb. Tłusty, jak B. Jabł. Wziąć byka za rogi (=*odrazu przystąpić do rzeczy*). Handel byka na indyka. Prz. (=*o niekorzystnym interesie a. zamianie*). Tyle pożytku, co z byka: ani łoju, ani mleka. Prz. B. w oborze, deszcz na dworze. Prz. Czyj B. to B., byle w domu ryk. Prz. Do czego B. przywykł, z tym zginie. Prz. Zrobił z byka barana. Prz. Chłop bogaty, jak B. rogaty. Prz. (=*zuchwały, wyzywający*). Nie boi ś. byka jałowica. P. Koch. Z łyka wątły powróz na byka. Prz. Ani na szczupaku do nieba, ani na byku do piekła nie wjedzie. Prz. Rozgniewał ś., jak B. Otw. Twój ryk, a mój B. Prz. Postronkami go, jak byka, każe obić. Boh. Chapaj byki, póki czas. Prz. (=*korzystaj ze sposobności*). **2.** przen. a) *ogromny chłopiec, dryblas:* A ty, byku, do tej pory leżysz w łóżku! b) Jak B.=*wyraźnie:* Rachunek, jak B., pokazuje czarno na białym. Wilcz. **3.** prow. w lm. *wysokie numery loteryjne:* Postawił same byki. Rod. **4.** *szczutek, kuks, kuksaniec, prztyk:* Dać komu byka=*z tyłu łbem uderzając podsadzić.* Chwałaż Bogu, że jeszcze byka w nos nie dali. Kaczk. **5.** *baran, taran do rozbijania murów:* Ci w baszty biją bykami, ci palą, inni zaś wieże i okopy walą. Chr. **6.** *słup, zabezpieczający most od kry.* **7.** *błąd, omyłka, bąk, szczególnie w pisaniu:* Przepisując, narobił byków co niemiara. B. gramatyczny. Palnąć byka. Przy ćwiku same byki strzela. Ile razy ś. do niej z czym odezwał, byka strzelił. Krasz. **8.** [B.] *wół:* Jechać, orać bykami. **9.** [B.] *hak o dwuch rogach do kopania ziemniaków.* **10.** [B.] *duży pług do robienia przegonów, brózd.* **11.** [B.] *beleczka poprzeczna u przodu sań.* **12.** [B.] *zabawa dziecinna.* **13.** [Byki, lm.] *jaja malowane na jedną barwę, nie pisanki.* **14.** † lm. **owie** *rodzaj dworzan:* Jest inny jeszcze rodzaj dworzan, którzy ś. zowią bykowie. Paw. **15.** † p. **Bulga.** **16.** apt. *naczynie miedziane, zbierające wodę przy odprowadzaniu gazu z balonu do zbiornika.* **17.** astr. *jeden z gwiazdozbiorów zwierzyńcowych* (zodjakalnych): W kwietniu słońce wstępuje w znak byka. **18.** fl. = a) *kilkanaście tafli z drzewa, związanych z sobą w szereg tratew:* B. gatunek statku wodnego, do którego potrzeba ludzi kilkunastu, bierze zaś łasztów 40. Mag. Po tej wodzie lecą byki, szkuty, trafty. Pot. b) B. na szkucie jest drzewo przy końcu trarefy, u którego jest kółko, na którym przewleczone są kalaryfy. Mag. **19.** a. **Buhaj** garb. *skóra z byka, mendak.* **20.** myśl. i zool. *samiec większych zwierząt racicowych pełnorogich* (jeleń, daniel, łoś), *oraz słonia.* **21.** stol. *duży hebel.* Zdr. **Byczek, Bycio, By-**

sio, Bysiek, × **Bysię, Buś, Byś, [Bysieczek].** Zgr. **Byczysko.** <BYK>

×**Bykas, a,** lm. **y** żart. *chłopak już dorosły, chłop jak dąb.* <BYK z końcówką niby Gr.-Łć.>

×**Bykogłowy** *głowę byczą mający.* < BYK + GŁOW >

×**Bykokształty** *kształtu byczego będący:* Aufid B. Kniaź. <BYK+Kształt>

†**Bykować, uje, ował** *bykowe płacić:* Z ciebie staroście, gdy mu co rok bykujesz, dobry procent roście. Gawiń. <BYK>

Bykowcowy przym. od **Bykowiec,** *rzemienny.*

Bykowe, ego, blm. **1.** † *opłata dworowi za nabawienie płodu poddanki:* Bywają z bykowym we dworze. Szymon. B. płacić. Zim. Przed prawem B. odbyć. Pot. **2.** [B.] *datek pasterzowi za odchowanie krowy.* **3.** [B.] *opłata muzykantom na weselu, uiszczana przez tego, kto chce tańczyć z panną młodą.*

Bykowiec, wca, lm. **wce 1.** *bicz rzemienny, korbacz:* Spracowane boki kropiłeś nam bykowcem. Tremb. **2.** p. **Byczak. 3.** myśl. *kwiecień.*

×**Bykowina, y,** blm. **1.** p. **Byczyna. 2.** *skóra bycza:* Bili je puhami i biczmi z bykowiny. Leop.

×**Bykowy** p. **Byczy:** Krwią koźlą abo bykową grzechy zgładzić. Leop. Bili ich biczmi bykowemi. B. B. (*=ze skóry byczej*).

[**Byl, u,** lm. **e**] *łodyga kwiatowa.* <BY>

[**Bylaczyć, y, ył, Belaczyć**] *mówić l zamiast ł,* jak Bylácy, np. *bela* zamiast *była.* Por. [**Bałwanić, Belować, Bułanić, Podwałczyć**].

[**Bylak, a,** lm. **i, Bylina**] *łodyga, nać ziemniaków.*

[**Bylce, a,** lm. **a**] **p. Bidło.** <Ukr. bylcè a. bilcè>

† **Byle, a,** lm. **a 1.** *krzak, podkrzewie, bylina, chwast, zielsko:* Wskoczył koń na B., które na skale rosło; tam został rycerz i siodło na bylu. Papr. Ciernie, osty i B. miasto pszenicy rodzim. Skar. **2.** *łodyga:* Czartowe ziele pręt, a. B., ma na łokieć wzwyż. Syr. <BY>

Byle 1. a. **Byleby** sp. *żeby tylko, aby tylko:* Przyjdź kiedy chcesz, byleś przyszedł a. bylebyś przyszedł. Piję, jem, B. przeżyć, a co po nas potym tam będzie, nigdy moim nie było kłopotem. Zabł. B. bez szkody. Głupia, stara, szpetna, byleby pieniężna. B. dziś. Znajdzie ś. czas na wszystko, B. bąków nie zbijać. Krasz. B. tylko nic przeciwnego nie zaszło. B. poczciwie, choć mało. Per fas, per nefas, B. było u nas. Prz. Nie dba Jan św., B. jego Pan sławny był. Skar. B. zbyć, odbyć = *zrobić niedbale, od ręki:* Niektórzy te nauki B. zbyć odprawują. Pir. Gadać B. gadać. Wiersze piszą, byleby czyje imieniny (*=jak tylko ś. przytrafią*); wiersze znowu, byleby czyje urodziny; jeszcze wiersze, B. kto, sprzykrzywszy sam w domu, ślubował przy ołtarzu kaci wiedzą komu. Węg. **2.** przyrostek oznaczający wybór dowolny: *—kolwiek, — bądź, (jak) chcesz:* „B.“ używa ś. dla oznaczenia tego, na co mało zważamy; „lada“ zaś oznacza, jeżeli nie pogardę, to przynajmniej lekceważenie. Kras. A. B. gdzie = *gdziekolwiek, gdzie bądź, gdzie chcesz.* Położy B. gdzie, a potym szuka całemi godzinami. B. skąd. Przyjdź B. kiedy. B. jak, B. jako. Choć jak B., aby było! Kon. B. jaki p. **Bylejaki.** Daj mi B. jaką książkę (= *jaką chcesz, jaką ci ś. dać spodoba, wszystko jedno jaką*): Kto mówi B. co, mówi bez wyboru, bez względu. Brodz. B. kto nadejdzie, wpadnie w sidła. Brodz. B. co robić, aby czasu nie tracić. Brodz. Nie B. kto, nie B. jaki = *nie każdy, nie pierwszy lepszy.* [B. dnia] = *B. kiedy, kiedykolwiek.* [B. co] = *ladaco* (o człowieku). [B. jako] = *nierozsądnie.* **3.** [B.] *i, czy to:* Wszystko przedał, B. szaty, B. ryby. < BY + L(E) >

Byleby p. **Byle.**

[**Bylejactwo, a,** blm.] *ladaco.*

Bylejaki, Byle jaki 1. *jakikolwiek, jaki bądź, wszystko jedno jaki:* Ustępstwo bylejakie. Jeż. **2.** [B. a. **Bielejaki, Bodejaki**] a) *lichy;* b) *schorzały.* <BY+L(E)+Jaki>

[**Byli**] przys. *niby, jak:* Dziatki leżą byli barankowie. Pśń. <By+Li>

Bylica, y, lm. **e 1.** a. × **Bielica,** × **Belica,** × **Bilica** [**Belica, Bielica, Bylina**] **1.** bot. = a) (artemisia) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: B. boże drzewko, niek. Bożorodna latorośl, Dypont (a. abrotanum); B. cytwar (a. contra); B. czarnomorska a. Artemizja, Cyprysek, Cypryski, Piołunek a. Piołynek pontycki (a. pontica); B. draganek, Estragon, Torun (a. dracunculus); B. gliśnik, a. glistnik (a. santonica); B. piołun, Piołyn, Poleń (a. absinthium); B. polna, Matka zielna, Dzikie boże drzewko (a. campestris); B. pospolita, Bylnik, [Czarnoból, Czarnobyl] (a. vulgaris). b) B. złota a. żółta, p. **Złotokwiat. 2.** [B.] a) *podkrzewie, chwast, bylina, łodyga pośrednia między zielem a krzewem:* Ćwicyłaś mnie bylicą, nie tak to panny ćwicą; kiebyś była rózgami, bylibyśmy pannami. (Pauli.) b) *rzecz była; to, co było istotnie; prawda, rzeczywistość:* Bylice i niebylice opowiadać. Zdr. **Byliczka.**

[**Bylicowy**] p. **Byliczany:** Ogień B. = *sobótki, ogień świętojański.* Bylicowa krew a. B. sok apt. = *sanguis draconis.*

Byliczany, [Bylicowy, Byliczny] przym. od **Bylica:** Proch B.

Byliczka, i, lm. **i** p. **Bylica:** Drzwiczki z byliczki miała, a słomką się zapierała. Pani sposobiła byliczkę gwoli choroby. Mor. T.

[**Byliczny**] p. **Byliczany:** Ognie byliczne = *sobótki, ognie świętojańskie.*

Bylina, y, lm. **y 1.** bot. *roślina zielna, trwała; ziele, chwast.* **2.** *łodyga, źdźbło.* **3.** ×*kłoda, ciemnica, więzienie.* Rej. **4.** *ruski ludowy utwór epicki:* Cykl bylin ruskich śpiewany jest dotąd w cieniu ołoneckich borów. Łag. **5.** [B.] p. **Bylak. 6.** [B.] p. **Bylica.** Zdr. **Bylinka.**

Bylinka, i, lm. **i** p. **Bylina:** Ze środka tego ziela wyrasta B., na której wierzchu jako kłoseczek blady. Syr.

[**Bylnie**] przys. od **Bylny.**

Bylnik, a, lm. **i** bot. p. **Bylica.**

[**Bylność, i,** blm.] rz. od **Bylny, [Bylnota].**

[**Bylnota, y,** blm.] p. **Bylność.**

[**Bylny, Belny**] *duży, spory; silny, dzielny, zdolny; śliczny; cnotliwy, doskonały.* <Może od BY>

[**Bylwa, y,** lm. **y**] p. **Kartofel.** <p. Bulwa>

Byłość, i, blm. rz. od **Były:** Którym miastom przywileje lokacyjne zaginęły, za dowodzeniem ich byłości nowe wydamy (t. j. *że były, że je rzeczywiście miasta niegdyś miały*). <BY>

Były *który był, co już przeminął; niegdyś będący:* Rzeczy niebyłe, ale być mające, udają za byłe i stałe. Smotr. B. pułkownik gwardji. Zamiast „były“ pisze się często tylko: b. B. właściciel dóbr ziemskich (*=który je przedtym miał,*

a teraz nie ma). Zamiast B. zalecają niektórzy w takich razach używać wyrazów: niegdyś, dawniej.

Bynajmniej, † **Bynamniej** przys. **1.** *zupełnie* (nie), *wcale* (nie), *ani trochę, nic zgoła:* Człowiek łagodnego charakteru, B. nie podejrzliwy. Nie wypada z tego B., abym miał uważać na głos ludzi. B. nie o tym mowa. Dasz mi to? — B. Myślisz może, że przeprosił? B. **2.** [B.]: Być komu B.=*być obojętnym, nie dbać:* O uprawianie ziemi było im B. Orzesz. <By+Naj+Mniej>

† **Bynamniej** p. **Bynajmniej.**

[**Byndą, y,** lm. **y**] *wstążka do włosów.* < Nm. Binde >

[**Byrdzić, l, ll**] *mieszać płyn, dolewać wody.* <Por. Ukr. burda=lura, buza>

[**Byrka, i,** lm. **i**] p. **Birka.**

Byroniczny = **Bajroniczny.**

Byronista, y, lm. **ści** = **Bajronista:** Chcesz ze mnie mieć jakiegoś byronistę. Słow.

Byronistka, i, lm. **i** forma ż. od **Byronista.**

Byronistyczny = **Bajronistyczny.**

Byronizm, u, blm. = **Bajronizm:** Mickiewicz potępiał byronizmem przejęte utwory. Chm.

Byronizować, uje, ował = **Bajronizować.**

Byronizowanie, a, blm., czynność cz. **Byronizować.**

Byronowski = **Bajronowski.**

Byronowstwo, a, blm. *naśladowanie Byrona, nastrój bajroniczny:* Zarzucali mu płaczliwy egotyzm, B. Krasz.

Byroński = **Bajroński.**

[**Bysieczek, czka,** lm. **czki**] p. **Byk.** <BYK>

Bysiek, śka, lm. **śki** **1.** p. **Byk:** Na rzeź cię, byśku, chowają, przetoć dobry obrok dają. Prz. Otóż tobie, byśku, mazia! Prz. (=*dobrze ci tak! masz za swoje!*). Świętego Józwa patrz, byśku, gdzie brózda. Prz. Hola, byśku, koło płota! **2.** [B.] *chłopak zuchwały.* <BYK>

×**Bysię, ęcia,** lm. **ęta** p. **Byk.**

Bysio, a, lm. **e** p. **Byk.**

Bystro, ×**Bystrze** przys. od **Bystry: 1.** B. patrzeć na kogo = *przenikliwie.* B. pojmować. Rzeka B. płynąca. Nie tak mię B. kochaj. Jabł. (=*nie tak gorąco*). **2.** [B.] *pogodnie, słonecznie:* Robi ś. bystrzej=*wypogadza ś.* <BYSTR>

×**Bystrochody** *szybko biegący, płynący:* B. Nar. Otw. <BYSTR+CHOD>

Bystroka, i, lm. **i, Pawica** bot. (gazania) *roś.*

Bystrokonny *mający bystre konie a. niemi powożący:* B. Hades. Ml. <BYSTR+KOŃ>

×**Bystrokręty** *szybko kręcący ś.:* Potok B. Dm. (=*wirowaty*). <BYSTR+KRĘT>

Bystrolotnie przys. od **Bystrolotny.** <BYSTR+LOT>

Bystrolotny, ×**Bystroloty** *pędem, szybko lecący:* Bystrolotne skrzydła. Kniaź. Bystrolotna kula. Nar. Wozy bystrolotne. Zim. B. Pegaz. Węg. Przen.: Bystrolotna sława. Chr.

×**Bystroloty** p. **Bystrolotny:** Łacno ś. przedziera przez tysiąc zapór, komu bystrolotym drogę fortuna utoruje złotem. Kniaź.

×**Bystromyślność, i,** blm. rz. od. **Bystromyślny.** <BYSTR+MY(SŁ)>

×**Bystromyślny** *obdarzony dowcipem bystrym, zgłębiający, przenikliwy.*

×**Bystronogi** *szybkonogi, chyży:* Bystronoga liszka. Km. <BYSTR+NOG>

Bystroń, i, lm. **e** bot. (sanseviera) *roś. z rodziny liljowatych.*

×**Bystrooczność, i,** blm. rz. od **Bystrooczny.** <BYSTR+OK>

×**Bystrooczny** p. **Bystrooki.**

Bystrooki, × **Bystrooczny** *posiadający wzrok bystry, oczy przenikliwe:* Chart B. Otw. Człek B. Pot. Przen.: Bystrooki filozof Seneka. Pilch.

×**Bystropadły** *pędem padający.* L. <BYSTR+PAD>

×**Bystropadnący** *pędem walący ś.:* Gwałtowność bystropadnącego pędu morskiego. Fal.

Bystropióry *bystrolotny, lotu szybkiego:* Sokół B. Kniaź. Zefir B. <BYSTR+PIOR>

×**Bystropławny,** ×**Bystropłynny** *szybko płynący:* Ismen B. Żebr. <BYSTR+PŁY>

×**Bystropłynny** p. **Bystropławny:** B. Ister.

×**Bystropojętność, i,** blm. rz. od **Bystropojętny.** <BYSTR+Po+JM>

×**Bystropojętny** *szybko pojmujący.*

Bystropolotny *szybko biegący:* Rumaki bystropolotne. Ml. <BYSTR+Po+LOT>

×**Bystropromienny** *wydający, rozsyłający bystre promienie.* Nar. <BYSTR+PRO(MIEN)>

Bystroskrzydlny p. **Bystroskrzydły:** Pogonia z jednej strony na groszu harcuje, na drugiej B. orzeł polatuje. Jag. <BYSTR+(S)KRZY(DŁ)>

Bystroskrzydły, Bystroskrzydlny *bystrolotny, szybko latający.*

×**Bystrosłuch, u,** blm. lek. (hyperacusis) *nadczułość słuchowa.* <BYSTR+SŁU(CH)>

† **Bystrosłuchny** *słuchowy;* anat.: † Dziura bystrosłuchna = *przewód słuchowy* (meatus acusticus).

Bystrość, i, ×lm. **i** rz. od **Bystry:** B. lotu, wody, potoku, rzeki. B. wzroku, rozumu, pojęcia, pamięci. B. dowcipu. Boh. Woda wyrwane krzaki niesie przez bystrości. Kołak. (= *bystre nurty*). Nasi jako bystrości rozumu, tak też i zdrad nie mają. Skar. <BYSTR>

×**Bystrowaty** *nieco bystry, trochę szybki.*

×**Bystrowidztwo, a,** blm. lek. (oxyopia) *wzrok bystry, przekraczający granice zwykłego widzenia* <BYSTR+WID>

×**Bystrowody** *wody bystre mający, im właściwy:* Łosoś B. Biel.=*przebywający w wodach bystrych.* <BYSTR+WOD>

Bystry, st. w. **Bystrzejszy** i × **Bystrszy 1.** *z wielkim pędem biegnący, rączy, szybki, prędki, porywający z sobą:* „B.“ mówi się o tym, co z wielkim pędem i siłą bieży, płynie lub leci. Kras. A. Rzeka bystra. Lot, bieg, strumień, potok B. Przez bystre dunaje i burzliwe morza pływał. Orzech. Czas bieży, a jako woda w bystrej rzece ucieka. Skar. Które rzecze białogłowa, pisz na bystrej wodzie słowa. Prz. Na spokojnego wiatr nawieje, a B. sam nabieży. Prz. Ir.: B., jak Tyśmienica. Prz. (rzeka wolno płynąca). Bystra woda p. **Bystrz. 2.** przen. o zmysłach i umyśle: *ostry, przenikliwy, domyślny:* Słuch, wzrok B. Wyraz bystrych oczu swych złagodził. Mick. Niemasz bystrzejszych oczu nad owe, któremi zazdrosna miłość patrzy. Oss. Umysł B. Bystre pojęcie. B. człowiek = a) *szybko orjentujący ś., prędko kombinujący;* b) ×*przebiegły, oszust.* Bystre ręce=*skore do złapania czego, złodziejskie.* **3.** † *nieukrócony, niepohamowany:* Panowanie wysokie bystre jest i dobre zamysły odpędza. Skar. **4.** [B., **Bystrzuchny**]: a) *zuchowaty, zamaszysty.* b) *stromy, spadzisty:* B. pagorecek, brzeg rzeki, dach. c) *wielki:* B. mróz. d) *łamliwy, kruchy* (o drzewie w robocie stelmacha, bednarza, stolarza). e) *dzielny* (o człowieku). f) *duży, spory:* Bystre miasto. **5.** kam.: Kamień B. = *łupiący ś. z łatwością pod dłutem.* **6.** myśl.: Ptak

B.=*wzlatujący zdaleka przed myśliwym, nie wytrzymujący przed wyżlem:* Bystra kuropatwa. <BYSTR>

[**Bystry**] p. [**Pstry**].

Bystrz, u, blm., [**Bystrzec, Bystrzynia**] *pęd wody, prąd,* in. bystra woda.

Bystrzanka, i, lm. **i** zool. p. **Uklej.**

1. ×**Bystrze, a,** blm. *bystrość, ostrość:* Powiedz mi, bo nic niebo, ni przepaść głęboka piekła, przed bystrzem twego nie ukrywa oka. **2.** ×**Bystrze** p. **Bystro:** Zatykaj B. dziurki palcami. Słow.

Bystrzec, rzca, lm. **rzce 1.** ×*koń bystry, popędliwy; człowiek pojętny, przenikliwy, popędliwy, nieukrócony.* Oss. **2.** [B.] p. **Bystrz.**

×**Bystrzeć, eje, ał,** × **Bystrzyć ś. 1.** *bystrym, nieukróconym stawać ś.* Kn. **2.** o koniach: *rżeć do klaczy, szukać zaspokojenia popędu płciowego.* Mącz.

×**Bystrzszy** p. **Bystry.**

[**Bystrzuchny**] p. **Bystry,** *miluchny przez swoją bystrość:* Popłyne ja bystrzuchno wodecko. Pśń. <BYSTR>

Bystrzyć, y, ył 1. ×*ostrym czynić, ostrzyć:* Sameś godzien pala, bystrząc jawnie miecz domowy i na tumult trąbiąc nowy. Mias. **2.** fl. *wiosło prostopadle w wodzie trzymać, ażeby wolniej płynąć.* ×**B. ś.** p. **Bystrzeć.**

Bystrzyk, a, lm. **i** zool. p. **Strzebelka.**

[**Bystrzyk, u,** blm.] *dziegieć z brzosty brzozowej.*

Bystrzyna, y, lm. **y** *wir:* Z powodu nadzwyczaj silnego prądu i licznych bystrzyn, dla prawidłowej żeglugi niedostępna.

[**Bystrzynia, i,** lm. **e**] p. **Bystrz.**

Byś, a, lm **e 1.** p. **Byk:** Bezecny B. Czemuś ś., bysiu, zasmucił? — Bo mi ś. żenić każą. Prz. **2.** [**Byś, byś!**] *wołanie na woły, chcąc je zatrzymać.* <BYK>

[**Byść**] p. **Być.**

Byt, u a. †**a,** lm. **y 1.** a. **Bytność** *istnienie, bycie:* B. daje wyobrażenie przeciwne nicości i oznacza, że co rzeczywiście jest, nie jako abstrakcja. Kras. A. Czego niemasz, to bytu sobie dać nie może. Skar. B. dał temu, czego nie było. Skar. Rząd bez bytu pewnych pośredniczych władz utrzymać ś. nie może. Kołł. Ostatnie lata bytu uniwersytetu wileńskiego. Krasz. Nikt nie znał jego bytu, nie zna jego zguby. Mick. **2.** *stan bycia, mienie ś., sposób bytności, istnienia:* B. polityczny, niezależny, materjalny. Często z lepszego idziemy bytu do bytu gorszego. Jabł. Dobry B.=*dobrobyt.* W dobrym bycie wszystko idzie z mydłem. Pot. B. ma dobry. Kn. (=*ma ś. dobrze*). W najlepszym bycie są też i swoje kłopoty. Szymon. Wiejski B. Nagur. B. żołnierski. Skosztować lepszego bytu. Walka o B. Warunki bytu. I najlepszy w dobrym bycie ś. zepsuje. Prz. Dobry B. — piękny malarz. Prz. Wolność za dobry B. stoi. Prz. **3.** *życie wygodne, dobrobyt:* Zapewnić komu B. Póki żyta, póty byta. Prz. Co on dba? byle jeno swych bytów zażywał, babkę głaskał, a od niej pieniążki odrywał. Szymon. Praca do bytu tór ściele. Karp. **4.** †*siedlisko, mieszkanie, pobyt:* Siedzi w miesckim prawie i tam bytem żywie. Bytem być. Mącz. (=*mieszkać*). Tu jest mój B. Mącz. (=*tu mieszkam*). Nie tu twego bytu. Biel. M. B. swój we Włoszech mieć. Falib. **5.** fil.: a) *wszystko, co było, jest a. będzie;* b) *ogół rzeczy istniejących;* c) *stała podstawa przemijających zjawisk, stałe ich źródło i przyczyna.* Zdr. ×**Bytek.** <BY>

[**Byta, y,** lm. **y**] *zdobycz, łup (o szczątkach okrętów rozbitych, wyrzucanych na brzegi).* <Nm Beute>

×**Bytek, tku,** blm. p. **Byt:** Trzeba poznać obcy kraj, a dopiero ś. w nim jakkolwiek może człowiek w nędznym bytku pomieścić. Krasz.

×**Bytni** p. **Bytny:** Po śmierci miasto wiary, nastąpi rzecz już bytnia (=*rzeczywista*), skuteczne nasze wyswobodzenie od grzechu. Gil.

×**Bytnia, i,** lm. **e** *jestestwo, kształt przyrodzony:* Tam Areteusz pod morze ś. wkręca, do Aretuzy ciągnąc w swojej bytni. Chr.

Bytność, i, blm. **1.** p. **Byt:** B. Boga. Bóg dał mi ku swej chwale mą B. Kulig. B. szlachty z bytności chłopów powstała. Dowód bytności powietrza. **2.** a) *pobyt:* Podczas bytności w Warszawie. Prawdziwie bytnością swą była dusza Chrystusowa w otchłani. Karnk. b) *obecność, przytomność:* B. gospodarza w domu istotnie jest potrzebna. B. jego jest pożądana. Przyobiecał mi B. swoją. Koss. (—*odwiedziny, wizytę*). Za czyjej bytności. **3.** †*jestestwo, istota, istność:* Duch święty ma od Syna B., abo, jak starzy Słowacy przełożyli, jestestwo. Skar. Dusza jest B. rozumna. Sak.

× **Bytny,** ×**Bytni** *obecny, będący, przytomny:* Choć żywot, choć śmierć, choć bytne, choć przyszłe rzeczy. Bud. (=*bądź przytomne, bądź przyszłe.* B. G.).

†**Byto** rodz. ni. im. od **Być:** B. bez sędziego. Żebr.

Bytomka, i, lm. **i** bot. (brassica napus pygmaea) *roś. z rodzaju kapusty:* (Rzepa) podługowata, słodka, miernej wielkości, którą my tu bytomką, drudzy kolnikiem, zowiemy. Syr. <Od miasta Bytom>

Bytomkowiec, wca, lm. **wce** zool. (pontia napi) *motyl dzienny z białemi skrzydłami, szkodliwy dla rzepy i brukwi.*

[**Bytonie, ów,** blp.] *rodzaj ziemniaków.* <Od miasteczka Bytoń>

Bytować, uje, ował 1. *istnieć; przebywać, żyć gdzie, mieszkać.* **2.** fil.=*trwać w charakterze bytu.* <BY>

[**Bytować, uje, ował, Butować, Bydować, i B. ś.**] *ofiarować, dawać (cenę):* Pozycyć sami sie bytowali. <Nm. bieten>

Bytowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Bytować:** Zamieszkując w Szwajcarji, jestem mimowolnym spostrzegaczem we względzie życia i bytowania tutejszego. Jeż.

[**Bytownictwo, a,** blm.] *chodzenie za bytą, zbieranie jej.* <p. Byta>

[**Bytownik, a,** lm. **cy**] *chodzący po brzegu morskim za bytą, zbierający ją.*

Bytowy przym. od **Byt:** Powydawał córki z zapewnieniem im pewnej niepodległości osobistej i bytowej. Jeż.

†**Byty** *który już był, praktykowany:* Nie wzmiankują i najmniejszej bytej na soborze Florenckim tyranji. Smotr. <BY>

Bywać, a, ał 1. *być często, zwykle:* Pospolicie łotrowie bywają wierutni ci ich filozofowie. Star. Dobrzy strzelcy bywają zarazem dobremi graczami na bilardzie. **2.** *zdarzać ś., trafiać ś.:* Bywają i takie wypadki. Bywa i to. Bywa pod wozem, kto bywa na wozie. Prz. (=*szczęście jest odmienne*). Różnie bywa. Jak to bywa. Bywało jeszcze gorzej. Leszcz. Bywa, że ręką ruszyć nie mogę. Nie tak in illo tempore bywało. Bywało, skoro jutrznia błyśnie na lazurze, stary ksiądz już w kościele, ja mu do mszy służę.

Syrok. Bywało, pan wojewoda przyjeżdża do Nieświeża. Przychodzi bywało i siada na ławce. **3.** *znajdować ś. często w jakim miejscu; odwiedzać, uczęszczać; zwiedzać w częstych podróżach:* B. między ludźmi, w świecie. Nigdzie nie B. Bywam u nich. Gdzie cię radzi widzą, tam rzadko bywaj, a gdzie nie radzi, tam nigdy. Prz. Kto na morzu nie bywał, ten dziwów nie widział. Prz. Kto nigdzie nie bywał, swoją chałupkę najpiękniejszą być rozumie. Prz. Na tych biesiadach i świętach ich jam często bywał. Stryjk. Filon, co w młodych leciech tędy bywał. Karp. Domy, kędyś waćpan bywał. Niemc. Cóż stąd, że wszędzie bywasz, kiedyś zawsze wrona? Gor. Słyszałem ja o nim, że bywał po świecie. Pol. **4.** w pożegnaniach=*być, zostawać:* Bywaj zdrów! Bywaj mi zdrowy, kraju kochany! Mick. Bywajcie zdrowe, miłe marzenia! [Bywaj z Bogiem!]. **5.** × *być, znajdować ś., przebywać:* Mów prędko, gdzie (Zosia) bywa! Pol. [Dobrze ci, siostrzyczko, przy mamuliczce B. Pśń. Bez męża B. Pśń. W jednej wsi bywało dwok braci]. † Gdzieś dziś, sprawiedliwości ludzka, kędy bywasz? Groch. † Zacna Sparta bywała, Miceny kwitnęły. Otw. † Spytał Witold przyjaciół swoich, czemuby (Dawmunt) przy nim nie bywał. Stryjk. **6.** *przybywać, stawać, zjawiać ś.:* A bywaj tu! (wołając o pomoc). [Bywaj, bywaj, mój najmilszy! Pśń.]. † B. na roki=*przybywać do sądu na termin.* † B. na roku a. na rokach. † Co z Kairu wychodzą, za miesiąc B. zwykli w Mekce. Star. **7.** † przy powitaniu: Bywaj sam! (=*witaj!*). **8.** myśl., zwołując towarzyszów: Bywaj, hop! hop!

Bywalec, lca, lm. **lcy** a. **lce,** × **Bywalka** *człowiek bywały, nie domator, nie piecuch, wersat; człowiek doświadczony, co z niejednego pieca chleb jadał; ćwik, szczwany:* Już też i ja B. i świadom hałasu. Tremb. B.—był dwa razy na wiatraku, a raz w kościele. Prz. O! to B.: był w Krakowie na Skałce. Prz. W gospodzie siedziało kilku ludzi, słuchając opowiadania wojaka bywalca. Sienk.

Bywalice, ic, blp.: Być a. bywać w bywalicach=*być bywalcem, doświadczonym, znawcą:* Przyznam ś. panu, żem w tych bywalicach nie bywał. Krasz.

×**Bywalka, i,** lm. **i 1.** forma ż. od **Bywalec. 2.** *rzecz bywała, nie nowa, zdarzająca ś.* 3. m. p. **Bywalec:** Jaki mi B.! Oss.

Bywalska, iej, lm. **ie** forma ż. od **Bywalski.**

Bywalski, ego, lm. **scy** *bywalec, człowiek bywały, doświadczony:* Ona się z tym ukrywa, alem ja B., i wiem, że za nim wzdycha, niby miech kowalski. Kam.

× **Bywałość, i,** blm. **1.** *częste przedtym gdzie bywanie, przeszłe uczęszczanie:* B. twoją w postronnych krajach z doskonałości języków obcych każdy obaczy. Petr. **2.** *biegłość, doświadczenie, praktyka, obycie ś.:* Była (w nich) biegłość, sprawa, B., była nauka wielka. Górn. Mąż rodzaju zacnością, dowcipem, bywałością i wielką dzielnością sławny. Stryjk. Do rządzenia trzeba bywałości i doświadczenia w rzeczach. Petr.

Bywały przym. **1.** *który często bywał:* Gliński, człowiek w cudzych stronach B. Stryjk. Bywałemu łgać, bogatemu kraść. Prz. (dom.: wolno). Pompejusz, hetmanem ludu rzymskiego B. Górn. Mężowie na najwyższych urzędach bywali. Fal. On w naszym domu bywały. **2.** *biegły, doświadczony, otarty między ludźmi:* Słuchaj mędrszego a. bywalszego. Bud. Nie pytaj starego, pytaj bywałego. Prz. Staremu, bywałemu i wielkiemu panu musi człowiek wierzyć. Prz. B.: był trzykroć na Beskidzie, a czwarty raz na Krępaku zbijał. Prz. (=*łotr, opryszek*). **3.** !*w którym bywają, uczęszczany:* Dokąd cię po głuchym tym lesie, ludziom rzadko bywałym, zabłąd ślepy niesie? Tw.

Bywanie, a, lm. **a** czynność cz. **Bywać.**

[**Bywat!**] w. p. **Wiwat.** <Sld. do BY. p. Wiwat>

× **Bywszy** przym. *który był, ale już nie jest, były:* B. piwniczym, a teraz niczym. Prz. (=*niegdyś miał ś. dobrze*). Bywsze W. Ks. Toskańskie. <BY>

Byzanmaszt, u, lm. **y** *spir, szpir, swaja, szwaja, trzeci maszt na tyle okrętu.* <Nm. Besan, Hl. bezaan, Ang. mizen, Fr. mizaine, może z Łć. medianus=środkowy + Maszt>

Byzant, u, lm. **y** p. **Bizant:** Na całym Zachodzie wielkiej były wziętości byzanty złote. Lel. B. był pieniędzy wzorem dla mahometanów. Lel. <Od nazwy miasta Gr. Byzántion>

Byzantyjczyk, a, lm. **cy** p. **Bizantyjczyk.**

Byzantyjski p. **Bizantyjski.**

Byzantynizm, u, blm. p. **Bizantynizm:** Andrzej Paleolog został błędnym rycerzem byzantynizmu. Dar.

Byzantyński p. **Bizantyjski:** Był to gmach starożytny, struktury byzantyńskiej. Szaj.

[**Byzia, i,** lm. **e**] piesz. *owca, bazia.*

[**Byziówka, i,** lm. **i**] *nierządnica najniższej klasy, oddająca ś. w [byziach], szychtówka.*

[**Byziu**] p. **Bzi.**

[**Byź, i,** lm. **e**] *zarośla.* <?>

Bzda, y, lm. **y** p. **Bździna.** <BZD>

[**Bzder**] w wyrażeniu: **Na B.,** a. **Na bzdury** a. **Na wzder** =*na złość, na przekorę, na psotę.* <Por. Czes. na vzdor=na przekorę; zap. sld. do BZD>

Bzdere nieod.: Tere B.=*tere fere, głupie gadanie, nonsens.*

[**Bzderka, i,** lm. **i**] p. **Strzebla.** <? może=Bzdręga=Pstrąg>

[**Bzdęceć, y, ał**] *mówić nudnie, monotonnie, naprzykrzać się, brzęczeć.*

Bzdęga, i, lm. **i** fl. *galar z młynem.* Pot. Por. [Bzdziel]. <?>

[**Bzdęga, i,** lm. **i**] *lura, zły napój, złe jedzenie.*

[**Bzdęgolić, i, il**] p. **Bzdurzyć.**

Bzdnąć, ie, ął, ×**Bznąć,** nieod. **Bzdzieć, Bździeć,** × **Bzdzić,** ×**Bździć 1.** *wiatr tyłem cicho puścić, zesmrodzić ś.* **2.** [Bzdzieć] *gadać głupstwa.* **3.** [B.] *powiać (o wietrze).* <BZD>

Bzdnięcie, a, blm., czynność cz. **Bzdnąć.**

Bzdo, a, blm. *bździenie, bzdnięcie:* Bzdem g..na nie zbędzie. Prz. (=*nie zbędzie rzeczy jej pozorem*).

[**Bzdrąg, ęga,** lm. **ęgi**] p. **Pstrąg.**

Bzdręga, i, lm. **i** p. **Pstrąg.**

[**Bzdryngać, a, ał**] *brząkać:* B. na gitarze. Chodź. <Dźwn.>

[**Bzdrynganie, a,** blm.] czynność cz. **Bzdryngać.**

[**Bzducha, y,** lm. **y**] bot. **1.** p. **Szczwół. 2.** a. [**Bzdziucha, Bzdziuch, Bździuch**] *purchawka olbrzymia* (lycoperdon bovista). **3.** p. **Szalej. 4.** [B.] *bylica:* Mam poduchy dlań ze bzduchy. Pśń.

[**Bzduczeć, y, ał**] **1.** *prosić natrętnie.* **2.** komu=*dokuczać, nudzić, narzucać ś., gderać.* <Dźwn.>

[**Bzdun, a,** lm. **owie** a. **y**] p. **Zdun.**

× **Bzdur, a,** lm. **y** p. **Bzdura.**

Bzdura, y, lm. **y 1.** p. **Bzdurstwo:** Onby ś. o takie bzdury pojedynkować miał? [Na bzdury] p. **Bzdur. 2.** m. i ż. a ×**Bzdur** *półgłówek, miałkiego rozumu, rura:* O jaki z ciebie B.! Zab.

Stary B. Miał on go za bzdurę. Jabł. 3. o dziecku: *trzpiotek, głuptasek.* Zdr. **Bzdurka.** <BZD>

[**Bzdurać, a, ał**] p. **Bzdurzyć.**

[**Bzdurák, a,** lm. **l** a. **cy**] *gawędziarz, gaduła.*

Bzdurka, i, lm. **l** p. **Bzdura**: Miłe-ć będą te bzdurki, dlatego, że moje.

Bzdurny *lichy, niewiele wart, niedorzeczny, bezsensowy:* Dla kilku bzdurnych dukatów upadlać się mam? Plecie jakieś bzdurne rzeczy (= *bzdurstwa*).

[**Bzduro, a,** lm. **a**] *przedmiot brzydki.*

Bzdurstwo, a, lm. **a** **1.** a. **Bzdura** *bagatela, fraszka, niedorzeczność, drobiazg, głupstwo, dzieciństwo:* O lada B. ś. gniewa. Robić bzdurstwa. **2.** *niedorzeczne gadanie, głupstwo, brednie:* Pleść bzdurstwa.

Bzdurzenie, a, lm. **a** czynność cz. **Bzdurzyć.**

Bzdurzyć, y, ył, [**Bzdyrzyć, Bzdurać, Bzdęgolić**] *lada co gadać, pleść ni w pięć ni w dziewięć, bajać:* Zdaje ś., że sam nie wiesz, co bzdurzysz. Lada co bzdurzy. Jabł. Trzy po trzy bzdurzy. Zabł. Ja stary będę wam źle czy dobrze bzdurzył. Tremb. Bzdurzy, jak Karski na mękach. Prz.

[**Bzdy,** blp. i bez 2 pp.] **1.** *bagatele.* **2.** *pogardliwa nazwa ludzi.*

[**Bzdyczeć, y, ał**] *brzęczeć, dźwięczeć.* <Dźwn.>

Bzdyczek, czka, lm. **czki** p. **Bzdyk**: Żonka młoda pewnie nie dla ciebie, stareńki bzdyczku. Opal.

Bzdyczyć się, y ś., ył ś. 1. *sierdzić ś., oburzać ś., wyrażać niezadowolenie:* Nie bzdycz ś., panie Michale, bo prawdę powiada. Sienk. **2.** [B. ś.] *chmurzyć ś. (o niebie):* Jakoś ś. bzdyczy, będzie deszcz. **3.** [B. ś.] p. **Byczyć.**

Bzdyk, a, lm. **l 1.** *dziad, starzec, starowina:* I tobie ś. też, bzdyku, chce żony! Opal. **2.** [B.] *stary kawaler.* **3.** *człowiek nadęty, bąk.* Zdr. **Bzdyczek, Bzdyś.**

Bzdykać, a, ał 1. p. **Bzykać**: Kule, jak osy, bzdykały wokoło. Przybor. Co ty tu będziesz bzdykał? Przybor. <Dźwn.>

[**Bzdyknąć, nie, nął**] *skoczyć.* <Dźwn.>

[**Bzdyrzyć, y, ył**] p. **Bzdurzyć.** <BZD>

Bzdyś, a, lm. **e** p. **Bzdyk**: Gdy ś. B. smuci, że jego chuci próżne i zawody. Koch. Tu pewny B. wdaje się w rzecz do panny. Czart. A. <BZD>

×**Bzdzić, i, ił** p. **Bzdnąć.**

Bzdzieć i, ał p. **Bzdnąć.**

Bzdziel, a, lm. **e** p. **Bździel** i **Bździna.**

Bzdzina, y, lm. **y** p. **Bździna.**

[**Bzdzinki, nek,** blp.] p. **Bździnki.**

Bzdzioch, a, lm. **y 1.** p. **Bździoch. 2.** [B.] *plotkarz; głupiec.* **3.** [Bzdziochy] *rodzaj śliwek.* Zdr. **Bzdzioszek.**

Bzdziocha, y, lm. **y 1.** forma ż. od **Bzdzioch. 2.** p. **Bździocha.** Zdr. **Bzdzioszka.**

[**Bzdzion, a,** lm. **y**] *otwór stolcowy.*

Bzdzioszek, szka, lm. **szki** p. **Bzdzioch.**

Bzdzioszka, i, lm. **i** p. **Bzdziocha.**

Bzdziu w. p. **Bziu**: Jemu w głowie fiu bzdziu.

[**Bzdziuch, a,** lm. **y**] p. **Bździuch.**

[**Bzdziucha, y,** lm. **y**] p. **Bzducha.**

[**Bzdziuszka, i,** lm. **i**] bot. (tagetes patula) *jędyka, jęducha, aksamitka.*

Bzi bzi! [**Byziu byziu**] dziec. *spać, lulu:* Pójdziesz bzi bzi? A, a, bzi bziana, porwał wilczek barana, a owieczkę psi psi, a ty, Józiu, śpij, śpij! Pśń.

[**Bziák, a,** lm. **l**] *krzak bzu:* Dziewcyny w wigilję Bozego Narodzenia obchodzą krzák bzowy i mówią: „A ty, bziáku, dáj mi męza tego roku."

[**Bzibzi** nieod.] dziec. *rzepa.*

Bzianka, i, lm. **i 1.** a. **Bzionka** *jagoda bzowa.* **2.** [B.] *zupa z bzu białego u drobnej szlachty podolskiej* <BZ>

Bzica, y, lm. **e** bot. *bez koralowy a. czerwony.*

[**Bzicha, y,** lm. **y**] bot. p. **Szalej.**

Bziczek, czka, lm. **czki** p. **Bzik.**

Bzik, a, lm, **i 1.** *szus, zajączek, ćwiek w głowie, fiksacja:* Mieć, dostać bzika. **2.** *dziwak, oryginał, narwaniec, warjat.* Zdr. **Bziczek.** <BZ>

1. ×**Bzik, u,** lm. **i** p. **Bez**: Bziki, złamane od śniegu. Krasz. <BZ>

2. ×**Bzik** nieod. p. **Bzyk.** <Dźwn.>

[**Bzik, a,** lm. **i**] *rodzaj owadu kąsającego konie.*

×**Bzikaczka, i,** lm. **i** *grymaśnica:* Bzikaczko przeklęta, wstań! ściągnę dyscypliną. Zap.

×**Bzikać, a, ał 1.** *śpiewać dziecku do snu:* Mamka dziecku bzika. **2.** p. **Bzyknąć**: Proch zamokły na panewce bzikał. <Dźwn.>

×**Bziknąć, ie, ął** p. **Bzyknąć**: Bziknęło mu na panewce. Mucha bziknęła, niby trąbiąc ku potrzebie. Tremb.

Bzikostwo, a, lm. **a, Bzikowstwo** *postępowanie niedorzeczne, usposobienie warjackie:* Przy całym swoim bzikostwie i próżniactwie jest to człowiek uczciwy. Prus.

Bzikować, uje, ował *z bzikiem wyjeżdżać, niedorzeczność popełniać, być niespełna rozumu:* Patrzał mu w oczy, jakby bzikował. <p. Bzik>

Bzikowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Bzikować.**

Bzikowato przys. od **Bzikowaty.**

Bzikowaty *mający bzika, postrzelony:* Miewał tak nierozumne wybryki, iż to dało ludziom powód do okrzyczenia go bzikowatym szlachcicem, a nawet zajączki posiadającym. Kaczk.

Bzikowstwo, a, lm. **a** p. **Bzikostwo.**

[**Bzina, y,** lm. **y**] p. **Bzowina.** <BZ>

Bzionká, i, lm. **i** p. **Bzianka.**

Bzisko, a, lm. **a** p. **Bez**: Kiedy ś. pan Szczepan rzucił w stare bziska, chwycił djabła. Pol. Zanurzył ś. w gęste bziska. Jeż. <BZ>

Bziu a. **Bzdziu** w. szczeg. w połączeniu z **Fiu**: Fiu bzdziu! a. Fiu bziu! = *głupstwo, bzdurstwo.* Krasz. Klecz.

[**Bziuczeć, y, ał**] p. **Bzyknąć.**

[**Bziuknąć, nie, nął**] **1.** p. **Bzyknąć. 2.** *spalić się, spłonąć w jednej chwili.*

×**Bznąć, ie, ął** p. **Bzdnąć.** <BZD>

Bzowiczkowaty bot.: Rośliny bzowiczkowate = *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Bzowina, y, lm. **y,** [**Bzina**] *drzewo bzowe, krzak bzowy:* Dziką bzowinę na osobnym miejscu zasadzić.

[**Bzowski, ego,** blm.]: Pan B. = *djabeł:* Rusin, przemówiwszy ś. z Mazurem, odsyła go do wszystkich djabłów, mianując ich wtedy: Pan Łoziński, pan B. itd. <BZ>

Bzowy przym. od **Bez**: Kwiat, sok B. Powidła bzowe. Kolor B. = *liljowy.* Bzowa jagoda = *bzianka.* Bzowe krzaki = *bzowina.*

[**Bzówka, i,** lm. **i**] **1.** *jagoda bzu czarnego.* **2.** a. [**Fafuła**] *polewka z jagód bzu czarnego, czyli bzówek.* Por. **Gzica.** <BZ>

[**Bzubzyna, y,** lm. **y**] *suknia bez rękawów z płótna o żywych barwach.* <p. Bombaz>

[**Bzurzyć, y, ył**] *myśleć o głupstwach.* < ? Por. BZD>

[**Bzy!**] w. *figa!:* **Daj mi to! — Bzy,** dostaniesz!

Bzyczeć, y, ał p. **Bzyknąć**: W krzaku wirginji bzyczały osy. Krasz. Muchy bzyczały. Krasz. <BZ>

[**Bzyczka, i,** lm. **i**] *skwarek.*

Bzyk, nieod., ×**Bzik** *naśladowanie syczenia rozpalonego metalu a. węgla w wodzie, a pstrykania prochu na panewce.*

Bzykać, a, ał p. **Bzyknąć**: Jeśli która (mucha) wpadnie, trzy dni będzie B. Mick. Inne (strzały) poczęły mu B., i świstać, i śpiewać, jakoby bąki i pszczoły. Sienk.

Bzyknąć, ie, ął, Bzdyknąć, ×**Bziknąć,** [**Bziuknąć**], nied. **Bzykać,** × **Bzikać, Bzyczeć,** [**Bziuczeć**] *syknąć, zasyczeć* (o rozpalonym metalu a. węglu, pogrążanym w wodzie); myśl., o prochu: *pstryknąć* (gdy nie wybuchnął od razu i nie zapalił naboju); o strzałach = *świsnąć, zaszeleścić, furknąć*: Pierwsza strzała bzyknęła mu koło ucha. Sienk.; o owadach = *zabrzęczeć*: Zaledwie mucha bzyknie, już długiemi nogi obejmuje ją wkoło i dusi mistrz srogi. Mick.

[**Bździągać, a, ał, B. ś.**] p. **Bździągwać.** <BZD>

[**Bździągwa, y,** lm. **y**] *pluskwa.*

[**Bździągwać, a, ał, Bździągać, Bździągać ś., Bździąkać ś.**] *wałęsać ś., włóczyć ś.; łazić po domu, ciągle drzwi otwierając; próżnować.*

[**Bździąkać się, a ś., ał ś.**] p. **Bździągwać.**

×**Bździć, i, ił** p. **Bzdnąć.** <BZD>

Bździeć, i, ał p. **Bzdnąć.**

Bździel, a, lm. **e, Bzdziel 1.** p. **Bździna. 2.** *smrodziuch.* **3.** *tchórz; człowiek bez charakteru.*

[**Bździel, a,** lm. **e**] *młyn na wybrzeżu rzeki:* Bździelem zowią flisy młyn pobrzeżny na Wiśle. Klon. Por. **Bzdęga.**

Bździna, y, lm. **y, Bzdzina, Bzda 1.** a. **Bździel, Bzdziel** *gaz, wiatr żołądkowy, odchodzący tyłem:* Wziął za pierdel bździnę. Prz. (= *jaka praca, taka płaca*) **2.** *człowiek bez charakteru.* **3.** [B.] *głupstwo, bajka; coś bardzo niemocnego:* Mocny, jak bździny. **4.** [Bździny, blp.] *bzdurstwa, fraszki, bagatele, drobnostki.*

[**Bździnki, ek,** blp., **Bzdzinki**] *krzew z czarnemi jagodami, podobnemi do czarnej porzeczki.*

Bździoch, a, lm. **y, Bzdzioch 1.** *ten, kto bździny puszcza, smrodziuch.* **2.** *tchórz.* **3.** *człowiek wstrętnych obyczajów, paskudnik.* Zdr. **Bździoszek.**

Bździocha, y, lm. **y 1.** forma ż. od. **Bździoch. 2.** a. **Bzdziocha** *tyłek, zadek.* Zdr. **Bździoszka.**

Bździoszek, szka, lm. **szki** p. **Bździoch.**

Bździoszka, i, lm. **i** p. **Bździocha.**

[**Bździuch, a,** lm. **y, Bzdziuch**] **1.** a. [**Pankacina**] *czarna porzeczka.* **2.** p. **Bzducha. 3.** *smarkacz, dzieciuch.* **4.** *pluskwa drzewna.*

Bżdżenie, a, blm., czynność cz. **Bździeć.**

C

C 1. spółgłoska zębowo-językowa niedźwięczna a. cicha; stanowi brzmienie złożone z *t* i łącznie z nim wymówionego *s* (brat+ski = bracki). Miękkie a. podniebienne *ć* na końcu wyrazów, jako też w środku przed spółgłoskami wyraża się w piśmie polskim przez *ć* (chęć, wróćmy); przed samogłoskami zaś (oprócz przed *i*) wyraża się przez *ci* (ciało = ćało, ciągły = ćągły); przed samogłoską *i* — przez samo *c* (cichy = ćichy). Zmiękczone a. upodniebiennione *cz* oznacza się stale dwiema literami *cz* (czcić, czysty, zręczny). **2.** muz. = a) *pierwszy stopień tonacji c major* (in. ut, do): C leży między h a d. b) C dur a. major, C moll a. minor = *nazwy tonacji a. gam majorowej (twardej) i minorowej (miękkiej)*: Gram gamę c minor. Symfonja c dur Mozarta.

[**Cabalà**] *w cwał.*

Caban, a, lm. **y, Czaban 1.** *gatunek większego barana, a. owcy, cap:* Pasterz chodzi z fletnią za trzodą cabanów. Węg. **2.** posp. *człowiek niezgrabny, niezgrabjasz, basałyk, cap.* **3.** [C.] *mieszczuch, łyk.* **4.** [C.] *przekupień miejski.* **5.** [C.] *grzebień.* Zdr. **Cabanek.** <Zmazurzenie Ukr. czabàn, czobàn>

Cabanek, nka, lm. **nki** p. **Caban**: Są u nas dwojakie owce, pospolite i cabanki; ostatnie nieco są większe, i dłuższą i lepszą wełnę mają. Kluk.

[**Cabanić, i, ił**] kogo = *łajać, besztać.*

Cabański przym. od **Caban**: Owca cabańska. Stryjk.

[**Cabe**] p. **Cza.**

Caca, Cacy, Ciaciu dziec. **1.** przys. *pięknie, ślicznie:* Dziecię cieszy się i woła: C. C. **2.** przym. nieod. p. **Cacany.** Lala C.!

Cacać, a, ał i C. ś. p. **Ceckać.**

Cacanek, nka, lm. **nki** *pieszczoch, wychuchany, gagatek.*

× **Cacanica, y,** lm. **e** p. **Cacanka**: Obietnica C., a głupiemu radość. Prz.

Cacanie, a, blm., czynność cz. **Cacać.**

Cacanka, i, lm. **i 1.** a. × **Cacanica** *przymilenie, pieszczota, głaskanie:* Obiecanka C., a głupiemu radość. Prz. **2.** ×w lm. *pieszczoty, zaloty, umizgi:* Niewinne cacanki.

Cacany, Ciaciany, Cacy, Caca, Ciaciu dziec. *piękny, wdzięczny, śliczny, dobry, grzeczny:* Chłopiec C. Słówko cacane.

Caceczko, a, lm. **a** p. **Cacko.**

[**Cacha, y,** lm. **y**] *stado gęsi, owiec i t.p.* <Nm. Zeche>

†**Cacha, y,** lm. **y,** †**Czacha** gór. *chodnik* (w kopalniach olkuskich). <Nm. Zeche>

Cacka, i, lm. **i** prow. p. **Cacko.**

Cackać, a, ał i C. ś. p. **Ceckać.**

Cackanie, a, blm., czynność cz. **Cackać.**

Cackanie się, a ś., blm., czynność cz. **Cackać ś.**

Cacko, a, lm **a,** ×**Caco,** ×**Czaczko,** ×**Czacko,** prow. **Cacka,** †**Czaczka,** †**Czaczek,** †**Czaczo 1.** *zabawka dziecinna, pieścidełko, bawidełko:* Świat jest dzieckiem, co ś. cackami bawi. Kras. Kupiec cacek. Nie z każdego drzewa można C. wystrugać. Prz. ×Ma cacka w głowie (= *mało ma*

rozumu). **2.** przen. *rzecz śliczna, pięknie zrobiona, klejnocik, świecidełko*: Domek, jak C. **3.** (o osobach) *cacany, wypieszczony, gagatek, pieszczoch, delikatniś.* **4.** *bursztyn w małych kawałkach.* Zdr. **Caceczko, Cacunio, Cacuchno, Cacuszko.**

Caco, a, lm. **a** p. **Cacko**: Panna Eliza, milutkie C. Zabł.

Cacuchno, a, lm. **a** p. **Cacko.**

Cacunio, a, lm. **a** p. **Cacko**: Bo też i jest co kochać, albo nie C.? Zabł.

[**Cacusiany**] *ładny, śliczny, piękny*: C. dzidziuś =*piękne dziecko.*

Cacuszko, a, lm. **a** p. **Cacko.**

Cacuś, a, lm. **e** *laluś, utrzymanek.*

Cacy l. p. **Caca**: C.! C.! baw ś. **2.** p. **Cacany**: Niania C.! C., C., a potym do kieszeni.

Cadyk, a, lm. **owie** *przewodnik duchowny żydowskiej sekty chasydów.* <Hb. zaddik=prawy, pobożny>

[**Cadzenie, a,** blm.], czynność cz. **Cadzić**, *cedzenie.*

[**Cadzeniec, ńca,** lm. **ńce**] p. **Cedzeniec.**

[**Cadzić, i, ił**] p. **Cedzić.**

[**Cadzka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Cedzidło. 2.** p. **Cedziłka. 3.** *naczynie blaszane do odcedzania mleka.*

[**Cadźka, i,** lm. **i**] p. **Cedziłka.**

×**Caf, a,** lm. **y** *oprawca, zbir.* <Włos. zaffo>

[**Caf-**] p. **Cof-.**

Cafta, y, lm. **y l.** *łańcuch u pługa.* **2.** [**Cáfta**] p. **Cáfnial.**

[**Cafalnik, a,** lm. **i**] *klin, sworzeń w pługu.*

[**Cáfniál, a,** lm. **e, Cáfta**] *gwóźdź u pługa.*

Cajcel, cla, lm. **cle** hut. *munsztuk do piszczeli hutniczej.* <Cz. cejclík: 1. cycek, 2. smoczek>

[**Cajchoż, u,** lm. **e**] p. **Zbrojownia.**

Cajg, u, lm. **i l.** †*narzędzia, statki rzemieślnicze.* **2.** †*materjał na monety i wyroby jubilerskie.* **3.** [**C., Cejg, Cejch**], †C. *tkanina, szczeg. wełniana.* C. ostry=*tkanina wełniana.* **4.** fl. *potrzeby statkowe, porządki* (jak żagle, kotwice i t. p., szczeg. zaś liny). **5.** szczot. *szczecina odcięta w masie od grubszego końca pęczka.* <Nm. Zeug=narzędzie; materjał i t. d.>

Cajghauz, u, lm. **y** p. **Zbrojownia.** <p.Cekhauz>

Cajkauz, u, lm. **y** p. **Zbrojownia.**

†**Cajniarnia, i,** lm. **e** *kuźnica żelaza.* <Nm. Zain a. Zein=pręt, sztaba>

†**Cajniarski** *kuty*: Żelazo cajniarskie, czyli f r y z o w a n e=*wykute w cienkie sztabki karbowane.*

[**Cajtownik, a,** lm. **cy**] *terminator rzemieślniczy, czasowo praktykujący.* <Nm. Zeit=czas>

1. Cal, a, lm. **e l.** a. †**Cala** *miara długości*=$^1/_{12}$ *stopy.* Przen.: na C.=*o włos, bardzo blizko*: Być na C. od zguby. Ani na C. nie urósł. **2.** astr. *dwunasta część średnicy słońca a. księżyca.* <Nm. Zoll>

2. Cal, a, lm. **e** fl. *ostatnia plenica w pasie, spięta z przedcalem; tylny koniec statku wodnego*: Calem od lądu! (woła retman, gdy wioślarze zbyt przysuną ś. do mielizny piaszczystej).

†**Cal, i,** blm. *całość.* <CAŁ>

[**Calaki, ów,** blp.] *całe, nie oczyszczone z łupiny ziarna gryki w kaszy gryczanej.* Zdr. [**Calaczki**].

[**Calaczki, ów,** blp.] p. **Calaki.**

[**Calc, u,** blm.] p. **Calec.**

Cale, †**Cala, i,** lm. **e p. l. Cal** przys.=*wcale, całkiem, zupełnie, zgoła*: C. inny w duchu. Przyznawać jej inne (cechy), tamtym C. przeciwne. Śniad. Cuda prawdziwe, nie odgadnę C., jakim dziś wszystko idzie u nas torem. Mick. Taki zapis ma być za nic i C. zły. (=*w całości*).

Calec, lca, a. **lcu,** lm. **lce,** a. [**Calc, Celc, Calina, Celina**], **Calizna,** prow. **Calik l.** *ziemia twarda, nie ruszana jeszcze; warstwa ziemi nie tykana sochą, pługiem*: Głęboko orzcie, ziemię przerzucajcie, rydlem, motyką calcu dosięgajcie. Jak. W. **2.** przen. *zasada, podstawa, grunt, treść*: Dziesięciorga przykazań gruntem i calcem jest sprawiedliwość. **3.** gór. *ziemia twarda, nie kopana jeszcze.*

×**Calec, eje, ał** *wychodzić cało, unikać niebezpieczeństwa.*

Caleńki prow. p. **Caluchny**: Caleńka ziemia do chłopów należeć będzie. Orzesz.

[**Caliczek, czkiego**] przym. *cały, calusieńki.*

×**Calić, i, ił** *ocalać, zachowywać w całości, ochraniać*: Gniew jego zapewne na to nas cali, żebyśmy nieskończone kary odbierali. Przyb.

Calik, a, blm. prow. p. **Calec.**

[**Calina, y,** blm.] p. **Calec.**

Calisty l. *z jednej sztuki zrobiony, jednolity*: C. łańcuch. Pol. fl.; Browarka calista p. **Browarka.**

Calizna, y, lm. **y 2.** [C.] *cząstka ziemi cała, opuszczona przy oraniu, gruda*: Skiby równo składać mają tak, żeby calizny nie zostawiać w zagonie. Haur. **3.** p. **Calec**: Fundamentom pod domy trzeba głęboko ziemię wykopać aż do calizny. Trzyc. **3.** [C.] *pasza pozostała po skoszeniu owsa a. ugoru.* **4.** a. **Filar** gór. *masa ciała kopalnego w pokładzie do wydobycia; część pokładu między chodnikami, przeznaczona do wybrania*: C. solna. Rozpocząć kopanie w caliźnie, założyć szyb w caliźnie (=*w nietkniętym miejscu*).

Caliznowy przym. od **Calizna.**

Caliżółt, u, lm., **y,** bot. (sogalgina) *roś. z rodziny złożonych.* <CAŁ+Żółt>

l. Calowy przym. od **Cal.**

2. Calowy, ego, lm. **i** fl. *oryl kierujący calem czyli ostatnią plenicą.*

Calówka, i, lm. **i l.** *lina na cal gruba.* **2.** *deska na cal gruba.* **3.** *łokieć na cale podzielony.* **4.** a. **Calsztok** ręk. *linijka używana przy krajaniu skór na rękawiczki, o specjalnych podziałkach.* <Nm. Zoll=cal>

Calsztok, a, lm. **i** ręk. p. **Calówka.**

[**Caluchniczki**] p. **Caluchny.**

Caluchny, Calusieńki, Calusienieczki, Caluśki, Caluteńki, Calutenieczki, Calutki, prow. **Caleńki,** †**Całuczki,** ×**Całusieńki,** × **Całuśki,** [**Calućki, Caluchniczki, Całuchny, Caluszki**] *zupełnie cały*: Caluchną drogę milczał. <CAŁ>

[**Calućki**] p. **Caluchny.**

Calusienieczki p. **Caluchny.**

Calusieńki p. **Caluchny**: C. dzień pracowałem.

[**Caluszki**] p. **Caluchny.**

Caluśki p. **Caluchny**: C. świat. Kon. Będziesz miał talarów na caluśkim stole. Kon. Na caluśkiej ziemi siali i kosili. Orzesz.

Calutenieczki p. **Caluchny.**

Caluteńki p. **Caluchny.**

Calutki p. **Caluchny**: Calutką noc nie spałem.

†**Cał, a, o** p. **Cały**: Na C. przedać=*hurtem.* Z cała=*całkiem, ze wszystkim.* Cnoty zachowują w cale Rzeczpospolitą (=*w całości*). Górn. Prowent króla w cale oddawać (=*całkowicie, w całości*). Puścił ji cała i zdrowa. Aby budowania cała ostała. <CAŁ>

[**Całecka, i,** lm. **i**] p. **Całka.**

[**Całen**] p. **Cały.**

Całka, i, lm. **i l.** [C.] *rzepa całkiem mała a. w krajanych plastrach suszona a. wędzona.* **2.** ×rub. *niewinna dziewczyna.* **3.** gór. *ostawa, ściana z blatu surowiznowego, lanego w ognisku fryszer-*

skim: C. podformowa. C. zaogniowa. C. gichtowa a. przeciwwiatrowa. C. przodkowa a. spustowa. 4. mat. *algorytm wyższego rachunku, suma nieskończonej liczby elementów nieskończenie małych, funkcja pierwotna względem funkcji pochodnej a. różniczki; rozwiązanie równania różniczkowego itd.*, in. liczba całka: C. nieokreślona, określona, ogólna, zupełna, szczególna itp. Zdr. [**Całecka**].

Całki **I.** × i [C.] *cały, całkowity.* 2. mat.: Liczba całka p. **Całka.**

Całkiem przys. **I.** *całkowicie, zupełnie, ze szczętem, wcale, zgoła, ze wszystkim:* Trzeba to C. przerobić. C. niepotrzebny. Dom C. zgorzał. **2.** †*w całości, cało, całkowicie, nierozdzielnie.* Weź C. pieprzu. Troc. (=*niełuczonego*). Materja traktowana być może już w szczególności, już C. (=*ogółem*). **3.** [C.] *wogóle, w sobie:* C. dobrá była, jény nogi kiepskié miała.

×**Całko** przys. od **Całki.**

[**Całkość, i,** blm.] *cała liczba, ogół.*

Całkować, uje, ował I. *dopełniać; do całości uzupełniać.* **2.** !fil. p. **Zcalać. 3.** mat. *szukać całki dla danej różniczki a. rozwiązania danego równania różniczkowego.*

Całkowalność, i, blm. rz. od **Całkowalny.**

Całkowalny mat. *dający ś. całkować, mogący ś. całkować:* Różniczka całkowalna. Równanie całkowalne.

Całkowanie, a, lm. a czynność cz. **Całkować:** C. różniczek, równań różniczkowych, układów równań.

†**Całkowaty** p. **Całkowity.** Kn.

Całkowicie przys. od **Całkowity,** *zupełnie, całkiem:* Mazurzy zamieszkują niektóre wsie C., w innych pomieszani są z Litwą i Rusinami. Sienk.

×**Całkowitka, i,** lm. **I I.** *liczba całkowita.* **2.** *suma w dodawaniu.*

Całkowitość, i, blm. **I.** rz. od **Całkowity. 2.** min. *ujawnienie ś. w kryształach pełnej liczby płaszczyzn.*

Całkowity I. a. ×**Całowity,** [**Całki**], †**Całkowaty** *we wszystkich swoich częściach cały, niepodzielny; zupełny:* C. obraz przeszłości. Krasz. Mat.: Liczba całkowita, funkcja całkowita = *nie ułamkowa.* Funkcja całkowita wymierna. Powierzchnia całkowita figury. **2.** fil.: Indukcja całkowita a. formalna p. **Indukcja.** ×Sąd C. p. **Sąd. 3.** fiz.: Całkowite odbicie światła a. całkowite odbicie wewnętrzne (=*gdy promień światła przejść nie może ze środka optycznie gęstszego do rzadszego).* **4.** min. *ściągający ś. do postaci krystalicznych, posiadających pełną liczbę płaszczyzn:* Postać całkowita, kształt C. Forma całkowita.

Całkowy I. przym. od **Całka:** Rachunek C. Równanie całkowe. Układ równań całkowych. **2.** [C.] *dojrzały:* Krowa całkowa. **C., ego,** lm. **i** rz. **I.** [C. a. **Wozak**] *robotnik, używany do odwożenia, nakładania, nabijania soli do beczek i innych robót.* **2.** gór. *robotnik kopalniany, całkowitą pracę odrabiający.*

Cało przys. od **Cały,** *w całości, bez naruszenia, bez szkody, szczęśliwie:* Budowa ta dotąd stoi C. Powrócił C. Ujść C. z niebezpieczeństwa. C. wyszedł z bitwy. Wody w rzeszoto nabrała i do kościoła C. zaniosła. Min. Gdzie jeszcze było C., plondrowali. Stryjk (=*gdzie jeszcze było nietknięte).*

†**Cało, a,** blm. *całość, zupełność, nienaruszoność:* Z cała = *całkiem, ze wszystkim.* W cale = *w całości, nienaruszenie, całkowicie:* Cnoty zachowują w cale Rzeczpospolitą i onę szczęśliwą czynią. Górn. Nic nie ma utracić, ale w cale chować. Prowent króla w cale oddawać.

Całobrzegi, Całobrzeżny bot.: Liść C. = *mający brzegi bez ząbków, niekarbowane.* Rost.

Całobrzeżny p. **Całobrzegi:** Blaszka (liścia) całobrzeżna. Rost.

Całodniowo przys. od **Całodniowy.**

Całodniowy p. **Całodzienny.**

Całodrzewie, a, lm. **a,** a. **Szrot** gór. *wiązanie całkowite w obudowie szybów.* <CAŁ+DRZEW>

Całodziany *całkowity, jednolity, cały:* Aż mię ubrano w srebrne szaty całodziane. Słow. Biała szata, całodziana. <CAŁ+DZIE>

Całodziennie przys. od **Całodzienny:** Białogłowy te C. w zwierciedle stawały (= *po całych dniach).* <CAŁ+DŹŃ>

Całodzienny, Całodniowy I. *cały dzień trwający:* Całodzienna praca, służba. C. dyżur. **2.** *na cały dzień wyznaczony, dzienny:* Całodzienne utrzymanie.

Całogodzinny *całą godzinę trwający, godzinny:* Wojewoda szedł do siebie na C. spoczynek. And. Można być zmęczonym po całogodzinnym przyjęciu w pałacu posłów i różnych deputacji. Asn. <CAŁ+GOD>

Całogruntowy *na całym gruncie osiadły, cały grunt posiadający:* Wieś polska ma całogruntowych, półgruntowych kmiotków i zagrodników. Goł. <CAŁ+Grunt>

Całokrajowy *dotyczący całego kraju:* Dziennik handlowy krzątał ś. około ułożenia tabeli targów całokrajowej. T. K. <CAŁ+KROJ>

×**Całoksiężyczny** *całkiem oświecony księżycem:* Całoksiężyczna noc. <CAŁ+Księżyc>

×**Całokształcenie, a,** blm., czynność cz. **Całokształcić.** <CAŁ+Kształt>

×**Całokształcić, I, ił** p. **Całokształtować.**

Całokształt, u, blm. **I.** *całość:* Tworzyć C. Postać ludzka, kształty zwierzęce i linje proporca tworzyły C. dziwny, naturze nieznany. Orzesz. Cechy temperamentu, wytworzone przez C. jej życia. Orzesz. **2.** fil. *całość w pewien sposób ukształtowana, ułożona, zorganizowana; system, a. układ rozważany w całości.* **3.** lm. **y** gór. *system:* C. wzniesień. C. gór. Całokształty odbudów = *sposoby prowadzenia robót kopalnianych w pewnym porządku.* C. chodnikowy. C. filarowy. C. przecznikowy. C. szerokobierny. C. spągowy. C. stropowy.

Całokształtny przym. od **Całokształt,** *systematyczny.*

×**Całokształtować, uje, ował,** ×**Całokształcić** *systematycznie coś układać, systematyzować.*

×**Całokształtowanie, a,** blm., czynność cz. **Całokształtować.**

Całoletni *całe lato trwający:* Trud C. <CAŁ+LAT>

Całomiesięcznie przys. od **Całomiesięczny.** <CAŁ+Miesiąc>

Całomiesięczny *cały miesiąc trwający, miesięczny:* C. post, zarobek.

†**Całon, a,** lm. **y** p. **Całun:** Spadł on z krzesła na C., do grobu z całonu. Pot.

Całonocnie przys. od **Całonocny.** < CAŁ + Noc >

Całonocny *przez całą noc trwający:* Bankiety całonocne. Całonocne czuwanie.

Całopalenie, a, lm. **a I.** *ofiarowanie ofiary całopalnej.* **2.** *ofiara całopalna.* <CAŁ+PAŁ>

Całopalić, i, ił (w St. Test.) *ofiarę całopalną ofiarować.*

Całopalny **1.** *całkiem na ołtarzu palony:* Ofiara całopalna. **2.** *przeznaczony do całopaleń:* Ołtarz C.

×**Całopanek, nka,** lm. **nkowie** żart. *nie półpanek:* Goli nasi półpankowie wyścigami konnemi małpują angielskich całopanków. Dzierz. <CAŁ+PAN>

Całorocznie przys. od **Całoroczny.**

Całoroczny *przez cały rok trwający, roczny, z całego roku wynikły:* Służba całoroczna. Wydatek C. [Pości Zosia, pości całoroczne piątki, żeby ułan wrócił]. <CAŁ+RZEK>

×**Całoruchny** *cały w ruchu:* Pacholę całoruchnym ciężarem kręte z wód bałwany wyrzuca. <CAŁ+Ruch>

Całostka, i, lm. **i** p. **Całość** **1.** *coś, stanowiącego pewną wykończoną całość.* **2.** fil. *całość rozważana w stosunku do innej całości, której część stanowi.*

Całostkowy przym. od **Całostka,** *stanowiący pewną całostkę:* Dramat ten składa ś. ze trzech części całostkowych, stanowiących całość integralną. Kasz.

Całościowy przym. od **Całość:** Szekspir jest najświetniejszą i wyjątkową gwiazdą, należącą do całościowego organizmu umysłowego swojej epoki. Trep.

Całość, i, lm. **i** **1.** *połączenie w jedno składowych części, rzecz cała, ogół, ogólność:* Część całości. C. większa od swoich części. Świat, jakkolwiekbądź wielki, cząstką jednak tylko najmniejszą jest całości. **2.** *odpowiedniość części, zgodność, całokształt:* Harmonijna C. Jednolita C. Ułożyć w porządną C. Układać ś. w artystyczną C. Ujęty w C. logiczną. W tym dziele części są piękne, ale niema żadnej całości. **3.** blm. rz. od **Cały**; ×**Całowitość:** Zwrócić depozyt w całości. Bronić całości swych praw. Walczyć za C. ojczyzny. **4.** fil. (totalitas) *ogół części razem wziętych; jedna z kategorji w djalektyce.* **5.** mat. *liczba całkowita w przeciwstawieniu do części:* C. z ułamkiem. Zdr. **Całostka.** <CAŁ>

Całotygodniowy *cały tydzień trwający; w ciągu całego tygodnia powstały, tygodniowy:* Po całotygodniowej podróży stanęliśmy w Kunie. And. Całotygodniowy zarobek w szynku zostawia. <CAŁ+Tygodniowy>

Całować, uje, ował, †**Całuwać** *dotknąwszy ustami, cmoknąć:* C. kogo w twarz, w usta, w rękę. Całował ją w rękę, a. całował jej ręce. C. kraj szaty. Całuję cię serdecznie. Namiętnie C. Żart.: C. z dubeltówki=*w oba policzki.* Gm.: Całuj psa w nos. Całuj psa w ucho. Sienk. Przen.: Ogarnęła spojrzeniem całującym jego twarz. Reym. Całuj, nie całuj, a podkomorzym, a. deputatem nie będziesz. Prz. (=*rób, co chcesz, a nic nie wskórasz).* Nie daj Boże C., dopędzając. Prz. (= *życzliwość, przyjaźń, miłość bez wzajemności przykre są).* **2.** przen. *z lekka ś. dotykać, muskać po wierzchu:* Wiatr ciepły całował jej skronie. Sienk. Tak nasza rybka podskokiem mokre całuje powierzchnie. Mick. **C. ś.** *całować jeden drugiego.* <CAŁ>

Całowanie, a, lm. **a** **1.** czynność cz. **Całować:** Posła do całowania szaty sułtana przyprowadzono. Birk. **2.** *całus, pocałunek:* Daj mi, najmilsza, ust twych jedno C. Szymon.

Całowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Całować ś.**

[**Całowany, ego, blm.**] *rodzaj tańca.*

Całowieczny *cały wiek trwający, wieczny:* Niebytność kilkumiesięczna i całowieczna są to rzeczy cale różne. St. Aug. <CAŁ+WIEK>

Całowieczorny, Całowieczorowy *cały wieczór trwający:* Po całodziennym i całowieczornym graniu i poziewaniu goście rozeszli ś. Orzesz. <CAŁ+Wieczór>

Całowieczorowy p. **Całowieczorny.**

×**Całowitość, i,** blm. rz. od **Całowity** p. **Całość:** Nawet i zdrowie dla pożytku i całowitości Rzeczypospolitej odważają. Błaż. <CAŁ>

×**Całowity** p. **Całkowity.**

×**Całowładnie** przys. od **Całowładny.**

×**Całowładność, i,** blm. *cała władza, pełna moc, najwyższa zwierzchność, wszechwładztwo:* C. narodowa w Polsce, we trzech stanach zamknięta, na sejmie okazuje ś. Skrzet. <CAŁ+WŁOD>

×**Całowładny** *nieograniczenie władający, samowładny, wszechwładny.*

×**Całowy** *w całości, w całkowitości, hurtowy:* Handel C. (= † *na cał).*

×**Całozupełny** *z jednej sztuki złożony.* <CAŁ+Zupełny>

×**Całożyciowy** *całe życie trwający, z całego życia:* C. dorobek. Całożyciowe doświadczenie. <CAŁ+Życie>

[**Całuchny**] p. **Caluchny.**

† **Całuczki** p. **Caluchny.**

Całun, a, lm. **y,** †**Całon** **1.** *wielka deka, zszyta z całych bretów sukna a. materji, prześcieradło; nakrycie żałobne trumny i mar, kir:* Czarny C. C. śmierci. Przen.: Komu ślubny wieniec, a mnie C. (=*śmierć*). Śnieżny C. zimy (= *śnieżna powłoka).* **2.** ×*pakłak, gruba odzież mnisza, pustelnicza:* Występki żyją, chociaż pod całunem. Nagł. <Sczes. calún, ze Śr. Grn. schalune=droga tkanina, od nazwy miasta Fr. Châlons, gdzie tkaninę tę poczęto wyrabiać>

×**Całunek, nka,** lm. **nki** *pocałunek, całus, całowanie:* Umiej czuć szczęście matki, kiedy śród objęcia po raz pierwszy odbiera C. dziecięcia. Brodz. Bałam ś. dać mu całunka. Gosz. Walercia od czoła po ramiona tym całunkiem zakraśniała. Żm. Przen.: Woda dnieprowa poważnie ś. toczy, częstym całunkiem o pierś łódki pluska. Gosz.

Całus, a, lm. **y** *pocałunek:* Dać, dostać, odebrać, otrzymać, ukraść całusa. Nie utyjesz samemi całusami. Prz. Zdr. **Całusek.** <CAŁ>

Całusek, ska, lm. **ski** **1.** p. **Całus,** *miły pocałunek, buzia:* Choć stopniej w całusku. Zal. **2.** częś. w lm. *rodzaj pierniczków okrągłych, naraz do ust branych.*

×**Całusieńki** p. **Caluchny.**

×**Całuska, i,** lm. **i** *muszka, plastereczek z czarnej kitajki, przylepiany na wardze.*

[**Całuszka, i,** lm. **i**] *kawałek chleba ukrojony od brzega bochenka z całą skórką, łebek w chlebie, przylepka, piętka:* Ukroił cztery kromki chleba, pozostawiając dla siebie całuszkę. Jeż.

Całuś, a, lm. **e, Całuśnik** *który a. która lubi całować, a. być całowaną:* Dziewczyna ta wielki C., coraz a. posuwa usta, a. nadaje lica. Oss.

×**Całuśki** p. **Caluchny.**

Całuśnik, a, lm. **cy** rub. p. **Całuś.**

† **Całuwać, a, ał** p. **Całować.**

† **Całuwanie, a,** blm., czynność cz. **Całuwać.**

Cały, †**Cał,** ×**Całki,** [**Całki, Całen**] **1.** *zupełny, w całkowitej objętości, wszystek:* C. świat. C. ród ludzki. C. dzień. C. życie. C. boży rok czekać Czekać całą godzinę. Całą noc oka nie zmrużę

Sienk. Zjeść C. chleb. Wypić całą butelkę. Przeczytać całą książkę. Błąkać ś. po całych dniach Całe szeregi drzew. Całą falę listków zwiał wiatr. Sienk. C. rój gołębi. C. we łzach, w potach, zadyszany. C. drżący z przestrachu. C. ciężar domu, życia dźwigać. Całą duszą modlić ś. Cała w ruchu, jak na igle. Mas. Krosty na całym a. po całym ciele. Całym sercem lgnąć do świata. Całym sercem życzyć, kochać, a. z całego serca. Być C. w oku, C. w uchu (=*zebrać ducha swego w oko, w ucho*). Pójdzie za niego i cała rzecz (= *i po wszystkim, i basta*). Za całą nagrodę chce wdzięczności. Leci na całego=*na złamanie karku, na oślep.* **2.** *istny, czysty, prawdziwy, skończony, kompletny, wierutny:* Całą jego pociechą religja (=*jedyną*). Tyś C. łotr. C. oszust. To jest C. djabeł. C. szelma. Całą gębą=*kompletnie, zupełnie, całkowicie:* To całą gębą przyjaciel. To głupiec całą gębą=*wierutny głupiec.* **3.** *nienaruszony, nieuszkodzony, nienadwerężony, nienapoczęty, nieuszczerbiony:* Pomnik ten został ś. prawie C. Talerz, stół C. Suknia cała. I w całym dziurę znajdzie, jeżeli kto zechce. Prz. C. bochenek. Wyszedł, wrócił C. Milcz, umykaj, póki.ś C. Przen.: Należy na tym Rzpltej, żeby pokój pospolity był C. Górn. To, to grunt wesela prawego, kiedy człowiek sumnienia całego. Kochan. Być całym od szkody, od prześladowania. Dziewczyna jeszcze cała (=*nienaruszonego dziewictwa*). **4.** *nie czczy, nie dęty, lany, bity, masywny, jednolity:* Krzyż C. złoty, C. srebrny, a. C. ze złota, C. ze srebra. Stół C. mahoniowy. **5.** (o pieniądzach) *nie w monecie zdawkowej, w całości:* Dał mi rubla całego. **6.** [Cała dziewczyna] = *niezręczna w ruchach.* <CAŁ>

Camaryszek, szka, lm. **szki** bot. p. **Tamaryszek.** <Łć. tamariscus>

[**Camer, u,** lm. **y**] **1.** a. [**Chójka**] *sztuka drzewa sosnowego.* **2.** *kloc, blok, drzewo grube, przeznaczone na deski.* <Czes. cimr = listwa kręgowa, ze Śr. Grn. zimber=budulec>

Canga, i, lm. **i** garb. p. **Chwytacz.** <Nm. Zange>

Cank, u a. **a,** lm. **i** prow. *czółenko (narzędzie przy tkaniu płótna używane).* <Zap.=[czałnk=czołnek]>

[**Canturyja, i,** lm. **e**] p. **Tysiącznik.**

Canubel, bla, lm. **ble** stol. i rzeźb. *hebel ząbkowaty.* <Nm. Zahnhobel, złoż. z Zahn + Hobel>

1. Cap! a. ×**Czap!** *chap! łap! łaps! łabas!:* C.! łap! i porwali go. Zjedliśmy łap C., a potym w nogi (= *łapucapu*). [Cap, trap, klap, klepie ś. kosa]. <Dźwn.>

2. Cap, a, lm. **y** **1.** *gatunek barana z długim, grubym ogonem, caban.* **2.** *stary kozieł:* Głupi a. uparty jak C. Siedzieć, śmierdzieć, jak C. **3.** *samiec kozicy.* **4.** [C. brodaty] = *straszydło leśne.* **5.** myśl. *samiec sarny, sarniec.* **6.** przen. *głupiec, niezgrabny, człowiek do niczego, basałyk, pień, bałwan, cymbał, gap.* <Czes. i Słc. cáp = baran, z Węg. cáp=kozieł>

3. Cap, a, lm. **y** **1.** a. **Ocap** cieś. *kołek wbity końcami w dwa sąsiednie bale i spajający je tym sposobem.* **2.** stol. *czop.* **3.** ślus. *zaokrąglone zakończenie klucza.* <Nm. Zapfen=czop>

†**Capa, y,** lm. **y** **1.** *skóra wielbłądzia, ośla a. końska, chropawo wyprawna, jaszczur, szagryn:* Buława w capę wybijana, złocista. **2.** przen. *oprawa pochew od szabel.* <Czes. cápa, Węg. capabőr (bőr=skóra)>

Capać, le a. ×**a, ał** i [**C. ś.**] p. **Capnąć.**

Capagi, ów, blp. *niezgrabne, ordynarne obuwie, buciska rozchlapane,* człapaki. <Ros. sapogi, ze sld. do cap->

Capanie, a, blm., czynność cz. **Capać.**

Capanka, i, lm. **i** p. **Chapanka.**

×**Capić, i, ił** p. **Capnąć.**

Capieć, eje, ał *capem ś. stawać, głupieć, baranieć.* <p. 2. Cap>

Capię, ęcia, lm. **ęta** *baranek; koziołek.*

[**Capiga, i,** lm. **i, Czapiga, Cepiga, Cepiha, Czepiga, Czepyhy**] **1.** *część pługa, na której ś. osadza lemiesz; część sochy a. pługa służąca do podnoszenia płużycy:* Od św. Jadwigi włóż na górę capigi. Prz. **2.** *rzemyk do przywiązywania bijaka do cepowiska.*

[**Capior, a,** lm. **y**] myśl. *młody cap, capię kozicy.* Zdr. [**Capiorek**]. <p. 2. Cap>

[**Capiorek, rka,** lm. **rki**] p. **Capior.**

[**Capkać, a, ał**] *klepać po ramieniu.*

[**Capkiem** stawać] *opierać ś., stawać okoniem.*

Capnąć, le, ął, [**Czapnąć**], nied. **Capać,** [**Czapać**], × **Capić,** ×**Czapić** **1.** *zcapić, chapnąć, chwytnąć, grypsnąć, schwytać, porwać, złapać, wyrwać, wydrzeć:* Dobrze będzie co i capnąć. W tym małżeństwie capnie z parę miljonów. C. kogo do kozy. **2.** *skraść, ściągnąć, grypsnąć, zwędzić:* W natłoku ktoś mi kiesę capnął. Ten obdartus włóczy ś. wszędzie, byle coś C. **3.** nied. a. [**Capać ś.**] *wlec ś. po błocie:* Capa powoli na koniu (= *człapie*). **4.** [Capać, Czapać]=a) *macać.* b) *pukać.* <Dźwn.>

Capnięcie, a, blm., czynność cz. **Capnąć.**

[**Caprać się, a ś., ał ś.**] *pluskać ś., bryzgać.* <?>

[**Capręga, i,** lm. **i**] *ten, co ś. pluska, kąpiąc ś. a. myjąc ś.*

×**Capstryk, u,** lm. **i** p. **Capstrzyk.**

Capstrzyk, u, lm. **i,** ×**Capstryk,** ×**Czapstrych,** × **Czapstrzyk** woj. *znak na bębnie a. trąbce na spoczynek (nocny):* Biją, grają C. Przen.: Już po capstrzyku (=*już za późno*). Nie chodź po capstrzyku (=*dobrze ci tak*). <Nm. Zapfenstreich>

[**Capy, ów,** blp.] *śliwki bez pestek,* in. parchy, ogórki. <?>

Car, a, lm. **owie,** † **Carz,** † **Czarz,** † **Czar** **1.** *monarcha rosyjski.* **2.** *panujący tatarski, chan.* **3.** † C. turecki=*sułtan.* **4.** lm. **y** a. **C. ziele** bot., p. **Car-ziele:** Pozostał sam odgłos kary, dotąd w swych baśniach prostota go święci, i kwiaty nazywa cary. Mick. <Ssł. cěsarь, cьsarь, z Łć. Caesar>

Carat, u **1.** lm. **y,** a. **Carstwo,** † **Czarstwo** *państwo cara.* **2.** blm. *godność, władza nieograniczona cara.*

[**Cárek, rka,** lm. **rki, Corek, Córek**] **1.** *zagroda w chlewie.* **2.** *miejsce, zagroda pod piecem dla kur, kojec.* **3.** *przegroda na kartofle.* <p. Caryna>

Carewicz, a, lm. **e,** × **Carowicz,** × **Carzewic** *syn cara.*

Carewiczowy, Carewiczowski przym. od **Carewicz.**

Carewiczowski p. **Carewiczowy.**

Carga, i, lm. **i** **1.** [C.] *deska poprzeczna w łóżku.* **2.** jub. *w wyrobie złotym a. srebrnym podkładka z tego samego metalu.* **3.** stol. *rama stołu pod blatem* <Nm. Zarge=krawędź, boki>

[**Carnik, a,** lm. **i**] *kąt izby w chacie, nizko ogrodzony do składania nabiału.* <Ukr. càrok=przestrzeń ogrodzona pod piecem lub łóżkiem w chacie dla kur, cieląt itd., p. Caryna>

×**Caropapizm, u**, blm. *władza cara jako zwierzchnika kościoła.* <Car+Papizm>

Carowa, ej, lm. **e, Carzowa, Caryca**, ×**Caryna** *żona cara.*

Carować, uje, ował *być carem, panować jako car.*

Carowanie, a, blm., czynność cz. **Carować**.

×**Carowicz, a**, lm. **e** p. **Carewicz**.

Carówna, y, lm. **y** *córka cara.*

Carski przym. od **Car**: Jego Carska Mość. Stolica carska. Carskie drzwi, a. Carskie wrota = *w kościele wschodnim, średnie drzwi ołtarza, któremi wnoszą Najśw. Sakrament.*

Carstwo, a, lm. **a**, †**Czarstwo** **1.** p. **Carat**. **2.** wogóle *państwo, panowanie:* Ja to przekładam nad wszystkie tego świata carstwa. Groch. **3.** blm. *car z carową.*

Caryca, y, lm. **e** p. **Carowa**.

[**Caryczka, i**, lm. **i**] *roś. pokrzyk lekarski* (atropa belladonna).

Caryk, a, lm. **i** **1.** p. **Carzyk**. **2.** [C.] p. **Jazgarz**.

×**Caryna, y**, lm. **y** **1.** p. **Carowa**. **2.** *królowa, monarchini:* Jak królowa rusałek, kwiatów podolskich C. Słow.

[**Caryna, y**, lm. **y**] **1.** *pola urodzajne:* Chór żniwiarek pośpiesza w caryny. Pol. Wzdłuż krainy drzemią łęgi i caryny. Pol. **2.** *kołowrot, wrota wsi.* Zdr. [**Carynka**]. <Ukr. càryna, càrynka: 1) pole, pastwisko ogrodzone; 2) wrota na pole; z Rum. tsearină, pole, grunt, od tseară (=Łć. terra)=ziemia, kraj>

[**Carynka, i**, lm. **i**] p. [**Caryna**].

Caryzm, u, blm. *system carskich rządów, ich duch, zasady:* C. usunął ś. na wschód na lasy ku Azji. Lel.

†**Carz, a**, lm. **e** p. **Car**: Najpotężniejszy carzu! to kniaź Jarema ucztuje. Sienk.

Carzątko, a, lm. **a** **1.** żart. *dziecię cara.* **2.** pog. *drobny władca wschodni:* C. mongolskie.

×**Carzewic, a**, lm. **e** p. **Carewicz**.

Car-ziele, a, lm. **ola, Car** a. **Car ziele** bot. p. **Lepiężnik** i **Ostróżka**: Kuma stara umie wiele, ma kwiat paproć i car-ziele. Mick. <por. Ukr. car zilje>

Carzowa, ej, lm. **e** p. **Carowa**: Sama C. nawet do lasów uciekła. Krasz.

Carzyk, a, lm. **i, Caryk** pog. *mały car, królik:* C. tatarski. Birk. A taka sława jest i carzyka Don Miguela i carzyka Modeny, i wielu królów i ministrów. Mick.

[**Catwić, i, ił**] *jednać sobie; ugaszczać, podejmować.* <?>

1. Cąber, bra, lm. **bry**, ×**Cąbr**, ×**Cząber**, ×**Cząbr, Comber**, ×**Combr**, ×**Czomber**, ×**Czombr** *krzyżowa, lędźwiowa część mięsa z wołu, jelenia, sarny, skopa, z ćwierci tylnej odcięta; grzbiet barani.* Zdr. **Cąberek**. < Śr. Grn. zimbere >

2. Cąber, bra, lm. **bry** bot. p. **Cząberek**.

[**Cąber, bra**, lm. **bry, Cząbr, Comber, Cumper, Cumber**] **1.** *tłusty czwartek.* **2.** *uczta i zabawy w zapusty; hulanka przekupek w tłusty czwartek.* <Nm. zampern=obchodzić zabawą zapusty>

Cąberek, rka, lm. **rki** p. **1. Cąber**. <Gr. thýmbros>

[**Cąbić się, i ś., ił ś., Cubrzyć ś.**] (o ptakach) *coire.* <?>

[**Cąbiony**]: Jaja cąbione = *zapłodnione, zdatne do zalęgu.*

Cąbr, a a. **u**, lm. **y** bot. p. **Cząberek**.

×**Cąbr, u**, lm. **y** p. **1. Cąber**.

†**Cąbrzyca, y**, lm. **e** p. **Kanianka**. Syr.

[**Cąbrzyć, y, ył**] p. **Combrzyć**.

†**Cąbrzysty** *podobny do cąbra* (p. **2. Cąber**): Łamikamień cąbrzystym mianujemy, od kształtu do cąbru podobnego. Syr.

[**Cąder, dra**, lm. **dry**] p. **Zędra**.

[**Cądra, y**, lm. **y**] *dziewczyna publiczna.* <?>

[**Cądrać się, a ś., ał ś., Cądrzyć ś.**] *zaszargać ś., zmoczyć ś., zrosić ś.*

[**Cądrzyć się, y ś., ył ś.**] p. **Cądrać ś.**

Cąga, i, lm. **i** intr. *nożyk w maszynce do obrzynania książek, papieru.* <?>

Cągiel, gla, lm. **gle** gór. *kloc drzewa wewnątrz kasztu (rusztowania) leżący.* <?>

Cążki, żek, blp. p. **Cęgi**: C. główkowe, płaskie, śpiczaste, okrągłe.

[**Cchnić, i, ił**] p. **Cknić**.

†**Ccić, ccie** a. **tcie, ccił** p. **Czytać**: Cci wiele, a co cciesz, pamiętaj, a ccione często przeczytaj. Jak napisano jest w zakonie, jak tciesz? Sekl. Tam ś. ccie. Leop. Mszy ccione. Biel. M. <CZT>

†**Ccionka, i**, lm. **i** p. **Czcionka**.

[**Ccy do pola!**] *odpędzanie cieląt.*

[**Ccy** mi ś.] *przykrzy mi ś.*

Ce nieod. *nazwa litery C.* Przen.: Ni be, ni ce = *ani be, ani me.*

Ceber, bra, lm. **bry**, †**Cebr**, †**Dżber**, [**Cober, Cebrata, Czeber, Czebrotek, Czebrotka, Żber**] *wielkie naczynie drewniane z uszami do noszenia wody, a. trunków:* C. wody. Deszcz leje, jak z cebra, a. Leje, jak z cebra. Przen.: Dziewka od cebra (=*prosta, niezgrabna*). Kto ma umrzeć, i w cebrze wody utonie. Prz. Zdr. **Ceberek, Cebrzyk**, [**Cebrzuk, Cembrzyk**], **Cebrzyczek**. Zgr. [**Cebrzycysko.**] <Nm. Zober, Zuber>

Ceberek, rka, lm. **rki** p. **Ceber**.

†**Cebr, a**, lm. **y** p. **Ceber**.

[**Cebrata, y**, lm. **y**] p. **Ceber**.

[**Cebratka, i**, lm. **i**] *szaflik.* <por. Ceber>

Cebrowy przym. od **Ceber**; *wielkości, objętości cebra.*

×**Cebrówka, wki**, blm., × **Stochmalka**, × **Jarka** gór. *sól kamienna drobna, ziarnista, znajdująca ś. obok soli śpiżowej w Wieliczce, zbierana w cebry.*

[**Cebrzucha, y**, lm. **y**] *miejsce wyższe w lesie.* <?>

[**Cebrzuk, a**, lm. **i**] p. **Ceber**.

[**Cebrzyc, a**, lm. **e**] p. **Szczebrzyc**.

Cebrzyca, y, lm. **e** a. **Brzęczownik, Brzęczące drzewo, Kozdrubia** bot. (cerbera) *roś. z rodziny toinowatych.* <Umyślne przekręcenie niby Łć. cerbera>

[**Cebrzycysko, a**, lm. **a**] m. i ni. p. **Ceber**.

Cebrzyczek, czka, lm. **czki** p. **Ceber**: Szedł obok konika, obładowanego cebrzyczkami. Bał.

Cebrzyk, a, lm. **i** p. **Ceber**.

[**Cebrzyna, y**, lm. **y**] p. **Cembrowanie**.

× **Cebuch, a**, lm. **y** p. **Cybuch**. Zdr. × **Cebuszek**.

Cebula, i, lm. **e**, ×**Cybula** **1.** bot. = a) p. **Cebulka**. b) p. **Czosnek**, c) C. morska p. **Scylla**. **2.** *korzeń czosnku cebuli używany do potraw:* Wiązka cebuli. Wianek cebuli. Przen.: Oczy cebulą natrzeć, a. z cebuli płakać, t. j. przymuszać ś. do płaczu. Oczy jak C. (=*wyłupiaste, wypukłe*). To trąci cebulą (=*to jest oszukaństwo, żydostwo*). Ja o cebuli, ty o czosnku. Prz. (=*ja o Pawle, ty o Gawle*). Głupi jak C. Prz. **3.** *zegarek kształtem przypominający cebulę, nie ankier.* **4.** prow. przen.

głupiec. 5. [C.] w lm. pog. *oczy, gały:* Czegoś wytrzeszczył na mnie te cebule? Zdr. **Cebulka, Cebuleczka.** <Śr. Grn. z(w)ibolle, z Łć. caepulla, zdr. od caepa = cebula>

[**Cebulak**, a, lm. i, **Cybulak**] 1. *łuska zewnętrzna i sucha z cebuli.* 2. *bułka żydowska, posypana solą i cebulą siekaną.* 3. [Cébulaki, blp.] *rodzaj kartofli.*

Cebularka, i, lm. **i, Cebulnica** 1. *kobieta przedająca cebule.* 2. *żona cebularza.* 3. [C., **Cybularka**] *bryka pleciona; duża bryczka bez resorów.*

Cebularz, a, lm. **e, Cebulnik** pog. 1. *sprzedający cebule.* 2. ×*skąpiec.* 3. [C.] = a) *człowiek mający wielkie oczy.* b) a. **Cybulus, [Cybula]** *niedołęga, dureń.*

Cebulasty, Cebulowaty, ×**Cebulaty,** ×**Cybulasty** *mający kształt cebuli:* Oczy cebulaste. Lilja ma korzeń C.

×**Cebulaty** p. **Cebulasty.**

Cebuleczka, i, lm. **i** p. **Cebula.**

Cebulica, y, lm. **e** bot. p **Scylla.**

[**Cébulina, y,** lm. **y**] *łupina cebuli.*

Cebulka, i lm. **i,** 1. p. **Cebula:** Ni cebulki, ni w co wkrajać. Prz. (= *wielki niedostatek*). 2. a. **Cebula,** ×**Cybula** bot. (bulbus) *skrócona łodyga podziemna, zwykle kulista, nieco spłaszczona:* C. łuskowata, C. powłoczysta a. słojowata. 3. [Cebulki] *rodzaj ziemniaków.* 4. [Cebulki] *rodzaj gruszek.* 5. hist.: C. włosowa (bulbus pili) = *maleńka torebka skórna u spodu włosa, z której wytwarza ś. włos.*

Cebulkowaty 1. a. × **Cybulkowaty** *mający kształt cebulki.* 2. bot. p. **Cebulkowy.**

Cebulkowy przym. od **Cebulka** 1. a. ×**Cybulkowy** *z cebulki zrobiony:* Sos C. 2. a. **Cebulkowaty** bot.: Rośliny cebulkowe a. cebulkowate = *posiadające cebulkę czyli łodygę podziemną,* np. liljowate.

Cebulnica, y, lm. **e** p. **Cebularka.** Zdr. **Cebulniczka.**

Cebulniczka, i, lm. **i** p. **Cebulnica.**

Cebulnik, a, lm. **cy** p. **Cebularz.**

×**Cebulny** p. **Cebulowy:** Ogród C.

Cebulowaty p. **Cebulasty:** Cebulowate oczy. C. zegarek. Dzierz.

Cebulowy, ×**Cebulny** przym. od **Cebula:** Sos C. Cebulowa polewka. Smak C. Zapach C. Roślina cebulowa (= *mająca korzeń cebulkowaty*).

Cebulówka, i, lm. **i** *gatunek gruszki, kształtem i kolorem przypominającej cebulę.*

×**Cebuszek, szka,** lm. **szki** p. **Cebuch.**

[**Ce ce!**] p. **Cesiu.**

[**Ceca, y,** lm. **e, Tprr**] dziec. *koń.*

[**Cecewia, i,** lm. **e**] *drabina.* <?>

Cech, u, lm. **y** 1. *zgromadzenie rzemieślnicze:* C. stolarski, szewcki. C. mydlarzy. Być w cechu. Być zapisanym do cechu. Najmłodszy w cechu świeczki gasi. Pot. (= *na młodszych zawsze bieda*). 2. †*towarzystwo, bractwo, kompanja:* W jakim cechu siędziesz, takim sam będziesz. Rej. To kacerstwo w jednym cechu było z sektą Manicheuszów. Birk. (= *jednego rodzaju, jednej kategorji*). Cechy indyjskie (= *kasty*). Jednego cechu ludzie. 3. *miejsce, gdzie ś. cech schodzi, gospoda cechu.* 4. †gór. *kopalnia, szyb.* <Nm. Zeche>

[**Cech, u,** lm. **y**] 1. a. [**Cych**] *znaczek.* 2. a. w lm. [**Cechy**] p. 1. **Cecha.** <p. Cecha>

†**Cech, u,** lm. **y,** †**Cecha,** [**Cecha**], [**Cycha**] *poszewka na poduszkę, powłoczka:* C. na pierzynę = *powłoka.* <Nm. Zieche = poszewka, kapa>

1. **Cecha, y,** lm. **y** 1. a. × **Cefa** *znak, znamię, oznaka:* Włożył na nie cechę Chrystusową, bierzmując je. Skar. C. domu szlacheckiego = *herb.* 2. *znak fabryczny, wybijany, wyciskany a. wypalany na materjale, wyrobie a. skrzyni.* 3. *piętno:* C. na złoczyńcy, na bydlęciu. Przen.: Kacerską cechę włożyłeś na nie. Zigr. 4. *stempel:* C. na monecie. 5. *narzędzie do cechowania.* 6. *jakość odrębna; znamię; rys:* C. istotna, nieistotna: główna, podrzędna; pierwotna, wtórna; wyróżniająca, wspólna, przypadkowa, stała; rodzajowa, gatunkowa, osobnicza a. indywidualna. C. charakteru. Cechy stylu. 7. [C., **Cech, Cechy** lm.] *kula, wić* (znak obsyłany). 8. leśn. *znak odbity na drzewie; młotek do odbijania znaków na drzewie,* c e c h ó w k a. Zdr. × **Ceszka.** <Nm. Zeichen = znak>

2. **Cecha, y,** lm. **y** 1. †i [C.] p. †**Cech.** 2. [C.] *wielki wór parciany,* in. w a ń t u c h. 3. [C., **Piekło**] *gra dziecięca.* <Nm. Zieche>

×**Cechenhauz, u,** lm. **y** gór. *dom zgromadzenia górników,* in. j a m a. <Nm. Zechhaus, złoż. z Zeche = cech, kopalnia + Haus = dom>

×**Cechmistrstwo, a,** blm. p. **Cechmistrzostwo.**

Cechmistrz, a, lm. **e,** [**Cechmistrzmajster**] 1. *starszy zgromadzenia rzemieślniczego.* 2. przen. *naczelnik, przewódca:* C. pijaków. 3. przen. *gospodarz biesiady, amfitrjon.* <Nm. Zechmeister, złoż. z Zeche = cech i Meister = mistrz>

[**Cechmistrzmajster, tra,** lm. **trowie**] p. **Cechmistrz.**

Cechmistrzostwo, a, blm., × **Cechmistrstwo** *urząd cechmistrza.*

Cechmistrzowski przym. od **Cechmistrz.**

Cechować, uje, ował 1. *cechą oznaczać, znaczyć, piętnować:* Cechować drzewa, barany, konie. Cechowana owca. Cechowanych się strzeż. Prz. 2. *być oznaką czego, znamionować:* Fizjognomję mędrca cechuje spokój. <Nm. zeichnen>

[**Cechować, uje, ował**] *hulać, pić.* <Nm. zechen = hulać>

Cechowanie, a, blm., czynność cz. **Cechować.**

Cechownik, a, lm. **cy** 1. *ten, co kładzie cechę.* 2. ×*należący do cechu, cechowy.*

Cechowy 1. przym. od **Cech** *należący do cechu:* Starsi cechowi. Cechowa chorągiew. Cechowe świece. Majster C. 2. przen. *arcy-, pierwszy, zawołany, wierutny:* Pijak C. (= *arcypijak*). Żart.: Cechowi bracia (= *wierutni pijacy*). Ej, czegoż tak o pijaństwo strofujesz, albożto nie cechowa rzecz? Oss. (= *nie pospolita, nie zwyczajna?*)

Cechówka, i, lm. **i** 1. leśn. *siekiera, młot do cechowania drzewa,* in. c e c h a. 2. noż. *cęgi do cechowania owiec.*

[**Cechtać, a, ał, Cychtać**] (o zającach, owcach, świniach, myszach) *dreptać, zostawiając drobne i gęste ślady.* <?>

[**Cecilko, a,** lm. **a**] p. **Cedzilka.**

[**Cecka, i** lm. **i**] p. **Cedzilka.**

Ceckać, a, ał, Cackać, Cacać, ×**Cieckać** *pieścić kogo a. co:* Ustawicznie swe dzieci cecka, a jakże ma być z nich co dobrego? **C. ś., Cackać ś., Cacać ś.,** ×**Cieckać ś.,** z kim, z czym. 1. *pieścić ś., pieścić ś. z kim, karesować ś., delektować ś.:* Nie mogę ś. cały dzień z tobą C. 2. *stroić ś., ubierać ś., muskać ś., umizgać ś.:* Cecka ś. z sobą = *pieści ś. swoją osobą.* Piękne to stworzenie cecka ś. u gotowalni. 3. przen. *starannie, z zamiłowaniem co obrabiać, opracowywać, pieścić ś. z czym:* Cecka ś. ze swoją robotą. <Dziec. Caca>

Ceckanie, a, blm. czynność cz. **Ceckać.**

Ceckanie się, a ś., blm., czynność cz. **Ceckać ś.,** *pieszczoty, karesy.*

[**Ceconić się, I ś., II ś., Cecorać ś.**] *robić coś bardzo powoli, niezgrabnie.* <?>

[**Cecorać się, a ś., ał ś.**] p. **Ceconić ś.**

[**Cecowiczka, i,** lm. **i**] *soczewica.*

[**Cecurać się, a ś., ał ś.**] *zbierać ś. powoli, guzdrać ś.* <?>

[**Cecyna, y,** lm. **y**] p. **Cetyna.**

[**Ceć, Cedź, Cej**] = a) C. co = *Bóg wie co, nie wiem co:* Choćbyś mi C. co nawet dawał, to cię nie chcę. b) C. jaki = *Bóg wie jaki.* C. jako = *ni to, ni owo:* Chłopiec mówi C. jako, aby dzieci rozśmieszyć. C. nie jaki = *rozmaity.* Ceć nie jak = *nie wiedzieć jak.* c) z cećkąd = *zewsząd.* d) C. kaj = *gdziekolwiek, Bóg wie gdzie.* e) C. kej = *dokądkolwiek, w dalekie strony; w różnych stronach.* f) C. nie kej = *wszędy, w różnych stronach.* g) C. póke = *ongi, bardzo dawno.* <p. Co>

[**Ced, u,** blm.] *mąka owsiana z wodą na kisiel:* Kwasić, cedzić, gotować C. <CAD>

[**Cedel, dla,** lm. **dle**] *karteczka.* <Śr. Grn. zëdele, Nm. Zettel>

Cedent, a, lm. **ci** praw. *prawozbywca, ten, co praw swoich drugiemu ustąpił lub ustępuje:* C. rękodajny. <Łć. cedens = ustępujący>

Cedka, i, blm. cukr. *sok cedzony.* <CAD>

[**Cedl, a,** lm. **e**] p. **Kitel.**

Cednik, a, lm. **i** p. **Cedzidło.**

Cedny *do cedzenia służący, filtracyjny:* Dno cedne.

Cedować, uje, ował dok. i nied. praw. *przekazywać, przelewać, ustępować prawo swe komu drugiemu:* Matka cedowała starostwo Opinogórskie. Rol. C. sumę, wyrok, należność, weksel. <Łć. cedo = ustępuję>

Cedowanie, a, blm., czynność cz. **Cedować.**

[**Cedowy**] przym. od **Ced:** Gąszcz C. (*po przecedzeniu cedu*). <CAD>

Cedr, u, lm. **y** bot. **1.** a. **Drzewo cedrowe** (pinus cedrus a. cedrus Libani) *drzewo iglaste z rodziny szyszkowych:* C. libański. **2.** C. czerwony (iuniperus virginiana) *roś. z rodzaju jałowca.* <Gr. kédros, Łć. cedrus>

Cedrak, a, lm. **i** a. **Miedlin, Miodek, Jesionek** bot. (melia) *roś. z rodziny miedlinowatych.* Gatunek: C. właściwy a. Bez indyjski (m. azedarach). <Arab. azād-diracht>

Cedrat, u, lm. **y** *rodz. cytryny.* <Włos. cedrato>

Cedrja, i, blm. *żywica cedrowa.*

Cedrować, uje, ował *nacierać olejem cedrowym.*

Cedrowanie, a, blm., czynność cz. **Cedrować.**

Cedrowina, y, blm., × **Cedrzyna** *drzewo cedrowe:* Ściany z cedrowiny dyszały mocną wonią. Słow.

Cedrowy przym. od **Cedr:** Drzewo cedrowe p. **Cedr.** Olejek, balsam C. Żywica, szyszka cedrowa. Stół C.

Cedrówka, i, lm. **i** a. **Cedrzyk** bot. (cedrela) *roś. z rodziny miedlinowatych.*

Cedryt, u, blm. *wino cedrowe.*

Cedrzyk, a, lm. **i** bot. p. **Cedrówka.**

×**Cedrzyna, y,** blm. p. **Cedrowina.**

Ceduła, y, lm. **y 1.** *kwitek, kartka ze zleceniem wykonania czegoś, na znak pozwolenia a. uwolnienia od czegoś* (szczeg. od kary): Hetmanowa przysyła ci cedułę na konie pocztowe i na podwody. Kaczk. **2.** †*rachunek.* **3.** *spis podróżnych jadących pocztą a. przesyłanych pocztą przedmiotów.* **4.** a. **Kurscetel** han. *wykaz wartości papierów publicznych, państwowych, akcji, weksli i monet w danym czasie na giełdzie.* **5.** kol.: C. przewoźna a. frachtowa = *spis pojedyńczych listów i przesyłek z obliczeniem należności za przewóz.* C. ładunkowa a. nakładna. C. pociągowa = *raport z jazdy.* **6.** ×*przypisek do listu* (postscriptum). **7.** [C.] *pismo podawane urzędowi wykonawczemu dla wstrzymania wprowadzenia wierzyciela do dóbr.* **8.** †*karta, arkusz papieru; pismo:* W tej wyrazanej cedule. Zdr. **Cedułka.** <Śr. Grn. Zëdele, z Śr. Łć. cedula = kartka, z daw. scedula, schedula, z Gr. schédē deszczka, kartka>

Cedułka, i, lm. **i 1.** p. **Cedułą. 2.** kol. *notatka, karteczka, zawierająca wskazówki dla maszynisty manewrowego a. dla służby pociągowej.*

×**Cedzatka, i,** lm. **i** p. **Cedzidło.** <CAD>

Cedzawka, i, lm. **i** p. **Cedzidło.**

Cedzenie, a, blm., czynność cz. **Cedzić.**

Cedzeniec, ńca, lm. **ńce** [**Cadzeniec**] *kamień filtrowy, piaskowiec gruboziarnisty dziurkowaty,* in. alkarazas. <CAD>

Cedzeńcowy przym. od **Cedzeniec:** W dzbanku cedzeńcowym woda dość długo zachowuje swój chłód.

Cedzić, i, II, [**Cadzić**] płyn = *przepuszczać przez co, dla oddzielenia części stałych, odcedzać, przecedzać; filtrować:* C. serwatkę. Przen.: †Miłość łzy cedzi (=*wyciska, wysącza*). Jag. Przen.: †Znajomość bożą w nie (=w dzieci) z nienagła C. Baz. (=*wpajać, wszczepiać*). Przen.: C. słowa, słówka przez zęby (=*mówić półgębkiem, pretensjonalnie*). Przen.: ×C. pieniądze, wypłatę, należność = *oddawać ją kapaniną.* <CAD>

Cedzidełko, a, lm. **a** p. **Cedzidło.**

[**Cedzidko, a** lm. **a**] p. **Cedzidło.**

Cedzidło, a, lm. **a 1.** a. **Cednik, Cedzik, Cedzawka,** ×**Cedzina,** ×**Cedzatka,** [**Cadzka, Cedzidko**] *przyrząd a. materja dziurkowata do cedzenia, jak bibuła, sitko, durszlak, lejek i t. p.;* chem. sączek, filtr. **2.** a. **Cedzisz, Cedzik** piw. *skrzynka blaszana z bardzo małemi dziureczkami do cedzenia.* **3.** kol.: C. a. sito tendrowe = *przyrząd, przez który tender napełnia ś. wodą.* Zdr. **Cedzidełko.**

[**Cedzieć**] *Bóg wie, niewiadomo:* C. jak dawno. <Ce+(G)dzieć+Ci>

Cedzik, a, lm. **i** p. **Cedzidło.**

[**Cedziłka, i,** lm. **i** a. **Cedziłko, Cecilko, Cecka, Cadzka, Cadźka, Cedźka, Przecadzka**] *płótno do cedzenia mleka, powązka.*

[**Cedziłko, a,** lm. **a**] p. **Cedziłka.**

Cedzina, y, lm. **y 1.** × p. **Cedzidło. 2.** w lm. *męty po przecedzeniu na cedzidle pozostałe, osad z cedzenia.*

Cedzisz, a, lm. **e** p. **Cedzidło.**

Cedziworek, rka, lm. **rki 1.** *worek płócienny a. sukienny do cedzenia.* **2.** przen. *skąpiec.* <CAD+Worek>

Cedzonka, i, lm. **i** apt. *ciecz przecedzona.*

[**Cedź**] p. **Ceć.**

[**Cedźka, i,** lm. **i**] p. **Cedziłka.**

×**Cefa, y,** lm. **y** p. **1. Cecha;** *znak:* Pancerna C.

!**Cefalometr, u,** lm. **y** antr. *narzędzie do mierzenia głowy,* głowomierz. <Now. z Gr. kefalē = głowa+métron = miara>

!**Cefalometrja, i,** blm. antr. **1.** *branie wymiarów głowy, mierzenie jej.* **2.** *zasady i umiejętność czynienia tego.*

Cegauz, u, lm. **y** p. **Zbrojownia.** <Nm. Zeughaus, złoż. z Zeug = oręż+Haus = dom>

Ceghauz, u, lm. **y** p. **Zbrojownia.**

Cegielnia, i, lm. **e,** †**Cegielnica 1.** *fabryka cegieł.* **2.** *szopa do składania wyrobów cegielnianych.* <Nm. Ziegel = cegła, z Łć. tegula = dachówka>

Cegielniany przym. od **Cegielnia:** Grunt, piec C. Zabudowania cegielniane.

† **Cegielnica,** y, lm. e p. **Cegielnia.**

Cegielnictwo, a, blm., **Ceglarstwo** *rzemiosło ceglarskie, strycharstwo.*

Cegielniczy przym. od **Cegielnik,** *strycharski, ceglarski:* Rzemiosło cegielnicze. **Cegielniczy, ego,** lm. **y** rz. *rządca, zawiadowca cegielni.*

Cegielnik, a, lm. **cy,** a. **Ceglarz 1.** *robotnik, wyrabiający cegły, strycharz.* **2.** *właściciel cegielni.*

×**Cegielny** przym. od **Cegła:** Robotnik C.

Cegiełka, i, lm. **i 1.** p. **Cegła.** Przen.: Niech każdy przyłoży cegiełkę do budowy dobra publicznego. **2.** *tafelka formy cegły:* C. cynku, ołowiu, herbaty. <Nm. Ziegel=cegła>

Cegiełkowy przym. od **Cegiełka,** *mający postać cegiełki:* Herbata cegiełkowa.

Ceglany przym. od **Cegła 1.** *z cegły, murowany:* Dom C. **2.** p. **Ceglasty:** Okropny C. rumieniec. Słow.

Ceglarka, i, lm. **i 1.** *robotnica przy wyrobie cegieł.* **2.** *robotnica nosząca cegły przy budowie.* **3.** *żona ceglarza.* **4.** *roś. firletka płomieńczyk* (lychnis chalcedonica).

Ceglarski przym. od **Ceglarz,** *cegielniczy, strycharski.*

Ceglarstwo, a, blm. p. **Cegielnictwo.**

Ceglarz, a, lm. **e** p. **Cegielnik.**

Ceglasto przys. od **Ceglasty:** Zabarwić co C.

Ceglasty, Ceglany, [**Ceglaty**] *koloru cegły;* lek.: Mocz C. Osad C. moczu (sedimentum urinae lateritium). Malować co na **ceglasto** (= *na kolor ceglasty).*

[**Ceglaty**] p. **Ceglasty.**

Ceglisty *podobny do cegły.*

Ceglować, uje, ował p. **Ceklować:** Ktoby w nocy po ulicach krzesał a. ceglował, tego słudzy marszałkowscy pojmać mają. Vol.

† **Ceglowanie,** a, blm., czynność cz. **Ceglować.**

Cegła, y, lm. **y 1.** *kamień sztuczny z wypalonej gliny:* Dom z cegły (=*kamienica*). C. suszona (nie palona)=*surowa, surówka.* C. ogniotrwała, działkowana a. gąbczasta, polewana, dęta a. pusta (= *z otworami wzdłuż*). C. wodotrwała = *zendrówka, klinkier.* Czerwony, jak toruńska C. Prz. Zbladł, jak toruńska C. Prz. (=*zarumienił ś.*). Cegły nie wymyjesz ani nie wybielisz. Prz. Mur na cegłę, na dwie cegły gruby. **2.** zb.=*cegły:* Dom z cegły. **3.** *tafla w kształcie cegły:* Zerznąć rydlem darń na dwie cegły. **4.** † przen. *budynek z cegły:* Przyszliśmy do tej pustej cegły na grób twój patrzeć. Mor. A. Zdr. **Cegiełka.** <Nm. Ziegel, z Łć. tegula=dachówka>

Cegłówka, i, lm. **i** *gatunek gruszki.*

Ceik, a, lm. **i** *rodzaj motyla.* <Od imienia Gr. Kéyx>

[**Cej**] p. **Ceć.**

[**Cejch,** u, lm. **y**] p. **Cajg.**

Cejchram, u, lm. **y** rzem. *szafka wisząca na ścianie do chowania narzędzi.* Zdr. **Cejchramik.** <Nm. Zeugrahme=rama na narzędzia>

Cejchramik, a, lm. **i** p. **Cejchram.**

[**Cejco**] *nieco, Bóg wie co, cobądź:* Mám C. co do roboty.

[**Cejg,** u, lm. **i**] p. **Cajg.**

Cejghauz, u, lm. **y** p. **Zbrojownia.** <Nm. Zeughaus, złoż. z Zeug=oręż i Haus=dom>

† **Cejgwart,** a, lm. **ci** p. **Cekwart.**

† **Cejgwarter,** a, lm. **owie** a. **rzy,** p. **Cekwart.** <Nm. Zeugwart = stróż zbrojowni, złoż. z Zeug=narzędzie i Wart=stróż>

† **Cejgwarterowa,** ej, lm. **e** *żona cejgwartera.*

Cejkauz, u, lm. **y** p. **Zbrojownia.**

Cejkhauz, u, lm **y** p. **Zbrojownia.**

† **Cejkwarstwo,** a, blm. *urząd cejkwarta.*

† **Cejkwart,** a, lm. **ci** p. **Cekwart.** < p. Cejgwarter >

Cejlonit, u, lm. **y** min. p. **Spinel.** <od nazwy Cejlonu, gdzie się minerał ten znajduje>

[**Cejtak,** a, lm. **i**] *jagnię dwuletnie.* <Nm. zeitig=dojrzały>

[**Cejtówka,** i, lm. **i, Cytówka**] *owca dwuletnia.* <Nm. zeitig=dojrzały>

† **Cejtuchowy** królik=*rodzaj królika.* Futro cejtuchowe=*z królików cejtuchowych.* <Nm. zeitig= dojrzały>

Cekauz, u, lm. **y** woj. p. **Zbrojownia.** <p Cejghauz>

Cekauzowy przym. od **Cekauz,** *arsenałowy.*

Cekhauz, u, lm. **y** p. **Zbrojownia.**

Cekhauzowy przym. od **Cekhauz.**

Cekin, a a. u, lm. **y 1.** *blaszka, świecidełko do ubioru, trzęsidło:* Cekiny do kotyljona. **2.** w lm. jub. *kolczyki płaskie w kształcie półksiężyca.* <Włos. zecchino, dawna moneta złota, pochodzenia weneckiego>

† **Ceklacja,** i, lm. **e** *włóczęga nocna.*

×**Ceklarski** przym. od **Ceklarz:** Głowa twoja pójdzie pod C. topór. Stasz. Ceklarska rózga.

×**Ceklarstwo,** a, blm. **1.** *urząd ceklarza.* **2.** zb.=*ceklarze.*

×**Ceklarz,** a, lm. **e** *pachołek miejski do łapania a. bicia winnych, zbir, kat, oprawca, siepacz:* Wolno zbirom a. ceklarzom imać złoczyńców i w pałacach kardynalskich. Warg. <przez Nm. Zirkler=stróż nocny miejski, ze Śr. Łć. circator = stróż (circare=krążyć)>

† **Ceklatum** chodzić=*włóczyć ś. po nocy.*

Ceklinga, i, lm. **i** stol. p. **Cyklina.**

† **Ceklmistrz,** a, lm. **e** p. **Cekmistrz.**

† **Ceklować,** uje, ował, † **Ceglować** *po nocach ś. włóczyć:* Jan Albrecht raz w nocy po Krakowie ceklował, a pijany trafił na pijańców. Stryjk.

† **Ceklowanie,** a, blm., czynność cz. **Ceklować.**

† **Ceklownik,** a, lm. **cy** *włóczęga nocny.*

† **Cekmistrz,** a, lm. **e,** † **Ceklmistrz** *przełożony nad ceklarzami.* <p. Ceklarz+Mistrz>

Cekropja, i, lm. **e** bot. (cecropia) *roś. z rodziny chlebowcowatych.*

† **Cektać się,** a ś., ał ś., † **Cektować ś.** z kim *sprzeczać ś., spierać ś., przemawiać ś., certować ś. z kim.* <?>

† **Cektanie się,** a ś., blm., czynność cz. **Cektać ś.**

† **Cektować się,** uje ś., ował ś. p. **Cektać ś.**

† **Cektowanie się,** a ś., blm., czynność cz. **Cektować ś.**

† **Cektownik,** a, lm. **cy** *ten, co ś. z kim cektuje.*

† **Cekwart,** a, lm. **ci,** † **Cejkwart,** † **Cejgwart,** † **Cejgwarter** woj. *oficer dozorujący w zbrojowni,* ×*rynsztunkowy.* <Nm. Zeugwart>

† **Cekwartwy** przym. od **Cekwart.**

1. Cel, u, lm. **e,** † **Cyl 1.** *punkt, do którego ś. dąży, meta, koniec, zadanie, kres;* fil. *przedmiot dążenia rzeczywisty a. wyobrażony, pożądany, przewidywany; zamierzony a. pożądany skutek działań, usiłowań, środków stosowanych:* Dążyć do pewnego celu. Zmierzać wprost do celu. C. uświęca środki. Wyszedłem bez celu. Obrać sobie, osiągnąć C. C. moich życzeń, dążeń. Jesteś celem jego wzdychań, miłości (= *przedmiotem).* W tym celu a. na ten C., a. tym celem (=*tym*

końcem, na ten koniec). Celem czego = *w celu czego:* Zebrali ś. celem wspólnych narad. C. podróży. Stanąć u celu swych marzeń a. osiągnąć C. swych marzeń. Urzeczywistnić, ziścić C. C. czynności świata, istnienia czegoś. C. ×wsobny, imanentny; !odnośny, transcendentalny; bezwzględny, względny. **2.** [Na C.] p. **Celnikiem.** **3.** mier. p. **Celownica.** **4.** woj. = a) *punkt na tarczy, do którego strzelają:* Mierzyć, strzelać, trafić do celu a. w C. b) p. **Celik:** Brać na C. Linja celu. Przen.: Coś miał na celu? *(=na względzie).* C., pal! (komenda). <Nm. Ziel>

2. Cel, u a. **a,** lm. **e** p. **Ocel.**

† **Cel, u,** lm. **e** **1.** *czoło, wybór, kwiat:* Sam C. stada. Oss. C. u kuśnierzy = *najlepsze cząstki futra.* **2.** *lice, prawa strona:* Z celu na nice przewrócić. Oss. **3.** *poważanie, waga, szacunek, wartość:* Którzy ś. z nieuczciwego łona rodzą, nie są w takim celu, abo w takiej wadze, jak te, co według prawego małżeństwa rodzą ś. Glicz. <p. 2. Celować>

Cela, i, lm. **e** *izdebka w klasztorze, mieszkanie zakonnika.* Zdr. **Celka, Celeczka.** Zgr. **Celica.** <Łć. cella>

×**Celadon, a,** lm. **i** *rycerz salonowy, wzdychający do kobiet, czuły na ich wdzięki:* Głowę jej zawrócił ten C. Krasz. <Od imienia osoby z romansu Fr. „Astrée">

Celarz, a, lm. **e,** † **Cylarz** *ten, co ustawia i utrzymuje cel do strzelania.*

Celbant, a, lm. **y** bud. *gzyms pod oknem.* <Zap. Nm. Zeilband>

† **Celbrat, a,** lm. **y** *tablica do rachowania pieniędzy.* <Nm. Zählbrett>

Celbuda, y, lm. **y** **1.** *dom strażniczy na granicy a. przy rogatkach miejskich, gdzie odbywa ś. rewizja rzeczy przejeżdżających.* **2.** a. **Celbudka** *domek poborcy kopytkowego.* **3.** *izba a. budka szwajcara, odźwiernia, szwajcarnia przy fabryce, przy robotach.* <Nm. Zollbude>

Celbudka, i, lm. **i** p. **Celbuda.**

[**Celc, u,** blm.] p. **Calec.**

Celebra, y, lm. **y** *celebrowanie, odprawianie przez kapłana uroczystego nabożeństwa:* Wypada mi jutro C. <p. Celebrować>

×**Celebracja, i,** blm. p. **Celebrowanie.**

Celebrans, a, lm. **owie** p. **Celebrant.**

Celebrant, a, lm. **ci, Celebrans** **1.** *kapłan celebrujący.* **2.** żart. *amfitrjon:* Skoro któremu nadeszły pieniądze, sprawiał nam bal, składający się z palonego krupniku i zrazów, co odbywało się na kwaterze celebranta.

Celebrować, uje, ował **1.** *odprawiać nabożeństwo uroczyście.* **2.** × *obchodzić uroczyście, święcić:* C. święto. **3.** ×przen. *hojnie kogo raczyć, podejmować, ugaszczać:* Podsędek obchodził tak solennie swoje święto, że wszystkich suto celebrował. <Łć. celebrare>

Celebrowanie, a, blm., ×**Celebracja** czynność cz. **Celebrować,** *celebra.*

Celeczka, i, lm. **i** p. **Cela:** U mniszek mam celeczkę. Krasz.

[**Celegraf, u,** lm. **y**] p. **Telegraf.**

[**Celegrat, u,** lm. **y**] p. **Cyrograf.**

† **Celestat, a,** lm. **y,** † **Celstat,** † **Celsztat** *strzelnica.* <Nm. Zielstatt>

Celestyn 1. a, lm. **i** *zakonnik reguły bernardyńskiej, zreformowanej przez papieża Celestyna V.* **2. u,** lm. **y** min. *siarczan strontu, tworzący kryształy różnoosiowe i bryły krystaliczne, ziarniste i zbite.* <1. od imienia papieża Celestyna. 2. Now. niby Łć. coelestinus = niebieski, z powodu barwy>

Celestyna, y, lm. **y** *rodzaj instrumentu muzycznego.*

Celibat 1. u, blm. *stan bezżenny, bezżeństwo.* **2.** † **a,** lm. **y** *człowiek bezżenny.* <Łć. caelibatus>

Celibatowy przym. od **Celibat.**

Celica, y, lm. **e** p. **Cela:** Zimno w celicach. Słow.

[**Celić, i, ił**] *cucić, trzeźwić omdlałego.* <CAŁ>

Celidonja, i, lm. **e** bot. p. **Glistewnik.**

[**Celigraf, u,** lm. **y**] p. **Telegraf.**

Celik, a, lm. **i, Cel,** † **Cylik** *przyrządzik, znak na lufie broni palnej, ułatwiający celowanie, wizerek, muszka:* Podnieść, opuścić C.

[**Celikiem**] p. **Celnikiem.**

[**Celina, y,** blm.] **1.** p. **Adamówka.** **2.** p. **Calec.** **3.** *glina do wyrobu cegły.* **4.** *owsisko i wogóle całe pole po jarzynie, ugor.* **5.** *oranie ugoru odrazu w zagon, bez poprzedniej podrzutki i radlenia.* <CAŁ>

Celka, i, lm. **i** p. **Cela.**

Celkowy przym. od **Celka:** System C. (= *system więzienny, polegający na umieszczaniu więźniów w odosobnionych celkach).* Więzienie celkowe.

Celnica, y, lm. **e** *komora celna.* <p. Cło>

×**Celnicki** p. **Celniczy.**

Celnictwo, a, blm. **1.** *urząd celniczy.* **2.** zb. *celnicy, urzędnicy komory celnej.*

Celniczy, ×**Celnicki** przym. od **Celnik;** *celny.*

Celnie przys. od **Celny:** Strzelać C. Ta fuzja C. strzela. † Pisze C. *(=celująco).* <p. Cel>

Celnik, a, lm. **cy** **1.** *wybierający cło, mytnik:* Celnicy, mytnicy abo wyborcy. Sekl. Przypowieść o faryzeuszu i celniku. **2.** *urzędnik komory celnej.* **3.** *dzierżawca ceł.* <p. Cło>

×**Celnik, a,** lm. **cy** *posługujący w celi.* <p. Cela>

[**Celnikiem, Celikiem, Na cel**] przys. *na przełaj, nie po drodze:* Iść, jechać C. <p. Cel>

Celniuteńki p. **Celniutki.**

Celniuteńko przys. od **Celniuteńki.**

Celniutki, Celniuteńki *zupełnie celny:* C. strzał. <p. Cel>

Celniutko przys. od **Celniutki.**

Celność, i, blm. rz. od **1. Celny,** *trafność:* C. strzałów.

×**Celność, i,** blm. rz. od **2. Celny:** Celnością swych przymiotów zadziwiał wszystkich. Niem.

1. Celny przym. od **1. Cel,** *trafny, nie chybiający celu:* Strzał C. Ręka celna. <p. 1. Cel>

2. Celny, † **Celowny** **1.** × *przedni, wyborny, wyśmienity:* Jest to dzieło celne. Zboże celne *(=najlepsze, wyborowe).* **2.** *znaczny, wybitny, wydatny, główny, przedni:* Celniejsze osoby. Celniejsze wypadki. **3.** [C. orzech] *pełny, zdrowy, dobry.* <p. 2. Celować>

3. Celny przym. od **Cło:** Urząd C. Urzędnik C. Dom C. Komora celna. Taryfa celna. <p. Cło>

4. Celny przym. od **Cela.** <p. Cela>

×**Celotrafny** *celny:* C. samopał. Wor. <Cel+Traf>

1. Celować, uje, ował, † **Cylować** **1.** *do celu mierzyć:* C. w co a. do czego. C. komu w serce. C. do kogo z pistoletu. Przen.: Tak, czy owak, jedziemy, bośmy sobie poprzysięgli C. bardzo wysoko. Dąb. (= *zmierzać, dążyć).* **2.** mier. *nadawać a. sprawdzać kierunek od oka tyką, celownicą itp.* <p. Cel>

2. Celować, uje, ował I. w czym a. czym=*odznaczać ś., górować:* C. w nauce a. nauką, zdolnościami. **2.** × kogo = *przechodzić, przewyższać, przodkować, prym mieć:* Celował wszystkich pilnością, przezornością. Głosem wszystkich celował. Nar. **3.** kuśn. *układać, sztukować futro, dobierając lepsze kawałki, tak zwany „cel."* <Z Łć. (ex)cellere)>

Celowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Celować. 2.** ×fil. *przystosowanie postępków do celów.* <p. Cel>

Celownica, y, lm. **e, Cel** mier. d j o p t r a, *przyrząd do oznaczania kierunku na stole mierniczym.*

Celowniczy przym. od **Celownik**; *służący do celowania:* Silnie celownicze przy działach.

Celownik, a, lm. **i 1.** *pręt u mety, wskazujący kres wyścigów:* Koń nasz stanął pierwszy u celownika. **2.** gram. *trzeci przypadek w deklinacji.* **3.** mier. *blaszka ze szczelinką prostopadłą na każdym z dwóch końców djoptry.* **4.** woj. *narzędzie do celowania, umieszczone na broni palnej ręcznej a. na armacie.*

† **Celowny** p. **2. Celny**: Było w tym wojsku 4000 celownych bojowników. Błaż. <p. 2. Celować>

Celowo przys. od **Celowy** <p. 1. Cel>

Celowość, i, blm. fil. **1.** *odpowiedniość do celu:* C. postępowania, narządu. **2.** *stosunek środka do celu:* C. ×wsobna, imanentna; !odnośna, transcendentna; bezwzględna, względna. **3.** *urządzenie, organizacja polegająca na odpowiedniości środków użytych do celów zamierzonych:* C. organizmu, świata. **4.** bł. zam. **Teleologja.**

Celowy przym. od **1. Cel**; fil.=a) *do celu przystosowany a. odpowiedni; skuteczny ze względu na cel:* Przyczyna celowa. C. plan stworzenia. b) *celowością nacechowany.* c) bł. zam. **Teleologiczny.**

Celozja, i, lm. **e** bot. p. **Grzebionatka.** <Now., niby Łć. celosia>

† **Celpy, ów,** blp. *rodzaj ubrania kobiecego:* C. z knaflami, strój białogłowski. Vol. <?>

† **Celstat, a,** lm. **y** p. **Celestat.**

† **Celsztat, a,** lm. **y** p. **Celestat.**

1. Celt, u, lm. **y** *topór a. siekiera z czasów przedhistorycznych:* C. bronzowy. <Śr. Łć. celtis>

2. Celt, u, lm. **y** fl. *opona płócienna nad pokładem statku parowego.* <Nm. Zelt=namiot>

[**Celta, y,** lm. **y**] *namiot (żołnierski).*

Celujący przym. *trzymający prym, pierwszy przed innemi, wzorowy:* Uczeń, stopień C. <p. 2. Celować>

Celularny 1. *dotyczący komórek w ciele zwierzęcia a. rośliny, komórkowy.* **2.** fil. p. **Psychologja.** <Now. z Łć. cellula=komórka>

Celuloid, u, blm. *masa twarda, przezroczysta, otrzymywana z mieszaniny kamfory i bawełny strzelniczej, używana do wyrobu przedmiotów galanteryjnych.* < Now. z Łć. cellula = komórka + Gr. -eidés = -kształtny>

Celuloidowy przym. od **Celuloid**: Pióro celuloidowe. Grzebień C.

Celuloza, y, blm. chem. b ł o n n i k, d r z e w n i k *materja, z której są utworzone ścianki komórek i włókien roślinnych (wodan węgla,* $C_6 H_{10} O_5$).

[**Celeneczka, i,** lm. **i**] p. **Celnecka.**

[**Celnecka, i,** lm. **i, Celeneczka**] *kadź do przechowywania żętycy.* <Zap. Węg. szelence>

×**Cembał, a,** lm. **y** p. **Cymbał.**

Cembra, y, lm. **y, Cębra 1.** a. **Cymbr, Cymbra,** × **Cemra,** × **Czemra,** × **Czambr,** × **Czamr** *pal, dyl do cembrowania, cembrowina.* **2.** p. **Cembrowanie.** <Nm. Zimmer, Śr. Grn. zimbar>

Cembrować, uje, ował, Cębrować 1. a. [**Cemrować**], † **Cemrować** *studnię a. dół ścianami drewnianemi po bokach opatrywać, oprawiać, obudowywać:* Dudni woda, dudni, w cembrowanej studni. Pśń. Studnie cembrują dębiną, sośniną, olszyną. **2.** u łobuzów *gmerać, babrać, grzebać, bebłać ś.*: Ulicznicy cembrują w rynsztokach, poszukując w nich drobnej monety, odpadków żelaza, kości itp.

Cembrowanie, a, blm., **Cębrowanie 1.** czynność cz. **Cembrować. 2.** a. **Cembra, Cębra, Cembrzyna,** [**Cębrzyna**], **Cembrowina, Cębrowina**=a) a. [**Cebrzyna**] *ściany drewniane studni, dołu; ściany studni wystające nad powierzchnią ziemi, oprawa studni, zrąb.* b) a. **Cembrunek** gór. *oprawa drzewna szybu, wiązanie z krokiew drzewnych w oprawie szybu; nieprzepuszczalna drzewna a. żelazna obudowa szybu,* in. ×a b t u l e c. <p. Cembra>

Cembrowina, y, lm. **y, Cębrowina 1.** a. ×**Czambrowina** *drzewo na cembrowanie zdatne, do cembrowania służące.* **2.** p. **Cembrowanie.**

Cembrownik, a, lm. **cy** u łobuzów *ulicznik, zajmujący ś. odszukiwaniem zgubionych drobnostek i odpadków w błocie rynsztokowym i sprzedający je.*

Cembrunek, nku, lm. **nki** gór. p. **Cembrowanie.**

[**Cembrzucha, y,** lm. **y**] p. **Cembrzyna.**

[**Cembrzyć, y, ył, Combrzyć**] (o babach) *tańcząc po rynku i ulicach, chwytać ludzi w tłusty czwartek.* <p. Comber>

[**Cembrzyk, a,** lm. **i**] p. **Ceber.** <p. Ceber>

Cembrzyna, y, lm. **y 1.** p. **Cembrowanie. 2.** *boki zagłębienia krynicy, ocembrowanie naturalne.* Pol. **3.** [C. a. **Cembrzucha**] *wyższe miejsce w lesie.* <p. Cembra>

Cement, u, lm. **y,** ×**Cyment** chem. *spoiwo, zaprawa mularska: mieszanina wodanu wapnia z krzemionką:* C. hidrauliczny, rzymski, portlandzki. Przen.: *spójnia, łączność:* C. w szeregach topił ś. coraz to bardziej: wojsko sejmikować zaczęło. Fred. A. <Łć. caementum, stąd Fr. ciment>

Cementacja, i, blm. chem. *cementowanie, zmiana kruszców w sproszkowanych ciałach mineralnych, przez żarzenie:* C. miedzi = *osadzanie na żelazie cząstek miedzi.* C. złota=*oczyszczanie złota z miedzi.* C. żelaza =*palenie żelaza z węglem, dla otrzymania z niego stali, nastalanie żelaza.*

Cementacyjny przym. od **Cementacja**: Proszki cementacyjne. Piec C.

Cementarnia, i, lm. **e** *fabryka cementu.*

Cementować, uje, ował 1. *spajać, zaprawiać, zalewać, wykładać cementem; murować przy użyciu cementu.* Przen.: Ustawiczne groźne niebezpieczeństwo cementowało skazy na przymierzu. **2.** przen. *spajać, zespalać, łączyć, jednoczyć:* Cementujący wpływ religji. **3.** przen. *utwierdzać, wzmacniać, ustalać, gruntować:* Stefan podbiega, cementując zgodę uściskami dla obu obfitemi. Krasz. Przy kieliszku zawiązywały ś. przyjaźnie, cementowały związki. Ochoc. **4.** hut. *poddawać metale cementacji; osadzać miedź na żelazie; oczyszczać złoto z miedzi; otrzymywać stal z żelaza.*

Cementowanie, a, blm., czynność cz. **Cementować,** *cementacja.*

Cementowany p. **Cementowy.**

Cementownia, i, lm. **e** hut. *huta z piecami cementacyjnemi.*

Cementowy przym. od **Cement:** Mur C. **2.** a. **Cementowany** *poddany cementacji, drogą cementacji otrzymany:* Stal cementowa.

Cementówka, i, lm. **i** mul. **1.** *podkład cementowy.* **2.** *robota z cementem.*

[**Cemir, u,** blm.] *duszność, dychawica.* <Węg. csömör>

×**Cemra, y,** lm. **y** p. **Cembra.**

[**Cemrować, uje, ował**] i † **Cemrować** p. **Cembrować.**

Cena, y, lm. **y 1.** *wartość wymienna przedmiotu, wyrażona w pieniądzach, szacunek:* C. zboża, pracy ludzkiej. C. wysoka, umiarkowana, nominalna, katalogowa, nizka, stała, wygórowana, niepraktykowana, fabryczna, targowa. Podać, naznaczyć cenę, ustąpić a. opuścić coś z ceny. Podbijać cenę. Podnieść, zniżyć cenę. Ceny idą w górę a. podnoszą ś. Ceny podskoczyły, spadły. Zboże podniosło ś. w cenie a. poszło w górę. Zboże spadło z ceny a. w cenie a. ceny zboża spadły. Tak piękny djament nie ma ceny, a. na tak piękny djament nie ma ceny. Kol.: C. jednostkowa, prawidłowa a. normalna, przeciętna a. średnia, zasadnicza. **2.** *wysoka cena, wartość:* Dobre książki zawsze są w swej cenie. Papiery stoją w cenie, trzymają ś. w cenie. **3.** przen. *waga, poważanie, szacunek, wziętość:* Pójść w cenę u ludzi. Mieć kogo w cenie. ×Spaść z ceny a. stracić cenę. **4.** ×*podanie ceny kupującemu, zacenienie:* C. w mieszek nie idzie. Prz. (= *nie tak ci zaraz płacą, jak zacenisz).* **5.** †*liczba, norma:* Najmniejszą ceną licząc, było ich tysiąc. Troc. <CEN>

† **Cena, y,** blm. chem. p. **Cyna.**

Cenale zł. *banknoty wyższe od dziesięcioreńskowych.* <?>

† **Cenar, a,** lm. **y,** † **Cynar** *rodzaj tańca:* Tam trefne pląsy z ukłony, tam C., tam i goniony. Kochan. <Śr. Łć. cinara, z Hb. kinnor=cytra>

Cencelja, i, lm. **e, Cęcelja** bot. **1.** p. **Orlik. 2.** bł. zam. **Glistewnik jaskółcze ziele** (chelidonium majus). <?>

[**Cencerować, uje, ował**] p. **Cenzurować** i **Cenzorować.**

Cencik, a, lm. **i** p. **Cent:** Zapłaciłem i zostałem bez cencika przy duszy. <p. Cent>

[**Cencki, cek,** blp.] p. **Cętka.**

[**Cencylijá, i,** blm.] *tinctura castorei:* Bąbrowá esancyjá a. C. <?>

[**Cendalja, i,** blm.] *herba chelidonii.* <p. Sandał>

Cendruta, y, lm. **y** gór. *stupina, rurka podpałowa, zapalnik.*

Cenestetyczny przym. od **Cenestezja.**

Cenestezja, i, blm. fil. w psychologji = *czucie powszechne* (sensus communis); *poczucie ogólne; poczucie swego ciała; ogół czuć organicznych w danej chwili doznawanych:* C. steniczna = *ogólne poczucie siły w organizmie.* C. hipersteniczna a. przemożna = *poczucie nadmiernej, niezwykłej siły.* C. asteniczna a. niedomożna = *poczucie upadku sił, przygnębienia.* <Now. z Gr. koinós=powszechny+aísthēsis=czucie, wrażenie>

Ceniciel, a, lm. **e** *ten, co ceni:* C. zasług. Trafny C. dzieł dowcipu (=*krytyk*). <CEN>

Cenicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Ceniciel.**

Cenić, i, ił, [**Cynić, Czynić**] **1.** *wymieniać wartość czego, cenę czego podawać:* Ile cenisz za tę materję? C. drogo, a. za drogo, a. za wiele. Drożej ceń, a w miarę-ć zapłacą. Prz. Ten ceni, który przedaje, ten targuje, który kupuje. Za konia ceni tysiąc złotych. Konia mało nie ceń, pana o mało nie proś. Ceni drogo, a krakowskim targiem za połowę przeda. Prz. **2.** *oceniać, oznaczać cenę, taksować, szacować.* **3.** *poważać, szanować, szacować:* C. cnotę, zasługę, talent, naukę, przyjaźń. C. wysoko, lekko, mało. C. kogo na równi z kim. C. ludzi podług ich osobistej wartości. C. co jako arcydzieło. Bardzo tego człowieka cenię. Ceniony = *poważany, szanowany wysoce.*

Cenienie, a, blm., czynność cz. **Cenić.**

×**Cenk, u,** zwykle w lm. **i** p. **1. Cynk.**

[**Cenkać, a, ał**] p. **Cynkać.**

Cennik, a, lm. **i 1.** *wykaz cen:* C. win, towarów, nasion. **2.** kol. *taryfa:* C. jazdy = *taryfa osobowa.* C. przewozu towarów = *taryfa towarowa.*

Cennikowy przym. od **Cennik,** *cennikiem objęty:* Potrawy, ceny cennikowe.

Cenność, i, blm. rz. od **Cenny.**

Cenny 1. *mający cenę, wartościowy, drogi, kosztowny:* Cenne korale. **2.** *szacowny, ważny, drogi, nieoceniony:* Cenne zasługi. C. dokument. Okazywania dobrego serca waszego tym stały ś. cenniejsze, że wzorem były dla całego kraju. St. Aug. Cenne pismo, cenna pamiątka.

Cenobit, a, lm. **ci** p. **Cenobita.**

Cenobita, y, lm. **ci, Cenobit** *żyjący w cenobjum, zakonnik, mnich:* Czemużbyś ty, dobrowolny cenobito, nie miał zeń wyjrzeć? Krasz. < Łć. późn. coenobita, z Gr. koinós=wspólny+bíos=życie>

Cenobjum w lp. nieod., lm. **a, ów** *klasztor:* Można łatwo z protestantami razem szydzić z mnichów i cenobjów, ale ilu to ludzi pokój w nich, którego napróżno gdzieindziej szukali, znalazło! Krasz. <Łć. późn. coenobium, p. Cenobita>

Cenozoiczny gieol.: Formacje cenozoiczne p. **Formacja.** <Now. z Gr. koinós = wspólny, powszechny+zōïkós=zwierzęcy>

[**Censerować, uje, ował**] p. **Cenzurować.**

Cent, a, lm. **y 1.** *krajcar, setna część reńskiego.* **2.** [C.] p. **Centnar.** Zdr. **Cencik.** <Now. z Łć. centum=sto>

[**Centel, tla,** lm. **tle**] **1.** *dziesiąta część sążnia:* Śtyry centle. **2.** a. [**Centla**] *pół centa, pólcent.* <Nm. Zehntel>

[**Centerzyja, i,** lm. **e**] p. **Tysiącznik.** <p. Centurja>

Centezymalny *setny, na sto części, stopni podzielony:* Rachunek C. Termometr C. Alkoholometr C. Waga centezymalna, p. **Waga.** <Now. z Łć. centesimus=setny>

Centka, i, lm. **i** p. **Cętka.**

[**Centki, ek,** blp.] p. **Cętka.**

Centkować, uje, ował p. **Cętkować.** <p. Cętka>

Centkowanie, a, blm., czynność cz. **Centkować.**

Centkowany p. **Cętkowany.**

[**Centla, i,** lm. **e**] p. **Centel.**

Centnabor, a, lm. **y** stol. p. **Centrumbor.**

Centnar, a, lm. **y, Cętnar, Cetnar,** [**Cent**] *waga =100 funtom:* Lepszy łut szczęścia, niż C. rozumu. Prz. <Łć. centenarius=setny, sto zawierający>

Centnarka, i, lm. **i** prow. gór. w Wieliczce *sól centnarowa, sól w kruchach czyli kawałach centnarowych.*

Centnarowy przym. od **Centnar, C arowy Cetnarowy** *centnar ważący:* Waga cetnarowa Bryła centnarowa.

Centnarówka, i, lm. **i, Cetnarówka** *beczułka, mieszcząca w sobie centnar:* C. ołowiu, prochu.

Centobor, a, lm. **y** bed. p. **Centrumbor.**

Centowy przym. od **Cent,** *wartości centa:* Składki centowe.

! **Centr, u,** lm. **y** p. **Centrum:** Za rządów pruskich Warszawa przestała być głównym centrem ruchu naukowego i literackiego. <Łć. centrum, z Gr. kéntron>

Centralista, y, lm. **ści,** prow. **Central** *stronnik a. zwolennik centralizmu.*

Centralistyczny przym. od **Centralizm.**

Centralizacja, i, lm. **e** *ześrodkowanie, zogniskowanie, skupienie w jednym punkcie centralnym:* C. administracyjna=*ześrodkowanie władz naczelnych w stolicy, przy zniwelowaniu różnic plemiennych, prowincjonalnych* (w przeciwstawieniu do federacji i decentralizacji).

Centralizacyjny przym. od **Centralizacja:** System C.

Centralizator, a, lm. **owie** a. **orzy** *zaprowadzający centralizację, dążący do niej.*

Centralizatorski przym. od **Centralizator.**

Centralizm, u, blm. *system centralizacji zarządu:* W parlamencie austrjackim walka o C. lub autonomję zawsze pozostanie na pierwszym planie.

Centralizować, uje, ował 1. *łączyć w jeden środkowy punkt;ześrodkowywać, zogniskowywać, spromieniać.* **2.** *skupiać władzę w ognisku centralnym.*

Centralizowanie, a, blm., czynność cz. **Centralizować.**

Centralny 1. a. ×**Centryczny** *w środkowym punkcie skupiony, znajdujący ś. w centrum, do środka skierowany, środkowy; główny:* Komisja centralna. Biuro centralne. Komitet C. Punkt C. **2.** astr. *dośrodkowy, środkowy:* Siły centralne = *do jednego punktu zmierzające.* Słońce centralne p. **Słońce. 3.** fil. w psychologji *w środkowej części układu nerwowego, w ośrodkach mózgu umiejscowiony, siedlisko mający;* lep. *środkowy, ośrodkowy:* Bodziec, impuls, proces C. Czucie centralne=*pochodzenia centralnego.* **4.** mat.: Kąt C.=*mający wierzchołek w środku koła.* Linja centralna = *łącząca środki dwu kół.* Rzut C.

Central, a, lm. **y** prow. p. **Centralista.**

[**Centro** nieod.] p. **Centrum.**

×**Centrować, uje, ował 1.** *koncentrować,ześrodkowywać, sprowadzać do środka, skupiać.*

×**Centrowanie, a,** blm., czynność cz. **Centrować.**

Centrówka, i, lm. **i** p. **Centrumbor.**

Centrum nieod. **1.** a. ! **Centr,** [**Centro**] *środek:* Wpadam do Soplicowa—jak w C. polszczyzny. Mick. **2.** *stronnictwo w parlamencie trzymające ś. środka, czyli umiarkowane w obu kierunkach: zachowawczym i postępowym; stronnictwo katolickie w parlamencie niemieckim.*

Centrumbor, a, lm. **y, Centnabor, Cetnabor, Cyntnabor, Centobor, Centrówka** rzem. *świder odśrodkowy, osadzony w korbie do wiercenia gładkich dziur w drzewie.* <Nm. Centrumbohrer>

×**Centrycznie** przys. od **Centryczny.**

×**Centryczny** p. **Centralny.**

Centryfuga, i, lm. **i** p. **Wirówka.** <Now. z Łć. centrum=środek+fugere=uciekać, umykać>

Centryfugalny 1. przym. od **Centryfuga,** *poddany działaniu centryfugi:* Mleko centryfugalne=*odtłuszczone, odśmietankowane.* **2.** fiz. *odśrodkowy:* Siła centryfugalna.

Centrypetalny fiz. *dośrodkowy:* Siła centrypetalna. <Now. z Łć. centrum=środek+petere=dążyć>

Centurja, i, lm. **e** bot. p. **Tysiącznik.** <Łć. centaureum a. centaurea, z Gr. kentaúrion a. kentauríē>

† **Centurjon, a,** lm. **y** *setnik.* <Łć. centurio>

† **Centurzja, i,** lm. **e** bot. p. **Tysiącznik.** <p. Centurja>

† **Centurzjowy** przym. od **Centurzja:** Wódka centurzjowa. Syr.

[**Centurzyja, i,** lm. **e**] p. **Tysiącznik.**

Centyfolja, i, lm. **e** bot. **1.** posp. zam. **Róża stulistna** (rosa centifolia). **2.** [C.] *centaurea benedicta,* in. tysiącznica. <Łć. centifolia=stulistna, dom. rosa=róża>

Centygram, a, lm. **y** *setna część grama.* <Now. z Łć. centum=sto+grámma=pewna waga Gr.>

Centylitr, a, lm. **y** *setna część litra.* <Now. z Łć. centum=sto+Gr. lítra=funt>

Centym, a, lm. **y** *moneta francuska* = $^1/_{100}$ *franka.*

Centymetr, a, lm. **y 1.** *setna część metra.* **2.** *pasek ceratowy, podzielony na centymetry, używany przez krawcowe do mierzenia sukien.* <Now. z Łć. centum=sto+Gr. métron=miara>

Centymetrowy przym. **od Centymetr.**

[**Centyrz, a,** lm. **e**] p. **Cmętarz.**

Cenzor, a, lm. **owie 1.** *urzędnik rzymski, który czuwał nad moralnością obywateli.* **2.** *wglądający w sprawy innych i krytykujący je.* **3.** *uczeń w szkołach, pilnujący sprawowania kolegów.* **4.** ×*krytyk, recenzent.* **5.** *urzędnik cenzury, rozpatrujący książki, pisma i rękopisy.* <Łć. censor>

Cenzorka, i, lm. **i** forma ż. od **Cenzor.**

Cenzorować, uje, ował, [**Cencerować**] **1.** *spełniać obowiązek cenzora.* **2.** ×p. **Cenzurować:** Są ludzie, których jedyną zabawą C. czynności drugich.

Cenzorowane, ego, blm. rz. p. **Cenzurowane.**

Cenzorowanie, a, blm., czynność cz. **Cenzorować.**

Cenzorski przym. od **Cenzor:** Urząd C.

Cenzorstwo, a, blm. **1.** *urząd, obowiązek cenzora.* **2.** zb. *cenzor z żoną.*

Cenzura, y, lm. **y 1.** *rozpatrzenie utworu literackiego przez cenzora państwowego:* Surowa, łagodna C. C. duchowna. C. prewencyjna=*rozpatrująca utwory literackie przed ich wydaniem.* C. represyjna=*rozpatrująca je po wydaniu.* Oddać dzieło do cenzury. Książka ta przeszła przez cenzurę. **2.** *biuro cenzorów, komitet cenzury:* Złożyć dzieło w cenzurze. Za pozwoleniem cenzury. **3.** *świadectwo sprawowania ś. i postępów ucznia, wydawane przez szkołę perjodycznie:* Dobra, zła C. Dostał na cenzurę piątkę ze sprawowania. **4.** *napomnienie kościelne, rodzaj klątwy:* Cenzury papieskie. **5.** *ogadywanie, ganienie, krytykowanie:* Cenzury nie uchodzą poczciwe obyczaje. Bardz. **6.** ×p. **Cenzurowane:** Siedzi na cenzurze, jak mysz na wołowej skórze. Prz. Zdr. **Cenzurka.** <Łć. censura>

Cenzuralność, i, blm. rz. od **Cenzuralny.**

Cenzuralny przym. od **Cenzura:** Warunki cenzuralne. Pismo cenzuralne=*odpowiadające warunkom cenzury.* Niecenzuralny, żart. *nieprzyzwoity:* Wyrażenie niecenzuralne.

×**Cenzurancki** przym. od **Cenzurant.**

×**Cenzurant, a,** lm. **ci** *ten, co gani, nicuje wszystko.*

×**Cenzurantka, i,** lm. **i** forma ż. od **Cenzurant.**

Cenzurka, i, lm. **i** p. **Cenzura.**

×**Cenzurny** p. **Cenzurowy.**

Cenzurować, uje, owal, × **Cenzorować, [Cencerować, Censerować, Cymserować]** **1.** *rozpatrywać utwory, przeznaczone do druku.* **2.** *krytykować, nicować, wytykać złe strony, zbierać wzorki; ogadywać, ganić, łatki przypinać.*

Cenzurowane, ego, blm. rz., **Cenzorowane, Cenzurowany, Cenzorowany,** ×**Cenzura** *zabawa towarzyska:* Siedzi, jak na cenzurowanym (=*na miejscu widocznym, narażającym na obserwacje innych*).

Cenzurowanie, a, blm., czynność cz. **Cenzurować:** Wziął urząd cenzurowania niejako wszystkich postępków króla. Szaj.

Cenzurowany, ego, blm. rz. p. **Cenzurowane:** Grać cenzurowanego. Oss.

Cenzurowy, ×**Cenzurny** przym. od **Cenzura:** Stopień C.

Cenzus, u, blm. *kwalifikacja, znaczenie obywatela kraju wobec opłat podatkowych i prawa wyborczego:* C. majątkowy, umysłowy. <Łć. census>

Cenzusowy przym. od **Cenzus:** Komisje były wybierane według zasady cenzusowej.

Cep, a, częś. w lm. **y 1.** a. **[Cepa, Cepy** blp.] *narzędzie do młócenia:* Młócić, bić, wywijać cepami. Idą od cepów, do cepów=*od młócki, do młócki.* Osłabł jak cepy (=*jak cięciwa odjęta z łuku*). Chłop od cepów (=*prostak, ordynus*). **2.** [Cepy] *części warsztatu tkackiego, znajdujące ś. pod krosnami i naciskane nogami.* **3.** †*kij; rodzaj broni:* Błazen z cepami. Biel. M. Do błazna ś. rzuciła (pani) i skłóła oń cepy. Biel. M. Szwajcar rad żelaznym cepem hełmy tłucze. Sienk. **4.** †*narzędzie do prędkiego nabijania armat polowych.* **5.** a. **Bocian** hut. *narzędzie służące gichciarzowi do przekonania ś., jak daleko zaszedł nabój w piecu wielkim.* **6.** zł. *chłop.* Zgr. **Cepisko.** <CEP>

[Cepa, y, lm. **y]** p. **Cep.**

Cepak, a, lm. **i 1.** a. **Cepisko, Cepowisko, [Cepiłek]** *dzierżak cepowy.* **2.** *część cepów, którą ś. zboże uderza przy młóceniu, krótszy kij u cepa,* in. b i j a k. **3.** *młócarz:* Zdrowy jak C. Śpiewak do partesów, a gnojek do gnoju, C. do stodoły, a żołnierz do boju. Prz. **4.** *gbur, cham, człowiek niezgrabny, prostak, głupiec.*

[Cepiasty] *rozwarty, rozszerzony; głowiasty.*

[Cepieć, i, ił] *siedzieć smutnym; drzemać, siedząc.* <CZĘP>

[Cepiga, i, lm. **i] 1.** p. **Capiga. 2.** *nóż zepsuty, tępy, chwiejący ś. w trzonku.*

[Cepiha, y, lm. **y]** p. **Capiga.**

[Cepiłek, łka, lm. **łki]** p. **Cepak.**

[Cepina, y, lm. **y, Cypina]** *rodzaj haka, motyki.*

Cepisko, a, lm. **a 1.** p. **Cep. 2.** p. **Cepak.**

†**Ceplik, a,** lm. **i** *warkoczyk.* <Nm. Zopf, zdr. Zöpfel>

[Cépnąć się, nie ś., nął ś.] kogo=*czepić ś. kogo, przyczepić ś. do kogo.*

Cepowisko, a, lm. **a** p. **Cepak.** <p. Cep>

Cepowy przym. od **Cep:** Rzemień C.

[Cepuch, a, lm. **y] 1.** a. **[Czopuch]** *otwór z tyłu pieca dla luftu, rura kominowa:* Jakby z cepucha, pędząc czarny przed sobą dym, pożar wybucha. Min. **2.** *grunt, w którym jest mało piasku, dużo wody higroskopijnej i materji organicznych.* <p. Cybuch>

[Cepuchowaty] grunt = *sapowaty, wyługowany, jałowy.*

[Cepuchowy] przym. od **Cepuch:** Cepuchowa baba (=*czop do zatykania cepucha*).

Cer, u, blm. chem. *pierwiastek metaliczny, przedstawiciel gromady metalów cerowych, Ce.* <Now. z Łć. cerium, Gr. kērion = plastr miodu; wosk itd.>

[Cer, u, blm.] *trucizna na psy z hubki.*

1. Cera, y, lm. **y 1.** *kolor, barwa twarzy, płeć:* C. rumiana, blada, żółta, woskowa. Zdrową ma cerę. **2.** †*mina, ułożenie twarzy:* Szczera, rozgniewana C. Zdr. ×**Cerka.** <Łć. cera = figura, maska woskowa, skąd Włos. c(i)era = barwa twarzy>

2. Cera, y, lm. **y,** × **Cyra** *miejsce zacerowane; przen. szrama, blizna, paragraf.* Zdr. **Cerka, Cereczka.** <Podobno zamiast c y f r a = coś wyszytego>

[Cera, y, lm. **y]** *córka.* Zdr. **[Cerusia, Cerzyczka].** <Czes. dcera>

Ceramiczny przym. od **Ceramika:** Wyroby ceramiczne. <Gr. keramikós = gliniany>

Ceramika, i, blm. *garncarstwo artystyczne, obejmujące wyroby z gliny, fajansu, majoliki, porcelany.*

Cerat, a, lm. **y,** ×**Cerot** *plaster woskowy na ranę.* <Łć. ceratum>

Cerata, y, lm. **y 1.** *płótno nawoskowane.* **2.** *płótno pokryte lakierem.* **3.** *tkanina werniksowana:* C. opatrunkowa=*tafta.* Zdr. **Ceratka.** <Łć. cerata = dosł. woskowana>

Ceratka, i, lm. **i 1.** p. **Cerata:** C. kauczukowa. **2.** *rodzaj półwełnianej tkaniny na odzienie damskie.* **3.** lek.: C. ochronna=*kitajka ochronna,* !p r o t e k t y w a.

Ceratkowy przym. od **Ceratka.**

Ceratowy przym. od **Cerata:** Wyroby ceratowe. Pokrowiec C.

Cerazyna, y, blm. **1.** *część składowa gumy drzew pestkowych; oczyszczona guma wiśniowa.* **2.** p. **Cerezyna.** <Now. z Łć. cerasinus = wiśniowy>

Cerber, a, lm. **y 1.** *pies łańcuchowy, pies podwórzowy.* **2.** *stróż czujny, surowy i groźny; dozorca pilnie czegoś strzegący:* Na głowie plenipotenta cała waga interesów; jego obowiązek łagodzić cerberów kapitalistów. Krasz. Gdzieś w głębi wyjrzała brodata fizjognomja liberyjnego cerbera. Rodz. (=*szwajcara*). <Gr. Kérberos = pies strzegący piekła>

Cerebracja, i, blm. **1.** fil. w psychologji: *działalność mózgu; ogół procesów psychofizjologicznych mózgu:* C. bezwiedna, podświadoma=*nie ujawniona w świadomości a. samowiedzy działalność mózgu o charakterze psychicznym.* **2.** jęz. *myślenie językowe.* Kln. <Now. z Łć. cerebrum = mózg>

Cerebralny *mózgowy.*

Cerebryna, y, blm. *substancja otrzymywana z mózgu.*

Cerebrynowy przym. od **Cerebryna:** Kwas C. =*cerebryna.*

Cereczka, i, lm. **i** p. **2. Cera.**

Ceregiela, i, częś. w lm. **e,** 2 pp. **i** a. ×**ów 1.** *ceremonja, korowody, zdraganie ś.:* Żądam i proszę: bez najmniejszej ceregieli, by go wszyscy djabli wzięli. Rod. Bez tych ceregieli. Tylko bez ceregielów żadnych. Po wielu ceregielach, zgodził ś. na żądanie. Robić ceregiele. **2.** †w lm. a. †**Cregiele** *ozdoby stroju kobiecego:* Ujrzawszy lada Monkę przed karczmą w niedzielę, zaraz jej poślę pierścień a. C. Zim. <Nm. Ziererei = ozdóbki; minki, krygowanie się>

Ceregielant, a, lm. **ci** *człowiek robiący ceregiele, ceremonjant.*

Ceregielantka, i, lm. **i** forma ż. od **Ceregielant.**

×**Ceregielnie** przys. od **Ceregielny.**

Ceregielny przym. od **Ceregiela.**

Ceregielować się, uje ś., ował ś. *robić ceregiele, ceremonjować ś., wzdragać ś., wymawiać ś. od czegoś ceremonjalnie, certować ś., etykietalnie zachowywać ś.*

Ceregielowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Ceregielować ś.**

†**Cerekiew, kiew,** lm. **kwie** p. **Cerkiew.** <p. Cerkiew>

[**Ceremno**] *smutno.*

Ceremonja, i, lm. **e,** †**Cerymonja 1.** *obrząd uroczysty:* C. kościelna. Wielki mistrz ceremonji. Żart.: Wziął z nią ślub bez ceremonji (*=żyje z nią na słowo*). **2.** *ceremonjalność, ostentacja, pompa, parada:* Prowadzono go z wielką ceremonją. **3.** zwykle w lm., *przesadnie etykietalne zachowanie ś., ceregiele:* Wziął go bez ceremonji za kark (*=poprostu*). Mów bez ceremonji (*=bez ogródki*). Nie rób ceremonji, bądź jak w domu. C. sieczka, satysfakcja owies. Prz. Ceremonje chińskie. × Ceremonje z octem=*przesadna grzeczność.* Gdzie siła ceremonji, tam szczerości mało. Pot. <Łć. caerimonia, caeremonia>

Ceremonjalnie przys. od **Ceremonjalny:** Odprowadzić, przyjąć kogo C.

Ceremonjalność, i, blm. rz. od **Ceremonjalny:** Pierwsza audjencja odbyła ś. z rzadką ceremonjalnością i wystawą. Szaj. (*=ceremonją*).

Ceremonjalny 1. *tyczący ś. ceremonji, obrządkowy:* Chrześcijanie nie podpadają prawom żydowskim, które są ceremonjalne i sądowe. Birk. **2.** *ostentacyjny, uroczysty, paradny:* Marsz C. Ubiór C. **3.** *pełen ceremonji, etykietalny:* Wizyta ceremonjalna.

Ceremonjał, u, lm. **y** *zbiór form składających ceremonję:* Mistrz ceremonjału. C. pogrzebowy. C. koronacji.

Ceremonjancik, a, lm. **i** p. **Ceremonjant.**

Ceremonjant, a, lm. **ci** *ceregielant, lubiący robić wiele ceremonji:* Dobry człowiek, ale wielki C. Zdr. **Ceremonjancik.**

Ceremonjantka, i, lm. **i** forma ż. od **Ceremonjant.**

Ceremonjarka, i, lm. **i** forma ż. od **Ceremonjarz.**

Ceremonjarski przym. od **Ceremonjarz:** Urząd C.

Ceremonjarstwo, a, blm. *urząd ceremonjarza.*

Ceremonjarz, a, lm. **e 1.** *mistrz ceremonji, dozorca publicznych ceremonji.* **2.** *ksiądz, czuwający nad wykonaniem według planu danej ceremonji.*

×**Ceremonjować, uje, ował** p. **Ceremonjować się.**

Ceremonjować się, uje ś., ował ś., ×**Ceremonjować** z kim=*robić ceremonje, ceregielować ś., certować ś.:* Ceremonjują ś. jak Opaccy do wieży. Prz. (*=na niepotrzebnych ceremonjach i komplementach drogi czas tracą*).

Ceremonjowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Ceremonjować ś.**

†**Cerewizna, y,** lm. **y** p. **Podpępcze.** <Właściwie czerewizna, od Ukr. czèrewo=brzuch>

Cerezyna, y, blm., **Cerazyna** chem. *przetwór z wosku ziemnego czyli ozokierytu, służący do imitacji wosku.* <p. Cerazyna>

[**Cergiel, gla,** lm. **gle**] *tasiemka, obszywka.* <Nm. Zarge, zdr. Zärgel>

×**1. Cerka, i,** lm. **i** p. **1. Cera.**

2. Cerka, i, lm. **i** p. **2. Cera.**

[**Cerka, i,** lm. **i**] p. **Cyrka.**

Cerkać, a, ał p. **Cyrkać.**

Cerkanie, a, blm., czynność cz. **Cerkać.**

Cerkiel, kla, lm. **kle 1.** × p. **Cyrkiel. 2.** [**Cerkle,** lm.] *łąki w lasach.*

×**Cerkielnictwo, a,** blm., p. **Cyrkielnictwo.**

×**Cerkielniczy** p. **Cyrkielniczy.**

×**Cerkielnik, a,** lm. **cy** p. **Cyrkielnik.**

Cerkiew, kwi, lm. **kwie,** × **Cerkwia,** × **Cerkwa,** ×**Cerkwica,** †**Cerekiew,** †**Cyrekiew,** †**Cyrkiew 1.** *kościół wschodniego obrządku:* Była to C., z modrzewiu jej ściany. Słow. **2.** †*wogóle kościół:* C. święta katolicka. Birk. Oblubienica Pana Chrystusa C. jego święta. Wuj. Abym Cię, Boże, mógł sławić w cerkwi Twojej wybranej. Kochan. Zdr. **Cerkiewka.** <Przez Czes. daw. cerekev (dziś cirkev), ze Śr. Grn. chirihha (dziś Kirche), to zaś z Gr. późn. kyriakḗ (dom. oikía = dom) =pańska, boska>

Cerkiewka, i, lm. **i** p. **Cerkiew:** Hej! tam na górze stała C. Len.

×**Cerkiewnik, a,** lm. **cy 1.** *z cerkwią trzymający, greckiego obrządku.* **2.** *kościelny, duchowny.*

Cerkiewny przym. od **Cerkiew:** Doktorowie cerkiewni. Prawidła cerkiewne a. kanony. Język C. Język cerkiewno-słowiański. C. gmach. Sow.

× **Cerklasty** p. **Cyrklasty.**

×**Cerklina, y,** lm. **y** p. **Cyrklina.**

×**Cerklować, uje, ował** p. **Cyrklować.**

×**Cerklowy** p. **Cyrklowy.**

×**Cerkwa, y,** lm. **y** p. **Cerkiew.**

×**Cerkwia, i,** lm. **e** p. **Cerkiew.**

×**Cerkwica, y,** lm. **e** p. **Cerkiew:** Ostatni blask wieczora złoci potrójny krzyż cerkwicy. Pol.

[**Cerkwiszcze, a,** lm. **a**] **1.** *miejsce puste, gdzie niegdyś stała cerkiew, kościeliszcze.* **2.** *cmentarzysko, cmentarz, szczeg. protestancki.*

[**Cerkwy**] p. **Czerstwy.**

†**Cernoresa, y,** lm. **y** p. **Czarnoresza:** Romunt zrzucił z siebie cernoresę czerniecką. Stryjk. <Ze Ssł. črъnorizъ=(dosł. czarnoszaty) mnich>

×**Cerograf, u,** lm. **y** p. **Cyrograf.**

×**Cerografowy** p. **Cyrografowy.**

Ceroplastyka, i, blm. *sztuka lepienia z wosku figur wypukłych.* <Now. z Łć. cera=wosk+Plastyka>

×**Cerot, a,** lm. **y** p. **Cerat.**

Cerować, uje, ował, ×**Cyrować,** [**Czerować**] *zarabiać nićmi miejsce dziurawe:* C. pończochy, bieliznę. <Zap.=cyfrować>

Cerowanie, a, lm. **a,** ×**Cyrowanie** czynność cz. **Cerować.**

Cerownia, i, lm. **e** *pracownia, w której trudnią ś. cerowaniem:* Sztuczna C.

Cerowniczy przym. od **Cerownia:** Zakład C. (*=cerownia*).

Cerowy chem.: Metale cerowe=*których przedstawicielem jest cer.* <p. Cer>

[**Cerówka, i,** lm. **i**] *igła do cerowania.*

[**Cerpać, a, ał**] p. **Cérpnąć.**

[**Cérpać, a, ał**] p. **Cérpnąć.**

[**Cérpnąć, nie, nął,** nied. **Cerpać, Cérpać**] *puścić kroplę płynu.* <Dźwn.>

Certa, y, lm. **y, Cyrta, Rybiec,** [**Cytra, Czarownica, Kobyła, Synohuba**] zool. (abramis vimba) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopłetwa, karpiowata.* <Nm. [zärt(he), zehrte, zarten]>

Certacja, i, lm. **e,** ×**Certament,** ×**Certamen** *certowanie ś., korowady, spór, sprzeczka, wzdraganie ś.:* Po długich certacjach zawarto pokój. Po co te niepotrzebne certacje? <Łć. certatio>

×**Certamen, u,** lm. **y** p. **Certacja:** C. nasz stawał ś. coraz żywszym. Od. <Łć. certamen>

×**Certament, u,** lm. **y** p. **Certacja:** Był-ci tam jeszcze C. o szable. Kaczk. <Sld. do Łć. certamen>

[**Certolić, i, ił**] *mówić zwolna, rozwodzić ś., cedzić przez zęby.* [**C. ś.**] *gramolić ś., guzdrać ś., niesporo ś. wybierać.* <?>

×**Certować, uje, ował I.** *walczyć, wyścigać ś., emulować:* Najlepszy pojedynek C. ludzkością. Min. **2.** p. **C. ś. C. ś. I.** a. ×**C.** *spierać ś. o co, sprzeczać ś., walczyć, dysputować, polemizować:* Długo ś. z sobą certowali, komu ś. pierwszeństwo należy. **2.** *wzdragać ś., ceremonjować ś., ceregielować ś., krępować ś., nie śmieć, wstydzić ś.:* Bądź otwartym, nie certuj ś. <Łć. certare>

†**Certowanie, a,** blm., czynność cz. **Certować.**

Certowanie się, a ś., lm. **a ś.** czynność cz. **Certować ś.,** *certacja.*

×**Certownik, a,** lm. **cy** *ten, co ś. certuje.*

Certyfikacja, i, lm. **e** p. **Certyfikat.** <Śr. Łć. certificatio>

Certyfikat, u, lm. **y, Certyfikacja I.** *świadectwo, zaświadczenie piśmienne.* **2.** *wyciąg z księgi długów państwa.* **3.** han. *zaświadczenie miejscowej władzy o miejscu pochodzenia towaru wysyłanego za granicę.* <Śr. Łć. certificatum>

Certyfikować, uje, ował *stwierdzać, poświadczać, zaświadczać.*

Certyfikowanie, a, blm., czynność cz. **Certyfikować.**

×**Cerulictwo, a,** blm. p. **Cyrulictwo.**

Cerulik, a, lm. **cy I.** ×p. **Cyrulik. 2.** †*lekarz akuszer:* C., co do połogu służy.

[**Cerun, a,** lm. **y, Czeren, Czerun, Czeryn, Czeryń, Czehryn, Czran**] **I.** *płaska panew a. kocioł do warzenia soli.* **2.** *ilość soli, zawarta w takim kotle,* c z o p, w a r. <Ukr. czerіń, czereń=Pols. trzon, daw. czran>

Cerusa, y, blm. chem. *węglan ołowiu zasadowy,* b l e j w a s. <Łć. cerussa>

[**Cerusia, i,** lm. **e**] p. [**Cera**].

×**Cerwelada, y,** lm. **y** *kiszka, kiełbasa.*

[**Cerwień, wnia,** blm.] *miesiąc czerwiec.* [**Cerwiony**] *czerwony.*

†**Cerymonja, i,** lm. **e** p. **Ceremonja.**

Ceryt, u, lm. **y** min. *wodny krzemian ceru z domieszką tlenniku lantanu i dydymu, tworzący kryształy heksagonalne barwy gwoździkowo-brunatnej a. wiśniowej.* <p. Cer>

[**Cerzyczka, i,** lm. **i**] p. [**Cera**].

[**Ces**] p. [**Cez**].

Cesarczyk, a, lm. **cy** p. **Cesarszczyk.** <p. Cesarz>

Cesarek, rka, lm. **rki** *rodzaj motyla.*

Cesarka, i, lm. **i I.** [C.] a. [**Cisarka, Cysarka**] *droga bita.* **2.** zool. p. **Perlica.**

†**Cesarkini, i,** lm. **e** p. **Cesarzowa.**

Cesarski I. przym. od **Cesarz:** Korona cesarska. Jego Cesarska Mość. Wojska cesarskie. Oddajcie cesarzowi, co jest cesarskiego. **2.** [C.]: Gościniec C.=*droga rządowa, szosa pierwszego rzędu, krajowa.* Cesarska strona = *Austrja.* **3.** lek.: Cięcie cesarskie, p. **Cięcie. 4.** myśl.: Strzał C. a. królewski, p. **Strzał. 5.** praw.: Prawo cesarskie=*prawo rzymskie.* **Po Cesarsku** przys.=*sposobem cesarskim, jak na cesarza przystoi:* Kazał posła tego po cesarsku szanować. Przen.=*silnie:* Daj mu pięć batów po cesarsku. **C., ego,** lm. **scy** rz.=*Austryjak.*

†**Cesarskie** przys. od **Cesarski,** *po cesarsku.*

Cesarskość, i, blm. rz. od **Cesarski:** Wielkie, olśniewające przepychem i blaskiem świeżo zyskanej cesarskości, miasto Berlin.

Cesarstwo, a, lm. **a I.** *państwo i kraje cesarskie:* C. austryjackie. Stolica cesarstwa. Wyjechać do Cesarstwa (=*do gubernji rosyjskich*). **2.** *godność i władza cesarska, panowanie cesarskie:* Nie liczy ł. jego C. jeno od koronacji. Skar. Był ministrem za pierwszego Cesarstwa (=*za panowania Napoleona I*). **3.** zb. *cesarz z cesarzową.*

Cesarszczyk, a, lm. **cy, Cesarczyk** *stronnik cesarza, oddany cesarzowi.*

Cesarz, a, lm. **e I.** a. [**Cesarz**] *najwyższy tytuł monarszy, imperator:* C. niemiecki. Cesarze rzymscy. **2.** zool.: C. mucha (musca Caesar) *niewielka, zielona mucha.* <Z Łć. imienia własnego Caesar>

Cesarzewicz, a, lm. **e,** †**Cesarzowic** *syn cesarza:* C. następca tronu.

Cesarzewiczostwo, a, blm., **Cesarzewiczowstwo** *cesarzewicz z żoną.*

Cesarzewiczowa, ej, lm. **e** *żona cesarzewicza.*

Cesarzewiczowski przym. od **Cesarzewicz:** Jego Cesarzewiczowska Mość.

Cesarzewiczowstwo, a, blm. p. **Cesarzewiczostwo.**

Cesarzowa, ej, lm. **e,** [**Cysarka**], †**Cesarkini,** †**Cesarzewna I.** *żona cesarza.* **2.** *monarchini, panująca w cesarstwie.*

Cesarzować, uje, ował *być cesarzem, panować nad cesarstwem:* Konstanty Porfirogenita, z bratem starszym Bazylim II wspólnie cesarzujący. Lel.

†**Cesarzowic, a,** lm. **e** p. **Cesarzewicz.**

[**Cesarzówka, i,** lm. **i**] *tak nazywano około r. 1850 w Wilnie książeczkę „O czci Cesarza," używaną w szkołach tamecznych.*

Cesarzówna, y, lm. **y** *córka cesarza.*

Cesarzuk, a, lm. **i** myśl. p. **Mysikrólik.**

[**Cesi!**] p. **Cesiu.**

Cesia, i, lm. **e, Cysia** dziec. i piesz. *koń, konik, źrebię:* Z bata trzasnę na kare cesie. Pśń. Zdr. **Ceśka.**

[**Cesiu! Ceś! Ceś ceś! Cieś, cieś, cieś! Cieś, cieś, cieśki! Cześ, cześ, cześ! Ciesiu, ciesiu, cieś! Ciesi! Ciesiecek! Cioś, cioś! Koś! Cioś eiou! Cesi! Ce ce! Ce ce cieś cieś! Cieś c.! Cieś, ścieś ścieś! Ceś ceś ceśka! Cyś!** *wołanie na konie a. na źrebięta.*

Cesja, i, lm. **e I.** praw. *cedowanie, zcedowanie, akt, mocą którego ktoś ustępuje komuś swoich praw do czegoś; ustępstwo wierzytelności za pewną cenę, transfuzja, wlewek, zlewek, indos:* C. dziedzictwa, sumy, należności, tytułu egzekucyjnego. C. dóbr (na rzecz wierzycieli). **2.** [C.] p. **Sesja.** <Łć. cessio>

Cesjał, a, lm. **y** han. *książka weksli cedowanych.*

Cesjonarjusz, a, lm. **e,** ×**Cesjonarz** *ten, co ceduje na rzecz czyją.*

×**Cesjonarz, a,** lm. **e** p. **Cesjonarjusz.**

[**Cesta, y,** lm. **y, Czesta**] *droga:* I nowym światłem świeci niebios C. Pol. Zdr. **Cesteczka.** <Czes. cesta; por. [Czesta] i † Pocestny>

[**Cesteczka, i,** lm. **i**] p. **Cesta.**

I. [**Cestować, uje, ował**] *częstować.*

2. [**Cestować, uje, ował**] *podróżować.*

[**Cestowanie, a,** blm.] czynność cz. **Cestować.**

Cesyjka, i, lm. **i** p. **Cesja:** Napisz mi pan cesyjkę, ja płacę pieniądze. Syrok.

Cesyjny przym. od **Cesja:** Stempel C.

×**Ceszka, i,** lm. **i** p. **I. Cecha.**

[**Ceś**] p. **Cesiu:** Jakże konia utrzymać, kiedy on ucieka, a zawołaj: cesiu, C.! to on cię poczeka. Pśń.

[**Ceść, i,** lm. **e**] p. **Teściowa.**

Ceśka, i, lm. **i** p. **Cesia.**

[**Ceśka!**] p. **Cesiu.**

×**Cet, u,** lm. **y** p. **Cetno.**

[**Cet-cet**] w. *uspokajanie dziecka płaczącego.*

[**Ceta, y,** lm. **y**] p. **Tęcza.** <Właściwie częta, przestawka wyrazu tęcza>

†**Cetać się, a ś., ał ś.** *sprzeczać ś., kłócić ś.:* Kania z krogulcem długo z sobą ś. cetali. Błaż.

† **Cetanie, a,** blm. *sprzeczka, spór, kłótnia, swar.* <Może w związku z Węg. csetepatéz = kłócić ś.>

[**Cetąna, y,** lm. **y**] p. **Cetyna.**

[**Cetena, y,** lm. **y**] p. **Cetyna.**

† **Ceter** w. *niestety!* <Nm. w. zeter=biada>

! **Ceter, tra,** lm. **try** p. **Seter.**

Cetnabor, a, lm. **y** p. **Centrumbor.**

Cetnar, a, lm. **y** p. **Centnar.**

Cetnarowy p. **Centnarowy.**

Cetnarówka, i, lm. **i** p. **Centnarówka.**

Cetno, a, lm. **a,** ×**Cet 1.** a. [**Cot, Cotka, Ciotka**] *liczba parzysta:* Liczby, które są w cetnie. Kł. C. i licho (rodzaj gry). Grać w C. i licho. C., czy licho? Przen.: Jutro pokaże C. a. licho. Pot. (= *wygraną lub przegraną*). **2.** bud. *para:* Słupy cetnem postawione. <CZT>

[**Cetno**] przys. *gotówką, co do grosza.*

Cetografja, i, blm., **Cetologja** *opisanie wielorybów.* <Now. z Gr. kétos = wieloryb+gráfō = piszę, opisuję>

Cetologja, i, blm. p. **Cetografja.** <Now. z Gr. kétos = wieloryb + -logía = -znawstwo>

[**Cetyna, y,** lm. **y 1.** a. **Cetena, Cetąna, Cecyna, Czacina, Czetyna, Kicina**] *igliwie świerkowe.* **2.** *gałęzie rąbane.* Zdr. [**Cetynecka**]. <Słc. četina, zam. štetina = szczecina>

[**Cetynecka, i,** lm. **i**] p. **Cetyna.**

×**Cew, i,** lm. **e** ż. **1.** p. **Cewa. 2.** p. **Cewka.**

Cewa, y, lm. **y,** ×**Cew,** ×**Cyw,** ×**Cewie,** ×**Cywie 1.** *drewienko okrągłe podłużne, wpodłuż przewiercone, aby ś. na sznurku posuwać mogło.* **2.** † *małe koło.* Sol. **3.** p. ×**Cewka. 4.** elektrot. *szpula, walec owinięty drutem izolowanym, w maszynie elektrycznej.* **5.** mł. *koło palczaste; narzędzie złożone ze szczebelków okrągłych, osadzonych końcami prostopadle w brzegach dwuch krążków i obracane przez koło zębate:* Co u młynarzów cewy, to u zegarmistrzów tryby. Sol. **6.** myśl. = a) *pętlica na końcu drzewka uwiązana do łapania jarząbków.* b) w lm. *sidła do łapania wilków, lisów itp.* <CEW>

Cewać, a, ał 1. × (o ptastwie) *zdychać.* **2.** [C.] *drzemać.* Por. **Cywać.** <Czes. civěti = wisieć, kisnąć, sterczeć; zwlekać, czekać>

Ceweczka, i, lm. **i 1.** p. **Cewka. 2.** anat.: Ceweczki a. cewki nasienne (tubuli v. canaliculi seminiferi) = *drobniutkie przewody, w których gromadzi ś. nasienie,* p o n i k i, r u r k i n a s i e n n e, † n a c z y ń k a o d d z i e l a j ą c e a. p r o w a d z ą c e n a s i e n i e. Ceweczki sokowe w tkance łącznej. <CEW>

×**Cewie, a,** lm. **a** p. **Cewa.**

[**Cewieć, eje, ał**] p. **Cywać.**

Cewka, i, lm. **i,** × **Cywka,** × **Cewa,** × **Cywa,** ×**Cew 1.** *rura, rurka:* C. z miedzi, z żelaza. **2.** *rurka, przez którą woda wypływa, kurek, kran:* C. u pompy, beczki. C. u sikawki=*kanka.* ×Przen.: Cewką a. cewkami = *strumieniem, potokiem, strugą:* Wiele swych cewkami łez Wenus cedziła. Min. **3.** przen. *cyc, cycek, wymię krowy.* **4.** *szpulka, szpula do zwijania nici;* † przen. *gmatwanina, sidła:* Trudno ś. im z tej ma wykręcić cewki. Pot. **5.** [C.] *kloc drzewa, mieszczący ś. na wozie zwyczajnej długości.* **6.** [C.] *kawałek trzciny, wewnątrz pustej, służący tkaczowi do nawijania przędzy.* **7.** [C.] *koniec pióra, zdatny do zatemperowania.* **8.** [C.] *panewka u strzelby.* **9.** anat. *kanalik:* C. moczowa. C. łzowa (fistula lacrimalis) Cewki nasienne p. **Ceweczka. 10.** bot. *naczynie kanalikowate, przeprowadzające wodę z ziemi do pączków roślinnych.* **11.** a. **Bobina** fiz. *rura, szpula, walec, otoczony zwojami drutu w przyrządach elektrycznych:* C. Rumkorfa. **12.** lek. *fistula.* **13.** mł. *szczebelek u cewy.* **14.** myśl.=a) *samołówka na zwierzęta, wnik.* b) *noga sarnia.* **15.** tkac. *szpula, szpulka do nawijania nici; rurka w czółenku tkackim.* Zdr. **Ceweczka.** <CEW>

Cewkarka, i, lm. **i** forma ż. od **Cewkarz.**

Cewkarz, a, lm. **e** *nawijający przędzę na cewkę.*

×**Cewkować, uje, ował** lek. p. **Cewnikować.**

Cewkował, a, lm. **y** (w młynach i suknowalniach) *wałek cewkami (=palcami) osadzony, wał palczasty.* <Cewka+Wał>

×**Cewkowanie, a,** blm. lek. p. **Cewnikowanie.**

Cewkowato przys. od **Cewkowaty.**

Cewkowaty *podobny do cewki; fistularny.*

Cewkowrzód, odu, lm. **ody** lek. *wrzód głęboko leżący, a mający kanał na powierzchni odkrywający ś., którym materja wrzodu wypływa.* <p. Cewka+Wrzód>

Cewkowy przym. od **Cewka:** Koło cewkowe = *palczaste.* Bot.: Układ C.

Cewkówka, i, lm. **i** bot. p. **Rzęsa.**

Cewnica, y, lm. **e** bot. (siphonia) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* Gatunek: C. s p r ę ż y s t a a. D r z e w o s p r ę ż n e, S p r ę ż a (s. elastica).

Cewniczka, i, lm. **i** anat. (siphonium) *kostka trąbkowa u niektórych ptaków.*

Cewnik, a, lm. **i 1.** [C., **Cywnik**] *narzędzie do owijania przędzy na cewie,* in. k o n i k, s p u l a r z, s p u l s t a k. **2.** a. × **Moczopust,** † **Moczociąg** lek. (c a t h e t e r) *narzędzie do wypuszczania moczu z pęcherza:* C. załogowy, trwale pozostający. C. ochładzający.

×**Cewnikować, uje, ował,** × **Cewkować** lek. *wprowadzać cewnik do pęcherza moczowego.*

×**Cewnikowanie, a,** blm., × **Cewkowanie** czynność cz. **Cewnikować:** C. usilne, gwałtowne (=*wprowadzanie cewnika przemocą*).

Cez, u, blm. chem. *pierwiastek metaliczny z gromady potasowców,* Cs. <Z Łć. caesius = błękitnoszary>

[**Cez, Ces, Czez**] przyi. *przez.* <TRZOS = Skroś, Ssłw. črěsъ, Słń. č(r)ez, Srb. črez itd.>

[**Ceza, y,** lm. **y**] **1.** *sieć na flądry.* **2.** *mały niewód z macicą po gruncie* (=po dnie) *chodzącą.* **3.** *łowienie ryb „cezą."* <Nm. ze(h)se, zeise, zeisse>

Cezarjanin, a, lm. **anie** *stronnik Cezara.*

Cezura, y, lm. **y** p. **Średniówka.** <Łć. caesura>

[**Cęber, bra,** lm. **bry**] = [**Cąber**].

Cębra, y, lm. **y** p. **Cembra** i **Cembrowanie.**

Cębrować, uje, ował p. **Cembrować.**

Cębrowanie, a, blm. p. **Cembrowanie.**

Cębrowina, y, lm. **y 1.** p. **Cembrowina. 2.** p. **Cembrowanie.**

[**Cębrzyna, y,** lm. **y**] p. **Cembrowanie.**

Cęcelja, i, lm. **e** bot. p. **Cencelja.**

Cęgi, ów, blp. *obcęgi proste, niezaokrąglone; kleszcze.* Zdr. **Cążki.** <Nm. Zange>

[**Cępieć, i, iał**] **1.** *klepać biedę, cierpieć niedostatek.* **2.** *czekać; siedzieć, oczekując.* **3.** *ślęczeć.* <CZĘP>

[**Cępnąć, nie, nął**] *ugryźć, uszczypnąć.* <?>

[**Cępny**] dzień = *posępny, mglisty.*

[Cęta, y, lm. y] p. **Tęcza**. <p. Ceta>

Cęteczka, i, lm. i p. **Cętka**.

Cętka, i, lm. i, **Centka**, † **Czentka**, † **Czantka** 1. *kropka na tle innego koloru, plamka, łatka, płatek:* Cietrzew białemi cętkami upstrzony. Ład. Cętki na skórze lamparciej. Motyl z cętkami. Pies biały z czarnemi cętkami. Cętki goździka. Atłas w cętki. C. na twarzy, na skórze=*znak*. Z cętkami a. w cętki (=*cętkowany*). 2. † *blaszka odmiennego koloru:* Blaszki u pasa lub na szorach wypukłe, cętki. Ozdobiony cętką złotą. Lada cętki nam za pieniądze dają. Gostk. 3. [Cętki, **Cencki** lm.] *guzy mosiężne, nabiajne na rzemień* (ozdoba do kapelusza). Zdr. **Cęteczka**. <? Sssłw. cęta, Czes. ceta, Ros. cata = pieniądz; może z Got. kintus = grosz>

Cętkować, uje,ował, **Centkować** *cętkami pstrzyć, nakrapiać kolorem innym:* C. atłas, kitajkę, twarz, skórę.

Cętkowanie, a 1. blm., czynność cz. **Cętkować**. 2. lm. a *cętki, wzór w cętki, pstrokacizna:* C. tej materji mile wpada w oko.

Cętkowany, **Centkowany**, **Cętkowaty** *cętkami upstrzony, nakrapiany:* Ryś, tygrys C. Róg bawoli, długi, C., kręty. Mick.

Cętkowaty p. **Cętkowany**.

Cętnar, a, lm. y p. **Centnar**.

Cętnarowy p. **Centnarowy**.

Cha, cha, cha! *odgłos głośnego śmiechu.* <Dźwn.>

Chaba, y, lm. y 1. † p. **Haba**. 2. [C.] p. **Chabeta**.

[**Chabakuła**, y, blm., **Chabatuła**] *igły z drzew iglastych opadłe w lesie.* < ? Por. Czes. chabašti= krzaki, Ukr. chabacze=chróst>

[**Chabal**, a, lm. e] 1. pog. *Żyd*. 2. *kawaler, zalotnik; gach.* 3. zł. *kochanek.* <Może Hb. ha baal=pan; mąż>

[**Chaban**, a, lm. y] 1. p. **Chabanina**. 2. *padlina*.

[**Chabanina**, y, lm. y, **Kabanina**, **Chaban**, **Chabas**] *złe, chude mięso.* <p. Kaban>

[**Chabar**, a, lm. y, **Chabor**] *łapówka.* <Przez Ros. i Tat. chabarà, z Arab. chabér=wiadomość, wieść; przejście znaczenia odbyło ś. w Ros.>

[**Chabas**, a, lm. y] 1. p. **Chabanina**. 2. p. **Chabeta**.

×**Chabas!** p. **Chaps**.

[**Chabatuła**, y, blm.] p. **Chabakuła**.

[**Chabaty**] *czubaty:* Wóz C.

×**Chabaź**, a, blm., † **Chabuź**, † **Chabuzie** zb. *zrosłe zielsko, chwast.* <p. Hebd>

×**Chabelek**, lka, lm. lki p. **Abelek**.

Chaber, bru, lm. bry 1. bot. (centaurea) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: Ch. ł ą k o w y (c. jacea). C h. w i e l o k w i a t o w y a. Ś w i e r z b n i c a, Ż e l a ź n i c a (c. scabiosa). B ł a w a t e k a. B ł a w a t, C h a b e r, C h a b r e k, M o d r a k, W a s i l e k, W o ł o s z e k, [F a b r e k, H a b e r, W a w e r] (c. cyanus). C h. l e k a r s k i a. k l e i s t y, a. K a r d a (bł. K a r n a) b e n e d y k t a a. K a r d o b e n e d y k t a a. C z u b e k t u r e c k i (c. benedicta). 2. [C.] *chwast, budyle.* Zdr. **Chaberek**, **Chabereczek**, **Chabrek**. <Może Nm. [haber]=owies>

[**Chaberdzie**, a, blm., **Haberdzie**] *gałęzie łamane, łom:* Nazwoził chaberdzia. <p. Hebd>

Chabereczek, czku, lm. czki p. **Chaber**: Stój, poczekaj, Pawełeczku, dam ci wianek z chabereczku. Pśń.

Chaberek, rku, lm. rki p. **Chaber**.

Chaberkowy przym. od **Chaberek**.

Chabet, a, lm. y p. **Chabeta**.

Chabeta, y, lm. y, **Chabet**, [**Chaba**, **Chabas**, **Hadra**, **Chadra**] *chuda szkapa, z wystającemi żebrami (chabami), koń lichy:* Czterema chabetami jakby karetą poszóstnie zajechał. Krasz. < p. Kaban>

×**Chabias** p. **Chaps**.

[**Chabie**, i, blp.] *chwasty różne, gałęzie a. korzenie powikłane.* <p. Hebd>

† **Chabina**, y, lm. y, [**Chabina**, **Habina**] 1. *rózga, pręt:* Dziecko swawolne bojąc się chabiny, gniewnemu ojcu czyni przeprosiny. Koch. 2. *różdżka czarnoksięska, wskazująca pod ziemią skarby.* Zdr. † **Chabinka**, [**Chabinka**, **Chabineczka**]. <p. Hebd>

[**Chabineczka**, i, lm. i] p. **Chabina**.

† **Chabinka**, i, lm. i, [**Chabinka**] p. **Chabina**.

[**Chabki**, ów, blp.] *rodzaj ziemniaków.* <?>

[**Chabłuza**, y, lm. y] *gałąź, rózga.* <p. Hebd>

[**Chabor**, a, częś. w lm. y] 1. p. **Chabar**. 2. *kość, gnat;* w lm. *chudzina.*

[**Chábora**, y, lm. y] *łopatka u świni.*

[**Chabraki**, ów, blp.] *patyki.* <?>

Chabrek, brku, lm. brki bot. p. **Chaber**.

Chabrkowy przym. od **Chabrek**: Kwiat C.

Chabrowy przym. od **Chaber** 1. *z chabru uwity:* Wianek C. 2. *niebieski, modry:* Oczy chabrowe.

[**Chabrusa**, y, lm. y **Chawrus**] *klika, zmowa.* <Hb. heber=związek, stowarzyszenie>

† **Chabry** p. **Chrobry**: Zwyczaj miasto chrobry chabrym Bolesława zuczył ś. mianować. Błaż. <p. Chrobry>

[**Chabrycarz**, a, lm. e] p. **Fabrycarz**.

[**Chabryka**, i, lm. i] p. **Fabryka**.

[**Chabun**, a, lm. y] pog. *Żyd.*

† **Chabuzie**, a, blm. p. **Chabaź**.

† **Chabuź**, i, blm. p. **Chabaź**.

Chaby, ów, blp. *kości, gnaty sterczące z pod skóry.* <?>

Chabzina, y, lm. y bot. p. 2. **Bez**. <p. Hebd>

[**Chachalca**, y, lm. e, **Hahalca**] *zamieć śnieżna, śnieżyca.* <Dźwn. Por. fujawa, fujawica, kujawica; fujać = dąć>

[**Chachar**, a, lm. y] 1. *włóczęga, powsinoga.* 2. *człowiek niższego pochodzenia.* <Zap. z Czes. chachar>

[**Chachel**, chla, lm. chle, **Chachla**, **Chochla**] *żerdź, przeprowadzająca pod lodem sznury sieci od jednego przerębla do drugiego.* <?>

[**Chachmęcić**, i, ił] 1. *plątać, wikłać.* 2. *szachrować, kręcić, tumanić, oszukiwać.* 3. *ukrywać; łasować.* <?>

×**Chachmęć**, i, lm. e [**Chachmęć**], ×**Chachmęt**, [**Chachmęt**] 1. *manowiec, obłęd, wertep:* Noc mię w tej strasznej zastała chachmęci. Tw. 2. przen. *plątanina, chaos, zamęt:* Czyny te w głuchej zagrzebała zawisność chachmęci. Kniaź.

×**Chachmęt**, u, lm. y, [**Chachmęt**] p. **Chachmęć**.

[**Chachoł**, a, lm. y] p. **Chochoł**.

[**Chachół**, oła, lm. oły] p. **Chochoł**.

[**Chachulić**, i, ił] *ukrywać coś.* <?>

[**Chachuł**, a, lm. y] p. **Chochoł**.

[**Chachuła**, y, lm. y] *pysk, morda:* Dostać w chachułę. <?>

Chacina, y, lm. y, **Chatyna**, **Chacisko** *licha, nędzna, uboga chata:* W okamgnieniu chacinę rozdarli, drudzy też jęli wodę nosić i zlewać. Kaczk. Biedna moja C. Krasz. <p. Chata>

Chacisko, a, lm. a 1. p. **Chata**. 2. p. **Chacina**.

[**Chaczkory, ów,** blp.] p. **Czechczer.**
[**Chać, i,** lm. **e**] p. **Chata.**
[**Chadać**] cz. ułomny, używany tylko w rozkaźniku: **chadáj** a. **chadej** = *chodź*, **chadájta, chadájcie.** <CHOD>
[**Chadera, y,** lm. **y**] **1.** p. **Hadra:** Kożuch tak połatany miejsce w miejsce, że dziadaby nawet tą chaderą nie uraczył. Bał. **2.** w lm. *spodnie, hajdawery.* <p. Hadra>
[**Chadra, y,** lm. **y**] **1.** p. **Hadra. 2.** p. **Chabeta.**
Chadzać, a, ał p. **Chodzić.** <CHOD>
×**Chadzanie, a,** blm., czynność cz. **Chadzać.**
×**Chadzawa, y,** lm. **y,** ×**Chadzawka** *miejsce do przechadzki.*
×**Chadzawka, i,** lm. **i** p. **Chadzawa.**
† **Chadzka, i,** lm. **i** *wyprawa, wycieczka, napad:* Król nakazał rozwiązać ś. pułkom, zalecając, by do państw ościennych chadzek nie uskuteczniali. Rol.
[**Chadzować, uje, ował**] *chadzać.*
[**Chaimek, mka,** lm. **mki**] *lampka.* <Żart. z imienia Żyd. Chaim = Kaim>
1. [**Chaj!, Chajże!**] *w. radości:* Pokłon Mu oddajcie, i wesoło chajże chajże przed Nim wykrzykajcie. Kat.
2. [**Chaj, a,** lm. **e**] p. [**Chaja**].
[**Chaja, i,** lm. **e, Chajda, Chaj**] m. pog. *Żyd:* Chytry C. <Może od imion Żyd. Chaim, Chaja>
†**Chaja, i,** lm. **e,** [**Chaja**], †**Haja 1.** *zawierucha, burza:* Jak nas po morzu rozegnała C..... Pot. **2.** przen. *wir wojny, szturm, walka, burza wojenna.* **3.** a. [**Chajawica, Chujawa, Chujawica, Kujawica, Fujawica**] *słota, flaga z wiatrem.* <Dźwn.>
[**Chajać, a, ał**] **1.** *szukać, łazić z kątka w kąt.* **2.** *głaskać.*
[**Chajawica, y,** lm. **e**] p. †**Chaja.**
[**Chajcu bajcu**] *aby, aby; byle zbyć.* <?>
[**Chajda, y,** lm. **y**] p. [**Chaja**].
Chajder, u, lm. **y** p. **Cheder.**
[**Chajże!**] p. **1. Chaj.**
Chala! Hala! *wołanie na woły.* <Ha+La!>
†**Chalag, a,** lm. **owie** *wolarz, gbur, cham.* Opal. <Może w związku z Tur. chalk=motłoch, a. od okrzyku na woły: chala!>
[**Chalamuśny, Halamuśny**] = **Alamuśny.**
Chalastra, y, blm. p. **Chałastra.**
[**Chalawa, y,** lm. **y**] p. **Halawa.**
Chalcedon, u, lm. **y** min. *mieszanina krzemionki bezpostaciowej z krzemionką krystaliczną.* Odmiany: c h r y z o p r a s, h e l j o t r o p, k a r n j o l a. k r w a w n i k, o n i k s, p l a s m a i s a r d o n i k s. <Od miasta Gr. w Azji Mn. Chalkēdōn>
Chalcedonowy przym. od **Chalcedon:** Czara chalcedonowa. Krasz.
†**Chalibski** *stalowy:* Bułat chalibskim ustalony hartem. Koch. <Gr. chályps, Łć. chalybs>
†**Chalić, i, ił** p. **Chwalić.**
Chalkograf, a, lm. **owie** *miedziorytnik.* <Now. z Gr. chalkós=miedź+gráfō=ryję, piszę>
Chalkografja, i, blm. *miedziorytnictwo.*
Chalkolit, u, lm. **y** a. **Torbernit** min. *fosforan uranu i miedzi wodę zawierający, krystalizujący w układzie kwadratowym, zielony.* <Now. z Gr. chalkós=miedź+líthos=kamień>
Chalkopiryt, u, lm. **y** min. *siarek miedzi z siarkiem żelaza, mający na powierzchni pstrą nalecialość.* <Now. z Gr. chalkós+pyrítēs=ogniowy>
Chalkozyn, u, lm. **y** min. *siarek miedzi, zawierający żelazo, mający czasem na powierzchni nalecialość i należący do bogatych rud miedzianych,* b ł y s z c z m i e d z i a n y. <Now. z Gr. chalkós +ózō=pachnę>
Chała, y, lm. **y 1.** *bułka żydowska, strucla szabasowa, kugiel.* **2.** [C.] *chałat płócienny od kurzu w drodze.* **3.** [C.] *liche ubranie.* Zdr. **Chałka.** <Hb. chālāh>
[**Chałabuda, y,** lm. **y**] *bryka krakowska.* <Chała a. Hała=coś lichego+Buda>
[**Chałabuz, a,** blm.] *zbieranina, siano pomieszane ze słomą, zielsko.* <p. Hebd>
Chałaciarski przym. od **Chałaciarz.** <p. Chałat>
Chałaciarstwo, a, blm. *pospólstwo żydowskie, motłoch żydowski.*
Chałaciarz, a, lm. **e,** ×**Chałatowiec** *Żyd chodzący w chałacie:* Małomiasteczkowy C. oplątuje w swoje sieci lichwiarskie poczciwego Bartka wiejskiego.
[**Chałakać, a, ał**] *hałasować, narzekać.*
Chałastra, y, blm., **Chalastra, Hałastra,** prow. **Hałajstra** *pospólstwo, motłoch, gawiedź, tałałajstwo:* C. obozowa (=*ciury*). C. uliczna, miejska, wiejska. Przen.: Nie dba na żądła brzmiącej chałastry chłop, podcinając z kanaru plastry. Nar. (=*rój pszczół*). <? Moraw. chalastra, Ukr. chała(j)stra>
Chałat, u, lm. **y, Hałat** *długa kapota przez pospólstwo żydowskie noszona; długie szerokie ubranie zwierzchnie, kitel.* <Z Arab. chilat, chelat a. chalat=suknia honorowa, przez Tur. i Ukr.>
[**Chałatajstwo, a,** blm.] *zielsko, głuszące pożyteczne rośliny.* <p. Chałabuda>
×**Chałatowiec, wca,** lm. **wcy** p. **Chałaciarz.** <p. Chałat>
Chałatowy przym. od **Chałat,** *żydowski:* Chałatowi spekulanci. Rol.
Chałda, y, blm. p. **Hałda.**
Chałka, i, lm. **i** p. **Chała.**
[**Chałpa, y,** lm. **y**] p. **Chałupa.**
[**Chałtury, ów,** blp., **Chautury**] *zaduszki, dziady.* Zdr. [**Chapturki**]. <Śr. Gr. chartoulárion, Śr. Łć. chartularium = spis, regiestr, przez Brs. chaŭtury Ukr. chaŭtura>
[**Chałup, y,** lm. **y**] ż. p. **Chałupa.**
Chałupa, y, lm. **y 1.** a. [**Chałpa, Chałup**], †**Chyża** *dom włościański we wsi, chata:* Nie tylko do chałupy kmiecej, lecz i do pysznych pałaców królewskich śmierć kołace. Tak mi rzeźwo, wesoło, jak u matki w chałupie. Len. Wychował ś. w chałupie (=*za piecem*). **2.** rub. *dom:* Wracam do chałupy. Mieć swoją chałupę (=*mieć swój kąt, mieć ś. gdzie podzieć*). **3.** [C.] *izba, mieszkanie.* **4.** × żart. *tyłek:* Dał mu w chałupę. **5.** myśl. *wielka kotlina, którą robią zające, mróz przeczuwając.* Zdr. **Chałupka, Chałupeczka.** Zgr **Chałupisko, Chałupsko.** <Zap. Gr. kalýbē = chata namiot, może przez Tur. kaliba, kalivé>
[**Chałupczątko, a,** lm. **a**] *licha chałupina.*
Chałupeczka, i, lm. **i** p. **Chałupa:** C. nizka, ojciec matkę ściska. Pśń.
Chałupina, y, lm. **y, Chałupisko, Chałupsko** *licha chałupa.*
Chałupisko, a, lm. **a 1.** p. **Chałupa. 2.** p. **Chałupina. 3.** [C.] *miejsce, gdzie stała chałupa.*
Chałupka, i, lm. **i** p. **Chałupa.**
Chałupnica, y, lm. **e** forma ż. od **Chałupnik.**
[**Chałupnictwo, a,** blm.] *stan chałupnika.*
Chałupniczek, czka, lm. **czkowie** p. **Chałupnik.**
Chałupniczy przym. od **Chałupnik:** Mieszkanie chałupnicze.

Chałupnik, a, lm. **cy, Chatnik** *chłop bezrolny, posiadający na własność samą tylko chałupę, z małym kawałkiem gruntu a. bez niego, zagrodnik:* Rolnicy nasi jedni mają znaczne gospodarstwo, jako kmiecie, drudzy połowę mniejsze, jako zagrodnicy; trzeci ledwie mają jakie, jako chałupnicy, komornicy. Zdr. **Chałupniczek.**

Chałupny przym. od **Chałupa:** Podatek pługowy, C. Vol.

†**Chałupować, uje, ował** *łupić, grabić, nakładać kontrybucję.* <Czes. chalupovati=nakładać okup, dyngus>

Chałupsko, a, lm. **a 1.** p. **Chałupa. 2.** p. **Chałupina.**

Chałwa, y, lm. **y** p. **Haława.**

Cham, a, lm. **y,** ×**Chama** pog. *prostak, chłop; gbur, ordynus, grubijanin:* Po śmierci nie znać, co są szlachta, a co chamy. Nar. Z chama stworzyć chce człowieka. Dar. Zdr. **Chamek, Chameczek, Chamcio, Chamuś,** ×**Chamczyk.** Zgr. **Chamisko, [Chamudro].** <Od imienia syna Noego Hb. Chām>

†**Cham, a,** lm. **owie** p. **Chan:** Król wielki tatarski, którego chamem zowią. Birk.

×**Chama, y,** lm. **y** p. **Cham.** Wyb.

[**Chamchacz, a,** lm. **e, Chamchaty**] *mówiący niewyraźnie, przez nos.* <Dźwn.>

[**Chamchaty, ego,** lm. **ci**] p. **Chamchacz.**

Chamcio, a, lm. **owie** p. **Cham.**

×**Chamczyk, a,** lm. **i** p. **Cham.**

Chameczek, czka, lm. **czki** p. **Cham.**

Chamek, mka, lm. **mki** p. **Cham.**

×**Chameleon, a,** lm. **y** zool. p. **Kameleon.**

[**Chamełka, i,** lm. **i**] p. **Chomełka.**

[**Chamera, y,** lm. **y**] *słota, flaga mocna.* <?>

[**Chamerdzie, a,** blm.] *chróst, gałązki drobne.* <Por. Chaberdzie>

[**Chamęcić się, i ś., ilo ś.**] nieos. *chmurzyć ś.*

[**Chamić się, i ś., ił ś.**] *tokować.*

Chamisko, a, lm. **a 1.** m. i ni. p. **Cham:** Jakto! więc po to urodziła ś., aby każde C. śmiało na jej plecy pięści swe opuszczać! Orzesz. **2.** [C.] *tokowisko.* <p. Cham>

Chamka, i, lm. **i** forma ż. od **Cham:** Chamką zrobiłam ś. Orzesz.

[**Chamkaty**] *przez nos mówiący,* × *gęglawy.* <Dźwn.>

[**Chamotanie, a,** blm.] *opór (szamotanie ś.):* Dawał cego ś. im zakciało bez sprzécki i chamotania. <p. Szamotać>

[**Chamrać, a, ał**] **1.** *gadać, obmawiać; wykrzywiać gębę.* **2.** *targać, tarmosić, szarpać, miąć.* **3.** *gryźć.* **4.** *grzebać, skubać.* <? Por. Czes. chamrati, Ukr. chamárkaty>

Chamski przym. od **Cham:** Piękny mi szlachcic z województwa chłopskiego, a z ziemi chamskiej. Prz. **Po chamsku** przys.=*jak cham:* Po chamsku mówić. Orzesz.

†**Chamski** p. **Chański.**

Chamstwo, a, blm. **1.** *stan chamów, prostactwo, grubijaństwo; pochodzenie chamskie:* Jakie ty masz prawo chamstwem oczy wypiekać? Orzesz. **2** zb.=*chamy, chłopstwo.*

Chamsyn, u, lm. **y** *suchy i gorący wiatr południowo-wschodni, wiejący w Egipcie.* <Arab. chamsīn=dosł. pięćdziesiąt; wiatr tak nazwany jakby dlatego, że wieje zwykle 50 dni>

[**Chamudro, a,** lm. **a**] m. i ni. p. **Cham.**

[**Chamujło, a,** lm. **a**] m. i ni. *cham, prostak, grubijanin.*

[**Chamuła, i,** lm. **e** a. **Chamuła**] **1.** *kartofle tarte z krupami, zapiekane.* **2.** a. [**Famuła, Pamuła**] *gęsta zupa owocowa.* <Ukr. chamuła, chamùz>

1. [**Chamuła, y,** lm. **y**] p. **Chęmuła.**

2. [**Chamuła, y,** lm. **y**] p. **Chamuła;** *zupa jabłkowa.*

Chamuś, a, lm. **e** p. **Cham.**

Chan, a, lm. **owie,** †**Cham, Han** *panujący u Tatarów:* C. tatarski. <Tur. i Mong. chakan, chan, z Chiń.>

†**Chanaja, i,** blm. *gawiedź, motłoch.* <Może z Fr. canaille, a. z Włos. canaglia>

[**Chanajka, i,** lm. **i**] p. **Nahajka.**

Chanat, u, lm. **y** p. **Chaństwo.** <p. Chan>

[**Chandara, y,** lm. **y**] *maruda, zrzęda, grymaśnik, hipochondryk:* Ej, ty stary chandaro, co ty dziś na wąs namotał? Krasz. <Zap. do Chandra>

[**Chandra, y,** blm.] *hipochondrja, melancholja; zły, kwaśny humor; kaprys:* Gdy go C. napadła, był milczący. Krasz. Siedziałem z Łukaszem w jego norze, bo mię C. była napadła. Orzesz. Przyszła a. naszła na nią C. <Przez. Ukr. chandra, z Gr. hypochóndria>

†**Chandziar, u,** lm. **y** p. **Andziar.**

[**Chandża, y,** lm. **e**] m. i ż. *bigot, dewotka, bigotka.* <Przez Ros. hanżà=świętoszek, z Arab. hadżdżŷ= pielgrzym (do Meki), przez Tur. a. Tat.>

†**Chandżar, u,** lm. **y** p. **Andziar.**

Chanowy p. **Chański:** Nie pozwolił ś. pułkom Chmielnickiego a. chanowym czambułom ogarnąć. Sienk. <p. Chan>

†**Chanśba, y,** lm. **y** p. **Chąśba.**

[**Chantały, ów,** blp.] *obuwie rozdeptane, wielkie, najordynarniejsze.*

Chański, Chanowy przym. od **Chan; Hański,** †**Chamski.** <p.Chan>

Chaństwo, Haństwo, Chanat, Hanat 1. blm. *godność, władza chana.* **2.** lm. **a** *państwo chana.*

Chaos, u, lm. **y 1.** fil. w kosmologji greckiej: *pierwotna masa zmieszanych żywiołów, z której kosmos powstał; masa kosmiczna nieokreślona dod względem kształtów, składu i budowy; bezład, odmęt, skąd ś. pierwiastki, żywioły nie wydzieliły jeszcze.* **2.** przen. *zamęt, zamieszanie, odmęt, nieład, bezład:* W głowie jego prawdziwy C. <Gr. cháos>

Chaotycznie przys. od **Chaotyczny.**

Chaotyczność, i, blm. rz. od **Chaotyczny:** Największą organiczną wadą wystawy jest C., wśród której niczego odszukać, niczego porównać z sobą niepodobna. C. myśli.

Chaotyczny przym. od **Chaos,** *nieporządny, niesystematyczny, zagmatwany, bezładny:* Głowa chaotyczna. Wszystkie uczucia nie formułowały ś. w nim wyraźnie, ale raczej tworzyły jakieś chaotyczne obrazy, budzące nieokreślone trwogi i nadzieje. Morz.

1. Chap! 1. *głos wyrażający szczekanie psów, ham! ham!* **2.** p. **Chaps.** <Dźwn.>

2. Chap, u, lm. **y** p. **Chapanka.**

Chapacz, a, lm. **e** *ten, co chapie, chwytacz.*

[**Chapaczka, i,** blm.] *łapczywość.*

Chapać, pie, pał p. **Chapnąć.**

Chapaneczka, i, lm. **i** p. **Chapanka.**

Chapanie, a, blm., czynność cz. **Chapać.**

Chapanina, y, lm. **y** *ciągłe chapanie, porywanie czego:* Żyć chapaniną.

Chapanka, i, lm. **i 1.** a. **Capanka, Chap** *chapanie, porywanie.* **2.** a) *rodzaj gry w karty:* Zgrał się szuler w chapankę. Kras. b) *gra w pieniądze a. stalki, polegająca na narzucaniu monety, a. stalki jednej na drugą.* 3. karc. (w grze tejże nazwy) *zabranie wszystkich lew:* Grać na chapankę=*starać ś. wziąć wszystkie lewy.* Zdr. **Chapaneczka.**

[**Chapciś, a,** lm. **e**] *kot.*

[**Chapciwy**] *łapczywy, łakomy.*

[**Chapcydens, u,** lm. **y**] *dochód nieprawy, obrywka, akcydens.* Zdr. [**Chapcydensik**]. <Sld. do Akcydens>

[**Chapcydensik, u,** lm. **i**] p. **Chapcydens.**

[**Chaperny**] *pożądliwy na cudze.*

[**Chapka, i,** blm.] *chętka:* Mieć chapkę na co.

Chapnąć, nie, nął, nied. **Chapać 1.** *capnąć, chwytnąć, porwać, grypsnąć, złapać, ukraść:* Bank założony, i zobaczysz, że jaki tysiąc dukacików chapniem. **2.** [C.] *uderzyć:* C. kogo w twarz. **3.** [C.] *uciec.* <Dźwn.>

[**Chapoknysz, a,** lm. **e, Knysz**] pog. *syn popa.* <Ukr. chapoknỳsz>

1. Chaps! Chap! Hap! ×Chabias! ×Chabas! [**Chapt!**] *cap! łap! łaps! łabas!* (przy chapnięciu, kradzieży). <Dźwn.>

2. [**Chaps, u,** lm. **y**] *kęs.*

[**Chapscydensować, uje, ował**] *miewać chapcydensy.* <Sld. do Akcydens>

[**Chapscydensowanie, a,** blm.] czynność cz. **Chapscydensować.**

[**Chapt!**] p. **Chaps.** <Dźwn.>

[**Chapturki, ów,** blp.] p. **Chałtury.** <p. Chałtury>

[**Chapun, a,** lm. **y**] **1.** *trudniący ś. u Żydów wykrywaniem i łowieniem zbiegów.* **2.** *biorący obce rzeczy potajemnie; złodziej.* <Dźwn.>

×Characz, u, lm. **e** p. **Haracz.**

[**Charać, a, ał**] *chorować, niedomagać.* <CHOR>

[**Charanie, a,** blm.] czynność cz. **Charać.**

Charakter, u, lm. **y, †Karakter 1.** *†kształt pisma, liczby; litera:* Charaktery egipskie, greckie, łacińskie, runiczne. †Charaktery = *czarodziejskie kreski, znaki, kulasy:* Inkluzy, charaktery przy sobie noszą. Birk. **2.** C. pisma czyjego a. C. = *właściwy komuś sposób pisania, ręka:* Mieć piękny C. Poznałem autora listu po charakterze. C. pisma rękopisu wskazuje wiek XV. **3.** *†kaligrafja:* Wprawiać ś. w charakterze. **4.** *cecha, piętno, ślad; rys, znamię; godność, tytuł; rola:* Muszę ci niektóre przełożyć charaktery, po których mię poznasz. Kołł. Serce czułe i umysł szczery są dwa wieczne poczciwych ludzi charaktery. Zabł. C. kapłański. Jeździć w charakterze posła. **5.** *natura, właściwość istotna:* C. wyobrażeń, nauk biologicznych, twórczości poetyckiej. Posępny i jednostajny C. puszczy. Sienk. (=*fizjognomja, koloryt, wygląd*). C. gazety. Charaktery rozumów ludzkich. Wiszn. C. przemówienia. **6.** *stały sposób świadomego, dowolnego oddziaływania, postępowania, zachowania ś.; ogół skłonności i popędów osobnika a. gatunku; temperament:* C. wyrobiony, niewyrobiony, słaby, chwiejny, wielki, dzielny, wzniosły, surowy, brzydki, szczery, niepewny, gwałtowny, mściwy, czarny, nizki. C. ludzki, narodowy. To leży w jego charakterze. Prawość, moc, stałość charakteru. Dobrały ś. ich charaktery. Dobrze uchwycić, oddać, narysować, wystawić, rozwinąć czyj C. **7.** przen. *typ, postać, kreacja:* Autor celuje w przedstawianiu charakterów niewieścich. **8.** *stały sposób kierowania ś. pewnemi zasadami, normami; stały kierunek woli:* Człowiek z charakterem, bez charakteru. Brak charakteru. Wyrobić w sobie C. **9.** *×prawy charakter, poczciwość, honor, rzetelność, sumienie:* Na mój C. Ręczyć charakterem. **10.** *wytrwałość, dzielność, siła.* Żart.: Ma C. w nogach (=*dobry do dania drapaka*). [**Charakteru nie ma w rękach**] =*próżniak.* <Gr. charaktḗr>

×Charakternie przys. od **Charakterny.**

[**Charakternik, a,** lm. **cy**] **1.** *człowiek z charakterem, słowny, uczciwy.* **2.** *czarodziej, planetnik, znachor.*

×Charakterność, i, blm. rz. od **Charakterny.**

×Charakterny 1. *mający prawy charakter, uczciwy, honorowy, solidny, rzetelny, stały.* **2.** [C.] *dobry.* **3.** [C.] *odważny.* **5.** [C.] *ambitny.*

Charakterologja, i, blm. fil. w psychologji *teorja charakteru; nauka o charakterze.* <Now. z Gr. charaktḗr+-logía = -znawstwo>

Charakterowy przym. od **Charakter,** *mający pewien charakter, pełen charakteru, charakterystyczny; leżący w charakterze:* Grupa malownicza! głowy charakterowe! z kontrastem oblicza! Mick. Charakterowa wolność Słowian. Słow.

Charakterystycznie przys. od **Charakterystyczny.**

Charakterystyczność, i, blm. rz. od **Charakterystyczny.**

Charakterystyczny 1. *mający swoją osobną cechę, charakter wyróżniający ś.:* W języku Cyganów, o ile mi wiadomo, nie ma wyrazów „mąż“ i „żona;“ jest to bardzo charakterystyczny niedostatek. Kln. Charakterystyczna głowa na obrazie. **2.** fil. i posp. *znamienny, wyodrębniający, wyróżniający:* Rys C. Cecha charakterystyczna. Zjawisko charakterystyczne. **3.** teatr. *przedstawiający pewien typ z uwydatnieniem jego strony śmiesznej, wad, oryginalności i t. p.:* Artysta ze zwykłą sobie werwą, komizmem i talentem przedstawiał typy charakterystyczne.

Charakterystyka, i, lm. **i 1.** *zbiór cech, uwydatniających wszystkie właściwości chwili, osoby a. przedmiotu:* Powtórzyć to godzi ś., jako charakterystykę chwili i epoki. C. ówczesnego społeczeństwa. **2.** fil. i posp. *opisanie charakteru; opisanie a. określenie (kogo, czego) za pomocą rysów znamiennych, wyróżniających, charakterystycznych; odmalowanie cech stanowiących charakter czegoś:* Przynosił im wieści z salonów, anegdoty balowe i charakterystykę domów, do których inni uczęszczać nie mieli czasu. Krasz. C. wyczerpująca, trafna, ścisła, naukowa, ogólna, szczegółowa. **3.** teatr. *charakteryzacja, ucharakteryzowanie ś.:* Jej repertuar nie pozwala uciekać się do zewnętrznej charakterystyki.

Charakteryzacja, i, blm. p. **Charakteryzowanie ś.**

Charakteryzować, uje, ował 1. *wyrażać czyj charakter, cechować, znamionować:* W przyjmowaniu gości ludzkość charakteryzuje naród polski. **2.** kogo =*pomagać mu przy charakteryzacji, malować go szminkami.* **C. ś.** teatr. =*nadawać sobie wszystkie cechy zewnętrzne osoby przedstawianej na scenie. przybierać właściwą, odpowiednio do roli, powierzchowność i fizjognomję; malować sobie twarz farbami tłustemi czyli szminkami w tymże celu.*

Charakteryzowanie, a, blm., czynność cz. **Charakteryzować.**

Charakteryzowanie się, a ś., blm., **Charakteryzacja** czynność cz. **Charakteryzować ś.:** Słynął ze swoich karykatur, z daru charakteryzowania ś.

[**Charany, ów,** blp. a. **Charony**] *rodzaj ziemniaków.*

[**Charap, u,** lm. **y**] *bitwa, wybicie.* <p. Harap>

[**Charasina, y,** lm. **y**] *gałęzie.* <?>

[**Charasz-**] p. **Harasz-.**

[**Charaścina, y,** lm. **y**] p. **Chróst.**

[**Charcaby, ów,** blm.] pog. *nogi.* <?>

[**Charciu, ciu!**] *przywoływanie chartów.*

Charchać, a, ał p. **Charknąć**: Owce, kiedy robaki w gardle mają, zbyt charchają. Gost. <CHARCH, CHARK Dźwn.>

†**Charchała, y,** lm. **y** p. **Flegmatyk.**

Charchanie, a, lm. **a** czynność cz. **Charchać**: W charchaniu, kichaniu i pluwaniu skromności potrzeba przestrzegać. Schot.

Charchocina, y, lm. **y** zł. *słonina.* <CHARCH>

Charchotać, cze a. ×**ce, tał I.** p. **Charczeć. 2.** ×p. **Chargotać**: Na kozłach Żydzi poświstywali długiemi biczami, raz krzycząc na konie, to znowu charchocząc z oskakującemi ich zewsząd faktorami. Korz. <Dźwn. CHARCH, CHARK>

Charchotanie, a, blm. **I.** p. **Charczenie. 2.** ×p. **Chargotanie**: C. Żydów, którzy jak powietrze obejmowali wszystko i byli wszędzie. Korz.

Charci, ×**Chartowy** przym. od **Chart**: Myśliwcy charcią gębę zowią trąbą. Otw. Szczenię charcie.

Charciarz, a, lm. **e I.** *hodujący charty.* **2.** *polujący z chartami, lubownik polowania z chartami*: Wali ku mnie kłusem jakiś panicz i za nim dojeżdżacz z dwiema smyczami: „A to C.!“ pomyślałem sobie. Skarb.

[**Charciaty**] *cienki, wychudły.*

Charciątko, a, lm. **a** p. **Charcię.**

Charcica, y, lm. **e** *suka charcia.* Zdr. **Charciczka,** ×**Charteczka.**

Charciczka, i, lm. **i** p. **Charcica.**

Charcię, ęcia, lm. **ęta, Charciątko** *szczenię charcie.*

Charcik, a, lm. **i I.** p. **Charciuk. 2.** p. **Chart. 3.** *odmiana charta*: C. angielski = *chart pokojowy.* Przen.: C. angielski = *człowiek chudy, szczupły.* To prawdziwy C. angielski.

Charcina, y, lm. **y** m., **Charcisko** *biedny, nędzny chart.* Zdr. **Charcinka.**

Charcinka, i, lm. **i** p. **Charcina.**

Charciówka, i, lm. **i** myśl. p. **Chróstówka.**

Charcisko, a, lm. **a** m. a. ni. **I.** p. **Chart. 2.** p. **Charcina.**

Charciuk, a, lm. **i, Charcik** *młody chart*: Starego kundla opadły szczeniaki, muce, mopsy i charciuki. Niem.

[**Charcz, u,** blm., **Charcza**] *strawa, życie, stół, wikt*: Dawać komu C. miesięczny. Pieniądze na C. <Arab. chardż = wydatek, przez Ukr. charcz = strawa>

[**Charcza, y,** blm.] p. **Charcz.**

Charczeć, e a. [**y**], **ał I.** a. **Charkotać, Charchotać,** ×**Churkotać,** ×**Chraczeć,** [**Harczeć**] *chrapać, chrypieć, glegotać*: Charcze a. charkoce mu w gardle. Gardziele samców turów charczą. Sienk. **2.** *grać, rzężeć przy niemożności wyrzucenia śluzu, szczeg. przy konaniu*: Oddech charczący. <CHARCH, CHARK Dźwn.>

Charczenie, a, lm. **a, Charkotanie, Charkot, Charchotanie,** ×**Churkotanie,** ×**Chraczenie** czynność cz. **Charczeć**: Słychać było łoskot ciał szamoczących ś. po podłodze i ciche syczące charczenia. Bał.

[**Charczewne, ego,** blm.] rz. *strawne, pieniądze dawane na charcz*: Płaci ś. człowiekowi charczewnego po rublu na tydzień. <p. Charcz>

[**Charczewnia, i,** lm. **e**] *garkuchnia i szynkownia zarazem.*

[**Charczować, uje, ował**] *dawać charcz, żywić*: C. konie i ludzi.

[**Charczowanie, a,** blm.] czynność cz. **Charczować.**

[**Charczydło, a,** lm. **a**] m. i ni. *człowiek charczący, mający ciężki oddech.* <CHARCH, CHARK Dźwn.>

[**Chargęzie, i,** blp.] *krzaki a. korzenie bardzo powikłane.* <?>

Chargot, u, blm. p. **Chargotanie.**

Chargotać, cze, tał, Hargotać, × **Charchotać,** × **Harkotać** *szwargotać*: Żydzi chargoczą. <CHARCH, CHARK Dźwn.>

Chargotanie, a, blm., **Hargotanie,** × **Charchotanie,** ×**Harkotanie, Chargot, Hargot,** × **Harkot** czynność cz. **Chargotać,** *szwargot.*

[**Charkacz, a,** lm. **e**] p. **Flegmatyk.**

Charkać, a, ał I. p. **Charknąć**: Wieprzak, charkając i szukając pożywienia, zwijał ś. pod stołem i ławami. Orzesz. **2.** [C.] *pić łakomie.* **3.** [C.] *pluć.* **4.** [C.] *chwytać chciwie.* **5.** [C.] *jeść prędko.* [**C. ś., Harkać ś.**] **I.** *kłopotać ś.* **2.** *kłócić ś.* **3.** *trącać ś. o siebie nawzajem.* **4.** *rozbijać ś.* **5.** *gryźć ś.* **6.** o psie *warczeć.* <CHARCH, CHARK Dźwn.>

×**Charkała, y,** lm. **y** m. p. **Flegmatyk.**

Charkanie, a, blm. **I.** [C.] czynność cz. **Charkać. 2.** *płókanie ust, gardła, gargaryzacja; płyn służący do tego.*

Charkanina, y, blm. *ciągłe charkanie, kaszel ze spluwaniem połączony.*

×**Charkawo** przys. od **Charkawy.**

×**Charkawy** p. **Charkotliwy.**

[**Charki, ów,** blp.] **I.** p. **Charkocina. 2.** [**C. makohoniki**] *koszałki opałki.*

Charknąć, nie, nął, ×**Chrachnąć,** nied. **Charkać,** [**Hárkać**], **Charchać,** ×**Chrachać I.** *odchrząknąć, odkaszlnąć dla zrzucenia flegmy.* **2.** ×(o trzodzie) *krząknąć.*

Charkocina, y, zwykle w lm. **Charkociny,** [**Charki**], ×**Charkoty** *plwociny odchodzące przy charkaniu, flegma wypluta.*

×**Charkocinny**: lek. Środek C. = *ułatwiający wydzielanie charkocin,* w y k r z t u ś n y, p l w o c i n n y (medicamentum sputatorium).

[**Charkoczyć, y, ył, Arkoczyć**] *naradzać ś., umawiać ś.* <p. Arkoczyć>

Charkot, u I. blm. p. **Charczenie. 2.** ×lm. **y** blp. p. **Charkociny. 3.** [C.] *gwar, hałas; ujadanie psów.*

Charkotać, cze, tał p. **Charczeć**: Żyły mu w gardle charkocą. Słow. Przen.: Kule ogniste podskakiwały po stepie, charkocząc i warcząc, jak psy rozzłoszczone. Sienk.

Charkotanie, a, lm. **a** czynność cz. **Charkotać,** *charkot.*

Charkotliwie przys. od **Charkotliwy.**

Charkotliwy, ×**Chrakotliwy,** ×**Charkawy,** [**Harkawy**], †**Chorkawy** *chrapliwy, rzężący, grający*: Oddech C.

[**Charlak, a,** lm. **i, Charlák, Chárlák**] p. **Charłak.**

×**Charleć, eje, ał** p. **Cherlać**: Tamże ś. rozniemógł, tak, żeć charlał, charlał, aż ci poszedł. Rej.

[**Charlęga, i,** lm. **i**] p. **Charłak.**

Charłacki, Charłaczy I. przym. od **Charłak;** ×**Cherlaczy. 2.** a. ×**Cherlaczy** lek. (cachecticus) *z charłactwa wypływający, jemu właściwy*: Stan C.

Charłactwo, a, blm. **I.** a. **Cherlanie, Cherlactwo,** ×**Chera,** × **Cher,** × **Chyra,** × **Chyr, Kacheksja,** [**Sietnica**] lek. (cachexia) *stan charłaka*: C. rakowe, gruźlicze, zimnicze, przymiotowe. **2.** zb. *charłacy.*

Charłaczek, czka, lm. **czki** p. **Charłak.**

Charłaczy p. **Charłacki.**

[**Charłaczyć, y, ył**] p. **Charłęzić.**

Charłak, a, lm. **cy, Cherlak,** ×**Chorłak,** ×**Chyrlak,** ×**Chera,** ×**Cher,** ×**Chyra,** ×**Chyr,** [**Charlak, Chárkál, Charlák, Cherchuła, Charlęga, Chyrlęga,**

Chyrlawy] **1.** *biedota, nędzarz, biedak, mizerak:* C. ubogi może z lichej nędzy przyjść do pieniędzy. Kniaź. Ty myślisz, że nam Bóg jest niepotrzebny, charłakom jęczącym w nędzy? Słow. **2.** a. [**Sietnik**] *człowiek cherlający, schorzały, chuchrak, zdechlak.* Zdr. **Charłaczek** <CHOR>

[**Charłęczyć się, y ś., ył ś.**] *biedzić ś.*

[**Charłęstwo, a,** blm.] czynność cz. **Charłęzić.**

[**Charłęzić, i, ił, Charłaczyć**] *kraść po polach, ogrodach, w lesie.*

[**Charłęźnik, a,** lm. **cy**] *ten, co charłęzi.*

[**Charłostwo, a,** blm.] *nędzota, starzyzna; stary budynek.*

[**Charmęź, a,** blm.] *gałęzie.* <? Por. Chargęź, Charpęć i t. p.>

[**Charna, y,** blm., **Chárna**] *karm, pasza.* <CHRON>

[**Charony, ów,** blp.] p. **Charany.**

[**Charować, uje, ował**] p. **Harować.**

†**Charp, u,** lm. **y** p. **Chrap:** Po charpach, górach, lasach, skałach nie cknie sobie. Żebr. <CHROP>

×**Charpa, y,** lm. **y** p. **Chrap.**

[**Charpaty**] *chropowaty.*

×**Charpęcina, y,** lm. **y** p. **Chrap.** <? Por. Charmęź>

Charpęć, i, lm. **e** p. **Chrap.**

×**Charpięcina, y,** lm. **y** p. **Chrap.** Jabł.

×**Charpina, y,** lm. **y,** p. **Chrap.** Haur.

[**Charski**] przym. od **Chart.**

[**Charst, u,** lm. **y**] p. **Chróst.** <CHROST>

Chart, a, lm. **y** *gatunek, rasa psa.* Myśl.: C. bierczy, chwytny; gonny, lotny, cięty. Prowadzić charty na smyczy. Smycz chartów (=*dwa charty na smyczy*). Biega jak C. Kota na myszy, na zające charta. Często inszy C. porwie kota, nie ten co dogoni (=*inszy sieje, inszy żnie*). Zdr. **Charcik.** Zgr. **Charcisko.** <? Por. Nm. Rüde, Śr. Grn. rüde=duży pies myśliwski, Śr. Grn. rudo, hrudio>

†**Charta, y,** lm. **y** p. **Karta.**

[**Chartanka, i,** lm. **i**] *krtań, gardło:* Na szubienicy zakończył swój żywot, poderznąwszy wprzód chartankę Ickowi. Zach. <Ukr. hortanka>

×**Charteczka, i,** lm. **i** p. **Charcica.**

[**Chartofle, i,** blp.] *kartofle.*

Chartowaty, ×**Chartowity** *podobny do charta:* Koń C. (=*długi, cienki*).

×**Chartowity** p. **Chartowaty.**

×**Chartowy** p. **Charci.**

†**Chartuz, a,** lm. **i** p. **Kartuz.** Skar.

[**Charwaniec, ńca,** lm. **ńce, Charwańc**] *snop, w którym więcej trawy, zielska, niż zboża.* <?>

[**Charwańc, a,** lm. **e**] p. **Charwaniec.**

[**Charwatynia, i,** lm. **e**] *budowla opuszczona.* <Zap. Śr. Nm. karwan=oficyna, lamus krzyżacki>

[**Charzt, u,** lm. **y**] p. **Chróst.** <CHROST>

Chasa, y, lm. **y 1.** †a. †**Chasza** *chałastra, zgraja, motłoch, tłuszcza:* Do tych rzeczy i C. ma przystęp wolny. Górn. **2.** [C., **Hasa**] *dużo, mnóstwo, masa:* Wióz chase piniyndzy. < Czes. chasa>

[**Chasterek, rka,** lm. **rki**] *kuperek, kość ogonowa:* C. dziecku ś. nagion.

Chasyd, a, lm. **dzi, Chusyt** *członek fanatycznej sekty żydowskiej.*

†**Chąsza, y,** lm. **e** p. **Chasa:** C. nikczemna. Kochan.

Chaszcz, u, lm. **e 1.** *gąszcz, zarośla, krzaki, gęstwa, gęstwina:* Gościńcem wolnym z chaszczów ich wyprowadził. Zim. **2.** [C.] p. **Chróst.** <Ukr. chaszczi blp.>

[**Chasznąć, nie, nął**] (o bydle) *biednieć, marnieć.* <?>

[**Chaśnik, a,** lm. **cy**] **1.** *czeladnik; chłopiec.* **2.** *kochanek, zalotnik.* <Czes. chasník>

Chata, y, lm. **y,** [**Chać**] **1.** *dom wieśniaczy, chałupa:* Kurna C. C. słomą kryta. Przen.: Ma sto, dwieście chat (=*poddanych*). Sto lat i sto chat (życzenie). **2.** *dom, domostwo, mieszkanie:* Jedna jaskółka nie czyni lata, nie czyni miasta jedna C. Prz. Czym C. bogata, tym rada. Prz. Bez gospodarza C. płacze. Przen.: Chatą żyć (=*mieć osobne domostwo*). Jakaż święta moja C., gdy natchnienie nad nią lata! Syrok. Zdr. **Chatka, Chateczka, Chateńka.** Zgr. **Chacisko.** <Zap. Sprs. kata, Prs. kad(ah), przez Ukr.>

Chateczka, i, lm. **i** p. **Chata:** C. moja stąd niedaleka. Mick.

[**Chateczkowy**] przym. od **Chateczka.** Chateczkowi=*pewna klasa ludzi na Polesiu.*

Chateńka, i, lm. **i** p. **Chata:** Jak ś. skończy wojowanie, powrócisz tu, mój hułanie, do chateńki tej. Len.

[**Chaterny**] *biedny, słaby.* <Czes. chatrný>

Chatka, i, lm. **i** p. **Chata:** W głuchej puszczy, przed chatką leśnika. Mick. Małe dziecię z chatki małej. Len. Gdy do chatki zła wieść zakołacze, to na łonie miłej matki żal nad ludźmi spłaczę. Len. O! zatrzymaj w swym oku ciemne chatki twej ściany. Len.

Chatni p. **Chatny:** Strażniczy oszczep i chatnie nadzieje złożył na ręce gospodarne Janka. Syrok.

Chatnik, a, lm. **cy** p. **Chałupnik.**

Chatny, Chatni przym. od **Chata:** Chatni mieszkańce cofnęli ś. w stronę. Syrok.

Chatrać, a, ał zł. *kraść.* <?>

Chatrak, a, lm. **cy** zł. *agient policyjny.* <Zap. ze Słc. chatra=motłoch>

Chatranie, a, blm., czynność cz. **Chatrać.**

Chatranina, y, lm. **y** zł. p. **Chatranka.**

Chatranka, i, lm. **i** zł. **1.** a. **Chatranina** *kradzież.* **2.** *patrol policyjny.*

Chatyna, y, lm. **y** p. **Chacina:** Sam ulepiłem chatynę, wyciosałem sprzęty. Krasz. Tu miał w stepie chatynę, a w chatynie żonkę. Jeż. Zdr. **Chatynka.**

Chatynka, i, lm. **i** p. **Chatyna:** Gdyby obiecał choćby chatynkę z nią. Krasz. Nad ścieżką stała C. uboga. Krasz.

[**Chautury, ów,** blm.] p. **Chałtury:** Gdzie C., to ja dziad, gdzie wesele, to ja swat. Pśń. <p. Chałtury>

[**Chawa, y,** lm. **y**] *sucha gałąź; młodsze drzewko nawpół suche.* Zdr. [**Chawka**]. <p. Hebd>

Chawira, y, lm. **y** zł. *kryjówka do schowania a. duża kieszeń.* <Może CHOW>

[**Chawka, i,** lm. **i**] p. **Chawa.**

[**Chawocić, i, ił**] *piszczeć jak kuna.* <Dźwn.>

Chawres, a, lm. **y** zł. *wspólnik.* <p. Chawrus>

[**Chawrus, a,** lm. **y**] p. **Chabrusa.** <Hb. heber =związek, stowarzyszenie>

[**Chawruśnik, a,** lm. **cy**] *uczestnik zmowy.*

[**Chawturnik, a,** lm. **cy**] *dziad, żebrak.* <p. Chałtury>

Chazer, u, blm. **1.** *wieprzowina, słonina, jako rzecz trefna:* Niech będzie C., byle ś. człek nażer. Prz. **2.** przen. *świnia:* Jak C. żyje. Sow. <Hb. chazir>

Chaże, a, lm. **a** zł. *wnętrze.* <?>

†**Chądziebnie,** †**Chudziebnie** *tajemnie, ukradkiem:* Brać co C.

†**Chądziebny** p. **Chąsiebny.**

†Chąsiebny przym. od **Chąśba**; **†Chąziebny**, **†Chądziebny**, **†Chudziebny** *kradzieży dotyczący, złodziejski; kradziony:* Chąsiebną a. chąziebną rzeczą=*kradzionym sposobem, ukradkiem.* <?>

†Chąśba, y, lm. **y**, **† Cháźba**, **†Chanśba 1.** *kradzież szczeg. dobytku a. zboża z pola.* **2.** przen. *kara pieniężna za kradzież.*

† Chąziebny p. **Chąsiebny.**

† Cháźba, y, lm. **y** p. **Chąśba**: Cháźbą winowat=*sądzony jako złodziej.*

×Chcącka, i, lm. **i** *chętka, zachcianka, zachcenie, pożądanie niezwyczajnych rzeczy do jedzenia, picia i t. p. w blednicy, ciąży, histerji:* U panien, cierpiących bladaczkę, bywają chcącki do węgli, gliny, piasku i t. p. <CHOT>

Chcenie, a, blm., czynność cz. **Chcieć**, *chęć, wola, ochota:* Nie przynosi pożytku C., lecz dobre czynienie.

† Chcęcy p. **Chcieć.**

[Chcić, i, ił] p. **Chrzcić.**

Chcieć, chce, chciał, [Fcieć], nied. **×Chciewać 1.** *mieć chęć, wolę:* Nie tak jak chcemy, lecz jak możemy. Mów ty, co chcesz, a ja uczynię, jak chcę. Niech kto chce, co chce gada, ja tak sobie myślę... Niech co chce będzie, zawszeć to dobry człowiek (=*bądźcobądź, pomimo wszystkiego*). Sam nie wie, czego chce. Chciej mię tylko zrozumieć. Kto chce psa uderzyć, to kij znajdzie. Prz. Ogień, drzewo nie chce ś. palić. Niech sobie radzi, jak chce. Starał ś. o nią, ale ona go nie chciała (dom.: za małżonka). [Z trybem bezokolicznym innego czasownika tworzy czas przyszły a. tryb rozk.] **2.** *raczyć, zechcieć, być łaskawym; być tak grzecznym, dobrym:* Chciej ś. do mnie pofatygować. **3.** kogo, czego a. co=*pragnąć, żądać, życzyć sobie, wymagać:* Ten grosza, tamten zboża, ów chce, byś dał koni. Chcę jego zdrowia, szczęścia (=*chcę, aby był zdrów, szczęśliwy*). Chcę wypoczynku, spokoju. Czego chcesz a. co chcesz a. coś chciał? (=*po coś przyszedł?*). Co (a. czego) chcesz ode mnie? (=*czego mię niepokoisz?*). Chcą po nas ślepego posłuszeństwa. † Chciał jej (dom.: w małżeństwo), ale ona go nie chciała. Prawo, prawodawca chce, aby... (=*stanowi*). **4.** †kogo=*chcieć kogo widzieć, chcieć zobaczyć ś. z nim, pytać ś. o niego:* Kto mię chce? kto mię woła? Mącz. **5.** †do czego=*dążyć; chcieć, pragnąć czego:* Chcą w rzeczy do dobrego, a ręku nie przyłożą. Skar. **C. ś.** nieos.: Chce mi ś.=*mam chęć, bierze mię ochota, chętka a. potrzeba, żąda mi ś., zachciewa ś.:* Chce mi ś. jeść=*jestem głodny.* Chce mu ś. pić=*jest spragniony.* Chce ś. nam spać=*jesteśmy senni.* Nie chce ś. wam pracować. Gdy mu ś. nie chce, nie zaśpiewa (=*gdy nie ma ochoty*). Możeby ś. chciało spacerów? Nic mi ś. nie chce=*jestem do niczego.* Chce mi ś. na dwór. Chce mi ś. płakać, śmiać=*zbiera mi ś. na płacz, na śmiech.* Nie chce mi ś. wierzyć. **Chcąc**, **† Chcęcy**=a) *†dobrowolnie, rozmyślnie, umyślnie:* Sam chcąc w pokusy idzie. Skar. Nie chcąc=*niechcący, mimowolnie, nieumyślnie:* Podczas nie chcąc, nie myśląc, lepiej ś. co sprawi, niż kiedy ś. umyślnie kto nad tym zabawi. Kn. Chce, nie chcąc (=*i chciałby i nie chce*). Chcąc nie chcąc, musiał (=*z konieczności*). b) †jako chcąc, co chcąc=*jak chce, co chce, wedle upodobania, jak ś. spodoba:* Tylko oni sami jako chcąc przedawali. Baz. U nas wolno każdemu co chcąc czynić. Star. **†Chciany**, **†Chcący**, a)=*dobrowolny, rozmyślny, premedytowany:* Cudna rzecz jest pokuta, abowiem tak wyjdzie grzechu chcianego. B. B. Uczynki z bojaźni uczynione nie są chcące i dobrowolne. Petr. b) *zamierzony, umyślony:* Rzeczy chcianej a nie uczynionej sąd ludzki nie sądzi. Skar. **6.** †komu a. z kim=*życzyć, sprzyjać:* Lepiej chciej ojczyźnie, aniżeli dotąd. Oss. Kiedy fortuna nie chce z nim, zginiony. Oss. **7.** *mieć, zamierzać:* Chciałem coś powiedzieć i zapomniałem. **8.** *sprawić, zrządzić:* Przypadek chciał, że... **9.** *utrzymywać, twierdzić, mówić, sądzić, podawać:* Przedmiot ten, jak chce autor, nie jest jeszcze wyczerpany. <CHOT>

×Chciewać, a, ał p. **Chcieć**: Na modlitwach trwał, że mu ś. i jeść nie chciewało. Sekl.

×Chciwić się, i ś., ił ś. *łakomić ś.* <CHOT>

Chciwie przys. od **Chciwy**: Żądać, pragnąć, pić, jeść, łapać C. Słuchać C. rozmów dwuznacznych. Spoglądać C. na co (=*chciwym okiem*).

Chciwiec, wca, lm. **wcy**, **Chciwosz** *chciwie pragnący, łakomiec:* Nikczemny C. sławy i pieniędzy. Stasz.

Chciwostka, i, lm. **i** *chciwość w drobnostkach:* C. pieniędzy nikczemne umysły do podłości, chciwość zuchwalsze aż do zbrodni prowadzi. Oss.

Chciwosz, a, lm. **e** p. **Chciwiec.**

Chciwość, i, blm., **×Chciwstwo** *silne chcenie czego, żądza, pożądanie, łapczywość, pragnienie, łakomstwo:* C. nauki, pieniędzy, bogactw, zaszczytów, panowania, zemsty, krwi. Nienasycona C. ×C. cielesna (=*lubieżność, chuć, pożądliwość*). C. im więcej ma, tym jeszcze więcej chce. Kochan. Kto C. zahamuje, niewiele potrzebuje. Prz. Pożerać z chciwością.

×Chciwstwo, a, lm. **a** p. **Chciwość.**

Chciwy *pożądliwy, łakomy, chytry na co, łapczywy:* Chciwemu nigdy dosyć. Chciwemi patrzeć oczyma. C. czego a. †C. do czego=*pragnący, pożądający:* C. pieniędzy, panowania, zemsty, krwi, sławy. Umysł C. nauki (=*żądny*). C. do wojennych spraw. Warg. Przen.: Miecz wojny C. Kochan.

Che 1. *wołanie popędzającego bydło na pastwisko.* **2.** dziec. *gorąco.*

Chebd, u, lm. **y** bot. p. **2. Bez.** <p. Hebd>

[Chebda, y, lm. **y, Hebda]** *trawa; ziele, używane do kąpieli.* <p. Hebd>

Chebdowy przym. od **Chebd.**

[Chebdziak, a, lm. **i, Hebdziak, Hebdziák, Hebźniak, Habzniák, Habrzyniák, Hebdźniak]** *roś. bez koralowy* (sambucus racemosa). <p. Hebd>

[Chebeta, y, lm. **y]** *szczególna zdolność do czego.* <Ukr. chybeta, zap. od Ukr. chybaty sia=śpieszyć; krzątać ś.>

†Chebula, i, lm. **e** *owoc drzewa balsamowego.*

[Chebz, u, lm. **y]** *bez* (roślina). <p. Hebd>

[Chechlać, a, ał] p. **Chechłać.** <? Dźwn.>

[Chechlanie, a, blm.**]** czynność cz. **Chechlać.**

[Chechłacz, a, lm. **e]** p. **Chechłak.**

[Chechłaczysko, a, lm. **a]** m. i ni. p. **Chechłak.**

[Chechłać, a, ał] 1. a. **[Chechlać]** *rznąć tępym narzędziem; ocierać o coś.* **2.** *moczyć, prać bieliznę; płókać, prać byle jako.*

[Chechłak, a, lm. **i, Chechłacz]** *tępy nóż, tępa siekiera i t. p.* Zgr. **[Chechłaczysko].**

[Chechłanie, a, blm.**]** czynność cz. **Chechłać.**

† Chechot, u, lm. **y** p. **Chichot.** <CHYCH, CHICH Dźwn.>

† Chechotacz, a, lm. **e** *ten, co chichocze.*

† Chechotać, ce, tał p. **Chichotać**: Jeszcze ś. głosem do pani chechocą. Wad.

† Chechotanie, a, blm., czynność cz. **Chechotać**: Śmiech wielki z chechotaniem uczynił i uciekł. Birk.

†**Chechoteczka, i,** lm. **i** p. **Chechotka.**

†**Chechotka, i,** lm. **i** p. **Chichotka.** Zdr. †**Chechoteczka.**

Cheder, u, lm. **y, Chejder, Chajder, Heder** *szkółka żydowska:* Chedery żydowskie są twierdzą obskurantyzmu i separatyzmu. <Hb. cheder=izba>

Chederowy przym. od **Cheder:** Przychodził belfer, to jest pomocnik nauczyciela chederowego. Jun.

Chejder, u, lm. **y** p. **Cheder.**

Chelich, u, lm. **y; Hejlig** zł. *pieniądz.* <?>

Chelidonja i, lm. **e** bot. p. **Glistewnik.** <Łć. chelidonia>

Chelonit, u, lm. **y, Chelonja** *szyldkret skamieniały, należący do drogich kamieni.* <Now. z Gr. chelṓnē=żółw, szyldkret>

Chelonja, i, lm. **e** p. **Chelonit.**

[**Chel! chel!**] *w., wyrażający pomykanie:* Lis C., C. ku kniei.

×**Chełbać, a** a. **ie, ał** i ×**C. ś.** p. **Chełbnąć:** Morze, łódź ś. chełba.

×**Chełbanie, a,** lm. **a** **1.** czynność cz. **Chełbać. 2.** lek.: C. żołądka=*zbieranie ś. na wymioty, nudności.*

×**Chełbanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Chełbać ś.**

Chełbia, i, lm. **e** zool. (aurelia aurita) *zwierzę jamochłonne, należące do stułbiochełbiów krążkopławów.*

×**Chełbnąć, nie, nął,** nied. ×**Chełbać,** ×**Chełbotać 1.** a. nied. †**Chełpać** *zakołysać naczyniem z płynem, zachybotać, chybnąć.* **2.** lek. i wet. o płynie w ropniu a. nagromadzonej wewnątrz cieczy *zaruszać ś., zakołysać ś.,* nied. *przelewać ś.* ×**C. ś.** *zakołysać ś., zabujać ś., zachybotać ś.:* Na to burzliwe morze rzuceni, wisimy, chełbamy ś., jedni o drugich uderzamy. Oss. <CHEŁB>

Chełbocący *przelewający ś.:* Lek.: Guz C. (fluctuans).

×**Chełbotać, cze, tał** p. **Chełbnąć.**

×**Chełbotanie, a,** blm., czynność cz. **Chełbotać.**

[**Chełchun, a,** lm. **y**] **1.** *kłamca.* **2.** *pleciuch, gaduła.* <?>

[**Chełczenie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Chełczyć.**

[**Chełczyć, y, ył**] p. **Chełkać.**

Chełkać, a, ał, [**Chełczyć**] *łkać, rzewnie i głośno płakać, zanosić ś. od płaczu, szlochać.* <? Dźwn. z przystosowaniem do łkać>

Chełkanie, a, lm. **a** czynność cz. **Chełkać.**

[**Chełknąć, nie, kł**] *zakrztusić ś.*

Chełm, u, lm. **y** p. **Hełm.** Zdr. **Chełmek.** Zgr. **Chełmisko.** <p. Hełm>

Chełmek, mka, lm. **mki** p. **Chełm.**

Chełmik, a, lm. **i** bot. p. **Tarczyca.**

Chełmisko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Chełm.**

Chełmisto przys. od **Chełmisty:** (Listki) stulone C. Rost.

Chełmisty *podobny do hełmu.*

[**Chełotki, tek,** blp.] *część składowa warsztatu tkackiego.*

Chełpa, y, lm. **y** **1.** †*chełpliwość, chluba, przechwałki, bufonada:* Chwała niezbożnego nie jest prawdziwą chwałą, raczej wyniosłością i chełpą. Birk. Bez chełpy rzec mogę, iż... Skar. **2.** a. **Pigułecznik** bot. (cleome) *roś. z rodziny kaparowatych.* <CHEŁP>

†**Chełpać, a, ał** p. **Chełbnąć.**

Chełpian, u, lm. **y** a. **Karolina** bot. (carolinea) *roś. z rodziny ślazowatych.* <?>

×**Chełpiciel, a,** lm. **e** p. **Chełpliwiec.**

× **Chełpicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Chełpiciel.**

Chełpić się, i ś., ił ś. 1. *wynosić ś., chlubić ś., pysznić ś., przechwalać ś., nadymać ś. z czego:* Nie chełp ś. szczęściem. **2.** [C. ś.] *łakomić ś.; kusić ś. o co:* Nie warto ś. C. o to.

Chełpienie się, a ś., blm., czynność cz. **Chełpić ś.**

Chełpliwie przys. od **Chełpliwy.**

×**Chełpliwiec, wca,** lm. **wcy,** ×**Chełpiciel** *człowiek chełpliwy, samochwał, pyszałek, bufon, zarozumialec.*

Chełpliwość, i, blm. rz. od **Chełpliwy:** Ile dobrym postępkiem przyczynisz sobie sławy, tyle chełpliwością ujmiesz.

Chełpliwy, *lubiący ś. chełpić.*

[**Chełst, u,** blm.] *szum trzciny.* <Dźwn.>

†**Chełszczeć, e, ał,** †**Chełszczyć,** †**Chełtać,** †**Chełścić,** †**Chełścić ś.** (o wodzie) *szemrać, szumieć, szeleścić:* Chełszcze woda, szumi, mruczy po kamykach. Dudz. <Dźwn.>

†**Chełszczyć, y, ył** p. **Chełszczeć.**

†**Chełścić, i, ił** i †**C. ś.** p. **Chełszczeć.**

Chełtać, a, ał 1. prow. *przez użycie niszczyć.* Fred. A. **2.** [C.] *opieszale pracować.* <?>

†**Chełtać, ce, tał** p. **Chełszczyć:** Pijanemu po głowie chełce. Pot. (=*czmera*).

†**Chełznać, a, ał** p. **Kiełznać.**

†**Chełznanie, a,** blm., czynność cz. **Chełznać.**

[**Chemełka, i,** lm. **i**] p. **Chomełka.**

[**Chemernik, a,** lm. **cy**] *człowiek gwałtowny, raptus, pasjonat.* <p. Chimera>

Chemicznie przys. od **Chemiczny.** <p. Chemja>

Chemiczny przym. od **Chemja,** †**Chimiczny:** Doświadczenie, laboratorjum chemiczne. Własności chemiczne ciał. Terminologja chemiczna.

Chemik, a, lm. **cy,** †**Chimik,** †**Chimista** *ten, co ś. chemją zajmuje; specjalista, uczony w chemji.*

Chemikalja, ów, blp. *przetwory chemiczne.*

Chemikier, a, lm. **rzy** gm. *chemik.*

Chemja, i, blm., †**Chimja,** †**Chymja** *nauka o pierwiastkach ciał i ich związkach:* C. teoretyczna, stosowana czyli techniczna, nieorganiczna, organiczna czyli związków węgla, farmaceutyczna, lekarska, sądowa, rolnicza. Żart.: Zna chemję, ma gust, kto pierwiastek słodyczy z lubych wyciągnął ust. Mick. <p. Alchemja>

[**Chemłać, a, ał**] *siepać, strzępić.*

Chept, u, lm. **y** bot. p. **2. Bez.** <p. Hebd>

[**Chepta, y,** lm. **y, Chopta**] *chwast, burzan.* <p. Hebd>

[**Cher-**] p. **Chyr-.**

×**Cher, u,** lm. **y** p. ×**Chera, Charłak** i **Charłactwo.**

×**Chera, y,** blm. ż., ×**Cher,** × **Chyra,** × **Chyr 1.** m. p. **Charłak. 2.** [C.] p. **Chyra. 3.** lek. p. **Charłactwo. 4.** wet. *przewlekła choroba, prowadząca do ogólnego osłabienia.* <CHOR>

† **Chera, y,** lm. **y** *zawierucha, szaruga, zamieć, zadymka.* Przen.: Żołnierze hetmana z owej swojej chery bez okrzyków cicho witają. Chr.

×**Cherać, a, ał** gm. p. **Cherlać.**

×**Cherchała, y,** lm. **y** *człowiek chytry, obłudny.* <?>

×**Cherchel, a,** lm. **e,** × **Chyrchel** *wykręt, podstęp, wybieg, fortel, szwindel, obłuda:* Jakim cherchelem i w czym cię podszedł? Pot. <?>

[**Cherchotać, ce, tał**] *charczeć:* W gardle mu cherchoce.

[**Cherchuła, y,** lm. **y**] m. p. **Charłak.**

Cherlactwo, a, blm. p. **Charłactwo.**

Cherlaczek, czka, lm. **czki** p. **Cherlak:** Wszedł do salonu jakiś C. Bał.

[**Cherlaczka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Cherlak.**

×**Cherlaczy** p. **Charłacki.**

Cherlać, a, ał, ×**Cherleć,** × **Charleć,** × **Chyrlać,** ×**Chyrleć,** ×**Cherać** *chorować, chorzeć, kwękać, kawęczeć, niszczeć, nędznieć, podupadać na zdrowiu;* lek. *ulegać wyniszczeniu przez długą, ciężką chorobę:* Długo cherlał i umarł. <CHOR>

Cherlak, a, lm. **cy,** ×**Chyrlak 1.** p. **Charłak. 2.** *delikacik, niewieściuch, kawaler z morskiej piany.* Zdr. **Cherlaczek.**

Cherlanie, a, lm. **a** czynność cz. **Cherlać,** p. **Charłactwo.**

Cherlawy *chorowity, schorzały, zniedołężniały, chuderlawy:* Stary jest i C., to lada chwila klapnąć może. Bał.

×**Cherleć, eje, ał** p. **Cherlać.**

×**Cheroik, a,** lm. **cy** p. **Heroik.**

† **Cherścić** p. **Chełszczeć.**

Cherub, a, lm. **y** p. **Cherubin.**

×**Cherubiczny** przym. od **Cherub.**

Cherubin, a, lm. **y 1.** a. **Cherub,** [**Cherumin**] *anioł wyższego rzędu.* **2.** w lm. bud. *głowy dziecinne skrzydlate, w rzeźbach a. w malowaniu.* Zdr. **Cherubinek.** <Hb. kerub, lm. kerubim>

Cherubinek, nka, lm. **nki** p. **Cherubin.**

[**Cherumin, a,** lm. **y**] p. **Cherubin:** Cheruminy, serafiny śpiwają.

Cheska, i, lm. **i** szew. *kawałek skóry przybity do kopyta dla podwyższenia podbicia w obuwiu.* <Nm. Hesse, Häckse>

Chetka, i, lm. **i** p. **Hetka.**

Chę, Hę, He *głos pytający, potwierdzający pytanie:* Co ty sobie myślisz, chę?

Chęch, u, lm. **y 1.** *mech zrosły a. zielsko na brzegach wody rosnące.* **2.** [Chęchy, blp.] *kąty, dziury, skrytki w izbie:* Szukać czego po chęchach w izbie. **3.** [Chęchy, blp.] *zarośla mokre, moczary, mokradła, nieużytki.* <?>

[**Chęchać się, a ś., ał ś.**] *chychotać ś.*

Chęcian, u, lm. **y** bot. (hamelia) *roś. z rodziny marzanowatych.* <?>

×**Chęcić, i, ił** *zachęcać, pobudzać, dodawać chęci:* Wyszukują wszystkich sposobów, któreby chęciły i łudziły ludzi do ustawicznej pracy. Stasz. Wszystkiemi sposobami lud do siebie chęcił. Oss. (*=nęcił, przyciągał do siebie, ujmował sobie*). <CHĘT, CHOT>

Chęć, i, lm. **i 1.** *wola do czego, życzenie, pociąg, ochota;* fil. (w psychologji) *pożądanie:* Mieć, czuć C. do czego. C. do pracy, do nauk. C. popisu. Jest to przeciwko mej chęci. Nie mam chęci szkodzenia ci. C. podobania ś. **2.** *zamiar, intencja:* Mieć C. a. być w chęci zrobienia czego. Zrobiłem to w dobrej chęci. Zrobiłem to mimo chęci, bez chęci. C. za uczynek stoi, a. dobra C. za uczynek stoi. Prz. Dobremi chęciami piekło jest brukowane. Prz. Ożywiony najlepszemi chęciami. Pełen dobrych chęci. [Robić po chęci] = *chętnie.* **3.** *życzliwość, gotowość, sprzyjanie, przychylność, afekt:* Pełen jest chęci dla ciebie. Znane mi są twoje chęci dla mnie. Słowa pełne dobrej, szczerej chęci. Dobre chęci dla kraju. Z miłą chęcią. Z największą chęcią. **4.** × *pragnienie, pożądanie, chętka, zachcianka:* Chęci rozwiązłe. Potrzebę od zbytku i chęci złej łacno rozeznać. Dogodzić miernym chęciom, na to zawsze stanie. Kras. Codzień inne nadzieje, codzień inne chęci. Szymon Zdr. **Chętka.**

Chędogi 1. † *piękny, ładny, ozdobny.* **2.** † *okrzesany, obyczajny, polerowany.* **3.** *ochędożny, porządny, schludny, czysty:* Dom mieszkalny, niewielki, lecz zewsząd C. Mick. **4.** [C.] *bogaty.* <Got. handugs=dosł. mądry>

Chędogo, st. w. † **Chędożej** przys. od **Chędogi:** Choć ubogo, byle C. Prz.

† **Chędogość, i,** blm. *ochędóstwo, ochędożność, czystość.*

† **Chędożej** p. **Chędogo.**

Chędożenie, a, lm. **a** czynność cz. **Chędożyć.**

×**Chędożka, i,** blm. *chędożenie, czyszczenie.*

[**Chędożnie**] i ×**C.** przys. od **Chędożny.**

[**Chędożny**] *chędogi, czysty.*

×**Chędożyciel, a,** lm. **e** *ten, co chędoży, czyści.*

×**Chędożycielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Chędożyciel.**

Chędożyć, y, ył 1. *czyścić, szorować, oczyszczać:* C. obuwie, konia, zboże. **2.** × przen.: C. kogo = *ćwiczyć, bić, trzepać:* C. komu grzbiet, a. plecy. Kijem, pałaszem C. **3.** × w grze *ogrywać.* **4.** gm.: C. kogo a. **C. ś.** (z kim) = *coire.* **5.** zł. *oszukiwać, okpiwać.* <p. Chędogi>

[**Chędziówki, wek,** blp.] *rodzaj gruszek.*

[**Chęmuła, y,** lm. **y, Chamuła**] m. *chłopisko nieokrzesane.*

Chętka, i, lm. **i** p. **Chęć:** Bierze mię C. (*=korci mię*). Mam na to chętkę. Przyszła mu nagle C. Przywiózł niemałą chętkę do swawoli. Mick. (= *pokusę*). <CHĘT, CHOT>

† **Chętkość, i,** blm. *ochota, ochoczość.*

† **Chętliw** p. **Chętny:** Bolesław źle C., potomki Piotrowina naprawił na Stanisława. Groch.

×**Chętliwie** przys. od **Chętliwy:** Chciał cierpieć dobrowolnie i umarł C. Groch.

×**Chętliwość, i,** blm. rz. od **Chętliwy.**

×**Chętliwy 1.** p. **Chętny:** Mąż do wszelakich spraw poczciwych C. Papr. **2.** † *wzbudzający chęć, ponętny, łakomy, apetyczny:* Chleb C. Syr.

Chętnie przys. od **Chętny:** Bardzo C. C. dawać. Myśl C. wraca do czasów szczęśliwie minionych (*=z chęcią*).

Chętność, i, blm. rz. od **Chętny,** *ochota, chęć:* Babska C. do plotek. Orzesz. C. do nauk.

Chętny, ×**Chętliwy,** † **Chętliw 1.** *pełen dobrych chęci, ochoczy, skory do czego, pilny:* C. do nauki, do pracy. C. do usług (*=gotów*). † C. ku czemu: Młodzieniec C. ku naukom. **2.** × komu, do czego, ku czemu = *dobrze usposobiony, życzliwy, skłonny:* Każdy jej C., każdy ją chętną mieć żąda. Dm. ×Źle C. Niechętny.

Chi! chi! chi! *odgłos przytłumionego śmiechu.* <Dźwn.>

[**Chic-**] p. **Hyc-.**

Chich, u, lm. **y, Chych** *roześmianie ś. przytłumione, cichy śmiech:* Chichy, szepty i wykradanie ś. do przyległego pokoiku panienek nie ustawały do późna. Krasz. <Dźwn.>

Chicha, y, blm. *rodzaj napoju z soku ananasowego.* <Hp. chicha (wym. czycza) = napój odurzający z rośliny tejże nazwy>

Chichi, Chichy, Chychy nieod. *śmiech, żarty, bagatela, fraszka:* To nie C. Rachunek sumienia nie C.! Pol. <Dźwn. CHYCH>

[**Chichoł, a,** lm. **y**] *wierzchołek, czub.* <Por. Chochół>

Chichot, Chychot, † **Chechot 1. u,** lm. **y** *chichotanie ś., śmiech:* C. cichy, tajemniczy, straszny. **2. a,** lm. **y** przen *śmieszek, rozśmieszający drugich, żartowniś.* <Dźwn CHYCH>

Chichotać, cze, tał, a. ×C. ś., Chychotać, Chychotać ś., † Chechotać *śmiać ś. przytłumionym śmiechem:* Zebrały ś. w kącie i chichoczą. Chichotała ś., szczebiotała i rozweselała nas wszystkich. Kaczk. Chichocze ś., jak djabeł w rokicinie. Prz.

Chichotanie, a, lm. **a** czynność cz. **Chichotać.**

×**Chichotanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Chichotać ś.**

Chichoteczka, i, lm. **i** p. **Chichotka:** Uśmiechnęła ś., słysząc chichoteczki od najmilszej małej dziecineczki.

Chichotka, i, lm. **i, Chychotka, † Chechotka 1.** *lubiąca chichotać, śmieszka:* Cały dwór tę chichotkę pożerał oczyma. Krasz. **2.** w lm. *ciągłe chichotanie ś., śmieszki:* Przy niej tańce, pląsy i chichotki. Słow. Zdr. **Chichoteczka.**

Chichotliwy, Chychotliwy *skłonny do chichotania:* Ludzi rzadko widuje i dlatego taka chichotliwa. Prus.

[**Chichrać, a, ał**] *śmiać ś. ustawicznie.* <Dźwn., por. Nm. kichern>

[**Chichrak, a,** lm. **i, Chichrák**] *ten, co ś. ustawicznie śmieje.*

[**Chichrák, a,** lm. **i**] p. **Chichrak.**

Chichy nieod. p. **Chichi.**

×**Chil, u,** lm. **e** p. **2. Chyl.**

Chilany, ów, blp. zł. *małe dzieci.* <?>

Chimera, y, lm. **y,** ×**Chymera 1.** *urojone straszydło, potwór, przywidzenie, widmo:* Latającym smokom, chimerom, aniołom groził. Słow. **2.** *urojenie, mrzonka, wymysł, fantazja, widzimisię.* **3.** *dziwactwo, kaprys, grymas:* Zależeć od czyjejś chimery. Chimerę ma w głowie, muchy ma w nosie; chimery stroi. Oss. **4.** [C.] m. *dziwak:* Ksiądz był bardzo C. Zdr. **Chimerka.** <Gr. Chímaira=nazwa potwora bajecznego>

Chimerka, i, lm. **i** p. **Chimera.** L.

[**Chimerny**] p. **Chimeryczny:** Chimerna kobyła.

Chimerować, uje, ował, [**Chumerować**] *stroić chimery, kaprysić, dziwaczyć, grymasić;* (o koniu) *pokazywać narowy, wierzgać.*

Chimerowanie, a, blm., czynność cz. **Chimerować**

×**Chimeryctwo, a,** lm. **a** p. **Chimeryczność.**

† **Chimeryczek, czka,** lm. **czki** p. **Chimeryk.**

Chimeryczka, i, lm. **i** forma ż. od **Chimeryk;** [**Chumerycka**].

Chimerycznie przys. od **Chimeryczny.**

Chimeryczność, i, blm. rz. od **Chimeryczny;** ×**Chimeryctwo.**

Chimeryczny, [**Chimerny**] **1.** *urojony, przywidziany, wymyślony, dziwaczny.* **2.** *grymaśny, kapryśny, wymyślny, dziwaczny.* **3.** [Ziele chimeryczne] *roś. herba sideritidis.*

Chimeryk, a, lm. **cy 1.** *roiciel, fantasta.* **2.** *dziwak, kapryśnik, grymaśnik.* Zdr. † **Chimeryczek.**

[**Chimeryki, ów,** blp.] *rodzaj kartofli, ameryki, amerykany.* <Sld. do Chimera; p. Ameryki>

† **Chimicznie** przys. od **Chimiczny.**

† **Chimiczny** p. **Chemiczny.**

† **Chimik, a,** lm. **cy** p. **Chemik.**

[**Chimioły, ów,** blp.] *otręby.* <?>

† **Chimista, y,** lm. **ści** p. **Chemik.**

† **Chimja, i,** blm. p. **Chemja.**

China, y 1. lm. **y, Chinowiec, Cynchona, Drzewo chinowe, Kina, Kinkina** bot. (cinchona) *roś. z rodziny marzanowatych plemienia chinowych.* **2.** blm. posp. zam. **Chinina.** <Z Peruwjańs. quina quina = dosł. kora, przez Fr. quinquine, china, Hp. china itd.>

[**Chinąć, nie, nął**] *skinąć, kiwnąć, wskazać palcem; wogóle ukazać.* <? CHYB>

Chinchila, i, lm. **e** zool. (chinchilla lanigera) *zwierzę szczurowate.* <Hp. chinchilla, z języków Ameryk.>

Chinina, y, blm. chem. *alkaloid z kory chinowej.* <p. China>

Chinka, i, blm. *choroba racic u świń.* <Może w związku z Nm. hinken=kuleć>

Chinolog, a, lm. **owie, Sinolog** *uczony badacz a. znawca rzeczy chińskich.* <Chiny + Gr. -lógos=-znawca>

Chinowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **China.**

Chinowy 1. przym. od **China:** Kora chinowa. Wino chinowe. **2.** bot.: a) Chinowe rośliny (cinchoneae) *plemię a. podrodzina marzanowatych.* b) Drzewo chinowe p. **China.** <p. China>

Chińczyk, a, lm. **cy** przen. *upornie ś. trzymający przestarzałych form:* Wielki z ciebie C. <Od nazwy krajowca Chin>

×**Chińczyzna, y,** lm. **y** p. **Chińszczyzna:** Modne chińczyzny. Kniaź.

Chiński: [Chińskie krople] = *tinctura chinae.* <Sld. do Chiny, zam. do china = chinina>

Chińszczyzna, y, lm. **y,** ×**Chińczyzna 1.** *to, co z Chin pochodzi, a. jest w guście chińskim; język chiński.* **2.** przen. *brak gustu; uporczywe zamiłowanie w jakichś dziwactwach wskutek przyzwyczajenia.* **3.** przen. *język i pojęcia niezrozumiałe:* Głębokość myślenia i czucia jest dla nich chińszczyzną.

! **Chiragra, y,** lm. **y** lek. *dna ręczna, artrytyzm w rękach.* <Gr. cheirágra>

† **Chiragryczek, czka,** lm. **czki** p. **Chiragryk.**

! **Chiragryczny** przym. od **Chiragra.**

† **Chiragryk, a,** lm. **cy** *człowiek chiragrą dotknięty.* Zdr. † **Chiragryczek.**

Chirny zł. *pijany.* <? CHOR>

Chiromancista, y, lm. **ści** p. **Chiromanta.** <Now. z Gr. cheirómantis = wróżący z ręki>

Chiromancistka, i, lm. **i** forma ż. od **Chiromancista.**

Chiromancja, i, blm. *wróżenie z rysów na dłoni.*

Chiromanta, y, lm. **ci, Chiromancista, Chiromantyk,** × **Chironomancista** *zajmujący ś. chiromancją.*

Chiromantka, i, lm. **i** forma ż. od **Chiromanta.**

Chiromantyk, a, lm. **cy** p. **Chiromanta.**

×**Chironomancista, y,** lm. **ści** p. **Chiromanta.**

Chiroplast, u, lm. **y** muz. *przyrząd do prawidłowego trzymania rąk przy grze na fortepjanie:* C. Logiera. <Now. z Gr. cheír=ręka + plastós=uformowany>

Chirurg, a, lm. **owie** *lekarz, zajmujący ś. chirurgją, operator.* <p. Chirurgja>

Chirurgicznie przys. od **Chirurgiczny:** Leczyć C.

Chirurgiczny przym. od **Chirurgja:** Narzędzie chirurgiczne. Operacja chirurgiczna. Klinika chirurgiczna.

Chirurgja, i, blm. *nauka leczenia chorób za pomocą operacji.* <Gr. cheirourgía>

† **Chirurgowy** przym. od **Chirurg:** Aby to przez żalu a osławienia chirurgowego było. Ocz

Chirus, a, lm. **y** zł. *pijak.* <? CHOR>

Chirzyć, y, ył Kirzyć zł. *pić.* <?>

×**Chistać, a** a. **szcze, tał** p. **Chystać.**

×**Chistanie, a,** blm., czynność cz. **Chistać.**

Chityn, u, blm. chem. *główna część składowa twardych części organizmów zwierzęcych niższych,*

należąca do albuminoidów. <Now. z Gr. chitōn = odzież, pokrywa>

Chitynowy przym. od **Chityn**: Powłoka chitynowa raków.

Chiwian, u, lm. **y a. Bałwian, Przetrwał** bot. (ailanthus) *roś. z rodziny bieguneczników.* <Zap. od miasta Chiwa>

[**Chize, y,** blp.] *obora.* <p. Chyż>

Chiżnąć, nie, nął, nied. **Chiżyć** *zł. wypić.* <?>

Chiżyć, y, ył zł. p. **Chiżnąć.**

[**Chiżyna, y,** lm. **y**] *chałupa, chatka:* Dymiło ś. w chiżynach. Krasz. <Ukr. chyżyna, p. Chyż>

Chjasma, y, blm. anat. *skrzyżowanie:* C. nerwów wzrokowych. <Gr. chíasma>

Chjastolit, u, lm. **y** min. *szczególna odmiana andaluzytu, mająca taki sam jak on skład chemiczny, a postać wydłużonych graniastosłupów układu różnoosiowego.* <Now. z Gr. chiastós = skrzyżowany + líthos = kamień>

[**Chlabera, y,** lm. **y**] p. **Flabera.**

[**Chlabotać, a, ał i C. ś.**] p. **Chlebotać.**

Chlać, a, ał gm. *pić chciwie, żłopać, chłeptać, chlapać, chłapać.* <CHL(E)>

Chlap chlap, Klap klap 1. *odgłos uderzenia po błocie, po wodzie.* **2.** p. **Chlapu. 3.** Chlap = *chlast, klap, buch, chrost, rym, łomot, bęc* (odgłos czegoś upadającego). **4.** Chlap, chlap = *odgłos chleptania,* c h l i p, c h l i p. <Dźwn. CHLAP, CHŁAP>

[**Chlapa, y,** blm.] **1.** *pomyje do picia dla bydła.* **2.** żart. *wódka.* **3.** *kobieta niedbała, nieporządna.*

Chlapacz, a, lm. **e 1.** *ten, co chlapie.* **2.** *nadużywający trunków, pijak.* **3.** [C.] *mówiący nieoględnie.* **4.** myśl. *młoda dzika kaczka.*

Chlapać, pie, pał p. **Chlapnąć:** Deszcz chlapie.

Chlapanie, a, blm., czynność cz. **Chlapać:** C. szkap po błocie. Jord.

Chlapanina, y, blm., × **Klapanina,** [**Chlapawka**] *słota, szaruga, plusk, pluchota, błocko:* Kiedy Gody mróz zaczyna, na Wielkanoc C. Prz.

[**Chlapawka, i,** lm. **i**] p. **Chlapanina,**

[**Chlapera, y,** blm.] *gorzałczysko.*

[**Chlapka, i,** lm. **i**] *pokrywka; zasuwka; płatek.*

Chlapnąć, nie, nął, × **Klapnąć,** nied. **Chlapać,** ×**Klapać 1.** *plusnąć, bluznąć, prysnąć:* Deszcz chlapie. C. kogo, co wodą, błotem = *ochlapać, chlapnąć nań wodą, błotem.* **2.** *wypić, łyknąć, palnąć:* C. kielich gorzałki. **3.** językiem, ozorem = *chlasnąć, bluznąć językiem, powiedzieć coś niewłaściwego.* **4.** kogo = *uderzyć, lunąć, chlasnąć, rąbnąć, buchnąć, palnąć:* Chlapnął go w pysk. **5.** *upaść, paść, klapsnąć, klapnąć, chlasnąć:* C. na ziemię. **Chlapać się 1.** *chlapać jeden drugiego.* **2.** *pluskać ś., babrać ś., bebłać ś., pepłać ś.; walać ś., szargać ś.:* Chlapie ś. w wodzie jak kaczka. C. ś po błocie. Jun. (= *łazić, brnąć, szłapać ś., szargać ś. po błocie*). <Dźwn. CHLAP>

Chlapnięcie, a, blm. czynność cz. **Chlapnąć.**

Chlappa, y, lm. **y** bur. p. **Gniazdo.**

[**Chlaptać, cze, tał**] p. **Chłeptać:** Kotek mleko chlapcze.

[**Chlapták, a,** lm. **i**] *ten, co bryzga błotem.*

Chlapu chlapu, Chlap chlap, Klapu klapu, Klap klap *odgłos uderzania ś. czegoś wiszącego:* Podskoczyła do pułapu, a piersi jej chlapu chlapu. Pśń. <Dźwn.>

×**Chlask!** p. **Chlast!**

×**Chlaskać, szcze, skał** p. **Chlasnąć** i **Chlastać.**

Chlasnąć, śnie, snął, Chlastnąć, nied. **Chlastać 1.** *chrostnąć, chlapnąć, lunąć = uderzyć:* Karabelę w zniżonej ręce trzymał, jakby ś. zamierzał nią C. Krasz. Ja go bywało po macierzyńsku w mordę chlasnę. Krasz. **2.** *ciąć, rąbnąć, odciąć, uciąć, odrąbać:* C. kawał mięsa. **3.** rub. *wypić gracko, chlapnąć, łyknąć, machnąć:* Zrazu jakoś wahał ś. nad trzecim kieliszkiem, ale gdy go zapach zaszedł, obejrzał ś. i chlasnął żywo. Krasz. **4.** *machnąć, zrobić za jednym zamachem:* Z jakie sto wierszy chlasnę do jutra, będzie i sława, będą rubelki. **5.** ×a. nied. × **Chlaskać** *chlusnąć, bryznąć, prysnąć:* Koła chlastają błotem. Oss. **6.** [C.] = a) *powiedzieć coś złego przez nieuwagę.* b) *skoczyć:* Chlasnął z pieca. c) [C. z siły] = *spaść z sił.* **C. ś. 1.** *uderzyć ś., chrostnąć ś., wyciąć ś.:* W konfederatkę ś. chlasnął i ciemię. Słow. **2.** [C. ś.] *zwrócić ś.:* Chlasnął ś. na prawo. <CHLAST, ? Dźwn.>

Chlast! × **Chlask!** w. **1.** *odgłos uderzenia a. padnięcia, chlap, bęc, buch, chrost, łup:* [C. go i ucion mu głowę]. Nagle ją zakręci i C. na stołek posadzi. C. go w twarz. C. prast! a. chlastu prastu! = *szach mach, łap cap.* **2.** ×*odgłos kląskania, np. błota.* <Dźwn.>

Chlastać, a a. **szcze, tał 1.** p. **Chlasnąć. 2.** C. ozorem = *obmawiać, szkalować.* **3.** ×a. ×**Chlaskać** co = *szargać, błocić.* **4.** [C.] = a) *trząść silnie.* b) *chłostać.* c) *rzucać, miotać.* d) *rodzić dużo dzieci.* **C. ś. 1.** ×*pluskać ś.* **2.** [C. ś.] *rzucać ś., miotać ś.*

[**Chlastak, a,** lm. **i, Chlastusia**] *dziewczyna roztrzepana, lekkomyślna.*

Chlastanie, a, blm., czynność cz. **Chlastać.**

[**Chlastanina, y,** blm.] *brzydka pogoda, niepogoda.*

Chlastawa, y, lm. **y 1.** [C.] *słota, szaruga, chlapanina, błoto.* **2.** bot. p. **Szlachtawa.**

[**Chlastawica, y,** lm. **e**] *wielka błyskawica.*

Chlastnąć, nie, nął p. **Chlasnąć:** Chłopak chlastnął chorążego szablą przez gębę. Sienk.

[**Chlastocha, y,** lm. **y**] *włóczęga, powsinoga.*

[**Chlastusia, i,** lm. **e**] p. **Chlastak.**

[**Chlastyga, i,** lm. **i**] pog. o zacierce.

[**Chlaścic, a,** lm. **e**] *szlachcic.* <Umyślny sld. do CHLAST>

Chlaśnięcie, a, lm. **a** czynność cz. **Chlasnąć.**

[**Chląd, u,** lm. **y**] *młoda sosna, wyniosła a cienka, do grodzenia płotów zdatna.* <CHŁĘD>

Chląża, y, lm. **e** bot. (geonoma) *roś. z rodziny palm.* <?>

Chleb, a, lm. **y 1.** *upieczona bryła mąki zaczynionej:* C. biały, pszenny, pytlowy, żytni, sitny, podsitkowy, czarny, razowy (= *razowiec*), berłowy (= *z plewami*), świeży, czerstwy, wypieczony, niedopieczony, pulchny, domowy, wiejski. Skiba, kęs, gleń, bochenek, kromka, kawałek, pajda chleba. Skórka od chleba. Ośródek z chleba. Zaczynić na C. Wsadzić C. do pieca. Wysadzić C. z pieca. Krajać, jeść, spożywać C. Nie z jednego pieca C. jadał (= *bywalec*). Suchy C. a. C. z solą (= *bez masła*). C. przaśny (= *bez kwasu*). C. komyśny a. komyśniak = *chleb żołnierski:* Sięga po mały garnuszek, w którym moczy ś. trochę komyśnego chleba. Zap. Kto na ciebie kamieniem, ty na niego chlebem (= *płać dobrym za złe*). Dobry C., gdy kołacza niemasz. Prz. (= *na bezrybiu i rak ryba*). Dobry C. z solą, kiedy z dobrą wolą. Prz. (= *dobry dar skromny, ale z serca pochodzący*). Areszt o chlebie i wodzie. Skazali go na C. i wodę. Głodnemu C. na myśli. Prz. Jak C. z masłem = *gładko, łatwo, jak po maśle.* Z nikim ś. chlebem nie przełamał (= *niegościnny*).

Przyjąć kogo chlebem i solą. Przen.: C. żywota=*N. Sakrament.* †C. żałobny p. **Stypa.** Żart.: C. biały=*kobiety, płeć piękna.* **2.** *życie, żywność, posiłek, strawa, pożywienie, jedzenie, stół, pokarm, poczęstunek:* Chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj. Kniaź prawie wszystką szlachtę chlebem był zhołdował, iż ś. przy nim, jedząc i pijąc, wszyscy bawili. Stryjk. Żyć, podróżować o proszonym, o żebranym chlebie. Prosić, żebrać chleba a. o C. Przen.: †Dać komu chleba=*nawarzyć piwa, narobić bigosu=narobić biedy.* Czapką, chlebem (a. papką) i solą ludzie ludzi niewolą. Prz. Chlebem komu gębę zatkać (=*datkiem*). Przen.: C. powszedni=*rzecz zwyczajna:* Dla wytrawnego żołnierza walka była chlebem powszednim. Krasz. **3.** *dobrobyt, majątek, zamożność, bogactwo:* C. ma rogi, a.: C. go bodzie (=*robi go dumnym*). **4.** *utrzymanie, życie; byt, mienie:* Pracować na C., na kawałek chleba. Zarabiać na C. w pocie czoła. Ciężki kawałek chleba. Ledwie mu starczy na suchy kawałek chleba (=*na pierwsze potrzeby życia*). Ma C. zapewniony. Pójść na swój C. Kupcy skarżą ś. na Żydów, że im C. odbierają. Pozbawić kogo chleba. Pilnuj tego, z czego masz C. U wdowy C. gotowy. Prz. Snadnie do promocji i do chleba przychodzą. Falib. **5.** *sposób do życia, rzemiosło, profesja; służba, obowiązek, kondycja, posada:* Być na czyim chlebie a. jeść czyj C. Już i żołnierskiego i dworskiego i gospodarskiego i kupieckiego kosztowałem chleba. Boh. Z młodości na rycerskim chlebie w cudzych ziemiach żył. Papr. Podziękować za C. (=*za służbę*). Puściła ś. na lekki C. (=*oddała ś. nierządowi*). Ty widzę chcesz płacy o leżanym chlebie. Kam. C. nauczycielski. C. łaskawy=*utrzymanie do śmierci za wysługę lat:* Być u kogo na łaskawym chlebie. †C. zasłużony a. wysłużony=*donacja w ziemi, dawana dobrze zasłużonym krajowi.* **6.** †Próżny C.=*darmozjad, pasorzyt, próżniak, truteń:* Nic zacnego nie pomyśli pan młody, próżny C. i ciężar ziemi. Birk. **7.** †C. zimowy a. †chleby zimowe, †**Hiberna**, †**Hyberna**=a) *danina od poddanych dóbr królewskich i duchownych na opłacenie żołdu wojsku w zimie.* b) Chleby zimowe a. chleby=*leże zimowe, kwatery zimowe:* Na chlebach niech ś. sprawują cicho. Jabł. Pójdą na zimowe chleby. Jabł. **8.** [C.]=a) *zboże.* b) *dożywocie.* c) „C. piec“ *nazwa gry.* **9.** C. pszczelny a. **Obnoże** bart.=*masa mączna w komórkach plastrów miodowych, służąca za pierwszy pokarm dla liszek pszczelnych.* **10.** bot. a) C. małpi, p. **Baobab.** b) C. św. Jana a. świętojański p. **Szarańczyn.** c) C. wieprzny a. wieprzowy a. świni, p. **Gdula.** d) C. zajęczy, p. **Kosmatek.** Zdr. **Chlebek**, ×**Chlebik**, ×**Chlebiczek**, [**Chlebiczek**], **Chlebuszek**, **Chlebuś.** <Got. hlaifs, 2 pp. hlaibis, Śr. Grn. hleib, Nm. Lab>

Chlebek, bka, lm. **bki** p. **Chleb:** Trzeba ś. dorobić, a dopiero obejrzeć, czy kto razowy mój powszedni C. zechce ze mną podzielić. Krasz. Pocieszcie ś. dzieci, chleb będzie, chleb nowy, nasz C. kochany, dar boży. Len.

†**Chlebica, y,** lm. **e,** [**C.**] *bochen chleba:* Niosła trzy chlebice chleba. Leop.

×**Chlebiczek, czka,** lm. **czki** i [**C.**] p. **Chleb.**

†**Chlebić, i, ił** p. **Pochlebiać:** Gdzie ś. to cnemu nie chlebi złemu. Papr. [**C. ś.**] *darzyć ś., powodzić ś.:* Aby ś. pannie młodej chlebiło. <p. Chleb, Pochlebiać>

†**Chlebie, a,** blm. zb. *kupa chlebów.*

×**Chlebik, a,** lm. **i** p. **Chleb.**

×**Chlebiiec, ica,** lm. **ice** bot. p. **Chlebowiec.** <Naśladowanie nazwy niby Gr.-Łć. artocarpus; Gr. ártos=chleb>

[**Chlebiotać, ce, tał**] p. **Chlebotać.**

Chlebnica, y, lm. **e** **I.** *dzieża od chleba.* **2.** *szafa do chleba.* 3. [C.] *łopata do chleba,* in. [wiosło].

Chlebnik, a, lm. **cy** **I.** a. ×**Chlebopiek** *piekarz.* **2.** [C.] *człowiek:* Wy chlebniki, siadajta na owsianiki. (*na konie.* Zag.)

×**Chlebny I.** p. **Chlebowy:** Mąka chlebna. **2.** *wydający zboże, w chleb bogaty, żyzny:* Ziemia chlebna głodnym ludom jest potrzebna. Pol.

×**Chlebochwalstwo, a,** blm. *czczenie chleba.* <Chleb+CHWAŁ>

Chlebodajność, i, blm. rz. od **Chlebodajny.** <Chleb+DA>

Chlebodajny I. *dający chleb, chleborodny, urodzajny, żyzny:* Ziemia chlebodajna. **2.** *dający utrzymanie, dochodny:* Chlebodajne zajęcie. Chlebodajna praca.

Chlebodawca, y, lm. **y I.** *chleba dający:* Chłopi, nasi chlebodawcy. Leszcz. **2.** *dobroczyńca, dobrodziej:* Pilecki był człowiek zacnego rodu, ktemu C. wielki. Biel. M. Uczonych i artystów wielki C. **3.** *dający zarobek i utrzymanie, pracodawca.*

×**Chlebodawczy** przym. od **Chlebodawca:** Chlebodawcza Ceres.

Chlebodawczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Chlebodawca.**

×**Chlebodrzew, u,** lm. **y** bot. p. **Chlebowiec.** <Chleb+DRZEW>

Chlebojad, a, lm. **y I.** a. †**Chlebojedzca,** †**Chlebojejca** *chleb czyj jedzący; robotnik, najemnik.* **2.** *chleba dużo jedzący.* 3. a. ×**Chlebostraw** *darmozjad, pasibrzuch.* **4.** zool. (anobium paniceum) *owad tęgopokrywy, pięcioczłonkowy, z rodziny czerwotoków.* <Chleb+JAD>

†**Chlebojedzca, y,** lm. **y** p. **Chlebojad:** Czeladkaśmy boska i chlebojedzcy domowi i dzieci jego. Skar.

†**Chlebojejca, y,** lm. **y** p. **Chlebojad:** Jesteśmy tu gośćmi naszego pana i chlebojejcami jego. Żarn.

× **Chlebokradzca, y,** lm. **y** *złodziej chleba.* <Chleb+KRAD>

×**Chlebokradzki** przym. od **Chlebokradzca.**

×**Chlebołamanie, a,** lm. **a** *obrządek łamania chleba, t. j. dzielenia ś. chlebem w starym zakonie.* <Chleb+ŁOM>

×**Chlebopiek, a,** lm. **i** p. **Chlebnik.** <Chleb+PIEK>

×**Chleboprzedawca, y,** lm. **y** *sprzedający chleb.* <Chleb+Prze+DA>

×**Chleborobny** *robiący chleb, a. na chleb:* Chleborobne chłopstwo. Nar. <Chleb+ROB>

Chleborodny *rodzący chleb, czyli zboże, chlebodajny:* Chleborodne lato. Ryb. J. Pola chleborodne. Dm. <Chleb+ROD>

×**Chleborób, oba,** lm. **oby** *robiący chleb a. na chleb dla kogo:* Najezdnik mocny został panem i dziedzicem; tubylec poddanym i chleborobem, to jest chłopem. Nar.

×**Chlebostraw, a,** lm. **y** p. **Chlebojad.** <Chleb+S+TRU>

[**Chlebotać, cze tał, Chlebiotać, Chrebotać, Chrebościć, Chrobotać**] **I.** *chrzęścić piłą, wydawać chrzęst.* **2.** *chwiać.* **3.** *mącić, bełtać coś w naczyniu.* **C. ś.,** [**Chlabotać, Chlabotać ś.**] *chybotać ś., ruszać ś., nie być dobrze przymocowanym, obluzować ś., chełbotać ś.:* But za wielki chlebocze ś. na nogach (=*lata*). <Dźwn.>

[**Chlebotanie, a,** blm.] czynność cz. **Chlebotać.**

Chlebotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Chlebotać ś.**

×**Chlebotworny,** × **Chlebotwórczy** *stwarzający chleb:* Chlebotworna Ceres. Nar. <Chleb+TWOR>

×**Chlebotwórczy** p. **Chlebotworny.**

[**Chlebowa, ej,** lm. **e**] rz. *kobieta na dożywociu, dożywotniczka.* <Chleb>

Chlebowcowaty bot.: Chlebowcowate rośliny (artocarpeae) *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Chlebowe, ego, blm. *pieniądze, które ś. dają na chleb, strawne.*

Chlebowiec, wca, lm. **wce,** ×**Chlebilec,** ×**Chlebodrzew, Chlebowe drzewo** bot. (artocarpus) *roś. z rodziny chlebowcowatych.* <p. Chlebilec>

Chlebowy l. a. × **Chlebny** przym. od **Chleb:** Piec, kosz C. †Żołnierz C. = *służący dla chleba, dla żołdu.* †C. stół = *obiadowy.* **2.** bot.: Chlebowe drzewo, p. **Chlebowiec. 3.** garb.: Skóra chlebowa, p. **Skóra.** [**C., ego,** lm. **i**] rz. *dożywotnik.*

Chlebówka, i, lm. **i** *wódka, nalewka na chlebie przypalanym.*

×**Chleburad** przym. *chciwy na chleb, dla chleba wszystko czyniący, pasibrzuch.* <Chleb+RAD>

Chlebuszek, szka, lm. **szki** p. **Chleb:** Święty C. Kon.

Chlebuś, a, lm. **e** p. **Chleb:** Ja postarałem ś. o pracę i C. Sew.

[**Chlechać, a, ał**] *jęczeć, stękać.* <Dźwn.>

[**Chlepiać się, a ś., ał ś.** dźwierzami] = *ustawicznie przetwierać ś.* <Dźwn.>

[**Chleptać, ce, tał**] p. **Chłeptać.** <Dźwn.>

[**Chleptak, a,** lm. **i**] *ten, co chłepcze.*

Chlew, a a. **u,** lm. **y l.** *komórka dla trzody:* Świński C. Zapędzić świnie do chlewu. Zająć cudze świnie do chlewu. A do chlewa! **2.** *dołek w grze zwanej świnką.* Zdr. **Chlewik, Chlewek, Chlewiczek, Chlewuszek.** Zgr. **Chlewisko.** <Zap. Got. hlija = namiot, Śr. Grn. liewe = altana>

Chlewek, wka, lm. **wki** p. **Chlew.**

Chlewiarka, i, lm. **i** *dozorczyni chlewów.*

Chlewiarnia, i, lm. **e** *chlewy, miejsce chlewów i ich zawartość:* Upadek inwentarza, owczarni, chlewiarni, ciągnie za sobą zgubę rolnictwa.

Chlewiarz, a, lm. **e** *dozorca chlewów.*

Chlewiczek, czka, lm. **czki** p. **Chlew.**

Chlewik, a, lm. **i** p. **Chlew.**

Chlewisko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Chlew.**

Chlewnia, i, blm. *trzoda chlewna, świnie, nierogacizna:* Dziedzińczyk ożywiony był w ciągu dnia drobiem, chlewnią, bydłem i końmi. Krasz. Pasącą ś. chlewnię kazał swoim ludziom za miedzę przepędzić. Byk.

Chlewny, ×**Chlewowy** przym. od **Chlew:** Trzoda chlewna a. ×bydło chlewne = *nierogacizna.* Nawóz C.

×**Chlewowy** p. **Chlewny.**

Chlewuszek, szka, lm. **szki** p. **Chlew.**

[**Chlib, a,** lm. **y**] *karo, dzwonki w kartach.* < = Chleb>

[**Chlibać, a, ał**] **l.** p. **Chlibotać. 2.** a. [**Chlipać**] *klepać.*

[**Chlibotać, ce, tał, Chlibać**] *poruszać naczynie z cieczą tak, że wydaje głos: chlip.* <CHLIP, CHLIB>

Chlip! chlip! *wyraz naśladujący* a) *odgłos koni po mokrej idących drodze;* b) *głośny płacz, łkanie;* c) *głośne chłeptanie wody a. jakiego innego płynu,* c h l a p, c h l a p. <Dźwn. CHLIP>

[**Chlipaczka, i,** lm. **i**] *wszelka polewka.*

Chlipać, pie, pał l. p. **Chlipnąć. 2.** [C.] p. **Chlibać. 3.** [C. drzwiami] *trzaskać; przetwierać ś.*

Chlipanie, a, lm. **a** czynność cz. **Chlipać.**

[**Chlipek, pku,** blm.] *łkanie, chlipanie:* Dziaduś spytali jakby z chlipkiem.

×**Chlipić, i, ił** p. **Chlipnąć.**

Chlipnąć, nie, nął, nied. **Chlipać,** ×**Chlipić,** [**Chnipać**] **l.** *zaczerpnąć napoju ustami, chlapnąć,* nied. *chleptać, łeptać.* **2.** *załkać, zaszlochać, zachlipać.* **3.** lek.: Chlipiący szmer oddechowy = *odcień szmeru pęcherzykowego.*

Chlipnięcie, a, blm., czynność cz. **Chlipnąć.**

×**Chliptać, ce, tał** p. **Chłeptać.**

×**Chliptanie, a,** lm. **a** p. **Chłeptanie.**

×**Chlisnąć, śnie, snął** p. **Chłypnąć.**

[**Chlistacz, a,** lm. **e**] *człowiek chciwy na napitek.*

[**Chlistać, a, ał**] *chciwie pić, jeść.* <CHLIST, CHŁYST>

[**Chlistwa, y,** lm. **y**] p. **Glista.** <p. Glista>

[**Chlopy, ów,** blp.] *pomyje.* <? CHŁAP>

Chlor, u, blm., ×**Chloryna** chem. *pierwiastek z gromady chlorowców,* × s o l i r ó d, Cl. <Gr. chlōrós = zielonawy>

Chloral, u, blm. chem. *trójchloroaldehid octowy,* C_2Cl_3HO, *znany głównie w związku z wodą jako t. zw. wodan chloralu,* $C_2Cl_3H_3O_2$.

Chloran, u, blm. chem. *sól pochodząca od kwasu chlornego:* C. potasu.

Chlorek, rku chem. **l.** lm. **rki** *związek chloru z jakimkolwiek pierwiastkiem, gdzie chlor jest częścią związku elektroujemną.* **2.** blm. a. [**Florek**] *związek chloru z wapnem, używany do dezynfekcji i jako środek bielący.*

Chloroapatyt, u, lm. **y** min. p. **Apatyt.** <Chlor+Apatyt>

Chlorofan, u, lm. **y** min. p. **Fluoryt.** <Chlor+Gr. fanós = świecący>

Chlorofil, u, blm. *pierwiastek roślinny zielony natury żywicznej.* <Chlor+Gr. fýllon = liść>

Chlorofilowy przym. od **Chlorofil:** Ciałka chlorofilowe.

Chloroform, u, blm. chem. *trójchlorometan, środek lekarski, znieczulający i usypiający,* CCl_3H. <Now. z Chlor+Łć. forma>

Chloroformować, uje, ował *zadawać chloroform w celu znieczulenia i uśpienia chorego; usypiać i znieczulać za pomocą chloroformu.*

Chloroformowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Chloroformować:** Chloroformowania przy bolesnych operacjach stały ś. rzeczą codziennego niemal użytku.

Chlorohidryna, y, blm. chem. *wogóle produkt zastąpienia hidroksylu przez chlor w alkoholu wielohidroksylowym; szczeg. chlorohidryna glicerynowa* CH_2 (OH). CH(OH). CH_2Cl. <Chlor+Gr. hýdōr = woda>

Chlorometrja, i, blm. chem. *część analizy chemicznej, obejmująca metody oznaczania ilościowego chloru.* <Chlor+Gr. -metría = -mierstwo>

Chloron, u, blm., ×**Chloryn** chem. *sól kwasu chlorawego.*

Chloroplast, u, lm. **y** bot. p. **Ciałko.**

Chlorospinel, u, lm. **e** min. p. **Spinel.** <Chlor+Spinel>

Chlorować, uje, ował farb. *zanurzać włókno w chlorku.*

Chlorowanie, a, blm., **Chloryzacja** czynność cz. **Chlorować.**

Chlorowiec, wca, lm. **wce,** ×**Chlorzec** *jakikolwiek pierwiastek, należący do tejże gromady, co i chlor (np. brom, jod),* h a l o i d, h a l o g i e n.

Chlorownia, i, lm. **e** farb. *izba służąca do chlorowania.*

Chlorowodan, u, blm. chem. *produkt przyłączenia chlorowodoru do jakiejś zasady:* C. amonjaku (=*chlorek amonu*). <Chlor+Wodan>

Chlorowodór, oru, blm. chem. *chlorek wodoru, kwas chlorowodorny, kwas solny, związek wodoru z chlorem,* HCl. <Chlor+Wodór>

Chlorowy przym. od **Chlor.**

×**Chloryn, u,** blm. p. **Chloron.**

×**Chloryna, y,** blm. chem. p. **Chlor.**

Chloryt, u, lm. **y** min. *minerał złożony z krzemionki, tlenku glinu, tlenku żelaza, tlenku magnezu i wody, tworzący tablicowate kryształy heksagonalne, w najrozmaitsze grupy złączone, a także bryły krystaliczne, blaszkowate i ziemiste barwy zielonej, a. też skały, nazwane* łupkiem chlorytowym.

Chlorytowy przym. od **Chloryt:** Łupek C. p. **Chloryt.**

Chloryzacja, i, blm. p. **Chlorowanie.**

×**Chlorzec, rca,** blm. chem. **Chlorowiec.**

1. Chluba, y, blm., †**Chłuba 1.** *chełpliwość, chlubienie ś. z czego, a. czym; szczycenie ś. czym, popisywanie ś.:* Niechaj tej ze mnie nie ma nieprzyjaciel chluby, aby miał rzec: „Jam go starł i przywiódł do zguby." Kochan. C. poziomych umysłów jest właściwym przymiotem. **2.** *duma, pochwała:* Mogę to z chlubą sobie powiedzieć, żem ś. nigdy nie minął z prawdą. **3.** *zaszczyt, chwała, ozdoba:* Rozumna żona jest chlubą swojego męża. Tyś była chlubą narodu naszego. Skar. <CHLUB>

2. Chluba, y, lm. **y** a. **Baba** leśn. *rózga, wić, wiecha.* <p. Kluba>

[**Chlubać, a, ał** i **C. ś.**] p. **Chlupnąć:** Gorzałeczko, nie chlubaj ś.

×**Chlubca, y,** lm. **y,** ×**Chlubiciel,** ×**Chlubnik,** ×**Chlubiś,** ×**Chlubski** *chlubiący ś., chełpiący ś., samochwał, pyszałek.*

Chlubia, i, lm. **e** bot. (gordonia) *roś. z rodziny cistronkowatych.* <?>

×**Chlubiciel, a,** lm. **e** p. **Chlubca.**

Chlubić się, i ś., ił ś., †**Chłubić ś.** z czego a. czym=*chełpić ś., szczycić ś., wynosić ś.* <CHLUB>

Chlubienie się, a ś., blm., czynność cz. **Chlubić ś.**

×**Chlubiś, a,** lm. **e** p. **Chlubca.**

†**Chlubliwie** przys. od **Chlubliwy:** Żem przyszedł w tych leciech do doskonałości, mówiłbym C. Skar.

†**Chlubliwość, i,** blm. rz. od **Chlubliwy.**

†**Chlubliwy** p. **Chlubny:** Człowiek lekki i sprośnie C. Górn.

×**Chlubnik, a,** lm. **cy** p. **Chlubca.**

Chlubnie, Chlubno przys. od **Chlubny:** Ukończył szkoły C. (=*z odznaczeniem).*

Chlubno p. **Chlubnie.** Wor.

Chlubność, i, blm. rz. od. **Chlubny.**

Chlubny 1. *zaszczytny, chwalebny:* Zawarł pokój C. Zgon C. **2.** ×a. †**Chluby,** †**Chlubliwy** *lubiący ś. chlubić, chełpliwy, pyszałkowaty.*

Chlubotać, cze, tał p. **Chlupnąć:** Krew chlubotała, jak woda, pod uderzeniem kopyt końskich. Sienk. <Dźwn. CHLUB, CHLUP>

Chlubotanie, a, blm., czynność cz. **Chlubotać.**

Chlubownica, y, lm. **e** a. **Biegun** fl. *kół wbity w ziemię, służący do robienia z wici wiązadeł.* <p. Kluba>

×**Chlubski, ego,** lm. **scy** p. **Chlubca.**

† **Chluby** p. **Chlubny.**

[**Chludny**] *schludny, porządny, czysty, ogarnięty.* <CHLUD>

[**Chludzić, i, ił**] *czyścić; robić porządek:* Konie C. [**C. ś.**] **1.** *ubierać ś. schludnie; czyścić ś.:* Czeladki nie budzisz, sama ś. nie chludzisz. Kolb. **2.** *przebierać, wybredzać w czym.* <CHLUD>

[**Chlunąć, nie, nął**] **1.** *dmuchnąć.* **2.** *lunąć, chlusnąć:* Já jak jego tej nie chlunę mocno pięscą w gębę! Derd. <CHLU>

Chlupać, pie a. ×**pa, pał** p. **Chlupnąć:** Z tułupa krew do góry chlupa. Malcz. Chlupa po błocie. <Dźwn. CHLUP, CHLUB>

Chlupanie, a, blm., czynność cz **Chlupać.**

Chlupnąć, nie, nął, nied. **Chlupać,** [**Chlubać, Chlubać ś.**], **Chlupotać, Chlubotać 1.** *chybnąć naczyniem z płynem.* **2.** (o płynie, błocie) *wydać odgłos, padając, klapnąć.* **3.** *stąpając po wodzie a. błocie, sprawić, że plusną.* **4.** Chlupnąć, Chlupać = *chlusnąć, buchnąć, lunąć ,trysnąć:* Rozpłatał Szweda, aż krew zeń chlupnęła. Przybor. Ręką chlupnął trochę wody w oczy. <p. Chlupać>

Chlupnięcie, a, blm., czynność cz. **Chlupnąć.**

Chlupotać, cze, tał p. **Chlupnąć.**

Chlupotanie, a, blm., czynność cz. **Chlupotać.**

Chlusnąć, śnie, snął, ×**Chlustnąć,** nied. **Chlustać 1.** czym=*lunąć, chlapnąć, prysnąć, bryznąć:* C. na kogo wodą. Przen.: Fircyk ów coraz w oczy swoją mitrą chluśnie i wyjeżdża na popis. Nar. (=*mydli drugim oczy*). **2.** przen. *nabredzić, napleść, bluznąć, rzucić słowo obelżywe:* C. językiem (= *chlasnąć, chlapnąć*). **3.** (o płynie) *chlupnąć, lunąć, buchnąć, trysnąć, rzucić ś.:* Krew z rany chlusnęła. **4.** w wodę = *plusnąć, skoczyć, rzucić ś., buchnąć.* **5.** *chlasnąć, lunąć, wyciąć, palnąć:* Jak chlusną jednego z nich. Birk. Kiedy cię mizerna śmierć tak chlusnęła kosą... Rej. <CHLUST>

1. Chlust! w. **1.** *odgłos padającego płynu, chlap!* przen. *odgłos uderzenia, chlast!:* C. na niego z okna pomyjami. Oss. Zaraz go C. w łeb. Boh. C.! urznął zbójcy język. **2.** *odgłos padnięcia w płyn, chlap! plusk! buch!:* C. w wodę! Przemienił się w rybę i C. do sadzawki. **3.** [C.! C.!] *odgłos chrustania, gryzienia:* Ząbeczkami chlusta: C.! C.! C.!

2. Chlust, a, lm. **y 1.** [C.] *kilkoletnia brzoza, ścięta razem z gałęźmi i liśćmi, do wycierania sadzy w kominach i t. p., wiecha.* **2.** [C.] *cienki drążek, do którego przywiązuje ś. słoma, kryjąc nią dach w sposób, zwany „pod C.", t. j. nie kulikami.* **3.** [C.] blm. *pewna gra w karty u gminu:* Grywał z ekonomem w chlusta. Bał. **4.** ogr. rub. *bardzo bujny pęd.* **5.** ryb. *kij do wędki.* **6.** zł. *rubel.* <p. Chlusta>

×**Chlustem** przys. = *strumieniem, fontanną:* Czarna posoka chlustem z brzucha pluszczy. Pot. <Dźwn.>

[**Chlusta, y,** lm. **y**] *pręt, rózga, wić do smagania.* <? Por. Ros. hlystъ>

Chlustacz, a, lm. **e 1.** [C.] *ten, co chlusta.* **2.** [C.] *ogon* (w zagadkach). **3.** ×*gaduła, prawiący niedorzeczności.*

Chlustać, a, ał 1. p. **Chlusnąć. 2.** [C.] *chrustać, gryźć:* Ząbeczkami chlusta. **C. ś.** (o płynie) *miotać ś., rzucać ś., bałwanić ś., kołysać ś., bujać ś.:* Morze po omacku w ciemnościach ś. chlusta. Kon. <CHLUST>

Chlustanie, a, blm., czynność cz. **Chlustać.**

Chlustawa, y, lm. **y** bot. p. **Szlachtawa.**

! **Chlustawka, i,** lm. **i** chem. p. **Tryskawka.**

Chlustek, stka, lm. **stki** *szufelka do wychlustywania wody.*

×**Chlustnąć, nie, nął** p. **Chlusnąć.**

[**Chluszczenie, a,** blm.] czynność cz. **Chluścić.**

[**Chluścić, i, ił**] *przyłożyć chlustami strop strzechy, grzbiet sterty, czub stogu, zabezpieczając od wiatru.* <CHLUST>

Chluśnięcie, a, blm., czynność cz. **Chlusnąć.**

[**Chluśtyk, a,** lm. **i**] *chłystek, pędziwiatr, letkiewicz:* Młodzik, C., obieżyświat. Jun. <CHLUST, CHŁYST>

† **Chłanąć, nie, nął** p. **Chłonąć:** Wy, obłudnicy, chłaniecie domy wdów. Sekl. <p. Chłonąć>

[**Chłand, a,** lm. **y**] *ożóg.*

Chłapać, pie, pał **1.** p. **Chłapnąć:** Pies chciwie chłapie (= *chłepcze*). **2.** [C.] *być chciwym, łakomym, łapać.* <CHŁAP>

Chłapanie, a, blm, czynność cz. **Chłapać.**

[**Chłapczárka, i,** lm. **i**] *dziewczyna, co za chłopcami zerka.* <p. Chłapiec>

Chłapeć, pcia, lm. **pcie** *spłacheć, szmat, kawał:* Ostatni C. ziemi dałem za dwa sokoły. Krasz.

[**Chłapiec, pca,** lm. **pcy**] p. **Chłopiec.** <Czes. chlapec>

Chłapnąć, nie, nął, nied. **Chłapać** **1.** *chwycić w usta, chapnąć płynu, chlapnąć, żłopnąć, chlipnąć.* **2.** rub. *zjeść co naprędce, przetrącić, przekąsić, przegryźć.* **3.** [C.] *uderzyć.* <CHŁAP>

[**Chłapowski**] *łakomy.*

[**Chłąd, ędu,** lm. **ędy**] *nać brukwi, kartofli, obrana z liści.* <CHŁĘD>

[**Chłątek, tka,** lm. **tki**] *część warsztatu tkackiego.*

[**Chłechtać, a, ał**] *prać.*

Chłeptać, cze a. ×**ce, tał,** ×**Chliptać,** [**Chleptać, Chlaptać**] *chlipać, chłapać, sarkać, żłopać, łeptać:* Pies chłepcze wodę. Udając, że pije, cmoka mocno, głośno chłepce. Mick. Tuczny, bo pruską krew codziennie chłepce. Mick. <CHŁEPT Dźwn.>

Chłeptanie, a, blm., × **Chliptanie** czynność cz. **Chłeptać.**

[**Chłęd, u,** lm. **y, Chłędak**] *łodyga, a. giętki badyl.*

[**Chłędak, a,** lm. **i**] p. **Chłęd.**

† **Chłob, a,** lm. **y** p. **Kloba.**

Chłodek, dku, lm. **dki** **1.** p. **Chłód.** **2.** a. **Piaskownica** bot. (arnoseris) *roś. z rodziny złożonych.* <CHŁOD>

[**Chłodna, y,** blm.] *zimnica, febra.*

Chłodnawo przys. od **Chłodnawy:** Dziś na dworze C.

Chłodnawy, ×**Chłodowity** *trochę chłodny, zimnawy:* Wiatr C. powiewał ze wschodu. Krasz.

Chłodnąć, nie, nął a. **chłódł, Chłodnieć,** †**Chłodzieć,** †**Chłodzić ś.** *stawać ś. chłodnym, oziębiać ś., stygnąć:* Powietrze chłodnie. Przen.: Przyjaźń, uczucie, zapał chłodnie. Chłodnie dla niej (=*obojętnieje*).

†**Chłodne, ego,** blm. i [**C.**] rz. *okład, przyparka:* Niezawsze plastry, a. robić C. Pot.

Chłodnica, y, lm. **e** **1.** a. **Chłodnik, Chłodziarka** *część przyrządu destylacyjnego, w której ś. oziębia i skrapla para,* o z i ę b i a c z, o z i ę b i a l n i k. **2.** a. **Chłodnik** *część przyrządu piwowarskiego, w którym ś. oziębia wywarzona brzeczka, kilsztok.* **3.** *izba do chłodzenia ś. przy łaźni.* **4.** w młynie amerykańskim *miejsce, gdzie ostyga mlewo, rozgrzane tarciem kamieni młyńskich.* **5.** ×p. **Chłodnik:** Chłodnice z wina a. przechadzki jakoby zasklepione. Trzyc.

Chłodniczek, czka, lm. **czki** p. **Chłodnik.**

Chłodniczy przym. od **Chłodnica,** *chłodnikowy:* Rura, flasza chłodnicza.

Chłodnieć, eje, ał p. **Chłodnąć.**

Chłodnik, a, lm. **i** **1.** a. × **Chłodnica** *miejsce chłodne, zacienione, t. j.* a) *altana, weranda:* C. pleciony z ziół, rószczek, drzewek. Kn. Wejście w on wdzięczny C. zasadzone krzywo kryły drzewa. Pot. b) *ulica ocieniona, aleja, szpaler:* Gdybyś wokoło równiny C. podobny owemu zasadził. Mick. **2.** *sklep, piwnica.* **3.** † *szopa, szałas, namiot:* Prowadzony był mistrz ku wielkiemu chłodnikowi, który był na jego hołdowanie nagotowany. Biel. M. Ufce ś. ku chłodnikowi ściągają. Górn. † C. żydowski = *kuczka, szałas, namiot:* Święto chłodników. **4.** *naczynie do utrzymywania w chłodzie produktu spożywczego:* C. do masła. **5.** *napój chłodzący, lody itp.* **6.** 2 pp. **u** *zupa, barszczyk na zimno.* **7.** hut. *piec, gdzie ś. szkło ochładza,* o s z o w, u s u w. **8.** p. **Chłodnica.** **9.** × w lm. lek. *leki chłodzące.* Zdr. **Chłodniczek.** <CHŁOD>

Chłodnikarz, a, lm. **e** *ten, co robi chłodniki.*

Chłodnikowy przym. od **Chłodnik:** Dwa były bufety: jeden C., drugi z jadłem. Kźm. Wężownica chłodnikowa (=*chłodnicza*).

Chłodniuchno przys. od **Chłodniuchny.**

Chłodniuchny p. **Chłodniuteńki.**

Chłodniuteńki, Chłodniutki, Chłodniuchny, Chłodziuchny, Chłodziuteńki, Chłodziutki *zupełnie chłodny; przyjemnie chłodny.*

Chłodniuteńko przys. od **Chłodniuteńki.**

Chłodniutki p. **Chłodniuteńki.**

Chłodniutko przys. od **Chłodniutki.**

Chłodno przys. od **Chłodny:** C., głodno i do domu daleko. Prz. Przen.: Przyjąć kogo C. Krytykować C. (=*nie unosząc ś., bezstronnie, objektywnie*).

Chłodnorosty, ów, blp. bot. (microthermae) *rośliny znoszące przerwę w rośnięciu, jaką sprawia zima, znoszące znaczne zimno i wymagające przez cały rok opadów atmosferycznych.* < CHŁOD + ROS(T)>

Chłodność, i, blm. rz. od **Chłodny,** *chłód:* C. powietrza, napoju. Przen.: C. umysłu.

×**Chłodnowietrzny** *z wiatrem chłodnym połączony:* Chłodnowietrzna mokrość. Fur. <CHŁOD+WIA>

Chłodny **1.** *nieco zimny, zimnawy:* Napój, wiatr, poranek C. Chłodna rosa. C. maj. Chłodne miejsce. Chłodne szpalery. Korz. Ani to chłodne strumienie grają. Len. **2.** przen. *oziębły, zimny, obojętny:* C. w przedsięwzięciu, w miłości, w rozmowie. Odpowiedź chłodna. Chłodna twarz. Chłodne oko przyjaciela jest bolesnym. Krasz. Chłodne pożegnanie. Chłodna rozwaga. <CHŁOD>

× **Chłodonośny** *przynoszący chłód, chłodzący.* <CHŁOD+NIOS>

×**Chłodowity** p. **Chłodnawy.**

Chłodownia, i, lm. **e** *pomieszczenie, w którym odbywa ś. studzenie brzeczki.*

Chłodzenie, a, blm., czynność cz. **Chłodzić.**

Chłodziarka, i, lm. **i** p. **Chłodnica.**

×**Chłodziciel, a,** lm. **e** *ten, co chłodzi.*

×**Chłodzicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Chłodziciel.**

Chłodzić, i, ił **1.** *sprawiać chłód, robić chłodnym, ochładzać, studzić, oziębiać:* Napój zimny chłodzi. Deszcz chłodzi powietrze. C. kogo wachlarzem, gałązką (=*wachlować*). Leki chłodzące, lek. (re-

media refrigerantia). **2.** † *orzeźwiać, odświeżać, uspakajać, dodawać otuchy, koić, łagodzić:* Kato myśl ufrasowaną winem zwykł C. Kosz. Pan Bóg one złe czasy cudami świętych chłodził. Skar. Nic bardziej nie chłodzi, jedno pieniądze mieć. Glicz. **3.** † *cieszyć, rozkoszować, radować, uweselać:* Jeśli na ptakach, na zwierzętach rozmaitych oko twoje chłodzisz, a jako ś. patrząc na święte boże nie ochłodzisz? Skar. **C. ś. 1.** *sprowadzać chłód na siebie, ochładzać ś., studzić ś., ziębić ś.:* C. ś. wodą. C. ś. wachlarzem, gałązką (= *wachlować ś.*). **2.** † p. **Chłodnąć. 3.** † *cieszyć ś., radować ś., weselić ś., rozkoszować ś.:* Nienawiść złym cudzym ś. chłodzi. Kn.

×**Chłodzidło, a,** lm. **a** *narzędzie do chłodzenia.*

† **Chłodzieć, eje, ał** p. **Chłodnąć:** Pasterz śrzód dnia liściem dębu chłodział. L. (=*chłodził ś.*).

Chłodziuchno przys. od **Chłodziuchny.**

Chłodziuchny p. **Chłodniuteńki.**

Chłodziuteńki p. **Chłodniuteńki.**

Chłodziuteńko przys. od **Chłodziuteńki.**

Chłodziutki p. **Chłodniuteńki.**

Chłodziutko przys. od **Chłodziutki.**

Chłonąć, nie, nął, † **Chłanąć 1.** *wciągać, wsysać, garnąć w siebie, pochłaniać, absorbować; pożerać, połykać, chłać:* Czas wszystko chłonie. Pijak, obżartuch chłonie w siebie bez miary. Naczynia chłonące, anat. p. **Naczynie.** Środki chłonące, lek. (remedia resorbentia). Przen.: Namiętne chłonął westchnienia. Sow. Przen.: Ściskając jego dłoń na pożegnanie i chłonąc go spojrzeniem, szepnęła: „O dziewiątej.“ Bał. **2.** × *płonąć, pałać:* C. płomieniem zemsty. L. <CHŁO(N)>

×**Chłoniak, a,** lm. **i** lek. (lymphoma) *nowotwór łagodny w gruczołach chłonnych, gruczolak limfatyczny.*

Chłonica, y, lm. **e** anat. n a c z y n i e c h ł o n n e, *naczynie ustroju zbierające płyn międzytkankowy i odprowadzające go napowrót do krwi.*

×**Chłonicowaty** fizj.: Komórki chłonicowate = *podobne do białych ciałek krwi.*

Chłoniczy anat. (lymphaticus) przym. od **Chłonica, Chłonny** *przeznaczony do chłonięcia, chłonący, limfatyczny:* Układ C. Gruczoł C.

Chłonienie, a, blm. p. **Chłonięcie.**

Chłonięcie, a, blm., **Chłonienie** czynność cz. **Chłonąć;** chem. = *absorbcja.*

Chłonność ciepła p. **Ciepłojemność.**

Chłonny p. **Chłonniczy:** Gruczoł C. Choroba chłonna. Naczynie chłonne p. **Chłonica.**

Chłop, a, lm. **i** a. **y 1.** *rolnik, wieśniak, włościanin, kmieć, poddany:* Prosty C. Nie byłbyś szlachcicem, gdyby C. nie był chłopem. Leszcz. Kupić na targu u chłopa korzystniej, niż u przekupnia. Chłopy-śmy i parobki przed Bożym obliczem. Syrok. Chłopi koronni. **2.** *cham, gbur, grubijanin, prostak, ordynus.* **3.** *mężczyzna dorosły; mąż:* Chłopa w korzec nie mierzą. Prz. Wojsko w pole wyprowadzić, ażeby ś. C. z chłopem w oko potykał. † Koń w koń okazałe niosą na sobie C. w C. jeźdźce śmiałe. Groch. (= *jeden w drugiego, chłop w chłopa, drab w draba*). Przybyło w rzece wody na chłopa. Oss. (= *na wysokość chłopa*). † Jest go z C. (=*chłop całą gębą, nie ułamek*). C. jak dąb. **4.** pog. *mężczyzna co do płci, kochanek, gach, kawaler:* Złażą ś. do niej chłopy. Chłopy jej w głowie. Aż drży za chłopami. **5.** gm. *mąż, małżonek:* C. pracuje jak wół, a babie pstro w głowie. **6.** rub. *człowiek:* C. strzela, a Bóg kule nosi. Prz. C. swoje, czart swoje. Prz. Tęgi, walny, setny, łepski C. Dobry z niego C. (=*facet*). **7.** [Dobry C. a. chłopiec] = *zbój.* **8.** [C.] *chwat, zuch, junak:* A toście C.! **9.** [C. a. **Chłopek**] *rodzaj tańca.* **10.** cukier.: C. a. C. miljonowy = *rodzaj papatacza okrągłego.* **11.** ×gór.: C. a. stary C. = *dawne wyrobisko.* Zdr. **Chłopek, Chłopeczek.** Zgr. **Chłopisko,** †**Chłopsko,** †**Chłopiszcze,** † **Chłopowsko,** [**Chłoposko, Chłopiosko**]. <? Może toż co Knap, a. może w związku z Got. hilpan, Nm. helfen = pomagać>

Chłopaczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Chłopak,** *chłopczyk:* C. mały z blond włosami. Krasz. Czynność tę wykonywają małe chłopaczki. **2.** w lm. bot. (lagoëcia cuminoides) *roś. z rodziny dzikminu.*

Chłopaczyna, y, lm. **y** m., **Chłopaczysko** *chłopak godny politowania, chłopczyna, chłopczysko.* Zdr. **Chłopaczynka.**

Chłopaczynka, i, lm. **i** m. p. **Chłopaczyna.**

Chłopaczysko, a, lm. **a, ów** m. a. ni. **1.** p. **Chłopak,** *chłopczysko.* **2.** p. **Chłopaczyna.**

Chłopać, a, ał 1. † komu = *chłopem kogo przezywać:* Gdy Ewa kądziel przędła, Adam ziemię kopał, kto tam był szlachcic wtenczas, i kto komu chłopał? Prz. **2.** [C.] *służyć, być chłopem.*

Chłopak, a, lm. **i 1.** pog. *chłopiec, wyrostek:* Chłopaki rzucają kamieniami po ulicy (= *uliczniey*). **2.** p. **Chłopiec:** C. szewcki. **3.** bud. *słup stawiany na pal, którego kafar sięgnąć nie może.* **4.** [C. a. **Chłopiec**] *drążek do podważania sztuk drzewa przy zbijaniu ich w plenice.* **5.** [C.] *walec z wcięciem, podobnym do szyi, na który nawija ś. lina na kołowrocie.* Zdr. **Chłopaczek.** Zgr. **Chłopaczysko.**

[**Chłopal, a,** lm. **e**] p. **Chłopiec.**

[**Chłopalek, lka,** lm. **lki**]p. **Chłopiec.**

[**Chłopásek, ska,** lm. **ski**] *zagięcie kości ogonowej:* C. dziecku ś. zawinon a. odwinon (=*wskutek wychudnięcia zagięcie kości ogonowej stało ś. widocznym*).

[**Chłopasio, a,** lm. **e**] m. p. **Chłopiec.**

[**Chłopaszek, szka,** lm. **szki**] p. **Chłopiec.**

[**Chłopaś, a,** lm. **e**] p. **Chłopiec.**

×**Chłopaty,** ×**Chłupaty** *włochaty, kosmaty.* <p. Chłupy>

Chłopcołożnik, a, lm. **cy,** ×**Chłopcorubca** *samcołożnik, sodomczyk, pederasta.* < Chłopiec + LEG >

Chłopcołóstwo, a, blm., ×**Chłopcorubstwo** *samcołóstwo, sodomja, pederastja.*

×**Chłopcorubca, y,** lm. **y** p. **Chłopcołożnik.**

×**Chłopcorubstwo, a,** blm. p. **Chłopcołóstwo.**

×**Chłopcowy** *do chłopca należący.*

[**Chłopcuś, a,** lm. **e**] p. **Chłopiec.**

† **Chłopczak, a,** lm. **i** i [**C.**] p. **Chłopiec:** Długowłosisty C. Pilch.

[**Chłopczaszek, szka,** lm. **szki**] p. **Chłopiec.**

Chłopczątko, a, lm. **a** ni. p. **Chłopię:** Choroba męczyła je nielitościwie, jakby znęcając ś. nad chłopczątkiem bezsilnym. Gaw.

Chłopczę, ęcia, lm. **ęta** ni. p. **Chłopię.** Garcz.

Chłopczyk, a, lm. **i** p. **Chłopiec.**

Chłopczyna, y, lm. **y** m., **Chłopczysko** *chłopiec godzien politowania, chłopaczyna.* Zdr. **Chłopczynka.**

Chłopczynka, i, lm. **i** m. p. **Chłopczyna.**

[**Chłopczyński**] przym. od **Chłopiec:** Koszula chłopczyńska. Kon.

Chłopczysko, a, lm. **a, ów** m. a. ni. **1.** p. **Chłopiec,** *chłopaczysko:* Chłopczysków ś. nazlatało. **2.** p. **Chłopczyna.**

Chłopeczek, czka, lm. **czkowie 1.** p. **Chłop:** Mały C. **2.** † *chłopak, chłopaczek.*

Chłopeczka, i, lm. **i** p. **Chłopka:** Ty byłaś mi zarazem chłopeczką i Djanną. Słow.

Chłopek, pka, lm. **owie 1.** p. **Chłop:** Kazimierz, król chłopków. **2.** *chłop godzien politowania:* Chłopkowie niebożęta. Biel. M. Oszuści okpili na targu naiwnego chłopka. **3.** [C.] *człowieczek:* Nadszed ku niemu niewielki C. Choc. **4.** [C.] *pamfil w kartach polskich.*

×**Chłopi** przym. od **Chłop** (=mężczyzna), *męski:* Białogłowa chłopią chytrością zwiedziona. Górn.

[**Chłopiaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Chłopiec.**

×**Chłopianka, i,** lm. **i 1.** p. **Chłopówna. 2.** p. **Chłopka.**

×**Chłopiański** p. **Chłopski:** Z chłopiańskiego rodu. And.

† **Chłopiaszek, szka,** lm. **szki** *młody mężczyzna, młodzieniaszek, pacholę:* C. Samuel posługował Panu. Leop.

Chłopiąteczko, a, lm. **a** ni. p. **Chłopiątko:** C. z łuczkiem. Zim.

Chłopiątko, a, lm. **a** p. **Chłopię.** Zdr. **Chłopiąteczko.**

Chłopić, i, il *robić chłopem.* [**C. ś.**] *udawać zucha.*

Chłopiec, pca, lm. **pcy,** [**Chłapiec**] **1.** *dziecię męskie:* Urodziła chłopca. Bawili ś. chłopcy z dziewczynkami. **2.** *młodzik, młodzian, młodzieniec:* Walny C. Jakiż to C. piękny i młody, jaka to przy nim dziewica? Mick. **3.** *służący, pachołek:* C. ma izbę umiatać. Star. Oddano mnie za chłopca do dworu. Kras. **4. a. Chłopak**=a) *terminator, uczeń u majstra:* C. szewcki a. C. od szewca (= *szewczyk*). C. u krawca (=*krawczyk*). Zapisał go sobie na lat pięć za chłopca. b) w handlu=*uczeń, praktykant.* c) *syn:* Gdyby starsi chłopcy moi żyli. Orzesz. d) *przyrząd do zzuwania butów.* **5.** [C.] p. **Chłopak. 6.** [Dobry C.] p. **Chłop. 7.** [C.] *słup, do którego przywiązuje ś. maszt.* **8.** [C.] w kołowrotku *komunikator, połączony z deszczułką, naciskaną nogą.* **9.** † *rodzaj gry w karty u pospólstwa.* Zdr. **Chłopczyk,** † **Chłopczak,** [**Chłopal, Chłopalek, Chłopulek, Chłopulecek, Chłopaś, Chłopuś, Chłopasio, Chłopysio, Chłopyś, Chłopaszek, Chłopyszek, Chłopczak, Chłopczaszek, Chłopcuś, Chłopieś, Chłopiaczek, Chłopieczek, Chłopik, Chłoptaś**]. Zgr. **Chłopczysko.** <p. Chłop>

[**Chłopieczek, czka,** lm. **czki**] p. **Chłopiec.**

Chłopieć, eje, ał *chłopem ś. stawać, dziczeć:* Człowiek na wsi chłopieje.

Chłopienie, a, blm., czynność cz. a) **Chłopić:** C. wolnych kozaków. Rol. b) **Chłopieć.**

[**Chłopieś, a,** lm. **e**] p. **Chłopiec.**

Chłopię, ęcia, lm. **ęta, Chłopiątko** ni. **1.** a. **Chłopczę, Chłopczątko** *chłopiec, pacholę, podrostek:* C. rozpieszczone. Matka C. karmiąca. Chłopięta nigdy nie urosną. Prz. (dom.: nie przestawszy być chłopiętami). Łepid jeszcze chłopięciem będąc, to jest lat 17 nie mając, stanął na czele wojska. Paszk. C. dworskie = *chłopiec w służbie u dworu, pacholę, paź:* Syny swe na służbę w chłopięta dają. Glicz. **2.** ×*syn chłopa.*

×**Chłopięcina, y,** lm. **y** ż. *pacholątko, dziecina, chłopię:* Olbrzym dał gardło małej chłopięcinie. P. Koch. Kupido, chytra owa C. Pot.

Chłopięctwo, a, blm. *wiek chłopięcy, pacholęctwo, dzieciństwo, nieletniość.*

Chłopięcy 1. przym. od **Chłopię:** Dzieciństwo i wiek C. **2.** lek.: Oddech C. **a.** dziecięcy= *jawny i powierzchowny.*

[**Chłopik, a,** lm. **i**] p. **Chłopiec.**

Chłopina, y, lm. **y** m., [**Chłopowina**], **Chłopisko,** †**Chłopowsko,** [**Chłoposko**] *chłop godzien politowania.* Zdr. **Chłopinka.**

×**Chłopini, i,** lm. **e** p. **Chłopka.**

[**Chłopinia, i,** lm. **e**] p. **Chłopka.**

Chłopinka, i, lm. **i 1.** m. p. **Chłopina. 2.** [C.] ż. p. **Chłopka.**

[**Chłopiosko, a,** lm. **a**] m. i ni. p. **Chłop.**

Chłopisko, a, lm. **a, ów** m. i ni. **1.** p. **Chłop,** *drągal, drab:* Na kozłach C., chude nakształt deski. Mick. **2.** p. **Chłopina.**

† **Cłopiszcze, a,** lm. **a** m. a. ni. p. **Chłop.**

Chłopka, i, lm. **i 1.** a. × **Chłopianka,** × **Chłopini,** [**Chłopinia, Chłopinka, Chłopówka**] *kobieta wiejska, wieśniaczka, włościanka, poddanka.* **2.** *czepek negliżowy, z tyłu wiązany.* Zdr. **Chłopeczka.**

×**Chłopobyk, a,** lm. **i,** ×**Chłopobykowiec** *minotaur, mitologiczny człowiek z łbem byka:* Zrosły C. Żebr. <Chłop+BYK>

×**Chłopobykowiec, wca,** lm. **wce** p. **Chłopobyk:** Miasto ateńskie posyłało ludzie na zjedzenie chłopobykowcowi Minotaurowi. Otw.

×**Chłopodur, u,** blm. *chorobliwy nienasycony popęd płciowy u kobiet, nimfomanja:* Cierpieć C. <Chłop+DUR>

×**Chłopodurny** przym. od **Chłopodur.**

Chłopofil, a, lm. **e** *przyjaciel chłopów, chłopoman.* <Chłop+Gr. fílos=miłośnik>

Chłopofilka, i, lm. **i** forma ż. od **Chłopofil.**

Chłopofilstwo, a, blm. *sprzyjanie chłopom, chłopomanja.*

×**Chłopokoniec, ńca,** lm. **ńcy** p. **Chłopokoń:** Centaurowie chłopokońcy. Otw. <Chłop+Koń>

×**Chłopokoń, a,** lm. **owie,** × **Chłopokoniec,** × **Chłopoogier,** × **Chłoposzkapiec** *centaur:* Chłopokoniowie byli ramiony i głową podobni ludziom, a pośladkiem i nogami koniom. Otw.

Chłopoman, a, lm. **i** *stronnik chłopów, ludowiec, idealizujący chłopów, demokrata, chłopofil:* Ludek nasz wiejski ma wiele cennych przymiotów, dla których przyznania nie trzeba być chłopomanem. <Chłop+Gr. manía=manja>

Chłopomanizować, uje, ował *być chłopomanem, udawać go:* Chłopomanizuje! Bynajmniej, odparł, chłopomanja nie przebija ś. ani w odzieży jego, ani w mowie, ani w zachowaniu ś. Jeż.

Chłopomanja, i, blm., **Chłopomaństwo** *trzymanie strony chłopów, idealizowanie ich, chłopofilstwo, przesadna miłość dla chłopów:* W naszej chłopomanji większą odgrywa rolę fantazja lub moda, niż szczere uczucie.

Chłopomanka, i, lm. **i** forma ż. od **Chłopoman.**

Chłopomański przym. od **Chłopoman.**

Chłopomaństwo, a, blm. p. **Chłopomanja:** Liberałowie używają chłopomaństwa do podżegania włościan przeciw szlachcie.

×**Chłopoogier, a,** lm. **y** p. **Chłopokoń.** <Chłop +Ogier>

[**Chłoposko, a,** lm. **a**] m. a. ni. **1.** p. **Chłop. 2.** p. **Chłopina:** Zdźwigało ś. C. i położył ś. zaraz biedacysko. Kolb.

×**Chłoposzkapiec, pca,** lm. **pcowie** p. **Chłopokoń:** Centaurowie chłoposzkapcowie. Otw. <Chłop+Szkapa>

[**Chłopot-**] p. **Kłopot-.**

† **Chłopowic, a,** lm. **e 1.** *syn chłopa.* **2.** *nieszlachcic, plebejusz.*

[**Chłopowina, y,** lm. **y**] m. p. **Chłopina.**

† **Chłopowsko a,** lm. a m. a. ni. **1.** p. **Chłop. 2.** p. **Chłopina.** Baryka.

[**Chłopówka, i,** lm. **i**] p. **Chłopka.**

Chłopówna, y, lm. **y,** ×**Chłopianka** *córka chłopa:* Szlachcic szlachciankę niech pojmuje, chłop chłopównę. Opal.

Chłopski 1. przym. od **Chłop;** × **Chłopiański:** Osada chłopska. Grunta chłopskie i dworskie. Rozum C. (= *prosty, naturalny, zdrowy*). Wziąć co na C. rozum. Przen.: *prosty, rubaszny, ordynarny, gburowaty, chamski:* Obyczaje chłopskie. Chłopska rzecz siła jeść, a siła pić szlachecka. Prz. Ubrawszy ś. w męża szaty chłopskie... Petr. (=*męskie*). **2.** ×*wiejski, sielski:* Chłopscy bożkowie, faunowie, satyrowie. Otw. **Po chłopsku,** † **Chłopskie,** † **Chłopsko** przys. = *jak chłop:* Przebrać ś. po chłopsku (= *za chłopa*). Mówić po chłopsku (=*z chłopska*).

† **Chłopskie** przys. p. **Chłopski.**

1. † **Chłopsko** p. **Chłopski:** Nie C. począł sobie. Górn.

2. † **Chłopsko, a,** lm. **a** m. a. ni. p. **Chłop.**

Chłopstwo, a, blm. **1.** *stan chłopski.* **2.** *grubijaństwo, prostactwo.* **3.** zb. *chłopi.* **4.** [C.] *męskość, energja.*

Chłoptas, a, lm. **y** *chłopisko:* Sprosny C. Stryjk. Zdr. **Chłoptasek, Chłoptaszek.**

Chłoptasek, ska, lm. **ski** p. **Chłoptas.**

Chłoptaszek, szka, lm. **szki** p. **Chłoptas.**

[**Chłoptaś, a,** lm. **e**] p. **Chłopiec:** Śliczny C. wyszedł zakłopotany. Zap. Nie płacz, chłoptasiu drogi mój. Fred. A.

[**Chłopulecek, cka,** lm. **cki**] p. **Chłopiec.**

[**Chłopulek, lka,** lm. **lki**] p. **Chłopiec.**

[**Chłopuś, a,** lm. **e**] p. **Chłopiec.**

[**Chłopysio, a,** lm. **e**] p. **Chłopiec.**

[**Chłopyszek, szka,** lm. **szki**] p. **Chłopiec:** Gdyby mnie Pan Bóg chłopyszka jedynego dał. Sienk. Tak i nasz żwawy C. chciał z' szklanki zrobić kieliszek. Moraw.

[**Chłopyś, a,** lm. **e**] p. **Chłopiec.**

Chłosnąć, śnie, snął, × **Chwosnąć,** × **Chwostnąć,** nied. **Chłostać,** × **Chwostać,** † **Chłościć,** [**Chłościć**] *smagnąć, uderzyć, wyciąć,* nied. *ćwiczyć:* I syn ojca, i brat brata poświęconą rószczką chłośnie. Syrok. Przen.: Deszcz chłosnął duży, przez całą odzież, po twarzy, po ręku. Syrok. A jak burza cię chłośnie, to cię tylko odświeży. Len. <CHŁOST>

[**Chłost, u,** lm. **y**] p. **Chróst.**

Chłosta, y, lm. **y,** ×**Chwosta 1.** *plaga, bicie, smaganie:* Dać komu chłostę. Chłostę wziąć (= *odebrać cięgi*). **2.** przen. *kara, nieszczęście, plaga:* Z wdzięcznością przyjmować należy chłostę od Boga. Ciężka C.! Odnieść chłostę. <CHŁOST>

Chłostać, szcze, a. **a, ał,** † **Chłościć,** [**Chłościć**] **1.** p. **Chłosnąć:** Biczmi siec, rózgami C. **2.** przen. *gnębić, prześladować, nękać, trapić, dokuczać, razić:* Bolał, że Turków nie chłostał. Jabł. Krytyka chłoszcząca.

Chłostanie, a, blm., czynność cz. **Chłostać.**

[**Chłościć, i, ił**] **1.** i † **C.** p. **Chłosnąć i Chłostać:** Język bez kości, co chce, to chłości. Ptastwo jastrząb chłości. Żebr. (= *jest na nie biczem*). **2.** *wabić, nęcić.*

Chłód, odu, lm. **ody 1.** *zimno umiarkowane, powietrze oziębione:* C. wieczorny, nocny, wiosenny. C. przenikliwy, dokuczliwy. Miły C. daje ś. czuć. Kto we żniwa patrzy chłodu, nacierpi ś. w zimie głodu. Prz. Wieczorne chłody. Słow. **Chłodem,** przys. = *podczas chłodu, za chłodu, o chłodzie.* Przen.: Żyć o chłodzie i o głodzie' Prz. (= *ubogo*). **2.** *miejsce chłodne, cień:* Iść w C. Siedzieć, leżeć w chłodzie. Iść chłodem a. po chłodzie. Postawić wino w chłodzie a. na chłodzie. **3.** przen. *oziębłość, obojętność, zimno:* Odgadł przyczynę chłodu, jaki go od niego spotykał. Krasz. C. śmierci. Zdr. **Chłodek.** <CHŁOD>

[**Chłódki**] *chłodny; ochłodły.*

† **Chłuba, y,** blm. p. **Chluba.**

† **Chłubić się, i ś., ił ś.** p. **Chlubić ś.**

† **Chłucha, y,** blm. *chwała, sława:* Wszelkie ciało jest jako siano, i wszelka C. jego jako kwiatek polny. Gil.

×**Chłupaty** p. **Chłopaty:** Roślina ta jest liścia ostrego, chłupatego. Syr.

[**Chłupy, ów,** blp.] *włosiska, kudły.* < Czes. chlup=włos na skórze>

[**Chłus, a,** lm. **y**] *kłamca.* <CHŁUS>

[**Chłustać, a, ał**] p. **Chrustać.**

Chłypać, pie, pał 1. p. **Chłypnąć. 2.** [C.] p. **Łypnąć:** C. oczyma = *mrużyć oczy, często je przymykać:* Tak ś. spił, że tylko chłypie oczyma. <CHŁYP>

Chłypanie, a, blm., czynność cz. **Chłypać.**

Chłypnąć, nie, nął a. **pł,** × **Chłysnąć,** × **Chlisnąć,** nied. **Chłypać,** ×**Chłystać** *chlipnąć, żłopnąć, chlapnąć, łyknąć:* Co który tymczasem chłypnął, to chłypnął. Sienk. Przen.: C. świeżego powietrza (=*zachwycić*). C. nauki (=*liznąć*).

Chłypnienie, a, blm. p. **Chłypnięcie:** Zabiegał na wypoczynek do B. Zaleskiego, dla chłypnienia wiejskiego powietrza. Chm.

Chłypnięcie, a, blm., **Chłypnienie** czynność cz. **Chłypnąć.**

[**Chłys, a,** lm. **y**] *drzewo z ułamanym a. ściętym wierzchołkiem.* <? CHŁYST>

×**Chłysnąć, śnie, snął** p. **Chłypnąć:** C. wina.

Chłyst, u, lm. **y** fl. *silny a krótki podmuch wiatru na wodzie.* <CHŁYST>

×**Chłystać, a, ał** p. **Chłypnąć:** Wolał chleba mniejszego zażywać, niż polewki dworskiej C. Petr.

×**Chłystanie, a,** blm., czynność cz. **Chłystać.**

Chłystek, stka, lm. **stki,** × **Chłystka** *człowiek bez znaczenia i powagi, hetka-pętelka, hołysz; szpic, smarkacz:* Lada C. <CHŁYST>

×**Chłystka, i,** lm. **i** m. p. **Chłystek:** Każdy jest panem, paniczem i chłystką. Słow.

Chmal, u, lm. **e 1.** [C. a. **Jarug, Jaruga**] *część lasu nizko położona i gęsto drzewami zarosła, gdzie wilczyca szczenięta wywodzi.* **2.** bart. *gwóźdź w drzewo wbity nad miejscem, obranym na barć, na którym bartnik zawiesza łaziwo.* **3.** leśn. *gąszcz, gęstwina.*

[**Chmalić, i, ił**] **1.** *machać.* **2.** *pić dobrze, smolić, trąbić.* <CHMAŁ>

Chmara, y, lm. **y 1.** a. **Chmura** *ćma nieprzejrzana, masa, hurma, tłum nieprzebrany, mnóstwo:* C. szarańczy. Oss. C. wilków. C. wilków uganiających ś. za wilczycą=*ruja.* Orda na szlaki wzad pełnie swoją chmarą. Jabł. Pełno kielichów, ślenic, kubków C. Wad. **2.** [C.] *rodzaj sieci rybackiej.* **3.** [C.] *chmura, obłok.* **4.** myśl. *lecąca gromada ptaków.* Zdr. [**Chmareńka**]. <CHMAR, CHMUR>

[**Chmarać się, a ś., ał ś., Chmurać ś.**] o niebie, *chmurzyć ś.*

[**Chmareńka, i,** lm. **i**] p. **Chmara.**

[**Chmarzyć, y, ył**] p. **Chmurzyć.**

Chmiel, u, blm. **I.** bot. (humulus) *roś. z rodziny konopiowatych.* Gatunek: C. zwyczajny a. pospolity (h. lupulus). Zbierać, obierać C. Pnie ś. jak C. Prz. (=*pyszni ś., a nie ma czego*). Gorzki jak C. (=*niemiły*). Oss. **2.** przen. *trunek:* Nazajutrz, gdy im C. wyszumiał, przepraszali. Bud. **3.** przen. *upicie ś., pijaństwo, pijatyka:* Prosiłem go, aby mi dał po wczorajszym chmielu wyspać ś. Rzew. **4.** *taniec weselny,* taniec chmielowy a. poduszkowy; *muzyka do niego:* Kapela—chmiela! Wójc. **5.** przen. ×*nieporządek, zamęt, galamatjas:* Narobił chmielu (=*bigosu; nawarzył piwa*). C. w księgarni, w archiwum (=*groch z kapustą*). C. w głowie (=*wróble, sieczka*). **6.** ×*danina z tej rośliny, dawana dworowi przez poddanych.* Zdr. **Chmielik.** <Prs. chimel, Orm. chmel>

Chmielak, a, lm. **I** *wór do chmielu.*

Chmielarka, i, lm. **I 1.** forma ż. od **Chmielarz. 2.** *żona chmielarza.*

Chmielarnia, i, lm **e I.** p. **Chmielnik. 2.** *zakład parowania chmielu, w celu utrwalenia go.*

Chmielarski przym. od **Chmielarz:** Towarzystwo chmielarskie.

Chmielarstwo, a, blm. *uprawa chmielu; handel chmielowy.*

Chmielarz, a, lm. **e I.** *plantator chmielu; handlujący chmielem.* **2.** [Chmielárz] *pijak, włóczęga.*

Chmielenie, a, blm., czynność cz. **Chmielić.**

Chmielić, i, ił *zaprawiać chmielem:* C. miód, piwo. Słabo, mocno C.

Chmielik, u, blm. **I.** p. **Chmiel. 2.** bot. a) p. **Krwawnik.** b) [C.] *roś. trifolium agrarium.* **3.** a. × **Chmielin, Lupulin, Lupulina** apt. *ciało żywiczne, otrzymywane z szyszek chmielowych.*

×**Chmielin, u,** blm. apt. p. **Chmielik.**

Chmielina, y, lm. **y I.** *wąs, gałązka chmielu, a. winnej latorośli:* Chmiel puszcza chmieliny. Okręcane chmieliną winną tyki. Otw. **2.** w lm. *zeschła nać kartofli.* Zdr. **Chmielinka.**

Chmielinka, i, lm. **i** p. **Chmielina.**

Chmielinowy przym. od **Chmielina,** *chmieliny mający:* Rośliny chmielinowe.

Chmielisko, a, lm. **a** p. **Chmielnik.**

[**Chmieliszcze, a,** lm. **a**] *roślina chmielu, uważana bez szyszek.*

Chmielniczek, czka, lm. **czki I.** p. **Chmielnik. 2.** *kotki rośliny trifolium agrarium.*

×**Chmielnie** przys. od **Chmielny.**

Chmielnik, a, lm. **I, Chmielarnia, Chmielisko** *plantacja chmielu.* Zdr. **Chmielniczek.**

×**Chmielny I.** *chmielem zaprawny;* przen. *gorzki, niemiły:* Piwo chmielne. Trunek C. **2.** *mocny, tęgi, do głowy bijący, upajający.* **3.** przen. *pijany, podchmielony:* Humor C. Był w stanie chmielnym.

Chmielograb, u, lm. **y** bot. (ostrya) *roś. z rodziny miseczkowych.* <Chmiel+Grab>

Chmielowe, ego, blm. *prowizja, jaką sprzedawca chmielu udziela piwowarowi.*

Chmielowy przym. od **Chmiel:** Ogród C. Taniec C. p. **Chmiel.** Żart.: Chmielowa robota. Bratk. (=*bójka po pijanemu*).

[**Chmulenie, a,** blm.] czynność cz. **Chmulić.**

[**Chmulenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Chmulić ś.**

[**Chmulić, i, ił**] *jeść, zatykając sobie usta; pakować w usta.* [**C. ś.**] *zasępiać ś., krzywić ś., smutnieć.* <CHMUŁ>

[**Chmuła, y,** lm. **y**] **I.** *lekkie ziarno zbożowe.* **2.** *chwasty, zielsko.* <Ukr. chmułá a. chmołá>

Chmura, y, lm. **y,** [**Chmuza, Chmara**] **I.** *mgła unosząca ś. w górnych warstwach atmosfery:* Chmury pierzaste, kłębiaste, warstwowe, pierzasto-warstwowe, pierzasto-kłębiaste czyli baranki, kłębiasto-warstwowe. C. deszczowa, nitkowata, zasłonowa, ziarnista. Czarna C. C. gradowa. C. z gradem jak balon szybko z wiatrem leci. Mick. Każda C. inna, np. jesienna pełznie jak żółw leniwa, ulewą brzemienna. Mick. Chmury ś. gromadzą, zbierają. Niebo zawlekło ś. chmurami. Sienk. Niebo czarne zaciągnęły chmury. Słow. Niebo okryte chmurami. Niebo niesplamione chmurą. Słow. C. huczy, grzmi, szumi. Chmury ś. rozchodzą, przechodzą, przeciągają po niebie. Wiatr rozpędza chmury. Księżyc wychodzi a. wygląda z za chmury. C. oberwała ś. Z wielkiej chmury mały deszcz. Prz. Przen.: Na widnokręgu Europy zbierają ś. chmury (=*zanosi ś. na wojnę*). **2.** *tuman, obłok, kłąb:* C. dymu. C. strzał. Malcz. **3.** p. **Chmara:** Myśl.: C. dzikich gołębi (=*stado*). **4.** przen. *ciemność:* Prawda rozpędza chmury błędu. Sława jego chmurą zaszła. Oss. (=*zaćmiła ś.*). ×Chmury w głowie u niego. Oss. (=*ciemno w głowie, głupi*). Ćmi mu ś. w oczach, C. już śmiertelna stawa. Bardz. (=*mrok, mgła*). **5.** *chmurność, wyraz smutku, zasępienia:* C. smutku. C. na twarzy. C. nad czołem wisząca. C. na czole. Zapłakana C. niedoli. Sienk. **6.** zł. *zwierzchnik, każdy mający dozór, stróż.* Czarna C.=*komisarz policyjny.* Zdr. **Chmurka, Chmureczka.** Zgr. **Chmurzysko,** ×**Chmursko.** <CHMAR, CHMUR>

[**Chmurać się, a ś., ał ś.**] i †**Chmurać ś.** p. **Chmurzyć:** Nie zawsze piorun bije, gdy ś. pocznie C. Pot.

†**Chmurawa, y,** lm. **y** *zasępienie powietrza.*

†**Chmurawy** p. **Chmurny.**

Chmureczka, i, lm. **i** p. **Chmura.**

Chmurka, i, lm. **i** p. **Chmura:** Na niebie ani jednej chmurki. Pogoda przejrzysta bez chmurki. Sienk. Nawet te codzienne, patrzcie państwo, te białe chmurki jak odmienne! Mick. Kochanko! skądże na twym czole C. ona? Przyb.

†**Chmurliwie** przys. od **Chmurliwy.**

†**Chmurliwy** p. **Chmurny:** Chmurliwe obłoki. Przen.: Człowiek C. Oss.

Chmurnawo przys. od **Chmurnawy.**

Chmurnawy *nieco chmurny.*

Chmurnie p. **Chmurno:** Brwi miał C. zsunięte. Orzesz.

[**Chmurnik, a,** lm. **I**] **I.** *ten, co umie zamawiać i sprowadzać chmury, [płanetnik, charakternik].* **2.** *jakaś roślina.*

Chmurno, Chmurnie przys. od **Chmurny:** Nazajutrz było C. (=*pochmurno*). Przen.: Ależ tu w tym powietrzu oddychać nie można, rzekł C. Krasz. Patrzeć C. (=*ponuro, zpodełba*).

×**Chmurnomglisty** *pełen chmur i mgły:* Dzień C. <CHMUR+MGŁ>

Chmurnooki *posępnego wzroku:* Niedźwiedź C. Jozue C. Uj. <CHMUR+OK>

Chmurność, i, lm. ×**i** rz. od **Chmurny:** Odwilżenie mrozu z chmurnościami. Sien. (=*z chmurami*).

Chmurny, †**Chmurawy,** †**Chmurliwy I.** *pełen chmur, zachmurzony, pochmurny:* Dzień, horyzont C. Niebo chmurne. **2.** a. **Chmurzysty** *złożony z chmur:* Słońce zapłynie za chmurną ścianę. Syrok. **3.** przen. *nachmurzony, posępny, ponury, kwaśny:* Słuchał opowiadań w chmurnym milczeniu. Orzesz. Wrócili chmurni jak noc. Krasz.

Wieść, że tam na ziemi na chmurnym świecie powiła matka ubogie dziecię. Len.

×**Chmurorodziec, dźca,** lm. **dźcy** p. **Chmuroród:** Centaurów, kolibyków, chłoposzkapców zwano też chmurorodźcami. Otw. <CHMUR+ROD>

×**Chmuroród, oda,** lm. **ody,** × **Chmurorodziec** *zrodzony z chmury:* Za stoły srogie chmurorody zasadzono. Żebr.

× **Chmurotycznie** przys. od **Chmurotyczny.** <CHMUR+TK>

×**Chmurotyczny** *tykający chmur, niebotyczny:* Chmurotyczna góra. Przyb.

Chmurowładca, y, lm. **y, Chmurowładzca** *władca chmur:* C. Kronida. Ml. <CHMUR+WŁOD>

Chmurowładny *mający władzę nad chmurami:* Zeus C. Ml.

Chmurowładzca, y, lm. **y** p. **Chmurowładca:** C. Jowisz. Dm.

Chmurozbiorca, y, lm. **y** *zbieracz chmur:* C. Zeus. Ml. <CHMUR+Z+BIOR>

×**Chmursko, a,** lm. **a** p. **Chmura:** Po bladym niebios błękicie lubią szaleć chmurska. Przybor.

Chmurzenie, a, blm., czynność cz. **Chmurzyć.**

Chmurzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Chmurzyć ś.**

†**Chmurzyca, y,** lm. **e** *gęsta chmura:* Bóg wyciąga chmurzyce z ziemskich przepaści. Ryb.

Chmurzyć, y, ył, [Chmarzyć] 1. *okrywać chmurami, zachmurzać;* przen. *nachmurzać, marszczyć, zasępiać:* C. czoło. **2.** przen. *plamić, zaciemniać:* Czoła jasnych niebian podła chuć nie chmurzy. Przyb. **C. ś. a.** †**Chmurać ś., [Chmarać ś., Chmurać ś.] 1.** *zachodzić chmurami, zachmurzać ś., zaciemniać ś. od chmur:* Niebo ś. chmurzy. Nieos.: Chmurzy ś. (=*zbierają ś. chmury*). Przen.: Chmurzy ś. w kraju=*zanosi ś. na burzę, na rozruchy, burzy ś.* **2.** ×*wydawać ś. chmurą, czernieć:* Chmurzy ś. z daleka wojsko. **3.** × Chmurzy mu ś. w głowie=*ciemno u niego w głowie, głupi.* **4.** ×*kurzyć ś., parować:* Kiedy ś. chmurzą góry, deszcz nie chybi. Chmurzy ś. pijakowi z głowy. **5.** przen. *nachmurzać ś., chmurzyć czoło, zasępiać ś.; gniewać ś., dąsać ś., krzywić ś., stawać ś. ponurym, żżymać ś.:* Stary chmurzył ś. na winszowania. Jeż. C. ś. na kogo, na co. <CHMUR, CHMAR>

Chmurzysko, a, lm. **a** p. **Chmura:** Okropne chmurzyska wkoło ś. czarnym owinęły wiankiem. Słow. Nad górą ściele ś. nizko czarne C. Syrok.

Chmurzysty p. **Chmurny:** Masy chmurzyste. Orzesz. Chmurzystym obłokiem zakryty. Wor.

[Chmuza, y, lm. **y]** p. **Chmura.**

[Chmyz, a, lm. **y]** p. **Chmyza.**

[Chmyza, y, lm. **y, Chmyz, Chmyźniak] 1.** *mały konik niepozorny, hetka.* **2.** *takiż człowieczek, chuchrak.* **3.** *krzew liściasty, krzaczysty; krzaki, zarośla; gałęzie drobne z igłami.* <Ukr. chmyz=chwast, krzaki; człowieczyna; chmyza=chróst; szkapina>

[Chmyźniak, a, lm. **i]** p. **Chmyza.**

[Chnet], † **Chnet** p. **Wnet:** C. do stodoły bieżała. Kolb. <Czes. hnet>

[Chnędrać, a, ał] *kwękać.* <Dźwn. CHNĘ>

[Chnipać, a, ał] p. **Chlipnąć.** <Dźwn. CHLIP>

[Cho! cho! cho!] *przyśpiew.*

[Chobiele, i, blp.**]** *chwasty.* <?>

[Chobierał, a, lm. **y]** p. **Chowierał.**

[Chobołd, a, lm. **y]** p. **Kobold.**

Chobot, a, lm. **y 1.** † *obuwie skrzydlate, z jakim Merkurego malują:* Choboty, latawcowe obuwie. Kn. **2.** † w lm. **a.** ×**Choboty, [Czaboty, Czoboty, Czobuty, Chorboty]** *buty, obuwie.* **3.** † w lm. *rodzaj spodni buchastych:* Owe choboty, co ś. w nich pośladek jako korzec widzi. Rej. **4.** bart. *sznur z pętlicami do wciągania na drzewo i spuszczania z niego różnych przedmiotów.* **5. a. Gruszka wycza a. ziemna** bot. (apios) *roś. z rodziny strąkowych.* <? Czes. chobot=koniec, klin; zatoka; matnia; Ros. hobotъ=ogon; trąba (słonia); cypel>

×**Chobotać, ce, tał** *tupać butami, nogami.*

×**Chobotanie, a,** blm., czynność cz. **Chobotać.**

[Chobotnia, i, lm. **e]** *sieć na ryby, zastawiana tylko przy upustach.* <Por. Chobot>

Chobotny: Wyka chobotna, bot. p. **Lędźwian.**

† **Chobry** p. **Chrobry:** Co przedtym mówiono C., teraz mówią pyszny. Petr. <p. Chrobry>

×**Chobut, a,** zwykle w lm. **y** p. **Chobot.**

Choc p. **Hoc:** Chociaż bieda, to C. Oss.

[Choc] p. **Choć.**

[Chocaz] p. **Choć.**

[Chocaż] p. **Choć.**

[Chocby] p. **Choć.**

[Chocha, y, lm. **y]** *kobieta wysoka.*

[Chochelka, i, lm. **i]** p. **Chochla;** *łyżeczka, czerpaczek.*

[Chocherlek, u, blm.**]** *rodzaj likieru.* < Przekręcenie Nm. Holzhackerliqueur>

[Chochla, i, lm. **e, Chochła] 1.** p. **Chachel. 2.** *duża łyżka drewniana.* **3.** *duży chłop niezgrabny a. takaż kobieta.* [Zdr. **Chochelka**]. <Może Łć. cochlea(r)>

[Chochlak, a, lm. **cy]** *Rusin, Ukrainiec:* Rusek do czytania, C. do śpiewania, Polak do opowiadania. Prz.

Chochlik, a, lm. **i** *latawiec, skrzatek, gospodarczyk, istota mityczna.* C.=*nazwa postaci w Baladynie Słowackiego.* Przen.: Basia, którą C. szesnastu lat rozswawolił. Gom. <Zap. od Chochół =czub, bo chochlika często wyobrażano sobie w postaci ptaszka czubatego>

Chochlować, uje, ował ryb. *przeciągać tyki od sieci i niewodów pod lodem:* Z przerębla do przerębla sznury ś. chochlują. <?>

Chochlowanie, a, blm., czynność cz. **Chochlować.**

Chochła, y, lm. **y 1.** *duch psotny:* Przypominała chochłę, która nocami na wertepy ludzi wyprowadza i z frasunku ich ś. śmieje. Sienk. <p. Chochlik>

[Chochła, y, lm. **y]** *łyżka wazowa.* <p. Chochla>

×**Chochłato** przys. od **Chochłaty.**

×**Chochłaty** p. **Chochołaty.**

×**Chocholasto** przys. od **Chocholasty.**

×**Checholasty** p. **Chochołaty.**

×**Chocholenie, a,** blm., czynność cz. **Chocholić.**

×**Chocholić, i, ił** *chochołatym czynić.*

×**Chocholisto** przys. od **Chocholisty.**

×**Chocholisty** p. **Chochołaty.**

Chochoł, a, lm. **y, Chochół, Chochuł 1. [C.] a. [Chachoł, Chachół, Chachuł]** = a) *wierzch śpiczasto okrągły, wierzchołek śpiczasto wypukły; czub na głowie, kosmyk włosów, czupryna:* C. na brogu. Panienka z wymuskanym czołem, z wyniosłym chochołem. Klon. C. na głowie końskiej. Widzę zdaleka wielkich gór chochoły. Pot. b) *najwyższy snop w mendlu:* W mendel idzie 14 snopków, które ś. przykrywają chochołem, snopem rozczapierzonym i opuszczonym w okap, niby daszkiem. c) *snopek, przykrywający ul.* d) *otwór z równej słomy w kopcu, w któ-*

rym ś. przechowują ziemniaki. e) okrycie słomiane, używane przez pasterzy w polu. f) parasol słomiany. g) zawieja, huragan. h) czub: Wziąć kogo za C. i wyrzucić za drzwi. i) dach ostro zakończony na dzwonicach. 2. myśl. wiązka zboża na przynętę. 3. zool. (myogale moschata) zwierzę ssące owadożerne z nogami płetwowatemi i pachnącym ogonem łuskowatym. Zdr. [**Chochołek**]. <CHOŁ, por. CHYŁ>

×**Chochołato** przys. od **Chochołaty.**

×**Chochołaty,** × **Chocholasty,** × **Chocholisty,** ×**Chochołowaty,** ×**Chochłaty** *podobny do chochoła, z chochołem, śpiczasto okrągły, czubaty:* Bróg C. Chochołate ku wierzchu i śpiczaste kiełki szparagów. Syr.

[**Chochołek, łka,** lm. **łki**] **1.** p. **Chochoł. 2.** *bukiet.*

×**Chochołowato** przys. od **Chochołowaty.**

×**Chochołowaty** p. **Chochołaty.**

Chochół, oła, lm. **oły** p. **Chochoł.**

Chochuł, a, lm. **y** p. **Chochoł.**

† **Chocia** p. **Choć.** <CHOT>

[**Chociaj**] p. **Choć.**

Chociaż p. **Choć.**

† **Chociaże** p. **Choć:** C. mu roków nie dostaje, nieraz już trafiało mu ś. potykać. Sienk.

[**Chociej**] p. **Choć.**

[**Chocki**] *sprytny.* <CHOT>

[**Chocy**] p. **Choć.**

Choć, Chociaż, [**Chociaj, Chociej, Choc, Chocby, Chóć, Chócaż, Chocaz, Chocaż, Chocy**], †**Chocia,** †**Chociaże** sp. **1.** *przynajmniej:* C. na chwilę przyjdę do ciebie. Daj mu C. z czego żyć. Niech C. raz jeszcze twarz twoją obaczę. **2.** *acz, aczkolwiek, lubo, jakkolwiek:* Skwar był, C. wiosna, nieznośny. Sienk. Kapela anielska, słodka, C. ogromna. Sienk. C. goło, ale wesoło. Prz. **3.** a. **Choćby, Chociażby** = *gdyby nawet; bodajby:* Chociażbyś nie chciał, będę twoim przyjacielem. Choćby przyszło zginąć. Na jakimś improwizowanym C. stanowisku Sienk. Jak ś. bywało ubrał odświętnie, to C. go na hrabiowskie salony puszczaj, taki był miniasty i pokaźny. **4.** † C.—C.=*czy—czy, czy to-czy to, bądź—bądź:* Co rozkazuję czyni, C. czuje skłonności do tego, C. też nie czuje. **5.** [C.--albo nie]=*czy—czy nie:* Chociaj stanie pozwany, albo nie stanie, my w sprawie postępować będziemy. Herb. **6.** [C.] =a) *-kolwiek:* Já rad wiedzieć, co ś. C. kiej w świecie pogodzi (= zdarzy). C. co a. [**Choj co, Chojco**]=*cokolwiek:* Do dobrego miecha C. co suć można. b) *jakkolwiek:* C. jaki=*jakikolwiek:* Choćby jaki chory był, to skocy. Tu nie wylezy w nocy, C. jaki był. Choćby jacy panowie, przeć mają swoich wojców, jakby i chłopi. (=*jacybykolwiek*). [**Choćkie, Choćkiej, Choćki**] = *kiedykolwiek, kiedybądź; dawniej, niegdyś.* Choćby gdzie, choćby kaj=*gdziekolwiek.* c) Choćby ino = *gdzieby tylko, gdzie tylko.* d) Choćby = *jakby, niby:* Śpiewa choćby przepióreczka. e) *mimo że:* Nie okpi on ś. tam, C. i Błażej. <CHOT>

[**Choćkać, a, ał, Chyćkać**] *kołysać na ręku* np. dziecię. <?>

[**Choćkanie, a,** blm.] czynność cz. **Choćkać.**

[**Choćki**] p. **Choć.**

[**Choćkie**] p. **Choć.** <Choć+Kiedy>

[**Choćkiej**] p. **Choć.**

1. [**Choda, y,** lm. **y**] **1.** *świnia (w zagadce):* Wisa wisi, C. chodzi; wisa spadła, C. zjadła (zag. o gruszce i świni). **2.** p. **Chodza.** <CHOD>

2. [**Choda, Chody**] przys. *ciężko, trudno, niemożna.*

[**Chodácárz, a,** lm. **e**] p. **Chodaczniak.**

[**Chodacz, a,** lm. **e**] p. **Chodak.**

Chodaczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Chodak. 2.** a. **Chodak** *szlachetka chodaczkowy, szlachcic zagonowy, szaraczek, polewka:* Broniły jej do upadłego nasze chodaczki, nazwane inaczej szaraczkami, polewkami. Szaj. Nieobecność twoją zastąpionoby innym chodaczkiem. Bał. **3.** †Chodaczki dziecinne a. **Chodulka**=× łubki dziecinne= *narzędzie, które dzieciom przyprawiano do kolan, aby ś. uczyły prosto nogi stawiać.* Kn.

×**Chodaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Chodak** pod 1., ×**Chodzicielka.**

×**Chodaczkowość, i,** blm. rz. od **Chodaczkowy:** Mowa tu o rojności szlachty, to jest szlachty ubogiej, którą nam zresztą tysiączne inne świadectwa w tym charakterze chodaczkowości przed oczy stawią. Szaj.

Chodaczkowy przym. od **Chodaczek:** Szlachcic C.=*ubogi szlachcic, szlachcic na zagrodzie, szlachcic szaraczkowy, zagonowy.*

[**Chodaczniak, a,** lm. **i, Chodacznik, Chodácárz**] *chłop z pod Janowa, chodzący w chodakach.*

[**Chodacznik, a,** lm. **i**] p. **Chodaczniak.**

[**Chodaczyny, ów,** blp.] *liche chodaki:* C. z drzewa lipowego.

Chodaczysko, a, lm. **a** m. a. **ni.** p. **Chodak.**

[**Chodaj!**] *pójdź, chodź!*

[**Chodaje, ów,** blp.] p. **Chodak.**

Chodak, a, lm. **i 1.** a. ×**Chodziciel** *ten, co r.d chodzi, dobry piechur.* **2.** a. [**Chodaje** lm.] *trzewik a. but nędzny; łapeć, kurp:* Kogo nie stać na buty, niech w chodakach chodzi. Oss. Rusin w łyczanych chodakach. **3.** p. **Chodaczek. 4.** ×*prostak, gbur.* **5.** ×p. **Chodnik. 6.** [C.] *chłopiec; parobek.* **7.** [C. a. **Chodacz, Chodyr**] *noga.* **8.** zł. *pugilares.* Zdr. **Chodaczek.** Zgr. **Chodaczysko.**

Chodliwość, i, blm. rz. od **Chodliwy.**

Chodliwy, [**Chodziwy, Chodny**] *trwały, dobrze ś. noszący, niełatwo niszczący ś. w użyciu, niezdarty:* Suknia chodliwa.

[**Chodnia, i,** blm.] *chód.*

Chodnica, y, lm. **e 1.** *kładka z boku wozu.* **2.** *deska na dachu dla dojścia do komina.*

Chodniczek, czka, lm. **czki** p. **Chodnik:** Szary, sukienny C. Zap.

Chodnik, a, lm. **i 1.** *miejsce do chodzenia, droga, aleja, szpaler:* C. kryty = *miejsce spacerowe u wód w razie niepogody a. skwaru,* in. deptak, wiata. **2.** *ścieżka, drożyna, przejście, manowiec:* Chodnikami tajnemi przez lasy żywność do miasta nosili. Birk. **3.** † *korytarz, ganek, galerja:* Budował Salomon cztery chodniki między słupami cedrowemi. Wuj. **4.** *trotuar uliczny.* **5.** *wązki a długi dywanik:* C. kokosowy, sznurkowy, ceratowy, płócienny. **6.** ×a. ×**Chodak** *koło, po którym ś. chodzi, żeby ś. obracało, kierat.* **7.** a. **Przebitka, Ulica, Marsza,** † **Cacha,** † **Czacha** gór. *droga podziemna od jednego do drugiego szybu w kopalni:* C. z dnia (=*zaczynający ś. od zewnątrz*). C. dobywalny a. wyrobowy, przebitkowy, upadowy, poszukiwalny. **8.** × woj. *przykop zasłaniający miniera.* Zdr. **Chodniczek.** <CHOD>

Chodnikowy przym. od **Chodnik:** Wyrób wybrzeży chodnikowych z betonu (=*trotuarowych*)

Chodny 1. ×*chód mający, chodzący:* Twór C. Przyb. **2.** [C.]=a) p. **Chodliwy:** Chodne drzewo·

Chodna koszula. Chodne kierpce. b) *dobrze chodzący, mający chód dobry:* Kobyła chodniejsza od wałacha.

[**Chodor, a,** lm. **y**] *ten, co chodzi:* Świat przede mną chodorem chodzi. Jeż. (=*kręci ś. przed oczyma, kołem ś. toczy, migoce*). <Ukr. chòdorom chodŷty=1) kręcić ś.; 2) szybko biec>

Chodowy przym. od **Chód.** <CHOD>

Chodulka, i, lm. **i** **1.** p. **Chodaczek. 2.** *stojak, wózek, w którym dzieci uczą ś. chodzić:* C. dziecinna.

[**Chodun, a,** lm. **y**] **1.** *ten, co wiele chodzi, co może dużo chodzić, piechur.* **2.** *biegun u kolebki, konika drewnianego i t. p.:* Kolebka na chodunach.

Chody, ów, blm. **1.** ✕ *nogi u konia.* **2.** [C.] *trzewiki.*

[**Chody**] p. **2. Choda.**

[**Chodyr, a,** lm. **y**] **1.** p. **Chodak. 2.** Pójść na chodyry=*wałęsać ś.* <p. Chodor>

Chodza, y, lm. **e,** [**Choda**] **1.** † i [C.] *chód:* Dobrom ma chódze. **2.** [**C.**] *droga, ścieżka wydeptana.*

[**Chodzaj, a,** lm. **e**] *gospodarz.* < Z Ukr. chozialn, sld. do CHOD>

Chodzący 1. im. od **Chodzić:** Mumja chodząca (= *człowiek zawiędły, wyschły*). **2.** przen. przym. *uosobiony, wcielony, istny:* Prosty wieśniak, ale poczciwość i szlachetność chodząca. Krasz. Była to dla niej chodząca zagadka. Krasz. <CHOD>

Chodzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Chodzić. 2.** † *władza chodzenia, chód:* Chromi C. odbierali. **3.** † *miejsce do chodzenia, chodnik:* C. na okręcie=*pokład.* **4.** fizj. *miejscozmienność, lokomocja.*

✕**Chodziciel, a,** lm. **e** p. **Chodak.**

✕**Chodzicielka, i,** lm. **i** p. **Chodaczka.**

Chodzić, i, ił, Chadzać, ✕**Chodziwać,** [**Chodzywać, Chodzować,** tryb rozk. **chodzi, chodzij, chodz, chódz; chojca** = **chodźta**] **1.** *przenosić ś. z miejsca na miejsce za pomocą nóg, stąpać:* Kto nóg nie ma, nie może C. C. prędko, wolno, lekko, ciężko, na palcach, piechotą. C. o kiju, pojedyńczo, parami, bandami, boso. Przen.: *występować, zjawiać ś., przychodzić, zdarzać ś., trafiać ś.:* Niezawsze godność razem ze zdatnością chodzi. Złe chodzi z milczeniem w parze. Nauka z cnotą nie chodzi w parze. Nigdy nieszczęście jedno bez drugiego nie chodzi. C. na bałyku, na czworakach, raczkiem=*bałykować, raczkować.* C. z zadartym nosem. Tak mi łeb zawróciła, że chodzę, jak głupi. C. na przechód = *latać na przechód, mieć biegunkę.* Kto dobrze chodzi, koszt nogami nagrodzi. Kn. Konie w zaprzęgu, woły w jarzmie dobrze chodzą. C. na robotę, do roboty, na wyrobek, do prania, na usługi (=*wynajmować ś.*). Zł.: Na klawisz C.=*kraść przy pomocy wytrycha.* Po drewnianym bruku chodzi ś. dobrze. Chodzi za nim, by cielę za krową. Prz. C. za kim jak cień. Przen.: ✕C. za czym, po czym=*iść, następować; wypływać, wywiązywać ś., wynikać z czego:* Kara za występkiem chodzi. Nie wiedzą, co po czym chodzi. Glicz. Przen.: C. za czyim przykładem =*wstępować w jego ślady.* C. za trzodą, †nad trzodą, †nad stadem (= *pilnować ich, paść je, doglądać ich*). Pasterz nad owcami chodzi. Kochan. **2.** † przen. *postępować, trzymać ś. czego, żyć:* † Chodź tak, jakoś począł C., prawdziwe te są i zbawienne drogi. Kochan. C. ścieżką cnoty. Oss. † Będziemy C. w posłuszeństwie jego. Rej. † C. w pokusach świata tego. Rej. C. przed Panem (=*wypełniać wolę boską*). **3.** *przechadzać ś., spacerować:* C. po lesie, po pokoju. Przen.: *błądzić, bujać, fruwać:* C. myślą po niebie. Mieszało ją spojrzenie Szczerba, nieustannie za nią chodzące. Gom. Przen.: ✕C. okiem po zgromadzonych=*wodzić.* **4.** po śmierci= *straszyć, przeszkadzać, pokazywać ś.:* Nieboszczyk mąż jej po śmierci chodzi. **5.** przen. *krążyć, obiegać, kursować:* Chodzą wieści. **6.** *bywać, uczęszczać:* C. do szkoły, na uniwersytet, na wykłady, na lekcje, na medycynę, na odczyty. C. do kościoła, do spowiedzi, do kąpieli, do teatru, na wizyty a. z wizytami, na wieczory, na bale, na tańce. C. po bankietach (=*włóczyć ś., łazić*). **7.** po znajomych, po domach i t. p.=*obchodzić, nawiedzać ich:* Chodzą z szopką po domach. C. po prośbie. Przen.: Nieszczęście po ludziach chodzi. Prz. Przen. *przebiegać po kim, przeszywać kogo:* Zimno, dreszcz, ciarki chodzą po mnie. Przen.: *zjawiać ś. tu i owdzie:* Bóle po stawach chodzą. **8.** w czym = *ubierać ś. w co, nosić co:* C. w aksamitach, w jedwabiach, w butach, w żałobie, przy szpadzie, przy zegarku, w mundurze, z długiemi włosami. Nie mieć w czym C. *Nosić ś., ubierać ś.:* C. po polsku, obdarto, brudno, czysto. Już pół roku chodzę w tych butach. **9.** na kogo=*brać udział w wyprawie, w wojnie przeciw komu:* C. na Turki. C. na wojnę. **10.** † na kogo=*porywać ś., rzucać ś., uderzać nań, brać ś. do niego:* Nie chodź na pijanego. Bratk. **11.** † kogo, co = *nachodzić, przywłaszczać sobie:* C. cudze pszczoły, cudze drzewo bartne. **12.** za czym, koło czego=*krzątać ś., robić starania, zabiegać, zajmować ś. czym, popierać co:* C. za sprawą. † Koło tej kwestji tak z sobą chodzą, że każdy swą powiada. Glicz. Już poczęto C. koło naprawy kościoła. C. koło siebie=*pamiętać o sobie, starać ś., zabiegać dla siebie:* Umie C. koło siebie. **13.** *pójść:* Chodź usiąść. Chodźmy stąd. Chodźmy w taniec (=*puśćmy ś.*) **14.** † za łby, za pasy=*wodzić ś., brać ś.* **15.** † z kim = *przestawać, obcować, wdawać ś.:* Kto z mądrym chodzi, mądrym będzie. Skar. **16.** dzierżawami = *utrzymywać ś. z dzierżaw, dzierżawić jeden majątek po drugim.* **17.** † dziećmi = *być brzemienną, w ciąży:* Synem a. dziewką chodzi. Sien. Krowa bydłem chodzi (=*cielna*). **18.** *jeździć, kursować:* Pociągi, omnibusy chodzą. **19.** *obracać ś. w jedną i drugą stronę:* Klucz w zamku ciężko chodzi. Drzwi chodzą lekko. **20.** *suwać ś. tam i nazad:* Pompa, bufor lekko chodzi. **21.** *iść:* Zegar chodzi (=*nie stoi, nie jest zepsuty*). **22.** † w czym = *obracać ś. w czym, trudnić ś., zajmować ś. czym, stykać ś. z czym, mieć z czym do czynienia:* Zaprawują syny swe w tym z młodu, w czymby k latom przyszedszy C. mieli. Glicz. **23.** nieos., o co=*iść, rozchodzić ś.:* O co wam chodzi? O co chodzi? skwitujmy jeden drugiego i basta! Tu zupełnie o co innego chodzi. Chodzi tu o sto talarów. Chodzi o jego honor i życie. Chodzi o to, ażeby nikt nie był pokrzywdzonym. † Złoczyńcę chować nie godzi ś., bo w tym gardło chodzi (o gardło). Pot. **24.** † z czym = *istnieć razem, być nierozdzielnym z czym;* przen. *uchodzić, zgadzać ś., być stosownym, odpowiadać sobie, kwadrować, łączyć ś.:* Cytra z trąbą nie chodzi. Pot. Trzeba, żeby ekspensa z perceptą chodziła. Opal. Król nasz z przedniejszemi monarchami w jednym szeregu chodzi. Koch. **25.** † C. oddzielnie, daleko od siebie=*istnieć oddzielnie, być niezależnym*

od siebie, różnić ś., nie schodzić ś.: Żmujdzkie księstwo, lubo było jednego narodu z Litwą, chodziło dawniej oddzielnie od niej, mając swoich oddzielnych książąt. Nar. Daleko od siebie chodzą te dwie rzeczy, dobrodziejstwo a kupiectwo. Górn. Różnie od siebie i daleko chodzą zdania. **26.** ×*powstawać, obruszać ś., zżymać ś.:* (o djable) Jak byłeś niegdyś na ziemi, toż musiałeś figle płatać, że aż pewnie chodził świat. Fred. A. **27.** [C.] *fermentować, robić:* Piwo chodzi. **28.** [Chodziło w gazetach] = *stało, pisano* **29.** †po czemu=*kosztować:* Po tych pieniądzach chodzi. Kn. **30.** fl. *pływać, żeglować, jeździć:* C. na krypach, na tratwach. <CHOD>

[Chodzieno]=*chodź-no.* <Chodź+Jeno>

[Chodzik, a, lm. **i]** *żebrzący emigrant polski.*

×**Chodziny, in,** blp. *chodzenie:* Próżne twe C.

×**Chodzisty** *po którym chodzić można:* Koło chodziste = *które obracają, chodząc i depcząc po szczeblach, kierat.* Troc.

×**Chodziwać, a, ał** p. **Chodzić:** Folwark ten z polami i cegielnią chodziwał zawsze prawem emfiteutycznym. Wej.

Chodziwy l. ×*nie mordujący ś. chodzeniem, dobry do chodu, wytrzymały w chodzeniu, biegun:* Koń C. Szymon. **2.** ×*lubiący chodzić:* Człowiek C. **3.** [C.] p. **Chodliwy.**

Chodzony *po którym chodzą:* Droga jeżdżona? —Gdzie tam! ani jeżdżona, ani chodzona. Jeż. **[C., ego,** lm. **e]** rz. **l.** *taniec polski, polonez.* Goł. **2.** *taniec powolny:* Kujawiak C. **3.** × *taniec „chmiel.“*

[Chodzować, uje, ował] p. **Chodzić.**

[Chodzywać, uje, ywał] p. **Chodzić.**

[Chodź-eś]=*choć-eś:* Chodź-eś nie żona, ale kochanka. Pśń.

[Choi] p. **Choinowy:** Rozerwą gałąź choją. Pol. <CHOJ, CHWOJ>

Choica, y, lm. **e** bot. p. **Sosna i Choina.**

Choicać się, a ś., ał ś. myśl. (o lisie) *zbliżać ś. ukradkiem.* <?>

Choicanie się, a ś., blm., czynność cz. **Choicać ś.**

Choina, y, lm. **y l.** a. **Choica, [Chwoina, Choja, Chojak, Chojar, Chojec, Chojca, Chojna, Chojnia, Chojur, Fojna]** bot. (pinus silvestris) *sosna zwyczajna, jodła sosna.* **2.** a. **[Chwoina, Chojniak, Chwojniak]** *młody, niewielki las sosnowy, pole młodym lasem sosnowym zarosłe; młoda sośnina.* **3.** *gałązka choiny, wierzchołek sosny zwyczajnej.* **4.** *zarośla sosnowe.* **5.** przen. *wiecha, znak szynkowni wiejskiej.* **6.** zb. *szpilki drzew iglastych, igły:* Czaciną nazywa lud choinę szyszkowych lasów. Pol. **7.** zb. *gałęzie drzew iglastych.* Zdr. **Choinka, Choineczka.** <CHOJ, CHWOJ>

Choineczka, i, lm. **i** p. **Choina.**

Choinka, i, lm. **i l.** p. **Choina. 2.** *drzewko iglaste ubierane na B. Narodzenie.* **3.** bot. p. **Wilczomlecz.**

Choinkowy przym. od **Choinka:** Przybory choinkowe.

×**Choinny** p. **Choinowy.**

Choinowy, ×**Choinny** przym. od **Choina, [Chojowy, Choi, Chojniany]:** C. borek. Klon.

Choinówka, i, lm. **i, Paclepnica** zool. (trachea piniperda) *owad łuskoskrzydły nocny ze skupienia nocnicówek.*

[Choj] p. **Choć.**

[Choja, i, lm. **e]** p. **Choina.** Zdr. **Chojka, Chójka.**

[Chojaczek, czka, lm. **czki]** p. **Chojak.**

[Chojak, a, lm. **i]** p. **Choina.** Zdr. **[Chojaczek].**

[Chojar] l. a, lm. **y** p. **Choina:** Promienie słońca świeciły między gałęziami chojarów. Sienk. **2. u,** blm. a. **[Chojor]** *igły sosnowe leżące na ziemi i używane na podściółkę.* Zdr. **[Chojarek].**

[Chojara, y, lm. **y]** *drzewo iglaste.*

[Chojarek, rka, lm. **rki]** p. **Chojar.**

[Chojca, y, lm. **e]** m. p. **Choina:** Czyś ty, chmielu, nie miał ojca? coś ty urósł, gdyby C. Goł.

Chojda! p. **Hej!:** C., pofolguj, Bache! Petr. <Hoj+Da>

[Chojdać, a, ał, Hojdać] p. **Huśtać.** <Ukr. hojdaty>

[Chojdanie, a, blm.**]** czynność cz. **Chojdać.**

[Chojdawka, i, lm. **i]** p. **Huśtawka.**

[Choje, ów, blp.**]** *gałęzie drzew iglastych.* <CHOJ, CHWOJ>

[Chojec, jca, lm. **jce]** p. **Choina.**

[Chojeneczka, i, lm. **i]** p. **Chojna.**

[Chojenka, i, lm. **i]** p. **Chojna.**

[Chojka, i, lm. **i]** p. **Choja.**

[Chojna, y, lm. **y]** p. **Choina.** Zdr. **[Chojenka, Chojneczka, Chojeneczka].**

[Chojneczka, i, lm. **i]** p. **Chojna.**

[Chojnia, i, lm. **e]** p. **Choina.**

[Chojniak, a, lm. **i]** p. **Choina:** Pójdzie Litwin do lasu, to go w chojniakach jeden i drugi za kożuch pociągnie. Sienk.

[Chojniany] p. **Choinowy:** Wieniec C.

Chojnica, y, lm. **e]** *pastwisko a. łąka, oznaczone tyką na znak, że tam paść nie wolno.*

[Chojor, u, blm.**]** p. **Chojar.**

[Chojowy] p. **Choinowy:** Gaj C. Pol.

[Chojur, a, lm. **y]** p. **Choina.**

[Chojuszka, i, lm. **i]** *gałązki choinowe.*

[Cholastra, y, lm. **y]** *kobieta gębata, wyprawnego języka.* <Zap.=Chałastra>

Cholawowy p. **Cholowy.**

[Cholątać, a, ał] *kołysać czym na wodzie:* Nie cholątaj pełtem, bo wpadniesz do wody. <?>

[Cholebać, bie, bał i C. ś.] p. **Kolebać.**

[Cholebanie, a, blm.**]** czynność cz. **Cholebać.**

[Cholebanie się, a ś., blm.**]** czynność cz. **Cholebać ś.**

Cholegrafja, i, blm. *opis żółci.* < Now. z Gr. cholē = żółć + -grafía= -opis >

Cholelit, u, lm. **y** *kamień żółciowy.* < Now. z Gr. cholē=żółć+líthos=kamień>

Cholelogja, i, blm. *nauka o żółci.* < Now. z Gr. cholē = żółć + -logía = -znawstwo >

Cholera, y, blm., † **Kolera, [Kolora, Kolera] l.** lek. (cholera) *choroba epidemiczna z wymiotami, biegunką i kurczami.* C. swojska, letnia (c. nostras). C. azjatycka (c. asiatica). C. sucha (c. sicca). Gm.: A żeby cię C. wzięła! Idź do cholery (a. *do choroby).* **2.** wet. *rodzaj choroby trzody i kur.* **3.** †*jeden z płynów zasadniczych, według pojęć dawnych, w skład ciała wchodzących.* **4.** † *gniewliwość, żółć, sierdzistość:* Chodkiewicz często ś. wydawał z niepomiarkowaną cholerą. Nar. **5.** † p. **Choleryk. 6.** a. **Cholernik** gm. *wyraz przekleństwa, utrapieniec:* To dopiero C.! Haj. <Gr. choléra>

Cholernik, a, lm. **cy l.** p. **Cholera:** C. to, a nie człowiek. Zap. **2.** *zmarły na cholerę:* Cmentarz cholerników. Rodz. (in. *cholerycznych).*

[Cholerny] p. **Cholerowy.**

×**Cholerodur**, **u**, blm. lek. *gorączka po przebytej cholerze.* <Cholera+DUR>

Cholerowaty lek. *podobny do cholery:* Zasłabnięcie cholerowate.

×**Cholerowy**, [**Cholerny**] przym. od **Cholera**, *choleryczny:* W sprawie zaburzeń cholerowych. Miejscowość cholerowa.

Cholerówka, **i**, blm. **1.** *gorzałka z przyprawami i korzeniami, używana w czasie grasowania cholery.* **2.** ×lek. p. **Choleryna.**

Choleryczka, **i**, lm. **i** forma ż. od **Choleryk.**

Choleryczny, †**Koleryczny 1.** *dotknięty cholerą:* Chory choleryczny. Cmentarz cholerycznych (= *zmarłych na cholerę).* **2.** *przeznaczony dla chorych a. zmarłych na cholerę:* Szpital, barak C. **3.** a) †*pełen cholery:* Człowiek C.=*popędliwy, gniewliwy, choleryk:* Człowiek jest C., gdy wszystkie znaki powierzchowne dowodzą, iż w nim żółć obficie ś. odsącza. Humory choleryczne. b) Temperament C., fil.=*silnie i prędko oddziaływający; o silnej i prędkiej reakcji.*

Choleryk, **a**, lm. **cy**, †**Koleryk**, †**Cholera**, †**Kolera** *człowiek gwałtowny, złośnik, impetyk:* Cholerycy mają postanowienie ciała gorące a suche. Petr.

Choleryna, **y**, blm., ×**Cholerówka** *choroba cholerycznej natury, tylko niższego stopnia.*

Choleryzować, **uje**, **ował** *gniewać ś., oburzać ś., wściekać ś., miotać ś., rzucać ś.:* Bardzoże p. Czarniecki przeciw mnie choleryzował? Sienk.

Choleryzowanie, **a**, blm., czynność cz. **Choleryzować.**

Cholesteryna, **y**, blm. chem. *alkohol jednohidroksylowy, spotykany często w ciele zwierzęcym, gdzie jego estry stanowią pewne tłuszcze,* $C_{26}H_{43}OH$. <Now. z Gr. cholḗ=żółć+stéar=tłuszcz>

Cholewa, **y**, lm. **y 1.** *szyja buta:* Buty z długiemi a. wysokiemi cholewami. Szewc od cholew. Gęba u niego jak C. Prz. = a) *pijak;* b) *człowiek z gębą wyprawną, mówiący, co mu ślina przyniesie.* Znać pana po cholewach (= *po hojności).* **2.** (o dziewczynie) *tłuk, wycieruch, dziewka, wszetecznica.* **3.** hut. *szkło wydęte w kształt cylindra, z którego robią tafle.* Zdr. **Cholewka.** <Może z Łć. caliga=rodzaj obuwia>

[**Cholewać**, **a**, **ał**] *kolebać, kołysać.* <? CHOŁ>

[**Cholewanie**, **a**, blm.] czynność cz. **Cholewać.**

Cholewczarka, **i**, lm. **i** forma ż. od **Cholewczarz.**

Cholewczarz, **a**, lm. **e** *ten, co robi dla szewców cholewki do kamaszy a. do bucików.*

[**Cholewiatki**, **ów**, blp.] *rodzaj grzybów.*

[**Cholewina**, **y**, lm. **y**] *licha cholewa.*

Cholewka, **i**, lm. **i 1.** p. **Cholewa:** Cholewki u bucików, kamaszy. Przen.: Smalić a. palić cholewki a. cholewy do panny=*stroić koperczaki, umizgać ś.* **2.** [Cholewki lm.] *rodzaj grzyba.* **3.** kraw. *obłożenie płócienne u dołu nogawic od wewnątrz.*

[**Choliwar**, **u**, lm. **y**] p. **Folwark.**

Cholowy, **Cholawowy** kwas=*wchodzący w skład żółci.* < Z Gr. cholḗ = żółć >

[**Choluśnik**, **a**, lm. **i**] p. **Chołosznie.**

[**Cholc**, **a**, lm. **e**, **Chołcak**] *mały chłopiec.* <Czes. holec, Głż. hólc>

[**Chołcak**, **a**, lm. **i**] p. **Cholc.**

Chołodziec, **dźca**, lm. **dźce**, **Chołojec** prow. *chłodnik litewski, potrawa z liści burakowych i śmietany, z lodem podawana:* C. litewski milcząc żwawo jedli. Mick. <Ukr. chołoděć>

[**Chołoj**, **a**, lm. **e**] *łodyga, nać, łętowina; kapusta, która ś. nie zwinęła w głowę, która w kół wyrosła.* <Ros. halùj=cham; śmiecie, zielsko>

Chołojec, **jca**, lm. **jce** prow. p. **Chołodziec.**

[**Chołosznie**, **i**, blp., **Hołosznie**, **Chołosznik**, **Choluśnik**] *spodnie płócienne chłopskie, portki:* Miał na sobie C. z płótna zgrzebnego. Jeż. W jednej koszuli, butach i chołoszniach, podpasany zielonym pasem. Krasz. <Ukr. chołoszni>

[**Chołosznik**, **a**, lm. **i**] p. **Chołosznie.**

Chołota, **y**, lm. **y** zł. *koń.* <p. Hołota>

Chołotnik, **a**, lm. **i** zł. *złodziej koni, koniokrad.*

[**Chołuj**, **a**, lm. **e**] *brudas.* <p. Chołoj>

[**Chomarzyć**, **y**, **ył**] *marzyć we śnie; bredzić.* <?>

Chomącik, **a**, lm. **i** p. **Chomąt.** <p. Chomąto>

Chomącina, **y**, lm. **y 1.** *liche chomąto.* **2.** *maicrac u chomąta na piersiach konia.*

Chomącisko, **a**, lm. **a** p. **Chomąto.**

Chomąt, **a**, lm. **y 1.** p. **Chomąto.** **2.** zł. *binda z pereł.* Zdr. **Chomącik.**

×**Chomątarz**, **a**, lm. **e** p. **Chomątnik.**

Chomątnik, **a**, lm. **cy**, ×**Chomątarz** *ten, co robi chomąta, rymarz.*

Chomątny p. **Chomątowy.**

Chomąto, **a**, a. w lm. **a**, **Chomąt**, [**Chomenta** lm., **Chomęt**, **Chomęto**, **Komento**, **Chómąto**, **Chómąt**, **Chómoto**] **1.** u uprzęży końskiej: *obłąk wkładany koniowi na szyję:* C. krakowskie, angielskie, proste, składane, mechaniczne, skórzane, parciane. Dobra w chomąta słoma, a w kaftan bawełna. Prz. (=*taki nie wart czego lepszego).* Jak w chomącie, jak w jarzmie, w niewoli, w ciężkiej niewolniczej pracy. Oss. Chodzi jak w chomącie (=*sztywny w karku, jakby kij połknął, nienaturalny).* Nie do chomąta=*nie do pracy, nieprosty,* a.: *wart, aby go ochraniano.* Kołnierz jak C. (=*za obszerny).* **2.** w lm. *cały ubiór na konia z chomątem.* **3.** mech.: C. mimośrodowe=*pierścień mimośrodowy u machiny.* Zgr. **Chomącisko.** <? Słń. Srb. ham=jarzmo, chomąt; Słc. chám=uprząż, może w związku ze Śr. Gr. chámos, Śr. Łć. chamus=wędzidło, uzda, Ang. hame, Nm. [ham(en)]. Por. Chomla>

Chomątowy, **Chomątny** przym. od **Chomąto:** Rzemień C. Koń C. (=*do lepszego zaprzęgu, do zaprzęgu z chomątem).*

[**Chomełka**, **i**, lm. **i**, **Chamełka**, **Ktymbałka**, **Chemełka**, **Chomułka**, **Chymałka**] *obrączka twarda z przędziwa, za którą wieśniaczki zamężne zakładają włosy.* < Ukr. chomeůka, chomiůka, p. Chomla>

[**Chomeło**, **y**, lm. **y**, **Chómeło**] m. *prostak, grubijanin.* <Zap.=Cham>

[**Chomenta**, **ent**, blp.] p. **Chomąto.**

[**Chomęt**, **a**, lm. **y**] p. **Chomąto.**

[**Chomęto**, **a**, lm. **a**] p. **Chomąto.**

[**Chomiak**, **a**, lm. **i**] p. **Chomik.** Pol.

Chomik, **a**, lm. **i**, [**Chomiak**, **Chómek**, **Chómik**], **Skrzeczek**, **Piesek ziemny** zool. (cricetus frumentarius) *zwierzę szczurowate z rodziny myszy.* <Ukr. chomà, chomŷk>

[**Chomkać**, **a**, **ał**] p. **Komkać.**

[**Chomkanie**, **a**, blm.] czynność cz. **Chomkać.**

†**Chomla**, **i**, lm. **e** *obrączka na głowę do podtrzymywania włosów:* (Panie nosiły) na głowie toczenice, a chomlą na czoło. Biel. M. <Śr. Gnm. kommelt = chomąto, kółko na głowę. Por. Chomąto>

Chomolec, **lca**, lm. **lce**, **Homolec 1.** a. w lm. myśl. *soszki, na których zawieszają poły i sieci.* **2.** a. **Chomulec**, **Hamulec**, **Komolec**, **Komulec**, **Kumuł** ryb. *drzewo w końcu skrzydeł niewodu wpoprzek osadzone:* Skrzydła niewodu u wierzchu

i spodu osadzają ś. na sznurze, którego końce przymocowane są do chomolców. Kluk. <Ukr. komułěć, od Ukr. komlà a. kimla=niewód=Pol. kłonica>

×**Chomos, a** lm. **y** *mąka cukrowa, mączka, piasek cukrowy, faryna.* <?>

Chomulec, lca, lm. **lce** p. **Chomolec.**

[**Chomułeczka, i,** lm. **i**] p. **Chomułka.**

[**Chomułka, i,** lm. **i**] p. **Chomełka.** Zdr. [**Chomułeczka**].

Chondrograficzny przym. od **Chondrografja.**

Chondrografja, i, blm. *opis chrząstek.* <Now. z Gr. chóndros=chrząstka+-grafia=-pis>

Chondrologja, i, blm. *nauka o chrząstkach.* <Now. z Gr. chóndros = chrząstka + -logía = -znawstwo>

Chondryn, u, blm. chem. p. **Chrząstnik.** <Now. z Gr. chóndros=chrząstka>

Chondryna, y, blm. chem. p. **Chrząstnik.**

×**Chonom, a,** lm. **y** *pewna farba turecka, tatarska.* Vol. <Zap. Arab. chen(n)a, hinna, przez Tur.>

Chop p. **Hop.**

Chopać, a, ał I. p. **Hopnąć. 2.** [C.] p. **Chopnąć.** [**C. ś., Hopać ś.**] *przemienić ś., zamienić ś. na co:* Chopajmy ś. na konie! <Dźwn. HOP>

Chopanie, a, blm., czynność cz. **Chopać.**

[**Chopić, i, ił**], †**Chopić I.** *chapać, chwytać, łapać.* **2.** *zbierać, zgromadzać.* **3.** *uderzać, trafiać:* C. orężem, strzałą. [**C. ś.**] i †**C. ś.** czego, dok.=*chwycić ś., złapać ś., czepić ś.:* Prawie ś. topił i tylko ogona końskiego ś. chopił. Pol. †Chopili ś. bogów cudzych. <CHOP>

Chopki, ów, blp. p. **Hopki.** <Dźwn. HOP>

Chopnąć, nie, nął, nied. **Chopać I.** p. **Hopnąć. 2.** [C.] *zawiać, zalecieć, buchnąć, wionąć:* Ciepło chopie od osoby bardzo zgrzanej a. chorej podczas wielkiej gorączki. <CHOP>

[**Chopta, y,** lm. **y**] p. **Chepta.**

[**Chor, u,** lm. **y**] i †**Chor** p. **Chór.**

†**Chor** p. **Chory:** Kniaź, choć był C., ludziom ś. ukazał. Piel.

Chora I. ej, lm. **e** rz. *kobieta dotknięta chorobą.* **2.** [**C., y,** lm. **y**] *choroba:* Zła C.=*wielka choroba.* <CHOR, CHWOR>

[**Chora, y,** lm. **y**] p. **Hora.**

†**Chorab, bia,** lm. **bie** p. **Korab:** Noa C.

Choraiczny przym. od **Chorej,** *trochaiczny:* Wiersz C. (=*składający ś. z chorejów*). <p. Chorej>

×**Choralista, y,** lm. **ści** p. **Chórzysta.** <p. Chór>

†**Choralny** p. **Chóralny:** Śpiewanie kościelne choralne. Birk.

†**Chorał, u,** lm. **y** muz. p. **Chórał.**

Chorągiew, gwi, lm. **gwie,** [**Korągiew, Korungiew, Chorągwia, Korągie** blp.] **I.** *znak wojskowy, sztandar, proporzec:* C. wojskowa, pułkowa, narodowa. Służyć pod czyjemi chorągwiami. Przysięgać chorągwi a. na C. Powołać pod chorągwie. Przen.: Stanąć pod chorągwiami=*podnieść wojnę.* Przen.: Podnieść a. rozwinąć C. buntu. Wywiesić białą C. na znak poddania ś. a. rokowań pokojowych. Zniżyć, uchylić przed kim chorągwie. Wyjść naprzeciw komu z chorągwiami. **2.** C. okrętowa=*flaga, bandera.* **3.** C. kościelna, bracka, cechowa=*sztandar:* Cechy wystąpiły z chorągwiami. Bractwo wyszło z chorągwiami i świecami. **4.** na ratuszu, nad bramą, na łuku tryumfalnym, dla upiększenia=*flaga.* **5.** przen. *oddział jazdy:* C. husarska, pancerna, króla J. Mości, hetmana wielkiego koronnego. Wjechać pod C., wyjechać z pod chorągwi. Formować, uzupełniać, zwijać C. Przeciw nam walczyły trzy chorągwie. Opuścić C. (=*dezerterować*). Zdr. **Chorągiewka.** <Got. hrunga=drzewce>

Chorągiewka, i, lm. **i I.** p. **Chorągiew:** C. u lancy. Przen.: Zwinąć chorągiewkę=*wycofać ś. z czego zręcznie, dyplomatycznie.* C. na dachu=*wiatroskaz, wietrznik, anemoskop.* C. miernicza a. *proporczyk.* Baranek wielkanocny z chorągiewką. Nie pozostaje mi nic innego, jak chorągiewkę księciu odprowadzić. Sienk. **2.** C. u pióra=*część pióra, złożona z promieni, układających ś. w płaszczyznę.* **3.** gim. *figura gimnastyczna, w której zawieszony u drabiny rękoma, wypręża ś. prostopadle do niej.*

Chorągiewkowy przym. od **Chorągiewka:** Chorągiewkowe kopje. Cz.

Chorągiewny, Chorągwiany przym. od **Chorągiew:** Drążek C. Szlachta chorągiewna (=*stająca pod chorągwią swej ziemi na pospolite ruszenie*). Pan C.=*lennik składający hołd przez zniżenie chorągwi.* Ludzie chorągiewni=*żołnierze z pod chorągwi, nie luzacy.* Panowie chorągiewni rodów, występujący pod własną chorągwią i godłem herbowym w pospolitym ruszeniu. Szuj.

[**Chorągwia, i,** lm. **e**] p. **Chorągiew.**

Chorągwiany p. **Chorągiewny:** Lecą orły chorągwiane. Kon.

Chorąski przym. od **Chorąży:** Miał rangę chorąską. Mat.

Chorąstwo, a, blm. p. **Chorążostwo:** Chciałem ś. państwu chorąstwu za ich łaskę pokłonić. Krasz.

Chorążanka, i, lm. **i I.** *córka chorążego.* **2.** ×*dziewica niosąca chorągiew a. feretron w czasie procesji.* Goł.

Chorążę, ęcia, lm. **ęta** *dziecię a. potomek chorążego:* Już tam chorążętom orszańskim tęskno z nieba na ziemię. Sienk.

Chorążostwo, a, blm., **Chorąstwo,** ×**Choręstwo I.** *urząd chorążego.* **2.** *chorąży z żoną.*

Chorążować, uje, ował *być chorążym:* Gospodarzem jest wedle ducha, chorążuje. Jeż.

Chorążowanie, a, blm., czynność cz. **Chorążować.**

Chorąży, ego, lm. **owie I.** *ten, co nosi chorągiew:* C. bracki, kościelny, cechowy. **2.** a. †**Propornik,** †**Proporcznik** *ten co nosi proporzec wojenny:* C. jazdy, piechoty. C. od pospolitego ruszenia. **3.** *urzędnik w dawnej Polsce:* C. wielki koronny. C. nadworny (zastępca wielkiego). **4.** przen.: C. czego=*wyznawca, propagator:* Liberalizm, którego Byron był w całej Europie chorążym. Spas. **5.** [C.] *drużba weselny.* Kolb. Zdr. [**Chorążyk**]. <p. Chorągiew>.

Chorążyc, a, lm. **e** *syn chorążego.*

Chorążycostwo, a, blm. *chorążyc z żoną.*

Chorążycowa, ej, lm. **e** *żona chorążyca.*

Chorążycówna, y, lm. **y** *córka chorążyca.*

[**Chorążyk, a,** lm. **i**] p. **Chorąży.**

Chorążyna, y, lm. **y** *żona chorążego.*

†**Chorbora, y,** lm. **y** *dziesięcina płacona od wydobywania z ziemi kruszców a. soli.* <p. Karbarja>

[**Chorbot, u,** lm. **y**] **I.** p. **Forbot:** Zawinąć chorboty i iść do roboty. Prz. **2.** zwykle w lm. p. **Chobot.** <p. Forbot>

×**Chorda, y,** lm. **y** *cięciwa.*

Chordometr, u, lm. **y** a. **Kordometr** muz. *przyrząd do mierzenia grubości strun.* <Now. z Gr. chorde=cięciwa+métron=-mierz>

Chorej, a, lm. e *stopa wierszowa z długiej i krótkiej zgłoski,* t r o c h e j.

[**Chorek, rka,** lm. **rki, Giz, Gizka**] *żyłowata część nogi nad kolanem u świni.* <? Może w związku z [okorek]=golonka, część szynki przy kości, Ros. okorokъ>

[**Chorem, a,** lm. **y**] pog. *człowiek duży, dryblas, drągal.* <Może Ukr. horen=duży piec>

[**Choreńki**] p. **Chorzuchny:** Może dziecko choreńkie? Orzesz. <CHOR>

Choreograficzny przym. od **Choreografja:** Talent, pomysł, ruch C. Figura choreograficzna.

Choreografja, i, blm. *sztuka baletnicza:* Poświęcać ś. choreografji. Robić postępy w choreografji. <Now. z Gr. chorós=taniec+grafía=-pis>

Choreomanja, i, blm. *manja tańczenia.* <Now. z Gr. chorós=taniec+manía=manja>

×**Choręstwo, a,** blm. p. **Chorążostwo.**

Chorjamb, u, lm. **y** *stopa rytmiczna czterozgłoskowa w wierszach starożytnych a. miarowych.* <Gr. choríambos>

† **Chorkawo** przys. od **Chorkawy:** Języki z upragnienia psy wywiesiły, tchną C. Bardz.

† **Chorkawy** p. **Charkotliwy:** W chorkawych piersiach duch ś. odzywa zamkniony. Bardz. <Dźwn. CHARCH, CHARK>

×**Chorłak, a,** lm. **i** p. **Charłak.**

[**Chornęta, y,** lm. **y**] p. **Hornęta.**

Choro przys. od **Chory:** Wyglądać C. ×Mieć ś. C. Włod. <CHOR>

Choroba, y, lm. **y,** [**Chorób**] **1.** lek. (morbus) *proces patologiczny, wyprowadzający z równowagi funkcje życiowe, brak zdrowia, słabość, niemoc, niezdrowie, niedomaganie, cierpienie:* C. ciężka, zastarzała, zaraźliwa, epidemiczna, przejściowa. Objawy choroby. Atak choroby. C. go dręczy, trzyma, przykuła go do łoża. Powstać z choroby. Być złożonym chorobą. Nabawić ś. a. kogo choroby. Wygrzebać ś. z choroby. Choroby kobiece. Odwiedzać kogo w chorobie. Zdrowy choroby, a chory ma ś. spodziewać śmierci. Prz. Pańska C. ubogiego zdrowie. Prz. C. A d d i s o n a p. **Cisawica.** C. a n g i e l s k a p. **Krzywica.** C. a n t y m o n o w a p. **Antymonica:** C. B a s e d o w a (tachycardia exophthalmica strumosa). C. B r i g h t a (nephritis parenchymatosa). ×C. c u d z o z i e m s k a, †d w o r s k a, †f r a n c o w a t a, †f r a n c u s k a, ×g a l i c k a, † h i s z p a ń s k a, × j a d o w i t a, × k i ł o w a, z l u b i e ż n o ś c i, †l u b i e ż n a, n e a p o l i t a ń s k a, p r z y m i o t n a, p r z y m i o t n i c z a, × ś w i ń s k a, s y f i l i t y c z n a, × t a j n a, t a j e m n a, s e k r ę t n a, † w a r s z a w s k a, w e n e r y c z n a, † w e n u s o w a, !w e r o l i c z n a—p. **Przymiot.** C. c u k r o w a p. **Moczówka.** C. c z a r n a p. **Czarnica.** C. d z i e d z i c z n a (m. haereditarius). C. G r a v e s a = *C. Basedowa.* C. k r ó l e w s k a p. **Żółtaczka.** † C. ł o ż n a=a) *obłożna, zmuszająca do leżenia, ciężka.* b) p. **Durzyca.** C. m i e j s c o w a (m. endemius s. localis). C. m o r s k a, †c z c z e n i e n a m o r z u (m. nauticus). C. n a b y t a, n i e w r o d z o n a (m. acquisitus). C. n a g m i n n a, o g ó l n a, p o s p ó l n a, p o w s z e c h n a, e p i d e m i c z n a (m. epidemius). C. n e r w o w a p. **Nerwica.** C. n i e w i e ś c i a p. **Miesiączka.** C. o g ó l n a, z a k o r z e n i o n a (m. constitutionalis). C. o s t r a= *szybko powstająca i przebiegająca* (m. acutus). †C. p a ń s k a p. **Gościec.** C. p a n i e ń s k a p. **Blednica.** †C. P o t t a p. **Próchnienie.** C. p r z e w l e k ł a, p r z e c i ą g ł a, × p r z e w ł o c z n a, †d ł u g o c z e s n a, c h r o n i c z n a (m. chronicus). C. r o b a c z a, r o b a k i (helminthiasis). C. r t ę c i o w a p. **Rtęcica.** †C. s a t y r y j s k a =*obłęd lubieżny u mężczyzn* (satyriasis). C. s ą d o w a=*uwalniająca od stawienia ś. w sądzie* (m. legalis). C. ś w. A n t o n i e g o p. **Róża.** C. ś w. W a l e n t e g o a. w i e l k a C. p. **Padaczka.** C. u d a n a (m. simulatus) C. u k r y w a n a, t a j o n a (m. dissimulatus). C. W e r l h o f a p. **Plamica.** C. w m a w i a n a (m. imputatus). C. w r o d z o n a (m. congenitus). C. w y w o ł a n a (m. provocatus). C. z m y ś l o n a (m. fictus). × Ż ó ł t a C.=*żółtaczka.* **2.** wet. = a) C. stadna= *pomór, †pomucha, epizootja.* b) C. leśna = *krwawe odchody u bydła rogatego, pasącego ś. po lasach iglastych.* c) [Psia C.]=*nosacizna.* **3.** przen. *stan nienormalny, chorobliwość, wada, spaczenie:* C. ducha, woli, wyobraźni. **4.** przen. *dziwactwo, wada, słabość, manja, pasja:* C. wieku. Pospolita C. kochać. **5.** przen. gm. *licho, djabeł, kaduk, kat, nieszczęście:* Niech cię C. weźmie (a. ciśnie)! Czy go tu C. nadała, przyniosła?! A cóż u choroby! Jada co dzień kiełbasę, bułki, serdelki, C. wie nie co. Idź do choroby! Chorobę będziesz miał z tego! (t. j. *nic*). Chorobę dostaniesz! (=*nic nie dostaniesz*). **6.** kip.: C. wina = *stan nienormalny, grożący zepsuciem.* Zdr. **Choróbka.** Zgr. **Choróbsko.** <CHOR>

×**Chorobarnia, i,** lm. **e** p. **Chorowalnia.**

×**Chorobiectwo, a,** blm. *patologja* (pathologia): C. w i l g o t o w e =*patologja humoralna.* C. t ę ż y n o w e =*patologja solidarna.*

Chorobliwie przys. od **Chorobliwy.**

Chorobliwość, i, blm. rz. od **Chorobliwy.**

Chorobliwy 1. *skłonny do chorób:* Człowiek C. (=*chorowity*). **2.** *świadczący o chorobie, niezdrowy, nienormalny; nędzny, mizerny, schorzały:* Objawy chorobliwe. Rumieńce, wypieki chorobliwe (= *nienaturalne*). Spojrzenie chorobliwe. Wygląd C.

[**Chorobnik, a,** lm. **i**] *duch choroby:* Bodaj cię C. porwał! Idź do chorobnika!

×**Chorobny** p. **Chorobowy.**

Choroborodność, i, blm. rz. od **Choroborodny.** <CHOR+ROD>

Choroborodny p. **Chorobotwórczy.**

Chorobotwórczość, i, blm. rz. od **Chorobotwórczy.** <CHOR+TWOR>

Chorobotwórczy, Choroborodny (pathogenicus) *zdolny wywołać chorobę:* Grzybek C. Źródło chorobotwórcze. Bakterje chorobotwórcze.

Chorobowy, ×**Chorobny 1.** (morbosus) przym. od **Choroba:** Proces C. Badania nad składem chemicznym krwi w stanach chorobowych. [O ty C.! bodajś pękł!] **2.** ×*chorowity.*

Chorograficznie przys. od **Chorograficzny.**

Chorograficzny przym. od **Chorografja:** Mapa chorograficzna.

Chorografja, i, blm. *opisanie niewielkiej części powierzchni kuli ziemskiej.* <Now. z Gr. chóra = kraj + grafía = -pis>

Chorologiczny przym. od **Chorologja:** Zjawisko chorologiczne.

Chorologja, i, blm. *nauka o rozmieszczeniu istot organicznych na powierzchni ziemi.* <Now. z Gr. chóra = kraj + -logía = -znawstwo>

[**Choromy, ów,** blp.] *sień.* <Ukr. choromy>

[**Choropiać, a, ał**] *swarzyć ś.*

† **Chorosłodzenny,** *chory na śledzionę, śledziennik.* <CHOR + Śledziona>

Chorost, u, lm. **y** bot. (arethusa) *roś. z rodziny storczykowatych.* <?>

Chorosz, a, lm. **e** bot. p. **Huba.** <?>

[**Chorosz**] *dobry:* Każdy C. za swój grosz. Prz. <Ukr. choroszyj = dobry>

[**Chorość, i,** blm.], † **Chorość** **1.** rz. od **Chory,** *choroba:* To i Danusię C. napadła? Sienk. **2.** p. **Chorowitość.** <CHOR>

Chorować, uje, ował, × **Chorzeć,** [**Chorzać**] **1.** *być chorym:* C. na śledzionę, z ran, z przeziębienia, z przejedzenia a. od przejedzenia. C. ciężko, obłożnie, śmiertelnie. Żart.: C. na kieszeń (= *nie mieć pieniędzy*). Żart.: C. na muchy w nosie. **2.** przen. na kogo, na co = *udawać kogo, co, odgrywać rolę czyją:* C. na pana, na wielkość.

[**Chorować, uje, ował**] p. **Harować.**

×**Chorowalnia, i,** lm. **e,** ×**Chorobarnia,** † **Chorownia** *szpital, lazaret.*

Chorowanie, a, blm., czynność cz. **Chorować.**

[**Chorowaszyć, y, ył**] *rozmawiać, gwarzyć, gawędzić.* <?>

×**Chorowicie** p. **Chorowito.** <CHOR, CHWOR>

[**Chorowiek, a,** lm. **i**] *człowiek słabowity, schorowany.* < CHOR, może z przystosowaniem do Cz ł o w i e k>

Chorowito, ×**Chorowicie** przys. od **Chorowity:** Wyglądać C.

Chorowitość, i, blm. rz. od **Chorowity;** [**Chorość**], † **Chorość.**

Chorowity *często chorujący, skłonny do chorób, słabowity.*

† **Chorownia, i,** lm. **e** **1.** p. **Chorowalnia.** **2.** *izba chorujących, sala w szpitalu.*

×**Chorownictwo, a,** blm. (nosologia) *nauka o chorobach,* n o z o l o g j a.

×**Chorowniczy** *szpitalny.*

† **Chorowny** *z chorobą, z chorowaniem w związku będący:* Dom C. = *szpital.*

! **Chorowy** anat. (chorioideus): † **Błona chorowa** p. **Naczyniówka.** < Now. z Gr. chōroín = skórka >

[**Chorób, obu,** lm. **oby**] p. **Choroba.**

Choróbka, i, lm. **i** p. **Choroba:** Przypadła mi ta C. z przepicia. Pas. Dziwaczyć w drobnostkach to już jego C.

Choróbsko, a, lm. **a** p. **Choroba:** To przeklęte C. mnie zgubiło. Krasz.

[**Chorszy**] st. w. od **Chory:** Czym C., tym gorszy. Prz. (=*niższy, pośledniejszy*).

Chort, a, lm. **y** *chart:* Ni czort, ni C. Prz. <Ukr. chort = chart>

Choruchny p. **Chorzuchny.** <CHOR>

[**Chorup!**] *hop!:* Drużbowie C. na konia. <Dźwn.>

[**Choruszek, szka,** lm. **szki**] z politowaniem: *dziecko chore:* Jakże ś. masz, biedny choruszku? <CHOR, CHWOR>

[**Choruszka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Choruszek.**

Chory, † **Chor** **1.** *chorujący, słaby, niezdrów, cierpiący:* C. ciężko, obłożnie, śmiertelnie. C. na głowę, z przejedzenia a. od przejedzenia. Człowiek C. Zwierzę chore. Narząd C., tkanka chora = *będące w stanie zmienionym, nieprawidłowym.* Żart. ucz.: C. na łacinę, matematykę itp. = *udaje chorego z powodu nienauczenia ś. lekcji.* **2.** [C.] = a) *czarny, pośledni:* Chora mąka. Chleb C. = *razowy.* b) Chore ziele = *kapusta czarna.* **3.** myśl.: Zwierzę chore = *ranione, postrzelone.* **Chory, ego,** lm. **rzy** rz. *człowiek dotknięty chorobą:* Ksiądz idzie do chorego. Będziesz jadł? — Chorego ś. pytają, a zdrowemu dają. Prz. Ten lekarz ma wielu chorych (=*pacjentów*). <CHOR>

[**Chorybzda, y,** lm. **y**] *człowiek chorowity, cherlak.*

×**Choryfej, a,** lm. **e** p. **Koryfeusz:** Zaintonowano pod choryfejem komornikiem sławną pieśń. Krasz. <Błędnie zam. Koryfeusz>

[**Chorzać, a, ał**] p. **Chorować.** < CHOR, CHWOR >

Chorzebla, i, lm. **e** bot. (drepanocarpus) *roś. z rodziny strąkowych.* <?>

×**Chorzeć, eje, ał** p. **Chorować.** < CHOR>

[**Chorzenie, a,** blm.], † **Chorzenie** czynność cz. **Chorzeć;** *choroba:* Chorzenia i febry cielesne modlitwą wygnał. Birk.

×**Chorzuchno** przys. od **Chorzuchny.** L.

Chorzuchny, Choruchny, Chorzutki, [**Choreńki**] piesz. *bardzo chory, zupełnie chory:* Chorzuchne dzieciątko. Wuj.

Chorzutki p. **Chorzuchny.**

×**Chorzutko** przys. od **Chorzutki.** L.

[**Chosnik, a,** lm. **i, Chostnik**] zł. *złodziej.* <Por. Chąśba>

[**Chosno**] p. **Hasen.**

† **Chost, a,** lm. **y,** † **Chostek,** † **Chosztek,** † **Choszysko,** † **Chwostek** *nierządnik.* <?>

† **Chostek, stka,** lm. **stki** p. **Chost:** Popiela wtórego na wzgardę większą chostkiem przezywano. Błaż. <CH(W)OST>

[**Chostka, i,** lm. **i**] p. **Chwoszcz** i **Skrzyp.**

[**Chostnik, a,** lm. **i**] p. **Chosnik.**

[**Choszcz-**] p. **Chwoszcz-.**

[**Choszczawy**] **1.** (o wole) = *źle jedzący w zimie.* **2.** p. **Chwoszczowaty.** <?>

[**Choszczka, i,** lm. **i**] p. **Chwoszcz** i **Skrzyp.**

† **Chosztek, tka,** lm. **tki** p. **Chost:** C. a. choszysko. Papr.

† **Choszysko, a,** lm. **a** m. a. ni. p. **Chost.**

[**Chościć, i, ił**] p. **Chłościć.**

† **Chotczy, ego,** lm. **y,** † **Kotczy** *wóz do wożenia rzeczy.* <p. Kocz>

[**Chotyl, a,** lm. **e**] *torba, wór.* <?>

1. [**Chowa, y,** blm.] *rogacizna, nierogacizna; drób; inwentarz, dobytek.* <CHOW>

2. [**Chowa, y,** lm. **y, Chówa**] *piastunka, niańka.* <Czes. chůva>

† **Chowaciel, a,** lm. **e,** † **Chowacz** **1.** *zachowawca:* C. przykazania. Leop. **2.** *wychowawca, wychowywacz, opiekun.* <CHOW>

† **Chowacielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Chowaciel.**

† **Chowacz, a,** lm. **e** **1.** p. **Chowaciel.** **2.** *przechowywacz:* C. łotrów.

Chować, a, ał **1.** *kłaść gdzie dla ukrycia a. bezpieczeństwa:* C. ręce w kieszeń. C. co przed kim (=*ukrywać*). **2.** *ukrywać, przechowywać, przetrzymywać:* C. u siebie zbiega (= *dawać mu u siebie przytułek*). **3.** umarłego = *grzebać.* **4.** *przechowywać:* Korona ma być w skarbie w Krakowie chowana. Vol. W wieżach tych prochy składają i chowają. Star. W sklepach skarb swój chowa. Star. C. owoce. **5.** *odkładać, zostawiać, odwlekać:* C. na dalszy czas. Oss. **6.** *przetrzymywać, nie puszczać w obieg, do handlu:* C. co na droższe przedanie. **7.** *trzymać:* W okowach i we dnie i w nocy ich chowają. Paszk. C. co w tajemnicy (= *utrzymywać*). **8.** † kogo u siebie = *utrzymywać, mieć u siebie a. przy sobie,*

żywić, trzymać: C. dwór, ludzi, służących, czeladź. L. C. dzieciom bakałarza, mamkę dziecięciu. Glicz. Pan, który muzykę chowa, niech płaci... **9.** *trzymać, hodować:* C. bydło, ptastwo. Zwierz chowany=*domowy, oswojony, obłaskawiony. Wychowywać, pielęgnować;* † = *karmić:* Niewiasta chowała syna swego, aż go odchowała od mleka. Leop. Matki własnemi piersiami dziateczki swe chowały. Falib. **10.** (o Bogu) p. **Bronić. 11.** *trzymać przy życiu, zachowywać, konserwować:* Niech cię P. Bóg chowa nam na długie lata. Groch. **12.** † (o stadnikach) *rozmnażać, płodzeniem utrzymywać:* Stadnik do dwudziestu lat może stado C. Gdy stadnika wolno w stado puścisz, jak mu możesz zabronić, aby zbytnie nie chował? **13.** *dochowywać, zachowywać, wypełniać, pełnić, dotrzymywać:* C. zakon, przyjaźń, prawo, wiarę małżeńską, tajemnicę. † C. gniew=*żywić, mieć; trwać w gniewie:* Niesprawiedliwa, iż człowiek człowiekowi gniew chowa, a od Boga miłosierdzia prosi. Skar. † C. miłość. † C. obyczaj: Podług obyczaju dawno chowanego. Piel. **14.** † C. straż = *utrzymywać:* Straż potężniej wkoło nas w dzień i w noc chowano. Piel. **C. ś. I.** *kryć ś., chronić ś., ukrywać ś.:* C. ś. przed kim. Złodziej chowa ś. przed pogonią. Wystraszona, chowa ś. za matkę. Księżyc, słońce chowa ś. za chmury (=*zachodzi za nie*). Chowają ś. z tym, co najdroższego mają. Gdzie ś. chowasz, bom cię tak długo szukał, ażem ustał prawie. Kochan. (=*podziewasz ś., obracasz ś*). **2.** × *zachowywać ś., oszczędzać ś., ochraniać ś.:* Chowa ś. na większe rzeczy. C. ś. na pieczeń. Na trwalsze rozkosze ś. chował. Kochan. **3.** *wychowywać ś.:* U niegom ś. chował. Chowałem ś. z tobą. **4.** (o dzieciach) *zostawać przy życiu, żyć na szczęście, być zdrowym, dobrze ś. mieć:* Syn umarł, a córka ś. chowa. **5.** † *zostawać w całości, w należytym stanie, przechowywać ś., konserwować ś.:* Ten owoc chowa ś. lat wiele. **6.** † *utrzymywać ś., żyć, żywić ś., istnieć, egzystować:* Żona z dziatkami w mieście łaską ludzką C. ś. musiała. Falib. **7.** ×*zachowywać ś., żyć, sprawiać ś., sprawować ś., poczynać sobie, postępować:* No, chowajcież ś. trzeźwo, poczciwie i wiernie. Tremb. C. ś. z kim dobrze=*żyć z nim w zgodzie.* **8.** † *zaspakajać popęd płciowy:* Stadniki z klaczami ś. chowają. L. Nie było mężów doma, a żonki ich poczęły ś. z pasterzami C. Biel. M. <CHOW>

×**Chowalny** *który można chować.* L. Owoc niechowalny. Troc. (=*niezdatny do przechowania*).

[**Chowana, ej,** lm. **e**] *nazwa krowy.*

[**Chowanek, nka,** lm. **nki**] *duch domowy, latawiec, gospodarczyk.*

[**Chowanica, y,** lm. **e**] **I.** i † **Chowanica** forma ż. od **Chowaniec. 2.** *pasierbica.*

Chowanie, a I. blm., czynność cz. **Chować. 2.** ×lm. **a** p. **Chowanka. 3.** [C.]=a) *dobytek w bydle, koniach i t. d.* b) *żywność.* c) *wychowanie, chów:* Swojego chowania = *domowego dobrego wychowania:* Chłopiec swojego chowania.

[**Chowaniec, ńca,** lm. **ńcy**] i † **Chowaniec** *dziecię przybrane za własne i w domu wychowane, wychowanek, wychowaniec:* Mieczem przeszył chowańca swojego. Żebr.

Chowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Chować ś.**

Chowanka, i, lm. **i I.** ×a. ×**Chowanko,** ×**Chowanie** *schowanko, schowanie, skrytka:* W przedpokoju mieściły ś. niewidocznie w ścianach szafy i chowanki. Krasz. **2.** w lm. a. **Chowany, ego** rz. = *zabawa dziecięca:* Grać a. bawić ś. w chowanki. **3.** w lm. kuch. *rodzaj pasztecików.* **4.** [C.] *wychowanka, wychowanica, córka przybrana.*

×**Chowanko, a,** lm. **a** p. **Chowanka.**

Chowany I. im. od **Chować:** Zwierz C. = *domowy, oswojony, swojski, obłaskawiony.* **2.** rz. p. **Chowanka.**

† **Chowatedlnica, y,** lm. **e** *schowanie, skład, magazyn:* Do chowatedlnice odzienia szczytowego. B. Sz. (= *do zbrojowni*). < Czes. daw. chovate(d)lnice=zbrojownia >

† **Chowierać, a, ał,** † **Chowierzyć** *ruszać, wahać, bujać, kołysać, machać:* Nie godzi ś. dziecięcia bardzo C., kołysać. Sien. Gniazda dla kokoszy mają być mocno uwiązane, aby ś. nie chowierały. Trzyc. (= *aby ś. nie chwiały*). <CHOW, CHW(IE)>

[**Chowierał, a,** lm. **y, Chowierała, Chobierał, Kobierał**] *wietrznik, letkiewicz.*

[**Chowierała, y,** lm. **y**] m. p. **Chowierał.**

† **Chowieranie, a,** blm., czynność cz. **Chowierać:** Drzewo oliwne żąda częstego chowierania od wiatrów. Trzyc.

† **Chowierzyć, y, ył** p. **Chowierać:** Wiatry drzewo chowierzące. Trzyc. (=*szamoczące*).

[**Chowior, a,** lm. **y**] p. **Chowiorek.**

[**Chowiorek, rka,** lm. **rki, Chowior, Káwior, Kawiorek, Gawiorek**] *snopek lichy, o pustych kłosach, tylko na poszycie chałupy zdatny.*<p. Kiwior>

[**Chócaż**] p. **Choć.**

[**Chóć**] p. **Choć.**

Chód, odu, blm. **I.** [C.] = a) *chodzenie:* Długoż będzie twego chodu z kościoła do dom? b) *krok:* Nie daleko, tylo kila chodów stela. **2.** *ruch:* C. machiny regularny. C. zegarka = *gang.* **3.** *sposób chodzenia, ruchy, stąpanie:* C. lekki, ciężki, powolny, prędki. Poznać kogo po chodzie. Mieć C. prędki. † Mieszkali od siebie na trzy dni chodu (=*drogi*). C. konia, bydła pociągowego, lekki, trzęsący. **4.** *władza w nogach, możność chodzenia:* Chromym C. wracał. Skar. <CHOD>

[**Chódza, y,** lm. **e**] *chód; przechadzka.*

[**Chódzać, a, ał**] *przechadzać ś.*

[**Chójk, a,** lm. **i**] *choinka, sosna.* < CHOJ, CHWOJ >

[**Chójka, i,** lm. **i**] **I.** p. **Choja. 2.** *drzewo rosnące.* **3.** p. **Camer.**

[**Chómąto, a,** lm. **a**] p. **Chomąto.**

[**Chómek, mka,** lm. **mki**] p. **Chomik.**

[**Chómeło, y,** lm. **y**] p. **Chomeło.**

[**Chómik, a,** lm. **i**] p. **Chomik.**

[**Chómoto, a,** lm. **a**] p. **Chomąto.**

[**Chómunto, a,** lm. **a**] *miotła.*

Chór, u a. ×**oru, y** a. ×**ory,** † **Kor,** † **Chor,** [**Chor**] **I.** *miejsce w kościele, gdzie stoją organy i śpiewacy.* **2.** *prezbiterjum w kościele.* **3.** *osoby razem śpiewające:* Śpiewać chórem. Chórem=*razem, jednogłośnie:* Krzyczeć, odpowiedzieć, zawołać chórem. Chóry anielskie = *zastępy aniołów wielbiących Boga.* **4.** † *szereg, rząd, zastęp, gatunek:* Stawia go w najpierwszych panów chórze. Jabł. Piękność niższego chóru. **5.** † *orkiestra, kapela:* Chóry muzykantów. Troc. **6.** *to, co śpiewają chórem.* **7.** u zakonników, *wspólne śpiewanie w oznaczonych godzinach pacierzy brewjarzowych:* Jezuici nie byli obowiązani do chóru. Oss. **8.** w sztuce dramatycznej, *przedstawienie liryczne między aktami i osoby do niego wcho-*

dzące: Chóry z Atalji. C. starców. 9. † Wynosić pod chóry=*pod niebiosa:* Szczodrobliwość królowy pod chóry wynosi. Pot. 10. muz. = a) *śpiewacy, wykonywający utwór dwu- lub więcej głosowy:* C. męski, żeński, mieszany, kościelny, nadworny. b) *śpiew, ułożony na dwa lub więcej głosów, z których każdy śpiewany jest przez kilku przynajmniej wykonawców.* c) *połączenie jednogatunkowych narzędzi w orkiestrze:* C. smyczkowy, C. narzędzi dętych. Zdr. **Chórek.** <Gr. chorós, stąd Łć. chorus>

[**Chór, u,** blm.] p. **Kór.**

×**Chóralista, y,** lm. **ści** p. **Chórzysta.**

Chóralnie przys. od **Chóralny:** Prym wzięła przed C. jęczącym kościołem. Słow.

Chóralny przym. od **Chór;** † **Choralny,** † **Koralny:** Śpiew C.

Chórał, u, lm. **y,** † **Chorał,** † **Korał** muz. **1.** *psalm, śpiewany chórem przez lud w kościele.* **2.** *utwór muzyczny, oparty na dawnej melodji do psalmu:* C. akordowy, figurowy, kanoniczny, fugowy. <Śr. Łć. choralis, przym. od Łć. chorus= chór>

Chórek, rku, lm. **rki 1.** p. **Chór. 2.** prow. *galerja w sali balowej.*

×**Chórny** p. **Chórowy.**

Chórowód, odu, lm. **ody** *gromada, śpiewająca chórem, chór:* Wstają górne chórowody. Zal.

Chórowy, ×**Chórny** przym. od **Chór:** Śpiew C.

Chórzysta, y, lm. **ści,** ×**Chóralista,** ×**Choralista** *śpiewak należący do składu opery, członek chóru.*

Chórzystka, i, lm. **i** forma ż. od **Chórzysta.** <p. Chór>

Chów, owu, blm. **1.** *chowanie, hodowla:* C. bydła. Znać ś. na chowie owiec, kóz. Cielę dobre do chowu. Zostawić klacz, cielę do chowu. Jest to koń mego chowu. Przen.: Człowiek swego chowu=*za piecem chowany, parafjanin, rubaszny.* **2.** [C.] *strawa, żywność:* Za koszenie 12 szóstek i C. na dzień. <CHOW>

[**Chówa, y,** lm. **y**] p. **2. Chowa.**

[**Chóziak, a,** lm. **i, Koziak, Kóziec, Koziar**] *przezwisko pogardliwe, dawane ubogim komornikom i budnikom.* <p. Koza; przezwisko stąd, że ubożsi do wyżywienia trzymają nie krowy, lecz kozy>

Chrabąszcz, a, lm. **e,** bł. ×**Chrobąszcz, Chrząszcz,** × **Chrzabąszcz,** [**Chrost, Chrąst, Chrąszcz, Chruszcz**]**1.** zool. (melolontha) *owad tęgopokrywy pięciocztonkowy wachlarzorogi.* **2.** przen. *drobny człeczyna, chuchrak, świerszcz, mizerak.* **3.** [**Chrabąszcz**] *jakiś kwiatek.* <?>

Chrabąszczowy 1. przym. od **Chrabąszcz. 2.** *koloru chrabąszcza, jasno-brunatny:* Chrabąszczowego koloru buty. Sienk.

[**Chrabeścić się, i ś., ił ś.**] *skrobać ś.*

[**Chrabęścić, i, ił**] *chrobotać, szeleścić.* <?>

[**Chrabęź, i,** lm. **e**] *gęstwina leśna, nizka gęstwina w lesie.* <?>

[**Chrabot, a,** lm. **y**] *starzec; starzyzna; rudera.* <?>

! **Chrabry** p. **Chrobry:** Naród C. Nar. <p. Chrobry>

[**Chrabury, ów,** blp.] *kości, na których mało mięsa, kości ogryzione.* <?>

[**Chrabust, u,** blm.] *kapusta, która ś. nie zwinęła w główki.* <Ukr. chrabùst>

[**Chrach, a,** lm. **y**] *gruchot, coś wątłego.* <?>

[**Chracha, y,** lm. **y**] *flegma.* <Dźwn. CHARCH, CHRACH, CHARK>

×**Chrachać, a, ał** p. **Charknąć.**

×**Chrachała, y,** lm. **y** p. **Flegmatyk.**

×**Chrachanie, a,** blm., czynność cz. **Chrachać.**

×**Chrachnąć, nie, nął** p. **Charknąć.**

×**Chraczeć, y, ał** p. **Charczeć.**

×**Chraczenie, a,** blm., czynność cz. **Chraczeć,** p. **Charczenie.**

[**Chrakać, a, ał**] *charkać.* Por. **Chróchać.**

×**Chrakotliwie** przys. od **Chrakotliwy.**

×**Chrakotliwy** p. **Charkotliwy.**

[**Chraktać, a, ał**] *krząkać* (o świni).

! **Chram, u,** lm. **y** *świątynia:* Stoję w rozwalinach chramów. Kon. Wieki i narody to ducha mego C. Kon. Ze świętego chramu Zeusa. Uj. Samego pogan chramu widać było wieżyczkę. Krasz. C. Pański. Zal. <Ssł. hramъ = dom; świątynia; po polsku byłoby chrom; Arab. harem=ginaeceum>

† **Chramać, mie, mał** p. **Chromać:** Na swej powinności bardzo chramał. Baz. A kiedy ją (wiarę) kto straci, barzo na to chramie. Rej. <CHROM>.

† **Chramanie, a,** blm., czynność cz. **Chramać.**

† **Chramieć, e, ał** p. **Chromać.**

×**Chramonogi** p. **Chromonogi.**

×**Chramostopy** p. **Chromostopy.**

×**Chrampać, a, ał** *charkać, chrząkać, krząkać, kaszlać, krztusić ś.* <? Dźwn.>

×**Chrampanie, a,** blm., czynność cz. **Chrampać.**

1. Chrap, a, lm. **y 1.** p. **Chrapała. 2.** w lm. *nozdrza:* Inny zwierz pewno załamałby łapy i bił ś. w chrapy. Mick. Łosie chrapy. Pol. **3.** 2 pp. **ia** *sen, drzemka, śpik,* chrapowicki, chrapicki. Uciąć chrapia. Zdr. **Chrapki.** <CHRAP>

2. Chrap, u, lm. **y 1.** a. × **Chrapęć,** [**Chrapięć**], ×**Chrapęcina,** [**Chrapięcina**], [**Chrapęcina**]. ×**Chrapowina,** † **Charp,** ×**Charpa,** ×**Charpina,** ×**Chrapina,** ×**Charpięcica,** ×**Charpęcina, Charpęć** *zarośla na miejscu wilgotnym:* Jeść na tych błotach nie dadzą im chrapy i łozy. Chr. **2.** [C.] *sap, bagno, trzęsawisko, błoto.* **3.** myśl. *śnieg o skorupie zmarzłej:* Na chrapie psy ś. podcinają.

×**Chrap, u,** blm. p. **Chrapka:** Chowa C. przeciw bliźniemu. Birk. Na kogo ona C. ma. Szymon. Niechaj spuści C., niech hamuje serce gniewliwe. Wuj.

Chrapa, y, lm. **y** wet. *fałda skóry, ograniczająca otwór nosowy u konia,* w lm. *nozdrza.*

Chrapacz. a, lm. **e** p. **Chrapała.** <CHRAP>

Chrapaczka, i, lm **i** forma ż. od **Chrapacz.** L.

Chrapać, pie a. ×**pa, pał** i ×**C. ś.** p. **Chrapnąć:** Nie każdy śpi, co chrapie. Prz. (=*pozory mylą).* A chrapali tak twardym snem. Mick.

[**Chrapaki, ów,** blp.] *gałęzie leśne.* Por. **Chrabęź.**

Chrapała, y, lm. **y** m., **Chrapacz, Chrap** *ten, co chrapie.*

×**Chrapałka, i,** lm. **i** forma ż. od **Chrapała.** L.

Chrapanie, a, blm., czynność cz. **Chrapać;** *głos chrapiącego:* C. przedśmiertne = *rzężenie, granie w piersiach.*

×**Chrapanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Chrapać ś.**

Chrapcie, i, blp. fl. *kołki w kształcie zgiętych klinów, które ś. w środku ryklów w odpowiednie dziury wbijają.* <p. Krapcie>

×**Chrapek, pka,** lm. **pki 1.** *człowiek ochrypły, mający chrypkę.* **2.** † p. **Flegmatyk. 3.** przen. *krzykacz, szczekacz, który np. w sądzie na wszystkich utyskuje i skarży ś., pieniacz.* <CHRAP>

[**Chrapęcie**, a, lm. a] *gęstwina leśna*. Por. **Chrabęź** i **Harbędzie**. <? Dźwn. CHRAP>

×**Chrapęcina**, y, lm. y i [**Chrapęcina**] p. **2. Chrap.**

×**Chrapęć**, i, lm. e p. **2. Chrap.**

Chrapicki, ego, blm. rz. p. **I. Chrap**: Tnie chrapickiego, aż głos anioła: „Wstawaj!" zawoła. Syrok.

[**Chrapić**, i, ił] i ×**Chrapić** p. **Chrapnąć.**

Chrapieć, e, ał **I.** ×p. **Chrypieć. 2.** [C.] *chrapać.*

[**Chrapięcina**, y, lm. y] p. **I. Chrap.**

[**Chrapięć**, i, lm. e] p. **I. Chrap.**

×**Chrapina**, y, lm. y p. **I. Chrap.**

Chrapka, i, lm. i **I.** † p. **Chrypka**: Mówię chrapowato, bom chrapki wielkiej dostał. L. **2.** blm. a. **Chrap** = a) na kogo=*gniew ukryty, ansa, żądza szkodzenia komu, chętka na kogo*: Mieć na kogo chrapkę. b) na co = *chętka*, żart. *apetyt*: Mieć na co chrapkę=*łykać ślinkę, kasować ś.* **3.** *drzemka.* **4.** *plama biała na wardze konia, bydła.* **5.** w lm. *żelazka przy podeszwach do chodzenia po lodzie.* <p. ×Chrap>

Chrapki, ów, blp. p. **I. Chrap**: Obchodziła go wokoło, potrząsając czupryną i rozdymając C. Sienk.

Chrapliwie przys. od **Chrapliwy.**

Chrapliwość, i, blm. **I.** rz. od **Chrapliwy. 2.** ×p. **Dychawica.**

Chrapliwy, ×**Chrypliwy**, ×**Chrzypliwy**, ×**Chrapotliwy**, ×**Chrapowaty I.** głos=*chropowaty, szorstki*: Wyjce wydają głos przeraźliwy, chrapliwo-wyjący. Tacz. **2.** *mający taki głos*: Trąby chrapliwe. Kras. Wrona chrapliwa.

Chrapnąć, nie, nął, nied. **Chrapać**, × **Chrapić**, ×**Chrapocić**, [**Chrapić**, **Chrapieć**] **I.** *śpiąc, wydać głos chropawy, zachrapać.* **2.** żart. *przespać ś., zdrzemnąć ś., uciąć chrapickiego.* **3.** *głos chropawy wydać, charchnąć, sapnąć chropowato, chrząknąć*: Wół, gdy ś. zapali, będzie chrapał, sapał, rogami strzęsał. Wer. **4.** (o koniu) *parsknąć, prychnąć.* **5.** ×*ukraść, ściągnąć, schwycić, porwać.* **6.** myśl. *wydać głos właściwy słomce.* ×**C. ś. I.** *przedrzeć ś., przecisnąć ś.*, nied. *drapać ś. przez chrapy, zarośla, skały i t. p.* **2.** Chrapać ś. do czego, przen.=*dobijać ś. czego, dochodzić do czego z trudnością*: C. ś. do urzędu. <CHRAP>

Chrapnięcie, a, blm., czynność cz. **Chrapnąć.**

×**Chrapny** *chrapiący, chrapała.*

×**Chrapocić**, i, ił i ×**C. ś.** p. **Chrapnąć.**

×**Chrapot**, u, lm. y, † **Chrepot**, × **Chrapota**, ×**Chrypota**, † **Chrepota** *ochrypłość, chrypka, chrapanie*: Śmiertelny C. = *granie, rzężenie w piersiach.*

×**Chrapota**, y, lm. y p. **Chrapot.**

×**Chrapotliwie**, ×**Chrapotliwo** przys. od **Chrapotliwy.**

×**Chrapotliwo** p. **Chrapotliwie.**

×**Chrapotliwy** p. **Chrapliwy.**

×**Chrapowato** przys. od **Chrapowaty.**

×**Chrapowatość**, i, blm. rz. od **Chrapowaty.**

×**Chrapowaty** p. **Chrapliwy.**

Chrapowicki, ego, blm. p. **I. Chrap.**

×**Chrapowina**, y, lm. y p. **2. Chrap.**

pu[**Chrasnąć**, śnie, snął] p. **Chrosnąć.**

[**Chrástek**, tka, lm. tki] **I.** p. **Chróst. 2.** *kapusta liściasta.* <CHROST>

[**Chraścina**, y, lm. y] *gęstwina leśna; suche gałęziecz.* <CHROST>

[**Chraść**, i, lm. e a. **Smędlaki**] **I.** *chróst.* **2.** *gąszcz.* Por. **Chraścina**, **Chroście.**

[**Chrąchy**, ów, blp.] świńskie=*chrząkanie, krząkanie, sapka*: Jak dziecko malutkie ma sapkę, jak ś. zaziębi, to baby mówią, że ma C. świńskie. <Dźwn. CHRZĄCH, CHRZĄK>

[**Chrąkać**, a, ał] *chrząkać, krząkać.*

Chrąst, a, lm. y **I.** [C.] p. **Chrabąszcz. 2.** † *szarańcza.*

[**Chrąszcz**, a, lm. e] p. **Chrabąszcz.**

[**Chrąściel**, a, lm. e] p. **Chróściel.**

[**Chrebościć**, i, ił] p. **Chlebotać.**

[**Chrebotać**, cze, tał] p. **Chlebotać.**

[**Chrechtać**, cze, tał] *krząkać* (o świni). <Dźwn. CHRECHT>

Chrematologja, i, blm. *nauka o skarbowości, nauka o finansach.* <Now. z Gr. chrḗma=mienie+-logía=-znawstwo>

Chrematonomja, i, blm. *nauka o użyciu bogactw.* <Now. z Gr. chrḗma=mienie + -nomía= -rząd, od nómos=zwyczaj; prawo>

Chrematopeja, i, blm. *nauka o nabywaniu bogactw.* <Now. z Gr. chrḗma=mienie + -poiía = -róbstwo>

[**Chrempel**, pla, lm. ple] p. **Chrupel.**

† **Chrepot**, u, lm. y p. **Chrapot.**

† **Chrepota**, y, lm. y p. **Chrapot.**

[**Chrest**, a, lm. y] **I.** pog. *krzyż grecki; order.* **2.** *ciastko w formie krzyża.* <Ukr. chrest>

×**Chrestomatja**, i, lm. e *wybór wyjątków z dzieł, wypisy.* <Gr. chrēstomátheia>

[**Chrestyny**, yn, blp.] *chrzciny.* <Ukr. chrestyny>

[**Chrępać**, a, ał, **Krępać**] *urzynać, rznąć, krajać, piłować ze zgrzytem ostrza.* <Dźwn. CHRĘP, por. CHRZĘST>

[**Chrępanie**, a, blm.] czynność cz. **Chrępać.**

[**Chrępulec**, lca, lm. lce] p. **Krępulec.**

† **Chrobactwo**, a, blm. p. **Robactwo.**

† **Chrobaczek**, czka, lm. czki p. **Chrobak**: Ś. Jana chrobaczki. Syr. Przen.: Dla nas, nędznych chrobaczków. Wuj.

† **Chrobaczliwy** p. **Robaczywy**: Nasienie do siania stare lepsze bywa, by tylko nie chrobaczliwe. Syr.

† **Chrobaczywy** p. **Robaczywy.** L.

[**Chrobák**, a, lm. i] † **Chrobak**, p. **Robak.** Człowiek próchno i syn człowieczy C. Leop. C. łażący=*płaz.* B. Sz. Zdr. † **Chrobaczek.**

×**Chrobąszcz**, a, lm. e p. lep. **Chrabąszcz.**

[**Chrobost**, u, lm. y] p. **Ostrożeń.**

I. Chrobot, u, lm. y *chrobotanie, zachrobotanie, chrupot, skrzyp, chrzęst, szelest, szurgot, trzask*: C. myszy, papieru, grochu w pęcherzu, kół wozu (=*turkot*). <Dźwn. CHROB>

2. Chrobot! w. **I.** *odgłos rzeczy, która zachrobotała.* **2.** *odgłos przedmiotu padającego, chrost! rym! łomot! brzdęk! łup!*: C. na ziemię!

×**Chrobotacz**, a, lm. e *ten, co chrobocze.*

Chrobotać, cze, tał **I.** p. **Chrobotnąć**: Jęczą topory, chrobocą pił zęby. Mick. (= *zgrzytają*). Mysz chrobocze papierem. Dom chrobocze, nim ś. powali. Pilch. **2.** [C.] p. **Chlebotać. C. ś.** *tłuc ś., kołatać ś.; robić szmer, kręcąc ś.*: C. ś. po izbie, na łóżku.

Chrobotanie, a, blm., czynność cz. **Chrobotać**; *chrobot*: C. w piersiach, w osierdziu, lek. = *chrzęszczenie, trzeszczenie, dające ś. słyszeć przy osłuchiwaniu.*

Chrobotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Chrobotać ś.**

Chrobotek, tka, lm. tki bot. (cladonia) *roś. z gromady porostów, z rodziny chrobotkowatych.*

Chrobotkowaty bot.: Chrobotkowate rośliny (cladoniaceae) *rodzina gromady porostów.*

×**Chrobotliwy,** × **Chrobotny** *chroboczący, szeleszczący.*

Chrobotnąć, nie, nął, nied. **Chrobotać, Chropotać, Chrupotać,** [**Krobotać**] *zachrobotać, zachrupotać, chrupnąć, zachrzęścić, zaszeleścić, skrzypnąć, trzasnąć, zgrzytnąć:* C. drzwiami.

×**Chrobotny** p. **Chrobotliwy.**

Chrobrość, i, blm. rz. od **Chrobry:** Chwiejącemu ś. w dawnej swej chrobrości narodowi przyniósł świetność i chwałę. Kaczk.

Chrobry, ! **Chrabry,** † **Chobry,** † **Chabry** *dzielny, waleczny, mężny, odważny, śmiały, bitny, bohaterski, rycerski:* Bolesław C. Naród C. <? Ssł. hrabrъ, Głż. khrobły itd.; por. Mikl. chorbrŭ>

Chrobrze przys. od **Chrobry:** Gdzie krew, co w tylu bitwach C. ś. wylała. Syrok. Srogie to fatum, srogie! wszakże C. trza ś. z nim godzić. Uj.

Chrobust, u, blm. bot. p. **Ostrożeń.** <Ukr. chrabùst>

Chrochać, a, ał (o świniach) *krząkać:* Świnie i jedząc chrochają. <Dźwn.>

Chrochanie, a, blm., czynność cz. **Chrochać.**

Chrom, u, blm. chem. *pierwiastek metaliczny, zbliżony do żelaza,* Cr. <Gr. chrṓma = barwa>

† **Chrom** p. **Chromy.**

Chroma nieod. *mieszanina kolorów, koloryt; chromatyczne połączenie tonów.* <Gr. chrṓma = barwa>

Chromać, a, ał, † **Chramać, Chromieć,** †**Chramieć 1.** *być chromym, kuleć, upadać na nogę, utykać:* C. na nogę, na obie nogi. **2.** przen. *chwiać ś., wahać ś., ważyć ś., nie być pewnym siebie:* Od onego czasu wszystkie postępki króla chromiąc szły, szczęścia nikędy nie miał. Birk. (= *szły kulawo).* † Podobieństwo to chroma (= *nie jest zupełne, pozostawia wiele do życzenia).* C. na dwie strony. Wuj. (= *wahać ś., być niezdecydowanym).* **3.** w czym = *być słabym, niedomagać w czym:* Ten uczeń chroma w matematyce. **4,** † na czym = *nie być pewnym pod względem czego, być wątpliwym, podejrzanym co do czego:* Ludzie na sławie chromiący, jako bękarci, kacikowie, nie mogą być mieszczanami. Petr. **5.** [C.] i † na czym = *tracić, szwankować:* C. na łasce cesarskiej. Mias. Już ty tam nie będziesz chromał. Prz. (= *nie stracisz przy podziale).* **6.** † na powinności = *nie być statecznym w jej pełnieniu.* <CHROM>

Chromanie, a, blm., czynność cz. **Chromać;** p **Kulawizna.**

Chromatofor, a, lm. **y, Chromoblask** bot. *drobne zabarwione ziarnko wewnątrz protoplazmy roślinnej.* <Now. z Gr. chrṓma = barwa + -fóros = -nośca>

Chromatoskop, u, lm. **y** *odmiana kalejdoskopu.* <Now. z Gr. chrṓma = barwa + -skópos = -widz>

Chromatotechnika, i, blm., **Chromurgja** *chemiczne przygotowanie farb, chemiczne farbowanie.* <Now. z Gr. chrṓma = farba + technikḗ = dosł. kunsztowna, umiejętna>

Chromatotrop, u, lm. **y** *przyrząd optyczny do wywoływania gry kolorów na białej przegrodzie za pomocą latarni czarnoksięskiej.* <Now. z Gr. chrṓma = barwa + -trópos = -wrot>

Chromatyczność, i, blm. rz. od **Chromatyczny; Chromatyzm:** Utwory Wagnera odznaczają się wybitną chromatycznością.

Chromatyczny 1. *barwny:* Zjawisko chromatyczne. **2.** muz. = a) *postępujący półtonami:* Gama chromatyczna. Pasaż, biegnik C. b) znak C. = *podwyższający a. zniżający nutę o pół tonu.* c) narzędzia a. instrumenty chromatyczne = *dające wszystkie tony gamy chromatycznej:* Waltornia chromatyczna (= *nie naturalna).* <Gr. chrōmatikós, przym. od chrṓma = pewna tonacja Gr.>

×**Chromatyka, i,** blm. *nauka o barwach.* <Now. z Gr. chrṓma = barwa>

Chromatyzm, u, blm. **1.** p. **Chromatyczność. 2.** *zabarwienie powstające wskutek rozszczepienia promieni światła w soczewkach.*

Chromgielb, u, lm. **y** p. **Żółtochrom.** <Chrom + Nm. Gelb = żółtość>

Chromian, u, lm. **y** chem. *sól, powstała z połączenia kwasu chromnego z zasadą:* C. ołowiu. C. sodu. <p. Chrom>

×**Chromiec, mca,** lm. **mcy** *człowiek chromy.* <CHROM>

Chromieć, eje a. **mie, ał** p. **Chromać:** On, jeśli wierzyć, na nogę chromie. Syrok.

Chromienie, a 1. blm., czynność cz. **Chromieć. 2.** lm. **a** przen. *wahanie, niezdecydowanie, wątpliwość, niepewność; potknięcie ś. = błąd, upadek:* Miłość jak słońce, całą ją oblewa i broni dotąd od zwątpień i chromień. Radz.

† **Chromina. y,** lm. **y** i [**Chromina**] *szałas, chata, szopa, buda, chałupa:* Koniom snopki słomiane z chromin chłopskich dawali. Stryjk. <Ukr. choròmyna = dom; chata>

Chromit, u, lm. **y** min. *tlenek magnezu, żelaza i chromu z tlennikiem chromu, żelaza i z tlenkiem glinu, tworzący kryształy równoosiowe.* < p. Chrom>

Chromny p. **Chromowy:** Kwas C.

Chromo przys. od **Chromy.**

Chromoblask, u, lm. **i** p. **Chromatofor.**

Chromofotograficzny przym. od **Chromofotografja.** <Chrom + Fotografja>

Chromofotografja, i, blm. *sztuka fotografowania przedmiotów w ich barwami.*

Chromogien, u, lm. **y** chem. **1.** *materja roślinna, sama przez ś. bezbarwna, lecz przez utlenienie, fermentację i t. p. dająca barwnik.* **2.** *grupa atomów w budowie barwników sztucznych, wspólna pewnej ich liczbie.* <Now. z Gr. chrṓma = barwa + -génos = -ród>

Chromogieniczny lasecznik = *barwotwórczy lasecznik.*

Chromolitograficznie przys. od **Chromolitograficzny:** Rycina wykonana C. <Chrom + Litografja>

Chromolitograficzny przym. od **Chromolitografja:** Rycina chromolitograficzna.

Chromolitografja, i, lm. **e 1.** *litografowanie kolorami.* **2.** *rycina litografowana kolorami.*

Chromonogi, ×**Chramonogi** *mający nogę chromą, chromy, kulawy:* Wulkan C. < CHROM + NOG >

Chromoplast, u, lm. **y** bot. p. **Ciałko.**

Chromosfera, y, blm. astr. *dolna warstwa atmosfery słonecznej, najgłębsza warstwa słońca, dostrzeżeniom naszym dostępna.* <Now. z Gr. chrṓma = barwa + sfaîra = sfera>

Chromostopy, × **Chramostopy** *mający chromą stopę.* <CHROM + STOP>

Chromość, i, blm. rz. od **Chromy:** ×**Chromota.** <CHROM>

×**Chromota, y,** lm. **y** p. **Chromość:** Wiele chromot a. ran. Ort.

† **Chromotny** *nabawiający chromoty:* Sadzele chromotne. Syr.

Chromotyp, u, lm. **y** *kopja sporządzona za pomocą chromotypji.* <Now. z Gr. chrṓma=barwa +týpos=wycisk, odbicie>

Chromotypja, i, blm. *sposób sporządzania kolorowych kopji litograficznych a. drukarskich z rysunków a. obrazów wykonanych farbami.*

Chromotypograficznie przys. od **Chromotypograficzny.**

Chromotypograficzny przym. od **Chromotypografja:** Odbitka chromotypograficzna.

Chromotypografja, i, lm. **e 1.** *drukowanie kolorami.* **2.** *odbitka drukarska kolorowa.* <Now. z Gr. chrṓma=barwa+Typografja>

†**Chromourodzony** *chromy od urodzenia.* <CHROM +U+ROD>

Chromować, uje, ował tkaninę=*przepuszczać ją przez roztwór chromianu.* <p. Chrom>

Chromowanie, a, blm., czynność cz. **Chromować.**

†**Chromowidz, a,** lm. **e** *człowiek chromy a widzący.* <CHROM+WID>

Chromowy, Chromny przym. od **Chrom.**

Chromurgja, i, blm. p. **Chromatotechnika.** <Now. z Gr. chrṓma=farba+-ourgía=-róbstwo>

Chromy, †**Chrom 1.** *kulawy:* Człowiek, koń C. ×Chromym krokiem=*wolnym, żółwim krokiem.* Mor. **2.** †*skaleczony, ułomny, defektowy:* Na nogi, na ręce chromi. Sekl. Na którym członku C. jest. Sz. **3.** †Chroma piędź=*ściśniona, skrzywiona, nie wyprostowana.* **4.** †przen. *wątpliwy, chwiejny, słaby, niepewny:* C. dowód. Chroma perswazja (=*nie przekonywająca*). Człowiek na sławie C. Stryjk. W języku greckim C. Sekl. **5.** [C. a. **Chrómy**] *nieruchawy.* **Chromy, ego,** lm. **i** rz.=*człowiek chromy, kulawy:* C. chce dalej skoczyć, a ślepy widzieć. Prz. <CHROM>

†**Chrona, y,** lm. **y** *miejsce ochronne.* B. Sz.

Chroniciel, a, lm. **e** *ten, co chroni, zachowawca, opiekun, obrońca, protektor.* <CHRON>

Chronicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Chroniciel.**

Chronicznie przys. od **Chroniczny.** <Gr. chronikós=dosł. tyczący ś. czasu>

Chroniczny *zastarzały, przeciągły, nieustanny, przewlekły:* Katar, kaszel C. Cierpienie chroniczne.

Chronić, i, ił 1. *ochraniać, zasłaniać, zachowywać, zabezpieczać, strzec:* Pałac czy chata równo człeka chroni. Kras. (=*daje mu schronienie*). Firanka chroni od słońca. Umiarkowanie chroni od wielu chorób. **2.** ×kogo=*dawać mu u siebie schronienie, przytułek, przechowywać, ukrywać:* C. w domu swoim złodzieja. Oss. **3.** [C.] *bronić:* Chroń Boże! **4.** †*przeszkadzać, bronić, chronić ś.:* Winę wkłada na drugiego, chroniąc, żeby stąd nie był miany za głupiego. Błaż. **C. ś. 1.** od kogo, przed kim, przed czym, czego=*kryć ś., chować ś., szukać schronienia, przytułku, uciekać:* C. ś. pod drzewem przed skwarem. C. ś. do chaty przed deszczem. Chroni ś. przed imaczami. Oss. **2.** czego, od czego=*strzec ś., wystrzegać ś., unikać, uciekać, stronić:* Chroni ś. tego, jak pies kija. Prz. C. ś. wad, nieszczęścia, od nieprzyjaciół, od towarzystwa. **3.** [C. ś.] *bronić ś.* <CHRON>

×**Chronidło, a,** lm. **a** lek. *narzędzie do ochrony opon mózgowych przy wierceniu kości czaszki, usuwadło opon mózgowych.*

Chronienie, a, blm., czynność cz. **Chronić.**

Chronienie się, a ś., blm., czynność cz. **Chronić ś.**

†**Chronika, i,** lm. **i** p. **Kronika.**

†**Chronka, i,** lm. **i 1.** *schronienie, kryjówka, skrytka:* Wyśpiegujcież wszystkie chronki jego, w których ś. kryje. Leop. **2.** *zasłona, obsłona, pokrywa, przykrycie, powłoka, koperta.* Oss. **3.** *osłona, obrona, protekcja.*

Chronofotograficzny przym. od **Chronofotografja:** Wprawiono w ruch przyrząd C.

Chronofotografja, i, blm. *sztuka przedstawiania na rysunku szybkości postępu czasu:* Rozpatrzenie spadku kota przy pomocy chronofotografji. <Now. z Gr. chrónos=czas+Fotografja>

Chronograf, u, lm. **y 1.** p. **Chronoskop. 2.** ×a. ×**Chronografja** *rocznik, kronika.* Lel. <Gr. chronográfos=dosł. rocznikarz>

×**Chronografja, i,** lm. **e 1.** *rocznikarstwo, kronikarstwo.* **2.** p. **Chronograf.** Lel. <Gr. chronografía=rocznik, latopis>

Chronogram, u, lm. **y** *wyraz a. zwrot, którego pewne litery wyrażają liczby rzymskie, oznaczające datę wypadku, np.:* DoMIne (DMI=1501). <Now. z Gr. chrónos=czas+grámma=głoska, pismo>

Chronolog, a, lm. **owie** *zajmujący ś. chronologją znawca chronologji.* <Gr. chronológos>

Chronologicznie przys. od **Chronologiczny.**

Chronologiczność, i, blm. rz. od **Chronologiczny:** Przekroczyłem przeciwko chronologiczności wypadków. Jeż.

Chronologiczny przym. od **Chronologja,** *porządkiem lat idący, trzymający ś. go:* Tablica chronologiczna. Poszukiwania chronologiczne.

Chronologja, i, blm. *nauka zajmująca ś. oznaczeniem dat wypadków historycznych, rachuba lat.* <Gr. chronología>

Chronometr, u, lm. **y 1.** a. **Czasomierz,** ×**Czasomiar** *najdokładniejszy zegarek sprężynowy, używany w żegludze i astronomji.* **2.** *narzędzie do mierzenia taktu w muzyce,* in. metronom. <Now. z Gr. chrónos=czas+métron=-mierz>

Chronometrja, i, blm. **1.** *nauka dokładnego oznaczania czasu na jakiebądź miejsce gieograficzne z danego położenia.* **2.** *dokładne oznaczenie czasu a. taktu, tempa w muzyce.*

Chronometryczny przym. od **Chronometrja:** Sposób C. Narzędzie chronometryczne.

Chronoskop, u, lm. **y, Chronograf** *przyrząd do mierzenia bardzo drobnych odstępów czasu a. do dokładnego oznaczenia chwili danego zjawiska, jak np. przejścia gwiazdy przez południk.* <Now. z Gr. chrónos=czas+skopéō=badam>

Chroognozja, i, blm., **Chroologja** *nauka o kolorach kamieni.* <Now. z Gr. chrṓs=barwa+gnṓsis a. -logía=-znawstwo>

Chroologja, i, blm. p. **Chroognozja.**

1. [**Chrop, u,** blm.] *porost islandzki.* <?>

2. [**Chrop!**] *odgłos uderzenia:* C. w mordę, w pysk. <Dźwn.>

[**Chropaty**] p. **Chropowaty:** Chropatá żaba=*ropucha.* <CHROP>

Chropawić, i, ił p. **Chropowacić.**

Chropawiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Kandyżan.**

Chropawieć, eje, ał p. **Chropowacieć:** Szkło w piecu zaczęło C.

Chropawo przys. od **Chropawy.**

Chropawość, i, blm. rz. od **Chropawy.**

Chropawy p. **Chropowaty;** anat.: Kresa chropawa, p. **Kresa.**

[**Chropiały**] p. **Chropowaty.**

†**Chropieć, eje, ał** p. **Chropowacieć.**

× **Chropnąć, nie, nął** *kropnąć, palnąć, walnąć, trzasnąć, uderzyć:* C. w twarz, po karku, po szubie. <CHROP, KROP>

Chropotać, cze, tał p. **Chrobotnąć**: W paszczy zębów trzy rzędy, a przytym gęstych i chropocących z przeraźliwym zgrzytem. Sienk. <CHROP>

Chropotanie, a, blm., czynność. cz. **Chropotać**.

Chropowacić, i, ił, **Chropawić** *robić chropowatym, chropawym*: Porosty gładkie role chropowacą. Przyb.

Chropowacieć, eje, ał, **Chropawieć**, †**Chropieć** *stawać ś. chropowatym, chropawym.*

Chropowacina, y, lm. y **1.** p. **Chropowacizna**. **2.** anat. p. **Chropowatość**.

Chropowacizna, y, lm. y **1.** p. **Chropowatość**. **2.** a. **Chropowacina** *miejsce chropowate.*

Chropowato przys. od **Chropowaty**.

Chropowatość, i, lm. i **1.** rz. od **Chropowaty**; **Chropowacizna**. **2.** a. **Chropowacina** anat. *guzowatość, guzowacizna.* **3.** min. *mała nierówność na ścianach krystalicznych minerałów, sprowadzająca niejednostajne odbijanie ś. światła od tychże ścian.*

Chropowaty, **Chropawy**, [**Chropaty**, **Chropiały**] **1.** *niegładki, szorstki*: Mieć skórę chropowatą. Liść C. **2.** przen.: Głos C.=*chrapliwy, chrypliwy, ochrypły.* **3.** przen.: Mowa, pismo chropowate=*niegładkie, niewymuskane.* **4.** †przen.: Obyczaje chropowate =*nieokrzesane, szorstkie, surowe, rubaszne, niedelikatne.*

[**Chrosło**, a, lm. a] *krój u pługa.* <?>

Chrosnąć, śnie, snął, **Chrostnąć**, [**Chrasnąć**, **Chrósnąć**], nied. †**Chrostać**, †**Chróstać**, †**Chrustać** **1.** *chlasnąć, rzucić, kropnąć, grzmotnąć*: C. co o ziemię. Gdzie ś. nie chrośnie, tam nie urośnie. Prz. (=*gdzie ś. nie posieje*). **2.** *uderzyć, palnąć, wyciąć, grzmotnąć, lunąć.* **3.** ×C. miotłą=*pociągnąć miotłą.* **4.** [C.] *trzasnąć, zatrzeszczeć.* **5.** †Chrosnąć p. **Chrzęsnąć**. **C. ś.** *rzucić ś., kropnąć ś., grzmotnąć, lunąć ś.*: C. ś. na ziemię, na ławę.

1. Chrost, u, blm. *chrzęst, chrobot, zgrzyt, szelest.* <CHROST>

2. Chrost! w. *chlast! łomot! łup! rym! chlap!* Por. **Chrosnąć**. <Dźwn.>

1. [**Chrost**, a, lm. y] p. **Chrabąszcz**.

2. [**Chrost**, u, lm. y] i ×**Chrost** p. **Chróst**. Zdr. ×**Chrostek**.

[**Chrosta**, y, lm. y] p. **Krosta**.

Chrostać, szcze, stał **1.** [C.] *oczyszczać jęczmień.* **2.** †p. **Chrzęsnąć**. **3.** †p. **Chrosnąć**. **4.** myśl. *wydawać głos właściwy chróścielowi.* <CHRZĘST>

Chrostanie, a, blm., czynność cz. **Chrostać**.

×**Chrostek**, tka, lm. tki **1.** p. **Chrost**. **2.** p. **Chróstek**.

Chrostnąć, nie, nął **1.** p. **Chrosnąć**. **2.** †p. **Chrzęsnąć**.

×**Chrostowatość**, i, blm. p. **Chróstowatość**.

×**Chrostowaty** p. **Chróstowaty**: Jeżyny pręta są chrostowatego. Syr.

×**Chrostowisko** **1.** p. **Chróst**. **2.** p. **Chróścina**.

[**Chrostowy**, ego, lm. i] *osadnik na Kurpiach, wyparty z borów i osiedlający ś. w zaroślach.*

Chroszcz, u, lm. e bot. **1.** a. **Tysdalja** (teesdalea) *roś. z rodziny krzyżowych.* Gatunek: C. nierównopłatkowy (t. nudicaulis). **2.** p. **Szelężnik**. <CHROST>

×**Chroszczenie**, a, blm., czynność cz. **Chrościć**: Z drżeniem na najmniejsze C. spogląda. Stasz.

×**Chrościany** p. **Chróściany**: Chrościana ściana. Kochan.

×**Chrościasty** p. **Chróściasty**: Krzewinki chrościaste. Syr.

Chrościć, i, ił **1.** [C.] *gryźć.* **2.** †p. **Chrzęsnąć**.

×**Chrościć**, i, ił p. **Chróścić**.

[**Chroście**, a, lm. a], ×**Chroście** p. **Chróście**.

†**Chrościec**, śca, lm. śce, †**Chróściniec** *krzew, krzak.* Sien. <CHROST>

×**Chrościeć**, eje, ał p. **Chróścieć**: Badyle chrościeją. Oss. <CHROST>

×**Chrościel**, a, lm. e p. **Chróściel**.

×**Chrościelec**, lca, lm. lce p. **Chróściel**.

Chrościna, y, lm. y p. **Chróst** i **Chróścina**.

†**Chrościniec**, ńca, lm. ńce p. **Chrościec**.

×**Chrościsty** p. **Chróściasty**.

[**Chroślina**, y, blm.], †**Chroślina** p. **Chróścina** i **Chróst**. B. Sz.

Chrośniaczek, czka, lm. czki p. **Chrośniak**.

Chrośniak, a, lm. i **1.** p. **Chróst**: Chłop wyszedł zimnym rankiem po C. do lasu. Mick. **2.** p. **Chróścina**. Zdr. **Chrośniaczek**.

[**Chróchać**, a, ał] *pluć.* Por. **Chrakać**. <Dźwn.>

[**Chróm chróm!**] *odgłos prędkiego zjadania, chrupania.* <Dźwn.>

[**Chrómowaty**] *kulawy, chromy.* <CHROM>

[**Chrómstać**, a, ał] *chrupać, gryźć.* <Dźwn.>

[**Chrómy**] p. **Chromy**.

Chrósnąć, śnie, snął **1.** †p. **Chrzęsnąć**. **2.** [C.] p. **Chrosnąć**.

Chróst, u, lm. y, **Chrust**, ×**Chrost**, †**Chroślina**, [**Charst**, **Charzt**, **Charaścina**, **Charasina**, **Chłost**, **Chrzost**, **Chrost**, **Chraść**] **1.** *wiklina, gąszcz, zarośla*: Nadchodzę, patrzę między chrósty, modlą ś. dziatki. Mick. **2.** a. **Chróstnik**, **Chrustnik**, **Chróśniak**, **Chrośniak**, **Chruśniak**, **Chróścina**, **Chruścina**, **Chrościna**, **Chróstowisko**, **Chrustowisko**, ×**Chrostowisko** *suche gałązki, gałęzie, łom, faszyna*: Wiązka chróstu. C. suchy=*susz drzewny.* C. do plecenia koszów. Biel. M. A nasi w C. Prz. (=*w nogi, fugas chróstas*). **3.** Chróst, Chrust *faworki*: Posłał do sąsiadów prosić na C., t. j. na zapusty. Krasz. **4.** [Chróst] *liście kapusty.* **5.** Chróst zł. *rubel.* Zdr. **Chróstek**, **Chrustek**, **Chróścik**, **Chruścik**, [**Chrástek**]. <CHROST>

†**Chróstać**, a, ał p. **Chrosnąć**.

[**Chróstak**, a, lm. i] *ropucha.* <Może w związku z Krosta>

[**Chróstawka**, i, lm. i] *śliwka, lubaszka.* <?>

Chróstek, tka, lm. tki, **Chrustek** **1.** p. **Chróst**. **2.** a. ×**Chrostek** *chwaścisko w zbożu, zanieczyszczające mąkę.* 3. [C.] bot. p. **Czerniec**. <CHROST>

[**Chróstniak**, a, lm. i] *zarośla.* Por. **Chrzóśniak**.

Chróstnik, a, lm. i, **Chrustnik** **1.** p. **Chróścina**. **2.** p. **Chróst**. 3. ×C. łaziebny=*miotełka łazienna, winnik.*

Chróstosłupy, ów, blp., **Chrustosłupy** woj. *pale prostopadle wbite w długie sztuki drzewa, między któremi kładą ś. faszyny dla zasłonienia robotników.* <CHROST+SŁUP>

Chróstowatość, i, blm. rz. od **Chróstowaty**; ×**Chrostowatość**: Ziele to, póki z korzeniem w C. zdrewniałą nie wyrośnie... Syr.

Chróstowaty, **Chrustowaty**, ×**Chrostowaty** *podobny do chróstu*: Jeżyny pręta są chróstowatego.

Chróstowisko, a, lm. a **1.** p. **Chróścina**. Oss. 2. p. **Chróst**.

Chróstowy, **Chrustowy** przym. od **Chróst**: Las C. (=*zarosły tylko krzewami*). Drzewo chróstowe (=*gałązkowe, drobne; chróst*).

Chróstówka, i, lm. i, **Chrustówka**, **Charciówka** myśl. *rodzaj małej i bardzo donośłej trąbki myśliwskiej.*

[**Chrószcz**, a, lm. e] *roś. agaricus piperatus.* Por. **Chruszcz**. <Zap. CHROST>

Chróściany, **Chruściany**, ×**Chrościany** *zrobiony z chróstu*: Płot C.

Chróściasty, Chróścisty, Chruściasty, Chruścisty, ×Chrościasty, ×Chrościsty **1.** *pełen chróstu, zarosły, zakrzewiony:* Las C. Pole chróściaste. **2.** *krzaczasty, rosochaty:* Krzewinki chróściaste. Syr.

Chróścić, i, ił, Chruścić, ×Chrościć *pleść, oplatać chróstem:* C. płot.

Chróście, a, blm., **Chruście, × Chroście, [Chroście]** zb. *chrósty, chróst, chróściny.*

Chróścieć, eje, ał, Chruścieć, × Chrościeć, Chróśnieć, Chruśnieć **1.** *w patyk, w pręt twardnąć:* Badyle chróścieją. **2.** *zarastać chróstem.*

Chróściel, a, lm. **e** zool. **1.** a. **Chruściel, ×Chrościel, × Chrościelec, Derkacz, Kiecak, × Dyrkacz, [Chrąściel, Dzierkacz, Dziergacz, Kaspar]** (crex pratensis) *ptak podkasały ze skupienia kurodziobów.* **2.** [C. burego pióra] p. **Wodnik.**

Chróścielowy **1.** przym. od **Chróściel; Chruścielowy.** **2.** [C. dziób] *jakaś roślina.*

Chróścik, a, lm. **i** **1.** p. **Chróst.** **2.** a. **Chruścik** bot.=a) a. **Wstępka** (stereocaulon) *roś. z gromady porostów, z rodziny chrobotkowatych.* b) p. **Serecznik.** **3.** a. **Wodosówka** zool. (phryganea) *owad siatkoskrzydły, fałdoskrzydły.*

Chróścina, y, lm. **y, Chrościna, Chruścina, Chróśniak, Chruśniak, Chrośniak, Chróstnik, Chrustnik, †Chroślina** **1.** *krzew, krzewina, krzak.* **2.** a. **Chróstowisko, Chrustowisko, × Chrostowisko, [Chrcślina]** *las krzaków, zarośla:* Tamy z faszyn są kosztowne i chróściny wytępiające. Świt. **3.** p. **Chróst.** **4.** Chróścina, Chruścina bot.=a) a. **Mącznica** (arbutus) *roś. z rodziny wrzosowatych.* Gatunki: C. g ł a d k a a. P r z e k o s t n i c a (a. andrachne); C. l e ż ą c a a. K a m i o n k a (a. procumbens); C. p o z i o m k o w a a. D r z e w o p o z i o m k o w e (a. unedo). b) p. **Mącznica.** <CHROST>

×Chróścinny przym. od **Chróścina,** *chróściany:* Chróścinne odziomki cedrów. Wor.

Chróścisty p. **Chróściasty.**

Chróśniak, a, lm. **i** **1.** p. **Chróst.** **2.** p. **Chróścina.** 3. *plot z chróstu, pleciak.* **4.** [C.] p. **Chrzóśniak.**

Chróśnieć, eje, ał p. **Chróścieć:** Chróśnieją pola. Rzew. W.

Chróśnięcie, a, blm., czynność cz. **Chrósnąć.**

[Chróśnik, a, blm.] *chróścik* (ciastka).

†Chrtunić, i, ił *odchrząkiwać, krztusić ś.* Ocz. <Dźwn.>

[Chruchel, chla, lm. **chle, Chruchla]** *człowiek chorowity, kaszlący.* <? Dźwn., por. Chuchro>

[Chruchla, i, lm. **e]** **1.** p. **Chruchel.** **2.** *świnia.* <Dźwn.>

[Chruchlać, a, ał, Chruchleć] **1.** *kaszleć.* **2.** *cherlać.*

[Chruchleć, e, ał] p. **Chruchlać.**

[Chrumczeć, y, ał] *chrupać.* <Dźwn.>

[Chrunio, a, lm. **e]** p. **Chruń.** <Ukr. chruń= przezwisko świni>

[Chruń, a, lm. **e, Chrunio]** *cham.*

Chrup *odgłos rzeczy, która chrupnęła:* Śnieg pod nogami C. C. (=*skrzyp, skrzyp*). <Dźwn. CHRUP>

[Chrup, u, lm. **y]** *śnieg zmarzły.* < Dźwn. CHRUP >

Chrupać, pie, pał **1.** p. **Chrupnąć.** **2.** a. **Chrupotać, ×Chrupcić** *gryźć co twardego a. kruchego, zajadać:* C. sucharki. Kot myszkę chrupie.

Chrupanie, a, blm., czynność cz. **Chrupać.**

Chrupanka, i, blm. kuch. *rodzaj leguminy z ryżu.*

×Chrupaty p. **Chrupowaty.**

×Chrupcić, i, ił **1.** p. **Chrupać.** **2.** *bić, grzmocić.*

[Chrupel, pla, lm. **ple, Chrempel]** *kuper; osada ogona u ptaków i zwierząt.* <?>

×Chrupiastość, i, blm. rz. od **Chrupiasty.**

×Chrupiasty p. **Chrupowaty.**

×Chrupieć, e, ał p. **Chrupnąć.**

[Chrupięga, i, lm. **i]** *lichy kożuch.*

Chrupkowaty *niezupełnie miękki, twardawy, chrupiący cokolwiek w ustach:* Cielęcina niedopieczona bywa chrupkowata.

Chrupnąć, nie, nął, nied. **Chrupać, × Chrupieć** *zachrobotać, zachrzęścić, zgrzytnąć, zatrzeszczeć:* Złamał nogę, że aż mu w niej chrupie. Zabł.

Chrupnięcie, a, blm., czynność cz. **Chrupnąć.**

Chrupot, u, blm. p. **Chrupotanie:** C. zębów bobrzych. Pol.

Chrupotać, cze a. **tał** **1.** p. **Chrobotnąć.** **2.** p. **Chrupać:** Obok konie chrupotały siano. Sienk.

Chrupotanie, a, blm., **Chrupot** czynność cz. **Chrupotać.**

× Chrupowatość, i, blm. rz. od **Chrupowaty.**

× Chrupowaty, ×Chrupaty, × Chrupiasty *kruchy.*

† Chrusnąć, śnie, snął p. **Chrzęsnąć.** <CHRZĘST>

Chrust, u, lm. **y** p. **Chróst.**

Chrustać, a, ał **1.** [C. a. **Chłustać**]=a) *tłuc jęczmień.* b) *szeleścić.* c) *gryźć:* Ząbeczkami chrusta. **2.** †=a) p. **Chrosnąć.** b) p. **Chrzęsnąć.** Por. **Chróścić.** <CHROST>

Chrustek, tka, lm. **tki** **1.** p. **Chróst.** **2.** p. **Chróstek.** **3.** [C.] bot. p. **Czerniec.**

Chrustnik, a, lm. **i** **1.** p. **Chróstnik.** **2.** p. **Chróst** **3.** p. **Chróścina:** Natrafił na krzaki, w tych z łatwością rozpoznał C. Jeż.

Chrustosłupy, ów, blp. woj. p. **Chróstosłupy.**

Chrustowatość, i, blm. rz. od **Chrustowaty.**

Chrustowaty p. **Chróstowaty.**

Chrustowisko, a, lm. **a** **1.** p. **Chróst.** **2.** p. **Chróścina.**

Chrustowy p. **Chróstowy.**

Chrustówka, i, lm. **i** p. **Chróstówka.**

Chruszcz, a, lm. **e** **1.** bot. p. **Mleczaj.** **2.** [C.] p. **Chrabąszcz.** <CHRZĘST>

Chruszczenie, a, blm., czynność cz. **Chruścić.**

Chruściany p. **Chróściany.**

Chruściasty p. **Chróściasty.**

Chruścić, i, ił **1.** p. **Chróścić.** **2.** †p. **Chrzęsnąć.**

Chruście, a, blm. zb. p. **Chróście.**

Chruścieć, eje, ał p. **Chróścieć.**

Chruściel, a, lm. **e** p. **Chróściel.**

Chruścielowy p. **Chróścielowy.**

Chruścik, a, lm. **i** **1.** p. **Chróst.** **2.** p. **Chróścik.**

Chruścina, y, lm. **y** **1.** p. **Chróścina.** **2.** p. **Chróst.**

Chruścisty p. **Chróściasty.**

Chruśniak, a, lm. **i** **1.** p. **Chróst.** **2.** p. **Chróścina.**

Chruśnieć, eje, ał p. **Chróścieć.**

† Chruśnięcie, a, blm., czynność cz. **Chrusnąć.**

Chryja, i, lm. **e** **1.** *krótka rozprawa, napisana według pewnego wzoru.* **2.** *długi, nudny i zawiły wykład piśmienny,* **3.** *rodzaj wiersza elegijnego, szczeg. po stracie jakiej osoby, lament.* **4.** *zamęt, galimatjas, historja, awantura, skandal, skweres:* A gdyby wiedziała, że ja mam z panem jakiś stosunek, to dopiero byłaby C.! Krasz. Powstała z tego C. Urządzić, zrobić komu chryję. **5.** [C.] *jędza.* <Gr. chreía=potrzeba; rzecz; sentencja>

×Chrypać, a, ał p. **Chrypieć.** <CHR(Z)YP>

×**Chrypanie**, **a**, blm., czynność cz. **Chrypać**.

Chrypiący głos=*chrypliwy, chropowaty, ochrypły*.

Chrypieć, **i**, **ał**, ×**Chrypać**, **Chrzypieć**, ×**Chrapieć** *mówić ochrypłym, chrapliwym głosem, chorować na chrypkę*.

Chrypienie, **a**, blm., czynność cz. **Chrypieć**.

Chrypka, **i**, lm. **i**, † **Chrapka** lek. *ochrypłość, głos chropawy wskutek zapalenia krtani*.

Chrypkowy przym. od **Chrypka**: Głos C. [**Chryplawy**] p. **Chrypliwy**.

Chrypliwie przys. od **Chrypliwy**: Krucy ciągnęli gdzieś górą, nawołując ś. C. Krasz.

Chrypliwość, **i**, blm. rz. od **Chrypliwy**.

Chrypliwy, ×**Chrzypliwy** **l**. a. [**Chryplawy**] *ochrypły, zachrypły*. **2**. p. **Chrapliwy**.

×**Chrypota**, **y**, lm. **y** p. **Chrapot**.

[**Chrystbaum**, **a**, lm. **y**] *choinka, gwiazdka*. <Nm. Christbaum>

Chrystjanizacja, **i**, blm. p. **Schrystjanizowanie**: C. katolicka Litwy.

Chrystjanizm, **u**, blm. p. **Chrześcijanizm**. <Now. z Gr. Christós = dosł. namaszczony, pomazany, przekład Hb. maszijah = pomazaniec>

Chrystjanizować, **uje**, **owal** *robić chrześcijańskim*: C. kraj, stosunki, myśli, uczucia.

Chrystjanizowanie, **a**, blm., **Chrystjanizacja** czynność cz. **Chrystjanizować**.

† **Chrystoborca**, **y**, lm. **y** *arjanin, socynjanin*. <Ssł. hristoborьcь = dosł. walczący z Chrystusem>

† **Chrystobójca**, **y**, lm. **y** *zabójca Chrystusa*. <Chrystus+BI>

† **Chrystolubnik**, **a**, lm. **cy** *kochający Chrystusa*. <Chrystus+LUB>

† **Chrystonienawidnik**, **a**, lm. **cy** *ten, co nienawidzi Chrystusa*. <Chrystus+Nie+Na+WID>

† **Chrystonosiciel**, **a**, lm. **e** *ten, co nosi Chrystusa w sercu*. <Chrystus+NIOS>

† **Chrystonosicielka**, **i**, lm. **i** forma ż. od **Chrystonosiciel**.

† **Chrystonośny** *Chrystusa w sercu noszący*: Chrystonośni ludzie. Pim.

† **Chrystorodzicielka**, **i**, lm. **i** *matka Chrystusa, Matka Boska, Bogarodzica*. <Chrystus+ROD>

[**Chrystusek**, **ska**, lm. **ski**] *obłudnik, judasz, jezusek*.

Chrystusowy bot.: Cierń C. p. **Drzewo**. Dłoń Chrystusowa p. **Dłoń i Koślazek**.

Chryzanilina, **y**, blm., **Fosfina** chem. *związek otrzymywany z aniliny i służący do wyrabiania różnych farb anilinowych*. <Now. z Gr. chrysós = złoto+Anilina>

×**Chryzantem**, **u**, lm. **y** bot p. **Złocień**. <Gr. chrysánthemon ni.>

Chryzen, **u**, blm. chem. *węglowodór* C_{18} H_{12}. <Now. z Gr. chrysós = złoto, z powodu złocistej barwy kryształków>

Chryzma, **y**, lm. **y** **l**. p. **Chryzmo**. **2**. ×*namaszczenie, pomazanie*. Bobr. <Gr. chrîsma>

Chryzmał, **u**, lm. **y**, **Chrzyzmał**, † **Chrzyżmał**, † **Krzyżmał** *naczynie do chowania chryzma*.

Chryzmat, **u**, lm. **y** *znak od chryzmowania, namaszczenie, piętno*: Wybrańcy, którym piękno i sztuka kładą na czole C. powołania.

Chryzmo, **a**, lm. **a**, **Chrzyzmo**, **Chryzma**, **Krzyżmo**, † **Chrzyżmo** *maść z balsamu i oliwy, poświęcona przez biskupa i służąca do bierzmowania*. Przen.: W tym okresie pierwsze nastąpiło namaszczenie sejmików chryzmem zwierzchności. Paw.

Chryzmować, **uje**, **owal**, **Chrzyzmować**, † **Chrzyżmować**, † **Krzyżmować** *namaszczać chryzmem, bierzmować*.

Chryzmowanie, **a**, blm., czynność cz. **Chryzmować**.

Chryzokola, **i**, lm. **e** a. **Malachit krzemionkowy** min. *wodny krzemian miedzi, barwy grynszpanowej a. szmaragdowo-zielonej*. <Now. z Gr. chrysós = złoto+kólla = klej>

Chryzolit, **u**, lm. **y** a. **Perydot** min. **l**. *mieszanina jednopostaciowa bezwodnego krzemianu magnezu z bezwodnym krzemianem tlenku żelaza, tworząca kryształy różnoosiowe*. Odmiany: C. s z l a c h e t n y; C. z w y c z a j n y a. O l i w i n; C. ż e l a z i s t y a. H i a l o s y d e r y t. **2**. C. cejloński p. **Turmalin**. <Gr. chrysólithos>

Chryzopras, **u**, lm. **y** min. p. **Chalcedon**. <Now. z Gr. chrysós = złoto+práson = czosnek, z powodu barwy>

Chryzoramnina, **y**, lm. **y** *barwnik żółty, używany w farbiarstwie*. <Now. z Gr. chrysós = złoto +rhámnos = szakłak>

Chryzotyl, **u**, lm. **e** min. *minerał przeważnie zielony, czasem żółtawy, mający taki sam skład chemiczny, jak serpentyn*. <Now. z Gr. chrysós = złoto+tílos = kosmyk, włókienko>

×**Chrzabąszcz**, **a**, lm. **e** p. **Chrabąszcz**.

Chrzan, **u**, blm. a. **Warzęcha** bot. (cochlearia) *roś. z rodziny krzyżowych*. Gatunek: C. z w y c z a j n y a. W a r z ę c h a c h r z a n (c. armoracia), pospolicie C h r z a n: On siedzi w książkach, jak robak w chrzanie. Rog. Dobry C. z miodem, a miód sam. Prz. Przen.: Ten człowiek C. Oss. (=*niemiły*). <CHRZAN>

Chrzanowisko, **a**, lm. **a** *pole chrzanowe*.

Chrzanowy przym. od **Chrzan**: Liść, sos C.

[**Chrzanówka**, **i**, lm. **i**] *sukmana z Chrzanowa*.

[**Chrzaśny**] p. **Chrzestny**.

×**Chrząchać**, **a**, **ał** p. **Chrząknąć**. <CHRZĄCH, CHRZĄK>

×**Chrząchnąć**, **nie**, **nął** p. **Chrząknąć**. Niem.

Chrząkać, **a**, **ał** p. **Chrząknąć**.

[**Chrząkała**, **y**, lm. **y**] *przezwisko świń*.

Chrząkanie, **a**, blm., czynność cz. **Chrząkać**.

Chrząknąć, **nie**, **nął**, **Krząknąć**, ×**Chrząchnąć**, nied. **Chrząkać**, **Krząkać**, ×**Chrząchać**, [**Chrąkać**] **l**. *charchnąć, charknąć, odcharknąć, odkaszlnąć*: Chciał coś powiedzieć, już nawet chrząknął parę razy, ale też na tym skończył. **2**. (o świni) *wydać głos podobny do charknięcia*.

Chrząknięcie, **a**, blm., czynność cz. **Chrząknąć**.

† **Chrząp**, **pia**, lm. **pie** *kuper*. <p. Rząp>

[**Chrząpeć**, **pcia**, lm. **pcie**, **Chrząpel**, **Chrząpiel**] *zagięcie kości ogonowej*: C. sie zagion.

[**Chrząpel**, **pla**, lm. **ple**] p. **Chrząpeć**.

[**Chrząpiel**, **pla**, lm. **ple**] p. **Chrząpeć**: Dochtór umié odwinąć C.

Chrząsnąć, **śnie**, **snął** p. **Chrzęsnąć**: Dłonie opuścił i palcami chrząsnął, jak gdyby tajemnicę całą z rąk wytrząsnął. Mick. Chrząsnęły sierpy w zbożu. Mick. <CHRZĘST>

×**Chrząstać**, **szczy**, **stał** p. **Chrzęsnąć**: Broń chrząszczy. Stasz.

×**Chrząstak**, **a**, lm. **i** lek. p. **Chrząstniak**.

Chrząsteczka, **i**, lm. **i** p. **Chrząstka**.

×**Chrząstek**, **tka**, lm. **tki** p. **Chrząstka**.

Chrząstka, **i**, lm. **i** **l**. a. ×**Chrzęść**, ×**Chrząstek**, † **Chrzęstka**, † **Chrzęśłtka**, † **Chrzęstłka**, † **Chrzęsłka**, † **Chrzęstek** anat. (cartilago) *tkanka twarda, sprężysta i giętka, powszechna w ustroju, szczeg. w stawach*: C. g ł o s o w a p. **Na-**

głośnia; C. kostniejąca, kościotwórcza, przemijająca; C. mieczowa, mieczykowata (c. xyphoidea); C. Mrisberga, pręcikowata (c. cuneiformis). Chrząstki nalewkowe, nalewkowate, † czółenko formujące (c. arytaenoideae); C. nosowa (c. nasi); C. obrączkowa, † kabłąkowata, † kabłąkowato-nawiasowa, † obła, † okrągła, ×pierścionkowa, pierścieniowa (c. cricoidea); C. sprężysta (c. elastica); C. stawowa (c. articularis); C. Santoriniego (c. corniculata): C. szklista (c. hyalina); C. tarczowa, tarczykowa, tarczykowata, grdyka, jabłko Adamowe, ogryzek Adama, ×C. przodkowa (c. thyreoidea); C. uszna (c. auris); C. włóknista (c. fibrosa); C. żebrowa (c. costalis). **2.** [C.] *roś. skrzyp* (equisetum variegatum). **3.** bot. p. **Mleczaj. 4.** ogr. *czereśnia z twardym mięsem.* Zdr. **Chrząsteczka.** <CHRZĘST>

Chrząstko-gardłowy p. **Chrząstko-gardzielowy.** <Chrząstka+GAR(DŁ)>

Chrząstko - gardzielowy, Chrząstko - gardłowy, Chrząstko - połykowy mięsień, anat. (musculus chondro-pharyngeus).

Chrząstko - językowy, ×Rożko - językowy mięsień, † myszka wązka poboczna języka, anat. (musculus chondro-glossus). <Chrząstka+JĘZ(YK)>

×Chrząstkoklej, u, blm. p. **Chrząstnik.** <Chrząstka+Klej>

Chrząstko - połykowy p. **Chrząstko - gardzielowy.** <Chrząstka+Po+ŁK>

† Chrząstkoskór, a, lm. **y** p. **Ochrzęstna.** <Chrząstka+(S)KOR>

×Chrząstkotorbiel, a, lm. **e** lek. (enchodroma cysticum) *nowotwór będący odmianą chrząstniaka, powstałą przez zmiękczenie jego wnętrza.* <Chrząstka+Torbiel>

Chrząstkowacieć, eję, ał, ×Chrząstnąć, ×Chrzęstnieć *stawać ś. chrząstkowatym, zamieniać ś. w chrząstkę, nabierać jej zbitości.*

×Chrząstkowacizna, y, blm. lek. *tkanka chrząstkowata.*

Chrząstkowaty 1. a. **† Chrzęstkowaty, † Chrzęsłowaty** *podobny do chrząstki.* **2.** zool.: Ryby chrząstkowate, p. **Ryba.**

Chrząstkowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Łomianka.**

Chrząstkowy przym. od **Chrząstka:** × Klej C. p. **Chrząstnik.**

Chrząstkozrost, u, blm. anat. (synchondrosis) *zrośnięcie kości za pomocą chrząstki, połączenie chrząstkowe.* <Chrząstka+Z+ROS(T)>

×Chrząstnąć, nie, nął 1. p. **Chrzęsnąć. 2.** p. **Chrząstkowacieć.**

Chrząstniak, a, lm. **i, ×Chrząstak** lek. (chondroma) *nowotwór, guz budowy chrząstkowej.* C. nakostny (ecchondrosis).

Chrząstnica, y, lm. **e, Drzewlinka** bot. (ceramium) *roś. z gromady wodorostów, z klasy krasnorostów, z rodziny ceramiaceae.*

Chrząstnik, a, blm. **1.** a. **× Chrząstkoklej, ×Klej chrząstkowy, Chondryna, Chondryn** anat. (chondrinum) *część składowa chrząstki.* **2.** 2 pp. **a** a. **u** bot. p. **Chrząścica.**

Chrząszcz, a, lm. **e 1.** [C.] *rodzaj deseniu na pisankach.* **2.** bot. p. **Mleczaj. 3.** zool.= a) *owad tęgopokrywy.* b) posp. p. **Chrabąszcz.** Zdr. **Chrząszczyk.** <CHRZĘST>

×Chrząszczenie, a, blm., czynność cz. **Chrząścić:** W piersiach wyraźniej odzywało ś. C., pot występował na czoło. Krasz. (*=rzężenie*).

Chrząszczowaty zool. *podobny do chrząszcza, należący do rzędu chrząszczy.*

Chrząszczowy przym. od **Chrząszcz:** Rzęd owadu C. Kluk.

Chrząszczyk, a, lm. **i** p. **Chrząszcz.**

Chrząścica, y, lm. **e** a. **Chrząstnik** bot. (chondrus) *roś. z gromady wodorostów, z klasy krasnorostów, z rodziny gigartineae.* Gatunek: C. strzępiasta (c. crispus).

×Chrząścić, i, ił p. **Chrzęsnąć.**

[**Chrząściel, a,** lm. **e**] p. **Tchawica.**

† Chrzbiet, u, lm. **y** p. **Grzbiet.**

† Chrzcica, y, lm. **e** anat. p. **Kark.** <Od Chrzest=Krzest=krzyż, por. Krzcica>

Chrzciciel, a, lm. **e 1.** *ten, co chrzci:* Św. Jan C. **2.** przen. żart. *kropiciel, smagacz:* Maciek C. Mick. <p. Chrzcić>

Chrzcicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Chrzciciel:** Jadwiga, C. Litwy.

Chrzcić, i, ił, [**Krzcić, Chcić, Chścić**] **1.** *udzielać chrztu.* **2.** † *trzymać do chrztu, podawać do chrztu:* Kmotr Kiejstuta, który córkę jego chrzcił mu. Błaż. **3.** przen. *nazywać, mianować, przezywać:* Przewrotność cnotami chrzcili. Star. **4.** żart. *oblewać, skrapiać wodą.* **5.** *rozcieńczać, rozprowadzać wodą, rozwadniać:* C. mleko, wino. Jeżeli nie będziesz pił wina, to będę rozumiał, że chrzczone. Kaczk. Sam łotr nie chrzczony, a wódka chrzczona. Szym. W. **6.** żart. *kropić, smagać, ćwiczyć.* **C. ś.** *przyjmować chrzest, przechodzić na wiarę chrześcijańską:* Wielu Żydów chrzci ś. < Z imienia Chrystusa, przez Czes. křtíti >

[**Chrzcieć, i, ał**] p. **Krzcieć.**

×Chrzcielnia, i, lm. **e** *kaplica do obrzędu chrztu.*

Chrzcielnica, y, lm. **e,** [**Krzcielnica**], **† Chrzcilnica, ×Chrzestnica, † Chrześlnica, ×Chrześnica, † Krześnica, Baptysterjum** *naczynie z wodą święconą, przy którym odbywa ś. chrzest.* Zdr. **Chrzcielniczka.**

Chrzcielniczka, i, lm. **i 1.** p. **Chrzcielnica. 2.** *naczyńko z wodą święconą, wiszące na ścianie przy drzwiach, kropielniczka:* Chrzcielniczki przy drzwiach. Kaczk.

Chrzcielniczny przym. od **Chrzcielnica:** Woda chrzcielniczna.

×Chrzcielny p. **Chrzestny.**

† Chrzcilnica, y, lm. **e** p. **Chrzcielnica:** Chrzcilnicę, w której ś. Konstantyn chrzcił, ukazują. Skar.

† Chrzcilniczny przym. od **Chrzcilnica.**

×Chrzcinny przym. od **Chrzciny;** [**Krzcinny**]: Zapłata, uczta chrzcinna.

Chrzciny, in, blp., [**Krzciny**] **1.** ×*obrząd chrztu:* Był w kościele, ale aż na swoich chrzcinach. Prz. **2.** *uczta z powodu chrztu.* **3.** żart. *baty, łaźnia, chłosta:* Wyprawić komu C. **4.** tkac.: Wyprawić C.=*porwać osnowę tkaniny.* <Z imienia Chrystus, przez Czes. křtiny>

Chrzczenie, a 1. blm., czynność cz. **Chrzcić. 2.** [C.] *chrzest, chrzciny.*

Chrzczony 1. im. od **Chrzcić. 2.** *ochrzczony, wychrzczony, przechrzczony, neofita:* Żyd C. **3.** † p. **Chrzestny:** Rechwold imieniem chrzczonym Wasili. Stryjk.

† Chrzebiet, bta, lm. **bty** p. **Grzbiet.**

[**Chrzebościć, i, ił**] p. **Chrzębościć.**

[**Chrzebt, a,** lm. **y**] i † **Chrzebt** p. **Grzbiet.**

† **Chrzepciec, pćca,** lm. **pćce** p. **Grzbiet.**

† **Chrzepcizna, y,** lm. **y** p. **Pochrzepcizna.**

† **Chrzept, u,** lm. **y 1.** p. **Pochrzepcizna. 2.** p. **Grzbiet:** Chrzeptem go ku słupu przywiązali. Op.

† **Chrzeptowy** przym. od **Chrzept,** *grzbietowy:* Chrzeptowe kości. Mur.

× **Chrzesnaczka, i,** lm. **i** p. **Chrześniaczka.** <p. Chrzest>

Chrzesnak, a, lm. **i 1.** ×C., [C.] p. **Chrześniak. 2.** † a. † **Krzesnak** *koszula, w której dziecię chrzczą:* Przy chrzcie obloką cię w C. Groch.

[**Chrzesnomatka, i,** lm. **i**] *matka chrzestna.* <Chrzest+MA(T)>

[**Chrzesnoociec, ćca,** lm. **ćce**] *ojciec chrzestny.* <Chrzest+OJ(C)>

× **Chrzesny** p. **Chrzestny.**

Chrzest, chrztu, lm. **chrzty,** × **u,** lm. × **y,** [**chrzestu**], † **Krzest** i [**Krzest,** 2 pp. **Krztu, Krtu**] **1.** *obrządek przyjęcia kogo na łono kościoła chrześcijańskiego:* Sakrament chrztu. Mieczysław przyjął C. święty 965 r. Trzymać a. podawać dziecko do chrztu. C. z wody. Nasi szli z dzieciątka chrzestem. Kon. Spisać akt chrztu. Wyrzeka ś. go jak djabła na chrzcie. Oss. (=*uroczyście*). Otrzymał na chrzcie św. imię Władysław. **2.** *nadanie imienia czemu przy poświęceniu:* C. dzwonu, okrętu, kopalni, fabryki. **3.** × *oblewanie= uczta z powodu ukończenia czego:* C. domu. *Hulanka maszynistów teatralnych z powodu zawieszenia nowej dekoracji.* **4.** przen. *doświadczenie, próba, ciężkie przejście, dodające hartu:* On was ogniowym zmyje chrzestem. Uj. Choć ty mnie krwawym naznaczyłaś chrzestem. Kasp. C. ognia, krwi, wojenny, na wojnie, nieszczęścia. **5.** żart. *baty, łaźnia, cięgi:* Sprawić a. wyprawić komu dobry C. **6.** [C.] *przezwisko:* Dawać chrzesty (=*przezywać, wymyślać*). <Z imienia Chrystus, przez Czes. křest>

[**Chrzestni**] p. **Chrzestny.**

× **Chrzestniaczka, i,** lm. **i** p. **Chrześniaczka.**

[**Chrzestniak, a,** lm. **i**] p. **Chrześniak:** Przychodzi prosić o rękę ich córki Antoniny dla swego chrzestniaka. Bał.

× **Chrzestnica, y,** lm, **e 1.** p. **Chrześniaczka:** Szczególniejszą miłość okazywał dla swojej chrzestnicy. Bał. 2. p. **Chrzcielnica.**

[**Chrzestniczka, i,** lm. **i, Chrześniczka, Krześniczka**] **1.** p. **Chrześniaczka. 2.** *matka chrzestna.* **3.** *stara kobieta.*

[**Chrzestnię, ęcia,** lm. **ęta,** a. **Kseśnię**] *dziecko chrzestne.*

[**Chrzestnik, a,** lm. **i**] p. **Chrześniak.**

Chrzestny 1. przym. od **Chrzest;** [**Chrzesny, Chrzestni, Chrześny, Krzesny, Krzestny, Krzasny, Krzaśny, Chrzaśny**], × **Chrzcielny,** × **Chrzesny,** × **Chrztowy,** † **Krzesny,** † **Chrzczony:** Ojciec, syn, podarunek C. Matka, córka chrzestna. Imię chrzestne. **2.** × *chrześcijański, święty:* Gotowiśmy pomrzeć za cara chrzestne panowanie. Krasiń. **3.** †Chrzestny, †Chrzesny=*względem krzyża wykonany:* Przymierze zamknęli chrzestnym całowaniem. Stryjk. (=*całowaniem krzyża*). [**Chrzestny, ego,** lm. **i** rz.]=a) *ojciec chrzestny;* b) w lm. *rodzice chrzestni;* c) *każdy człowiek starszy.*

[**Chrześcijan, a,** lm. **y**] p. **Chrześcijanin.** <Z imienia Chrystus, przez Czes. křesťan>

Chrześcijanić się, i ś., ił ś. *stawać ś. chrześcijańskim:* Pierwej C. ś. musiały indywidua, dusze, zanim... Krasiń.

Chrześcijanin, a, lm. **anie,** [**Chrześcijan, Krześcijanin, Krześcijan, Krzescyjan, Kreścijan**] *wyznawca Chrystusa:* Prawy, dobry C. Prześladowanie chrześcijan.

Chrześcijanizm, u, blm., **Chrystjanizm** *wiara w Chrystusa, religja chrześcijańska, chrześcijaństwo, chrześcijańskość.*

Chrześcijanka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Chrześcijanin,** [**Krześcijanka**]. **2.** bot. *pewna odmiana gruszy zwyczajnej* (pirus communis) *a. jej owocu.*

Chrześcijański 1. przym. od **Chrześcijanin,** [**Krześcijański**]: Wiara, filozofja, sztuka, moralność, etyka, miłość chrześcijańska. Król C. Partja chrześcijańsko-społeczna. **2.** żart. *przyzwoity, należyty, porządny, uczciwy, wielki:* Wynosi chrześcijańską flaszę anyżówki. **Po chrześcijańsku, Chrześcijańsko,** † **Chrześcijański** przys.=a) *jak chrześcijanin:* Żyć po chrześcijańsku; b) żart. *przyzwoicie, uczciwie, porządnie, należycie.*

† **Chrześcijański** przys. p. **Chrześcijański.**

Chrześcijańsko p. **Chrześcijański.**

Chrześcijańskość, i, blm. *charakter chrześcijański:* Zwyczaje i obyczaje przesiąkły chrześcijańskością.

† **Chrześcijańskowierny** *wiarę chrześcijańską wyznający.* <Chrześcijański+WIAR>

Chrześcijaństwo, a, blm. **1.** *wiara chrześcijańska, chrześcijanizm:* Przyjąć C. (=*chrzest*). **2.** zb. *chrześcijanie.*

† **Chrześlnica, y,** lm. **e** p. **Chrzcielnica.**

Chrześniaczek, czka, lm. **czki** p. **Chrześniak.**

Chrześniaczka, i, lm. **i,** × **Chrzestniaczka,** × **Chrzesnaczka,** × **Chrzestnica,** × **Chrześnica,** [**Chrzestniczka, Chrześniczka, Krześniaczka, Krzestniaczka, Krześnica, Krześniczka**] *córka chrzestna.*

Chrześniak, a, lm. **i,** × **Chrzesnak,** [**Chrzestnik, Chrzestniak, Chrzesnak, Chrześnik, Krześnik, Krześniak, Krzestniak**] *syn chrzestny.* Zdr. **Chrześniaczek.**

× **Chrześnica, y,** lm. **e 1.** p. **Chrześniaczka. 2.** p. **Chrzcielnica.**

[**Chrześniczka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Chrześniaczka. 2.** p. **Chrzestniczka.**

[**Chrześnik, a,** lm. **i**] p. **Chrześniak.**

[**Chrześny**] p. **Chrzestny.**

[**Chrzęboszczyć, y, ył**] p. **Chrzębościć.**

[**Chrzębościć, i, ił, Chrzęboszczyć, Chrzębościć**] *szeleścić.* Por. **Chrobotać.** <Zap. zmieszanie CHRZĘST z CHROB>

[**Chrzęp!**] *dźwięk, jaki wydaje sierp przy żęciu.* <Dźwn.>

[**Chrzępać, a, ał**] *żąć powoli.*

[**Chrzępanie, a,** blm.] czynność cz. **Chrzępać.**

† **Chrzęsłka, i,** lm. **i** p. **Chrząstka.** <CHRZĘST>

Chrzęsło, a, lm. **a** bot. p. **Gałecznica.** <?>

† **Chrzęsłowaty** p. **Chrząstkowaty.**

† **Chrzęsłtka, i,** lm. **i** p. **Chrząstka.**

Chrzęsnąć, śnie, snął, × **Chrzęstnąć, Chrząsnąć,** × **Chrząstnąć,** † **Chrostnąć,** † **Chrosnąć,** † **Chrósnąć,** † **Chrusnąć,** nieď. **Chrzęścić,** × **Chrząścić,** × **Chrzęszczeć,** [**Chwarszczeć, Chwaścić**], × **Chwarstać,** × **Chrząstać,** † **Chrzęstać,** † **Chrostać,** † **Chrustać,** † **Chrościć,** † **Chruścić** *wydać chrzęst, zachrzęścić, zaszeleścić, skrzypnąć, zgrzytnąć, chrobotnąć, zachrobotać, zachrupotać.* <CHRZĘST>

Chrzęst, u, lm. **y** *chrzęszczenie, chrobot, zgrzyt, szczęk:* C. broni. Malcz. C. pałaszów. Zbrój chrzęsty. Mick.

† **Chrzęstać, a, ał** p. **Chrzęsnąć.**

[**Chrzęstanie, a,** blm.] czynność cz. **Chrzęstać.**

†**Chrzęstek, tka,** lm. **tki** p. **Chrząstka:** Uchowy C. Mym.
†**Chrzęstka, i,** lm. **i** p. **Chrząstka.**
†**Chrzęstkowaty** p. **Chrząstkowaty:** Zrost C.
Chrzęstliwie przys. od **Chrzęstliwy:** Hufiec wyjechał C. Deo.
Chrzęstliwy p. **Chrzęstny.** Deo.
†**Chrzęstłka, i,** lm. **i** p. **Chrząstka.**
×**Chrzęstnąć, nie, nął** a. **sł** p. **Chrzęsnąć.**
×**Chrzęstnieć, eje, ał** p. **Chrząstkowacieć.**
Chrzęstny, Chrzęstliwy *chrzęszczący, pełen chrzęstu:* Wśród trąb grzmotu i mieczów chrzęstnego hałasu. Tet.
× **Chrzęszczeć, y, ał** p. **Chrzęsnąć:** Gdy ś. trochę przeszedł lub rozgrzał rozmową, w piersi mu chrzęszczało. Krasz. (= *rzęziło, grało*). <CHRZĘST>
Chrzęszczenie, a, blm., †**Chrzęścienie** czynność cz. **Chrzęścić.** Lek.: *szelest oddechowy słyszany przy osłuchiwaniu podczas zapalenia płuc, trzeszczenie,* in. ×chrzypanie; *uczucie doznawane przy pocieraniu końców złamanej kości.*
Chrzęścić, i, ił p. **Chrzęsnąć:** Ogon, co chrzęści za tobą. Papr.
†**Chrzęścienie, a,** blm. p. **Chrzęszczenie.**
Chrzęść, i, lm. **i l.** ×p. **Chrząstka. 2.** [C.] *część ogona końskiego, z której włosień wyrasta.*
†**Chrzęślisto** przys. od **Chrzęślisty.** L.
†**Chrzęślisty** *pełen chrząstek.* L.
†**Chrzęśnienie, a,** blm. p. **Chrzęśnięcie.** Leop.
Chrzęśnięcie, a, blm., †**Chrzęśnienie** czynność cz. **Chrzęsnąć.**
Chrzonatki, tek, blp.] *gatunek śliwek.* <?>
[**Chrzost, u,** lm. **y**] p. **Chróst.**
[**Chrzóśniak, a,** lm. **i, Chróśniak**] *las sosnowy.* Por. **Chróstniak.**
×**Chrztowy** p. **Chrzestny:** Woda chrztowa. Kucz.
†**Chrzybiet, u,** lm. **y** p. **Grzbiet.**
[**Chrzybt, a,** lm. **y**] p. **Grzbiet.**
× **Chrzykać, a, ał** p. **Knychać.** < ? Dźwn. CHRZYK>
×**Chrzypanie, a,** blm. lek. p. **Chrzęszczenie.** <Dźwn. CHR(Z)YP>
Chrzypieć, i, ał l. p. **Chrypieć. 2.** myśl. *wydawać głos właściwy słomce.*
Chrzypienie, a, blm., czynność cz. **Chrzypieć:** C. lecącej słomki to już prawdziwy głos wiosny. Pol.
×**Chrzypliwość, i,** blm. rz. od **Chrzypliwy.**
×**Chrzypliwy l.** p. **Chrapliwy. 2.** p. **Chrypliwy.**
[**Chrzypota, y,** lm. **y** a. **Krzypota**] *kaszel.*
†**Chrzypt, u,** lm. **y l.** p. **Grzbiet. 2.** p. **Pochrzepcizna.**
†**Chrzyptowy** przym. od **Chrzypt,** *grzbietowy:* Żyła chrzyptowa.
Chrzyzmał, u, lm. **y** p. **Chryzmał.**
Chrzyzmo, a, lm. **a** p. **Chryzmo.**
Chrzyzmować, uje, ował p. **Chryzmować.**
Chrzyzmowanie, a, blm., czynność cz. **Chrzyzmować.**
†**Chrzyżmał, u,** lm. **y** p. **Chryzmał.**
†**Chrzyżmo, a,** lm. **a** p. **Chryzmo:** C. święte jest materją bierzmowania. Karnk.
†**Chrzyżmować, uje, ował** p. **Chryzmować:** Kapłanom C. abo bierzmować nie wolno. Skar.
†**Chrzyżmowanie, a,** blm., czynność cz. **Chrzyżmować.** Pim.
[**Chścić, l, ił**] p. **Chrzcić.**
Chtoniczny *ziemski:* C. kult Kronosa. Brk. Bogi chtoniczne. <Gr. chthónios>

[**Chubać, a, ał**] *biec, lecieć:* Chubaj mi który do komory po ostrogi i pas. Sienk. <p. Chybać>
Chuch, u, lm. **y l.** *chuchnięcie, dech, tchnienie, dmuchnięcie:* Karciane domki C. dziecięcia obala. Oss. Ani chuchu, ani duchu (=*ani śladu, że ś. paliło w piecu, zimno w mieszkaniu*). **2.** *głos puszczonego tchu.* **3.** *bierka, wzięta przeciwnikowi w grze w warcaby, za opuszczoną przezeń bierkę:* Wziąć C. <Dźwn. CHUCH>
Chuchać, a, ał p. **Chuchnąć;** *grzać tchem:* Lepiej dmuchać, niż C. Prz. Mróz był potężny, w garść gospodarz chucha. Przen.: C. w garść=*lizać łapę, oblizywać ś. smakiem, doznać zawodu:* Omyliła go nadzieja, chucha w garść. Prz. Przen.: C. na kogo =*pieścić, cackać, ochraniać go:* Ta matka nazbyt chucha na swoje dzieci.
Chuchający im. od **Chuchać;** lek.: Oddech C.= *zasłoniony.*
Chuchanie, a, blm., czynność cz. **Chuchać.**
Chucherko, a, lm. **a** p. **Chuchro:** Ot C. takie! Kon. <CHUCH(R)>
[**Chucherlak, a,** lm. **i**] *chuchro, zdechlak.* <Zap. z Chuchro+Cherlak>
Chuchnąć, nie, nął, nied. **Chuchać l.** *puścić dech z pewnym przyciskiem:* C. w garść, na szybę. **2.** †na kogo=*puścić mu fimfę pod nos:* Drugi zjadł, a na cię chuchnie. Prz. **3.** komu co=*ściągnąć, ukraść, grypsnąć, świsnąć, wziąć, sprzątnąć;* w grze w warcaby=*wziąć chuch.* <CHUCH>
Chuchnięcie, a, blm., czynność cz. **Chuchnąć,** *chuch.*
Chuchraczek, czka, lm. **czki** p. **Chuchrak.** <CHUCHR>
Chuchrak, a, lm. **i l.** a. **Chuchro** *mizerak, charłak, nędza, chuderlak, papinek, człowiek wyniszczony:* Chuchraku! zdjąłbym cię z kulbaki ostrzem kopji i przez trzy pacierze dzierżył w powietrzu. Sienk. **2.** *biedak, chudopachołek, chudeusz, biedactwo.* Zdr. **Chuchraczek.**
Chuchro, a, lm. **a l.** a. × **Huchro,** †**Kuchro** *ksieniec, żołądek rybi.* **2.** ×*wnętrzności, jelita ludzkie.* **3.** *kawałek drzewa spróchniałego.* **4.** p. **Chuchrak.** Zdr. **Chucherko.**
Chuciowy przym. od **Chuć.**
†**Chuckop, a,** lm. **y** p. **Huckop.**
[**Chucuchno**] p. **Chutko.**
Chuć, i, lm. **i l.** †*chęć, skłonność, intencja:* C. moję więcej uważ, niż to, co przynoszę. Kochan. C. ku dobremu, ku złemu. **2.** †*dobra chęć, życzliwość:* Prosił, abyśmy tę przyjaźń społeczną chucią a powinowactwem poprawili. **3.** *żądza, namiętność, instynkt nizki:* Wojen początkiem są chuci. C. lubieżna=*pożądliwość, chęć spółkowania, jurność, popęd płciowy.* **4.** †*powab, ponętność.* Leop. Zdr. †**Chutka.** <Zap. z Czes. chut'>
[**Chućko**] p. **Chutko.**
Chudactwo, a ni. **l.** blm. zb. *bieda, nędza, chudeusze = ludzie ubodzy.* **2.** lm. **a** p. **Chudeusz.** <CHUD>
[**Chudaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Chudak.**
×**Chudaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Chudak.**
×**Chudak, a,** lm. **i l.** p. **Chudeusz:** Dobre panom lwowskie ryby, chudakom z kapustą grzyby. Prz. **2.** p. **Chudziec.** Zdr. [**Chudaczek**].
Chudawo przys. od **Chudawy.**
Chudawość, i, blm. rz. od **Chudawy.**
Chudawy, ×**Chudowaty** *nieco chudy a. nieco mizerny, chuderlawy.*
Chuderlactwo, a, blm. **l.** *niedołęstwo, charłactwo, mizeractwo, chorobliwość, wynędzniałość.* **2.** zb. *ludzie chuderlawi:* Litościw był na wszelkie C. w swojej parafji. Kon.

Chuderlaczek, czka, lm. **czki** p. **Chuderlak.**

Chuderlak, a, lm. **i** *człowiek chuderlawy, chuchrak, biedota, mizerak.* Zdr. **Chuderlaczek.** <Zmieszanie CHUD i Cherlak>

Chuderlawo przys. od **Chuderlawy:** Wygląda C.

Chuderlawość, i, blm. rz. od **Chuderlawy.**

Chuderlawy, †Chudorlawy, †Chudorlowaty, [Sucherlawy] *mizerny, wynędzniały, niedomagający, chorowity, cherlawy, schorzały.*

Chudeusz, a, lm. **e, Chudopachołek, †Chudypachołek, ×Chudak, †Chudoba, Chudactwo, [Chudzisz]** *biedak, chudzina, golec, hołysz, biedota.* < Niby Łć. z CHUD>

Chudeuszostwo, a, blm., **Chudeuszowstwo** *stan chudeusza.*

Chudeuszowski przym. od **Chudeusz:** Majątek, stan, chleb C.

Chudeuszowstwo, a, blm. p. **Chudeuszostwo.**

Chudnąć, nie, chudł a. **×chudnął, ×Chudnieć 1.** *stawać ś. chudym a. chudszym, spadać z ciała, szczupleć, mizernieć.* **2.** przen. *ubożeć, biednieć, podupadać.* <CHUD>

×Chudnieć, eje, chudł p. **Chudnąć.**

Chudnienie, a, blm. p. **Chudnięcie.**

Chudnięcie, a, blm., **Chudnienie** czynność cz. **Chudnąć.**

Chudo 1. przys. od **Chudy:** Wyglądać C. **2.** *krucho, kuso, groźnie, niedobrze, źle:* C. z nim.

Chudoba, y, blm. **1.** *†chudopacholstwo, bieda, ubóstwo, niedostatek:* C. cnoty nie traci. Prz. **2.** *mienie ubogiego, skromny dobytek.* **3.** †p. **Chudeusz:** Chudobie wszędzie piskorz. Prz. (*=biednemu zawsze wiatr w oczy*). **4.** [C.]=a) *inwentarz żywy, bydło.* b) *bydlę.* c) *chudość.* d) *szkapa chuda.* **5.** ×bud. p. **Chudość.** Zdr. **[Chudóbka, Chudobina].**

[Chudobina, y, lm. **y]** p. **Chudoba.**

Chudobnie, Chudobno przys. od **Chudobny:** Turcy nie przyszli na tę wojnę tak C. Kaczk.

Chudobno p. **Chudobnie.**

Chudobny *biedny, ubogi, szczupły, skąpy, mierny, mały, nieobfity; mizerny, nieszczęśliwy.*

†Chudobrody *mający brodę nieokazałą, rzadką.* <CHUD+BROD>

†Chudobrzuchy *mający brzuch chudy, nie mający brzucha (wydętego).* <CHUD+BRZUCH>

†Chudocnotliwy *ubogi w cnotę, niezbyt cnotliwy.* Gosł. <CHUD+Cnota>

†Chudogłosy *mający głos słaby.* <CHUD+GŁOS>

Chudopacholę, ęcia, lm. **ęta** *dziecię chudopacholskie; dziecko biedne, nędzne, ubogie, biedotka.* <CHUD+Pachoł>

Chudopacholski przym. od **Chudopachołek:** Chudopacholskie fortuny. Sienk. C. los. Krasz. Pańskie ostatki lepsze niż chudopacholskie dostatki. Byk. **Po chudopacholsku** przys. *jak chudopachołek:* Ubrany po chudopacholsku.

Chudopacholstwo, a, blm. *stan chudopacholski, chudeuszostwo, mierność, ubóstwo, niedostatek, mizeractwo:* C. to nasze, nie urodzenie, w drodze nam staje. Sienk.

Chudopachołek, łka, lm. **łki** p. **Chudeusz.**

†Chudorlawy p. **Chuderlawy.**

†Chudorlowaty p. **Chuderlawy.**

†Chudorodny *nizkiego pochodzenia, nieszlachecki.* Gosł. <CHUD+ROD>

Chudosz, a, lm. **e** p. **Chudziak:** Ten C. był kiedyś księżym sługą. Słow.

Chudoszlachecki *właściwy ubogiemu szlachcicowi, należący do niego:* C. dochód. <CHUD+Szlachcic>

Chudość, i, blm. **1.** rz. od **Chudy:** C. wszystko osiągnęła ciało. Otw. **2.** ×a. **×Chudoba, ×Chudota** bud. *zbyteczna szczupłość rozmiarów budowli.*

×Chudota, y, blm. bud. p. **Chudość.**

×Chudowato przys. od **Chudowaty.**

×Chudowaty p. **Chudawy.**

[Chudóbka, i, lm. **i]** p. **Chudoba:** Przypędził z sobą chudóbkę, woliki lub nawet szkapę. Byk.

Chudy 1. *mało tłuszczu zawierający, nietłusty:* Chude mięso, mleko. Glina chuda (*=mająca wiele piasku, sucha*). **2.** *nieżyzny, nieurodzajny, jałowy:* Ziemia chuda. Rok C. Przen. *czczy, bezbarwny, ubogi, nietreściwy:* Dzieło Blaira wydało mi ś. co do wydarzeń miejscami chude. Lel. **3.** *wychudły, nietęgi, szczupły, suchy, cienki, mizerny:* C. jak trzaska. Kaczk. C. jak szczapa. Prz. Cyprys cienki, długi, C. Mick. Koń C., że skóra tylko a kości. **4.** przen. *biedny, ubogi, niezamożny:* Którzy dziś mogą być pany, jutro z chudym zrównają. Kochan. †C. pachołek=*chudopachołek.* †Chude dziedzictwo=*szczupła majętność.* Chuda fara (*=skąpo, kuso koło niego*). **5.** †*podrzędny, skromny:* Od chudego końca rzeczy bardzo wielkie poczynasz. Baz. (*=z dołu*). **6.** haf.: Dziurka chuda=*z obwódką jednakowo cienką dokoła.* **7.** zł. *okradziony, obrany.* <CHUD>

†Chudypachołek, chudegopachołka, lm. **chudzipachołkowie** p. **Chudeusz.**

[Chudziaczek, czka, lm. **czki]** p. **Chudziak.** <CHUD>

Chudziaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Chudziak.**

Chudziak, a, lm. **i, ×Chudziec 1.** a. **Chudosz** *człowiek chudy:* Skąd ty idziesz, chudziaku? Kon. **2.** p. **Chudzina.** Zdr. **[Chudziaczek, Chudziaszek, Chudziászek], †Chudziaszek.**

[Chudziam, a, lm. **y]** p. **Chudziamski.**

[Chudziamski, ego, lm. **scy, Chudziam]** *człowiek dzielny, tęgi.* <Zap. w związku z Adziamski>

Chudziara, y, lm. **y** gm. *człowiek chudy a. zwierzę wychudłe.* <CHUD>

[Chudziarz, a, lm. **e]** *mizerak.*

[Chudziaszek, szka, lm. **szki, Chudziászek], †Chudziaszek** p. **Chudziak:** Co jej ta już, chudziaszkowi, po kartoflach? Kon. C. przed panem, by mu co dał, klęczy. Gosł. (*=biedak, nędzarz*).

Chudziątko, a, lm. **a, ×Chudzię** *człowiek chudziutki a. zwierzę chudziuchne, godne politowania, chudzina, nieboraczątko, niebożątko, biedaczek:* Owieczki chudziątka. Żebr. Kulikowa powtarzała żałosnym głosem: „C.! C.!“ Sienk.

Chudzić, i, ił 1. *robić chudym a. chudszym, wycieńczać, suszyć:* Post chudzi. Gderał na woźnicę, że mu konie chudzi. Rzew. **2.** †przen. *zubożyć, niszczyć, marnować:* Złym gospodarstwem sam ś. chudzi. Oss.

†Chudziebnie p. **Chądziebnie.**

†Chudziebny p. **Chąsiebny:** Chudziebna żałoba=*skarga a. sprawa o kradzież.*

Chudziec, dźca 1. ×lm. **dźcy** a. **dcy** p. **Chudziak:** Znoście sam, chudcy, wypróżniałe mieszki. Koch. **2.** lm. **dźca**=a) a. **×Chudzik** *bydlę chude, wynędzniałe.* b) a. **Chujec, ×Chudak** *wieprz chudy; wieprz chudy, przeznaczony do opasu.* <CHUD>

Chudzielec, lca, lm. **lcy** gm. *człowiek chudy i wysoki:* Siedziało jakieś licho w tym chudzielcu o długich nogach. Sienk.

×Chudzię, ęcia, lm. **ęta** p. **Chudziątko:** Hetmanów pozbywszy, tył chudzięta podają. Błaż.

×Chudzik, a, lm. **i** p. **Chudziec.**

Chudzina, y 1. lm. **y** a. **†owie** m. a. ż., a. **Chudziak** m. *biedny, nieszczęśliwy człowiek, nieboraczek, niebożątko, biedota:* Kręciła ś. chudzina, jak

mogła. Pot. Bogaty ś. dziwi, czym ś. C. żywi. Prz. [To ci C., nieborak, kaj jemu marsirować po takiej grudzie!] Gaw. **2.** blm. zb. ni. *biedny ludek, bieda, ubóstwo.* **3.** †lm. **y** *pudendum muliebre.* Zdr. **Chudzinka, Chudzineczka.**

Chudzineczka, i, lm. **i** p. **Chudzina.**

Chudzinka, i, lm. **i** p. **Chudzina.**

[**Chudzisz, a,** lm. **e**] p. **Chudeusz.**

Chudziuchno przys. od **Chudziuchny.**

Chudziuchny, Chudziusieńki, Chudziuśki, Chudziuteńki, Chudziutki *bardzo, zupełnie chudy;* przen. *bardzo, zupełnie ubogi.*

Chudziusieńki p. **Chudziuchny.**

Chudziusieńko przys. od **Chudziusieńki.**

Chudziuśki p. **Chudziuchny.**

Chudziuśko przys. od **Chudziuśki.**

Chudziuteńki p. **Chudziuchny.**

Chudziuteńko przys. od **Chudziuteńki.**

Chudziutki p. **Chudziuchny.**

Chudziutko przys. od **Chudziutki.**

Chuj, a, lm. **e** gm. *penis.* <?CHU=CHOW>

[**Chujawa, y,** lm. **y**] p. †**Chaja;** *zadymka.* <Dźwn. Por. Fujawa, Fujać>

[**Chujawica, y,** lm. **e**] **1.** p. †**Chaja. 2.** a. [**Dujawica, Fujawica**] *deszcz z wichrem, zamieć śnieżna.*

[**Chujczak, a,** lm. **i, Hujcák**] *mały wieprzek.* <CHUD>

Chujec, jca, lm. **jce 1.** p. **Chudziec:** Na to mieć oko, aby jaki na ustroniu nie zamieszał ś. C., któryby znacznie pańskim ujmował obroku wieprzom. Gost. **2.** *kiernoz, kierda, knur.*

[**Chulnąć, nie, nął**] *skoczyć.*

[**Chumąt, a,** lm. **y**] p. **Chomąto.**

[**Chumer-**] p. **Chimer-.**

!**Chup!** w. p. **Hop!:** Nagle płomyczek ś. zakręcił i C.! wpada w usta zmarłego chłopka. Bliz. <Dźwn.>

[**Churgot, u,** blm.] p. **Churkot.**

[**Churgotać, ce, tał**] p. **Churkotać:** To z wody po tobie churgoce.

×**Churkot, u,** blm., [**Churgot**] *churkotanie, turkot, łoskot, grzmot.* <Dźwn.>

×**Churkotać, cze, tał 1.** p. **Charczeć. 2.** *wydawać churkot, turkotać, łoskotać, grzmieć, bębnić:* Powozy churkoczą. **3.** a. [**Churgotać**] nieos. *kruczeć, bulgotać, glegotać, przelewać ś., burczeć:* Churkocze mu w brzuchu.

×**Churkotanie, a,** blm., czynność cz. **Churkotać.**

Churma, y, lm. **y** p. **Hurma:** C. oficerów zbliżyła ś. zaciekawiona, widząc klęczące kobiety. Sienk. <Ukr. hurma>

×**Churstak, a,** lm. **i** p. **Chwostak.**

×**Chust-** p. **Huśt.-.**

Chusta, y, lm. **y 1.** *szmat płótna obrębiony do obwinięcia, do uwiązania i t. d.:* Wziąwszy Jezus lnianą chustę, przepasał ś. i począł nogi uczniom umywać. Sekl. Zbladł jak C. Chusty nożne łaziebne. Goł. *(=onuce, onuczki; prześcieradła).* **2.** w lm. *bielizna brudna, brudy:* Wybierać chusty do prania. Suszyć chusty. **3.** [Chusty] i †Chusty *cały ubiór, odzież, odzienie:* Porwał Żydowi chusty. Chusty kościelne=*ubranie, używane w święto, gdy ś. idzie do kościoła.* Zdr. †**Chustka,** †**Chusteczka.** <CHUST>

Chustczyna, y, lm. **y** p. **Chuścina:** Ot tu i chustczynę nawet zostawiła. Szymon. <CHUST>

Chusteczka, i, lm. **i 1.** p. †**Chusta;** *szmatka, płatek, gałganek, pieluszka:* Chusteczki maczane w dekokcie na rany przykładać. Krup. Dzieciątko uwinione w chusteczki. Rej. **2.** p. **Chustka.**

†**Chustem** p. **Hustem:** Jako krew C. leję. Pot. <Czes. husto, hustě>

[**Chusteńka, i,** lm. **i**] p. **Chustka.**

Chustka, i, lm. **i 1.** †p. **Chusta:** Łazarz wyszedł z grobu, mając związane nogi i ręce chustkami grobowemi. Sekl. **2.** a. [**Chuścia**] *płat kwadratowy, zakończony w brzegach, z tkaniny lnianej, bawełnianej, jedwabnej a. wełnianej:* C. do nosa, na szyję, do okrycia ś. *(=pled, szal).* **3.** żart. *koszula wystająca z majtek w tyle.* **4.** myśl.: C. u sarny=*plama biała na pośladku,* s e r w e t k a, z w i e r c i a d ł o, l u s t e r k o, t a l e r z. Zdr. **Chusteczka,** ×**Chustynka,** ×**Chuściątko,** [**Chusteńka, Chustuchna**]. Zgr. **Chuścisko.** <CHUST>

×**Chustowy** p. **Chuściany.**

[**Chustuchna, y,** lm. **y**] p. **Chustka.**

×**Chustynka, i,** lm. **i** p. **Chustka:** C., którą trzymała w ręku, cała była zwilżoną. Krasz. C. twarz osłaniała. Krasz.

Chusyt, a, lm. **ci 1.** p. **Chasyd:** Odbywał pielgrzymki do rabinów sławnych i do chusytów. Jeż. **2.** *młodzieniec wstydliwy.*

†**Chuszcza, y,** lm. **e** p. **Huszcza:** Przed wielką ludzi chuszczą. Jabł. <Ukr. huszcza>

[**Chuścia, i,** lm. **e**] p. **Chustka.**

[**Chuściak, a,** lm. **i**] p. **Huściak.**

[**Chuścianki, nek,** blp.] *onuczki.* <CHUST>

×**Chuściany,** ×**Chustowy** przym. od **Chusta,** *lniany, płócienny:* Woreczek C.

×**Chuściątko, a,** lm. **a** p. **Chustka:** Dopieroż gdziebądź C. zaściela i dalej w kupki! Kon.

[**Chuście, a,** lm. **a**] *chusteczka.*

Chuścina, y, lm. **y, Chustczyna** *licha, biedna chustka.* Zdr. **Chuścinka.**

Chuścinka, i, lm. **i** p. **Chuścina.** L.

Chuścisko, a, lm. **a** p. **Chustka.**

×**Chuśtaczka, i,** lm. **i** p. **Huśtawka.**

Chuśtać, a, ał p. **Huśtnąć.**

Chuśtanie, a, blm. p. **Huśtanie.**

Chuśtawka, i, lm. **i** p. **Huśtawka.**

†**Chuśtem** p. **Hustem.**

Chuśtnąć, nie, nął p. **Huśtnąć.**

[**Chute**] p. **Chutko.**

[**Chuterlać się, a ś., ał ś.**] *włóczyć ś.* <?>

[**Chutineczko**] p. **Chutko.**

†**Chutka, i,** lm. **i** p. **Chuć.**

I. †**Chutki** przym., †**Chutliwy,** †**Chutny,** [**Chutki, Chytki**] **1.** *chętny, ochoczy, ochotny, skory, prędki, skwapliwy do czego, rączy:* Duch C., ale ciało mdłe. B. B. **2.** *gorliwy, pilny.* **3.** *szybki, prędki, chyży, rączy, żwawy:* Letkość podków czyni też konia chutkiego ku podniesieniu nóg. Trzyc. Blizko już jest dzień Pański wielki, blizki jest a bardzo C. Leop. <CHOT>

2. †**Chutki** przys. p. **Chutko:** Sercem cię pocałuwam a C. obłapiam. Op. *(=gorąco, silnie).*

†**Chutko,** [**Chutko**], †**Chutki** przys. od **Chutki;** [**Chućko, Chytko, Chute**]; piesz. [**Chucuchno, Chutuszko, Chutineczko**]: Rzekę barzo C. płynącą.

†**Chutkość, i,** blm. rz. od **Chutki.**

†**Chutliwie** przys. od **Chutliwy:** Dosyć C. szyi swojej nastawił. Warg.

†**Chutliwość, i,** blm. rz. od **Chutliwy:** Schowajcie na inszy czas tej chutliwości. Baz. *(=zapału, gotowości, dobrej chęci).*

†**Chutliwy 1.** p. **Chutki:** Chutliwego a wesołego dawcę Bóg miłuje. Wuj. Z Jezusem byli uczniowie tylko na tej górze, jako chutliwsi, jako domowi przyjaciele. Białob. Głupia to rzecz psa w pole wywodzić niechutliwego. **2.** a. †**Chutny** *miły, wdzięczny, przyjemny, słodki, smaczny:* Pokarm C. Leop.

Chutnie 1. †przys. od **Chutny**: Do wioseł C. ś. rzucili. Zbyl. Wszyscy C. nadsłuchują. Wor. Tańczyły C. Dziecko kołyszę, aby spało chutniej. Zim. (*=smaczniej*). **2.** [C.] *bardzo, silnie.*

†**Chutny** p. **Chutki** i **Chutliwy.**

[**Chutor, u,** lm. **y**] p. **Futor.** <Ukr. chutor a. futor, ciemnego pochodzenia; może z Węg. határ = miedza, granica>

Chutorniczy przym. od **Chutornik**: Zagroda chutornicza.

Chutornik, a, lm. **cy** *właściciel, mieszkaniec chutoru.*

Chutranka, i, lm. **i** zł. *rewizja=kradzież.* <?>

[**Chutuszko**] p. **Chutko.**

Chuździć, a, ał gm. p. **Huśtnąć.**

Chuździanie, a, blm. gm. p. **Huśtanie.**

Chuździanie się, a ś., blm. gm. p. **Huśtanie ś.**

Chuździawka, i, lm. **i** gm. p. **Huśtawka.**

Chuździnąć, nie, nął gm. p. **Huśtnąć.**

Chwaca, y, lm. **e** zł. *areszt policyjny.* <Zap. CHWYT>

[**Chwacić, i, ił**] **1.** p. **Chwycić. 2.** *wystarczyć.* †**C. ś.** *chwycić ś.*: Chwaciwszy ś. jej rękoma. B. Sz. Chwaciw ś. szyje. B. Sz. <CHWYT>

Chwacik, a, lm. **i** p. **Chwat.**

Chwacki *gracki, dzielny, zgrabny, składny, zręczny, tęgi, zuchowaty, śmiały, dziarski, odważny, zamaszysty*: C. chłopak.

Chwacko przys. od **Chwacki.**

[**Chwaćko**] p. **Chwatko.**

[**Chwajdał, a,** lm. **y, Chwajołek**] *krzaczek kapusty.* <?>

[**Chwajołek, łka,** lm. **łki**] p. **Chwajdał.**

×**Chwalacz, a,** lm. **e** p. **Chwalca**: Jurgieltowi chwalacze, autorowie głodni. Kras. <CHWAŁ>

Chwalba, y, lm. **y 1.** *przechwalanie ś., przechwałka, szczycenie ś., próżna chwała.* **2.** *pochwała, uznanie, panegiryk*: Sypało ś. duchowieństwo z modłami i chwalbą pogrzebną. Byk. O majątek Zakonu więcej dbał, niż o twoją chwalbę. Sienk.

Chwalca, y, lm. **y** a. × **e,** ×**Chwaliciel,** ×**Chwalacz 1.** *ten, co chwali.* **2.** *wielbiciel, czciciel, wyznawca, adorator, admirator*: Chwalce prawego Boga. Skar.

×**Chwalczość, i,** blm. *skłonność do przechwalania ś., samochwalstwo, chełpliwość*: Grzeszy chwalczością. Sow.

×**Chwalczy** przym. od **Chwalca** p. **Chwalny**: Mowa chwalcza.

Chwalczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Chwalca.**

Chwalebnie przys. od **Chwalebny.**

Chwalebność, i, blm. rz. od **Chwalebny.**

Chwalebny, ×**Chwalny 1.** †przym. od **Chwała,** *godzien chwały*: Pan C. (*=Pan chwały=Chrystus*). Chwalebne święta=*Boże Narodzenie.* **2.** *godzien pochwały, przykładny*: Żywot, zgon C. Sprawowanie (ucznia) chwalebne. **3.** *chlubny, zaszczytny*: Stan rycerski jest C. Star.

Chwalenie, a, blm., czynność cz. **Chwalić.**

Chwalenie się, a ś., blm., czynność cz. **Chwalić ś.**

Chwalibur, a, lm. **y, Chwaliburca, Chwalibursa** *samochwał.* <Na wzór imion, zakończonych na -bór>

[**Chwaliburca, y,** lm. **y**] p. **Chwalibur**: Trzeba też to z okoliczności podrożyć ś., nie zawadzi czasem być chwaliburcą. Zabł.

[**Chwalibursa, y,** lm. **y**] p. **Chwalibur.**

×**Chwaliburstwo, a,** blm. *wada chwaliburcy*: Szczytem chwaliburstwa jest powitanie... T. K.

×**Chwaliciel, a,** lm. **e** p. **Chwalca.**

×**Chwalicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Chwaliciel.**

Chwalić, i, ił, [**Falić, Kwalić**] †**Falić,** †**Chalić 1.** *wielbić, uwielbiać, czcić, sławić, błogosławić, adorować*: Ciebie, Boże, chwalimy. Chwalcie Pana prze dobroć jego. Kochan. Ledwieby go za boga nie chwalili. Górn. C. Boga=*Bogu dzięki, chwała Bogu*: Mam ś., C. Boga, nieźle. **2.** *zalecać czyje przymioty, odzywać ś. z uznaniem, wychwalać, podnosić, wysławiać; pochwalać, aprobować*: Każda liszka swój ogonek chwali. Prz. Chwali ci ś. to (*=dobrześ zrobił*). C. sobie u kogo=*być zadowolonym z pobytu u niego.* C. swój towar=*zachwalać.* **C. ś. 1.** *C. siebie*: Kto ś. chwali, ten ś. gani. Prz. C. ś. wzajemnie=*C. jeden drugiego.* Tu ś. sam towar chwali (*=zaleca*). **2.** z czym, z czego=*przechwalać ś., popisywać ś., chlubić ś., szczycić ś., chełpić ś., wynosić ś.*: Nie chwalący ś., takim jak on poradzę dwom. Sienk. **3.** grając w pikietę, *licytować.* <CHWAŁ>

×**Chwalidupa, y,** lm. **y** p. **Chwalisz.** <CHWAŁ +DUP>

×**Chwalidupja, i,** blm., ×**Chwalidupstwo** *samochwalstwo, zarozumiałość, przechwalanie ś.*

×**Chwalidupski, ego,** lm. **scy** rz. p. **Chwalisz.**

×**Chwalidupstwo, a,** blm. p. **Chwalidupja.**

×**Chwaligóra, y,** lm. **y** p. **Chwalisz**: Każdy strzelec—C. Prz. <Zap. sld., zamiast Chwalibur(a)>

[**Chwaliplujski, ego,** lm. **scy**] p. **Chwalisz.** <CHWAŁ+PLU>

×**Chwalisz, a,** lm. **e,** ×**Chwalidupa,** ×**Chwalidupski,** × **Chwaligóra,** [**Chwaliplujski, Chwalus, Chwałek, Kwałek**] *samochwał, samochwalca, chełpliwiec.* <Skrócenie niby imienia Chwalisław a. Chwalibór>

×**Chwalnie** przys. od **Chwalny.** <CHWAŁ>

×**Chwalnomównie** przys. *chwaląc, panegirycznie.* <CHWAŁ+MOW>

×**Chwalny 1.** p. **Chwalebny**: Chwalne dzieła. Koch. Chwała przyjemna od chwalnego. Prz. Nauka wielka niezawsze chwalna. Prz. Chwalna jest Wenecja z obszernych wolności. Koch. (*=sławna*). **2.** a. ×**Chwalczy** *chwalący, pochwalny, panegiryczny*: Wiersz C. **3.** *samochwalny, chełpliwy, przechwalający ś.* <CHWAŁ>

[**Chwalus, a,** lm. **y**] p. **Chwalisz.** <Niby Łć. od CHWAŁ>

Chwała, y, blm. †**Fała,** [**Fała, Kwała**] **1.** *cześć, uszanowanie, uwielbienie, adoracja, pokłon*: C. Ojcu i Synowi i Duchowi św. Szatan mówił Jezusowi: „Jeśli mi dasz chwałę, padszy przede mną, to wszystko będzie twoje.“ Leop. C. Bogu! = *Bogu dzięki! chwalić Boga! to dobrze!*: C. Bogu, że ś. to nareszcie skończyło! Lepsze jedno C. Bogu, niż dwoje da-li Bóg. Prz. **2.** × lm. **y,** *pochwała*: C. z własnych ust śmierdzi, z cudzych pachnie. Prz. Św. Jan Jezusa wielkiemi chwałami wysławiał. Białob. Z chwałami wjechał (*=z tryumfem, z owacją*). Leop. **3.** *uznanie powszechne, rozgłos, sława*: C. za cnotą idzie. Prz. Polec z chwałą. **4.** *to, czym ś. chwalą, zaszczyt, chluba, ozdoba, czoło*: Wy, coście chwałą kraju a rycerstwa chlubą. Dm. **5.** C. boża a. C. boska=*sprawy boskie; nabożeństwo*: Poświęć to na chwałę boską (*=dla Boga*). Poświęcił syna na chwałę boską (*=stanowi duchownemu*). ×Bywać na chwale bożej (*=w kościele*). Zapisać co na chwałę bożą (*=na kościół*). **6.** C. boska, niebieska=*szczęśliwość wieczna, żywot wieczny*: Niech go Bóg przyjmie do chwały swojej. Powołał go Bóg do chwały swojej (*=zabrał go ze świata*). **7.** *majestat, świetność, okazałość,*

glorja: Rozświeciła ś. ziemia od chwały jego. Leop. Ukaże ś. Pan w całej chwale swojej. Zdr. †**Chwałka**. <CHWAŁ>

[**Chwałek, łka**, lm. **łki**] p. **Chwalisz.**

†**Chwałka, i**, lm. **i** p. **Chwała**; *marna chwała:* Ktoby przez obmowiska nauczyciela swego szukał sobie chwałki, najdzie swoję niesławę. Schot.

× **Chwałochciwie** przys. od **Chwałochciwy.** <CHWAŁ+CHOT>

× **Chwałochciwość, i**, blm. rz. od **Chwałochciwy.**

× **Chwałochciwy** *żądny chwały, goniący za nią.*

× **Chwałolubnie** przys. od **Chwałolubny.** <CHWAŁ+LUB>

× **Chwałolubny** *lubiący chwałę.*

× **Chwałopiew, u**, lm. **y** *pieśń pochwalna.* <CHWAŁ+PIE>

[**Chwant, a**, lm. **y**] *ubranie.* <Nm. Gewand>

[**Chwara, y**, lm. **y**] *chmara.*

×**Chwarstać, a, ał** p. **Chrzęsnąć.**

×**Chwarstanie, a**, blm., czynność cz. **Chwarstać**: Na konia nieobjeżdżonego trzeba wsieść bez wszelkiego chwarstania. Trzyc. <CHWARSK>

[**Chwarszczeć, y, ał**] p. **Chrzęsnąć.**

[**Chwarszczenie, a**, blm.] czynność cz. **Chwarszczeć.**

1. Chwast, u, lm. **y 1.** a. †**Fast** *zielsko:* C., nie zboże. Oss. **2.** †*ziele, roślina.* **3.** [C.] *liście kapuściane.* Zdr. **Chwaścik.** Zgr. **Chwaścisko.** <CHWAST>

2. Chwast, a, lm. **y**, [**Chwost**] *ozdoba szmuklerska kształtu kiści, kutas.* Zdr. [**Chwaścik**]. <Nm. Quast>

Chwastowato przys. od **Chwastowaty.** <p. 1. Chwast>

Chwastowaty *podobny do chwastu, kiściasty:* Z młodego klęcza ziela tego, póki w twarde, a chwastowate nie wyrośnie... Syr.

Chwastowy, Chwaściany przym. od **Chwast.**

[**Chwastówka, i**, lm. **i**, **Lastówka**] *jaskółka.* <p. Jaskółka>

[**Chwaszcz, a**, lm. **e**] **1.** bot. (equisetum) *skrzyp.* **2.** *zielsko.* Zdr. [**Chwaszczyk**]. <p. 1. Chwast>

[**Chwaszczyk, a**, lm. **i**] p. **Chwaszcz.**

Chwaściany p. **Chwastowy.**

Chwaścić się, i ś., ił ś. *plenić ś., krzewić ś., gnieździć ś. jako chwast:* W owsach chwaści ś. śnieć, wyka, len, oset. Haur.

Chwaścieć, eje, ał 1. *obracać ś. w chwast, iść w chwast; zarastać chwastem.* **2.** [C.] p. **Chrzęsnąć.**

Chwaścik, a, lm. **i** p. **1. Chwast.**

[**Chwaścik, a**, lm. **i**] p. **2. Chwast.**

Chwaścisko, a, lm. **a** m. i in. p. **1. Chwast.**

Chwaścisto przys. od **Chwaścisty**: Zmokła pszenica C. porośnie.

Chwaścisty *pełen chwastu, zachwaszczony:* Ugór C.

Chwat, a, lm. **y 1.** *człowiek chwacki, zuch, junak, śmiałek:* C. chłopak. C. dziewczyna. **2.** a. w lm. myśl. *ruchoma półobręcz w żelazach, chwytająca zwierza.* **3.** [C.] = a) *siła.* b) *ostrość:* Ostry nóż ma dobry C. **4.** zool. p. **Rap.** Zdr. **Chwacik.** <CHWAT>

†**Chwatać, a, ał** p. **Chwycić**: Lepiej swoje łatać, niż cudze C. Prz. <CHWAT>

†**Chwatanie, a**, blm., czynność cz. **Chwatać.**

[**Chwatka, i**, lm. **i**, **Fatka**] *sak do łowienia ryb.*

×**Chwatki 1.** p. **Chwytny**: Kleszcze chwatkie. Nar. **2.** [C.] = a) *chwacki, rączy,* b) *dobrze rąbiący* (o siekierze).

†**Chwatkiem** przys. *dopadkiem, dorywczo, naprędce:* Chwatkiemeś nabożeństwo odprawował. Pim.

[**Chwatko**] przys. od **Chwatki**; [**Chwaćko**] *dziarsko, prędko, rączo.*

×**Chwatny** p. **Chwytny.**

[**Chwesta, y**, lm. **y**] p. **Kwesta.**

[**Chwestunek, nku**, lm. **nki**] p. **Festunek**: Poszłaby do chwestunku, tylko że ma rozum głupi. Kon.

Chwiać, eje, ał, ×**Chwiewać**, †**Chwiejać 1.** *wiewać, poruszać, machać, bujać, wahać, kołysać, potrząsać, uginać:* C. gałęźmi, skrzydłami, głową. **2.** [C.] p. niżej. **C. ś.** a. [**C.**] **1.** *wiewać ś., bujać ś., wahać ś., kołysać ś., poruszać ś., giąć ś.:* Trzcina chwieje ś. od wiatru. Chwieje ś. na nogach, a. chwieją ś. nogi pod nim = *nie może ustać, słania ś.* Chwieje ś. i pada, zemdlony. Łódź ś. chwieje = *chybocze ś.* Zęby mu ś. chwieją = *ruszają ś.* Jasio pije, z konia chwieje. **2.** przen. w czym = *wahać ś., być niezdecydowanym, niepewnym:* C. ś. w przekonaniach, w wierze. **3.** przen. *słabieć, wątleć, upadać, chromać:* Chwieją ś. podstawy życia, zasady, cnoty, sprawiedliwość. <CHW'>

[**Chwiałowy**] *fijołkowy:* Chwiałowe krople = *krople fijołkowe, lek na oczy.* <p. Fijołek>

Chwianie, a, blm., czynność cz. **Chwiać.** <CHW'>

Chwianie się, a ś., blm., czynność cz. **Chwiać ś.**

[**Chwiądać się, a ś., ał ś.**] **1.** *ruszać ramionami* (przy swędzeniu skóry). **2.** *drapać ś.*

†**Chwiejać, a, ał** p. **Chwiać**: Chwiejali głową. Ps. flor. <CHW'>

Chwiejący 1. im. od **Chwiać. 2.** *chwiejący ś., chwiejny, wątły:* W chwiejącej łódce stoi żeglarka. Kon.

Chwiejba, y, blm. *chwianie ś., kołysanie ś.:* W południe C. powiększa ś. Sienk.

†**Chwiejenie, a**, blm., czynność cz. **Chwiejać.**

Chwiejnie przys. od **Chwiejny.**

Chwiejność, i, blm. rz. od **Chwiejny**: C. przekonań.

Chwiejny 1. *chwiejący ś., niepewny:* Krok, ruch C. **2.** przen. *niezdecydowany, niepewny, słaby, wahający ś., niestały:* Umysł C. Przekonania chwiejne.

[**Chwier** a. **Chwir**] *w., naśladujący ruch płomienia* (np. świecy). <Dźwn.>

[**Chwierut, Fierut, Firut, Firlut**] *naśladowanie ruchu przedmiotu, obracającego ś.* (np. blaszanej chorągiewki). <Dźwn.>

[**Chwierutać, a, ał, i C. ś.**] p. **Chwierutnąć**: Beczką nie chwierutaj, aby ś. napój nie zmącił. Troc. Zęby chwierucące ś. Syr. <CHW(IER)>

[**Chwierutanie, a**, blm.] czynność cz. **Chwierutać.**

[**Chwierutanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. Chwierutać ś.

[**Chwierutnąć, nie, nął**, nied. **Chwierutać, Fierutać, Kierutać**] *poruszyć, wzruszyć, zachwiać, wstrząsnąć, ugiąć, obruszać, obluzować, chybnąć.* [**C. ś.**] *obruszać ś., obluzować ś., chybnąć ś., zachybotać ś.*

×**Chwiewać, a, ał** i ×**C. ś.** p. **Chwiać.** <CHW'>

[**Chwijałek, łka**, lm. **łki**] p. **Fijołek.**

Chwila, i, lm. **e**, [**Fila, Fiła, Chwiła, Kwiła**] **1.** *moment, minuta, sekunda, mgnienie oka, mig:* Płacze co C. Chwile życia. Jednej chwili cała ś. czeladź z domu wychyli. Mas. (= *naraz*). W jednej chwili wszystko przepadło. W chwili ruszenia pociągu (= *w trakcie*). Chwilami morze cichło. Któżby przeniósł takich kwiatów życie nad jedną chwilę rozkoszy, choć błędną? Słow. Chwile jego już są policzone (= *dni; tylko patrzeć, jak umrze*). C. zapomnienia. Wstąp na

chwilę. Wracam za chwilę. W tej chwili (=*natychmiast*). Spodziewają ś. go co C., a. lada C. Poczekaj chwilę. Po chwili, a. w chwilę potym dało ś. uczuć silne wstrząśnienie. Chwile młodości i szczęścia. Czegò lata i wieki nie dokażą, to jedna C. dobrze i rzeźwo zażyta wygra. Lek.: C. jasna = *C. powrotu przytomności u chorych, C. oprzytomnienia*. C. szczytu = *szczyt choroby, kryzys, przesilenie*. **2.** *pora, czas, doba:* Trafić w dobrą a. w złą chwilę. Odpowiednia C. **3.** [C.] *pogoda*. **4.** †Zła a. czarna C. = *czas zły, niepogoda, burza:* Aż razem czarna C. niebo nam zakryła. Jabł. Zdr. **Chwilka, Chwileczka,** [**Chwiłka, Chwiłeczka, Chwilusia, Chwiółka, Kwiłka**]. <Got. hweila = czas; godzina; Nm. Weile = chwila>

Chwileczka, i, lm. **i** p. **Chwila.**

Chwilka, i, lm. **i** p. **Chwila.**

[**Chwiłka, i,** lm. **i**] p. **Fijołek.**

×**Chwilowie** p. **Chwilowo.**

Chwilowo, ×**Chwilowie** przys. od **Chwilowy:** C. nieobecny.

Chwilowość, i, blm. rz. od **Chwilowy:** Podziękowawszy za tej chwilki C., w opisy wpadam znów i romansowość. Słow. C. zjawiska utrudnia jego zbadanie.

Chwilowy przym. od **Chwila,** *chwilę trwający, krótkotrwały, momentalny, czasowy:* Chwilowa rozkosz, potrzeba, nieobecność. C. pobyt, ból. Fiz.: Chwilowa oś obrotu = *wciąż zmieniająca ś. w czasie wirowania ciała dokoła niej w danej chwili, a właściwie dokoła punktu.*

[**Chwilusia, i,** lm. **e**] p. **Chwila.**

[**Chwiła, y,** lm. **y**] p. **Chwila.**

[**Chwiłeczka, i,** lm. **i**] p. **Chwila.**

[**Chwiłek, łka,** lm. **łki**] p. **Fijołek:** Fijołki, czyli chwiłki, kryjące ś. w trawie. Est.

[**Chwiłka, i,** lm. **i**] p. **Chwila.**

[**Chwiołek, łka,** lm. **łki**] p. **Fijołek.**

[**Chwiółka, i,** lm. **i**] p. **Chwila.**

[**Chwir**] p. **Chwier.**

×**Chwisnąć, śnie, snął** p. **Świsnąć.**

Chwist I. ×**u,** blm. p. **Świst. 2.** † **a,** lm. **owie** *hultaj, łajdak, pustak, bałamut.*

×**Chwistać, a, ał** p. **Świsnąć.**

×**Chwistanie, a,** blm., czynność cz. **Chwistać.**

†**Chwistek, tka,** lm. **tki** *świstek.* Biel. M.

×**Chwistnąć, nie, nął** p. **Świsnąć.**

†**Chwisty, st,** blp. *chusty, bielizna.* Rej. <?>

×**Chwiszczeć, e** a. **y, ał** p. **Świsnąć.**

×**Chwiśnienie, a,** blm. p. **Chwiśnięcie.**

×**Chwiśnięcie, a,** blm., ×**Chwiśnienie** czynność cz. **Chwisnąć.**

[**Chwoina, y,** lm. **y**] bot. p. **Choina.**

[**Chwojniak, a,** lm. **i**] p. **Choina.**

×**Chwosnąć, śnie, snął** p. **Chłosnąć.**

[**Chwost, u,** lm. **y**] **I.** a. [**Kwost**] *ogon:* Baran, którego twoje utuczyły zioła, ciężary chwostu jego nosić muszą koła. Tremb. **2.** p. **Chwast:** Do końca kaptura dla ozdoby przyszywać kazali niejeden C. Krasz. Zdr. [**Chwostek, Chwościk**]. Zgr. [**Chwościsko**]. <CHWOST>

×**Chwosta, y,** lm. **y** p. **Chłosta.**

[**Chwostacz, a,** lm. **e**] *snopek słomy, wiązany w środku do poszycia dachu.*

×**Chwostać, szcze, stał I.** †*bić ogonem.* **2.** p. **Chłosnąć:** Winnikiem ś. chwostał. Stryjk. **3.** przen. *zjadać jedno po drugim.* Rej.

×**Chwostak, a,** lm. **i,** ×**Churstak** *miotełka, gałązka, trzepaczka do chłostania ciała w łaźni.*

×**Chwostanie, a,** blm., czynność cz. **Chwostać.**

×**Chwostanina, y,** lm. **y** *ustawiczne chłostanie.*

Chwostek, tka, lm. **tki I.** [C.] p. **Chwost. 2** † p. **Chost.** Krasz.

×**Chwostnąć, nie, nął** p. **Chłosnąć.**

×**Chwostowato** przys. od **Chwostowaty.**

×**Chwostowaty** *mający kształt chwosta.*

×**Chwostowy** przym. od **Chwost,** *ogonowy:* Nerw, krąg C.

[**Chwoszcz, u,** lm. **e,** a. **Chwoszczka, Choszczka, Kostka, Chostka, Chwoszczaj**] i †**Chwoszcz** bot. **I.** p. **Skrzyp. 2.** *koszczka wodna* (equisetum palustre). <? CHWOST>

[**Chwoszczaj, u,** lm. **e**] p. **Chwoszcz** i **Skrzyp.**

[**Chwoszczka, i,** lm. **i**] p. **Chwoszcz** i **Skrzyp.**

Chwoszczkowy przym. od **Chwoszczka.**

[**Chwoszczowaty, Choszczowaty, Choszczawy**] *chudy, nędzny.*

Chwoszczowy przym. od **Chwoszcz.**

[**Chwościk, a,** lm. **i**] p. **Chwost.** <CHWOST>

[**Chwościsko, a,** lm. **a**] p. **Chwost.**

×**Chwościsto** przys. od **Chwościsty.**

×**Chwościsty** *mający chwost, ogoniasty.*

Chwycić, i, ił, [**Chycić, Chwacić**], **Chwytnąć,** nied. **Chwytać,** [**Chytać, Kwytać**], †**Chwatać,** †**Fatać I.** *schwycić, uchwycić, pochwycić, porwać, złapać, wziąć, ująć:* C. kogo za ramię, za włosy, za kołnierz, wpół. Wilk chwyta owce. Przen.: C. kogo za serce = *ująć kogo sobie, zniewolić go sobie.* Za boki strach chwyta. Kulig. Chwytał ją żal niezmierzony nad tym nieszczęśnikiem. Sienk. (= *przejmował, przenikał, ogarniał, napadał*). Zewsząd smutek chwyta. Zbyl. ×Cudzoziemskich zwyczajów chwytają (= *przejmują je*). Star. ×Koń za trąby głosem chęć do wojny chwyta. Otw. (= *nabiera jej*). Bóle go chwyciły (= *porwały, złapały, napadły*). C. kogo za słowo. Z papieru ogień drzew chwyci do razu. Pot. (= *złapie*). Farba ta pod pędzlem nie chwyta (= *nie zostaje na ścianie*). Atrament na tłustym papierze nie chwyta. **2.** [Chwytać ryby, ptaki] = *łowić, łapać.* Chwytam uchem natężonym najmniejszy szelest. Nadstawia swe uszko, chwyta słówko. Len. **3.** [Chwytać] *brać w dzierżawę.* **4.** przen. *wyciąć, ciąć, zdzielić, palnąć:* Jak go chwycę w kark szabliskiem... Boh. **C. ś. I.** *schwycić ś., uchwycić ś., pochwycić ś., złapać ś., wziąć ś., porwać ś.:* Chwycił ś. za głowę na ten widok. Chwycił ś. za boki i śmiał ś. do rozpuku. **2.** z kim = *zewrzeć ś., zczepić ś.:* Chwycą ś. obaj jak lwy. Jabł. Skoro ś. obaczą, zaraz ś. za łby chwytają. Jabł. Ten nie junak, kto z śmiercią nie chwyta ś. żwawie. Bardz. (= *nie boryka ś.*). **3.** czego = *jąć ś., czepić ś.:* Tonący brzytwy ś. chwyta. Prz. Pospólstwo każdej rzeczy ś. chwyci, kiedy o wolność idzie. Kłok. Czego ś. C., jakiego ś. jąć sposobu? (= *do czego ś. uciec*). Kto ś. wielu dróg chwyta, nie idzie, lecz błądzi. Klecz. Sekt bluźnierskich ś. chwycili. Star. Szkło gorące do rozegrzanego żelaza jak karuk ś. chwyta (= *lgnie, przystaje, przylepia ś.*). Bardzo ś. jej chwyciło serce jego. B. B. Niech ś. was chwycą słowa moje. Leon. Pogardza dobrym, a ladajakiego ś. chwyta. **4.** czego a. ×do czego = *jąć ś. czego, wziąć ś., rzucić ś. do czego:* C. ś. rzemiosła, pracy. Co żywo chwyta ś. do zbroi. Kniaź. ×On ś. do mnie chwyci. Fred. A. (= *porwie ś., skoczy, rzuci ś.*). **5.** ×*rzucić ś.* = *wystąpić:* Gdy z zbytniego picia gorzałki gangrena żołądka nagle ś. staje, mówią, że ś. gorzałka chwyciła i zapaliła. Krup. **6.** [Chwyciło ś.] = *zajęło ś., zapaliło ś., gore.* <CHWYT>

Chwyt, u, lm. **y I.** *część podkowy, gryf.* **2.** *ramię polipa do chwytania.* **3.** gim. *chwycenie ś. za co.*

Chwytacz, a, lm. **e 1.** *ten, co chwyta, łapacz.* **2.** w lm. druk. p. **Łapki. 3.** a. **Canga** garb. *narzędzie do przytrzymywania skóry u stołu garbarskiego.* **4.** a. **Chwytka, Zaczepnik, Hak** gór.=a) *narzędzie do wydobywania z otworu świdrowego pozostałych w nim części odłamanych.* b) *przyrząd w szybach do przytrzymywania klatek, mieszczących w sobie skrzynie dobywalne.*

Chwytać, a, ał i **C. ś.** p. **Chwycić.**

×**Chwytadło, a,** lm. **a** lek. p. **Chwytnik.**

Chwytanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Chwytać;** lek.: C. płatków = *skubanie pościeli u chorych w gorączce, szypłanie* (crocidismus). **2.** [C.] *przyjmowanie dziecka, babienie.*

Chwytanie się, a ś., blm., czynność cz. **Chwytać ś.**

Chwytka, i, lm. **i 1.** *piłka skórzana do grania.* **2.** *związany brzeg worka, za który bierze ś. go z miejsca.* **3.** [C. a. **Chytka**] *podejście, podstęp, fortel, przebiegłość.* **4.** gór. p. **Chwytacz.**

Chwytki p. **Chwytny.**

Chwytliwość, i, blm. rz. od **Chwytliwy.**

Chwytliwy p. **Chwytny:** Tak to u mnie fortuna, jak as, bywa chwytliwa i gorąca. Pas.

Chwytnąć, nie, nął p. **Chwycić.**

Chwytnik, a, lm. **i 1.** bot. (rhizina) *wydłużona włoskowata komórka, którą pewne niższe rośliny czerpią pokarm z podłoża.* **2.** a. ×**Chwytadło** lek. *narzędzie do wydobywania ciał obcych, szczeg. monet, z przełyku.* **3.** zeg. *imadełka, szczypczyki.*

Chwytnoogonowy *mający ogon chwytny:* Rodzaj małp chwytnoogonowych. Tacz. <CHWYT+O+GON>

Chwytność, i, blm. **1.** rz. od **Chwytny. 2.** lek. *przejmowanie szybkie i pojmowanie wrażeń zewnętrznych, którego niema u słabych na umyśle.*

Chwytny, ×**Chwatny, Chwytki,** ×**Chwatki, Chwytliwy 1.** *wprawny, zręczny w chwytaniu:* Chart C. (=*bierczy*). **2.** *mogący ś. chwytać obcych przedmiotów, okręcać ś. koło nich:* Ogon małpi C. Trąba słonia chwytna.

×**Chwytopis, a,** lm. **owie** *skoropis, stenograf.* <CHWYT+PIS>

Chwytwa, y, lm. **y** bot. (pisonia) *roś. z rodziny nocnicowatych.*

[**Chy**] dziec. *parzy, gorące.* <Dziec.>

[**Chyb**!] *hop! skok!* <Dźwn.>

1. Chyba, y, lm. **y 1.** [C.] = a) *szkoda, niepowodzenie.* b) *brak, skaza.* c) *przeszkoda.* **2.** †*chybienie, zawód, błąd mimowolny:* Kto ma ryby, ma chyby. Prz. (=*dochód rybny często chybia*). †Niemasz chyby, bez chyby = *niechybnie, niewątpliwie, niezawodnie.* **3.** †w grach, *mydło, pudło.* **4.** †C. przyrodzona, w rodzeniu=*zboczenie; potwór, monstrum.* Zdr. [**Chybka**]. <CHYB>

2. Chyba, y, blm. *las wysoki z drzewem budulcowym.* <?>

3. Chyba sp. i przys. **1.** *może tylko; z wyjątkiem tego tylko wypadku, gdy, gdyby:* Niecnotliwa zazdrość, C. w niebie jej niemasz. Cała moja zasługa w tym ś. C. znajduje, iż... Nie wierz, C. że ś. przekonasz. Och! głupibym był C. **2.** a. [**Chybie**] *należy przypuszczać, że..., zdaje ś., pewnie:* C. z tego nic nie będzie. **3.** [C.] *ale, tylko.* **4.** †*tylko, jeno:* Nic nie nalazł na fidze, C. liście same. Sekl.

†**Chyba** przyi. **1.** *prócz, oprócz, krom, okrom:* C. mnie niemasz innego boga. Leop. **2.** *bez:* Więdną i schną C. tego, iżby wodą były pokrapiane.

Chybać, a, ał 1. i **C. ś.** p. **Chybnąć. 2.** [C.]=a) *iść.* b) *skakać.* c) *machać:* Chybają temi miotłami. <CHYB>

Chybanie, a, blm., czynność cz. **Chybać.**

Chybanie się, a ś., blm., czynność cz. **Chybać ś.**

Chybant, a, lm. **y** *wielki hebel do zbierania kantów desek.* <?>

[**Chybcika, Na chybcika, Chybcikiem**] przys. *naprędce.* <CHYB>

[**Chybcikiem**] p. **Chybcika.**

Chybiać, a, ał p. **Chybić.**

Chybianie, a, blm., czynność cz. **Chybiać.**

Chybiasty przym. od **2. Chyba:** Drzewo chybiaste=*wysokie, budulcowe.*

Chybić, i, ił, ×**Chybnąć,** nied. **Chybiać 1.** *nie trafić:* Strzelił, ale chybił (=*spudłował*). Przen.: C. celu=*nie odpowiedzieć celowi:* Argument ten chybia celu. Łacniej C., niż trafić. Prz. Nie chybi ani na włos. Chybił, trafił; na chybił, trafił; chybi, trafi=*na los szczęścia, na oślep:* Nie wiedząc adresu, poszedłem na chybił trafił. C. drogi, brodu i t. d.=*minąć ś. z niemi, zgubić je.* **2.** †*ominąć:* Chytry Leszek, ziemię niedźwiadkami przysypawszy, oznaczył sobie ścieżkę osobną, jakoby chybiał onych gwoździ. Biel. M. **3.** × od czego=*zboczyć; minąć ś. z czym:* Od prawdy C. Nar. **4.** × *nie być trafnym, zawieść, zbłądzić, omylić:* Ludzkie zdanie nieraz błądziło, nieraz chybiało. P. Koch. **5.** kogo=*minąć go:* Komu Bóg co obiecał, nigdy go nie chybi. Prz. **6.** *nie ziścić ś., nie sprawdzić ś., nie przyjść w porę, zawieść, omylić:* Boski wyrok nie chybi i włosem. L. Co ludzie mówią a. obiecują, to C. może. Skar. (=*nie dojść do skutku*). Ja nie chybię, nie zborguję. Kn. (=*stawię ś., nie skrewię, nie daruję*). Poczta chybiła (=*nie nadeszła w porę*). **7.** (o urodzaju) *zawieść, nie dopisać, omylić nadzieje, nie udać ś.:* Kartofle, zboże, łąki chybiły w tym roku. W polu chybiło. Niem. **8.** Ani chybi=*niechybnie, z pewnością:* Ani chybi, musi być upiór. **9.** [C.] *nie wystarczyć, braknąć:* Niczego mi nie chybia. Co ci chybia, cyś chory? †Chybia co = *brakuje, nie dostaje czego:* Chybia do tysiąca złotych sto. Oss. **10.** †komu=*uchybić, ubliżyć:* Syn źle wychowany pospolicie chybia rodzicom. Oss. Pytałeś, czym czci nie chybił. Sienk. †**C. ś. 1.** *minąć ś.:* Chybiali ś. w drodze. Oss. Przen.: C. ś. z prawdą. **2.** *nie ziścić ś., nie sprawdzić ś.:* To jako on powiedział, nic ś. nie chybiło. Rej. <CHYB>

†**Chybić, i,** lm. **e** p. **Kibić.**

[**Chybie**] p. **3. Chyba.**

Chybienie, a, blm., czynność cz. **Chybić.**

Chybiony *nieudatny, nieudały, który zawiódł oczekiwania, nie odpowiedział celowi, nieudolny:* Z niechęcią dla chybionych utworów pełniłabym czynność ich przerabiania. Orzesz.

†**Chybitka, i,** lm. **i** p. **Kibitka.**

†**Chybitność, i,** blm. p. **Kibitność.**

Chybitny 1. [C.] *bystry, przytomny, szybko orjentujący ś.* **2.** †p. **Kibitny:** Siewacz powinien mieć rękę pomiarkowanie chybitną do rzucania nasienia rzadzej lub gęściej. Kluk. <p. Kibić>

[**Chybka, i,** lm. **i**] p. **1. Chyba:** A jak zrobisz chybkę? — Chybabym zachorował. <CHYB>

Chybki, [**Chibki, Chebki**] **1.** *szybki, prędki, żwawy, rączy:* Ślad w biegu chybkim był zostawiony nóżkami drobnemi. Mick. **2.** [C., **Chyły**] *gibki, giętki, wiotki.* <CHYB>

Chybko przys. od **Chybki:** Za danym znakiem, ogień podłożywszy C. Mick.

×**Chybkostrzały** *chybko strzelający:* **C. łuk.** Paszk. <CHYB+STRZAŁ>

Chybkość, i, blm. rz. od **Chybki.**

Chybnąć, nie, nął, [Chynąć], nied. **Chybać, Chybotać I.** czym=*zachybotać, gibnąć, zagibotać, kiwnąć, zakołysać, poruszyć, zabujać, zawahać, zachwiać*: Byle chybnął dzbanem, rozlewa ś. woda. Oss. Wiatr chybnął łódką, wisielcem. **2.** [C.] =a) *pobiec, polecieć, popędzić*: Chybaj! = *ruszaj! umykaj*. Chybaj sobie, gdzie chcesz, bo tu takich nie trzeba. Sienk. b) *nie udać ś.* c) *braknąć*. d) *skoczyć, uwinąć ś.* e) *rzucić*: Nie chybaj gałązeczek do wody. f) *poruszyć*. **3.** ×Chybnąć p. **Chybić**: Czy mnie sromota chybnie Palameda winić! Żebr. (=*ominie*). **C. ś.** a. [**Chynąć ś.**]. **I.** *zachybotać ś., gibnąć ś., zagibotać ś., zakołysać ś., poruszyć ś., zabujać ś., zachwiać ś., zawahać ś.* **2.** [C. ś.] o dzieciach, *zwichnąć ś., skręcić ś., zwichnąć krzyż*. <CHYB>

×**Chybnie** przys. od **Chybny**. L.

Chybnięcie, a, blm. **I.** czynność cz. **Chybnąć. 2.** [C.] *zwichnięcie krzyża u dzieci*.

[**Chybnięty**] **I.** *chybiony*. **2.** *mający krzyż zwichnięty*.

×**Chybność, i**, blm. rz. od **Chybny**. L.

Chybny I. × *chybiający, nietrafny, niecelny*: Strzał C. **2.** × przen. *zawodny, omylny, błędny, wątpliwy*: Wyrocznia chybna. **3.** [C.]=a) *ze skazą, zepsuty*. b) *chory*.

Chyboca, y, lm. **e** p. **Ogródek**. <?>

× **Chybot, u**, lm. **y I.** *chybnięcie ś., chybotanie ś., wahanie ś., zawahanie ś., kiwnięcie ś., kołysanie ś., zakołysanie ś., oscylacja*. **2.** *tłok pompy*.

Chybota, y, lm. **y** (tetranthera) *roś. z rodziny wawrzynowatych*.

Chybotać, cze tał i C. ś. p. **Chybnąć**.

Chybotanie, a, blm., czynność cz. **Chybotać**.

Chybotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Chybotać ś.**

[**Chybować, uje, ował, Chibować**] *brakować*: Co ci chybuje?

[**Chybzia, i**, lm. **e**] *alkierz*. <? Może w związku z Chyż>

[**Chybzie, a**, blm.] *ziele z własnościami nadprzyrodzonemi*. Por. **Chebz, Chepta**. <p. Hebd>

Chyc! Hyc! ×**Chyt!** *w., oznaczający skok, szust! myk!*: Małpa C. mi na łeb. Baba zaraz C. z tapczana. <Dźwn.>

Chycać, a, ał I. p. **Chycnąć**. **2.** *biec z podskokami*: Zając, królik, kangur chyca.

Chycanie, a, blm., czynność cz. **Chycać**.

Chych, u, lm. **y** p. **Chich**: Jeden drugiemu oczy zaleje, to potym chychu na trzy zbyty. Górn. <Dźwn. CHYCH, CHICH>

Chychot, u, lm. **y** p. **Chichot**. Przen.: Słychać straszliwy C. granatów. Sienk.

Chychotać, cze tał i C. ś. p. **Chichotać**.

Chychotanie, a, blm., czynność cz. **Chychotać**.

Chychotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Chychotać ś.**

Chychoteczka, i, lm. **i** p. **Chychotka**.

Chychotka, i, lm. **i I.** p. **Chichotka**: Co znaczą te chychotki? Oss. **2.** [C.] m. *śmieszek*. Zdr. **Chychoteczka**.

Chychotliwy p. **Chichotliwy**.

Chychy nieod. p. **Chichi**: Będziesz ty miał C. Oss. (=*przypłacisz, zobaczysz*). To nie C.!

[**Chycić, i, ił**] **I.** i †**Chycić** p. **Chwycić**: Czterdziestu rycerzy do Krzyżaków jadących chycił. Sienk. Chyciwszy go za gębę, wszystkie włosy mu z niej wydarł. Sienk. Chycili ś. Czech z Wołkiem na zamkowym dworzyszczu. Sienk. Chyciwszy ś. rękama jej gardła. B. Sz. **2.** [C.] *zaskoczyć*: Chyciły zbiórki (=żniwa) tak prędko. <CHWYT>

Chycnąć, nie, nął, nied. **Chycać** *skoczyć, zeskoczyć, wskoczyć*: C. na piec, z ławy. <Dźwn. CHYC>

[**Chycza, y**, lm. **e** p. **Chycze**.

[**Chycze, chycz**, blp., **Chycza**] *chata, dom*. <Może w związku z Nm. Hütte=chata (huta)>

[**Chyczowa, ej**, lm. **e**] *pokojówka*.

[**Chyćka, i**, lm. **I, Hyćka**] *kiść jagód dzikiego bzu*. <?>

[**Chyćkać, a, ał**] p. **Choćkać**.

[**Chyćko**] **I.** *troszkę*: Tyćko C.=*choć trochę*. **2.** C.—tyćko=*ile—tyle*.

[**Chydrum-mudrum**] *sprytnie, roztropnie*. <Ukr. chytro mudro>

[**Chyjać, a, ał**] *uciekać, zmykać*.

Chyl, u, lm. **e**, ×**Chil** fizj. *sok mleczny, płynna część pokarmu, znajdująca ś. już w naczyniach chłonnych*. <Gr. chylós>

†**Chyl, u**, lm. **e I.** *pochyłość, spadzistość, spadek, stok*: C. nadmorski, góra nadmorska. Oss. **2.** przen. *cel, sztych*: Narażać ś. na C. Oss. Na chylu wiatrom, nawalnościom. Oss. Wzięty na C. od przeciwnej fortuny. Oss. Być, stać na chylu (=*nad przepaścią*). Narażać ś. na C. (=*na niebezpieczeństwo*). [**Na chylu**] *na miejscu odsłonionym*. <CHYŁ>

[**Chyla**] p. **Chylo**.

[**Chylaczka, i**, lm. **i**] p. **Chylaka**.

Chylać, a, ał i C. ś. p. **Chylić**.

[**Chylaka, i**, lm. **i**] *gałąź zielona na drzewie*. Zdr. [**Chylaczka**]. <Ukr. hilaka>

Chylanie, a, blm., czynność cz. **Chylać**: Krzyż mię boli od ciągłego chylania. <CHYŁ>

Chylanie się, a ś., blm., czynność cz. **Chylać ś.**

[**Chylądką**] p. **Chyłkiem**. <CHYŁ>

[**Chylądzią**] p. **Chyłkiem**.

†**Chylcem** p. **Chyłkiem**: C. idąc, trafił do swego namiotu. Pot.

[**Chyle**] p. **Chylo**.

Chylenie, a, blm., czynność cz. **Chylić**. <CHYŁ>

Chylenie się, a ś., blm., czynność cz. **Chylić ś.**

[**Chyli**] *jak wielki?* <Ili z przydechem>

Chylić, i, ił, Chylać *schylać, przychylać, pochylać, kłonić, skłaniać; giąć, zginać, przyginać, naginać ku dołowi*: C. głowę (=*spuszczać*). Ogrodnik chyli drzewa, żeby ś. ich wierzchołki ku ziemi zniżały. Oss. **2.** ×przen. *nakłaniać, naginać, skłaniać*: Chyli go od młodości do dobrego. Oss. Chylił wolę jego do swego zdania. Oss. **3.** †*biec chyłkiem*: Chylił przez pola co tchu, żeby go nie postrzeżono. Oss. **4.** †*kryć, ukrywać, chronić, chować, przechowywać*: Chylił go przed nieprzyjaciołmi. Oss. **5.** [Chylać] *trztać*. **C. ś. I.** *schylać* (i t. d., p. wyż. pod 1) *ś.*: Gałęzie chylą ś. pod owocami (=*uginają ś.*). Długo ś. drzewo chyli, w okamgnieniu spadnie. Pot. Trzcina od wiatru na wszystkie strony chyli ś. **2.** przen. *przechylać ś., ważyć ś., skłaniać ś.*: Zwycięstwo chyli ś. na jedną a. na drugą stronę. Gdzie ś. fortuna, tam ś. i ludzka chęć chyli. Min. (=*skłania ś.*). Jeszcze ś. na to zdanie nie nakłonił, ale ś. chyli. Oss. **3.** przen. ku czemu=*kłonić ś., mieć ś. ku czemu, zbliżać ś., zniżać ś.*: C. ś. ku starości, ku ziemi. Słońce chyliło ś. ku zachodowi. Dzień chyli ś. ku końcowi. **4.** †*tulić ś., chować ś., kryć ś., ukrywać ś., chronić ś.*: Tymczasem ś. u zaufanego przyjaciela chyli, nim zła burza minie. Oss. <CHYŁ>

[**Chylo, Chyle, Chyla, Hyla**] *ile*: Patrzcie, C. ja łez waszych muszę dźwigać. C.—tylo=a) *ile*—

tyle; b) a. Chyla — tyla = *trochę, niewiele.* <Ile z przydechem>

Chylowy przym. od **Chyl;** × **Chilowy.**

× **Chył, u,** blm. *wychylenie, wygięcie, krzywizna:* C. w przodku buta. Ten but nie ma dobrego chyłu. Zdr. × **Chyłek.** <CHYŁ>

× **Chyłcem** przys. p. **Chyłkiem:** Niech Waść śpieszy do wsi C. Pol.

[**Chyłchiem**] p. **Chyłkiem.**

× **Chyłek, łka** a. **łku,** blm. p. **Chył.**

× **Chyłem** przys. p. **Chyłkiem:** C., borem, czarnym szlakiem. Prz. (*=ukradkiem*). Gdy szczęście tyłem, tedy przyjaciel chyłem (*=oddala ś.*).

[**Chyłka**] *w położeniu pochyłym, będąc schylonym:* Jak C. długo robić, to krew bije do łba.

Chyłkiem, × **Chyłcem,** × **Chyłem,** † **Chylcem,** [**Chylądzią, Chyłchiem, Chylądką**] przys. *przyczaiwszy ś. do ziemi:* Skrada ś. C. C. przyskoczywszy, wymknął mu z czapki listek. Glicz. (*=ukradkiem, zdradziecko*).

× **Chyłkowy** *pokątny:* Oczy mądre i szanująca ś. powaga bynajmniej nie licują z zawodem chyłkowego jurysty. Kraus.

Chyłomierz, a, lm. **e** mier. *narzędzie do mierzenia pochyłości gruntu względem poziomu.* <CHYŁ +MIAR>

Chyły l. [C.] p. **Chybki. 2.** × p. **Pochyły.**

Chym, u, blm. fizj. *miazga pokarmowa, płynna część pokarmu, znajdująca ś. jeszcze w kiszkach.* <Gr. chymós>

[**Chymałka, i,** lm. **i**] p. **Chomełka.**

× **Chymera, y,** lm. **y** p. **Chimera.**

[**Chymernik, a,** lm. **i**] *chimeryk.*

† **Chymicznie** przys. od **Chymiczny.**

† **Chymiczny** przym. od **Chymja,** *chemiczny.*

† **Chymja, i,** blm. p. **Chemja.**

× **Chynak, a,** lm. **i l.** *szyna żelazna z hakiem.* **2.** *hak żelazny, na którym wisi baba do wbijania palów.* <Nm. Schienhacken>

† **Chynąć, nie, nął l.** *schylić, pochylić, nachylić, skłonić, zwiesić, spuścić:* Ledwie dzień z południa na dół głowę chynie, zaraz ś. cień rozciągnie. Zim. **2.** *pogrążyć, zanurzyć, zatopić, zagłębić:* Niech wiatr mej kruchej łódki w topieli nie chynie. Przyb. **3.** *wionąć, powiać:* Gdy wiatr chynie... Biel. M. **4.** *rozproszyć, rozwiać.* **5.** *wchłonąć, wciągnąć:* Chynął ognia wszystkiemi kośćiami. Żebr. **6.** [C.] *sunąć, mknąć:* Chynie ptaszek po olszynie. Kolb. **7.** [C.] p. **Chybnąć.** † **C. ś. l.** *schylić ś., pochylić ś., nachylić ś., skłonić ś., zwisnąć, spuścić ś., przeważyć ś.:* Ziemia swą wagą na dół ś. chynęła. Żebr. Już ś. był dzień z południa chynął. Pot. Wiek mój już chynął ś. ku nocy. Kochan. **2.** *pogrążyć ś., zanurzyć ś., zapuścić ś., zagłębić ś.:* Nie śmiesz ś. chynąć w ślepe one brody. Tw. **3.** *wychylić ś., zboczyć, uskoczyć, rzucić ś.:* Konie czasem ś. kręcą, w bok ś. chyną. Haur. **4.** [C. ś.] p. **Chybnąć.** <CHYB>

× **Chyr, a,** lm. **y l.** p. **Charłactwo** i **Chera. 2.** p. **Charłak.**

[**Chyr, u,** lm. **y**] p. **Hyr.**

Chyra, y, lm. **y l.** × p. **Chera** i **Charłactwo. 2.** [C. a. **Chera, Chira, Hera**] = a) *choroba.* b) *zaraźliwa choroba, mór, cholera; choroba gorączkowa, tyfus.* c) *wada.* d) *pęknięcie warg od wiatru.* e) *mantyka.* f) i × **Chyra** *cherlak.* g) [Chyra] *grdyka.* h) [Chyra] *głowa, włosy:* Wziąć Cisa za czuprynę i wytargać mu chyrę. Gaw. <CHOR>

[**Chyrać, a, ał**] *cherlać.*

× **Chyrchel, chla,** lm. **chle** p. **Cherchel.**

[**Chyrczeć, y, ał**] nieos. *charczeć, rzężeć:* Chyrczy mu w garle. <CHARCH, CHARK>

[**Chyrek, rka,** lm. **rki, Chyrka**] *mizerak.* <CHOR>

[**Chyrka, i,** lm. **i**] p. **Chyrek.**

[**Chyrla, i,** lm. **e, Cherla**] *cherlak.* <CHOR>

[**Chyrlacki**] *charłacki.*

[**Chyrlactwo, a,** blm.] *niedołęstwo fizyczne, charłactwo.*

× **Chyrlaczek, czka,** lm. **czki** p. **Chyrlak.**

[**Chyrlaczyć, y, ył**] *niedomagać, chorować.*

× **Chyrlać, a, ał** p. **Cherlać.**

× **Chyrlak, a,** lm. **i** p. **Charłak** i **Cherlak.** Zdr. × **Chyrlaczek.**

× **Chyrlanie, a,** blm., czynność cz. **Chyrlać.**

[**Chyrlawy, ego,** lm. **i**] rz. p. **Charłak.**

× **Chyrleć, eje, ał** p. **Cherlać:** Młodzian chyrleje w przedwczesnej siwiźnie. Gac.

[**Chyrlęga, i,** lm. **i**] p. **Charłak.**

[**Chyrny, Cherny**] *chorowity.*

† **Chyrograf, u,** lm. **y** p. **Cyrograf.**

† **Chyrografa, y,** lm. **y** p. **Cyrograf.**

[**Chyrtu- pyrtu**] *prędko, pośpiesznie, bez sensu.* <?>

[**Chyrzać się, a ś., ał ś.**] (chyr-zać) *śmiać ś., chichotać ś., szczerzyć zęby.* <?>

[**Chyrzeć, e, ał**] *chorować.* <CHOR>

[**Chys, a,** lm. **y**] p. **Hys.**

[**Chyski**] p. **Chyży.**

× **Chystać, a** a. **szcze, tał,** × **Chistać** *huśtać, bujać, kołysać, chwiać, wiewać.* × **C. ś.** *bujać ś., kołysać ś., chwiać ś.:* Wierzba ś. chysta. Syrok. <p. Huśtać>

× **Chystanie, a,** blm., czynność cz. **Chystać.**

× **Chystanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Chystać ś.**

× **Chyt!** w. **l.** p. **Chyc. 2.** *myk! mach!:* Zakryła oczy C.! i wypiła. Też. <Dźwn.>

[**Chyt-**] p. **Chwyt-.**

[**Chytać się, a ś., ał ś.**] *chlebotać ś., chybotać ś., chwiać ś., kiwać ś., fajtać ś., latać, ruszać ś.:* Maszynę przyszrubowano do paki, aby ś. nie chytała.

[**Chytanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Chytać ś.**

[**Chytarnik, a,** lm. **cy**] p. **Chyternik.**

[**Chyternik, a,** lm. **cy, Chytarnik**] *człowiek chytry, przebiegły, chciwy.* <CHYT(R)>

[**Chytki**] p. **Chutki.**

[**Chytko**] p. **Chutko.**

† **Chytrcowy** przym. od **Chytrzec:** Mądrość chytrcowa. Leop. <CHYT(R)>

× **Chytrek, rka,** lm. **owie,** † **Chytrzec,** † **Chytrzelek l.** *człowiek chytry, mędrek, filut, frant:* Ilu chytrków, tyle mędrków. Prz. (= *trafił frant na franta*). **2.** *człowiek roztropny, rozumny, ostrożny.*

Chytreńki prow. *chytry.*

Chytreńko przys. od **Chytreńki:** Bolko C. kłania ś. cesarzowi i popija miód. Krasz.

[**Chytreusz, a,** lm. **e**] *człowiek przebiegły.* <Od CHYT(R) niby Łć.>

Chytro, Chytrze przys. od **Chytry:** C. mądro a nie z wielkim kosztem. Oss.

† **Chytroba, y,** lm. **y** *chytra sztuka, wybieg.*

× **Chytrobiegi** *chytrze, sztucznie bieżący, wymykający ś.:* Lis C. Biel. <CHYT(R)+BIEG>

† **Chytrogarny** *chytrze sobie skarbiący, zdobywający:* Zła roztropność ma pasierbicę chytrogar-

ną, która bogactwa zbiera chytro. Stryjk. <CHYT(R)+GART>

× **Chytromównie** przys. od **Chytromówny.** <CHYT(R)+MOW>

×**Chytromówność, i,** blm. rz. od **Chytromówny.**

×**Chytromówny** *mówiący chytrze, podstępnie.*

×**Chytromyślnie** przys. od **Chytromyślny.** <CHYT(R)+MY(SŁ)>

×**Chytromyślność, i,** blm. rz. od **Chytromyślny.**

×**Chytromyślny** *myślący chytrze.*

† **Chytroskok, a,** lm. **i** *ten, co chytrze skacze, wymykający ś. przez skoki.* <CHYT(R)+SKOK>

† **Chytroskoki** *skaczący chytrze, wymykający ś. przez skoki:* Chytroskoka liszka. Biel.

Chytrostka, i, blm. p. **Chytrość:** Z kobiecą tylko chytrostką poczuła, że tego człowieka łatwo będzie wziąć. Krasz.

† **Chytroszki, szek,** blp. *podchwytywania, łapki.*

[**Chytroś, a,** lm. **e**] *chciwiec.*

Chytrość, i, blm. **1.** rz. od **Chytry:** C. lisa. C. do roboty. Kon. **2.** [C.] *chciwość, skąpstwo.* Zdr. **Chytrostka.**

† **Chytrotajny** *tający chytrze:* Karp skrycie ś. po wodzie utuli, a głowę na dno C. wmuli. Biel. <CHYT(R)+TA(J)>

† **Chytrotajnie** przys. od **Chytrotajny.**

×**Chytrować, uje, ował** *być chytrym:* Ten człowiek otwarty i nieumiejący C., nie dostrzegł tego. Spas. <CHYT(R)>

×**Chytrowanie, a,** blm., czynność cz. **Chytrować.**

×**Chytrowato** przys. od **Chytrowaty.**

×**Chytrowaty** *nieco chytry.*

Chytry, [**Chitry**] **1.** *przebiegły, podstępny, zdradliwy, wykrętny:* Wąż, lis C. C. jak wół. Prz. (*=prosty, głupi*). Twarze chytro-niewesołe. Rol. **2.** † *chytrze obmyślany, zdradziecki:* Najchytrzsze i najsubtelniejsze sieci miotają. Skar. Wtym ś. tajemnie zasadził w miejscach chytrych. Papr. **3.** † *ostrożny, przezorny, opatrzny, mądry, roztropny.* **4.** *chciwy, łapczywy, łakomy, skąpy:* C. na pieniądze, na robotę, na jedzenie. C. do wódki jest i zaraz w tuzy. Kon. **5.** [C.] = a) *zdolny, zgrabny, zwinny, gracki, rączy, prędki.* b) *chętny, ciekawy.* <CHYT(R)>

Chytrze p. **Chytro.**

† **Chytrzec, rca,** lm. **rcy** p. **Chytrek:** Djabeł stary C. jest. Op.

Chytrzeć, eje, ał *stawać ś. chytrym.*

† **Chytrzelek, lka,** lm. **owie** p. **Chytrek:** Bóg zawsze srogi chytrzelkom. Papr.

Chytrzyć, y, ył **1.** ×kogo, co = *robić chytrym.* **2.** *powodować ś. chytrością, skąpić:* Chytrzył, zabiegał, niczego nie użył na świecie.

[**Chyz, a,** lm. **y**] p. **Hys.**

† **Chyz, u,** lm. **y** p. **Chyża.** Susz. [**W chyzu**] *w mieszkaniu, w cieple (nie na dworze).*

[**Chyzko**] p. **Chyżo.**

×**Chyż** nieod. p. **Hys,** *niebezpieczeństwo, sztych:* Samuela chciał na C. wystawić i jego rękami żar grzebać. Krasz.

† **Chyża, y,** lm. **e,** †**Chyż,** † **Hyż,** † **Chyzi** blp., † **Chyz,** [**Chyża, Chyż, Chyże** blp.] **1.** *chata, chałupa:* Śmierć we drzwi bije nogą, to pałaców wysokich, to w chyżę ubogą. Mias. Siedźże, jeżu, w swoim chyżu. Prz. Lampy po wszystkim chyzie ogień puszczają spory. Żebr. **2.** [C.] *obora; ziemianka; strzecha; dom.* Zdr. † **Chyżyk,** †**Chyżeczek.** <Śr. Grn. hûs, Nm. Haus=dom>

Chyżanka, i, lm. **i** zł. *karczma.* <Zap. od Chyża>

[**Chyże**] p. **Chyżo.**

† **Chyżeczek, czka,** lm. **czki** p. † **Chyża.**

Chyżo, [**Chyże, Chyżok**] **1.** przys. od **Chyży;** [**Chyzko**]. **2.** [C.] *zaraz, wnet, natychmiast, w tej chwili.* <CHYŻ>

Chyżogończy *szybko goniący:* Psy chyżogończe. Ml. <CHYŻ+GON>

[**Chyżok**] p. **Chyżo.**

Chyżokonny *mający chyże konie, jeżdżący na nich:* Chyżokonni Danaje. Ml. < CHYŻ + KOŃ>

Chyżolotnie przys. od **Chyżolotny.** <CHYŻ+LOT>

Chyżolotny, Chyżoloty *szybko latający:* Ptak C. Strzała chyżolotna.

Chyżoloty p. **Chyżolotny.**

Chyżonogi *szybkonogi, prędkonogi, wiatronogi:* Jeleń, zając C. <CHYŻ+NOG>

Chyżopióry *chyżo latający za pomocą skrzydeł:* Ptak C. Ml. <CHYŻ+PIOR>

Chyżość, i, blm. rz. od **Chyży;** † **Hyżość.**

Chyżuchno przys. od **Chyżuchny.**

Chyżuchny, Chyżutki, Chyżuteńki *bardzo chyży.*

Chyżuteńki p. **Chyżuchny.**

Chyżuteńko przys. od **Chyżuteńki.**

Chyżutki p. **Chyżuchny.**

Chyżutko przys. od **Chyżutki.**

Chyży, [**Chiży, Chyski**], †**Hyży** *szybki, zwinny, wartki, rączy, żywy, żwawy, śpieszny, prędki, chybki:* Zając, jeleń, bieg, lot, krok C. ×Wyciąć chyżego = *pobiec, wziąć nogi za pas:* Widząc przegraną, wyciął chyżego nazad. Pas. <CHYŻ, może z Czes.>

Chyżyć, y, ył zł. p. **Kiżyć.** <?>

† **Chyżyk, a,** lm. **i** p. † **Chyża.**

[**Chyżyna, y,** lm. **y**] *chata z ziemi, ziemianka.* <p. Chyża>

1. Ci z. **1.** p. **Ten.** **2.** krótsza postać z *tobie.* **3.** w postaci Ci, [**Cić**] dodaje ś. do wyrazu zakończonego na spółgłoskę, a w postaci **Ć,** [**Cci**] —do wyrazu zakończonego na samogłoskę = a) *zaiste, co prawda, wszak:* Mam-ci ja komu dać. Kn. Nic-ci mi drużbowie. Niemasz-ci, niemasz, jak parobcy nasi. b) ci—*ale, jednak, lecz, tylko, atoli* = *wprawdzie, co prawda:* Dał-ci mi, ale hardzie. Górn. Głos-ci Jakubów jest, ale ręce są Ezau. Leop. c) *wszak, przecież:* Pan-ci jest, niech czyni, co ś. jemu podoba. Skar. Jużcibym namówił kamienie i wodę. Jużeć ja ich przeprosiła. Trzy latacći ja służyła. **4.** a. [**Ć, Cci, Cić**] *tu, dopiero:* A to ci historja. Jak ci zaczął deszcz lać! Jakcić on przyjechał. Stałoć ś. jej, jak to bywa.

2. Ci! ci! 1. w. *oznaczający głos niektórych ptaków śpiewających:* Strzyżyk ci ci ś. odzywa. **2.** Ci ci ci = a) a. Ci ci kizia = *wabienie kota.* b) [Ci ci ci] *wołanie na cielęta.* <Dźwn.>

[**Ciabracha, y,** lm. **y**] *szarganina.* <? Por. Ciarach>

[**Ciabrać się, a ś., ał ś.**] *szargać ś.*

[**Ciach! Czach!**] w. *wyrażający ciachnięcie:* C. mieczem. Dostanę egzemplarz, przewertuję, a potym C.! C.! i już autor urządzony. Zap. <Dźwn.>

Ciachać, a, ał p. **Ciachnąć.**

Ciachanie, a, blm., czynność cz. **Ciachać.**

Ciachanina, y, blm., **Ciachanka** *rąbanina; smaganie, kara cielesna.*

Ciachanka, i, blm. p. **Ciachanina.**

[**Ciachciary, ów,** blp.] p. **Czechczer**

Ciachnąć, nie, nął, nied. **Ciachać,** [**Ciakać**] **1.** *rąbnąć, ciąć:* Ten i ów, kosą ciachając, myślał sobie. Jeż. **2.** *smagnąć:* C. batem, rózgą. **3.** [C.] *dziobnąć* (o ptaku). **4.** [C.] *skrzesać* (ognia).

Ciachnięcie, a, blm., czynność cz. **Ciachnąć.**

[**Ciachtać, a, ał**] *cmokać.* <Dźwn.>

[**Ciacia, i,** lm. **e**] *ładna dziewczyna:* Nie bierzcie pieniędzy od tej ciaci. Jeż. <Dziec.>

[**Ciaciać się, a ś., ał ś., Ciaćkować ś.**] **1.** *bawić ś. w czułości, pieścić ś.* **2.** *bawić ś. w drobnostki.* **3.** *drażnić ś. z kim.*

Ciaciany dziec. p. **Cacany:** Gdo posłuchá pod ścianą, ten usłyszy ciacianą. Prz. (=*kto podsłuchuje, ten się niemiłych rzeczy czasem dowiaduje*).

Ciaciu dziec. **1.** p. **Caca. 2.** p. **Cacany.**

×**Ciaćkać, a, ał 1.** *mlaskać:* Na to Żydzi z zachwytem ciaćkali. **2.** *podziwiać, zachwycać ś., delektować ś.* [**C. ś.**] **1.** *pieścić ś.* (szczeg. o dzieciach). **2.** *pluskać ś. w wodzie a. płynie jakim:* Dzieci ciaćkają ś. w błocie. **3.** *całować ś.*

×**Ciaćkanie, a,** blm., czynność cz. **Ciaćkać.**

[**Ciaćkować się, uje ś., ował ś.**] p. **Ciaciać ś.**

[**Ciadrach, a,** lm. **y**] *obdartus.* <? Por. Ciarach>

[**Ciahły**] p. **Ciągły:** Ludzie ciahli i mieszczanie, poddani książąt, szlachty. St. Lit. <Sbrs. ciahły(j)>

[**Ciaka, i,** lm. **i**] p. **Czako.**

[**Ciakać, a, ał**] p. **Ciachnąć i Cmoknąć.**

Ciałeczko, a, lm. **a** p. **Ciało.** <CIAŁ>

Ciałko, a, lm. **a 1.** p. **Ciało. 2.** ×*najprostsza cząsteczka świata materjalnego, atom.* **3.** anat.: a) Ciałka brodawkowate w nerkach, *brodawki,* ×*brodaweczki,* †*substancja brodawkowa nerek* (papillae renales). b) Ciałka dotykowe, *ciałka Pacciniego a. Vatera* (corpuscula tactus). c) Ciałka kostne, *jamki kostne, komórki gwiazdowate, kostne* (corpuscula ossium). d) Ciałka krwi białe, ×*kulki krwi białe, limfatyczne.* e) Ciałka krwi czerwone, ×*kulki krwi czerwone, krążki krwi* (corpuscula sanguinis). f) C. łzowe p. **Mięsko.** g) C. mirtowe p. **Mięsko.** h) Ciałka nasienne, *nitki nasienne, plemniki,* ×*cerkarje nasienne,* ×*zwierzątka, żyjątka nasienne,* †*robaczki nasieniowe* (fila spermatica). i) Ciałka oliwkowate p. **Oliwka.** j) Ciałka powrózkowate, *pęczki powrózkowate, piramidy boczne, odnogi móżdżku dolne* (corpora restiformia). k) C. prążkowate w mózgu, †*ciało prążkowate, smugowate* (corpus striatum). l) Ciałka pszenicowate kości gnykowej, †*rożki pszeniczne, rogi małe, mniejsze* (cornua minora). ł) †Ciałka pszenicowate krtani, *trzeszczki* (corpuscula triticea). m) C. rzęskowe w oku, *kółko rzęskowe,* †*białawy pierścionek w prążki* (corpus ciliare). n) Ciałka śledzionowe, ×*pęcherzyki Malpighiego* (corpuscula Malpighii). o) C. żółte w jajniku, ×*ciało żółte* (corpus luteum). **4.** bot.: a) Ciałka barwnikowe, c h r o m o p l a s t y=*utwory protoplazmatyczne w komórkach roślinnych, od których zależy zabarwienie kwiatów, owoców, korzeni i t. d.* b) Ciałka mączkotwórcze, l e u k o p l a s t y = *twory protoplazmatyczne, bezbarwne, wytwarzające ziarna mączki w komórkach roślinnych.* c) Ciałka a. k u l k i zieleni, ciałka chlorofilu, c h l o r o p l a s t y=*twory protoplazmatyczne zielone w komórkach roślinnych, od których zależy zielony kolor roślin.* **5.** [C.] *górna część koszuli kobiecej.*

×**Ciałkowaty** anat. (corpuscularis) *złożony z ciałek, zawierający ciałka.*

Ciało, a, lm. **a,** [**Ciele**] **1.** anat. = a) (corpus) *ustrój ludzki a. zwierzęcy jako całość:* Człowiek składa ś. z duszy i ciała. Na co mi, Panie, ta suknia z ciała, co mi swobodną duszę skowała? Syrok. C. zdrowe, kształtne. Nabierać ciała (=*tuszy*) a †brać C. Spadać z ciała a. na ciele a. tracić C. (=*chudnąć*). †Koń na ś. nie mógł brać ciała (=*nie dał ś. utuczyć*). Umartwiać C. Czuć bóle w całym ciele. Plamy na całym a. po całym ciele. Rozstał ś. z ciałem a. †z ciała wyszedł a. †na pokój z ciała poszedł a. †z ciałem ś. rozdzielił. Skar. (=*umarł*). Przez dziury w ubraniu wygląda mu C. Świecić gołym ciałem (=*być gołym, odartym*). Nosi włosiennicę na gołym ciele. Oddać ś. komu a. czemu duszą i ciałem (=*zupełnie, z zapałem*). Dziwuje ś. C., czego nie widziało. Prz. (=*dziwi ś. głupiec byle czemu*). Czystość ciała (=*niewinność*). †Przen. *człowiek, osoba; istota, stworzenie, twór:* Białogłowy mogą mieć lenno w tym, co na swe C. kupią. Sz. Błogosław wszelkie C. imieniu Jego. Wr. Przen. *człowieczeństwo, natura ludzka:* Chrystus przyjął na ś. C. b) *części miękkie otaczające kości,* u zwierząt *mięso:* C. jędrne. Kazał go tak długo bić, ażeby C. jego od kości odpadło. Skar. Kazał męczennikowi drzeć C. z kości. Skar. c) (cadaver) *trup, zwłoki, umarły, nieboszczyk:* Grzebać, chować, eksportować, pokropić, balsamować C. Zmartwychwstanie ciał. Ciała poległych walały ś. po polu. d) *część organizmu ludzkiego:* ×C. c i a ł k a n a s i e n n e g o, jego g ł ó w k a; C. H i g h m o r a, †H i g m o r j u s z a, o ś r o d e k j ą d r a (corpus Highmori); C. j a m i s t e, g ę b c z a s t e, g ą b c z a s t e, w a ł k i j a m i s t e p r ą c i a a. ł e c h t a c z k i (corpora cavernosa); C. m a c i c y, †k o r p u s m a c i c y (c. uteri); C. o b c e (c. alienum) *każda rzecz niepłynna, przebywająca przygodnie w ustroju;* †C. p i r a m i d a l n e, p i r a m i d y p r z e d n i e r d z e n i a p r z e d ł u ż o n e g o (piramides medullae oblongatae); †C. p r ą ż k o w a t e a. s m u g o w a t e p. **Ciałko;** C. s z k l a n e, s z k l i s t e oka, †c i e c z s z k l a n n a, †h u m o r s z k l a n y, †p ł y n s z k l a n n y (humor vitreus): †C. s t w a r d n i a ł e, †g ł ą b i a s t e, †o t r ę t w i a ł e, s p o i d ł o w i e l k i e, n a j w i ę k s z e m ó z g o w e (c. callosum); C. W o l f a p. **Nerka;** ×C. ż ó ł t e p. **Ciałko.** e) przen.: Oblec ś., przybrać ś. w C.= *urzeczywistnić ś.:* Projekt ten w krótce przybrał ś. w C. Są (organizacje), dla których (muzyka jest) ciałem myśli, nie mogących ś. inaczej uprzytomnić. Krasz. **2.** [C.] *mięso:* Swinie C. = *świnina, wieprzowina.* **3.** C. i krew Pańska a. ×C. Pańskie, Chrystusowe, Boże = *Eucharystja, Hostja, Komunja, Najświętszy Sakrament.* **4.** Boże C. = *uroczystość religijna katolicka na cześć Najświętszego Sakramentu:* Na Boże C. Po Bożym Ciele. W Boże C. Oktawa Bożego Ciała. **5.** *cielesność, zmysłowość, zmysły, krewkość, namiętność, chuć:* Dogadzać ciału. Alboż to człowiek nie C.? Oss. (=*czy w naszych żyłach nie krew płynie*). Co C. lubi, to duszę gubi. Prz. **6.** przen. *ogół, organizm czego; zgromadzenie, zebranie, komplet osób, korporacja, personel:* Zespolić ś. w C. polityczne. C. nauczycielskie, uniwersyteckie. C. prawodawcze = *sejm we Francji za Napoleona I i III.* C. hypoteczne, tabularne. C. dyplomatyczne = *komplet posłów zagranicznych przy danym dworze.* **7.** w naukach przyrodniczych, *ograniczona część materji, materja, jestestwo, substancja:* C. stałe, płynne a. ciekłe, lotne a. gazowe. C. organiczne, nieorganiczne. C. przezroczyste. Ciała nie mogą ś. przenikać nawzajem. Przen. *istota materjalna:* Słowo ciałem ś. stało (=*człowiekiem*). A słowo ciałem ś. stało = a) *słowa modlitwy: Anioł Pański;* b) (na widok dziwnego zjawiska) *a to co! o dla Boga! Jezu Chryste! Chryste Panie!:* A słowo ciałem ś. stało! skądeś

ty ś. tu wziął? 8. astr.: Ciała niebieskie=*gwiazdy czyli słońca, planety, księżyce, mgławice, komety, gwiazdy spadające, aerolity:* O obrocie ciał niebieskich. 9. chem.: C. proste=*pierwiastek.* C. złożone=*związek.* C izomoficzne, izomeryczne, polimeryczne. C. aromatyczne, tłuszczowe. **10.** fil.: C. astralne (u teozofów a. okultystów)=*ciało subtelne, eteryczne, pośredniczące między organizmem a duszą; pierwiastek kierujący rozwojem organizmu.* **11.** leśn. *biel pod korą drzewa:* Kora łatwo ś. oddziela od ciała. **12.** mat.=a) *bryła, figura trójwymiarowa.* b) *układ liczb mających pewne własności wspólne:* C. liczb wymiernych a. C. wymierne. Zdr. **Ciałko, Ciałeczko.** Zgr. **Cielsko,** ×**Cielisko.** <CIAŁ>

×**Ciałobójca, y,** lm. **y** *zabójca ciała, morderca.* <CIAŁ+BI>

×**Ciałochrońca, y,** lm. **y** *obrońca czyjej osoby, gwardzista, drabant, drab.* <CIAŁ+CHRON>

×**Ciałogrzej, a,** lm. **e** *to, co rozgrzewa ciało.* <CIAŁ+GRZ(E)>

†**Ciałokupiec, pca,** lm. **pcy 1.** *handlarz niewolników.* **2.** *handlujący dziewczętami, handlujący żywym towarem, rajfur.* <CIAŁ+Kupiec>

×**Ciałolubny** *oddany ciału, cielesny, lubieżny, zmysłowy.* <CIAŁ+LUB>

×**Ciałonośny** *mający ciało, wcielony, ucieleśniony, uczłowieczony.* <CIAŁ+NIOS>

Ciałopalenie, a, lm. **a** *palenie ciał w miejsce grzebania ich:* Dozór nad ciałopaleniem i cmętarzami. <CIAŁ+PAŁ>

Ciałopalny *mający związek z ciałopaleniem:* Cmentarzysko ciałopalne. Kop. Ofiary ciałopalne. Bern.

× **Ciałoruch, u,** lm. **y 1.** *ruch, agitacja, mocja.* **2.** *poruszenie ciała, giest, giestykulacja.* <CIAŁ+Ruch>

Ciałoskład, u, lm. **y,** ×**Ciałotwór,** ×**Ciałoutwór** *skład, budowa ciała; ustrój anatomiczny ciała.* <CIAŁ+Z+KŁAD>

×**Ciałotworny** lek. (constitutionalis) przym. od **Ciałotwór.** <CIAŁ+TWOR>

×**Ciałotwór, oru,** blm. p. **Ciałoskład.**

Ciałotwórca, y, lm. **y** *stworzyciel ciała.*

×**Ciałotwórczy:** Środki ciałotwórcze lek. (×remedia organo-constituentia).

×**Ciałoutwór, oru,** lm. **ory** p. **Ciałoskład.** Troj. <CIAŁ+U+TWOR>

†**Ciałowitość, i,** blm. rz. od **Ciałowity.** Sien.

†**Ciałowity** *otyły, tłusty.* Sien.

× **Ciałowny,** ×**Ciałowy** *mający ciało, złożony z ciała:* Bóg ciałowne istoty nadał ruchem. Przyb.

!**Ciałowodnistość, i,** blm.,! **Wodocielność 1.** *wodnistość w ciałach organicznych* (leucophlegmatia). **2.** lek. (oedema) *puchlina, opuchlina.* <CIAŁ+WOD>

×**Ciałowy** p. **Ciałowny.**

†**Ciałożerca, y,** lm. **y** *ten, co ś. pastwi nad ciałem.*

[**Ciama, y,** blm., **Dziama**] *mąka, rzucana na wrzącą wodę.* <p. Dziama>

[**Ciamajda, y,** lm. **y**] m. i ż. p. **Ciamcia:** Juras C. Krasz. <Zap. toż, co Gamajda, z podprowadzeniem pod Ciamcia>

[**Ciamcia, i,** lm. **e** m. i ż., **Ciamajda, Ciamcialamcia, Ciamciarymcia**] *człowiek rozlazły, flegmatyk, ciepłe-kluski, ciura, gamajda, niedojda, niemrawa.* <Por. Dziama i Dziamać>

[**Ciamcialamcia, i,** lm. **e**] m. i ż. p. **Ciamcia.**

[**Ciamciarymcia, i,** lm. **e**] p. **Ciamcia.** <?>

[**Ciamciowaty**] *rozlazły, niedołężny.*

[**Ciamka, i,** blm.] *zacierki na gęsto*

Ciamkacz, a, lm. **e** zł. *dziecko.* <Por. Ciamkać>

[**Ciamkać, a, ał, Ćmakać, Cimachać**] *kląskać, wydawać głos przy jedzeniu.* <Dźwn.>

[**Ciamonić, i, ił**] *piszczeć, szczekać cienkim głosem:* Pieski ziemne ciamonią. <Dźwn.>

Cianka, i, lm. **i** zool. (trichocephalus) *włosogłówka.* Gatunek: C. ludzka (t. dispar). <?>

†**Cianki,** [**Cianki**] p. **Cienki.** B. Sz.

†**Ciankość, i,** blm. rz. od **Cianki.** B. Sz.

Ciap! ciap! 1. *głos wyrażający chód powolny ociężały,* człap! człap! cłap! cłap!: Ledwie na palcach dreptał C. C. Oss. **2.** *głos wyrażający mowę niewyraźną, cedzoną.* <Dźwn.>

[**Ciapa, y,** lm. **y, Ciapuga, Czapa**] **1.** m. i ż. *śpioch, ospalec; niezdara, niedołęga:* Wielki C. Oss. **2.** m. i ż. *niezgraba.* **3.** *błoto.* **4.** *niechlujna dziewka.* **5.** *ręka.*

[**Ciapać, pie, pał i C. ś.**] p. **Ciapnąć.**

[**Ciapanie, a,** blm.] czynność cz. **Ciapać.**

[**Ciapcia, i**] **1.** lm. **e** *powolna, niezdarna kobieta.* **2.** blm. a. [**Ciapciocha**] *kapusta.* **3.** [Ciapcie, ów, lm.] pog. *mieszczanie.*

[**Ciapciary, ów,** blp.] *chodaki.* <p. Kapcie>

[**Ciapciocha, y,** blm.] p. **Ciapcia.**

[**Ciapcioń, a,** lm. **e**] *człowiek głupkowaty.*

×**Ciapciuch, a,** lm. **y** *frankista, Żyd ochrzczony, należący do sekty frankistów:* Rękopis ks. Kitowicza opisuje następujące wiary:... ciapciuchów czyli franków. Goł. <?>

[**Ciapka, i,** lm. **i**] *cętka:* Materjał w ciapki. <?>

[**Ciapkać się, a ś., ał ś.**] **1.** *biegać po rzadkim błocie.* **2.** *zbryzgać ś. błotem.* <?Dźwn.>

[**Ciaplać się, a ś., ał ś.**] *babrać ś., pluskać ś.* <? Dźwn. Por. Taplać>

[**Ciaplák, a,** lm. **i**] *szeroki garnek.* <?>

[**Ciapnąć, nie, nął,** nied. **Ciapać, Ciopać, Czapać**] **1.** *odezwać ś. niewyraźnie, bąknąć słówko:* Ciapał, jakby nie wiedział, co mówić. Oss. **2.** *uderzyć zlekka siekierą, szablą, dziabnąć.* **3.** nied. *wlec ś., leźć po błocie, człapać ś., szłapać ś.* **4.** *jedząc, ugryźć nieobyczajnie.* **5.** *uderzyć ręką, kijem.* **6.** *stąpnąć niezgrabnie.* **7.** nied. *pływać nieumiejętnie.* **8.** nied. a. [**Ciapać ś.**] *iść po błocie.* **9.** *strącić owoc z drzewa.* **10.** nied. *gryźć, rwać, rozrywać:* Pies ciapie trawę. <Dźwn.>

[**Ciaporek, rka,** lm. **rki**] *koziołek;* myśl. *młody samiec kozicy.* <p. Cap>

[**Ciaptaczka, i,** lm. **i**] *błoto przepaściste.*

[**Ciapu!**] w. *naśladowanie odgłosu:* a) *bieżenia po błocie;* b) *uderzania;* c) *głośnego jedzenia.*

[**Ciapu - ciapu** nieod.] rz. p. **Ciapugroch.**

[**Ciapuga, i,** lm. **i**] p. **Ciapa.**

[**Ciapugroch, a,** lm. **y, Ciapukapusta**] **1.** *człowiek nieporządny, leniwy.* **2.** a. [**Ciapu - ciapu**] *człowiek powolny, niedołęga.* <Ciapu+GROCH>

[**Ciapukapusta, y,** lm. **y**] p. **Ciapugroch.** <Ciapu+Kapusta>

[**Ciarach, a,** lm. **y, Ciaras**] pog. **1.** *szlachcic ubogi;* wogóle *szlachcic:* Wej, ciarachy, dyć i my nie bydło. Mick. **2.** *surdutowiec, chłop, który już wyszedł ze swego stanu:* Nazwali go ciarachem i przylgnęło to do niego. Krasz. **3.** *człowiek dworski, dworak.* **4.** *mieszczanin.* **5.** *chłopak.* **6.** *chłop utracjusz, pijaczyna.* **7.** *oberwaniec.* Zgr. [**Ciaraszysko**]. <Zap. od Ciarać, więc=brudas>

[**Ciarachowaty**] *pośledni, marny, mizerny.*

[**Ciarać, a, ał**] **1.** a. [**Ciarchać, Siustać**] *mieniać.* **2.** a. [**Ciorać**] *walać, brukać.* [**C. ś.**] **1.** *zamieniać ś.:* Ciarajmy sie z końmi. **2.** a. [**Ciorać ś.**] *tarzać ś., walać ś., wycierać ś., przewracać ś. po ziemi:* Chłopak ciara ś. po trawie. **3.** *włóczyć ś.* <?>

Ciarapata, y, lm. **y I.** ×p. **Szerepetka. 2.** [C.] *udający szlachcica.* <Może Włos. (ac)ciarpatore =fuszer, partacz>

[**Ciaras, a,** lm. **y**] p. **Ciarach.**

[**Ciarastwo, a,** blm.] **I.** *lichota.* **2.** *manatki.*

[**Ciaraszyna, y,** lm. **y**] *godny politowania ciarach.*

[**Ciaraszysko, a,** lm. **a**] m. i ni. p. **Ciarach.**

[**Ciarcha, y,** lm. **y, Ciarha**] *ciężar (na wozie).* <Słc. t'archa, z Węg. tereh; por. Tara>

[**Ciarchać, a, ał**] p. **Ciarać.**

[**Ciarczyna, y,** lm. **y**] p. **Śliwa.**

[**Ciarha, y,** lm. **y**] p. **Ciarcha.**

Ciarka, i, lm. **i I.** bot. p. **Śliwa. 2.** *owoc śliwy tarni.* 3. [C.]=a) *ciernie.* b) *czarna jagoda.* c) w lm. *zacierki.* d) w lm. *lekki dreszcz, zimno, mrowie, mrówki:* Strach, aż mię ciarki przechodzą. Aż mi ciarki po krzyżach a. po skórze a. po plecach chodzą. <TARN>

Ciarkówka, i, lm. **i, Tarkówka, Tarnkówka** *rodzaj wódki, nalewka na ciarki.*

†**Ciarlatan, a,** lm. **i** p. **Szarlatan.** Zdr. †**Ciarlatanek.** <Włos. ciarlatano>

†**Ciarlatanek, nka,** lm. **nkowie** p. **Ciarlatan.**

†**Ciarlatanerja, i,** blm. p. **Szarlataństwo.**

†**Ciarlatanić, i, ił** p. **Szarlatanić:** Apjan za czasów Cezara po całej ciarlatanił Grecji. Pilch.

†**Ciarlatanizm, u,** blm. p. **Szarlataństwo.**

†**Ciarlatański** p. **Szarlatański.** †**Po ciarlatańsku** przys.=*jak szarlatan.*

† **Ciarlatańsko** przys. od **Ciarlatański.** L.

† **Ciarlataństwo, a,** blm. p. **Szarlataństwo.**

[**Ciarnąć, nie, nął, Carnąć**] *potrzeć, otrzeć.* [**C. ś.**] *otrzeć ś.* <TR>

[**Ciarnieć, eje, ał, Cierniеć**] *drętwieć, cierpnąć:* Ręce mi ciarnieją. <TARN>

[**Ciarnota, y,** lm. **y**] *ladaco, nic dobrego.* <Zap. do Ciarać>

[**Ciasek, ska,** lm. **ski, Ciasko**] *narzędzie do wygarniania węgli z pieca piekarskiego.* < Może CIOS, por. Pocias(e)k>

[**Ciasko, a,** lm. **a**] p. **Ciasek.**

Ciasno przys. od **Ciasny,** st. w. **Ciaśniej,** ×**Cieśniej:** Przybył drugi i dziesiąty i nieciasno jest nikomu. Pol. ×C. tu dla tych ichmościów (= *gardzą nami, stronią od nas*). Oss. ×Ciasnoby było Waćpanu w naszym towarzystwie. Oss. (=*nie prosimy*). ×C. komu=*jest w ambarasie, w opałach:* Zewsząd C., uciekać-li, czyli stać w kroku. Pilch. × Przełożony cieśniej ich chował, niż oni chcieli. Biel. M. (=*ściślej, więcej w karbach*). Jeden ciaśniej trzyma przeciwnika, drugi stawi mu pole. Nagur. ×C. co rozumieć (=*w ściślejszym znaczeniu*). † C. przykazujemy (=*srogo, surowo*). † Przez przysięgę naszę uczynioną tym ś. cieśniej obowiązujemy (=*silniej, uroczyściej*). <CISK>

[**Ciasnocha, y,** lm. **y**], † **Ciasnocha I.** *spódnica.* **2.** *koszula.* **3.** *dolna część koszuli kobiecej.* **4.** *spodnia koszula.* **5.** †*przepaska noszona przez panny na piersiach.* **6.** *pudendum muliebre.* **7.** *panna.* **8.** *udająca pannę, drożąca ś.* Zdr. [**Ciasnoszka**], †**Ciasnoszka.**

×**Ciasnodłoni** *skąpy, nieużyty.* <CISK+Dłoń>

×**Ciasnodrogi** *mający wązkie drogi:* Kraj C. Oss. <CISK+DROG>

Ciasnogłowy człowiek=*mający ciasną głowę, tępego umysłu.* <CISK+GŁOW>

[**Ciasnoszka, i,** lm. **i**], † **Ciasnoszka** p. **Ciasnocha:** Ona ś. drapie w nożkę, podnióssy ciasnoszkę. Koch.

Ciasnoszyi *mający ciasną szyję:* Ciasnoszyja flasza. Kn. <CISK+SZY(J)>

swoje hufy przez ciasności przeprawili. Warg. **3.** †*ścisłość, skrupulatność, ściśle pilnowanie, przestrzeganie:* Kto soboty u Żydów nie czcił, tego Bóg kamionować kazał; jednak C. ona święcenia na szkodę ś. ludzką nie ściągała. Skar. **4.** †*ucisk, bieda, ostateczna potrzeba, ostateczność, opały:* Jużeś w tej ciasności, że nie masz nad czym myśleć, tylko uciekać. Oss.

Ciasnota, y, lm. **y** p. **Ciasność;** *miejsce ciasne, pomieszczenie ciasne:* Jak tu mieszkać w tej ciasnocie!

×**Ciasnoustność, i,** blm. anat. (microstomia) *wrodzona wązkość szpary ustnej, ścieśnienie ust.* <CISK+US(T)>

×**Ciasnousty** *mający od urodzenia zbyt małe usta,* małousty.

Ciasny, st. w. **Ciaśniejszy,** × **Cieśniejszy I.** *nieprzestronny, za mały, szczupły:* Ciasne mieszkanie, przejście, obuwie. Przen.: Ciasna głowa (=*niepojętna, tępa*). Ciasne pojęcia (=*ograniczone*). Przen.: Zapędzić kogo w C. kąt=*postawić w położeniu bez wyjścia, przyprzeć kogo do muru i napędzić mu strachu; skrępować go wywodami.* **2.** Ciasna dłoń=*zaciśnięta, skąpa.* **3.** ×*szczupły, skromny, mały:* C. majątek. Mam kawał roli dosyć C. **4.** † *ścisły, skrupulatny, surowy:* Ciasne (sumienie), które i małego grzechu lekce sobie nie waży. Skar. Jaką wymówkę na onym ciasnym sądzie ostatecznym mieć będziem? Skar. **5.** † przen. *surowy, twardy, skromny:* Surowy żywot i C. na wsi wiódł. Skar. Życie ciasne. **6.** anat. (u zwierząt): C. staw=*stawowe połączenie kości, bardzo mało ruchome.* <CISK>

Ciasteczko, a, lm. **a** p. **Ciastko.** <CIAST>

Ciastko, a, lm. **a I.** *przysmak z ciasta:* C. cukiernicze, domowe, drożdżowe, parzone, francuskie, z kremem. **2.** [C.] *kluski lane.* Zdr. **Ciasteczko.**

[**Ciastnica, y,** lm. **e**] *niecka.*

Ciasto, a, lm. **a I.** *mąka rozczyniona:* C. na chleb, na bułki, na kluski. C. wyrośnięte. Bić, wałkować, zagniatać, wyrabiać C. Szynka pieczona w cieście. Jabłka zapiekane w cieście. Dałby i C. z dzieżą. Prz. (=*i koszulę z siebie*). Młode C., piek. = *które nie wyleżało swego czasu przed pieczeniem.* **2.** a. w lm. *pieczywo wykwintne:* C. wielkanocne. C. francuskie (=*z mąki, wody i masła*). **3.** *gęsta breja:* Rozrobić glinę na C. **4.** † p. **Ciastoch. 5.** apt.: C. pigułkowe=*mieszanina leków, służąca do sporządzania pigułek.* **6.** farb. *odcedzony osad barwnika a. zaprawy nierozpuszczalny w wodzie:* C. cynowe. <CIAST>

† **Ciastoch, a,** lm. **y,** † **Ciastuch,** † **Ciasto,** † **Ciastuszko** *człowiek miękki, zniewieściały, ciepłe kluski, nie mający swego zdania.*

Ciastowaty *podobny do ciasta surowego, dający ś. gnieść jak ciasto:* Glina ciastowata.

Ciastowy przym. od **Ciasto:** Chleb domowy woniejący, jak tego żadne dziś naśladowania ciastowe nie potrafią. Dzierz.

† **Ciastuch, a,** lm. **y I.** p. **Ciastoch. 2.** w lm. *kluski wiejskie obwarzane.*

† **Ciastuszko, a,** lm. **a** p. **Ciastoch.**

Ciaścisto przym. od **Ciaścisty.**

Ciaścistość, i, blm. rz. od **Ciaścisty.**

Ciaścisty I. *niewypieczony, zakalisty, gliniasty:* Chleb C. **2.** *grzązki, gliniasty:* Droga ciaścista.

† **Ciaśla, i,** lm. **e** p. **Cieśla.** Park.

×**Ciaśnina, y,** lm. **y** p. **Cieśnina.** <CISK>

Ciaśniuchno przys. od **Ciaśniuchny.**

Ciasność, i, lm. **i, Ciasnota I.** rz. od **Ciasny:** C. przejścia. Przen.: C. umysłu (= *tępość*). **2.** ×w lm. *wązkie przejścia, cieśniny, wąwozy:* Już

Ciaśniuchny, Ciaśniutki, Ciaśniuteńki *zupełnie ciasny, bardzo ciasny.*

Ciaśniuteńki p. **Ciaśniuchny.**

Ciaśniuteńko przys. od **Ciaśniuteńki.**

Ciaśniutki p. **Ciaśniuchny:** Przeszedszy C. przedpokój, znalazł ś. zaraz w saloniku. Krasz.

Ciaśniutko przys. od **Ciaśniutki.**

[**Ciata, y,** lm. **y, Ciota**] *czarownica, wiedźma* <Ciota z niewłaściwym odchyleniem a>

Ciawniata, y, lm. **y** bot. (ocotea) *roś. z rodziny wawrzynowatych.* <?>

Ciąć, tnie, ciął, [**Cić, Cinać**] **1.** ciąć = *wyciąć, rznąć, rąbnąć, smagnąć:* Aż mózg prysnął, tak mię ciął bezbożny. Boh. Raz tnij, dwa pchnij, gdzie o gardło idzie. Prz. C. pałaszem, toporem, batem (*=zaciąć*). C. kogo przez łeb. **2.** cz. nied.= a) *rznąć, strzyc, krajać:* C. nożem, nożyczkami. C. w kawałki a. na kawałki. C. kłami, zębami = *gryźć, kąsać:* Komary, pchły tną. Móle tną futro (= *jedzą*). C. rózgą, batem=*siec, smagać, ćwiczyć, chłostać.* Przen.: C. kogo słówkami = *docinać, przymawiać, dogryzać mu:* Ciął go słówki, że ś. aż po czole poskrobał. Oss. Oto słowa, któremi cięli mnie, jak szpicrutą. Sienk. b) *ścinać, wycinać, rąbać:* C. drzewa, las, drogę w lesie. c) przen. *śmiało wypowiadać, rąbać:* C. komu prawdę w oczy. Ciął mu komplementa. Oss. d) przen. *grać chwacko, rznąć:* C. od ucha. C. mazura. Muzyka tnie. C. w karty. e) *rznąć=wykonywać jakąś czynność z pewną energją:* Tnie chrapickiego. Syrok. C. kieliszek po kieliszku. Oss. (= *wychylać*). f) † dokąd = *biec, rznąć, pędzić, machać.* g) [C.] *kosić.* **C. ś. 1.** *rąbać ś., siec ś.:* Cięto ś. bez pardonu. Sienk. **2.** przen. *docinać sobie, rąbać ś., dogadywać sobie ostro.* **3.** w karty, *ciąć, rznąć w karty:* Czasem od święta ciął ś. w karcięta. Syrok. <CN>

† **Ciądacz, a,** lm. **e** p. **Ciążacz.**

† **Ciądza, y,** lm. **e** p. **Ciąża.**

† **Ciądzacz, a,** lm. **e** p. **Ciążacz:** Ciąża przerzeczona, acz C. nie ma prawa jej chować, ma być do włostnego sędziej doniesiona. Św. z Woc. <CIĘG>

† **Ciądzać, a, ał** p. **Ciążać:** Byka wdów jego ciądzają. Bud. (*=zajmują, biorą w zastaw*). Tako długo ma być ciądzan, jen zabił szlachcica, kako długo ta wina nie będzie zapłacona (*=fantowany*). Ziemianina końmi abo bydłem C.

† **Ciądzanie, a,** blm., czynność cz. **Ciądzać:** Ustawiamy, aby sędzia i podsandek na C. nie wiancej niźli dwu czeladzinu z służebnikiem posyłał.

† **Ciądzenie, a,** lm. **a** *rozprawa sądowa, postępowanie sądowe:* Ciądzenia sądu=*sprawowanie sądu; pociąganie do odpowiedzialności.*

† **Ciądzić, i, ił** p. **Ciążać:** Mieniła ś. być bardzo krzywdzoną a ciądzoną.

Ciąg, u, lm. **i,** [**Cięg**] **1.** ×*ciągnięcie, pociąg:* Do ciągu zażywają ś. konie a. do karet. Kluk. **2.** ×w piśmie, w rysunku=*pociągnięcie, rys, sztych:* ×Łacińskie litery z jednych ciągów są złożone. Łs. ×Pięknym ciągiem pisze. Pisać jednym ciągiem (= *nie przerywając*). **3.** *ciągnięcie dokąd=dążenie dokąd, przeciąganie:* ×C. wojska. C. ptaków=a) myśl. i [C.], *lot, przelot dzikich ptaków.* b) *przelatywanie ptaków w porze parzenia ś.* C. zwierząt, myśl.: Krzyżowały ś. na polance liczne drogi zwierząt leśnych, których ciągi tędy widocznie wypadały. Dyg. **4.** *przeciąg, pasmo, szereg:* C. dni szczęśliwych ma także swoje przygody. Niem. × C. żołnierzy i t. p.= *szyk, rząd, szereg, linja:* W jednym ciągu kilkaset żołnierzy stało. Oss. C. wozów i t. p.=*szereg, poczet, łańcuch, rząd, sznur:* Rożycki dał przykład, paląc swoją bryczkę i przywodząc nas do pozbycia ś. niepotrzebnych ciągów, które mogłyby tylko marsz utrudzać. Budz. **5.** W ciągu =*podczas:* W ciągu rozmowy (*=wtrakcie*). W ciągu lat kilku. **6.** *pasmo, wątek, następstwo, kontynuacja:* C. myśli, opowiadania. Dalszy C. (artykułu, powieści) nastąpi. **7.** *cząstka artykułu w jednym numerze czasopisma:* Będzie tej powiastki na pięć ciągów. **8.** w oraniu = *brózda.* **9.** [C.] *cug koni.* **10.** † p. **Ciąża:** Ma być posłan na C. Rzeczy na ciągi wydane. **11.** † anat. p. **Przeciąg. 12.** fl. *silniejszy prąd wody w danym miejscu.* **13.** gie. i gór.: C. powietrza = *przeciąg, przewiew, prąd, cug:* C. sztuczny w kopalni. C. warstw = *następstwo, w jakim ś. rozciągają.* **14.** † mat. *postęp:* C. rosnący, malejący. [**Ciągiem, Cięgiem**] przys. *ciągle, wciąż.* <CIĘG>

[**Ciąg**] przys. *ciągle.* <CIĘG>

Ciąga, i, lm. **i, Gąsior** gór. *drążek złączony ze stawidłem koła wodnego w pogródkach fryszerki.*

Ciągacz, a, lm. **e 1.** ×*ten, co ciąga a. ciągnie.* **2.** [C.] *drąg z hakiem* (narzędzie kowalskie).

×**Ciągaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Ciągacz.**

Ciągać, a, ał 1. *powłóczyć, suwać, szurać:* C. nogi a. nogami. C. kogo po ziemi. C. stołkiem. **2.** *włóczyć, prowadzać, wodzić:* C. kogo po kątach, po świecie. **3.** kogo po sądach = *procesować, prześladować procesami:* Zawstydzi ś. tak wielkiego rycerza przed sądy C. Sienk. **C. ś. 1.** *wodzić ś.:* Ciągają ś. za łby, za włosy. **2.** ×=*ciągać ś. po sądach=procesować ś., pieniać ś., prawować ś.:* Ciągają ś. ludzie między sobą i powierzają ś. kauzyperdom. Jeż. <CIĘG>

[**Ciągadło, a,** lm. **a, Ciążadło, Cięgadło, Ciężadło, Cięga**] **1.** *drąg przy grządzieli.* **2.** *dyszel u pługa.* **3.** *spójnie w jarzmie.* **4.** *żerdka przy miechu w kuźni.* **5.** *koło do ciągnięcia.* <CIĘG>

Ciągalnia, i, lm. **e** p. **Ciągnica.**

[**Ciągalnik, a,** lm. **i, Cięgalnik, Ciąglelnik**] **1.** *haczyk u dyszla do zakładania bark.* **2.** *lina u niewodu.*

Ciąganie, a, blm., czynność cz. **Ciągać.**

Ciąganie się, a ś., blm., czynność cz. **Ciągać ś.**

Ciąganka, i, lm. **i** posp. *cukierek ciągnący ś. w ustach.*

[**Ciągarek, rka,** lm. **rki**] *rodzaj śnic w kółkach u pługa.*

Ciągarka, i, lm. **i 1.** p. **Ciągnica. 2.** *część składowa pługa.*

Ciągarz, a, lm. **e 1.** a. † **Hasplarz** gór. *robotnik przy kołowrocie.* **2.** [C.] *robotnik w kopalni, ciągnący wagonik z węglem.*

[**Ciągatura, y,** lm. **y**] p. **Cygatura.**

[**Ciągawica, y,** lm. **e**] p. **Ciągota.**

×**Ciągawka, i,** lm. **i** p. **Ciągota.**

[**Ciągawy**] koń=*dobry do pociągu.*

[**Ciągiel, gla,** lm. **gle**] *narzędzie bednarskie.*

[**Ciągielnik, a,** lm. **i**] p. **Ciągalnik.**

[**Ciągiem**] przys. p. **Ciąg.**

Ciągle, ×**Ciągło,** [**Cięgle, Cięglem**] przys. *wciąż, bezustannie, nieustannie.*

Ciąglica, y, lm. **e 1.** gór. p. **11. 2.** × min. p. **Glina.**

Ciągliwość, i, blm. rz. od **Ciągliwy.**

Ciągliwy, Rozciągliwy, ×**Ciągławy,** ×**Cięgły,** bł. **Ciągły** *dający ś. wyciągać na cieniutkie nici, druty,*

nie rwąc ś. przy tym: Kauczuk, szkło roztopione, smoła, niektóre metale są ciągliwe.

×**Ciągławo** przys. od **Ciągławy.**

×**Ciągławość, i,** blm. rz. od **Ciągławy.**

×**Ciągławy** p. **Ciągliwy.**

[**Ciągłego**] *wciąż, ciągle.*

×**Ciągło** p. **Ciągle:** W pisaniu są głoski wielkie i małe, nieciągło lub C. pisane. Lel.

1. [**Ciągło, a,** lm. a] *część żelazna u pługa, łącząca go z orczykiem.*

2. [**Ciągło, a,** lm. a] *sprzężaj; pańszczyźniana rodzina chłopska, posiadająca jeden sprzężaj.* <Spolszczenie Ukr. tiahłò, Brs. ciahłò; por. Ciahły>

Ciągłopapkowaty *mający własność ciągnącej ś papki.* <CIĘG+Papka>

Ciągłość, i, blm. rz. od **Ciągły.** <CIĘG>

[**Ciągłowo**] przys. od **Ciągłowy.**

[**Ciągłowy**] *ciągły, stały.*

Ciągły, ×**Cięgły 1.** *† który ś. ciągnął:* Byłem na bankiecie późno w noc ciągłym. Oss. **2.** bł. p. **Ciągliwy:** Skóry ciągłe. Warg. Złoto jest tak ciągłe... Kluk. **3.** × *który naciągają, napinają:* Łuk C. P. Koch. Struny ciągłe. Wiąz C., wkoło okręcony od płodnej macicy. P. Koch. (*=smagły*). **4.** *nieprzerwany, nieprzerywany, bez luk:* Linja, proporcja ciągła. ×Ziemia ciągła=*stała, ląd.* Materja ciągła = *wypełniająca przestrzeń bezwzględnie.* Tłumaczenie ciągłej treści = *nie z oddzielnych zdań ś. składające.* **5.** *bezustanny, nieustanny, bezprzestanny, ustawiczny:* Ciągłe krzyki, hałasy. Ciągła praca. Mowa ciągła (*=proza*). Gość C. w domu (*=stały*). **6.** [C. a. **Ciahły**] *bydłem pańszczyznę odrabiający,* p o c i ę ż n y. **7.** fortep.: Drzewo ciągłe=*ze słojem równym, prostym, bez sęków.* <CIĘG>

Ciągnąć, nie, nął, nęła a. **gła, nęło** a. **gło,** [**Ciognąć, Cygnąć**] **1.** kogo, co=*prowadzić na inne miejsce własną siłą, wlec:* Konie ciągną wóz. Koń mizerny, ledwie ciągnie. C. do góry=*windować.* C. statek, szkutę innym statkiem, liną=*holować.* ×C. kogo do sądu = *pociągać, pozywać.* C. kogo do aresztu=*prowadzić go gwałtem, wlec.* C. życie = *pędzić, prowadzić, wieść je apatycznie, wegietować.* C. skąd wodę (np. rurami)= *prowadzić, sprowadzać.* C. co gdzie, na co, do czego, ku czemu = *kierować, nakręcać, zwracać:* Na swoje koła wodę C. Pot. Żadne nie może być baczenie na sprawiedliwość, gdzie wszystko do pożytku ciągną. Baz. C. do siebie= *przyciągać:* Magnes ciągnie do siebie żelazo. Przen.: *pociągać, wabić, nęcić, ujmować, zjednywać sobie:* Każdego to do siebie ciągnie, w czym ś. kto kocha. Rej. Natura wilka do lasu ciągnie. Prz. C. za sobą = *pociągać za sobą, sprowadzać:* Występek ciągnie za sobą zgubę. ×C. na ś.= *ściągać, sprowadzać:* C. na ś. karę, klęskę, nieszczęście. L. C. kogo, co za co = *rwać, szarpać, drzeć:* Ciągnąć kogo za włosy, za suknię. Ciągnąć psa za ogon. Dzwoniąc, ciągną za linę. Ciągnąć ucznia za uszy = a) *targać;* b) przen. *pomagać mu przy promocji.* Przen.: C. kogo za język = *doprowadzać go do wygadania ś. z czym.* **2.** czym po czym = *sunąć, prowadzić, przeciągać:* C. palcem, linją po czym. **3.** co= *ciągnąć, tworzyć; prowadzić, wyprowadzać:* C. linję, mur, wał, rów. Pismo po papierze ciągną od ręki prawej do lewej. Paszk. C. co po czym, pisząc, rysując (*=kreślić*). C. szlak, malując. C. gzyms (*=robić go, ciągnąc modlą po zaprawie*). **4.** *wyciągać, wydłużać:* C. metal, cukier roztopiony. ×Serwety ciągnione. Vol. (*=w pasy z figurami tkane*). Cukierki ciągnione. C. sprawę= *przeciągać, przewlekać, wlec, rozwlekać.* **5.** *mówiąc, przeciągać* (samogłoski), *śpiewać:* Podlasiacy ciągną. C. ton=*wyciągać, wytrzymywać.* **6.** ×kogo od dnia do dnia =*trzymać go na słowie, odkładając; kazać mu czekać.* **7.** co dalej = *prowadzić dalej, kontynuować:* C. dalej rozmowę. Kras. ×C. oblężenie. **8.** *† naciągać, napinać:* Łuk C. Star. Ciągnie struny. Li. **9.** ×*rozciągać, rozpinać, wyciągać, wyprężać, szpanować:* C. skórę. Tak ciągnij rzemyk, żeby ś. nie zerwał. Prz. C. kogo na torturach (*=męczyć, katować*). C. kogo na kole. Przen.: Twa bojaźń chwalebna, ale ją daleko C. nie potrzeba. Jabł. (*=rozszerzać*). **10.** *wyciągać:* C. bilet, los. C. kartę w grze. C. bank (w grze karcianej)=*być bankierem; mieć, trzymać bank.* Pistolety ciągnione. Jeż. (przy pojedynku). **11.** *naciągać; ssać:* Plaster ciągnie. Plastry pęcherze ciągnące zowią wezykatorja. Krup. Smok dobrze ciągnie. Dziecko ciągnie matkę (= *ssie*). Przen.: *drzeć, wyzyskiwać, eksploatować, żyłować:* W targu ciągnie, żeby aż koszulę chciał zabrać. Oss. Bodaj to z Żydem sprawa: rok w rok można go C. Oss. Przen.: C. z czego korzyści = *czerpać, osiągać.* Przen.: † C. z czego wnioski = *wyciągać, wyprowadzać.* **12.** w siebie = *wciągać, chłonąć, wchłaniać, ssać, pić:* Pompa ciągnąca. Przen.: Wezyr dostatki państwa w ś. ciągnie. Kłok. C. wino=*pociągać, łykać, doić.* C. fajkę=*palić, pociągać.* **13.** bart. (o pszczołach): C. woszczynę = *lepić plastry.* **14.** druk.: C. solut = *składać.* **15.** garb.: C. z przesypki = *wyciągać skóry z kadzi.* **16.** han.: C. weksel = *przekazywać go na osobę, która nam jest dłużną a. która na to zezwoliła,* t r a s o w a ć. **17.** cz. ni.=a) dokąd=*dążyć:* Ciągnął z wojskiem do ruskich krain. Biel. M. Na wartę C. Gdy człowiek do miejsca, do którego ciągnie, przychodzi, cieszy ś. Białob. Dzikie gęsi ciągną nad miastem (*=przeciągają*). Chmury ciągną z za dworu. Len. (= *nadciągają*). Przen.: C. do czego=*zmierzać, mieć ś. do...:* Do wyższych cnót C. Falib. Do tego kresu wszyscy ciągniemy. Białob. Kto podlega ciału i we wszystkim za nim ciągnie... Pilch. b) Powietrze ciągnie = *przeciąg, cug jest, wieje:* Ciągnie od okna (*=dmie, dmucha*). **18.** [C.] = a) *wiosłować.* b) *wędrować.* c) *przygotowywać.* d) *lać świece.*

C. ś. 1. *† wyciągać ś., przeciągać ś.:* Ciągnę ś. i ziewam, jako ci, którzy ś. ze snu dopiero ocucili. Mącz. **2.** za co, † po czym=*ciągnąć co na sobie, szarpać ś., drzeć ś. za co.* Przen.: † C. ś. za nos=*poczuwać ś. do czego.* Troc. **3.** *wysilać ś., szczeg. w wydatkach:* Pracuje i ciągnie ś. do ostatniego grosza dla dźwignienia ojczyzny. Ciągnie ś. jak lis; większy rozchód niźli dochód. Prz. **4.** a) w przestrzeni=*iść długim pasmem, rozciągać ś., zajmować miejsce:* Białawo ciągnie ś. pasmo gór Chęcińskich. Słowiańszczyzna ciągnie ś. od Elby do Wołgi. b) w czasie =*trwać bez przerwy, nie ustawać:* Ciągnęła ś. jego potomność od Piasta do Kazimierza. Ciągnęła ś. nasza rozmowa o wychowaniu, gdy ksiądz pleban nadszedł. Kras. (*=toczyła ś., kontynuowała ś.*). **5.** *dać ś. wyciągać, rozciągać; wydłużać ś. w pasma, w nici:* Złoto, szkło roztopione ciągnie ś. **6.** *wlec ś., przewlekać ś., przedłużać ś.:* Sprawa ciągnie ś. bez końca. Chwile ś. ciągną dniami, z miesięcy mam roki. Zabł. **7.** † z czego= *iść za czym, wynikać, wywiązywać ś., wypływać, wypadać:* Drugą tu rzecz wyraził, która z pierwszej ś. ciągnie. Żarn. **8.** † do czego=*brać ś.,*

mieć ś., rwać ś. do czego: Pijanemu ręce ś. ciągną do mężobójstwa. Żarn. 9. † do kogo = *zwracać ś., udawać ś.:* C. ś. do wyższego prawa = *zwracać ś. do wyższego sądu.* C. ś. do królewskiego stolca. Do iśca ciągnę ś. o rzeczy przedane, których u mnie kto inny dochodzi. Sz. <CIĘG>

Ciągnia, i, lm. **e I.** a. **Walcownia** *warsztat menniczy, na którym wyciągają płatki złota, srebra a. miedzi na monety.* **2.** ×hut. *walcownia do wyciągania długich blach kruszcowych.*

Ciągnica, y, lm. **e, Ciągalnia, Ciągarka** *maszyna do wyrównywania wełny wyczesanej.*

Ciągnienie, a, blm., **Ciągnięcie** czynność cz. **Ciągnąć:** C. loterji, C. do wojska = *losowanie.* C. drutu. C. dzikiego ptactwa = *przelot, przeciąganie.*

Ciągnienie się, a ś., blm., **Ciągnięcie ś.** czynność cz. **Ciągnąć ś.**

Ciągnięcie, a, blm. p. **Ciągnienie.**

Ciągnięcie się, a ś., blm. p. **Ciągnienie ś.**

Ciągnięty I. (o metalach) *wydłużony w drut.* **2.** piw.: Sztuka ciągnięta = *jęczmień zrośnięty do połowy w słodowni.*

[Ciągnijchmura, y, lm. **y]** m. *płanetnik.* <CIĘG + CHMUR>

Ciągniogon, a, lm. **y** zł. **(ciągni-ogon)** *dzwon.* < CIĘG + Ogon>

Ciągniskóra, y, lm. **y** żart. *szewc.* < CIĘG + Skóra>

Ciągota, y, częś. w lm. **y,** × **Ciągawka I.** a. **[Ciągawica]** *usposobienie do przeciągania ś.:* Ciągoty mię napadły. Jak o niej pomyślę, to aż mię ciągoty biorą. Sienk. **2.** *darcie w kościach, ograżka.* **3.** *dreszcze.* <CIĘG>

Ciągotać, cze, tał p. **Cięgotać.**

Ciągotanie, a, blm., czynność cz. **Ciągotać.**

[Ciągowina, y, blm.] *kurcze.*

Ciągowy I. ×przym. od **Ciąg,** *pociągowy:* Koń C. **2.** [Ptastwo ciągowe] = *odlatujące na zimę.*

×**Ciąpać, a, ał** *potrochu zbierać, ciułać.* <? CIĄP>

×**Ciątki, ów,** blp. szew. *łatki, fleki do łatania butów.* <CN>

Ciąż, y, lm. **e I.** † p. **Ciąża. 2.** [C.] *łańcuch, sznur, łączący pług z koleśnią,* <CIĘG>

Ciąża, y, lm. **e, [Cięża],** † **Cięża,** † **Ciąż I.** † *brzemię, ciężar:* Czemużby miał być służebnik twój ku próżnej ciąży panu memu? Leop. **2.** *ciężkość, ciężar, waga:* To, co przykrywa, swoją ciążą zatrzymywa od wznoszenia ś. to, co przykrywa. Oss. **3.** †przen. *ciężkość, dolegliwość, ucisk:* Taż to jest przyczyna mojej tej ciąży i troski dolegliwej? Tw. **4.** † w lm. *ciężary, podatki.* **5.** † *kara, karność, dyscyplina:* Spowiednik miasto ciąży a. kaźni kazał mu do Rzymu jechać. Wuj. Kto żołnierza w ciąży nie ma, sam ś. zwojuje bez wojny (= *w karbach, w ryzach*). **6.** † *odpowiedzialność za wykroczenie przeciw prawu a. za niezapłacenie podatku.* Vol. **7.** † Ciąża a. † **Ciądza,** † **Ciąg** *zastaw, fant; zajęcie, fantowanie, areszt, sekwestr:* Kto ma ciążą, tego nie wiążą. Prz. C. za podatki. Brać od kogo ciążę. C. końmi, bydłem. Poddać ś. pod ciążą. Odbić komu ciążę siłą. Woły wzięte za ciążę a. w ciąży. **8.** † *pociąg, zaprząg, sprzężaj:* Ma dwoje ciąży wołów. Oss. (= *dwa jarzma wołów*). 9. *noszenie płodu przez samice zwierząt:* C. krów, łań, łosic = *cielność.* C. kotek, kóz, owiec, sarn = *kotność.* C. świń = *prośność.* C. psów, lisów, wilków = *szczenność.* C. klaczy, oślic = *źrebność.* **10.** † anat. *macica.* **11.** lek. (graviditas) *noszenie płodu w żywocie, ciężarność, brzemienność, brzemię, czas brzemienności, stan odmienny, błogosławiony:* C. brzuszna, domniemana, jajnikowa, miąższowa a. śródmiąższowa, nieprawidłowa, pochwowa, prawidłowa, rzekoma a. pozorna, tajona, ukrywana, trąbko-brzuszna, trąbkowa, udawana, zdrożna, zewnątrzmaciczna. **12.** [C.] *kobieta w ciąży.* **13.** [C.] *zastaw.* <CIĄG>

† **Ciążacz, a,** lm. **e,** † **Ciążebnik,** † **Ciądzacz,** † **Ciądacz** *ten, co ciąża = zajmuje komu rzeczy, sekwestrator.*

† **Ciążać, a, ał,** † **Ciążyć I.** *obciążać, obarczać, przygniatać;* przen.: *uciskać, gnębić, dręczyć, frasować.* **2.** [Ciążać] *mieć za uciążliwe, lenić ś.* **3.** a. † **Ciądzać,** † **Ciądzić** *zajmować, sekwestrować, fantować, tradować:* Niech będzie przez starostę ciążan w bydlech. Herb. Chłop drugiego chłopa nie ma w polu C. o szkody. Kto komu w łące pasie, taki ma być ciążan na sukni. Tarn. J.

[Ciążadło, a, lm. **a]** p. **Ciągadło.**

†**Ciążanie, a,** blm., czynność cz. **Ciążać.**

†**Ciążba, y,** lm. **y,** 2 pp. lm. **ciążeb** *rzecz dana sędziemu za fant; rzeczy zabrane, fantowane.* <CIĘG>

†**Ciążebnik, a,** lm. **cy** p. **Ciążacz:** Aby śmiałość a przezumność ciądzaczów abo ciążebników była wstargniona.

†**Ciążebny** *wzięty za fant, zabrany, zagrabiony, aresztowany:* Ciążebni wołowie.

Ciążek, żka, lm. **żki I.** *gwicht.* **2.** w lm. *ciężarki używane do gimnastyki pokojowej, hantle.* **3.** kol. *zgrubienie na zwrotnicy w kształcie kuli, przeważające zwrotnicę,* g r u s z k a.

Ciążenie, a, blm., czynność cz. **Ciążyć:** C. powszechne = *przyciąganie, grawitacja ciał niebieskich:* Prawo ciążenia powszechnego, czyli prawo Newtona. Stała ciążenia a. stała grawitacji. Przen.: *pociąg, skłonność, żyłka, popęd:* C. do złego, do dobrego.

Ciążyć, y, ył I. a. **Cieżyć, Ciężeć, [Ciężać]** *być ciężarem, przygniatać swym ciężarem, być ciężkim:* Ta belka nazbyt ciąży na murze. Głowa mi ciąży. Powieki mi ciążą. Przen.: Wojewódzina, złożona chorobą, ciążyła, jak groźny Bóg, nad wszystkiemi. Rol. Ciąży mi to na sercu, na sumieniu (= *leży mi kamieniem*). Tajemnica mu ciąży. Ciąży na nim obowiązek (= *leży*). **2.** ku czemu = *przechylać ś. na czyją stronę; skłaniać ś., mieć ś. ku czemu; uczuwać pociąg do czego, ciągnąć do czego:* Ciążyły stepowiczki ku Siczy, którą opasywały kordonem niewieścim. Jeż. **3.** ×do czego = *ściągać ś., należeć, zależeć od czego:* W powiecie wszystkich ludzi do zamku ciążących 1113 dymów. Rol. **4.** †na kogo a. co = *utyskiwać, skarżyć ś., narzekać, żalić ś., użalać ś., krzywdować sobie:* Aleksander W. na Arystotelesa ciążył, iż ono, czym wszystkich przechodzić chciał, to on drugim, pisząc, podawał. Baz. Biskup ciążył sobie wiele rzeczy na mnie, wymawiając, iż już dosyć długo łaskę okazuje. Baz. Ciążyli to sobie, że im taką nieludzkość Laomedont pokazał. H. Tr. **5.** †p. **Ciążać:** Więc je łupią, więc je ciążą. **6.** [C.] *męczyć.* <CIĘG>

[Ciba, y, lm. **y]** p. **Cipa.**

[Cibić się, i ś., ił ś., Ciwić ś., Cibnąć ś., Cipnąć ś.] *porwać ś. na silniejszego.* <?>

[**Cibnąć się, nie ś., nął ś.**] p. **Cibić ś.**

Cibora, y, lm. **y, Cybora** bot. (cyperus) *roś. z rodziny ciborowatych.* Gatunki: C. długa a. ×Gałgan dziki, ×Gałgan polny, ×Gałgan granowity (c. longus). C. jadalna a. Kasztanki a. Migdałki ziemne (c. esculentus); C. rdzawa (c. fuscus); C. żółtawa (c. flavescens). <Gr. kýpeiros a. kýpeiron, Łć. cyperos a. cyperum>

Ciborowaty bot.: Ciborowate a. Turzycowate rośliny (cyperaceae) *rodzina roślin kwiatowych jednoliściennych.*

†**Cich** p. **Cichy.**

[**Cich, cich!**] *cicho*: **Cich, cich, kobieto!** <CICH>

[**Cichacz, a,** lm. **e**] *z cicha pęk, człowiek skryty.*

× **Cichacza** przys. *w cichości, milczeniu:* Ty pachołkiem cichaczaś dumał życie wiejskie, teraz włodarzem łaźnie i gry chwalisz miejskie.

Cichaczem przys. *po cichu, milczkiem, ukradkiem, pokryjomu:* Skradać ś. C. Fałszywi przyjaciele C. ś. podszczuwają.

[**Cichać,** tylko w 2 os. trybu rozk.] *być cicho, uciszyć ś.:* Cichaj! Cichajcie! Cichájta! Cichoj!

[**Cicheńki**] p. **Cichutki.**

[**Cicheńko**] przys. od **Cicheńki**: Żyć C. Orzesz.

[**Cichij!**] *na lewo!* (wołanie na konie). <?>

Cichnąć, nie, nął, nęła a. **chła, nęło** a. **chło** *uciszać ś., ucichać, milknąć, umilkać:* Wiatr, morze, burza cichnie. Słowa powoli cichły z warg łagodnych. Orzesz. (*=zamierały na nich*).

1. Cicho, †**Cisze** przys. *po cichu, niegłośno; spokojnie, bez hałasu:* C. mówić. C. wszędzie, głucho wszędzie. Mick. Usnęła, może usnęła na wieki... I C., niechaj głos pieśni stłumiony nie budzi ciszy. Słow. Przen.=*przyczaiwszy ś.:* Siedź C., niech lepiej o tobie zapomną. Przen.: Na giełdzie, w handlu C.=*zastój, stagnacja.*

2. Cicho! Ciszej! w. nakazujący milczenie=*bądź cicho, cyt!:* C., ktoś nadchodzi! Gm.: C.! ja mu spłatam figla (*=czekaj, czekajcie, poczekaj, poczekajcie*).

Cichobiegi, ów, blp. rub. p. **Cichostępy.** <CICH+BIEG>

†**Cichochód, oda,** lm. **ody** zool. p. **Leniwiec.** <CICH+CHOD>

Cicholas, a, lm. **y** bot. p. **Kolcowój.** <?>

Cichopióry *mający ciche, nieszeleszczące pióra:* Anioł otrząsnął z pyłu skrzydła cichopióre. Deo. <CICH+PIÓR>

×**Cichopławny** p. **Cichopłynny.**

× **Cichopłynny,** × **Cichopławny** *cicho płynący:* Nurt C. <CICH+PŁY>

Cichostępy, ów, blp., **Cichobiegi** żart. *pantofle, berlacze, kalosze.* <CICH+STĘP>

Cichość, i, blm. rz. od **Cichy;** ×**Cichota** *cisza:* W cichości ducha (*=skromnie*). [**Po cichości**] przys. *skrycie.* <CICH>

×**Cichota, y,** blm. p. **Cichość.** Pol.

×**Cichuchnie,** [**Cichuchno**] przys. od **Cichuchny:** Boginki powtarzały C. wieśniackie piosneczki. Nar.

[**Cichuchno**] p. **Cichuchnie.**

×**Cichuchny** p. **Cichutki:** Widział prorok Boga w cichuchnym wietrze. Skar. Pan nasz C. i serca pokornego. Wuj.

†**Cichuczeńki** p. **Cichutki.**

†**Cichuczeńko** przys. od **Cichuczeńki.** Klon.

×**Cichuczki** p. **Cichutki:** W cichuczkie struny śpiewam. Kłok. Koń, gdy ś. zapali, z onego cichuczkiego stanie ś. wnet jako szalony. Rej.

×**Cichuczko** przys. od **Cichuczki:** Dawid oderznął C. kraj płaszcza Saulowego. Bud. C. ziemię depcze. Groch.

[**Cichudziutki**] p. **Cichutki.**

[**Cichudziutko**] przys. od **Cichudziutki.**

Cichusieńki p. **Cichutki:** Cichusieńkie w uszy słówka posyła. Mor.

Cichusieńko przys. od **Cichusieńki:** C. wchodzić. Kłok.

Cichuśki p. **Cichutki.**

Cichuśko przys. od **Cichuśki.**

Cichuteczki p. **Cichutki.**

Cichuteczko przys. od **Cichuteczki: Zacząłem** C. płakać. Żm.

Cichuteneczki p. **Cichutki.**

Cichuteneczko przys. od **Cichuteneczki.**

Cichutenieczki p. **Cichutki.**

Cichutenieczko przys. od **Cichutenieczki:** Będziemy ś. sprawowali C. Jeż.

Cichuteńki p. **Cichutki.**

Cichuteńko przys. od **Cichuteńki:** Chodził sobie C. Boh.

Cichutki, × **Cichuchny,** × **Cichuczki,** †**Cichuczeńki, Cichusieńki, Cichuśki, Cichuteczki, Cichuteneczki, Cichutenieczki, Cichuteńki,** [**Cicheńki, Cichudziutki**] *bardzo, nadzwyczaj, zupełnie cichy.*

Cichutko, [**Ciutko, Ciuchutko**] przys. od **Cichutki.**

Cichy, †**Cich,** st. w. **Cichszy,** †**Ciszszy 1.** *niegłośny, nie wydający a. nie wywołujący głośnego dźwięku, hałasu:* Chód, szmer, głos C. Ir.: C., jak opałka za wozem. Prz. (*=hałaśliwy*). **2.** *małomówny, milczący:* C. jest, który nic nie mówi, a. skromnie mówi. Petr. **3.** *pełen ciszy, zaciszny, pogrążony w ciszy:* Kościół, dom C. Okolica cicha. **4.** *spokojny, łagodny; potulny, uległy, pokorny:* Nie to mistrz, co na cichej wodzie wozić umie. Rej. Cicha woda brzegi rwie. Prz. Cichszy od wody, niższy od trawy. Prz. Jako baranek C. Op. C., jak mysz pod miotłą. Prz. Błogosławieni cisi. Wuj. Usposobienie ciche. Z cicha frant=*z głupia mądry; układa ś., a złe broi.* L. Z cicha pęk=*figlarz z układną minką, cicha woda, inny w rzeczy niż na pozór.* Oss. **5.** *nierozgłośny, skromny:* Cicha zasługa. **6.** *ukrywany, tajony:* Cicha łza. Cicha pensja, szkoła. Ciche nauczanie. **7.** fl. i ryb.: Cicha woda in. wolna=*wolno płynąca.* **8.** han.: a) *niefirmowy, ukryty:* Wspólnik C. b) *nie żądany na giełdzie:* Cicha pszenica. **9.** kość.: Cicha msza=*czytana, mówiona, nieśpiewana.* Ciche nabożeństwo. **Po cichu** przys.=*cicho:* Po stole modlitwę każdy po cichu czynił. Kras. Prędzej swego po cichu dopniesz, niż z hałasem. Prz. <CICH>

[**Cicia, i,** lm. **e**] dziec. *kot.* Zdr. [**Cićka**].

1. [**Cić**] p. **Ci.**

2. [**Cić**] p. **Ciąć.**

[**Cićka, i,** lm. **i**] **1.** dziec. p. **Cicia. 2.** a. [**Zacierka**] *potrawa z mąki rozgotowanej z mlekiem.* <Dziec.>

[**Cie!**] w. **1.** *widzicie, patrzcie:* Cie go! Cie, jak ś. to nadyma! Bał. **2.** *odsieb, ksobie, na lewo* (wołając na woły). <Ostatnia zgłoska wyrazu widzicie>

Ciec, ciecze, ciekł, Cieknąć, [**Ćknąć, Ciec ś.**] **1.** *płynąć, spływać, sączyć ś.:* Strumyczek, który między temi skałami ciekł, zatrzymały. Skar. Krew strumieniami wytoczona ciecze. P. Koch. Z małych zdrojów rzeka ciecze. Mias. Łza mu

hojna ciecze. Dm. Z brzozy płaczącej... krople rosy świecącej zwieszają ś. i cieką. Len. Przen.: Czas chybkim ciecze pędem (=*upływa, mija*). Nieos.: Z oczu, z dachu ciecze. Za kołnierz ciecze. Na zboże żeby nie ciekło, boby inaczej gniło. Haur. Beczka, póki w niej nic niemasz, póty nie znać, by gdzie C. miało, a skoro ją naleją, ali ś. wnet z kilku stron sączy. Górn. Choć nie ciecze, to kapie. Prz. **2.** *przepuszczać, przeciekać, być dziurawym, lecieć, kapać:* Beczka, garnek ciecze. 3. czym=*wypuszczać, wylewać, wysączać co:* Brzozy dziegciem cieką. Ciekące zegary (piaskiem a. wodą)=*klepsydry:* Parki ciekące noszą na głowie zegarki. Tw. **4.** *biec szybko a po cichu, uciekać, umykać, przemykać ś.:* Już ciecze ze krą do Gdańska w komiedze. Klon. (=*płynie szybko*). Wilki długim sznurem cieką od lasu. Pol. Płocha ptaszka, ciekąc cichaczem, uchodzi ku przeciwnej stronie. Pol. Kuropatwa, bekas, drop ciecze. **5.** lek.: Ciekąca niemoc p. **Rzeżączka.** <CIEK>

†**Ciecha, y,** lm. **y** *pociecha, radość, uciecha:* Święty Wociesze, u Boga w ciesze. Bogar. <CICH>

Ciechotka, i, lm. **i** bot. (correa) *roś. z rodziny rutowatych.* <?>

[**Cieciak, a,** lm. **i**] **1.** *dziecko rozpieszczone.* **2.** *człowiek starszy a dziecinny.* <? Por C(i)eckać>

Cieciarka, i, lm. **i** bot. p. **1. Cieciorka.**

Ciecięreczka, i, lm. **i** bot. p. **Otoczka.**

†**Ciecierza, y,** lm. **e,** [**Ciecierza**] zool. p. **2. Cieciorka.** Hel., B. Sz. <p. Cietrzew>

Ciecierzyca, y, lm. **e** bot. p. **1. Cieciorka.** <Z Łć. cicer=groch>

Ciecierzyczka, i, lm. **i** bot. p. **1. Cieciorka.**

Ciecierzyczkowy przym. od **Ciecierzyczka.**

[**Cieciora, y,** lm. **y**] **1.** *soczewica.* **2.** a. [**Cieciorka**] *jakiś chwast.* <Łć. cicer=groch>

Cieciorеczka, i, lm. **i** bot. p. **Otoczka.**

1. Cieciorka, i, lm. **i 1.** a. **Cieciórka** bot. a) a. **Ciecierzyca, Cieciarka** (cicer) *groch włoski, roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunki: C. dzika a. Ciecierzyczka (C. silvestris); C. polna (c. arietinum). b) p. **Otoczka. 2.** [C.] p. **Cieciora.** <Z Łć. cicer=groch>

2. Cieciorka, i, lm. **i, Cieciórka** †**Ciecierza,** [**Cięcierza**] zool. *samica cietrzewia.* <p. Cietrzew>

[**Cieciotka, i,** lm. **i**] p. **Czeczotka.**

×**Cieciórciany** przym. od **Cieciórka:** Mąka cieciórciana. Syr.

1. Cieciórka, i, lm. **i** p. **1. Cieciorka:** Ziarna podobne cieciórce. Syr.

2. Cieciórka, i, lm. **i** p. **2. Cieciorka:** Grały cietrzewie, a ich cieciórki kokały. Mor.

×**Cieckać, a, ał** i ×**C. ś.** p. **Ceckać.**

Ciecz, y, lm. **e 1.** a. ×**Ciecza,** [**Cecza**], ×**Cieklizna,** †**Ciek,** †**Ciekłość,** × **Wilgoć,** †**Wilgość,** †**Wilgota,** †**Wilkość,** †**Wilż,** †**Wilża** *ciało ciekłe a. płynne, płyn kroplisty.* Przen. *struga, potok, strumień:* Ohydna C. krwi. Słow. **2.** anat.: †C. szklanna w oku p. **Ciało.** C. wodna a. wodzista w oku (humor aqueus). **3.** garb.: C. wyciągowa=*wyciąg z garbnika.* **4.** a. **Cieczka, Ciekaczka** myśl. *parzenie ś. zwierząt z rodziny psów:* Głód i czas cieczy pędzi tych szkodników (wilki) w mniej stróżliwe kraje Kurlandji. Pol. C. wilków ustaje. Pol. <CIEK>

×**Ciecza, y,** lm. **e** p. **Ciecz:** Sok pożywny roślin jest C. wodna. Kluk.

Cieczenie, a, blm., czynność cz. **Ciec;** lek.: C. krwi z nosa (epistaxis)=*krwawienie z nosa, krwotok nosowy.* C. maciczne (hydrorrhoea gravidarum). †C. ustawne=*fistuła.*

Cieczka, i, blm. myśl. p. **Ciecz.**

[**Cieczny**]: C. w mowie=*wymowny.*

Cieć, a, lm. **e** zł. *stróż.* <?>

[**Ciećkać, a, ał**] *ceckać, pieścić.* [**C. ś.**] *ceckać ś.*

[**Ciećwierz, a,** lm. **e**] p. **Cietrzew.**

Ciegotać, cze, tał myśl. p. **Cięgotać.**

×**Ciek, u,** lm. **i 1.** *cieczenie, cieknięcie, płynięcie:* Wstrzymane wody brzegi lekkim ciekiem liżą. Szymon. **2.** †p. **Ciecz:** Krew jest C. zwierzęcy wydoskonalony. **3.** anat. p. **Przewód.** <CIEK>

Cieka, i, lm. **i** myśl. *noga kuropatwy.*

Ciekaczka, i, blm. myśl. p. **Ciecz.**

†**Ciekać, a, ał,** [**Ciekać**] **1.** *szybko biec, biegać, pędzić, gonić; uchodzić, uciekać:* Z domu wybieżała i szalenie tam i sam po polu ciekała. Żebr. Bystrym lew zjęty jadem cieka po puszczy zwierzęcym śladem. Kochan. Psy ciekające śród głuchego lasu. Tw. **2.** *chodzić około czego, starać ś. o co:* Mistrz krzyżacki usilnie koło tego ciekał, jakby wszystkie one zawziątki rozpróć. Błaż. **3.** *dochodzić czego, dociekać, poszukiwać:* Tonąć w morzu i C. po dnie pereł. Tw. Ciekał wszystkie jego myśli. Oss. **C. ś.** *parzyć ś., grzać ś., biegać ś.* (o zwierzętach z rodziny psów). <CIEK>

Ciekan, a, lm. **y** p. **Czekan.** <Sld. do CIEK, p. Czekan>

Ciekanie się, a ś., blm., czynność cz. **Ciekać ś.** <CIEK>

Ciekaw p. **Ciekawy.**

×**Ciekawić, i, ił** *zajmować, budzić ciekawość, interesować, intrygować:* Ciekawiło mię to przez długi czas. ×**C. ś.** na kogo *okazywać ciekawość, być zaciekawionym:* Chłopak zręcznie sterował, siadszy bokiem i wcale ś. nie ciekawiąc na obcych. Krasz. Każdy ś. dziwił i ciekawił, jak to będzie. Krasz. <CIEK>

Ciekawie, × **Ciekawo** przys. od **Ciekawy.**

Ciekawiec, wca, lm. **wcy** a. **wce** a. ×**wcowie** a. **Ciekawski 1.** *człowiek ciekawy, pragnący ś. czego dowiedzieć:* Muchy, psi, ciekawcowie pierwszemi do rzeczy przystępują. Prz. Posłał pan przez chłopca coś uwinionego; spotkawszy go drugi chłopiec, C., pytał: Co to jest? Górn. **2.** †*człowiek zabiegający koło czego:* Komedja zobaczyć tych chciwych ciekawców, jako wszystek oblecą świat, żeby skrzynie żelazne natkali. Opal.

×**Ciekawo** p. **Ciekawie.**

Ciekawostka, i, lm. **i 1.** *szczegół, drobnostka ciekawa, drobny przedmiot zaciekawienia:* C. programu. **2.** *ciekawość zbyteczna, niepotrzebna:* Gospodarska ciekawość, prosta C. Syrok.

Ciekawość, i, blm. rz. od **Ciekawy:** Cudze wiedzieć rzeczy C. jest, a swoje potrzeba. Fred. M. Czegóż C. babia nie wyśledzi? Kras. C. pierwszy stopień do piekła. Prz. Bez ciekawości niema mądrości. Prz. Przez C. = *wiedziony ciekawością.* Poszedłem obejrzeć tę C. (= *rzecz ciekawą*). Prow.: C., co też on na to powie (=*jest rzeczą ciekawą*).

Ciekawska, kiej, lm. **kie** forma ż. od **Ciekawski.**

Ciekawski, ego, lm. **scy** p. **Ciekawiec.**

Ciekawy, Ciekaw, [**Ciokawy**] **1.** *dociekający, chciwy wiadomości, wiedzy, interesujący ś.:* Pudło ciekawej Pandory. Tremb. C. jak Cygan do pasieki, jak niewiasta, jak słowik, jak świnia na cudzy

groch. Prz. C. ma psi węch. Prz. Nie bądź C., bo prędko ś. zestarzejesz. Prz. I pani Ewa nie była ciekawsza. Prz. Przen.: a) *rozdarty, dziurawy*: But, rękaw C. C., jak żydowski pantofel. Prz. b) Nos C.=*zadarty*. **2.** *domyślny, przenikliwy*: Darmo co przed tak ciekawym umysłem ukryć. Oss. **3.** *wzbudzający ciekawość, wart a. godny ciekawości, interesujący*: Ciekawe między nami będzie tu spotkanie, gotuję jegomości nie jedno pytanie. Niem. Rzecz ciekawa. **4.** × C. i [C.] *pilny, ochoczy, troskliwy, zapobiegliwy, biegły*: Oszukaństwa owczarskiego nie upilnuje i ciekawym gospodarstwem. Gost. Chłopak zwany: C. do pracy. Sew. Żwawy, żywy, pracowity—C. (tak ich zowią na wsi). Krasz. **5.** [C.]=a) *sprytny, dowcipny*. b) *zręczny, zgrabny*. **6.** † *szybki, prędki, chyży, rączy*: Hordyniec zrażony próżno ciekawe rozpuszcza zagony. Tw. Tchórz ma nogi ciekawe. Klon. C. czas. Pot. (= *szybko uciekający*). Przen.: *prędki, porywczy, popędliwy*: W postępkach swoich zawsze był C. Troc. **7.** myśl., o psach: *wietrzący, tropiący węchem*. [**C., ego,** lm. **i**] rz. *złodziej*. <CIEK>

×**Ciekąciejszy** p. **Ciekący.**

Ciekący I. im. od **Ciec**: Zdrój mam C., lasek nieprzestronny. Li. Wyrok ten na wodzie ciekącej (= *bieżącej*) zapiszą, niechaj ś. na nim wiatry za świadków podpiszą. Zim. Ciekąca niemoc, ciekące zegary p. **Ciec. 2.** przym., st. w. × **Ciekątszy,** × **Ciekąciejszy** = a) *wypuszczający ciecz; taki, z którego coś ciecze*: Ciekące oczy. b) ×*ciekły, płynny*: Ciekące części. Przez poty ciekąciejsze wychodzą humory. Krup. Ciekątsze i miększe części. Krup. c) × *powolny, osłabiony, przerywany*: Odezwał ś. słabym ciekącym głosem. Kaczk. <CIEK>

†**Ciekączka, I,** lm. **i,** [**Ciekączka**] lek. a) p. **Biegunka.** b) *zmaza nocna*. Perz. c) † C. jadowita=*rzeżączka*. Perz.

×**Ciekątszy** p. **Ciekący.**

×**Ciekięć, I,** blm. *woda zaskórna*.

×**Ciekiwać, a, ał** *wyciekać, ciec co czas jakiś*. Cziach.

Cieklina, y, lm. **y** *odnoga, rozgałęzienie*: C. gór Skandynawskich. Ciekliny Tatrów. Pol. Jakkolwiek gniazdo gór Alpejskich jest oddzielnym światem dla siebie, ciekliny jego przechodzą w poniższe krainy górzyste. Pol.

×**Cieklizna, y,** lm. **y** p. **Ciecz.** Bobr.

Ciekławka, I, lm. **I** bot. (tiarella) *roś. z rodziny skalnicowatych*. <?>

Ciekłość, I, blm. **I.** † p. **Ciecz. 2.** fiz. = *stan ciekły ciała; płynność*. **3.** † fiz.: C. c z ł o n k o w a p. **Maź.** <CIEK>

Ciekły I. *płynny, dający ś. przelewać, ciekący*: Stan C. ciał. Woda w temperaturze powyżej zera jest płynem ciekłym. Nie wszystkie płyny są ciekłe. Gazy, będące płynami rozprężliwemi, dopiero niedawno potrafiono doprowadzić do stanu ciekłego. **2.** [C.] przen. *ciekawy, żądny wiedzy*. **3.** myśl. o psach: a) *obdarzony dobrym węchem*. b) *rączy, chyży*.

Cieknąć, nie, nął p. **Ciec.**

Cieknięcie, a, blm., czynność cz. **Cieknąć.**

Ciekoł, a, lm. **y** leśn. *latorośl, pęd wierzchołkowy przezsloroczny na młodych sosnach*, in. b a d y l, p ę c z a k, p a m ł ó d k a.

†**Ciekun, a,** lm. **y I.** *biegacz, szybkobieg, goniec, kurjer*: Kurjusza i innych starców do senatu ze wsi przyzywano; skąd i tych, którzy po nie chadzali, nazywali ciekunami. Bud. **2.** *biegun, koń chyży w biegu*. **3.** [C.] = a) *baran, tryk*. b) *mak czarny, samosiejka*.

[**Ciela, I,** lm. **e**] p. **Cielę.**

Cielaczek, czka, lm. **czki** p. **Cielak**: Z owiec i jałówek rozrodzą ś. jagnięta, byczki, cielaczki. Jeż. <CIOŁ>

Cielak, a, lm. **I I.** p. **Cielę**: Z łysego cielaka łysy wół będzie. Prz. Łatwiej o dzieciaka, niżli o cielaka. Prz. Głupi jako C. Prz. **2.** przen. *chłopak głupi, nierozgarnięty*: Siedem lat z bydłem chodził, a jeszcze C. Prz. **3.** [**C.** a. **Cielęca dusza, Cielęca torba**] *tornister*. Zdr. **Cielaczek,** [**Cielaszek**].

[**Cielakowy**] *skórzany*: Portki cielakowe=*spodnie skórzane*.

[**Cielaszek, szka,** lm. **szki**] p. **Cielak.**

Cielątko, a, lm. **a** p. **Cielę**: Sierotynko ty biedna! C. ty opuszczone! Jeż.

Cielątko, a, lm. **a** p. **Cielę**: Rośnie Jaś jak C., będzie wołek z niego. Opal. Kto cielątkiem (=*człowiekiem niedoświadczonym*) pojedzie w cudze kraje, wołem wróci. Górn. Łania i sarna ma już centkowane C. Pol. Miejskie C. a wiejskie dzieciątko to jedno. Prz. Czyj byczek, tego byczek, byle nasze C. Prz. Ubogiemu dzieciątko, bogatemu C. Prz.

Cielątkowaty *właściwy cielątku, niezaradny, głupowaty*: Cielątkowata nieśmiałość. Dzierz.

Cielcowy przym. od **Cielec**: Stopa nogi cielcowej. Leop. Roboam postanowił sobie kapłanów cielcowych. Leop. (=*kapłany cielcom, których był naczynił*. B. G.).

[**Ciele, a,** lm. **a**] p. **Ciało.**

Cielec, Ica, lm. **Ice** a. †**Icowie** p. **Ciołek**: Cielców młodych przy starym sprzężaju zaprawują do roboty. Haur. Niech nam tu dadzą dwu cielcu. Bud. C. złoty = *bożek, bałwan*. Jeroboam uczynił dwa cielca złote. Bud. Przen.: C. złoty =*bogactwo, mamona*. † Cielcowie morscy. Otw. (=*foki*). <CIOŁ>

[**Cielega, I,** lm. **i**] p. **Telega.** Zdr. [**Cieleżka**].

×**Cielemecka, kiej,** lm. **kie** forma ż. od **Cielemecki.**

×**Cielemecki, ego,** lm. **ccy** *głupiec, gluptas, gamoń, niedołęga, niedojda, niemrawa*. < ? Żart. z Cielę>

×**Cielenie, a,** lm. **a** p. **Cielenie się**: Krowy, które blizko są na cieleniu, jak chować. Haur. <CIOŁ>

Cielenie się, a ś., lm. **a ś.,** ×**Cielenie** czynność cz. **Cielić ś.**: Przy cieleniu ś. krów różne bywają niebezpieczeństwa. Kluk.

[**Cielepać się, pie ś., pał ś.** a. **Telepać ś.**] **I.** *dyndać, bełtać ś.* **2.** *wlec ś., leźć*. <Ukr. telèpaty sia, Brs. cialapać sa, por. Człapać>

Cielepajło, y, lm. **y I.** a. [**Cielepiej**], **Cielęcina** *niewieściuch, niedołęga, niemrawa, niedojda, ciemięga, ciepłe kluski, niezdara, safandula, gamoń*. **2.** *chuchrak*.

[**Cielepiej, a,** lm. **e**] p. **Cielepajło.** Por. **Człapiej.**

Ciele piele rz. nieod. *tere fere, ni to ni owo, ni w pięć ni w dziewięć, nie wiedzieć co*: Ot prawisz, kumie, właśnie ciele piele, jeść, pić nie dajesz, tylko mówisz wiele. Bratk. <? Dźwn.>

† **Cielesieństwo, a,** blm. p. **Cielesność.** B. Sz.

×**Cielesno** p. **Cieleśnie.**

Cielesność, I, blm. **I.** rz. od **Cielesny;** † **Cielesieństwo,** † **Cielestność;** fil. = *natura, istota ciał, materjalność*: Duchom obcą jest C. **2.** ×*istota, rzecz zmysłom podpadająca*: Wykorzenienie na-

miętności w tej cielesności być nie może. Petr. Dusza nasza jest z cielesności i z duchowieństwa spojona. Skar. C. chce wczasów, rozkoszy. Skar. 3. ×*spółkowanie, cielesne złączenie ś., nierząd:* Jest u Turków sekta, w której ludzie zażywają wspołecznej cielesności z najbliższemi krewnemi. Kłok. C. z samym sobą = *samogwałt.* C. z wolną = *porubstwo.* C. z krewną = *kazirodztwo.* C. z niemą rzeczą = *sodomja.* Oko pobudka do cielesności. Kn. (= *zmysłowości).* <CIAŁ>

Cielesny, † **Cielestny** **I.** przym. od **Ciało:** Bole duchowe większe niż cielesne. Kn. Kara cielesna. 2. × *ludzki, człowieczy:* Djabli wołali głosy cielesnemi a. człowieczemi. Rej. 3. *materjalny, fizyczny;* fil. *posiadający naturę a. własności ciała:* Boga cielesnemi oczyma nie widzą. Abyśmy tu nic cielesnego nie rozumieli. Rej. 4. *zmysłowy, rozwiązły, lubieżny, rozpustny:* Religja mahometańska zbudowała jakieś niebo grube i cielesne. Kłok. Żądza cielesna. Uczynki cielesne, jako są: nieczystota, plugawość, wszeteczność, porubstwo. Białob. Nasienie koprowe duchy cielesne (= *chuć cielesną)* oczerstwia. Syr. Sprawa cielesna, użycie cielesne = *spółkowanie.* 4. † *we własnej osobie, osobisty:* Przysięga cielesna = *składana osobiście przez pełnomocnika.*

† **Cielestnie** przys. od **Cielestny.**

† **Cielestność, i,** blm. p. **Cielesność.**

† **Cielestny** p. **Cielesny:** Lekarstwo duszne i cielestne.

×**Cieleśnica, y,** lm. **e** forma ż. od **Cieleśnik.**

Cieleśnie, × **Cielesno** przys. od **Cielesny:** Chrystus, chociaż C. szedł do nieba... Rej. Karać C.

×**Cieleśnik, a, lm. cy** *człowiek lubieżny.*

[**Cieleżka, i, lm. i**] p. **Cielega.**

Cielę, ęcia, lm. **ęta, Cielak,** [**Ciela**] **I.** *płód krowy:* C. beczy a. beka. Chodzi za nim, jak C. za krową. Prz. Głupi, jak C. Prz. C. sześcioniedzielne najlepsze. Rozigrał ś., jak C. Prz. Gapi ś., jak C. na nowe wrota. Prz. Cielęciem wyjechawszy, wołem do domu wrócić. Glicz. W cielęta nie orzą. Prz. Zapomniała krowa, kiedy cielęciem była. Prz. Ruszył konceptem, jak martwe C. ogonem. Prz. (o koncepcie nieudatnym). I w Gdańsku cielęta miodu nie piją. Prz. Wzięli djabli krowę, niech wezmą i C. Prz. Więcej cieląt w jatkach bywa, niż starych wołów. Prz. (= *śmierć nie zważa na wiek).* Kto ś. w dzień boi cieląt, w nocy woły kradnie. Prz. Kto wołu pragnie, niech prosi o C. Prz. Póty służą przyjaciele, póki worek jako C. Prz. Pokorne C. dwie matki ssie. Prz. Między cielętami ś. wychował. Prz. (= *jest źle wychowany).* [Cielęta go liżą] = *zimno mu.* 2. przen. *człowiek bez energji; głupiec, idjota; gapa:* Boże C. Jakie z ciebie C.! I cielęta mają swoje akcenta. Prz. (= *i głupi bywa czasem dowcipny).* 3. intr. *skórka cielęca, oprawa w skórę cielęcą:* Wydobył niewielką książeczkę, starannie w C. oprawioną. Sienk. 4. myśl. *płód łani, sarny:* Łanie z młodemi cielętami leżały tu i owdzie. Pol. 5. zool.: C. morskie p. **Foka.** Zdr. **Cielątko, Cieląteczko.** Zgr. ×**Cielęcisko.** <CIOŁ>

[**Cielębyś, a,** lm. **e**] *człowiek ociężały, leniwy.* <Żap. Cielę+Byś>

Cielęcak, a, blm.] *rodzaj tańca góralskiego.* CIOŁ>

[**Cielęciarek, rka, lm. rki**] *pastuszek cieląt.*

[**Cielęciarka, i, lm. i**] forma ż. od **Cielęciarek.**

Cielęcina, y **I.** blm. *mięso cielęce, pieczeń cielęca:* Lepsza w domu kapuścina, niż na wojnie C. Prz 2. lm. **y** p. **Cielepajło.** Zdr. **Cielęcinka.**

[**Cielęciniec, ńca,** lm. **ńce, Cielętnik, Madra krowia**] *macica u krowy.*

Cielęcinka, i **I.** blm. p. **Cielęcina.** 2. ×lm. **i** *tłomok żołnierski:* Zdjęli z siebie dwie cielęcinki, to jest tłomoki wojenne. Chodź.

×**Cielęcisko, a,** lm. **a** p. **Cielę.** Troc.

Cielęcium papcium a. **C. ciapcium** nieod. *rozlazły, nie umiejący sobie radzić.*

Cielęcy, [**Cielęczy**] przym. od **Cielę:** Więcej cielęcych skór niżli wołowych bywa na wendecie. Pot. Pieczeń cielęca. Nóżki cielęce *(potrawa).* Przen.: Rozum C. (= *głupi).* Cielęca główka, bot. p. **Wyżlin.** [Torba a. dusza cielęca] p. **Cielak.** <CIOŁ>

[**Cielęczy**] p. **Cielęcy.**

Cielętnik, a, lm. **i** **I.** *chlewek, obora, zagroda dla cieląt.* 2. *pastwisko dla cieląt.* 3. przen. żart. *skwer, ogródek publiczny spacerowy.* 4. [C.] p. **Cielęciniec.**

Cielętnikowy przym. od **Cielętnik:** Ogrodzenie cielętnikowe.

Cielica, y, lm. **e,** [**Cielucha, Ciełucha**] *młoda jałówka:* Byście byli nie orali cielicą moją, nie trafilibyście byli gadki mojej. B. B. (= *jałowicą.* B. G.). Kto cielicy nie uchowa, ten ś. krową nie ucieszy. Prz. Zdr. **Cieliczka.** <CIOŁ>

[**Cielicha, y,** lm. **y**] **I.** *nazwa krowy.* 2. *dziewczyna dorosła.*

Cieliczka, i, lm. **i** **I.** p. **Cielica:** I cieliczki mi padły i ciołacy. Szymon. Za byczka będzie C. Prz. 2. ×*wszelka młódź stadna, jagnię, owieczka:* Cieliczko ma, biegasz mi po krzach, po tarninie, a coraz to niemało z ciebie wełny ginie, pełno wszędy na tarniu twojego kożucha. Gawiń.

Cielić się, i ś., iła ś. *rodzić cielęta:* Łani w polu cieliła ś. i opuszczała płód, bo nie było trawy. Bud. (= *na polu porodziła.* B. G.). Myśl.: Samica żubra cieli ś. <CIOŁ>

[**Cielisia, i,** lm. **e**] p. **Cieliś.**

×**Cielisko, a,** lm. **a** p. **Ciało:** Tam na północy groźne poczwary, trzy ludożerców cieliska, kłębem czas mącą. Garcz.

×**Cielisto** przys. od **Cielisty.** L.

Cielistość, i, lm. **i** rz. od **Cielisty.**

Cielisty I. ×*mający dużo ciała, mięsisty, otyły, pełny:* Iż był człowiek C., miał niemałe w kazaniu utrudzenie. Skar. Ukazały ś. twarze ich lepsze i cielistsze nad wszystkie pacholęta, które pożywały potraw królewskich. Leop., Wuj. (= *tłustsze.* B. G.). Domowe zwierzęta bywają cielistsze i sytniejsze, niż dzikie. Trzyc. Cielistym ś. stawać = *tyć.* 2. *posiadający barwę ciała, żółtawo-czerwoną, czasem z odcieniem szarym:* Trykoty cieliste. Cielisto-żółte ciastka francuskie. Zap. Min.: Adular C. Anhidryt C. <CIOŁ>

[**Cieliszek, szka,** lm. **szki**] *cielaczek.*

[**Cieliś, i,** lm. **e, Cielisia**] **I.** *cieliczka.* 2. *jałówka.*

† **Cielnie** przys. od **Cielny.**

† **Cielnospój, oju,** blm. anat. (syssarcosis) *spojenie ciałem, zrost mięsisty,* × mięsozrost. <CIAŁ+Z+POJ>

† **Cielność, i,** blm. rz. od † **Cielny,** *zniewieściałość, rozwiązłość, niepowściągliwość.*

Cielny przym. od **Cielę** **I.** zwykle w r. ż. = *z cielęciem chodząca, ciężarna, brzemienna* (o krowach, łaniach i t. p.): Nie wybiegały ś. przed

ich zapalczywością prośne maciory, cielne łanie, kotne sarny. Matki Boskiej Zielnej chodzi każdy jak C. Prz. **2.** [C.] *najedzony, objedzony.* <CIOŁ>

† **Cielny** przym. od **Ciało,** *cielesny:* Cielna przysięga t. j. przez dotknienie. A wszakoż ś. cielnego grzechu nigdy nie jest dopuściła. Kaz. Gnieźn. Nieczystota cielna. Kaz. Gnieźn. Cielne lekarstwo=*leczące ciało.* Odzienie cielne. Bez narzędzi cielnych, dusza ani widzieć, ani słyszeć nie może. Krup.

Cielsko, a, lm. **a** p. **Ciało:** Niechaj C. obmierzłe ziemia sobie skryje. Bardz. O duszę ś. nie stara, C. ma na pieczy. Klon. Wyjdź z mego cielska, duszo obrzydzona! Chr. C., w śmiertelnej ulgnąwszy kałuży... Koch. Blade C. w chropawej uwięzło chudości. Min. Niedźwiedź, cielska krwawe brzemię waląc tuż pod hrabiego, zbił go z nóg na ziemię. Mick. <CIAŁ>

×**Cielsko, a,** lm. **a** *mizerne cielę.* Troc.

Cieluch, a, lm. **y** **I.** [C.]=a) *wół.* b) *głupiec.* c) *człowiek opasły, ociężały.* **2.** † *cielak.* **3.** † Wodny C.=*pijawka.* Mur. Zdr. [**Cieluszek, Ciołuszek**]. <CIOŁ>

[**Cielucha, y,** lm. **y**] p. **Cielica:** Na starość cieluchami orać ciężko. Prz.

[**Cieluszek, szka,** lm. **szki**] p. **Cieluch.**

[**Ciełucha, y,** lm. **y**] p. **Cielica.** Zdr. [**Ciełuszka, Ciełuszeczka**].

[**Ciełuszeczka, i,** lm. **i**] p. **Ciełuszka.**

[**Ciełuszka, i,** lm. **i**] p. **Ciełucha.**

† **Ciem,** †**Cim** sp. *bowiem, albowiem:* Wszytcy C., którzy biorą miecz, mieczem poginą. Op. W czas C. za nas począł cirpieć. Op. < ? >

[**Ciemak, a,** lm. **i**] *ciemność.* <ĆM>

×**Ciemcowy** przym. od **Ciemiec;** × **Cimcowy,** ×**Cymcowy** *zrobiony z ciemca, zamszowy:* Skóry ciemcowe. Vol. <p. Zamsz>

Ciemiączko, a, lm. **a** **I.** p. **Ciemię. 2.** anat. (fonticulus)=*miękkie miejsce czaszki u niemowląt, ciemię,* † d r ż ą c e c i e m i ę, !ź r ó d ł o p u k. C. p r z e d n i e a. c z o ł o w e (f. anterior s. major). C. t y l n e a. p o t y l i c o w e (f. posterior s. triangularis). <CIE>

Ciemiączkowy przym. od **Ciemiączko.**

Ciemić się, i ś., ił ś. *ciemnieć, ciemnym ś. stawać:* Co tak trumniano ś. tam w górze ciemi? Krasiń. < ĆM >

† **Ciemiec, mca,** blm. p. **Zamsz.**

[**Ciemienica, y,** lm. **e**] *ciemieniucha, łupież u dzieci na głowie.* <CIE>

Ciemieniowy, † **Ciemienny** przym. od **Ciemię;** anat.: Kości ciemieniowe (ossa parietalia s. bregmatis)=† c i e m i e n n e k o ś c i=*kości na ciemieniu, na wierzchu głowy,* k o ś c i × b o c z n e, ×ś c i e n n e, ×p r z o d u g ł o w y. Guz C. (tuber parietale). Ciemieniowe położenie płodu.

Ciemieniucha, y, lm. **y** *zeskorupiałość na ciemieniu, szczeg. u dzieci; ognipiór.*

[**Ciemiennik, a,** lm. **i**] *choroba języczka w krtani (dziecinna).*

†**Ciemienny** p. **Ciemieniowy:** Kości ciemienne. Urs.

[**Ciemier, a,** blm., **Ciemierz, Cemer, Cemir**] *choroba z przeziębienia: silne nabrzmienie gruczołów limfatycznych.* <Węg. csömör>

Ciemiernik, a, lm. **i,** niek. **Ciemierzyca,** [**Ciemiężyca**] bot. (helleborus) *roś. z rodziny jaskrowatych.* Gatunek: C. c z a r n y (h. niger). <p. Ciemierzyca>

[**Ciemierwa, y,** lm. **y**] *duża kupa ludzi a. zwierząt.* <Węg. tömer = bardzo wiele, z podprowadzeniem pod Ćma>

[**Ciemierz, a,** blm.] p. **Ciemier.**

Ciemierzyca, y, lm. **e,** [**Ciemiężyca**] bot. **I.** (veratrum) *roś. z rodziny liljowatych:* Pij ciemierzycę! Mącz. = *lecz ś. od szaleństwa, jesteś szalony.* Gatunki: C. b i a ł a (v. album); C. c z a r n a (v. nigrum). **2.** p. **Trędownik. 3.** p. **Ciemiernik.** <? CZEMIOR>

×**Ciemierzycznica, y,** lm. **e** bot. p. **Ciemierzycznik.**

×**Ciemierzycznik, a,** lm. **i,** × **Ciemierzycznica** bot. (sesamoides magnum) *roś.:* C. a. ciemierzycznica kształtem podobny jest przymiotowemu zielu abo rucie. Syr.

×**Ciemierzycznikowy** przym. od **Ciemierzycznik.** Syr.

[**Ciemierzyć, y, ył**] p. **Ściemierzyć.**

Ciemię, enia, lm. **ona** **I.** *wierzch czaszki.* Przen.: Nie w C. bity. Prz. (=*nie głupi*). **2.** anat.=a) (sinciput) *najwyższa część, przód a. wierzch głowy;* b) (bregma) *środek szwu wieńcowego.* c) † Drżące C.=*ciemiączko.* **3.** [C.] *brud, gromadzący ś. na ciemiączku niemowląt, strupy, łupież u dzieci na głowie.* **4.** ×bud. *wierzch sklepienia.* Zdr. **Ciemiączko.** <CIE>

Ciemięga, i, lm. **i** **I.** *niedołęga, człowiek ociężały, maruda, nudziarz, mantyka:* Obyczaje brutala, ciemięgi. Min. **2.**×*mozół, suszenie mózgu, nużenie ś.:* Im co z większą ciemięgą przychodzi, tym milsze. Pot. **3.** zool. (hexatoma) *owad dwuskrzydły, pałkorogi.* <CIEM>

×**Ciemięgać, a, ał** *mantyczyć, marudzić, zwlekać, odkładać, nudzić, głowę komu bez potrzeby suszyć.*

×**Ciemięgostwo, a,** blm., ×**Ciemięgowstwo** *ociężałość, niezaradność.*

×**Ciemięgowstwo, a,** blm. p. **Ciemięgostwo.**

Ciemięski *uciskający, przygnębiający, uciemiężający, uciążliwy, twardy, okrutny:* Ciemięskie rządy Odonicza.

Ciemięstwo, a, blm. *ciemiężenie:* Jedną tylko gębą więcej: C. będzie! Krasz.

Ciemięzca, y, lm. **y, Ciemiężca, Ciemiężyciel,** ×**Ciemiężnik** *ten, co ciemięży.*

Ciemiężca, y, lm. **y** p. **Ciemięzca.**

Ciemiężenie, a, lm. a czynność cz. **Ciemiężyć.**

×**Ciemiężnik, a,** lm. **cy** p. **Ciemięzca:** Tyran jest, samowola, C. Krasz.

[**Ciemiężyca, y,** lm. **e**] p. **Ciemierzyca** i **Ciemiernik.**

Ciemiężyciel, a, lm. **e** p. **Ciemięzca.**

Ciemiężycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Ciemiężyciel.**

Ciemiężyć, y, ył *gnębić, uciskać, nękać, trapić, gnieść, nieludzko ś. obchodzić, katować, uciemiężać:* Nogi jego okowami ciemiężone, ręce związane. Birk. Dano nam sprawę, że Wasza Wierność ubogich poddanych ciemiężysz. Jan Kaz. Sierot nędznych nie ciemięży. Koch. Ciemiężył poddanych robotami. Nar. Bogaty ubogiego ciemięży i gniecie. Węg. <CIEM>

Ciemiężyk, a, lm. **i, Obojnik** bot. (cynanchum) *roś. z rodziny trojeściowatych.* Gatunek: C. p o s p o l i t y, † Z w y c i ę ż y j a d (c. vincetoxicum). <?>

×**Ciemka** w wyrażeniach: Do C.=*do ściemnienia, do wieczoru:* Rozmawiali do ciemka. Za C.= *za ciemności, pociemku:* Zajdziecie tam za C. Słow. <ĆM>

Ciemku w wyraż.: Po C. p. **Pociemku.**

Ciemnawo przys. od **Ciemnawy.**

Ciemnawość, i, blm. rz. od **Ciemnawy**

Ciemnawy, [Ciemniawy] *nie całkiem ciemny, szary, niezbyt jasny; opalony, ogorzały, smagły:* Izba, w której ma być trzyman szalony, powinna być trochę ciemnawa. Perz. Ciemnawa cera, skrzywdzona nieco upałem. Węg.

Ciemnia, i, lm. **e I.** *ciemnica, miejsce ciemne.* **2.** *ciemność, ciemno:* Ciebie nęcą jeszcze lasów ciemnie. Uj. Nad planety ciemnie nie wzniosłaś skrzydeł twoich. Krasiń. Przen.: Pociecha błyska w ciemni duszy mojej. Przyb. **3.** fiz.: C. optyczna=*przyrząd do otrzymywania na płaszczyźnie wiernych obrazów danych przedmiotów, kamera obskura:* C. optyczna fotograficzna=*przyrząd do zdjęć fotograficznych.* C. optyczna rysowników = *przyrząd do rysowania widoków z natury.* C. źrenicowa=*zasuwka w mikroskopie, zmniejszająca otwór oświetlający.* **4.** fot. *pokój ciemny, gdzie ś. utrwala obraz na kliszy.*

Ciemniaczek, czka, lm. **czki** p. **Ciemniak:** Ja stary jestem, już ledwie chodzę; a on co? C. Słow.

Ciemniaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Ciemniak.**

Ciemniak, a, lm. **cy** *człowiek ociemniały, niewidomy, ślepy, ślepiec.* Zdr. **Ciemniaczek.**

[Ciemniawy] p. **Ciemnawy.**

Ciemnica, y, lm. **e I.** *miejsce ciemne, ciemnia:* Kazawszy okna zamknąć, został w ciemnicy. Oss. Skrzynka, nazwana ciemnicą nositelną. Hube. (=*ciemnią optyczną*). **2.** *więzienie, loch, podziemie:* Dano Józefa do ciemnicy, gdzie więźniów chowano. Wuj. (=*do domu więzienia.* B. G.). Przy apostołach w więzieniu był anioł i ciemnice im otworzyło. Wuj. **3.** *ciemność:* Pochlebiam sobie, że ś. powodem stanę do rozwidnienia ciemnicy. Lel. **4.** kość.=*zaciemniona kaplica, do której przenoszą w Wielki Czwartek Przenajświętszy Sakrament.* < ĆM >

Ciemniczny przym. od **Ciemnica:** Stróż C. (=*więzienny*) dał kubek Sokratesowi z trucizną. Bud. Rozkazali ciemnicznemu stróżowi strzec ich pilno. Bud. (=*stróżowi więzienia.* B. G.). Odmienił szaty ciemniczne jego (= *szaty więzienia jego*). Bud. † **Ciemniczny, ego,** lm. **i** *stróż ciemnicy, więzienia, dozorca więźniów:* Nie wiedział C. ni o czym. Bud. (=*przełożony nad domem więzienia.* B. G.).

Ciemnić, i, ił *zaciemniać, przyćmiewać, przygaszać:* Mężnych serc w grobie śmierć sama nie ciemni. Jabł. Dość ciemna zawsze przeszłość— pocóż ją kunszt ciemni? Kras. **C. ś.** *stawać ś. ciemnym, ciemnieć, przygasać:* Chmurzy ś. i ciemni; nie damy dzisiaj rady, odłóżmy do jutra. Krasz. Spojrzał—źreniczne oba ciemnią ś. zwierciadła. Garcz.

Ciemnieć, eje, ał I. *stawać ś. ciemnym, ciemniejszym, mniej jasnym;* przen.: *brudnieć, nikczemnieć, tracić ze świetności:* Co minuta ciemnieją i niszczeją bardziej. Birk. **2.** *ślepnąć, stawać ś. ślepym, tracić wzrok.*

Ciemnik, a, lm. **i I.** *abażur, zasłonka, umbrelka.* **2.** *zielony daszek na oczy,* zasłonidło. **3.** ×lm. **cy** *człowiek ciemnotę lubiący a. zalecający, wstecznik, obskurant, zacofaniec.*

×**Ciemnisto** przys. od **Ciemnisty.**

×**Ciemnisty** p. **Cienisty.**

Ciemniuchno przys. od **Ciemniuchny.**

Ciemniuchny p. **Ciemniutki.**

Ciemniusi p. **Ciemniutki.**

Ciemniusieczki p. **Ciemniutki.**

Ciemniusieczko przys. od **Ciemniusieczki.**

Ciemniusieńki p. **Ciemniutki.**

Ciemniusieńko przys. od **Ciemniusieńki.**

Ciemniusio przys. od **Ciemniusi.**

Ciemniuśki p. **Ciemniutki.**

Ciemniuśko przys. od **Ciemniuśki.**

Ciemniuteneczki p. **Ciemniutki.**

Ciemniuteneczko przys. od **Ciemniuteneczki.**

Ciemniutenieczki p. **Ciemniutki.**

Ciemniutenieczko przys. od **Ciemniutenieczki.**

Ciemniuteńki p. **Ciemniutki.**

Ciemniuteńko przys. od **Ciemniuteńki.**

Ciemniutki, Ciemniuchny, Ciemniusi, Ciemniusieczki, Ciemniusieńki, Ciemniuśki, Ciemniuteneczki, Ciemniutenieczki, Ciemniuteńki, [Ciemnuchny] *zupełnie ciemny, bardzo ciemny.*

Ciemniutko przys. od **Ciemniutki.**

I. Ciemno, a, blm. *ciemność, mrok, brak światła:* C. nocne, piwniczne. Ludzi rozeznać po ciemnie. Mick. (=*pociemku, w ciemności*). <ĆM>

2. Ciemno przys. od **Ciemny:** C., choć oczy wykol, jak w miechu. C. w głowie. Oss. (=*głupio, brak rozumu a. wykształcenia*). C. w szkatule, w worku = *próżno, niema pieniędzy.* C. pisać, mówić, wykładać. Roma ciemno-sino wycinała ś. długim pasmem na niebiosach. Krasz. Gabinet ciemno-zielono obity. Krasz.

Ciemnobarwny, Ciemnobarwy *o ciemnych barwach, ciemny i ponury:* Obraz, koloryt C. Typ, złożony przeważnie z osobników krótkogłowych i ciemnobarwnych. <ĆM+Barwa>

Ciemnobarwy p. **Ciemnobarwny.**

×**Ciemnochmurny** *ciemny jak chmura:* Sława książąt litewskich potąd w ciemnochmurnych jaskiniach siedziała. Stryjk. <ĆM+CHMUR>

† **Ciemnofałeczny** *niezrozumiałe fałsze podający:* Ciemnofałeczna „Perspektywa." Pim. (O dziele Sakowicza p. t.: „Perspektywa"). <ĆM + Fałeczny >

Ciemnogłów, owiu, lm. **owie, Wyczarnik** bot. (nigritella) *roś. z rodziny storczykowatych.* <ĆM+GŁOW>

Ciemnolistny *mający liście ciemne, czarnoleśny:* Ciemnolistne konary dębów złociły ś. w jasnych blaskach czerwonawego słońca. Gliń. < ĆM + LIST >

×**Ciemnomglisty** *mgłą gęstą zasłoniony:* Tyber C. Otw. Ciemnomglista noc. Stryjk. (= *ciemna i mglista*). <ĆM+MGŁ>

Ciemnooki I. *o ciemnych oczach.* **2.** ×, *ślepy, niewidomy:* Fortuna ciemnooka. Chr. <ĆM+OK>

† **Ciemnoród, oda,** lm. **ody** *ślepiec od urodzenia.* Birk. <ĆM+ROD>

Ciemnoskóry *mający skórę, płeć ciemną:* Wychylała ś. ku niemu ciemnoskóra twarz Sylasa. Orzesz. <ĆM+(S)KOR>

Ciemność, i, lm. **i** rz. od **Ciemny,** *brak światła, mrok:* C. nocy. Ciemności egipskie. C. nieprzejrzana. I nazwał Bóg światłość dniem a C. nocą. Wuj. Ciemności okryją ziemię. Wuj. Przen.: C. bałwochwalstwa. Książę ciemności. Lud, który chodził w ciemności, ujrzał światłość wielką. Wuj. Ciemnościami okryty rozum. Wuj. Powstał Kopernik, C. ustąpiła. Os. On prawa z tajników i z ciemności na światło wyprowadził. Pilch. C. oczu = *ślepota.* C. mowy = *niejasność, zawiłość.* <ĆM>

Ciemnota, y, blm. **I.** ×*ciemność, mrok:* Rysy, śmiertelną okryte ciemnotą. Mick. **2.** *brak oświaty, dzikość, głupota:* Grzechowi ciemnoty potrzeba. Górn. C. ludu. C. średniowieczna, wieków barbarzyńskich. **3.** [C.] (wyraz obelżywy) *człowiek ciemny; głupiec:* **Ty, ciemnoto! 4.** [C.] *krowa*

maści ciemnej. **5.** † lek. = *brak zmysłu widzenia pomimo czystego oka.* Perz.

Ciemnotwarzy *mający twarz ciemną, smagłą:* Poznała głos Egipcjanki, ciemnotwarzej garderobiany. Orzesz. <ĆM+TWOR>

×**Ciemnowid, a,** lm. **owie,** ×**Ciemnowidz l.** *człowiek niewyraźnie widzący, słabego wzroku.* **2.** *widzący pociemku.* **3.** *widmo, strach, straszydło, mara.* <ĆM+WID>

×**Ciemnowidz, a,** lm. **e** a. **owie** p. **Ciemnowid.** Kn.

Ciemnowłosy *mający włosy ciemne:* Piękna ciemnowłosa dziewica. Krasz. Czarodziejka ciemnowłosa. Uj. <ĆM+WŁOS>

[**Ciemnuchno**] przys. od **Ciemnuchny.** <ĆM>
[**Ciemnuchny**] p. **Ciemniutki.**

Ciemny l. *niejasny, niewidny, pozbawiony światła, blasku a. oświetlenia; mający kolor zbliżony do czarnego:* Noc ciemna. Jedne dni były jasne, a drugie ciemne, w których słońce widzieć ś. nie mogło. Skar. C. pokój. Ciemne barwy. C., jak tabaka w rogu. Prz. Pomalować na ciemno=*na kolor C.* W ciemno-błękitnej farby szaty ś. ubrała. Otw. Koń ciemno-cisawy, ciemno-gniady, ciemno-siwy. Ciemno-blond włosy. Korz. Kokarda koloru ciemno-krwistego. Korz. Ciemno-żółtawe plamy. Korz. Zbrucz, jak wstęga ciemno-srebrzysta. Chodź. Żupan ciemno-buraczkowy. Krasz. Długie buty ciemno-burakowe. Krasz. Włos bujny ciemno-orzechowy. Krasz. Włos ciemno-rudawy. Krasz. Policzki jednostajnej barwy ciemno-złocistej. Krasz. Ciemno-karmazynowy kontusz. Kaczk. Cera ciemno-śniada. Kaczk. Liście ciemno-amarantowe. Jeż. Ciemno-lazurowe tło nieba. Jeż. Zapaska ze szlakami ciemno-pomarańczowemi. Jeż. Włosy ciemno-kasztanowatej barwy. Bał. Ciemno-niebieska Wisła. Bał. Ciemno-piwne oczy. Rol. Ciemno-płowe włosy. Orzesz. Sklepienie jodeł ciemno-zielonych. Orzesz. Płatek ciemno-popielatej ziemi. Sew. Posadzka ciemno-wiśniowa. Prus. Ciemno-krwawa strużka światła. Zap. Ciemno-złotawy połysk skóry. Zap. Ciemno-bronzowa barwa futerka. Sienk. Labrador z powiatu Radomyskiego ciemno-zielonkawy. Spas. Ciemna jutrznia=*jutrznia odprawiana w Wielką Środę, w Wielki Czwartek i w Wielki Piątek.* Z pod ciemnej gwiazdy = *zacofany, niefortunny, niezdarny.* [Od ciemnego rana] = *od przedednia.* **2.** *niewidomy, ociemniały, ślepy:* Zna ś., jako ciemny na kolorach. Prz. Przygania ślepy ciemnemu. Prz. (= *kocieł garnkowi).* Co my tu z sobą, pomiędzy braćmi, w ciemną (=*ślepą)* babkę grać będziemy? Krasz. **3.** *nieoświecony, niewykształcony, głupi:* Lud, tłum C. **4.** *zawiły, niejasny, niezrozumiały, niewyraźny:* Styl, język C. Heraklit C.=*zawile ś. wyrażający.* Znalazły ś. głowy, które wzięły rzeczy ciemne za rzeczy mądre. Śniad. Myśl jest ciemną, gdy jej nie pojmujemy. Brodz. **5.** *podejrzany, nieczysty, nieuczciwy:* Ciemnych spraw ciemna też bywa robota. Jabł. (=*światła ś. chronią.* L.). **6.** † *nieznakomity, niesłynny, z niższych warstw społeczeństwa pochodzący:* Aureljan, ciemnych rodziców syn. Skar. **7.** fiz. *nie działający na oko, niewidzialny, niewidoczny:* Promienie ciemne pozafijoletowe i pozaczerwone widma. Ciemne linje widma=*czarne linje, linje Frauenhofera.* **8.** karc.: Grać na ciemno=*bez odkrywania kart pomagającego.* **9.** leśn.: C. rąb=*początkowy, polegający na wycinaniu drzew tylko starych.* <ĆM>

Ciemń, i, lm. **e** *ciemnia, mrok,* przen. *przepaść:* Sejm zepchnął kozaków nazad w C. ucisku, nienawiści i zdrajczych knowań. Szaj. Padł los w duchową moją C. Słow.

[**Ciemra, y,** lm. **y**] *kobieta głupia, leniwa.*
[**Ciemrak, a,** lm. **i**] p. **Ciućmok.**
[**Ciemrawy**] *niezaradny.* Por. **Mlemrawy, Niemrawy.**

[**Ciemrza, y,** lm. **e**] **l.** *noc ciemna.* **2.** *miejsce ciemne, jaskinia.* **3.** *gąszcz leśny.*

[**Ciemrzyć się, y ś., ył ś.**] *ściemniać ś.*

Cieniak, a, lm. **i l.** *manekin, figura wypchana:* Myślisz, że człowieka sobie dobrawszy na cieniaka, dasz mu rady! Krasz. **2.** [C.] *bałwan, naśladujący ptaka:* Polować z cieniakiem. <CIEŃ>

Cieniarnia, i, lm. **e** ogr. *budowa z tyczek dla roślin.*

Cienica, y, lm. **e** bot. (cinna) *roś. z rodziny traw.*

Cienić, i, ił *ocieniać, zacieniać:* Czarna czupryna cieni kędziorem czoło wyniosłe młodziana. Przyb. <CIEŃ>

×**Cienie, a,** lm. **a** p. **Cień.**

[**Cieniec, ńca,** lm. **ńce**] *cienki koniec bata.* <CIEŃ>

Cienieć, eje, ał, ×**Cieńczeć,** ×**Cieńszeć l.** *stawać ś. cieńszym, subtelnieć, szczupleć, maleć, niknąć:* Skorupa jaja coraz cienieje. Sak. Myślałbyś, że róg kształty zmieniał i że w ustach wojskiego to grubiał, to cieniał. Mick. **2.** o głosie: *stawać ś. piskliwym, wysokim.* <CIEŃ>

×**Cieniek, ńka,** lm. **ńki** p. **Ciennik.**

×**Cienik, a,** lm. **i** p. **Cień:** Umrze w swej ślepocie, fałszywe ogniki biorąc za żywe światło i próżne cieniki. Jabł. <CIEŃ>

×**Cieniorys, u,** lm. **y** *sylwetka.* <CIEŃ+Rys>

Cieniować, uje, ował l. *nadawać cienie na rysunku a. malowidle.* **2.** *odznaczać, modulować, wykończać:* C. śpiew, grę aktorską. C. myśli. **3.** farb. *sprawiać, aby dany kolor wpadał w inny.* **4.** ogr. *zasłaniać inspekty od słońca.* <CIEŃ>

Cieniowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Cieniować:** C. w malarstwie, dawanie cieniów, t. j. ćmienie, żeby światło żywiej odbijało. Oss. C. znaczeń słowa. Trzeba dobrze język swój umieć, trzeba znać w osobnych wyrazach jego acz najmniejsze różnice i niby najcieńsze cieniowania. Pir (=*odcienie).*

[**Cieniowato**] przys. od **Cieniowaty: C.** robić płótno. Kolb. <p. Cynek>

[**Cieniowaty**] p. **Cynkowaty:** Tkanina cieniowata.

Cieniowy przym. od **Cień:** Rysunek, kontur C. Cieniowej mara próżności. Dar. J. <CIEŃ>

Cienisto przys. od **Cienisty:** Cicho wtedy było i C. Rodz.

Cienistość, i, blm. rz. od **Cienisty:** W starożytności jeziorom niektórym a. C., a. niesięgniona głębina cześć zjednała. Pilch.

Cienisty, × **Ciemnisty l.** *ocieniony, zacieniony:* Miejsce cieniste. Oj, z cienistej dąbrowy rozlegają ś. strzały. Len. **2.** *ocieniający:* Cienista lipa. Pot.

Cieniuchno przys. od **Cieniuchny:** Srebro, C. uklepane. Sien. Śpiewał jak mógł C. Skar. <CIEŃ>

Cieniuchny p. **Cieniutki:** Dzieweczka śpiewała dalej głosem cieniuchnym. Sienk.

×**Cieniuczki** p. **Cieniutki:** Na cieniuczkiej nici sprawy swe wieszają. Rej. Cieniuczkie głoseczki. Groch.

×**Cieniuczko** przys. od **Cieniuczki.**
Cieniusi p. **Cieniutki.**
Cieniusieneczki p. **Cieniutki.**
Cieniusieneczko przys. od **Cieniusieneczki.**
Cieniusienieczki p. **Cieniutki.**
Cieniusienieczko przys. od **Cieniusienieczki.**
Cieniusieńki p. **Cieniutki.** Pot.
Cieniusieńko przys. od **Cieniusieńki:** Słód rozciągnąć C. na wietrze, aby wysechł. Gost.
Cieniuśki p. **Cieniutki.**
Cieniuśko przys. od **Cieniuśki.**
Cieniuteczki p. **Cieniutki.**
Cieniuteczko przys. od **Cieniuteczki.**
Cieniuteneczki p. **Cieniutki.**
Cieniuteneczko przys. od **Cieniuteneczki.**
Cieniutenieczki p. **Cieniutki.**
Cieniutenieczko przys. od **Cieniutenieczki.**
Cieniuteńki p. **Cieniutki.**
Cieniuteńko przys. od **Cieniuteńki.**

Cieniutki, Cieniuchny, × **Cieniuczki, Cieniusi, Cieniusieneczki, Cieniusienieczki, Cieniusieńki, Cieniuśki, Cieniuteczki, Cieniuteneczki, Cieniutenieczki, Cieniuteńki,** [**Cienuśki**] *bardzo cienki, nadzwyczaj cienki:* Z cieniutkich deszczek skrzyneczka mała. Trzyc. <CIEN>

Cieniutko przys. od **Cieniutki.**

Cienizna, y, blm. *coś bardzo cienkiego, lichego przez swoją cienkość.*

Cienka, i, blm. fl. *woda płytka.*

[**Cienkawy**] *dość cienki.*

Cienki, [**Cieńki, Cianki**], †**Cianki 1.** *niegruby, szczupły, chudy, smukły, delikatny:* C., jak nitka, jak tyczka, jak szparag. Jeleń ma nogi cienkie, jak badyle. Tremb. Tkanina cienka = *delikatna, przednia* a. też: *licha, rzadka, niemocna, słaba.* Cienkie miejsce skóry = *wytarte.* Przen.: Zaczynać od cienkiego końca = *powoli, stopniami, od rzeczy łatwiejszych, mniej ważnych:* Jezus w dzieciń每stwie swoim żadnego dziwu bóstwa swego nie okazał, bo nie chciał tego od cienkiego końca począć. Rej. **2.** a) o napojach = *niegęsty, rzadki, nietęgi, niemocny, słaby, rozwodniony:* Cienka kawa. Cienkie piwo, wino = *cienkusz, lura.* b) o jedzeniu = *skąpy, skromny, lichy, nieposilny, niepożywny:* C. rosół, obiadek. **3.** o głosie = *wysoki, piskliwy.* **4.** ×o zmysłach = *bystry, ostry, subtelny, delikatny:* C. węch, słuch. **5.** [C.] *delikatny, wytworny.* **6.** anat.: Jelito cienkie p. **Jelito.** †C. muskuł = *mięsień szczupły.* †Muskuł stopowy C. = *mięsień łytkowy szczupły.* **7.** myśl. = (o zwierzynie) *chudy:* Cienkie zwierzę. <CIEN>

[**Cienklawy**] *wysmukły.*

Cienko przys. od **Cienki:** C. tkać. Gdzie C., tam ś. rwie. Prz. Mury mają ś. coraz cieniej wywodzić ku górze. Haur. C. śpiewa a. przędzie = *ma ś. źle, kuso z nim, robi bokami, śpiewa Tadeusza, C. koło niego:* Dam ja ci, wnet ty tu cieniej będziesz śpiewał. Oss. (= *spokorniejesz, spuścisz z tonu*). Dwa półzłotki — cały wasz majątek: to C. koło was, za kąty. Zabł. ×C. chować. Pas. (= *skąpo dawać jeść*).

Cienkodziób, oba, lm. **oby** zool. p. **Ptak.** <CIEN+DZIOB>

×**Cienkogłosy,** †**Cienkogłośny** *mający głos cienki, sopranowy, dyszkantowy, piskliwy.* <CIEN+GŁOS>

†**Cienkogłośny** p. **Cienkogłosy:** Cienkogłośną piszczałkę miał z rogu białego. Mor.

Cienkołusk, a, lm. **i** zool. (fiatola) *rodzaj ryby.* <CIEN+ŁUSK>

×**Cienkomówny** *cienko, piskliwie mówiący.* <CIEN+MOW>

Cienkonogi *mający nogi cienkie, laskonogi:* Pająk C. Klon. <CIEN+NOG>

×**Cienkopłaski** *mający grubość małą w stosunku do szerokości.* <CIEN+PŁASK>

Cienkorunny, Cienkowełnisty *pokryty cienką wełną.* <CIEN+RUN>

×**Cienkosz, u,** lm. **e** p. **Cienkusz.**

Cienkość, i, blm. rz. od **Cienki:** C. tkaniny, głosu, trunku. <CIEN>

Cienkota, y, lm. **y** bot. (lechea) *roś. z rodziny czystkowatych.*

Cienkowełnisty p. **Cienkorunny:** Owce cienkowełniste. Rasa cienkowełnista. <CIEN+WEŁ(N)>

Cienkusz, u, lm. **e,** ×**Cienkosz 1.** *osad piwny; woda słodzinowa.* **2.** a) *piwo pośledniе:* Tak będzie C., zdatny dla czeladzi. Kluk. Upijałeś ś. dawniej piwem, teraz na cienkuszu przestawaj. Wuj. Dobry tobie C. Prz. (= *dobra psu mucha*). b) wogóle: *słaby trunek.* <CIEN>

×**Cienkusznik, a,** lm. **cy** *fabrykant cienkuszu; ten, co sprzedaje cienkusz.*

×**Ciennica, y,** lm. **e** *altana, utworzona z żywych drzew i krzewów, ocienione drzewami miejsce odpoczynku.* <CIEŃ>

Cienniczek, czka, lm. **czki** p. **Ciennik.**

Ciennik, a, lm. **i, Cieńnik 1.** ×a. ×**Cieniek** *zasłona od światła, umbrelka; parasol.* **2.** *altana, miejsce cieniste.* **3.** *ciemń, mrok:* Każdy gotów ze wzniesionym żelazem rzucić ś. w C. śmierci. Malcz. **4.** †lek. = *daszek oczny, umbrelka.* **5.** leśn. *drzewo zachowane przez dwie koleje rąbania na trzecią.* Zdr. **Cienniczek.** <CIEŃ>

†**Cienny 1.** *cienisty.* **2.** *ukryty:* Aby ś. nie chronił ludzi, ani też osobliwego, a jakoby ciennego żywota wiódł. Glicz.

[**Cienuśki**] p. **Cieniutki.**

Cień, a, lm. **e** a. †**owie** m., ×**Cienie** ni.,! **Cień, i,** lm. **e** ż. **1.** *zaciemnienie, wskutek nieprzechodzenia światła przez przegrodę, ciemne, płaskie odbicie przedmiotu na oświetlonej powierzchni; sylwetka:* Gdzie słońce świeci, tam C. być musi. Prz. W południe C., od drzew padający, jest najkrótszy. Jaki taki pień, przecie za nim C. Prz. I włos ma swój C. Prz. Niepodobna, by kto C. przestąpił. Prot. Miasto czeladzi C. za nim chodzi. Jabł. (= *nie ma sług, chudopachołek*). Sam jeno na swój C. patrzy. Rej. Chodzi za nim, jak C. Prz. Cienia ś. swego boi a. lęka. Prz. I cienia swego dziś ś. strzec potrzeba. Pot. Procesuje ś. o C. od gruszy. Prz. Cienie chińskie = *rzucane na ekran, ruchome.* C. własny. C. rzucony. **2.** *miejsce cieniste, zacienione; chłód, ochłoda:* Spocząć w cieniu. Kto w słońce może patrzeć, ten nie szuka cienia. Pot. Uczynił sobie chłodnik i siedział pod nim w cieniu. Leop. **3.** *ustronie, ukrycie, skromne stanowisko:* Trzymać ś. w cieniu. Usunąć ś. w C. †Z ostatniego cienia na najświetniejsze wylecieli urzędy. Nagur. Przyjaźń ma blasku niewiele i C. lubi. Mick. **4.** *ślad, resztka człowieka zmizerniałego, zbiedzonego:* C. to tylko tego wielkiego bohatyra. Oss. C. ledwo z niego pozostał. **5.** *mara, dusza odłączona od ciała, duch, widmo, upiór:* C. abo dusza zabitego Achillesa ukazała ś. w nocy. Otw. Żywot jako cieniowie przeszli. Skar. Hrabia widział w nich obraz Elizejskich cieni. Mick. Trza usłać mu drogę do cieniów. Krasiń. (= *na tamten świat*). **6.** *rzecz znikoma, wątła, marna; obraz, naśladowanie nieu-*

dolne, fałszywe, nieprawdziwe: Upędzać ś. za cieniem. C. łapać, chwytać. Wszystko fraszką i cieniem. Koch. Moje wiersze są cieniem w porównaniu wierszów W. Pana. Boh. Nieszczęścia nowe, przeciw którym przeszłe cieniem były. Jabł. Iść za cieniem. Oss. (*=za fałszem*). C. prawdzie ustępuje. **7.** *odrobina; pozór, pretekst:* Strzegę ś., abym cieniowi nawet nieukontentowania między mną a Rzplitą nie dał miejsca. St. Aug. C. samodzielności. C. prawdy. **8.** *podejrzenie, niesława:* Odwdzięcza ś., rzucając na nią swym postępowaniem C. Krasz. **9.** ×*szkic, zarys:* Cienie to tylko obrazu, wartego bieglejszego i ćwiczeńszego penzla. Oss. **10.** ×w lm. *odcienie, drobne odmiany, różnice:* Nic trudniejszego, jak wydać w słowniku rozlicznych słowa jakiego znaczeń cienie. L. **11.** [C. a. **Cenia**] *więzienie, koza, areszt.* **12.** †a) w lm. *mroczki, punkty ciemne, migające przed osłabionemi oczyma:* Muszki, pajęczyny, a. jakiekolwiek inne cienie przed oczyma mu ś. zdają latać. Syr. b) *obrona, ochrona, osłona, opieka, orędownictwo, protekcja:* Pod cieniem mądrego króla śmiało uczeni wykonywają swoje roboty. Oss. c) *manekin, mamidło, fałszywa postać:* Iżby ś. tym większe wojsko jego zdało, kazał cieniów co najwięcej poczynić, i poubierawszy je w szaty, na konie powsadzać. Biel. M. Tatarzy cieniów na konie nawiązali. Falib. **13.** bot.: Nocny C. p. **Podkolan.** **14.** mal. *zacienione miejsce na obrazie.* **15.** myśl. *przynęta w kształcie manekina:* Robią łowcy z chust i zgrzebi cienia, jakoby chłopa, i biorą je z sobą do lasu, gdy idą na niedźwiedzia. Trzyc. **16.** †woj.=a) *zasłona robotników od strzałów nieprzyjacielskich.* Troc. b) *żołd martwy:* Te 48 żołdów, dodawane do istotnie znajdujących ś. żywych żołnierzy, nazywały ś. martwemi czyli cieniami. Górs. Zdr. ×**Cienik,** ×**Cionek.** <CIEŃ>

×**Cieńczeć, eje, ał** p. **Cienieć.**

×**Cieńczenie, a,** blm., czynność cz. **1. Cieńczeć, 2. Cieńczyć.**

×**Cieńczyć, y, ył,** ×**Cieńszyć 1.** *robić cieńszym, zcieniać:* C. będzie ten palcat, aż ś. i złomie. Oss. (*=będzie strugał, aż przestruga*). **2.** *zmniejszać, uszczuplać, poniżać, nie doceniać:* Cieńcząc swe zasługi, drugich chwalił. Pot. **3.** *ubożyć, niszczyć, wyzyskiwać:* Pieniacz cieńczy poczciwego człowieka, włócząc go z trybunału na trybunał. Oss. ×**C. ś.** *cienieć:* Jak mu ś. twarz cieńczyła, kliniasto ściągniona. Przyb. <CIEŃ>

[**Cieńki**] p. **Cienki.**

[**Cieńkusz, a,** lm. **e**] *litkup, zapitek.*

Cieńnik, a, lm. **i** p. **Ciennik:** C. w domu potrzebny był od zbytniego skwaru, stąd firanki. Goł.

×**Cieńszeć, eje, ał** p. **Cienieć.**

×**Cieńszyć, y, ył** p. **Cieńczyć.**

Ciepaczka, i, lm. **i** *sieć rybacka w kształcie małego włoka.* <CIEP>

[**Ciepać, pie, pał**] p. **Ciepnąć.**

[**Ciepcieluszka, i,** lm. **i, Cieplucha**] *niezdarna dziewczyna.* <?>

Ciepcio dziec. *ciepło.*

[**Ciepciuch, a,** lm. **y**] *człowiek bez zdania, ciepłe kluski.* <?>

[**Ciepielecie** nieod.] p. **Ciepielucha:** Chłop takie C. <?>

[**Ciepić, i, ił**] *nalegać:* C. na kogo. <CIEP>

[**Ciepielucha, y,** lm. **y**] **1.** a. [**Ciepielecie, Ciepluszek**] *niedojda, niewieściuch, piecuch, ciepłe kluski.* **2.** a. zdr. [**Ciepieluszka**] *osoba powolna.*

[**Ciepieluszka, i,** lm. **i**] p. **Ciepielucha.**

[**Ciepierzyć, y, ył**] *dużo mówić.* <?>

[**Ciepiesek, ska,** lm. **ski**] p. **Czepek.**

Cieplarnia, i, lm. **e 1.** ogr. *oranżerja, trebhauz. budynek do przechowywania w zimie roślin, szczeg. egzotycznych.* **2.** piek. p. **Gara.** <CIEP>

Cieplarniany 1. przym. od **Cieplarnia:** Temperatura cieplarniana. **2.** a) *egzotyczny, mogący rosnąć tylko w cieplarni:* Kwiat C. b) przen.: *sztuczny, ogrzany, pełen wygód i wytworności:* Takie osoby potrzebują cieplarnianej atmosfery dla swoich uczuć. Bał. W cieplarnianej atmosferze przywilejów. Chm.

×**Cieplec, lca,** lm. **lce,** ×**Cieplek** *rodzaj drogiego kamienia.* <Naśladowanie Gr. nazwy ápsyktos=dosł. nieostudzony>

Ciepleć, eje, ał *stawać ś. ciepłym, ocieplać ś., grzać ś., rozgrzewać ś.:* Woda od słońca ciepleje. <CIEP>

×**Cieplek, lka,** lm. **lki** p. **Cieplec.**

×**Cieplenica, y,** lm. **e** *bańka, kamionka, skandela, ogrzewadło* (do ogrzewania łóżek).

Ciepleńki prow. p. **Cieplutki.**

Ciepleńko prow. przys. od **Ciepleńki:** Tak ś. jej C. zrobiło.

Cieplica, y, lm. **e 1.** *łaźnia, kąpiel parowa:* Ciepłe łaźnie a. cieplice. Skar. **2.** w lm. a) *miejsca i źródła ciepłych wód leczniczych:* Cieplice obojętne, mineralne. b) w lm. *kraje ciepłe, południowe:* Bociani na zimę do cieplic uchodzą. Haur. Stroi ś., jak sójka do cieplic. Prz. **3.** ×C. ogrodowa=*cieplarnia, oranżerja, trebhauz.* **4.** ×w lm. *powietrze ciepłe, ciepło:* Południowi podległe granice, gdzie znój wieczny panuje i wieczne cieplice. Groch. Zdr. ×**Cieplicziki.** <CIEP>

Cieplicowy, Ciepliczny, Cieplicy przym. od **Cieplica.**

×**Cieplicziki, czek,** blp. p. **Cieplica.** Mącz.

Ciepliczny p. **Cieplicowy:** Ciepliczne zdroje są w poszanowaniu. Pilch. Tatry siła wód cieplicznych z siebie wydają. Petr. Wszystkie zioła i ciepliczne wody znał i rozumiał. P. Koch. Gruzy ciepliczne. Nar. (*=budynków kąpielowych*).

Cieplicy p. **Cieplicowy.**

Cieplić, i, ił 1. *grzać, ogrzewać, ocieplać, rozgrzewać.* **2.** [C.] *palić w piecu.*

Cieplik, a, blm., ×**Cieplnik,** ×**Ciepłoczyn** *ciepło, istota ciepła:* C. oznaczał w dawnej fizyce płyn nieważki, stanowiący istotę ciepła.

×**Cieplikomiar, u,** lm. **y** p. **Cieplikomierz.**

Cieplikomierz, a, lm. **e,** ×**Cieplikomiar,** ×**Cieplnikomiar** *przyrząd do oznaczania ilości ciepła,* kalorymetr. <Cieplik+MIAR>

Cieplikowy przym. od **Cieplik:** Motor C. Promień C. Objaw C. Do niedawna fale, przenoszone przez eter ze słońca, dzielono na cieplikowe, świetlne i chemiczne. Bog. Zdolność cieplikowa=*ciepło gatunkowe.*

×**Cieplina, y,** lm. **y** p. **Ciepłostka.**

×**Cieplnik, a,** blm. p. **Cieplik.**

×**Cieplnikomiar, u,** lm. **y** p. **Cieplikomierz.**

Cieplny przym. od **Ciepło:** Własności cieplne.

Ciepluchno przys. od **Cieplucny.**

Cieplucny p. **Cieplutki.**

×**Ciepluczki** p. **Cieplutki.**

×**Ciepluczko** przys. od **Ciepluczki.**

Cieplusieneczki p. **Cieplutki.**

Cieplusieneczko przys. od **Cieplusieneczki.**

Cieplusienieczki p. **Cieplutki.**

Cieplusienieczko przys. od **Cieplusienieczki.**

Cieplusieńki p. **Cieplutki.**

Cieplusieńko przys. od **Cieplusieńki.**

[**Ciepluszek, szka,** lm. **szki**] p. **Ciepielucha.** <?>

Ciepluški p. **Cieplutki.**

Ciepluško przys. od **Ciepluški.**

Cieplutenki p. **Cieplutki.**

Ciepluteńko przys. od **Cieplutenki.**

Cieplutki, Cieplucliny, × **Ciepluczki, Cieplusieneczki, Cieplusienieczki, Cieplusieńki, Ciepluški, Ciepluteńki,** prow. **Ciepleńki** *zupełnie ciepły, całkiem ciepły, bardzo ciepły.* <CIEP>

Cieplutko przys. od **Cieplutki.**

Ciepławość, i, blm. rz. od **Ciepławy.**

Ciepławy *trochę ciepły, letni.*

1. Ciepło, a, blm. **1. a.** ×**Ciepłota** *ciepłość, stan temperatury, niższy od gorąca:* C. słoneczne, letnie. C. nie łamie kości. Prz. Tyle ciepła, co w żabim pysku. Prz. Od Judy już są grudy, C. ś. traci. Prz. Jak po Bożym Narodzeniu wyjdzie niedziel dwadzieścia i dwie, to ś. C. rwie. Prz. I C., i zimno z gęby mu idzie. Prz. C. i zimno z jednej gęby. Jabł. (*=zmienny*). Świętego Marka buchnie C. jak z garnka. Prz. Natura lubi C. Prz. Wszyscy Święci przyniosą a. kobiałkę ciepła, a. kobiałkę zimna. Prz. Święta Zofija C. rozwija. Prz. Przen.: C. uczucia. **2.** fiz.=*przyczyna objawów cieplikowych:* C. promieniste=*przenoszące ś. od ciała cieplejszego do zimniejszego.* C. utajone a. ukryte=*nieodczuwane, przy zmianie stanu skupienia ciał.* C. topliwości, parowania. C. właściwe a. gatunkowe p. **Ciepłojemność. 3.** fizj.: C. właściwe, żywotne a. zwierzęce = *ciepło ustroju żywego.* **4.** myśl.= *czapka:* Daj tu C.! (do psa). <CIEP>

2. Ciepło przys. od **Ciepły:** C. w głowie=*szumno, pijano:* Wszakże i Kato często C. miewał w głowie. Min. Jowisz C. za Psychą i za synem prosi. Mor. (*=gorliwie, gorąco*). C. głowę chować. Górn. (*=pilnie jej strzec*). Przyjąć kogo C.= *serdecznie.* Będzie ci C.! = *będziesz ś. miał z pyszna!* Żart.: Bądź zdrów i trzymaj ś. C.! C. jak w garnku, jak w uchu. Prz. Matko, śpiewaj, córko, gwizdaj—będzie cieplej w izbie. Prz.

Ciepłobarwność, i, blm., **Termochroza** fiz. *rozmaitość różnych promieni cieplikowych.* <CIEP+Barwa>

[**Ciepłoch, a,** lm. **y**] *piec.*

×**Ciepłoczyn, u,** blm. p. **Cieplik:** C. jest wyraz zły, bo i z rzeczą, i z językiem niezgodny. Śniad. <CIEP+CZYN>

×**Ciepłodajność, i,** blm. *własność wydawania ciepła:* C. materjału opałowego. C. zjawiska. <CIEP+DA>

×**Ciepłodom, u,** lm. **y** *oranżerja, trebhauz, cieplarnia.* <CIEP+DOM>

Ciepłojemność, i, blm. fiz. *zdolność cieplikowa,* ciepło właściwe a. gatunkowe, chłonność ciepła. <CIEP+JM>

×**Ciepłoletni** *stygnący, ostúdzający ś.:* Zgliszcze ciepłoletnie. <CIEP+LAT>

Ciepłomiar, u, lm. **y** p. **Ciepłomierz.**

Ciepłomierz, a, lm. **e, Ciepłomiar,** ×**Ciepłoskaz** *narzędzie do mierzenia temperatury, termometr.* Krumł., Rogal., Hube. Wyraz C. słuszniej oznaczać może kalorymetr. Kram. <CIEP+MIAR>

Ciepłonośny *przynoszący ciepło.* <CIEP+NIOS>

Ciepłorodny *rodzący, sprawiający ciepło:* Wiatr C. <CIEP+ROD>

Ciepłorosty, ów, blp. bot. (mesothermae) *rośliny zamieszkujące krainy o temperaturze 15—20° C., gdzie deszcze padają przeważnie zimą.* <CIEP+ROS(T)>

×**Ciepłoskaz, u,** lm. **y** p. **Ciepłomierz.** <CIEP+Z+KAZ>

×**Ciepłostan, u,** lm. **y 1.** p. **Ciepłota. 2.** *temperatura średnia, średni stan temperatury.* <CIEP+ST(O)>

Ciepłostka, i, lm. **i,** × **Ciepłotka,** × **Cieplina, Kalorja** fiz. *jednostka ilościowa ciepła.* <CIEP>

Ciepłostkowy przym. od **Ciepłostka:** Termometr C.=*rodzaj kalorymetru.*

×**Ciepłosuchy** *ciepły a suchy:* Wietrzna waga, a naprzeciw niej C. Baran. Fur. (*=przynoszący ciepło i suchość*). <CIEP+SUCH>

Ciepłość, i, blm. rz. od **Ciepły:** Od ciepłości nie bolą kości. Prz. <CIEP>

× **Ciepłoślizki** *ciepły i ślizki:* Broń swą ciepłoślizką z pierwszego mordu. Otw. <CIEP+ŚLIZ>

Ciepłota, y, lm. **y 1.** × p. **Ciepło:** Na wiosnę ziemia rozgrzewa ś. ciepłotą. Jeżow. Okrywanie ś. skórą lisią osobliwą czyni ciepłotę. Haur. **2. a.** ×**Ciepłostan** fiz. i lek.=*temperatura, stopień ciepła w ustroju:* C. prawidłowa, obniżona. C. podniesiona, podwyższona = *gorączka.* C. ciała spadła na 37,5.

× **Ciepłotka, i,** lm. **i** p. **Ciepłostka.**

Ciepłotny przym. od **Ciepłota;** lek.: Zmysł C. Linja ciepłotna.

×**Ciepłowiewnie** przys. od **Ciepłowiewny.** <CIEP+WIE>

×**Ciepłowiewny** *ciepło powiewający, ciepło przynoszący:* Zefiry ciepłowiewne.

×**Ciepłowolno** przys. od **Ciepłowolny.** <CIEP+WOL>

×**Ciepłowolny** *letni.*

[**Ciepłucha, y,** lm. **y**] p. **Ciepcieluszka.**

Ciepły 1. *pośredni między gorącym a chłodnym, niechłodny i niegorący, letni:* Powietrze, mieszkanie ciepłe. Strawa ciepła. Przen.: Dać co ciepłą ręką=*za życia.* C. trup=*zwłoki tylko co zmarłego, jeszcze nieostygłe, świeże.* Waść zawsze gość na ciepłe nóżki. Zabł. (*=z rana kobiety odwiedzasz. L.*). Trafić na ciepłe nóżki=*przydybać na uczynku miłosnym.* [Iść na ciepłe nogi]=*coire.* Ciepłe kluski=*człowiek ślamazarny, bez energji, niestanowczy.* Zjeść co ciepłego (*=potrawę ciepłą*). **2.** *ogrzewający, grzejący:* Futro ciepłe. Kaftanik C. Koszula ciepła wełniana. Włóż na ś. co cieplejszego (*=ubranie cieplejsze*). **3. a)** *nieobojętny, gorliwy:* Ludzie owi bez gorącości, są ani ciepli, ani zimni. Skar. Nie C., ani zimny, na dzień kilka razy odmienia ś. Nar. **b)** *serdeczny, przyjazny, życzliwy:* Słowo, przyjęcie ciepłe. **4.** *bogaty, zamożny, posażny:* Ciepła wdówka, panna. Potymbym ś. ożenił z jaką ciepłą babą. Zabł. <CIEP>

[**Ciepnąć, nie, nął, Ćwieknąć,** nied. **Ciepać, Ćpać, Cpać, Cipać, Ćpić**] **1.** *rzucić, cisnąć.* **2.** *uderzyć, walnąć, palnąć, trzasnąć.* **3.** *machnąć, wywinąć.* **4.** nied. (o deszczu) *padać lekko, ale ciągle.* **5.** *zipnąć, odetchnąć.* [**C. ś.**] **1.** *rzucić ś., porwać ś.* **2.** *uderzyć konia pod brzuch, podciąć go.* <CIEP>

×**Cierać, a, ał** p. **Trzeć.**

[**Cierepa, y,** lm. **y**] p. **Czerep.** Zdr. [**Cierepka**].

[**Cierepka, i,** lm. **i**] p. **Cierepa.**

Cierkać, a, ał 1. p. **Ćwierknąć:** Wróbel podleci i pocznie C. Min. **2.** myśl. o kuropatwie samcu: *wydawać głos.* <Dźwn.>

Cierkadło, a, lm. **a, Cierkło** bot. (stilbe) *roś. z rodziny witułkowatych.* <?>

Cierkanie, a, lm. **a** czynność cz. **Cierkać.**

[**Cierki, rek** blp.] p. **Cierń.**

Cierkło, a, lm. **a** bot. p. **Cierkadło.**

Cierlica, y, lm. **e, Tarlica, [Cerzlica, Cerlica, Terlica, Perlica] 1.** *przyrząd do otłukiwania włókien lnu z paździorów:* Po ususzeniu len połamie ś. w drewnianej cierlicy, gdzie ś. części przędzy od nieużytecznych paździerzy oddzielają. Kluk. W cierlicy dwa razy tyle łamie ś. przędziwo, ile w międlicy. Cierlice bywają dębowe, bukowe. Troc. **2.** *wózek do pocierania zboża* (zam. młócenia): Jeszcze we Włoszech cierlicą zboża pocierają. Troc. **3.** *makotra; moździerz.* **4.** [C.] *kobieta, która dużo mówi:* Ma pysk, jak C. Prz. Zdr. **Cierliczka, [Cerliczka].** <TOR>

Cierliczka, i, lm. **i** p. **Cierlica.**

[**Cierlić, i, ił**] pyskiem=*wygadywać, dużo mówić.*

[**Ciermicie, i,** blp., **Termicie**] *paździerze.* <Ukr. termitiè>

[**Ciermieć, mcia,** lm. **mcie**] *łom leśny, zawalisko z gałęzi.* <p. Ciermicie>

[**Cierniaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Cierniak.**

[**Cierniak, a,** lm. **i**] *cierń, kolec.* Zdr. [**Cierniaczek**].

Ciernian, u, lm. **y** bot. p. **Bożodajnia.** <TARN>

Cierniara, y, lm. **y** bot. (astrocaryum) *roś. z rodziny palm.* Gatunek: M u r u m u r u. <?>

×**Cierniasty** p. **Ciernisty.**

Ciernica, y, lm. **e** zool. (maja) *krab morski.* <?>

Cierniczek, czka, lm. **czki, Rogatka, Koluszka** zool. (gasterosteus pungitius) *ryba koścista, cierniopromienna, makrelowata.* <TARN>

×**Ciernić, i, ił** *cierniem grodzić, oplatać, obsadzać:* C. tarniną. C. płot, ogród.

Ciernie, a, blm. **1.** a. †**Cierznie,** †**Cirnie,** †**Cirznie** zb. *krzaki kolące, ciernistę; tarń, tarnina:* I C. miłe, skąd ś. upatruje róża. Min. Czyś tak rozumiał, niebożę, iż C. inszy owoc niż tarnki dać może? Kochan. W C., bracia! Rys. (=*zmykajmy*). **2.** [C.] p. **Cierń. 3.** bot.: a) C. wirgińskie p. **Kolcowój.** b) C. kozłowe p. **Kolcowój i Traganek.** c) C. białe (berberis dumetorum) *roś. z rodzaju berberysu.* <TARN>

Cierniec, ńca, lm. **ńce** bot. **1.** p. **Rozdzieniec. 2.** p. **Kaktus.**

Cierniec, eje, ał 1. ×*zarastać cierniem, tarniną.* **2.** [C.] p. **Ciarnieć.**

×**Cierniewisko, a,** lm. **a** p. **Ciernisko.**

Ciernik, a, lm. **i 1.** bot. p. **Kolcowój. 2.** zool. a) a. **Kolka, Kat, Siek, [Jaźwica, Kacik]** (gastrosteus aculeatus) *ryba cierniopromienna, piersiopłetwa, makrelowata.* b) (hispa) *owad chrząszczkowaty.*

Ciernioglów, owa, lm. **owy** zool. p. **Jeżogłów.** <TARN+GŁOW>

Cierniogon, a, lm. **y** zool. (limulus) *rodzaj skorupiaka.* <Cierń+Ogon>

Ciernioplетwy zool. *mający płetwy podobne do cierni:* Ryby cierniopłetwe p. **Ryba.** <TARN+PŁY>

Cierniopromienny zool.: Ryby cierniopromienne p. **Ryba.** <Cierń+Promień>

Ciernioróg, oga, lm. **ogi** zool. (heniochus) *ryba skrzelowata.* <TARN+ROG>

Cierniоryb, a, lm. **y** zool. (scomberoides) *rodzaj ryby kościstej, skrzelowatej.* <TARN+RYB>

Cierniowaty *podobny do cierni; opatrzony cierniami, kolczasty:* Cierniowata gęstwina. Błaż. <TARN>

×**Cierniowisko, a,** lm. **a** p. **Ciernisko.**

Cierniowy przym. od **Cierń;** ×**Czerniowy, [Cerzniowy, Czerzniowy]:** a) Krzak, płot C. Chrystus w cierniowej koronie. Syrok. Cierniowa korona, co kole i przykrości zadaje. Oss. b) anat.: Wyrostek C. (processus spinosus) in. c i e r n i s t y, k o l c z y s t y, o ś c i s t y, t a r n i s t y, ×o ś ć, ×o ś c i e ń, ×k o l c z a s t o ś ć, ×ś p i c z a s t o ś ć, ×t a r ń. c) bot.: C. ogórek p. **Kolczoch.** Cierniowa tarnka p. **Śliwa.**

Cierniówka, i, lm. **i 1.** [C.] *owoc krzewu śliwa tarń.* **2.** bot. (ximenia) *roś.* **3.** zool. p. **Pokrzewka.**

Ciernipląt, u, lm. **y** (toddalia) *roś. z rodziny rutowatych.* <Cierń+PLĄT>

Ciernisko, a, lm. **a 1.** a. ×**Cierniewisko,** ×**Cierniowisko 1.** *ciernie, miejsce cierniem zarosłe:* Chodzili po cierniskach i ostach. Birk. **2.** p. **Cierń:** Winnicę tę już opanowały były ciernisko. Birk. Na leśnym ciernisku wiszących jabłek nie widać. Pilch. **3.** †*ściernisko, rżysko.*

Ciernisto przys. od **Ciernisty.**

Ciernistość, i, blm. rz. od **Ciernisty:** W tej ciernistości, a zwłaszcza ciasnocie stosunków i warunków, można zgorzknieć, skwaśnieć i nawet żywcem zgnić. Orzesz.

Ciernistręt, u, lm. **y** (picnomon) *roś.* <?>

Ciernisty, ×**Cierniasty,** ×**Czernisty, [Cerznisty, Cierny] 1.** *kolczasty:* Krzak C. Gałęzie cierniste. Birk. **2.** przen. *trudny, ciężki, uciążliwy, mozolny, bolesny, męczący, pełen przykrości:* Ciernista droga życia. **3.** anat.: Wyrostek C. p. **Cierniowy.** <TARN>

Ciernota, y, lm. **y, Cytrynówka** bot. (triphasia) *roś. z rodziny rutowatych.*

[**Cierny**] p. **Ciernisty.**

Cierń, a, lm. **e** m., a. **i,** lm. **e** ż., †**Cirń, [Cirzń, Cirznia, Ciernie, Cierznie, Czérznie, Czernie, Cyrnie, Cierzénie, Cierzenko, Cierki, Czarki]** bot. **1.** (spina) *skrócona, stwardniała, zaostrzona gałązka; kolec:* Zwyczaj powszechny róży, mającej tylko kolce, ciernie przypisuje. Brodz. Gdzież jest róża bez ciernia? Pot. Dłużej ciernia niż róży. Prz. Przen.: *przykrość, dolegliwość, boleść:* Złote korony ciernie w sobie mają. Groch. Kto z rozjątrzonej rany wyjmie mi ciernie? Koch. Dość miał cierni w swym życiu. Mnie C. każda ziemia rodzi. Żm. Przen.: *trudność, zawiłość:* Wynidźmy troszkę z tego ciernia i z tej gęstwy i cieśni djalektyki. Rozm. **2.** a) p. **Jujuba.** b) p. **Śliwa:** Nie zbierają z ciernia fig. Prz. c) C. Chrystusa a. C. Chrystusowy p. **Drzewo.** Zgr. **Ciernisko.** <TARN>

Cierńcowaty bot. p. **Opuncjowaty.**

[**Cierp**] *naśladowanie głosu świerszcza w kolędzie.* <Dźwn.>

[**Cierpanie, a,** lm. **a**] *ćwierkanie.*

×**Cierpczejszy** p. **Cierpki.**

[**Cierpiałek, łka,** lm. **łki**] *człowiek smutnego usposobienia.* <CIERP>

[**Cierpiałka, i,** lm. **i**] *krzyż przydrożny, Boża Męka, figura:* Możeby lepiej postawić Pana Jezusa na krzyżu, cierpiałkę, jak mówią poczciwi kmiotkowie. Kaczk.

[**Cierpiatka, i,** lm. **i**] *skowronek w trzecim roku.* <Zap. Dźwn.>

Cierpiąco przys. od **Cierpiący:** Szanowna pani wygląda C. Rodz. <CIERP>

Cierpiący 1. im. od **Cierpieć. 2.** *słaby, chory:* Czyś nie C.?

†**Cierpiec, pcu,** lm. **pce 1.** *cierpkość, kwas, gorycz, niesmak;* przen. *przykrość, nieprzyjemność:* Bracia Władysława wolą wszystkie cierpce odnosić, aniżeli brata okrutnego przywrócić. Błaż. Niechajże ciało cierpi, byle ś. tym cierpcem du-

sza jako z długu wypłaciła. Koch. 2. *cierpliwość, wytrwałość, pilność:* Skurczywszy ramiona, a cierpcu przyłożywszy, mówił. Górn.

Cierpieć, i, ał, † Cirpieć, † Cirzpieć, [Cierzpieć, Cirzpieć, Cerpieć] I. *uczuwać ból fizyczny a. moralny, boleć:* C. z drugiemi lżej. Prz. Zawżdy mamy co C. Skar. Nie potrzeba cierpiącym tłumaczyć co boli. Kras. C. niewinnie. Lepiej samemu C., niż być powodem cierpienia. Krasz. 2. co a. na co=*doznawać czego, doświadczać, znosić:* Onym nie szkodźmy, bo szkód samibyśmy nie radzi cierpieli. Schot. Wielką krzywdę cierpiwa (=*cierpimy we dwoje*) ja z żoną od niego. Papr. Najlepsza sprawa C., czego zwrócić i poprawić nie można. Pilch. C. na ból głowy, na serce. 3. *być cierpliwym, czekać cierpliwie; godzić ś. z losem:* Pan Bóg długo cierpi a czeka. Leop. Ja do czasu cierpię. Boh. 4. kogo, co, † komu czego = *umysłem spokojnym co przyjmować, pobłażliwie na co patrzeć, pobłażać, dozwalać, godzić ś. z kim a. czym:* Dokądże C. mam temu złośliwemu zgromadzeniu? B. B. (=*znosić.* B. G.). O rodzie niewierny, dokądże cierpię wam? Bud. (=*was C. będę.* B. G.). Bóg zbrodnie złych, którym długo milcząc cierpiał... Skar. Należy umieć znosić i C. obyczaje i nałogi niektóre towarzyskie. Schot. Łokietek, nie chcąc już dłużej C. Krzyżakom swoich krzywd... Biel. M. Cierpi religja mahometańska kościoły chrześcijańskie, gdzie zdawna zbudowane, ale nowych stawiać nie pozwala. Kłok. Jako pierwszego nie cierpi, tak ani równego mieć nie chce. Koch. 5. !na co=*ubolewać nad czym.* <CIERP>

Cierpielnik, a, lm. **i** bot. (henrietta) *roś.* <?>

Cierpienie, a, lm. **a I.** czynność cz. **Cierpieć.** 2. *ból fizyczny a. moralny, dolegliwość, przykrość:* Byłem dobrowolną cierpień jego przyczyną. Niem. Łagodzić cierpienia. 3. lek. (affectio) *niedomaganie, zajęcie chorobowe; choroba.* <CIERP>

† Cierpiędliwość, i, blm. p. **Cierpliwość.**

×Cierpiętliwie przys. od **Cierpiętliwy.**

×Cierpiętliwość, i, lm. **i** rz. od **Cierpiętliwy:** Wielka rozkosz przytłumia C. Stasz.

×Cierpiętliwy, † Cirpiedliwy, † Cirzpiędliwy, † Cirzpiedliwy I. *podległy cierpieniu:* Ciało nasze po zmartwychwstaniu już nie będzie cierpiętliwe. Wuj. 2. *cierpliwy, pobłażający, łagodny, uprzejmy:* Żaden nie może być tak pokorny i C., jak Pan nasz. Skar. 3. anat.: † M y s z k a c i e r p i ę t l i w a=*dźwigacz kąta łopatki.* † N e r w C. = *bloczkowy.*

×Cierpiętnik, a, lm. **cy** *ten, co cierpi, poświęca ś., męczennik:* Nazywano go to omnibusem, to cierpiętnikiem idei, to apostołem stowarzyszeń. Bał.

Cierpik, a, lm. **i** tech. *rodzaj pasa do machin.* <?>

×Cierpka, i, blm. *coś cierpkiego, kwas.*

Cierpkawość, i, blm. rz. od **Cierpkawy.**

Cierpkawy *kwaskowaty, nieco cierpki.*

Cierpki, ×Cierpny, † Cirpki, † Cirzpki, st. w. **×Cierpczejszy** a. **×Cierpszy I.** *gorzko-kwaśny, ściągający:* Smak C. Drzewa leśne miewają owoc suszszy i cierpczejszy niżli owoc domowych drzew. Trzyc. Przen.: Stąd najcierpszą pojmuję gorycz, że gorzko znosisz przygodę moją. Oss. 2. *niemiły, niegrzeczny, przykry, gburowaty, ostry:* Charakter C. Mowa cierpka. Przyjęcie cierpkie. Libijczycy, lud C. i nieokrzosany. Pilch. <CIERP>

[Cierpki, pek, blp.] *ciarki.* <Sld. do CIERP>

Cierpko I. przys. od **Cierpki:** Ma być C., niech będzie kwaśno. Oss. (=*mam za jedną nogę wisieć, lepiej za obie.* L.). Głosy, które C. w uszy wpadają. Pilch. 2. [C.] *zimno.* <CIERP>

Cierpkość, i, lm. **i** rz. od **Cierpki; ×Cierpniącość, ×Cierpność:** Cierpkości charakteru pozbywamy ś., więcej z ludźmi obcując. Brodz.

Cierpliwie przys. od **Cierpliwy; [Cirzpliwie], † Cirzpliwie, † Cirpliwie.**

Cierpliwość, i, blm. rz. od **Cierpliwy; † Cirpiętliwość, † Cierpiędliwość:** Palma cierpliwości. Tw. Miej cierpliwość nade mną. Wuj. Cierpliwości przyrodzeniem jest wytrwać niezmarszczoną twarzą ciosy przeciwnej fortuny. Górn. Jobowa C. Leop. C. najlepsze lekarstwo, a. wszystko wytrwa. Prz. Ile kto ma cierpliwości, tyle ma mądrości. Prz. C. panią rzeczy. Prz. Wysławiamy Boga C. nad złemi. Skar. U końca cierpliwości wyje wściekłość. Prz. C. znosi, czemu zaradzić nie może. Brodz. <CIERP>

Cierpliwy, † Cirpliwy, † Cierzpliwy, † Cirzpliwy, [Cirzpliwy] I. *wytrwały, wytrzymały:* C. w nieszczęściu. Źle być nazbyt cierpliwym. Prz. 2. *obojętny, znoszący obojętnie:* Papier C. 3. a) *wytrzymujący, niepopędliwy, nieskory:* Bóg długo C. b) *łagodny:* Charakter C. 4. † *cierpki:* Gdzież ów szczęśliwy, gdy chlebem daktyle i żołądź C.? Tw.

Cierpło, a, lm. **a** bot. (penthorum) *roś.* <?>

Cierpnący I. im. od **Cierpnąć.** 2. † *nabawiający oskomy:* Jagoda cierpnąca. B. B. Wino cierpnące. Ślesz. <CIERP>

Cierpnąć, nie, nął, Cierpnieć I. o zębach: *z oskomy tępieć:* Ojcowie jedli kwaśne jagody, a synom zęby cierpną. B. B. 2. *drętwieć, znieczulać ś.:* Strach to niesłychany, aż na mnie ciało cierpnie. Bardz. Cierpnę z biedy. Bardz. Plastr ten pomaga onym miejscom, któreby cierpnęły a. czujności nie miały. Spicz. Z przerażeniem słuchał i cierpnął cały. Bał.

×Cierpniącość, i, blm. p. **Cierpkość:** Muszcz ma w sobie nieco cierpniącości. Urzęd.

Cierpnieć, nie, ał p. **Cierpnąć.**

Cierpnienie, a, lm. **a, Cierpnięcie** czynność cz. **Cierpnąć:** C. zębów=*drętwienie, oskoma.* C. nogi.

Cierpnięcie, a, lm. **a** p. **Cierpnienie.**

Cierpniowiec, wca, lm. **wce** bot.: C. brazylijski (stryphnodendron barbatinum) *roś.* <?>

×Cierpność, i, blm. rz. od **Cierpny,** p. **Cierpkość:** Nasienie to ma w sobie C. dosyć znakomitą. Spicz. <CIERP>

×Cierpny p. **Cierpki:** Orzechy laskowe są cierpniejsze, niźli włoskie. Spicz.

Cierpota, y, lm. **y I.** [C.] *cierpienie.* 2. bot. (salvadora) *roś.*

×Cierpszy p. **Cierpki.**

[Ciert, a, lm. **y** a. **ci]** p. **Czart.**

[Cieruty, ut, blp.] *zacierki.* <TOR>

[Cierzénie, a, lm. **a]** p. **Cierń.**

Cierzeniec, ńca, lm. **ńce** *sak na ryby, podrywka, siatka, sieć.* <? TOR; por. Czes. čeřen itp.>

[Cierzenko, a, lm. **a]** p. **Cierń.**

[Cierzeń, a, lm. **e, Czerzeń]** *niewód.* <p. Cierzeniec>

Cierzeńcowy przym. od **Cierzeniec.**

Cierznie, a, lm. **a I.** [C.] p. **Cierń.** 2. † p. **Ciernie:** C. a. tarnie małe drzewko kolące, na płoty zdatne. Trzyc. C. i osty rodzić ci będzie ziemia. Skar. Baran uwiązł w cierzniu rogami. Leop. Król cierzniem koronowany. Orzech. (=*koroną cierniową*). <TARN>

† **Cierzniowy** przym. od **Cierznie.**
[**Cierzpieć, i, ał**] p. **Cierpieć.**
† **Cierzpliwość, i,** blm., [**Cierzpliwość**] rz. od **Cierzpliwy.**
† **Cierzpliwy** p. **Cierpliwy.**
[**Ciesa, y,** lm. **y**] p. **Ciesanieo.**
† **Ciesać, sze, sał** p. **Ciosać.**
Ciesak, a, lm. **i** *motyka ciesielska, topór motykowaty.*
† **Ciesanie, a,** lm. **a** czynność cz. **Ciesać.**
Ciesaniec, ńca, lm. **ńce,** † **Cieś** [**Cieś, Ciesa**] *wszelkie ociosane drzewo, belka, przycieś.*
[**Ciesi!**] p. **Cesiu.**
[**Ciesiecek!**] p. **Cesiu.**
×**Ciesielczyk, a,** lm. **i** *czeladnik a. chłopak ciesielski:* Szydził z Krystusa, zowiąc go ciesielczykiem. Baz. (*=synem cieśli*). <CIOS>
Ciesielka, i, blm. p. **Ciesielstwo:** Na majstra wyszedł w ciesielce. Pir. W młodości był on u Holenderczyków i tam, jako Piotr, uczył ś. ciesielki. Słow.
Ciesielski przym. od **Cieśla;** ×**Cieślarski,** ×**Cieśliczy:** Robota ciesielska. Leop. Ten Jezus, którego ciesielskim synem zowiesz. Skar. Czynienie ciesielskie, t. j. ciosanie. Petr. Rubrykę ciesielską glinką nazywają, iż nią cieśle znaki swoje na drzewie wypisują. Kluk. **Ciesielski, ego,** lm. **scy** rz. *podmajstrzy ciesielski.*
Ciesielstwo, a, blm., ×**Cieślarstwo,** ×**Cieślarka, Ciesiołka, Ciesielka, Ciesiełka** *rzemiosło cieśli, budownictwo z drzewa:* Józef żywność ciesielstwem sobie obmyślający. Groch. Justyn robił C., a wszedł na cesarstwo. Stryjk. Od ciesielstwa wezwano Piasta. Brodz. <CIOS>
Ciesiełka, i blm. p. **Ciesielstwo.**
[**Ciesina, y,** lm. **y**] p. **Cisina.**
Ciesiołka, i blm. **1.** p. **Ciesielstwo. 2.** [**C.** a. **Ciosła, Czosła, Czosełka, Żłobnia**] *narzędzie do żłobienia drzewa, rodzaj hebla, strug, wyżłabiacz.*
[**Ciesiu!**] p. **Cesiu:** Stój, koniku, C., cemuś głowę zwiesiuł? Pśń.
×**Cieszenie, a,** lm. **a** czynność cz. **Cieszyć.**
×**Cieszenie się, a ś.,** lm. **a ś.** czynność cz. **Cieszyć ś.** <CICH>
† **Cieszyciel, a,** lm. **e** *pocieszyciel:* Bóg każdego cieszycielem jest w smętku. Żarn. Marni cieszyciele. Leop. Wojciech, co ś. wykłada wojski C. Chwal.
† **Cieszycielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Cieszyciel.**
Cieszyć, y, ył 1. *koić, utulać, łagodzić smutek a. zmartwienie, pocieszać:* Łacno C. chorego, gdyśmy zdrowi sami. Kochan. Jeden drugiego cieszy, a oba w strachu. Prz. **2.** *weselić, rozweselać, radować, zabawiać:* Co nas dziś cieszy, jutro zasmucić może. Nar. Nie ciesz, Panie, złych udzi, nie ciesz mną, proszę. Kochan. Cieszą mię ljego dowody, które tak są do rzeczy, jak pięść do oka. Oss. **C. ś.** czym, z czego, [na co, w czym] = *doznawać radości, zadowolenia, radować ś.:* Tylko ś. płaczem cieszą. Paszk. Dusza ś. cieszy przyjacielskiemi dobremi radami. Leop. Cudzym ś. złym C. nędzna pociecha. Kn. Cieszmy ś. w Panu! Mick. C. ś. swoim zwycięstwem. Krasz. Cieszył ś. poczciwiec na tę wizytę (zam.: *na myśl o tej wizycie*). Bał. <CICH>
† **Cieszykamień, a, lm. owie** *ten, który kamienie obciosuje, kamieniarz.* <CIOS+Kamień>
Cieszynit, u, lm. **y** min. *skała krystaliczna, wulkaniczna, z hornblendy, angitu, nefelinu i anortytu.* **<Od miasta Cieszyna>**

Cieszynka, i, lm. **i** *rodzaj strzelby.* <Od miasta Cieszyn>
† **Cieś, i,** lm. **e,** [**Cieś**] p. **Ciesaniec:** Ciesi cedrowe na słupiech. Bud. (*=balki.* B. G.). Ciesi nasze jodłowe. Bud. (*=stropy.* B. G.) <CIOS>
[**Cieś!**] p. **Cesiu!**
1. † **Cieść, a** a. **ćcia,** lm. **e 1.** *teść, ojciec żony.* B. Sz., Górn., Stryjk., Leop. C. to jest żony mojej ojciec; niektórzy świekrem zowią, ale niewłaściwie. Mącz. Annasz był C., Kaifaszów. **2.** *świekr, ojciec męża.* Tuch. <TŚĆ>
2. † **Cieść, i,** lm. **e** *synowa.* L. <p. Teść>
[**Cieśka, i,** lm. **i**] piesz. *źrebię.*
[**Cieśki!**] p. **Cesiu.**
Cieśla, i, lm. **e 1.** a. ×**Cieślarz,** † **Ciaśla** *rzemieślnik, ciosający budulec, wykonywający roboty ciesielskie:* Miał u siebie mnóstwo mularzów i ciesiel. Bud. (= *cieślów.* B. G.). C. górniczy. C. szybowy=*studniarz.* C. sztygarski a. dolny. Dzięcioły cieślami nazywają, iż drzewo oprawiają. Ład. † Kamienny C.=*kamieniarz.* **2.** ×w lm. *zęby siekacze:* Cztery pierwsze zęby cieśle niektórzy zowią. Mącz. **3.** [C.] *roś. sirex gigas.* **4.** zool. (acanthocinus aedilis) *owad tęgopokrywy, czteroczłonkowy.* <CIOS>
×**Cieślarka, i,** lm. **i 1.** a) forma ż. od **Cieślarz.** b) p. **Cieślowa.** L. **2.** p. **Ciesielstwo.**
Cieślarnia, i, lm. **e** *pracownia, fabryka ciesielska, warsztat ciesielski.*
×**Cieślarski** p. **Ciesielski.**
×**Cieślarstwo, a,** blm. p. **Ciesielstwo.**
×**Cieślarz, a,** lm. **e** p. **Cieśla.**
Cieślica, y, lm. **e 1.** a. **Ciosła** *siekierka ciesielska do wydrążania w drzewie fug, dziur i t. p., topór,* in. d e k s e l, b i n d a s, p i e r z c h n i a, ć w i ł a, p r z y s i e k, s k w e r e s, f u m e l. Przen.: Kłów cieślice wyszczerzają obłudy. Brud. **2.** [C.] *motyka do wyrabiania koryt, uli i t. p.* Zdr. **Cieśliczka.** <CIOS>
×**Cieślictwo, a,** lm. **a** *budownictwo, architektura.* Mącz., Podcz.
Cieśliczka, i, lm. **i 1.** p. **Cieślica. 2.** [C.] *siekiera.*
×**Cieśliczy** p. **Ciesielski:** Cieślicze polskie wyrazy. Podcz. Drzewo cieślicze. ×**Cieśliczy, ego,** lm. **owie** rz. *budowniczy, architekt.* Podcz.
† **Cieślin** p. **Cieślowy:** Żydzi na Jezusa mówili: Jeżeliż to nie on syn C.? Białob.
×**Cieślina, y,** lm. **y** p. **Cieślowa.**
Cieślowa, ej, lm. **e,** × **Cieślina,** × **Cieślarka** *żona cieśli:* Jak żyję, nie słyszałem, aby pani C. miała jeść kwiczoły. Syrok.
Cieślowy, Cieślów, † **Cieślin** przym. od **Cieśla.**
Cieślów p. **Cieślowy.**
Cieślówna, y, lm. **y** *córka cieśli.*
×**Cieśnia, i,** lm. **e** p. **Cieśń.** <CISK>
×**Cieśnica, y,** lm. **e** p. **Cieśnina.**
Cieśnić, i, ił 1. *czynić ciaśniejszym, zcieśniać; przen. krępować:* Klatka lot cieśni. Syrok. **2.** *!napierać, popychać, cisnąć.* **C. ś. 1.** *ściskać ś., kulić ś., stawać ś. ciaśniejszym, kurczyć ś., ujmować sobie:* Cieśni ś. jak może, a przecież ledwo może wyżyć. Oss. Kiedy kto w niedostatku, i rozum ś. cieśni. Węg. **2.** *!cisnąć ś., pchać ś., tłoczyć ś., kryć ś., ukrywać ś.:* Jakieś myśli cieśnią ś. do głowy. Syrok. W głębinach duszy zdradnie ś. cieśni żądza rozkoszy. Syrok. <CISK>
×**Cieśnieć, eje, ał** *zcieśniać ś., stawać ś. ciasnym, szczupleć; słabnąć, zanikać.*

×**Cieśniej** p. **Ciasno.**

×**Cieśniejszy** p. **Ciasny.**

Cieśnina, y, lm. **y,** × **Ciaśnina,** × **Cieśnica l.** *cieśń; przen. ucisk, bieda:* W tej cieśninie biedzącego ś. z sobą narodu. Karp. **2.** a) na lądzie *wąwóz, parów*: C. górska. b) *przesmyk wodny:* C. Gibraltarska. **3.** ×anat. p. **Cieśń. 4.** woj.=*otwory w stokach fortecznych do przechodzenia drogą ukrytą.*

Cieśń, i, lm. **e,** ×**Cieśnia l.** *ciasnota, ciasne miejsce, cieśnina:* Krew wylała do grobu cieśni. Słow. Zbili potężne wojsko małą garścią, iż było w cieśni. Petr. † C. czynić komu=*ściskać.* **2.** ×*ścisk, ciżba:* Wielka dziś na rynku C. była. Troc. **3.** ×*ucisk, skrępowanie, niewola, opały:* Aby, jeśli ich w cieśni będą rzeczy, król sam z hetmany przybyli w odsieczy. Jabł. Umysł ś. wzmaga zostający w cieśni. Kras. Wota te ślubili podczas cieśni. Pot. Król w cieśni był przez buntowników zdrady. Pot. Dajcie mym skrzydłom wybujać z tych cieśni. Krasiń. **4.** ×a) anat. = *zwężenie prawidłowe przewodu:* C. a. c i e ś n i n a a. p r z e s m y k gardła (isthmus faucium). C. cewki moczowej (i. urethrae). b) lek. (stenosis) *miejsce zwężone, ścieśnione nieprawidłowo w przewodzie ustrojowym, ścieśnienie, zwężenie.* <CISK>

[**Cietka, l,** lm. **i**] p. **Ciotka.**

Cietrzew, wia, lm. **wie,** [**Ciećwierz, Cietrzwierz, Krzekrzew**] zool. a) (tetrao tetrix) *ptak kurowaty:* C. na wiosnę tokuje czyli gra na tokowisku. C. samiec czyli kogut ma nad oczyma korale. C. głuchy=*głuszec.* C. mądry ptak, bo wódki nie pije. Prz. C. mieszaniec = *potomek głuszca i cieciorki.* b) w lm. *rodzina ptaków kurowatych.* **2.** przen. *głupiec, gapa, gawron:* Cietrzewiu zdechły. Boh. Głupi cietrzewiu. Kn. Na wszystko byłem zdumionym cietrzewiem. Ejs. Zdr. **Cietrzewek.** <Zap. ze Wschodu: Skr. tittiri, Prs. tédzrév, Gr. tétrix itd.>

[**Cietrzew, wiu,** blm.] *drewka, drwa.* <?>

Cietrzewek, wka, lm. **wki** p. **Cietrzew:** Na cietrzewki sieć zastawić. Rej.

Cietrzewi przym. od **Cietrzew:** Ktoby komu sieć cietrzewią ukradł... Ins. c. l.

Cietrzewka, i, lm. **i** *samica cietrzewia, cieciorka:* Na ciemny bór C. leciała. Pol.

[**Cietrzwierz, a,** lm. **e**] p. **Cietrzew.**

[**Cietyna, y,** blm.] *igły smreku a. jodły.* <Słc. četina=szczecina>

[**Cię**]: A cię=*popędzanie cieląt.*

Cięcie, a, lm. **a l.** czynność cz. **Ciąć:** C. lasu. **2.** *raz, uderzenie:* Solenne C.: wart kord prawicy i prawica korda. Prz. Przen.: Został posłem od jednego cięcia = *od razu, jednym zamachem.* We frymarku koni dał mu kaduczne C. Oss. (=*zażył go z mańki*). **3.** *blizna, kresa, szrama.* **4.** fecht.=*raz, cios:* C. krzyżową sztuką. **5.** garb.=*uszkodzenie skóry nożem rzeźniczym.* **6.** lek.: C. c e s a r s k i e (sectio caesarea)=*przecięcie ściany brzusznej i macicznej w celu wydobycia płodu.* C. b o c z n e (sectio lateralis)=*przecięcie krocza w celu wydobycia kamienia pęcherzowego.* C. k r z y ż o w e=*dwa nacięcia, przecinające ś. pod kątem prostym.* C. k o l i s t e, k o ł o w e, j a j o w a t e, p ł a t o w e przy odejmowaniu członków. C. w y s o k i e, n a d ł o n o w e (sectio alta) w celu wydobycia kamienia z pęcherza. **7.** ogr.: C. drzew karłowych=*obcinanie gałęzi w celu nadania formy.* C. letnie, jesienne, zimowe, zielne, krótkie, długie. C. na owoc = *przycinanie gałązek owocowych.* <ĆN>

Cięciwa, y, lm. **y l.** *struna a. sznurek u łuku:* Tęgą cięciwą pchniona strzała obu przebiła. Otw. Niewiasty warkocze swoje urzynały, a cięciwy kręciły. Biel. M. Cięciwy brzęczą. Kras. [Chudy, cienki jak C.]. **2.** † *sznur, nić, linka:* Gardło mu cięciwą zawiązali. Birk. Cięciwę na szyję zarzucić, Kłok. **3.** anat. a) p. **Ścięgno.** b) C. bębna a. tułumbasowa p. **Struna. 4.** bud.: C. a. o t w o r z y s t o ś ć sklepienia = *największa wewnętrzna szerokość sklepienia.* **5.** mat. = *linja prosta, łącząca dwa punkty łuku krzywej.* Zdr. **Cięciwka.** < ĆN >

Cięciwka, i, lm. **i** p. **Cięciwa:** Strzała Kupidyna maluchna, lecz C. tęga. Szymon.

[**Cięciwko, a,** lm. **a**] p. **Cięciwo.**

Cięciwny przym. od **Cięciwa:** † Cięciwna żyła (varix). Mącz.

[**Cięciwo, a,** lm. **a**] *nać, liście.* Zdr. [**Cięciwko**].

[**Cięg, u,** lm. **i**] p. **Ciąg:** Ciegiem, jednym ciegiem=*bez przestanku.* <CIĘG>

Cięga, i, lm. **i l.** *pręga, kresa, szrama, cięcie.* **2.** szczeg. w lm. = *chłosta, plagi:* Taki język trzeba cięgą powściągnąć. Haur. Zasługiwać na cięgi. **3.** w lm. przen. *porażka, klęska.* **4.** [C.] p. **Ciągadło.** <CIĘG>

Cięgaczka, i, lm. **i** p. **Cięgota:** Bywa też i dzieciom C., tak, że ś. w nich kości łuskają. Sien.

[**Cięgadło, a,** lm. **a**] p. **Ciągadło.**

[**Cięgalnik, a,** lm. **i**] p. **Ciągalnik.**

† **Cięgatura, y,** lm. **y,** [**Cięgatura**] p. **Cyngatura:** Jedwabne cięgatury. Tw. Zbądź cięgatury, suknio, opłakanej! niech będą wolne z pięścią łokcie oba! Bardz. Zdr. †**Cięgaturka.** <Łć. cinctura=pas, ze sld. do CIĘG>

† **Cięgaturka, i,** lm. **i** p. **Cięgatura.**

[**Cięgi-lęgi, ów,** blp.] *drobne towary:* Chodzi z cięgi-lęgami. <?>

Cięgiel, gla, lm. **gle l.** × i [C.] p. **Cyngiel. 2.** p. **Pociągacz. 3.** kol. *drążek żelazny, zwrotniczy.* <Nm. Züngel = dosł. języczek, ze sld. do CIĘG>

[**Cięgiem**] przys. p. **Ciąg:** Pan C. jeździ. Bliz. C. skubie i skubie. Roguski. <CIĘG>

[**Cięgle, Cięglem**] *ciągle.*

[**Cięglem**] p. **Cięgle.**

Cięgło, a, lm. **a l.** kol. *przewód pociągowy, przyrząd przy wozach kolejowych.* **2.** ×*wentyl.* <Zap. CIĘG>

×**Cięgłość, i,** blm. rz. od **Cięgły.**

×**Cięgły l.** p. **Ciągły. 2.** p. **Ciągliwy:** Każdy sajdak i łuk C. niesie. P. Koch.

Cięgodajny *używany a. przeznaczony do wymierzania plag:* Narzędzie cięgodajne. Pachołek C. <Cięga+DA>

Cięgot, u, lm. **y** myśl. *krzyk przerażonej kuropatwy.* <? Dźwn.>

Cięgota, y, lm. **y l.** [C.] *poziewanie.* **2.** bot. (condaminea) *roś. z rodziny marzanowatych.* **3.** w lm. a. **Cięgaczka** lek.=a) *przeciąganie, wyciąganie ś. napół mimowolne.* b) ×*darcie, łamanie w stawach:* Cięgoty po stawach szczypiące. Przyb. <CIĘG>

Cięgotać, cze, tał, Ciegotać myśl. **l.** a. **Ciągotać** *wydawać głos właściwy kuropatwom, skrzyhyczeć.* Mor. **2.** o słomkach: *gdakać.*

Cięgotka, i, blm., † **Cięgotki, tek,** blp. lek. (priapismus) *chorobliwy wzwód prącia.* Wł.

[**Ciętać się, a ś., ał ś.**] *krzątać ś.* <?>

[Cięto] *ostro, prędko, żwawo:* C. uciekać. < CN >

Ciętość, i, blm. rz. od **Cięty:** C. i ostry dowcip broń to doskonała na wszelkie śmieszności ludzkie. Chm.

Cięty 1. im. od **Ciąć,** *uderzony, zraniony cięciem:* C. szablą, toporem, batem; w głowę, w ramię, przez głowę, przez ramię, naodlew. **2.** *pochodzący od cięcia, zadany cięciem:* Rana sztychem cięta. P. Cheł. Raz sztychowy lub C. P. Koch. I cięte mu i kłute razy zadawają. P. Koch. **3.** Bańki cięte = *do których skórę ś. nacina.* **4.** *odcinający ś., z językiem obrotnym, niedłużny odpowiedzi, ostry, gryzący, zjadliwy, dowcipny, kuty:* Język C. C. w mowie, w języku. Odpowiedź cięta. Pismo cięte. Dowcip C. **5.** *pijany, podpiły.* **6.** [C.] *bystry, zdolny.* **7.** [C.] *obrotny, przebiegły.* **8.** [C.] *zgrabny.* **9.** fecht.: Raz C. = *cięcie z pociągnięciem po ciele.* **10.** mł.: Ziarno cięte, in. półziarno = *przetrącone na młocarni.* **11.** myśl.: Zwierzę cięte=*dobrze ś. broniące, zajadle:* Lis, pies C. **12.** ogr.: Róża cięta = *obcinana.* Kwiaty cięte = *ścinane.* <CN>

† **Cięża, y,** lm. e, [**Cięża**] p. **Ciąża:** Ulżyj nam trochę tej cięży. Leop. <CIĘG>

[**Ciężać, y, ał**] *ciążyć.*

Ciężadło, a, lm. **a 1.** ×*dyszel:* We środek klęka wprawione bywa C., to jest dyszel. Urs. **2.** [C.] p. **Ciągadło.**

Ciężar, u, lm. **y 1.** *waga jakiego ciała, ciężkość;* fiz. *ciśnienie, jakie ciało podparte wywiera na swą podstawę pod wpływem przyciągania ziemi:* Im więcej przedmiot waży, tym jego C. większy. Kras. A. C. jednego funta, dziesięciu kilogramów. C. właściwy, daw. gatunkowy a. ciężkość gatunkowa=*wyrażony liczbą stosunek ciężaru danego ciała do ciężaru takiej samej objętości wody dystylowanej:* C. właściwy żelaza jest 7. C. właściwy oznacza też C. centymetra sześciennego danego ciała. C. właściwy jest pojęciem pokrewnym gęstości. Kram. Kol.: C. bezpłatny. C. brutto=*ryczałtowy.* C. netto in. użyteczny. C. sprawdzony, oceniony, prawidłowy, normalny. **2.** *sam przedmiot ze względu na jego wagę, szczeg. wiele ważący, ciężki; brzemię:* Dźwigać ciężary. Uginać ś. pod ciężarem. C. nad siły. Jechać z ciężarem. Kto dobrze ujmie i ulega, tego C. mniej dolega. Prz. Pomóż C. biorącemu, ale nie składającemu. Prz. Upadek cięższy pod ciężarem. Bardz. Ciężary wojskowe = *tabor, bagaże.* Zawady i ciężary podróżne zastępów swoich zwiózł do miasta. Warg. W mieście tym hetman plony jeńców i różne obłogi i ciężary złożył. Pilch. Zostawiwszy obozowe ciężary, z jazdą dalej ciągnął. Nar. Przen.: Być komu ciężarem. C. podległości. Kras. Wielki jest i nieznośny człowiekowi C.—złe i zmazane sumienie. Skar. **3.** przen., szczeg. w lm. = a) *obowiązki rodzinne, zawodowe; długi, zobowiązania:* C. moralny, finansowy, społeczny. Jakże to twardy C. na moje ramiona! Karp. Ulży ś. za czasem (=*z czasem*) C. Prz. Wielki go C. — zacność familji — gniecie. Bardz. Dłużnicy proces przewiedli; pokazały ś. ciężary, przewyższające wartość substancji. Kras. b) *powinności w daninach a. usługach dla kraju a. dla państwa:* C. gruntowy. Wielość ciężarów jest uciskiem. Brodz. Kazimierz Sprawiedliwy zniósł wszystkie ciężary, to jest podatki i danie nieznośne, które był Mieczysław wniósł. Biel. M. **4.** [C.] = a) *zmartwienie, smutek, żal.* b) *ciężkość, gniecenie:* C. w kanale oddechowym. Dostać ciężaru. **5.** praw.: Ciężary hipoteczne in. wieczyste = *wszystkie opłaty, daniny* (np. podatki, czynsze) *a. obowiązki stałe, polegające na szczególnych tytułach, umieszczonych w księdze hipotecznej* (długi, służebności, daw. także pewne obowiązki państwowego charakteru). C. dowodu = *obowiązek złożenia sądowi dowodów na poparcie swych twierdzeń.* <CIĘG>

Ciężarek, rka, lm. **rki 1.** *gwicht.* **2.** men. *normalna waga monety, wybita w mosiądzu a. innym metalu.*

Ciężarkowy przym. od **Ciężarek:** Termometr C.

[**Ciężarnia, i,** lm. **e**] *męczarnia.*

Ciężarność, i, blm. p. **Brzemienność:** Znaki ciężarności są pewne, są i wątpliwe, z których nie zawsze brzemienność prawdziwą poznać można. Krup.

Ciężarny 1. † i [C.] *ciężki, ładowny:* Wóz C. Co lżejsze żywioły wnetby na dół poszły, a ciężarne w górę zażby ś. podniosły? Susz. **2.** *ciężar niosący a. dźwigający, brzemienny;* szczeg. ż. **Ciężarna:** Niewiasta ciężarna=*w ciąży będąca.* Zwolniono wielbłądy ciężarne. Pol. (=*objuczone*). Przen.: Veto Oleśnickiego ciężarne było w fatalne skutki. Proch. Powietrze tylą klątwami ciężarne. Mick. <CIĘG>

×**Ciężarowaty** *ciężki, ważki:* Ucierały ś. rzeczy twarde z miękkiemi, lekkie z ciężarowatemi. Żebr. Ciało ciężarowate. Żebr.

×**Ciężarowy** przym. od **Ciężar,** *przeznaczony do dźwigania a. przewożenia ciężarów, pociągowy; mocny:* Wozy furmańskie a. ciężarowe. Dek. Bydło robotne, ciężarowe, jako koni, mułów, osłów. Bobr. Drąg, wół C.

×**Ciężba, y,** lm. **y** p. **Ciżba.** L.

† **Ciężce** p. **Ciężko:** C. to przyjął. B. Sz. Ona to C. przyjąwszy od sługi, jęła narzekać, płakać. Górn. <CIĘG>

† **Cięże** p. **Ciężko:** C. to sobie bierze.

Ciężeć, eje, ał p. **Ciążyć:** Absalona raz w roku strzyżono, bo mu włosy ciężały. Wuj. We dnie i w nocy ciężała nade mną ręka Twoja. Leop. Głowa mu myślami ciężeje. Jabł.

† **Ciężek, żka, żko** p. **Ciężki:** Gdym był u was, nie byłem C. nikomu. Leop. Stałem ś. sam sobie C. Leop. (=*sam sobie ciężarem.* B. G.). Przymierzeniec ten był mu więcej C., niźli mu przydał pomocy. Bud. (=*bardziej go ucisnął.* B. G.). Pożyczysz li ubogiemu, nie będziesz mu C., lichwę z niego biorąc. B. B. (=*nie obciążysz go.* B. G.). Ludziom ubogim C. był. Kosz. <CIĘG>

Ciężenie, a, blm., czynność cz. **Ciężeć:** C. głowy. C. na siebie brył jest w stosunku ich mas. Śniad.

[**Ciężkawo**] przys. od **Ciężkawy:** C. je (=*jest*) babie wyżyć na świecie. Dyg.

[**Ciężkawy**], × **Ciężkowaty** *nieco ciężki, dosyć ciężki:* Ta siabla jest ciężkawa. Dyg.

Ciężki, † **Ciężek 1.** *ważki, ważący, mający wagę, szczeg. nielekki, mający znaczną wagę a. ciężar:* C. wóz, młot, metal. C. jak kamień młyński. Prz. Uczuł coś na ramionach ciężkiego. Skar. Żelazna brona, którą ciężką zowią, ma żelazne zęby. Kluk. C. jak koń, a. jak meklemburska szkapa. Prz. Ciężkie armaty a. murołomy. Jak. J. Ciężkie działo. Artylerję dzielą na ciężką i na polową; ciężka służy do fortecy i przeciwko fortecy. Jak. J. Ubranie zbyt ciężkie na lato (= *zbyt ciepłe*). **2.** *trudny, niełatwy*

do wykonania a. zniesienia, uciążliwy, mozolny: Ciężka praca, służba, konieczność, kara. C. obowiązek. Ciężkie zadanie. Kaczki są ciężkie do strawienia. Boh. Pokarm ciężko-strawny. C. oddech, gdy człowiek czuje ból, dolegliwość, ciężkość w oddychaniu. Krup. C. krzyż dźwigać (*=wiele cierpieć).* Nie podejmuj ś. brzemienia cięższego nad twą moc. Bud. **3.** *ociężały, nieruchawy, niezgrabny, powolny, niedołężny:* Nie bądź tak C., jak ołów. Przyb. Żubry ciężkie z jadłymi idą niedźwiedziami. Mor. Koń C., spasły. Oss. Objadszy ś. bez pamięci, wstaje nazajutrz C. i niezdrowy. Starzec C. laty. Groch. Żart.: Ciężka artylerja. C. język, ciężka mowa *=zająkliwa, niewyraźna; brak wymowności.* Nie jestem mąż mowny, bo język C. mam. Bud. Styl C. *=zawiły, niezrozumiały, niezajmujący.* Cerkiew połamana w ciężkie arkady. Sow. (*=nieestetyczne, niezgrabne, przygnębiające, ponure).* **4.** a) *smutny, straszny, przerażający:* † Sroga Lachezis ciężkie dziwy broi. Bardz. Ciężkie rozsiano wieści. Siemiaszko. Słyszeć o tym żałosna, być przy tym cięższa rzecz jest. Petr. Na takie ciężkie moje wzdychanie zawsze zamknięte masz uszy. Karp. Dni te ciężkie były wielce Rzymianom. Skar. Ciężkie to teraz czasy. Zabł. Ciężkie przejścia. † Tam ś. dopiero zaczęła ciężka bitwa. Leop. b) *groźny, niebezpieczny, śmiertelny:* C. ból, poród. C. grzech. Ciężka choroba. Ciężkie skaleczenie. Każdemu swoja choroba najcięższa. Kn. † Ciężka choroba*=wielka choroba, epilepsja.* Krup. Rany ciężkie czyli niebezpieczne. Perz. c) *przykry, dotkliwy:* Przyjacielska niechęć cięższa niż obca. Błaż. **5.** *dokuczliwy, surowy, okrutny, nielitościwy, niemiłosierny, nieludzki:* Ludzie zubożeli, lata drogie, panowie ciężcy. Falib. Ciężcy poborce. Leop. Był ciężkim wtenczas Turek Persowi. Star. † Oleśnicki najcięższym był na Witolda. Biel. M. † Bolesław na szlachtę i lud pospolity ciężkim był. Błaż. † Na wszystkie miłosierny, na samego siebie C. był. Skar. Staropolska niesie przypowieść: „C. z kaleki pan, z klechy pleban.“ Fred. M. C. im ś. zdawał ten podatek. Skar. Dał mu twardą a ciężką odpowiedź (= *odpowiedział mu srodze).* Leop. Ciężką jego rękę uznawał nad sobą. Ustrz. **6.** † a) a. [C.] w rodz. ż. *ciężarna, brzemienna:* Poroniwszy dziecię, bo była ciężka, zaraz umarła. Petr. Niewiastka twoja zcudzołożyła i chodzi ciężka. B. B. (*=brzemienna jest.* B. G.). c) *silny, tęgi, mocny:* Zaraz mu policzek C. wyciął za to. Paszk. c) *ścisły, ściśle dochodzący, ostry:* Ciężkie szukania Pigmaljona były, żeby ś. obu głowy przed nim nie skryły. Jabł. **7.** bot.: Ciężkie drzewo p. **Złotorąb**. **8.** myśl. *tłusty* (o zwierzynie). <CIĘG>

[**Ciężkie**] p. **Ciężko.**

Ciężko, †**Ciężce,** †**Cięże,** [**Ciężkie, Ciozko**] przys. od **Ciężki:** Ołów C. waży. Koń dobry, ale C. nosi. C. mówić*=jąkać ś.* Pracować C. Teraz C., potym będzie ciężej. Prz. W historji nie C. o fałsz; przecież ją radzi czytamy. Oss. C. chorować. C. raniony. × C. zadrzemać. Jabł. (*=mocno).* Pyrrusowi przed Fabrycjuszem było bardzo C. Rej. Zewsząd mi C. Skar. Ciężej od sobie nierównego znosić. Błaż. (*=przykrzej).* Łódź naśrzód morza była, gdzie jej wały C. czyniły. Sekl. (*=dręczona była od wałów.* Sekl.). ×C. sobie czynić*=mus sobie zadawać.* Gdym patrzał na twe błędy, jak mi C. było! Jabł. C. mi na sercu, na duszy (*=smutno).* † C. chodzić (o kobiecie)*=być brzemienną.* Mącz.

×**Ciężkochodnik, a,** lm. **cy** p. **Ciężkochód.**

×**Ciężkochód, oda,** lm. **ody,** ×**Ciężkochodnik** *ten, co ciężko, ociężale chodzi.* <CIĘG+CHOD>

Ciężkodrzew, a, lm. **y** bot. (stadmannia) *roś. z rodziny zapianowatych.* <CIĘG+DRZEW>

× **Ciężkojęzyczny** *zająkliwy, jąkała, momot.* <CIĘG+JĘZ(YK)>

×**Ciężkomiar, u,** lm. **y** p. **Ciężkomierz.**

×**Ciężkomierz, a,** lm. **e,** ×**Ciężkomiar,** ×**Ciężkościomierz** **1.** *barometr.* **2.** *grawimetr, areometr, przyrząd do mierzenia ciężaru właściwego.* <CIĘG+MIAR>

×**Ciężkomówny 1.** *zająkliwy, jąkający ś., mówiący z trudnością.* **2.** *nudny, niezrozumiały, zawiły, ciężki pod względem stylu.* <CIĘG+MOW>

×**Ciężkomyślność, i,** blm. rz. od **Ciężkomyślny.** <CIĘG+MY(SŁ)>

×**Ciężkomyślny 1.** *niezdolny, niebystry, niepojętny.* **2.** *hipochondryczny.*

× **Ciężkonogi** *nieruchawy, ociężały.* <CIĘG+NOG>

×**Ciężkopojętny 1.** *z trudnością pojmujący.* **2.** *trudny do pojęcia.* <CIĘG+Po+JM>

×**Ciężkoruchy** *z trudnością, ociężale ś. poruszający, nieruchawy.* <CIĘG+Ruch>

†**Ciężkoserceść, i,** blm. p. **Hipochondrja.**

†**Ciężkosercy 1.** *serca ciężkiego, smutny, zasępiony.* **2.** p. **Hipochondryczny.** <CIĘG+ŚROD>

Ciężkosraj, a, lm. **e** gm. *ciemięga, człowiek powolny, ociężały, mazgaj, maruda, nudziarz.* <CIĘG+SR>

×**Ciężkościomierz, a,** lm. **e** p. **Ciężkomierz.**

Ciężkość, i, lm. **i 1.** rz. od **Ciężki;** †*=dolegliwość, przykrość:* C. metalu (*=ciężar).* C. ręki karzącej. C. choroby, rany. C. oddechu, porodu. C. stylu. C. na piersiach a. †C. piersi*=gniecenie, uciskanie w piersiach, trudny oddech:* Utyskuje na C. piersi. Pilch. Miałem ja ciężkości. Kon. (*=ciężkie przejścia, zmartwienia).* Co rozum gani — z rozkoszą i weselem, a dobre uczynki z ciężkością czynią. Skar. (*=z trudnością, niechętnie).* †Poddanym nie czyń ciężkości (*=krzywd).* †Opisanie ciężkości i nieszczęścia żydowskiego. Leop. Żaden na świecie święty nie był, któryby tak wiele i z większą ciężkością cierpiał. Skar. †Urzędy powinny tak obmyślić, aby każdy swego bezpiecznie używał, a ciężkości i szkody od drugich nie miał. Skar. †Wcisnęli na cię wszelkie ciężkości. Wr. Ci tylko jedną godzinę robili; myśmy cierpieli C. dnia i upalenie. Białob. †Dajcie jej pokój: przecz jej ciężkości wyrządzacie? Sekl. †Jezus wziął na się ciężkości nasze. Wuj. †Gdyby kto na kogo fałszywie skarżył, a obwiniony za tą skargąby C. jaką a. więzienie podjął... Groic. †Własne sumienie C. największą w nim budzi. Mor. A. †Przez jaki gniew Juno wprawiła w tę C. męża tak szlachetnego i w srogie trudności? Koch. J. **2.** a. × **Ciężkota** bud.: C. budowli = *wielkie rozmiary i ciężkie kształty.* **3.** fiz., in. s i ł a c i ę ż k o ś c i, *przyciąganie, jakie ziemia wywiera na wszystkie należące do niej ciała:* Usiłowanie ciał zbliżenia ś. do środka ziemi nazywamy pospolicie ciężkością a. uciążaniem. Rogal. C. kieruje ciała zawsze na dół. Hube. C. a. przyciąganie, dążenie nieustanne wszystkich cząstek materji do złączenia ś. z sobą. Śniad. (Por. **Ciążenie**). Środek ciężkości, ! punkt ciężkości*=punkt ciała, w którym niejako wszystek jego ciężar jest skupiony:* Środek ciężkości ma tę własność, że ciało pod nim podparte,

ι. nad nim zawieszone, pozostaje w równowadze. Kram. C. gatunkowa p. **Ciężar.** <CIĘG>

×**Ciężkota, y,** blm. bud. p. **Ciężkość.**

×**Ciężkouczny** *który ciężko ś. uczy.* <CIĘG+JK>

×**Ciężkowatość, i,** blm. rz. od **Ciężkowaty.**

×**Ciężkowaty** p. **Ciężkawy.**

×**Ciężkowidło, a,** lm. **a** *barometr.*

Ciężkozbrojny *ciężko uzbrojony:* Żołnierz C. <CIĘG+Zbroja>

[**Ciężobna, ej,** lm. **e**] *ciężarna.* <CIĘG>

Ciężuchno przys. od **Ciężuchny.** L.

Ciężuchny, Ciężusi, Ciężusieneczki, Ciężusienieczki, Ciężusieńki, Ciężuśki, Ciężuteńki, Ciężutki *dosyć ciężki, zupełnie a. w miarę ciężki.*

Ciężusi p. **Ciężuchny.**

Ciężusieneczki p. **Ciężuchny.**

Ciężusienieczki p. **Ciężuchny.**

Ciężusienieczko przys. od **Ciężusienieczki.** L.

Ciężusieńki p. **Ciężuchny.**

Ciężusieńko przys. od **Ciężusieńki.** L.

Ciężuśki p. **Ciężuchny.**

Ciężuteńki p. **Ciężuchny.**

Ciężuteńko przys. od **Ciężuteńki.** L.

Ciężutki p. **Ciężuchny.**

Ciężutko przys. od **Ciężutki.** L.

Ciężyć, y, ył p. **Ciążyć:** Wszystkie ciała ciężą do środka ziemi. Śniad. Co takiego cięży na umnie? Skar. Cięży na sercu. Cięży mu to na sumieniu. Oss. Chleb w drodze nie cięży. Prz. Nie ciężą rogi jeleniowi, ani skrzydła ptakowi, ani owies koniowi. Kn. Niech ci nie ciężą nogi. Pot. (*=nie leń ś.*). Głowy ciężą nam. Cięży nam uraźliwe od bliźniego słowo. Pot. †Poczęła sobie C. na cesarza (*= uskarżać ś.*). †Niewczasem zmordowane powieki ciężą zczerwieniałe oczy. Tw. †Ojciec twój ciężył nas a gnębił twardym jarzmem (*=przyciskał*). Leop. †Koń twardousty ręce cięży. Troc. Ciężyła na nim z biskupem rozmowa; chciał ją zapomnieć, a nie mógł. Krasz. <CIĘG>

[**Cigięć, i,** lm. **e**] p. **Cigiędź.**

[**Cigiędzia, i,** lm. **e**] p. **Cigiędź.**

[**Cigiędź, i,** lm. **e, Czygiędź, Cigiędzia, Cigięź, Cygiędź, Cygięź, Cigięć, Cygięz**] **l.** *gęstwina w krzakach, zarośla.* **2.** *miejsce zasłonione, cień.* <? Por. Ciekięć>

[**Cigięź, i,** lm. **e**] p. **Cigiędź.**

[**Cigło, a,** lm. **a, Cygło**] *dyszel.* <CIĘG>

[**Cijun, a,** lm. **y**] p. **Ciwun.**

[**Cikawać, a, ał**] *dochodzić, dociekać, uważać, śledzić.* <CIEK>

[**Cikawy**] *sprytny, dowcipny, roztropny:* C. a bosy. <CIEK>

[**Cikuta, y,** lm. **y**] p. **Czkawka.** <Dźwn.>

[**Cilikać, a, ał**] *ćwierkać.* <Dźwn.>

†**Cim** p. **Ciem.**

l. [**Cima, y,** lm. **y**] *ćma, ciemność.*

2. [**Cima**] przys. *ciemno:* C. je bardzo. <ĆM>

[**Cimachać, a, ał**] p. **Ciamkać.** <Dźwn>

[**Cimák, a,** blm.] *ciemność.* <ĆM>

×**Cimcowy** p. **Ciemcowy:** Skóry cimcowe. Vol. <p. Zamsz>

×**Cimiec, mca,** blm. p. **Zamsz.**

Cin cin nieod. *naśladowanie głosu zięby:* Zięba cin cin. Mor. <Dźwn.>

[**Cinać, a, ał**] p. **Ciąć.**

Cindelin, u, lm. **y** bot. p. **Sandał.** <p. Sandał>

Cinel, a, lm. **e** zł. *pierścionek.* <?>

[**Ciobny, ego,** lm. **e**] *wół, zaprzężony z lewej strony ciągadła.* <Od okrzyku cie!=na lewo, toż co Ksebny>

[**Cioboch, a,** lm. **y**] *duży brzuch.* <? Por. Czopuch>

Ciocia, i, lm. **e** p. **Ciotka:** Gdyby C. miała wąsy, byłaby wujaszkiem. Prz. <CIOT>

[**Ciocia-babcia, cioci-babci,** lm. **ciocie-babcie**] p. **Ciocio-babcia.**

Ciocin przym. od **Ciocia:** [Ciocine dróżki]= *psie, leśne, błędne dróżki.*

Ciocio-babcia, i, lm. **e,** [**Ciocia-babcia**] *babka nierodzona.* Wil. <CIOT+BAB>

[**Ciocony**] p. **Cioteczny,** *należący do ciotki.* <CIOT>

[**Ciognąć, nie, nął**] p. **Ciągnąć.**

[**Ciokać, a, ał l.** a. ×**Ciokać** p. **Cmoknąć. 2.** *burczeć.* <Dźwn.>

Ciokanie, a, lm. **a** czynność cz. **Ciokać:** Dał mi ś. ogłaskać, cierpiał me ciokania. Toł.

[**Ciokawy**] p. **Ciekawy.**

×**Cioknąć, nie, nął,** [**Cioknąć**] p. **Cmoknąć.**

×**Cioknięcie, a,** lm. **a** czynność cz. ×**Cioknąć.**

×**Ciokolata, y,** blm. p. **Czekolada.** Krup.

×**Ciokolatnik, a,** lm. **cy** p. **Czekoladnik.**

[**Ciołać, a, ał**] *robić powoli, mozolnie.* <CIOŁ>

Ciołak, a, lm. **i l.** ×p. **Ciołek.** Das. **2.** [C.] *robotnik ociężały, niezgrabny.* Zdr. [**Ciołaszek**]. <CIOŁ>

[**Ciołaszek, szka,** lm. **szki**] p. **Ciołak.**

Ciołek, łka, lm. **łki,** × **Ciołak l.** a. **Cielec,** ×**Ciołuch** *cielę podrosłe, byczek, buhajek:* Moja krowa i mój C. Petr. Jak ciołkowie spać. Haur. **2.** [Ciołek] *człowiek tłusty.* **3.** myśl. *młody jeleń a. daniel.* <CIOŁ>

×**Ciołka, i,** lm. **i l.** *jałówka, krówka, młoda krowa:* C. ta dwakroć do dojwa stawa. Nagur. Weź sobie tę białą ciołkę. Żebr. **2.** C. morska *=foka.* Sien. Zdr. ×**Ciołuczka,** × **Ciołyczka.**

×**Ciołkowy** przym. od **Ciołek:** Jowisz w ciołkowym ukryty ciele. Nar.

×**Ciołuch, a,** lm. **y** p. **Ciołek:** Gdybym też teraz dostała w ręce sprosnego ciołucha! Sak. F. Zdr. ×**Ciołuszek.**

×**Ciołucha, y,** lm. **y** forma ż. od **Ciołuch.** Zdr. ×**Ciołuszka.**

×**Ciołuczka, i,** lm. **i** p. **Ciołka.** L.

Ciołuszek, szka, lm. **szki l.** ×p. **Ciołuch** L. **2.** [C.] p. **Cieluch.**

×**Ciołuszka, i,** lm. **i** p. **Ciołucha.**

×**Ciołyczka, i,** lm. **i** p. **Ciołka.** L.

×**Cionek, nka,** lm. **nki** p. **Cień:** W waszym cionku, na waszych brzegach, o strumyki... Przyb. <CIEŃ>

×**Cionka, i,** lm. **i** p. **Czcionka.**

[**Ciopać, a, ał**] p. **Ciapnąć.**

[**Cioparać, a, ał**] *dźwigać.* <?>

[**Ciorać, a, ał i C. ś.**] p. **Ciarać.**

×**Ciorba, y,** lm. **y** p. **Ciurba:** W niewoli ziemia mu i łoże darniowe i C. były. Tw. < p. Ciurba >

[**Ciorbała, y,** lm. **y**] *człowiek chodzący powoli, mazgaj.* <?>

×**Ciorczeć, y, ał** p. **Ciurknąć.**

×**Ciorkiem** p. **Ciurkiem.**

[**Ciort, a,** lm. **y** a. **ci**] p. **Czart.**

[**Ciortoski**] p. **Czartowski.**

Cios, u, lm. **y l.** *uderzenie, raz, cięcie:* Jęczą dęby ciężko, od siekier C. odbierające. Bardz. Od jednego ciosu. Jednym ciosem gęba z nosem. Prz. (*=jednym zamachem wroga pobije*). C. dotkliwy, śmiertelny, okropny. Zadał mi C. Kochan.

Przen.: Wojska tam jego C. dobry wzięły. Jabł. W samym kwiecie młodości doznał śmierci ciosu. Kras. **2.** ×*kresa, blizna, szrama:* Przen.: W twarzy wyryte srogich cierpień ciosy. Niem. **3.** przen. *nieszczęście wielkie, klęska:* Stracił siostrę i syna starszego; ciosy te jednak zniósł mężnie. Kras. Cios po ciosie tego roku na nas pada. Krasiń. **4.** *kamień ciosany, obrobiony, rzadziej także drzewo:* Kościół częścią z cegieł, częścią z ciosu wystawił. Nies. <CIOS>

Ciosa, y, lm. **y, Koza, Kostur, [Oseledec]** zool. (pelecus cultratus) *ryba członkopromienna, otwartopęcherzowa, brzuchopletwa, karpiowata.*

Ciosać, a a. **ciesze, ał,** †**Ciesać l.** *siekierą a. młotem obrabiać drzewo a. kamień:* Jasieńko kołysecke ciese. On mu trunę ciesze. Skar. Przen.: C. komu kołki na głowie = *nadużywać czyjej powolności, pozwalać sobie dużo względem kogo.* **2.** × *ogładzać, wychowywać, kształcić:* Ciosałem cię przez proroki. Leop. <CIOS>

Ciosanie, a, lm. **a** czynność cz. **Ciosać.**

Ciosany przym. *ciosowy:* Drogi kamieniem ciosanym brukowane. Tw.

×**Ciosarnia, i,** lm. **e** *miejsce do ciosania.* Podcz.

1. [**Ciosek, ska,** lm. **ski**] *kociuba, ożóg, kosztur.*

2. [**Ciosek, ska,** lm. **ski, Ciosko, Cioska**] *jednoimiennik, imiennik.* <Brs. ciuska m. i ż.; por. Ssłw. tъzъ>

[**Ciosia, i,** lm. **e**] *k[illegible]a.* <?>

1. [**Cioska, i,** lm. **i**] *lekka siekiera ciesielska do wygładzania drzewa; toporek, siekiera.* <CIOS>

2. [**Cioska, i,** lm. **i**] m. i ż. p. **2. Ciosek.**

[**Ciosko, a,** lm. **i**] m. p. **2. Ciosek.**

Ciosła, y, lm. **y 1.** p. **Cieślica. 2.** [C.] p. **Ciesiołka.** <CIOS>

†**Ciosn, a,** lm. **y** p. **Ciosna:** Znamię a. C. na drzewie.

Ciosna, y, lm. **y 1.** a. [**Ciosno**], †**Ciosn** *znak na drzewie, na miejscu poprzednio zciosanym; nacięcie, narznięcie, karb, zacios; znamię, starka, gmerk, herbik:* Granice narębione to jest ciosny. **2.** † anat. i lek. (incisio et incisura) *nacięcie, wcięcie, szczerba.* <CIOS>

[**Ciosnąć, śnie, snął**] *ciąć, rąbnąć.*

†**Ciosnka, i,** lm. **i** *narzędzie żelazne do robienia ciosn a. zaciosów, czyli zciesywania kory na drzewach dla wyciśnięcia znamienia.*

[**Ciosno, a,** lm. **a**] p. **Ciosna:** U plemion giermańskich ciosna występują tylko u klas społecznie niższych. Krzyw. Ciosna domowe istnieją i u nas, u bartników. Krzyw. <CIOS>

Ciosować, uje, ował fl. *cofać ś. w tył* (o szkucie). Mag. <Zap. CIOS>

Ciosowy przym. od **Cios:** Ciosowe kamienie są pospolicie piaskowe, od znacznych skał odkowane; że ś. różnemi narzędziami okrzesują, stąd ś. zowią ciosowe. Kluk.

[**Cioś! i cioś ciou!**] p. **Cesiu.**

[**Ciot, a,** lm. **y**] *czarodziej.* Por. **Ciota.** <Z Ciota = czarownica>

[**Ciota, y,** lm. **y**] **1.** p. **Ciata:** Jedzie jak C. na świni. Prz. Im bliżej czarna maciora chłopu, tym dalej od niego C. Prz. Wygląda jak C. Prz. **2.** *kobieta ogromna, niezgrabna.* **3.** p. **Ciotka.** <CIOT>

†**Ciotczanek, nka,** lm. **nki** *brat cioteczny, stryjeczny.* <CIOT>

×**Ciotczany** p. **Cioteczny.**

†**Ciotczony** p. **Cioteczny:** Izasław, brat C. Bolesława. Rej. C. brat. Baz. Przen.: Pochlebca prawie dobrze wyćwiczony jest panom łgarzom C., rodzony. Rej. Zna swój swego, wujeczny ciotczonego. Mącz.

×**Ciotczyn** p. **Cioteczny;** *należący do ciotki.*

Ciotczysko, a, lm. **a** p. **Ciotka.**

Cioteczka, i, lm. **i** p. **Ciotka.**

Ciotecznie przys. od **Cioteczny,** *po ciotce:* Brat C. rodzony.

Cioteczny, ×**Ciotczany,** †**Ciotczony, [Ciocony],** ×**Ciotczyn** przym. od **Ciotka:** Brat C. = *syn ciotki.* Siostra cioteczna = *córka ciotki.* Dziadek C. = *brat dziadka z linji żeńskiej a. babki.* Babka cioteczna. Był jakimś koligatem cioteczno-rodzonym samego pana. Krasz.

Ciotka, i, lm. **i 1.** *siostra matki, rzadziej ojca:* C. jest matczyna siostra. Groic. Ino była C. płodu Semeli, bo była rodzona siostra Semeli. Otw. †Stara C. — mego dziada lub mojej baby siostra (= *babka cioteczna*); starsza C., a. prze-ciotka — mego pradziada a. prababy siostra. Groic. †Nastarsza C. = *siostra prapradziadka a. praprababki.* Bliższa koszula ciała, niż rodzona C. Prz. C. — plotka. Prz. C. żonina — djabla danina. Prz. C. Ciechońska, co w niebie tabakę sprzedaje. Prz. Ciotki kumoszki — ze szpilek pończoszki. Prz. Przen.: Obieszą tu i bez prawa; będziesz miał szubienicę pewną ciotką. Rej. (= *zaprzyjaźnisz ś. z szubienicą*). **2.** żart. = *lombard.* **3.** [C.] *tytuł każdej starszej kobiety:* Wy, ciotko. **4.** [C. djabła] = *czarownica, [ciota]:* Niema djabła ani jego ciotki. Petr. Woził nas, jak djabeł swoją ciotkę po Łysej górze. Prz. **5.** [C. żydowska] = *świnia:* Prostactwo świnię zowie ciotką żydowską, przez urągowisko, iż ją jakoby ciotkę szanują, nie jedząc świniny. Oss. Porządny, jak żydowska C. Prz. **6.** [C. a. **Cietka, Ciotucha**] = a) *znachorka.* b) *matka nieślubna.* c) *stara panna.* d) *zimnica, febra:* Febrę ciotką nazwano; może kto rozumiał, że C., za czarownicę miana, nasłała siestrzenicy tę chorobę. Cz. A bodaj cię C. wytrzęsła! e) *świerzba.* Zdr. **Ciocia, Cioteczka, Ciotucha, Ciotuchna, Ciotula, Ciotunia, Ciotuńka, Ciotunieczka, [Ciotynka, Coteszka].** Zgr. **Ciotczysko, [Ciota].** <CIOT>

[**Ciotka, i,** lm. **i**] p. **Cetno:** C. czy liszka?

[**Ciotostwo, a,** lm. **a**] *czarodziejstwo, kuglarstwo.* Por. **Ciotowanie.**

[**Ciotowanie, a,** blm.] *czary, czarodziejstwo.* Por. **Ciotostwo.**

Ciotucha, y, lm. **y** p. **Ciotka:** [C. środkowa] = *febra wewnętrzna.*

Ciotuchna, y, lm. **y 1.** p. **Ciotka:** Marja bieżała nawiedzić Elżbietę, ciotuchnę swoją. Gil. Febry pospólstwo nazywa ciotuchnami. Krup. **2.** [C.] *wrona:* Siodłatą wronę ciotuchną flisy zowią. Klon.

Ciotula, i, lm. **e** p. **Ciotka:** Wieszże, ciotulu, że już mam kochanka? Zabł.

Ciotunia, i, lm. **e** p. **Ciotka.**

Ciotunieczka, i, lm. **i** p. **Ciotka:** Moja droga, miła, najlepsza ciotunieczko! Orzesz.

Ciotuńka, i, lm. **i** p. **Ciotka.**

[**Ciotynka, i,** lm. **i**] p. **Ciotka.**

[**Ciozko**] p. **Ciężko.**

×**Cióra, y,** lm. **y** a. **owie** p. **Ciura:** Czy to hetman, czy to C. leży w tak plugawym lochu. Pot. <TOR>

×**Ciórko** przys. p. **Ciurko.**

[**Cip!, Cip cipcie cipuchny!, Cip cip cipusi!, Cip cip cipeńki!, Cipusia cip!, Cipędzi!, Czyp**

ćzyp!, Czypki czyp czyp!] *wabienie kur:* Cip! cip! cip! tiu! tiu! tiu! — wołał kucharz na koguta. Rog. <Dźwn.>

[**Cipa**, y, lm. y, **Ciba**] **1.** *kura.* **2.** p. **Ciupa**. Zdr. [**Cipcia, Cipciuchna, Cipuchna, Cipka, Cipeczka, Cipulka, Cipusia, Cipuś, Cipunia, Czypka**].

[**Cipać**, a, ał] p. **Ciepnąć**.

[**Cipcia**, i, lm. e] p. **Cipa**.

[**Cip cipcie cipuchny!**] p. **Cip!**

[**Cip cip cipeńki!**] p. **Cip!**

[**Cip cip cipusi!**] p. **Cip!**

[**Cipciuchna**, y, lm. y] p. **Cipa**.

[**Cipeczka**, i, lm. i] p. **Cipa**.

Ciperowy bot. p. **Cyperowy**: Ciperowe korzenie.

[**Cipędzi!**] p. **Cip!**

[**Cipka**, i, lm. i] p. **Cipa**.

[**Cipnąć się, nie ś., nął ś**] p. **Cibić ś.**

[**Cipuchna**, y, lm. y] p. **Cipa**.

[**Cipulka**, i, lm. i] p. **Cipa**.

[**Cipun**, a, lm. y] *pypeć:* C. na język temu, kto to mówił! <Brs. cipûn>

[**Cipunia**, i, lm. e] p. **Cipa**.

[**Cipusia**, i, lm. e] p. **Cipa**.

[**Cipusia cip!**] p. **Cip!**

[**Cipuś**, i, lm. e] p. **Cipa**.

[**Circzeć**, ci, czał] *kukać.* Por. **Czyrkać**.

Cirik nieod. *naśladowanie głosu ptaków śpiewających a. owadów:* C. słowika. Gliń. <Dźwn.>

Cirkać, a, ał *wydawać głos właściwy niektórym ptakom a. owadom, np. wróblom, konikom polnym.*

Cirkanie, a, lm. a czynność cz. **Cirkać**: Rozlegało ś. w powietrzu C. polnych koników. Prus.

Cirlik nieod. *naśladowanie głosu wróbli:* Kilka wróbli, wołających: C. C.! Prus. <Dźwn.>

† **Cirnie**, a, lm. a p. **Ciernie**: Cirnim ukoronowan. Op.

† **Cirniowy** przym. od **Cirń**.

[**Cirny**] p. **Czarny**.

† **Cirń**, a, lm. e p. **Cierń**.

† **Cirpieć**, i, ał p. **Cierpieć**: C. prawo = *poddawać ś. skutkom prawa.*

† **Cirpiedliwość**, i, blm. rz. od **Cirpiedliwy**, *cierpliwość.* B. Sz.

† **Cirpiedliwy** p. **Cierpiętliwy**. B. Sz.

† **Cirpienie**, a, lm. a czynność cz. **Cirpieć**.

† **Cirpiędliwość** i, blm. p. **Cierpliwość**.

† **Cirpiętliwość**, i, blm. p. **Cierpliwość**.

† **Cirpki** p. **Cierpki**: Owoc suższy i cirpczejszy. Trzyc.

† **Cirpliwie** p. **Cierpliwie**.

† **Cirpliwość**, i, blm. rz. od **Cirpliwy**.

† **Cirpliwy** p. **Cierpliwy**.

[**Cirznia**, i, lm. e] p. **Cierń**.

† **Cirznie**, a, lm. a p. **Ciernie**.

[**Cirzń**, a, lm. e] p. **Cierń**.

† **Cirzpieć**, i, ał, [**Cirzpieć**] p. **Cierpieć**.

† **Cirzpiedliwość**, i, blm. rz. od **Cirzpiedliwy**.

† **Cirzpiedliwy** p. **Cierpiętliwy**.

† **Cirzpienie**, a, lm. a czynność cz. **Cirzpieć**.

† **Cirzpiędliwy** p. **Cierpiętliwy**. B. Sz.

† **Cirzpki** p. **Cierpki**.

† **Cirzpliwie**, [**Cirzpliwie**] p. **Cierpliwie**.

† **Cirzpliwość**, i, blm., [**Cirzpliwość**] rz. od **Cirzpliwy**.

† **Cirzpliwy**, [**Cirzpliwy**] p. **Cierpliwy**.

1. Cis, a, lm. y **1.** bot. (taxus) *roś. z rodziny szyszkowych.* Gatunek: C. zwyczajny a. pospolity (t. baccata): Gdy człowiek pod cieniem cisa śpi, zaraża go. Urzęd. Gościniec żałobn[illegible]m cisem zacieniony. Otw. Włosy siwe śmiertelnym cisem opasuje. Bardz. (= *wiankiem cisowym*). **2.** *pudendum muliebre:* Wzniówszy gzła, nakrył dłonią cisa. Kochan. <? Ssłw. tisъ, Słń. Czes. Srb. tis; Rum. tisă, Węg. tisza>

2. Cis nieod. muz. **1.** *nuta c z krzyżykiem, czyli podwyższona o pół tonu, równająca się des* (na narzędziach utemperowanych). **2.** *nazwa dwuch tonacji, majorowej (7 krzyżyków) i minorowej (4 krzyżyki).* <C muz. + -is, cecha podwyższenia krzyżykowego>

[**Cisa**, y, lm. e] p. **Cisula**.

Cisak, a, lm. i *koń cisawy:* O, ja zadałem śmierć memu koniowi, poczciwemu cisakowi. Moraw.

[**Cisarka**, i, lm. i] **1.** p. **Cesarka**. **2.** *służba wojskowa.*

[**Cisarski**] *cesarski:* C. wojak. Gaw.

Cisawica, y, blm., **Cisawka, Choroba Addisona** lek. *cierpienie, polegające na bezkrwistości i ogólnym wyniszczeniu.* <Nazwa z powodu cisawego zabarwienia skóry>

× **Cisawicowy** przym. od **Cisawica**.

Cisawka, i, blm. lek. p. **Cisawica**.

× **Cisawkowy** przym. od **Cisawka**.

Cisawy, [**Cisowy**] *kasztanowaty, czerwonawy, orzechowy, jasnogniady:* Farba cisawa, czerwonobrunatna. Bobr. Koń C. Maść cisawa. Sierść cisawa samą maścią podobna ogniowi. Dor. Koń cisawo-pleśniwy rycerzom szczęśliwy. Prz. Cisawo-ognistej sierci ruma[illegible] Krasz. Krowa cisawa.

[**Cisia cielisia ciś ciś!**] *przywoływanie krów.* <Dziec.>

Cisik, a, lm. i bot. p. **Zatrzalin**.

[**Cisina**, y, lm. y, **Ciesina**] **1.** *drzewo cisowe:* Ambjoryks ś. cisiną otruł. Warg. **2.** *lasek cisowy.*

× **Cision**, a, lm. y *cis wielki, rozłożysty.*

Cisis nieod. muz. *nuta c z krzyżem (tj. z podwójnym krzyżykiem), czyli podwyższona o ton, równająca ś. d* (na narzędziach utemperowanych). <C muz. + isis = cecha podwójnego (krzyżowego) podwyższenia>

[**Cisiu cisiu ćsiu ćsiu!**] *przywoływanie koni.*

× **Cisk**, u, lm. i **1.** *ciśnięcie, rzucenie, rzut.* **2.** *ucisk, gniecenie, przyciskanie, ciśnienie, uciskanie.*

[**Cisk!**] w. *bęc! łup!:* Oni go C. na piekielno bramę (= *cisnęli*). <CISK>

Ciskacz, a, lm. e **1.** × *ten, co ciska, miotacz; procarz, procownik, włóczniarz:* Patrz, co ze mną czynią bogowie, co czyni C. gromu. Słow. (= *Jowisz*). **2.** × *ten, co przyciska, uciska.* **3.** gór. *szleper; rzucający węgiel do wagoników.* Grusz.

Ciskać, a, ał **1.** p. **Cisnąć**, *rzucać gwałtownie:* Ciskamy lub rzucamy ręką, miotamy jakowym narzędziem. Brodz. Porwali kamienie, aby niemi nań ciskali. Leop. Kamień, ku górze rzucony, wraca na głowę ciskającego. Prz. † Procami C. Więc talerze, świeczniki za nim ciskając, potłucze. Rej. Przen.: Szczęście ludźmi ciska, jak piłą. Stryjk. Ciska nim, jak piłką. Oss. (= *co chce z niego robi*). C. pieniędzmi = *szafować.* Ciska, nie daje. Prz. (= *rozrzuca, trwoni*). Po groszu zbierając, zbierzesz, po szelągu ciskając, rozciskasz. Prz. Piasek kopyty w prędkim biegu ciska. P. Koch. Niebo pioruny bez przestanku ciska. P. Koch. Ciskając grom po gromie w piramidy, w Tabor. Mick. Księżyc z bladego wozu blady promień ciska. Tym. Rycerz tak świetną miał zbroję, że blaskami ciskała. P. Koch. Tu djamenty ogniami ciskają. P.

Koch. **2.** × a. × **Cisnąć** *gnieść, rozgniatać:* C. orzechy. **3.** [C.] *wiosłować.* **C. ś.** p. **Cisnąć,** *rzucać ś., gniewać ś.:* C. ś. z gniewu, ze złości, z niecierpliwości; na nieprzyjaciela, na † strzelbę, na ogień. Oss. Ciska ś., jak rybka na wędzie. Prz. Niesłusznie na mnie gniewasz ś. i ciskasz. <CISK>

Ciskanie, a, lm. **a** czynność cz. **Ciskać.**

Ciskanka, i, lm. **i** *chapanka, rzucanka, gra pieniędzmi a. liczmanami, orzeł czy reszka:* Zacząwszy w ciskankę z chłopcy po miesiącu, kończyć z pany wśród luster, grając po tysiącu. Kras. *(=stopniowo na szulera ś. kierować).*

×**Ciskarnia, i,** lm. **e** *tłocznia, drukarnia:* C. Rylla w Warszawie.

Ciskawica, y, blm. lek. (tenesmus) *parcie, dęcie, napieranie na stolec, wydymanie.*

Ciskawka, i, lm. **i** **1.** *kij rozszczepiony do ciskania, proca.* **2.** *dziadek, kleszczyki do orzechów.* **3.** ×lek. *wyrostek mięsisty, blizna dawnego wrzodu.*

† **Ciskawy** *rzutny, rzutki:* Po siwej wodzie wściekają ś. Trytony, do siebie wabiąc Meluzyny ciskawemi fawory. Tw.

Cisnąć, śnie, snął a. [**cisł**], tryb rozk. [**ciś!**] **1.** dok., nied. **Ciskać** *rzucić gwałtownie, z siłą, z natężeniem:* C. kamień a. kamieniem. C. o ziemię, o ścianę, w górę, na dach, w kogo. Wyszedł i drzwiami cisnął. Koss. Przen.: Ja nic nie odpowiem, tylko na nią cisnę okiem. Mick. **2.** nied. a) *gnieść, tłoczyć, uciskać, przyciskać, naciskać, napierać, przywalać ciężarem, ściskać rękoma, pchać, popychać:* But wielki skręca, mały ciśnie nogi. Szczuje psami i ostrogami ciśnie. C. za gardło=*dusić.* Przen.: Skażona natura wszystko nam głowę ciśnie, abyśmy w ziemię patrzali i szukali pożytków jej. Rej. b) ×*odbijać, tłoczyć, drukować:* C. książki. Przybylskiego „Batrachomiomachję" ciśnięto w krakowskiej drukarni Szkoły Głównej. c) ×a. ×**Ciskać** *rozgniatać, kruszyć:* C. orzechy. d) × *naglić, napędzać, przymuszać, naciskać:* Lepszaby była rzecz na to nikogo nie C., na co Pan Bóg rozkazania nie dał. Gil. Gwałt cisnący nas do ich wiary. Zygr. e) *ciemiężyć, gnębić, uciskać, nękać, obarczać:* Wielki głód bardzo cisnął wszystką ziemię. Leop. Nie będzie przeciwnikowi schodziło na wymowie, którą będzie rzecz naszą cisnął. Wuj. Ojciec twój cisnął nas bardzo twardym jarzmem. Wuj. Czemu ciśniecie lud mój? Wuj. Dręczącym rządem synów Eola ciśnięto. Przyb. **Cisnąć ś. 1.** dok., nied. **Ciskać ś.** *rzucić ś., skoczyć, porwać ś.:* C. ś. z gniewu, ze złości, z bólu, z niecierpliwości. Ale spać tak ś. chciało bez pamięci, że na murawę cisnął ś. jak długi. Szym. O ziem ś. cisła i płakała. Kon. **2.** nied. a) *pchać ś., tłoczyć ś., przeciskać ś., przedzierać ś.:* Cisną ś., jak owce. Prz. Owce przelęknione cisną ś. gromadą. Bm. W bramach gdy ś. cisnęli, wielu ś. zatłoczyło i zadusiło. Skar. b) *dążyć do czego, garnąć ś., dobijać ś., starać ś. dopiąć, osiągnąć:* C. ś. do urzędów, do zaszczytów. Ciśnie ś. do niecnoty, by wieprz do wychodu. Papr. Ciśnie ś. do tego, bez wszego rozmysłu, jako koza do wrzosu. Rej. On ś. mocą i pieniędzmi już dawno na papiestwo cisnął. Skar. Przez wszystkie te frasunki ciśńmy ś. do prawej ojczyzny naszej. Wuj. Wszyscy uciśnieni, ciśnicie ś. do niego. K. G. Z przyrodzenia ś. i z dobrej swej woli ku nauce cisną. Kosz. <CISK>

Cisowacizna, y, blm. *maść cisawa:* Czym (! powinno być: im) czerwieńsza C., tym złośliwsze konie). Pol. <p. Cis>

Cisowaty bot: Rośliny cisowate (taxineae) *rodzina roślin kwiatowych z działu nagoziarnych a. podrodzina rodziny szyszkowych.*

Cisowy 1. przym. od **Cis:** Drzewo cisowe. Liście, jagody cisowe. Ład. Po cisowym moście jadą, jadą goście. Kor. **2.** [C.] p. **Cisawy.**

[**Cistka, i,** lm. **i**] p. **Ciżba.**

Cistrawa, y, lm. **y** bot. (anthesteria) *roś. z rodziny traw.* <?>

Cistronka, i, lm. **i** bot. (ternstroemia) *roś. z rodziny cistronkowatych.* <?>

Cistronkowaty bot.: Rośliny cistronkowate (ternstroemiaceae) *rodzina roślin dwuliściennych.*

[**Cisula, i,** lm. **e, Cisa**] **1.** *krowa barwy orzechowej.* **2.** *nazwa krowy.* **3.** *basella.* <p. Cis>

×**Cisy** *śniady, czarniawy.*

[**Cisy, ów,** blp.] *rodzaj ziemniaków.* <Od barwy c i s a w e j>

×**Cisz, y,** blm. p. **Cisza:** C. uroczysta. Syrok. O ciszy nocna! Kon. <CICH>

Cisza, y, blm. **1.** a. ×**Cisz,** [**Ciszyna**] *cichość, milczenie, spokój:* C. głęboka, morska. Przed burzą C. Prz. Po spokojnej przez czas niejaki ciszy morza przypada nawalność. Pilch. O ciszę bogów prosi wpośród morza żeglarz. Koryt. **2.** *spokojność, spokój, brak nadzwyczajnych wypadków:* Niedługo Rzeczpospolita używała ciszy. Oss. C. po wojnie *(=pokój).* **3.** × *bezczynność w sprawach publicznych, życie prywatne:* Tyle moja C. jest pożyteczna Rzeczypospolitej, ile drugich publiczne sprawy. Oss. **4.** × przen. *ustronie, zacisze, ciche miejsce, zakątek, przytułek:* Kontent z mojej ciszy, nie zazdroszczę gmachów nikomu. Oss. *(=z mojej chatki.* L.). **5.** [C.] *komórka, komnata.* **6.** gie. *nieruchomość powietrza, brak wiatrów:* Pas a. strefa ciszy znajduje ś. w okolicy równika, na granicy pasatów czyli wiatrów statecznych. <CICH>

† **Ciszczba, y,** lm. **y** p. **Ciżba:** Więtsze giełki i wołanie i C. była w ludziach. Op. <CISK>

[**Ciszczka, i,** lm. **i**] p. **Ciżba.**

† **Cisze** p. **1. Cicho:** Spokojnie a C. Hel. <CICH>

×**Ciszeć, eje, ał 1.** *milknąć, uciszać ś., cichnąć.* **2.** *uspokajać ś.:* Ciszeje morze, wnet ś. uciszy. Oss.

Ciszej p. **2. Cicho.**

×**Ciszkiem** przys. *milczkiem, chyłkiem, ukradkiem, cicho, pocichu, tajemnie, skrycie, podstępnie, zdradziecko:* Przybywał (Kupido) C. do wrót mojej chaty. Nar.

† **Ciszszy** p. **Cichy.**

×**Ciszyciel, a,** lm. **e** *uciszyciel; pocieszyciel.* L.

×**Ciszycielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Ciszyciel.** L.

×**Ciszyć, y, ył** *uciszać, uśmierzać, uspokajać; koić, pocieszać:* Eolus hamuje i ciszy wiatry. Otw. Głos serca ciszyli obowiązkiem życia. Boł. ×**C. ś.** *uciszać ś., uspokajać ś.:* Gdy ś. ciszyli nieśmiertelni, wielki Jowisz mówi. Przyb. <CICH>

[**Ciszyna, y,** blm.] p. **Cisza.**

[**Ciś**] p. **Cisnąć.**

Ciśnienie, a, lm. **a 1.** a. **Ciśnięcie** czynność cz. **Cisnąć:** Kiedy z muru kamieńmi bito, żadne C. *(=rzut, pocisk)* darmo nie leciało: lub raniono, lub kogo zabito. P. Koch. Wywierać C. *(=ucisk, parcie, tłoczenie).* C. w piersiach = *ściskanie, ból.* **2.** fiz. *działanie ciężaru a. sprężystości jednego ciała na inne:* C. hidrostatyczne, wywierane przez ciężar wody. C. atmosferyczne a. barometryczne, wywierane przez powietrze. C. pary

wodnej wskutek jej prężności. Środek ciśnień ciała pływającego = *środek ciężkości cieczy, przez ciało to usuniętej.* <CISK>

Ciśnienie się, a ś., blm. p. **Ciśnięcie ś.**

Ciśnięcie, a, lm. **a** p. **Ciśnienie.**

Ciśnięcie się, a ś., blm., **Ciśnienie ś.** czynność cz. **Cisnąć ś.**

Ciu! w. **1.** *wyraz zadowolenia, przy kosztowaniu czegoś smacznego:* Ciu! ciu! ciu! jakie wino. Rog. **2.** [C. a. **A ciu!, Aksu!, A sa!**] *wołanie na trzodę przy jej odpędzaniu.* **3.** [Ciu, ciu] = a) *przywoływanie cieląt.* b) *wołanie na psy, szczeg. małe:* Bracie, broń! ciu! ciu! na tu ratuj! Mick.

[**Ciuch ciuch!**] **1.** *przyśpiew w tańcu.* **2.** *szukaj, szukaj* (na psy). <Dźwn.>

[**Ciuchać, a, ał**] *łazić:* Stary ledwie ciucha. <?>

[**Ciuchnąć, nie, nął**] *dać niewiele:* Ciuchnijże mi ta soli.

[**Ciuchtać, a, ał**] *szukać czego bez celu.* <?>

[**Ciuchutko**] p. **Cichutko.**

Ciuchy, ów, blp. zł. *ubranie, garderoba.* <?>

[**Ciucia, i**, lm. **e, Ciucio, Ciućka, Ciućko, Ciuciak, Ciucieczek, Ciuciuk, Ciuciulek, Ciuć, Czuczka, Czuczak, Cuc, Cucka, Cucek, Cuca**] piesz. *piesek, szczenię.* <Dziec.>

[**Ciuciać, a, ał**] **1.** *szczuć na kogo.* **2.** *oczerniać.*

[**Ciuciak, a**, lm. **i**] p. **Ciucia.**

[**Ciucieczek, czka**, lm. **czki**] p. **Ciucia.**

[**Ciucio, a**, lm. **e**] p. **Ciucia.**

Ciuciu, [**Cuciu, Cucu**] nieod. dziec. *cukier.*

Ciuciubabka, i, lm. **i** **1.** *gra dziecinna, ślepa babka:* Któż z nas nie grał w ciuciubabkę? bo któż z nas nie był młodym? Fred. A. Co? baron w ciuciubabkę? A to ciuciudziadek, nie C. będzie! Fred. A. **2.** przen.: Grać z kim w ciuciubabkę = *zwodzić kogo.* <?>

[**Ciuciuk, a**, lm. **i**] p. **Ciucia.**

[**Ciuciulek, lka**, lm. **lki**] p. **Ciucia.**

×**Ciuciury, ur**, blp. *trele śmieszne; pieśni, psalmy, hymny, kantyczki:* Śpiewać C. L. <Dźwn.>

[**Ciuć, a**, lm. **e**] p. **Ciucia.**

[**Ciućka, i**, lm. **i**] **1.** p. **Ciucia:** Nie weźmie nic C., gdy nie zrobi mruczka. Prz. Skurczył ś., jak angielski C. Prz. Wygląda, jak C. na uwięzi. Prz. **2.** dziec. *świnia, prosię.* **3.** *potwarca.*

[**Ciućko, a**, lm. **a**] p. **Ciucia.**

[**Ciućmak, a**, lm. **i**] **1.** *niezdara, niedołęga.* **2.** *człowiek ciężki, niezgrabny.* **3.** *głupiec.* **4.** *brzydka dziewczyna.* <?>

[**Ciućmo, a**, lm. **a**] *strach, straszydło, coś brzydkiego:* Chłopa przebierom za C. i do dworu przydom z tym chłopem.

[**Ciućmok, a**, lm. **i, Ciemrak**] **1.** *ciura, głupiec.* **2.** *człowiek leniwy.*

[**Ciućpajs, u**, lm. **y**] *jarzyna:* A co tam dziś na C.? <Nm. Zuspeise = jarzynka, leguminka>

[**Ciuk, a**, lm. **i**] *szczepka, wiór.* <?>

Ciukać, a, ał 1. [C.] = a) p. **Ciuknąć.** b) żart. *rąbać co powoli.* c) *wytykać błędy, przywary.* d) *dogadywać, dokuczać.* **2.** † *siekać, bić.* Park. <CIUK>

[**Ciuknąć, nie, nął**, nied. **Ciukać**] **1.** *uderzyć, stuknąć czym ostrym:* Dziobem w głowę nieprzyjaciela ciuknął. Krasz. **2.** *złapać, schwytać.*

[**Ciulać, a, ał**] dziec. *moczyć ś.* <?>

[**Ciulka, i**, lm. **i**] p. **Culka.**

Ciułactwo, a, blm. *ciułanie, zbieranie; skąpstwo, sknerstwo.* <?>

Ciułacz, a, lm. **e** *ten, co ciuła, zbiera, gromadzi; zbieracz, człowiek oszczędny; skąpiec, sknera.*

Ciułaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Ciułacz.**

Ciułać, a, ał 1. a. ×**Czułać** *powoli, z trudem zbierać, gromadzić, składać:* Długo ciułane rozposażył zbiory. Szym. **2.** [C.] = a) *robić powoli a niedokładnie.* b) *krzątać ś.* <CIOŁ>

[**Ciułaki, ów**, blp.] *ziemniaki, opuszczone przy kopaniu.* <?>

[**Ciuły, ów**, blp.] *nieczystości w omłóconym zbożu.* <?>

[**Ciuma, y**, lm. **y**] **1.** *dżuma.* **2.** *połajanka* < = Dżuma>

[**Ciumać, a, ał**] piesz. *całować.* <Dziec.>

[**Ciumerda, y**, lm. **y**] *ciemięga.* <?>

[**Ciun, a**, lm. **y**] (Ci-un) p. **Ciwun.**

[**Ciunąć, nie, nął**] **1.** *usiąść.* **2.** *dać coś komu bez wiedzy innych.* <?>

[**Ciuńtak, a**, lm. **i**] *niedołęga, niezdara.* <?>

Ciup, Ciupo nieod.: Złożyć usta w C. = *ścisnąć, ściągnąć, zesznurować usta:* Ręce w małdrzyk, buzia w C. Prz. Złożyła ręce w małdrzyk, a buzię w C., jak przystało na skromną i przystojnie wychowaną panienkę. Sienk. <Dźwn.>

[**Ciup!**] *odgłos uderzenia: łup! bęc! pęc! pac!* <Dźwn.>

Ciupa, y, lm. **y 1.** *mały, lichy pokoik, izdebka, nora, dziura:* Ciemna C. **2.** rub. *więzienie, koza:* Siedzieć w ciupie. **3.** w lm. *gra w kamienie, uliczników warszawskich.* **4.** × *głupiec, głuptas, niedołęga, ciemięga.* Min. **5.** [C.] = a) *stara indyka.* b) p. **Ciupka.** c) a. [**Cipa**] *pudendum muliebre.* d) [Ciupy] *spodnie.* Zdr. **Ciupka, Ciupeńka.** <Por. Cipa>

[**Ciupa!** a. **Hopa ciupa!**] *przyśpiew.*

Ciupać, a a. **ie, ał 1.** p. **Ciupnąć:** Nie ma siły ciąć, ledwie ciupie szabliną. Oss. Jaka trwoga na mię uderzyła, serce ciupa, a w ciało utrapione bije. Bardz. W piersiach ciupa i mowę-m cale utraciła. Bardz. **2.** *ciąć blachę a. sztabkę żelaza dłótem.* **3.** [C.] *padać* (o deszczu): Dysc ciupie górom. <? Dźwn.>

[**Ciupaga, i**, lm. **i**] **1** *laska góralska z toporkiem, siekierka,* in. [w a t a s z k a]: Wszyscy górale, jak jeden mąż, zerwali ś., by bronić króla i towarzyszyć mu ze swemi ciupagami. Sienk. **2.** pog. *toporek, licha siekiera.* <? od Ciupać>

Ciupanina, y, blm., czynność cz. **Ciupać.** Krasz.

Ciupas, a, blm. **1.** a. ×**Szupas** *odsyłanie winowajców pod strażą, transport:* Odesłać ciupasem = *pod dozorem zbrojnym.* **2.** rub. *jednoczesne wyrzucenie przez dwuch grających w karty a. w kości jednakowej liczby oczek.* **3.** [C.] *odprawa, odmowa.* <Nm. Schubpass>

Ciupciać, a, ał dziec. *siadać.* <Dziec.>

Ciupeńka, i, lm. **i** p. **Ciupa.**

[**Ciupieć, i, ał**] p. **Cupnąć.**

[**Ciupieradło, a**, lm. **a**] p. **Czupiradło.**

Ciupka, i, lm. **i 1.** p. **Ciupa.** **2.** [C.] = a) p. **Pokrzywa.** b) a. [**Ciupa**] *papka z bułki a. chleba.* c) w lm. *końce palców u nóg.*

Ciupnąć, nie, nął, nied. **Ciupać** *rąbnąć, uderzyć.*

[**Ciupnąć, nie, nął**] p. **Cupnąć.**

Ciupo nieod. p. **Ciup:** Złożywszy buzię w C., poczęła śpiewać. Sienk.

Ciupy, ciup, blp. p. **Ciupa.**

Ciur w. *odgłos cieknącej ciurkiem wody:* Jak nie C., to kap. Prz. <Dźwn.>

[**Ciur, a**, lm. **y**] p. **Ciura.**

Ciura, y, lm. **y** a. † **owie**, ×**Ciόra**, [**Ciur, Ciuraś, Ciureja, Ciurak**] **1.** *luzak wojskowy;* w lm.

czeladź obozowa: Ciurowie obozowi. Tw. C. to, nic ten nie wie, nie bywał w potrzebie. Paszk. Przymówka na owych ciurów a. karczmarzów, co za wojskiem idą. Falib. *(=markietanów).* **2.** ×*żołnierz.* **3.** *niezdara, gamoń.* **4.** [C.]=a) *parobczak powolny, nieraźny.* b) *chłopiec lat 4 do 12.* c) *głupiec.* d) Ciura ż. *dziewczyna ladaco.* <p. Ciora>

[**Ciurak, a,** lm. **i**] p. **Ciura.**

[**Ciuraś, a,** lm. **e**] p. **Ciura.**

×**Ciurba, y,** lm. **y,** ×**Ciorba,** ×**Czorba,** ×**Szorba** *polewka, zupa, żur; chleb rozrobiony w zimnej, posolonej wodzie.* <Tur. czorba a. szorba, z Arab.; stąd też Sorbet>

Ciurczeć, y, ał p. **Ciurknąć:** Krew z ręki na miednicę ciurczy. Pot. <Dźwn. CIURK>

[**Ciurczek, czka,** lm. **czki**] *świstawka.*

×**Ciurczkiem** p. **Ciurkiem.**

[**Ciurczyć, y, ył**] p. **Ciurknąć.**

[**Ciureja, i,** lm. **e**] p. **Ciura.**

[**Ciuręga, i,** lm. **i, Ciuryła**] *niedojda, safandula, niedołęga.* <p. Ciora i Czuryło>

×**Ciurgiem** przys. p. **Ciurkiem.**

[**Ciurka, i,** lm. **i**] *sługa, fagas.* <p. Ciora>

Ciurkać, a, ał p. **Ciurknąć:** Ciurkał dzięcioł. Mor. Ciurka wciąż włoską ruladą. Słow. <Dźwn. CIURK>

Ciurkiem, × **Ciurgiem,** × **Ciorkiem,** × **Ciurczkiem,** [**Czurkiem, Siurkiem, Dziurgiem, Dzirgiem**] *gęstemi kroplami:* Wlewała mi ś. z gałęzi woda C. za kołnierz. Oss. C. mu ś. krew leje. Boh.

Ciurknąć, nie, nął, nied. **Ciurkać** **I.** a. nied. **Ciurczeć,** × **Ciorczeć,** × **Czurczeć,** [**Ciurczyć**] *wytrysnąć strużką, nitką.* **2.** *wydać głos właściwy dzięciołowi, świerszczowi.*

[**Ciurko**] przys. **I.** i ×**Ciurko,** ×**Ciórko** *trelami, bezustannie:* Toć mi to dworzanie, za magierką piórko, pośpiewują C. Bies. **2.** *ile?:* C. bydląt macie? <p. Wściórko>

† **Ciurma, y,** blm. *galernicy, niewolnicy na galerach:* Jeżeli Turkom ciurmy nie dostaje, jak oni zowią, wybierają parobków dużych i mocnych z niektórych prowincji. Kłok. <Włos. ciurma=komenda wioślarska>

[**Ciurność**] p. **Wściornastek.**

[**Ciurować, uje, ował**] *ciec ciurkiem.* Por. **Ciurkać.**

[**Ciurrr!**] nieod. *wołanie na kury:* Poczęła wołać na kury: C.! C.! Jeż.

[**Ciuruś!**] nieod. *wołanie na prosięta.*

[**Ciurydło, a,** lm. **a**] *człowiek do niczego, niezdara.* <p. Czuryło>

[**Ciuryk**] p. **Curyk.**

[**Ciuryła, y,** lm. **y**] p. **Ciuręga.**

[**Ciuryło, a,** blm.] *rodzaj tańca.*

[**Ciutko**] (ci-utko) p. **Cichutko:** (Matuś) dopiż C. skonali. Kon.

[**Ciwić, i, ił**] p. **Cywać.** [**C. ś.**] p. **Cibić ś.**

Ciwun, a, lm. **owie,** [**Cywun, Ciun, Cijun**], †**Cywan,** † **Tywon,** † **Tywun,** † **Tywuń** **I.** † *urzędnik ziemski w województwach Wileńskim i Trockim, oraz na Żmujdzi:* Ciwunów wileńskich i trockich, bo insze województwa litewskie tego urzędu nie mają, prerogatywa należy na przodkowaniu przed urzędnikami ziemskiemi i zagajeniu sejmików. Skrzet. W księstwie Żmujdzkim może C. sprawy graniczne, czyli urząd podkomorzego sprawować. Kras. Był sługą u Paca, ciwuna wileńskiego. Rol. **2.** *włodarz, podstarości, rządca, gumienny, karbowy, dozorca robót:* Boją ś. nie ciwuna, ale jego bizuna. Prz. Nie pójdziem na skargę do ciwuna. Prz. *(=nie pójdziemy do wójta, pogodzimy ś.).* Różne wnioski tworzył C., co przyszedł zdawać sprawę o robocie, w szeptach z ekonomem. Mick. < Brs. ciwùn = karbowy, ze Sskd. thjōnn, Sszwed. thiun = sługa>

Ciwunowostwo, a, blm., **Ciwunowstwo, Ciwuństwo** zb. **I.** *ciwun z żoną.* **2.** *urząd ciwuna.*

Ciwunowski, Ciwuński przym. od **Ciwun.**

Ciwunowstwo, a, blm. zb. p. **Ciwunostwo.**

Ciwunówna, y, lm. **y** *córka ciwuna:* Swatasz pannę ciwunównę temu cyganowi. Krasz.

Ciwuński p. **Ciwunowski.**

Ciwuństwo, a zb. blm. **I.** p. **Ciwunostwo.** **2.** lm. **a** *dobra, pewna liczba folwarków, klucz:* Hetman wielki litewski trzymał C. retowskie i starostwo wilkiskie. Kalic.

† **Cizdzba, y,** lm. **y** p. **Ciżba:** Niech będzie gęsta w kościele C. Ps. 1540.

×**Cizjojan, a,** lm. **y** p. **Cyzjojan:** Dziewka jak łania, wolałem ją, niż cizjojany. Krasz.

†**Cizjojanus** nieod. p. **Cyzjojanus:** Z Wielkiej Nocy liczy C., dalekoli do św. Jana. Rej. Musisz liczyć i C. i godzinki, abyś powinności swej nie omieszkał. Rej. <p. Cyzjojanus>

†**Ciża, y,** blm. p. **Akcyza.** <Tegoż pochodzenia, co Akcyza>

Ciżba, y, lm. **y,** × **Cieżba,** [**Ciszczka, Cistka**], †**Ciszczba,** †**Cizdzba** **I.** *ścisk, tłok, natłok:* Jest tam taka C., że jeden drugiego prawie gwałtem wypycha. Rej. Po salach C. sroga. Żebr. Jaka C. do ich progów! Kochan. Zdał ś. być przywiedziony między wielką liczbę i ciżbę ludzi. Skar. Ir.: Ujdzie w ciżbie, gdzie ludzi niemasz. Prz. **2.** *tłum, rzesza, gromada, mnóstwo, tłuszcza, pospólstwo:* Tłoczy ś. do drzwi C. Mick. Gdzieś ty, olbrzymie ciżb, społecznych potęg mężu? Sow. Wspomnienia (o Kraszewskim) jednego z ciżby. Sow. Przeciw żołnierskiemu obyczajowi, unikał gwarów, ciżby, pijatyk. Sienk. **3.** [C.] *kłopot.* <CISK>

Ciżemka, i, lm. **i** **I.** p. **Ciżma.** **2.** *gładka powłoka nóg ptasich.*

†**Ciżemkarz, a,** lm. **e** p. **Ciżmarz.**

× **Ciżm, u,** lm. **y** p. **Ciżma:** Pieści ś. z łytą lub małym ciżmem. Zabł.

Ciżma, y, częś. w lm. **y** **I.** a. × **Ciżm,** ×**Czyżma,** × **Czyzma,** × **Czyżm,** [**Tczyżmy** blp.] *rodzaj obuwia, półbucik, półcholewek:* Portki, ciżmy, magierkę, wszystko djabli wzięli. Zwr. M. Krok mu za każdym stąpieniem ś. pląta dla nieuważnie wspak obutych ciżem. Pot. Przen.: Serce, świętym twym utwierdzony krzyżem, w[...]zuję co najprędzej ze światowych ciżem. Pot. 2. [...]Cizmy] *trzewiki.* Zdr. **Ciżemka.** <Tur. czism[...], Węg. csizma>

×**Ciżmarz, a,** lm. **e,** †**Ciżemkarz** *ten, co robi ciżmy, szewc.*

†**Cka, i,** lm. **i** p. **Deska.** B. Sz.

[**Ckać, cka, ckał**] p. **Cknąć.**

×**Ckawać, a, ał** myśl. *szczuć, szczwać psami.*

Cki, ego, lm. **ccy** *szlachcic:* Nie janajże mi, bom ja C. (a. ski). Prz. *(=nie nazywaj mię Janem, t. j. po imieniu, bo moje nazwisko kończy ś. na cki, t. j. jestem szlachcicem).* <Od ostatniej zgłoski zwykłych na[z]wisk szlacheckich>

Cklenie, a, blm., czynność cz. **Cklić,** *ckliwość:* C. morskie. Syr. *(=choroba morska).* Gdy ś. przebudził, czuł w gardle C. Jeż. <TSK>

Cnotka, i, lm. **I l.** p. **Cnota. 2.** *cnota mniemana, pozorna, fałszywa.* **3.** ×*człowiek niby to cnotliwy, niecnotka, niecnota:* Chłopiątka złodzieje z początku więc dla dobroci cnotkami one przezywają. Glicz. **4.** *drobna krostka na twarzy młodzieńca.*

Cnotliwie przys. od **Cnotliwy:** Pierwej czynimy C. a niecnotliwie; toż potym stawamy ś. abo cnotliwemi, abo niecnotliwemi. Górn. Na wojnach C. i wiernie służyć. Glicz. (= *mężnie*).

Cnotliwiec, wca, lm. **wcy** *człowiek cnotliwy, poczciwiec* (zwykle ir. a. z politowaniem).

Cnotliwość, i, lm. **i** rz. od **Cnotliwy,** *cnota.*

Cnotliwy, ×**Cnotny l.** *pełen cnót, wdrożony do cnoty, zacny, poczciwy, prawy:* Człowiek, żywot, postępek C. Serce cnotliwe. Kochan. Nie ten jest C., który pięknie dyszkuruje o cnocie, ale kto cnotliwe rzeczy czyni. Petr. Tego ja samego mam za filozofa, który chce być cnotliwym człowiekiem. Górn. Cnotliwym być jest tym być przeciwko drugim, czymeś jest przeciwko sobie samemu. Orzech. Kto C., ten szczęśliwy. Kras. Goń go, kto C. Pot. Zląkszy ś. złości swoich, w cnotliwe strzemię wkroczyć. Sekl. (=*poprawić ś.*). **2.** † a) *prawdziwy, szczery, honorowy:* Rycerz C. P. Koch. (=*nieustraszony i bez zarzutu*). Słowo cnotliwe = *słowo honoru, szlacheckie.* Nie zmyślam, wierz cnotliwemu słowu. Pot. Obiecał cnotliwym słowem, że pokoju dotrzyma. Kłok. b) Hetman C. (u pisarzów pozygmuntowskich) znaczy *miłosierny, zachowujący posty, hojny dla klasztorów;* pani cnotliwa — *jałmużnica, fundatorka zakonów i bractw.* Mick. **3.** † *przywrócony do czci:* Odpuszczamy zbiegom z wojska i czynimy ich cnotliwemi tą teraźniejszą konstytucją. Vol. **4.** † *doskonały, wyborny, znakomity:* Misiurka z cnotliwej stali. Sienk. **5.** † *mężny w boju, waleczny.* **6.** ×*ściśle wyznający pewne zasady filozoficzne:* Cnotliwemu wolno być bezbożnym. Węg. (= *wyznawcy filozofji francuskiej XVIII wieku*). <CZT>

×**Cnotnie** przys. od **Cnotny.**

×**Cnotny** p. **Cnotliwy:** Czuli a cnotni bądźmy ochotni. Kras.

×**Cnotolubnie** przys. od **Cnotolubny.** L. <CZT+LUB>

×**Cnotolubny** *lubiący cnotę.* L.

×**Cnotołomnie** przys. od Cnotołomny. <CZT+ŁOM>

×**Cnotołomny** *występny:* Chuć cnotołomna.

×**Cnotorodnie** przys. od **Cnotorodny.** <CZT+ROD>

×**Cnotorodny** *rodzący cnotę:* Nadgroda cnotorodna. Nar. Wy, czując w sercach waszych C. płomień, szliście tam, gdzie nadziei prowadził was promień. God.

×**Cnotowlewczy** *wpajający cnotę:* Cnotowlewcza pierś. Wor. <CZT+W+LE>

Cny l. *czcigodny, szanowny, zaszczytny, sławny:* Naruszewicz w cnych przodków bogaty. Otwierają ci ś. wrota do cnej sławy. Jabł. **2.** *zacny, cnotliwy, uczciwy, szlachetny:* Cna żona. Ort. Cne a dostojne obyczaje. Op. **3.** † *wyborny, doskonały, przedni:* Na cnym słoniu jechał. Jabł.

I. Co, † **Czo,** 2 pp. **czego,** [**cygo** a. **cigo**], 3 pp. **czemu,** [**cymu** a. **cimu** a. **camu** a. **czamu**], 6 i 7 pp. **czym, czem,** [**cim**] **l.** z. względny a) dotyczący jakiejś części a. całego zdania, w którym znajduje ś. a. ś. domyśla z. „to“: Nie wszystko złoto, co ś. świeci. Prz. Co ś. stało, nie odstanie. Prz. Co ma wisieć, nie utonie. Prz. Nie z tego sądzić o biegłości grającego, co gra, ale jako gra. L. Com napisał, tom napisał. Leop. Nie każdy to zje, co sobie ukroi. Błaż. Co w sercu, to i w uściech. Błaż. Co musi, to rad czyni. Błaż. Co z gęby wyszło, tego w gębę nie wewleczesz. Pot. Czymeś nie jest, tym ś. nie pokazuj. Jabł. Zna każdy, co pochodnia, zna każdy, co świeczka. Kras. Co świat przezwał snem i marą, uczyń jawem, uczyń wiarą. Krasiń. Będzie (=wystarczy) tego, co Bóg da. Co kto lubi = *zabawa towarzyska.* Goł. b) Co — to: Co matka, to matka = α) *matka, jakakolwiek jest, jest zawsze matką;* β) *wzorowa matka, wzór matek.* Co matka, to matka, a co macocha, to macocha (=*macocha matki nie zastąpi*). Co ś. najadł, to ś. najadł (= *ile wlazło*). Co dobrze, to dobrze (=*bardzo dobrze*). Co wziął, to wziął = α) *cokolwiekbądź ś. stało, jednak wziął;* β) *dużo wziął.* Oj, co pamiętam, to pamiętam! (=*doskonale pamiętam*). Co dać, to dać (= *niech kosztuje co chce*). c) zam. *który:* † My, cośmy dniowi, bądźmy trzeźwi (= *którzyśmy dniowi*). Leop. Biada tobie, co cię tak djabeł zaślepił. Skar. Po rzeczownikach, zwłaszcza żywotnych, (zamiast „co“) lepiej kładzie ś. „który.“ Gol. Otóż ten sam pan idzie, co wczoraj tu był; lepiej: który wczoraj tu był. Gol. [O wianku, coś ty zielony!] (= *który jesteś*). Znaszci miłego, co po cię jedzie. Ot, znam piosnkę o ułanie co na błoniu stał. Boż. Jakże słabych, co klną życie, rozkujecie z mąk obroży? Gom. [Co on] = *który:* Szczęśliwy ten wojak, co on do dom przyjdzie. Dał mi podarunek, co go było niecki (= *dziecko, którego było pełne niecki*). Pasik, co w nim pradziadek pasał cielęta. † Dzielnicę, co o nią żałował (=*o którą ś. prawował*). † Las, co w niem siekiry pobrano. Tej nie kochał, co od niej był kochany. Jabł. † Co o tym = *o czym:* Cebula wody zaraźliwe naprawuje, co żołnierze i żeglarze dobrze o tym wiedzą. Syr. d) w porównaniach: Przerysowanie mapy w tejże wielkości, co oryginał. Zab. (=*w której, w jakiej, jak*). Jednegoż, co i on, wieku. e) [Co] *w którym a. na którym, w której, w których, gdzie:* Nieszczęśliwy ten ganeczek, com straciła swój wianeczek. Na wsi, co wszystko tanio. f) Co ś. tycze a. dotycze tej sprawy a. co do tej sprawy, nie może być dwu zdań (= *o tej sprawie, w tej sprawie, pod względem tej sprawy*). Już co na to, to nie pozwolę. Co ś. nazywa a. zowie a. zwie = *odpowiedni swej nazwie, godny jej, w całym tego słowa znaczeniu; wyśmienity, doskonały, wyborny, bez zarzutu:* Wyprawił ucztę, co ś. zwie. Pan, co ś. zowie (=*całą gębą, w każdym calu*). g) † *oto co, to właśnie:* Co było nieszczęście twoje. Kn. Co mam na sobie. Kn. (=*wszystko to, co..., co tylko*). Co rzekszy, usiadł (= *rzekszy to, co wyżej*). **2.** a. **Cóż,** [**Coż**], † **Coże,** × **Cóże** z. pytający: a) (= *jaka rzecz?*): Co robisz? Czym piszesz? Czego chcesz? O czym szepczesz? A to co? Co ci do tego? (= *to ciebie nie powinno obchodzić*). Co są potrawy? — oto trupy zwierząt! Co wonie? — dymy! Co są odzienia i szaty? — wnętrzności robaczków a. skóry zwierząt! Bals. Jeśli ja tak chcę, co tobie do tego? Białob. Nadchodzi Jan, a Piotr mówi do Jezusa: „A ten co?“ Białob. (=*co tu robi? czego chce?*). Co stąd Persjuszowi, że kradli kwestory? Kras. Co ś. jej stało? Orzesz. Co mi po tym? (= *co z tego za korzyść?*). Co mi tam = *nie dbam o to:* I rzuciłem drogi kram—co mi tam! Zal. Co mi tam dom, co mi księgi,

groby co mi tam! Żm. ×Coć? = *co ci jest?* [Co jest?] = *co tam? co ś. stało?* [Co takiego, że nie widać Jasia mego?] † Czym (= *kim?*) mię powiadają być ludzie? Wuj. † Ale k czemu to mówię? Baz. (= *w jakim celu? po co?*) † K czemu te dygresje? Orzech. † Co wiedzieć? = *nie wiedzieć, niewiadomo, niema sposobu wiedzieć:* Co wiedzieć, jak rychło mieć będziecie takiego? Groch. O co ś. założymy? † O co że tak? a. o co chcemy? (dom.: założyć ś.). Kn. † O co chcesz? — O dwa grosza. Glicz. b) *ile?:* Co za to dałeś a. zapłaciłeś? Po czemu? = *po ile?* c) Dla czego? p. **Dlaczego?** **3.** a) *cokolwiek:* Daj mi co do roboty. Nie mam co robić (= *nie mam nic do roboty*). Trzy dni co jeść nie mieli. Skar. Niech zawżdy sługa twój ma co czynić. Górn. Człowiek nie ma co robić, cały dzień ś. nudzi. Niem. Odmówże mu co, zaraz gniewem szaleje. Pot. Przedałeś lud twój ni za co. Wuj. (= *za nic*). Rodzice ni o co więcej ś. nie starają. Skar. (= *o nic więcej*). Niema co, trzeba zapłacić (= *niema rady, niema wyboru*). b) z przymiotnikiem (= *coś, jakaś rzecz*): Opowiedz mi co nowego, wesołego, ciekawego. To zupełnie co innego. Co innego jest mówić, co innego pisać. Kras. [Cym nie urodliwa, cy mi co jakiego?] (= *czy mi czego brakuje?*). Uderzyć czym twardym. Skierować usiłowania ku czemu dobremu. [Móg obrać lepse rzecy, abo zbawienie wiecne, abo co inne]. c) *dostateczna ilość, dosyć, wiele:* Jest tu co robić. Z tym urzędem mam co czynić, a jeszcze większe brzemię mam nosić? Skar. Jest co z sobą samym czynić, by nad sobą panem być. Skar. Było na co patrzeć, gdy w takim tłumie wjeżdżał. Skar. d) *ile, ilu, jak wielu, jak wielki, w jakiej znacznej liczbie a. ilości:* Co tu kłopotu! Patrz, co ś. ich buntuje! Koch. J. e) *choć cokolwiek, choć trochę, choć najmniej, by najmniej, nieco:* Lepiej co, jak nic. Kn. Lepiej co przed czasem, niż po czasie wszystko. Warg. Ledwie im co trochę chleba na wieczór dawano. Skar. [Kázáł prosić, żeby mu pani dała co pieniędzy i co okryć sie]. Póki co krwi w ciele, będziemy krajów naszych bić nieprzyjaciele. Pot. † Trwogi nikt po nich nie znał co bynajmniej zgoła. Groch. f) *ile, ile tylko:* Co wojen, co szturmów i bitew na świecie było, niemal zawżdy z przyczyny białychgłów rosły. Górn. Bieży, co koń ma mocy. P. Koch. Wszystką majętność moją, co jeno jej mam, tobie oddaję. Skar. Co z gardła, wszystkim okrzyk uczynić kazał. Błaż. (= *z całego gardła*). Niechaj rodzice odwodzą dzieci od złego, co najwięcej mogą. Baz. Co z mocy trzaskał. Kłok. (= *z całej mocy, ze wszystkich sił*). Ucieka, co mu sił staje. Karp. [Co duchu, Co ducha, Co duch, Co duchem, Czym duch, Cem duchu, Co do tchu] = *co tchu, prędko, śpiesznie.* [Tyle pieniędzy, co ino sam zechcesz]. [Co ty raz przyjdziesz, dyćki (= zawsze) tak powiadasz]. † Nabrawszy co dosyć wszystkiego, uczynili odwrot od zamku. Biel. M. † Co żywo = *ilu było żywych, wszyscy:* Co żywo sobie nowe piosnki wymyślało, co żywo z płaczliwych łez oczy ocierało. Mor. Biegło co żywo: chłopi, chłopięta, niewiasty i baby. Birk. [Co tylo, co tyleczko] = *ile tylko.* **4.** *coś:* Znowu pewnie co zbroił, bo ś. ukrywa. [Zosiuniu, musiałaś co umieć (= *znać jakieś czary*), a co (= *że*) ja o tobie nie mogę zapomnieć]. [Ja panu co powiem]. **5.** Co za = *jaki, który, kto:* Co za mina, uroda, co za wdzięk skromności! Jabł. Ja nie wiem, co teraz za ludzie na świecie. Boh. † Co za nauczycielowi rodzice syna mają poruczać. Glicz. **6.** [Co to] i † Co to = *byle co:* Czym tym ludzie was łudzą. † Rozumieją, że czym tym zbyć można święta. Lach. Za co za to przeda, gdy kto co ukradnie. Pot. **7.** [! Co niebądź, Co nieco, Co mało co] = *nieco, trochę, cokólwiek:* Wolę być czym niebądź odznaczonym, niż zmieszanym ze wszystkiemi. Rzew. Przy tej niepewnej jasności, co nieco rozeznać można było. Bał. Szynkarz rokitnicki był co niebądź czytelny. Dyg. **8.** Ladà co, † Leda co = *cokolwiek* (bez względu na wartość), *pierwsze lepsze, byle co:* Mówi leda co, co ślina na język przyniesie. Kn. **9.** [Co bez czego] = *a jużci, a tak, ma ś. rozumieć, naturalnie.* **10.** [Co] = *to:* Cóż mi po cém? (= *co mi po tym?*) **11.** w połączeniu z przyimkami: † **Przecz** = *prze(z) co:* Wilk nie przecz inszego ś. między owce ciśnie, jedno aby szarpał. Wuj. **Zacz** = *za co:* † Mieć kogo zacz = *cenić, szanować.* † Mają mię zacz. Kn. Co zacz? = *co za jeden? kto to taki?* Coś zacz? = *kim jesteś?* Rotmistrz ni zacz nie stoi, gdzie niema roty. Petr. † **Nacz** = *na co:* Widzieliśmy go, i nie było nacz pojrzeć. Wuj. Nie zgodził ś. ni nacz. Bud. (= *na nic*). † **Ocz** = *o co:* Obacz, ocz ci idzie. Wuj. Ocz była proszona, obiecała. Otw. Czemu ni ocz nie prosisz? Bud. (= *o nic*). Ni ocz nie podnoszę do nieba ręku. Tw. † **Pocz** = *po co:* Gdzie idziesz abo pocz? Rej. † **Wecz** = *w co:* Ba, nie będzie po chwili, panie, wecz nalewać. Rej. <CZ>

2. Co przys. **1.** oznacza perjodyczność, powtarzanie ś. czego w stałych odstępach czasu: Co godzina, co dzień, co rok, co minuta, co ranek, co noc. Co kwadrans zażywać lekarstwa. Krup. Chłop radby co tydzień wójta, co miesiąc urzędnika, co rok innego pana miał. Rys. Dmochowski wytykał Mickiewiczowi użycie w „Dziadach“: co dnia, co tygodnia, co miesiąca, zamiast: co dzień, co tydzień, co miesiąc. Który co dnia pije węgierskie wino, po śmierci nie gnije. Bratk. Co poczta. Co poobiedzie wyczekiwały wizyt z wielkim upragnieniem. Morz. [Co bez dzień] = *co drugi dzień.* Co raz p. **Coraz.** × Co i raz. **2.** Co—to: Co Polak, to Stanisław, co Żyd, to lichwiarz. Kn. (= *każdy... jest...*). U Tertuljana co słowo, to nauka. Skar. (= *każde słowo jest...*). Co głowa, to rozum. Prz. (= *każda głowa ma swój rozum*). Co kraj, to obyczaj. Prz. **3.** przy przym. i przys. szczeg. w st. n.: Co żywo do roboty, komu dusza luba. Nar. Co żywiej, co najżywiej = *jak najżywiej, jak można najżywiej.* Siał co na najlepszej ziemi. Petr. Czterech skopów co lepszych. Skar. W co urodziwszych tylko zwierząt lwy zęby utapiają. P. Koch. Ochrzcij ś. co prędzej. Skar. Co chutniej wysłuchaj mnie. Leop. Niewdzięcznicy mają być znoszeni co najłaskawiej. Górn. Co najszerzej i najdłużej mógł, kraj zwojował. Stryjk. Co największe drzewa podrąbili. Stryjk. Posłał posłów swych co zacniejszych. Biel. M. Co winniejsze rajce do więzienia wsadził. Błaż. Rozmów z nim unika i co najdalej zawsze stroni i umyka. Węg. Ubiór od stóp do głów co najświeższej mody. Mick. **4.** Tylko co a. ×co tylko = a) a. Dopiero co, ×Co dopiero = *w tej chwili, właśnie, bardzo niedawno, jak tylko:* Co tylko u drzwi stanął, pada na kolana. Stasz. Tylko co wyszedł. Tylko co go nie widać. b) *o włos, o mało, omal, ledwie że:* Tylko co nie upadł. **5.** Ledwo co a. ledwie co =

Cklić, I, ił i × **Cklić ś.** p. **Cknić:** Nalejcie, bo mię ckli. Prus. Tym, którzy ś. na morze puszczają, żeby ś. nie cklili, trzeba używać... Syr. Ckliło im ś. na niego czekać. Oss. <TSK>

Cklìwica, y, lm. **e I.** × *ckliwość, rzecz ckliwa.* **2.** bot. p. **Scylla.**

Ckliwiczy przym. od **Ckliwica;** apt.: Ocet ckliwiczy (acetum scilliticum). Kwasomiód ckliwiczy (oxymel scilliticum).

[Ckliwić, I, ił, Cliwić] I. *tęsknić; nudzić:* Ckliwi mnie = *ckliwo mi, tęskno, nudno.* **2.** *łaskotać.*

Ckliwie p. **Ckliwo.**

[Ckliwki, wek, blp., **Cliwki] I.** *łaskotki; stopień ckliwości.* **2.** *miejsca na ciele, wrażliwe na łaskotanie.*

Ckliwo, Ckliwie przys. od **Ckliwy; [Cliwo]:** C. mi = *ckni mi ś.*

Ckliwość, i, blm., × **Cliwość I.** rz. od **Ckliwy:** C. właściwie mówi ś. o tym, co nie ma żadnego smaku, tak, że po nim aż mdło ś. robi. Kras. A. Serca ckliwości a. kordjaki leczenie. Sien. Aż mię C. bierze! Boh. Syta i nazbyt wolna zabawa w miłości C. mi rodzi. Hul. **2.** lek. (nausea) = *przykre uczucie, poprzedzające wymioty, a. towarzyszące niestrawności,* mdlenie, mdłości, cklenie, nudności, †mierziączka, †brzytkość. <TSK>

Ckliwy, ×**Ckny I.** *nudny, nudzący, mdły:* Smak, owoc C. Przen.: Ckliwe gadanie. **2.** *obrzydliwy, obrzydzający, mierźliwy.* **3.** *słodki, świętoszkowaty, przesadnie grzeczny.* **4.** × *skłonny do doznawania nudów, mdłości.* **5.** [Ckliwy a. **Cliwy]** *łaskotliwy, łachotliwy, łechciwy.*

×**Cknąć, nie, nął I.** i ×**C. ś.** p. **Cknić:** C. sobie = *przykrzyć sobie, mierzić sobie:* Albowiem sobie ckną przed trupim smrodem. Leon. Począł sobie Pan C. a styskować nad Izraelem. Leop. Jął sobie lud C. przez drogę i pracę wielką. Leop. Abychmy sobie nic nie cknęli w przeciwnościach naszych. Rej. Gdy to Twa wola (Boże), nic ja w tym nie cknę sobie. Rej. Cknie = *nudzi.* **2.** [C., **Cknić]** = a) *tęsknić.* b) *wąchać, czuć węchem.* <TSK>

Cknić, I, ił, Cklić, × **Cknąć,** ×**Cnąć,** × **Cnić, [Cnić, Cchnić] I.** × *doznawać nudności, przykrzyć sobie, mierzić:* Serce ckni, choć skaczą nogi. Jag. **2.** nieos.: Ckni mię = *ckni mi ś., mdło mi.* **3.** [Cknić] p. **Cknąć. C. ś.,** ×**Cklić ś.,** ×**Cknąć ś.,** ×**Cnąć ś., [Cnić ś.] I.** *przykrym ś. stawać.* **2.** ×*doznawać mdłości.* **3.** nieos. a) Ckni mi ś. = *nudno mi, mdło, ckliwo, zbiera ś. na wymioty.* b) Ckni ś. komu do czego = *zachciewa mu ś. czego, tęskni do czego:* Ckni ś. panu do zbytków.

Cknienie, a, blm., czynność cz. **Cknić,** *nudność:* C. jest początek niepewnego poruszenia mocy wyganiającej, przez którą usiłuje przez usta wygnać to, co jest żołądkowi przykro. Cziach.

[Ckno, Cło] *ckliwo, tęskno, nudno:* C. na sercu (= *tęskno, przykro*). <TSK>

×**Ckny** p. **Ckliwy.**

[Ckutka, I, lm. **I]** p. **Czkawka.**

×**Clarz, a,** lm. **e = Celnik:** Zgraja clarzów. Pilch. <p. Cło>

[Clenie, a, blm.] *wypoczynek; rozrywka; leczenie, kuracja.* <CAŁ>

[Clenka, I, blm., **Zwarnica]** *najcieńsza żętyca.*

Clić, I, ił I. *nakładać cło, obciążać cłem, opodatkowywać.* **2.** ×*płacić cło:* W blokauzie muszą okręty C., które idą do Rygi. Biel. M. <p. Cło>

[Clić, I, ił] *leczyć:* Przy słowie „wyclić" przychodzi na myśl ludowe C. (leczyć). Mal. <CAŁ>

[Cliwić, i, ił] p. **Ckliwić.** <TSK>

[Cliwki, wek, blp.] p. **Ckliwki:** Mieć C. = *być łachotliwym.*

[Cliwo] p. **Ckliwo.**

×**Cliwość, i,** blm. p. **Ckliwość. L.**

[Cliwy] p. **Ckliwy.**

Cłap! cłap! p. **Człap.**

Cłapać, pie, pał p. **Człapać:** Z powodnemi końmi cłapał Rzędzian. Sienk. <Dźwn.>

Cło, a, lm. **a, [Czło, Col] I.** ekon. = a) *opłata od towarów, przechodzących granicę:* C. finansowe, skarbowe, fiskalne, podatkowe, ochronne a. opiekuńcze a. protekcyjne, przywozowe a. wchodowe, różnicowe a. różniczkowe a. dyferencyjne, wodne, rzeczne, lądowe, specyficzne, wagowe, tranzytowe a. przechodowe a. przewozowe, wartościowe, wywozowe a. wychodowe, zakazowe, bojowe, zwrotne. C. wybierać, pobierać. b) *podatek, myto:* C. mostowe, grobelne. Myśl cła nie płaci. Prz. C. naturze płacić. Oss. (= *doznawać przykrości*). **2.** †*miejsce wybierania cła, komora celna:* Gdy szedł mimo C., ujrzał Lewiego. Leop. Na cle przyszło, na przewozie odeszło. Prz. (= *źle nabyte nie bywa dobrze pożyte, małe parta do czarta*). Co na cle przyszło, żeby nie poszło na mycie. Pot. <Nm. Zoll, zap. ze Śr. Łć. teloneum>

[Cło] p. **Ckno.**

! Cłowy = Celny.

[Cmak, a, lm. **i]** p. **Ćmak.**

[Cman, u, lm. **y]** *oszustwo, wyzysk.* <?>

[Cmanić, i, ił] *okpiwać, oszukiwać, wyłudzać.*

[Cmannik, a, lm. **i]** *oszust.*

[Cmątarz, a, lm. **e]** p. **Cmętarz.**

×**Cmekot, a,** lm. **y** *lichy kucharz, kuchta, kopcidym, parzygnat.* <Zap. od Ćmić>

[Cmentach, a, lm. **y]** p. **Cmętarz.**

Cmentarnik, a, lm. **cy** p. **Cmętarnik: Janko C.** Syrok.

Cmentarny p. **Cmętarny:** Ruiny dawnego życia, olbrzymie, cmentarne. Krasz.

Cmentarz, a, lm. **e** p. **Cmętarz.** Zdr. **Cmentarzyk.**

Cmentarzowy p. **Cmętarny:** Cmentarzowe ugory. Brud.

Cmentarzyk, a, lm. **i** p. **Cmentarz.**

Cmentarzysko, a, lm. **a** p. **Cmętarzysko:** Patrzała nieraz dni całe na przeciwległe C. Krasz. Nie widziałem owych cmentarzysk. Sienk.

[Cmétarz, a, lm. **e]** p. **Cmętarz.**

[Cmędzić, I, ił] *myśleć o czymś, mieć coś na głowie.* <?>

Cmętarnik, a, lm. **cy, Cmentarnik** *człowiek, przebywający często na cmętarzu.*

Cmętarny, Cmentarny I. a. **Cmętarzowy, Cmentarzowy** przym. od **Cmętarz:** Krzyż, dzwon, płot, dziad C. **2.** przen. *smutny, ponury, grobowy:* Spokój, nastrój C. Cisza cmętarna.

Cmętarz, a, lm. **e, Cmentarz, [Cwentarz, Cmentach, Cmétarz, Cmątarz, Centyrz, Cyntyrz, Smentarz, Smętarz, Smętárz, Świntarz, Śmińtárz, Smyntárz],** †**Szmyntárz,** †**Cmyntarz I.** *miejsce grzebania zmarłych, miejsce ostatniego a. wiecznego spoczynku:* Nowy lekarz, nowy C. Prz. Nie pochowają go na cmętarzu, a. nie będzie na cmętarzu leżał = *jest łotrem, nie zasługuje na spoczynek w miejscu poświęconym.* C. żydowski = *kirkut, okopisko.* **2.** *dziedziniec kościelny, przestrzeń naokoło kościoła (na której dawniej grzebano):* Procesja na cmętarzu. Zdr. **Cmętarzyk.** <Śr. Łć. coemeterium, z Gr. późń. koimētērion>

Cmętarzowy p. **Cmętarny.**

Cmętarzyk, a, lm. **i** p. **Cmętarz.**

Cmętarzysko, a, lm. **a, Cmentarzysko** *cmętarz opuszczony, dawny, przedhistoryczny:* C. pogańskie.

Cmok w. **1.** *odgłos mlaskania na konie.* **2.** *odgłos całusa:* C. w rękę, w usta. **3.** *odgłos smakowania, łykania:* Cmoknął: C. i gdańskiej wódki wytoczył ze łba pół beczki. Mick. **4.** *odgłos kruczenia w pustym brzuchu:* Na brzuchu jedwab, a w brzuchu C. Prz. (= *kiszki marsza grają*). < Dźwn. CMOK >

Cmokać, a, ał p. **Cmoknąć:** Cmokał babę po twarzy. Bał. Gniazdo całe susłów u stóp starca cmoka niestrwożone. Pol. <Dźwn. CMOK>

Cmokanie, a, lm. **a** czynność cz. **Cmokać.**

Cmoknąć, nie, nął, × **Cioknąć,** [**Cioknąć, Czoknąć**], nied. **Cmokać, Cmoktać, Smoktać,** [**Cmókać, Ciokać, Ciakać, Czokać**], ×**Ciokać,** ×**Ćmiakać 1.** *mlasnąć:* C. na konia. **2.** *pocałować:* C. w rękę, w ramię. **3.** nied. *ssać, wysysać, smakować:* Cmokać gruszkę, fajkę. **4.** myśl. *wydać głos właściwy susłom.*

Cmoknienie, a, blm. p. **Cmoknięcie.**

Cmoknięcie, a, lm. **a, Cmoknienie** czynność cz. **Cmoknąć.**

Cmoktać, cze, tał p. **Cmoknąć:** C. cukier, fajkę.

Cmoktanie, a, lm. **a** czynność cz. **Cmoktać.**

[**Cmolas, a,** lm. **y**] *kopalnia.* <Zap. od Ćmić>

Cmókać, a, ał 1. [C.] p. **Cmokać. 2.** myśl. *wydawać głos właściwy kaczorowi.*

Cmókanie, a, lm. **a** czynność cz. **Cmókać.**

[**Cmulić, i, ił**] **1.** *tulić:* C. uszy = *strzyc uszyma.* [**C. ś.**] *uśmiechać ś., wdzięczyć ś., mizdrzyć ś.* <?>

[**Cmyknąć, nie, nął**] p. **Czmychnąć.**

†**Cmyntarz, a,** lm. **e** p. **Cmętarz.** Biel. M.

Cna tylko w wyraż.: **Do cna** = *do czysta, zupełnie, całkiem, z kretesem:* Wymieść, wytępić, spalić, zniszczyć do cna. <? TSK>

×**Cnąć, nie, nął,** × **Cnąć ś.** p. **Cknić:** Cnie mi ś. żywą być dla córek Heth. Leop. Cnęło mi ś. z żywotem mym. Leop. Tak ś. między Egipczykami rozmnożyli Izraelici, aż cnęło ś. im przed Izraelem. Bud. Pewnie wam cnie ś. za Krakowem. Bał. <TSK>

×**Cnić, i, ił,** [**Cnić, Cnić ś.**] p. **Cknić:** Serce cni, choć skaczą nogi. Jag. Tak mu ś. do ziemi cniło. Kon.

†**Cnie** przys. od **Cny.**

†**Cnienie, a,** blm., czynność cz. **Cnić,** *nudność:* Zasię gdy grubsza karmia będzie na spodku (na dnie żołądka), skąd więc pochodzi zgaga, rzyganie smrodliwe, brzydkość, C., boleść głowy i żołądka. And. z Kobyl. <TSK>

†**Cność, i,** lm. **i** rz. od **Cny,** *cnota, zacność, cześć, godność:* Maryja swą płodnością okrasiła wielką cnością wszystkie inne panny. Mistrz Maciej. Pożywają podług cności. Ort. W cnościach żywiący. <CZT>

Cnota, y, † **Czsnota 1.** blm. *zacność, szlachetność, prawość, poczciwość;* fil. *skłonność a. zdolność do stałego postępowania zgodnie z jakimś moralnym przepisem, obowiązkiem:* W dawnych pisarzach, aż przez wiek Zygmuntów, C. znaczy to, co u Żydów *chodzenie w zakonie, zakon* (w Bibljach, w Reju, w Budnym, w Skardze, w Kochanowskim). Mick. Cnotę w każdej swej sprawie przestrzegać. Kochan. U pisarzów pozygmuntowskich C. jest *pełnienie przykazań kościelnych;* u pisarzów współczesnych potocznych, w pamiętnikach, C. — zrealizowanie ideału ówczesnego szlachcica: *śmiałość, hojność, uprzejmość.* Mick. Za Stanisława Augusta, u wielkich pisarzy, Trębeckiego, Krasickiego, Naruszewicza, C. — życie w systemacie politycznym króla; od konfederacji Barskiej, a mianowicie od sejmu konstytucyjnego, C. jest toż samo, co „patriotisme,“ „civisme,“ bez żadnego względu na religijność lub moralność (obacz głównie Niemcewicza). Mick. Rzymianin umrze wolnym, bo tak każe C. Chodk. A. C. skarb wieczny, C. klejnot drogi. Kochan. Nie laty, ale cnotą żywot mierzyć mamy. Kochan. Zbroja z cnoty kowana. Rej. Gdzie rozum z cnotą — dobry skład. Rej. Cnotę ktoby chciał wyłożyć, co jest w sobie. Górn. W piękności swojej C. nie blakuje. Błaż. Cnota cóż jest, jedno ucieczka przed występkami. Schot. C. serc lękliwych nienawidzi. Schot. Nie najdziesz na świecie ludu żadnego, u któregoby to słowo C. ważniejsze było nad Polaka (= niż u...). Orzech. C. na tym zasiadła, aby ludzkiemu zgromadzeniu z niej pożytek i ratunek był. Petr. C. ś. z człowiekiem nie rodzi. Kn. C. jest słusznością rządzący ś. rozum. Pilch. C. ludziom dobrze czyni. Węg. Nienadwerężona C. Kras. Święta cnoto, tyś nie jest ponura i dzika. Kras. C. ma zawsze swoich nieprzyjaciół. Boh. C. jest to dostojna niebios posłannica. Wor. C. jest to zdrowie duszy i jej piękność. Kras. A. C. na piecu nie lega. Prz. Z łyka forboty — szlachcic bez cnoty. Prz. Broda jak u proroka, a C. jako u draba. Prz. Harcuje cnotą swą, jako siwym na Kleparzu. Prz. C. nogę złamała, z prawdy dno wypadło. Prz. Jaśnieć cnotą. Wzór, droga, nagroda cnoty. †Pod cnotą moją = *na moją poczciwość, jakem poczciw.* **2.** lm. **y** *przymiot dodatni, zaleta;* fil. *rys charakteru, moralnie ceniony:* a) u ludzi: Cnoty domowe, towarzyskie, obywatelskie. Cnoty teologiczne i kardynalne. Cnoty starodawne. Staropolskie postępki i cnoty. Koch. Zdobią go wszelkie chrześcijańskie cnoty. Mick. Nabywać cnót. Człowiek wysokich cnót i nauki. Skar. W szkole onej Chrystusowej postępował z cnoty w cnotę. Skar. Niecnota ma czasem pozór cnoty. Prz. Jest to C. nad cnotami trzymać język za zębami. Prz. Jedna C. nie C. Prz. (= *jedna tylko zaleta nie czyni człowieka cnotliwym*). Ma tyle cnót, co stara baba zębów. Prz. Dwie cnocie (l. podw.) są nam najpotrzebniejsze... Petr. Tajemna C. (= *siła*) głos mu (szatanowi) i członki użycza. Kras. †C. = *męstwo, tęgość charakteru, honor:* Póki kopji i husarza staje, będzie Polak pan w polu; skoro kopja zginie, zginie i Polaka C. Prz. C. niewieścia = *wstydliwość, skromność:* Dworzanie na cnotę białychgłów czuwają. Petr. C. pilnowana djabła warta. Prz. C. dziewicza, [C.] = *niewinność, czystość, niepokalaność; wianek.* Psia C. a. C. z potrzeby = *postępowanie uczciwe z musu, z wyrachowania, nie z dobrej woli:* Przeczuwszy, co ś. z nim stać miało, uczynił cnotę z potrzeby. Nar. Trzeba było zrobić z potrzeby cnotę, obiecałem tedy odmienić sposób życia. Kras. b) o koniu i psie: Nikt nie kupuje konia upodobanego z maści, ale z cnoty. Klecz. (= *przymiotów*). Myśl.: Cnoty psa. c) †o rzeczach: Cnoty różnych rzeczy, do lekarstw wchodzących. Krup. Wyraz C., według Mickiewicza, używa ś. co do roślin i ciał nieorganicznych, tylko o ciałach czarodziejskich, lekarskich, kamieniach drogich (jako talizmanach) i lekarstwach; co do sprzętów, tylko o strzelbach i rynsztunku wojennym. Zdr. **Cnotka,** ×**Cnoteńka.** <CZT>

×**Cnoteńka, i,** lm. **i** p. **Cnota.**

zaledwie, z trudnością: Gęstość szarańczy ledwo co słońce przenikało. Stryjk. **6.** Co niemiara a. **Coniemiara** = *wielkie mnóstwo, niezliczona ilość:* Kościołów na sto i czterdzieści spalił, a wsi co niemiara. Biel. M. **7.** Co z grubsza = *tylko, zaledwie, z grubsza.* Co z miększego tylko kamień chce obcinać. P. Koch. **8.** Co do = *aż do..., wszystko, wszyscy:* Stracił swój zarobek co do grosza. Wyciął co do nogi, co do jednego. Co do jednego od miecza polegli. Pilch. Zgarnął wszystko co do źdźbła. [Wybierajze sie! co do chustecki zabieraj!] **9.** [Co?] i † Co? p. **Dlaczego:** Ptaszku, co ty tak śpiewasz, a moje serdeczko łzami oblewasz? Co mam ś. w to wdawać! [Co ma być (w domu)?] = *niema.* [Co mam mieć?] = *nie mam.* Ale co nosimy tu i owdzie oczy i uszy swoje po świecie? Orzech. **10.** [Co] = a) *jak:* Zdziwi ś., a oczy mu co nie staną słupem! Min. b) *że; aż:* Taki dobry, co cud! (=*niesłychanie, nadzwyczajnie*). Tak dużo, co strach. Co niepodobno=*straszliwie.* c) *jak, jakże, jak bardzo:* Miły Boże, co mnie rączki bolą! d) Co ino a. jeno a. iniuchno=*właśnie, tylko co; zaledwie, skoro tylko.* e) Co nie=*prawie że:* Jużem co nie pół miecha wytrząsnął. f) Co łapie = *prędko, pośpiesznie.* **11.** † *ledwie, z trudnością:* Co stąpi. Kn. (= *nogę za nogą wlecze, ledwie ś. rusza*).

3. Co sp. **1.** Co—to = *im—tym:* Co dalej, to bardziej go do męstwa podżegał. Górn. Już ludzie co dalej, to bardziej o rzeczy zbawienne nie dbali. Biel. M. Lecąc z wschodów baba rzekła: „Co dalej, to gorzej.“ Szymon. Co dalej (to) gorzej ś. na zdrowiu mając, szóstego dnia umarł. Skar **2.** Co—to (a. tym)=*ile razy—to, jak ylko—wnet, skoro tylko—to:* Cobym na cię wejrzał, tobym cię całował. Robiono projekta, co jeden, to dziwaczniejszy. Ptaszka za nogę uwiązawszy, co ptaszek wzlecieć chce, to ono go pacholę do siebie potargnie. Skar. Co za broń porwą, to im z ręku leci. Wad. Co pułk spadnie, to cesarz zażyje tabaki. Mick. Car, co spojrzy na Kleopatrę, tym ś. więcej pali. Bardz. **3.** [Co] = a) *że, iż:* Wiedząc ludzie, coś głupi. Co mi dasz, com twoje gąski wynalaz? Urobiół trugiełke (= *trumienkę*), co matka nie wiedziała (=*tak, że*). Matuś lutowali, co mnie ostawiają. Kon. b) *jak, gdy, kiedy:* Trzeci roczek temu będzie, cóm chodziła po żołędzie. Co godzina minęła, pani pana spomnęła. c) *żeby, aby, ażeby:* Otwórzże nam, panie, pokoje, co ci złożym wianek na stole. Nie wielkiś ty pan, co na ciebie czekać mam. d) *jeśli:* Co tak, to pozwalam. **4.** [Co] i † Co=*ponieważ, bo, albowiem, bowiem:* Byłabym dla ciebie umarła, coś mi ś. tak ulubił. Zamek bez ludzi został, co z niego pouciekali Krzyżacy. Biel. M. Iść nie mogą, co ich tak piaski osypały. Bardz. **5.** † Co=a) *zamiast tego, że; gdy—tymczasem:* Co miał rano wstać, to spał aż ku południu. Papr. Co przedtym dziewięć niedziel pościli, to potym tylko sześć. Papr. Co inne dzieci płakały na widok książek, jam płakał, gdy mi je brano. Kras. Coby ś. miał bić, to prosi pokoju. Li. Coby alchimiści powinni być bogatemi, to ubożeją. Kluk. b) Co gdyby, co jeśli=*a gdyby, gdyby zaś:* Uwarowali sobie przeszłych krzywd zapomnienie; co jeśliby która strona wojnę odnowiła, aby poddanym jej wolno było panom nie dopomagać. Błaż. Stefan dowiadywał ś., jeśliby Olbracht przyjacielskim lub nieprzyjacielskim obyczajem ciągnął do Wołoch; co jeśliby na Turki chciał wojnę wieść, tedy to mógł prościejszą drogą uczynić. Stryjk. Gdybym był królem, byłbym sprawiedliwym, co gdybym był biskupem lub oficjałem, nie byłbym nigdy zgorszeniem. Węg.

[**Cob**] p. **Coby:** Udali mię, udali, C. ich ciarci zabrali!

Cobądź, czegobądź, blm. p. **Cokolwiek.**

[**Cober, bra,** lm. **bry**] p. **Ceber.**

[**Coby, Cob**] **1.** *aby, żeby, by, gdyby, oby:* Pedział mu, C. tego konia nie brał. C. ja was w całku nie znał, toby mnie najlepiej buło. Śmierć dmuchała na mnie, cobych (=*cobym, ażebym*) ugasła. Kon. **2.** *czemużby, gdzieżby, pocóżby:* Kiejby nás ta moze pobiéli?—C. nás ta biéli! C. nie=*czemużby nie:* Czy ci ś. człek podoba?— A C. ś. chłopisko ni miał podobać! **3.** *jak, możliwie:* C. najprędzej, najwięcej. <Co+By>

[**Cochać, a, ał** i **Cochać ś.**] p. **Czochać:** Żebym cię nie lubił, tobym swoich butów za tobą nie cochał. Pśń. Świnia cocha ś. o płot. <?>

[**Cochanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Cochać ś.**

Cochwilnie przys. od **Cochwilny:** Wszystko C. rusza ś. i zmienia. Krasiń. <Co+Chwila>

Cochwilny, Cochwilowy *co chwila powtarzany, odbywany, dokonywany:* Wznosili doń cochwilne modlitwy. Kras.

Cochwilowy p. **Cochwilny:** Cochwilowe uciechy. Orzesz.

[**Cocwić się, i ś., ił ś.**] *przyjaźnić ś., lubić ś.* <?>

Codosłownie przys. od **Codosłowny.**

Codosłowny *dosłowny, słowo w słowo, co do słowa.* <Co+Do+Słowo>

Codziennie przys. od **Codzienny,** *codzień:* Rzecz C. widziana lub używana staje ś. powszednią. Brodz. C. prawie gorzej rzeczy idą. Kras. Rządca dworu C. dla dyspozycji przychodzi do pana. Kras. <Co+DŹŃ>

×**Codzienność, i,** blm. rz. od **Codzienny:** Wracają z wyraźnym wstrętem do codzienności angielskiego życia.

Codzienny 1. *każdodzienny, zdarzający ś. a. ukazujący ś. każdego dnia:* C. gość, spacer. Gazeta codzienna (= *wychodząca codziennie, dziennik*). Febry codzienne, gdy co dzień paroksyzm chorego dręczy. Krup. **2.** *zwyczajny, zwykły, powszedni:* Ubiór C. (=*używany na codzień*). Codziennym jest to, co każdego dnia jest niezawodnie. Brodz.

Codzień *codziennie, każdego dnia:* C. ujeżdżam mil sześć. Brodz.

[**Cof, Cofcie**] p. **Cofnąć.**

Cofać, a, ał i **Cofać ś.** p. **Cofnąć:** W ciasnym wąwozie niema sposobu, tylko C. Oss. Koń, próżno spienionym cofany wędzidłem. Hul. Ostatnich sił, nie cofając kroku, dobywali. Nar. Trzy razy cofa nacierające nań hufy. Stasz. (= *odpiera*). Sztos cofany, bil., p. **Cofaniec.** Żeby ś. koń w tył nie cofał, chodzić będzie za nim człek z harapnikiem. Chętnie ś. do mej cofam prostoty. Nar. (= *wracam*). Cofa ś., walcząc, nieśmiała gromada. Mick. <Nm. [zaufen], Śr. Gnm. zofen>

[**Cofalnica, y,** lm, **e**] p. **Cofalnik.**

[**Cofalnik, a,** lm. **i, Cofnik, Cofalnica, Cafalnik**] **1.** *klin, sworzeń u pługa.* **2.** *drąg, wstrzymujący tartak, wóz* i t. d.

Cofanie, a, lm. **a** czynność cz. **Cofać:** C. punktów równonocnych p. **Poprzedzanie.**

Cofaniec, ńca, lm. **ńce, Cofanka** bil. *rodzaj uderzenia bili, aby ta cofnęła ś. wstecz,* sztos cofany.

Cofanie się, a ś., lm. **a ś.** czynność cz. **Cofać ś.**: C. ś. zbitego wojska. Łs.

Cofanka, i, lm. **i I.** × *cofanie ś., ucieczka.* **2.** bil. p. **Cofaniec.**

[**Cofany, ego,** blm., **Cafany, Cabany**] *rodzaj tańca.*

Cofnąć, nie, nął, [tryb rozk. **Cof, Cofcie**], [**Cafnąć, Cownąć, Cawnąć, Copnąć**], nied. **Cofać,** [**Cafać, Cować, Copać**] **I.** *posunąć, popchnąć, pociągnąć wstecz; usunąć, zawrócić:* C. wóz, konie a. końmi, krok a. kroku, wojsko, nieprzyjaciela. C. skazówkę na zegarku, zegarek. C. dyszlem. Nie cofnie wody człek, która uciecze. Pot. † Puls cofnięty. Perz. (*=słaby*). **2.** *wstrzymać, odwołać, odebrać:* C. obietnicę, słowo, pieniądze, pożyczkę. Wolał C. wyrok, niż sumnienie niesprawiedliwością obciążyć. Oss. Cofnął od niewdzięcznika dobrodziejstwa. Oss. **C. ś. I.** *pójść wstecz, wrócić ś., zawrócić ś., usunąć ś., ustąpić:* C. ś. przed wrogiem, przed niebezpieczeństwem. A ten ś. nazad cofnął. Kochan. Gdy Jezus rzekł: „Jamci jest"— cofnęli ś. nazad i padli na ziemię. Sekl. Cofnie ś. wzad mdłą nogą. Bardz. Tak żwawo na nich natarł, iż ś. ku miastu cofnęli. Kras. Cofnął ś. zdumiony. Mick. **2.** *wyrzec ś., wymówić ś., zaniechać czego, porzucić:* C. ś. przed obowiązkiem, z obietnicą, ze słowem. Cofnie ś. nazad od świętej nauki. Wiśń. Ugoda ta ś. cofnęła. Troc. (*=rozchwiała ś., rozeszła ś.*).

† **Cofne, ego,** blm. rz. *grzywna za wstrzymanie przesyłki.*

[**Cofnial, a,** lm. **e, Cafnial**] *gwóźdź u pługa w grzędzie*

Cofnienie, a, lm. **a** p. **Cofnięcie.**

Cofnięcie, a, lm. **a, Cofnienie** czynność cz. **Cofnąć**: C. wozu a. wozem. C. słowa, obietnicy, zaliczenia.

Cofnięcie się, a ś., lm. **a ś.** czynność cz. **Cofnąć ś.**

[**Cofnik, a,** lm. **i**] p. **Cofalnik.**

Cofny I. *cofający ś., wsteczny:* Uchodź zguby w cofnych krokach. Koź. **2.** × *możliwy do cofnięcia:* Mąż ten nie C. z podjętej raz roboty. Kniaź. Niecofne wyroki przeznaczenia. Przyb. Myśl.: C. wyżeł = *posłuszny, dający ś. odwołać.*

[**Cofta, y,** lm. **y, Cafta, Strzyg**] *łańcuch u pługa, zapięty za grzędę.*

† **Cog, u,** lm. **i** p. **Cug.** Tuch.

× **Cogodzinnie** przys. od **Cogodzinny.** <Co+Godzina>

Cogodzinny *każdogodzinny, zdarzający ś. a. wykonywany co godzina:* Cogodzinna gościna. Mał.

× **Cojestwo, a,** blm. *bycie czym.* L. <Co + Jest>

[**Cokać, a, ał**] *mówić „co?"* <Dźwn.>

† **Cokole** nieod. p. **Cokolwiek.**

[**Cokoleczek**] nieod. p. **Cokolwiek.**

[**Cokolek**] nieod. p. **Cokolwiek.**

† **Cokoli** nieod. p. **Cokolwiek:** C. zwiążesz na ziemi, będzie związanoi w niebiesiech. Op.

† **Cokolwie** nieod. p. **Cokolwiek.**

Cokolwieczek nieod. p. **Cokolwiek.**

Cokolwiek, czegokolwiek, blm., **Cokolwieczek, Cośkolwiek,** × **Cożkolwiek,** [**Cokolek, Cokoleczek, Colek, Colij**], † **Cokoli,** † **Cokole,** † **Cokolwie,** † **Kolwie co,** † **Coż kole,** † **Coż kolwie,** † **Coż kolwiek,** † **Coż koli,** † **Colikolwiek I.** *trochę, troszkę, nieco, coś, mało, niewiele, choć trochę.* † Zaczkolwiek=*za C.* † Poczkolwiek=*po C.* **2.** a. **Cobądź** *byle co, to lub owo, wszystko jedno co:* † Gdyby człowiek miał oczkolwiek (=*o C.*) przysięgać. Ort. **3.** *co tylko, wszystko co..., wszystko a wszystko bez braku:* Od tego wszystkiego C. cła dają, to wszystko idzie na intratę do meczetu. Star. < Co + Kol + WIEK >

Cokolwiekbądź *bądźcobądź, jakkolwiekbądź, niech będzie co chce, pomimo wszystkiego.*

× **Cokoł, u,** lm. **y** p. **Cokół.**

Cokół, u, lm. **y,** × **Cokoł, Cokuł,** × **Cukuł** bud. *dolna część ściany budynku, pomiędzy fundamentami a ścianą właściwą:* Cokóły jedno a. dwublokowe. <Łć. socculus = dosł. trzewiczek, przez Włos. zoccolo>

Cokuł, u, lm. **y** p. **Cokół.**

[**Col, u,** lm. **e**] p. **Cło.**

Colbant, u, lm. **y** mul. *dolna część okna od zewnątrz, zwykle pokryta blachą.* < Nm. Sohlband >

[**Colek, czegolek,** blm.] p. **Cokolwiek:** Z ledwością pokórasz C. (*=ledwo wskórasz cokolwiek*). Na C. ś. zaklnie (*=byle co, to ś. klnie*). Kole cegolek przemówiwa sie? (*=o cośmy ś. przemówili?*).

[**Colij**] p. **Cokolwiek.**

† **Colikolwiek** p. **Cokolwiek:** O lubieżna młodzi, C. świat ma gwoli człowieku, zażywaj roztropnie. Zim. <Co+Li+Koliwiek>

[**Coli mało**] *bez mała, prawie, niemal.*

[**Cołak, a,** lm. **i, Całak**] *chwast, zielsko.* < ? >

[**Cołka, i,** lm. **i**] *rzepa suszona.* <CAŁ>

× **Cołner, a,** lm. **y** *celnik:* C. komorny zarekomendował mi komisjonera Żydka. Rzew. <Nm. Zöllner>

[**Cołta, y,** lm. **y**] *bułka.* <Nm. Zelte>

Comber, bra, lm. **bry** p. **I. Cąber.** Zdr. **Comberek.**

[**Comber, bra,** lm. **bry**] p. [**Cąber**].

Comberek, rka, lm. **rki** p. **Comber.**

× **Combr, a,** lm. **y** p. **I. Cąber.**

[**Combrowy**] przym. od [**Comber**]: Pieśni combrowe.

[**Combrzyć, y, ył, Cąbrzyć**] **I.** a. [**Czombrzyć, Sombrzyć, Cumrzyć, Comrzyć**] *targać za włosy, za łeb, czubić.* **2.** p. **Cembrzyć.** <?>

[**Comrzyć, y, ył**] p. **Combrzyć.**

Comiesięcznie przys. od **Comiesięczny.** <Co+Miesiąc>

Comiesięczny *zdarzający ś. a. wykonywany co miesiąc, każdego miesiąca, miesięczny, każdomiesięczny.*

× **Cominutnie** przys. od **Cominutny.** <Co+Minuta>

× **Cominutny I.** *zdarzający ś. a. wykonywany co minuta, każdej minuty.* **2.** *bardzo często ś. powtarzający, nieustanny, ciągły.*

[**Cona, y,** lm. **y**] **I.** *uszanowanie.* **2.** *ukłon.* **3.** *prośba.* <?>

[**Condra, y,** lm. **y**]= **Cądra.**

[**Conić się, i ś., ił ś.**] **I.** *być żądnym ukłonów.* **2.** *wzbraniać ś., wymawiać ś.* <?>

! [**Coniebądź**] *coś, cośkolwiek, trochę, nieco.*

[**Conieco**] *coś, nieco.* <Co+Nie+Co>

Coniedzielnie przys. od **Coniedzielny.** <Co+Niedziela>

Coniedzielny *zdarzający ś. a. wykonywany co niedziela, każdoniedzielny, niedzielny:* Nabożeństwo, kazanie coniedzielne.

Coniemiara nieod., **Co niemiara** p. **Co i Niemiara:** Dopływów bohskich (=Bohu) C., nie wysychających w skwarne lato. Rol. <Co+Nie+Miara>

Conocnie przys. od **Conocny.** <Co+Noc>

Conocny *zdarzający ś. a. wykonywany co noc, każdej nocy, każdonocny.*

[**Conóg, oga,** lm. **ogi**] *stonoga.* <Zamiast stonóg>

[**Copać, a, ał**] p. **Cofnąć.**

[**Copel**] w wyraż.: Na C.=*wtył, nazad.*

†**Copel, plu,** lm. **ple** p. **Cypel:** Lodowy C. Mur. (=*sopel*). <Zmieszanie Cypel z Sopel>

[**Copnąć, nie, nął**] p. **Cofnąć.**

Copółroczny *zdarzający ś. a. wykonywany co pół roku, raz na pół roku.* <Co+Pół+RZEK>

×**Cor-** p. **Córka:** Corusia stroi mi cherchele. Wyb. Pana sędziego kochana corunia. L. Miłe moje coruchny. Biel. M.

†**Cora, y,** lm. **y** p. **Córka:** Jakie drzewo taka kora, jaka matka taka cora. Prz. <COR>

Coraz 1. a. **Co raz** *raz po razu, raz w raz, raz za razem:* C. to ktoś wejdzie. **2.** *za każdym razem, wciąż, ciągle, zawsze:* C. piękniejszy. <Co+Raz>

[**Corek, rka,** lm. **rki**] p. **Cárek.**

[**Coreszka, i,** lm. **i**] p. **Córka.**

[**Corka, i,** lm. **i**] p. **Córka.**

Corocznie przys. od **Coroczny:** Komisarz C. majętności ma objeżdżać. Kras. <Co+Rok>

Coroczny *co rok ś. powtarzający, każdoroczny, doroczny.*

[**Coruchna, y,** lm. **y**] p. **Córka.**

[**Corulenka, i,** lm. **i**] p. **Córka.**

[**Corulinka, i,** lm. **i**] p. **Córka.**

[**Coruś, i,** lm. **e**] p. **Córka.**

† **Cosi, czegosi,** blm., [**Cosi**] p. **1.** i **2. Coś:** Odmówże mu co, zaraz gniewem szaleje i wie na cię C. Pot. Byłem też kiedy czymsi. Kn. C. ty, dziewczyno, krzywo na mnie patrzysz. <Co+Si>

[**Cosić, czegosić,** blm.] p. **Coś 1.** i **2.:** Możem stać ś. czymsić. Krasiń. Uczyń prawem, czymsić pewnym i ujętym, czymsić świętym. Krasiń. <Co+Si+Ci>

[**Cosik, czegosik,** blm.] p. **1.** i **2. Coś:** Szwagierek C. zmajstrował. Prus. Nie ja ostatni będę czymsik, że uważam, skąd wiatr wieje. Fred. A. Kobita cegosik zanimogła. C. na dwie niedziele przed św. Janem.

[**Cosi kasi**] *ni stąd, ni zowąd; niby to, niby owo:* Znowu go (kościół) trzeba poprawić cosi kasi (=*to i owo w nim*).

[**Cosikej**] p. **1.** i **2. Coś.**

[**Cosiś, czegosiś,** blm.] p. **1.** i **2. Coś.**

Cosować, uje, ował fl. **1.** C. statek p. **Napuścić. 2.** (o statku) *płynąć z biegiem wody, gdy kotwica nie trzyma:* Berlinka cosuje. <?>

Cosowanie, a, blm., czynność cz. **Cosować.**

1. Coś, czegoś, żart. lm. **cosie,** † **Cosi,** † **Coż-toż,** [**Cosi, Cosić, Cosik, Cosikej, Cosiś, Cości, Cościć, Cościk, Cościś, Cóś, Cóść, Cości**] z. *jakaś rzecz:* Mam ci C. powiedzieć. C. mnie smuci, C. boli. Len. To nie jest to, ale zawsze jest C., a raczej dwa cosie: jakiś byt rzeczywisty i jakaś wieczność. Prus. [C. doniesło plewanowi] (=*ktoś*). [C. wlazło na strych nad komorę i jak zacnie deski z powały odrywać] (=*jakaś istota nadprzyrodzona*). [Ktoś i C.] = *dziewka z krówką.* <Co+Si>

2. Coś, [**Cosi, Cosić, Cosik, Cosikej, Cosiś, Cości, Cościć, Cościk, Cościś, Cóś, Cóść, Cóści**] przys. **1.** a. **Czegoś** *niewiadomo dlaczego, jakoś:* C. nie przychodzi. **2.** *około, z(e), blizko, prawie:* Oni tam już C. śtérdzieści lat siedzieli. Nie byłem tam C. trzy lata. **3.** [C.] *mało, niewiele:* C. pieniędzy.

[**Cości, czegości,** blm.] p. **1.** i **2. Coś:** C. bez pół roku. Kon. <Co+Si+Ci>

[**Cościć, czegościć,** blm.] p. **1.** i **2. Coś:** C. posmutniała. Orzesz.

[**Cościk, czegościk,** blp.] p. **1.** i **2. Coś:** C. mu ś. zrobiło.

[**Cościś, czegościś,** blm.] p. **1.** i **2. Coś:** Czymściś w postaci już wyanielałem. Krasiń.

[**Cościoś**] *nieco, cokolwiek.*

Cośkolwiek, czegośkolwiek, blm. p. **Cokolwiek:** C. gotowych pieniędzy z sobą weźmie. Skarb. <Co+Si+Kolwiek>

Cośniecoś nieod. *to i owo, nieco, cokolwiek:* C. niby przeciw temu miała. Kon.

[**Cot, u,** lm. **y**] p. **Cetno:** Gra w C. i liszkę. C. czy liszka? <Brs. cot=Ukr. ezet>

[**Cotać się, a ś., ał ś.**] *paść ś., tłuścieć:* Dziecko ś. cota. <?>

[**Coteszka, i,** lm. **i**] p. **Ciotka.**

[**Cotka, i,** lm. **i**] p. **Cetno.**

[**Cotny**] *parzysty.*

×**Cotrzeciodziennie** przys. od **Cotrzeciodzienny.** <Co+Trzeci+DZŃ>

×**Cotrzeciodzienny** *co trzeci dzień przypadający.*

×**Cotrzecioletni,** × **Cotrzecioroczny** *co trzeci rok przypadający.* <Co+Trzeci+LAT>

×**Cotrzecioletnie** przys. od **Cotrzecioletni.**

×**Cotrzeciorocznie** przys. od **Cotrzecioroczny.** <Co+Trzeci+RZEK>

×**Cotrzecioroczny** p. **Cotrzecioletni.**

×**Cotygodniowie,** ×**Cotygodniowo** przys. od **Cotygodniowy,** *co tydzień.* <Co + Ten + DZŃ>

×**Cotygodniowo** p. **Cotygodniowie.**

×**Cotygodniowy** *co tydzień przypadający.*

[**Cować, a, ał** i **C. ś**] p. **Cofnąć.**

[**Cowanie, a,** blm.] czynność cz. **Cować.**

[**Cowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Cować ś.**

Cowieczorny *co wieczór wykonywany a. przypadający:* Już nieledwie w zupełną niepamięć zaczęły iść cowieczorne modlitwy. Kaczk. <Co+Wieczór>

[**Cownąć, nie, nął i C. ś.**] p. **Cofnąć.**

Coż, czegoż, blm. **1.** [C.] p. **1.** i **2. Cóż:** Cożeś ty rozum stracił? Sienk. Cożbyk nie wiedział? **2.** †C. kole, †C. kolwie, †C. kolwiek i †C. koli p. **Cokolwiek:** Wszytko C. koli chciał. C. by koli miał. Czymże koli. <Co+Że>

[**Coże, czegoże,** blm.] p. **Cóż:** Da C. robić! jeden przy drugim usiędzie. Fred. A. C. se pan do mnie upatrzył? Sienk.

×**Cożkolwiek** p. **Cokolwiek:** C. bądź, przecie mu chwałę przyniesie. Oss.

† **Coż-toż** p. **1. Coś.**

[**Cóf! cóf! cóf!**] *wołanie na krowy i konie, żeby ś. cofnęły.*

[**Cóła, y,** lm. **y**] p. **Czułka.**

[**Cółka, i,** lm. **i**] p. **Czułka.**

Córa, y, lm. **y** p. **Córka;** Jaki świder, taka dziura; jaka matka, taka C. Prz. Wesołe córy Grecji = *nierządnice, hetery.* <COR>

×**Córczy** p. **Córeczny.**
[**Córczyn**] p. **Córeczny.**
Córczysko, a, lm. **a** ni. p. **Córka:** Aż tu mnie jednej nocy to C. w obliczu ludzi zaparło ś. głośno. Słow.
Córeczka, I, lm. **I I.** p. **Córka:** Pani Daradzkiej C. Prz. (=*kobieta sama sobie łatwo radę dająca*). **2.** †*dziewczynka:* C. malutka, poimana z ziemi Izraelskiej, na posłudze żony Naamanowej była. Skar.
×**Córeczny,** ×**Córczy,** [**Córczyn**] przym. od **Córka:** Wnuk C.=*po córce.*
[**Córek, rka,** lm. **rki**] p. **Cárek.**
[**Córeńka, I,** lm. **i**] p. **Córka.**
Córka, I, lm. **i, Córa,** † **Cora,** [**Corka, Cera**] **I.** *dziecko płci żeńskiej w stosunku do rodziców:* Trzy piękne córki było nas u matki. Mick. Jaki bochen, taka skórka; jaka matka, taka C. Prz. C. rodzona, przybrana a. adoptowana. C. chrzestna (=*dziewczynka a. kobieta trzymana przez kogoś do chrztu*). Przen.: C. dumy zuchwałość. Oss. (= *skutek*). U kozaka żona burka, a nahajka C. Prz. **2.** przen. *mieszkanka jakiegoś kraju w stosunku do niego:* Córki Syonu. Korz. (=*Żydówki*). Jako C. Francji, czyli księżniczka krwi królewskiej, była związana z domem Kondeuszów. T. K. Córki jerozolimskie. Wuj. (=*mieszkanki Jerozolimy*). Zdr. **Córeczka, Córuchna, Córunia, Córusia, Córuś, Córunieczka,** × **Corunia,** × **Corusia,** × **Coruchna,** [**Coruś, Córusieńka, Córeńka, Córuleńka, Coreszka, Córula, Córulinka, Corulenka, Corulinka, Coruchna, Ceruchna, Ceruchniczka, Cerka, Ceruszka, Cerzyczka, Cerulka, Cyruszka**]. Zgr. **Córczysko.** <COR>
Córuchna, y, lm. **y** p. **Córka.**
[**Córula, i,** lm. **e**] p. **Córka.**
[**Córuleńka, i,** lm. **i**] p. **Córka.**
[**Córulinka, I,** lm. **i**] p. **Córka.**
Córunia, I, lm. **e** p. **Córka.**
Córunieczka, i, lm. **I** p. **Córka.**
Córusia, I, lm. **e** p. **Córka.**
[**Córusieńka, I,** lm. **i**] p. **Córka.**
Córuś, i, lm. **e** p. **Córka.**
[**Cóś, czegoś,** blm.] p. **Coś.**
[**Cóści**] p. **I. 2. Coś.**
[**Cóść**] p. **I. 2. Coś.**
I. Cóż, [**Coż, Cóże, Coże, Czóż, Cos**] z. **I.** p. **Co. 2.** [C.] *któż:* C. ty jezdeś? — Ja jezdem bidny sierota. <Co+Że>
2. Cóż, [**Coż, Cóże, Coże, Czóż, Cos**] przys. **I.** *czegoż, pocóż, czemuż:* C. mię ty tak żałujesz, gdy mi nic nie darujesz? **2.** *czyż:* Cóżbym ja ciebie cieszyć chodziła, gdybym ja o tobie nie myślała? C. to dużo potrzeba, żeby...? **3.** [C. nie]=*jakżeby nie:* Płakała dziewczyna, C. nie miała płakać? **4.** [C. tóż] = *tak zaraz:* Nie będę taki głupi, jak ty, żeby C. tóż wziąść, co zapłacą.
[**Cóże, czegoże,** blm.] **I.** p. **Co. 2.** p. **I.** i **2. Cóż**
[**Cpać, a, ał**] p. **Ciepnąć.**
† **Cregiele, I,** blp. p. **Cereglela.**
Cubrot, u, lm. **y** gór. *pokład z desek w podszybiu.* <Nm. Zubrett>
[**Cubrzyć się, y ś., ył ś.**] p. **Cąbić ś.**
[**Cuc, a,** lm. **e**] p. **Ciucia.**
[**Cuca, y,** lm. **e**] p. **Ciucia.**
[**Cucek, cka,** lm. **cki**] p. **Ciucia.**
Cucenie, a, blm. czynność cz. **Cucić.** <CUT>
×**Cucenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Cucić ś.**

† **Cuch, u,** lm. **y I.** p. **Czuch:** Śledziłem zwierza w boru, śledził w lesie głuchym, włóczyłem ś. cały dzień, jeżdżąc za psim cuchem. Pot. **2.** *smród, odór:* Smrodliwe cuchy. Susz. <CUCH>
[**Cucha, y,** lm. **y**] p. **Czucha:** Szaty otworzyste, by C. turecka. Goł. <p. Czucha>
Cuchnąć, nie, nął, [**Cuchnieć**] *wydawać przykry zapach, śmierdzieć, trącić:* Ta zwierzyna już cuchnie. Mięso świszczów bardzo zwierzyną cuchnie. Nieos.: Cuchnie mu z ust (= *czuć*). Przen.: Ręce i usta ludzi upadłych jeszcze cuchnęły ofiarami bałwochwalskiemi. Herb. Książęcia, coby Niemcem nie cuchnął, niema. Krasz. Im świeższe szlachectwo, tym więcej cuchnąca duma. Rzew. <CUCH>
[**Cuchnieć, e, ał**] p. **Cuchnąć.**
Cuchnienie, a, blm. p. **Cuchnięcie.**
Cuchnięcie, a, blm., **Cuchnienie,** † **Czuchnienie** czynność cz. **Cuchnąć.**
×**Cuchny** *cuchnący, śmierdzący.*
×**Cuchthauz, u,** lm. **y** *dom poprawy, więzienie:* Za takie cnoty odsyłają do cuchthauzu. Oss. <Nm. Zuchthaus>
×**Cuchthauznica, y,** lm. **e** forma ż. od **Cuchthauznik.**
×**Cuchthauzniczy** przym. od **Cuchthauznik.**
×**Cuchthauznik, a,** lm. **cy** *ten, co odsiaduje karę w cuchthauzie.*
×**Cuchthauzowy** przym. od **Cuchthauz:** Stróż C.
Cucić, i, ił, ×**Czucić,** [**Cudzić**] *przywracać kogoś do zmysłów, ocucać, krzepić, rzeźwić:* C. kogoś z omdlenia. Środki cucące, lek. (remedia analeptica)=*lekarstwa orzeźwiające.* ×**C. ś.** *odzyskiwać zmysły, przychodzić do siebie, odzyskiwać siły.* Przen.: Wdzięki pięknej Likory zdawały ś. C. <CUT>
×**Cucidło, a,** lm. **a** *narzędzie do robienia licznych, jednoczesnych nakłuć skóry.*
[**Cuciu**] nieod. dziec. p. **Ciuciu.**
[**Cucka, i,** lm. **i**] p. **Ciucia.**
I. [**Cucu**] nieod. dziec. p. **Ciuciu.**
2. [**Cucu**]: A C., a C.! w. *przy odganianiu psów, a pójdziesz!*
[**Cucyk, a,** lm. **i**] **I.** *wyżel.* **2.** pog.=a) *pies.* b) *policjant.*
Cud, u, lm. **a** a. ×**y,** ×**Cudo I.** *zjawisko nie wynikające z praw przyrody, zrządzenie czynnika nadprzyrodzonego:* Chrystus czynił cuda. Słynąć cudami. Obraz cudami wsławiony. Mick. Ciebie niebo obwieściło cudem. Mick. Cudy czy moc piekła? Cudem uszedł śmierci. Mick. Przekleństwo: [Żeby na ciebie C.]. **2.** *zdarzenie a. zjawisko nadzwyczajne, osobliwość, fenomen:* Siedm cudów świata. Ósmy C. świata. C. piękności (= *szczyt, ideał*). Cuda opowiadał o męstwie Czarnieckiego. Oss. Zapał tworzy cudy. Mick. Cudów dokazywać (=*czynów nadzwyczajnych, zdumiewających*). Okrzyki podziwu: [Cudy, C u d e ń k i, C u d e ń k a, C u d e c z k i, C u d y p o m i a n y, C u d y n i e w i d y, C o z a c u d a]. [Co C.] = *niesłychanie, nadzwyczajnie:* Taki dobry, co C. **3.** × *cudactwo, dziwactwo, ekscentryczność, chimera, szaleństwo:* Cuda wyrabiał na weselu, skakał, pląsał, koziołki wywracał. Oss. [C. robić]=*dokazywać.* Zdr. [**Cudeczek**]. <CUD>
Cudacki p. **Cudaczny:** Ubranie cudackie. **Po cudacku** przys.=*jak cudak, cudacznie.*
Cudactwo, a, lm. **a I.** *postępowanie cudackie, dziwactwo, dziwaczność, śmieszność.* **2.** *dziw, dziwoląg, niestworzone rzeczy:* Coś ty za C. ulepił?

Cudaczeć, eje, ał, ×**Cudaczyć ś.** *stawać ś. cudakiem, dziwaczeć.*

Cudaczek, czka, lm. **czki l.** ×p. **Cudak:** Myślę, czy ś. ów drżący skrzywiony C. nie da zgłaskać przekazem łakoci lub cacek. Przyb. **2.** bot.=a) p. **Dziwaczek.** b) p. **Wieńczelina.**

Cudaczenie, a, blm. **l.** czynność cz. **Cudaczeć. 2.** czynność cz. **Cudaczyć.**

×**Cudaczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Cudaczyć ś.**

Cudaczka, l, lm. **l** forma ż. od **Cudak.**

Cudacznie przys. od **Cudaczny:** Wykrzywił ś. do niej C. Krasz.

Cudacznik, a, lm. **l** bot. p. **Jakota.**

Cudaczność, l, blm. rz. od **Cudaczny.**

Cudaczny, Cudacki *dziwaczny, ekscentryczny, chimeryczny, śmieszny:* Człowiek C. Ruch C.

Cudaczyć, y, ył l. *cudakiem być, dziwaczyć, grymasić, kaprysić:* Nie dogodzi mu nikt, zawsze cudaczy. Oss. **2.** ×co=*psuć, plątać, wikłać:* C. sprawę. ×**C. ś.** p. **Cudaczeć.**

Cudak, a, lm. **i l.** *osoba a. rzecz, dziwnie wyglądająca:* Gdy mię za Cygankę Jejmość kazała ubrać, wszyscy ś. na mnie, jak na cudaka jakiego, patrzyli. L. [C. z krzywego drzewna]=*dziwak, człowiek cudaczny.* **2.** a. [**Cudnik**] *dziwak, oryginał, ekscentryk, chimeryk:* Cudakowi nikt nie dogodzi. Oss. ×Święty C. = *człowiek przesadnie nabożny, bigot, nabożniś.* **3.** × *cudotwórca:* Niemasz cudaka nad mojego ś. Antoniego. Oss. **4.** † *kuglarz:* Nie trzeba lekko ważyć ludzi, co pod postacią błaznów i cudaków po świecie biegają. Kłok. **5.** [C.]=a) *osobliwość, cudo:* C. za gudak. Prz. (=*niewielka osobliwość*). b) *bałwan słomiany.* Zdr. ×**Cudaczek.** <CUD>

Cudat, u, lm. **y** szew. *spód obuwia.* <Nm. Zuthat>

[**Cudeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Cud.**

[**Cudeńka, ów,** blp.] p. **Cud.**

[**Cudeńki, ów,** blp.] p. **Cud.**

×**Cudko, a,** lm. **a** p. **Cudo:** Ta dziecina prawie C. Oss.

Cudnie przys. od **Cudny:** Dom C. murowany. Górn. Smak lodu, a czysta C. Mick. Plany Robaka pojął i wykonał C. Tadeusz. Mick. (= *wybornie, doskonale, znakomicie*). † Tyle ci gładkości przybyło, aże mi C. Sienk. (=*dziwno*). † Niecudnie mi już z Niemcami ś. potykać. Sienk. (=*nie dziwota, nie nowina*). † On ich niecudnie przyjął. Leop. (=*niegrzecznie*). † Milczeć młodemu cudniej, niżli wiele mówić. Prz. (=*przyzwoiciej*). <CUD>

[**Cudnik, a,** lm. **cy**] p. **Cudak.**

[**Cudno**] *dziwno:* C. mu było.

Cudność, i, blm. rz. od **Cudny:** Jadwiga była niepospolitej urody i cudności. Biel. M.

Cudny l. *dziwny, wart podziwu, zadziwiający, tajemniczy:* Kobiety mają C. talent domysłu. Opowiada dzieje tej cudnej topieli. Mick. †Nie cudna temu chłopu wojna. Sienk. (=*nie nowina*). **2.** *piękny, cudowny, śliczny, prześliczny, czarowny, czarujący, zachwycający:* Piękną byłaś śpiącą, lecz teraz cudną mi ś. zdajesz. Niem. Cudna mieszczka. Gom. **3.** † komu *wdzięczny, miły, przyjemny:* Drzewo oczom cudne a ku wejźrzeniu rozkoszne. Leop. **4.** † *grzeczny, uprzejmy, przyzwoity.* **5.** anat.: Cudna siatka (rete mirabile) = *niektóre rozgałęzienia drobnych naczyń krwistych.* <CUD>

Cudo, a, lm. **a l.** ×p. **Cud:** C. zmartwychwstania Pańskiego. Karnk. Nadludzkie tobie C. muszę wyspowiadać. Mick. Słowo cud swoich. **2.** *dziwna rzecz, dziw:* O C.! wygrał jeszcze. **3.** ×*istota dziwaczna, potwór, straszydło:* Nie małpa, nie pies, nie wilk, nie kozieł, ot jakieś C. Oss. Święty bił ś. w piersi; a oto jedną razą w końcu komina pokazało mu ś. jakieś C. Oss. (=*djabeł*). Zdr. × **Cudko.** <CUD>

×**Cudodziej, a,** lm. **e** p. **Cudotwórca.** <CUD+DZIE>

† **Cudomówny** *mówiący o cudach.* Kn. <CUD+MÓW>

Cudonęta, y, lm. **y** bot. (mussaenda) *roś. z rodziny marzanowatych.* <?>

×**Cudopłodny** *czyniący wiele cudów:* Niezwiędłe kwiaty cudopłodnego umu. Bońk. <CUD+PŁOD>

† **Cudopręty** *prętem cuda czyniący:* Mojżesz C. <CUD+PRĘT>

×**Cudorodny** *dający początek cudom:* Cudorodne Cyrcy gmachy. Otw. (= *w których cuda czyniono*). <CUD+ROD>

×**Cudosławnie** przys. od **Cudosławny:** Mąż ten po dziś dzień wielom świeci C. < CUD + SŁOW>

×**Cudosławny** *cudami słynący.*

[**Cudostworny**] *niezwykły, niesłychany:* Opowiada cudostworne rzeczy. <CUD+Z+TWOR>

[**Cudośny**] *cudaczny, dziwaczny, śmieszny:* Świszcz różne cudośne bierze na ś. ciała ułożenia. <CUD>

×**Cudotworca, y,** lm. **y** p. **Cudotwórca:** Onych fałszywych cudotworców pożarł zakręt wód. Birk. <CUD+TWOR>

† **Cudotworczyna, y,** lm. **y** p. **Cudotwórczyni:** Wszystkicheś cudów ty C. Susz.

×**Cudotwornie** przys. od **Cudotworny.**

×**Cudotworność, i,** blm. p. **Cudotwórczość:** C. zabobonna, czartowska. Kn. (=*magja czarna*).

×**Cudotworny** p. **Cudotwórczy:** Obraz C. Steb. Cudotworna wymowa. Dm. Oblicze cudotworne. Krasz. O! z wieków C. synu byczej skóry. Boh. (o bizunie).

×**Cudotworstwo, a,** blm. p. **Cudotwórczość.**

† **Cudotworzenie, a,** blm., czynność cz. **Cudotworzyć.**

† **Cudotworzyć, y, ył** *czynić cuda.*

Cudotwór, oru, lm. **ory l.** *cudowne zjawisko, cud:* Pilawito! cudotworze męstwa. Wor. **2.** ×*potwór, monstrum:* Nieprzyjaciel, co zmyślne układa postury przyjaciela, jest mi C. natury. Min. <CUD+TWOR>

Cudotwórca, y, lm. **y,** ×**Cudotworca,** ×**Cudodziej** *ten, co czyni cuda:* ×C. szalbierski a. czartowski=*czarnoksiężnik.*

Cudotwórczość, l, blm., **Cudotwórstwo,** ×**Cudotworstwo,** ×**Cudotworność** *moc czynienia cudów:* Zachwiał ś. w wierze w C. twej dłoni. Kaczk.

Cudotwórczy, ×**Cudotworny** *czyniący cuda, cudowny:* Laska cudotwórcza. Przyb.

Cudotwórczyni, i, lm **e,** † **Cudotworczyna** forma ż. od **Cudotwórca.**

Cudotwórstwo, a, blm. p. **Cudotwórczość.**

Cudować, uje, ował l. a. [**C. ś.**] *dziwactwa wyprawiać, dziwaczyć, cudaczyć, grymasić, kaprysić:* Cudujesz z czeladzią bez końca; jeśli będziesz tak cudował, nie utrzymasz sługi. Oss. **2.** *dokazywać, zbytkować:* To mnie odpędzali, to mnie bili, to Bóg wie nie jak cudowali. Kon. (=*pastwili ś., znęcali ś., wydziwiali*). **3.** *niszczyć, psuć.* **4.** *wymyślać, wyrządzać obelgę.* **C. ś. l.** ×czemu a. czym *dziwić ś., dziwować ś., lubować*

ś., zachwycać ś.: Zastał go w kościele na modlitwie, której ś. cudował bardzo. Birk. Pierwszy raz w życiu wschód słońca zobaczywszy, cudował ś. ani ś. nacudował. Oss. Dziś to tylko stare wspomnienie, to uczucie artysty, co ś. cuduje dziełem Bożym. Krasz. **2.** [C. ś.] p. **Cudować:** Zwyczajnie dziewczyna cuduje ś. Kow. Dziecko ś. cuduje. **3.** [C. ś.] *dokazywać, hałasować.* <CUD>

[**Cudowanie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Cudować** i **Cudować ś.:** Wszystkie cudowania okazały ś. na nic. Kon.

Cudowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Cudować ś.**

†**Cudowidz, a,** lm. **owie** *widujący cuda; zabobonnik.* Jan. <CUD+WID>

Cudowisko, a, lm. **a l.** *zjawisko nadzwyczajne, nadzwyczajność, osobliwość, fenomen:* Rok po roku zbieracie tylko cudowiska i wielkie wypadki, zapominacie o pospolitym życiu. Krasz. **2.** ×*zdziwienie, podziw:* Słowem jednym go uleczył z wielkim ludu cudowiskiem. Leszcz. <CUD>

Cudownie przys. od **Cudowny.**

Cudownik, a, lm. **cy l.** ×*cudak, dziwak.* **2.** [C.] *cudotwórca:* Pieśń o dziadzie cudowniku.

Cudowność, i l. blm. rz. od **Cudowny. 2.** lm. **i** *rzecz cudowna, cud:* Antek we śnie podziwiał te wszystkie cudowności. Bał. [Dzieją ś. cudowności na świecie].

Cudowny l. *cudami słynący, cudotwórczy:* Obraz C. Najświętszej Marji Panny. Bóg C. Oss. **2.** *nadzwyczajny, niezwykły, osobliwy, dziwny:* Cudowne ocalenie. **3.** *cudny, piękny, prześliczny, czarowny, czarujący, zachwycający; znakomity, przepyszny, wyborny, przewyborny, doskonały:* Cudowna twarz. C. głos, obiad. **4.** × *dziwaczny, cudaczny, cudacki, kapryśny, grymaśny:* Człowiek C. Oss. **5.** astr.: Cudowna Wieloryba = *gwiazda zmienna w gwiazdozbiorze Wieloryba.* **6.** chem.: † Kamień C. (lapis divinus) = *miedź ałunowa.*

Cudo-ziele, cudo-ziela, lm. **cudo-zioła** *bajeczne ziele cudowne*]: Najbardziej nęciło sierotkę cudoziele, rosnące za siódmą górą i siódmym dunajem. Zag. <CUD+ZIOŁ>

†**Cudz** p. **Cudzy:** Wół C. B. Sz. Pakliby kto C. chciał wnić. B. Sz. <CUDZ>

[**Cudzać się, a ś., ał ś.**] *unikać rodziny:* Cego pan szwagier ś. nas cudza?

[**Cudzar, a,** lm. **owie**] *dozorujący, aby bydło, przyprowadzone na rzeź, było zdrowe.* <Czes. cudař = sędzia ziemski>

[**Cudzałożec, żca,** lm. **żcy**] p. **Cudzołożnik.**

Cudzenie, a, blm., czynność cz. **Cudzić.**

Cudzić, I, ll l. ×*czyścić skórę u zwierząt.* **2.** [C.] = a) *durzyć, mamić słowami.* b) *czyścić* (np. studnię). c) *przesiewać* (np. owies przez przetak). d) *targać za włosy.* e) *śledzić.* f) *cucić.* **3.** †*bić, ćwiczyć, chłostać, smagać:* Turków częstokroć mężną ręką cudził. Wer. Kucharz, nim sztokfiszu włoży do garka, wprzód go wałkiem cudzi. Pot. †**C. ś.** *czesać ś.;* przen. *szarpać ś., targać ś.:* Potym ś. cudzą za włosy. Korcz. <CUD>

×**Cudzidło, a,** lm. **a** *narzędzie do czyszczenia koni, zgrzebło.*

Cudzo przys. od **Cudzy:** Mnie już w tym dworku C. było i trudno, jak w pałacu. Krasz. <CUDZ>

Cudzobiesie, a, blm. *skłonność do obczyzny, popieranie cudzego, ksenomanja:* Wyrazy obce jedne zbogacają język rzeczywiście, inne wypływają z lenistwa umysłowego, z mody, z owej ksenomanji, z „cudzobiesia“ słowiańskiego. <CUDZ+Bies>

×**Cudzojęzyczność, i,** blm. *skłonność do mówienia obcemi językami:* W Rosji panuje C. Spas. <CUDZ+JĘZ(YK)>

†**Cudzokrain, a,** lm. **owie** p. **Cudzoziemiec.** B. Sz. <CUDZ+KRAJ>

†**Cudzokrajny** *cudzoziemski, obcokrajowy:* Żony cudzokrajne. B. Sz.

Cudzokrajowiec, wca, lm. **wcy** a. ×**wce** p. **Cudzoziemiec:** Chociaż cudzokrajowce, ale tegoż rodu. God.

Cudzołostwo, a, lm. **a** p. **Cudzołóstwo.** <CUDZ+LEG>

× **Cudzołożca, y,** lm. **y** p. **Cudzołożnik.**

× **Cudzołożczy** p. **Cudzołożny:** Związek C.

Cudzołożenie, a, blm., czynność cz. **Cudzołożyć.**

† **Cudzołożenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Cudzołożyć ś.**

Cudzołożnica, y, lm. **e l.** forma ż. od **Cudzołożnik. 2.** †*nałożnica:* Nic sprośniejszego, jeno miłować żony, jak cudzołożnice. Skar. <CUDZ+LEG>

†**Cudzołożniczy,** †**Cudzołożnikowy** przym. od **Cudzołożnik:** Pełni obrzydliwości sodomskich, cudzołożniczych. Birk.

Cudzołożnie przys. od **Cudzołożny.**

Cudzołożnik, a, lm. **cy,** × **Cudzołożca,** [**Cudzałożec**] *popełniający cudzołóstwo.*

†**Cudzołożnikowy** p. **Cudzołożniczy:** Oko cudzołożnikowe. Leop.

Cudzołożny, ×**Cudzołożczy,** †**Cudzołóski** *gwałcący szóste przykazanie:* Związek C. Cudzołożne latorośli. Skar. (= *z cudzołóstwa zrodzone, nieprawe).*

Cudzołożyć, y, ył l. *popełniać cudzołóstwo:* Nie cudzołóż. **2.** †kogo = *doprowadzać do cudzołóstwa:* Żonę czyją gdy kto jawnie cudzołożył, ten... Sz. Przen.: Dopuszcza obyczaje swe tym sposobem psować, metlować i prawie jakoby C. Wer. (= *psuć, zmieniać na gorsze).* †**C. ś.** *ściągać na siebie hańbę cudzołóstwem.* <CUDZ+LEG>

†**Cudzołóski** p. **Cudzołożny:** W mniemane a. raczej w cudzołóskie małżeństwo poszły. Skar.

Cudzołóstwo, a, lm. **a,** × **Cudzołostwo** *stosunek cielesny z cudzą żoną a. mężem, złamanie wiary małżeńskiej.*

†**Cudzomił, a,** lm. **owie** *ten, co lubi cudze:* Niechby tego psi kąsali, kto ś. od żony oddali, C. Petr. <CUDZ+MIŁ>

×**Cudzomyślność, i,** blm. *skłonność do posługiwania ś. cudzemi myślami:* W Rosji panuje C. Spas. <CUDZ+MY(SŁ)>

[**Cudzopaniec, ńca,** lm. **ńcy**] *włościanin z majątku innego pana, cudzy poddany.* <CUDZ+Pan>

×**Cudzopański** *do innego pana należący.*

†**Cudzorodak, a,** lm. **cy** p. **Cudzoziemiec:** Od cudzorodaków kościół był splugawiony. Leop. <CUDZ+ROD>

†**Cudzorody** *do cudzego narodu należący, cudzoziemski.*

†**Cudzostronny** *z obcej strony pochodzący, obcy, cudzoziemski:* Mars w cudzostronnych oręż ręku składa. Hul. <CUDZ+STRZEN>

†**Cudzowłościec, őca,** lm. **őcy** *włościanin z obcego majątku.* St. Lit. <CUDZ+WŁOD>

Cudzowola, i, blm. *uleganie cudzej woli, podległość, niewola, zależność:* Swawola do cudzowoli wiedzie. Prz. <CUDZ+WOL>

†**Cudzoziemca, y,** lm. **y** p. **Cudzoziemiec.** B. Sz. <CUDZ+ZIEM>

†**Cudzoziemcowy** p. **Cudzoziemczy**: Z rąk cudzoziemcowych nie będziecie ofiarować chleba Bogu waszemu. Leop.

Cudzoziemczeć, eje, ał, Cudzoziemczyć ś. *stawać ś. cudzoziemcem, wynaradawiać ś.*

Cudzoziemczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Cudzoziemczeć. 2.** czynność cz. **Cudzoziemczyć.**

Cudzoziemczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Cudzoziemczyć ś.**: Manja cudzoziemczenia ś. Szuj.

Cudzoziemczy, †**Cudzoziemcowy** przym. od **Cudzoziemiec**: Reszta półpięta kroci składała ś. z zaciągów cudzoziemczych (*=z cudzoziemców złożonych*). Szaj.

Cudzoziemczyć, y, ył *na cudzoziemca przerabiać, wynaradawiać.* **C. ś.** p. **Cudzoziemczeć.**

Cudzoziemczyzna, y, lm. **y 1.** a. **Cudzoziemszczyzna,** ×**Cudzoziemstwo** *wszystko, co cudzoziemskie:* Zamiłowanie cudzoziemczyzny. **2.** ×*naleciałość z języka obcego, barbaryzm.* Kopcz.

†**Cudzoziemianin, a,** lm. **anie** p. **Cudzoziemiec.**

Cudzoziemiec, mca, lm. **mcy,** †**Cudzoziemca,** †**Cudzoziemianin, Cudzokrajowiec,** †**Cudzokrain,** †**Cudzorodak** *człowiek, pochodzący z obcego kraju, obcokrajowiec:* Jesteście między cudzoziemcami, jako rozbitowie na brzegu cudzym. Mick. ×Alboż ja tu C.? Oss. (*=czyż ja ś. na tym nie znam?*). ×Cudzoziemcowi to mówić. Oss. (*=temu, co ś. na tym nie zna*). ×Jaki mi C.! Oss. (=a) *udaje, że ś. na tym nie zna;* b) *udaje, że odebrał odmienne od innych wychowanie*). <CUDZ+ZIEM>

Cudzoziemka, i, lm. **i** forma ż. od **Cudzoziemiec.**

Cudzoziemski 1. *z obcego kraju pochodzący, obcy, obcokrajowy, zagraniczny, nieswojski, niekrajowy:* Język C. Akcent C. Wojsko cudzoziemskiego autoramentu (*=najemne*). **Z cudzoziemska** a. **Po cudzoziemsku** przys.=*jak cudzoziemiec:* Z cudzoziemska ubrany. P. Koch. **2.** bot.: Iwa cudzoziemska p. **Żywotnik. 3.** ×lek.: Choroba cudzoziemska p. **Przymiot.**

†**Cudzoziemskie** przys. od **Cudzoziemski,** *po cudzoziemsku, z cudzoziemska.*

×**Cudzoziemstwo, a,** lm. **a 1.** p. **Cudzoziemczyzna**: Sposobili do cudzoziemstwa starych i młodych umysły. Stasz. **2.** zb. *cudzoziemcy:* Pełno tam cudzoziemstwa. L.

Cudzoziemszczyzna, y, lm. **y** p. **Cudzoziemczyzna.** Korz.

Cudzy, †**Cudz, [Cuzy] 1.** *do kogo innego należący:* Cudza własność. Bawić ś. cudzym kosztem. Cudzemu psu, cudzemu koniowi i cudzej żenie nie trzeba dowierzać. Prz. Cudzą pracą rad swego psa goni. Błaż. Z cudzego konia i w pół drogi zsiadaj. Prz. Cudze kraje (*=obce, cudzoziemskie, zagraniczne*). Dziewięć grzechów cudzych (*=grzechy innych, za które na nas wina spada*) Nie będziesz miał bogów cudzych prze demną. Cudzych bogów szukać (*=zwracać ś. w jakiejkolwiek sprawie do ludzi obcych z pominięciem bliższych*). ×C. koń=*nie własnego chowu:* Tu żadnego cudzego konia nie obaczysz, wszystkie mego chowania. Kras. **Cudze, ego,** blm. rz. *cudza własność:* Cudze zawsze lepsze. Prz. Na cudze patrzeć oczy bolą. Prz. Cudzego nie ruszaj. Cudze chwalicie, swego nie znacie. Len. **2.** *obcy, nietutejszy, cudzoziemski:* C. człowiek. Mick. Litwince nudno między Litwinami, bo ukochała cudzego młodzieńca. Mick. **C., ego,** lm. **y** rz. **1.** ×*cudzoziemiec.* **2.** [**C.**]=*nie swój, nie krewny.* <CUDZ>

×**Cudzymów, owu,** lm. **owy** p. **Cudzysłów.** <CUDZ+MOW>

Cudzysłów, owu, lm. **owy,** ×**Cudzymów** gram. **1.** *znak przestankowy, oddzielający słowa, przytaczane dosłownie, od słów autora.* **2.** ×*wyrazy, objęte tym znakiem.* <CUDZ+SŁOW>

Cug, u, lm. **i,** †**Cog 1.** *zaprząg sześciokonny (niek. czterokonny) jednej maści:* Cugiem jechać (*=w poszóstnej karecie*). Pierwsi nasi nie jeździli cugiem rodzice. Min. Kto trzyma cugi, ten lezie w długi. Prz. Bogatego wiozą cugi, ubogiego niosą sługi. Mick. **2.** †*jedna para z trzech cugowych:* Przeprzęgam konia z pierwszego cugu na ostatni. Kn. Cugu jednego konie. Kn. (*=jednego zaprzęgu*). Cugu jednego wózek. Troc. (*=do którego jedną parę koni zaprzęgają*). **3.** †*kurs drogi w ciągu dnia:* Miałem jeszcze dziewięć cugów do Belgradu. Kłok. **4.** †*odległość, przestrzeń:* Nowogród dalekim bardzo cugiem leży od Kijowa. Błaż. **5.** †*przeciąg czasu, długość, trwanie:* Długosz tylko ośmią lat C. panowania Ziemiomysłowego wymierzył. Błaż. **6.** †*przebieg, bieg:* To jest pewne lekarstwo w tym cugu żywota. Gosł. **7.** *ciąg, pasmo:* Pisać jednym cugiem. ×Noc prześpię jednym cugiem. Koch. ×Idąc zwycięstwa szczęśliwego cugiem, jeden posiłek posyła po drugim. P. Koch. **8.** *posunięcie figury w szachach a. w warcabach:* Partję przerwano na przedostatnim cugu. Prus. Przen.: Z góry przewidziałem wszystkie jego cugi. Prus. (*=sposoby, wybiegi*). **9.** C. w piśmie=*sztrych, zakręt, zakrętas, pociągnięcie pióra.* **10.** †C. w oraniu=*jedna brózda.* **11.** †C. w ciągnieniu=*droga odbyta przy ciągnieniu w jednym kierunku, jedno pociągnięcie.* Kn. Przen.: Jednym cugiem poszedłem do wsi. Troc. (*=nie zatrzymując ś.*). **12.** *prąd powietrza, przeciąg, przewiew:* W tym mieszkaniu są cugi. Komin ma dobry C. **13.** †C. wody=*bieg, prąd:* Nil siedmią cugów (*=ujść, kanałów*) wali ś. otwarty. Żebr. **14.** *pociąg kolei żelaznej.* **15.** *orszak, świta.* **16.** †C. puścić = a) *ustępować:* Puszczam C. komu, ustępuję komu placu. Kn. b) praw. *pozwalać przeciwnikowi na złożenie przysięgi:* W sprawach kryminalnych nie ma być C. puszczan do przysięgi. Sz. **17.** gm. *smak a. zapach:* Nie złapałem jeszcze cugu tej wódki. **18.** kosz. *brzeg, otaczający dokoła wieko, upleciony na końcach sztak, tworzący rodzaj płaskiego warkocza.* **19.** myśl. *ciągnięcie, przelot ptaków.* **20.** praw. *precedens,* †*sekwela,* †*pochop, wzór do sądzenia sprawy.* Kn. **21.** w lm. pusz. *rowki, w których kula przy wystrzale obraca ś.* **22.** woj. *część kompanji, pluton:* Kompanja maszerować ma cugami. Łs. Niech zaciągnie ś. drugi w księdza Kiejstuta cugi. Mick. (*=szeregi*). Zdr. [**Cużek**]. <Nm. Zug>

[**Cugant, a,** lm. **y**] p. **Cugowiec.** <Cug, z końcówką niby Łć.>

Cugiel, gla, częś. lm. **gle, [Cugla] 1.** *pas rzemienny, służący do kierowania końmi, lejc, lic, wodza:* Z ręku mu ś. C. wywinął. Żebr. Cugle popuszczać, skracać. Przen.: Puścić cugle namiętnościom. Każ ująć cugli tak wielkiemu mieniu. Chr. Swywola nie zna cuglów. Oss. **2.** *sznury do ściągania sieci.* <Nm. Zügel>

[**Cugla, i,** lm. **e**] p. **Cugiel.**

Cuglenie, a, blm., czynność cz. **Cuglić.**

Cuglić, i, ił, ×**Cuglować** *cugle zakładać, kielznać:* Czemu ich nie siodłacie? czemu nie cuglicie? Syrok.

× **Cuglować, uje, ował** p. **Cuglić.**
× **Cuglowanie, a,** blm., czynność cz. **Cuglować.**
× **Cuglowy** przym. od **Cugiel:** Rzemień C.
Cugować, uje, ował 1. [C.] *chodzić w cugu.* **2.** garb. p. **Kratkować.** <p. Cug>
Cugowanie, a, blm., czynność cz. **Cugować.**
Cugowiec, wca, lm. **wce, [Cugant]** *koń cugowy, chodzący w karecie poszóstnej.*
Cugowy przym. od **Cug:** Koń C.=a) *chodzący w poszóstnej karecie, cugowiec;* b)×*koń pociągowy.*
[Cuha, y, lm. **y]** p. **Czucha:** Blizsá kosula ciała, anizeli C. Prz. Zdr. **[Cużka].**
Cuhalt, a, lm. **y** ślus., *część przyrządu zamkowego, nie pozwalająca ryglowi cofać ś. w tył.*
Cuhaltsztyft, a, lm. **y** ślus., *sztyft, przytwierdzający cuhalt do blachy zamkowej.*
[Cuhunder] nieod., w wyraż.: Brać, wziąć kogo na C.=*ostro zabrać ś. do kogo, brać go na pytki.* <Brs. cuhundar, może z Nm. zu Hunden=do psów; a. może zieh' unter>
×**Cukada, y,** lm. **y** p. **Cykata.**
†**Cukata, y,** lm. **y** p. **Cykata:** Cła płacą cukaty, słodkie rzeczy w cukier wprawione. Vol.
Cukier, kru, lm. **kry 1.** bot. p. **Trzcina. 2.** chem. =a) *związek organiczny ze składem* $C_{12}H_{22}O_{11}$ a. $C_6H_{12}O_6$: C. trzcinowy (zwykły). C. burakowy. C. gronowy, in. d e k s t r o z a. C. mleczny, in. l a k t o z a. C. modrzewiowy, in. m e l i t o z a. C. owocowy, in. l e w u l o z a. C. słodowy, in. m a l t o z a. C. inwertowany=*C. krystaliczny, zmieniony na mieszaninę dekstrozy i lewulozy.* C. lodowaty, owsiany, jęczmienny=*gatunki wyrobów z cukru.* †C. różany. Trzyc. †C. pity=*sok trzciny cukrowej, dopiero co wyciśnięty.* Star. ×C. mączka=*mączka cukrowa, faryna.* Głowa cukru. Rąbać, tłuc C. C. tłuczony. Przen.: Oczy uczynił cukrem. Słow. Ma djabeł dosyć cukru, i grzech czyni słodki. Prz. b) C. ołowiany=*octan ołowiu normalny.* **3.** w lm. *przysmaki z cukru, cukierki, słodycze, konfekty.* **4.** [Cukry] *rodzaj ziemniaków.* **5.** zł. *głód.* Zdr. **Cukierek, Cukiereczek.** <Skr. çarkara, przez Prs. szekier, Arab. sukkar, Nm. Zucker>
Cukiereczek 1. czku, blm. p. **Cukier. 2. czka,** lm. **czki** p. **Cukierek.**
Cukierek 1. rku, blm. p. **Cukier:** Kanareczku, chcesz cukierku? **2. rka,** lm. **rki** *przysmak, zaprawiany cukrem, konfekt,* w lm. *cukry, słodycze:* C. ananasowy, cytrynowy, pistacjowy. C. galaretowy (=*złożony z cukru i jabłek).* C. gumowy (=*złożony z gumy i cukru, z dodaniem pewnego smaku, środek leczniczy od kaszlu).* Przen.: C. dziewczyna (=*ładna, miła).* Zdr. **Cukiereczek.**
Cukierenka, i, lm. **i** p. **Cukiernia:** Tabliczka czekolady, kupiona w cukierence. Zap.
×**Cukierkandel, dlu,** blm. *cukier lodowaty.* Troc. <Nm. Zuckerkandel>
Cukierkowy przym. od **Cukierek.** Przen.: C. Feuillet. Morz. (=*czuły, czułostkowy, sentymentalny).*
×**Cukierlan, u,** blm. **1.** *polewa z cukru, lukier.* Troc. **2.** *tort, ciasto lukrowane.* Goł. <? Cukier+Lany>
Cukiernia, i, lm. **e 1.** *zakład, gdzie wyrabiają i sprzedają słodycze.* **2.** ×p. **Cukrownia. 3.** [C.] (przy grze w bilard) *pośladek:* Z cukiernią do domu! Zdr. **Cukierenka.**
Cukierniany p. **Cukierniowy:** Czuć od niego było wino i cukiernianą wesołość. Ost.
Cukiernica, y, lm. **e** *puszka od cukru.* Zdr. **Cukierniczka.**
×**Cukiernicki** p. **Cukierniczy.** × **Po cukiernicku** przys.=*według sztuki cukierniczej.*

Cukiernictwo, a, blm. *zawód cukiernika.*
×**Cukierniczek, czka,** lm. **czkowie 1.** *czeladnik cukierniczy.* **2.** *chłopiec, usługujący w cukierni.*
Cukierniczka, i, lm. **i 1.** p. **Cukiernica. 2.** forma ż. od **Cukiernik. 3.** *żona cukiernika.*
Cukierniczy, × **Cukiernicki** przym. od **Cukiernik:** Fach C. Wyroby cukiernicze.
Cukiernik, a 1. lm. **cy** *ten, co robi słodycze, właściciel cukierni.* **2.** [C.]=a) lm. **cy** p. **Cukrownik.** b) blp. *pastil. santon. (lekarstwo na robaki).* c) lm. **i** *ciastko, herbatnik.* **3.** ×lm. **i** zool. p. **Rybik.** Kluk.
Cukierniowy, Cukierniany przym. od **Cukiernia:** Cukierniowa syrena. Orzesz.
Cukiernysy, ów, blp. cukier. *pierniczki różnokolorowe, złożone z mąki, zaparzonej mlekiem gotowanym.* <Nm. Zuckernuss=dosł. orzech cukrowy>
Cukiersztuba, y, lm. **y** cukier. *pokój, w którym ś. wyrabiają cukierki.* <Nm. Zuckerstube>
Cukiersztubowiec, wca, lm. **wcy** cukier. *subjekt, pracujący przy cukierkach.*
Cukierwar, a, lm. **owie** cukr. *majster, warzący cukier.* <Cukier+WAR>
[Cukorja, i, blm.] p. **Cykorja.**
Cukrodajny *dający cukier, dostarczający cukru:* Trzcina cukrodajna. <Cukier+DA>
Cukrolek, u, lm. **i** apt. *środek lekarski słodzony:* C. płynny=*syrop cukrowy.* <Cukier+LEK>
Cukromierz, a, lm. **e, Sacharometr, Sacharymetr** chem. *przyrząd do oznaczania ilości cukru w roztworze.* <Cukier+MIAR>
×**Cukromocz, u,** blm. lek. p. **Moczówka.** <Cukier+MOK>
× **Cukrosmażki, żek,** blp. *części roślinne smażone w cukrze, konfekty.* <Cukier+SMAG>
×**Cukrowacenie, a,** blm., czynność cz. **Cukrowacieć.**
×**Cukrowacieć, eje, ał,** ×**Cukrzeć** *w cukier ś. zamieniać a. smaku cukrowego nabierać.*
Cukrować, uje, ował 1. †p. **Cukrzyć:** Cukrowane potrawy. Rej. **2.** *cukrem powlekać, lukrować.* **3.** *zamieniać na cukier:* Wpływ cukrujący djastazy na maltodekstrynę. **4.** †*osładzać, umilać, uprzyjemniać:* Chrystus świętym słodził i cukrował miłość Bożą. Hrb. Hetman mężnym sławę cukruje. Leszcz. S. **5.** †*zdobić, ozdabiać:* Nie chcę ich nic C. ich przodki zacnemi, kiedy ś. sami zdobią. Rej. **6.** †*wystawiać w lepszym świetle, maskować, ukrywać:* Żyd zbrodnie swe cukruje. Grod. Gniew zatajony po wierzchu zdradnie cukrujecie nieszczerą chęcią. Koch. **7.** †*zbyt wysoko ważyć, przeceniać:* Kto sobie cudze szczęście cukruje, ten swoje bardzo gorzko uczuje. Kn. **8.** myśl. (o psie) *wydawać głos przyjemny.* **C. ś.** *w cukier ś. obracać:* Miód ś. cukruje. <p. Cukier>
Cukrowanie, a, blm., czynność cz. **Cukrować.**
Cukrowany 1. im. od **Cukrować. 2.** *pozornie uprzejmy, obłudny, farbowany:* Słówka cukrowane (=*jedwabne).*
Cukrowar, a, lm. **owie** p. **Cukrownik.** <Cukier+WAR>
Cukrowarnia, i, lm. **e** prow. p. **Cukrownia:** Chciano namówić go na założenie cukrowarni. Krasz.
Cukrowarniany przym. od **Cukrowarnia:** Mógł polegać na zawiązaniu z wierzycieli cukrowarnianej spółki przemysłowej. Spas.
Cukrowarski przym. od **Cukrowar.**
Cukrowarstwo, a, blm. p. **Cukrownictwo.**
× **Cukrowarz, a,** lm. **e** p. **Cukrownik.**

Cukrowaty *podobny do cukru, mający smak a. wygląd cukru:* Melon C. Syr. Do wina używają z apteki hałunu cukrowatego. Trzyc. Wapień C.

Cukrowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Trzcina.**

Cukrownia, i, lm. **e,** prow. **Cukrowarnia,** ×**Cukiernia** *fabryka cukru.*

Cukrowniany przym. od **Cukrownią:** Robotnicy cukrowniani. Prus.

Cukrownica, y, lm. **e** bot. **l.** p. **Prawka. 2.** p. **Trzcina.**

Cukrownictwo, a, blm., **Cukrowarstwo** *fabrykacja cukru, przemysł cukrowników.*

Cukrowniczy przym. od **Cukrownik:** Wyrób C.

Cukrownik, a l. lm. **cy,** a. **Cukrowar,** ×**Cukrowarz,** [**Cukiernik**] *fabrykant cukru, właściciel cukrowni.* **2.** lm. **i** bot. p. **Trzcina.** atkiem lu

† **Cukrowny** *słodki, jak cukier, bardzo słodki:* Po gorzkim cukrowniejsza słodycz. Fred. M. Przen.: Słówka cukrowe. Rej. (= *grzeczne pozornie, obłudne, ułudne, jedwabne).*

Cukrowość, i, blm. *ilość zawartego w czymś cukru:* C. buraków znaczna, nieznaczna.

Cukrowy l. przym. od **Cukier:** Mączka cukrowa. Fabryka cukrowo - rafinadowa. Buraki cukrowe (= *cukier zawierające).* Cukrowa wódka. Oss. (=*cukrem zaprawna).* Cukrowa wieczerza a. kolacja (=*złożona z cukrów, zastawiana dla gości weselnych).* Papier C.=*do zawijania cukru służący:* Okna pozaklejane grubym, cukrowym papierem. Krech. Przen.: *słodki, przyjemny, miły, rozkoszny:* Pierwszy C. rok małżeństwa. Usteczka cukrowe. Pocałowania cukrowe. Groch. Słowa cukrowe=a) *słodkie, przyjemne, miłe:* Każdy ucinek, z ust amanta wyrzeczony, jest to cukrowe dla kobiety słowo. b) *grzeczne, ujmujące, ułudne, jedwabne, pochlebne:* Pisze mi Wojewoda w cukrowych wyrazach, że mamy już zapomnieć o dawnych urazach. Malcz. **2.** bot.: a) C. korzeń p. **Wężymord.** b) C. korzeń a. Cukrowe korzonki a. Marek C. p. **Marek.** c) Palma cukrowa p. **Winosłocz.** d) Trzcina cukrowa p. **Trzcina. 3.** lek.: Cukrowa choroba a. Moczówka cukrowa p. **Moczówka.**

Cukrówka, i, lm. **i l.** *odmiana gruszy pospolitej.* **2.** *owoc tej odmiany.*

Cukru! *naśladowanie głosu synogarlicy.* <Dźwn. z podprowadzeniem pod Cukier>

Cukry, ów, blp. p. **Cukier.**

Cukrzan, u, lm. **y** chem. *związek cukru trzcinowego z tlenkiem metalicznym:* C. wapnia.

Cukrzany l. *z cukru zrobiony:* Figura cukrzana. **2.** przen. *miły, wdzięczny, kochany:* Zośka cukrzana pojedzie do was. Słow.

×**Cukrzeć, eje, ał** p. **Cukrowacieć.**

Cukrzeliczka, i, lm. **i, Słodziczka** bot. (hedypnois) *roś.*

Cukrzenie, a, blm. **l.** × czynność cz. **Cukrzeć. 2.** czynność cz. **Cukrzyć.**

Cukrzyca, y, blm. **l.** cukr. *sok, ugotowany w warniku.* **2.** lek. p. **Moczówka.**

Cukrzyć, y, ył, † **Cukrować** *cukrem zaprawiać, słodzić:* C. herbatę.

Cukrzyk, a, lm. **i** zool. p. **Rybik.**

Cukuł, u, lm. **y** p. **Cokół.**

Cul, a, lm. **e** mul. *kawałek drzewa, służący do oznaczania różnych miar w celu równego wysadzania cegieł.* <Nm. Zoll, przez Czes. coul>

Culag, u, lm. **i, Culaga l.** × *dodatek do pensji:* Miałby nierównie ozdobniejszą usługę kraj z kawalerji narodowej za małym culagu przydatkiem Kołł. **2.** rzeź. *kawałek mięsa pośledniejszego a. kość, dołożona do wagi.* <Nm. Zulage>

Culaga, i, lm. **i** p. **Culag:** Culagi abo dodatku dla gwardji. Vol.

Culagier, gra, lm. **gry** cies. *wiązanie dachowe, klatka dachu.* <Z Nm. Zulage>

×**Culagowy** przym. od **Culag,** *dodatkowy:* Culagowe pieniądze. L.

[**Culka, i,** lm. **i, Ciulka**] *penis.* <Dziec.>

[**Cuła, y,** lm. **y**] p. **Czułka.**

[**Cułka, i,** lm. **i**] p. **Czułka.**

l. Cuma, y, lm. **y l.** a. **Czuma** fl. *linka do uwiązywania statku.* **2.** gór. *pancerz z lin, wkładany na ciało,* in. k o t u l a. Zdr. **Cumka.** <Nm. Zaum=dosł. uzda>

2. Cuma, y, blm. p. **Dżuma.**

[**Cumber, bra,** lm. **bry**] p. [**Cąber**].

[**Cumbrzyna, y,** lm. **y**] p. **Czupryna.**

Cumka, i, lm. **i** fl. p. **l. Cuma.**

Cumować, uje, ował fl. *przywiązywać statek do hartfula.*

Cumowanie, a, blm., fl., czynność cz. **Cumować.**

[**Cumper, pra,** lm. **pry**] p. [**Cąber**].

[**Cumrzyć, y, ył**] p. **Combrzyć.**

Cunga, i, lm. **i l.** intr. *nóż obosieczny, osadzony w heblu, służący do obrzynania brzegów książki.* **2.** tkac. *blaszana płyta przy ręcznym warsztacie.* <Nm. Zunge=dosł. język>

Cup! l. a. **Cupu** *odgłos uderzenia: łup! bęc! pac! bach!:* Łup C. po sobie. **2.** ×*w., oznaczający chwytanie: chap! łap! cap! łaps! łabas!:* Dybał na niego długo, aż zawołał: C.! a tuś mi! Oss. <Dźwn.>

Cupać, pie, pał l. ×*iść ukradkiem w czyjeś ślady, dybać na kogo, śledzić kogo:* Postrzegszy z daleka idącego, cupał za nim, aż go przycupał. Oss. **2.** [C.] *rzucać ś. obces* (o wilku). **3.** szczot. *obciągać szczecinę, wystającą z pęczka.* <CUP>

[**Cupak, u,** blm.] *rodzaj grochu.* <?>

Cupanie, a, blm., czynność cz. **Cupać.**

Cupel, pla, lm. **ple l.** ×p. **Cypel. 2.** [C.] *pole, ostro wchodzące między lasy a. wody.*

[**Cuperek, rka,** lm. **rki**] p. **Kuper.**

Cupić, i, ił l. [C.] p. **Cupnąć. 2.** myśl. *biec obces.*

[**Cupieć, i, ał**] p. **Cupnąć.**

[**Cupień, pnia,** lm. **pnie**] p. **Cypel.**

l. [**Cupka, i,** lm. **i**] *osoba mała.* < CUP >

2. [**Cupka**] jechać=*jechać truchtem.* <Dźwn.>

[**Cupkać, a, ał**] p. **Cupnąć:** Owca, koza cupka (=*przebiera nogami, tupie).*

[**Cupkanie, a,** blm.] czynność cz. **Cupkać.**

Cupnąć, nie, nął, l. a. **Przycupnąć,** [**Ciupnąć, Uciupnąć**], † **Czupnąć,** nied. † **Czupić,** [**Ciupieć, Cupieć, Cupić**] *kucnąć, przysiąść, przypaść do ziemi, przyczaić ś.* **2.** [C.] *zdrzemnąć ś.* **3.** [Cupieć a. S i e d z i e ć n a c z y m p k u]=*siedzieć w kucki, siedzieć, skurczywszy ś.* **4.** [Cupnąć, **Cupkać**]=a) *uderzyć, potrącić.* b) *uderzyć nogą w ziemię, tupnąć.* c) *zatańczyć.* d) Cupnąć na piesku=*stanąć na czworakach.* <CUP, por. [C(z)ępieć]>

Cupnięcie, a, blm., czynność cz. **Cupnąć.**

Cupu! p. **Cup!:** Łupu C. po kożuchu.

[**Cur, a,** lm. **y**] *djabeł:* Niech cię C. weźmie. C. tobie, pek tobie=*idź precz ode mnie.* <Ukr. cur, „cur tobi, pek tobi!">

[**Curać się, a ś., ał ś.**] *odrzekać ś., odżegnywać wyrzekać ś., unikać, brzydzić ś.:* Curali ś. go ludzie. <Por. Cur>

[**Curanie się, a ś.**, blm.], czynność cz. **Curać ś.**

[**Curelik, a,** lm. **cy**] p. **Cyrulik.**

[**Curlik, a,** lm. **i**] p. **Cyrulik.**

×**Curuk!** woj. *wtył! nazad!* Troc. Por. **Curyk.** <Nm. zurück>

Curychtać, a, ał szczot. *przygotowywać szczecinę do wyrobu, dobrawszy podług wysokości.* <Nm. zurichten>

Curychtanie, a, blm., czynność cz. **Curychtać.**

Curychter, a, lm. **rzy 1.** *rzemieślnik, wyginający skórę na przyszwy.* **2.** czcion. *ten, co robi formy żelazne do odlewania czcionek na maszynie.* **3.** garb. p. **Kończący.** <Nm. Zurichter>

Curychternia, i, lm. **e** garb. p. **Wykończalnia.**

Curychtować, uje, ował garb. p. **Wykończyć.**

Curychtowanie, a, blm., czynność cz. **Curychtować.**

[**Curyk** a. **Ciuryk, Curuk**] *wtył, nazad!* (wołanie na konie, aby ś. cofnęły). <Nm. zurück>

Curyknąć, nie, nął fl. *cofnąć.*

[**Curys**]: Masz C.=*masz babo reduty.* <?>

† **Cusz** p. **Czusz**: Aby w tego, który miał przyjść po nim, wierzyli, to C. w Jezusa. Leop. Córki Syon, C. dziewki jerozolimskie. Op. <Właściwie t o c i u ż (toć już), pod wpływem Czes. t o t i ž>

Cuszlag, u, lm. **i** kosz. *zakończenie górne sztak, tworzących brzeg w rodzaju warkocza.* <Nm. Zuschlag>

[**Cuzać się, a ś., ał ś.**] *kłócić ś.* <Ukr. tiużyty=łajać, wymyślać>

[**Cuzanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Cuzać ś.**

[**Cuzo**] przys. od **Cuzy.**

[**Cuzy**] p. **Cudzy.**

[**Cużek, żku,** lm. **żki**] p. **Cug.**

[**Cużka, i,** lm. **i**] p. **Cuha.**

[**Cwajda**] *wołanie na konia a. bydlę: do siebie! k sobie!*: C. sa, gniada! <?>

Cwajer, a, lm. **y, Cwajka** ucz. *dwójka (jako stopień).* <Nm. Zweier>

Cwajka, i, lm. **i** ucz. p. **Cwajer.**

Cwajnos, a, lm. **y, Cwejnos 1.** *rodzaj wyżła z nosem rozdwojonym.* **2.** *człowiek z nosem dzielącym ś., garbatym, niezgrabnym.* **3.** *Żyd.* < Nm. Zwei=dwa+Nos >

[**Cwajnoska, i,** lm. **i, Cwejnoska**] *nierządnica.*

[**Cwalina, y,** lm. **y**] p. **Szczwół.**

×**Cwalnica, y,** lm. **e** *koło rozpędowe.* <p. Cwał>

Cwał, u, blm., **Czwał,** † **Szczwał** *najszybszy bieg konia, rodzaj galopu,* in. g a l o p d ł u g i: Cwałem a. w cwał pędzić. Pędzą cwałem, co stać koni. Pol. Przejść w C. z kłusa. Woda gotuje ś. w C. (=*wre, kotłuje ś., cwałuje*). † **Cwałem** przys.=*nakształt fali*: Cwałem jachać abo iść, wałem. Kn. <Może z tegoż źródła, co Czambuł>

×**Cwałać, a, ał 1.** p. **Cwałować. 2.** a. ×**C. ś.** p. **Czwałać.** Kn.

×**Cwałanie, a,** blm., czynność cz. **Cwałać.**

×**Cwałanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Cwałać ś.**

[**Cwałek, łka,** lm. **łki**] *koń rączy, choć mały.*

Cwałować, uje, ował 1. a. ×**Czwałować,** ×**Cwałać,** ×**Czwałać** *biec (o koniu) a. jechać cwałem a. w cwał, galopować, pędzić.* **Przen.**: Cwałuje dniem i nocą za tym interesem (= *uwija ś., stara ś.*). Poco tak cwałujesz? czytaj wolniej (=*śpieszysz ś.*). **2.** a. **C. ś.** (o wodzie) *gotować ś. w cwał, bałwanić ś., przewracać ś., wrzeć, kotłować ś.* **3.** kol.: Parowóz cwałuje=*drga pionowo, podskakuje.* <p. Cwał>

Cwałowanie, a, blm., czynność cz. **Cwałować.**

Cwałowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Cwałować ś.**

Cwancygier, a, lm. **y** *dawna moneta austryjacka =40—42 gr. pol.*, in. [s o r o k o w i e c]. Zdr. [**Cwancygierek**]. <Nm. Zwanziger>

[**Cwancygierek, rka,** lm. **rki**] p. **Cwancygier.**

Cwaniak, a, lm. **i** gm. *człowiek przebiegły.* <? Cwał por. Szczwany>

Cwano przys. od **Cwany.**

Cwany gm. **1.** *szczwany, przebiegły, chytry, przemądrzały, kuty.* **2.** *wyborny, wyśmienity, doskonały, pyszny*: C. interes. <Szczwany>

[**Cwardy**] p. **Twardy.**

[**Cwarzyć się, y ś., ył ś.**] p. **Swarzyć.**

Cwejnos, a, lm. **y** p. **Cwajnos.**

[**Cwejnoska, i,** lm. **i**] p. **Cwajnoska.**

[**Cwela, i,** lm. **e**] p. **Szwela.**

Cwelich, u, lm. **y,** † **Cwylich,** † **Cwylig** *tkanina lniana z podwójnej osnowy.* <Nm. Zwillich>

Cwelichowy przym. od **Cwelich.**

[**Cwentarz, a,** lm. **e**] p. **Cmętarz.**

Cwik, a, lm. **i** *kogut niezupełnie wykapłoniony.*

[**Cwikier, u** a. w lm. **y, Ćwikier**] *binokle*: Panna z cwikierem na nosie. Rog. <Nm. Zwicker>

Cwiksztos, u, blm. szczot. *uporządkowane do użycia odpadki włosa.* <Nm. Zwickstoss>

[**Cwirkać, a, ał**] w oczy=*robić komu ostre wymówki.* <Dźwn.>

[**Cwirkanie, a,** blm.] czynność cz. **Cwirkać.**

Cwiszgold, u, blm., † **Ćwiżgult,** † **Ćwiżgult,** †**Ćwizgult** men. *złoto malarskie płatkowe (w blaszkach) z podłożonym srebrem.* <Nm. Zwischgold>

† **Cwykiel, kla,** lm. **kle** p. **Ćwikiel.** Przen.: Arjusz, jak jednę kwaterę fałszywie zakroił, wnet do niej kilkadziesiąt innych cwyklów przystosował. Wuj.

† **Cwylich, u,** lm. **y** p. **Cwelich.**

† **Cwylig, u,** lm. **i** p. **Cwelich.**

[**Cyba, y,** lm. **y, Cybe, Cybele**] *koza.* <Nm. zibbe>

×**Cybancik, a,** lm. **i** p. **Cybant.**

Cybank, u, lm. **i 1.** czcion. *maszyna do ciągnięcia, zbierania na żądaną grubość sztabików dla drukarni.* **2.** pusz. *narzędzie do narzynania gwintów podłużnych.* <Nm. Ziehbank>

Cybant, u, lm. **y,** ×**Cybunt,** [**Cymbánt**] *żelazo, którym ś. okrywają miejsca spojone w kole zepsutym, klamra chwytająca pękniętą obręcz,* in. w y r w a n t, o p a s k a. Zdr. ×**Cybancik.** <Nm. Ziehband>

[**Cybaty, Cybiasty**] *mający długie nogi.* <p. Cyby>

[**Cybe**] nieod. p. **Cyba.**

† **Cybeby, ów,** blp. *rodzaj największych rozynek.* <Włos. zibibbo, z Arab. zabīb>

[**Cybele**] nieod. p. **Cyba.**

×**Cyberneta, y,** lm. **ci** *rządca kraju.* <Gr. kybernētēs>

×**Cybernetyka, i,** blm. *sztuka rządzenia krajem.* <Gr. kybernētikē>

×**Cybet 1. a,** lm. **y** p. **Łasza. 2. u,** blm. p. **Zybet.**

[**Cybiasty**] p. **Cybaty.**

[**Cybik, a,** lm. **i**] *paka, w której ze Wschodu przywożą herbatę.* <Ros. cybikъ>

[**Cyblisowy**] p. **Cyprysowy.**

Cybora, y, lm. **y** bot. p. **Cibora.**

Cyborjum, w lp. nieod., lm. **ja, jów,** gm. **Cymborjum,** [**Cymboryja**] *miejsce w ołtarzu, gdzie ś,*

przechowuje puszka z hostjami. <Łć. ciborium, z Gr. kibórion=kielich>

Cybuch, a, lm. **y l.** a. ×**Cebuch,** [**Cybuk**] *rurka, przez którą ś. ciągnie dym z fajki:* C. z czereśni tureckiej=*antypka.* **2.** bud. *dziura w ścianie, prowadząca dym z pieca do komina.* 3. hut. *rura do wydymania przy wyrobie szkła.* Zdr. **Cybuszek.** <Tur. czubùk>

Cybucharnia, i, lm. **e** *sprzęt do przechowywania cybuchów:* Środek sali zajmował sprzęt duży, okrągły, cybucharnią zwany, najeżony przeszło stu cybuchami. Byk.

Cybuchowy przym. od **Cybuch:** Munsztuk C. L.

[**Cybuk, a,** lm, **i**] p. **Cybuch.**

Cybula, i, lm. **e l.** ×p. **Cebula. 2.** [C.] p. **Cebularz. 3.** a. **Sikora** zł. *zegarek.* Zdr. ×**Cybulka.**

[**Cybulak, a,** lm. **i**] p. **Cebulak.**

[**Cybularka, i,** lm. **i**] p. **Cebularka.**

×**Cybulasty** p. **Cebulasty:** Cybulaste oczy prawie na wierzch wyszły z oburzenia. Bał.

Cybulizować się, uje ś.,ował ś. żart. (o Żydach) *przyjmować cywilizację, cywilizować ś., naśladować zwyczaje chrześcijan:* Czy pan, człowiek cybulizowany, ma zawsze na leśniczostwie mieszkać i być leśnikiem? Gliń. < Żartobliwy sld. do Cybula>

×**Cybulka, i,** lm. **i** p. **Cybula.**

×**Cybulkowaty** p. **Cebulkowaty:** Kremlin w całej orjentalnej krasie smukłych wież, baszt podobnych do pagód i opasłych cybulkowatych kopuł cerkiewnych. Spas.

×**Cybulkowy** przym. od **Cybulka,** p. **Cebulkowy.**

Cybulus, a, lm. **y** p. **Cebularz.**

×**Cybunt, u,** lm. **y** p. **Cybant.**

Cybuszek, szka, lm. **szki** p. **Cybuch.**

Cybuszkowy przym. od **Cybuszek:** Tulejka cybuszkowa.

×**Cybusznik, a,** lm. **l** bot. p. **Jaśminek.**

[**Cyby, cyb,** blp.] **l.** *długie nogi.* **2.** *baby w nosie.* <? Por. Dzyby, Dyby i Dybać>

Cyc, u, blm., [**Syc**] *rodzaj tkaniny bawełnianej.* <Nm. Zits, Zitz, z Bengals. czynt a. czyts>

[**Cyc, a,** lm. **e**] p. **Cycek.**

×**Cycać, a, ał** *ssać.* <CYC>

[**Cycak, a,** lm. **i**] p. **Sysak.**

Cycal, a, lm. **e l.** ×p. **Cycuś. 2.** [C. a. **Cycoń, Cycoch, Cycój**] = a) p. **Cycuś.** b) *człowiek, trzymający z nałogu palec w ustach.* c) *dzieciuch, ślamazarnik.*

×**Cycał, a,** lm. **y** p. **Cycuś.**

×**Cycanie, a,** blm., czynność cz. **Cycać.**

×**Cycasty,** ×**Cycaty** *mający wydatne piersi, viersisty.*

† **Cycaszek, szka,** lm. **szki** p. **Cycek.** Mur.

×**Cycaty** p. **Cycasty.**

[**Cyceczka, i,** lm. **i**] p. **Cycek.**

Cycek, cka, lm. **cki l.** a. [**Cyc, Cycka**], ×**Cycoń** *sutek niewieści, pierś niewieścia:* Dziecko jeszcze przy cycku (*=jeszcze ssie*). ×C. dawać (*=karmić piersią*). **2.** w lm. *sutki u zwierząt, wymię.* 3. *buteleczka do karmienia niemowląt,* m a m k a. **4.** † w lm. p. **Brodawka. 5.** [C.] *dziobek u dzbanka.* Zdr. **Cycuś, Cyś, Cysio, Cyź,** † **Cycaszek,** [**Cyceczka**]. Zgr. **Cycysko.** <CYC>

Cycele nieod. p. **Cycełe.** Niem.

Cycełe nieod., **Cycele, Cyces** *frędzle, kutasy vrzy odzieniu u Żydów.* <Hb. zizath lm.>

Cycero, a a. ×**ona l.** !lm. **onowie** p. **Cyceron. 2.** lm. **a** a. ×**ony** druk. *rodzaj czcionek:* Cyceronem nazywają ś. czcionki duże, te, któremi dzienniki artykuły kierujące drukują. Rog. Na C. nie mamy jeszcze ani słowa. Rog. <Od druku listów Cycerona w połowie XVII w.>

!**Cyceron, a,** lm. **owie,** !**Cycero,** !**Cycerone,** !**Czyczerone** *przewodnik, objaśniacz, oprowadzacz.* <Od imienia Łć. Cicero, przez Włos. cicerone>

! **Cycerone** nieod. m. p. **Cyceron.**

×**Cyceronjanizm, u,** blm. *sposób pisania Cycerona, naśladowanie Cycerona.* <Od imienia Łć. Cicero>

! **Cyceronować, uje, ował,** ! **Czyczeronować** *przewodniczyć, oprowadzać, pokazywać, objaśniać.*

! **Cyceronowanie, a,** blm., czynność cz. **Cyceronować.**

Cycerowy druk. przym. od **Cycero:** Firet C. (*=wymiarów cycera*).

Cyces nieod. **l.** p. **Cycełe. 2.** *puszka z przykazaniami, którą Żydzi przy modlitwach wkładają na czoło:* Brzegiem wiszą gałki, coś nakształt guzików, które Żydzi, modląc ś., na łbach zawieszają i które po swojemu C. nazywają. Mick. <p. Cycełe>

[**Cych, u,** lm. **y**] p. [**Cech**].

Cycha, y, lm. **y l.** *dzban i kubki cechowe:* Cech każdy oprócz cychy (dzbana i kubków) posiadał jeszcze flaszkę miedzianą i srebrny kieliszek do wódki. **2.** [C.] p. † **Cech.** <Nm. Zeichen>

[**Cycheł, chła,** lm. **chły**] p. **Czecheł.**

[**Cychować, uje, ował**] *rysować.*

[**Cychtać, a, ał**] p. **Cechtać.**

[**Cycka, i,** lm. **i**] p. **Cycek.**

[**Cyckać, a, ał**] **l.** *ssać, wysysać.* **2.** *popijać trunki.*

Cyckowy przym. od **Cycek;** anat.: †Wyrostek C. p. **Wyrostek.** † Brodawka cyckowa p. **Brodawka.**

[**Cycoch, a,** lm. **y**] **l.** p. **Cycal. 2.** p. **Cycuś.**

Cycoń, a, lm. **e l.** ×p. **Cycek. 2.** [C.]=a) p. **Cycał.** b) p. **Cycuś.**

[**Cycor, a,** lm. **y, Cycorek**] *sopel* (np. lodu). <CYC>

[**Cycorek, rka,** lm. **rki**] p. **Cycor.**

Cycowaty l. ×*podobny do cyca.* **2.** ×*flakowaty, ochlapły, obwisły.* **3.** anat.: † C. pociąg p. **Wyrostek.**

Cycowy przym. od **Cyc;** [**Sycowy**]: **Ma** nowe sukienki i cycowe smaty. Len.

[**Cycój, oja,** lm. **oje**] **l.** p. **Cycal. 2.** p. **Cycuś.**

Cycuś, a, lm. **e l.** p. **Cycek. 2.** a. ×**Cycał**=a) a. ×**Cycal** *dziecko ssące, przy piersi, osesek.* b) a. [**Cycal, Cycoń, Cycoch, Cycój**] *pieszczoch, gagatek.* <CYC>

Cycy nieod. (w języku dziecięcym) *sutek niewieści:* Mamko, daj dziecku C.

Cycysko, a, lm. **a** p. **Cycek.**

Cyder, dru, lm. **dry** p. **Cydr.**

Cydr, u, lm. **y, Cyder** *napój wyskokowy z jabłek,* in. j a b ł e c z n i k. < Gr. síkera, Łć. sicera, Włos. cidro itd.>

[**Cydzia cydzia!**] *wołanie na kozy.* [**Cydzia! Cydź!**] *odpędzanie kóz.* <? Por. Nm. Ziege>

[**Cydź!**] p. **Cydzia.**

Cyferblat, u, lm. **y l.** *tarcza zegara.* **2.** rub. *twarz.* <Nm. Zifferblatt>

×**Cyferka, i,** lm. **i** p. **Cyfra.**

[**Cyfr, a,** blm.] p. **Cyfrowany.**

Cyfra, y, lm. **y 1.** *symbol służący do oznaczania liczb:* Cyfry arabskie, rzymskie. Cyfry dziesiętne (= *znajdujące ś. po przecinku w ułamku dziesiętnym*). Cyfry znaczące (= *różne od zera*). Dowieść czegoś na cyfrach (=*za pomocą liczb*). Chcemy ciebie zapytać, kapłanie cyfry i linji. Orzesz. (=*matematyku*). **2.** † *zero:* Cyfry nie mają swego mianowania w liczeniu, tylko znaczą, że nie masz set a. dziesiątków a. jedności. Sol. **3.** ×przen. *nic, fraszka, bagatela, drobnostka, głupstwo:* Człowiek za cyfrę, kiedy w mieszku dziura. Bratk. Jak zagram na skrzypcach, C. wszystkie orkiestry. Zabł. **4.** ×*znak pisma tajnego:* Przejęto list cyframi pisany. Kłok. (=*cyfrowany*). **5.** częś. w lm. *litery początkowe imienia i nazwiska a. dwuch imion połączone z sobą, inicjały, monogram:* W mieszkaniu Karola widział jej cyfry. Krasz. C. Jana Kazimierza CJ. **6.** ×*deseń:* W cyfrę powiązany płotek. Mick. **7.** [C.] *żelazko do odbijania deseni na żelazie.* **8.** [C.] *wyszywka na ubraniach; cętka, ozdoba.* **9.** [C.] *rodzaj tańca.* Zdr. ×**Cyferka.** <Z Arab. sifr = dosł. pusty, zero, przez Śr. Łć. cifrae lm.>

Cyfrować, uje, ował 1. *cyframi oznaczać, numerować.* **2.** *liczyć, rachować.* **3.** *pisać tajnemi znakami:* List cyfrowany. **4.** [C.]=a) *wyszywać we wzory, haftować; wybijać wzory cyfrą.* b) *tańczyć „cyfrowanego"; skakać.*

Cyfrowanie, a, blm., czynność cz. **Cyfrować.**

[Cyfrowany] 1. *ozdobiony deseniem, wyszywany* **2.** a. [**C., Podhalański**] *taniec góralski.*

Cyfrowo przys. od **Cyfrowy,** *za pomocą cyfr:* C. poparte argumenta.

Cyfrowy przym. od **Cyfra:** Pismo cyfrowe (= *cyframi a. znakami tajnemi wyrażone, cyfrowane*).

Cyfus, u, lm. **y, Scyfus** *naczynie liturgiczne do wina mszalnego.* <Gr. skýfos, skąd Łć. scyphus>

Cyga, i, lm. **i 1.** *bąk, fryga, krąglica, wartałka, warkotka:* Kręci ś. jak C. Człek goni tańcem po ledzie cygę malowaną. Tw. (= *ugania ś. za drobnostką, narażając ś.*). **2.** ×*człowiek ruchliwy, wścibski, kręcicki.* **3.** [C.]=a) *studnia z żórawiem a. kołem.* b) *winda.* c) *baba do pobijania pali mostowych.* **4.** bud. *żłobek, złożony z podwójnej krzywizny kołowej,* in. *żłobek składany, wklęsek.* <Zap. Węg. csiga>

[Cyga cyga! a. Cygu cygu! Cygo cygo!] *wołanie na gęsi.*

Cygan, a 1. lm. **y** *kłamca, oszust, szalbierz, krętacz, matacz:* To wielki C., nie trafisz z nim do końca. Oss. Co Żyd, to C. Prz **2.** lm. **i** a. **Bohem** *literat a. artysta, wiodący życie wesołe, hulaszcze, pełne wybryków.* **3.** blm. *rodzaj gry w karty.* **4.** [C.] blm. *rodzaj tańca.* **5.** lm. **y**=a) p. **Cyganek.** b) [C.] *piec żelazny.* **6.** [Cygany, blp.] =a) *rodzaj ziemniaków.* b) *potrawa z maku i ziemniaków.* Zdr. [**Cyś**]. <? Może Ngr. athíggaanos, a. Prs. tsieng>

Cyganeczka, i, lm. **i** p. **Cyganka:** A ty, cyganeczko, wiedź białoszyje siostry, jaskółeczko.

Cyganek, nka, lm. **nki, Cygan 1.** *nożyk składany z trzonkiem drewnianym, kozik.* **2.** *piec z kuchnią angielską:* C., który stał w kącie izdebki, mało dawał ciepła, a dymił niemiłosiernie. Bał. **3.** [C.] *część kółka do przędzenia.*

Cyganerja, i, lm. **e,** ×**Cyganja** *ogół artystów i literatów, wiodących życie burszowskie,* in. *bohemja:* Sceny z życia cyganerji warszawskiej mają humor knajpowy w lepszym stylu.

Cyganić, i, ił 1. *oszukiwać, matać, kręcić, szachrować:* Jak zaczął C. jurysta, tak prostaczka szlachcica wykwitował. **2.** *oddawać ś. nierządowi:* Ty wyrodna! z pierwszym szlachcicem cyganisz na jarze. Słow. ×**Cyganić ś.** p. **Cyganieć.**

Cyganieć, eje, ał, × **Cyganić ś.** *stawać ś. podobnym do Cygana, ulegać wpływowi Cyganów.*

Cyganienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Cyganić. 2.** czynność cz. **Cyganieć.**

×**Cyganienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Cyganić ś.**

×**Cyganja, i,** lm. **e** p. **Cyganerja.**

Cyganka, i, lm. **i 1.** *kobieta o twarzy opalonej a. śniadej* (przen. o zwierzętach barwy ciemnej w rodz. ż., np. o jaskółce). **2.** *oszustka, oszukanica, mataczka.* **3.** ×*kobieta sprytna, filutka.* **4.** *rodzaj jabłka.* **5.** *rodzaj gruszki.* Goł. **6.** [C.]= a) *bryczka pocztowa.* b) *owca czarna.* **7.** myśl. *zła strzelba.* Zdr. **Cyganeczka.**

×**Cyganowaty** *podobny do Cygana, mający cerę oliwkową, czarniawy.*

[Cygany, ów, blp.] p. **Cygan.**

Cygański 1. *tułaczy, koczowniczy:* C. żywot prowadzić. Kn. **2.** *kłamliwy, szalbierski, szachrajski, matacki.* **Po cygańsku, Z cygańska** przys. *kłamliwie, po szalbiersku.* **3.** C. targ a. cygańskie kupno = *kradzież.* **4.** *cyganerji dotyczący:* Wpadł w atmosferę cygańsko-burszowską artystycznego kółka. Krasz. **5.** Poty cygańskie= *śmiertelne, pochodzące z nieczystego sumienia.* **6.** Uzdeczka cygańska=*zrobiona z włosia końskiego dla niespokojnych koni.* **7.** † Strzelba cygańska= *zła, popsuta.* **8.** [Cygańska a. **Cygieńska** woda, cygańskie błoto] = *piaski głębokie.* [C. marcypan]=*sos z fajki.* [**C., ego,** blm.] rz. *taniec Cyganów.*

×**Cygaństwo, a,** lm. **a 1.** zb. *Cyganie.* **2.** *zwyczaje cygańskie:* Siła ś. ich było tym cygaństwem pozarażało. Falib. **3.** [C.] *figle, oszustwo.*

[Cygar, u, lm. **y]** p. **Cygaro:** Tylko ćmił C. i chodził. Kon. Kieszeń z ładunkiem cygarów Ochoc.

[Cygara, y, lm. **y]** p. **Cygaro.**

Cygareta, y, lm. **y, Cygareto** *papieros:* Wszyscy dworscy posłupieli, widząc ją palącą cygarety. Krasz. Zdr. **Cygaretka.** <Fr. cigarette>

Cygaretka, i, lm. **i** p. **Cygareta:** Spędzał godziny, uprzyjemniane cygaretkami. Krasz.

Cygaretko, a, lm. **a** p. **Cygareto;** ×**Sygaretko.**

Cygareto, a, lm. **a** p. **Cygareta:** Prosiła o pozwolenie zapalenia cygareta. Krasz. Zdr. **Cygaretko.**

Cygaretowy przym. od **Cygareta:** Papierki cygaretowe.

Cygarko, a, lm. **a** p. **Cygaro:** Siadajże proszę, oto masz C. Krasz.

Cygarnica, y, lm. **e 1.** *pudełeczko do noszenia cygar przy sobie.* **2.** a. × **Cygarówka** *rurka do osadzania cygar przy paleniu.* **3.** pog. *sprzedająca cygara, sklepowa w dystrybucji.* Zdr. **Cygarniczka.**

Cygarniczka, i, lm. **i** p. **Cygarnica.**

Cygarniczy *wyrobu cygar dotyczący:* Ogniska przemysłu cygarniczego.

Cygaro, a, lm. **a,** ×**Sygaro,** ×**Sygar,** [**Cygar, Cygara,** w lm. **Cygarusy**] *liście tytuniu, zwinięte do palenia.* Zdr. **Cygarko.** <Hp. cigarra = dosł. konik polny, dla podobieństwa kształtu>

×**Cygarować, uje, ował** *palić, kopcić, ćmić.*
×**Cygarowanie, a,** blm., czynność cz. Cygarować.
Cygarowy przym. od **Cygaro:** Zapach C.
Cygarówka, i, lm. **i 1.** *ta, co robi cygara.* **2.** ×p. **Cygarnica.**
[**Cygarusy, ów,** blp.] p. **Cygaro.**
[**Cygęz, y,** lm. **y**] p. **Cigiędź.**
[**Cygęź, i,** lm. **e**] p. **Cigiędź.**
[**Cygieński**]: Cygieńska woda p. **Cygański.**
[**Cygiędź, i,** lm. **e**] p. **Cigiędź.**
[**Cygięź, i,** lm. **e**] = **Cigiędź.**
[**Cygło, a,** lm. **a**] p. **Cigło.**
[**Cygo cygo!**] p. [**Cyga**].
†**Cygrynowy** *koloru modro-zielonego, jak morze.* <Zap. Nm. seegrün=morsko zielony>
[**Cygu cygu!**] p. [**Cyga**].
[**Cyheł, hła,** lm. **hły**] p. **Czecheł.**
Cyjan, u, blm., ×**Sin** chem. *związek azotu z węglem,* CN. <Gr. kýanos=błękit>
Cyjanek, nku, lm. **nki,** ×**Sinek** chem. *związek cyjanu z pierwiastkiem, sól kwasu cyjanowodornego:* C. żółty = *żelazo-cyjanek potasu,* $K_4Fe(CN)_6$; C. czerwony = *nadżelazocyjanek potasu,* $K_6Fe_2(CN)_{12}$.
Cyjanina, y, blm. farb. *błękit chinolinowy.*
Cyjanit, u, lm. **y, Błękiciec** min. *kamień szlachetny, odmiana dystenu.*
Cyjanometr, u, lm. **y** fiz. *przyrząd do oceny natężenia błękitu nieba.* <Gr. kýanos=błękit+métron=-mierz>
!**Cyjanotyczny** przym. od **Cyjanoza.**
Cyjanowodorny kwas chem. p. **Cyjanowodór.** <Cyjan+Wodor>
Cyjanowodór, oru, blm., ×**Sinowodór** chem. *związek cyjanu z wodorem, cyjanek wodoru,* k w a s c y j a n o w o d o r n y, ×k w a s p r u s k i, HCN.
!**Cyjanoza, y,** blm. lek. s i n i c a, *chorobliwe błękitnawe zabarwienie skóry.* <Gr. kyánōsis=błękitność>
Cyk *naśladowanie głosu wahadła w zegarze.* <Dźwn.>
[**Cykacz, a,** lm. **e**] **1.** *wahadło zegaru.* **2.** *zegar, zegarek.*
Cykać, a, ał 1. p. **Cyknąć. 2.** *pić pomału, lubując ś., popijać, sączyć.* **3.** [C.] *doić* (szczeg. kiedy krowa mało mleka daje. <Dźwn.>
Cykada, y, lm. **y** p. **Piewik:** Gdyby nie ćwierkanie cykady, słyszałbyś, jak ś. koło czasu po niebie toczy. Kon. <Łć. cicada>
×**Cykada, y,** lm. **y** p. **Cykata:** Do pierników toruńskich nakłaść cykady krajanej a. skórek cytrynowych. <p. Cykata>
Cykanie, a, blm., czynność cz. **Cykać.**
Cykas, a, lm. **y** p. **Sagowiec:** Wązkie pierzaste cykasy. Morz. <Now. niby Gr.-Łć. cycas>
Cykata, y, lm. **y,** ×**Cykada,** ×**Cukada,** †**Cukata** *skórka z pomarańczy, cytryny, melona a. arbuza, osmażana w cukrze.* <Włos. succada, z Łć. succus=sok; sld. do Cykać>
Cykatowy przym. od **Cykata.**
[**Cykawka, i,** lm. **i**] *ssawka:* Pije, jak z cykawki=*pije wolno.*
Cykl, u, lm. **e 1.** *maszyna do jazdy służąca i siłą ludzką poruszana.* **2.** ×*koło, sfera:* Fakt dochodzi do wiadomości wyższych cyklów. **3.** *przebieg kołowy zjawiska:* C. magnetyczny, elektryczny. **4.** *szereg zjawisk, pozostających między sobą w związku i stanowiących pewną całość:* C. poezji bohaterskiej. Większa część starych cywilizacji ukończyła już C. swego rozwoju. Ochor. **5.** a. **Okres** astr. *pewien perjod czasu, służący do obliczeń kalendarzowych.* **6.** †*tablica pergaminowa świąt ruchomych:* Istniały pergaminowe tablice świąt ruchomych; tablice takie zwały ś. cyklami. Kuliczk. <Gr. kýklos, skąd wyrazy Łć. od cycl->
Cykla, i, lm. **e** stol. p. **Cyklina.**
Cyklamen, u, lm. **y** p. **Gdula.** <Gr. kykláminos, Łć. cyclaminus>
Cyklamina, y, blm. chem. *glukozyd, otrzymywany z gduły ziemnej.*
Cykliczny 1. przym. od **Cyklik:** Poeci cykliczni (=*cyklicy*). **2.** mat. *kołowy:* Układ C. **3.** muz. *składający ś. z kilku różnych części:* Suita, sonata, duet i t. d. są utworami cyklicznemi. <p. Cykl>
Cyklik, a, lm. **cy** *jeden z poetów epicznych greckich, których utwory stanowiły jedną całość.*
Cyklina, y, lm. **y 1.** org. *narzędzie z blachy stalowej do polerowania piszczałek.* **2.** a. **Cykla, Ceklinga, Cyklinga, Cyklingstal** stol. *blacha stalowa do gładzenia drzewa,* in. s k r o b a c z k a. <Nm. Ziehklinge>
Cyklinga, i, lm. **i** p. **Cyklina.** Korz.
Cyklingstal, i, lm. **e** p. **Cyklina:** Starał ś. wbić sobie w pamięć owe stamejzy, knyple, cyklingstale. Korz. <Nm. Ziehklingstahl>
Cyklinować, uje, ował org. *polerować piszczałki cynowe cykliną.*
Cyklinowanie, a, blm., czynność cz. **Cyklinować.**
Cyklista, y, lm. **ści** *jeździec na cyklu.* <p. Cykl>
Cyklistka, i, lm. **i** forma ż. od **Cyklista.**
Cyklistowski przym. od **Cyklista:** Wyścigi cyklistowskie.
Cyklizm, u, blm. *sport cyklowy:* Ma i C. swoich przeciwników.
Cyklodrom, u, lm. **y** *miejsce do ćwiczeń i popisów cyklistowskich.* <Now. z Gr. kýklos=koło+drómos=bieg, bieganie>
Cyklojda, y, lm. **y** mat. *krzywa, którą opisuje punkt płaszczyzny koła, toczącego ś. bez ślizgania po linji prostej:* C. zwyczajna, wydłużona, skrócona. <Gr. kykloeidēs=kołokształtny, kolisty>
Cyklojdalny przym. od **Cyklojda:** Wahadło cyklojdalne (=*mające postać cyklojdy*).
Cyklometr, u, lm. **y** *przyrząd do mierzenia szybkości ruchu cyklów.* <Now. z Gr. kýklos=koło+métron=-mierz>
Cyklometrja, i, blm. mat. *nauka o mierzeniu okręgu i powierzchni koła i ich części.*
Cyklometryczny przym. od **Cyklometrja:** Funkcje cyklometryczne.
Cyklon, u, lm. **y** gie. **1.** wog. *ruch wirowy powietrza dokoła najmniejszości barometrycznej, wiatr, biegnący po drogach kołowych.* **2.** *gwałtowna burza wirowa, przeważnie w okolicach zwrotnikowych.* <Now. z Gr. kýklos=koło>
Cyklop, a, lm. **y 1.** *człowiek jednooki.* **2.** a. **Oczlik, Wrzecionkowiec** zool. (cyclops) *skorupiak wiosłonogi.* <Gr. kýklōps=dosł. okrągłooki>
Cyklorama, y, lm. **y** *rodzaj panoramy.* <Now. z Gr. kýklos=koło+hórama=widowisko>
Cyklowy przym. od **Cykl:** Sport C.
Cyknąć, nie, nął, nied. **Cykać 1.** a. nied. **Cykotać** (o zegarze) *wydać dźwięk „cyk."* **2.** ×*syknąć, psyknąć:* Cyknij na niego, a obejrzy ś. **3.** [C.] *co pewien czas dać drobną ilość czegoś:* Co jakiś czas cyknie mu kilkadziesiąt rubli. <Dźwn.>
Cyknięcie, a, lm. **a** czynność cz. **Cyknąć.**
Cykorja, i, [**Cukorja**] **1.** lm. **e** bot. (cichorium) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: a) C. e n d y w j a a. C. s z c z e r b a k (c. endivia). b) C.

zwyczajna a. pospolita, daw. Podróżnikiem zwana (c. intybus); 2. blm. *proszek z korzeni cykorji pospolitej, dodawany do kawy.* <Gr. kichórcion a. kichōrion, Łć. cichoreum a. cichorium>

Cykorjowaty bot.: Cykorjowate a. Cykorjowe rośliny (cichoraceae) *podrodzina rodziny złożonych.*

Cykorjowy przym. od **Cykorja:** Kawa cykorjowa. Syrop C. Bot.: Rośliny cykorjowe p. **Cykorjowaty.**

×**Cykoryjkowy** *podobny do cykorji:* Rośliny cykoryjkowe.

Cykot, u, lm. **y** *głos idącego zegara.* <Dźwn.>

Cykotać, a, ał p. **Cyknąć.**

Cykotanie, a, blm., czynność cz. **Cykotać.**

Cykotliwy *cykający, głośny:* Zegar odbywał cykotliwą wędrówkę.

×**Cykucieć, eje, ał** *wpadać w szaleństwo, szaleć.* <p. Cykuta>

×**Cykulata, y,** lm. **y** p. **Czekolada:** Wniesiono kawę, cykulat, sorbetów, wódek perfumowanych i rozmaitych wonności. Rol.

Cykuta, y, lm. **y** **1.** bot.: a) p. **Szaleć.** b) p. **Szczwół.** **2.** *trucizna z soku tych roślin:* Sokrates wypił cykutę. <Łć. cicuta>

[**Cykutka, i,** lm. **i**] p. **Czkawka.**

†**Cyl, u,** lm. **e** p. **1. Cel:** Jednę rzecz przedsięwziąć, C. sobie wystawić. Mącz.

†**Cylarz, a,** lm. **e** p. **Celarz:** Na potoczne wydatki celestata, a mianowicie na cylarza, pisarza. Goł.

†**Cylik, u,** lm. **i** p. **Celik:** Na potoczne wydatki celestata, a mianowicie na cylarza, pisarza, na tarcze, cyliki. Goł.

Cylinder, dra, lm. **dry 1.** mat. p. **Walec.** **2.** *część maszynerji w kształcie walca:* C. gazowy w młynie. **3.** *kocieł w machinie parowej.* **4.** *szkło u lampy.* **5.** *rodzaj zegarka płaskiego.* **6.** muz. *część narzędzia dętego, otwierana pistonem a. klapą:* Waltornia ma trzy cylindry. **7.** *rodzaj kapelusza męskiego.* **8.** a. **Cylindrowicz** a. **Cylinderus** *człowiek, chodzący w cylindrze, elegant, strojniś, modniś, frant, dandys:* Cylindry czyli strojnisie miejscy nawet zapisywani byli gwałtem na listy żołnierskie. Zdr. **Cylinderek.** < Gr. kýlindros, Łć. cylindrus>

Cylinderek, rka, lm. **rki** p. **Cylinder:** Nizki, niemodny C., przekrzywiony z fantazją na lewe ucho. Zap.

Cylindrojda, y, lm. **y** mat. *nazwa rozmaitych gatunków powierzchni.* <Gr. kylindroeides>

Cylindrowicz, a, lm. **e** p. **Cylinder:** Większość cylindrowiczów przestrzega zasad oszczędności.

Cylindrowy przym. od **Cylinder:** Materjał C. (*=na cylindry=kapelusze*). Zegarek C. (*=cylinder*). C. sąsiad. Prus. (*=ubrany w cylinder*).

Cylindryczny *mający postać cylindra, walcowaty:* Ciało cylindryczne.

×**Cylistyka, i,** blm. *sztuka stania na głowie i chodzenia na rękach.* <Now. z Gr. kylistikḗ>

†**Cylować, uje, wał** p. **1. Celować.**

†**Cylowanie, a,** blm., czynność cz. **Cylować.**

†**Cymbalik, a,** lm. **i** p. **Cymbał.** Leop.

Cymbalisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Cymbał:** Ojciec poczciwy człeczyna, ale C. okrutne. Orzesz.

Cymbalista, y, lm. **ści** a. ×**stowie** *ten, co gra na cymbałach:* Było cymbalistów wielu, ale żaden z nich nie śmiał zagrać przy Jankielu. Mick. Cymbalistowie i insza wiejska muzyka. Vol. <p. Cymbał>

Cymbalistka, i, lm. **i** forma ż. od **Cymbalista.**

Cymbalny przym. od **Cymbał:** Z brzękiem cymbalnych instrumentów. Słow.

Cymbalski, ego, lm. **scy** rz. p. **Cymbał.**

Cymbał, u, lm. **y,** × **Cembał 1.** częś. w lm. *narzędzie muzyczne, złożone z czworobocznego pudła rezonansowego, na którym naciągnięte struny uderzają ś. tak zwanemi pałcatkami:* Grać na cymbałach. Para serbów a C. idą w taniec kołem. Zwr. M. Dwaj uczniowie przy cymbałach klęczą, stroją nanowo struny i próbując brzęczą. Mick. Z cymbałami, narodu swego instrumentem, chadzał niegdyś po dworach i graniem zdumiewał. Mick. Zawiesił dźwięcznostrunne na ścianie cymbały. Mick. Wali, jak w C. **2.** × *dzwon w zegarze, bijący godziny:* Cymbały, dzwony u zegara, które godziny biją. Zabł. Na wieży ratusza krakowskiego były dwa cymbały zegarowe. Sol. **3.** ×*dzwonek, brzękadło:* Cymbały na konia do sanek. Troc. Włóżmy chomąt na konia, a nawieszajmy cymbałów na niego. **4.** org. *jedna z odmian głosu, zwanego miksturą w organie.* **5.** rub. *pośladek:* Wziął kaducznie w C. Oss. **6.** a, lm. **y,** a. **Cymbalski** *głupiec, bałwan, fuszer, fujara.* Zdr. **Cymbałek,** †**Cymbalik.** Zgr. **Cymbalisko.** <Gr. kýmbalon = dosł. zele>

Cymbałek, łka, zwykle w lm. **łki** p. **Cymbał:** Grać na cymbałkach.

† **Cymbałtownik, a,** lm. **cy** *ten, co cymbały robi.* Mącz.

[**Cymbánt, u,** lm. **y**] p. **Cybant.**

† **Cymbel, u,** lm. **e** *dzwonek srebrny w starych organach.* <p. Cymbał>

† **Cymbor, u,** lm. **y** p. **Cymbury:** Przygnane w cymborze Tatary. Kochan. Ciągnąc w kajdanach i cymborzech, w arkanach, nieszczęśliwe ofiary.

! **Cymborjum,** w lp. nieod., lm. **ja, jów** gm. p. **Cyborjum.**

[**Cymboryja, i,** lm. **e**] p. **Cyborjum.**

Cymbr, u, lm. **y** p. **Cembra.**

Cymbra, y, lm. **y** p. **Cembra.**

† **Cymbulc, u,** lm. **e,** † **Cymbulec** *rodzaj strzały.* Mącz. <Może Nm. Ziehbolzen>

† **Cymbulec, lcu,** lm. **lce** p. **Cymbulc.** Tuch.

† **Cymbury, ów,** blp., † **Cymbor,** † **Czymbury** *więzy, kajdany:* Więźnie w cymburach wiodą. Górn. < Tur. czénbér = obręcz, naszyjnik i t. d.>

×**Cymcowy** przym. od **Cymiec,** p. **Ciemcowy.**

×**Cyment, u,** lm. **y** p. **Cement:** Brak kamienia ciosowego zastąpić może C. z wapna i z dachówki utłuczonej. Świt.

† **Cyment, u,** lm. **y** *kora cynamonowa, cynamon:* U nas kora cynamonowa dawniej była C. zwana. Vol. <Nm. Zimmet; p. Cynamon>

† **Cymer, u,** lm. **y** *kita, pióropusz:* Przyłbicę o dwu cymerach miał na głowie. Warg. <Fr. cimier, przez Nm. Zimier>

Cymersznur, u, lm. **y** powr. p. **Sznur.** <Nm. Zimmerschnur>

Cymes, u, lm. **y,** [**Cynes**] **1.** *coś najlepszego, wybór, dobór, śmietanka, kwiat:* Sam C. **2.** *rarytas, przysmak, smakołyk:* Rozmyślały, jak ś. może nazywać po francusku C. z marchwi. Jun. [C.] przym. *godny, dostojny, ładny.* <Nm. Zugemüs = dosł. wety, przysmaki, przez Żyd. cymes>

×**Cymiec, mca,** blm. p. **Zamsz:** Siodło ma być miękkim cymcem obszyte. Dor. <p. Zamsz>

Cymol, u, lm. **e** chem. *węglowodór* $C_{10}H_{14}$, *znajdujący ś. w różnych olejkach eterycznych.* <Now. z początku wyrazów Łć. (z Gr.): cuminum = kmin + oleum = olej>

[**Cymper, pra,** lm. **pry**] **1.** *przyśpiew.* **2.** *zabawy zapustne.* <p. Cąber>

[**Cympry, ów,** blp.] *wieczornice.*

[**Cymserować, uje, ował**] p. **Cenzurować.**

Cymsztangi, ang, blp. cukier. *ciastka migdałowe suche.* <Nm. Zimmtstange = dosł. laska cynamonowa>

1. Cyn, u, lm. **y 1.** † *kawałek drzewa, drewno,* w lm. *drwa:* Cynów wszelakich, gdzie jest dębina, tam kołów, słupów, gdzie sośnina, tam żerdzi, dylów i drew do palenia. Zaw. Cynu w dobrą drogę nagotować. Zaw. **2.** mł. *wiązanie drewniane pod walnicą kół wodnych młyńskich.* <?>

2. Cyn, u, lm. **y** tkac. p. **Czyn.**

Cyna, y, blm., † **Cena 1.** chem. *pierwiastek z gromady węglowców, stojący na pograniczu między metalami a niemetalami, o układzie kwadratowym kryształów sztucznie otrzymanych, Sn.:* Naczynia miedziane cyną pobielają. **2.** *naczynia i inne wyroby cynowe:* Szczęśliwsze były wieki, kiedy na cynie jadano. Oss. ×Rzemieślnik od cyny (=*konwisarz, cyngiser*). C. dla dzierżawcy, srebro dla dziedzica. Prz. <Nm. Zinn>

[**Cynabar, u,** blm.] p. **Cynober.**

Cynabaryt, u, lm. **y** min. **1.** *ogólna nazwa siarkometalów niekruchych, z wejrzeniem półmetalicznym,* in. blenda. **2.** a. **Cynober,** × **Cynobr, Blenda rtęciowa** *siarek rtęci, tworzący rudę, z której otrzymuje ś. rtęć i farbę czerwoną.* <p. Cynober>

Cynadr, u, lm. **y 1.** w lm. p. **Cynadra. 2.** †w lm. *wnętrzności jadalne z ryb.* Troc. **3.** † *rodzaj potrawy:* C. nadziewa ś. siekaniną z wnętrzności rybich i mięsa. Brk. <Może Nm. [geschnader, gschnader], a. Zieh(n)ader>

Cynadra, y, zwykle w lm. **y** a. **Cynadry, ów 1.** *nerki zwierzęce.* **2.** *potrawa z nerek.*

[**Cynament, u,** blm.] *cement.* < Sld. do Cyna i Cynamon>

Cynamon, u 1. lm. **y** bot.: a) a. **Cynamonowiec** (cinnamonum) *roś. z rodziny wawrzynowatych.* Gatunki: C. aromatyczny a. Kasja a. Kasja cynamonowa (c. aromaticum). b) C. biały C. cejlański a. Cynamonowe drzewo, daw. Skorycą zwany (c. zeylanicum); p. **Korzybiel. 2.** blm. a. ×C. prawdziwy *kora cynamonu cejlańskiego:* Drwa jak C. drogie (=*bardzo drogie*). Poszło w przysłowie o izbie nie nagrzanej mówić: palono cynamonem. Oss. Cynamonem w piecu pali. Prz. (=*jest bardzo bogaty*). **3.** C. biały = *kora korzybielu,* in. korzybiel. Por. **Cyment.** <Śr. Łć. cynamonium, z Łć. cinnamum = Gr. kinnamon, z Hb. kinnāmōn, to zaś z języków Malajskich>

Cynamonek, nku, lm. **nki 1.** ×*kawałek cynamonu:* Drewka, jak cynamonki (=*bardzo cienkie*). **2.** cukier. *ciastko kruche z cynamonem.*

Cynamoniki, ów, blp. kuch. *ciastka z cynamonu.*

Cynamonka, i, lm. **i 1.** p. **Cynamonówka. 2.** *rodzaj gruszki.*

Cynamonowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Cynamon.**

Cynamonowo przys. od **Cynamonowy:** Zabarwiać C.

Cynamonowy 1. przym. od **Cynamon:** Smak C. Kora cynamonowa. Kolor C. (=*brunatny, bronzowy*): Odpięła woal od cynamonowego swego kapelusza. Korz. Na cynamonowo (= *na kolor C.*). Kwiaty cynamonowe (= *niedojrzałe owoce drzew cynamonowych i wawrzynowych*). **2.** bot.: Cynamonowe drzewo i Kasja cynamonowa p. **Cynamon.**

Cynamonówka, i, lm. **i, Cynamonka** *wódka przepalana z cynamonem.*

† **Cynar, a,** lm. **y** p. **Cenar:** Pewnie w cynarze ani w gonionym a. w tańcu szalonym nie ś. tam nie okaże. Wer. <Śr. Łć. cinara = dosł. rodzaj cytry, Gr. kinýra, z Hb. kinnor>

×**Cynarz, a,** lm. **e** p. **Cyngiser.**

Cynaś, a, blm. kam. *tlenek cyny w proszku, używany do polerowania kamieni.* <Nm. Zinnasche>

[**Cynceruch, u,** blm.] *choroba z powodu robaków.* <?>

Cyncholina, y, blm. apt. *płynny lotny alkaloid, znajdujący ś. w korze chinowej.* < Sztucznie z Chinina >

Cynchona, y, lm. **y** bot. p. **China.**

Cynchonicyna, y, blm. apt. *bezkształtny alkaloid, otrzymywany z kory chinowej.* <Sztucznie z Chinina>

Cynchonidyna, y, blm. apt. *krystaliczny alkaloid, otrzymywany z kory chinowej.* <Sztucznie z Chinina>

Cynchonina, y, blm. apt. *substancja roślinna, zbliżona do chininy, otrzymywana z kory chinowej.* <p. China>

×**Cyndal, u,** lm. **e** p. **Sandał.**

[**Cyndalija, i,** lm. **e**] p. **Cyndalja.**

† **Cyndalinowy** p. **Cyndelinowy.**

[**Cyndalja, i,** lm. **e, Cyndalija**] *roś. przestęp żółty (bryonia dioica).* <p. Sandał>

×**Cyndalowy** przym. od **Cyndal,** *sandałowy.*

×**Cyndał, u,** lm. **y** p. **Sandał.**

×**Cyndałowy** przym. od **Cyndał,** *sandałowy.*

Cyndelin, u, lm. **y 1.** † *kitajka cienka:* Kołaczyk ten w C. a. w tawtę cienką zawiązują. Syr. **2.** bot. p. **Sandał.**

Cyndelinowy przym. od **Cyndelin** a) †=*kitajkowy.* b) × a. † **Cyndalinowy** *sandałowy:* Sztukwarki hebanowe i cyndelinowe. Rej.

† **Cyndert, u,** lm. **y** *rodzaj tkaniny:* Cło od sztuki cyndertu naznacza instruktarz celny litewski. Goł. <?>

×**Cyndloch, u,** lm. **y** *zapał u strzelby.* <Nm. Zündloch>

×**Cyndlont, u,** lm. **y** *lont do zapalania prochu w strzelbie.* <Nm. Zündlunte>

×**Cyndpulwer, u,** lm. **y** *proch na panewce, podsypka.* <Nm. Zündpulver>

Cynegietyczny przym. od **Cynegietyka,** *myśliwski, łowiecki.* <Gr. kynēgetikós>

Cynegietyka, i, blm. *myśliwstwo, łowiectwo.* < Gr. kynēgetikē >

1. ×**Cynek, nku,** lm. **nki** *rodzaj instrumentu dętego, piszczałka, kornet.* <Nm. Zinke>

2. ×**Cynek, nku,** blm. p. **Cynk.** Krup.

† **Cynek, nku,** lm. **nki 1.** *figura, złożona z dwuch trójkątów o wspólnym wierzchołku:* Trzywęglasta figura dwojaka o jednym śrzednim punkcie quinkunks czyni, który Polacy cynkiem zowiemy. Orzech. Szyk zwany „w C.,“ w którym pikinjerowie zajmują środek, a muszkieterowie są ustawieni na rogach. Górs. **2.** *pięć oczek na kostce:* Lubo kość zyzem. lubo padnie cynkiem. Pot. **3.** *rzut w grze w kości:* Zły to C. kostyrza zjadł. P. Sand. **4.** *plama, cętka:* Cynkami upstrzone rysie. Otw. Wielka cnota milczenie; drugi, co mu ślinki niosą do gęby, gada; ma też po niej cynki. Pot. (=*sińce, blizny*). <Włos. cinque = pięć, przez Nm. Zink, oznacza także figurę ⁙, skąd

nazwy deseni: Cyn(k)owaty, Czynowaty, Cieniowaty (sld. do Czyn i Cień); często plącze ś. z Cętka>

Cynematoskop, u, lm. **y** fiz. p. **Cynetoskop.** <Now. z Gr. kínēma=ruch + skopéō=patrzę>

Cynematyka, i, blm., **Kinematyka** fiz. *nauka, rozpatrująca ruch jako zjawisko gieometryczne, bez względu na jego przyczyny.* <Now. z Gr. kínēma=ruch>

1. [Cynes, u, lm. **y]** p. **Cymes:** Dzieci wystrojone były jak cynesy. Kolb. (*=niezwykle, znakomite osoby*).

2. [Cynes, u, blm.**]** p. **Senes.**

Cynestetyczny fil. (w psychologji) przym. od **Cynestezja:** Zmysł C.

Cynestezja, i, blm. fil. (w psychologji) *zmysł ruchu, zdolność doznawania czuć ruchowych, władza odczuwania i oceniania postaw i ruchów ciała własnego.* < Now. z Gr. kínéō=poruszam+aísthēsis=odczuwanie>

Cynetoskop, u, lm. **y, Cynematoskop, Kinetoskop** fiz. *stroboskop udoskonalony.* <Now. z Gr. kinētós = ruchomy + skopéō = patrzę>

Cynetyczny przym. od **Cynetyka; Kinetyczny** *polegający na ruchu:* Energja cynetyczna (*=energja ruchu*). Teorja cynetyczna gazów (*=teorja, podług której cząstki gazów pozostają w ruchu postępowym*).

Cynetyka, i, blm., **Kinetyka** *nauka o ruchu, mechanika.* <Now. z Gr. kinētikós=do ruchu należący, ruchowy>

Cynfolja, i, lm. **e** chem. p. **Stanjola.** <Nm, Zinnfolie>

†Cyngatura, y, lm. **y, †Cięgatura, [Cięgatura Ciągatura]** *przepaska, pasek:* C. podwiąsło, pas sukienny, którym dzieci powięzują. Mącz. Zdr. **†Cyngaturka.** <Łć. cinctura, ze sld. do CIĘG>

†Cyngaturka, i, lm. **i** p. **Cyngatura.** Goł.

Cyngiel, gla, lm. **gle, ×Cięgiel 1.** *języczek, wprawiający w ruch zamek broni palnej ręcznej:* C. twardy, miękki. Pociągnąć za C. Gdy dotkniesz cyngla, musi wystrzelić pistolet. Krasiń. **2.** *†języczek, za którego poruszeniem spuszcza ś. cięciwa:* Chcąc z kuszy strzelać, poruszano C., spuszczała ś. natężona cięciwa. Papr. **3.** *†deszczułka u skrzypiec do zaczepiania strun.* <Nm. Züngel>

Cyngielblacha, y, lm. **y** pusz. *blacha z dwoma otworami na cyngle.* <Nm. Züngel+Blacha>

Cyngiser, a, lm. **rzy, ×Cynarz, ×Cynolej, ×Cynolejnik, ×Cynlejnik, ×Cynownik** *odlewacz wyrobów cynowych, konwisarz.* <Nm. Zinngiesser>

Cyngiserka, i, lm. **i** *żona cyngisera, konwisarka.*

Cyngiserski przym. od **Cyngiser,** *konwisarski:* Rzemiosło cyngiserskie.

Cyngiserstwo, a, blm. *rzemiosło cyngisera, stan cyngisera, konwisarstwo.*

Cyngować, uje, ował, Cynkować gór.=a) *kuć żelazo.* b) *trzymać żelazo obcęgami przy kuciu.* <Nm. zängen>

Cyngowanie, a, blm., czynność cz. **Cyngować.**

Cynicznie przys. od **Cyniczny.**

Cyniczność, i, blm. rz. od **Cyniczny.**

Cyniczny fil. **1.** *do szkoły cyników należący.* **2.** *cynizmem nacechowany, bezwstydny, wyuzdany, nieobyczajny.* <Gr. kynikós>

[Cynić, i, ił] p. **Cenić.**

Cynik, a, lm. **cy** fil. **1.** *filozof, wyznający cynizm.* **2.** *człowiek postępujący zgodnie z zasadami cynizmu.* <Gr. kynikós>

Cynizm, u, blm. fil. **1.** *kierunek filozoficzny Antystenesa, filozofja, uznająca za jedyne kryterjum dobra zaspokojenie potrzeb zwierzęcych.* **2.** *sposób życia według zasad Antystenesa, niekrępowanie ś. w postępowaniu wyższemi zasadami, względami a. ideałami.* **3.** *sposób myślenia a. wyrażania ś. lekceważąco o rzeczach wzniosłych, szanowanych:* C. moralny, umysłowy, obyczajowy, estetyczny. <Now. z Gr. kynikós=cynik>

1. Cynk, u, lm. **i 1.** *ząb u brony:* Brona ta jest silną i lekką; z trzydziestu dwuch jej cynków zawsze po cztery działają samodzielnie. **2.** cies. i stol.=a) w lm. a. **×Cenki** *ząbki, narzynane dla spajania dwuch kawałków drzewa.* b) Spoić kant (desek, boków) na C.=*na grat; spleść powyrzynane boki.* <Nm. Zinke>

2. Cynk, u, blm., a. **×Cynek, ×Zynk, ×Zynek** chem. *pierwiastek metaliczny.* Zn. <Nm. Zink>

1. Cynka, i, lm. **i, Jakobinka, Zinja** bot. (zinnia) *roś. z rodziny złożonych.* <Umyślnie z niby Łć. nazwy Zinnia>

2. Cynka, i, lm. **i** tkac. *narzędzie przy robieniu płótna, na które przędza ś. nawija.* <Zap. CZYN>

[Cynkać, a, ał, Cenkać] *dzwonić.* <Dźwn.>

×Cynkatura, y, lm. **y** *rodzaj tkaniny gładkiej i świecącej,* in. **×wązki harus:** Wązki harus nazwany C. Ins. c. 1. Arus vel harus, materja ta wązka bywała i szeroka, pierwsza nazywana jeszcze C. Goł. <p. Cyngatura>

Cynkit, u, lm. **y** min. *tlenek cynku z domieszką tlenniku manganu, tworzący kryształy heksagonalne.* <Od Cynk>

Cynkmistrz, a, lm. **e** *hutnik, prowadzący cynkownię.* <Cynk+Mistrz>

Cynkograf, a, lm. **owie** *ten, co odbija ryciny sposobem cynkograficznym.* <Cynk+Gr. gráfō=piszę>

Cynkograficznie przys. od **Cynkograficzny:** Kopja medalu zdjęta C. Kraus.

Cynkograficzny przym. od **Cynkografja:** Zakład C. Sposób C. zdjęcia rycin.

Cynkografja, i, lm. **e 1.** blm., a. **Cynkotypja** *sztuka otrzymywania rycin przy pomocy płyt cynkowych.* **2.** a. **Cynkotyp** *rycina, otrzymana z płyty cynkowej.* **3.** *zakład, w którym odbijają ryciny przy pomocy płyt cynkowych.*

Cynkografować, uje, ował *odbijać rysunki sposobem cynkograficznym.*

Cynkografowanie, a, blm., czynność cz. **Cynkografować.**

Cynkolit, u, lm. **y** *rodzaj farby malarskiej.* <Cynk+Gr. líthos=kamień>

†Cynkopstrość, i, blm. *zabarwienie cętkowane, pstrokacizna:* Złych w cynkopstrości tygrysów Indja ś. boi. Bardz. <Cętka+Pstrość>

Cynkotyp, u, lm. **y** p. **Cynkografja.** <Cynk+Gr. týpos=odcisk, druk>

Cynkotypja, i, blm. p. **Cynkografja.**

Cynkotypowy przym. od **Cynkotyp.**

1. Cynkować, uje, ował *powlekać cynkiem.* <p. Cynk>

2. Cynkować, uje, ował gór. p. **Cyngować.**

3. Cynkować, uje, ował stol. *wyrzynać ząbki w drzewie dla spojenia dwuch kawałków drzewa.*

Cynkowanie, a, blm., czynność cz. **Cynkować.**

†Cynkowany p. **Cynkowaty:** Czapniczki popisywały ś. kołpaczkami i kołnierzami z gronostajów cynkowanych. Goł. Cynkowane a. centkowane futra. Goł. <p. Cynek>

†Cynkowato przys. od **Cynkowaty.**

†Cynkowatość, i, blm. rz. od **Cynkowaty.**

†Cynkowaty, †Cynowaty 1. *mający kształt piątki na kostce do gry; mający układ kostkowaty:* Cyn-

kowate płótno. L. 2. a. †**Cynkowany, [Cynkowaty, Cynowaty, Czynowaty, Cieniowaty]**=a) *cętkowany, cętkowaty, pstry:* Skóra rysia cynkowata. Klon. b) tkac. *ukośnie przerobiony:* Płótno cynkowate=*tkane w kształcie dymki* (wyraz w tym znaczeniu dziś używany). <p. Cynek>

Cynkownia, i, lm. **e** *huta, w której jest wytapiany cynk, huta cynkowa.* <p. Cynk>

Cynkownik, a, lm. **cy** *ten, co wykonywa wyroby blacharskie z cynku.*

Cynkowy przym. od **Cynk:** Biel cynkowa (=*cynkwajs*).

Cynkwajs, u, blm. chem. *węglan cynku, używany do farb olejnych i w lecznictwie,* in. biel cynkowa. <Nm. Zinkweiss>

Cynkwil, a, blm. *rodzaj gry w karty, lombr w pięciu.* <Zap. Włos. cinquino=piątka, cynek>

×**Cynlejnik, a,** lm. **cy** p. **Cyngiser.** L. <Cyna +LE>

Cynober, bru, blm., ×**Cynobr 1.** a. **[Cynabar]** chem. *siarek rtęci, farba czerwona z cynabarytu otrzymywana.* **2.** min. p. **Cynabaryt.** <Gr. kinnábari, Łć. cinnabari(s), stąd Nm. Zinnober>

×**Cynobr, u,** blm. **1.** p. **Cynober. 2.** p. **Cynabaryt.** Kluk.

×**Cynobrowaty** *podobny do cynobru.*

Cynobrowy przym. od **Cynober:** Kolor C. (=*szkarłatny*). Cynobrowo-czerwony. Cynobrowo-karminowy.

×**Cynofolja, i,** lm. **e** p. **Stanjola.** <Nm. Zinnfolie>

×**Cynolej, a,** lm. **owie** p. **Cyngiser.** <Cyna+LE>

×**Cynolejnik, a,** lm. **cy** p. **Cyngiser.**

[Cynowacizna, y, lm. **y]** *rodzaj tkaniny, w której nitki pozornie idą w ukos:* (Kurpie) przędą konopie i wełnę i wyrabiają cynowacizny, perkaliki farbowane. Pol. <p. Cynek>

×**Cynować, uje, owal** *powlekać cyną, pobielać:* C. rondle. <p. Cyna>

×**Cynowanie, a,** blm., czynność cz. **Cynować.**

†**Cynowato** przys. od **Cynowaty.**

†**Cynowatość, i,** blm. rz. od **Cynowaty.**

Cynowaty 1. † i [C.] p. **Cynkowaty. 2.** [Cynowate krosna]=*mające 3, 4, 6, 8 cepów.* <p. Cynek>

×**Cynownia, i,** lm. **e** *pracownia wyrobów cynowych, konwisarnia.* <p. Cyna>

×**Cynownik, a,** lm. **cy** p. **Cyngiser.**

Cynowobiały *mający barwę metaliczną, podobną do czystej cyny.* <Cyna+BIAŁ>

Cynowód, odu, lm. **ody** bot. **1.** ×p. **Orlik. 2.** p. **Złotnica.** <Zap. z Ukr. sinowòd>

Cynowy przym. od **Cyna:** Naczynia cynowe. Folga cynowa=*cynfolja, stanjola.*

×**Cynozura, y,** blm. **1.** *gwiazdozbiór małej niedźwiedzicy:* C. na empirejskim niebie. Karp. Tym, co za pasem ognistym mieszkają, C. leniwo wschodzi. Bardz. **2.** przen. *wskazówka:* Elekcja przynieść miała zbawienną cynozurę przez obranie pana w odmęcie tak burzliwym. Tw. Biorę to za cynozurę. Oss. <Gr. kynósoura=dosł. psi ogon>

[Cynówka, i, lm. **i]** *rodzaj rogoży.* <Ros. cynòvka, może z Pol., p. Cynek>

Cyntnabor, a, lm. **y** rzem. p. **Centrumbor.**

[Cyntoryja, i, lm. **e]** p. **Tysiącznik.** <p. Centurja>

[Cyntwar, u, blm.**]** p. **Cytwar.**

[Cyntyrz, a, lm. **e]** p. **Cmętarz.**

[Cyny, cyn, blp.**]** p. **Czyna.**

[Cypek, pka, lm. **pki]** *penis.* <Por. Cipka, Cipa>

Cypel, pla a. **plu,** lm. **ple,** ×**Cupel, [Czupel, Czupień, Cupień],** † **Copel** *koniec spiczasty jakiejkolwiek rzeczy, sterczący a. w postaci klina wchodzący w drugą:* a) C. lądu=*pas ziemi, wchodzący w wodę, przylądek:* U flisów C., narożnik lądu. Haur. C. dobrej nadziei. Hube. b) C. skały, domu=*szczyt:* Siedział na cyplu wysokiej skały. Stasz. Wszyscy z zimną krwią patrzyli, dopóki płomień cyplu dachu nie doszedł. Kaczk. c) †*skała, nad morzem wisząca:* Widać nad samo wyniesiony morze C., wodą daleko od morza nietknięty. Bardz. d) ×*część klingi szabli, osadzona w rękojeści.* e) fl.: C. u żagla=*róg.* f) garb. p. **Wyskok.** g) leśn. p. **Wykieł.** <Nm. Zipfel>

Cyperowy, Ciperowy: Cyperowe a. ciperowe korzenie = a) *korzenie cibory jadalnej.* b) niek. *sama cibora jadalna.* <p. Cybora>

×**Cyperski** korzeń, bot. p. **Ostrzyż.** <p. Cybora>

[Cypina, y, lm. **y]** p. **Cepina.**

[Cypki] w wyraż.: W C. siedzieć = *w kuczki.* <Zap. Ukr. cypkỳ>

† **Cyplik, a,** lm. **i** *dziobek u naczynia:* Konewczka z cyplikiem a. noseczkiem. Mącz. <p. Cypel>

Cyplisko, a, lm. **a** *wierzchołek góry, mający formę ostrokręga.*

Cyplowaty *mający kształt cypla.*

Cypować, uje, owal garb. p. **Pępkować.** <Nm. zupfen>

Cypowanie, a, blm., czynność cz. **Cypować.**

[Cypr, u, lm. **y** a. **Cyprowa trawa]** *roś. cyperus badianus.* <Łć. cyperos>

† **Cypres, u,** lm. **y** p. **Cyprys.** Mur.

[Cypresek, ska, lm. **ski]** *cyprysek, bylica czarnomorska* (artemisia pontica).

[Cyprowy]: Cyprowa trawa p. **Cypr.**

Cypryjski 1. bot.: Palma cypryjska p. **Banan. 2.** zool.: Gołąb C. p. **Gołąb.** <Od wyspy Cypr, Gr. Kýpros>

Cyprys, u, lm. **y** bot. **1.** a. † **Cypres,** † **Kupras,** † **Kupres,** † **Kuprys, Drzewo cyprysowe** (cupressus) *roś. z rodziny szyszkowych:* Zachwalony C. długi, cienki, chudy, co zdaje ś. być drzewem nie smutku, lecz nudy. Mick. Nawet i cyprysy mają swe kaprysy, że ś. przed zefirkiem nie ugną. **2.** p. **Żywotnik. 3.** p. **Świętolina.** <Łć. cypressus, Gr. kypárissos>

Cyprysek, ska, lm. **ski** bot. p. **Bylica.**

Cypryski, ów, blp. bot. p. **Bylica.**

Cyprysorodny, Cyprysoworodny *rodzący cyprysy:* Ziemia cyprysorodna. Bobr.

Cyprysowaty bot.: Cyprysowate a. Cyprysowe rośliny (cupressineae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych z działu nagoziarnych a. podrodzina szyszkowych.*

Cyprysoworodny p. **Cyprysorodny.**

Cyprysowy 1. przym. od **Cyprys; [Cyblisowy]:** Lasek C. L. † Cyprysowa gałka. Kn. (=*szyszka cyprysu*). **2.** bot.: a) Drzewo cyprysowe **p. Cyprys.** b) Rośliny cyprysowe p. **Cyprysowaty.**

[Cypryś, a, lm. **e]** *figlarz, filut.* <?>

Cypryśnik, a, lm. **i, Szubertnia** bot. (taxodium, szubertia) *roś. z rodziny szyszkowych.*

Cyprzyk, a, lm. **i, Żywiczlin** bot. (callitris) *roś. z rodziny szyszkowych.* Gatunek: C. czteroklapkowy a. niek. Sandaraka (c. quadrivalvis, thuja articulata).

Cyprzyn, u, lm. **y** bot. (gerascanthos) *roś. z rodziny kostliwkowatych.*

×**Cyra, y,** lm. **y** p. **2. Cera.**

[**Cyraná**, y lm. y] **1.** p. **Czarnocha. 2.** p. **Cyrańka.**

Cyraneczka, i, lm. **i** zool. (anas crecca) *ptak pletwonogi z rodziny kaczek.*

Cyranka, i, lm. **i 1.** org. *przyrząd w organach, naśladujący głos ptaka cyranki.* **2.** a. [**Cyrana**] zool. (anas querquedula) *ptak pletwonogi z rodziny kaczek.* <Zap. od dźwn. Cyrkać>

[**Cyrchla, i,** lm. **e**] p. **Cyrkla.**

[**Cyreczka, i,** lm. **i**] p. **Cyrka.**

† **Cyrekiew, kwi,** lm. **kwie** p. **Cerkiew.**

Cyrenaik, a, lm. **cy** fil. p. **Hedonista.** <Gr. Kyrēnaïkós, od miasta Kyrénē>

Cyrenaizm, u, blm. fil. p. **Hedonizm.**

Cyrenajski 1. bot.: × Cyrenajskie ziele p. **Okrzyn. 2.** fil. p. **Hedonistyczny.**

[**Cyreńka, i,** lm. **i**] piesz. *cera (twarzy):* Dziecko blade, nié má cyreńki.

1. [**Cyrgiel, gla,** lm. **gle**] **1.** *robak toczący drzewo pod korą:* Cyrgle drzewo zwiertały. **2.** *próchno drzewne po robakach cyrglach.* <?>

2. [**Cyrgiel, gla,** lm. **gle**] *wstążka, zawiązywana pod szyją, krawat.* <Zap. Nm. Zirkel>

Cyrk, u, lm. **i 1.** *budynek do urządzania widowisk akrobatycznych.* **2.** *trupa akrobatów i klownów.* **3.** † *koło, okrąg:* Włos po ramionach płynie zaniedbany, cożby go w złote cyrki utrafiła? Tw. (=*pierścienie*). <Łć. circus>

[**Cyrka, i,** lm. **i, Cerka** *ozdoba, haft, cętka, deseń, floresy, wyszywanie.* Zdr. [**Cyreczka, Céreczka**]. <Zap. zamiast cyfrka; por. Cyfrować>

Cyrkać, a, ał, Cerkać 1. (o cyrance) *głos wydawać:* Porwał ś. tabun cyranek i cyrkając wzbijał ś. w powietrze. **2.** [C.]=a) *lać, puszczać kroplami.* b) *płacić drobnemi ratami, kapaniną, dawać potrochu:* Nie chcę, abyś mi cyrkał moją należność, oddaj mi wszystko razem. <Dźwn.>

Cyrkanie, a, blm., czynność cz. **Cyrkać.**

Cyrkiel, kla, lm. **kle,** ×**Cerkiel 1.** *narzędzie do kreślenia kół i mierzenia linji:* C. łukowy. C. mikrometryczny. C. drążkowy a. sztabowy. C. redukcyjny. Ramiona cyrkla. Przen.: Robić co pod C.=*regularnie, akuratnie.* Gdzie ś. serca palą, cyrklem uniesień duch. Mick. **2.** *łuk zakreślony cyrklem:* Sklepienia o mniejszym a. większym cyrklu. Ta suknia ma dobry C. = *dobrze w okrąg u dołu obcięta.* Zdr. **Cyrkielek.** Zgr. **Cyrklisko,** × **Cerklisko.** < Łć. circulus, przez Nm. Zirkel>

Cyrkielek, lka, lm. **lki** p. **Cyrkiel.**

×**Cyrkielnictwo, a,** blm., × **Cerkielnictwo** *rzemiosło cyrkielnika.*

×**Cyrkielniczy** przym. od **Cyrkielnik;** ×**Cerkielniczy:** Rzemiosło cyrkielnicze.

×**Cyrkielnik, a,** lm. **cy,** ×**Cerkielnik** *rzemieślnik, robiący cyrkle.*

† **Cyrkiew, kwi,** lm. **kwie** p. **Cerkiew.**

[**Cyrkla, i,** lm. **e, Cerkla, Cyrla, Cyrchla**] *polanka w lesie, powstała wskutek regulowania.* <p. Cyrkiel>

Cyrklasty, ×**Cerklasty, Cyrklisty,** × **Cerklisty** *kolisty.*

[**Cyrklić, i, ił, Cyrlić**] *obrąbywać wokół korę na drzewie, żeby uschło.* <p. Cyrkiel>

×**Cyrklina, y,** lm. **y,** ×**Cerklina** m. a. ż. *lichy cyrkiel.*

Cyrklisko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Cyrkiel.**

Cyrklisty p. **Cyrklasty:** Linja cyrklista.

Cyrklować, uje, ował 1. ×a. ×**Cerklować**=a) *obwodzić w okrąg, okrążać.* b) *krążyć, kołować:* Sokół pod niebem bezpiecznie cyrkluje. Toł. **2.** [C.] *fechtować ś., robić szablą.*

Cyrklowy przym. od **Cyrkiel;** ×**Cerklowy:** Nit C.

[**Cyrknąć, nie, nął**] *troszkę ulać, utoczyć* (płynu). <Dźwn.>

Cyrkon, u, lm. **y 1.** a. † **Zyrkon** chem. *pierwiastek metaliczny z gromady węglowców.* **2.** min. *mieszanina jednopostaciowa kwasu cyrkonowego z krzemionką, tworząca kryształy kwadratowe.* Odmiany: H j a c y n t; C. z w y c z a j n y a. C y r k o n i t. <Nm. Zirkon, Fr. zircone>

Cyrkonit, u, lm. **y** min. p. **Cyrkon.**

Cyrkonowy przym. od **Cyrkon:** Kwas C.

Cyrkować, uje, ował] *wyszywać ozdobnie.* <p. Cyfra>

×**Cyrkonwalacja, i,** lm. **e** *otoczenie rowem, obwałowanie:* Coby nas pozbawiło wszelkiej obrony i cyrkonwalacji, że tak powiem, w oblężeniu. Krasiń.

Cyrkowiec, wca, lm. **wcy** *aktor, baletnik a. akrobata w cyrku występujący.* <p. Cyrk>

Cyrkowy przym. od **Cyrk:** Skoczek, gimnastyk C. Publiczność cyrkowa. Żart, dowcip C. (=*niewybredny, płaski, niesmaczny*). Błazeństwo cyrkowe.

Cyrkówka, i, lm. **i** lekc. *aktorka, występująca w cyrku.*

Cyrkulacja, i, blm. *obieg, krążenie:* ×C. monety. Lek.: C. krwi. <Łć. circulatio>

Cyrkulacyjny przym. od **Cyrkulacja.**

Cyrkularny przym. od **Cyrkularz,** *okręgowy, okólny:* Kapitan C. List C. Sąd C. (nazwa sądu miejskiego w r. 1807). Starostwo cyrkularne (=*cyrkułowe*).

Cyrkularz, a, lm. **e 1.** *okólnik, zawiadomienie rozesłane urzędnikom danej dykasterji; zawiadomienie powszechne w świecie handlowym o założeniu, zwinięciu domu handlowego a. o zmianach w nim.* **2** p. **Cyrkuł.** <Now. z Łć. circularis>

Cyrkulik, a, lm. **i** p. **Cyrkuł.**

×**Cyrkulować, uje, ował** *krążyć, obiegać, chodzić w kółko:* Zacząłem C. po sali. Rzew. Krew, soki cyrkulują. Powietrze cyrkuluje (=*przeciąga, przewiewa, przechodzi*). Pojazdy cyrkulowały (= *kursowały*). Pieniądze, kapitały cyrkulują (=*są w obiegu, kursują*). Wieść, pogłoska cyrkuluje (=*chodzi*). <Łć. circulor>

×**Cyrkulowanie, a,** blm., czynność cz. **Cyrkulować.**

Cyrkuł, u, lm. **y 1.** † *obwód, koło; półkole, półokrąg:* Dwa regimenta stanęły w C. około namiotu. Trzeci obraz panna Marja w słońcu, która ma być pod C. **2.** przen. *pewna część kraju a. miasta, obwód, okrąg; rewir:* C. sądowy, administracyjny, policyjny. Galicja zachodnia składała ś. z siedmiu cyrkułów. Skarb. **3.** *biuro policyjne, zawiadujące cyrkułem miejskim:* Zabrali go do cyrkułu. **4.** † *miejsce w teatrze, odpowiadające dzisiejszym krzesłom.* **5.** ×*zjazd, zebranie:* Nie bywa już u dworu w niedziele cyrkułu czyli zjazdu państwa po nabożeństwie. **6.** a. **Cyrkularz** *narzędzie do robienia komunikantów.* Zdr. **Cyrkulik.** <Łć. circulus>

Cyrkułowy przym. od **Cyrkuł:** Komisarz, opiekun C. Starosta C. Skarb. ×**Cyrkułowy, ego,** lm. **i** rz. *naczelnik cyrkułu.*

Cyrkumferencja, i, blm. **1.** żart. *objętość ciała, tusza:* Ścieśniał lub rozpuszczał garderobę, w miarę przybywającej lub uchodzącej cyrkumferencji. Ochoc. **2.** † mat. *obwód, okrąg koła.* <Łć. circumferentia>

×**Cyrkumfleks, u,** lm. **y** *daszek a. wężyk nad literą.* L. <Łć. circumflexus>

×**Cyrkumstancja, i,** lm. **e** *szczegół, okoliczność, warunek towarzyszący czemu:* Uważał król, jako rozumny, wszystkie cyrkumstancje. Pas. <Łć. circumstantia>

[**Cyrla, i,** lm. **e**] p. **Cyrkla.**

[**Cyrlić, i, ił**] p. **Cyrklić.**

[**Cyrnie, a,** lm. **a**] p. **Cierń.**

[**Cyrny**] p. **Czarny.**

Cyrograf, u, lm. **y,** × **Cerograf,** † **Chyrograf,** † **Chyrografa,** [**Cerograf, Celegrat, Ceregraf, Celebrat, Telegrat**] **1.** † *zapis własnoręczny, zobowiązanie na piśmie własnoręczne, skrypt; kwit, rewers, weksel:* Nic po cyrografie, kiedy długi popłacone. Białob. Słowo przy świadku jest jakoby cyrografem, któremu nie uczyniwszy dosyć, musiałby dać w giełdzie winę. Haur. **2.** *zapis na duszę djabłu:* C. na byczej skórze podpisałeś ty, i bisy miały słuchać twego rymu. Mick. Żart. *rewers uciążliwy dla podpisującego.* <Gr. cheirógrafon, Łć. chirographum, Śr. Łć. cirographum>

Cyrografowy przym. od **Cyrograf;** ×**Cerografowy:** Obowiązanie cyrografowe. Cyrografowa suma. Bobr. (=*należna na mocy cyrografu*).

×**Cyrować, uje, ował** p. **Cerować.**

×**Cyrowanie, a,** blm. p. **Cerowanie.**

Cyrroza, y, blm. wet. *woskowate stwardnienie wątroby.*

Cyrta, y, lm. **y** p. **Certa.**

† **Cyrulicki** p. **Cyruliczy:** † Nauka cyrulicka =*cyrulictwo.* <p. Cyrulik>

Cyrulictwo, a, blm., ×**Cerulictwo** *zawód cyrulika:* C. bardzo znaczna część lekarskiej umiejętności. Perz.

† **Cyruliczek, czka,** lm. **czki** *czeladnik, uczeń cyrulika.*

† **Cyruliczka, czki,** lm. **czki 1.** forma ż. od **Cyrulik. 2.** *żona cyrulika.*

Cyruliczy, † **Cyrulicki** przym. od **Cyrulik.**

Cyrulik, a, lm. **cy,** ×**Cerulik,** [**Curelik, Curlik**] **1.** † *chirurg:* Kto i umysłową i działającą część chirurgji dobrze pojął i uskutecznia, ten wart imienia cyrulika. Perz. **2.** *felczer; balwierz, golibroda.* <Gr. cheirourgós, Łć. chirurgus, Śr. Łć. cerugia=chirurgja, Włos. ciruico, daw. ceruico>

Cyrulikować, uje, ował *spełniać funkcje cyrulika, być cyrulikiem:* W głowie pomieścić mu ś. **nie** mogło, aby syn obywatelski chciał C. Krasz.

Cyrulikowanie, a, blm., czynność cz. **Cyrulikować.**

Cyrulus, a, lm. **y** pog. *cyrulik, golibroda, golarz.*

[**Cyruszka, i,** lm. **i**] p. **Córka.**

[**Cyrwatka, i,** lm. **i**] p. **Serwatka.**

Cyrylica, y, blm. *alfabet słowiański, którego wynalezienie przypisują św. Cyrylowi.* <Od imienia Cyryl>

[**Cys, a,** lm. **y**] *człowiek cichy, cicha woda, z cicha pęk:* Łys, zez, C., kuternoga, jeśli co dobrego, wielka łaska Boga. Prz. <CICH>

[**Cysarák, a,** lm. **i**] *mieszkaniec cesarstwa Austryjackiego.* <p. Cesarz>

[**Cysarka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Cesarka. 2.** *cesarzowa:* C. Tereska (Marja Teresa).

[**Cysarski**] przym. od **Cysarz:** Cysarska strona=*Austrja.*

[**Cysarz, a,** lm. **e**] p. **Cesarz.**

[**Cysia, i,** lm. **e**] p. **Cesia.**

Cysio, a, lm. **e** p. **Cycek.**

† **Cysło, a,** lm. **a** p. **Czysło:** Pięć lat, pięcioletne C. Tuch.

Cysta, y, lm. **y** wet. *nowotwór, składający ś. z woreczka i zawartości,* torbiel.

Cysterka, i, lm. **i** *zakonnica reguły św. Bernarda.* <Od miejscowości Fr. Cîteaux=Łć. Cistercium, pod Dijonem>

Cysterna, y, lm. **y 1.** a. [**Czyszczarnia**] *dół omurowany a. wyłożony kamieniem, na wodę deszczową, basen.* **2.** *obszerne naczynie do przewozu nafty, okowity.* <Łć. cisterna; [Czyszczarnia] jest sld. do CZYST>

Cysternowy przym. od **Cysterna:** Parowce cysternowe do przewozu nafty.

Cysters, a, lm. **i 1.** *zakonnik reguły św. Bernarda.* **2.** w lm. *zakon, klasztor, kościół Cystersów.* <p. Cysterka>

Cysterski przym. od **Cysters:** Zakon, klasztor C.

Cystolit, u, lm. **y** bot. *skupienie węglanu wapna wewnątrz komórki.* <Now. z Gr. kýstis=pęcherz +líthos=kamień>

Cyś, a, lm. **e** p. **Cycek.**

1. [**Cyś, a,** lm. **e**] p. **Cygan.**

2. [**Cyś!**] p. **Cesiu!**

Cyt w. *sza! cicho!:* C.! C.! ktoś tu idzie! Gdzie przyjaźń, miłość woła, tam bracia C., tam C.! Mick. Ty C. i ja C., wiemy na ś. obie. Opal. (=*trzymajmy język za zębami*). Na święty Wit słowik C. Prz. (=*umilka*). <Dźwn.>

† **Cyt, u,** blm. *milczenie, cisza:* Milczenie powszechne; lecz pod onym cytem widziałbyś rozróżnione myśli w sercu skrytym. Pot.

Cytacja, i, lm. **e 1.** p. **Cytata. 2.** ×*pozew, wezwanie przed władzę sądową a. administracyjną.* <Śr. Łć. citatio, z Łć. cito=wołam, wzywam>

Cytadela, i, lm. **e 1.** *warownia, służąca za schronisko dla garnizonu, załogi, strzegącej porządku i bezpieczeństwa w mieście.* **2.** *więzienie w cytadeli.* <Włos. cittadella=dosł. miasteczko, od città =Łć. civitas>

Cytadelowy przym. od **Cytadela:** Więzienie cytadelowe.

[**Cytak, a,** lm. **i**] *jagnię dwuletnie.* <p. Cejtak>

×**Cytara, y,** lm. **y** p. **1. Cytra.**

Cytarysta, y, lm. **ści** p. **Cytarzysta.** <p. Cytra>

×**Cytarystyka, i,** blm. *sztuka grania na cytrze.*

Cytarzysta, y, lm. **ści, Cytarysta, Cytrzysta** *grający na cytrze.*

Cytarzystka, i, lm, **i** forma ż. od **Cytarzysta.**

×**Cytat, u,** lm. **y** p. **Cytata.**

Cytata, y, lm. **y, Cytacja,** ×**Cytat** *zacytowanie, przytoczenie w tekście cudzych słów, zdania autora:* C. naukowa, mądra, uczona. <Łć. citata=dosł. powołana>

×**Cyterka, i,** lm. **i** p. **1. Cytra.**

Cytnąć, nie, nął *wyszeptać cyt!, nakazać milczenie:* Tylko, tylko cytnął, wnet wszystkich głosy ucichły. Cytnęła matka. Gosz. <Dźwn.>

Cytnięcie, a, lm. **a** czynność cz. **Cytnąć.**

Cytować, uje, ował 1. *przytaczać, wymieniać:* C. autora. **2.** ×*wyliczać:* C. tancerzy. **3.** *wzywać urzędownie.* <Łć. citare>

Cytowanie, a, blm., czynność cz. **Cytować.**

[**Cytówka, i,** lm. **i**] p. **Cejtówka.**

1. Cytra, y, lm. **y,** × **Cytara** *narzędzie muzyczne, podobne do cymbałów, ale znacznie od nich mniejsze, o strunach do szczypania.* Zdr. ×**Cyterka.** <Gr. kithára, przez Włos. cetra>

2. Cytra, y, lm. **y** bot. p. **Cytryna.**

[**Cytra, y,** lm. **y**] zool. p. **Certa.**

Cytren, u, blm. chem. *obojętny optycznie węglowodór z olejku cytrynowego*, $C_{10}H_{16}$. <p. Cytryna> ×**Cytrowy** przym. od **1. Cytra:** Dźwięki cytrowe.

Cytryn, u, lm. **y** min. p. **Kwarc.**

Cytryna, y, lm. **y 1.** a. **Drzewo cytrynowe, Cytrynowiec** bot. (citrus) *roś. z rodziny rutowatych, plemienia pomarańczowych.* Gatunki: Bergamota a. Drzewo bergamotowe (c. bergamium); Cytra a. Rajskie jabłko, Portugał, Szadok (c. decumana); Limona a. Limunja (c. limonium); Pomarańcza (c. aurantium); C. pospolita a. medyjska (c. medica). **2.** *owoc cytryny:* Żółty jak C. Zdr. **Cytrynka.** <Łć. citrus = drzewo cytrynowe, Fr. citron i t. d.>

×**Cytrynarz, a,** lm. **e** *sprzedający cytryny.* L.

†**Cytrynat, u,** lm. **y** *skórka cytrynowa w cukrze osmażana, cykata.* Sien.

×**Cytrynata** *skórka cytrynowa okrojona.*

Cytrynek, nka, lm. **nki** zool. **1.** a. **Cytrynka** (gonopteryx rhamni) *gatunek motyla dziennego.* **2.** [C.] *ptaszek colias rhamni.*

Cytrynianka, i, lm. **i** p. **Cytrynka.**

[**Cytryniarz, a,** lm. **e**] *kupiec korzenny, kolonjalny.*

Cytrynka, i, lm. **i 1.** p. **Cytryna. 2.** a. **Cytrynianka** *rodzaj gruszki.* **3.** *rodzaj jabłoni.* **4.** zool. p. **Cytrynek.**

×**Cytrynny** p. **Cytrynowy.**

Cytrynowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Cytryna.**

Cytrynowo przys. od **Cytrynowy;** przen. *kwaśno:* C. zapatrywać ś. na co.

Cytrynowy, ×**Cytrynny** przym. od **Cytryna:** Lasek C. Kolor C. Aurypigment C. Skórka cytrynowa. Kwas, olejek, sok C. Zupa cytrynowa. Archipelagu wyspy cytrynowe. Słow. (*=obfitujące w cytryny*). Drzewo cytrynowe, bot., p. **Cytryna.**

Cytrynówka, i, lm. **i 1.** bot. a) a. **Milonia** (limonia) *roś. z rodziny rutowatych, plemienia pomarańczowych.* b) p. **Ciernota. 2.** *rodzaj wódki słodkiej, wódka cytrynowa.*

Cytrzysta, y, lm. **ści** p. **Cytarzysta.**

Cytrzystka, i, lm. **i** forma ż. od **Cytrzysta.**

Cytwar, u, blm., [**Cytwor, Cyntwar**] **1.** apt. *zasuszone pączki kwiatowe roślin z rodzaju bylicy.* **2.** bot. a) (kaempferia) *roś. z rodziny imbierowatych.* b) (zingiber zerumbet) *roś. z rodzaju imbieru.* c) (curcuma zedoaria a. zerumbet) *roś. z rodzaju ostryżu.* d) Bylica C. p. **Bylica.** <Przez Śr. Grn. zitwar, z Arab.-Prs. zedwār, dżedwar>

Cytwarowy przym. od **Cytwar:** Nasienie cytwarowe. Korzeń C. Wódka cytwarowa = *cytwarówka.* Piernik C.

Cytwarówka, i, lm. **i** *wódka zaprawiana cytwarem, wódka cytwarowa.*

[**Cytwor, u,** blm.] p. **Cytwar.**

×**Cyw, i,** lm. **wie** p. **Cewa.**

×**Cywa, y,** lm. **y** p. **Cewka.**

[**Cywać, a, ał, Cewać, Cewieć, Cywić, Ciwić**] **1.** *ciężko i długo chorować, schnąć z choroby, chyrlać.* **2.** *zdychać* (o ptastwie). **3.** *drzemać.* <Może Czes. civěti>

†**Cywan, a,** lm. **owie** p. **Ciwun.**

[**Cywana, y,** lm. **y**] *nazwa krowy.* <?>

Cyweta, y, lm. **y** zool. p. **Łasza.** <Fr. civette, z Arab. zabād, przez Śr. Gr. zapétion>

[**Cywić, i, ił**] p. **Cywać:** Ledwie cywi = *ledwie dyszy.*

×**Cywie, a,** lm. **a** p. **Cewa.**

Cywil, a 1. lm. **e** a. **Cywilus, Cywilista** *osoba cywilna, cywilny, niewojskowy:* Zaczęła ś. przemiana z żołnierzy na cywilów, a raczej na parobków wiejskich. Sew. **2.** blm. *stan cywilny:* I zawsze w cywilu? Gaw. <Łc. civilis>

Cywilista, y, lm. **ści 1.** p. **Cywil.** Gaw. **2.** praw. *poświęcający ś. nauce prawa cywilnego; biegły w prawie cywilnym, znawca prawa cywilnego.*

Cywilistyczny przym. od **Cywilistyka:** Uważali za niemożliwe stać na ściśle cywilistycznym punkcie widzenia. Spas.

Cywilistyka, i, blm. praw. *nauka prawa cywilnego.*

Cywilizacja, i, lm. **e** *postęp, rozwój oświaty, uspołecznienie ś., doskonalenie ś.; wykształcenie, ogłada:* C. pozorna, istotna. C. narodu. Rozwój cywilizacji. C. chrześcijańska. <Now. z Łć. civilis = obywatelski>

Cywilizacyjnie przys. od **Cywilizacyjny:** Rasa giermańska C. wyżej od nas stoi. Rog.

Cywilizacyjny przym. od **Cywilizacja:** Wpływ C.

Cywilizować, uje, ował *szerzyć wśród kogo cywilizację, oświecać, uspołeczniać:* Podczaszyc zapowiedział, że nas reformować, C. będzie i konstytuować. Mick. **C. ś.** *przyjmować cywilizację, oświecać ś., uspołeczniać ś.*

Cywilizowanie, a, blm., czynność cz. **Cywilizować.**

Cywilizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Cywilizować ś.**

Cywilnie przys. od **Cywilny:** On C. umarł, gdy go praw wszelkich pozbawiono. <Z Łć. civilis>

Cywilność, i, blm. **1.** praw. rz. od **Cywilny. 2.** ×*sprawy obywatelskie:* Księdzu wdawać ś. w C. nie godziło ś. **3.** ×posp. *publiczność, ludzie cywilni, niewojskowi.*

Cywilny, [**Cywilski**] **1.** *obywatelski, społeczny:* Odwaga cywilna. Urzędnik stanu cywilnego. **2.** praw. *prywatny, obywatelski, świecki, niewojskowy:* Prawo cywilne a. *prywatne, t. j. zbiór ustaw, mających za przedmiot stan cywilny osób prywatnych, ich mienie i stosunki wzajemne ze stanu osób, posiadania majątku i różnych sposobów jego przechodzenia wynikające.* Urząd C., władze cywilne (*= niewojskowe, nieduchowne*). Lista cywilna = *kwota przeznaczona na wydatki i utrzymanie dworu panującego.* Akcja cywilna (*nie kryminalna*). Śmierć cywilna (= *stan człowieka pozbawionego wszelkich praw*). Małżeństwo cywilne = *zawarte we właściwym urzędzie i ważne prawnie, choć bez obrzędu religijnego.* Ślub C. Komisja cywilno-wojskowa p. **Komisja. 3.** *niemundurowy:* Ubranie cywilne. **C., ego,** lm. **i** rz. *człowiek niewojskowy i nieduchowny.* **Po cywilnemu** przys. = *cywilnie:* Ubrać ś. po cywilnemu (*=w ubranie cywilne*).

[**Cywilski**] p. **Cywilny.**

Cywilus, a, lm. **y** p. **Cywil.**

×**Cywizm, u,** blm. *cnota obywatelska.*

×**Cywka, i,** lm. **i** [**Cywka**] p. **Cewka.** Zdr. [**Cywuszka**].

[**Cywnik, a,** lm. **i**] p. **Cewnik.**

[**Cywun, a,** lm. **owie**] p. **Ciwun.**

Cywunować, uje, ował *być ciwunem:* Cywunuj sobie w swojej Ejragolc. Rzew.

Cywunowanie, a, blm., czynność cz. **Cywunować.**

[**Cywuszka, i,** lm. **i**] p. **Cywka.**

†**Cyza, y,** blm. p. **Akcyza.**

[**Cyze, cyz,** blp., **Czyże**] *dwie druciane szczotki do czesania wełny.* <Nm. Zause>

Cyzelacja, i, blm. p. **Cyzelowanie.**
Cyzelarstwo, a, blm. p. **Cyzelerstwo.**
Cyzeler, a, lm. **rzy** p. **Cyzler.**
Cyzelerka, i, lm. **i** **1.** forma ż. od **Cyzeler. 2** *żona cyzelera.* <p. Cyzelować>
Cyzelerski przym. od **Cyzeler.**
Cyzelerstwo, a, blm., **Cyzelarstwo, Cyzlerstwo, Cyzlerka** *sztuka cyzelowania; rzemiosło cyzelera.*
Cyzelować, uje, owal, Cyzlerować 1. *wykończać rylcem odlewy metalowe (medaljony, posągi i t.p.), rzeźbić w metalu.* **2.** przen. *drobiazgowo wykończać, rzeźbić:* C. wiersze. <Fr. ciseler, z ciseau, daw. cisel=dłóto, może z Łć. scissus=dosł. cięty>
Cyzelowanie, a, blm., czynność cz. **Cyzelować; Cyzelacja, Cyzelura.**
Cyzelownia, i, lm. **e** *pracownia, gdzie cyzelują.*
Cyzelownik, a, lm. **cy** p. **Cyzler.**
Cyzelura, y, blm. p. **Cyzelowanie.** Przen.: Pięknie ustęp ten oddał Leconte w swej cyzelurze poetycznej. Kasz. <Fr. ciselure>
†**Cyzjojanus** nieod., †**Cizjojanus,** ×**Cizjojan** *kalendarz świąt.* <Wyraz sztucznie ułożony z Łć. circumcisio = obrzezanie + Janus, dla przypomnienia miesiąca Januarius=styczeń>
Cyzler, a, lm. **rzy, Cyzeler, Cyzelownik** *rzemieślnik, zajmujący ś. cyzelowaniem, rzeźbiący w metalu.* <Fr. ciseleur>
Cyzlerka, i 1. blm. p. **Cyzelerstwo. 2.** lm. **i**= a) forma ż. od **Cyzler.** b) *żona cyzlera.*
Cyzlerować, uje, owal p. **Cyzelować.**
Cyzlerowanie, a, blm., czynność cz. **Cyzlerować.**
Cyzlerski przym. od **Cyzler:** Robota cyzlerska. Pracownia cyzlersko-odlewowa.
Cyzlerstwo, a, blm. p. **Cyzelerstwo.**
[**Cyzować, uje, owal, Czyżować**] *czesać, gręplować welnę na szczotkach.* <p. Cyze>
Cyź, a, lm. **e** p. **Cycek.**
[**Cza!** a. **Cabe!**] w. *wołanie na woły, aby szły wprawo.*
†**Czabaje, ów,** blp. *rodzaj sukni męskiej:* Krawcy szyją telety, szyją złotogłowy, a z nich zaś kontusze, C. Kochan. <Zap. toż co [Kacabaje]; p. Koc>
Czaban, a, lm. **y 1.** *rodzaj roślejszego wołu.* **2.** p. **Caban:** Często i mały baran czabana wybodzie. Prz. **3.** [C. lm. **owie,** a. **Czabańczuk, Czabańczyk, Czoban**] *pastuch wołów a. owiec:* Rynek był zapchany wołami, a przy wołach szedł mnogi lud pastuszy, tak zwani czabanowie. Sienk **4.** [**Czabany,** blp.] *obszerne buciska.* Zdr. **Czabanek.** <p. Caban>
Czabanek, nka, lm. **nki** p. **Czaban.**
Czabanka, i, lm. **i 1.** *wielka krowa podolska a. ukraińska.* **2.** *więzienie, koza, areszt:* W dyby i do czabanki go wsadzili. Krasz. Musiał za karę siedzieć w czabance o chlebie i wodzie. Krasz.
Czabanować, uje, owal *być czabanem (=pastuchem):* C. wam, nie radzić, raby pogańskie! Sienk.
Czabanowanie, a, blm., czynność cz. **Czabanować.**
Czabanowy, †**Czabański** przym. od **Czaban:** Mięso czabanowe.
[**Czabańczuk, a,** lm. **i**] p. **Czaban:** Woły, popędzane przez dzikich, półnagich czabańczuków. Sienk.
[**Czabańczyk, a,** lm. **cy**] p. **Czaban:** Czabańczycy porzucili swoje stada. Sienk.

†**Czabański** p. **Czabanowy:** Nie chcę, by w sforach czabańskich rząd długi po mej roli ciągnął krzywe pługi. Petr.
[**Czabaraszka, i,** lm. **i**] **1.** *rodzaj wesołej piosnki* **2.** *rodzaj tańca.* <Ukr. czabaraszka>
[**Czabas**] *łap! cap!:* Ona go C. za łeb! <Dźwn.>
†**Czabatura, y,** lm. **y** *sprzęt do przechowywania rzeczy kobiecych, rodzaj komody.* <Włos. ciabattura>
[**Czaboty, ów,** blp.] p. **Chobot.** <Prs. i Tur. czabatan, przez Ukr. czobit>
†**Czac, u,** lm. **e** p. **Czacz:** Jeszcze łakomcy konają, a już majętność ich jakby w C. rzucił. Błaż. <p. Czacz>
Czach! w. p. **Ciach!:** C.! C.! podciął wąs Domejki. Mick. C.! wykrzesałem ognia i fajeczkę palę. Syrok. <Dźwn.>
1. ×**Czach, u,** lm. **y** *brzęk:* Na zamkach ciągły zgiełk i śmiech i czar C. Słow.
2. ×**Czach, u,** a. w lm. **y** gór. p. **Szyb.** <p. Szacht>
†**Czacha, y,** lm. **y** gór. p. **Cacha.** <p. Szacht>
[**Czachar, u,** lm. **y**] p. **Czahar:** Mkną mary przez czachary. Pol.
× **Czacht, u,** lm. **y** gór. p. **Szyb.** <p. Szacht>
[**Czacina, y,** blm., **Kicina**] zb. p. **Cetyna;** wog. *liście drzew iglastych, igły, szpilki, choina:* Kiciną i czaciną nazywa lud choinę szyszkowych lasów. Pol. (Piramidy) świerków i jodeł, od ziemi i do szczytu równo ciemną czaciną poszytych. Pol. <p. Cetyna>
[**Czacinowy**] przym. od **Czacina:** Las C. *(=iglasty, szyszkowy, szpilkowy).*
Czackja, i, lm. **e** bot. p. **Naszyniec.** <Od nazwiska Czacki>
×**Czacko, a,** lm. **a** p. **Cacko:** Gdy poznasz w dziatkach, z których będą męże, czackiem ich nie tul, ale daj oręże. Koch. Moja Regisiu, moje drogie C. Zabł. <Dziec.>
†**Czacz, u,** lm. **e,** †**Czac,** †**Czadz,** †**Czaczu 1.** *dar rzucany między tłum:* W C. co rzucać=*rzucać między ludzi, nie wiedząc, komu ś. dostanie, rzucać na kupę:* Rzuć w C. cukry i orzechy, zwykłe chłopcom to uciechy. Koch. **2.** *cacko, błyskotka, świecidełko:* Nakoniec niefortuna abo śmierć przypadnie, to drugi, choćby nie rad, C. porzuci snadnie. Kochan. Zdr. **Czaczek.** <Może Tur. czacz, czadź =kupa np. zboża>
†**Czaczek, czka,** lm. **czki** p. **Czacz:** Te są marne pstrociny, któremi grzech upiękniony, jako C. dzieciom wystawiony bywa. Smotr. <Dziec.>
†**Czaczka, i,** lm. **i** p. **Cacko.**
×**Czaczko, a,** lm. **a** p. **Cacko:** Dziś nie trzeba klejnotów, uwiedzie nas snadnie leda C. Rej. Agata, śliczne owo, miłości rękami utworzone C. Węg.
†**Czaczo, a,** lm. **a** p. **Cacko.**
†**Czaczu** nieod. p. **Czacz:** Piastunka z dziecięciem dla płaczu różne ukazuje C. Pot.
Czad, u, blm., [**Cąd**] *gaz tlenku węgla, wywiązujący ś. przy niedokładnym paleniu, sprowadzający zatrucie krwi (zaczadzenie), swąd.* Przen.: Ortolog skwarów kacerskich dymem okopciały, Ruś tymże czadem zaraził. Smotr. *(=błędem, fałszem).* <CZAD>
Czadz, u, lm. **e 1.** †p. **Czacz. 2.** [C.] *rzucenie orzechów a. pieniędzy dzieciom dla zabawy.* Goł. <p. Czacz>
Czadzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Czadzić. 2.** czynność cz. **Czadzieć.** <CZAD>
Czadzić, i, ił 1. *czad wydawać, swędzić, kopcić, filować:* Lampa czadzi. **2.** [C. gromadę]=*wypalać węgle;*

[**Czadzić, i, ił**, a. **Czedzić**] *odmazurzać, mówić tam cz, gdzie nie potrzeba.* Por. **Szadzić.**

Czadzieć, eje, ał 1. *ulegać zaczadzeniu, zagorzeniu.* **2.** przen. *ulegać namiętności, nałogowi:* Wprędce czadział znów i do kart siadał. Kon.

Czagan, a, lm. **y** p. **Oskard.** <p. Czekan>

[**Czahar, u,** lm. **y, Czachar**] **1.** *drzewo karłowate.* **2.** częś. w lm. a. [**Czahor, Bajrak, Ścieluchy** lm.], †**Czair** *zarośla, złożone z rozmaitych drzew, obszar mokrych łąk, pokrytych takiemi zaroślami:* Lud nazywa takie porosty mieszanego drzewa (w jarach) czaharami, bajrakami. Pol. <Tur. czajer=łąka, z Prs. czara, przez Ukr. czahàr>

[**Czahor, u,** lm. **y**] p. **Czahar.**

[**Czahun, u,** blm.] p. **Czuhun.**

×**Czaić, i, ił** kogo gdzie: *kryć w zasadzce, zasadzać, nasadzać.* Ban. **C. ś. 1.** *urządzać zasadzkę, zasadzać ś., skradać ś., podkradać ś.:* Kot czai ś. na wróble. Czai ś. jak czajka. Prz. **2.** †*taić ś., kryć ś. z czym:* W mej zawziętości nigdym ś. nie czaił. Chr. **3.** †*zasłaniać ś., bronić ś.:* Obłudniku, czaisz ś. protestacjami, jakobyś był obyczajnym. Tworz. **4.** †*uspakajać ś., uciszać ś.:* Wiatr ś. czai. <CZA>

×**Czaik, a,** lm. **i** *statek wojenny na Dunaju.* <p. Czajka>

†**Czair, u,** lm. **y** p. **Czahar:** Leżeli w zimowlach do wiosny Tatarowie, żeby konie swe paść mogli nowym czairem. Tw.

[**Czaj, u,** lm. **e**] *herbata:* Nie pili kawy, ani czaju. Słow. <Chiń. cza-I = herbatę pić, przez Ros. čaj>

[**Czajczaduch, a,** lm. **y, Czajczaduk**] *duch, usługujący komuś.* <? Por. Oczajdusza>

[**Czajczaduk, a,** lm. **i**] p. **Czajczaduch.**

Czajczy p. **Czajczyn.** <p. Czajka>

Czajczyn, Czajczy przym. od **Czajka:** Jaja czajczyne.

Czajczyna, y, blm. *mięso czajki:* Kto nie jadł czajczyny, ten nie jadł zwierzyny. Prz.

× **Czajenie, a,** blm., czynność cz. **Czaić.** <CZA>

Czajenie się, a ś., blm., czynność cz. **Czaić ś.**

1. Czajka, i, lm. **i 1.** *łódź skórzana kozacka.* **2.** † wog. *statek, szczeg. wojenny:* Przed okrętem sułtańskim idą cztery czajki wielkie, które każą na stronę wszystkim statkom. Star. <Tur. szajka, przez Ukr. czajka>

2. Czajka, i, lm. **i** zool. (vanellus cristatus) *ptak podkasały kuligowaty:* Krzyczy jak C. Prz. Zdr. [**Czajuś**]. <? Dźwn.>

[**Czajkiem**] *niepostrzeżenie.* <CZA>

×**Czajkista, y,** lm. **ści** *żołnierz na czajce.* Oss. <Czajka z zakończeniem klasycznym>

[**Czajkować, uje, ował**] (o czajce) *wydawać głos:* A tam już czajka śmiga nad bagnami, czajkuje: luli! luli! w sitowisku.

[**Czajkowanie, a,** blm.] czynność cz. **Czajkować.**

Czajniczek, czka, lm. **czki** p. **Czajnik.**

Czajnik, a, lm. **i** *imbryk do herbaty, herbatnik.* Zdr. **Czajniczek.** <Ros. čajnikъ>

[**Czajuś, i,** lm. **e**] p. **2. Czajka:** Na przelatujące czajki dzieci krzyczą: „C., ukręć sie!“

[**Czaka, i,** lm. **i**] p. **Czako.**

1. † **Czakać, a, ał** p. **Czaknąć.**

2. † **Czakać, a, ał,** [**Czakać**] p. **Czekać.**

Czakan, u, lm. **y** p. **Czekan.** Zdr. **Czakanik.**

† **Czakanie, a,** blm., czynność cz. **Czakać.**

Czakanik, a, lm. **i** p. **Czakan:** Wziąłem do ręki dobrze okuty C. Kaczk.

Czakanowy przym. od **Czakan** (= *instrument muz.*): Spojrzenia i czułe podmuchy czakanowe. Dzierz. <p. Czekan>

† **Czaknąć, nie, nął** a. **kł,** nied. † **Czakać** *na hak wbić, hakiem zaczepić, zahaczyć:* Czakli go i na pożarcie bestjom oddali. <Jeżeli nie w związku z Czachnąć itp., to może z Węg. csaklya=hak, csáklyáz=hakiem targać>

† **Czaknięcie, a,** blm., czynność cz. **Czaknąć.**

Czako nieod., [**Czaka, Ciaka**] *czapka wojskowa, kaszkiet:* Przykładając po wojskowemu rękę do C., rzekłem. Przybor. <Węg. csákó>

[**Czakować, uje, ował**] p. **Czekać.**

† **Czal, u,** lm. **e** *tył, zad (wojska):* I z czoła i z czalu nieprzyjaciół ostąpił. Warg. <?>

† **Czaladzin, a,** lm. **owie** p. **Czeladnik.**

† **Czałbatka, i,** lm. **i,** † **Szczałbatka** *czaszka głowy, czerep:* Zwycięzca dał sobie z czałbatki głowy Swentosława czaszę uczynić. Stryjk. <?>

[**Czałno, a,** lm. **a**] p. **Czółno.**

[**Czało, a,** lm. **a**] p. **Czoło.**

[**Czałtować, uje, ował**] p. **Czatować.**

×**Czamanaga, i,** lm. **i** *sztuka mięsa przyrządzona na sposób ormiański, marynowana kilka dni przed ugotowaniem w saletrze i różnych ziołach:* Sztufady, czamanagi, kiszki, polędźwice. Zabł. <?>

Czamara, y, lm. **y 1.** ×*suknia długa z rękawami do ziemi, używana szczeg. przez kanoników:* Na głowie kłobak, C. czarna zamiatała ziemię. Oss. Długa, obszerna szkarłatna C., czapka sobola i buty futrzane jej strój składały. Bern. **2.** a. **Czamarka** *rodzaj sukni męskiej, zapinanej pod szyję, w ę g i e r k a:* Wszczynały ś. swary o różnych taratatki kształtach i czamary. Mick. **3.** ×*ubranie na śmierć, całun, szczeg. kobiecy:* Czamarą nazywa ś. strój, w który ubierano umierającego. Mick. <Z Prs. dżamè, czamè = suknia, przez Włos. [acciamarra]=kożuch. Por. Symara i Szamerować>

Czamarka, i lm. **i 1.** p. **Czamara:** Opończę kmiecią porzucił, zamienił ją na węgierkę, we wszystkich aktach urzędowych czamarką polską przezwaną. Rol. Chodził w krakowskiej sukmanie, to jest czamarce. Mick. **2.** [C.] *siatka okrągława.*

Czamarkowy 1. przym. od **Czamarka:** Krój C. **2.** *ubrany w czamarkę:* Jegomość C.

[**Czamarzyć się, y ś., ył ś., Camarzyć ś.**] *chmurzyć ś.* <?>

Czamboł, u, lm. **y** p. **Czambuł.**

† **Czambół, u,** lm. **y** p. **Czambuł:** Orda puszczać czambółów nie śmie. Susz.

×**Czambr, u,** lm. **y** p. **Cembra:** Czambru drzewa od kopy. Ins. c. l. <p. Cembra>

×**Czambrowina, y,** lm. **y** p. **Cembrowina:** Czambrowiny od kopy. Ins. c. l.

Czambulik, u, lm. **i** p. **Czambuł:** Przed głównym sieheniem spadały zawsze na kraj luźne czambuliki. Sienk. Na zasadzkę natknął ś. tylko jakiś drobny C. rabusiów. Rol.

Czambuł, u, lm. **y, Czamboł,** † **Czambół 1.** *wyprawa wojenna raptowna a krótka (szczeg. tatarska), najazd, napad, napaść, najście, wycieczka, zagon:* Podczas groźniejszych czambułów chroniła ś. do Winnicy. Rol. Anton miał Partów, których Labjen w C. wprawia, wygnać. Chr. **2.** *oddział Tatarów:* Tatarzy, rozbici na małe czambuły, zręcznie unikali spotkania. Rol. **3.** przen. *kupa, gromada:* Szlachty zagonowej nigdy

nie spędzają w jeden C., ale wyliczają po szczególe, choćby dziesięciu czy piętnastu. Paw. W czambuł = a) *razem, ogółem, kupą, gromadnie, hurtem, ryczałtem:* On idzie, woła w C. lub z osobna. Przyb. Tam nie tak, jak gdzieindziej, wszystko w C., księżniczka i kominiarzówna w jednej kupie. Jeż. Wyciąć w C. (=*w pień*). b) ×*obficie, podostatkiem, w bród, po szyję, po uszy:* Cztery mieć będę żony, koni ze dwieście, sto sług, wszystkiego w C. Szym. **4.** ×*czwał, galop:* W C. konia puścić. Czart. A. Niewieleby i pszczoła wskórała, w czambule pasieki oblatując. Pot. Zdr. **Czambulik, Czambułek.** <Tat. czapu(ł)=zagon, najazd, skąd Ukr. czambuł>

Czambułek, łka, lm. **łki** p. **Czambuł:** A tenże C.? Co też król z nim uczyni? Sienk.

Czambułować, uje, ował *dzielić ś. na czambuły, urządzać napady, zagony:* Nieprzyjaciel w kupie wojska wszystkie miał, C. przestał. Jabł.

Czambułowanie, a, blm., czynność cz. **Czambułować.**

Czambułowy przym. od **Czambuł:** Sześć tysięcy co przebrańszych wojowników, zbrojnych lepiej od zwykłych czambułowych rabusiów. Sienk.

[**Czamlić się, i ś., ił ś.**] *męczyć ś.* <?>

† **Czamlet, u,** lm. **y** p. **Kamlot:** Poseł od króla Cypryjskiego oddał Jagiełłowi kilka sztuk czamletu. Biel. M. <p. Kamlot>

† **Czamletowy** przym. od **Czamlet:** Nie nosił szat czamletowych. Kosz.

×**Czamr, u,** lm. **y** p. **Cembra:** Sosna, któraby ś. godziła na C. St. Lit.

† **Czamta, y,** lm. **y** *jedwab, materja jedwabna.* <?>

×**Czanka, i,** lm. **i** *drążek u munsztuka końskiego:* Munsztuk złożony jest z czanek, z wędzidła i z podbrodka. Dor. <Czes. čaňk = munsztuk; albo może = * d(e)szczanka>

† **Czantka, i** lm. **i** p. **Cętka.**

[**Czanturja, i,** lm. **e**] p. **Tysiącznik.** <p. Centurja>

×**Czap!** p. **I. Cap!**

Czapa, y, lm. **y I.** p. **Czapka:** Wójt w wysokiej czapie baraniej. Krasz. **2.** [**C., Kaptur**] *czapka rogatywka sukienna z siwym barankiem.* < Śr. Łć. cap(p)a = rodzaj burki z kapiszonem, skąd Fr. chape, chapeau>

[**Czapa, y,** im. **y**] p. **Ciapa.**

[**Czapać, pie, pał**] **I.** p. **Capnąć. 2.** p. **Ciapnąć.**

[**Czaparaga, i,** lm. **i**] pog. *dziewczyna, która straciła wianek; mężatka.* < Zap. w związku z Czapka=czepiec; por. Pokrytka>

[**Czapczarka, i,** lm. **i**] *kobieta zamężna.*

Czapczasty, Czapczysty *mający czapkę, szczeg. szeroką:* Czapczaste ćwieczki. Oss.

Czapczątko, a, lm. **a** p. **Czapka:** C. na głowę nasadził. Kon.

Czapczyna, y, lm. **y** *licha, nędzna czapka:* U górala siekierka za pasem, C. z kutasem. Kniaź.

Czapczysko, a, lm. **a** ni. p. **Czapka.**

Czapczysty p. **Czapczasty:** C. Żydowin. L.

[**Czapczyszcze, a,** lm. **a**] p. **Czapka.**

Czapeczka, i, lm. **i I.** p. **Czapka:** Niczym nas sobie nie obliguje, jeno chlebem a czapeczką. Star. C. dziecinna = *czepeczek.* × C. księża = *piuska.* **2.** *przyrząd do gaszenia świec w kościele, gasidło:* Nie było czym światła pogasić, bo kościelny zapomniał czapeczek, na ten cel używanych. Karł. 3. bot.=a) C. korzonkowa=*tkanka ochraniająca koniec korzenia od uszkodzeń.* b) † C. żołędziowa=*miseczka żołędzi.* Troc. <p. Czapa>

Czapeczkowato przys. od **Czapeczkowaty:** Korona C. odpadająca. Rost.

Czapeczkowaty I. *podobny do czapeczki:* Waza z czapeczkowatą pokrywą. **2.** anat.: † Pastki czapeczkowate = *zastawki dwukończyste serca* (valvulae mitrales).

×**Czapecznik, a,** lm. **cy** p. **Czapnik.**

[**Czapek, pka,** lm. **pki**] *kapelusz.*

Czapelka, i, lm. **i** p. **Czapla:** Młodsze od niej czapelki przezrocze wody kropelki w zgrabne swe dzióbki chwytały. Orzesz. <p. Czapla>

Czapica, y, lm. **e** *duża, niezgrabna czapka.* <p. Czapa>

[**Czapicha, y,** lm. **y, Czapoch, Gusika**] *rodzaj płaszcza.* <p. Czapa>

† **Czapiczka, i,** lm. **i** p. **Czapka.**

[**Czapiczny**] *należący do czapnika:* Czeladnik C. (=*od czapnika*).

×**Czapić, i, ił** p. **Capnąć.**

[**Czapić się, i ś., ił ś.**] *przycupnąć* (np. o kurze). <?>

×**Czapienie, a,** blm., czynność cz. **Czapić.**

[**Czapiga, i,** lm. **i**] p. **Capiga.**

Czapisko, a, lm. **a** ni. p. **Czapka.**

Czapka, i, lm. **i I.** *nakrycie głowy, szczeg. męskie:* C. sukienna, futrzana, barankowa, bobrowa. C. rogata a. czworograniasta = *rogatywka.* C. frygijska=*czerwona czapka z wierzchnim końcem, zwieszającym ś. naprzód, godło wolności.* ×C. nocna=*szlafmyca.* ×C. biskupia=*infuła.* ×C. książęca = *mitra, kołpak:* C. książęca litewska była z aksamitu czerwonego. Paszk. Ojcu kneziowską czapkę na głowę włożono. Krasz. Ośla C.=C. *z oślemi uszami, którą za karę nakładano próżniakom.* Czapkę włożyć, zdjąć. Uchylić czapki. Czy przyćwiekował ci kto czapkę? Prz. (=*dlaczego ś. nie kłaniasz?*). Ciąży C. w ręku? (=*dlaczego stoisz w czapce?*). Ma wróble pod czapką. Prz. (=*nikomu ś. nie kłania*). × Czapkę przed kim trzymać, łamać, × czapką go czcić=*kłaniać ś., czapkować:* Sługami gardzisz, a tu im czapkę łamiesz. Górn. Kto czapką czci, a nie czyni woli pana, ten będzie karany. Gil. Szedł za nim z czapką pod pachą. Oss. (=*z największą uniżonością*). Darmo, trzeba tu czapki uchylić. Oss. (=*prosić, uniżyć ś.*). Czapką, papką i solą ludzie ludzi niewolą. Prz. (= *ukłonem*). ×Czapkę mieć na bakier = *junaczyć ś., nadrabiać fantazją.* † Czapkę na stole położyć = *hardym być, imponować:* Któ ma sześć koni w wozie, tysiąc złotych w szkatule, a pannę we dwu milach, ten może czapkę na stole położyć. Prz. Zadrzyj koty z panem, wnet ci C. z głowy spadnie. Oss. (= *przytrze ci rogów, utrze ci nosa*). Mahomet wziął szpetnie w czapkę, gdy dobywał Białogrodu. Biel. M. (=*poniósł znaczne straty*). Jakby w czapce bobrowej chodził. Prz.= *ma ś. za mądrego* (ponieważ Jezuici nosili czapki bobrowe). Głowa ledwo do czapki, wcale nie do kołpaka. Oss. = *nie senatorem mu być* (ponieważ senatorowie nosili kołpaki). Na złodzieju C. gore. Prz. (=*ma niespokojne sumienie*). ×Czapkę natłoczyć na uszy. Oss. = *nie chcieć słuchać.* ×Czapkę zapuścić na oczy=*nie chcieć widzieć a. być bez wstydu.* † Czapkę na czym wieszać= *opierać ś., zasadzać ś.:* Oni na czym inszym tę czapkę wieszają, a szczęśliwe przypadki szczęściu przyczytają. Rej. ×Czapkę już brał=*zabierał ś. do wyjścia.* C. za kapelusz. Prz. (=*równiśmy sobie*). Ma pod czapką. Prz. (=*ma w głowie, pijany*). Już też to łga, jak C. (=*wielkie*

lgarstwo). Czapkami nakryć = *zwyciężyć liczbą*: Sieniawszczyznę nieraz czapkami nakryli. Pol. Kto pszczołom sprawi czapkę, to one jemu suknię. Prz. (=*przykrycie na ul*). 2. *pokrycie słomiane, zabezpieczające zboże, siano i t. p. od zamoknięcia*: Pszenica już w kopach, ale i w nich porosnąć może... Dwa, trzy dni słoty, i czapki zielenią. Krasz. 3. Czapkę zerwać = *oderwać płaski odłamek z wierzchu kamienia przy rozsadzaniu prochem kamieni polnych*. 4. *blaszka z dziurkami, zamykająca od zewnątrz rurę konewki ogrodniczej*. Kluk. 5. *okucie pokrywające wierzch wodowskazu*. 6. ×C. u gwoździa = *główka, łepek*: Ćwieczki z czapkami. Oss. 7. [C. a. **Czupka**]= a) *czapka; kapelusz; czepek*. b) *kapa u komina*. c) *górna część futryny, która [ocapia] dwa boki pionowe*. d) *okrągły kawał lodu, wyrąbany z przerębla*. 8. † C. główna a. **Kukuła** *materacyk do przykładania na głowę*. Krup. 9. anat.: ×C. ścięgnista p. **Ogłowie**. 10. astr.: Lisia C. = *wieniec świetlny, otaczający księżyc*. 11. chem.: C. alembika p. **Hełm**. 12. a. **Kunie gniazdo** leśn. *choroba gałęzi*. 13. a. **Kaptur, Kapturek, Karnal, Okulary** myśl. *nakrycie głowy ptaka myśliwskiego, zasłaniające mu oczy*. 14. a. **Kopuła** węgl. *zwierzchnia warstwa gałęzi na stosie*. Zdr. **Czapeczka, Czapczątko**, † **Czapiczka**, [**Czapuszka**]. Zgr. **Czapa, Czapczysko, Czapisko**, [**Czapczyszcze**]. <p. Czapa>

×**Czapkarz, a,** lm. **e** p. **Czapnik**: Kapelusznicy i czapkarze. Tat.

Czapkować, uje, ował 1. *kłaniać ś., nadskakiwać, płaszczyć ś., podlizywać ś.*: Przed deputatem czapkowali panowie kasztelanowie i wojewodowie. Skarb. 2. gorz.: Piana czapkuje (na piwie fermentującym) = *tworzy ś. i gęstnieje*.

Czapkowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Czapkować**. 2. [C.] *bicie czapkami* (w grze w „Przerywanego króla").

×**Czapkowniś, a,** lm. **e** *ten, co czapkuje, pochlebca, lizus*.

Czapkowy przym. od **Czapka**: Baranek C. Przykrywadła czapkowe (=*podobne do czapki*).

Czapla, i, lm. **e 1.** zool. *ptak podkasały*. Gatunki: a) C. biała (egrétta alba); b) C. grzywiasta (ardea ralloides); c) C. modronos (buphus comata); d) C. nadobna (egretta garzetta); e) C. purpurowa (ardea purpurea); f) C. siwa (ardea cinerea). 2. † = *bocian*. Mym. 3. przen. *człowiek na wysokich nogach*. 4. [Czaple] *rodzaj gruszek*. Zdr. **Czapelka**. <Zap. obce>

[**Czaplak, a,** lm. **i, Caplák**] *garnek o szerokim dnie*. Zdr. **Caplácek**.

Czaplątko, a, lm. **a** p. **Czaplę**.

Czaplę, ęcia, lm. **ęta, Czaplątko** *pisklę czapli*: Młode czaplęta we Francji jedzą za specjał. Ład.

Czapli 1. a. **Czaplin** przym. od **Czapla**: Czaple pióro. Dwie czaple kity wieszają ś. z zawoju. Tw. 2. bot.: a) C. dziób p. **Iglica**. b) C. nosek p. **Muszkatel**.

1. Czaplin p. **Czapli**: Czapline pióro. Słow. Czapline gniazdo. Kon.

2. Czaplin, a, lm. **y, Łódź** bot. (ornithidium) *roś*.

Czapliniec, ńca, lm. **ńce** bot. p. **Iglica**.

Czaplowaty zool.: Czaplowate ptaki.

[**Czapnąć, nie, nął**] **1.** p. **Capnąć**. 2. *stąpnąć niezgrabnie*. <Dźwn.>

Czapnictwo, a, blm. *rzemiosło czapnika*. <p. Czapa>

Czapniczka, i, lm. **i 1.** *żona czapnika*. 2. † *modniarka, wyrabiająca stroje na głowę*: Czapniczki popisywały ś. z czapeczkami białogłowskiemi okrągławemi, kołpaczkami i kołnierzami z gronostajów. Goł.

Czapniczy przym. od **Czapnik**.

Czapnik, a, lm. **cy,** ×**Czapkarz,** ×**Czapecznik** *rzemieślnik wyrabiający i sprzedający czapki*.

[**Czapoch, u,** lm. **y**] p. **Czapicha**.

Czapraczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Czaprak**. 2. *ubranie piesków pokojowych*. 3. × p. **Czapraszka**. <p. Czaprak>

×**Czaprącznictwo, a,** blm. *rzemiosło czapracznika*.

×**Czapraczniczek, czka,** lm. **czkowie** *czeladnik u czapracznika*.

×**Czapraczniczka, i,** lm. **i 1.** forma ż. od **Czapracznik**. 2. *żona czapracznika*.

×**Czapraczniczy** przym. od **Czapracznik**: Czeladnik C. Rzemiosło czapracznicze.

×**Czapracznik, a,** lm. **cy** *ten, co robi czapraki*.

×**Czaprag, a,** lm. **i** p. **Czaprak**: Czapragi sztywne od złotych szyć. Krasz.

Czaprak, a, lm. **i 1.** a. × **Czaprag**, [**Szabrak, Szabraka**] *przykrycie na konia*. 2. † *przykrycie kozła karety*: Jakie wybicie karety wewnątrz, takie przykrycie kozła, i zwało ś. czaprakiem. Goł. 3. † *kosztowna zarzutka kobieca*. 4. a. **Czompon** garb. *skóra wyprawiona, pozbawiona boków, łap i łba*. Zdr. **Czapraczek**. <Tur. czaprak, skąd Nm. Schabracke>

Czaprakowaty: Czaprakowata maść końska = *taka, co wygląda, jakby koń miał na sobie czaprak* (np. biały na gniadym, gniady na białym).

×**Czapraszka, i** częś. lm. **i,** × **Czapraczka** *pętlica srebrna na żupanach*: C. od płaszcza. Pot.

×**Czapstrych, u,** lm. **y** p. **Capstrzyk**.

×**Czapstrzyk, u,** lm. **i** p. **Capstrzyk**.

[**Czapuszka, i,** lm. **i**] p. **Czapka**.

1. Czar, u, lm. **y 1.** w lm. *sztuki czarnoksięskie, gusła, zamawiania, zabobony*: Kto wierzy w czary, tego weźmie djabeł stary. Prz. Przyszłam zrobić możne czary. Mick. 2. blm. *urok, wdzięk, powab, ponęta*: Cudnych oczu C. <CZAR>

2. Czar, u, lm. **y** fl. *grubszy koniec wici, używanych przy spławianiu drzewa*. <?>

† **Czar, a,** lm. **owie** p. **Car**.

Czara, y, lm. **y,** [**Fara**] **1.** *czasza, kielich, puhar*: Niechaj ta czara złota nie próżno wabi nas! Mick. Przen.: Nie wiedział, co zrobić z wolnością, która ś. poza brzegi czary wylewała. Rol. (= *przechodziła miarę*). 2. × *misa*. 3. × *otwór wulkanu, krater*. Hube. Zdr. **Czarka, Czareczka**. <? Może Arab. dżarra = naczynie na wodę, skąd Fr. jarre, Włos. giara itd.>

Czarci 1. p. **Czartowski**. 2. apt.: Czarcie łajno p. **Asafetyda**. 3. [C.]: Czarcie krople = *tinctura asae foetidae*. C. palec = *belemnit*. C. proszek = *pulvis vaccarum*. Czarcia woda = *aqua foetida antihyst*. Czarcie żebro a. **Czarcikęs** = *radix morsus diaboli*. <CZART>

† **Czarcia, i,** blm. zb. = lm. od **Czart**.

[**Czarcica, y,** lm. **e**] *czarcia matka*.

[**Czarcieniec, ńca,** blm.] *asafetyda*.

Czarcię, ęcia, lm. **ęta** p. **Czart**.

Czarcik, a, lm. **i** p. **Czart**.

[**Czarcikęs, u,** blm.] p. **Czarci**. < CZART + KĘS >

[**Czarcina, y,** lm. **y**] *czart godny politowania*.

Czarcisko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Czart.**

Czarczaty, ów, blp. *szata, spódnica:* Przy wchodzeniu na schody trzeba nieco unieść czarczatów. Sienk. <Prs. Tur. czarszaf = prześcieradło, skąd Rum. ciarciaf, Srb. čaršaf = obrus; prześcieradło>

×**Czarczyniec**, **ńca**, blm. p. **Asafetyda**: Talerze, na których jadał, czarczyńcem (asa foetida) musiano smarować. Dęb. <p. Czart>

Czardak, a, lm. **i** *krużganek pod dachem w domach tureckich:* Izby przykryte dachem, z pod którego wyglądał krużganek, C., zaopatrzony w ławki. Jeż. <Tur. (z Prs.) czardak, skąd Ukr. czerdàk>

Czardasz, a, lm. **e** muz. **1.** *taniec węgierski.* **2.** *melodja do tańca węgierskiego:* C. składa ś. z dwuch części, smutnie poważnej i żwawej. <Węg. csárdás, od csárda = karczma>

Czareczka, **i**, lm. **i 1.** p. **Czara**: Czareczki różnym winem napełnione. Mick. **2.** [C.] *naczynie do czerpania wody z konewki, czerpak.*

×**Czareczny** p. **Czarkowy.**

Czarka, **i**, lm. **i 1.** p. **Czara. 2.** *miara płynów* = $^{1}/_{100}$ *wiadra.* **3.** bot. = a) w lm. p. **Miodunka.** b) † C. żołędziowa = *miseczka żołędzi.*

[**Czarki**, **rek**, blp.] p. **Cierń.**

[**Czarknąć**, **nie**, **nął**, **Czarnąć**, **Czerknąć**] *potrzeć, otrzeć.* <Dźwn.>

Czarkowy, ×**Czareczny** przym. od **Czarka.**

[**Czarksiężnica**, **y**, lm. **e**] p. **Czarnoksiężnica.**

[**Czarksiężniców**] p. **Czarnoksiężniców.**

[**Czarksiężnik**, **a**, lm. **cy**] p. **Czarnoksiężnik.**

† **Czarlatan**, **a**, lm. **i** p. **Szarlatan**: Lekarz C. Perz.

† **Czarletan**, **a**, lm. **i** p. **Szarlatan.** Kłok.

† **Czarletanerja**, **i**, blm. p. **Szarlatańśtwo.**

[**Czarna**, **ej**, lm. **e**] p. **Czarnocha.**

[**Czarna-księżnica**, **czarnej-księżnicy**, lm. **czarne-księżnice**] p. **Czarnoksiężnica.**

† **Czarnawa**, **y**, lm. **y** p. **Czarnoziem.**

† **Czarnawo** przys. od **Czarnawy.**

† **Czarnawy** p. **Czarniawy**: Już noc czarnawe rozwijała włosy. P. Koch.

[**Czarnąć**, **nie**, **nął**] p. **Czarknąć.**

[**Czarnianka**, **i**, blm.] *choroba owiec.* <CZARN>

[**Czarniawa**, **y**, lm. **y**, **Czerniawa**, **Czyrniawa**] **1.** *masa czarna w zamęcie, jak kurzawa; czarne chmury deszczowe; wielka burza z ciemnością.* **2.** przen. *tłum, gromada, masa, mnóstwo, chmara, ćma, rój, mrowie, gęstwa, zatrzęsienie:* Z chłopskiej wyrwała ś. czarniawy. Jeż. C. robactwa. **3.** *bunt.*

Czarniawo przys. od **Czarniawy.**

Czarniawość, **i**, blm. rz. od **Czarniawy**: C. cery.

Czarniawy, **Czerniawy**, [**Cyrniawy**], † **Czarnawy** *dość czarny, nieco czarny, śniady, smagły, smagławy:* Czarniawym pyłkiem napełniona purchawka. Mick. Uśmiech błąkał ś. po czarniawej twarzy Skrzetuskiego. Sienk. Czarniawo-brunatny = *koloru węgli brunatnych.* Fluoryt czarniawo-niebieski. Piroksen czarniawo-zielony. Chmury zlewały ś. w czarniawo-fijoletową całość. Zap.

×**Czarnica**, **y** blm. a. **Czarna choroba** lek. (melaena) *choroba, objawiająca ś. czarnemi (krwawemi) stolcami i takiemiż wymiotami.*

×**Czarnić**, **i**, **ił** p. **Czarować**: Lekować jako baby zabobonnie, a. czarniąc leczyć. Bobr.

† **Czarnieczyk**, **a**, lm. **cy** a. **owie** *żołnierz, służący pod Czarnieckim:* Kiedy konno i dostatnio, to czarnieczykowie. Pas. <Od nazwiska Czarniecki>

Czarnieć, **eje**, **ał** p. **Czernić**: Włosy mu czarnieją.

Czarnienie, **a**, blm., czynność cz. **Czarnieć.**

Czarnina, **y**, blm. p. **Czernina.** Zdr. **Czarninka.**

Czarninka, **i**, blm. p. **Czarnina.**

Czarniuchno przys. od **Czarniuchny.**

Czarniuchny, **Czerniuchny**, **Czarniusi**, **Czerniusi**, **Czarniuśki**, **Czerniuśki**, **Czarniusieńki**, **Czerniusieńki**, **Czarniusienieczki**, **Czerniusienieczki**, **Czarniutki**, **Czerniutki**, **Czarniuteńki**, **Czerniuteńki**, **Czarniutenieczki**, **Czerniutenieczki**, × **Czarnuchny**, ×**Czarnusieneczki**, ×**Czerniuczki**, [**Czarniućki**, **Czarnutki**, **Czarniuteleńki**, **Czarniutulki**] *bardzo czarny, zupełnie czarny:* Czarniuchne oczy. Czarniuchna wełna. <CZARN>

[**Czarniućki**] p. **Czarniuchny.**

Czarniusi p. **Czarniuchny.**

Czarniusienieczki p. **Czarniuchny.**

Czarniusienieczko przys. od **Czarniusienieczki.**

Czarniusieńki p. **Czarniuchny.**

Czarniusieńko przys. od **Czarniusieńki.**

Czarniusio przys. od **Czarniusi.**

Czarniuśki p. **Czarniuchny.**

Czarniuśko przys. od **Czarniuśki.**

[**Czarniuteleńki**] p. **Czarniuchny.**

Czarniutenieczki p. **Czarniuchny.**

Czarniutenieczko przys. od **Czarniutenieczki.**

Czarniuteńki p. **Czarniuchny.**

Czarniuteńko przys. od **Czarniuteńki.**

Czarniutki p. **Czarniuchny**: Czarniutkie oczęta. Mick.

Czarniutko przys. od **Czarniutki.**

[**Czarniutulki**] p. **Czarniuchny.**

Czarno przys. od **Czarny**: C. ś. nosić. C. patrzy na świat. Bał. Mieć C. na białym (= *mieć dowód na piśmie*). Tyle, co C. za paznogciem (= *bardzo mało*). <CZARN>

×**Czarnobarwny**, ×**Czarnobarwy** *czarnego koloru, czarny:* Czarnobarwne cienie. Paszk. <CZARN+Barwa>

×**Czarnobarwy** p. **Czarnobarwny.**

Czarnobil, **u**, lm. **e** bot. **1.** p. **Kajaput. 2.** p. **Krasnokłos.** <= Czarnobyl>

×**Czarnoblado** przys. od **Czarnoblady**: Wyglądać C. <CZARN+BLAD>

×**Czarnoblady** *o ciemnej i pozbawionej rumieńców cerze, śniady.*

[**Czarnobol**, **u**, lm. **e** a. **Czarnoból**] *roś. bylica polna* (artemisia vulgaris).

[**Czarnoból**, **olu**, lm. **ole**] p. **Czarnobol.**

Czarnobrewa, **y**, lm. **y** *kobieta z czarnemi brwiami.* Zdr. **Czarnobrewka**, ×**Czarnobrywka.** <CZARN+BRW>

Czarnobrewka, **i**, lm. **i 1.** p. **Czarnobrewa**: Na tureckim koniu jęczy śliczna C. Pśń. Wyjdzij, dziewczyno, wyjdź C., jak miesiąc w las ś. schowa. Len. **2.** [C.] *jakaś roślina.*

Czarnobrewy, × **Czarnobrywy**, × **Czarnobrwy** *mający czarne brwi:* Bolesław rozmiłował ś. piękności niewiastek czarnobrewych. Stryjk.

Czarnobrody *mający czarną brodę:* Czarnobroda postać stanęła w progu izby. Sienk.

×**Czarnobrwy** p. **Czarnobrewy.**

[**Czarnobrywce**, **ów**, blp.] *nogietki.*

×**Czarnobrywka**, **i**, lm. **i** p. **Czarnobrewa.**

×**Czarnobrywy** p. **Czarnobrewy**: Pan ustawicznie ś. przenosi od czarnobrywej do jasnowłosej.

Czarnobyl, **u**, lm. **e** bot. **1.** [C.] p. **Bylica. 2.** p. **Tojad.** <CZARN+BY>

[**Czarnocha**, **y**, lm. **y**, **Cyrana**, **Czarnucha**, **Czarnula**, **Czarna**] *nazwa krowy.*

Czarnochmurny *okryty czarnemi chmurami:* C. Kronida. Ml. <CZARN+CHMUR>

Czarnodzioby *mający czarny dziób:* C. okręt. Ml. *(=z czarnym nosem).* <CZARN+DZIOB>

Czarnogardł, a, lm. **e** *ptak wróblowaty z rodziny pliszek.* Kluk. <CZARN+GAR(DŁ)>

Czarnogardły *mający czarne gardło.*

[**Czarnogiel, gla,** lm. **gle**] *istota czarna* (np. dziecko z czarnemi włosami). <CZARN+?>

Czarnogłowy, ×**Czarnogłów** *mający czarną głowę:* Koń C. <CZARN+GŁOW>

Czarnogłów 1. ×przym. p. **Czarnogłowy. 2. owu,** lm. **owy** rz. bot. p. **Orlikowiec.**

[**Czarnogłówka, i,** lm. **i**] zool. p. **Sikora.**

[**Czarnograniaty**] *w czarne cętki.*

Czarnogrzywiasty p. **Czarnogrzywy:** C. ogier. Ml. <CZARN+GRZYW>

Czarnogrzywy, Czarnogrzywiasty *mający czarną grzywę:* Koń C. Przen.: Fale czarnogrzywe *(z czarnym grzbietem).* Burze czarnogrzywe. Pot. *(=niosące czarne chmury).*

×**Czarnogwiaździsty:** Noc czarnogwiaździsta. Kon. = *ciemna, ale gwiaździsta.* < CZARN + GWIAZD>

×**Czarnoiskry** *wyrzucający czarny dym i iskry:* Czarnoiskrym góra ogniem ziewa. <CZARN+ ISKR>

[**Czarnojucha, y,** blm.] *krew; czarnina.* <CZARN +JUCH>

Czarnoklon, u, lm. **y** bot. p. **Klon.** <CZARN+ KLON>

Czarnokorzeń, a, lm. **e** bot. p. **Czerniec.** <CZARN + KOR>

×**Czarnokrusz, u,** blm. *ruda, złożona z miedzi, siarki i żelaza.* Kluk. <CZARN+KRUCH>

† **Czarnokrwistość, i,** blm. *melancholja (choroba, podług dawnych pojęć zależna od obecności w ustroju żółci czarnej).* <CZARN+KRW>

† **Czarnokrwisty** *posiadający w ustroju wiele rzekomej krwi czarnej,* ×melankoliczny.

Czarnoksięski 1. a. ×**Czarnoksiężniczy,** [**Czarnoksiężnicki**] *moc czynienia czarów mający, czarodziejski, guślarski, magiczny:* Pas C. Różdżka czarnoksięska. Pałac C. *(=zaczarowany).* Marzenia stroił czarnoksięską szatą. Słow. Woli czarnoksięska siła. Słow. **2.** bot.: Orzech C. p. **Oczar. 3.** fiz.: Latarnia czarnoksięska p. **Latarnia.** <p. Czarnoksiężnik>

Czarnoksięstwo, a, blm. *sztuka czarnoksięska, czarodziejstwo, guślarstwo, czarna magja.*

×**Czarnoksiężnica, y,** lm. **e, Czarnoksiężniczka** forma ż. od ×**Czarnoksiężnik;** [**Czarksiężnica, Czarna-księżnica**] *czarodziejka, guślarka.* Przen.: Ta C., co pieśnią rozmarza. Zm. Ta C. spętała mu ducha. Zm. <p. Czarnoksiężnik>

[**Czarnoksiężnicki**] p. **Czarnoksięski.**

[**Czarnoksiężniców, Czarksiężniców**] *należący do czarnoksiężnika.*

×**Czarnoksiężniczka, i,** lm. **i** p. **Czarnoksiężnica.**

×**Czarnoksiężniczy** p. **Czarnoksięski.**

Czarnoksiężnik, a, lm. **cy, Czarodziej, Czarownik,** † **Czarodziejnik,** [**Czarnyksiężnik, Czarksiężnik, Czarnoksiężny, Czarzyciel**] *ten, co posiada moc czynienia czarów, magik, guślarz:* Szymon C. przez sztuki djabelskie latał po powietrzu. Birk. ×Wielki to C. Oss. = *człowiek bardzo zręczny.* ×Nie C. = *nietęga głowa, prochu nie wymyśli.* < Naśladowanie Śr. Grn. die swarzen buoch=czarne księgi>

×**Czarnoksiężnikowy** przym. od **Czarnoksiężnik:** Zamek C. P. Koch.

[**Czarnoksiężny, ego,** lm. **i**] p. **Czarnoksiężnik.**

Czarnokudłaty *mający czarne kudły, o włosach czarnych i kędzierzawych, czarnowłosy:* C. Pozejdon. Ml. <CZARN+KUDŁ>

Czarnokus, a, lm. **y** myśl. *dzika kaczka.* <CZARN +? KUS>

Czarnokwit, u, lm. **y** bot. p. **Czartawa.** <CZARN +KWIT>

Czarnolaski p. **Czarnoleśny:** Bukowe i grabowe gaje stykają ś. z czarnolaskiemi dąbrowami. Pol. <CZARN+LAS>

Czarnoleski p. **Czarnoleśny:** Czarnoleskie jaworzyny, dąbrowy, lipniki. Pol.

Czarnoleśny, Czarnolaski, Czarnoleski *liściasty:* Jesiony, graby, klony i inne tak zwane czarnoleśne gatunki.

×**Czarnolicy** p. **Czarnotwarzy.** < CZARN + LIK >

† **Czarnolśniący** *czarnego koloru z połyskiem:* Włos C. <CZARN+LS(K)>

Czarnołbisty zool.: Pokrzewka czarnołbista p. **Pokrzewka.** <CZARN+ŁB>

×**Czarnomaz, a,** lm. **owie** *człowiek o śniadej twarzy:* Było kilka tysięcy tych czarnomazów (Połowców). Krasz. <CZARN+MAZ>

Czarnomiedź, i, blm. chem. *produkt pośredni przy hutniczym wydobywaniu miedzi z rud siarkowych.* <CZARN+Miedź>

Czarnomorski bot.: Bylica czarnomorska p. **Bylica.** <CZARN+MOR>

Czarnonakrapiany, Czarnopstry *upstrzony cętkami czarnemi.* <CZARN+Na+KROP>

Czarnonogi *mający nogi czarne:* Chart C. Otw. <CZARN+NOG>

×**Czarnonosz, a,** lm. **e** *człowiek, ubierający ś. czarno.* <CZARN+NIOS>

×**Czarnonośny** *czarne kolory noszący, czarny kolor zawierający:* Szaty czarnonośne.

×**Czarnooczka, i,** lm. **i** *kobieta z czarnemi oczyma.* Wor. <CZARN+OK>

Czarnooki *mający czarne oczy:* Dziewczę czarnookie.

Czarnopierzasty p. **Czarnopióry:** Orzeł C. Ml. <CZARN+PIOR>

Czarnopióry, Czarnopierzasty *mający czarne pióra:* Kruk C.

Czarnopiszący aparat, tel. = *odbijający farbą drukarską znaki na taśmie.* <CZARN+PIS>

Czarnopstrawy *cokolwiek, niezupełnie czarnopstry:* Bób C. <CZARN+PIS>

Czarnopstry p. **Czarnonakrapiany.**

Czarnopysk, u, lm. **i** bot. **1.** a. **Jednostka** (arthrostemma) *roś. z rodziny zaczerniowatych.* **2.** p. **Zaczerń.** <CZARN+PYSK>

† **Czarnoresza, y,** lm. **e,** † **Czernoresza,** † **Cernoresa** *habit:* Świata wyrzekłem ś., a przyjąłem tę czarnoreszę a. kaptur czerniecki. Stryjk. <Sslw. črъnoriza>

† **Czarnorobotnik, a,** lm. **cy** *prosty robotnik, wyrobnik.* <CZARN+ROB>

Czarnorufiasty *mający czarną rufę:* Okręt C. Ml. <CZARN+Rufa>

×**Czarnoryżca, y,** lm. **owie** *mnich obrządku wschodniego:* Bolesław wzniósł wielkie prześladowanie na czarnoryżców. Bart. <p. Czarnoresza>

×**Czarnoskórnik, a,** lm. **cy** *grający czarnemi warcabami, gdy zrobi suchą.* <CZARN+(S)KOR>

Czarnoskrzydlaty, Czarnoskrzydły *mający czarne skrzydła:* Ptak C. Przen.: Czarnoskrzydlata noc. Zim. Śmierć czarnoskrzydlata. <CZARN+ (S)KRZY(DŁ)>

Czarnoskrzydły p. **Czarnoskrzydlaty.**

×**Czarnosmutny** *sprawiający smutne wrażenie swoją czarnością, żałobny:* Kocyt C. Nar. <CZARN+Smutny>

×**Czarnoszyi** *mający czarną szyję:* Ptak C. <CZARN+SZY(J)>

Czarnoszyj, a, lm. **e** zool. p. **Nur.**

Czarność, i, blm. rz. od **Czarny:** C. atramentu, włosów, nocy. Zna tajne sposoby gotowania trunku, który ma C. węgla. Mick. Gorącość matka jest czarności i ogorzenia. Sak. Poznałem C. jej duszy. <CZARN>

×**Czarnotwarzy,** × **Czarnolicy** *mający twarz czarną.* <CZARN+TWOR>

Czarnowełniasty, Czarnowełnisty, ×**Czarnowełny** *mający wełnę czarną:* Czarnowełniasta maciorka. Ml. <CZARN+WEŁ(N)>

Czarnowełnisty p. **Czarnowełniasty.**

×**Czarnowełny** p. **Czarnowełniasty:** Owce czarnowełne. Otw.

Czarnowłosy *mający włosy czarne.* <CZARN+WŁOS>

† **Czarnownik, a,** lm. **cy** *złoczyńca.* B. Sz. <CZARN>

Czarnowodziany *mający wodę ciemną:* Czarnowodziana krynica. Ml. <CZARN+WOD>

Czarnowron, a, lm. **y, Wroniec** zool. (corvus corone) *ptak wróblowaty śpiewający z rodziny kruków.* <CZARN+WRON>

† **Czarnozęby** *mający zęby czarne:* Ktośkolwiek C. (o Zoilu), co to mózgiem robisz, nie szacuj cudzych wierszów, patrz w nich raczej rzeczy. Piel. <CZARN+ZĘB>

Czarnoziel, u, lm. **e** bot. p. **Sasanka.** <CZARN+ZIOŁ>

[**Czarnoziele, a,** lm. **a**] p. **Sasanka.**

Czarnoziem, u, lm. **y,** † **Czarnawa** gieol. *najżyźniejsza czarna ziemia rodzajna, zawierająca próchnicę.* <CZARN+ZIEM>

Czarnoziemie, a, lm. **a** *ziemia czarna, niepokryta śniegiem:* Jużeście wlecieli z czarnoziemia do śniegów mych bieli. Krasiń.

Czarnoziemny przym. od **Czarnoziem:** Łany czarnoziemne. Mick.

† **Czarnożółciowy I.** anat. *do rzekomej żółci czarnej należny:* † Kaletki czarnożółciowe (†capsulae atrabiliares) p. **Nadnercze. 2.** lek. (melancholicus) *posiadający w ustroju wiele mniemanej żółci czarnej:* Temperament C., in. × z a d u m c z y w y, × m e l a n k o l i c z n y. <CZARN+ŻÓŁT>

[**Czarnuch, a,** lm. **y**] *rzecz czarna, człowiek czarny.* <CZARN>

Czarnucha, y, lm. **y I.** [C.]=a) p. **Czarnuszka.** b) p. **Czarnocha. 2.** [Orać czarnuchę] = *trzeci raz orać.* **3.** bot. p. **Firletka.**

×**Czarnuchny** p. **Czarniuchny.**

[**Czarnula, i,** lm. **e**] p. **Czarnocha.**

×**Czarnusieneczki** p. **Czarniuchny.**

Czarnuszka, i, lm. **i I.** a. [**Czarnucha, Czernucha**] = a) *kobieta czarnowłosa, brunetka:* Patrz-no na ową czarnuszkę, za którą hajduk zieloną szubkę niesie, czy nie rzęsista? Sienk. b) *krowa a. koza czarna:* Na fermie amerykańskiej niema owych czarnuszek ani białoszek. **3.** bot. =a) a. [**Czarnyszka**] (nigella) *roś. z rodziny jaskrowatych.* Gatunki: C. o g r o d o w a (n. sativa); C. p o l n a (n. arvensis); C. r z y m s k a a. w ł o s k a (n. damascena). b) p. **Firletka. 2.** *czarne nasiona rośliny czarnuszki ogrodowej, stanowiące przyprawę do pieczywa.*

Czarnusznik, a, lm. **i,** ×**Łyszczyca** bot. (garidella) *roś.*

[**Czarnuszy**] p. **Czarny.**

[**Czarnutki**] p. **Czarniuchny.**

Czarny, [**Cirny, Cyrny, Czarnuszy**], st. w. **Czarniejszy,** ×**Czerniejszy,** † **Czerńszy,** † **Czyrńszy I.** *koloru najciemniejszego ze wszystkich, ciemny:* C. kolor. C. jak kruk, jak heban, jak sadza, jak węgiel. Czarne oczy. Czarne włosy (poet. *krucze, hebanowe).* Łeb C. Leszek C. (= *czarnowłosy).* C. człowiek = *Murzyn.* C. towar = *niewolnicy afrykańscy na sprzedaż wystawieni.* C. kontynent = *Afryka.* Płeć czarna = *śniada.* C. koń = *kary, wrony.* Kawa czarna = *bez śmietanki.* Chleb C. = *razowy.* Czarna polewka = *odkosz.* [Czarna zupa] = *czernina.* Chodzić w czarnym (dom. ubraniu). Pokolenia żałobami czarne. Mick. Pokój wybity czarnym (= *kirem).* Czarne bractwo = *Jezuici.* Krasz. † Czarne siostry = *Parki.* Gosł. Czarne i białe (w szachach) dom. *figury:* Czarne zaczynają i dają mata za trzecim posunięciem. Czarne a. czarno na białym = *dowód na piśmie.* Z czarnego białe robić = *wykrętnie dowodzić.* Czarne mydło = *szare.* ×Czarna izba = *wędzarnia.* ×Czarna miedź = *nieoczyszczona.* † Czarna kura a. † czarna kokosz = *dawne lekarstwo z rozdartej kury czarnej, przykładane warjatom na głowę:* Trzeba mu czarnej kury = *zwarjował.* † C. łabędź. Kosz. (= *rzadka rzecz, biały kruk).* On ś. nawet czarnej krowy boi. Prz. (= *swego cienia).* Czarna gałka = *niepomyślna dla kogoś kreska przy głosowaniu.* Oko czarno-błękitne (= *ciemnoniebieskie).* Czarno-brunatny. Czarno - czerwone chmury. And. Chusteczka czarno - niebieska. Krasz. Czarno-polerowany. Przepyszny jej profil odciął ś. delikatnie czarno-różową linją. Zap. Słońca będzie straszliwe zaćmienie z obłoków ciemnych i chmur czarno-sinych. Odym. Koń czarnosiwy = *srokaty, szpakowaty.* Kapota czarnoszaraczkowa. Kaczk. Czarno-szary. Broda dawno niegolona powychodziła grubemi czarno-szpakowatemi włosy na wierzch. Krasz. Czarno-żółty niek. = *Austryjak, austryjacki:* Czarno-żółtemi zwano Austryjaków i ich stronników. Jeż. Królowali w czarno-żółtych salonach. Jeż. Chorągiew czarno-żółta. Malować na czarno (= *na kolor czarny).* **2.** *pozbawiony światła, ciemny:* Czarna noc. C. las (= *gęsty).* ×Czarna droga = *leśna.* Czarna przepaść. Przen.: Potrzeba odsłonić tę czarną tajemnicę. Krasz. [Czarna chałupa] = *dymna.* **3.** *niżki, podrzędny, pośledni:* C. gmin = *pospólstwo, motłoch.* † Czarni chrześcijanie = *lud, chłopstwo, pospólstwo:* Potężniejsi uboższych czarnemi chrześcijany nazywają. Paszk. Szewcy czarni do narodowego obuwia i partacze, którzy tylko łatali buty. Goł. Cesarscy ś. posługiwali pochwytanemi w okolicy ludźmi do czarnej roboty. Krasz. Budowanie składało ś. ze świetliczki, z czarnej izby (= *czeladnej),* z piwnicy. Rol. ×Czarna moneta = *zdawkowa.* **4.** *brzydki, szkaradny, zły, występny, podły, niżki, nikczemny, zbrodniczy:* Czarna niewdzięczność. Czarna potwarz. C. charakter. × Czarny anioł a. × Czarny duch a. × Czarny bóg = *djabeł.* Czarna magja = *czarnoksięstwo.* Czarna księga = *spis ludzi, notowanych za wykroczenia:* Wpisano go za lenistwo do czarnej księgi. Powołania złodziejskie powinny być do oddzielnych ksiąg, czarnemi zwanych, zapisywane. Cz. **5.** *ciężki, krytyczny, nieszczęsny, smutny, desperacki, pesymistyczny:* Czarna godzina. Zaklinał bratową, abym ja nie wiedział o tym depozycie aż do czarnej

godziny. Byk. † C. dzień. Dobrzeć to biały pieniądz mieć dla dnia czarnego. Jag. Czarna dola (=*niedola*). Czarna rozpacz (=*okropna, bezdenna, bezbrzeżna*). Czarne myśli. Widzieć coś w czarnych kolorach. **6.** *liściasty:* Czarny las. Czarne drzewo. Czarne czyli listne lasy. Pol. Czarna puszcza czyli drzewa liściaste. Pol. **7.** Czarna niedziela = *środopostna, czwarta postu:* Wygląda, jak czarna niedziela. Prz. = a) *ma ciemną cerę;* b) *jest śmiertelnie blady.* **8.** [C.]: Czarna śmierć = *mór, cholera, dżuma.* Czarna choroba = *choroba krów i owiec.* Czarna jagoda = a) *borówka.* b) *czernica.* Czarna sójka = *orzechówka.* C. dobytek = *trzoda chlewna, nierogacizna.* „C. człowiek“ a. „C. lud“=*gra dziecięca.* C. duch a. **Mamuna, Bogina** = *duch zabierający dzieci w nocy.* C. dzień = *Wielki Piątek.* C. kamyszek = *niedokwas żelaza.* Czarne szycie=*szycie czarnemi nićmi.* Czarnobestra=(o krowie) *czarnopstra, mająca czarne cętki,* in. c z a r n o g r a n i a t a. **9.** anat.: a) ×Czarna błonka p. **Naczyniówka.** b) × Czarny pokost p. **Pokost. 10.** bot.: a) Bagnówka czarna p. **Bagnówka.** b) Ciemiernik czarny p. **Ciemiernik.** c) Czarne jagody p. **Borówka.** d) C. korzeń p. **Czerniec.** e) Czarne korzonki p. **Wężymord.** f) Czarna róża p. **Prawoślaz.** g) Czarne ziele p. **Sasanka. 11.** kip.: Czarne wino = *wino mocno czerwone.* **12.** lek.: a) Czarna choroba p. **Czarnica.** b) Czarna krosta p. **Żydówka.** c) † Morowa czarna krosta p. **Morówka.** d) Czarna ospa p. **Ospa.** e) Czarna śmierć p. **Śmierć.** f) Czarna woda p. **Woda.** g) Czarna żółć p. **Żółć. 13.** myśl.: C. zwierz a. czarna zwierzyna=*dzik.* Czarne pole=a) *pobojowisko;* b) × *polowanie na dziki.* Czarna knieja=*część lasu, gdzie dziki stale przebywają.* Czarna stopa = *pole niepokryte śniegiem, na którym śladu zwierząt widzieć nie można,* k o p n i a, ś l e p e p o l e. Podchodzić zwierzynę czarnym szlakiem a. borem (=*schyliwszy ś. i czając ś.;* przen. *ukradkiem, pokryjomu*). **14.** pow.: Czarna robota=*robota około skóry.* **15.** teatr.: C. charakter=*aktor grający role intrygantów,* !s z w a r c c h a r a k t e r. **16.** wet.: a) C. grzebień p. **Pleśń.** b) [Czarna krew] p. **Krew.** c) Czarna pleśń p. **Pleśń. 17.** zł.: Czarna chmura = *komisarz policyjny.* **18.** zool.: a) Kaczka czarna p. **Kaczka.** b) Pszczoła czarna p. **Pszczoła.**

Czarny, ego rz. **1.** [C.] lm. **i** *djabeł, czart.* **2.** blm. zł. *chleb razowy.* <CZARN>

[**Czarny-książnik, czarnego-księżnika,** lm. **czarniksiężnicy**] p. **Czarnoksiężnik.**

[**Czarnyszka, i,** lm. **i**] p. **Czarnuszka.**

Czarodziej, a, lm. **e** p. **Czarnoksiężnik.** <CZAR+DZIE>

Czarodziejka, i, lm. **i** forma ż. od **Czarodziej,** *wieszczka:* Miłość to wszechstronna C. Ochor. Przen. *piękna kobieta.*

† **Czarodziejnik, a,** lm. **cy** p. **Czarnoksiężnik.** Groic.

Czarodziejny p. **Czarodziejski:** Czarodziejne spojrzenie. Wor.

Czarodziejski, Czarodziejny przym. od **Czarodziej,** *czarnoksięski, magiczny:* Moc czarodziejska. Zaklęcie czarodziejskie. Pałac C. (= *zaczarowany*). Przen.: *czarowny, zachwycający:* Widok C. Zdziczałemu świat ten jeszcze ś. dziwniej czarodziejsko-pięknym wydawał. Krasz.

Czarodziejsko przys. od **Czarodziejski:** Dźwięk tego starożytnego, pełnego chwały nazwiska C. na obecnych oddziałał. Orzesz. Harmonja kształtów, tak C. władnąca umysłami. Gosz.

Czarodziejstwo, a, lm. **a** *sztuka czarowania, czarowanie, czary, gusła, czarnoksięstwo, czarna magja:* Mężobójstwa, czarodziejstwa. Smotr. Szkoda, że ustało C., to był sposób uczciwy zmyślania snów przyjemnych. Węg. Przen.: C. autora w sztuce pisania. Śniad. (=*wielka, umiejętność, biegłość*).

Czaromcha, y, lm. **y** bot. p. **Czeremcha.**

Czarosilny *mający moc czarowania, czarnoksięski, czarodziejski:* Czarosilne zaklęcie talizmanowej formułki. Żm. <CZAR+SI(Ł)>

×**Czarostwo, a,** lm. **a,** [**Czarowstwo, Czarowniastwo, Czarzycelstwo. Czarzycielstwo**] *czary, czarowanie:* Ludwik XIV zakazał juryzdykcjom, aby zaskarżeń o czarostwa nie przyjmowały. Ostr.

† **Czarotłum, a,** lm. **owie** *prześladowca czarowników:* Ty, czarotłumie, darmo masz mię w mieście sławić, żebym ś. nie miała wzdy o krzywdę zastawić. Petr. <CZAR+TŁUM>

Czarować, uje, owal, ×**Czarnić,** [**Czarzyć**] **1.** *czary czynić;* żart.: Bonapart czarował, tak i Suwarów czarował; tak były czary przeciw czarów. Mick. × Słowa czarujące = *słowa czarnoksięskie, zaklęcia:* Moc czarujących słów tak gwałtowna bywa, że miesiąc z gwiazdami bywa zatrzymany. Jabł. **2.** kogo, [komu] *urok rzucać, urzekać:* Podług wierzeń ludowych niektórzy ludzie bydło czarują. Rozumienie jest w krajach wschodnich, że ś. znajdują ludzie, co z przyrodzenia wzrokiem czarują. Kłok. **3.** przen. *zachwycać, wprawiać w podziw, pociągać, porywać, nęcić, wabić:* Ona czaruje wszystkich swoją rozmową. **4.** † *wróżyć, przepowiadać:* Czarnoksiężnik czarował był Filipikowi o cesarstwie. Skar. **5.** [C. komu]= *szkodzić, krzywdzić, psuć.* <CZAR>

Czarowanie, a, blm., czynność cz. **Czarować.**

[**Czarowidełko, a,** lm. **a**] *czary miłosne.*

×**Czarowierca, y,** lm. **y** *wierzący w czary, zabobonnik:* Nie mogąc przeprzeć tego czarowiercy, zostawiłem go z plebanem. < CZAR + WIAR >

[**Czarowniastwo, a,** blm.] p. **Czarostwo.**

Czarownica, y, lm. **e 1.** forma ż. od **Czarownik,** *guślarka, wiedźma:* Gdy deszcz ustał w maju, C. przyczyną. Opal. **2.** *kobieta stara, brzydka i zła.* **3.** bot. p. **Czartawa. 4.** [C.] p. **Certa.** Zdr. [**Czarowniczka**]. Zgr. [**Czarowniczysko**]. <CZAR>

×**Czarowniczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Czarownik.**

[**Czarowniczka, i,** lm. **i**] p. **Czarownica:** Dobrá C., kie dá do szafliczka. Prz.

×**Czarowniczy** p. **Czarowny:** Słowo, oko czarownicze. L.

[**Czarowniczysko, a,** lm. **a**] p. **Czarownica.**

Czarownik, a 1. lm. **cy** p. **Czarnoksiężnik. 2.** lm. **i** bot. p. **Czartawa.** Zdr. ×**Czarowniczek.**

Czarowność, i, blm. rz. od **Czarowny.**

Czarowny, ×**Czarowniczy 1.** † *do czarów służący, czarnoksięski, czarodziejski:* Medea smoki czarownemi słowy powolne robiła. Otw. **2.** *czarujący, zachwycający, piękny, cudny, cudowny, prześliczny, uroczy, przecudny, przepyszny, olśniewający, oślepiający, zdumiewający:* C. widok. Muzyka czarowna. Spojrzenie czarowne. <CZAR>

[**Czarowstwo, a,** lm. **a**] p. **Czarostwo.**

† **Czarstwo, a,** lm. **a 1.** p. **Carstwo. 2.** p. **Carat:** Przysięga na stolicę czarstwa swego. Groch.

Panie! czy raczysz Ty Izraelskiego ludu przywrócić C.? Odym.

Czart, a, lm. **ci, Czort, [Czert, Ciort, Ciert]** *djabeł, szatan, bies, zły duch:* C. swoje, pop swoje. Prz. Małe parta do czarta. Prz. C. nie śpi. Prz. (=*licho nie śpi*). Zje czarta (dom. *nim coś zrobi*). Ni Bogu świeczki, ni czartu ożoga. Prz. (=*człowiek do niczego, ani do tańca, ani do różańca*). Nie gryź z czartem orzechów. Prz. (=*nie igraj z ogniem*). Tysiącami czarty liczyć. Klon. (=*kląć a. sadzić djabłami*). Idź do czarta! (=*do licha*). C. tu wuja mego niesie (=*licho*). C. poganu gali (=sprzyja). Biel. M. (=*kruk krukowi oka nie wykole*). Do czarta tam tego (=*co niemiara*). Zdr. **Czarcik, Czarcię.** Zgr. **Czarcisko.** <CZART>

Czartak, a, lm. **i 1.** *chata z ziemi, lepianka.* **2.** *wieża, strażnica, izba dla straży kwarantannowej:* Samym grzbietem gór ciągnie ś. linja czartaków, niegdyś strzegących granic od zarazy morowej. Pol. Lepsza była przeprawa, gdyśmy na linję starych natrafili czartaków, które niegdyś wyciągnięto, jako kordon od morowej zarazy. Pol. <p. Czardak>

Czartawa, y, lm. **y, Czarnokwit, Czarownica, Czarownik, Czyrnidło, Niewieście psiny, ×Czartownik** bot. (circaea) *roś. z rodziny wiesiołkowatych.* Gatunek: C. pospolita a. zwyczajna (c. lutetiana).

Czartogłów, owa, lm. **owy** *mający czarcią głowę, szatan wcielony, piekielnik:* Silnie nam złorzeczą djabelskie tutejsze czartogłowy. Dar. <CZART+GŁOW>

Czartopłoch, u, lm. **y** bot. **1.** p. **Popłoch. 2.** p. **Syrojeszka.** <CZART+PŁOCH>

[**Czartopołoch**, u, lm. **y**] p. **Kąsina.** <Ruska postać Czartopłochu>

[**Czartoproch**, u, lm. **y**] p. **Kąsina.** <Sld. do PROCH, zam. PŁOCH>

Czartoryszczyk, a, lm. **cy** *stronnik Czartoryskich.* <Od nazwiska Czartoryski>

† **Czartostwo**, a, blm. zb. *czarci, djabli, nieczysta siła:* Córka moja okrutnie od czartostwa bywa dręczona. Leop. <CZART>

×**Czartownik**, a, lm. **i** bot. p. **Czartawa.** Ban.

Czartowski 1. a. **Czarci, Czartowy** przym. od **Czart, [Ciortoski]** *djabelski, szatański:* Pycha czartowska. Zaraz pęknie moc czartowska. Mick. **2.** apt.: ×Czartowskie łajno p. **Asafetyda.** Kluk.

Czartowy 1. p. **Czartowski. 2.** apt.: † Czartowe łajno p. **Asafetyda.** Syr. **3.** bot.: a) Czartowe mleko p. **Wilczomlecz.** b) Czartowe żebro p. **Drjakiew.**

×**Czartówka**, i, lm. **i** *djablica.*

Czartyzm, u, blm. *ruch socjalno-demokratyczny w Anglji 1835—1857 r., oparty na tak zwanej karcie narodowej, zawierającej wymagania robotników.* <Z Ang. charter=karta (konstytucyjna)>

Czarujący 1. im. od **Czarować. 2.** przym. *czarowny, zachwycający, cudowny, piękny, śliczny:* Spojrzenie czarujące. <CZAR>

[**Czarwiatocz**, u, lm. **e**] p. **Stulisz.** <Brs. postać wyrazu Czerwotocz>

Czary, ów, blp. p. **Czar.**

† **Czarz**, a, lm. **e** p. **Car:** Turecki C. Lat.

[**Czarzenie**, a, blm.] czynność cz. **Czarzyć.**

Czar-ziele, a, blm. *ziele do wykonywania czarów:* W lubystku cię seńka kąpała, C. pić dawała, ty... czarownico! Gliń. <CZAR+ZIOŁ>

[**Czarzycelski**] p. **Czarzycielski.**

[**Czarzycelstwo**, a, lm. **a**] p. **Czarostwo.**

[**Czarzyciel**, a, lm. **e**] p. **Czarnoksiężnik.**

[**Czarzycielka**, i, lm. **i**] forma ż. od **Czarzyciel.**

[**Czarzycielski, Czarzycelski**] *czarodziejski.*

[**Czarzycielstwo**, a, lm. **a**] p. **Czarostwo.**

[**Czarzyć**, y, **ył**] p. **Czarować.**

Czas, u, lm. **y**, 7 pp. †, **w czesie, [Casž] 1.** *forma, w jakiej ujmujemy i pojmujemy następstwo i trwanie zjawisk:* C. szybko mija. C. płynie, jak woda. C. wszystko zaciera. C. najlepszy doktór. Prz. C. to pokaże (=*przyszłość*). Zostawmy to czasowi. C. to pieniądz. Mieć kawał czasu przed sobą. C. ucieka, śmierć goni, wieczność czeka. Prz. Ząb czasu. Wyjechać na pewien C. Zabawić w mieście jakiś C. C. obiegu ziemi koło słońca. Żyjąc w stolicy C. długi, wyrządziła niezmierne Sędziemu usługi. Mick. Zleci C., jak biczem trzasł. Prz. Biedność na wieczność, bogactwo na C. Prz. W krótkim czasie = *wkrótce, niezadługo.* † Pod czasem, † za czasem, † za czasy =*powoli, stopniowo, z czasem:* Że morski piasek nierychło wysycha, przeto nie zarazem masz go sypać do murowania w wapno, ale pod czasem. Trzyc. Wszędzie ś. skaza za czasem wprowadzi. Kłok. Mieni ś. rada częstokroć za czasy. ×W czasie=a) *zwolna, stopniowo, kiedyś, w przyszłości:* Mąż dóbr żadnych ani żona posagu nie miała, a w czasie przemysłem dorobili ś. majątku. Ostr. Urządźcie przynajmniej niewolę chłopa, a przyniesie wam w czasie daleko więcej intrat. Stasz. b) *czasem, niekiedy:* Lubię ś. w czasie rozerwać. Z czasem a. z biegiem czasu = *pomału, powoli, zwolna, stopniowo, kiedyś, w przyszłości:* Z czasem to ś. zmieni. Z czasem rozpatrzę tę sprawę. Z czasem pomyślę o sobie. Fred. A. Przez ten C. =*tymczasem:* Przez ten C. Telimena ostygła z zapału. Mick. † Nikt umrzeć nie ma, aż w ciekawym czesie śmierć koniec pożądany chorobie przyniesie. Pot. [Tyle czasyciem szukał. Moje miski, mywałam was C. nieblizki (=*oddawna*). Juz był starusek za ten C. (=*stał ś. staruszkiem tymczasem*). Za małym czasem a. za niedługi C. a. za jakiś C. a. niedługim czasem=*wkrótce*]. **2.** *chwila, moment, pora:* † Czas za czasem goni. Chr. † Najmniejszym czasem ty mi na myśli. C. na czasie nie stoi. Prz. (=*jedna i ta sama chwila jest dla jednego niepomyślna, dla drugiego—nie*). W ten sam C. † Ten C.=*wtenczas.* † Dobry C. (=*dobra godzina*). † Zły C. (=*zła godzina*). Daj Boże w dobry C. mówić, a we zły milczeć. Prz. Nie w dobry C. (=*w złą godzinę*). Mącz. † W Boży C.=*w dobrą godzinę, w imię Boże, z pomocą Boską:* Krzyknie na żołnierze, aby ś. w Boży C. potykali. Biel. M. † Czasu patrzeć na kogo=*badać, pod jaką gwiazdą ś. urodził.* † Czasie! a. † Czasie Pański! a. † C. Pański! a. † C. Boży! w.=*dla Boga!:* C. Boży! jakie oszczerstwo uczynił. Zygr. [Tak było przez parę czasów]. [Za drugi C.]=*inną razą.* ×Czasu a. † czasów=*podczas, w ciągu, w chwili:* † Czasu walecznego=*podczas wojny.* Bądź pochwalona, Przenajświętsza Trójco, teraz i czasu wszelkiego. Mick. Czasu śmierci (=*w godzinę śmierci*). Coć pieniądze pomogą czasu śmierci? Skar. Pojechał bez wojska, jako zwyczajnie czasu pokoju. Sienk. † Czasu pokoja a zgody. † Trzech czasów w dzień klękał. Wuj. (=*trzy razy*). ×Którego czasu? a. ×o którym czasie?=*kiedy?* Każdego czasu a. w każdym czasie=*zawsze.* Do tego czasu (=*dotąd*). Od tego czasu (=*odtąd*). Dużo ś. tu zmieniło od czasu ostatniego mojego listu. Jun. [Trafiły sie jednego casu (=*pewnego razu*) Cygany. Było to czasu niedawnego (=*niedawno*).

Tak było tego pare czasów (=*jakiś C.*), aże... Potym za drugi cas (=*inną razą*) przyjezdza zboza kupować. Za inkszym czasem (=*kiedyindziej*) wam to opowiem. Przez kilka czasów =*czas jakiś*. Nierówne czasy a. Nierówny czas = *wyrażenie zmienności czasu*. Na C.= a) † =*czasem, niekiedy:* Zły człowiek na czas dobrze uczyni. Sekl. b) † =*chwilowo:* Kto na C. ś. czym trapi, czyż już na zawsze będzie nieszczęśliwym? c) [Na C.]=*na chwilę, na moment:* Chodź tu na C. Pożycz mi młota na C. Od czasu do czasu=a) *w pewnych odstępach, terminach:* Od czasu do czasu bywam w teatrze. b) † *w przerwie między pewnemi chwilami:* Zakazanie łowów rozumie ś. od czasu do czasu i trwa od ś. Wojciecha do ś. Marcina. P. Cheł. W czasie =*podczas:* W czasie wojny ś. urodził. Ogórkowe czasy (=*sezon*). Mick. Ugaszczał w pałacu, zwłaszcza w C. sejmików. Mick. ×Do tych czas (=*czasów*) p. **Dotychczas.** ×Pod C. p. **Podczas.** ×Tym czasem p. **Tymczasem.** ×W ten C. p. **Wtenczas.** 3. *stosowna chwila, pora, termin, kolej, sposobność, okazja:* C. po temu. Jeszcze nie C. C. już wielki. W sam C. Będzie na to C. C. roboczy. C. odstawy zboża. Każda rzecz ma swój C. Prz. Komu w drogę, temu C. Prz. Pan Bóg czasy rozdaje. Prz. Przyjdzie C., przyjdzie rada. Prz. Śmierć czasu nie opowiada. Mor. Czasby mu już być statecznym. Kn. Wielki C. a. † bardzo C.=*już dawno pora*. C. mówienia, C. milczenia. Skar. Przyszedł i na niego C. Przetrzymał nad C. Oss. To C. na czytanie? Fred. A. C. i ziemianinowi ustępować z pola. Mick. Pewnych czasów z niczego ta wielka machina zbudowana ręką Boga i jego ś. mocą swoich czasów zepsuje. Skar. Twój teraz C., pomścij ś. Korzystaj z czasu, póki C. Prz. Kto czasu chybił, wszystko stracił. Nieraz gadał o łowów i miejscu i czasie. Mick. † Nie tu czasu mego=*nie przyszedł C. mój*. Swego czasu a) ×a. † swoich czasów=*we właściwej porze*. b)= *niegdyś:* Był to swego czasu wielki elegant. Do czasu=*do pewnego terminu:* Do czasu znosić, istnieć. Do czasu dzban wodę nosi. Prz. Opatrzność tylko do czasu gwałcicielów ludzkości cierpi. Kras. † Ku czasowi=*na termin:* Król, sejm złożywszy, sam ku czasowi nie omieszkał przyjechać. Biel. M. Na C. a. na czasie=*we właściwej porze:* Na C. przyjść. Zrobić coś na C. Prawie na C. trafił ś. jej obrońca. Warg. ×Niechże tu będzie na czasie. Koncept na czasie. Rzecz na czasie (=*na dobie*). ×Prześladowanie heretyków nie na C. było zaczęte. Kłok. O tym czasie=*o tej porze*, ir. *nigdy:* Wróć ś., wróć!—Jutro! o tym czasie! Zabł. Po czasie= *za późno:* Po czasie każdy gotów. Prz. Po czasie każdy mądry. Prz. Lepiej skwapliwie, niżli po czasie. Zabł. Próżno, co ś. stało, po czasie żałować. Paszk. † Pod czasem = *na umówiony termin, we właściwej porze:* Słowo stało ś. ciałem pod czasem. Wuj. Przed czasem=*przedwcześnie, za wcześnie:* Bądźmy przed czasem mądrzy, bo nie wczas po szkodzie. Błaż. W C.=a) a. w swoim czasie=*we właściwej porze:* W sam C. przychodzisz. W C. powrócił. Boh. Nie w czaseś nam, o wielki umarł Władysławie. Tw. Wszystko zrobiono w swoim czasie. Porwała cię śmierć nie w swym czasie. Groch. b) =*za wczasu, wcześnie:* Złemu w C. zachodzić potrzeba. Papr. † Nie w C.=*za późno:* Nie w C. już, kiedy gore, a daleko woda. Rej. c) †=*w miarę:* Co w C., to z nas, a co nazbyt, tam biesiady niemasz. Mącz. Głowa u konia ma być cienka, a w C. długa. Trzyc. ×W czasie=*wcześnie, za wczasu:* Gospodarz ujmie sobie przykrości, gdy każdego z czeladzi o jego obowiązkach w czasie przestrzeże. Kras. † Za czasu=*za wczasu, wcześnie:* Król za czasu hamował, nie czekając, że wrzód mógł wziąć siłę. Górn. 4. częś. w lm. *lata, okres, wiek, doba, epoka:* Czasy szkolne, zygmuntowskie, saskie. Czasy odrodzenia. Duch czasu. Dawnemi czasy. Za dawnych czasów a. [za dawnych czas]. W on C. mówił Jezus uczniom swoim. Onego czasu żyłam ja na świecie. Mick. Dzieło przetrwało próbę czasów. Odtwarzać, malować czasy minione. Spór na dalsze czasy trwał nierozstrzygniony. Mick. Wyspać ś. za wszystkie czasy (=*za całą przeszłość*). ×Przed czasy=*dawno, przed laty*. C. niniejszy, przeszły i przyszły. Karnk. (=*teraźniejszość, przeszłość i przyszłość*). Za czasów a. ×za czasu=*za czyjegoś życia:* Za czasu króla Zygmunta. L. Pamiętam za mych czasów podobne wypadki. Mick. 5. Czas wolny, zajęty. Mieć czas. Nie mieć czasu. Czasu zabrakło. Jeszcze czas. Przymiotów jego poznać nie miał czasu. Mick. Gdybym tylko czasu miała. Fred. A. Zyskać na czasie. Robić cokolwiek dla zabicia czasu. ×C. truć (=*zabijać, marnować*). Nie tracą czasu gorliwe kochanki. Fred. A. Chcieć ich zbliżyć czasu szkoda. Fred. A. Szkoda czasu i atłasu. Prz. Nie ma chwili wolnego czasu. Robić co wolnym czasem. Radbym C. kupić. Oss. [Sto czasów]=a) *wiele wolnego czasu;* b) *jeszcze C.:* Ma sto czasów (o ludziach odkładających robotę). [Dać sobie czasu]= *czekać*. 6. częś. w lm. *okoliczności, warunki:* Czasy dobre, złe, szczęśliwe, smutne, ciężkie. I w złym czasie służyłem wiernie, i w dobrym (=*i w szczęściu, i w nieszczęściu*). Je, jak za dobrych czasów. Prz. C. traci, C. płaci. Prz. Nie płaci towar, tylko C. Prz. ×W dobry C. kupić a. sprzedać (=*zyskownie*). ×Czasów dobrych używać (=*bawić ś., ucztować*). Czasy ś. odmieniają, z czasami i ludzie. Prz. Ile tu pękło beczek wina w dobrych czasach. Mick. 7. *pogoda, aura:* C. pogodny, piękny, brzydki, słotny. Czasy były piękne, droga dobra. Kras. 8. [C.] *godzina*. 9. † *przeciąg, trwanie:* C. do sta lat a. wiek. C. od pięci lat, od czterzech lat, ode dwu lat, o dwu dni, od trzech dni. C. trzech nocy. 10. † w lm. *godziny kanoniczne, hory:* Na czasiech abo godzinach psalmy zwyczajne nie czytają ś. Pim. 11. astr.: C. gwiazdowy a. astronomiczny=*mający za podstawę dobę gwiazdową*. C. słoneczny prawdziwy=*mający za podstawę dobę słoneczną prawdziwą*. C. słoneczny średni a. C. średni=*mający za podstawę dobę słoneczną średnią*. Równanie czasu=*poprawka dodawana a. odejmowana od godziny na kompasie dla otrzymania godziny na zegarze*. C. lokalny a. miejscowy=*właściwy danemu miejscu*. C. narodowy= *przyjęty jako wspólny dla całego kraju*. C. normalny=*przyjęty na znacznej przestrzeni ziemi:* C. zachodnio-europejski, środkowo-europejski. C. powszechny=*przyjęty jako wspólny dla całej ziemi*. 12. fil.: a) C. reakcji p. **Reakcja.** b) Zmysł czasu a. poczucie czasu p. **Zmysł.** 13. gram. *rodzaj formy czasownikowej:* C. teraźniejszy, przeszły, zaprzeszły, przyszły, dokonany, niedokonany, pierwotny, pochodny, prosty, złożony, główny, historyczny. † Nieniejszy C.=praesens. † Będący C.=futurum. † Minęły niezupełny C.=imperfectum. † Minęły zupełny czas=perfectum. Czas co ś.

już dawno stał = plusquamperfectum. Henr. **14.** kość. *doczesność:* Syn Boży, zrodzony z Ojca przedwiecznie, przyjął na ś. ciało ludzkie w czasie. **15.** lek.: a) [C. a. Czasy] p. **Miesiączka.** b) † Być na czasie a. na czasach = *być w ciąży, przy nadziei:* Widząc Józef Pannę na czasie, zafrasował ś. bardzo. Op. Żonka mi na czasach. Przebieży drogę a. szczenna suka, a. uwija ś. liszka na czasie. Zdr. ×**Czasik.** <CZAS>

Czasami przys. p. **Czasem.**

Czasem przys. **1.** a. **Czasami** *niekiedy:* Zdarzają ś. C. takie wypadki. **2.** *przypadkiem, trafem, wypadkowo:* Nie masz C. pieniędzy?

×**Czasik, u,** lm. **i** p. **Czas:** Upraszał o C. jakiś, iżby zgubionego towarzysza mógł poszukać. Pilch. C. sobie upatrzył. Troc.

[**Czasnica, y,** lm. **e**] *chleb pszenny ze znakami drzew, bydła, owiec, pługa.* <?>

Czasny 1. † *czasowy.* **2.** [C. a. **Caśny**] *powolny.* <CZAS>

×**Czasobój, oja,** lm. **oje,** ×**Czasobójca,** ×**Czasomorca,** ×**Czasostraw,** ×**Czasotrawca** *ten, co czas marnuje, próżniak.* <CZAS+BI>

×**Czasobójca, y,** lm. **y** p. **Czasobój.**

† **Czasoguślnik, a,** lm. **cy,** † **Czasownik** *wróżbiarz, guślarz.* <CZAS+Gusła>

Czasokres, u, lm. **y 1.** *okres czasu, pora, doba:* W tym czasokresie właściwą panującą była Marja Ludwika. Czern. **2.** praw. prow. *termin sądowy, trwający więcej niż jedèn dzień:* C. prekluzyjny (prow. zawity) = *sprowadzający wygaśnięcie prawa.* C. dylatoryjny (prow. odwłoczny) = *sprowadzający zwłokę i karę pieniężną.* <CZAS+Kres>

† **Czasolicznik, a,** lm. **cy** p. **Czasopis.** Bobr.

×**Czasomiar, u,** lm. **y 1.** p. **Chronometr. 2.** *ciało niebieskie, z którego obrotów oblicza ś. czas.* <CZAS+MIAR>

Czasomierz, a, lm. **e 1.** p. **Chronometr. 2** posp. *zegarek kieszonkowy.*

×**Czasomorca, y,** lm. **y** p. **Czasobój.** <CZAS+MOR>

×**Czasopis 1. a,** lm. **owie,** a. ×**Czasopisarz,** † **Czasolicznik** *specjalista od oznaczania dat wypadków historycznych, chronolog.* Troc. **2. u,** lm. **y,** a. ×**Czasopisarstwo,** ×**Czasopistwo,** ×**Czasopismo** *oznaczanie dat wypadków historycznych, chronologja.* <CZAS+PIS>

×**Czasopisarski** przym. od **Czasopisarz,** *chronologiczny:* Dwie czasopisarskie popełnił omyłki. Steb.

×**Czasopisarstwo, a,** lm. **a** p. **Czasopis.**

×**Czasopisarz, a,** lm. **e** p. **Czasopis.**

×**Czasopiski** przym. od **Czasopis,** *chronologiczny.*

Czasopismo, a, lm. **a 1.** *gazeta, pismo:* C. perjodyczne, polityczne, literackie, ilustrowane, specjalne. C. codzienne = *dziennik.* C. tygodniowe = *tygodnik.* C. miesięczne = *miesięcznik.* C. kwartalne = *kwartalnik.* C. roczne = *rocznik.* **2.** ×p. **Czasopis:** Epoki, które stanowią w czasopiśmie przedziały. Cz.

×**Czasopismowy** przym. od **Czasopismo:** Ze wszystkich epok czasopismowych (= *chronologicznych*) rachunek indykcyj podlega najczęściej wątpliwościom. Cz.

×**Czasopistwo, a,** lm. **a** p. **Czasopis.**

Czasopiśmiennictwo, a, lm. **a** *dziennikarstwo, prasa:* Zadanie czasopiśmiennictwa w wytwarzaniu i kierowaniu opinji publicznej. Chm.

Czasopiśmienniczy *dziennikarski:* Ruch C.

† **Czasosłów, owu,** lm. **owy** *książka do nabożeństwa dla duchowieństwa greckiego, brewjarz:* Modlitwy, które są w trebnikach i czasosłowach, nabożnie odprawuje. Pim. <Ssłw. časoslovъ = dosł. zegar>

×**Czasostraw, a,** lm. **y** p. **Czasobój.** <CZAS+Z+TRU>

×**Czasotrawca, y,** lm. **y** p. **Czasobój.**

×**Czasować, uje, ował 1.** *czekać czasu, zwlekać.* **2.** gram.: C. słowo = *odmieniać, konjugować.* <CZAS>

Czasowanie, a, lm. **a 1.** ×blm., czynność cz. **Czasować. 2.** gram. *odmiana czasownika, konjugacja.* **3.** lek. p. **Miesiączka.**

×**Czasowładnie** przys. od **Czasowładny.** <CZAS+WŁOD>

×**Czasowładny** *rządzący czasem:* Czasowładne niebieskie okręgi. Troc.

Czasownik, a, lm. **i 1.** × *kronika, latopis:* Pisanie kronik, czasowników wymagało pewnych i niepospolitych zdolności. Lel. **2.** † lm. **cy** p. **Czasoguślnik:** Mówi ś. w kazaniach o czasownikach, świętoguślnikach, zaklinaczach. Brk. **3.** gram. *część mowy, wyrażająca czynność, stan, byt,* in. s ł o w o. <CZAS>

Czasownikowo przys. od **Czasownikowy:** Użyć wyrazu C.

Czasownikowy przym. od **Czasownik:** Odmiana czasownikowa.

Czasowny *konjugacyjny, podlegający czasowaniu:* Słowo czasowne (= *czasownik*). Formy czasowne. Mał. (= *czasownikowe*).

Czasowo przys. *do czasu, chwilowo, tymczasowo:* Jestem tu C.

×**Czasowość, i,** blm. rz. od **Czasowy.**

Czasowy 1. przym. od **Czas:** Podziały czasowe są rok, miesiąc, tydzień. Żebr. **2.** *ten, na którego czas:* Nie umiera stary ani młody, tylko C. Prz. **3.** *do czasu trwający, tymczasowy, chwilowy, doczesny:* Rozporządzenie czasowe. Czasowe nikną próżności. Troc. ×Ptaki czasowe = *odlatujące na zimę.* **4.** *mający czas wolny, niezajęty:* Nie jestem teraz C. **5.** × *co pewien czas ś. ukazujący:* Pisma czasowe dzienne. Słow. (= *dzienniki, gazety codzienne*). **6.** leśn.: Drzewo czasowe = *drzewo budulcowe, we właściwej porze ścięte.* <CZAS>

[**Czasówka, i,** lm. **i**] p. **Soczewka.** <Przestawka, zam. Soczewka>

Czasza, y, lm. **e 1.** *czara, kielich, puhar, kubek:* Skoro w rękę wezmę czaszę, wnet ze łba troski wystraszę. Kochan. Przen.: O jesieni złota nasza! tyś jak darów Boża C.! Pol. **2.** ×przen. *picie, pijaństwo:* Czaszą ś. bawić. Młodzi ś. grą a. czaszą a. gonitwami bawią. Pot. **3.** × C. u wodotrysku a. † rurna C. = *basen.* **4.** ×*litewska miara do miodu prasnego,* in. †m i e d n i c a: C. jest miara do miodu prasnego w Litwie. Cz. **5.** ×*skorupa, muszla, koncha:* C. ślimacza, perłowa, żółwiowa. L. Zdr. ×**Czaszka,** ×**Czaszeczka.** <CZASZ>

×**Czaszarz, a,** lm. **e** *ten, co czasze robi.*

Czaszeczka, i, lm. **i 1.** p. **Czasza. 2.** p. **Czaszka:** Mała C. ludzka. Słow. † Niemowlę o czworonóg wzgórę ś. dźwignęło i drżąc na mdłych czaszeczkach z wagą ś. stawiło. Żebr. (= *kolanach*).

Czaszka, i, lm. **i 1.** ×p. **Czasza. 2.** anat. = a) *część szkieletu głowy, zawierająca mózgowie, czerep.* b) ×*wierzch głowy, kości ciemieniowe:* Spuściła sztukę kamienia z muru na głowę jego i strąciła mu czaszkę. B. B. Zdarłby mu czaszkę z mózgów, jak ka-

pelusz z głowy. Mick. c) † *wklęsłość kości, w którą wchodzi inna kość:* C. biodr, ramion. d) † C. goleniowa = *rzepka.* Kn. e) † *ssawka u mięczaków morskich.* 3. bot.: C. żołędziowa a. † **Czaszułka** = *miseczka żołędzi.* 4. bud. *odcinek powierzchni kuli, używany za podniebienie w sklepieniach.* Zdr. **Czaszeczka.** <CZASZ>

Czaszkowato przys. od **Czaszkowaty.**

Czaszkowaty I. *mający kształt czaszki:* Czaszkowate sklepienie. **2.** † *obfitujący w czaszki (=ssawki):* Nogi czaszkowate polipów. Kn.

Czaszkowy przym. od **Czaszka:** Guz C. Symetrja czaszkowa. Kości czaszkowe.

×**Czaszkoznawstwo, a,** blm. p. **Kranjologja.** <CZASZ+ZN(A)>

Czasznia, i, lm. **e** bot. p. **Krużyca.** <CZASZ>

Czasznik, a I. [C.] lm. **cy** *podczaszy weselny, drużba.* **2.** lm. **i** bot. (icmadophila) *roś. z gromady porostów, z rodziny misecznicowatych.* <CZASZ>

×**Czaszny,** ×**Czaszowy** przym. od **Czasza.**

† **Czaszowieszczenie, a,** lm. **a** *wróżenie z czaszy.* <CZASZ+WID>

×**Czaszowy** p. **Czaszny.** L.

×**Czaszułeczka, i,** lm. **i** p. **Czaszułka.**

Czaszułka, i, lm. **i I.** ×anat. p. **Małżowina. 2.** † bot. = a) p. **Czaszka:** Czaszułki siedzą na jednym końcu żołędzia dębowego. Sien. b) *strączek, łupina.* Zdr. ×**Czaszułeczka.** <CZASZ>

†**Czaśnie,** †**Cześnie** *doczeźnie, czasowo.* <CZAS>

Czata, y, częś. w lm. **y I.** *skradanie ś., czajenie ś., czatowanie, zwiady, śledzenie:* Tak skradał ś. Tadeusz; sędzia czaty zmieszał. Mick. Czaty, balada Mickiewicza. **2.** woj. = a) *oddział jazdy posłany na zwiady, podjazd:* Czatą zbieżeć (=*napaść*) nieprzyjaciela. Star. Potężne czaty puściwszy przed sobą, baszę irytuje. Tw. Ziemię moskiewską czatami naszemi wojując. Lubien. (=*oddziałami podjazdowemi, strażą przednią, awangardą*). b) *straż, posterunek:* Stać na czatach. Rozstawić czaty. Przednie czaty (=*forpoczty, awanposty, pikiety, widety*). Człowiek stał w miejscu, jak C. obozowa. Gom. c) ×*czas wartowania:* U Rzymian nocna pora dzieliła ś. na cztery czaty. Nar. d) ×*żołnierz na posterunku, szyldwach:* C. wystrzelił. Moraw. **3.** w lm. myśl. = a) *pilnowanie tropu zwierząt.* b) *rodzaj polowania.* <? Ssłw. Srb. četa = hufiec; Słń. čata = zasadzka; Tur. czétéi Węg. csata = bitwa>

[**Czatkować się, uje ś., ował ś.**] *wzdragać ś.* <?>

×**Czatnik, a** lm. **cy I.** p. **Czatownik. 2.** *stróż obozowy, kontrolujący warty w nocy:* C. obchodził straże, czy ś. też wszystko dobrze działo. Nar. <p. Czata>

×**Czatny** p. **Czatowy.**

† **Czatostwo, a,** lm. **a,** † **Czatowstwo** *rozbój.* Menin.

Czatować, uje, ował, [**Czałtować**] **I.** na kogo, na co = *zasadzać ś., zaczajać ś., czyhać, dybać:* Zebrawszy hultajów kupę, z temi czatuje na życie Waćpana. Boh. **2.** kogo, czego = *pilnować, strzec:* Daremnie czatowali duszy mojej. Birk. Przen.: Na nie (=miasto) upada z gór, czatujących nad Lepantu wniściem ciemność i światło. Słow. < p. Czata >

Czatowanie, a, blm., czynność cz. **Czatować.**

Czatownia, i, lm. **e** *wieżyczka, służąca za schronienie szyldwachom.* Przen.: Po takich czatowniach (drzewach i stogach) dniem wysiaduje jastrząb. Dyg.

Czatowniczy przym. od **Czatownik:** Czatownicza chorągiew. Rol. Służbę czatowniczą pełnili. Rol.

Czatownik, a, lm. **cy,** × **Czatnik** *ten, co czatuje, śledzi, odbywa rekonesans:* Czatowniki na cudze dobra. Birk. Czatownicy jego w lesiech nałapali 300 człowieka. Birk. Czatownika zręczniejszego nad Ruszczyca nie posiadał hufiec hetmański. Rol.

×**Czatowny** p. **Czatowy:** C. połek. Troc.

† **Czatowstwo, a,** lm. **a** p. **Czatostwo.**

Czatowy, ×**Czatowny,** ×**Czatny I.** przym. od **Czata. 2.** ×*skłonny do czatowania.* Troc.

×**Czaus, a,** lm. **owie** p. **Czausz.**

×**Czausz, a,** lm. **owie I.** a. **Czaus** *goniec a. pokojowiec sułtański.* **2.** *poborca podatków:* Był czauszem w Nowych Zamkach, t. j. poborcą podatków. Kaczk. <Tur. czawusz (z Prs.) = drabant, herold>

† **Czawun, u,** lm. **y** *wszelkie ogrodzenie.* <Nm. Zaun>

Czaz, a, lm. **y** fl. *zgięcie przy kręceniu wici, służące do wiązania z sobą chlub.* <?>

Cząber, bru, lm. **bry** bot. **I.** p. **Cząberek. 2.** p. **Macierzanka.** <Gr. thýmbros>

×**Cząber, bru,** lm. **bry** p. **I. Cąber.**

[**Cząber, bru,** lm. **bry**]: Babski C. = [**Cąber**].

Cząberek, rka, lm. **rki, Cząber, Cząbr, Cąbr, Cąber** bot. (satureja) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunek: C. ogrodowy (s. hortensis).

Cząbr, u, lm. **y** bot. **I.** p. **Cząberek. 2.** p. **Macierzanka.**

×**Cząbr, u,** lm. **y** p. **I. Cąber.**

[**Cząbr, u,** lm. **y**] p. [**Cąber**]: Mądra Maryna, która pięć razy na cząbrze krakowskim marszałkowała, śpiewała własne, bardzo trefne pieśni. Wiszn.

[**Cząbrowy**] przym. od [**Cząber**]: Baby cząbrowe.

† **Cząbrzyca, y,** lm. **e** p. **Kanianka.**

Cząsteczka, i, lm. **i I.** p. **Część. 2.** a. ×**Drobina, Molekuła, Molekula** chem. i fiz. *najmniejsza ilość materji, mogąca istnieć w oddzielności.* <CZĘS(T)>

Cząsteczkowy przym. od **Cząsteczka:** Ruch C. (=*molekularny*).

Cząstka, i, lm. **i** p. **Część:** Posiadacze cząstek wsi nazywają ś. kolokatorami.

Cząstkować, uje, ował *dzielić na cząstki.*

Cząstkowanie, a, blm., czynność cz. **Cząstkować:** Rymowane wierszowania Mateusza są na sposób pseudo-Owidjusza: ten sam tok, takież C. Lel.

×**Cząstkowie** p. **Cząstkowo:** Każda litera wymawia ś. całkowicie a. C. Śniad.

Cząstkowo, ×**Cząstkowie** przys. od **Cząstkowy.**

Cząstkowy I. przym. od **Cząstka:** Szlachta cząstkowa (= *posiadająca cząstki wsi*). Paw. Mat.: Pochodna cząstkowa (=*stanowiąca cząstkę*). Równanie cząstkowe. **2.** × fil. p. **Szczegółowy:** Sądy cząstkowe. <CZĘS(T)>

† **Cząstnik, a,** lm. **cy** p. **Częstnik.**

[**Cząty, ego,** lm. **e**] *dukat, czerwony złoty, czerwieniec:* No, ale ci nie zrobi różnicy pięćdziesiąt czątych. Fred. A. <? Por. Cętka>

† **Czban, a,** lm. **y** p. **Dzban.**

[**Czcha!**] *wołanie na woły.* <Dźwn.>

Czchać, a, ał I. p. **Czchnąć. 2.** *zmykać, uciekać, pędzić:* Szarak, gracz nielada, czchał niby prosto w pole. Mick.

Czchanie, a, blm., czynność cz. **Czchać**.
Czchnąć, nie, nął, nied. **Czchać** *kichnąć*.
Czchnienie, a, blm. p. **Czchnięcie**.
Czchnięcie, a, blm., **Czchnienie** czynność cz. **Czchnąć**.
† **Czcia**, i, lm. e p. **Teściowa**.
† **Czciehuć**, i, blm. *żądza czci, ambicja*. <Cześć +Chuć>
† **Czcichutny**, ×**Czcilubny** *żądny czci, zaszczytów, ambitny*.
Czciciel, a, lm. e **I.** *ten, co czci, wielbiciel, zwolennik, wyznawca:* C. Boga, prawdy, piękna, dobra. **2.** †*ten, co częstuje, raczy:* Wielki C. w domu swoim. Oss. <CZT>
† **Czciciel**, a, lm. e *czytelnik*.
Czcicielka, i, lm. i forma ż. od **Czciciel**.
† **Czcicielka**, i, lm. i forma ż. od † **Czciciel**.
Czcić, i, ił, im. bierny † **Czciony**, ×**Cześcić**, [**Tczcić**] **I.** *poważać, szanować:* Czcij ojca twego i matkę twoją. C. pamięć przodków. **2.** *oddawać cześć, kłaniać ś.; wyznawać, ubóstwiać:* Cciąc króla, padł przed nim na swe oblicze. Leop. C. Boga, ogień, bałwany. **3.** †*święcić, obchodzić, obserwować:* Leszek kościół św. Michała zmurował i święto jego C. przykazał. Star. **4.** † *czynić szanownym, dodawać powagi.* **5.** † czym = *ofiarować dar zaszczytny, zaszczycać:* Niebem zwykła C. Muza. Petr. **6.** nieos.: † Czci mię = *zaszczyt mi przynosi:* Nie czciłoby mnie to, gdybym zamysły, raz postanowione, ladajako puścić miał. Błaż. **7.** † *częstować, podejmować:* Moi towarzysze już kilkakroć mię u siebie czcili. Skar. **8.** † żart. *bić, tłuc, czubić:* Czcił go po plecach, pędząc go przez cały dziedziniec. Oss. † **C. ś. I.** *szanować ś.:* Czcij ś., szanują cię. Wuj. **2.** *ofiarować sobie nawzajem dar zaszczytny:* Gdy ś. oni dwa bracia Wileńskim państwem długo czcili, wziął go połowicę Olgierd, a Kiejstutowi ostatek udzielił. Biel. M. **3.** *traktować ś. nawzajem:* Czcili ś. do upadłej, aż obadwa podochocili sobie gracko. Oss. <CZT>
† **Czcić**, **czci** a. **czcie**, **czcił** p. **Czytać**: Kto czcie, niech rozumie, Leop. Czciłem księgi Warkowana. Urzęd. Cztąc w historji, szerzej o tym nauczyć ś. możesz. Rej. <CZT>
† **Czcienie**, a, lm. a, † **Czczenie** czynność cz. † **Czcić**: Pirwe C. a. przywód ku księgam praw. Św. z Woc.
Czcigodnie, ×**Czcigodno** przys. od **Czcigodny**. <CZT+GOD>
×**Czcigodno** p. **Czcigodnie**.
Czcigodność, i, blm. rz. od **Czcigodny**.
Czcigodny *godzien czci, zacny, szanowny, poważny:* C. starzec. Czcigodne oblicze.
×**Czcilubny** p. **Czcichutny**. <CZT+LUB>
Czcionka, i, lm. i † **Ccionka**, ×**Cionka**, † **Czczonka**, † **Tcionka I.** †*głoska a. litera:* Nie wiem, co C., a co zrzek. Korcz. Każdą czcionkę w Piśmie Św. każą ściśliwie zachowywać. Białob. **2.** † *zgłoska, sylaba.* Mur. **3.** *litera drukarska, typ;* w lm. *druk:* Książka wydana nakładem i czcionkami „Bibljoteki Warszawskiej.“ <CZT>
×**Czcionkarnia**, i, lm. e, × **Czcionkownia** *drukarnia*.
Czcionkarski przym. od **Czcionkarz**.
Czcionkarstwo, a, blm. *zajęcie czcionkarza*.
Czcionkarz, a, lm. e **I.** *ten, co robi czcionki.* **2.** ×*zecer, drukarz.*
×**Czcionkodlew**, u, lm. y *odlew metalowy kolumny czcionek drukarskich, stereotyp.* < CZT + Od + LE>
Czcionkodlewnia, i, lm. e p. **Czcionkolejnia**.
Czcionkolejnia, i, lm. e, **Czcionkodlejnia** *zakład, gdzie odlewają czcionki, gisernia.*
×**Czcionkownia**, i, lm. e p. **Czcionkarnia**. <CZT>
Czcionnik, a, lm. i *pudło z przegródkami na czcionki, kaszta.*
† **Czciony** p. **Czcić**: Ciała świętych bywają czciony na ziemi. Op.
† **Czciszkodny** *szkodzący czci, pozbawiający dobrej sławy.* <CZT+Szkoda>
† **Czciwiarski** *pozbawiony czci i wiary, nikczemny, podły:* Zbójca C. Pot. <CZT+WIAR>
† **Czcizapamiętność**, i, blm. rz. od **Czcizapamiętny**. <CZT+ZA+Po+MIĘ(T)>
† **Czcizapamiętny** *nie pamiętający na cześć, pozbawiony ambicji, bezwstydny, bezczelny.*
† **Czczeć**, y, ał *tkwić, sterczeć, wystawać:* Skała tam nad wodą czczy. Żebr. Oszczep szyję przepędził i czczał po obu stronach ciała. Żebr. <TRCZ>
Czczenie, a, blm., czynność cz. **Czcić**.
I. † **Czczenie**, a, blm. p. **Czcienie**.
2. † **Czczenie**, a, blm. lek. *nudności, mdłości:* Lekarstwo naprzeciwko brzydzeniu i czczeniu i kręceniu na sercu. Sien. C. na morzu = *choroba morska.* <TSK>
Czczo przys. od **Czczy**; † **Tszczo**: Na C. p. **Naczczo**. † Nad C. a. [na C. serca] = *nic nie zjadszy, naczczo:* Zrana nad C. najlepsze używanie kawy jest z mlekiem. Krup. C. mi jest = *głodny jestem a. mdli mię, nudzi mię.* <TSK>
† **Czczonka**, i, lm. i p. **Czcionka**. Żebr.
Czczony im. od **Czcić**; zool.: Ibis C. p. **Ibis**.
Czczość, i, blm. **I.** fizj. (ieiunitas) *pustość żołądka, brak pokarmu, uczucie potrzeby pokarmu.* **2.** fiz. p. **Próżnia**. **3.** rz. od **Czczy**: C. zabiegów ludzkich. <TSK>
Czczy, † **Tczy**, † **Tszczy I.** *próżny, pusty:* C. i nieładowany okręt. Otw. C. orzech. Kn. C. żołądek. Lepsza rozmowa, gdy nie czcza głowa. Prz. (=*nie naczczo*). [O czczej duszy]=*naczczo.* Jestem C. (=*głodny*). Czcza gałeczka. Kn. (= *wydrążona*). Czcze ziarno (= *puste, nikłe, głuche*). Czcze jaja. Bobr. ×Czcza karteczka w loterji. Oss. † Czcze pole (=*czyste, szczere*): Wicher moc traci, gdy w czczym polu świszczy. Bardz. **2.** † Czcze wino a. piwo= *zwietrzałe.* **3.** przen. *bez znaczenia, daremny, próżny, napróżny, bezskuteczny, bezowocny, bezcelowy, marny, płonny, pusty, jałowy, suchy:* Czcze usiłowania, groźby, słowa. Czcza nadzieja, sława. Cnoto, C. dymie! Mick. W Marji ocknionym wejrzeniu nie czcza tylko ciekawość. Malcz. C. człowiek. Oss. (= *próżny, chełpliwy*). W tłumie myśli mam przepaść wiecznie czczą myślami. Słow. **4.** anat.: Czcze jelito p. **Jelito**. <TSK>
† **Czczyca**, y, blm., † **Tszczyca**, [**Jścica**] **I.** *nudności, mdłości, ckliwość, niesmak:* Włóczeń sam w okręty skacze, gdy go w skrzelach gzik gryzie, tak, że przed czczycą nie wie, co czynić ma. Sien. Dopieroby cię C. zdejmowała, gdybyś ich pieszczoty widział. Pot. Z takąś czczycą usta wdzięczne ucierała, jakoby na nie straszna trucizna paść miała. Sęp. **2.** *nuda, przykrość:* Ale ś. już boję, bych czczyce długim przeczytaniem nie uczynił. Op. **3.** *trwoga, przerażenie, rozpacz:* Zbądź czczyce. Żebr. Szaty na sobie w wielkiej czczycy podrapała. Żebr. **4.** *tęsknota, smutek, żałość.* <TSK>

† **Czczyć się, y ś., ylo ś.** i [**C. ś.**] nicos. *cknić ś., mdlić:* Lekarstwo jadącemu po morzu, aby ś. nie czczyło. Ślesz.

Czczyn, u, lm. **y** bud. *zasklepienie nad ogniskiem w piecu piekarskim a. hutniczym.* <Por. Spol. czran i Czes. čtin>

[**Czeber, bra,** lm. **bry**] p. **Ceber.**

[**Czeberjaczka, i,** blm.] *taniec ukraiński.* <Ukr. czeberjaczka; por. Czabaraszka>

† **Czebr, a,** lm. **y** *ceber.*

[**Czebrotek, tka,** lm. **tki**] p. **Ceber.**

[**Czebrotka, i,** lm. **i**] p. **Ceber.**

† **Czech, a,** lm. **y** p. **Czeski.**

×**Czechać się, a ś., ał ś.** p. **Czochać.**

×**Czechanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Czechać ś.**

[**Czechaj, u,** lm. **e**] *rodzaj ubrania kobiecego:* Wzięła na siebie C. codzienny. Jeż. <Zap.= Czechoł>

×**Czechczer, u,** częś. lm. **y,** × **Czekczery** **1.** *gacie obszerne,* **2.** w lm. a. [**Czekczerki, Ciachciary, Chaczkory**] *spodnie:* Hajduk miał czechczery opięte z tyłu, od kolan rozprute i spięte na haftki srebrne. Korz. **3.** woj. *spodnie dla piechoty, obcisłe od kolana do kostki; spodnie huzarów.* <Tur. czakszer, czachczyr (z Prs.)>

×**Czechczerzasty** *noszący czechczery.*

† **Czecheł, chła,** lm. **chły,** † **Czechło,** [**Czechło**] **1.** *koszula, szczeg. kobieca; długie ubranie płócienne, kitel.* **2.** *prześcieradło.* Leop. **3.** a. [**Czycheł, Cycheł, Cyheł, Gzło, Śmiertelnica**] *śmiertelna koszula, całun:* C. i inne odzienie umarłych. Mącz. Zdr. [**Czechlik**]. <Zap. Nm. Ziechel, por. Cecha>

Czechizacja, i, blm. *wpływ Czechów, asymilacja z Czechami:* Tamtejsza ludność ulega niebezpieczeństwu czechizacji. <Od nazwy narodu Czech>

Czechizm, u, lm. **y** *wyraz a. zwrot, właściwy językowi czeskiemu, naleciałość z języka czeskiego.*

[**Czechlić, i, ił**] **1.** *obcinać, przyrzynać korzonki* (np. marchwi). **2.** *skrobać kartofle.* <Por. CZECHR>

[**Czechlik, a,** lm. **i**] p. **Czecheł.**

† **Czechło, a,** lm. **a** i [**Czechło**] p. **Czecheł.**

[**Czechman, a,** lm. **y**] *czart, djabeł:* C. go tam wie. <Czes. čechman(t), čerchman=djabeł>

[**Czechoł, chła,** lm. **chły**] *pokrowiec, futerał.* <p. Czecheł>

† **Czechrać, rze, rał** p. **Czochrać:** Dziewko, nie sromota-ć wełnę C.? Chr. Ten, który wełnę bije abo czechrze. Mącz. <CZECHR>

† **Czechranie, a,** blm., czynność cz. **Czechrać.**

×**Czechraniec, ńca,** lm. **ńce,** ×**Czuchraniec** *bójka, bijatyka.*

Czechrzyca, y, lm. **e** bot. **1.** p. **Trybula. 2.** p. **Świerząbek.**

† **Czeczena, y,** lm. **y** *fale morskie, nawałność.* <?>

[**Czeczena, y,** blm.] *igliwie, chróst drobny.* <Toż co Cetyna, por. Czes. čečina>

[**Czeczenka, i,** blm.] p. **Czeczowina.**

[**Czeczę, ęcia,** lm. **ęta, Czuczę**] *szczenię.* <Dziec., por. Ciucio>

Czeczoteczka, i, lm. **i** p. **1. Czeczotka.**

[**Czeczoteńka, i,** lm. **i**] p. **1. Czeczotka.**

1. Czeczotka, i, lm. **i 1.** zool. (acanthis linaria) *ptak wróblowaty stożkodzioby.* Gatunki: a) C. b l a d a (a. canescens). b) C. d ł u g o d z i o b a (a. Holboelli). c) C. p ó ł n o c n a. Szczebiocze jak C. Prz. **2.** przen. *kobieta wiele i prędko mówiąca, gadulska, trajkotka, papla.* Zdr. **Czeczoteczka,** [**Czeczoteńka**]. <Dźwn.>

2. Czeczotka, i, lm. **i** a. [**Cieciotka**] **1.** *brzoza królewska* (betula nodosa). **2.** *sękowate drzewo z pnia brzozy a. topoli.* **3.** *kij z drzewa czeczotkowego.* <?>

Czeczotkowy przym. od **Czeczotka:** Śpiew C. Kij, cybuch C. Drzewo czeczotkowe.

[**Czeczowina, y,** blm., **Czeczenka**] *igliwie.* <Toż co Cetyna>

[**Czeczucha, y,** lm. **y**] **1** p **Czeczuha. 2.** p. **Czeczuga.**

Czeczuga, i, lm. **i 1.** *rodzaj szabli:* Przypiąłem do boku lwowską szmelcowaną czeczugę, z rękojeścią w srebro oprawną. Kaczk. Przen.: Koścista C. kiernoza. Nar. (=*kieł*). **2.** zool.=a) (acipenser Gmelini) *ryba kostołuska, jesiotrowata.* b) a. [**Czeczuha, Czeczucha, Czyczuha**] (acipenser ruthenus) *ryba kostołuska wędrowna z rodziny jesiotrowatych,* in. s t e r l e t. <Ukr. czeczuha>

[**Czeczuha, y,** lm. **y, Czeczucha**] **1.** *świnia.* **2.** p. **Czeczuga.**

×**Czedoła, i,** lm. **e** *bilet bankowy banku rzymskiego.* <Włos. cedola>

[**Czedzenie, a,** blm.] czynność cz. **Czedzić.**

[**Czedzić, i, ił**] p. **Czadzić.**

Czefal, a, lm. **e** *ryba łepak:* Śmieje ś. z kłopotu trawionych flądrer, ostryg i czefalów. Słow. <Włos. cefalo>

Czego p. **Dlaczego.**

Czegoś p. **2. Coś.**

Czegoż p. **Dlaczego.**

Czegóż p. **Dlaczego.**

[**Czehryn, a,** lm. **y**] p. **Cerun.**

[**Czej, Czeń**] *może, a nuż:* Ha pójdę... C. nie zginę. Fred A. <Ukr. czej, czeń>

Czek, u, lm. **i** *zlecenie piśmienne wypłacenia okazicielowi pewnej sumy z kapitału, znajdującego ś. u osoby trzeciej (zazwyczaj banku).* <Ang. check>

Czekać, a, ał, † **Czekawać,** † **Czakać,** [**Czakać, Cakać, Czkać, Trzkać, Trzekać, Czakować**] **1.** *zatrzymywać ś., nim coś nastąpi:* Czekaj, aż cię zawołają. Czekaj! a. czekaj-no!=a) *słuchaj! posłuchaj!* b) *usuń ś.! ustąp!* c) *pamiętaj! dam ja ci!:* Czekaj! dostaniesz. **2.** kogo, na kogo, [za kim], czego, na co, od kogo, † po kim=*wyglądać, spodziewać ś., przewidywać:* Czekam cię od godziny. Nar. Czekam na niego z obiadem. Nie dali ś. długo czekać. Kochan. Cierpliwie czeka poprawy jego. Koch. C. na statek. Od złego nie czekaj dobrodziejstwa. Prz. Tyle po Jazonie czekano, ile niekiedy Aleksander Wielki pokazał. Warg. **3.** komu=*być cierpliwym, znosić, cierpieć, zwlekać:* Będę ci czekał aż do przyszłego roku. Izali im Pan Bóg dłużej C. ma? Skar. **4.** *być przeznaczonym, przygotowanym, grozić:* Zła to służba, gdzie korzyść nie czeka. Kras. Smutny los go czeka. Jeżeli rolnik jest niewolnikiem, czeka kraj cały niewola. Stasz. <CZEK>

×**Czekaj, a,** lm. **e** *ten, co czeka na coś:* Wolę zawsze być Dzierżkiem, niż Czekajem. Prz.

Czekało, a, lm. **a** *narzędzie rybackie z sieci bardzo gęstej, używane do połowu drobnych rybek na mieliznach.* <Ukr. czekało>

Czekan, a, lm. **y, Czakan, Ciekan,** ×**Czokan** **1.** *rodzaj dawnej broni, w postaci kija z młotkiem na końcu.* **2.** [**C.**] *kilof, oskard.* **3.** muz. *dęte narzędzie muzyczne w rodzaju fletu, oprawne w laskę*

(*często nakształt ciupagi*). Zdr. **Czekanik.** <Węg. csákány=obuszek, ciupaga, † nadziak>

[**Czekane, ego,** lm. **e**] *ręcznik, który pan młody daje teści za czekanie na obiad.* <CZEK>

Czekanie, a, blm., czynność cz. **Czekać.**

Czekanik, a, lm. **i** p. **Czekan:** Na czekaniku pięknie grywał. Sienk.

Czekanista, y, lm. **ści** *grający na czekanie:* Było dwuch skrzypków, trzeci basetlista, dwuch czekanistów i jeden z waltornią. Sienk.

[**Czekanka, i,** lm **i**] *kwiat cykorji.* <?>

Czekauz, u, lm. **y** p. **Zbrojownia:** Pierwszym pożarem spłonął C. czyli magazyn wojenny. And. <p. Cajghaus, Cejghaus>

† **Czekawać, a, ał** p. **Czekać.**

[**Czekczerki, ów,** blp.] p. **Czechczer.**

×**Czekczery, ów,** blp. p. **Czechczer:** Hajduk szybko naciągał C. Ochoc.

Czekhauz, u, lm. **y** p. **Zbrojownia.** <p. Cajghaus, Cejghaus>

Czekino, a, lm. **a** *loteryjka numerowa.* <Toż co Cekin>

† **Czeklarz, a,** lm. **e**=**Ceklarz.**

Czekman, a, lm. **y,** ×**Czechman** *kontusz tatarskim krojem.* Zdr. **Czekmanik.** <Tur. czékmén; tegoż pochodzenia Sukmana>

Czekmanik, a, lm. **i** p. **Czekman.**

Czekolada, y, blm., gm. **Czekulada,** ×**Czekolata,** ×**Czekulata,** ×**Czokolada,** ×**Czokolata,** ×**Czokulata,** ×**Cykulata,** ×**Ciokolata** **1.** *masa ze sproszkowanego kakao z cukrem i wanilją a. bez niej:* Tabliczka czekolady. **2.** *napój, przyrządzony z tej mieszaniny:* Filiżanka czekolady. Zdr. **Czekoladka.** <Włos. cioccolata, z Meksyk. czokollatl, złoż. z czoko=kakao+latl=woda>

Czekoladka, i, lm. **i 1.** p. **Czekolada:** Napiłbyś ś. czekoladki? **2.** *cukierek z czekolady.*

Czekoladnica, y, lm. **e** *pudełko z czekoladą:* Cukiernia, ozdobna szyldem ogromnym, malowanym w torty, obwarzanki i czekoladnice. Krasz.

Czekoladniczka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Czekoladnik:** W czepeczku białym nakształt owej sławnej czekoladniczki wiedeńskiej. Krasz. **2.** *żona czekoladnika.*

Czekoladniczy przym. od **Czekoladnik:** Zawód C.

Czekoladnik, a, lm. **cy,** gm. **Czekuladnik,** ×**Ciokolatnik** *fabrykant czekolady.*

Czekoladowo przys. od **Czekoladowy:** Barwić C.

Czekoladowy przym. od **Czekolada:** Kolor C. Pomalować na czekoladowo (=*na kolor czekoladowy*).

Czekoladziarz, a, lm. **e** cukier. *ten, co robi wyroby z czekolady w pracowni cukierniczej.*

×**Czekolata, y,** blm. p. **Czekolada.**

Czekulada, y, blm. gm. p. **Czekolada.**

Czekuladnik, a, lm. **cy** p. **Czekoladnik.**

Czekuladowy przym. od **Czekulada.**

×**Czekulata, y,** blm. p. **Czekolada.**

×**Czelada, y,** lm. **owie** *sługa, służący:* Ja to, ów Hołotkiewicz, poczciwy C., którym ś. u pańskiego wychował sąsiada. Tremb. <p. Czeladź>

[**Czeladeczka, i,** lm. **i**] p. **Czeladź.**

[**Czeladeńka, i,** lm. **i**] p. **Czeladź.**

Czeladka, i, lm. **i** p. **Czeladź:** Jak go dwór pański, jak go C. ściskała! Mick. Godna pana C. Bardz. (=*jaki pan, taki kram*). Usłuchaj, Boże, głosu czeladki twojej. Groch. † Ociec czeladki =*gospodarz:* Przodkowie nasi z panów wszelką nienawiść, a z sług wszelką zelżywość otarli, zowiąc pana ojcem czeladki, a sługi domownikami. Pilch. <CZEL>

Czeladna, ej, lm. **e** p. **Czeladnia:** Z czeladnej dziewki służebne poczęły wynosić misy. Sienk.

Czeladne, ego, blm. *pensja, płacona czeladzi, zasługi; strawne dla czeladzi.*

Czeladni p. **Czeladny:** Rósł na barszczu czeladnim. Pol.

Czeladnia, i, lm. **e, Czeladna,** [**Czeladnik, Czeladnica**] *izba dla czeladzi, izba czeladna:* Z czeladni wybiegło dwuch raźnych parobczaków. Krasz. <CZEL>

[**Czeladnica, y,** lm. **e**] **1.** p. **Czeladnia. 2.** *parobczanka.* **3.** *gąbsko:* Otwórz-że czeladnicę!

Czeladnictwo, a, blm. *stan, zajęcie czeladnika:* Tydzień, jak mu ostatni rok czeladnictwa wyszedł. Krasz.

Czeladniczek, czka, lm. **czkowie** p. **Czeladnik:** Nuż nareszcie i C. na jakimś fryzie zdobycznym. Kaczk.

Czeladniczy przym. od **Czeladnik:** Niech choć z patentem czeladniczym wejdzie w życie. Kos. Sztuka czeladnicza=*robota, wykonana przez wyzwalającego ś. rzemieślnika.*

Czeladniczyna, y, lm. **y** *biedny a. lichy czeladnik.*

Czeladniczysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Czeladnik.**

† **Czeladnie** *familijnie; poufale, w przyjaźni.*

Czeladnik, a, lm. **cy 1.** † i [C.] a. † **Czelednik,** † **Czeladzin,** † **Czaladzin** *domownik* († =*członek czeladzi=rodu*), *sługa, służący, pachołek, parobek:* Ten gospodarz jest za biedny, żeby trzymać czeladnika. ×C. kupiecki=subjekt. **2.** rzem. *pracownik, fachowo wykwalifikowany i zapisany do danego cechu, podmajstrzy,* in. towarzysz: C. stolarski. **3.** † *towarzysz:* Stworzenie przedało Stworzyciela, zwolennik mistrza, sługa pana, C. przyjaciela. Op. **4.** [C.] *człowiek.* **5.** [C.] lm. **i** p. **Czeladnia.** Zdr. **Czeladniczek.** Zgr. **Czeladniczysko.** <CZEL>

Czeladnikować, uje, ował *być czeladnikiem.*

Czeladnikowanie, a, blm., czynność cz. **Czeladnikować.**

† **Czeladno** *z liczną czeladzią, z dużym orszakiem:* Powrócił konno i C. Pot.

† **Czeladność, i,** blm. *familijność, przyjaźń, obcowanie.*

Czeladny, Czeladni, † **Czeladzijny** przym. od **Czeladź:** Izba czeladna = *czeladnia.* Rotmistrz ledwie śpiesznym przyprowadzeniem w posiłek swej lekkiej chorągwi uratował oddział C Moracz. † Ociec C.=*ojciec rodziny, gospodarz:* Gdy ociec C. jest dobrej myśli, wszystka czeladka z nim wesoła. Białob. † Matka czeladna =*matka dzieciom, gospodyni:* Roztropne matki czeladne i gospodynie. Syr. Ma też wszelka krześcijańska matka czeladna dziatki z pilnością wychować. Sekl. † Syn C.=*syn gospodarza, zajmujący ś. gospodarstwem:* Ociec, jeśli syna chce mieć gospodarzem a synem czeladnym, doma przy sobie niechaj go trzyma. Glicz. † Chleb C.=*czarny, razowy.* <CZEL>

[**Czeladzie, i,** blp.] p. **Czeladź.**

† **Czeladzijny** p. **Czeladny.**

† **Czeladzin, a,** lm. **owie** p. **Czeladnik:** Ustawiamy, aby sędzia i podsandek na ciądzanie nie wiancej niżli dwu czeladzinu z służebnikiem posyłał. Św. z Woc.

Czeladź, i, lm. **e 1.** a. [**Czeladzie** lm.] *służba, domownicy:* Dzwon gości i C. domu na obiad za-

prasza. Mick. Marysia była za C. (=*służącą*) u jednego z parobków. Kow. Praca osiadłej tu czeladzi przynosiła plon dostatni. Zach. (=*chłopów, poddanych*). † C. aptekarska (=*służba aptekarska, pracownicy aptekarscy*). † C. sędziego (=*słudzy i woźni*). † Rzędna C. Sekl. (=*najemnicy*). Przen.: Niech Bóg radzi o swej czeladzi. Prz. (=*o ludziach*). Włoch i kot — C. czartowska. Gom. **2.** † *ród, rodzina, familja, dom:* Po zajęciu nowej ziemi liczne czeladzie przywędrowały z krain nadwiślańskich do jej zaludnienia. Bońk. On jest był z czeladzi Dawidowe. Kaz. Gnieź. **3.** Biała C.=*kobiety, niewiasty:* Nieprzyjaciel pustki znalazł w Rusi, biała C. i czerń uboga pozostała, szlachta z królem w Prusiech. Birk. Luźna i biała C. ustępuje z domu. Pol. **4.** fl. *pomocnicy rotmana wskazujący drogę.* **5.** × gór. *pomocnicy górników:* C. kopacka, płóczkowa. **6.** rzem. *czeladnicy i terminatorowie, służący u jednego majstra:* Majster ten zawsze dużo czeladzi trzyma. Kiedyby majster kostek przy sobie nie nosił, tedyby C. w nie nie grali. Prz. Wysunęli ś. szewc, stolarz i wędliniarz, a razem z niemi ich czeladzie i chłopcy. Prus. **7.** woj.: a) C. obozowa=*służba przy wozach, koniach, jukach, ciury.* b) C. pocztowa=*żołnierze, składający poczet, pachołkowie towarzyszów.* Zdr. **Czeladka, [Czeladeczka, Czeladeńka]**. <CZEL>

† **Czelednik, a,** lm. **cy** p. **Czeladnik:** Zapowiedamy, aby naszy czelednicy abo jinszy, jiż na naszem dworze pozwani są...

† **Czeledzin, a,** lm. **owie** p. **Czeladnik.**

Czelina, y, lm. **y** bud. *cieńszy podłużny bok tarcicy, którym ona spaja ś. z inną.* <Zam. Szczelina>

1. Czelnie przys. od **Czelny,** *bezczelnie.* <Zam. Bezczelnie>

2. Czelnie przys. bud. *szczelnie, ściśle.* <Zam. Szczelnie>

Czelność, i, blm. *bezczelność, bezwstyd, brak ambicji, zuchwalstwo:* Nie, dalibóg nie — odpowiedział z czelnością porucznik. Skarb. <Zam. Bezczelność>

Czelny 1. † anat. p. **Czołowy. 2.** † woj. *frontowy, przodkowy, przedni:* Litwa mężnie pierwsze najazdy i potkanie czelne Polakom wytrzymała. Stryjk. **3.** † *przodujący, na czele będący, naczelny, główny, pryncypalny, przedni, znakomity:* Zgromadzili ś. książęta i wojewodowie i czelni panowie. Leop. Agamemnon, jako wielki a C. sprawca, uczynił rzecz do wszystkich. H. Tr. W Jeruzalem, mieście czelnym żydowskim, Białob. Pan Jezus siedzi na nizkim miestcu, nie miedzy czelnemi. Op. Kąt C.=*węgiel:* Kamień, od rzemieślników niedbałych wzgardzony, na kąt C. jest włożony. Kochan. **4.** *bezczelny, bezwstydny, zuchwały.* <CZOŁ>

×**Czelpotać, cze, tał** *szeleścieć, furczeć:* Pięty stukały o podłogę, czelpotały ubrania. Krasz. K. <Dźwn.>

×**Czelpotanie, a,** blm., czynność cz. **Czelpotać.**

×**Czelustka, i,** lm. **i** p. **Czeluść:** Czelustki dziecięce. Sien.

† **Czeluściojęzykowy** anat.: † Myszka czeluściojęzykowa = *mięsień żuchwojęzykowy* (musculus genioglossus). <Czeluść+Język>

Czeluściowy przym. od **Czeluść:** Dym wychodzi rurą czeluściową w komin. Anat.: † Myszka czeluściowa kości językowej p. **Bródkognykowy.**

Czeluść, i, lm. **i a. e 1.** anat.: a) p. **Szczęka:** C. wyższa. Kirch. C. niższa. Kirch. b) p. **Usta:** Ziewanie przychadza z dymów grubych, które gdy ś. ku czeluściom ustnym zbierają, tedy odtwierają je. And. z Kobyl. **2.** † *gęba, paszczęka; policzek, twarz.* Ps. flor., Op. **3.** [C.] *mur nad otworem do szabaśnika.* **4.** bud. *otwór w piecu do wkładania opału a. sklepienie i otwór górny pieca:* Ogorzały na twarzy, jak gdyby dopiero z czeluści wyszedł. Oss. Napisaćby to węglem na czeluściach. Prz. (=*to niezwykły wypadek, trzeba to węglem w kominie napisać*). **5.** hut. *framuga w piecu wielkim.* **6.** w lm. węgl. *otwory, ciągnące ś. od obwodu stosu drzewa, przeznaczonego na wytlenie, do jego środka,* in. otwory zapalne. **7.** przen. *otwór, jama, przepaść, otchłań, wnętrze:* C. piekielna. Śmiałka jezioro zagarnie do nieprzebrnionych czeluści. Mick. W czeluściach żołądka. And. z Kobyl. W czeluściach saganów wre para. Mick. Zdr. ×**Czelustka.** <(SZ)CZEL +? UST>

×**Czeluśnik, a,** lm. **i** *ramka żelazna do czeluści w piecu.*

† **Czełek, czleka,** blm. *człek, człowiek.* Ort. <p. Człowiek>

† **Czeln, u,** lm. **y** p. **Czółno:** Bo ś. tak na nim wozisz, by w czełnie po wodzie. Rej. W czełniech przewozili ś. Chwal. <p. Czółno>

[**Czełno, a,** lm. **a**] p. **Czółno.**

[**Czeło, a,** lm. **a**] p. **Czoło:** C. w brózdy szło. Kon.

[**Czem**] p. **Dlaczego:** C. w żłobeczku, nie w łóżeczku, na siankuś położony? Pśń. kość.

[**Czemadan, u,** lm. **y, Czemodan, Czumadan**] *mantelzak, waliza, kuferek.* < Tur. dżamadan, dżémdan, dżamédan (z Arab.), przez Ukr. czemodàn>

[**Czemchać, a, ał**] *trzeć, czochać:* Sarniuk czemcha swe rożki o drzewa. Pol. < Ukr. czỳmchaty >

[**Czemchanie, a,** blm.] czynność cz. **Czemchać.**

[**Czemery, ów,** blp.] *krzyże, grzbiet:* Połamać wilkowi C. <Ukr. czèmery blp.>

† **Czemerysy, ów,** blp. woj. *rodzaj lekkiej jazdy w dawnym wojsku polskim, podobnej do pancernych:* Do jazdy lekkiej należą C., którzy używają włóczni krótkiej i pancerza. Papr. <Z nazwiska ludu Czeremisy>

1. [**Czemier, a,** blm.] *ból żołądka u konia.* <p. Cemir>

2. [**Czemier, u,** blm.] *ciemierzyca.*

[**Czemodan, u,** lm. **y**] p. **Czemadan.**

× **Czempować, uje, ował** *robić masaż, miesić, masować.* <Ang. to shampoo a. to champoo, z Tur.>

×**Czempowanie, a,** blm., czynność cz. **Czempować.**

×**Czemra, y,** lm. **y** p. **Cembra.**

Czemu p. **Dlaczego:** C. tak mego miłego syna dręczycie? Op. <CZ>

† **Czentka, i,** lm. **i** p. **Cętka:** Nastało dziwnych pontalików, pstrych bieretków z rozmaitemi czentkami. Rej.

[**Czeń**] p. **Czej:** C. to Bóg da.

Czep, u, lm. **y 1.** [C.] p. **Czepek. 2. anat.** p. **Czepiec.** <p. Czepiec>

[**Czep, u,** lm. **y**] **1.** *część jakiegoś przyrządu we młynie.* **2.** *szpagat przy ramkach nicielnicy.* <CZEP>

Czepa, y, lm. **y** *drzewo zatopione w rzece, niebezpieczne dla żeglugi.* <CZEP>

† **Czepać, a, ał** *zaczepiać kogo, przeszkadzać:* Waszym uprzywilejowanym szerokie mimo nas wrota dajemy; ni my ich czepamy, ni od nich czepani być pragniemy. Smotr. <CZEP>

† **Czepanie, a,** blm., czynność cz. **Czepać.**

[**Czepań, i,** lm. e] **1.** *skorupa.* **2.** *głowa.* <Czes. čepaň>

Czepcowy przym. od **Czepiec:** Wstążka czepcowa. Chart C.=*ubrany w czepiec:* Nie boi ś. ogarów ani chartów chciwych, nie boi z czepcowemi chartami myśliwych. Pot. <p. Czepiec>

[**Czepcula, i,** lm. e] **1.** *owca, mająca głowę innej barwy, niż całe ciało.* **2.** *wychowanka zakładu hr. Zamojskiej w Kuźnicach.* <p. Czepek>

[**Czepczareczka, i,** lm. **i**] p. **Czepczarka.**

[**Czepczarka, i,** lm. **i, Czepczareczka, Czypczareczka**] *mężatka (oczepiona).* <p. Czepiec>

[**Czepczyczek, czka,** lm. **czki**] p. **Czepek.**

† **Czepczyk, a,** lm. **i** p. **Czepek:** C. na głowie. Szymon.

[**Czepczyny, yn,** blp.] p. **Oczepiny.**

Czepczysko, a, lm. **a** m. **i** ni. p. **Czepek.**

[**Czepczyszcze, a,** lm. **a**] p. **Czepek.**

Czepeczek, czka, lm. **czki** p. **Czepek.**

Czepek, pka, lm. **pki** **1.** a. **Czepiec,** [**Czypek. Czep, Czepyk**] *okrycie głowy u kobiet i dzieci, często w postaci siatki:* C. nocny. Przen.=*kobieta, niewiasta:* U nas w Polsce wszystko od czepka zawisło. Korz. **2.** [C.] = a) *oczepiny;* b) *pokrywa.* **3.** × *błona, powlekająca tłuszcz w ciele zwierzęcym.* Kluk. **4.** a. **Czepiec** anat.: = a) *błony płód otaczające.* b) *część owodni, pokrywająca czasem główkę noworodka:* Szczęśliwy, w czepku ś. urodził. Nie w czepku ś. rodził, lecz w całej sukience (= *jest nieszczęśliwy w zabiegach miłosnych).* Sł. wil. **5.** a. **Czepeczek** bot. (calyptra) *zeschła reszta rodni, uniesiona w górę i pokrywająca zarodnię (owoc) mchów.* Zdr. **Czepeczek, Czepunio,** † **Czepczyk,** [**Czepuleczek, Czepeluszek, Czepeniek, Czepczyczek, Czypuleczek, Czepuliszek, Czepuszek, Czepuś, Czepyszek**]. Zgr. **Czepczysko,** [**Czypczyśko, Czepczyszcze**]. <Tegoż pochodzenia, co Czapka>

[**Czepeluszek, szka,** lm. **szki**] p. **Czepek.**

[**Czepeniek, ńka,** lm. **ńki**] p. **Czepek.**

Czepiać, a, ał *zaczepiać, przyczepiać, przypinać, zahaczać, wtykać, wieszać:* Czepiają na siebie wstęgi i ordery. Mick. **C. ś. 1.** *chwytać ś., zahaczać ś., przyczepiać ś., lgnąć:* Słabe łodygi, wąsami czepiając ś. pobliższych ciał, do góry ś. podnoszą. Idąc, czepiał ś. za głóg. Oss. Czepiają ś. pijawki ciała. L. Smoła czepia ś. rąk. Przen.: Waszmości wcale sen ś. nie czepia. **2.** *wieszać ś. przy kim, trzymać ś. czyjej klamki:* Czepiają ś. mali przy wielkich. Oss. **3.** *szukać z kim zwady, zadzierać z kim, występować z pretensją:* Czego ś. waść mnie czepiasz, jak rzep psiego ogona? Sienk. <CZEP>

Czepiak, a, lm. **i 1.** [C.] *owoc łopucha i innych roślin, czepiający ś. ubrania.* **2.** zool. (ateles) *małpa szerokonosa.*

Czepianie, a, blm., czynność cz. **Czepiać.**

Czepianie się, a ś., blm., czynność cz. **Czepiać ś.**

I. Czepić, i, ił 1. [C. a. **Czypić**] *czepek wkładać pannie młodej, oczepiać:* C. pannę młodą. Wawrzkowa czepiła Kaśkę. Oss. **2.** ×*wieńczyć, koronować:* Pasterka każda swego kochanka świeżym wieńcem czepi. Kochan. <p. Czepiec>

2. Czepić, i, ił 1. [C. a. **C. ś.**] *uczepić ś., ująć, porwać.* **2.** zł. *złapać.*

Czepić się, i ś., ił ś. 1. *chwycić ś., trzymać ś. czego uporczywie:* Czepił ś. tej sprawy. Bieda go ś. czepiła. **2.** [C. ś.] p. **Czepić.** <CZEP>

Czepiec, pca, lm. **pce** a. ×**pcy 1.** p. **Czepek:** Mam ja prawie za półdarmo czepcy, siatki, egretki. Łoz. W czepcu chodzi. Oss. (=*jest mężczyzną zniewieściałym, niedołężnym).* † C. królewski=*korona.* † C. książęcy=*mitra.* † C. biskupi=*infuła.* Przen.: ×Za czepcami biegać (=*za kobietami).* **2.** przen. *utrata panieństwa, małżeństwo:* Zawsze ś. to uważa za nieprzyzwoite pożądać czepca. Krasz. Ucieka od czepca. Jej ś. nie dziś czepce należą (=*już dawno nie panna).* C. jej sprawił. Oss. (=*pozbawił ją dziewictwa).* C. a. czepce porzucić=*rozejść ś. z mężem.* **3.** *siatka u misiurki:* Turczyn ściął mu głowę w misiurce; głowa z denkiem odleciała, a C. został na ramionach. Dyak. **4.** [C.] = a) *oczepiny.* b) *mgła na szczycie góry.* **5.** anat.: a) p. **Czepek.** b) C. ścięgnisty p. **Ogłowie.** c) a. **Czep, Siatka** (reticulum) *drugi oddział żołądka zwierząt przeżuwających.* **5.** bot. a) p. **Rzepień**. b) *tkanka powierzchowna, pokrywająca koniec korzenia.* Zdr. [**Czepieczek, Czepiuszek, Ciepiesek**]-<Tegoż pochodzenia, co Czapka>

[**Czepieczek, czka,** lm. **czki**] p. **Czepiec:** C. nowy już jest gotowy. Pśń.

Czepienie, a, blm. **1.** czynność cz. **1. Czepić. 2.** [C.] p. **Oczepiny.**

Czepienie się, a ś., blm., czynność cz. **Czepić ś.**

† **Czepiennik, a,** lm. **cy** *ten, co czepki robi.* Mur.

[**Czepiga, i,** lm. **i**] **1.** p. **Capiga. 2.** p. **Kowalik.**

Czepin, u, lm. **y** bot. (luzuriaga) *roś. z rodziny kolcowojowatych.* <Zap. CZEP>

[**Czepinowy**] przym. od [**Czepiny**]: Pieśni czepinowe.

[**Czepiny, in,** blp.] p. **Oczepiny:** Dawanie do czepin=*składka oczepinowa.*

Czepioła, y, lm. **y** *widły, ożóg do wyciągania patelni z pieca, do wysypywania węgli, popiołu i t. d.* <CZEP>

Czepiuszek, szka, lm. **szki**] p. **Czepiec.**

† **Czepkarka, i,** lm. **i** *ta, co robi czepki.*

[**Czepki**] *silny, zdrowy, czerstwy:* Staruszka czepka. Jeż. < Ukr. czepkÿj, zap. z Pol. krzepki>

[**Czepkowy**] przym. od **Czepek:** Placek C.=*jadany podczas oczepin.* Swacha czepkowa = *ze strony panny młodej.*

† **Czepliki, ów,** blp. **1.** *sploty, zwoje.* Mur. **2.** *przepaska na głowę:* Strażnikówna dostała C. perłowe na czerwonym aksamicie. Rol. <Tegoż pochodzenia, co Ceplik>

×**Czepnąć, nie, nął** *uchwycić, ująć:* Rzecze a gładką Ewy rękę zwolna czepnął. Przyb. [**C. ś.**] *odważyć ś., porwać ś.:* C. ś. na kogo=*zaczepić kogo.* <CZEP>

† **Czepne, ego,** blm. *rodzaj opłaty sądowej:* Henryk Brodaty zniósł pomocne, które ś. inaczej czepnym i przesądem zwało. Wiszn. <?>

×**Czepnięcie, a,** blm., czynność cz. **Czepnąć.**

Czepny 1. ×*zczepiony, połączony:* Czepne łoże = *dwa łoża w jedno złączone.* **2.** *przyczepiający ś.:* Dynia jest rośliną czepną za pomocą wąsów. Rost. **3.** bot.: Korzeń C. = *korzeń*

przybyszowy, służący do przymocowania rośliny. <CZEP>

Czepota, y, lm. **y** bot. (uncaria) *roś. z rodziny marzanowatych.*

[**Czepuleczek, czka,** lm. **czki**] p. **Czepek.**

[**Czepuliszek, szka,** lm. **szki**] p. **Czepek.**

Czepunio, a, lm. **a** m. i ni. p. **Czepek:** Śliczne C. Orzesz.

[**Czepuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Czepek.**

[**Czepuś, a,** lm. **e**] p. **Czepek:** Nie będzie ci C. ciężał. Pśń.

[**Czepyhy, yh,** blp.] p. **Capiga.** < Ukr. czepyha >

[**Czepyk, a,** lm. **i**] p. **Czepek.**

[**Czepyszek, szka,** lm. **szki**] p. **Czepek.**

×**Czer, u,** blm. p. **Czyr.**

[**Czer, u,** blm., **Czyr, Cer**] *rodzaj polewki, zacierki.*

[**Czerak, a,** lm. **i**] p. **Czyrak.**

[**Czerczy**] p. **I. Czerniecki:** Czercza mogiła, *powieść.* Krasz. <Zam. Czerńczy, p. Czerniec>

Czerdak, a, lm. **i I.** *pawilon, urządzany na płaskim dachu domów na Wschodzie:* Na samym wierzchu kanaku wznosił ś. C., rodzaj glorjety. Jeż. **2.** *pomieszczenie dla ogniska na bajdaku.* <p. Czardak>

[**Czerecha, y,** lm. **y**] bot. p. **Trześnia:** Wróble spadają w gęste korony czerechów. Słow. <Z czerecha, Ukr. postaci wyrazu Trześnia>

Czereda, y, lm. **y I.** *rząd, szereg, sznur; kupa, tłum, gromada, ciżba, zgraja:* Szła długa C. dzieci. Czeredą zbierano ś. na kulig. Zniszczyły nas kozackie czeredy. Kniaź. Tak sobie przymawiali śród gwaru i wrzasku czeredy. Mick. **2.** [C.] *trzoda.* Zdr. **Czeredka.** <Z czeredà, Ukr. postaci wyrazu Trzoda>

Czeredka, i, lm. **i** p. **Czereda:** Obstąpiła go C. dzieciaków.

Czerek, u, lm. **i** bot. (torenia) *roś. z rodziny trędownikowatych.* <?>

×**Czerema, y,** lm. **y** p. **Czeremcha:** Ponad sosny i czeremy. Słow. <p. Czeremcha>

Czeremcha, y, lm. **y, Czaromcha, Czeromcha,** ×**Czerema,** [**Czeremszyna, Trzemcha, Czeremucha**], **Kocierpka, Korcipka, Korciupka, Smrodynia** bot. (prunus padus) *drzewo z rodziny migdałowatych, rodzaju śliwy:* Wróblów chmurki ulatywały na sady w korony śliw i czeremchów. Słow. <Z czeremcha, Ukr. postaci wyrazu Trzemcha>

Czeremchowy przym. od **Czeremcha:** Gaj C.

[**Czeremere**] nieod., w wyraż.: C. w czubku=*podpicie, podchmielenie, lekkie upojenie:* Ma C. w głowie=*podpił sobie.* <Zap. Węg. csere-bere =szacherka>

Czeremszyna, y, lm. **y I.** [C.] p. **Czeremcha. 2.** *owoc czeremchy:* Czeremszynę, leśne wiśnie i czereśnie świeże tylko jedzą. Goł. **3.** *lasek czeremchowy:* Za stodołami i oborami rosła niezbyt obszerna C.

[**Czeremucha, y,** lm. **y**] p. **Czeremcha.**

[**Czeren, a,** lm. **y**] p. **Cerun.**

Czerep, u, lm. **y I.** a. [**Cierepa, Czerepa**] *czaszka głowy:* W starym czerepie lęgną ś. dziwoląg. Krasz. **2.** a. [**Czerepa**] *kawał rozbitego garnka, skorupa:* Garncarz w czerepie jeść warzy. Prz. **3.** *skorupa żółwia:* Sokrata skreślił błazen Arystofan na żółwia nogach, w szyldkretu czerepie. Słow. **4.** a. [**Czerepy, Cierepa**] *szczerby.* **5.** † w lm. anat. (tabulae cranii) *płyty a. blaszki kości czaszkowych.* **6.** gór. *worek rudy.* **7.** min. p. **Gieoda.** Zdr. [**Czerepek, Czerepeczek**]. <Z czerep, Ukr. postaci wyrazu Trzop>

[**Czerepa, y,** lm. **y**] p. **Czerep.**

[**Czerepacha, y,** lm. **y, Czerpacha**] **I.** *żółw.* **2.** *muszla.* **3.** *stara kobieta, babsko:* Czy to mi wasza ta stara C. sztabsoficjer? L. <Ukr. czerepacha>

[**Czerepecha, y,** lm. **y**] *kobieta rozczochrana.* <Ukr. czerepucha=ropucha; por. Czerepacha>

[**Czerepeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Czerep.**

[**Czerepek, pka,** lm. **czki**] p. **Czerep.**

Czerepiany *gliniany:* C. dzbanek. Gosz. Z czerepianej skorupy wodę pijać. Kon. Śród naczyń czerepianych nie było prawie, natomiast żelazne, miedziane. Jeż. <p. Czerep>

[**Czerepica, y,** lm. **e**] *dachówka:* Kościół czerepicą pokryłem. Byk.

Czerepowy przym. od **Czerep;** lek.: Odgłos C.=*odgłos przy opukiwaniu płuc tępy, bezdźwięczny, jakoby od pękniętego garnka pochodzący,* in. odgłos trzopowy.

[**Czeres, u,** lm. **y, Czerez**] *trzos.* <Z czeres, Ukr. postaci wyrazu Trzos>

Czeresznia, i, lm. **e** bot. p. **Trześnia.** <Ukr. czeresznia>

Czereśnia, i, lm. **e I.** bot. p. **Trześnia. 2.** *kij czereśniowy:* Chwycił za czereśnię, ale powoli ś. uspokoił.

Czereśniowy przym. od **Czereśnia:** Kij C.

[**Czeret, u,** lm. **y** a. **Czerot**] myśl. *bagno wśród lasu, zarosłe trzciną, sitowiem a. tatarakiem.* <Ukr. czeret>

† **Czerew, wia,** lm. **wie** i [**C.**] p. **Brzuch:** Ja swym twego żelazem pokosztuję czerewia. Żebr. <Z czèrewo, Ukr. postaci wyrazu Trzewo>

† **Czerewizna, y,** lm. **y** p. **Podpępcze.**

† **Czerewo, a,** lm. **a** i [**C.**] p. **Brzuch:** Trzewa z rozpukłego płynęły czerewa. Klon. Oparzył sobie brzucho—C. Pśń.

[**Czerewon, u,** lm. **y**] pog. *brzuszysko.*

[**Czerez, u,** lm. **y**] p. **Czeres.**

[**Czerga, i,** lm. **i**] p. **Czerha.**

[**Czergolić, i, II**] *świergotać.* <Dźwn.>

[**Czerha, y,** lm. **y, Czerga**] *kolej, następstwo kolejne, porządek:* Czerhy na świecie we wszym przestrzegamy, czemuż nie czerhą staruszku zmieramy? Bratk. <Ukr. i Brs. czerhà>

Czerkas, u, lm. **y** *rodzaj materji wełnianej.* <Od nazwy plemienia, daw. Czerkas, dziś Czerkies>

×**Czerkaski** p. **Czerkieski:** Czerkaskie czupryny. Brud. (=*zbyt podgolone*).

Czerkies, a, lm. **y I.** lm. **i** *kozak kubański.* **2.** *koń czerkieski:* Koń C. Pol. **3.** × *junak, zuch, śmiałek, zawadjaka:* Szlachcic ten C. nie do samej misy, zna ś. z żelazem. Kniaź. **4.** ×*fircyk, frant, elegancik:* Wysmukłe czerkiesy, raźne wiercipięty. L. <p. Czerkas>

×**Czerkiesica, y,** lm. **e** *kobieta swawolna, płocha, swawolnica.*

×**Czerkieski,** ×**Czerkaski I.** *elegancki, wymuskany:* Dostanę męża z wysmukłemi wąsikami, z czerkieską czupryną. L. Mina tęga, czupryna czerkieska, chociaż próżna kieska. Prz. Rządzik C.=*blachmalowy, lekki.* **2.** *junacki, zuchowaty, zawadjacki:* Mina czerkieska. **3.** *ladajaki, kiepski, nietęgi:* Robota czerkieska. Bankiet C. Biedny umysł ludzki w swym postępie pokazuje ś. C., chromy. Śniad. Skąpy lub zbyt lekki obiad czerkieskim zwano. Goł. ×**Po czerkiesku** przys. =*nieporządnie, nieprzyzwoicie, kiepsko, byle zbyć:*

Nie spodziewałem ś. stawić Pani tak po czerkiesku, ale djabelski w drodze przypadek miałem. L. Patrz, jak go krawiec wystroił po czerkiesku.

×**Czerkiesko** przys. od **Czerkieski**: Bardzo C. książę ordynat w tę drogę był wyprawiony: dano mu karetę starą i konie wyboje stare.

[**Czerknąć, nie, nął**] p. **Czarknąć**.

[**Czerkusza, y**, lm. e] *rodzaj śliwki*, in. [**damaszka**].

Czermieniec, ńca, lm. **ńce** bot. **1.** p. **Kleśnica. 2.** p. **Potwarek.** <CZERW, CZERM>

Czermień, a, lm. **e 1.** [C.] apt. *radix serpentariae.* **2.** bot. a) p. **Czerwień.** b) p. **Kleśnica.** c) p. **Potwarek.** <CZERW, CZERM>

Czermiotło, a, lm. **a** bot. (carmichaelia) *roś. z rodziny strąkowych.* <Przekręcono z nazwy Łć.>

Czermiówka, i, lm. **i** bot. (homalonema) *roś. z rodziny obrazkowatych.*

† **Czernecki**, † **Czerniecki**, † **Czerneczy** *buntowniczy:* Chłopstwo radę czernecką na Masłowym stawie odprawować zamyśla. Rol. <Od Czerń>

† **Czerneczy** p. **Czernecki**: Kozactwo zaczęło ś. burzyć, czernecza rada myślała na serjo o usunięciu Chmielnickiego z hetmaństwa. Rol.

Czerniaczka, i, blm. lek. (melanosis) *nieprawidłowe nagromadzenie barwika krwi w tkankach ustroju.* <CZARN>

Czerniaczkowy lek. (melanoticus) przym. od **Czerniaczka.**

Czerniak, a, lm. **i 1.** bot. (melothria) *roś.* **2.** lek. (melanoma) *nowotwór, przepełniony czarnym barwikiem*, in. r a k c z a r n y. **3.** wet. *nowotwór w postaci guza barwy ciemno-brunatnej, zjawiający ś. na skórze zwierząt jasnej maści*, in. r a k c z a r n y. <CZARN>

Czerniawa, y, lm. **y** p. **Czarniawa**: Środek przestrzeni pozostawał wolnym i stanowił właściwą targowicę, okrywającą ś. we dnie czerniawą ludu. Jeż. Potem C. (wilków) tak ś. już rozjadła, że wpadła na dziedziniec. Pol.

Czerniawo przys. od **Czerniawy.**

Czerniawy p. **Czarniawy**: Wał sosen masztówek, całych, zda ś., czerniawo-aksamitnych. Zap. Weszło dwuch ludzi, czerniawych, krępych. Sienk.

Czernica, y, lm. **e 1.** [C.] a) *borówka;* b) *czarna jagoda;* c) *jeżyna.* **2.** bot. p. **Borówka. 3.** lek. (melanaemia) *stan chorobowy krwi przy obfitym nagromadzeniu w niej czarnego barwika.* **4.** zool. (fuligula cristata) *ptak płetwonogi z rodziny kaczek.* <CZARN>

[**Czernica, y**, lm. e] *mniszka obrządku greckiego.* <Ukr. czernycia>

×**Czerniciel, a**, lm. **e** *ten, co czerni, potwarca, oszczerca.* <CZARN>

×**Czernicielka, i**, lm. **i** forma ż. od **Czerniciel.**

Czernicowy przym. od **Czernica.**

Czerniczak, u, lm. **i** kuch. *rodzaj miodu do picia.*

[**Czerniczek, czka**, lm. **czki**] zool. p. **Muchołówka.**

Czernić, i, ił 1. *czarnym czynić, przyciemniać:* C. włosy, brwi, wąsy. Słońce czerni płeć = *opala.* Tam słońce twarz ociemnia, tu czernią zgryzoty. Słow. **2.** *puszczać czarną farbę, brudzić, walać, smolić*: Ta suknia czerni. **3.** *mówić źle o kim, szarpać czyją sławę, oczerniać, obmawiać, spotwarzać, osławiać.* **C. ś., Czernieć,** [**Czerznić ś.**] **1.** *wyglądać czarno, ukazywać ś. w kolorze czarnym, wydawać ś. czarnym:* Coś ś. czerni z daleka. Oss. Z lasów czernią ś. czapki. Mick. Na płaszczu czerni ś. krzyż. Mick. Przen.: W twarzy zgryzota widoma czerni ś. Słow. Przed nią dusza dziecięcia, jako karta biała, czerniła ś. na wieki miłością daremną. Słow. Czerni ś., nieos. = *czarno, mroczy ś.:* Taki tam tłum ludzi, że ś. aż czerni. Oss. **2.** a. **Czarnieć** *stawać ś. czarnym, ciemnieć:* Czerni ś. niebios sklepienie. Mick. <CZARN>

Czernidłak, a, lm. **i** bot. (coprinus) *grzyb z rodziny bedłkowatych.* Gatunki: a) C. p o s p o l i t y a. C z e r n i d ł o (c. atramentarius); b) C. r o z c i e k l i w y a. G n o j n i k (c. fimetarius).

Czernidło, a, lm. **a**, † **Czyrnidło**, † **Czyrznidło 1.** *farba czarna:* C. do brwi. C. drukarskie, malarskie. ×C. szewckie = *szuwaks.* **2.** † [C.], zł. i żart. *atrament:* Pisałem wszystkie słowa jego czernidłem. Bud. Mniejsza o beczkę czernidła i o wagon papieru. Jun. **3.** *pióro:* C. redaktorskie Grzymały z dziwnym zuchwalstwem gospodarowało po języku Paska. Kraus. **4.** † *kolor czarny, czarność:* Któż wymyje C. z Murzyna? Birk. **5.** † C. we krwi = *wrzekoma krew czarna.* Petr. **6.** ×*potwarz, oszczerstwo:* Rzucał przed bratem czernidła na synowca, iż Niemcom sprzyja. Nar. **7.** bot. p. **Czernidłak.**

[**Czernie, a**, lm. **a**] p. **Cierń.**

Czerniec, ńca, lm. **ńcy 1.** † *człowiek czarny a. czarno ubrany:* C., co z piekła powrócił. Rej. Czerńcowie, którzy czarnego odzienia używają. Bud. **2.** [C] *rodzaj choroby bydlęcej.* **3.** a. **Czarnokorzeń, Czarny korzeń,** [**Chróstek, Chrustek**] bot. (actaea) *roś. z rodziny jaskrowatych.* Gatunki: C. k ł o s o w y a. g r o n k o w y (a. spicata); C. p l u s k i e w n i k a. p l u s k w i c a (a. cimicifuga s. cimicifuga foetida). <CZARN>

† **Czerniec, ńca**, lm. **ńcy 1.** i [C.] *zakonnik w kościele wschodnim:* Książę Wojsałk był czerńcem a. mnichem ruskim. Błaż. **2.** † wog. *zakonnik, mnich; kapłan:* Kazimierz C. i syn jego śmiały. Petr. Nie tak Cybele gzi szalone serca, ni wróg Pitejski swego puszy czerca (zam. czerńca). Nar. W czerńce dać = *oddać do klasztoru, zrobić zakonnikiem a. zakonnicą:* Żonę swą dawszy w czerńce, z inszą ś. żenił. Biel. M. <Ukr. czernèć>

1. † **Czerniecki**, † **Czerńczy,** [**Czerńczy, Czerczy**] przym. od **Czerniec**: Zrzucił z siebie kapicę czerniecką. Stryjk. <Od Ukr. czernèć = mnich>

2. † **Czerniecki** p. **Czernecki**: Któryby z kozaków był nieposłusznym abo autorem czernieckiej rady, na gardle będzie karan. Vol. <Od Czerń>

† **Czerniectwo, a**, lm. **a** *stan zakonny:* Wy, zakonnicy, apostatowie jesteście od profesji i reguły i przysięgi i czerniectwa swego. Smotr. <Ukr. czernèć>

Czernieć, eje, ał p. **Czernić**: a) Obraz ten coraz bardziej czernieje. b) W środku czerniał ogromny bór. Mick. Skrzydła (motyla) czernieją, jak zmarłych całuny. Słow. <CZARN>

×**Czerniejszy** p. **Czarny.**

Czernielica, y, lm. **e** bot. (melanorrhoea) *roś. z rodziny nanerczowatych.*

Czernienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Czernić. 2.** czynność cz. **Czernieć.** <CZARN>

Czernienie się, a ś., blm., czynność cz. **Czernić ś.**

Czernik, a, lm. **i 1.** ×hist. *barwik ciemny w naczyniówce oka i niektórych tworach chorobnych.* **2.** zool.: C. lekarski (sepia officinalis) *gatunek mątwy.*

Czernikowy przym. od **Czernik**; apt.: Kości czernikowe p. **Kość**.

Czernilcowaty bot.: Czernilcowate rośliny (melanthaceae) p. **Zimowitowaty**.

Czernilec, lca, lm. **lce** bot. (melanthium) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunek: C. kochinchiński (m. cochinchinense).

Czernina, y, blm. **1.** a. **Czarnina** *polewka z rosołu, krwi i octu:* Dostał odprawę: czerninę na potrawę. Prz. (=*odkosza*). **2.** *podróbki z gęsi z czarnym sosem.* 3. ×*prosię czarną polewką podlane.* **4.** [C.] *ciemność, wieczór.* Zdr. **Czerninka.** <CZARN>

Czerninka, i, blm. p. **Czernina.**

×**Czerniowy** p. **Cierniowy.** L.

Czernipłoń, a, lm. **e** bot. (alonzoa) *roś. z rodziny trędownikowatych.* <CZARN+PŁON>

×**Czernisty** p. **Ciernisty.** L.

Czerniucha, y, lm. **y** *pchła:* Mała C. wielką kłodę rucha. Prz.

Czerniuchno przys. od **Czerniuchny.**

Czerniuchny p. **Czarniuchny.**

×**Czerniuczki** p. **Czarniuchny.**

×**Czerniuczko** przys. od **Czerniuczki.**

Czerniusi p. **Czarniuchny.**

Czerniusienieczki p. **Czarniuchny.**

Czerniusienieczko przys. od **Czerniusienieczki.**

Czerniusieńki p. **Czarniuchny.**

Czerniusieńko przys. od **Czerniusieńki.**

Czerniusio przys. od **Czerniusi.**

Czerniuśki p. **Czarniuchny.**

Czerniuśko przys. od **Czerniuśki.**

Czerniutenieczki p. **Czarniuchny.**

Czerniutenieczko przys. od **Czerniutenieczki.**

Czerniuteńki p. **Czarniuchny.**

Czerniuteńko przys. od **Czerniuteńki.**

Czerniutki p. **Czarniuchny.**

Czerniutko przys. od **Czerniutki.**

† **Czernoresza, y,** lm. **e** p. **Czarnoresza.**

Czernucha, y, lm. **y** p. **Czarnuszka.**

[**Czerny**] p. **Szczerny.**

Czerń, i, blm., † **Czyrń 1.** *kolor czarny, ubranie czarne:* Chodzić w czerni. Dobrzeby, żeby ta C., żałobna maść, znak płaczu, zginęła. Górn. (Słońce) w czerni chmur ś. chowa. Mick. **2.** *mnóstwo, chmara, ćma, gromada:* Rój pszczół a C. szarańczy. Oss. Jestem opadłych liści czernią znieważoną. Kon. 3. *chłopstwo, pospólstwo, gmin, motłoch:* C., która chwytała za broń, wyrzekała ś. wiosek rodzinnych, żon i dzieci. Sienk. Czy z nami trzymacie, czy z tą czernią i chłopstwem? Krasz. **4.** ×*bunt, rozruch:* C. była za panowania Jana Kazimierza pod hersztem Chmielnickim. Oss. **5.** † *ludzie czarni:* C., naród u Herodota czarnych ludzi. Sar. **6.** *robaki w gnijącym mięsie.* **7.** † *trzmiel a. truteń.* Troc. **8.** chem. = a) *drobny proszek niektórych metalów:* C. paladowa, platynowa. b) *czarny barwnik:* C. anilinowa. <CZARN>

† **Czerńczy,** [**Czerńczy**] p. **Czerniecki.**

† **Czerńszy** p. **Czarny:** Rzecz ta musi być czerńsza. Górn.

Czeromcha, y, lm. **y** bot. p. **Czeremcha.**

[**Czerot, u,** lm. **y**] **1.** p. **Trzcina.** 2. p. **Czeret.** <p. Oczeret>

[**Czerotowy**] przym. od **Czerot:** Cygarnica czerotowa. Błota czerotowe (=*zarosłe czerotem*).

[**Czerować, uje, ował**] p. **Cerować.**

[**Czerowanie, a,** blm.] czynność cz. **Czerować.**

Czerówka, i, lm. **i** bot. p. **Kanianka.**

Czerp, u, lm. **y 1.** p. **Czerpak.** 2. *siatka mała okrągła na kiju, używana do wydobywania ryb ze skrzyni.* <CZERP>

[**Czerpach, a,** lm. **y**] p. **Czerpak.**

[**Czerpacha, y,** lm. **y**] **1.** p. **Czerepacha.** **2.** *ropucha:* Bufo, żaba krostawa, Ruśniacy jednym słowem zowią C. Urs. <Ros. čerepacha>

Czerpacz, a, lm. **e,** † **Czyrpacz 1.** *ten, co czerpie wodę.* 2. ×*badacz, szperacz.* **3.** p. **Czerpak.** **4.** ×Czerpacz = *usługujący przy składaniu ofiary.* Bobr. <CZERP>

Czerpaczek, czka, lm. **czki** p. **Czerpak.**

Czerpaczka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Czerpacz.** 2. p. **Czerpak.**

Czerpać, ie a. **a, ał 1.** p. **Czerpnąć:** C. wodę. Piękna Litwinka, co jej czerpa wody... Mick. Papier czerpany = *przez czerpanie wykonany.* **2.** przen. *zdobywać, brać, korzystać, używać:* Z cnót jego wierni czerpali przykłady. Dowody swoje autor czerpał ze źródeł archiwalnych. Stary o wielu rzeczach dowiadywał ś. od księdza, a teraz ksiądz znowu czerpał z niego. Krasz. Umysły wyższe w napotykanych trudnościach czerpią siłę i podnietę. **3.** ×*badać, wyrozumiewać:* Czerpał z niego, co tajemnie myślał. Oss. <CZERP>

Czerpadełko, a, lm. **a** p. **Czerpadło.**

Czerpadło, a, lm. **a** p. **Czerpak.** Zdr. **Czerpadełko.**

Czerpak, a, lm. **i 1.** a. **Czerp, Czerpacz,** † **Czyrpacz, Czerpaczka, Czerpadło,** ×**Czerpnica,** ×**Czerpaszka,** [**Czyrpak, Czerpach**] *naczynie do czerpania, nabierka;* bud. *przyrząd używany zamiast kielni przy zaprawie rozrzedzonej:* C. mechaniczny = *czerparka.* **2.** *naczynie do zbierania pszczół.* 3. [C.] = a) *kubeł do żętycy;* b) *miejsce, skąd wybierają węgiel.* **4.** ×a. ×**Rząp** gór. *zagłębienie, wykopane w podszybiu, niżej poziomu chodnika do niego dochodzącego, gdzie woda ś. zbiera i skąd jest wypompowywana.* **5.** ryb. p. **Podrywka.** Zdr. **Czerpaczek,** [**Czerpeczek**].

Czerpanie, a, blm., czynność cz. **Czerpać.**

Czerparka, i, lm. **i** *czerpak mechaniczny.*

×**Czerpaszka, i,** lm. **i** p. **Czerpak.**

Czerpatka, i, lm. **i, Dziesiętka** bot. (hydrophyllum) *roś. z rodziny czerpatkowatych.* <?>

Czerpatkowaty bot.: Czerpatkowate a. Dziesiętkowate rośliny (hydrophyllaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

[**Czerpeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Czerpak.**

×**Czerpnąć, nie, nął,** nied. **Czerpać,** [**Czyrpać, Cirzpać**], † **Czyrpać,** † **Czyrzpać** *zaczerpnąć, nabrać.*

×**Czerpnica, y,** lm. **e** p. **Czerpak.**

×**Czerpnięcie, a,** blm., czynność cz. **Czerpnąć.**

[**Czersak, a,** lm. **i, Bodiak, Szczotki**] *roś. drapacz, szczeć leśna* (dipsacus silvestris). <Ukr. czersàk>

† **Czerstwić, i, ił** *czerstwym czynić, rzeźwić, orzeźwiać, wzmacniać, krzepić:* Boże, ty mdłe zmysły czerstwisz. Odym. <CZERSTW>

† **Czerstwie** p. **Czerstwo:** Sarmatowie wszyscy biją C. Paszk. (=*mocno*).

Czerstwieć, eje, ał 1. ×*krzepnąć, wzmacniać ś* **2.** *schnąć, twardnieć, starzeć ś.:* Chleb czerstwieje Przen.: Serce czerstwieje.

Czerstwienie, a, blm. **1.** † czynność cz. **Czerstwić.** 2. czynność cz. **Czerstwieć.**

Czerstwina, y, lm. **y** bot. (cassine) *roś. z rodziny roślidławowatych.*

Czerstwiuchno przys. od **Czerstwiuchny.**

Czerstwiuchny p. **Czerstwiutki.**

Czerstwiuteńki p. **Czerstwiutki.**

Czerstwiuteńko przys. od **Czerstwiuteńki.**

Czerstwiutki, Czerstwiuteńki, Czerstwiuchny *bardzo czerstwy:* C. staruszek.

Czerstwo, † **Czerstwie** przys. od **Czerstwy:** C. wyglądać.
Czerstwość, i, blm. rz. od **Czerstwy: C.** chleba, zdrowia.
Czerstwy, [Cerkwy], † **Czyrstwy 1.** *krzepki, mocny, silny, zdrowy, kwitnący, jary:* Czerstwe ciało. Czerstwa starość. Był Kazimierz I silny i na zdrowiu C. Nar. **2.** *suchy, wysuszony, zeschły, nieświeży, stary, twardy, jałowy:* C. chleb. Czerstwe serce. **3.** [Czerstwa woda]=*świeża woda.* <CZERSTW>
[**Czert, a,** lm. **ci**] p. **Czart.**
[**Czerun, a,** lm. **y**] p. **Cerun.**
[**Czerupa, y,** lm. **y, Szczerupa**] *skorupa.*
[**Czerupiany, Szczerupiany**] *gliniany:* Czerupiana a. szczerupiana dzieżka.
Czerw, wia, lm. **wie,** † **Czyrw 1.** *plama czarna na zębach końskich, służąca do określania wieku konia.* **2.** bart.=a) *płód pszczeli.* b) † *truteń.* **3.** w lm. lek. (entozoa) *robaki wnętrzne, wnętrzaki.* **4.** a. † **Czyrzw,** † **Czyrwieniec** zool. a)=*gąsienica owadzia bez wyraźnej głowy i bez nóg:* C. drzewny, żytny. C. koński. Syr. † C. drzewiany, mięsny, woskowy. Lisice, co są godłem panieństwa, bo C. ich nie zjada. Mick. C. nie toczył drzewa. Sienk. b) † p. **Czerwiec:** Ziarnka czerwcowe są nasienia, które na swym miejscu zostawia robaczek C. Urzęd. Zdr. † **Czerwik.** <CZERW>
Czerwcowaty 1. bot.: Rośliny czerwcowate (scleranthaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.* **2.** zool. *podobny do czerwca.*
Czerwcowy 1. przym. od **Czerwiec:** a) Noc czerwcowa. b) Ziarnka czerwcowe są nasienia, które na swym miejscu zostawia robaczek czerw. Urzęd. C. jedwab. Bud. (=*karmazynowy, szkarłatny*). Ulepek C., apt. (syrupus kermesinus). **2.** bot.: Rośliny czerwcowe (sclerantheae) *plemię rodziny goździkowatych.*
Czerwcówka, i, lm. **i** *wycieczka za miasto w czerwcu:* Oświadczył gotowość wyprawienia ekstraordynaryjnej czerwcówki. Od.
Czerwczyk, a, lm. **i** *pędrak chrabąszcza rizotrogus solsticialis.*
[**Czerwiaczek, czka,** lm. **czki**] *robaczek.*
[**Czerwiasty**] *robaczywy.*
† **Czerwić, i, ił** *zapładniać:* Gdy ś. uczyni rój tak potężny, jakiego w ul trzeba, dopiero na nowy młody rój C. pocznie. Kąc. † **C. ś. 1.** *płodzić ś., rozmnażać ś.* Czerwi ś., nieos.=*następuje rozmnażanie, płodzenie:* Gdzie ciepło i mokro w swej stanęły mierze, czerwi ś. i rzecz każda rój swój z obu bierze. Żebr. **2.** a. † **Czerwieć** *stawać ś. robaczywym:* Owoc czerwi ś.
[**Czerwie, i,** blp.] *owoce robaczywe.*
Czerwiec, wca, lm. **wce,** † **Czyrwiec 1.** a. † **Czerwień,** † **Czyrwień,** [**Czerwień, Wielgi maj**] *szósty miesiąc roku.* **2.** † *farba z owadu czerwca:* Wełna czerwcem ukraszona. Bud. **3.** † *szkarłat, purpura:* C. abo szkarłat. Urzęd. **4.** † i [C.] *rodzaj jedwabiu:* Gruby pierwszy jedwab zowią bękartem, a drugi jest wyborny, który zowią czerwcem. Urzęd. **5.** bot.=a) (scleranthus) *roś. z rodziny czerwcowatych.* Gatunki: C. roczny (s. annuus); C. trwały a. Grzmotek (s. perennis). b) C. amerykański p. **Nopal. 6.** a. † **Czerw** zool. (porphyrophora polonica) *owad półpokrywy, którego samica bezskrzydła zawiera czerwony barwnik, do dnia dzisiejszego używany do farbowania w drobnym domowym przemyśle.* <CZERW>
† **Czerwieć, eje, ał** p. **Czerwić.**

[**Czerwieniać się, a ś., ał ś.**] p. **Czerwienić.**
×**Czerwieniak, u,** lm. **i** *wino czerwone.*
† **Czerwieniałość, i,** blm. *zaczerwienienie, czerwonawość:* C. ciała jak szarłat. Syr.
[**Czerwieniaty**] p. **Czerwonawy.**
Czerwienica, y, lm. **e 1.** bot. p. **Borówka. 2.** lek. p. **Rumień.**
Czerwienić, i, ił, † **Czyrwienić** *czerwonym czynić, rumienić:* Wschód słońca czerwieni ziemię. Leki czerwieniące, lek. (remedia rubefacientia) =*środki lekko drażniące skórę, rumieniące.* **C. ś.** a. **Czerwienieć,** [**Czerzwienić ś., Czerwieniać ś., Czerzwienieć**] **1.** *czerwonym ś. stawać, ponsowieć, rumienić ś.:* Psu aż ś. oczy czerwienią do tego przysmaku. Bał. Czerwieni ś. ze wstydu. **2.** *wyglądać czerwono:* Tam ś. czerwieniły wrzosiste pagórki. Mick. Palce drobne, zwrócone na światło, czerwieniły ś. nawskróś. Mick. <CZERW>
× **Czerwienidło, a,** lm. **a** *barwiczka, róż.*
† **Czerwienie, a,** blm. **1.** czynność cz. **Czerwić. 2.** czynność cz. **Czerwieć.**
Czerwieniec, ńca, lm. **ńce 1.** a. † **Czerwonek,** † **Czerwonik,** † **Czerwończyk,** [**Czerwoniec**] *czerwony złoty, dukat,* [*cząty*]: Mógłby dać z parę czerwieńców. Chodź. Sprzedaj, chłopie, rolę, będziesz miał czerwieńce. Kon. (=*pieniądze*). **2.** *człowiek czerwony:* Snuły ś. w dymach te straszne czerwieńce, rozkrzyżowaniem rąk swoich krzyczące. Kon. Przen. *zapaleniec; należący do stronnictwa czerwonych.* **3.** bot.=a) p. **Miodunka.** b) (anchusa tinctoria) *roś. z rodzaju miodunki.* c) p. **Tysiącznik.** d) p. **Urzet.** Zdr. † **Czerwieńczyk.**
Czerwienieć, eje, ał p. **Czerwienić:** a) Już trawy pożółkniały, liście czerwienieją. Mick. b) Chmurka jej przezroczysta za sukienkę służy, czerwieniejąc u piersi obwiązkami róży. Mick.
Czerwienienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Czerwienić. 2.** czynność cz. **Czerwienieć.**
Czerwienienie się, a ś., blm., czynność cz. **Czerwienić ś.**
† **Czerwienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Czerwić ś.**
[**Czerwieniście**] *czerwono:* Kobiety nie tak C. wyglądają (=*nie są tak czerwono ubrane*).
Czerwieniuchno przys. od **Czerwieniuchny.**
Czerwieniuchny p. **Czerwoniuchny.**
Czerwieniusieńki p. **Czerwoniuchny.**
Czerwieniusieńko przys. od **Czerwieniusieńki.**
Czerwieniuśki p. **Czerwoniuchny.**
Czerwieniuśko przys. od **Czerwieniuśki.**
Czerwieniuteńki p. **Czerwoniuchny.**
Czerwieniuteńko przys. od **Czerwieniuteńki.**
Czerwieniutki p. **Czerwoniuchny.**
Czerwieniutko przys. od **Czerwieniutki.**
Czerwienka, i, lm. **i** zool. p. **Rudzik.**
Czerwienny 1. przym. od **Czerwień:** Czerwienna opończa. Ml. (=*purpurowa, szkarłatna*) As C. (=*kierowy*). **2.** [C.] p. **Czerwony. 3.** lek. ×C. król p. **Miesiączka.**
Czerwień, i, blm. **1.** *czerwona barwa, szkarłat, purpura; ubranie czerwone:* Środkowy, ubrany w C., siedział na białym koniu. Sienk. **2.** *rodzaj koloru w kartach,* in. kier. **3.** [C.], a. **a,** lm. **e** *oficer z czerwonym kołnierzem.* **4.** † i [C.], 2 pp. a p. **Czerwiec. 5.** apt.: C. ołowna=*minja.* **6.** bot. (calla) *roś. z rodziny obrazkowatych.* Gatunek: C. błotna a. Czermień, Grzybień, Grzebień (c. palustris). **7.** chem. *barwnik czerwony:* C. turecka. <CZERW>
† **Czerwieńczyk, a,** lm. **i** p. **Czerwieniec:** U nas w kieszeni niemasz i jednego czerwieńczyka. Boh.

Czerwietlica, y, lm. **e** bot. (aeluropus) *roś. z rodziny traw.* <?>

Czerwik, a, lm. **i 1.** † p. **Czerw. 2.** bot. p. **Krasnosok.**

Czerwikowaty bot.: Czerwikowate rośliny p. **Krasnosokowaty.**

Czerwimór, ora, lm. **ory** bot. (andira) *roś. z rodziny motylkowatych.* <CZERW+Mór>

Czerwioda, y, lm. **y, Czerwitruj** bot. (spigelia) *roś. z rodziny połatowatych.* <?>

Czerwiogubny, ×**Czerwiotrutny** lek. *niszczący czerwie a. robaki w ustroju żyjące,* przeciwczerwiowy: Leki a. środki czerwiogubne, czerwiotrutne, przeciwczerwiowe (remedia anthelmintica s. vermifuga). <CZERW+GUB>

Czerwionka, i, lm. **i 1.** p. **Wzdręga. 2.** [**C.** a. **Czerzwionka**] *krowa czerwona.*

[**Czerwionutki**] p. **Czerwoniuchny.**

[**Czerwiony**] p. **Czerwony.**

× **Czerwiotrutny** p. **Czerwiogubny:** Środki czerwiotrutne. <CZERW+TRU>

Czerwiowy, Czerwny przym. od **Czerw.**

Czerwirzepa, y, lm. **y** bot. (dorstenia) *roś. z rodziny morwowatych.* Gatunek: C. robaczna (d. contrajerva). <CZERW+Rzepa>

[**Czerwiska, isk,** blp.] *owoc robaczywy.*

Czerwistka, i, lm. **i** zool. (porphyrophora) *owad półpokrywy z rodziny czerwców, dostarczający barwnika szkarłatowego.*

Czerwitruj, a, lm. **e** bot. p. **Czerwioda.** <CZERW+TRU>

Czerwiwość, i, blm. **1.** † rz. od **Czerwiwy. 2.** ×lek. (helminthiasis) *choroba robacza, robaki.*

†**Czerwiwy,** †**Czerwliwy,** †**Czyrwiwy,** †**Czyrzwy** *stoczony przez robaki, robaczywy:* Jabłko czerwiwe. Pot. Przen.: Korzeń C. wiary naszej. Orzech. (*=wadliwy*).

† **Czerwliwość, i,** blm. rz. od **Czerwliwy.**

† **Czerwliwy** p. **Czerwiwy:** Jabłko czerwliwe butwieje. Birk.

Czerwny p. **Czerwiowy.**

[**Czerwo!**] *wołanie na woły czerwone.*

Czerwonak, a, lm. **i,** † **Czerwonóg, Flamingo** zool. (phoenicopterus) *ptak na nogach wysokich, podkasałych, na brzegach dzioba uzbrojony poprzecznemi blaszkami.*

† **Czerwonasy** p. **Czerwonawy.** Haur.

Czerwonawość, i, blm. rz. od **Czerwonawy.**

Czerwonawy, [**Czerwieniaty, Czerwoniawy**], † **Czerwonasy** *cokolwiek czerwony, zaczerwieniony, zaróżowiony:* Czerwonawe niebo. Czerwonawobiały=*przypominający barwę dzikiej róży.* Czerwonawo-brunatne kawałeczki kory sosnowej. Czerwonawo-czarny=*barwy czarnej, pomieszanej z wiśniowo-czerwoną i małą ilością szarej.* Bursztynowy odbłysk zmienia ś. w czerwonawo-złoty. Sienk. <CZERW>

Czerwonek, nka, lm. **nki 1.** † p. **Czerwieniec 2.** a. **Lądzień** zool. (trombidium) *pająk z rzędu roztoczy.*

[**Czerwoniawy**] p. **Czerwonawy:** C. porfir. Kluk. Po runie borówek zostaje czerwoniawa urodzajna ziemia. Pol.

[**Czerwoniec, ńca,** lm. **ńce**] **1.** p. **Czerwieniec 2.** bot. (ceratodon purpureus) *mech liściasty z rodziny płoniwowatych.*

† **Czerwonik, a,** lm. **i** p. **Czerwieniec.**

[**Czerwonisty**] p. **Czerwony.**

Czerwoniuchno przys. od **Czerwoniuchny.**

Czerwoniuchny, Czerwieniuchny, Czerwoniuśki, Czerwieniuśki, Czerwoniusieńki, Czerwieniusieńki, Czerwoniutki, Czerwieniutki, Czerwoniuteńki, Czerwieniuteńki, ×**Czerwoniuczki,** [**Czerwionutki, Czerwosiuńki, Czerwusieńki, Czerwonieńki**] *bardzo czerwony, zupełnie czerwony.*

×**Czerwoniuczki** p. **Czerwoniuchny.**

×**Czerwoniuczko** przys. od **Czerwoniuczki.**

Czerwoniusieńki p. **Czerwoniuchny.**

Czerwoniusieńko przys. od **Czerwoniusieńki.**

Czerwoniuśki p. **Czerwoniuchny.**

Czerwoniuśko przys. od **Czerwoniuśki.**

Czerwoniuteńki p. **Czerwoniuchny.**

Czerwoniuteńko przys. od **Czerwoniuteńki.**

Czerwoniutki p. **Czerwoniuchny.**

Czerwoniutko przys. od **Czerwoniutki.**

Czerwonka, i, lm. **i 1.** × (w kartach) *czerwień, kier.* **2.** a. **Lubryka** *odmiana gliny zabarwiona na czerwono, kredka ciesielska czerwona.* **3.** [Czerwonki] *rodzaj grzybów.* **4.** bot.: C. paląca p. **Syrojeszka. 5.** † a. † **Czyrwonka,** [**Chera, Ogień**] lek. *biegunka krwawa, dyzenterja.* **6.** [C.] ryb. p. **Wzdręga. 7.** wet. a. [**Chera, Ogień**] (erysipelas suis septicum) *choroba świń zaraźliwa, polegająca na wycieńczających wypróżnieniach krwawych, czerwonym zabarwieniu skóry i t. p.,* in. zaraza świń, róża gnilna. <CZERW>

Czerwono przys. od **Czerwony.**

Czerwonobarwny, Czerwonobarwy *czerwonej barwy, czerwony.* <CZERW+Barwa>

Czerwonobarwy p. **Czerwonobarwny.**

Czerwonobrewy *mający czerwone brwi:* Kroczył przez miasto, poprzedzany przez czerwonobrewego psa. Jeż. <CZERW+BRW>

Czerwonobrody *mający czerwoną (=rudą a. pomalowaną na czerwono) brodę:* Puakhas, ciągnione przez czerwonobrodych Hindusów. Sienk. <CZERW+BROD>

×**Czerwonogardł, a,** lm. **y** *gatunek pliszki.* Kluk. <CZERW+GAR(DŁ)>

×**Czerwonogardły** *mający czerwone gardło.*

Czerwonoglinny *zawierający czerwoną glinę:* Czerwonoglinna ziemia. Mącz. <CZERW+GLIN>

Czerwonogłowy *mający czerwoną głowę:* Szczygieł C. <CZERW+GŁOW>

Czerwonograniasty (o bydle rogatym) *mający plamy czerwone i białe.*

×**Czerwonokrusz, u,** blm. **1.** *ruda srebrna.* Kluk. **2.** *ruda cynkowa.* Kluk. <CZERW+KRUCH>

Czerwonolicy *mający czerwoną twarz:* Ten C. z dziko patrzącemi oczyma człowiek podobien do zwierza. Krasz. <CZERW+LIK>

Czerwononogi *mający czerwone nogi:* Czerwononogie bociany. Krasz. <CZERW+NOG>

Czerwononosy *mający czerwony nos:* Czerwononose indyki. Klon. <CZERW+NOS>

Czerwonooki *mający oczy czerwone:* Królik C. Czerwonooka kartofla=*gatunek kartofli z czerwonemi oczkami.* <CZERW+OK>

Czerwonoskórnictwo, a, blm. *garbarstwo w ściślejszym znaczeniu, właściwe garbarstwo.* <CZERW+(S)KOR>

Czerwonoskóry *mający skórę czerwoną, miedzianego koloru:* Człowiek C. a. **C., ego,** lm. **rzy** rz.=*Indjanin.*

Czerwonoskórzec, rca, lm. **rcy** *człowiek czerwonoskóry, Indjanin:* Czerwonoskórcy amerykańscy. Ochor.

Czerwoność, i, blm. rz. od **Czerwony:** C. twarzy, włosów, przekonań. C. grzechów naszych. Rej. (*=krwawe grzechy nasze*). <CZERW>

Czerwonoślep, pia, blm. lek. *niezdolność rozróżniania barwy czerwonej.* <CZERW+ŚLEP>

Czerwonoślepa, ej, lm. **e** lek. forma ż. od **Czerwonoślepy.**

×**Czerwonoślepiec, pca,** lm. **pcy** lek. p. **Czerwonoślepy.**

Czerwonoślepy, ego, lm. **i,** ×**Czerwonoślepiec** lek. *człowiek nie odróżniający barwy czerwonej.*

Czerwonowłosy *mający czerwone włosy, rudy.* <CZERW+WŁOS>

† **Czerwonóg, oga,** lm. **ogi** p. **Czerwonak.**

Czerwonucha, y, lm. **y** *krowa czerwona.* Zdr. **Czerwonuszka.**

Czerwonuszka, i, lm. **i** p. **Czerwonucha.**

Czerwony, † **Czyrwiony,** † **Czyrwony,** [**Czerwonisty, Czerwiony, Czerwienny, Czerzwony, Czerzwiony, Czyrzwiony, Czyrwony, Czyrzwony**], st. w. **Czerwieńszy 1.** *mający rodzaj barwy niezłożonej, rumiany, ponsowy, purpurowy, szkarłatny:* Kolor C. C. jak ogień, jak rak, jak burak, jak upiór, jak rydz. Ir.: C. jak jajko = *blady.* Co czerwone, to ładne, a co słodkie, to dobre. Prz. Czerwone włosy = *rude.* 500 ludzi czerwonej piechoty saskiej. Jaroch. (= *czerwono ubranej*). C. krzyż = *stowarzyszenie międzynarodowe sióstr miłosierdzia.* Czerwono-brunatny. Zęby białe pokazywały ś. z poza czerwono-czarnych ust. Jeż. Rączka w nicianej rękawiczce musnęła czerwono-fijoletowe palce pana Walerego. Es. Koń czerwono-gniady. Miąższ czerwono-kasztanowaty. Półki, okryte papierem czerwono-krwawym. Zap. Przybytek mnichów w białym habicie, z czerwono-niebieskim krzyżem na piersiach. Szaj. Pszenice ozime czerwonopstre. Kaczki pięknej czerwono-rudej barwy. Koń czerwono-siny. Wysunął z pod algierki czerwono-siną nogę swą. Orzesz. Masa czerwono-szara starego zamku. Rodz. Już słońce czerwono-złociste dobywało ś. z poza mgły porannej. Bał. Czerwono-żółty. Pomalować na czerwono (*=na kolor C.*). **2.** ×Moneta czerwona=*złota.* Złotą monetę nazywamy czerwoną. Cz. C. złoty a. † **C., ego,** lm. **e** rz.=*dukat:* Tysiąc czerwonych w szkatule ma. Star. **3.** Drzewo czerwone = *iglaste, szpilkowe.* **4.** *skrajny, krańcowy, liberalny, radykalny, rewolucyjny:* Jak dawniej jaskrawo był C., tak ś. teraz stał skrajnie białym i konserwatystą. Krasz. **5.** [C.]: C. wół=*gniady.* **6.** anat.: † Błonka czerwona p. **Błonka. 7.** bil.: Czerwona (dom. bila) rz.=*bila czerwona:* Wepchnął czerwoną do łuzy. **8.** bot.: a) Czerwone jagody p. **Poziomka.** b) Czerwony korzeń a. czerwony wołowy język = *dawna nazwa czerwieńca farbierskiego a. miodunki farbierskiej.* c) Czerwony śnieg p. **Pierwotek. 9.** garb.: Garbowanie czerwone a. roślinne = *garbowanie korą dębową.* **10.** lek.: † Czerwona biegunka a. † Czerwona niemoc=*krwawa biegunka:* Cesarz Albrycht umarł czerwoną niemocą, która mu ś. dostała z melonów. Biel. M. **11.** ryb.: [Płoć czerwona i płotka czerwona] p. **Wzdręga. 12.** zool.: a) Ibis C. p. **Ibis.** b) C. ogonek p. **Pleszka.** <CZERW>

[**Czerwonzłoty, ego,** lm. **e**] *czerwony złoty, dukat.*

Czerwoń, i, lm. **e, Koralodrzew, Koralowe drzewo** bot. (erythrina) *roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunek: C. k o g u c i g r z e b i e ń (e. crista galli). <CZERW>

† **Czerwończyk, a,** lm. **i** p. **Czerwieniec:** Gdybyś miał w ręku czerwończyki, tobyśmy kupili tego śpiewaczka. Boh.

[**Czerwosiuńki**] p. **Czerwoniuchny.**

Czerwota, y, lm. **y** bot. (mesogloia) *roś. z gromady wodorostów, z rzędu ciemnic, z rodziny chordarieae.*

† **Czerwotocz, u,** blm. *toczenie przez robaki, robaczywość:* Piołyn pisma zachowywa od czerwotoczu. Syr. <CZERW+CIEK>

† **Czerwotoczny** *toczony przez robaki, robaczywy.*

[**Czerwotoczyna, y,** lm. **y, Czyrwotoczyna**], †**Czerwotoczyna,** † **Czyrwotoczyna** *proszek, natoczony z drzewa przez czerw.*

† **Czerwowaty** *podobny do czerwia.* <CZERW>

[**Czerwóniéńki**] p. **Czerwoniuchny:** Biálusińko zakwitała, cerwónińkie jabka miała.

[**Czerwusieńki**] p. **Czerwoniuchny.**

[**Czeryn, u,** lm. **y**] **1.** p. **Cerun:** Mniejsze panwie nazywano zwykle czranami, czerynami. Paw. **2.** *podstawa ogniska, tudzież poziomo zrównany wierzch pieca,* in. t r z o n p i e c a. <p. Cerun>

[**Czeryń, u,** lm. **e**] p. **Cerun:** Oddawał każdy od czeryniu beczek 16. Paw. <p. Cerun>

[**Czerzeń, rznia,** lm. **rznie**] p. **Cierzeń.**

[**Czerznić się, i ś., ił ś.**] p. **Czernić.**

[**Czérznie, i,** blp., a. **a,** lm. **a**] p. **Cierń.** <TARN>

[**Czerzniowy**] p. **Cierniowy.**

[**Czerzwienić się, i ś., ił ś.**] p. **Czerwienić.**

[**Czerzwienieć, eje, ał**] p. **Czerwienić,**

[**Czerzwionka, i,** lm. **i**] p. **Czerwionka.**

[**Czerzwiony**] p. **Czerwony.**

[**Czerzwony**] p. **Czerwony.**

Czesać, sze, sał, † **Czosać,** [**Czosać**] **1.** *rozczesywać, układać, porządkować:* C. włosy, grzywę, len, wełnę. Wełna czesana. † C. suknię=*czyścić:* Dziś pan sam sobie suknią czesze. Falib. † C. rybę=*skrobać.* Przen.: Czesz djabła zrzadka. Jeż. (*=nie narażaj ś. możniejszym*). **2.** † *drapać:* Gdzie cię nie świrzbi, nie czesz. Fort. **3.** [C.] *grzebać:* Konik czesze nóżką. **4.** × *ciosać, strugać, zaostrzać:* C. kołek siekierą. **5.** ×*bić, chłostać, ćwiczyć.* **6.** × *oszukiwać, oszwabiać.* **7.** *biec, pędzić, iść prędko:* Czesze stepem, borem z listem kozak. Pol. Czesze gęstwią leśnik śmiały. Pol. **C. ś. 1.** *rozczesywać sobie włosy, czyścić ś.:* Wzajem ś. kobyłką czeszą. Prz. (*=ręka rękę myje*). **2.** ×*drapać ś.:* C. ś. po głowie. **3.** *układać ś.:* Włosy nie chcą ś. C. <CZOS>

×**Czesadło, a,** lm. **a** *narzędzie do czesania (np. grzebień, szczotka, zgrzebło).*

Czesak, a, lm. **i** *część maszyny do czesania wełny w kształcie wałka.*

Czesanie, a, blm., czynność cz. **Czesać:** Dał mu C. Oss. (*=wybił go a. ograł go*).

Czesanie się, a ś., blm., czynność cz. **Czesać ś.**

Czesanka, i, lm. **i** *wełna a. bawełna czesana, przygotowana do tkania.*

Czesankowy przym. od **Czesanka:** Wełna czesankowa.

Czesarka, i, lm. **i** *maszyna do czesania lnu.*

[**Czeski, ego,** lm. **e**] **1.** a. [**Grosz C., C. mazowiecki**], † **Czech** *moneta wartości sześciu groszy a. 12 centymów,* in. d y d e k: Nie ma za C. filipa (= rozumu) w głowie. Prz. <Od nazwy kraju Czechy>

Czesławka, i, lm. **i** bot. (tolpis) *roś. z rodziny złożonych.* <?>

Czesłota, y, lm. **y** bot. (echinacea) *roś.* <?>

Czesne, ego, blm. **I.** † a. † **Czestne,** † **Czosne** *opłata na rzecz sędziego,* in. † pamiętne. **2.** *opłata, składana przez uczniów na rzecz profesorów w uniwersytetach galicyjskich.* **3.** prow. *honorarjum lekarskie a. adwokackie.* <CZT>

† **Czesno** przys. od **I. Czesny.**

† **Czesność, i,** blm. rz. od **I.** i **2. Czesny.**

I. † **Czesny** a. † **Czestny,** [**Czestny**] **I.** *uczciwy, zacny:* Potrzeba do tak wielkiej sprawy czesnego, po naszemu zacnego człowieka. Żółk. Mimo wszystki czesniejsza. Naw. **2.** *zaszczytny:* Czesnego urzędu. Ort. <CZT>

2. † **Czesny I.** a. † **Cześny** *czasowy, tymczasowy, doczesny:* Błogosławił im Bóg tak na czesnych, jak i na duchownych dobrach. Wuj. Za czesne (rzeczy) biorą wieczne. Op. **2.** *w należytym czasie odbywający ś., terminowy:* Połóg C. **3.** *wczesny, ranny:* Bóg da ziemi waszej deszcz C. i późny. Wuj. **4.** [C.] *urodzony w czasie właściwym.* <CZAS>

[**Czesta, y,** lm. **y**] p. **Cesta.**

Czester, u, blm. *ser angielski.* <Od nazwy miasta Ang. Chester>

† **Czestka, i,** lm. **i** p. **Cześć:** Kiedy wstąpi w nas chciwość zbytnia czestki, człowiek prawie nic nie widzi. Górn. <CZT>

† **Czestne, ego,** blm. p. **Czesne.**

† **Czestnie** i [**Czestnie**] przys. od **Czestny.**

I. † **Czestnik, a,** lm. **cy** *uczestnik, wspólnik:* Stałem ś. członkiem Krystusowym i czestnikiem pomazania jego. Kat. g. <CZĘS(T)>

2. † **Czestnik, a,** lm. **cy I.** *wysoki urzędnik, dostojnik, dygnitarz:* Wojewoda i starosta z inszymi czestniki ziemie onej. Panom czestnikom, dominis honoratis. St. Wiśl. **2.** a. † **Cześnik** *kasztelan:* Grododzirżca a. C. castellanus. C. bydgoski.

† **Czestny,** [**Czestny**] p. **I. Czesny.** <CZT>

† **Czestować, uje, ował I.** † i [C.] i † **C. ś.** p. **Częstować:** Kucharza rad winuje, gdy kto gości źle czestuje. Prz. Policzkami C. Nie dać ś. długo C. Pot. Różnemi z drzewa owocami ozdobna wiosna czestuje ś. z nami. Gosł. (=*częstuje nas*). **2.** [C.] *czcić, honorować.* <CZT, p. Częst->

† **Czestowanie, a,** blm., czynność cz. **Czestować.**

† **Czestowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Czestować ś.**

×**Czestownik, a,** lm. **cy** p. **Częstownik:** Niespracowany C. Kras.

† **Czestowywać, uje, ywał** p. **Częstować:** Cycero czestowywał co przedniejsze swego powiatu ludzie. Kosz.

† **Czestowywanie, a,** blm., czynność cz. **Czestowywać.**

Czeszczeć, eje, ał *ulegać wpływowi Czechów, Czechem ś. stawać.* <Od nazwy kraju Czechy>

Czeszczenie, a, blm., czynność cz. **Czeszczeć.**

Czeszczewik, a, lm. **i** bot. p. **Grzyb.** <Zap. z Brs.>

Czeszczyzna, y, blm. **I.** *język czeski:* Mówić czystą czeszczyzną. **2.** *ogół wszystkiego, co czeskie.* <Od nazwy kraju Czechy>

[**Cześ!**] p. **Cesiu.**

×**Cześcić, i, ił** p. **Czcić.**

† **Cześciwie,** † **Cześciwo** przys. od **Cześciwy.**

† **Cześciwo** p. **Cześciwie.**

† **Cześciwy** *oddający należną cześć, nabożny, pobożny:* Ludzie cnotliwi, ubogą ofiarą błagając bogi, bywali miani za nabożne i cześciwe. Górn. <CZT>

Cześć, czci a. ×**cześci,** lm. † **czci,** † **ćci I.** *honor, dobre imię, sława, opinja, reputacja; chwała:* Uwłaczać czyjej czci. Trybunał przywrócił upadłego do czci kupieckiej. Jako rycerz osoby, której cześci bronisz, warto, że ś. jej kornie do kolan ukłonisz. Słow. Chcę tarczą być twojej cześci. Kon. Jacek wierną służbą zniósł infamji plamę, powraca do cześci. Mick. Jednych na ćciach, drugich na gardle karano. Biel. M. W bitwie ludzie czci dostawają. Górn. Tobieby to C. niosło, mnie zaś hańbę. Cick. **2.** *uczciwość, poczucie honoru, zacność:* Łotr bez czci i wiary. **3.** *szacunek, poważanie, uszanowanie, poszanowanie, czczenie, uwielbienie:* Czuć głęboką C. dla zasługi, dla bohatera. **4.** *okazywanie szacunku, uczczenie, kłanianie ś.:* Wyprawić obiad na czyjąś C. † Bogaty zawsze na czci. Koch. † Uczynił C. na twarz ku ziemi. Leop. (=*pokłon*). C. zewnętrzna. C. boska. Wszystko czyńcie ku czci Panu. Wuj. † Boga C. = *chwała Bogu, dzięki Bogu:* Dzień dzisiejszy, Boga C., więcej niż kilkadziesiąt więźniów nam przywrócił. Pot. † **Bezećci** = *w pogardzie, w poniżeniu:* Nie jest prorok wzgardzeńszy a bezećci, jedno tylko w ojczyźnie swojej. Leop. **5.** † *godność, dostojeństwo, zaszczyt:* Poddani któregokoli stadła (=stanu) byliby i czci. Św. z Woc. Czci i bogactwa mu obiecywał. Skar. Czci pragnienie= *ambicja:* Kościół czci pragnieniem Focjusza roztargniony. Skar. Czci pragnący = *ambitny:* Czci pragnącym duchem sobie stolicę przywłaszczył. Skar. **6.** *wielmożność (jako tytuł):* Wasza C. Syrok. **7.** † *danina, haracz:* Wojewoda wołoski przełożył sułtanowi, iż czci dawnej płacić nie może. Rol. **8.** † *poczęstunek, uczta, biesiada, bankiet:* Mieszczanin jeden krakowski prosił cesarza i królów na C. do siebie w dom i obficie ich uczestował. Paszk. Zdr. † **Czestka,** † **Czostka.** <CZT>

[**Cześć, i,** lm. **e**] p. **Teściowa.**

† **Cześć, czci** a. **czcie, czetł** a. **czedł** p. **Czytać:** Odezwa do tego, co czetł. Petr. Czedł pisarz te księgi przed królem. Leop. <CZT>

[**Cześniak, a,** lm. **i**] *dziecko urodzone w czasie właściwym.* <CZAS>

Cześniczek, czka, lm. **czkowie** p. **Cześnik:** Chyba pan wiesz, za kogo mnie wydają? No, powiedz, mój drogi cześniczku! Byk. <p. Cześnik>

† **Cześnie** p. **Czaśnie.**

Cześnik, a, lm. **cy** *urzędnik dworski stołowy w dawnej Polsce, z czasem tytuł ziemski honorowy:* C. koronny, litewski. Zdr. **Cześniczek.** <CZASZ>

† **Cześnik, a,** lm. **cy** p. **2. Czestnik.**

† **Cześniki, ów,** blp. *kronika, latopis:* Chronika, to jest C. dziejów polskich. <CZAS>

Cześnikiewicz, a, lm. **e** p. **Cześnikowicz:** Pan C. przesejmikował dwa folwarki. Kras.

Cześnikiewiczowa, ej, lm. **e** p. **Cześnikowiczowa.**

Cześnikiewiczówna, y, lm. **y** p. **Cześnikowiczówna.**

Cześnikostwo, a, Cześnikowstwo I. lm. **a** *urząd cześnika.* **2.** blm. *cześnik z żoną.*

Cześnikowa, ej, lm. **e** *żona cześnika.*

Cześnikować, uje, ował I. *być cześnikiem:* Cześnikował w swoim powiecie przez lat wiele. **2.** wog. *być służącym do nalewania trunków:* (Ganimed) cześnikuje Zeusowi. Ml.

Cześnikowanie, a, blm., czynność cz. **Cześnikować.**
Cześnikowicz, a, lm. e, **Cześnikiewicz** *syn cześnika.*
Cześnikowiczowa, ej, lm. e, **Cześnikiewiczowa** *żona cześnikowicza.*
Cześnikowiczówna, y, lm. y, **Cześnikiewiczówna** *córka cześnikowicza.*
Cześnikowski przym. od **Cześnik:** Urząd C.
Cześnikowstwo, a, lm. a p. **Cześnikostwo.**
Cześnikówna, y, lm. y *córka cześnika.*
† **Cześny** p. **Czasny:** Imienie cześne jako woda przechodzi.
Czeta, y, lm. y *oddział wojska, złożony ze stu ludzi:* Podzieleni na czety, półczety i dziesiątki, mieli stałych naczelników swoich. Jeż. <Srb. četa, z Węg.>
[**Czetać**, cze, **tał**] (o czeczotce) *głos wydawać:* Przyleciała czeczoteńka i czecze. Pśń. <Dźwn.>
[**Czet-czet**] (do małych dzieci) *cicho!:* Czet-czet, kochanie, czet.
† **Czetnik**, a, lm. i *szabla węgierska z czasów Batorego.* Pol. <Srb. četnik=żołnierz; Słń. četnik=major>
Czetowódz, **odza**, lm. **odzowie** *dowódca czety:* Mieli stałych naczelników swoich, zwanych czetowodzami. Jeż. <p. Czeta+Wódz>
×**Czetwer**, a, lm. y p. **Czetwiert.**
×**Czetwert**, a, lm. y p. **Czetwiert.**
[**Czetwertnia**, i, lm. e] p. **Czetwiert.** <Ukr. czetwertnia>
×**Czetwertnik**, a, lm. i p. **Czetwieryk.**
[**Czetwertowy**] *na cztery a. więcej części rozszczepiony i użyty w takim stanie do wyrobu; czworoboczny:* Drąg C. Dyszel C. <Ukr. czetwertowyj>
×**Czetweryk**, a, lm. i p. **Czetwieryk.**
Czetwiert, i, lm. **tie**, × **Czetwert**, × **Czetwer**, [**Czetwertnia**] *miara Ros. objętości do ciał sypkich.* <Ros. četvertъ>
Czetwieryk, a, lm. i, ×**Czetweryk**, ×**Czetwertnik** *miara Ros. objętości do ciał sypkich.* <Ros. četverikъ>
[**Czetyna**, y, lm. y] p. **Cetyna:** Ty myślisz, żeś je jedyny, a je was jak w lesie czetyny. Prz. <p. Cetyna>
Czewra, y, lm. y *zasłona na twarz.* Słow. <Tur. czéwré>
[**Czez**] p. **Cez.**
×**Czeznąć**, **nie**, **nął** *ginąć, niknąć, marnieć:* Chwała światowa czeznie za chwilę. <CZEZ>
×**Czeznienie**, a, blm., ×**Czeznięcie** czynność cz. **Czeznąć.**
×**Czeznięcie**, a, blm. p. **Czeznienie.**
† **Czeżuja**, i, lm. e *łuska:* Skrobię ryby, czeszę czeżuję. Kn. <? Ros. češuja>
[**Czędzić**, i, **ił**] p. **Czępieć.**
[**Czępek**] tylko w wyrażeniu: [Na czępku a. na czympku]=*w kuczki.*
[**Czępić**, i, **ił**] p. **Czępieć.**
[**Czępieć**, i, **ał**, **Cępieć**, **Czępić**, **Czędzić**] 1. *siedzieć w kuczki, przykucnąć.* 2. *cierpieć biedę, klepać biedę.* 3. *czekać, ślęczeć, pilnować:* C. przy statku = *pilnować bydła.* 4. *drzemać siedząc.* <CZĘP>
† **Częsny** *osobisty:* Żałoba (=skarga) personna, to jest częsna, jako jest o długi abo ktorekole rzeczy imże zastawne. Św. z Woc.
[**Częstacja**, i, lm. e] *poczęstunek.* <Od CZT niby Łć. postać>

† **Częstnik**, a, lm. **cy**, † **Cząstnik** *posiadacz działu, części majątku.*
† **Częstny** 1. *podzielny.* Mącz. 2. Roki częstne a. małe=*odbywane raz w miesiąc.* Św. z Woc. <CZĘS(T)>
Często przys. od **Częsty**; **Częstokroć:** C. bywać w teatrze. C. gęsto = *dosyć C.* † C. częstokroć=*bardzo C.:* C. częstokroć dla obrony królestwa nieprzyjacielskie najazdy mężnie podjęli. Herb.
×**Częstobit**, a, lm. **ci** *ten, którego często biją.* <Często+BI>
×**Częstobył**, a, lm. **owie** *częsty, stały gość, bywalec:* Ten jegomość C. w mym domu. Oss. <Często+BY>
×**Częstochowa**, y, lm. y żart. *sknera, skąpiec, dusigrosz, kutwa.* <Sld. do Często+Chować, zam. do Czestoch, Czestosław>
Częstochowski 1. *kiepski, marny, ladajaki, nietęgi:* Wiersz C. Rym C. Obraz C. Malowidło częstochowskie. Poeta C. ×Żołnierz C. = *niewyćwiczony, niewprawny.* 2. Kresa częstochowska=*wielka, znaczna.* <Od nazwy miejsc. Częstochowa, od imienia Czestoch=Czestosław>
Częstochowszczyzna, y, lm. y *lichota, tandeta:* C. literacka, artystyczna.
Częstokolenie, a, blm., czynność cz. **Częstokolić.**
Częstokolić, i, **ił** *częstokołem otaczać:* Stanowisko strażowe na całą obronę miało częstokolone wały. Rol.
Częstokołowy przym. od **Częstokół:** Częstokołowe ogrodzenia. Rol.
Częstokół, **ołu**, lm. **oły** 1. *ogrodzenie z kołów, ostrokół, palisada.* 2. myśl. *ogródek do łapania zajęcy.* <Często+KOŁ>
Częstokroć p. **Często.** <Często+KROT>
Częstokrotnie przys. od **Częstokrotny.**
Częstokrotny p. **Częsty.**
×**Częstorodnie** przys. od **Częstorodny.**
Częstorodny 1. lek.: Niewiasta częstorodna (multipara) = *która już rodziła kilkakrotnie.* 2. † przen. *urodzajny, płodny, obfity w co:* W kościele łaska Pańska duchem świętym płodna, nowe syny częstorodna. Groch. <Często+ROD>
Częstość, i, blm. 1. rz. od **Częsty.** 2. fiz. *szybkość, z jaką dane zjawisko w ciągu oznaczonego czasu ś. powtarza.* <CZĘST>
Częstotliwie przys. od **Częstotliwy.**
Częstotliwość, i, blm. rz. od **Częstotliwy.**
Częstotliwy 1. *często ś. powtarzający, częsty.* 2. gram.: Czasownik C.=*zawierający wyobrażenie częstego powtarzania.*
Częstować, **uje**, **ował**, † **Czestować**, [**Czestować**], częstot. ×**Częstowywać**, † **Czestowywać** 1. *raczyć, ugaszczać, podejmować, traktować:* C. winem, tabaką. Gra, baliki daje, częstuje (=*gości przyjmuje, ucztuje*). 2. *ofiarować komu, proponować:* Częstowano go województwem, ale wolał starostwo. Oss. C. panną=*swatać, żenić.* 3. C. kijem=*bić, walić, okładać.* C. kułakami. ×Częstują cię pogębkiem. **C. ś.** 1. *raczyć ś.:* Nie potrzeba go prosić, sam ś. częstuje. Gości zaprosiwszy, sam ś. częstuje. Prz. 2. *traktować ś. nawzajem, ceremonjować ś.:* Częstują ś., jak do wieży. Prz. (=*nikt nie chce być pierwszym*). Częstują ś., jak z wieży. Prz. (=*nikt nie chce drugiemu ustąpić*). <CZT, sld. do CZĘST>
Częstowanie, a, blm., czynność cz. **Częstować.**

×**Częstownik, a,** lm. **cy,** † **Czestownik** *ten, co lubi częstować, człowiek gościnny.*

×**Częstowywać, uje, ywał** p. **Częstować.**

×**Częstowywanie, a,** blm., czynność cz. **Częstowywać.**

Częstunek, nku, lm. **nki** *poczęstunek, częstowanie, ugoszczenie, traktament, funda:* Kto naczynie po nim i po jego częstunkach pomyje? Orzesz. <Zakończenie na wzór Nm.-ung>

Częsty, st. w. **Częstszy** i **Częściejszy, Częstokrotny** *w krótkich odstępach ś. powtarzający, nierzadki, wielokrotny, ciągły, ustawiczny:* C. gość, grzech. Wrzask krótki, C., ucinany, zjadły. Mick. Siekierka częsta w ręku. Birk. *(=często do pracy używana).* <CZĘS(T)>

Częściowo przys. od **Częściowy.**

Częściowy 1. przym. od **Część:** Wypłata częściowa. Zaćmienie częściowe. Mat.: Pochodna częściowa. **2.** fil.: Indukcja częściowa p. **Indukcja.** <CZĘS(T)>

Częściuchno przys. od **Częściuchny.**

Częściuchny, Częściutki *bardzo częsty.*

Częściutki p. **Częściuchny.**

Częściutko przys. od **Częściutki.**

Część, i, lm. **i 1.** *jedna z rzeczy, składających ś. na pewną całość, dział, składnik, element:* C. trzecia. C. czwarta *(=ćwierć, ćwiartka).* C. większa, mniejsza. C. składowa. C. lwia = *największa, główna:* Węgrzy potrafili sobie zapewnić C. lwią przy podziale praw politycznych. Chm. Pięć części świata. † Cztery części roku *(=pory).* Części dnia. Sekl. Księga na dwie części podzielona. Kras. C. ciała = *członek.* Jest w tym C. prawdy. **Częścią** przys. = *niezupełnie, do pewnego stopnia:* Częścią tego dopiął. Troc. ×**C.—C.** a **Częścią—Częścią** przys. = *częściowo—częściowo, pół—pół, z jednej strony—z drugiej strony, z jednego względu—z drugiego względu:* Ryś częścią biały, częścią bury. **Częściami** przys. = *powoli, potrochu:* Spłacać dług częściami. Po części = a) *niezupełnie, do pewnego stopnia:* Jest to po części prawda. Nie po części, ale wszystko ogółem oswobodził. Warg. b) ×*potrochu, powoli, pomału.* Po większej części, ×po wielkiej części, ×po największej części = *przeważnie.* **2.** ×*udział, uczestnictwo:* W dziełach Sobieskiego miał C. Jabłonowski. Oss. Jagiełło, wziąwszy Witołda na C. swego starania, najwyższe księstwo ziem litewskich mu dał. Herb. **3.** † *dola, los, przeznaczenie:* Ta jest C. nasza i los ten. Birk. **4.** *dział wsi:* Posiadacz części. Najwięcej jest takiej szlachty na Podlasiu, która tylko części posiada. Oss. **5.** [C.] = a) *posag* (u górali). b) *zapłata juhasów w szałasie.* **6.** anat.: a) Części miękkie = *wszystko w ciele, co nie jest kością ani chrząstką.* b) Części † naturalne, płciowe, płodne, † przyrodzone, rodne, ×rodzajne, sromne, wstydliwe = *narządy a. narzędzia płciowe.* c) Części stałe a. twarde ciała = *kości i chrząstki.* Zdr. **Cząstka, Cząsteczka.** <CZĘS(T)>

[**Część, i,** lm. **e**] p. **Teściowa.**

[**Cześnia, i,** lm. **e**] p. **Trześnia.**

Czkać, a, ał, a. nieos. **Czkać ś.** p. **Czknąć:** Czkam a. czka mi ś. <Dźwn. CZK>

[**Czkać, a, ał**] p. **Czekać.**

Czkanie, a, blm., czynność cz. **Czkać.**

Czkawka, i, blm., † **Sczkawka,** † **Szczkanie,** † **Szczkawka,** † **Szczknienie,** † **Szczkota,** † **Szczawka,** [**Cikuta, Ckutka, Czykutka, Czkutka, Cykutka, Czykawka, Szczykutka, Sikutka**] lek. (singultus) *kurcz przepony z wydawaniem głosu mimowolnego.* <Dźwn.>

Czknąć, nie, nął, † **Szczknąć,** nieos. **Czknąć ś.,** † **Szczknąć ś.,** nied. **Czkać,** † **Szczkać,** nieos. **Czkać ś.,** † **Szczkać ś.** *doznać czkawki, wydać głos wskutek kurczu przepony:* Czknąłem a. czknęło mi ś.

Czknięcie, a, blm., czynność cz. **Czknąć.**

[**Czkon! szkon!**] *wołanie na świnie.*

[**Czkutka, i**] blm. p. **Czkawka.**

† **Czliwość, i,** blm. *cześć, szacunek.*

Człap! człap! Cłap! cłap! *odgłos kroków powolnych ociężałych,* c i a p! c i a p! <Dźwn.>

×**Człap, i,** blm. p. **Szłap.**

Człapać, pie, pał 1. a. **C. ś., Cłapać, Szłapać, Szłapać ś.,** † **Szłapić,** † **Ślapić,** [**Klapać ś.**] *iść szłapią, kroczyć; chodzić powoli w obuwiu spadającym z nóg, iść wolno, wlokąc nogi, wlec ś., leźć, tarabanić ś.:* Człapał po błocie noga za nogą. C. nogami = *włóczyć nogi za sobą, szastać nogami:* Wyszedł, człapiąc powoli nogami. Kon. **2.** *szczękać zębami, kłapać:* Zgrzyta zębami i jak wilk człapie. Krasz. <Dźwn.>

Człapak, a, lm. **i 1.** a. **Szłapak** *koń idący szłapią, powolny, stępak:* Przybył on, jak zwykle, na człapaku przed kościół. Skarb. **2.** ×koń. p. **Kleper. 3.** w lm. *obuwie obszerne, spadające z nóg:* Te pantofle to prawdziwe człapaki. **4.** w lm. fl. *haki drewniane, któremi wici przy skręcaniu do ziemi ś. przybijają.*

Człapanie, a, blm., czynność cz. **Człapać:** Słychać C. *(=kroki, chód człapiącego).*

Człapanie się, a ś., blm., czynność cz. **Człapać ś.**

[**Człapiej, a,** lm. **e**] *deszczka, przyciskana nogą (u kołowrotka).*

Człeczek, czka, lm. **czkowie** p. **Człek.** <p. Człowiek>

×**Człeczeństwo, a,** blm. p. **Człowieczeństwo.**

Człeczę, ęcia, lm. **ęta** p. **Człek:** Przewrotne C. w dźwięku wyrazów poczuło nadzieję. Krasz.

Człeczy 1. przym. od **Człek,** *człowieczy, ludzki:* Ród C. Karp. **2.** ×*czyjś, niewiadomo do kogo należący:* Czyj ten płaszcz? C. L.

Człeczyna, y, lm. **y** m. a. ×ż., **Człowieczyna** *człowiek godny litości:* Biedny C. Śmieszna C. Oss. Całkiem siwo przybrany C. Kor.

Człeczysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Człek:** Poczciwe C.

Człek, a, lm. **ludzie** p. **Człowiek:** C. struchlał rycerski. Siem. *(=rycerz).* Zdr **Człeczek, Człeczę.** Zgr. **Człeczysko.** <p. Człowiek>

×**Człekobóg, oga,** blm. p. **Człowiekobóg:** Gdy C. podchodził pod ostatnie prawo, rykła góra i słońce zaćmiło ś. krwawo. <Człek+BOG>

×**Człekobójca, y,** lm. **y** p. **Człowiekobójca.** <Człek+BI>

×**Człekobójstwo, a,** blm. p. **Człowiekobójstwo.**

! **Człekokształtność, i,** blm. fil. p. **Antropomorfizm.** <Człek+Kształt>

Człekokształtny 1. a. × **Człowiekokształtny,** ×**Człekokształty** *mający kształt człowieka, podobny do człowieka:* Małpy człekokształtne, zool. p. **Małpa. 2.** ! fil. p. **Antropomorficzny.**

×**Człekokształty** p. **Człekokształtny.**

×**Człekolubiec, bca,** lm. **bcy** p. **Człowiekolubiec.** <Człek+LUB>

×**Człekolubnie** przys. od **Człekolubny.**

×**Człekolubność, i,** blm. p. **Człowiekolubność.**

×**Człekolubny** p. **Człowiekolubny.**

×**Człekonienawiść, i,** blm. p. **Człowiekonienawiść.** <Człek+Nie+Na+WID>

×**Człekorodny** p. **Człowiekorodny.** <Człek+RÓD>

×**Człekozbawny** p. **Człowiekozbawny.** <Człek+Z+BY>

×**Człekozgubnik, a,** lm. **cy** p. **Człowiekozgubnik.** <Człek+Z+GUB>

×**Człekozgubny** p. **Człowiekozgubny.**

×**Człekoznawstwo, a,** blm. *antropologja.* <Człek+ZN(A)>

×**Człekożerca, y,** lm. **y** p. **Człowiekożerca.** <Człek+ŻR>

×**Człekożerczy** p. **Człowiekożerny.**

×**Człekożerny** p. **Człowiekożerny:** C. sfinks. Morz.

[**Czło, a,** lm. **a**] p. **Cło.**

×**Człon, u,** lm. **y** *duży członek:* Mają wzrost olbrzymi i ogromne człony. Przyb.

Członeczek, czka, lm. **czki** p. **Członek.**

Członek, nka, lm. **nki 1.** anat.=a) *część ciała zewnętrznego, stanowiąca do pewnego stopnia całość odrębną:* Członki tasiemca (proglottides). b) Członki palców (internodia)=*części ich do jednej części należne,* in. kłykcie: Palce mają po trzy członki, z wyjątkiem wielkiego, mającego dwa tylko. c) C. męski, † naturalny, † nizki, † plemienny, † płodny, † przyrodny, † tajemny, wstydliwy, † wszeteczny, posp. C.=*membrum virile.* d) † C. białogłowski p. **Łechtaczka i Srom.** e) (articulus) *część szkieletu zewnętrznego kończyny stawonogich, ruchomo połączona z innemi jego częściami.* f) C. samczy (penis)=*przyrząd płciowy trutnia.* g) † *organ.:* Moc duszna jest wyszej w głowie nad członkiem ukuszenia. And. z Kobyl. (=*organem smaku, t.j językiem*). **2.** *część, dział:* C. zrównania. Członk w gzymsowaniu. Członki kroju. Podez. † C. czosnku (=*ząbek*). Kn. ×Modlitwę mówił rozdzielnie i jakoby po członku (=*po okresie, po zdaniu*). ×Członkami, ×na członki, ×po członku, przys.=*częściami.* **3.** † *punkt, paragraf, artykuł:* Dwanaście członków wiary. Skar., Op. **4.** lm. **nkowie** *uczestnik:* C. izby sądowej, rady ministerjalnej, akademji. C. św. kolegjum=*kardynał.* Wierni członkowie Chrystusowi. Wuj. (= *wyznawcy*). **5.** ×bot. *kolanko w łodydze traw, trzcin i t. p.* Zdr. **Członeczek.** <CZŁON>

Członkini, i, lm. **e** forma ż. od **Członek** pod **4,** *uczestnica:* C. oddziału pracy kobiecej na wystawie.

Członkonóg, oga, lm. **ogi** zool. p. **Zwierzę.** <CZŁON+NOG>

Członkopromienny zool.: Ryby członkopromienne p. **Ryba.** <CZŁON+PRO(MIEN)>

Członkostwo, a, lm. **a** *stanowisko, godność członka.* <CZŁON>

Członkować, uje, ował *dzielić na członki, części.* **C. ś.** *dzielić ś. na członki.*

Członkowanie, a 1. blm., czynność cz. **Członkować. 2.** lm. **a** *układ członków.*

Członkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Członkować ś.:** Nauka członkowania ś. organizmu czyli statyka. Spas.

Członkowany, Członkowaty *członki mający, z członków złożony:* Łodyga skrzypów członkowana. Dźwięki członkowane (=*artykułowane*).

Członkowatość, i 1. blm. rz. od **Członkowaty. 2.** † lm. **i** anat.=a) *połączenie kości w postaci szwu:* Spojenie kości z sobą niby szwem jakowym złączonych nazywamy członkowatością. Perz. b) Członkowatości palców=*członki palców, kłykcie* (phalanges).

Członkowaty 1. p. **Członkowany. 2.** † *mający wiele członków a. wielkie członki.* Kn. **3.** † anat.: Członkowate spojenie p. **Staw. 4.** zool.: Skorupiak C. p. **Skorupiak.**

×**Członkownictwo, a,** blm. p. **Anatomja.**

Członkowski przym. od **Członek** pod **4:** Opłata członkowska. Bilet C.

Członkowy anat., przym. od **Członek:** † Ciekłość członkowa (synovia)=*maź stawowa.*

[**Człordać, a, ał**] *deptać, zdeptać do cna.* <?>

† **Człowiectwo, a,** lm. **a,** [**Człowiectwo**] p. **Człowieczeństwo.**

[**Człowieczątko, a,** lm. **a**] p. **Człowieczę.**

Człowieczek, czka, lm. **czki 1.** lm. **czkowie** p. **Człowiek. 2.** *środkowa część źrenicy, w której odbija ś, widziany przedmiot,* in. lalka. **3.** bot. p. **Poczwarnik.**

† **Człowieczeński** p. **Człowieczy:** Chrystus wziął na ś. naturę człowieczeńską. Wuj. † **Po człowieczeńsku** przys.=*jak człowiek, po ludzku.* <p. Człowiek>

† **Człowieczeńskie** p. **Człowieczeńsko:** Nieczłowieczeńskie czynisz. Biel. M.

† **Człowieczeńsko,** † **Człowieczeńskie** przys. od **Człowieczeński:** Nie człowieczeńsko czynisz, ale jako smok okrutny ludzie mordujesz. Paszk.

×**Człowieczeńskość, i,** blm. p. **Człowieczeństwo:** Lud nasz sam przez ś. przyszedłby do pokochania porządku, do poczucia piękna, gdyby C. jego nie była zmuszoną jakiegoś zaparcia ś. siebie, jakiegoś zapomnienia. Jeż.

Człowieczeństwo, a, blm., ×**Człeczeństwo 1. a.** ×**Człowieczeńskość,** ×**Człowieczość,** † **Człowieczstwo,** † **Człowiectwo,** [**Człowiectwo**] *natura ludzka:* C. Chrystusowe. Do złego skłonniejsze jest C. nasze. Górn. Już ledwie cierpieć więcej może nasze C. pośmiechów i wzgardy. Kochan. Chłopu człowieczeństwa niemal odmawiała. Chm. **2.** ×*ciało:* Kto przeciwko człowiekowi występuje, ten na człowieczeństwie, to jest na ciele cierpieć i karan być ma. Sz. Zakryła rąbeczkiem C. jego. Pśń. **3.** *ogół ludzi, ludzkość:* Raczyłeś ciało przyjąć, abyś zbawił C. Pśń. Krwią i łzami pisane człowieczeństwa dzieje. Gasz. **4.** ×*ludzkość, litość, miłosierdzie.*

[**Człowieczę, ęcia,** lm. **ęta, Człowieczątko**] *człowiek wzbudzający litość, człeczyna.*

×**Człowieczość, i,** blm. p. **Człowieczeństwo:** Przechodziła z epoki, w której przeważa zwierzęcość, w tę, w której C. przebijać ś. poczyna. Jeż.

† **Człowieczstwo, a,** blm. p. **Człowieczeństwo.**

Człowieczy, † **Człowieczeński** przym. od **Człowiek,** *ludzki:* Rodzaj C. Człowiecza rzecz chcieć, a boska naznaczyć. Pot. Obyczaje człowiecze. Troc. (=*przystojące człowiekowi*). Syn C.=*Jezus Chrystus.*

×**Człowieczyca, y,** lm. **e** *kobieta, niewiasta.*

Człowieczyna, y 1. lm. **y** m. p. **Człeczyna. 2.** [**C.**] blm. ż. *mięso ludzkie:* Powiedał, że tu C. śmierdzi.

Człowieczysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Człowiek.**

Człowiek. a, lm. **ludzie** a. † **człowieki,** 7 pp. † **człowiecze, Człek 1.** *najwyżej rozwinięta istota organiczna; istota rozumną duszą obdarzona:* C. dobry, zły, wielki. C. w wieku. C. z głową. Pierwszy C. Bóg stworzył człowieka na obraz i podobieństwo swoje. Syn Boży stał ś. człowiekiem. Bóg-C. =*Jezus Chrystus.* Chcąc człowieka dobrze poznać, trzeba z nim beczkę soli zjeść. Prz. ×Nie jest człowiek w człowieka. Wyb. (=*niema dwuch ludzi podobnych do siebie*). C. strzela, a Pan Bóg

kule nosi. Prz. Gromada—wielki C. Prz. Wielki C. do małych interesów. Prz. † Stała ś. ugoda między dwiema człowiekoma (lpd.). †Synowie człowieków. † Dwadzieścia człowieków. Dwa człowieki wstępowali do kościoła. Leop. Dwu człowieku zabił. Wys. (lpd.) † Wedle człowieka = *po ludzku:* Wedle człowieka mówiąc, mógł być w podejźrzeniu o większej skłonności ku tamtej stronie. Wys. ×C. rycerski = *rycerz:* Każdy rycerski C. winien o prawdę ręką czynić. Górn. Wszyscy ludzie grzeszni. Prz. Póki ludzie, póty grzechy, Pot. Znać ludzi. † Wszystkim ludziem na świecie straszliwe bestje. Białob. Nie po drzewie przygoda chodzi, po ludziach. Prz. Ani do Boga, ani do ludzi. Prz. Chleb ludzi bodzie. Prz. ×Po ludziach kogo nosić = *osławiać, spotwarzać, obmawiać.* Gm.: Te ludzie (zam. ci). Oj wszystko to złe ludzie zmyślili. Kolb. Tu w Warszawie żonate ludzie gorsze jak kawalerowie. Jord. A co o mnie ludzie powiedzą? *(= świat, ogół).* Co ś. małżeństwo nakłóci, natrudzi, aby też w domu było, jak u ludzi *(= u obcych).* Podobny do ludzi = *przystojny, przyzwoity:* W niedzielę lub w święto, kiedy ogarnęła ś. trochę, to była podobna do ludzi. Jun. (Jestem) rozwódka, mam lat dwadzieścia dziewięć i jestem do ludzi podobna. Zal. K. Często chcąc zebrać wóz czy uprząż, musieliśmy z kilku sztuk kombinować, aby to jakoś do ludzi było podobne. Wilcz. Z dzieci rosną ludzie. Prz. *(= dorośli).* **2.** *człowiek jak ś. należy, osoba poważna:* C. w całym tego słowa znaczeniu. ×Całą gębą C. Pokazać ś. człowiekiem. Wszyscyśmy ludzie, tylko ksiądz pleban C. Prz. Wyjść na człowieka. To mi to C.! Oss. Pełno ludzi, a ludzi jednak nie widzimy. Tw. Te same deski, co go dzieckiem niosły, dziś odnosiły do domu człowiekiem. Słow. Przeżył wiek nie tak jak C. Prz. *(= zmarnował życie).* Wyjdą na ludzi a. będą z nich ludzie *(= wykierują ś. na porządnych ludzi, zrobią karjerę).* Ir.: Jaki mi C.! **3.** *używa ś. zam. zaimka „ja“ a. w znaczeniu osoby nieokreślonej:* C. rano wstaje, cały dzień pracuje i nic z tego nie ma. **4.** przen. *natura ludzka, zmysły, ciało, namiętności:* Umorzyła w sobie św. Tekla zwierzchniego człowieka. **5.** *mężczyzna z gminu* (którego ś. nie chce nazwać panem): Mój człowieku, powiedz mi, co to za ulica *(= mój przyjacielu).* **6.** *służący, sługa, lokaj,* w lm. *służba, czeladź, robotnicy:* Trzeba oficerowi konia pod człowieka. Gotować dla ludzi. **7.** [C.] *mąż, małżonek.* **8.** [Pierwszy C.] = *syn pierworodny w rodzinie.* **9.** [Czarny człowiek] = *rodzaj gry dziecięcej.* **10.** †w lp. zb. *ludzie:* Znaleziono tam kilkoro człowieka tej sekty. Birk. **11.** † C. pospolity = *pospólstwo, gmin:* Wyszedł przeciw Kazimierzowi pospolity C. z żonami i dziećmi. Biel. M. **12.** † w lm. *nieprzyjaciele, wrogi:* Kiedy o ludziach wieść przyszła, to Dymitr tak długo ś. wybierał, aż Tatarowie odeszli z plonem. Górn. Pod ludzie a. pod lud jechać = *robić rekonesans, dostawać języka.* Wyprawił hetman rotmistrza pod ludzie dla dostania języka. Papr. Zdr. **Człowieczek.** Zgr. **Człowieczysko.** <CZŁ+WIEK>

×**Człowiekobóg, oga,** blm., ×**Człekobóg** *łączący w sobie bóstwo z człowieczeństwem, Bóg-człowiek = Jezus Chrystus.* <Człowiek+BÓG>

× **Człowiekobójca, y,** lm. **y,** × **Człekobójca** *mężobójca, zabójca, morderca.* <Człowiek+BI>

×**Człowiekobójstwo, a,** lm. **a,** ×**Człekobójstwo** *mężobójstwo, zabójstwo, morderstwo.*

×**Człowiekokształtny** p. **Człekokształtny.** <Człowiek+Kształt>

×**Człowiekolubiec, bca,** lm. **bcy,** ×**Człekolubiec** *ten, co lubi człowieka, kocha go:* Bóg C. <Człowiek+LUB>

×**Człowiekolubnie** przys. od **Człowiekolubny.**

×**Człowiekolubność, i,** blm. rz. od **Człowiekolubny;** ×**Człekolubność,** *miłość ludzi, ludzkość, miłosierdzie, filantropja.* Czart. A.

×**Człowiekolubny,** ×**Człekolubny** *kochający ludzi, ludzki, miłosierny, litościwy.*

×**Człowiekonienawistnik, a,** lm. **cy** *nienawidzący ludzi, mizantrop.* <Człowiek + Nie + Na + WID>

×**Człowiekonienawiść, i,** blm., ×**Człekonienawiść** *nienawiść ku ludziom, mizantropja.*

×**Człowiekorodny,** ×**Człekorodny** *rodzący ludzi.* <Człowiek+ROD>

[**Człowiekowy**] *ludzki:* Cłowiekowe życie.

×**Człowiekozbawny,** ×**Człekozbawny** *zbawienny dla ludzi.* <Człowiek+Z+BY>

×**Człowiekozgubnik, a,** lm. **cy,** ×**Człekozgubnik** *ten, co gubi człowieka, gubiciel ludzi:* Szatan C. <Człowiek+Z+GUB>

×**Człowiekozgubny,** ×**Człekozgubny** *gubiący ludzi:* Grzech C.

×**Człowiekożerca, y,** lm. **y,** ×**Człekożerca** *ten, co pożera ludzi, ludożerca.* <Człowiek+ŻR>

×**Człowiekożerny,** ×**Człekożerny,** ×**Człekożerczy** *pożerający ludzi, ludożerczy.*

[**Człowy**] przym. od **Czło** *celny.*

[**Człónek, nka,** lm. **nki**] p. **Czółenko.**

1. ×**Czmer, u,** lm. **y** p. **Szmer.**

2. ×**Czmer, u,** lm. **y,** ×**Czmyr 1.** *zawrót głowy, zamroczenie.* **2.** *podchmielenie, podpicie.* <?Por. Ukr. czmyr>

[**Czmer, u,** blm., **Czmyr**] *rzecz drobna i licha* (np. drobne rybki, liche zboże itd.). <?>

Czmerać, a a. **rze, ał,** ×**Czmyrać 1.** *gmerać, grzebać, poruszać, przebierać, przewracać:* C. w książkach, w papierach *(= szperać).* Piórkiem w gardle czmeraj. Perz. **2.** nieos.: Czmera mu w głowie = a) ×*ma zawrót głowy;* b) *upił ś.* ×Czmera mu w oczach = *zamroczyło go, ciemno mu w oczach.* <?>

Czmeranie, a, blm., czynność cz. **Czmerać.**

Czmiel, a, lm. **e** zool. **1.** p. **Trzmiel:** W każdej plamie siedzi we środku kula, jak C. w ziemnej jamie. Mick. **2.** † *szerszeń.* <p. Trzmiel>

[**Czmucenie, a,** blm.] czynność cz. **Czmucić.**

[**Czmuchnąć, nie, nął**] *mocno uderzyć.* <?>

[**Czmuciciel, a,** lm. **e, Cmuciciel**] *ten, co czmuci, zwodziciel, oszust.*

[**Czmucicielka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Czmuciciel.**

[**Czmucić, i, ił, Cmucić**] *bałamucić, durzyć, oszukiwać, zwodzić, kręcić:* Król mi coś czmuci. Słow. C. oczy. Słow. *(= tumanić, mydlić).* <p. Czmut>

[**Czmud, a,** lm. **y**] *niezdarna sługa.*

† **Czmura, y,** lm. **y** *chmura.*

[**Czmut, a,** lm. **y**] **1.** *bałamut, oszust, blagier, kłamca.* **2.** a. w lm. [Czmuty] *bajki, gadaniny, plotki; bagatele, drobnostki.* <Brs. i Ukr. czmut>

Czmychać, a, ał p. **Czmychnąć.**

Czmychanie, a, blm., czynność cz. **Czmychać.**

Czmychnąć, nie, nął, nied. **Czmychać 1.** a. [**Cmyknąć**] *uciec, drapnąć, zemknąć:* Uradzimy wspólnie, jak C. do Ameryki. Bał. Przemyśliwał już nad tym, jakby to czymprędzej C. z tego zaklętego domku. Zach. Czmychnąwszy dziurką od klucza, dotąd jak czmycha, tak czmycha. Mick. Ale już Niemiec dernął i czmychał przez pole. Moraw. **2.** *sapnąć:* Ławnik nosem czmychnął z wyraźnym zniecierpliwieniem. Gom. <Dźwn.>

Czmychnięcie, a, blm., czynność cz. **Czmychnąć**.

×**Czmyr**, u, lm. y p. 2. **Czmer**.

[**Czmyr**, u, lm. y] p. [**Czmer**].

×**Czmyrać**, a, a. rze, rzy, ał p. **Czmerać**: Czmyrzy mi ś. w głowie, w oczach. L.

×**Czmyranie**, a, blm., czynność cz. **Czmyrać**.

[**Cznebla**, i, lm. e] p. **Głowacz**.

† **Czo** p. **Co**.

[**Czoban**, a, lm. i] p. **Czaban**: Na halach czobani stada swoje pasali. Jeż.

[**Czobański**] przym. od **Czoban**: Rzuciły ś. na nich czobańskie psy. Jeż.

[**Czobot**, u, lm. y] p. **Chobot**: Z czobotów mu dziurawych wyglądają wiechcie. Klon. <Ukr. czobit>

[**Czobut**, u, lm. y] p. **Chobot**.

[**Czochać**, a, ał, **Cochać**] *drzeć*: C. buty. **C. ś.**, ×**Czechać ś.**, [**Cochać ś.**] *trzeć ś., ocierać ś., drapać ś.*: Świnia czocha ś. o płot. <CZOS>

Czochanie się, a ś., blm., czynność cz. **Czochać ś.**

Czochra, y, lm. y *przyrząd do czesania lnu*, in. r a f a.

Czochrać, a a. rze, ał, **Czuchrać**, ×**Czechrać** **1.** *targać, plątać, wikłać, kudłać, rozrzucać*: C. włosy. Wiatry włos jego czochrały. Przyb. **2.** *czesać, rozczesywać*: C. wełnę. C. len (in. r a f o w a ć). Tu łabędzie, tam kaczory swoje czochrały kędziory (=*muskały, układały*). **3.** † *drapać, skrobać, trzeć*: Ciało paznoktami C. **C. ś.**, **Czuchrać ś. 1.** ×*czesać ś. źle, rozrzucać sobie włosy*. Oss. **2.** ×*bić ś., czubić ś.*: Waśniąc ś. za łby czochrają. Kniaź. **3.** [C. ś.] *drapać ś.; ocierać ś. o coś twardego*: Krowy czochrają ś. o drzewinę. **4.** [C. ś.] *guzdrać ś.* <? CZOS>

[**Czochrak**, a, lm. i, **Czuchrak**] *guzdrała*.

Czochranie, a, blm., czynność cz. **Czochrać**.

Czochranie się, a ś., blm., czynność cz. **Czochrać ś.**

[**Czochraty**]: Kapusta czochrata = *kapusta włoska*.

[**Czochron**, a, lm. y, **Czochrun**] *człowiek z rozczochraną głową*.

[**Czochrun**, a, lm. y] p. **Czochron**.

[**Czoder**!] *wołanie na konie, żeby zawróciły*. <?>

[**Czokać**, a, ał] p. **Cmoknąć**. <Dźwn.>

×**Czokan**, a, lm. y p. **Czekan**.

[**Czokanie**, a, blm.] czynność cz. **Czokać**.

[**Czoknąć**, nie, nął] p. **Cmoknąć**.

[**Czoknięcie**, a, blm.] czynność cz. **Czoknąć**.

×**Czokolada**, y, blm. p. **Czekolada**.

×**Czokolata**, y, blm. p. **Czekolada**.

×**Czokulata**, y, blm. p. **Czekolada**.

×**Czolisty** p. **Czołowaty**. Bobr.

×**Czolny 1.** p. **Czołowy**. **2.** *czółnowy*. **3.** pusz.: Rygiel C. a szpona czolna p. **Rygiel**. <CZOŁ>

×**Czolsko**, a, lm. a p. **Czoło**.

×**Czołak**, a, lm. i *człowiek, mający wielkie czoło*.

† **Czołdak**, a, lm. i p. **Czołdar**.

† **Czołdar**, u, lm. y, † **Czołdak**, † **Czołdur** *przykrycie na konia, czaprak*: Koń pod złotym czołdarem. Pot. <Tur. czułdar, Węg. csóltár>

† **Czołdro**, a, lm. a p. **Kołdra**. <p. Kołdra>

† **Czołdur**, u, lm. y p. **Czołdar**.

Czołeczko, a, lm. a **1.** p. **Czoło**. **2.** p. **Czołko**.

Czołem! p. **Czoło**.

† **Czołen**, łna a. łnu, lm. łny, [**Czołen**] p. **Czółno**: C. wziąć. Wzięcie czołnu. Pojęcie czołna.

† **Czołenek**, nka, lm. nki p. **Czołn**: Mój ś. C. puszcza miałkiemi wodami. Toł.

×**Czołenko**, a, lm. a p. **Czółno**.

×**Czołg**, a, lm. i **1.** *gadzina czołgająca ś., płaz*: Słysząc szmer liścia, myśli, czy ś. jaki C. pod krzakiem wije. Przyb. **2.** *czołganie ś., pełzanie*. ×**Czołgiem**, ×**Czołgami** przys.=*czołgając ś.*: Tatarzy czołgiem ś. podmykali pod okopy. Tw. **3.** w lm. *włoce wozu tartakowego*. **4.** w lm. *hamulce wozowe*. <? CZOŁG>

Czołga, i, lm. i bot. p. **Widłak**.

×**Czołgacz**, a, lm. e **1.** a. † **Czołganiec** *ten, co ś. czołga, płaz*: Wąż C. Rodzaj piąty gadu czołgającego ś. nazywamy czołgaczami. Kluk. **2.** *pochlebca, lizus, nikczemnik*.

† **Czołgać**, a, ał p. **Czołgać ś.**: Żaby po pałacach mierzione czołgały. Kochan.

Czołgać się, a ś., ał ś., † **Czołgać**, † **Czołkać ś.**, † **Stołgać ś.**, dok. ×**Czołgnąć ś. 1.** *pełznąć, pełzać, posuwać ś., wlec ś., prześlizgiwać ś.*: Gad ś. czołga. Bluszcz ś. czołga po ziemi (=*wije ś.*). Przen.: Muza tego poety zaledwie ś. czołga. **2.** przen. *upokarzać ś., uniżać ś., płaszczyć ś.*: Wolą raczej, aby ś. pod ich czołgano nogami, niżeli żeby mówiono prawdę bez ogródki. Zabł. C. ś., by ś. wywyższyć. Pot. S. **3.** bot.: Łodyga czołgająca ś. = *rosnąca w kierunku poziomym, przyrosła do ziemi*. <? CZOŁG>

×**Czołgający** woj.: Wystrzał C.=*wystrzał, przy którym kula robi podskoki*. Działobitnie czołgające. Jak. J. (=*z których można wykonywać wystrzały czołgające*).

×**Czołgami** przys. p. **Czołg**.

×**Czołganie**, a, blm. p. **Czołganie ś.**

† **Czołganiec**, ńca, lm. ńce **1.** p. **Czołgacz**: Za piękną sobie rzecz ma czołgańcem być ziemskim i zaniechać pomocy boskiej, która cię do góry prowadzi. Birk. **2.** p. **Czołganie ś.**: Piaski wąż orze, długie swego czołgańca zostawując ścieżki. Bardz.

Czołganie się, a ś., blm., ×**Czołganie**, ×**Czołganina**, † **Czołganiec** czynność cz. **Czołgać ś.**

×**Czołganina**, y, lm. y p. **Czołganie ś.**: Już wąż dąży ku Ewie nie tak, jak przedtym, pochyłą czołganiną, lecz do góry ś. wznosząc. Przyb.

† **Czołgatny** p. **Czołgliwy**: Robactwa czołgatne. Leop.

×**Czołgiem** przys. p. **Czołg**.

×**Czołgliwy**, † **Czołgatny** *czołgający ś., pełzający*: Niektóre z gatunków czołgliwego gadu. Przyb.

×**Czołgnąć się**, nie ś., nął ś. p. **Czołgać ś.**

[**Czołgot**, a, lm. y] *dzięcioł*. <Od Czołgać ś.>

[**Czołka**, i, lm. i] = **Całka** (= *rzepa*). < Niewczesne odmazurzenie nagłosu, zam. Cáłka>

† **Czołkać się**, a ś., ał ś. p. **Czołgać ś.**

Czołko, a, lm. a **1.** p. **Czoło**. **2.** p. **Czółko**: W oknach widać było czepce, złote i aksamitne czołka. Sienk. **3.** [C.] p. **Czółno**. Zdr. **Czołeczko**. <CZOŁ>

×**Czołkowy** przym. od **Czołko**: Jejmość czołkowa=*ubrana w czołko, mieszczka a. parafjanka*.

† **Czołn**, a a. u, lm. y p. **Czółno**: Przy statkach mieć potrzeba C. Haur. Zdr. † **Czołnek**, † **Czołenek**, † **Czołnik**, [**Czołnuszek**]. <CZOŁN>

×**Czołneczko**, a, lm. a p. **Czółno**.

† **Czołnek**, nka, lm. nki **1.** p. **Czołn**: C. przy brzegu uwiązany. Warg. **2.** i [C.] p. **Czółenko**: Gdzieby same czołnki tkaczego rzemiosła tkały, nie potrzebowalibyśmy mistrzów. Petr. **3.** *naczynie do kadzidła*, in. ł ó d k a. **4.** anat. (os naviculare) ***kość łódkowa stopy***.

[**Czołniaczek**, czka, lm. czki] p. **Czołniak**. <CZOŁN>

[**Czołniak**, a, lm. i] p. **Czółno**: C. rybacki. Zdr. [**Czołniaczek**].

×**Czołnić**, i, **ił** *wyżłabiać w postaci czólenka.*

Czołnik, a, lm. **i 1.** † p. **Czoln. 2.** [C. a. **Czołnyk**] *czólenko do wkładania cewki w krosnach t. j. w warsztacie tkackim.* **3.** † lm. **cy** p. **Czólnik**.

×**Czołnisko**, a, lm. a p. **Czółno**: Trzask nazbierał z czołniska starego. Bardz.

×**Czołnko**, a, lm. a p. **Czółno**.

Czołno, a, lm. a **1.** ×p. **Czółno. 2.** [C.] p. **Czólenko**.

[**Czołnuszek**, szka, lm. szki] p. **Czoln**.

[**Czołnyk**, a, lm. i] p. **Czołnik**.

Czoło, a, lm. a, [**Czeło, Czało**] **1.** anat. (frons) *najwyższa, wypukła część twarzy nad oczyma, pomiędzy skroniami:* C. pogodne, zmarszczone, wysokie, nizkie, myślące. Marszczyć C. ×Sępić C. Z zwiędłemi czoły. Kon. Pracować w pocie czoła. Ryć czołem = *upaść w błoto, na ziemię*: Potknął ś. i w błocie ryje czołem. Tremb. Nie miał na czele napisane, że hultaj. Oss. † C. w C. (= *oko w oko*): C. w C. słońce pogląda na miesiączne koło. Susz. † Czołem bić (dom. o ziemię) = *nizko ś. kłaniać:* Chłopi z pokłonem czołem nizko bili. Stryjk. Czołem komu bić a. uderzać = *kłaniać ś., cześć oddawać:* Narody te bałwanom czołem biły. Birk. Czołem hetmanowi wolę uderzyć. Birk. **Czołem!** = a) *witam:* Czołem, czołem, obaj ś. witają. Jabł. b) † *dziękuję:* Czołem za cześć. Kn. **2.** przen. *przednia a. wierzchnia strona czegokolwiek:* (Stawu) C. najeżone łozami, wierzbami czubate. Mick. (= *brzeg*). Młyn zatrząsł mchem obrosłe C. Mick. (= *dach*). C. góry (= *wierzchołek*). Róże, co wysoko niosą jesienne czoła, błyszczące ś. rosą. Słow. (Lipa) wysoko niosła czoła wianki. Słow. Dym leci czołem (okrętu). Słow. Padali czołem na C. kamieni. Słow. **3.** ×przen. *głowa, umysł:* Nie chciał i najmniej o tym trudzić czoła. Kul. **4.** przen. *wstyd, ambicja:* Nie mieć czoła. Człowiek bez czoła. Gdybyś cokolwiek miał czoła, sam wstyd powinienby cię przerobić. Min. C. miedziane, wytarte (= *brak ambicji*). **5.** przen. *śmiałość, zuchwalstwo, bezczelność:* Jakim czołem śmiałbyś pokazać ś. przed nią? Kto ma C. po temu, może ś. podpisu zaprzeć. † Z wysokiego czoła górnie dzieci swoje przyodziewają. Glicz. (= *zuchwale, dumnie*). **6.** przen. *opór:* Stawić a. ×postawić C. a. ×czołem ś. stawić. Stawić C. przeciwnościom. Z wojskiem tym mógł nieprzyjacielowi C. postawić. Nar. Czołem niewinności trzeba ś. stawić potwarcom. † Wszystek sposób wojny należy na samych żołnierzach, gdy ś. czołem opierają. Baz. (= *odważnie, wytrwale*). **7.** *przód, przednia strona, pierwszy plan:* Wiele stało prałatów po bok i na czele. Chełch. Ze swoim na C., z cudzym do kąta, choć dobre. Fred. M. Wysunąć coś na C. ×Na C. wyjeżdżać = *na popis:* Fałsz to jest, czym na C. wyjeżdżamy, że... Pilch. ×Na C. czemu zachodzić = *iść naprzeciw:* Wszystkim przeciwnościom na C. zachodził. Oss. ×C. trzymać = *mieć pierwszeństwo, trzymać prym:* Między pismami Seneki C. trzymają listy. Pilch. Stać, stanąć, postawić kogo na czele wojska, rządu. Kastor z bratem Polluksem jaśnieli na czele (dom. gwiazd). Mick. **8.** × *naczelnik, zwierzchnik, przodownik:* Michałowicz, C. partji. Świt. Zebrał starsze izraelskie i czoła familji. Leop. **9.** *wybór, dobór, kwiat:* C. narodu, młodzieży, wojska. Wszystkich hetmańskich czynów dank i C., sprawa Chocimska. Susz. **10.** † *powaga, uznanie, szacunek:* U niektórych statek sam i powaga ma C., i w kim to widzą, to już u nich wielki człowiek. Górn. **11.** [C.] *najlepsze ziarno:* Po wywiewaniu zboża pierwsze od wiatru, ile cięższe, jest C., śrzednie pospolite. Kluk. **12.** [C.] rzeź. *najlepsze okazy w stadzie.* **13.** [C.] *łysina.* **14.** [C.] *początek wesela.* **15.** *szeroka, nieco wypukła część młotka.* **16.** † C. koła = *obwód:* C. koła jest sama okrągłość powierzchna koła. Sol. **17.** † C. okrętowe = *brzeg, burta:* C. okrętów bardzo wyniosłe, burzliwościom i szturmom gwoli. Warg. **18.** bot. *górna część pancerza niektórych wodorostów.* **19.** bud. = a) *przednia strona budowli, front:* C. domu, mostu. Każde C. u sieni i u bramy wkoło było pod jedną miarą. B. B. b) *brzeg budowli, przez całą grubość sklepienia uważany.* c) ×*szczyt domu, przyczółek.* Podcz. **20.** woj. = a) *przód, front wojska:* C. szyku, szeregów, kolumny, obozu. Czoła kolumn na linji. C. kolumn austryjackich. Jeż. Atakować czołem. Stać czołem do nieprzyjaciela. b) Czoła dzieł fortyfikacyjnych = *części najwięcej w pole wysunięte:* Czoła dwuramnika, barkanu, narożnika, półksiężyca. **21.** cies.: Drzwi do czoła = *które przy zamykaniu wchodzą w ramę, nie wystając za nią.* **22.** a. **Sztyrna** garb. *część skóry od łba.* **23.** ×kuch. *tłustość, wychodząca z mięsa gotowanego:* Gdy ś. mięso gotuje, zbierają C. i w osobną rynkę składają na omastę innych potraw. Oss. **24.** leśn. *grubszy koniec belki, obrobionej na cztery kanty.* **25.** ×pusz. *najwyższa i najszersza część łoża armatniego*, in. × p r z o d e k. Dek. Zdr. **Czółko, Czóleczko, Czołko, Czołeczko.** Zgr. ×**Czolsko**. <CZOŁ>

×**Czołobarwy** *barwiący, zdobiący czoło:* Czołobarwe kolory twarzy. <CZOŁ+Barwa>

† **Czołobitne**, ego, blm. p. **Czołobitnia**: Miasto pokłonu i czołobitnego posyłam kolędę. Birk. <CZOŁ+BI>

† **Czołobitnia**, i, lm. **e**, † **Czołobitne** *bicie czołem, ukłon pokorny:* Niechże tedy uniżona będzie C. Bogu. Koch.

×**Czołobitniczka**, i, lm. **i** forma ż. od **Czołobitnik**.

×**Czołobitnie** przys. od **Czołobitny**: Dziękuję C. Pot.

Czołobitnik, a, lm. **cy** *ten, co czołem bije, czciciel:* Bożek chwili otoczony czołobitnikami. Gliń.

Czołobitność, i **1.** blm. rz. od **Czołobitny. 2.** ×lm. **i** *oznaka uszanowania, bicie czołem, ukłon:* W jakiejem godności zostawała niedawno i czołobitności jakiem brała od ludu. Ustrz.

Czołobitny *pokorny, uniżony, pełen uszanowania:* Ukłon C.

×**Czołon**, a, lm. y bud. p. **Czołona**.

×**Czołona**, y, lm. y, ×**Czołon** bud. *szczyt domu, strych.* Podcz. <?>

Czołowaty, ×**Czolisty 1.** *mający wielkie czoło;* wet.: Byk C. (bos frontosus) = *mający duże czoło, jako cechę rasy górskiej bydła rogatego.* **2.** ×*mający kształt czoła.* **3.** † anat. *do czoła należny:* Kość czołowata = *kość czołowa.*

Czołowy, ×**Czolny**, † **Czelny** przym. od **Czoło**: **1.** anat. *do czoła należny:* Kość czołowa a. † c z e l n a a. † c z o ł o w a t a (os frontis). Mięsień C. a. † m y s z k a c z e l n a (musculus frontalis). Tętnica czołowa (arteria frontalis). Ciemiączko czołowe p. **Ciemiączko.** Płaszczyzna czołowa=

pionowopoprzeczna. Przecięcie czołowe (sectio frontalis)=*w kierunku płaszczyzny czołowej.* 2. woj. *przedni, frontowy:* Skoczył na piechotę czołową nieprzyjacielską. Nar. Atak C. 3. ×przen. *przedni, wyborowy, doborowy, najlepszy:* Do siejby ziarna powinny być zupełne, ważne, czołowe, jak nazywają. Kluk. Ulice w ogrodzie czołowe (=*główne*) i ulice węższe. Kluk. <CZOŁ>

Czołówka, i, lm. **i** bud. *ozdoba z gliny wypalonej.*

Czołwik, a, lm. **i, Żółwik, Żółwi obraz, Tarcznik** bot. (chelone) *roś. z rodziny trędownikowatych.* <?>

×**Czomber, bra,** lm. **bry** p. **I. Cąber.**

×**Czombr, a,** lm. **y** p. **I. Cąber.**

[**Czombrzenie, a,** blm.] czynność **cz. Czombrzyć.**

[**Czombrzyć, y, ył**] p. **Combrzyć.**

† **Czombrzyć, y, ył**=**Cembrzyć.**

Czompon, a, lm. **y** garb. p. **Czaprak.** <?>

Czop, a, lm. **y I.** *stożkowata zatyczka otworu we frontowym dnie beczki, szpunt:* Uchyl czopu, wnet będzie po piwie. Oss. (=*brak karności niszczy wszystko*). Piwo młode C. wysadza. Oss. (=*młody nie znosi władzy nad sobą*). Głupi, jak C. Prz. **2.** ×przen. *napoje wyskokowe, trunki:* Handlować korcem (=*zbożem*) i czopem. Jabł. Czopem ś. często żegnał. Koch. (=*podpijał sobie*). **3.** † przen. *podatek od trunków:* Sejm zatkną czopem i pobory. Biel. M. Pospólstwo drą aż do czopa, aby były zbytkom nakłady. Koch. **4.** *wał, oś, biegun:* C. wrót. Wiośl.: C. dulki. **5.** *drągal, niezgrabjasz, gap, niedołęga, fujara.* **6.** *panew do warzenia solanki, a. ilość soli zawarta w takiej panwi,* in. [c e r u n]. **7.** [C., **Kapa, Kapiszon**] *część okucia przy saniach.* **8.** [C.] *wielka kadź, np. w gorzelni.* **9.** cies. *część drzewa wystająca, przeznaczona do wpuszczania w odpowiednie nacięcie, zaciosany koniec belki,* in. z ą b, p ę p, p i ę t k a. **10.** fl.: C. liny=*koniec liny, służącej do holowania, do którego przywiązują ś. flisi.* **11.** gór.: C. wału=*klin, zasuwa.* **12.** lek.=a) C. zatorny a. zatorowy=*skrzep krwi, zatykający naczynie krwionośne.* b) a. !**Burdonet** *kłębuszek do zatykania naczyń przy krwotokach.* **13.** mech. *jeden z okrągłych końców, na których kołowrot spoczywa.* **14.** pusz. *występ walcowaty, którym działo opiera ś. na łożu.* **15.** a. **Ostrzyca** zool. (aspro zingel) *ryba ciernio-promienna, piersiopłetwa, okuniowata.* Zdr. **Czopek, Czopeczek.** <Nm. Zapf(en)>

Czopeczek, czka, lm. **czki** p. **Czop.**

Czopek, pka, lm. **pki I.** p. **Czop:** ×C. do flaszy =*korek:* Czopki do flasz bywają z kory korkodębu. Kluk. 2. anat.=a) (uvula) *ciałko miąższe, podługowate, zwieszające ś. z podniebienia miękkiego nad językiem,* in. j ę z y c z e k, † j a g o d a, † n a r o s t e k, † z a t y c z k a n o s a. b) p. **Nagłośnia.** 3. lek.=a) (suppositorium) *masa do wkładania w odbytnicę,* in. k l i n i k s t o l c o w y, ×p i g u ł k a s t o l c o w a. b) † C. w gardle p. **Angina.** Mur. c) C. ropny=*stożek ropny, rdzeń.* d) C. skubankowy (turunda)=*zwitek skubanki,* in. ×z a t y k a d ł o. **4.** ogr. *krótka gałązka a. wić ogrodowa; dwie gałązki ucięte w haczyk.* **5.** pusz.: C. wrzecionowy=*wypukłość na żelaznym wrzecionie, która, oblepiona gliną, służy do ukształtowania oka bomby.* Jak. J.

Czopiarka, i, lm. **i** *maszyna do robienia czopów.*

[**Czopieradło, a,** lm. **a**] p. **Czupiradło.**

Czopkowy przym. od **Czopek; anat.:** Wyrostki czopkowe kości klinowej (processus clinoidei).

Czopnica, y, lm. **e** *piła do rznięcia kawałków drzewa, szczeg. do zarzynania czopów,* in. p i ł a c z o p o w a.

×**Czopować, uje, ował I.** *spajać przy pomocy czopa.* 2. *zatykać korkiem, korkować.* 3. *czopowe opłacać:* Wina już odczopowane zarząd pieczętować ma, aby drugi raz od nich nie czopowano. Vol.

×**Czopowanie, a,** blm., czynność cz. **Czopować.**

Czopowe, ego, blm. *podatek od wyrobu trunków:* Miasta od wyrobku piwa, gorzałek i miodów C. do skarbu wnoszą. Skrzet. Podatek czopowego miejskiego, będący podatkiem, od ilości wyrobionego trunku pobieranym. Skarb.

Czopownik, a, lm. **cy** *poborca czopowego.*

Czopowy przym. od **Czop:** Otwór C. Piła czopowa p. **Czopnica.** Opaska czopowa=*obrączka, opasująca czopy armaty.* Część czopowa działa a. ×sztuka czopowa=*część średnia działa* (gdzie ś. znajdują czopy). ×Brat C.=*pijak.*

[**Czopuch, a,** lm. **y**] p. **Cepuch.**

[**Czopyk, a,** lm. **i**] p. **Babka.**

×**Czorba, y,** lm. **y** p. **Ciurba:** Kociołek na ciebie czeka... zrobisz czorbę. Jeż.

[**Czorcha, y,** lm. **y**] *niezgrabna kobieta.* <?>

[**Czorchać, a, ał i C. ś.**] p. **Czorchnąć.**

[**Czorchnąć, nie, nął,** nied. **Czorchać**] **I.** *odczepić, odłamać.* 2. *drzeć* (obuwie). [**C. ś.**] **I.** *odłamać ś.* 2. *drzeć ś., zedrzeć ś.* **3.** *targnąć ś., szarpnąć ś.* <?>

Czorcię, ęcia, lm. **ęta** p. **Czort.**

Czort, a, lm. **ci** p. **Czart:** Po rozdrożach C. wodzi. Pol. Zdr. **Czorcię.**

[**Czortopchajka, i,** lm **i**] *nędzny wózek, kałamaszka.* <Ukr. czortopchajka>

† **Czos, u,** lm. **y**=**Cios.**

† **Czosać, sze, sał,** [**Czosać**] p. **Czesać:** Dobrze, iż który włos został: azać mię tam jeden czosał! Korcz. <CZOS>

† **Czosanie, a,** blm., czynność cz. **Czosać.**

[**Czosełka, i,** lm. **i**] p. **Ciesiołka.**

[**Czosła, y,** lm. **y**] p. **Ciesiołka:** Wóna má zębé, jak czosłé. Prz. (t. j. wielkie i ostre).

Czosnaczek, czka, lm. **czki** bot. **I.** (alliaria) *roś. z rodziny krzyżowych.* Gatunek: C. l e k a r s k i (a. officinalis). **2.** p. **Pszonak.** <CZOSN>

Czosnak, a, lm. **i I.** bot. p. **Ożanka:** Czosnakiem trącić=*być filutem, oszustem.* **2.** [C.] p. **Czosnek.**

† **Czosne, ego,** blm. p. **Czesne.**

Czosneczek, czku, lm. **czki** p. **Czosnek.**

Czosnek, nku, lm. **nki I.** † a. †**Czosnkowanie** *zasieka, palisada; rogatka:* Miasto wałem, czosnkiem z palów zaostrzonych i z przekopem warowne. Fal. Czosnki a. rogatki. Chm. B. **2.** †*żelazo na nogi, pułapka na złodziei.* Troc. **3.** a. **Czostek,** [**Czosnyk, Czosnak, Czostak**]=a) bot. (allium) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunki i odmiany: a) C. b a b c z y (a. ursinum); b) C. b i a ł y; c) C. c e b u l a (a. cepa); d) C. d z i k i; e) C. ł u c z n y a. ł u k o w y a. C. r o k a m b u ł a. Ł u c z y c z o s n e k (a. scorodoprasum); f) C. o g r o d o w y a. p o s p o l i t y (a. sativum); g) C. p i e g a w y a. s i a t k o w y, daw. G a d o w n i k i e m, S z y g w u r c z e m, Ł u k i e m p i e g a w y m, G a d o w y m z i e l e m zwany (a. victorialis); h) C. p i ż m o w y (a. moschatum); i) C. p ł o d z i s t a. C e b u l a p ł o d z i s t (a. fistulosum); j) C. p ł o d z i s z e k a. p o r d z i k i (a. ampeloprasum); k) C. p o l n y; l) C. p o r (a. porrum); m) C. p s i; n) C. s z a r l o t k a

pospolicie Szalotka (a. ascalonicum), z odmianą zwaną Zwyczajnym szczypiorem; o) C. szczypiorek a. Tatareczka, bł. Trybulką zwany (a. schoenoprasum); p) C. walcowaty a. szorstki, niek. Łukiem zwany (a. vineale). b) *cebulka czosnku pospolitego:* Ząbek czosnku. **4.** † C. wierciany = *rodzaj potrawy, zaprawionej czosnkiem.* Zdr. **Czosneczek,** [**Czosnyczek, Czosteniek, Czośniczek**]. <CZOSN>

Czosnkować, uje, ował *zaprawiać czosnkiem.*

Czosnkowanie, a l. blm., czynność cz. **Czosnkować.** 2. † lm. a p. **Czosnek:** Podpadli pod C. i rozpoczęli stamtąd gęstą strzelbę po zamku. Górs.

Czosnkowaty l. *podobny do czosnku, przypominający czosnek:* Szaleń ma woń nieco czosnkowatą. Rost. **2.** bot.: Ożanka czosnkowata p. **Ożanka.**

Czosnkowy l. przym. od **Czosnek:** Zapach C. ×Członek C. = *ząbek czosnku.* **2.** bot.: Ziele czosnkowe = a) p. **Ożanka;** b) p. **Pszonak.**

[**Czosnyczek, czku,** lm. **czki**] p. **Czosnek:** Zmysł szlachecki C. chwyci. Pol.

[**Czosnyk, u,** lm. **i**] p. **Czosnek.**

[**Czostak, u,** lm. **i**] p. **Czosnek.**

Czostek, tku, lm. **tk** p. l **Czosnek:** Ogród warzywny, podzielony na grządki, na których rosły: cebula, C., buraków nieco. Jeż.

[**Czosteniek, ńka,** lm. **ńki**] p. **Czosnek.**

† **Czostka, i,** lm. **i** p. **Cześć:** My ś. na świeckich rozkoszach, zyskach, czostkach, łakomstwie bawiem. Skar. <?CZT>

† **Czosyk, a,** lm. **i** *młoda odrośl na roślinie, szczeg. na kapuście.* <Nm. Schoss>

[**Czoś!**] = **Cesiu.**

[**Czośniczek, czku,** lm. **czki**] p. **Czosnek.**

† **Czoż** = † **Cóż** *(=to jest).*

[**Czóła, y,** lm. **y**] p. **Czułka.**

Czółeczko, a, lm. **a l.** p. **Czoło. 2.** p. **Czółko:** Przedtym chodziły w czółeczkach, dziś o trzech piętrach noszą fryzury. <CZOŁ>

Czółen, łna, lm. **łny l.** [C.] p. **Czółno:** Opowiedzieli panu Wojewodzie, jak ś. C. wywrócił. Syrok. **2.** † anat. (fossa scaphoidea) *rowek łódkowaty ucha,* in. † zaklęśnina ucha. Zdr. [**Czółnuszek**]. <CZOŁN>

Czółenko, a, lm. **a l.** p. **Czółno:** Płynąć w czółenku. Na głowę wdział hełm szwedzki z czółenkiem. Sienk. **2.** a. † **Czołnek,** [**Czołno, Czołnek, Czółnik, Czółnak, Czółno, Członek, Czółnek**] *iglica tkacka, na którą ś. nawijają nici na wątek:* Krośna stoją w małym oknie i C. pływa w włóknie. Pol. **3.** *część maszyny do szycia, służąca do nawlekania nici.* **4.** [C.] p. **Czółko. 5.** anat.: † Chrząstka C. formująca p. **Chrząstka. 6.** pusz. *drzewo żłobione ze sprężyną pod spodem luf.*

Czółenkowato przys. od **Czółenkowaty:** Wyżłabiać C.

Czółenkowaty *podobny do czółenka:* a) anat. p. **Łódkowaty.** b) lek.: Opaska czółenkowata głowy (scapha).

Czółenkowy przym. od **Czółenko:** Na majdanie widać było dwustu jeźdźców w czółenkowych hełmach. Sienk. *(=z czółenkami).*

[**Czółka, i,** lm. **i**] p. **Czułka.**

Czółko, a, lm. **a l.** p. **Czoło. 2.** a. **Czołko,** [**Czółenko, Strojnik**] *opaska na czoło u kobiet, ubiór głowy kobiecy.* [Tekturowe C.] = *djademek.* **3.** bud. *wystająca część w stopniach schodowych.* Zdr. **Czółeczko.** <CZOŁ>

[**Czółko, a,** lm. **a**] p. **Czółno.**

[**Czółnak, a,** lm. **i**] p. **Czółenko.**

Czółneczko, a, lm. **a** p. **Czółno.**

[**Czółnek, nka,** lm. **nki**] p. **Czółenko.**

[**Czółniak, a,** lm. **i**] p. **Czółno.**

Czółnik, a l. [C.] lm. **i** p. **Czółenko. 2.** † lm. **cy** a. † **Czołnik** *przewoźnik, wioślarz:* Postanowienie uczynić z łodnikami i czółnikami.

Czółnisko, a, lm. **a** p. **Czółno.**

Czółno, a, lm. **a,** ×**Czołno,** † **Czoln,** ×**Czółn,** † **Czołen,** † **Czeln,** † **Czełno,** [**Czołniak, Czółniak, Czółen, Czełno, Czałno, Czołen**] **l.** *statek rybacki do pływania, wyżłobiony z jednego pnia; łódź, łódka:* C. przy statku. Most na czółnach = *na łyżwach.* **2.** *część hełmu, okrywająca tylną część szyi:* Lud ubrany w grzebieniaste hełmy z czółnami, zachodzącemi na uszy. Sienk. **3.** [Czółno] p. **Czółenko.** Zdr. **Czółenko,** ×**Czołenko,** ×**Czołnko, Czółneczko,** × **Czołneczko,** × **Czółnuszko,** [**Czołko, Czółko**]. Zgr. **Czółnisko,** ×**Czołnisko.** <CZOŁN>

Czółnowaty *do czólna podobny;* anat.: ×Kość czółnowata = *kość łódkowa.*

Czółnowy przym. od **Czółno:** Wiosło czółnowe. Spotykałeś żołnierzy szwedzkich w czółnowych grzebieniastych hełmach. Sienk.

[**Czółnuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Czółen.**

×**Czółnuszko, a,** lm. **a** p. **Czółno.**

[**Czópek, pka,** lm. **pki**] *skurupka.*

[**Czópiradło, a,** lm. **a**] p. **Czupiradło.**

Czóż, czegoż, blm. **l.** [C.] p. **Cóż. 2.** † = † **Cóż** *(=to jest).* † To C. = *to jest:* Wszytko to, C. czso czynił.

[**Czran, u,** lm. **y**], † **Czran** p. **Cerun.**

† **Czrześnia, i,** lm. **e** p. **Trześnia.**

† **Czrzewo, a,** lm. **a** *wnętrze, trzewia.*

† **Czrzoda, y,** lm. **y** *trzoda.*

† **Czsność, i,** blm. *cześć.*

† **Czsnota, y,** lm. **y** p. **Cnota.**

† **Czso** *co.*

† **Czstny** *uroczysty:* C. dzień.

[**Czsza prrr!**] *wołanie na konie, żeby stanęły.*

† **Czta, y,** lm. **y** *uczta:* Czty abo biesiady. <CZT>

Cztać, a, ał, † **Trztać** rub. *wypróżniać ś. wodnisto.* <p. Trztać>

Cztanie, a, blm., czynność cz. **Cztać.**

† **Cztena, y,** lm. **y** *litera.* Mym. <Czes. čtena>

[**Czterak, a,** lm. **i, Szterak, Śtyrak**] *dziecko, czołgające ś. na czworakach.*

† **Czterdniowy** p. **Czterodniowy.** <CZTWIOR +DŹŃ>

† **Czterdzienny** p. **Czterodniowy.**

† **Czterdziesiątka, i,** lm. **i** p. **Czterdziestek:** Piąćkroć czterdziesiątki jeną mniej.

Czterdziesiątnica, y, lm. **e l.** *pierwsza niedziela wielkiego postu, niedziela wstępna.* **2.** × p. **Czterdziestnica.** <CZTWIOR+DZIESIĘ>

Czterdziesiątnik, a, lm. **cy, Czterdziesiętnik** *członek sekty tetratydów, apolinarystów.*

† **Czterdziesiąty** p. **Czterdziesty.**

Czterdziesiętnik, a, lm. **cy** p. **Czterdziesiątnik.**

† **Czterdziesny** p. **Czterdziesty.**

Czterdziestak, a, lm. **i** rub. *czterdzieści groszy, czterdziestka, czterdziestówka.* < CZTWIOR + DZIESIĘ >

×**Czterdziestek, tka,** lm. **tki,** † **Czterdziesiątka** *ogół złożony z czterdziestu:* Mam jakiś C. złotych. C. jabłek.

Czterdziestka, i, lm. **i 1.** a. † **Czterdziestnik** *cyfra 40:* Zmazać czterdziestkę. Przen.: *czterdzieści lat wieku:* C. ś. zbliża. Już jest po czterdziestce. **2.** a. **Czterdziestówka, Czterdziestogroszówka** *moneta wartości czterdziestu groszy.*

† **Czterdziestnica, y,** lm. **e 1.** a. ×**Czterdziestodnica,** ×**Czterdziesiątnica,** ×**Czterdziestówka** = a) *post wielki.* b) *adwent.* **2.** p. **Czterdziestówka. 3.** *kobieta czterdziestoletnia.*

† **Czterdziestnik, a 1.** lm. **i** p. **Czterdziestka. 2.** lm. **cy** *mężczyzna czterdziestoletni.* Kn.

×**Czterdziestny** *zawierający w sobie czterdzieści jedności:* Post w liczbie swych dni C. Groch.

×**Czterdziestodnica, y,** lm. **e 1.** *okres czterdziestodniowy.* Wor. **2.** p. **Czterdziestnica.** Wor. <Czterdzieści+DŹŃ>

×**Czterdziestodniowo** przys. od **Czterdziestodniowy,** *co dni czterdzieści.*

Czterdziestodniowy, × **Czterdziestodzienny 1.** *trwający dni czterdzieści:* Post C. **2.** × *przypadający co dni czterdzieści.*

×**Czterdziestodniówka, i,** lm. **i** p. **Kwarantanna.**

×**Czterdziestodziennie** przys. od **Czterdziestodzienny,** *co dni czterdzieści.*

×**Czterdziestodzienny** p. **Czerdziestodniowy.**

Czterdziestofuntowy *ważący czterdzieści funtów.* <Czterdzieści+Funt>

×**Czterdziestogodzinnie** przys. od **Czterdziestogodzinny,** *co czterdzieści godzin.*

Czterdziestogodzinny *trwający czterdzieści godzin:* Nabożeństwo czterdziestogodzinne. <Czterdzieści+GOD>

Czterdziestogroszowy *kosztujący czterdzieści groszy, wart czterdzieści groszy:* Czterdziestogroszowe obiady. Bliz. <Czterdzieści+Grosz>

Czterdziestogroszówka, i, lm. **i** p. **Czterdziestka.**

Czterdziestoletni 1. *trwający czterdzieści lat:* Praca czterdziestoletnia. **2.** *mający lat czterdzieści:* Człowiek, dąb C. **3.** *przypadający co lat czterdzieści:* Jubileusz, obchód C. <Czterdzieści+LAT>

† **Czterdziestoletnie** przys. od **Czterdziestoletni,** *co lat czterdzieści.*

×**Czterdziestoludny** *z czterdziestu ludzi złożony:* Czterdziestoludna gromada. < Czterdzieści + LUD >

Czterdziestomiesięczny *czterdzieści miesięcy trwający.* <Czterdzieści+MIESIĘC>

Czterdziestopudowy *ważący czterdzieści pudów.* <Czterdzieści+Pud>

Czterdziestorublowy *wart, kosztujący czterdzieści rubli.* <Czterdzieści+Rubel>

Czterdziestotygodniowy *trwający czterdzieści tygodni.* < Czterdzieści + Ten + DŹŃ >

Czterdziestowy tkac. *złożony z czterdziestu pasem:* Talka czterdziestowa. <p. Czterdzieści>

Czterdziestozłotowy *wart, kosztujący czterdzieści złotych.* <Czterdzieści+Złoty>

Czterdziestówka, i, lm. **i 1.** p. **Czterdziestka. 2.** w Starym Testamencie, *czterdzieści plag za wielkie przewinienia.* **3.** † a. † **Czterdziestnica** *czterdzieści dni, podczas których skrzywdzony nie mógł ś. mścić za swoją krzywdę.* **4.** × p. **Czterdziestnica. 5.** ×*czterdzieści lat wieku, czterdziestka.* <p. Czterdzieści>

Czterdziestu p. **Czterdzieści:** C. ludzi pracuje, pracowało. C. męczenników.

Czterdziesty, † **Czterdziesiąty,** † **Czterdziesny** licz. porządkowy od **Czterdzieści:** C. rok życia. Czterdziestego dnia powrócił. Czterdziesta część a. jedna czterdziesta. C. pierwszy, C. drugi i t. d. Po czterdzieste. <p. Czterdzieści>

Czterdzieści, stu, † **Cztyrdzieści,** † **Czterdzieście, [Czterdzieście],** † **Czterdzieścia, [Czterycet, Styrdzieści, Sztyrycet]** o mężczyznach: **Czterdziestu** = *40:* A imię jego C. i cztery. Mick. (= *44*). W grze karcianej: C. marjaszy = *król atutowy i dama atutowa w jednych ręku.* Bić ze czterdziestu = *zadawać damę atutową a. króla atutowego (mając oboje w ręku) w grze w marjasza:* Zamiast bić ze czterdziestu, Bóg wie, jak ś. gmatwa. Syrok. Żart.: Ucierać nos ze czterdziestu = *bez chustki.* <CZTWIOR +DZIESIĘ>

† **Czterdzieścia, stu** p. **Czterdzieści.**

† **Czterdzieście, stu, [Czterdzieście]** p. **Czterdzieści:** Serce niewieście, co pierś mą targa lat przeszło C. Rod.

Czterdzieścioro, rga licz. zb. od **Czterdzieści:** C. dzieci, drzwi, źrebiąt. C. prosiąt zginęło.

† **Czterdzieśnia, i,** lm. **e** *jedna czterdziesta, czterdziesta część.*

Czterech p. **Cztery.**

Czterechset p. **Czterysta.**

Czterechsetny, † **Czterosetny,** † **Cztersetny,** † **Czterysetny,** † **Czwartysetny,** † **Czwartosetny,** † **Czworosetny** licz. porządkowy od **Czterysta:** Czterechsetna część a. jedna czterechsetna. Czterechsetna rocznica. <p. Czterysta>

Czterej, czterech p. **Cztery.**

† **Czterletny** p. **Czteroletni.**

† **Cztermiesięcznie** przys. od **Cztermiesięczny,** *co cztery miesiące.*

† **Cztermiesięczny** p. **Czteromiesięczny.**

† **Czternaćcie** p. **Czternaście.**

[Czternast] p. **Czternaście.**

Czternastak, a, lm. **i** myśl. *jeleń z rogami o czternastu końcach (= gałęziach).* <p. Czternaście>

Czternastka, i, lm. **i** *cyfra 14.*

Czternastnik, a, lm. **cy** *członek sekty religijnej z II wieku, która święciła Wielkanoc 14 marca.*

Czternastodniowy *trwający czternaście dni.* <Czternaście + DŹŃ>

Czternastolatek, tka, lm. **tki** *chłopiec czternastoletni.* <Czternaście+LAT>

Czternastolatka, i, lm. **i** forma ż. od **Czternastolatek,** *dziewczyna czternastoletnia.*

Czternastoletni, [Sternastoletni] 1. *trwający, żyjący czternaście lat:* Praca czternastoletnia. Chłopiec C. **2.** × *przypadający co czternaście lat.*

×**Czternastoletnie** przys. od **Czternastoletni,** *co czternaście lat.*

Czternastomiesięczny *czternaście miesięcy mający.*

Czternastopunktowy druk.: Czternastopunktowe pismo = *czcionki wielkości czternastu punktów,* m i t e l. (p. Punkt). <Czternaście+Punkt>

Czternastozgłoskowy wiersz = *złożony z czternastu zgłosek.* <Czternaście+Z+GŁOS>

Czternastu p. **Czternaście:** C. ludzi zginęło.

Czternasty, † **Czwartonasty,** † **Czwartynasty,** † **Czwartynaście,** † **Czwartynaćcie [Sztyrnasty]** licz. porządkowy od **Czternaście:** Numer, raz C. Ludwik C. Dziś C. (dom.: dzień miesiąca). Czternasta część a. jedna czternasta. Po czternaste. <p. Czternaście>

Czternaście, stu, † **Czworonaście**, † **Czternaćcie**, † **Cztyrnaćcie**, † **Cztyrnadcie**, [**Czterynaście**, **Czternast**, **Śternaście**, **Styrnaście**, **Szternaście**, **Sternaś**], o mężczyznach: **Czternastu** = *14*. <CZTWIOR+Na+DZIESIĘ>

Czternaścioro, rga, † **Czworonaście**, [**Śternaścioro**] licz. zb. od **Czternaście**: C. dzieci, źrebiąt, drzwi.

† **Czterny**, † **Czworny**, † **Czworosowity**, † **Czworzysty**, † **Czwórnasobny** *poczwórny, cztery razy tyle wynoszący*. <CZTWIOR>

Cztero-, **Czworo-** chem. *oznacza związek, w którym cztery atomy danego pierwiastku są zastąpione przez cztery inne atomy. Związek taki otrzymuje nazwę, poprzedzoną przez przystawkę cztero*, np. czterochlorometan (CCl_4). <CZTWIOR>

Czterobocznie przysłówek od **Czteroboczny**. <CZTWIOR+BOK>

Czterobocznośċ, i, blm. rz. od **Czteroboczny**.

Czteroboczny p. **Czworograniasty**.

Czterobok, u, lm. i p. **Czworobok**.

Czterobokowy p. **Czworograniasty**.

†**Czteroczęstny** p. **Czteroczęściowy**. <CZTWIOR+CZĘS(T)>

Czteroczęściowy, † **Czteroczęstny**, ×**Czworoczęściowy**, † **Czworoczęstny** *złożony z czterech części, dzielący ś. na cztery części*.

Czterodniowy, ×**Czterydniowy**, † **Czterdniowy**, † **Czterzdniowy**, † **Czterzedniowy**, † **Czterdzienny**, × **Czterodzienny**, × **Czworodniowy**, × **Czworodzienny**, × **Czwartodniowy**, × **Czwartodzienny**, × **Czwartodni** 1. *trwający, żyjący cztery dni*: Deszcz, termin C. Dziecię czterodniowe. Pokarm C. (= *na cztery dni*). 2. × *co cztery dni przypadający*. <CZTWIOR+DŹŃ>

× **Czterodroże**, a, lm. a, × **Czworodroże** *rozdroże, krzyżowe drogi, rozstajne drogi*. <CZTWIOR+DROG>

×**Czterodrożny** przym. od **Czterodroże**; ×**Czworodrożny**.

Czterodrutowy powr.: Lina czterodrutowa = *kręcona z czterech drutów* (= *żeber*). <CZTWIOR+Drut>

Czterodziałkowy *cztery działki mający*: C. kielich. Rost. <CZTWIOR+DZIAŁ>

×**Czterodzielnie** przys. od **Czterodzielny**.

×**Czterodzielny** p. **Czworodzielny**.

×**Czterodzienny** p. **Czterodniowy**.

Czterodźwiękowy *złożony z czterech dźwięków*: Wyraz C. <CZTWIOR+DŹWIEN>

Czterofuntowy *ważący cztery funty*: Bochenek C. <CZTWIOR+Funt>

Czterofuntówka, i, lm. i *armata strzelająca czterofuntowemi kulami*.

Czterogarncowy *zawierający cztery garnce*. <CZTWIOR+GARN>

Czterogarncówka, i, lm. i *naczynie czterogarncowe*.

×**Czterogłos**, u, lm. y p. **Czworogłosie**.

Czterogłoskowy *składający ś. z czterech liter*, czteroliterowy. <CZTWIOR+GŁOS>

Czterogłosowy *na cztery głosy ułożony, kwartetowy*. Goł. <CZTWIOR+GŁOS>

Czterogłowny p. **Czterogłowy**.

Czterogłowy, **Czterogłowny**, **Czworogłowy**, **Czworogłówny**, **Czterołbowy**, **Czworołbowy** *mający cztery głowy*: Smok, potwór C. <CZTWIOR+GŁOW>

Czterogłów, owa, lm. owy, **Czworogłów** *potwór o czterech głowach*.

Czterogodzinny 1. *trwający cztery godziny*. 2. ×*co cztery godziny przypadający*. <CZTWIOR+GOD>

Czterogran, u, lm. y p. **Czworobok**. <CZTWIOR+GRAN>

Czterograniasto przys. od **Czterograniasty**.

Czterograniastość, i, blm. rz. od **Czterograniasty**.

Czterograniasty p. **Czworograniasty**; anat.: † Kości czterograniaste a. wielokątne napięstka (ossa multangula).

×**Czterogranisto** przys. od **Czterogranisty**.

×**Czterogranistość**, i, blm. rz. od **Czterogranisty**.

×**Czterogranisty** p. **Czworograniasty**.

Czterogrannie, **Czterogranno** przys. od **Czterogranny**.

Czterogranno p. **Czterogrannie**.

Czterogranność, i, blm. rz. od **Czterogranny**.

Czterogranny p. **Czworograniasty**.

Czterogroszowy *kosztujący, wart cztery grosze*. <CZTWIOR+Grosz>

Czterogroszówka, i, lm. i 1. *moneta czterogroszowa, czworak*. 2. *świeca za cztery grosze*.

Czterojarzemny p. **Czworojarzemny**.

Czterojarzmowy p. **Czworojarzemny**.

Czterojęzyczny, **Czworojęzyczny**, **Czterojęzykowy**, **Czworojęzykowy** 1. *mający cztery języki*: Smok C. 2. *w czterech językach napisany*: Tekst, słownik C. <CZTWIOR+JĘZ(YK)>

Czterojęzykowy p. **Czterojęzyczny**.

Czterokanciasty p. **Czworograniasty**: Liście czterokanciaste. Rost. <CZTWIOR+Kant>

Czterokańczasto przys. od **Czterokańczasty**.

Czterokańczasty p. **Czworograniasty**.

Czterokarteczkowy *złożony z czterech karteczek, zawarty w czterech karteczkach*: Czterokarteczkowe ustępy. Żm. <CZTWIOR+Karta>

Czterokartkowy *złożony z czterech kartek, zawarty w czterech kartkach*.

Czterokąt, u, lm. y p. **Czworobok**. <CZTWIOR+KĄT>

Czterokątnie przys. od **Czterokątny**.

Czterokątność, i, blm. rz. od **Czterokątny**.

Czterokątny p. **Czworograniasty**.

Czterokątowy p. **Czworograniasty**.

Czterokilometrowy *zawierający, wynoszący cztery kilometry*: Okrąg C. < CZTWIOR + Kilometr >

×**Czterokitny** *o czterech kitach*: Szyszak C. <CZTWIOR+Kita>

Czteroklapkowy bot.: Cyprzyk C. p. **Cyprzyk**. <CZTWIOR+Klapa>

Czteroklasowy *o czterech klasach*: Szkoła czteroklasowa. <CZTWIOR+Klasa>

Czteroklasówka, i, lm. i *szkoła czteroklasowa*.

Czterokoleśny p. **Czterokołowy**: Wóz C. Ml. <CZTWIOR+KOŁ>

Czterokolny p. **Czterokołowy**.

Czterokołowy, **Czterokolny**, **Czterokoleśny**, × **Czterokoły**, **Czworokołowy**, **Czworokolny**, × **Czworokoły** *o czterech kołach*: Wóz, wagon C.

×**Czterokoły** p. **Czterokołowy**.

Czterokomorowy *mający cztery komory*: Słupek o zalążni czterokomorowej. <CZTWIOR+Komora>

Czterokonny, Czworokonny *zaprzężony w cztery konie:* Karawan C. <CZTWIOR+KOŃ>
Czterokończasty p. **Czworokończasty.**
Czterokończysty p. **Czworokończasty.**
Czterokrotnie przysłówek od **Czterokrotny.** <CZTWIOR+KROT>
Czterokrotny, ×**Czterykrotny,** ×**Czworokrotny,** ×**Czterorazowy,** ×**Czwororazowy** *cztery razy powtarzający ś.*
×**Czterokształtny** p. **Czworokształtny.**
Czterolatek, tka, lm. **tki** *zwierzę czteroletnie.* <CZTWIOR+LAT>
Czterolatka, i, lm. **i** forma ż. od **Czterolatek.**
Czterolecie, a, lm. **a, Czworolecie** *okres czteroletni:* C. urzędowania.
Czteroletni, ×**Czteroletny,** †**Czterletny,** †**Czterzylećny,** ×**Czworoletni,** ×**Czworoletny,** †**Czworletni,** ×**Czteroroczny,** ×**Czwororoczny l.** *trwający cztery lata; mający, żyjący cztery lata:* Sejm C. Dziecko czteroletnie. **2.** ×*co czwarty rok przypadający.*
×**Czteroletny** p. **Czteroletni.**
Czterolicy, Czworolicy, Czterotwarzowy, Czworotwarzowy *mający cztery twarze:* C. Światowid. <CZTWIOR+LIK>
Czterolistkowy, Czworolistkowy *o czterech listkach.*
Czterolistny, Czworolistny, Czterolisciowy, Czworolisciowy, ×**Czterolisciany,** ×**Czworolisty,** ×**Czworolisciany** *o czterech liściach:* Ja ś. kocham! W. czym? czy w czterolistnej koniczynie? Słow. <CZTWIOR+LIST>
×**Czterolisciany** p. **Czterolistny.**
Czterolisciowy p. **Czterolistny.**
Czteroliterowy p. **Czterogłoskowy.** <CZTWIOR+Litera>
Czterołbowy p. **Czterogłowy.** <CZTWIOR+ŁB>
Czterołokciowy *wynoszący cztery łokcie, mający cztery łokcie:* Odległość czterołokciowa. Wzrost C. <CZTWIOR+ŁOKĆ>
Czteromasztowiec, wca, lm. **wce** *statek czteromasztowy.* <CZTWIOR+Maszt>
Czteromasztowy *o czterech masztach:* Statek C.
Czterometylobenzol, u, blm. chem. p. **Durol.** <CZTWIOR+Metylobenzol>
Czteromiarowy l. *zawierający w sobie cztery miary:* Garnek C. Ml. **2.** a. **Czterostopowy,** ×**Czterostopny** wiersz = *złożony z czterech stop, Tetrametr.* <CZTWIOR+MIAR>
×**Czteromiesięcznie** przys. od **Czteromiesięczny,** *co cztery miesiące.*
Czteromiesięczny, †**Cztermiesięczny,** ×**Czworomiesięczny,** ×**Czwórmiesięczny l.** *trwający, mający cztery miesiące:* Czteromiesięczne niemowlę. **2.** ×*co cztery miesiące przypadający.* <CZTWIOR+MIESIĘC>
Czteroniedzielny p. **Czterotygodniowy:** Czas C. Wor. C. jarmark w Mirze. Dar. <CZTWIOR+Nie+DZIE>
Czteronocny, ×**Czworonocny l.** *trwający przez cztery noce* **2.** ×*co czwartą noc przypadający.* <CZTWIOR+NOC>
Czteronogi p. **Czworonożny.**
Czteronożny p. **Czworonożny.**
Czterooczny p. **Czterooki.**
Czterooki, Czterooczny, Czworooki, Czworooczny *mający czworo oczu:* Potwór C. Żart.: Człowiek C. = *człowiek w okularach.* <CZTWIOR+OK>
Czteroosiowy *o czterech osiach:* Wagon C. <CZTWIOR+OŚ>
Czteroosobowy *mogący pomieścić cztery osoby:* Powóz C. <CZTWIOR+O+SIEB>
Czteropalcowy, ×**Czterypalcowy, Czworopalcowy l.** a. **Czteropalczasty,** ×**Czteropalczy** *o czterech palcach:* Ręka czteropalcowa. Liść C. **2.** *na cztery palce szeroki, gruby.* <CZTWIOR+PAŁ>
Czteropalczasty p. **Czteropalcowy.**
×**Czteropalczy** p. **Czteropalcowy.**
Czteropałączny *o czterech pałąkach:* Szyszak, hełm C. Ml. <CZTWIOR+Po+ŁĘK>
Czteropieśniowy *złożony z czterech pieśni:* C. poemat. Moraw. <CZTWIOR+PIE(SŃ)>
Czteropiętrowy, ×**Czteropiętry,** † **Czterpiętry** *o czterech piętrach:* Dom C. <CZTWIOR+PIĄTR>
×**Czteropiętry** p. **Czteropiętrowy.**
Czteropłatkowy *złożony z czterech płatków:* Korona (kwiatu) czteropłatkowa. <CZTWIOR+PŁAT>
Czteropłucny pająk, zool. p. **Pająk.** <CZTWIOR+PŁUC>
Czteropręcikowy bot.: Rośliny czteropręcikowe (tetradynamia) = *mające w kwiecie oprócz słupka cztery pręciki wolne.* <CZTWIOR+PRĘT>
Czteroprocentowy *przynoszący cztery od sta:* Pożyczka czteroprocentowa. Papiery czteroprocentowe. <CZTWIOR+Procent>
Czteropunktowy druk.: Pismo czteropunktowe = *czcionki wielkości czterech punktów,* p e r l (p. Punkt). <CZTWIOR+Punkt>
×**Czterorazowo** przys. od **Czterorazowy.**
×**Czterorazowy** p. **Czterokrotny.** <CZTWIOR+RZEZ>
Czteroręczny p. **Czwororęczny.** <CZTWIOR+RĘK>
Czteroręki p. **Czwororęczny.**
×**Czteroroczny** p. **Czteroletni.** <CZTWIOR+RZEK>
Czterorogi l. p. **Czwororożny. 2.** p. **Czworograniasty.** <CZTWIOR+ROG>
Czterorożność, i, blm. rz. od **Czterorożny.**
Czterorożny l. p. **Czwororożny. 2.** p. **Czworograniasty.**
Czterorzędak, a, lm. **i** piw. *jęczmień czterorzędowy.* <CZTWIOR+RZĘD>
Czterorzędowiec, wca, lm. **wce** *okręt o czterech rzędach wioseł z każdej strony:* Dwa tylko typy okrętowe budowano: trzyrzędowce i czterorzędowce.
Czterorzędowy jęczmień = *mający kłoski w czterech rzędach.*
Czterosetny l. ×*czterysta obejmujący:* Oddział C. **2.** † p. **Czterechsetny.** <CZTWIOR+ST>
Czterosilny bot. **l.** Pręciki czterosilne = *cztery pręciki dłuższe aniżeli dwa inne w kwiecie.* **2.** Rośliny czterosilne (tetradynamia) = *rośliny o takich pręcikach.* <CZTWIOR+SI(Ł)>
Czteroskibny p. **Czteroskibowy:** Sześćdziesiąt czteroskibnych zagonów. Sew. <CZTWIOR+SKIB>
Czteroskibowiec, wca, lm. **wce** *rodzaj pługa.*
Czteroskibowy, Czteroskibny *o czterech skibach:* Zagon, pług C. (= *czteroskibowiec).*
Czteroskrzelowy zool.: C. głowonóg p. **Głowonóg.** <CZTWIOR+SKRZEL>
Czteroskrzydlny *mający cztery skrzydła:* C. cherubin. Krasiń. <CZTWIOR+(S)KRZY(DŁ)>

Czterosłupkowy bot.: Rośliny czterosłupkowe (tetragyna) *rośliny, mające w kwiecie, oprócz pręcików wolnych, cztery słupki oddzielne a. cztery szyjki z jednego zawiązku wyrastające.* <CZTWIOR+S(T)ŁUP>

×**Czterostopny** p. **Czteromiarowy.** <CZTWIOR+STOP>

Czterostopowy 1. p. **Czteromiarowy. 2.** *cztery stopy długi, dwulokciowy:* Odległość czterostopowa. Wzrost C. **3.** org.: Organ C.=*organ z pryncypałem cztery stopy długim.*

Czterostronny, ×**Czworostronny** *mający cztery strony:* Budynek, widok C. < CZTWIOR+STOP>

Czterostrunny *o czterech strunach:* Czterostrunna lira. Kon. <CZTWIOR+STRUN>

×**Czterosylabny** p. **Czterozgłoskowy.** <CZTWIOR+Sylaba>

Czterosylabowy p. **Czterozgłoskowy.**

Czteroszczepny *złożony z czterech szczepów, podzielony na cztery szczepy.* Wor. <CZTWIOR+SZCZEP>

Czteroszybowy *o czterech szybach:* Okienko czteroszybowe. <CZTWIOR+Szyba>

Czterośpiczasty p. **Czworokończasty.** <CZTWIOR+Śpiczasty>

Czterośpiew, u, lm. **y** patrz **Czworogłosie.** <CZTWIOR+Z+PIE>

Czterotomowy *obejmujący cztery tomy:* Dzieło czterotomowe. <CZTWIOR+Tom>

Czterotwarzowy p. **Czterolicy.** <CZTWIOR+TWOR>

Czterotygodniowy, Czteroniedzielny *trwający, mający cztery tygodnie.* <CZTWIOR+Ten+DZŃ>

Czterouszaty *o czterech uchach:* Dzban C. Mł. <CZTWIOR+UCH>

Czterowęgielny *o czterech węgłach, czterokątny, czworograniasty.* <CZTWIOR+WĘG(Ł)>

Czterowiersz, u, lm. **e** *zwrotka o czterech wierszach; utwór poetyczny o czterech wierszach.* <CZTWIOR+Wiersz>

Czterowieżowy 1. *o czterech wieżach:* Zamek C. **2.** *posiadający cztery wieże:* Pan C. Słow. <CZTWIOR+Wieża>

Czterowiosłowy, ×**Czterowiosły,** ×**Czworowiosłowy,** ×**Czworowiosły** *o czterech wiosłach:* Łódź czterowiosłowa. <CZTWIOR+WIOD>

Czterowiosłówka, i, lm. **i** wiośl. *łódź, mieszcząca czterech wioślarzy, łódka czterowiosłowa.*

Czterowiosły p. **Czterowiosłowy.**

Czterowymiarowy *posiadający cztery wymiary:* Nasz duch jest bytem co najmniej czterowymiarowym. Cytata! Prus. < CZTWIOR + Wy + MIAR>

Czterozamczysty, Czterozamkowy, Czworozamczysty, Czworozamkowy *o czterech zamkach:* Brama czterozamczysta. < CZTWIOR + Za + MK>

Czterozamkowy p. **Czterozamczysty.**

Czterozab, ębu, lm. **ęby 1.** *widły o czterech zębach.* **2.** bot. (tetraphis) *roś. z gromady mchów liściastych, z rodziny czterozębowatych.* <CZTWIOR+ZĘB>

Czterozębny, Czterozęby, Czworozębny, Czworozęby *o czterech zębach:* Widelec C.

Czterozębowaty bot.: Rośliny czterozębowate (georgiaceae a. tetraphidaceae) *rodzina roślin z gromady mchów liściastych.*

Czterozęby p. **Czterozębny.**

Czterozgłoskowy, Czterosylabowy, ×**Czterosylabny,** ×**Czworosylabny** *złożony z czterech głosek:* Wyraz, wiersz C. <CZTWIOR+Z+GŁOS>

Czterozłotówka, i, lm. **i** *moneta wartości czterech złotych.* <CZTWIOR+Złoty>

† **Czterpiętry** p. **Czteropiętrowy.** <CZTWIOR+PIĘ(TR)>

† **Cztersetny** p. **Czterechsetny.**

Cztery, czterech, † **Czterzy,** † **Cztyrzy,** † **Cztyry,** [**Ćtyry, Ćtery, Ćtyre, Sztery, Sztyry, Śtere, Śtyre, Śtyry, Śtery**]=*4*, o mężczyznach: **Czterej** a. **Czterech,** † **Czterzej,** [**Czterzy, Czterze, Szterzej, Szterze, Sztyrze**], 2 pp. † **cztyr,** † **cztyrych,** 2 i 7 pp. † **cztyrech,** 7 pp. † **cztyrzych,** 2 i 7 pp. [**cztyrych, ćtyrech, ćterech, ćtyroch, sztyrech, szterech, sztyrzech, śtyrech, śterech, śteroch, śtyrek, śterek, śterok**], 3 pp. [**czteroma, szterzem, szterzema**], 6 pp. [**ćtyroma, ćtyrma, szterma, śterzema, śteryma, śterema, śtyrma, śtyroma, śteroma**]: Cztery pory roku. C. kąty i piec piąty. Prz. (=*pustki w domu*). Powiedzieć komu co na C. oczy a. w C. oczy=*sam na sam, na osobności, bez świadków.* C. litery=*kiep.* Upił ś., jak C. dziewki=*jak bela, jak sztok.* Czterej żołnierze polegli a. czterech żołnierzy poległo. [Sztyry chłopy, ale sztyrze chłopi. Ćtyry kosul. Czterech zbójcy. Na czterech =*na czworakach*]. <CZTWIOR>

[**Czterycet**] p. **Czterdzieści.**

×**Czterydniowy** p. **Czterodniowy.**

Czterykroć, czterechkroć, †**Czterzykroć,** †**Cztyrkroć 1.** bł. C. razy=*cztery razy.* **2.** a. C. sto tysięcy=*czterysta tysięcy:* C. majątku=*czterysta tysięcy złotych a. rubli.* <CZTWIOR+KROT>

×**Czterykrotnie** przys. od **Czterykrotny.**

×**Czterykrotny** p. **Czterokrotny.**

[**Czterynaście, stu**] p. **Czternaście.**

×**Czterypalcowy** p. **Czteropalcowy.**

† **Czterysetny** p. **Czterechsetny.**

Czterysta, czterystu, a. **czterechset,** † **Cztyrzysta,** [**Śtyrysta**]=*400*, o mężczyznach: **Czterystu** a. **Czterechset:** C. koni padło. <CZTWIOR+ST>

Czterystu, czterystu a. **czterechset** p. **Czterysta.**

† **Czterzdniowy** p. **Czterodniowy.**

[**Czterze**] p. **Cztery.**

† **Czterzedniowy** p. **Czterodniowy.**

† **Czterzej, czterech** p. **Cztery.**

† **Czterznogi** p. **Czworonożny.**

† **Czterzonogi** p. **Czworonożny:** Pełno tam zwierząt czterzonogich. Hrb.

† **Czterzy, czterech,** [**Czterzy**] p. **Cztery.**

† **Czterzykroć** p. **Czterykroć.**

† **Czterzyletny** p. **Czteroletni.**

† **Cztwarty** p. **Czwarty.** St. wiśl.

† **Cztwirć, i,** lm. **i** p. **Ćwierć.**

† **Cztyr** p. **Cztery.**

† **Cztyrdzieści,** 2 pp. **cztyrdziesiąt** p. **Czterdzieści:** Ze cztyrmidziesiąt postawki.

† **Cztyrkroć, czterechkroć** p. **Czterykroć:** Po C. B. Sz.

† **Cztyrnaćcie, stu** p. **Czternaście.**

† **Cztyrnadcie, stu** p. **Czternaście.**

† **Cztyry** p. **Cztery.**

† **Cztyrzy** p. **Cztery:** Za C. grzywny. W cztyrzych grzywnach.

† **Cztyrzysta, u** p. **Czterysta.**

[**Czu!**] *słuchaj! cyt! hej!* [**Czu czu la la!**] *szczucie psami.*

Czub, **a**, lm. y, [**Czuba**] **1.** *czupryna, fryzura stercząca:* Zaczesywać, nosić, stawiać C. Co za prezumcje roją ś. pod temi czubami krzemieneckiemi. Korz. Przytrzeć czuba a. rogów (*=poskromić*). Podnosić czuba (*= zadzierać głowy, pysznić ś.*). Brać ś. za czuby a. ×pójść w czuby = *brać ś. za łby*. Przen.: Czuby a. **Czubki** = *czubienie ś., bójka, bitwa, bijatyka, burda:* Przyszło do czubów a. ×w czuby. Przen.: *głowa, łeb, pałka:* Mieć w czubie (*=mieć w głowie, być podchmielonym*). Nalać sobie w C. (*=upić ś., zalać sobie pałkę*). **2.** u zwierząt = *kępka włosów między uszami, dłuższe piórka na głowie i t. p.:* C. u konia. Każdy dudek ma swój czubek. Prz. (*=nikt bez ale*). C. u koguta = *grzebień*. Wąż podnoszący łeb z czubem. Bardz. **3.** *ozdoba stercząca u kapelusza, czapki a. na głowie koni cugowych, kita, kiść, trzęsidło, pióropusz, pióra:* Rada, że nastawiła sobie na łbie czubów. Oss. Hełm z pawim czubem. Sienk. **4.** przy mierzeniu = *ilość wystająca nad strych:* Namierzyć z czubem. Nalać wina z czubem = *czubato, po wręby*. **5.** a. [**Czubałek**] *szczyt, wierzch, wierzchołek, szpic:* C. góry, stogu. Czuby drzew i zarośli powłóczyły ś. jakoby srebrem. Sienk. **6.** [C., **Łeb**] *rodzaj gry w karty*. **7.** [Czuby lm.] *rodzaj grzybów*. **8.** bot.: C. korzeniowy = *włoski korzonkowe skupione obficie na końcach korzonków*. **9.** cukr. *śpiczasty koniec form cukrowych*. Zdr. **Czubek**. <? Może w związku z Got. skuft, Nm. Schopf>

[**Czuba**, **y**, lm. **y**] **1.** p. **Czubatka**. **2.** p. **Czub**.

† **Czuba**, **y**, lm. **y** p. **Szuba**.

† **Czubacz**, **a**, lm. **e** **1.** wog. *zwierzę czubate*. **2.** *gołąb czubaty*. Park.

Czubajka, **i**, lm. **i** **1.** ×*wytarganie kogo za włosy*. **2.** [C.] p. **Czubatka**: Kura C. Jeż. **3.** bot. = a) p. **Kołpak**. b) [C.] p. **Bedłka**.

Czubak, **a**, lm. **i** **1.** [Czubaki lm.] *rodzaj jabłek*. **2.** myśl. *jemiołuszka*.

[**Czubałek**, **łka**, lm. **łki**] p. **Czub**: C. Łysej góry. Pol.

† **Czuban**, **a**, lm. **y** *wół*. Rej.

Czubatka, **i**, lm. **i** **1.** a. [**Czuba**, **Czubajka**] *kura czubata*. **2.** [Czubatki lm.] *rodzaj grzybów*. **3.** zool. (parus cristatus) *ptak wróblowaty zębodzioby z rodziny sikor*.

Czubato przys. od **Czubaty**: Czesać ś. C. Namierzyć C. (*=z czubem*).

Czubaty, ×**Czubiasty** **1.** *mający czub:* Kura, dzierlatka czubata. Przyłbica czubata. Kochan. Było kilku starych, czubatych mężczyzn. Wilk. Rodem kokoszki czubate. Oss. (*=całe plemię nic nie warto*). Nałożyła sobie C. talerz (*= z czubem*). Czoło (stawu) wierzbami czubate. Mick. **2.** ×*wydatny, wysadzony, wypukły, wydęty* <p. Czub>

Czubek, **bka**, lm. **bki** **1.** p. **Czub**: Chorągiewka na samym czubku wieży (*=koniuszczku*). **2.** × w lm. *Bracia Miłosierdzia, Bonifratrzy*. **3.** w lm. *dom warjatów:* Zapakować, oddać kogo do czubków. A toby mnie do czubków wsadzić trzeba, gdybym o tym pomyślał. Krasz. Kandydat do czubków. Uciekł, wyrwał ś. od czubków. **4.** [Czubki lm.] = a) *rodzaj jabłek*. b) *końce palców*. c) a. [**Kupinki**] *szpilki modrzewiowe*. **5.** w lm. bart. *rodzaj choroby pszczół*. **6.** bot. = a) C. turecki p. **Chaber** i **Drapacz**. b) *pęk włosków na nasionach niektórych roślin złożonych*.

×**Czubiasto** przys. od **Czubiasty**.

×**Czubiasty** p. **Czubaty**.

Czubica, **y**, lm. **e** bot. p. **Bellewalja**. <?>

Czubić, **i**, **ił** **1.** ×*stroić w czub, stroszyć, jeżyć:* Babsko czubi łeb w trzy piętra, tym też straszniejsze. Oss. C. konie. **2.** kogo = *prać go po łbie, targać, drzeć za czuprynę, bić*. **C. ś.** *prać ś. nawzajem po łbach, drzeć ś., targać ś. za czupryny, bić ś.* <p. Czub>

Czubienie, **a**, blm., czynność cz. **Czubić**.

Czubienie się, **a ś.**, blm., czynność cz. **Czubić ś.**

[**Czubki**, **ów**, blp.] p. **Czubek**.

[**Czubkowaty**] *z niewielkim czubem, trochę czubaty*.

Czubkowy **1.** przym. od **Czubek**. **2.** *od czubienia ś.:* Rycerze czubkowi.

Czubokędziorny *mający czuprynę kędzierzawą:* C. Apollo. Ml. <Czub+KĘD(R)>

Czubowy przym. od **Czub**.

[**Czubryna**, **y**, lm. **y**] p. **Czupryna**.

[**Czubula**, **i**, lm. **e**] *nazwa kury czubatej*.

[**Czuby**, **ów**, blp.] p. **Czub**.

Czuch, **u**, lm. **y** **1.** [C.] *zapach*. **2** [C.], † **Cuch** i myśl. *węch u psa*, in. p a c h, w i a t r. <CZU>

Czucha, **y**, lm. **y** † a. † **Czuha**, † **Czuhaj**, [**Czuja**], † **Szuja** **1.** *suknia długa futrem podszyta, szuba*. **2.** [C. a. **Czuha**, **Czuja**, **Cucha**, **Cuha**, **Czuhaj**, **Cuwa**, **Czuhań**, **Czuhania**] *gunia, burka, sukmanka, bunda, kurtka:* C. góralska, tatrzańska. Zdr. [**Czucheczka**, **Czuszka**]. <Tur. czoha = sukno (z Prs.), zap. przez Węg. csuha, csoha>

† **Czuchać się**, **a ś.**, **ał ś.**, [**Czuchać ś.**] **1.** *wstawszy ze snu, niezgrabnie ś. poprawiać, nieprzytomnie ś. ruszać*. **2.** *gmerać, czmerać*. <? Dźwn., por. Cochać ś., Czchać>

[**Czuchaina**, **y**, lm. **y**, **Czuhaina**] *uboga czucha*. Jeż. <p. Czucha>

[**Czucheczka**, **i**, lm. **i**] p. **Czucha**.

† **Czuchnienie**, **a**, blm. p. **Cuchnięcie**.

Czuchrać, **a**, **ał** **1.** p. **Czochrać**. **2.** zł.: C. w łaty = *grać w karty*. **C. ś.** **1.** p. **Czochrać**. **2.** myśl. (o psach) *drapać ś.*

[**Czuchrajka**, **i**, lm. **i**] *perlica*. <?>

[**Czuchrak**, **a**, lm. **i**] p. **Czochrak**.

Czuchranie, **a**, blm., czynność cz. **Czuchrać**.

Czuchraniec, **ńca**, lm. **ńce** p. **Czechraniec**.

Czuchranie się, **a ś.**, blm., czynność cz. **Czuchrać ś.**

×**Czucenie**, **a**, blm., czynność cz. **Czucić**.

×**Czucić**, **i**, **ił** p. **Cucić**: Rozkosze będziem rozkoszami C. Kniaz.

Czucie, **a**, lm. **a** **1.** czynność cz. **Czuć**. *bezpośredni skutek psychiczny podrażnienia któregoś narządu zmysłowego:* C. dotykowe, duchowe, mięśniowe, organiczne, bolesne. Napięcie czucia. Odbierać czucia. **2.** *zdolność odczuwania, dotyk, dotykanie:* C. delikatne, wyrobione. C. w nogach. Stracić C. w palcach. **3.** C. ogólne a. powszechne a. **Cenestezja** *poczucie ogólne, poczucie swego ciała, ogół czuć organicznych, doznawanych w danej chwili:* Padł bez czucia (*= bez przytomności, bez zmysłów, bez duszy*). Wrócić do czucia. **4.** bł. *wrażenie*. **5.** *uczucie, serce:* To człowiek bez czucia. Twoje serce bez czucia. A. Fred. **6.** *przeczucie, przewidywanie:* Lilja wodna może przeczuć burze, kwiat czuje—ona miała C. kwiatu. Słow. **7.** ×*czujność, baczność:* Powinni byli nie tracić czucia od pól za pomocą czat, wysłanych w stepy. **8.** † *czuwanie, niespanie:* Przyszło C. jutrzenne. Leop. Modlitwami, postem, czuciem dręczył swe ciało. Op. **9.** ×*stosunek*,

łączność, wspólność, harmonja: Potęga łaknąca Inflant, by oprzeć ś. o Baltyk i zyskać C. z Europą. Chorągiew czehryńska zachowywać miała C. do hufców Radziwiłłowskich, ciągnąc do tych ostatnich równolegle. Jeż. Daje schronienie rozbitkom i ciągle z nimi pozostaje w czuciu i odwagi im dodaje. <CZU>

Czuciomierz, a, lm. **e** lek. (aesthesiometrum) *przyrząd do badania czucia skórnego.* < CZU + MIAR >

Czuciowość, i, blm. fil. **1.** *pobudliwość pod względem czuciowym; zdolność doznawania czuć.* **2.** *dziedzina, sfera czuć.* **3.** bł. *wrażliwość.* <CZU>

Czuciowy przym. od **Czucie,** *czulny:* Nerw C. Reakcja czuciowa.

Czuć, uje, ul 1. *uczuwać wrażenie za podrażnieniem któregoś z narządów zmysłowych:* C. dotknięcie. C. ból, niesmak w ustach, głód, pragnienie (*=uczuwać, mieć, doświadczać, doznawać ich*). C. powonieniem, węchem. Czuję zapach róży. Nieos.: a) czym *=trącić, pachnąć, zalatywać czym:* C. go piżmem. C. tu zapach róży. C. smród, swąd, stęchliznę (*=bije w nos smród, swąd, stęchlizna*). C. watę zapaloną. b) *śmierdzi, zalatuje czym:* C. od niego. C. mu z ust. To mięso już C. Przen.: C. zdaleka tchórza. **2.** przen. *miarkować, domyślać ś., że ktoś a. coś jest:* Czułem ich przez skórę. Wilk głodny krąży, kędy owce czuje. Paszk. Póki w mieszku twym co czują, póty cię wszyscy szanują. Prz. Czuje wilka w życie. Prz. (*=przeczuwa, miarkuje coś*). † C. o czym*=zwąchać co:* Bolesław syna Hinka pojmał, że czuł u jego ojca o pieniądzach. Biel. M. Na łup ś. wdał, gdzie czuł o bogatym. Stryjk. **3.** co a. †o czym *=wiedzieć o kim, o czym instynktownie, baczyć na co:* Nad ludźmi wielcy królowie panują, jednak nad sobą niechaj Boga czują. Petr. Miła wolność, ale kiedy ś. z posłuszeństwem zgadza i zwierzchność nad sobą czuje. Falib. Myszy tańcują, kiedy kota nie czują. Prz. Wilk dokazuje, kiedy o złamnikach przy trzodzie nie czuje. Błaż. **4.** † co do siebie, † na ś.*= poczuwać ś. do czego, wiedzieć o czym, uważać co po sobie:* Gładkość swą do siebie czuje. Kochan. Jest kto, co na ś. nic złego nie czuje. Petr. Znaczny to pan, ale czuje i nad miarę, iż jest dostatnim. Kras. **5.** *zdawać sobie sprawę z czego, pojmować, oceniać co:* Czuję całą okropność położenia. Czuję, żem źle postąpił. **6.** *uczuwać, doświadczać, doznawać:* C. rozkosz, zadowolenie, niepokój. **7.** *mieć, żywić:* C. gniew, urazę, nienawiść do kogo. † C. dobrą nadzieję o sobie = *być dobrej myśli:* Mądrze czynisz, Józefie, iż ś. nie frasujesz, a iż dobrą nadzieję tę o sobie czujesz. Rej. **8.** *przeczuwać, przewidywać, miarkować:* Czuję, że będę miał strzykanie w nodze. Lilja wodna może przeczuć burze, kwiat czuje. Słow. Czuję, że będzie źle. **9.** (o wadze) *być czułym:* Czym szczuplejszy jest pręt poprzeczny w szalkach, tym bardziej czują. Krum. **10.** † i [C.] p. **Czuwać:** Oni nie są byli spali, aleć oni są byli czuli. Op. Czy ty śpisz, czy czujesz? Pśń. Pastyrze w obyczaju miali C. a. strzec trzód swoich. **11.** † C. o sobie = *myśleć o sobie, troszczyć ś. o siebie:* Każdy więc o sobie czuje, gdy potrzeba nakazuje. Biel. M. **12.** [C.] = a) *kochać.* b) *słyszeć.* **C. ś. 1.** † *być przytomnym, być przy zmysłach, wiedzieć o sobie:* Była w zachwyceniu; wołano na nią, a ona ś. nie czuła. Skar. Zdumiałą będąc, nie wiedziała, co czynić, a ledwie ś. czuła, gdzie stoi. Skar. Nie czuje ś. z radości (*=nie posiada ś.*). **2.** *uważać po sobie, że...:* C. ś. słabym, winnym. C. ś. na siłach. ×Czuje ś. po siłach i zna dobrze, że brzemię to udźwignąć może. Pilch. **3.** † i [C.] do czego, w czym*=poczuwać ś.:* Kto ś. w czym czuje, wszystko mniema, by o nim mówiono. Kosz. Do czego ś. nie czuję, do serca nie przyjmuję. Kras. **4.** † *czuwać nad sobą, pilnować ś., strzec ś., mieć ś. na baczności, na pieczy:* Czujmy ś., bracia, Pan blizko, oto idzie. Skar. **5.** † *wchodzić w siebie, brać do serca, zastanawiać ś., brać co na uwagę:* Jałmużna grzechy odkupuje, czemuż ś. w tej mierze człek skąpy nie czuje. Prot. **6.** † *mieć ś. za co, uznawać ś.:* Sługą ś. jego C. Mamy ś. C. i znać, żeśmy jego poddani. Gil. (*=poczuwać ś. do tego, żeśmy...*). <CZU>

[**Czuczak, a,** lm. **i**] p. **Ciucia.**

[**Czuczę, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Czeczę**

[**Czuczka, i,** lm. **i**] p. **Ciucia.**

[**Czu czu la la!**] p. **Czu!**

[**Czud, u,** lm. **a** a. **y**] = **Cud.**

[**Czuder!** a. **Ciuder!**] *na lewo!* (wołanie na konie). <?>

[**Czudro, a,** lm. **a**] *brudas, kocmołuch.*

[**Czugać się, a ś., ał ś.**] *ślizgać ś.* <?>

Czugun, a, lm. **y 1.** [C.] p. **Czuhun. 2.** garb. p. **Stalka.** <Dżagatajs. čüjün, przez Ros. čugûnъ>

† **Czuha, y,** lm. **y** i [**Czuha**] p. **Czucha.** Zdr. [**Czużka**].

† **Czuhać, a, ał** p. **Czyhać:** Czuhają na cudzą fortunę. Pot.

[**Czuhaina, y,** lm. **y**] p. **Czuchaina:** Zabrała talkę swą pod czuhainę i poszła. Jeż. <p. Czucha>

† **Czuhaj, a,** lm. **e** i [**Czuhaj**] p. **Czucha:** Gdy nie było czego innego, to rzucił czapkę i C., uboższy kobiałkę... Byk. Chmielnicki, ochotników poubierawszy w ordyńskie czuhaje, żeby straszniejsi byli... Tw.

[**Czuhaleja, i,** lm. **e**] p. **Szuhaleja.**

[**Czuhania, i,** lm. **e**] p. **Czucha.**

[**Czuhań, i,** lm. **e**] p. **Czucha.**

[**Czuhun, u,** blm., **Czugun, Czyhun, Czahun**] *lane żelazo.* <p. Czugun>

[**Czuhunka, i,** lm. **i**] *kolej żelazna.* <Brs. czyhunka, Ukr. czuhunka>

[**Czuhunny**] przym. od **Czuhun:** Piersi czarne i czuhunne. Słow.

1. [**Czuj, a,** lm. **e, Cuj**] **1.** żart. *nos.* **2.** *pysk.* <CZU>

2. [**Czuj**] **1.** (tryb rozk. od **Czuć**) *uważaj! pilnuj! baczność!* **2.** C. duch = a) *poczekaj!:* C. duch, Niemcze! b) *duchem, prędko, żywo, co tchu:* Wracać, pędzić C. duch. **3.** *jak tylko, zaledwie:* C. świt. <CZU>

[**Czuja, i,** lm. **e**] p. **Czucha.** Zdr. [**Czujka**].

Czujka, i, lm. **i 1.** [C.] p. **Czuja. 2.** ucz. *szynel uczniowski.*

×**Czujliwie** przys. od **Czujliwy.**

×**Czujliwość, i,** blm. rz. od **Czujliwy.**

×**Czujliwy** *czuły, delikatny, łatwy do obrażenia:* Błona w oku winogronowa bardzo jest czujliwa. Krup.

Czujnia, i, lm. **e** fizj. (sensorium commune) *władza i własność mózgu przejmowania i pojmowania wrażeń zewnętrznych i wewnętrznych.*

Czujnie, Czujno przys. od **Czujny.**

Czujnik, a, lm. **i 1.** × anat. *nerw czuciowy.* **2.** bot. p. **Strzygoń.**

Czujno p. **Czujnie.**

I. Czujność, i, ×**Czuwałość I.** blm. rz. od **Czujny:** C. dozoru. Fizj. = *czułość:* C. w każdym członku. † C. ukuszenia. And. z Kobyl. (*=uczucie smaku).* † W członkach bywa niektóra C. takiego morzenia. **2.** † lm. **I** *czuwanie, niespanie:* Czujnościami i rozmaitym udręczeniem martwić ś. Karnk.

2. Czujność! w. *baczność! uwaga! uważać!*

Czujny I. † i [C.] *czuły, czujący, wrażliwy:* Ludziom bardzo delikatnym, urażliwym i czujnym wolniejsze przykładać wezykatorja. Krup. Żołądek jest naczujniejszy. And. z Kobyl. Ciało nasubtelniejsze bardzo czujne nad ine syny ludzkie miał. Op. **2.** *wrażliwy na lada podejrzaną okoliczność, gorliwy w czuwaniu, baczny:* Dozorca, pies, nadzór C. Czujne oko pańskie. Słyszy C., choć i śpi, gdy co najmniej skrzypnie. Pot. **3.** *lekko śpiący, łatwo budzący ś. w potrzebie:* Czujne koguty. Oss. C. sen. **4.** † *nieśpiący, czuwający:* Czujne smutki nędzne wycieńczały ciało. Otw. **5.** *umiejący ś. dopilnować, nie zasypiający sprawy, przytomny, ostrożny, baczny, uważny:* Rozum C. Skar. Najczujniejszy pasterz. K. G. Czujnym był w sprawowaniu państwa. Star. C. obrońca wiary. Niełatwo go podejść, to człowiek C. Czujne ministry. Mick. **6.** [C.] = a) *cuchnący, śmierdzący:* Masło czujne. Sadło czujne. b) *pachnący:* Krople czujne. **7.** † komu= *dający ś. uczuć, uciążliwy, dotkliwy.* **8.** bot.: Ziele czujne p. **Czułek. 9.** myśl.: Pies C. = *dobrze goniący zwierza za tropem.* <CZU>

×**Czukulata, y,** blm. = **Czekolada.**

Czule, ×**Czuło** przys. od **Czuły.**

×**Czulejszy** p. **Czuły:** Czulejsi pacjenci. Krup. Czulejszym pasterzom ustąpmy. Smotr.

Czulenie się, a ś., blm., czynność cz. **Czulić ś.**

Czulić się, i ś., ił ś. *okazywać czułość, rozczulać ś., wywnętrzać ś., wdzięczyć ś.:* Czulące ś. do siebie młodziutkie stadło. <CZU>

Czulny nerw, fizj. *przeprowadzający wrażenia czuciowe do mózgu (=×czujnik).*

×**Czułać, a, ał** p. **Ciułać:** Z młodu robić, C. sobie potrzeba. Haur. <p. Ciułać>

×**Czułanie, a,** blm., czynność cz. **Czułać.**

Czułek, łka, lm. **łki I.** ×*człowiek nerwowy, wrażliwy.* **2.** bot. = a) a. **Czujne ziele, Czułodrzew, Akacja,** niek. **Sensytywa** (mimosa) *roś. z rodziny czułkowatych.* b) p. **Akacja. 3.** zool. (tentaculum) *wyrostek ciała służący za organ dotyku,* macka. <CZU>

[**Czułką, i,** lm. **i, Czóła, Czółka, Cuła, Cułka, Cóła, Cółka**] *onuca, szmata.* <Może zam. Onuc(z)ułka; por. Słń. cúnja = szmata, gałgan>

Czułkowaty bot.: Rośliny czułkowate (mimosaceae) *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych.* <CZU>

×**Czuło** p. **Czule.**

Czułodrzew, a, lm. **y** bot. **I.** p. **Akacja. 2.** p. **Czułek.** <CZU+DRZEW>

Czułonudny *czuły aż do znudzenia:* C. kochanek. <CZU+NUD>

Czułoplatoniczny *czuły a platoniczny:* C. romans. <CZU+Platoniczny>

Czułostka, i, lm. **i** *objaw nadmiernej czułości.* <CZU>

Czułostkowo przys. od **Czułostkowy.**

Czułostkowość, i, lm. **i** rz. od **Czułostkowy:** Może z ironicznym uśmiechem powiedzą: niewieście czułostkowości.

Czułostkowy, Czułościowy *nadmiernie czuły, tkliwy, rozczulający ś. łatwo, sentymentalny, rzewny:* Ściskała z czułostkową serdecznością obie jej ręce. Orzesz.

Czułościomierz, a, lm. **e** fot. *przyrząd do oceniania czułości klisz.* <CZU+MIAR>

Czułościowy p. **Czułostkowy.** <CZU>

Czułość, i, lm. **i** rz. od **Czuły.** Anat.: † Nerw czułości = *nerw bloczkowy* (nervus patheticus).

Czuły, st. w. **Czulszy,** ×**Czulejszy I.** a. † **Czutki,** ×**Czutliwy** *zdolny do przejmowania wrażeń zewnętrznych i przeprowadzania ich do mózgu, wrażliwy:* C. na zimno. Oko jest bardzo czułe. Przen.: Czulsi u nas teraz ludzie na własne fortuny, niż na całość rzeczypospolitej. Sienk. (*=drażliwsi).* **2.** ×*czujny:* Spodziewali ś. naszych niedbalszych i nie tak czułych zejść. Warg. Tyle on dobrze i pilno robi, ile go straż czuła do roboty przynagla. Lachn. **3.** *uczuciowy, serdeczny, kochający, miękki, tkliwy, troskliwy:* C. małżonek, ojciec. Serce czułe. Pod czułym ona wychowana okiem. Czuła opieka. **4.** *rozczulający, rzewny, serdeczny, wzruszający:* List C. Czułe słowa. Czułe wyznanie. **5.** † *niespany, bezsenny:* Czułe nocy. Kochan. **6.** fiz.: Przyrząd mierniczy C. = *wskazujący najsłabsze już zmiany, bardzo drobne różnice:* Termometr C. Waga czuła. **7.** fot.: Papier C. = *wrażliwy na działanie płynów, używanych w fotografji.* <CZU>

Czuma, y, lm. **y** fl. p. **I. Cuma.**

×**Czuma, y,** blm. p. **Dżuma.**

Czumacki przym. od **Czumak:** Wóz C. <p. Czumak>

Czumactwo, a, blm., **Czumaczka** *zajęcie czumaka:* C. mu zbrzydło. Rol.

Czumaczka, i I. lm. **i** *kobieta czumacka; żona, córka (i t. d.) czumaka.* **2.** blm. p. **Czumactwo:** Poszedł na czumaczkę.

[**Czumadan, u,** lm. **y**] p. **Czemadan.**

[**Czumadrycha, y,** blm.] *rodzaj tańca ruskiego* <Ukr. czumadrycha>

Czumak, a, lm. **i I.** *włościanin ukraiński, trudniący ś. przewożeniem ciężarów na wozach, zaprzężonych w woły.* **2.** *rodzaj tańca ludowego.* Orzesz. <Ukr. czumàk, z Tur. czumak(dar) = buławnik (Prs. czumagh = maczuga>

Czumakować, uje, ował *być czumakiem, trudnić ś. czumactwem:* To koło roli pracując, to czumakując, to pijąc z chłopami, nigdy nie tracił czasu na myślenie. Rzew.

Czumakowanie, a, blm., czynność cz. **Czumakować.**

[**Czupel, pla,** lm. **ple**] p. **Cypel.**

[**Czuper, pra,** lm. **pry**] pog. *czupryna:* Wziąć kogo za C. i wyrzucić.

† **Czupić, i, ił** p. **Cupnąć.**

[**Czupidrajło, a,** lm. **a**] p. **Czupiradło.**

[**Czupidrał, a,** lm. **y**] p. **Czupiradło.** Goł.

[**Czupidrało, a,** lm. **a**] p. **Czupiradło.**

[**Czupień, pnia,** lm. **pnie**] p. **Cypel.**

[**Czupierzyć się, y ś., ył ś.**] p. **Czupirzyć ś.**

[**Czupigrad, a,** lm. **y**] p. **Czupiradło.** Goł.

[**Czupigrał, a,** lm. **y**] p. **Czupiradło.**

[**Czupigrałek, łka,** lm. **łki**] p. **Czupiradło.**

[**Czupigrat, a,** lm. **y**] p. **Czupiradło.**

[**Czupir, a,** lm. **y**] p. **Czupiradło.**

Czupiradło, a, lm. **a,** [**Czupidrał, Czupidrało, Czupidrajło. Czupigrał, Czupigrałek, Czupigrat, Czupigrad, Czupir, Czopieradło, Ciupieradło, Czópiradło, Koperadło, Kopiradło**] **I.** *nastroszony, bez*

gustu strój głowy kobiecej. 2. *kobieta, nosząca taki strój, straszydło, koczkodon.* 3. [C.] *człowiek kulawy, niezgrabny.* <Por. Czepierzyć; druga część wyrazu żartobliwie przystosowuje się do różnych pni>

[**Czupirnaty**] *czubaty, z czubem a. czupryną na głowie.*

[**Czupirzyć się, y ś., ył ś., Czupierzyć ś.**] *stroić ś. dziwacznie, przesadnie.* <Zap. w związku z Czupryna>

[**Czupka, i,** lm. **i**] p. **Czapka.**

† **Czupnąć, nie, nął** p. **Cupnąć.**

Czupryna, y, lm. **y,** † **Szupryna,** [**Cubryna, Cubrzyna, Cumbrzyna, Czubryna**] **1.** *czub włosów na głowie:* Wąs barabański, C. czerkieska; nie uważaj, dziewczę, choć uroda kiepska. Prz. Junak to, znać i z miny i z czupryny. Czupryna, jak u Łaszcza. Prz. (=*czupryna podgolona po staropolsku*). Kazali mu czuprynę ogolić (=*oddać go do czubków*). Wzięli ś. za czupryny (=*za łby, za czuby, za boże poszycie*). Nos podnosił wyżej czupryny. Kaczk. Długów, ile czupryny. Oss. (=*ile włosów na głowie*). Przen.: Brać losy za czuprynę. Rod. Czarne wysepki sterczą niby łby, na których porastają czupryny twardej trawy lub trzciny. Dyg. **2.** u konia=*grzywka nad czołem.* **3.** przen. *łeb, głowa:* Głównią swej szabli w czuprynę grzmotnął. Sienk. Kurzy mu ś. z czupryny. **4.** poet. *wierzchołek, czubek, szczyt:* Cedry, chwiejcie czupryny wasze! Przyb. **5.** *cypel, ucho u woru, koniec jego do ujęcia nad związaniem.* **6.** ×*kosmata powierzchnia czoła pala, powstała wskutek zbicia.* **7.** bot.: C. złota p. **Złotogłowiec.** Zdr. **Czuprynka.** <Por. Czub>

[**Czuprynina, y,** lm. **y**] *licha czupryna:* O kręci mi ś., kręci cuprynina, kręci. Pśn.

Czuprynka, i, lm. **i** p. **Czupryna.**

Czupurnie przys. od **Czupurny.**

Czupurność, i, blm. rz. od **Czupurny.**

Czupurny 1. *sierdzisty, wyzywający, junacki, zawadjacki:* C. kogut. Czupurna sztuka! (=*C. człowiek*). **2.** [C.] *dowcipny.* <Ukr. czupurnyj a. czepurnyj>

Czupurzyć się, y ś., ył ś. *najeżać ś., srożyć ś., junaczyć ś., stawiać ś., sierdzić ś.* <Ukr. czepuryty sia>

[**Czupy, up,** blp.] *rodzaj gry uliczników warszawskich.*

×**Czurczeć, y, ał** p. **Ciurknąć.**

×**Czurkiem** p. **Ciurkiem.**

[**Czurrr!**] *nawoływanie kur.* <Dźwn.>

[**Czururu**] dziec. *mingere.* <Dźwn.>

Czurydło, a, lm. **a, Czuryło** bot. (reseda sesamoides a. sesamoides parvum) *roś. z rodzaju rezedy.* <Sztuczne podprowadzenie now. Gr.-Łć. nazwy rośliny cyrilla pod Czuryło=chłystek, to zaś z imienia Gr. Kýrillos, przez Brs. Czuryło>

Czuryło, a, lm. **a 1.** ×m. *śmieszny wytworniś; chłystek, zawadjaka, hałaburda, postrzeleniec, szalona pałka.* Klon., Nar. **2.** m. bot. p. **Czurydło.** <p. Czurydło>

×**Czuryłowy,** *warjacki, zawadjacki, szalony:* Bieganie na koniu takie byłoby czuryłowe, a nie nauką kawalkatorską. Dor.

Czurzyca, y, lm. **e,** a. **Paszczęka, Lilja paszczękowa** bot. (curculigo) *roś. z rodziny liljowatych.* <?>

† **Czusz,** † **Czosz,** † **Cusz**=† *cóż (=to jest, mianowicie):* Umniejszyłeś Go, C. Pana Chrystusa. Wr.

[**Czuszka i,** lm. **i**] p. **Czucha.**

Czutki 1. † p. **Czuły. 2.** [C.] *czujny, łatwo budzący ś.* <CZU>

† **Czutko,** [**Czutko**] przys. od **Czutki.**

† **Czutkość, i,** blm., [**Czutkość**] rz. od **Czutki.**

×**Czutliwy** p. **Czuły:** Utworzyć machinę czutliwą. Zabł.

[**Czutno**] przys. od **Czutny.**

[**Czutny**] *trochę śmierdzący.*

[**Czutra, y,** lm. **y**] *rodzaj flaszy drewnianej płaskiej:* Przyniosłam ci siebie i gorzałki czutrę pełną. Jeż. <Tur. czotura, przez Węg. csutora>

† **Czuwacz, a,** lm. **e** *ten, co czuwa, dozorca, stróż.*

Czuwać, a, ał 1. a. † **Czuć a.** † C. na co=*być czujnym, mieć ś. na baczności, dawać baczenie, pilnować ś.:* Czuwajcie, albowiem nie wiecie ani dnia, ani godziny. C. nad kim, nad czym. Do policji należy czuwanie na wszelkie bunty, rozruchy. **2. a.** † **Czuć,** [**Czuć**] *nie spać:* Czuwałem przez noc całą. C. przy chorym (=*dyżurować*). **3.** † o czym = *wystrzegać ś. czego:* Czuwał o zdradzie; widział ją w gębie ich. **4.** ×na kogo, na co=*dybać, czyhać, czatować:* Czuwa, jak djabeł na dobrą duszę. Oss. **5.** [C.] *czuć.* <CZU>

Czuwaliczka, i, lm. **i** bot. p. **Roślidława.** <?>

Czuwalnia, i, lm. **e** *izba dyżurnych.* <CZU>

×**Czuwałość, i,** blm. p. **Czujność.**

Czuwanie, a, lm. **a** czynność cz. **Czuwać.**

[**Czużgać się, a ś., ał ś.**] *ślizgać.* <?>

[**Czużka, i,** lm. **i**] p. **Czuha.**

[**Czużyna, y,** blm.] *kraj cudzy, zagranica, obczyzna:* Za miedzą C. Krasz. <Ukr. czużyna>

[**Czwalać się, a ś., ał ś.**] *tarzać ś.* (np. o koniu). <? Por. Ukr. czwałaty=brnąć>

[**Czwalina, y,** lm. **y**] p. **Szczwół.**

×**Czwał, u,** blm. p. **Cwał:** † Na C.=*cwałem:* Osieł na C. nie pójdzie nigdy, jako żywo. P. Koch. ×Czwałem (o człowieku)=*szybko, prędko, co sił:* Kto czwałem nie ucieka od pokusy, pokusa bierze go za kark i obali. Oss. Przen.: Rzeki, które czwałem biegą do morza. Kul. <Zap. z Tur., p. Czambuł>

[**Czwała, y,** lm. **y**] *pagórki piaszczyste, porosłe sośniną a. jałowcem.* Zdr. [**Czwałka**]. <?>

×**Czwałacz, a,** lm. **e** *ten, co jeździ w cwał.*

×**Czwałać, a, ał,** ×**Cwałać 1.** p. **Cwałować:** Jak uczyć koni C. Dor. **2. a.** ×**C. ś.,** ×**Cwałać ś.** *z trudnością ś. posuwać, wlec ś., czołgać ś., pełzać, tarzać ś.:* Wąż ś. czwała. Włod. W tymże błocie C. a. tkwieć. Mącz. (=*w tym samym nieszczęściu*). Kał, w którym świnie zwykły ś. walać, C. Mącz. **3.** C. w głowie=*snuć ś., roić ś.:* Insze teraz mam staranie na ś., insze mi teraz w głowie czwała. Mącz. **4.** co = *roztrząsać w myśli, rozbierać:* W głowę zachodzi bez mała, wszystkie te rzeczy w myśli czwała. Pot. **5.** *czyhać, dybać, czatować.* Leop. ×**C. ś. 1.** p. **Czwałać. 2.** *kręcić ś., uwijać ś., roić ś.:* Jeszcze narodów tak wiele ś. czwała. Chr.

×**Czwałanie, a,** blm., czynność cz. **Czwałać.**

[**Czwałka, i,** lm. **i**] p. **Czwała.**

×**Czwałować, uje, ował** p. **Cwałować.**

×**Czwałowanie, a,** blm., czynność cz. **Czwałować.**

×**Czwanić, i, ił, a.** ×**C. ś.** *chwalić ś., chlubić ś., pysznić ś., popisywać ś., chełpić ś.:* C. koniem. Sienk. Niech znają Francuzi! czwanił ś. Korycki. Krasz. <Ukr. czwanyty sia>

[**Czwarcina, y,** lm. **y, Czwarcizna**] *czwarta część; czwarta część mienia, dochodu, czwarty grosz; czwarta część spadku córek po rodzicach.* <CZTWIOR>

[**Czwarcizna, y,** lm. **y**] p. **Czwarcina.**

[**Czwarta, y,** lm. **y**] *deska skrajna, oblader* <Nm. Schwarte>

† **Czwartaczek, czka**, lm. **czki** **1.** *czwarta część beczki, jako miara objętości.* Goł. **2.** anat. (musculus rhomboideus) *mięsień skośno-czworoboczny grzbietu.* **3.** mat. *równoległobok, romboid.*

Czwartaczka, i, lm. **i**, † **Kwartana**, [**Czwiartaczka**] lek. *zimnica, wracająca co czwarty dzień.*

Czwartaczkowy przym. od **Czwartaczka.**

† **Czwartaczny** przym. od **Czwartak**, *mający postać rombu.*

Czwartak, a, lm. **i** **1.** *żołnierz czwartego pułku b. wojska polskiego.* **2.** *uczeń klasy czwartej, czwartoklasista.* **3.** a. **Czworniak** *miód pitny z trzech części wody i czwartej części miodu ugotowany.* **4.** *koń przyprzężony na czwartego.* **5.** † p. **Wiardunek.** **6.** [C.] = a) *czwarta część dochodu, zysku:* Kościół z tychże niwek pobierał C., czyli czwarty snopek dla siebie. b) *czwarty snop dawany dworowi.* c) *czwarta część gospodarki, dawana dzieciom w posagu.* **7.** bart. *czwarty rój z jednego ula.* **8.** bot. (hordeum vulgare) *jęczmień zwyczajny;* (hordeum murinum) *jęczmień płonny; jęczmień czterorzędowy.* **9.** † mat., *romb.* <CZTWIOR>

Czwartakowy *mający kształt czwartaka, romboidalny.* Anat.: ×Mięsień C. a. skośnoczworoboczny grzbietu, † *czwartaczek* (musculus rhomboideus).

† **Czwarte** przys. *po czwarte.*

Czwartek, tku, lm. **tki** **1.** *czwarty dzień po niedzieli:* Wielki, tłusty C. **2.** [C., **Czwiartek, Sztwartek**] *kwadra księżyca:* Nowy C. (= *nów*). Ostatni C.

† **Czwartka, i**, lm. **i** i [**Czwarka**] p. **Ćwiartka.**

Czwartkować, uje, ował **1.** *świętować we czwartek.* **2.** × p. **Ćwiertować.**

Czwartkowanie, a, blm., czynność cz. **Czwartkować.**

Czwartkowy **1.** przym. od **Czwartek:** Dzień C. Obiady czwartkowe. † Czwartkowa wieczerza = *ostatnia wieczerza.* **2.** [C.] *dający czwartak:* Niwy czwartkowe.

Czwartniak, a, lm. **i** bud. p. **Krzyżulec.**

Czwartnik, a, lm. **i** **1.** bud. p. **Krzyżulec.** **2.** druk. p. **Firet.**

×**Czwartny** *czwartego stopnia:* Aspekt C. (księżyca) = *kwadra.*

[**Czwartocha, y**, lm. **y**, **Czwartula, Ćwiartula**] *krowa, która ś. urodziła we czwartek.*

×**Czwartodni** p. **Czterodniowy.** <CZTWIOR+DŹŃ>

×**Czwartodniowy** p. **Czterodniowy.**

×**Czwartodzienny** p. **Czterodniowy.**

Czwartoklasista, y, lm. **ści** *uczeń klasy czwartej.* <CZTWIOR+Klasa>

Czwartoklasistka, i, lm. **i** forma ż. od **Czwartoklasista:** Przed chwilą tańczyła z czwartoklasistkami. Prus.

Czwartokursista, y, lm. **ści** *student z czwartego kursu.* <CZTWIOR+Kurs>

×**Czwartoletni** *przypadający co czwarty rok.* Kn. <CZTWIOR+LAT>

×**Czwartonastnik, a**, lm. **cy** *członek sekty, która obchodziła Wielkanoc czternastego dnia miesiąca.* <CZTWIOR+Na+DZIESIĘ>

† **Czwartonasty** p. **Czternasty.**

Czwartorzędny *czwartego rzędu, co do znaczenia:* Zakład C.

Czwartorzędowy gieol.: Formacje czwartorzędowe p. **Formacja.** <CZTWIOR+RZĘD>

† **Czwartosetny** p. **Czterechsetny.**

×**Czwartostopniowy** mat. *podniesiony do czwartego stopnia potęgi.* <CZTWIOR+STOP>

×**Czwartować, uje, ował** p. **Ćwiertować.**

×**Czwartowanie, a**, blm., czynność cz. **Czwartować.**

[**Czwartula, i**, lm. **e**] p. **Czwartocha.**

Czwarty, † **Cztwarty**, [**Czwiarty, Sztwarty**] licz. porządkowy od **Cztery:** Dziś C. (dzień miesiąca). Mamy dziś czwartego. Czwarta (godzina). Po C. raz a. po czwarte. Trzy czwarte (= $^3/_4$). Usiąść do preferansa na czwartego. C. grosz = *co C. grosz, czwarta część zysku, dochodu, czwarcizna.* <CZTWIOR>

† **Czwartynaćcie, czwartegonaćcie** p. **Czternasty:** Czwartegonaćcie dnia. Kaz. Gnież. W czwartemnaćcie lecie. Kaz. Gnież. Półczwartanaćcie skoćca.

† **Czwartynasty** p. **Czternasty.**

† **Czwartynaście** p. **Czternasty:** Czwartegonaście dnia. Czwartenaście lato.

[**Czwartynek, nka**, lm. **nki, Ćwartynek, Odskórek, Okrajek, Oblader**] *deska półokrągła, pozostająca przy rznięciu tarcic.* [**W czwartynek**] *na kant; czworograniasto.*

† **Czwartysetny** p. **Czterechsetny.**

† **Czwarzyć, y, ył** **1.** *udawać, zmyślać, symulować:* Mowę sobie czwarzyłem, a białogłowskie wziąwszy na ś. krezy, podszedłem ją. Pot. **2.** *swarzyć, wadzić, waśnić, różnić.* † **C. ś.** **1.** *drożyć ś., wymawiać ś., wzdragać ś., ceremonjować ś., ceregielować ś.* Kn. **2.** a. † **Czwierzyć ś.**, [**Czwarzyć ś.**] *swarzyć ś., wadzić ś., sprzeczać ś., kłócić ś.* <?>

[**Czwiartaczka, i**, lm. **i**] p. **Czwartaczka.**

[**Czwiartek, tku**, lm. **tki**] p. **Czwartek.**

† **Czwiartka, i**, lm. **i** p. **Ćwiartka:** C. barania.

[**Czwiarty**] p. **Czwarty.**

×**Czwiczyć, y, ył** p. **Ćwiczyć.** L.

† **Czwiercień, tni**, lm. **tnie** p. **Ćwiertnia.**

[**Czwiersznia, i**, lm. **ie**] p. **Ćwiertnia.**

† **Czwiertnia, i**, lm. **e**, 2 pp. lm. **czwiercień** p. **Ćwiertnia:** Żyto było po półgrzywniu C. Strum.

×**Czwiertować, uje, ował** p. **Ćwiertować.**

† **Czwierzyć się, y ś., ył ś.** p. **Czwarzyć.**

[**Czwiorak**] p. **Czworako.**

[**Czwioraki**] p. **Czworaki.**

[**Czwioro**] p. **Czworo.**

[**Czwiórny**] p. **Czwórny.**

† **Czwor, a, o** p. **Czworaki:** C. rodzaj. Syr. W C. sposób = *w czwórnasób.* Nieprzyjaciół w C. sposób więcej w liczbie było, niż naszych. Stryjk. To C. nasienie. Szykował C. wojsko. Z tego czwora rodzaje ziemie. O troim a. czworym oraniu. Na czworą p. **Czworo.** Czwora ośm czyni 32. Grz. <CZTWIOR>

Czworaczki, ów, blp. p. **Czworak.**

Czworaczy **1.** przym. od **Czworaki** (p. Czworak pod 4), × **Czwórnięcy.** **2.** × *poczwórny.* Anat.: Wzgórki czworacze, † guziki czworoparzyste, † wyniesienia czworakie, *wydatność, wyniosłość poczwórna w mózgu* (corpora quadrigemina).

Czworak, a, lm. **i** **1.** *moneta zawierająca cztery grosze [a. cztery krajcary], czterogroszówka.* **2.** *chałupa o czterech mieszkaniach na wsi:* C. dworski, folwarczny. **3.** Chodzić na czworakach a. ×na czworaku = *na rękach i nogach, na bałyku, raczkiem:* Przejść na czworaku. Pol. **4.** w lm. a. ×**Czworzęta**, ×**Czwórnięta**, a. zdr. **Czworaczki** *czworo niemowląt za jednym porodem na świat wydanych.* **5.** min. *cztery kryształy zrosłe z sobą prawidłowo.* <CZTWIOR>

Czworaki, † **Czwor**, † **Czwory**, † **Czworzysty**, [**Czwioraki**] **1.** *z czterech różnych złożony, czterech rodzajów:* C. gatunek czego. Ukazuje ś. w czworakiej postaci. Anat.: † Wyniesienia czworakie

p. **Czworaczy**. **2.** † *cztery razy tyle czyniący:* Podał go czworakiej czworo straży żołnierzy (=*szesnastu żołnierzom*).

Czworako przys. od **Czworaki**; [**Czwiorak**].

† **Czworakować, uje, ował**, † **Czworkować** *czworako czynić.* Mącz.

† **Czworakowanie, a**, blm., czynność cz. **Czworakować**.

Czworgran, u, lm. **y** p. **Czworobok**: Czapeczka w C. Gosz. <CZTWIOR+GRAN>

×**Czworgranny** p. **Czworograniasty**.

×**Czworkątowy** p. **Czworograniasty**.

† **Czworkować, uje, ował** p. **Czworakować**,

† **Czworkowanie, a**, blm., czynność cz. **Czworkować**. Kn.

† **Czworletni** p. **Czteroletni**.

Czworniak, a, lm. **i** **I.** p. **Czwartak**. **2.** w bakterjologji, *rodzaj grzybków niższego rzędu* (sarcina).

† **Czwornogi** p. **Czworonożny**.

† **Czwornożny** p. **Czworonożny**.

I. † **Czwornóg** p. **Czworonożny**.

2. † **Czwornóg, oga**, lm. **ogi** p. **Czworonóg**.

Czwornóg przys. p. † **Czworonóg**.

† **Czworny** p. **Czterny**.

Czworo, rga, † **ra**, [**Czwioro, Ćwioro, Ćwiero, Sztwioro**] **I.** mówiąc o kółku osób różnej płci a. przy rzeczownikach blp. = *cztery:* Czworo ludzi, dzieci, drzwi, sani, nożyczek. **2.** † *cztery:* Czworo ksiąg, stajań, chleba. Czworo wozy, sanie. Najuboższy na czworo je wilję (=*na cztery potrawy*). **3.** Na C. a. † na czworą=*na cztery części:* Podzielić na C. We C.= a) a. Na C. = *na cztery części jedną na drugą:* Złożyć chustkę we C. b) † *na cztery strony:* We C. za nim posłał. Troc. <CZTWIOR>

Czworo- chem. p. **Cztero-**.

Czworobocznie przys. od **Czworoboczny**.

Czworoboczność, i, blm. rz. od **Czworoboczny**.

Czworoboczny p. **Czworograniasty**. Anat.: Wiąz C. łopatki (ligamentum trapezoideum). Zraz C. wątroby (lobus quadratus hepatis). <CZTWIOR+BOK>

Czworobok, u, lm. **i**, **Czterobok, Czworokąt, Czterokąt, Czworogran, Czworgran, Czterogran**, ×**Czwórgraniec**, ×**Czwórgran**, † **Czworograniec** **I.** mat. *figura ograniczona czterema linjami prostemi:* C. płaski, wypukły, wklęsły, skośny, zupełny. **2.** mł.: C. leżaka=*rama z bali, utrzymująca leżak.* **3.** woj. *rodzaj szyku piechoty.* C. twierdz.

Czworobokowy p. **Czworograniasty**.

† **Czworoczęstny** **I.** p. **Czteroczęściowy**. **2.** *czwartą część czegoś zawierający.*

×**Czworoczęściowy** p. **Czteroczęściowy**.

×**Czworoczubny** *mający cztery czuby:* C. hełm. Czworoczubna kita. <CZTWIOR+Czub>

×**Czworodniowy** p. **Czterodniowy**.

×**Czworodroże, a**, lm. **a** p. **Czterodroże**.

×**Czworodrożny** p. **Czterodrożny**.

×**Czworodzielnie** przys. od **Czworodzielny**.

×**Czworodzielny**, ×**Czterodzielny** *dzielący ś. na czworo:* Ząb C. (= *z czterema odnogami*). <CZTWIOR+DZIAŁ>

×**Czworodzienny** p. **Czterodniowy**.

×**Czworodziurny** p. **Czworodziury**.

×**Czworodziury**, ×**Czworodziurny** *o czterech otworach.* <CZTWIOR+DZIUR>

Czworodźwięczny *wydający cztery dźwięki:* Lutnia heleńska, ojców moich czworodźwięczna struna. Kras. <CZTWIOR+DŹWIEN>

×**Czworogłos, u**, lm. **y** p. **Czworogłosie**. <CZTWIOR+GŁOS>

×**Czworogłosie, a**, lm. **a**, ×**Czworogłos**, ×**Czterogłos** *kwartet*, czworośpiew, czterośpiew.

Czworogłowy **I.** p. **Czterogłowy**. **2.** anat.: Mięsień C. prostujący goleń=*cztery mięśnie uda, przyczepiające ś. za pomocą wspólnego ścięgna do rzepki.* <CZTWIOR+GŁOW>

Czworogłów, owa, lm. **owy** p. **Czterogłów**.

Czworogłówny p. **Czterogłowy**.

Czworogran, u, lm. **y** p. **Czworobok**. Zdr. **Czworogranek**.

Czworogranek, nka, lm. **nki** p. **Czworogran**.

Czworograniasto przys. od **Czworograniasty**.

Czworograniastość, i, blm. rz. od **Czworograniasty**.

Czworograniasty, Czterograniasty, [**Czworogranisty**], ×**Czterogranisty, Czworogranny**, ×**Czworgranny, Czterogranny, Czworoboczny, Czteroboczny, Czworobokowy, Czterobokowy, Czworokątny, Czterokątny, Czworokątowy**, ×**Czworkątowy, Czterokątowy, Czworowęgielny, Czterokanciasty, Czworokańczasty, Czterokańczasty**, ×**Czworokantny**, ×**Czwororogi**, ×**Czwororożny, Czterorogi, Czterorożny**, ×**Czworonarożny** **I.** *ograniczony czterema linjami prostemi:* Budynek, piec, stół, filar, tramiec C. † Łokieć C. (= *kwadratowy*). **2.** anat.: × Mięso czworograniaste = *mięsień czworoboczny Sylwjusza na stopie* (caro quadrata Sylvii). Mięsień C. uda, lędźwi, podbródka itd. <CZTWIOR+GRAN>

† **Czworograniec, ńca**, lm. **ńce** p. **Czworobok**.

[**Czworogranisto**] przys. od **Czworogranisty**.

[**Czworogranistość, i**, blm.] rz. od **Czworogranisty**.

[**Czworogranisty**] p. **Czworograniasty**.

Czworogrannie, × **Czworogranno** przys. od **Czworogranny**.

×**Czworogranno** p. **Czworogrannie**.

Czworogranność, i, blm. rz. od **Czworogranny**.

Czworogranny p. **Czworograniasty**.

Czworojarzemny, Czworojarzmowy, Czterojarzemny, Czterojarzmowy *o czterech jarzmach, zaprzężony w cztery woły:* Wóz, pług C. <CZTWIOR+JARZM>

Czworojarzmowy p. **Czworojarzemny**.

† **Czworojedni** *w czterech jeden:* Jehowa jest Bóg jeden, nie C. <CZTWIOR + JED>

Czworojęzyczny p. **Czterojęzyczny**.

Czworojęzykowy p. **Czterojęzyczny**.

×**Czworokantny** p. **Czworograniasty**.

Czworokańczasto przys. od **Czworokańczasty**. <CZTWIOR+KOŃ(C)>

Czworokańczastość, i, blm. rz. od **Czworokańczasty**.

Czworokańczasty p. **Czworograniasty**.

Czworokąt, u, lm. **y** p. **Czworobok**. <CZTWIOR +KĄT>

Czworokątnie przys. od **Czworokątny**.

Czworokątność, i, blm. rz. od **Czworokątny**.

Czworokątny p. **Czworograniasty**.

Czworokątowy p. **Czworograniasty**.

Czworokolny p. **Czterokołowy**.

Czworokołowy p. **Czterokołowy**.

×**Czworokoły** p. **Czterokołowy**.

Czworokonny p. **Czterokonny**.

Czworokończasty, Czterokończasty, Czworokończysty, Czterokończysty, Czworokończaty, Czworośpiczasty, Czterośpiczasty *mający cztery końce:* Szyszak C. < CZTWIOR + KOŃ(C) >

Czworokończaty p. **Czworokończasty**.

Czworokończysty p. **Czworokończasty**.

×**Czworokrotnie** przys. od **Czworokrotny.**
×**Czworokrotny** p. **Czterokrotny.**
Czworokształtny, ×**Czterokształtny** *o czterech kształtach.* <CZTWIOR+Kształt>
Czworolecie, a, lm. **a** p. **Czterolecie.**
×**Czworoletni** p. **Czteroletni.**
×**Czworoletny** p. **Czteroletni.**
Czworolicy p. **Czterolicy.**
×**Czworoliczebny** *cztery liczący, mieszczący w sobie cztery.* <CZTWIOR+LIK>
Czworolist, u, lm. **y** bot. (paris) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunki: C. pospolity a. Jednojagoda, Wilczy pieprz, Wronie oko swojskie (p. quadrifolia); C. przewrotnie jajowaty (p. obovata); C. wielolistny a. Wilcza jagoda (p. polyphylla). <CZTWIOR+LIST>
Czworolistkowy p. **Czterolistkowy.**
Czworolistny p. **Czterolistny.**
×**Czworolisty** p. **Czterolistny.**
×**Czworoliściany** p. **Czterolistny**
Czworoliściowy p. **Czterolistny.**
Czworołbowy p. **Czterogłowy.**
×**Czworomiarowy** p. **Czwórmiarowy.**
Czworomiesięczny p. **Czteromiesięczny.**
×**Czworonarożny** p. **Czworograniasty.**
† **Czworonaście, stu 1.** p. **Czternaście. 2.** p. **Czternaścioro.**
[**Czworonit, u,** lm. **y**] *rodzaj tkaniny płóciennej.* <CZTWIOR+NIT>
[**Czworonitny**] przym. od **Czworonit.**
×**Czworonocny** p. **Czteronocny.**
Czworonogi p. **Czworonożny.**
Czworonożność, i, blm. rz. od **Czworonożny.**
Czworonożny, †**Czwornogi,** †**Czwornóg,** †**Czworonóg,** †**Czwornożny, Czteronożny, Czworonogi, Czteronogi,** † **Czterznogi,** † **Czterzonogi** *mający cztery nogi:* Zwierzęta czworonożne. <CZTWIOR+NÓG>
† **Czworonóg oga,** lm **ogi** *zwierzę czworonożne.* **1.** † **Czworonóg** p. **Czworonożny.**
2. † **Czworonóg,** † **Czwornóg,** † **O czworonóg, O czwornóg,** † **Na czworonóg,** † **Na czwornóg** przys.=*na czterech nogach; na rękach i nogach; na czworakach, raczkiem, na bałyku:* Na łapach, co chodzi C. nieczysto wam będzie.
Czworooczny p. **Czterooki.**
Czworooki p. **Czterooki.**
Czworopalcowy p. **Czteropalcowy.**
† **Czworoparzysty** anat. patrz **Czworaczy.** <CZTWIOR+Para>
Czwororazowo przys. od **Czwororazowy.**
×**Czwororazowy** p. **Czterokrotny.** <CZTWIOR+RZEZ>
Czwororęczny, Czwororęki, Czteroręczny, Czteroręki *mający cztery ręce:* Zwierzęta czwororęczne (*=małpy*). <CZTWIOR+RĘK>
Czwororęki p. **Czwororęczny.**
×**Czwororoczny** p. **Czteroletni.**
Czwororogi 1. p. **Czwororożny. 2.** p. **Czworograniasty.**
Czwororożność, i, blm. rz. od **Czwororożny.**
Czwororożny, Czwororogi, Czterorożny, Czterorogi 1. *mający cztery rogi:* Baran C. **2.** ×p. **Czworograniasty:** Beret C. <CZTWIOR+ROG>
Czwororzędny *czterema rzędami idący:* Czwororzędne lipy. <CZTWIOR+RZĘD>
† **Czworosetny** p. **Czterechsetny.**
Czworosiek, a, lm. **i** *świder do wiercenia armat.*
×**Czworoskładny** *czworako złożony:* Czworoskładne słowo, in. ×Czworosłowie, ×Czworosłów. L.
Czworoskośny anat.: Mięsień C. (musculus rhomboideus)=*skośno-czworoboczny.* <CZTWIOR+Z+KOS>
×**Czworosłowie, a,** lm. **a** p. **Czworoskładny.**
×**Czworosłów, owu,** lm. **owy** p. **Czworoskładny.**
† **Czworosowity** p. **Czterny.**
× **Czworosprzęgi** *w poczwórnym sprzężaju:* Czworosprzęgie konie. <CZTWIOR+PRĘG>
×**Czworostraż, y,** lm. **e** *straż poczwórna, z czterech ludzi złożona.* <CZTWIOR+STRZEG>
×**Czworostronny** p. **Czterostronny.**
× **Czworosylabny** patrz **Czterozgłoskowy.** <CZTWIOR+Sylaba>
×**Czworoszczepny** *rozdzielający ś. na czworo.* <CZTWIOR+SZCZEP>
Czworościan, u, lm. **y** mat. *bryła ograniczona czterema ścianami, ostrosłup trójkątny, piramida trójkątna:* C. foremny. <CZTWIOR+ŚCIAN>
Czworościenność, i, blm. rz. od **Czworościenny;** † **Czworścienność.**
Czworościenny przym. od **Czworościan;** † **Czworścienny:** Bryła czworościenna. Spółrzędne czworościenne.
Czworośnia, i, lm. **e** bot. (myginda) *roś. z rodziny roślidławowatych.* <?>
×**Czworośpiczasto** przys. od **Czworośpiczasty.** L.
Czworośpiczasty p. **Czworokończasty.**
Czworośpiew, u, lm. **y** p. **Czworogłosie.** <CZTWIOR+Z+PIE>
×**Czworotoczny** *toczący ś. ze czterech stron, czworako płynący.* <CZTWIOR+CIEK>
Czworotwarzowy p. **Czterolicy.** <CZTWIOR+TWOR>
Czworowęgielny p. **Czworograniasty.** <CZTWIOR+WĘGL>
×**Czworowiosłowy** p. **Czterowiosłowy.**
×**Czworowiosły** p. **Czterowiosłowy.**
×**Czworowładca, y,** lm. **y** *władający samoczwart, tetrarcha.* <CZTWIOR+WŁOD>
Czworozamczysty p. **Czterozamczysty.**
Czworozamkowy p. **Czterozamczysty.**
Czworozębny p. **Czterozębny.**
Czworozęby p. **Czterozębny.**
×**Czworożeniec, ńca,** lm. **ńcy** *mający cztery żony; żeniący ś. czwarty raz.* <CZTWIOR+ŻON>
×**Czworożeństwo, a,** lm. **a** *posiadanie czterech żon; małżeństwo czwarty raz powtórzone.*
† **Czworścienność, i,** blm. p. **Czworościenność.**
† **Czworścienny** p. **Czworościenny.**
† **Czwory** p. **Czworaki.**
×**Czworynek, nka,** lm. **nki 1.** *czworo, czwórka.* **2.** *kostka z czterema okami.* **Czworynkiem** przys. =*po cztery.* <CZTWIOR>
† **Czworzeczny** *czworoboczny.*
×**Czworzęta, ąt,** blp. p. **Czworak.**
† **Czworzysty 1.** p. **Czterny. 2.** p. **Czworaki:** C. czerwony złoty. Cz. <CZTWIOR>
Czwóra, y, lm. **y** rub., zgr. od **Czwórka** (stopień szkolny): Dostał z arytmetyki czwórę.
Czwórczyna, y, lm. **y** *nędzna czwórka, zaledwie czwórka:* Dostał z arytmetyki czwórczynę.
Czwóreczka, i, lm. **i** p. **Czwórka.**
×**Czwórgran, a,** lm. **y** p. **Czworobok.** Zdr. ×**Czworogranek.**
×**Czwórgranek, nka,** lm. **nki** p. **Czwórgran.**
×**Czwórgraniec, ńca,** lm. **ńce** p. **Czworobok.**
×**Czwórgranność, i,** blm. rz. od **Czwórgranny**
† **Czwórgranny** anat.: † Kość czwórgranna, k. sześcienna stępu (os cuboideum). <CZTWIOR+GRAN>

Czwórka, i, lm. **i** **1.** *cyfra cztery.* **2.** *stopień* (szkolny) *4.* **3.** *kompanja z czterech osób złożona, czworo:* Poszli we czwórkę. Iść czwórkami (*=po czterech*). **4.** *zaprząg z czterech koni:* Powóz zaprzężony w czwórkę. Jechać czwórką a. w czwórkę. **5.** *karta o czterech okach:* C. pikowa. **6.** *moneta wartości czterech groszy, czworak.* **7.** *czwarta część.* **8.** [C.] *rzemienie surowcowe w cepach, pętlica.* **9.** [We czwórkę] = *we czworo:* Chustka we czwórkę złożona. **10.** druk. *czwarta część arkusza złożonego z szesnastu kolumn; format in 4-o.* Zdr. **Czwóreczka.** <CZTWIOR>

×**Czwórkować, uje, ował** *pomnażać w czwórnasób.* Sol.

×**Czwórkowanie, a,** blm., czynność cz. **Czwórkować.**

Czwórkowy przym. od **Czwórka.** Mat.: Forma czwórkowa = *wyrażenie o czterech ilościach zmiennych.*

× **Czwórmiarowy,** × **Czworomiarowy** *cztery miary zawierający:* Czwórmiarowe naczynie. <CZTWIOR+MIAR>

×**Czwórmiesięczny** p. **Czteromiesięczny.**

† **Czwórnasobnie** przys. od **Czwórnasobny; Czwórnasób, W czwórnasób.**

† **Czwórnasobny** p. **Czterny.**

Czwórnasób p. **Czwórnasobnie:** Odwetuję sobie to w C. Zapłacił we C. <CZTWIOR+Na +SIEB>

×**Czwórnięcy** p. **Czworaczy.**

×**Czwórnięta, ąt,** blp. p. **Czworak.**

[**Czwórnoga, i,** lm. **i**] *człowiek niechlujny, brudny.*

[**Czwórności**] p. **Wściórnastek.**

[**Czwórny, Czwiórny, Poczwiórny**] *poczwórny.*

×**Czwórścian, u,** lm. **y** = **Czworościan.** Przyb.

[**Czwórtka, i,** lm. **i**] *rzemyczek, łączący bat z biczyskiem.*

Czwórzec, rca, lm. **rce** bot. (notoceras) *roś.*

Czy sp. **1.** a. **Czyż, Czyli, Czyliż** *albo?-li?:* A czy znasz ty, bracie młody, te pokrewne twoje rody? Pol. Czym nie mówił? (*=czy nie mówiłem?*) Czyś oszalał? (*=czy oszalałeś?*). Czyśmy nie bliźni? Czyście tam byli? **2.** czy—czy = *-li—li, bądź—bądź:* Czy ty, czy twój brat, czy tam kto inny, cały wasz naród dla mnie złoczyńny. Kniaź. Czy dom twój zniknął, czy mi w oczach ciemno? Słow. <CZ>

[**Czyberzat, u,** blm.] *siemię cytwarowe.* <Nm. Zitwersaat>

Czybukczy, ego, lm. **owie** **1.** *chłopiec do podawania fajki, tytuniu.* Rol. **2.** *dowódca, komendant u Turków:* C. wyprawy. Rol. <Tur. czybukczy>

[**Czychać, a, ał**] p. **Czychnąć.**

[**Czycheł, chła,** lm. **chły**] p. **Czecheł.**

[**Czychnąć, nie, nął,** nied. **Czychać**] *kichnąć.*

! **Czyczerone** nieod. m. p. **Cyceron.**

! **Czyczeronować, uje, owal** p. **Cyceronować.**

! **Czyczeronowanie, a,** blm., czynność cz. **Czyczeronować.**

[**Czyczucha, y,** lm. **y**] p. **Czeczuga.**

† **Czyć, y, ył** *być ciepłym.*

Czy, czy, czy myśl. *szczwanie lisa.*

[**Czygiędź, i,** lm. **e**] p. **Cigiędź.**

[**Czygo, czygo!**] *wołanie na gęsi.*

Czyhać, a, ał, † **Czuhać** na kogo, na co = *czatować, dybać, nastawać:* Czyha, jak djabeł na dobrą duszę. Prz. Na zdrowie jego C. miano. P. Koch. Czekał czasu, czyhał na pogodę. Górn. <Zap. właściwie czychać, toż, co czchać i kichać: przenośnia z dzikiego, parskającego w zasadzce zwierza>

Czyhanie, a, blm., czynność cz. **Czyhać.**

[**C∾yheł, hła,** lm. **hły**] = **Czecheł.**

[**Czyhun, u,** blm.] p. **Czuhun.**

Czyj 1. *do kogo należący? od kogo pochodzący?:* Czyja wina? Sienk. **2.** *taki, który do kogo należy, który od niego pochodzi; kogo; należący do niego:* Czyja szkoda, tego i grzech. Prz. Oddaj, co czyje. Żaden nie ma cudzych rzeczy ruszać, gdzie ten, czyje są, na to nie zwala. Herb. **3.** *czyjś, kogoś, nieswój, obcy, cudzy:* Mówić przez czyje usta. Mieszać ś. do czyich spraw. Nie pragnij czyjego. Prz. <CZ>

Czyjbądź, czyjegobądź *należący do kogobądź, czyjkolwiek.* <CZ+BĘD>

† **Czyjkole, czyjegokole** p. **Czyjkolwiek.**

† **Czyjkoli, czyjegokoli** p. **Czyjkolwiek.**

† **Czyjkolwie, czyjegokolwie** p. **Czyjkolwiek.**

Czyjkolwiek, czyjegokolwiek, † **Czyjkoli,** † **Czyjkole,** † **Czyjkolwie** *do kogokolwiek należący, czyjbądź.* <CZ+Kol(i)wiek>

×**Czyjostronny** *do czyjej strony należący, za kim trzymający stronę:* Łatwo poznać, kto C. <CZ +STRON>

Czyjś, czyjegoś, [**Cysik**] **1.** *należący do kogoś, niewiadomo czyj:* Zabrałem C. kapelusz zamiast swego. P. **Czyj.** <CZ+SI>

Czyk, a, lm. **i** zool. p. **Tunga.** <?>

[**Czyk!**] *naśladowanie dźwięku krótkiego i urywanego* (np. chodu zegaru i t. p.). <Dźwn.>

[**Czykać, a, ał**] (o zegarze) *wydawać głos tyktak, cykać.*

[**Czykawka, i,** lm. **i**] p. **Czkawka.**

Czykosz, a, lm. **e** *koniuch, pasterz koni* (na Węgrzech). <Węg. csikós>

[**Czykutać, a, ał**] *skrzeczeć.* <Dźwn.>

[**Czykuteńka, i,** lm. **i**] *sroczka.*

[**Czykutka, i,** lm. **i**] p. **Czkawka.**

Czyl, a, lm. **e** hut. *forma żelazna do odlewów.* <Ang. chill>

Czyli sp. **1.** p. **Czy:** Czyli mogę to zrobić? **2.** *to jest, albo, inaczej, inaczej mówiąc, innemi słowy:* Gieografja, C. opisanie ziemi. **3.** [C.] *jeżeli.* <CZ+Li>

Czyliż p. **Czy.**

[**Czyłytka, i,** lm. **i**] *czajka.* <? Dźwn.>

1. Czym = *czy ja:* Czym stracił? <CZ+końcówka os. 1>

2. Czym przys. **1.** *jak naj-:* Pobiegł C. prędzej. **2.** !C.—tym = *im—tym; o ile—o tyle:* C. więcej, tym lepiej. <CZ>

† **Czymbury, ów,** blp. p. **Cymbury.**

[**Czym duch**] *co tchu, prędko, czymprędzej.* <CZ +DUCH>

[**Czympek**] p. **Czępek i Cupnąć.**

Czymprędzej przys. *co prędzej, co tchu:* Leć C.! <CZ+PRĘD>

[**Czym raz**] *coraz.*

1. Czyn, u, lm. **y** **1.** *to, co uczyniono, czego dokazano, dzieło, fakt, owoc energji; uczynek, postępek, postąpienie:* Sprowadzić możność do czynu. Czas uderzyć w strunę drugą, w czynów stal. Krasiń. Czynu tu trzeba, nie słów. Zgińcie me pieśni, wstańcie czyny moje! Krasiń. Czyny wasze niech świadczą za was. Krasz. C. bohaterski. C. zbrodniczy. Czyny wojenne. **2.** *wykonanie:* Wprowadzić co w C. **3.** ×*dzieło, twór, stworzenie, utwór:* Bóg ziemi i wszystkiego, co na niej jest, jako czynu swego, nie przebaczywa. Psalmista woła na kreatury bezduszne i na wszystkie czy-

ny Pańskie: chwalcie Pana! Birk. **4.** † *robota, praca, wykonanie:* Kilka obrazów i rzniętych sztuk czynu misternego. Pot. **5.** † *naczynie:* Leży z domu wyrzucony wiotchy C. Kochan. **6.** † *ofiara:* Sporządzał Jowiszowi uroczyste czyny. Żebr. **7.** † *machina wojenna, wieża, taran i t. p.* **8.** † *broń, zbroja, uzbrojenie.* **9.** † *szata, odzienie, ubiór odpowiedni godności:* C. biskupi. **10.** † *sposób:* Tym czynem. <CZYN>

2. Czyn, u, lm. **y, Cyn** tkac. *wązka deszczułka dzieląca nici, umieszczona w dziurance.*

! **Czyn, u,** lm. **y** *stopień, ranga, awans:* Tyś szlachty syn, nie dbaj o C. Mick.

[**Czyna, y,** lm. **y, Cyna**] **1.** *płótno, w kwiaty robione.* **2.** w lm. a. [**Cyny**] a) *deseczki w krosnach.* b) *końce osnowy w płótnie.* <p. Cynek>

Czyndalin, u, lm. **y** bot. p. **Sandał.** <p. Sandał>

[**Czynek, nku,** lm. **nki**], † **Czynek** *robota.*

† **Czyniać, a, ał** p. **Czynić.**

[**Czynianka, i,** lm. **i**] *młoda koniczyna, pomieszana z innemi roślinami.*

[**Czyniany, Cyniany**] *do czyny należący:* Ręcznik, obrus C. Płótno czyniane. <p. Cynek>

† **Czyniciel, a,** lm. **e** **1.** a. ×**Czynnik** *ten, co czyni, działacz:* C. nieprawości, zakonu, słów czyich (=*wykonawca*). **2.** *pełnomocnik, zastępca, adwokat, rzecznik, wyręczyciel.* <CZYN>

† **Czynicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Czyniciel.**

Czynić, i, ił, częstot. † **Czyniać,** † **Czyniwać** **1.** *być czynnym, nie próżnować, działać, robić:* Kto wiele mówi, mało czyni. Chcesz, abyć ś. sługa nie skaził, niechaj zawżdy ma co C. Górn. **2.** źle, dobrze = *robić, postępować, żyć, poczynać sobie, sprawować ś., sprawiać ś.:* Czynić komu dobrze, źle = *świadczyć.* Insza pięknie mówić, insza pięknie czynić. Prz. **3.** co = *robić, wykonywać, uskuteczniać, spełniać:* Masz-li co C., czyń dobrze. Prz. Nie czyń drugiemu, co tobie niemiło. Niebaczny! co czynisz? C. krzywdę= *robić, wyrządzać.* Niema tu co C.=*niema tu miejsca, niema tu co robić, niema tu co do roboty:* Między temi dwoma gniew nie ma co C., których pospołu na jeden urząd wysadzono. Warg. C. pokutę = *odprawiać.* Sami z siebie żadnej rzeczy dobrej bez pomocy boskiej nie możemy C. Karnk. Nie wiedzieli lekarze, co C. z chorym. Birk. (=*co począć, jak sobie radzić*). Cóż C., kiedy niema innego sposobu? † C. z kim kompanję = *składać kompanję, dotrzymywać towarzystwa, obcować z nim:* Z kimże to i kędy kompanję chcecie C.? Birk. † C. minę=*robić, stroić, udawać:* Czynił minę, jak gdyby był najprzywiązańszym. † C. pomoc=*okazywać, dawać pomoc.* † Strach C. =*napędzać, nabawiać strachu, przejmować strachem:* Ogień niebieski strach czyni błyskaniem. Groch. † C. z kim wojnę=*staczać, toczyć, prowadzić ją:* Kontor Pruski, Ludwik, częste i wielkie wojny czynił przeciw Żmujdzi. Stryjk. † C. pole=*bić ś. w polu:* Harcuj mężnie sobie, czyń pole. Kosz. † Przysięgę C.=*wykonywać, składać:* Przysięgę swą czyniąc, czoła swego prawą ręką dotykają ś. Paszk. † Posłuszeństwo komu C. Paszk. (=*okazywać*). † Zakon te sprawy C. rozkazuje. Karnk. (=*załatwiać; zajmować ś. niemi*). † C. przemowę, kazanie, słowo = *mówić, mieć, prawić:* Kazanie czynił. Wys. Przemowę do was czynił. Birk. O zbawieniu dusz słowa żywe i ogniste czynił. Birk. † C. modlitwę=*odmawiać, odprawiać.* † C. sprawiedliwość=*wymierzać; rozsądzać:* Objeżdżał krainy, czyniąc sprawiedliwość poddanym. Biel. M. † C. rozsądek o czym=*rozważać, rozmyślać:* Czyni rozsądek o tym, co napotym będzie. Górs. J. † C. rozeznanie=*rozsądzać.* † C. około czego pilność=*mieć staranie, starać ś., być pilnym.* † C. komu szkodę, złość=*robić, wyrządzać.* † C. komu liczbę=*zdawać rachunek, liczyć ś., rachować ś. z nim, zdawać sprawę.* † C. z kim liczbę=*rachować ś., obliczać ś. z kim, przyjmować od kogo sprawozdanie.* † C. sobie żarty, śmiechy z czego=*robić, stroić:* Tyś sobie ze mnie śmiechy czyniła zdradliwie. C. co złego=*popełniać, spełniać; dopuszczać ś. czego:* † C. mężobójstwo. † C. zmianę, ból=*wywoływać, sprowadzać, sprawiać:* Jaką w ludziach odmienność te czasy czyniły. Biel. M. † C. ból (=*nabawiać go kogo*). † Wygodę sobie C.=*wygadzać sobie, dogadzać sobie, wylegać ś., wysypiać ś.* † C. sobie wczas= *wypróżniać ś., odbywać potrzebę naturalną.* **4.** † *wyprawiać, sprawiać, urządzać:* Czynił mu pogrzeb. Oss. Córce czynił wesele. Falib. Herod czynił gody swego narodu. Op. C. komu wesele =*rozweselać, rozrywać, bawić go:* Swą lutnią czynił wesele Jowiszowi. P. Koch. **5.** † owoce=*dawać, wydawać, rodzić:* Złe drzewo złe owoce czyni. Wuj. **6.** † co z czego=*robić, wyrabiać:* Z wełny czynią opończe. Paszk. Przen.: Jam z mojej osoby wszystko czyniła, bym ci ulżyła przykrości. **7.** Zadosyć a. zadość a. † dosyć C. czemu=*wypełniać co należycie, odpowiadać godnie:* Dosyć C. swej powinności, czyjemu żądaniu. Zadosyć C. komu = *zadowalać go, dawać mu satysfakcję, wynagradzać go.* **8.** *robić, działać, skutkować, służyć, pomagać:* Dobrze mi czyni to lekarstwo. Skar. Pij! to dobrze czyni. † C. ku czemu=*pomagać, przyczyniać ś.:* Nic tak nie czyni ku szczęśliwemu żywotowi... Mącz. **9.** *dawać, wynosić, stanowić:* Dwa razy dwa czyni cztery. Na nasze pieniądze czyni to sto złotych. Czyni to pokaźną sumkę. *Przynosić, dawać, zapewniać:* Dom czyniący trzy tysiące dochodu. I to coś czyni w moich dochodach (=*znaczy, waży*). Czyni ci to zaszczyt. **10.** z kim=*mierzyć ś., walczyć, bić ś., potykać ś., wojować, rozprawiać ś.:* Kto będzie śmiał obstawać za nim, ze mną będzie miał do czynienia. † Sami z sobą tak długo broniami czynili, póki ostatni nie legł. Opal. † Polaków był Turek świadom, gdy z Wołochy czynił. Biel. M. † Mężnie z sobą chwilę niemałą czynili. Papr. † O prawdę ręką C. Górn. † C. słowami =*walczyć, spierać ś., sprzeczać ś.:* Długo słowy z sobą czynili. Birk. † C. prawem=*prawować ś., procesować ś., rozprawiać ś.* † C. za kim=*przyczyniać ś., ujmować ś., wstawiać ś., upominać ś.* † C. za kogo=*działać w jego imieniu, zastępować, wyręczać go.* † C. prawnie z kim o co = *prawować ś., dochodzić czego prawem.* ×C. przeciw komu = *knować, intrygować, występować; nastawać nań:* Zaczął znowu C. przeciwko niemu i życiu jego. Zał. † C. z kim=*układać ś., umawiać ś., traktować, pertraktować, negocjować:* Przez posły o pokój czynili. Błaż. ×C. o czym=*rozprawiać, traktować:* O lasach i żytach w osobnym dziele C. będziemy. **11.** † *wymieniać, zamieniać, zmieniać:* C. złote na grosze. **12.** [C.]=a) *lać, szczeg. coś gęstego; sypać.* b) C. za duszę=*modlić ś. za duszę.* **C. ś. 1.** † *robić ś., stawać ś.:* C. ś. pięknym. Potrzebnym ś. komu C. Oss. **2.** kim=*udawać kogo, odgrywać czyją rolę:* Nie czyń ś. tym, czym nie jesteś. 3. [C. ś.] *robić ś., nastawać:* Czyni ś. dzień, zmierzch. <CZYN>

[**Czynić, i, ił**] p. **Cenić.**

Czynienie, a, blm., czynność cz. **Czynić:** Ma wiele do czynienia. Będzie miał ze mną do czynienia (p. **Czynić** pod **10**). † C. sądów=*odbywanie sądów, sądzenie urzędowe.*

×**Czyniród, odu** a. **oda,** lm. **ody** bot. p. **Kacz-lin.** <CZYN+ROD>

† **Czyniwać, a, ał** p. **Czynić:** Jako czyniwali przodkowie nasi. Star. <CZYN>

† **Czynliwy 1.** *możliwy do uczynienia, wykonalny.* **2.** p. **Czynny.** Oss.

Czynnie przys. od **Czynny,** ×aktywnie: Znieważyć kogo C. (=*uderzyć go*). Zajmować ś. czym C. Wdać ś. w coś C.

Czynnik, a, lm. **i,** ! **Faktor 1.** ×Czynnik p. **Czyniciel. 2.** fil. *to, co zachowuje ś. czynnie, co przyczynia ś. do pewnego skutku, przyczyna działająca, działacz, siła, motor:* C. materjalny, duchowy, nadprzyrodzony. Wpływ, znaczenie, rola, udział czynnika. C. cywilizacyjny. Świat przyrodzony, praca i kapitał są czynnikami produkcji. Elektryczność jest wielkim czynnikiem przyrody. Ciśnienie atmosferyczne, temperatura i wilgotność powietrza są to czynniki meteorologiczne. **3.** mat. *jedna z liczb, które mnożymy przez siebie:* C. całkowity, ułamkowy, wymierny, niewymierny, rzeczywisty, urojony. C. pierwszy. C. wielomianu, funkcji.

Czynnościowy przym. od **Czynność:** Organ C.

Czynność, i 1. blm. rz. od **Czynny,** ×aktywność. **2.** lm. **i** a. **Funkcja** *działanie, sprawa, robota, praca, zatrudnienie:* Czynności mózgu, płuc, serca, żołądka. Czynności przygotowawcze. Czynności urzędu, sądu a. urzędowe, sądowe. Jużem pokończył swe czynności. Spieszę do swych czynności (=*do biura, do kantoru, do redakcji i t. p.*). <CZYN>

Czynny 1. *będący w stanie działania, działający,* fil. ×**Aktywny:** Stan C. Maszyna czynna (=*w ruchu*). Sąd był C. przez cały dzień (=*zajęty, zatrudniony, spełniał czynność*). Wulkan C. (=*w czasie wybuchu, a. wybuchający jeszcze co czas jakiś*). Członek C., służba czynna (=*rzeczywista, faktyczna*). **2.** a. † **Czynliwy** *pracowity, ruchliwy, energiczny, pilny, zawsze zajęty:* Człowiek to bardzo C. Brać w czym C. udział. **3.** gram.: Czasownik C., czynno-przechodni = *wyrażający czynność, przechodzącą na objekt.* Słowo czynnobierne.

[**Czynowaty**] p. **Cynkowaty.**

† **Czynowaty** *wojujący.*

! **Czynownik, a,** lm. **cy** *urzędnik:* Jakiś mały C., siedzący na śledztwie. Mick.

Czynsik, u, lm. **i** p. **Czynsz.** Gac.

Czynsz, u, lm. **e 1.** *opłata za użytkowanie z rzeczy nieruchomej cudzej, dzierżawa:* Na C., w C. puścić a. na C. przeprowadzić=*oddać w dzierżawę.* Na czynszu osadzić = *zmienić robociznę na opłatę.* Siedzieć na czynszu=*płacić C. z gruntu.* C. wieczysty, odkupczy (p. Wyderek). **2.** z mieszkania=*komorne.* **3.** od kapitału=*procent.* **4.** † a. † **Czyńsz,** † **Czyż** *podatek od majątku:* C. cesarski. Wuj. **5.** † przen. *dochód, intrata; bogactwo:* Układność wszędzie wielkie czynsze bierze. Rej. C. daje honory. Hul. Zdr. **Czynszyk, Czynsik.** <Łć. census, przez Nm. Zins>

Czynszować, uje, ował !. *płacić komu czynsz; płacić z roli zamiast odrabiania pańszczyzny.* **2.** ×komu=*być dannikiem czyim.* Oss.

Czynszowanie, a, blm., czynność cz. **Czynszować.**

Czynszownik, a, lm. **cy 1.** *ten, co płaci czynsz.* **2.** a. **Czynszowy,** [**Okupnik**] *chłop opłacający ś. zamiast odrabiania pańszczyzny.* **3.** † *ten, co pobiera czynsz.* Kn.

Czynszowny p. **Czynszowy.**

Czynszowy, Czynszowny przym. od **Czynsz:** Przychód, grunt C. Osada czynszowa. Miasteczko czynszowe. Szlachta czynszowa (=*opłacająca czynsz z zajmowanego gruntu*). Prawo czynszowe=*regulujące stosunki między właścicielami a czynszownikami.* Grunt wieczysto-czynszowy=*dzierżawiony wieczyście, niedziedziczny, emfiteutyczny, wieczysto-dzierżawny.* Pokażcie mi monetę czynszową. Wuj. (= *którą płacą podatki*).

Czynszowy, ego, lm. **i** rz. p. **Czynszownik.** <p. Czynsz>

Czynszyk, u, lm. **i** p. **Czynsz;** *drobniejsza danina, którą poddani oprócz robocizny panu opłacali.* Oss.

† **Czyntakor, u,** lm. **y** *tkanina z jedwabiem a. bez niego, na półsztuki składana.* Goł. <?>

[**Czyny, yn,** blp.] p. **Czyna.**

† **Czyńsz, u,** lm. **e** p. **Czynsz:** Pokażcie mi pieniądz, którym C. płacicie. Op.

[**Czy ot!**] *także! zapewne!*

[**Czypa, y,** lm. **y**]=**Cipa** (=*kura*).

[**Czypczareczka, i,** lm. **i**] p. **Czepczarka.**

[**Czyp czyp!**] p. **Cip.**

[**Czypczyśko, a,** lm. **a**] p. **Czepek.**

[**Czypek, pka,** lm. **pki**] p. **Czepek.**

[**Czypka, i,** lm. **i**] p. **Cipa.**

[**Czypki czyp czyp**] p. **Cip.**

Czypton, u, lm. **y** *rodzaj bicykla z trybami, zwiększającemi szybkość obrotów koła.* <?>

Czypto-rower, u, lm. **y** *czypton, formą i wielkością przypominający rower.*

[**Czypuleczek, czka,** lm. **czki**] p. **Czepek.**

×**Czyr, u,** blm., × **Czer** *hubka:* Przyrządził sobie piankową fajeczkę i zapaliwszy kawałeczek wonnego czyru od cygara towarzysza, przykrył delikatnie srebrną nakrywką. Korz. <Łć. cerrus, stąd Włos. cerro>

Czyrak, a, lm. **i,** [**Czerak**], † **Czyrek, Antraks** lek. (furunculus) *ograniczone ropne zapalenie skóry, wrzedzionka:* C. gromadny, wąglik rzekomy a. łagodny (f. agminatus s. anthrax benignus). <Zap. Gr. skírrhos=wrzód stwardniały, może przez Ukr. czyràk>

Czyrakowy przym. od **Czyrak:** Czopek a. stożek C.

† **Czyrek, rka,** lm. **rki** p. **Czyrak.**

Czyrk! w. **1.** p. **1. Ćwierk. 2.** *odgłos skrzypnięcia zawias.* <Dźwn.>

† **Czyrka, i,** lm. **i** *cerka, miejsce zacerowane:* Koszula z czyrką. Goł. <p. Cera>

Czyrkać, a, ał p. **Ćwierknąć.** <Dźwn.>

Czyrkanie, a, blm., czynność cz. **Czyrkać.**

Czyrknąć, nie, nął p. **Ćwierknąć.**

Czyrknięcie, a, blm., czynność cz. **Czyrknąć.**

[**Czyrniawa, y,** blm.] p. **Czarniawa.**

Czyrnidło, a, lm. **a 1.** † p. **Czernidło. 2.** bot. p. **Czartawa.**

† **Czyrń, i,** blm. p. **Czerń.**

† **Czyrńszy** p. **Czarny:** Wszelka wodność czyni rzecz czyrńszą, niż sama w sobie jest. And. z Kobyl.

† **Czyrpacz, a,** lm. **e 1.** p. **Czerpacz:** Uciecze ś. do głębszych studniczek i do czyrpaczów ich. Rej. **2.** p. **Czerpak.** <CZERP>

† **Czyrpać, pie, pał** p. **Czerpnąć.**

† **Czyrpak, a,** lm. **i** p. **Czerpak.**
† **Czyrpanie, a,** blm., czynność cz. **Czyrpać.**
† **Czyrstwy** p. **Czerstwy.**
† **Czyrw, wia,** lm. **wie** p. **Czerw.** Zdr. † **Czyrwik.**
† **Czyrwiec, wca,** lm. **wce** p. **Czerwiec:** Blizny jako czyrwcem zafarbowane. Rej. May, Czirwiecz, Lypien, Szirpyen. Diurnale 1514.
† **Czyrwienić, i, ił** p. **Czerwienić.**
† **Czyrwieniec, ńca,** lm. **ńce** p. **Czerw.**
† **Czyrwień, wnia,** blm. p. **Czerwiec.**
† **Czyrwik, a,** lm. **i** p. **Czyrw.**
† **Czyrwiony** i [**Czyrwiony**] p. **Czerwony:** Moja dzieweczka, jak róża czyrwiona.
† **Czyrwiwy** p. **Czerwiwy.**
† **Czyrwonka, i,** lm. **i** *dyzenterja.*
† **Czyrwony 1.** i [**Czyrwony**] p. **Czerwony:** Morze Czyrwone. Złoty C. Sukno czyrwone. W odzienie czyrwone go oblekli. Op. Czyrwona niemoc =*krwawa biegunka.* **2.** Czyrwone włoski a. † **Matki Bożej włoski** a. † **Ukropek** *roś. polytrychum.*
[**Czyrwotoczyna, y,** lm. **y**] i † **Czyrwotoczyna** p. **Czerwotoczyna.**
[**Czyrÿk!**] *naśladowanie głosu wróbla.* <Dźwn.>
Czyrykać, a, ał p. **Ćwierknąć.** <Dźwn.>
Czyrykanie, a, blm., czynność cz. **Czyrykać:** Cisza przerywana wesołym porannym czyrykaniem szarego ptactwa. Sienk.
† **Czyrzniawy** = **Czarniawy.**
† **Czyrznidło, a,** lm. **a** p. **Czernidło.**
† **Czyrzpać, ple, pał** = **Czerpać.**
† **Czyrzw, wia,** lm. **wie** p. **Czerw.**
† **Czyrzwiew** p. **Czerwiwy:** Owoce czyrzwiewy.
[**Czyrzwiony**] p. **Czerwony.**
† **Czyrzwony** p. **Czerwony.**
Czyscowy p. **Czyścowy.**
† **Czysło, a,** lm. **a,** † **Cysło** *liczba.* B. Sz. Przez czysła (= *nieprzeliczony).* <Czes. čislo, pń. CZT>
† **Czyst** p. **Czysty.**
Czysta, ej, lm. **e** *wódka czysta:* Wypić półkwaterek czystej. Bał. <CZYST>
Czystaczek, czka, lm. **czki** bot. p. **Gojnik.** <?>
1. Czystek, tka, lm. **tki,** [**Czyścioch**] *wykwintniś, przesadzający w czystości.* <CZYST>
2. Czystek, tka, lm. **tki** a. **Róża pszczelna** bot. (cistus) *roś. z rodziny czystkowatych.* Gatunek: C. k o z i l e p (c. creticus). <Sztucznie z Łć. cistus>
Czystkowaty bot.: Rośliny czystkowate (cistaceae) *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych.*
Czysto 1. przys. od **Czysty** pod **1,** *schludnie:* C. koło niego=C. ubrany. Przepisać na C. (z bruljonu). **2.** *całkiem, zupełnie, ściśle, iście, wyłącznie, jedynie:* Pobudki C. ludzkiej natury. C. osobista sprawa. Uczony, skromny, pracowity, szczery, C. jak św. Franciszek Ksawery. Syrok. **3.** *dobrze, poprawnie, prawidłowo:* Mówi C. po polsku. **4.** *wyraźnie, wyraziście, dokładnie, dobitnie, dźwięcznie;* [C.] = *ładnie:* Wymawiać C. Śpiewać C. Miesiącek świeciéł C. [C. pieknie] =*zupełnie; ładnie.* **5.** *porządnie:* Odrobić coś C. C. heblować. **6.** *pusto, próżno, głucho:* Onegdaj pełno gości, a dziś C., jak wymiótł. Oss. ×C. w głowie. L. (=*głupio*). **7.** × a. ×**Czyście** *doskonale, gracko, chwacko, dzielnie:* C. ś. popisał. Oss. **8.** ×*widać, widocznie, oczywiście, pewno, snadź, nić innego tylko...:* C. ma jakieś podejrzenie i będzie czatował. **Do czysta**=*zupełnie, ze szczętem, całkiem, do cna:* Mąka nie do czysta wypytlowana. Syr. Ograł go do czysta. Zmókł do czysta (=*do nitki*). Wymiótł z miski do czysta. Łeb mu do czysta uciął. P. Koch. (=*gładko, na dobre*). **Na C.** = a) Wyjść ze sprawy, z gry, z interesu na C. = *gładko, szczęśliwie, bez straty.* b) *po potrąceniu wydatków, netto:* Mam rubla zysku na C. Zarobił na C. rubla. <CZYST>
† **Czystoć, i,** blm. p. **Czystość.**
Czystodrzew, a, lm. **y** bot. p. **Niepokalanek.** <CZYST+DRZEW>
Czystokrzew, u, lm. **y** bot. p. **Niepokalanek.** <CZYST+KR>
×**Czystosamoistny,** ×**Samocierpny** lek.: Choroby czystosamoistne (morbi idiopathici) = *samoistne.* <CZYST+SAM+IST>
Czystość, i, blm., † **Czystota,** [**Czystota**], †**Czystoć 1.** rz. od **Czysty:** C. w ubraniu. C. obyczajów, zamiarów, serca. C. języka, wysłowienia, tonu. C. rysunku. **2.** *nietykalność płciowa:* Ślubować, zachować C. Dochować czystości. C. dziewicza, kapłańska. <CZYST>
† **Czystota, y,** blm. i [**Czystota**] p. **Czystość:** Dbać o serdeczną czystotę. Op.
† **Czystotny** p. **Czysty.**
Czysty, † **Czystotny,** † **Czyst,** st. w. **Czystszy** a. **Czyściejszy 1.** *niebrudny, chędogi, schludny:* Ręce czyste. Koszula czysta. Płyn czysty = *klarowny.* Szkło czyste = *klarowne.* Wódka czysta (= *nie zabarwiona, bez domieszek).* Czysty jak łza, jak kryształ, jak brylant. Czysty papier=*niezapisany, niezadrukowany.* **2.** przen. *nieskazitelny, szlachetny, prawy, uczciwy, nieposzlakowany, niewinny:* Czyste serce, sumienie. Czyste zamiary. Człowiek C., jak brylant. Miłość czysta=*idealna, platoniczna.* **3.** *poprawny, prawidłowy, dobry:* C. styl. Czysta polszczyzna. **4.** *wyraźny, wyrazisty, dokładny, dobitny, dźwięczny:* Wymowa czysta. Ton, śpiew, głos C. **5.** *dokładny, wykończony, porządny:* Rysunek C. Robota (w wyrobie rzemieślniczym) czysta. **6.** *niefałszowany, niezaprawny, oryginalny, prawdziwy:* Wino, złoto czyste. **7.** Zwierzę czystej krwi, rasy = *z przodków, nie łączonych z osobnikami innej rasy.* **8.** *istny, prawdziwy, skończony, zupełny:* To C. warjat, djabeł. To czysta Cyganka (=*wykapana*). **9.** *zupełny, bezwarunkowy:* Ma już czystą dymisję. Daj mi C. spokój (=*święty, miły, błogi*). **10.** *szczery, goły, otwarty, równy:* Czyste pole. **11.** *po potrąceniu wydatków, netto:* C. zysk, dochód. **12.** *nieodłużony, niezaszargany:* Majątek C. **13.** † *prawdziwy, doskonały, wyborny, należyty, idealny, typowy:* Im kto wszeteczniejszy, tym ś. ma za najczystszego dworzanina. Górn. C. gospodarz. Mącz. C. towarzysz. Górn. Byłbyś czystym człowiekiem i na wszelkie dostojeństwa godnym. Skar. **14.** *jawny, oczywisty, widoczny:* To czysta prawda (=*szczera, święta*). **15.** *prosty, zwykły:* To C. przypadek (=*tylko przypadek*). **16.** bil.: Bila czysta=*zrobiona bez potrącenia innej.* **17.** bot.: C. baranek, C. krzew p. **Niepokalanek. 18.** fil. *rozważany sam w sobie w oderwaniu od pierwiastku empirycznego, po potrąceniu wszelkiej treści przez doświadczenie zdobytej, wrodzony:* C. rozum. Czysta jaźń. **19.** gorz.: Hodowla czysta p. **Hodowla.** Drożdże czyste p. **Drożdże. 20.** leśn.: Las C.=*o jednym gatunku drzew.* C. ręb=*wyrąbanie lasu bez pozostawienia nasienników.* **21.** myśl.: Ptak C.=*dobry do polowania.* <CZYST>

×Czyszciec, szca, blm. p. **I. Czyściec.**

×Czyszcowy p. **Czyścowy.**

[**Czyszcz**, a, blm.] p. **I. Czyściec.**

[**Czyszczarnia**, i, lm. e] p. **Cysterna.** <Sld. do CZYST>

Czyszcząco przys. od **Cyzszczący**, *czyszcząc:* Lekarstwo to działa C.

×Czyszczec, czca, lm. czce p. **I. Czyściec.**

Czyszczenie, a **I.** blm., czynność cz. **Czyścić. 2.** p. **Miesiączka.**

×Czyszczowy p. **Czyścowy.**

[**Czyścibut**, a, lm. y] *czyszczący buty, służący, lokaj.* <CZYST+But>

Czyścica, y, lm. e **I.** bot. p. **Storzyszek. 2.** [C.] *roś. herba calaminthae.*

Czyściciel, a, lm. e **I.** *ten, co czyści,* kol. p u c e r: C. złota, wagonów. **2.** *misiarz.* **3.** *uprzątacz psów bezdomnych i padliny,* h y c e l.

Czyścicielka, i, lm. i forma ż. od **Czyściciel.**

[**Czyściczka**, i, lm i] *ziele złodziejskie, otwierające zamki* (impatiens noli me tangere).

Czyścić, i, ił **I.** *robić czystym, oczyszczać:* C. buty, paznogcie, ubranie. C. złoto, zęby=*przemywać, płókać.* Ogień czyści powietrze C. wódkę, wodę = *destylować, rafinować, filtrować* [C. ampułę]=*pić gorzałkę.* **2.** bydlę=*rzezać, pokładać, misić, kastrować.* **3.** garb.: C. korę=*zrzynać z niej ośnikiem próchnicę, zostawiając czystą miazgę, zawierającą garbnik,* p u c o w a ć. C. skórę=*robić koło niej od zamoczenia do zapuszczenia w dębnicę.* **4.** = a) lek. *przeczyszczać, rozwalniać, pędzić:* Mleko mię czyści Nieos.: Czyści mię=*mam rozwolnienie, pędzi mię.* b) Leki czyszczące krew, × p r z e c i w z a k a ź n e (remedia antidyscratica). **C. ś. I.** *czyścić siebie:* Czyści ś. od rana do wieczora, a przecię brudna. Oss. **2.** *brać na przeczyszczenie, purgować ś.:* C. ś. pigułkami. **3.** Niebo ś. czyści=*przeciera ś., wypogadza ś.* **4.** bart., o pszczołach, *wyleciawszy pierwszy raz na wiosnę z barci, pozbywać ś. w locie wymiotów.* <CZYST>

×Czyścidło, a, lm. a *to, co służy do czyszczenia.*

×Czyście I. *bez skazy, bez zarzutu:* Niech te cuda prawdziwe twoje serce zatrzyma, to i będzie ci znośnie, życie C. przebieży. Len. **2.** *zupełnie, całkiem, wcale:* Mądry bez wojska czyście ś. obejdzie. Górn. **3.** ×a. **×Czysto** *doskonale, dobrze, pięknie, wyśmienicie, gracko, dzielnie:* Czyście bronili miasta. Leop. Ir.: Ej czyścieś sprawił, stoi za kozi rożek twoja sprawa. Mącz. C. nań tak! Ryb. (= *dobrze mu tak!*). **4.** × *dokładnie, należycie, porządnie:* Kilka kategorji, C ułożonych. Vol. **5.** *mocno, silnie, porządnie:* Wziął C. po skórze. Piel. **6.** *jawnie, oczywiście, otwarcie, wbrew, bezczelnie:* Tyś C. skłamał. Wuj. Widzicie, jak was C. oszukał. Wuj. **7.** [C.] *ładnie.*

I. Czyściec, śca, lm. śce **I.** a. **×Czyszciec, ×Czyszczec**, [**Czyszcz, Trzysc, Odchłań**] u katolików, *miejsce, gdzie dusze wiernych zmarłych oczyszczają ś. z reszty grzechów, nim wejdą do nieba:* Modlić ś. za dusze w czyśću będące. Przen.: Przechodzić, cierpieć czyściec na ziemi (= *męczarnie, katusze, piekło*). Czyściec wytrzymał ze złą żoną. Oss. Przez piekło trudu, przez czyśce zasługi. Krasiń. **2.** × *skrzynia z piaskiem do oczyszczania mętnej wody* **3.** ×lek. = a) (medicamentum drasticum s purgans) *środek czyszczący, lekarstwo na przeczyszczenie.* b) C. krwi (medicamentum haematocathaticum). <CZYST>

2. Czyściec, śca, lm. śce bot. **I.** a. **Żywiczka** (stachys) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunki: C. b ł o t n y (s. palustris); C. k u t n e r o w a t y a. n i e m i e c k i, [S ó j t a] (s. germanica). **2.** C. ł a n i p. **Orlikowiec.** 3. C. p o l n y (gnaphalium silvaticum) *ludowa nazwa rośliny z rodzaju kocanki.* <Sztucznie z Łć. cistus, Nm. Zist>

† **Czyścieniec**, ńca, lm. ńcy *rzezaniec, eunuch, kastrat.*

Czyścik, a, lm. **i** bot. p. **Niecierpek.**

Czyścina, y, lm. **y** *wysepka niezarosła na stawie.*

[**Czyścioch**, a, lm. y] p. **I. Czystek.**

[**Czyściocha**, y, lm. y] forma ż. od **Czyścioch.** Rodz.

† **Czyścitelnie** przys. od **Czyścitelny.** L

† **Czyścitelny** *służący do czyszczenia.* L. <Czes. čistitelný>

Czyściucha, y, blm. *wódka czysta, najordynarniejsza, śmierdziucha, siwucha.* <CZYST>

Czyściuchno przys. od **Czyściuchny.**

Czyściuchny, Czyściusieńki, Czyściusienieczki, Czyściutki, Czyściuteczki, Czyściuteńki, Czyściutenieczki, ×Czyściuteneczki *zupełnie czysty.*

Czyściusienieczki p. **Czyściuchny.**

Czyściusienieczko przys. od **Czyściusienieczki.**

Czyściusieńki p. **Czyściuchny.**

Czyściusieńko przys. od **Czyściusieńki.**

Czyściuteczki p. **Czyściuchny.**

Czyściuteczko przys. od **Czyściuteczki.**

×Czyściuteneczki p. **Czyściuchny.**

×Czyściuteneczko przys. od **Czyściuteneczki.**

Czyściutenieczki p **Czyściuchny.**

Czyściutenieczko przys. od **Czyściutenieczki.**

Czyściuteńki p. **Czyściuchny.**

Czyściuteńko przys. od **Czyściuteńki.**

Czyściutki p. **Czyściuchny.**

Czyściutko przys. od **Czyściutki.**

Czyściwo, a, lm. a *materjał do czyszczenia.*

Czyścowy przym. od **Czyściec, ×Czyszcowy, ×Czyszczowy, Czyscowy,** [**Czyśćcowy**]: Ogień C. Męki czyścowe. <CZYST>

† **Czyść, czcie, czetł**, rodz. ż. **czła**, 1 osoba lp. czasu teraźniejszego **cztę**, 2 osoba **czcisz** a. **czciesz**, lm. **czciemy, czciecie, cztą**, tryb rozk. **czci**, im. bierny **czciony** p. **Czytać:** Którykoli człowiek słyszy C. ty modlitwy. Pow. o pap. Urb. Poczęła C. ten psalm. Op. Czła księgi. Op. Powstał i czetł księgi Izajasza. Op. Ten tytuł, gdy Żydowie czli. Op. <CZT>

[**Czyśćcowy**] **I.** p. **Czyścowy. 2.** Czyśćcowe ziele=*herba sideritidis.*

Czytacz, a, lm. e **I.** † p. **Czytelnik. 2.** [C.] *elementarz, książka.*

Czytać, a, ał, †**Cześć**, †**Czyść**, †**Czcić**, †**Ccić**, częstot. **Czytywać**, [**Czytować**] **I.** *rozpatrywać pismo i wyrozumiewać:* C. głośno, płynnie. Na stronnicy tej czytamy co następuje (=*znajdujemy następujący ustęp*). C. mszę (= *odprawiać mszę*). **2.** ×*wykładać co, uczyć czego:* S. Augustyn w Kartaginie retorykę czytał. Skar. **3.** *odgadywać, wróżyć:* On wszystko wie, czyta w wodzie, z twarzy, z ręki, jakby z pisma klucza. Krasz. **4.** [C.] = a) *liczyć, rachować:* C. owce. b) *modlić ś.:* C. na książce. c) *strofować, robić wymówki.* [**C. ś.**] *uważać ś., mieć ś., poczytywać ś.:* Juz sie Kasiu nie cytaj za zadno dziewecke <CZT>

Czytadło, a, lm. a *piśmidło do czytania:* Świat kuchenny nie obywa ś. bez tego czytadła.

Czytak, a, lm. i żart. **1.** *książka elementarna:* Rozumie trochę na czytaku. **2.** *człowiek lubiący czytać.*

Czytanie, a, blm., czynność cz. **Czytać.**

† **Czytaniec**, ńca, lm. ńcy p. **Czytelnik.**

Czytanina, y, blm. **1.** *długie nudne czytanie.* **2.** *papiery, szpargały do czytania.*

Czytanka, i, lm. i *książka, książeczka do wprawy w czytaniu:* C. pierwsza. Dyg.

Czytelnia, i, lm. e **1.** *sala do czytania.* **2.** *wypożyczalnia książek.* **3.** ×*audytorjum.*

Czytelniany przym. od **Czytelnia:** Saloniku tego wnętrze zdradzało przeznaczenie czytelniane. Jeż.

×**Czytelnica**, y, lm. e p. **Czytelniczka.**

Czytelnictwo, a, blm. *zamiłowanie mas do czytania, czytanie książek przez masy:* C. u ludu naszego mało jest rozwinięte.

Czytelniczka, i, lm. i, ×**Czytelnica** forma ż. od **Czytelnik.**

Czytelniczy przym. od **Czytelnik:** Ruch C.

Czytelnie, ×**Czytelno** przys. od **Czytelny.**

Czytelnik, a, lm. cy **1.** a. † **Czytacz**, † **Czytaniec** *ten, co czyta, lektor:* Słowo wstępne do czytelnika. Dzielimy ś. z naszemi czytelnikami ważną wiadomością. **2.** *kleryk, mający drugie mniejsze święcenie,* l e k t o r. <CZT>

×**Czytelno** p. **Czytelnie:** Za czasem występują one litery i wysadzą ś. C. Birk.

Czytelność, i, blm. rz. od **Czytelny.**

Czytelny **1.** *dający ś. łatwo czytać, wyraźny:* C. charakter pisma. **2** [C.] *umiejący czytać.*

[**Czytować**, uje, owal] p. **Czytać.**

Czytywać, uje, ywał p. **Czytać.**

Czytywanie, a, blm., czynność cz. **Czytywać.**

×**Czywun**, a, lm. i=**Ciwun.** L.

×**Czyzma**, y, lm. y p. **Ciżma.**

1. Czyż p. **Czy.**

2. Czyż, a, lm. e, **Czyżyk**, [**Szczyg**] zool. (chrysomitris spinus) *ptak wróblowaty stożkodzioby z rodziny łuszczaków.* <Zap. dźwn.; Nm. Zeisig ze Słw., ale nie odwrotnie>

† **Czyż**, u, lm. e p. **Czynsz.**

† **Czyża**, y, blm. p. **Akcyza.**

[**Czyże**, czyż, blp.] p. **Cyze.**

[**Czyżli**] *czyli.* <CZ+Że+Li>

×**Czyżm**, u, lm. y p. **Ciżma.**

×**Czyżma**, y, lm. y p. **Ciżma.**

[**Czyżmeczek**, czka, lm. czki] *trzewiczek.* <p. Ciżma>

[**Czyżować**, uje, oał] p. **Cyzować.**

Czyżowy przym. od **Czyż:** Śpiew C.

[**Czyżycowy**] p. **Czyżykowy:** Ziele czyżycowe.

Czyżyczka, i, lm. i *czyżyk samica:* Szczebiot czyżyczki, przeplatany melancholją płaczącej brzozy. Orzesz.

[**Czyżyć się**, y ś., ył ś.] *stroić ś.:* Baby sie cyzom. <?>

Czyżyk, a, lm. i p. **2. Czyż.**

Czyżykowy, [**Czyżycowy**] **1.** przym. od **Czyżyk:** Głos, śpiew C. **2.** *barwy jasno-żółtawo-zielonej:* Piromorfit C.

[**Czy żyw?!**] *naśladowanie głosu wróbla.* <Dźwn. ze sld.>

1. Ć p. **C.**

2. Ć z. p. **1. Ci:** Żartujeć on, ale wie jako. Kn. Odpuszczająć oni sobie. Kn. Tegoć on chciał. Kn. † Pódźmy, boć już wieczór przychodzi. † Wielkieć to kamienie, nie uniosę go. Nie jać ciebie wypędzam. † I ktoć nie wie, iż ty to pod chytrością działasz.

† **Ćchać**, a, ał **1.** *czyhać, czatować.* **2.** *uderzać.*

† **Ćchórz**, a, lm. e p. **Tchórz.**

[**Ćci**] p. **1. Ci.**

[**Ćcie ćcie!**] *wołanie na konie.*

[**Ćkać**, a, ał, **Ckać**] **1.** *tkać, wtykać.* **2.** *pchać w siebie, jeść dużo, żreć, ćpać.* <ĆK>

[**Ćkapa**, y, lm. y] p. **Szkapa.**

[**Ćklanka**, i, lm. i] p. **Szklanka.**

[**Ćknąć**, nie, nął] p. **Ciec.**

[**Ćkórz**, a, lm. e] p. **Tchórz.**

Ćma, y, lm. y **1.** a. [**Ćmota**] *mrok, ciemność, ciemnota:* Jako Ć. od słońca i proch od wiatru, nieprzyjaciele ś. rozproszyli. Skar, Przen.: *zaślepienie, zamroczenie:* Jakaś ich Ć. rozumu, jakaś niewiadomość prawdy zaślepia. Oss. **2.** *tłum, ciżba, gęstwa, tłuszcza, chmara:* Niezmierna Ć. myszy stogi wypasły. Błaż. Ć. nieprzyjaciół. Wozów pańskich stoi ćmami. Ryb. ×Zjedzże ćmę djabłów (=*sto, miljon*). † Iza nie wiesz Pietrze, bych ja chciał ś. bronić, dałciby mi Ociec więcej niż dwanaście ciem aniołów, którzyby mię obronili? Op. (=*hufców, legjonów*). **3.** *cień, larwa, duch, mara, widmo, strach:* Na czarnoksięskie zaklęcia straszliwe okropnym jękiem ćmy nocne zawyły. Kras. **4.** ×*krótkowidz, ślepiec.* **5.** [Ćmę połknąć]=*jeść bez końca; jeść i nie najeść się do syta.* **6.** zool. = a) *motyl nocny.* b) (pyralis) *owad łuskoskrzydły, z rodziny tej samej nazwy.* Zdr. [**Ćmaszka**]. <ĆM>

[**Ćmachać**, a, ał] p. **Ćmachnąć.**

[**Ćmachnąć**, nie, nął, nied. **Ćmachać**] *uderzyć, machnąć* (rózgą, prętem it.d.). <? Dźwn. ĆMACH>

[**Ćmak**, u, blm., **Cmak**, **Ćmák**, **Ćmok**] *ćma, ciemność:* Te konie i po ćmaku pewne (=*po ciemku*). <ĆM>

[**Ćmakać**, a, ał] p. **Ciamkać.**

[**Ćmaszka**, i, blm.] p. **Ćma.**

[**Ćmawo**] *ciemno.*

×**Ćmawy** *nieco ciemny; nie mający połysku:* Bór Ć. Len.

×**Ćmiakać**, a, ał p. **Ćmoknąć.** <Dźwn.>

×**Ćmiakanie, a,** blm., czynność cz. **Ćmiakać.**

[**Ćmiany**] (o chlebie, mące, ziarnie) *ciemny, śniady.* <ĆM>

[**Ćmiara, y,** lm. **y**] *chmara, mnóstwo.*

Ćmić, i, ił 1. *przyćmiewać, zaciemniać:* Las ciemny dym ćmi i kurzawa. Jabł. Ćmią prawdę. Wiszn. Ćmią oczy larwą jakąś pokoju, a krew ś. toczy. Tw. (=*mydlą oczy*). **2.** *majaczeć, czernić ś.:* Jakaś postać ćmiła na widnokręgu. **3.** Ć. papierosy, cygara = *kurzyć, palić.* **4.** *boleć, dokuczać, pobolewać:* Zęby mię ćmią. **5.** myśl. (o zającu) *pokazywać ś. bardzo daleko.* **Ć. ś. 1.** a. ×**Ćmieć** *tracić jasność, ciemnym ś. stawać, tracić własność jasnego widzenia przedmiotów:* Ćmi ś. w głowie=*plącze ś., miesza ś. w głowie:* Ćmi mi ś. w oczach (= *mroczy ś., robi ś. ciemno*). Ćmią ś. puszcze, mgła ś. zbiera. Pol. **2.** ×Ćmi ś. w worku=*coraz mniej pieniędzy.* **3.** [Ć. ś.] *chorować.* **4.** [Ć. ś.] *kłamać, bałamucić, zmyślać.* <ĆM>

×**Ćmieć, eje, ał** p. **Ćmić:** Oczy mu mgłą ćmieją. Odym. (=*zachodzą*).

×**Ćmiel, a,** lm. **e** zool. p. **Trzmiel.**

×**Ćmielina, y,** lm. **y** bot. p. **Trzmielina.**

×**Ćmielowy** przym. od **Ćmiel.** L.

Ćmienie, a, blm., czynność cz. **Ćmić.**

1. [**Ćmok, u,** lm. **i**] p. **Ćmak.**

2. [**Ćmok, a,** lm. **i**] p. **Ćmuk.**

[**Ćmota, y,** blm.] p. **Ćma.**

[**Ćmuk, a,** lm. **i, Ćmok**] *mruk, człowiek zasępiony, ponury.* <?>

[**Ćmuknąć, nie, nął**] *cmoknąć.*

×**Ćmy** *bez połysku, matowy.*

[**Ćnić się, i ś., ił ś.**] *przykrzyć ś.*

Ćpać, a, ał *jeść dużo, powoli, ustawicznie opychać ś. jadłem, pakować w siebie.* <ĆP>

[**Ćpać, a, ał**] p. **Ciepnąć.**

[**Ćpa ćpa!**] *wołanie na kury.*

Ćpanie, a, blm., czynność cz. **Ćpać.**

[**Ćpanie, a,** blm.] *podcinanie koni.*

[**Ćpić, i, ił**] p. **Ciepnąć.**

[**Ćpień, a,** lm. **e**] p. **Trzpień.**

[**Ćpnąć, nie, nął**] *tknąć, wetknąć.*

[**Ćsi ćsi!**] *wołanie na krowy, cielęta, kota.*

[**Ćtery**] p. **Cztery:** [Ć. prawdy]=*czapka dawniej noszona o czterech rogach.*

[**Ćtyre**] p. **Cztery.**

[**Ćtyry**] p. **Cztery.**

[**Ćwak, a,** lm. **i**] p. **Ćwiek.**

[**Ćwartka, i,** lm. **i**] p. **Ćwiartka.**

[**Ćwartynek, nka,** lm. **nki**] p. **Czwartynek.**

[**Ćwe!**] *wołanie na woły i konie, aby szły na lewo.*

[**Ćwek, a,** lm. **i**] p. **Ćwiek.**

[**Ćwel, u,** lm. **e, Ćwele, Świele, Podćwelowanie**] *podkłady pod budynek.*

[**Ćwele, a,** lm. **a**] p. **Ćwel.**

[**Ćwerć, i,** lm. **i**] p. **Ćwierć.**

[**Ćwetryt, u,** blm., **Odsibka**] *rodzaj tańca.* <Nm. Zweitritt>

[**Ćwiachać, a, ał, Świachać**] *smagać, uderzać biczem.* <Dźwn.>

Ćwiarteczka, i, lm. **i** p. **Ćwiartka.**

Ćwiartka, i, lm. **i,** † **Czwiartka,** † **Czwartka,** † **Ćwiertka,** [**Czwartka, Ćwiertka**] **1.** *czwarta część, ćwierć:* Ć. chleba=$^1/_4$ *bochenka.* Ć. zboża = $^1/_4$ *korca zboża.* Ć. papieru=$^1/_4$ *arkusza.* Ć. losu loteryjnego: Trzyma ze mną pół ćwiartki do współki. **2.** Ć. baraniny, cielęciny=*udo baranie, cielęce.* **3.** piw. *beczka, zawierająca 15 garncy.* **4.** [C.]=a) *dwuzłotówka.* b) a. [**Ćwartka, Ćwyrć**] *miara rzeczy sypkich.* c) a. [**Półczwartek**] *ośmiogarncowe naczynie drewniane.* d) *ćwierć włóki.* <CZTWIOR>

×**Ćwiartkować, uje, ował** p. **Ćwiertować.**

×**Ćwiartkowanie, a,** blm., czynność cz. **Ćwiartkować.**

Ćwiartkowość, i, blm. min. *ujawnianie ś. w kryształach tylko czwartej części płaszczyzn postaci całkowitej.*

Ćwiartkowy 1. przym. od **Ćwiartka:** Format Ć. ×Książka ćwiartkowa (=*mająca format ćwiartki*). **2.** Cyna ćwiartkowa = *cyna z domieszką czwartej części ołowiu.* Krum. **3.** min. *dotyczący postaci krystalicznej, posiadającej tylko czwartą część płaszczyzn jej odpowiedniej postaci całkowitej:* Kształt Ć. Postać, forma ćwiartkowa.

Ćwiartkówka, i, lm. **i** *rodzaj monety = zł. 1 gr. 22.*

Ćwiartnik, a, lm. **i** piw. *rodzaj kubła z dwiema rączkami, będącemi przedłużeniem klepek.*

×**Ćwiartować, uje, ował** p. **Ćwiertować:** Leżą w okruchach, jak ziemia szarpana, ćwiartowana, w rozsypce. Lel.

×**Ćwiartowanie, a,** blm., czynność cz. **Ćwiartować.**

[**Ćwiartówka, i,** lm. **i**] *naczynie, miara pewnej objętości:* Osolić je (=bundze) i złożyć je w ćwiartówki i werbenice jako bryndzę. Pol. Ć. masła.

[**Ćwiartula, i,** lm. **e**] p. **Czwartocha.**

Ćwiczenie, a, lm. **a 1.** czynność cz. **Ćwiczyć 2.** *wypracowanie, zadanie szkolne:* Ć. łacińskie. Ć. o Długoszu. Ć. na zadany temat. Ć. gramatyczne. **3.** w grze na instrumencie muz.=*wprawy, egzercycje.* **4.** gimnastyczne = *zadanie, ruchy gimnastyczne.* **5.** Ć. pobożne, religijne=*praktyka, rekolekcje, rozmyślanie.* **6.** † *nauka, wychowanie, wykształcenie, edukacja, polor, ogłada:* Nie umiecie ćwiczenia dawać dziatkom z młodu. Opal. Zdr. **Ćwiczonko.** <Zap. Nm. zwicken>

† **Ćwiczeństwo, a,** blm. *ćwiczenie, karność, rygor:* Trzeba zawsze ćwiczeństwa a. karności około siebie użyć, aby gniewem władnąć. Skar.

† **Ćwiczny** *przyjmujący ćwiczenie, pojętny:* Głowy ćwiczne. Ryb.

Ćwiczonko, a, lm. **a** p. **Ćwiczenie.**

Ćwiczony przym., st. w. **Ćwiczeńszy** *wyćwiczony, biegły:* Obraz wart bieglejszego i ćwiczeńszego penzla. Oss.

×**Ćwiczyciel, a,** lm. **e** *ćwiczący drugich, nauczyciel, upominacz:* Chcesz być wodzem ślepych, ćwiczycielem nierozumnych, uczycielem niewiniątek. Bud.

×**Ćwiczycielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Ćwiczyciel.**

Ćwiczyć, y, ył, częstot. [**Ćwiczywać**] **1.** *wprawiać, wkładać w co, przyuczać, zaprawiać do czego, doskonalić w czym:* Lepiej bogaty psa ćwiczy, niż ubogi syna. Prz. Czeladź do wszelkiej powinności ćwiczyli. Baz. Ćwiczą konie do jazdy. Star. (=*tresują*). **2.** † *uczyć, oświecać, kształcić, wychowywać, edukować:* Nie umiecie ćwiczenia dawać dziatkom z młodu. Opal. **3.** † kogo słowami=*napominać, strofować:* Słuchajże ćwiczenia ojca twego, a nie opuszczaj nauki matk twej. B. B. **4.** rózgą, batem=*smagać, bić, chłostać, siec, kropić.* Przen.: Kto buduje, procesuje a leczy, tego bieda ćwiczy. Kaczk. (=*trapi, prześladuje, dręczy go, dokucza mu*). **5.** *zajadać,*

pucować, zawijać, futrować, repetować, pałaszować. **Ć. ś. 1.** *wprawiać ś., wkładać ś. w co, przyuczać ś., zaprawiać ś. do czego, doskonalić ś. w czym:* Ć. ś. w gimnastyce, w jeździe konnej, w naukach, w cnotach. Ć. ś. w grze na instrumencie muz. = *egzercytować ś.* **2.** *bić ś., chłostać ś., smagać ś.* <Zap. Nm. zwicken>

[**Ćwiczywać, a, ał**] p. **Ćwiczyć**: A ja swoją żonę będę ćwiczywał, zaprzągnę ją do pługa, będę nią orywał. Pśń.

×**Ćwiczyzna, y,** lm. **y** *ćwiczenie, biegłość, wprawa, doświadczenie, nauka, sztuka, kunszt, mistrzowstwo, doskonałość:* Wy przez rycerskie na wojnach ćwiczyzny zasłużyliście względy u ojczyzny. Chr.

Ćwieczek, czka, lm. **czki** p. **Ćwiek**: Niektórzy dostają innego rodzaju wyrzutów, obsiadujących przeważnie ręce, a zwanych ćwieczkami. Sienk. Za króla Ćwieczka = *za króla Gwoździka* = *za bardzo dawnych czasów, za czasów bajecznych:* Przyborów zastawiony w banku za czasów jeszcze króla Ćwieczka. Orzesz. <p. Ćwiek>

Ćwieczkować, uje, ował *nabijać ćwieczkami.*

Ćwieczkowanie, a, blm., czynność cz. **Ćwieczkować.**

Ćwieczysto przys. od **Ćwieczysty.**

Ćwieczysty *pełen ćwieków, nabijany ćwiekami:* Obcas Ć. Maczuga ćwieczysta.

Ćwiek, a, lm. **i,** [**Ćwięk, Ćwiok, Ćwęk, Ćwak**] **1.** *gwóźdź żelazny z wypukłą główką:* Ć. z krzyża Chrystusowego. Nar. Jakby go ćwiekiem przybił. Prz. (= *jak mur, jak przykuty, jak wryty*). **2.** *szpilka, sztyft drewniany szewcki.* **3.** przen.: Ma ćwieka a. ×ćwieczek a. ćwieczka w głowie = *zwarjował na pewnym punkcie, ma przywidzenie; ma zajączka w głowie, brakuje mu klepki w głowie.* Cwieki w głowie. Dyg. Zabić komu ćwieka a. ćwieczka a. ×ćwieczek w głowę = *klina; zadać mu sęka=nabawić go stałego kłopotu na pewnym punkcie.* To nie lada Ć. Oss. (= *sęk!*). **4.** [Ć.] *człowiek małego wzrostu.* **5.** lek. = a) *ból głowy w jednym punkcie.* b) ×*odcisk, nagniotek; brodawka, kurzajka.* Syr. Zdr. **Ćwieczek.** <Nm. Zweck = daw. góźdź, dziś = cel>

Ćwiekarczyk, a, lm. **cy** *czeladnik a. terminator ćwiekarski, gwoździarczyk.*

Ćwiekarka, i, lm. **i, Ćwiekarzowa** *żona ćwiekarza, gwoździarka.*

Ćwiekarnia, i, lm. **e** *kuźnia ćwiekarska, gwoździarnia.*

Ćwiekarski przym. od **Ćwiekarz,** *gwoździarski:* Cech Ć.

Ćwiekarstwo, a, blm. *rzemiosło a. handel ćwiekarza, gwoździarstwo.*

Ćwiekarz, a, lm. **e** *rzemieślnik robiący ćwieki a. nabijający ćwiekami, gwoździarz.*

Ćwiekarzowa, ej, lm. **e** p. **Ćwiekarka.**

Ćwiekarzówna, y, lm. **y** *córka ćwiekarza.*

Ćwieknąć, nie, nął p. **Ciepnąć.** <Dźwn.>

Ćwiekopis, u, lm. **y, Ćwiekopismo** *pismo ćwiekowe, pismo klinowe* (cuneiformis): Są na pomnikach Persepolis ćwiekopisy (= *napisy klinowe*). Lel. <Ćwiek+PIS>

Ćwiekopismo, a, lm. **a** p. **Ćwiekopis.**

Ćwiekować, uje, ował, [**Ćwiokować**] **1.** *nabijać ćwiekami.* **2.** ×*smagać aż do krwi, katować.* **3.** myśl. o jeleniu, *zostawiać ślad na śniegu.* **4.** [Ć.] *wtykać w mur świeży kamyki, kawałki szkła i t. p. dla ozdoby.* <p. Ćwiek>

Ćwiekowanie, a, blm., czynność cz. **Ćwiekować.**

Ćwiekowy przym. od **Ćwiek**: Pismo ćwiekowe (= *klinowe*).

Ćwiekrzyn, u, lm. **y** bot. (tapura) *roś.* <?>

Ćwiekulec, lca, lm. **lce, Ćwikulec** *drzewo na ćwieki szewckie.* <Nm. Zwickholz>

[**Ćwiercianka, i,** lm. **i**] *dwa wiertele.*

×**Ćwierciel, a,** lm. **e** *czwarta część godziny, kwadrans.* <CZTWIOR>

† **Ćwiercienny** przym. od **Ćwiertnia.**

[**Ćwiercina, y.** lm. **y**] *miara gruntu, ćwierć roli.*

×**Ćwierciofuntowy** p. **Ćwierćfuntowy.** L.

×**Ćwierciorocznie** przys. od **Ćwierciorocny.**

×**Ćwiercioroczny** p. **Ćwierćroczny.**

Ćwierciowy przym. od **Ćwierć,** *ćwiartkowy:* Worek Ć. Nuta ćwierciowa p. **Ćwierćnuta.**

† **Ćwiercz, a,** lm. **e** p. **Świerszcz.**

Ćwierczeć, y, ał p. **Ćwierknąć.**

Ćwierczenie, a, blm., czynność cz. **Ćwierczeć.**

Ćwierć, i, lm. **i,** [**Ćwerć**], † **Ćwirć,** † **Cztwirć,** † **Ćwirtnia 1.** *czwarta część, jedna czwarta:* Ć. funta, łokcia, mili. Skazany na roztargnienie od koni na ćwierci. Tw. (= *na sztuki*). Jemu już trzy ćwierci do śmierci (= *stoi nad grobem*). Ć. wołu zadnia, przednia. Ten z misą, ten nad kuflem, ten przy wołu ćwierci. Mick. Ć. w czapce rogatywce = *kwatera.* **2.** a. **Ćwiartka**=a) *czwarta część korca:* Ć. kartofli. b) *miara ciał sypkich, obejmująca czwartą część korca:* Mierzyć ćwiercią. **3.** † *kwartał, trzy miesiące:* Za Stefana po ośm złotych husarzowi na całą Ć. płacono. Star. **4.** † *żołd kwartalny żołnierza.* **5.** † Ć. roli = $^1/_4$ *łanu, włóki.* L., Wej. **6.** † Ć. drzewa = *deska, tarcica:* Trumnę z dębowej kazał zrobić ćwierci. Pot. **7.** [Ć.] *kwadrans:* Ć. na jednę = *kwadrans na pierwszą.* <CZTWIOR>

Ćwierćarkuszowy *wielkości czwartej części arkusza, ćwiartkowy:* Format Ć. (= *in quarto*). <Ćwierć+Arkusz>

Ćwierćbeczek, czka, lm. **czki** *czwarta część beczki, antałek, beczułka, baryłka.* <Ćwierć+Beczka>

Ćwierćbór, oru, lm. **ory** bart. *część lasu, w której ś. znajdowało piętnaście barci.* <Ćwierć+Bór>

[**Ćwierćchłop, a,** lm. **y**] *właściciel małego gospodarstwa.* <Ćwierć+Chłop>

×**Ćwierćcyrkuł, u,** lm. **y** p. **Ćwierćokrąg**: Sfery, globusy, astronomiczne instrumenta, ćwierćcyrkuły. Czart. A. <Ćwierć+Cyrkuł>

Ćwierćfuntowy, ×**Ćwierciofuntowy** *ważący ćwierć funta.* <Ćwierć+Funt>

Ćwierćgodzina, y, lm. **y** *kwadrans:* Przed ćwierćgodziną pobiegł. Jeż. <Ćwierć+Godzina>

Ćwierćgroszek, szka, lm. **szki** *dawna moneta* = $^1/_4$ *grosza:* Obiegowa u nas moneta: kwartniki czyli półgroszki, ćwierćgroszki i denary. Mał. <Ćwierć+Grosz>

† **Ćwierćkartaun, u,** lm. **y** *rodzaj działa:* Dwadzieścia cztery ćwierćkartaunów, z których ś. na elekcji strzelało. Arc. <Ćwierć+Kartan>

† **Ćwierćkartaunowy** przym. od **Ćwierćkartaun**: Działo ćwierćkartaunowe.

Ćwierćkole, a, lm. **a** p. **Ćwierćokrąg.** <Ćwierć+Koło>

Ćwierćkopiejkowy *mający wartości czwartą część kopiejki, półgroszowy:* Moneta ćwierćkopiejkowa. <Ćwierć+Kopiejka>

Ćwierćłanek, nka, lm. **nki** *pole, mające ćwierć łanu obszaru.* <Ćwierć+Łan>

Ćwierćłankowy przym. od **Ćwierćłanek,** *mający ćwierć łanu:* Posiadacz Ć.

Ćwierćłokciowy *długi, szeroki, głęboki, wysoki na ćwierć łokcia, ośmiocalowy.* <Ćwierć+Łokieć>

Ćwierćmilowy *długi na ćwierć mili.* <Ćwierć+Mila>

Ćwierćmurołom, u, lm. **y** *rodzaj działa oblężniczego:* Ćwierćmurołomy dwunastofuntową kulę strzelają. Jak. J. <Ćwierć+Murołom>

Ćwierćnuta, y, lm. **y, Nuta ćwierciowa** muz. *czwarta część całej nuty.* <Ćwierć+Nuta>

Ćwierćokrąg, ęgu, lm. **ęgi, Ćwierćkole, ×Ćwierćcyrkuł** *narzędzie matematyczne, składające ś. z czwartej części okręgu.* <Ćwierć+O+Krąg>

Ćwierćprocentowy *wynoszący jedną czwartą od sta:* Pobór ćwierćprocentowej opłaty od statków. <Ćwierć+Procent>

Ćwierćrocznie przys. od **Ćwierćroczny.** <Ćwierć+Rok>

Ćwierćroczny, ×Ćwierciroczny *trzymiesięczny, kwartalny.*

Ćwierćsokół, ołu, lm. **oły** *rodzaj działa:* Ćwierćsokoły jednofuntową kulę strzelają. Jak. J, <Ćwierć+Sokół>

Ćwierćstulecie, a, lm. **a** p. **Ćwierćwiek:** Ostatnie Ć. <Ćwierć+Stulecie>

Ćwierćton, u, lm. **y** muz. *połowa półtonu.* Przen.: Mieściły ś. w tej skali uczuć, wszystkie tony, półtony i ćwierćtony, od miłości do nienawiści, od pogardy do uwielbienia. Prus. <Ćwierć+Ton>

Ćwierćwąż, ęża, lm. **ęże** *rodzaj działa.*

Ćwierćwiecze, a, lm. **a** p. **Ćwierćwiek:** Na posterunku całe spędził Ć. Rol. <Ćwierć+Wiek>

Ćwierćwiek, u, lm. **i, Ćwierćwiecze, Ćwierćstulecie** *ćwierć wieku, dwudziestopięciolecie.*

Ćwierćwiekowy przym. od **Ćwierćwiek,** *dwudziestopięcioletni:* Prowincja przygnieciona ćwierćwiekową niewolą turecką. Rol.

† **Ćwierdza, y,** lm. **e** p. **Twierdza.**

† **Ćwierdzić, i, ił** p. **Twierdzić.**

† **Ćwierdź, i,** lm. **e** *twierdza, więzienie:* Złoczyńca ma być pod strażą w ćwierdzi chowany. Trzymać w ćwierdzi.

Ćwiergotać, cze, a. ×ce, tał p. **Ćwierknąć:** I wróbel ćwiergotał o mrozach. Krasz. <Dźwn., por. Świergotać>

Ćwiergotanie, a, blm., czynność cz. **Ćwiergotać.**

1. Ćwierk, Ćwir, Czyrk w. *odgłos ćwierknięcia.*

2. Ćwierk, u, lm. **i** *ćwierkanie, ćwierknięcie, świergot, świegot, szczebiot, skrzyp:* Świerszcz wydaje ćwierki. <Dźwn.>

†**Ćwierk, a,** lm. **i** p. **Świerszcz.**

[**Ćwierka, i,** blm.] *obredlanie:* Ć. idzie = *odbywa ś. obredlanie.* <?>

Ćwierkać, a, ał 1. p. **Ćwierknąć:** Nie znacie świerszczyka, co przy kominie ćwierka. Kon. Wróbel, porwawszy ś., podleci i pocznie Ć. Min. **2.** [Ć. komuś w oczy] = *robić komuś wyrzuty, dawać mu przytyki.* <Dźwn.>

Ćwierkanie, a, lm. **a** czynność cz. **Ćwierkać;** *ćwierk, świegot, świergot, szczebiot, skrzyp:* Ć. ptaszka, świerszcza.

Ćwierknąć, nie, nął, Ćwirknąć, Czyrknąć, nied. **Ćwierczeć, Ćwierkać, Czyrkać, Czyrykać, Ćwiergotać, Ćwirkać, Cierkać** *zaświergotać, zaszczebiotać, skrzypnąć, zaświerszczeć:* Wróbel, świerszcz ćwierknął.

Ćwierknięcie, a, blm., czynność cz. **Ćwierknąć;** p. **Ćwierk.**

[**Ćwiero, rga**] p. **Czworo.**

† **Ćwiertka, i,** lm. **i** i [**Ćwiertka**] p. **Ćwiartka:** Do trzydziestu ćwiertek żyta. Piel.

† **Ćwiertnia, i,** lm. **e,** 2 pp. lm. **ćwiercień,** † **Ćwirtnia,** † **Czwiertnia,** [**Czwiersznia**] *miara zboża a. mąki różnej objętości.* <CZTWIOR>

† **Ćwiertnik, a,** lm. **cy** *właściciel ćwierćłanka.*

[**Ćwiertniowy**] przym. od **Ćwiertnia.**

[**Ćwiertny**] *mający* $^1/_4$ *włóki:* Chłop Ć.

Ćwiertować, uje, ował, ×Ćwiartować, ×Ćwiartkować, ×Czwartować, ×Czwartkować, ×Czwiertować *rąbać, rozcinać, szarpać na ćwierci, płatać na sztuki:* Ć. wołu, złoczyńcę. Przen.: C. Włochy. Bardz. Przen.: Uciekali od ćwiertowanych przez ząb czasu posągów. Jeż. (= *uszkadzanych, niszczonych*). <CZTWIOR>

Ćwiertowanie, a, blm., czynność cz. **Ćwiertować.**

Ćwiertowany 1. im. od **Ćwiertować. 2.** *na ćwiertowaniu polegający:* Tracono kilku pułkowników ćwiertowaną śmiercią. Pas.

[**Ćwierzyć, y, ył**] **1.** *jeść chciwie, ćwiczyć.* **2.** *obredlać siew.* [**Ć. ś.**] *miżdżyć ś., trzpiotać ś.* <?>

[**Ćwięczek, czka,** lm. **czki**] p. **Ćwięk.**

[**Ćwięk, a,** lm. **i**] p. **Ćwiek.** Zdr. [**Ćwięczek**].

[**Ćwigać, a, ał**] *śmigać, smagać, bić.*

[**Ćwihun, a,** lm. **y, Ćwihuś**] *prostak, cham, człowiek nieokrzesany.* <Ukr. ćvihaty = batożyć>

[**Ćwihuś, a,** lm. **e**] p. **Ćwihun.**

[**Ćwijze!**] *wołanie na konie, aby szły na lewo.*

Ćwik, a, lm. **i 1.** *kogut niezupełnie wykapłoniony:* Czerwony jak Ć. Wygląda jak Ć. (= *jak rydz*). Dostała ćwika za nieboszczyka (= *drugi mąż gorszy, niż pierwszy*). **2.** *człowiek ćwiczony, doświadczony, weteran:* Więcej w jego wojsku było młodzików, aniżeli ćwików. Orzech. Przen.: *przebiegłec, stary wyjadacz, bywalec:* Słyszałem to od Sienickiego, ćwika starego i sławnego męża. Orzech. 3. *karp duży, stary:* Za trzy lata stare karpie już będą ćwikami. Haur. **4.** *woreczek, sakiewka na pieniądze:* Skąpiec i z dębu radby odarł łyka, aby dosypał konopnego ćwika. Rej. **5.** *rodzaj gry w karty.* **6.** *gracz rozdający karty w tej grze i obowiązany przez to do wzięcia dwuch lew:* Zobowiązać ś. na ćwika. **7.** ×*ćwiczenie, mustra, rygor:* Był tam Ć. dobry. Boh. Zgodny do żołnierskiego ćwiku. Troc. **8.** †*krogulec.* **9.** [Ć.] *kogut z przyciętym grzebieniem.* **10.** myśl. = a) *ptak, którego podejść a. zwabić nie można.* b) *ptak, który na łowach dobrze wabi.* <Zap. z Ćwiczyć (z Nm. zwicken) utworzono Ćwik, w znaczeniu wyćwiczony, doświadczony; por. Nm. [zwicke] = stary karp i Zwicke(n) = ćwik gra w karty)>

[**Ćwikać, a, ał**] p. **Ćwiknąć:** Lada komu sobie w oczy Ć. nie dam, żem więcej wziął, jak co jest warte. Kaczk. Żołnierze ćwikali w oczy wojskowym niemieckim swojemi przewagami i swym bohaterstwem. Kaczk. <Nm. zwicken>

[**Ćwikanie, a,** blm.] czynność cz. **Ćwikać.**

×**Ćwikiel, kla,** lm. **kle,** † **Ćwykiel,** [**Wtoka**] *klin w bieliźnie:* Ć. w koszuli, w pończochach. Zdr. ×**Ćwikielek.** <Nm. Zwickel>

×**Ćwikielek, lka,** lm. **lki** p. **Ćwikiel.**

Ćwikiełka, i, lm. **i** p. **Ćwikła.**

[**Ćwikier, u,** lm. **y**] p. **Cwikier.**

Ćwiklany p. **Ćwikłowy.**

Ćwikła, y, lm. **y 1.** bot. p. **Burak. 2.** *buraki gotowane z chrzanem, jako przyprawa do sztukamięsa.* Zdr. **Ćwikiełka.** <Z Gr. seûtlon=burak, przez Śr. Łć. siclon, sicla i Czes. cvikla>

Ćwikłowy, Ćwiklany przym. od **Ćwikła:** Burak, liść Ć.

[**Ćwiknąć, nie, nął,** nied. **Ćwikać**] **1. a.** [**Ćwioknąć,** nied. **Ćwiokać**] *smagnąć, ciąć, wyciąć, palnąć, chlasnąć, uderzyć:* Ć. konia. Ć. kogo w oczy. Uderzył w plecy pięścią a. i batem ćwiknął. Orzesz. **2.** Ćwikać komu w oczy=*wyrzucać mu na oczy; wykluwać komu czym oczy.* **3.** nied. *rznąć, boleć:* Ćwika mię w brzuchu. **4.** *zjeść dużo.* <Nm. zwicken>

[**Ćwiknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Ćwiknąć.**

Ćwikować, uje, ował karc. *być ćwikiem* (p. Ćwik pod 5).

Ćwikowanie, a, blm., czynność cz. **Ćwikować.**

Ćwikulec, lca, lm. **lce 1.** p. **Ćwiekulec. 2.** bot. p. **Trzmielina.** <Nm. Zwickholz>

[**Ćwilich, u,** lm. **y, Ćwilik**] = **Ćwelich.** Zdr. [**Ćwiliszek**]. <p. Ćwelich>

[**Ćwilik, u,** lm. **i**] p. **Ćwilich.**

Ćwilikać, a, ał myśl. (o ptaszku kowaliku) *wydawać głos.*

[**Ćwilikowy**] przym. od **Ćwilik.**

[**Ćwiliszek, szku,** lm. **szki**] p. **Ćwilich.**

[**Ćwiliszkowy**] przym. od **Ćwiliszek.**

Ćwiła, y, lm. **y** p. **Cieślica.** <Dnm. twill(e)= Gnm. Zwiesel=dosł. rosocha>

[**Ćwinka, i,** blm.] *żujka:* Krowa ćwinkę żuje.

Ćwintnal, a, lm. **e** *rodzaj gwoździa na statkach.* <Nm. Zwingnagel = dosł. gwóźdź ściskający>

[**Ćwioczek, czka,** lm. **czki**] **1.** p. **Ćwiok. 2.** p. **Babka.**

[**Ćwiok, a,** lm. **i**] p. **Ćwiek;** *ćwiek o łebku szerokim, płaskim, do podeszew.* Zdr. [**Ćwioczek**]. <p. Ćwiek>

[**Ćwiokać, a, ał**] p. **Ćwiknąć.**

[**Ćwiokanie, a,** blm.] czynność cz. **Ćwiokać.**

[**Ćwioknąć, nie, nął**] p. **Ćwiknąć.**

[**Ćwiokować, uje, ował**] p. **Ćwiekować.**

[**Ćwioro**] p. **Czworo.**

Ćwir! p. **1. Ćwierk:** Dysputowali jak zatabaczone sikory: Ć.! Ć.! Byk. <Dźwn.>

† **Ćwirć, i,** lm. **i** p. **Ćwierć.**

† **Ćwirdza, y,** lm. **e** p. **Twierdza.**

† **Ćwirdzić, i, ił** p. **Twierdzić.**

Ćwirkać, a, ał p. **Ćwierknąć.** [**Ć. ś.**] *przetwierać ś.*

Ćwirkanie, a, lm. **a** czynność cz. **Ćwirkać.**

Ćwirknąć, nie, nął p. **Ćwierknąć:** Tylko ptaszek maleńki, siwarnikiem zwany, furknie lub ćwirknie czasem. Pol. <Dźwn.>

Ćwirknięcie, a, blm., czynność cz. **Ćwirknąć.**

[**Ćwirnota, y,** lm. **y**] *nic dobrego, ladaco.*

† **Ćwirtnia, i,** lm. **e 1.** p. **Ćwierć. 2.** p. **Ćwiertnia:** Pięć ćwircień rży.

[**Ćwisa!**] *wołanie na konie, aby szły na lewo.*

† **Ćwizgult, u,** blm. p. **Cwiszgold.**

† **Ćwiżgult, u,** blm. p. **Cwiszgold.**

† **Ćwiźgult, u,** blm. p. **Cwiszgold.**

[**Ćwyrć, i,** lm. **i**] p. **Ćwiartka**

D

D 1. spółgłoska przednio-językowa a. językowo-zębowa, twarda, głośna a. dźwięczna (słaba), chwilowa (dom, trud). Przed spółgłoskami cichemi oraz na końcu wyrazów ma brzmienie cichego (mocnego) *t* (łódka, trud). Oprócz spółgłoski *d* twardej, język polski posiada jeszcze podobnego rodzaju brzmienia głośne zmiękczone: *dz* i *dż*, oraz miękkie *dź* (wiedza, miażdżę, kładźmy), które przed spółgłoskami cichemi i na końcu wyrazów brzmią jak odpowiednie ciche (wiedz=wiec, miażdż=miaszcz, kładźcie=kłaćcie). Spółgłoski *dz* oraz *dż* oznaczają się stale dwiema literami: dz, dż (dzban, siedzę, jeżdżę); miękkie zaś a. podniebienne *dź* na końcu wyrazów, jakoteż w środku przed spółgłoskami wyraża ś. w piśmie stale przez *dź* (miedź, chodźmy), przed samogłoskami zaś (oprócz przed *i*) wyraża ś. przez *dzi* (dzieło=dźeło, dziąsła= dźąsła), a przed samogłoską *i* — przez samo *dz* (dzik=dźik). W wyrazach takich jak: ludzki, sąsiedztwo, wychodztwo, mamy wyraźne brzmienie *c*, które jednak wyrażamy w piśmie przez *dz* jedynie przez wzgląd na to, że w pniu czyli w pierwiastku tych wyrazów jest *d*, zmieniające ś. w innych razach na *dz* (wied- wiedza, sied- siedzę). **2.** w skróceniach=a) *dnia:* D. 23 listopada. b) *dalej:* I t. d. (=*i tak dalej*). c) *dalszy:* **D. c. n.** (= *dalszy ciąg nastąpi*). d) *dokończenie:* D. n. (= *dokończenie nastąpi*). e) *działo ś.* (w dawnych protokółach): D. j. w. (=*działo ś. jak wyżej*). **3.** muz.= a) *drugi stopień tonacji c:* *D* leży między *c* a *e*. b) D dur a. major, D moll a. minor = *nazwy tonacji a. gam majorowej (twardej) i minorowej (miękkiej):* Koncert d major, Sonata d minor a. z d minor.

×**Da!** nieod. p. **Dja:** Mamka mówi Jasiowi: da! Oss. <Dziec.>

1. [**Da**] w. **1.** *et!:* Nie chodź tam, Wojciechu, rzekł Jakób.—Da! odpowiedział Wojciech i odszedł. Oss. **2.** *oj:* Jużeści nie nasz, chłopaku, da nie nasz, I siwoszka masz, da i masz. **3.** a. [**Dada, Dadada, Dadana**] przyśpiew: Oj da dana! Da hejże ino dana, a cyja ja dziewcyna? Twoja, Jasiu, twoja, da już nie matusina. <DA>

2. [**Da**] sp. **1.** *a, no, ależ:* Da ruszże ś. przecie! Da! niech ryje, niechaj wyje. Pol. **2.** *a, i:* Siedzi da siedzi. **3.** *ale, lecz, jednak:* Niewieliczka to zbroja, da dobreńka. Na wojenkę jadą, da ja nie pojadę. <DA>

×**Daba, y,** lm. **y** *rodzaj płótna chińskiego:* Z daby zrobił sobie spodnie, koszule i szlafrok. <Z Chiń.>

[**Daberski**] przym. od **Dabery.** <Od miejscowości Nm. Daber, Pol. Dobrzno, w powiecie Słupskim, na Pomorzu>

[**Dabery, ów,** blp., **Dobery**] *rodzaj kartofli.*

† **Dabin, u,** lm. **y** p. **Tabin.**

Dach, u, lm. **y,** [**Dak, Dek**] **1.** *pokrycie budynku, szczyt:* D. słomiany = *poszycie, strzecha.* D. dwoisty, śpiczasty, łamany. D. szczytowy a. dwupoły a. dwuspadkowy, siodłowy, dwuokapowy (=*pochyły od swego grzbietu w dwie strony).* D. półszczytowy a. jednopoły, jednookapowy, pojedyńczy, pulpitowy (= *o jednej płaszczyźnie w jedną stronę pochyłej).* D. namiotowy a. wielopoły, wielookapowy (= *mający więcej niż dwie płaszczyzny pochyłe).* D. stożkowy a. wkołookapowy (=*postaci ostrokręgu).* D. baniasty a. hełmowy, kopułowy. Mieszkać pod dachem (=*na poddaszu, na strychu).* Kryć D. blachą, dachówką, gontami, słomą. D. zacieka. D. wagonu, straganu. **2.** przen. *dom, mieszkanie:* Mieszkać pod jednym dachem. Nie mieć dachu nad głową (=*własnego kąta, przytułku).* **3.** [D.] *jedna część wagi u wozu.* **4.** gór. *ściana górna czyli stropowa chodnika a. sztolni.* Zdr. **Daszek.** <Nm. Dach>

Dacha, y, lm. **y** *gatunek futra:* Na wierzch wziął obszerne futro, dachą zwane. Grusz. <Ros. dagà, z Mongol.>

Dacharz, a, lm. **e** *rzemieślnik, pokrywający dachy, dekarz.* <p. Dach>

[**Dachczeć, y, ał**] p. **Dachtać.**

Dacher, a, lm. **y** p. **Techer.**

[**Dachlón, onu,** lm. **ony**] *płaca dzienna.* <Nm. Taglohn>

Dachowato przys. od **Dachowaty.**

Dachowatość, i, blm. rz. od **Dachowaty.**

Dachowaty *podobny do dachu.*

×**Dachowe, ego,** blm. *płaca od dachu=za mieszkanie, komorne.*

Dachowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Połuba.**

[**Dachowizna, y,** blm.] *słoma, zdarta ze strzechy.*

×**Dachownia, i,** lm. **e** *cegielnia, wyrabiająca dachówki.* Vol.

×**Dachownik, a,** lm. **cy** p. **Dachówkarz.**

Dachowy, ×**Daszny** przym. od **Dach:** Belka dachowa. Łupek D. a. dachówkowy.

Dachówczyna, y, lm. **y 1.** *licha dachówka.* **2.** w lm. *miał z dachówek, stanowiący przymieszkę do zapraw spajających.*

Dachóweczka, i, lm. **i** p. **Dachówka.**

Dachówka, i, lm. **i 1.** *cegła dachowa:* D. holenderska a. esówka; zwyczajna a. karpiówka. D. wklęsła, płaska, żłobkowata. **2.** zb. *dachówki:* Dom kryty dachówką. **3.** † *rynna.* Tuch. **4.** *rodzaj gołębia.* Haur. Zdr. **Dachóweczka.** <p. Dach>

Dachówkarz, a, lm. **e,** ×**Dachownik** *ten, co robi dachówki.*

Dachówkowato przys. od **Dachówkowaty,** *dachówkowo.*

Dachówkowaty *ułożony w dachówkę, łuskowaty:* Pancerz D. Łodyga dachówkowata. Hist.: ×Nabłonek a. przybłonek D. (epithelium imbricatum).

Dachówkowo *dachówkowato, łuskowato.*

Dachówkowy przym. od **Dachówka:** Łupek D.

Dachrama, y, lm. **y** *sztuka drzewa, wiążąca u góry słupki w murze pruskim,* in. o p a s k a. <Nm. Dachrahmen>

[**Dachtać, ce, tał, Dachczeć**] *gdakać.* <Dźwn.>

[**Daci, da, dał**] p. **Dać.**

! **Dacza, y,** lm. **e** *dom zamiejski, willa, letnie mieszkanie:* Latem świat petersburski zwykł mieszkać na daczy. Mick. <Ros. dača>

Dać, da, dał, [**Daci,** 1 os. lp. **dum,** rozk. 2 os. lp. **Da,** (**Daże** = *dajże,* **Dóceż** = *dajcież*)], nied. **Dawać,** [**Dająć, Dalwać**], †**Dająć 1.** *darować, podarować, ofiarować:* Głupi daje, mądry bierze. Prz. D. komu na piwo, na wódkę. D. prezent (=*zrobić).* D. łapówkę. D. na kościół (=*oddać).* D. na mszę. D. co na własność. D. posadę, byt, utrzymanie=*zapewnić.* D. córce a. za córką posag. **2.** *wydać, dać za żonę:* D. pannę za kogo. D. komu córkę. **3.** D. karty=*rozdać.* **4.** *oddać:* D. rękopis do druku. D. buty do reparacji. D. bieliznę do prania. D. syna do szkół. Do więzienia go D. kazał. Skar. (= *wtrącić, wsadzić).* D. do stajni konie podróżą zmęczone (=*odesłać).* [D. pannę do klasztoru, dziecię do ludzi]. D. do schowania, do depozytu (=*powierzyć, złożyć).* D. na procent (= *umieścić, ulokować).* **5.** czego= *udzielić, użyczyć, pożyczyć:* D. wody, chleba. Nie możesz D. pieniędzy, daj radę, napomnienie, naukę, słowo dobre. Skar. [D. pochwalonkę] = *powiedzieć: Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus.* D. radę=a) komu=*poradzić mu.* b) komu, czemu=*poradzić, sprostać mu:* D. radę ciężarowi=*uradzić, udźwignąć go.* D. na kredyt. D. pieniędzy na słowo, na kwit, na weksel. D. dziecku wychowanie. D. dziecku dobre zasady (= *wpoić, wszczepić w nie).* D. dymisję, napomnienie. Taką dawszy przestrogę, błogosławił na drogę. Mick. D. błogosławieństwo. D. głos komu (=*pozwolić mówić).* D. posłuchanie. D. słowo=*rzec; zaręczyć słowem.* No, daję słowo, tegom ś. nie spodziewał (=*doprawdy, dalibóg).* D. odpowiedź. D. pomoc (= *okazać).* **6.** *wydać:* Krowa daje mleko. Liczby te dają taką sumę (=*tworzą).* Siarka pomieszana z rtęcią daje cynober. Dać komu życie = *zrodzić, spłodzić go. Wydać, zrodzić, przynieść:* Wino jesień i jabłka rozmaite dawa. Kochan. **7.** *przynieść, zapewnić, uczynić, wynieść; pomóc, przydać ś.:* D. dochód. Dom, majątek, posada daje dochodu... Co nam tytuł da? **8.** *zapłacić, zaofiarować, zaproponować:* Dam za to dukata. D. gotówką, na rękę (=*wyliczyć, wypłacić).* **9.** D. na co=*wyłożyć, wyekspensować, poświęcić, ofiarować:* Tym pogardzili, na co ś. w tym żywocie praca i czas darmo daje. Skar. D. co na zakład=*postawić, zaryzykować.* Przen.: Na zdanie kobiet niewiele daję. Kaczk. (= *niewiele je sobie cenię, niebardzo ś. z nim liczę).* Przen.: †D. na kogo= *mieć wzgląd nań, oglądać ś. na niego, dbać o niego, poważać go:* Syn na ojca nic nie da, a córka sprzeciwia ś. matce. B. B. Przen.: Dajmy na to=*przypuśćmy, uwzględnijmy, weźmy w rachubę to:* Dajmy na to, że i tak było, cóż stąd jednak? !Dajmy, że...=*dajmy na to, że..., przypuśćmy, że...* **10.** *podać:* D. rękę wróżbiarce (=*pokazać).* D. lekarstwo choremu. D. komu (dom.: lekarstwo) na sen, na poty. D. głos na kogo a. za kim. Daję na to rękę (= *ręczę za tym).* D. powód do czego=*stać ś. powodem.* [Owczarz dał co (= coś, czary, truciznę człowiekowi)=*zadał.* D. na stół a. do stołu (obiad, kolację i t. d.). Stołuję ś. tam, bo tam dobrze dają (jeść) (=*karmią).* D. kaczkę w potrawie. **Dawaj!** = *dalej! dalejże! nuż!:* Pili wino, aż w końcu dawaj pić wódkę. **11.** D. co = *wystąpić z czym, wydać, wyprawić co:* D. koncert. D. obiad, kolację dla kogo. †D. komu bitwę=*wydać mu, stoczyć z nim bitwę.* †D. komu ranę=*zadać ranę, zranić:* Dwie rany krwawie

dał. Dał widowisko z siebie. D. lekcję = *wyłożyć, odbyć, udzielić ją.* Dawać lekcje = *trudnić ś. udzielaniem lekcji.* Żart.: D. komu nauczkę (=*nauczyć kogo moresu*). **12.** *nakłonić, nadstawić co:* Daję za to szyję (= *kładę, ryzykuję, ręczę nią*). Dałbym głowę, że jest nienawidzony. Chętnie pod miecz damy głowę. D. głowę, zdrowie, życie, gardło = *oddać życie, położyć głowę; nadłożyć, przypłacić, przypieczętować życiem:* Strzałą postrzelony, gardło dał. Star. D. buzi = *pocałować ś. z kim.* A dajno pyska! D. (o kobiecie) = *coire:* Chętnie mu dała i gęby i onego. Przen.: D. ucho komu = *D. mu posłuch:* Ucho jedno daj skarżącemu, drugie chowaj obwinionemu. Prz. Przen.: D. wiarę czemu. **13.** *przedstawić, złożyć:* D. do wyboru (=*zostawić*). D. pytanie = *zadać, rzucić.* D. dowód życzliwości. †D. liczbę, sprawę=*zdać rachunek, sprawę.* Masz D. liczbę z tych owiec, które ci zwierzono. Górn. (= *wyrachować ś., wyliczyć ś.*). D. przykład=*przytoczyć, zacytować.* D. przykład z siebie (=*zrobić co dla przykładu*). ×D. rację, przyczynę. D. zdanie=*wyłożyć, powiedzieć, wypowiedzieć, przytoczyć, wyjawić, wyłuszczyć:* Dali przyczynę, dla której żądają większej liczby majątków. †D. co w jakim języku i t. p.=*wyrazić, oddać, wydać:* Życia sławnych ludzi Plutarcha D. w naszym języku przedsięwziął. D. do poznania, do zrozumienia (=*napomknąć*), do myślenia (=*zastanowić*): To nie bez kozery, to mi daje do myślenia! **14.** D. miejsce, czas, termin = *wyznaczyć, oznaczyć, naznaczyć:* Dał mu miejsce po prawej ręce. Cnocie po rozkoszy dajecie miejsce. Górn. Niech pozwany wie, od kogo i na który dzień rok (=termin) mu dano. Górn. Ich rada jest, aby dnia dzisiejszego, który sobie dali, po leżach wojsko wasze pobili. Warg. Przen.: †D. czemu miejsce = *uwzględnić co, zastosować ś. do czego:* Słowu jego miejsce dali. Zbyl. Wojsko, Tortozę wziąwszy, miejsce dało zimie i roku nowego czekało. P. Koch. Jeślim godzien, że mię naśladować i miejsce memu chcesz D. przykładowi. P. Koch. D. komu wyższe miejsce, † D. komu dank a. przodek a. wprzód a. naprzód, † D. wprzód na kogo=*przyznać, oddać mu pierwszeństwo, ustąpić mu:* Ludzie wyższe miejsce dali rzeczom potrzebnym, niźli rzeczom dobrym. Górn. Temu ja w nauce dank przed sobą dawam. Rej. Temu rycerzowi dał wielki dank w męstwie. Górn. Bazyljuszowi przodek sam Libanjusz daje. Skar. Nie dam ci wprzód, nie ustąpię-ć placu. Kn. (=*nie dam ci ś. zakasować*). Argantowi męstwem i sercem naprzód nic nie dała. P. Koch. Mięsa tych wołów inszym nie dadzą wprzód smakiem. Bot. Nie dbałam ja na wysokie panięce stany, nie dałam wprzód na wielkie pany. Zim. **15.** *zostawić:* D. komu rok czasu. D. komu czas do namysłu. D. pokój komu = *zostawić go w spokoju.* Przen.: D. pokój czemu a. z czym = *porzucić co, zaniechać czego, zabastować z czym:* Daj pokój tym umizgom. Nie możesz sprostać, daj pokój. Białob. Oblężeniu pokój dali. Warg. Daj sobie pokój=*nie trudź ś., nie kuś ś.* **16.** ×D. czemu czas=*poświęcić; przeznaczyć go na co:* Noc spaniu dali. Otw. Dawszy sprawom zawiłym ledwo nie dzień cały, odpoczywał wieczorem. Jabł. **17.** *sprawić, dopuścić, zdarzyć, zrządzić, przeznaczyć:* Daj Boże w dobry czas mówić, a we zły milczeć. Prz. Dałby to Bóg, aby na nieprzyjacioły śmiały był (= *daj Boże, bogdaj, bodaj, oby*). O ktoby nam dał tego ś. korzenia dokopać! Skar. Nie daj Boże=*broń Boże, uchowaj Boże, nie dopuść Boże.* Daj Boże zdrowie =*na zdrowie!:* Kichnie, aż wszyscy: Daj Boże zdrowie! Widząc ochotnie jedzącego, rzekł: Boże, daj ci zdrowie. Skar. (=*niech ci będzie na zdrowie, niech ci służy*). Przen.: Co daj Boże zdrowie=*aż miło, co ś. zowie, całą gębą:* Spisał ś. co daj Boże zdrowie. Daj Boże szczęście!= *szczęść Boże!:* ×Więc, co daj Boże szczęście, ruszmy Ossę wprzódy. Min. (= *w imię boże*). †Daj=*daj Boże, aby...; bogdaj, bodaj, oby:* Biadaż mnie, dajbym już więcej nie żyła. Zim. Daj tego nie zażył! Opal. †Daj zdrów, rzeczownikowo = *toast, wiwat, kielich:* Od gęstych daj zdrów! pozbył chłop i siły. Białob. [Boska osoba dał tym drzewinom, że brzezica ma rozpuszczone gałęzie, a topól stoi jak wryta. Nie daj Boże, co to za człowiek (=*strach!*). [Zagony ś. zazieleniły, co nie daj Boże lepi] (...*tak, że nie trzeba lepiej*). [Tak ś. uparli, że ani daj Boże przeprzeć] (=*ani sposób*)]. **18.** †na kogo, na czyją wolę=*zdać; zostawić komu:* Cieszył go, mówiąc: już to na mnie daj, sprawię ja to. Skar. Jezus bezżeństwo na wolę daje, nie przymuszając do tego. Białob. (=*zostawia do woli*). **19.** D. komu=*oddać, polecić, poruczyć; wydać w ręce czyje, poddać komu:* Daj go Bogu! Daj go katu! =*niech go Bóg ma w swej opiece! niech go też! no, no!:* Daj go Bogu, jak Waćpan czerstwy, co za cera! Cud niesłychany, daj go Bogu! góra w połogu. Kniaź. Daj go Bogu, jak on nas ubawił. I ty także pustakiem chcesz być, daj go katu! Tremb. (= *niech cię djabeł porwie! niech cię licho porwie!*). †D. we djabły= *oddać djabłom, rzucić do djabła, do licha:* Nie mogąc dłużej okrucieństwa jej wytrwać, chce wszystko D. we djabły. Górn. **20.** *polecić, kazać:* Dali go rodzice uczyć. Skar. (=*oddali go na naukę*). Wielu ludzi dla pieniędzy dał pozabijać. Star. (=*oddał, wydal na zabicie*). Konie siodłać dał. [Dała ci ś. kłaniać]. **21.** *nie zabronić, pozwolić, dopuścić:* Daj mi powiedzieć. Dałbym sobie oko wyłupić, jeśli to nieprawda. Kn. Łzie ze starego oka dał płynąć cichaczem. Syrok. Na wiosnę, da Bóg doczekać, wyjedziemy. Nie daj ruszać! Św. Grzegorz D. mu pogrzebu z bracią nie chciał. Skar. Niektórym świątobliwym ludziom dano jest dalej iść, niż ziemia, i wędrować w te kraje, do których duszom tylko iść wolno, i to wybranym. Krasz. Prosił, aby mógł przystąpić do Jagiełła, i dano mu to. Biel. M. Da-ć ś. to widzieć, czy on ważność daru twego ocenić potrafi (=*pokaże ś. to, zobaczymy*). Dało ś. uczuć silnie trzęsienie ziemi (=*można było uczuć*). D. ś. poznać, oszukać, zwyciężyć. D. ś. unieść gniewowi. †D. ś. wzdać = *pozwolić ś. osądzić zaocznie.* †Nie D. komu=*nie D. mu przyjść, przystąpić; nie dopuścić do czego:* Wojsko nasze do boju nieprzyjaciołom nie dało. Błaż. Wypędziwszy syna z domu, nie dał mu na oczy. Oss. **22.** ×D. komu dzień dobry, dobranoc=*oświadczyć:* Więcej nie umie, jedno czapkę zjąć, a dzień dobry D. Rej. Piękne słówka komu dawać. Mącz.= *obdarzać, częstować, raczyć go niemi.* **23.** D. znać =*przynieść a. przysłać komu zawiadomienie; zawiadomić, ostrzec kogo.* **24.** D. sygnał np. na kolei = *wystawić, wywiesić, podnieść go.* D. sygnał, znak, hasło = *wezwać sygnałem, znakiem, hasłem:* D. sygnał do rozpoczęcia czego, do odwrotu, do ataku. **25.** D. parę, kontrparę = *puścić ją, poddać jej.* Przen.: D. komu duchu, D. komu=*narobić, dogodzić, nawarzyć mu piwa, D. mu ś. we*

znaki. Dałabym ja sobie, żebym w taką historję weszła! **26.** † D. komu co = *przypisać, narzucić:* Niesłusznie dają jej tę winę. P. Koch. Przyjacielowi nic, ale prawdzie i cnocie wszystko dał. Warg. Posp.: Ile mu dajesz lat? (= *ile, według ciebie, może mieć lat?*). **27.** † D. pismo, list = *napisać, wydać, wystosować:* Pismo dnia pierwszego maja do mnie dane. (Manifest) dan w Petersburgu d. 13 lipca roku od narodzenia Chrystusa 1830, a panowania Naszego piątego (=*sporządzono, działo ś.*). **28.** D. komu czym w co a. po czym a. komu co = *uderzyć, wybić:* D. rózgą. D. komu baty, kije (=*sprawić*). D. komu piątkę (= *wyliczyć*). D. komu w twarz a. D. komu policzek (= *wymierzyć*). D. komu w plecy a. po plecach. Dam ja ci, poznasz, z kim masz sprawę. Boh. ×D. komu czuba=*wyczubić go.* D. komu po nosie. Przen.: D. komu po nosie a. nosa=*zgromiwszy, upokorzyć go; zdetonować go, utrzeć mu nosa.* † D. czym o co = *uderzyć, cisnąć, rznąć:* Przez gniew zapalczywy z góry dał mną o ziemię. Kochan. Przen.: †D. czemu po gębie, †D. czym o ziemię, †D. precz co=*porzucić co, odstąpić czego, wziąć z czym rozbrat:* Dawszy djabłu i rozkoszom po gębie, za cnotą ś. udał. Orzech. Tą prawdziwą rozkoszą wolą białegłowy D. o ziemię. Górn. **29.** za co=*poczytać, uważać, mieć za co:* D. za wygraną (=*odstąpić czego, skwitować z czego, porzucić zamiar*). † Wszak to za pochwałę dają, kiedy ś. młodzi ludzie o rzeczach pytają. Szymon. **30.** *zrobić, dorobić, urządzić co gdzie, wstawić:* D. mata. D. susa, drapaka. Gm.: D. nogę (= *uciec*). Dać czemu początek. ×Dać feler, pudło = *chybić, nie trafić, spudłować.* Dam w nim (w domeczku) okieneczka od wschodu słoneczka. Len. D. łatę, podeszwę, podszewkę. D. szlak, obicie. D. kolor jaki = *pomalować na jaki kolor.* † D. szturm = *wykonać, przypuścić:* Z której strony D. szturm. P. Koch. D. odpór= *odeprzeć.* D. ognia=*strzelić.* **31.** † Okna dają na ogród=*wychodzą.* **32.** [D.]=a) *włożyć, wrzucić:* D. list do skrzynki. Co pod głowę damy? (=*podłożymy*). b) *udać ś.:* Nie da ci (=*nie uda ci ś.*). c) D. pozór, baczenie=*popilnować.* d) D. pamięć=*spamiętać.* e) D. chrzest = *ochrzcić.* f) D. wszystko do gry=*przegrać wszystko.* g) Precz D.=*wyrzucić.* h) D. rzec=*oznajmić.* i) Dałem ci grosz = *nazwa gry towarzyskiej.* **33.** bil.: D. wystawkę = *rozpocząć grę przez postawienie bili na bilardzie a. przez pierwsze nieznaczące uderzenie.* **34.** karc.: D. beta=*nie wziąć spodziewanej lewy.* D. szlema=*wziąć trzynaście lew.* **35.** fl. (sternik do flisaków): Nie daj!=*przestań robić pojazdami!* **D. ś. 1.** †*oddać siebie:* Starosta dał ś. do więzienia. Skar. Dajże ś. kędy do szkoły, aż ś. gramatyki nauczysz (= *idź*). **2.** *ulec, nie obronić ś., ustąpić;* †=*poddać ś.:* Nie daj ś.! (= *broń ś.! stawaj mężnie!*). Daj ś., a więźniem bądź moim. P. Koch. Tak oblężonych głodem morzył, że ś. musieli D. Biel. M. **3.** D. ś. we znaki = *dokuczyć:* Bieda, zima dała ś. biedakom we znaki. **4.** † na kogo, na co= *zdać ś., spuścić ś.:* Na (=w) doktory ś. D. jest to dobrze wierzyć. Herb. Dał ś. na łaskę królewską. Biel. M. Dał ś. na konia swego, wodze mu puszczając, gdzieby ś. obrócił. Skar. **5.** †D. ś. winnym=*uznać ś. winnym, przyznać ś.:* Wyznać złodziejstwo swoje i D. ś. winnym musiał. Skar. **6.** † D. ś. w moc komu=*powierzyć ś., oddać ś.:* Bogu w moc ś. dawszy. Tw. **7.** † D. ś. na co=*śmieć ś., odważyć ś., piąć ś. do czego:* Nie daj ś. na stan wysoki. B. Sz. **8.** [D. ś.] = a) za kogo=*podać ś., udać:* Dał ś. za rzeźnika. b) *oddać ś.:* Kasia ci ś. D. nie da. c) *wdać ś., zadać ś.:* W baby ś. dał. Kochanie w serce ś. dało. d) *zdarzyć ś.:* Da mu ś. poźreć (=spojrzeć), a to ś. świeci. e) *wziąć ś. do czego, zabrać ś.:* Tak ś. dała i zabieła jedno prosię. f) *stać ś., zdarzyć ś., zrobić ś.:* Co ś. jeszcze dało? g) w co=*udać ś., uderzyć:* Paweł dał ś. w pokorę. h) To nic nie dá= *to nic nie pomoże.* <DA>

[Dada] p. **I. Da.**

[Dadada] p. **I. Da.**

[Dadana] p. **I. Da.**

[Dadra] p. **I. Dana.**

[Dadrach, a, lm. **y]** p. **Tadrach:** Same na nim dadrachy. Zdr. **[Dadraszki].** <?>

[Dadrak, a, lm. **i]** p. **Tadrach.**

[Dadraszki, ów, blp.] p. **Dadrach.**

[Da dyna] p. **I. Dana.**

Dafna, y, lm. **y** bot. p. **Wawrzynek.**

Dafne nieod. bot. p. **Wawrzynek.** <Gr. dáfnē =wawrzyn>

Dafnetyna, y, blm. chem. *substancja krystaliczna, powstająca przy rozkładzie dafniny.* <Now. z Gr. dáfnē = wawrzyn>

Dafnina, y, blm. chem. *substancja, otrzymywana z kory roślin: wawrzynek górny* (daphne alpina) *i wawrzynek wilcze łyko* (daphne mezereum). <Now. z Gr. dáfnē=wawrzyn>

† **Daga, i,** lm. **i,** † **Dah,** † **Deka** *sztylet, puginał, tasak:* Zbójcy mieli krótkie dagi pod pancerzmi. Leon. Zdr. † **Dażka.** <Hp. Włos. Pg. daga, stąd Czes. dýka, Nm. Degen, a stąd [Dejga]>

Dagierotyp, u, lm. **y** *obraz otrzymany za pomocą dagierotypji.* <Fr. daguerréotype, od wynalazcy, 1839 Daguerre + Gr. týpos = typ, odcisk>

Dagierotypista, y, lm. **ści, Dagierotypownik** *ten co ś. zajmuje dagierotypją.*

Dagierotypja, i, blm. *pierwotna metoda fotografji, wynaleziona przez Daguerre'a.*

Dagierotypować, uje, ował *fotografować za pomocą dagierotypji.* **D. ś.** *fotografować ś. za pomocą dagierotypji.*

Dagierotypowanie, a, blm., czynność cz. **Dagierotypować.**

Dagierotypowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dagierotypować ś.**

Dagierotypownik, a, lm. **cy** p. **Dagierotypista.**

Dagierotypowy przym. od **Dagierotyp:** Zdjęcie dagierotypowe.

† **Dah, a,** lm. **y** p. **Daga:** Podniósł D. wyostrzony i ruchem gwałtownym kosz nawylot przebił. Rog. <p. Daga>

[Daiwać, a, ał] p. **Dać.**

[Daj] i † **Daj** p. **Bodaj:** D. go djabli! Pani gospodyni D. zdrowa była! Pśń. D. z Tobą, miły Jezu, królował na wieki! Op. D. bych złą śmiercią zginął. Op. Por. **Dać** pod **17.** <Zam. Bo(g)daj>

[Dajać, daje, 3 os. lm. **dawają; dajał]** i † **Dajać** p. **Dać.**

† **Dajczer, a,** lm. **rzy** p. **Dajczmanek.**

† **Dajczmanek, nka,** lm. **nkowie,** † **Dajczer** *niemiaszek; skąpiec:* Co z grochu nie daje kawalca słoniny, to włoży do kalety D. nasz miły. Rej. <Nm. Deutschmann=Niemiec>

Dajmon, a, lm. **y** p. **Demon:** Opanowany przez dajmona poezji. Chm. <p. Demon>

Dajn, u, lm. **y,** lep. **Dajna,** czasami **Dajnos** m *litewska pieśń ludowa.* <Lit. dainà>

Dajna, y, lm. **y** p. **Dajn.**

[**Dajneczka, i,** lm. **i, Danajka**] *piosenka.*
[**Dajno dana!**] p. **Dana!**
Dajnos, a, lm. **y** p. **Dajn:** Przyjmij D. bratni. Krasz.
[**Dajsle**] p. **Dyś.**
[**Dajweldrek, u,** blm.] p. **Asafetyda:** Może jakiego dajweldreku dodają. Krasz. (*=leku obrzydliwego*). < Nm. Teufelsdreck = dosł. czarcie łajno >
† **Dak** sp. *więc, tedy, przeto.* <Zam. Tak>
[**Dak, u,** lm. **i**] p. **Dach.**
Dakapo nieod. *=powtórnie, od początku, znowu.* <Włos. da capo=dosł. od głowy=od nagłówka, od ustępu>
[**Dakto**] *ktoś.*
Daktyl, a, lm. **e 1.** *stopa wierszowa, z trzech zgłosek, z których pierwsza długa a. akcentowana.* **2.** bot.=a) p. **Daktylowiec.** b) *owoc tej rośliny.* <Gr. dáktylos=1) palec, 2) daktyl (owoc)>
Daktyliczny *złożony z daktylów* (stop): Wiersz, rytm D.
Daktyljon, a, lm. **y** muz. *przyrząd mający wzmacniać palce grających na fortepjanie:* D. Herza. <Now. z Gr. daktýlios = pierścionek>
Daktyljoteka, i, lm. **i** *zbiór artystycznie rzniętych kamieni, kamei i t. p.*
Daktylografja, i, blm., **Daktylologja** *sposób rozmawiania z głuchoniememi za pomocą palców.* <Now. z Gr. dáktylos = palec+gráfō = piszę a. -logía=znawstwo>
Daktylologja, i, blm. p. **Daktylografja.**
Daktylotrochaiczny *złożony z daktylów i trochajów:* Wiersz D. <Now. z Gr. dáktylos=daktyl (miara wiersza)+trochaïkós=trochaiczny>
Daktylowaty *podobny do daktyla.*
Daktylowiec, wca, lm. **wce, Daktyl** bot. (phoenix) *roś. z rodziny palm.* Gatunki: D. właściwy a. drzewo daktylowe a. palmowe, Daktylowa palma (ph. dactylifera); D. ciernisty (ph. spinosa).
Daktylowy przym. od **Daktyl:** Sok D. Bot.: Daktylowe drzewo a. Daktylowa palma p. **Daktylowiec.** Daktylowa śliwa p. **Śliwodaktyl.**
Dal, i, blm., ×**Dala,** ×**Dalecze 1.** *dalekość, odległość, oddalenie:* D. nieprzejrzana. Szumią jodły na gór szczycie, szumią sobie w D. Wol. W dali majaczeją światełka (*=w oddali*). Idziem odważnie w nieskończoną D. Tet. **2.** Na D. p. **Nadal.** <DAL>
Dala, i, lm. **e** *płyta kamienna w posadzce:* Głowę wsparł o dalę i przymknął powieki, jakoby w omdleniu. Sienk. <Fr. dalle>
×**Dala, i,** blm. p. **Dal:** Niech w dalę nie zachodzę od Twojej światłości. Arc.
[**Dalaj**] p. **1.** i **2. Dalej.**
Dalajlama, y, lm. **y** *arcykapłan tybetański.* <Mongol. dalai=ocean+Tybec. lama=kapłan, więc=wielki jak ocean kapłan>
[**Dalbo**] p. **Dalibóg.**
[**Dale**] p. **Tyle.**
† **Dale** p. **1. Dalej.** Kaz. Gnieź.
Dalece przys., tylko w wyraż.: Jak D., tak D.=*jak bardzo, tak bardzo, do jakiego stopnia, do takiego stopnia:* To mię tak D. rozgniewało, że... Jak D. był nierozsądny, widać z tego, że... Nie obraził go tak D., żeby... <DAL>
[**Dalechno**] p. **Daleko.**
[**Dalecy**] p. **Daleki.**
[**Dalecyja, i,** lm. **e**] p. **Daleczyna.**

×**Dalecze, a,** blm. p. **Dal:** Bojaźnią zdjęci stali z dalecza. Wuj. (*=zdaleka, na uboczu opodal*).
[**Daleczeńko**] *bardzo daleko.*
[**Daleczki**] p. **Daleki.**
[**Daleczko**] przys. od **Daleczki:** Sam jechał D. od wszystkich. Wys.
[**Daleczno**] p. **Daleko.**
[**Daleczny**] p. **Daleki.**
[**Daleczyna, y,** lm. **y, Dalecyja**] *miejsce odległe.*
1. Dalej st. w. od **Daleko,** [**Dalaj**], † **Dale.** [Na D.] = *na przyszłość, na zapas.* [D. nie idzie]= *bardziej nie można, więcej nie można.* † D. pięcinaćcie lat (= *dłużej, niż...*). † D. dwudziestu lat.
2. Dalej!, [**Dalaj!**] w. *nuże! nuż! naprzód! ruszaj! no!:* D. do roboty! A dośćże tych żartów, D. kiedyś kawaler! Boh. (*=stawaj do pojedynku*). <DAL>
[**Dalek**] p. **Daleko.**
Daleki, [**Dalekośny, Daleczny, Dalecy**], st. w. **Dalszy,** [**Delszy, Dalniejszy**] **1.** *nieblizki, odległy, oddalony:* Dalekie strony, kraje. D. sąsiad. Daleka podróż (*=długa*). Na dalekim planie obrazu. Przen.: Dalekie widoki, plany. Przen.: D. krewny. Rzecz daleka od prawdy. Rzeczy niepodobne i dalekie od siebie (*=niezbliżone do siebie, różne*). Co u drugich ganimy, sami od tego dalecy być mamy (*=trzymać ś. zdaleka*). Jestem D. od posądzania go (*=ani mi przez myśl przeszło posądzać go*). † Ojca przezorności D. Jabł. (*=daleko mu jeszcze do niej*). † Namawiałem go, aby wieś kupił, ale od tego D. Oss. (*=ani mu ś. marzy o tym, ani chce słyszeć o tym*). † D. od kogo = *będący z nim zdaleka, stroniący od niego.* Tamten wiek tak jest D. od naszego, że nam oni mogą bajać, co chcą. Górn. Daleka przyszłość. **2.** † *daleko sięgający, obszerny:* Wykład D. Białob. **3.** [D.] *długi, wysoki:* Człowiek D. Zdr. [**Daleczki, Dalekuśki**]. <DAL>
Daleko, [**Daleczno, Dalechno, Dalek**], st. w. **Dalej,** st. n. [**Najdalecz**] **1.** przys. od **Daleki:** Chłodno i głodno i do domu D. Prz. Bóg wysoko, przyjaciel D. Prz. (*=niemasz znikąd ratunku*). D. spokrewniony. D. stąd do owąd. Prz. (*=trafił, jak kulą w płot*). D. jeszcze do wieczora. D. do tego, wiele wody upłynie. Prz. D. w noc= *późno w noc.* ×Rozmowa ś. na D. zanosić miała (*=na długo*). Ten człowiek zajdzie D. (*=posunie ś. wysoko w karjerze*). † D. być = *leżeć w odległości:* Cyrkassy od Kijowa dwudziestą i dwiema miloma D. są od siebie. **2.** *o wiele, znacznie, nierównie:* D. więcej. D. mniej.
Dalekodonośny *daleko słyszany, głośny, donośny:* Apollo D. Ml. <DAL+Do+NIOS>
Dalekomierz, a, lm. **e, Djastimetr, Engymetr, Telemetr** *przyrząd do oznaczenia odległości punktu z danego stanowiska, bez pomocy pomiarów.* <DAL+MIAR>
Dalekomorski *z dalekich mórz pochodzący, znajdujący ś. na nich.* <DAL+MOR>
Dalekonośność, i, blm. rz. od **Dalekonośny.** <DAL+NIOS>
Dalekonośny 1. *niosący na daleką metę:* Karabin D. Dalekonośna armata. **2.** przen. *daleko idący, śmiały:* Dalekonośne plany polityczne. Chm. Dalekonośna idea.
Dalekoogniskowy objektyw, fiz.=*którego punkt zebrania promieni w jedno ognisko znajduje ś. opodal od samego szkła.* <DAL+OGŃ>
×**Dalekopis, u,** lm. **y** *telegraf.* L.

×**Dalekość, i,** blm. rz. od **Dalekl:** Wolejbym krewniaka jakiego choć z dalekości odszukał. Sienk. <DAL>

[**Dalekośny**] p. **Daleki.**

×**Dalekowid, u,** lm. **y** p. **Teleskop. L.**

×**Dalekowidność, i,** blm. rz. od **Dalekowidny. L.**

Dalekowldny 1. *już zdaleka widoczny; daleko widzialny:* Przy kołpaku kitka dalekowidna. Krasz. **2.** ×*daleko widzący.* L. <DAL+WID>

Dalekowidz, a 1. lm. **e** fiz. p. **Teleskop. 2.** lm. **owie** *człowiek lepiej widzący przedmioty odległe,* d ł u g o w z r o c z n i k, d a l e k o w z r o c z n i k.

Dalekowidzenie, a, blm. p. **Długowzroczność.**

×**Dalekowidztwo, a,** blm. p. **Długowzroczność.**

Dalekowzrocznik, a, lm. **cy** p. **Dalekowidz:** W sferze kombinacji państwowych posiadał znamiona charakterystyczne dalekowzrocznika. Spas. <DAL+W+ŹR>

Dalekowzroczność, i, blm. p. **Długowzroczność.**

[**Dalekuśki**] p. **Daleki.**

[**Dalekuśko**] przys. od **Dalekuśkl.**

[**Dali**] *rodzaj okrzyku:* Powiadają, żem ładna, D. i to być może. Miała matka ćtéry jabka, a córusia pięć, D. pięć. <Da+Li>

[**Dalibokować się, uje ś., ował ś.**] *zaklinać ś., mówiąc: dalibóg.*

Dalibóg, Dalipan 1. [D.] *jeżeli Bóg da:* Wiele tez nas jutro, D., pojedzie. **2.** a. [**Dalbo,** żart. **Dallbut, Dalifur**] *jak Boga kocham, doprawdy, słowo daję:* D., ma słuszność. D., nic o tym nie wiem. <DA+Li+BOG>

[**Dallbut**] p. **Dalibóg.**

Dalifur p. **Dalibóg:** Aby imienia Bożego nie nadużywać, powtarzał często bardzo: D. Krasz. <Umyślne przekręcenie wyrazu Dalibóg>

[**Daligo**] *dalejże, nuż:* Żyd.... D. lamentować. Kobita.... D. dziękować mu. <Daléj+Go>

Dalina, y, blm. chem. p. **Inulin.** <Od Dalja; po Nm. Dahlin>

Dalipan p. **Dallbóg.** <DA+Li+PAN>

Dalja, i, lm. **e** bot. p. **Gieorgina.** <Od nazwiska botanika Szwed. Dahl †1789>

[**Dalka, i,** blm.] *oddalenie, odległość.*

×**Dalmatyk, u,** lm. **i** p. **Dalmatyka:** W świetny D. król przyodziany. Syrok. <Od nazwy krainy Dalmacja>

Dalmatyka, i, lm. **i,** ×**Dalmatyk,** † **Dałmucja,** † **Dałmucjum 1.** *ubiór kościelny djakonów i subdjakonów.* **2.** *rodzaj stroju uroczystego, bogatego; szata koronacyjna.*

[**Dalniejszy**] p. **Daleki.**

×**Dalowid, a,** lm. **y** p. **Teleskop.** <DAL+WID>

×**Dalowidz, a,** lm. **e** p. **Teleskop.**

×**Dalszość, i,** blm. rz. od **Dalszy.** <DAL>

Dalszy 1. p. **Daleki. 2.** *dalej idący, znajdujący ś.; następny:* D. ciąg nastąpi. Dalsza Galja. Dalsze koleje losu *(=późniejsze).*

Daltonista, y, lm. **ści** *człowiek dotknięty daltonizmem.* Przen.: W realizmie swoim Prus naśladuje życie, które tylko daltonistom przedstawia ś. w jednostronności fałszywego kolorytu. <Od nazwiska lekarza Ang. Dalton †1844>

Daltonizm, u, blm. *ślepota na wszystkie a. na niektóre barwy,* a c h r o m a t o p s j a.

† **Dałmucja, i,** lm. **e** p. **Dalmatyka:** W dałmucjach z kościoła ich wywlókł. Biel. M. <Z Dalmatyka, pod wpływem Almucja>

† **Dałmucjum** nieod. p. **Dalmatyka:** Nie chodził w szarłacie, w hatłasie, w D. Rej. <p. Dałmucja>

×**Dałoman, u,** lm. **y** p. **Dolman.**

Dama, y, lm. **y 1.** *kobieta z lepszego towarzystwa, pani:* Zaprosić damę do tańca. Wielka, elegancka D. D. klasowa=*dozorująca uczennice w czasie lekcji.* D. orderowa, honorowa, dworska. Jaka mi D.! D. kameljowa, D. z półświatka=*elegancka kokotka.* **2.** *rodzaj karty do gry,* w y ż n i k: D. pikowa, karowa, atutowa. Zrzucić damę. Wyjść z damy a. zagrać od damy a. zagrać damę. **3.** w szachach, *jedna z figur,* k r ó l o w a, h e t m a n. **4.** w warcabach, *warcab przykryty drugim warcabem w nagrodę za przedarcie ś. na ostatni rząd pól.* Zdr. **Damula, Damulka, Damuleczka, Damuleńka, Damcia, Damka, Dameczka.** <Fr. dame, z Łć. domina>

[**Dama, y,** lm. **y**] p. **Tama.** <Nm. Damm>

Damar, u, blm. chem. p. **Damara.**

Damara, y, blm., **Damar** chem. *żywica z pewnego rodzaju jodły.* < Now. niby Łć. dammara, z Mal. dāmar=żywica>

Damarowy przym. od **Damar:** Pokost D.

Damascena, y, lm. **y, Damascenka, Damaszka, Adamaszka,** † **Damaszczyna,** † **Damaszczyzna,** [**Damasyna**] bot. (prunus domestica) *odmiana śliwy zwyczajnej (drzewa i owocu).* <Od nazwy miasta Azjatyckiego Damaszek, Łć. Damascus, z Arab. Dimaszk>

Damascenka, i, lm. **i 1.** a. **Demeszka,** ×**Demesz,** ×**Demiesz** *szabla wyrabiana ze stali damasceńskiej (=z Damaszku).* **2.** *strzelba ze stali damasceńskiej, dziwerówka.* **3.** bot. p. **Damascena. 4.** a. **Dźwirówka** hut. *stal damasceńska a. dziwerowana,* b u ł a t.

Damaskować, uje, owal, Damaszkować, Demeszkować, ×**Demaszkować** (o stali) *zdobić deseniem w postaci żyłek powikłanych, a. blaszkami złotemi i srebrnemi,* in. d z i w e r o w a ć, d ź w i e r o w a ć, d ż w i e r o w a ć, m o d r a w i ć: Pamiętają i swoi i nieprzyjaciele jego damaskowaną krzywą karabelę. Mick. <p. Damascena>

Damaskowanie, a, blm., czynność cz. **Damaskować.**

[**Damasyna, y,** lm. **y**] p. **Damascena.**

† **Damaszczyna, y,** lm. **y** p. **Damascena.**

† **Damaszczyzna, y,** lm. **y** p. **Damascena.**

[**Damaszek, szku,** lm. **szki**] i † **Damaszek** *adamaszek.* Mym.

Damaszka, i, lm. **i** bot. p. **Damascena.**

Damaszkować, uje, owal 1. p. **Damaskować. 2.** *zdobić w kwiaty, desenie:* D. płótno.

Damaszkowanie, a, blm., czynność cz. **Damaszkować.**

Damaszkowany *z deseniem, wzorzysty:* Holendrowie i Flamandy mieli w Brodach warsztaty płócien cienkich damaszkowanych. Krasz.

† **Damaszkowny** p. **Adamaszkowy.** Przen.: Na damaszkownej kwieciem murawie siedzieli. Przyb.

† **Damaszkowy** p. **Adamaszkowy.**

Damcia, i, lm. **e** p. **Dama.**

Dameczka, i, lm. **i** p. **Dama.**

Damenizacja, i, blm. *solmizacja a. solfjowanie (czytanie nut głosem) z wymawianiem zgłosek da, me, ni, po, tu, la, be (dzisiaj do, re, mi, fa, sol, la, si).* Por. **Bobizacja, Bocedizacja.** <Od zgłosek da, me, ni>

[**Damis, u,** lm. **y**] *tkanina.* <?>

Damjana, y, blm. apt. *liście rośliny: złotokla rozjurzająca* (turnera aphrodisiaca). <Now. niby Łć. damiana>

Damka, i, lm. **i** p. **Dama.**

Damno nieod. han. *prowizja, potrącana przy wekslach, oprócz zwykłego dyskonta.* <Now. z Łć. damnum=szkoda, strata>

[**Dampszyf, u,** lm. **y, Damsif**] *parostatek.* <Nm. Dampfschiff>

[**Damsif, u,** lm. **y**] p. **Dampszyf.**

Damski 1. przym. od **Dama,** *kobiecy, niewieści:* Strój D. **Po damsku** przys. *jak dama:* Ubrać ś. po damsku. **2.** żart.: Rzeźnik D.=*świński, wieprzowy.*

Damula, i, lm. **e** p. **Dama.**

×**Damula, i,** lm. **e** *samica daniela, danielica:* O łani a. o damulach. Haur. <p. Daniel>

Damuleczka, i, lm. **i** p. **Dama.**

Damuleńka, i, lm. **i** p. **Dama.**

Damulka, i, lm. **i** p. **Dama.**

Dan p. **Dać** pod **27.** <DA>

1. Dana, ej, zwykle w lm. **e, Data** *rzecz, fakt, pewny, wiarogodny, na którym ś. oprzeć można w wywodach; wiadomość rozporządzalna:* Mieć dostateczne dane do twierdzenia. Oprzeć ś. na pewnych danych. Podawać własne domysły za dane. Dane w zadaniu matematycznym. Dane filozoficzne. <DA>

2. Dana, y, lm. **y** *rodzaj statku wodnego:* Opodal przeglądają ś. w lazurze ciężkie dany arabskie z żaglami białemi i czerwonemi. Sienk. <?>

1. [**Dana! Dana moja dana! Oj dana data dana! Danaż dana! Ta dana! Dajno dana! Dana ino dana! Ojże ino dana! Dyna dana dada! Da dyna! Dyna moja dyna! Dyjny moje dyjny! Dody moje dody! Dadra moja dadra!**] *przyśpiew:* Oj D. D., służyłem u pana, oj D. dynie, pasałem mu świnie, oj D. dasa, pędziłem do lasa, oj D. dyńkiem, usnąłem pod pieńkiem i t. p. <Da!+Na!>

2. [**Dana, y,** lm. **y**] *świerk.* <Nm. Tanne>

Danae nieod. bot. (danaë) *roś. z rodziny liljowatych.* <Z imienia Gr. postaci mitycznej Danáē>

Danaina, y, blm. *rodzaj barwnika, otrzymywanego z roś. Danais fragrans.* <Now. z Gr. imienia mitycznego Danáïs>

[**Danajka, i,** lm. **i**] p. **Dajneczka.**

[**Danaż**] p. **1.** [**Dana**].

Dancista, y, lm. **ści** *zwolennik, naśladowca Dantego:* Zjawi ś. może jaki D., Szyllerzysta lub Bajronista. Kaczk. <Od nazwiska Włos. Dante>

Danduś, a, lm. **e** p. **Dandys.**

Dandy, ego, lm. **owie** p. **Dandys.**

Dandys, a, lm. **owie** a. **y, Dandy** *elegant, frant, galant, modniś, światowiec:* D. parafjalny, wiejski. Zamyślam kilka krawieckich przepisów dla was dandysy polskie. Słow. Zdr. **Dandyś, Danduś.** <Ang. dandy>

Dandysować, uje, ował *odgrywać rolę dandysa:* Szeptali między sobą, z ukosa spoglądając na dandysującego pod sztachetami Aleksandra. Orzesz.

Dandysowanie, a, blm., czynność cz. **Dandysować.**

Dandysowski przym. od **Dandys; Dandyszowski.**

Dandyszowski p. **Dandysowski:** W jego miłych i dandyszowskich rozmowach bez wątku, myśli i treści Marja zdawała ś. smakować. Budz.

Dandyś, a, lm. **e** p. **Dandys.**

Dandyzm, u, blm. *skłonność do dandysowania:* Umieścił w gazecie rzecz satyryczną „O dandyzmie w Warszawie."

[**Dania, i,** lm. **e**] p. **Danie.**

[**Danica, y,** lm. **e**] *deska calowa, którą kładą na dnie wozu przez całą jego długość.* <Zap. od Dno>

Danie, a, lm. **a 1.** blm., czynność cz. **Dać:** Obraził mię bez dania racji. **2.** a) *potrawa podana na stół:* Obiad złożony z czterech dań. Na trzecie D. były kurczęta. b) *ilość lekarstwa na raz dana, dawka, doza.* c) [**D., Dania**] *trucizna podana w jadle a. napoju.* **3.** [D.] *podatek gminny.* <DA>

Daniec, ńca, lm. **ńcy** *ten, który był przez kogoś dany:* Od Boga D. Leop.

Daniel, a, lm. **e** zool. (platyceros dama) *zwierzę racicowe, pełnorogie.* Zdr. **Danielek.** <Łć. dama, przez Czes. daněl>

Daniełątko, a, lm. **a, Danielę** *cielę daniele.*

Danielek, lka, lm. **lki** p. **Daniel.**

Danielę, ęcia, lm. **ęta** p. **Daniełątko.**

Danieli przym. od **Daniel:** Róg D.

Danielica, y, lm. **e** *samica daniela, łania.*

Danina, y, lm. **y 1.** a. **Dań** = a) *należność uiszczana zwierzchności w pieniądzach a. w naturze, podatek, czynsz.* b) *haracz, trybut; opłata lennicza.* Przen.: Pochwały są daniną płaconą zasłudze. **2.** † *nadanie:* Plac ten z przyległościami, jak D. obmawia nieboszczyka Koniecpolskiego, na śpital dajemy. Vol. Za samą daniną książęcia biskupstwo otrzymał. Skar. <DA>

Dank nieod. m. **1.** *nagroda za zwycięstwo:* Na tych gonitwach pierwszy przyznawali D. królewiczowi. P. Koch. **2.** *hołd, podziękowanie, dzięki; pierwszeństwo, prym, przodek:* Uczony jeden naszemu rycerzowi dał wielki D. w męstwie. Górn. Djamentowi należy D. między klejnotami. † Mieć D. = *otrzymać, przyjąć podziękowanie:* Miejcież D., zacni ludzie, cnotliwi posłrwie. Pielgrz. <Nm. Dank>

Danka, i, lm. **i** *danie:* Obietnica nie D., a głupiemu radość. Prz.

[**Danko, a,** lm. **a**] p. **Dno.**

[**Dankowanie, a,** blm.] *wywianowanie córek, a. spłata sumy, przypadającej na nie z działów majątkowych.* <p. Dank>

Dannictwo, a 1. blm. *zależność, poddaństwo, lennictwo, leństwo, hołdownictwo.* **2.** lm. **a** *majątek lenny, lenność, feud.* <DA>

Danniczy 1. *od daniny, podatkowy, czynszowy:* Rodzajów danniczych nazwiska: przewód, pomocne, powóz, stróża... Nar. **2** *płacący daninę, lenny, hołdowniczy, poddany:* Wołosza była raz dannicza Polszcze, drugi raz Węgrom, teraz jest Turkom. Oss. **3.** a. † **Danny** *nadawczy:* Listy dannicze na starostwo.

Dannik, a, lm. **cy** *wasal, hołdownik, lennik, opłacający daninę.* Przen.: Jesteśmy wszyscy dannikami śmierci.

† **Danny 1.** p. **Danniczy:** Miód D. = *dawany w dani.* **2.** p. **Datny. 3.** *chętnie dający:* Wam daję z dannej życzliwości. Susz.

Danser, a, lm. **rzy** *tancerz.* <Fr. danseur>

Danserka, i, lm. **i** *tancerka.*

Dantejski *piekielny, straszny, okropny, ohydny, groźny:* Piekło dantejskie. Kamil duszą przypatrywał ś. tej dantejskiej scenie. Bał. Ten rym, co drwi lub przeklina, ma polityczne credo: jest to sfera Dantejską. Słow. Chciałbym

z dantejskich barw i palących wyrazów ułożyć pieśń. Sow. <Od nazwiska poety Włos. Dante>

Dany 1. im. od **Dać. 2.** *ten, taki, obecny, niniejszy; podobny, mogący ś. zdarzyć, ewentualny:* W danym wypadku nic jeszcze złego nie widzę; jakie będą następstwa, nie wiem. Jak w danym razie masz postąpić, zostawiam to twej roztropności. <DA>

Dań, i, lm. **i 1.** p. **Danina:** Dani kmiece są czynsz, najem... Zaw. † D. królewska = *łanowe, podatek gruntowy,* in. p o b ó r. † D. miodowa= *bartne, danina z miodu a. opłata pieniężna od barci należna dworowi.* **2.** [D.] = a) *opłata za pastwisko.* b) *komorne, opłata za mieszkanie.*

[**Dański** starosta] = *ten, który daje żonę panu młodemu.* Por. **Brański.** <Od DA>

[**Dapoka**] *póki.* <Do+Po+K>

Daporta, y, lm. **y** p. **Deporta.** <p. Oporty>

Daportowy przym. od **Daporty:** Jabłka daportowe = *daporty, deporty, rajskie jabłka.* Urzęd.

Dar, u, lm. **y,** ×**Darek,** ×**Darunek,** † **Darek,** † **Darunek 1.** *podarek, podarunek, upominek prezent; datek, ofiara:* Złożyć, wręczyć co komu, wziąć w darze, a. × **darem.** Dar na ubogich, na kościół. **2.** *dobrodziejstwo, łaska:* Dary Ducha św. To wielki dar od Boga. **3.** ×Z daru bożego = *z łaski bożej:* Tak wielkiemi zwycięstwy panowanie swoje z daru bożego okrasił. Skar. D. boży a. dary boże= *chleb, jadło:* Spożywać dary boże. Dary (boże) = *zasobność, dostatek, dobrobyt:* Dał ci Bóg dary, używaj miary. **4.** *uzdolnienie, zdolność, spryt wrodzony:* Ma D. do rysunków, do wszystkiego, poetycki. D. słowa. **5.** † *znak zaszczytny, order, dekoracja:* Żadnych darów na szaciech. Vol. **6.** [D.] = a) *przyjęcie, ugaszczanie.* b) *podarunek, przynoszony dworowi na dożynki* (jabłka, orzechy i t. p.). Wianyszki z darów. ×**Darem** przys. = *darmo, jako dar:* Dostatek darem otrzymany. Sienk. † Za D. = *darmo, daremnie, naprożno.* <DA>

Darabaniec, ńca, lm. **ńcy** p. **Derobaniec:** Spodziewam ś., że przyszły teść mój wyprawi na spotkanie moje darabańców. Jeż. <Zap. = Drabant>

† **Daraj, u,** lm. **e** *pstra kitajka turecka, wprowadzona do Polski za Sobieskiego.* Goł. <Prs. daraj, przez Tur.>

×**Darca, y,** lm. **y** p. **Darodawca.** <DA>

Darcie, a, blm., † **Dranie** czynność cz. **Drzeć:** D. pierzy. Przen.: D. kozła = *wymioty.* Lek. = a) *gościec, reumatyzm.* b) † D. w żywocie = *kolki w kiszkach, boleści.* D. drzewa (u sążniarzy) = *niegładkie odzieranie drzewa, gdy włókna w nim nie są wężykowate, lecz drobno pomarszczone.* <DŹR>

Darczyńca, y, lm. **y** p. **Darodawca.** < DA + CZYN >

[**Darć, drze, darł**] p. **Drzeć:** Żart.: Kozła D. = *wymiotować.*

Dard, u, lm. **y** p. **Darda.**

Darda, y, lm. **y, Dard** woj. *daw. broń sieczna w kształcie toporka na drzewcu.* <Fr. dard, Włos. dardo>

×**Dardan, a,** lm. **y** *osieł dardański:* Czegóż stoisz, dardanie! Wilk. <p. Dardański>

Dardanelski p. **Dardański.**

Dardański, Dardanelski osieł = *wielki, skończony, wierutny osieł.* <Z Łć. dardanius = trojański; osieł zap. zam. koń trojański>

×**Dardarowy** *straszny, okropny, przeraźliwy:* Krzyknąć dardarowym głosem. < Może zam. tartarowy = piekielny, z Łć. tartareus, od Tartarus = piekło>

Dardzista, y, lm. **ści** *daw. żołnierz uzbrojony w dardę:* Piechota węgierska dzieliła ś. już na szóstki z dardzistami na czele. Górs. <p. Darda>

[**Darebak, a,** lm. **i**] p. **Daremnik.**

×**Darek, rku,** lm. **rki** i † **Darek** p. **Dar**

[**Darembak, a,** lm. **i**] p. **Daremnik.**

[**Daremniak, a,** lm. **i**] p. **Daremnik.**

[**Daremnica, y,** lm. **e**] *środkowa obrączka na głowie koła u wozu.*

×**Daremnić, i, ił** *udaremniać, unicestwiać:* D. działanie, skutek. <DA>

Daremnie, [**Daremno**], † **Darempnie** i ×**Daremno 1.** przys. od **Daremny,** *naprożno, próżno, bezskutecznie, niepotrzebnie:* D. błagać, szukać. D. ś. narażać, poniżać. **2.** *nic nie pomoże, trudna raz da:* Trzeba iść, to D.!

Daremnik, a, lm. **cy 1.** *robotnik pracujący komu za darmo.* **2.** *człowiek, będący u kogo na bezpłatnym utrzymaniu, darmozjad:* Mam wielu w domu daremników, których karmić muszę. **3.** [D.] = a) a. [**Daremniak, Daromnik, Darębak, Darembak, Darymbak, Darebak, Derbis**] *próżniak, wałkoń, nicpoń.* b) *dziecko małe.* <por. Darębak>

×**Daremnika,** † **Darmicą,** przys. *za darmo, darmo, bezpłatnie:* Dać co komu D.

[**Daremniny, in,** blp.] *rzeczy lub mowy bez wartości.*

[**Daremno**] i ×**Daremno** p. **Daremnie.**

Daremność, i, blm. rz. od **Daremny:** Widzę walki D. Asn.

Daremny, ×**Darmny,** ×**Darmowy,** ×**Darmy 1.** *bezpłatny, darmo dany:* Dzień D. = *nie za najem, nie za pańszczyznę odrabiany.* **2.** *bez przyczyny, niezasłużony, nieuzasadniony:* Nie daremna to kara. **3.** *bezskuteczny, próżny, czczy, niepotrzebny, bezużyteczny:* Daremne usiłowania! Daremna praca. <DA>

Darempnie p. **Daremnie.**

Daremszczyzna, y, lm. **y, Darowszczyzna 1.** a. **Darmocha** *rzecz darmo komu ofiarowana:* Oświadczył mi, że mam krzesło obok niego w teatrze; wymawiałem ś. ceremonjalnie od tej daremszczyzny. And. **2.** *dziesięcina od produktów gospodarstwa domowego i polowego.* Rol. **3.** *robota nie za pieniądze i nie z powinności, dzień daremny:* Jechać do lasu za daremszczyznę. Oss.

[**Dareń, rni,** lm. **rnie**] p. **Darnina.**

[**Darębak, a,** lm. **i**] p. **Daremnik.** <Czes. darebak; daremni(a)k jest sld. do DA>

[**Dargać, a, ał**] *musieć, być powinnym.* <Zap. Nm. dürfen, daw. darven>

Darjolki, lek, blp. kuch. *babki śmietankowe.* <Fr. dariole>

† **Darmicą** przys. p. **Daremnika:** Dawał, ile kto zażądał, D. Rzew. W. <DA>

×**Darmiuteńki** *zupełnie daremny.*

Darmiuteńko przys. od **Darmiuteńki:** Żyd dał mi dwa białe grosze z dobrej woli, nie proszony, D. Krasz.

×**Darmny** p. **Daremny:** D. to będzie zawód tak wielkiej rzpltej naszej. Arc.

Darmo przys. od **Darmy** **1.** *bezpłatnie, bez zapłaty:* Mieć co D. a. za D. Leczyć D. a. za D. D. nic. Prz. Pół D. a. na pół D. **2.** p. **Daremnie:** D. ś. trudzisz (= *próżno, napróżno, niepotrzebnie).* Nie D. go tak zowią (=*nie bez przyczyny, nie bez ale).* Nie D. było tak duszno. † D. komu nałajać (= *niesłusznie).* **3.** × *trudno, niepodobna, niepodobieństwo:* Darmoć tego dokazać, D. nieboże. Oss. **4.** [D.] = a) *nic nie pomoże, niema co:* Ha, kie boski wyrok taki, to D.! b) *próżno, pusto:* Powóz jechał D. c) *bez pokwitowania z odbioru.* <DA>

×**Darmobit, a,** lm. **ci** *człowiek nieokrzesany, którego napróżno bito:* Między ludzi przyszedszy, nie siedzieć, jak D., ale umieć i ku temu i ku owemu przymówić. Rej. <DA+BI>

Darmocha, y, lm. **y 1.** p. **Daremszczyzna. 2.** a. [**Darmodajka**] *kobieta nierządna, darmo ś. oddająca.* 3. [**D., Tłoka**] *robota bezpłatna za poczęstunek, gromadna praca darmo.*

×**Darmochleb, a,** lm. **y** p. **Darmozjad.** <DA+Chleb>

×**Darmochlub, a,** lm. **y** p. **Darmochwał.** <DA+CHLUB>

×**Darmochlubnie** przys. od **Darmochlubny.**

×**Darmochlubny** *chełpliwy, butny.*

×**Darmochwał, a,** lm. **y,** ×**Darmochlub** *człowiek próżno ś. chlubiący, pyszałek, samochwał.* <DA+CHWAŁ>

×**Darmodaj, a,** lm. **e** p. **Darodawca.** <DA+DA>

[**Darmodajek, jka,** lm. **jki**] p. **Darmodał.** <DA+DA>

[**Darmodajka, i,** lm. **i**] p. **Darmocha.**

Darmodajność, i, blm. rz. od **Darmodajny:** Żołd okryty tytułem darmodajności. Wor.

Darmodajny *darmo dawany, bezpłatny:* Chleb D. Wor.

[**Darmodał, a,** lm. **y, Darmodajek**] *ten, co darmo daje:* D. ju dáwno zdechł = *dziś darmo nie dają.*

×**Darmogonny** *bezskutecznie goniący:* Wszyscy, przed sobą go mając, darmogonni zostali, bo go nie poznali. <DA+GON>

† **Darmohardy** *hardy bez przyczyny:* Chłop D. Rej. <DA+Hardy>

[**Darmoid, a,** lm. **y**] *darmozjad.* <Ukr. damoid>

Darmojad, a, lm. **y** p. **Darmozjad.** <DA+JAD>

×**Darmojed, a,** lm. **y** i [**Darmojed**] p. **Darmozjad.**

×**Darmojedny** przym. od **Darmojad,** † d a r m o s t r a w s k i, *pasorzytny, próżniacki:* Żywot D.

×**Darmojedztwo, a,** blm. *wada darmozjada, pieczeniarstwo, próżniactwo.*

[**Darmok, Darmoka, Za darmoka, Darmoso, Na darmosa, Za darmosa**] *darmo, bezpłatnie.*

[**Darmoka, Za darmoka**] p. **Darmok.**

† **Darmoleg, a,** lm. **i,** † **Darmolęg** *piecuch, ospalec, gnojek, człowiek gnuśny:* Cóż ma D., co na piecu dyszy? wszy we łbie, pod kołnierzem myszy! Rej. <DA+LEG>

† **Darmolęg, a,** lm. **i** p. **Darmoleg:** Ty darmolęgu, co czynisz, iż o sobie nic nie myślisz! Rej.

† **Darmomówny** *który gada nie do rzeczy, świegotliwy, gadatliwy.* <DA+MOW>

×**Darmomyślnie** przys. od **Darmomyślny.** <DA+MY(SŁ)

×**Darmomyślny** *rojący, fantazjujący, budujący zamki na lodzie.*

† **Darmopłoch, a,** lm. **y** *tchórz, lękający ś. własnego cienia:* D. boi ś., gdzie niema bojaźni. <DA+PŁOCH>

† **Darmopych, a,** lm. **y** *pyszniący ś. nie wiedzieć z czego:* Darmopychy dufali w dostojeństwach swoich. Rej. Zdr. †**Darmopyszek.** <DA+PUCH>

† **Darmopyszek, szka,** lm. **szkowie** p. **Darmopych:** Darmopyszkowie gardzili nami. Rej.

×**Darmosilny** *daremnie wysilający ś.:* Zapalczywości zbość rozumem nie może darmosilna Medea. Żebr. <DA+SIŁ>

[**Darmoso, Na darmosa, Za darmosa**] **1.** *nadaremnie, napróżno.* **2.** p. **Darmok.**

×**Darmostaj, a,** lm. **e** p. **Darmostój.** <DA+ST(O)>

×**Darmostojak, a,** lm. **i** p. **Darmostój:** Czemu tu stoicie cały dzień, próżnując, na kształt darmostojaków? Kulig.

×**Darmostój, oja,** lm. **oje,** ×**Darmostaj,** ×**Darmostojak** *zawalidroga, próżniak, sługa od parady:* Kilkąset darmostojów otoczony jedzie. Nar.

† **Darmostraw, a,** lm. **y** i [**Darmostraw**] p. **Darmozjad.** <DA+Z+TRU>

† **Darmostrawca, y,** lm. **y** i [**Darmostrawca**] p. **Darmozjad.**

† **Darmostrawski** p. **Darmojedny.** † **D., ego,** lm. **scy** rz. p. **Darmozjad:** Za nim ś. wlecze darmostrawskich siła, a już ś. wszystka majętność przepiła. Groch.

† **Darmoswar, a,** lm. **y,** † **Darmozwad** *człowiek swarzący ś. o byle co, kłótnik, awanturnik.* Rej. <DA+SWAR>

[**Darmośnie**] *nadaremnie.*

† **Darmotrawca, y,** lm. **y** *trawiący, marnujący, zabierający komu co:* Żaden uczonemu nie jest cięższy, tylko czasu D. Bud. B. <DA+TRU>

[**Darmować, uje, ował**] *próżnować.*

[**Darmowis, a,** lm. **y**] *patyk zakrzywiony w warsztacie płóciennym.* <DA+WIS>

×**Darmowski, ego,** lm. **scy** żart. *który chce wszystkiego darmo:* Kupniowskiego w tym użyć potrzeba, Darmowskiego proszę zaniechać. Haur. <Żart. wywód od DA>

×**Darmowy** p. **Daremny:** Karmił ś. chlebem darmowym. Spas. <DA>

Darmozjad, a, lm. **y, Darmojad,** ×**Darmojed,** [**Darmoid, Darmojed**], ×**Darmochleb,** † **Darmostraw,** † **Darmostrawca,** [**Darmostraw, Darmostrawca**], † **Darmostrawski,** ×**Darmożyj,** ×**Darmożyt** *próżniak, pasorzyt, pasibrzuch, truteń, wałkoń.* <DA+Z+JAD>

Darmozjada, y, lm. **y** forma ż. od **Darmozjad:** Widzicie ją, D.! Prus.

† **Darmozwad, a,** lm. **y** p. **Darmoswar.** <DA+Z+WAD>

×**Darmożyj, a,** lm. **e** p. **Darmozjad:** Takich darmożyjów było podostatkiem. Krasz. <DA+ŻY>

×**Darmożyt, a,** lm. **y** p. **Darmozjad.**

×**Darmy** p. **Daremny.** <DA>

[**Darn, u,** blm.] p. **Darnina:** Przetykano dziury płatami staremi i darnem. Krasz. <DŹR>

[**Darna, y,** blm.] p. **Darnina.**

[**Darnia, i,** lm. **ie**] p. **Darnina.**

Darniarski przym. od **Darniarz:** Nóż D.

Darniarz, a, lm. **e** *ten, co okłada darniną, co darniuje.*

Darniasty p. **Darniowaty.**

Darnik, a, lm. **i 1.** *nóż darniarski.* **2.** *chróst, krzaki:* Darników i bodiaków, w których ś.

wilki ukrywać lubią... Jeż. **3.** [D.] p. **Darnina**. <DŹR>

Darnina, y, blm., **Darń l.** a. **[Dzarna, Darna, Darnik, Dareń, Daryń, Dern, Darn, Darna, Darno, Durna]** *płat ziemi, trzymającej ś. na korzonkach, okryty zielenią:* Obłożyć grób darniną. Siedzenie z darniny. **2.** *zielona łąka ogrodowa, murawa.* **3.** ×D. ziemna=*torf.* **4.** ×*forma do robienia odlewów pustych.* **5.** *otwór w warsztacie tokarskim do przytrzymania obrabianego przedmiotu.* **6.** a. **Rozenbank** teatr. *ławka sceniczna wyścielana, z wezgłowiem, pomalowana na zielono.* Zdr. **Darninka.** <DŹR>

Darninka, i, blm. p. **Darnina.**

Darniować, uje, owal, Darnować *okładać darniną:* D. grób.

Darniowanie, a, blm., czynność cz. **Darniować.**

Darniowaty, Darniasty, ×**Darnowaty** *podobny do darni.*

Darniowiec, wca, lm. **wce** zool. (tetramorium caespitum) *owad błonkoskrzydły, żądłowy, towarzyski, z rodziny mrówek.*

Darniowy przym. od **Darń:** Siedzenie darniowe.

Darniówka, i, lm. **i l.** *łopata do darni.* **2.** zool. p. **Nornica.**

Darnisto przys. od **Darnisty:** Korzeń włóknisty, D. rozgałęziający ś.

Darnisty *pełen darni, okryty murawą:* Brzeg D.

[Darno, a, blm.] p. **Darnina.**

Darnować, uje, owal p. **Darniować.**

Darnowanie, a, blm., czynność cz. **Darnować.**

×**Darnowaty** p. **Darniowaty.**

×**Darnowy** przym. od **Darn.** Bobr.

Darny l. ×*czupurny, opryskliwy.* **2.** [D.] = a) (o zwierzęciu) *przydatny do czego, dobry:* Darna śkapa. D. ciołek. b) *urodzajny, płodny.* Por. **Derny.** <DA>

Darń, i, a. ×**a,** ×**u,** lm. **e** p. **Darnina:** Ołtarze z darnia. Otw. Z darniu ławy. Jabł. Darnie ziemne=*torf.* Ład.

Darobierca, y, lm. **y** *obdarzony, obdarowany, udarowany.* <DA+BIOR>

×**Darobierność, i,** blm. rz. od **Darobierny.** L.

×**Darobierny** *biorący dary.* L.

Darodawca, y, lm. **y, Darczyńca,** ×**Darca,** ×**Darownik,** ×**Darzyciel,** ×**Darmodaj** *obdarzający, obdarowujący, udarowujący.* <DA+DA>

Darodawczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Darodawca,** ×d a r o w n i c a, ×d a r o w n i c z k a.

×**Darolubnik, a,** lm. **cy** *ten, co lubi dary.* L.

[Daromnik, a, lm. **cy]** p. **Daremnik.**

Daronośca, y, lm. **y** *przynoszący dary:* Przywódcą chóru daronośców był burmistrz krakowski. Spas. <DA+NIOS>

×**Daronośny** *dary przynoszący.*

Darować, uje, owal, nied. **Darowywać l.** komu= *dać na własność, podarować, wręczyć w darze:* Darowanemu koniowi w zęby nie zaglądają. Prz. **2.** ×cz. nied., kogo czym=*obdarzać, udarowywać:* A tak cię temi księgami daruję. Kochan. D. wolnością. Bobr. **3.** komu co a. † kogo czym=*odpuścić, wybaczyć, przepuścić, przebaczyć mu co, nie pamiętać mu czego, ułaskawić go:* D. komu karę, życie, urazy. Leszek buntowniki, miłosierdzia proszące, winą darował. Błaż. Daruj, ale pieniędzy tych przyjąć nie mogę. Nie mogę sobie D. tego głupstwa. Daruję ci na ten raz. **4.** [D.] *obdarzać pannę młodą przed ślubem.* <DA>

[Darować, uje, owal] *trwać.*

Darowanie, a, lm. **a l.** blm., czynność cz. **Darować:** To nie do darowania! **2.** † blp. *darowizny, dary, donacje.*

Darowany p. **Darowny. Darowany, ego,** blm. rz. *rodzaj gry towarzyskiej.*

Darowizna, y, lm. **y l.** *darowanie, podarowanie:* Akt darowizny. D. ruchomości, nieruchomości. D. rękodajna i formalna. **2.** *to, co ś. daruje, dar, podarunek.*

×**Darownica, y,** lm. **e** p. **Darodawczyni.**

×**Darowniczka, i,** lm. **i** p. **Darodawczyni.**

×**Darowniczy** przym. od **Darownik.**

×**Darownik, a,** lm. **cy** p. **Darodawca.**

×**Darowny l.** a. **Darowany** = a) *pochodzący z daru.* b) *mogący być podarowanym a. przebaczonym, odpuszczalny, przebaczalny.* **2.** *ściągający ś. do darowizny, nadawczy:* List D. Skar. **3.** *dający, hojny.* **4.** † *z daniny od nieprzyjaciół a. z darów hołdowniczych pochodzący:* Ofiarować Panu całopalenie darowne.

Darowszczyzna, y, lm. **y** p. **Daremszczyzna:** Najem przymusowy i wszelkie darowszczyzny zniesione, stójki dzienne zakazane. Gac.

Darowy przym. od **Dar:** Zamożny w szafunek D. Wor.

Darowywać, uje, ywał p. **Darować.**

† **Darski** p. **Dziarski:** Młódź darska. Mias. <D(ZI)AR(Z)>

† **Darsko** przys. od **Darski.**

† **Darskość, i,** blm. rz. od **Darski.**

[Dartka, i, lm. **i, Derka]** *kłótnia.*

Dartopletwy, Dartopłetwy: Ryby dartopletwe =*mające pletwy piersiowe darte.* <DŹR+PŁY>

Dartopłetwy p. **Dartopletwy.**

Darty l. im. od **Drzeć. 2.** † *dający się drzeć.* <DŹR>

[Daruneczek, czka, lm. **czki]** p. **Darunek.**

×**Darunek, nku,** lm. **nki** i † **Darunek** p. **Dar:** D. królewski wcale po królewsku nie wyglądał. Rol. Zdr. **[Daruneczek].**

Darwinista, y, lm. **ści** *zwolennik doktryny Darwina.* <Od nazwiska uczonego Ang. Darwin †1882>

Darwinistka, i, lm. **i** forma ż. od **Darwinista.**

Darwinistyczny przym. od **Darwinizm:** Etyka, psychologja darwinistyczna.

Darwinizm, u, blm. *doktryna Darwina, teorja powstawania gatunków, oparta na ścisłym uwzględnianiu rozwoju (ewolucji) istot organicznych.*

[Darymbak, a, lm. **i]** p. **Daremnik.**

[Daryń, i, lm. **e]** p. **Darnina.**

† **Darznąć** (dar-znąć), **nie, nął** *śmieć, ośmielić ś., poważyć ś., odważyć ś., porwać ś.:* Nie darzną ręce na złe. Żebr. <D(ZI)AR(Z)>

† **Darznie** (dar-znie) przys. *odważnie, śmiało:* Mówiąc k nim D. bez którego wstargnienia i strachu. Op.

Darzny *dary dający, darzący:* Pług D. Pol. <DA>

×**Darzyciel, a,** lm. **e** p. **Darodawca.**

Darzyć, y, ył l. kogo czym=*obdarzać, obdarowywać, udarowywać, uszczęśliwiać:* Okiem dobroczynnym lud szczęśliwy darzy. **2.** ×kogo= *świadczyć mu:* Wchodzi w ich stan, zachęca, chwali, wspiera, darzy. **D. ś. l.** *szczęścić ś., udawać ś., wieść ś., iść po myśli:* Jabłonie darzą ś. na tych miejscach. We wszystkim mu ś. darzy. Ciasto jej ś. darzy. Komu ś. klacze i żony darzą, ten nie żebrze chleba. Oss. **2.** † *być stosownym, uchodzić, przystawać:* Kiedy szkatuła na

suchoty stęka, modne ś. nie darzą stroje. Pot. <DA>

Darzymlecznia, i, lm. **e** bot. (brosimum) *roś. z rodziny chlebowcowatych.* <?>

Darzyna, y, lm. **y** bot. (guilielma) *roś. z rodziny palm.* <?>

† **Daszeczki, czek,** blp. *ozdoba w stroju kobiecym.* <p. Dach>

Daszek, szka, lm. **szki 1.** p **Dach:** Ubogiego żywot lepszy jest pod daszkiem swoim (=*w chatce, w chalupce, w domku, pod strzechą*). **2.** *kaptur u czapki dla ochrony oczu, rydelek.* **3.** D. na oczy, na lampę = *umbrelka.* Przen.: ×Patrzeć jak z pod daszka=*zpodełba.* **4.** nad literą = *znak djakrytyczny.* **5.** † *kapelusik damski.* **6.** [Dászek] *snopek dachowy.* **7.** gim. *pewne położenie rąk.* <p. Dach>

Daszkowato przys. od **Daszkowaty.**

Daszkowatość, i, blm. rz. od **Daszkowaty.**

Daszkowaty 1. *podobny do daszka, spadzisty:* Wieko skrzyni daszkowate. **2.** gram.: Samogłoska daszkowata = *opatrzona daszkiem, długa:* Daszkowate â francuskie. <p. Dach>

×**Daszny** p. **Dachowy.**

Daszysty *opatrzony dachem:* Dom D.

Data, y, lm. **y 1.** *oznaczenie dnia, w którym ś. coś działo:* Daty forma: dan w Krakowie trzeciego dnia stycznia 1572 roku. Kn. Położyć datę na liście, na dokumencie. Dokument wydany pod datą 15 sierpnia r. b. Daty w historji. **2.** przen. *czas:* Naród polski religię Mieczysławowi winien, a od tej dopiero daty historja nasza pewniejszą być zaczęła. Nar. Wina dawnej daty. Oss. Człowiek starej daty =*dawnego autoramentu, nie dzisiejszy, staroświecki, staromodny:* Astolf, rycerz starej daty. Kras. **3.** Być pod dobrą datą, † pod datą, † dobrze pod datą=*być podchmielonym:* Wyszedł ode mnie dobrze pod datą. Oss. **4.** p. **1. Dana. 5.** *racja, powód, przyczyna:* A to z jakiej daty? Skąd D., że jam ś. omylił? Krasz. **6.** [D.] *wydatek.* <Łć. data lm. ni.=dosł. dane, wydane>

[**Data**] p. **1.** [**Dana**].

Datarja, i, blm. *wydział kancelarji papieskiej, rozdający beneficja.* <Now. z Łć. datarius = do dawania, dawany>

Datarjusz, a, lm. **e** *prezydent datarji.*

Datek, tku, lm. **tki 1.** *to, co ś. daje, dar drobny, placa:* Na rękę ślepego sypały ś. częste datki. Dać ś. ująć datkiem (=*łapówką*). Wedle datku służba. Kochan. (=*według zapłaty*). Datki matrykularne = *wpłaty uiszczane do skarbu ogólnego przez poszczególne państwa niemieckie a. kantony szwajcarskie, ustosunkowane do ich siły ekonomicznej.* **2.** † *wydatek, rozchód, ekspens:* D. każdy i wziątek napisz. Leop. <DA>

×**Datel, a,** lm. **e,** † **Datły** lm. *daktyl (jako owoc).* Zdr. ×**Datelek.** <Nm. Dattel>

×**Datelek, lka,** lm. **lki** p. **Datel.**

×**Datliwość, i,** blm. rz. od **Datliwy.**

×**Datliwy,** ×**Datny** *chętny do dawania, hojny, szczodry, szczodrobliwy, ofiarny, dobroczynny.*

† **Datły, ów,** blp. p. **Datel.**

×**Datność, i,** blm. rz. od **Datny.**

×**Datny 1.** p. **Datliwy:** Arcyłaskawy, arcyhojny i D. Wol. Kto i hojnego i datnego pana nie miłuje? Skar. **2.** a. † **Danny,** † **Dawalny** *możliwy do dania, dawania.* Kn. <DA>

Datować, uje, ował co = *opatrywać datą, oznaczać czas i miejsce:* D. list. List datowany z Wiednia d. 17 lutego 1788 r. (= *z datą*). List datowany z Płocka. List świeżo datowany (=*niedawno napisany*). **D. ś.** odkąd=*liczyć ś., rachować ś., istnieć, ciągnąć ś. od pewnego czasu:* Zwrot ten datuje ś. od roku. <p. Data>

Datowanie, a, blm., czynność cz. **Datować.**

[**Datunek, nku,** lm. **nki**] *data.*

Datura, y, lm. **y** bot. p. **Bieluń.** <Niby Łć. datura, pochodzenie niejasne>

Daturyna, y, blm., **Stramonina, Bielunin** apt. *substancja trująca otrzymywana z nasion rośliny: bieluń dzięcierzawa.*

[**Da tyda!**] *przyśpiew.*

Daum, u, lm. **y** ręk. *wielki palec u rękawiczki.* <Nm. Daumen>

Daumryk, a, lm. **i** czcion. *kawałek skóry, który robotnik nakłada na wielki palec dla zabezpieczenia go od skaleczenia, kiedy obcina grad przy odlewie.* <Nm. Daum(en)ring>

† **Dawa, y,** lm. **y** *zbiór pieśni:* D. dla uciechy kawalerom i pannom.

×**Dawacz, a,** lm. **e** p. **Dawca.** <DA>

Dawać, daje, † **dawa, dawał** p. **Dać:** Jemu P. Bóg zawsze dobrze dawał (=*błogosławił*). † D. bieg niebu=*poruszać je, obracać.* † D. rozsądek =*wnioskować, wydawać sąd, sądzić, oceniać:* Źle z postawy D. pewny rozsądek a szacować sprawy. Rej.

Dawalja, i, lm. **e** bot. p. **Oślężyna.** <Niby Łć. davallia>

† **Dawalny** p. **Datny.**

Dawanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dawać:** [D. do czepin]=*dar przy oczepinach.* **2.** ×*danie, potrawa:* Lepiej ś. gościom podobało drugie D. **3.** muz.: D. taktu=*czynność przewodniczącego wykonaniu muzyki.* <DA>

[**Dawanisko, a,** lm. **a, Dawań**] *miejsce, na którym karmią owce.*

[**Dawań, i,** lm. **e**] p. **Dawanisko.**

Dawca, y, lm. **y 1.** m. a. ×**Dawacz** *ten, co daje:* Dawco wszelkiego dobra! racz oświecić umysły nasze. Ochotnego dawcę Bóg miłuje. Prot. D. zakonu. Białob. (=*zakonodawca*). **2.** † ż. p. **Dawczyni:** Pallas była dawcą oliwy. Otw.

[**Dawczy**] *szczodry, hojny.* Por. **Wydarny.**

† **Dawczyna, y,** lm. **y** p. **Dawczyni:** D. żywota. Koch.

Dawczyni, i, lm. **e,** † **Dawczyna,** † **Dawca** forma ż. od **Dawca.**

×**Dawczynny** przym. od **Dawca** a. **Dawczyni:** Nie mieli pociągu do szczodroty dawczynnej. Lel.

† **Dawica, y,** lm. **e** p. **Dławiec.** <DAW>

† **Dawiciel, a,** lm. **e** p. **Dławiciel.**

† **Dawić, i, ił** p. **Dławić.** <DAW, por. DŁAB i DŁAW>

[**Dawida!**] *okrzyk, malujący hulankę rzemieślników.*

Dawidka, i, lm. **i** p. **Dawidówka.** Goł.

Dawidówka, i, lm. **i, Dawidka** *rodzaj gruszki.* Goł. <Naśladowanie Nm. Davidsbirne, po Czes. davidky>

Dawien 1. † *dawny.* **2.** p. **Dawno.** <DAW>

† **Dawienie, a,** blm., czynność cz. **Dawić.** <DAW>

† **Dawienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dawić ś.**

×**Dawienki** p. **Dawniuchny.**

×**Dawienko** przys. od **Dawienki.**

Dawka, i, lm. **i** **1.** a. **Zadawka**, ×**Działka**, ×**Wydziałka** *ilość lekarstwa, dawana choremu na raz, doza, danie.* **2.** [D.] *składka, podatek, danina.* <DA>

×**Dawki** *trudny do przełknięcia, dławiący*: Ciasto dawkie. <DAW>

Dawkować, uje, ował apt. *rozdzielać na dawki, wymierzać dawki.*

Dawkowanie, a, blm., czynność cz. **Dawkować**.

[**Dawni**] p. **Dawny**.

×**Dawnić, i, ił** *wspominać dawne dzieje.* <DAW>

Dawniej **1.** st. w. od **Dawno**, *przedtym, niegdyś, ongi.* **2.** [D.] *prędzej.*

Dawniuchno przys. od **Dawniuchny**.

Dawniuchny, Dawniutki, Dawniuteńki, Dawniuśki, Dawniusieńki, Dawniusi, Dawniusienieczki, Dawniutenieczki, Dawniusieneczki, Dawniuteneczki, ×**Dawienki** *bardzo dawny.*

Dawniusi p. **Dawniuchny**.

Dawniusieneczki p. **Dawniuchny**.

Dawniusieneczko przys. od **Dawniusieneczki**.

Dawniusieneczki p. **Dawniuchny**.

Dawniusienieczko przys. od **Dawniusienieczki**.

Dawniusieńki p. **Dawniuchny**.

Dawniusieńko przys. od **Dawniusieńki**.

Dawniusio przys. od **Dawniusi**.

Dawniuśki p. **Dawniuchny**.

Dawniuśko przys. od **Dawniuśki**.

Dawniuteneczki p. **Dawniuchny**.

Dawniuteneczko przys. od **Dawniuteneczki**.

Dawniutenieczki p. **Dawniuchny**.

Dawniutenieczko przys. od **Dawniutenieczki**.

Dawniuteńki p. **Dawniuchny**.

Dawniuteńko przys. od **Dawniuteńki**.

Dawniutki p. **Dawniuchny**.

Dawniutko przys. od **Dawniutki**.

Dawno, [**Dawnok**] **1.** *długi czas temu*: Było to D. Już to temu bardzo D. **2.** a. **Zdawna, Oddawna** = *długo*: Dawnośmy ś. nie widzieli. Znać ś. D. a. oddawna. Zdawna już słysząc o przejeździe kupca, zasiadaliśmy na czaty. Mick. **Zdawien dawna**, [**Z dawnych dawna, Z dawna dawnego, Z dawnia, z dawnieńka**] = *od niepamiętnych czasów.* <DAW>

[**Dawnok**] p. **Dawno**.

×**Dawnobyły**, ×**Starobyły** *który był dawno temu.* <DAW+BY>

†**Dawnochwalny**, †**Starochwalny** *oddawna chwalony*: D. dom. Papr. <DAW+CHWAŁ>

† **Dawnoletni** *stary, podeszły, wiekowy*: Obawiał ś, aby ojca jeszcze mógł żywego oglądać, ile tak dawnoletniego. Błaż. <DAW+LAT>

† **Dawnopomny** **1.** *od dawna pamiętany, wspominany*: Stara wandalska dawnopomna Wisła. Mor. **2.** *pamiętający dawne czasy*: Nestor D. <DAW+Po+MN>

Dawność, i **1.** blm. rz. od **Dawny**. **2.** lm. **i**, praw. *termin, po którym jedna strona traci prawo do czego, a druga go nabywa, przedawnienie, preskrypcja*: D. ziemska. Rzecz kradziona dawnością nigdy nie ginie. A toż, mospanie, od początku dzieła może dziesiąta D. upłynęła. Syrok. D. wyszła. Zaszły już dwie dawności prawne. **3.** [D.] *przeszłość.* [**Od dawności**] = *oddawna.* <DAW>

Dawny, [**Dawni**] **1.** *który był długo przedtym, przeszły, ubiegły, odległy, stary, starożytny*: Dawnemi czasy, dawnemi laty. Człowiek dawnej daty. Dawne czasy chwalimy. Opisanie dawnego świata aż do upadku państwa rzymskiego. Wyrw. ×Kato dawniejszy. Warg. (= *starszy*). Dawne dzieje. **2.** *były*: D. urzędnik. **3.** *pochodzący z odległych lat, staroświecki, starożytny, antyczny*: D. przesąd, sprzęt, ubiór. **4.** *długo trwający, stary*: D. przyjaciel. Dawna znajomość. **5.** myśl.: D. zwierz = *najpierw przez psy ścigany na polowaniu.* **Po dawnemu** przys. *dawnym trybem, jak dawniej, jak przedtym, po staremu*: Po wsiach jeszcze może kochają ś. po dawnemu; w miastach modna panuje galantomja. Kras. Co słychać u ciebie? — Wszystko po dawnemu. <DAW>

Dazymetr, u, lm. **y** fiz. p. **Baroskop**. <Now. ↓ Gr. dasý = gęstość + métron = -mierz>

† **Dażka, i**, lm. **i** p. **Daga**.

Dąb, dębu a. [**dębia**], lm. **dęby** **1.** bot. (quercus) *drzewo z rodziny miseczkowych.* Gatunki: D. korkowy a. Korkodąb (q. suber); D. szypułkowy (q. pedunculata); D. więzożołd (q. ilex); D. zwyczajny a. pospolity (q. robur): Chłop, jak D. (= *sążnisty*). D. rozłożysty. [Nie pleć dęba zielonego] (= *dubów smalonych, bredni*). **2.** *drewno dębu, dębina.* **3.** *kora dębu.* **4.** przen.: Stanąć dęba (o koniu) = *wspiąć ś. na tylnych nogach.* Stanąć dęba = *postawić ś. sztorcem, oprzeć ś.*: Kocha nasze dziecko całym sercem, czego u licha myśmy stanęli dęba? Sienk. Włosy na głowie stanęły dęba a. dębem = *najeżyły ś., powstały, podniosły ś.* Dać dęba = *dać drapaka, nura, czmychnąć, drapnąć, uciec.* **5.** [D. czarnobylski] = a) *czółno wyrobione z jednego pnia.* Pol. b) *kora świerkowa do garbowania.* **6.** gim. *postawa człowieka, stojącego na ręku.* Zdr. **Dąbek, Dąbeczek**. Zgr. **Dębisko, Dąbczysko, Dębczysko**. <DĘB>

Dąbczak, a, lm. **i** p. **Dębczak**: Jak młody D. czuje ś. mocnym. Korz.

Dąbczyna, y, lm. **y** m. *niepozorny dąb.*

Dąbczysko, a, lm. **a** p. **Dąb**.

Dąbeczek, czka, lm. **czki** p. **Dąb**.

Dąbek, bka, lm. **bki** p. **Dąb**: Czasem ś. chlaśnie chojaczka a. D. Jun.

×**Dąbiec, bca**, lm. **bce** i †**Dąbiec** p. **Dębczak**: Kto porąbi dąb abo mniejszych dąbców.

×**Dąbień, bnia**, lm. **bnie** p. **Dębczak**: Glinę dąbniami ubijać. Torz.

† **Dąbnik, a**, lm. **i** p. **Dąbrowa**.

† **Dąbr, u**, lm. **y** *dąb; dąbrowa.*

Dąbrowa, y, lm. **y** **1.** a. **Dębina**, † **Dębniak**, † **Dąbnik**, [**Dębnik**], † **Dębica**, † **Dębczyna**, [**Dąbrowina**] *gaj dębowy*: Żal mi fujarki wierzbowej z nad zielonej dąbrowy. Len. Kwiaty! dąbrowo! żegnajcie nam! Jaś. **2.** *pole, na którym niegdyś rosła dębina.* Zdr. **Dąbrówka**, [**Dąbróweczka**]. <DĘB>

Dąbrowie, a, lm. **a** *dąbrowa, dęby*: Leśny mu prowent pokazał z dąbrowia i bucza, potyją na tem wieprze, kiedy je tam wpędzi. Pot.

[**Dąbrowina, y**, lm. **y**] p. **Dąbrowa**.

Dąbrowisty, Dąbrowny *pełen dąbrów.*

Dąbrownik, a, lm. **i** **1.** *miejscowość, w której są dąbrowy.* Pol. **2.** *gaj karłowatych dębczaków, który w dąbrowę nie wyrasta.* Pol.

Dąbrowny p. **Dąbrowisty**.

[**Dąbrowy**] *dębowy*: Po dąbrowym moście...

[**Dąbróweczka, i**, lm. **i**] p. **Dąbrowa**.

Dąbrówka, i, lm. **i** **1.** p. **Dąbrowa**. **2.** bot. = a) a. **Gądziel**, niek. **Iwa, Iwinka**, (ajuga) *roś. z rodziny wargowych* (labiatae). Gatunki: D. drobnolisciowa a. małolistciowa (a. geneven-

sis); D. rozłogowa (a. reptans). b) p. **Srebrnik.** c) p. **Turówka.** d) p. **Wawrzynek.**

[**Dąbrza, y,** lm. **e**] *dębina.*

Dąć, dmie, dął, [**Dyć, Dmóć, Duć,** ja **dmę** a. **duję,** on **duje,** oni **dują, dujom; dul, dmół** = **dął**] **1.** *silnie dmuchać, wiać:* D. ustami, miechem. D. w organy, w trąbę. Wiatr dmie w żagle. Każdy dmie na wodę, gdy go ukrop sparzy. Rej. **2.** ×D. a. **D. ś.** *nadymać ś., puszyć ś., pysznić ś., zadzierać nosa, odymać ś.:* Jak teraz dmie Achiles, dopiął, czego żąda. Dm. ×D. czym—*pysznić ś. z czego:* Dmie wielkością swoją. Srogo ś. z tej chluby nad insze dmie narody. Tw. D. w co=*dufać w co, bić w co:* D. w swoje pokrewieństwo, pochodzenie. **3.** co=*rozdymać, nadymać, wydymać:* D. szkło w hucie. D. pęcherz. **4.** † kogo=*napompowywać, podbechtywać, podburzać:* Dął go ustawicznie, aby przeciw prawom i władzy wierzgał. Oss. **5.** lek. = a) Szmer dmiący, dmuchający, mieszkowy *(słyszany przy wadach serca).* b) Bóle dęte p. **Ból.** <DM>

[**Dądo**] *dopóki.*

[**Dądrować, uje, owal**] p. **Dunderować.** <Nm. donnern>

[**Dąg, dąga,** lm. **dęgi**] p. **Dąga.**

Dąga, i, lm. **i, Dęga 1.** a. [**Dąg**] *klepka, deszczulka u beczki.* **2.** [D.]=a) p. **Bednarka.** b) *tęcza.* c) *sztaba żelazna u drzwi.* d) *pręga* (np. na twarzy. Zdr. [**Dążka**]. <DĘG>

[**Dągus, a,** blm.] p. **Dyngus.**

[**Dąm!**] *naśladowanie głosu basów.*

[**Dąńć**] p. **Dojść.**

† **Dąpiec, pca,** lm. **pce** *kij dębowy.*

Dąs, u, częś. w lm. **y** *dąsanie ś., grymas, kaprys, krzywienie ś., fochy:* Swawoli D. Krasiń. Milutki D. Sow. Nie wiedzieć, skąd ś. wzięły te dąsy i sapy. Pot. <DĄS>

Dąsać się, a ś., ał ś. *stroić fochy, grymasić, gniewać ś, krzywić ś., kaprysić:* Niechaj ś. nigdy słaby na mocnych nie dąsa. Kras.

Dąsanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dąsać ś.**

Dąterki, rek, blp. gór. p. **Flaterki.** <Od DM, z podprowadzeniem końcówki pod Flaterki>

[**Dątki, tek,** blp.] p. **Dętka.**

[**Dążać się, a ś., ał ś., Dużać ś.**] *pasować ś., silić ś., mocować ś., borykać ś.* <DĘG>

[**Dążanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Dążać ś.**

Dążenie, a, blm., czynność cz. **Dążyć.**

[**Dążka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Dąga. 2.** *rączka, pałąk:* D. u kosza. <DĘG>

[**Dążki, żek,** blp.] *mocowanie ś. chłopców dla zabawy, kto kogo obali:* Pójść z kim w dążki. <DĘG>

Dążnościowy przym. od **Dążność.**

Dążność, i, lm. **i** *dążenie, zadanie, usiłowanie, cel, tendencja, popęd, skłonność:* Człowiek ma wrodzoną dążność do samolubstwa. Zbrodnicze dążności pisma. Szlachetne dążności. Dążnością jego było uratować majątek. <DĘG>

×**Dążny** *dążący:* By nie związali nam stóp dążnych w górę. Krasiń.

Dążyć, y, ył *podążać, zdążać, śpieszyć, kwapić ś., zmierzać:* D. do domu. Przen.: D. do czego =*starać ś. osiągnąć co, usiłować dojść do czego, piąć ś.:* D. do celu, do zaszczytów, do władzy. <DĘG>

Dbać, a, ał, [**dbadzą, dbadzał, Gbać**] **1.** o kogo, o co, † na kogo, † na co=*stać o co, troszczyć ś., zważać:* O jutro nie dbam, gdy ś. dziś dobrze mam. Kn. Mądra głowa nie dba na głupie słowa. Prz. Na rozum nie dbając. Kochan. Tyle dbam o to, jak pies o piątą nogę. † D. na nakazywanie podstarościego bartnego. † Na upominanie i karę mniej dbali. **2.** † w kogo, w co=*ufać, pokładać nadzieję:* Dbają w Gospodna *(=ufają Bogu).* Dobrze jest D. a. nadzieję mieć w Gospodzinie niż D. we książęta. Ps. flor. **3.** † nie D. czego = *nie zważać na co, nie uwzględniać czego, nie brać czego na uwagę, ignorować co:* Tej dobroci twej ludzie nie dbają. Wr. Król nie dbał tego nic, śmiechem go odprawił. Biel. M. <DB>

Dbale przys. od **Dbały.**

[**Dbaliwy**] p. **Dbały.**

Dbałość, i, blm. rz. od **Dbały.**

Dbały, [**Dbaliwy**] *który dba, pilny, staranny, starowny, gorliwy, pieczołowity, troskliwy:* D. gospodarz, mąż. D. o honor. † D. na Boga.

Dbanie, a, blm., czynność cz. **Dbać.**

Dbrum! w. **1.** p. **Brr!:** Mężem Żydówki i zięciem Sterna! D. mosterdzieju! Rog. Otrząsł ś., D., parsknął raźnie. Mick. **2.** *odgłos wstrząśniętej struny instrumentu muz.* <Dźwn.>

† **Dca, y,** lm. **y** *córa, córka.* B. Sz.

[**Dcera, y,** lm. **y**] *córka.* <Czes. dcera>

† **Dchenie, a,** lm. **a** *tchnienie, oddech.* Trzyc.

[**De**] *gdy.* [**Deby**] *gdyby.* [**Deście**] *gdyście.*

×**Dealbacja, i,** blm. *pobielanie.* Star.

[**Deamant, u,** lm. **y**] p. **Djament.**

Debacz, a, blm. *daw. nazwa miodu u Żydów.* <Hb. d(e)basz>

† **Debać, bie** a. **ba, bał** p. **Dybać:** Żywi ś. ptakami, debiąc je strzałami. Żebr.

Debankować, uje, ował karc. *rozbijać bank=wygrywać wszystkie pieniądze, będące na raz w banku.* <Fr. débanquer>

Debankowanie, a, blm., czynność cz **Debankować.**

Debarkacja, i, lm. **e** p. **Debarkowanie.**

Debarkader, u, lm. **y** *magazyn, do którego składają towary, przywiezione koleją a. statkiem; peron kolei żelaznej dla przyjeżdżających.* <Fr. débarcadère>

Debarkować, uje, ował *wyładowywać pociąg kolei żelaznej a. statek wodny z ładunku; opróżniać je z podróżnych.* <Fr. débarquer>

Debarkowanie, a, blm., **Debarkacja** czynność cz. **Debarkować.**

×**Debater, a,** lm. **owie** a. **rzy** *ten, co debatuje:* Głównemi debaterami byli młodoczesi. <Z Fr. débats =rozprawy>

Debatować, uje, owal 1. *obradować, rozprawiać, prowadzić spór, dysputować, dyskutować.* **2.** *rozmyślać, zastanawiać ś., łamać sobie głowę, deliberować:* Nad czym tak debatujesz? <Fr. débattre>

Debatowanie, a, blm., czynność cz **Debatować.**

Debaty, ów, blp. **1.** *obrady, dysputy, rozprawy, dyskusja, spory:* Po debatach przystąpiono do wydania wyroku. **2.** *gazeta: „Journal des débats“:* Czytałem dzisiejsze D. < Fr. débats = rozprawy >

[**Debelski**] przym. od **Debel,** *djabelski.*

[**Debel, bla,** lm. **bły** a. **bli**] p. **Djabel.**

Debent, a, lm. **ci, Debitor** *dłużnik.* <**Łć.** debens, 2 pp. debentis=będący winnym>

[**Debera, y,** lm. **y**] *człowiek do niczego, niedołęga, nicpoń.* <p. Darebak>

Debet, u, blm., **Debit** han. *rubryka buchalteryjna i rachunkowa, wykazująca długi:* Zapisać w debecie a. na D. <Łć. debet = dosł. winien jest>

Debetować, uje, owal, Debitować han. *wpisać na debet, obciążyć rachunek należytością.*

Debetowanie, a, blm., czynność cz. **Debetować.**

! **Debilitacja, i,** blm. *osłabienie ogólne:* D., towarzysząca ogólnemu bezwładowi. Rol. <Łć. debilitatio>

! **Debilitować, uje, owal** *osłabiać kogo:* Lekarstwo debilitujące.

! **Debilitowanie, a,** blm., czynność cz. **Debilitować.**

I. Debit, u, blm. *pozwolenie cenzury na rozpowszechnienie wydawnictwa zagranicznego:* Pismo to ma D. u nas. <Fr. débit, to zaś może z Łć. deput->

2. Debit, u, lm. **y** han. **I.** p. **Debet.** Przen.: *dług, obowiązek:* Myślałem, jak ś. mam z mego debitu wdzięczności wypłacić. Krasz. **2.** *odbyt, zbyt, popyt.* <Łć. debitum=dług>

Debitant, a, lm. **ci** han. *kupiec, zajmujący ś. sprzedażą cząstkową, nie hurtownik.* <Fr. débitant>

Debitor, a, lm. **owie** a. **rzy** han. **I.** *ten, kto wogóle winien wykonać jakieś zobowiązanie.* **2.** p. **Debent.** <Łć. debitor>

Debitorski przym. od **Debitor:** Suma debitorska. Łoz.

Debitować, uje, owal han. **I.** p. **Debetować. 2.** *mieć odbyt na towary.*

Debitowanie, a, blm., czynność cz. **Debitować.**

Debiut, u, lm. **y** *pierwszy występ na scenie; pierwszy występ aktora w innym teatrze i przed inną publicznością.* Przen.: Sprawka ta była jego pierwszym debiutem złodziejskim. <Fr. début>

Debiutancki przym. od **Debiutant:** Trema debiutancka.

Debiutant, a, lm. **ci** *aktor debiutujący.* <Fr. débutant>

Debiutantka, i, lm. **i** forma ż. od **Debiutant.** <Fr. débutante>

Debiutować, uje, owal *odbywać debiut.* <Fr. débuter>

Debiutowanie, a, blm., czynność cz. **Debiutować.**

Debka, i, lm. **i** szew. p. **Depka.**

[**Debilć, i, il**] *dreptać.* <?>

Deblokować, uje, owal *przybywać na odsiecz, uwalniać od blokady.* <Fr. débloquer>

[**Debol, bla,** lm. **bly** a. **bli**] p. **Djabeł.** Zdr. [**Debolek**].

[**Debolek, lka,** lm. **lki**] **I.** p. **Debol. 2.** p. **Djabełek.**

Debosz, a, lm. **e I.** a. ×**Deboszant,** ×**Doboszant,** ×**Doboszník** *hulaka, rozpustnik:* Stary D. **2.** *człowiek wycieńczony przez rozpustę.* **3.** ×*hulanka; bankiet, uczta:* Więcej tu bywało czasem uczt, deboszów, pijaństwa i t. d. Goł. Wspaniałe uczty, bankietem, deboszem zwano. Goł. <Fr. débauche=rozpusta, débauché=rozpustnik>

×**Deboszant, a,** lm. **ci** p. **Debosz.**

Deboszerja, i, lm. **e** *hulatyka, rozpusta:* Pogrążyć ś. w deboszerji. Puścić ś. na deboszerję. <Z Fr. débauche=rozpusta>

Deboszować, uje, owal I. a. ×**Doboszować** *hulać, żyć rozpustnie, używać.* **2.** *kaptować, przekupować, zyskiwać kogo dla jakichś celów:* Branicki idzie z mocą i z pieniędzmi, aby D. ludzi do patrjotycznej konfederacji. <Fr. débaucher>

Deboszowanie, a, blm., czynność cz. **Deboszować.**

[**Debra, y,** lm. **y, Debrza, Debrze**], † **Debrz** *mały wąwóz utworzony przez wodę, parów, jar; † las, gaj.* <DEBR>

Debreczynka, i, lm. **i** *rodzaj wódki węgierskiej.* <Od nazwy miasta Węg. Debrecen = Debreczyn>

[**Debry, debr,** blp.] *kamieniołomy.* Por. **Debra.**

† **Debrz, y,** lm. **y** p. **Debra.** Hel.

[**Debrza, y,** lm. **e**] p. **Debra.**

[**Debrze, a,** lm. **a**] ni. p. **Debra.**

Debuskop, u, lm. **y** p. **Kalejdoskop.** <Pierwsza część wyrazu może od nazwiska wynalazcy, druga z Gr. skopéō=patrzę>

×**December, bra,** lm. **bry** *miesiąc grudzień.* <Łć. december>

×**Decembrowy** *grudniowy.*

Decembrysta, y, lm. **ści** *zwolennik Napoleona III i jego zamachu stanu r. 1851.*

Decemwir, a, lm. **owie I.** *jeden z dziesięciu, sprawujących najwyższą władzę w Rzymie.* **2.** *przełożony nad dziesięciu ludźmi, dziesiętnik.* <Łć. decemvir>

Decemwirat, u, lm. **y I.** *rządy sprawowane przez dziesięciu.* **2.** *stanowisko decemwira.*

×**Decenalny** *trwający dziesięć lat, dziesięcioletni.* <Łć. decennalis>

Decentralista, y, lm. **ści** *zwolennik decentralizmu.* <Z Fr. décentraliser>

Decentralistyczny przym. od **Decentralizm:** Doktryna decentralistyczna.

Decentralizacja, i, blm. *system państwowy, przy którym władze nie są skupione tylko w stolicy; samorząd prowincji:* D. administracyjna. < Fr. décentralisation >

Decentralizacyjny przym. od **Decentralizacja.** Szuj. System D.

Decentralizować, uje, owal co=*znosić centralizację czego:* D. władze. <Fr. décentraliser>

Decentralizowanie, a, blm., czynność cz. **Decentralizować,** d e c e n t r a l i z a c j a.

! **Decepcja, i,** lm. **e** *oszukanie, oszukaństwo, zawód.* <Łć. deceptio>

×**Decernent, a,** lm. **ci** *sędzia, wydający wyrok.* <Łć. decernens, 2 pp. decernentis = wyrokujący>

† **Decernować, uje, owal** *postanawiać, ustanawiać, wyrokować, stanowić.* <Łć. decernere>

† **Decernowanie, a,** blm., czynność cz. **Decernować:** D. nowego podatku.

Deces, u, lm. **y** *niedobór, ujawniający ś. przy obrachunku:* Kasjer wpadł w D. <Łć. decessus>

Dech, tchu, [**dechu, dechem**], blm. **I.** *tchnienie oddech, powietrze* (do oddychania): Zatrzymać w sobie D. Ostatni D. puściła, Sienk. Nie mogę złapać tchu a. brak mi tchu. Byłby dłużej jeszcze mówił, gdyby mu było tchu stało. Biegnę co tchu (= *duchem*). Wypić jednym tchem (=*duszkiem*). Krótki D. Gdyby nie ten D, toby człowiek zdechł. Prz. (= *gdyby nie wiatry, gazy*). **2.** † gram. *przydech.* <DUCH>

Decha, y, lm. y **I.** p. **Deska.** **2.** zł. *piersi.* <p. Deska>

Dechomierz, a, lm. e lek. *narzędzie do mierzenia ilości i głębokości oddechu.* <DUCH+MIAR>

Dechowy przym. od **Dech**, *oddechowy:* † Kanał D. = *tchawica.* <DUCH>

[**Decki**] p. **Dyćki.**

Decyar, a, lm. y *dziesiąta część ara.* <Fr. déciare>

Decydować, uje, ował *wyrokować, stanowić, postanawiać, rozstrzygać, rozsądzać:* Chce D., jak doktór w katedrze. Min. D. o czym. **D. ś. I.** *być decydowanym:* Dziś twój los ś. decyduje. **2.** *skłaniać ś., powziąć postanowienie, namyślać ś.:* Nieprędko ś. decyduje. No, decyduj ś.! <Łć. decidere>

Decydowanie, a, blm., czynność cz. **Decydować.**

Decydowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Decydować ś.**

Decydująco przys. od **Decydujący.**

Decydujący *stanowczy:* Powziął ton D., jakby na trybunie siedział. Kras.

Decyfrować, uje, ował, ×**Deszyfrować** *odczytywać z trudnością; odczytywać pismo tajemnicze, cyfrowane.* Przen.: Każdy ruch śledziła i decyfrowała. Krasz. (=*starała ś. zrozumieć, wytłumaczyć sobie*). <Fr. déchiffrer>

Decyfrowanie, a, blm., czynność cz. **Decyfrować.**

Decygram, a, lm. y *dziesiąta część grama.* <Fr. décigramme>

Decygramowy przym. od **Decygram.**

×**Decylen**, u, blm. chem. p. **Naftalin.**

Decylitr, a, lm. y *dziesiąta część litra.* <Fr. décilitre>

Decyma, y, lm. y muz. **I.** *odległość dziesięciostopniowa pomiędzy tonami.* **2.** *dziesiąty ton, licząc w górę.* <Łć. decima = dziesiąta>

Decymalny *dziesiętny:* Waga decymalna = *na której dany ciężar zważyć można gwichtami dziesięć razy lżejszemi.*

Decymetr, a, lm. y *dziesiąta część metra.* <Fr. décimètre>

Decymetrowy przym. od **Decymetr.**

×**Decymka**, i, lm. i *koronka, zawierająca w sobie dziesięć dziesiątków paciorków.* Goł. <p. Decyma>

Decymować, uje, ował *dziesiątkować, tracić co dziesiątego:* Należało, potraciwszy naczelników, D. tylko dla przykładu zwiedziony lud. Byk. <Łć. decimare>

Decymowanie, a, blm., czynność cz. **Decymować.**

Decyp, u, blm. chem. *pierwiastek metaliczny,* Dp.

Decyzja, i, lm. e **I.** *postanowienie, uchwała, rezolucja:* Oddać co komu do decyzji a. poddać co pod czyją decyzję. Zostawić co czyjej decyzji. D. zapadła. Powziąć decyzję co do czego. Z decyzji a. na mocy decyzji władzy (=*z rozporządzenia władzy*). **2.** × *zdecydowanie, stanowczość, determinacja:* Oblężeni pokazali wiele decyzji. Człowiek z decyzją. <Łć. decisio>

†**Deczka**, i, lm. i p. †**Deka.**

[**Deda**, y, lm. y] *licha szkapa, wywłoka.* <?>

Dedukcja, i, blm., **Wywód** fil. **I.** *wywodzenie rozumowe szczegółu z ogółu; czynność logiczna wysnuwania sądów szczegółowych z sądów ogólnych; sądzenie o szczegółowych przypadkach na podstawie ogólnego twierdzenia a. założenia:* D. prosta, złożona; bezpośrednia, pośrednia. **2.** *metoda wnioskowania sylogistycznego:* Logika dedukcji, teorja dedukcji, metoda dedukcji. **3.** *wynik osiągnięty przez wnioskowanie od ogółu do szczegółu; sąd szczegółowy, wysnuty logicznie z sądu ogólnego; wynik sylogizmu.* <Łć. deductio>

Dedukcyjnie przys. od **Dedukcyjny:** Rozumować, wywodzić, wysnuwać D.

Dedukcyjny przym. od **Dedukcja:** Metoda, prawda dedukcyjna. Proces, wniosek, wynik D.

Dedukować, uje, ował, Wywodzić fil. *rozumować, wysnuwać według prawideł dedukcji:* Dedukowali metodą geometryczną z wyrozumowanych, t. j. wymarzonych i całkiem fałszywych przypuszczeń. Spas. <Łć. deducere>

Dedukowanie, a, blm., czynność cz. **Dedukować.**

[**Deduła**, y, lm. y] *człowiek niezgrabny.* <?>

[**Dedyć**] p. **2. Dy.**

Dedykacja, i, lm. e, † **Dedykatorja** *ofiarowanie komu swego utworu, wyrażone w napisie, umieszczonym na czele dzieła.* <Łć. dedicatio>

Dedykacyjny przym. od **Dedykacja:** Słówko dedykacyjne. List D.

† **Dedykatorja**, i, lm. e p. **Dedykacja.** Żebr.

Dedykować, uje, ował komu swój utwór literacki = *przypisać, ofiarować, poświęcić.* <Łć. dedicare>

[**Deee**] dziec. *jechać.*

[**Def**, a, lm. y, **Dejw**] *złodziej.* <Dnm. deef = Nm. Dieb>

Defalka, i, lm. i **I.** ×a. ×**Defalkata** *potrącenie, odtrącenie, zniżenie, opuszczenie:* D. czynszu. Z arendarzem, ile razy rachujesz, D. musi być zawsze. Haur. D. od przedwcześnie zwróconego kapitału = *eskonto.* **2.** [D.] *zawód, zwłoka.* <Ze Śr. Łć. defalcare>

×**Defalkata**, y, lm. y p. **Defalka.**

×**Defalkować, uje, owal I.** *potrącać, odtrącać, spuszczać, zniżać; eskontować:* Staroście mogłoby ś. co w skarbie D. z tego, co do skarbu płaci, żeby miał co więcej pachołków do imania zbrodniów. Górn. **2.** *zrobić mniej intratnym:* D. dobra, majątek. < Śr. Łć. defalcare >

Defekacja, i, lm. i **I.** *wypróżnienie stolca.* **2.** cukr. *oczyszczenie soku z buraków od ciał, niebędących cukrem,* o c z y s z c z e n i e, p r z e j a ś n i e n i e, n a w a p n i e n i e. <Łć. defaecatio>

Defekacyjny przym. od **Defekacja.**

Defekcik, u, lm. i p. **Defekt.**

Defekować, uje, ował *odbywać defekację,* o c z y s z c z a ć, p r z e j a ś n i a ć, n a w a p n i a ć. **D. ś.** *wypróżniać ś., odbywać potrzebę naturalną.* <Łć. defaecare>

Defekowanie, a, blm., czynność cz. **Defekować,** d e f e k a c j a.

Defekt, u, lm. y a. ×a **I.** *niedostatek, uszkodzenie, niezupełność, brak:* D. w rachunkach, w kasie (=*niedobór, deficyt*). **2.** *wada organiczna, ułomność, kalectwo, feler, przywara:* Gdy pacjent defekta opowiada, lekarz powinien dać rezolucję. Kras. Defekty śledziony. Panna piękna, ale z defektem w figurze. **3.** *towar uszkodzony a. niemający należytej wagi, liczby, brak.* **4.** druk. *brakujące a. zbywające czcionki jakiego gatunku druku.* Zdr. **Defekcik.** <Łć. defectus>

Defektarjusz, a, lm. e apt. *farmaceuta, odrabiający w laboratorjum braki środków leczniczych w aptece.* <Now. z Łć. defectus = brak>

Defektować się, uje ś., ował ś. druk.: Pismo defektuje ś. = *okazuje ś. w jego komplecie brak niektórych czcionek.*

Defektowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Defektować ś.**

Defektowny p. **Defektowy:** Podaje tylko bardzo D. spis tych druków. Balc.

Defektowy, Defektowny przym. od **Defekt:** Egzemplarz dzieła D. Człowiek D.

×**Defendent, a,** lm. **ci 1.** *oskarżony, obwiniony, którego ś. ma bronić.* **2.** *broniący, odpierający* (np. w dyspucie). <1-e znaczenie Łć. defendendus = mający być bronionym; 2-e defendens, 2 pp. defendentis = broniący>

×**Defendować, uje, ował** *bronić, odpierać:* D. w dyspucie. Był dyskurs o rozstrzelaniu Wołodkowicza, którego ja niewinność defendowałem. Rzew. <Łć. defendere>

×**Defendowanie, a,** blm., czynność cz. **Defendować.**

Defenestracja, i, lm. **e** *wyrzucenie przez okno urzędników rakuskich w Pradze 23. 4. 1618.* <Now. z Łć. fenestra = okno>

×**Defensa, y,** lm. **y,** ×**Defensja** *obrona:* Panny, dowiedziawszy ś. o takiej defensie i zapadłym z niej dekrecie, zaniosły manifest przeciw niemu. Krasz. <Łć. późń. defensa>

×**Defensja, i,** lm. **e** p. **Defensa.** Biel. M.

×**Defensor, a,** lm. **owie** *obrońca:* D. wiary. <Łć. defensor>

×**Defensywa, y,** blm., **! Defenzywa** *obrona, stanowisko odporne:* Z defensywy przechodzili do czynnego i groźnego natarcia. <Śr. Łć. defensiva, skąd Fr. défensive>

×**Defensywny** przym. od **Defensywa; ! Defenzywny:** Plan D. Przymierze defensywne.

! Defenzywa, y, blm. p. lep. **Defensywa:** Trzymać ś. na defenzywie od Ukrainy. Dar.

! Defenzywny p. lep. **Defensywny.**

† **Deferencja, i,** lm. **e** *uległość, uniżoność, poważanie, atencja:* Mędrszych słuchaj z deferencją. Jabł. <Fr. déférence>

[**Deferencyja, i,** lm. **e**] p. **Defraudacja.**

Deferować, uje, ował 1. † *podać, dostarczyć, przedstawić:* D. wykaz zalegających do właściwego urzędu grodzkiego. **2.** † komu = *ulegać, podlegać, poddawać ś., ustępować:* Wojewoda wołoski, iż nie deferował sułtanowi, rozgniewał ś. nań pohaniec. Paszk. **3.** [D.] *ubiegać ś. o co.* **4.** praw. *proponować, naznaczać:* D. komu przysięgę. <Łć. deferre>

Deferowanie, a, blm., czynność cz. **Deferować.**

! Defibrynacja, i, blm. lek. *pozbawienie krwi fibryny, t. j. włóknika,* odwłóknienie. <Now. z Łć. de- = od + Fibryna>

! Defibrynacyjny lek. przym. od **Defibrynacja.**

! Defibrynować, uje, ował lek. *dokonywać defibrynacji,* odwłókniać: D. krew.

Deficycik, u, lm. **i** p. **Deficyt.**

Deficyt, u, lm. **y** *brak, niedobór w kasie, w magazynie; przewyżka rozchodów nad dochodami w bilansie.* Zdr. **Deficycik.** <Łć. deficit = dosł. brakuje>

×**Defidencja, i,** blm. *niewiara, nieufność, niedowierzanie:* Powstała D. do hetmana Branickiego. St. Aug. <Now. z Łć. de- = od, nie + fidentia = ufność>

Defiguracja, i, lm. **e** *zepsucie kształtu, kształtności, zeszpecenie.* <Z Fr. défigurer>

Defigurować, uje, ował *psuć kształty, pozbawiać kształtności, szpecić.* **D. ś.** *pozbawiać ś. kształtności, szpecić ś.:* D. ś. niezgrabnym strojem. <Śr. Łć. defigurare, skąd Fr. défigurer>

Defigurowanie, a, blm., czynność cz. **Defigurować,** defiguracja.

Defigurowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Defigurować ś.**

×**Defil, u,** blm. p. **Defilowanie.**

Defilada, y, lm. **y** p. **Defilowanie.** <Fr. défilade>

Defilować, uje, ował 1. woj. *przechodzić, przeciągać ceremonjalnie, maszerować przed kim a. przed czym uroczyście dla oddania mu honorów:* D. sekcjami, plutonami, kompanjami, kolumnami, rozwiniętym czołem. Wojska defilują przed monarchą, przed wodzem, przed sztandarem, przed pomnikiem. Przen.: *paradować, przejeżdżać a. przechodzić dla zwrócenia na siebie uwagi:* Powozy defilują. **2.** [D., **Defirować**] *przodować, dowodzić; wywyższać ś.* <Fr. défiler>

Defilowanie, a, blm., **Defilada,** ×**Defil** czynność cz. **Defilować,** *marsz ceremonjalny, pochód uroczysty, parada.*

Definicja, i, lm. **e 1.** p. **Określenie:** D. realna, rzeczowa, wyczerpująca, gienetyczna, wyróżniająca. Dać definicję pojęcia, terminu, nauki. **2.** bł. zam. **Definjowanie.** <Łć. definitio>

Definicyjny przym. od **Definicja:** Najzdolniejszy uczeń potrzebować będzie objaśnień nauczyciela, żeby rozwikłać liczne szarady definicyjne. Bądz.

Definitarz, a, lm. **e** *izba obrad w klasztorze.* <Od Definitor>

Definitor, a, lm. **owie** *radca a. asesor zakonny przy prowincjale a. przeorze:* Uproszę księdza definitora, niech bakałarzyć nad tobą pocznie. Syrok. <Łć. późń. definitor>

Definitorski przym. od **Definitor:** Urząd D.

×**Definitywnie** przys. od **Definitywny:** Ziemie te dopiero 1569 r. do korony D. należały. <Łć. definitive>

×**Definitywny** *ostateczny, decydujący, rozstrzygający, stanowczy:* Decyzja definitywna. <Łć. definitivus>

Definjować, uje, ował p. **Określić.**

Definjowanie, a, blm., bł. **Definicja** czynność cz. **Definjować.**

[**Defirować, uje, ował**] p. **Defilować.**

[**Defirowanie, a,** blm.] czynność cz. **Defirować.**

Deflacja, i, lm. **e** gie. *zwiewanie rozkruszonych cząstek powierzchni skał, t. j. ablacja wietrzana.* <Now. z Łć. deflare = zwiać>

Deflegmacja, i, lm. **e** gorz. *oziębianie wodą par alkoholowych przy rektyfikacji.* <Fr. déflegmation>

Deflegmator, a, lm. **y** chem. *przyrząd do skraplania pary ciał wysoko wrących przy dystylacji.* <Fr. déflegmateur>

! Defloracja, i, lm. **e** lek. *pozbawienie dziewictwa, przerwanie błony dziewiczej, zgwałcenie.* <Fr. défloration>

×**Defluitacja, i,** blm., *stopienie, rozpuszczenie czego.* <Now. z Łć. defluere = wyciekać>

×**Defluksja, i,** blm. fil. p. **Emanacja.** <Łć. defluxio>

Deformacja, i, lm. **e** fiz. *zmiana postaci ciała a. jego cząstek,* przekształcenie, odkształcenie. <Łć. deformatio>

Deformować się, uje ś., ował ś. *tracić swą formę, przekształcać ś., odkształcać ś.:* Kule ołowia-

ne, uderzywszy o co, deformują ś. <Łć. deformare>

Defraudacja, i, lm. **e,** [**Deferencyja, Referendacyja**] **1.** *fałszerstwo, oszukanie przez fałsz.* **2.** *podstępne niepłacenie cła, akcyzy, konsumcji a. opłacenie ich w mniejszej, niż należy, ilości.* **3.** *przemytnictwo, kontrabanda, szwarcowanie.* **4.** *kradzież, sprzeniewierzenie, szkoda potajemnie zrobiona:* D. leśna. Złodziej grosza publicznego!—wyszeptał chory;—czy żona pańska wie o tej defraudacji? Bał. <Łć. defraudatio>

Defraudacyjny przym. od **Defraudacja.**

Defraudant, a, lm. **ci** *ten, co ś. dopuszcza defraudacji, fałszerz, szkodnik, kontrabandzista, przemytnik.* <Łć. defraudans, 2 pp. defraudantis= dosł. oszukujący>

Defraudować, uje, ował *dopuszczać ś. defraudacji:* Cygara defraudowane. Towar defraudowany. <Łć. defraudo>

Defraudowanie, a, blm., czynność cz. **Defraudować.**

Degieneracja, i, lm. **e 1.** *wyrodzenie ś., zwyrodnienie, odrodzenie ś. od przodków, zbękarcenie.* **2.** lek. *zmiana, zniszczenie, przeobrażenie histologicznego utkania budowy tkanki a. organu,* przeistoczenie. <Now. z Łć. degenero=wyradzam ś.>

Degieneracyjny przym. od **Degieneracja.**

Degienerować, uje, ował *przeobrażać, przeistaczać.* **D. ś.** *wyradzać ś., odradzać ś. od przodków, bękarcieć; przeobrażać ś., przeistaczać ś.:* Im wyższe stanowisko społeczne jakiej odrośli w rodzinie, tym ona prędzej degieneruje ś., nikczemnieje i zamiera. Rol. <Łć. degenero>

Degienerowany przym. lek. *przeobrażony co do utkania.*

[**Degnarować się, uje ś., ował ś.**] *rządzić ś.*

×**Degrada, y,** lm. **y** p. **Degradacja:** Posłan w sybirskie komendy w degradzie. Słow. <Od Degradować>

Degradacja, i, lm. **e,** ×**Degrada** *fakt a. obrządek degradowania.* <Fr. dégradation>

Degradować, uje, ował 1. *usuwać z wyższego stopnia na niższy w urzędzie, obniżać w stopniu i godności:* D. oficera na prostego żołnierza. **2.** ×*odbierać komu prerogatywy jego poprzedniego stanu:* D. duchownego (=*odświęcać, wyksiężać*). D. szlachcica (=*odbierać mu szlachectwo*). <Fr. dégrader>

Degradowanie, a, blm., czynność cz. **Degradować.**

Degras, u, blm. garb. *tłuszcz, otrzymywany z tranu rybiego walkowanego ze skórami pośledniejszego gatunku.* <Z Fr. dégraisser = odtłuścić>

! **Degrengolada, y,** blm. *upadek:* D. ducha. Orzesz. <Fr. żart. dégringolade>

Degresja, i, blm.: D. podatkowa = *urządzenie podatkowe, które stopę opłaty dla dochodów najniższych ustanawia niższą, aniżeli dla innych dochodów.* <Now. z Łć. degressus = dosł. który zstąpił>

Degrubis przys. rub. *grubijańsko, ordynarnie, nieprzyzwoicie, nieparlamentarnie:* Wymyślali sobie D. <Wytwór żart., niby Łć.>

Degustować, uje, ował komu co = *obrzydzać.* <Łć. degustare, ze znaczeniem Fr. dégoûter>

Degustowanie, a, blm., czynność cz. **Degustować.**

Dehidratacja, i, blm. chem. p. **Odwodnienie.** <Now. z Łć. de- = od, wy + Gr. hýdōr = woda>

Dehidrogienizacja, i, blm. chem. *odjęcie wodoru.* <Now. z Łć. de- = od, wy + Hidrogienizacja>

Deifikacja, i, blm. p. **Deifikowanie.** <Now. z Łć. późń. deificus=ubóstwiający>

Deifikować, uje, ował *ubóstwiać, oddawać cześć boską.* <Śr. Łć. deificare>

Deifikowanie, a, blm., **Deifikacja** czynność cz. **Deifikować.**

Deintegracja, i, blm. *utrata drobnych cząstek z całości.* <Now. z Łć. deintegrare = zmniejszać>

Deista, y, lm. **ści** fil. *zwolennik, wyznawca deizmu, wolnomyśliciel w rzeczach religji.* <Fr. déiste>

Deistka, i, lm. **i** forma ż. od **Deista.**

×**Deistostwo, a,** blm. fil. p. **Deizm.**

×**Deistowski** fil. p. **Deistyczny:** Doktryna deistowska.

Deistycznie przys. od **Deistyczny.**

Deistyczny, ×**Deistowski** przym. od **Deizm** i **Deista:** Kierunek, filozof D.

Deizm, u, blm., ×**Deistostwo** fil. **1.** *teorja, doktryna jedynego Boga nieosobowego, poznawanego przez rozum.* **2.** *wolnomyślna filozofja religji, teorja wolnomyślnych filozofów XVIII wieku.* **3.** *naturalistyczna filozofja religji (przeciwne teizmowi).* <Fr. déisme>

[**Deja, i,** lm. **e**] *człowiek ociężały i niezdarny.* <? Por. Déda, Deduła>

[**Dejga, i,** lm. **i**] *pałasz.* <p. Daga>

1. [**Dejnacki, Dojnacki**]: Piosnka dejnacka a. dojnacka=*piosnka świecka.* <Z przyśpiewu da+ino>

2. [**Dejnacki**] przym. od **Dejnak:** Pospólstwo przedzierzgnięte w pułki dejnackie. Rol. <Ukr. dejnàcky>

[**Dejnak, a,** lm. **i**] *ladaco:* Puszkarenko z hołoty uformował pułki, zwane dejnakami. Rol. <Ukr. dejnèk = żołnierz Puszkarenki; zap. z Ukr. dè(ne)jakỳj=ten i ów, jaki taki>

[**Dejw, a,** lm. **y**] p. **Def.**

[**Dejweldrek, u,** blm.] p. **Asafetyda.** <Nm. Teufelsdreck = dosł. czarcie łajno>

Dek, u, lm. **i 1.** † p. **Deka:** Posłali mu konia i siodło z dekiem. Biel. M. Słoń okryty haftowanym dekiem. Jabł. **2.** [D.] p. **Dach.** <Nm. Decke>

Deka, i, lm. **i 1.** a. †**Dek** *przykrycie, opona, pokrowiec, kilim, dera:* D. na konia. D. pasztetowa (= *przykrywka z ciasta*). † Przen.: *płaszczyk, pokrywka, pozór:* Krzywoprzysięstwu swemu deki szukał. Mącz. **2.** a. ×**Deko**=a) *blat zamykający z wierzchu, ściana wierzchnia:* D. u fortepianu, skrzypiec, altówki, kontrabasu. U lutni grzbiet, w którym ś. głos odbija, jest na dole, a D. z kołem i z strunami na wierzchu. Leop. D. piersiowa, in. deska=*kość piersiowa, mostek.* b) *daszek, pokrywa, pokrywka:* Deki na ulach gontowe. Kąc. **3.** *część wierzchnia, obejmująca co, pudło:* D. zamku. D. zamka u strzelby skałkówki. Gdyby krzemień był spadł i uderzył w dekę, co skrami pryskając odskoczy, pewnieby mój bohater nie żył. Słow. **4.** † *blat, blacha a. papier, na którym ś. ciasta pieką.* Troc. **5.** cukr. *syrop czysty, używany do bielenia cukru*

klersa. 6. gorz. *kożuch na płynie.* 7. myśl. *pokrycie dołu wilczego,* potrząs. <Nm. Decke>

† **Deka, i,** lm. **i** p. **Daga:** Ukłuli go dekami. Stryjk. Zdr. **Deczka.** <p. Daga>

Dekabrysta, y, lm. **ści** *spiskowiec Ros. z 14 grudnia 1825 r.,* grudniowiec. <Ros. dekabristъ>

Dekachord, u, lm. **y** *instrument muz. o dziesięciu strunach.* <Gr. dekáchordos>

Dekada, y, lm. **y 1.** *przeciąg czasu dziesięciu miesięcy, tygodni a. dni.* **2.** *tydzień dziesięciodniowy w republikańskim kalendarzu francuskim.* **3.** fil. p. **Dziesiątka.** <Gr. dekás, 2 pp. dekádos = dziesiątek>

Dekadencki przym. od **Dekadent.**

Dekadent, a, lm. **ci,** × **Schyłkowiec** *zwolennik dekadentyzmu, doktryner dekadentyzmu.* <Ze Śr. Łć. decadentia = upadek>

Dekadentyczny przym. od **Dekadentyzm:** Epoka dekadentyczna.

Dekadentyzm, u, blm. w estetyce *kierunek a. rodzaj twórczości artystycznej, podnoszący a. uwydatniający objawy upadku, zwyrodnienia fizycznego i duchowego; kierunek artystyczny, lubujący ś. w dziwactwach i potwornościach natur zwyrodnionych a. cywilizacji chylącej ś. do upadku:* Chełpią ś. własnym rozkładem za życia, strojąc skronie kwiatami dekadentyzmu. <Nowotwór Fr. décadentisme>

Dekagram, u, lm. **y** *waga obejmująca dziesięć gramów.* <Fr. décagramme>

Dekagramowy przym. od **Dekagram.**

Dekalitr, u, lm. **y** *miara objętości, zawierająca dziesięć litrów.* <Fr. décalitre>

Dekalitrowy przym. od **Dekalitr.**

Dekalkomanja, i, blm., **Kalkomanja 1.** *przenoszenie rysunku a. malowidła z papieru na inny przedmiot.* **2.** *rysunek a. malowidło do takiego przenoszenia:* Proszę dać stalówkę, dekalkomanję i arkusz bibuły. Dyg. <Fr. décalcomanie>

Dekalkować, uje, ował *odbijać gotowy rysunek na kamieniu, miedzi, drzewie i t. d.* < Śr. Łć. decalcare, stąd Fr. décalquer >

Dekalkowanie, a, blm., czynność cz. **Dekalkować.**

Dekalog, u, blm. *Dziesięcioro przykazań boskich.* Przen.: Jej dekalogiem jest: nie dać swego, nie żądać cudzego. <Gr. późn. z déka = dziesięć + lógos = słowo>

Dekalogowy przym. od **Dekalog:** Praca autorki skierowana do celów moralnych, dekalogowych.

Dekameron, u, lm. **y** *zbiór dziesięciu utworów (muzycznych, literackich i t. p.).* <Now. z Gr. déka = dziesięć + hēméra = dzień, więc niby = dziesięciodniówka>

Dekametr, u, lm. **y** *miara długości, zawierająca dziesięć metrów.* <Fr. décamètre>

Dekametrowy przym. od **Dekametr.**

Dekanalny przym. od **Dekanat,** *dziekanowi przysługujący.*

Dekanat, u, lm. **y 1.** *pewna liczba parafji, podlegających władzy dziekana.* **2.** *godność, posada dziekana,* dziekaństwo. <Śr. Łć. decanatus>

Dekantacja, i, blm. chem. *zlewanie klarownej cieczy z nad osadu.* <Fr. décantation>

×**Dekapitacja, i,** blm. *ścięcie głowy.* <Fr. décapitation>

Dekarbonizacja, i, blm. *pozbawienie kwasu węglowego,* odwęglenie: D. krwi. <Z Fr. décarboniser>

Dekarcha, y, lm. **owie** *jeden z dziesięciu piastujących władzę najwyższą w Grecji.* <Gr. dekárchēs>

Dekarchja, i, lm. **e** *rządy dziesięciu mężów w Grecji.* <Gr. dekarchía>

Dekarz, a, lm. **e** *rzemieślnik, pokrywający dachy, dacharz.* <Nm. Decker>

Dekaster, u, lm. **y** *miara objętości we Francji, obejmująca dziesięć sterów.* <Fr. décastère>

! **Dekasterja, i,** lm. **e** p. **Dykasterja.**

Dekastyl, u, lm. **e** bud. *fronton w stylu greckim, o dziesięciu kolumnach.* <Gr. dekástylos>

×**Dekasylabny** *dziesięciozgłoskowy:* Wyraz grecki D. <Now. z Gr. déka = dziesięć + syllabé = zgłoska>

Dekatyzować, uje, ował p. **Stępować.** <Fr. décatir>

Dekatyzowanie, a, blm., czynność cz. **Dekatyzować.**

Dekiel, kla, lm. **kle 1.** *przykrywka panewki u strzelby.* **2.** [D.] *okładka u książki.* **3.** druk. *rama żelazna u prasy, obciągnięta płótnem, na które nakłada ś. arkusz przeznaczony do odbicia:* Założyć arkusz na D. **4.** fortep. *blat fortepianu.* **5.** zeg. *krążek, zamykający sprężynę bębenka w zegarku,* przykrywka. Zdr. **Dekielek.** <Nm. Deckel>

Dekielek, lka, lm. **lki** p. **Dekiel.**

Dekielszprajca, y, lm. **e** fortep. *podpórka pod otwarty dekiel fortepianu.* <Nm. Deckelspreize>

Deklamacja, i, lm. **e 1.** *artystyczne wypowiadanie utworu literackiego, deklamowanie:* D. teatralna, szkolna. **2.** ×*rodzaj wymowy:* D. Kwintyljana, Seneki. **3.** przen. *czcze rozprawianie, piękne słówka, blaga, frazeologja:* Wszystko to są deklamacje, czekamy dowodów. <Łć. declamatio>

Deklamacyjność, i, blm. rz. od **Deklamacyjny:** O wiele żywiej wychodzi młody Szkot ze swą zachodnią ogładą i deklamacyjnością.

Deklamacyjny przym. od **Deklamacja:** Zdolność deklamacyjna. Jakim sposobem ta książka deklamacyjno-romansowa, a lekka i płytka, mogła Krasińskiemu wydać ś. historją? Tarn.

Deklamator, a, lm. **rzy** a. **owie** *ten, co deklamuje; ten, co szafuje pięknemi a czczemi słówkami, frazeolog, blagier.* <Łć. declamator>

Deklamatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Deklamator.**

Deklamatorski przym. od **Deklamator:** Zapał, ton D.

Deklamatorsko przys. od **Deklamatorski:** Nie mówiłby tak o sobie i swoich boleściach D. i bezwstydnie. Krasz.

Deklamować, uje, ował 1. *wypowiadać artystycznie utwór literacki.* **2.** przen. *szafować pięknemi a czczemi słówkami.* <Łć. declamare>

Deklamowanie, a, blm., czynność cz. **Deklamować,** deklamacja.

Deklaracja, i, lm. **e 1.** *zeznanie, oświadczenie, zameldowanie, oznajmienie wiarogodne, złożone władzy:* Złożyć deklarację w urzędzie o dochodach z majątku, w sądzie o przyjęciu spadku, w urzędzie celnym o ilości i jakości otrzymanych z za granicy towarów i t. d. Dłużnik złożył deklarację o swej niewypłacalności. **2.** *zobowiązanie, przyrzeczenie czego, otrzymujące moc prawną:* Policja wzięła od niego deklarację, że zauważone nieporządki usunie. **3.** *przychylna odpowiedź na oświadczyny konkurenta, słowo;* [*zmówiny, zapoiny*]: Ta panna jest już po deklaracji z Janem. **4.** D,

prawa = *akt konstytucyjny w Anglji z 22 stycznia 1689 r.* Zdr. **Deklaracyjka.** <Łć. declaratio>

Deklaracyjka, i, lm. **i** p. **Deklaracja:** Proszę bardzo uważać, by ś. kto w pani nie rozkochał i deklaracyjki jakiej u jej stopeczek nie złożył. Krasiń.

Deklarować, uje, ował 1. *składać deklarację:* D. towary na komorze=*meldować je, podawać ich wykaz wiarogodny.* D. co a. **D. ś.** względem czego = *oświadczać ś. z gotowością zrobienia czego, zobowiązywać ś. zrobić co, przez co:* Deklarował nam swą pomoc. Deklaruje ś. w sądzie przyjąć spadek. Jeszcze ś. nie deklarował. Wil. *(=nie oświadczył ś.).* **2.** [D.] *oświadczać, oświadczać ś.* <Łć. declarare>

Deklarowanie, a, blm., **czynność cz. Deklarować.**

Deklinacja, i, lm. **e 1.** astr. i fiz. p. **Zboczenie. 2.** gram. *odmiana, przypadkowanie.* <Łć. declinatio>

Deklinacyjny przym. od **Deklinacja,** *odmianowy:* Końcówka deklinacyjna.

Deklinator, a, lm. **y** fiz. p. **Busola.** <Now. z Łć. declinare = odchylać>

Deklinograf, u, lm. **y** fiz. *busola zboczeń, notująca swe wskazania.* <Now. z Łć. declino = odchylam+Gr. gráfō = piszę>

Deklinować, uje, ował *odmieniać przez przypadki, przypadkować.* <Łć. declinare>

Deklinowanie, a, blm., **czynność cz. Deklinować.**

×**Deko, a,** lm. **a** p. **Deka.**

Dekokcik, u, lm. **i** p. **Dekokt.**

Dekokcja, i, lm. **e** in. metoda dekokcyjna, metoda odwarowa, piw. *doprowadzanie zacieru słodowego do stopnia cukrowania ś.* <Łć. decoctio>

Dekokcyjny przym. od **Dekokcja:** Metoda dekokcyjna p. **Dekokcja.**

Dekokt, u, lm. **y** *wywar, odwar.* Zdr. **Dekokcik.** <Łć. decoctus = dosł. wywarzony>

Dekoktura, y, blm. *sposób robienia dekoktów.* <Now. z Łć. decoquo = wywarzam>

Dekolcik, u, lm. **i** p. **Dekolt.**

Dekoloryzacja, i, blm. **1.** *pozbawianie czegoś barw, odbarwianie.* **2.** *znikanie barwy na czym, płowienie czego.* <Now. z Łć. decoloro = odbarwiam>

Dekolt, u, lm. **y** *wycięcie w sukni dekoltowanej.* Zdr. **Dekolcik.**

Dekoltować się, uje ś., ował ś. *strojąc ś., zostawiać szyję i gors goły:* Że rokrocznie dekoltuje ś. tylko po pachy na bale dobroczynne, zyskała sobie opinję miłosiernej damy. Bał. <Fr. se décolleter>

Dekoltowanie się, a ś., blm., **czynność cz. Dekoltować ś.**

Dekoltowany 1. *który ś. wydekoltował, wydekoltowany, wygorsowany.* **2.** (o sukniach) *wycięty w gorsie:* Resztki jej wdzięków nieźle jeszcze wyglądały przy bogatych dekoltowanych sukniach. Orzesz.

Dekompletować, uje, ował co = *psuć komplet czego:* D. wydawnictwo. Rozpuszczał rekrutów, przez co dekompletował szeregi. <Nm. decompletiren>

Dekompletowanie, a, blm., **czynność cz. Dekompletować.**

Dekompozycja, i, lm. **e** *rozkład, rozprzężenie:* Rozprzęga ś. sforność w świecie duchowym; biorę tylko jeden przykład tej dekompozycji. Szaj. <Fr. décomposition>

Dekoncertować, uje, ował *mieszać, zbijać z toru, zawstydzać, żenować, kłopotać, konfudować, dekonfiturować.* **D. ś.** *mieszać ś., głupieć, żenować ś., tracić przytomność umysłu, konfundować ś., dekonfiturować ś.* <Fr. déconcerter>

Dekoncertowanie, a, blm., **czynność cz. Dekoncertować.**

Dekoncertowanie się, a ś., blm., **czynność cz. Dekoncertować ś.**

† **Dekonfektor, a,** lm. **rzy** *cukiernik:* D. a. cukiernik osobny miał wydział. Goł. <Ze Śr. Łć. confectae a. confecturae lm. = konfitury>

Dekonfitura, y, lm. **y** *konfuzja, zakłopotanie, zawstydzenie:* Spotkała go D. Największą dla mnie dekonfiturą jest, że bogactwa P. koniuszego pojąć nie mogę. Krasz. <Fr. déconfiture>

Dekonfiturować, uje, ował i D. ś. p. **Dekoncertować.**

Dekonfiturowanie, a, blm., **czynność cz. Dekonfiturować.**

Dekonfiturowanie się, a ś., blm., **czynność cz. Dekonfiturować ś.**

Dekontenans, u, blm. *brak kontenansu, utrata pewności siebie, chwilowe zmieszanie ś.* <Fr. décontenance>

Dekoracja, i, lm. **e 1.** *ozdoba, upiększenie:* D. tapicerska. D. architektoniczna = *ornament.* D. stołu, półmiska *(=przybranie).* **2.** *order, znak honorowy.* **3.** teatr. *malowidło, stanowiące tylną ścianę sceny.* Przen.: Nazwisko otoczone dekoracją skandalu. Przen.: Zmiana dekoracji = *przemiana, zmiana postaci rzeczy:* W nieznośnych naszych stosunkach nastąpiła naraz zmiana dekoracji. <Śr. Łć. decoratio>

Dekoracyjnie przys. od **Dekoracyjny:** Ozdabiając D. lokale publiczne, obrażają smak estetyczny publiczności.

Dekoracyjność, i, blm. rz. od **Dekoracyjny:** Krasińskiemu ta D. przesadna mogła ś. właśnie podobać łatwiej, niż wielu innym. Tarn.

Dekoracyjny przym. od **Dekoracja:** Zakład tapicersko - D. Roboty dekoracyjno - malarskie. Oddziaływa na tłum za pomocą efektów dekoracyjno-szarlatańskich.

Dekorator, a, lm. **owie** a. **rzy 1.** *ten, co dekoruje:* Tapicer i D. D. sali, stołu. **2.** *malarz dekoracji teatralnych.* <Śr. Łć. decorator>

Dekoratornia, i, lm. **e** *pracownia przy teatrze, przygotowująca dekoracje.*

Dekoratorski przym. od **Dekorator:** Roboty dekoratorskie.

Dekoratorstwo, a, blm. *zajęcie, rzemiosło dekoratorskie.*

Dekorować, uje, ował *upiększać, ozdabiać, przystrajać:* D. salę, stół. D. kogo a. pierś czyją = *udzielać mu dekoracji = orderu, znaku honorowego.* <Łć. decorare>

Dekorowanie, a, blm., **czynność cz. Dekorować:** D. salonu kwiatami.

Dekort nieod. han. *zwyczajowe ustępstwo w cenie towaru w razie natychmiastowej zapłaty.* <Ze Śr. Łć. decurtare, przez Nm. (niby Fr.) deco(u)rt>

Dekortować, uje, ował han. *ustępować pewien procent należności płacącemu za towar natychmiast.*

Dekować, uje, ował *dawać dekówkę.* <Nm. decken>

Dekowanie, a, blm., **czynność cz. Dekować;** *dekówka.*

[Dekówka, i, lm. **i]** *strzecha ze słomy, rozłożonej na dachu i przyciśniętej poprzecznemi prętami.*

Dekrecik, u, lm. **i** p. **Dekret.**

Dekrepitacja, i, blm. chem. *praskot, praskanie, uchodzenie z trzaskiem pary wodnej podczas ogrzewania kryształów, zawierających wodę mechanicznie w sobie uwięzioną.* <Fr. décrépitation>

Dekret, u, lm. **y** a. **a 1.** *wyrok, uchwała, postanowienie, orzeczenie sądu:* D. zaoczny a. kontumacyjny. ×D. oczywisty (*=oczny*). D. zapadł. Mieć na kogo D. D. w prawie magdeburskim= *ortyl.* **2.** w daw. prawie polskim: Dekreta kondyktowe = *punkta ugody między stronami ułożone i przez wyrok sądowy zatwierdzone.* **3.** *decyzja soboru a. papieża, kanon.* Zdr. **Dekrecik.** <Łć. decretum ni.>

Dekretacja, i, lm. **e 1.** *notatka zwierzchnika zrobiona na korespondencji, przybyłej do biura, a polecająca podwładnym w pewien sposób załatwić poruszoną w niej sprawę.* **2.** *rezolucja, napisana od ręki na prośbie czyjej.* <Z Łć. decretum = dekret>

Dekretalja, ów, blp. *zbiór ustaw kanonicznych:* D. ślubu między małoletniemi nie znają. Krasz. <Śr. Łć. decretales>

Dekretalski przym. od **Dekretały** a. **Dekretalja:** Księga dekretalska.

Dekretały, ów, blp. *wyroki papieskie.* <p. Dekretalja>

Dekretarz, a, lm. **e** *księga mieszcząca wyroki, zapisane podług formy, motywowane, z aneksami.* <Now. z Łć. decretum=dekret>

Dekretować, uje, ował 1. *wydawać dekret, wyrokować:* Nie dekretuj w swym na nas zagniewaniu. Pot. **2.** kogo=*skazywać go, wydawać nań dekret.* <Now. z Łć. decretum=wyrok>

Dekretowanie, a, blm., czynność cz. **Dekretować.**

Dekretowy przym. od **Dekret,** *wyrokowy:* Został regientem dekretowych sądów. Darow. **×D., ego,** lm. **i** rz. *pisarz, piszący dekrety.* Goł.

[Deksel, sla, lm. **sle]** p. **Deksla.**

[Deksla, i, lm. **e, Deksel, Dreksa]** bed. *cieślica, przyrząd do wyprawiania dzwon.* <Nm. Dächsel>

Dekstroza, y, blm. chem. *cukier gronowy, jedna z dwu glukoz, na które rozpada ś. cukier trzcinowy przy inwersji.* <Now. z Łć. dexter=prawy, z powodu polaryzacji w prawą stronę>

Dekstryna, y, blm. **Dekstryn** chem. *wodan węgla, tworzący ś. z mączki przy wyższej temperaturze, guma skrobiowa.* <p. Dekstroza>

Dekstryn, u, blm., chem. p. **Dekstryna.**

Dekstrynowy przym. od **Dekstryna:** Syrop D.

Deksztajn, a, lm. **y** zeg. *podkładka kamienna pod koniec osi w zegarku.* <Nm. Deckstein>

[Dektór, tora, lm. **torzy** a. **tory]** p. **Doktór.**

×Dekurażować, uje, ował kogo = *odbierać mu kuraż, onieśmielać, przestraszać go.* <Fr. décourager>

Dekurażowanie, a, blm., czynność cz. **Dekurażować.**

!Delabrowany *zwątlony, osłabiony, zniszczony:* Czyście już uzyskali wszelką facultas ku władnięciu delabrowanemi członkami? Fred. A. <Fr. délabré>

Delacja, i. lm. **e, Delata** *oskarżenie tajemne kogo przed władzą, denuncjacja na kogo.* <Łć. delatio>

Delata, y, lm. **y 1.** p. **Delacja. 2.** *wykaz zaległych podatków i należności skarbowych, podawany przez kasy władzom w celu zarządzenia egzekucji.* **3.** ×*odbieranie zaległości:* Oficer odbierał zaległe retenta; takie wycieczki zwały ś. jeżdżeniem za delatą. Kal. **4.** ×*odwłoka:* Wszystko szło na delatę, i złe rosło. And. Sprawę puścił na delatę. And. <Łć. delatum ni.=odłożone; doniesione>

Delator, a, lm. **owie** *donosiciel, oskarżyciel, denuncjant.* <Łć. delator>

Delatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Delator.**

Delatorski przym. od **Delator:** Otrzymał należną mu część delatorską.

Delegacja, i, lm. **e 1.** *urząd delegowanego, deputatostwo:* Iść, jechać w delegacji do kogoś. **2.** *osoby wydelegowane, deputacja.* **3.** *komisja specjalna, wyznaczona do spełniania pewnych czynności:* D. jarmarczna, szarwarkowa, sądowa. **4.** w b. Państwie Kościelnym i w b. Królestwie Lombardzko-Weneckim=a) *władza prowincjonalna;* b) *sama prowincja.* **5.** praw. *przejęcie zobowiązania przez innego wierzyciela,* nowacja. <Z Łć. delegatio>

Delegacyjny przym. od **Delegacja:** Obrady przewlekać ś. będą zarówno w pełnej delegacji, jako też i w komisjach delegacyjnych.

Delegat, a, lm. **ci, Delegowany** deputat, *ten, którego wydelegowano; członek delegacji; wysłannik, wyznaczony przez władzę do spełnienia pewnych czynności:* Sędzia D. D. powiatowy. <Łć. delegatus im.>

Delegatka, i, lm. **i** forma ż. od **Delegat.**

Delegować, uje, ował kogo=*wysyłać go ze swego ramienia w delegacji:* D. kogo do rozsądzenia jakiej sprawy. <Łć. delegare>

Delegowanie, a, blm., czynność cz. **Delegować.**

Delegowany, ego, lm. **i** rz. p. **Delegat.**

[Delej, Deli] *dłużej.* <Czes. delé>

×Delektacja, i, lm. **e** p. **Delektament.**

×Delektament, u, lm. **y, ×Delektacja** *delektowanie ś., uciecha, rozkosz:* Jakoby wszystkie sabejskie zapachy na D. nasz tu do izby spłynęły. Łoz. <Łć. delectamentum i delectatio>

×Delektować, uje, ował kogo=*sprawiać komu przyjemność.* **D. ś.** czym=*rozkoszować ś., zachwycać ś., lubować ś., pieścić ś., cieszyć ś.* <Łć. delector>

Delektowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Delektować ś.**

Delèń! p. **Deń-deń!:** Deń D! wołały dzwonki. Prus. <Dźwn.>

[Delezować, uje, ował] p. **Dezolować.**

Delfin, a 1. lm. **owie** *daw. tytuł następcy tronu francuskiego.* Przen.: *syn pierworodny.* **2.** blm. astr. *jeden z gwiazdozbiorów półkuli północnej.* **3.** w lm. **y** woj. *uszy u dział, do ich podnoszenia służące.* **4.** lm. **y** zool. (delphinus) *wieloryb uzębiony.* Zdr. **Delfinek.** <Łć. delphinus, skąd Fr. dauphin i t. d.; przeniesienie nazwy na królewicza podobno z powodu trzech delfinów w jego herbie>

Delfina, y, lm. **y, Delfinowa** daw. *żona następcy tronu francuskiego.*

Delfinek, nka, lm. **nki** p. **Delfin.**

Delfinina, y, blm., **Ostróżnin** chem. *trująca substancja z nasion rośliny: ostróżka ogrodowa.* <Od niby Łć. nazwy rośliny delphinium>

Delfinowa, ej, lm. **e** p. **Delfina.**

Delfinowski, Delfinowy przym. od **Delfin pod 1:** (Pospólstwo) na basztę delfinowską kamienie rzucać zaczęło. Karp.

Delfinowy p. **Delfinowski.**

[Deli] p. **Delej.**

Deliberacja, i, lm. **e** p. **Deliberowanie.** <Łć. deliberatio>

Deliberować, uje, ował nad czym=*przemyśliwać, rozmyślać, łamać sobie głowę, debatować.* <Łć. deliberare>

Deliberowanie, a, blm., czynność cz. **Deliberować,** deliberacja.

Delicja, i, częś. w lm. **e** *rozkosz, słodycz, specjał:* Skończyło ś. tylko kilkodniową delicją. Korz. (=*rozkoszowaniem ś., delektowaniem ś.*). Wino, powiadam ci, delicje, warte buzi! † W delicjach mieć co = *uważać coś za specjał.* <Łć. deliciae blp.>

Delicjonalny przym. od **Delicja:** Delicjonalne to były potrawy. Krasz.

Delijka, i, lm. **i** p. **Delja.**

† **Delijunak, a,** lm. **cy** *junak, zuch:* Tu, o delijunacy, tu, sławni rycerze! Groch. <Z Tur. deli =1) zuchwały, śmiały, 2) kawalerzysta+Junak>

×**Delika, i,** lm. **i** p. **Delja.**

Delikacik, a, lm. **i,** ×**Delikat, Delikatniś,** [**Delikatek**] *człowiek zbyt delikatny, pieszczoch, pieszczoszek, papinkarz, zniewieściuch, baba:* D. z marymonckiej mąki. Mick. <p. Delikatny>

×**Delikacki** *delikatny, pieszczony, papinkowaty, zniewieściały, wychuchany; wybredny, wytworny, wykwintny, wymyślny:* Mieć gębę delikacką. Bobr. ×**Po delikacku,** ×**Delikacko,** † **Delikackie** przys. *jak delikacik, pieszczenie, zniewieściale:* Wychowani po delikacku. Kal.

† **Delikackie** p. **Delikacki:** Dogadzam sobie, D., lubieżnie żyję. Kn.

×**Delikacko** p. **Delikacki.**

×**Delikactwo, a,** blm. *zniewieściałość, rozpieszczenie.* D., rozkoszniczy żywot, delicje. Kn.

×**Delikat, a,** lm. **ci** p. **Delikacik.**

[**Delikatek, tka,** lm. **tki**] p. **Delikacik.**

Delikatesy, ów, blp. *przysmaki, łakocie, smakołyki, specjały:* Handel win i delikatesów. <Fr. délicatesse>

Delikatka, i, lm. **i 1.** ×forma ż. od **Delikat,** *pieszczoszka, pieszczocha.* **2.** [D.] bot. p. **Mglejarka.**

Delikatnie, [**Delikatno**] przys. od **Delikatny:** Musnął go D. piórkiem (=*leciuchno, nieznacznie*).

Delikatniś, a, lm. **e** p. **Delikacik.**

Delikatniuchny *zupełnie delikatny; miluchny przez swą delikatność:* Uczuł ów puszek D. nad jej ustami, potym usta ich połączyły ś. Sienk.

[**Delikatno**] p. **Delikatnie.**

Delikatnolistny *mający delikatne liście:* D. baobab. <Delikatny+LIST>

Delikatnostka, i, lm. **i** *delikatność w drobnostce:* Kpił z przesadnych delikatnostek. Krasz.

Delikatność, i, blm. rz. od **Delikatny.**

Delikatny 1. *cienki, subtelny:* Skórka delikatna. Rysy delikatne. Pędzel D. **2.** *wrażliwy, czujny, skrupulatny, drażliwy, wybredny:* Smak D. Uczucie, ucho delikatne. Człowiek delikatnego sumienia i skrupulat. Boh. Delikatna materja wspominać o tym. **3.** *lekki, nieznaczny:* Dotknięcie delikatne. D. wyrzut, delikatna przymówka (=*oględna*). **4.** *wątły, mdły:* Zdrowie delikatne. Kompleksja delikatna. **5.** (o człowieku) *uprzedzający, pełen atencji:* D. w obejściu. **6.** *smakowity, subtelnego smaku, wybredny, wyśmienity, wytworny, wyszukany:* Potrawy delikatne. <Łć. delicatus>

!**Delikwent, a,** lm. **ci** p. **Delinkwent.**

!**Delikwentka, i,** lm. **i** p. **Delinkwentka.**

×**Delikwescencja, i,** blm. chem. *rozpływanie ś. ciał przyciągających wilgoć z powietrza.* <Fr. déliquescence>

Delimitacja, i, lm. **e** *rozgraniczenie, odgraniczenie.* <Łć. delimitatio>

Delimitacyjny przym. od **Delimitacja: Komisja** delimitacyjna.

Delineacja, i, blm. *kontury, zarys jakiego przedmiotu.* <Łć. delineatio>

Delinkwent, a, lm. **ci,** !**Delikwent** *winowajca, przestępca, skazany przez sąd kryminalny, skazaniec.*

Delinkwentka, i, lm. **i** forma ż. od **Delinkwent;** !**Delikwentka.**

† **Delinować, uje, ował** *kreślić, rysować.* <Łć. delineare>

† **Delinowanie, a,** blm., czynność cz. **Delinować.**

[**Deliny, in,** blp.] *podłoga, posadzka.* <p. Dyl>

Delirant, a, lm. **ci** *cierpiący na delirjum.* <Łć. delirans, 2 pp. delirantis im.>

Delirjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *obłęd, majaczenie, bredzenie, szał:* Kto w psa ś. poda, ma psie fantazje i delirja. Rol. <Łć. delirium>

Delirzysta, y, lm. **ści** *człowiek cierpiący na obłęd opilczy.* Gaw.

×**Deliżans, u,** lm. **y** p. **Dyliżans.**

Delja, i, lm. **e 1.** a. ×**Delika** daw. *płaszcz, opończa.* **2.** † D. dębowa = *dawny sposób leczenia przymiotu:* Nieszczęsna miłość szaty wymyśliła nowe, paniom metle, mężczyznom delje dębowe. Pot. **3.** [D.] *stara sukmana, górnica.* Zdr. **Delijka.** <Zap. Tur. tellì, tellù=rodzaj tkaniny>

† **Deljura, y,** lm. **y,** † **Delura,** † **Delutka** *rodzaj zwierzchniej sukni:* Kędy owe szkarłaty, któreś obiecował na deljury krajać janczarom? Birk. <p. Delja>

[**Delnica, y,** lm. **e**] p. **Dennica.**

[**Delszy**] p. **Daleki.**

Delta, y, lm. **y** gie. *obszar błotnisty przy ujściu rzeki, utworzony z mułu, przez nią przynoszonego.* <Od nazwy głoski Gr. Δ i od niej nazwanych ujść Nilu>

Deltoid, u, lm. **y** min. p. **Trapezoid.** <Now. z Gr. délta=głoska d (Δ)+ -eidés= -kształtny>

† **Delura, y,** lm. **y** p. **Deljura:** W żelaznej niech chodzi delurze. Pot. <p. Delja>

† **Delutka, i,** lm. **i** p. **Deljura:** D., zwierzchnia suknia bez rękawów. Troc. <p. Delja>

Demagog, a, lm. **owie** *przywódca ludu w walce z klasami wyższemi.* <Gr. dēmagōgós>

Demagogiczny przym. od **Demagogja:** Zasady demagogiczne.

×**Demagogizm, u,** blm. *dążność do przewodzenia nad ludem.*

Demagogja, i, blm. *przywodzenie ludowi, podburzanie go przeciw klasom wyższym.* <Gr. dēmagōgía>

† **Demanda, y,** lm. **y** *żądanie:* Rozporządzenia królewskie zgodne są zupełnie z demandami samegoż Bogusława. Kalic. <Śr. Łć. demanda>

Demarcha, y, lm. **owie** *naczelnik gminy w Atyce.* <Gr. dḗmarchos>

Demarkacja, i, lm. **e** *przeprowadzenie granicy, odgraniczenie, rozgraniczenie.* <Fr. démarcation>

Demarkacyjny przym. od **Demarkacja:** Linja demarkacyjna (=*stanowiąca granicę*).

×**Demaskować, uje, ował** *zdejmować komu maskę;* przen. *ujawniać czyjeś ukryte zamiary.* ×**D.**

ś. *zdejmować sobie maskę;* przen. *zdradzać ś., wydawać ś. ze swemi zamiarami.* <Fr. démasquer>

×**Demaskowanie, a,** blm., czynność cz. **Demaskować.**

×**Demaskowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Demaskować ś.:** Proszę o D. ś.

×**Demaszkować, uje, ował** p. **Damaskować.** <p. Damascena>

×**Demaszkowanie, a,** blm., czynność cz. **Demaszkować.**

Dematerjalizacja, i, blm. fil. (w spirytyzmie) *znikanie przedmiotów przedtym zmaterjalizowanych:* Medjum uczuło nagle dematerjalizację. <Fr. dématerialisation>

Demencja, i, blm. *szał, szaleństwo:* Aksamicki, snadź w demencję raptownie wpadszy, zwłoki narzeczonej porwał i znikł bez śladu. **Łoz.** <Łć. dementia>

×**Dementować, uje, ował** *wprowadzać w błąd' ogłupiać:* Aby publicum przez insynuacje ks. Czartoryskiego nie było dementowane, skomponowałem list dla rozrzucenia in publicum. Mat <Łć. dementire>

×**Dementowanie, a,** blm., czynność cz. **Dementować.**

[**Demerlja, i,** lm. **e**] *miara ciał sypkich mołdawska.* <Rum. demerliă>

Demeryt, a, lm. **ci** *ksiądz, skazany za wykroczenie na pokutę.* <Ze Śr. Łć. demeritum=wykroczenie>

Demeszkowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Demeszkować. 2.** *robota damaszkowana.* <p. Damascena>

×**Demesz, u,** lm. **e** p. **Demeszka** i **Damascenka** Demeszami twarz mu poznaczyli.

Demeszka, i, lm. **i,** ×**Demesz,** ×**Demiesz 1.** *głownia szabli damaszkowanej.* **2.** p. **Damascenka:** Andżar za pasem, D. złocona, przy boku wszystka turkusy sadzona. Koch. <p. Damascena>

Demeszkować, uje, ował p. **Damaskować.**

Demfrować, uje, ował fortep. *tłumić ton struny demfungiem.* <Z Nm. Dämpfer=tłumik (fortepjanowy)>

Demfrowanie, a, blm., czynność cz. **Demfrować.**

Demfung, u, lm. **i** fortep. p. **Tłumik.** <Nm. Dämpfung=dosł. tłumienie>

×**Demiesz, u,** lm. **e** p. **Demeszka** i **Damascenka:** Mars wzywa do boju, już lemiesze na demiesze Wulkan przetapia. Min. <p. Damascena>

×**Demisja, i,** lm. **e** p. **Dymisja:** Wziąłem demisją. Tat.

Demjurg, a, blm. fil. **1.** (u Platona) *budowniczy świata, stwórca świata, Bóg.* **2.** (u gnostyków) *jeden z eonów, stwórca materji, jako źródła złego, świata widomego i zmysłowej duszy człowieka.* <Gr. dēmiourgós>

Demnoweszka, i, lm. **i** p. **Mądoweszka.** <Umyślne przekręcenie>

Demobilizacja, i, lm. **e** woj. *postawienie wojska na stopie pokoju, rozbrojenie.* <Z Fr. démobilisation>

Demograficzny przym. od **Demografja:** Kongres D. <p. Demografja>

Demografja i, blm. *nauka statystyczna o ludach.* <Now. z Gr. dēmos=lud+gráfō=piszę>

Demokracja, i, lm. **e 1.** *forma rządu, przy której władza należy do ogółu narodu, gminowładztwo:* Demokracje greckie. D. szlachecka (*=forma rządu, przy której władza należy do ogółu szlachty, stanowiącej niejako naród*). **2.** *stronnictwo, dążące do gminowładztwa.* <Gr. dēmokratía>

×**Demokracki** p. **Demokratyczny.**

×**Demokrat, a,** lm. **ci** p. **Demokrata.**

Demokrata, y, lm. **ci,** ×**Demokrat** *zwolennik demokracji, stronnik ludu.*

Demokratka, i, lm. **i** forma ż. od **Demokrata.**

Demokratycznie przys. od **Demokratyczny:** ×Odziewać ś. D. (*=prosto, ubogo*).

Demokratyczny, ×**Demokracki** przym. od **Demokrata:** Zasady demokratyczne. Stronnictwo demokratyczno-postępowe. Chm. <Gr. dēmokratikós>

Demokratyzacja, i, blm. p. **Demokratyzowanie ś.:** D. społeczeństwa.

×**Demokratyzm, u,** blm. *zasady demokratyczne.*

Demokratyzować, uje, ował *wszczepiać zasady demokratyczne, przerabiać na demokratę.* **D. ś.** *stawać ś. demokratycznym a. demokratą:* Pomimo chwilowego ścieśnienia kadr arystokratycznych, będzie ś. społeczeństwo stale demokratyzowało. <Gr. dēmokratizō>

Demokratyzowanie, a, blm., czynność cz. **Demokratyzować.**

Demokratyzowanie się, a ś., blm., **Demokratyzacja** czynność cz. **Demokratyzować się:** Ani twarz jej, ani kształty nie przedstawiają tej klasycznej prawidłowości i tej akademickiej harmonji, która przy coraz rozleglejszym demokratyzowaniu ś. (*=pospoliceniu, ordynarnieniu*) piękności, staje ś. coraz rzadszym wyjątkiem. Bog.

Demolicyjny *zburzenia dotyczący:* Rewers D.= *zobowiązanie urzędowe, dane przez właściciela nieruchomości w obrębie twierdzy do zburzenia jej własnym kosztem na żądanie władzy wojskowej.*

×**Demolicja, i,** blm. *zburzenie, rozwalenie.* <Łć. demolitio>

Demon, a, lm. **y, Dajmon** *zły duch, szatan, djabeł, czart; istota nadzmysłowa, gienjusz.* <Gr. daímōn>

Demonetyzacja, i, lm. **e 1.** *wycofanie monety z obiegu.* **2.** *zmniejszenie rzeczywistej wartości monety w stosunku do nominalnej.* <Fr. démonétisation>

Demonetyzować, uje, ował *robić demonetyzację;* przen. *obniżać wartość czegokolwiek, dyskredytować:* Rząd traci kredyt publiczny i sam siebie demonetyzuje. Wolność woli całkiem jest demonetyzowana i z obiegu wyjęta przez determinizm. Spas. <Fr. démonétiser>

Demonetyzowanie, a, blm, czynność cz. **Demonetyzować,** d e m o n e t y z a c j a.

Demoniczność, i, blm. rz. od **Demoniczny:** Frazesami o demoniczności i tytaniźmie osłaniacie marne zachcianki zepsutych filistrów. <p. Demon>

Demoniczny *szatański, czartowski, czarci, djabelski, piekielny:* Wątpisz?—powtórzyła głosem dzikim, któremu demoniczne wtórowało spojrzenie. Rog. Natura demoniczna (*=zła, przewrotna*). Siły demoniczne (*=nadprzyrodzone, nadzmysłowe*). <Gr. daimonikós>

Demonistyczny przym. od **Demonizm:** Teorja demonistyczna.

Demonizm, u, blm. *wiara w demony, djabły.*

×**Demonja, i,** blm. *stan duszy człowieka, opętanego przez demona.*

×**Demonjak, a,** lm. **cy** *szaleniec, nawiedzany w swym mniemaniu przez złe duchy.*

Demonofobja, i, blm. *obłęd strachu przed złym duchem.* <Now. z Gr. daímōn=demon+fóbos=strach>

×**Demonolatrja, i,** blm. *oddawanie czci demonom.* <Now. z Gr. daímōn=demon+latreía=cześć>

Demonologiczny przym. od **Demonologja:** Starych demonologicznych dzieł angielskich nie mogłem dostać. Brk. <p. Demonologja>

Demonologja, i, blm. *nauka o demonach.* <Now. z Gr. daímōn=demon+ -logía= -znawstwo>

Demonomanja, i, blm. *obłęd opętania przez złego ducha, obłęd opętańczy.* <Now. z Gr. daímōn=demon+manía=manja, obłęd>

Demonstracja, i, lm. **e 1.** p. **Demonstrowanie:** Profesor urządził demonstrację preparatów histologicznych. **2.** *akcja publiczna, przez którą ś. okazuje niezadowolenie, protest publiczny, manifestacja.* **3.** ×fil. p. **Dowód. 4.** woj. *działanie wojenne w celu zatrzymania nieprzyjaciela na miejscu.* Zdr. **Demonstracyjka.** <Łć. demonstratio>

Demonstracyjka, i, lm. **i** p. **Demonstracja.**

Demonstracyjnie przys. od **Demonstracyjny:** Lwy czeskie, D. poumieszczane na niektórych domach.

Demonstracyjność, i, blm. rz. od **Demonstracyjny:** Nie wylewał owego nastroju w sentymentalizmie, demonstracyjności i retorycznych popisach.

Demonstracyjny przym. od **Demonstracja**=a) *służący do doświadczeń; doświadczalny, eksperymentalny, poglądowy:* Rząd francuski popiera laboratorja rolnicze i pola demonstracyjne. Dowodzenie demonstracyjne. b) *obrachowany na efekt, ostentacyjny, manifestacyjny:* Demonstracyjno-grzeczne przyjęcie urzędowe. Ta mowa ma charakter D. c) Bitwa demonstracyjna=*udana.* <p. Demonstracja>

Demonstrant, a, lm. **ci** *uczestnik demonstracji, zaburzeń ulicznych, manifestant:* Policja rozpędziła demonstrantów.

Demonstrator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co demonstruje, robi doświadczenia.* <Łć. demonstrator>

Demonstratorka, i, lm. **i** forma ż. od **Demonstrator.**

Demonstrować, uje, ował 1. *przekonywać naocznemi dowodami, stwierdzać drogą doświadczenia, na okazach.* **2.** ×fil. *dowodzić, dowody rozwijać, argumentować, dowody przytaczać, dowodami popierać, uzasadniać.* <Łć. demonstrare>

Demonstrowanie, a, blm., czynność cz. **Demonstrować,** d e m o n s t r a c j a.

Demontować, uje, ował woj. *uszkodzić (działo).* <Fr. démonter>

Demontowanie, a, blm. czynność cz. **Demontować.**

Demoralizacja, i, blm. *upadek moralności, zepsucie, zgnilizna moralna, skażenie obyczajów.* <Fr. démoralisation>

Demoralizacyjny przym. od **Demoralizacja:** Wpływ D.

Demoralizator, a, lm. **owie** a. **rzy** *ten, co szerzy demoralizację, gorszyciel.* <Z Fr. démoraliseur>

Demoralizatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Demoralizator.**

Demoralizować, uje, ował *szerzyć zgorszenie, gorszyć, psuć:* Karczma demoralizuje wieśniaków. Strach demoralizuje wojsko (= *rozprzęga karność w wojsku*). Podobne uroczystości dla robotników są demoralizujące. Bał. <Fr. démoraliser>

Demoralizowanie, a, blm., czynność cz. **Demoralizować.**

Demoralizująco przys. od **Demoralizujący,** *gorsząco:* To działa wysoce D. na włościan.

Demos, u, lm. **y 1.** *lud:* Mnie i was okrzyczano, jako spiskujących z ulicą, z demosem. Krasz. **2.** *gmina w Atyce.* < Gr. dẽmos >

Demota, y, lm. **ci** m. *należący do demosu, mieszkaniec demosu:* Najwyższa władza w demosie spoczywała w rękach zgromadzenia demotów. <Gr. dēmótēs>

! **Denacjonalizacja, i,** blm. *wynarodowienie:* Przymusowa D. plemion słabszych pod względem ilości czy kultury. Spas. <Z Fr. dénationaliser =wynarodowić>

Denar, a, lm. **y 1.** *daw. drobny pieniądz polski.* **2.** *ciężar równy $^1/_{16}$ łuta.* Zdr. **Denarek.** <Łć. denarius>

† **Denar, a,** lm. **y** p. **2. Denarek.**

1. Denarek, rka, lm. **rki** p. **1. Denar:** Sprzeczność dotycze denarka z hełmem po jednej, a orłem po drugiej stronie. D. podwójny p. **Dwudenarek.**

2. Denarek, rka, lm. **rki 1.** a. **Dynarek,** †**Denar,** †**Dynar** *podstawka pod naczynia kuchenne w kształcie trójnoga.* **2.** [D.] *denko u czepka.* <Zap. DN>

Denarowy przym. od **1. Denar:** Rozjaśnienie wątpliwości co do monety denarowej.

Denat, a, lm. **ci 1.** *zmarły śmiercią niezwyczajną (przez samobójstwo a. morderstwo).* **2.** ×praw. wog. *zmarły, nieboszczyk.* <Łć. denatus im.>

Denatka, i, lm. **i** forma ż. od **Denat.**

Denaturować, uje, ował, Denaturyzować ekon. *dodawać do produktów spożywczych, przeznaczając je do potrzeb przemysłu, przymieszki, czyniące je niezdatnemi do spożywania, w celu uwolnienia ich od podatku spożywczego.* <Fr. dénaturer>

Denaturowanie, a, blm., czynność cz. **Denaturować.**

Denaturyzacja, i, blm. p. **Denaturyzowanie.** <Z Fr. dénaturer>

Denaturyzować, uje, ował p. **Denaturować.**

Denaturyzowanie, a, blm., **Denaturyzacja** czynność cz. **Denaturyzować.**

Dendele! Dendeleń! ×**Din dl don!** *naśladowanie głosu dzwonka.* <Dźwn.>

Dendeleń! p. **Dendele!**

Dendera, y, lm. **y** bot. p. **Bieluń.** <Ukr. dýwderewo, dýnderewo, dyndera>

Denderewa, y, lm. **y** bot. p. **Bieluń.** <p. Dendera>

Dendrografja, i, blm. *opisanie drzew.* <Now. z Gr. déndron=drzewo+-grafía=-pis>

Dendrolit, u, lm. **y** *drzewo skamieniałe.* <Now. z Gr. déndron=drzewo+líthos=kamień>

Dendrolog, a, lm. **dzy** a. **owie** *znawca a. badacz drzew, drzewoznawca.* <Now. z Gr. déndron=drzewo+-lógos=znawca>

Dendrologiczny przym. od **Dendrologja,** *drzewoznawczy:* Zaproponował rządowi założenie dendrologicznego instytutu. And.

Dendrologja, i, blm. *badanie drzew, znajomość drzew, drzewoznawstwo.* <Now. z Gr. déndron=drzewo+-logía=znawstwo>

Dendromancja, i, blm. *wróżenie z wejrzenia na drzewo.* <Now. z Gr. déndron=drzewo + manteía=wróżenie>

Dendrometr, u, lm. y *przyrząd do mierzenia drzew.* <Now. z Gr. déndron = drzewo+métron =-mierz>

Dendrometrja, i, blm. *sztuka mierzenia drzew.*

Dendryt, u, lm. y, ×**Krzewokształt** min. *drobne kryształki minerałów, tworzące razem podobną do krzewu postać, a. występujące czasem jakby odciski roślinne na powierzchni skał.* <Now. z Gr. déndron = drzewo>

! **Dendrytyczny** anat. *w formie rozgałęzienia drzewnego występujący*, d r z e w i a s t y.

Deneczko, a, lm. a p. **Dno**.

† **Denegować**, uje, ował *odmawiać:* Afekt braterski będzie do tego powodem, że mi ręki podać nie denegujesz. <Łć. denegare>

† **Denegowanie**, a, blm., czynność cz. **Denegować**.

Denerwować, uje, ował *sprawiać rozstrój nerwowy, rozdrażniać:* Rozpoczęło ś. dla mnie życie bezbarwne, denerwujące ciało i ducha. Orzesz. D. ś. *wpadać w rozstrój nerwowy, rozdrażniać ś.:* Denerwowała ś. i stawała coraz niecierpliwszą. Es. <Now. z Łć. de = wy, z+nervus=nerw>

Denerwowanie, a, blm., czynność cz. **Denerwować**.

Denerwowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Denerwować ś.**

Denerwująco przys. od **Denerwujący**: Wszystko to D. działało na niego. Bał.

×**Denga**, i, lm. i p. **Dzięga**.

×**Dengue** nieod. blm. (czytać jak napisano) lek. *choroba w krajach międzyzwrotnikowych, rodzaj influency (grypy).* <Hp. dengue>

×**Denigrować**, uje, ował *czernić, oczerniać, obmawiać:* Nie denigruj przed czasem. Krasz. <Łć. denigrare>

×**Denigrowanie**, a, blm., czynność cz. **Denigrować**.

Denizacja, i, blm. *otrzymanie przez cudzoziemca w Anglji pewnych praw cywilnych i politycznych.* <Ang. denization, ciemnego pochodzenia>

Denko, a, lm. a **l.** p. **Dno**: Denko u filiżanki. † Szklanka bez denka, kulawka. Troc. (= *z utrąconą podstawką*). Kapelusze z wysokim denkiem. Czapki, mające zamiast denka prostego rodzaj worka z czarnego manszestru. Jeż. **2.** ×*podkładka, podszewka:* Denka brak jeszcze Jejmości do czołka. Oss. **3.** † *hełm, szyszak:* Denka na głowach od broni padały. Leszcz. S. **4.** † *przykrywka, pokrywka:* Formę tę z wierzchu równym przykryć denkiem. Haur. **5.** kol.: D. zderzakowe a. buforowe= *oparcie dla sprężyny bufora*, in. z a p o r a. <DN>

Denkówka, i, lm. i *drzewo na dna do naczyń.*

Dennahuba, y, lm. y bot. p. **Sromotnik**. <Denna = reumatyczna (od Dna) + Huba = grzyb, naśladowanie Nm. Gichtschwamm>

Denniak, a, lm. i gór. *spodni plaskur w wydobywanej warstwie rudy żelaznej.* <DN>

×**Denniak**, a, lm. i lek. (tophus arthriticus) *guz powstający przy zapaleniach dnawych w stawach.* <p. Dna>

Dennica, y, lm. e **l.** a. [**Dymnica, Delnica**], **Poddennica** *deska od wozu, używanego do gnoju; deska spodnia u wozu między drabinami.* **2.** bart. *spód ula.* <DN>

[**Dennica**, y, lm. e] p. **Dojnica**.

† **Denność**, i, blm. p. **Dna**: D. nóg, darcie nóg, dna. Sien. <p. Dna>

Denny przym. od **Dno**, *od dna, do spodu idący:* a) Skrzynia denna w stawie (= *najgłębsze miejsce przy upuście*). b) gór.: Kamień D. =*podstawowy*. c) pusz.: Denna obręcz = *obręcz, położona na dnie armaty.* Denna sztuka = *najgrubsza część armaty, zaczynająca ś. od dna.* Część działa denna = *tylna.* <DN>

† **Denny** lek. p. **Dnawy**: † Denna niemoc a. denna boleść p. **Dna**.

Denobilitacja, i, lm. e *pozbawienie szlachectwa.* <Ze Śr. Łć. denobilitare>

Denominacja, i, lm. e *nazwa, miano, nazwisko, przezwisko:* Dla siebie zostawił pan Paweł denominację: a tenże. Korz. <Łć. denominatio>

Denotacja, i, lm. e fil. p. **Denotowanie**.

Denotować, uje, ował fil. p. **Oznaczyć**: Wzywam was, jeżeliście kiedykolwiek postępek jaki, ateusza denotujący, po mnie postrzegli? Kraus. (=*zdradzający, ujawniający*). <Fr. dénoter>

Denotowanie, a, blm., **Denotacja** fil. czynność cz. **Denotować**.

Densymetr, u, lm. y p. **Areometr**. <Now. z Łć. densus=gęsty+Gr. métron = -mierz>

Dentysta, y, lm. ści, × **Lekoząb**, × **Zębolek**, [**Antysta**] *zajmujący ś. leczeniem, rwaniem i wprawianiem zębów.* <Fr. dentiste>

Dentystka, i, lm. i forma ż. od **Dentysta**.

Dentystyczny przym. od **Dentystyka**: Salon D

Dentystyka, i, blm., ×**Zębnictwo** *nauka o chorobach i leczeniu zębów; zajęcie dentysty.* <Niby Łć., z Fr. dentiste = dentysta>

Denudacja, i, lm. e gie. *obnażenie warstw dolnych wskutek zniesienia górnych, skutek ablacji; często = ablacja, spłókiwanie.* <Now. z Łć. denudo=obnażam>

Denudacyjny przym. od **Denudacja**: Proces **D**

Denuncjacja, i, lm. e p. **Denuncjowanie**.

Denuncjant, a, lm. ci, **Denuncjator** *ten, co denuncjuje, donosiciel, oskarżyciel, delator.* <Łć. denuncians, 2 pp. denunciantis im. = oznajmujący>

Denuncjantka, i, lm. i forma ż. od **Denuncjant**, *delatorka.*

Denuncjator, a, lm. rzy p. **Denuncjant**. <Now. z Łć. denuncio=oznajmuję>

Denuncjatorka, i, lm. i forma ż. od **Denuncjator**.

Denuncjatorski przym. od **Denuncjator**: Banda denuncjatorska.

Denuncjatorstwo, a, blm. *zajęcie denuncjatora, szpiegostwo.*

×**Denuncjonować**, uje, ował p. **Denuncjować**.

×**Denuncjonowanie**, a, blm. p. **Denuncjowanie**.

Denuncjować, uje, ował, ×**Denuncjonować** *oskarżać potajemnie, donosić:* Ubodło go tylko, że był podpatrzony i denuncjowany. Krasz. <Łć. denunciare>

Denuncjowanie, a, blm., **Denuncjacja**, ×**Denuncjonowanie** czynność cz. **Denuncjować**, *delacja.*

! **Denzymetr**, u, lm. y p. **Areometr**.

[**Deńdać**, a, ał] *zwolna piłować.* Por. **Deńdu**.

Deń—deń! Dyń—dyń! Din—din! Din—don! Deleń! Dzyń — dzyń! Dzeń — dzeń! Dzę — dzę! *naśladowanie głosu dzwonka, zegara i t. p.:* Deń—deń! dwa razy. Co? już druga? Kos. Deń—deń! deleń! wołały dzwonki. Prus. <Dźwn.>

[**Deńdu!**] *naśladowanie odgłosu piłowania.* Por. **Deńdać**. <Dźwn.>

Deokupacja, i, blm. prow. *oddanie majątku poprzedniemu właścicielowi.* <Now. ze Śr. Łć. deoccupare>

×**Deontologiczny** przym. od **Deontologja.**

×**Deontologja, i,** blm. fil. *nauka o obowiązku moralnym, etyka.* <Now. z Gr. déon, 2 pp. déontos = obowiązek+-logía=-znawstwo>

×**Depaktacja, i,** lm. **e** p. **Depaktowanie.**

×**Depaktować, uje, ował** *brać opłatę wyższą nad taksę a. żądać zapłaty tam, gdzie ś. nie należy, zdzierać:* I szlacheckim nie folgując podwodom, depaktują. Vol. Zadawał, że pisarz ziemski depaktuje strony za wpisywanie aktoratów. Mat. <Now. z Łć. depactus im. = umówiony>

×**Depaktowanie, a,** blm., × **Depaktacja** czynność cz. **Depaktować,** *zdzierstwo.*

×**Depansa, y,** lm. **y** *wydatek, rozchód, ekspens:* Stoły dworu zmniejszył, wynoszące tu depansy do pięciu miljonów rubli. Rol. <Fr. dépense>

×**Depansować, uje, ował** *wydawać pieniądze, trwonić, rozrzucać, marnować.* <Fr. dépenser>

×**Depansowanie, a,** blm., czynność cz. **Depansować.**

Departament, u, lm. **y 1.** *obwód, okrąg:* Francja dzieli ś. na departamenty. **2.** *wydział instytucji sądowej a. administracyjnej:* D. Izby Sądowej. D. Ministerjum spraw wewnętrznych. **3.** × (daw. na Litwie) *sąd główny.* **4.** ×*rodzaj, gatunek, kategorja:* Dozorca królewski podzielił wydatki na 12 kategorji, a., jak je nazywał, departamentów. Rol. <Fr. département>

Departamentalny p. **Departamentowy.**

Departamentowy, Departamentalny przym. od **Departament:** Budżet D.

×**Departycja, i,** lm. **e** *podział, rozdzielenie.* <Z Fr. départir = podzielić>

[**Depatat, u,** lm. **y**] p. **Deputat.**

† **Depczycześć, a,** lm. **e** *ten, co nie dba o dobre imię.* Petr. <DEPT+CZT>

[**Depczysko, a,** lm. **a**] *miejsce udeptane.*

×**Dependencja, i,** blm. **1.** *zależność, zawisłość.* **2.** *praktyka prawnicza, zajęcie dependenta.* <Fr. dépendance>

Dependent, a, lm. **ci 1.** ×*zostający w zależności od kogo, podwładny.* **2.** *odbywający praktykę prawną u adwokata a. rejenta.* <Now. z Łć. dependens, 2 pp. dependentis = będący zawisłym>

Dependować, uje, ował 1. ×*zawisłym być, zależeć:* Ja od moich rodziców dependuję. Skarb. **2.** *odbywać praktykę prawną u adwokata a. rejenta.* <Łć. dependēre>

Dependowanie, a, blm., czynność cz. **Dependować.**

Depeser, a, lm. **rzy** ręk. *ten, co depesuje.* <Fr. dépéceur>

Depesować, uje, ował, Depsować ręk. *wymierzać, ile ze skóry będzie rękawiczek.* <Fr. dépécer>

Depesowanie, a, blm., **Depsowanie** ręk. czynność cz. **Depesować.**

Depesza, y, lm. **e 1.** ×*korespondencja, dotycząca spraw państwowych.* **2.** ×*list ważny i wymagający szybkiego doręczenia.* **3.** *telegram.* <Fr. dépêche>

Depeszować, uje, ował *posyłać depeszę, zawiadamiać depeszą.*

Depeszowanie, a, blm., czynność cz. **Depeszować.**

Depka, i, lm. **i, Debka** szew. *drewienko, wsuwane na kopycie pod heskę.* <Nm. Döbel>

Deplasacja, i, lm. **e** *wytrawianie na zimno składników rozpuszczalnych.* <Z Fr. déplacer>

Deplasacyjny przym. od **Deplasacja:** Aparat D.

×**Deplasować, uje, ował** *przenosić na inne miejsce.* <Fr. déplacer>

×**Deplasowanie, a,** blm., czynność cz. **Deplasować.**

! **Deplecja, i,** lm. **e** lek. *upuszczenie krwi choremu.* <Fr. déplétion>

! **Deplojować, uje, ował** woj.: D. kolumnę = *rozwinąć.* <Fr. déployer>

! **Deplojowanie, a,** blm., czynność cz. **Deplojować:** Sposób formowania kolumn i deplojowania. Górs.

Depo nieod. **1.** *skład różnych przedmiotów, szczeg. towarów.* **2.** *miejsce, gdzie wojsko ma dłuższe leże.* <Fr. dépôt>

Depolaryzacja, i, blm. fiz. *zniesienie polaryzacji światła a. polaryzacji galwanicznej elektrodów.* <Z Fr. dépolarisation>

Deponent, a, lm. **ci 1.** a. **Depozytor** *ten, co składa przedmiot wartościowy w ręce osoby trzeciej do przechowania.* **2.** praw. *świadek, zeznania czyniący.* <Łć. deponens, 2 pp. deponentis im. = składający itd.>

Deponować, uje, ował *składać przedmiot wartościowy w ręce osoby trzeciej do przechowania.* <Łć. deponere = składać itd.>

Deponowanie, a, blm., czynność cz. **Deponować.**

×**Depopulacja, i,** lm. **e** *wyludnienie:* Jaka D. mieszczanów! Leszcz. <Łć. depopulatio>

Depopularyzacja, i, blm., **Depopularyzowanie się** czynność cz. **Depopularyzować ś.** <Fr. dépopularisation>

Depopularyzować, uje, ował *pozbawiać popularności, czynić niepopularnym.* **D. ś.** *tracić popularność, stawać ś. niepopularnym.* <Fr. dépopulariser>

Depopularyzowanie, a, blm., czynność cz. **Depopularyzować.**

Depopularyzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Depopularyzować ś.**

Deport, u, lm. **y** han. **1.** *kupno papierów giełdowych z obowiązkiem ich odprzedaży po kursie niższym.* **2.** *wynagrodzenie, pobierane przez zwyżkowca giełdowego za odroczenie terminu dostawy papierów, gdy stopa dyskonta stoi nizko.* <Fr. déport>

Deporta, y, lm. **y, Daporta, Oporty** lm. *rodzaj jabłka:* Rozmaite są gatunki jabłek: słodkie winne, bursztówki, deporty. Ład. <p. Oporta>

Deportacja, i, lm. **e** *deportowanie, wygnanie:* Skazać na deportację. <Łć. deportatio>

Deportacyjny przym. od **Deportacja:** Okręt D. (= *odwożący wygnańców na miejsce przeznaczenia*).

Deportować, uje, ował 1. *wywozić z kraju na wygnanie.* **2.** han. *prolongować termin dostawy za opłatą deportu.* <Łć. deportare>

Deportowanie, a, blm., czynność cz. **Deportować.**

×**Deposedować, uje, ował,** ×**Deposesjonować** *wyzuć z własności.* <Śr. Łć. depossidere>

×**Deposedowanie, a,** blm., czynność cz. **Deposedować.**

×**Deposesjonować, uje, ował** p. **Deposedować.** <Z Fr. dépossession>

×**Deposesjonowanie, a,** blm., czynność cz. **Deposesjonować.**

Depozycja, i, lm. **e 1.** ×*złożenie do grobu:* Ścianę ołtarzową zajmuje obraz olejny, depozycję Zbawiciela naszego wyrażający. Wor. **2.** *zeznanie świadków.* **3.** *złożenie z urzędu duchownego.* <Łć. depositio>

Depozyt, u, lm. **y 1.** *rzecz powierzona na przechowanie.* Przen.: Gdy święte ciało do skrytego schowano lochu, cudowna wonność wydała ludziom święty D. Skar. **2.** ekon. *powierzone bankowi przedmioty ruchome na przechowanie:* D. do przechowania. D. do użytku (= *z którego bank ma prawo użytkować*). <Łć. depositum im. ni. = złożone>

Depozytarjusz, a, lm. **e, Depozytor** *ten, u kogo złożono depozyt.* <Łć. depositarius>

Depozytarjuszka, i, lm. **i** forma ż. od **Depozytarjusz:** Była depozytarjuszką trucizny, którą wam przedstawiła. Kraus.

×**Depozytka, i,** lm. **i** *bilet kasy depozytowej.*

×**Depozytny** p. **Depozytowy:** Bilety depozytne=*stanowiące dowód złożenia depozytu.*

Depozytopożyczalny *przyjmujący depozyty i udzielający pożyczek:* Bank D. T. K. < Depozyt + Po + ŻYCZ>

Depozytor, a, lm. **rzy 1.** p. **Deponent. 2.** p. **Depozytarjusz:** Wspaniałomyślność monarchy powraca ci dziedzictwo ojców, którego poczytując ś. tylko depozytorem, rad jestem, że ci je mogę zwrócić. Byk. <Łć. depositor>

Depozytorjum w lp. nieod., lm. **ja, jów** *miejsce przechowania, skład:* D. prochowe czyli prochownia. Kraus. Szubienica, służąca jako D. rzeczy skradzionych lub znalezionych w obozie. Kaczk. <Śr. Łć. depositorium>

Depozytowy, ×**Depozytny** przym. od **Depozyt:** Wydział D. banku. Kasa depozytowo - pożyczkowa.

Deprawacja, i, blm. **1.** *zepsucie obyczajów, upadek moralności, demoralizacja.* **2.** × *gwałcenie przepisów trybunalskich.* <Łć. depravatio>

×**Deprawować, uje, ował** *psuć, gorszyć, demoralizować.* <Łć. depravare>

×**Deprawowanie, a,** blm., czynność cz. **Deprawować.**

Deprecjacja, i, lm. **e** p. **Deprecjowanie:** Zapasy srebra, spadającego stale w cenie i narażonego na dalsze deprecjacje. <Fr. dépréciation>

Deprecjonować, uje, ował, Deprecjować *obniżać wartość:* Będziemy musieli ś. bronić; D. ś. nie damy. Krech. <Z Łć. depretiare>

Deprecjonowanie, a, blm., czynność cz. **Deprecjonować.**

Deprecjować, uje, ował p. **Deprecjonować:** Autor może idealizować osobę historyczną, ale nie wolno jej psuć i D. <Łć. depretiare>

Deprecjowanie, a, blm., **Deprecjacja,** czynność cz. **Deprecjować.**

Deprekacja, i, lm. **e 1.** p. **Deprekowanie:** Do błędów ś. przyznawał i gotów był zawsze do deprekacji i łez. Krasz. **2.** ×*usilna prośba, błaganie.* <Łć. deprecatio>

Deprekować, uje, ował *przepraszać:* Nie ja dam gardło lub D. będę, ale ten, co kość rzucił pierwszy. Łoz. Za wczorajszy niegrzeczny uczynek musi mnie D. Mick. <Łć. deprecari>

Deprekowanie, a, blm., **Deprekacja** czynność cz. **Deprekować** *przeprosiny.*

Depres, u, lm. **y** muz. *struna, wydająca ton przytłumiony.* Koch. <Łc. depressus im. = stłumiony>

Depresja, i, lm. **e 1.** *upadek sił, osłabienie:* Odpiera twierdzenie, jakoby dzisiejsza D. handlowa była wynikiem polityki gospodarczej rządu. **2.** fil. (w psychologji) *przygnębienie, zniechęcenie:* Śmierć następowała wskutek egzcytacji, właściwej szaleństwu, depresji, idącej w parze z zadumą. Rol. **3.** astr.: a) D. horyzontu = *kąt, który z linją poziomą tworzy linja, poprowadzona od oka obserwatora do jakiegokolwiek punktu horyzontu,* in. pogłębienie poziomu. b) *obszar, w którym ciśnienie barometryczne jest mniejsze, niż we wszystkich punktach sąsiednich, najmniejszość barometryczna,* in. ×zniżka barometryczna. **4.** fiz. *zniżenie, jakiemu ulega szczyt cieczy w rurze, której nie wilgoci.* **5.** gie. *położenie lądu niższe od poziomu morza.* <Łć. depressio>

Depresyjny fil. przym. od **Depresja:** Stan D. (=*depresją nacechowany, stan przygnębienia*). Środek D. (= *depresję sprowadzający, deprymujący, przygnębiający*).

Deprymować, uje, ował (w psychologji) *przygnębiać, przygniatać, trapić:* Uważałem, że to na niej przykre, deprymujące uczyniło wrażenie. Krasz. Izdebka, do której mnie wepchnięto, pomimo żem był na duchu wielce deprymowany, całą moją zwróciła uwagę. Krasz. <Łć. deprimo>

Deprymowanie, a, blm., czynność cz. **Deprymować.**

Deprymująco przys. od **Deprymujący,** *przygnębiająco:* Ruina tego towarzystwa podziałała D. na ducha przedsiębierczości przemysłowej.

Depsować, uje, ował ręk. p. **Depesować.**

Depsowanie, a, blm. ręk. p. **Depesowanie.**

† **Depta, y,** lm. **owie** m. p. **Deptacz.**

Deptacz, a, lm. **e 1.** a. † **Depta** *ten, co depcze.* **2.** [D.] *stołek u kołowrotka.* <DEPT>

Deptać, cze, tał 1. *stąpając, cisnąć nogą:* D. po ziemi. D. komu po piętach (= *następować*). Koń depcze (= *tratuje*). D. glinę (=*ubijać nogami*). D. kapustę. † D. wino, jagody, grona = *wyciskać nogami sok z winogron:* Grona pozbierał, a pacholęciu D. one kazał. Skar. D. w tokarni = *nogą obracać.* Tokarnia deptana = *nogą w ruch wprawiana.* **2.** ×Rurmus deptający=*pompa tłocząca.* **3.** koło czego a. za czym=*krzątać ś., chodzić, robić starania, uwijać ś., zabiegać:* D. za sprawą. Oss. Chytrze koło niej depce. Jak. W. **4.** *gardzić, lekceważyć, znieważać:* Depcze względy cnoty i obowiązków swoich. Wiarę pod nogi swoje rzucają i depcą. Smotr. **5.** myśl. (o kaczkach) *wydawać głos.* **6.** zool. *coire:* D. kury. <DEPT>

Deptak, a, lm. **i 1.** *wałek do folowania.* **2.** *młyn, wprowadzany w ruch siłą koni.* **3.** *pedał w maszynie tkackiej.* **4.** *miejsce spacerowe* (szczeg. u wód). **5.** [D.] = a) *pokątny doradca.* b) *walec szosowy.* c) *krąg, w którym chodzą konie, zaprzężone do młockarni:* Chodzę, jak w deptaku (=*bez wypoczynku*). d) *sieć do łowienia ryb.* **6.** mech. *koło, obracane przez stąpanie po jego obwodzie.* **7.** myśl.: Polować na deptaka=*chodząc pieszo.* **8.** org. *ważniki, wystające z miechów, które ś. przygniata nogami, żeby miechy przy kalikowaniu ś. składały.*

Deptalnia, i, lm. **e 1.** † *naczynie, w którym depczą:* Grona pozbierał i w deptalnią wrzucił,

a pacholęciu deptać one kazał. Skar. **2.** *młyn do folowania, folusz.*

×**Deptalny** *po którym a. którego można deptać.* Bobr.

[**Deptan, u,** lm. **y**] p. **Dyptam.**

Deptanie, a, blm., czynność cz. **Deptać.**

Deptanka, i, blm. gór. *drobna sól nieczysta, z okruchów przy rąbaniu brył solnych powstała,* in. wymiotki, zmiotki. <DEPT>

Deptarnia, i, lm. **e** *miejsce w cegielni, gdzie glinę depczą.*

[**Depu!**] *naśladowanie odgłosu kroków:* Uciekła mi przepióreczka w żyto, a ja za nią depu, depu z fuzyją nabitą. <Dźwn.>

[**Depukat, a,** lm. **ci** a. **ty**] p. **Deputat.**

Deputacja, i, lm. **e** **1.** *grono osób, wysłanych dla wykonania jakiejś czynności, delegacja, poselstwo:* Pójść w deputacji. **2.** × *grono osób, wyznaczonych do opracowania jakiegoś projektu, komisja:* D. jest zbiór ludzi, wyznaczonych do wykonania lub przygotowania dzieła. Kołł. **3.** × p. **Deputatostwo:** Dążyć do deputacji. <Fr. députation>

×**Deputacki** przym. od **Deputat:** Sejmik D. do obierania deputatów na trybunał. Leszcz.

Deputacyjny przym. od **Deputacja:** Towarzystwo deputacyjnego odłamu. Drz.

[**Deputak, a,** lm. **ki** a. **cy**] p. **Deputat,**

Deputat, 1. a lm. **ci** a. [**Deputak, Depukat, Aputat**] *członek deputacji, delegat, poseł, deputowany;* (w dawnej Polsce) *członek trybunału:* Całuj, nie całuj, a deputatem nie będziesz. Prz. (*=nie przeblagasz*). **2. u,** lm. **y** *prawny dochód poboczny oprócz pensji.* **3. u,** lm. **y,** a. **Drzewo deputatowe** leśn. *drzewo, dawane darmo pewnym osobom a. zgromadzeniom na mocy przywileju.* **4.** [**D. u,** lm. **y**]=a) *zboże, składane przez gromadę na rzecz jakiejkolwiek osoby.* b) **a.** [**Depatat**] *ordynarja, żywność, dożywocie.* Zdr. **Deputateczek.** <Łć. deputatus im. od deputare>

Deputateczek, czka, lm. **czkowie** p. **Deputat:** Pobiłeś mnie, deputateczku! Korz.

[**Deputatnik, a,** lm. **ki** a. **cy**] *włościanin, zdający dzieciom gospodarstwo.*

Deputatostwo, 1. lm. **a** a. × **Deputacja** *godność deputata:* Nikt deputatostwa otrzymać nie mógł od szlachty. Rzew. **2.** blm. *deputat z żoną:* Państwo D.

Deputatowicz, a, lm. **e** *syn deputata:* Dla pana deputatowicza dobry interes. Gliń.

Deputatowy przym. od **Deputat:** Drzewo deputatowe=deputat.

×**Deputować, uje, owal** *wysyłać, posyłać, wyprawiać:* Z supliką posłów deputują. Jabł. <Łć. deputare>

×**Deputowanie, a,** blm., czynność cz. **Deputować.**

Deputowany, ego, lm. **i** *członek parlamentu, poseł na sejm:* Izba deputowanych.

[**Der!**] *naśladowanie odgłosu biegania:* Der der der do lasa. <Dźwn.>

Dera, y, lm. **y,** ×**Derha** *okrycie grube i kosmate na konia, kilimek, gunia, koc:* Aby konie zbytnie nie parowały, okrywają ś. derami. Kluk. Koń stoi już gotowy w złotolitej derze. Pot. (*= w czapraku*). Zdr. **Derka, Dereczka.** Zgr. [**Derczysko**]. <Tur. czérgé=dosł. chata, namiot (okryty gunią, wojłokiem)>

[**Dera, y,** blm.] *suchoty.* <Nm. Darre>

Deranżować, uje, owal kogo=*krępować, żenować.* **D. ś.** *krępować ś., żenować ś., ceremonjować ś.:* Niechże państwo ś. nie deranżują, proszę siadać. Bał. <Fr. déranger>

Deranżowanie, a, blm., czynność cz. **Deranżować.**

[**Derbis, a,** lm. **y**] p. **Daremnik.**

×**Derbisz, a,** lm. **e** p. **Derwisz:** Chudy a. goły D.=*goły jak turecki święty:* On chudy D., nie ma nic. Tremb. Goły D., w garść ubogą chucha. Żegl. <p. Derwisz>

[**Derczki**] p. **Derdy.**

[**Derczysko, a,** lm. **a**] p. **Dera.**

[**Derda, y,** lm. **y**] *śpichrz.* <Nm. Derre, Darre, Dörre=suszarnia; poddasze>

[**Derdać, a, ał**] p. **Dyrnąć:** Ze strachu osieł derda krok sporszy. Nagł. Ja D. umiem. Fred. A. <Dźwn. DYRD>

[**Derdak, a,** lm. **i, Dyrdak, Derdun, Dyrdun**] *wełniak, rodzaj spódnicy.*

[**Derdanie, a,** blm.] czynność cz. **Derdać.**

[**Derdawica, y,** lm. **e, Derdawka**] *kierzanka, maślnica.* <Zap. dźwn.>

[**Derdawka, i,** lm. **i**] p. **Derdawica.**

[**Derdeczki**] p. **Derdy.**

[**Derdelucha, y,** blm.] *wódka, przemycana z Prus.* Por. **Drzyzdulicha.**

[**Derdem**] p. **Derdy.**

[**Derdes, u,** lm. **y**] p. **Rdest.**

[**Derdnąć, nie, nął**] p. **Dyrnąć.**

[**Derdolić, i, ił, Dyrdolić**] *biec szybko drobnym krokiem.*

† **Derdołek, łka,** lm. **łkowie** *drobny szlachcic:* Nowomiejscy chociaj tak derdołkowie drobni, ale ś. dobrze czują. Rej.

[**Derdun, a,** lm. **y**] p. **Derdak.**

[**Derdy** (w wyrażeniu: w derdy), **w Derdeczki, w Derczki, w Dyrdy, w Dyrdeczki, w Dyrczki, Dyrda, Dyrdą, w Dyrdaczki, Derdem, Dyrdem, Dyrczkiem, Dyrdakiem, w Dyrdaka**] *prędko, żwawo, szybko:* Spieszyła w D. do kuchni. Dyg. Por. **Derdnąć, Derdolić.**

Derdydas, a, lm. **y** żart. *Niemiec:* Wtym jakiś D. w drzwi ś. tłoczy. Moraw. <Nm. der, die, das=przedimki rodzajowe>

Dereczka, i, lm. **i** p. **Dera.**

Derelikcja, i, blm. *porzucenie, opuszczenie, zaniedbanie:* D., zniszczenie należą także do sposobów rozrządzania własnością. Balc. <Łć. derelictio>

Dereniak, u, lm. **i** kuch. *rodzaj miodu do picia.* <p. Dereń>

† **Dereniorodny** *rodzący, wydający derenie:* Kraj D. <Dereń+ROD>

Dereniowaty bot.: Rośliny dereniowate (cornaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.* <p. Dereń>

Dereniowy przym. od **Dereń:** Sok D.

Dereniówka, i, lm. **i** *nalewka dereniowa.*

Dereń, a, lm. **e** bot. **1.** (cornus) *roś. z rodziny dereniowatych.* Gatunki: a) D. świdwa a. Świd, Świdwina, Świdzina, bł. Świdła. Świdlina (c. sanguinea); b) D. właściwy a. pospolity (c. mas a. mascula). **2.** p. **Jujuba.** <Ukr. derèn>

Deresz, a, lm. **e,** [**Dereś**] **1.** a. ×**Dereszak** *koń maści dereszowatej; człowiek siwawy, szpakowaty.* **2.** *trunek słaby, cienkusz, lura:* Cienkusz! D.! istna lura, panie bracie. Fred. A. **3.** [**D.**] *ławka, na której uczniów chłoszczą.* Zdr. **Dereszek.**

<Węg. deres; Słc. dereš=stołek, na którym bity leży>

×**Dereszak, a,** lm. **i** p. **Deresz.**

Dereszek, szka, lm. **szki** p. **Deresz.**

×**Dereszkowaty** p. **Dereszowaty.**

Dereszowacizna, y, blm. *kolor dereszowaty, siwawość, szpakowatość:* D. przebija ś. we włosach.

Dereszowaty, ×**Dereszkowaty** (o koniu) *mający maść powstałą ze zmieszania szerści białej z żółtą, czerwoną a. brunatną.*

[**Dereś, ia,** lm. **ie**] p. **Deresz.**

[**Dereśka, i,** lm. **i**] **1.** *klacz dereszowata, czerwono-siwa.* **2.** *nazwa krowy.* Por. **Deresz.**

† **Derewienka, i,** lm. **i** p. **Derewnia:** Swej upatrują derewienki wierzchów. Żebr. <Ukr. derewenka>

† **Derewnia, i,** lm. **e** **1.** p. **Drwalnia. 2.** *wieś:* Miasta, zamki, ziemie, włości, derewnie. Vol. Nie w piernatach wychowani Polacy, którzy północne derewnie snadniuchno przechodzili. Koch. (*=krainy*). Zdr. † **Derewienka.** <Ukr. derewnia>

† **Derewnictwo, a,** blm. p. **Drewnictwo:** D. woskownictwo, młyny i insze dobra. Vol.

[**Dereza, y,** lm. **y**] p. **Dzieraza.** <Ukr. dereza>

[**Dergot, u,** lm. **y**] *drżenie, trzęsienie.* Por. **Drygot.**

[**Dergotać, ce, tał**] *drgać, drygotać.* Por. **Drygotać.**

×**Derha, y,** lm. **y** p. **Dera:** Towary tureckie, kobierce, kilimy, derhy. Vol. <p. Dera>

Derka, i, lm. **i** p. **Dera.**

[**Derka, i,** lm. **i**] p. **Dartka.**

Derkacz, a, lm. **e** **1.** a. ×**Dyrkacz,** [**Drekacz, Dzierkacz, Dziergacz**] zool. p. **Chróściel. 2.** ×*rodzaj zabawy służby dworskiej* (gdzie korzystano z niedoświadczenia nowicjuszów): Grał już derkacza=*nie fryc, nie nowicjusz.* Posłał go na derkacza=*oszukał go.* Nie bywał na derkaczach=*brak mu doświadczenia.* **3.** [D.] *stara miotła, drapaka.* <Dźwn.>

Derkać, a, ał (o derkaczu) *głos wydawać.* <Dźwn.>

Derkanie, a, blm., czynność cz. **Derkać:** Drga życie, ogłaszające ś. lataniem krasek, derkaniem derkaczy. Jeż.

Dermatolog, a, lm. **owie** a. **dzy** *lekarz zajmujący ś. dermatologją.*

Dermatologiczny przym. od **Dermatologja:** Kongres D.

Dermatologja, i, blm. *nauka o chorobach skórnych.* <Now. z Gr. dérma=skóra+ -logia=-znawstwo>

Dermatyna, y, blm. *substancja sztucznie otrzymana, zastępująca gutaperkę i kauczuk.* <Now. z Gr. dérma=skóra>

[**Dern, u,** lm. **y**] p. **Darnina.**

Dernąć, nie, nął p. **Dyrnąć:** Niemiec dernął i czmychał przez pole. Moraw. <DŹR>

[**Dernie**] przys. od **Derny.**

Dernięcie, a, blm., czynność cz. **Dernąć.**

[**Derny**] **1.** *pyszny, dumny, hardy.* **2.** *piękny, okazały, dobry.* Por. **Darny.** <Może do DA, por. Darny, Zdarzony>

Derobaniec, ńca, lm. **ńcy, Darabaniec** *żołnierz ze straży przybocznej, drabant:* Eskorta honorowa, złożona z oddziału derobańców. Jeż. <p. Darabaniec>

Derogacja, i, lm. **e** praw. *częściowe uchylenie poprzednio wydanego wyroku.* <Łć. derogatio>

Derogować, uje, ował czemu=*częściowo uchylać jakąkolwiek ustawę:* Artykuł bynajmniej nie deroguje prawom i przywilejom dysydentów. Kraus. Niepomału ś. deroguje nietylko władzy panów rad, ale i wszystkiej rzpltej. Paw. <Łć. derogare>

Derogowanie, a, blm., czynność cz. **Derogować.**

[**Derować, uje, ował, Dórować, Dyrować**] *trwać.* <Nm. dauern>

[**Derowanie, a,** blm.] czynność cz. **Derować.**

[**Derowaty**] *chory na suchoty.* Por. [**Dera**].

[**Derowy**] przym. od **Dera:** Chustka derowa.

! **Derożka, i,** lm. **i** gm. p. **Dorożka.**

! **Derożkarski** gm. przym. od **Derożkarz:** Koń D.

! **Derożkarz, a,** lm. **e** gm. p. **Dorożkarz.**

[**Dersa, y,** lm. **y**] p. **Stokłosa.**

[**Dert, u,** lm. **y**] *osypka z mąki dla świń a. psów.* <Ukr. dert'>

Derus, a, lm. **y** **1.** *ten, co zdziera, zdzierca, zdzierus, wyzyskiwacz.* **2.** ×*obdartus, oberwaniec, obszarpaniec.* <Niby Łć. od DŹR>

Derusostwo, a, lm. **a** *zdzierstwo, wyzysk:* Przynajmniej nie podam ręki derusostwu. Bliź.

Derusowski przym. od **Derus:** Naród oberżystów niesumienny jest i D. Krasz.

Derutować, uje, ował *psuć szyki komu, przeszkadzać.* **D. ś.** *mieszać ś., tracić rezon, tropić ś.:* Nie derutując ś. obojętnym przyjęciem wiadomości, mówił dalej. Korz. <Fr. dérouter>

Derutowanie, a, blm., czynność cz. **Derutować.**

Derutowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Derutować ś.**

Derwisz, a, lm. **e,** ×**Derbisz** *asceta mahometański:* ×Chudy a. goły D.=*goły jak turecki święty, golec.* <Prs. derwisz=żebrak; zakonnik muzułmański, przez Tur.>

Derwiszowy przym. od **Derwisz:** Taniec D.

×**Derywacja, i,** blm. *branie początku, pochodzenie.* <Łć. derivatio>

Derywat, u, lm. **y** fil. *pojęcie pochodne, z innego wywiedzione a. wysnute.* <Łć. derivatum im. ni. od derivare=wywodzić, wyprowadzać>

! **Deryzja, i,** blm. *pośmiewisko, pośmiech, ośmieszenie:* Na wielką deryzję szkoły stawia na czele człowieka, nie pojmującego powołania nowego. Budz. <Łć. derisio>

Des nieod. muz. *nuta d z bemolem, czyli obniżona o pół tonu, równająca się cis* (na narzędziach utemperowanych): Nokturn des dur a. major. Tonacja D. jest najpiękniejsza. <D muz.+ -es, cecha bemoli>

×**Desabilka, i,** lm. **i** p. **Dezabil.**

×**Descendencja, i,** blm. *rodowód, pochodzenie.* <Fr. déscendance>

×**Descendencyjność, i,** blm. rz. od **Descendencyjny:** D. od małp. <Z Łć. descendere=pochodzić>

×**Descendencyjny** przym. od **Descendencja.**

×**Descendent, a,** lm. **ci** *potomek.* <Łć. descendens, 2 pp. descendentis im.=pochodzący>

×**Descendentka, i,** lm. **i** forma ż. od **Descendent:** D. Sary. Lam.

† **Descens, u,** lm. **y** lek. *ściekanie, odpływ humorów w ciele.* <Łć. descensus>

Deseczka, i, lm. **i** p. **Deska.**

Desenik, a, lm. **i** p. **Deseń.** Przen.: Ospa oznaczyła go desenikiem. Krasz.

Deseniować, uje, ował *zdobić deseniami:* Materja deseniowana w kraty i pasy. <p. Deseń>

Deseniowanie, a, blm., czynność cz. **Deseniować.**

Deseń, a, lm. **e** *rysunek na tkaninie, obiciu, posadzce i t. p., wzór:* D. do haftu. Posadzki z marmuru w różne desenie. Zdr. **Desenik.** <Fr. dessin>

Deser, u, lm. **y 1.** a. ×**Desert** *przysmaki, podawane na końcu obiadu, wety.* **2.** *naczynie do wetów:* Pomięte serwety, powywracane solniczki, ogołocone desery. Krasz. Zdr. **Deserek.** <Fr. dessert>

Deserek, rku, lm. **rki** p. **Deser:** Po ostrygach będzie bifsztyczek, kompocik i D. Krasz.

Deserowy przym. od **Deser:** Talerzyk D. Ciastko deserowe (*=podawane na deser*).

Deserówka, i, blm. cukier. *ciastka deserowe.*

×**Desert, u,** lm. **y** p. **Deser.** Goł.

×**Desertowy** przym. od **Desert:** Dwadzieścia tuzinów talerzy desertowych. Ochoc.

Deses nieod. muz. *nuta d z dwoma bemolami, równająca ś. c.* <D. muz.+-eses, cecha podwójnych bemoli>

Deska, i, lm. **i,** † **Cka,** [**Dezka**] **1.** *płat drzewa odpiłowany, tarcica, dyl:* D. do prasowania. Chudy jak D. Zesechł, jak D. Kaczk. ×Deskami pokładać (*=taflami drewnianemi wykładać*). ×Przewlekłby go przez deskę (*=chudy, jak szczapa*). ×O deskę tylko od zguby być. Troc. (*=o mało co, o włos, o palec*). † Z deski spaść *=nie wytrzymać próby:* Gdyby herbów metryki pisano, siłaby z deski spadło wymyślonych figli, siłubyśmy szlachciców w parobki postrzygli. Pot. Kraj deskami zabity (*=zapadły kąt, gdzie żadne wiadomości nie dochodzą*). D. u sochy= *odkładnia, odkładnica.* D. rysunkowa a. rysownicza=*rajzbret.* † D. do gniecenia ciasta=*stolnica.* Kn. Przen.: Deski sceniczne a. teatralne = *teatr, scena, aktorstwo:* Pierwszoklasista, któremu arytmetyka lub gramatyka nie idzie, marzy o deskach scenicznych. Cztery deski=*trumna.* Grobowa D. a. † D.=*mary, trumna:* Śmiesz mówić, Rodryga na grobowej rozciągnąwszy deszce... Po chwili na deszce leży, już co mu ś. kłaniało, precz od niego bieży. Rej. Każdy z nas swój handel wiedzie, nakoniec na desce jedzie. Rej. (= *umiera*). Nie zapomnę ci tego do grobowej deski (= *do grobu, do śmierci*). Od samych pieluch do grobowej deski czuwa nad nami nasz ojciec niebieski. Hoł. Przen.: D. ratunku, ocalenia, zbawienia (*=środek, sposób, droga*). Św. Hieronim pokutę zowie wtórą deską do wypłynienia i ocalenia. Skar. **2.** *okładka drewniana.* Przen.: Przeczytać książkę od deski do deski=*od początku do końca.* Czytaliśmy ją od deski do deski, chociaż co prawda, w deski już dawno książek nie oprawiają. Krup. F. Prześpiewałaś ją (pieśń) od deski do deski. Chodź. **3.** ! *tablica szkolna.* **4.** p. **Blacha. 5.** *deka piersiowa, mostek, piersi:* D. mnie boli. Jemu serce pukało, jakby rozbić ś. chciało o deskę piersiową. Jeż. **6.** myśl. *samołówka na kuropatwy.* **7.** ×pusz.: D. maciczna=*drąg, do którego ś. przymocowuje nabity szturmak.* Zdr. **Deseczka, Deszczka, Deszczułka, Deszczułeczka,** [**Deszcząłka**]. Zgr. **Decha.** <Gr. dískos, skąd Łć. discus, Sgnm. disk, tisk=Nm. Tisch=stół>

Deskal, a, lm. **e** *gwóźdź do przybijania desek i bali.* <Deska+al = nal = Nm. Nagel = góźdź, por. Bretnal, Hufnal>

Deskowy przym. od **Deska,** *z desek złożony:* Pomost D.

×**Deskrypcja, i,** lm. **e** *opis, opisanie.* <Łć. descriptio>

Deskwamacja, i, lm. **e** gie. *łuszczenie ś. skał w klimacie kontynentalnym wskutek silnego działania promieni słonecznych w dzień, a silnego oziębienia w nocy.* <Z Łć. desquamare = oskrobywać, łuskać>

×**Desman, a,** lm. **y** *rodzaj bobra.* < Fr., Czes. desman>

Desmin, u, lm. **y** min. p. **Zeolit.** <Now. z Gr. desmós=więź; staw>

×**Desmurgja, i,** blm. lek. *nauka o opaskach, opatrunkach i przyrządach chirurgicznych.* <Now. z Gr. desmós=więź+ -ourgía=robienie>

×**Desolacja, i,** lm. **e** p. **Desolowanie.** <Łć. desolatio>

×**Desolowanie, a,** blm., ×**Desolacja** czynność cz. **Desolować.**

×**Desolować, uje, ował** *pustoszyć.* <Łć. desolare; por. Dezolować>

[**Despecnik, ka,** lm. **cy** a. **ki**] p. **Despetnik.**

[**Despecny**] p. **Despetny.**

[**Despekować, uje, ował, Despetować**] *dokazywać, figlować, żartować, szkodzić.*

Despekt, u, lm. **y,** ×**Deszpekt,** ×**Deszkiept,** ×**Deszkiepcja,** [**Despet, Bezpek**] *uchybienie, ubliżenie, hańba, obraza, obelga:* Na co cię Bóg jeszcze trzyma? abyś mu despekty i nieposłuszeństwa czynił? Skar. [Na D. = *na żart, na złość, dla dokuczenia, na przekorę:* Zrobić komu na D.]. <Łć. despectus>

×**Despektować, uje, ował** *znieważać, obrażać, uchybiać:* Dla jednej marnej okazji tak mnie despektował. Mat. <Z Łć. despectus=pogarda>

×**Despektowanie, a,** blm., czynność cz. **Despektować.**

[**Desper**] tylko w wyrażeniu: Na D.=*z desperacji, z rozpaczy:* Chłopi pili jakby na D.

Despera, y, blm. p. **Desperacja:** Szedł do karczmy i pił na desperę. Bał. <p. Desperacja>

Desperacja, i, blm., **Despera,** [**Przesperacyją**] *utrata nadziei, zwątpienie, rozpacz:* Doprowadzić kogo do ostatniej desperacji. <Łć. desperatio>

Desperacki, ×**Desperatny** przym. od **Desperat,** *zrozpaczony, rozpaczliwy, beznadziejny:* Myśl desperacka. **Po desperacku** przys.=*jak desperat, desperacko.*

† **Desperackie** p. **Desperacko.**

Desperacko, † **Desperackie** przys. od **Desperacki,** *po desperacku.*

[**Desperactwo, a,** lm. **a,** a. **Bezperactwo**] *zuchwalstwo, niegodziwość.*

[**Desperacyje, yj,** blp.] *figle.* Por. **Desperacja.**

[**Desperak, a,** lm. **i**] **1.** *szkodnik.* **2.** p. **Desperat. 3.** *filut, człowiek dowcipny.* <Zam. desperat>

Desperat, a, lm. **ci,** [**Desperak, Bezperak, Deszperak**] **1.** *ten, co oddaje ś. desperacji, człowiek zrozpaczony.* **2.** † *śmiałek, zuchwalec:* Ojca miał nader złego i desperata, który odstąpił od Boga i własne syny zabijał na ofiary Baalowi. Skar. **3.** [D.] = a) *niegodziwiec, zuchwalec.* b) *figlarz, zbytnik, żartowniś.* c) *zawadjaka, awanturnik.* <Łć. desperatus>

Desperatka, i, lm. **i** forma ż. od **Desperat.**

×**Desperatnie** przys. od **Desperatny.**

×**Desperatny** p. **Desperacki.**

Desperować, uje, owal I. *tracić nadzieję, rozpaczać, wątpić.* **2.** [D.] *dokazywać, zbytkować.* <Łć. desperare>

Desperowanie, a, blm., czynność cz. **Desperować.**

×**Desperowany** *desperujący, zrozpaczony, rozpaczliwy:* Nikt jej n' potrafi przedać, jeżeli nie jest w stanie desperowanym. Rzew.

[**Despet, u,** blm.] p. **Despekt:** Wybrali me sołtysem na D. *(=na złość).*

[**Despetnik, ka,** lm. **cy** a. **ki, Despecnik**] *człowiek dokuczliwy, złośliwy; figlarz, swawolnik.*

[**Despetny, Despecny, Despęcny**] *złośliwy, szkodliwy; zbytny, swawolny, figlarny.*

[**Despetować, uje, owal**] p. **Despekować.**

[**Despęcny**] p. **Despetny.**

† **Despoctwo, a,** blm. *godność panującego u Serbów a. Rumunów:* Turcy mu D. wracali. Stryjk. <p. Despota>

×**Despot, a,** lm. **ci** p. **Despota.**

Despota, y, lm. **ci,** m. × **Despot,** † **Deszpot,** † **Dysput I.** ×*monarcha samowładny, samowładca, samodzierżca, jedynowładca, autokrata.* Kras. **2.** *daw. tytuł panujących u Serbów i Rumunów.* **3.** *człowiek starający ś. nagiąć wszystko do swojej woli, ciemiężca, ciemiężyciel, tyran.* <Gr. despótēs>

Despotka, i, lm. **i** forma ż. od **Despota:** Względna D., chcę tylko, byś mi zagrał marsz mojego przodka. Oliz.

† **Despotycyzm, u,** blm. p. **Despotyzm:** Wynika bojaźń, żebyśmy nie dali miejsca przemówieniu w radach królowi, D. wprowadzić chcącemu.

Despotycznie przys. od **Despotyczny.**

Despotyczność, i, blm. rz. od **Despotyczny.**

Despotyczny I. *samowładny, nieograniczony, absolutny:* Rząd D., gdy najwyższa władza, od jednej panującego zawisła woli. Wyrw. **2.** *naginający wszystko do swojej woli, samowolny, arbitralny.* <Gr. despotikós>

Despotyzm, u, lm. **y I.** × a. † **Despotycyzm** *rząd samowładny, samowładztwo, absolutyzm, autokracja:* D., rząd jedynie na woli panującego zasadzony. Kras. **2.** *naginanie wszystkiego do swojej woli, samowola, ciemiężenie, tyranja, ucisk, przymus:* Sama czuje, że te jej despotyzmy, jakie na otoczenie wywiera, są czasem przebieraniem miarki. Kos. <Fr. despotisme>

[**Despozycja, i,** lm. **e**] p. **Ekspedycja.**

† **Desprymować, uje, owal** *uciskać, ciemiężyć:* Chciał to uczynić, aby D. prawa i wolności polskie. <Złacińszczone Fr. déprimer>

† **Desprymowanie, a,** blm., czynność cz. **Desprymować.**

† **Destrjer, a,** lm. **y** *koń do parady.* <Fr. destrier>

Destrukcja, i, blm. *zniszczenie, zburzenie, zrujnowanie, zagłada.* <Łć. destructio>

Destrukcyjnie przys. od **Destrukcyjny:** Budynek, o którym ś. autor tak radykalnie, zgoła raczej D. wyraża. Kozł.

Destrukcyjny przym. od **Destrukcja:** Talent jego był D., burzący. Bał.

Destrukta, ów, blp. **I.** *papiery niepotrzebne, przeznaczone do zniszczenia, makulatura.* **2.** druk. *arkusze niezdatne do użycia pod prasę a. zepsute w druku.* <Łć. destructa im. lm. ni. = zniszczone>

Destruktor, a, lm. **rowie** a. **rzy** *niszczyciel, burzyciel.* <Łć. destructor>

Destylacja, i, lm. **e** p. **Destylowanie.** <Łć. destillatio>

Destylarnia, i, lm. **e** p. **Dystylarnia.**

Destylat, u, lm. **y** chem. p. **Dystylat.**

Destylator, a I. lm. **y** *przyrząd do dystylowania.* **2.** lm. **rzy** a. **owie** p. **Dystylator.** <Now. z Łć. destillare = destylować>

Destylatorski przym. od **Destylator.**

Destylatorstwo, a, blm. p. **Dystylatorstwo.**

Destylować, uje, owal p. **Dystylować.** <Łć. destillare>

Destylowanie, a, blm., **Destylacja** czynność cz. **Destylować.**

×**Destynacja, i,** blm. p. **Destynowanie:** Armaty, jeśli te są, które mają destynacją do Grodna, niech idą jak najśpieszniej. Kość. <Łć. destinatio, w znaczeniu Fr.>

Destynator, a, lm. **rowie** a. **rzy** han. *odbiorca, wskazany spedytorowi przez wysyłającego towar.* <Fr. destinateur>

×**Destynować, uje, owal** *przeznaczać, wyznaczać:* Był to pierwszy znak woli i Opatrzności boskiej, że mnie destynowała na wielkie rzeczy. Szaj. Nikt do tej pracy nie chciał być destynowanym. Mat. <Łć. destinare>

×**Destynowanie, a,** blm., ×**Destynacja** czynność cz. **Destynować.**

×**Destytucja, i,** blm. p. **Destytuowanie:** D. Opolczyka z wielkorządów. Szuj. <Łć. destitutio>

×**Destytuować, uje, owal** *wydalać ze służby państwowej, składać z urzędu, degradować, uwalniać od obowiązków.* <Łć. destituo>

×**Destytuowanie, a,** blm., ×**Destytucja** czynność cz. **Destytuować.**

† **Desultor, a,** lm. **rowie** *jeździec, przeskakujący z jednego konia na drugiego podczas wyścigów konnych.* <Łć. desultor>

† **Desultoryczny** *dorywczy, niedokładny:* Czytanie desultoryczne.

×**Desygnacja, i,** blm. p. **Desygnowanie.** <Łć. designatio>

×**Desygnować, uje, owal** p. **Dezygnować:** Czy los, czy pomoc Liwji usunęły mu z drogi desygnowanych następców tronu. <Łć. designare>

×**Desygnowanie, a,** blm., ×**Desygnacja** czynność cz. **Desygnować.**

Deszarżować, uje, owal woj. *strzelać gromadnie; strzelać dla pozbycia ś. naboju.* <Fr. décharger>

Deszarżowanie, a, blm., czynność cz. **Deszarżować.**

Deszcz, u a. [a], **dżdżu** a. ×**dżdża,** lm. **e, dżdże** a., † **Deżdż,** † **deżdże** [**Dys** i lm. **deżdże**] **I.** *opad wodny, spadający na ziemię w postaci kropel:* D. pada, kropi, leje. † D. idzie (*=pada*): Przez wszystkie lato ustawicznie D. szedł. Biel. M. ×D. bije (*=leje*). Zbiera ś. a. zanosi ś. na D. D. ulewny a. nawalny a. † przewalny (*=ulewa, nawałnica*). D. jak z cebra. Prz. Czeka jak kania deszczu, a. pragnie jak kania dżdżu. Prz. Dżdża pragną trawy. Kras. Dla deżdżów. Bud. Ludzie będą iść jak D. Prz. (*=w wielkiej ilości*). Z wielkiej chmury mały D. Prz. Z deszczu pod rynnę. Prz. (*=z kiepskiego położenia trafić na gorsze*). Spaść z deszczem (*=ukazać ś. niespodzianie*). Deszcze głodne (*=spadające podczas żniw, na przednówku*). D. barwny (*=zabarwiony przez pyłek kwiatowy a. pył mineralny*). D. krwawy a. krwisty (*=zabarwiony na czerwono*). D. siar-

czysty (*=zabarwiony na żółto*). Wysokość deszczu (*=wysokość, do której woda deszczowa a. śnieg po stajaniu pokrywałyby ziemię, gdyby zostawały na powierzchni ziemi, nie ubywając*). ×Jak D.= *licznie, obficie:* Jak D. padali. Kn. ×Dla deszczu= *od deszczu, na wypadek deszczu:* Nie chroń ś. dla dżdża wziąć sobie opończę. Rys. Na D.=*wróży D.:* Gdy ś. po mieszkaniach dymy włóczą, na D. Haur. Po deszczu=a) *podczas deszczu:* Nie chodź po deszczu. b) *po ustaniu deszczu.* ×W deszczu = *podczas deszczu, w deszcz.* L. Przen.: Hojnym deszczem swoje oko moczy. Bardz. (*=łzami*). Niech cię ten kolor wiedzie na działa ogniste, na kopje błyszczące i deszcze siarczyste. Mick. (*=strzały z broni palnej, kule*). **2.** przen. *wielka ilość, obfitość, moc:* Artylerja zasypywała szczerk deszczem żelaza. Sienk. Deszczem łez płakał. Orzesz. Komin sypie deszczem wrącej wody. Słow. × Deszczem a. ×dżdżem = *obficie, licznie:* Deszczem padają na niego żarty. Dziś policzki dżdżem spadają. L. **3.** astr.: a) D. gwiaździsty = *obfity przebieg meteorów.* b) D. kamienisty = *spadek aerolitów.* **4.** bot.: D. złoty p. **Szczodrzenica.** Zdr. **Deszczyk.** Zgr. **Deszczysko.** <DŻDŻ>

×**Deszczarnia, i,** lm. **e** *studnia z wodą deszczową, cysterna.*

[**Deszcząłka, i,** lm. **i**] p. **Deska.**

×**Deszczenie, a,** blm., czynność cz. **Deszczyć.**

Deszczka, i, lm. **i l.** p. **Deska:** Przewróć kroniki od deszczki do deszczki. Orzech. Wyliczył im od deszczki do deszczki wszystkie ich łotrowskie sprawy. Biel. M. (= *szczegółowo, od A do Z*). **2.** [D.] = a) *poddennica u wozu.* b) *ławka przy warsztacie tkackim.* c) *pręt przy sieci rybackiej.* **3.** † *grobowa deska, trumna:* D. to wszystka osiadłość. Rej. A on zdycha opiły chłop, zsiadł z konia, na deszczce jedzie. Rej. <p. Deska>

† **Deszczkowy** przym. od **Deszczka,** *z deszczek złożony:* Żywność pod przykryciem deszczkowym. Leop.

Deszczochron, u, lm. **y** **I.** *parasol do ochrony od deszczu.* **2.** bot. p. **Bedłka.** < DŻDŻ + CHRON >

Deszczomierz, a, lm. **e, Hyetometr, Ombrometr, Pluwjometr, Udometr** fiz. *przyrząd do mierzenia ilości opadu wodnego w postaci deszczu i śniegu:* D. samopiszący = *zapisujący automatycznie ilość spadłej wody,* in. o m b r o m e t r o g r a f. < DŻDŻ+MIAR >

† **Deszczonosy** p. **Deszczonośny:** Deszczonosa tęcza. Bardz. <DŻDŻ+NIOS>

×**Deszczonośny,** † **Deszczonosy,** ×**Dżdżonośny,** ×**Dżdżenośny** *deszcz przynoszący:* Chmura deszczonośna.

×**Deszczorodny,** ×**Deszczorody** *deszcz rodzący, dżdżysty.* < DŻDŻ+ROD>

×**Deszczorody** p. **Deszczorodny:** Smutnej jesieni szczątek D. L.

Deszczownik, a, lm. **i l.** bot. p. **Nogiet. 2.** † zool. p. **Siewka.** <DŻDŻ>

[**Deszczowny**] *dżdżysty.*

Deszczowy, † **Dżdżewy,** † **Dżdżewny,** × **Dżdżowy** przym. od **Deszcz:** Woda deszczowa (*=deszczówka*). Chmura deszczowa. Dół D. (= *utworzony przez wodę deszczową*). ×Glista deszczowa a. ×robak D. = *dżdżownik.* Deszczowa kąpiel = *spuszczanie z wysokości wody w postaci kroplistej na ciało,* in. n a t r y s k, p r y s z n i c. ×Dzień D.=*dżdżysty:* Dzień siedm braci D. jest bez pożytku i bez wygody. Prz. [Trawa deszczowa] = *której skoszenie sprowadza deszcz.* < DŻDŻ >

Deszczówka, i, lm. **i l.** a. [**Deżdżówka**] *woda deszczowa.* **2.** *rodzaj wina cienkiego, cienkusz, lura.* **3.** ×*parasolka od deszczu.* **4.** [D.] p. **Ukleja.**

Deszczułeczka, i, lm. **i** p. **Deska.**

Deszczułka, i, lm. **i l.** p. **Deska. 2.** a. [**Szponga**] *deseczka pomiędzy szczeblami u wozu.*

×**Deszczyć, y, ył,** [**Dyszczyć**] (o deszczu) *padać; w postaci deszczu a. na podobieństwo deszczu spadać:* Z oczu łzy im deszczą. Przyb. <DŻDŻ>

Deszczyk, u, lm. **i** p. **Deszcz.** Przen.: D. łez rzęsisty. Przyb.

Deszczysko, a. lm. **a m. a. ni.** p. **Deszcz:** D. plaży, aż strach. Krasz.

×**Deszczysty** p. **Dżdżysty.**

×**Deszkiepcja, i,** lm. **e** p. **Despekt:** Proszę o danie mi satysfakcji z powodu deszkiepcji, jaka mnie spotkała. Jeż. <Przestawka i sld. do Kiep>

×**Deszkiept, u,** lm. **y** p. **Despekt:** Po takim deszkiepcie dostał ś. do Warszawy. Rzew.

! **Deszosować się, uje ś., ował ś.** *zdjąć obuwie, rozzuć ś.* <Fr. se déchausser>

! **Deszosowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Deszosować ś.**

×**Deszpekt, u,** lm. **y** p. **Despekt:** Za taki D. utopię ś. w kieliszku. Byk.

[**Deszperak, ka,** lm. **cy** a. **ki**] p. **Desperat.**

† **Deszpot, a,** lm. **ci** p. **Despota:** D. był wygnan od Wołochów. Paszk.

Deszyfrować, uje, ował p. **Decyfrować.** <Fr. déchiffrer>

Deszyfrowanie, a, blm., czynność cz. **Deszyfrować:** Oko, zniewolone do mozolnego deszyfrowania nowych liter i znaków. Sm.

Deszynk, u, blm. rzem. *obowiązkowe wsparcie czeladnika, zostającego bez roboty, udzielane przez każdego majstra.* <Nm. Geschenk>

Detaksacja, i, blm. p. **Detaksowanie:** Sporządził detaksację sprzętów. Jeż. <Now., niby Łć., z Łć. de- = wy, od + Taksa, Nm. Detaxation>

Detaksator, a, lm. **rzy** a. **owie** *ten, co detaksuje, taksator:* Byli to detaksatorowie, którzy biegali grabić i oceniać ruchomość. Rog. <p. Detaksacja; Nm. Detaxator>

Detaksować, uje, ował *oznaczać wartość, oszacowywać, oceniać:* Umiał ich D. od jednego rzutu oka. Jeż. <Nm. detaxiren>

Detaksowanie, a, blm., **Detaksacja** czynność cz. **Detaksować,** *ocena.*

Detal, u, lm. **e** *szczegół, oddzielna okoliczność:* Opowiadać z detalami. <Fr. détail>

Detalicznie przys. od **Detaliczny:** Pamiętać wszystko D.

Detaliczny *szczegółowy, drobiazgowy:* Handel D. (*=polegający na sprzedaży towarów w drobnych częściach*).

Detalista, y, lm. **ści** *kupiec, prowadzący handel detaliczny.*

Detalizować, uje, ował *opisywać szczegółowo, wyszczególniać.* <Z Fr. détailler>

Detalizowanie, a, blm., czynność cz. **Detalizować.**

×**Detaszować, uje, ował** dok. (o wojsku) *wysłać, wyprawić, komenderować, odkomenderować:* Zgromadziła ś. cała siła wojska koronnego,

prócz detaszowanych ku Narwi oddziałów. T. K. <Fr. détacher>

×**Detaszowanie, a,** blm., czynność cz. **Detaszować.**

[**Detek, tka,** lm. **tkl**] p. **I. Dydek.**

Detektyw, a, lm. **owie** *ajent policji śledczej, łapacz:* Pojawił ś. komisarz policji w asystencji dwuch detektywów. Rog. <Ang. detective>

Detencja, i, blm. *ujęcie, zatrzymanie, przytrzymanie, uwięzienie.* <Łć. detentio>

Detencyjny przym. od **Detencja:** Areszt D. (*=więzienie śledcze; areszt przed wyrokiem*).

Detentor, a, lm. **rowie** a. **rzy** *ten, co zatrzymuje coś (wbrew prawu), przywłaszczyciel:* Każdy wejrzałby bliżej w prawo detentorów wspólnej własności króla i narodu. <Łć. detentor>

×**Deterjoracja, i,** lm. **e** (o dobrach i budowlach) *przyprowadzenie do złego stanu, popsucie, uszkodzenie, zrujnowanie.* <Z Łć. deteriorare=uszkodzić>

Determinacja, i, blm. fil. **I.** w logice = *ograniczenie pojęcia pod względem zakresu przez zbogacenie go pod względem treści.* **2.** w psychologji=*postanowienie, zdecydowanie ś.;* czasami zam. *wyznaczenie.* **3.** posp. *stanowczość.* **4.** *uwarunkowanie przyczynowe:* D. woli. D. zjawiska. <Łć. determinatio>

Determinant, a, lm. **y** mat. p. **Wyznacznik.**

Determinista, y, lm. **ści** fil. *zwolennik, wyznawca determinizmu.* <Fr. déterministe>

Deterministka, i, lm. **i** forma ż. od **Determinista.**

Deterministycznie przys. od **Deterministyczny:** Objaśniać D. Odbywać ś. D.

Deterministyczny przym. od **Determinizm:** Pogląd D. Wola deterministyczna (= *przyczynowo uwarunkowana, zależna*).

Determinizm, u, blm. fil. **I.** *teorja bezwzględnego uwarunkowania przyczynowego zjawisk, pogląd, według którego wszystko ś. dzieje według określonych praw przyrody.* **2.** w teodycei=*teorja woli boskiej, ograniczonej przez samą naturę Boga.* **3.** w psychologji=*teorja woli przyczynowo uwarunkowanej.* **4.** zam. *zależność przyczynowa.* <Fr. déterminisme>

Determinować, uje, uwał I. *określać, oznaczać.* **2.** kogo do czego=*przywodzić do pewnego postanowienia, skłaniać.* **D. ś. I.** *być określanym, oznaczanym:* Są to ludzie, których wartość determinuje ś. faktami, od nich niezależnemi. Kasz. **2.** *decydować ś., postanawiać, przedsiębrać:* Determinował ś. oddalić z tego kraju. Skar. <Łć. determinare>

Determinowanie, a, blm., czynność cz. **Determinować:** Układy biologiczne służą do określania czyli determinowania istot.

Determinowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Determinować ś.**

Determinowany I. im. od **Determinować. 2.** ×*odważny, śmiały, zdecydowany na wszystko.*

[**Detko, a,** lm. **a**] *strach na dzieci.*

×**Detonacja, i,** lm. **e I.** *śpiew fałszywy; zniżenie głosu w śpiewie.* **2.** chem. i woj. *huk przy wybuchu, wystrzale.* <Fr. détonation>

Detonator, a, lm. **y** *nabój, służący do wywołania wybuchu.* <Now. z Łć. detonare>

Detonować, uje, owal I. ×*wybuchać, eksplodować.* **2.** muz. *fałszywie śpiewać, niedociągać a. przeciągać nuty.* **3.** kogo = *onieśmielać, zbijać z pantałyku.* **D. ś.** *mieszać ś., tracić rezon, dekoncertować ś., konfundować ś.* <Łć. detonare>

Detonowanie, a, blm., czynność cz. **Detonować.**

Detonowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Detonować ś.**

×**Detraktor, a,** lm. **rowie** a. **rzy** *szkodzący ludziom, mającym rozgłos; ganiciel, obmowca.* <Łć. detractor>

×**Detrektacja, i,** blm. *zapieranie ś., zaprzeczanie, negowanie.* <Łć. detrectatio>

Detronizacja, i, blm. p. **Detronizowanie.** < Ze Śr. Łć. dethronare>

Detronizować, uje, owal *strącać z tronu, pozbawiać władzy monarszej.* < Śr. Łć. dethronare, skąd Fr. détrôner>

Detronizowanie, a, blm., **Detronizacja** czynność cz. **Detronizować.**

×**Detrunkacja, i,** lm. **e** p. **Detrunkowanie.** <Łć. detruncatio>

×**Detrunkować, uje, owal** (o pieniądzach) *odtrącać, potrącać, wytrącać.* <Łć. detruncare>

×**Detrunkowanie, a,** blm., ×**Detrunkacja** czynność cz. **Detrunkować.**

×**Detryment, u,** lm. **y** *szkoda, strata, uszczerbek, ubytek:* W tym miał marszałek D., że zaraz na początku mojej propozycji nie słuchał. Mat. <Łć. detrimentum>

Dewaluacja, i, lm. **e, Dewalwacja** ekon. *przyjęcie wartości pieniędzy papierowych, jaka w czasie kursu przymusowego wyrobiła ś. faktycznie, za podstawę prawną wymiany tych pieniędzy na kruszec.* <Now. z Łć. de=wy, od + valere = mieć wartość, Nm. Devaluation, Devalvation>

Dewalwacja, i, lm. **e** ekon. p. **Dewaluacja.**

Dewastacja, i, lm. **e** p. **Dewastowanie.** <Now. z Łć. devastare=pustoszyć>

Dewastator, a, lm. **rzy** a. **owie** *ten, co dewastuje, niszczyciel.* <Śr. Łć. devastator>

Dewastować, uje, owal *niszczyć, pustoszyć, rujnować:* D. majątek przed licytacją. <Łć. devastare>

Dewastowanie, a, blm., **Dewastacja** czynność cz. **Dewastować.**

[**Deweldrek, u,** blm.] p. **Asafetyda.** <Nm. Teufelsdreck=dosł. czarcie łajno>

Dewena, y, blm. *upadek energji, przygnębienie.* <Now. z Łć. de- = wy, od+Wena>

×**Dewinacja, i,** blm. *wróżenie, przepowiadanie; zdolność do wróżenia.* <Łć. divinatio, pod wpływem Fr. devination>

×**Dewinkować, uje, owal** *zjednywać sobie, pozyskiwać, ujmować, zobowiązywać, kaptować, rozbrajać:* Hojnością, szczerością wszystkich dewinkujesz. Jeżow. Starała ś. męża cierpliwością D. Mat. Senatorowie podobno ś. temu nie będą przeciwili, bo je sobie król umie D. Bart. <Łć. devincire>

×**Dewinkowanie, a,** blm., czynność cz. **Dewinkować.**

Dewiza, y, lm. **y I.** *godło, hasło, zasada, prawidło, maksyma.* **2.** w lm. han. *weksle kupieckie, wystawione na zagranicę i płatne w monecie obcej:* Kurs dewiz=*cena, jaką na rynkach jednego państwa płaci ś. za weksle, płatne na rynkach państwa innego.* <Fr. devise>

Dewizka, i, lm. **i** *łańcuszek od zegarka.* <p. Dewiza>

×**Dewjacja, i,** lm. **e** *zbaczanie z drogi, błądzenie.* <Fr. déviation>

Dewocja, i, blm. *gorliwe spełnianie praktyk religijnych, nabożność, pobożność:* Osiąść na dewocji w klasztorze. <Łć. devotio>

Dewocjonalja, ów, blp. *drobne przedmioty do użytku religijnego (np. medaliki, krzyżyki, obrazki i t. p.).* < Śr. Łć. devotionalia lm. ni. >

×**Dewocki,** ×**Dewotny** przym. od **Dewot:** Dewocko-sekciarskiego pokroju gieszefciarze. <p. Dewot>

Dewolucja, i, blm. praw. *przejście prawa do czegoś na kogo innego.* <Fr. dévolution>

Dewolucyjny przym. od **Dewolucja:** Ludwik XIV, zaczynając wojnę dewolucyjną z Hiszpanją, zaniechał kandydatury Kondeusza. T. K.

Dewon, u, blm. gieol. *grupa skał osadowych paleozoicznych, młodszych od syluru.* <Od nazwy prowincji Ang. Devon>

Dewoński gieol. przym. od **Dewon:** Formacja dewońska p. **Formacja.**

Dewot, a, lm. **ci** *człowiek pozornie a. przesadnie pobożny, bigot, nabożniś, świętoszek.* <Łć. devotus>

Dewotka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Dewot:** Nabożny, jak D. kalwaryjska. Prz. (*=obłudnik, faryzeusz*). **2.** ×*zakonnica trzeciej reguły św. Franciszka.* Wej.

×**Dewotny** p. **Dewocki.**

[**Deza, y,** lm. **y**] *kadź na mleko.* <Nm. [döse]; stąd też Dzieża>

Dezabil, u, lm. **e, Dezabilka,** ×**Desabilka** *ubiór damski domowy, ranny a. nocny, negliż:* Ranny i wieczorny D. Orzesz. <Fr. déshabillé>

Dezabilka, i, lm. **i** p. **Dezabil:** W rannej dezabilce i w wygodnych patynkach. Hof.

Dezabilować się, uje ś., owal ś. *rozbierać ś., negliżować ś.* <Fr. se déshabiller>

Dezabilowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dezabilować ś.**

Dezaprobacja, i, lm. **e** p. **Dezaprobowanie:** Z pod barwy pochwał wydobywają ś. wady i dezaprobacje. Lel. <Fr. désapprobation>

Dezaprobować, uje, owal *nie aprobować, nie pochwalać, ganić, potępiać:* Waszeć sam pokaż, że młode głupstwo dezaprobujesz. Krasz. <Złacińszczenie Fr. désapprouver>

Dezaprobowanie, a, blm., **Dezaprobacja** czynność cz. **Dezaprobować.**

Dezarmacja, i, blm. p. **Dezarmowanie:** List, donoszący o zwinieniu czyli dezarmacji części wojsk naszych na Ukrainie. And. <Złacińszczenie Fr. désarmement>

Dezarmować, uje, owal, Dyzarmować (o wojsku) *zwijać, rozbrajać:* Wpada porucznik z oznajmieniem, że wojsko dezarmują. Ochoc. <Fr. désarmer>

Dezarmowanie, a, blm., **Dezarmacja** czynność cz. **Dezarmować.**

! **Dezasymilacja, i,** blm. *proces, polegający na powstawaniu różnic:* W miarę tego, jak normalna i towarzyska osobistość ustępuje przed ekstrawagującą, odbywa ś. i D. Spas. <Now. z Łć. de=wy, od+Łć. assimulo=upodobniam>

! **Dezawantaż, u,** lm. **e** *strata, szkoda, niekorzyść, ujma, ubytek.* Na D., przys.=*niekorzystnie.* <Fr. désavantage>

! **Dezawantażownie** przys. od **Dezawantażowny:** Wyglądać D.

! **Dezawantażowny** przym. od **Dezawantaż,** *niekorzystny.*

! **Dezelować, uje, owal** p. **Dezolować.**

! **Dezelowanie, a,** blm., czynność cz. **Dezelować:** Przyjaciół swoich od dezelowania nieprzyjacielskiego obronił. Mat.

[**Dezenter, a,** lm. **owie** a. **rzy**] p. **Dezerter.**

[**Dezenterja, i,** blm.] p. **Dysenterja.**

[**Dezenterka, i,** lm. **i**] p. **Dezerterka.**

[**Dezenterować, uje, owal**] p. **Dezerterować.**

Dezercja, i, blm. *ucieczka z wojska;* wog. *ucieczka, uciekanie, zbiegostwo:* Pełno skarg na dezercję kmieci. Rol. Sąsiedzi, z racji dezercji poddanych, robią najazdy. Rol. Żart.: Szlafmyca, na bakier zsunięta, miała ś. ku dezercji. Rol. Przen.: D. ze stronnictwa (= *wycofanie ś., odstępstwo*). <Łć. desertio>

Dezerta w wyrażeniu: Arabja D. a. Besarabja D.=*pustka:* W tej dezertej Arabji. Fred. A.

† **Dezertaty, ów,** blp. p. **Dezerty.**

Dezerter, a, lm. **rzy** a. **owie,** ×**Dezertor,** [**Dezenter, Dyzenter**] *zbieg, uciekinier, szczeg. z wojska.* Przen.: D. stronnictwa (= *odstępca, zdrajca*). Żart.: D. z Powązek (*=człowiek blady i mizerny, jak trup*). Wygląda, jak D. z katafalka. Prz. <Fr. déserteur>

Dezerterka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Dezerter. 2.** [D. a. **Dezenterka**] *dezerterowanie, ucieczka z wojska.*

Dezerterować, uje, owal, Dezertować, [**Dezenterować**] *być dezerterem, uciekać:* D. ze szkół nie chciałem. Krasz. Nie pozwoliłbym mu D. ze świata. Bał. (= *oddalać ś. od świata*). <Fr. déserter>

Dezerterowanie, a, blm., czynność cz. **Dezerterować.**

×**Dezertor, a,** lm. **rzy** a. **owie** p. **Dezerter:** Podły D. mojej siostry. Boh. (*=zdrajca*). <Łć. desertor>

Dezertować, uje, owal p. **Dezerterować:** Z mojej chorągwi tylko dwuch ludzi dezertowało. Mat. Mój oddział rycerzy z rózgami (= dukatów) dezertował ode mnie i przeszedł do jego kieszeni. Korz. <Fr. déserter>

Dezertowanie, a, blm., czynność cz. **Dezertować.**

† **Dezerty, ów,** blp., † **Dezertaty** *dobra ziemskie, opuszczone przez właściciela:* D. czyli pustkowia, opuszczone przez kmieci. Paw. <Łć. deserta lm. ni.=puste>

[**Dezka, i,** lm. **i**] p. **Deska.**

Dezobliżantka, i, lm. **i** *rodzaj powozu krytego na jedną a. dwie osoby:* Taradajka za koczem, koczyk za karocą, tam znów dezobliżantki. Moraw. <Fr. désobligeante>

Dezodoryzacja, i, blm. p. **Dezodoryzowanie.** <Now. z Łć. odor=zapach>

Dezodoryzować, uje, owal *pozbawiać przykrego zapachu, odwaniać.*

Dezodoryzowanie, a, blm., **Dezodoryzacja** czynność cz. **Dezodoryzować.**

×**Dezoksydacja, i,** blm. chem. p. **Odtlenienie.** <Fr. désoxydation>

×**Dezolacja, i,** blm. **1.** p. **Dezolowanie. 2.** *rozpacz, desperacja.* <Łć. desolatio, ze znaczeniem Fr. désolation>

×**Dezolować, uje, owal,** ! **Dezelować,** [**Dyzelować, Delezować**] *psuć, niszczyć, rujnować.* <Łć. desolare>

×**Dezolowanie, a,** blm., ×**Dezolacja** czynność cz. **Dezolować.**

Dezorganizacja, i, blm. p. **Dezorganizowanie.** <Fr. désorganisation>

Dezorganizować, uje, ował *wprowadzać nieład, rozprzęgać, rozstrajać.* <Fr. désorganiser>

Dezorganizowanie, a, blm., **Dezorganizacja** czynność cz. **Dezorganizować.**

Dezyderat, u, lm. **y** *żądanie, życzenie:* Na urzeczywistnienie tego dezyderatu długo czekać nam przyjdzie. Kraus. < Łć. desideratum im. ni.=dosł. pożądane>

Dezygnacja, i l. blm. p. **Dezygnowanie:** Brał przodek a. wskutek dezygnacji ze strony poprzednika, a. dzięki elekcji z dołu. Mał. **2.** lm. **e** *spis towarów ubezpieczonych w towarzystwie asekuracyjnym.* <Łć. designatio>

Dezygnować, uje, ował, ×**Desygnować** *mianować, wyznaczać, naznaczać, przeznaczać:* Dezygnowany następca. Dezygnowano go na superarbitra. <Łć. designare>

Dezygnowanie, a, blm., **Dezygnacja** czynność cz. **Dezygnować.**

Dezynfekcja, i, blm. chem. i lek. *oczyszczanie tkanin a. przestrzeni, zawierających w sobie szkodliwe dla zdrowia istoty,* in. o d k a ż a n i e, o d w i e t r z a n i e, o d r a ż a n i e. <Fr. désinfection>

×**Dezynfekcjonować, uje, ował** p. **Dezynfekować.** ×**D. ś.** *podlegać dezynfekcji.* Przen.: Kwarantany, gdzie ś. dezynfekcjonują książki i dzienniki europejskie *(=ulegają cenzurze).* <Złacińszczenie Fr. désinfecter>

×**Dezynfekcjonowanie, a,** blm., czynność cz. **Dezynfekcjonować.**

×**Dezynfekcjonowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dezynfekcjonować ś.**

Dezynfekcyjny przym. od **Dezynfekcja:** Środki dezynfekcyjne. Zakład D. Kamera dezynfekcyjna=*izba do odwietrzania,* in. o d w i e t r z a l n i a.

Dezynfekować. uje, ował, ×**Dezynfekcjonować,** ×**Dezynfektować** *poddawać dezynfekcji, odwietrzać, odkażać, odrażać.* <Fr. désinfecter>

Dezynfekowanie, a, blm., czynność cz. **Dezynfekować.**

Dezynfektor, a l. lm. **rzy** a. **owie** *ten, co dezynfekuje:* D. miejski. **2.** lm. **y** *przyrząd do dezynfekowania:* D. parowy.

×**Dezynfektować, uje, ował** p. **Dezynfekować.**

×**Dezynfektowanie, a,** blm., czynność cz. **Dezynfektować.**

Dezyntegracja, i blm. fil. *rozluźnianie ś., rozprzęganie ś. czegoś, co jest zcalone.* <Now. z Łć. de=wy, od+integer=cały>

Dezyntegrator, a, lm. **y** *maszyna do rozdrabniania suchej rudy a. gliny,* in. r o z b i j a c z, r o z d r a b n i a c z.

Dezynwoltura, y, blm. *zbyt swobodne zachowanie ś., rozrzucanie ś.:* Fantazja i dziwna D. zdumiewa przechodniów. Zap. Czajski posuwał do ostatnich granic modną dezynwolturę. Łoś. <Fr. désinvolture, z Włos. disinvoltura>

† **Deżdż, dżdżu,** ×**dżdża,** lm. **dżdże,** † **deżdże,** [**deżdże**] p. **Deszcz.**

[**Deżdżówka, i,** blm.] p. **Deszczówka.**

Deżur, u, lm. **y** p. **Dyżur.**

! **Deżurstwo, a,** lm. **a** p. **Dyżur:** D. majora Palena. Rol.

Dębak, a, lm. **i l.** p. **Dębczak:** D. trzeszczy, Niemiec (a. a Żyd) wrzeszczy. Prz. **2.** blm. *rodzaj wina cierpkiego a. zbyt wytrawnego.* **3.** [D.] *rodzaj grzyba.* <DĘB>

[**Dębary, ego,** blm.] *silacz (w bajkach).*

Dębczak, a, lm. **i, Dąbczak,** † **Dębiec l.** a. † **Dębczyna,** × **Dębica,** × **Dąbiec** *młody dąb, dąbek:* Póki D. młody, da ś. nagiąć do ziemi. Prz. **2.** a. **Dębak,** † **Dębel,** † **Dębowiec,** † **Dubiec,** ×**Dąbień** *kij dębowy:* Niech tłuką dębczaki odważne ręce. Bardz.

† **Dębczyna, y,** lm. **y l.** p. **Dębczak:** Liście z młodej dębczyny. Sien. **2.** p. **Dąbrowa.** Zab. **3.** [D.] *dębina.*

Dębczysko, a, lm. **a** m. **i** ni. p. **Dąb.**

Dębek tylko w wyraż.: Dębkiem stanąć=*stanąć dęba, na tylnych łapach:* Ja stanę na łapy dębkiem. Mick. <DĘB>

† **Dębel, bla,** lm. **ble** p. **Dębczak:** Niechaj ś. strzegą dębla. Pot. <DĘB z końcówką Nm.>

[**Dębiałki, łek,** blp.] p. **Galas.**

Dębianka, i, lm. **i l.** częś. w lm. p. **Galas. 2.** [D.] *żołądź.* <DĘB>

Dębiany l. p. **Dębowy:** Obuwie dębiane. Goł. **2.** ×*z liści dębowych.*

Dębiarnia, i, lm. **e, Farbenhauz** garb. *warsztat z kadziami do garbowania.*

[**Dębiarz, a,** lm. **e**] *garbarz.*

×**Dębiasty** *podobny do dębu:* Kolor D. Troc. *(=podobny do koloru liści dębowych).* Człowiek D. Ban. *(=tęgi, barczysty, sążnisty).*

Dębica, y, lm. **e l.** † p. **Dąbrowa.** Mącz. **2.** ×p. **Dębczak.** Ban. **3.** ×*kobieta wysoka, gidja, olbrzymka.* Ban.

Dębić, i, ił l. *zdejmować korę z dębów.* **2.** a. ×**Dębować** *skóry korą dębową wyprawiać, garbować:* Dębiona skóra. Kn. **3.** *wydostawać coś z trudnością.* **4.** *uczyć ś. z trudem, kuć, dukać, ślęczeć:* D. lekcje. **5.** † *wstrzymywać, hamować, powściągać; uciskać:* Aeolus tarasem dębi wiatry. Żebr. Abo owy stradjotki toć dziś bardzo dębią kmiotki. Rej. <DĘB>

† **Dębie, a,** lm. **a** zb. *dęby:* O dębiu leśnym (de quercubus silvarum). St. wiśl.

† **Dębiec, bca,** lm. **bce** p. **Dębczak:** Kazał ich dębcami wychłostać. Paszk.

Dębieć, eje, ał l. p. **Dębnieć:** Kartofle dębieją *(=twardnieją).* **2.** mul. (o ścianach świeżo pobielonych) *pokrywać ś. plamami wodnistemi z powodu braku przewiewu.* **3.** ucz. *głupieć, baranieć:* Zawsze dębieje przy lekcji.

† **Dębien, bna, blm.** p. **Dębień:** Miesiąca dębna.

Dębienie, a, blm. **l.** czynność cz. **Dębić. 2.** czynność cz. **Dębieć.**

† **Dębień, bnia,** blm., † **Dębien** *kwiecień.* B. Sz.

Dębik, a, lm. **i, Sylinica, Sylnica** bot. (dryas) *roś. z rodziny różowatych.*

† **Dębikufel, fla,** lm. **fle** *pijak, pijanica, opój:* Nadgrobek pijanicy: tu D. leży. Koch. <DĘB+Kufel>

Dębina, y, lm. **y l.** *dąb:* Niechaj w las idzie pytać ś. dębiny, kto jej dał patent rosnąć nad wszystkie krzewiny. Mick. Jak D. pęka, wół od trawy stęka. Prz. **2.** p. **Dąbrowa:** Tam na górze D. Pśń. **3.** *drzewo dębowe:* Grodek z dębiny mocnej zbudujem. Sienk. Zdr. **Dębinka.** <DĘB>

Dębinka, i, lm. **i l.** p. **Dębina. 2.** ×*pałka dębowa.*

† **Dębinny** p. **Dębinowy:** Dębinna brama. Kn.

† **Dębinowy,** † **Dębinny** przym. od **Dębina:** Dębinowa brama. Kn.

×**Dębionka, i,** lm. **i** p. **Galas.**

Dębisko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Dąb.**

×**Dębisty** *pełen dębów, zarosły dębami.*

Dębniaczek, czka, lm. **czki** p. **Dębniak.**

Dębniak, a a. **u,** lm. **i l.** *karłowaty dąb, na końcu dąbrowy rosnący.* Pol. **2.** † p. **Dąbrowa:** Blizko Dodony był D., w nim gołębie. Warg. **3.** bot. p. **Siniak. 4.** kuch. *rodzaj miodu do picia:* Trzymał roztruchanik, dębniakiem wypełniony. Sienk. Zdr. **Dębniaczek.** <DĘB>

Dębnica, y, lm. **e, Farba** garb. *płyn zawierający garbnik:* D. wyciągowa (= *wyciąg z materji garbnikowej).* D. zgniła (= *płyn wycieńczony, pozbawiony garbnika).*

Dębnicowy garb. przym. od **Dębnica:** Kadź dębnicowa. Skóra dębnicowa p. **Skóra.**

Dębnieć, eje, ał, Dębieć l. *nabierać twardości właściwej dębowi, twardnieć.* **2.** *tracić właściwy smak, stawać ś. niesmacznym, jełczeć:* Kartofle dębnieją. Wino dębnieje.

Dębnienie, a, blm., czynność cz. **Dębnieć.**

[**Dębnik, a,** lm. **i**] **l.** p. **Dąbrowa. 2.** † p. **Galas. 3.** *kora dębowa, używana do garbowania.*

Dębny l. † *mający kolor liści dębowych:* Między gołębiami do wsadzania w nowy gołębiniec najlepsze są dębne, po nich siwe. Trzyc. **2.** ×*dobrze wyprawiony, dobrze garbowany:* Dębna skóra. Ban. **3.** [Dębne jaje] = *grzyb dębniak.*

Dębonosek, ska, lm. **ski** zool. p. **Dziwonia.** <DĘB+NOS>

† **Dębosiek, a,** lm. **owie** *ten, co dęby ścina.* <DĘB+SIEK>

×**Dębować, uje, ował** p. **Dębić.** <DĘB>

×**Dębowanie, a,** blm., czynność cz. **Dębować.**

† **Dębowiec, wca,** lm. **wce** p. **Dębczak:** Twardym go zagłuszył dębowcem. Żebr.

[**Dębowiny, in,** blp.] *kuchy dębowe.*

Dębowo p. **Dębowy.**

Dębowy l. a. **Dębiany** przym. od **Dąb:** Kora dębowa. Drzewo dębowe. ×Słowa dębowe = *chłosta, plagi:* Kto gardzi słowy prostemi, tego trzeba dębowemi. Kn. Na taką kwestję odpowiedź dębowa. Min. Księżyc pół nieba przepłynął i patrzył drugą stroną dębowej ulicy. Słow. (= *z dębów złożonej, dębami wysadzanej).* Na dębowo = *na kolor dębowy:* Stół na dębowo malowany. Bał. † Delja dębowa = *daw. sposób leczenia przymiotu:* Nieszczęsna miłość szaty wymyśliła nowe, paniom metle, mężczyznom delije dębowe. Pot. Przen.: Dębowe to jakieś chłopy. Sienk. (=*mocne, silne, krzepkie).* † **D., ego,** lm. **e** i [**D.**] rz. *kij z drzewa dębowego:* Kto ś. nie porusza słowy, tego porusza D. Kn. **2.** bot.: a) Gąbka dębowa p. **Huba.** b) [Dębowe jabłko] p. **Jabłko.** c) [Dębowe kulki, orzechy, wyrostki] p. **Kulka.** d) [Dębowa paproć] p. **Paproć.** <DĘB>

Dębówka, l, lm. **i l.** *wódka nalana na pączki dębowe:* Trzy myśliwskie wódki: topolówka z pączków, D. także z pączków i jałowcówka. Pol. **2.** [**D.**] *żołądź:* Gdy deszcz w Jakóbówkę, straci dąbek dębówkę. Prz.

† **Dębrze, a,** lm. **a** *las, bór.* <DEBR, ze sld. do DĘB>

Dęcie, a, lm. **a** czynność cz. **Dąć:** Hutarz dęciem szkło w rozmaite kształty utwarza. Pilch. Zefiry pod me nogi ciche swoje dęcia składają. Min. (=*powiewy, podmuchy).* <DM>

Dęcie się, a ś., blm., czynność cz. **Dąć ś.**

Dęczak, a, lm. **i** *rodzaj świdra, używany na okrętach i statkach.* <Może denczak, od Dno>

Dęfry, ów, blp. fortep. p. **Tłumik.** <Nm. Dämpfer>

Dęga, i, lm. **i l.** p. **Dąga:** Jeśli mróz tęgi, szczep gonty i dęgi. Prz. Że ś. trzeba aż do ziemi, jak D. chylić. Mick. **2.** lek. (vibex) *pręga z uderzenia krwią podbiegła,* in. pęga, ×pąga: W czerwonych dęgach ciało na grzbiecie ś. wzdyma. Dm.

×**Dęga, i,** lm. **i** p. **Dzięga.**

Dęsta, y, lm. **y** bot. (hiraea) *roś. z rodziny łonozlitowatych.* <?>

† **Dęstować, uje, ował** kuch. *dusić:* Dęstowany sos = *wyduszony, zgęstniały.*

Dęta, y, lm. **y** prow. p. **Dętka.**

Dętka, i, lm. **i l.** *bąbel na płynie, bańka:* Czy widziałeś te bańki na wodzie, te z piany dętki? Min. **2.** a. [**Dątki** lm.] *perełka dęta, paciorek dęty:* Kramarze perłami dętki zowią, rubinami szkiełka. Pot. **3.** a. [**Dęta**] *piłka dęta.* **4.** kuch. *rodzaj leguminy z owoców na miazgę tłuczonych, suflet.* **5.** [D.] = a) *zawieja.* b) *wydymanie ś. przy biegunce.* <DM>

×**Dęto** przys. od **Dęty:** Niektóre sprawy podobne do złotników, co D., a nie odlewano robią. Pilch.

×**Dętość, i,** lm. **i** rz. od **Dęty,** *próżnia, jama:* Płuca zawarte są w dętości piersi, między żebrami rozciągającej ś.

Dęty l. im. od **Dąć:** Szkło dęte. **2.** Instrumenta dęte = *narzędzia muzyczne, których tony powstają przez drganie słupa powietrza.* × Muzyka dęta = *na instrumentach dętych.* **3.** *pusty, próżny, wydrążony:* Piłka dęta (=*dętka).* Cegła dęta. ×Robota dęta. L. (= *wyroby dęte, zawierające próżnię).* Cymbały dęte. Zim. Raka dęte nogi. Otw. Kij D., w którym miecz bywa. Mącz. (=*pochwa).* **4.** [D.]: D. płaszcz p. **Bucha.** Dęta trumna p. **Trumna. 5.** anat.: † Żyła dęta p. **Żyła. 6.** lek.: Bóle dęte p. **Ból.** <DM>

[**Dgo dgo!**] *nawoływanie krów i . łów.*

Di- p. **Dy-.**

×**Diakustyka** (di-akustyka), **i,** blm. *część akustyki o załamywaniu ś. głosu i o rozchodzeniu ś. jego w różnych środkach.* <Now. z Gr. dia = prze(z)+Akustyka>

Diba, y, blm. *materja turecka lita, złotogłów* <Tur. (z Prs.) diba>

[**Didja, i,** lm. **e**] p. **Gidja.**

[**Didko, a,** lm. **owie**] p. **Dydko:** Kto mocniejszy, D. czy upiór? Sienk. Wygląda, jak D. na słomianych nogach. Prz. <Ukr. did'ko>

[**Didlumdaj!**] *okrzyk radosny.*

Didryk, a, lm. **i** zool. (cuculus auratus) *ptak z rodziny kukułek.* <? Dźwn.>

† **Died, a,** lm. **owie** p. **Dziad:** Jedwabne słowa, bracisieńku, ojczeńku, diedu. Klon. <Zmieszanie Ukr. did z Brs. dzied>

Dielektryczny (di-elektryczny) fiz. *nie przepuszczający elektryczności:* Ciało dielektryczne = *nieprzewodnik elektryczny, izolator.* <Now. z Gr. dia = prze-+Elektryczny>

Diesiatina, y, lm. **y** *jednostka miar powierzchni w Rosji = 2400 sążeni kwadratowych.* <Ros. desjatina>

Difenbachja, i, lm. **e** bot. p. **Dyfenbachja.**

×**Dig, u,** lm. **i** p. **Dyg.**

[**Dignere**] p. **Dygnerys:** Sprawić D.

[**Dikse!** a. **Dzikse!**] *poganianie koni na lewo.*

Diksurować, uje, ował p. **Dyskurować:** Mybyśmy diksurowali i poczciwość cudzą takso-

wali. Rol. <? Sld. do Łć. dixi, czasu przeszłego od dicere=mówić>

Diksurowanie, a, blm., czynność cz. **Diksurować.**

[**Dikula, i,** lm. **e**] p. **Dzikula.**

×**Din di don!** p. **Dendele!**: Dzwonica użyteczną naukę dla mnie dała: din di don, din di don! L. <Dźwn.>

Din-din! p. **Deń-deń!**: Pod fontaną tętni koncha: din din! Słow. <Dźwn.>

Din-don! p. **Deń-deń!**: Słyszycie? din don! To jest płacz za ojca zgon. Słow. <Dźwn.>

[**Diner, a,** lm. **y**] *służący.* <Nm. Diener>

Diopsyd (di-opsyd), **u,** lm. **y** min. p. **Piroksen.**

Dioptra (di-optra), **y,** lm. **y** fiz. *linjał mosiężny, opatrzony ną końcach w celowniki, służący do oznaczania na stoliku mierniczym kierunków linji między obranym stanowiskiem a rozmaitemi punktami na gruncie,* in. k i e r o w n i c a m i e r n i c z a. <Gr. díoptra>

Dioptryczny (di-optryczny) przym. od **Dioptryka:** Przyrządy dioptryczne (*=składające ś. z soczewek).*

Dioptryka (di-optryka), **i,** blm., ×**Anaklastyka** fiz. *część optyki, traktująca o załamaniu światła.*

Diorama (di-orama), **y,** lm. **y** fiz. *malowidło, które, poddane rozmaitym zmianom światła, przedstawia przedmioty jakby w rozmaitych porach dnia widziane.* <Now. z Gr. dioráō=przezieram>

Dioramicznie (di-oramicznie) przys. od **Dioramiczny,** *sposobem dioramicznym.*

Dioramiczny (di-oramiczny), **Dioramowy** przym. od **Diorama:** Wystawa obrazu urządzona będzie sposobem dioramicznym.

Dioramowy (di - oramowy) p. **Dioramiczny:** Obraz D.

Dioryt (di-oryt), **u,** lm. **y** min. *skała krystaliczna, wybuchowa dawniejsza, złożona z oligoklasu i hornblendy, zawierająca niek. kwarc.* <Z Gr. dioráō=przezierać, przeświecać się>

Diorytowy (di-orytowy) przym. od **Dioryt:** Afanit D. Skała diorytowa. Bruk D. (*=z diorytu zrobiony).*

Diosmoza (di-osmoza), **y,** blm. chem. i fiz. p. **Endosmoza.** <Now. z Gr. díosmos = przenikliwość (o zapachu)>

! **Dirèkt** *prosto, wprost, bezpośrednio:* D. z Krakowa, prawdziwy lipiec. Mał. < Nm. direkt, z Łć. directe=prosto>

Dis nieod. muz. *nuta d z krzyżykiem, czyli podwyższona o pół tonu, równająca ś. es* (na narzędziach utemperowanych). <D muz.+-is, cecha krzyżyków>

Disis nieod. muz. *nuta d z krzyżem (a. z podwójnym krzyżykiem), czyli podwyższona o ton, równająca ś. e* (na narzędziach utemperowanych). <D muz.+-isis, cecha krzyżów>

×**Diskant, u,** lm. **y** p. **Dyszkant:** Co? zaintonowała najwyższym diskantem przerażona mama. Bał.

† **Diszak, a,** lm. **i** *siekiera, tasak:* Kaptur, pas, D., harnas. Biel. M. <?>

[**Diu**] p. **Dziu.**

Diubek, u, lm. **i** *rodzaj tytuniu:* Nie kosztował ś. na diubeki. Bliź. <Od nazwiska fabrykanta Fr. Dubec>

[**Diug, u,** lm. **i**] *uderzenie, szturchnięcie.* <p. Dziug>

[**Diuga, i,** lm. **i**] *robak, przebywający na mokrych miejscach, który, zjedzony przez bydlę, sprowadza na nie chorobę a. śmierć.*

[**Diugać, a, ał**] p. **Diugnąć.**

[**Diugnąć, nie, nął,** nied. **Diugać, Dziugać**] *szturchnąć.* <Ukr. diùgaty>

Diugoń, a, lm. **e** zool. (halicore dugong) *wieloryb roślinożerny.* <Mal. dujung, skąd Fr. dugong>

Diuk, a, lm. **owie** p. **Duk:** Ta rycerskość odbijała od gładkich, wypieszczonych i rozpustnych diuków i markizów. Kal. <Fr. duc=książę>

Diuretyna (di-uretyna), **y,** blm. apt. *sól podwójna, składająca ś. z salicylanu sodu i teobrominy.* <Now. z Gr. dia=prze(z) + oureîn=mozyć ś.>

Diw, a, lm. **y** *duch złośliwy, gienjusz, demon:* Może to D., przechodząc, tyle szkody zrobił? Mick. <Tur. diw, z Prs. déw=zły duch; olbrzym>

Diwa, y, lm. **y** teatr. *ulubiona aktorka a. śpiewaczka.* <Włos. diva=dosł. boska>

Dja! ×**Da!** dziec. **1.** *dziękuję.* **2.** *żegnam.* <Dziec.>

Djabas, u, lm. **y** min. *skała krystaliczna, wybuchowa dawniejsza, złożona z labradoru, augitu i chlorytu.* <Fr. diabase mylnie utworzył Brongniart z Gr., chcąc wyrazić „dwie podstawy": di-=dwu-+básis=podstawa>

Djabasowy przym. od **Djabas:** Skała djabasowa. Afanit D. (*=djabas zbity).* Bruk D. (*=z djabasu zrobiony).*

Djabelec, lca, lm. **lce** **1.** *śmieszny, dziwny djabeł.* **2.** *człowiek dziwaczny, cudak, poczwara:* Nazwał mię dziwadłem, upartym djabelcem, dzieciakiem. Dąb. <p. Djabeł>

Djabelnie przys. od **Djabelny:** Sprawa D. źle pójdzie.

Djabelny *piekielny, kaduczny, haniebny, fatalny, okropny, nadzwyczajny:* Djabelne zimno. Djabelna to sprawa z jurem (*=niebezpieczna).*

Djabelski 1. p. **Djabli:** Królestwo djabelskie burzą, a proporce Chrystusowe rozpościerają. ×Szaleństwo djabelskie. Krup. (*=obłęd opętańczy, demonomanja).* ×Człowiek D. (= *chytry, przebiegły, kuty na cztery nogi).* † Djabelskie szczęście ma, iż go wszystkie białegłowy miłują. Górn. (*=wielkie, nadzwyczajne, niepojęte).* Napaliszże choć raz w tym djabelskim piecu? Prus. (= *przeklętym, obmierzłym, haniebnym).* [D. pacierz] p. **Pacierz. Po djabelsku** przys. *jak djabeł, djabelsko.* **2.** apt.: ×Djabelskie gówno a. ×Djabelskie łajno p. **Asafetyda.** <p. Djabeł>

Djabelsko przys. od **Djabelski,** *po djabelsku.*

×**Djabelstwo, a,** lm. **a 1.** zb. *djabli:* Narody te dzieci swoje ofiarowały djabelstwu. Kochan. Zabieżeli Jezusowi dwaj, mając D. Leop. (*=mając djabłów w sobie, będąc opętani od czarta).* **2.** *sprawa djabelska:* Zbory te bałwochwalstwem i djabelstwem śmierdzą. Birk. **3.** *podstęp, matactwo, krętactwo:* W tym wszystkim jest jakieś niepowszednie D. Oss.

Djabeł, bła, lm. **bli** a. **bły,** †**błowie 1.** a. † **Djaszek,** [**Djaboł, Djabół, Djeboł, Dziabeł, Dziaboł, Debeł, Deboł, Jabeł, Djacheł, Djas, Djasek**] *duch nieczysty, zły duch, czart, bies, szatan:* Mieć djabła w sobie. Op. (= *być opętanym od czarta).* D. jest pośród twego serca. Op. Wyganiać djabłów. Djabeł go opętał (= *złe go opętało).* Djabeł go kusi (= *złe go kusi).* Ogień wiecz-

ny, zgotowany djabłu i aniołom jego (= *Lucyperowi*). Boi ś., jak D. święconej wody. Prz. W imię moje djabły wyganiać. Op. Czyha, jak D. na dobrą duszę. Prz. Nie weźmie D. złego, bo wie, że i tak jego. W tym piśmie D. mieszka. Skar. (=*jest ono bezbożne, gorszące*). Djabłu duszę sprzedać (= *nie mieć sumienia, nie mieć odrobiny uczciwości*). Zły, jak D. Brzydki, jak D. D. uparty (= *człowiek bardzo uparty, uparty jak kozieł*). Istny D. a. to D. wcielony a. to D., nie człowiek (=*człowiek bardzo zły a. bardzo chytry*). ×Z djabłem=*przy pomocy djabła:* Z djabłem owo zamczysko musiał zbudować. Oss. Djabłu świeczkę palić = *złemu pochlebiać:* Djabłu świeczkę zapalił i grał w szubieniczkę. Pol. Ni Bogu świeczki, ni djabłu ożoga. Pot. (= *człowiek do niczego, ni do tańca, ni do różańca*). D. nie śpi. Prz. (= *licho nie śpi; nie wywołuj wilka z lasu*). Gdzie D. nie może, tam babę pośle. Prz. I sam D. nic tu nie zrozumie (= *rzecz trudna do zrozumienia*). Nie taki D. straszny, jak go malują. Prz. (= *gorzej sprawę przedstawiają, niż jest*). W starym piecu D. pali. Prz. (=*starzy także doświadczają pokus*). Siedzi pod figurą, a djabła ma za skórą. Prz. (=*ma ukryte złe skłonności, obłudnik*). Tłucze ś., jak D. po piekle. Oss. (=*jak Marek*). Potrzebny, jak D. w Częstochowie. Zabł. (=*jak dziura w moście; piąte koło u wozu*). Wie D. djabła. Bratk. (=*zna swój swego*). ×Ma djabła w nosie (=*ma dobry węch, szpakami karmiony*). Djabli mię tu przynieśli (= *niepotrzebniem przyszedł*). Djabli nadali tę sprawę (= *zbyteczny ambaras*). Djable, poganie! a. [djable, Iwanie!] = *ogólny tytuł, jaki komu przysługuje:* Żebyś mi powiedział: „djable, poganie!“ tobym ś. zgodził (=*w ten czy ów sposób, tak czy owak*). Przyszedł i rozsiadł ś., ale żeby był chociaż powiedział: djable, Iwanie! Mówić, co D. każe. Mącz. (= *zwymyślać ostatniemi wyrazami*). Kto od skąpego dostaje, z djabłem ś. dzieli. Prz. Co D. zgubi, to my znajdziem. Rys. (= *takie nasze szczęście, że nic znaleźć nie możemy*). Nie je, nie pije, a djabła ma. Prz. (=*nic nie ma*). Masz djable kaftan a. kubrak! (=*masz tobie, a tom ś. spisał!*). Djabli mię biorą (=*złość, pasja*). Żeby D. na djable stanął... a. żeby D. na djabła lazł... a. ×żeby D. na djable = *żeby były największe trudności:* Żeby D. na djable, ja je (pieniądze) muszę mieć. L. × Djabła na djabła wsadził (=*klin klinem wybił*). Djabłu z gardła wydrę. Mącz. (= *nie ulęknę ś. największych trudności*). Zje djabła, kto to zrobi (=*nikt nie zrobi*). [Djabła zjeść] = *nie dokazać czego, nie móc zrobić czego.* Snadźby ś. mogli i z djabły łamać. Rej. (=*mają siłę olbrzymią*). ×Za djabła a. ×za djabły a. ×ze djabły a. ×po djable a. ×jak D. a. jak sto djabłów a. jak wszyscy djabli = *djabelnie, haniebnie, kaducznie, bardzo, wielce, potężnie, mocno:* Za djabły mu tym dopiekę. Uderzenia w głowę są za djabły niebezpieczne. Za djabła a. za djabły go zażył (=*chytrze, z mańki*). Szkolny muz pokarm ze djabły niesyty. Jak djabła tego cierpieć nie mogę. Kwaśne jak D. Prz. (=*bardzo kwaśne*). Kocha ją, jak wszyscy djabli. Śmierdzi, jak sto djabłów. Po djable nas uczcił. Mącz. (= *źle uczęstował*). Mam czasu do djabła (=*do licha, dużo, wiele*). ×Stoi za djabła a. po djabła a. po djable a. ×D. po tym a. ×djabłu ś. godzi a. djabła warto = *na nic, nic nie warto:* Gładkość bez cnoty stoi za djabła. Papr. Kiedy niema czym płynąć, po djabła mi wiosła. Zabł. Co nagle, to po djable. Prz. ×Po djable sprawa (= *fatalna, haniebna*). † Tuszyć komu po djable = *źle komu wróżyć, przepowiadać komu nieszczęście:* Ja nie mam zacz dziękować, po djable mi tuszy. Rej. Żołnierze tacy djabłu ś. godzą. Rak. Po kiego djabła a. ×za djabła mam to robić? (= *po co, po licha mam to robić?*). A mnie djabli do tego? (= *co mi do tego?*). Lada D. to starszy. Prz. (=*byle kto*). To jeden djabeł (=*to wszystko jedno*). Ki D.? a. jaki D.? = *kto? co?* Kiż D. go tu niesie? Bardz. Czy ki D. mię zaślepił? Tremb. Ki D. za cię ręczył? Kn. (=*nikt nie ręczył*). Jaki D. ci to powiedział? Jest tam kiś D. (=*coś*). Jakiego tam djabła zrobiłeś? (=*co zrobiłeś?*). Djabli go wiedzą (= *licho go wie, ja nie wiem*). † Dać we djabły = *rzucić do licha:* Dajże we djabły te sprosne wykłady pisma. Wuj. Djabła tam! (= *gdzie tam!*). U djabła! a. ×djabła=*u licha, u kaduka:* Skąd u djabła on to wszystko bierze? Lecz djabła, prawda, próżnom na to ostrzył zęby. L. U trzystu djabłów. Do djabła = *do licha, do kata:* Idź do djabła! Idź do stu djabłów! × Idź do regiment djabłów! Bierz obladry, idź we djabły. Prz. Do wszystkich djabłów, słuchaj! Miljon a. kroćset a. ×ćmę a. ×sworę a. ×kopę a. ×beczkę djabłów! ×Wściornastcy djabli! Pal djabli! (=*pal licho!*). Niech djabli wezmą a. porwą! Bodajeś djabła zjadł! ×Bodaj cię D. miał z takim uporem (=*niech cię licho weźmie a. porwie!*). Już te pieniądze djabli wzięli (= *przepadły*). Daj go djabłu! Rol. Złego djabli nie wezmą. Prz. (= *licho nie weźmie*). Kląć, sadzić djabłami. ×Djabłami na kogo rzucać a. nasyłać (=*kląć, przeklinać*). Począł na nich djabłami rzucać. Nar. Klnie i djabłom oddaje. Jabł. Gdy nie pożyczy, sto djabłów mu liczy. Dzw. † Porwon djabłu tytuł. Opal. (=*niech licho porwie tytuł*). [Djabła piastować] = *kiwać nogami, siedząc na stołku.* Po co mam starym pogańskim djabłom okruszyny twaroga żałować? Sienk. (=*bożkom*). [Djabły czerwone]=*Szwedzi:* Opór ze strony Kurpiów przeciwko djabłom czerwonym, t. j. Szwedom. Krzyw. D. a. D. wenecki= *postać dziwaczna, czupiradło, poczwara:* Nie urodzi sowa sokoła, ino takiego djabła jak sama. Prz. Śmieszny, jak D. wenecki. Prz. Jeździ wenecki D. w niemieckiej karecie. Mick. **2.** D. Kartezjusza fiz.=*figurka szklana, lżejsza od wody, która przy naciśnięciu pęcherza, zakrywającego naczynie z wodą, zanurza ś. w wodzie,* in. djabełek Kartezjusza a. nurek Kartezjusza. **3.** p. **Djabełek**. Zdr. **Djabełek, Djablik, Djablę, Djabłątko.** Zgr. **Djablisko.** <Gr. późń. diábolos, Łć. późń. diabolus = zły duch, z Gr. diábolos= oszczerca, donosiciel>

Djabełek, łka, lm. **łki** **1.** p. **Djabeł:** Anielka, ten kręcony D. (= *trzpiot, figlarka*). **2.** a. niek. **Djabeł** *rodzaj gry hazardownej w karty,* in. lancknecht. **3.** [D. a. **Debołek**] *derkacz.*

Djabełkowicz, a, lm. **e** *zapalony gracz w djabełka.*

Djabetometr, u, lm. **y** chem. *przyrząd do oznaczania cukru w moczu.* <Now. z Gr. diabétēs= choroba nerek+métron=-mierz>

Djabetyk, a, lm. **cy** *człowiek chory na moczówkę cukrową.*

Djabłątko, a, lm. **a** p. **Djabeł.**

Djable p. **Djablo:** D. ś. wykręcał (=*zręcznie*). Aleś go pan D. urządził! Prus. (= *fatalnie, haniebnie*).

Djablę, ęcia, lm. **ęta** p. **Djabeł.**

Djabli l. a. **Djabelski,** † **Djabłowy,** [**Djabłów**] przym. od **Djabeł,** *szatański, czartowski, czarci:* Wyrwał nas z djablej mocy. Pśń. Przen.: Djabla mina (= *śmiała, tęga, gęsta*). ×Djabla nagroda (=*licha, nędzna, kiepska*). **2.** [D.]: D. korzeń p. **Korzeń.** D. paluszek p. **Paluszek.** D. róg p. **Róg.** **3.** anat.: †Djabla sztuczka (morsus diaboli) *strzępy zębate jajowodu.* **4.** apt.: a) Djable łajno=*asafetyda.* b) ×Musztarda djabla =*maść z czosnku na parchy.* **5.** bot.: Djable jaje p. **Sromotnik.** **6.** pal.: D. pazur=*belemnit.* <p. Djabeł>

Djablica, y, lm. **e l.** forma ż. od **Djabeł.** **2.** *kobieta zła, złośnica, sekutnica, pasjonatka, jędza, wiedźma, furja:* Po ślubie niedługo znać dała, że równej sobie djablicy nie miała. Jabł. **3.** [D. a. **Dziablica**] *żona djabła.*

Djablik, a, lm. **i l.** p. **Djabeł:** D. to był w wódce na dnie. Mick. **2.** bot. p. **Aron.**

Djablisko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Djabeł.**

Djablo, Djable przys. od **Djabli:** D. głupia sprawa (=*bardzo, wielce, fatalnie, haniebnie, djabelnie*).

Djablotyny, yn, blp., **Djaboliny** *rodzaj cukierków.* <Fr. diablotin, Włos. diavolino = dosł. djablątko>

Djabłować, uje, ował *kląć djabłami, sadzić djabłami, przeklinać.*

Djabłowanie, a, blm., czynność cz. **Djabłować.**

† **Djabłowy** p. **Djabli:** Uczynki djabłowe. Leop.

[**Djabłów**] p. **Djabli.**

Djaboliny, in, blp. p. **Djablotyny:** Znaleziono gnijące nerki, co pochodziło od zbytniego zażywania cukierków, djabolinami zwanych, mających siłę podbudzającą. Chrząszcz.

Djabolista, y, lm. **ści** *członek sekty, czczącej djabła.*

[**Djaboł, bła,** lm. **bli** a. **bły**] p. **Djabeł:** D. tobie do tego? Mącz. Trafił D. na poganina. Rys. (=*swój na swego*). D. po łyżce, kiedy niema co jeść. Dzw.

[**Djabół, bła,** lm. **bły**] p. **Djabeł:** Niech D. weźnie.

[**Djacheł, chła,** lm. **chli** a. **chły**] p. **Djabeł.** <Eufemicznie zam. Djabeł>

Djachilum nieod. p. **Djachylon.** <Now. z Gr. diáchylon przym. ni.=soczyste>

[**Djachulum** nieod.] p. **Djachylon.**

Djachyl, u, blm. p. **Djachylon.**

Djachylon nieod. apt., **Djachilum, Djachyl,** [**Djachulum, Dyjaktylowa maść, Jachimowa maść**] *rodzaj plastru rozmiękczającego.*

Djachylowy przym. od **Djachyl:** Maść djachylowa.

† **Djacisce, a,** lm. **a** m. a. ni. p. **Djak:** D. ś. omyliło. Stryjk.

[**Djaczek, czka,** lm. **czkowie**] p. **Djak.** Słow.

† **Djaczysko, a,** lm. **a** m. a. ni. p. **Djak:** D. będzie beczał jak kozieł. Sak.

×**Djada, y,** lm. **y** fil. p. **Dwójka.** <Gr. dyás, 2 pp. dyádos>

Djadem, u, lm. **y,** ×**Djadema,** ×**Djademat** *ozdobna przepaska na głowę.* Zdr. **Djademek.** <Gr. diádēma ni.>

×**Djadema, y,** lm. **y** ż., a. **tu,** lm. **ta** ni. p. **Djadem:** D. krwią zlutowane. Krasiń.

×**Djademat, u,** lm. **y** p. **Djadem.** Słow.

Djademek, mka, lm. **mki** p. **Djadem.**

Djademić, i, ił *zdobić djademem, wieńczyć:* (Los) czoło djademi. Kon.

Djademienie, a, blm., czynność cz. **Djademić.**

Djafanometr, u, lm. **y** fiz. *przyrząd do oznaczania przezroczystości powietrza.* <Now. z Gr. diafanēs=przezroczysty+métron=-mierz>

Djafanorama, y, lm. **y** fiz. *rodzaj dioramy, dający perspektywiczne przedstawienie krajobrazów.* <Now. z Gr. diafanēs=przezroczysty+hórama= widowisko>

Djafragma, y, lm. **y l.** anat. *przepona.* Kirch. **2.** a. **Blenda** fot. *blaszka z otworem okrągłym w środku, wstawiająca ś. między soczewki objektywu dla powiększenia ostrości obrazu.* **3.** *blaszka w telefonie, na którą działają fale głosowe.* <Gr. diáfragma ni.>

Djagnosta, y, lm. **ści** p. **Djagnostyk.**

Djagnostyczny przym. od **Djagnostyka,** *rozpoznawczy:* Klinika djagnostyczna. <p. Djagnoza>

Djagnostyk, a, lm. **cy, Djagnosta** *lekarz dobrze chorobę rozpoznający.*

Djagnostyka, i, blm. *nauka o rozpoznawaniu chorób:* D. fizykalna, chemiczna, mikroskopowa, bakterjologiczna. <p. Djagnoza>

Djagnoza, y, lm. **y** *rozpoznanie choroby:* Stawiać djagnozę. <Gr. diágnōsis>

Djagnozować, uje, ował *rozpoznawać chorobę.*

Djagnozowanie, a, blm., czynność cz. **Djagnozować.**

† **Djagonalny** mat.: Linja djagonalna p. **Przekątna.** <Now. z Gr. diagónios>

Djagraf, u, lm. **y** *przyrząd do rysowania mechanicznego obrazów perspektywicznych z natury.* <Now. z Gr. diagráfō=rysuję>

×**Djagrafika, i,** blm. *sztuka rysowania mechanicznego,* in. p a n t o g r a f j a.

×**Djagrafja, i,** blm. *sztuka obchodzenia ś. z djagrafem.*

Djagram, u, lm. **y** *wszelkie wykreślenie linijne, służące do udowodnienia pewnego twierdzenia, ułatwiające rozwiązanie zagadnienia a. przeprowadzenie rachunku.* <Gr. diágramma ni.>

×**Djagryd, u,** blm., ×**Djagrydjum** *sok skamonji.* <Zepsucie Gr. dakrýdion = dosł. łezka (kropla destylacyjna)>

×**Djagrydjum** nieod. p. **Djagryd.**

×**Djak, a,** lm. **owie,** † **Dziak l.** *kleryk w kościele wschodnim, śpiewak cerkiewny:* Jakobyś djakiem nie bywał i trjody cwitnej nie czytał. Pim. **2.** *pisarz, sekretarz:* Był djakiem u Sapiehy przedtym, niż uciekł do Moskwy. Stryjk. **3.** *kronikarz:* Znana jest prostota onych starych pisarzów a. djaków. Stryjk. Zdr. [**Djaczek**]. Zgr. † **Djacisce,** † **Djaczysko.** <Gr. diákonos= sługa, posłaniec, późń. kapłan; stąd też Żak>

×**Djakatolikon, u,** lm. **y** *lekarstwo na wszystkie choroby,* p a n a c e a. <Now. z Gr. dia=prze-+katholikós=powszechny>

Djakaustyczny fiz.: Linja djakaustyczna=*linja kaustyczna, załamana przez soczewkę.* <Now. z Gr. dia=prze-+kaustikós=palący>

† **Djakło, a,** lm. **a** p. **Dziakło.**

[**Djakoda, y,** blm.] apt. *syrup. diacodion.* <Now. z Gr. dia-+kódeia=makówka>

Djakon, a, lm. **i,** † **Dziakon** *duchowny, mający drugie (w pierwszych wiekach kościoła i w kościele wschodnim—pierwsze) wyższe święcenie, o jeden stopień niższy od kapłana:* Siedmiu djakonów. Kardynał D. *(tytuł niektórych kardynałów).* <p. Djak>

Djakonat, u, blm. **I.** a. **Djakonja,** ×**Djakoństwo** *stopień djakona; święcenia djakońskie.* **2.** *instytucja dobroczynna u ewangelików.*

×**Djakonica, y,** lm. **e** p. **Djakonisa.**

Djakonisa, y, lm. **y I.** a. ×**Djakonica** *kobieta pielęgnująca chorych i asystująca przy chrzcie kobiet w pierwszych wiekach kościoła.* **2.** *tytuł, udzielany niek. zakonnicom katolickim.* **3.** a. **Djakoniska** *kobieta pielęgnująca chorych u ewangelików.* < Śr. Łć. diaconissa >

Djakoniska, i, lm. **i** p. **Djakonisa:** Szpital oddany został w zarząd djakonisek ewangelickich.

Djakonja, i, blm. p. **Djakonat:** Kardynał złożył djakonję N. P. Marji in Via Lata. <p. Djak>

×**Djakonowy** p. **Djakoński:** Subdjakon djakonowemu urzędowi usługuje. Kucz.

Djakoński, ×**Djakonowy** przym. od **Djakon:** Święcenia djakońskie.

×**Djakoństwo, a,** blm. p. **Djakonat.**

×**Djakostwo, a,** lm. **a,** † **Dziakostwo I.** *urząd djaka cerkiewnego:* Żywot swój na djakostwie strawił. Pim. **2.** *urząd pisarza, sekretarstwo:* Januszowi nawet tak wysoka godność, jak podkanclerstwo, pachnęła djakostwem. Kalic.

Djakowiec, wca, lm. **wcy,** ×**Dziakowiec** *członek pewnej sekty w kościele prawosławnym:* Filipeni dzielą ś. na popowców i djakowców. Cz. <p. Djak>

×**Djakowski** przym. od **Djak:** Urząd D.

[**Djakówka, i,** lm. **i, Organistówka**] *szkółka ludowa.*

Djakrytyczny znak, jęz. = *znak, nadający literze znaczenie brzmienia innego, niż jej zwykle.* <Gr. diakritikós>

Djalag, u, lm. **i** min. *minerał o składzie chemicznym zbliżonym do piroksenu i jednopostaciowy z nim, koloru szarawo- i brunatno-zielonego.* <Gr. diallagḗ=dosł. zmiana, zamiana>

Djalekt, u, lm. **y** *język właściwy pewnej miejscowości danego kraju, narzecze, gwara.* <Gr. diálektos>

Djalektologiczny przym. od **Djalektologja:** Praca djalektologiczna.

Djalektologja, i, blm. *nauka o właściwościach narzeczy pewnego języka.* <Now. z Gr. diálektos = gwara+-logía = znawstwo>

Djalektycznie przys. od **Djalektyczny:** Rozumować D.

Djalektyczny I. przym. od **Djalektyka:** Przepis D. Doktryna djalektyczna. **2.** *dotyczący djalektów, gwarowy:* Różnice djalektyczne.

Djalektyk, a, lm. **cy** fil. *biegły w djalektyce; filozof posługujący ś. metodą djalektyki.* <Gr. dialektikós>

Djalektyka, i, blm. fil. **I.** *umiejętność rozprawiania filozoficznego.* **2.** *metoda rozumowego dochodzenia prawdy, poznawania bytu rzeczywistego* (Platon, Hegel). **3.** *metoda wnioskowania prawdopodobnego, sylogistyka* (Arystoteles). **4.** D. transcendentalna = *część logiki transcendentalnej* (Kant). **5.** *czcza, do niczego nie prowadząca spekulacja; szermierka słowna według formalizmu logicznego.* < Gr. dialektikḗ przym. ż., dom. téchnē = sztuka >

×**Djalela, i,** lm. **e** fil. *koło błędne w dowodzeniu.* <Gr. diállēlos (dom. trópos = zwrot)>

Djaliza, y, blm. chem. *oddzielanie ciał, przesiąkających przez błony, od nieprzesiąkających.* <Gr. diálysis>

Djalizator, u, lm. **y** *przyrząd, w którym odbywa ś. djaliza.*

Djalog, u, lm. **i I.** *rozmowa, pogadanka, gawęda, dyskurs:* D. ożywiony. **2.** *rozmowa na scenie:* Dwie zasadnicze części utworu dramatycznego są D. i akcja. **3.** *widowisko teatralne w wiekach średnich:* Szkolne djalogi. **4.** *dzieło w formie rozmowy:* Djalogi Platona. **5.** muz. *kompozycja na kilka głosów, naprzemian odpowiadających sobie.* Zdr. ×**Djalożek.** <Gr. diálogos>

×**Djalogicznie** przys. od **Djalogiczny.**

×**Djalogiczny** przym. od **Djalog:** Forma djalogiczna.

×**Djalogista, y,** lm. **ści** *ten, co biegle rozprawia, dysputuje.* Bobr.

Djalogit, u, lm. **y** min. p. **Rodochrozyt.**

Djalogować, uje, ował *w formie djalogu (=rozmowy) pisać:* Sceny i ustępy opisowe lub djalogowane. Kasz.

Djalogowanie, a, blm., czynność cz. **Djalogować.**

×**Djalożek, żku,** lm. **żki** p. **Djalog.**

Djamagnetyczny przym. od **Djamagnetyzm:** Ciała djamagnetyczne.

Djamagnetyzm, u, blm. fiz. *nieczułość na siłę przyciągającą magnesu.* <Now. z Gr. dia=prze(z) +Magnetyzm>

Djamant, u, lm. **y I.** p. **Djament** pod 4.2. ×p. **Djament** pod 1 a. <Fr. diamant>

[**Djamenciany**] p. **Djamentowy:** D. wianek.

Djamencik, a, lm. **i** p. **Djament.**

Djament, u, lm. **y I.** a. [**Deamant**] = a) a. ×**Djamant** min. *węgiel krystaliczny, tworzący kryształy równoosiowe, najtwardszy ze wszystkich minerałów, bezbarwny a. zabarwiony, rzadko czarny, należący do najdrogocenniejszych kamieni szlachetnych.* Przen.: Spojrzała djamentami swojemi prosto w oczy miecznika. Przybor. (*=oczyma błyszczącemi*). Nie będzie miał czart z wami nic, jeśli nie prochem a. piaskiem, ale djamentem będziecie. Birk. (*= ludźmi stałemi w cnocie, niedostępnemi pokusom*). Złe języki nie ukąszą djamentu. Krasz. (*= człowieka cnotliwego*). Dekret na djamencie kowany. Birk. (*=niewzruszony, niezmienny*). Głupi przy fortunie jest skop w złotym runie, uczony ubogi D. w śmieciach drogi. Min. b) [D.] *wszelki drogi kamień.* **2.** *kamień a. metal do rznięcia szkła.* **3.** bud. = a) w lm. *rodzaj ozdoby na fryzach.* b) *kamień ciosowy ścięty z czoła, t. j. powierzchni zewnętrznej, w kilka płaszczyzn różnej pochyłości.* **4.** a. **Djamant** druk. *pismo czteropunktowe (pół petit).* Zdr. **Djamencik.** <Śr. Łć. diamantes, diamentum, z Gr. adámas, 2 pp. adámantos>

Djamentowy, [**Djamenciany**] przym. od **Djament:** Od szaty bije blask D. Słow. [Djamentowa woda] p. **Woda.** Min.: Spat D. p. **Korund.**

×**Djameter, tru,** lm. **try** mat. p. **Średnica.** <Gr. diámetros ż.>

×**Djametr, u,** lm. **y** mat. p. **Średnica.**

×**Djametralnie** przys. od **Djametralny:** D. przeciwległy.

×**Djametralny I.** *odległy na całą długość średnicy.* **2.** przen. *wprost przeciwny, przeciwległy.*

×**Djana, y,** lm. **y** *piękna kobieta, piękność.*

Djanemometr, u, lm. **y** mech. *przyrząd do badania rozdziału pary w machinach.* <Now. z Gr. dia = prze(z)+ánemos=dosł. dech, powiew+métron = -mierz >

Djapazon, u, lm. **y** muz. **I.** *skala głosu a. instrumentu muzycznego.* Przen.: D. moralny Marja-

na dosięgnął najwyższego stopnia natężenia (=cały szereg władz duszy). 2. *przyrząd o jednym tonie, podług którego ś. instrumenty muzyczne*, kamerton. <Gr. diapasôn = dosł. akord przez wszystkie struny>

Djapozytyw, u, lm. **y** fot. *odbicie na szkle z negatywu.* <Now. z Gr. dia=prze(z), od + Pozytyw>

Djarja, i, lm. **e,** † **Djarrea** lek. (diarrhoea) *częsty odchód płynnych rzadkich stolców*, rozwolnienie, biegunka, gm. dryzda, drystaczka, †dryzdaczka, sraczka, laksa. <Gr. diárrhoia>

×**Djarja, i,** lm. **e** *porcja dzienna:* Ordynarja i D. każdemu według pracy i postanowienia ma być naznaczona. Haur.

Djarjusz, a a. **u,** lm. **e** **1.** *opis czynności codziennych, dziennik, pamiętnik:* D. podróży Stanisława Augusta. D. sejmowy (=*księga, zawierająca protokóły czynności sejmowych*). Wpiszesz list ad continuationem mego djarjuszu. Chodź. **2.** ×*pismo perjodyczne, czasopismo, gazeta, dziennik.* <Łć. diarium ni.>

Djarjuszowy przym. od **Djarjusz:** Pisane wszystko sposobem djarjuszowym. Bart.

† **Djarrea, i,** blm. lek. p. **Djarja.**

[**Djas, a,** lm. **i**] p. **Djabeł:** Idź do kroć djasów! Zdr. [**Djasek**], † **Djaszek.**

[**Djasek, ska,** lm. **ski,** a. **scy**] p. **Djas:** Idź do djaska! Kiego djaska za nawy powiadasz! Kr. (=*co?*). ×Po djasku=*po djabelsku.* <Eufemicznie zam. Djabeł>

Djaspor, u, lm. **y** min. *wodny tlenek glinu, z domieszką czasem tlenniku żelaza i kwasu.* <Gr. diasporá ż.=rozproszenie, z powodu rozsypywania ś. minerału przy podegrzewaniu>

Djastatyczny przym. od **Djastaz:** Ferment D. <Gr. diastatikós>

Djastaz, u, blm., **Djastaza** chem. *ferment sprowadzający przemianę mączki w ziarnach a. w owocach w cukier, mogący ulegać fermentacji alkoholowej.* <Gr. diástasis ż. = dosł. oddalenie; różnica>

Djastaza, y, blm. p. **Djastaz.**

Djastimetr, u, lm. **y** fiz. p. **Dalekomierz.** <Now. z Gr. diástēma=odległość+métron=-mierz>

† **Djaszek, szka,** lm. **szki** p. **Djas:** Kto ma być u djaszka, zgorszy ś. z pacierza. Pot. <Eufemicznie zam. Djabeł>

Djatermiczność, i, blm. fiz. p. **Przecieplanie.** <Now. z Gr. diáthermos=przegrzany>

Djatermiczny fiz. p. **Przecieplający.**

! **Djateza, y,** blm. lek. i wet. **1.** *usposobienie do pewnej choroby:* Grunt, przygotowany przez tak zwane usposobienie czyli djatezę suchotniczą. Nen. **2.** *skład krwi danego rodzaju:* D. skrofuliczna. <Gr. diáthesis=ustawienie, ustrój>

Djatom, u, lm. **y** min. p. **Okrzemka.** <Z Gr. diatomē=przekrój, przecięcie>

Djatomowy przym. od **Djatom,** *z djatomów złożony, djatomy zawierający:* Pelit D.

Djatoniczność, i, blm. *stopniowanie tonów w oktawie.* <Z Gr. diátonos>

Djatoniczny fiz.: Gama djatoniczna=*nie chromatyczna, złożona z tonów którejś tonacji.*

Djatryba, y, lm. **y** **1.** *uczona rozprawa szkolna.* **2.** *ostra nagana, krytyka złośliwa, paszkwil:* Wysłuchawszy tej djatryby p. Kaspra, siedział na miejscu, namyślając ś., co zrobić. Korz. <Gr. diatribē>

[**Djeboł, bła,** lm. **bli** a. **bły**] p. **Djabeł.**

Djecezalny, Djecezjalny przym. od **Djecezja:** Biskup D. (=*rządzący djecezją*). <p. Djecezja>

Djecezanin, a, lm. **anie, Djecezjanin** *mieszkaniec pewnej djecezji.*

Djecezja, i, lm. **e** *prowincja, znajdująca ś. pod zarządem biskupa, biskupstwo.* Zdr. **Djecezyjka.** <Gr. późn. dioíkēsis>

Djecezjalny p. **Djecezalny:** Na własny użytek ściągał wszystkie dochody z djecezjalnych majątków. Rol.

Djecezjanin, a, lm. **anie** p. **Djecezanin.**

Djecezyjka, i, lm. **i** p. **Djecezja.**

Djeta, y, lm. **y, Dyjeta** **1.** w lm.=a) *płaca dodatkowa urzędnika, któremu powierzono jakiś czasowy obowiązek (np. podróż w interesie rządowym).* b) *płaca dzienna urzędnika, nie będącego na etacie.* c) *płaca dzienna ludzi, chwilowo mających charakter urzędowy, np. deputowanych do parlamentu.* **2.** [D.]=a) *dniówka, robocizna dzienna.* b) *płaca dzienna robotnika.* **3.** lek. (diaeta) *miara w jedzeniu i piciu, sposób życia podczas choroby:* D. mięsna, mleczna, roślinna, posilna, pobudzająca, wzmacniająca. D. ścisła=*ograniczenie pokarmów do możliwej ostateczności, głodzenie.* Zdr. **Djetka.** <Śr. Łć. dieta, od Łć. dies=dzień>

Djetarjusz, a, lm. **e, Dyjetarjusz, Djurnista,** ×**Djurnalista** *urzędnik, pobierający płacę dzienną, nie będący na etacie.*

Djetetyczny przym. od **Djetetyka.**

Djetetyka, i, blm. lek. (diaetetica doctrina) *nauka o żywieniu, o zachowywaniu ś. zdrowych i chorych.*

Djetka, i, lm. **i** p. **Djeta,**

×**Djezys** nieod. muz. *krzyżyk przed nutą, podnoszący ją o pół tonu wyżej.* <Gr. díesis>

Djogenesowski *cyniczny, bezwstydny:* Uśmiech D. <Od imienia Gr. Diogénēs>

[**Dju dju!, Djudusia!**] *przywoływanie kur.*

[**Djudusia!**] p. **Dju dju!**

×**Djurna, y,** lm. **y** *płaca dzienna.* <Z Łć. diurnus=dzienny>

Djurnal, u, lm. **e** p. **Djurnał.**

Djurnalik, a, lm. **i** p. **Djurnał.**

×**Djurnalista, y,** lm. **ści** p. **Djetarjusz.**

Djurnał, u, lm. **y** **1.** a. **Djurnal** *książka, zawierająca część modlitw z brewjarza.* **2.** ×*czasopismo, gazeta, dziennik:* Ekstrakt słów z djurnału, po francusku o prawdzie zbawiennej wydrukowanego, niedobrze był wytłómaczony. Kraus. Zdr. **Djurnalik.** < Złacińszczone Fr. journal = dziennik, z Łć. diurnalis>

Djurnista, y, lm. **ści** p. **Djetarjusz:** Dostał ś. za djurnistę do urzędu. Bał. <Now. z Łć. diurnus=dzienny>

Dla, [**La, Dlu**] przyi. z 2 pp. **1.** a) dla kogo=*komu:* Zrób dla mnie herbaty. Dla ciebie płacz zostanie. Krasz. Nic nie zapisał D. swych krewnych. Niewiasta będzie śpiewać D. swych dzieci. Mick. Za coś D. mnie tak ulubiona? Mick. D. dobrego gościa nie żałuj. Jest tu miejsce D. każdego. Pol. b) dla kogo, czego=*na korzyść czyjąś, w czyimś interesie:* Nie D. siebie w jarzmie robią woły. Stryjk. Żyć D. kogo. † Urodził ś. nas D. Syn Boży. Bogar. Czy nos D. tabakierki, czy ona D. nosa? Kras. Nie wystarczy mi pieniędzy D. ciebie. Zdołają przy-

gotować dogodne D. widoków swoich warunki. Smol. Sieć D. ptasznika. **2.** dla kogo a. czego = *za kogo, za co, w obronie kogo, czego:* Chrystus cierpiał D. nas. Poświęcać ś. D. idei. **3.** dla kogo, czego=*ze względu na kogo, co:* a) D. matki to zrobiłem. D. kompanji dał ś. Cygan powiesić. Prz. Uczyń to D. mojej przyjaźni. Zabł. D. przypadku mieli po kilka (ładunków) z grubym wilczym śrótem. Chodź. (=*na wszelki przypadek*). D. zdrowia wszystko człek wytrwa. Kn. ×D. pałaców mieć nie będą pługi ról do uprawy. Nar. b) (=*z obawy*): D. ptastwa nie siać, głupstwo. Kn. † Jagnięta od matek na noc odłączają D. podeptania. Trzyc. † Izbice gliną ze wszech stron oblepił D. spalenia. Biel. M. c) D. Boga! a. [La Boga!] w.=*w imię Boga, na Boga:* D. Boga! niechże jedzie. Fred. A. † Kozacy D. Boga prosili hetmana, aby tam nie jeździł. Papr. Co D. Boga! (= *u*). **4.** *u, podług, według:* D. niego to wszystko jedno. D. ludzi to nic nie znaczy. D. mnie to jest rzecz obojętna. Co D. ciebie jest dobre, nie byłoby dobre D. mnie. To jest D. mnie niezrozumiałe. Jak D. mnie, możesz iść (=*co do mnie*). Stracić D. kogo urok (=*w czyich oczach*). To nie D. mnie! ×Te mowy nie są D. mnie. L. **5.** *względem, w stosunku do:* Wiele mam D. niego obowiązków. Cześć D. religji. Nie dozwalał, by chybiano względu D. wieku. Mick. (= *na wiek*). Czułość matki D. dzieci (= *ku dzieciom*). Strata D. kogo. Ten dzień był D. mnie szczęśliwy. Byłeś zwiastunem nowej ery D. mnie. Krasz. **6.** *w celu, w zamiarze, z zamiarem:* D. rozrywki to robię. Poszedł z nim D. rady, tudzież D. obrony. Mick. D. pamiątki dzieciom. Chodź. (= *na pamiątkę*). Został mistrzem D. zakonu zguby. Mick. (= *na zgubę*). [D. niepoznaki] = *aby nie poznano.* **7.** *z powodu, z przyczyny:* Poważają go D. jego przymiotów. Jutro będę D. sprawy w powiatowym mieście. Mick. † Przecześ, Herodzie złośliwy, D. Chrystusa bojaźliwy? Groch. † Ręka D. roboty zgrubiała. Warg. (=*od, z*). [Mój wianuszku, D. ciebie my (= mi) świat nie służy] (=*przez*). † Tego D. = *dlatego, przeto, dla tej przyczyny:* Tego D. wszytkich twych słów zrozumieć śmy nie mogli. **8.** ×*do:* Jeśli ś. przyłoży choć w najmniejszej części D. dobra swego kraju, D. dobra współbraci, to nagrodą poety. Fred. A. **9.** [D.]: a) D. czego =*po co:* Chodzą D. wody. b) D. wszystkiego=*zawszeż, mimo to, jednakże, na wszelki wypadek:* Rozbójników niema, ale D. wszystkiego weź rewolwer. <DLA>

[**Dlacygu?**] p. **Dlaczego.**

Dlaczego, Dla czego l. a. z naciskiem **Dlaczegoż** a. **Czego, Czegoż, Czegóż, Czemu, Czem,** † **Co,** [**Co**] przys. pytający = *z jakiej przyczyny, z jakiego powodu, z jakiego względu:* Dlaczegoś to zrobił? **2.** przys. względny = *dla którego a. dla której:* Tak nie byłoby żadnej przyczyny, dlaczegoby ś. godziło lub nie godziło. Kucz. **3.** [D. a. **Dlacygu?**] *owszem, dlaczegóżby nie?* <DLA+CZ>

Dlaczegoż p. **Dlaczego.**

Dlań = *dla niego.* <Dla+J>

Dlatego l. *z przyczyny, z powodu, ze względu, przez wzgląd:* Nazwan jest apostoł naczyniem wybranym, D. że był pism świętych jako naczyniem. Leop. D. że...=*ponieważ, bo, albowiem.* **2.** *w tym celu, z tym celem, po to:* Nie D. człowiek jest, aby żył. Petr. **3.** [D.] *jednak, przecie, pomimo to, bez względu na to:* Prosił mię, a D. nie poszedłem. Dwa was, chłopcy, a ja sama jedna, dlategoby ja was z rozumu objadła. <DLA+T>

[**Dleli, Leźli**] *jeśli.*

[**Dlu**] p. **Dla.**

×**Dłabić, i, ił** p. **Dławić:** Więźnia bez litości dłabi. Mick. Obierali winnice swoje i dłabili. Bud. Małpa dłabi kocie młodę z miłości, dokąd nie zadłabi. Piel. <DŁAB, por. DAW i DŁAW>

[**Dłabiduda, y,** lm. **y**] p. **Dławiduda.**

×**Dłabienie, a,** blm., czynność cz. **Dłabić.**

† **Dłabikura, y,** lm. **y** p. **Dławikura.** <DŁAB+Kura>

[**Dłamch, a,** lm. **y**] *wielki skąpiec.*

[**Dłamsić, i, ił**] *gnieść, miętosić.*

[**Dłapa, y,** lm. **y**] p. **Łapa.** <Czes. dlapa, tlapa>

Dławcowy przym. od **Dławiec,** *krupowy.* <DŁAW>

×**Dławica, y,** blm. lek. p. **Dławiec.**

×**Dławiciel, a,** lm. **e,** † **Dawiciel** *ten, co dławi, dusiciel.*

Dławić, i, ił, ×**Dłabić l.** † *gnieść, ugniatać, wygniatać:* Garncarz, miękką glinę dławiąc, lepi naczynie. Leop. **2.** † *tłoczyć, wytłaczać, wyciskać:* Wina w prasie nie będzie dławił. Leop. **3.** a. † **Dawić** *ściskać za gardło, dusić:* Herkul w kolebce jeszcze węże dławi małemi ręczynami. Leszcz. S. Nieos.: Dławi mię w gardle. **4.** † *uciskać, przygniatać, ciemiężyć:* Człeka przyciska i dławi głupstwo. Górn. **5.** ×D. robotę = *robić z niechęcią, spychać, lekceważyć.* **D. ś. l.** *dusić ś., krztusić ś.* **2.** † *być przygniatanym, przyciskanym:* Stosem ś. stos dławi. Brud. <DŁAW, por. DAW i DŁAB>

×**Dławidło, a, lm. a** *narzędzie do dławienia, stryczek.* L.

Dławiduda, y, lm. **y** żart. **l.** a. [**Dławimiech, Dłabiduda, Słabiduda**] *organista, miechodmuch:* Dam ja ci, dławidudo!—wrzeszczał, ujrzawszy fizjognomję organisty. Prus. **2.** wog. *muzykant, grajek, muzykus.* <DŁAW+Duda>

Dławiec, wca, blm., ×**Dławica,** † **Dawica, Krup** lek. *zapalenie błony śluzowej krtani z wysiękiem błoniastym.* <DŁAW>

Dławienie, a, blm., czynność cz. **Dławić.**

Dławienie się, a ś., blm., czynność cz. **Dławić ś.**

×**Dławikura, y,** lm. **y,** † **Dłabikura** *ten, co dusi kury; kradnący kury:* Tu legł, niegdy piwowej od chorągwi ciura, stary D. Koch. <DŁAW+Kura>

[**Dławimiech, a,** lm. **y**] p. **Dławiduda.** <DŁAW+MIECH>

[**Dławimucha, y,** lm. **y**] p. **Muchołówka.** <DŁAW+MUCH>

[**Dławimuszka, i,** lm. **i**] p. **Muchołówka.**

×**Dławipacierz, a,** lm. **e**] *nabożniś, świętoszek, dewot, bigot, liziobrazek.* <DŁAW+Pacierz>

Dławiszyja, i, lm. **e** żart. *ten, co ukręca głowy ptakom.* Gaw. <DŁAW+SZY(J)>

Dławno przys. od **Dławny:** D., parno na świecie. Krem. <DŁAW>

Dławny *duszny, duszący, pełen zaduchu.*

Dławorośl, i, lm. **e** bot. p. **Roślidława.** <DŁAW+ROS(T)>

Dławoroślowaty bot.: Rośliny dławoroślowate p. **Roślidławowaty.**

† **Dłazić, i, ił** p. **Dłażyć:** On szczęście i nieszczęście lekce sobie waży, a przypadłe przy-

gody pod nogami dłazi. Rej. <? DŁAG, może z Czes.>

† **Dłażenie, a,** blm., czynność cz. **Dłazić** i **Dłażyć.**

† **Dłażyć, y, ył,** † **Dłazić 1.** *nogami gnieść, deptać:* Niech go dłaży nogami nieprzyjaciel. Leop. **2.** *tłoczyć, wytłaczać, wyciskać:* Wina w prasie nie będzie dłażył. Leop. **3.** *dusić, ścigać, uciskać:* Jak sowy zająca, tak go wszyscy dłażą. Rej. Gdy jeden liche pieszki dłażył, na co więtszego drugi ważył. Kochan. <? DŁAG, może z Czes.>

Dłoniak, a, lm. **i** ryb. *młody narybek jednoroczny, szczeg. karpia.* <?>

Dłoniasto przys. od **Dłoniasty:** Blaszki D. nacięte. Rost.

×**Dłoniastonogi** lek. (valgus) (o człowieku) *mający stopy wykrzywione na zewnątrz, koślawy,* in. ×p ł a s k o n o g i. <Dłoń+Noga>

Dłoniasty, ×**Dłonisty,** ×**Dłoniowaty** *z postaci do dłoni z palcami rozpostartemi podobny, palczasty:* Liść D. Anat.: ×Marszczki dłoniaste p. **Marszczka.** <p. Dłoń>

Dłoniatka, i a. w lm. **i, Pępawa** bud. *ozdoba liściasta do rozpostartej dłoni podobna.*

† **Dłoniatonogi** *mający nogę w kształcie dłoni rozpostartej; płetwonogi:* Dłoniatonogie gąski. Klon. <Dłoń+Noga>

Dłoniowaty 1. ×p. **Dłoniasty. 2.** † p. **Dłoniowy.** Bud.

Dłoniowy 1. a. ×**Dłonny** *do dłoni należny, jej właściwy:* a) anat.: Kości dłoniowe (ossa metacarpi), in. k o ś c i ś r ó d r ę c z a. Więzy kości dłoniowych (ligamenta metacarpi). Mięśnie dłoniowe (musculi palmares). † Dłoniowa prążka (incisura manus). b) fecht.: Położenie dłoniowe =*położenie ręki zadającego cięcie, zwane dłoń.* **2.** † a. † **Dłonisty,** † **Dłoniowaty** *mający wielkość dłoni.* Kn.

Dłonisty 1. ×p. **Dłoniasty:** Liście dłoniste. **2.** † p. **Dłoniowy.** Bud.

×**Dłonny** p. **Dłoniowy.**

Dłoń, i, lm. **e 1.** anat.=a) (palma) *cała ręka od stawu napięstkowego do końców palców:* Uścisnąć czyją D. Podać komu D. D. w dłoni= *zgodnie i wspólnie.* Przen.: Wiatr rozwinął dłonie i mgłę muskał, wygładzał. Mick. † Dłoni początek p. **Napięstek.** b) (vola) *spód ręki,* in. D. w ł a ś c i w a, † D. s p o d n i a, ×ś r ó d r ę c z e, ×ś r o d e k r ę k i, [g a r ś ć]: † Dłoni dołek = *zagłębienie w środku dłoni właściwej,* in. [g a r s t k a]. Swędzi a. świerzbi go D.=a) *chce kogoś uderzyć;* b) ×*spodziewa ś. pieniędzy.* Ściska D. a. ×ciasnej dłoni (= *jest to skąpiec, sknera, kutwa, dusigrosz).* Dawać całą dłonią (=*hojnie, szczodrze).* Otworzyć D. (=*rozdawać).* Zamknąć D. (=*przestać dawać).* ×Z duszybym rada tę twarzyczkę dłoniami obłożyć. L. (= *policzkami; spoliczkować ją).* Dłonią w D. bić a. uderzać (przy dobijaniu targu). Jasne jak na dłoni. Prz. Jak mi na dłoni włosy urosną... (=*nigdy, jak ś. ociepli, jak rak świśnie, na św. Jury).* c) (dorsum manus) *grzbiet ręki,* in. †D. z w i e r z c h n i a. **2.** ×*miara długości = 4 cale:* D. cztery cale składają. Ostr. **3.** bot.: a) D. Chrystusowa a. D. Krystowa a. D. boża a. D. samiec a. **Dłońki** *nazwy dawane storczykowi szerokolistnemu i storczykowi plamistemu.* b) D. Chrystusowa samica p. **Koślazek.** c) D. mniejsza p. **Koślazek.** d) D. Krystowa a. † D. Krysztowa p. **Rącznik.** **4.** a. **Kwarta** fecht. *uderzenie poziome w kierunku od strony lewej ku prawej, przyczym D., trzymająca broń, zwrócona jest do góry.* **5.** myśl. *część rozszerzona rogu łosia.* <DŁOŃ (DŁOB)>

Dłońki, niek, blp. bot. p. **Dłoń.**

[**Dłożka, i,** lm. **i**] *podłoga.* <Może z Czes. dlaha = deska>

Dłóteczko, a, lm. **a** p. **Dłóto.**

Dłótko, a, lm. **a** p. **Dłóto:** D. zjadł, a świderkiem patrzy. Prz. (= *przebiegły, a udaje niewiniątko).*

Dłótkowaty, Dłutkowaty *podobny do dłóta:* Przednie zęby są dłótkow...

×**Dłótnik, a,** lm. **cy,** ×**Dłutnik** *pieczętarz, grawer, sztycharz, rytownik.*

Dłóto, a, lm. **a, Dłuto 1.** a. ×**Dłut** *narzędzie do wyżłabiania:* D. ciesielskie, rzeźbiarskie. Przen.: Posąg Zeusa Olimpijskiego był dłóta Fidjasza (=*roboty).* **2.** lek. (scalprum) *narzędzie do przecinania a. odłupywania kości.* Zdr. **Dłótko, Dłóteczko.** <DŁOB>

Dłótować, uje, ował, Dłutować *dłótem wyrzynać, ryć, rzeźbić:* Na marmurach, dłótowanych przez Praksytelesa, przez bogów posiane chwasty. Krasz. Grek dłótował w murach ateńskie ozdoby. Mick. Cmentarz pełny drzew i krzewów i dłótowanych w marmurze turbanów. Słow.

Dłótowanie, a, blm., czynność cz. **Dłótować.**

×**Dłótownica, y,** lm. **e,** × **Dłutownica,** × **Nutmaszyna** *maszyna do wyżłabiania.*

Dłótowy przym. od **Dłóto:** Dłótowa robota. Oss. (=*dłótem wykonana).* ×Snycerz D. (=*grawer, sztycharz).*

×**Dłubacz, a,** lm. **e 1.** *ten, co dłubie, żłobi.* **2.** p. **Dłubała. 3.** *dłóto półokrągłe żłobkowate.* <DŁOB>

Dłubaczka, i, lm. **i 1.** ×*narzędzie do dłubania, żłobienia, dłóto:* Tak potrzebny jest wzór rzemieślnikowi, jako gnyp, D., piła. Pilch. **2.** D. zębowa a. ×zębna a. **Dłubik,** ×**Dłubiząb,** ×**Dłuboząb** *piórko do zębów, wykałaczka.* **3.** [D.] = a) *dłubanina, drobna robota.* b) *lenistwo, próżniactwo.* **4.** lek. *narzędzie do wyskrobywania, łyżeczka ostra, skrobaczka,* in. † D. b a l w i e r s k a, † s z p a t e l k a.

Dłubać, bie, bał 1. *grzebać, czmerać, gmerać, wiercić, kręcić:* D. palcem w nosie. D. w zębach (=*wykałać zęby).* † D. ś. w głowę = *drapać ś., skrobać ś.:* Lepiej gotowe mieć wojsko, niż w głowę ś. D., kiedy tuż nieprzyjaciel. Pot. Złodziej dłubie koło zamka (= *operuje).* † D. komu w mieszku. Kn. (=*wyciągać pieniądze).* ×D. co jedząc (=*obierać, odłubywać, oskrobywać).* D. coś (= *majstrować, być zajętym jakąś ręczną robotą).* † D., robiąc = *robić wolno, opieszale:* Insza robić, insza D. Fred. M. **2.** † *drążyć, wydrążać, żłobić, ryć, dłótować, wyrzynać, rzeźbić:* Dłubię obrazy, ryję obrazy. Kn. **3.** myśl. (o psie) *źle gonić.* **D. ś. 1.** *grzebać ś., zwlekać, guzdrać ś., marudzić, opóźniać ś.:* D. ś. z robotą. **2.** ×*wlec ś., czołgać ś., pełznąć, wdrapywać ś.:* Robak dłubie ś. do góry. Ban. <DŁOB>

Dłubalska, kiej, lm. **kie** forma ż. od **Dłubalski.**

Dłubalski, ego, lm. **scy** p. **Dłubała.**

Dłubała, y, lm. **y 1.** a. **Dłubalski,** ×**Dłubacz,** [**Dłubek**] *ten, co ś. dłubie, guzdrała, maruda, ciemięga, nudziarz, mitręga.* **2.** [D.] *rzemieślnik-samouczek.*

Dłubanie, a, blm., czynność cz. **Dłubać.**

Dłubanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dłubać ś.**

Dłubanina, y, blm. **1.** ×zb. *przedmioty wydrążone, mające żłobienia.* **2.** *robota uciążliwa i drobiazgowa, zmudna.* **3.** ×*dzieło z wielkim trudem dokonane.* **4.** ×*matactwo, krętactwo, szacherka.*

Dłubanki, nek, blp. *deski w wozie do gnoju, gnoiówki, gnojownice.*

Dłubany im. od **Dłubać**. [Dłubana czapa] *czapka barania.*

[**Dłubek, bka,** lm. **bki**] p. **Dłubała.**

×**Dłubiarka, i,** lm. **i** *maszyna do wyrabiania czopów i gniazd.*

Dłubik, a, lm. **i** p. **Dłubaczka.**

† **Dłubioch, a,** lm. **y** p. **Dłubiuch.** Mur.

† **Dłubiuch, a,** lm. **y** (Dłubi-uch) **1.** *łyżeczka do dłubania w uszach.* Troc. **2. a.** † **Dłubioch** *mały palec.* Mur. <DŁOB+UCH>

×**Dłubiząb, zęba,** lm. **zęby** p. **Dłubaczka.** <DŁOB+ZĘB>

×**Dłuboząb, zęba,** lm. **zęby** p. **Dłubaczka.**

Dłucios, u, lm. **y** cies. *narzędzie do wycinania dziur, zwanych gniazdami.* <Zap. zmieszanie Dłóto z CIOS>

[**Dłuczki**] p. **Dłużuchny.**

[**Dłuczko**] przys. od **Dłuczki**; [**Długótko, Dugoćko**].

[**Dłudziozny**] p. **Dłużuchny:** Ukręcił z tych plew D. powróz.

† **Dłudzy** p. **Długi:** Abyć tobie Chrystus dał dłudze zdrowie. Kaz. Gnieź.

Dług, u, lm. **i,** 7 pp. † **w dłudze,** † **Dłustwo,** ×**Dłużność 1.** *należność pieniężna, którą jedna osoba obowiązana jest w przyszłości wypłacić drugiej:* Długi robić, zaciągać, mieć, płacić, pospłacać. Z długu ś. uiścić. Z długów ś. wypłacić, wybrnąć. Być w długach po uszy. a. mieć długów po uszy. † W długu brać. Herb. (=*jako należność*). Upominać ś. o D. (=*o zwrot pieniędzy*). Mieć wiele pieniędzy na długach (= *rozpożyczonych*). D. hipoteczny, honorowy. Długi bieżące (= *zaciągane na potrzeby chwilowe skarbu i spłacane z dochodów roku bieżącego*). Długi stałe (=*zaciągane na potrzeby państwa, dla których budżet nie zawiera pokrycia, a spłacane zwykle tylko ratami i przez wiele lat*). Przen.: Wziął go djabeł za stary D. Prz. (=*już dawno był wart piekła*). Musiał ś. uiścić śmierci z długu. Stryjk. (=*umrzeć*). **2.** *obowiązek, powinność:* D. wdzięczności, Żeś Stwórca, za to D. mój wiernie służyć. Zdr. **Dłużek.** <DŁUG>

[**Długachno**] przys. od **Długachny.**

[**Długachny**] p. **Dłużuchny.**

[**Długaleńki**] p. **Dłużuchny.**

[**Długalki**] p. **Dłużuchny.**

[**Długaśki**] p. **Dłużuchny.**

[**Długaśko**] przys. od **Długaśki.**

[**Długaśno**] przys. od **Długaśny.**

[**Długaśny**] p. **Dłużuchny.**

Długawo przys. od **Długawy.**

Długawy *cokolwiek długi, podłużny, podługowaty:* Łodzie wązkie długawe. Przyb.

Długi, †**Dłudzy,** st. w. **Dłuższy a.** [**Długszy, Dłujższy**], st. n. [**Nadługszy**] **1.** *wiele czasu trwający:* Długa rozmowa, podróż. To długa historja. Piękna to piosenka, niedługa. Długie opowiadanie (=*rozwlekłe*). Abyś D. czas był żyw. Kosz. Czas każdy D. w kłopocie. Rej. (= *długim ś. wydaje; dłuży ś.*). Upłynęło kilka długich minut. Gaw. ×Choroby długie. Krup. (=*przewlekłe*). †W długą iść=*przewlekać ś., przedłużać ś.:* Gdy w długą szło oblężenie, mocą odeprzeć nieprzyjaciół odważył ś. Błaż. Tuszę, że ta rzecz nie postąpi w długą. Groch. W długą proces powlecze ś. lat kilkanaście. Falib. ×Na długą zanosi ś. (=*nieprędko ś. skończy*). Rozkładać coś na długie lata (=*liczne, mnogie*). Niech cię Bóg chowa nam długie lata. Groch. **2.** *mający wymiar długości:* Upadł jak D. Jakiś D., takiś głupi. Prz. † Na długą = *wzdłuż:* Trzeba wiedzieć, wiele figura ma na długą i na szerzą. Grz. **3.** *mający znaczny wymiar długości, daleko ciągnący ś.:* Długa ulica, droga. Długie włosy. D. artykuł. D., jak tyka. Kobieta ma włos D., a rozum krótki. Prz. ×D. palec (=*średni*). Drzwi ś. otworzyły i weszło coś suchego, długiego, w szaraczkowej kapocie. Krasz. (= *wysokiego*). Przen.: Mieć długie ręce=a) *być złodziejem, kraść*; b) *mieć wielkie wpływy i móc ś. zemścić.* Mieć D. język=*nie umieć zachować tajemnicy.* Mieć długie uszy = *być szpiegiem, szpiegować.* † W długą=*daleko:* Koń, zbywszy jezdca, w długą ucieka. P. Koch. Nie rozwodząc ś. w długą, powinność ta na trzech rzeczach zależy. Petr. (=*szeroko, obszernie*). **4.** D. sos=*zbyt rzadki.* **5.** bot.: Cibora długa p. **Cibora. 6.** fecht.: D. raz =*z wyskokiem i z opisaniem bronią łuku.* **7.** gram. *przeciągle wymówiony:* Długa samogłoska. <DŁUG>

Długielno, a, lm. **a** bot. p. **Tęgosz.** <?>

Długięza, y, lm. **y** bot. (cercocarpus) *roś. z rodziny różowatych.* <?>

[**D'uginoga, i,** lm. **i**] *przezwisko bociana.* <DŁUG +NOG>

Długo przys. od **Długi: 1.** D. żyć, mówić. Za D. trwać. Długoby o tym mówić. A długoż tego będzie! D. ś. dobre pamięta, a złe jeszcze dłużej. Kn. Burza nie trwała dłużej pogody. Krasz. Niedługo = a) a. lep. Niezadługo = *wkrótce, niebawem:* Niedługo wrócę. Niezadługo po nią tu przyjdą. Koch. b) *niewiele czasu, krótko:* Niedługo tam zabawię. Niedługo twego wesela. Kn. (=*krótkie, niedługie*). Jak D.=a) a. †D., przys. pytający= *wiele czasu?:* Jak D. tam zabawisz? Nieprzyjaciel wie, D. na granicach leżeć macie. Górn. b) przys. względny=*póki:* Jak D. żyjesz, tak D. (=*póty*) trzeba ci ś. uczyć. Pilch. Na D.= *na długi czas:* Piękność nie na D. płaci. †W D. =*szeroko, daleko:* W D. rzeczy nie wiodąc, szalonym impetem na przednią straż uderzył. Koch. (=*nie zwlekając, nie przedłużając sprawy*). ×Z długa = *oddawna, zdawna:* Oto z długa pożądany dzień przyszedł. **2.** D. ś. nosi. Troc. (= *nosi długie ubranie*). D. koniowi ogon spuścił. Troc. (=*nizko*). <DŁUG>

Długobrody *mający długą brodę, brodaty:* Długobrodzi przechodnie. Orzesz. <DŁUG+BROD>

×**Długochałatowy** *noszący długi chałat:* Żyd D. <DŁUG+Chałat>

† **Długochwostek, tka,** lm. **tki** *sikora ogoniasta.* <DŁUG+CHWOST>

×**Długochwosty** p. **Długoogonowy.**

×**Długociągle** przys. od **Długociągły.** <DŁUG +CIĘG>

×**Długociągły** *ciągnący ś. długo, długi, przewlekły:* Choroba długociągła. Krum.

† **Długocierpliwie** przys. od **Długocierpliwy.** <DŁUG+CIERP>

† **Długocierpliwość, i,** blm. rz. od **Długocierpliwy:** Długo nam Bóg cierpi; dawno zbieramy

skarb gniewu Jego z przewłóczności i długocierpliwości Jego. Skar.

† **Długocierpliwy**, † **Długomyślny** *długo znoszący, cierpliwy.*

† **Długoczekanie, a,** blm. *wyczekiwanie; powolność, nieskwapliwość.*

† **Długoczesność, i,** blm. rz. od **Długoczesny.**

† **Długoczesny** *długi czas trwający, długotrwały:* Sami rzemieślnicy, którzy tych bogów robią, nie są długocześni. Bud. Lek.: Choroba długoczesna p. **Choroba.**

† **Długocześnie** przys. od **Długoczesny.** <DŁUG+CZAS>

[**Długoczki**] p. **Dłużuchny.**

Długoczłonki *z członków długich złożony;* zool.: Tasiemiec D. (taenia solium), posp. soliter. <DŁUG+CZŁON>

Długodniowy, ×**Długodzienny** *wiele dni trwający:* Długodniowe łowy. <DŁUG+DŹŃ>

×**Długoduszny** *cierpliwy:* W małą garstkę wyznawców prawda sama nadzieję nieocenionej przyszłości wlewa, i ci w oparciu ś. o odwróconą jeszcze rzeczywistość byli długoduszni (longanimi). Wiel. <DŁUG+DUCH>

×**Długodzienny** p. **Długodniowy:** Osłabiony długodziennym trudem. Wad. <DŁUG+DŹŃ>

Długodzioby *mający długi dziób;* zool.: Czeczotka długodzioba p. **Czeczotka.** < DŁUG + DZIOB >

[**Długodziób, oba,** lm. **oby**] zool. **1.** p. **Szlamnik. 2.** p. **Tracz.**

Długoechowy *przeciągle przez echo powtarzany:* Wyrazy długoechowe. Słow. <DŁUG+Echo>

Długofortunny *długo szczęściem ś. cieszący:* Pana Boga za dobre zdrowie i długofortunne panowanie W. Ks. Mości uprzejmie proszę. Kraus. <DŁUG+Fortuna>

Długogłowie, a, blm. antr. (dolichocephalia) *długość, wydłużenie czaszki.* <DŁUG+GŁOW>

Długogłowiec, wca, lm. **wcy** p. **Długogłów.**

Długogłowy antr. (dolichocephalus) *posiadający czaszkę w stosunku do jej długości mało rozszerzoną,* podłużnogłowy.

Długogłów, owa, lm. **owy** antr. (dolichocephalus), **Długogłowiec** *człowiek długogłowy.*

Długogodzinny *wiele godzin trwający:* Długogodzinne przed zwierciadłem studja naturalnych astrów. Orzesz. <DŁUG+GOD>

Długogrzywny p. **Długogrzywy:** Konie, nizko długogrzywne łby noszące. Sienk. <DŁUG+GRZYW>

Długogrzywy, Długogrzywny *mający długą grzywę:* Chyżoć bieży D. (dom. koń). Zal. Klacz długogrzywa. Bobr.

×**Długojęzyczność, i,** blm. rz. od **Długojęzyczny.** <DŁUG+JĘZ(YK)>

×**Długojęzyczny 1.** *mający długi język* (we właściwym znaczeniu). **2.** przen. *nie umiejący zachować tajemnicy, niedyskretny.*

×**Długoląg, a,** lm. **i** *człowiek wysoki a niezgrabny, dyląg, dryblas, gilbas.* <DŁUG+LEG>

×**Długoletni 1.** a. † **Długoroczny** *wiele lat trwający, wieloletni:* Długoletnie znoje. **2.** *wiele lat żyjący, długowieczny:* Długoletnia wrona. Li. <DŁUG+LAT>

×**Długoletność, i,** blm. rz. od **Długoletni:** Wszystko skłóciła mienionemi losy D. Pilch.

×**Długoletny** (o ptakach) *mogący długo latać.*

[**Długołaba, y,** lm. **y, Długoręka**] *człowiek długoręki.* <DŁUG+ŁAP>

×**Długomierz, a,** lm. **e** lek. *narzędzie do mierzenia długości noworodków.* <DŁUG+MIAR>

×**Długomówiec, wca,** lm. **wcy** *człowiek rozwlekle mówiący, gaduła.* <DŁUG+MOW>

×**Długomównie** przys. od **Długomówny.**

×**Długomówność, i,** blm. rz. od **Długomówny.**

×**Długomówny** *rozwlekle mówiący, wielomówny, gadatliwy.*

† **Długomyślnie** przys. od **Długomyślny.** <DŁUG+MY(SŁ>

† **Długomyślność, i,** blm. rz. od **Długomyślny.** Leop.

† **Długomyślny** p. **Długocierpliwy.**

Długonogi *mający długie nogi.* < DŁUG + NOG >

Długonosy *mający długi nos.* < DŁUG + NOS >

Długoodwłokowy *mający długi odwłok;* zool.: Skorupiak D. p. **Skorupiak.** < DŁUG + Od + WLEK >

Długoogoniasty p. **Długoogonowy.** <DŁUG+O+GON>

Długoogonkowy *mający długi ogonek:* Liście długoogonkowe. Rost.

×**Długoogonny** p. **Długoogonowy,**

Długoogonowy, Długoogoniasty, ×**Długoogonny,** ×**Długochwosty** *mający długi ogon;* zool.: Sowa długoogonowa p. **Sowa.**

×**Długookrągły** *podługowato-okrągły, obły, owalny;* anat.: † Muskuły długookrągłe p. **Obły.** <DŁUG+O+KRĘG>

Długooszczepny *noszący długi oszczep, walczący długim oszczepem:* Długooszczepni młodzieńcy. Ml. <DŁUG+O+SZCZEP>

Długoościsty *mający długie ości:* Kłosy długoościste. Rost.

Długopalczasty *mający długie palce:* Ręka długopalczasta. Liść D. = *mający formę dłoni o długich palcach.*

×**Długopamiętny** p. **Długopomny.** <DŁUG+Po+MIĘT>

† **Długopłajca, y,** lm. **y** *ten, co płaci długi.* <DŁUG+PŁAT>

×**Długopłynnie** przys. od **Długopłynny.** <DŁUG+PŁY>

×**Długopłynność, i,** blm. rz. od **Długopłynny.**

×**Długopłynny** *ciągnący ś. długo, trwający długo.* Troc.

Długopodłużny *długi w wymiarze podłużnym:* Głowa długopodłużna. Ochor. <DŁUG + Po + DŁUG>

Długopoły *mający długie poły:* Kapelusz D. (=*mający szerokie rondo*). <DŁUG+POŁ>

† **Długopomność, i,** blm. rz. od **Długopomny.** < DŁUG + Po + MN >

† **Długopomny,** ×**Długopamiętny 1.** *długo pamiętający:* Krótkie swoje pociechy żalem długopomnym pieczętuje. Mor. **2.** *godny pamięci, pamiętny, wiekopomny:* Teraz ku jego długopomnej chwale nad głuchym grobem oświadczmy swe żale. Zim.

† **Długopotomnie** przys. od **Długopotomny.** <Zap. DŁUG+Czes. potomně>

† **Długopotomny** *długi szereg potomków mający.* Troc.

[**Długoręka, i,** lm. **i**] p. **Długołaba.**

Długoręki 1. *mający długie ręce:* Artakserkses D. **2.** ×przen. *mający znaczne wpływy i mogący ś. zemścić.* **3.** ×przen. *sięgający po cudzą własność, kradnący.* **4.** zool.: Rak D. p. **Rak.** <DŁUG+RĘK>

† **Długorocznie** przys. od **Długoroczny:** Życzy mu zdrowia D. Pot. (=*na długie lata*). <DŁUG +RZEK>

† **Długoroczny 1.** p. **Długoletni. 2.** *długo w ciągu roku trwający:* Padają siewby mostem, w żałość ś. obraca żądość oracka, w niweez długoroczna praca. Żebr.

Długorogi 1. *mający długie rogi:* Jeleń D. **2.** zool.: a) Owad D. p. **Owad.** b) w lm. (longicornia) *rodzina chrząszczów z długiemi rożkami.* <DŁUG+ROG>

Długorzęsy *mający długie rzęsy.* <DŁUG+ RZĘS>

[**Długos, a,** lm. **y**] *otwór podłużny u ula.*

† **Długosierczy** *mający długą szerść.* <DŁUG +SZORS(T)>

Długoskrzydlaty p. **Długoskrzydły:** Sokół D. Ml. <DŁUG+(S)KRZY(DŁ)>

Długoskrzydły, Długoskrzydlaty *mający długie skrzydła:* Sęp D. Ml. Zool.: Ptaki długoskrzydłe p. **Ptak.**

×**Długospalska, kiej,** lm. **kie** forma ż. od **Długospalski.**

×**Długospalski, ego,** lm. **scy** *ten, co długo sypia, śpioch:* Odpoczywają nie na piernatach, jak ty, panie D., ale na twardym materacyku. Pim. <DŁUG+SP>

† **Długostajny** *ciągnący ś. przez wiele staj:* Długostajne brózdy. Bardz. <DŁUG+ST(O)>

Długosz, a, lm. **e 1.** ×*człowiek wysoki, dryblas.* **2.** ×*człowiek powolny, maruda, guzdrała, dłubała.* **3.** ×*ten, co rozwlekle opowiada.* **4.** bot.: a) p. **Podejźrzon.** b) p. **Rumianica.** <DŁUG>

×**Długoszatny** *ubrany w długie szaty:* Długoszatne Persy. Pilch. Rota długoszatna miała swe stanowisko w pałacu. Bobr. <DŁUG+ Szata>

×**Długoszczęsny** *przez długi przeciąg czasu szczęśliwy.*

×**Długoszczęśnie** przys. od **Długoszczęsny.** <DŁUG+Z+CZĘS(T)>

Długoszyi p. **Długoszyjny:** Długoszyje gryfa gardło. Biel. <DŁUG+SZY(J)>

† **Długoszyjawy** p. **Długoszyjny:** Djabli długoszyjawi. Skar.

Długoszyjny, Długoszyi, † **Długoszyjawy** *mający długą szyję:* Banie mające zbyt długie szyje nazywamy długoszyjnemi. Krum.

Długoszypułkowy *mający długą szypułkę;* bot.: Wiąz D. p. **Wiąz.** <DŁUG+SZYP(UŁ)>

Długościęgaczowy anat.: ×Muskuł D. (musculus plantaris)=*mięsień łydkowy szczupły.* <DŁUG +Z+CIĘG>

Długość, i, lm. **i 1.** *stopień, miara trwania czegoś:* D. dni i nocy. **2.** ×*długi czas:* Wyliczać wszystko, potrzebaby długości na to. Gil. **3.** *jeden z trzech wymiarów rozciągłości ciał:* D. drogi, stołu. Zwycięski rumak wyprzedził swego rywala o trzy długości (dom. konia). **4.** astr.: D. astronomiczna ciała niebieskiego=*łuk ekliptyki, zawarty między punktem równonocnym wiosennym a kołem szerokości, to jest kołem, przechodzącym przez biegun ekliptyki i toż ciało niebieskie.* D. śródziemna a. gieocentryczna=*długość astronomiczna, mająca środek w środku ziemi.* D. śródsłoneczna a. heljocentryczna=*długość astronomiczna, mająca środek w środku słońca.* D. węzła wstępującego = *łuk między punktem przecięcia drogi planety a. komety z ekliptyką a punktem równonocnym wiosennym.* D. planety zredukowana= *liczona nie na jej drodze, lecz na ekliptyce.* Biuro długości=*instytucja we Francji, której obowiązkiem jest ogłaszanie corocznych tablic astronomicznych.* **5.** fiz.: D. ogniskowa a. o d l e g ł o ś ć ogniskowa lunety=*odległość ogniskowa szkła przedmiotowego lunety.* **6.** gie.: D. gieograficzna miejsca= *łuk równika, zawarty między południkiem tego miejsca a południkiem pierwszym.* D. wschodnia, zachodnia. Różnica długości dwuch miejsc= *odległość kątowa południków tych miejsc.* <DŁUG>

[**Długośny**] p. **Dłużuchny.**

Długośpiczasty *mający koniec długi i zaostrzony:* Strzała długośpiczasta. Ml. <DŁUG+Śpiczasty>

† **Długoświatność, i,** blm. *nieskwapliwość, powolność.*

Długoterminowy *mający termin odległy:* Kredyt D. Weksel D. <DŁUG+Termin>

[**Długotki**] p. **Dłużuchny.**

Długotrwale przys. od **Długotrwały.** <DŁUG+ TRW>

Długotrwałość, i, blm. rz. od **Długotrwały:** Odkrywamy przyczynę długotrwałości tych instytucji. Szuj.

Długotrwały *przez długi czas trwający:* Choroba długotrwała (=*przewlekła, chroniczna*).

Długouch 1. † przym. p. **Długouchy. 2. a,** lm. **y** rz.=a) żart. *osieł.* b) zool. (plecotus auritus) *nietoperz gładkonosy.* <DŁUG+UCH>

×**Długouchaty** *mający długie ucha:* Długouchate mycki. Gil.

Długouchy, Długouszny. ×**Długouszy,** ×**Długouszaty,** † **Długouch** *mający długie uszy.*

×**Długouszaty** p. **Długouchy.**

Długouszny p. **Długouchy:** Długouszne zające. Fred. A.

×**Długouszy** p. **Długouchy.** ×**Długouszy, ego,** lm. **y** rz. *osieł.*

Długowargiasty *mający długie wargi:* Ferdynand naleganiami całej długowargiastej familji Habsburgów przynaglony został do abdykacji. Budz. <DŁUG+WARG>

Długowązkogłowie, a, blp. antr. (dolicholeptocephalia) *głowa długa i wązka.* <DŁUG+WIĘZ +GŁOW>

Długowązkogłowy antr. (dolicholeptocephalus) *mający głowę długą a wązką.*

×**Długowązkogłów, owa,** lm. **owy** antr. *człowiek długowązkogłowy.*

Długowęźlasty *mający długi szereg węzłów:* Cąber D. Ml. (=*złożony z długiego szeregu kręgów*). <DŁUG+WIĘZ>

×**Długowiecznie** przys. od **Długowieczny:** Bóg ich w błogosławieństwie D. chowa. Warg. <DŁUG+WIEK>

Długowieczność, i, blm. rz. od **Długowieczny:** D. żywota. Leop. (= *długość*). Eliksyr długowieczności (=*życia długiego*).

Długowieczny, † **Długowieki 1.** *długo żyjący:* Mięsa nie jedzą, przeto długowieczni są w mierności onej. Skar. Umarł D. już i bardzo stary. Skar. (=*w podeszłym wieku*). Niedługowieczny= *ten, który nie będzie długo żył.* **2.** † *długo trwający:* Długowieczna wojna. Bardz.

† **Długowieki** p. **Długowieczny:** Czcij ojca, abyś był D. na ziemi. Leop.

Długowiekowy *długi szereg wieków trwający:* Tam ś. waży D., a może i wieczny los państwa. Kaczk.

† **Długowielej** *bardzo długo.*

† **Długowięzitość, i,** blm. *wzrost wysoki.* <DŁUG +WIĘZ>

† **Długowięzny** p. **Długowięzy.**

† **Długowięzy** **I.** a, † **Długowięzny** *wielkiego wzrostu, wysoki:* Długi człowiek, D., jak niektórzy zowią. Mącz. **2.** *mający ściągłą twarz.* And. z Kobyl.

† **Długowłos, a,** lm. **y** *człowiek długowłosy:* Bacha z zarosłej głowy zwano długowłosem. Otw. <DŁUG+WŁOS>

×**Długowłosisty** p. **Długowłosy:** D. chłopczak. Pilch.

Długowłosy, ×**Dłngowłosisty** *mający długie włosy:* D. Smynteus. Żebr. Błękitnooki, D. nie zdradzi ciebie. Krasiń.

Długowy, ×**Dłużny** przym. od **Dług.** <DŁUG>

Długowzroczna, ej, lm. **e** forma ż. od **Długowzroczny.** <DŁUG+W+ŹR>

Długowzrocznik, a, lm. **cy** p. **Dalekowidz.**

Długowzroczność, i, blm., **Dalekowzroczność, Dalekowidzenie,** ×**Dalekowidztwo,** ×**Starcowzrok** lek. (presbyopia) *zmiana wzroku starcza.*

Długowzroczny, ego, lm. **i** lek. (presbyops) *człowiek ze zmianą starczą wzroku,* dalekowidz.

† **Długożytnie** przys. od **Długożytny:** Bodaj szczęśliwie, bodaj D. Pot. <DŁUG+ŻY(T)>

† **Długożytność, i,** blm. rz. od **Długożytny,** p. **Długożywotność.**

† **Długożytny** p. **Długożywotny.**

† **Długożywność, i,** blm. p. **Długożywotność.**

† **Długożywotnie** przys. od **Długożywotny.** <DŁUG + ŻY(W)>

† **Długożywotność, i,** blm. rz. od **Długożywotny;** † **Długożytność,** † **Długożywność** *życie długie.*

† **Długożywotny,** † **Długożytny** *długo żyjący, dlugowieczny:* Człowieka długożywotnego lekarstwo to zachowuje. Syr. (*=starego*).

[**Długótko**] p. **Dłuczko.**

[**Długszy**] p. **Długi.**

[**Dłujższy**] p. **Długi.**

† **Dłustwo, a,** lm. **a** p. **Dług.**

×**Dłut, u,** lm. **y** p. **Dłóto:** Miał na głowie czapkę z kitą, łuk na plecach, procę, kamienny topór ojców i D. z krzemienia. Krasz. <p. Dłóto>

Dłut- p. **Dłót-.**

[**Dłuzaźny**] p. **Dłużuchny:** Starusek jeden z dłuzaźnom brzodom po pas.

Dłuziec, źca, lm. **źce** bart. p. **I. Dłużnica.** Pol. <DŁUG>

Dłuziuchno przys. od **Dłuziuchny.**

Dłuziuchny p. **Dłużuchny.**

Dłuziusieniеczki p. **Dłużuchny.**

Dłuziusieniеczko przys. od **Dłuziusieniеczki.**

Dłuziusieńki p. **Dłużuchny.**

Dłuziusieńko przys. od **Dłuziusieńki.**

Dłuziuteczki p. **Dłużuchny.**

Dłuziuteczko przys. od **Dłuziuteczki.**

Dłuziutenieczki p. **Dłużuchny.**

Dłuziutenieczko przys. od **Dłuziutenieczki.**

Dłuziuteńki p. **Dłużuchny.**

Dłuziuteńko przys. od **Dłuziuteńki.**

Dłuziutki p. **Dłużuchny.**

Dłuziutko przys. od **Dłuziutki.**

Dłuż, y, lm. **e I.** † blm. **a.** † **Dłuża** = a) *długość co do miejsca:* Na D., na dłużą, w D., w dłużą = *w kierunku długości, wzdłuż:* W D. i w szerz. B. G. W D. brzegu miasto budował. Troc. b) (co do czasu) Na D., w D., w dłużą = *na długi czas:* Na D. odkładać. W D. ta choroba zachodziła. Birk. (*=przedłużała ś.*). **2.** ×*sznur ciesielski.* **3.** lm. **e** bart. p. **Dłużnica.** <DŁUG>

† **Dłuża, y,** blm. p. **Dłuż:** D. jego była 25000 łokciów. Leop. Przysionek na dłużą ma 50 łokci. Wuj. Furja choroby uśmierzyła ś. i w dłużą poszła. Wys. Pustoszył na szerzę i na dłużę. Chwal. Rany, które są na jeden paznogieć w głębie, a jeden członek na dłużą. Ort.

[**Dłużachny**] p. **Dłużuchny.**

[**Dłużalki**] p. **Dłużuchny.**

† **Dłużca, y,** lm. **e** myśl. p. **Dłużce:** Dokazują ludzie, że ptak leci, gdzie mu każą, i że ś. z lasa do dłużce (2 pp. lp.) wróci. Górn.

Dłużce, ów, blp., **Dłużec,** † **Dłużca** myśl. *długa linka a. rzemień przywiązywany do pęt,* in. pęca. <DŁUG>

† **Dłużebnik, a,** lm. **cy** p. **I. Dłużnik.**

Dłużec, żca, lm. **żce** **I.** bart. p. **I. Dłużnica:** Otwór barci zamyka ś. deską, dłużcem zwaną. Kluk. **2.** myśl. p. **Dłużce.**

Dłużeć, eje, ał *stawać ś. dłuższym, wydłużać ś., wyciągać ś.:* Owa żmija im dalej, tym bardziej dłużeje. Mick. <DŁUG>

Dłużek, żku, lm. **żki** p. **Dług:** Odebrałem mój D. Boh. Przepiłem mój płuzek i zrobiłem dłużek. Pśń.

Dłużelina, y, lm. **y** bot. (macrocnemum) *roś.* <?>

Dłużen p. **Dłużny:** Jest mi D.

Dłużenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Dłużeć. 2** ×czynność cz. **I. Dłużyć.**

×**Dłużenie, a,** blm., czynność cz. **2. Dłużyć.**

Dłużenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dłużyć ś.**

×**Dłużenie się, a ś.,** blm., czynność cz. ×**Dłużyć ś.:** Polecił powstrzymać wszelkie opłaty królowi pod pozorem zbytniego dłużenia ś. T. K. <DŁUG>

Dłużeń, żnia, lm. **żnie** bart. p. **I. Dłużnica:** Otwór barci zamyka ś. deską, dłużniem zwaną. Kluk.

Dłużki, żek, blp. gór. *krokwie długie, składające wieniec obudowy.*

[**Dłużki**] p. **Dłużuchny.**

† **Dłużmiernica, y,** lm. **e** *narzędzie do mierzenia długości.* Troc. <DŁUG+MIAR>

† **Dłużmiernictwo, a,** blm. mat. p. **Longimetrja.** Troc.

† **Dłużmiernik, a,** lm. **cy** *ten, co zajmuje ś. mierzeniem długości.* Troc.

Dłużnia, i, lm. **e I.** ×p. **Dłużyna. 2.** bart.=a) *strona barci, otwarta od przodu.* b) p. **I. Dłużnica:** Bartnik starki dłużnią w ulu zatka. Jabł. <DŁUG>

I. Dłużnica, y, lm. **e I.** ×*deska, tarcica:* Nosisz rzecz jaką długą, jako dłużnice, łaty, żerdzie. Sol. **2.** a. **Dłuziec, Dłużec, Dłuż, Dłużeń, Dłużnia, Dłużnik, Wzdłuż, Zdłuż** *deseczka do zatykania barci,* in. płacha, zatuła, zatwór **3.** bud. *belka w ruszcie nad palowaniem.*

2. Dłużnica, y, lm. **e** p. **Dłużniczka.**

×**Dłużniczek, czka,** lm. **czkowie** p. **I. Dłużnik.**

Dłużniczka, i, lm. **i, Dłużnica** forma ż. od **I. Dłużnik.**

Dłużniczy przym. od **Dłużnik:** Dłużnicze wybiegi.

I. Dłużnik, a, lm. **cy** **I.** a. † **Dłużebnik** *ten, co zaciągnął pożyczkę, debitor.* Przen.: †Dłużnicy jeśmy duszy, nie ciału, abychom nie podle ciała żyli (*=poddani*). **2.** !*ten, co udzielił pożyczki, wierzyciel, kredytor.* Zdr. ×**Dłużniczek.** <DŁUG>

2. Dłużnik, a, lm. **i** bart. p. **I. Dłużnica.**

† **Dłużno** *należą ś. pieniądze:* Kupcy, którym D. w cudzych stronach, mogą brać towary w długach sobie winnych. Herb.

×**Dłużność, i,** lm. **i** p. **Dług:** Ciężar nieodpłaconej nigdy dłużności.

Dłużny 1. ×p. **Długowy:** Kapitał D. Karty dłużne, które na siebie daje jaki bogacz, tyle ważą u kredytorów, jak pieniądze. Świt. (*=weksle*). **2.** a. **Dłużen** *mający dług, winien:* Jest tak D., że jego majętność za to nie stoi. Górn. (*=zadłużony*). Przen.: Muza została mi rymami dłużną. Słow. **3.** ×*powinien, winien, obowiązany:* Uważ, jaką wierność dłużnyś jego łaskom. Oss. Dłużniśmy jedni drugich miłować. Bud. <DŁUG>

×**Dłuższość, i,** blm. *większa długość.*

Dłużuchno przys. od **Dłużuchny.**

Dłużuchny, Dłuziuchny, Dłuziusieńki, Dłuziusieńieczki, Dłuziutki, Dłuziuteczki, Dłuziuteńki, Dłuziutenieczki, [**Dłuczki, Długalki, Długaleńki, Długachny, Długaśki, Długaśny, Długośny, Długoczki, Długotki, Dłużyki, Dłużki, Dłużalki, Dłużachny, Dłużykawy, Dłudziozny, Dłuzaźny**] *bardzo długi:* Linją dłużuchną uczynisz. Mącz.

[**Dłużyca, y,** lm. **e**] *kobieta wysoka.*

1. Dłużyć, y, ył 1. ×*długim czynić, przedłużać, przeciągać:* Dłużą żeglugę, wolniąc zbyt śpieszne żagle. Przyb. **2.** [D.] *tracić, marnować:* D. czas. **D. ś.** *długo ś. ciągnąć, długo trwać, długim ś. wydawać, przedłużać ś., przeciągać ś.:* Nam czas w drogę, która, ile że na piechotę, D. ś. będzie. Sienk. Czas ś. dłuży (*=wlecze ś.*). Im bardziej oczekiwanie ś. dłużyło, tym nieznośniejszym ś. stawało. Krasz. Nieos.: Dłuży mi ś. *=czas długim mi ś. wydaje, przykrzy mi ś., nudzi mi ś.:* Już ludziskom ś. tuży i dłuży, czasby iść. Krasz. <DŁUG>

2. Dłużyć, y, ył 1. ×*długów nabawiać, zadłużać, obdłużać:* Każdy służy, a to w końcu szlachtę dłuży. Fred. A. **2.** [D.] *wypożyczać komu.* ×**D. ś. 1.** i [D. ś.] *długi zaciągać, w długi wpadać, zapożyczać ś., zadłużać ś.:* Kto ś. rad dłuży, nierad słowa trzyma. Prz. Wierniem ci służył, na ciem ś. dłużył. **2.** komu *=stawać ś. obowiązanym, zobowiązywać ś. względem kogo:* Nie powiadaj, iż lepiej Bogu niż on służysz, bo mu ś. bardzo każdym słowem dłużysz. Papr. <DŁUG>

[**Dłużykawy**] p. **Dłużuchny.**

[**Dłużyki**] p. **Dłużuchny.**

[**Dłużyna, y,** blm.] **1.** a. ×**Dłużyzna,** ×**Dłużnia,** [**Dłużynia, Dłużyń**] *długość* (o miejscu): Ogień całą dłużynę cyrku zajął. Nar. **2.** *przedmiot długi.*

[**Dłużynia, i,** blm.] p. **Dłużyna:** Dziesięć razy byliśmy tylko o miecza dłużynię. Słow.

[**Dłużyń, i,** blm.] p. **Dłużynia:** Dwa łokcie w D., a łokieć w szerzyń.

×**Dłużyzna, y,** lm. **y** p. **Dłużyna.**

Dma, y, lm. **y 1.** ×*wianie wiatru, wiew, powiew, podmuch:* Straszny wilk chlewom, dmy wietrzne sadom. Nagur. Nasze płonne nadzieje po powietrzu D. rozwieje. Kochan. (*=wiatr*). Spragnionemi ustami nocną dmę łapają. Bardz. (*= powietrze*). **2.** [**Dmy**] *góry piaskowe wzdłuż Bałtyku.* Por. [**Duny**]. <DM>

×**Dma, y,** blm. lek. p. **Dna.**

Dmący szelest, **Dmuchający** szmer, **Miechowy** a. **Mieszkowy** szmer, lek. *= szelest podobny do szelestu dmącego miecha, a słyszany przy przysłuchu serca.*

[**Dmi**] p. **Dąć.**

† **Dmidzban, a,** lm. **y** *pijak, pijanica, opój, bibosz, moczymorda:* Piwkiem D. troski poi. Ryb. J. <DM+Dzban>

Dmimondówka, i, lm. **i** *kobieta z półświatka, hetera, loretka.* <Z Fr. demi-monde = półświatek>

<**Dmisalopka, i,** lm. **i** *rodzaj krótkiej salopy.* <Now. z Fr. demi = pół + Nm. Saloppe = salopa>

[**Dmóc, dmie, dmół**] p. **Dąć.**

[**Dmół**] p. **Dąć.**

Dmuch, u, lm. **y 1.** *dmuchanie, dmuchnięcie, podmuch, powiew:* Upadłby od dmuchu. Oss. (*=ma słabe nogi*). Błagamy Ciebie z wrytym w ziemię czołem, skronią już w wiosen twych kąpani dmuchu. Krasiń. **2.** lek. *szelest dmuchający, słyszany przy wysłuchiwaniu serca,* in. p o d m u c h, s z m e r d m u c h o w y, s z m e r p o d m u c h o w y. <DM>

Dmuchacz, a, lm. **e 1.** *ten, co dmucha.* **2.** *sufler.* Lub. **3.** [D.]=a) p. **Dmuchaczka.** b) *ogon.*

Dmuchaczka, i, lm. **i,** [**Dmuchacz**] *mieszek do rozdmuchiwania ognia:* Wciąż butnego dodając mu ducha, D. dmucha i dmucha. Moraw.

Dmuchać, a, ał 1. p. **Dmuchnąć:** Kto ś. na gorącym sparzy, ten na zimne dmucha. Prz. Sparzywszy ś. na mleku, może D. w wodę. Piel. Północ mrozem dmucha. Mick. Lepiej D., niż chuchać = a) *lepiej ś. za ciepło ubrać, niż za lekko.* b) ×*lepiej mieć za dużo, niż za mało.* ×I dmucha i chucha *=ani ciepły, ani zimny, człowiek bez charakteru.* Przen.: ×D. w palce *=cierpieć niedostatek, łapę lizać.* Nie w kij D. a. dmuchał *=coś osobliwszego, nie byle co:* Tak jeździć na koniu, to nie w kij D. Kaczk. Przeciw wiatru D. *=robić próżne wysiłki.* ×D. a. ×D. w niebo *=pysznić ś., nadymać ś.:* Szalenie postępował i wysoko dmuchał. Jabł. D. komu w gębę a. w nos *=traktować z góry, pogardliwie:* Nie trzeba mi było w gębę D. Sienk. Nie da sobie w nos D. Prz. D. pod nos komu. Tremb. Nie dać sobie D. w kaszę. Prz. (*=pluć; grać na nosie*). † Wąsami D. Stryjk. (*= udawać zucha, stawiać ś.*). **2.** † *poduszczać, podżegać, podburzać:* Wszczął ś. tumult, w którym jak poczęto D., ukłuło wojsko gniewne swego komendanta. Chr. **3.** lek.: Szmer dmuchający p. **Dąć i Dmący. 4.** myśl. (o zwierzu napadniętym) *głos wydawać ze strachu:* Odyniec dmucha od psów oskoczony. <DM>

Dmuchadło, a, lm. **a** *przyrząd do wdmuchiwania proszków leczniczych.*

Dmuchający szmer p. **Dmący.**

Dmuchanie, a, blm., czynność cz. **Dmuchać.**

Dmuchawiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Brodawnik.**

Dmuchawka, i, lm. **i 1.** wog. *rurka do dmuchania, tutka, trąbka:* Udając przez dmuchawkę głos jej męża, przymusił ją, aby pojęła go za męża. Boh. J. D., trąbka głosowa. Bobr. Żart. *= piszczałka, fujarka, kobza, dudy.* Zag. **2.** *przyrząd, za pomocą którego kierujemy strumień powietrza a. tlenu do płomienia, ażeby go wzmocnić, używany do rozpoznawania gatunków minerałów w ogniu,* in. ×l e t r o r. D. pieczętarska *=letrol a. letrolka.* **3.** chem.: D. tlenowodorna *=płomień mieszaniny tlenowodornej piorunującej.* **4.** *zabawka w kształcie mieszka papierowego.* **5.** myśl. *fuzja kapiszonka.* <DM>

Dmuchawkowy przym. od **Dmuchawka:** Przyrząd D. Odczynniki dmuchawkowe (*=potrzebne przy użyciu dmuchawki do rozbiorów chemicznych*).

Dmuchnąć, nie, nął, nied. **Dmuchać, [Dmuhać] 1.** *puścić powietrze z ust z pewnym przyciskiem:* D. na ogień. Dmuchnij, chuchnij, a zaraz będzie! (o żądających zbyt śpiesznego wykonania swych żądań). Przen.: Jegomość dawnoby już był pod sądem, gdybym tylko w piórko dmuchnął. Drz. (*=gdybym sprawę opisał*). **2.** ×*szepnąć, podpowiedzieć:* D. mu w ucho, co ma mówić. Troc. **3.** *wystrzelić:* Dmuchnął w ową kupę kartaczami. Sienk. **4.** *uderzyć, palnąć, grzmotnąć, trzepnąć, trzasnąć, walnąć:* Dmuchnął go w pysk. Troc. Tu mię coś jak dmuchnie po czuprynie. Fred. A. **5.** D. coś z przed nosa = *pochwycić, porwać, sprzątnąć, ściągnąć, zwędzić.* ×D. warcab =*zrobić chuch, chuchnąć.* **6.** *uciec, drapnąć, dać drapaka:* Dmuchnął w nogi. Oss. Lokaj przyszedł z oznajmieniem, że Hryń już dmuchnął. Jeż. (*=pojechał szybko*). **7.** przen.: W ul D.= *wywołać rozjątrzenie przeciw sobie, narazić ś.:* Niech kto w ul dmuchnie, a dozna, jeżeli mu gęba nie opuchnie. Pot. **8.** przen.: ×D. komu pod nos=*wyrządzić zniewagę, obejść ś. wyniośle:* Oktawiemu Antonjusz pod nos dmuchnie. Chr. P. **Dmuchać.** <DM>

Dmuchnienie, a, blm. p. **Dmuchnięcie.**

Dmuchnięcie, a, blm., **Dmuchnienie** czynność cz. **Dmuchnąć.**

Dmuchoplew, a, lm. **y** żart. *nędzny gospodarz wiejski.* <DM+PLEW>

Dmuchowy przym. od **Dmuch;** lek.: Szmer D. p. **Dmuch.** <DM>

[Dmuhać, a, ał] p. **Dmuchnąć.**

Dmuszek, szka, lm. **szki** bot. (lagurus) *roś. z rodziny traw.* <?>

Dna, y, blm., ×**Dma,** † **Denność** lek. (arthritis) *zapalenie stawów,* in. artrytyzm, artretyzm, darcie w członkach, łamanie stawów, † bolenie w stawiech, † denna boleść, † denna niemoc, † dnawa niemoc, † dnia niemoc, † scjatyka, × stawołomność, † suchobólność. <DN>

Dnawy, † **Denny,** † **Dni** przym. od **Dna,** *artrytyczny;* lek.: † Dnawa niemoc p. **Dna.**

† **Dni** p. **Dnawy:** Dnia niemoc p. **Dna.**

×**Dniak, a,** lm. **cy** *wyrobnik robiący na dniówkę.* <DŹŃ>

[Dnić, dni, dniało] p. **Dnieć.**

Dnieć, eje, ało, [Dnić] nieos. *rozdniewać, świtać, rozwidniać ś.* Przen.: Słaba dniejących dopiero nauk poświata. Nar. (*=powstających*). O myśli moje! czy wy dotąd wiecie, przed zgonem waszym co już dniało w świecie. Krasiń. (*=zaczynało ś.*). <DŹŃ>

×**Dnienie, a,** blm., czynność cz. **Dnieć,** *świt, brzask:* Zwykły wstawać równo z dnieniem. Przyb.

[Dnieprowy]: [Dnieprowa woda] p. **Woda.** <Sld. do Dniepr>

[Dniestrowy]: [Dniestrowa glina a. Dniestrowa ziemia] p. **Glina.** <Zap. sld. do Dniestr>

Dniować, uje, ował 1. *dzień s ędzać:* On tam dniuje i nocuje. **2.** (o wojsku) *stać dniówką, odbywać dniówkę.*

Dniowanie, a, blm., czynność cz. **Dniować.**

† **Dniowonocny:** Dniowonocna równość. Żebr. =*porównanie dnia z nocą.* <DŹŃ+NOC>

Dniowy p. **Dzienny:** Jasność dniowa. Kon. W wyliczaniu wszystkiego na dniowymby mi biegu zeszło. Smotr. (*=dniaby mi zabrakło*). My cośmy dniowi, bądźmy trzeźwi. Leop. (= *dzień żyjemy*). <DŹŃ>

Dniówka, i, lm. **i 1.** *robota dzienna, za wynagrodzeniem dziennym:* Robić na dniówkę. Wynajął na dniówkę stolarzy i cieśli. Kos. **2.** [D.] *krótka śpiewka światowa.* **3.** ×lek. (febris ephemera) *gorączka jedną dobę trwająca.* **4.** woj. *wypoczynek jednodniowy w pochodzie,* in. rasztag, ×rasztak: Stać dniówką a. na dniówce. Mieć dniówkę.

Dno, a, lm. **a 1.** (u przedmiotów, posiadających wgłębienie) *dolna powierzchnia, ściana; spód:* D. butelki, garnka, beczki, okrętu, studni, rzeki, morza, piekła. Iść do dna. Osiąść na dnie. Spełnić do dna. Do dna wychylić. Wino już dna sięga (*=męty osiadają na spodzie*). W dnie (zam. na dnie) studni siedziała nieboga. Kras. Już D. widać w mej szkatule. Późna oszczędność na dnie. Pilch. (*=kiedy D. szkatuły widać*). Uderza w D. gitary. Mick. D. karety. Jak pończochy sobie zbryzgasz, powiedzą, że bez dna musisz mieć karetę (= *pieszo szedłeś*). D. cedne a. filtracyjne. Je, jakby dna nie miał. Prz. Przen.: D. serca, sumienia=*głąb, wnętrze:* Dobry uczynek wytworzył na dnie serca i sumienia trochę spokoju i zadowolenia moralnego. Orzesz. Westchnąwszy ciężko ze dna głębokiego, rzekła. Odym. (*=głęboko, z głębi serca*). ×Na D. = *na dół:* Hardy, spadniesz dziś na D., coś wczoraj wykrzykał na wieży. Pot. ×Na dnie= *na dole.* ×Dna nie mieć=*końca, granicy:* Rozrzutność dna nie ma. Mącz. Wieczność nie ma dna. Oss. W tej jego powieści dna ś. nie domacasz. Oss. (= *przewodniej myśli, wątku, celu*). ×Do dna=*zupełnie, zgoła, do szczętu, z kretesem:* Nie popychaj mię do dna. Oss. (= *nie gub ze wszystkim*). Jozuego miecz dzikie narody do dna wysiekł. Mias. Zabrnąwszy do dna, nie mógł ś. cofać. Oss. Pierwej do Pontu Dunaj dnem uciecze, niźli kto nadeń w me struny łagodniej uderzy. Mias. (= *do ostatniej kropli, zupełnie*). **2.** † *więzienie kryminalne:* Mężobójcy na dnie w wieży pokutę mają czynić. Herb. Był wsadzon na D. do wieży. Biel. M. Więżą przez sześć miesięcy na dnie. Kraus. **3.** † i [D.] (o tkaninie) *tło, kanwa:* Czerwony karmazyn na gładkim dnie. Gostk. **4.** [D.]=a) *spód wozu.* b) a. **[Bolączka, Złotnik]** *macica.* c) a. **[Tajnik]** *dolna część sieci.* **5.** anat.: a) D. macicy (fundus uteri)=*część jej najszersza.* b) † D. oka = *siatkówka.* Troc. c) D. żołądka (fundus ventriculi) = *spód jego.* **6.** bot.: D. kwiatowe = *przedłużenie szypułki, na którym są rozłożone części kwiatka,* in. osadnik. **7.** fortep. *ściana spodnia fortepianu, na której spoczywa klawjatura.* **8.** † mat. (o figurach gieometrycznych) *podstawa.* **9.** pusz. *pas zewnętrzny pomiędzy gronem a komorą armaty.* **[Do dna]** *całkiem, do reszty, do cna.* **[Ode dna]** *od dołu, od gruntu, z gruntu:* Karczma murowana ode dna. Zdr. **Denko, [Danko, Dynko], Deneczko.** <DN>

1. Do, [Du] I. przyi. samodzielny z 2 pp.: **1.** Wejść do pokoju. Iść do kościoła. Wsadzić do więzienia. Wsiąść do powozu. Wkroczyć do miasta. Przybyć do Warszawy. Wracać do kraju. Pojechać do Włoch. Chodzić do szkoły. Chodzić do uniwersytetu (= *na uniwersytet*). Wstąpić do seminarjum, do wojska. Pozwać do sądu. Natura ciągnie wilka do lasu. Prz. Pięciu zabito, jednego pojmano do zamku. Stryjk. (*=na zamek*). A do domu! A do chlewa! A do

szkoły! ×Jeszcze mu do szkoły (dom. chodzić potrzeba). Brać co do serca (= *przejmować ś. czym*). ×Brać co do głowy (=*brać na uwagę*). Jemu to najbardziej do serca poszło. Gaw. Coś mu przyszło a. strzeliło do głowy. *W (co):* Włożyć do kieszeni, do pudełka. Wziąć do ręki. Podnieść do góry. Władza przechodziła do rąk narodu. Smol. (Słońce) zapadło do głębi. Mick. [Posed do świata] (=*w świat*). **2.** Modlić ś. do Boga. Przytulić do siebie. Przysunąć ś. do ognia. Stanąć przodem do ściany. Powrócić, przyjść do zdrowia. Przyczynić ś., przyłożyć ś. do czego. Skakać komu do oczu. Spieszyć ś. do czego. Chęć do czego (=*czego*). Usta złożone do uśmiechu. Należeć do kogo a. do czego. Przywiązywać, przyczepiać do czego. Przypadać do czego. Stosować do czego. Przyzwyczaić do czego. Nałożon jest do wody. Pol. No, panowie, dalej do siebie! (dom. skoczcie = *natrzyjcie na siebie*). Wzdychać do czego. Tęsknić do kogo (=*po kim, za kim*). Uśmiechać ś. do kogo. Mówić do kogo. Namawiać do czego (=*na co*). Dopuścić do czego. Od kieliszka do kieliszka, aż ś. upił. Oss. (= *kieliszek za kieliszkiem*). Od słowa do słowa, aż boli głowa. Prz. Nikt darmo nie wziął cnoty, trzeba do niej pracy. Dm. Oddać syna do szkół, do apteki, do rzemiosła, do krawca. Psisko stare oddano do bydła. Kras. Przeznaczony do stanu duchownego. Przystąpić do Komunji. Zagrać do tańca. Dźwigniowych znowu potrącą do dołu. Mick. (= *na dół*). Za wcześnie do spoczynku. Pol. (=*na spoczynek*). Wyrwał ś. myślą do szczęśliwszych czasów. Mick. Oda do młodości. Mick. Pić do kogo (=*w czyje ręce*). Do stołu! Dać do stołu (=*na stół*). Czarną mu polewkę do stołu podano. Mick. Siadać do obiadu, do herbaty, do preferansa. Kto myśliwy, do trąby, nabożny do księgi (dom. ma ś.). Pot. Skoro pierwsza straż rozruch usłyszała, i do sprawy ś., i do broni miała. P. Koch. Przystąpić do działów. Do rany go przyłożyć. Przyjść do siebie (= *odzyskać przytomność a. zimną krew*). Brać co do siebie (= *stosować*). Konkurować do ręki panny Umizgać ś. a. zalecać ś. do panny. (Odpowiada na pytanie: dokąd?): Iść do kogo. Udać ś. do kogo. Wysłać do kogo posłów. Uciec ś. do czego. Strzelać do celu. List do ojca. Adresować do kogo. Przez święte do Boga. Rej. Kiedy trwoga, to do Boga. Prz. Jak bieda, to do Żyda. Prz. To do niczego nie prowadzi. Kto robi, pójdź do stołu, a kto próżnuje, za piec. Bz. † Brać a. † brać ś. do kogo = *przedstawiać sprawę wyższej instancji, odwoływać ś., apelować:* Biorę sobie do cesarza. Leop. Do biskupów ś. brali, a biskupów wyrok ważny był. Skar. Niektóre województwa na to zezwoliły, drugie do braci wzięły. Vol. (= *zdaniu szlachty na sejmikach relacyjnych zostawiły*). Do djabła! Tam do djabła! Idź do djabła! Do stu djabłów! Do wszystkich djabłów! ×Idź do regiment djabłów! Rzucić do djabła, do licha. Idź do licha! Do kata! Do kaduka! Do licha! ×Do biesa! Tam do kata! A do stu katów! Pójść do djabła, ×do biesa, ×do kata = *przepaść, w niwecz ś. obrócić:* Pójdą traktaty do biesa. Biał. *Ku:* Ciągnąć do siebie. Zwrócić ś. do Boga. Zmierzać do czego. Droga do doskonałości. Torowali drogę do tronu. Smol. Przedwstęp do gorącej miłości. Rol. Tył podawszy, do lasów ś. mieli. Stryjk. Mieć ś. do odwrotu. [Wiosłować do siebie] = (*k sobie*). **3.** Do brewjarza księdzu! Brać ś. do panny (= *zalecać ś. pannie*). *Za (co):* Brać ś. do czego (=*rozpoczynać co*). Wziąć ś. do picia. Zabrać ś. do roboty. Do roboty! Wziąć ś. do broni (=*chwycić za broń*). Do broni! Z dziecińNstwa brał ś. skwapliwie do dzieł rycerskich. Nar. Brały ś. do tej, co drudzy, śklenice. Wad. † Słał do mnie posły, żebyśmy ś. do pokoju brali. Leon. (= *rozpoczęli układy o pokój*). Odporna strona brała ś. do przysięgi, a żałobliwa dopuścić jej tego nie chciała. St. Lit. (=*chciała przysięgać*). **4.** do czego = *dokąd?:* Dojść do progu, do rogatki. Dobić do portu, do brzegu. I do pół drogi nie dojechali. Z Wilna do Warszawy. Od dworu do wioski będzie kroków sto. Od stóp do głów a. do głowy. Od ucha do ucha. Wychylić do dna. Dojść do majątku, do sławy. Do ostatniej pasji doprowadzić. Broń Boże, byście nie przyszli do upadku. Paszk. Kto do tej biegłości chce przyjść, musi bardzo wiele czasu strawić. Górn. Przyjść do skutku. Zmoknąć do nitki. Dopiec do żywego. Wyciąć co do jednego, co do nogi. Pułk ten był do człeka wycięty. Chr. (=*w pień*). Wydać pieniądze co do grosza. Do halerza ś. wydał. Pot. Zegar idzie punktualnie co do minuty. Jeść do syta a. ×do sytu. † Nie było i jednego, któryby ś. nie podobał, nie było i do jednego. Skar. Wszystko to ganisz aż do drzew i wody. Karp. Do niepoznania. ×Tłómaczenie do słowa (=*dosłowne, literalne*). Zebrać do kupy (= *na kupę, w kupę*). Do reszty zapomnieć. Do tego stopnia ś. zapominać. Nie do tyla (=*do tego stopnia*) zapomniał o rycerskiej powinności. Sienk. Do cna p. **Cna:** Do cna zniszczyć (= *zupełnie, całkiem, ze szczętem*). † Do końca=*zupełnie, doskonale:* Często nie do końca uczony doktór bardzo szczęśliwie leczy. Matjaszowi nie do końca szczęśliwie przeciwko Jerzemu zaciągi służyły. Błaż. Aż do krwi zarznąć. Mącz. Prawa królewskie rozciągały ś. do polowania i dobywania kruszców. Smol. Do licha, ×do kata, ×do biesa, † do Boga = *mnóstwo, bardzo wiele, obficie, podostatkiem, coniemiara:* Do licha tam tego. Do biesa tam było tych, co czuprynę iskali. Oss. Do Boga ma pieniędzy. Kn. Bronić ś. do upadłego, ×do upadłej, do ostatniego tchu, † do gardła. Rozpacz do gardła bronić ś. radzi. Błaż. Pana naszego nie chcemy odstąpić, ale przy nim być do gardł swoich. Biel. M. Do gruntu = *z gruntu, zgoła, zupełnie:* Do gruntu zepsuty człowiek. Do czysta=*ze szczętem, zupełnie, całkiem:* Wymiótł z miski do czysta. Wyczyszczają gnój aż do czysta. Leop. Wszystko pobrał do czysta. Kn. Mąka nie do czysta wypytlowana. Syr. Łeb mu do czysta uciął. P. Koch. ×Ograł go do czysta (=*co do grosza*). ×Zmókł do czysta. Wszyscy tam do czysta użyli. Gawiń. Zmoknąć do nitki. Do szczętu = *ze szczętem, zupełnie:* Państwo Greckie do szczętu zepsowane jest. Birk. † Zastępy do szczędu małego wybite. Błaż. ×Wszystkoś stracił, do szczątkuć prawie przyszło (= *prawie nic nie zostało*). Aby go tam śmierć zgryzła do ostatka. Słow. Było tam dwadzieścia do trzydziestu osób. Rachować do stu. Od Boga aż do wroga jest tu miejsce dla każdego. Pol. (= *zaczynając od Boga, a kończąc na wrogu*). Od lipy aż do każdego strumienia, kamienia. Mick. Czekać od rana do wieczora. Wierny do grobu, aż do śmierci. Nie zapomnę ci tego do grobowej deski. On was zawsze szanował od pierwszej młodości aż do swej białej skroni i późnej starości. Groch. Cesarze

szatę najwyższego biskupa pogańskiego aż do Gracjana brali. Skar. Chce pop kwartą wina do pół roku służyć. Sak. ×Kazał mi czekać na tym miejscu do zawołania panicza. L. (=*póki nie zawoła panicz*). Siedzieć do czwartej w noc. Zaczekam do wpół do dwunastej. Przyjdzie o pół a. o wpół do drugiej. Kwadrans do pierwszej. Do tego czasu. Do południa będziemy już z powrotem. Gaw. (= *na południe*). Do widzenia! Do trzech lat była jak niemą. Skar. (= *przez trzy lata*). Do dnia a. przys. **Dodnia** = *przede dniem:* Do dnia wstawać. † Do rękojemstwa = *przed rękojemstwem.* Do roku, do miesiąca, do tygodnia = *przed upływem roku, miesiąca, tygodnia; do końca roku, miesiąca, tygodnia:* Wszyscy do roku pomarli. Lat. Do roku nie dożyje. Pigwy w zimnie mogą trwać dłużej, niż do roku. Trzyc. (=*niż rok*). Do czasu, do pewnego czasu = *tymczasowo, czasowo, chwilowo, na pewien czas:* Do czasu mu pożyczył. Oss. Do czasu dzban wodę nosi. Prz. Odkładać do jutra (=*na jutro*). Odkładać od jutra do jutra. Mącz. Ode dnia do dnia pokutę odkładać (=*z dnia na dzień*). Od doby do doby. Od czasu do czasu (=*co czas jakiś, czasami, niekiedy, kiedy niekiedy*). *Po* (*co*): Woda do kolan, do kostek. Upadł śnieg wielki do goleni. Stryjk. Do dziś dnia. Do tego dnia. **5.** do czego = *w czym, na co, przez co:* Raz a. kilka razy do roku bywam w Warszawie. Miał swoje cztery wielkie posty do roku ten święty. Skar. ×Mógł dwieście napisać wierszów do godziny. ×Do czasu = *czasem, czasami, kiedy niekiedy.* **6.** Dodać, doliczyć, dołożyć do czego. Nie licz go do poczciwych. L. (=*między poczciwych*). Do tego=*przytym, prócz tego, nadto:* Indyk kruchy, kapłon tłusty, a do tego dzban nie pusty. Pol. **7.** Człowiek dobry do zachowania sekretu. Papier do podpisania. Powód do czego. Prawo do spadku. Punkt wyjścia do zniesienia sukcesji. Nie miano dawniej tak dzielnych sposobów do brania miast. Nar. Człowiek do tańca i do różańca, do wypitki i do wybitki. Prz. Ani do tańca, ani do różańca. Prz. Do niczego. Człek i do rady, i do zwady. Mącz. Do ludzi człowiek (= *obyty, do rzeczy, gładki*). *Od, na, ku:* Łyżeczka do kawy. Stolik do gry. Chustka do nosa. Pióro do pisania. Piórko do zębów. Szczotka do butów, do sukien. Książka do nabożeństwa. Przybory do odzieży. Pol. Służąca do wszystkiego. Na stopniach do przystawki wygrzewał ś. kot. Gaw. Zdolny do czego. Do czego to służy? To żelazo do polerowania miedzi służy. Troc. ×Lekarstwo do tej choroby służy. Troc. (= *przeciw tej chorobie*). † Skwapliwy dowcip do Pisma św. wykładu nie służy. Skar. Wszystko już wybrano, co ma być do drogi. Kras. Wystarczyć do czego. Rzeczy do sprzedania. Sposobność a. okazja do czego. **8.** Kwestja do rozwiązania. To nie do odgadnienia. Rzecz nie do wiary. † Brać do czego = *obracać na co:* Zły do urazy bierze przestrogę, dobry do poprawy. Fred. M. Do czego = *w celu czego, dla czego:* Dać buty do reparacji. Dać bieliznę do prania. Dać rękopis do druku. Złożyć ręce do pacierza. Sygnał do odwrotu. Dać do schowania, do wyboru, do poznania, do zrozumienia, do myślenia. Dać komu czas do namysłu. Bóg tylko wam nogi do uciekania zostawił. Star. Człek sam do pracy stworzon jest, ptak do lotu. Chr. Iść do spowiedzi. Podawać do wiadomości publicznej. ×Do czego uszyli sobie głowy nad określeniem człowieka?

8

9. do kogo, do czego = *komu, czemu:* Zostawiać do woli, do wyboru, do namysłu. † Czasu jednego kupować coś do klasztoru dwuch braci posłał. Skar. (=*dla*). Szepnął ktoś do szlachcica. Mick. Stosowny a. odpowiedni do czego. Podobny do kogo. **10.** Mieć do czego = *mieć co robić:* Mieć do czynienia, do pomówienia z kim. **11.** do czego = *podług, według czego, zgodnie z czym, stosownie do czego:* Do woli ś. wytańczyć. Śpi i do woli chrapie. Min. Suknia do figury (= *obcisła, wcięta*). Chodzić do figury (=*bez zwierzchniego okrycia*). Ubranie do twarzy. Nie do twarzy ci ten humor ponury. Zabł. ×Widziała przed sobą ładnego chłopca do gustu swego. L. Nie przypadło mu to do smaku. Do smaku im gospoda. Mick. Do pary. ×Do pary, nie do pary=*cetno czy licho?* Nie pociągną kary woły nie do pary. Pot. (=*niedobrane*). Dobierać konie do miary. † Czas do ciebie trudno wiedzieć. Kochan. × Pióro do mojej ręki. ×Lekarstwo do oczu (=*nie budzące wstrętu swym wyglądem*). ×Do ręku mieć co = *pod ręką, na podorędziu.* ×Będzież tu sto snopów? — Jak do snopa (= *zależnie od tego, jaki snop*). ×Do żelaza to, ×do ręki, ×do człowieka, ×do szczęścia = *zależne od tego, jakie żelazo, ręka, człowiek, szczęście.* ×Żniwo bywa obfitsze lub chudsze, jak do roku. Oss. ×Zboże do czasu plenne, do czasu płonne. Oss. ×Nie do tego to = *nie zgodzi ś. jedno z drugim.* Do rzeczy mowić = *dorzecznie, rozsądnie.* **12.** do czego a. co do czego = *pod względem czego, ze względu na co:* Mnich co do sukni, ale wilk wewnątrz. Skar. Nie rozumiem, do czego to mówisz. Doktór nieszczęśliwy do pacjentów. Szczęście do handlu. ×Możnaż znaleźć co tak pustego, jak ta skała? do żywności, co głodniejszego? do samej miejsca posady, co straszliwszego? Oss. **13.** do kogo, do czego = *względem kogo a. czego, ku komu a. czemu:* Wstręt do gospodarstwa. Mieć do kogo zaufanie. Miłość, przywiązanie, przychylność, nienawiść do kogo (=*dla*). Apetyt możnowładztwa do korony. Smol. (=*na koronę*). Czuć, wiedzieć, znać co do siebie (= *o sobie*). Mieć do kogo urazę. † Czasem ludzie, ledwo co ś. obaczą, biorą zaraz do siebie przyjaźń. Lubom. † Do rozkoszy gust wzięła. Hul. † Wielkie serce do wiary chrześcijańskiej brał. Skar. † Większa mi to od was pokuta, niż mój do was grzech. Steb. † Osobliwa jest cnota do pana układność a pokora. Kosz. ×Tymokrat był myśli do Protezyla mych śpieg nieomylny. Jabł. Co on do mnie cierpi? Co to ma jedno do drugiego? Jeden ma ś. do dwuch, jak trzy do sześciu. Co ja mam do panów? Gaw. Co komu do tego? ×Co do mnie, żeś jest szczodrszy ku drugiemu? (=*co to mnie dotycze?*). **14.** † do kogo, do czego = *przeciw komu a. czemu, na kogo a. co:* Zebrał wojsko wielkie do Prus Bolesław. Biel. M. I komuż tak siła do mnie wolno? Ustrz. **15.** Nie do czego komu = *ani mu myśleć o czym:* Nie do śmiechu mi teraz. Ani mnie do snu, ani mnie do jadła. Kniaź. **16.** do kogo = *u kogo, pomiędzy kim, wśród kogo:* Szczęście mieć do ludzi. † W pośmiech do ludzi przyszedł. Kosz. **17.** do kogo, do czego = *w kim, w czym:* † Wady do niewiast są cztery. Petr. † To mi ś. do szachów nie podoba, iż nader wielka umiejętność w tej grze być musi. Górn. Pomagać do czego (= *ku czemu*). Mieć co do siebie (=*odznaczać ś. czym*). **18.** do czego = *w co:* Pukać do drzwi. Księdzu nie wolno mieszać ś.

do pojedynków. Gaw. ×Niech mu do oka powiem (=*w oczy, na oczy*). Szeptać do ucha (=*na ucho*). **19.** do czego = *przy czym:* Służyć do mszy, do stołu. Siadać do stołu. Kolejno sobie do stołu czytali. Skar. (= *u*). **20.** do kogo, do czego=*z kim, z czym:* Porównywać do czego. ×Ułomek ten tak da ognia do stali, jak krzemień. Torz. **21.** Bierze do celu = *na cel.* Mick. **22.** Do razu, do trzech razy sztuka. Prz. (= *na raz, na trzy razy*), ×Do razu = *od razu, zaraz.* † Do słowa pierwszego dał zań asprów 10000. Paszk. (=*od pierwszego słowa, za pierwszym słowem*). **23.** do kogo=*na rzecz czyją, komu:* Przegrać do kogo. Płacić do kogo. **24.** † do kogo =*wobec kogo, przed kim:* Niebogę oskarżył do ojca złośliwie. P. Koch. **25.** [Do]=a) *na* (z pp. 4): Wyjechał do wojny. Jedziesz do wesela. Posed do spania. b) *na* (z pp. 7): Przyklęknęła do ołtarza (=*na ołtarzu*). c) *o* (z 4 pp.): Rznął nim do pniaka. d) *po* (z 4 pp.): Wyszła panna do ziela (= *po ziele*). e) *przez, w ciągu:* Czekaj mnie do roku. Będzie zimno do trzech dni. f) *co do, aż do:* Miałam ja śpieweczek pięćdziesiąt torbeczek; jagem ś. opiła, do jednym (=co do jednej+em) zgubiła. Do trzech razy zemglała (=*trzy razy*). g) Otworzyć do śpichrza (=*śpichrz*). Kazała do te skrzynie odbić (= *tę skrzynię*). Ani to do mowy nie jest, ani dzieci nie rodzi (=*jest niemą i niepłodną*). Jak dziecię uchowasz, do ludzi dasz. Szaty noszę do mody (=*podług*). Do oczu (= *w oczy*) ś. deklaruje, krom oczu (=*za oczy*) szkaluje. Mieli apostołowie do czynienia (= *mieli dużo do roboty*), niż ich nawrócili. One do ucieczki (=*w nogi*). Jużem ś. ożenił do mojej dziewczyny (= *z moją dziewczyną*). Napali do pieca (=*w piecu*). Ryby łapał do cesarza (=*dla cesarza*). II. Przyi. nierozdzielny, oznaczający: **I.** w rzeczownikach a) *przed-:* Dodniówka, ×dopołudnie. b) trwanie do końca czego: Dożywocie. **2.** w przymiotnikach=a) do pewnego czasu a. do końca czego trwający: Doczesny, dożywotni, dozgonny, dotychczasowy. b) do pewnej chwili ś. ściągający: Doraźny, † dodzienny. c) *co-:* Doroczny. d) odpowiedni do czego: ×Doręczny, ×domężna. **3.** w przysłówku = *zgodnie z czymś:* Doprawdy. **4.** w czasownikach a. rzeczownikach od czasowników urobionych a. od jednego z niemi pierwiastku pochodzących=a) dokończenie czynności: Dobić, dobiec, dochować, dociągnąć, doczekać, dodrzeć, dogonić, dograć, dogryźć, dojechać, dojeść, dojrzeć, dokończyć, doleźć, domówić, domyć, donieść, dopić, dopiec, dopłynąć, dorosnąć, dospać, dostać (na miejscu), doścignąć, dotrwać, dotrzymać, dowieźć, dowlec, dożąć, dożynki. b) dotarcie do celu czynności: Dobić ś., dobóść, dobudzić ś., docisnąć, docisnąć ś., doczekać ś., dodzwonić ś., dogadać ś., dogramolić ś., doigrać ś., dojrzeć, dokuczyć, dolegać, doliczyć ś., domacać ś., domyślić ś., dopatrzyć, doprosić ś., dopytać ś., dorachować ś., dorobić ś., dorozumieć ś., dorzucić, dosięgnąć, dosłyszeć, dosłużyć ś., dostrzec, dotłoczyć ś., dowidzieć, dowiedzieć ś., dowołać ś., dozór. c) dopełnienie, uzupełnienie: Doliczyć, dopełnić, dopłacić, dorachować, dorobić, dorysować, dotykać, † domieszczać. *Przy-:* dobrać, dobudować, dodać, dokupić, dolać, dołączyć, dołożyć, domieszać, dopisać, doprząc, dorzucić, dosiać, dosypać. d) = *przy-:* Dogrzewać, dopaść, dopuście, dostąpić, dosunąć, dotknąć, ×dowabić, dostawiać, dosyłać, dowozić. Dojeżdżam tam czasem. e) przyczynienie ś.: Doradzić, dopomóc. <DO>

2. Do nieod. muz. *francusko-włoska nazwa tonu c, inaczej ut.* <p. Bocedyzacja>

Doanna, y, lm. **y** p. **Duanna.**

† **Dob, i,** lm. **i** p. **Doba:** Najwięcej nieprzyjaciel w tę D. trzodom szkodzi. Gawiń.

Doba, y, lm. **y,** † **Dob I.** astr. *przeciąg czasu, w którym ziemia wykonywa jeden obrót dokoła osi:* Wojsko szło od dwuch do czterech mil na dobę. Od doby do doby. D. gwiazdowa a. astronomiczna = *czas między dwoma kolejnemi górowaniami gwiazdy.* D. słoneczna prawdziwa = *czas między dwoma kolejnemi przejściami słońca przez południk.* D. słoneczna średnia=*czas, który, powtórzony tyle razy, ile jest dni prawdziwych w roku, wydaje długość roku.* **2.** *czas, pora, data:* Pomniki starej doby. Pol. Oznaki rozpoczętej już doby reakcyjnej (=*okresu*). Skowroneczku, już ty śpiewasz sobie, a ja poczynam także o twej robić dobie. Gawiń. Tylkośmy nocną widzieli ś. dobą. Mick. † Do tych dób=*dotychczas.* Km. **3.** *sam czas, właściwa pora:* Rzecz na dobie (=*na czasie*). † Do Selenisy kwapi królewna i ma ją na dobie. Pot. † Podrastać, prawie na dobie być. Mącz. ×Czas na dobie a. ×w dobie=*czas po temu:* Jeśliś mądr, używaj, póki czas na dobie. Petr. Trzeba wcześnie używać świata, póki czas w dobie. Zabł. **4.** *chwila, moment:* W każdej życia dobie dla ojczyzny tylko żyjesz. Niem. ×D. czasu nie minęła, trzy razy odmieniłeś swoje przedsięwzięcie. L. **5.** ×*dola, los, stan, położenie, sytuacja:* Zostawię was w lepszej dobie. Niem. **6.** [D.]=*czas:* Od tej doby=*odtąd, od tego czasu.* Dobą = *czasem, czasami, niekiedy.* Jedną dobą=*jednocześnie.* <DOB>

† **Dobaczać się, a ś., ał ś.** p. **Dobaczyć ś.** <Do+BAK>

† **Dobaczanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dobaczać ś.**

† **Dobaczawać się, a ś., ał ś.** p. **Dobaczyć ś.**

† **Dobaczawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dobaczawać ś.**

† **Dobaczenie, a,** lm. **a I.** *dopatrzenie, dojrzenie, spostrzeżenie, zauważenie.* **2.** *domyślenie ś., domysł.*

† **Dobaczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dobaczyć ś.**

† **Dobaczyć się, y ś., ył ś.,** nied. † **Dobaczać ś.,** częstot. † **Dobaczawać ś.** *domyślić ś.; dopatrzyć, zauważyć:* Sami swego potępienia znać nie chcą, któregożby ś. mogli D. <Do+BAK>

Dobadać, a, ał co = *zbadać, poznać, odkryć, odgadnąć:* Wrażenie, jakie to zrobiło na niej, D. było trudno. Krasz. **D. ś.,** nied. ×**Dobadywać ś.** czego a. o co=*dopytać ś., dowiedzieć ś., domacać ś., dojść, dociec:* D. ś. prawdy. Ani ś. dobadasz słowa na nas. Tw. (=*nie wyciągniesz z nas*). <Do+BOD>

† **Dobadać, a, ał** p. **Dobóść:** Biada temu domowi, gdzie krowa dobada wołowi. Prz.

Dobadanie, a, blm., czynność cz. **Dobadać.**

† **Dobadanie, a,** blm., czynność cz. † **Dobadać.**

Dobadanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dobadać ś.**

×**Dobadywać się, a ś., ał ś. I.** p. **Dobadać. 2.** *dopytywać ś., rozpytywać ś., wypytywać ś.:* Pompejusz sternika ś. o wszystkie gwiazdy dobadywa. Bardz. <Do+BOD>

×**Dobadywanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Dobadywać ś.**

Dobakałarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dobakałarzyć ś.** <Do+Bakałarz>

Dobakałarzyć się, y ś., ył ś. *dorobić ś. czego na bakałarstwie.*

Dobalować się, uje ś., ował ś. *doznać skutków, szczeg. złych, częstego balowania:* Ot dobalowaliśmy ś.! Jeż. <Do+Bal>

Dobalowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dobalować ś.**

Dobankietować, uje, ował *przeciągnąć bankiet do jakiejś chwili:* Dobankietowali do samego rana. <Do+Bankiet>

Dobankietowanie, a, blm., czynność cz. **Dobankietować.**

×**Dobawić, i, ił** *zabawić gdzieś do pewnego czasu, dobyć.* L.

×**Dobawienie, a**, blm., czynność cz. **Dobawić.** <Do+BY>

Dobazgrać, rze, rał 1. *dokończyć bazgraniny.* **2.** *dopisać coś, bazgrząc:* Dobazgrał kilka słów na końcu listu. <Do+BAZGR>

Dobazgranie, a, blm., czynność cz. **Dobazgrać.**

[**Dobery, ów**, blp.] p. **Dabery.**

Dobicie, a, blm., czynność cz. **Dobić.** <Do+BI>

Dobicie się, a ś., blm., czynność cz. **Dobić ś.**

Dobić, ije, ił, nied. **Dobijać 1.** *zabić blizkiego śmierci, zadać cios śmiertelny, ostateczny, przyśpieszyć zgon, domordować:* D. rannego, umierającego. Ta wiadomość dobije chorego. Masz żyć głupim na świecie, każ ś. lepiej D. Zabł. (*=zabić*). **2.** *resztę pozabijać, wymordować:* Ostatka wojska nieprzyjacielskiego dobił. Warg. **3.** przen. *zadać ostateczny cios:* Zawsze pryncypała o szkody przyprawiał, ale go teraz dobił. Oss. (*=zniszczył do reszty, zgubił, zrujnował*). Ostatni kielich mię dobił (*=do reszty spoił*). **4.** † *dołożyć uderzeń.* **5.** † komu *=wybić, zbić, wyłatać skórę:* Za moje żyto jeszcze mi dobito. Prz. Komendant nasz nieprzyjacielom rządnie dobił. Biel. M. (*=pogromił ich, poraził*). **6.** ×*dokończyć wbijać:* D. gwoździa. L. **7.** *do skutku przyprowadzić co, dokonać, dokończyć, ukończyć co:* D. targu, interesu. **8.** ×D. a. ×D. ś. do lądu *= przybić, przypłynąć, dopłynąć; wylądować.* **9.** × (w grze) *mocniejszą kartą zabić.* **10.** [D.] = a) *obić:* Odgieni suknie i dobiéli mu. b) *dojąć do żywego, dosolić.* **11.** druk. *wydrukować więcej, dodrukować:* D. sto egzemplarzy do kompletu. **D. ś.**, nied. **Dobijać ś. 1.** *przyśpieszyć swój zgon, zadać sobie cios śmiertelny.* **2.** przen. *zgubić ś., zrujnować ś., zniszczyć ś.:* Przegrywał, ale ś. łatał; co teraz, to ś. już do ostatniego dobił. Oss. **3.** † czego na kim *=biciem wymóc:* Mówić jej to, co ś. królowi zdało, kazano; czego gdy ś. D. na niej nie mogli, odwlekli ją na stronę. Skar. **4.** † *orężem zdobyć:* Sławy nikt ś. doma nie doleży, trzeba ś. jej D. Biel. M. **5.** *z trudnością osiągnąć, dopiąć:* Ledwo ś. najlichszego urzędu dobił. Oss. (*=dochrapał ś.*). **6.** ×*przemocą przedrzeć ś.:* Dobił ś. przez nieprzyjaciół do wioski. **7.** czego *= dostać ś., dotrzeć do czego:* Dobiłem ś. o świcie już wioski. Pol. **8.** ×D. ś. do lądu p. **Dobić. 9.** [D. ś.] *=dokopać ś.:* Siedem dni biją studnię, a nie mogą ś. wody D. <Do+BI>

Dobiec, gnie a. ży, gł, Dobiegnąć, ×**Dobieżeć**, nied. **Dobiegać**, częstot. ×**Dobiegiwać 1.** do czego a. czego *=dojść do czego biegnąc, przybiec, dopaść, dolecieć:* Dobiegł pierwszy do mety. Gdzie nie dobiegę, pieśń moja doleci. Mick. Dobiegł parkanu. Mick. Przen.: Czterdziestu lat życia dobiegał. Rol. **2.** *dokończyć biec:* Wytkniętej dobiegali drogi. Dm. Przen. *skończyć ś., upłynąć:* Godzina dobiega (= *dochodzi*). Dobiegały dni przedwcześnie zgasłej królowej Jadwigi. Szuj. **3.** dokąd = *skoczyć, dojechać, wpaść na chwilkę:* Wskok okulbaczyć siwą, D. w cwał do mojego dworu. Mick. **4.** ×kogo *=doścignąć, dogonić.* **5.** ×czego *=osiągnąć co, otrzymać.* <Do+BIEG>

Dobiedować, uje, ował 1. *z trudnością przetrwać:* Klasztor ten zaledwie dobiedował do roku mniej więcej 1470. Mał. **2.** [D.] *docierpieć do końca:* Daj mi, Panie Boże, roczku D. Pśń. <Do+BIED>

Dobiedowanie, a, blm., czynność cz. **Dobiedować.**

Dobieg, u, blm. **1.** *dobieganie, kończenie biegu:* Dobiegamy z flotą do samego brzegu, a żagle ku tej stronie ściągamy w dobiegu. Przyb. **2.** D. pociągu *= przybycie pociągu jednej kolei przed odejściem odpowiedniego pociągu drugiej.* <Do+BIEG>

Dobiegać, a, ał p. **Dobiec.**

Dobieganie, a, blm., czynność cz. **Dobiegać.**

×**Dobiegiwać, a, ał** p. **Dobiec.**

×**Dobiegiwanie, a**, blm., czynność cz. **Dobiegiwać.**

×**Dobiegły 1.** *do którego można dobiec, doścignony:* Plac mu zostawił niedobiegłej mety. Kniaź. **2.** *który dobiegł.* **3.** *dojrzały.*

Dobiegnąć, nie, nął p. **Dobiec.**

Dobiegnięcie, a, blm., czynność cz. **Dobiegnąć.**

Dobielać, a, ał p. **Dobielić. D. ś.** p. **Dobieleć:** Płótna i nici na blechu ś. dobielały. Haur. <Do+BIAŁ>

Dobielanie, a, blm., czynność cz. **Dobielać.**

Dobielanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dobielać ś.**

Dobieleć, eje, ał, Dobielić ś., nied. **Dobielać ś.** *stać ś. do reszty białym.*

Dobielenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dobieleć. 2.** czynność cz. **Dobielić.**

Dobielenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dobielić ś.**

Dobielić, i, ił, nied. **Dobielać** *dokończyć bielenia, ostatecznie wybielić:* W wybielonym płótnie pozostają niektóre smugi niezupełnie dobielone (= *wyblichowane*). **D. ś.** p. **Dobieleć.** <Do+BIAŁ>

Dobień, bnia, lm. **bnie** p. **Dobnia.**

×**Dobieracz, a**, lm. **e** *ten, co czegoś do czegoś dobiera.*

Dobierać, a, ał 1. p. **Dobrać:** Nie wczas oszczędzamy, gdy dna dobieramy. Prz. **2.** ×D. tonem, głosem = *wtórować, akompanjować:* Chłopiec brzmiącym dobiera do lutni głosem. Nar. **D. ś.** p. **Dobrać:** Po rozbiciu okrętu na desce przyszło mu D. ś. portu. Pot. <Do+BIOR>

Dobieralnia, i, lm. **e, Mieszalnia** hut. *miejsce a. budynek przy piecu wielkim, gdzie ś. dobierają i mieszają rudy żelazne z topnikiem.*

Dobieranie, a, blm., ×**Dobierka**, ×**Dobiór, Dobór** czynność cz. **Dobierać.**

Dobieranie się, a ś., blm., czynność cz. **Dobierać ś.**

×**Dobierek, rku**, lm. **rki 1.** p. **Dobierka. 2.** piw. p. **Dobiór.**

×**Dobierka, i,** lm. **i 1.** p. **Dobieranie. 2.** a. ×**Dobierek,** ×**Dobiorka** *rzecz otrzymana dodatkowo, przykładka.* 3. piw. p. **Dobiór.**

[**Dobierować, uje, ował**] p. **Dobrać.**

[**Dobierowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dobierować.**

×**Dobieżeć, y, ał** p. **Dobiec:** Dobieżał kresu swego szczęśliwy robotnik. Birk. <Do+BIEG>

×**Dobieżenie, a,** blm., czynność cz. **Dobieżeć.**

×**Dobieżny 1.** *dobiegający.* **2.** astr.: Miesiąc D.=*czas od jednego nowiu do następnego,* in. miesiąc synodyczny.

Dobijacz, a, lm. **e 1.** *ten, co dobija.* **2.** a. **Dobijak** fl. *ostatni retmańczyk, jadący najbliżej tratew.* <Do+BI>

[**Dobijaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Dobijak.**

Dobijać, a, ał 1. p. **Dobić:** Nie było Homera do opiewania bojów, staczanych około wojowników rannych, popychanych i dobijanych. Jeż. Na łaskawym chlebie dobijał wieku Trembecki. Rol. (=*kończył wiek*). **2.** Godzina dobija. Krasiń. (=*dochodzi, upływa, kończy ś.*). **3.** [D.] *starać ś.:* Znajduch o pannę dobijał juze na trzeci rok. **D. ś. 1.** p. **Dobić. 2.** D. ś. o co a. czego =*dążyć do osiągnięcia czegoś wbrew trudnościom, starać ś. o co, ubiegać ś.:* D. ś. o pannę, o łaskę. **3.** D. ś. do drzwi, do domu=*chcieć gwałtem wejść, wdzierać ś., szturmować.* <Do+BI>

Dobijak, a, lm. **i 1.** [D. a. **Tobjak**] *ammodytes, rodzaj ryby.* **2.** fl. p. **Dobijacz.** Zdr. [**Dobijaczek**].

Dobijanie, a, blm., czynność cz. **Dobijać.**

Dobijanie się, a ś., blm., **Dobijatyka** czynność cz. **Dobijać ś.**

Dobijatyka, i, lm. **i** p. **Dobijanie ś.:** Napawało go to dumą, że o jego mizerny ogródek taka D. Bał. <Do+BI, z końcówką Gr.-Łć.>

Dobijnia, i, lm. **e, Dobnia** cies. *pałka dębowa do dobijania belki do środka.* <Zap. Dobnia, podprowadzona pod wygląd Pol. Do+BI>

×**Dobiorka, i,** lm. **i 1.** p. **Dobierka. 2.** piw. p. **Dobiór.**

Dobiór, oru, lm. **ory 1.** ×p. **Dobieranie. 2.** ×p. **Dobór. 3.** a. ×**Dobierka,** ×**Dobiorka,** ×**Dobierek** piw. *rozcieńczony ekstrakt słodowy, wysłodzony wodą po zejściu brzeczki.* <Do+BIOR>

×**Dobita, ej,** lm. **e** p. **Dobitka:** Na tobie zależy D. interesu. Zabł. <Do+BI>

Dobitek, tku, lm. **tki** p. **Dobitka:** Na D. nieszczęścia. Krasz.

Dobitka, i, lm. **i, Dobitek,** ×**Dobita 1.** ×*dobicie, docięcie, wycięcie:* Piechurom nieprzyjaciela prawie pokonanego na dobitkę dawali. Pilch. **2.** *ubicie, dokonanie, zakończenie:* Na dobitkę jeszcze talar. Oss. (dom. targu). Na dobitkę = *na domiar, na dokładkę:* Na dobitkę złego, nieszczęścia. ×Pić na dobitkę (=*ostatni kielich*). ×Na dobitkę daje ś. stare wino (=*w celu ostatecznego spojenia*). Na dobitkę podawać go (wina) każe. Chodź.

Dobitnie przys. od **Dobitny:** Giestami rzecz swoją D. malował. Mick.

Dobitność, i, blm. rz. od **Dobitny:** D. wiersza Trembeckiego. Dm.

Dobitny 1. ×*dobijający, ostateczny, stanowczy:* Tym ostatnim i dobitnym ciosem odrywacie mię życiu. **2.** przen. *wyraźny, dokładny, dosadny, wyrazisty, jasny, jędrny, mocny, silny:* Wymawianie dobitne. Język czysty, prosty i D. Śniad. <Do+BI>

Doblichować, uje, ował *do reszty wyblichować, dobielić.* <Do+Blichować>

Doblichowanie, a, blm., czynność cz. **Doblichować.**

×**Dobliżać, a, ał** p. **Dobliżyć.**

×**Dobliżanie, a,** blm., czynność cz. **Dobliżać.**

×**Dobliżenie, a,** blm., czynność cz. **Dobliżyć.**

×**Dobliżyć, y, ył,** nied. ×**Dobliżać** *zbliżyć, przybliżyć, przysunąć.* <Do+BLIZ>

Dobłąkać się, a ś., ał ś. *błądząc dojść:* Choćbyś ś. tam dobłąkała, na twoje dąsy uważać nie będę. Ml. <Do+BŁĄK>

Dobłąkanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dobłąkać ś.**

Dobnia, i, lm. **e,** [**Dołbnia**] **1.** a. **Dobień** *pałka drewniana do ubijania ziemi,* in. obijak, ubijak. **2.** [D.] *kloc na drągu do ubijania kapusty.* **3.** cies. p. **Dobijnia.** <Brs. daŭbnia, Ukr. dòŭbnia; por. [Dowbnia] i [Dołbieszka]>

Dobobrować się, uje ś., ował ś. *znaleźć po skrzętnym szukaniu, doszukać ś.* <Do+BOBR>

Dobobrowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dobobrować ś.**

Dobodzenie, a, blm., czynność cz. **Dobóść.** <Do+BOD>

[**Dobojować się, uje ś., ował ś.**] *zdobyć, wywalczyć:* Zaś ś. jedno stadeczko dobojowało owczarnie (=owczarni).

×**Dobornie** przys. od **Doborny.** <Do+BIOR>

×**Doborność, i,** blm. rz. od **Doborny.**

Doborny p. **Doborowy:** Wylał z siebie potok oświadczeń w słowach dobornych. Gosz. W okrąg niego doborni młodzieńce. Gosz. Garść ludzi nie była liczna, ale doborna. Krasz.

Doborowość, i, blm. rz. od **Doborowy.**

Doborowy, Doborny *sam dobór stanowiący, dobrany, wyborowy, przedni:* Władać doborowemi słowami. Asn. <Do+BIOR>

Dobosz, a, lm. **e** a. ×**si,** [**Dowbysz**] *żołnierz, który bębni.* Zdr. **Doboszyk.** <Węg. dobos, od dob=bęben>

×**Doboszant, a,** lm. **ci** p. **Debosz:** Przyszli owi wczorajsi panowie doboszanci. Pas. <Sld. do Do->

×**Dobosznik, a,** lm. **cy** p. **Debosz:** Przeszedł w rozpustach wszystkich doboszników. Kis.

×**Doboszować, uje, ował** p. **Deboszować:** Jak to zwykle bywa w komplementach od żołnierzy doboszujących, takie spotkały go słowa. Pas. [**D. ś.**] *mocować ś., walczyć.*

×**Doboszowanie, a,** blm., czynność cz. **Doboszować.**

Doboszyk, a, lm. **i** p. **Dobosz:** Nasz D. w bęben grzmoci. Len.

† **Dobotek, tku,** lm. **tki** p. **Dobytek:** By dzikie bestje sobie dobotki na pokarm drapiąc, żyją. Warg.

Dobownik, a, lm. **i** bot. **1.** a. **Trzykrotka,** bł. **Dobrownik** (tradescantia) *roś. z rodziny trójkowatych.* **2.** p. **Niebiestka.** <?>

Dobowy przym. od **Doba:** Obrót D. ziemi. <DOB>

Dobór, oru, lm. **ory 1.** p. **Dobieranie:** D. naturalny (=*wybór naturalny*). **2.** a. ×**Dobiór** *ogół przedmiotów dobrze dobranych, wybór:* D. kwiatów, wyrazów. D. towarzystwa (=*śmietanka*). D. młodzieży (=*kwiat*). **3.** gór. *mieszanie rud uboższych z bogatszemi, trudniej topliwych z topliwemi dla ułatwienia działania hutniczego i większej wydajności czystego metalu.* <Do+BIOR>

Dobóść, bodzie, bódł, nied. † **Dobadać I.** *dosięgnąć rogiem a. czym innym ostrym.* **2.** *dopiec, dokuczyć, sprawić przykrość:* Nie ciebie samego obrała fortuna, któremuby tak ciężką dobodła krzywdą. Oss. <Do+BOD>

Dobówka, I, lm. **I** zool. (caenis) *prasiatnica ziemnowodna.* <?>

Dobra, dóbr, blp. p. **Dobro.** <DOB>

Dobrać, bierze, brał, nied. **Dobierać, [Dobierować] I.** *wziąć więcej, przybrać, dołożyć sobie:* D. materjału na ubranie. **2.** ×*wziąć brakującą ilość, dopełnić:* Dobrali miarki grzechów swoich. Zał. W siłach nie dobrali miary pogaństwu. Biał. (= *nie dorównali).* **3.** ×*wziąć do pewnej granicy, wybrać, wyczerpać:* Dobrał aż do źródła. Oss. **4.** ×D. komu do żywego = *dokuczyć, dopiec, dogryźć.* **5.** ×*zabrać resztę:* Dobrał nieprzyjaciel ostatka. Troc. **6.** *wybrać, wyszukać:* D. sobie zdolnych pomocników. D. klucz a. klucza (=*dopasować).* D. farby. D. do koloru. **7.** D. wódkę = *rozcieńczyć wodą.* **8.** [D.] *dostać, wziąć:* Parobek pytał gospodyni, skąd dobiera patoki? **D. ś.,** nied. **Dobierać ś. I.** *trafić na podobnego sobie, zgodzić ś., dopasować ś.:* Najszczęśliwsze małżeństwo, gdzie ś. dobiorą serca i umysły zgodne. Tremb. Dobrali ś. w korcu maku. Prz. **2.** do czego a. † czego=*dorwać ś., dotrzeć, dostać ś.:* ×Żal mi, że ś. nie dobrałem na górę. D. ś. do szkatuły. Dobrałem ś. do płótna w kieszeni. Gaw. Do sekretu ś. twego dobrali. Jabł. † Nim ś. dobrano twardej (dom. ziemi), niemało zabrało czasu. Pilch. **3.** *dostać, wydostać, wydobyć, nabrać:* Dobrał ś., jak szydłem patoki. Prz. <Do+BIOR>

† **Dobramyśl, dobrejmyśli,** lm. **dobremyśli** p. **Dobry:** Wydając ją za Jana, dałem na zaręczyny, wesele, dobremyśli zł. 2000. Łoz. <DOB+MY(SŁ)>

Dobranie, a, blm., czynność cz. **Dobrać.** <Do+BIOR>

Dobranoc nieod. a. **Dobra noc I.** a. **[Dobranocka]** *życzenie dobrej, szczęśliwej, spokojnej nocy:* Wypijmy na D. (=*na pożegnanie*). Sędzia, dając D., żegnał całe grono. Mick. [Przysed Jaś do Kasie dobrą noc powiedzieć]. **2.** [D.]=a) *noc:* Daj ci, Boże, szczęśliwą D. b) *zabawa, odbywająca ś. wieczorem przed ślubem:* Tańczono zarówno na dobrej nocy, jak i na całym weselu. <DOB+NOC>

[Dobranocka] p. **Dobranoc:** D., dobra, dziewcyno nadobna!

Dobrany I. im. od **Dobrać. 2.** *harmonizujący, zgodny:* Dobrane małżeństwo. **3.** *doborowy, wyborowy, wyborny, wykwintny, elegancki:* Rok, przepędzony w dobrańszym towarzystwie. Skarb. <Do+BIOR>

×**Dobrańszy** p. **Dobrany.**

×**Dobratnić się, i ś., ił ś.** komu = *zbratać ś. z kim:* Cóż z nami wszystkiemi, jeśli nie dobratnim ś. jemu? Krasiń. <Do+BRAT>

×**Dobratnienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dobratnić ś.**

Dobrawola, I, blm. **I.** † *wola własna, nieprzymuszona:* Z dobrawoli (= *dobrowolnie*). **2.** ×Z dobrawoli=*bez przyczyny, ni stąd ni zowąd, z niczego:* Z dobrawoli zabolała mię głowa. <DOB+WOL>

Dobre, ego, blm. **I.** *łaski, dobrodziejstwa:* Doznać od kogo wiele dobrego. Nic ci dobrego nie zrobił. Za D. płacić złym. **2.** *dobre życie, moralność, cnota, uczciwość:* Ksiądz biskup błogosławi, do dobrego wiedzie ludzi. Pol. Na D. to on nie ma rozumu. Natura ludzka jest skłonniejsza do złego, niż do dobrego. **3.** *dobry cel, dobry użytek:* Pieniędzy na D. używają. **4.** *dobry koniec, dobry skutek:* Wyszło mu to na D. Niema tego złego, coby na D. nie wyszło. Prz. **5.** *rzeczy dobre, pożyteczne:* Pan Bóg wszystko D. daje. Hrb. Najlepiej ś. zna D. po stracie. Kras. Cóż tu słychać dobrego? (=*pomyślnego*). Nie to D., co D., ale co ś. komu podoba. Prz. Przyjechał goniec, opowiadając, iż posłowie z dobrym jadą. Stryjk. (= *przywożą coś pomyślnego*). Zwiastować co dobrego (= *pomyślnego*). Życzyć wszystkiego dobrego (= *wszelkiej pomyślności*). **6.** *pożytek, korzyść, pomyślność, szczęście:* Ona tu dla jego dobrego jedzie. P. Koch. Poczęło u nas ku dobremu iść. Smotr. [Chłop wtedy wam zwierzy, że to z dobrym dla nich robita] (=*z korzyścią*). **7.** Co dobrego=a) *rzecz osobliwa, niepowszednia:* Lepiej mniej, a co dobrego. Prz. Pieseczek wedle niego kładzie ś., by co dobrego. Groch. b) *człowiek uczciwy:* Byś ty był co dobrego, nie miałbyś grzbieta krzywego. Prz. **8.** Nic dobrego=*nicpoń, łotr, niegodziwiec, ladaco:* Wielki a. wielkie nic dobrego. Nic dobrego, jeden urągał ś. z ubogiego. Bud. B. Tyś dobry, ale my są nic dobrego, zgniewaliśmy cię wszyscy do jednego. Groch. **9.** Na D. a. ×w D., przys.=*na piękne, naprawdę, serjo:* Rozgniewał ś. na D. Król dobrodziej w D. chrapie. Słow. (=*na zabój*). **10.** [D.] = a) *duch dobry.* b) *skarby, dobro:* Ów wirch wiele dobrego mieści. (=*drogiego metalu*). **[Dobrym]** przys.= *łagodnie, bez groźby; przychylnie:* Począł go dobrym prosić. Panowie dla chłopów D. myślą. <DOB>

† **Dobrek, rka,** lm. **rki** *człowiek zgrabny, ładny, dobry.*

[Dobreńki] p. **Dobruchny: Skąd ś. to takie** dobreńkie wzięło? Kow.

Dobrnąć, nie, nął I. *dojść brnąc:* Dziką chatę podróżni ujrzeli, dobrnęli do niej. Syrok. **2.** ×przen. *dojść czego, dociec, zbadać co, wyśledzić* <Do+BROD>

Dobrnięcie, a, blm., czynność cz. **Dobrnąć.**

Dobro, a, lm. **a,** 6 pp. lm. † **dobry I.** *pożytek, korzyść, pomyślność, szczęście:* Pracować dla czyjego dobra. Mieć czyje D. na względzie. Miłują ich i wszego im dobra życzą. Kosz. (= *wszystkiego dobrego*). **2.** *rzecz dobra, pożyteczna:* Dobra są trojakie: doczesne, cielesne i duchowe. Hrb. D. ekonomiczne = *wszystko, co służy do zaspokojenia potrzeb ludzkich.* **3.** w lm.=a) *obszerny majątek ziemski, posiadłości ziemskie:* Dobra rządowe, duchowne. Dobra szkatuły (= *prywatny majątek monarchy*). Wyjechać do swoich dóbr. b) ×wog. *majątek, majętność, własność, posiadłość:* Dobra ruchome, nieruchome. **4.** † *dobroć, cnota, uczciwość:* Gdy ś. ze złym zbracisz, własne D. stracisz. Szymon. **5.** a) † *posiadłość, mienie; rzecz posiadana:* Pani zastawiła swe D. Jachał na jego D. i brał mocą jego bydło. Jeśliby kto srebro był powinien, a nie ma go, tedy ś, innemi dobry może wyzwolić, Sz. b) [D.] *mienie, wieś, folwark.* **6.** [D.] *dobre rzeczy* (do jedzenia): Podjad roznyk dobrów. **7.** fil. (w etyce) = a) *wszystko, czemu przypisujemy wartość moralną.* b) D. bezwzględne a. najwyższe=*ostateczna zasada, według której ocenia ś. wszelka wartość moralna.* <DOB>

† **Dobrobierca, y,** lm. **y** *ten, co otrzymuje dobrodziejstwa:* Lepiej być dobrodziejem, niż dobrobiercą. Petr. <DOB+BIOR>

Dobrobyt 1. u, blm. *byt dobry, dostatek, zamożność.* **2.** ×**a,** lm. **ci** *człowiek zamożny.* <DOB+BY>

×**Dobrochętnie** przys. od **Dobrochętny:** Nie należy wspierać D. lenistwa. Rul. <DOB+CHOT>

×**Dobrochętność, i,** blm. rz. od **Dobrochętny.**

×**Dobrochętny** *z własnej woli czyniący, dobrowolny.*

† **Dobroczyn, u,** lm. **y** *dobry uczynek, dobrodziejstwo:* Pamiętaj być wdzięczną ich dobroczynów. Tw. <DOB+CZYN>

Dobroczynnie przys. od **Dobroczynny:** Wpływać na kogo D.

Dobroczynność, i, blm. **1.** a. † **Dobrzeczynność,** [**Dobroćczynność**] rz. od **Dobroczynny:** D. publiczna, prywatna. Towarzystwo dobroczynności. **2.** *towarzystwo dobroczynności:* D. dowiedziała ś. o tym. **3.** *dom towarzystwa dobroczynności:* Mieszkać w dobroczynności.

Dobroczynny 1. *chętny do świadczenia dobrego, miłosierny, uczynny, ofiarny.* **2.** *zbawienny, pożyteczny:* Dobroczynne skutki kuracji. **Dobroczynny, ego,** lm. **i** rz. *człowiek dobroczynny, dobroczyńca, dobrodziej:* D. nie ogląda ś. na odwdzięczenie. Prz.

Dobroczyńca, y, lm. **y** *człowiek dobroczynny, dobrodziej, filantrop:* D. ludzkości.

† **Dobroczysty** *niewymownie dobry:* Bądź chwała Duchowi św. dobroczystemu. Groch. <DOB+CZYST>

Dobroć, i, blm. **1.** a. † **Dobrota,** [**Dobrota**], † **Dobrość,** [**Dobrość**] *poczciwość, dobrotliwość, łaskawość, łagodność:* D. serca. Nadużywać czyjej dobroci. Dobrocią więcej wskórasz, niż groźbą. Prz. **2.** *zaleta, przymiot, wartość, stan dobry, należyty:* D. wody, żelaza, ziemi. Troc. Ta kraina nigdy takiego rządu nie miała, któryby w sobie wszystkie warunki dobroci jednoczył. Skarb. Ogon też znacznie chartom pomaga do pędu, a pan kusość uważasz za dowód dobroci. Mick. **3.** [D.] lm. **e** = a) *dobry uczynek, dobrodziejstwo:* Dziękuję panu za wszystkie dobrocie. b) *dobre rzeczy do jedzenia:* Dali jeś i pić rozmaitych dobroci. [**Po dobroci, Po dobrości**] przys.=*łagodnie, bez groźby.* <DOB>

[**Dobroćczynność, i,** blm.] p. **Dobroczynność.**

† **Dobrodawca, y,** lm. **y** *człowiek dobroczynny, dobrodziej, dobroczyńca:* Szczodrobliwe a chętliwe dobrodawce. Gil. <DOB+DA>

† **Dobrodrustwo, a,** blm., † **Dobrodrużstwo** *pochop, zapał, zapęd, zapalczywość, popędliwość, awanturniczość:* D. męskie. <DOB+DRUG>

† **Dobrodrużstwo, a,** blm. p. **Dobrodrustwo.**

Dobroduch, a, lm. **y** *człowiek dobroduszny:* Z dobroduchem Jagiełłą łatwo mu było. Krasz. <DOB+DUCH>

Dobrodusznie przys. od **Dobroduszny.**

Dobroduszność, i, blm. rz. od **Dobroduszny.**

Dobroduszny *prostoduszny, naiwny, szczery, łatwowierny.*

Dobrodziej, a, lm. **e 1.** *ten, co komuś wyświadczył coś dobrego, dobroczyńca:* D. rodziny, klasztoru. Ir.: To dopiero D. (=*oszust a. krzywdziciel*). **2.** *rodzaj tytułu:* Ksiądz D. Pan D. Wielmożny Pan i D. Mości Dobrodzieju! **3.** [D.] *ksiądz:* U waju mentryki w parafii u dobrodzieja. Sienk. **4.** [D.] *ksiądz ruski, paroch.* **5.** [D.] *kołtun.* Zdr. [**Dobrodziejek**], **Dobrodziejaszek.** <DOB+DZIE>

Dobrodziejaszek, szka, lm. **szkowie** p. **Dobrodziej.**

×**Dobrodziejczy** *dobroczynny, miłosierny.*

[**Dobrodziejek, jka,** lm. **jkowie**] p. **Dobrodziej.**

Dobrodziejka, i, lm. **i 1.** a. **Dobrodzika** forma ż. od **Dobrodziej**; ×**Dobrodźka:** Jak kiedy zacznie D., to i we śnie gębą myka. Prz. (=*kobieta*). **2.** [D.] *żona parocha, popadja:* Poszła na plebanję do dobrodzieja i dobrodziejki. Krasz.

×**Dobrodziejowy,** ×**Dobrodziejski** przym. od **Dobrodziej:** Ten grzeszy, kto w oddawaniu dobrodziejstwa nie czeka czasu dobrodziejowego. Górn. Dobrodziejowe woły. Oss. (= *do księdza należące*).

×**Dobrodziejski** p. **Dobrodziejowy.**

Dobrodziejstwo, a, lm. **a 1.** a. † **Dobrodziewstwo** *dobro wyświadczone komu, dobry uczynek, przysługa, pomoc, łaska:* Wyświadczyć komu D. Doznać od kogo dobrodziejstw. **2.** *zbawienny skutek, pożytek, korzyść:* Dobrodziejstwa cywilizacji, pokoju. **3.** ×Dobrodziejstwa prawne=*prawa szczególne, przywileje.* **4.** blm. *dobrodziej z dobrodziejką:* Państwo D. **5.** [D.] *dobre rzeczy, dobro:* Znalazła dużo dobrodziejstwa: obuwia, złota, srebra i t. d. **6.** praw.: Przyjąć spadek z dobrodziejstwem inwentarza=*z możliwym a. nieprzewidzianym zyskiem a. stratą.* <DOB+DZIE>

! **Dobrodziejstwować, uje, ował** kogo=*wyświadczać komu dobrodziejstwa:* Brat nie powie, że ja go dobrodziejstwuję. Jeż.

! **Dobrodziejstwowanie, a,** blm., czynność cz. **Dobrodziejstwować:** Nowa ojczyzna serdecznością i dobrodziejstwowaniem pragnęła osłodzić im gorzką dolę tułactwa. Rol.

×**Dobrodzietnie** *mając dobre dzieci.* <DOB+DZIE>

×**Dobrodzietny** *mający dobre dzieci.*

† **Dobrodziewstwo, a,** lm. **a** p. **Dobrodziejstwo.**

Dobrodzika, i, lm. **i** p. **Dobrodziejka.**

×**Dobrodźka, i,** lm. **i** p. **Dobrodziejka.**

† **Dobrogłosie, a,** blm. *dobry, przyjemny głos.* <DOB+GŁOS>

×**Dobrogustca, y,** lm. **y** *ten, co ma dobry gust.* <DOB+Gust>

Dobroić się, i ś., ił ś. czego = *brojąc ściągnąć co na siebie, doigrać ś.* <Do+BROJ>

Dobrojenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dobroić ś.**

† **Dobrolubiec, bca,** lm. **bcy** *ten, co lubi dobre.* <DOB+LUB>

† **Dobromówca, y,** lm. **y** *ten, co dobrze mówi o bliźnich:* Niejednego już Ewanielja z złomówcy dobromówcą uczyniła. Wuj. <DOB+MOW>

† **Dobromówny** *dobrze o bliźnich mówiący.*

Dobromyśla, i, lm. **e** bot. (pleurogyne) *roś. z rodziny goryczkowatych.* <?>

×**Dobromyślący** p. **Dobromyślny.**

×**Dobromyślnie** przys. od **Dobromyślny.**

×**Dobromyślność, i,** blm. rz. od **Dobromyślny.**

×**Dobromyślny,** ×**Dobromyślący** *dobrze myślący, prawomyślny.* <DOB+MY(SŁ)>

† **Dobronienawidnik, a,** lm. **cy** *ten, co nienawidzi dobra.* <DOB+Nie+Na+WID>

Dobronować, uje, ował *dokończyć bronowania, dowłóczyć.* <Do+BOR>

Dobronowanie, a, blm., czynność cz. **Dobronować.**

† **Dobroobyczajnie** przys. od **Dobroobyczajny.**

† **Dobroobyczajny** *mający dobre obyczaje, obyczajny, skromny.* <DOB+Ob+WYK>

† **Dobropamiętnie** przys. od **Dobropamiętny.** <DOB+Po+MIĘT>

† **Dobropamiętność, i,** blm. rz. od **Dobropamiętny.**

† **Dobropamiętny** *pamiętający na dobre.*

† **Dobropłodnie** przys. od **Dobropłodny.** <DOB+PŁOD>

† **Dobropłodny** *dobre owoce mający.*

† **Dobropływanie, a,** blm. *dobra żegluga.* <DOB+PŁY>

† **Dobroprawie, a, blm.** *dobre prawodawstwo.* <DOB+PRAW>

×**Dobroradnie** przys. od **Dobroradny.** <DOB+Rada>

×**Dobroradny** *dobrze radzący.*

† **Dobroród, odu,** blm. *szlachetne pochodzenie.* <DOB+ROD>

×**Dobrorzecze, a,** blm. *mówienie dobrze o kim.* <DOB+RZEK>

† **Dobrorzeczenie, a,** blm., czynność cz. **Dobrorzeczyć,** *błogosławieństwo:* D. Pańskie czyni wszego hojność. Biel. M.

† **Dobrorzeczeństwo, a,** lm. **a** *błogosławieństwo.*

† **Dobrorzeczliwie** przys. od **Dobrorzeczliwy.** Bobr.

† **Dobrorzeczliwy** *dobrze o kim mówiący, przychylny, pochlebny.*

† **Dobrorzeczyć, y, ył 1.** komu = *życzyć dobrego, błogosławić:* Nie szkodzić językiem winowajcy, ale i owszem mu D. Gil. **2.** komu a. kogo = *chwalić, wysławiać:* Poklęknąwszy, chwaliłem i dobrorzeczyłem Boga. B. B. Dobrorzeczcie Panu. K. G. <DOB+RZEK>

† **Dobroserсy** *mający dobre serce.* <DOB+ŚROD>

† **Dobrosławić, i, ił** komu = *błogosławić, wysławiać kogo:* Dobrosławcie Panu, wszyscy słudzy Pańscy. Leop. <DOB+SŁOW>

† **Dobrosławienie, a,** blm., czynność cz. **Dobrosławić.**

† **Dobrosławny 1.** *dobrze mówiący o kim.* **2.** *dający błogosławieństwo, błogosławiący.* **3.** *ten, którego błogosławią, błogosławiony.*

[**Dobrość, i,** blm.] **1.** i † **D.** p. **Dobroć:** On jest wielgiéj dobrości. **2.** *dobro, przyjemność:* Tak sobie uzywajo téj dobrości swojéj i rozkosy. **3.** [D., lm. **e**] = **a)** *dobry uczynek, przysługa.* **b)** *dobro, szczęście.* **Po dobrości** p. **Dobroć.** <DOB>

† **Dobrośniedny** *dobry do jedzenia, jadalny.* <DOB+Są+JAD>

[**Dobrota, y,** blm.] **1.** i † **D.** p. **Dobroć:** Spraw mych jest wodzem twa święta D. Ryb. Utracili dobrotę posłania, jako heretycy. Zigr. (= *wartość*). Nie jeden człowiek przez swoją dobrote przychodzi w żebrote. Prz. **2.** *szczęście, dobry żywot:* Idźcie, dobrzy, gdzie D., a wy, grzészni, gdzie lichota. Pśń. (= *gdzie jest dobrze*). **3.** † *rzecz dobra, dar.* <DOB>

Dobrotliwie, Dobrotliwo przys. od **Dobrotliwy.**

Dobrotliwo p. **Dobrotliwie:** D. młodzieńca po ramieniu poklepał. Krasz.

Dobrotliwość, i, blm. rz. od **Dobrotliwy.**

Dobrotliwy, † **Dobrotny** *pełen dobroci, dobry, łaskawy, łagodny, serdeczny, poczciwy:* Charakter D. † Aniołowie ludziom wolą bożą dobrotliwą oznajmiali. Białob. (= *przychylną*). ×Choroby dobrotliwe (= *o łagodnym przebiegu*). <DOB>

† **Dobrotny** p. **Dobrotliwy.**

[**Dobrowaty**] p. **Dobruchny.**

† **Dobrowierny** *dobrze wierzący, wierny, prawo wierny.* <DOB+WIAR>

Dobrowieszczy *dobre przepowiadający:* Wróżby dobrowieszcze. Deo. <DOB+WID>

Dobrownik, a, lm. **i** bot. p. **Dobownik.**

Dobrowola, i, blm. **1.** † p. **Dobrowolność:** Z dobrowoli serce ś. wzdrygnie. Wad. (= *samo przez ś., pomimowoli*). **2.** ×*ofiara, poświęcenie:* Przydłuższym pociągnięciem i mocnym smyczka odbiciem zakończyłem moją dobrowolę. Wilk. **3.** [D.] *człowiek bez charakteru, bez zdania własnego:* Mój to taki D., nie ocyrzni, nie obiéli. <DOB+WOL>

×**Dobrowolen** p. **Dobrowolny.**

† **Dobrowoleński** *chętny, przychylny.*

† **Dobrowoleństwo, a,** lm. **a,** † **Dobrowolstwo 1.** *przychylność, życzliwość, przyjaźń:* Zły jest stróż długiego wieku bojaźń, ale D. a. miłość jest wierny stróż. Kosz. **2.** *pozwolenie, wolność, swoboda, wolna wola:* D. dano każdemu powiedzieć, co ś. komu zdało mówić. Biel. M. **3.** Dobrowoleństwo = *ochota, dobra wola.*

Dobrowolnie, ×**Dobrowolno** przys. od **Dobrowolny:** D. ś. drzwi same otworzyły. Otw. (= *same przez ś., same z siebie*). [D. ś. rozchorował] = *niewiadomo dlaczego, ni stąd ni zowąd; bez powodu, sposobem naturalnym.* † Jeden z was zostanie ś. niewolnikiem moim, a wy drudzy D. idźcie do ojca waszego. Leop. (= *wolno*).

×**Dobrowolno** p. **Dobrowolnie.**

Dobrowolność, i, blm. **1.** rz. od **Dobrowolny:** D. uczynku. **2.** † a. † **Dobrowola** *wolność woli:* D. ma dusza. Zigr. **3.** † *szczodrobliwość, hojność.*

Dobrowolny, ×**Dobrowolen 1.** fil. (w etyce) = **a)** *z własnej woli wynikający, nieprzymuszony, niewymuszony:* ×Niedobrowolne łzy (= *mimowolne*). † Dobrowolna wola. Sak. (= *wolna*). **b)** *z dobrej woli pochodzący, z dobrą wolą zgodny.* **2.** ×*powolny, pobłażliwy, łagodny, posłuszny:* Umysłu dobrowolnego człowiek bywa zawsze za nos wodzony. Oss. **3.** † i [D.] *swobodny, samowładny, wolny:* D. dziedzic. Dobrowolna królowa. Dobrowolne panowie. **4.** † List D. = *pozwalający swobodnie przejechać gdziekolwiek.* **5.** † Droga dobrowolna = *otwarta, publiczna:* Na dobrowolnych drogach rozbijał. Stryjk. <DOB+WOL>

† **Dobrowolstwo, a,** lm. **a** p. **Dobrowoleństwo.**

† **Dobrowonnie** przys. od **Dobrowonny.** <DOB+WON>

† **Dobrowonny** *dobry zapach mający, pachnący, aromatyczny.*

Dobrowróżebny *pełen dobrych wróżb, pomyślny:* Spędziła kilka tygodni dobrowróżebnych. Deo. <DOB+WROG>

† **Dobroziarny** *ziarno dobre dający.* <DOB+ZIARN>

† **Dobrozielny** *zioła dobre zawierający.* <DOB+ZIOŁ>

† **Dobroziemny** *ziemię dobrą mający, urodzajny.* <DOB+ZIEM>

† **Dobrożółczy** *żółć dobrą mający.* <DOB+ŻÓŁCZ>

† **Dobrożyczliwie** przys. od **Dobrożyczliwy.** <DOB+ŻYCZ>

† **Dobrożyczliwość, i,** blm. rz. od **Dobrożyczliwy.**

† **Dobrożyczliwy** *bardzo życzliwy, życzący komuś pomyślności.*

† **Dobruchać, a, ał** *uspakajać, ułagadzać, rozbrajać.* † **D. ś. 1.** *uspakajać ś., łagodnieć.* **2.** *stawać ś. lepszym, poprawiać ś.:* Nie wiem, czyby nie rad słuchał takich piosnek a. ś. niemi nie dobruchał. Pot. <DOB>

† **Dobruchanie, a,** blm., czynność cz. **Dobruchać.**

† **Dobruchanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dobruchać ś.**

Dobruchny, Dobrzuchny, Dobrzuteńki, Dobruśki, Dobrusieńki, Dobrusienieczki, Dobrusieneczki, Dobrutki, Dobruteńki, Dobrutenieczki, Dobruteneczki, [**Dobreńki, Dobrzuśki, Dobrowaty**] (piesz.) *bardzo dobry.*

Dobrudzać, a, ał p. **Dobrudzić.** < Do + BRUD >

Dobrudzanie, a, blm., czynność cz. **Dobrudzać.**

Dobrudzenie, a, blm., czynność cz. **Dobrudzić.**

Dobrudzić, i, ił, nied. **Dobrudzać** *zbrudzić do reszty.* <Do+BRUD>

Dobrukować, uje, ował, nied. **Dobrukowywać 1.** *dokończyć brukowania:* Dobrukował ulicy. **2.** *więcej wybrukować, do wybrukowanego dodać:* Dobrukował jeszcze kawałek ulicy. <Do+Bruk>

Dobrukowanie, a, blm., czynność cz. **Dobrukować.**

Dobrukowywać, uje, ywał p. **Dobrukować.**

Dobrukowywanie, a, blm., czynność cz. **Dobrukowywać.**

Dobrusieneczki p. **Dobruchny.**

Dobrusienieczki p. **Dobruchny.**

Dobrusieńki p. **Dobruchny.**

Dobruśki p. **Dobruchny.**

Dobruteneczki p. **Dobruchny.**

Dobrutenieczki p. **Dobruchny.**

Dobruteńki p. **Dobruchny.**

Dobrutki p. **Dobruchny,**

Dobry, st. w. **Lepszy 1.** *dobrotliwy, łagodny, słodki, łaskawy, ludzki, litościwy, poczciwy:* Dobre serce. D. jak baranek. Prz. Taki D., że choć go do rany przyłożyć. Prz. Ma takie dobre oczy. D. pan. D. chłop z niego (= *setny*). Bóg D. widzi nasze żale. Przyb. (= *miłosierny*). Skarga od Klemensa dziwnie umiłowany i tytułem dobrego ojca nazwany. Birk. (= *miłego, kochanego*). D. uczynek (= *miłosierny, zacny, szlachetny*). Akt dobrej woli. Dobra dusza zje i bez obrusa. Prz. (= *względna, wyrozumiała*). Wzruszony D. prostak miłosierdziem wlazł na drabinę i odwiązał wisielca (= *dobroduszny, prostoduszny, naiwny*). Nie zaczepiaj, pókim D. Prus. (= *spokojny, niegniewny*). Dobre słowo = *uprzejme, łaskawe, przyjazne, życzliwe, przychylne:* Dajcie mi dobre słowo, upomnijcie mile. Zim. Nie dać komu dobrego słowa (= *złorzeczyć mu, wymyślać*). ×Tyś mi i przed ojcem dobre dawał słowo (= *rekomendację*). † Kto statecznie wytrwał bóle i męki, ma dobre słowo u pogan samych. Birk. (= *pochwałę, szacunek*). Dobra wola = *życzliwość, przychylność, łaskawość:* Serce pełne dobrej woli, co każdemu niby bratem. Pol. Czasem dobrą wolą rychlej pożywiesz, czego złością nie zmożesz (=*łagodnością*). Prosili ojca, aby dobrą wolą ukazał pielgrzymowi w domu swym. Biel. M. (=*gościnność*). Być z kim w dobrych stosunkach (=*przyjaznych*). ×Dobra ospa = *niezłośliwa, łagodna.* Krup. Ir.: Jestem D. na ciebie (= *zły, gniewny, rozgniewany*). **2.** *cnotliwy, moralny, uczciwy, zacny, szlachetny, prawy, czysty, nieskażony, chwalebny, porządny:* D. człowiek, charakter, przykład, zamiar. Dobra pobudka. Dobre zasady, skłonności, chęci. Dobre obyczaje. Walczyć w dobrej sprawie. Pokój ludziom dobrej woli. Dobra sława, reputacja, opinja. Dobre imię. Mówię mu, jak komu dobremu. Mieć za niedobre (= *za złe*). Łakomy o dobre tylko stoi mienie, a nie o dobre sumienie. Kn. (= *czyste*). Dobra wiara i sumienność były zaletami tego monarchy. Skarb. † Maciej odpowiedział pod dobrym słowem swym, iż pożyczonego konia jak własnego chował. Herb. (= *pod słowem honoru*). Wziął pannę z dobrego domu. ×Dobrego domu a. dobrego łoża dziecię. Sądowi duchownemu należy sądzić, które dzieci dobrego łoża są a. nie. Herb. †Bękart dobrym ś. staje, jeśli ociec matkę za żonę pojmie. Sz. (= *prawym synem*). † Dobrego ojca i matki dziecię. Glicz. (= *prawego łoża*). † Bękart, a z niedobrej matki syn. Glicz. (= *z kobiety niezamężnej*). **3.** a) *pożyteczny, użyteczny, dodatni, korzystny, pożądany, zbawienny:* D. wpływ. Dobre strony zimy. D. stopień z lekcji. Dobre wychowanie (=*troskliwe, staranne*). Mieć o kim dobre wyobrażenie (= *pochlebne*). b) *szczęśliwy, pomyślny, pocieszający:* Dobra nowina, wiadomość, wróżba. D. znak, objaw. D. skutek, rezultat. Dobre czasy. D. rok. Nie opuszczę cię ani w dobrej, ani w złej doli. Umiałem i w złym czasie służyć jemu wiernie, i teraz w dobrym. Wymówić co w dobrą godzinę. Daj Boże w D. czas mówić, a we zły milczeć. Prz. ×W D. czas kupić, przedać (= *korzystnie, zyskownie*). ×Czasów dobrych używać = *ucztować, biesiadować.* Gdy wyniesiesz z Pińskiej drogi całe ziobra, podróż była bardzo dobra. Pol. Okręty porządnie bieżały, bo D. wiatr po sobie miały. Zbyl. Dobra nasza! (dom. sprawa) = *wygraliśmy, zyskaliśmy:* Jeżeli te przykazania boże wykonamy, dobra nasza. Lach. Dobra moja! Paszk. Dzień D.! D. dzień! Mącz. D. wieczór. Dobra noc p. **Dobranoc:** Dobrej nocy im życzę. Fred. A. ×Dobrąś noc powiedział. Groch. Dobrego zdrowia ci życzę. Byt D. a. † dobre mienie = *dobrobyt, dostatek, zamożność:* Byt ma D. Kn. (= *ma ś. dobrze*). W dobrym bycie wspieraj jej siły swą siłą. Karp. (= *w szczęściu, w pomyślności*). Nie łakomili ś. na dobre mienie, ale, wszystko opuściwszy, z jałmużny tylko żyli. Skar. Każdy chce mieć własne dobre mienie. Biel. M. Dobre warunki klimatyczne (=*sprzyjające*). **4.** a) *wartościowy, wart, korzystny, zyskowny, dochodny, intratny:* D. interes. Dobra sprzedaż. Dobre kupno (=*tanie*). Dobra partja. Dobra posada. Postawić komu dobre warunki (=*dogodne*). Dobra psu i mucha. Prz. Dobra bułka przy chlebie. Prz. Bóg zapłać, dobre i to. D. towar, materjał. Dobra mąka, herbata, woda. Dobra strzelba. Dobra ziemia (=*urodzajna*). Lepszy rydz, niż nic. Prz. Taki D. a. tak D. = *tyleż wart:* Taki sam D., jak inny. On taki D., jak i ty (= *taki sam*). Tacy dobrzy są szlachta w Niemczech, jako i w Polsce. † Samotrzeć tako z dobrymi jako sam. † Rzeczy tako dobrych jako dwadzieście grzywien. b) *przydatny, dostateczny, wystarczający:* D. chleb, kiedy niema kołacza. Prz. c) *znakomity, szlachetny:* Dob-

1e pochodzenie. Dobra krew, rasa. Dobre plemię. Pol. 5. a) *normalny, prawidłowy, regularny, należyty:* Dobre trawienie, odżywianie ś. Dobre rozumowanie. D. sąd (=*słuszny, sprawiedliwy*). Dobre wymawianie (= *wyraźne*). Dobre wyliczenie. D. nadzór. Nie widzę dobrej racji popierania cudzych planów. Prus. Majątek w dobrzym stanie. D. stan zdrowia. Przy dobrym ostawała rozumie. Dobra waga, miara. b) *dokładny, właściwy, rzetelny:* Dobre wykończenie. Dobra mapa. D. portret (= *trafiony, podobny*). Dobra robota (=*porządna, staranna, czysta*). Dobra fotografja. Dobra kopja (= *wierna*). c) *zdatny do użytku, porządny:* D. papier, atrament, nóż, fortepian, zegarek, bruk. Dobra droga. D. głos (= *dźwięczny i silny*). d) *niezepsuty, niezniszczony:* D. wzrok (= *silny*). D. słuch, węch (= *wrażliwy*). Tam nie błyszczą pyszne gmachy, ale dobre dachy. Pol. Buty jeszcze dobre (=*całe*). Dobre powietrze (=*czyste, zdrowe*). e) *wzorowy, przykładny:* D. ojciec, mąż, obywatel kraju, żołnierz, sąsiad, sługa. D. katolik, uczeń (= *pilny, gorliwy, sumienny*). D. gospodarz (= *rządny, gospodarny, przezorny, zapobiegliwy*). Lepiej być dobrym chłopem, niżeli złym popem. Prz. f) *biegły, wprawny, umiejętny, zdolny, uzdolniony, utalentowany, wyćwiczony, karny:* D. rzemieślnik, lekarz, malarz. Dobra orkiestra. Dobre wojsko. Dobra gra. Dobre czytanie, pisanie. g) *szczery:* W dobrej wierze to uczynił (= *nie podejrzewając nic złego*). Dobra wola (= *wolna, nieprzymuszona*). Pańska dobra wola rozbija ś. o nieprzezwyciężoną trudność. Krasz. h) *ważny:* Weksel D. na mnie samego. Co przez niego uczynione będzie, za dobre i ważne mieć będę. i) *prawdziwy, prawy, prawowity, czysty:* Dobre złoto (=*bez przymieszek*). Dobra moneta (=*niefałszywa*). Przen.: Brać co za dobrą monetę (=*za prawdę*). D. szlachcic. 6. *spory, wielki, duży, znaczny, porządny, suty:* D. kij, zysk, apetyt. D. kawał drogi. Czekałem dobrą godzinę. Wziął za żoną D. posag. D. wzrost (=*słuszny, wysoki*). Chciał mieć na sąd dobrą kupę biskupów. Skar. Dobra waga, miara. Dobra cena (= *wysoka, wygórowana*). Dostał dobre cięgi. Ostrze i z dobrym łajaniem napisał papież. Skar. Umarł w dobrej starości. Skar. (=*głębokiej, późnej, sędziwej*). D. znajomy (=*stary; oddawna znajomy, zażyły*). D. obiad. 7. *tęgi, silny, mocny:* D. mróz. Dobra mina (=*pewna siebie, zadowolona*). Złodziej z dobrą miną. Dobra głowa=a) *zdolna*, b) *trudna do upicia ś., wytrzymała* D. koń. 8. *smaczny, smakowity, doskonały, wyśmienity:* Dobra woda, herbata, gruszka. D. obiad. 9. a) *przypadający do smaku, gustowny, piękny, doskonały:* Dobra muzyka (=*wytworna, wyborowa, klasyczna, znakomita*). Dobra mowa, opera. Dobra powieść, książka (= *zajmująca*). Dobre kazanie. Dobra pogoda. b) *wytworny, wykwintny, elegancki:* D. gust, smak. To nie jest w dobrym tonie. 10. *nadający ś., zdatny, przydatny, zdolny, wygodny, dogodny, szczęśliwy, stosowny, odpowiedni, właściwy, podatny:* D. do utrzymania sekretu, do jedzenia, na mąkę. Upatrzywszy sobie D. czas, rzucił ś. nań. Biel. M. Dobra pora (=*sama pora*). Dobre miejsce. Dobre mieszkanie. Dobra rada, myśl. Dobre prawo. D. przepis. D. środek, sposób (= *skuteczny*). Miałem dobre przeczucie (= *trafne*). Dobre postąpienie (= *taktowne*). Dobra partja dla ciebie. Buty dobre na kogo (= *w sam raz*). To dobre dla ciebie, ale nie dla mnie. Wybrał sobie dobrą pozę do fotografji. †Dobre do oczu szkło. Kn. Dobre kazanie, dzieło. Lekarstwo dobre na piersi (= *pomocne*). Dobre serce, że od żalu zostało żywe. Kochan. Ma dobre usposobienie, bo ś. nigdy nie martwi. 11. *paradny, dowcipny, wyborny:* D. sobie! D. koncept, wybór, dowcip (= *trafny*). 12. *wesoły, pogodny:* D. humor. Dobra myśl = a) *wesołość:* Być dobrej myśli (= *być wesołym, spokojnym, mieć otuchę, nie troszczyć ś.*). Jeśli mię dobra myśl nawiedzi, to ś. może i zdecyduję. † Heljogabal żadnej godzinki nie opuścił, aby jakiej krotochwili nie wymyślił ku dobrej myśli swojej. Rej. † Pod dobrą myśl podpiwszy, Wasilko jachał do gospody. Stryjk. (= *podochociwszy sobie*). † Ester, jako mogła, czyniła królowi co najlepszą myśl. Wer. (=*rozrywała go*). b) † a. † **Dobramyśl** *uczta, zabawa, biesiada, bankiet:* Na dobrą myśl i tańce biegają. Szymon. Skończyła ś. dobra myśl weselna. Boh. (=*wesele, gody*). Być pod dobrą datą (=*podpić sobie*). 13. Pierwszy lepszy = *jakikolwiek, jakibądź, wszystko jedno jaki.* 14. [D.] = a) *bogaty:* Biédny zawse jes pod nogom dobrego i tak juz będzie moze az do skóńcenia świata. b) *wielki, ciężki, śmiertelny:* D. grzych. c) (z 3 pp., a. na kogo) = *łaskawy:* Powiedz mi, jeśliś mi D.? d) Cóż umiesz dobrego ukraść? (=*czy wogóle umiesz co ukraść?*). 15. myśl.: a) Dobre zwierzę =*piękne.* b) D. jeleń=*stary rogacz.* **Dobry, ego,** lm. **rzy** *człowiek dobry:* Dobrego i karczma nie zepsuje, złego i kościół nie naprawi. Prz. Dobrym wszędzie dobrze będzie. Złym położeniem i najlepszego zepsujesz. Prz. Ir.: D., kiedy śpi, to nie je. Prz. <DOB>

Dobrydzień=*dzień dobry, jak ś. masz:* ,,Żadnej sąsiadce nie rzuciła D. Korz. <DOB+DŹŃ>

Dobryś! *masz tobie! ot dopiero! otóż masz!:* D. Gabryś! Prz. <DOB+JES>

Dobrze, st. w. **Lepiej** przys. od **Dobry 1.** *jak ś. należy, należycie, porządnie:* D. co umieć. D. czytać, pisać (= *wprawnie*). D. chodzić, biegać (=*zręcznie, zgrabnie*). D. robić co (=*umiejętnie, wprawnie, zręcznie, zgrabnie*). D. grać w karty, na fortepianie (= *biegle, wprawnie*). D. zrozumieć. D. gotować (= *smacznie*). D. widzieć, słyszeć (=*dokładnie*). Surdut D. uszyty, wykończony (=*starannie*). Suknia D. leży (=*zgrabnie*). D. trawić. D. trafiony na portrecie. D. przykrajać, obliczyć, odżywiać ś. D. wymawiać (=*wyraźnie*). D. przygotowany na lekcję. D. wychowany. D. pomalować pokój. Maszyna D. działa (=*prawidłowo*). Zegar D. idzie. D. ważyć (=*rzetelnie*). D. spać (=*mocno*). D. idziemy (=*w dobrym kierunku*). D. zrobiłeś (=*taktownie, rozumnie*). D. ma w głowie (=*jest rozsądny*). D. zapatrywać ś. (=*bez uprzedzenia, sprawiedliwie*). Byle jak, aby D. (=*jako tako*). 2. *uczciwie, poczciwie:* D. mu z oczu patrzy. D. z nim postąpił. D. nabyte. D. ś. sprawować (=*cnotliwie, moralnie, obyczajnie*). 3. *dobroczynnie, miłosiernie:* D. czyń każdemu i niewdzięcznemu. Skar. Kto złemu D. świadczy, tym gorszym go czyni. Min. 4. *łaskawie, życzliwie, przychylnie, przyjaźnie, uprzejmie:* D. kogo traktować. D. widziany. D. dla niego usposobiony. D. o nim mówią (=*pochlebnie*). Trzymać D. o kim (=*przychylnie go sądzić*). D. kogo wspominać. † Jestem mu D. Mącz. (=*jestem mu życzliwy*). † D. mówcie tym, co wam źle mówią. Leop. (= *błogosławcie*). 5. *bez gniewu, zgodnie:* D. ś. rozstali. Są D. z sobą. D. z sobą żyją. Znał

w młodości Jerzego, żył z nim D. Rol. (= *w przyjaźni*). Na wszystko D. ś. zapatruje (=*optymistycznie*). † Żeby nie Kozacy, tedyby Tatarowie D. z nami mieszkali. Biel. M. **6.** *wygodnie, dogodnie:* D. mi było spać. I tak źle, i tak niedobrze. D. chodzić w tych butach. D. mi tu siedzieć. Dębowi D. na gruncie twardym. Jak. J. D. mu z tym. Dobrym wszędzie D. będzie. Kiedy komu D., to chce jeszcze lepiej. Prz. (=*powodzi ś.*). Wszędzie D., a w domu najlepiej. Prz. **7.** *pomyślnie, szczęśliwie:* D. ś. nam składa, powodzi. D. słychać. D. ś. skończyło. D. co ukończyć. D. na tym wyjdziesz. D. ś. dzieje na świecie (=*pocieszająco*). Mieć ś. D. = *mieć dobrobyt.* D. trafiłeś (=*w porę*). Dobrześ mi ś. nagodził. Kn. Iwan posłom konie rozsiekać kazał; jeszcze D., że sami stąd zdrowo wyjechali. Biel. M. (= *szczęście*). Ir.: Wszystko D., daj Boże wytrzymać. Prz. **8.** *pożytecznie:* Wszystko D. w miarę. Bud. B. On D. radzi (= *zbawiennie*). To D. oddziaływa na zdrowie (= *korzystnie, dodatnio*). To lekarstwo ci D. zrobi = *pomoże.* **9.** *korzystnie, zyskownie:* D. wynagradzany. D. kupić, sprzedać. **10.** *zdrowo:* D. wyglądać. D. ś. chować. D. ś. czuć = *czuć ś. zdrowym.* D. mi jest = *czuję ś. zdrowym.* Mieć ś. D. = *być zdrowym:* Ci, którzy ś. niedobrze mają, potrzebują lekarza. Leop. Pytał ś. godziny, której ś. lepiej miał. Sekl. (= *polepszyło mu ś.*). Miej ś. D., czegoć nie dostanie, kup sobie. Kn. (= *bądź zdrów*). **11.** *pięknie, ładnie:* Ten autor D. pisze (=*zajmująco*). Ten profesor D. mówi. To D. brzmi. D. smakuje, pachnie (=*przyjemnie*). **12.** *odpowiednio, stosownie:* D. tobie kozy paść. Kn. D. ci tak = *masz za swoje.* ×Całe wojsko zbrzydziło mię i mówiło: to D. na niego. Jabł. **13.** *w sam raz, akurat:* † Tak snadnie odbił piłkę, żeby i towarzyszowi D. do uderzenia przyszła. Górn. Czy mi jest D. w tej sukni? = *do twarzy.* **14.** D. jest = *jest to dobre:* D. jest, że o sobie zbyt wiele nie trzyma. **15.** *łatwo, nietrudno:* D. to mówić, ale nie robić. †Zmieści ś. ich tam D. dwieście. Kn. **16.** *bardzo, wielce, mocno:* D. gładka i piękna była. Kochan. D. podpiły. † Ogień D. gorętszy, niż ten zwykły. Kochan. (=*znacznie, daleko*). Tu ś. nam D. na buty okroi. Star. (= *dużo, sporo, wiele*). D. już w noc było. Chodź. **17.** Tak D. jak = *tak, jak gdyby:* Tak D., jak nigdy. Już tak D., jakby rzecz skończona była. **18.** D. urodzony = *znakomitego rodu.* **19.** D. znajomy = *bliżej, oddawna znajomy.* **20.** *zgoda, tak:* D., przyjdę. **21.** † i [D.] *ledwie, omal, zaledwie:* Dobrzem odszedł... Kn. Ściskam zęby, D. mi wszystkie nie wylecą z gęby. Dobrzem żyw na to. Kn. (=*nie mogę na to patrzeć*). **22.** D. nie = a) ×*jeszcze nie zupełnie:* Śmieje ś. z łatwowierności jej i za drzwi D. nie wyszedszy. b) † *ledwie nie, o mało nie:* Portret ten D. nie przemówi. Kn. **23.** † By D. a. † aby D. = *gdyby nawet, chociażby nawet:* By D. stała śmierć tu przede mną, bać ś. nie będę, bo Pan mój ze mną. Kochan. Izalić tak potrzebne pieniądze, jak oko i ręka? nie tak! aby D. tak, uczyń sobie gwałt, obetnij te worki. Skar. **24.** !On jest D. = *otrzymał dobre wychowanie.* <DOB>

† **Dobrzeczynność, i,** blm. p. **Dobroczynność.** <DOB+CZYN>

×**Dobrzeć, eje, ał l.** a. † **Dobrzyć ś.** *dobrym ś. stawać, poprawiać ś., polepszać ś.:* Z lasa przeniesione krzaki pod ogrodniczym staraniem dobrzeją. Rana dobrzeje. Oss. (= *goi ś*). **2.** *łagodnieć, uspokajać ś., ułagadzać ś.:* Stary ułagadzał ś., dobrzał. Jeż. <DOB>

[**Dobrzemienny**] *bogaty, zamożny.* < DOB + JM >

Dobrzenie, a, blm. **1.** ×czynność cz. **Dobrzeć. 2.** † czynność cz. **Dobrzyć.**

† **Dobrzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dobrzyć ś.**

[**Dobrzeńce**] *bardzo dobrze.*

† **Dobrzesławić, i, ił** *błogosławić:* Dobrzesławił P. Bóg Adamowi i Hewie, mówiąc: Rośćcie a rozmnażajcie ś. <DOB+SŁOW>

† **Dobrzesławienie, a,** lm. **a** czynność cz. **Dobrzesławić,** *błogosławieństwo.*

† **Dobrzesławieństwo, a,** lm. **a** *błogosławieństwo.*

† **Dobrzesławny** *błogosławiony.*

Dobrzmieć, eje, ał, nied. **Dobrzmiewać l.** *dokończyć brzmieć, przebrzmieć:* Ostatnie dźwięki dobrzmiały. Krasz. **2.** dokąd = *brzmiąc dojść, być dosłyszanym gdzieś:* Dobrzmiała w te strony tradycja o córce chana. Szaj.

Dobrzmienie, a, blm., czynność cz. **Dobrzmieć.**

Dobrzmiewać, a, ał p. **Dobrzmieć.** Przen.: Dzień dobrzmiewa w tonach , słodyczy i ciszy. Kon. (=*kończy ś.*). <Do+BRZM>

Dobrzmiewanie, a, blm., czynność cz. **Dobrzmiewać.**

Dobrzuchny p. **Dobruchny.** <DOB>

[**Dobrzuśki**] p. **Dobruchny.**

Dobrzuteńki p. **Dobruchny.**

† **Dobrzyć, y, ył** *dobrym czynić, poprawiać, polepszać:* Dobrzyjcie drogi i sprawy wasze. Bud. † **D. ś.** p. **Dobrzeć.** <DOB>

Dobrzynek, nka, lm, **nki** bot. (paederota) *roś. z rodziny trędownikowatych.* <?>

Dobrzyniec, ńca, lm. **ńcy** *członek zakonu rycerskiego w Polsce w XIII wieku,* in. b r a t d o b r z y ń s k i. <Od nazwy miejscowej Dobrzyń>

Dobrzyński brat p. **Dobrzyniec.**

Dobudowa, y, lm. **y** p. **Dobudówka.** <Do+Bud, p. Budarz>

Dobudować, uje, ował, nied. **Dobudowywać l.** *dokończyć budowania:* Kościołów zaczętych dobuduj. Skar. **2.** *przybudować, przystawić:* Do pałacu dobudował pomieszkanie dla ludzi. L.

Dobudowanie, a l. blm., czynność cz. **Dobudować. 2.** lm. **a** p. **Dobudówka.**

Dobudowywać, uje, ywał p. **Dobudować:** Dwór tyle razy dobudowywany, poprawiany, nieforemnie wyglądał. Krasz. (= *dobudówkami rozszerzany*).

Dobudowywanie, a, blm., czynność cz. **Dobudowywać.**

Dobudówka, i, lm. **i, Dobudowa, Dobudowanie** *budowla do innej przybudowana, przybudówek, przybudówka, przystawka.*

Dobudzenie, a, blm., czynność cz. **Dobudzić.** <Do+BUD>

Dobudzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dobudzić ś.**

Dobudzić, i, ił *ocucić ze snu ostatecznie, obudzić, rozbudzić, przebudzić:* Parafrazą wiersza Trembeckiego dobudziłem dziś Adama. Od. Słonko nie dobudzi świtaniem wszystkich ludzi. Kon. Trzy dni nie mogli mnie D. Sienk. **D. ś.** *z trudnością obudzić:* Ledwiem ś. go dobudził. Przen.: W nieboszczyku dobudził ś. ducha. Mick. <Do+BUD>

Dobycie, a, blm., czynność cz. **Dobyć:** † Stasiek nie wydzielił trzeciej części Jakubowi podług jego dobycia (=*uzyskania prawnego*). † Po dobyciu lista była w dzierżeniu dziedziny.

×**Dobycie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dobyć ś.**

Dobyć, będzie, był, nied. **Dobywać 1.** *do pewnego czasu pozostać, dotrwać:* Dobędę w tej służbie do kwartału. **2.** ×*zdobyć, wziąć:* Dobywali zamku, a D. go nie mogli. Papr. Mastyki, kanfory wyniszczą mieszki, dobędą komory. Biel. M. 3. † czego = *uzyskać prawnie co,* nied. *poszukiwać, dochodzić czego:* Piotrek dobył na Staśku 4 marki za chążbę. Pomierzał Jarosławową dziedzinę, nie dobyw na nim prawem. Dobywać oćcowskiego długu na sierocie. Dobywać dziedzictwa, imienia, kradzionej rzeczy. Prawem dobywany (= *pozywany do sądu*). 4. czego a. co = *wydobyć, wyjąć, wydostać, wyciągnąć:* D. pałasza. Dobył tasak. Mick. Trzymam waści za słowo, dobyj (zam. dobądź) pałasza. Kaczk. † Pogrzebionych dobywał. Żarn. (=*wykopywał*). ×Dobywać źródła (= *wykopywać*). D. gliny w oraniu (=*wyorać*). Przen.: D. głosu a. ×D. tonów = *użyć:* Dobył tak wdzięcznego głosu baraniego. Pśń. Takich tonów on muzyk dobywał. Jabł. ×Tego chwaląc, temu przecząc, sekretu dobywał. Jabł. (=*dochodził, dowiadywał ś.*). ×D. dowcipu, konceptów = *wytężyć, wysilić je:* Dobądź swego dowcipu. Boh. W głowę ś. skrobie, konceptów dobywa. Jabł. D. ostatnich sił (=*użyć; wytężyć je*). Jęli go prześladować, fałszywych świadków przeciw niemu dobywając. Wys. (=*wyszukując, wynajdując*). W jakim baczeniu cnotę Bóg ma, patrzaj każdy, i jako jej dobywa z ciasnych kątów zawżdy. Papr. (=*ratuje ją*). **5.** [D.]=a) *dostać:* D. u kogo krzesiwo. b) *zwyciężyć, zdobyć, przemóc.* **6.** fl.: D. tratwę=*zepchnąć z piasku drążkami.* **7.** gór. *wypróżnić wnętrze góry.* **D. ś.,** nied. **Dobywać ś. 1.** *wydobyć ś., wydostać ś.:* Dobędzie ś. iskierka ta przy pożegnaniu. Mick. Dobył ś. z tłoku. Mick. Z bladej jego twarzy rumieniec słaby dobywa ś. Karp. Po drzewkach ś. winna latorośl w górę dobywa. Ustrz. (=*pnie ś.*). **2.** † i [D. ś.] *wedrzeć ś., dobrać ś., wcisnąć ś.:* Gdyby ś. kto do domu czyjego dobył w nocy i uczynił szkodę... P. Cheł. Jasieńko mi ś. do wianeczka dobył. <Do+BY>

[Dobyt, u, lm. **y]** *dochód.*

† **Dobytczę, ęcia,** lm. **ęta** (7 pp. lm. **w dobytczętoch**) *zwierzę domowe, bydlę:* Pies, byk, zwierzę każde, jeśli szkodę zrobi, pan jego ma nadgrodzić, a to jeśli ono D. a. zwierzę weźmie w swoję moc. Groic. <Do+BY>

† **Dobytczy** p. **Dobytkowy:** Ród D. (=*bydło*). Zapłata dobytcza.

Dobytek, tku, lm. † **tki** i [**tki**] a. † **tkowie, 1.** *zwierzęta domowe, szczeg. bydło, inwentarz:* Maximinus z młodych lat pasł D. Biel. M. W gorącu wielkim dobytki jej przed wozem ustały. Skar. A maić ś. majem maj, ostatek dobytkom daj. Prz. [Czarny D.] = *świnie.* **2.** blm. *majątek, mienie.* 3. † *zdobycz:* Ciało ziemia dobytkiem mieć będzie. Troc. <Do+BY>

† **Dobytka, i,** lm. **i** anat. p. **Łokieć.**

† **Dobytkowy,** † **Dobytczy** przym. od **Dobytek,** *bydlęcy:* Ma ziemię bardzo bujną, co ś. dotycze pastw dobytkowych. Leop.

† **Dobytny** *mogący być zdobytym.*

×**Dobywacz, a,** lm. **e** p. **Dobywca.**

Dobywać, a, ał i **D. ś.** p. **Dobyć.** <Do+BY>

×**Dobywadło, a,** lm. **a** lek. *narzędzie do wydobywania odłamanych a. wypiłowanych kawałków kości:* D. świderkowe. D. dwunożne, in. ×dwunożek.

Dobywalny 1. *do zdobywania miast służący.* Kn., Bobr. **2.** gór.: Chodnik D. w kopalni = *służący do dobywania,* in. wyrobowy.

Dobywanie, a, blm., czynność cz. **Dobywać.**

Dobywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dobywać ś.**

×**Dobywca, y,** lm. **y,** ×**Dobywacz** *ten, co zdobywa miasta i twierdze, zdobywca.*

Docała, [**Docałka**] *całkiem, zupełnie, całkowicie, zgoła, ze wszystkim:* Cudem niby skamieniał sen D. Pol. <Do+CAŁ>.

[**Docałka**] p. **Docała.**

[**Docelić, i, ił**] *docucić.* <Do+CAŁ>

Doceniać, a, ał p. **Docenić:** Jest to człowiek cichy, skromny, który nie docenia samego siebie. Kasz. <Do+CEN>

Docenianie, a, blm., czynność cz. **Doceniąć.**

Docenić, i, ił *ocenić należycie:* Nie dopatrzył ś., czy nie docenił szczególnej odrębności interesów pruskich. Ask.

Docenienie, a, blm., czynność cz. **Docenić.**

Docent, a, lm. **ci** *nauczyciel w uniwersytecie, nie mający stopnia profesora.* <Now. z Łć. docens, 2 pp. docentis im.=uczący>

Docentura, y, lm. **y** *posada docenta:* Otrzymał docenturę botaniki. Bał.

Doceta, y, lm. **ci** *członek sekty, zaprzeczającej człowieczeństwa Chrystusa.* <Now. z Gr. dokéō = mniemać; zdawać się>

[**Doch**] *jednak, wszakże, przecież, toć, no:* Pójli D. Waspán do naju (=*chodźno waćpan do nas*). <Nm. doch>

×**Dochadzać, a, ał** p. **Dojść:** Niektórzy z ludzi zaczęli D. do Woźnik. Krasz. <Do+CHOD>

×**Dochadzanie, a,** blm., czynność cz. **Dochadzać.**

† **Dochcip, u,** lm. **y** p. **Dowcip:** Wam wprzód dank winien dawać nasz D. Stryjk.

† **Dochcipny,** [**Dochcipny**] p. **Dowcipny. Mym.**

Dochlapać, pie, pał, ×**Dochlnąć** *dokończyć żłopania, chlania, dopić.* [**D. ś.**] *chlapiąc (pijąc) doczekać ś., dopić ś. czego.* <Do+CHLAP>

Dochlapanie, a, blm., czynność cz. **Dochlapać.**

[**Dochlaptać, ce, tał**] *dopić, mlaskając językiem.*

[**Dochlebie, a,** lm. **a**] *wety, deser.*

×**Dochlnąć, nie, nął** p. **Dochlapać.**

×**Dochlnięcie, a,** blm., czynność cz. **Dochlnąć.**

† **Dochlustać, a, ał** *dodać uderzeń; zbić, wychłostać:* Kiedy on pan przyjdzie, co nie każe psować, być biczem nie dochlustał. Rej. <Do+CHLUST>

Dochłodzenie, a, blm., czynność cz. **Dochłodzić.** <Do+CHŁOD>

Dochłodzić, i, ił *do reszty ochłodzić.*

† **Dochłostać, a, ał** p. **Dochłościć.** <Do+CHŁOST>

† **Dochłostanie, a,** blm., czynność cz. **Dochłostać.**

† **Dochłoszczenie, a,** blm., czynność cz. **Dochłościć.**

† **Dochłościć, i, ił,** nied. **Dochłostać 1.** *chłostą dokuczyć:* Woźnica tak koniom dochłostał, że aż lecowy ustał. Czahr. **2.** przen. *przykrość wy-*

rządzić, dokuczyć, dopiec: Zły język gorzej może D., niż jadowite węże. Pot. <Do+CHŁOST>

Dochodność, i, blm. rz. od **Dochodny.** <Do+CHOD>

Dochodny 1. ×*do którego można dojść, dostępny.* **2.** a. **Dochodowy** *dający dochód, zyskowny, korzystny, intratny:* Posiadał dochodne starostwo. Oss. **3.** [D.] *sprytny, bystry.*

Dochodowość, i, blm. rz. od **Dochodowy,** *dochodność:* To zmniejsza D. i wartość majątków.

Dochodowy 1. przym. od **Dochód:** Podatek D. (*=od dochodu*). Księga dochodowa (= *wykazująca dochód*). **2.** p. **Dochodny:** Dom D.

Dochodzenie, a, blm., czynność cz. **Dochodzić.**

×**Dochodziciel, a,** lm. **e 1.** *badacz, poszukiwacz.* **2.** *dochodzący krzywdy, powód:* Instygatorowie Rzpltej są dochodzicielami jej krzywd.

×**Dochodzicielka, i** lm. **i** forma ż. od **Dochodziciel.**

Dochodzić, i, ił 1. nied. p. **Dojść. 2.** dok. = a) *chodząc dotrwać:* Dochodzę na tę lekcję do miesiąca. b) w czym = *chodząc donosić coś:* Dochodzę w tych butach. **3.** [D.] *kończyć życie, konać.* [**D. ś.**] *dopominać ś., wymagać:* Dwa młodsi bracia dochodzili ś. na starsim, coby im dał jeś (*=jeść*). <Do+CHOD>

Dochodzik, u, lm. **i** p. **Dochód.**

Dochować, a, ał, nied. **Dochowywać 1.** co a. czego = *chowając dotrzymać, zachować, przechować, utrzymać:* Wyrębywali starannie dotąd dochowywane lasy. Kaczk. Drzewo w trojaki sposób dochowywają. Jak. J. Po naszym przodku dochowujemy łuk jego. Chodź. Majątku D. (*=nie roztrwonić*). Łacniej dostać, niż D. Prz. Pamiątki naszym dochowane czasom. Śniad. **2.** czego = *dotrzymać, zachować co:* D. wiary, tajemnicy. Czy dochowa przysięgi? Mick. **3.** kogo = *wychować do pewnego czasu:* Jam cię chowała i dochowała tych lat. Leop. **4.** † kogo = *dać utrzymanie komu, utrzymać, wyżywić:* Kto ojca mego w starości dochowa? Skar. D. kogo śmierci a. do śmierci. **5.** ×Stadnik dochowuje klaczy = *zadawalnia jej popęd płciowy.* **D. ś. 1.** czego = *wychowując a. hodując doczekać ś.:* D. ś. hańby z dzieci. Dochowałem ś. pięknych kwiatów. **2.** *przechować ś., przetrwać.* L. <Do+CHOW>

Dochowanie, a, blm., czynność cz. **Dochować.**

×**Dochowawca, y,** lm. **y** p. **Dochowywacz.**

×**Dochowawczyni, i,** lm. **e** forma ż. od **Dochowawca.**

Dochowek, wku, lm. **wki** p. **Dochówek.**

×**Dochowny** *zdatny do przechowania, trwały:* Suchary od chleba lżejsze i dochowniejsze.

Dochowywacz, a, lm. **e,** ×**Dochowawca** *ten, co dochowuje, przestrzega czegoś, przestrzegacz:* Szanowny ten mąż, ścisły D. sprawiedliwości. Niem.

Dochowywać, uje a. **ywa, ywał** p. **Dochować.**

Dochowywanie, a, blm., czynność cz. **Dochowywać.**

Dochód, odu, lm. **ody 1.** ×*dojście, dotarcie, dosięgnięcie:* Pewnym jutra dochodem pochlebia swej biedzie, aż tu śmierć nań zajedzie. L. **2.** *przychód, wpływ, intrata:* Ma dwa tysiące rocznego dochodu. Pamiętaj, dochodzie, żyć z przychodem w zgodzie. Prz. Ekon.: D. ogólny (*=wszystko wytworzone przez gospodarstwo pewnej osoby*). D. czysty (*= część ogólnego, po zaspokojeniu kosztów pozostająca*). D. wolny a. swobodny (*=część czystego, pozostająca po zaspokojeniu potrzeb*). D. fundowany (*= płynący z majątku*). D. niefundowany (*= płynący z pracy*). Żart.: Dziadowski D.: do południa spać, do wieczora nie jeść. Prz. **3.** ×*cuchnąca pozostałość przy dystylacji spirytusu, fuzel, niedogon.* Zdr. **Dochodzik.** <Do+CHOD>

Dochówek, wku, lm. **wki 1.** a. **Dochowek** *przyrost stada, przychówek, przypłodek.* **2.** [D.] *dożywocie:* Rodzice są na dochówku. <Do+CHOW>

Dochrapać się, pie ś., pał ś. *z trudnością osiągnąć, dobić ś.:* Dochrapał ś. lichego urzędu. †Nilu ś. dochrapawszy, przyklękła na brzegu. Żebr. (*= z trudnością doszedszy do Nilu*). <Do+CHRAP>

Dochrapanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dochrapać ś.**

Dochrupać, pie, pał *zjeść do końca chrupiąc, dokończyć chrupania.* <Do+CHRUP>

Dochrupanie, a, blm., czynność cz. **Dochrupać.**

×**Dochrześcijanić się, i ś., ił ś.** *stać ś. zupełnie chrześcijańskim:* W której ś. zaród wieków szlachetności tak dochrześcijani, że z niej ś. stanie jak duchowa pani innych narodów. Krasiń. <Do+Chrześcijanin>

×**Dochrześcijanienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dochrześcijanić ś.**

[**Do chrzty**] p. **Krzta.**

[**Dochtor-apteka, i,** lm. **i**] p. **Doktor-apteka.**

[**Dochtorować, uje, ował**] p. **Doktorować.**

[**Dochtór, ora,** lm. **ory**] p. **Doktór.**

[**Dochtórka, i,** lm. **i**] p. **Doktorka.**

† **Dochwatki** p. **Dochwytka:** W D. co pisać, i tędy i owędy. Mącz. (*= dorywczo*). <Do+CHWAT>

† **Dochwatny** *chwilowo wolny od zajęcia:* D. czas. Mącz.

[**Dochwiać się, eje ś., ał ś.**] *chwiejąc ś. dojść:* (Starszy drużba) do sądka ś. dochwieje i gorzałki sobie naleje. <Do+CHW'>

† **Dochwycenie, a,** blm., [**Dochwycenie**] czynność cz. **Dochwycić.** <Do+CHWYT>

† **Dochwycenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dochwycić ś.**

† **Dochwycić, i, ił,** [**Dochwycić**], † **D. ś.** *schwycić, złapać:* Krokodyl, gdzie ś. człowieka D. może, tam go pożrze. Kosz.

† **Dochwytka,** † **Dochwytki,** † **Dochwatki** tylko w wyrażeniu: W dochwytkę, w dochwytki a. w dochwatki = **1.** *naprędce:* Jarosław, w dochwytkę wojsko zebrawszy, Bolesława oskoczył. Błaż. **2.** *byle jak, byle zbyć.* **3.** *w wolnych chwilach, dorywczo.* <Do+CHWYT>

† **Dochwytki** p. **Dochwytka.**

Dochwytkowo przys. od **Dochwytkowy: Uczył** ś. D. tu i ówdzie. Krasz.

Dochwytkowy *dorywczy, niesystematyczny:* Dochwytkowa praca.

† **Dochylić się, i ś., ił ś.** *schylić ś., nachylić ś.*

[**Dochynąć, nie, nął**] *dostać, dosięgnąć:* **To już** tam miotłą dochynie (*=jest blizko*).

Dociąć, tnie, ciął, nied. **Docinać 1.** *zupełnie, do reszty uciąć:* Nie dociąłeś tej gałęzi. Troc. **2.** *wyciąć do pewnego miejsca:* Dotnij do tego sęku. Troc. **3.** *przyśpieszyć zgon, dobić, dorznąć:* Rozumiałżeś, że leżącego już będę docinał. Sienk. **4.** *pozostałych wyciąć, wymordować, dobić:* Docinamy ową piechotę. Pas. **5.** † komu = *wybić kogo, oćwiczyć:* Dociął chłopcu za tę swawolą.

Troc. 6. *przyciąć, przygryźć, przymówić:* Docina, jak mucha. Prz. <Do+ĆN>

Dociąg, u, lm. **i** cukr. *ilość soku, wprowadzana kolejno przy gotowaniu cukru.* <Do+CIĘG>

Dociągać, a, ał I. p. **Dociągnąć. 2.** [D.] *dopominać ś. uporczywie:* D. prawa.

Dociąganie, a, blm., czynność cz. **Dociągać.**

Dociągnąć, nie, nął, nied. **Dociągać,** † **Docięgać I.** *przyciągnąć do pewnego kresu:* Konie z trudnością dociągnęły ciężar na miejsce (=*przyciągnęły, zaciągnęły*). D. cięciwy. Mias. (= *napiąć cięciwę*). Rzucił ostatnie spojrzenie, czy popręgi dociągnięte. Sienk. (= *ściągnięte, dopięte*). **2.** *doprowadzić do pewnej liczby, dopełnić, dokompletować:* Niekompletowe rejmenta D. trzeba w czasie wojny do tysiąca. Leszcz. Dawniej pił więcej, a teraz nie może D. do dwuch butelek. **3.** (w śpiewie) *dokończyć wziętej nuty:* Czasem warknął na którego bernacha, co nie dociągał a. też charchał. Kaczk. **4.** ×*dokończyć, zakończyć:* Przykro będzie resztę dni w samotności D. † Nie dociągnie tych słów wymawiać. **5.** czym=*obejść ś., wyżyć z czego:* Spodziewam ś. tym D. do końca miesiąca. **6.** *dożyć:* Chory nie dociągnie do wieczora. **7.** *dojść, przybyć, dostać ś., zajść:* Na noc dociągnę do domu. **8.** † czego = *wykonać, dokonać:* W domu przedam dobytek i swego dociągnę. Gost. (= *dopnę, dokażę*). Sztuk i fortelów swych dociąga (= *używa*). † Dociągać sprawiedliwości (=*dochodzić sprawiedliwości, dochodzić prawem zadosyćuczynienia*). Przez karanie kościelne przeciwko jej czyniono ma być a. dociągano (=*postępowano*). Sami sobie sprawiedliwości dociągali (= *sprawiedliwość wymierzali*). **9.** myśl.: Pies dociąga = *zwietrzywszy blizko, wyprowadza zwierzynę.* <Do+CIĘG>

Dociągnięcie, a, blm., czynność cz. **Dociągnąć.**

Dociec, knie, kł, Docieknąć, nied. **Dociekać I.** *dokończyć ciec, wyciec do reszty.* **2.** *ciekąc dojść:* Woda dociekła do progu. **3.** † *dobiec do kresu, skończyć ś.:* Ostatnia godzina na zegarzu docieka. Koch. **4.** czego a. co = *dojść czego, dowiedzieć ś., domacać ś., zbadać co, odkryć:* Muszę smutku tego D. przyczyny. Schowajmy je, nim człowiek ich wartość docieeze. Mick. **5.** nied. myśl. *wypędzać z nory.* **6.** [D.]=a) *dojść do czego, osiągnąć co:* Dociék juz do swojego chleba. b) *dopilnować czego.* <Do+CIEK>

Docieczenie, a, blm., czynność cz. **Dociec.**

Docieczony I. im. od **Dociec. 2.** *mogący być zbadanym, odkrytym:* ×Kołtun ma swoje zaledwo drobnowidzem docieczone włoki. Perz. Tajemnica niedocieczona.

×**Dociek, u,** lm. **i** *dociekanie, badanie:* Roztrząsamy drogi z wesołym dociekiem, jakie Twórca przedsięwziął z człowiekiem. Przyb. <Do+CIEK>

Dociekacz, a, lm. **e** *ten, co docieka, badacz:* Wewnętrznego wątku historji D. Szuj.

Dociekać, a, ał p. **Dociec.**

Dociekanie, a, lm. **a** czynność cz. **Dociekać.**

Docieknąć, nie, nął p. **Dociec.**

Docieknięcie, a, blm., czynność cz. **Docieknąć.**

×**Docieńczać, a, ał** p. **Docieńczyć.** <Do+CIEN>

×**Docieńczanie, a,** blm., czynność cz. **Docieńczać.**

×**Docieńczenie, a,** blm., czynność cz. **Docieńczyć.**

×**Docieńczyć, y, ył,** nied. ×**Docieńczać** *uczynić cienkim zupełnie a. do pewnego stopnia.*

[**Docispnąć, nie, nął**] *dorzucić.* <Do+CIEP>

Docierać, a, ał i D. ś. p. **Dotrzeć.** <Do+TOR>

Docieranie, a, blm., czynność cz. **Docierać.**

Docieranie się, a ś., blm., czynność cz. **Docierać ś.**

Docierpieć, i, ał I. *wycierpieć do pewnego czasu:* Już docierp do końca. **2.** *wycierpieć do reszty:* W czyścu ostatka D. mamy. Rej. <Do+CIERP>

Docierpienie, a, blm., czynność cz. **Docierpieć.**

Dociesywać, uje, ywał p. **Dociosać.** <Do+CIOS>

Dociesywanie, a, blm., czynność cz. **Dociesywać.**

Docięcie, a, blm., czynność cz. **Dociąć.** <Do+ĆN>

† **Docięgać, a, ał** p. **Dociągnąć:** Jeśli po dobrej woli im (Grekom) ś. dosyć nie stanie, gwałtem sobie D. a nagradzać będą. H. Tr. (=*dochodzić sprawiedliwości, zadośćczynić*). <Do+CIĘG>

Docinać, a, ał I. p. **Dociąć. 2.** [D.]=a) (o psie) *szczekać, ujadać.* b) *dogadywać.* <Do+ĆN>

Docinanie, a, blm., czynność cz. **Docinać.**

Docinek, nka, lm. **nki I.** ×*ostateczne cięcie, docięcie, ucięcie:* Już na D. siekierę podniósł. Oss. **2.** *przycinek, przygryzek, przekąs, przytyk:* Zawsze furje, zawsze jakiś D., zawsze jakaś kłótnia. Zabł.

Docinkowo przys. od **Docinkowy:** Bakałarz uśmiechał ś. D. Deo.

Docinkowy *uszczypliwy, szyderczy.*

† **Docip, u,** lm. **y** p. **Dowcip.**

† **Docipny** p. **Dowcipny.**

Dociosać, osa a. esze, osał, nied. [**Dociosywać, Dociesywać** *dokończyć ciosania a. wyciosać do pewnego miejsca.* <Do+CIOS>

Dociosanie, a, blm., czynność cz. **Dociosać.**

Dociosywać, uje, ywał p. **Dociosać.**

Dociosywanie, a, blm., czynność cz. **Dociosywać.**

Docisk, u, lm. **i I.** ×*przestrzeń przebiegana przez rzucony przedmiot, rzut:* Oboje wojsko sobie przyszło na oko, ale nie na D. broni. Warg. **2.** *przyciskanie, przygniatanie:* Na sercu ręki bożej położenie: D. ostatni. Słow. Syknąwszy na D. brzemienia, zatoczył ś. pod strzechę. Przyb. (=*gniotący ciężar*). **3.** *ucisk, uciemiężenie:* Dociski i straty, którym uległ, ocenił na 400 kop groszy. Rol. Szereg niepowodzeń i docisków, któremi obrzucali ją przeciwnicy. Rol. <Do+CISK>

Dociskać, a, ał p. **Docisnąć.**

Dociskanie, a, blm., czynność cz. **Dociskać.**

×**Dociskiwać, uje, iwał** p. **Docisnąć.**

×**Dociskiwanie, a,** blm., czynność cz. **Dociskiwać.**

Docisnąć, śnie, snął, im. bierny **Dociśnięty** i **Dociśniony,** [**Dociść**], nied. **Dociskać,** częstot. ×**Dociskiwać I.** *ciskając dosięgnąć, dorzucić:* Do tej lipy kamieniem docisnął. Troc. **2.** *ścisnąć, przycisnąć, przygnieść:* Krąg wraz mocniej zwęża ś. i błyska i więźnia wraz gwałtowniej dociska. Mick. **3.** *ciasnym uczynić, ścieśnić, zwęzić:* Panna służąca musi dobrze gorset dociskać i sznurować. Kow. **4.** ×*ucisnąć, zgnębić, ucie-*

mężyć, udręczyć: Ubóstwem dociśniony, majętność swą przedał. B. B. Rosło bałwochwalcze mieszkańców serce, zewsząd krwawym bojem przez chrześcijany dociśnięte. Lel. Koszko ziemian nie dociskał Rol. **5.** † *przymusić, zmusić, przynaglić:* Trzeba go jako ostrogami do tego D Rej. **6** † *naleganiem dokuczyć:* Gdy mu już matka dociskała i bić go chciała, aby powiedział, zmyślił inną rzecz. L. **7.** † czego na kim = *wymóc co, wymusić:* Jako ty masz czego dociskać na nim, gdyś jest jako nędzny robaczek? Rej **8.** ×*ostatecznie zwyciężyć, pogromić:* W aułach tatarskich nieprzyjaciela dociskał. Rol. **D. ś. I.** *przecisnąć ś. dokąd, przedostać ś., przedrzeć ś.:* Ani sposób D. ś. do kościoła. **2.** ×czego=*dopiąć, dochrapać ś., dobić ś.:* Docisnął ś. urzędu. Troc. <Do+CISK>

[**Dociść, śnie, sł** i **D. ś.**] p. **Docisnąć.**

Dociśnienie, a, blm., czynność cz. **Docisnąć.**

[**Dociukać, a, ał**] p. **Dociuknąć.**

[**Dociuknąć, nie, nął,** nied. **Dociukać**] *dokuczyć, dociąć:* Dociukał mi w mowie. Por. **Ciukać.**

Dociułać, a, ał *dokończyć ciułania, ciułając zebrać:* Dociułał sobie tysiączek. <Do+CIOŁ>

Dociułanie, a, blm., czynność cz. **Dociułać.**

Do cna a. [**Do trzna**] *zupełnie, z kretesem, ze szczętem:* Do cna ś. spalili. [Roje gadów kąsały ich do cna i w końcu uśmierciły]. <?>

Docucenie się, a ś., blm., czynność cz. **Docucić ś.** <Do+CUT>

Docucić się, i ś., ił ś. *z trudnością ocucić:* Z trudnością docucono ś. ją (powinno być jej) Bał.

Docymasta, y, lm. **ści** *człowiek trudniący ś. docymazją.* <p. Docymazja>

Docymastyczny przym. od **Docymastyka:** Sposób D.

×**Docymastyka, i,** blm. p. **Docymazja.**

Docymazja, i, blm., ×**Docymastyka** chem. *część analizy chemicznej, zajmująca ś. ilościowym określeniem zawartości metalów w rudach,* in. probierstwo. <Gr. dokimasía = badanie, przeglądanie>

[**Docz**] *do czego:* D. to ja zrobił? (=*w jakim celu to zrobiłem?*). <Do+CZ>

×**Doczarować, uje, ował,** nied. ×**Doczarowywać I.** *czarów dokończyć, czarowania dokonać.* **2.** *do reszty zachwycić, wzbudzić podziw.* <Do + CZAR>

×**Doczarowanie, a,** blm., czynność cz. **Doczarować.**

×**Doczarowywać, uje, ywał** p. **Doczarować.**

×**Doczarowywanie, a,** blm., czynność cz. **Doczarowywać.**

† **Doczasny** p. **Doczesny.**

×**Doczasowie** p. **Doczasowo.** <Do+CZAS>

×**Doczasowo,** ×**Doczasowie** przys. od **Doczasowy.**

×**Doczasowość, i,** blm rz. od **Doczasowy.**

×**Doczasowy** p. **Doczesny.**

† **Doczcić, i, ił** i **D. ś.** p **Doczytać.** <Do+CZT>

Doczekać, a, ał, [**Doczkać, Doćkać**], nied. **Doczekiwać I.** *czekając dobyć.* Doczekał do wieczora **2** a. **D. ś.,** nied **Doczekiwać ś.** *skutek czekania osiągnąć:* Daj Boże tego D. Jego tu najpewniej D ś. można Stasz. Chory zapewne jutra nie doczeka (=*nie dożyje do jutra*). Nie doczekał ś święconego jajka Prz. (=*umarł przed Wielkanocą*). D. ś. pociechy z dzieci (= *dożyć, doznać, doświadczyć*). Kto czeka, doczeka ś. Prz. **3.** [D.] *poczekać, zaczekać:* D. na kogo. <Do +CZEK>

Doczekanie, a, blm., czynność cz. **Doczekać:** Niedoczekanie twoje, abym miał zginąć! (=*nie doczekasz tego*). Dziewczynie na doczekaniu, kawalerowi na wybraniu. Prz. (= *dziewczyna musi czekać na męża*). [Na doczekaniu]=*na poczekaniu, od ręki.*

Doczekanie się, a ś., blm., czynność cz. **Doczekać ś.**

Doczekiwać, uje a. **iwa, iwał** i **D. ś.** p. **Doczekać:** Takiej nędzy starość biedna doczekiwa. Prot.

Doczekiwanie, a, blm., czynność cz. **Doczekiwać.**

Doczekiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Doczekiwać ś.:** Zgadzasz ś. na D. ś. w Tarnopolu pogody? Jeż.

Doczepek, pku, lm. **pki** *rzecz przyczepiona, dodana, dodatek, przydatek, dokładka:* Sztuka jest doczepkiem zupełnie zewnętrznym, zbytkiem. Ant. <Do+CZEP>

Doczepiać, a, ał p. **Doczepić:** Było jeszcze coś do czego D. Rzew.

Doczepianie, a, blm., czynność cz. **Doczepiać.**

Doczepić, i, ił, nied. **Doczepiać** *przyczepić, przydać, dodać, dołączyć:* Doczepił dzieje przeszłości państw obu do historji inflanckiej.

Doczepienie, a, blm., czynność cz. **Doczepić.**

Doczerniać, a, ał p. **Doczernić.** < Do + CZARN >

Doczernianie, a, blm., czynność cz. **Doczerniać.**

Doczernić, i, ił, nied. **Doczerniać** *czernienia dokończyć.*

Doczernienie, a, blm., czynność cz. **Doczernić.**

Doczesać, sze, sał, nied. **Doczesywać** *dokończyć czesania.* <Do+CZOS>

Doczesanie, a, blm., czynność cz. **Doczesać.**

Doczesność, i, blm. rz. od **Doczesny;** *życie doczesne, ziemskie.* <Do+CZAS>

Doczesny I. a. ×**Doczasowy,** † **Doczasny** *do czasu trwający, czasowy, tymczasowy, nietrwały, efemeryczny, znikomy:* Życie doczesne (=*ziemskie*). **2.** lek.: Błona doczesna (membrana decidua) *zmieniona błona śluzowa macicy ciężarnej, otaczająca jaje płodowe,* in. ×błona odpadająca, !błona niewłaściwa, !błona przypadkowa, ×błona sitkowata: a) Błona doczesna, następowa, powtórna, późniejsza (decidua serotina); b) błona doczesna odwinięta, zagięta (d. reflexa); c) błona doczesna właściwa (d. vera).

Doczesywać, uje, ywał p. **Doczesać.** <Do+CZOS>

Doczesywanie, a, blm., czynność cz. **Doczesywać.**

Docześnie przys. od **Doczesny.**

[**Doczka, i,** lm. **i**] **I.** *córka:* Kto pije stoczki, to ma same doczki. Prz. **2.** *kochanka, oblubienica.* <Ukr. doczká=córka>

[**Doczkać, a, ał** i **D. ś.**] p. **Doczekać:** Cegoz já sie, mocny Boze, dockała!

Doczołgać się, a ś., ał ś. *czołgając ś. dojść* <Do+CZOŁG>

Doczołganie się, a ś., blm., czynność cz. **Doczołgać ś.**

[**Doczuć się, czuje ś., czuł ś.**] *usłyszeć* (np. wieści), *dosłyszeć, dosłuchać ś.* (np. bicia serca). <Do+CZU>

Doczynek, nku, lm. nki 1. *przyczynek, dodatek, przydatek, dokładka:* D. do pieśni. Len. **2.** [D.] =a) *udział, współudział:* Miałem z nim D. b) *robota, zajęcie, praca:* Doczynków swoich zaniechajcie, a mojej mowy posłuchajcie. <Do+CZYN>

† **Doczynić, i, ił,** nied. † **Doczyniwać 1.** *dokończyć roboty, wykonać:* Doczyniony = *zupełny, doskonały.* Mącz. **2.** *zrobić nadto, dorobić:* Proch ten schowaj, a co większych ziarnek doczyń. Sien.

† **Doczynienie, a,** blm. **1.** czynność cz. **Doczynić. 2.** *praca, zajęcie, robota, zatrudnienie.*

† **Doczyniwać, a, ał** p. **Doczynić.**

† **Doczyniwanie, a,** blm., czynność cz. **Doczyniwać.**

[**Doczynkować, uje, ował**] **1.** *robić, pracować, trudzić ś.; mieć dużo kłopotów, zajęć.* **2.** *coire.*

Do czysta a. [**Czysto**] *zupełnie, do szczętu, całkowicie:* Grad mu wszyćko do cysta wybiuł. **P. Czysto.**

Doczyszczać, a, ał p. **Doczyścić.** <Do + CZYST>

Doczyszczanie, a, blm., czynność cz. **Doczyszczać:** Przymusowe D. zboża na wywóz nie jest pożądane.

Doczyszczenie, a, blm., czynność cz **Doczyścić.**

Doczyszczenie się, a ś., blm, czynność cz. **Doczyścić ś.**

Doczyścić, i, ił, nied **Doczyszczać** *do reszty, zupełnie wyczyścić.* D. ś. *z trudem wyczyścić:* Nie mogłem ś broni D

† **Doczyść, czci, czetł a czedł i † D. ś** p. **Doczytać:** Gdy przełożony człowiek czyta, nie może być, aby ś. D. nie miał, co na jego stan należy Kosz. <Do+CZT>

Doczytać, a, ał, † **Doczcić,** † **Doćcić,** † **Doczyść,** nied. **Doczytywać** *przeczytać do końca a. do pewnego kresu, dokończyć czytania:* Doczytaj rozdziału. Świeco niedobra, właśnie pora była zgasnąć! I nie mogłam D... Mick. **D. ś.,** † **Doczcić ś.,** † **Doćcić ś.,** † **Doczyść ś.** *czytając dowiedzieć ś.* Przen.: Patrz na twarz moją, a doczytasz ś. w niej prawdy. <Do+CZT>

Doczytanie, a, blm., czynność cz. **Doczytać.**

Doczytanie się, a ś, blm., czynność cz. **Doczytać ś.**

Doczytywać, uje, ywał p **Doczytać.**

Doczytywanie, a, blm., czynność cz. **Doczytywać.**

† **Doćcić, i, ił i † D. ś.** p **Doczytać.** <Do+CZT>

[**Doćkać, a, ał**] p. **Doczekać.**

Doćwiczenie, a, blm., czynność cz. **Doćwiczyć** <Do+Ćwiczenie>

Doćwiczyć, y, ył 1. *dokończyć bicia.* **2.** *wyćwiczyć do końca, wydoskonalić:* ×Umysły niedoćwiczone (=*niedowarzone*). <Do+Ćwiczyć>

Dodać, a, ał, nied. **Dodawać,** [**dodawają a. dodajają**] **1.** *przydać, dołożyć, przyłożyć:* Do jednej wsi dodał mu jeszcze i drugą. Kras. Co będzie brakło, to ja dodam (=*uzupełnię*). Dodaj do tego, że... (=*zważ i to*). Po krótkim milczeniu dodał... (= *powiedział w dalszym ciągu*). Nie potrzebujemy dodawać, że pierwsze lata życia naszego bohatera stanowią jakby epokę bajeczną. Rol. (=*nadmieniać*). Książka ta—dodaje panienka—rozkosz mi sprawia. Rol. Przen.: D. komu serca, odwagi, sił (= *wzbudzić w nim serce, odwagę, siły*). D. wdzięku. Dodał energji muskułom Jun. † Dodane imię p. **Dodane. 2.** [D.] = a) *dać:* Cy ji (=siostrze) wiktu nie dodają? b) czego = *podać:* Służba czołna dodaje. D. rady = *dać radę, poradzić.* D. sposobu = *podać sposób, środek.* **3.** † *podać, dostarczyć, dostawić:* W bochnie chleba Koreckiemu sznuru jeden Grek dodał do ucieczki z Stambułu. Leszcz. S. Dostawszy świeżego konia, dodał go książęciu. Chwal. **4.** †czego = *dać co:* Godzien jest, abyście mu we wszem wiary dodawali Sekl. D. koniowi ostrogi. Zewsząd w silnej obławie psy zębów mu dodają. Żebr. (=*zatapiają w nim zęby*). **5.** mat. *połączyć w jedno, zsumować:* D. kilka liczb. <Do+DA>

×**Dodajać, a, ał** p. **Dodoić.** <Do+DOJ>

×**Dodajanie, a,** blm., czynność cz. **Dodajać.**

Dodajna, ej, lm. **e** p. **Dodajnik:** Czy życie jest sumą, czy jedną z dodajnych? Dąb. <Do+DA>

Dodajnik, a, lm. **i** mat., **Dodajna** *każda z liczb, które dodajemy,* składnik dodawania, składnik sumy.

×**Dodajny** *który ś. dodaje do czegoś, dodatkowy.*

† **Dodane, ego,** blm., † **Dodane imię** gram. *przymiotnik.*

Dodanie, a, blm., czynność cz. **Dodać.**

Dodany im. przymiotnikowy muz.: Linje dodane = *linijki nad i pod pięciolinją, dla umieszczenia nut poza nią wychodzących:* A leży na pierwszej dodanej górnej, H pod pierwszą dodaną dolną, D nad drugą dodaną górną i t p

Dodarcie, a, blm., czynność cz **Dodrzeć** <Do+DŻR>

×**Dodarcie się, a ś.,** blm, czynność cz. **Dodrzeć ś.**

Dodarki, ów, blp. *resztki niedodarte:* Kto uszanował D sukienki waszej? Wor.

Dodatek, tku, lm **tki 1.** *rzecz dodana, naddatek, przydatek, dokładka, przyczynek.* Dzieło z licznemi dodatkami. D do gazety Dobre urodzenie nie zawsze z dodatkiem chodzi. Karp (=*z majątkiem*). Nic bez dodatków nie powie (= *bez zmyśleń*) Musisz mu to wynagrodzić i w dodatku przeprosić go (= *prócz tego, nadto*) **2.** † anat. (appendix) *przyczepek, przydatek, wyrostek* <Do+DA>

Dodatkowo przys od **Dodatkowy,** *w dodatku, oprócz tego*

Dodatkowy przym od **Dodatek 1.** *otrzymywany jako dodatek:* Pensja dodatkowa. **2.** anat.: Nerw D (nervus accessorius v recurrens Willisii) *jedenasta para nerwów mózgowych,* ×część trzecia ósmej pary Willisa, ×nerw oddechowy górny, †nerw nazad ś. wracający, przydatkowy, ×przystępujący, †rozbiegający ś., wsteczny. **3.** lek.: Wybuch D. p **Dorzut. 4.** wet.. Zęby dodatkowe a przybyszowe u koni (dentes complementarii).

Dodatni, Dodatny 1. mat. i fiz *posiadający cechy wprost przeciwne ujemnemu:* Znak D (=*plus, więcej*). Ilości dodatnie Elektryczność dodatnia. **2.** *korzystny, pożyteczny, zbawienny, dobry, pożądany:* Strony dodatnie zimy Posiada zalety dodatnie. Jeż. Umysł trzeźwy i jasny w prawdziwie dodatnim tego słowa znaczeniu. <Do+DA>

×**Dodatnia, i,** lm. **e I.** gram. *dodanie brzmienia do wyrazu a. wyrazu do zdania.* **2.** mat. *ilość dodatnia.*

Dodatnio przys. od **Dodatni:** Projekt budżetu przedstawia ś. D.

Dodatność, i, blm. rz. od **Dodatny:** D. i ujemność wykluczały ś. wzajemnie. Jeż.

Dodatny p. **Dodatni.**

×**Dodawacz, a,** lm. **e** p. **Dodawca.** <Do+DA>

Dodawać, aje a. ×**awa, awał** p. **Dodać.**

Dodawanie, a, lm. **a** czynność cz. **Dodawać;** mat. *jedno z działań arytmetycznych,* in. ×addycja. <Do+DA>

×**Dodawca, y,** lm. **y,** ×**Dodawacz** *ten, co dodaje:* Chryste, mężnym sił dodawco. Groch.

×**Dodąć, dmie, dął,** nied. ×**Dodymać I.** *dmąc dopełnić powietrzem:* Dodymaj pęcherza jeszcze nie dosyć nadętego. **2.** *poddać, podszepnąć:* Djabeł mu te myśli dodyma. Troc. ×**D. ś.** *osiągnąć skutek dęcia:* D. ś. ognia Oss. <Do+DM>

×**Dodążać, a, ał** p. **Dodążyć.** <Do+DĘG>

×**Dodążanie, a,** blm., czynność cz. **Dodążać.**

×**Dodążenie, a,** blm., czynność cz. **Dodążyć.**

×**Dodążyć, y, ył,** nied. ×**Dodążać** *dojść, dobiec.* L.

[**Dodek, dka,** lm. **dkowie** a. **Dotek**] *dziadek.*

Dodekaedr, u, lm. **y** mat. p. **Dwunastościan.** <Gr. dōdekáedros>

Dodekarchja, i, blm. *panowanie dwunastu.* <Gr. późń dōdekarchia>

×**Dodęcie, a,** blm., czynność cz. **Dodąć.** <Do+DM>

×**Dodęcie się, a ś.,** blm, czynność cz. **Dodąć ś.**

Dodławiać, a, ał p. **Dodławić.** <Do+DŁAW>

Dodławianie, a, blm., czynność cz. **Dodławić.**

Dodławić, i, ił, nied. **Dodławiać** *dławiąc dobić, dodusić.* Przen.: Cesarz posunie swoje wojska i dodławi go. Budz. (*=pokona do reszty*)

Dodławienie, a, blm., czynność cz. **Dodławić**

Dodłubać, bie, bał I. *dokończyć dłubania* **2.** *dokończyć pracy marudnej* <Do+DŁOB>

Dodłubanie, a, blm., czynność cz. **Dodłubać.**

Dodmuchiwać, uje, iwał *do reszty zadmuchiwać, do reszty gasić.* Rok za rokiem dodmuchujesz między nami tlejące świeczniki. Wor. <Do+DM>

Dodmuchiwanie, a, blm., czynność cz. **Dodmuchiwać.**

[**Dodnek, nku,** blm.] **I.** *świt.* D. jeszcze nie rychło (= *nie prędko będzie dzień*) **2.** p. **Dodniówka:** Na drugi D wysyła swoje córke po ogień. Pognała wołki na cały D. Pśń <Do+DŹŃ>

Dodnia. Do dnia *rano, raniutko, ze świtem, o świtaniu.*

[**Dodnie, i,** blp.] p. **Dodniówka:** D. są już duże

[**Dodnik, u,** blm.] *doświtki, okurki, zaranie*

Dodniowy *jeden dzień trwający, jednodniowy, nietrwały, znikomy, efemeryczny:* Nienawidził pisarzy, co zdobyli cząsteczkę sławy dodniowej Krasz. Biedny w opasanym zewsząd dolą swą dodniową widnokręgu, na nią już tylko boleje Krasz. (= *z dnia na dzień*). <Do + DŹŃ>

Dodniówka, i, lm. **i I.** a. [**Dodnek. Dodnie**] *czas do dnia, przedświt, zaranie* **2.** myśl *polowanie na lisa przed wschodem słońca.*

Dodoić, i, ił, nied. ×**Dodajać I.** *resztę wydoić.* **2.** ×kogo = *wyciągnąć ostatni grosz.* ×**D. ś.** *upić ś.* <Do+DOJ>

Dodojenie, a, blm., czynność cz. **Dodoić.**

×**Dodojenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dodoić ś.**

Dodrapać, pie, pał *dokończyć drapania.* **D. ś. I.** ×*osiągnąć skutek drapania:* D. ś. krwi. **2.** do czego=*dorwać ś., dostać ś., dobić ś. czego, dopiąć, dochrapać ś.:* Rękoma i zębami radby ś. D. do tego, czego żąda. <Do+DRAP>

Dodrapanie, a, blm., czynność cz. **Dodrapać.**

Dodrapanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dodrapać ś.**

Dodreptać, cze, tał *drepcząc, dochodzić:* Moi chlebodawcy nie wytrącili ostatniego tygodnia, któregom nie zdążył D. Dąb. <Do + DREPT>

Dodreptanie, a, blm., czynność cz. **Dodreptać.**

Dodrukować, uje, ował, nied. **Dodrukowywać I.** *wydrukować coś brakującego:* D. w książce spis rzeczy. D. jeszcze sto egzemplarzy. **2.** *dokończyć drukowania.* <Do+Druk>

Dodrukowanie, a, blm., czynność cz. **Dodrukować.**

Dodrukowywać, uje, ywał p. **Dodrukować.**

Dodrukowywanie, a, blm., czynność cz. **Dodrukowywać.**

Dodrzeć, drze, darł, nied. **Dodzierać I.** *do reszty podrzeć:* W stroju dawnym matka umarła, jeszcze go i córka z wnuczką nie dodarła. Wyb. Przen.: Dodarł serca nasze, żadnej nie dozwalając nadziei. L. (= *rozdarł, do reszty zasmucił*). **2.** *dokończyć darcia, skubania:* Spać nie pójdziecie, póki zaczętego pierza nie dodrzecie. L. **3.** ×*zdzierstwem nabyć, zedrzeć, złupić:* Myślił więcej jeszcze skarbów dodzierać. Nar. **D. ś. I.** *podrzeć ś. do reszty:* Suknia ś. dodarła. **2.** ×*drapiąc, osiągnąć co:* D. ś. krwi. <Do+DŹR>

Dodumać się, a ś., ał ś. *dumając, dojść do jakiegoś wniosku:* Tego ś. dodumała sama w żółciowym swoim usposobieniu. Spas. < Do + DUM >

Dodumanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dodumać ś.**

Dodusić, i, ił I. *dusząc, dobić:* Choćbym konał, tobyś mnie jeszcze dodusił. **2.** *z trudnością dokończyć:* Ledwo dodusił roboty. Ledwo dodusił kieliszka (*=dopił z trudnością*).

Doduszenie, a, blm, czynność cz. **Dodusić.** <Do+DUS>

×**Dodychać, a, ał** *oddychając, dokończyć:* Reszty dni D spokojnie. Hul. [**D. ś.**] *doczekać ś. końca.* Biedaczysko dychał a dychał, to też ś. i dodychał. <Do+DUCH>

×**Dodychanie, a,** blm., czynność cz. **Dodychać.**

Dodyktować, uje, ował *dyktowania dokończyć*

Dodyktowanie, a, blm., czynność cz. **Dodyktować.**

×**Dodymać, a, ał** p. **Dodąć.** <Do+DM>

×**Dodymanie, a,** blm., czynność cz. **Dodymać.**

[**Dody moje dody!**] p. **I.** [**Dana**].

Dodysputować, uje, ował *dysputę przeciągnąć do pewnego czasu.* **D. ś.** *dysputując, osiągnąć:* Naród czeski dobił ś. tego a dodysputował, że im tę wolność wrócono. Teof. <Do+Dysputa>

Dodysputowanie, a, blm., czynność cz **Dodysputować.**

Dodysputowanie się, a ś., blm., czynność cz **Dodysputować ś.**

† **Dodziać, eje, ał,** nied. † **Dodziewać l.** komu =*podziałać na kogo, pobudzić go:* Łaska boska ustawicznie mi dodziewa, pała we mnie. Orzech. **2.** *dokończyć dziać drzewo bartne, dokończyć wyrabiania barci na drzewie:* Ten, co dodzieje zadzianego drzewa, ma to sobie aktami bartnemi obwarować. Skr. <Do+DZIE>

† **Dodziałać, a, ał,** nied. † **Dodziaływać** *dokonać, dokończyć:* Zostałoli co, coby jeszcze mężnie dodziaływać ś. miało. Żebr. < Do + DZIE >

† **Dodziałanie, a,** blm., czynność cz. **Dodziałać.**

† **Dodziaływać, a, ał** p. **Dodziałać.**

† **Dodziaływanie, a,** blm., czynność cz. **Dodziaływać.**

† **Dodzianie, a,** blm., czynność cz. **Dodziać.** <Do+DZIE>

† **Dodzienny** *na jeden dzień służący, jednodniowy:* Kozy ten pańskie pasie i pasterz D., ja krowy własne pasę, jam pasterz niezmienny. Gawiń. <Do+DZŃ>

Dodzierać, a, ał i **D. ś.** p. **Dodrzeć.** <Do+DŹR>

Dodzieranie, a, blm., czynność cz. **Dodzierać.**

† **Dodzierżawać, a, ał** p. **Dodzierżeć.**

† **Dodzierżawanie, a,** blm., czynność cz. **Dodzierżawać.** <Do + DZIERŻ>

Dodzierżeć, y, ał, nied. † **Dodzierżawać l.** *dotrzymać, zachować:* Spokojnie arendy swojej dodzierżał. Wybr. † Widząc, że zamku nie dodzierży, poddał ś. Biał. (= *nie utrzyma*). † Nie dodzierżał naszym pola Świdrygał. Birk. (= *nie dostał placu*). † On nikomu nie dodzierżał słowa. Biel. M. (=*nie dochował*). **2.** † *zatrzymać, przytrzymać, powstrzymać:* Jastrzębie gonią i sarny małe, a psom ich dodzierżawają. Trzyc.

Dodzierżenie, a, blm., czynność cz. **Dodzierżeć:** † Niektóre ryby zęby mają, ale więcej ku dodzierżeniu pokarmu, niżli ku zeżwaniu. And. z Kobyl. (=*do przytrzymania*).

† **Dodziewać, a, ał** p. **Dodziać.** < Do + DZIE >

† **Dodziewanie, a,** blm., czynność cz. **Dodziewać.**

[**Do dzisia**] p. **Dodziśdnia.**

[**Do dzisia dnia**] p. **Dodziśdnia.**

Dodzisiejszy *do dziś dnia istniejący:* Kamieniec w dodzisiejszych pamiątkach nie przechował dnia swoich urodzin. Rol. <Do + DŹŃ + Si>

Dodziśdnia, Do dziś dnia, [**Do dzisia dnia, Do dzisia, Do dziśka**] *do dzisiejszego dnia, dotychczas:* Tę żywość umysłu zachowała D. Orzesz. <Do + DŹŃ + Si + DŹŃ>

[**Do dziśka**] p. **Dodziśdnia.**

Dodzwonić, i, ił *dokończyć dzwonienia.* **D. ś.** *osiągnąć skutek dzwonienia:* Nie mogłem ś. nikogo D. (= *dzwonieniem sprowadzić*). <Do +DŹWIEN>

Dodzwonienie, a, blm., czynność cz. **Dodzwonić.**

Dodzwonienie się, a ś., blm., czynność cz. **Dodzwonić ś.**

Dodźwigać, a, ał l. a. ×**Dodźwignąć** dok. *donieść z wysiłkiem:* Krzyż mój z pokorą i wytrwałością dodźwigam do dworu. Kaczk. **2.** ×nied p. **Dodźwignąć.** <Do+DŹWIG>

Dodźwiganie, a, blm., czynność cz. **Dodźwigać.**

Dodźwignąć, nie, nął, nied. ×**Dodźwigać l.** *podnieść do pewnej wysokości.* **2.** ×p. **Dodźwigać.**

Dodźwignięcie, a, blm., czynność cz. **Dodźwignąć.**

Dofarbować, uje, ował *pofarbować do końca a. do pewnego miejsca.* <Do+Farba>

Dofarbowanie, a, blm., czynność cz. **Dofarbować.**

[**Dofasować, uje, ował**] p. **Dopasować:** Dzieciaka dostroi i dofasuje.

Dofiglować się, uje ś., ował ś. *skutków figlowania doznać.* <Do+Figiel>

Dofiglowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dofiglować ś.**

† **Dofołdrować, uje, ował** i † **D. ś.** *dobić ś., uzyskać, odzyskać:* Rzecznik tej rzeczy nie dofołdrował. Dofołdrowali ś. tych długów.

† **Dofołdrowanie, a,** blm., czynność cz. **Dofołdrować.** <Do+Fołdrowanie>

† **Dofołdrowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dofołdrować ś.**

[**Do fondytu, Do izna, Do jizna**] *zupełnie, do szczętu.* <Z Łć. funditus = do gruntu, ze szczętem>

Doformować, uje, ował, nied. **Doformowywać** *dokończyć formowania:* Tameśmy cztery bataljony doformowywali. Drz. <Do+Forma>

Doformowanie, a, blm., czynność cz. **Doformować.**

Doformowywać, uje, ywał p. **Doformować.**

Doformowywanie, a, blm., czynność cz. **Doformowywać.**

Dofrunąć, nie, nął *fruwając, dojść, dolecieć:* Pewniej do celu spętany dojdzie, niż szalony dofrunie. <Do+FRU>

Dofrunięcie, a, blm., czynność cz. **Dofrunąć.**

Dog, a, lm. **i** *odmiana psa.* <Ang. dog>

×**Dogądać, a, ał** *gadania dokończyć:* Jak dogadał i zwał ś. Djomedem, twarz Telemaka zbladła. Jabł. **D. ś. l.** *skutek gadania osiągnąć:* Dogadał ś. tego, że go do kozy zapakowano. Oss. **2.** *z trudnością rozmówić ś. z kimś, trafić do końca:* Nie mogę ś. z nim D. **3.** † *zgadnąć, domyślić ś., dojść:* Tego ś. z podpisanej sumy wnet dogadasz. Orzech. <Do+GAD>

×**Dogadanie, a,** blm., czynność cz. **Dogadać.**

Dogadanie się, a ś, blm., czynność cz. **Dogadać ś.**

Dogadywać, uje, ywał l. ×*podpowiadać, podszeptywać:* Czego ty nie wiesz! Duch jakiś tobie wszystko dogadywa. Kniaź. **2.** komu=*docinać, dogryzać, przymawiać, przygryzać.* **3.** *dorzucać do rozmowy wyrazy a. krótkie zdania.*

Dogadywanie, a, blm, czynność cz. **Dogadywać.**

[**Dogadywka, i,** lm. **i**] *dogadywanie, docinek, przytyk, przymówka:* Zara go ta obsiedli, zara prześmieszki, zara dogadywki. Kon. <Do + GAD>

Dogadzać, a, ał i ×**D. ś.** p. **Dogodzić.** <Do+GOD>

Dogadzanie, a, blm., czynność cz. **Dogadzać.**

×**Dogadzanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dogadzać ś.**

[**Dogadzina, y,** lm. **y**] p. **Odgadzina.** <Do+GAD>

Dogalać, a, ał p. **Dogolić.** <Do+GOŁ>

Dogalanie, a, blm., czynność cz. **Dogalać.**

Dogalopować, uje, ował *galopem dojechać:* Już dogalopował wachmistrz do zamku. Byk. <Do+Galop>

Dogalopowanie, a, blm., czynność cz. **Dogalopować.**

Dogana, y, lm. **y** *komora celna.* Krasz. <Włos. dogana>

[**Dogana, y,** lm. **y**] *nagana, przygana.*

Doganiacz, a, lm. **e 1.** *ten, co goni za czymś.* **2.** *myśliwiec goniący z chartami zwierzynę na koniu, dojeżdżacz.* <Do+GON>

Doganiać, a, ał 1. p. **Dogonić. 2.** [D.]=a) *pędzać, ganiać.* b) (o bydle) *dopuszczać, stanowić.*

Doganianie, a, blm., czynność cz. **Doganiać.**

† **Dogarać, a, ał 1.** p. **Dogorzeć. 2.** p. **Dogorywać:** Śpi człek w letargu, choć życie dogara. L. **3.** komu a. kogo=*dokuczać, dopiekać:* Teraz tym większy ogień jej dogara. Pot. Zdradliwe słowo tak cię dogara, że nie milczysz na nie. Susz. **4.** na co = *nacierać, uderzać:* Nieprzyjaciel potęgą na wały dogarał. Chr. <Do+GOR>

† **Dogaranie, a,** blm., czynność cz. **Dogarać.**

Dogarbować, uje, ował skórę, garb.=*garbując, doprowadzić ją do należytego stanu, przesycić ją garbnikiem.* <Do+Garbować>

Dogarbowanie, a, blm., czynność cz. **Dogarbować.**

[**Dogarek, rka,** lm. **rki**] *ogarek* (np. świecy).

Dogarki, ów, blp. *resztki przedmiotów strawionych przez pożar:* Ostatnie D. niszczącego pożaru. Wor. <Do+GOR>

×**Dogarnąć, nie, nął,** nied. ×**Dogarnywać** *do zgarniętego dodać, skupić w jedno, zgarnąć.* ×**D. ś.,** nied. ×**Dogarnywać ś.** do czego=*dobić ś. czego, dochrapać ś.:* Ledwie ś. do tego urzędu dogarnął. Troc. <Do+GART>

×**Dogarnięcie, a,** blm., czynność cz. **Dogarnąć.**

×**Dogarnięcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dogarnąć ś.**

×**Dogarnywać, a, ał** i ×**D. ś.** p. **Dogarnąć.**

×**Dogarnywanie, a,** blm., czynność cz. **Dogarnywać.**

×**Dogarnywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dogarnywać ś.**

Dogasać, a, ał p. **Dogasnąć.** <Do+GAS>

Dogasanie, a, blm., czynność cz. **Dogasać.**

Dogasnąć, śnie, snął, nied. **Dogasać 1.** *zgasnąć do reszty, dopalić ś.:* Patrzał na zegarek przy świetle dogasającego ognia. Orzesz. **2.** przen. *skończyć ś., zakończyć ś.:* Krótkość dogasającego już sejmu. Szaj. Życie dogasa. Krasz.

Dogasić, i, ił, nied. **Dogaszać 1.** *gaszenia dokończyć.* **2.** przen. *zwalczyć, pokonać, zwyciężyć:* Chorągwie ruszą na Ukrainę, by buntu D. Sienk. (= *ostatecznie go uśmierzyć*). Jaka to chwała serce brać od boleści, która ma człowieka D. Birk. (=*życia pozbawić*). <Do+GAS>

Dogaszać, a, ał p. **Dogasić.**

Dogaszanie, a, blm., czynność cz. **Dogaszać.**

Dogaszenie, a, blm., czynność cz. **Dogasić.**

Dogaśnięcie, a, blm., czynność cz. **Dogasnąć.**

Dogiąć, gnie, giął, nied. **Doginać** *nagiąć do pewnego kresu:* Nie mogę D. sprężyny. <Do+GUB>

Dogiena, y, lm. **y** p. **Dugiena:** Paladyni za Dulcyneje i żony cudze kopje kruszyli, dla własnych atoli mieli wieże, zamki, dogieny i maszyny. Jeż. <Hiszp. dueńa, Fr. duègne>

Dogięcie, a, blm., czynność cz. **Dogiąć.** <Do+GUB>

Doginać, a, ał p. **Dogiąć.**

Doginanie, a, blm., czynność cz. **Doginać.**

Dogląd, u, blm. *doglądanie, nadzór, dozór, baczność, opieka:* Zostawić chorego bez doglądu. <Do+GLĘD>

×**Doglądacz, a,** lm. **e,** † **Doględacz,** † **Doględca 1.** *ten, co dogląda, dozorca, nadzorca:* Król niechaj postanowi doglądacze po wszystkich krainach. Bud. **2.** *badacz, szperacz:* Jakiżkolwiek on jest D. w rzeczach starożytnych, przecież tego nie postrzegł. Oss.

×**Doglądaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Doglądacz:** Stolikowych zabaw najprzywiązańsze doglądaczki. L. (=*spektatorki*).

Doglądać, a, ał p. **Doglądnąć.**

Doglądanie, a, blm., czynność cz. **Doglądać.**

[**Doglądek, dku,** blm.] *opieka, staranie.*

Doglądnąć, nie, nął, nied. **Doglądać,** † **Doględać,** częstot. **Doglądywać,** ×**Doględywać 1.** †*okiem dosięgnąć, dojrzeć, dostrzec, dopatrzyć:* Nie patrz na człecze postawy, jeno doglądaj do serdecznej sprawy. Rej. Trwajcie tu, żeby nas Pan na tymże miejscu nalazł, gdy ś. do nas doglądając wróci. Żarn. (=*zaglądając*). **2.** *dopilnować, upilnować,* nied. *strzec, mieć na oku:* Ani to w chacie nic nie zrobi, ani bydła doglądnie. Prus. Kto okiem nie doglądnie, workiem dołoży. Rog. (=*nie dopatrzy*). Doglądać robotników (=*dozorować*). Doglądać chorego. Pierwsze ziarno poprawy spadło nań z ust siostry miłosierdzia, która go doglądała. Krasz. (=*pielęgnowała, czuwała nad nim*). <Do+GLĘD>

Doglądnięcie, a, blm., czynność cz. **Doglądnąć.**

Doglądywać, uje, ywał p. **Doglądnąć:** Zapisał Godlewskiemu całe mienie, z warunkiem, aby ś. ożenił z klucznicą, która doglądywała Niemca. Budz.

Doglądywanie, a, blm., czynność cz. **Doglądywać.**

† **Doględacz, a,** lm. **e** p. **Doglądacz.**

† **Doględaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Doględacz.**

† **Doględać, a, ał** p. **Doglądnąć.**

† **Doględanie, a,** blm., czynność cz. **Doględać.**

Doględawa, y, lm. **y** bot. (grindelia) *roś.*

† **Doględca, y,** lm. **y** p. **Doglądacz.**

×**Doględywać, uje, ywał** p. **Doglądnąć.**

×**Doględywanie, a,** blm., czynność cz. **Doględywać.**

Dogładzać, a, ał p. **Dogładzić.** <Do+GŁAD>

×**Dogładzać, a, ał** p. **Dogłodzić.** <Do+GŁOD>

Dogładzanie, a, blm., czynność cz. **Dogładzać.**

×**Dogładzanie, a,** blm., czynność cz. ×**Dogładzać.**

Dogładzenie, a, blm., czynność cz. **Dogładzić.**

Dogładzić, i, ił, nied. **Dogładzać 1.** *gładkim do reszty uczynić.* **2.** *zupełnie zgładzić, wytępić.* Niedogładzone rzymskim orężem Giermany. Wor. Ułomności człowieka, doczesną pokutą niedogładzone. Wor. (=*niezmazane*). <Do+GŁAD>

×**Dogłodzenie, a,** blm., czynność cz. **Dogłodzić.** <Do+GŁOD>

×**Dogłodzić, i, ił,** nied. ×**Dogładzać** *do reszty zagłodzić.*

Dogma **1. tu,** lm. **ta** ni. fil. p. **Dogmat. 2. y,** blm. ż. rub. *teologja dogmatyczna:* Egzamin z dogmy. <Gr. dógma ni.>

Dogmacik, u, lm. **i** p. **Dogmat.** Sienk.

Dogmat, u, lm. **y, Dogma** fil. *twierdzenie przyjmowane za prawdę bez krytyki i dowodów:* D. filozoficzny, metafizyczny, realistyczny. D. religijny *(=artykuł wiary).* Zdr. **Dogmacik.** <Gr. dógma, 2 pp. dógmatos ni.>

Dogmatycznie przys. od **Dogmatyczny:** D. twierdzić, nauczać. <p. Dogmat>

Dogmatyczność, i, blm. rz. od **Dogmatyczny:** D. twierdzenia, umysłu.

Dogmatyczny 1. fil. = a) *należący do dogmatu, oparty na dogmacie, z dogmatu wysnuty:* Twierdzenie dogmatyczne. Teorja dogmatyczna. b) *dogmatyzmem nacechowany, w duchu dogmatyzmu pojęty:* Metoda dogmatyczna. Filozofja dogmatyczna. c) *skłonny do opierania ś. na dogmatach, na wiarę przyjmujący, niekrytyczny:* Umysł D. d) *z góry pewny, dowodów nie potrzebujący:* Pewnik D. **2.** *traktujący o dogmatach, dogmatów dotyczący:* Teologja dogmatyczna.

Dogmatyk, a, lm. **cy** fil. *filozof, opierający ś. na dogmatach, posługujący ś. metodą dogmatyczną, zwolennik dogmatyzmu.* <Gr. dogmatikós>

Dogmatyka, i, blm. *część teologji, dotycząca dogmatów, wykład dogmatów, teologja dogmatyczna.* <Now. z Gr. dogmatikḗ = dosł. dogmatyczna>

Dogmatyzacja, i, blm. p. **Dogmatyzowanie:** D. faktu wiedzy. Kozł.

Dogmatyzm, u, blm. fil. **1.** *metoda opierania ś. na dogmatach.* **2.** *filozofja, wysnuwająca swój system z założeń nieudowodnionych, z dogmatów.* **3.** *odwoływanie ś. do powagi dogmatów na poparcie twierdzeń swoich.* <Now. z Gr. dógma = dogmat>

Dogmatyzować, uje, ował 1. *nadawać czemuś charakter dogmatu, podawać coś za pewnik nie podlegający krytyce, nie potrzebujący dowodów:* D. przypuszczenie, przywidzenie własne, domysł. **2.** *nauczać dogmatycznie, wywodzić metodą w dogmatyzmie przyjętą.* **3.** *wykładać dogmaty.*

Dogmatyzowanie, a, blm., **Dogmatyzacja** czynność cz. **Dogmatyzować.**

Dognać, a, ał p. **Dogonić.** <Do+GON>

Dognajać, a, ał p. **Dognoić.** <Do+GNI>

Dognajanie, a, blm., czynność cz. **Dognajać.**

Dognanie, a, blm., czynność cz. **Dognać.** <Do+GON>

×**Dognaniec, ńca,** lm **ńcy** *ten, którego dognano.* Stasz.

×**Dognębić, i, ił** *zgnębić do końca, uciemiężyć, znękać.* <Do+GNĘB>

×**Dognębienie, a,** blm., czynność cz. **Dognębić.**

Dogniatać, a, ał p. **Dognieść.** <Do+GNIOT>

Dogniatanie, a, blm., czynność cz. **Dogniatać.**

Dognicie, a, blm., czynność cz. **Dognić.** <Do+GNI>

Dognić, ije, ił, nied. † **Dogniwać 1.** *zgnić do końca:* Gruszki zgniłki wtedy dobre, kiedy dognija. Przen.: W domu ś. zasiedział i zapewne dognije za piecem. Oss. *(= do reszty zgnuśnieje a. gnuśnego życia dokończy)* **2.** *gnijąc, dotrwać do pewnego czasu.* Przen.: Dognijesz w łóżku, jak widzę, do południa *(=doleżysz).* <Do+GNI>

Dogniecenie, a, blm., czynność cz. **Dognieść.**

Dognieść, gniecie, gniótł, nied. **Dogniatać 1.** *ugnieść do reszty.* **2.** ×przen. *uciemiężyć do reszty.* <Do+GNIOT>

† **Dogniwać, a, ał** p. **Dognić:** Czerwem przetoczone dogniwają schaby. Pot. <Do+GNI>

† **Dogniwanie, a,** blm., czynność cz. **Dogniwać.**

Dognoić, i, ił, nied. **Dognajać,** ×**Dognoiwać** *do reszty zgnoić:* Nawóz z słomą niedognojoną mieszają. Haur. D. pole *(= zupełnie wynawozić).* <Do+GNI>

×**Dognoiwać, a, ał** p. **Dognoić.**

×**Dognoiwanie, a,** blm., czynność cz. **Dognoiwać.**

Dognojenie, a, blm., czynność cz. **Dognoić.**

† **Dogoda, y,** lm. **y,** [**Dogoda**] *dogadzanie, wygoda, przysługa:* Powinność nasza jest prawdzie dogodę uczynić. Birk. Umiał Jozue 600,000 ludzi dogodę uczynić, porządnie im wymierzywszy ziemię Palestyńską. Birk. *(=wygodę).* † Niedogoda=*niedogodzenie.* <Do+GOD>

×**Dogodliwie** przys. od **Dogodliwy.**

×**Dogodliwość, i,** blm. rz. od **Dogodliwy.**

×**Dogodliwy** p. **Dogodny.**

Dogodnica, y, lm. **e** *ta, co dogadza czyimś chuciom, kochanka.*

Dogodnie, [**Dogodno**] przys. od **Dogodny.**

[**Dogodno**] p. **Dogodnie:** D. było przy tej ceremonji pokrewnemu błogosławić ślubem kochaną Teresię. And.

Dogodność, i, blm. rz. od **Dogodny.**

Dogodny, ×**Dogodliwy 1.** *wygodny, przydatny:* Dogodne mieszkanie. Zawrzeć umowę na dogodnych warunkach *(= nieuciążliwych, korzystnych).* **2.** ×*skłonny do dogadzania, powolny, posłuszny.* **3.** ×*któremu łatwo dogodzić, niewybredny, zgodny:* Wykwintne i niedogodne obżarstwo skarby pożera. Pilch. *(=wybredne, grymaśne).* <Do+GOD>

[**Dogody, ów,** blp.] *dogadzanie:* W służbie nijakich dogodów niéma.

Dogodzenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dogodzić. 2.** [D.] *dogodność, usługa, przysługa, uczynność:* Ćwiartkę wowsa przyniosłam za to (dom. uczynione mi) D.

×**Dogodzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dogodzić ś.**

×**Dogodziciel, a,** lm. **e** *ten, co dogadza.*

×**Dogodzicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Dogodziciel.**

Dogodzić, i, ił, nied. **Dogadzać 1.** *zadosyć uczynić czyjej woli, zaspokoić czyje zachcenia, zadowolnić kogo:* Jeszcze ś. ten nie urodził, coby wszystkim dogodził. Prz. Dogadzać namiętnościom *(=ulegać).* Książki elementarne, któreby siłom pojętności w uczących ś. dogadzały. Popł. *(=odpowiadały).* Ir.: Powróz napadszy, onej nierządnicy dobrze po grzbiecie dogodził. Skar. *(=wybił ją, wychłostał).* **2.** ×*trafić, ugodzić:* Do mety dogodził. Oss. Tak dobrze tej bestji w łeb pałką dogodził, że ś. wywróciła. L. **3.** ×*do czego =dojść, dobiec:* Dogadzał do kresu swego życia. Oss. **4.** † czemu = *mieć co na względzie, uwzględnić, wziąć pod uwagę:* A wżdy mu rzeczono, by chorobie dogodził, czas mu inny dano, by powoli od niego poselstwa słuchano. Piel. ×**D. ś.,** nied. ×**Dogadzać ś.** nieos. *stać ś. zadość:* Bóg chciał, żeby ś. było miłosierdziu Jego dogodziło. <Do+GOD>

Dogoić, i, ił, nied. ×**Dogoiwać** *do końca zagoić:* Kiedy ś. rana już wyrówna, potem ją

chłodnym plastrem D. Perz. **D. ś.** *do końca ś. zagoić:* Rana ś. nie dogoiła. Skar. <Do+GOJ>

×**Dogoiwać, a, ał** p. **Dogoić.**

×**Dogoiwanie, a,** blm., czynność cz. **Dogoiwać.**

Dogojenie, a, blm., czynność cz. **Dogoić.**

Dogojenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dogoić ś.**

Dogolenie. a, blm., czynność cz. **Dogolić.** <Do+GOŁ>

Dogolić, i, ił, nied. **Dogalać** *golenia dokończyć.* [**Dogoliwać się, a ś., ał ś.**] *kończyć golenie ś.*

×**Dogon, u,** lm. **y 1.** *dogonienie, dopędzenie.* **2.** *pogoń, ściganie, pościg:* Chybkie przyśpieszał dogony. Przyb. **3.** *reszta po odejściu dobrej wódki, z której można jeszcze pędzić wódkę gorszą i trącącą.* <Do+GON>

×**Doganiciel, a,** lm. **e** *ten, co dogania a. dogonił.*

×**Dogonicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Dogoniciel.**

Dogonić, i, ił, Dognać, † **Dożonąć,** nied. **Doganiać 1.** *pędząc doprowadzić, przypędzić:* Już pasterz dogania bydła do szałaszu Oss. † Każdy bydlę nieprzyjaciela swego obłądzone do niego dognał Sekl. Przen.: † Dognać podpiłego do upaści = *zupełnie go spoić, doprowadzić do stanu nieprzytomnego:* Podpiłego uprosił do swej gospody, a tam dognawszy go do upaści, iż i ręką i nogą władnąć nie mógł, barwierza przyzwał. Górn. **2.** *dopędzić, doścignąć:* Jego i we sto koni nie dogoni. Podwojoną pilnością dogonił współuczniów. Oss. (= *dorównał im).* Co dziś opuścisz, jutro nie dogonisz. Prz. (= *nie powetujesz)* Nie dogonisz wczora cugiem, nie wyorzesz jutra pługiem. Baka. † Znacznej chwały z nauk doganiał. Birk. (= *zdobywał ją, nabywał, zyskiwał).* **3.** ×*pędem dobiec a. dojechać:* Jak ś. kopnął z Krakowa rano, dognał do Warszawy wieczór. Oss. **4.** ×kogo = *zachęcić, pobudzić, napędzić, zapędzić, znaglić, przynaglić:* Włodarz dogania żniwiarzów, aby prędzej żęli. Oss. **5.** ×*dokończyć, dokonać:* Dognać zagonu Oss. Dognał długiego żywota. Bardz. **6.** ×komu = *w kłopot wprawić kogo, zakłopotać, zaambarasować:* Na rozmowie szkolnej z filozofji zarzucający broniącemu kadacznie doganiał. Oss <Do+GON>

Dogonienie, a, blm., czynność cz. **Dogonić.**

Dogorywać, a, ał 1. p. **Dogorzeć:** Lampa dogorywa (= *gaśnie).* Dwór zrabowany dogorywał. Rol. **2.** a. † **Dogarać** *być na schyłku, kończyć ś.:* Już czas dogorywa obrad naszych. Chory już dogorywa (= *umiera, kona).* <Do+GOR>

Dogorywanie, a, blm., czynność cz. **Dogorywać.**

† **Dogorzały** *który dogorzał, dopalił ś.:* Ogień D. gaśnie. Bud. B.

Dogorzeć, eje, ał, nied. † **Dogarać, Dogorywać** *gorzenia dokończyć, dopalić ś.:* Świeca, dogorzawszy, zgasła. Birk. <Do+GOR>

Dogorzenie, a, blm., czynność cz. **Dogorzeć.**

Dogospodarować, uje, ował, Dogospodarzyć *gospodarowania dokończyć.* **D. ś.** czego = *gospodarując, osiągnąć co:* Nie mógł ś. złota D. Rol. <Do+Gospodarz>

Dogospodarowanie, a, blm., czynność cz. **Dogospodarować.**

Dogospodarowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dogospodarować ś.**

Dogospodarzenie, a, blm., czynność cz. **Dogospodarzyć.**

Dogospodarzyć, y, ył p. **Dogospodarować.**

Dogotować, uje, ował, nied. **Dogotowywać 1.** † i [D.] *do reszty przygotować, dokończyć:* Poczętych rzeczy D. Mącz. **2.** *gotowania dokończyć. dowarzyć.* **3.** *do gotowanego dodać, ugotować większą ilość:* Dogotuj jeszcze z pięć jajek. **D. ś.,** nied. **Dogotowywać ś.** *dokończyć ś. gotować.* <Do+Gotować>

Dogotowanie, a, blm., czynność cz. **Dogotować.**

Dogotowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dogotować ś.**

Dogotowywać, uje, ywał i **D. ś.** p. **Dogotować.**

Dogotowywanie, a, blm., czynność cz. **Dogotowywać.**

Dogotowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dogotowywać ś.**

[**Dogódka, i,** lm. **i**] *chwila wolnego czasu:* Kie najdzies dogódkie, to przyńdź. <Do+GOD>

[**Dograbek, bku,** lm. **bki**] *dokończenie grabienia, dograbianie:* D. przejdzie całe łany. Pol. <Do+GRZEB>

Dograbiać, a, ał p. **Dograbić.**

Dograbianie, a, blm., czynność cz. **Dograbiać.**

Dograbić, i, ił, nied. **Dograbiać** *grabienia dokończyć.*

Dograbienie, a, blm., czynność cz. **Dograbić.**

Dograbki, ów, blp. *uroczystość wiejska na zakończenie sianokosu:* Na dograbkach, na obżynkach wszędzie razem ludu wiele. Pol.

† **Dograbolić się, i ś., ił ś.** p. **Dogramolić ś.:** Kiedy kto tonie, a deski ś. jakiej uchwyci, tak ś. jej długo nie puści, aż co bezpieczniejszego upatrzy, na czymby ś. do brzegu dograbolił. Rozm. <? Połączenie GRZEB z Gramolić>

Dograć, a, ał, nied. **Dogrywać,** † **Dograwać 1.** *gry dokończyć:* Dogrywamy dwiema lewami. D. roli w sztuce. Oss. **2.** † komu = *dać rewanż.* <Do+(I)GR>

Dogradzać, a, ał p. **Dogrodzić.** <Do+GROD>

Dogradzanie, a, blm., czynność cz. **Dogradzać.**

Dogramiać, a, ał p. **Dogromić.** <Do+GROM>

Dogramianie, a, blm., czynność cz. **Dogramiać.**

Dogramolenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dogramolić ś.**

Dogramolić się, i ś., ił ś., † **Dograbolić ś.,** nied. ×**Dogramoliwać ś. 1** *gramoląc ś. dojść, dowlec ś., doczołgać ś.* **2.** ×*dochrapać ś. czego, dobić ś.:* Nie dogramolisz ś. do tego urzędu. Troc. <Do+Gramolić się>

×**Dogramoliwać się, a ś., ał ś.** p. **Dogramolić ś.**

×**Dogramoliwanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dogramoliwać ś.**

Dograna, ej, lm. **e** karc. **1.** *pewna liczba lew, potrzebna do skończenia gry:* U nas D. **2.** a. ×**Dogrywana** (w marjaszu) *powtórne rozpoczęcie gry.* <Do+(I)GR>

Dogranie, a, blm., czynność cz. **Dograć.**

† **Dograwać, a, ał** p. **Dograć.**

† **Dograwanie, a,** blm., czynność cz. **Dograwać.**

Dogrodzenie, a, blm., czynność cz. **Dogrodzić.** <Do+GROD>

Dogrodzić, i, ił, nied. **Dogradzać** *do pewnego kresu ogrodzić.*

Dogromić, i, ił, nied. **Dogramiać** kogo a. †komu=*do szczętu pogromić:* Dębiński Moskwie dogromił i niektóre miasta spalił. Paszk. <Do+GROM>

Dogromienie, a, blm., czynność cz **Dogromić.**

Dogruchotać, cze, tał *pogruchotać do reszty* L.

Dogruchotanie, a, blm., czynność cz **Dogruchotać.** <Do+GRUCH>

[**Dogruntować, uje, ował**] *gruntując, dojść; dosięgnąć gruntu, dna:* Musisz mi, Kasieńku, do dna D Pśń. <Do+Grunt>

[**Dogruntowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dogruntować.**

Dogrywać, a, ał p **Dograć.** <Do+(I)GR>

×**Dogrywana, ej,** lm. e p. **Dograna.**

Dogrywanie, a, blm., czynność cz. **Dogrywać.**

×**Dogryz, u,** lm. y *dokuczanie, męka:* Trosk dogryzy <Do+GRYZ>

Dogryzacz, a, lm. e *ten, co komuś dogryza.*

Dogryzać, a, ał i **D. ś.** p. **Dogryźć.**

Dogryzanie, a, blm., czynność cz. **Dogryzać.**

Dogryzanie się, a ś., blm., czynność cz **Dogryzać ś.**

Dogryzek, zka, lm. **zki** *słowo uszczypliwe, docinek, przycinek, przygryzek, przytyk:* Zmieszany tym ostrym dogryzkiem. Słow.

Dogryzienie, a, blm., czynność cz. **Dogryźć.**

Dogryzienie się, a ś., blm., czynność cz **Dogryźć ś.**

Dogryzki, zek a. **zków,** blp. *resztki pokarmu niezjedzone.*

Dogryźć, zie, zł, nied. **Dogryzać 1.** *zgryźć do końca:* Mięso tak twarde, że go nie D. L Przen.: Reszty starożytności, których czas nie dogryzł. Jez. (=*nie zniszczył do końca*). **2.** kogo=*zgryzotą dobić:* To zmartwienie go dogryzło. **3.** komu = *dopiec, dokuczyć, dojeść* (szczeg. mową): Widzę, że jej zazdrość dogryza. Im dowcipniej będą mi dogryzać, tym ś. serdeczniej uśmieję. Mick. (=*docinać, przymawiać*). **D. ś. 1.** ×*gryząc, dojść czego:* Trzeba ś. dogryzać smaku. Hrb. **2.** *zagryźć ś. do końca, zamartwić ś.* <Do+GRYZ>

[**Dogryźnięty**] *dogryziony.*

Dogrzać, eje, ał, nied. **Dogrzewać 1.** *ciepła udzielić, ogrzać:* Słońce dogrzewa (= *przygrzewa*). ×Dogrzało im wino (= *rozgrzało ich*). Nieos.: ×Dogrzewa mi = *gorąco mi.* **2.** *więcej ogrzać:* Niedosyć grzana woda, dogrzewaj jej jeszcze. L. **3.** *ogrzać większą ilość:* Niedosyć wody, trzeba będzie jeszcze D. L. **4.** † *dopiec, dokuczyć, dojeść:* Pieczyngowie Polakom częstemi najazdami dogrzewali. Stryjk. Dogrzewa mi= *jestem w ciężkim położeniu.* **5.** [D.] *pobić silnie.* <Do+GRZE>

Dogrzanie, a, blm., czynność cz. **Dogrzać.**

Dogrzebać, bie, bał. ×**Dogrześć,** nied. **Dogrzebywać** *do pewnego kresu pogrzebać; grzebania dokończyć.* **D. ś.** *grzebiąc, dojść, osiągnąć, dotrzeć do celu.* Przen.: Nie chcesz więcej wierzyć, jeno czego ś. możesz dogrześć nędznym rozumkiem swoim Wuj. (=*z trudnością dociec*). <Do+GRZEB>

Dogrzebanie, a, blm., czynność cz **Dogrzebać** i **Dogrześć.**

Dogrzebanie się, a ś., blm., czynność cz **Dogrzebać ś.** i **Dogrześć ś.**

Dogrzebywać, uje, ywał p. **Dogrzebać.**

Dogrzebywanie, a, blm., czynność cz **Dogrzebywać.**

×**Dogrześć, bie, bł** i ×**D. ś.** p. **Dogrzebać.**

Dogrzewać, a, ał p. **Dogrzać.** <Do+GRZE>

Dogrzewanie, a, blm., czynność cz **Dogrzewać.**

×**Dogrzewny** *dogrzewający, sprawiający ciepło:* Dębowe drzewo bardzo jest dogrzewne. Kluk.

Dogrzmieć, i, ał, nied. **Dogrzmiewać 1.** *dokończyć grzmieć.* **2.** *grzmiąc, dojść:* Tam D. nie mogą ziemi niepokoje. Kon. <Do+GROM>

Dogrzmienie, a, blm., czynność cz. **Dogrzmieć.**

Dogrzmiewać, a, ał p. **Dogrzmieć.**

Dogrzmiewanie, a, blm., czynność cz. **Dogrzmiewać.**

×**Dogubić, i, ił** *ostatecznie zgubić* L. <Do+GUB>

×**Dogubienie, a,** blm., czynność cz. **Dogubić.**

† **Dohad,** † **Duhad** w wyrażeniu: Na D. = *na domysł, na niepewne, na próbę, na ryzyko:* Cyrulicy, chwytając sławnych doktorów recepty, na D. ich do chorych używają. Syr. Są takie stawy u ludzi, które są budowane na D., jakoby wątpliwie: będzie woda a. nie będzie, tylko aby jeno staw zbudował. Strum. <Brs. na dahàd>

Dohandlować, uje, ował, nied. **Dohandlowywać** *handlowania dokończyć.* **D. ś.** czego = *handlując, dobić ś. czego. dojść do czego.* <Do+Handel>

Dohandlowanie, a, blm., czynność cz. **Dohandlować.**

Dohandlowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dohandlować ś.**

Dohandlowywać, uje, ywał p. **Dohandlować.**

Dohandlowywanie, a, blm., czynność cz. **Dohandlowywać.**

Doheblować, uje, ował, nied. **Doheblowywać** *heblem do końca wygładzić.* <Do+Hebel>

Doheblowanie, a, blm., czynność cz. **Doheblować.**

Doheblowywać, uje, ywał p. **Doheblować.**

Doheblowywanie, a, blm., czynność cz. **Doheblowywać.**

[**Dohłupać się, pie ś., pał ś.**] *ładu dojść:* Tak popisał, że ś D. nie można. <Ukr. dohłupaty sia>

Dohodować, uje, ował. nied. **Dohodowywać** *hodowania dokończyć.* **D. ś.** *doczekać ś. skutku hodowania:* Dohodował ś. syna, któremu mógł powierzyć śmiało matkę i siostrę. Krasz. <Do+Hodować>

Dohodowanie, a, blm., czynność cz. **Dohodować.**

Dohodowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dohodować ś.**

Dohodowywać, uje, ywał p. **Dohodować.**

Dohodowywanie, a, blm., czynność cz. **Dohodowywać.**

Dohulać, a, ał *do pewnego kresu pohulać.* **D. ś.** *doczekać ś. skutku hulania* <Ukr. dohulaty>

Dohulanie, a, blm., czynność cz. **Dohulać.**

Dohulanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dohulać ś.**

×**Doiciel, a,** lm. **e 1.** *ten, co doi krowy.* **2.** *zdzierca, derus.* <DOJ>

Doicielka, i, lm. i forma ż. od **Doiciel,** *dojka.*

Doić, i, ił, częstot ×**Doiwać 1.** a. [**Dojać**] *mleko z wymion wyciskać, wydajać:* D krowę. Przen.: Dojmy Rzeczpospolitą, rzeźmy złote grona Klon (=*obdzierajmy, wyzyskujmy*) **2.** żart. *pić, ciągnąć,*

chlać: Doją jak smoki. Kaczk. 3. żart.: D. kozę a. kozy = *siedzieć w areszcie.* 4. † *karmić piersią:* Niewiasta chłopca mlekiem doi. Sien. Po dwu miesiącu prosięta doją. Trzyc. Jako długo ma być dziecię dojono. 5. [D.] *dawać mleko:* Krowa doi. 6. fl. *przepuszczać wodę:* Szkuta doi = *woda ś. do niej sączy.* 7. zł. *palić, kurzyć:* Krowę D. = *fajkę palić.* <DOJ>

† **Doigrać, a, ał,** nied. † **Doigrawać,** częstot. † **Doigrywać** *igrania, zabawy dokończyć:* Dzieci, doigrawszy, uciszyły ś. Oss. ˙ D. ś. *doznać skutków igrania, lekkomyślności:* Doigrał ś. nakoniec, iż kark skręcił. Oss. <Do+(I)GR>

† **Doigranie, a,** blm., czynność cz. **Doigrać**

Doigranie się, a ś., blm., czynność cz. **Doigrać ś.**

† **Doigrawać, a, ał** p. **Doigrać**

† **Doigrawanie, a,** blm., czynność cz. **Doigrawać.**

† **Doigrywać, a, ał** p. **Doigrać.**

† **Doigrywanie, a,** blm., czynność cz. **Doigrywać.**

[**Doimać, a, ał**] p. **Dojąć:** Bo ci jeszcze bieda nie doima. <Do+JM>

Doimek, mka, lm. **mki, Dojmek** *poślednie wino a. piwo, cienkusz, lura.* <Do+JM>

[**Do imentu, Do imienia, Do ineczka, Do jinecka, Do istamentu**] *zupełnie, całkiem, do szczętu.* <Zap. niby Łć. z Do+JM>

[**Do imienia**] p. **Do imentu:** Do imienia ś spalili. <Zap. Do + † Imienie = mienie>

Doimprowizować, uje, ował *improwizacji dokończyć:* Może nawet doimprowizujesz sam w sobie. Od. <Do+Improwizować>

Doimprowizowanie, a, blm., czynność cz. **Doimprowizować.**

[**Do ineczka**] p. **Do imentu.** <? Może = Do *imioneczka>

[**Doinka, i,** lm. **i**] *naczynie na mleko.*

×**Doiskać, szczy, skał,** nied. ×**Doiskiwać I.** *szukając, znaleźć:* Doiskała synala i posłała paść trzodę. Oss. 2. *iskania dokończyć.* Przen.: Nadskakiwał mu, póki go miał z czego iskać; jak go doiskał, ani mu ś. na oczy pokazuje Oss. (= *wyłudził pieniądze co do grosza).* 3. kogo = *wybadać, wyegzaminować, wypytać.* 4. a. ×D. ś. czego = *postarać ś. odebrać, wymóc:* Upominał Kiejstut mistrza, aby mu zamek wrócił prędzej, niżliby go mocą doiskiwał. Stryjk. Pieniędzy doiskiwać ś. na istcu. St. lit. (= *poszukiwać).* ×D. ś. I. *iskania siebie dokończyć.* 2. *wydać pieniądze co do grosza, wysypać ś.* 3. p. **Doiskać.** <Do+ISK>

×**Doiskanie, a,** blm., czynność cz. **Doiskać.**

×**Doiskanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Doiskać ś.**

×**Doiskiwać, a, ał** i ×**D. ś.** p. **Doiskać.**

×**Doiskiwanie, a,** blm., czynność cz. **Doiskiwać.**

×**Doiskiwanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Doiskiwać ś.**

[**Do istamentu**] p. **Do imentu.**

† **Doiszczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Doiszczyć ś.:** Połowę długu wprzód mu oddawszy, teraz dopiero byłem w stanie doiszczenia mu ś. L. <Do+JES>

† **Doiszczyć się, y ś., ył ś.** p. **Uiścić.** <Do+JES>

[**Doiśnie**] *dobitnie.* Por. **Do izna.** <Zap. = Do istna>

×**Doiwać, a, ał** p. **Doić.** <DOJ>

Doiwo, a, lm. **a I.** *dojenie, dój:* Ciołka ta dwakroć do doiwa stawa. Nagur. 2. *mleko wydojone na raz, udój:* Skopiec do doiwa. Pot.

[**Do izna** a. **Do jizna**] p. **Do fondytu.** Por. **Doiśnie.** <Zap. = Do istna>

[**Doizno**] *syto, niegłodno:* Choć nie D., ale dolizno (dolézno). Prz. (= *choć głodno, ale można ś wyleżeć)* <Do+JAD>

† **Dojachać, jadzie, jachał I.** i [**Dojachać**] p. **Dojechać:** Dojachał kraju ojczystego. Kochan. (= *przybył do...).* 2. *udać ś.* <Do+JA>

† **Dojachanie, a,** blm., [**Dojachanie**] czynność cz. **Dojachać.**

[**Dojać, a, ał**] p. **Doić:** A kajześ bywała?— We dworze kozy dojała.

Dojadacz, a, lm. **e** *ten, co komu dojada, dokucza.* <Do+JAD>

Dojadać, a, ał p. **Dojeść.**

Dojadanie, a, blm., czynność cz. **Dojadać.**

[**Dojadek, dku,** lm. **dki**] *karm, jadło, żywność, pasza:* Abyście dla bydła dojadku nie żałowali. Kolb. <Do+JAD>

[**Dojarnik, a,** lm. **i**] *półka na mleko.*

Dojazd, u, lm. **y I.** *częste dojeżdżanie dokąd, jeżdżenie na krótki pobyt.* 2. *podjazd, miejsce podjeżdżania dokąd; droga dojazdowa* (np. prowadząca do kolei żelaznej). <Do+JA>

Dojazdowy przym. od **Dojazd:** Droga, kolej żelazna dojazdowa.

Dojąć, jmie, jął, nied. **Dojmować I.** ×*dobrać do pewnej miary, wybrać do pewnego kresu:* Wierzyciel, ileby długu swego na wziętym koniu dojął, ma na osobie szukać. Groic. 2. *dostać, dosięgnąć, przeniknąć, przejąć:* D. kogo szablą aż do ciała. 3. a. nied. [**Doimać**] komu = *dokuczyć, dogryźć, dojeść, dociąć, dopiec mu:* D. komu do żywego. Musiałaby mi wielka niedola D., żebym ja cię miała pojąć. <Do+JM>

† **Dojąd** *dokąd, póki, dopóki.* <Do+Jąd>

† **Dojć, dojdzie, doszedł,** im. **dojdąc** p. **Dojść** Tuch. D. kapłaństwa (= *dostąpić).*

[**Doje, ów,** blp.] *sutki u krowy.* <DOJ>

Dojechać, jedzie, jechał, † **Dojachać.** [**Dojachać**], nied. **Dojeżdżać I.** *jadąc, dotrzeć dokąd; zajechać do pewnego miejsca:* D. do mety. 2. † i [D.] kogo = *jadąc, doścignąć, dopaść, dogonić:* Pobiegłemocztą, abym go dojechał. Troc. Cekaj mie, panienko, aze cie dojade. 3. przen. rub.: D. kogo czym = *uderzyć, zamalować, wyciąć, zdzielić, palnąć,* in. z a j e c h a ć: Złożył pięść i w głowę go dojechał. Sienk. 4. przen.: D. komu = *dojąć, dokuczyć, dojeść, dogryźć.* 5. † przen.: D. czego = *doigrać ś., doczekać ś.; oberwać co:* Sam guza dojechał i drugiego pokaleczył. Star. 6. myśl. *najechać, natrzeć koniem na psy a. dzikie zwierzęta:* Ale mu nie czas teraz dojeżdżać niedźwiedzi. Mick. Kto w puszczy dojedzie odyńca bez trwogi? Mick. 7. [D.] = a) *nabawić ś. choroby.* b) *stracić panieństwo.* c) (z 3 pp.) *pobić kogo, aby aż chorował.* <Do+JA>

Dojechanie, a, blm., czynność cz. **Dojechać.**

† **Dojechany** *do którego dojechano:* Już Ameryka, już i Magiellana śmiałym Hiszpanom morzem dojechana. Klon.

[**Do jedna** a. **Do w jedna**] *razem:* Do w jedna robimy, to sie bedziem dzielić. <Do+JEDN>

† **Dojela** *dopóki:* D. słuncem niebieskim nie jest oświecon, niczs dusznego nie widzi. <Do+Jela>

×**Dojemnie** przys. od **Dojemny**. <Do+JM>

×**Dojemny** p. **Dojmujący:** Dojemne bóle. Przyb.

Dojenie, a, blm., czynność cz. **Doić.** <DOJ>

Dojenka, i, lm. i 1. *mały szkopek do dojenia.* 2. [D.] *dzieżka, naczynie gliniane do mleka, donica.* <DOJ>

Dojeść, je, jadł, nied. **Dojadać 1.** *dokończyć jeść:* Co mu ku żywności dawano, on nie dojadając, ubogim to niósł. Skar. Przen.: *strawić, pochłonąć, zniszczyć do reszty:* Przypatrywała ś. pożarowi, który dojadał gumien. Krasz. 2. *najeść ś. do syta, nasycić ś.:* Wyschł z zgryzoty, nie dojadł, nie dospał. Kto doje, dopije, ten w rozum nie tyje. Prz. 3. przen.: D. komu = *dokuczyć, dogryźć, dojąć, dać ś. we znaki:* Oblegającym, jako i oblężonym, oblężenie to dojadło. Błaż. [D. do żywego a. do dziesiątej skóry] = *bardzo dokuczyć.* <Do+JAD>

Dojezdny 1. ×*na którym można dojechać.* 2. fl.: Woda dojezdna a. dojézdna = *woda, którą statki bez trudności płynąć mogą.* <Do+JA>

Dojeżdżacz, a, lm. e myśl. *jeździec zdążający za ogarami a. chartami na polowaniu; myśliwy, ścigający z psami zwierza:* Krzyk strzelców, trąby dojeżdżaczy grzmiały w środku puszczy. Mick. Przen.: *człowiek natarczywy, natręt, pilnujący kogo.* <Do+JA>

Dojeżdżać, a, ał p. **Dojechać.**

Dojeżdżanie, a, blm., czynność cz. **Dojeżdżać,** *dojazd.*

[**Do jinecka**] p. **Do imentu.**

[**Dojka, i, lm. i**] **1.** p. **Dójka:** Na dojki używają masła ś. Wawrzyńca (= *brodawki sutkowe u krowy*). 2. p. **Dojnica.** <DOJ>

Dojmek, mku, lm. mki p. Doimek.

Dojmować, uje, ował p. **Dojąć.** <Do+JM>

Dojmowanie, a, blm., czynność cz. **Dojmować.**

Dojmująco przys. od **Dojmujący:** Czuła D. samotność. Kow.

Dojmujący, ×**Dojemny** *przejmujący, dotkliwy, dokuczliwy, nieznośny:* Dojmujące, rozdzierające uczucie próżni. Kow. Pociski bolesne i do gruntu serca dojmujące. Korz. <Do+JM>

[**Dojnacki**]: Piosnka dojnacka p. **1. Dejnacki.**

Dojnica, y, lm. e 1. [**D. a. Dójnica, Donica, Dónica, Donnica, Dennica**], † **Donica**=a) a. [**Dojka, Dojnik**] *szkopek do mleka.* b) *duża miska, makotra.* c) *cebrzyk, z którego jedzą świnie.* d) *krowa dojna.* **2.** ×*pewna miara rzeczy sypkich.* <DOJ>

[**Dojnik, a, lm. i**] **1.** a. [**Dorżnik**] *miejsce, gdzie krowy doją.* **2.** p. **Dojnica.**

Dojny 1. a. † **Dojowny** *służący do dojenia:* Statek D. **2.** *dający mleko:* Krowa dojna. Przen.: To dojna krowa! (=*interes dochodny*). <DOJ>

† **Dojowny** p. **Dojny:** Skopiec D. Henr.

[**Dojrzak, u, blm.**] *dopilnowanie.*

Dojrzale przys. od **Dojrzały.**

Dojrzałość, i, blm. rz. od **Dojrzały;** † **Dojźrzałość,** † **Doźrzałość** *wiek dojrzały.* <Do+ZOR>

Dojrzały, † **Dojźrzały,** † **Doźrzały,** † **Dorzały,** † **Dozdrzały,** † **Dordzały,** [**Dojźrały, Doźrały, Dojrzeniały, Dorzeniały, Dozdrzelały, Dojzdrzany**] *który dojrzał; rozwinięty, doletni, pełnoletni:* Owoc D. Piwo dojrzałe. Człowiek, wiek D. Lata dojrzałe. Umysł, sąd D. (= *wytrawny*). <Do+ZOR>

×**Dojrzały,** ×**Dojrzany,** † **Dojźrzały,** † **Doźrzały** *którego można dojrzeć, widomy, widzialny, widoczny:* Robactwo malutkie i ledwie okiem dojrzałe. Boh. J. <Do+ZOR>

×**Dojrzanie** przys. od **Dojrzany:** Chrystus na ziemi D. mieszkał. Birk. <Do+ZOR>

×**Dojrzany** p. ×**Dojrzały.**

1. Dojrzeć, y, ał, † **Dojźrzeć,** † **Dojzrzeć,** † **Doźrzeć,** † **Doźdrzeć,** † **Dozdrzeć,** [**Dorzieć, Dojźreć, Doźreć, Dojździrzeć, Dozdrzeć**], nied. **Dozierać 1.** *dowidzieć, mieć dobry wzrok:* Że już był stary, nie dojrzał, przeto na nos włożył okulary. Pot. **2.** † do kogo, do czego = *dotrzeć wzrokiem:* Prawie byli doźrzeli oczyma swemi do tajemnic bóstwa jego. Rej. **3.** kogo, co=*dostrzec, dopatrzyć ś., zauważyć, zaobserwować, spostrzec, zobaczyć:* Przez krzewy i porosty D. ich nie można było. Pilch. Nie dojźrzy prawdy, która zakryta głęboko. Jabł. Gdy przedsięwzięli z roztropnością dozierać obawy, ujrzeli, że ich cień własny straszy. Kal. Troszczą ś., gdy jedną łezkę smutku dojrzą w naszym oku. Przyb. **4.** † do kogo=*zajrzeć, wpaść na chwilkę:* Dojrzyj do niego, doglądaj, dowiedz ś. Kn. **5.** czego=*dopilnować:* Kto okiem nie dojrzy, mieszkiem dołoży. Prz. Wyszedł na pole D. roboty. Papr. Witołd przed śmiercią warownie tego dojrzał, żeby starosty Podola nikomu, krom samego króla, nie oddawali. Błaż. (= *zapobiegł*). Zostawił młode pacholę, by mu domu dojrzało. **6.** † kogo = *upilnować, wypatrzyć, zdybać, złapać na czym:* Nie w jednym go dojrzał, i już miał na niego podejrzenie. Oss. D. ś. **1.** *zobaczyć siebie, poznać ś.* **2.** ×*dopilnować ś.* <Do+ZOR>

2. Dojrzeć, eje, ał, † **Dojźrzeć,** † **Dojzreć,** † **Doźrzeć,** † **Dozdrzeć,** † **Doźreć,** † **Dojzdrzeć,** † **Doźrzenieć,** † **Dordzeć,** [**Dojźdrzeć, Dozdrzyć ś., Ojrzeć, Dozdrzeleć, Doźreć**], nied. **Dojrzewać,** † **Dojźrzewać,** † **Doźrzewać,** † **Doźdrzewać,** † **Dozdrzewać,** ×**Dojrzewać ś.,** [**Dojźdrzewać, Dorzenieć, Dojrzenieć, Dozdrzelewać**] *dojść do swej pory, stać ś. dojrzałym, dorosnąć, rozwinąć ś. należycie:* Zboże, owoc, człowiek dojrzewa. † Dojrzawszy lat swoich, Ryngolt umarł. Biel. M. Przen.: Potrzeba dojrzewa. Talent dojrzewa. Krasz. Łan pszenicy ś. dojrzewa. Kon. <Do+ZOR>

[**Dojrzeniały**] p. **Dojrzały.**

Dojrzenie, a, blm., czynność cz. **Dojrzeć.**

[**Dojrzenieć, eje, ał**] p. **2. Dojrzeć.**

×**Dojrzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dojrzeć ś.:** Spodziewać ś. tego potrzeba przy staraniu i dojrzeniu ś. w Rzymie posłanego od nas. Krasz. <Do+ZOR>

Dojrzewać, a, ał i ×**D. ś.** p. **2. Dojrzeć.**

Dojrzewanie, a, blm., czynność cz. **Dojrzewać.**

[**Dojszła**] p. **Dojść.**

Dojście, a 1. blm., czynność cz. **Dojść. 2.** lm. a *dostęp, przystęp:* Dojścia do bram budowane z kamienia. Lepiej osłonione są dojścia do Konstantynopola. <Do+I(D)>

Dojść, dojdzie, doszedł, † **Dość,** † **Dojć,** [**Dójść, Dąć, Dóńć, Dóńść,** 3 os. lp. **dójdzie, dóńdzie,** 1 os. lm. **dójdęmy, dońdymy,** 3 os. lm. **dońdo;** czas. przeszły **doszeł, dószeł, dószła, dojszła**], nied **Dochodzić,** ×**Dochadzać 1.** *idąc, dotrzeć do pewnego kresu; zajść dokąd:* Już mię nogi bolą, nie dojdę do domu. Doszedł do połowy drogi i upadł. D. czego=*D. do czego:* Miasteczka, Jezus betań-

skiego dochodził. Odym. Nie dochodząc czego = nieco przed czym: Mieszkam po prawej stronie ulicy, nie dochodząc rogu. Tam, nie dochodząc lasu, jest moje pastwisko. D. do pewnych lat, do pewnego wieku = dożyć, doczekać. [Syn doszed trzynaście lat]. List doszedł = zaszedł na miejsce. Przen.: D. do czego, czego = przyjść; dostąpić czego, zdobyć sobie co, osiągnąć, posiąść co: D. do majątku, do posiadania, do sławy, do znaczenia. Doszedłem do znakomitych rezultatów (= otrzymałem je). D. do przekonania. Doszedł wielkich skarbów i mocy wielkiej. Krasz. Przez nią doszedł tronu cesarskiego. Bardz. Przen.: † D. czego = dopiąć, wskórać, dokazać; zdobyć, wziąć co: Czego dobrocią D. nie mogli, złością dowieść chcą. Górn. Doszedł każdą twierdzę ich. Leop. (= nie była dla niego żadna niedostępną). 2. ×dokąd = zajść, zajrzeć, wpaść: Chciała na jej miejsce przyjąć służącą dochodzącą, któraby ją taniej kosztowała. Rog. (= przychodnią). Uczniowie dochodzący. Dojdźno do niego i wywiedz ś. (= skocz do niego). 3. zbliżyć ś., nadejść, nadciągnąć: Dochodzą już, dochodzą zbitym w rzędy tłumem. Malcz. Przen.: upłynąć, skończyć ś., zejść, minąć: Godzina dwunasta dochodzi (= zaraz będzie). Dochodzi mi lat pięćdziesiąt. Kn. Dochodzi rok. Dochodzi życie, gotuj ś. na mary. Troc. 4. kogo = a) przyjść, nadejść do kogo: Doszła mię posyłka. Dochodzi go pensja (= otrzymuje pensję). Dochodzą mię wieści, że... (=obijają ś. o moje uszy). b) idąc, dogonić, dopędzić, dopaść: Ustał krzyk pogoni; doszli zwierza. Mick. Szybsze i lżejsze rumaki polskie zaczęły ich wkrótce dochodzić. Sienk. 5. dokąd = sięgnąć, dostać, posunąć ś., rozszerzyć ś., podnieść ś., podejść, rozciągnąć ś.: Woda dochodzi już do okien. Puchlina doszła do serca. Góry dochodzą do morza (= przytykają). Dźwięk dzwonu dochodzi aż tutaj. Wiatr dochodzi (= zawiewa, dostaje ś.). Głos mój nie dochodzi do serca jego (= nie przenika). Dochodziły do nas szepty (= obijały ś. o nasze uszy). Przen.: Do czego to już dochodzi ich zuchwałość! Przen.: D. kogo = dorównać, wyrównać, sprostać mu, zrównać ś. z nim, dorosnąć go: Leszek ojca w cnotach nietylko dochodzić, ale przechodzić pokazował ś. Błaż. Gdy ś. śmiejesz, dochodzisz anioła. Zabł. † Przen.: D. miary = wypełnić miarę: Jednako grzeszy, gdy kto z miary wykracza, jako i ten, kto miary nie dochodzi. Kosz. 6. przyjść: Od słów doszło do bójki. Doszło do nieporozumienia, do zerwania stosunków. Nie dojdzie to do skutku. 7. nied. czego, czego na kim = poszukiwać, upominać ś., windykować co: Dochodzić swych praw, sprawiedliwości. Aby dóbr tych nie dochodził, oskarżono go, jakoby ojca zabił. Wojną chciał tego dochodzić, czego od panów z dobrą wolą nie mógł mieć. Biel. M. Rudolf na Otokarze ziemi rakuskiej dochodził. Błaż. Zelżywości wojną dochodził. Błaż. 8. D., D. czego a. do czego, † D. co = dociec, dotrzeć, dobadać ś., trafić do czego; wywiedzieć ś., wyrozumieć; przekonać ś. o czym; zgruntować, zgłębić, zbadać, wyśledzić, wytropić, odkryć, przeniknąć: D. ładu a. do ładu (= trafić do końca). D. tajemnicy. D. po nitce do kłębka (= ze śladów do poznania całej rzeczy). Dochodź, czy to jest prawdą, co mówią. D. na podstawie danych do rozwiązania zagadki. Nic z tego, co tu popisane, D. nie można. † Dochodzili nowych ludzi, zjeździli morza. Leop. † Staram ś., jakobym mógł pojąć ścieżkę Najwyższego i D. cząstkę sądów jego. 9. † kogo w czym = przekonać go o co, dowieść mu czego, poszlakować go: Kapłanowa córka, będzieli doszła w nierządności... Leop. 10. ×stać ś. dojrzałym, dojrzeć, przyjść do swej pory, dostać ś.: Doszło już żyto. Oss. Owoce doszły. Kartofle, choć niedogotowane, po odlaniu, w garnczku nakrytym w parze dojdą. 11. [D.] = a) doczekać, doświadczyć: Samam tego dosła. b) umrzeć: Jak one złapi na ciężki śmiech, to ciek i dojdzie. P. dok. Dochodzić. <Do+I(D)>

[Dojść] p. Dosyć.

† Dojutraszek, szka, lm. szki p. Dojutrek: Umarł on D. z swoim odkładaniem. Papr. <Do+JUTR>

Dojutrek, rka, lm. owie, † Dojutraszek 1. ×człowiek tylko do jutra żyć mający, doczesny, niewieczny: Gdy dziecię do chrztu trzymała, pytając ś. jej, jakieby mu imię dać, odpowie: D.; co znać, że duchem prorockim wymówiła, bo dziecię nazajutrz umarło. Nies. Krótkiemi dojutrkami jesteśmy. Hrb. 2. człowiek odkładający do jutra, odkładacz, odwłóczyciel, kunktator: Fabjusza nazwano dojutrkiem. <Do+JUTR>

Dojutrkostwo, a, blm. postępowanie dojutrków, odkładanie, zwlekanie, kunktatorstwo: Macierz polska nie może zagaić dobroczynnej działalności z powodu zwykłego naszego dojutrkostwa.

† Dojutrznie przys. od Dojutrzny.

† Dojutrzność, i, blm. rz. od Dojutrzny.

† Dojutrzny mający trwać tylko do jutra, doczesny, przemijający, nietrwały, krótkotrwały, znikomy: Na on żywot wieczny, nie na ten D. oglądaj ś. Hrb. Zabiegi około majętności dojutrznych. Hrb. <Do+JUTR>

[Dojzdrzany] p. Dojrzały.

† Dojzdrzeć, eje, ał p. 2. Dojrzeć.

† Dojzreć, eje, ał p. 2. Dojrzeć: Co przez lato dojzreje, zbieramy w jesieni. Pot.

† Dojzrzeć, eje, ał p. 1. Dojrzeć: Witołd tego dojzrzał, żeby starosty Podola nikomu nie oddawali. Błaż.

1. [Dojźdrzeć, y, ał] p. 1. Dojrzeć.

2. [Dojźdrzeć, eje, ał] p. 2. Dojrzeć: Jabka dojździrzały.

[Dojźdrzewać, a, ał] p. 2. Dojrzeć.

[Dojźrały] p. Dojrzały.

[Dojźreć, y, ał] p. 1. Dojrzeć.

† Dojźrzałość, i, blm. p. Dojrzałość.

1. † Dojźrzały p. Dojrzały.

2. † Dojźrzały p. ×Dojrzały.

1. † Dojźrzeć, eje, ał p. 1. Dojrzeć.

2. † Dojźrzeć, eje, ał p. 2. Dojrzeć.

† Dojźrzewać, a, ał p. 2. Dojrzeć.

Dok, u, lm. i 1. część portu urządzona na warsztat okrętowy; warsztat okrętowy. 2. sztuczna przystań często ze składami na towary. <Ang. dock>

[Doka, i, lm. i, Gdoka] mgła. <Dnm. daak = Nm. Tau>

Dokałać, a, ał p. Dokłóć.

Dokałanie, a, blm., czynność cz. Dokałać.

×Dokańczać, a, ał p. Dokończyć.

Dokańczanie, a, blm., czynność cz. Dokańczać.

Dokapać, pie, pał, Dokapnąć, nied. Dokapywać dokończyć kapania; kapiąc, dosięgnąć. <Do+KAP>

Dokapanie, a, blm., czynność cz. Dokapać.

Dokapnąć, nie, nął 1. p. **Dokapać.** 2. [D.] *przybyć, trafić ś.*

Dokapnięcie, a, blm., czynność cz. **Dokapnąć.**

Dokapywać, uje, ywał p. **Dokapać.**

Dokapywanie, a, blm., czynność cz. **Dokapywać.**

† **Dokarczować, uje, ował,** nied. **Dokarczowywać** *dokończyć karczowania:* D. pola, lasu. <Do+KARCZ>

Dokarczowanie, a, blm., czynność cz. **Dokarczować.**

Dokarczowywać, uje, ywał p. **Dokarczować.**

Dokarczowywanie, a, blm., czynność cz. **Dokarczowywać.**

Dokarmiać, a, ał p. **Dokarmić.**

Dokarmianie, a, blm., czynność cz. **Dokarmiać.**

Dokarmić, i, ił, nied. **Dokarmiać,** † **Dokarmiwać** *dokończyć karmienia, dopaść, dotuczyć:* D. wieprza. D. dziecię = *dokończyć karmić a. dochować, dohodować:* Matka, dokarmiwszy dziecko, oddała ojcu. Oss. D. ś. *z trudnością nakarmić:* Nie można ś. go D. (= *nakarmić go do syta*). <Do+KARM>

Dokarmienie, a, blm., czynność cz. **Dokarmić.**

† **Dokarmiwać, a, ał** p. **Dokarmić:** Wieprze D. Gostk.

† **Dokarmiwanie, a,** blm., czynność cz. **Dokarmiwać.**

[**Dokarować, uje, ował**] *dowlec ś., dotarabanić ś.* (np. do domu). Por. Karować. <Do + Kary (wóz)>

×**Dokaz, u,** lm. **y** 1. *dowód, okaz.* 2. *dokazanie, dopięcie, ziszczenie, doprowadzenie do skutku, wykonanie:* Wezyr, zbity nieszczęścia dokazem. L. <Do+KAZ>

×**Dokazacz, a,** lm. **e** *ten, co dokazuje a. co dokazał.* L.

Dokazać, że, zał, nied. **Dokazywać,** † **Dokazować** 1. *dopiąć, postawić na swoim, zrobić co, dojść do czego:* Co niegdy prawość, dzisiaj dokazują grosze. L. Mój pan synal czegóżby nie dokazał? Jest to ptaszek obrotny. L. 2. † i [D.] *okazać naocznie, dowieść, udowodnić, przekonać:* Sprawiedliwości, której Bóg srogo dokazał nad Synem swoim. Ml. 3. *zdołać, być w możności:* Dobrzeby było dla honoru filozofji, aby ona pytanie to rozwiązać dokazała. 4. † z kim, przeciw komu, nad czym = *wskórać, przemóc, poradzić, dać radę, przeprzeć, zwyciężyć, wziąć górę:* Dokazał przeciw Krzyżakom. Stryjk. Aleksander W. szczodrobliwością nad wszystką Azją dokazał. Orzech. 5. † i [D.] komu = *sprostać, dorównać, wyrównać:* Cezar nie dokazał Aleksandrowi dziełami. Oss. 6. nied. = a) *zbytkować, swawolić, figlować, szaleć:* Dokazywał na koniu, aż kark skręcił. Oss. b) *wyprawiać nadzwyczajne rzeczy, popisywać ś., wyrabiać dziwy:* Wiele dokazywał swoją dzielnością. Boh. Miły Boże, jak to przed laty Polacy dokazywali! Oss. c) nad kim = *znęcać ś., pastwić ś., wydziwiać:* Dokazować nad słabym niewielkie męstwo. Prz. 7. [D.] komu = *dokuczyć.* <Do+KAZ>

×**Dokazalnie** przys. od **Dokazalny.**

×**Dokazalny** *mogący być dowiedzionym; mogący być wykonanym, wykonalny.*

Dokazanie, a, blm., czynność cz. **Dokazać.**

×**Dokazić, i, ił** *skazić do reszty, dopsuć.* <Do+KAZ>

† **Dokazować, uje, ował** p. **Dokazać:** Nowi mistrze D. poczęli. Krasz. <Do+KAZ>

† **Dokazowanie, a,** blm., czynność cz. **Dokazować.**

[**Dokazowisko, a,** lm. **a**] *żartobliwe popisywanie ś., figle, sztuczki, dokazywanie.*

Dokazywać, uje, ywał p. **Dokazać.**

Dokazywanie, a, blm., czynność cz. **Dokazywać.**

Dokąd przys. 1. *do którego miejsca?, kędy?, gdzie?:* D. idziesz? 2. *jak długo?, dopóki?, pokąd?, dopókąd?, póki?:* D. będziesz mię dręczył? 3. *do jakiego stopnia?, jak dalece?:* D. nas chcesz zapomnieć? Groch. 4. *do tego miejsca, do którego..., kędy, gdzie:* Udał ś. tam, D. go wezwano. 5. *do tego czasu, do którego, dopóki, póki, dopókąd:* D. żyć będę, nie zapomnę. † D. trzy lata nie wynidą. <Do+K>

Dokądbądź przys. *do jakiegobądź czasu, a. stopnia; do jakiegobądź miejsca, kędybądź, gdziebądź.* <Do+K+BĘD>

[**Dokądeś**] p. **Dokądś.**

† **Dokądkoli** p. **Dokądkolwiek.**

Dokądkolwiek, † **Dokądkoli,** [**Dokądli, Dokądlibądź**] przys. *do jakiegokolwiek czasu; do jakiegokolwiek miejsca, gdziekolwiek.* <Do+K+Kol+WIEK>

[**Dokądli**] p. **Dokądkolwiek.**

[**Dokądlibądź**] p. **Dokądkolwiek.**

Dokądś, [**Dokądeś**] *do jakiegoś miejsca; do jakiegoś czasu.*

Dokąsać, a, ał, nied. **Dokąsywać** *dokończyć kąsać; dogryźć, do reszty przegryźć.* <Do+KĘS>

Dokąsanie, a, blm., czynność cz. **Dokąsać.**

Dokąsywać, a, ał p. **Dokąsać.**

Dokąsywanie, a, blm., czynność cz. **Dokąsywać.**

[**Doki?, Do kiej?**] przys. *dokąd?, dopóki?, dopokąd?, póki?, jak długo?:* D. tego będzie? <Do+K>

† **Dokidać, a, ał** *dorzucić, docisnąć.* L. <Do+KID>

[**Do kiej**] p. **Doki.**

[**Do kiela**] *dopokąd, dokąd; jak wiele.*

Dokisać, a, ał p. **Dokisnąć.** <Do + KIS/KWAS>

Dokisanie, a, blm., czynność cz. **Dokisać.**

[**Dokisić, i, ił**] *dokwasić należycie.*

Dokisnąć, śnie, snął a. sł, nied. **Dokisać** *skisnąć do reszty,* d o k w a ś n i e ć.

Dokiśnięcie, a, blm., czynność cz. **Dokisnąć.**

Doklecenie, a, blm., czynność cz. **Doklecić.** <Do+KLAT>

Doklecić, i, ił *klecąc, dorobić:* Mieszkaliśmy w folwarku starym, do którego różnemi czasy doklecono kilka salonów i pokojów. Krasz.

Dokleić, i, ił, nied. ×**Dokleiwać** 1. *dokończyć kleić,* d o l e p i ć. 2. *dodać, przykleiwszy;* d o l e p i ć: D. kartę w książce. 3. *dorobić, klejąc:* D. więcej pudełek. <Do+Klej>

×**Dokleiwać, a, ał** p. **Dokleić.**

×**Dokleiwanie, a,** blm., czynność cz. **Dokleiwać.**

Doklejenie, a, blm., czynność cz. **Dokleić.**

Doklepać, pie, pał, nied. **Doklepywać** 1. *dokończyć klepać:* D. kosy. 2. przen. *dokończyć byle jako:* D. pacierza. Doklepie ś. życie i tak. Krasz. (= *dokołata ś.*). 3. † komu, przen. = *dokuczyć, dojąć, dać ś. we znaki:* Ci, którym nędza doklepuje, zazwyczaj są podejrzliwi. Mącz. <Do+KLEP>

Doklepanie, a, blm., czynność cz. **Doklepać.**

Doklepywać, uje, ywał p. **Doklepać.**

Doklepywanie, a, blm., czynność cz. **Doklepywać.**

Doklucie, a, blm., czynność cz. **Dokluć.** <Do +KLU>

Dokluć, uje, ul, ×**Doklwać**, nied. **Dokluwać** I. *dokończyć kluć.* **2.** *klując, dotrzeć do pewnego kresu.*

[**Dokludzać**, a, ał] p. **Dokludzić.**

[**Dokludzić**, i, ił, nied. **Dokludzać**] *donieść, przynieść, dostarczyć* (np. cegłę przy murowaniu). <Do+Kludzić (z Czes. klouditi)>

Dokluwać, a, ał p. **Dokluć.**

Dokluwanie, a, blm., czynność cz. **Dokluwać.**

×**Doklwać**, a, ał p. **Dokluć.**

Dokład, u, lm. y **I.** ×p. **Dokładka**: Do tego, co ś. już mówiło, bardzo mało a. nic do dokładu mi ś. zostaje. Górn. Z tym dokładem prosić mamy: Panie, jeśli raczysz. Wuj. **2.** a. **Płatnia** *płaszczyzna kowadła a. młota, do uderzania.* **3.** † *przyłożenie ś., udział:* Grzegorz nakazuje, aby krom dokładu papieskiego pomazować króla polskiego nie ważyli ś. biskupi. Błaż. **4.** † *warunek, zastrzeżenie, nadmienienie, kondycja:* Oddali z tym dokładem, iż te pieniądze mają być przy Jędrzeju. Gac. Obiecali z tym jednak dokładem, żeby... Kras. **5.** fl. *bicie fal o brzeg:* W tym miejscu jest silny D. wody. <Do+KŁAD>

Dokładać, a, ał **I.** i **D. ś.** p. **Dołożyć.** **2.** [D.] *objaśniać, dodawać:* Człowiek ji ta juz nie dokładał, jeno powiada: „Od Boga". **3.** fl. (o wodzie) *przybijać:* Woda dokłada do prawego lądu. [**D. ś.**] *dopominać ś., dopytywać ś.*

Dokładanie, a, blm., czynność cz. **Dokładać.**

Dokładanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dokładać ś.**

×**Dokładek**, dku, lm. dki p. **Dokładka**: Matka i dwuch służących nieśli nieszczęśliwemu ten D. cierpienia, które dla serc udręczonych wypływa z małych, męczących wydarzeń codziennych. Kow.

Dokładka, i, lm. I, ×**Dokładek**, ×**Dokład** *to, co dołożono, przykładka, dodatek, przydatek, przyczynek, dopełnienie:* Zawiłość stylu pochodzi częścią z dokładek i łatania. Pilch. Mięso z dokładką (*=z kawałkiem gorszym, dorzuconym dla wagi*).

Dokładnie przys. od **Dokładny.**

Dokładność, i, blm. rz. od **Dokładny.**

Dokładny I. a. † **Dołożny**, † **Dołożliwy** *skrupulatny, dostateczny, zupełny, wyczerpujący, szczegółowy; porządny, wykończony, należyty, regularny, staranny; ścisły, wierny, trafny, punktualny:* Badania dokładne. Mieć o czym dokładne wyobrażenie. Robota dokładna. Wizerunek czego D. Dokładna kopja. **2.** [D.] *rozumny; chętny.* <Do +KŁAD>

Dokłamać, mie, mał, nied. **Dokłamywać** *skłamać resztę:* Gdy brakło materjału do opowiadania, dokłamywał. <Do+KŁAM>

Dokłamanie, a, blm., czynność cz. **Dokłamać.**

Dokłamywać, uje, ywał p. **Dokłamać.**

Dokłamywanie, a, blm., czynność cz. **Dokłamywać.**

×**Dokłaniać**, a, ał p. **Dokłonić.** <Do+KŁON>

Dokłaniać się, a ś., ał ś. czego = *dojść do czego, doprosić ś. czego, kłaniając ś.*

×**Dokłanianie**, a, blm., czynność cz. **Dokłaniać.**

Dokłanianie się, a ś., blm., czynność cz. **Dokłaniać ś.**

×**Dokłonić**, i, ił, nied. ×**Dokłaniać** *dokończyć kłonić, nachylać.* <Do+KŁON>

×**Dokłonienie**, a, blm., czynność cz. **Dokłonić.**

Dokłócie, a, blm., czynność cz. **Dokłóć.** <Do +KOŁ>

Dokłóć, kole, kłół, **Dokłuć**, nied. **Dokłówać**, **Dokłuwać**, **Dokałać** *dokończyć kłócia; kołąc, dotrzeć do pewnego kresu.* <Do+KOŁ>

Dokłówać, a, ał p. **Dokłóć.**

Dokłówanie, a, blm., czynność cz. **Dokłówać.**

Dokłucie, a, blm., czynność cz. **Dokłuć.**

Dokłuć, uje, ul p. **Dokłóć.**

[**Dokłupać się**, a ś., ał ś.] *domyślić ś., zrozumieć, dojść sensu, ładu:* Tak popisał, że ś. D. nie można. <Do+KŁUP>

[**Dokłupanie się**, a ś., blm.] czynność cz. **Dokłupać ś.**

Dokłuwać, a, ał p. **Dokłóć.** <Do+KOŁ>

Dokłuwanie, a, blm., czynność cz. **Dokłuwać.**

[**Dokna**] *do cna, zupełnie.*

[**Dokoliśka**] p. **Dokolutka.**

Dokolny *znajdujący ś. dokoła czego, otaczający, okoliczny:* Dokolne domy. Słow. Pieśń dokolna. Garcz. (= *rozlegająca ś. dokoła*). <Do+KOŁ>

[**Dokolusieneczka**] p. **Dokolutka.**

[**Dokoluśka**] p. **Dokolutka.**

Dokolutenieczka p. **Dokolutka.**

Dokoluteńka p. **Dokolutka.**

Dokolutka, **Dokoluteńka**, **Dokolutenieczka**, **Dookoluteńka**, **Dookolusieńka**, [**Dokołeczka**, **Dokoluśka**, **Dokoliśka**, **Dokolusieneczka**] przys. *zupełnie dokoła:* Majster co rano D. oba ganki obchodził. Kon.

Dokoła, **Dookoła** przys. i przyi. *wokoło, naokoło, wokół, naokół, kołem, w okrąg czego:* D., panie Wojciechu! (gdy kto ciągle coś w kółko powtarza). <Do+KOŁ>

Dokołatać, ta a. cze, tał **I.** *kołacząc, zrujnować do reszty:* Dokołatał powozu. Oss. Przen.: D. wieku = *dokonać go z biedą, dokołatać ś. do śmierci.* **2.** ×komu = *dosadzić, dokuczyć, dojąć, dogryźć, dopiec:* Tak im Moskwa dokołatała, iż ledwo ich zostać mogło półtrzecia tysiąca. Biel. M. **D. ś. I.** czego = *kołacząc, dojść, dopiąć, doprosić ś. czego.* **2.** *dotrwać, dożyć z biedą:* Cecha ta dokołatała ś. u nas do dni ostatnich. Wor. D. ś. do śmierci. <Do+KOŁAT>

Dokołatanie, a, blm., czynność cz. **Dokołatać.**

Dokołatanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dokołatać ś.**

Dokoławidoczny *ze wszystkich stron widzialny, otwarty:* Troja dokoławidoczna. Ml. <Do+KOŁ +WID>

[**Dokołeczka**] p. **Dokolutka.**

Dokołysać, sze, sał *ukołysać do reszty:* Starcy, ręką jego dokołysani. Wor. <Do+KOŁ>

Dokompletować, uje, ował czego a. co = *dopełnić, uzupełnić dla zyskania kompletu:* Jak z powziętych wiadomości korzystać i jak je D. Korz. <Do+Komplet>

Dokompletowanie, a, blm., czynność cz. **Dokompletować.**

[**Dokomorne**, ego, blm.] rz. *dodatek do komornego.* <Do+Komorne>

Dokonać, a, ał, † Doskonać, nied. **Dokonywać, † Dokonawać 1.** *doprowadzić do końca, dokończyć, skończyć; zakończyć, dopełnić:* Dokonaj tego, coś począł. Górn. Łatwo począć, niełatwo D. Prz. D. wieku, życia. Strzegłem, jak mogłem, grzesznego łona, reszty niech Męka Pańska dokona. Syrok. **2.** † *dokończyć, skonać, skończyć (życie):* Na śmiertelnym łożu dokonywa. Tw. **3.** †*pokonać, zgnębić do reszty:* D. nieprzyjaciół wojną. Tw. Niepokój mię dokona. Kochan. Czas, byś go podniósł, Boże, lub gromem dokonał. Słow. **4.** czego = *wykonać, dopełnić, spełnić, dokazać, uskutecznić:* Dokonać wielkich czynów, zamachu, operacji, przewrotu, przestępstwa, aktu. † Dokonać oracjej, kazania, pienia, przykazania, rady. **5.** †*dowieść, udowodnić:* Ten, czso zajął (świnie), ma sam przysięgą dokonać prawdy. St. wiśl. Dokonany sądem = *mający winę udowodnioną, skazany, karany:* Aczby kto o złodziejstwo przed sądem był przemożon trzykroć abo dokonan. St. wiśl. **D. ś. 1.** *przyjść do skutku, spełnić ś., stać ś., ziścić ś., zajść:* Dokonała ś. zmiana. Dokonał ś. przewrót. Dokona ś. wszystko, co napisano przez proroki. Sekl. **2.** [D. ś.] *przekonać ś.* <Do+KON>

† Dokonale przys. od **Dokonały:** Grzechy nasze przyjął, D. wziął, wisząc na drzewie św. krzyża.

† Dokonały *zupełny, doskonały, pełny:* Człowiek z dokonałym prawem = *korzystający z praw, mogący działać prawnie, nie pozbawiony praw, prawem wymagane kwalifikacje mający.* Lata dokonałe p. **Doskonały.**

Dokonanie, a, blm., czynność cz. **Dokonać:** Trójca, pirwsza liczba nierówna, wszakoż sama w sobie doskonała, bowiem początek, środek i D. w sobie zamyka. Kł. (*=koniec*).

Dokonany czasownik, gram. = *wyrażający czynność skończoną.*

† Dokonawać, a, ał i † D. ś. p. **Dokonać:** Tu ś. dokonawają dwa prologi. Wieczerzej dokonawali. Dokonawają ś. księgi pirwsze. Op.

×Dokonawca, y, lm. **y, ×Dokonywacz** *ten, co dokonywa, wykonawca, sprawca:* Sprawca i D. wiary Jezus. Leop.

[Dokoniecznie] *koniecznie.*

×Dokonywacz, a, lm. **e** p. **Dokonawca.**

Dokonywać, a a. uje, ywał p. **Dokonać:** Dokonując wcielenia Litwy... Kaczk.

Dokonywanie, a, blm., czynność cz. **Dokonywać.**

Dokończać, a, ał p. **Dokończyć:** Dzieł dokończając cudownych, mozolił ś. Hefest. Ml. Dokończała edukacji Belci. Bał. <Do+KON>

Dokończalny *możliwy do dokończenia, wykonalny:* Jeśli ś. dokończalnym zapisom zadość nie będzie działo, odważymy gardła nasze. Dar.

Dokończanie, a, blm., czynność cz. **Dokończać.**

Dokończenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dokończyć:** Jestem obywatel ziemski na dokończeniu. Prus. (*=przestający być...*). **2.** *ostatnia część, ostatni ciąg, koniec, zakończenie:* D. (artykułu) nastąpi. **3.** † *koniec, wynik, rezultat, skutek:* Lepsze jest D. rzeczy, niż początek jej. Bud. W bojach patrzymy zawsze dokończenia, nie przyczyny. Bardz. Ukaż mi złego którego, jeśli było dobre D. jego? Rej. <Do+KON>

×Dokończyciel, a, lm. **e** *ten, co dokończa a. dokończył.* Mącz.

×Dokończycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Dokończyciel:** Marja miała być dokończycielką zakonu, danego na białogłowy. Białob.

Dokończyć, y, ył, nied. **Dokończać, Dokańczać, † Dokończywać 1.** czego = *doprowadzić do końca, skończyć, zakończyć, ukończyć.* **2.** † kogo, czego = *pokonać, wytępić, wygubić, zgnębić ze wszystkim:* Tak ich dokończywszy, krainy ich osiadł. Biel. M. Księstwo od miecza padnie dokończone. P. Koch. <Do+KON>

† Dokończywać, a, ał p. **Dokończyć:** Budował kościół, i już go dokończywano, gdy... Skar.

† Dokończywanie, a, blm., czynność cz. **Dokończywać.**

Dokopać, pie, pał, nied. **Dokopywać 1.** *dokończyć kopania:* D. rowu. **2.** *kopiąc, dotrzeć dokąd:* D. do pewnej głębokości. **3.** [D.] *odkopać, wykopać:* Trza węża D. **D. ś.** czego = *kopiąc, trafić na co:* D. ś. skarbu, wody. Przen.: *zgłębiając co, dojść czego; dobadać ś., doszperać ś.* Przen.: *dochrapać ś.:* Ale ś. panna naharuje, nim tych g.upich pieniędzy ś. dokopie. Zap. <Do+KOP>

Dokopanie, a, blm., czynność cz. **Dokopać.**

Dokopanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dokopać ś.**

Dokopcenie, a, blm., czynność cz. **Dokopcić.** <Do+KOP(Ć)>

Dokopcić, i, ił *dokończyć kopcenia; powlec kopciem do pewnego stopnia:* D. fajki, papierosa, cygara (*=dopalić*).

Dokopcieć, eje, ał *zajść kopciem do reszty.*

Dokopywać, uje, ywał i D. ś. p. **Dokopać.** <Do+KOP>

Dokopywanie, a, blm., czynność cz. **Dokopywać.**

Dokopywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dokopywać ś.**

[Do korząt] p. **Do korzon.**

[Do korzon, Do korząt] 1. *do korzenia, zupełnie:* Wyciąć zboże do korzon. **2.** *naoścież:* Otworzył izbę do korzon. Do korzon otwarte dźwirze. <p. Korzeń>

Dokosić, i, ił 1. *dokończyć koszenia.* **2.** *przykosić jeszcze do nakoszonego.* <Do+KOS>

Dokoszenie, a, blm., czynność cz. **Dokosić.**

×Dokować, uje, ował p. **Dokuć.**

×Dokowanie, a, blm., czynność cz. **Dokować.**

Dokowy przym. od **Dok:** Tragarz D.

Dokradać, a, ał i D. ś. p. **Dokraść.** <Do+KRAD>

Dokradanie, a, blm., czynność cz. **Dokradać.**

Dokradanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dokradać ś.**

Dokradzenie, a, blm., czynność cz. **Dokraść.**

Dokradzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dokraść ś.**

Dokrajać, aje, ajał, Dokroić, nied. **Dokrawać 1.** *dokończyć krajania.* **2.** *do pewnego kresu przekrajać.* **3.** *nakrajać jeszcze więcej do nakrajanego.* <Do+KROJ>

Dokrajanie, a, blm., czynność cz. **Dokrajać.**

Dokrasić, i, ił, nied. **Dokraszać 1.** *dodać krasy, przypiększyć.* **2.** *dodać okrasy, przykrasić jeszcze więcej.* <Do+KRAS>

Dokraszać, a, ał p. **Dokrasić.**

Dokraszanie, a, blm., czynność cz. **Dokraszać.**

Dokraszenie, a, blm., czynność cz. **Dokrasić.**

Dokraść, dokradnie, dokradł, nied. **Dokradać** *ukraść jeszcze więcej do ukradzionego:* Dobrze ś. stało, bo inaczej żyćby z czego nie było, rada zaś przyboczna nie miałaby co D. Byk. **D. ś.** *dobrać ś. dokąd ukradkiem.* <Do+KRAD>

Dokrawać, a, ał p. **Dokrajać.**

Dokrawanie, a, blm., czynność cz. **Dokrawać.** <Do+KROJ>

Dokreślać, a, ał p. **Dokreślić:** Nie dokreślał drżące znaki błogosławieństwa w powietrzu. Krasiń. <Do+Kreślić>

Dokreślanie, a, blm., czynność cz. **Dokreślać.**

Dokreślenie, a, blm., czynność cz. **Dokreślić.**

Dokreślić, i, ił, nied. **Dokreślać** *dokończyć kreślenia, dokładnie nakreślić.* <Do+Kreślić>

Dokręcać, a, ał p. **Dokręcić.** <Do+KRĘT>

Dokręcanie, a, blm., czynność cz. **Dokręcać.**

Dokręcenie, a, blm., czynność cz. **Dokręcić.**

Dokręcenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dokręcić ś.**

Dokręcić, i, ił, nied. **Dokręcać** *przykręcić do pewnego kresu a. ze wszystkim zakręcić:* D. śrubę u pieca. **D. ś.** do kogo, do czego=*kręcąc ś., dojść; zdobyć sobie zabiegami:* Kręciła ś. póty, póki nie dokręciła ś. do męża. Orzesz. <Do+KRĘT>

[**Dokroczyć, y, ył** z 2 pp.] *dojść, dosięgnąć.* <Do+KROK>

Dokroić, i, ił p. **Dokrajać.** <Do+KROJ>

Dokrojenie, a, blm., czynność cz. **Dokroić.**

Dokrycie, a, blm., czynność cz. **Dokryć.** <Do+KRY>

Dokryć, yje, ył, nied. **Dokrywać** *pokryć, przykryć do pewnego kresu.*

Dokrywać, a, ał p. **Dokryć.**

Dokrywanie, a, blm., czynność cz. **Dokrywać.**

[**Dokrzesić się, i ś., ił ś., Dokrzysić ś.**] *docucić ś.* <Do+KRZES>

[**Do krzty**] p. **Krzta.**

[**Dokrzysić się, i ś., ił ś.**] p. **Dokrzesić ś.:** Żołnierz zemdlał; nie mogli ś. go D.

Doksologja, i, lm. **e** *modlitwa, formuła chwaląca Boga:* D. wielka (Chwała Bogu na wysokości). D. mała (Chwała Ojcu i Synowi...). <Gr. doxología>

×**Doksozofja, i,** blm. **fil.** *ciemna, zawiła mądrość.* <Gr. doxosofía>

Dokształcać, a, ał p. **Dokształcić.** <Do+Kształt>

Dokształcanie, a, blm., czynność cz. **Dokształcać.**

Dokształcenie, a, blm., czynność cz. **Dokształcić.**

Dokształcić, i, ił, nied. **Dokształcać** *dokończyć kształcenia.* Wor.

×**Doktor, a,** lm. **rzy** a. **owie** p. **Doktór:** Niepewny D., pewny zabójca. Pot. Czas najlepszy D. Kochan. † D. w świętym piśmie. Mur. (=*teolog*). <Łć. doctor>

Doktoralny *właściwy godności doktora:* Miał ton D., wszystkich uczył, poprawiał. Krasz.

Doktorant, a, lm. **ci** *kandydat do stopnia doktora, któremu pozostało jeszcze obronić rozprawy:* Wielu doktorów i doktorantów zgłaszało ś. do jej ręki. Krasz.

[**Doktor-apteka, i,** lm. **i, Dochtor-apteka**] *apteka.*

Doktorat, u, lm. **y, Doktorstwo,** ×**Doktorostwo,** ×**Doktorowstwo** *godność doktora:* Na D. filozofji promowany. Birk.

Doktoreczek, czka, lm. **czkowie** p. **Doktór:** Kochany D., jak w cichości szeptały panienki. Jun.

Doktorek, rka, lm. **rkowie** p. **Doktór.**

Doktoretka, i, lm. **i** *biret doktorski.* Rzew.

Doktorka, i, lm. **i,** [**Doktórka, Dochtórka**] **1.** *kobieta doktór, lekarka.* **2.** posp. *akuszerka.*

Doktorostwo, a, Doktorowstwo 1. blm. a. ×**Doktorstwo** *doktór z żoną.* **2.** ×lm. **a** p. **Doktorat.**

Doktorowa, ej, lm. **e** *żona doktora.*

Doktorować, uje, ował 1. kogo = *promować na doktora:* W tutejszej akademji doktorowany jestem. Karp. **2.** a. ×**Doktorzyć,** [**Dochtorować**] *być doktorem, leczyć.* ×**D. ś.** p. **Doktoryzować ś.**

Doktorowanie, a, blm., czynność cz. **Doktorować.**

×**Doktorowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Doktorować ś.**

† **Doktorowski** p. **Doktorski:** Barwierz za rozkazaniem doktorowskim krew puszcza. Petr. Księgi doktorowskie. Korcz.

Doktorowstwo, a 1. blm. p. **Doktorostwo. 2.** ×lm. **a** p. **Doktorat.**

Doktorówna, y, lm. **y** *córka doktora:* Ożenił ś. równy z równą: aptekarczyk z doktorówną. Prz.

Doktorski, † **Doktorowski 1.** przym. od **Doktór:** Stopień D. Przen.: *pedancki, nadęto-uczony:* Ton D. **2.** *lekarski, medyczny:* Pomoc doktorska. Książka doktorska. **Po doktorsku** przys. *jak doktór, po lekarsku, medycznie.*

Doktorstwo, a, blm. **1.** lm. **a** p. **Doktorat. 2.** *zajmowanie ś. leczeniem, praktyka lekarska; sztuka lekarska, medycyna:* Zajmować ś. doktorstwem. Znać ś. na doktorstwie. **3.** ×p. **Doktorostwo.** L.

Doktoryzacja, i, lm. **e** p. **Doktoryzowanie ś.**

Doktoryzacyjny przym. od **Doktoryzacja:** Rozprawa doktoryzacyjna.

Doktoryzować się, uje ś., ował ś., ×**Doktorować ś.** *ubiegać ś. o stopień doktora, zdawać egzamin i bronić rozprawy dla zyskania stopnia doktora.*

Doktoryzowanie się, a ś., blm., **Doktoryzacja** czynność cz. **Doktoryzować ś.**

† **Doktorz, a,** lm. **owie** p. **Doktór.**

×**Doktorzenie, a,** blm., czynność cz. **Doktorzyć,** *doktorowanie.*

×**Doktorzyć, y, ył** p. **Doktorować.**

Doktorzyna, y, lm. **y** m. *lichy doktór:* Ee... nasz D.! On może nie ma dla takich chorych ratunku. Kow.

Doktorzysko, a, lm. **a** m. a. ni. **1.** p. **Doktór. 2.** *poczciwy, godzien politowania doktór.*

Doktór, ora, lm. **owie** a. **orzy, Doktor,** † **Doktorz,** [**Dochtór, Dektór**] **1.** *nauczyciel; uczony:* † Jak ś. mają rodzice zachować przeciwko doktorom a nauczycielom swych dzieci. Glicz. † Prostak doktora uczy, jaje chce być mędrsze, niż jego mać kokosz. Mącz. † Jeśli nie będzie obfitowała sprawiedliwość wasza więcej niż doktorów zakonnych i faryzeuszów, nie wnidziecie do królestwa niebieskiego. Wuj. D. kościoła = *jeden z ojców kościoła, teolog, uczony kościoła, nauczyciel kościoła.* **2.** *nazwa najwyższego stopnia akademickiego:* D. filozofji, teologji, nauk wyzwolonych. D. prawa i administracji. **3.** *doktór medycyny, lekarz, medyk:* Nie wdawaj ś. w doktorów. Doktora o zabój nie pozywają. Prz.

Czas najlepszy D. Prz. Żart.: D. pończoszka, D. papierowy (=*D. nieumiejętny*). Żart.: D. obojga naturalności. Wilk. (= *czyszczący żołądek dołem i górą*). Zdr. **Doktorek, Doktoreczek**. Zgr. **Doktorzysko**. <Łć. doctor=nauczyciel>

[**Doktórka, i,** lm. **i**] p. **Doktorka**.

Doktryna, y, lm. **y** fil. **1.** *teorja, nauka konsekwentnie z pewnych zasad wysnuta; ogół systematycznie powiązanych poglądów pewnego kierunku a. szkoły filozoficznej:* D. materjalistyczna, spirytualistyczna. Radykalne doktryny nie sprzyjają rośnięciu w siły. Krasz. **2.** *błędna, zbijana teorja a. nauka.* <Łć. doctrina>

Doktrynalny przym. od **Doktryna**: W imię walki o byt w zrozumieniu doktrynalnym. Kasz.

Doktryner, a, lm. **rzy** (częś. potępiająco) fil. *twórca, wyznawca doktryny; gorliwy, zagorzały zwolennik a. krzewiciel doktryny.* <Fr. doctrinaire>

Doktrynerja, i, lm. **e** p. **Doktrynerstwo**.

Doktrynerka, i, lm. **i** forma ż. od **Doktryner**.

Doktrynerski przym. od **Doktryner**: Pogląd, umysł D. Stanowisko doktrynerskie.

Doktrynerstwo, a, blm. fil. **1.** a. ×**Doktrynerzym,** posp. **Doktrynerja** *uporczywe trzymanie ś. doktryny; obstawanie przy doktrynie; zaślepienie, zatwardziałość w doktrynie; rozważanie wszystkiego ze stanowiska doktryny:* Wobec wynikającej szkody byłoby to pedanterją i doktrynerstwem pożałowania godnym. **2.** *gorliwe krzewienie, rozpowszechnianie doktryny.*

×**Doktryneryzm, u,** blm. p. **Doktrynerstwo**.

Dokuczać, a, ał p. **Dokuczyć**. <Do+KUK>

Dokuczanie, a, blm., czynność cz. **Dokuczać**.

Dokuczenie, a, blm., czynność cz. **Dokuczyć**.

×**Dokuczka, i,** lm. **i** p. **Dokuka**: Dokuczkami natarczywemi od djabła strącony. Birk.

Dokuczliwie przys. od **Dokuczliwy**.

Dokuczliwość, i, lm. **i** rz. od **Dokuczliwy**.

Dokuczliwy, †**Dokuczny,** [**Dokuczny**] *lubiący dokuczać, dokuczający; dotkliwy, dojmujący, przykry, nieznośny:* Człowiek D. Ból D.

Dokucznica, y, lm. **e** forma ż. od **Dokucznik**: Służyłam u różnych pań, a takiej dokucznicy nie miałam. Wilcz.

†**Dokucznie** przys. od **Dokuczny**.

Dokucznik, a, lm. **cy,** ×**Dokuka** *ten, co lubi dokuczać, nieznośnik:* Tego dokucznika sami czarci ś. boją. Nar.

†**Dokuczność, i,** blm. rz. od **Dokuczny**.

†**Dokuczny,** [**Dokuczny**] p. **Dokuczliwy**: Nader dokuczna musi być całe wojsko próżnujące chować. Baz.

Dokuczyć, y, ył, [**Dokurczyć**], nied. **Dokuczać,** [**Dokurczać**], †**Dokurczać** komu = *sprawić przykrość, ból, dopiec, dojeść, dać ś. we znaki, dojąć, dogryźć, dociąć:* Ból, bieda dokucza. Ręka mi jeszcze cokolwiek dokucza. Gdy mu Twardowski dokucza, od drzwi, od okien odpycha. Mick. Co bardziej dokuczy, to rychlej nauczy. Prz. Nikt tak ś. nie dopyta, nie dotrze, o odpowiedź nie dokuczy. Krasz. (=*nie naprzykrzy ś.*). <Do+KUK>

Dokuć, uje, uł, ×**Dokować,** nied. **Dokuwać** *dokończyć kucia; skuć, pokuć do pewnego kresu:* Czego kowal nie dokuje, to już rzeźnik dożyłuje. Pol. **D. ś.** *kując, dorobić ś. czego, osiągnąć co:* Niczego D. ś. nie mogą, ty jednak dokujesz ś. czegoś. Jeż. <Do+KU>

×**Dokuka, i,** lm. **i** **1.** a. [**Dokuta**] = a) *dokuczanie, nacieranie, naleganie:* Danjel był posilony, kiedy go D. głodu nękała. Próżne były nasze wrzaski i do króla bezpotrzebne dokuki (= *skargi natrętne*). † Działać, czynić dokukę. b) *przykrość, udręczenie, męka:* Nie pierwszyzna mi ś. kochać, a nigdy z tym, jak teraz, nie miałem dokuki. Krasz. **2.** p. **Dokucznik**: Widzisz go, stara D., pokoju mi nie daje. Krasz. Zdr. ×**Dokuczka**. <Do+KUK>

[**Dokumątnie**] p. **Dokumentnie**: I tak też D. było.

Dokumencik, u, lm. **i** p. **Dokument**.

Dokument, u, lm. **y** **1.** *wszelki przedmiot, stwierdzający prawdziwość czegoś; pismo stwierdzające coś, skrypt, dowód:* Opierać ś. na dokumentach. Składać w toku sprawy nowe dokumenty. **2.** ×*dowód czynny:* Już w najpierwszej młodości Bogu i światu dał wiadome dokumenty gorliwej ku ojczyźnie miłości. Szaj. **3.** ×*zapewnienie, wyznanie:* Powiedz mi panna szczerym dokumentem, czy ja jej jestem miłym konkurentem. Zdr. **Dokumencik**. <Łć. documentum>

[**Dokument**] przys. *z pewnością; dokładnie:* Ja panu D. powiadam. Ja to widziałem D.

Dokumentalnie przys. od **Dokumentalny,** ×**Dokumentarnie,** *dokumentowo, dowodnie.*

Dokumentalny p. **Dokumentny**.

×**Dokumentarnie** p. **Dokumentalnie**.

Dokumentnie przys. od **Dokumentny**; [**Dokumątnie**]: Wiem to D. Wyłożyć co D.

Dokumentny, Dokumentalny **1.** *dowodny, niewątpliwy, prawdziwy, istotny, pewny.* **2.** [D.] p. **Dokumentowy**. **3.** *porządnie wyłożony, wyrazisty, dokładny, nie pozostawiający wątpliwości, przystępny, przekonywający, gruntowny:* Dokumentne wyłuszczenie rzeczy.

Dokumentować, uje, ował **1.** ×*dowodzić, udowadniać, wywodzić, stwierdzać na zasadzie dokumentów.* **2.** *stwierdzać, konstatować:* Czerpie siłę poza sferą chłodnego rozpatrywania i dokumentowania właściwości danego przedmiotu. Gers. Umysł i uczucie człowieka nietylko przy pomocy oka obserwuje, rozpatruje i D. jest w stanie, ale jednocześnie odczuwa. Gers. **D. ś.** *zaznaczać ś., stwierdzać ś., manifestować ś.:* Temi wysokiemi zaletami dokumentuje ś. przynależność tego dzieła do ogólnego międzynarodowego ruchu umysłowego. Ant. <Now. z Łć. documentum=dowód>

Dokumentowanie, a, blm., czynność cz. **Dokumentować**.

Dokumentowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dokumentować ś.**

Dokumentowicz, a, lm. **e** *pieniacz, siedzący nad dokumentami.*

Dokumentowo przys. od **Dokumentowy**: Zamachy, o których jedynie tylko D. i autentycznie stwierdzonej stronie mówiliśmy... Jaroch.

Dokumentowy, [**Dokumentny**] przym. od **Dokument**: Mamy dokumentowe świadectwa, że... Szaj.

×**Dokupczyć, y, ył** *dokończyć kupczenia.* <Do+Kupić>

[**Dokupiać, a, ał**] p. **Dokupić**.

Dokupić, i, ił, nied. **Dokupować,** ×**Dokupowywać, Dokupywać,** [**Dokupiać**] **1.** *do kupionego już kupić jeszcze więcej, przykupić:* Do włości po ojcu spadłych wiele jeszcze dokupił. Oss. **2.** ×*dokończyć kupna, dobić targu:* Wielką ceną

dokupiony klejnot. **3.** karc.: D. kartę = *przykupić, wymienić jedną ze swych kart na inną, wziętą z kupki kart, pozostałych po rozdaniu kart.* **D. ś. l.** czego = *dojść, dobić ś. czego drogą kupna, zdobyć sobie co za pieniądze*: Najprędzej D. ś. wszystkiego u Żyda. Świt. U Gietów Domicjan dokupował ś. pokoju, a przecie go mieć nie mógł. Biel. M. Ani ś. D.!, ciężko ś. D. = *żądają bardzo drogo.* **2.** karc. *przyłączyć ś. do grających przez złożenie wkupnego.* <Do+Kupić>

Dokupienie, a, blm., czynność cz. **Dokupić.**

Dokupienie się, a ś., blm., czynność cz. **Dokupić ś.**

Dokupna, ej, lm. **e** karc. *karty dobrane przez gracza,* in. kupna, przykup, przykupna, talon.

† **Dokupno, a,** lm. **a** *zapłata*: Florenczykowie Roblota wielkiej sumy dokupnem na ratunek wezwali. Błaż.

† **Dokupny** *którego ś. można dokupić; przekupny, sprzedajny, kupiony*: Duma wysoka a dokupna.

Dokupować, uje, ował i D. ś. p. **Dokupić.**

Dokupowanie, a, blm., czynność cz. **Dokupować.**

×**Dokupowywać, uje, ywał** częstot. p. **Dokupić**: Trzeba było tedy kopijnikom konie D. Krasz.

×**Dokupowywanie, a,** blm., czynność cz. **Dokupowywać.**

Dokupywać, uje, ywał i D. ś. p. **Dokupić.**

Dokupywanie, a, blm., czynność cz. **Dokupywać.**

† **Dokurczać, a, ał l.** p. **Dokurczyć. 2.** i [D.] p. **Dokuczyć.**

† **Dokurczanie, a,** blm., czynność cz. **Dokurczać.**

† **Dokurczenie, a,** blm., czynność cz. **Dokurczyć.**

† **Dokurczyć, y, ył,** nied. † **Dokurczać l.** *ścisnąć, przygnieść do ostatka*: Oblężeńców nędza dokurczyła. Stryjk. **2.** i [D.] p. **Dokuczyć**: Oblężenie Grodna nie mniej wojsku Jagiełłowemu, jako i oblężonym dokurczyło. Stryjk. Por. **Doskubić.** <Do + KURCZ; w 2 znaczeniu sld.>

Dokurować, uje, ował *kurowania dokończyć, doleczyć.* L.

Dokurowanie, a, blm., czynność cz. **Dokurować.**

Dokurzać, a, ał p. **Dokurzyć.**

Dokurzanie, a, blm., czynność cz. **Dokurzać.**

Dokurzenie, a, blm., czynność cz. **Dokurzyć.**

Dokurzyć, y, ył, nied. **Dokurzać l.** *dopalić*: D. lulki. **2.** ×komu = *dojąć, dokuczyć mu dymem; przen. dojąć, dokuczyć, dopiec, dogrzać, dać ś. we znaki*: Wołoszyn na Bukowinie Polakom dokurzył. Stryjk. <Do+KUR>

[**Dokut, a,** lm. **ci** a. **ty**] *człowiek dokuczliwy.* Por. **Dokuka.** <Do+KU>

[**Dokuta, y,** lm. **y**] p. **Dokuka.**

Dokuwać, a, ał p. **Dokuć.**

Dokuwanie, a, blm., czynność cz. **Dokuwać.**

Dokwasić, i, ił, nied. **Dokwaszać l.** *doprowadzić kiśnienie do pewnego stopnia, dokisić*: Przen.: Będzie musiał w pokutniczej żałobie D. resztek swojego życia. Kaczk. **2.** [D.] *docierpieć, przekawęczyć*: Ino tu D., a tam bedzie dobrze. <Do+KWAS>

Dokwaszać, a, ał p. **Dokwasić.**

Dokwaszanie, a, blm., czynność cz. **Dokwaszać.**

Dokwaszenie, a, blm., czynność cz. **Dokwasić.**

Dokwaśnieć, eje, ał p. **Dokisnąć.**

Dokwitać, a, ał p. **Dokwitnąć.**

Dokwitanie, a, blm., czynność cz. **Dokwitać.**

Dokwitnąć, nie, nął, nied. **Dokwitać,** † **Dokwitywać** *dokończyć kwitnąć.* Przen.: Panna dokwita = *przechodzi jej młodość.* <Do+KWIT>

Dokwitnienie, a, blm., **Dokwitnięcie** czynność cz. **Dokwitnąć.**

Dokwitnięcie, a, blm. p. **Dokwitnienie.**

† **Dokwitywać, uje, ywał** p. **Dokwitnąć.**

† **Dokwitywanie, a,** blm., czynność cz. **Dokwitywać**: Lata drugiego na dokwitywaniu zboża zjeżdża ś. żołnierz. Błaż.

1. Dola, i, lm. **e l. a.** [**Dóla**] *udział, przeznaczenie, los, stan, położenie*: Taka to już moja D.! Narzekać na swą dolę. Pomyślna, szczęśliwa, nieszczęśliwa D. Czarna D. Nie opuszczaj mnie w tej opłakanej doli. Od złej doli głowa boli. Prz. Jak niema woli, to niema i doli. Sienk. Ty przemieniasz ziemską dolę w żywot ducha na księżycu. Słow. Choćbym pierzchnął na kraj świata, moja D. za mną lata. Kor. **2.** *pomyślność, szczęście, fortuna*: D. czy z nami niedola, bądź jego wola. Kniaź. **3.** karc. = a) *szóstka winna w grze, zwanej drużbartem.* Goł. b) *ósemka winna w grze, zwanej chapanką.* Goł. **4.** lek. = a) *samopoczucie chorego.* b) ×D. bezgorączkowa = *ustanie gorączki.* Zdr. [**Doleczka, Doliczka**]. <DOL>

2. Dola, i, lm. **e** *waga Ros.* = $^1/_3$ *łuta.* <Ros. dolja>

3. Dola, i, lm. **e** *rodzaj ułożenia włosów* (?): Rzadkie kosmyki, wysuwające ś. za uszami, przystrzyżone w tak zwaną dolę. Zap. <?>

Dolać, eje, ał, nied. **Dolewać l.** *lejąc, dopełnić; przylać*: D. do pełna. Dzbany te nie mają być dolewane wierzchu. Trzyc. [Kacmarka nie doliwała wódki] = *nie nalewała do miary.* Przen.: Prostej kobiecie serce rozumu dolewało. Krasz. (= *dodawało*). Przen.: D. oliwy do ognia = *więcej rozjątrzyć.* † Bąka dolewać = *podniecać dumę, wyniosłość.* **2.** *wlać w siebie jeszcze więcej (trunku)*: Dajesz im pić, a już już dolewać nie mogą. Opal. ×D. w pałkę = *zalać sobie pałkę, upić ś.* **3.** [D.] (o deszczu) *zlać, zmoczyć, przemoczyć*: Dolało mnie do cna. **D. ś. l.** ×*laniem dojść czego, osiągnąć co*: Omdlała księżna i nierychło ś. jej dotarto, dolano. Górn. **2.** [D. ś.] *upić ś.* <Do+LE>

Dolakierować, uje, ował *dokończyć lakierowania.*

Dolakierowanie, a, blm., czynność cz. **Dolakierować.** <Do+Lakier>

Dolanie, a, blm., czynność cz. **Dolać.**

Dolar, a, lm. **y** *pieniądz północno - amerykański wartości półtora rubla.* <Ang. dollar>

Dolatać, a, ał p. **Dolecieć.** <Do+LOT>

Dolatanie, a, blm., czynność cz. **Dolatać.**

[**Dolatek, tka,** lm. **tki**] *podlotek.*

Dolatywać, uje, ywał p. **Dolecieć.**

Dolatywanie, a, blm., czynność cz. **Dolatywać.**

† **Doląc, dolęże, doległ** p. **Dolec**: Nic innego nie boli, jedno też to same żyły... przeto przez bólu ciała wszystkiego być to więc nie może, gdy ich co dolęże. Ocz. Ale jego grzanie (rozgrzanie od wina) wątroby i głowy i żył, bardzo z ukrzywdzeniem zdrowia dolęże. Op. Wiek starością dolęże. Kochan. <Do+LEG>

Dolcjana, y, blm. *jeden z głosów manualnych organu.* <Śr. Łć. dulciana>

† **Dole, a,** lm. **a** *dolina.* <DOŁ>

Dolec, dolegnie, doległ, ×**Dolegnąć,** † **Doląc,** częś. nied. **Dolegać,** † **Dolęgać** komu a. ×kogo = *zaboleć, dokuczyć, przycisnąć, ucisnąć, sprawić przykrość:* Dzień-li na niebie świecił, noc-li wstała, Twoja mię ciężka ręka dolegała. Kochan. Ten podatek jednako wszystkie (= *wszystkich*) doległ. Vol. Milczenie to dolegało widać księciu. Krasz. <Do+LEG>

Dolecieć, i, ał, nied. **Dolatać, Dolatywać 1.** *dotrzeć na skrzydłach do pewnego kresu, dofrunąć:* Słońca nigdy nie doleci sowa. Rej. Złoty orzeł wszędzie doleci. Prz. **2.** *dobiec, zalecieć aż dokąd; [przybiec]:* Gdzie nie dobiegę, pieśń moja doleci. Mick. **3.** ×kogo = *doścignąć, dogonić, dognać, dopaść:* Sokół, kuropatwy doleciawszy, porwał ją. L. Przen.: Szpada moja już serca jego dolatywała. L. (= *dosięgała, dostawała*). **4.** *zalecieć, dojść:* Doleciał mię zły zapach. Oss. Nietylko to mego dolatuje ucha. Min. Dolatywały tymczasem różne wieści biskupa. Nar. Niech też wżdy, aby choć czwarta (szklenica) mnie od was doleci. Dzw. (= *dostanie mi ś.*). **5.** *zlatując, paść u kresu:* Jeszcze nie dolecieli do dna jamy, wszystkie kości ich lwi połamali. Bud. † Ledwie doleciał ziemie, w sztuki ś. rozleciał. Błaż. <Do+LOT>

Doleczać, a, ał p. **Doleczyć.**

Doleczanie, a, blm. lek. (apotherapia) *usuwanie śladów pozostałych po przebytej chorobie, leczenie następowe, następnicze.*

Doleczenie, a, blm., czynność cz. **Doleczyć.**

[**Doleczka, i,** lm. **i**] p. **Dola:** Ot doleczkę Bóg dał mnie! Ost.

Doleczyć, y, ył, nied. **Doleczać** lek. *wyleczyć kogo zupełnie, uzdrowić, dogoić, dokurować, dokończyć leczyć:* Doktór zaczął go leczyć; ale on ś. sam doleczył. Oss. **D. ś. 1.** kogo, czego = *lecząc usilnie, doprowadzić do zdrowia:* Leczył go zawsze i nie mógł ś. go doleczyć. Oss. **2.** czego = *lecząc, dojść do czego:* D. ś. majątku, sławy. <Do+LEK>

Dolegać, a, ał 1. p. **Doleżeć. 2.** p. **Dolec.**

Doleganie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dolegać. 2.** ×p. **Dolegliwość:** Widziałem jej umartwień skrytych D. L.

Dolegliwie przys. od **Dolegliwy;** [**Dolęgliwie**].

Dolegliwość, i, lm. **i, Doległość,** ×**Dolęgłość,** ×**Doleganie,** [**Dolęgliwość**] *ból, ucisk, przykrość, strapienie, cierpienie, zmartwienie, udręczenie:* Znosić cierpliwie dolegliwości. <Do+LEG>

Dolegliwy 1. a. [**Dolęgliwy**] *sprawiający cierpienie, dotkliwy, dokuczliwy, przykry, bolesny, bolący:* Dolegliwe teraz czasy. Troc. (= *ciężkie*). **2.** ×a. ×**Doległy** *cierpiący, bolący, bolesny, zbolały, chory:* Posmaruj tym olejkiem dolegliwe miejsce. Troc. **3.** ×a. ×**Doleżny** *szczelnie przystający.*

Doległość, i, lm. **i** p. **Dolegliwość:** Tymię chciej wspomóc w mojej doległości, Boże litości. Kochan. Każdy tam w duszy D. miał własną. Remb.

×**Doległy** p. **Dolegliwy.**

×**Dolegnąć, nie, nął** p. **Dolec.**

Dolepić, i, ił p. **Dokleić.** Przen.: *przyczepić niezgrabnie:* Paprocki i Niesiecki dolepili tej rodzinie kilku bajecznych protoplastów. Rol.

Dolepienie, a, blm., czynność cz. **Dolepić.** <Do+LEP>

Dolermeser, a, lm. **y,** gm. **Dulermeser** ręk. *nóż formy prostokąta z rączką od tyłu do dolerowania skór.* <Nm. Doliermesser>

Dolerować, uje, ował, gm. **Dulerować** skórę, ręk. *zrzynać w grubości dolermeserem.* <Nm. dolieren, z Fr. doler>

Doleryt, u, lm. **y** min. **1.** *skała krystaliczna, wulkaniczna, złożona z labradoru, augitu i magnetytu, mająca czasem złożenie migdałowe i nazywana wtedy* m i g d a ł o w c e m d o l e r y t o w y m. **2.** D. anortytowy = **Cieszynit.**

Dolerytowy min. przym. od **Doleryt: Migdałowiec** D. p. **Doleryt.**

Doletni *który doszedł do lat, dojrzały, dorosły; niezbyt młody:* Panna doletnia. Płot D. = *płot żywy, który już dorósł do należytej wysokości.* <Do+LAT>

Dolewacz, a, lm. **e** *ten, co dolewa.* <Do+LE>

Dolewaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Dolewacz.**

Dolewać, a, ał p. **Dolać.**

Dolewanie, a, blm., czynność cz. **Dolewać.**

Dolewek, wku, lm. **wki** p. **Dolewka.**

Dolewina, y, lm. **y** *żelazo dolewane do gęsi w hucie.*

Dolewka, i, lm. **i 1. a. Dolewek** *to, co ś. dolewa do miary a. nad miarę, przylewka:* Dolewki na pełno nie będę rachował. Przen.: Krystyna Korzeniowska sprzedaje Śmiłę, gdyż ma wielkie dolewki od sąsiad i kozaków. Dub. M. **2.** [D.] *mleko rozcieńczone wodą.* **3.** piek.: D. do ciasta = *rozcieńczenie podmłody odpowiednią ilością płynu.* **4.** piw. *piwo przeznaczone do dolania fas.* <Do+LE>

Doleźć, lezie, lazł, nied. **Dołazić 1.** *laząc, dojść, dowlec ś., dogramolić ś.:* Pies obżarty ledwo dolezie do barłogu. Rej. † Drzewa D. = *doleźć do drzewa.* Wer. **2.** [D.] *przyjść, wrócić.* <Do+LAZ>

×**Doleżały** *który, leżąc, dojrzał, dojrzały:* Owoc D. L.

Doleżeć, y, ał, nied. † **Dolegać 1.** *przetrwać w stanie leżącym do pewnego czasu:* Podobno tak o głodzie doleżemy do dnia. Rej. *Uleżeć:* Nic na swoim miejscu przed nim nie doleży. Godziny nie doleżałem. **2.** † nied. *wylegać ś., wylegiwać ś.:* Kto chce żyć z swojej pracy, dolegać nie trzeba. Pot. **3.** † nied. do czego = *przylegać, dotykać, przytykać, przystawać, dochodzić do czego, stykać ś., graniczyć z czym:* Grunta moje do twoich dolegają. Troc. **4.** † nied. przen.: *dotyczeć, stosować ś., ściągać ś. do czego:* Artykuły ziem mazowieckich dolegają. **5.** ×nied. bud. *szczelnie przystawać.* **6.** Dolegać, myśl. *przypadać do ziemi:* Gdy kuropatwy dolegają, można je podejść. **D. ś.,** nied. † **Dolegać ś. 1.** *leżąc, dojść do swego czasu, dojrzeć, wystać ś.:* Gruszki to bardzo smakowite, kiedy ś. doleżą. Troc. ×Jeszcze ś. to wino nie doleżało. Troc. Trzeba dwa gnojniki mieć, abyś gnój stary wywoził na rolą, nim ś. on nowy doleży. Trzyc. **2.** *leżąc, doczekać ś. czego:* Sławy dobrej rycerz ś. doma nie doleży. Biel. M. P. **Dolec.** <Do+LEG>

Doleżenie, a, blm., czynność cz. **Doleżeć.**

Doleżenie się, a ś., blm., czynność cz. **Doleżeć ś.**

×**Doleżnie** przys. od **Doleżny.**

×**Doleżny** p. **Dolegliwy.**

† **Dolęgać, a, ał** p. **Dolec.**

[**Dolęgliwie**] p. **Dolegliwie.**

[Dolęgliwość, i, lm. I] p. Dolegliwość.
[Dolęgliwy] p. Dolegliwy.
×Dolęgłość, i, lm. i p. Dolegliwość.
Dolicytować, uje, owal *podbijając cenę przy licytacji, dojść do pewnej sumy:* D. do 150 rub. Czy naprawdę stary Szlangbaum kupi dom Łęckich i czy dolicytuje go do 90000? Prus.
Dolicytowanie, a, blm., czynność cz. **Dolicytować.** <Do+Licytowanie>
Doliczać, a, ał i D. ś. p. **Doliczyć.**
Doliczanie, a, blm., czynność cz. **Doliczać.**
Doliczenie, a 1. blm., czynność cz. **Doliczyć. 2.** † lm. **a** *dowód, przykład.*
[**Doliczka, i,** blm.] p. **Dola.**
† **Dolicznik, a,** lm. **i** mat. *liczba mniejsza, dopełniająca większą do jakiejś oznaczonej trzeciej.* Troc.
Doliczyć, y, ył, nied. **Doliczać 1.** *dodać do obliczonego:* D. procent. **2.** *licząc, dojść do pewnej liczby:* Doliczyłem do stu i przestałem dalej liczyć. Nie domierzą, nie doważą, nie doliczą. Karnk. (= *oszukają w rachunku).* **3.** † *dowieść, udowodnić, przekonać.* **D. ś.** *dojść ładu, licząc; licząc, doszukać ś., dorachować ś.:* Bogacz prawdziwego szczęścia **D. ś.** nie mógł. L. (= *znaleźć).* <Do+LIK>
[**Dolić, i, ił**] *mówić od rzeczy, pleść, paplać, prawić bez sensu.* <?>
[**Dolić się, i ś., ił ś.**] *szczęścić ś., dobrze chować ś.:* Jakoś mi sie kare konie nie chco D. <DOL>
Dolik, a, lm. **i, Dolika, Zwiłupa, Fasola drzewna a. afrykańska, Groszek, Groszeczek** bot. (dolichos) *roś. z rodziny motylkowatych.* <Sztucznie z Gr. dolichós = długotrwały>
† **Dolik, u,** lm. **i** *dowód.* <Do+LIK>
Dolika, i, lm. **i** bot. p. **Dolik.**
Dolina, y, lm. **y 1.** a. [**Dolna, Doliniec**], † **Dole,** † **Dolizna** *nizina, padół:* Głęboka D. Ja pójdę górą, a ty doliną. Pśń. D. Jozafata. † Na dolinę = *na dół, niżej:* Kogo z góry na dolinę przesadzą. Kłok. (= *zdegradują).* **2.** † i [D.] *dół, dołek, wklęsłość, zagłębienie:* Gdzie mu kość z stawu wyskoczyła, tam dolinę znaczną uczyniła. Paszk. **3.** † rzeki = *koryto, łożysko:* Nową niech idzie doliną Dunaj. Bardz. **4.** [Doliny] = *łąki.* **5.** [Czarna D.] = *ostępy drzew liściastych, które dokoła otacza sosna.* **6.** zł. *kieszeń.* Zdr. Dolinka. <DOŁ>
Doliniarz, a, lm. **e** zł. *złodziej kieszonkowy.*
[**Doliniec, ńca,** lm. **ńce**] p. **Dolina:** Ty pódzies górom, a já dolińcem, ty bydzies paniom, a já młodzińcem.
Dolinka, i, lm. **i** p. **Dolina.**
Doliński przym. od **Dolina:** Chłopi dolińscy. Prus. <DOŁ>
Dolisko, a, lm. **a m. a. ni.** p. **Dół.**
Dolistość, i, lm. **i** rz. od **Dolisty;** *dół, dolina.*
Dolisty 1. *pełen dołów, dołkowaty.* **2.** ×*pełen dolin.*
Dolizać, że, zał, nied. **Dolizywać** *polizać a. wylizać do końca a. do pewnego kresu.* **D. ś.** czego = *liżąc, dojść czego.* <Do+LIZ>
Dolizanie, a, blm., czynność cz. **Dolizać.**
Dolizanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dolizać ś.**
† **Dolizna, y,** lm. **y** p. **Dolina:** D. niemal około wszystkiej góry szła. Warg.
[**Dolizno**] (właściwie Doléżno) przys. *można leżeć:* Choć nie doizno (dojésno), ale D. Prz. (= *choć głodno, ale można ś. wyleżeć).* <Do+LEG>
Dolizywać, uje, ywał p. **Dolizać.**
Dolizywanie, a, blm., czynność cz. **Dolizywać.**
Dolkan, a, lm. **y** org. *jeden z głosów organu, wydawanych przez piszczałki śpiczaste.* < Nm. Dolkan, z Łć. dulcis, Włos. dolce = słodki>
Dolman, u, lm. **y,** ×**Dołman,** ×**Dołoman,** ×**Dołaman,** ×**Dałoman,** † **Dołoma 1.** *krótki płaszczyk huzarski.* **2.** *rodzaj płaszczyka damskiego.* Zdr. **Dolmanik.** <Tur. dolama(n)>
Dolmanik, u, lm. **i** p. **Dolman.**
Dolmen, u, lm. **y** *dawny pomnik a. grobowiec z kilku kamieni we Francji północnej i w Anglji.* <Z Clt. tolmen dosł. = stół kamienny>
[**Dolna, y,** lm. **y**] p. **Dolina.**
[**Dolnica, y,** lm. **e**] *długi wąwóz.*
×**Dolnie** przys. od **Dolny,** *uniżenie, pokornie:* Im ci co wolniej, tym ś. staw dolniej. Prz.
Dolny, [**Dólni**] **1.** przym. od **Dół:** Dolna woda zawsze mętna. Troc. **2.** *spodni, niższy:* Warga, szczęka dolna. † Wieża dolna (= *kara kryminalna).* **3.** *bliżej ujścia rzeki a. bliżej morza leżący:* Egipt D. Austrja dolna. Nizowcy a. Nizaki, nazwisko kozaków u dolnego Dniepru mieszkających. Wor. Dolnopolski = *północnopolski.* † Niemiec D. **4.** *płaski, nizki, nie górzysty:* Śląsk górny i D. **5.** ×przen. *nizki, uniżony, pokorny.* **6.** ×przen. *poziomy, podły, nizki:* Dostatki zuchwałość w dolnym rodzą sercu. Troc. **7.** † *ziemski, doczesny:* Porzuć dolne rzeczy, a o niebieskie ś. postaraj. Troc. **8.** bot.: Kwiat D. = *mający działki, płatki i pręciki przytwierdzone niżej od słupków.* Rost. Słupek D. = *mający zalążnię zrosłą z dnem kwiatowym.* Rost. **9.** muz. *nizki, gruby:* Ton D. **10.** myśl.: Wiatr D. p. **Wiatr.** <DÓŁ>
Dolomit, u, lm. **y,** ×**Burospat,** s p a t b u r y a. g o r z k i a. b r u n a t n y min. *mieszanina jednopostaciowa węglanu wapnia z węglanem magnezu, a. jeszcze i z węglanem tlenku żelaza i nazywająca ś. wtedy spatem brunatnym; znajduje ś. w kryształach heksagonalnych i agregatach krystalicznych, a także sam przez ś. tworzy skały ziarniste tej samej co on nazwy.* <Od nazwiska uczonego Fr. Dolomieu, † 1801>
Dolomityczny przym. od **Dolomit:** Skała dolomityczna.
×**Dolot, u,** lm. **y** *dolecenie, dopadnięcie gdzieś lotem:* Już była ptaszyna na dolocie do gniazda, kiedy ją śmiercionoszy bełt zabił. Oss. <Do+LOT>
×**Dolotny** *szybki, dopadkowy, doryweczy.* L.
[**Dolski**] *z dolin pochodzący:* Człowiek D.
Dolutować, uje, ował, nied. **Dolutowywać 1.** *dokończyć lutowania.* **2.** *dodać, przyprawić, lutując; przylutować do czego.* <Do+Lutować>
Dolutowanie, a, blm., czynność cz. **Dolutować.**
Dolutowywać, uje, ywał p. **Dolutować.**
Dolutowywanie, a, blm., czynność cz. **Dolutowywać.**
! **Dolutrować, uje, ował** *doczyścić:* D. szkło. <Do+Nm. läutern>
! **Dolutrowanie, a,** blm., czynność cz. **Dolutrować.**
Dołacić, i, ił *dobić, dodać łat; dokończyć łacić.* <Do+Łata>
Dołać, a, ał 1. [D.] *walczyć:* Lepiej w domu pługiem orać, niż na wojnie szablą D. **2.** † czemu = *podoływać:* Nie dołającego kłopotom konsula. Falib. <DOŁ>
Doładować, uje, ował, nied. **Doładowywać** *dokończyć ładowania; ładując, dodać; dodać do ładunku:* D. statek. <Do+Ładować>

Doładowanie, a, blm., czynność cz. **Doładować.**

Doładowywać, uje, ywał p. **Doładować**: Dwór królewski doładowywał wozy szybko. Krasz.

Doładowywanie, a, blm., czynność cz. **Doładowywać.**

Dołajać, je, jał *dokończyć łajania; łając, dodać; łając, dokuczyć komu.* <Do+ŁAJ>

Dołajanie, a, blm., czynność cz. **Dołajać.**

Dołamać, mie, mał, ×**Dołomić**, nied. **Dołamywać** I. *dokończyć łamania, złamać do reszty:* Nadłomionej nie dołamał trzciny. Groch. 2. † komu=*dopiec, dogryźć do żywego, dać ś. we znaki:* Lizymach, skoczywszy, płaszcz mu (lwu) na łeb wrzucił, chociaj mu lew dołamał, przedsię ji udusił. Rej. **D. ś.** *złamać ś. do reszty:* Taki to był olbrzym, choć rozpękły sam, a teraz dołamał ś. i runął w przepaść. Krasiń. <Do+ŁOM>

×**Dołaman**, u, lm. y p. **Dolman.**

Dołamanie, a, blm., czynność cz. **Dołamać.**

Dołamywać, uje, ywał p. **Dołamać.**

Dołamywanie, a, blm., czynność cz. **Dołamywać.**

[**Dołapić, i, ił**] *złapać, porwać.*

Dołatać, a, ał *dokończyć łatania; łatając, dodać.*

Dołatanie, a, blm., czynność cz. **Dołatać.**

Doławiać, a, ał p. **Dołowić. D. ś.** I. p. **Dołowić.** 2. myśl. (o psie gończym) *gonić śladem innych psów:* Wszystkie razem ogary rozpierzchnioną zgrają doławiają ś., wrzeszczą, wpadły na trop, grają, ujadają. Mick. 3. [D. ś.] (o człowieku) *domyślać ś. nietrafnie, węszyć:* Doławiał ś., ale nie zgadł. <Do+ŁOW>

Doławianie, a, blm., czynność cz. **Doławiać.**

Doławianie się, a ś., blm., czynność cz. **Doławiać ś.**

Dołazić, i, ił p. **Dojść.** <Do+LAZ>

Dołażenie, a, blm., czynność cz. **Dołazić.**

Dołączać, a, ał p. **Dołączyć.** <Do+ŁĘK>

Dołączanie, a, blm., czynność cz. **Dołączać.**

Dołączenie, a, blm., czynność cz. **Dołączyć.**

Dołączyć, y, ył, nied. **Dołączać** *dodać dla złączenia w jedno, załączyć:* D. dowody do prośby.

[**Dołbacz**, a, lm. e, **Dowbacz, Dołbak**] *dzięcioł.* <Ukr. dowbácz, dosł.=dłubacz>

[**Dołbak**, a, lm. i] p. **Dołbacz.**

[**Dołbieszka**, i, lm. i] I. *żerdź z osadzoną u dołu kłodeszką a. zgrubiała u dołu w kształcie kłodeczki, służąca do ubijania kapusty w kadziach;* przen. *pałka a. żerdź gruba na końcu.* 2. p. **Dołbnia.** <Ukr. dowbèszka>

[**Dołbnia, I**, lm. e, **Dowbnia, Dobnia**] *narzędzie do ubijania (ziemi a. kapusty kwaszonej, obijania pszenicy z łuski, wbijania kołków i t. d.).* Zdr. [**Dołbieszka**]. <Ukr. dowbnia, Brs. daŭbnià>

Dołczyna, y, lm. y m. a. ż. *lichy dołek.*

Dołeczek, czka, lm. **czki** p. **Dół.** <DOŁ>

Dołeczkowaty *mający dołeczki:* Bulwy ziemniaków mają postać dołeczkowatych gałek. Rost.

Dołek, łka, lm. **łki I.** p. **Dół:** D. w brodzie, na twarzy. ×D. oczny (= *oczodół*). Dołki po ospie=*blizny, dzioby.* Kto pod kim dołki kopie, sam w nie wpada. Prz. Kopać pod kim dołki. Prz. 2. w lm. *rodzaj gry w piłkę.* 3. prow. *legumina, rodzaj maldrzyków.* 4. [D.] *piwniczka, sklepionko w ziemi na przechów ziemniaków.* 5. anat.: Dołki (cryptae) *gruczoły pierwiastkowe,* k a l e t k i, m i e s z k i, z a s k l e p k i. † Dłoni D. p. **Dłoń.** D. nadobojczykowy (fossa supraclavicularis). D. podkolanowy, p o d k o l a n i e (fossa popliptea). Dołki podlicowe, śmiechowe, w d z i ę k i l i c o w e (gelasini). D. pod pachą p. **Pacha.** D. podsercowy, serca, sercowy, n a d o ł e k s e r c a, ×ł y ż k a (scrobiculus cordis): Gniecie mnie w dołku. D. siodłowy w czaszce p. **Siodło.** ×D. skrętu na kości udowej (fossa trochanterica). D. widełkowy a. szyjowy (jugulum)=*jamka u spodu szyi poniżej krtani,* p o d g a r d l e, p o d g a r d ł e k. D. wielki (acetabulum)=*panewka stawu biodrowego.* 6. leśn.: Dołki pułapkowe=*dołki w kształcie rowków, kopane wokoło części lasu, napadniętej przez gąsienice, dla oddzielenia od lasu zdrowego.* 7. myśl. *rodzaj samołówki na ptaki, w ziemi wykopany.* 8. anat.: D. łzowy=*zagłębienie na powierzchni twarzy poniżej zewnętrznego kąta oka u przeżuwających.* <DOŁ>

[**Dołem** a. **Dołę**] *w dole, na dole.*

[**Dołę**] p. **Dołem**: D. było jego nazwistko napisane.

† **Dołęga, i**, lm. **i** p. **Dołęka.**

† **Dołęka, i**, lm. **i**, † **Dołęga I.** *siła, przemoc, gwałt:* Już to ostatnia zbójców tych D. Chr. 2. *dostatek, obfitość, zapas:* Dołęką czego nam. Kn. 3. Dołęka=*doświadczenie.* 4. *człowiek podoływający czemu, silny.* <? DOŁ, ? Do + ŁĘG, por. Niedołęga>

×**Dołęstwo**, a, blm. p. **Dołężność.**

† **Dołężliwie** przys. od **Dołężliwy.**

† **Dołężliwy** p. **Dołężny.**

×**Dołężnie** przys. od **Dołężny.**

×**Dołężność, i**, blm. rz. od **Dołężny**; ×**Dołęstwo.**

×**Dołężny**, † **Dołężliwy** *zdolny, podoływający, silny, mocny:* Na cóż mi ś. przyda moc z władzą potężną, jeśli serce zhołdować jej nie jest dołężną? Min.

Dołgać, łże, łgał *dokończyć łgać; łżąc, dodać; zełgać do reszty:* Co w drodze nie wyłgał, dołgał przy obiedzie. Moraw. Nietylkom nic nie utaił, alem jeszcze dołgał trochę. Sienk. <Do+ŁG>

Dołganie, a, blm., czynność cz. **Dołgać.**

×**Dołknąć, nie, nął**, nied. **Dołykać** *przełknąć do reszty:* Trochę jeszcze nie dołknąwszy, oczy mu juchą z kaszą zalała, linąwszy. Żebr. <Do+ŁK>

Dołkowacieć, eje, ał *stawać ś. dołkowatym, zapadać ś., wklęsać:* Niżeli krosty schnąć zaczynają, po dobrym zebraniu dołkowacieją. Krup. <DOŁ>

Dołkowato przys. od **Dołkowaty:** Ręką D. złożoną czerpał. Pilch.

Dołkowatość, i I. blm. rz. od **Dołkowaty.** 2. lm. **i** *miejsce dołkowate, wklęsłość:* W czaszce jest D., siodłem tureckim mianowana. Krup.

Dołkowaty I. *pełen dołków, wklęsły, lochowaty.* 2. bot.: Liść D. = *mający dołki po sobie, pomarszczony.* 3. lek.: Mięsak D., in. s i a t k o w a t y (sarcoma alveolare).

×**Dołman, u**, lm. **y** p. **Dolman:** Wdział na siebie D. i mentyk. Jeż.

Dołogłowiec, wca, lm. **wce** p. **Tasiemiec.** <DOŁ+GŁOW>

[**Dołoj**, a, lm. e] *duży pies myśliwski.* <?>

† **Dołoma, y**, lm. **y** p. **Dolman:** Zwierzchnią dołomę, którą miał na zbroi, pokłóto na nim. P. Koch.

×**Dołoman, a,** lm. **y** p. **Dolman:** Długie dołamany aż do kostek. Paszk.

×**Dołomić, i, ił** p. **Dołamać.** <Do+ŁOM>

×**Dołomienie, a,** blm., czynność cz. **Dołomić.**

† **Dołoń, i,** lm. **e** *jakaś suknia:* Od dołoni jedwabnej z podszewką ljońską 2 grosze. Goł.

Dołować, uje, ował I. astr. (o gwieździe) *przechodzić przez południk w najniższym punkcie swej drogi.* **2.** myśl. (o strzelbie) *trafiać niżej celu, strzelać dołem:* Strzelba dołuje. **3.** ogr. *chować jarzyny do dołu, kopcować; przykrywać drzewka i rośliny przed zasadzeniem.* <DOŁ>

Dołowanie, a, blm., czynność cz. **Dołować.**

Dołowaty I. *pełen dołów, dolisty.* **2.** *podobny do dołów.*

Dołowić, i, ił, nied. **Doławiać I.** *dokończyć łowów; doprowadzić łowy do pewnego kresu:* D. do wieczora. **2.** *łowiąc, przyczynić połowu:* Nie mając dosyć ryb, poszedł ich D. L. **D. ś.** czego = *zdobyć sobie co, łowiąc.* P. **Doławiać.** <Do+ŁOW>

Dołowienie, a, blm., czynność cz. **Dołowić.**

[**Dołowizna, y,** lm. **y**] *nizkie miejsce w polu ornym.*

Dołożenie, a, blm., czynność cz. **Dołożyć.** <Do+LEG>

† **Dołożliwie** przys. od **Dołożliwy,** † *dołożnie.*

† **Dołożliwy,** † **Dołożny I.** *dokładny, dostateczny, obszerny, wyczerpujący, porządny, gruntowny, dowodny, szczegółowy, detaliczny:* Wykład D. **2.** *należyty, zupełny, pełny, akuratny, rzetelny, sprawiedliwy:* Miara dołożliwa. **3.** *pilny, usilny:* Praca dołożliwa.

† **Dołożnie** przys. od **Dołożny,** † *dołożliwie.*

Dołożny I. † p. **Dołożliwy. 2.** [D.] *zamożny, majętny.*

×**Dołożony** myśl. *tłusty, pełny:* Polowanie jest w tym czasie na wszystko, co człek zoczy... wszystko oblane (tłuste), dołożone, ogładzone, nowym pierzem i nową skórką porosłe. Pol.

Dołożyć, y, ył, nied. **Dokładać I.** *przyłożyć, przyczynić, dodać, dopełnić:* D. skarbów. Glicz. Dobry to grosz, co kopy dołoży. Prz. Tyś tym jednym dołożył wierzchu dobrodziejstw twoich. Nagur. Dokładać pracy, usilności do czego. D. do czego rubla. Dołożę do tego interesu = *stracę na nim.* **2.** komu = *przyłożyć, dosolić, dojechać mu:* Gdy podstarości kazał ćwiczyć Maćka, wójt mu z serca dokładał, bo miał na niego zawziętość. Oss. **3.** *dodać, dopowiedzieć, dorzucić:* „Powiem jej to, i więcej"—Paweł, uśmiechając ś., dołożył Krasz. **4.** † kogo = *przekonać go, przedstawić, przełożyć mu.* **5.** † Dokładać komu czego = *dowodzić:* Jął go na to namawiać, dokładając mu tego, żeby tym sobie dostać mógł dobrej sławy. **6.** † czego = *potwierdzić co:* Dołożył jej tego przysięgą. Leop. **7.** [D.] *dokazać:* Juzek telo ciekawościom dołozył, com te góry sytkie graniami przeseł. **8.** nied. myśl. = *dojeżdżać, najeżdżać, nacierać, gonić co żywo:* Zranił ś. o kamień, łani dokładając. **D. ś. I.** do czego = *dołożyć swoich pieniędzy, dodać od siebie, wziąć udział w wydatku:* Dołożę ś. rubla, i rzecz tę kupimy do spółki. **2.** † kogo = *poradzić ś. kogo, znieść ś. z kim:* Jął ś. innych dokładać, radząc, aby posłali o przymierze. Myślił dołożyć ś. wieszczków. Kochan. † D. ś. kogo w czym = *zasięgnąć od kogo wiadomości, wskazówek, informacji.* Boh. W postępkach swych Boga ś. dokładał. Groch. **3.** † do czego = *przyłożyć ś., postarać ś. o co:* Dokładać ś. do nauk. <Do+LEG>

[**Dołóg, ogu,** lm. **ogi**] *nakład, koszt, wydatek, ekspens:* Bez dozoru i dołogu nie będzie w brogu. Prz. <Do+LEG>

×**Dołów, owu,** lm. **owy** *dołowienie, f. doławianie: dokończenie łowów.* <Do+ŁOW>

[**Dołówka, i,** lm. **i**] *jaskółka brzegówka.*

[**Dołu**] *dołem, na dół, na dole:* Juzci mój wianecek D. wodą tonie. Chybaj D.! (= *ruszaj na dół!*). Iść D., kijami za psami (= *iść w poniewierkę*). <Słc. dolu>

×**Dołuba, y,** lm. **y** *dno rydwanu:* Nogi od dołuby rade ś. wyrwać. Ml.

Dołupać, pie, pał, nied. **Dołupywać** *dokończyć łupania; rozłupać a. połupać do pewnego kresu.* <Do+ŁUP>

Dołupanie, a, blm., czynność cz. **Dołupać.**

† **Dołupić, i, ił** komu = *wybić, wytłuc kogo.* Zwr. M.

Dołupywać, uje, ywał p. **Dołupać.**

Dołupywanie, a, blm., czynność cz. **Dołupywać.**

Dołykać, a, ał p. **Dołknąć.** <Do+ŁK>

Dołykanie, a, blm., czynność cz. **Dołykać.**

[**Dołyszek, szka,** lm. **szki**] **I.** p. **Dół:** Poszła dziewczyna kopać D. swemu wianyszkowi. **2.** *dołek w brzuchu:* Aże mnie kolki od wzdychania w dołyszku sparły. Sienk. <DOŁ>

Dom, u, lm. **y** a. † **owie,** [**Dóm, Dum**], 2 pp. [**doma**], 3 pp. [**domu**], 7 pp. [**domie**] **I.** *budynek mieszkalny:* D. trzypiętrowy, parterowy, o dwu frontach, murowany, drewniany. Mam D. (= *posesję*). D. miejski. D. dochodowy. Wystawić, wybudować D. Chodząc od domu do domu, chleba proszą. † D. od domu chleba proszą. Kochan. Wielkie domy za granicą, a w nich ciasno, choć nie ludno. Pol. Przed domem (= *przed bramą*). Przed swym domem pierwej umieć. Prz. (= *patrz swego, patrz siebie*). D. narożny, przechodni. Przejdę dla skrócenia drogi przez D. przechodni. D. № 62. D. przy ulicy Długiej. **2.** ×*mieszkanie, pomieszkanie:* Domami im jaskinie bywały i gęsty chróst i prącie łykami wiązane. Otw. Królowie budują w skale D. swój. B. G. **3.** *mieszkanie u siebie:* Siedzieć, zostać w domu. Wszędzie dobrze, ale w domu najlepiej. Prz. Być w domu a. † **Doma,** [**Doma, Dóma**]. Niema pana w domu. Każdyć panem w swoim domu. Pobyt w cudzym domu. D. otwarty (= *w którym bywają goście*). Przen.: Siedzieć w domu = *być domatorem.* Gość w D., Bóg w D. Prz. Żołnierzowi bez żołdu nie chciało ś. z domu. Groch. A do domu! (zapędzanie zwierząt). Przen.: A, teraz to jestem w domu = *teraz rozumiem, domyślam ś.* Jeszczem nie w domu; tłumacz mi ś. dalej; dotąd nie rozumiem, nie pojmuję. Oss. † Przen.: W domu a. doma być = *być przytomnym, być przy zmysłach.* Nie wszyscy doma, czegoś mu w głowie nie dostaje. Prz. (= *brak mu klepki w głowie*). Jeszczem wszystkie swe miał w domu, duch we mnie wstąpił, porwałem ś. Pot. Już mam swoje w domu (= *odzyskałem przytomność*). Przen.: O jeszcześmy nie doma. Mor. A. (= *jeszcześmy nie na bezpiecznym miejscu, nie na brzegu*). Co D. ma, tym ś. kontentują. Kras. Suknia od wyjścia i suknia na po domu. W sukni tej możesz jeszcze chodzić po domu. Żyć za domem. Wynosić z domu (= *tra-*

cić za domem). Do domu a. [Do dom, Do doma, Dó domu, Dó dom, Do domeczki, Do dumu, Do dómu, Do dóm]. Ku domowi a. [ku domu]. Z domu a. [z doma]. W domu a. [w doma, w dóma, w domka]. Po domu a. [po dom]. [D. weselny]=*mieszkanie rodziców panny młodej.* Przen.: [Zagrajcie jej w nowy dzwon, mojej Kasi wieczny D.] (= *grób).* **4.** przen. *strony rodzinne, progi rodzinne, kraj, ojczyzna:* Komu w domu dobrze, niechaj ś. po świecie nie włóczy. Oss. **5.** *domownicy, rodzina, familja:* Apostoł domy całe, to jest od gospodarza począwszy, wszystkich w domu chrztem św. chrzcił. Birk. Toć domem zowią szlacheckim, gdzie cnoty świecą. Stryjk. Gospodarz a. pan domu. Gospodyni a. pani domu. D. rodzicielski. Kwiatkowska, z domu Ostrowska. Panna z dobrego domu. **6.** *ród, plemię, pokolenie; dynastja:* Była długa wojna między domem Saulowym i domem Dawidowym. B. G. D. Piastów. D. królewski, panujący. Ziemia ta, co była w domy i familje zacna, teraz schłopiała. D. magnacki. **7.** ×*osoby, należące do jednego herbu, stryjcy.* **8.** *gospodarstwo, sprawy domowe:* Prowadzić D. Poślesz syna do wojska? — Nie, niech ś. domem bawi. Opal. D. na wielką skalę. Wydawać wiele na D. **9.** *gmach na co przeznaczony, zakład:* D. Boży (= *kościół, świątynia).* D. modlitwy. D. poprawy, schronienia, przytułku. D. noclegowy. D. podrzutków. D. wyrobny. D. kary (=*więzienie).* D. zajezdny (=*zajazd, hotel, austerja).* D. warjatów a. D. żółty. D. handlowy. D. bankierski a. *bank.* D. publiczny = a) *burdel;* b) ×*zajazd.* D. schadzek. † D. barwierski (= *balwiernia, golarnia, razura).* ×D. radny (=*ratusz).* † Sądny D. (=*sąd).* **10.** [D.]= a) *dom drewniany:* Piotr mieszka w domu, a Paweł w murze (=w kamienicy). b) *sień.* c) *miejsce w grze.* **11.** w astrologji: D. planet = *pewna część nieba w stosunku do tejże lub innej części ziemi:* Domem dlatego zowią niektóre znaki tego a. owego planety, iż gdy do niego wnijdzie, wszystką moc i władzę swoją ukaże; dlategoż póki planeta który w domu swym jest, póty króluje, panuje, rządzi. Birk. Saturnus w swym domie, to jest w kozorożcu. Syr. **12.** bil. *strona bilardu, z której zaczynają grę:* Wszystkie bile w domu. Grać z domu. **13.** a. **Złom** myśl. *legowisko niedźwiedzia.* Zdr. **Domek, Domeczek,** [**Domeniek, Domuleczek**], † **Domczek,** ! **Domik.** Zgr. **Domisko,** ×**Domczysko,** ×**Domsko,** † **Domiszczko.** <DOM>

Doma, y, lm. **y** min. *postać krystalograficzna, graniastosłup poziomy a. skośny.* <Gr. dóma>

[**Doma**] i † **Doma** przys. *w domu, u siebie:* D. jak chcesz, u ludzi jak przystoi. Prz. Mile, D. siedząc, o wojnie słuchać. Prz. Cóż po tym wiedzieć, co ś. w Rzymie działo, a nie wiedzieć, co ś. dzieje D.! Fred. A. O, jeszcześmy nie D. Mor. A. (= *jeszcześmy nie wybrnęli z niebezpieczeństwa).* † D. być = *być przytomnym, być przy zmysłach.* † Nie wszyscy D.; czegoś mu w głowie nie dostaje. Prz. (= *brak mu klepki w głowie).* <DOM>

† **Doma, y,** lm. **y** *dach płaski.* Birk.

Domacać się, a ś., ał ś., nied. ×**Domacywać ś. 1.** czego=*macając, trafić na co; macając, dojść czego:* D. ś. pulsu u chorego. Ledwom ś. drzwi po ciemku domacał. **2.** przen. *dojść, dobadać ś., dowiedzieć ś.:* D. ś. prawdy. **3.** przen.: D. ś. w kim duszy = a) *przyprowadzić kogo do przytomności.* b) *poruszyć w kim nieczułą duszę.* c) *zadrasnąć kogo do żywego.* d) ×*wybić kogo mocno.* <Do+MAC>

×**Domacalny** *którego można ś. domacać, namacalny, dotykalny, oczywisty.*

Domacanie się, a ś., blm., czynność cz. **Domacać ś.**

[**Domacha, y,** lm. **y**] *jaskółka domowa.* Zdr. [**Domaszka**].

[**Domactwo, a,** lm. **a**] **1.** *domostwo, gospodarstwo domowe.* **2.** *swojszczyzna, ojczyzna.*

[**Domacy**] *domowy, swojski:* D. człowiek = *domownik.* Por. **Domący.** <Czes. domáci>

×**Domacywać się, uje ś., ywał ś.** p. **Domacać ś.**

×**Domacywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Domacywać ś.**

Domaczać, a, ał p. **Domoczyć.** <Do+MOK>

Domaczanie, a, blm., czynność cz. **Domaczać.**

[**Domaczka, i,** lm. **i**] **1.** *mieszkanka tego samego domu.* **2.** *swojaczka, rodaczka.* Por. **Domak.**

† **Domaczy** *domowy, swojski, oswojony, nie dziki, łaskawy:* Powolni, jak bydlątka domacze. Gil. ×**Domaczy, ego,** lm. **y** *człowiek domowy, domownik:* Gość niech ma dość, a D. niech wybaczy. Prz. <DOM>

Domagać, a, ał 1. × p. **Domóc. 2.** [D.] *być zdrowym, krzepkim.*

Domagać się, a ś., ał ś. p. **Domóc ś.** <Do+MOG>

Domaganie się, a ś., blm., czynność cz. **Domagać ś.:** Najleniwsi do roboty są najprędsi do domagania ś. Lach.

Domaglować, uje, ował *dokończyć maglowania, zmaglować do reszty.* Przen.: ×Niedomaglowana uroda=*twarz niezupełnie urodziwa, pomarszczona.*

Domaglowanie, a, blm., czynność cz. **Domaglować.** <Do+Maglowanie>

Domak, a, lm. **cy 1.** †=a) p. **Domownik:** Jesteście mieszczanie świętych i mieszczanie boży. Leop. b) *krajowiec, tubylec:* Któryby jadł zdechlinę, tak z domaków, jako i z przychodniów. Leop. c) p. **Domator:** D., nie bywał między ludźmi. Kn. d) *człowiek, prowadzący życie prywatne:* Majętności domaków, co nie są na urzędach. Baz. **2.** [D.]=a) *mieszkaniec tego samego domu.* b) *swojak, rodak.* <DOM>

Domakać, a, ał p. **Domoknąć.** <Do+MOK>

Domakanie, a, blm., czynność cz. **Domakać.**

[**Domaklać się, a ś., ał ś.**] *domacać ś.* <?>

† **Domalegaj, a,** lm. **e** pog. *piecuch, domator; dzikus, którego nie można wyciągnąć z domu:* Kręci ś., wierci ś., radby co najrychlej uszedł; dlatego więc zowią go domalegajem. Glicz. <DOM+LEG>

Domalować, uje, ował, nied. **Domalowywać 1.** czego = *dokończyć malowania:* D. obrazu. **2.** *malując, dodać do wymalowanego już.* **D. ś.** *malując, dorobić ś.:* Domalował ś. znacznego majątku. L. <Do+Malować>

Domalowanie, a, blm., czynność cz. **Domalować.**

Domalowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Domalować ś.**

Domalowywać, uje, ywał p. **Domalować.**

Domalowywanie, a, blm., czynność cz. **Domalowywać.**

[**Do malu**] *trochę, cokolwiek* (np. otworzyć drzwi). <Do+MAŁ>

Domanjalny: Dobra domanjalne **1.** w ziemiach podległych rządom polskim = *królewszczyzna.* **2.** w Austrji = *dobra kameralne.* <Śr. Łć. domanialis>

† **Domarad, u,** blm., **Tęsknica,** ×**Domotęska,** ×**Krajotęska,** ×**Rodzinotęska, Nostalgja** lek. *stan chorobny z tęsknoty do kraju rodzinnego powstały.* <DOM+RAD>

×**Domarodak, a,** lm. **cy** *człowiek w domu, w kraju, w ojczyźnie urodzony, rodak, ziomek.* <DOM+ROD>

×**Domarodny** p. **Domorodny.**

1. Domarzać, a, ał p. **Domorzyć.** <Do+MOR>

2. Domarzać, a, ał (domar-zać) p. **Domarznąć.** <Do+MROZ>

1. Domarzanie, a, blm., czynność cz. **1. Domarzać.**

2. Domarzanie (domar-zanie), **a,** blm., czynność cz. **2. Domarzać.**

Domarzenie, a, blm., czynność cz. **Domarzyć.** <Do+MAR>

Domarznąć (domar-znąć), **nie, nął** a. **zł,** nied. **Domarzać** *zmarznąć do reszty, dokończyć marznąć.*

×**Domarznienie** (domar-znienie), **a,** blm. p. **Domarznięcie.** L.

Domarznięcie (domar-znięcie), **a,** blm., ×**Domarznienie** czynność cz. **Domarznąć.**

Domarznięty *który domarzł:* Resztki niedomarzniętej armji francuskiej. Kaczk.

Domarzyć, y, ył *dokończyć marzyć:* Synu! nie spodziewaj ś. tego snu D. Krasiń. Resztę niech własna głowa, niech serce domarzy. Syrok. <Do+MAR>

[**Domaszka, i,** lm. **i**] p. **Domacha.** <Ukr. domacha>

[**Domaszny**] p. **Domący.** <Ukr. domasznyj>

Domator, a, lm. **rowie** a. **rzy 1. a.** † **Domak** *piecuch, parafjanin, ubiący spokojne życie domowe,* ×**gniazdosz,** ×**legart:** Jeden z domatorów, który nie postał nigdzie na wojnie, na sejmach. Opal. **2.** ×p. **Domownik:** Potrzebowałże król tak znacznym wydatkiem zatrzymywać w stolicy tego domatora stackelbergowskiego? Kal. <DOM z końcówką Łć.>

Domatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Domator.**

Domatorski przym. od **Domator:** Życie, usposobienie domatorskie.

Domatorstwo, a, blm. *usposobienie, sposób życia domatora.*

Domawiać, a, ał i **D. ś.** p. **Domówić.** <Do+MOW>

Domawianie, a, blm. **1.** czynność cz. **Domawiać. 2.** † *dochodzenie, upominanie ś.*

Domawianie się, a ś., blm., czynność cz. **Domawiać ś.**

Domazać, że, zał *dokończyć mazania; pomazać do pewnego kresu.* <Do+MAZ>

Domazanie, a, blm., czynność cz. **Domazać.**

[**Domący, Domaszny**] *domowy:* Domąca robota. Por. **Domacy.**

Dombaza, y, lm. **y** p. **Dubas:** Bajdak a. dombazę i przewoźników dla waści przygotuję. Sienk. <p. Dubas>

† **Domczek, czka,** lm. **czki** p. **Dom:** D., w którym siedział Salomon, gdy miał sądzić. Leop.

×**Domczyna, y,** lm. **y** m. p. **Domina.**

×**Domczysko, a,** lm. **a** p. **Dom.**

Domeczek, czku, lm. **czki** p. **Dom:** Zetnę w boru sosnę, narznę z niej deseczek, uklecę D. Len. <DOM>

[**Domeczki**] w wyraż.: Do domeczki = *do domu.*

Domejkit, u, lm. **y** min. *arsenek miedzi, biały z żółtawą a. pstrą na powierzchni naleciałością.* <Od nazwiska Ign. Domejko † 1889>

Domek, mku, lm. **mki** p. **Dom:** Wolnoć, Tomku, w swoim domku. Prz. D. z kart. D. dróżniczy (= *budka dróżnicza*). [W domka] = *w domu.* <DOM>

[**Domeniek, ńka,** lm. **ńki**] p. **Dom.**

Domeny, ów, blp. **1.** *dobra rządowe, skarbowe, koronne:* Stany miały administrować domenami. St. lit. D. absolutne = *które bezwarunkowo powinny zostać w ręku rządu, nie powinny być sprzedane* (np. lasy na pochyłościach gór, na gruntach nieurodzajnych). **2.** *dobra wydzielone na utrzymanie rodziny panującej, apanaże.* <Fr. domaine>

×**Domestykacja, i,** blm. *oswojenie, pielęgnowanie, hodowla:* Zwierzęta i rośliny, które dłuższy czas ulegały domestykacji, zmieniły ś. znacznie. <Now. z Łć. domesticus=domowy, oswojony>

×**Domestykalny** *domowy, miejscowy:* Każdy komitat posiadał swych urzędników i sędziów wybieralnych, własny podatek D. Remb. <Now. z Łć. domesticus=domowy>

Domęczać, a, ał i **D. ś.** p. **Domęczyć.** <Do+MĘK>

Domęczanie, a, blm., czynność cz. **Domęczać.**

Domęczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Domęczać ś.**

Domęczenie, a, blm., czynność cz. **Domęczyć.**

Domęczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Domęczyć ś.**

[**Domęczony**] *bardzo zmęczony.*

Domęczyć, y, ył, nied. **Domęczać 1.** *dokończyć męczenia, zmęczyć a. zamęczyć do reszty, domordować:* Nie racz mojej domęczać siwizny. Tremb. Przyjął okup za niedomęczonego Jacka Brzuchańskiego. Sienk. **2.** *skończyć z trudnością:* D. książki, roboty. **D. ś. 1.** *dokonać życia w mękach.* **2.** *dojść czego mękami, wymóc mękami.* <Do+MĘK>

×**Domężna** panna = *panna na wydaniu, dojrzała.* <Do+MĘŻ>

Domiar, u, lm. **y 1.** ×*dosięgnięcie zamierzonego celu:* Szukał sposobności na D. żądz swoich. L. **2.** ×*akcent, przygłos.* Bobr. **3.** *dodatek, dopełnienie, dokładka.* **Na D.,** ×**W D.** przys. = *jakby dla uzupełnienia:* Na D. nieszczęścia, złego, chwały. Kochać ś. nawet każe marom nieszczęśliwym i w D. losu wzdychać swoim wierszom ckliwym. Moraw. <Do+MIAR>

Domiarkować się, uje ś., ował ś. *miarkując, dojść; dorozumieć ś., domyślić ś., zmiarkować ś., spostrzec ś.* <Do+Miarkować>

Domiarkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Domiarkować ś.**

Domiatać, a, ał p. **Domieść.** <Do+MIOT>

Domiatanie, a, blm., czynność cz. **Domiatać.**

Domiąć, mnie, miął *zmiąć do reszty.* <Do+MN>

Domicyl, u, lm. **e** *miejsce zamieszkania prawne, wyrażone na wekslu; miejsce płatności weksla:* D. rzeczywisty, cywilny, polityczny. D. pomocy (= *miejsce urodzenia lub należenia do pewnej gminy, skąd można żądać wsparcia).* D. prawny. <Z Łć. domicilium=mieszkanie>

! **Domicyljum**, w lp. nieod., lm. ja, jów *dom, mieszkanie; pobyt.*
Domicylować, uje, ował weksel = *oznaczać na nim domicyl.*
Domicylowanie, a, blm., czynność cz. **Domicylować.**
[**Domielać, a, ał**] p. **Domleć**: Jeśli nie domiela (nieos.), to spuszczaj kamienia.
Domierność, i, blm. rz. od **Domierny**; lek.: D. wzroku p. **Miarowość.**
×**Domierny** *przypadający do miary.*
Domierzać, a, ał i **D. ś.** p. **Domierzyć.** <Do+MIAR>
[**Domierzać, a, ał**] (Domier-zać) *przykrzyć ś.*
Domierzanie, a, blm., czynność cz. **Domierzać.**
Domierzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Domierzać ś.**
Domierzenie, a, blm., czynność cz. **Domierzyć.**
Domierzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Domierzyć ś.**
Domierzyć, y, ył, nied. **Domierzać 1.** *dokończyć mierzenia.* **2.** *zmierzyć do pewnego kresu.* **3.** *dopełnić miary, namierzyć spełna:* Kradną, którzy nie domierzą, nie doważą, nie doliczą. Karnk. **4.** *mierząc, dodać:* Pięć łokci nie dosyć, domierz jeszcze i szósty. L. **5.** ×komu = *dorównać, równać ś., nie ustępować mu:* Domierza mu położeniem rodowym i towarzyskim. Kasz. **6.** ×czego = *dojść, dosięgnąć:* Wiek starszy rychlej kresów domierzył. Nar. D. życia = *dokonać, dokończyć:* Domierzył życia, mając lat 46. Nar. **7.** † *dodać, dołożyć, dopełnić, nagrodzić:* Kto łacno wierzy, ten swoim domierzy. Prz. **D. ś.** *dopełnić ś.:* Moja miłość, tak czuła, teraz ś. domierza. Zabł. <Do+MIAR>
Domieszać, a, ał, ! **Domięszać,** nied. ×**Domieszywać 1.** *dokończyć mieszania.* **2.** czego = *mieszając, dodać, przymieszać.* <Do+MIESZ>
Domieszanie, a, blm., czynność cz. **Domieszać.**
† **Domieszczać, a, ał** p. **Domieścić.** <Do+MIAST>
† **Domieszczanie, a,** blm., czynność cz. **Domieszczać.**
† **Domieszczenie, a,** blm., czynność cz. **Domieścić**: Kancelarje dziś zmniejszały, mało ś. kto w nich pomieścić może; a choćby ś. i pomieścił, nie widziemy, żeby to D. było zdatne. Kras.
Domieszka, i, lm. **i** *dodatek zmieszany, przymieszka:* Mleko z domieszką wody.
Domieszkać, a, ał *przemieszkać do pewnego czasu:* D. do kwartału. † **D. ś.** *doczekać, dotrwać, dożyć:* Insza D. ś. lat starych z żoną, a insza babę sobie wziąć. Petr. <Do+MIESZK>
Domieszkanie, a, blm., czynność cz. **Domieszkać.**
† **Domieszkanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Domieszkać ś.**
×**Domieszywać, ywa, ywał** p. **Domieszać**: Pito gorzałkę, domieszywając do niej prochu dla większej tęgości. Sienk.
×**Domieszywanie, a,** blm., czynność cz. **Domieszywać.**
† **Domieścić, i, ił,** nied. † **Domieszczać 1.** *przyjąć do pewnego miejsca, umieścić, pomieścić:* Domieść nas, swe dzieci, gdzie królują anieli. Bogar. Domieściłeś człowieka do niebios. Wr. Domieść nas wieczne chwały. Op. **2.** kogo czego = *nabawić, doprowadzić do czego, zdarzyć komu, nadać, obdarzyć czym:* Tegoż nas domieści, Jezu Chryste miły, byśmy z Tobą byli Bogar. Pycha nie domieszcza niczego dobrego człowieka. Wer. **3.** [**D. a. Domnieścić**] *zaprowadzić, doprowadzić do miejsca.* [**D. ś.**] *dostać ś.* (np. do spowiedzi). <Do+MIAST>
Domieść, miecie, miótł, nied. **Domiatać** *dokończyć zamiatania; zamieść do pewnego kresu.* †Przen.: *dobiec, dolecieć, dopaść:* Czart właśnie zemdlonemi skrzydły już **domiata**. Przyb. <Do+MIOT>
Domiękczać, a, ał p. **Domiękczyć.** <Do+MIĘK>
Domiękczanie, a, blm., czynność cz. **Domiękczać.**
Domiękczenie, a, blm., czynność cz. **Domiękczyć.**
Domiękczyć, y, ył, nied. **Domiękczać** *zmiękczyć do reszty; zrobić miękkim do reszty.* <Do+MIĘK>
! **Domięszać, a, ał** p. **Domieszać.**
! **Domięszanie, a,** blm., czynność cz. **Domięszać.**
! **Domik, u,** lm. **i** p. **Dom**: Chcę kupić niewielki D. Prus. <DOM>
Domilczeć, y, ał *wytrwać do końca w milczeniu; przemilczeć do pewnego czasu.* <Do+MILK>
Domilczenie, a, blm., czynność cz. **Domilczeć.**
† **Domin, a,** lm. **owie** *rodzaj tytułu:* Ludzie uczone dominami zowiemy. Star. <Łć. dominus>
Domina, y, lm. **y,** ×**Domczyna** *lichy dom:* Długów, słyszę, zostawił mnóstwo, więcej, niż ich stara D. dźwignie. Krasz. Zdr. **Dominka.** <DOM>
Dominalny p. **Dominjalny**: Dekret biskupa kamienieckiego, władzy dominalnej doręczony. Sul. <Śr. Łć. dominalis>
Dominanta, y, lm. **y** muz. **1.** *piąty stopień każdej gamy.* **2.** przen. *podstawa, fundament:* Na myśli podstawnej psalmu, jako na dominancie, intonuje dwie nowe pieśni. Ant. <Now. z Łć. dominans, 2 pp. dominantis im. = dosł. panujący>
Dominantowo-septymowy akord = *akord czterogłosowy, zbudowany tercjami na dominancie.* <Dominanta+Septyma>
Dominantowy przym. od **Dominanta**: Akord D. Septyma dominantowa.
[**Domineszta, y,** lm. **y, Domneszta**] *gatunek jabłek.* <p. Domneszta>
Dominiarz, a, lm. **e** *gracz w domino.* <p. Domino>
[**Dominik, a, blm.**] *wielki jarmark w Gdańsku na św. Dominika.*
×**Dominikalny** p. **Dominjalny**: Wciągnął testament do ksiąg urzędu i sądu miejscowego dominikalnego Mińkowickiego. Rol. **Dominikalny, ego,** lm. **i** rz. *wójt gminy za czasów rządu austryjackiego.* <Śr. Łć. dominicalis>
×**Dominikan, a,** lm. **nie a.** † **owie** p. **Dominikanin.** Przen. żart.: Dać komu dominikana = *dać mu sera w podarunku a. dla przekupienia.* <Od założyciela zakonu, św. Dominika, † 1221>
Dominikanin, a, lm. **anie,** ×**Dominikan** *zakonnik reguły św. Dominika;* w lm. *klasztor, kościół Dominikanów.*
Dominikanka, i, lm. **i 1.** *zakonnica reguły św. Dominika.* **2.** ×*dom a. ziemia należąca do klasztoru Dominikanów.*

Dominikański przym. od **Dominikanin**: Zakon D.

Dominjalny przym. od **Dominjum**; **Dominalny**, ×**Dominikalny**. <Od Łć. dominium = panowanie, Śr. Łć. = państwo (dwór)>

Dominjum, w lp. nieod., lm. **ja**, **jów 1.** *własność ziemska większa, szlachecka.* **2.** *prawo ziemskiej własności, wolne posiadanie ziemi, połączone z przywilejami i publicznemi ciężarami.* **3.** *ziemia z osiadłemi na niej włościanami, jako własność pańska.* **4.** *władza pańska nad włościanami, ziemię pana zamieszkującemi.* **5.** *urząd wójtowski za dawnej administracji w Austrji.* **6.** przen. *pan, jako wójt, przedstawiciel urzędu wójtowskiego:* W każdym D. zasiadał sąd D., dla czynienia sprawiedliwości. Rol. <p. Dominikalny>

Dominka, **i**, lm. **i** p. **Domina**.

Dominko, **a**, lm. **a** p. **Domino**: Jacyś obywatele grali sobie w D. Bał.

Domino, **a 1.** blm. = a) *gra w kości, gra w kostki.* b) *kości służące do tej gry.* c) *przystawienie ostatniego kamienia przez wygrywającego w tej grze:* D.! zrobiłem D. = *wygrałem.* **2.** lm. **a** = a) *długi płaszcz maskaradowy z kapturem.* b) *osoba ubrana w domino.* Zdr. **Dominko**. <Sr. Łć. domino = czarne okrycie głowy i ramion; kostki przezwane od barwy czarnej>

1. Dominować, **uje**, **owal** *panować, górować:* Punkt dominujący = *wyższy od miejsc okolicznych.* Zapach śledzia dominował nad innemi wyziewami. Bał. <Łć. dominari>

2. Dominować, **uje**, **owal** *dokończyć podkładania min.* <Do+Mina>

1. Dominowanie, **a**, blm., czynność cz. **1. Dominować**.

2. Dominowanie, **a**, blm., czynność cz. **2. Dominować**.

Domisko, **a**, lm. **a** m. i ni. p. **Dom**. <DOM>

† **Domiszczko**, **a**, lm. **a** p. **Dom**. Kn.

Domitrężać, **a**, **ał** p. **Domitrężyć**. <Do+MITR>

Domitrężanie, **a**, blm., czynność cz. **Domitrężać**.

Domitrężenie, **a**, blm., czynność cz. **Domitrężyć**.

Domitrężyć, **y**, **ył**, nied. **Domitrężać** *mitrężąc, dokonać; skończyć byle jako:* Niedbały zapije wszystkie czasy swoje, a potym, gdy już niemasz nie, na lutni grać ś. uczy, a tak swego świata jako tako domitręży. **Rej**. <Do+MITR>

Domknąć, **nie**, **nął**, nied. **Domykać** *przymknąć do reszty, zupełnie, zamknąć:* D. drzwi, okno. Ozwał ś. **z** za drzwi niedomkniętych głos służącej. Orzesz. **D. ś.**, częś. nied. **Domykać ś. 1.** *zostać zupełnie przymkniętym:* Te drzwiczki nie domykają ś. (= *nie przystają przy zamykaniu).* **2.** [D. ś.] *dopaść, dostać ś., dobrać ś.* <Do+MK>

Domknięcie, **a**, blm., czynność cz. **Domknąć**.

Domleć, **miele**, **mell**, nied. [**Domielać**] *zemleć należycie, dokończyć mielenia; przymleć jeszcze więcej.* <Do+MIOŁ>

×**Domłacać**, **a**, **ał** p. **Domłócić**. <Do+MŁOT>

×**Domłacanie**, **a**, blm., czynność cz. **Domłacać**.

Domłócenie, **a**, blm., czynność cz. **Domłócić**.

Domłócić, **i**, **ił**, nied. ×**Domłacać** *dokończyć młócenia; zmłócić do pewnego kresu; jeszcze więcej przymłócić.*

Domłynkować, **uje**, **owal** *młynkowania dokończyć.* <Do+Młyn>

Domłynkowanie, **a**, blm., czynność cz. **Domłynkować**.

×**Domna**, **y**, lm. **y** *księżna:* D. w języku wołoskim tyle, co księżna. Szaj. D. Rozanda. <Rum. domnă>

[**Domneszta**, **y**, lm. **y**] p. **Domineszta**: Słuchał cierpliwie relacji o jabłkach domnesztach (panienkach), niesłusznie do dziś dominesztami zwanych. Rol.

×**Domnica**, **y**, lm. **e** *księżniczka:* Bądź pozdrowiona ty, co uszczęśliwiasz domnicę naszą! Jeż. <Rum. domnitsa = księżniczka>

† **Domnić się**, **i ś.**, **ił ś.** p. **Domniemać ś.**

Domniemać się, **a ś.**, **ał ś.**, (dok. i ×nied.), † **Domnimać ś.**, † **Domnić ś.**, częś. nied. **Domniemywać ś.**, † **Domniemawać ś.**, † **Domnimawać ś.**, [**Domniewać ś.**] *domyślić ś., dorozumieć ś., zmiarkować, wnieść, przypuścić:* † Nie domniemała ś. na tak srogą sprawę. Koch. J. ×Domniemam ś. i spodziewam, że pogoda będzie. Fur. <Do+MN>

Domniemanie, **a**, lm. **a**, **Domniemywanie**, † **Domnimanie**, † **Domniemawanie** *przypuszczenie, domysł, poszlaka, prezumpcja:* D. prawne. Opierać swe D. na czym. On z domniemania wszystko to powiadał. Pot.

Domniemany, **Domniemywany** *niepewnie wiadomy, przewidywany, przypuszczalny, prawdopodobny:* Domniemane zyski (= *spodziewane*). Lek.: Ciąża domniemana.

† **Domniemawacz**, **a**, lm. **e** *ten, co ś. domniemywa.*

† **Domniemawać się**, **a ś.**, **ał ś.** p. **Domniemać ś.**

† **Domniemawanie**, **a**, lm. **a** p. **Domniemanie**.

Domniemawczy *oparty na domniemaniu:* Nauka domniemawcza. Chm.

Domniemywać się, **a ś.**, **ał ś.** p. **Domniemać ś.**

Domniemywanie, **a**, lm. **a** p. **Domniemanie**: Dokądże zajdzie teozofja, idąc za domniemywaniami mistycznych znaczeń? Rozmaite o jej losie tworzyli domniemywania. Dzierz.

Domniemywany p. **Domniemany**: Nikt lepiej za Lubomirskim nie stawał, niż Radziejowski, D. wróg tego domu. Szaj.

[**Domnieścić**, **i**, **ił**] p. **Domieścić**: Posłali do księza i tylo zdązyli go do ni (= do panny) D., umarła. <Do+MIAST>

[**Domniewać się**, **a ś.**, **ał ś.**] p. **Domniemać ś.**: Wy sie na mnie (= o mnie) domniewacie, że ja nic nie mam. <Do+MN>

† **Domnimacz**, **a**, lm. **e** *ten, co ś. domniemywa; ten, co ocenia, znawca.*

† **Domnimać się**, **a ś.**, **ał ś.** p. **Domniemać ś.**: Aby ś. nie domnimał być równien jego święte miłości. Op.

† **Domnimanie**, **a**, lm. **a** p. **Domniemanie**: W swych smutkach nad ludzkie D. mieli cierpliwość. Op. Elżbieta stara nad ludzkie D. syna poczęła. Op. Złe D. (= *podejrzenie*). To D. o sobie mają. Op. (= *pojęcie, rozumienie, mniemanie*).

† **Domnimawać się**, **a ś.**, **ał ś.** p. **Domniemać ś.**

×**Domoburzyciel**, **a**, lm. **e** *ten, co burzy domy.* <DOM+BUR>

Domoczenie, **a**, blm., czynność cz. **Domoczyć**. <Do+MOK>

Domoczyć, y, ył, nied. **Domaczać** *przemoczyć do reszty; dokończyć moczenia:* Lepiej jest nie D., niż przemoczyć.

Domodlenie się, a ś., blm., czynność cz. **Domodlić ś.** <Do+MODŁ>

Domodlić się, i ś., ił ś. *dokończyć modlenia ś.; modląc ś., doprosić ś.; wyżebrać co.*

Domoknąć, nie, nął, nied. **Domakać** *przemoknąć do reszty, zmoknąć zupełnie.* <Do+MOK>

Domoknięcie, a, blm., czynność cz. **Domoknąć.**

×**Domokrad, a,** lm. **y** żart. zam. *demokrata.* Krasz. <Żart. z DOM+KRAD>

[**Domokrąstwo, a,** blm.] p. **Domokrążnictwo.** <DOM+KRĘG>

! **Domokrążca, y,** lm. **y** m., † **Domujący** *kolporter, kramarz, przekupień obnoszący towary po domach.* <DOM + KRĘG, naśladowanie Nm. Hausirer>

! **Domokrążnictwo, a,** blm., [**Domokrąstwo**] *wędrowne prowadzenie handlu.*

! **Domokrążny** *ściągający ś. do domokrąstwa, obnośny, kolporterski:* Handel D.

[**Domolny**] *nudny, uprzykrzony.* <Zap. Do+MIOŁ>

Domordować, uje, ował *mordując, dobić; domęczyć.* <Do+Mord>

Domordowanie, a, blm., czynność cz. **Domordować.**

×**Domorodny,** ×**Domarodny** *w domu, w kraju, w ojczyźnie urodzony, krajowy, ojczysty, swojski:* Zioła domorodne. <DOM+ROD>

Domorosły *w domu wychowany.* Przen.: *swojego chowu, nie bywały na świecie:* D. artysta. <DOM+ROST>

×**Domorządca, y,** lm. **y** m. *rządca domu, murgrabia.* <DOM+RZĘD>

Domorzyć, y, ył, nied. **Domarzać 1.** *dobić:* Oni tak go domorzyli i zabili. Skar. Tylko niedomorzone wojsko nasze z pola schodzi. Tw. **2.** *morząc głodem, dobić:* Głód domorzył człowieka. Troc. <Do+MOR>

Domosiedny *przesiadujący w domu:* Domosiedna niewiasta. Ml. <DOM+SIED>

† **Domostróż, a,** lm. **e** *stróż domowy.* <DOM+STRZEG>

Domostwo, a, lm. **a 1. a.** ×**Domowisko** *wszelkie zabudowania gospodarskie w jednym obrębie.* **2.** *dom mieszkalny.* **3.** † *sprzęty domowe.* Kn. **4.** † *osoby, dom składające, domownicy:* Niech ci Bóg błogosławi, abyś urósł i rozmnożył ś. na D. ludu. Skar. Był w okręcie Noe przez trzynaście miesięcy ze wszystkim domostwem swoim. Biel. M. <DOM>

[**Domościć, i, ił**] komu = *dokuczyć do żywego,* [d o b i ć, d o s o l i ć]. <Do+MOST>

Domotać, a, ał *dokończyć motania, zmotać do reszty; jeszcze więcej namotać.* Przen.: Piosenka niedośpiewana, niedomotana. Zap. <Do+MOT>

Domotanie, a, blm., czynność cz. **Domotać.**

×**Domotęska, i,** blm. p. **Domard.** <DOM+TESK>

×**Domować, uje, ował 1.** *prowadzić życie prywatne, zajętym być domem.* **2.** u kogo=*przebywać u niego, jak u siebie w domu.* **3.** *chodzić z towarami na sprzedaż od domu do domu, zajmować ś. handlem domokrążnym.* <DOM>

×**Domowanie, a,** blm., czynność cz. **Domować.**

×**Domowca, y,** lm. **y** p. **Domownik.** Wor. <DOM>

×**Domowe, ego,** blm. rz. *podatek od domu.*

† **Domowiec, wca,** lm. **wcy,** † **Domowit** *przyjaciel domowy.*

[**Domowik, a,** lm. **i**] *djabeł domowy.* <Brs. damawik>

[**Domowina, y,** lm. **y**] *trumna:* Wraz, przelotny gościu świata, legniesz w ciasnej domowinie. Syrok. Domowinębym rozbiła i z grobu wyszła. Jeż. Zdr. [**Domowinka**]. <DOM>

[**Domowinka, i,** lm. **i**] p. **Domowina:** Musicie mi teraz z ojcowizny choć pogrzeb sprawić i domowinkę. Krasz.

×**Domowisko, a,** lm. **a** p. **Domostwo.**

† **Domowit, a,** lm. **ci 1.** p. **Domowiec:** Ksiądz Tomasz z Płazy, Kromera powszedni D. Orzech. **2.** p. **Domownik.** Orzech. <-w i t, jak z Ziemow i t i t. p.>

[**Domowizna, y,** blm.] *ruchomości domowe; obejście, domostwo:* Klęknąwszy nad kupą domowizny przed chatą, ręce przy ustach złożył i mówił mocnym głosem: Święty Boże!... Kon.

Domownik, a, lm. **cy 1. a.** † **Domak,** ×**Domator,** ×**Domowca,** † **Domowit** *domowy, w tymże domu mieszkający.* W lm. *czeladź:* Zowiąc pana ojcem czeladki, a sługi domownikami. Pilch. **2.** † *tubylec, krajowiec, ziomek, rodak:* Gdy tedy tak między sobą tłuką ś. domownicy, oto niezrachowana gęstwa Tatarów do Polski sypie ś. Błaż.

×**Domowny** *lubiący ś. domawiać:* Kot głodny, gdy nie łowny, chłop, gdy nie D.

† **Domowny** p. **Domowy.**

Domowo przys. od **Domowy,** *jak w domu:* Znowu znalazł ś. w tym saloniku, w którym mu było tak swobodnie, tak D. Krasz.

Domowy 1. a. † **Domowny** przym. od **Dom:** a) Życie domowe. Sprawy domowe. Kapelan D. Bóstwo domowe. Pies D. Poradowawszy mnie ś. wydra, zobaczyła psa niedomowego. Pas. Złodziej D. Złodziej D., nieprzyjaciel gotowy. Prz. † Rzeczy domowe=α) *sprzęty;* β) *posługi.* b) Zwierzęta domowe (= *swojskie, chowane, obłaskawione*). c) Cóż to komu do tego, że mąż ś. z żoną wadzi; domowa to rzecz. Oss. (= *swoja, między swemi, nie obchodząca obcych*). d) Wojna domowa. Wiele krwi domowej przelał. Skar. (= *krwi ziomków*). e) ×Domową szlachtę na swą stronę przeciągnął. Troc. (=*rodową*). f) ×Skoro próg kościelny urzędnik przestąpi, już starostą nie jest, jest D. człowiek. Skar. (= *prywatny*). g) [Ojciec D.] p. **Ojciec. Po domowemu** przys. *jak zwykle w domu:* Po domowemu częstować, tym, co dom ma, po gospodarsku. L. **2.** bil.: Punkt D. p. **Punkt. 3.** garb.: Skóra domowa p. **Skóra. 4.** zool.: D. pająk p. **Pająk.** D. świerszcz p. **Świerszcz. Domowy, ego,** lm. **i** rz. *domownik:* Mama czy zdrowa, ciotunia, domowi? Mick. <DOM>

×**Domóc, może, mógł,** [**Domóc**], nied. ×**Domagać** *pokonać do reszty, przemóc, zmóc.* **D. ś.,** nied. **Domagać ś. 1.** *dopomnieć ś. czego, wymóc co:* Domóc ś. czego = *wymagając czego, uzyskać:* Domógł ś. naostatek łaski, o którą zabiegał. Oss. † Przeto domogli ś. tego, że ś. potym sądzywali co cztery niedziele. † Domagać ś. krzywdy=*dochodzić krzywdy, upominać ś. o krzywdę.* Kochan. [D. ś. komu]=*dopomnieć ś.:* Domaga mu ś. Żyd. **2.** myśl. *dopędzić, dognać:* Pies domógł ś. zająca. L. <Do+MOG>

Domówić, i, ił, nied. **Domawiać 1.** *dokończyć mówić; wypowiedzieć do końca, dopowiedzieć:* Nie

dano mi D., wszyscy krzykną razem: bij, zabij go. Jabł. D. pacierza. Ledwie domówił tych słów, gdy... 2. nied. *mówiąc, wykończać słowa, wypowiadać dobitnie, wyraźnie:* Nie domawiał, często jąkał słowa. 3. komu=*przymówić, dociąć, dogryźć:* Nie godzi ś., że córka matce siła domawia tak bezpiecznie. Bardz. D. ś. 1. czego=*przymówić ś.; naleganiem, przypominaniem zyskać, dokazać:* Umieć ś. D. Żartem ś. prawdy D. nie wadzi. Prz. 2. czego = *mówiąc, doczekać ś. czego:* Kto mówi, ten ś. domówi. Prz. Domówiłeś ś. niełaski pańskiej. Troc. 3. *dodać kilka słów podczas omawiania jakiej sprawy:* Po domówieniu ś. ministra, przystąpiono do głosowania. 4. † czego = *upomnieć ś. o co:* D. ś. krzywdy. <Do+MOW>

Domówienie, a, blm., czynność cz. **Domówić;** (w retoryce) *zakończenie przemowy.* <Do + MOW>

Domówienie się, a ś., blm., czynność cz. **Domówić ś.**

×**Domówka,** i, blm. *nauka domowa:* Chcesz porzucić gimnazjum i na domówkę ś. wybierasz. And. <DOM>

×**Domra,** y, lm. y *nieznane narzędzie muzyczne, może organy.* <Ukr. dombrà = organki, Ros. domrà a. domrỳ blp.=rodzaj gitary, z języków Azjat.>

Domrażać, a, ał p. **Domrozić.**

Domrażanie, a, blm., czynność cz. **Domrażać.**

Domrozić, i, ił, nied. **Domrażać** 1. *zmrozić do reszty:* Niedomrożone dalje. Krasz. 2. komu= *dokuczyć mrozem:* Nocne szrony tak nam domrażały. Przyb. <Do+MROZ>

Domrożenie, a, blm., czynność cz. **Domrozić.**

Domrzeć, mrze, marł *do reszty umrzeć, zamrzeć;* przen. *zaginąć:* Nie dopuścił sprawie naszej D. Wor. <Do+MOR>

×**Domsko,** a, lm. a p. **Dom.**

[**Domszenie,** a, blm.] czynność cz. **Domszyć.**

[**Domszyć,** y, ył] *dokończyć utykania mchem,* [d o p c h a ć m c h e m]. <Do+MCH>

† **Domujący,** ego, lm. y p. **Domokrążca.**

[**Domuleczek,** czka, lm. czki] p. **Dom.**

Domurować, uje, ował, nied. **Domurowywać** *dokończyć murowania; murując, dobudować; przymurować:* Nieprzyjaciele skazili zamek, którego jeszcze był Kazimierz trochy nie domurował. Biel. M. D. skrzydło do pałacu. <Do+Mur>

Domurowanie, a, blm., czynność cz. **Domurować.**

Domurowywać, uje, ywał p. **Domurować.**

Domurowywanie, a, blm., czynność cz. **Domurowywać.**

Domycie, a, blm., czynność cz. **Domyć.**

Domycie się, a ś., blm., czynność cz. **Domyć ś.**

Domyć, yje, ył, nied. **Domywać** *dokończyć mycia, wymyć do reszty, wymyć do czysta.* **D. ś.** *wymyć co z trudnością:* Nie mogę ś. D. tej plamy. <Do+MY>

Domykać, a, ał i **D. ś.** p. **Domknąć:** Przez szparę leżących drzwi, które nie domykały (zam. nie domykały ś.), światło padało. Kaczk. <Do +MK>

Domykanie, a, blm., czynność cz. **Domykać.**

Domykanie się, a ś., blm., czynność cz. **Domykać ś.**

Domysł, u, lm. y 1. *dorozumienie ś., domniemanie, przypuszczenie:* D. na niczym nie oparty. Mówić na D. a. ×z domysłu. 2. ×p. **Domyślność:** Człowiek ten słynie z wielu rzadkich przymiotów, a w szczególności też wielkiego jest domysłu. Oss. <Do+MY(SŁ)

×**Domysłowy** p. **Domyślny:** Wyraz D. Śniad.

×**Domyślacz,** a, lm. e *człowiek domyślny, wynalazca, szperacz.*

Domyślać się, a ś., ał ś. p. **Domyślić ś.** <Do +MY(SŁ)

Domyślanie się, a ś., blm., czynność cz. **Domyślać ś.**

† **Domyślawać się,** a ś., ał ś. p. **Domyślić ś.:** Wiele historyków ś. domyślawa, że to stąd pochodziło. Błaż.

† **Domyślawanie się,** a ś., blm., czynność cz. **Domyślawać ś.**

Domyślenie się, a ś., blm., czynność cz. **Domyślić ś.**

Domyślić się, i ś., ił ś., nied. **Domyślać ś.,** † **Domyśliwać ś.,** † **Domyślawać ś.** 1. *dojść myślą, zgadnąć domysłem, dorozumieć ś., domiarkować ś., przewidzieć:* Domyślam ś., co przez to rozumiesz. Kras. 2. † na kogo=*powziąć podejrzenie:* Czechowie na Borzywoja ś. domyślawali, że z jego naprawy zabito Światopełka. Biel. M. 3. † nied. *rozmyślać podług swego widzimisię:* Choć najlepiej, nie domyślaj ś. nad Pańską wolą. Rej. 4. *ułożyć sobie, wpaść na myśl, poczuć ś. do czego:* Nigdy ś. nie domyśli, żeby to zrobić. Chłopi nie mają razem paść z dziewkami, by zamiast pilnowania trzody czegoś innego nie domyślili ś. robić. Haur. 5. ×czego = *wymyślić co:* Co za chwała dla mnie, żem ja pierwszy takiej kolekcji ś. domyślił. L. 6. † do czego=*dobrać ś. dla przywłaszczenia sobie:* D. ś. do cudzego mieszka. 7. [D. ś.] *przypomnieć sobie.* <Do+MY(SŁ)>

† **Domyśliwać się,** a ś., ał ś. p. **Domyślić ś.** Nieos.: Z pięknego wejźrzenia i łagodnej odpowiedzi domyśliwa ś. i wybiera przyjaźń. Sak. (=*powstaje myśl o niej*).

×**Domyślnia,** i, lm. e gram. *domyślenie ś. opuszczonego wyrazu:* Cechą rodzajową częstokroć jest D., czyli domyślenie ś. opuszczonego wyrazu. Kopcz.

Domyślnie przys. od **Domyślny:** W twierdzeniu tym D. tkwi pogląd.

Domyślnik, a, lm. i 1. *wyraz dwuznaczny, dwuznacznik:* Lubimy drażliwe półsłówka, domyślniki. Trzeba przemawiać domyślnikami. 2. *znak pisarski, wielokropek.*

Domyślność, i, blm. rz. od **Domyślny;** ×**Domysł:** D. serca (=*przeczucie*).

Domyślny 1. *łatwo domyślający ś., przenikliwy, bystry, przewidujący:* Jedni ludzie są tępi, drudzy domyślni. Petr. 2. a. ×**Domysłowy** *oparty na domyśle, przypuszczalny, domniemany, niepewny:* To rzecz nie dowiedziona, tylko domyślna. 3. *którego trzeba ś. domyślić:* Przywrócić wyrazy domyślne. 4. fil. *którego ś. domyślić można, dający ś. konsekwentnie wysnuć:* Wniosek D. <Do +MY(SŁ)>

Domywać, a, ał p. **Domyć.**

Domywanie, a, blm., czynność cz. **Domywać.**

Don, don! *naśladowanie dźwięku dzwonu:* Don, don dzwon uderza. Słow. <Dźwn.>

Dona, y, lm. y *sidełko na ptaszki, szczeg. na kwiczoły.* <Nm. Dohne>

Donacja, i, lm. e 1. ×*darowizna.* 2. ×*sprzedaż dóbr, aljenacja.* 3. *majątek ziemski, darowa-*

ny wyższemu urzędnikowi pochodzenia rosyjskiego za zasługi w Królestwie Polskim. <Łć. donatio>

Donacyjny przym. od **Donacja**: Dokument D. Dobra donacyjne.

Donaglać, a, ał p. **Donaglić.** <Do+NAGŁ>

Donaglanie, a, blm., czynność cz. **Donaglać.**

Donaglenie, a, blm., czynność cz. **Donaglić.**

Donaglić, i, ił, nied. **Donaglać 1.** *nagląc, dokuczyć; przynaglić, znaglić, przypilić, dotrzeć, natrzeć:* Płakała Dalila, aż jej oznajmił Samson, gdy mu już donagiała, swoją gadkę. B. B. Donagla mi potrzeba. Mącz. (= *dopieka, doskwiera*). Podłej roli nie mamy donaglać, która, gdy bez przestanku rodzi, wnet ś. wysili. Kasz. **2.** ×nied. komu o co = *nalegać nań o co.* **3.** † komu = *natrzeć, uderzyć na niego:* Jął jej donaglać, tak, że ją zbił i na głowę poraził. **4.** [D.] *dokuczyć:* Choroba donagla. <Do+NAGŁ>

Donająć, jmie, jął, nied. **Donajmować** *dobrać drogą najmu, przynająć:* Był to pokój donajęty. Orzesz. <Do+Na+JM>

Donajęcie, a, blm., czynność cz. **Donająć.**

Donajmować, uje, ował p. **Donająć.**

Donajmowanie, a, blm., czynność cz. **Donajmować.**

×**Donaszać, a, ał 1.** p. **Donieść**: Szynkarka im wina donasza. Rej. **2.** p. **Donosić.** <Do+NIOS>

×**Donaszanie, a,** blm., czynność cz. **Donaszać.**

Donat, a, blm. *elementarz; gramatyka łacińska Rzymianina Donata:* Nie wiem, co czcionka, a. zrzek, chociaś mi to ukazował, gdyś D. sylabizował. Korcz. <Od imienia gramatyka rzymskiego IV w. po Chr. Donatus>

Donatarjusz, a, lm. **e** *obdarzony donacją.* <Śr. Łć. donatarius>

Donator, a, lm. **rowie a. rzy** *ten, co daje a. dał, dawca.* <Łć. donator>

Donatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Donator.**

Donatywa, y, lm. **y 1.** *dar, podarunek, szczeg. podarowanie komu dóbr narodowych za zasługi lub z łaski.* **2.** *podatek od kupców, niby dar, ale obowiązkowy.* **3.** *dobrowolna ofiara duchowieństwa:* Donatywę składali biskupi i opaci na ręce Karnkowskiego do Wolborza. **4.** *wynagrodzenie, zapłata, honorarjum:* D. inżynierowi. Rol. Zdr. **Donátywka.** <Śr. Łć. donativum ni.>

Donatywka, i, lm. **i** p. **Donatywa**: Portugały i donatywki. Krasz.

[**Donąd**] **przys.** *do owego miejsca; aż tam, aż do owego miejsca.* <Do+Onąd>

Donder, dra, lm. **dry** p. **Dunder**: Niech cię D. świśnie! Cóż u dondra takiś smutny? <Nm. Donner = piorun>

[**Dondera, y,** lm. **y**] p. **Tyndyrynda.** <Ukr. dýnderewo (dýwderewo)>

Donderować, uje, ował p. **Dunderować.**

Donderowanie, a, blm., czynność cz. **Donderować.**

[**Donia, i,** lm. **e**] *panna, dziewczę, córka.* Zdr. [**Dońka, Donieczka**]. <Ukr. donia>

Donica, y, lm. **e,** ×**Dónica,** ×**Dunica 1.** *naczynie gliniane do wiercenia w nim maku, migdałów, ryżu:* Gdzie D. rządzi, tam wiercimak błądzi. Prz. Donice do pieczenia bab (p. **Doniczka**). ×D. chemiczna żelazna a. gliniana. **2.** p. **Doniczka**: Na oknach donice z pachnącemi ziołki. Mick. **3.** *kamień ciosowy wyżłobiony, osadzany w ziemi pod pompami i rynnami.* **4.** † D. na węgle = *fajerka:* Przed nią była wielka D. gliniana, węgla żarzystego pełna. Wys. **5.** [D. = a) i † D. p. **Dojnica.** b) *danina w miodzie.* Zdr. **Doniczka.** <Zam. dojnica>

Donicowy przym. od **Donica**: Piece chymiczne donicowe. Krum.

Doniczka, i, lm. **i 1.** p. **Donica, 2.** † do rąk = *miednica.* **3. a. Donica** *wazon do kwiatów z gliny, rzadziej z innego materjału:* Widziałem tam gwoździki w doniczce alabastrowej. Urzęd. Krzak różowy w porcelanowej doniczce. Niem. **4. a. Donica** *forma gliniana do pieczenia bab.*

Doniczkowy przym. od **Doniczka**: Kwiaty doniczkowe.

Doniec, ńca, lm. **ńcy,** ×**Duniec** *kozak doński, z nad Donu.* <Od nazwy rzeki Don>

[**Donieczka, i,** lm. **i**] p. **Donia**: A D., choć ś. sroma, prosi chłopców. Pol.

† **Doniekąd** przys. *do jakiegoś czasu:* Co i potym D. trwało. Błaż. <Do+Nie+Kąd>

Doniesienie, a 1. blm., czynność cz. **Donieść. 2.** lm. **a** = a) *ogłoszenie, obwieszczenie, inserat:* D. w dziennikach. b) *uwiadomienie, zawiadomienie, wiadomość:* Odebrać D. o czym. D. urzędowe = *raport.* c) *oskarżenie, denuncjacja:* Mam doniesienia, skargi i przejęte listy. Mick. <Do+NIOS>

Donieść, niesie, niósł, nied. **Donosić,** ×**Donaszać 1.** *przynieść, zanieść a. unieść do pewnego czasu a. miejsca:* Nie mogli D. łupów swoich do gospody. Rej. Upuszczę, nie doniosę tego ciężaru do domu. **2.** *przyniósszy, dodać do tego, co już zaniesiono:* Donieś drew, aby na cały dzień wystarczyły. Troc. **3.** *przyniósszy, dostarczyć; poddać:* Donosili żywności oblężonym. Oss. Szynkarka im wina donasza. Rej. **4.** [D.] i † D. *zanieść, przynieść; odnieść:* Lokaj śniadanie panu na stół donosił. Król kazał ji jeść D. Chleb wybierz i donieś do klasztora. Donieście mężowi dary. **5.** komu co a. o czym = *dać znać, uwiadomić go, podszeptać mu:* Donosić nowinki. W ostatnim liście doniosłem wam o swoim zdrowiu. **6.** ×kogo = *zadenuncjować, oskarżyć go.* **7.** *sięgnąć, dolecieć:* Ta fuzja aż do tego drzewa nie doniesie. Troc. Sława jego obłoków doniesie. Mias. Tak daleko wzrok mój nie doniesie. Troc. D. okiem. Kochan. **8.** † nied. czego a. czemu = *wystarczać czemu, dorównywać, równać ś. czemu, podoływać czemu, mierzyć ś., iść w porównanie z czym:* Żadnać chwała nie donosi Pana tego zacności. Pśń. Idę ja za nim, chociaż nie doniosę wielkiego kroku. Susz. Dochód nie donosi wydatkom. Oss. **9.** † Moneta donosi = *jest należytej wagi.* Kn. **10.** [Donosić] *słychać:* Jak tam u was donosi? (= *co u was słychać?*). **D. ś.** do kogo, † kogo = *dojść, stać ś. wiadomym:* Doniosło ś. to do króla. † Doniosło ś. to króla. Leop. † Doniosło ś. (= *rozniosło ś.*). Tymczasem taka wieść straszna doniosła ś. do mnie Kaczk. <Do+NIOS>

Donikać, a, ał p. **Doniknąć.**

Donikanie, a, blm., czynność cz. **Donikać.**

Doniknąć, nie, nął a. kł, nied. **Donikać** *zaniknąć do reszty, zniknąć:* Na jakąż przestrzeń czucia i wdzięczności w donikającym tchnieniu mam ś. zapuścić? Wor. <Do+NIK>

Doniknięcie, a, blm., czynność cz. **Doniknąć.**

Doniosłość, i 1. blm. rz. od **Doniosły**: Akt pierwszorzędnej doniosłości. Sprawy wielkiej donios-

łości. Krasz. **2.** lm. **i** a. ×**Donośność, Dosięgłość** *przestrzeń, którą może przebiec pocisk, wyrzucony z danej broni:* Czajki przepływały mimo miasta na odległość paru doniosłości wystrzałów działowych. Jeż. <Do+NIOS>

Doniosły I. *ważny, znaczący, płodny w następstwa:* Wystawy mają doniosłe znaczenie. **2.** ×p. **Donośny:** Głos D. Kras.

Doniośle przys. od **Doniosły.**

Doniszczać, a, ał p. **Doniszczyć:** Doniszczaj rozum jego i życie. Krasiń. <Do+Ni+Z+CZ>

Doniszczanie, a, blm., czynność cz. **Doniszczać.**

Doniszczenie, a, blm., czynność cz. **Doniszczyć.**

Doniszczyć, y, ył, nied. **Doniszczać** *zniszczyć do reszty:* Kozacy doniszczali tego, co zostało po rzezi Krzywonosa. Rol. Zaimprowizowany ten regiment niszczył i palił niedoniszczone dwory szlacheckie. Rol. Gniew boży nas doniszczył. Przyb. D. ubrania = *dodrzeć, donosić.*

† **Doniżyć, y, ył** *zniżyć do reszty; dognębić.* L (pod **Dotłoczyć**). <Do+NIZ>

×**Donkichot, a,** lm. **ci** p. **Donkiszot.**

×**Donkichoterja, i,** lm. **e** p. **Donkiszoterja.**

Donkiszocki p. **Donkiszotowski:** Coś donkiszockiego było w jego myślach. Jeż.

Donkiszot, a, lm. **ci,** ×**Donkichot,** ×**Donkwichot** *cudak, dziwak, awanturnik, szaleniec:* Boby to było wyniść na donkiszota i uorganizować szaleństwo. Śniad. <Z imienia Hp. bohatera powieści Cervantesa Don Quixote (wym. Kichot)>

Donkiszoterja, i, lm. **e,** ×**Donkichoterja,** ×**Donkwichoterja, Donkiszotyzm** *duch, właściwość, czyny donkiszota:* Co jednym wydaje ś. donkiszoterją, innym wydaje ś. szaleństwem.

Donkiszotować, uje, ował *postępować, jak donkiszot:* Jeśli zechcesz D., niedługo to potrwa. Krasz.

Donkiszotowanie, a, blm., czynność cz. **Donkiszotować.**

Donkiszotowski, Donkiszocki *właściwy donkiszotowi, cudacki, dziwaczny, awanturniczy.*

×**Donkiszotycznie** *jak donkiszot:* Wyglądał nieco D. Krasz.

Donkiszotyzm, u, blm. p. **Donkiszoterja.**

×**Donkwichot, a,** lm. **ci** p. **Donkiszot.**

×**Donkwichoterja, i,** lm. **e** p. **Donkiszoterja:** Jednym wydaje ś. donkwichoterją, innym szaleństwem. Krasz.

Donna, y, lm. **y** *bogdanka:* Jego D. wcale nie jest ładna. <Włos. donna dosł. = panna>

[**Donnica, y,** lm. **e**] p. **Dojnica.**

×**Donos** tylko w 1 pp. *chleb:* Lepszy D. w izbie, niż zwierz w puszczy. Stryjk. <Z Lit. dûona ż.>

! **Donos, u,** lm. **y** *oskarżenie, denuncjacja.* <Ros. donosъ>

Donosiciel, a, lm. **e** *ten, co donosi, denuncjant, delator, szpieg,*

Donosicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Donosiciel.**

Donosicielski przym. od **Donosiciel.**

Donosicielstwo, a, blm. *rola, działalność donosiciela, szpiegostwo.*

Donosić, i, ił, nied. ×**Donaszać I.** nied. = a) p. **Donieść.** b) anat.: Naczynie donoszące, † donośne, † dostarczające p. **Przewód.** Żyła donosząca p. **Żyła. 2.** dok. = a) *znosić do reszty, zedrzeć, doniszczyć:* D. sukni. b) lek.: D. płód = *przebyć ciążę do kresu prawidłowego.* Płód donoszony = *prawidłowo rozwinięty i w czasie właściwym urodzony.* Przen.: Pokoje pozastawiane były mnóstwem niedonoszonych wynalazków. Krasz. Przen.: ×Niedonoszony człowiek a. ×niedonoszona głowa (= *człowiek niedojrzały, nierozsądny*). <Do+NIOS>

Donoszenie, a I. blm., czynność cz. **Donosić. 2.** lm. **a** *doniesienie, denuncjacja, delacja:* Powiedziała, że ona donoszeń nie lubi. Bał.

Donośnie, ×**Donośno** przys. od **Donośny.**

Donośno I. ×p. **Donośnie. 2.** [D.] *gwarnie, hałaśliwie.*

Donośnogłosy *mający głos donośny:* Donośnogłosi heroldowie. Ml. <Do+NIOS+GŁOS>

Donośnokwilący *głośno kwilący:* Sokół D. Ml. <Do+NIOS+KWIL>

Donośność, i, blm. rz. od **Donośny:** a) Bogactwo wód Niemna i D. tych wód. Pol. (= *znaczenie, ważność*). b) p. ×**Doniosłość:** Zbliżyć ś. na D. działa. D. strzelby.

Donośny I. a. ×**Doniosły** = a) ×*daleko sięgający:* Oko donośne. Wzrok D. Donośna strzelba. Troc. b) *mocny, silny, rozciągły, głośny:* Wołał donośnym głosem. Śpiew D. c) × (o drzewie) *dosięgający danej a. potrzebnej wysokości.* **2.** ×*zyskowny, korzystny, intratny, dochodny:* Urząd D. Troc. **3.** [D.] = a) D. człowiek = *rozumny; chętny.* b) *mocny:* Wszystko pozamykane na zamki donośne. **4.** † anat.: Naczynie donośne p. **Przewód. 5.** myśl. (o charcie) *dobry.*

[**Do nowa**] *na nowo.* <Do+NOW>

Donst, u, lm. **y, Dunst,** [**Duńst**] *śrut najdrobniejszy:* Jakie kusze, jakie donsty, jakie szruty! Kon. <Nm. Dunst>

Donucać, a, ał p. **Donucić.** Wor. <Do+Nuta>

Donucanie, a, blm., czynność cz. **Donucać.**

Donucenie, a, blm., czynność cz. **Donucić.**

Donucić, i, ił, nied. **Donucać** *dokończyć nucić; nucąc, dodać:* Szkoda, że jeszcze czegoś nie donucił. Kniaź. <Do+Nuta>

Donudzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Donudzić ś.** <Do+NUD>

Donudzić się, i ś., ił ś. *jeszcze więcej znudzić ś.:* Donudź ś. jeszcze ze mną niewiele, a ja ci prędko ustąpię. Byk.

† **Donużać, a, ał** p. **Donużyć.**

† **Donużanie, a,** blm., czynność cz. **Donużać.**

† **Donużenie, a,** blm., czynność cz. **Donużyć.**

† **Donużyć, y, ył,** nied. † **Donużać** *domęczyć, domordować, dobić:* Nie umarł, aż go gęste postrzały donużą. Pot. <Do+NUR>

×**Donzella, i,** lm. **e** *panna:* Dostawszy od Maryli klacz utresowaną do jazdy, umieścił ją na stajni donzelli. Chm. <Włos. donzella, skąd Fr. donzelle>

Donżuan, a, lm. **i** *uliczny uwodziciel kobiet, lowelas:* Czepiał ś. utracjuszów, szulerów z profesji, donżuanów brukowych. Bał. Zdr. **Donżuanik.** <Z nazwy bohatera legiend Hp. Don Juan (wym. Chuan) = pan Jan>

Donżuanerja, i, blm., **Donżuanizm, Donżuaństwo** *rzemiosło donżuana, napastowanie kobiet.*

Donżuanik, a, lm. **i** p. **Donżuan:** Gładki i kusy D. towarzystwa warszawskiego.

Donżuanizm, u, blm. p. **Donżuanerja:** P. Jadwiga zdążyła na śmierć ś. zakochać w Zienwiczu, owym po długim donżuanizmie, dziś nieco podstarzałym ideale obywatela. Kasz. Po-

przedziła go pogłoska o jego urodzie i donżuanizmie. Bał.

Donżuański *właściwy donżuanowi:* Zamiary donżuańskie. Coraz rzadziej spotykają mnie sukcesa w mojej donżuańskiej karjerze. Bał.

Donżuaństwo, a, blm. p. **Donżuanerja:** Słynął z donżuaństwa po salonach. Krasz.

Doń = *do niego.* <Do+On>

[**Dońdo**] p. **Dojść.**

[**Dońdymy**] p. **Dojść.**

[**Dońdzie**] p. **Dojść.**

[**Dońka, i,** lm. **i**] p. **Donia:** Karolciu! dońku! zaśpiewaj cokolwiek. Orzesz.

Dooczność, i, blm. *konfrontacja osób.* <Do+OK>

† **Dooki** *zezem zbieżnym dotknięty.* Por. **Brlok** i **Zez.**

[**Dookolusieńka**] p. **Dokolutka.** <Do+O+KOŁ>

Dookoluteńka p. **Dokolutka.**

Dookoła p. **Dokoła:** Wiatry szumią D.

Dookoławidzący *widzący naokoło:* Zeus D. Ml. <Do+O+KOŁ+WID>

[**Doonaczenie, a,** blm.] czynność cz. **Doonaczyć.** <Do+On>

[**Doonaczyć, y, ył**] *dokuczyć, dopiec:* Jak człowieku bida doonacy, to spadnie z nóg (= *osłabnie*).

[**Do onego**] *dokądsiś.* Por. **Z onego.**

Doorać, rze, rał, nied. **Doorywać I.** *dokończyć orania, zorać do reszty; zorać do pewnego kresu.* **2.** *przyorać jeszcze więcej:* Kazał gospodarz D. do roli jeszcze jedno staje. Oss. <Do+OR>

Dooranie, a, blm., czynność cz. **Doorać.**

Doorywać, a, ał p. **Doorać.**

Doorywanie, a, blm., czynność cz. **Doorywać.**

Doostrzać, a, ał p. **Doostrzyć.** <Do+OS(TR)>

Doostrzanie, a, blm., czynność cz. **Doostrzać.**

Doostrzenie, a, blm., czynność cz. **Doostrzyć.**

Doostrzyć, y, ył, nied. **Doostrzać** *dokończyć ostrzenia, wyostrzyć do reszty; do pewnego kresu naostrzyć.* <Do+OS(TR)>

Doówczesny *do owego czasu ciągnący ś., istniejący:* Wystawił satyrycznie szlachtę wiejską i księży w „Czterech weselach," powieści najlepiej z jego doówczesnych wykończonej. Chm. <Do+OW+CZAS>

×**Dopad, u,** lm. **y** czego = *dopadnięcie czego, dorwanie ś. do czego:* Oskoczony od Litwy, ratował ś. rychłym dopadem promu i uszedł. Nar. ×**W dopady,** ×**W dopadki,** ×**Dopadkiem** przys. *dopadkowo, dorywczo, dorywkiem:* Łuk jego porwawszy w dopady, krzyknął. Żebr. < Do+PAD >

Dopadać, a, ał p. **2. Dopaść.**

Dopadanie, a, blm., czynność cz. **Dopadać.**

×**Dopadki** p. **Dopad.**

×**Dopadkiem** p. **Dopad.**

Dopadkowo przys. od **Dopadkowy.**

Dopadkowy p. **Dorywczy:** Chwytając jej rysy dopadkowemi spojrzeniami, gdy w tańcu przesuwała ś. koło mnie. Bał.

×**Dopadły** *którego dopadnięto, dopadnięty, naprędce złapany.* L.

Dopadnienie, a, blm. p. **Dopadnięcie.**

Dopadnięcie, a, blm., **Dopadnienie** czynność cz. **2. Dopaść.**

Dopajać, a, ał p. **Dopoić.**

Dopajanie, a, blm., czynność cz. **Dopajać.**

Dopakować, uje, ował *dokończyć pakowania; dodać do pakunku.* <Do+Pak>

Dopakowanie, a, blm., czynność cz. **Dopakować.**

Dopalać, a, ał p. **Dopalić.**

Dopalanie, a, blm., czynność cz. **Dopalać.**

Dopalenie, a, blm., czynność cz. **Dopalić.**

Dopalić, i, ił, nied. **Dopalać I.** czego = *dokończyć palić, spalić do reszty:* D. świecy, cygara. Ten regiment niszczył i palił niedopalone dwory szlacheckie. Rol. Naręcze drzew niedopalonych. Przybor. Resztki niedopalonych pochodni. Krasz. **2.** *wypalić należycie, dopiec:* D. cegłę, kawę. **3.** *upalić jeszcze więcej:* Niedość kawy; trzeba jej pół funta jeszcze D. L. **4.** ×komu = *dopiec, dogrzać, dokuczyć:* Uderzyło słońce na głowę jego, a dopalało mu. Leop. **5.** [D. komu] *oszkalować go; wytknąć mu błędy.* **D., ś. I.** *dokończyć ś. palić, spalić ś. do reszty:* Świeca dopala ś. Przen.: Dopalały ś. w nim resztki żywota. Krasz. **2.** czego = *paląc, rozgrzać jak należy:* Nie dopalisz ś. nigdy tej izby, tego pieca. Kn. <Do+PAŁ>

[**Dopalony**] *dokuczliwy, nieznośny.* Por. **Dopalić, Dopalować.**

[**Dopalować, uje, owal**] *dokuczać.*

[**Dopalowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dopalować.**

† **Dopamiętać się, a ś., ał ś.** *dojść pamięcią; spamiętać z trudem:* Zasław, Zbaraż i inszych kto ś. dopamięta, była Troja... Pot. <Do+Pa+MN>

Doparać, a, ał p. **Dopróć.** <Do+POR>

Doparanie, a, blm., czynność cz. **Doparać.**

Doparcie, a, blm., czynność cz. **Doprzeć.** <Do+POR>

Doparcie się, a ś., blm., czynność cz. **Doprzeć ś.**

Doparzać, a, ał p. **Doparzyć.**

Doparzanie, a, blm., czynność cz. **Doparzać.**

Doparzenie, a, blm., czynność cz. **Doparzyć.**

Doparzyć, y, ył, nied. **Doparzać I.** *dokończyć parzenia; sparzyć do pewnego kresu; dogotować przy pomocy pary; dodać pary dla zupełnego ugotowania.* **2.** *jeszcze więcej poparzyć.* **3.** ×D. komu = *dokuczyć.* **4.** [D.] *oparzyć silnie.* <Do+PAR>

I. Dopasać, a, ał p. **I. Dopaść.**

2. Dopasać, a, ał, nied. **Dopasywać** *przypasać jeszcze więcej, dowiązać do pasa.* <Do+PAS>

I. Dopasanie, a, blm., czynność cz. **I. Dopasać.**

2. Dopasanie, a, blm., czynność cz. **2. Dopasać.**

Dopasować, uje, owal, nied. **Dopasowywać I.** *dobrać, aby pasowało, przypasować:* D. suknię, kolor do koloru i t. p. Taki świat dopasowany we wszystkim, że mu już, zdaje ś., nic nie braknie. Krasz. Dzieci chodzą w starych niedopasowanych sukienkach. Prus. **2.** [D. a. **Dofasować**] *wystroić, ubrać ładnie.* **D. ś.** *przystać, zastosować ś., dobrać ś.:* Już my ś. tak dopasowali ze sobą, jako hetka z pętelką. <Do+Pasować>

Dopasowanie, a, blm., czynność cz. **Dopasować.**

Dopasowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopasować ś.**

Dopasowywać, uje, ywał i D. ś. p. **Dopasować:** Mógł D. ś. do wszelkiego położenia. Spas.

Dopasowywanie, a, lm. a czynność cz. **Dopasowywać:** Przygotowała jej sukienkę z gazy kremowego koloru, bez wielkich dopasowywań. Prus.

Dopasywać, uje, ywał p. **2. Dopasać.**

Dopasywanie, a, blm., czynność cz. **Dopasywać.**

1. Dopaść, sie, sł, nied. **Dopasać** *dokończyć paść, dokarmić, dotuczyć.* **D. ś.** *upaść ś. do reszty.* <Do+PAS>

2. Dopaść, padnie, padł, nied. **Dopadać 1.** *paść aż dokąd, dolecieć do czego:* Dziecię, z drugiego piętra spadszy, już dopadało ziemi, ale przecież ktoś je zatrzymał, że nie dopadło. Oss. **2.** dokąd=*przypaść, dobiec, dolecieć:* Dopadł do wioski. **3.** kogo = *dogonić, doścignąć, dopędzić, złapać:* Już uchodzący nieprzyjaciel miał ś. ku Niemnowi, kiedy go Polacy dopadli. Nar. **4.** czego, [co]=*dorwać ś. do czego, chwycić, złapać; zdybać; znaluzszy, porwać, zachwycić:* Czego kto dopadł, tym bił. Kn. Musiał siedzieć na stołku, kto nie dopadł krzesła. Węg. Źle, kiedy szalony miecza dopadnie. Pot. D. szklanicy. Choćbym leciał za morze, i tam mię ręka twa dopadnie. Ryb. (= *dostanie, dosięgnie).* Ściąga żagle, a brzegu wiosłami dopada. Dm. Chart nań naciera, nagli i kłami dopada. Przyb. Przen.: D. czego = *szybko osiągnąć, dostać, dojść prędko do czego:* Nie mógł tak rychło D. lat mężnych, jako dopadał dygnitarstw wielkich. Birk. (Magnaci) poczęli spychać stan rycerski z jego znaczenia, nie dopuszczać go do szczytu przewagi, którego już dopadał. Koron. **5.** ×nied. *padając, nie przystawać, nie zwierać ś. szczelnie, nie pasować:* Wieko nie dopada. **D. ś. 1.** *zdybać ś., dorwać ś. do siebie, przypaść do siebie, zetknąć ś.:* Gdzie ś. tylko dopadły zbrojne oddziały, szły z sobą w czuby. Kaczk. **2.** [D. ś.] *dostać ś.* <Do+PAD>

Dopatrywać, uje, ywał i D. ś. p. **Dopatrzyć.** <Do+PATR>

Dopatrywanie, a, blm., czynność cz. **Dopatrywać.**

Dopatrywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopatrywać ś.**

Dopatrzenie, a, blm., czynność cz. **Dopatrzyć.**

Dopatrzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopatrzyć ś.**

Dopatrzyć, y, ył, nied. **Dopatrywać 1.** nied. *doglądać, dozierać, pilnować, strzec:* Deputowani czynów komisji jak najpilniej dopatrywali. L. **2.** przen. *zauważyć, dostrzec, dojrzeć:* Potym tego dopatrzysz, iż to wszystko prawda. Rej. Oczy twoje niech dopatrzą prawości. Bud. **D. ś. 1.** czego w kim, w czym=*wziąć, poczytać co za co:* D. ś. w czym obrazy dla siebie. **2.** *spostrzec, zauważyć, odkryć, stwierdzić:* Nie dopatrzyli ś. świętego bóstwa jego w człowieczeństwie onym. Rej. Zaczęto ś. dopatrywać tego, że zadanie, jakie wziął na siebie, przechodziło siły jego. Krasz.

Dopchać, a, ał, Dopchnąć, nied. **Dopychać 1.** *dokończyć pchać; popchnąć do pewnego kresu:* Nie mogę dopchnąć drzwi. **2.** *dopełnić, napychając; dopakować, doładować, dotłoczyć:* D. wora. Choć ś. najadł, dopychał jednak brzucha. Oss. **3.** *zepchnąć, zbyć, skończyć byle jak:* Niecierpliwy konno ostatka swej drogi dopycha. Pot. Dopychał tylko roboty, nie mając do niej ochoty. Oss. **4.** ×Dopychać kogo = *pchnięciem dobijać.* L. **5.** [D.]=a) *dożyć, dociągnąć.* b) D. mchem p. **Domszyć. D. ś.** *pchając ś., dostać ś. dokąd, dotłoczyć ś.:* Wyszłam dobrze, bom ś. dopchała tuż pod samą ambonę. Asn. <Do+PCH>

Dopchanie, a, blm., czynność cz. **Dopchać.**

Dopchanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopchać ś.**

Dopchnąć, nie, nął i D. ś. p. **Dopchać.**

Dopchnięcie, a, blm., czynność cz. **Dopchnąć.**

Dopelmitel, u, blm. druk. *rodzaj czcionek od ćwierćpetitów, służący do tytułów i t. p.* <Nm. Doppelmittel>

† **Dopelsoldner, a,** lm. **rzy** *kopijnik, pobierający żołd podwójny.* Górs. <Nm. Doppelsöldner>

Dopełniacz, a, lm., **e 1.** ×a. ×**Dopełniciel** *ten, co dopełnia, wykonawca:* D. prawa, obowiązków. **2.** gram. *nazwa przypadku drugiego w deklinacji.* **3.** kip. *flaszka w postaci szpunta.* <Do+PEŁN>

Dopełniać, a, ał p. **Dopełnić.**

Dopełniający: Barwy dopełniające p. **Dopełniczy.**

Dopełnianie, a, lm. a czynność cz. **Dopełniać.**

Dopełnianie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopełniać ś.**

×**Dopełniciel, a,** lm. **e** p. **Dopełniacz.**

×**Dopełnicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Dopełniciel:** Godzina, która zwie ś. dopełnicielką. Krasiń. Tak pojmuje Krasiński godzinę dopełnicielkę, trzecią dobę bytu ludzkości, epokę Ducha św. Tarn.

Dopełniczy *służący do dopełnienia czego, dopełniający, uzupełniający, dodatkowy, przyczynkowy:* ×Wiadomości dopełnicze. Fiz.: Barwy dopełnicze a. dopełniające = *dające z daną barwą inną barwę złożoną.*

Dopełnić, i, ił, nied. **Dopełniać 1.** *dodać dla pełności a. uzupełnienia, uzupełnić, dokompletować:* D. beczkę. D. zdania autora, sumy. Przen.: D. miarę swych zbrodni, miarki swych grzechów (=*przebrać*). † Już dopełnił piętnasty rok, gdy go posłano na nauki. Węg. (=*skończył*). **2.** *dokonać, ziścić, spełnić, wykonać, wypełnić:* D. obowiązku, prawa. D. obietnicy, warunków umowy (=*dotrzymać*). Wszystkie sny niedopełnione odbiły ś. na niej. Krasiń. **3.** ×*popełnić:* Byłbym dopełnił to głupstwo, jedno, że wojskowemu trzeba na to otrzymać pozwolenie. **D. ś.** *spełnić ś., ziścić ś., dokonać ś., wykonać ś., przyjść do skutku, stać ś.* <Do+PEŁN>

Dopełnienie, a, lm. **a 1.** a. ×**Dopełń** czynność cz. **Dopełnić. 2.** gram. *nazwa części zdania w jednym z przypadków ubocznych.* **3.** mat. *liczba a. wielkość, którą należy dodać, aby otrzymać liczbę a. wielkość z góry oznaczoną:* D. do 10. D. kąta = *kąt, który razem z danym stanowi kąt prosty.* **4.** ogr. *dodanie gruntowi brakującego składnika: wapna, piasku a. gliny.*

Dopełnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopełnić ś.**

×**Dopełń, i,** lm. **e** p. **Dopełnienie:** Nas czeka inna D. żywota. Krasiń.

Dopełzać, a, ał p. **Dopełznąć.**

Dopełzać się, a ś., ał ś. *osiągnąć skutek pełzania; pełzając, dorobić ś. czego:* Pobratymstwem zdrajców dopełzaliście ś. potęgi. Krasiń. <Do+PŁOZ>

Dopełzanie, a, blm., czynność cz. **Dopełzać.**

Dopełzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopełzać ś.**

Dopełznąć, nie, nął, nied. **Dopełzać** 1. *pełzając, dojść; doczołgać ś., doleźć, dogramolić ś.* 2. (o kolorach, tkaninach) *spełznąć, zblaknąć do reszty.* <Do+PŁOZ>

Dopełznięcie, a, blm., czynność cz. **Dopełznąć.**

Dopęd, u, blm. *przypędzanie:* D. inwentarza i dowóz drobiu. Od rana do nocy dudnią i huczą ulice nieustannym rozpędem, pędem i dopędem miljonów ludzi. <Do+PĘD>

×**Dopędny** *którego dopędzić można:* Po cóż znikomej drobnym myśli krokiem sięgasz wyroków kresy niedopędne?

Dopędzacz, a, lm. e, ×**Dopędziciel** 1. *ten, co dopędza; napędzacz, dozorujący robotników.* 2. *myśliwy, poganiający psy, dojeżdżacz.*

Dopędzać, a, ał p. **Dopędzić.**

Dopędzanie, a, blm., czynność cz. **Dopędzać.**

Dopędzenie, a, blm., czynność cz. **Dopędzić.**

×**Dopędziciel**, a, lm. e p. **Dopędzacz.**

×**Dopędzicielka**, i, lm. i forma ż. od **Dopędziciel.**

Dopędzić, i, ił, nied. **Dopędzać** 1. *zapędzić do pewnego kresu.* 2. *dogonić, doścignąć, dopaść:* Konny prędko dopędzi, prędko ustąpi. Fred. A. Przen.: D. kogo w naukach, w dziełach, w sławie=*zrównać ś. z nim.* 3. [D. bydło]=*dopuścić, odstanowić:* Po dopędzeniu do byka nie doi ś. krowy, aż nazajutrz. 4. † czego = *dokonać, dokończyć, doprowadzić do końca:* Dopędzę już do końca zaczętego dzieła. Dopędzić zagonu. Oss. (= *doorać*). Pókiby Leszek lat nie dopędził, matce jego państwem zawiadować kazano. Błaż. (=*nie doszedł*). <Do+PĘD>

Dopiać, eje, ał, nied. ×**Dopiewać** 1. (o kogucie) *dokończyć piać.* 2. *dośpiewać, donucić.* <Do+PIE>

Dopianie, a, blm., czynność cz. **Dopiać.**

Dopiastować, uje, ował *wypiastować aż do końca.* Wor. <Do+PIAST>

Dopiastowanie, a, blm., czynność cz. **Dopiastować.**

Dopiąć, pnie, piął, nied. **Dopinać** 1. *dociągnąć dla zapięcia pod miarę, po dziurkę, po guzik:* D. popręg a. popręgu. pas, pasmo, rzemień, osnowę. Nie mogę D. surduta. Nie mogę ś. dopiąć (= *nie mogę dopiąć sukni na sobie*). Dopinaj wawrzynami czoła. Żebr. (= *do reszty upnij, uwieńcz*). Przen.: D. komu popręgu = *poskromić, ukrócić go.* 2. czego = *usiłując, dokazać, osiągnąć, doprowadzić do skutku, postawić na swoim:* D. zamierzonego celu a. D. swego. Rozumem D., gdzie siły nie staje. Prz. † Marjusz, gdy dopinał konsulatu, tysiąc głów rzymskich pościnał. L. Siedm godzin przebywał uprzykrzone drogi, nim dopiął wierzchu góry. Tw. (=*pnąc ś., dostał ś. na...*). 3. † i [D.] komu = *dopiec, dokuczyć, dać ś. we znaki, dojąć:* Piechotą oraz działami mu dopina. Jabł. <Do+PN>

Dopicie, a, blm., czynność cz. **Dopić.**

Dopicie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopić ś.**

Dopić, pije, pił, nied. **Dopijać** 1. *dokończyć pić, wypić do reszty:* Trzeba D. wprzód tego wina, później kupi ś. lepsze. Wzniósł niedopitą czarę ku ustom. Krasiń. 2. ×kogo = *pijąc, dotrzymać mu placu.* 3. *napić ś. dowoli, zadowolić ś. piciem:* Kto doje, dopije, ten w rozum nie tyje. Prz. D. ś. *pijąc, dostać ś. do czego; osiągnąć skutek picia:* Pies w bajce chciał ś. aż do mięsa, które mu ś. w wodzie wydawało, D. Oss. W morzu śmierci ś. dopił. Chciał ś. D. do dna kufla. Wol. <Do+PI>

Dopiec, piecze, piekł, nied. **Dopiekać**, ×**Dopiekiwać** 1. *dokończyć piec, upiec do reszty, wypiec:* Chleb niedopieczony. D. ś. *upiec ś. do reszty:* Nie czeka, aż ś. dopiecze. Prz. (=*w gorącej wodzie kąpany*). 2. *jeszcze więcej upiec, przyczynić pieczywa:* Chleb w zapasie nie wystarczył, aż trzeba go było D. Oss. 3. nied. *przypiekać, dogrzewać, palić:* Słońce dopieka. Ogień zazdrości dopieka im zjadły. Kogo nie dopieka, ten ś. nie umyka. Prz. 4. przen. komu=*zapiec, dokuczyć, dojąć, zaleźć za skórę.* <Do+PIEK>

Dopieczenie, a, blm., czynność cz. **Dopiec.**

[**Dopieczny**] *dokuczliwy.*

Dopiekać, a, ał p. **Dopiec.**

Dopiekanie, a, blm., czynność cz. **Dopiekać.**

×**Dopiekiwać**, a, ał p. **Dopiec.**

×**Dopiekiwanie**, a, blm., czynność cz. **Dopiekiwać.**

×**Dopiekły** *który dopiekli a. który ś. dopiekł, dopieczony, wypieczony:* Chleb D. Szperki niedopiekłe. Kochan. (=*niedosmażone*).

Dopielać, a, ał p. **Dopleć.**

Dopielanie, a, blm., czynność cz. **Dopielać.**

Dopielenie, a, blm., czynność cz. **Dopleć.**

Dopielony im. od **Dopleć**: Ma tam jakąś grzędę niedopieloną, zajęła ś. jej ukończeniem. Byk. <Do + PIOŁ>

† **Dopier** i [**Dopier**] p. **Dopiero**: Goździk D. rozwity. Gawiń.

1. **Dopierać**, a, ał i D. ś. p. **Doprzeć.** <Do+POR>

2. **Dopierać**, a, ał p. **Doprać.** <Do+PIOR>

1. **Dopieranie**, a, blm., czynność cz. 1. **Dopierać.**

2. **Dopieranie**, a, blm., czynność cz. 2. **Dopierać.**

Dopieranie się, a ś., czynność cz. **Dopierać ś.**

[**Dopiereczko**] p. **Dopiero.**

† **Dopierko** p. **Dopiero.** Kochan.

Dopiero, † **Dopiro**, † **Dopier**, † **Dopierz**, † **Dopierko**, † **Dopirko**, † **Dopirto**, **Dopieruchno**, ×**Dopieruczko**, ×**Dopiruczko**, **Dopierutko**, **Dopieruteńko**, **Dopierutenieczko**, **Dopieruteneczko**, [**Dopier**, **Dopir**, **Dopiérz**, **Dopirz**, **Dopióro**, **Dziepro**, **Dzieprem**, **Dziepiero**, **Doprzo**, **Dopiéroteneńko**, **Dopieru**, **Dopiru**, **Dopiérusieńko**, **Dopierynku**, **Dopierze**, **Dopierok**, **Dopiruk**, **Dopirok**, **Dopiryk**, **Dopirój**, **Dopirusio**, **Dopiruśko**, **Dopirko**, **Dopiereczko**, **Dopiruchno**] 1. *tylko co, ledwo co, przed chwilką, świeżo:* Był tu D. a. D. co. D. co przyszedł. Córka Cerery, D. jedyna matki rozkosz, wnet żalu ciężkiego przyczyna. Ustrz. Nie D.=*nie od dziś, dawniej:* Nie D. występek z cnotą walkę wszczyna, z Cyceronem w senacie siedział Katylina. Kras. 2. *ledwo, zaledwie, ledwie, tylko co:* D. dany na naukę, czytać ś. uczył, a już Bóg przez niego cuda czynił. Skar. Dopieroś począł, a już ustajesz. Kn. 3. D.—D.=*już—już, jużto—jużto:* D. na nieprzyjaciela jadąc, D. go odpędzając, wojowali. Warg. 4. *naówczas dopiero, nie prędzej aż, nie pierwej, wtedy ledwo, aż teraz, aż tak późno:* D. wierzymy, kiedy cierpimy. Prz. 5. *jeszcze nie więcej niż, zaledwie:* D. mam lat 16. Dopieroć to Kozienice, a ty już pytasz ś. o Warszawę. Oss. 6. D. to, Dopieroż to, Cóż D.=*jaki to, co to za..., a cóż tu mówić o...; tymbar-*

dziej, tym więcej: A dopieroż to przyjęcie, jakie bywa w polskim domu. Pol. Trwałej sławy nabyć nie można, a cóż D. wiecznej. <Do (zam. To)+PIERW>

[**Dopierok**] p. **Dopiero.**

[**Dopiérotenenko**] p. **Dopiero.**

[**Dopieru**] p. **Dopiero.**

Dopieruchno p. **Dopiero.**

×**Dopieruczko** p. **Dopiero;** Ujrzał podle drogi chłopa D. obwieszonego. Rej.

[**Dopiérusieńko**] p. **Dopiero.**

Dopieruteneczko p. **Dopiero.**

Dopierutenieczko p. **Dopiero.**

Dopieruteńki *dopieruteńko odbyty:* Po dopieruteńkim śniadaniu jeść prosi!

Dopieruteńko p. **Dopiero.**

Dopierutko p. **Dopiero.**

[**Dopierynku**] p. **Dopiero.**

† **Dopierz** i [**Dopierz**] p. **Dopiero.**

[**Dopierze**] p. **Dopiero.**

×**Dopiewać, a, ał** p. **Dopiać.**

×**Dopiewanie, a,** blm., czynność cz. **Dopiewać.**

Dopięcie, a, blm., czynność cz. **Dopiąć.**

Dopijać, a, ał p. **Dopić.**

Dopijanie, a, blm., czynność cz. **Dopijać.**

[**Dopilać, a, ał**] *przypilać, naglić, dokuczać.* <Do +PIŁ>

Dopilnować, uje, ował, nied. **Dopilnowywać** *dojrzeć, przypilnować:* Jakem ludzi dojźrzał i dopilnował, wszystko było lepiej. Kras. **D. ś.** *mieć ś. na baczności, nie zaspać gruszek w popiele:* D. ś. w prawie, w gospodarstwie. Oss. <Do +PIŁ>

Dopilnowanie, a, blm., czynność cz. **Dopilnować.**

Dopilnowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopilnować ś.**

Dopilnowywać, a, ał i **D. ś.** p. **Dopilnować.**

Dopilnowywanie, a, blm., czynność cz. **Dopilnowywać.**

Dopiłować, uje, ował, nied. **Dopiłowywać** *dokończyć piłowania, spiłować a. przepiłować do reszty; przepiłować a. spiłować do pewnego kresu.* <Do+PIŁ>

Dopiłowanie, a, blm., czynność cz. **Dopiłować.**

Dopiłowywać, uje, ywał p. **Dopiłować.**

Dopiłowywanie, a, blm., czynność cz. **Dopiłowywać.**

Dopinać, a, ał p. **Dopiąć.**

Dopinanie, a, blm., czynność cz. **Dopinać.**

[**Dopinek, nka,** lm. **nki** a. **Dopinki** blp.] *przymówka, dogryzanie, docinek.*

Dopiórna, ej, lm. **e** wiośl. *część wiosła między łożem a piórem.* <Do+PIOR>

[**Dopióro**] p. **Dopiero:** Liczę D. lat pięćdziesiąt i z górą. Syrok.

[**Dopir**] p. **Dopiero.**

† **Dopirać, a, ał** i † **D. ś.** p. **Doprzeć.**

† **Dopiranie, a,** blm., czynność cz. **Dopirać.**

† **Dopirko** i [**Dopirko**] p. **Dopiero.**

† **Dopiro** p. **Dopiero.**

[**Dopirok**] p. **Dopiero.**

[**Dopirój**] p. **Dopiero.**

† **Dopirto** p. **Dopiero.**

[**Dopiru**] p. **Dopiero.**

[**Dopiruchno**] p. **Dopiero.**

×**Dopiruczko** p. **Dopiero.**

[**Dopiruk**] p. **Dopiero.**

[**Dopirusio**] p. **Dopiero.**

[**Dopiruśko**] p. **Dopiero.**

[**Dopiryk**] p. **Dopiero.**

[**Dopirz**] p. **Dopiero:** D. przyszły deszcze. Kon.

Dopis, u, lm. **y** p. **Dopisek.** Lel. <Do+PIS>

Dopisać, sze, sał, nied. **Dopisywać 1.** *dokończyć pisania; napisać do pewnego kresu.* Przen.: *miary w czym dopełnić:* Pochlebstwo w skażonych obyczajach równie niebezpieczne, czy przesadzi, czy nie dopisze. Nar. **2.** czego = *wypotrzebować to, na czym ś. pisze, zapisać do reszty:* Dopisałem już papieru, którym miał. Oss. **3.** *napisać jeszcze więcej, przypisać; pisząc, dodać:* Dopisz do tych wydatków i podróżne. Oss. **4.** ×kogo = *dorównać mu w pisaniu:* Choćbyśmy przez sto lat pisali, to nie dopiszemy Francuzów. L. **5.** komu = *odpowiedzieć czyim nadziejom, ziścić ś.:* Loterja, pogoda nie dopisała nam. Gość nie dopisał (=*spodziewany, nie przyszedł*). Zdrowie coraz bardziej zaczęło mi nie dopisywać. Dąb. **D. ś. 1.** *pisząc, dorobić ś., doczekać ś., doigrać ś.:* Z uczonych ów krzesła, ten ś. kozy dopisze. Os. **2.** *przypisać ś., zrobić dopisek* (np. do listu). <Do+PIS>

Dopisanie, a, blm., czynność cz. **Dopisać.**

Dopisanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopisać ś.**

Dopisek, sku, lm. **ski, Dopis** *to, co dopisano, notatka dodana do pisma* (np. do listu), *przypisek.*

Dopisywać, uje, ywał i **D. ś.** p. **Dopisać.**

Dopisywanie, a, blm., czynność cz. **Dopisywać.**

×**Dopiśnik, a,** lm. **cy** *ten, co zrobił dopisek:* Nie widać, aby Wojciech był w Krakowie, o czym D. Ademara upewnia. Lel.

[**Dopitka**] p. **Na dopitkę.**

Doplatać, a, ał p. **Dopleść.** <Do+PLOT>

Doplatanie, a, blm., czynność cz. **Doplatać.**

Doplątać, a, ał *poplątać do reszty.* **D. ś. 1.** ×*zaplątać ś. do reszty:* Doplątał ś. w sidła, które na niego zastawiono. Oss. **2.** † do czego a. czego = *dowlec ś., dotelepać ś., dogramolić ś., doleźć, dojść z trudnością do czego:* Radziby ś. starali, aby ś. mogli D. onej straconej ojczyzny swej. Rej. <Do+PLĄT>

Doplątanie, a, blm., czynność cz. **Doplątać.**

×**Doplątanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Doplątać ś.**

Dopleć, dopiele, dopiółł, nied. **Doplelać** *dokończyć pleć.* <Do+PLEW>

Dopleść, plecie, plótł, nied. **Doplatać 1.** *dokończyć pleść; upleść a. spleść do pewnego kresu; jeszcze więcej upleść.* **2.** *dokończyć czczej gadaniny, a. więcej jeszcze nabajać.* <Do+PLOT>

† **Doplonić, i, ił** *zagarnąć w niewolę, złupić, splondrować do reszty.* † **D. ś.** czego = *rabując, nabyć a. nabawić ś. czego.* <Do+PLON>

Doplucie, a, blm., czynność cz. **Dopluć.**

Dopluć, uje, uł, Doplwać, nied. **Dopluwać 1.** *dokończyć pluć; więcej napluć.* **2.** a. **Doplunąć** *plując, dosięgnąć ślinami dokąd.* <Do+PLU>

Doplunąć, nie, nął p. **Dopluć.**

Doplunięcie, a, blm., czynność cz. **Doplunąć.**

Dopluwać, a, ał p. **Dopluć.**

Dopluwanie, a, blm., czynność cz. **Dopluwać.**

Doplwać, a, ał p. **Dopluć.**

Doplwanie, a, blm., czynność cz. **Doplwać.**

Dopłacać, a, ał p. **Dopłacić.**

Dopłacanie, a, blm., czynność cz. **Dopłacać.**

Dopłacenie, a, lm. a czynność cz. **Dopłacić.**

Dopłacić, i, ił, nied. **Dopłacać** 1. *zapłacić resztę.* 2. *do już zapłaconego dodać:* Dziś tyle tylko oddaję; za tydzień dopłacę. Oss. 3. ×co = *do reszty opłacić:* W dobrach przedanych, a jeszcze nie dopłaconych, kupiec, nie przedawca, ma szkodować. Sz. <Do+PŁAT>

Dopłakać, cze, kał, nied. **Dopłakiwać** *dokończyć płakać; do pewnego czasu popłakać; jeszcze więcej popłakać:* (Halusia) miała juz aby półkwaterek (do wierzchu cebra) dopłakiwać. Carownica powiadá: Já za wás dopłacę. **D. ś.** *otrzymać co płakaniem; doczekać czego, płacząc.* <Do+PŁAK>

Dopłakanie, a, blm., czynność cz. **Dopłakać.**

Dopłakanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopłakać ś.**

Dopłakiwać, uje, iwał i **D. ś.** p. **Dopłakać.**

Dopłakiwanie, a, blm., czynność cz. **Dopłakiwać.**

Dopłakiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopłakiwać ś.**

Dopłata, y, lm. y *to, co ś. do jakiej sumy dopłaca, reszta płacy.*

Dopławiać, a, ał i **D. ś.** p. **Dopławić.** <Do+PŁY>

Dopławianie, a, blm., czynność cz. **Dopławiać.**

×**Dopławianie się**, a ś., blm., czynność cz. **Dopławiać ś.**

Dopławić, i, ił, nied. **Dopławiać** 1. *pławienia dokończyć:* D. konie. 2. ×*doprowadzić dokąd wpław.* ×**D. ś.** *dojść wpław dokąd:* Na morzu świata tego daj mi dopławić ś. skały. <Do+PŁY>

×**Dopłazić się**, i ś., ił ś. *dopełzać, doczołgać ś.* <Do+PŁOZ>

† **Dopłonić**, i, ił *robienia płoni, t. j. przerębli dokończyć.* † **D. ś.** *po pewnym wysiłku płoń zrobić.* <Do+Płoń>

Dopłókać, a, ał, nied. **Dopłókiwać** *dokończyć płókania, wypłókać do reszty.* **D. ś.** *płócząc, domyć ś.; osiągnąć rezultat płókania.* <Do+PŁÓK>

Dopłókanie, a, blm., czynność cz. **Dopłókać.**

Dopłókanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopłókać ś.**

Dopłókiwać, uje, iwał i **D. ś.** p. **Dopłókać.**

Dopłókiwanie, a, blm., czynność cz. **Dopłókiwać.**

Dopłókiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopłókiwać ś.**

Dopłynąć, nie, nął, nied. **Dopływać** *płynąc, dotrzeć dokąd; przypłynąć:* D. do brzegu. Przen.: Uśmiechał ś. i potrząsał głową, i tak dopłynęło do końca obiadu. Krasz. (= *zeszło*). Tym to promykiem, tą nicią tajemną łączę ś. z tobą i ty spajasz ze mną; po nich to moja skarga cię dopływa. Moraw. (=*dochodzi, dolatuje*). <Do+PŁY>

Dopłynienie, a, blm. p. **Dopłynięcie.** L.

Dopłynięcie, a, blm., **Dopłynienie** czynność cz. **Dopłynąć.**

Dopływ, u, lm. y 1. *dopłynięcie, dopływanie, przypływ:* Unosi go napowrót w łodziach D. skory. Przyb. Przen.: *napływ, dostęp:* Akademja ma zamknięty D. nowych studentów. Odpowiedzieć na pytanie, jakim (ludność) zasilała ś. dopływem. Szuj. 2. *rzeka mniejsza wpadająca do większej.* <Do+PŁY>

Dopływać, a, ał p. **Dopłynąć.**

Dopływanie, a, blm., czynność cz. **Dopływać.**

×**Dopływnica**, y, lm. e *cewa, rura doprowadzająca wodę.*

Dopływnik, a, lm. i *wszelki zbiornik wody, z którego woda zasila daną rzekę:* W interesie zapobieżenia powodziom mają zbadać normalny stan wody i dopływników, oraz stan brzegów tych rzek.

Dopływowy przym. od **Dopływ:** Rzeka dopływowa. Kanał D.

[**Dopnatać się**, a ś., ał ś.] *dowlec ś., dojść powoli, z trudnością:* Ledwom ś. dopnatał do domu. <Do+PN?>

Dopoetyzować się, uje ś., ował ś. *doznać złych skutków zajmowania ś. poezją:* „Dopoetyzuje ś."— powiadała o niej pewna dama. Jeż. <Do+Poeta>

Dopoetyzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopoetyzować ś.**

Dopoić, i, ił, nied. **Dopajać** *dokończyć pojenia; napoić do pewnego kresu a. stopnia; upoić do reszty.* <Do+PI>

Dopojenie, a, blm., czynność cz. **Dopoić.**

×**Dopokąd** i [**Dopokąd**] p. **Dopóki:** D. w obywatelu życie, wszystko ojczyźnie powinien. Stasz. <Do+Po+K>

[**Dopoki**] p. **Dopóki.**

[**Dopokil**] p. **Dopóki:** Nik nie wiedział, D. ś. tęn las ciągnie.

×**Dopokładać**, a, ał grunt gnojem = *wynawozić, uprawić gnojem.* <Do+Po+KŁAD>

×**Dopokładanie**, a, blm., czynność cz. **Dopokładać.**

Dopoliturować, uje, ował *dokończyć politurowania.* <Do+Politura>

Dopoliturowanie, a, blm., czynność cz. **Dopoliturować.**

[**Dopołednie**, a, lm. a] p. **Dopołudnie.** [**Dopołednia**] przys.=*przed południem.*

[**Dopołedniejszy**] p. **Dopołudniejszy.**

[**Dopołnie**, a, lm. a] p. **Dopołudnie.**

Dopołudnie, a, lm. a, [**Dopołednie**, **Dopołnie**] *przeciąg czasu od rana do południa, przedpołudnie:* Całe D. spać. Mącz. <Do+POŁ+DŹŃ>

[**Dopołudniejszy**, **Dopołedniejszy**] czas = *czas od rana do południa, dopołudnie.*

Dopomagacz, a, lm. e *ten, co dopomaga, pomocnik, popieracz, wspieracz, wspólnik, współdziałacz:* Senator ten czynnym był dopomagaczem intryg sąsiedzkich. Ust.

Dopomagać, a, ał i **D. ś.** p. **Dopomóc.** <Do+Po+MOG>

Dopomaganie, a, blm., czynność cz. **Dopomagać.**

Dopominać się, a ś., ał ś. p. **Dopomnieć ś.** <Do+Po+MN>

Dopominanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopominać ś.**

[**Dopomnąć się**, i ś., ął ś.] p. **Dopomnieć ś.**

Dopomnieć się, i ś., ał ś., [**Dopomnąć ś.**], nied. **Dopominać ś.** *upomnieć ś. z naleganiem*, nied. *domagać ś.:* D. od kogo a. [na kim]. Co braknie, to ś. na drużbie dopominajcie (= *poszukujcie*). <Do+Po+MN>

[**Dopomoc, y,** blm.] *pomoc:* W imię Matki Boskiej mocy i świętych dopomocy, idź złe na bory, lasy.

Dopomożenie, a, blm., czynność cz. **Dopomóc.**

Dopomóc, może, mógł, [Dowspomóc, Dospomóc], nied. **Dopomagać, [Dowspomagać] 1.** *dołożyć ś. pomocą, okazać pomoc, pomóc, wesprzeć, podać rękę:* Tak mi Panie Boże dopomóż i niewinna męka Syna Jego. Vol. Śmiałemu szczęście dopomaga. Prz. † Dopomagać kogo = *wspomagać kogo.* **2.** ×czego = *wziąć w czym udział,* nied. *współdziałać, dzielić co z kim:* D. piosnki. Na Ukrainie towarzystwa mi dopomożecie. Żółk. Gdyśmy ś. w apteczce wódki napili, nadszedł ksiądz pleban i ten dopomógł kompanji. Kras. ∻ **Dopomagać ś.** *domagać ś., upominać ś.:* Kruk, latając za wilkami, dopomagał ś. też części łupu. <Do+Po+MÓG>

Doporać się, a ś., ał ś. *dać sobie radę, postawić z trudem na swoim, dojść do czego:* Herb ś. naszej parenteli ani razu nie doporał, by po mieczu lub kądzieli wziąć buławę lub pastorał. Syrok. <Do+POR>

Doporanie się, a ś., blm., czynność cz. **Doporać ś.**

[**Dopospołu**] *razem, do kupy:* Świadkowie (podczas ślubu) tak uklękną D., żeby nowożeńców zasłonić. <Do+Po+Z+POŁ>

Doposzczenie, a, blm., czynność cz. **Dopościć.**

Dopościć, i, ił *dokończyć poszczenia; zachować post do pewnego kresu.* <Do+Post>

[**Do pośrodka**] *w środek:* A juz sie nam nieprzyjaciel do pośrodka pcha. <Do+Po+ŚROD>

[**Dopotąd**] *póty, dopóty.* <Do+Po+T>

Dopowiadać, a, ał p. **Dopowiedzieć.** <Do+Po +WID>

Dopowiadanie, a, blm., czynność cz. **Dopowiadać.**

Dopowiedzenie, a 1. blm., czynność cz. **Dopowiedzieć. 2.** lm. a gram. *określenie rzeczowne, apozycja, przydawka.* <Do+Po+WID>

Dopowiedzieć, wie, wiedział, nied. **Dopowiadać 1.** *dokończyć opowiadania, domówić, dogadać, dorzec:* No! kiedy ś. tyle powiedziało, dopowiedzże już i resztę. Czart. A. Wymrukując resztę niedopowiedzianą, odszedł nareszcie. Krasz. Poezja jego nie byłaby niedopowiedzianą mową. Spas. **2.** *dodać, dorzucić do tego, co powiedziano, wtrącić:* „Bohaterskich kochanków, którzyby z daleka chcieli tylko wzdychać, niema na świecie"—dopowiedziałam z mimowolnym uśmiechem. Orzesz. **3.** ×*podpowiedzieć, podszeptać, doradzić, nasunąć na myśl:* Temu człowiekowi zazdrość wszystko dopowiada. L. **4.** † i [D.] *odpowiedzieć, powiedzieć; powtórzyć; donieść, oznajmić:* Hej, czyś nie dojrzał krów gdzie błędnych, bracie? Ratuj dla Boga, proszę, dopowiedz o stracie! Żebr. [Ludzie wiedzą, panu ojcu dopowiedzą].

Dopoziomować, uje, ował płaszczyznę, mier. = *doprowadzić do poziomu.* <Do+Po+ZIEM>

Dopoziomowanie, a, blm., czynność cz. **Dopoziomować.**

Dopożyczać, a, ał p. **Dopożyczyć.** <Do+Po+ŻY(CZ)>

Dopożyczanie, a, blm., czynność cz. **Dopożyczać.**

Dopożyczenie, a, blm., czynność cz. **Dopożyczyć.**

Dopożyczka, i, lm. i *pożyczka dodatkowa; dopożyczenie:* Dzierżawiliśmy tę wieś z dopożyczką kilkudziesiąt tysięcy. Krasz.

Dopożyczyć, y, ył, nied. **Dopożyczać 1.** *dobrać jako pożyczkę.* **2.** *dodać jako pożyczkę.*

Dopókąd p. **Dopóki:** Nie będe ja na Jasieńka dobra, jaz D. nie opadnie choinecka drobna. <Do+Po+K>

Dopóki, Dopókąd, ×**Dopokąd, [Dopoki, Dopóko, Dopokąd, Dopokil],** ×**Doki 1.** *jak długo, dokąd, póki:* Dopókiż to cierpieć będziemy? D. nie zobaczę, nie uwierzę. Dopóty, D. chcesz. **2.** *zanim, nim:* D. gwiazdy zejdą i D. we wsi kur zapieje, opowiem swe dzieje. Mick. **4.** ×*dokąd?, do jakiego miejsca?:* D. masz ś. uczyć? <Do+Po+K>

[**Dopóko**] p. **Dopóki.**

Dopółbezsenny *nawpół bezsenny:* Dopółbezsenna noc. Krasz. <Do+POŁ+Bez+SN>

Dopółnocny *ciągnący ś. do północy:* Na pijatykach dopółnocnych pieniądze utargowane tyrać począł. Łoz. <Do + POŁ + NOC>

Dopóty, [Dopótyk, Dopotąd, Dowpółty] *tak długo aż, póty, dotąd, tak daleko, do tego czasu a. do tego miejsca:* D., dopóki. D. jeść nie dostaniesz, aż ś. lekcji nauczysz. <Do+Po+T>

[**Dopótyk**] p. **Dopóty.**

Dopracować, uje, ował, nied. **Dopracowywać** myśl. (o psie) *dogonić zwierza.* **D. ś. 1.** czego = *dojść pracą do czego, dorobić ś.:* D. ś. majątku. **2.** myśl. (o psie) *dogonić (zwierza).* <Do+Praca>

Dopracowanie, a, blm., czynność cz. **Dopracować.**

Dopracowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopracować ś.**

[**Dopracowany**] *spracowany.*

Dopracowywać, uje, ywał i **D. ś.** p. **Dopracować:** Dalekoby lepiej było oszczędnie żyć i powoli D. ś. przyszłości. Krasz.

Doprać, pierze, prał, nied. **Dopierać 1.** *dokończyć prania:* Jak dopierze jednych chust, zacznie prać drugie. Oss. **2.** *uprać jeszcze więcej.* **3.** *wyprać należycie.* **4.** komu=*piorąc (=bijąc) go, dogodzić mu = dać mu ś. we znaki:* Nie szydź z Boga, żebyć święci kijem nie doprali. Prz. **D. ś.** czego **1.** *z trudem wyprać na czysto:* Niech ogień spali, czego ś. woda nie dopierze. Pot. **2.** *piorąc (t. j. wymywając a. bijąc), dorobić ś. a. doigrać ś. czego:* Doprała ś. majątku. Oss. Doprał ś. garbu na grzbiecie. Oss. <Do+PIOR>

[**Dopraszać, a, ał**] *prosić:* Dopraszam pana, kieby mi poborgował. **D. ś. 1.** p. **Doprosić ś. 2.** [D. ś.] *zapraszać:* Dopraszamy sie państwa na coś więcej. <Do+PROS>

Dopraszanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopraszać ś.**

Doprawa, y, lm. y **1.** [D.] *przyprawa, zaprawa.* **2.** ogr. *dodanie do ziemi potrzebnych nawozów.* <Do+PRAW>

Doprawdy, ×**Z doprawdy** przys. *naprawdę, istotnie, w rzeczy samej, rzeczywiście, prawdziwie; serjo, zaiste, zaprawdę:* D.? (= *czy tak?*). To już D. niezrozumiałe! <Do+PRAW>

Doprawiać, a, ał p. **Doprawić.**

Doprawianie, a, blm., czynność cz. **Doprawiać.**

Doprawić, i, ił, nied. **Doprawiać,** † **Doprawować 1.** *dokończyć prawić, dogadać, domówić, dopowiedzieć; bajania dokończyć, dopleść:* Chcemy, cośmy umy-

ślili, im nakróciej do końca D. B. B. 2. rolę, winnicę = *dokończyć jej uprawę, uprawić należycie;* [D.] = *uprawić:* Kawałek ziemi doprawia. 3. *dobrać, zaprawić, przyprawić, przyrządzić:* D. wódkę, farbę. 4. † i [D.] *dokuczyć, dojąć do żywego.* Przen.: Przypadli harcownicy Litwy i byliby go dobrze doprawili, gdyby nie był z boku nadskoczył Pioroczyński ze związkowemi. Moracz. 5. † *dokończyć, skończyć, dokonać:* Jużeśmy doprawili budowania swego. Rej. 6. [D.] = a) *dodać, dołożyć, poprawić:* Matuska w pysk, potym prętem doprawił. b) *wprawić, wstawić.*

Doprawienie, a, blm., czynność cz. Doprawić.

Doprawny *doprawiony, sztuczny:* Król witany był od miasta i od jezuickiej akademji z djałogami, ogniami doprawnemi. Moracz.

† **Doprawować**, uje, owal p. **Doprawić**: W zamku komory pobudowano i resztę rzeczy pomału doprawowano. Baz. <Do+PRAW>

Doprawować się, uje ś., owal ś. *dokończyć prawowania ś., ukończyć swój proces.*

† **Doprawowanie**, a, blm., czynność cz. Doprawować.

Doprawowanie się, a ś., blm., czynność cz. Doprawować ś.

Doprocesować się, uje ś., owal ś. czego = *osiągnąć skutek procesu, dojść do czego drogą procesu:* Mam majątek, ale ś. go D. nie mogę. Krasz. <Do+Proces>

Doprocesowanie się, a ś., blm., czynność cz. Doprocesować ś.

[**Doprociwić**, i, ił, **Uprociwić ś.**] *starań dołożyć, wykończając robotę.* <Do+Czes. protiviti se>

† **Doprosiciel**, a, lm. e *ten, co ś. doprasza, proszący:* Po oddaleniu wielu doprosicielów, Świnkę Marcin V na arcybiskupstwie osadził. Błaż.

† **Doprosicielka**, i, lm. i forma ż. od Doprosiciel.

Doprosić się, i ś., ił ś., nied. **Dopraszać ś.** *osiągnąć skutek proszenia; dostać co, prosząc, wyprosić co:* Nie można ś. w tym domu szklanki wody D. Oss. Dopraszał ś. u króla starostwa. Oss. <Do+PROS>

Doproszenie się, a ś., blm., czynność cz. Doprosić ś.

Doprowadzać, a, ał p. **Doprowadzić**. <Do+Pro+WIOD>

Doprowadzanie, a, blm., czynność cz. Doprowadzać.

Doprowadzenie, a, blm., czynność cz. Doprowadzić.

×**Doprowadziciel**, a, lm. e *ten, co doprowadza.*

Doprowadzić, i, ił, nied. **Doprowadzać** 1. *zaprowadzić do pewnego kresu, przyprowadzić, przywieść:* Bogu dziękujemy, że nas do tych świętych miejsc D. raczył. Warg. Myśmy cię doprowadzili do stanu tego. Kras. D. co do porządku. D. kogo dokąd = *odprowadzić.* D. dzieło do końca trzeciego tomu. D. kogo do złości, do ruiny, do nędzy. D. co do końca. D. do skutku. Doprowadził do tego, że go wypędzono. Prosiłem go, żeby zaczętą rozmowę do końca doprowadził. Kras. (=*dociągnął*). Przen.: Język cię doprowadzi (=*dojdziesz, trafisz, pytając o drogę*). Ta ścieżka doprowadzi cię na miejsce (=*idąc nią, dojdziesz*). 2. ×anat.: Naczynie dowodzące a. doprowadzające = *które krew a. ciecz wogóle doprowadza, donosi do jakiego organu.* 3. cukier.: D. cukier do próby = *nadać mu pożądaną gęstość.* <Do+Pro+WIOD>

[Doproz] *dopieroż.*

Doprócie, a, blm., **Doprucie** czynność cz. Dopróć. <Do+POR>

Dopróć, próje a. porze. pról, **Dopruć**, nied. **Doprówać**, **Dopruwać** a. **Doparać** *popróć do końca a. do pewnego kresu.*

Doprówać, a, ał p. Dopróć.

Doprówanie, a, blm., **Dopruwanie** czynność cz. Doprówać.

Doprucie, a, blm. p. Doprócie.

Dopruć, pruje a. porze, pruł p. Dopróć.

Dopruwać, a, ał p. Dopróć.

Dopruwanie, a, blm. p. Doprówanie.

Doprząc, ęgnie a. ęże, ągł, **Doprzęgnąć**, **Doprzągnąć**, nied. **Doprzęgać** *do zaprzężonych dodać, przyprząc.* <Do+PRZĘG>

† **Doprządać**, a, ał, [**Doprządać**] p. **Doprząść**. <Do+PRZĘD>

† **Doprządanie**, a, blm., [**Doprządanie**] czynność cz. Doprządać.

[**Doprządzać**, a, ał] p. Doprząść.

[**Doprządzanie**, a, blm.] czynność cz. Doprządzać.

Doprząg, ęgu, lm. ęgi *konie do przyprzęgu służące, zaprząg dodatkowy.* <Do+PRZĘG>

Doprzągnąć, nie, nął p. **Doprząc**: Trzeba D. było dwa woły. Od.

Doprzągnięcie, a, blm., czynność cz. Doprzągnąć.

Doprząść, ędzie, ądł, nied. † **Doprządać**, [**Doprządać**, **Doprządzać**] *przędzenia dokończyć:* Nici doprzędła Kloto. Mias. <Do+PRZĘD>

Doprzeć, prze a. †pierze, parł, nied. **Dopierać**, †**Dopirać** 1. *zamknąć do reszty, domknąć:* Dopierał drzwi, a złodzieje napadli i wyparli je. Oss. 2. kogo = *przyprzeć, przycisnąć.* 3. × komu = *dopiec, dokuczyć, dojąć, dać ś. we znaki:* Inflanckim krzyżakom odpierał, mistrzom ich często dopierał. Stryjk. Namowy matczynej nie mógł ś. zbyć, gdy mu w tym dokuczała i dopierała. Glicz. Wam do żywego lada kto dopierze. 4. nied. do czego = *dochodzić, przystawać szczelnie, dotykać, opierać ś. o co:* (Szereg krzeseł) dopierał do ściany. Jeż. ×D. ś. (zwykle nied.) *usilnie zażądać, naprzeć ś.*, nied. *domagać ś.:* Połowicy ś. wsi dopierał. Biel. M. <Do+POR>

Doprzedać, a, ał, nied. **Doprzedawać** *do reszty wyprzedać.* <Do+Prze+DA>

Doprzedanie, a, blm., czynność cz. Doprzedać.

Doprzedawać, aje, ał p. Doprzedać.

Doprzedawanie, a, blm., czynność cz. Doprzedawać.

Doprzędzenie, a, blm., czynność cz. Doprząść.

Doprzęgać, a, ał p. Doprząc.

Doprzęganie, a, blm., czynność cz. Doprzęgać.

Doprzęgnąć, nie, nął p. Doprząc.

Doprzęgnięcie, a, blm., czynność cz. Doprzęgnąć.

Doprzężenie, a, blm., czynność cz. Doprząc.

[**Doprzo**] p. Dopiero.

[**Do przodka**] p. Do przodku.

[**Do przodku** a. **Do przodka**] 1. *naprzód, na dalszą przestrzeń.* 2. *rodzaj tańca.* <Do+PRZED>

[**Do przodu**] *wpierw, przedtym.*

[**Doprzyczynić**, i, ił, **Przyczynić**] *wyrobić* (o chlebie i cieście): Umniał doprzycynić chlib. <Do+Przy+CZYN>

† **Dopsować, uje, ował** p. **Dopsuć.** <Do+PS>

† **Dopsowanie, a,** blm., czynność cz. **Dopsować.**

Dopsucie, a, blm., czynność cz. **Dopsuć.**

Dopsucie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopsuć ś.**

Dopsuć, uje, ul, † **Dopsować** *do reszty popsuć.* D. ś. *do reszty ś. popsuć.* <Do+PS>

[**Dopulać, a, ał**] *dokończyć, dorobić z trudem:* Ledwiem dopulał (kosząc) do granicy. <?>

Dopust, u, lm. **y 1.** (o Bogu) *zrządzenie, przeznaczenie, dopuszczenie, wola, wyrok:* Słabowała dłużej niż zwykle może, wprost z boskiego dopustu. Orzesz. **2.** † *występek:* Złe dopusty. <Do+PUST>

×**Dopustnie** przys. od **Dopustny.**

×**Dopustny** p. **Dopuszczalny.**

Dopuszczać, a, ał i **D. ś.** p. **Dopuścić:** (Magnaci) poczęli spychać stan rycerski z jego znaczenia, nie D. go do szczytu przewagi. Koron.

Dopuszczalność, i, blm. rz. od **Dopuszczalny:** Miano wątpliwości co do samego faktu zaślubin, ale nie co do ich dopuszczalności i uprawnienia. Czern.

Dopuszczalny 1. a. ×**Dopustny** *mogący być dopuszczonym, dozwolonym, możliwy:* Zagwarantowanie małżeństwa pieniężną karą, kanonicznie niedopuszczalne. Syrok. **2.** *mogący być przypuszczonym, przypuszczalny, prawdopodobny:* Wolnoż nam zrobić spostrzeżenie, na pozór tak mało dopuszczalne? Jaroch.

Dopuszczanie, a, blm., czynność cz. **Dopuszczać.**

Dopuszczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopuszczać ś.**

Dopuszczenie, a, blm., czynność cz. **Dopuścić:** Cokolwiek ś. dzieje na świecie, dzieje ś. z dopuszczenia bożego (=*z dopustu*).

Dopuszczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopuścić ś.**

×**Dopuściciel, a,** lm. **e** *ten, co dopuszcza, pozwala.*

×**Dopuścicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Dopuściciel.**

Dopuścić, i, ił, nied. **Dopuszczać 1.** *pozwolić zbliżyć ś., przypuścić:* Taki dumny, że nikogo do siebie nie dopuszcza. Przen.: Dopuszczać sobie co do głowy = *gryźć ś. smutnemi przypuszczeniami.* D. ucznia do egzaminu. **2.** *nie przeszkodzić czemu, pozwolić, przyzwolić, zezwolić, dozwolić, przystać na co:* Bóg często dopuszcza, aby ś. złym dobrze działo. † Dopuszcza jej działać co chce. Op. Bóg na mnie to spustoszenie dopuścił. Chodź. (= *zesłał, spuścił*). † Panie wójcie, dopuść sprawy. Groic. † Dwom kazał ś. wracać, trzeciego dopuścił wyjść. Wys. † Dopuszczono im wolność. Chwal. (= *przywrócono*). **3.** *złączyć samca z samicą, stanowić:* Dopuszczać klacze do ogierów. **4.** † *popełnić, dokonać:* Dopuszczone złodziejstwa. Św. z Woc. Dopuszczona wina = *kara wykonana.* **D. ś. 1.** czego = *popełnić co (złego), uczynić co:* D. ś. grzechu, zbrodni, okrucieństwa. † Kobieta, dziecięcia ś. dopuściwszy, zabiła je. Groic. (=*nieprawe dziecię urodziwszy*). Żart.: Czy i pan dopuszcza ś. wierszy? Prus. **2.** do czego = *doprowadzić ś.:* Nie można dopuszczać ś. do fiksacji. Krasz. **3.** † kogo = *coire:* Ujźrzał Dawid żonę Urjasza i dopuścił ś. jej. Leop. <Do+PUST>

Dopychacz, a, lm. **e** gór. *robotnik, posuwający wagoniki z węglem.* Grusz.

Dopychać, a, ał p. **Dopchać.** <Do+PCH>

Dopychanie, a, blm., czynność cz. **Dopychać.**

Dopyt, u, blm. *dopytanie ś., dowiedzenie ś.:* Staruszka z łaski porucznika łatwiejszy miała D. w tym odmęcie. Byk. <Do+PYT>

Dopytać, a, ał, częś. **D. ś.,** nied. **Dopytywać, Dopytywać ś.,** † **Dopytować ś.,** † **Dopytawać ś.** *pytając, dowiedzieć ś.:* Nie mogłem ś. o jego dom D. Nie dopytasz ś. o Prusach. Wor. Dopytywała służbę o Zbyszka. Sienk. (= *wypytywała*). D. ś. na nim słowa nie możono. Skar. (= *wyciągnąć z niego*). Żart.: Dopytał ś. do szkatuły (=*dobrał ś.*). † D. ś. czego = *wyjednać co, uzyskać:* Dopytał ś. ortyla. <Do+PYT>

Dopytanie, a, blm., czynność cz. **Dopytać.**

Dopytanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopytać ś.**

† **Dopytawać się, a ś., ał ś.** p. **Dopytać.**

† **Dopytawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dopytawać ś.**

×**Dopytki, ów,** blp. *badanie, indagacja, śledztwo:* Wskazane osoby wzięte były na D. nieludzkim sposobem. Lel.

† **Dopytować się, uje ś., ował ś.** p. **Dopytać.**

† **Dopytowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dopytować ś.**

Dopytywać, uje, ywał i **D. ś.** p. **Dopytać.**

Dopytywanie, a, blm., czynność cz. **Dopytywać.**

Dopytywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dopytywać ś.**

Dorabiać, a, ał i **D. ś.** p. **Dorobić.** <Do+ROB>

Dorabianie, a, blm., czynność cz. **Dorabiać.**

Dorabianie się, a ś., blm., czynność cz. **Dorabiać ś.**

[**Dorabiany, Dorobiany**] *taki, którego ś. trzeba dorobić.*

Dorachować, uje, ował, nied. **Dorachowywać 1.** *rachunku dokończyć:* Ledwie dorachował tej sumy. **2.** *do porachowanego dodać, doliczyć:* Dorachuj do dziesięciu tysięcy dwa jeszcze. L. **D. ś. 1.** *rachując, dojść, doliczyć ś.:* Nie mógł ś. lat swych D. Birk. **2.** *rachując, osiągnąć co:* Skąpy, ustawicznie licząc, żadnego szczęścia D. ś. nie może. L. <Do+Rachować>

Dorachowanie, a, blm., czynność cz. **Dorachować.**

Dorachowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dorachować ś.**

Dorachowywać, ywa a. **uje, ywał** p. **Dorachować.**

Dorachowywanie, a, blm., czynność cz. **Dorachowywać.**

×**Dorada, y,** lm. **y,** [**Dorada**] *rada, porada, wskazówka.* <Do+Rada>

Doradca, y, lm. **y,** ×**Doradziciel,** [**Doradnik**] *ten, co doradza, radca, kierownik:* Rozpacz jest złym doradcą. Pokątny D. (=*człowiek, zajmujący ś. nieprawnie adwokaturą,* żart. *winkiel-adwokat*). D. prawny a. D. (= *radca prawny, adwokat*).

Doradczy *służący do rady, radzący, doradzający:* Członkowie mają głos D. (= *uwzględniany, lecz nie decydujący*).

Doradczyni, i, lm. **e** forma **ż.** od **Doradca:** Była doradczynią tego postępku. Krasz.

[Doradeńka, i, lm. **i]** *doradczyni:* Mateńko, doradeńko, oj doradźże mi, doradź!

×**Doradnie** przys. od **Doradny.**

[Doradnik, a, lm. **cy]** p. **Doradca:** A ty swatu, doradniku!

Doradny 1. ×*umiejący radzić.* **2.** [D.] *rozumny; chętny.*

Doradzać, a, ał i ×**D. ś.** p. **Doradzić.** [D. ś.] *naradzać ś.*

Doradzanie, a, blm., czynność cz. **Doradzać.**

×**Doradzanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Doradzać ś.**

Doradzenie, a, blm., czynność cz. **Doradzić:** † Na D. swych rycerzów. Chwal. (= *za poradą*).

×**Doradzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Doradzić ś.**

×**Doradziciel, a,** lm. **e** p. **Doradca.**

×**Doradzicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Doradziciel.**

Doradzić, i, ił, nied. **Doradzać** *dać radę, udzielić porady, poradzić, wskazać drogę.* ×**D. ś.** *zasięgnąć rady, poradzić ś.* <Do+Rada>

Doradztwo, a, blm. *zajęcie doradcy:* Pokątne D.

[Doraić, i, ił, nied. **Dorajać]** *doradzić, poradzić:* Świadome baby doraiły. <Do+Raić>

[Dorajać, a, ał] p. **Doraić.**

Dorancja, i, lm. **e, Durancja** bot. **1.** *odmiana śliwy zwyczajnej.* **2.** *owoc tej odmiany.* <Czes. durańce, Nm. [durantsch]>

Dorastać, a, ał p. **Dorosnąć.** <Do+ROST>

Dorastanie, a, blm., czynność cz. **Dorastać.** Fizj.: Okres dorastania (adolescentia), in. o k r e s p o k w i t a n i a.

[Doraza a. **Dorazy]** *naraz, wraz.* Por. **Do razu.**

† **Dorazić, i, ił,** nied. † **Dorażać 1.** *porazić, wygubić, dobić:* Ty ich doraź, że żaden nie wstanie. Kochan. Przen.: Sen trosk i ciał doraził. Żebr. (= *pokonał*). **2.** komu = *dojąć, dokuczyć, dopiec.* **3.** *dokonać, dokończyć:* Rąk nie czują, ochotą pracy dorażają. Żebr. **4.** *w zupełności wyrazić, wypowiedzieć:* Częstokroć zda ś. panom, iż pochlebca nie do końca jakoby doraża, ani wszystkiego wypowiada. Górn. <Do+RZAZ>

Dorazowy 1. p. **Doraźny:** Gilotyna, pomimo sprawniejszego i dorazowszego działania w systemie wyludnienia, łaskawiej ocenioną została. Jun. **2.** ×*na jeden raz służący.*

[Do razu] *zaraz.* Por. **Doraza.**

[Dorazy] p. **Doraza.**

† **Doraźliwie** przys. od **Doraźliwy.**

† **Doraźliwy 1.** *przeraźliwy, straszny:* Hekatskie rymy doraźliwe. Żebr. **2.** *dotkliwy, bolesny, przykry.*

Doraźnie przys. od **Doraźny:** Zniechęcenia D. pokonać nie można.

[Doraźno] *wyraźnie.*

Doraźny 1. a. **Dorazowy** *natychmiastowy, bezzwłoczny, niezwłoczny:* Dopominają ś. o doraźną nagrodę. Morz. † Prawo doraźne a. dorazowe = *prawo sądzenia złoczyńcy natychmiast po schwytaniu na gorącym uczynku.* **2.** *wyraźny, jasny, dokładny, dobitny, dosadny:* Postawił doraźne żądanie. Proch. **3.** fil. (w psychologji) *naraz w świadomości dany, w jednym akcie świadomości obecny:* Skojarzenie doraźne = *takie skojarzenie, gdy skojarzone stany psychiczne występują w świadomości jako grupa,* bł. s k o j a r z e n i e s p ó ł c z e s n e. Apercepcja doraźna = *czynność apercepcyjna przy tworzeniu pojęć.* **4.** lek.: a) Leczenie doraźne = *stosowanie w nagłych przypadkach środków, które ś. ma pod ręką.* b) Przepis D. (formula extemporalis) = *przepisanie leków w zestawieniu innym, niżeli je podają przepisane sposoby przyrządzania.* c) Zrośnienie doraźne (reunio per primam intentionem) = *zagojenie ś. rany bez ropienia,* z r o s t b e z p o ś r e d n i. <Do+RZAZ>

† **Dorażać, a, ał** p. **Dorazić.**

† **Dorażanie, a,** blm., czynność cz. **Dorażać.**

† **Dorażenie, a,** blm., czynność cz. **Dorazić.**

Dorąbać, bie, bał, nied. ×**Dorębywać 1.** *porąbać do końca a. do pewnego kresu.* **2.** *więcej narąbać, do porąbanego dodać:* Dorąb jeszcze drew. <Do+RĘB>

Dorąbanie, a, blm., czynność cz. **Dorąbać.**

×**Dorącze** p. **Doręcze.** <Do+RĘK>

×**Dordadzena, y,** blm. *rodzaj tkaniny.* <?>

† **Dordzałość, i,** blm. rz. od † **Dordzały,** *dojrzałość.* Kochan.

† **Dordzały** p. **Dojrzały:** Dordzała śliwa. P. Koch.

×**Dordzały** p. **Dordzewiały.**

† **Dordzeć, eje, ał** p. **2. Dojrzeć.**

×**Dordzeć, eje, ał** p. **Dordzewieć.**

† **Dordzenie, a,** blm., czynność cz. † **Dordzeć.**

×**Dordzenie, a,** blm., czynność cz. ×**Dordzeć.**

×**Dordzewiały,** ×**Dordzały** *zupełnie zardzewiały.*

Dordzewieć, eje, ał, ×**Dordzeć** *do reszty zardzewieć.* <Do+RUD>

Dordzewienie, a, blm., czynność cz. **Dordzewieć.**

Doreń, rnia, lm. **rnie** pusz. *stempelek do znaczenia a. przebijania dziur w żelazie.* Por. **Dorn.** <Nm. Dorn>

[Do reszty] *nareszcie.* <Do+Reszta>

×**Dorębywać, uje, ywał** p. **Dorąbać.** <Do+RĘB>

×**Dorębywanie, a,** blm., czynność cz. **Dorębywać.**

×**Doręcz** p. **Doręcze:** O pożytecznych rzeczach, co mamy w doręczy, mówmy. Przyb. <Do+RĘK>

Doręczać, a, ał p. **Doręczyć.**

Doręczanie, a, blm., czynność cz. **Doręczać.**

×**Doręcze,** ×**Dorącze,** ×**Doręcz,** † **Dorędzie, [Dorędzie]** tylko przysłówkowo: Na doręczu a. na dorączu a. na dorędziu a. w doręczy = *na podorędziu, pod ręką, na pogotowiu:* Masz zawsze na doręczu jaką wymówkę.

Doręczenie, a, blm., czynność cz. **Doręczyć.**

Doręczna, ej, lm. **e** wiośl. *część wiosła między rączką a łożem.*

×**Doręcznie** przys. od **Doręczny.** L.

×**Doręcznik, a,** lm. **i 1.** *książka podręczna, podręcznik.* **2.** *notes, notatnik.* **3.** *księga urzędowa do wpisywania numerów dokumentów, dziennik.*

Doręczny *pod ręką będący, podręczny:* Doręczna bibljoteka. Wiszn. „Nauka doręczna o rolnictwie" (tytuł książki).

Doręczyciel, a, lm. **e** *ten, co doręcza, oddawca.*

Doręczycielka, i, lm. i forma ż. od **Doręczyciel.**

Doręczyć, y, ył, nied. **Doręczać** *oddać do rąk, wręczyć.*

† **Dorędzie** i [**Dorędzie**] p. **Doręcze.**

1. [Dorka, i, lm. **i, Dorota]** *kiszka gruba we wnętrznościach świni, używana do robienia kiszek.* <Od imienia Dorota; po Czes. dorota oznacza także kiszkę grubą>

2. [Dorka, i, lm. **i]** p. **Dziura:** Jaki świder, taka D., jaka matka, taka corka. Prz. <DŹR>

×**Dormezą, y,** lm. **y 1.** *powóz podróżny do spania.* **2.** *czepiec nocny.* <Fr. dormeuse>

Dormezy, ów, blp. *kolczyki, z któremi można sypiać (nie zdejmując):* Kupił piękne brylantowe D. Es. <Fr. dormeuse>

Dorn, u, lm. **y** *pręt stalowy do przebijania dziur w blachach.* Por. **Doreń.** <Nm. Dorn>

[**Dornica, y,** lm. **e, Dórna, Dwornica]** *izba.* <Zap. Sł. *gornica, przez Nm. [durniz, dürnitz, dornitz i in.]; [dwornica] jest sld. do dwór>

Dornier, a, lm. **y** noż. *stempelek kwadratowy do rozbijania dziurek w stali na gorąco.* <Zap. z Nm. Dorn, patrz wyżej Dorn>

Dornik, a, lm. **i 1.** *ostry sztyft stalowy do pogłębiania gwoździ.* **2.** bed. *narzędzie do wybijania dziur w obręczach żelaznych.* <p. Dorn>

×**Dornowski** dach = *dach na domach wiejskich z garbowin i gliny.* <Może od nazwiska Nm. Dorn>

×**Dorń, I,** lm. **e** tok. p. **Futro.** <p. Dorn>

[**Dorobadło, a,** blm., **Dorobajło]** *stara obręcz* (np. sita), *stary sprzęt.* <Ukr. doròbajło>

[**Dorobajło, a,** lm. **a]** p. **Dorobadło.**

Dorobek, bku, lm. **bki 1.** *nabywanie pracą, dorabianie ś.:* Być na dorobku. **2.** *majątek, nabyty pracą, nabytek:* Wszystko, co ma, stanowi jego własny D. <Do+ROB>

[**Dorobiany]** p. **Dorabiany:** U wdowy chléb gotowy, ale wymowny; a u panny D., ale smakowny.

Dorobić, I, ił, nied. **Dorabiać 1.** *roboty dokończyć:* Gdyby komu żona, z którą grunt czynszowy wziął, umarła, pókiby nie zasiał, tedy mu będzie wolno D. i zasiać. Sz. **2.** *do zrobionego dodać:* Nie wystarczą nam szafy na książki, każ stolarzowi dorobić jeszcze trzy. L. **3.** *zrobić coś brakującego:* D. klucz do zamku (=*dopasować*). Ręce posągu są dorobione (= *przyprawione, dosztukowane*). Dorabiać stosowne rysunki do tekstu. Kras. A. Twarze dorobione. Słow. (=*maski*). **4.** kogo = *zbogacić, wzbogacić.* **5.** † *zarobić, zyskać, zdobyć:* Koronę męczeńską mu dano, mieczem, ogniem dorobioną. Birk. **6.** ×kogo=*przyśpieszyć czyj zgon, dobić:* Już ledwo dychającego dorobił mieczem. Oss. **7.** † *wybić, wygrzmocić, lanie sprawić:* Dłonią komu D. Mącz. Dobrze za łeb D. Mącz. **8.** [D.] *dokuczyć, narobić biedy:* Ta czarownica jemu doch dorobiła. **D. ś. 1.** *zrobić majątek, dojść do majątku, zbogacić ś.:* Dorobił ś. na handlu zbożem. **2.** czego = *pracą co osiągnąć, zapracować:* Ty igiełką, a ja piórem dorobim ś. chleba. Przen.: Tu ś. on smutnej sławy dorobił. Rol. <Do+ROB>

[**Dorobiec, bca,** lm. **bcy** a. **bcowie]** p. **Dorobkiewicz.**

Dorobienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dorobić. 2.** † *dorobek, praca:* Dziedziczstwo, co swym dorobienim sobie dobył.

Dorobienie się, a ś., blm., czynność cz. **Dorobić ś.**

[**Dorobiony]** *spracowany.*

[**Dorobiś, a,** lm. **e]** p. **Dorobkiewicz.**

Dorobkiewicz, a, lm. **e, Dorobkowicz,** ×**Dorobnik, [Dorobiec, Dorobiś]** *ten, co ś. sam dorobił majątku, parwenjusz:* Panem wsi był D. Krasz.

Dorobkiewiczowski przym. od **Dorobkiewicz:** Dorobkiewiczowska familja. Krasz.

Dorobkowicz, a, lm. **e** p. **Dorobkiewicz:** Dorobkowicze małpujący panów. Krasz. D. ze sprawiedliwej pracy jest to pożyteczny obywatel. Wilk. <Do+ROB>

Dorobkowiczostwo, a, blm., **Dorobkowiczowstwo** *ogół cech dorobkowicza, dążenie do zbogacenia ś.:* Szlachta obraca ś. w dwuch ostatecznościach: utracjuszowstwa i dorobkowiczostwa. Szuj.

Dorobkowiczowski przym. od **Dorobkowicz.**

Dorobkowiczowstwo, a, blm. p. **Dorobkowiczostwo.**

Dorobkowy 1. a. ×**Dorobny** *z dorobku pochodzący, zapracowany, pracą nabyty:* Majątek D. **2.** *który ś. dorobił, zbogacony drogą dorobku:* Nie obrażali najnieznośniejszą dumą, jaką wzbudzają pieniądze w dorobkowych panach. Skarb.

×**Dorobnik, a,** lm. **cy** p. **Dorobkiewicz:** Jeden Wielkopolanin, z ojca dorobnika, podał ś. był na podsędka ziemskiego. Rzew.

Dorobny 1. ×p. **Dorobkowy:** Dorobne substancje. Zam. **2.** [D. czas]=*piękny, pogodny czas.*

Dorocznie przys. od **Doroczny,** *co rok.* <Do+RZEK>

Doroczny, † **Doroczy 1.** *co rok przypadający, coroczny:* D. wylew Nilu. ×Dzień D. (= *rocznica*). **2.** † *trwający do roku:* Doroczne im urzędy postanowił. Birk. ×**Doroczny, ego,** lm. **e** rz. *urodziny:* Mój dziś D. Nagur. <Do+RZEK>

† **Doroczy** p. **Doroczny.** Pot.

[**Doroda, y,** blm.] *dorodność, uroda:* Królewicz ujęty był jej dorodą. <Do+ROD>

Dorodlina, y, lm. **y** bot. (cryptocaria) *roś.* <Sztucznie z Do+ROD>

Dorodnia, i, lm. **e, Wdzięczelina** bot. (kalmia) *roś. z rodziny wrzosowatych.* <Sztucznie z Do+ROD>

×**Dorodnie** przys. od **Dorodny.** <Do+ROD>

Dorodność, i, blm. **1.** rz. od **Dorodny. 2.** *wzrost, wysokość:* Wzrost, dochodzący miary człowieka mniej trochę aniżeli średniej dorodności. Jeż.

Dorodny 1. *wysoki a. dobrze zbudowany, kształtny, rosły, słuszny, okazały, postawny, pokaźny:* Sotnie kozackie na dorodnych koniach. Rol. Zdała ś. teraz wzrostem dorodniejsza. Mick. Para dorodnych topoli. Mick. **2.** *urodziwy, przystojny:* Młodzian D. Słyszałam już nieraz, żem gładka i dorodna. Hof. **3.** ×*plenny, płodny, obfity w plon:* Lny dorodne. Pol. Sady dorodne (=*urodzajne, żyzne*). **4.** [D.] *dorosły, pełnoletni.* <Do+ROD>

×**Dorodzenie, a,** blm., czynność cz. **Dorodzić.**

×**Dorodzić, i, ił** *przez urodzenie dodać:* Stęsknione wieki dorodziły nowego Cyrusa. Wor. <Do+ROD>

×**Dorosłek, łka,** lm. **łki** p. **Dorostek.**

Dorosłość, i, blm. rz. od **Dorosły.**

Dorosły 1. *dojrzały, doletni, pełnoletni:* Ma dzieci już dorosłe. † Lata dorosłe (=*pełnoletność*).

2. † czego = *mający lata odpowiednie do czego:* Ślicznej twarzy panienka, a prawie już dorosła męża. Skar. **Dorosły, ego,** lm. **śli** rz. **1.** *człowiek dorosły, dojrzały:* Ten smarkacz chce udawać dorosłego. **2.** ×*chłopiec dorastający, wyrostek, niedorostek, młokos.* **3.** ×*człowiek należytego wzrostu.* <Do+ROST>

Dorosnąć, dorośnie, dorósł, Dorość, † **Dorostnąć,** nied. **Dorastać 1.** *dojść do pory rozwoju płciowego, dojść do wieku dojrzałego, dokończyć rosnąć:* Wilczę, dorosnąwszy z psami, wilka goniło. **2.** *urosnąć do pewnej wysokości:* Z chłopca wyrósł, a do chłopa nie dorósł. Prz. **3.** kogo = *dorównać komu wzrostem:* Za rok cię dorośnie. **4.** czego = *rosnąc, dojść do czego (a. stać ś. czym):* Dzieci siódmego roku nie dorosły. Nowochrzczeńcy nie chcą dzieci chrzcić, aż rozumu dorosną. Wuj. Źrzebię konia dorasta. Trzyc. (=*wyrasta w konia*). Chłopiec dorósł młodzieńca. Mick. Kwiat młodego nie stracił rumieńca, a razem owoc wnet pełni dorośnie. Mick. **5.** przen. czego a. do czego = *stać ś. odpowiednim do czego, sprostać czemu:* Wiem ja, co każda godność znaczy, i obaczycie, czy każdej nie dorosnę. Sienk. Nie dorósł do tego zadania. † A chociaś był nie prawie jeszcze dorósł wojny. Kochan. (=*doszedł do wieku dojrzałego*). **6.** przen. do kogo = *dorównać komu, zbliżyć ś. do kogo pod jakimś względem:* Nie dorósł do niego rozumem. <Do+ROST>

Dorostek, tka, lm. **tki 1.** fizj. (adolescens), a. ×**Dorosłek** *młodzieniaszek dochodzący do wieku rozwoju płciowego,* posp. *chłopiec dorastający, wyrostek, niedorostek.* **2.** [D.] *mała, dorastająca sztuka inwentarza* (np. prosię).

† **Dorostnąć, nie, nął** p. **Dorosnąć.**

† **Doroszczenie, a,** blm. p. **Dorośnięcie:** Nie wychowałem młodzieńców, anim ku doroszczeniu wychował panienek. Leop.

Dorość, dorośnie a. † **doroście, dorósł** p. **Dorosnąć:** Którzy, gdy dorostą i wyćwiczą ś., idą na wyższą służbę. Star.

Dorośnienie, a, blm. p. **Dorośnięcie.**

Dorośnięcie, a, blm., **Dorośnienie,** † **Doroszczenie** czynność cz. **Dorosnąć i Dorość.**

Dorośnięty do kogo = *który dorósł do kogo, dorównał komu:* Do heglistki wcale nie dorośnięta. Słow.

[**Dorota, y,** lm. **y**] p. **I. Dorka.** Zdr. [**Dorotka**].

[**Dorotka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Dorota. 2.** *rodzaj skrytego więzienia podziemnego; więzienie zamkowe; loch.* <Od imienia Dorota; w 2-m znaczeniu może od więzienia patronki Prus, Doroty>

Dorozumiany *którego można ś. dorozumieć, domyślny:* Owo „gdyby“ stawia w sposób wyraźny lub D. Bob. <Do+Roz+UM>

[**Dorozumieć, e, ał**] *zrozumieć:* Co oko widzi, to głowa dorozumie.

Dorozumieć się, e ś., ał ś., nied. **Dorozumiewać ś.** *domyślić ś., odgadnąć, zgadnąć, przeniknąć, zmiarkować, dociec:* † Kogo mię dorozumiewacie ś. być, nie jestem ja. Bud. (=*za kogo mnie uważacie*).

Dorozumienie się, a ś., blm., czynność cz. **Dorozumieć ś.**

Dorozumiewać się, a ś., ał ś. p. **Dorozumieć ś.**

×**Dorozumiewanie, a,** blm. p. **Dorozumiewanie ś.**

Dorozumiewanie się, a ś., blm., ×**Dorozumiewanie** czynność cz. **Dorozumiewać ś.**

Dorozumiewany *którego można ś. dorozumiewać, mogący być odgadniętym:* Mijam tu dorozumiewane podania późniejszych historyków obcych. Lel.

Dorożka, I, lm. **i 1.** a. ×**Drożka,** gm. ! **Derożka,** [**Doróżka, Drążki, Dróżka**] **1.** *pojazd do wynajęcia, powóz publiczny, fjakr:* D. jednokonna (=*jednokonka*). D. dwukonna (= *dwukonka*). **2.** [D.] *powóz, kocz.* <Zap. Ros. drożki blp.>

Dorożkarka, i, lm. **I** *żona dorożkarza.*

Dorożkarski przym. od **Dorożkarz;** [**Derożkarski**]: Koń D. Ubranie dorożkarskie.

Dorożkarstwo, a, blm. *zajęcie dorożkarza.*

Dorożkarz, a, lm. **e, Doróżkarz,** ×**Drożkarz,** gm. ! **Derożkarz,** [**Drążkarz, Drążnik**] *powożący dorożką.*

Doróbka, i, a. w lm. **I** *wszelka robota koło budowli, dokonywana po jej ukończeniu, poprawianie roboty koło budowli.* <Do+ROB>

Dorównać, a, ał, nied. **Dorównywać 1.** *do reszty wyrównać, wygładzić:* D. alei. **2.** komu a. czemu, ×kogo a. ×czego, ×co = *stanąć na równi z kim a. z czym, dorosnąć kogo a. czego:* D. komu nauką. Smutku tego nie dorówna cale. Susz. Bohaterską Litawora postać wzrostem wysmukłej dorówna kibici. Mick. <Do + ROWN>

Dorównanie, a, blm., czynność cz. **Dorównać.**

Dorównywać, a, ał p. **Dorównać.**

Dorównywanie, a, blm., czynność cz. **Dorównywać.**

[**Doróżka, I,** lm. **i**] **1.** p. **Dorożka.** Prus. **2.** *rodzaj siatki do łowienia ryb.*

Doróżkarz, a, lm. **e** p. **Dorożkarz.** Prus.

[**Dorpacki**]: Dorpacki olej p. **Olej.** Dorpackie krople p. **Kropla.** <Od miasta Dorpat = Jurjew>

Dorsz 1. a, lm. **e, Sztokfisz,** [**Pomuchla**] zool. (gadus morrhua) *ryba oścista, bezcierniowa, gardłopłetwa, z rodziny miętusowatych.* **2. u,** blm. *mięso tej ryby:* Od beczki dorszu i sztokfiszu po 2 gr. Vol. <Nm. Dorsch>

! **Dortuar, u,** lm. **y** *pokój sypialny, sypialnia* (szczeg. w klasztorach i na pensjach). <Fr. dortoir>

[**Dorubajło, a,** lm. **a**] *stary, połamany sprzęt, grat.* <p. Dorobajło>

Dorwać, rwie, rwał, nied. **Dorywać 1.** *do końca urwać:* Dorwij postronka naderwanego. Troc. **2.** *wyrywania dokończyć:* Skoro dorwą konopi, niech je zaraz moczą. L. **3.** *więcej narwać, do narwanego dodać:* Nie dość tej szałwji, trzeba jej jeszcze D. L. **D. ś. 1.** czego a. do czego = *dopaść, dostać ś., uchwycić co:* Czego ś. może D., kradnie. Klon. Dorwał ś., jak świnia do pomyj. Prz. **2.** × *dobiec, dojść, przedostać ś.:* Do gór miałem wolą D. ś. Warg. <Do+RW>

† **Dorwały** *którego ś. dorwano:* Niedozwolonej kryjomo radości ona pożycza w dorwałej ciemności. Petr.

Dorwanie, a, blm., czynność cz. **Dorwać.**

Dorwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dorwać ś.**

† **Dorwy** w wyrażeniu: W D. p. **Dorywkami:** W D. ją całuje. Żebr.

Dorycie, a, blm., czynność cz. **Doryć.** <Do+ROW>

Doryć, yje, ył *rycia dokończyć.*

Doryda, y, lm. **y,** ×**Dorynda** *kobieta ckliwa, pretensjonalna.* <Imię ż. osób w komedjach Fr.>

Doryk, u, blm. *styl dorycki w architekturze.* <Now. z Gr. dōrikós=dorycki>

×**Dorynda, y,** lm. **y** p. **Doryda:** Gdybyś i starą tę doryndę zabrał z sobą! Krasz.

Dorysować, uje, ował, nied. **Dorysowywać 1.** *rysowania dokończyć:* Ogólnych zasad chwytał ś. na domysł i one dorysowywał. Spas. **2.** *do narysowanego dodać:* Dorysuj jeszcze kilka drzew. **3.** *do pewnego czasu porysować:* Dorysuj jeszcze do południa. <Do+Rys>

Dorysowanie, a, blm., czynność cz. **Dorysować.**

Dorysowywać, uje, ywał p. **Dorysować.**

Dorysowywanie, a, blm., czynność cz. **Dorysowywać.**

Dorywać, a, ał i **D. ś.** p. **Dorwać.**

Dorywanie, a, blm., czynność cz. **Dorywać.**

Dorywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dorywać ś.**

Dorywczo przys. od **Dorywczy:** Słuchałem D. wykładów. Hetman postąpił nieco za D., bez instrukcji. Dar. (= *pośpiesznie, nieopatrznie).* † **Z dorywcza**=*dorywczo:* Chcąc o pismach sądzić, trzeba je wskroś przeczytać, nie zaś z dorywcza tam i owdzie zajrzeć. Pilch. <Do+RW>

Dorywczość, i, blm. rz. od **Dorywczy:** Znać było w całym urządzeniu pośpiech, D., łataninę i oszczędność. Orzesz.

Dorywczy 1. *niestały, nieciągły, nieregularny, niesystematyczny,* d o p a d k o w y: Nieprzyjaciele, rozumiejąc, że ś. to na dorywczych utarczkach skończyć miało, nie zapędzali ś. Nar. Nie dorywczemu, ale poważnemu czytaniu praca moja służy. Fred. M. (= *urywkowemu, pobieżnemu).* † **W dorywczą** przys. = *dorywczo, nieregularnie.* **2.** ×*naprędce zrobiony:* Oszańcowawszy dwa kościoły, oddał obie te dorywcze twierdze Bogucie. Nar. **3.** ×*nieślubny, nieprawy:* Zbigniew, syn D. Władysława. Nar. Żart.: Ta dobrodziejka nieochybnie dorywczemi swatami ś. bawi. L. <Do+RW>

Dorywkami, Dorywkiem, † **W dorywki,** † **W dorwy**=*dorywczo, niestale, kiedy niekiedy.*

[**Dorywki, ów,** blp.] *wczesne jagnięta.*

† **Dorywki** w wyrażeniu: **W D.** p. **Dorywkami.**

Dorywkiem p. **Dorywkami.**

† **Dorzały** p. **Dojrzały.**

×**Dorządzać, a, ał** *ostatecznie urządzać:* Wszystkie zakłady naukowe zwiedzał, ukrzepiał, dorządzał. Wor. <Do+RZĘD>

×**Dorządzanie, a,** blm., czynność cz. **Dorządzać.**

Dorządzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dorządzić ś.**

Dorządzić się, i ś., ił ś. 1. *dojść do ładu z rządzeniem:* Z głupim ś. nie dorządzi, a z usmarkanym ś. nie naje. Prz. **2.** *czego = rządząc, ściągnąć co na siebie:* Dorządził ś. wiecznego upadku swego. Rej. **3.** † *narobić sobie kłopotu:* Ba, widzę, iż ś. dorządzisz... Nie trzeba czekać, już błądzisz. Rej. <Do+RZĘD>

×**Dorzec, cze, kł** *mówienia dokończyć, domówić:* Ledwie dorzekł, ów prosi. Żebr. <Do+RZEK>

Dorzecze, a, lm. **a 1.** zb. *ogół rzek, wpadających do jednej głównej:* W maju do dorzecza Wisły wpuszczono ikrę łososia. **2.** gie. *obszar kraju, z którego wszystkie wody spływają do jednego systematu rzecznego.* <Do+RZEK>

×**Dorzeczenie, a,** blm., czynność cz. **Dorzec.**

Dorzecznie przys. od **Dorzeczny.**

Dorzeczność, i, blm. rz. od **Dorzeczny.**

Dorzeczny 1. ×*zdatny, stosowny.* **2.** *rozsądny, logiczny.*

[**Dorzeniały**] p. **Dojrzały.**

[**Dorzenieć, eje, ał**] p. **2. Dojrzeć.**

×**Dorzewniać, a, ał** sobie=*rozrzewniać ś. jeszcze bardziej.* <Do+RZEW>

×**Dorzewnianie, a,** blm., czynność cz. **Dorzewniać.**

×**Dorzezać, a, ał** i ×**D. ś.** p. **Dorznąć.** <Do+RZAZ>

×**Dorzezanie, a,** blm., czynność cz. **Dorzezać.**

×**Dorzezanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dorzezać ś.**

Dorzeźbiać, a, ał p. **Dorzeźbić.** <Do+RZAZ>

Dorzeźbianie, a, blm., czynność cz. **Dorzeźbiać.**

Dorzeźbić, i, ił, nied. **Dorzeźbiać** *rzeźbienia dokończyć:* Fryzy, które począł rzeźbić człowiek, dorzeźbia słońce. Sienk.

Dorzeźbienie, a, blm., czynność cz. **Dorzeźbić.**

[**Dorzieć, i, ał**] (dor-zieć) p. **2. Dojrzeć.**

[**Dorzienie, a,** blm.] czynność cz. **Dorzieć.**

Dorznąć, nie, nął, ×**Dorzezać,** nied. **Dorzynać 1.** *do reszty przerznąć a. urznąć:* Nieprzerznięta ta gałąź, trzeba jej D. L. **2.** *rznąc, dobić:* W tejże chwili wilk osła dorznął. Mick. **3.** przen. *zgubić ostatecznie:* Ta przegrana go dorznęła. **D. ś. 1.** *dobić ś., zarznąwszy ś.* **2.** przen. *zgubić ś. ostatecznie:* Dwuchset złotych dać ci nie mogę, dlatego, że zapiłbyś ś. na śmierć i dorznął niemi. Krasz. **3.** ×*czego* =*rznąc, otrzymać co:* Krwiby ś. w nas nie dorznął. Pot. **4.** przen.: [D. ś.] do czego=*dobić ś., dojść z trudem.* <Do+RZAZ>

Dorznięcie, a, blm., czynność cz. **Dorznąć.**

Dorznięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Dorznąć ś.**

Dorzucać, a, ał p. **Dorzucić.**

Dorzucanie, a, lm. **a** czynność cz. **Dorzucać:** Uszedł karania za swoje uszczypliwe gębą dorzucania. Otw.

Dorzucenie, a, blm., czynność cz. **Dorzucić.**

Dorzucić, i, ił, nied. **Dorzucać 1.** do czego a. ×czego = *rzuciwszy, dosięgnąć; docisnąć:* Jeden drugiego dorzucał kamieniami. Tw. † Odyniec go dorzucił kłem w łono. Żebr. (= *uderzył, trafił).* Przen.: Z tej góry człek dorzuci tak daleko okiem (= *sięgnie okiem, dojrzy, zobaczy).* **2.** *rzucając, dodać, dołożyć:* Dorzuć drzewa na komin. **3.** (w rozmowie) *dodać, wtrącić:* „Nie, nie! —dorzuciła Józia—niech panienka to naprawi." Krasz. **4.** † *przymówić, przyciąć, dociąć:* Złorzeczyli i dorzucali słowy nieprzystojnemi. Leop. <Do+RZUT>

Dorzut, u, lm. **y 1.** ×*odległość, przebiegana przez rzucony przedmiot, rzut.* **2.** lek. *nowy przybytek sprawy chorobnej,* w y b u c h d o d a t k o w y a. ×p r z y c z y n k o w y.

Dorzutka, i, lm. **i** kol. *ciężar, dodany pociągowi na stacji.*

Dorzynać, a, ał i **D. ś.** p. **Dorznąć.** <Do+RZAZ>

Dorzynanie, a, blm., czynność cz. **Dorzynać.**

Dorzynanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dorzynać ś.**

[**Dorżnik, a,** lm. **i**] **1.** *dziedziniec obstawiony w czworobok budowlami bez przerwy.* **2.** p. **Dojnik.** <Z Lit. dàržas=ogród>

[**Dorżyń, a,** lm. **e**] *miejsce bez dachu dla bydła.* <Z Lit. dàržas=ogród>

×**Dosada, y,** blm. p. **Dosadność.** <Do+SIAD>

Dosadnie przys. od **Dosadny.**

Dosadność, i, blm. rz. od **Dosadny;** ×**Dosada.**

Dosadny 1. *dobitny, mocny, wyrazisty, energiczny:* Wyrazy mocne i dosadne. **2.** *dobrze zbudowany, tęgi:* Chłop D. a wielki. Kaczk. **3.** [D.] *dobrze zrobiony, trwały.* **4.** bud. *szczelnie przylegający.*

Dosadzać, a, ał p. **Dosadzić.**

Dosadzanie, a, blm., czynność cz. **Dosadzać.**

Dosadzenie, a, blm., czynność cz. **Dosadzić.**

Dosadzić, i, ił, nied. **Dosadzać 1.** *sadzenia dokończyć.* **2.** *więcej zasadzić, do zasadzonego dodać.* **3.** ×*dołożyć, dodać:* Gdzie dowcip nie może, chęć resztę dosadzi. Min. **4.** *dać a. wziąć należytą miarę:* A. przesadzi, a. nie dosadzi. **5.** ×czym = *dać czego dużo a. za wiele:* Dosadził lekarstwem. L. **6.** †*zbyt wiele czegoś użyć:* W kostki, w karty ochotnie dosadzi. Falib. **7.** †*dokuczyć, dopiec, dojąć, dogryźć:* Błąd srogi nędznemu dosadza. Żebr. **8.** ×*dojść, dobiec, dotrzeć, dopaść:* Myśliwiec wiedzieć powinien, gdy psy zająca ugoniły, aby na czas dobieganiem dosadził. Ostr. <Do+SIAD>

Dosalać, a, ał p. **Dosolić.** <Do+SOŁ>

Dosalanie, a, blm., czynność cz. **Dosalać.**

×**Dosądzać, a, ał** p. **Dosądzić.** <Do+SĘD>

×**Dosądzanie, a,** blm., czynność cz. **Dosądzać.**

×**Dosądzenie, a,** blm., czynność cz. **Dosądzić.**

×**Dosądzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dosądzić ś.**

×**Dosądzić, i, ił,** nied. ×**Dosądzać 1.** *do pewnego czasu dobyć sędzią.* **2.** *sądzenia dokończyć.* ×**D. ś.** czego=*sądząc, osiągnąć co a. ściągnąć na siebie.* <Do+SĘD>

Doschły *do reszty wysuszony.* <Do+SUCH>

Doschnąć, nie, nął, nied. **Dosychać** *do reszty wyschnąć:* Niech doschną chusty, bo jeszcze wilgotne. L. Nieos.: Już dosycha=*ulice a. drogi wkrótce będą suche.* <Do+SUCH>

Doschnięcie, a, blm., czynność cz. **Doschnąć.**

×**Dosetek, tku,** lm. **tki** *odsetek, procent.* <Do+ST>

Dosiać, eje, ał, nied. **Dosiewać 1.** *siania dokończyć.* **2.** *posiać do pewnego kresu:* Dosiał żyto do tej miedzy. **3.** *więcej nasiać, do zasianego dodać.* <Do+SIE>

Dosiadać, a, ał 1. p. **Dosiąść. 2.** ×p. **Dosiedzieć.** <Do+SIAD>

Dosiadanie, a, blm., czynność cz. **Dosiadać.**

Dosiadywać, uje, ywał 1. p. **Dosiąść. 2.** p. **Dosiedzieć.**

Dosiadywanie, a, blm., czynność cz. **Dosiadywać:** Ze zmęczenia, z udręczeń, z ciągłego na sejmie dosiadywania Stanisław August zachorował. Kal.

Dosianie, a, blm., czynność cz. **Dosiać.** <Do+SIE>

×**Dosiąc, ęże, ągł** p. **Dosięgnąć.**

×**Dosiąg, ęgu,** lm. **ęgi** *dosięganie, dosięgnięcie:* Czarci, latając, skrzydeł potężnych dosięgiem tak ś. kręcili. Przyb. <Do+SIĘG>

×**Dosiągnąć, nie, nął** p. **Dosięgnąć:** Żeby uchodzącego tym łatwiej dosiągnął, powstał. Mick.

×**Dosiągnięcie, a,** blm., czynność cz. **Dosiągnąć.**

Dosiąść, ędzie, adł, ×**Dosieść,** nied. **Dosiadać,** częstot. **Dosiadywać 1.** czego=*wsiąść na co:* Twardowski dosiadł biegusa. Mick. Przen.: ×Bodaj go przeciwieństwa żadne nie dosiadały. Żebr. (= *nie dotykały, nie trapiły*). **2.** [D.] *przysiąść, usiąść:* Chłop nie dosiadł bez całuśką noc. **3.** [D.] kogo=*osiodłać, opanować, dojąć komu:* Bieda cię dosiędzie. <Do+SIAD>

† **Dosichmiast** p. **Dotychmiast.** Kaz. Gnieź.

[**Dosici**] p. **Dosyć:** A D., ty, Maniuchna, D., niech ci sie ten wiányszek nie świci.

[**Dosić**] i † **Dosić** p. **Dosyć.** S. Par.

Dosiebny 1. *do osoby działającej skierowany:* Wola na najniższym szczeblu objawia ś. odruchami odsiebnemi i dosiebnemi. Prus. **2.** anat.: Mięśnie dosiebne (musculi adductores)=*przyciągające członek ku osi ciała,* in. mięśnie ksobne, przywodzące, przyciągające, ×przywodziciele, ×przyprowadzacze, ×zbliżacze. <Do+SIEB>

Dosiec, cze, kł, nied. **Dosiekać** *dokończyć siec.* <Do+SIEK>

Dosieczenie, a, blm., czynność cz. **Dosiec.**

Dosieczna, ej, lm. **e** mat. (cosecans) *funkcja trygonometryczna kąta, równa siecznej dopełnienia tegoż kąta.*

Dosiedzenie, a, blm., czynność cz. **Dosiedzieć.** <Do+SIAD>

Dosiedzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dosiedzieć ś.**

Dosiedzieć, i, ał, nied. **Dosiadywać,** ×**Dosiadać 1.** *wysiedzieć do końca a. do pewnego czasu:* D. do wieczora. Nie może D. na miejscu (=*usiedzieć*). †I obiadu nie dosiadaj, jako siedzisz, tako wsiadaj. Bratk. **2.** Dosiadywać a. ×Dosiadać = *siedzieć długo, przesiadywać:* Nocami nad przedsięwzięciem dosiadując. Lel. ×Dosiadać z kim a. komu = *dotrzymywać mu towarzystwa.* Mąż waży grosze, siedząc nad worem, a żonka z gachem dosiada. Nar. **3.** Dosiadać, myśl.=*zostawać na miejscu, nie uciekać:* Kuropatwy nie dosiadają (= *natychmiast ś. zrywają*). Zając dosiada. **D. ś.** *nabawić ś. siedzeniem; siedząc, doczekać ś.:* Dosiedział ś., aż go wypchnięto za drzwi. <Do+SIAD>

Dosiego (właściwie **Do siego**) p. **Si.**

Dosiekać, a, ał 1. nied. p. **Dosiec. 2.** dok. *dokończyć siekania.* <Do+SIEK>

Dosiekanie, a, blm., czynność cz. **Dosiekać.**

[**Dosiela**] i † **Dosiela** *dotąd.* Por. **Dotela.**

×**Dosieść, ędzie, adł** p. **Dosiąść:** Nie umie D. bachmata. Nar.

Dosiewać, a, ał p. **Dosiać.** <Do+SIE>

Dosiewanie, a, blm., czynność cz. **Dosiewać.**

[**Dosiewek, wku,** lm. **wki**] **1.** a. [**Przysiewek**] *żniwo z kawałka ziemi, przysianego na gospodarskiej roli ziarnem parobka, zamiast zasług.* **2.** w lm. *uroczystość zakończenia siewów:* Piją staruszki, skaczą panienki, obchodząc święto dosiewek. Mick.

Dosięgać, a, ał p. **Dosięgnąć.** <Do+SIĘG>

Dosięgalność, i, blm. rz. od **Dosięgalny:** Nie chciał blizką i łatwą dosięgalnością osoby swej wystawiać ś. na niebezpieczeństwo nowych jakich przymusów. Jaroch.

Dosięgalny, × **Dosięgły,** × **Dosiężny** *którego można dosięgnąć.*

Dosięganie, a, blm., czynność cz. **Dosięgać.**

Dosięgłość, i, blm. **1.** ×rz. od **Dosięgły. 2.** woj. p. **Doniosłość.**

×**Dosięgły 1.** p. **Dosięgalny. 2.** *blizki, zbliżony:* Czahrowski był D. krwią Zamojskiemu. Czahr.

Dosięgnąć, nie, nął, ×**Dosiągnąć,** ×**Dosiąc,** nied. **Dosięgać 1.** czego a. do czego = *sięgając, dostać a. dojść do czego:* Dosięgnął ręką do sufitu. Uczyńmy wieżę, którejby wierzch dosiągł nieba. Leop. Przen.: Niemasz żadnego takiego dobrodziejstwa, któreby powinowatych naszych nie dosięgło. Górn. (=*na nich nie spłynęło*). D. 83° szerokości północnej (=*dotrzeć do...*). Wszystkich cnót jego językiem dosiąc nie mógł. Skar. (=*wypowiedzieć, opisać*). Kopernik dosiągł rozumem aż w obłokach prawdy. Oss. (= *dociekł; przeniknął ją, zgłębił*). D. zamysłu (= *dopiąć; osiągnąć go*). Dosiągł tak wysokiego urzędu, jakiego przodkowie jego nie posiadali. Oss. (=*doszedł do urzędu*). Bóg gdy karze złośnego, dosięże przy nim biczem niewinnego. Li. (=*uderzy, trafi*). Gdyby pił radzika, dosięgnąłby stu lat. Prus. (=*dożyłby, doczekałby*). † Winy (=kary pieniężne), co przysiężnicy dosięgli na tych. Ort. (= *osiągnęli, zdobyli*). † Dług prawem dosięgać (=*długu dochodzić*). † Tego imienia dożałowano ś. prawem, słowie dosiągniono. Ort. (=*osiągnięto postępowaniem prawnym*). **2.** † Dosiąc=*wydatek zrobić, wyekspensować ś.*: Panowie, którzy mają z czego dosiąc, wolą komu inszemu dać, niż którego młodzieńca wychowaniem opatrzyć. Glicz. <Do+SIĘG>

Dosięgnienie, a, blm. p. **Dosięgnięcie.**

Dosięgnięcie, a, blm., **Dosięgnienie** czynność cz. **Dosięgnąć.**

×**Dosiężny** p. **Dosięgalny:** Dębów wierzchy niedosiężne okiem. Szym.

×**Doskakać, a, ał** p. **Doskoczyć.** <Do + SKOK>

×**Doskakanie, a,** blm., czynność cz. **Doskakać.**

Doskakiwać, uje, iwał p. **Doskoczyć.**

Doskakiwanie, a, blm., czynność cz. **Doskakiwać.**

† **Doskakować, uje, owal** p. **Doskoczyć:** Tureckie konie żołnierzom Skanderbegowym prawie szyje doskakowały. Baz.

† **Doskakowanie, a,** blm., czynność cz. **Doskakować.**

Doskocz, a, lm. **e 1.** ×*sługa do posyłek, szybki w wykonywaniu rozkazów.* 2. [D.] *chłopak, podlotek, wyrostek.* <Do+SKOK>

Doskoczenie, a, blm., czynność cz. **Doskoczyć.**

×**Doskocznie** przys. od **Doskoczny.**

×**Doskoczny 1.** *do którego można doskoczyć.* **2.** *szybki, bystry, prędki.*

Doskoczyć, y, ył, nied. **Doskakiwać,** ×**Doskakać,** † **Doskakować 1.** *skacząc, dostać ś. gdzie a. dojść do czego:* Gdzie szkapa nie doskoczy, pewnie ptak doleci. Jag. Doskakiwać do kogo z pięściami (= *przyskakiwać*). † Liszka, skoro ujźrzała grono wiszące z płotu, D. go chciała. Błaż. (= *skacząc, dosięgnąć*). **2.** *pobiec, wpaść:* Doskocz do krawca, żeby suknie na jutro zgotował. L. **3.** ×kogo=*dogonić, dopędzić, doścignąć:* Doskoczył uciekających za lasem. L. **4.** † czego=*dorównać czemu, stanąć na równi z czym:* Żaden śnieg tej płci, żaden nie doskoczy rumieńca rubin. **5.** myśl. *zbliżyć ś. do głuszca w chwili, gdy zaspakaja popęd płciowy.* <Do+SKOK>

×**Doskok, u,** lm. **i** *nagła napaść:* Chart nie tak siłą, jak żartkim doskokiem uderza zwierza. Przyb.

† **Doskonać, a, ał** p. **Dokonać:** Dobrzeście poczęli, dobrze doskonajcie. Ż. B. <Do + Z + KON>

×**Doskonalacz, a,** lm. **e,** † **Doskonalec,** † **Doskończyciel** *ten, co doprowadza coś do doskonałości.*

Doskonale przys. od **Doskonały;** ×**Doskonalnie.**

† **Doskonalec, lca,** lm. **lcy** p. **Doskonalacz.** Mącz.

Doskonalenie, a, blm., czynność cz. **Doskonalić:** Potrzeba nałogu do doskonalenia rozumu. Śniad.

Doskonalenie się, a ś., blm., czynność cz. **Doskonalić ś.**

Doskonalić, i, ił *doskonałym czynić, do doskonałości doprowadzać, udoskonalać, ulepszać, poprawiać, wyrabiać.* **D. ś.** *doskonałym ś. stawać, udoskonalać ś., dochodzić do doskonałości, wyrabiać ś., ćwiczyć ś., postępować:* D. ś. w rzemiośle. Człowiek nie doskonali ś. inaczej, tylko nałogiem. Śniad. <Do+Z+KON>

×**Doskonalnie** p. **Doskonale:** Ta panna powiada: D., świetnie! Jeż.

×**Doskonalność, i,** blm. rz. od **Doskonalny.**

×**Doskonalny** *mogący ś. doskonalić.*

† **Doskonalstwo, a,** blm. p. **Doskonałość:** Jezus jest wzorem doskonalstwa wszystkiej pobożności. Skar.

Doskonalszość, i, blm. rz. od **Doskonalszy,** *większa wartość, wyższość:* Wątpię, by który uwierzył szczerze w D. nauki Mahometa od nauki Chrystusa. Krasiń.

Doskonałość, i, blm., † **Doskonalstwo** rz. od **Doskonały,** *perfekcja:* To chodząca D. (=*człowiek doskonały pod każdym względem*).

Doskonały 1. *wolny od wad, celujący, nie zostawiający nic do życzenia, idealny, wzorowy, niezrównany, wyśmienity, wyborny, znakomity:* Bądźcie doskonałymi, jako i Ojciec wasz niebieski D. jest Wuj. Obiad D. Doskonała ciemność (=*zupełna*). × Liturgja doskonała. Pim. (=*zupełna całkowita*). 2. † *prawem przepisany, prawny:* † Doskonała przyczyna (= *ważna wobec prawa*). † Lata doskonałe a. dokonałe =*prawem przepisane do działań prawnych:* Dzieci, nie mające doskonałych lat, to jest dwanaście, St. wiśl. 3. [D.] *ogromny, straszny:* Psy D. zgiełk zrobiły. 4. fiz. = a) Gaz D. a. idealny =*ulegający ściśle prawom teoretycznym, określającym własności stanu lotnego.* b) Motor D. = *motor idealny, działający bez straty energji.* 5. mat.: a) Liczba doskonała = α) *równa sumie swoich dzielników z wyłączeniem jej sumy.* β) † *dająca ś. podzielić przez trzy.* Kł. b) † Doskonała figura =*foremna, mająca kąty i boki równe.* Sol. 6. muz.: Akord D. =*trójdźwięk na tonice.* <Do+Z+KON>

† **Doskonanie, a,** blm., czynność cz. **Doskonać.**

† **Doskończyciel, a,** lm. **e** p. **Doskonalacz.**

† **Doskórzenie, a,** blm., czynność cz. **Doskórzyć.** <Do+(S)KOR>

† **Doskórzyć, y, ył** *dokuczyć, dopiec, dogryźć, dojąć:* Tyran do żywego im doskórzył. Chr.

[**Do skretesu**] *zupełnie, z kretesem.* <Zap. Węg. tönkretesz = zniszczyć>

Doskrobać, bie, bał, nied. **Doskrobywać** *do reszty wyskrobać, skrobania dokończyć.* **D. ś. 1.** *skrobiąc, oczyścić:* Nie mogę D. ś. tego stołu. **2.** *powoli dojść do czego:* Dziad kilku ś. groszy doskrobał. Jabł. **3.** ×*skąpstwem nabawić ś. czego.* <Do+SKROB>

Doskrobanie, a, blm., czynność cz. **Doskrobać.**

Doskrobanie się, a ś., blm., czynność cz. **Doskrobać ś.**

Doskrobywać, uje, ywał i **D. ś.** p. **Doskrobać.**

Doskrobywanie, a, blm., czynność cz. **Doskrobywać.**

Doskrobywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Doskrobywać ś.**

† **Doskrzeć, e, ał** *dokuczyć, dopiec:* Głód im w obozie już doskrze do żywego. Chr. <Do+ISKR>

† **Doskrzenie, a,** blm., czynność cz. **Doskrzeć.**

Doskubać, bie, bał, nied. **Doskubywać** *oskubać do reszty a. do pewnego kresu.* <Do+SKUB>

Doskubanie, a, blm., czynność cz. **Doskubać.**

Doskubywać, uje, ywał p. **Doskubać.**

Doskubywanie, a, blm., czynność cz. **Doskubywać.**

×**Doskuczenie, a,** blm., czynność cz. **Doskuczyć.** <Do+Z+KUK>

×**Doskuczyć, y, ył** nieos. *dokuczyć, naprzykrzyć ś., sprzykrzyć ś., znudzić ś.:* Tak już doskuczyło milczeć a siedzieć. Krasz. <Do+Z+KUK>

[**Doskulać, a, ał**] p. **Doskulić.**

[**Doskulenie, a,** blm.] czynność cz. **Doskulić.**

[**Doskulić, i, ił,** nied. **Doskulać**] *dokuczyć, dopiec.* Por. **Dokurczyć.** <Do+Z+KUL>

Doskwarzać, a, ał p. **Doskwarzyć.** <Do+SKWAR>

Doskwarzanie, a, blm., czynność cz. **Doskwarzać.**

Doskwarzenie, a, blm., czynność cz. **Doskwarzyć.**

Doskwarzyć, y, ył, nied. **Doskwarzać 1.** *skwarzenia dokończyć, dosmażyć.* **2.** ×*byle jak dogotować.* **3.** ×*dokuczyć, dopiec, dogryźć:* Niech ci czułego pilność starania do śpiku czasem doskwarzy. Hul. <Do+SKWAR>

Doskwieracz, a, lm. **e** *ten, co drugiemu doskwiera, zapiekacz, dokucznik.* <Do+SKWAR>

Doskwierać, a, ał p. **Doskwierzyć.**

Doskwieranie, a, blm., czynność cz. **Doskwierać.**

[**Doskwierny** a. **Doskwirny**] *dokuczliwy.*

Doskwierzenie, a, blm., czynność cz. **Doskwierzyć.**

Doskwierzyć, y, ył a. † **doskwarł,** nied. **Doskwierać, Doskwirać** *dokuczyć, dopiec, dogryźć, dojąć do żywego, uprzykrzyć ś., dać ś. we znaki, sadła zalać:* Miła jest rzecz dostać takiego szelmę pomiędzy palce, który nam niegdy doskwierzył. Kaczk. Rany mu doskwierały. Rol. Niewolnicy doskwierał głód. Rol. Doskwarło gorąco mułowi. Żebr.

Doskwirać, a, ał p. **Doskwierzyć.**

Doskwiranie, a, blm., czynność cz. **Doskwirać:** Pomimo doskwirania nieustannego nie mogła jej ś. pozbyć. Rol.

[**Doskwirny**] p. **Doskwierny.**

1. Dosłać, śle, słał, nied. **Dosyłać** *wyprawić dokąd, przesłać:* Dosyłaj mi bladych promieni. Krasiń. Póki tego drzewa świętego na miejsce nie doślecie, póty ś. ten wóz nie ruszy. Biel. M. <Do+SŁ>

2. Dosłać, ściele, słał, nied. **Dościełać** *dokończyć słania.* <Do+ŚCIOŁ>

Dosładzać, a, ał p. **Dosłodzić.** <Do+SŁOD>

Dosładzanie, a, blm., czynność cz. **Dosładzać.**

1. Dosłanie, a, blm., czynność cz. **1. Dosłać.**

2. Dosłanie, a, blm., czynność cz. **2. Dosłać.**

Dosłodzenie, a, blm., czynność cz. **Dosłodzić.**

Dosłodzić, i, ił, nied. **Dosładzać 1.** *więcej osłodzić, dodać słodyczy.* **2.** cukr. *doprowadzić roztwór do możebnie najwyższego procentu zawartego w nim cukru.* <Do+SŁOD>

×**Dosłonecznik, a,** lm. **i** a. ×**Dosłoneczny punkt** astr. *punkt drogi planety a. komety, w którym jej środek znajduje ś. najbliżej środka słońca.* Hube. <Do+SŁON>

×**Dosłoneczny punkt,** astr. p. **Dosłonecznik.**

×**Dosłowie, a,** lm. **a 1.** *ostatnie słowo przy umowie.* **2.** gram. *przysłówek.* <Do+SŁOW>

Dosłownie przys. od **Dosłowny:** Tłumaczyć D. Nauczyć ś. czego D.

Dosłowność, i, blm. rz. od **Dosłowny.**

Dosłowny, ×**Dosłówny** *co do słowa zgodny, słowo w słowo powtórzony, literalny, jednobrzmiący, wierny, dokładny:* Tekst D. Pisma św. Tłumaczenie dosłowne. <Do+SŁOW>

×**Dosłównie** przys. od **Dosłówny.**

×**Dosłówny** p. **Dosłowny.**

Dosłuchać, a, ał, nied. **Dosłuchiwać 1.** *do końca wysłuchać:* Dosłuchaj opowiadania. **2.** ×*podsłuchać:* Pewna nasza zguba: niewolnik tyrana dosłuchał naszej rozmowy. L. **D. ś.,** nied. **Dosłuchiwać ś.,** [**Dosłuchować ś., Dosłychować ś.**] *dowiedzieć ś., słuchając; przysłuchać ś., podsłuchać.* <Do+SŁUCH>

Dosłuchanie, a, blm., czynność cz. **Dosłuchać.**

Dosłuchanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dosłuchać ś.**

Dosłuchiwać, uje, iwał i **D. ś.** p. **Dosłuchać.**

Dosłuchiwanie, a, blm., czynność cz. **Dosłuchiwać.**

Dosłuchiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dosłuchiwać ś.**

×**Dosłuchnąć, nie, nął,** [**Dosłychnąć**] *słuchając, dowiedzieć ś.; zasłyszeć, usłyszeć:* Jak fakcja o tym co dosłuchnie, dopierożby ś. ozwali. Chr.

×**Dosłuchnięcie, a,** blm., czynność cz. **Dosłuchnąć.**

[**Dosłuchować się, uje ś., ował ś.**] p. **Dosłuchać.**

×**Dosługa, i,** lm. **i** *sługa, służący:* Myśliciel jest dosługą narodu. Kon. <Do+SŁUG>

Dosługiwać, uje, iwał i **D. ś.** p. **Dosłużyć.**

Dosługiwanie, a, blm., czynność cz. **Dosługiwać:** Z rangą kaprala i obowiązkiem dosługiwania w czynnej służbie wyszedł z opałów. Gaw.

Dosługiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dosługiwać ś.**

Dosłużyć, y, ył, nied. **Dosługiwać** **1.** *dokończyć służby, przesłużyć do końca; służąc, dobyć do końca:* Dosłuż twoich lat. Troc. **2.** *przesłużyć do pewnego czasu:* D. do końca roku. **3.** p. **Dosłużyć ś.**: Dosłużyłem wreszcie dzisiejszej nagrody. Krasiń. **D. ś. 1. a. Dosłużyć** *służąc, dojść do czego:* Na kresach dosługując ś. zaszczytów. Rol. Potem ś. oboje dosłużyli majętności dobrej. St. lit. (*=służąc, dorobili ś.*). **2.** † *zasłużyć ś., stać ś. zasłużonym:* Wielekroć przy nim walcząc, dobrze ś. dosłużyli. Baz. <Do+SŁUG>

[**Dosłychnąć, nie, nął**] p. **Dosłuchnąć.**

[**Dosłychować się, uje ś., ował ś.**] p. **Dosłuchać.**

Dosłyszalnie przys. od **Dosłyszalny**: Apetyt ów jęczy i odzywa ś. D. Jaroch. Pobladłe usta jej niedosłyszalnie szepnęły. Orzesz. <Do+SŁUCH>

Dosłyszalność, i, blm. rz. od **Dosłyszalny.**

Dosłyszalny *mogący być usłyszanym:* Szepnęła ledwie dosłyszalnym szeptem. Orzesz. Usta zsiniałe szeptały od czasu do czasu niedosłyszalne jakieś wyrazy. Krech.

Dosłyszeć, y, ał **1.** nied. (zwykle z przeczeniem) = *dobrze słyszeć, słyszeć jak ś. należy:* On nie dosłyszy (*=jest nieco głuchy, ma zły słuch*). Tadeusz udawał, że jej nie dosłyszy. Mick. **2.** dok. co a. ×czego=a) *uchwycić słuchem, usłyszeć, posłyszeć, zasłyszeć:* Był to zapewne skutek dosłyszanej przedwczoraj rozmowy. Orzesz. Starek, jak dosłyszał zapłaty sowitej, w te rzekł słowa. Żebr. Tylko pozwolono mi niedosłyszanym żegnać cię westchnieniem. Krasiń. b) ×*powziąć wiadomość, dowiedzieć ś.:* Jeśli ojciec dosłyszy o tym, to będzie źle. <Do+SŁUCH>

Dosłyszenie, a, blm., czynność cz. **Dosłyszeć.**

Dosmakować się, uje ś., ował ś. *dojść smaku:* Jadłem życie łyżką i całą gębą, ale cóż, gdym jeszcze ś. nie dosmakował go, jużem oskomy dostał. Krasz. <Do+Smak>

Dosmakowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dosmakować ś.**

Dosmażać, a, ał p. **Dosmażyć.** <Do+SMAG>

Dosmażanie, a, blm., czynność cz. **Dosmażać.**

Dosmażenie, a, blm., czynność cz. **Dosmażyć.**

Dosmażenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dosmażyć ś.**

Dosmażyć, y, ył, nied. **Dosmażać** *dokończyć smażenia, do końca usmażyć.* **D. ś.** *do końca ś. usmażyć.* <Do+SMAG>

Dosnucie, a, blm., czynność cz. **Dosnuć.** <Do+SNOW>

Dosnucie się, a ś., blm., czynność cz. **Dosnuć ś.**

Dosnuć, uje, uł, nied. **Dosnuwać** *snucia dokończyć.* Przen.: D. reszty życia. Krczk. Miłosną pieśń Mirjam niech sobie dosnuje. Kon. **D. ś.** *dokończyć ś. snuć.* L. <Do+SNOW>

Dosnuwać, a, ał p. **Dosnuć**: Wyobraźnia dosnuwa obrazu. Krasz.

Dosnuwanie, a, blm., czynność cz. **Dosnuwać.**

Dosolenie, a, blm., czynność cz. **Dosolić.** <Do+SOŁ>

Dosolić, i, ił, nied. **Dosalać** **1.** *więcej osolić, dodać soli.* **2.** *osolić w miarę:* Dosolone na stole, a przesolone na czole. **Prz.** Zły kucharz a. przesoli, a. nie dosoli. Fred. M. **3.** [D.] p. **Domościć**: Ksiądz Skarga dosalać ma senatorom. Gom. (*=przymawiać, docinać*). <Do+SOŁ>

×**Dosowizdrzałować się, uje ś., ował ś.** czego *=sowizdrzalstwem nabawić ś.* L. <Do+Sowizdrzał>

Dospać, śpi, spał, nied. **Dosypiać** **1.** *wyspać ś. do woli:* Przy tej pracy ani D., ani dojeść nie mogę. Panicz może dziś nie dospał w łożu? Słow. **Przen.**: Tam męczenników dosypiają kości. Krasiń. **2.** *przespać do pewnego czasu:* D. do białego dnia. Nie wiem, czybym nie był drugiego wieczora dospał, gdyby mnie nadzwyczajny łoskot nie przebudził. Skarb. **D. ś.** *spaniem dojść do czego a. ściągnąć co na siebie:* Leniwy dostatków ś. nie dośpi. Troc. Dospał ś. tej choroby. Troc. <Do+SP>

Dospanie, a, blm., czynność cz. **Dospać.**

Dospanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dospać ś.**

×**Dospany** im. od **Dospać**, *przespany spokojnie:* Dospanej ci życzę nocy. Troc.

† **Dospiać, eje, ał** p. **Dośpiać**: Dospiał samostrzała. Biel. M. <Do+SPIE>

[**Dospomóc, może, mógł**] p. **Dopomóc**: Niech ci Pan Bóg dospomoże. <Do+Z+Po+MOG>

[**Dospomóżka, i**, lm. **i**] *zapomoga.*

Dossać, ssie, ssał **1.** *wyssać do końca a. nassać ś. do woli.* **2.** *possać do pewnego czasu:* Potrzeba, aby dziecko dossało najmniej do roku. <Do+SS>

Dossanie, a, blm., czynność cz. **Dossać.**

Dostać I. stoi, stał, † **Dostojeć**, [**Dostoić**], nied. ×**Dostawać** = **1.** a. **D. ś.** *stojąc dobyć, wystać do końca, ustać:* Nie dostoję do wieczora. Koń na miejscu nie chce D. Pśń. Dziewki chcą tańczyć, chłopcy w miejscu nie dostoją. Mick. **Przen.**: W wierności królowi dostoję. Jabł. (*=wytrwam do końca*). Nie mogę D., zimna rosa, a ja boso. **2.** [D. czego] *=stojąc, doczekać ś.:* Czegóż ja tu dostała? **3.** *nie ustąpić, dotrzymać:* Panicze zwierzowi kroku nie dostali. Mick. D. komu placu. Likowie dłużej pola nie dostali. Dm. Nie licz na niestałość, bo pewno dostoję. Len. (*=wytrwam*). † Chcieli go gwoździami przybijać, aby dostał ogniowi, którym miał być palony. Birk. † Kamienie rzucali, że niepodobna im była D. Warg. (= *nie cofnąć ś. przed niemi*). † D. prawa a. prawu *=wytrzymać sprawę do końca:* Oskarżony niech da rękojemstwo po sobie, że dostoi prawa, a obrażonej stronie dosyć uczyni. Baz. Jak im wierzyć, że ś. stawią do sądu, a wszystkiemu, co prawo najdzie, dostoją? Baz. † D. roku *=stawić ś. na termin.* **4.** ×p. **D. ś.**: Upada jabłko, skoro na drzewie dostoi. Pot. **D. ś. 1.** p. **D.**: Przed nim nic ś. nie dostoi. **2.** czego = *przez stanie co osiągnąć:* Niczego ś. tu nie dostoisz. Dostojał ś. u dworu tego urzędu. Troc. **3.** (o płynach) *oczyścić ś. przez stanie:* Piwo ś. w beczce już dostało. Troc. **4.** a. ×D., nied. [**Dostawać**] *dojść do czasu, dojrzeć:* Jeszcze ś. ten owoc nie dostał, na stół ś. nie godzi. Skar. Ptaszę, gdy ś. już dostoi w jaju, w skorupę kołace. Sak. Aby ś. dostawały (= *nabierały, zbierały ś.*) dymiona, czyńmy pierwej, niźli rzezać poczniem. Ocz. II. **stanie, stał**, nied. **Dostawać**, [**Dostajać**] = **1.** czego a. do czego = *dotknąć, dosięgnąć:* D. kogo kijem, lancą. Tłucze wszystko, czego dostanie. Łąka jego do mojej dosta-

je. L. Dostał ręką do sufitu. † Stopni kaplicznych dostali. Żebr. (=nogą dotknęli). Jednegom obalił, drugiegom przez łeb dostał. Pot. (=uderzył, płatnął). 2. Dostaje a. ×dostawa, nieos.= *starczy, wystarcza, nie brakuje:* Już mi sił ledwie i dusze dostanie. Kochan. † Pana na wszystko dostanie, co jedno zamyśli. Kosz. (=*stanie*). Nie dostaje=*brakuje:* Obu wam klepki nie dostaje. Chodź. Wszyscy mówili, że mu czegoś nie dostaje (dom. w głowie). Mick. (= *że mu piątej klepki brakuje*). Dostaje mu zawżdy i rady w każdej rzeczy i wymowy. Górs. J. 3. *otrzymać, osiągnąć, dostąpić czego:* D. podwyżkę pensji, awans, nagrodę, order, stopień celujący. D. podarunek a. w podarunku. D. co testamentem w spadku. Uczuł sieroctwo, a tu nizkąd grosza D. Rol. Kto nie pracuje, sławy nie dostanie. P. Koch. (= *nie zdobędzie, nie nabędzie*). Szczęśliwego żywota dostaną. Ml. duch. † O twej dzielności świadectwo dawają dobyte miasta, dostane korony. P. Koch. (= *nabyte, zdobyte*). † Posłał Leszko wojsko na pomoc Kolomanowi dostawać Halicza. Biel. M. (=*zdobywać Halicz*). Jak zamek wzięto niespodzianie, jak go dostano prędzej ;niźli Troi. Słow. (= *zdobyto*). D. w swoje ręce (=*schwycić, uchwycić, złapać*). Po drodze dostawał języka. Rol. Wielkie wojsko zebrali, chcąc Pelagjusza na górach D. Skar. (=*schwytać*). W mieście można D., czego potrzebujesz (=*kupić, nabyć*). Nieos.: Czy tu dostanie mleka? (=*można D.*). D. liści, pączków (=*wypuścić liście, pączki*). Dziecko dostaje zębów (=*ząbkuje*). Wół dostaje rogów. Chmury ściskają ś., grubieją rosną, dostają krzywych karków. Mick. ×D. czego złego (=*doświadczyć*). D. febry, spazmów, mdłości (=*nabawić ś.*). D. w łeb a. po łbie, w twarz, w skórę, po grzbiecie (=*zostać uderzonym, wybitym, wziąć*). D. baty, plagi, kije. D. kijem (dom. plagi). D. policzek. D. za swoje. D. w łeb kulą. Dostał za niego postrzał. Mick. [Dostała pisma. Dostałem żony]. 4. *wydostać, dobyć, wydobyć, wyjąć, wyciągnąć:* Ksiądz dostał z rękawa krucicę. Mick. Dłonią rękojeść ściskałem, chcąc szabli D. Mick. † Co mógł, na mnie zmyślał i dostawał. P. Koch. (=*wyszukiwał, wynajdywał*). 5. [D.]=a) *zostać, pozostać:* Wysło dwudziestu, a śtyrek dostało na warcie. Dostajciez z Bogiem! b) *zostać, stać ś.:* Kapitán dostáł jenderáłem. c) *dojść, zejść ś., złączyć ś.:* Wargi mu nie dostają do kupy. d) z 4 pp. =*pochwycić, ująć.* e) *doprowadzić:* Żydów dostáłem do skruchy. **D. ś. I.** (zwykle nied.) *być nabytym, zdobytym:* Sława pracą ś. dostaje. 2. komu=*stać ś. czyim, przypaść w udziale:* Zbiera i nie wie, komu ś. dostanie. Opal. Słońce umyka jednym ziemiom światła swego, żeby drugim udzielić i żeby ś. wszystkim dostało. Kłok. Drogą posagu dostał ś. im kęs ziemi. Rol. Bachusowi dostanie ś. po grzbiecie czasem (=*Bachus otrzyma plagi*). Dobremu przy złym ś. dostanie. Prz. (=*dobry ucierpi*). 3. dokąd = *trafić, znaleźć ś. gdzie:* Dostał ś. w jego ręce (=*wpadł*). Mniemałem, żem ś. dostał na samo dno piekła. Szym. D. ś. do kogo na służbę. D. ś. do niewoli. Trzeciego dnia dostaliśmy ś. do portu (=*przybyliśmy, dotarliśmy*). Dostał ś. do bram twierdzy. Krasz. (= *dotarł, doszedł*). Przeznaczony był do pracy nad morzem, potem dostał ś. na galary. Rol. D. ś. do spowiedzi. [Abym ś. w niebo dostali]. 4. ×*wydostać ś., wydobyć ś., uwolnić ś., wyrwać ś.:* Jeśli cię dostaną do kompanji, tedy ś. tak prędko od nich nie dostaniesz. Troc. 5. † nieos. *zdarzyć ś., przytrafić ś.:* Mnie ś. nie dostało tego dzieła widzieć. Nies. 6. [D. ś.] = a) z oczu=*zniknąć z oczu:* Wnet bufkąm niebezpiecznym z oczy sę dostali. b) *dostać siebie, połączyć ś.:* Byli insi, co ś. z sobą pogniewali, a przecię ś. zaś dostali. <Do+STO>

[**Dostajać, a, ał**] p. **Dostać**.

† **Dostalszy** p. **Dostały**.

† **Dostałość, i,** blm. rz. od **Dostały**.

† **Dostały** i [**Dostały**], st. w. † **Dostalszy**, [**Dostojały, Dostany**] *dojrzały:* Leszek miał umrzeć w leciech dostałych, a syna już dorosłego zostawić. Błaż. † Dostała sędziwość.

Dostanie, a, blm., czynność cz. **Dostać**.

Dostanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dostać ś.**

Dostany I. † im. od **Dostać**: Dobyte miasta, dostane korony. P. Koch. (= *zdobyte*). Żył zamulenie, a zinąd D. jad w ciele ś. zamnoży. Ocz. (= *nabyty*). 2. [D.] p. **Dostały**: Dziwka dostáná.

Dostarczać, a, ał p. **Dostarczyć**. <Zam. Dostatczać, Do+ST(O)>

Dostarczanie, a, blm., czynność cz. **Dostarczać**.

Dostarczenie, a, blm., czynność cz. **Dostarczyć**.

×**Dostarczność, i,** blm. *zasób, zapas, dostatek:* Kawalerowie, samym tylko uwielbiający ś. urodzeniem, a upośledzeni we wszelką inną D. L. (=*ozdobę, chlubę*).

Dostarczyciel, a, lm. e *ten, co dostarcza, dostawca.*

Dostarczycielka, i, lm. i forma ż. od **Dostarczyciel**.

Dostarczyć, y, ył, † **Dostatczyć,** nied. **Dostarczać,** † **Dostatczać I.** *dać, dostawić, sprowadzić:* D. komu pieniędzy. D. żywności dla armji. 2. ×*wystarczyć, nie zabraknąć:* Na tak wielkie rozchody szczupły majątek nie dostarcza. Oss. Świadectwo kobiety nie jest dostarczające (=*dostateczne*). Kto dostarczy wypowiedzieć sprawy jego? Leop. (=*zdoła, potrafi*). Wywożeniem gnoju na rolą nie mógł dostatczyć. Trzyc. (= *nastarczyć*). 3. ×*stać ś. równym, dorównać:* Cycero Demostenesowi dostarcza wymową. Oss. 4. † anat.: Naczynie dostarczające p. **Przewód**. <Zam. Dostatczyć, Do+ST(O)>

† **Dostarzeć się, eje ś., ał ś.** *dojść do starości, zestarzeć ś.:* W rodzie Elisowym żaden ś. nie dostarzał. Glicz. <Do+STAR>

† **Dostarzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dostarzeć ś.**

† **Dostatczać, a, ał** p. **Dostarczyć**.

† **Dostatczanie, a,** blm., czynność cz. **Dostatczać**.

† **Dostatczek, czku,** lm. **czki** p. **Dostatek**: Jeśli jeszcze będziesz miał jaki D. около siebie, to cię jedni pociągną do miłości, drudzy do muzyki. Rej.

† **Dostatczenie, a,** blm., czynność cz. **Dostatczyć**.

† **Dostatczyć, y, ył** p. **Dostarczyć**: Tego my sami sobą D. nie możemy, a to przez daru Ducha Świętego. Kaz. Gniez. (= *sprawić, dokonać, osiągnąć*). <Do+ST(O)>

Dostateczek, czku, lm. **czki** p. **Dostatek**: Wielka podpora starości, gdy kto ma D. jaki taki. Bud. <Do+ST(O)>

† **Dostateczen** p. **Dostateczny:** Swojemi roki był D.

Dostatecznie przys. od **Dostateczny.**

Dostateczność, i, blm. rz. od **Dostateczny.**

Dostateczny, † **Dostateczen 1.** *wystarczający, zadawalniający:* Mieć dostateczne utrzymanie. Stopień D. † Lata dostateczne = *wiek prawem wymagany.* **2.** † *dostatni, zamożny, zasobny:* Król ten był na bydło D. Bud. D. w koncepty. **3.** † *pozbawiony ułomności, doskonały:* Nie jesteśmy dostateczni. Pat. Nad wszystkie stworzenia niemasz niedostateczniejszego, jak jest człowiek wedle ciała. Białob. (=*słabszego, mniej doskonałego*). Oczy niedostateczne. Urzęd. (= *słabe, kiepskie*). **4.** fil. (w logice) *wystarczający do zrozumienia, całkowicie objaśniający:* Powód D.

Dostatek, tku, lm. **tki 1.** *wielka ilość, obfitość, zasób, zapas:* Ma D. wszystkiego. Kn. Na Litwie much D. Mick. **Dostatkiem** a. **Pod dostatkiem** a. ×**Po dostatku** przys. = *obficie, dużo, podostatkiem, dosyć:* Potraw na stole było dostatkiem. Kras. Jest tam dostatkiem owoców, mleka. Mick. Będzie jadł po dostatku. Syk. † Sześciudziesiąt krowom dwa bycy D. dadzą ku płodu. Trzyc. (=*dostateczną ilość*). † Obłąkani na puszczy, gdy według dostatku oba bardzo podle łeżeli... Papr. (= *według możności, jak można było*). **2.** *zamożność, zasobność, dobrobyt, bogactwo:* Żyć w dostatkach. Opływali w dostatku. Rol. W tym domu D. mieszka i porządek. Mick. Wżdy z nim kmiotek nie zrówna w dostatku ubogi. Biel. M. (= *w mieniu, w majątku*). **3.** ×woj. *amunicja artyleryjska.* Zdr. **Dostateczek,** † **Dostatczek.** <Do+ST(O)>

×**Dostatkowy** przym. od **Dostatek:** Wóz D. (=*amunicyjny*).

Dostatni, [Dostatny] 1. *majętny, zamożny, zasobny, bogaty:* Zbytek ten dozwolony jest w dostatnim domie. Mick. (Rzeczpospolita) mnie tułacza przygarnęła i dostatnim chlebem opatrzyła. Sienk. (=*obfitym*). **2.** ×*wystarczający, dostateczny:* Człowiek sam sobie D. Kn. Dostatnich odpowiedzi napróżnobyś badał. Mick. (= *zadawalniających*). **3.** ×*obszerny, szeroki, przestronny:* Suknie dostatnie.

† **Dostatnie** p. **Dostatnio:** Będzie jadł D. Syk. (=*obficie*).

Dostatnio, † **Dostatnie** przys. od **Dostatni; [Dostatno].**

Dostatnioszeroki *mający znaczną szerokość:* Droga dostatnioszeroka. Ml. <Do + ST(O) + SZER>

Dostatniość, i, blm. rz. od **Dostatni; [Dostatność]:** Ugoszczeniu nie było do zarzucenia nic ani pod względem serdeczności, ani dostatniości. Jeż. <Do+ST(O)>

[**Dostatno]** p. **Dostatnio.**

[**Dostatność, i,** blm.] p. **Dostatniość.**

[**Dostatny]** p. **Dostatni:** Dostatna krowa (=*spaśna*).

Dostawa, y, lm. **y 1.** a. ×**Dostawka** *dostawianie, dostarczanie, odstawa, liwerunek:* D. mięsa dla wojska. **2.** mat. (cosinus) *funkcja trygonometryczna kąta, równa wstawie dopełnienia tegoż kąta.* <Do+ST(O)>

Dostawać, aje a. ×**awa, awał** i **D. ś.** p. **Dostać.**

Dostawanie, a, blm., czynność cz. **Dostawać.**

Dostawanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dostawać ś.**

Dostawca, y, lm. **y 1.** *ten, co dostawia, liwerant.* **2.** † *ten, co dostał, otrzymał:* Na nas, abyśmy ich tam dostali, włożycie, a dostanę, dostawcy potem przysądzicie. Otw. **3.** ×*dozorca, nadzorca.*

Dostawczy przym. od **Dostawca:** Nie zawarł ani jednego dostawczego kontraktu. Rol.

Dostawczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Dostawca.**

Dostawiać, a, ał p. **Dostawić.**

Dostawianie, a, blm., czynność cz. **Dostawiać.**

Dostawić, i, ił, nied. **Dostawiać 1.** *przyprowadzić a. przywieźć, odstawić, dostarczyć:* D. oskarżonego. Świętopietrze dostawiane było i gońce Bolesława dobiegały Rzymu. Lel. Każdy szlachcic miał D. szeregowych zbrojnych. Skarb. **2.** *więcej postawić, do postawionego dodać:* Dostawiam kilka pokojów dla mego męża (=*dobudowuję*). **3.** ×*postawić do pewnego kresu.* **4.** † co= *narazić na niebezpieczeństwo:* Trzeba D. na ten bankiet szyję. Wad. **5.** [D.]=a) *zostawić:* Złodzieje uciekli, a piniądze dostawili. b) *dostarczyć:* Kto mi dostawi moigo pałasa, temu dám mojom córke. **6.** karc. *stawkę powiększyć.* [**D. ś.**] *dostać ś., wziąć ś. znaleźć ś.:* Jakiem ci ty tu prawem ś. dostawiła? <Do+ST(O)>

Dostawienie, a, blm., czynność cz. **Dostawić.**

[**Dostawienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Dostawić ś.**

×**Dostawka, i,** lm. **i 1.** p. **Dostawa. 2.** karc. *dodatek do stawki.*

Dostawne, ego, blm. **1.** *opłata za dostawę.* **2.** D. terminowe=*opłata za ubezpieczenie dostawy towarów w czasie żądanym.*

Dostąpić, i, ił, † **Dostępić,** nied. **Dostępować,** !**Dostępywać 1.** do czego a. † czego, do kogo= *stąpając, podejść, przystąpić, zbliżyć ś.:* Nie dać nikomu do siebie D. Kto dostąpi Twej góry, o wszechmocny Panie! Kochan. **2.** † *stąpając, dotknąć:* Koń chramający ziemi nie dostępuje. Trzyc. **3.** czego=*otrzymać co, dostać, uzyskać, osiągnąć:* D. odpustu, godności. Dostąpił smutnej sławy. Rol. (=*dorobił ś., doczekał ś.*). † D. czegoś prawem. **4.** † Dostępować czego = *dobijać ś. o co, zabiegać, starać ś.:* Dostępował Władysław u Wacława pomocy, a wszakże nie dostąpił. Błaż. **5.** [D.] *dostać kogoś, połączyć ś. z kimś:* Potocę baryłeckę wina, kiedym dostąpiła dobrej matki syna. [**D. ś.**] *dostąpić, docisnąć ś.* <Do+STĘP>

Dostąpienie, a, blm., czynność cz. **Dostąpić.**

×**Dostąpiony,** ×**Dostępiony** *do którego można dostąpić, dostępny:* Wierzch góry trudno dostąpionej. P. Koch.

Dostęp, u, lm. **y** *możność dostąpienia, przystęp:* Pułki dostępów bronią przesilnym zabiegiem. Przyb. <Do+STĘP>

×**Dostępiciel, a,** lm. **e,** ×**Dostępnik** *ten, który czegoś dostępuje.*

† **Dostępić, i, ił** p. **Dostąpić:** Chceszli ku Bogu myślności D., módl ś. Op. Ten Pan da-ć D. królestwa swego. Op.

×**Dostępiony** p. **Dostąpiony:** Nieprzyjaciel bardzo ś. zuchwałym stał i niedostępionym. Tw.

Dostępnie przys. od **Dostępny.**

×**Dostępnik, a,** lm. **cy** p. **Dostępiciel.**

Dostępność, i, blm. rz. od **Dostępny.**

Dostępny *do którego można dojść a. który można osiągnąć, przystępny:* Prawda wszystkim

dostępna. Pilch. Wykład D. (= *zrozumiały*). Pan D. (=*łaskawy, ludzki*).

Dostępować, uje, ował p. **Dostąpić.**

Dostępowanie, a, blm., czynność cz. **Dostępować.**

! Dostępywać, uje, ywał p. **Dostąpić.**

! Dostępywanie, a, blm., czynność cz. **Dostępywać.**

[Do sto dębów!] *okrzyk zdziwienia* (zam.: Do stu djabłów!). <Eufemiczne zastąpienie djabłów dębami>

[Dostoić, i, ił] p. **Dostać.**

[Dostojały] p. **Dostały.**

† Dostojeć, stoi, stojał p. **Dostać.**

† Dostojen, jna, jno p. **Dostojny:** Panie mój, nie jestem D., abyś miał wnijść pod przykrycie moje. Leop. D., aby jemu dziewica Marja dana była ku małżeństwu. Op. Pienim i głosem anielskim Ciebie dostojno chwalić. Pśń. u Opecia. (=*godzi ś.*). <Do+ST(O)>

Dostojenie, a, blm. **1.** † czynność cz. **Dostojeć. 2.** [D.] *dojrzewanie.*

Dostojeństwo, a, lm. a, **×Dostojność 1.** ×rz. od **Dostojny,** *wartość, znaczenie, powaga:* Umysł większego jest dostojeństwa, niż ciało. Troc. **2.** *urząd znaczny, godność, dygnitarstwo:* Piastować najwyższe dostojeństwa. <Do+ST(O)>

† Dostojeńszy p. **Dostojny.**

Dostojnictwo, a, blm. zb. *dostojnicy, dygnitarjat.*

Dostojnie, † Dostojno przys. od **Dostojny.**

Dostojnik, a, lm. cy *wysoki urzędnik, dygnitarz.*

† Dostojno p. **Dostojnie:** Ciebie D. chwalili. Op.

Dostojność, i, lm. i **1.** ×p. **Dostojeństwo:** a) Krzywdę ludzkiej szczęśliwości wyrządził, kto tę D. złotu uczynił, której nie było godne. Urzęd. b) D., charakter osoby, będącej w czynieniu usługi publicznej. Jeż. **2.** *rodzaj tytułu = ekscelencja, eminencja:* Sługa Waszej Dostojności.

Dostojny, † Dostojen, st. w. **† Dostojeńszy 1.** † *godny, wart, zasługujący:* Oni są dostojni wiecznej męki. Wr. Odda tobie dostojną pomstę. Wr. (=*zasłużoną, należną*). Był św. Maciej cnót wielkich pełny, którego apostołowie tak wysokiego w kościele stanu dostojnym uczynili. Skar. (=*zaszczyconym stanem; zaszczycili go stanem, uznali go za godnego stanu*). **2.** *godny, szanowny, czcigodny; znakomity:* Moc niezliczona aniołów, onych duchów dostojnych. Rej. D. mąż, obywatel, gość. Przestrach i nienawiść wyrwały dostojnej pannie ten okrzyk. Sienk. (= *wielmożnej, wysoko urodzonej, znakomitego rodu*). Najdostojniejszy arcypasterz (= *wielebny, przewielebny, najprzewielebniejszy*). **3.** † *godziwy, przyzwoity, należyty.* **4.** † *mający siły po czemu, zdolny do czego:* Czegom przez ś. D., śrzodków mi nie trzeba. Pot. **5.** [D.] *godny, odpowiedni:* Ja ci znajdę tę dziewicę, która ona tobie będzie dostojna. <Do+ST(O)>

Dostosować, uje, ował, nied. **Dostosowywać** *zrobić odpowiednim, przystosować, dopasować:* Na dworze Lupuła część dostosowaną była do miary córek jego. Jeż. **D. ś.** *zastosować ś., dostroić ś., nagiąć ś., wziąć z kogo miarę dla siebie.* <Do+Stosować>

Dostosowanie, a, blm., czynność cz. **Dostosować.**

Dostosowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dostosować ś.:** Chęć dostosowania ś. do ogółu młodzieży. Dąb.

Dostosowywać, uje, ywał i D. ś. p. **Dostosować:** Wymagać, żeby ś. dostosowywał do jej pojęć. Sienk.

Dostosowywanie, a, blm., czynność cz. **Dostosowywać.**

Dostosowywanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dostosowywać ś.**

×Dostój, oju, blm. *stanie, dostanie, stawienie czoła, opór:* Lepszy ściek, niżli D. Prz. <Do+ST(O)>

Dostrajać, a, ał i D. ś. p. **Dostroić.** <Do+STROJ>

Dostrajanie, a, blm., czynność cz. **Dostrajać.**

Dostrajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dostrajać ś.**

Dostroić, i, ił, nied. **Dostrajać,** ×**Dostroiwać 1.** *ubierania dokończyć, wystroić zupełnie:* Królewnę tymczasem dostroiwano. Mor. **2.** (o narzędziach muzycznych) *strojenia dokończyć, nastroić do reszty:* Wydobywa gitarę, dostraja ją. Prus. Odzywała ś. nuta niedostrojona należycie. Jeż. **3.** ×*do końca co doprowadzić, dokończyć, zupełnie urządzić:* Dostroił zasadzak i podstępów, które uknował. **4.** ×kogo = *namawiania dokończyć, ostatecznie skłonić:* Bechtał go i nastrajał zwolna, by wcześnie mógł tym snadniej D. Oss. **D. ś. 1.** *ubierania ś. dokończyć.* **2.** czego = *strojąc ś., nabawić ś. czego.* **3.** (o narzędziach muzycznych i głosie) *być nastrojonym zgodnie z czym:* Zabrzęknij z mogiły, aby ś. nasze pieśni w twój takt dostroiły. Syrok. **4.** przen. *zastosować ś., dostosować ś., upodobnić ś., nagiąć ś., zgodzić ś. z kim:* Dostrajamy ś. do uroczystości. Potrzebował chwili namysłu, by ś. do przyjaciela D. Krasz. D. ś. do reszty towarzystwa. <Do+STROJ>

×Dostroiwać, a, ał p. **Dostroić.**

×Dostroiwanie, a, blm., czynność cz. **Dostroiwać.**

Dostrojenie, a, blm., czynność cz. **Dostroić.**

Dostrojenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dostroić ś.:** To D. ś. obu mówców do jednego tonu obudziło podejrzenie.

Dostrojnia, i, lm. e bot. (calycophyllum) *roś. z rodziny marzanowatych.* <?>

Dostrugać, a, ał, nied. **Dostrugiwać** *strugania dokończyć.* <Do+STRUG>

Dostruganie, a, blm., czynność cz. **Dostrugać.**

Dostrugiwać, a, ał p. **Dostrugać.**

Dostrugiwanie, a, blm., czynność cz. **Dostrugiwać.**

Dostrzec, że, gł, nied. **Dostrzegać 1.** *spostrzec, dojrzeć, ujrzeć, zobaczyć, zauważyć, zoczyć:* Dostrzegłem zdala przedmiot, którego kształtów nie mogę dobrze rozeznać. Dostrzegłem wiele pięknych rzeczy w tym dziele (=*znalazłem*). **2.** ×*ustrzec, dopilnować:* D. żon nie można, chyba żeby ich na sznurku przy sobie zawżdy wodzić. L. [D. ś.] *spostrzec ś., dopilnować ś., dowiedzieć ś.:* Wykradali panu ryby i ón sie nié móg D., kto. <Do+STRZEG>

×Dostrzegacz, a, lm. e **1.** *ten, który coś dostrzega, widzi:* D. zjawisk przyrodzenia (=*obserwator*). **2.** *ten, który coś pilnuje, stróż, dozorca:* Dostrzegacze miejsc, na które ś. lud zbierał, dla dostrzegania ochędóstwa. Pilch.

Dostrzegać, a, ał p. **Dostrzec.**

Dostrzegalnia, i, lm. e **1.** astr. *obserwatorjum astronomiczne.* **2.** leśn.: D. pożarowa = *rusztowanie w lesie, z którego dozorca patrzy na las i w razie pożaru określa jego miejsce.*

Dostrzegalność, i, blm. **1.** rz. od **Dostrzegalny. 2.** ×*baczność w dostrzeganiu:* Wymagałem od was większej dostrzegalności. **3.** ×*dar dostrzegania, zmysł spostrzegawczy:* Posiada wielką D.

Dostrzegalny *mogący być dostrzeżonym, widzialny:* Posuwały ś. ku barce złowrogie obłoki, niedostrzegalne wśród nocy. Radz.

Dostrzeganie, a, blm., czynność cz. **Dostrzegać:** D. jest główną podstawą wszelkich umiejętności (=*obserwacja*). <Do+STRZEG>

Dostrzegawczy *służący do dostrzegania, spostrzegawczy, obserwacyjny:* Bystry zmysł D. Kaczk.

Dostrzelać, a, ał p. **Dostrzelić. D. ś.** *strzelając, nabawić ś. czego:* Bodaj ś. dostrzelali swego obelżenia nocni ci opilcy. Groch. <Do+STRZAŁ>

Dostrzelanie, a, blm., czynność cz. **Dostrzelać.**

Dostrzelanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dostrzelać ś.**

Dostrzelenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dostrzelić. 2.** † *odległość strzału:* Siędzie ot niego na dostrzeleniu.

Dostrzelić, i, ił, nied. **Dostrzelać**, częstot. ×**Dostrzeliwać 1.** *strzałem dosięgnąć, trafić:* Strzelba do drzewa nie dostrzeliła. Troc. (= *nie doniosła*). **2.** *strzelając, dobić.* **3.** ×dokąd = *dobiec, dolecieć, dopędzić, dopaść:* Ledwo mu ukazał zasadzkę, zaraz tam dostrzelił, iżby wszystko na swe oczy widział. Oss. <Do+STRZAŁ>

×**Dostrzeliwać**, a, ał p. **Dostrzelić.**

×**Dostrzeliwanie**, a, blm., czynność cz. **Dostrzeliwać.**

Dostrzeżenie, a, lm. a czynność cz. **Dostrzec:** Dostrzeżenia czyniłem. Skarb. Gdy mnie to D. trwogi nabawiło... Skarb. <Do+STRZEG>

Dostrzyc, że, gł, nied. **Dostrzygać 1.** *strzyżenia dokończyć:* D. owcy. **2.** *do pewnego kresu ostrzyc.* <Do+STRZYG>

Dostrzygać, a, ał p. **Dostrzyc.**

Dostrzyganie, a, blm., czynność cz. **Dostrzygać.**

Dostrzykać, a, ał p. **Dostrzyknąć.**

Dostrzykanie, a, blm., czynność cz. **Dostrzykać.**

Dostrzyknąć, nie, nął, nied. **Dostrzykać** *do pewnego kresu strzyknąć.* <Do+STRZYK>

Dostrzyknięcie, a, blm., czynność cz. **Dostrzyknąć.**

Dostrzyżenie, a, blm., czynność cz. **Dostrzyc.**

† **Dostuchan**, u, lm. y p. **Roztruchan.**

Dostudzać, a, ał p. **Dostudzić.** <Do+STUD>

Dostudzanie, a, blm., czynność cz. **Dostudzać.**

Dostudzenie, a, blm., czynność cz. **Dostudzić.**

Dostudzić, i, ił, nied. **Dostudzać** *do reszty ostudzić:* D. zacier. <Do+STUD>

Dostukać się, a ś., ał ś. *stukając do drzwi, dobić ś. ich otwarcia:* Dostukaj ś. do Róży i proś jej, by natychmiast tu przyszła. Krasz. <Do+STUK>

Dostukanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dostukać ś.**

Dostyczna, ej, lm. e mat. p. **Dotyczna.** <Do+Z+TK>

Dostygać, a, ał p. **Dostygnąć.** <Do+STYG>

Dostyganie, a, blm., czynność cz. **Dostygać.**

Dostygnąć, gnie, gnął a. gł, nied. **Dostygać** *do reszty ostygnąć.*

Dostygnięcie, a, blm., czynność cz. **Dostygnąć.**

† **Dosucie**, a, blm., czynność cz. **Dosuć.** <Do+SU>

† **Dosuć**, uje, uł *dosypać a. dolać.*

Dosunąć, nie, nął, nied. **Dosuwać** *posunąć do pewnego kresu, przysunąć:* Powieść cała jest zbiorem epizodów, dosuniętych jeden do drugiego. Kos. (= *bezpośrednio jeden po drugim opowiedzianych*). <Do+SU>

Dosunięcie, a, blm., czynność cz. **Dosunąć.**

Dosuszać, a, ał p. **Dosuszyć.** <Do+SUCH>

Dosuszanie, a, blm., czynność cz. **Dosuszać.**

Dosuszenie, a, blm., czynność cz. **Dosuszyć.**

Dosuszyć, y, ył, nied. **Dosuszać 1.** *do reszty wysuszyć.* **2.** (o naczyniach) *do reszty opróżnić, wypić zupełnie zawartość:* Dosuszymy tych gąsiorów. Byk. <Do+SUCH>

Dosuwać, a, ał p. **Dosunąć.**

Dosuwanie, a, blm., czynność cz. **Dosuwać.**

[**Dosużność**, i, blm.] rz. od **Dosużny**; [**Dosużość**]: Nudzi ś. od dosużności.

[**Dosużny**] *wolny od pracy, czasowy.* <p. Dosuży>

Dosużość, i, blm. **1.** † rz. od **Dosuży. 2.** [D.] p. **Dosużność.**

† **Dosuży** *dzielny, zdolny, mający siły odpowiednie.* <Brs. dasużу>

×**Doswarzać się**, a ś., ał ś., p. **Doswarzyć ś.**

×**Doswarzanie się**, a ś., blm., czynność cz. **Doswarzać ś.**

×**Doswarzenie się**, a ś., blm., czynność cz. **Doswarzyć ś.**

×**Doswarzyć się**, y ś., ył ś., nied. ×**Doswarzać ś. 1.** *swarzenia ś. dokończyć.* **2.** czego = *swarząc ś., dobić ś. czego:* Kropidło upornie arcybiskupstwa ś. doswarzał. Błaż. <Do+SWAR>

Dosycać, a, ał p. **Dosycić.**

Dosycanie, a, blm., czynność cz. **Dosycać.**

Dosycenie, a, blm., czynność cz. **Dosycić.**

Dosychać, a, ał p. **Dosohnąć.**

Dosychanie, a, blm., czynność cz. **Dosychać.**

Dosycić, i, ił, nied. **Dosycać** *do reszty nasycić, nakarmić do syta.* <Do+SYT>

Dosyć, Dość, † **Dosić,** [**Dosić, Dosici, Daś, Dości**] **1.** *tyle, ile trzeba, dostatecznie, w sam raz:* Chciwemu nigdy D. Mieć D. czasu, pieniędzy. Gościom dał wina bukłak, którego na obiad mogli mieć D. Skar. Nie mogę ś. D. nadziwić jego mądrości. Mieć D. znaczny majątek. Ma ś. D. dobrze. **2.** *wiele, dużo, sporo, niemało:* Wrzasku i płaczu wszędy było D. Warg. D. tych sporów! (= *za dużo; zaprzestać*). **3.** *basta!:* D.! trzeba raz rzecz skończyć. Mick. **4.** *jako tako, nieźle:* D. mu tam idzie. **5.** *słowem:* Nie idzie o to, ileś dał, D., żeś dał (=*wystarczy to...*). D., żem swego dokazał. **6.** Mieć D. na czym a. † w czym = *poprzestawać:* Ja mam D. na tym, że mój scyzoryk jeszcze zabłyśnie przed światem w takiej ręce. Mick. Jednę córkę przez miłego Boga nabyliśmy i już D. w niej miejmy. Ż. E. **7.** † Stać ś. D. = *stać ś. zadość:* Jeśli po dobrej woli im ś. D. nie stanie, gwałtem sobie nagradzać będą. H. Tr. **8.** Niedosyć, że... = nie-

tylko, że...: Niedosyć, że nic nie ubywa, ale nawet przybywa. 9. [D.]=a) *ile? jak wiele?:* D. was tam było? b) *długo.* c) D. niewiele=*wcale mało:* A cóż to te talary, D. niewiele. d) Mieć D. p. **Mieć.** <Do+SYT>

×**Dosyćczyniciel, a,** lm. e. *ten, co czyni zadość.* <Dosyć+CZYN>

×**Dosyćczynicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Dosyćczyniciel.**

† **Dosyćczynić, i, ił** p. **Dosyćuczynić.**

† **Dosyćczynienie, a,** blm., czynność cz. **Dosyćczynić,** *zadosyćuczynienie, satysfakcja.*

† **Dosyćczynny,** † **Dosyćuczynny** *czyniący zadość:* Bogu dosyć uczynić przez uczynki dosyćczynne. Zigr.

† **Dosyćuczynić, i, ił,** † **Dosyć uczynić,** † **Dośćuczynić,** nied. † **Dosyćczynić,** † **Dośćczynić l.** komu a. czemu = *dogodzić, zadowolić kogo, zaspokoić kogo a. co:* Żaden mi z historyków, co o Tarnowskim pisali, dosyć nie uczynił. Warg. A jeśliby w trzecie roki bartne dekretowi sądowemu dłużnik dosyć uczynić nie chciał, takowego bór ma być przez sąd bartny złożony. Skr. (=*być posłusznym*). 2. czemu=*dopełnić czego, wykonać co jak ś. należy:* Grze mogło co nie dostawać, ale gracz uczynił swemu dosyć. Górn. Niewiasta robocie borowej D. nie może. Skr. (=*podołać*). 3. komu = *dać satysfakcję, zadosyćuczynić, wynagrodzić, odszkodować:* D. znaczy taką nagrodę uczynić, na którejby rozgniewany miał dosyć. Karnk. <Dosyć+U+CZYN>

† **Dosyćuczynienie, a,** blm., czynność cz. **Dosyćuczynić,** *zadosyćuczynienie, satysfakcja:* (Wdowa) powinna on bór krewnym męża swego puścić, wziąwszy swoje D. wedle składu onego boru. Skr. (=*należność*).

† **Dosyćuczynność, i,** blm. *uczynek czyniący zadość, zadosyćuczynienie:* Skrucha, jeśli nie była prawdziwa, nic nie pomoże ani spowiedź, ani żadna D. Hrb.

† **Dosyćuczynny** p. **Dosyćczynny:** Dosyćuczynne sprawy są lekarstwa duszne. Kucz.

Dosylabizować, uje, ował, Dośiabizować *dokończyć sylabizowania; doczytać, sylabizując.* <Do+Sylabizować>

Dosylabizowanie, a, blm., czynność cz. **Dosylabizować.**

Dosyłać, a, ał p. **l. Dosłać.**

Dosyłanie, a, blm., czynność cz. **Dosyłać.**

Dosypać, pie, pał, nied. **Dosypywać,** † **Dosypować l.** *sypiąc, dopełnić:* D. miary. 2. *więcej nasypać, do nasypanego dodać:* D. owsa. D. pszczół do **ula** (= *dołożyć, dodać*). Prokuratorom, aby rzecz jego wygrali, nie żałuje D. Glicz. (=*dodać pieniędzy, dopłacić*). 3. ×D. komu słowami=*dociąć, dogryźć.* 4. [D.] *pobić silnie* (pięścią a. kijem). **D. ś. l.** *zostać do reszty usypanym a. zasypanym:* Sypała ś. powoli góra i dosypała ś., że już większej nie trzeba. L. Niech ś. te gruzy jak chcą sypią, dół jednak ś. nie dosypie. L. 2. czego=*rozrzutnością nabawić ś.:* Sypał majątkiem i dosypał ś. tego, że z torbą chodzi. L. <Do+SYP>

Dosypanie, a, blm., czynność cz. **Dosypać.**

Dosypanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dosypać ś.**

Dosypiać, a, ał p. **Dospać:** Nie dosypiała często i rąk nigdy nie składała. Orzesz. <Do SP>

Dosypianie, a, blm., czynność cz. **Dosypiać.**

Dosypka, i, lm. **i l.** p. **Dosypywanie:** Dlategośmy nie ruszali hroszy, że dosypywało ś.; teraz dosypki więcej nie będzie. Jeż. 2. *dodatek z rzeczy sypkiej, przysypka:* Jedenaście beczek soli z dosypką. Vol. **Z dosypką a.** ×**Dosypką** przys.=*suto, z czubem.* 3. fl. *część zboża na szkutach zbożowych, odłożona na zastąpienie ubytku.* <Do+SYP>

† **Dosypować, uje, ował** p. **Dosypać.**

† **Dosypowanie, a,** blm., czynność cz. **Dosypować.**

Dosypywać, uje, ywał p. **Dosypać.**

Dosypywanie, a, blm., **Dosypka** czynność cz. **Dosypywać.**

×**Dosyt, u,** blm. **l. a.** ×**Dosytość** *nasycenie ś., sytość:* Do dosytu najeść ś. Dudz. Przen.: Chce go słuchać ochotnie bez wszego dosytu. Pot. (=*bez przesytu, bez znudzenia ś.*). Ty bogactwa nie złotem, nie skarby wielkiemi, ale dosytem mierzysz. Kochan. (=*majątkiem dostatecznym, dostatkiem*). Stoję, rozkoszy próżen i dosytu. Słow. 2. *miara, umiarkowanie:* Potrzebą tylko stoi rozkosz i dosytem. Nar. ×**Dosytem przys.**=*obficie, podostatkiem.* <Do+SYT>

Do syta, [Do sytu] *do woli, ile dusza zapragnie.*

† **Dosytek, tku,** blm. *sytość:* Do dosytku (ad saturitatem). Głosy w. XV.

×**Dosytość, i,** blm. p. **Dosyt.**

[**Do sytu**] p. **Do syta.**

Doszarpać, pie, pał, nied. ×**Doszarpywać l.** *dokończyć szarpania:* Baba doszarpała pierza. 2. *do reszty rozszarpać:* Jastrząb doszarpał gołębia. <Do+Szarpać>

Doszarpanie, a, blm., czynność cz. **Doszarpać.**

×**Doszarpywać, uje, ywał** p. **Doszarpać.**

×**Doszarpywanie, a,** blm., czynność cz. **Doszarpywać.**

Doszczekiwać, uje, iwał (o psie) *z innemi psami szczekać, dołączać swój głos do szczekania innych psów.* <Do+SZCZEK>

Doszczekiwanie, a, blm., czynność cz. **Doszczekiwać.**

Doszczepać, pie, pał l. *dokończyć szczepania.* 2. *więcej naszczepać, do naszczepanego dodać.* <Do+SZCZEP>

Doszczepanie, a, blm., czynność cz. **Doszczepać.**

Doszczepić, i, ił *dokończyć szczepienia:* Winnicy nie doszczepił. Biel. M. D. ospy. Sł. wil.

Doszczepienie, a, blm., czynność cz. **Doszczepić.**

Doszczętnie przys. od **Doszczętny:** Gdy ś. strawi D. to życie nic już niewarte... Asn. Deptać D. zgniecione owady. Asn. Czuła w sobie niezgaszone D. żarzewie. Kos. <Do+SZCZĘT>

Doszczętny *do szczętu wykonany, zupełny, całkowity:* O zniszczenie błagały doszczętne. Asn. Uratować od doszczętnej zguby. Przyb.

×**Doszczypać, pie, pał** *więcej poszczypać.* <Do+SZCZYP>

[**Doszeł**] p. **Dojść.**

Doszeptać, cze a. ce, tał *szeptem dopowiedzieć; szepcząc, dodać:* Słuchaj, jak szumią drzewa, codzień ci coś doszepcą, co nie doszeptały. Syrok. <Do+SZEPT>

Doszeptanie, a, blm., czynność cz. **Doszeptać.**

×**Doszeptywać, uje, ywał** *donosić, oznajmiać.* L.
[**Doszkandybać, a, ał**] *dojść, utykając, z trudnością.* <Do+Ukr. szkandybaty>
[**Doszkandybanie, a,** blm.] czynność cz. **Doszkandybać.**
Doszlacze, a, lm. a kol. *obszar, z którego ruch pasażerów i towarów jest skierowany ku jednemu szlakowi.* <Do+Szlak>
×**Doszlakować, uje, ował** *wyśledzić, wytropić.* L. <Do+Szlak>
×**Doszlakowanie, a,** blm., czynność cz. **Doszlakować.**
Doszlifować, uje, ował, ×**Doślifować 1.** *dokończyć szlifowania.* **2.** *dopasować przez szlifowanie:* D. koreczek. <Do+Szlifować>
Doszlifowanie, a, blm., czynność cz. **Doszlifować.**
Doszlusować, uje, ował, nied. **Doszlusowywać** *szlusując, przyłączyć ś. do kolumny wojska:* Gdy ś. wojska posuwały, stadka te biegły bokami, nieopodal i doszlusowywały z tyłu. Jeż. <Do+Szlusować>
Doszlusowanie, a, blm., czynność cz. **Doszlusować.**
Doszlusowywać, uje, ywał p. **Doszlusować.**
Doszlusowywanie, a, blm., czynność cz. **Doszlusowywać.**
×**Doszłość, i,** blm. rz. od **Doszły,** *dojrzałość, krzepkość.* <Do+CHOD>
Doszły 1. *ten, który doszedł:* Z powodu szczęśliwie doszłej inwestytury królewicza... Hof. Pod wpływem jednej, do ostatecznego natężenia doszłej myśli, to pojęcie mniej niż kiedykolwiek powstać w niej mogło. Orzesz. **2.** ×*dojrzały:* Każdy D. w rozumie. **3.** ×*do którego ś. doszło.* **4.** ×*do którego można dojść, dostępny:* Niedoszłe okiem skarpy i góry. Pot. <Do+CHOD>
×**Doszmelcować, uje, ował 1.** *dokończyć smażenia, dosmażyć:* Śliw na powidła D. trzeba jednego dnia. Haur. **2.** *więcej usmażyć.* <Do+Szmelc>
×**Doszmelcowanie, a,** blm., czynność cz. **Doszmelcować.**
Dosznurować się, uje ś., ował ś. 1. *mocniej gorset ściągnąć.* **2.** *dokończyć sznurowania gorsetu.* <Do+Sznur>
Dosznurowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dosznurować ś.**
Doszorować, uje, ował *dokończyć szorowania.* D. ś. czego = *szorując z wysiłkiem, oczyścić co:* Niż ś. drugi doszorował zbroi, nieprzyjaciel stanął mu nad szyją. Tw. <Do+Szorować>
Doszorowanie, a, blm., czynność cz. **Doszorować.**
Doszorowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Doszorować ś.**
Doszperać się, a ś., ał ś. czego = *szperając, znaleźć co, wyszperać co.* <Do+Szperać>
Doszperanie się, a ś., blm., czynność cz. **Doszperać ś.**
Doszrubować, uje, ował p. **Dośrubować.** <Do+Szruba>
Doszrubowanie, a, blm., czynność cz. **Doszrubować.**
Doszrubowywać, uje, ywał p. **Dośrubować.**
Doszrubowywanie, a, blm., czynność cz. **Doszrubowywać.**

Dosztakować, uje, ował kosz. *dosztukować sztak.* <Do+Sztak>
Dosztakowanie, a, blm., czynność cz. **Dosztakować.**
† **Doszto** forma rzeczownikowa im. biernego rodz. ni. od **Dojść:** D. tego i wierzono, iż Mars ludowi swemu dał na ten czas ratunek. Warg. (= *odgadnięto, poznano*). Jeśliby kto człowieka ukradszy, przedał, a D. tego nań... B. B. (= *dowiedziono*). D. czego u niego (= *znaleziono co*). Którym tego fortelem D.? Kochan. (= *osiągnięto*). <Do+CHOD>
Dosztukować, uje, ował, nied. **Dosztukowywać** *dodać brakującą część całości, nadsztukować, dorobić, dopasować:* Dowiedziała ś. niektórych dobrze dosztukowanych szczegółów. Krasz. <Do+Sztuka>
Dosztukowanie, a, blm., czynność cz. **Dosztukować.**
Dosztukowywać, uje, ywał p. **Dosztukować:** Reputacja oryginała i wielkie pieniądze naprawiały i dosztukowywały, co brakło. Krasz. Wiersz skomponuj drugi, a potem pierwszy dosztukowuj zgrabnie. Słow.
Dosztukowywanie, a, blm., czynność cz. **Dosztukowywać.**
Doszukać się, a ś., ał ś., nied. **Doszukiwać ś.** *szukając, znaleźć; doszperać ś.* <Do+Szukać>
Doszukanie się, a ś., blm., czynność cz. **Doszukać ś.**
Doszukiwać się, uje ś., iwał ś. p. **Doszukać ś.:** Nie doszukiwał ś. w ludziach rodowych zasług, ale wykształcenia. Rol. (= *nie starał ś. znaleźć*).
Doszukiwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Doszukiwać ś.**
Doszycie, a, blm., czynność cz. **Doszyć.** <Do+SZY>
Doszyć, yje, ył, nied. **Doszywać** *dokończyć szycia.*
Doszywać, a, ał p. **Doszyć.**
Doszywanie, a, blm., czynność cz. **Doszywać.**
[**Doś**] p. **Dosyć:** Dośem sie narobiła.
[**Dości**] p. **Dosyć:** A na waszym nawróceniu już będę miał D. Pśń.
[**Dościągać, a, ał**] *ściągać do czego, ku czemu:* Som ci ubodzy, co dościągają gwiązdy ku ziemi. <Do+Z+CIĘG>
[**Dościbić, i, ił**] *dodać (w rozmowie), wtrącić.* <Do+Z+CIB>
† **Doście, a,** blm., czynność cz. **Dość.**
Dościełać, a, ał p. **2. Dosłać.** <Do+ŚCIEŁ>
Dościełanie, a, blm., czynność cz. **Dościełać.**
[**Dościepny**] p. **Dowcipny.**
×**Dościg, u,** lm. i p. **Doścignięcie:** Wysilają ś. uczonych pióra na D. pierwiastków Litwinów. Nar. (= *zbadanie, odgadnięcie*). <Do+ŚCIG>
Dościgać, a, ał 1. i **D. ś.** p. **Doścignąć. 2.** [**D.** na kogo o co] *domagać ś. od kogo czego:* Żona dościgała na mnie o fundusz.
Dościganie, a, blm., czynność cz. **Dościgać.**
×**Dościgle** przys. od **Dościgły.**
×**Dościgłość, i,** blm. rz. od **Dościgły:** Wrzód przez przykładanie do dościgłości przyprowadzić. Perz.
×**Dościgły 1.** *mogący być doścignionym:* W próżnowaniu niedościgły czas tracił. Smotr.

(= *niepowetowany*). 2. × i [D.] *dojrzały:* D. owoc, człowiek. Oss. Zboże dobrze dościgłe.

Doścignąć, gnie, gnął a. ×**gł**, nied. **Dościgać** **I.** *ścigając, dopaść do kogo, dogonić, dopędzić.* Przen.: Pindara trudno dla wysokiego lotu D. Nar. (=*dorosnąć; dorównać mu*). **2.** ×czego = *dociec, poznać co, pojąć, zrozumieć, zbadać, przeniknąć, odgadnąć:* D. tajemnicy. **3.** × (o czasie) *dobiec, dojść do końca, upłynąć, wybić:* Ostatnia dościga chwila. Dm. **4.** ×*dojrzeć:* Krosty czarne dościgają w dziewiątym dniu. Perz. (=*zbierają ś., nabierają*). Dościgał sad owocowy. Słow. **5.** [D.] *zdążyć, dogonić:* Bywa, co hołociuch nie doścignie za bydlęciem. ×**D. ś.** *poznać siebie, przeniknąć siebie:* Ulżony z frasunków umysł począł ś. dościgać. Nar. <Do+ŚCIG>

Doścignienie, a, blm. p. **Doścignięcie.**

Doścignięcie, a, blm., **Doścignienie,** ×**Dościg** czynność cz. **Doścignąć.**

† **Dościp, u,** lm. **y** p. **Dowcip.** Tuch.

[**Dościpny**] p. **Dowcipny.**

Dościżny lek.: Dościżne leczenie (curatio maturans)=*przyśpieszające, przyśpieszne.* <Do+ŚCIG>

Dość p. **Dosyć:** [Puścił ś. w świat na wędrówke i D. na tym, że chodziuł dwa mniesiące i ni móg nalyźć]. <Do+SYT>

† **Dość, dojdzie, doszedł** p. **Dojść:** D. prawem. Tuch. <Do+ID>

† **Dośćczynić, i, ił** p. **Dosyćuczynić.** <Dość+CZYN>

† **Dośćczynienie, a,** blm., czynność cz. **Dośćczynić.**

×**Dośćnieuczynienie, a,** blm. *odmówienie satysfakcji:* W dośćnieuczynieniu ma go infamją skarać król. Krasz. <Dość+Nie+U+CZYN>

† **Dośćuczynić, i, ił** p. **Dosyćuczynić.** <Dość+U+CZYN>

† **Dośćuczynienie, a,** blm., czynność cz. **Dośćuczynić.**

Doślabizować, uje, ował p. **Dosylabizować:** Najmniejszego świstka nie przepuściłem, żebym do końca nie doślabizował. Byk.

Doślabizowanie, a, blm., czynność cz. **Doślabizować.**

Dośledzenie, a, blm., czynność cz. **Dośledzić.** <Do+ŚLAD>

Dośledzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dośledzić ś.**

Dośledzić, i, ił i **D. ś.** *śledząc, dojść; wyśledzić, odkryć:* Jeziorka... tak głębokie, że oko dna ich nie dośledzi. Mick. (= *nie dojrzy*). Dośledzono ś. tego, że Tatarów, Litwa do Rusi posłała była. Błaż. <Do+ŚLAD>

† **Doślepiać, a, ał** p. **Doślepić.**

† **Doślepianie, a,** blm., czynność cz. **Doślepiać.**

† **Doślepić, i, ił,** nied. † **Doślepiać** *zupełnie oślepić:* Obiecał do końca D. i oczy i rozum ich. Rej. <Do+ŚLEP>

† **Doślepienie, a,** blm., czynność cz. **Doślepić.**

×**Doślifować, uje, ował** p. **Doszlifować.**

×**Doślifowanie, a,** blm., czynność cz. **Doślifować.**

×**Dośmiać się, eje ś., ał ś.,** nied. ×**Dośmiewać ś.** **I.** *dokończyć śmiania ś.:* Poczekaj, niech ś. dośmieje. 2. czego = *śmianiem ś. ściągnąć co na siebie.* <Do+SMIE>

×**Dośmianie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dośmiać ś.**

† **Dośmiardać, a, ał** p. **Dośmiardnąć.** <Do+SMROD>

† **Dośmiardanie, a,** blm., czynność cz. **Dośmiardać.**

† **Dośmiardnąć, nie, nął,** † **Dośmierdnąć,** nied. † **Dośmiardać** *do reszty ś. zacuchnąć:* Kto śmierdzi, niech dośmiarda; nie radzę go ruszać. Pot. <Do+SMROD>

† **Dośmiardnięcie, a,** blm., czynność cz. **Dośmiardnąć.**

[**Dośmieć, śmie, śmiał**] *odważyć ś. jeszcze, być jeszcze w stanie:* Nie dośmiała jedne nogi podniś, bo juz oboje byli pod jodłom. <Do+ŚMIE>

[**Dośmielić, i, ił**] *ośmielić ś.:* Jakze on dośmielił wójta w pysk prasnąć?

† **Dośmierdnąć, nie, nął** p. **Dośmiardnąć.**

† **Dośmierdnięcie, a,** blm., czynność cz. **Dośmierdnąć.**

Dośmiertny *do śmierci trwający, dozgonny:* Skazany na dośmiertne bezżeństwo. Orzesz. <Do+Z+MOR>

† **Dośmiewać, a, ał** *ostatecznie ś. odważać, śmieć:* Książęta Przemyscy na wyprawę przeciwko Bolesławowi sami nie dośmiewali jechać. Błaż. Gdy kto w oczy nie dośmiewa, tedy ś. mści jako może. Rej. <Do+ŚMIE>

×**Dośmiewać się, a ś., ał ś.** p. **Dośmiać ś.**

† **Dośmiewanie, a,** blm., czynność cz. **Dośmiewać.**

×**Dośmiewanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dośmiewać ś.**

×**Dośpiać, eje, ał,** † **Dospiać,** nied. ×**Dośpiewać I.** *stać ś. dojrzałym, dojrzeć, dostać ś.:* Co wcześnie dośpieje, to prędko zwiędnieje. Prz. Popsuwszy dośpiewające zboża, odeszli nazad. Nar. Przen.: Żołnierze ś. zeszli, i spisek dośpiał. Nar. (= *został ostatecznie uknuty*). **2.** *zbliżyć ś., nadejść, nadciągnąć:* Dośpiewała tymczasem wojna niemiecka gotowaniem ś. cesarza na Polaków. Nar. 3. *zdążyć, nadążyć, mieć czas:* Król Cymbrów, który czterech koni zwykł był przeskakiwać, na jednego, gdy uciekał, nie dośpiał wskoczyć. Stryjk. 4. czego=*zdążyć co pochwycić.* 5. *dogrzać komu, dopiec:* Nigdy tak gorącem słońce nie dośpieje, jak miłość. Petr. <Do+ŚPIE>

×**Dośpiałość, i,** blm. rz. od **Dośpiały.**

×**Dośpiały,** † **Dośpiely** *dojrzały, wystały.*

×**Dośpianie, a,** blm., czynność cz. **Dośpiać:** Za dośpianiem lata do Węgier wyciągnął. Nar.

×**Dośpiech, u,** blm. *pośpiech należyty, stawienie ś. na czas.* <Do+ŚPIECH>

[**Dośpiecznie**] *spokojnie:* Oni sobie zyli dośpiecnie do samy śmierci. <Do+Z+PIEK>

† **Dośpiel, a,** lm. **e** *lekko uzbrojony.* B. Sz. <? por. 2 Dośpiewać>

† **Dośpiely I.** p. **Dośpiały. 2.** *gotowy.* <Do+ŚPIE>

×**Dośpieszać, a, ał** p. **Dośpieszyć.**

×**Dośpieszanie, a,** blm., czynność cz. **Dośpieszać.**

×**Dośpieszenie, a,** blm., czynność cz. **Dośpieszyć.**

×**Dośpieszyć, y, ył,** nied. ×**Dośpieszać I.** *nadążyć, zdążyć:* Pasterz z trzody kogo nie dośpieszył przepędzić do domu, grad zbił na miejscu. Tw. **2.** *śpiesznie dokonać, pośpieszyć ś. z czym:*

Rzemieślnik niech dośpieszy roboty. L. <Do+ŚPIECH>

1. Dośpiewać, a, ał, nied. **Dośpiewywać** *dokończyć śpiewania:* Niechaj ją (pieśń) anioł harmonji w niebiosach, a czuły słuchacz w duszy swej dośpiewa. Mick. Dośpiewują hymnów swoich. Krasiń. Niebieską harmonją dośpiewywali. Birk. Przen.: Więc dla pani mają urok takie niedośpiewane myśli? Bał. **2.** *prześpiewać do pewnego czasu:* Tak dośpiewali do wieczora. Sł. wil. **D. ś.** czego = *dojść do czego śpiewem:* Wieszcze, co swojemi ody chciały ś. szczęścia D. Moraw. <Do+Z+PIE>

2. Dośpiewać, a, ał 1. ×p. **Dośpiać. 2.** † *naciągać, wytężać:* Dośpiewając i puszczając łuk. (Wiek XIV).

Dośpiewanie, a, blm., czynność cz. **1. Dośpiewać.**

×**Dośpiewanie, a,** blm., czynność cz. **2. Dośpiewać.**

Dośpiewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dośpiewać ś.**

Dośpiewywać, uje, ywał p. **1. Dośpiewać.**

Dośpiewywanie, a, blm., czynność cz. **Dośpiewywać.**

×**Dośredni** p. **Dośrodkowy.**

Dośrodkowy 1. a. ×**Dośredni,** ×**Dośrzedni** fiz. *do środka zmierzający:* Ruch D. Siła dośrodkowa = *usiłująca zbliżyć ciało, znajdujące ś. w ruchu obrotowym, do środka, dokoła którego ruch ten ś. odbywa.* **2.** fizj.: Nerwy dośrodkowe = *doprowadzające wrażenia zewnętrzne do mózgu,* nerwy czuciowe, nerwy czucia, nerwy czulne. <Do+ŚROD>

Dośrubować, uje, ował, Doszrubować, nied. **Dośrubowywać, Doszrubowywać** *dokończyć śrubowania, zupełnie zaśrubować.* <Do+Śruba>

Dośrubowanie, a, blm., czynność cz. **Dośrubować.**

Dośrubowywać, uje, ywał p. **Dośrubować.**

Dośrubowywanie, a, blm., czynność cz. **Dośrubowywać.**

×**Dośrzedni** p. **Dośrodkowy:** Światy odśrzednim biegają czy dośrzednim biegiem. Przyb.

† **Doświaczczenie, a,** lm. **a** p. **Doświadczenie.**

† **Doświaczczować, uje, ował** p. **Doświadczyć.**

† **Doświaczyć, y, ył** p. **Doświadczyć:** Opacicha doświaczyła posłuszeństwa panny Eufraksjej. Ż. E.

Doświadczać, a, ał (1 os. lp. † **doświadczaję**) **i D. ś.** p. **Doświadczyć.** <Do+Z+WID>

×**Doświadczalnia, i,** lm. **e** *miejsce do wykonywania doświadczeń, laboratorjum, gabinet doświadczalny.* <Do+Z+WID>

Doświadczalnie przys. od **Doświadczalny:** D. poznać, zbadać, sprawdzić, udowodnić (*=eksperymentalnie*). D. być danym, poznanym (*=empirycznie*).

×**Doświadczalnik, a,** lm. **i** p. **Epruwetka.**

Doświadczalny 1. *przeznaczony na doświadczenia:* Stacja doświadczalna. **2.** fil. = a) a. **Eksperymentalny** = α) *za pomocą doświadczeń poznany, uzasadniony:* Fakt D. Prawda doświadczalna. β) *na doświadczeniach oparty:* Twierdzenie doświadczalne. Nauka doświadczalna. γ) *doświadczeniem posługujący ś.:* Metoda doświadczalna. b) a. **Empiryczny** *nie na rozumowych podstawach oparty:* Wiedza doświadczalna. Prawo doświadczalne. c) *z doświadczenia wywodzący, doświadczeniem objaśniający:* Filozofja doświadczalna.

Doświadczanie, a, blm., czynność cz. **Doświadczać.**

Doświadczanie się, a ś., blm., czynność cz. **Doświadczać ś.**

Doświadczenie, a, lm. **a 1.** a. † **Doświaczczenie,** ×**Doświadczeństwo,** [**Doświarczenie**] = a) czynność cz. **Doświadczyć:** † O doświadczeniu twej ślachetności (= *udowodnieniu*). b) *praktyczna znajomość ludzi i rzeczy, praktyka życiowa, wytrawność:* Mieć wiele doświadczenia. Szkoła doświadczenia. Z długich doświadczeń jego żywota jakby wyrocznię mieli kmiotkowie. Syrok. Młodości doświadczenia, a starości sił brakuje. Prz. D. jest najlepszym mistrzem człowieka. Śniad. **2.** fil. = a) a. **Eksperyment** (i w naukach przyrodniczych) *umyślne zestawienie warunków w celu poznania skutków, sprawdzenia przypuszczalnych skutków:* D. fizyczne, chemiczne, biologiczne, psycho-fizyczne, demonstracyjne a. prelekcyjne. D. przy odczytach, wykładach = *demonstracja.* Zrobić D. Uciec ś. do doświadczenia. Oprzeć ś. na szeregu doświadczeń. b) a. **Empirja** *wiedza, nabyta drogą postrzeżeń zmysłowych, ogół wiadomości, nabytych przez obserwację.* c) *wszelka treść psychiczna, nabyta w stosunkach z otoczeniem, wiedza aposterjoryczna:* D. wewnętrzne a. podmiotowe, zewnętrzne a. przedmiotowe, osobnicze a. indywidualne, zbiorowe a. gatunku. <Do+Z+WID>

×**Doświadczeniec, ńca,** lm. **ńcy** *leczący nie podług zasad nauki, lecz opierający ś. wyłącznie na doświadczeniu naukowo niepopartym, empiryk.*

Doświadczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Doświadczyć ś.**

×**Doświadczenny** *na doświadczeniu nienaukowym oparty, empiryczny:* Leczenie doświadczenne.

×**Doświadczeństwo, a,** blm. **1.** p. **Doświadczenie. 2.** lek. *wykonawstwo sztuki lekarskiej bez uwzględniania zasad naukowych, jedynie na podstawie doświadczenia powierzchownego, empiryzm.*

Doświadczoność, i, blm. rz. od **Doświadczony,** *doświadczenie:* Wieloletnia służba wojskowa nadała mu charakter doświadczoności. Szaj.

Doświadczony 1. *ten, którego doświadczono, wypróbowany, niezawodny:* D. przyjaciel. **2.** *mający doświadczenie, praktyczny, biegły:* **D.** gospodarz.

×**Doświadczyciel, a,** lm. **e** *ten, co kogoś doświadcza:* Doświadczycielem cię dał dużym w ludu moim. Leop.

×**Doświadczycielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Doświadczyciel.**

Doświadczyć, y, ył, † **Doświaczyć,** [**Doświarczyć**], nied. **Doświadczać,** † **Doświadczywać,** † **Doświaczczować 1.** kogo a. co = *poddać próbie, wypróbować:* Abrahama Bóg doświadczał rozmaitym nieszczęściem. Skar. Możność służbową każdego ma D. wojewoda z kasztelanem i zdać sprawę królowi (= *zbadać; przekonać ś. o niej*). Serca swego doświadczać w przeszkodach losu. Mick. † Ucho słów doświadcza, a gardło pokarmy rozeznawa. Leop (*=rozpoznaje słowa*). **2.** i fil. (w psychologji) czego = *doznać, zaznać, odczuć co:* D. głodu, biedy, bólu, rozkoszy, gniewu. **3.** † czego i [D.] = *dowieść, okazać co, udowodnić:* Nie omylił ś. na tym, i owszem doświadczył wszystkiego rzeczywiście, jako o nim świad-

czył. Groch. Tedy ona może samosiodma z dobrymi ludźmi D. Ort. Jeźli tego nie doświadszysz, tedy jutro umrzesz. March. Nie mozná doświadcyć, zem co pedziáł. 4. a. nied. **Eksperymentować** fil. *zrobić doświadczenie, próbę w celu przekonania ś. o czymś, dokonać doświadczenia:* × Doświadczająca fizyka. Alber. (=*doświadczalna, eksperymentalna*). **D. ś. 1.** ×*poddać siebie próbie, wypróbować siebie samego:* On szuka, kędyby ś. doświadczył i siłę swoję ukazał. Birk. Pirwej ś. mamy D. w poczciwem żywocie. (Wiek XV). **2.** ×na kogo=*pokazać ś. po kim, dać ś. widzieć:* Nie doświadczy ś. to na mnie. L. **3.** ×czego = *doświadczając, dojść, dociec, odkryć:* Nie doświadczysz ś. mnie, nie doznasz mnie w tym. Oss. **4.** czego=*świadectwem osiągnąć co a. ściągnąć co na siebie:* Doświadczysz ś. ty szubienicy, choć może ktoś tam kiedy takiemi świadectwy doświadczył ś. łask dworskich. Oss. **5.** [D. ś.] = a) *przekonać ś. o czym:* Jak ś. tego doświadczę, do rodziców twoich nie przyjdę. b) nied. *kusić, próbować:* Pana Boga nie trzeba ś. doświádcać. <Do+Z +WID>

† **Doświadczywać, a, ał** p. **Doświadczyć:** Stateczności panien swych doświadczywa. Szymon.

† **Doświadczywanie, a,** blm., czynność cz. **Doświadczywać.**

[**Doświarczenie, a,** blm.] p. **Doświadczenie.**

[**Doświarczyć, y, ył**] p. **Doświadczyć.**

[**Doświatek, tku,** lm. **tki, Doświtek**] *przedświt, zaranek:* Wyganiać krowy na doświatki. Pojechał na doświatku (=*o pierwszym brzasku*).

Doświdrować, uje, ował *dokończyć świdrowania.* **D. ś.** *z wysiłkiem wyświdrować.* <Do+ŚWIDR>

Doświdrowanie, a, blm., czynność cz. **Doświdrować.**

Doświdrowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Doświdrować ś.**

×**Doświecać, a, ał** p. **Doświecić.**

×**Doświecanie, a,** blm., czynność cz. **Doświecać.**

×**Doświecenie, a,** blm., czynność cz. **Doświecić.**

×**Doświecenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Doświecić ś.**

×**Doświecić, i, ił,** nied. ×**Doświecać** *do pewnego czasu poświecić:* Gwiazda jutrzenna doświeci ci aż do oświecenia słońca. Rej. ×**D. ś. 1.** *świecąc, dopalić ś.:* Doświeciła ś. świeca, daj inszą. Oss. Przen.: Ten rozrzutnik świecił ś. i doświecił (=*tracił pieniądze i stracił*). **2.** czego= *dostatecznie jasnym uczynić:* Tej izby D. ś. nie można. L. **3.** czego = *świecąc, dojść do czego:* Latarnik doświecił ś. kilku talarów. L. Przen.: Świecił ś. i doświecił ś. tego, że go do kozy wzięto. Oss. (=*tracąc pieniądze, zadłużył ś. tak...*). <Do+ŚWIT>

[**Doświtek, tku, lm. tki**] p. **Doświatek:** Wał ziemny, świeżusieńko na doświtku usypany. Rol. <Do+ŚWIT>

[**Doświtka, i,** lm. **i**] **1.** *śniadanie przed świtem u pracowników wiejskich.* **2.** *zebranie dziewcząt wiejskich o świcie w celu spędzenia czasu razem przy pracy:* Żadna powieść nie może iść w zapasy z baśnią, opowiadaną przy łuczywie na wieczornicy lub doświtce. Krasz. Na doświtkę zapalano łuczynę. Krasz.

[**Doświtki, ów,** blp.] *wspólna robota kobiet nad ranem, kądzielnice:* Iść na D. Błogosławione zimy D.! Syrok.

×**Doświtkowy** lek. p. **Doświtny.**

Doświtny 1. *przed świtem istniejący, do świtu trwający:* Widok świateł wieczornych i doświtnych po chatach i dworach. Pol. **2.** a. ×**Doświtkowy,** ×**Doświtowy** lek. *ranny, poranny:* Pot D. (sudor matutinus) = *występujący rano, przed obudzeniem ś. chorego,* **pot poranny.**

×**Doświtowy** lek. p. **Doświtny.**

[**Dot, Dót,** nieod.] *nieżywy, martwy.* <Nm. todt>

Dotacja, i, lm. **e 1.** *zaopatrzenie instytucji a. osoby w dochody, obdarowanie, uposażenie, dotowanie:* D. biskupstwa. D. panującego (=*lista cywilna*). **2.** *akt, przez który nadaje ś. uposażenie.* **3.** *dobra, stanowiące uposażenie.* <Łć. dotatio>

Dotacyjny przym. od **Dotacja:** Prawo dotacyjne.

Dotaczać, a, ał p. **Dotoczyć.**

Dotaczanie, a, blm., czynność cz. **Dotaczać.** <Do+CIEK>

[**Dotaić, i, ił**] kaszę=*rozmieszać z należytą ilością wody.*

Dotajać się, a ś., ał ś. (o kaszy) *kończyć ś. prażyć:* Żeleźniak, napełniony po brzegi jęczmienną kaszą, która ś. dotajała. Dyg. <Do+TA>

Dotajanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotajać ś.**

[**Dotam i dotąd**] *tam i napowrót.* <Do+T>

Dotańcować, uje, ował, Dotańczyć, nied. **Dotańcowywać 1.** *dokończyć tańczenia:* D. kadryla. **2.** *potańcować do pewnego czasu:* D. do rana. **D. ś.** czego = *tańcowaniem nabawić ś.:* D. ś. suchot. <Do+Taniec>

Dotańcowanie, a, blm., czynność cz. **Dotańcować.**

Dotańcowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotańcować ś.**

Dotańcowywać, uje, ywał p. **Dotańcować.**

Dotańcowywanie, a, blm., czynność cz. **Dotańcowywać.**

Dotańczenie, a, blm., czynność cz. **Dotańczyć.**

Dotańczyć, y, ył p. **Dotańcować.**

Dotapiać, a, ał p. **Dotopić.** <Do+CIEP>

Dotapianie, a, blm., czynność cz. **Dotapiać.**

Dotarcie, a, blm., czynność cz. **Dotrzeć.** <Do +TOR>

Dotarcie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotrzeć ś.**

×**Dotarczka, i,** lm. **i 1.** *dotarcie, przedarcie ś.* **2.** *utarczka, harc.* <Do+TOR>

Dotargać, a, ał, ×**Dotargnąć** *dokończyć targania; do pewnego kresu potargać.* <Do+TARG>

Dotarganie, a, blm., czynność cz. **Dotargać.**

×**Dotargnąć, nie, nął** p. **Dotargać.**

×**Dotargnięcie, a,** blm., czynność cz. **Dotargnąć.**

×**Dotargować, uje, ował** *targu dobić.* **D. ś.** czego=*po długim targu nabyć co.* <Do+Targ>

×**Dotargowanie, a,** blm., czynność cz. **Dotargować.**

Dotargowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotargować ś.**

Dotarty im. od **Dotrzeć;** przen. *biegły, wprawny, wyćwiczony:* Taki to jest ten Włoch, literat, ale wcale niedotarty polityk. St. Aug. <Do+TOR>

Dotąd 1. *do tego miejsca, potąd:* Naucz ś. lekcji stąd D. **2.** *do tego czasu, dotychczas, do*

dziś dnia, do tej chwili: D. lubią starzy o tobie bajać. Mick. 3. *dopóty, póty, potąd:* D. skakał, aż upadł i potłukł ś. Graj D., aż ś. zmordujesz. 4. ×*do tego stopnia, tak dalece:* Rzymu synowie lubią wolność, lecz nie D., żeby ją nabyć przez sromotę. Min. 5. [D.] p. **Dotam.** <Do+T>

† **Dotchnąć, nie, nął** p. **Dotknąć.**

† **Dotchnienie, a,** blm., czynność cz. **Dotchnąć,** *dotknięcie:* Ziemia zaraz na pierwsze D. kropel krwi Pana Jezusowej, spadających z krzyża, wezdrgnęła ś. Węgrz. <Do+TK>

×**Dotegodniowy** 1. *do dziś dnia trwający.* 2. *do dzisiejszego dnia ściągający ś.* <Do+T+DŹŃ>

×**Dotegoroczny** 1. *do roku bieżącego trwający.* 2. *do roku bieżącego ściągający ś.* <Do+T+RZEK>

×**Dotegotygodniowy** *do tygodnia bieżącego ściągający ś.* <Do + T + T + DŹŃ>

[**Dotegować, uje, ował, Dotygować**] *dostarczać.* <?>

[**Dotegowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dotegować.**

[**Dotek, tka,** lm. **tkowie**] p. **Dodek.**

[**Dotela, Dotyla, Do tyla**] 1. a. [**Dosiela**] *dotąd.* 2. *tyle, do tego stopnia, tak dalece.* <Do+T>

Dotelepać się, pie ś., pał ś. *dojść powoli, dowlec ś.* <Do+Telepać się>

Dotelepanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotelepać ś.**

Doterać, a, ał, Dotyrać *sterać do reszty, zużyć zupełnie.* <Do+TOR>

Doteranie, a, blm., czynność cz. **Doterać.**

Doterminować, uje, ował *w terminie dobyć, terminowania dokończyć:* Nie doterminował. Krasz. <Do+Termin>

Doterminowanie, a, blm., czynność cz. **Doterminować.**

[**Dotka, i,** lm. **i**] *staruszka.* Por. **Dodek.**

Dotkać, a, ał 1. i nied. **Dotykać**=a) *dokończyć zatykania, mocniej zatkać:* D. butelki, żeby wino nie wietrzało. L. Przen.: Jedz, jedz, dotkaj brzucha jeszcze. L. (= *więcej napchaj brzuch*). Gada, D. mu trzeba gęby. L. (=*zupełnie zatkać gębę*). b) *do zatkanego dodać, więcej pozatykać:* Dotkam tylko jeszcze dwie butelki. 2. a) *dokończyć roboty tkackiej:* Jak ja zasnuję, tak wy dotkacie. Krasz. b) *wytkać do pewnego kresu.* c) *więcej natkać:* Dotkasz mi jeszcze dwa łokcie. 3. × p. **Dotknąć. D. ś.** 1. *do cisnąć ś., dotłoczyć ś., dopchać ś.* 2. ×*napełnić sobie żołądek do reszty.* 3. czego=*tkaniem dojść do czego.* <Do+TK>

Dotkanie, a, blm., czynność cz. **Dotkać.**

Dotkanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotkać ś.**

Dotkliwie przys. od **Dotkliwy.**

Dotkliwość, i, blm. 1. rz. od **Dotkliwy.** 2. ×*zmysł dotykania, dotyk.* 3. ×lm. i *dolegliwość, cierpienie:* Człowiek różnym podlega dotkliwościom. Troc. <Do+TK>

Dotkliwy 1. ×*mogący być dotkniętym, dotykalny, namacalny:* Rozumiał, jakoby po zmartwychwstaniu ciała nasze niedotkliwe być miały. Skar. Dowód D. Położył dłoń niedotkliwą na głowie młodzieńca. Krasiń. Niewidzialni, niedotkliwi, bez ciała żyjem. Krasiń. 2. *przykry, nieprzyjemny, bolesny, dolegliwy, dokuczliwy:* Obowiązki zbyt dotkliwe dla chudopacholskiej kieszeni. Rol. Dotkliwe cierpienie. Przymówki dotkliwe. Groch. (= *obraźliwe, uszczypliwe*). Ciernie dotkliwe. Zim. (=*kolące*). 3. *czuły, wrażliwy, delikatny, tkliwy, uczuciowy:* Mąż we wszech sprawach waleczny, w przygodach nad zamiar D. Pilch. Umysł artysty, D. i wrażliwy na wszystko, co piękne i szlachetne. Siem. Dziadek z duszą niedotkliwą na dzisiaj i żyjącą tylko w przeszłości. Kaczk. 4. ×*wrażenie sprawiający, poruszający:* Twoje oczy skromne, a przecie dotkliwe. Zim. 5. ×fizj. *zdolny do przyjmowania wrażeń i oddziaływania na nie, pobudliwy, drażliwy:* Zmarzłe członki śniegiem nacierać, póki ś. znowu dotkliwemi nie staną. Perz. <Do+TK>

Dotknąć, nie, nął, D. ś., ×**Dotkać,** † **Dotchnąć,** nied. **Dotykać, Dotykać ś.** 1. czego, co a. do czego = *lekko poruszyć co, lekko trącić co:* Nogą ziemi nie dotyka. † Skoro ś. dotkła szaty Pańskiej, ozdrowiała. Wuj. D. ją zbrojną ręką, byłoby ją zabić. Mick. Gdym ś. do cyngla D. nie ośmielił... Mick. Trzeba wszystko tak ukazać sędziemu, iżby ś., jak mówią, palcem tego dotknął. Górn. (=*miał dowody oczywiste*). Anim ś. go palcem dotknął (= *uderzył*). Przen.: Ziemia, niedotknięta winą, czystością jaśniała. Kon. (=*niesplamiona*). Grobowce, spoczywające w objęciach śmierci od niedotkniętych pamięcią wieków. Kaczk. (=*których pamięć ludzka nie dosięga*). † Dotknion Duchem Św. mówił. Rej. (=*natchniony*). ×Dotykać ś. czego kąsek. Kn. (= *lizać, kosztować*). Była wieść, jakoby ś. miał komendant D. pieniędzy Saladynowych, aby dopuścił wziąć fortecę. Ustrz. (=*wziąć trochę pieniędzy*). Śmiał mówić, iż ś. jej nie dotykał i że dziewictwo jej całe jest. Skar. (=*nie miał z nią cielesnej sprawy*). 2. nied. *stykać ś. z czym, leżeć obok czego, graniczyć z czym:* Zaczęli spacerować po alei, dotykającej amfiteatru. Prus. Te wsi ś. dotykają. Oss. 3. ×Dotykać kogo krwią =*być komu blizkim krewnym.* ×D. ś. kogo powinowactwem = *być z kim spowinowaconym.* 4. ×nied. *tyczeć ś., dotyczeć, ściągać ś. do kogo, obchodzić:* Czy starców, czyli młodzież równie dotyka śmiertelności prawo. Kras. 5. *wspomnieć o czym, wzmiankować, nadmienić, poruszyć co:* D. tej kwestji w pismach. ×Miał kłopotów wiele, jakośmy wyżej dotknęli, od nowochrzczeńców. 6. ×*powołać kogo, odwołać ś. do kogo:* W tym każdy może D. rozumu swojego, chociajby mu i pisma nie stawało. Rej. (= *poradzić ś.*). Paweł nie tylko spółzłodzieja Piotra powołał, ale dotknął i Jakóba. Oss. (= *oskarżył*). 7. *nie zostać obojętnym, obejść kogo, strapić, zasmucić:* Twoje nieszczęście mocno mię dotknęło. 8. *ubość, obrazić, urazić:* Te słowa dotknęły go do żywego. Dlaczego wydawało ś. jej, że ją mąż chce D., obrazić? Choiń. ×Grecy przezwiski sromotnemi ludzi pletliwych dotykali. L. (=*przymawiali im, przycinali, dogryzali*). ×Odpowiedź na to, co mój przeciwnik tak dotykającym wyraził sposobem. L. 9. ×komu = *dojąć do żywego, dogryźć, dopiec.* 10. *nawiedzić, spotkać, zdarzyć ś. komu:* Nowa klęska kraj dotknęła. Prawi im, co ją od syna dotyka. Dotknięty początkami psychozy. Prus. Był dotkniony rózgą gniewu bożego. Birk. 11. *doświadczyć kogo przeciwnościami, spuścić na kogo dolegliwości:* Bóg wyzuł Joba z fortuny, dotknął go na ciele. Chr. <Do+TK>

×**Dotknienie, a,** blm. p. **Dotknięcie:** Zmysł dotknienia. Sak. (=*zmysł dotykania, dotyk*). Od

jegoż dotknienia dziecię pełne zdrowie wzięło. Ż. B. † D. męskie = *coitus*. Katalog monarchów i królów polskich z dotknieniem krótkim, co ś. znacznego działo pod którego panowaniem. Pot. (=*wzmianką*).

Dotknięcie, a, blm., ×**Dotknienie,** † **Dotchnienie,** czynność cz. **Dotknąć**; rzeźb.: Ostatnie D.= *ostateczne wykończenie przedmiotu modelowanego*, in. ostatnie smaczki. <Do+TK>

Dotknięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotknąć ś.**

Dotkniony 1. × im. od **Dotknąć. 2.** † *przy dotknięciu czegoś wykonany:* Przysięgę dotknioną uczynią (t. j. dotykając Biblji, krucyfiksu lub t. p.).

[Dotku] dziec. *do domu:* Pojedziem D. <Dziec.>

Dotlany p. **Dotlony**: Niedotlanym ogniem oświecony. Gosz.

Dotleć, eje, ał p. **Dotlić.**

Dotlenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dotleć. 2.** czynność cz. **Dotlić.** <Do+TŁ>

[Dotlewać, a, ał] i **D. ś.** p. **Dotlić**: W kominie dotlewał ś. ogień, wreszcie zgasł. Prus. [Już mu dotlewa]=*źle z nim*.

[Dotlewanie, a, blm.**]** czynność cz. **Dotlewać.**

Dotlewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotlewać ś.**

Dotlić, i, ił *przez tlenie dopalić:* Zbierz łzy, czego śmiertelne nie dotliły stosy nieboszczyka małżonka. Bardz. **D. ś., Dotleć,** nied. **Dotlewać ś. 1.** a. nied. **[Dotlewać]** *dokończyć tlić ś., tlejąc dopalić ś.*, nied. *dogasać*. **2.** *wytleć do pewnego miejsca.* <Do+TŁ>

Dotlony, Dotlany *który ś. dotlił:* Niedotlone ogniska biwakowe.

Dotłaczać, a, ał p. **Dotłoczyć.**

Dotłaczanie, a, blm., czynność cz. **Dotłaczać.**

Dotłoczenie, a, blm., czynność cz. **Dotłoczyć.**

Dotłoczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotłoczyć ś.**

Dotłoczyć, y, ył, nied. **Dotłaczać 1.** *dokończyć tłoczenia, dognieść:* Ledwie za tydzień dotłoczy winogradów swoich zbioru. L. **2.** *dokończyć napychania, natłoczyć do pełnego:* D. beczki. **3.** D. książki = *dokończyć drukowania, dodrukować.* **4.** ×*ostatecznie zgnębić.* **5.** † p. **D. ś.**: Muru tłum dotłoczy. Bardz. **D. ś.** a. † **D.** do czego a. ×czego = *tłocząc ś. dojść dokąd, docisnąć ś., dostać ś., przedostać ś., przedrzeć ś.:* D. ś. do wielkiego ołtarza. <Do+TŁOK>

Dotłuc, cze, kł, nied. ×**Dotłukać 1.** *dokończyć tłuczenia:* Dotłukłem już, więcej siemienia nie mam do tłuczenia na olej. Oss. **2.** *do reszty stłuc a. wytłuc:* D. szklanki. D. szklanek. Na komodzie resztki niedotłuczonych filiżanek. Kaczk. **3.** *jeszcze więcej utłuc, do utłuczonego dodać:* D. cukru. **4.** † komu = *wybić kogo, sprawić komu łaźnię:* Pięścią komu D. Mącz. Miasto nierychło ś. poddało, aż im dotłuczono z zamku. Biel. M. (= *zadano im klęskę*). **D. ś. 1.** czego = *tłukąc, osiągnąć co a. nabawić ś. czego:* Dotłukł ś. oleju. Oss. Dotłukł ś. guza. L. Nie mogę D. ś. nikogo. Sł. wil. (=*pukaniem sprowadzić do drzwi*). **2.** dokąd=*dowlec ś., doleźć:* Dotłukł ś. przecie do Warszawy. L. <Do+TŁOK>

Dotłuczenie, a, blm., czynność cz. **Dotłuc.**

Dotłuczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotłuc ś.**

×**Dotłukać, a, ał** p. **Dotłuc.**

×**Dotłukanie, a,** blm., czynność cz. **Dotłukać.**

Dotoczenie, a, blm., czynność cz. **Dotoczyć.** <Do+CIEK>

Dotoczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotoczyć ś.**

Dotoczyć, y, ył, nied. **Dotaczać 1.** *tocząc, dociągnąć:* Nie dotoczę tego do muru. **2.** *roboty tokarskiej dokończyć, zaokrąglić co:* Dotoczył kuli. L. **3.** *dokończyć ostrzenia:* D. brzytwy. **4.** (o płynach) *do końca wytoczyć:* D. wina z beczki. **5.** (o płynach) *więcej utoczyć, przytoczyć, do utoczonego dodać:* Dotocz jeszcze dwa garnce wina. Oss. **D. ś. 1.** *dokończyć ś. toczyć; tocząc ś., dojść.* Przen.: Koniec ś., jakkolwiek przycięty, dotoczy. Mick. **2.** ×*taczając ś., dojść:* Dotoczył ś. przecie ten pijak do domu. Oss. **3.** × (o płynie) czego = *wytoczywszy, trafić na co:* Dotoczył ś. lagru. L. **4.** ×*być wytoczonym, zaokrąglonym:* Dotoczyła ś. kula. L. **5.** ×Wojna ś. dotoczyła = *wojnę przerwano, przestano wojnę toczyć.* **6.** ×nieos.: Dotoczyło mu ś.=*przestało mu ś. powodzić, urwało mu ś.* <Do+CIEK>

Dotopić, i, ił, nied. **Dotapiać 1.** *topienia dokończyć, zupełnie stopić:* Płachty śniegów czarnych, niedotopionych, zlodowaciałych. Krasz. **2.** ×*zupełnie utopić:* W mej krwi dotapiał pałasza. **D. ś. 1.** *zupełnie ś. stopić:* Srebro ś. dotopi. **2.** ×czego=*z wysiłkiem stopić co zupełnie.* <Do+CIEP>

Dotopienie, a, blm., czynność cz. **Dotopić.**

Dotopienie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotopić ś.**

Dotować, uje, ował *uposażyć, obdarzyć:* D. biskupstwo, probostwo. <Łć. dotare>

Dotowanie, a, blm., czynność cz. **Dotować.**

Dotrawa, y, lm. y bot. (pemphis) *roś.* <?>

Dotrawiać, a, ał p. **Dotrawić.**

Dotrawianie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dotrawiać. 2.** ×lek. (maturatio) *doprowadzanie do dojrzałości, przyśpieszanie.* <Do+TRU>

Dotrawić, i, ił, nied. **Dotrawiać 1.** *dokończyć trawienia, zupełnie strawić.* **2.** ×przen. *do reszty zgubić:* Jej głód na ostatek i ucisk dotrawią. Przyb. **D. ś. 1.** (o winie) *do końca ś. wytrawić, zupełnie ś. wyklarować.* **2.** × (o człowieku) *do reszty zniszczeć.* <Do+TRU>

Dotrawienie, a, blm., czynność cz. **Dotrawić.**

Dotrawienie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotrawić ś.**

×**Dotrąbić, i, ił,** nied. ×**Dotrębywać** *dokończyć trąbienia.* <Do+TRĘB>

×**Dotrąbienie, a,** blm., czynność cz. **Dotrąbić.**

×**Dotrębywać, uje, ywał** p. **Dotrąbić.**

×**Dotrębywanie, a,** blm., czynność cz. **Dotrębywać.**

Dotropić, i, ił myśl. *wpaść na trop, znaleźć ślad, wytropić.* <Do+TROP>

Dotropienie, a, blm., czynność cz. **Dotropić.**

Dotrucie, a, blm., czynność cz. **Dotruć.**

Dotruć, uje, uł, nied. **Dotruwać** *do reszty zatruć:* Gorzkie było życie moje, a jam je dotruwał rozpaczą. Krasz. <Do+TRU>

Dotruwać, a, ał p. **Dotruć.**

Dotruwanie, a, blm., czynność cz. **Dotruwać.**

Dotrwać, a, ał 1. *potrwać do pewnego czasu:* Zima dotrwała aż do końca marca. **2.** *do końca*

wytrwać: Wiele ludzi pocznie, ale mało dotrwa. Skar. W pokoju i cnocie D. do końca. Chodź. 3. ×czego = *doczekać ś., dożyć:* Daj Boże D. starości poczesnej. Petr. 4. ×czemu = *oprzeć ś., wytrzymać co:* Starzec dotrwał nędzom wygnania. Krasiń. <Do+TRW>

[**Dotrwały**] *wytrwały.*

Dotrwanie, a, blm., czynność cz. **Dotrwać**: Św. Jan wielki statek i D. w pokusach po sobie pokazał. Skar. (=*wytrwałość*).

×**Dotrząsać, a, ał** p. **Dotrząsnąć.**

×**Dotrząsanie, a,** blm., czynność cz. **Dotrząsać.**

×**Dotrząsnąć, śnie, snął,** nied. ×**Dotrząsać** *dokończyć wytrząsania:* Już Parka krótkich godzin mojego dotrząsa zegara. Pot. <Do+TRZĘS>

×**Dotrząśnięcie, a,** blm., czynność cz. **Dotrząsnąć.**

Dotrzeć, trze, tarł, nied. **Docierać** **I.** *dokończyć tarcia a. wycierania:* Dotrzyj tej farby na kamieniu. Troc. Zbliżała ś., rękami docierając nosa zatabaczonego. Krasz. 2. † komu = *dokuczyć, dać ś. we znaki, dojąć do żywego:* Wszetecznym bez pochlebstwa prawdą docierają. Rej. Dotarła mu ciężka nędza. Opal. 3. † na kogo = *napaść na kogo:* Dociera na ludzi przełożone. 4. ×*natrzeć, przymus wywrzeć, zmusić,* nied. *nalegać:* Będę jeszcze docierał, może ś. zachwieje. Bo na wszytko docieracie i o święte mało dbacie. Rej. (=*godzicie*). 5. ×*zetrzeć do reszty, ostatecznie zwyciężyć, pogromić:* Dotarł nieprzyjaciela, że już ś. więcej na siły nie zdobył. Oss. 6. *przedrzeć ś., dostać ś., przedostać ś., dojść, przybyć:* Dotarł na koniu aż do obozu nieprzyjacielskiego. Oss. Przen.: Do głębszych warstw społecznych nie docierał. 7. ×*do skutku co doprowadzić, dokonać, dokazać, dopiąć, dobić ś.:* Sulla mniej dbał o to, jeśli godziwym sposobem mógł D. swego. Piłch. (=*postawić na swoim*). 8. ×*dokonać, dokończyć, dobić:* Targu docieraj co prędzej. Min. Dotarłem interesu. Boh. 9. nied. myśl. = a) (o psie) *doganiać, dopędzać.* b) Docierać kniei (o dojeżdżaczu) = *szukać zwierza po całej kniei i póty z niej nie wychodzić, póki wyruszonego zwierza psy nie uchwycą a. myśliwi nie zastrzelą.* **D. ś.** kogo a. czego **I.** *trąc, oczyścić co:* Dacieram ś. cyny, wycieram. Kn. 2. *skutek tarcia osiągnąć:* D. ś. oczu, wzroku = *trąc, otworzyć oczy:* Nasi w nocy na Turków uderzyli, a pierwej niżli oczu dotrą ś. poganie, zabój ś. srogi stał. Tw. Ledwie mogę co widzieć i D. ś. wzroku. Tw. D. ś. kogo = *trąc, otrzeźwić, ocucić:* Omdlała księżna i nierychło jej ś. dotarto. Górn. <Do+TOR>

Dotrzepać, pie, pał, nied. **Dotrzepywać** **I.** *dokończyć trzepania:* D. sukni, dywanu. 2. ×*dokończyć bicia:* Dotrzepał go kijem. L. 3. ×kogo a. komu = *zadać porażkę, zwyciężyć, przetrzepać:* Dotrzepał Tatarów. Oss. Starosta Tatarom niemało zdobyczy odbił i samym dotrzepał. Paszk. 4. ×D. skrzydłami dokąd = *trzepiąc, dosięgnąć:* Orzeł lecący trzepał skrzydłami i aż do gniazda dotrzepywał. L. 5. *trzepiąc językiem, do końca powiedzieć a. odmówić:* D. pacierza. **D. ś. I.** czego = *trzepiąc, oczyścić co:* Tak był płaszcz zakurzony, żem ś. go ledwo dotrzepał. Oss. 2. ×czego = *trzepiąc, dostać ś. do czego:* Trzepałem to futrzysko, aż ś. dotrzepałem molów. L. 3. czego = *trzepiąc, nabawić ś.:* Dotrzepał ś., że mu ręka obwisła. 4. ×czego = *bijąc, nabawić ś.:* Dotrzepał ś. tego na Jacku, że go Jacek za łeb pochwycił. Oss. 5. ×czego na kim = *bijąc, dowiedzieć ś.:* Dotrzepał ś. na żaku prawdy. L. 6. ×dokąd = *trzepiąc skrzydłami, z trudnością dolecieć:* Dotrzepała ś. przecie czapla na drzewo. L. 7. ×czego = *trzepiąc językiem, nabawić ś.* <Do+TRZEP>

Dotrzepanie, a, blm., czynność cz. **Dotrzepać.**

Dotrzepanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotrzepać ś.**

Dotrzepywać, uje, ywał p. **Dotrzepać.**

Dotrzepywanie, a, blm., czynność cz. **Dotrzepywać.**

Dotrzeźwić, I, II a. **D. ś.** *trzeźwiąc, z trudnością do przytomności przyprowadzić, ocucić:* Odwieźliśmy go do domu i ledwie już około północy dotrzeźwili. Byk. Nie mógł ś. tych pijaków D. Oss. **D. ś. I.** p. **D.** 2. ×*wytrzeźwić ś. zupełnie:* Już nie był bardzo pijany, a teraz ś. dotrzeźwił. Oss. <Do+TRZEŹW>

Dotrzeźwienie, a, blm., czynność cz. **Dotrzeźwić.**

Dotrzeźwienie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotrzeźwić ś.**

[**Do trzna**] p. **Do cna.**

Dotrzymać, a, ał, nied. **Dotrzymywać,** † **Dotrzymawać,** [**Dotrzymować**] **I.** *utrzymać do pewnego czasu:* Dotrzymał go aż do przybycia panów. L. 2. *utrzymać, zatrzymać, zachować:* ×Jastrzębie zająców D. same nie mogą. Trzyc. ×Nie dotrzymasz tego ciężaru. Troc. (=*nie uniesiesz, nie udźwigniesz*). Łacniej dostać, niż D. Prz. 3. *dopełnić, dochować, dokonać, doprowadzić co do skutku, urzeczywistnić co:* D. słowa, obietnicy, tajemnicy. Nie obiecuj, kiedy D. nie możesz. Spojrzenie pełne niezniszczonych obietnic, niedotrzymanych przyrzeczeń. Rol. Jużci on dotrzyma. Kn. (dom. słowa, tajemnicy). 4. komu czego = *wytrwać w czym, nie ustąpić, nie cofnąć ś. od czego:* D. komu towarzystwa, kompanji. D. komu kroku, pola, placu (= *dostać; utrzymać ś. w kroku, na polu, na placu*). Niema co mówić, dotrzymuje do końca. Chodź. (= *nie ustępuje ze stanowiska*). 5. *wytrzymać do końca:* Trzeba czekać, a szlachta pono nie dotrzyma. Mick. 6. † Nie D. = *nie zachować równowagi, zachwiać ś.:* Kiedy serce drży z lękliwą duszą, i oko nie dotrzyma, i ręce drżeć muszą. P. Koch. (= *zawiedzie*). Ukwapliwy niedobrze wymierzył, nie dotrzymał i nie tam, kędy chciał, uderzył. P. Koch. 7. komu = *dorównać, nie ustąpić:* Walek kadłucznego łba, kiedy dotrzyma Wawrzkowi. Tu nikt w górach w koniach mi nie dotrzyma. Kaczk. 8. nied. myśl. (o zwierzynie) *pozwalać zbliżyć ś. do siebie, nie przedsiębiorąc ucieczki.* ×**D. ś. I.** *trzymając ś. czego, wytrwać do pewnego czasu, utrzymać ś. na czym do pewnego czasu:* Uchwyciwszy za wierzbę, topielec dotrzymał ś. jej, aż z łódką przyjechali. Oss. 2. *przytrzymać do końca:* Ledwie ś. go mógł D. L. 3. *utrzymać ś. na nogach, dostać do końca:* Kadłucznie pili, on przecie dotrzymał ś. Oss. 4. *stawić opór, oprzeć ś., utrzymać ś. na stanowisku:* Bili na niego, jednak ś. dotrzymał. Oss. 5. *przechować ś., przetrwać:* Dotrzymał ś. do lepszych czasów. 6. *nabawić ś. czego trzymaniem:* Schwyciwszy za łeb Wojtka, ani go chcąc puścić, dotrzymał ś., że czereda przypadła i wygarbowała mu skórę. Oss. <Do+TRZYM>

Dotrzymanie, a, lm. a czynność cz. **Dotrzymać**: Pokój dotrzymań leżał na jej czole. Krasiń.

×**Dotrzymanie się**, a ś., blm., czynność cz. **Dotrzymać ś.**

† **Dotrzymawać**, a, ał p. **Dotrzymać**: Pokoju statecznie wam dotrzymawają. Skar.

† **Dotrzymawanie**, a, blm., czynność cz. **Dotrzymawać.**

[**Dotrzymować**, uje, ował] p. **Dotrzymać.**

Dotrzymywać, uje, ywał p. **Dotrzymać.**

Dotrzymywanie, a, blm., czynność cz. **Dotrzymywać.**

×**Dotrzymywanie się**, a ś., blm., czynność cz. **Dotrzymywać ś.**

×**Dotuczać**, a, ał p. **Dotuczyć.**

×**Dotuczanie**, a, blm., czynność cz. **Dotuczać.**

×**Dotuczenie**, a, blm., czynność cz. **Dotuczyć.**

×**Dotuczenie się**, a ś., blm., czynność cz. **Dotuczyć ś.**

×**Dotucznie** przys. od **Dotuczny.**

×**Dotuczny** *tuczący, posilny, pożywny.*

×**Dotuczyć**, y, ył, nied. ×**Dotuczać** *dokończyć tuczenia, wypaść:* Jeśli wieprze w sobie robaki mają, takich nie dotuczysz. Haur. ×**D. ś. 1.** *dokończyć ś. tuczyć, wypaść ś.:* Stare gęsi za kilka niedziel ledwo ś. dotuczą. Haur. **2.** czego= *z trudnością utuczyć co:* Tak chudego wieprza kupił, że ś. go ledwie dotuczył. L. <Do+TUK>

[**Dotuszać**, a, ał] p. **Dotuszyć.**

[**Dotuszanie**, a, blm.] czynność cz. **Dotuszać.**

[**Dotuszenie**, a, blm.] czynność cz. **Dotuszyć.**

[**Dotuszyć**, y, ył, nied. **Dotuszać**] *namówić, zachęcić, ośmielić, dodać otuchy, podburzyć, podjudzić, podbechtać,* nied. *podżegać:* Ojcowie do ożenku dotuszyli. Bał. Starosta dotuszał łowcom i psiarni. Pol. <Do+TUCH>

[**Dotuzać**, a, ał] *dodawać ochoty, podjudzać, przytakiwać.* <Do+TUZ>

Dotwarzać, a, ał p. **Dotworzyć.**

Dotwarzanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dotwarzać. 2.** lek.=a) p. **Wytwarzanie.** b) *narastanie nowych tkanek.* <Do+TWOR>

Dotworzenie, a, blm., czynność cz. **Dotworzyć**: Skąpe użycie zasobów wyobraźni w dotworzeniu obrazu przeszłości. Chm.

Dotworzyć, y, ył, nied. **Dotwarzać 1.** *dokończyć tworzenia, utworzyć do reszty:* W tym logika boża, że nas nie od razu doskonałemi stworzył, ale zmuszonemi siebie samych dotwarzać. Krasiń. **2.** ×*zupełnie wykształcić:* Pokazał ś. człowiekiem dotworzonym, światłym i użytecznym. Wor. <Do+TWOR>

Dotychczas, ×**Do tych czas** *do tego czasu, do tej pory, do dziś dnia, dotąd.* <Do+T+CZAS>

Dotychczasowo przys. od **Dotychczasowy**, *dotychczas.*

Dotychczasowy *dotychczas trwający, dotąd istniejący; obecną chwilę poprzedzający:* D. obchód wianków. W życiu twym dotychczasowym miałeś tylko poezję czynu i obowiązku. Orzesz. Dotychczasowa rola w niczym ś. nie zmieni. Asn. Nasza dotychczasowa drukowana poezja wypływa z natchnień pożyczonych. Gosz.

† **Dotychmiast 1.** a. † **Dosichmiast** *dotychczas, dotąd, do dziś dnia:* Bulgarowie zwojowali Tracją i D. dzierżą. Lat. **2.** *póty, dopóty, dotąd:* Takiego mają do więzienia wsadzić i dzierżeć w nim D., póki stronie żałosnej dosyć nie uczyni. St. lit. <Do+T+MIAST>

[**Do tych por**] *dotąd.* <Do+T+POR>

Dotycie, a, blm., czynność cz. **Dotyć.** <Do+TY>

† **Dotyczać się**, a ś., ał ś. p. **Dotyczyć**: Ta część ustaw, która ś. sumnienia dotycza. Sekl. <Do+TK>

Dotyczeć, e, ał i **D. ś.** czego a. † około czego p. **Dotyczyć**: Drugie (pytanie) władzy ś. dotycze. Mick. Co ś. dotycze około praw.

Dotyczna, ej, lm. e, **Dostyczna** mat. (cotangens) *funkcja trygonometryczna kąta, równa stycznej dopełnienia tegoż kąta.*

×**Dotycznie** przys. od **Dotyczny.**

×**Dotyczność**, i, blm. rz. od **Dotyczny.**

×**Dotyczny 1.** p. **Dotykalny**: Tendencyjność, wymawiana nam w sposób D. Jeż. **2.** *szczelny, przystający.* <Do+TK>

Dotyczyć, y, ył, **D. ś.**, **Dotyczeć**, **Dotyczeć ś.**, † **Dotyczać ś.** czego=*tyczyć ś., ściągać ś. do czego, stosować ś. do czego:* Wszystko, co dotyczy waszej rodziny, mocno mię obchodzi. Co ś. dotyczy mnie, nie przyjdę (= *co do mnie*). <Do+TK>

Dotyć, yje, ył *utyć do pewnych rozmiarów.* <Do+TY>

[**Dotygować**, uje, ował] p. **Dotegować.** <?>

Dotyk, u, blm. **1.** fil. (w psychologji) i fizj. (tactus) *zdolność uczuwania ucisków, wywieranych na skórę i niektóre błony śluzowe:* Zmysł dotyku. Narząd dotyku. Poznawać dotykiem. **2.** *dotknięcie, dotykanie:* Stwierdziłem to dotykiem lewej ręki. <Do+TK>

Dotykać, a, ał **1.** p. **Dotkać. 2.** a. **D. ś.** p. **Dotknąć.**

×**Dotykać**, a, ał *zanadto kogoś tykać (=mówić mu: ty), tykaniem obrażać.* ×**D. ś.** czego=*tykaniem nabawić ś.;* przen. *mieć z czym do czynienia:* Kto ś. tej sprawy nie dotykał, ten nie wie.

Dotykalnie przys. od **Dotykalny.**

Dotykalność, i, blm. rz. od **Dotykalny.**

Dotykalny, ×**Dotyczny 1.** *mogący być dotkniętym, namacalny:* Dotykalnemi figurami majestat duchownych rzeczy okazano. Skar. **2.** przen. *jasny, jawny, wyraźny, oczywisty, widoczny:* Dotykalna nieumiejętność. Żebr. <Do+TK>

Dotykanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dotykać. 2.** *zmysł dotyku.*

Dotykanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dotykać ś.**

† **Dotykany** *którego ś. dotknąć można, dotykalny:* Chrystus Pan był na świecie widomy i D.

Dotykowy fil. (w psychologji) i fizj., przym. od **Dotyk**: Czucie dotykowe. Brodawki dotykowe. Ciałka dotykowe.

[**Dotyla, Do tyla**] p. **Dotela**: Lew jak mu ś. zaczął prosić, nawet D., jaż mu przysiąg. Nie do tyla zapomniał o rycerskiej powinności. Sienk. <Do+T>

Dotyrać, a, ał p. **Doterać.**

Dotyranie, a, blm., czynność cz. **Dotyrać.**

×**Dotyskiwać**, uje, iwał, † **Dotyskować** *mocno utyskiwać.* <Do+TSK>

×**Dotyskiwanie**, a, blm., czynność cz. **Dotyskiwać.**

† **Dotyskować**, uje, ował p. **Dotyskiwać**: Poczęli ś. żałować i D. przed królem na rozwalenie kościoła. Baz. <Do+TSK>

† **Dotyskowanie, a,** blm., czynność cz. **Dotyskować.**

Douczać, a, ał p. **Douczyć.**

Douczanie, a, blm., czynność cz. **Douczać.**

Douczenie, a, blm., czynność cz. **Douczyć.**

Douczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Douczyć ś.**

Douczyć, y, ył, nied. **Douczać 1.** *dokończyć uczenia, w zupełności nauczyć.* **2.** kogo czego = *nauczyć czegoś więcej:* Douczyłem go łaciny. Troc. **D. ś. 1.** *dokończyć ś. uczyć, w zupełności ś. nauczyć:* Kto ś. nie douczy a. przeuczy, szkodliwszym bywa od prostaka. Fred. M. **2.** *więcej ś. czegoś nauczyć:* Zda mi ś., iż ś. nowej douczyła sztuki. Hul. <Do+UK>

Doufać, a, ał 1. ×*zupełnie ufać:* Jakbyście mi nie doufali... nic z was wyciągnąć nie mogę. Krasz. †Doufał jest w Bogu. **2.** †*zbytecznie ufać:* Wiele mnimając abo doufając, wchodzą w lasy abo w gaje cudze przez wolej pana ich. Św. z Woc. <Do+U+PW; może z Czes. doufati?>

† **Doufale** *z ufnością, z zaufaniem.*

×**Doufanie, a,** blm., czynność cz. **Doufać.**

×**Douszny** *do ucha mówiony, uszny:* Spowiedź douszna. <Do+UCH>

×**Dowabiać, a, ał** p. **Dowabić.**

×**Dowabianie, a,** blm., czynność cz. **Dowabiać.**

×**Dowabić, i, ił,** nied. ×**Dowabiać** *zwabić do pewnego miejsca.* ×**D. ś. 1.** kogo = *wabiąc, sprowadzić, przynęcić.* **2.** czego = *wabiąc, nabawić ś.* <Do+WAB>

×**Dowabienie, a,** blm., czynność cz. **Dowabić.**

×**Dowabienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dowabić ś.**

×**Dowadzać, a, ał** p. **Dowadzić.**

×**Dowadzanie, a,** blm., czynność cz. **Dowadzać.**

×**Dowadzenie, a,** blm., czynność cz. **Dowadzić.**

×**Dowadzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dowadzić ś.**

×**Dowadzić, i, ił,** nied. ×**Dowadzać** komu = *ostatecznie komuś zaszkodzić, zadać komuś stanowczy cios.* ×**D. ś. 1.** *dokończyć ś. wadzić.* **2.** czego = *wadząc ś., zyskać co a. nabawić ś. czego.* <Do+WAD>

×**Dowaga, i,** blm. *waga należyta, rzetelna.* <Do+Waga>

Dowalać, a, ał *powalać do reszty, dobrudzić.* <Do+WAŁ>

×**Dowalać, a, ał** p. **Dowalić.**

Dowalanie, a, blm., czynność cz. **Dowalać.**

×**Dowalanie, a,** blm., czynność cz. ×**Dowalać.**

Dowalenie, a, blm., czynność cz. **Dowalić.**

Dowalenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dowalić ś.**

Dowalić, l, ił, nied. ×**Dowalać 1.** *zwalić do reszty:* Dowalił starego zamczyska. Oss. **2.** *dorzucić, dodać, dołożyć:* Dowal jeszcze to. L. **3.** ×kogo a. komu = *wytłuc, wybić, uderzyć:* Dowalił go pałką w łeb. L. Dowalił mu na urząd. Oss. **D. ś. 1.** *obalić ś. ze szczętem.* **2.** ×czego = *z trudnością obalić.* **3.** ×czego = *waleniem zyskać co a. nabawić ś. czego.* <Do+WAŁ>

[**Dowanielja, i,** lm. e] p. **Ewangielja.** <Sld.>

×**Dowar, u,** blm., ×**Dowarek** *dowarzanie, dogotowywanie.* <Do+WR>

×**Dowarcie, a,** blm., czynność cz. **1. Dowrzeć.** <Do+WOR>

×**Dowarcie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dowrzeć ś.**

×**Dowarek, rku,** blm. **1.** p. **Dowar. 2.** *dojrzewanie:* Słońce na wina D. bystro świeci w lato. Nar. <Do+WR>

Dowarty im. od **Dowrzeć:** Powieki niedobrze dowarte. Krup. <Do+WOR>

Dowarzać, a, ał i **D. ś.** p. **Dowarzyć.** <Do+WR>

Dowarzanie, a, blm., czynność cz. **Dowarzać.**

Dowarzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dowarzać ś.**

[**Dowarzany**] *dogotowany:* Nie chwyci sie groch ściany, kiej nie jest D. Prz. (= *niewinnemu potwarz nie zaszkodzi).*

Dowarzenie, a, blm., czynność cz. **Dowarzyć.**

Dowarzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dowarzyć ś.**

Dowarzyć, y, ył, nied. **Dowarzać 1.** *uwarzyć zupełnie, dokończyć warzenia, dogotować:* Niedowarzona ryba. Haur. **2.** *więcej nagotować.* **3.** *doprowadzić do stanu dojrzałego:* ×Z jednego drzewa figą niedoźrzała, a druga wisi słońcem dowarzona. P. Koch. Przen.: ×To człowiek młody, trzebaby go D. L. (= *nauczyć rozumu).* Głowa niedowarzona (= *niedojrzała, niedoświadczona, nierozumna).* ×Dzieło niedowarzone (= *liche, nietęgie).* Niedowarzona nauka. Lel. **4.** ×*pozbawić świeżości, zwarzyć:* Mróz już dowarzył kwiecia. L. **5.** ×*dokończyć knucia:* Dowarzył swoich zamysłów. L. **6.** ×**D.** majątku = *do reszty strwonić.* **D. ś. 1.** *ugotować ś. należycie, dogotować ś.* **2.** ×czego = *dokazać, żeby ś. coś ugotowało:* Nie mogłem ś. D. tego grochu. L. **3.** ×czego = *warząc, zyskać co a. nabawić ś. czego.* **4.** ×czego = *knując, nabawić ś.* <Do+WR>

Doważać, a, ał p. **Doważyć.**

Doważanie, a, blm., czynność cz. **Doważać.** <Do+Waga>

Doważenie, a, blm., czynność cz. **Doważyć.**

Doważenie się, a ś., blm., czynność cz. **Doważyć ś.**

×**Doważnie** przys. od **Doważny.**

×**Doważność, i,** blm. rz. od **Doważny.** L.

×**Doważny** *mający wagę należytą.*

Doważyć, y, ył, nied. **Doważać 1.** *dokończyć ważenia:* Jutro doważę tego cukru. **2.** *więcej odważyć:* Doważ mi jeszcze funt cukru. **3.** Nie D. = *nie naważyć, ile ś. należy, nie dać należytej wagi:* Kradną, którzy nie domierzą, nie doważą. Karnk. **4.** ×nied. *mieć należytą wagę:* Doważa talar. Kn. **5.** ×kogo = *stać ś. komu równym, dorównać:* Wirgiljusz zapewne doważa Homera. L. **6.** ×czego = *ostatecznie zdać na los szczęścia, do reszty zaryzykować:* Kto już wiele na szczęście odważył, powinien i reszty D. Oss. **7.** ×czego = *dokończyć podważania, wysadzania:* Doważył drzwi. L. **8.** ×komu = *dopiec, dokuczyć, dojąć do żywego.* **D. ś. 1.** *dojść wagi czego:* D. ś. złota. L. **2.** *ważąc, nabawić ś. czego:* Ważąc dukaty i brakując, doważył ś. tego, że kupcy od niego odeszli. Oss. **3.** ×*do reszty ś. przeważyć:* Doważy ś. szala ich mierności i dumy. Krasiń. **4.** ×czego = *odważyć ś. na co.* **5.** ×do czego = *dobrać ś., dostać ś.:* Doważył ś. do jego szkatuły. L. <Do+Waga>

Dowąchać się, a ś., ał ś. czego = *odkryć co wąchaniem:* Dowąchał ś. kminkówki. Przen.: Po

to jechałem, ażeby wszędzie być, a D. ś. czegoś. Krasz. (=*dowiedzieć ś., przewąchać co*). <Do+WĘCH>

Dowąchanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dowąchać ś.**

[**Dowbacz, a**, lm. e] p. **Dołbacz.**

[**Dowbnia, i**, lm. e] p. **Dołbnią.** <Brs. daŭbnià, Ukr. dòŭbnia>

[**Dowbysz, a**, lm. e] p. **Dobosz:** Dowbysze grzmieli w kotły. Sienk. <Ukr. doŭbŷsz>

Dowcip, u, lm. **y**, †**Dochcip**, †**Dościp**, †**Docip**, [**Dowścip**] **1.** *bystrość umysłu, łatwe pojęcie, zdolność kombinowania, rozgarnienie, spryt, zmyślność, zdolność, pomysłowość:* D. do pojmowania rzeczy wynalezionych pomaga, gienjusz nowe wynajduje. Czart. A. Hartował energję, ostrzył D. Pawl. Czyj D. gnał rojem lataczów do sideł? Mick. Tu trzeba bystrego dowcipu, który z przyrodzenia jest dany. Sienk. Szukajmy przeciwko nieszczęściu rady abo z naszego dowcipu, abo radząc ś. ludzi dowcipniejszych. Schot. (=*rozumu, umysłu*). **2.** *łatwość w wyszukiwaniu stron śmiesznych, humor, żartobliwość:* D. wesoły, ostry, złośliwy. **3.** *żart, koncept, facecja, krotochwila:* Ruszył dowcipem, jak martwe cielę ogonem. Prz. **4.** ×*sztuka, fortel, podstęp:* Zażył go takim dowcipem. L. **5.** przen. *człowiek dowcipny:* Hr. K. był jednym z dowcipów podrzędniejszych. Gosz. Zdr. **Dowcipek.** <Do+W+CIP>

Dowcipek, pku, lm. **pki 1.** p. **Dowcip. 2.** *dowcip niedojrzały, niedowarzony:* Na muszki naciera i młody na ich zabój D. wywiera. Toł. **3.** *żart niedorzeczny, niezręczny.* **4.** 2 pp. ×**pka** *człowiek, sadzący ś. na dowcipy, kiepski dowcipniś.*

Dowcipiarz, a, lm. **e** rub. p. **Dowcipniś.**

Dowcipkować, uje, owal, **Dowcipować** *sadzić ś. na dowcipy, popisywać ś. dowcipem, żartować.*

Dowcipkowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Dowcipkować:** Do najgminniejszych środków przywiodą mnie twe dowcipkowania. Fred. A.

† **Dowcipliwy** p. **Dowcipny:** Ale w niebezpieczeństwie nagłym to więc bywa, że niewiasta nad męża w radzie dowcipliwa. Golj.

Dowcipnie przys. od **Dowcipny.**

† **Dowcipnik, a**, lm. **cy** *ten, co ma dowcip niedojrzały, mędrek:* Zginie roztropność od tych dowcipników. Rej.

Dowcipnisia, i, lm. **e** forma ż. od **Dowcipniś.**

Dowcipniś, a, lm. **e**, rub. **Dowcipiarz** *człowiek dowcipny, żartowniś, facecjonista, koncepcista, jowjalista:* Mimo dobroci charakteru był najzłośliwszym dowcipnisiem. Krasz.

×**Dowcipność, i**, blm. rz. od **Dowcipny:** Lubią rymy D. Dm.

Dowcipny, † **Docipny**, † **Dochcipny**, † **Dowcipliwy**, [**Dochcipny, Dowścipny, Dościpny, Dościepny**] **1.** *mający cechy dowcipu, pełen dowcipu, śmieszny, humorystyczny, krotochwilny, ucieszny, zabawny, wesoły:* Dowcipne opowiadanie. D. koncept. D. wyraz twarzy. **2.** *mający dowcip, żartobliwy, wesoły, jowjalny, filuterny, cięty:* D. człowiek, autor. **3.** *bystry, sprytny, przebiegły, przemyślny, pomysłowy, roztropny:* Na wojnie trzeba być dowcipnym na nieprzyjaciela. Lubom. Zbyt D. na swój wiek. **4.** *zręczny, gracki, sprytny:* D. sposób, pomysł, wynalazek. <Do+W+CIP>

Dowcipować, uje, owal p. **Dowcipkować:** Stary doktór, człek zabawny, dowcipujący nieszkodliwie. Krasz.

Dowcipowanie, a, blm., czynność cz. **Dowcipować.**

Dowecować, uje, owal *dokończyć wecowania, doostrzyć, dotoczyć.* <Do+Wecować>

Dowecowanie, a, blm., czynność cz. **Dowecować.**

Dowerbować, uje, owal *więcej zwerbować:* Stanisław miał dowerbowanych Szwedów 14000. Mor. T. <Do+Werbować>

Dowerbowanie, a, blm., czynność cz. **Dowerbować.**

Dowiać, wieje, wiał, ×**Dowionąć**, nied. **Dowiewać 1.** (o wietrze) do czego a. czego = *wiejąc, dojść do czego:* Niż go dowieją austry włoskie, użyje trudności jeszcze. Tw. **2.** (o wietrze) *wiejąc, donieść co dokąd.* **3.** zboża = *dokończyć wiania.* **4.** [D.] *przejąć chłodem:* Idź na góry, na lasy... tam cie wiáter nie dowieje, tam cie słońce nie dogrzeje. <Do+WIE>

×**Dowiad, u**, blm. *dowiadywanie ś., zbieranie wiadomości, badanie:* Posłał brata dla obejrzenia ziemi i dowiadu u samego Konrada, jeśliby to za jego wolą było. Nar. <Do+WID>

† **Dowiadać się, a ś., ał ś.** p. **Dowiedzieć ś.:** Teraz ś. było D., kto ma naprzód z konia spadać. Kochan.

† **Dowiadanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Dowiadać ś.**

† **Dowiadować się, uje ś., owal ś.** i [**Dowiadować ś.**] p. **Dowiedzieć ś.:** Strzegł ś. D. tego, co jego pokój pomieszać mogło. Fil. <Do+WID>

† **Dowiadowanie, a**, blm. p. **Dowiadowanie ś.:** Świebodnie zabijali, bez wszego wkładania w to zwierzchności królewskiej, abo też dowiadowania. Leop. (=*indagacji, badania, śledztwa*).

† **Dowiadowanie się, a ś.**, blm., † **Dowiadowanie** czynność cz. **Dowiadować ś.**

[**Dowiady, ów**, blp.] *pierwsze odwiedziny w celu ożenku.* Por. **Dowiedziny, Przypatrzowiny, Zwiady.**

×**Dowiadywacz, a**, lm. **e** *ten, co ś. dowiaduje.* Bobr.

Dowiadywać się, uje ś., ywał ś. p. **Dowiedzieć ś.**

† **Dowiadywanie, a**, blm. p. **Dowiadywanie ś.**

Dowiadywanie się, a ś., blm., † **Dowiadywanie** czynność cz. **Dowiadywać ś.**

Dowianie, a, blm., czynność cz. **Dowiać.** <Do+WIE>

† **Dowiarek, rka**, lm. **rkowie** *człowiek łatwowierny.* <Do+WIAR>

Dowiarować, uje, owal 1. † *strzec, przestrzegać.* Tuch. **2.** [D.] *dowierzać.* Por. **Dowierzyć.**

† **Dowiarstwo, a**, blm., † **Dowier** *dowierzanie, zaufanie, ufność; łatwowierność.*

Dowiastka, i, lm. **i** bot. (dianella) *roś. z rodziny liljowatych.* <?>

Dowiązać, że, zał, nied. **Dowiązywać**, ×**Dowięzywać 1.** *dokończyć wiązania.* **2.** *jeszcze co przywiązać.* Przen.: Dowiąż gwiazd dziesięć ogniowi złotemu okiem i myślą. Słow. **3.** przen. *dodać, dołożyć, dołączyć:* Do swej własnej kroniki w jedną całość dowiązywał to, co disputabant Johannes et Matthaeus. Lel. <Do+WIĘZ>

Dowiązanie, a, blm., czynność cz. **Dowiązać.**

Dowiązywać, uje, ywał p. **Dowiązać.**

Dowiązywanie, a, blm., czynność cz. **Dowiązywać.**

Dowicie, **ā**, blm., czynność cz. **Dowić**. <Do+WI>

Dowicie się, **a ś.**, blm., czynność cz. Dowić ś.

Dowić, **ije**, **ił**, nied. **Dowijać** *dokończyć wicia, zwijania:* Dowija wianka. Rej. Przędzy swej dowiły. Kochan. **D. ś. 1.** *dokazać, żeby ś. co zwiło:* Tak był poplątany jedwab, że ledwie ś. go dowiłem. L. **2.** ×*wijąc, dojść do czego.* Przen.: Dowił ś. kłębka po nici. L. (= *doszedł prawdy potrochu*). **3.** × i [D. ś.] *wiciem* (=*krętactwem*) *osiągnąć co a. nabawić ś. czego:* Jak zaczął matać, kręcić, wić, dowił ś. postronka na szyję. L. **4.** ×dokąd=*kręcąc ś. tu i owdzie, dojść:* Dowił ś. przecię do miasta, aleć ś. i tu i owdzie wił i kręcił. L. <Do+WI>

×**Dowidzać**, **a**, **ał** p. **Dowidzieć**: Stary nie dowidza, a matka głupia. Jeż. <Do+WID>

×**Dowidzanie**, **a**, blm., czynność cz. Dowidzać.

Dowidzenie, **a**, blm., czynność cz. **Dowidzieć**.

Dowidzieć, **i**, **ał 1. a.** ×**Dowidzać** nied. (częś. z przeczeniem) *móc dojrzeć, mieć dobry wzrok:* On trochę nie dowidzi. **2.** ×dok. *dostrzec, dopatrzyć, dojrzeć:* Trudno mi go było D. w ciżbie. <Do+WID>

Dowidziska, **Dowidzyska** *do widzenia, do zobaczenia.*

Dowidzyska p. **Dowidziska**.

Dowieczny *od wieków istniejący, odwieczny, stary:* Dowieczne drzewa szeleścieć zaczynały. Krasz. <Do+WIEK>

† **Dowiedować się**, **uje ś.**, **ował ś.** p. **Dowiedzieć ś.**: D. ś. tego ortyla w wyższym prawie. D. ś. rzeczy tajemnych. <Do+WID>

Dowiedzenie, **a**, blm., czynność cz. **Dowieść**.

Dowiedzenie się, **a ś.**, blm., czynność cz. Dowiedzieć ś.

Dowiedzieć się, **wie ś.**, **wiedział ś.**, nied. **Dowiadywać ś.**, † **Dowiadować ś.**, [**Dowiadować ś.**], † **Dowiadać ś.**, † **Dowiedować ś.** *powziąć wiadomość, zostać poinformowanym:* Dowiedziałem ś. wielu ciekawych rzeczy z tej książki. D. ś. o śmierci rodziców. Nie dowie ś., kto nie wysłucha. Prz. <Do+WID>

[**Dowiedziny**, **in**, blp.] *odwiedziny kobiety, posłanej w celu wybadania zamiarów rodziców lub dziewczyny.* Por. **Dowiady**, **Zwiady**.

Dowiedziony im. od **Dowieść**, *pewny, niezawodny, niewątpliwy:* Jest to rzecz dowiedziona.

×**Dowielmożnić się**, **i ś.**, **ił ś.** *stać ś. w zupełności wielmożnym:* W niej zaród wieków szlachetności tak ś. dowielmożni, że z niej ś. stanie, jak duchowa pani innych narodów. Krasiń. <Do+WIEL+MOG>

×**Dowieńczać**, **a**, **ał** p. **Dowieńczyć**.

×**Dowieńczanie**, **a**, blm., czynność cz. **Dowieńczać**.

×**Dowieńczenie**, **a**, blm., czynność cz. Dowieńczyć.

×**Dowieńczyć**, **y**, **ył**, nied. **Dowieńczać** *dokończyć wieńczenia.* <Do+WIAN>

† **Dowier**, **u**, blm. p. **Dowiarstwo**.

1. ×**Dowierać**, **a**, **ał** p. **1. Dowrzeć**.

2. ×**Dowierać**, **a**, **ał** p. **2. Dowrzeć**.

1. ×**Dowieranie**, **a**, blm., czynność cz. **1.** Dowierać.

2. ×**Dowieranie**, **a**, blm., czynność cz. **2.** Dowierać.

† **Dowierca**, **y**, lm. **y** *wierzyciel.* <Do+WIAR>

Dowiercać, **a**, **ał** p. **Dowiercić**.

Dowiercanie, **a**, blm., czynność cz. **Dowiercać**.

Dowiercanie się, **a ś.**, blm., czynność cz. Dowiercać ś.

Dowiercenie, **a**, blm., czynność cz. **Dowiercić**. <Do+WRZOT>

Dowiercenie się, **a ś.**, blm., czynność cz. Dowiercić ś.

Dowiercić, **i**, **ił**, nied. **Dowiercać**, ×**Dowiertywać 1.** *dokończyć wiercić, ostatecznie wywiercić:* D. dziury w czym. **2.** *dokończyć rozcierania:* D. maku. **D. ś. 1.** *zostać do reszty wywierconym:* Kanał dowiertuje ś. i gładzi. Jak. J. **2.** *dokazać wywiercenia:* Po wielu wysiłkach dowiercił ś. tej dziury. **3.** *wiercąc, dojść do czego:* D. ś. wody. **4.** *wiercąc, nabawić ś. czego.* <Do+WRZOT>

† **Dowiernie** przys. od **Dowierny**: Modlić ś. Bogu D. Hrb. <Do+WIAR>

Dowiernoręctwo, **a**, lm. **a 1.** prow. praw. *przekaz, dany osobie, otrzymującej zapis i obowiązanej doręczyć spadek innej osobie, fideikomis.* **2.** † *stosunek lenny, lenność:* Usiłowanie dowieść, że Kazimierz II książęta mazowieckie od hołdowania i dowiernoręctwa wyłączył. Błaż. <Do+WIAR+RĘK>

×**Dowiernoręcznie** przys. od **Dowiernoręczny**.

×**Dowiernoręczny 1.** *fideikomisowy, pełnomocny.* **2.** *lenny, lenniczy.*

† **Dowierność**, **i** blm. rz. od **Dowierny**.

† **Dowierny** *dowierzający, ufający, ufny; łatwowierny.* <Do+WIAR>

×**Dowiertywać**, **uje**, **ywał** i ×**D. ś.** p. Dowiercić.

×**Dowiertywanie**, **a**, blm., czynność cz. Dowiertywać.

×**Dowiertywanie się**, **a ś.**, blm., czynność cz. Dowiertywać ś.

Dowierzać, **a**, **ał** p. **Dowierzyć**.

Dowierzanie, **a**, blm., czynność cz. **Dowierzać**.

×**Dowierzenie**, **a**, blm., czynność cz. Dowierzyć.

Dowierzliwy prow. *dowierzający, łatwowierny.*

×**Dowierzyć**, **y**, **ył**, częś. nied. **Dowierzać 1.** komu=*wiarę w kim położyć, zawierzyć komu, zaufać komu:* Zbyt dowierzać swym siłom. Kobiecie i koniowi nigdy nie dowierzaj. **2.** ×komu co=*powierzyć.* <Do+WIAR>

×**Dowiesić**, **i**, **ił**, nied. ×**Dowieszać 1.** *dokończyć wieszania.* **2.** *jeszcze więcej pozawieszać.* <Do+WIS>

×**Dowieszać**, **a**, **ał** p. **Dowiesić**.

×**Dowieszanie**, **a**, blm., czynność cz. Dowieszać.

×**Dowieszenie**, **a**, blm., czynność cz. Dowiesić.

Dowieść, **wiedzie**, **wiódł**, nied. **Dowodzić 1.** *przyprowadzić do pewnego miejsca, doprowadzić, przywieść:* Dowiedziesz owce do brata swego. Leop. Przen.: ×Każda swywola wnet guzy dowiedzie. Rej. (= *przyniesie, ściągnie, sprowadzi*). Kłótników do zgody D. Mick. (= *skłonić*). Nie ten mądry, co wiele mówi, a do rzeczy potrzebnej z swoją mową nie dowiedzie, ale ten, co mówi i dowiedzie. Górs. J. **2.** † *do skutku doprowadzić, sprawić, zrządzić, dokazać, dopiąć czego;*

Fulkon dowiódł przecie, że Władysława obrano. Błaż. Unji dowiódł, zbracił Polskę z Litwą. Stryjk. (=*dokonał*). 3. † na kim=*wymóc, wymusić, wyjednać u kogo:* Ukazawszy królowi przysięgę w konstytucji, łatwie dowiedziemy sobie na nim prawdziwej egzekucji. Orzech. 4. czego a. co = *dowody przytoczyć, dowodami poprzeć, udowodnić, uzasadnić, stwierdzić, okazać, wykazać, przekonać,* nied. *argumentować:* Dowiodła, że zna równie pędzel, nuty, druki. Mick. D. swego twierdzenia. Trafny strzał dowodzi tylko śmiałe oko. Mick. † Ukrzywdzony sprawiedliwości sobie dowodzić ma przed komisarzami. St. lit. (=*dochodzić, poszukiwać*). † D. co na kogo = *stwierdzić czyjąś winę:* Ktoby na kogo co dowodził, a nie dowiódł, tedy ma go u prawa nawiązać. St. lit. 5. † *dowiedzieć ś., przekonać ś. o czym:* Kto chce tego D., ta jest o nim powieść. Gał. <Do+WIOD>

Dowiewać, a, ał p. **Dowiać.**

Dowiewanie, a, blm., czynność cz. **Dowiewać.**

Dowiezienie, a, blm., czynność cz. **Dowieźć.**

Dowieźć, wiezie, wiózł, nied. **Dowozić I.** *przywieźć do pewnego miejsca:* Woźnica dowiózł go do gospody. 2. czego = *wożąc, dostarczyć:* Dowozić komu żywności. Sprawdzić, czy wszystko dowiezionym zostało. Skarb. <Do+WIOZ>

×**Dowiązywać, uje, ywał** p. **Dowiązać.**

×**Dowiązywanie, a,** blm., czynność cz. **Dowiązywać.**

Dowijać, a, ał p. **Dowić.**

Dowijanie, a, blm., czynność cz. **Dowijać.** <Do+WI>

† **Dowinić się, i ś., ił ś.** czego **I.** *dopuścić ś. jakiej winy, zawinić co, winę popełnić:* Kalimach radził Olbrachtowi, aby nie odpuszczał żadnemu szlachcicowi, gdy ś. który czego dowini. Biel. M. 2. *doczekać ś. kary, zasłużyć na jaką karę:* Jeśli inaczej uczynisz, tego ś. kija dowinisz. Biel. M. <Do+WIN>

† **Dowinienie, a,** blm. p. **Dowinienie ś.**: Wielgie dowinienia (= *przestępstwa, przewinienia*). Niektórzy o niektóre nierządy a o wielkie dowinienia k naszemu sądu pozwani bywają. Św. z Woc.

† **Dowinienie się, a ś.,** blm., † **Dowinienie** czynność cz. **Dowinić ś.**

† **Dowiniony** *winny, obwiniony.*

[**Dowiodły**] *dowiedziony:* To je dowiodłé = *to jest dowiedzione.* <Do+WIOD>

×**Dowionąć, nie, nął** p. **Dowiać.** <Do+WIE>

×**Dowionięcie, a,** blm., czynność cz. **Dowionąć.**

[**Do w jedna**] p. **Do jedna.**

[**Dowkoła**] *dokoła.*

Dowlec, wlecze, wlókł, nied. **Dowlekać** i **Dowłóczyć I.** *zawlec do pewnego miejsca, dociągnąć.* 2. D. sprawy=*przewlec do pewnego czasu.* 3. a. dok. **Dowłóczyć** *dokończyć włóczenia, dobronować:* D. zagonu. 4. a. dok. **Dowłóczyć** *dokończyć nawlekania:* D. pereł. D. ś. *wlokąc ś., dojść; doleźć, dogramolić ś.* <Do+WLEK>

Dowleczenie, a, blm., czynność cz. **Dowlec.**

Dowlekać, a, ał p. **Dowlec.**

Dowlekanie, a, blm., czynność cz. **Dowlekać.**

Dowłóczenie, a, blm., czynność cz. **Dowłóczyć.**

Dowłóczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dowłóczyć ś.**

Dowłóczyć, y, ył nied. i dok. p. **Dowlec. D. ś.** dok. *włócząc ś., nabawić ś. czego.*

×**Dowodliwie** przys. od **Dowodliwy.** <Do+WIOD>

Dowodliwość, i, blm. fil. rz. od **Dowodliwy:** D. pewników jest zaprzeczana.

Dowodliwy fil. i posp. *dający ś. dowieść, dopuszczający dowód:* Twierdzenie dowodliwe. Dowodliwa jest, że nasza ziemia była niegdyś dnem morskim. Hube.

Dowodnie przys. od **Dowodny:** D. coś okazać. Stary ogar dowodniej zwierza w kniei goni. Koch. <Do+WIOD>

Dowodność, i, blm. **I.** posp. rz. od **Dowodny. 2.** fil.: a) i praw. *gruntowność na dowodach oparta:* D. teorji, poglądu. D. ksiąg handlowych, świadków. b) *cecha pewności na dowodach opartej:* D. faktu.

Dowodny I. *za dowód służący, przekonywający, rozstrzygający, decydujący:* Inna jeszcze występuje cecha, nad inne ważna, dowodna. Krasiń. 2. *mający dowody, widoczny, jasny, pewny, oczywisty, niewątpliwy:* Jawne jest i dowodne każdemu twoje około ubogich pieczołowanie. Haur. 3. ×*skuteczny, walny, dzielny, dobry, praktyczny, mocny:* Wódka ta kiszkom jest dowodnym lekarstwem. Syr. Dowodnym bojem Sywarda porazili. Błaż. 4. myśl.: a) Ogar D. = *goniący na czele innych.* b) Pies D.=*dobrze prowadzący myśliwego na zwierzynę, doskonale ułożony.* <Do+WIOD>

Dowodowy fil. **I.** i posp. *do dowodu należący:* Materjał D. Środki dowodowe (= *czynności proceduralne, dostarczające dowodów*). 2. *dowodzić, uzasadniać zdolny, dowodzący, przekonywający:* Siła dowodowa argumentu.

Dowodzenie, a, lm. **a I.** czynność cz. **Dowodzić.** 2. (w retoryce) *część przemowy, w której ś. dowody skupiają.*

×**Dowodziciel, a,** lm. e, ×**Dowódca** *ten, który czegoś dowodzi.*

×**Dowodzicielka, i,** lm. i forma ż. od **Dowodziciel.**

Dowodzić i. ił I. p. **Dowieść.** 2. *mieć nad czym dowództwo, stać na czele czego, komenderować:* Dowodzić pułkiem, dywizją. † Chcieli nad cesarzem swym prawem D. Bardz. (= *przewodzić, rej wodzić*). † Młodzi, w której niezwiędła laty krew dowodzi. Susz. (=*panuje*). 3. *rozwodzić ś., dużo mówić; przewodzić, burmistrzować, dunderować:* Kto za wiele dowodzi, niczego nie dowodzi. Prz. Dowodzi całemi godzinami nad dziećmi, krzycząc i łając bez końca. 4. [D.] *dokonywać, dokazywać, wyrabiać:* D. cuda. 5. anat.: ×Naczynie dowodzące a. d o p r o w a d z a j ą c e (vas afferens)=*które krew a. wog. ciecz doprowadza do jakiego organu.* <Do+WIOD>

×**Dowojować, uje, ował I.** *wojny dokończyć.* 2. kogo=*wojując, pokonać:* Modlitwą słońce Jozue hamował, iż stało póki pogan dowojował. Stryjk. D. ś. czego=*wojując, zyskać co a. nabawić ś. czego:* Stracił rękę, ot i wszystko, czego ś. dowojował. <Do+WOJ>

×**Dowojowanie, a,** blm., czynność cz. **Dowojować.**

Dowojowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dowojować ś.**

[**Dowolna, Dowolnie, Dowolno**] *dosyć:* Najadłem ś. D. Poprzychodziło D. dziwcaków. <Do+WOŁ>

Dowolnie, † Dowolno 1. przys. od **Dowolny. 2.** [D.] = a) *rzeczywiście, dokładnie:* D. tego nie mogę pedzieć, cy ón to zrobił, cy nie ón. b) [D.] p. **Dowolna.** <Do+WOŁ>

Dowolno 1. † p. **Dowolnie:** D. to jest dostatkiem lać wody. Sak. **2.** [D.] p. **Dowolna.**

Dowolność, i 1. blm. rz. od **Dowolny:** D. czynu. **2.** lm. i *czyn samowolny, samowola:* W walce z dowolnościami Władysława II i Mieszka Starego okazuje ono (możnowładztwo) dzielność i pojęcia wzniosłe. Smol. Smutny stan króla pruskiego czynił go zawisłym od dowolności Napoleona. Skarb.

Dowolny 1. *do woli zostawiony, do woli wybrany, jaki ś. podoba:* Umieścić co w dowolnej odległości od siebie. **2.** *samowolny, arbitralny:* Przeznaczanie jednej z tych dwu form dla rodzaju męskiego, a drugiej dla żeńskiego i nijakiego jest przepisem zupełnie dowolnym. Kryń. **3.** † *dosyć liczny, dostateczny:* O tym i ustne nasze rozmowy dowolne bywały. Sak. **4.** fil. *z woli wypływający, z udziałem woli wykonany:* D. czyn, postępek. **5.** [D.] *samowolnie robiony:* Złe rzecy robiłem, dowolne; byłem na gruskach. <Do+WOŁ>

Dowołać, a, ał. nied. **Dowoływać 1.** *dokończyć wołać:* Nie dał woźnemu intromisji D. Oss. **2.** ×*więcej jeszcze przywołać:* Mało miał ludzi koło siebie, więcej ich dowołał. Oss. **D. ś. 1.** kogo = *wołając, sprowadzić:* Nie mogłem ś. nikogo D. **2.** ×kogo = *wołając, ocucić a. obudzić:* Na modlitwie tak była zachwycona częstokroć, iż ś. jej nikt nie dowołał. Skar. Z głębokiego snu dać ś. D. Cziach. **3.** czego = *wołając, wskórać co a. nabawić ś. czego:* Dowołał ś. kija na grzbiet. L. <Do+WOŁ>

Dowołanie, a, blm., czynność cz. **Dowołać.**

Dowołanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dowołać ś.**

Dowoływać, uje, ywał p. **Dowołać.**

Dowoływanie, a, blm., czynność cz. **Dowoływać.**

† **Dowora, y,** lm. **y 1.** *dostęp, przystęp:* Złodziej, jeśli do cudzego nie będzie dowory, już będzie swoję suknią kradł. Klon. **2.** *okazja, sposobność:* Judasz, obiecawszy wydać Jezusa, szukał dowory, za którą mógłby Go wydać. Żarn. **3.** *powód, przyczyna:* Bluźnierstwo jest D. do zgorszenia. Gil. <Do+WOR>

[Doworem] *podostatkiem.* <? Do+WOR>

×**Dowoszczenie, a,** blm., czynność cz. **Dowoszczyć.**

×**Dowoszczyć, y, ył** *dokończyć woszczenia.* <Do+WOSK>

Dowozić, i, ił 1. nied. p. **Dowieźć. 2.** ×dok.: D. gruntów=*dokończyć nawożenia, wynawozić.* D. ś. czego = *wożąc, zyskać co a. nabawić ś. czego.* <Do+WIOZ>

Dowozowy przym. od **Dowóz:** Produkt D.

Dowożenie, a, blm., czynność cz. **Dowozić.**

Dowód, odu, lm. **ody 1.** *okoliczność a. rzecz przemawiająca za czymś, świadcząca o czymś, oznaka czego:* Dać D. męstwa, odwagi, wytrwałości. Dawać komu dowody przyjaźni, przywiązania. Ten sprzęt przyjm w D. mojego szacunku. Mick. Akt notarjalny służy za D. w procesie cywilnym. Ten oskarżony ma wszystkie dowody przeciw sobie (=*poszlaki*). Żart.: Dowody srebrne, żydowskie, najmocniejsze. Prz. (=*pieniądze, przekupstwo*). **2. a.** ×**Demonstracja** fil. w logice=a) *postępowanie rozumowe, okazujące prawdziwość a. fałszywość sądu, szereg argumentów, zmierzających ku poparciu pewnego twierdzenia a. przeczenia:* D. dostateczny, niedostateczny, bezpośredni, pośredni, pozytywny, negatywny, apodyktyczny, analogiczny, rzeczowy, rozumowy, doświadczalny, formalny, postępujący, wsteczny. D. ontologiczny istnienia Boga. Rozwinąć D. b) bł. zam. **Argument. 3.** częś. w lm. *dokument, świadectwo,* w lm. *papiery:* Mieć dowody w porządku. **4.** ×*próba wykonania zamiaru:* Chcieli wnijść do Cycerona, ale do wrót nie przypuszczeni, na dowodzie ustali. Pilch. **5.** ×*pobudka, przywód:* Za dowodem Glińskiego wtargnęła Moskwa do Polski. **6.** ×*popis szkolny.* <Do+WIOD>

Dowódca, y, lm. **y 1.** *ten, co dowodzi, przywódca, wódz, komendant.* **2.** ×p. **Dowodziciel.**

Dowódczy przym. od **Dowódca:** Nieznajomość żołnierskiego i dowódczego zadania. Jaroch.

Dowódczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Dowódca:** Była dowódczynią profanek. Dzierz.

Dowództwo, a, lm. **a** *władza zwierzchnicza w wojsku, komenda:* Objąć D. nad wojskiem.

Dowóz, ozu, lm. **ozy 1. a. Dowózka** *dostawa produktów, dowożenie towarów:* D. mały, duży, niedostateczny. Nieprzyjaciel niszczył posiłki, przecinał dowozy. Mick. **2.** ×fizj. *dostarczanie, przyjmowanie materji ustrojowi potrzebnej, odżywczej.* <Do+WIOZ>

Dowózka, i, blm. p. **Dowóz.**

[Dowpoły, Dowpół] *do połowy, nawpół.* <Do+W+POŁ>

[Dowpół] p. **Dowpoły:** Chałupsko D. zawalone.

[Dowpółty] p. **Dopóty.**

Dowróżenie, a, blm., czynność cz. **Dowróżyć.** <Do+WROG>

Dowróżenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dowróżyć ś.**

Dowróżyć, y, ył, nied. † **Dowróżywać** *dokończyć wróżenia.* **D. ś.** czego **1.** *dojść za pomocą wróżenia:* Tatarowie z człowieczych jelit szczęścia abo nieszczęścia przyszłego zwykli dowróżywać ś. Błaż. **2.** *wróżąc, zyskać co a. nabawić ś. czego.*

† **Dowróżywać, a, ał** i † **D. ś.** p. **Dowróżyć.** <Do+WROG>

† **Dowróżywanie, a,** blm., czynność cz. **Dowróżywać.**

† **Dowróżywanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dowróżywać ś.**

×**Dowrzały 1.** *dosyć ugotowany, dogotowany:* Surowy, niedowrzały. Mącz. **2.** *dojrzały:* Dowrzałe jabłka. Nar. <Do+WR>

Dowrzan, a, lm. **y** bot. (calepina) *roś. z rodziny krzyżowych.* <?>

1. ×**Dowrzeć, wrze, warł,** nied. ×**Dowierać 1.** *zupełnie zamknąć, domknąć:* Stróż bramy nie dowarł ospały. Mias. **2.** *dokończyć zawierania czegoś, ostatecznie ułożyć ś. o co:* Stanęło, żeby tych paktów koniecznie dowierać. Tw. ×**D. ś.** czego **1.** *dokazać, żeby ś. coś zupełnie zamknęło.* **2.** *opanować co, zająć co:* Ten ś. dowarł pagórka. Żebr. <Do+WOR>

2. ×**Dowrzeć, wre a. wrze, wrzał,** nied. ×**Dowierać 1.** *ugotować ś. zupełnie, dogotować ś.:* Czeka, rychłoli obiad dowre. Rej. Pieczenia ś. wieprzowa dopieka, a kapłon z kluskami dowiera.

Rej. 2. *dojrzeć, dostać ś.:* Boć nam bardzo grożą gradem, a niechaj rychlej dowiera... Rej. <Do+WR>

×**Dowrzenie, a,** blm., czynność cz. 2. **Dowrzeć.**

[**Dowspomagać, a, ał**] p. **Dopomóc.**

[**Dowspomóc, może, mógł**] p. **Dopomóc:** Pámbóg dowspomoze. <Do+W+Z+Po+MOG>

[**Dowścipny**] p. **Dowcipny.**

[**Dowutnie**] przys. od **Dowutny.**

[**Dowutny**] *dokumentny, rzetelny, wyraźny:* Dowutnom prawde mi powidz. <Zap.=dowodny>

[**Do wyhipka**] *w skok:* Biegnąć do wyhipka. <Zap. od dźwn. hip (o szybkim oddychaniu)>

[**Do wykopu**] *prędko:* Do wykopu lecieć=*prędko biec.* <Do+Wy+KOP>

×**Dowyzwalać, a, ał** *wyzwalać ostatecznie:* Jak mogę, dowyzwalam wyzwoleńca. Krasiń. <Do+Wy+Z+WOŁ>

×**Dowyzwalanie, a,** blm., czynność cz. **Dowyzwalać.**

† **Dowziąć, weźmie, wziął** *przyjąć.* <Do+Wz+IM>

Doza, y, lm. **y,** † **Dozys** **1.** *ilość lekarstwa, użyta na raz,* d a w k a. **2.** przen. *ilość, miara:* Pewną dozę wykształcenia, jak na owe czasy, posiadał. Rol. <Gr. dósis>

[**Do zdechu**] *prędko, szybko, pośpiesznie:* Do zdechu robić, lecieć. <Do+Z+DUCH>

[**Do zdry**] p. **Zdra.**

† **Dozdrzały** p. **Dojrzały.**

1. † **Dozdrzeć, y, ał,** [**Dozdrzeć**] p. **1. Dojrzeć.**

2. † **Dozdrzeć, eje, ał** p. **2. Dojrzeć.**

[**Dozdrzelałość, I,** blm.] *dojrzałość.*

[**Dozdrzelały**] p. **Dojrzały.**

[**Dozdrzeleć, eje, ał**] p. **2. Dojrzeć.**

[**Dozdrzelewać, a, ał**] p. **2. Dojrzeć.**

† **Dozdrzenie, a,** blm., czynność cz. **1. i 2. Dozdrzeć.**

† **Dozdrzewać, a, ał** p. **2. Dojrzeć.**

† **Dozdrzewanie, a,** blm., czynność cz. **Dozdrzewać.**

[**Dozdrzyć się, y ś., ył ś.**] p. **2. Dojrzeć.**

Dozgonnie przys. od **Dozgonny,** *do zgonu:* Będę ci D. wdzięczny. Raczyliście ś. już przychylić do połączenia D. tej młodej pary. Hof. <Do+Z+GON, a.+KON>

Dozgonność, I, blm. rz. od **Dozgonny:** D. związku małżeńskiego.

Dozgonny *do zgonu trwający, stały:* D. przyjaciel. Dozgonna wdzięczność.

×**Doziemny punkt** = *punkt, w którym księżyc znajduje ś. najbliżej ziemi.* Hube. <Do+ZIEM>

×**Dozieracz, a,** lm. **e** p. **Dozorca.**

Dozierać, a, ał p. **1. Dojrzeć.**

Dozieranie, a, blm., czynność cz. **Dozierać.**

×**Dozierca, y,** lm. **y** p. **Dozorca.**

[**Doziorny**] p. **Dyżurny.** <Sld. do dozorca>

Doznaczyć, y, ył *dokończyć znaczenia:* D. chustek. <Do+ZN(A)>

Doznać, a, ał, nied. **Doznawać** **1.** ×*dokończyć poznawania, poznać do reszty:* Wiele umiał gieometrji w domu, doznał jej w szkołach. Oss. **2.** *doświadczyć na sobie, spróbować, zakosztować, przebyć, ponieść:* D. wrażenia, przyjemności, przykrości, zawodu. D. czyjej zemsty, łaski. D. od kogo wiele dobrego. D. krzywdy. Kto nie doznał goryczy ni razu, ten nie dozna słodyczy w niebie. Mick. **3.** † *wypróbować, dojść wartości, doświadczyć, wyegzaminować:* Złota ogniem doznawaj, a człowieka złotem. Kn. Gdy go doznawał w nauce praw, na wszystko mu odpowiadał. Skar. Żaden ś. nie pozna, aż sam siebie dozna. Prz. W potrzebie, mówią, D. przyjaciela. Kochan. Czego ty doznać możesz sam z siebie naprędzej. Kochan. (=*co poznać, ocenić, osądzić*). **4.** † *powziąć na kogo podejrzenie, znaleźć poszlaki czyjej winy:* Jeśli niewiastę w nierządzie doznają, długo ją w sromotnym więzieniu chowają. Paszk. **5.** [D.] *poznać co gruntownie, doświadczyć czego:* Jak nam nie dacie (kolędy), wielki gniew doznacie: wszystkie szklanki potłuczemy. ×**D. ś. 1.** *wypróbować siebie:* To rozum największy, kto ś. sam doznawa. Rej. **2.** czego=*świadkiem czego zostać, spostrzec co:* Doznawamy ś. tego, że rodzice prze zuchwalstwo dzieci przychodzą ku nędzy. Glicz. **3.** czego na kogo =*doczekać ś. czego po kim:* Nie doznasz ś. tego na mnie, iżbym był zły człowiek. Oss. **4.** [D. ś.] *poznać, zbadać, przekonać ś., dowiedzieć ś.:* D. ś. prawdy. Jużem ś. doznała, że nie mam urody. <Do+ZN(A)>

Doznanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Doznać. 2.** [D.] *uznanie:* Wzdycham ja do serca, wzdycham do doznania.

×**Doznanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Doznać ś.**

Doznany im. od **Doznać:** ×D. organista. Węg. (=*doświadczony, biegły, znany, słynny*).

† **Doznawacz, a,** lm. **e** p. **Doznawca.**

Doznawać, aje a. ×**awa, awał** i ×**D. ś.** p. **Doznać.**

Doznawanie, a, blm., czynność cz. **Doznawać.**

×**Doznawanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Doznawać ś.**

† **Doznawca, y,** lm. **y,** † **Doznawacz** *ten, co dochodzi czegoś, badacz:* Nie bądźcie słuchaczami potwarzy, ale doznawcy prawdy. Skar.

† **Dozobać, bie, bał** *dziobiąc, dojeść; dokończyć dziobania.* <Do+ZOB>

† **Dozobanie, a,** blm., czynność cz. **Dozobać.**

Dozorca, y, lm. **y,** ×**Dozieracz,** ×**Dozierca,** † **Dozornik** *ten, co dozoruje, nadzorca, inspektor:* D. szkoły. Chm. D. więzienia. D. magazynu (=*magazynier*). <Do+ZÓR>

Dozorcostwo, a, blm., † **Dozorstwo** *urząd dozorcy, dozorowanie.*

Dozorczy 1. przym. od **Dozorca. 2.** ×p. **Dozorny.**

×**Dozorczyna, y,** lm. **y** p. **Dozorczyni:** Nie trzeba ś. dozorczynom dziwować temu, gdy krowy nie w równym ocielają ś. czasie. Haur. (=*gospodyniom folwarcznym, ekonomkom*).

Dozorczyni, I, lm. **e,** ×**Dozorczyna** forma ż. od **Dozorca.**

[**Dozorem**] *pilnie, gorliwie:* Kawaler ziarna mu (konikowi) nosił D.

×**Dozornie** przys. od **Dozorny:** W tym sprawiedliwie, pilnie i D. postąpiła komisja. Swit. Pilnie i D. nieszczęsne chłopięta pijanych plwociny ścierają. Pilch.

† **Dozornik, a,** lm. **cy** p. **Dozorca:** O Duchu Św., sprawco i dozorniku owiec Chrystusowych! Skar.

×**Dozorność, I,** blm. rz. od **Dozorny.**

×**Dozorny,** ×**Dozorczy** czego **1.** *dozorujący, pilnujący, doglądający czego:* Postanowiono, aby

wojewodowie w przedawaniu rzeczy wszelakich dozorni byli. Biel. M. 2. a. do czego = *pilny, staranny, pieczołowity, baczny, zabiegły, dbały:* Ojcowskie a szczęśliwości poddanych dozorne oko W. K. Mości. Djar. gr. On jest bardzo do nauk D. Sł. wil. 3. *przezorny, przewidujący, obmyślający zawczasu:* Florenczykowie dozorni są zysków. 4. *pilnie doglądany, staranny:* W dozornej robocie każdej rzeczy wiele ś. przyczynia. Haur. <Do+ZOR>

Dozorować, uje, ował *mieć dozór nad czym, doglądać czego, pilnować, strzec, czuwać nad czym:* Poniżej Cecory punktów przystępnych jest kilka zaledwie, ale dozorowanych. Jeż.

Dozorowanie, a, blm., czynność cz. **Dozorować.**

Dozorowy przym. od **Dozór:** Komitet D.

† **Dozorstwo, a,** lm. a p. **Dozorcostwo:** Opiekuny z urzędu i z dozorstwa złożono. Błaż. (=*z opiekuństwa*).

! **Dozować, uje, ował** *odmierzać stosowne dozy dla przymieszania ich do czego.* <Now. z Gr. dósis=dawka>

! **Dozowanie, a,** blm., czynność cz. **Dozować.**

Dozór, oru, lm. **ory** **1.** *dozorowanie, nadzór, doglądanie, strzeżenie, pilnowanie:* Mieć D. nad czym a. ×mieć D. czego. Bez dozoru i dołogu nie będzie w brogu. Prz. Zostawić dzieci bez dozoru. D. policyjny. **2.** † *przezorność, zapobiegliwość:* Naśladuj go w cnotach, w czujności, w dozorze. Górn. Wielkiego dozoru człowiek. Oss. (= *przewidujący, przezorny*). **3.** *instytucja dozorująca:* D. kościelny a. parafjalny = *zbiór osób, zarządzający majątkiem parafji a. gminy wyznaniowej.* D. bóżniczy. **4.** † *część cyrkułu miejskiego, zawierająca w sobie od 100 do 200 domów, rewir.* <Do+ZOR>

×**Dozrzeć, żre, żarł** p. **Dożreć.**

Dozucie, a, blm., czynność cz. **Dozuć.**

Dozuć, uje, uł *dokończyć obuwania, należycie obuć:* Butów nie mogłam D. i krzywo mi siedzą. Prus. <Do+Z+U>

×**Dozupełnić, i, ił** *uzupełnienia dokończyć, uzupełnić, przyprowadzić do zupełności, dopełnić:* Całość postawy i poruszeń biednego chłopca, wiatr, igrający z połami fraka, dozupełniły widoku. Wilk. Duch ogólny dostateczną liczbą śmierci osób pojedyńczych za pewnym czasem dozupełniony. Wilk. <Do+Z+U+PEŁN>

×**Dozupełnienie, a,** blm., czynność cz. **Dozupełnić.**

Dozwalać, a, ał p. **Dozwolić.**

Dozwalanie, a, blm., czynność cz. **Dozwalać.**

Dozwolenie, a, lm. **a** czynność cz. **Dozwolić:** † Szlachtę w darowiznach, przywilejach, w dozwoleniach im przez nas danych zachowamy. Herb. (= *ustępstwach, koncesjach*). † D. odejścia (=*urlop*). <Do+Z+WOŁ>

[**Dozwoleństwo, a,** lm. **a**] *pozwolenie.* Por. **Pozwoleństwo.**

Dozwolić, i, ił, nied. **Dozwalać** co a. czego=*zdać na czyją wolę, zezwolić, pozwolić, dopuścić, upoważnić do czego, nie sprzeciwić ś. czemu, zgodzić ś. na co, przystać na co.* <Do+Z+WOŁ>

Dozwolony **1.** im. od **Dozwolić.** **2.** † List D. = *dozwalający:* Jeden z synów może iść na naukę za listem dozwolonym pana dziedzicznego. Tarn. J.

[**Dozyrać, a, ał**] p. **Dożreć.**

† **Dożys** nieod. p. **Doza:** D., miarka lekarstwa na jeden raz. Kn.

×**Dozysk, u,** lm. **i** *zysk dorywczy, nieregularny:* Nieprzyjaciele nas długo fortelmi zbywali, dozyskami. Fal. <Do+Z+ISK>

×**Dozyskać, a, ał** *jeszcze coś zyskać.*

×**Dozyskanie, a,** blm., czynność cz. **Dozyskać.**

† **Dozyskować, uje, ował** *otrzymywać, dochodzić do posiadania czego; odzyskiwać.*

† **Dozyskowanie, a,** blm., czynność cz. **Dozyskować**; *dochodzenie prawne celem odzyskania jakiejś rzeczy.*

† **Doździrzeć, y, ał** p. **1. Dojrzeć:** Wspaniałość do cnoty doździrzy i przez chmurę. Rej. <Do+ZOR>

† **Doździrzenie, a,** blm., czynność cz. **Doździrzeć.**

† **Doździrzewać, a, ał** p. **2. Dojrzeć.**

† **Doździrzewanie, a,** blm., czynność cz. **Doździrzewać.**

[**Do źgna**] *całkiem, zupełnie, do szczętu:* Zebrali żołędzie do źgna. Por. **Do źdźbła.** <Może=do źgła>

[**Doźrały**] p. **Dojrzały.**

† **Doźreć, eje, ał** i [**Doźreć**] p. **2. Dojrzeć:** Grono doźreje. Sien. Doźrają. Trzyc.

[**Doźreć, y, ał**] p. **1. Dojrzeć:** Doźrała go bez wokno.

† **Doźrzale,** † **Doźrzało** przys. od **1. Doźrzały.**

† **Doźrzało** p. **Doźrzale.**

† **Doźrzałość, i,** blm. rz. od **Doźrzały,** *dojrzałość.*

1. † **Doźrzały** p. **Dojrzały:** Włosy ma barwy orzecha laskowego doźrzałego. Op.

2. † **Doźrzały** p. ×**Dojrzały.**

1. † **Doźrzeć, y, ał** p. **1. Dojrzeć:** Prawie byli doźrzeli oczyma swemi do tajemnic bóstwa Jego. Rej. (Morze) upadnie tako głęboko, że ledwy będzie móc doźrzano. Op.

2. † **Doźrzeć, eje, ał** p. **2. Dojrzeć:** Jagódka doźrzeje. Sienk.

† **Doźrzenie, a,** blm., czynność cz. **1.** i **2. Doźrzeć.**

† **Doźrzenieć, eje, ał** p. **2. Dojrzeć.**

† **Doźrzenienie, a,** blm., czynność cz. **Doźrzenieć.**

† **Doźrzewać, a, ał** p. **2. Dojrzeć.**

† **Doźrzewanie, a,** blm., czynność cz. **Doźrzewać.**

Doża, y, lm. **owie** *dożywotni książę rzeczypospolitej Weneckiej i Genueńskiej.* <Włos. [doge], z Łć. dux, 2 pp. ducis=wódz>

† **Dożałować się, uje ś., ował ś.** *osiągnąć postępowaniem prawnym, drogą procesu:* Tego imienia dożałowano ś. prawem. <Do+ŻAŁ>

Dożarcie, a, blm., czynność cz. **Dożreć.** <Do+ŻR>

×**Dożarzać, a, ał** p. **Dożarzyć.**

×**Dożarzanie, a,** blm., czynność cz. **Dożarzać.**

×**Dożarzenie, a,** blm., czynność cz. **Dożarzyć.**

×**Dożarzyć, y, ył,** nied. ×**Dożarzać** **1.** *więcej rozgrzać.* **2.** *dokończyć rozgrzewania.* <Do+ŻAR>

Dożąć, żnie, żął, 3 os. lm. [**dożęli a. dożali, dożani, dożeni, dożnęli**], nied. **Dożynać** *żęcia dokończyć.* <Do+ŻN>

† **Doždać, a, ał,** [Doždać, doždā a. doždžā, rozk. doždžy] *doczekać:* O jakbyś był szczęśliwy, byś nie doždał Bachowych świątości. Żebr. I ty tego nie doždasz, nie doczekam i ja. Zwr. M. <Do+ŻD>

† **Doždanie, a,** blm., czynność cz. **Doždać.**

Dożebrać się, rze ś., rał ś. czego **1.** *żebrząc, zyskać, uzbierać co:* Dożebrał ś. pięknego grosza. **2.** *żebrząc, nabawić ś.:* Kozy ś. dożebrzesz. <Do+ŻEBR>

Dożebranie się, a ś., blm., czynność cz. **Dożebrać ś.**

×**Dożegać, a, ał** p. **Dożegnąć.**

×**Dożeganie, a,** blm., czynność cz. **Dożegać.** <Do+ŻEG>

Dożeglować, uje, ował *dokończyć żeglowania; dopłynąć, żeglując:* Nie wierzę, abym dożeglował w pożądane kraje. Koch. J. Przen.: Po wielu trudnościach ze szwajcarami dożeglował do pałacu. Rodz. (*=doszedł*). **D. ś.** czego = *żeglując, zyskać co a. nabawić ś. czego.* <Do+Żeglować>

Dożeglowanie, a, blm., czynność cz. **Dożeglować.**

Dożeglowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dożeglować ś.**

×**Dożegnąć, nie, nął,** ×**Dożgnąć,** ×**Dożognąć,** nied. ×**Dożegać,** ×**Dożgać 1.** *do reszty ograć, dograć, dopiec.* **2.** *sparzyć, oparzyć:* Dożega pokrzywa. Troc. **3.** *udręczyć, mękę sprawić, dokuczyć.* <Do+ŻEG>

×**Dożegnięcie, a,** blm., czynność cz. **Dożegnąć.**

[**Dożera, y,** lm. **y**] **1.** *kłopot, subjekcja, trud, męka:* Je s nim wielká dožéra. **2.** *człowiek dokuczliwy.* <Do+ŻR>

Dożerać, a, ał p. **Dożreć.**

Dożeranie, a, blm., czynność cz. **Dożerać.**

Dożęcie, a, blm., czynność cz. **Dożąć.**

Dożgać, a, ał, Dożgnąć *dobić, żgając; dokłóć.*

×**Dożgać, a, ał** p. **Dożegnąć.**

Dożganie, a, blm., czynność cz. **Dożgać.**

×**Dożganie, a,** blm., czynność cz. ×**Dożgać.**

Dożgnąć, nie, nął p. **Dożgać.**

×**Dożgnąć, nie, nął** p. **Dożegnąć.**

Dożgnięcie, a, blm., czynność cz. **Dożgnąć.**

×**Dożgnięcie, a,** blm., czynność cz. ×**Dożgnąć.**

Dożłopać, pie, pał *dojeść, żłopiąc.* <Do+ŻŁOP>

Dożłopanie, a, blm., czynność cz. **Dożłopać.**

[**Dożniwek, wku,** lm. **wki**] *koniec żniwa, dożynki.* <Do+ŻN>

[**Dożniwić, i ił**] *dokończyć żniwa.*

×**Dożognąć, gnie, nął** p. **Dożegnąć.**

×**Dożognięcie, a,** blm., czynność cz. **Dożognąć.**

† **Dożonąć, żonie, żonął** p. **Dogonić.**

† **Dożonięcie, a,** blm., czynność cz. **Dożonąć.**

Dożostwo, a, blm. *godność doży:* D. w Wenecji było dożywotnie. <p. Doża>

Dożowski przym. od **Doża:** Zabytki dożowskie. Es.

[**Dożrany**] *dożerający, dokuczliwy:* To je D. człowiek. Por. **Dożerać.**

Dożreć, żre, żarł, nied. **Dożerać 1.** a. ×**Dozrzeć,** ×**Dożrzeć** *dokończyć żreć, pożreć do reszty.* **2.** a. nied. [**Dozyrać**] *dokuczyć, dogryźć komu:* Chodzi jak owiecka, a dozre jak barán. Prz. <Do+ŻR>

×**Dożrzeć, żrze, żarł** p. **Dożreć.**

Dożucie, a, blm., czynność cz. **Dożuć.** <Do+ŻU>

Dożuć, uje, uł, nied. **Dożuwać** *dokończyć żucia, zżuć do reszty.* Przen.: Najstraszniejsza, gdy człowiek łez w oczach nie zmieści, smutku nie dożuje. Słow. (*=stłumi*).

Dożuwać, a, ał p. **Dożuć.**

Dożuwanie, a, blm., czynność cz. **Dożuwać.**

Dożycie, a, blm., czynność cz. **Dożyć:** Ubezpieczenie na D. (dom. do pewnego czasu). <Do+ŻY(W)>

† **Dożyczać, a, ał** p. **Dożyczyć.**

† **Dożyczanie, a,** blm., czynność cz. **Dożyczać.**

† **Dożyczenie, a,** blm., czynność cz. **Dożyczyć.**

† **Dożyczyć, y, ył,** nied. † **Dożyczać** *użyczyć, udzielić:* Wieczorna gwiazdo, dożycz mi światłości twojej. Szymon. Z wielkie łaski dożycza dotykać blizn ciała swego. Op. (= *pozwala*). <Do+ŻY(CZ)>

Dożyć, yje, ył, nied. **Dożywać 1.** *przeżyć do pewnego czasu:* Do tego czasu mogłeś D. **2.** *dokonać życia:* Dożył swego wieku. Dawano mu dożywać w jego dziurze. Krasz. **3.** czego = *doczekać ś. za życia:* O, gdybym kiedyś dożył tej pociechy! Mick. <Do+ŻY(W)>

Dożyłować, uje, ował *żyłowania dokończyć:* Czego kowal nie dokuje, to już rzeźnik dożyłuje. Pol. <Do+ŻY(Ł)>

Dożyłowanie, a, blm., czynność cz. **Dożyłować.**

×**Dożyły,** ×**Dożyty** *który doszedł do zwykłego kresu życia, podeszły w latach.*

[**Dożyn, u,** blm.] p. **Dożynki:** Na D.=*podczas dożynek.* Por. **Dożynek.**

Dożynać, a, ał p. **Dożąć.**

Dożynanie, a, blm., czynność cz. **Dożynać.**

Dożynek, nku, lm. **nki 1.** p. **Dożynki:** Ja nigdy jeszcze dożynku nie widziałam. Bał. **2.** [D.] =a) *koniec żniwa.* b) *snop obrzędowy.* <Do+ŻN>

Dożynki, ów, blp., **Dożynek 1.** a. [**Dożyn**] *zabawa żniwiarzy po ukończeniu żniw, okrężne, obżynki, wieńczyny.* **2.** *wieniec żniwiarski.*

Dożynkowy przym. od **Dożynki:** Dożynkowe pieśni. Syrok.

×**Dożyty** p. **Dożyły.**

Dożywać, a, ał 1. p. **Dożyć. 2.** [D.] *dojrzewać:* Ziarenko juże nie dożywa z ziemi, jeno z kolanków.

Dożywanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dożywać. 2.** [D.] *dożywotność, dożywocie.*

×**Dożywiać, a, ał** p. **Dożywić.** Wor.

×**Dożywianie, a,** blm., czynność cz. **Dożywiać.**

Dożywić, i, ił, nied. **Dożywiać 1.** ×*wyżywić do końca a. do pewnego czasu:* Szpitale chwalebne, aby żołnierza D. w przypadku jakiego kalectwa. Leszcz. **2.** [D.] *pożywić, nakarmić.* <Do+ŻY(W)>

×**Dożywienie, a,** blm., czynność cz. **Dożywić.**

Dożywocie, a, lm. **a,** [**Dożywotek**] **1.** a. **Dożywotność** *posiadanie czegoś do śmierci:* Mąż zapisał żonie część dochodów z majątku w D. † D. urzędników. Górn. (= *dożywotnie urzędowanie*). Przen.: Na dożywociu tu wszyscy siedzimy, świat D. nam wszytkim zapisał, ktoby tu wieczność miał, tegom nie słyszał. Bratk. **2.** *majątek posiadany dożywotnio:* Z właścicielami Chabarówki, najbliżej położonej dożywocia Chmieleckiej, wojowała najuparciej. Rol. <Do+ŻY(W)>

[**Dożywotek, tka,** lm. **tki**] p. **Dożywocie.**

Dożywotni, Dożywotny 1. *do śmierci posiadany:* Majątek D. Urząd D. 2. *do śmierci czymś będący:* Urzędnik D. ×D. przyjaciel (= *mąż a. żona*). Dożywotnia pani (= *dożywotnica*). 3. ×*do śmierci trwający, dozgonny:* Przybrał sobie w dożywotnią przyjaźń kanclerzankę koronną. Nies. (=*w małżeństwo*). D. związek. Hof.

Dożywotnica, y, lm. **e, Dożywotniczka** forma ż. od **Dożywotnik.**

Dożywotniczka, i, lm. **i** p. **Dożywotnica:** Takiemi dożywotniczkami były Zofja, żona Jagiełły, i Elżbieta, żona Kazimierza Jagiellończyka. Gac.

Dożywotnie, Dożywotnio przys. od **Dożywotni,** *do śmierci.*

Dożywotnik, a, lm. **cy** *ten, co ma dożywocie.*

Dożywotnio p. **Dożywotnie:** Był marszałkiem, wzywanym na urząd ten D. And.

Dożywotność, i, blm. **1.** rz. od **Dożywotny:** D., zasilająca izby wyższe pierwiastkami rządzącemi, może oddawać monarchizmowi poważne usługi. Remb. **2.** p. **Dożywocie.**

Dożywotny p. **Dożywotni:** Damy jej pensji dożywotnej parę tysięcy. Krasz.

Dój, oju, blm. **1.** *dojenie:* Krowa trudna do doju. **2.** *mleko otrzymane z jednego wydojenia, wydój, udój, doiwo.* <DOJ>

[**Dójdęmy**] p. **Dojść.**

[**Dójdój**] *ani dudu.* <Dźwn.>

[**Dójdzie**] p. **Dojść.**

[**Dójka, i,** lm. **i, Dojka**] **1.** *ta, co doi krowy, dziewczyna do dojenia krów, doicielka.* **2.** *krowa a. owca dojna:* Kilka set czarnych dójek z ugorów ś. garnie do przestronej owczarnie. Pot. **3.** *brodawka sutkowa:* Myślałem o poodrzynaniu dójek krowom. Jeż. **4.** *nałożnica.* <DOJ>

[**Dójnica, y,** lm. **e**] p. **Dojnica.**

[**Dójść**] p. **Dojść.**

[**Dóla, i,** lm. **e**] p. **Dola:** Komu szczęście, temu i D. Prz.

[**Dólana, y,** lm. **y**] *dół, jama, wklęsłość w ziemi:* Wykopałem dólanę. <DOŁ>

[**Dólni**] p. **Dolny.**

Dół, dołu, lm. **doły** **1.** *wklęsłość ziemi, jama, rów:* Wpaść w D. D. na gnój. D. wapienny, smolarski, węglarski. ×D. kruszcowy (=*kopalnia*). ×D. a. doły pod kim kopać=*dołki kopać, zasadzkę komu gotować, intrygować przeciw komu:* Kto drugiemu D. kopie, sam weń wpadnie. Prz. Góry-doły = *grudy i wyboje.* **2.** *grób, mogiła:* Niech zaraz D. wykopie klecha, bo taki spór nie może skończyć ś. na niczym. Mick. D. jeneralny = *wspólna mogiła biedaków, chowanych przez miasto.* **3.** D. czego=*część niżej leżąca, niższa, spód:* Góra sukni suciej przybrana, niż D. D. stronicy (=*koniec*). Trzeci wiersz od dołu. Podpis znajduje ś. u dołu stronicy. Przybliżył ś. Jezus ku dołowi góry Oliwnej. Sekl. ×D. okrętu, beczki (=*dno*). **4.** D. rzeki=*część rzeki bliższa ujścia:* W D. rzeki płynąć (=*z wodą*). ×Na D. rzeki leżący. ×Na szkutach legumin tyle przysposobić trzeba, ile na D. i na górę wystarczyć może. Haur. Przen.: Słał wnet nowych gońców na D., do Krymu. Krech. (=*ku morzu*). Fl.: Jechać po dole a. iść na D.=*płynąć statkiem z wodą.* **5.** *najniższa część domu, parter:* Paweł i Gaweł w jednym stali domu, Paweł na górze, a Gaweł na dole. Fred. A. Sprowadzić ś. na D. **6.** *miejsce niżej leżące, nizina, dolina, padół:* Posiał jeden na górze, a drugi na dole. Kras. Stawy błyszczały ś. w dole. Mick. Iść na D. Dołem rozlegało ś. morze zieleni. Jeż. (=*niżej*). Dla wezbranych wód nie można było dołem jechać, trzeba było górą objechać (=*drogą niżej leżącą*). Czyści mię górą i dołem (=*przez odbytnicę*). Spokojny będąc na tym, co stan mierny niesie, stałbym sobie na dole. Karp. (=*na nizkim stanowisku*). Na górze mówiono tylko o wojnie, w dole o królu i królowej. Krasz. (= *śród niższych warstw społeczeństwa*). Dołem lepiej. Prz. (= *na nizkim stanowisku bezpieczniej*). **7.** *przestrzeń niższa, ziemia:* Patrz w D., na D. Spaść na D. Lecieć z góry na D. Głową wisieć na D. Spuścić oczy na D. a. w D. †Z wylęknionym na D. poszli okiem. P. Koch. (=*spuścili oczy*). Oczy, policzki w D. mu zapadły (= *w głąb*). Przen.: Na D. iść=*spadać, zniżać ś., maleć, zmniejszać ś.:* Kredyt ich szedł od tego czasu na D. Kłok. Żyto coraz na D. idzie (= *w cenie spada*). Pokrewieństwo na D. idących, jako są syn, córka, wnuk. Sz. (=*w linji zstępnej*). **8.** Z dołu płacić= *po upływie terminu.* **9.** [D.] = a) *piwnica niemurowana na ziemniaki.* b) a. [Padół] *studnia do pojenia bydła.* c) *podziemne wnętrze kopalni:* Idzie górnik z dołu, szlamem obciepany. **10.** anat. *zaklęśnienie ciała:* Doły skroniowe czaszki (fossae temporales). Doły gardłowe, klinoszczękowe (fossae pterygopalatinae). **11.** fiz.: D. fali= *zniżenie pod poziom cząsteczek ciała sprężystego podczas falowania.* **12.** myśl. *jama do łapania zwierząt:* D. niedźwiedzi, żubrowy. D. wilczy (=*wilkownia*). **13.** woj.: a) D. minowy=*wydrążenie, zrobione wskutek podkopu, gdy wszystka ziemia w niego napowrót nie wpadnie,* in. l e j e k. b) Wilcze doły=*dwa a. trzy rzędy rowów, do 6 stóp głębokich, mających na celu przeszkodzić zbliżeniu ś. nieprzyjaciela.* Zdr. **Dołek, Dołeczek,** [**Dołyszek**]. Zgr. **Dolisko.** <DOŁ>

[**Dóm, u,** lm. **y**] p. **Dom:** Do dómu a. do D. Dóma a. w dóma.

Dónica, y, lm. **e** **1.** [D.] p. **Dojnica.** **2.** ×p. **Donica.** Zdr. [**Dóniczka**].

[**Dóniczka, i,** lm. **i**] p. **Dónica.**

[**Dóńć**] p. **Dojść.**

[**Dóńdzie**] p. **Dojść.**

[**Dóńść**] p. **Dojść.**

[**Dóra, y,** lm. **y**] p. **Dziura.**

[**Dórna, y,** lm. **y**] p. **Dornica.**

[**Dórować, uje, owal**] p. **Derować.**

[**Dórowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dórować.**

[**Dószeł**] p. **Dojść.**

[**Dószła**] p. **Dojść.**

[**Dót,** nieod.] p. **Dot.**

Dr, Dr., D-r (w skróceniach)=*doktór.*

1. Drab, a, lm. **y** a. ×**i** **1.** ×*żołnierz pieszy, piechur:* Pieszym żołnierzom, które draby zowiemy, nie ma być swawola dawana. Baz. Drabi, krzyżowniki Jezusowe. Wuj. **2.** wog. *żołnierz,* pog. *żołdak, zbir, siepacz:* Przy nim dwaj z gołemi bagnety stoją draby. Mick. Trzymał szpadę i ostrzem jej kierował swych drabów gromadę. Mick. Trzyma urząd drabów, policjantów różnych, żandarmów, konstabów. Mick. **3.** *sługus, służalec:* Szlachta, giermki, draby pobiegli w pogoń. Malcz. Ma draba, który tłomaczy na język człowieka hymny, przestrogi. Słow. **4.** *człowiek wysoki a niezgrabny, często o wyglądzie podejrzanym, dyląg, drągal, gilbas, dryblas.* **5.** *włóczęga, po-*

wsinoga, włóczykij, obieżyświat; hultaj, łotr: Jeżeliby chłop jaki był biegunem, drabem bez osady, już to człek podejrzany. Haur. Broda jak u proroka, a cnota jak u draba. Prz. 6. ×(w szachach) pionek, pieszek: W szachach D. na prost chodzi, ale z boku kole. Kochan. 7. [D. a. w lm. Draby] kłus, trucht: Drabem uciekać (=prędko). 8. [Dráb] chodzący w ostatki za datkami. 9. [D.] jasełkarz. 10. [D.] chłop: Pani matko, są tu drabi, na górkę mnie jeden wabi. 11. [D.] chłop słomą okręcony w Nowy Rok. 12. [D.] djabeł: Niech ich porwą drabi! 13. [D.] wielki łajdak. 14. bot. p. Ptak. Zdr. † Drabik, [Drábek]. Zgr. Drabisko. <Z Nm. traben, daw. draben=stąpać, maszerować, przez Czes. drab. Przeniesienie na djabła jest eufemiczne>

2. Drab, i, lm. bie 1. † i [D. a. Drob] wielka drabina u wozu; drabina, schody: Zlazł po drabi z dachu. Drabie spoczywają na kłonicach. Ty (cnoty) są jako D. ku wlezieniu Boga poznania. Ew. ś. Mat. (w. XV). 2. ×żerdź długa, cienka i okrągła a. czworogranna. Podcz. <Nm. Treppe, daw. trappe>

[Drab!] p. Drabas!

Drabancik, a, lm. i p. Drabant.

×Drabancki bałabański, junacki, zuchowaty.

Drabant, a, lm. ci 1. a. Trabant żołnierz ze straży przybocznej z halabardą, halabardnik, gwardzista: Drabantami nazywano w Szwecji doborową jazdę. Przen.: satelita, księżyc: Osobistość, która zawsze jakby D. obok niego grawitowała. Fred. A. 2. [D.] rozbójnik, rabuś, zbój, opryszek: Dziś wyraz D. oznacza, wedle rozumienia na Niżu, opryszka, łotrzyka, napastującego bezkarnie. Dub. M. 3. lm. y a. ! Dragant = a) rodzaj tańca ze śpiewami, polonez połączony z mazurem, marsz przy końcu wesela tańczony: Drabantem szli znowu przez całe dworzysko. Pol. Po oczepinach kazano pannie młodej tańcować drabanta. Hof. b) muzyka do tego tańca: Grali okropne drabanty, zachowując ś. z taktem jak najgorzej. Słow. Zdr. Drabancik. <Włos. trabante, Fr. drabant, Nm. Trabant>

×Drabańczy przym. od Drabant: Laska drabańcza. Fal.

×Drabarz, a, lm. e 1. koń szybki w biegu. 2. wielbłąd jednogarbny, dromader. <Tegoż pochodzenia, co 1. Drab>

[Drabas!, Drab!] w., oznaczający chwytanie, cap!, łaps!, łabas! <Dźwn.>

[Drabeczka, i, lm. i] p. Drabinka.

[Drábek, bka, lm. bki] p. 1. Drab: Jezdem sobie D., po drábsku ja chodzę.

[Drabiak, a, lm. i] wóz drabiniasty: Miał parę koni i D. Rodz. <p. 2. Drab>

[Drabiasto, a, lm. a, Grabiasto] nł. przywiązywane do krokwi żerdzi, na których układa ś. strzechę. <Brs. drabiasta, hrabiasta>

Drabiasty p. Drabiniasty.

Drabik, a 1. † lm. owie p. Drab: Drabikowie nasi chadzali z oszczepy. Biel. M. 2. bot. (climatium) roś. z gromady mchów liściastych, z rodziny rokietowatych. <p. 1. Drab>

Drabina, y, lm. y 1. a. [Grabina] dwie równolegle żerdzie a. sznury szczeblami połączone: Wleźć na drabinę a. po drabinie. D. gimnastyczna. D. sznurowa a. ×pleciona: Z ganku drabinę plecioną spuszczała. P. Koch. D. u wozu. Jedzie w kopnych drabinach, a w gnojnice brać co nie ma. Prz. (=wozem drabiniastym). D. stajenna a. ×sienna (= służąca za przegrodę w stajni nad żłobem). Wrzucić siana za drabinę. W stajni kolczuga wielka nad żłobem rozpięta i pierścieniasty pancerz służą za drabinę, w którą chłopiec zarzuca źrebcom dzięcielinę. Mick. 2. pal wbity w ziemię z poprzecznemi drążkami do włażenia (np. przy kafarze). 3. przen. stopniowanie, gradacja, hierarchja: D. społeczna. Zacząwszy od utworów drobniejszych, pięła ś. Tańska w górę po szczeblach drabiny artystycznej. Choiń. Wielka natury D. Przyb. 4. ×coś ogromnego a zarazem niezgrabnego: Taka D., takie konisko rosłe. 5. ×lek. (scala) przyrząd do nastawiania zwichnień barku. 6. myśl. (o niedźwiedziu): Stawiać drabinę=spinać ś. na tylnych łapach. Zdr. Drabinka, Drabka. <p. 2. Drab>

Drabiniarz, a, lm. e 1. ten, co robi drabiny. 2. mul. pog. mularz zajmujący ś. odnawianiem domów a. mieszkań.

Drabiniasty, Drabiasty, † Drabny, [Drabny, Grabieniasty] wóz = mający drabiny, z drabinami.

×Drabinić, i, ił woj. zdobywać twierdzę, przechodząc przez mury po drabinach i nie burząc poprzednio fortyfikacji.

×Drabinienie, a, blm., czynność cz. Drabinić.

Drabinkowy han. przym. od Drabinka: Taryfy drabinkowe. Metoda cyfr drabinkowych.

Drabinka, i, lm. i 1. p. Drabina. 2. kratka żelazna do zakładania w pysk koniom przy dawaniu im lekarstw. 3. podziałka gieometryczna, z kilku linji poziomych złożona. 4. [D.]=a) rodzaj desenia na pisance. b) a. [Drabeczka] forma do robienia serów. 5. haf. szczegół w hafcie kształtu drabiny, z powycinanemi miejscami między szczebelkami, in. kratka. 6. han. wykaz obliczania procentów. 7. mł.: D. koszowa = ramka w koszu młyńskim. 8. ślus. przyrząd w kłódkach konstrukcji wertheimowskiej do przepuszczania i zatrzymywania sztyftu, przynitowanego do rygla. <p. 2. Drab>

Drabinowy przym. od Drabina: Ćwiczenie drabinowe (= na drabinie wykonane). D., wschodowy. Bobr.

Drabisko, a, lm. a m. i ni. p. 1. Drab.

Drabka, i, lm. i 1. p. Drabina. 2. [D. a. Drábki] = a) jasła. b) rodzaj wzoru na pisankach: W drabki i kółeczka. W drabki i grabki. c) rodzaj sieci.

† Drabny, [Drabny] p. Drabiniasty.

† Drabotliwy prędko mówiący: Język D., to jest prędki w mowie, znamionuje człowieka więcej głupiego, niż mądrego. And. z Kobyl. <Dźwn.>

1. ×Drabować, uje, ował 1. jechać a. biec kłusem, kłusować, truchtać: Konia uczą kłusać i D. Trzyc. D. koniem a. na koniu. Troc. 2. D. konia=ujeżdżać go, kłusując: Trzeba często konika D. po tej drodze, gdzie ma w zawód biegać. Wuj. <p. 1. Drab>

2. ×Drabować, uje, ował 1. co=przetrząsać, przerzucać, wertować, szperać w czym: Drabując wojenne rynsztunki, natrafiłem na torbę. Zabł. Dziś nam szlachectwa przeczą, każą nam D. papiery. Mick. Kudły grabiami drabujesz. Żebr. (=czeszesz). Przen.: Sprawy w niższym sądzie nie drabowane (=nie rozbierane, nie roztrząsane). 2. kogo=ostro sądzić, krytykować. <?>

1. [Drabować, uje, ował] *kraść, rabować, rozbijać:* Drabuje wedle gościńca. Wilcz. <Zmieszanie Rabować z Drab>

2. [Drabować, uje, ował] *w drabiny opatrywać:* Wozy D. <p. 2. Drab>

Drabowanie, a, blm., czynność cz. **Drabować.**

×**Drabski** przym. od **Drab:** Drabską służbę służyć. Mącz. **[Po drabsku]** przys. = *jak drab* (pod 8): Starszy starosta i starszy drużba, przebrani po drabsku. Po drabsku chodzić = *przebierać ś. w ostatki.* [Po drabskiem chodzić w kusáki]. <p. 1. Drab>

×**Drabskie, ego,** blp. *podatek, zbierany na utrzymanie drabów* (=żołnierzy): Jużci nam te szosy i drabskie stanęły kością w gardle. Łoz.

[Drábstwo, a, lm. **a]** *przebieranie ś. za drabów.*

Draby, ów, blp. *słupy cienkie w rusztowaniach, w ziemi utkwione,* in. tycze, sztandary. Podez. <p. 2. Drab>

Dracena, y, lm. **y** *smocze drzewo.* Sienk. <Gr. drákaina=smoczyca, jędza>

1. [Drach, a, lm. **y, Drak] 1.** *smok.* **2.** *człowiek nieznośny.* **3. a. [Zdrach, Drachel, Orzeł]** *latawiec.* <Nm. Drache>

2. [Drach, a, lm. **y]** *stare, zniszczone ubranie, szmata.* <DZIOR>

[Dracha, y, lm. **y]** *licho ubrana, rozwiązła kobieta.* <DZIOR>

[Drachel, chla, chle] p. **1. Drach.**

Drachma, y, lm. **y,** † **Dragma 1.** *dawna jednostka wagi, czwarta część łuta.* **2.** *srebrna moneta grecka=koło 46 groszy.* <Gr. drachmḗ>

×**Drachmowy** przym. od **Drachma,** *ważący drachmę.*

[Dracht, u, blm.**]** *para wiader* (wody). <Nm. [dracht]=Tracht>

Dracz, a, lm. **e 1.** †*zdzierca, zdzieracz, derus, grabieżca, łupiezca:* I zarzucił Pan wszelkie plemię izrahelskie i dał w rękę je draczom. B. Sz. **2.** *laska z jednego końca okuta żelazkiem widelkowatym, do czyszczenia wnętrza lufy u strzelby.* **3. a. Trąbeczki** bot. (eccremocarpus) *roś. z rodziny ostrojowatych.* <DZIOR>

×**Dracza, y,** lm. **e 1.** *zdzieranie, zdzierstwo, łupiestwo:* Niech ś. ten wilk urzędnik tą draczą wspomoże. Szymon. **2.** *bójka, bijatyka.* L. <DZIOR>

Draczek, czka, lm. **czki** p. **Drak.**

[Draczka, i, lm. **i]** *wyderek, przeciążenie.* <DZIOR>

Dradedam, u, lm. **y** *rodzaj tkaniny:* Ile tam jeszcze mamy tego ljońskiego dradedamu? Byk. <Fr. drap des dames dosł.=sukno damskie>

Draga, i, lm. **i 1.** [D.] *rodzaj kotwicy.* **2.** fl. *maszyna do oczyszczania dna rzek, jezior i t. p. i wydobywania przedmiotów zatopionych, bagier mechaniczny.* <Dnm. dragge=Gnm. Drache dosł. =smok>

Dragan, a, lm. **i 1.** ×i [D.] p. **Dragon:** Dwa dragany, a cztery kapitany. Prz. **2.** ×pog. *stary żołnierz, wiarus.* **3.** lm. **y** zool. p. **Biegus.** Zgr. ×**Draganisko.** <p. Dragon>

Dragancki p. **Dragantowy:** Guma dragancka (=*dragant*). <p. Dragant>

1. Draganek, nka, lm. **nki** *galon na rękawie, oznaczający liczbę lat służby żołnierza, szewron.* Por. **Dragonek.** <Zap. Fr. dragonne>

2. Draganek, nka, lm. **nki** bot. p. **Bylica.** <Z Łć. dracunculus dosł. = smoczek, przez Nm. Dragun, Dragon>

3. Draganek, nka, lm. **nki** zool. **1.** p. **Biegus. 2.** [D.] p. **Siewnica.** <Tegoż pochodzenia, co Dragon>

×**Draganisko, a,** lm. **a** m. i ni. p. **Dragan:** Zbiory jego D. podle rozszarpie. Koch.

×**Draganja, i,** lm. **e** p. **Dragonja.**

Dragant, u, lm. **y, Tragant, Tragagant 1.** bot. p. **Traganek. 2.** *gumowaty sok traganka,* in. guma D. a. guma dragancka: D., aloes, mastyki, kanfory wyniszczą mieszki. Biel. M. **3.** Dragant, cukier. = a) *ciasto, powstałe z zagniecenia gumy draganckiej z cukrem miałkim.* b) w lm. *rodzaj cukrów ozdobnych.* <Gr. tragákantha dosł. = kozi cierń>

! Dragant, a, lm. **y** p. **Drabant:** Małżeństwo to nie pierwsza para w draganta. Słow. <Zam. Drabant>

Dragantowy, Dragancki przym. od **Dragant:** Ciasto dragantowe.

×**Dragański** przym. od **Dragan.**

[Dragi, ów, blp.**]** *liche odzienie, łachy.* <Zap. DZIOR>

[Dragie, i, blp.**]** p. **Drahle.**

† **Dragma, y,** lm. **y** p. **Drachma:** Dwie dragmie Trzyc. (lpd.).

† **Dragmowy** przym. od **Dragma.**

† **Dragnie 1.** *tęgo, raźnie, dzielnie:* Bellonę rzucam na stronę, tymczasem D. o rzeźkiej Jagnie chcę naciągnąć strony. Koch. **2.** *stosownie, przyzwoicie:* Nie D., przy młodej Jagnie kiedy siędzie stary. Koch. <Czes. drahně>

Dragoman, a, lm. **owie, Drogman, Drogoman** *tłumacz przy poselstwach i konsulatach wschodnich.* <Z Arab. tardżaman, tardżuman, turdżuman, przez Włos. dragomano, drogmano, turcimanno i Fr. drogman, dragoman, truchement, Śr. Łć. dragumanus i in.>

Dragon, a, lm. **i,** ×**Dragan, [Dragan],** ×**Dragun** woj. *kawalerzysta, pełniący służbę pieszo i konno:* Pułk dragonów. ×Do stu dragonów! (=*do stu djabłów! do kata! do kaduka!*). **Przen.:** *osoba wysokiego wzrostu:* Baba D. Zdr. **Dragonik.** Zgr. **Dragonisko.** <Z Gr. drákōn=Łć. draco= smok, jakoby z powodu smoka na chorągwi Wegiecjuszowych „draconarii">

Dragonady, ad, blp. *prześladowania religijne za pomocą egzekucji wojskowej we Francji za Ludwika XIV i na Śląsku za Fryderyka Wilhelma III.* <Fr. dragonnade>

Dragonek, nka, lm. **nki, Draganek, Dragonka** ż. *galon na mundurze oficerskim:* Szarfa, dragonki i kordony oficerskie srebrne, przerabiane jedwabiem karmazynowym. Skarb. <Zap. Fr. dragonne>

Dragonik, a, lm. **i** p. **Dragon:** Miałem oczywiście swoich dragoników, bardzo przednich. Sienk.

Dragonisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Dragon.**

Dragonja, i, lm. **e,** ×**Draganja** zb. **1.** *dragoni, oddział dragonów:* D. na placu równym spotyka ś. konno. Jak. J. D. Wołodyjowskiego. Sienk. **2.** ×*trabanci, gwardziści, straż przyboczna:* Plondrowanie po okolicy drabantów, tak zwanej dragonji. Dub. M. <p. Dragon>

Dragonka, i, lm. **i** p. **Dragonek.**

Dragoński przym. od **Dragon:** Zaciąg D. Vol. Żart.: D. los! Prus. (=*weterański=opłakany, nieszczęśliwy, fatalny, smutny*). **Po dragońsku** przys. **1.** *jak dragoni.* **2.** przen. *zuchwale, niegrzecznie, gburowato, obcesowo.*

Dragować, uje, ował *oczyszczać za pomocą dragi dno rzeki, kanału i t. p.* <p. Draga>

Dragowanie, a, blm., czynność cz. Dragować: Żwir łatwo dragowaniem uprzątnąć. Pol.

[Dragowy] *znajdujący ś. przy kotwicy, należący do kotwicy:* D. kam (=kamień). Por. **Draga.**

×**Dragun, a,** lm. **i** p. **Dragon.**

×**Draguński** przym. od **Dragun.**

[Drahle, i, blp., **Dragle, Dryhle, Drela, Dryga** a. w lm. **Drygi, Drygle, Dryzki]** *galareta z nóg wołowych, cielęcych a. wieprzowych.* Przen.: D. siekać=*zębami dzwonić podczas dreszczu.* <Ukr. dryhli; dryga jest spolszczeniem wyrazu Ukr.>

[Drają] p. **Drzeć.**

Drajcap, u, blm. p. **Drajkienig.** < Może w związku z Nm. [dreizapfenkrug]=licha knajpa, karczma łotrowska>

[Drajdolić się, i ś., ił ś., Trajdolić ś.] *kręcić ś. i trząść na wózku.* <?>

[Drajdytka, i, lm. **i]** (o dziewczynie) *głupowata; smarkatka, koza.* <Zap. z Nm. drei=trzy+Düttchen=dydek (drobna moneta)>

[Drajka, i, lm. **i]** *trzy grosze, trzygroszniak, trojak.* <Z Nm. drei=trzy>

Drajkienig, u, blm., **Drejkienig, Drajcap** *tytuń pośledniego gatunku.* Zdr. **Drajkieniszek.** <Z Nm. drei=trzy+König=król, więc = trzykrólewski, z powodu rysunku trzech króli na obwinięciu>

Drajkieniszek, szku, blm. p. **Drajkienig.**

Drajl, a, lm. **e** piecz. *przyrząd, w który obsadza ś. bor i którym wprawia ś. w ruch ten ostatni.* <Nm. Drall>

Drajszajba, y, lm. **y** kol. p. **Dreszajba.** <Nm. Drehscheibe>

† **Drajszlak, u,** blm. *bieg koński przyśpieszony:* Bo ten, co poskakuje, rychlej ś. wysili: kłusze potym drajszlakiem, zwiesiwszy nos w mili. Rej. <Nm. Dreischlag>

Drak, a, lm. **i 1.** *deseczka a. kół, używany do grodzenia przez wplatanie takich deseczek i kołów pionowo między trzy łaty.* 2. [D.] *łata pod tynk, przybijana na ścianę.* Zdr. **Draczek.** <DZIOR>

[Drak, a, lm. **i]** p. **1. Drach.**

† **Draka, i,** lm. **i, [Draka]** *bójka, bijatyka:* Gdybyśmy ś. potkali, nie moglibyśmy wytrwać bez krwi i draki. Pot. Chocimskie draki. Pot. (=*bitwa, zapasy*). <DZIOR>

[Draka, i, lm. **i]** p. **Braka:** Zafertaj draki do cigiędzi (=*zapędź owce do cienia*). <Zam. Braka>

Drakoński *zbyt surowy, okrutny, nieubłagany:* Prawo drakońskie. <Od imienia prawodawcy ateńskiego Drákōn>

Drakowy przym. od **Drak,** *z draków zrobiony:* Płot D.

Drała w. oznaczający szybką ucieczkę=*myk! szust!, fiut!, w nogi:* D. do domu. Krasz. Pierwszy dał D. Sienk. (=*dał drapaka*). I tu skała i tam skała, a kamienie D., D. Rozb. <DZIOR>

[Drałas, a, lm. **y]** *pędziwiatr, człowiek lekkomyślny.*

Drałować, uje, ował *biec, pędzić, zmykać, uciekać:* Musieliśmy, jak psi, piechotą, z wywieszonemi językami D. Sienk.

Drałowanie, a, blm., czynność cz. **Drałować.**

×**Drama, y,** lm. **y** ż., a. **atu,** lm. **ata** ni. p. **Dramat:** Szczeliny przemówiły językiem przeddziejowej dramy. Kon. Oblężenie Płocka, D. rycerskie. Gawar. <Gr. drâma ni.>

Dramacik, u, lm. **i** p. **Dramat.**

Dramat, u, lm. **y,** ×**Drama 1.** *sztuka teatralna wogóle:* Historja dramatu greckiego. Artyści opery i dramatu. 2. *rodzaj sztuki teatralnej, łączący w sobie stronę tragiczną i komiczną:* D. historyczny, obyczajowy. 3. przen. *zdarzenie, mające cechy dramatu scenicznego; wstrząśnienie moralne, smutne zdarzenie, nieszczęście, katastrofa:* Nie chcieli stracić nic z dramatu, który jutro mógł być opowiadanym po stolicy. Krasz. Pragnęła walki, dramatu. Krasz. W życiu tej kobiety jest D. Haj. D. rodzinny. Zdr. **Dramacik.** <Gr. drâma ni., 2 pp. drámatos>

Dramatopisarski przym. od **Dramatopisarz:** Działalność dramatopisarska. <Dramat+PIS>

Dramatopisarstwo, a, blm. *pisanie dramatów, literatura dramatyczna:* Gałęzie dramatopisarstwa.

Dramatopisarz, a, lm. **e** p. **Dramaturg.**

Dramaturg, a, lm. **owie, Dramatyk 1.** a. ×**Dramatysta, Dramatopisarz** *ten, co pisze dramaty, autor dramatów.* 2. *ten, co pisze o sztuce dramatycznej.* <Now., np. Fr. dramaturge, z Gr. drâma+-ourgós=twórca>

Dramaturgiczny przym. od **Dramaturgja,** *dramatyczny:* Uprawia niwę dramaturgiczną. Chm.

Dramaturgja, i, blm., **Dramatyka** *nauka o dramacie, teorja sztuki dramatycznej.*

Dramatycznie przys. od **Dramatyczny.**

Dramatyczność, i, blm. rz. od **Dramatyczny,** *charakter dramatyczny,* d r a m a t y z m.

Dramatyczny 1. *dramatu ś. tyczący, cechy dramatu mający, sceniczny, teatralny:* Sztuka dramatyczna. Utwór D. Forma dramatyczna. Artysta D. (=*aktor*). 2. przen. *smutny, wzruszający, wstrząsający, tragiczny, okropny, straszny.* <p. Dramat>

Dramatyk, a, lm. **cy 1.** p. **Dramaturg.** 2. ×*artysta dramatyczny, aktor.*

Dramatyka, i, blm. **1.** p. **Dramaturgja.** 2. *sztuka i literatura dramatyczna, szereg jej objawów w dziełach i przedstawieniach teatralnych:* Nie znamy dobrze dziejów dramatyki ojczystej. Ben.

×**Dramatysta, y,** lm. **ści** p. **Dramaturg.**

Dramatyzm, u, blm. p. **Dramatyczność:** Trzeba unikać wszelkiego dramatyzmu i wszelkich dysonansów. Spas.

Dramatyzować, uje, ował *nadawać formę a. charakter dramatyczny:* Rozwijał przed wyobraźnią dziewczęcia rozmaite obrazy życia, i rozwijał je po mistrzowsku, dramatyzując, wspierając przykładami i wzorami. Jeż. <Fr. dramatiser>

Dramatyzowanie, a, blm., czynność cz. **Dramatyzować.**

Dramidło, a, lm. **a** *lichy utwór dramatyczny:* Dyrektor trupy, celem zwabienia publiczności, ucieka ś. do tak zwanych bomb scenicznych i dramideł.

Dramię, enia, lm. **ona** leśn. *sześćset sztuk drzewa dębowego w kształcie zgiętego kolana, stanowiących cały komplet do okrętu.* <Nm. Dram, Tram>

[Dramulikum] *przyśpiew.* <?>

[Dranciwy] p. **Grantywy.**

[Dranczany, Drankowy] *z dranic zrobiony:* Płoty dranczane=*z [dranek] sosnowych.*

[Drandryga, i, lm. **i] 1.** a. **[Drandyga]** *koń wielki a niezgrabny, bucefał:* Cztery szkapy, dran-

drygi co ś. zowie. Łoz. 2. *kobieta wysoka i niezręczna.* <?>

[**Drandyga, i,** lm. **i**] p. **Drandryga.**

[**Drania, i,** lm. **e**] *kobieta rozwiązła.* <p. Drań>

Dranica, y, lm. **e,** [**Drań, Drenica**] *cienka deszczułka, darta z drzewa iglastego, używana na pokrycie prostych dachów,* b r a n i c a: Lud w chodakach z łyka szytych, w chatach dymem ogorzałych, dranicami płasko krytych. Pol. <DZIOR>

×**Draniciarz, a,** lm. **e** *ten, co robi dranice.*

Dranicowy przym. od **Dranica:** Domostwa z dachy słomianemi i dranicowemi. Krasz.

† **Dranie, a,** blm. p. **Darcie:** Jest czas drania, a czas zszywania. Bud. <DZIOR>

[**Dranisko, a,** lm. **a**] m. i ni. p. **2. Drań.**

[**Drank, u,** blm.] *łajno.* <Dnm. drank dosł.= pomyje>

Dranka, i, lm. **i 1.** cies. i mul. *cienka deska do obijania ścian drewnianych a. sufitów,* **2.** [D.]=a) a. [**Błonka**] *dranica, łuczywo, szczepka, drzazga.* b) *kołek w płocie.* <DZIOR>

Drankować, uje, ował mul. *przybijać dranki do sufitów a. ścian drewnianych.*

Drankowanie, a, blm., czynność cz. **Drankować.**

[**Drankowy**] p. **Dranczany:** Płot D.

[**Drantywy, Dranciwy, Drańciwy, Drenny**] **1.** *nędzny, lichy, gałgański:* Odziany w świtę szarą, drantywą. Jeż. **2.** *nierządny, rozpustny:* Kobieta drantywa. <Ukr. drantywyj>

1. [**Drań, i,** lm. **e**] p. **Dranica.**

2. [**Drań, i,** lm. **e, Drańc, Drańć, Drańcie, Drandź, Dreń, Drańswo, Dreństwo**] **1.** (o rzeczach) *lichota, gałgaństwo, plugastwo, zły towar; stary sprzęt, grat, lach, gałgan.* **2.** 2 pp. a (o ludziach) *gałgan, nicpoń, rozpustnik, leniuch, próżniak, hultaj, podlec, nikczemnik; dureń, głupiec.* Zgr. [**Dranisko**]. <Ukr. dran, Brs. dreń, Ros. drjanъ>

[**Drańc, a,** lm. **e**] p. **2. Drań.** <Czes. dranc= gałgan>

[**Drańcia, i,** lm. **e**] *nierządnica.* <Ukr. drancia>

[**Drańcie, i,** blp.] p. **2. Drań:** Bije, aż D. lecą. Prz. <Ukr. drantje>

[**Drańciwy**] p. **Drantywy.**

[**Drańć, i,** lm. **e**] p. **2. Drań.**

[**Drańdź, i,** lm. **e**] p. **2. Drań.**

[**Drańswo, a,** blm.] **1.** p. **2. Drań. 2.** *zbieranina draniów, łajdactwo, tálalajstwo, hołota.*

1. [**Drap !**] *naśladowanie odgłosu drapania:* Myszka D., D. pod podłogą.

2. [**Drap, u,** lm. **y**] p. **Drapacz.**

[**Drapa, y,** lm. **y**] **1.** *spadzisty bok góry, rozdół, wąwóz skalisty, parów.* **2.** *mały, rzadki lasek smreczkowy.* <Zap. od DR(AP)>

Drapacy, ego, blm. żart. *zmykanie, ucieczka:* Urządzać drapacego=*zmykać, uciekać.*

Drapacz, a, lm. **e 1.** *ten, co drapie.* **2.** ×*drapieżca, drapieżnik, zdzierca, łupieżca.* **3.** ×*ten, co tęgo daje drapaka, zmyka.* **4.** ×*zły skrzypek, rzępoła.* **5.** ×*obdartus, obszarpaniec.* **6.** *narzędzie do kruszenia brył i spulchniania ziemi, ekstyrpator, spulchniacz, skaryfikator.* **7.** *maszyna przędzalnicza.* **8.** a. **Drapak** *rodzaj hebla.* **9.** [D., **Drapak, Drapaka, Drapaczka**] = a) *stara, zużyta miotła.* b) *lichy koń, wywłoka.* c) *stary garnek.* d) a. [**Drap**] *świerzba.* **10.** bot.=a) (cnicus) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunek: D. l e k a r s k i a. B e r n a r d y n, B e r n a r d y n e k, C z u b e k t u r e c k i, K a r d a a. K a r n a b e n e d y k t a (c. benedictus). b) p. **Szczeć.** c) D. łąkowy (c. oleraceus) p. **Ostrożeń.** d) p. **Koprzywo. 11.** garb. *narzędzie do drapania skór,* in. s z l i c h t m o n d. <DR(AP)>

Drapaczka, i, lm. **i 1.** [D.] p. **Drapacz. 2.** *graca do wygarniania węgli z rusztów.* **3.** ×*zgrzebło.* **4.** lek.: a) ×D. chirurgiczna p. **Skrobaczka.** b) † D. łaziebna (strigilis) *narzędzie do skrobania ciała w łaźniach.* **5.** ryb. *sieć rybacka workowata, uczepiona do dwu żerdzi, do połowu ryb na dnie.*

Drapaczowaty bot.: Rośliny drapaczowate p. **Szczeciowaty.**

Drapać, pie a. † **pa, pał i D. ś.** p. **Drapnąć.**

Drapak, a, lm. **i 1.** p. **Drapacz. 2.** (o kobiecie)=a) *stary grat, pomiotło, straszydło, czupiradło.* b) [D.] *stara rozpustnica.* **3.** Dać drapaka= *drapnąć, uciec, umknąć, czmychnąć, zbiec, zemknąć.* <DR(AP)>

[**Drapaka, i,** lm. **i**] p. **Drapacz.**

[**Drapaki, ów,** blp.] *roś. jeżyna* (rubus fruticosus).

Drapanie, a, blm., czynność cz. **Drapać.**

Drapanie się, a ś., blm., czynność cz. **Drapać ś.**

×**Drapanina, y,** lm. **y 1.** *łupiestwo, rabunek, rozbój.* **2.** *mięso siekane, siekanina, siekanka, bigos.* <DR(AP)>

[**Drapanos, a,** blm., **Drapinos**] *rodzaj zabawy dziecięcej:* Gra w drapanosa. <DR(AP)+NOS>

×**Drapca, y,** lm. **y** p. **Drapieżca:** Uszła ta bania wina drapcy Spartaka. Nar.

Draperja, i, lm. **e** *zasłona a. szata malowniczo ułożona i pofałdowana.* <Fr. draperie>

×**Draperjować, uje, ował i** ×**D. ś.** p. **Drapować.**

×**Draperjowanie, a,** blm., czynność cz. **Draperjować.**

×**Draperjowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Draperjować ś.**

×**Draperować, uje, ował i** ×**D. ś.** p. **Drapować.** <Nm. drapiren, z Fr. draper>

×**Draperowanie, a,** blm., czynność cz. **Draperować.**

×**Draperowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Draperować ś.**

[**Drapicha, y,** lm. **y**] *roś. gallium asperum.*

Drapichróst, a, lm. **y,** ×**Drapichrósta** *włóczęga, włóczykij, powsinoga, obieżyświat; hultaj, gałgan, łotr:* Do Berlina, drapichrósty, a my, bracia, dalej. Pol. <DR(AP)+CHROST>

×**Drapichrósta, y,** lm. **y** p. **Drapichróst.**

† **Drapić, i, ił** p. **Drapnąć:** Połowcy Polskę drapili, tym ś. żywili. Stryjk. <DR(AP)>

[**Drapie, i,** blp.] *pazury (kocie).*

† **Drapienie, a,** blm., czynność cz. **Drapić:** Idący na wojnę na łąkach ani we wsi stać mają ani drapienia czynić. Św. z Woc. (=*grabieży, rabunku*).

Drapiestwo, a, lm. **a,** † **Drapieżstwo 1.** a. †**Drapież,** † **Drapieżyna** *zdzierstwo, łupiestwo, grabież, rabunek:* † Drapiestwa czynić. Czynić mieli z takowym ludem nierycerskim nie o D., jako oni, ale o ojczyznę. Orzech. **2.** † *zajmowanie, sekwestrowanie, fantowanie.* <DR(AP)>

† **Drapież, y,** lm. **e** p. **Drapiestwo:** Jastrząb drapieżą żyjący. Otw. D. majętności swoich ścierpieli. Birk.

Drapieżca, y, lm. **y, Drapieżnik, ×Drapca** *zdzierca, łupieżca, wydzierca, grabieżca, rabuś; zwierzę drapieżne:* Za niemi (antylopami) chyłkiem ciągną drapieżcy. Sienk. <DR(AP)>

Drapieżczy przym. od **Drapieżca:** Ród D.

† **Drapieżenie, a,** blm., czynność cz. **Drapieżyć,** *grabież.*

×**Drapieżliwie** przys. od **Drapieżliwy.**

×**Drapieżliwość, i,** blm., rz. od **Drapieżliwy.**

×**Drapieżliwy** p. **Drapieżny:** D. sęp.

×**Drapieżnica, y,** lm. e forma ż. od **Drapieżnik:** Miłośnice—drapieżnice. Prz.

Drapieżnie 1. przys. od **Drapieżny. 2.** † *grabieżą, sposobem grabieży.*

Drapieżnik, a, lm. **cy** p. **Drapieżca:** Dzięcioł należy do drapieżników, jawnie napadających na swą zdobycz. Dyg.

Drapieżność, i, blm. rz. od **Drapieżny.**

Drapieżny, ×Drapieżliwy, ×Drapny 1. *drapiestwem żyjący, krwiożerczy.* Zool.: Zwierzęta drapieżne (ferae). Ptąki drapieżne (raptatores). Żart.: Z obywatelstwa drapieżnego, tudzież stanu bydlego wybrać poselstwa. Mick. Ale tylko mamy w cenie: ci — drapieżne urodzenie, tamci— rogate znaczenie. Mick. Przen.: Człowiek D. (= *chciwy, łakomy, łapczywy*). **2.** † *drapiestwem zdobyty, wydarty:* Tatarowie D. plon zabierali. Błaż. **3.** [D.] *łatwo drapiący ś. po górach.* <DR(AP)>

† **Drapieżstwo, a,** lm. **a** p. **Drapiestwo:** a) Do niektórej wsi ciądzacze przystąpiwszy, częstokroć dopuszczają ś. wielkiego drapieżstwa. b) D. alibo ciądza.

† **Drapieżyć, y, ył** *rabować, łupić:* Domicjan dobra poddanych swych drapieżył. Kosz. Widzisz wilka, drapieżącego stadko. Rej. (= *rozszarpującego*).

† **Drapieżyna, y,** lm. **y** p. **Drapiestwo.**

[**Drapinos, a,** blm.] p. **Drapanos.**

×**Drapirować, uje, ował** i ×**D. ś.** p. **Drapować.** <Nm. drapiren>

×**Drapirowanie, a,** blm., czynność cz. **Drapirować.**

×**Drapirowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Drapirować ś.**

† **Drapirzyt, u,** lm. **y,** † **Dropirzyt** *palec średni.* Tuch. <DR(AP)+Rzyć>

Drapka, i, lm. **i** *pęk drutu mosiężnego w postaci pędzla, używany do oczyszczania wyrobów metalowych.* <DR(AP)>

Drapnąć, nie, nął, [**drapło, drapli,** im. **drapnięty**], nied. **Drapać,** † **Drapić 1.** *paznogciami a. pazurami skrobnąć:* Drapie, jak kot. Pies drapie we drzwi. Jakby drapał po sercu. Kn. (dom.: tak mi jest przykro). ×Drapać głowę. † Rana drapana (=*krwawa*). **2.** ×nied. *trzeć, skrobać:* Drapię kogo w łaźni. Kn. **3.** nied. *wywoływać świerzbienie, swędzenie:* To wino drapie w gardle. Kołnierz drapie mię w szyję. Lepiej być pięknym drzewkiem, niżli owym drapiącym głogiem. Wer. (=*szorstkim, kolącym*). Nieos.: Drapie mię w gardle=*świerzbi, swędzi.* **4.** † Drapać kogo= *rozszarpywać, rozdzierać:* Drapają stado odbieżałe wilcy. Groch. Zły duch drapa go. Sekl. (=*targa, szarpie*). **5.** † Drapać co=*drzeć:* Stare, złe koszule kupowali, a to na pieluchy drapali. H. Jana. **6.** ×kogo=*skrzywdzić, krzywdę komu wyrządzić, drasnąć:* Na to są prawa, aby nikt na zdrowiu, na majątku, na wolności nie drapał. Rol. **7.** † i [D.] nied. *grabić, rabować, łupić:* Cudzego nie drapać. **8.** garb.: Drapać skórę=*skrobać, zrzynać,* in. s z l i c h t o w a ć. **9.** *dać drapaka, uciec, umknąć, zemknąć, zbiec:* Drapnąwszy, co miał skoku w łapie, aż dotąd drapie. Mick. **10.** dokąd=*śpiesznie pobiec a. pojechać:* Drapnąwszy co tchu do Warszawy, przywoź nam te uciechy. Zabł. **Drapać ś. 1.** *paznogciami ś. skrobać:* Drapać ś. po głowie. Drapie ś., choć go nie świerzbi. Prz. **2.** ×*trzeć ś., skrobać ś.:* Drapię ś. w łaźni. Kn. **3.** dokąd= *wczołgać ś., gramolić ś., wdzierać ś., wdrapywać ś.:* Cóż to tam do drzwi ś. drapie? Drapać ś. do góry, w górę. Drapie ś., jak Niemiec do nieba. Prz. <DR(AP)>

×**Drapnie** przys. od **Drapny.**

Drapnięcie, a, blm., czynność cz. **Drapnąć.**

×**Drapny** p. **Drapieżny.**

[**Drapota, y,** lm. **y**] *kłótnia z bójką i szarpaniem.*

Drapować, uje, ował, ×Draperjować, ×Draperować, ×Drapirować *układać w postaci draperji, upinać malowniczo.* **D. ś.** *ubierać ś. w szatę w postaci draperji:* Umrzesz, jak żyłeś, drapując ś. w prześcieradło na łożu śmiertelnym. Krasz. Przen.: Drapował ś. w powagę, niby w płaszcz olimpijski (=*silił ś. na sztuczną powagę*). <Fr. draper>

Drapowanie, a, blm., czynność cz. **Drapować.**

Drapowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Drapować ś.**

Drapowiny, in, blp. garb. *wióry skóry.* <DR(AP)>

† **Drapsić, i, ił** p. **Dreptać:** Pospolicie pies na przodek drapsi na taką chromotę. Ostror. Por. **Drepsić.** <?>

Drasnąć, śnie, snął 1. *zadrasnąć, zadrapać, lekko skaleczyć:* Kula drasnęła go tylko. Przen.: Skoro słońce z Szczorsowskiej granicy pierwszym promieniem grób Mendoga draśnie... Mick. **2.** przen. *zadrasnąć, obrazić, urazić, dotknąć, ubość:* To drasnęło jego miłość własną. **D. ś.** *zadrasnąć ś., zadrapać ś., skaleczyć ś. lekko:* D. ś. igłą. <DR(ASK)>

Drastycznie przys. od **Drastyczny.**

Drastyczność, i, blm. rz. od **Drastyczny.**

Drastyczny *silnie działający, energiczny; jaskrawy, drażliwy:* Lekarstwa drastyczne. Treść dramatu drastyczna. <Gr. drastikós dosł. = skuteczny, sprężysty>

[**Draszek, szka,** lm. **szki**] *ten, co młóci, młocek, młocarz.* <Nm. Drescher>

[**Draszka, i,** lm. **i**] **1.** a. [**Draźba, Drażba**] *młócenie, młocka.* **2.** *wynagrodzenie za młockę.* <Z Nm. dreschen=młócić>

[**Draszować, uje, ował**] *młócić:* Ón lepi jęzékę, jak cepami draszéje. Prz. <Nm. dreschen>

[**Draszowanie, a,** blm.] czynność cz. **Draszować.**

Draśnienie, a, lm. **a** p. **Draśnięcie.**

Draśnięcie, a, lm. **a, Draśnienie 1.** czynność cz. **Drasnąć. 2.** *miejsce draśnięte, ranka z zadraśnięcia:* Widzę tylko małe D. Lek.: D. postrzałowe=*obrażenie powierzchowne od kuli.* <DR(ASK)>

[**Dratew, twi,** lm. **twie**] p. **Dratwa.**

Dratewka, i, lm. **i 1.** p. **Dratwa. 2.** żart. *szewc.* <Nm. Draht>

Dratewnica, y, lm. **e** zool. p. **Robak.**

[Dratnal, a, lm. **e]** *gwóźdź z drutu.* <Nm. Drahtnagel>

[Dratować, uje, ował] *tratować, deptać:* Niech to konik dratuje, co dziewczyna daruje. <p. Tratować>

Dratwa, y, lm. **y, [Dratew]** *nić szewcka z konopi z wkręconą w końce szczeciną.* Zdr. **Dratewka.** <Nm. Draht>

Dratwowy przym. od **Dratwa.**

[Draźba, y, blm.**]** p. **Draszka:** Póde na draźbe do dworu. <p. Drażba>

Draźlinek, nka, lm. **nki** bot. (codon) *roś. z rodziny czerpatkowatych.* <?>

Draźliwie przys. od **Draźliwy.** <DR(AŹŃ)>

Draźliwość, i, blm. rz. od **Draźliwy.**

Draźliwy p. **Drażliwy.**

×**Draźniciel, a,** lm. **e** *ten, co draźni.*

×**Draźnicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Draźniciel.**

Draźnić, i, ił, Drażnić, gm. **Drzaźnić** kogo **i. a. D. ś., Drażnić ś.,** gm. **Drzaźnić** ś. z kim=*zaczepiać kogo, rozdrażniać, do gniewu pobudzać, złościć, droczyć ś. z kim, przekomarzać ś. z kim:* D. psa. D. ś. z dzieckiem. Lepiej nie D., niżli potym głaskać. Prz. Chudy szlachcic służy wojnę, a gdy go starość z niej wyzwoli, psy D. musi. Pot. (= *żebrać, chodzić po prośbie).* D. ranę, umysły (= *jątrzyć, rozjątrzać).* 2. *podrażniać, pobudzać, łechtać:* D. apetyt, ambicję, miłość własną. Spojrzenie draźniące (=*zalotne, kokietujące).* 3. ×*przedrzeźniać, naśladować, małpować.* 4. fizj. i lek. *pobudzać, wzniecać drażliwość:* Środki draźniące (remedia excitantia). <DR(AŹŃ)>

Draźnienie, a, blm., czynność cz. **Draźnić.**

Draźnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Draźnić ś.**

† **Draźnięta, ąt,** blp. i **[Draźnięta]** p. **Sutek.**

[Drażba, y, blm.**]** p. **Draszka.** <Z Nm. dreschen=młócić>

† **Drażdże, a,** blm., † **Drzażdze** zb. *drzazgi, trzaski:* Popiół z drażdża winnego. Urzęd. <DZIOR>

Drażliwie przys. od **Drażliwy.**

Drażliwość, i, blm. rz. od **Drażliwy.** Fizj.: D. prawidłowa i chorobowa. D. zwrotna, odruchowa. <DR(AŹŃ)>

Drażliwy, Draźliwy 1. *łatwy do rozdrażnienia, nerwowy, obraźliwy, opryskliwy, niecierpliwy:* Czuję ś. ciągle rozstrojony i D. Mick. 2. *skrupulatny, delikatny:* Sumienie drażliwe. Może pochlebiam sobie, alem ś. im powinien był podobać z mojej szczerości niedrażliwej. Drz. 3. *łatwo mogący obrazić:* Drażliwa kwestja. Drażliwa materja (= *delikatna).* 4. fizj. (o ustroju) *zdolny do przyjmowania wrażeń i oddziaływania na nie, pobudliwy.* <DR(AŹŃ)>

Drażniąco przys. od **Drażniący:** Te wyrazy D. działają na jego słuch.

Drażnić, i, ił i D. ś. p. **Draźnić.**

Drażnienie, a, blm., czynność cz. **Drażnić.**

Drażnienie się, a ś., blm., czynność cz. **Drażnić ś.**

† **Drażnięta, ąt,** blp. p. **Sutek.**

† **Drażny, ego,** lm. **i** p. **Drożny.** Paw.

† **Drąchnąć, nie, nął** p. **Dręchnąć.**

[Drączek, czka, lm. **czki]** p. **Drąg.** <Ukr. drюczók>

Drąg, a, lm. **i 1.** *pręt długi i gruby, kół:* Chłop jak D. Stoi jak D. Jak ów Jakób za Jordan przeszedł Wisłę z drągiem. Nar. (= *z kijem, z laską).* Wcisnęli mu ją (koronę) dwiema drągoma. Op. (=*kijami, pałkami).* Żart.: † Na drągu siedzieć=*zajmować pośledniejsze krzesło w senacie:* Żona rachuje, daleko tam pan jej siedzi od króla na drągu. Opal. Kiedy Gromniczna Panna przez drągi zaświeci, to niech lepiej wilk głodny do owczarni wleci. Prz. (t. j. przez puste drągi, z których wybrano paszę). 2. w lm. *wóz mający po bokach dwa grube drągi, a między niemi deskę, wóz drągowy.* 3. † *rogatka, szlaban:* Przystęp zaparto, przeto czekaj, aż ci D. odwiodą. Klon. 4. *człowiek duży a niezgrabny i ordynarny, drab, drągal, dryblas:* A cóż ty myślisz, najszanowniejszy z drągów?—Cóżem ja winien, żem was przerósł? Krasz. 5. [D. od pieca]=*ożóg.* 6. fiz. p. **Drążek.** 7. gór. = a) *kij żelazny do łamania a. podnoszenia kamieni.* b) D. pompy=*rękojeść,* in. s z p ą g a. 8. leśn.: D. jarzmowy=*sztuka drzewa dębowa, jesionowa a. brzozowa do żagli, do 25 stóp długa, 6 cali gruba.* D. linowy = *sztuka z takiegoż drzewa i takiejże długości, do 4 cali gruba.* 9. ucz. *jedynka, jako stopień.* Zdr. **Drążek, [Drączek].** <DRĄG>

Drągal, a, lm. **e** *człowiek duży, niezgrabny i nieokrzesany, niezgrabjasz, kloc, pień.* Zgr. **Drągalisko.**

Drągalisko, a, lm. **a m. i ni.** p. **Drągal.**

Drągalstwo, a, blm. *właściwość drągala, niezgrabność w połączeniu z nieokrzesaniem.* Jeż.

Drągarz, a, lm. **e 1.** *furman ciężary wożący, zazwyczaj wozem drągowym.* 2. ×a. × **Drążnik** *posługacz do noszenia ciężarów, tragarz.* <DRĄG>

×**Drągasto** przys. od **Drągasty.**

×**Drągasty** *pełen drągów.*

† **Drągowe, ego,** blm. *opłata przy rogatce, rogatkowe.*

[Drągowina, y, blm.**]** *drzewo na drągi, łaty itp.*

Drągowy, † **Drążny** przym. od **Drąg:** Sosna drągowa (= *na drągi zdatna).* Faeton D. (?). Wóz D.=*drągi.*

Drąst, u, lm. **y** bot. (leskea) *roś. z gromady mchów liściastych, z rodziny drąstowatych.* <?>

[Drątewka, i, lm. **i]** *część sznurka, pasmo skręconych konopi.* <?>

Drążek, żka, lm. **żki 1.** p. **Drąg. Gim.:** D. stały, poziomy, in. w y c i ą g a d ł o. [Drążki a **Drożki** do kładzenia chleba]. [Drążki u pługa]= *[czepigi].* 2. *dyszel poboczny, hołobla.* 3. ×w lm. *szczudła.* 4. a. **Drąg, Dźwignia** fiz. *machina najprostsza, pręt niegiętki i wytrzymały, w jednym punkcie podparty, na który w różnych punktach działają siły, w przypadku najprostszym dwie—siła i opór:* D. prostoliniјny, krzywolinijny, łamany. D. dwuramienny, jednoramienny. D. pierwszego, drugiego i trzeciego rodzaju. 5. gór.: D. tłokowy=*pompa do wydobywania wody z kopalni.* 6. lek. (elevatorium) *narzędzie do podważania odłamków kości,* in. p o d w a ż k a, ×o d ł u s k i w a c z. 7. myśl. = a) *kawał drzewa, którym ś. spinają dwa kundle.* b) *para:* D. kundlów. 8. ×woj.: D. ogonowy = *rękojeść do unoszenia ogona łoża armatniego.* Jak. J. <DRĄG>

Drążenie, a, blm., czynność cz. **Drążyć.** <DRAG>

[Drążkarski] przym. od **Drążkarz,** *dorożkarski.*

[**Drążkarz, a,** lm. **e**] p. **Dorożkarz.** <p. Dorożka>

[**Drążki, żek,** blp.] *dorożka, fjakr; kałamaszka.*

Drążkować, uje, ował myśl. **1.** *sprzęgać kundle drążkami w pary.* **2.** p. **Sforować.** <DRĄG>

Drążkowanie, a, blm., czynność cz. **Drążkować.**

Drążkowość, i, blm. rz. od **1. Drążkowy:** O D. kasztelaństwa zaczepił. Kaczk. <p. Dorożka>

1. Drążkowy przym. od [**Drążki**]: Szlachta drążkowa (*=jeżdżąca wozami, drążkami t. j. kałamaszkami, biedna, zagonowa, chodaczkowa, szaraczkowa*). Przen. (o godnościach senatorskich) *nizki, podrzędny, nieznaczny:* Wszakże to w senacie nizkie, drążkowe krzesło. Mick. Przen.: *tytularny, nieprawdziwy, nominalny:* Kanonik D. Senatorka drążkowa. Szlachcic D. (*=nie rodowity, tytułujący ś. szlachcicem*). <p. Dorożka>

2. Drążkowy przym. od **Drążek:** ×Drążkowe złoto, srebro (*=w postaci sztabki*). <DRĄG>

Drążnia, i, lm. **e** bot. p. **Armatnica.** <?>

×**Drążniczy** przym. od **Drążnik:** Natura czasem daje duszę drążniczą panu. L. <DRĄG>

Drążnik, a, lm. **cy** **1.** ×p. **Drągarz. 2.** *ten, co nosi lektykę, lektykarz.* Krasz. **3.** ×*ten, co chodzi na szczudłach.* **4.** † *strażnik przy palisadzie a. bramie miejskiej w czasie morowego powietrza.* **5.** a. **Bengiel** druk. *część składowa tłoczni.* <DRĄG>

† **Drążnik, a,** lm. **cy** *ten, co wydrąża, tokarz.* Mącz. <DRĄG>

[**Drążnik, a,** lm. **cy**] p. **Dorożkarz.**

† **Drążny** p. **Drągowy:** Sługa kuchenny D. (*= noszący na drągach zapasy śpiżarniane*). <DRĄG>

×**Drążyciel, a,** lm. **e,** ×**Drożyciel** *ten, który coś wydrąża; ten, co wyrzyna dłótem obrazy, rzeźbiarz.* <DRĄG>

Drążyć, y, ył, ×**Drożyć,** † **Dróżyć 1.** *wydrążać, czynić pustym, wydłubywać, wyżłabiać, żłobić:* Granat kula to jest żelazna, a wewnątrz drążona, prochami naładowana. Sienk. Cegły drążone (*=dęte*). **2.** przen. *wyniszczać, osłabiać:* Choroba mnie drąży, aż zwalę ś., jak spróchniałe drzewo. Sienk. <DRĄG>

×**Drążydło, a,** lm. **a,** ×**Drożydło** *narzędzie do drążenia, dłóto, rylec.*

[**Drdza, y,** blm.] p. **Rdza:** D. jezie (=je) zielazo.

×**Drdzenny** p. **Rdzenny.**

×**Drdzeń, a,** lm. **e** p. **Rdzeń.**

[**Drdzewieć, eje, ał**] p. **Rdzewieć.**

[**Drdzewienie, a,** blm.] czynność cz. **Drdzewieć.**

[**Drebotać, ce, tał**] p. **Drobotać.**

[**Dreć**] p. **Drzeć.**

[**Drédza, y,** blm.] p. **Rdza:** Klucz niepotrzebowany D. psuje. Prz.

[**Drejaka, i,** blm.] p. **Drjakiew.**

[**Drejarz, a,** lm. **e, Dryjarz, Drylarz, Dreksler, Drekslarz, Dryarz**] *tokarz.* <Nm. Dreher>

Drejbogien, a, lm. **y** *smyczek do toczenia, borowania.* <Nm. Drehbogen>

[**Drejfus, a,** lm. **y**] p. **Dryfus.** <Nm. Dreifuss>

Drejkienig, u, blm. p. **Drajkienig:** Z porcelanowej fajeczki palił D. Korz. Zdr. **Drejkieniszek.** <p. Drajkienig>

Drejkieniszek, szku, blm. p. **Drejkienig:** Palił gielb-wirginję, z drejkieniszkiem mieszaną. Wilk.

[**Drekacz, a,** lm. **e**] p. **Derkacz.**

[**Dreksa, y,** lm. **y**] p. **Deksla.**

[**Drekslarz, a,** lm. **e**] p. **Drejarz.** <Nm. Drechsler>

[**Dreksler, a,** lm. **rzy**] p. **Drejarz.**

Drel, u, lm. **e** p. **Dryl.**

[**Drela, i,** blm.] p. **Drahle.**

Drelich, u, lm. **y 1.** a. **Drylich** *rodzaj prostego, grubego płótna,* in. p a r c i a n k a; *ubranie drelichowe:* Nasz Andrychów, chociaż lichy, przyodziewa świat w drelichy. Prz. Zwykle chodzą w drelichach a. perkaliczkach. Mick. **2.** [D.] p. **Drylich.** Zdr. **Dreliszek.** <Nm. Drillich>

Drelicharski, Drylicharski *tyczący ś. wyrabiania drelichu:* Warsztat D.

Drelicharstwo, a, blm. *wyrabianie drelichu.*

Drelichowy przym. od **Drelich:** Worek D. Sukienko drelichowe (*=drelich*).

† **Drelink, a** a. **u,** lm. **i** *miara winna=30 wiadrom.* <Nm. Dreiling>

Dreliszek, szku, blm. **1.** p. **Drelich:** Pokrył je (buty) pantalonami z dreliszku. Zach. **2.** *ubranie drelichowe:* Szlachta w dreliszku lub karmazynie. Pol. Na jednym zagonie i w dreliszku niebożę. Kaczk.

Dreliszkowy przym. od **Dreliszek:** W dreliszkowym żupanie chodził. Kaczk. Zerknęła do zwierciadła, które nad sofką dreliszkową wisiało. Zach.

Drelować, uje, ował p. **Drylować.**

Drelowanie, a, blm., czynność cz. **Drelować.**

Drelownik, a, lm. **i** p. **Dryl.**

[**Drem**] p. **Drzeć.**

×**Dremla, i,** lm. **e** p. **Drumla:** Na dremli grać. Kn.

[**Dremna, ej,** lm. **e**] *karliczka, kobieta krasnoludka.*

[**Dremne, ego,** lm. **e**] p. **Drobne.**

[**Dremny**] p. **Drobny.** [**Dremny, ego,** lm. **i**] rz. *karzełek.* <=Drobny>

[**Dremy**] p. **Drzeć.**

Dren, a a. **u,** lm. **y 1.** *rura gliniana do osuszania gruntów,* in. s ą c z e k. **2.** !lek. p. **Sączek.** <Ang. drain>

Drenarski *tyczący ś. drenowania:* Spółka drenarska, zawiązana celem osuszenia pól.

Drenarz, a, lm. **e** *robotnik, układający dreny.*

Drendulka, i, lm. **i 1.** ×p. **Drynda. 2.** p. **Dryndulka.**

Dreniarka, i, lm. **i** *maszyna do wyrabiania drenów.*

[**Drenica, y,** lm. **e**] p. **Dranica.**

[**Drennie**] przys. od **Drenny.**

[**Drenny**] p. **Drantywy.** <Brs. drenny(j)>

Drenować, uje, ował 1. *osuszać grunta za pomocą drenów,* in. o d s ą c z a ć. **2.** !lek. *zakładać sączki.* <p. Dren>

Drenowanie, a, blm., czynność cz. **Drenować.**

Drenowy przym. od **Dren:** Rura drenowa (*=dren, sączek*).

[**Dreń, a,** lm. **e**] p. **2. Drań.**

[**Dreństwo, a,** blm.] p. **2. Drań.**

Drepcić, i, ił 1. ×p. **Dreptać. 2.** [D.] *tańczyć.*

×**Drepsić, i, ił** p. **Dreptać.**

×**Drepsienie**, a, blm., czynność cz. **Drepsić**: Drobne stąpanie, D. Bobr. Por. **Drapsić**. <Por. Dreptać>

Dreptać, cze, tał, ×**Drepcić**, † **Drapsić**, ×**Drepsić** *drobne kroki stawiać:* D. po błocie. Przen.: Trzeba D. koło tego interesu (= *chodzić, zabiegać*). <DREPT>

Dreptanie, a, blm., czynność cz. **Dreptać**.

[**Dreptany**, ego, blm.] *rodzaj tańca góralskiego.*

[**Drepy**, ów, blp.] p. **Trepy**.

[**Dreslówka**, i, lm. i] *choroba żołądka.* <?>

Dresować, uje, ował p. **Tresować**: Regiment, złożony z ludzi nietylko niepozornych, ale też źle ubranych, niedresowanych. Górs. (= *niewyćwiczonych*). <Fr. dresser>

Dresowanie, a, blm., **Dresura** czynność cz. **Dresować**.

Drest, u, lm. y, **Drzest** bot. (nectris) *roś.* <?>

[**Drest**, u, lm. y] *agrest.* <przekręcenie Agrestu>

[**Dréśt**, **Dryst** nieod.] *śmiały, odważny, dziarski:* Wona je D. do wszytkiégo. <Nm. dreist>

Dresura, y, blm. p. **Dresowanie**.

† **Dresz**, y, lm. e p. **Dreszcz**.

Dreszajba, y, lm. y, **Drajszajba** kol. *przyrząd w postaci platformy, obracającej ś. za pomocą szrub, służący do obracania wozów i maszyn na miejscu i do przeprowadzania parowozu z jednej linji na drugą*, in. o b r o t n i c a, t a r c z a o b r o t o w a, p o m o s t o b r o t o w y. <Nm. Drehscheibe>

Dreszcz, u a. ×y, lm. e m. i ×ż., † **Dresz**, † **Dreś**, ×**Dreść**, † **Drez**, † **Drocz**, † **Droszcz** i [**Droszcz**] **1.** *konwulsyjne wstrząśnienie systemu nerwowego, drżenie, mrowie, ciarki:* D., jak łuska gadu przesuwa ś. po mnie. Krasiń. Przejął wszystkich dreszczem. Mick. D. zgrozy, rozkoszy. D. śmiertelny. Wstrzęśli ś. męże mimowolną dreszczą. Gosz. D. zimny przeszedł mu po kościach. **2.** lek. (horror febrilis) *wstrząsające uczucie zimna w okresie rozpoczynającej ś. gorączki*, t r z ą ś c a, posp. z i ę b i e n i e: Mieć dreszcze. Zdr. **Dreszczyk**. <DRG>

[**Dreszcz**, u, lm. e] p. **Rdest**.

×**Dreszczowy** przym. od **Dreszcz**.

Dreszczyk, u, lm. i **1.** p. **Dreszcz**. **2.** lek. (horripilatio) *niższy stopień dreszczu*, o g r ą ż k a: D. padaczkowy (aura epileptica).

† **Dreś**, a, lm. e p. **Dreszcz**.

×**Dreść**, i, lm. e p. **Dreszcz**: Pani Dyndalska (ma) lekką kolkę, a panna Aniela cokolwiek dreści. Fred. A.

[**Dretki**] p. **Drętwy**.

[**Dretko**] przys. od **Dretki**.

[**Dretkość**, i, blm.] rz. od **Drętki**.

[**Drew**, u, lm. y] *kawałek drewna, wiór:* Wbił sobie D. w ranke. <DRZEW>

[**Drewa**, ew, blp.] p. **Drwa**.

† **Drewce**, a, lm. **drwca** *drewno*, lm. *drwa:* Naszczepał był drwiec.

[**Drewiany**] p. **Drewniany**.

[**Drewiarnia**, i, lm. e] p. **Drwalnia**.

[**Drewiarz**, a, lm. e] *drwal.*

[**Drewieniuszko**, a, lm. a] p. **Drewno**: Óna wziéna kawałek drewna, D., i powiedá...

Drewienko, a, lm. a p. **Drewno**.

Drewko, a, lm. a **1.** p. **Drewno**. **2.** w lm. p. **Drwa**: Narąbać drewek. Ni w kijki, ni w drewka: Prz. (= *ni w pięć, ni w dziewięć*). **3.** apt.: ×Drewka czyszczące krew, in. t r o c i n y, t r z a s k i, w i ó r k i c z y s z c z ą c e k r e w (species ad decoctum lignorum). <DRZEW>

Drewnia, i, lm. e **1.** [D.] p. **Drwalnia**. **2.** † a. † **Derewnia** *budynek drewniany.* **3.** intr. *tektura biała z masy drzewnej.*

Drewniak, a, lm. i **1.** a. ×**Drewnianka** *budynek drewniany.* **2.** [D.] *handlarz drzewa.* **3.** gm. pog. *bałwan, cymbał.* **4.** [D., **Drwniak**] = a) *chodak, trzewik z drewnianą podeszwą.* b) *wóz drewniany niekuty.* **5.** bot. (hypoxylon) *roś. z gromady grzybów z rodziny kulnicowatych.* **6.** druk. *szteg drewniany.* **7.** kol. *zegar drewniany u dróżników.* **8.** zool. (lithobius) *zwierzę stawonogie, należące do wijów ostronożnych.* <DRZEW>

† **Drewniały** *który ś. stał drewnem, zdrewniały:* Roślina korzenia drewniałego. Syr.

Drewnianka, i, lm. i **1.** ×p. **Drewniak**. **2.** *solniczka drewniana:* Sól mi ś. z drewnianką wywróciła. Krasz.

[**Drewnianny**] p. **Drewniany**.

Drewniano przys. od **Drewniany**: Dokoła domu było rozmaicie, i murowano i D. Byk.

Drewniany, † **Drzewiany**, [**Drzewiany**, **Drzewnianny**, **Drzewnianny**, **Drzewieny**, **Drewiany**, **Drewnianny**] **1.** *z drzewa zrobiony:* Dom D. Materja drewniana (= *rodzaj tkaniny, zrobionej z łyka*). Kazimierz Wielki Polskę drewnianą zastał, zostawił murowaną (= *drewnianemi domami zabudowaną*). Herbata drewniana p. **Herbata**. **2.** przen. *nieczuły, obojętny, sztywny, zimny:* Okazał ś. dla niej drewnianym. Jeż. **3.** przen. *bezdźwięczny, matowy:* Głos D. <DRZEW>

Drewniasty, **Drewnisty** *podobny do drewna:* Skorupa orzecha jest drewniasta.

Drewnica, y, lm. e p. **Holcśruba**.

×**Drewnictwo**, a, blm., † **Derewnictwo** *dozór nad drzewami, lasami, leśnictwo.*

×**Drewniczy**, ego, lm. owie p. **Drewnik**.

Drewnieć, eje a. † e, ał, ×**Drwieć**, † **Drzewnieć** **1.** *w drewno ś. zamieniać.* **2.** *drętwieć, kostnieć, martwieć, sztywnąć:* W nim ś. krew zsiada, zaraz trupem drewnie. Pot. <DRZEW>

Drewnienie, a, blm., czynność cz. **Drewnieć**.

Drewnik, a, lm. i **1.** [D.] p. **Drwalnia**. **2.** ×*stos drzewa, szychta drzewa.* **3.** ×lm. cy a. ×**Drewniczy**, ×**Drewny** *dozorca drzewa.*

Drewnisty p. **Drewniasty**: D. korzeń. Kn. D., kołowaty, twardy jak drzewo, Bobr.

Drewno, a, lm. a, † **Drzewno** **1.** *warstwa drzewa między korą a rdzeniem, drzewo:* To twarde jak D. **2.** *kawał drzewa, polano:* Stał ś., jak D. (*=jak kloc, jak pień*). Łacno o D., kto psa chce uderzyć. Wer. (= *o kij*). Nie kij, ale D. Prz. (= *nie kijem, tylko pałką*). † Głowę jego ostrymi drewny raniono. Op. Lecąc, o ławki stuknęła ś. D. Słow. Przen.: Krzywe D. = *człowiek ze wszystkiego niezadowolony.* **3.** ×a. w lm. a. trzy drewna = *szubienica:* Przestępcę tego zawiesisz na drewnie. Bud. Złodziej był osądzony na trzy drewna. Kulig. **4.** ×*jakikolwiek przedmiot z drzewa zrobiony:* W drewnie po morzu żeglują. Kochan. (*=na okręcie*). Zdr. **Drewienko**, **Drewko**, [**Drewieniuszko**]. Zgr. [**Drewsko**]. <DRZEW>

×**Drewny** **1.** *służący do drew:* Siekiera drewna. Kn. Rynek D. (= *gdzie ś. drwa sprzedają*). **2.** *mający cechy drzewa:* Korzeń D. Jund. **3.**

† *z drzewa:* Obieta drewna. ×**Drewny, ego,** lm. i rz. p. **Drewnik.**

[**Drewotnia, i,** lm. e] p. **Drwalnia.**

[**Drewótnia, i,** lm. e] p. **Drwalnia.**

[**Drewsko, a,** lm. a] p. **Drewno:** Chłop drewska rąbał w lesie.

[**Drewutnia, i,** lm. e] **I.** p. **Drwalnia.** **2.** *miejsce leśne w górach, skąd drwa ś. bierze.* <p. Drewotnia>

† **Drez, u,** lm. **y** p. **Dreszcz.**

×**Drezlować, uje, ował** *wyciągać złoto a. srebro ze starych galonów.* Por. **Dryzlować.** <Nm. dräseln, drieseln>

×**Drezlowanie, a,** blm., czynność cz. **Drezlować.**

† **Dreznar, a I.** lm. **owie** *tokarz.* **2.** lm. **y** *trzewik drewniany.* <? Nm. Dreher=tokarz>

Drezyna, y, lm. **y** *wózek do jazdy po szynach kolejowych, poruszany mechanizmem a. parą.* <Nm. Draisine, Fr. draisienne, od nazwiska Nm. wynalazcy von Drais † 1851>

† **Dręchnąć, nie, nął I.** (o cerze) *blednąć, żółknąć ze starości.* **2.** a. † **Drąchnąć** *marnieć, nędznieć.* (Glosy z w. XV). <? DRĘCH,por. Mikl. Etymologisches Wörterbuch p. w. drenselŭ>

×**Dręczarnia, i,** lm. **e I.** *izba tortur.* **2.** *męka, męczarnia, dręczenie:* Gorączka, pragnienie mniej jest względem ognia i owych dręczarni. Pilch. <DRĘK>

Dręczenie, a, blm., czynność cz. **Dręczyć.**

Dręczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dręczyć ś.**

† **Dręcznoludny** *dręczący ludzi:* Dręcznoludną nam znowu zimę wiezie. Gosł. <DRĘK + LUD>

Dręczyciel, a, lm. **e** *ten, co dręczy, sprawca mąk.* <DRĘK>

Dręczycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Dręczyciel.**

Dręczyć, y, ył *męczyć, trapić, zadawać komu cierpienia, dokuczać komu, dojmować komu do żywego, nękać, gnębić, znęcać ś., pastwić ś. nad kim:* Dręczy go podagra, zgryzota, sumienie. Boleść niezmierna przytomnych dręczyła. Kras. Ty, czarami dręcząc piekło, ani myślisz o podróży. Mick. **D. ś.** *męczyć ś., trapić ś., gryźć ś.* <DRĘK>

[**Dręgi**] p. **Drętwy.**

[**Dręgość, i,** blm.] rz. od **Dręgi.**

[**Dręk, u,** blm.] *napój dla trzody.* <Dnm. drank>

† **Drętki** i [**Drętki**] p. **Drętwy:** Drętkie wino, jabłko. Masło drętkie (= *ostre, nietłuste*). <? DR(Ę), DZIOR>

Drętwa, y, lm. **y** zool. (torpedo) *płaszczka, uzbrojona przyrządami elektrycznemi.* <? DR(Ę)>

Drętwić, i, ił, Trętwić I. *robić drętwym, zdrętwiałym, znieczulać:* Drętwiące lekarstwo. Kn. D. zęby (=*wywoływać cierpnienie zębów, nabawiać oskomy*). Przen.: Samuel Korecki drętwił dzicz, stare grabiąc jej zabory. Faleń. **2.** ×*czynić twardym, hartować:* Smarowidło to drętwi skórę, że stwardzieje. Ostror. <? DR(Ę)>

Drętwieć, eje, ał, Trętwieć I. *stawać ś. drętwym, nieczułym, tracić czucie, cierpnąć, martwieć:* Noga mi drętwieje. Ręce od zimna drętwieją (=*kostnieją*). ×Oczy drętwieją (=*w słup stają*). D. ze strachu (=*truchleć*). Zęby drętwieją. **2.** ×*tężeć, ścinać ś.:* Rzeka, woda drętwieje (=*marznie*). Krew upuszczona prędko drętwieje (=*krzepnie, zsiada ś.*). Skóra drętwieje (= *twardnieje grubieje*). <? DR(Ę)>

Drętwienie, a, blm. **I.** czynność cz. **Drętwić. 2.** czynność cz. **Drętwieć:** D. zębów (=*oskoma*).

Drętwik, a, lm. **i I.** [D.] bot. *roś. krwawnik* (achillea millefolium). **2.** zool. p. **Strętwa.**

Drętwość, i, blm. rz. od **Drętwy.**

Drętwy, ×**Trętwy I.** *zdrętwiały, skostniały, pozbawiony czucia, nieczuły, bezwładny:* Drętwe jego oko. Przyb. (=*nieruchome*). **2.** ×a. † **Drętki,** [**Dręgi, Drętki, Dretki**] *cierpki, przykry:* Owoc, napój D. <? DR(Ę)>

Drgać, a, ał p. **Drgnąć.** <DRG>

Drganie, a, lm. **a I.** czynność cz. **Drgać. 2.** fiz. *ruch wahadłowy, dokonywający ś. w jedną i drugą stronę pewnego położenia średniego a. dokoła pewnego punktu,* in. r u c h d r g a j ą c y, w i b r a c j a, r u c h w i b r a c y j n y: Drgania prostolinijne, obrotowe, kołowe, eliptyczne, podłużne, poprzeczne. **3.** lek. = a) D. głosu p. **Drżenie.** b) ×D. kocie p. **Mruk.** c) D. tętniące = *drżenie oskrzeli i klatki piersiowej, dostrzegalne, jeżeli podczas badania badany mówi a. śpiewa,* in. d r ż e n i e g ł o s o w e. **4.** ×wet.: D. końskie p. **Drgęga.**

[**Drgawiec, wca,** lm. **wce**] *roś. łzy Matki Boskiej.*

Drgawka, i, lm. **i I.** ×*wiosło.* **2.** lek. = a) *drgnięcie kurczowe,* in. d r y g o t k a, m i o t a c z k a. b) w lm. *kurcze przerywane, drgające* (spasmus clonicus): Drgawki porodowe (eclompsia).

Drgawkowy lek. (convulsivus) przym. od **Drgawka.**

† **Drgęga, i,** lm. **i** wet. *drżączka chorobliwa u koni,* in. p r z e c h a r ś n i e n i e, ×d r g a n i e k o ń s k i e.

×**Drgliwy** *drżący, drgający:* Głos piszczący i D. Krasiń.

Drgnąć, nie, nął, ×**Drygnąć,** nied. **Drgać,** ×**Drygać,** ×**Drygotać I.** *zadrgać, zadrżeć, zatrząść ś., wstrząsnąć ś.:* Usłyszawszy nagle odgłos dzwonka, drgnął. Kurek leży wedle drogi, ani drgnie, ani tchnie. Ani drgnie (= *jest mocno przytwierdzone, nie poruszy ś.*). Nieos.: Drga mu pod kolany. Prz. (=*łydki mu drżą, boi ś.*). Przen.: Dzieła nowe, drgające pełnią współczesnego życia (=*tchnące, ożywione*). **2.** ×D. czym = *poruszyć:* Mając gorączkę, rękami drgał. Perz. Drgnął nogą (= *umarł*). Pewnieby kto z was drgnął nogą na powrozie (= *byłby powieszony*). **3.** embr.: ×Drgająca kropka p. **Kropka. 4.** fiz. *doznać ruchu wahadłowego:* Struna drga. Ruch drgający p. **Drganie.** <DRG>

Drgnienie, a, lm. **a, Drgnięcie** czynność cz. **Drgnąć.** Przen.: Będzie budził dokoła drgnienia artystycznego życia (=*objawy*).

Drgnięcie, a, lm. **a** p. **Drgnienie.**

×**Drgubica, y,** lm. **e** p. **Drugubica.**

[**Dribozą**] p. **Drypczą.**

[**Drjacznica, y,** lm. e] *plotkarka.* <p. Drjakiew, por. Czes. (o plotkach) „jako dryák roznášeti>

† **Drjacznik, a,** lm. **cy** *ten, co robi a. sprzedaje drjakiew.* <p. Drjakiew>

Drjada, y, lm. **y** a. **Dryjada** *nimfa leśna.* <Gr. dryás, 2 pp. dryádos>

Drjakiew, kwi, lm. **kwie** a. **Dryjakiew, Drjakwia I.** ×lek. (theriaca) *lek z wielu środków złożony, daw. używany, szczeg. jako odtrutka,* in. ×z w a r. Przen.: Wyciągać D. ze żmii (= *złe na dobre obracać*). **2.** ×*każde le-*

karstwo przeciwko otruciu, odtrutka, antydot: Proch ze skórek bobkowych przeciw wszelkim jadom jest D. Trzyc. 3. *maść, plaster, lekarstwo:* Niech wam jakowej drjakwi na ranę przyłożą. Sienk. 4. bot. = a) a. **Gwiazdnik** (scabiosa s. succisa) *roś. z rodziny szczeciowatych.* Gatunki: D. ciemnopurpurowa a. Wdowi kwiatek (scabiosa atropurpurea). D. górna a. Gołębieniec, Gołębiniec (s. columbaria); D. podgryziona a. Żebro czartowe (s. succisa a. succisa pratensis); D. siarczysta (s. ochloleuca). b) D. bydlęca p. **Marzymłodek.** c) D. polna p. **Świerzbnica.** d) [D. a. ×**Drejaka, Dryja, Dryjak**] = α) *roś. gołębiniec* (scabiosa columbaria); β) *roś. astrantia maior.* <Gr. theriakós (dom. antidotos) = zwierzęcy (dom. antydot), przez Śr. Gnm. drîakel, Czes. dryák>

Drjakwia, i, lm. **e** p. **Drjakiew.**

Drjakwiany p. **Drjakwowy:** Drjakwiane lekarstwa. Syr.

Drjakwowy, Drjakwiany przym. od **Drjakiew:** Zapach D. Kras.

[**Drji, drji,** blp.] p. **Drzwi.**

[**Drob, i,** lm. **ie**] p. **2. Drab:** Przystawili D. do daku.

[**Droba, ów,** blp.] p. **Drób:** Tonby też zjádł ze psa D., a jeszczeby sie pytáł, kaj wątroba. Prz. <DROB>

Drobczyzna, y, lm. **y** leśn. p. **Drobnica.**

[**Drobeczek**] p. **Drobineczka.**

Drobiałka, i, lm. **i, Gorzknik** bot. (hydrastis) *roś. z rodziny jaskrowatych.* <?>

×**Drobianka, i,** lm. **i** *polewka z wina a. piwa z chlebem.* <DROB>

Drobiaszczek, szczku, lm. **szczki** p. **Drobiazg:** Drobiaszczków rozlicznych moc tu była. Przybor.

Drobiazg, u, lm. **i,** †**Drobiozg,** [**Drobiózg, Drobniawa**] **1.** *drobny przedmiot:* Ułożyć w kufer wszystkie drobiazgi do podróży. 2. *drobny szczegół, drobna okoliczność, detal:* Opowiadać coś ze wszystkiemi drobiazgami. 3. *rzecz małej wagi, drobnostka, bagatela, fraszka, błahostka, małostka, głupstwo:* To D. 4. zb. *rzeczy małe w swoim rodzaju:* Pod gołym niebem rozlokowywała ś. arendarzowa ze swoim drobiazgiem. Rol. (= *z dziećmi*). Miał czworo dzieci: córkę, siedemnastoletnią dziewczynę, i troje drobiazgu. Jun. (= *małych dzieci*). Tylko mi drobiazgu nie dawaj! —Nu, skądże ja niedrobiazgu wezmę? Jeż. (= *drobnych sztuk towaru, np. owoców*). D. szlachecki kroczył naprzód. Rol. (= *drobna szlachta*). ×D. folwarczny = *drobne ptastwo domowe, drób.* ×D. rybi = *drobne rybki:* Rybitw rzadko co rosłego, ale rychlej jaki drobiazg ułowi. Wuj. ×Wnet ten D. głupków zmądrzeje, jak chlusną jednego z nich. Birk. (= *nizko stojący umysłowo rodzaj ludzi*). ×Tam nie przypuszczą owego drobiazgu, co to nie urośli w cnoty wielkie. Star. 5. [D.] = a) w lm. *drobna bielizna (jak kolnierzyki, chustki i t. p.):* Pranie drobiazgów. b) *ptak drop.* Sł. wil. Zdr. **Drobiażdżek, Drobiaszczek,** † **Drobiaździk.** <DROB>

×**Drobiazgowicz, a,** lm. **e** *ten, co przywiązuje wielką wagę do drobiazgów, pedant.*

Drobiazgowie p. **Drobiazgowo.**

Drobiazgowo, Drobiazgowie przys. od **Drobiazgowy.**

Drobiazgowość, i, blm. rz. od **Drobiazgowy.**

Drobiazgowy 1. *wchodzący w drobiazgi, drobnostkowy, pedantyczny, skrupulatny:* Człowiek D. Opis D. (= *szczegółowy, ścisły, dokładny*). 2. ×*drobny, maleńki.* L. 3. *niehurtowny, detaliczny:* Handel D.

† **Drobiaździk, u,** lm. **i** p. **Drobiazg.**

[**Drobiażdżarka, i,** lm. **i**] *praczka do drobnej bielizny.* Por. **Drobiazg.**

Drobiażdżek, dżku, lm. **dżki** p. **Drobiazg.**

×**Drobiażdżkowy** przym. od **Drobiażdżek,** *drobiazgowy.*

×**Drobiątko, a,** lm. **a** *drobne zwierzątko:* Ledwie ś. trzepotało ubożuchne D. Nar.

Drobica, y, lm. **e** bot. (perdicium) *roś.*

×**Drobiciel, a,** lm. **e 1.** *ten, który coś drobi, rozdrabnia:* Drobiciele myśli mistrza. 2. *ten, który coś zmniejsza, ujmuje czemuś:* D. cudzej zasługi.

×**Drobicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Drobiciel.**

Drobić, i, ił 1. a. **Drobnić** *dzielić na drobne części, rozdrabniać:* Nie trzeba skib D. Trzyc. D. chleb (= *kruszyć*). Hetman wojsko D. musiał osadami. Troc. ×Będziecie trąbić, nic nie drobiąc. Leop. (= *nie przerywając*). 2. *drobne kroki stawiać, dreptać:* Panienka w tańcu nóżkami drobi. Dziewczyny drobiły, to posuwając ś. w podrygach naprzód, to cofając ś. przed gwałtownemi ruchami tancerzów. Sienk. ×Drobiony kroczek. 3. † D. pończochy iglicami = *robić pończochy.* 4. [D.] *tańczyć góralskiego a. drobnego.* <DROB>

†**Drobiec, bca,** lm. **bce** *zwierzę domowe rogate mniejszego gatunku* (np. owca, koza). Zdr. †**Drobię.**

Drobienie, a, blm., czynność cz. **Drobić.**

[**Drobieście, a,** blm.] *chróst, drobne drzewo, żerdzie.*

† **Drobieżny** *drobny, niewiele znaczący:* Drobieżne wydatki. Troc.

† **Drobię, ęcia,** lm. **ęta** p. **Drobiec:** Nie zarzniesz Jehowie byka a. drobięcia, w którymby była wada. Bud.

† **Drobięcy** przym. od **Drobię:** Brona drobięca. Bud. (= *brama owcza*). Nawarzawszy głów, nóg i podrób skopowych a. drobięcych. Ocz.

Drobina, y, lm. **y 1.** *drobna cząstka, odrobina, okruszyna, kruszyna, kawałeczek, źdźbło:* Ptaki zbierają drobiny rozszarpanego ciała. Mor. (= *szczątki*). Błądzić w tej życia marnej drobinie. Nar. 2. *drobny przedmiot, drobiazg, maleństwo:* Taka drobina srebrna, że to jak karpia łuszczka tylko te pieniążki. Pol. 3. ×chem. i fiz. = a) *atom.* b) p. **Cząsteczka.** Przen.: Nieba nie widać zupełnie poprzez te drobiny wody, powoli opadające w powietrzu. Dąb. Zdr. **Drobinka, Drobineczka.** <DROB>

[**Drobinateczkę**] p. **Drobineczka.**

Drobineczka, i, lm. **i** p. **Drobina:** Zada ci w drobineczce a. poleweczce, a ty mithridaticum (= antydot) zażywaj, chceszli pożyć który rok. Szaj. (= *w drobnym kawałku, w drobnej pigułce*). Daj mi drobineczkę wina. [**Drobineczkę, Drobinateczkę, Drobeczek**] przys. *trochę, troszeczkę, odrobinę, nieco:* Przyszedł drobineczkę za późno.

Drobinka, i, lm. **i** p. **Drobina.**

×**Drobinkowy** przym. od **Drobinka,** *molekularny.*

×**Drobinowy** przym. od **Drobina:** Układ D. (*=molekularny*).

† **Drobiozdzik, u,** lm. **i** p. **Drobiozg.**

† **Drobiozg, u,** lm. **i** p. **Drobiazg.** Zdr. † **Drobiozdzik.**

[**Drobiózg, u,** lm. **i**] p. **Drobiazg.**

[**Drobiszcze, a,** blm.] zb. *garnuszki gliniane do zabawy dla dzieci.*

[**Drobka, i,** blm.] *podroby z owcy a. cielęcia.*

1. [**Drobki, bek,** blp.] *rodzaj sieci.* <?>

2. [**Drobki, bek,** blp.] p. **Drabka.**

1. [**Drobne, ego,** lm. **e, Dremne**] *karlątko, kraśnię, krasoludek.*

2. Drobne, ych, blp. **1.** p. **Drobny. 2.** [D.] *dzieci, dziatwa, drobiazg.*

[**Drobneńki**] p. **Drobniuchny.**

Drobniak, a, lm. **i** *drobny pieniądz:* **Z** kieszeni garść drobniaków wyjął. Zap.

[**Drobniawa, y,** blm.] p. **Drobiazg:** Gádáłek z ludźmi, nie z panami, ba z takiéj drobniawy.

Drobnica, y, lm. **e 1.** *drobne rzeczy* (np. na kolei drobne towary). **2.** [D.] = a) *moneta drobna, radawkowa, drobne.* b) *ryby drobne.* c) *małoletni robotnicy wiejscy.* **3.** ×*minuta* (czasu). **4.** a. Drobczyzna leśn. *odpadki z drzew, odchodzące przy obróbce.*

Drobnić, i, ił p. **Drobić:** Posiadali większe lub mniejsze własności, mogli je pomiędzy dzieci dzielić i D. Mał.

Drobnieć, eje, ał *drobnym ś. stawać, maleć, zmniejszać ś., karłowacieć:* Książęta kijowscy dla niezgód D. poczęli. Nar. (= *słabnąć*). <DROB>

Drobnienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Drobnić. 2.** czynność cz. **Drobnieć.**

Drobniuchno przys. od **Drobniuchny.**

Drobniuchny, ×**Drobniuczki, Drobniuśki, Drobniutki, Drobniusieńki, Drobniuteńki, Drobniusieńczki, Drobniuteńieczki, Drobniusieneczki, Drobniuteneczki,** [**Drobnuchny, Drobneńki**] *bardzo drobny a. zupełnie drobny:* Deszcz D. Ręka drobniuchna (*=maluchna*). <DROB>

×**Drobniuczki** p. **Drobniuchny.**

×**Drobniuczko** przys. od **Drobniuczki.**

Drobniusieneczki p. **Drobniuchny.**

Drobniusieneczko przys. od **Drobniusieneczki.**

Drobniusienieczki p. **Drobniuchny.**

Drobniusienieczko przys. od **Drobniusienieczki.**

Drobniusieńki p. **Drobniuchny.**

Drobniusieńko przys. od **Drobniusieńki.**

Drobniuśki p. **Drobniuchny.**

Drobniuśko przys. od **Drobniuśki.**

Drobniuteneczki p. **Drobniuchny.**

Drobniuteneczko przys. od **Drobniuteneczki.**

Drobniutenieczki p. **Drobniuchny.**

Drobniutenieczko przys. od **Drobniutenieczki.**

Drobniuteńki p. **Drobniuchny.**

Drobniuteńko przys. od **Drobniuteńki.**

Drobniutki 1. p. **Drobniuchny. 2.** zool.: Uklej D. p. **Uklej.**

Drobniutko przys. od **Drobniutki.**

Drobno przys. od **Drobny:** D. posiekać mięso. D. pisać. [Iść D.] = *drobnemi krokami.*

Drobnociałkowy *z ciałek drobnych złożony a. zawierający je;* lek.: Krew drobnociałkowa (microcythaemia) *w której przeważa wielka ilość skurczonych krążków czerwonych.* <DROB + CIAŁ>

Drobnofolwarczny *mały folwark posiadający:* Właściciele drobnofolwarczni. Paw. <DROB+Folwark>

Drobnogłów, owa, lm. **owy** lek. (microcephalus) *człowiek o nieprawidłowo małej głowie.* <DROB+GŁOW>

Drobnohandlarski *drobnych handlarzy dotyczący; z drobnych handlarzy złożony:* Ludność drobnohandlarska. <DROB+Handel>

Drobnokostkowy *z drobnych kostek ułożony:* Mozaika drobnokostkowa. <DROB+KOST>

Drobnolistny, Drobnolisciowy *drobne liście mający:* Zielony szmaragd drobnolistnych paproci. Asn. Baldaszek jest otoczony drobnolistną okrywką. Rost. <DROB+LIST>

Drobnoliściowy p. **Drobnolistny;** bot.: **Dąbrówka** drobnoliściowa.

Drobnołuski *mający drobną łuskę;* **zool.:** Uklej D. p. **Uklej.** <DROB+ŁUSK>

×**Drobnomiar, u,** lm. **y** p. **Mikrometr.** <DROB +MIAR>

Drobnomiejski *małemu miastu właściwy, małomiasteczkowy:* Gawiedź drobnomiejska. <DROB +MIAST>

×**Drobnomierz, a,** lm. **e** p. **Mikrometr.**

Drobnomieszczański *niższemu mieszczaństwu właściwy.*

Drobnopęcherzykowy lek.: Rzężenie drobnopęcherzykowe = *w płucach słyszalne przy osłuchiwaniu.* <DROB+Pęcherz>

Drobnoprzemysłowy *drobnego przemysłu dotyczący; zajmujący ś. drobnym przemysłem:* Społeczność drobnoprzemysłowa. <DROB+Prze+MY(SŁ)>

Drobnorolny *mający mało roli:* Ludność drobnorolna. <DROB+R(OL)>

Drobnorzemieślniczy *drobnych rzemieślników dotyczący; z drobnych rzemieślników złożony:* Ludność drobnorzemieślnicza. <DROB+Rzemiosło>

Drobnostka, i, lm. **i** *drobiazg, małostka, błahostka, bagatela, fraszka, głupstwo.* <DROB>

Drobnostkowicz, a, lm. **e** *ten, co przywiązuje wielką wagę do drobnostek, pedant, nudziarz.*

Drobnostkowie p. **Drobnostkowo:** Pędził żywot błogi, gospodarując D., pracowicie. Krasz.

Drobnostkowo, Drobnostkowie przys. od **Drobnostkowy:** Te listy D. malują sposoby podróżowania. Rol. (*=z najmniejszemi szczegółami*).

Drobnostkowość, i, blm. rz. od **Drobnostkowy.**

Drobnostkowy *drobiazgowy, przesadnie ścisły, pedantyczny, skrupulatny:* To człowiek zbyt D.

Drobnostóp, opu, lm. **opy, Niskierek** bot. (micropus) *roś.* <DROB+STOP>

† **Drobnosypki,** † **Drobnosypy** *z drobnych ziaren złożony, drobny, miałki.* <DROB+SYP>.

† **Drobnosypy** p. **Drobnosypki:** Piaski drobnosype. Biel.

Drobnoszlachecki *do drobnej szlachty należący, jej właściwy:* Drobnoszlacheckich osad początek odnosi opinja do późnych czasów. Szaj. <DROB +Szlachcic>

Drobnoszybny *mający drobne szyby.* Prus. <DROB+Szyba>

Drobność, i 1. blm. rz. od **Drobny:** D. druku. Teraz was tylko pięciu zostało, a w tej drobności swary między wami o przodkowaniu powstają. Skar. (= *nieliczności*). **2.** ×lm. **i** *drobiazg, drobnostka, mała rzecz:* Ściślej w drobnościach nawet roztrząsa. Śniad. <DROB>

! **Drobnoświat, u,** blm. fil. p. **Mikrokosm.** <DROB+ŚWIT>

! **Drobnoświatowy** przym. od **Drobnoświat.**

Drobnota, y, blm. **1.** *małe wymiary, drobność:* Te formy, tające ś. swą drobnotą, jutro będą pochwycone przez sztukę. Krasz. **2.** *przedmioty drobne, drobiazg:* Wśród tej drobnoty jedna tylko czereśnia wyżej ś. wznosiła. Krasz. <DROB>

Drobnotworowy przym. od **Drobnotwór.** <DROB+TWOR>

Drobnotwór, oru, lm. **ory, Drobnoustrój** *żyjątko najniższego rzędu, pod mikroskopem widziane,* mikroorganizm.

Drobnoustrojowy przym. od **Drobnoustrój:** Żyjątka drobnoustrojowe. <DROB+U+STROJ>

Drobnoustrój, oju, lm. **oje** p. **Drobnotwór.** Przen.: Z powodzi drobnoustrojów nowelistycznych znowu dostały ś. nam dwa zbiory (=*drobnych utworów).*

×**Drobnowid, u,** lm. **y** p. **Mikroskop.** <DROB+WID>

×**Drobnowidło, a,** lm. **a** p. **Mikroskop.**

×**Drobnowidowy** przym. od **Drobnowid.**

Drobnowidz, a, lm. **e** p. **Mikroskop.**

×**Drobnowidzenie, a,** blm. lek. p. **Drobnowidztwo.**

Drobnowidzowy przym. od **Drobnowidz:** Badania drobnowidzowe. Przen.: Drobnowidzowe badania nad mikrobami gorączki erotycznej (=*drogą subtelnej analizy dokonywane).*

×**Drobnowidztwo, a,** blm., ×**Drobnowidzenie** lek. (micropsia) *stan wzroku, przy którym przedmioty wydają ś. mniejszemi, niż są rzeczywiście.*

Drobnowierszykowy *mający formę małego wierszyka:* Formułki drobnowierszykowe. Kozł. <DROB+Wierszyk>

Drobnoziarnistość, i, blm. rz. od **Drobnoziarnisty.** <DROB+ZIARN>

Drobnoziarnisty *z drobnych ziarnek złożony; mający budowę ziarnistą o drobnych ziarnach:* Glina drobnoziarnista. Żelazo drobnoziarniste.

[**Drobnuchno**] przys. od **Drobnuchny.**

[**Drobnuchny**] p. **Drobniuchny.**

Drobny, [**Dremny**] **1.** *małej objętości, mały, niewielki, maleńki:* Drobne kawałki, części. Drobne drzewka, rybki. Drobne ziarno. D., jak ziarnko maku. Prz. Drobne dziatki. Drobna dziatwa. Drobne rysy (= *delikatne, nie grube*). Drobne kształty. Drobna twarz, ręka, noga. Oczko drobne jak paciórka. Mick. D. człowiek (=*nizki a szczupły*). Drobna to praca. Podług drobnej możności mojej. Troc. Każdy, acz najdrobniejszą mający roztropność, uznać to musi. **2.** *z małych cząstek złożony, miałki:* D. jak mak. Prz. D. piasek, deszcz, druk. Drobne pismo. **3.** *niewiele znaczący, mało ważny, podrzędny, pośledni, niższy:* Drobne wydatki. Najdrobniejsze szczegóły. Drobna szlachta (= *zagonowa, chodaczkowa, zaściankowa, okoliczna*). Drobne pieniądze a. drobna moneta a. **Drobne, ych,** blp. rz. = *moneta zdawkowa, bilon:* Wdowa włożyła dwa drobne pieniądze. Wuj. Nie masz czasem drobnych? Drobnemi ci zapłacę. Ujrzał Jezus wdowę ubożuchną, składającą do skarbu dwa drobne. Bud. † D. lud (= *pospólstwo, gmin*). † Starać ś. trzeba, aby drobnego stanu ludzie bezpieczni byli od krzywd. Baz. † Namieszało ś. drobniejszych osób między pany. Baz. Zarzut błędny i D. (=*bagatelny, błahy*). Ludzie znaczni mają swe drobne zabawy. Lubom. Drobna rzecz (=*drobiazg, drobnostka*). **4.** [D. taniec] = *mazur kołowy.* [**Drobny, ego,** blm.] rz. **1.** *taniec góralski.* Goł. **2.** *obertas.* <DROB>

[**Drobolenie, a,** blm.] czynność cz. **Drobolić.**

[**Drobolić, i, ił**] p. **Drobotać.**

[**Drobotać, ce, tał, Drebotać, Drobolić**] **1.** *dreptać, prędko a drobno chodzić.* **2.** *prędko, pieszczotliwie mówić.* <DROB>

[**Drobotanie, a,** blm.] czynność cz. **Drobotać.**

† **Droby, ów,** blp. i [**Droby**] p. **Drób.**

† **Drocz, y,** lm. **e** p. **Dreszcz.**

Droczenie, a, blm., czynność cz. **Droczyć.** <DR(OK)>

Droczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Droczyć ś.:** Marynia wpada w umizg niesmaczny, w mizdrzące ś. D. Tarn.

Droczyć, y, ył 1. *drażnić, rozdrażniać:* Odrzekła, drocząc wiewiórkę. Byk. **2.** ×*męczyć, dręczyć, nękać, trapić, gnębić:* Niezawsze taki sen droczył mię. Słow. **D. ś.** *drażnić ś., przekomarzać ś.:* Dlaczegoż ty ś. z pasjonatem droczysz? Słow. Jakieś blade postacie śmieją ś. ze mnie i droczą. Asn. <DR(OK)>

† **Drodzy** i [**Drodzy**] p. **Drogi:** W drodzem odzieniu. Kaz. Gnieź.

[**Drofa, y,** lm. **y**] p. **Drop.**

Droga, i, lm. **i,** [**Dróga**] **1.** *pas lądu a. wody, przeznaczony do odbywania po nim podróży:* D. lądowa, wodna, strategiczna. D. bita (=*gościniec, szosa*). D. publiczna (=*trakt*). D. boczna, krakowska. D. † dobrowolna a. † jawna, † królewska, † pospolita, † wielka, † wolna=*publiczna, otwarta:* Gwałt na dobrowolnej drodze. Herb. Gościniec a. D. królewska. Sz. Drogi zwierząt leśnych. Dyg. Drogi rozstajne a. krzyżowe (=*kilka dróg, zbiegających ś. razem, rozdroże*). D. równa, gładka, dobra, zła. Sanna D. D. żelazna (=*kolej*). Mieszkać przez drogę. Wszystkie drogi prowadzą do Rzymu. Prz. D. jak po stole. Prz. (=*równa, gładka*). D. w ogrodzie, w lesie (=*aleja, ulica*). Czarna D. tatarska, in. czarny szlak. Niema złej drogi do mojej niebogi. Prz. Mam ś. jak groch przy drodze. Prz. (=*każdy mnie szarpnie, skubnie*). Torować sobie drogę mieczem (=*przejście*). Mieczem sobie ściele drogę. Bardz. Przen.: Przez świętych do Boga, a przez sług do pana D. każdemu, jak mówią, usłana. Jabł. (=*przystęp*). Nie Panu Chrystusowi, ale jego przeciwnikowi D. ś. ściele. Herb. (= *tryumf ś. ułatwia*). D. życia. D. cierniem usłana. D. krzyżowa=*życie pełne cierpień:* Mogą cierpliwie w życiu iść krzyżową drogą. Siem. Świat sidła na drodze zastanowił, po której chadzałem i chodzę. Kulig. Pani nie jesteś chorą, ale na drodze do choroby. Krasz. **2.** *przestrzeń przebywana, powzięty kierunek podróży:* Zboczyć z drogi. Ustąpić komu z drogi. Z drogi! Zajść, zagrodzić komu drogę. Będzie mi po drodze. Z drogi mi. Wstąpił do piekła, po drodze mu było. Prz. Wstąpię po drodze i do... (= *mimochodem*). To miasto jest mi nie po drodze. Mieszka o dwie mile z drogi. Prosta D. najkrótsza. Uczepiła ś. baba Żyda, że jej ksiądz drogę przejechał. Prz. Boją ś., gdy im zając drogę przebieży. Kras. Nieszczęście jakie to zrządziło, co i takiego drogę przestąpiło? Tw. Przen.: Stać komu na drodze a. wejść, wleźć komu w drogę=*przeszkadzać, stać na przeszkodzie.* Swoją drogą = *mimo to, bez względu na to.* To swoją drogą=*to inna*

rzecz, to co innego. Niezawsze kwiaty znajdziesz na twej drodze. Każdy ś. swej drogi dzierż. Prz. Przestronność morza i nieświadomość języka do handlów drogę zagrodziła. Pilch. Kto ma wiarę w Boga, to mu zawsze prosta D. Prz. Jesteś na dobrej, złej drodze (=*żyjesz moralnie, niemoralnie*). Kto nie myśli o Bodze, jest na straconej drodze. Prz. Tak o nich kościół trzyma, że są na zbawiennej drodze. Falib. Interesa moje są na dobrej drodze (=*dobrze ś. kierują, są w dobrym stanie*). † Z drogi = *od rzeczy:* Szydził z wierzących, mówiąc bardzo z drogi. Żebr. Te ich słowa zdały ś. być Skanderbegowi nie z drogi. Baz. **3.** *kierunek należyty, przejście:* Pokazać komu drogę. Pytać ś. o drogę. Na końcu języka D. Prz. Szukającemu tysiąc dróg, uciekającemu jedna. Pot. Drogi do swego krzesła znaleźć nie mogła. Zach. Kpisz, czy o drogę pytasz? Prz. Psu drogi nie pokaże= a) *jest nieuczynny;* b) *nie potrzebuje niczyjej łaski.* Przen.: Nie tędy D. (= *tak nic nie wskórasz*). A to tędy D. (= *o to chodzi*). Przyszło do niego szczęście, nie wiedząc drogi. Czachr. (=*przypadkiem*). **4.** *przestrzeń do przebycia, odległość:* Mieć kawał drogi przed sobą. Ujechali już spory kawał drogi. Dzień drogi. Ustać w pół drogi. Wielkiemi i pilnemi drogami idzie. Sienk. (= *bardzo pośpiesznie*). Cesarz idzie do Moskwy—daleka to D. Mick. Kiedy chęci dobre, to i D. krótka. Prz. Dla bliższej drogi z gościńca nie schodź. Prz. Przen.: Daleka D. do Pana Boga. Prz. **5.** przen. *sposób postępowania, zachowania ś.:* D. cnoty. Iść, postępować prostą drogą, drogą honoru. Iść swoją drogą, raz obraną drogą. D. administracyjna, sądowa (=*przejście sprawy od niższych władz do wyższych aż do jej rozstrzygnięcia*). D. pracy. Drogą łaski, poświęcenia, wymiany. Śrzednia D. najpewniejsza. Prz. Prosta D. najlepsza. Prz. Czemuś nie chciał chodzić drogą sprawiedliwości? Kulig. Tą drogą niedaleko zajdzie. Drogą a. w drodze licytacji sprzedać. Młody człowiek drogi swej, gdy ś. starzeje, nie odstąpi. Białob. D. Pańska jest pokora, snażność. Białob. Zła D. nie prowadzi do celu. **6.** przen. *środek do osiągnięcia czego, sposób dojścia do czego:* Torować sobie drogę do władzy, do tronu. D. dostojeństw, sławy a. do dostojeństw, do sławy. Masz drogę do zaszczytów (=*pole otwarte*). Ludzie do sławy dwie jeno drogi mają: szablę a pióro. Star. Wskazać komu drogę do czego. Jakby łzy swe uskromić, nie znajduje drogi. Groch. Czytanie do nauki D. Kn. D. do nieba, do zbawienia, do piekła, do złego. Kto ś. wielu dróg chwyta do jakowego zamiaru, najbardziej błądzi. Kras. Począł szukać tych dróg, żeby mu ś. bić nie przyszło. Górn. Jedna D. do życia, a tysiąc do śmierci. Wol. Tysiąc jest dróg do błędu. Dm. Dzieci, którym fortuna do wielkich urzędów drogę ściele. Kłok. (=*sposobność ułatwia*). **7.** *podróż, wędrówka, wojaż:* Być w drodze. Gotować ś. w drogę, do drogi. Wybierać ś. w drogę. Odbywać drogę pieszo, konno, w powozie. Puścić ś. w drogę. Zatrzymał ś., zachorował w drodze. Szczęśliwej drogi a. ×szczęśliwa D. (życzenie). Krzyżyk na drogę! (ir.). Komu w drogę, temu czas. Prz. Bez Boga niemiła D. Prz. Za jedną drogą (=*zarazem, aby nie chodzić dwa razy*). ×D. święta a. † D. ślubna=*pielgrzymka do miejsca świętego:* Święte drogi. Świt. Ślubne drogi na cudowne miejsca już teraz rzadkie. Groch. Ślubował odprawić częstochowską drogę. Paszk. Przen.: Przygotować ś. na drogę wieczności (=*na śmierć*). **8.** *opis podróży:* Zbylitowskiego D. do Szwecji. **9.** *prawo przejścia:* D. przez cudzy grunt. Kn. **10.** [D.] = a) *głąb rzeki, przepływ, farwaser.* b) *rodzaj wzoru na pisankach.* **11.** anat.: ×Drogi oddechowe, ×o d e t c h y (viae aëreae) = a) (w znaczeniu obszerniejszym) *przestrzeń od nozdrzy do drobnych oskrzeli.* b) (w znaczeniu ścisłym) *krtań, tchawica i oskrzele.* **12.** astr.: D. czyli o r b i t a planety=*elipsa, po której planeta krąży dokoła słońca.* D. mleczna a. † D. św. Jakóba=*jasna smuga na niebie gwiaździstym, gęste skupienie gwiazd, których oko nieuzbrojone rozróżnić nie może.* **13.** fiz. *przestrzeń przebiegana w pewnym czasie przez punkt a. ciało, pozostające w ruchu.* **14.** lek. ×Pierwsze drogi (×primae viae) *przewód pokarmowy.* **15.** woj.: D. kryta a. ukryta = *przestrzeń otaczająca przeciwskarpę, osłoniona przedpiersiem stoku.* Zdr. **Dróżka,** [**Drożeczka, Dróżeńka, Drożyca**]. Zgr. **Drożysko,** [**Drożyszcze**]. <DROG>

Drogi, † Drodzy, [**Drodzy**], st. w. [**Drogszy**] **1.** *mający wysoką cenę w stosunku do zwykłej ceny, nietani; mający wysoką cenę w porównaniu z innemi towarami, kosztowny, cenny, drogocenny, wartościowy:* Zboże teraz jest drogie. Cukier obecnie jest droższy, niż poprzednio. D. wół za grosz, kiedy grosza niema. Prz. W Paryżu życie jest drogie. Drogie perły, kamienie. Drogie upominki. Skar. Droga suknia, tkanina. Drogie futro. Nie wszystko D. kruszec, co ś. mignie. Nar. (= *nie wszystko złoto, co ś. świeci*). Jak D.? = *ile kosztujący?:* Jak D. łokieć tego sukna? L. **2.** *znaczny:* Kupować co za drogie pieniądze. **3.** *za wysoką cenę sprzedający a. pracujący:* D. kupiec, rzemieślnik. Nie bądź z tym D., co cię nic nie kosztuje. Górn. **4.** *drożyzną ś. odznaczający, wielu wydatków wymagający:* D. rok. Drogie czasy. **5.** *cenny, ważny, szacowny:* D. czas. Drogie nam godziny upływają. Zdrowie liczy ś. między najdroższe dobra. Zdrowie jest drogie. Czyli to droższe są rzeczy wasze, niż wy sami? Górn. **6.** *miły, kochany, ukochany, luby, jedyny:* Droga sercu osoba. Droga pamiątka, Mój D.! D. przyjacielu! To moim najdroższym życzeniem. Niech już zaśnie dziecię drogie. Groch. **7.** ×Drogim być w czym=*drożyć ś., stawiać trudności:* Przeprosi Tryzna Ossolińskiego, byle też i on nie był już więcej w tym tak drogim. Boh. **8.** [D.] *czerwony, ponsowy.* <DROG>

Drogieńki, [**Droguśki**] (piesz.) *bardzo drogi, najdroższy, najmilszy, najukochańszy:* Ty mój mileńki, D., złoty. Orzesz.

† Drogierje, I, blp. *materjały apteczne:* Materje zamorskie, do apteki należące, które drogierjami zową. Star. Ale też i z maści i kompozycji różnych i drogierji wszelakich i odoramentów po trzydziestu naczynia stoi. Star. <Fr. droguerie>

×Drogiet, u, lm. y, **×Drogieta,** **×Drojet** *tkanina, złożona z wełny i jedwabiu.* <Fr. droguet>

×Drogieta, y, lm. y p. **Drogiet.**

Drogista, y, lm. **ści** *handlujący materjałami aptecznemi.* <Fr. droguiste>

Drogman, a, lm. **owie** p. **Dragoman:** D. poselstwa. Słow. Przen. (o Czatyrdahu): Między światem i niebem, jak D. stworzenia, słuchasz tylko, co mówi Bóg do przyrodzenia. Mick. <Z Arab. tardżaman, tardżuman, turdżuman,

przez Włos. drogmano, dragomano, turcimanno>

Drogo przys. od **Drogi**: D. zapłacić za co. To D. kosztuje. D. co kupić (= *przepłacić co*). ×Wziąć pieniądze D. (= *przyjąć w wysokiej cenie*). Jak D.? (=*po czemu?*). Przen.: D. sprzedać życie (= *zostać zabitym po długim oporze*). † D. to = *trudno to*. Kochan. <DROG>

Drogocenność, i, blm. rz. od **Drogocenny**. <DROG+CEN>

Drogocenny *mający bardzo wysoką cenę, drogi, cenny, kosztowny, wartościowy, szacowny.*

×**Drogociąg, u,** lm. **i** inż. *most długi przez dolinę zbudowany.* <DROG+CIĘG>

† **Drogokupny** *za drogie pieniądze kupowany, wiele kosztujący, drogi, kosztowny:* Drogokupne sobole. Mor. <DROG+Kup>

Drogoman, a, lm. **owie** p. **Dragoman.**

† **Drogomylny** *mylący drogę, sprowadzający z drogi:* Serca ogniste, myśli zapalone unoszą drogomylną ścieżką lata płone. Gosł. <DROG+MYŁ>

×**Drogopisarz, a,** lm. **e** *ten, co opisuje podróże.* <DROG+PIS>

×**Drogopłatność, i,** blm. rz. od **Drogopłatny**: D. francuskiego guwernera. L. <DROG+PŁAT>

×**Drogopłatny** *drogo opłacony, drogi, kosztowny.*

Drogoskaz, u, lm. **y, Drogowskaz** *słup przydrożny z ramionami, wskazującemi kierunek drogi,* in. ×w e g w e j z e r: Rozkrzyżował ramiona nakształt drogoskazu. Mick. <DROG + Z + KAZ>

×**Drogoskaźca, y,** lm. **y,** ×**Drogowódca** *ten, co drogę wskazuje, przewodnik.*

† **Drogosłany** *drogiemi tkaninami wysłany:* Drogosłane mary. Km. <DROG+SŁ>

† **Drogostny** *bardzo drogi.* <DROG>

Drogość, i 1. blm. rz. od **Drogi**. **2.** † i [D.], lm. **i** *drogie ceny, drożyzna:* Łupiestwa, drogości nastały. Biel. M. Na nawrócenie Pawła śnieg i deszcz, to drogości pewny wieszcz. Prz. <DROG>

† **Drogotkany** *kosztownie wytkany:* Chodził w szatach drogotkanych. Zbyl. <DROG + TK>

Drogowe, ego, blm. **1.** *opłata na utrzymanie drogi.* **2.** kol. *płaca pobierana przez służbę kolejową w miarę przebytej odległości.* <DROG>

×**Drogowódca, y,** lm. **y** p. **Drogoskaźca.** <DROG+WIOD>

Drogowskaz, u, lm. **y** p. **Drogoskaz.** Przen.: Literatura traci własność dobrego drogowskazu. <DROG+Wz+KAZ>

Drogowy, Drożny przym. od **Droga**: Słup D. (=*drogowskaz*). Dozorca D. <DROG>

[**Drogszy**] p. **Drogi.**

[**Droguśki**] p. **Drogieńki.**

×**Drojet, u,** lm. **y** p. **Drogiet.**

×**Drojetowy** przym. od **Drojet**: Trzewiki drojetowe. T. K.

† **Drojki** p. **Drujki.**

[**Drok, u,** lm. **i**] p. **Janowiec.** <Zap. z Ukr. dryk, drok, to zaś podobno ze Śr. Gr. drákanos>

Dromader, a, lm. **y,** ×**Dromedar,** † **Dromedarz** zool. (camelus dromedarius) *wielbłąd jednogarbny.* <Śr. Łć. dromas, dromedarius, dromeda(s), z Gr. dromás, 2 pp. dromádos = biegus, biegun>

×**Dromedar, a,** lm. **y** zool. p. **Dromader.**

† **Dromedarz, a,** lm. **e** p. **Dromader.**

×**Dromla, i,** lm. **e** p. **Drumla.**

Dront, a, lm. **y, Dronta** zool. (didus) *rodzaj zaginionego ptaka.* <Fr. Nm. Hl. dronte>

Dronta, y, lm. **y** zool. p. **Dront.**

Drop, pia, lm. **pie 1. a.** ×**Drób,** [**Drofa**], † **Dropia** zool. (otis) *ptak podkasały.* Gatunki: a) D. k a m i o n e k a. D. m n i e j s z y a. S t r e p e t, myśl. K a r z e ł (otis tetrax); b) D. w ą s a c z (otis tarda). **2.** *koń dropiaty.* Pol. **3.** ×*głupiec, dureń.* <Nm. Trappe, Śr. Nm. drappe>

Dropi przym. od **Drop**: Rodzaj D.

† **Dropia, i,** lm. **e** p. **Drop.**

[**Dropiak, a,** lm. **i**] *koń dropiaty.*

Dropiasty p. **Dropiaty**: Płaci za dropiastego konia 200 złotych. Łoz.

Dropiaty, Dropiasty *upstrzony ciemno-siwo-czerwono* (jak drop), *centkowany:* Maść dropiata. Koń D. (=*dropiak, drop*). **Dropiaty, ego,** lm. **e** rz. = *koń dropiaty:* D. usłyszał tętent, a przywykły widać do zakonnej pokory, zszedł z drogi. Chodź.

† **Dropirzyt, u,** lm. **y** p. **Drapirzyt.**

[**Drosiczka, i,** lm. **i**] p. **Rosiczka.** <?>

Drosiezłot, u, lm. **y, Gwiazdka** bot. (diplostephium) *roś.* <?>

Drost, a, lm. **y** zool. p. **Drozd.**

† **Droszcz, y,** lm. **e** i [**Droszcz**] p. **Dreszcz.**

Drozd, a, lm. **y, Drost,** [**Drozdz, Drozdzan**] zool. **1.** (turdus) *ptak wróblowaty zębodzioby z rodziny drozdów.* Gatunki: D. (t. musicus); D. o b r o ż n y (t. torquatus); D. s k a l n y a. K a m i e n n i c z e k (petrocyncla saxatilis). **2.** w lm. (turdidae) *rodzina ptaków wróblowatych zębodziobych.* **3.** † D. morski = *rodzaj ryby.* <Zap. z Nm. Drossel, Śrnm. drostel>

Drozdowy przym. od **Drozd.**

[**Drozdz, a,** lm. **e**] p. **Drozd.**

[**Drozdzan, a,** lm. **y**] p. **Drozd.**

[**Drozka, i,** lm. **i**] *narzędzie do łapania szczupaków.* <?>

Drozometr, u, lm. **y, Drozoskop** *przyrząd do oceniania ilości rosy.* <Now. z Gr. drósos = rosa + -métron = -mierz>

Drozoskop, u, lm. **y** p. **Drozometr.** <Now. z Gr. drósos = rosa + skopéō = patrzę>

Droździk, a, lm. **i** zool. (turdus iliacus), [**Marczak**] *ptak wróblowaty zębodzioby z rodziny drozdów.* <p. Drozd>

† **Drożdża, y,** blm. ż. p. **Drożdże.**

Drożdżak, a 1. † lm. **cy** *młodzieniec, włóczący za karę swego bezżeństwa kobiałkę z drożdżami po ulicach.* Mrow. **2.** w lm. **i** bot. (saccharomycetes) *jeden z rzędów grzybów.* <DROŻDŻ>

Drożdżanka, i, lm. **i** gorz. p. **Hołowiczanka.**

×**Drożdżany** p. **Drożdżowy.**

Drożdżarka, i, lm. **i** *naczynie drewniane do przechowywania drożdży.*

Drożdżarnia, i, lm. **e** p. **Drożdżownia.**

Drożdżarski przym. od **Drożdżarz**: Sztuka drożdżarska. Majster D. (=*drożdżarz*).

Drożdżarstwo, a, blm., **Drożdżownictwo** *przemysł wyrabiania drożdży.*

Drożdżarz, a, lm. **e** *ten, co hoduje i sprzedaje drożdże.*

Drożdże, y a. ✕**ów**, blp., † **Drożdża** l. gorz. i piw. *rodzaj grzybków, wywołujących fermentację:* Czyste D. (*=jednej rasy, wyhodowane z pojedyńczej komórki*). Dzikie D. (*=rozwijające ś. z zarodników, unoszących ś. w powietrzu*). D. górne a. wierzchnie (*= wydzielające ś. przy fermentacji wierzchnim otworem beczki*). D. dolne (*=opadające przy fermentacji na dno kadzi*). D. nasienne a. zarodowe (*=dodawane do brzeczki w celu wywołania fermentacji*, in. m a t k a). Upiec ciasto na drożdżach. Rośnie, jak na drożdżach. **2.** (w napojach, szczeg. wyskokowych) *męty, ustoiny, gąszcz, osad, zgręzy, fusy:* Czym jest wino w naczyniu, tym klasy w narodzie: z wierzchu szum, w środku czystość, a D. na spodzie. Moraw. Gardło zalepił drożdżami a. drożdżami śmierdzi. Prz. (*= upił ś.*). Każdy likwor ma swoje D. na dnie. Prz. <DROŻDŻ>

† **Drożdżeć, eje, ał** *gęstnieć.*

✕**Drożdżenie, a,** lm. a *fermentacja.*

Drożdżeń, a, lm. e p. **Ferment.**

Drożdżownia, i, lm. e, **Drożdżarnia** gorz. i piw. *izba do fermentacji i hodowli drożdży, izba fermentacyjna,* in. f e r m e n t a c j a, k a d k a r n i a, k i s a r n i a.

Drożdżownictwo, a, blm. p. **Drożdżarstwo.**

Drożdżownik, a, lm. i bot. (cryptococcus fermentum) *grzyb z rodzaju komórczaka.*

Drożdżowy, ✕**Drożdżany** l. przym. od **Drożdże:** Komórka drożdżowa. Grzybek D. (*=drożdżyna, kiśniątko*). ✕Kombinacja drożdżowa (*=ferment*). Kadka drożdżowa (*= holowiczanka, drożdżanka*). **2.** *na drożdżach zrobiony;* cukier.: Ciasto drożdżowe=*złożone z mąki, mleka, cukru, masła, jajek i drożdży,* in. d r o ż d ż ó w k a. <DROŻDŻ>

Drożdżówka, i, lm. i cukier. *ciasto drożdżowe.*

Drożdżyna, y, lm. y bot. (microzyma) *grzybek drożdżowy,* k i ś n i ą t k o.

✕**Drożdżysty** *pełen drożdży.*

[**Drożeczka, i,** lm. **i**] p. **Droga:** Kiećbych ja wiedziała drożeczkę do niego...

Drożeć, eje, ał *droższym ś. stawać, iść w górę, podnosić ś. w cenie.* <DROG>

Drożenie, a, blm. **l.** czynność cz. **Drożeć. 2.** ✕czynność cz. **l. Drożyć.**

✕**Drożenie, a,** blm., czynność cz. **2. Drożyć.**

Drożenie się, a ś., blm., czynność cz. **Drożyć ś.**

Drożka, i, lm. i prow. p. **Dróżka:** Telimena siedziała śród drożki. Mick.

✕**Drożka, i,** lm. i p. **Dorożka.**

✕**Drożkarz, a,** lm. e p. **Dorożkarz.**

[**Drożki, ów,** blp.] p. **Drążek.**

[**Drożnica, y,** lm. e, **Drożniczka**] *kupcowa, zbyt drogo ceniąca towar.* Por. **Drożnik.**

[**Drożniczka, i,** lm. **i**] p. **Drożnica.**

Drożniczy przym. od **Drożnik:** Budynki drożnicze. <DROG>

† **Drożnie,** † **Drożno** przys. od **Drożny:** Weneci postępują D. i dyplomata wydają ostrożnie. Klon. (*=stosownie, właściwie*). Tyś przedtym mówiła drożniej niż teraz, acześ dosyć długo drwiła. Gosł. (*=stosowniej do rzeczy*). Starać ś. o co D. a cnotliwie. Górs. J. (*=godziwie*). <DROG>

1. Drożnik, a, lm. **cy l.** p. **Dróżnik. 2.** ✕*robotnik, naprawiający drogę.* **3.** ✕lm. i *opis drogi, przewodnik dla podróżnych, mapa dróg:* Przy jego rękopismach jest załączony czworoboczny drożników krajobraz. Lel. <DROG>

2. Drożnik, a, lm. **cy l.** ✕*ten, co ś. droży ze swoją osobą.* 2. [D.] *kupiec, zbyt drogo ceniący towar.* <DROG>

✕**Drożnik, a,** lm. **cy** *ten, co wydrąża.* <DRĄG>

† **Drożno** p. **Drożnie:** Bogom niedrożno starych siestrzyc wyrok łomić. Żebr. <DROG>

Drożność, i, blm. anat. (permeabilitas) *zdolność przewodów ciała do przepuszczania swobodnego swej zawartości,* p r z e p u s z c z a l n o ś ć.

Drożny l. p. **Drogowy:** Podatek D., t. j. za uwolnienie od posyłek. Rol. **2.** *do drogi* (*=podróży*) *służący, podróżny:* Wóz D. **3.** *dobry do drogi:* Konie takie bywają wytrwałe, drożne. Pol. **4.** † *mający drogi, łatwy do przebycia:* Na puszczy a niedrożnym miejscu. Leop. Droga niedrożna wiedzie ku śmierci. Leop. (*= błędna, prowadząca na manowce*). **5.** † a. † **Drożny** *stosowny, właściwy, słuszny, odpowiedni, należyty, godziwy:* Zdało im ś., że nad to nic drożniejszego znaleźć nie mogli. Biel. M. **6.** † *zdrożny, występny, grzeszny.* **7.** anat. (permeabilis) *swobodnie przepuszczający przez siebie.* **Drożny, ego** lm. i rz. **l.** † a. † **Drażny** *sługa, wypełniający obowiązki w czasie podróży.* **2.** ✕*dozorca drogowy.* <DROG>

[**Drożyca, y,** lm. **e**] p. **Droga:** Tam, gdzie ś. D. rozdziela.

✕**Drożyciel, a,** lm. **e** p. **Drążyciel.**

l. ✕**Drożyć, y, ył l.** *droższym czynić, podnosić wartość czegoś:* Potrzeba rzeczy droży. Prz. **2.** *cenić, szacować, wielką wartość czemuś przyznawać:* Godzienli jest, że go tak bardzo drożysz? Chr. **D. ś.** *przyznawać sobie wysoką wartość, przeceniać ś.:* Kryształ brylantowany wielu oczy zwodził, gdy ś. więc nad rubiny i szmaragdy drożył... Kras. Przen. *wzdragać ś., ociągać ś.* (z daniem czego), *trudnym ś. okazywać:* D. ś. z czym. Drożyła nam ś. jejmość, teraz my nietani. Zabł. <DROG>

2. ✕**Drożyć, y, ył** p. **Drążyć.**

✕**Drożydło, a,** lm. a p. **Drążydło.**

Drożyna, y, lm. y p. **Dróżka.** Zdr. **Drożynka.**

Drożynka, i, lm. i p. **Drożyna:** Wśród najrozmaitszych drożynek kierował ś. śmiało. Krasz. Szli drożynką, wiodącą do lasu. Krasz. <DROG>

Drożysko, a, lm. **a l.** p. **Droga:** Leśne i bagniste drożyska. Błaż. **2.** *wąwóz, parów:* Szukając śladu, poprzerzynali drożyska i łąki. Fred. A. **3.** *miejsce dawnej drogi; stara droga.*

✕**Drożyskiem** przys.=*szeregiem, w jednej linji.*

1. ✕**Drożysty** *mający drogi, pełen dróg.*

2. ✕**Drożysty** *wydrążony, wydłubany.*

[**Drożyszcze, a,** lm. **a**] **l.** p. **Droga. 2.** *droga leśna a. polna; zła, kręta droga, manowiec:* Drożyszczami—manowcami.

Drożyzna, y, blm. *wysoki stan cen towarów.* <DROG>

Drożyzniany przym. od **Drożyzna:** D. dodatek do pensji (*=z powodu drożyzny*).

Drób, obiu, blm. a. †**obu,** [**obu**], lm. †**oby,** [**oby**] **l.** † *mała rzecz, odrobina, drobiazg, kruszyna, maleństwo:* D. równać z sporszemi rzeczami. Żebr. Przen.: Ja zbroiłem, a te droby co uczyniły! Bud. (*= niskiego stanu ludzie*). **2.** *pospólstwo, gmin:* Krzątało ś. koło nich gawiedzi, jak mrowia, Niemców, Francuzów i swojskiego drobiu. Krasz. † D. podły. Mor. A. (*= motłoch*). **3.** a. [**Droby**] *ptastwo domowe:* Zosia, je (ziarno) wykradając z szafy ochmistrzyni dla swego dro-

biu, szkodę w gospodarstwie czyni. Mick. Znęcił ś., jak łasica do drobiu. Prz. 4. † *drobne zwierzęta:* Owiec i drobiów rozmaitego płodu. D. bydlęcy (*=niedorodne sztuki*). 5. † *małe rybki:* Rybi D. Karpięta i wszelaki D. łowić. Gost. 6. *śrut:* Pan obsypał ogary drobiem. Pol. 7. ×i [D.] a. w lm. † **Droby**, ×**Dróbka** i lm. ×**Dróbki**, [**Droba** lm., **Dróbka** lm.] *wątróbki, pępki, skrzydełka, nogi, szyjki, główki i t. p. ptastwa domowego a. wątróbki, nogi, głowy i t. p. cieląt, jagniąt i t. p., podróbki:* D. do pasztetów. Troc. Droby bydlęce. Troc. <DROB>

×**DRób, bia**, lm. p. **Drop.**

×**Dróbka, i**, a. w lm. **i** p. **Drób.**

[**Dróbka, bek**, blp.] p. **Dróbl.**

Dróc- p. **Druc-.**

[**Dróga, i**, lm. **i**] p. **Droga:** Chłop pijok wszed na krzyżowo dróge.

Drógmistrz, a, lm. **e** kol. *dozorca drogowy.* <DROG+Mistrz>

† **Drójki** p. [**Drujki**]. <?>

Drót- p. **Drut-.**

[**Dróżeńka, i**, lm. **i**] p. **Droga:** Nie wiedziała, którą dróżeńką iść miała.

Dróżka, i, lm. **i** I. a. × **Drożka, Drożyna, Dróżyna** *mała, wązka droga, ścieżka, ścieżyna.* 2. † i [D.] *podróż, wędrówka:* Modlitwy odprawił, żeby mu Bóg w dróżce błogosławił. Paszk. D. święta do Mekki. Kłok. (*=pielgrzymka*). 3. [D.] *pielgrzymka do Częstochowy:* Być w dróżce = *iść do Częstochowy.* Drózka święta. 4. *szew w pończosze a. skarpetce, idący z tyłu od góry do pięty.* 5. [D.] *rodzaj wzoru na pisankach:* W dróżki. 6. † D. Jakóbowa = *droga mleczna.* <DROG>

[**Dróżka, i**, lm. **i**] p. **Dorożka.**

Dróżniczka, i, lm. **i** *żona dróżnika.*

Dróżniczy przym. od **Dróżnik:** Budka dróżnicza.

Dróżnik, a, lm. **cy, Drożnik** *stróż drogowy, szczeg. na torze kolei żelaznej:* D. obchodowy (*=obchodnik*). <DROG>

† **Dróżny** p. **Drożny:** Obyczajem dróżniejszym ją (chinę) dawajmy. Ocz.

† **Dróżyć, y, ył** p. **Drążyć.**

Dróżyna, y, lm. **y** p. **Dróżka:** Wązką dróżyną kalwakata księżny jadąc... Karp. My tą dróżką, dróżyną, popłyniemy. Kor.

Druch, a, lm. **y** a. **owie** p. **Druh.**

[**Drucheczka, i**, lm. **i**] p. **Druchna:** Moje miłe druchecki, zbierajcie mi wstązecki.

[**Drucheneczka, i**, lm. **i**] p. **Druchna.**

[**Druchenka, i**, lm. **i**] p. **Druchna:** A druchenki sie zmówiły, po włosiku sie złozyły.

[**Druchineczka, i**, lm. **i**] p. **Druchna.**

Druchna, y, lm. **y**, [2 pp. lm. **druchin, druchnów**] I. a. **Druhna, Drużka**, [**Druchnica**] *panna asystująca przy ślubie:* Starsza D. 2. [D.] *przyjaciółka.* Zdr. [**Druchenka, Drucheneczka, Druchineczka, Drucheczka, Druchniczka, Druchneczka, Druchniczeńka, Druchynka**]. <DRUG>

[**Druchneczka, i**, lm. **i**] p. **Druchna:** A cóz tamuj za druchnecki na tém wesielu?

[**Druchica, y**, lm. **e**] p. **Druchna.**

[**Druchniczeńka, i**, lm. **i**] p. **Druchna.**

[**Druchniczka, i**, lm. **i**] p. **Druchna:** A wy druchniczki, smarujta trzewiczki.

[**Druchnować, uje, ował**] *być druchną:* Jak ja była druchną, to ja druchnowała.

[**Druchynka, i**, lm. **i**] p. **Druchna.**

Druciak, a, lm. **i, Dróciak** I. *gwóźdź fabryczny z drutu.* 2. tech. *hebel do wyrabiania drutów drewnianych.* <p. Drut>

Druciany, Dróciany I. a. **Drutowy, Drótowy**, ×**Drutowny**, ×**Drótowny** *z drutu zrobiony:* Klatka druciana. 2. ×*na drutach zrobiony:* Pończochy druciane. <p. Drut>

Druciarczyk, a, lm. **i, Dróciarczyk, Druciarzątko, Dróciarzątko** *mały druciarz (góral):* Tylko druciarczyki mówią, że zawsze są głodni. Prus.

Druciarnia, i, lm. **e, Dróciarnia, Drutarnia, Drótarnia, Drutownia, Drótownia** *zakład do wyrabiania drutu, fabryka drutu.*

Druciarski, Dróciarski przym. od **Druciarz:** Kapelusz D.

Druciarz, a, lm. **e, Dróciarz** I. a. ×**Drutownik**, ×**Drótownik** *ten, co robi drut a. wyroby z drutu; handlujący drutem i wyrobami drucianemi.* 2. a. [**Drutarz, Drótarz**] *góral wędrowny, drutujący rozbite naczynia.* <p. Drut>

Druciarzątko, a, lm. **a** m. i ni. I. p. **Druciarczyk.** 2. a. **Druciarzyna, Dróciarzyna** *biedny, nieszczęśliwy druciarz.*

Druciarzyna, y, lm. **y, Dróciarzyna** m. p. **Druciarzątko:** Ja, biedny D., poszłem w świat szeroki.

Drucik, a, lm. **i, Drócik** p. **Drut.**

×**Druczeć, y, ał** *ćwierkać, świergotać:* Dzierlatka druczała. Mor. <? Dźwn.>

Druczek, czku, lm. **czki** p. **Druk:** Wypis z metryki na druczku. Drukowano jest drobnym druczkiem. Sł. wil. <p. Druk>

×**Druczenie, a**, blm., czynność cz. **Druczeć.**

Druczkarnia, i, lm. **e** p. **Drukarnia.** <p. Druk>

Druczkarz, a, lm. **e** *ten, co drukuje tkaniny.*

Druczkować, uje, ował p. **Drukować.**

Druczkowanie, a, blm., czynność cz. **Druczkować.**

Druczysko, a, lm. **a** p. **Druk.**

[**Drudzban, a**, lm. **owie**] I. p. **Drużba.** 2. p. **Drużban.**

† **Drudzy**, [**Drudzy**] p. **Drugi:** D. przykład. Kaz. Gnieź.

I. † **Drug** p. **Drugi.** Park.

2. † **Drug, a**, lm. **owie** p. **Druh:** Dobry D. Fort. <DRUG>

[**Drugać, a, ał**] *prząść sznur z kłaków.* <Czes. drhn(o)uti=czesać (len)>

Drugan, u, lm. **y** bart. p. **Drużak.** <DRUG>

[**Druganie, a**, blm.] czynność cz. **Drugać.**

† **Drugant, a**, lm. **y** p. **Drygant.**

[**Drugałka, i**, lm. **i**] p. **Drygawka.** <DRG>

† **Drugdy** i [**Drugdy**] *czasem, niekiedy:* D. mniemamy, iż bliźniego miłujem, a my sami siebie. Skar. Wypadają D. te skry, jako z krzemienia, gdy go tkniesz żelazem. Birk. D.—D. = *czasem—czasem, jednym razem—drugim razem:* Przeto też D. wszytek sen, D. go tylko część pamiętamy. And. z Kobyl. <DRUG, może z Czes. druhdy>

† **Drugdzie** *gdzieniegdzie, gdzieindziej:* Wszędzie jachał trawami, D. też piaskami. Paszk. Kiedy do nas z waszemi projektami przyjedziecie, niegdzie w nich jeszcze przydamy, a D.

ujmiemy. Biel. M. <DRUG, może z Czes. druhde>

Drugi, † Drug, † Drudzy, [Drudzy] 1. *liczebnik porządkowy od dwa, wtóry:* D. z rzędu. Być drugim na liście. Henryk D., król francuski. Trzydziesty D. rozdział, tom D. Raz, D. i trzeci. Ja tam D. raz nie pójdę. Druga godzina. Wpół do drugiej (dom. godziny). Trzy kwadranse na drugą. Mieszkać na drugim piętrze. D. września (dom. dzień). Co D. dzień, co drugą noc. Druga potęga. Drugie tyle, [Drugo tylo] = *podwójnie, we dwójnasób; jeszcze raz tyle.* Drugie święto (= *D. dzień świąt*). Po drugie (= *powtóre*). Piw.: Druga kasza p. **Kasza. 2.** *jeden z dwuch bez względu na następstwo liczebne, jako przeciwieństwo wyrazowi „jeden“:* Jednemu szydła golą, drugiemu i brzytwy nie chcą. Prz. Jeden do Sasa, D. do lasa. Prz. Jeden płakał, a D. ś. śmiał. Jeden w drugiego rosłe chłopy. Jedna zbrodnia rodzi drugą. Stasz. Chodzić od jednego domu do drugiego. Co jednym uchem usłyszysz, to drugim wypadnie. Białob. Jeden po drugim a. za drugim. Jeden przed drugim. † Jeden—D.—D.—D. =*jeden—D.—trzeci—czwarty:* Jednemu dał Bóg rozum, drugiemu wymowę, drugiemu radę i dowcip, drugiemu umiejętność prawa. Skar. 3. *przeciwny, odwrotny:* D. brzeg rzeki. Druga strona stołu, ulicy. Na jednej stronie medalu było popiersie króla, na drugiej miasto. Drugą, podlejszą stronę sukna, zowią nice. L. 4. *inny, kto inny:* Drugich dzieląc, siebie nie zapominaj. Prz. Kto drugiemu dół kopie, sam weń wpadnie. Prz. Nie czyń drugiemu, co tobie nie miło. Prz. D. na jego miejscu zrobiłby to samo. Drugich nie trwóżmy i siebie. Mick. Pijmy jako drudzy. Wyb. † Ty jeś, który masz przyć, czyli drugiego oczekawamy. Op. Zostawił to na czasy drugie. Słow. 5. *taki sam jak:* To D. Cezar. On jest dla mnie drugim ojcem. Jego nazywa książę drugim sobą. Mick. Na przystojne opłakanie takowego przypadku drugiegoby Cycerona trzeba. Warg. Jak D.=*jak jaki:* Biskup ten żył, jako D. zakonnik. Skar. 6. *podrzędny, tylny:* Stać na drugim planie. 7. ×*niejeden, jaki taki, niektóry:* Powiadają o Wenetach, iż D. i umrze tak, a jako żywo na koniu nie siedział. Górn. Chodzi z koszykiem druga, szuka, gdzieby kupiła mąki. Biel. M. Artykuły nie wszystkie, ale drugie nam ś. podobały. Biel. M. Starzy drudzy wielomówni są. Skar. 8. [D. świat] = *tamten świat, świat pozagrobowy.* <DRUG>

Drugie przys. **1.** † *znowu:* Kosztuj to prośbą, to D. groźbami. Gosł. 2. [D.] *po drugie, powtóre:* Niepodobno miejsce, zeby tam młyn mógł stojéć; jedno, ze wody nima, a D., ze góra wielka.

[Drugiera] p. **Drugira.**

† **Druginaćcie** *dwunasty:* Drugiego naccie dnia. <DRUG+Na+DZIESIĘT>

[Drugira, Drugiera] przys. *drugi raz.* <DRUG+RZEZ>

Drugoklasista, y, lm. **ści** *uczeń drugiej klasy,* żart. *sekundziak:* Rząd dworków, długą ciągnący ś. ulicą, gdzieniegdzie tylko ożywiała swawola pierwszo- i drugoklasistów. Krasz. <DRUG+Klasa>

Drugoklasistka, i, lm. **i** forma ż. od **Drugoklasista:** Przebiega jakaś D. Prus.

×**Drugokrotnie** przys. od **Drugokrotny.** <DRUG+KROT>

×**Drugokrotny** *drugi raz powtórzony, powtórny.*

Drugokursista, y, lm. **ści** *student z drugiego kursu.* <DRUG+Kurs>

×**Drugolubstwo, a,** blm. *miłość bliźniego, altruizm:* Trzeba dążyć do pogodzenia egoizmu z altruizmem, czyli samolubstwa z drugolubstwem. Krup. F. <DRUG+LUB>

Drugoplanowy *na drugim planie stojący, tylny:* Mury Częstochowy roją ś. od drugoplanowych figur. Kozł. <DRUG+Plan>

Drugoroczniak, a, lm. **i** *uczeń drugoroczny.* <DRUG+RZEK>

Drugoroczny (o uczniu) *drugi rok w klasie pozostający.*

×**Drugorodny** *który ś. urodził jako drugi z rzędu.* <DRUG+ROD>

Drugorodztwo, a, lm. **a** praw. *druga linja krewnych.*

Drugorzędny *do niższej kategorji należący, niepryncypalny, podrzędny:* Hotel D. Ulica drugorzędna. <DRUG+RZĘD>

Drugorzędowy gieol.: Formacje drugorzędowe p. **Formacja.**

Drugostronnie przys. od **Drugostronny.** <DRUG+STRON>

Drugostronny *na drugiej stronie umieszczony a. wykonany.*

[Drugo tylo] p. **Drugi.** <DRUG+T>

Drugowzględnie przys. od **Drugowzględny:** Wartość jego była uważana D., a pierwszowzględnie w nim upatrywano dowód szacunku. Rzew. <DRUG+Wz+GLĘD>

Drugowzględny *na drugim planie stojący, podrzędny.*

×**Drugożeniec, ńca,** lm. **ńcy** *ten, co ś. drugi raz ożenił.* <DRUG+ŻON>

×**Drugożeński** *drugiego małżeństwa dotyczący.*

×**Drugożeństwo, a,** lm. **a** *powtórne małżeństwo.*

Drugubica, y, lm. **e, Drygubica,** ×**Drgubica, [Drychybica, Tryhubica] 1.** a. **Dryga, Drygawica** *sieć potrójna na ryby,* in. m r z e z n a, p ł a w a c z k a, t r z y p o ł. **2.** *sieć potrójna na ptaki.* <Brs. tryhùbica, niby trzygubna, trójskładna>

Druh, a, lm. **y** a. **owie, Druch 1,** a. † **Drug** *człowiek życzliwy, przyjaciel:* Czy dla bogów szukasz datku, czy dla druha lub kochanki... Mick. **2.** ×a. ×**Drużba, [Drużek]** *poseł od starającego ś. o pannę, swat, dziewosłąb.* <Zam. druch, od DRUG>

[Druhak, a, lm. **i]** p. **Drużak.**

Druhna, y, lm. **y** p. **Druchna.**

Druid, a, lm. **owie, Druida** *kapłan celtycki.* <Łć. druida, od Clt. derf=dąb, z powodu szczególnej czci, oddawanej dębom przez druidów>

Druida, y, lm. **owie** p. **Druid.**

Druidka, i, lm. **i** forma ż. od **Druid.**

Druidowy, Druidyczny przym. od **Druid:** Ofiarował go bogom na druidowym głazie. Czern.

Druidyczny p. **Druidowy:** Druidyczna grota. Słow.

Druidyzm, u, blm. *religja starożytnych Celtów.*

Drujki, jek, blp. leśn. *owoce leśne, mające smak słodko-mdły.* <?>

[Drujki], † Drojki, † Drójki *słodki, mdły, nudny, ckliwy:* Drujkie kluski. <?>

Druk, u, lm. **i, [Durk] 1.** blm. *drukowanie, wy- drukowanie, odbicie:* Podać co do druku. Wy-

z druku. Omyłki druku. 2. blm. *sposób drukowania, rodzaj czcionek:* D. drobny. 3. blm. *sztuka drukarska:* Wynalazca druku. 4. *czcionki:* Nakładem i drukiem Hieronima Wietora. ×Ciśnięto w Krakowie drukami szkoły głównej Koronnej. ×D. składać. 5. *książka drukowana:* Stare druki. Za wszystkie druki więcej choć jeden przykład ma w sobie nauki. Pot. 6. blm. *ogół książek drukowanych, wydawnictwa drukowane:* Ukazać ś. w druku. Co D. głosi, to prawda. Kras. 7. *blankiet drukowany:* Druki do wypisów z metryk. 8. D. na perkalikach=*deseń, rzucik.* 9. ×*wizerunek, obraz, typ:* Utrzymywał Sokrates kształty wieczne i wszystkich rzeczy niby druki. Min. Zdr. **Druczek.** Zgr. **Druczysko.** <Nm. Druck>

† **Druka, i,** lm. **i** *sztaba żelazna:* Działa z miąższych żelaznych druk a. sztabów wespół zbitych. Dek. <Ukr. druk = drąg>

Drukarczuk, a, lm. **i** p. **Drukarczyk.**

Drukarczyk, a, lm. **i** 1. ×*pracujący w drukarni.* 2. ×*towarzysz sztuki drukarskiej.* Mor. A. 3. a. pog. **Drukarczuk** *uczeń drukarski.* 4. pog. *drukarz.* <p. Druk>

Drukarenka, i, lm. **i** p. **Drukarnia.**

Drukareńka, i, lm. **i** p. **Drukarnia:** Te prawa rozmaite, dość okazale odbijane w miejscowej drukareńce. Rol.

Drukarka, i, lm. **i** forma ż. od **Drukarz.**

Drukarnia, i, lm. **e** 1. *miejsce, gdzie drukują książki, tłocznia.* 2. a. **Druczkarnia** *miejsce, gdzie drukują tkaniny.* Zdr. **Drukarenka, Drukareńka.** <p. Druk>

Drukarski przym. od **Drukarz:** Sztuka, prasa drukarska. ×Wolność drukarska (= *wolność prasy).* **Po drukarsku** przys. *jak drukarze.*

Drukarstwo, a, blm. *zajęcie drukarza, sztuka drukarska, typografja.*

Drukarz, a, lm. **e,** [**Durkarz**] 1. *ten, co drukuje, odbija to, co złożył zecer; typograf.* 2. *właściciel drukarni.* 3. wog. *pracujący w drukarni:* Zgromadzenie drukarzy. 4. *ten, co prasuje tkaniny drukowane.* 5. tel. *przyrząd do wyciskania znaków na taśmie papierowej.* <p. Druk>

Drukarzowa, ej, lm. **e** *żona drukarza.*

Drukier, a, lm. **y** *klamka przy zamku zewnętrznym a. maskaście.* <Nm. Drücker>

×**Drukoskładnik, a,** lm. **cy,** ×**Drukskładnik,** ×**Drukspojnik** *ten, co składa pismo w drukarni, zecer.* <Druk+Z+KŁAD>

Drukować, uje, ował 1. a. [**Durkować**] (o drukarzu) *wyciskać litery jakiegoś pisma, wybijać w drukarni, tłoczyć, odbijać;* (o autorze) *podawać do druku:* D. książki. Łże, jak drukuje. Prz. Ten poemat drukując, nigdy w nim nie błądzę. Słow. 2. a. **Druczkować** (o tkaninach) *wytłaczać mechanicznie desenie:* D. perkaliki. 3. ×*wyciskać, odciskać, wytłaczać:* Mokre tropy drukują bose za niemi stopy. Mias. Przen.: Nikt go nie uczy, samego wskazuje natura w sercach i z wieków drukuje. L. **D. ś.** *być w druku, pod prasą:* To dzieło już ś. drukuje. <p. Druk>

[**Drukowane, ego,** blm., **Durkowane**] *to, co wydrukowano, druk:* Matka na drukowanym nie zna (= *nie umie czytać).*

Drukowanie, a, blm., *czynność cz.* **Drukować.**

[**Drúkowanka, i,** lm. **i, Drukówka, Durkula**] *spódnica perkalikowa wzorzysta; sukienka perkalikowa ciemno-niebieskiego koloru.*

Drukowy przym. od **Druk,** *drukowany:* Gdy niema prawa drukowego, on wyroku ferować nie może. Kal.

[**Drukówka, i,** lm. **i**] p. **Drukowanka.**

×**Drukskładnik, a,** lm. **cy** p. **Drukoskładnik.** <Druk+Z+KŁAD>

×**Drukspojnik, a,** lm. **cy** p. **Drukoskładnik.** <Druk+Z+POJ>

[**Drulić, i, ił**] *trącić.* <Ukr. drùłyty>

Drumkać, a, ał 1. prow. *bąkać, mruczeć:* Drumkał pod nosem. Krasz. 2. [D.] *dzbękać:* Nie dam se na nosie D. (= *kołki na głowie ciosać).* <Dźwn.>

Drumkanie, a, blm., *czynność cz.* **Drumkać.**

Drumla, i, lm. **e** 1. a. ×**Dremla,** ×**Dromla, Brumla,** [**Bromble**] *mały instrument muzyczny, złożony z żelazka ze sprężynką, wydający głos za przyłożeniem go do ust i szarpaniem sprężynki za za pomocą palca.* 2. [D.] *gnuśnik, próżniak; gap; złośnik.* <Nm. Trommel, Śr. Grn. trum(b)el, Sgnm. trumpa, trumba>

[**Drumla, i,** lm. **e**] p. **Drzyma.** Zdr. [**Drumlusia**].

[**Drumlać, a, ał**] 1. *dzbękać.* 2. p. **Drumlować.**

[**Drumlanie, a,** blm.] *czynność cz.* **Drumlać.**

Drumlić, i, ił żart. *grać* (na instrumencie muzycznym): Idziemy D. naczelnikowej. Rodz.

[**Drumlik, a,** lm. **i**] p. **Drzemlik.**

[**Drumlować, uje, ował**] 1. a. [**Drumlać**] *grać na drumli.* 2. *próżniaczyć.* 3. *mruczeć pod nosem, zżymać ś.*

[**Drumlowanie, a,** blm.] *czynność cz.* **Drumlować.**

[**Drumlusia, i,** lm. **e**] p. [**Drumla**]: Przędź, drumlusiu, przędź, boś mało uprzędła.

[**Drup, pła,** lm. **pie**] p. **Bedłka.** <Może = drop, a. Drób?>

† **Drustwo, a,** lm. **a** *męstwo, waleczność:* Ale iny uczynkowie Joatasowy a wszytko, czso czynił, a drustwa jego, to wszytko popisano w księgach uczynków dni królów izraelskich. B. Sz. <DRUG>

[**Druszeczka, i,** lm. **i**] p. **Drużka.**

Druszlag, u, lm. **i** p. **Lochhamer.**

[**Druszlak, a,** lm. **i**] p. **Durszlak:** Druszlakami wino pijecie. Kaczk.; Bobr.

Druślak, a, lm. **i** 1. [D.] p. **Durszlak.** 2. p. **Lochhamer.**

Drut, u, lm. **y, Drót** 1. *nić metaliczna, posiadająca w całej długości jednakową średnicę:* D. żelazny, miedziany. Druty telegraficzne. Prosto jak D. Prz. Przen.: Aż język drutem stanie ścierpnąwszy i z wargą. Pot. Niezgrabna lutnio, rdzą zaszłe druty, natężcie głosu, niech zabrzmią nuty. L. (=*struny).* 2. 2 pp. a *iglica do robienia pończoch, prątek:* Robić pończochy na drutach. 3. ×*piórko metalowe, którym pisali Rzymianie, rylec, styl.* 4. ×D. kędziorny = *żelazko do fryzowania włosów.* 5. żart. *wódka.* 6. garb. *ostrze narzędzia garbarskiego.* 7. garn. *narzędzie do obrównywania z wierzchu utoczonych na kole naczyń.* 8. mul. *ostry kant w wyprawie na winklach.* 9. noż. *część metalu na ostrzu narzędzia, którą przy ostrzeniu zeszlifowują:* Zebrać D.= *wyostrzyć.* 10. powr. *jedno z pasm nici, z których jest skręcona lina; żebro, wój, wojek.* Zdr. **Drucik, Drócik.** <Nm. Draht>

Drutarnia, i, lm. **e, Drótarnia** p. **Druciarnia.**

[**Drutarz, a,** lm. **e, Drótarz**] p. **Druciarz.**

Drutomierz, a, lm. **e, Drótomierz** hut. *miarka do drutu i blachy.* <Drut+MIAR>

Drutować, uje, owal, Drótować *spajać, oplatać drutem:* Garnki D.! Okno drutowane. <p. Drut>

Drutowanie, a, blm., **Drótowanie** czynność cz. **Drutować.**

Drutownia, i, lm. **e, Drótownia** p. **Druciarnia.**

×**Drutownik, a,** lm. **cy,** ×**Drótownik** p. **Druciarz.**

Drutowność, i, blm., **Drótowność** *własność metali, dających ś. ciągnąć na druty.*

×**Drutowny,** ×**Drótowny** p. **Druciany.**

Drutowy, Drótowy 1. p. **Druciany:** Linka drutowa. **2.** *za pomocą drutów wykonywany:* Robota drutowa. **3.** *postać druta mający:* Złoto, srebro drutowe. **4.** powr.: Sznur D. p. **Sznur.**

[**Druwka, i,** lm. **i**] *rodzaj jabłka letniego.* <Zap. z Dnm. druve=Gnm. Traube=jagoda winna, por. jabłka winne, winiówki>

Druza, y, lm. **y** min. *nazwa ogólna agregatów minerałów wykrystalizowanych, ściśle do siebie przylegających i swojemi dolnemi końcami przymocowanych do jednej wspólnej podstawy.* <Nm. Drüse dosł.=gruczoł, stąd Fr. druse>

×**Druzg, u,** blm. *kamień a. cegła drobno tłuczone, szaber, gruz.* <DRUZG>

Druzga, i, lm. **i** p. **Trzaska.** Przen.: Rozbiła ś. społeczność w druzgi. Krasz. <DRUZG>

Druzgać, a, ał 1. †i † **D. ś.** p. **Druzgotać. 2.** [D.] *wyjmować pestki z owoców, drylować.*

Druzganie, a, blm., czynność cz. **Druzgać.**

† **Druzganie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Druzgać ś.**

×**Druzgot, u,** blm. *małe kamienie i ułamki kamieni, połączone substancją wapienną.* <DRUZG>

Druzgotać, cze a. ×**ta, tał,** † **Drzuzgotać,** † **Druzgać** *rozbijać na drobne kawałki, łamać, kruszyć, tłuc, gruchotać, miażdżyć:* Piorun druzgocze drzewo. Sosny druzgota boga wichru ramię. Słow. Przen.; Druzgoczcie zasady, jeśli je za szkodliwe uważacie, ale szanujcie przekonanie. Krasz. **D. ś.,** † **Druzgać ś.** *rozbijać ś., łamać ś., kruszyć ś.* <DRUZG>

Druzgotanie, a, blm., czynność cz. **Druzgotać.**

Druzgotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Druzgotać ś.**

Druzowatość, i, blm. min. *własność niektórych minerałów, polegająca na posiadaniu na ścianach krystalicznych nierówności dosyć znacznych rozmiarów, pochodzących od wyskakiwania z tychże ścian mnóstwa końców kryształów.* <p. Druza>

Drużak, a, lm. **i, Drugan,** [**Druhak**] bart. *rój drugi z ula.* <DRUG>

Drużba, y I. blm. = **1.** *przyjaźń, życzliwość, zażyłość:* D. drużbą, służba służbą. Prz. Dążąc w drużbie z zięciem, gdzie im sława świeci, czuł to, co stary orzeł, gdy pisklę z nim leci. Malcz. D., służba, jak to powiadają. Bał. Pułkownik nie dzisiejsza D. Pol. Szedł z nim w drużbie brat, Aleksander. Ml. **2.** lm. **y** p. **Drużyna:** Zostawiam maleńką tu drużbę tych, co mogli pokochać serce moje. Słow. **3.** [D.] = a) zb. *wszyscy drużbowie.* b) *rodzaj tańca.* II. 3 pp. **drużbie** a. [**drużbowi**], lm. **owie**=**1.** p. **Druh:** Gładź drużbę, jak po duszy, a bij, jak po szubie. Prz. Zowąc go cesarzem i głową, bratem, drużbą i panem. Piel. Kozak D. Pol. **2.** a. [**Drużbant, Drużek, Drużbin, Drużbarz, Drudzban, Drużbant, Drużkant, Drużko**] = a) *mężczyzna, asystujący przy ślubie:* Starszy a. [prawy] D. Młodszy D. b) [D.] *każdy przyjaciel a. krewny pana młodego na weselu.* **3.** ×m. i ż. *imiennik a. imienniczka:* Stanisławowie pokornie prosimy, proś za drużby swe grzeszne, Stanisławie. Groch. Na obraz biskupa z największym upodobaniem patrzę i bardzo ś. cieszę, żem jest jego drużbą. Hof. (Franciszka Krasińska o Franciszku Krasińskim). Zdr. [**Drużbeczka, Drużebka, Drużbeńka, Drużebeńka, Drużbiak, Drużbik, Drużbiczek, Drużbiś, Drużbuś, Drużbię**]. <DRUG>

[**Drużban, a,** lm. **owie, Drudzban**] **1.** p. **Drużba. 2.** *proszący na wesele.*

[**Drużbant, a,** lm. **ci**] p. **Drużba.** <DRUG, z podprowadzeniem pod zakończenie Łć.>

Drużbarcista, y, lm. **ści** *grający w drużbarta:* Kwestarz Kapucyn, sławny D. Byk. <p. Drużbart>

Drużbart, a, blm. **1.** *rodzaj dawnej gry w karty.* **2.** *król czerwienny w tej grze.* <Nm. (König)drosselbart(spiel) dosł. = gra króla drozdobroda>

[**Drużbarz, a,** lm. **e**] p. **Drużba:** Co tam byli za drużbárze?—W morzu węgorze.

[**Drużbeczka, i,** lm. **owie**] p. **Drużba:** Oj obdarował mnie stary D. <DRUG>

[**Drużbeńka, i,** lm. **owie**] p. **Drużba.**

[**Drużbiak, a,** lm. **owie**] p. **Drużba:** A myć, drużbiakowie mali...

[**Drużbianeczka, i,** lm. **i**] p. **Drużbina:** Byłyci tam drużbianeczki, morskie rybeczki.

[**Drużbiczek, czka,** lm. **czkowie**] p. **Drużba.**

Drużbić, i, ił p. **Drużbować.** Przen.: Bom z Tatarami szedł pierwszego tańca i nie weselno drużbił u pohańca. Pol. <DRUG>

Drużbienie, a, blm., czynność cz. **Drużbić.**

[**Drużbię, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Drużba:** Moje drużbięta w wodzie rybięta.

[**Drużbik, a,** lm. **owie**] p. **Drużba.**

[**Drużbin, a,** lm. **owie**] p. **Drużba:** Bylici tam drużbinowie morscy raczkowie.

[**Drużbina, y,** lm. **y**] *starsza swaszka.* Zdr. [**Drużbianeczka, Drużbineczka**].

[**Drużbineczka, i,** lm. **i**] p. **Drużbina:** Wieziemy grzeczną panią, druzbinecka przed nią, za nią.

[**Drużbiś, a,** lm. **owie**] p. **Drużba.**

Drużbować, uje, ował, Drużbić 1. a. † **Drużyć,** [**Drużczyć**] *być drużbą, asystować przy ślubie:* Jeszcze ci wszyscy będziemy drużbowali. Sienk. 2. [D.] *być weselnikiem.* <DRUG>

Drużbowanie, a, blm., czynność cz. **Drużbować.**

Drużbowski przym. od **Drużba:** Wszedł koniuszy w drużbowskiej barwie. And.

[**Drużbuś, a,** lm. **owie**] p. **Drużba.**

[**Drużby, ów,** blp.] *oświadczyny.*

[**Drużczeczka, i,** lm. **i**] p. **Drużka.**

[**Drużczka, i,** lm. **i**] p. **Drużka.**

[**Drużczyć, y, ył**] p. **Drużbować.**

[**Drużczyny, yn,** blp.] *przyjęcie gości przedweselnych.*

[**Drużebeńka, i,** lm. **owie**] p. **Drużba.**

[**Drużebka, i,** lm. **owie**] p. **Drużba:** Chodzi druzebka po sieni...

[**Drużeczka, i,** lm. **i**] p. **Drużka.**

[**Drużek, żka,** lm. **żki** a. **żkowie**] **1.** p. **Druh. 2.** p. **Drużba. 3.** [D.] *starszy drużba.* <DRUG>

† **Drużenie, a,** blm., czynność cz. **Drużyć.**

[**Drużenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Drużyć ś.**

[**Drużenka, i,** lm. **i**] p. **Drużka.**

[**Drużeńka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Drużka. 2.** p. **Drużyna.**

Drużka, i, lm. **i 1.** a. ×**Drużyna** forma ż. od **Druh,** *przyjaciółka:* Druhów i drużki chciał odwiedzić. Krasz. Stąd przychodzi jej D. Mick. Gładź drużkę jak po duszy, a bij jak po szubie. Mick. **2.** p. **Druchna. 3.** † *imienniczka:* Słuchajcie, bohatyrki, Heleny i Tekle, patrzajcie, a razem ś. z swojej cieszcie drużki. Pot. (dedykacja pieśni Helenie Lubomirskiej). **4.** [D.] *dziewczyna, niosąca wieniec dożynkowy.* Zdr. [**Drużczka, Drużczeczka, Drużeczka, Druszeczka, Drużeńka, Drużenka**]. <DRUG>

[**Drużkant, a,** lm. **ci**] **1.** p. **Drużba. 2.** *marszałek weselny.*

[**Drużko, a,** lm. **owie**] **1.** p. **Drużba. 2.** *starszy drużba; mistrz ceremonji weselnej.*

† **Drużny** *zgodny, przyjazny:* Bądźcie drużnego serca. Ż. B.

† **Drużyć, y, ył** p. **Drużbować:** Juno była przy ślubie i Hymen z nią drużył. Chr. [**D. ś.**] *wchodzić w przyjaźń, przyjaźnić ś.:* Jechałeś do Niemców D. ś. z niemi. Krasz. <DRUG>

Drużyna, y I. lm. **y=1.** a. **Drużba** *towarzystwo, kompanja, gromada, grono:* D. przyjaciół. Zła D. zepsuje dobrego syna. Prz. W karczmie wesoła tańczy D. Len. Przy łuczywie, u komina przędzie miękki len D. Pol. Pan i dworska D. ruszyli tłumnie, zbrojno. Mick. Niech myśl twoja i wola z drużyną ś. zgadza, bo kto bracią opuszcza, jawnie ś. sam zdradza. Papr. [D. domowa]=*rodzina z domownikami.* † D. światowa= *grono darmozjadów i próżniaków, hałastra.* † Kiedy oddać dziesięciny, niemasz nic, a jest na strawne drużyny. Wad. D. robocza (= *oddział robotników).* Przen.: Pełna dziwów natura, kto uwagi żąda, niech ś. zgodnej drużynie pszczół przygląda. Zabł. Ten będzie wasz urząd, książki, pójdziecie do libraryjej, do ksiąg, do swojej drużyny. Korcz. **2.** (o wojsku) *oddział, zastęp, poczet, zbrojna kupa:* Na podzielonych na drobne drużyny urządzali zasadzki. Rol. D. książęca (=na Rusi: *oddział wojska, który otaczał księcia).* † Drużyny zastępcze (= *oddziały wojska, uzbrajane przez wielkich panów).* Książę Lew zbity, sam w małej drużynie ledwie uciekł. Stryjk. Zbierana D. = *wojsko naprędce zebrane, nieregularne:* Wojewoda, zebrawszy ś. w małym ufie, tak żołnierzów, jako zbieranej drużyny, uderzyli na nieprzyjaciół. Stryjk. Ir.: To tam zbierana D.! Kaczk. (=*liche wojsko).* Przen. żart.: Nadgrobki zbieranej drużyny. Szymon. (=*ludzi rozmaitego stanu).* **3.** ×p. **Drużka:** Jak to druh dobry do swojej drużyny, bocian do liszki przyszedł w nawiedziny. Kniaź. **4.** [D.]=a) zb. *weselnicy i goście weselni:* Moi mili swatowie, drużyna! Hulać po drużynie = *wstępować do chat drużby, starościny.* b) *zabawa gości przedweselnych.* Zdr. [**Drużynka, Drużeńka, Drużyneńka, Drużyneczka**]. II. [D.] lm. **owie** m. = *starszy starosta weselny.* <DRUG>

[**Drużyneczka, i,** lm. **i**] p. **Drużyna:** Obstąpiła Marysię druzynecka dokoła wsędy.

[**Drużyneńka, i,** lm. **i**] p. **Drużyna:** Starościno!... Maszci tu drużyneńki nie małej.

[**Drużynka, i,** lm. **i**] p. **Drużyna:** Idzie wesele z kościoła, wszystka druzynka wesoła.

! **Drużynnik, a,** lm. **cy** (na Rusi) *żołnierz, należący do drużyny książęcej:* Dobrowolne poddanie ś. drużynników wodzowi. Spas.

Drużynny przym. od **Drużyna,** *mający charakter drużyny:* Wszędzie biło drużynne życie. Bart.

Drwa, drew, blp., [**Drewa**] **1.** *kawałki drzewa, drzewo rąbane, szczeg. na opał:* D. rąbać. Drzewa na budowanie i na D. godne. St. lit. †Izaak drwy obciążony. Żarn. Gdzie stały szeregi, leżą D., trupy. Mick. † Urzędnik nade drwy= *dozorca drzewa.* Śpią jako D. P. Koch. Ryby złe, jakoby D. gryzł. Syk. Gdy mówi, jak D. gryzł. Prz. (=*niesmacznie, aż przykro słuchać).* Przen.: Im dalej w las, tym więcej drew. Prz. (=*w każdej sprawie spotykamy stopniowo coraz większe trudności).* D. do lasa wozić. Prz. (= *zajmować ś. niepotrzebną pracą).* Nie daj na sobie drew rąbać. Prz. (= *kołków sobie na głowie ciosać).* Gdzie D. rąbią, tam trzaski lecą. Prz. (= *przy złym i dobremu ś. dostanie).* **2.** † *mowa bez sensu, czcza gadanina; rzecz próżna, marność, próżność:* Twoja mowa D. i pajęczyny. Chr. Już we D.! Gosł. Najwyższe w młodości zwiedziwszy urzędy, widział, że wszystko próżność, D. i błędy. Pot. Pójść we D.=*pokazać ś. głupcem, zbłaźnić ś.* Zdr. **Drewka.** <DRZEW>

Drwal, a, lm. **e 1.** a. ×**Drwalnik**=a) a. [**Drewiarz**] *ten, co drzewo rąbie.* b) ×*handlarz drzewa.* **2.** ×przen. *człowiek nieokrzesany, prostak, gbur, drągal, bałwan:* Nie za szlachcica, mają cię za drwala, bo co poczniesz, to podrwisz. Pot. **3.** *koń leniwy, nieczuły na razy.* **4.** [D.]= a) p. **Drwinkarz.** b) *próżniak.* **5.** zł. *tułacz, włóczęga.* <DRZEW>

Drwalka, i, lm. **i 1.** p. **Drwalnia. 2.** *żona drwala.*

Drwalnia, i, lm. **e 1.** a. [**Drewnia, Drzewnia, Drwalnik, Drewnik, Drewiarnia, Drewotnia, Drewutnia, Drewótnia, Drywotnia, Drwotnia**], † **Dewrewnia** *szopa do rąbania i składania drzewa.* **2.** ×*stos drew.* Zdr. **Drwalka.**

Drwalnik, a 1. ×lm. **cy** p. **Drwal. 2.** [D.] lm. **i** p. **Drwalnia.**

Drwalny *na drwa przeznaczony:* Szopa drwalna (=*drwalnia).*

Drwalski przym. od **Drwal:** Drwalskie topory. Ml.

[**Drwi, i** a. **ów,** blp.] p. **Drzwi:** Ubogiemu D. twardo sie otwierajo.

×**Drwiarz, a,** lm. **e** p. **Drwinkarz.** <DRW>

Drwiąco przys. od **Drwiący:** Te oczy nie patrzały na mnie ani groźnie, ani D. Bał.

Drwiący im. od **Drwić,** *szyderczy:* Nastroił minę w sposób drwiąco-protekcyjny. Jeż. Zrobiła drwiąco-wesołą minkę. Orzesz. Po ustach młodzieńca przebiegł drwiąco-zadowolony uśmieszek. Orzesz. Usiłował wyrazom tym nadać akcent drwiąco-złośliwy. Jeż. Uśmiech D.

Drwić, i, ił 1. z kogo = *drwiny stroić, żarty stroić, żartować, wyśmiewać, naśmiewać ś., natrząsać ś., kpić, szydzić:* **2.** † *mówić od rzeczy, pleść, bajać, paplać:* Mów co k rzeczy, bo jako poczniesz D., wyksykam cię, jako nieuka. Twórz. Drwił rzeczą, nie wie sam co mówi. Kn. **3.** ×a. ×D. głową = *głupstwa robić, błądzić, mylić ś., błaźnić ś.:* Nie godzi ś. dwa razy podrwić hetma-

nowi, dosyć raz, a podrwi raz, niech nie drwi drugi raz. Opal. Żydzi Pana Jezusa synem cieśli zowią, lecz drwią głową. Pot. <DRW>

×**Drwieć, eje, ał** p. **Drewnieć.** <DRZEW>

Drwienie, a, blm., czynność cz. **Drwić.**

×**Drwienie, a,** blm., czynność cz. **Drwieć.**

[**Drwigi, ów,** blp.] p. **Drwina.**

Drwina, y, lm. **y,** częś. **1.** w lm. a. [**Drwigi**] *żarty, kpiny, naśmiewanie ś., szyderstwa, docinki:* Stroić sobie z kogo drwiny. Wytrzepcie z niego drwiny. Jabł. **2.** ×*drzewko, drzewina:* Każde dziecię, jak D., gdy młode to ś. nagina. Prz. Zdr. **Drwinka.** <DRW>

Drwinka, i, częś. lm. **i** p. **Drwina:** Postrzegł ś. widać, że to była D. Słow. Idzie jakby przez rózgi wśród szeptów i drwinek. Mick.

×**Drwinkarz, a,** lm. **e,** ×**Drwiarz,** [**Drwal**] *ten, co lubi drwić, szyderca, wyśmiewacz, wykpis.*

Drwinkować, uje, ował *drwinki stroić, dowcipkować, żartować, kpić.*

Drwinkowanie, a, blm., czynność cz. **Drwinkować.**

[**Drwniak, a,** lm. **i**] p. **Drewniak.**

[**Drwotnia, i,** lm. **e**] p. **Drwalnia.** <DRZEW>

[**Dryarz, a,** lm. **e**] p. **Drejarz.**

[**Drybanek, nka,** lm. **nki, Drybinek**] *trójnóg, żelazny pod garnek, denarek.* <Nm. Dreibein>

Drybel, bla, lm. **ble** gm. *wróbel.* <?>

Dryber, u, blm. myd. *praca pozaugodowa, nadakordowa.* <Nm. d(a)rüber dosł.=nadto, powyżej>

[**Drybić, i, ił**] *dreptać:* Bibo, bibere, bibozy, siadajcie na wozy, a bibi niech za wozem drybi. <Dźwn.>

[**Drybienie, a,** blm.] czynność cz. **Drybić.**

[**Drybinek, nka,** lm. **nki**] p. **Drybanek.**

[**Drybla, i,** lm. **e**] *ziarno poślednie, odchodzące przy czyszczeniu zboża, zgoniny.* <Zap. z Ukr. dribnŷj=drobny>

Dryblas, a, lm. **y** **1.** a. **Drymblas, Drylbas, Drymlas** *chłop wysoki a niezgrabny, drągal, gilbas, drab.* **2.** *koń rosły.* <?Por. Bilbas, Bimbas, Drymblas, Gilbas itp.>

Drybus, a, lm. **y** **1.** *kadź, używana do mycia naczyń w gorzelniach i browarach.* **2.** [D.] = a) p. **Dryfus.** b) *naczynie o trzech nogach do ługowania bielizny.* c) *naczynie do wody nizkie, a dosyć szerokie.* <Nm. Dreifuss>

Drybusek, ska, lm. **ski** **1.** *faseczka, szaflik,* **2.** [D.] *rodzaj balji do prania bielizny.*

[**Drybuszeczki, czek,** blp.] p. **Drybuszki:** Dziewczęta, niby na komendę, wszystkie naraz puszczały ś. w D. Jeż. <p. Drybuszki>

[**Drybuszki, szek,** blp.] *dreptanie, drobienie nogami w tańcu:* Gdy w D. poszła, to ś. na niej wszystko trzęsło. Jeż. Z tańca przebieranego w D. wpadała. Jeż. Zdr. [**Drybuszeczki**]. <Ukr. dribuszki>

[**Drychubica, y,** lm. **e**] p. **Drugubica.**

Dryfus, a, lm. **y, Drypus,** [**Drybus, Drejfus, Tryfus**] **1.** *trójnóg.* **2.** *wanienka na trzech nogach.* **3.** *beczka na trzech nogach.* <Nm. Dreifuss>

[**Dryg, u,** lm. **i**] *takt:* Po graniu na katarynce nie mógł złapić drygu. Przen.: Popsuć komuś D.=*popsuć szyki, zbić z tropu.* <DRG>

Dryga, i, lm. **i** ryb. **1.** *niewód na jesiotry ze szpagatu, z wielkiemi i gęstemi okami, mający do 200 sążni długości.* **2.** p. **Drugubica.** **3.** [D.] p. **Szuwata.** <p. Tryhubica>

[**Dryga, i,** lm. **i**] p. **Drahle.** <DRG>

Drygać, a, ał **1.** p. **Drygnąć.** **2.** ×p. **Drgnąć.** **3.** [D.] *bać ś., trwożyć ś.*

[**Dryganić, i, ił**] *niszczyć konie ciężką pracą.* <?>

Dryganie, a, blm., czynność cz. **Drygać.**

[**Dryganienie, a,** blm.] czynność cz. **Dryganić.**

Drygant, a, lm. **y** **1.** a. † **Drugant** *ogier zdolny do rozpłodu, stadnik.* Przen. *bałamut, lowelas:* Kazałbym takowe dryganty, co około cudzych żon rżają, powałaszyć. Lekar. Żart.: Szedłeś z domu drygantem, wrócisz ś. wałachem, utrzebił cię rzezimieszek. Klon. **2.** [D.] *koń bystry, krzepki, rumak.* Zdr. ×**Dryś.** <Zap. od DRG, z podprowadzeniem pod postać Łć.>

[**Drygaweczka, i,** lm. **i**] p. **Drygawka:** Dziwują ś. ludzie, za co oryl pije, za te drygawecke, co ją w wodzie myje. Pśń. <DRG>

Drygawica, y, lm. **e** ryb. p. **Drugubica,** *sieć rybacka.*

Drygawka, i, lm. **i** **1.** [D.] *rodzaj bukietu na kapeluszu a. na lasce drużby z szychu, wstążek i różnych świecidełek:* Marszałek z rózgą, na której chwiały ś. drygawki, czyli świecidła i gwiazdki kolorowe, ponawlekane na grubą szczecinę. Kow. **2.** [D.] *febra.* **3.** a. [**Drugatka**] fl. *sztuka drzewa w kształcie pojazdy do kierowania tratwy a. galaru:* Idą flisi, idą, drygáwek nie mają. Zdr. [**Drygaweczka**]. <DRG>

[**Drygi, dryg,** blp.] **1.** p. **Drahle.** **2.** *ozdoby rózgi weselnej i wieńca starościny, składające ś. z nawleczonych na nitkę a. szczecinę sieczki żytniej i kwadratowych kawałków papieru kolorowego.* Zdr. [**Dryżki**]. <Spolszczenie Ukr. dryhlì, por. Drygawka 1.>

[**Drygle, i,** blp.] p. **Drahle.**

×**Drygliwie** przys. od **Drygliwy.**

×**Drygliwy** *drżący, drgający, w ruchu drgającym pozostający:* Woda spłynie potem z stojącego jeziora drygliwym odwrotem. Przyb. <DRG>

Drygnąć, nie, nął, nied. **Drygać** **1.** *podskoczyć, bryknąć,* nied. *podrygiwać.* **2.** ×p. **Drgnąć:** Dzik już ani drygnął. Pol. <DRG>

Drygnięcie, a, blm., czynność cz. **Drygnąć.**

[**Drygot, u,** lm. **y**] *drganie, drżenie, drżączka.*

Drygotać, cze, tał **1.** ×p. **Drgnąć.** **2.** [D.] *drżeć od zimna, dygotać.* <DRG>

Drygotanie, a, blm., czynność cz. **Drygotać.**

Drygotka, i, lm. **i** **1.** ×*drżenie, drżączka.* **2.** lek. p. **Drgawka.**

[**Drygółka, i,** lm. **i**] *dreszcze.*

Drygubica, y, lm. **e** p. **Drugubica.**

[**Dryguliny, in,** blp.] *galareta.* <DRG, por. [Drahle], Dryga, Drygawka>

[**Drygunt, a,** lm. **y**] *koń rosły.* <p. Drygant>

[**Drygusy, ów,** blp.] *szpilki podwójne, ozdobione kwiatkami a. blaszkami na cienkim druciku, służące za ozdobę głowy.* <Zap. od DRG, z podprowadzeniem pod postać Łć.; por. Dryga, Drygawka itp.>

[**Dryhle, i,** blp.] p. **Drahle.**

† **Dryja, i,** lm. **e** **1.** *figura trójkątna, trójkąt:* D. jest trójkątna figura, na trzy węgły rozłożona. Orzech. **2.** *trzy oczka na kostce do grania; kostka z trzema oczkami:* D. konia wygrała, a chłopa obieszono. Prz. **3.** *trójka koni:* Jeździł

parą, czasem dryją. Koch. <Śr. Gnm. drîe, Nm. Drei=trójka>

[**Dryja, i,** lm. **e**] p. **Drjakiew.**

×**Dryjacznik, a,** lm. **cy** *ten, co robi i sprzedaje drjakwie.* <p. Drjakiew>

[**Dryjak, a,** lm. **i**] p. **Drjakiew.**

[**Dryjarz, a,** lm. **e**] p. **Drejarz.** <Nm. Dreher>

×**Dryjawnik, a,** lm. **i** bot. p. **Kozłek.**

[**Dryka, i,** lm. **i**] *rączka u zamka we drzwiach, klamka.* <Nm. Drücke>

Drykier, a, lm. **rzy** *tokarz, zajmujący ś. wyłącznie drykowaniem.* <Nm. Drücker>

Drykierski przym. od **Drykier:** Robota drykierska.

Drykierstwo, a, blm. *zajęcie drykiera.*

Drykować, uje, ował *wygniatać blachę na tokarni za pomocą drykstali.* <Nm. drücken>

Drykowanie, a, blm., czynność cz. **Drykować.**

Drykstal, i, lm. **e, Dryksztal** blach. *przyrząd stalowy, którym ś. przyciska blachę do futra żądanego kształtu, wirującego na tokarni, i tym sposobem wygniatającego formę.* <Nm. Drückstahl>

Dryksztal, i, lm. **e** p. **Drykstal.**

1. Dryl, a, lm. **e, Drel 1.** a. **Drylownik, Drelownik** *rodzaj świdra do wiercenia w metalach.* **2.** *drut do przepychania fajki.* 3. kam. *przyrząd do borowania dziur w kamieniu.* <Nm. Drille>

2. Dryl, a, lm. **e** *siewnik rzędowy.* <Ang. drill>

[**Drylać, a, ał**] p. **Drylnąć.**

[**Drylarz, a,** lm. **e**] p. **Drejarz.**

[**Dryląg, a,** lm. **i, Drylong, Dyrląg, Dyląg, Dylon**] *dryblas, wysoki a niezgrabny człowiek; nicpoń.* Por. **Dyrlaga, Dyrlagi.** <?>

Drylbas, a, lm. **y** p. **Dryblas.**

Drylich, u, lm. **y 1.** p. **Drelich.** 2. [**D., Drelich**] *rodzaj wzoru na pisankach:* W D. Zdr. **Dryliszek, [Dryliczek].**

Drylicharski p. **Drelicharski.**

Drylichowy przym. od **Drylich.**

[**Dryliczek, czku,** lm. **czki**] p. **Drylich.**

Dryling, a, lm. **i** *fuzja myśliwska; sztucer, karabin.* <?>

Dryliszek, szku, lm. **szki** p. **Drylich.**

[**Drylnąć, nie, nął,** nied. **Drylać**] *szturchnąć, popchnąć.* <Ukr. dryłyty, drùłyty>

[**Drylnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Drylnąć.**

[**Drylong, a,** lm. **i**] p. **Dryląg.**

1. Drylować, uje, ował, Drelować 1. *świdrować, wiercić, przewiercać.* 2. *wyjmować pestki z owoców.* <Nm. drillen>

2. Drylować, uje, ował *uprawiać rośliny systemem rzędowo-okopowym.* <Ang. to drill dosł.= siać (siewnikiem)>

[**Drylować, uje, ował**] *odgrzewać pieczyste, krając na zraziki i smażąc na maśle.* <Zap. zamiast *grylować, z Fr. griller=smażyć>

Drylowanie, a, blm., czynność cz. **Drylować.**

Drylownik, a, lm. **i 1.** p. **1. Dryl. 2.** cukier. *rurka blaszana do drążenia jabłek i gruszek.*

[**Drymba, y,** lm. **y**] **1.** *kobza, dudy.* **2.** *głupia kobieta.* <Zap.=Drumla>

Drymblas, a, lm. **y** p. **Dryblas:** Budził ośmnastoletniego śpiocha i leniwego drymblasa. Korz. Zgr. **Drymblasisko.** <? Por. Dryblas i in.>

Drymblasisko, a, lm. **a m. i ni.** p. **Drymblas.**

[**Drymla, i,** lm. **e**] p. **Drzyma: D., D.,** stary jedzie. Pśń. <p. Drzyma>

Drymlas, a, lm. **y** p. **Dryblas.** Zgr. **Drymlasisko.**

Drymlasisko, a, lm. **a** p. **Drymlas.**

[**Dryn dryn dryn**] *naśladowanie dzwonienia,* d z y ń d z y ń. <Dźwn.>

Drynda, y, lm. **y 1. a.** ×**Drynduła,** ×**Dryndulka,** ×**Drendulka** *powóz do wynajęcia, dorożka, fjakr:* Nie masz jeszcze dryndy, a tymbardziej nie masz hotelu. Jeż. **2.** ucz. ⌐*egzamin dodatkowy, poprawka:* D. za kopiejkę=*poprawka z powodu otrzymania dwójki z jakiego przedmiotu.* <Zap. Dźwn.>

Dryndać, a, ał 1. p. **Dryndnąć. 2.** [**D., dze, ał** a. **D. ś.**] *przejeżdżać ś., wałęsać ś.* **3.** [**D., Dryngać**] *trząść ś. na wózku.* <Zap. Dźwn.>

Dryndanie, a, blm., czynność cz. **Dryndać.**

[**Dryndanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Dryndać ś.**

[**Dryndelicha, y,** lm. **y**] *wódka ordynarna, trzęsionka.* <?>

Dryndnąć, nie, nął, nied. **Dryndać** *machnąć, kiwnąć, poruszyć:* Mój mucyk drynda chwostem. Zabł. Dryndać nogami a. dryndać = *być powieszonym, dyndać.*

Dryndnięcie, a, blm., czynność cz. **Dryndnąć.**

[**Dryndolenie, a,** blm.] czynność cz. **Dryndolić.**

Dryndolenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dryndolić ś.**

[**Dryndolić, i, ił**] **1.** *marudzić, nudzić.* **2.** *gderać:* Baba na dziada dryndoli. **D. ś.** *jechać wolno po złej drodze, wlec ś., tarabanić ś.* <Zap. Dźwn., por. Drynda>

Dryndulka, i, lm. **i, Drendulka 1.** ×p. **Drynda. 2.** wog. *mały powóz, powozik, faetonik:* Podczaszyca dwukolna D. Mick.

×**Drynduła, y,** lm. **y** p. **Drynda.**

Dryndziarski przym. od **Dryndziarz:** Koń D.

Dryndziarz, a, lm. **e** rub. *woźnica, powożący dorożką, dorożkarz.*

[**Dryng, a,** lm. **i**] **1.** p. **Drynkfas. 2.** *pomyje dla świń.* <p. Drank>

[**Dryngać, a, ał**] p. **Dryndać.**

[**Dryngania, a,** blm.] czynność cz. **Dryngać.**

[**Drynkfas, u,** lm. **y, Dryng**] *beczka na pomyje, pomyjnik.* <Dnm. drankfass>

[**Drypczą, Drybczą**] *kłusem, truchtem.* <por. Dreptać>

[**Dryp dryp!**] *naśladowanie odgłosu dreptania nogami.* <Dźwn.>

[**Drypsić, i, ił**] *krok drobić; nie trzymać kroku.* Por. **Drepcić.**

Drypus, a, lm. **y** p. **Dryfus.**

Drypy, yp, blp. **1.** *wytłoczyny z ziarna olejnego, makuchy.* **2.** garb. p. **Garbowiny.** <Nm. Treber>

[**Drysnąć, śnie, snął**] p. **Dryzdnąć.**

1. [**Dryst**] p. [**Drést**].

2. [**Dryst**] *śmiało, żwawo.* <Nm. dreist, Dnm. driest>

[**Drystaczka, i,** blm.] p. **Dryzda.**

[**Drystać, a, ał**] p. **Dryzdnąć.**

[**Drystanie, a,** blm.] czynność cz. **Drystać.**

[**Dryszcz kozi, Drzyst kozi**] *roś. z rodziny anemonów.* Por. **Drzysta.** <p. Dryzda>

[**Dryszlaczek, czku,** blm.] *juszka, woda po odcedzeniu makaronu, klusek itp.* <p. Druszlak>

×**Dryś, a,** lm. **e** p. **Drygant.** Przen. żart.: Nie kwikajcie tak zbytnie, moje miłe frąszki, bo

pewnie cenzor z drysiów poczyni wałaszki. Koch.

[**Dryśnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Drysnąć.**

[**Drywotnia, i,** lm. **e**] p. **Drwalnia.** <Brs. drywotnia>

[**Dryzda, y,** blm.] **1.** a. [**Drystaczka, Drzystka, Drzystawica, Drzystawka**], † **Dryzdaczka** *biegunka, djarja.* **2.** *odchody z biegunki pochodzące.* Przen. żart. *cienkusz, lura:* To D., nie wino. <DRYZD/TRZT>

† **Dryzdaczka, i,** blm. p. **Dryzda.**

Dryzdać, a, ał gm. p. **Dryzdnąć.**

Dryzdanie, a, blm., czynność cz. **Dryzdać.**

Dryzdnąć, nie, nął, [**Dryznąć, Drysnąć**], nied. **Dryzdać,** [**Drystać, Drzystać, Drzdać, Trztać**] gm. **1.** *wypróżnić ś. rzadko.* **2.** *zełgać bezczelnie.* <DRYZD>

Dryzdnięcie, a, blm., czynność cz. **Dryzdnąć.**

[**Dryzga, i,** lm. **i**] p. **Trzaska:** Jak spadnie i praśnie o ziem, to sie zdruzgá na dryzgi. <Zap. Czes. dřizha>

[**Dryzgać, a, ał**] *drygać, podrygiwać:* Kónik dryzga nózkami.

[**Dryzgiel, gla,** lm. **gle**] *pryszcz.*

[**Dryzki, zek,** blp.] p. **Drahle.** <?>

Dryzlować, uje, ował *skręcać nici:* Kobiety dryzlowały, nikt o nich nie wiedział. Fred. A. D., pojechać na komedją, odbierać wizyty i oddawać, otóż cała jej zabawa. L. Por. **Drezlować.** <Nm. drieseln>

Dryzlowanie, a, blm., czynność cz. **Dryzlować:** Szkatułeczka do dryzlowania. L.

[**Dryznąć, nie, nął**] p. **Dryzdnąć.**

[**Dryżak, a,** lm. **i**] p. **Drżoch.**

[**Dryżączka, i,** lm. **i**] p. **Drżączka.**

[**Dryżeć, y, ał**] p. **Drżeć.**

[**Dryżki, żek,** blp.] p. **Drygi.**

[**Dryżoch, a,** lm. **y**] p. **Drżoch.**

[**Dryżón, onu,** lm. **ony**] p. **Drzon.**

[**Dryżuk, a,** lm. **i**] p. **Drżoch.**

[**Drzadło, a,** lm. **a**] *zwierciadło.* <Zam. * źrzadło, od ZOR>

[**Drzanek, nka,** lm. **nki**] *gont w płocie.*

Drzanwa, y, lm. **y** bot. (arduina) *roś. z rodziny toinowatych.* <?>

† **Drzasnąć się, śnie ś., snął ś.** a. **sł ś.** *przelęknąć ś., przestraszyć ś.* <Właściwie * zżasnąć się, * zdżasnąć się (d wstawione)=Z+ŻAS, por. † przerzasnąć ś., właściwie * przeżasnąć ś.>

† **Drzastwisty** p. **Dziarnisty.**

† **Drzastwo, a,** blm. p. **Dziarno.** <DRZ(ĘSTW)>

† **Drzazdzisty** *pełen nierówności, chropowaty:* Psia róża listki ma szare, jako na ilmie drzazdziste. Urzęd. <DRZ(AZG)>

Drzazeczka, i, lm. **i** p. **Drzazga:** Wziąć kawał tego drzewa i na drobniuchne je pokrajać drzazeczki. Haur. ×Drzazeczkę sobie zakłóć.

Drzazga, i, lm. **i 1.** p. **Trzaska:** Bogatemu i na drzazdze ś. przędzie, a biednemu i na wrzecionie nie chce. Prz. Choćby ci drzazgi za paznogcie zabijano. Zjątrzony niedźwiedź wszystko w drzazgi rozmiata. Wad. Drwale znieśli drzewo do piwnicy, zostawili tylko drzazgi (= *wióry, ostrużyny*). Podpalić drzewo drzazgą. Rozświecić drzazgą w ciemnej izbie. Przen.: Światło w rowie na drobne drzazgi ś. roztrąca. Mick. **2.** lek.: D. kostna = *odłamek a. odszczep kości.* Zdr. **Drzazeczka, Drzażdżka.** <DRZ(AZG)>

[**Drzazgownik, a,** lm. **i**] *klapka, deseczka przy sieci dla straszenia ryb.*

Drzaźnić, i, ił gm. p. **Draźnić.**

Drzaźnienie, a, blm., czynność cz. **Drzaźnić.**

† **Drzażdż, u,** blm. zb. *drzazgi:* Pilnuj tej, abyć w groblą nie kładli karczów, drew a. jakich chróstów, a. drzażdżu jakiego połamanego. Strum.

Drzażdża, y, lm. **e** bot. (baphia) *roś. z rodziny motylkowatych.* <?>

† **Drzażdże, a 1.** blm. zb. p. **Drażdże. 2.** lm. **a** *wić, pręt gibki.*

Drzażdżka, i, lm. **i** p. **Drzazga.**

† **Drząstwisty** p. **Dziarnisty.**

† **Drząstwo, a,** blm. **1.** p. **Dziarno:** W jamach ziemnych mieszkali, abo na drząstwie. Wuj. **2.** lek. p. **Dziarstwo.** <DRZ(ĘSTW)>

Drążdż, u, blm. *trzaski, gałęzie i chwasty, naniesione wodą w korycie roboczym.* <Por. Ssłw. dręzga = las; Mikl. Etymol. Wörterb. 50; DRZ(ĘZG)>

[**Drzbi, i,** blp.] p. **Drzwi.**

[**Drzdać, a, ał**] p. **Dryzdnąć.**

Drzeć, drze, [1 os. lm. **dremy, drem; 3** os. lm. **drają**], **darł,** [**dar, der, dzarł, dzar, drzéł;** im. **dzarty, drzéty**], [**Darć, Dreć**], częstot. ×**Dzierać 1.** *rwać, rozrywać, rozdzierać, szarpać:* D. list na kawałki. Żalem zwyciężona, szaty darła. P. Koch. (Dziewczęta) w zwadce paznokciami chłopcom drą policzki. Nar. (=*drapią*). D. pierze = *oddzierać z nich chorągiewki, skubać.* Pierze darte. Jedwab darty: Czepek przetkniony dartemi, cielistemi jedwabiami. P. Koch. Orzeł darty (=*dwugłowy*). Przen.: D. gębę = *ziewać:* Spać chcesz, kiedy tak drzesz gębę. Orzesz. **2.** *targać, szarpać, wyrywać:* D. kogo za uszy, za włosy. Na co D. na sobie włosy? Pilch. Grzebień ten bardzo drze. D. ś. za łeb. **3.** *niszczyć, zużywać:* D. ubranie, buty. **4.** *zdejmować powłokę, obłuskiwać, zdzierać, odzierać:* D. korę (garb.) = *obłuskiwać pnie i gałęzie dębów z kory.* Łyka D. Przen.: Pomnij wtenczas D., kiedy D. ś. dają łyka. Min. (= *korzystaj z czasu*). Drze łyka, kędy może, i z drzewa suchego. Rej. (= *jest zdziercą*). **5.** *piłować, szczepać:* D. deski, łaty. Deska darta = *dranica.* **6.** ×D. nowinę = *rozorywać:* Drę a. orzę nowinę. Mącz. Gdyby kto chciał nowinę D. abo kopać. Trzyc. **7.** kogo = *łupić, zdzierać, obdzierać, wyzyskiwać, ciągnąć, eksploatować, żyłować, wysokie ceny nakładać:* Drze go, by barana. Prz. Pan drze chłopa, jako skopa, a djabeł pana, jak barana. Jabł. D. kogo ze skóry. Tajemnie ubogiego drze, ledwie nie ze skóry. Groch. Kędy możesz, drzesz wełnę z bliźniego. Rej. Kto łże, to i drze. Prz. (= *kradnie, oszukuje*). **8.** D. kogo = *być siedliskiem darcia = gośćca, reumatyzmu, boleć:* Ręka mię drze. Nieos.: Drze mię w lewym ramieniu. **9.** *sprawiać nieprzyjemne wrażenie, razić, drapać:* D. po uszach. Wielki wrzask z daleka mu darł uszy. Oss. ×Drą sobie oczy = *nienawidzą ś.* **10.** D. gardło, gardziel = **D. ś.** pod 6: Gęsi drą chrapliwe gardziele. Pot. **11.** D. z kim koty a. ×kota a. ×lisy = *kłócić ś., mieć zatargi:* Darliśmy dotąd kota, a djabeł wie czego. Zabł. Bić ś. o niespełnienie a. D. lisy, abo tłuc sklenicę o łeb, więcej szalonemu należy, aniż swobodnemu. Lekar. † Koczki mu drą we łbie = *jest fanatykiem.* Mącz. **12.** *iść szybko, biec, pędzić; umykać, zmykać, uciekać:* I dalej znowu w swoją drogę darli. Pol.

Widział przed chwilą, jak ś. Matus wyrwał z baraków i darł do lasu. Dyg. Pyski wyciągnął i darł ze strachu. Jeż. Zające wpadały na gościniec bity i darły dalej gościńcem. Pol. 13. ×*rzucać ś., szarpać ś., rwać ś.:* Od czci, od wiary łajali ś., drząc ku sobie. Krasz. 14. † D. pszczoły = *wyjmować plastry z barci.* 15. myśl. (o łyskach) *głos wydawać.* **D. ś. 1.** *drzeć jeden drugiego:* Drą ś. za łby. Przen.: D. ś. z kim = *kłócić ś., mieć zatargi, bić ś.;* [D. ś.] *procesować ś.:* Drą ś., jak pies z kotem. Prz. Moskwa, chcąc kogo z serca pochwalić, mówią: jest to taki bohatyr, żeby ś. mógł i z Litwą D. Stryjk. 2. *rozrywać ś., rozdzierać ś.:* Powróz ś. drze. L. (= *urywa ś., pęka*). Żart.: Gęba mi ś. drze = *ziewam:* Drze mu ś. gęba od ucha do ucha. Nar. Przen.: Teraz coraz to ciężej, coraz to gorzej, serce ś. drze. Krasz. (= *pęka*). 3. *zużywać ś., niszczyć ś.:* Ubranie ś. drze. Buty te mają dopiero tydzień, a już ś. drą. L. 4. *dać ś. szczepać a. obłuskiwać:* Drze ś. drzewo. L. Łyka D., kiedy ś. drą. Prz. 5. *obdzierać ś. nawzajem:* Kochajmy ś., jak bracia, a drzyjmy ś., jak Żydzi. Prz. 6. *krzyczeć, wrzeszczeć:* Drze ś. wniebogłosy. Ona nie śpiewa, ale drze ś. 7. dokąd = *cisnąć ś., rwać ś., wdzierać ś., pchać ś., dobierać ś.:* Wilcy, wiedząc swe przebiegi gdzieś do owiec, choć w dobrze zapartej koszarze, drą ś. do nich na oślep. Tw. D. ś. na skały (= *wdrapywać ś.*). Na broń nieprzyjacielską ś. darł, w ogień prawie lazł. Warg. (= *rwał ś., rzucał ś.*). Drze ś. oślep w swe nieszczęśliwości. Żebr. Sława już jego drze ś. w obłoki. Zabł. (= *wzbija ś.*). Drą ś. gwałtem w uszy i w oczy nasze wielkie dzieła jego. Birk. (= *biją*). Przen.: *ubiegać ś., dobijać ś. o co:* D. ś. do zaszczytów, do godności. Drą ś. o ten towar. L. 8. ×(o zębach) *wyrzynać ś., wyrastać:* Drą ś. dziecięciu zęby. L. 9. myśl. (o chróścielu, [wronie, sroce, pawiu]) *głos wydawać.* <DZIOR>

[Drzéł] p. **Drzeć.**

×**Drzem, u,** blm. p. **Drzemka.**

×**Drzemaczka, i,** blm. p. **Drzemka.**

Drzemać, mie a. ×**ma, mał, Drzymać 1.** *spać lekko, być w półśnie:* Powoli zaczęli D. i poziewać. Mick. Zbudzę ś., myśląc, że chwilkę drzemałem. Mick. Drzemie, jak niedźwiedź w zimie. Prz. Przen.: (Słońce) idzie niewesoło i po drodze drzemie. Mick. 2. przen. *pozostawać w spokoju, być bezczynnym:* Okolica pokrywała ś. wodą, pod którą drzemały grzązkie błota. Sienk. Drzemie w kącie wjolonczela. Wilcz. Nie było więcej nad jedną osadę, przy pogańskim jeszcze drzemiącą horodyszczu. Krasz. Siły drzemiące od wieków. Pawl. Znać, że myśl jeszcze drzemie. Mick. 3. ×nieos.: Drzemie ś. komu = *spać mu ś. chce, oczy mu ś. kleją.* † **D. ś.** *zasypiać.* <DRZEM>

Drzemała, y, lm. **y, Drzymała** *człowiek ospały, rozlazły, powolny, flegmatyk.*

Drzemanie, a, blm., czynność cz. **Drzemać.**

Drzemiąco przys. od **Drzemiący:** W lasach pół-zielono, w ogrodach płowo, w duszach senno i D. Krasz.

Drzemiący, Drzymiący im. od **Drzemać;** przen. *spokojny, głuchy, milczący:* Las D.

Drzemiączka, i, blm., **Drzymiączka,** ×**Drzemliwość,** ×**Drzymliwość,** † **Drzemota, [Drzymota]** *chęć snu, śpiączka, senność, ospałość.*

Drzemka, i, blm., **Drzymka 1.** a. ×**Drzemaczka,** ×**Drzymaczka,** ×**Drzem,** ×**Drzym** *sen krótki i lekki, półsen, drzemanie:* „D. pana Prospera." Fred. J. Uciąć drzemkę (= *przedrzemać ś., przespać ś.*). 2. ×D. nocna = *przeszkoda, strach, widmo, mara.* <DRZEM>

Drzemlik, a, lm. **i,** ×**Drzymlik, [Drumlik]** zool. (aesalon lithofalco) *ptak drapieżny z rodziny sokołów.* <? Czes. dřemlík>

Drzemlin, a, lm. **y** bot. p. **Drzymlin.**

×**Drzemliwie** przys. od **Drzemliwy.**

×**Drzemliwość, i,** blm. rz. od **Drzemliwy,** p. **Drzemiączka.** <DRZEM>

×**Drzemliwy,** ×**Drzymliwy** *skłonny do snu, ospały, senny, ociężały.*

Drzemnąć, nie, nął *zdrzemnąć ś., przedrzemać ś.:* A czasem ziewnąć lub D. tak miło. Syrok.

Drzemnięcie, a, blm., czynność cz. **Drzemnąć.**

†**Drzemota, y,** blm., p. **Drzemiączka:** D. dziś na świecie panuje. Żarn. A gdyż było słońce za górę zaszło, uderzy na Abrama D. B. Sz.

† **Drzeniowy** (dr-zeniowy) przym. od **Drzeń,** *rdzeniowy.* <p. Rdzeń>

† **Drzenisty** (dr-zenisty) p. **Rdzenisty:** Winna macica nie tak drzenista jest, jak bez, kalina. Trzyc. <p. Rdzeń>

† **Drzenność** (dr-zenność), **i,** blm. p. **Rdzeń:** D. w dębie pospolicie jest twarda i mocna. Jak. J. <p. Rdzeń>

† **Drzenny** (dr-zenny) p. **Rdzenny:** Biel, któremu sok będzie dodawał obfitego pokarmu, przemieni ś. w drzenne drzewo. Jak. J. Drąg D. = *wałek, wkładany w formę armatnią, służący do wytworzenia próżni w dziale.* Jak. J.

† **Drzeń** (dr-zeń), **a,** lm. **e, [Drzeń]** p. **Rdzeń:** Spahowie, D. i treść sama wojska tureckiego. Kłok. D. w drzewie ma ś. jakoby tuk abo mózg w kościach. Trzyc. <p. Rdzeń>

Drzest, u, lm. **y** bot. p. **Drest.** <p. Rdest>

[Drześty] *dżdżysty:* Powietrze drzeste.

[Drzéty] p. **Drzeć.**

Drzewce, a, lm. **a 1.** *drewniana część, rękojeść włóczni a. chorągwi, oszczepisko.* **2.** *belka np. u rogatki:* O kilkanaście kroków od opuszczonego drzewca rogatki stanęła. Orzesz. **3.** [Drzéwce] p. **Drzewo:** Konopeńka, cienkie drzéwce, we lnie stojała. Pśń. **4.** † a. † **Drzewiec** *włócznia, oszczep, kopja, dzida, spisa, dziryt, pika, lanca:* Joab, wziąwszy trzy drzewca, przebił niemi serce Absalomowe. B. B. Przen.: Sylla dobra buntowników pobitych pod D. dał. Kosz. (= *wystawił na sprzedaż, na licytację*). Zdr. † **Drzeweczko.** <DRZEW>

Drzeweczko, a, lm. **a 1.** p. **Drzewo. 2.** † p. **Drzewce:** D. wziąć i z nim do pierścionka pomierzyć. Rej.

[Drzewi] p. **Drzewiej.**

Drzewiak, a 1. lm. **i** bot. p. **Modrzybiel. 2.** blm. gór. *rodzaj węgla brunatnego,* l i g n i t.

Drzewianka, i, lm. **i 1.** bot. p. **Srebrnik. 2.** zool. p. **Żabka.**

† **Drzewiany** przym. od **Drzewo 1.** i **[Drzewiany]** p. **Drewniany:** Wolał pić z drzewianej czaszy, opuszczając srebrne kubki. Skar. **2.** p. **Drzewny:** Wszystka istność skóry drzewianej stawa ś. z materji ziemi. Trzyc. † D. czerw. <DRZEW>

Drzewiastobrunatny *mający barwę brunatną, przechodzącą w barwę żółtawo-brunatną:* Lignit D. <DRZEW+Brunatny>

Drzewiasty 1. *podobny do drzewa:* Torebka drzewiasta, gdy skórka jest twarda. Jund

2. anat. *w formie rozgałęzienia drzewnego występujący*, d e n d r y t y c z n y. <DRZEW>

[**Drzewiąteczko, a,** lm. **a**] p. **Drzewo.**

[**Drzewiątko, a,** lm. **a**] p. **Drzewo:** Listki spadły, drzewiuntka stojum, a powiedz mi ty, dziewucho, czy bydziesz mojum. Pśń.

Drzewibób, obu, lm. **oby, Bób kartagieński** bot. (amerimnum) *roś. z rodziny motylkowatych.* <DRZEW+BOB>

Drzewidło, a, lm. **a** bot. (pereskia) *roś. z rodziny opuncjowatych.* <DRZEW>

1. † Drzewie, a 1. blm. zb. p. **Drzewstwo:** Gdy oblężesz miasto, nie wytracisz drzewia jego, rąbiąc je siekierą. Bud. **2.** lm. **a** *latorośl winna.* **3.** [D.] p. **Drzewo.**

2. † Drzewie p. **Drzewiej.**

Drzewiec, wca, lm. **wce 1.** † p. **Drzewce:** Władysława głowę uciąwszy Janczarowie na D. wetkli. Biel. M. **2.** [D.] *bukiet weselny.*

×**Drzewieć, eje, ał** *stawać ś. drzewem, w drzewo rosnąć,*

Drzewiej 1. †a. [**Drzewi**], †**Drzewie**=a) *prędzej, rychlej, pierwej, wprzód:* Władysław płockiego zamku Konradowi D. puścić nie chciał, aż mu też Gostynia jego puścił. Biel. M. Posły jednak posłali nadrzewiej do siebie, chcąli, by nie przychodziło ku tej potrzebie. Km. (= *przedewszystkim*). Powiedź ty nam D. swój rodzaj i ojców twoich, tedy ja też powiem tobie rodzaj nasz. March. (=*wpierw, naprzód*). b) *pierwej, dawniej, przedtym, niegdyś, ongi:* Szedł zasie za Jordan, gdzie św. Jan D. chrzcił. Op. Było onym djabłom D. dobrze. Sienk. **2.** [Drzewiéj] *dawno.* <DRZEW>

† **Drzewiejszy** *dawny, stary, starożytny.*

Drzewielina, y, lm. **y, Bagno** bot. (leiophyllum s. ammyrsine) *roś.*

[**Drzewieneczko, a,** lm. **a**] p. **Drzewno.**

×**Drzewienie, a,** blm., czynność cz. **Drzewieć.**

[**Drzewieniec, ńca,** lm. **ńce**] *gaik.*

† **Drzewienko, a,** lm. **a** i [**Drzewienko**] p. **Drzewno.**

[**Drzewieny**] p. **Drewniany.**

[**Drzewię, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Drzewo.**

Drzewigroszek, szka, lm. **szki, Wołowik, Wołownik, Orobek, Groch zajęczy** bot. (orobus) *roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunki: a) D. c z e r n i e j ą c y (o. niger); b) D. w i o s e n n y (o. vernus); c) D. ż ó ł t y (o. luteus). <DRZEW+GROCH>

Drzewina, y, lm. **y 1.** *drzewo, szczeg. małe, drzewko:* I dęby są podległe zepsuciu, jak inne drzewiny. Nad brzegami Jordanu pod palmy drzewiną usiadłby zamyślony. Malcz. (= *pod drzewem palmowym*). **2.** † zb. *drzewo jako materjał:* Starą drzewinę, wiśninę palić; z tych najlepszy popiół. Zaw. **3.** [D.]=a) zb. *wszystkie drzewa.* b) *drzewko.* Zdr. **Drzewinka,** [**Drzewineczka**]. <DRZEW>

[**Drzewineczka, i,** lm. **i**] p. **Drzewina:** Lesie, lesie, rozwijáj-ze sie ze wsyćko drzewinecko. Pśń.

Drzewinka, i, lm. **i** p. **Drzewina.**

Drzewipest, a a. **u,** lm. **y, Kasztan chiński** bot. (caryocar) *roś. z rodziny cistronkowatych.* <DRZEW+PEST>

Drzewiporzec, rca, lm. **rce, Drzewoporzec** bot. (dendrobium) *roś. z rodziny storczykowatych.* <? DRZEW+PIOR>

Drzewisko, a, lm. **a 1.** p. **Drzewo. 2.** [D.] *trumna dla samobójcy.* <DRZEW>

Drzewisty *pełen drzew, zadrzewiony, zarośnięty, lesisty.*

Drzewiwęsta, y, lm. **y** bot. p. **Angurek.** <?>

Drzewko, a, lm. **a 1.** p. **Drzewo:** W starym piecu djabeł pali szalonym drzewkiem. Prz. Drzewka sadzić. **2.** *kawałek drzewa, używanego do robót drzeworytniczych:* Stała, spoglądając na dłótka i drzewka, rozrzucone koło poduszeczki. Ochor. **3.** [D.]=a) *rodzaj wzoru na pisankach:* W D. b) *beczułka, baryłka.* c) *belka, bierwiono w wianku ściany.* d) [Boże D.] *choinka, jodełka wigilijna.* **4.** bot.: a) Boże D. i Dzikie boże D. p. **Bylica:** Kwiatki lubię ogniście, boże D., lilije. Len. b) D. koralowe p. **Psianka.** <DRZEW>

Drzewkowato przys. od **Drzewkowaty:** Postać kaktusów jest rozmaita, jak połci, wyrastających D. jedne z drugich. Rost.

Drzewkowatość, i, blm. rz. od **Drzewkowaty.**

Drzewkowaty *podobny do drzewka;* lek.: Plwociny drzewkowate (sputa dendroidea), in. ×k r z a c z k o w a t e.

Drzewlinka, i, lm. **i** bot. p. **Chrząstnica.** <?>

[**Drzewnia, i,** lm. **e**] p. **Drwalnia.**

[**Drzewnianny**] p. **Drewniany.**

[**Drzewniany**] p. **Drewniany.**

† **Drzewnieć, eje, ał** p. **Drewnieć.**

† **Drzewnienie, a,** blm., czynność cz. **Drzewnieć.**

Drzewnik, a, blm. chem. p. **Celuloza.**

† **Drzewno, a,** lm. **a** p. **Drewno.** Zdr. † **Drzewienko,** [**Drzewienko, Drzewieneczko**].

Drzewny 1. a. ×**Drzewowy,** † **Drzewiany** przym. od **Drzewo** = a) *drzewu, jako roślinie, właściwy:* Kora drzewna. b) *z drzewa, jako z materjału, otrzymywany:* Węgiel D. Zamiast ś. do materjału drzewnego, z którego budował, zastosować, zapragnął nim mury udawać. Krasz. Kwas D. (acidum pyroxylicum). **2.** bot.: a) D. dzięgiel p. **Dzięgława.** b) Drzewna fasola p. **Dolik.** c) Drzewna jeżyna p. **Morwa.** d) D. kat p. **Roślidława. 3.** zool.: Żabka drzewna p. **Żabka.** <DRZEW>

Drzewo, a, lm. **a 1.** a. [**Drzewie, Drzewię**] bot. *roś. o łodydze trwałej, drzewiastej, zwanej pniem:* D. a l o e s o w e a. A l o e s (aloe) *roś. z rodziny liljowatych.* D. a m b r o w e p. **Styracznik.** D. a n g u s t u r y p. **Febrzystręt.** D. A r y s t o t e l e s a p. **Sanoka.** D. b a l s a m o w e = a) (copaifera) *roś. z rodziny brezyljowatych.* b) (myroxylon) *roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunek: D. b a l s a m o w e t o l u t a ń s k i e a. D. t o l u. c) p. **Mirnik.** D. b a n i o r o d n e a. b a n i o w e p. **Dzbaniwo.** D. b a w e l n e p. **Bawełne drzewo.** D. b e r g a m o t o w e p. **Cytryna.** D. b ł ę k i t n e p. **Błękiciec.** D. b o b k o w e p. **Wawrzyn.** D. b o b o w e=a) a. B ó b k a m i e n n y, T y c z n a w y k a (anagyris) *roś. z rodzaju wyżyginu.* b) p. **Bobodrzew.** D. b o b r o w e p. **Bobrownik.** D. b r a z y l i j s k i e a) p. **Brezylja;** b) p. **Fernambuk.** D. b r z ę c z ą c e p. **Cebrzyca.** D. b u r s z t y n o w e p. **Styracznik.** D. c e d r o w e p. **Cedr.** D. c h l e b o w e p. **Chlebowiec.** D. c y n a m o n o w e p. **Cynamon.** D. c y p r y s o w e p. **Cyprys.** D. c y t r y n o w e p. **Cytryna.** D. d a k t y l o w e p. **Daktylowiec.** D. f e r n a m b u k o w e p. **Fernambuk.** D. f i g o w e p. **Figa.** D. f r a n c u s k i e p. **Gwajak.**

D. goździkowe a. gwoździkowe p. **Parczelina.** D. granatowe p. **Granat.** D. grochowe p. **Akacja.** D. guzikowe=a) p. **Guzikowiec.** b) a. Bodzieniec, Dwukolczak (paliurus) *roś. z rodziny szaklakowatych.* Gatunek: D. guzikowe wschodnie a. Ostrokrzew, Cierń Chrystusa, Cierń Chrystusowy (p. australis). D. gwajakowe p. **Gwajak.** D. gwiazdowe p. **Gwiaździeniec.** D. hebanowe p. **Hebanek.** D. herbatowe p. **Herbatowy.** D. ilmowe p. **Ilmowy.** D. jambusowe p. **Jambusowy.** D. judaszowe p. **Judaszowiec.** D. jujubowe p. **Jujuba.** D. kajaputowe p. **Kajaput.** D. kakaowe p. **Kakaowiec.** D. kapustne p. **Warzywnia.** D. kawowe p. **Kawowy.** D. kokosowe a. kokowe p. **Kokos.** D. koralowe p. **Czerwoń.** D. koronne a. Siężan (ephielis). D. korzenne p. **Parczelina.** D. kostowe p. **Kost.** D. krwiste a. Błękiciec, Kampeszyn, D. błękitne (haematoxylon) *roś. z rodziny brezyljowatych.* D. liljowe p. **Liljowy.** D. lotusowe p. **Lotusowy.** D. łojowe p. **Łojorodny.** D. mahagoniowe a. mahoniowe p. **Mahoń.** D. mastykowe a. mastyksowe p. **Mastykowiec.** D. melonowe p. **Melonowiec.** D. metalowe p. **Niesplik.** D. mirtowe p. **Mirt.** D. młotowe p. **Mrzechlina.** D. modrzewiowe p. **Modrzew.** D. morowe a. morwowe p. **Morwa.** D. moszenkowe p. **Truszczelina.** D. muszkatowe p. **Muszkatowiec.** D. muszlowe p. **Jarzęsta.** D. nerkowe p. **Nerkowiec.** D. oliwne p. **Oliwny.** D. orle p. **Orli.** D. pachnące p. **Wonilan.** D. palmowe p. **Daktylowiec.** D. perukowe p. **Sumak.** D. piękne p. **Wytworodnia.** D. pistacjowe a. pistakowe p. **Pistacja.** D. podróżnych p. **Pielgrzan.** D. pomarańczowe p. **Pomarańcza.** D. poziomkowe p. **Chróścina.** D. rajskie p. **Rajski.** D. rozmarynowe p. **Rokitnik.** D. sagowe p. **Sagowiec.** D. sandałowe a. santałowe p. **Sandał.** D. siodłowe p. **Siodłowy.** D. skórzane p. **Rzemienica.** D. skrzypcowe p. **Bandurowiec** D. smocze a. smokowe p. **Smokowiec.** D. smutne p. **Nieuśmiał.** D. sprężne a. sprężyste p. **Cewnica.** D. strojne p. **Wytworodnia.** D. styrakowe a. styraksowe p. **Styrakowiec.** D. szarańczowe p. **Żarklin.** D. śmierdzące p. **Wyżygin.** D. śnieżne p. **Śniegowiec.** D. świętojańskie p. **Szarańczyn.** D. św. Łucji p. **Śliwa.** D. tamaryndowe p. **Tamaryndowiec.** D. terebintowe a. terpentynowe p. **Pistacja.** D. tulipanowe p. **Tulipanowiec.** D. wężowe p. **Wężowy.** D. woskowe p. **Woskownica.** D. wroniego oka p. **Kulczyba.** D. życia i D. życia amerykańskie p. **Żywotnik.** D. żydowskie p. **Judaszowiec.** D. leśne, owocowe, płonne, dzikie, ogrodowe. D. żywota. D. wiadomości złego i dobrego. † D. jabłkowe=*jabłoń.* † D. małych śliw=*D. mastyksowe.* Jakie D., taki owoc. Prz. Na pochyłe D. i kozy skaczą. Prz. Zasadzić, ściąć D. Każde D. ma swego robaka. Kras. (= *każdy ma swego móla, co go gryzie*). Pomiędzy drzewy. Kon. To wszystko nie po drzewie chodzi, ale po ludziach, co ś. na kogo przygodzi z boskiego dopuszczenia. Kulig. Skrzypiącego drzewa najdłużej. Prz. (=*człowiek cherlający może dłużej żyć, niż zdrowy*). Z jednego drzewa krzyż i łopata. Prz. Dziwny, jak krzywe D. Prz. Niedaleko drzewa jabłko pada. Prz. Im dalej w las, tym więcej drzew. Prz. D. bartne a. ×dziane (=*z barcią*). D. zastawne, bart. (=*na które zaciągnięty jest ul próżny w celu zwabienia roju pszczelnego*). D. jezuickie = *które z jednego korzenia przy ziemi dwa pnie wypuszcza,* in. jezuita, jadwiga. **2.** zb. *drzewa pewnego gatunku:* D. liściowe a. czarne. D. szpilkowe a. iglaste a. czerwone. **3.** blm. *materjał, otrzymany z łodygi takich roślin:* Zrobić co z drzewa. D. opałowe a. D.=*drwa, opał:* Zaopatrzyć ś. w D. na zimę. D. suche, mokre. D. budowlane (=*budulec*). D. brzozowe (=*brzezina*), bukowe (=*buk, buczyna*), dębowe (=*dębina*), grabowe (= *grabina*), jesionowe, mahoniowe (=*mahoń*), orzechowe (= *orzech*), sosnowe. D. deputatowe p. **Deputat.** Leśn.: D. karpowe= *pnie i korzenie na opał wyrobione po spuszczeniu drzewa.* **4.** [Jaworowe drzewa]=*gra wiejska.* **5.** *część drzewa między korą a bielem, drewno:* Między korę a D. palca nie wtykaj. Prz. **6.** ×*przedmiot, zrobiony z drzewa:* Ksiądz tam klepie z pamięci na święconym drzewie. Nar. (=*na ambonie*). †Na dwu drzewu zasiadł. Kosz. (=*na dwuch drewnianych krzesłach*). **7.** † *trzon kopji, drzewce, oszczepisko; włócznia, kopja, oszczep:* Króla na szable i drzewa pozywa rycerz błędny. P. Koch. Przen.: Pięć grzywien na każde D. zapłacić obiecujemy. Herb. (= *na każdego rycerza, zbrojnego drzewem*). Przen.: Trzebaby wrócić nazad onę konstytucję, iżby król, dawszy na D. (dom. pieniędzy), mógł szlachtę pociągnąć za granicę i trzymać jaką chwilę. Górn. (=*na służbę wojenną z drzewem*). **8.** przen. *głupiec, bałwan, cymbał.* **9.** D. gienealogiczne=*rysunek w postaci drzewa, przedstawiający ogół potomków protoplasty jakiegoś rodu:* Kapcańską krew wprowadził w D. gienealogiczne. † D. krewności. Groic. † D. pokolenia Pana Jezusowe. Wuj. (=*rodowód*). **10.** chem.: D. Djany, Jowisza, Saturna=*krystalicznie wydzielone srebro, cyna, ołów przez działanie łatwiej utleniających ś. metali na roztwory soli powyższych.* **11.** fil. w logice: D. Porfirjusza = *tablica pojęć ogólnych a. kategorji uszykowanych według zależności logicznej.* **12.** garb.: D. brazyljowe=*wywar z drzewa brazylijskiego do farbowania skóry.* Zdr. **Drzewko, Drzewczko,** [**Drzéwce, Drzewiątko, Drzewlę, Drzewie, Drzewiąteczko**]. Zgr. **Drzewisko,** ×**Drzewsko.** <DRZEW>

×**Drzewobranie,** a, lm. a *zbieranie drzewa.* <DRZEW+BIOR>

×**Drzewodziej,** a, lm. e *robiący co z drzewa, np. stolarz, cieśla, stelmach, kołodziej.* <DRZEW+DZIE>

×**Drzewodziejstwo,** a, blm. *robienie czego z drzewa, np. ciesielstwo, stolarstwo, kołodziejstwo.*

×**Drzewodzielnie** przys. od **Drzewodzielny.**

×**Drzewodzielny** *robiący z drzewa.*

×**Drzewogłośny** *zrobiony z drzewa, odbijającego dźwięk:* Grajki swoje oszołomne muzyki wnieśli w drzewogłośne ściany. Słow. <DRZEW+GŁOS>

Drzewojad, a, lm. y bot. p. **Pomórnik.** <DRZEW+JAD>

Drzewolist, a a. u, lm. y, **Prawołomian, Kwiatoliść** bot. (xylophylla) *roś.* <DRZEW+LIST>

×**Drzewołom,** u, lm. y **1.** *burza gwałtowna, łamiąca drzewa, huragan, orkan:* Były to owe tylko krótkie drzewołomy, co z gęstym deszczem straszne wysypały gromy. Nar. **2.** *drzewa, powalone przez burzę.* <DRZEW+ŁOM>

Drzewołomca, y, lm. **y** *ten, co drzewa łamie.* Wor.

Drzewołomny, ×Drzewołomy *drzewa łamiący:* Grom D.

×Drzewołomy p. **Drzewołomny.**

Drzewoniszcz, a, lm. **e** bot. p. **Stroczek.** <DRZEW+NI+Z+CZ>

Drzewoporzec, rca, lm. **rce** bot. p. **Drzewiporzec.** <? DRZEW+PIOR>

×Drzeworębacz, a, lm. **e, ×Drzewosiek** *ten, co drzewo rąbie, drwal.* <DRZEW+RĘB>

Drzewoorycik, u, lm. **i** p. **Drzeworyt.**

Drzeworyt, u, lm. **y** *rysunek wyryty na drzewie i odbity na papierze.* Zdr. **Drzeworycik.** <DRZEW+RY>

Drzeworytnia, i, lm. **e** *zakład drzeworytniczy.*

Drzeworytnictwo, a, blm. *zajęcie drzeworytnika, sztuka drzeworytnicza, ksylografja.*

Drzeworytniczka, i, lm. **i** forma ż. od **Drzeworytnik.**

Drzeworytniczy przym. od **Drzeworytnik:** Sztuka drzeworytnicza.

Drzeworytnik, a, lm. **cy** *ten, co robi drzeworyty.*

×Drzewosiek, a, lm. **owie** p. **Drzeworębacz.** <DRZEW+SIEK>

Drzewostan, u, lm. **y** leśn. *stan drzew w lesie ze względu na ich gatunek, zwarcie i wiek:* D. czysty *(gdy las zawiera w sobie jeden rodzaj drzewa).* D. pomieszany *(gdy kilka rodzajów drzew las składają).* D. panujący *(gdy w lesie, z różnych gatunków drzew złożonym, jednego jest najwięcej).* <DRZEW+ST(O)>

Drzewowłosy *z drzew, jakby włosy stanowiących, utworzony:* Cały dumnych Tatrów wieniec D. Wor. <DRZEW+WŁOS>

×Drzewowy p. **Drzewny:** Skóra drzewowa. Trzyc. Pałac D. Haur. *(=drewniany).* <DRZEW>

Drzewoznawca, y, lm. **y** *badacz a. znawca drzew,* in. d e n d r o l o g. <DRZEW+ZNA>

Drzewoznawczy przym. od **Drzewoznawca,** *dendrologiczny.*

Drzewoznawstwo, a, blm. *badanie a. znajomość drzew,* in. d e n d r o l o g j a.

Drzewożerny *toczący drzewo:* Owad drzewożerny. <DRZEW + ŻR>

Drzewsko, a, lm. **a 1.** ×p. **Drzewo. 2.** †*mary:* Skoro ś. Jezus drzewska dotknął, ożył martwy. Wuj. <DRZEW>

Drzewstwo, a, blm., †**Drzewie** zb. *drzewa:* Czerni ś. gąszcz młodego drzewstwa. Dyg.

[**Drzezga, i,** lm. **i**] p. **Trzaska** i **Drzazga.** <Czes. dřízha>

[**Drzezgać, a, ał**] p. **Drzęzgać.**

[**Drzęzg, a,** lm. **i**] *drzazga, trzaska, mały kawałek drzewa.*

[**Drzęzgać, a, ał, Drzezgać**] *łamać, druzgotać.* <DRZ(ĘZG)>

[**Drzęzganie, a,** blm.] czynność cz. **Drzęzgać.**

[**Drzęzgi, ów,** blp.] **1.** *szczękanie, hałas, sprawiany łańcuchami.* **2.** *czcza gadanina.*

[**Drzji, i,** blp.] p. **Drzwi.**

Drzon, a, lm. **y 1.** [D., **Drzón, Dryżón**]=a] *ciernie.* b) *rdzeń drzewa.* **2.** bot. (tetraspora) *roś. z gromady wodorostów, z rodziny palmellaceae.* <p. Rdzeń>

Drzonek, nku, lm. **nki** leśn. *ośrodek drewna w drzewie zleżałym, jeszcze nie zgniły i zdatny na opał.* <p. Rdzeń>

[**Drzón, drzonu,** lm. **drzony**] p. **Drzon:** Ledwie se carneła o D., a sukniom podzarła.

[**Drzózga, i,** lm. **i**] p. **Trzaska.**

† **Drzuzgotać, ce** a. **ta, tał** p. **Druzgotać.**

† **Drzuzgotanie, a,** blm., czynność cz. **Drzuzgotać.**

Drzwi, i, blp., [**Drwi, Dwiérze, Dwirze, Dwierzy, Dźwi, Drzji, Drji, Drzwie, Dźwierze, Dźwierza, Dźwyrzy, Drzbi**], † **Dźwierze,** † **Dźwirz,** † **Dźwirze** *otwór w ścianie a. w podłodze, służący do wchodzenia, z blatem, zamykającym ten otwór:* D. pojedyńcze, jednoskrzydłowe, jednopołe. D. podwójne, dwuskrzydłowe, dwuskrzydlate, dwuskrzydłe, dwupołe. D. dwuskrzydlaste a. rozchodzące ś. Kn. Czworoskrzydłe D. Kn. Dwoje, troje, kilkoro D. D. drewniane, żelazne, oszklone, balkonowe. Otworzyć, zamknąć D. Zamurować D. Pilnować D. Stać we drzwiach, przy drzwiach, u D., pode drzwiami, za drzwiami. Nie da z psami stać za drzwioma. Zm. U D. Twoich stoję, Panie. Karp. Pukać do D. D. stoją otworem. D. poziome a. spustne. ×D. bramne. Czy ogon masz za sobą, że D. nie zamykasz? Prz. D. komu pokazać a. zamknąć D. przed kim=*zabronić mu wstępu do swego domu:* Zamknęły ś. przed nim D. wszystkich salonów. Wyprosić, wyrzucić kogo za D. Za D.! Carskie D.=*D. w cerkwi w ołtarzu, przez które ś. wnosi Najświętszy Sakrament.* Nie kładź palca między D. Prz. Przen.: D. i ściany częstokroć, nas wysłuchają. L. (=*ściany mają uszy*). Prosili jałmużny, ode D. do D. chodząc. Birk. (=*od domu do domu*). ×We D. kołatać = *naprzykrzać ś. komu.* Wol. ×Drzwiami skrzypać = *napróżno co robić.* Wol. Przen.: Ustom swoim uczyń D. i zamki. Wuj. (=*trzymaj język za zębami*). Bezpieczny, jak u Pana Boga za drzwiami. Prz. (= *za piecem*). Zima już za drzwiami (=*za pasem*). Ustawy krajowe zasługom obszerniej D. otwierały. L. (=*pole*). Anioł burzy drzwi chmur zatrzasnął pioruuem. Mick. Zdr. **Drzwiczki,** [**Dźwiczki, Dźwierka, Dźwirka, Dźwierki, Dźwirki, Dźwiereczka, Dźwiereczki**]. <DŹẂR>

† **Drzwiany** p. **Drzwiowy.**

Drzwiczki, czek, blp. **1.** p. **Drzwi:** D. u pieca. D. z byliczki, słomką, ś. podpierają. Prz. **2.** †anat. p. **Zastawka.** <DŹẂR>

×Drzwiczny p. **Drzwiowy.**

[**Drzwie, drzwie,** blp.] p. **Drzwi:** Zawracaj ode drzwie.

Drzwiowy, †**Drzwiany** przym. od **Drzwi;** **×Drzwiczny.**

[**Drzych, a i u,** lm. **y** p. **Drzyk.**

[**Drzyk, Drzych**] **1. u,** lm. **i** *spór, sprzeczka, kłótnia.* **2. a,** lm. **i**=a) *oprawca, hycel.* b) pog. *adwokat.* <DZIOR>

×Drzym, u, blm. p. **Drzemka.**

[**Drzyma, y,** lm. **y, Drumla, Drymla, Drzymla**] *dziewczyna, przędąca kądziel i udająca śpiącą w czasie zabawy kupalnej.* <DRZEM>

×Drzymaczka, i, blm. p. **Drzemka.** Wor.

Drzymać, mie a. ×**ma, mał** p. **Drzemać:** Drzym sobie, duszo. Was. Jeść, kiedy ś. chce; spać, kiedy ś. drzymie. Pot. <DRZEM>

Drzymała, y, lm. **y** p. **Drzemała.**

Drzymanie, a, blm., czynność cz. **Drzymać.**

Drzymiący p. **Drzemiący.**

Drzymiączka, i, blm. p. **Drzemiączka.**

Drzymka, i, blm. p. **Drzemka**.

[**Drzymla**, i, lm. e] **1.** *kobieta senna, drzemiąca.* **2.** p. **Drzyma**: Siedzi D. pod kądzielą, a z drzymli ś. ludzie śmieją. Pśń. <DRZEM>

×**Drzymlik**, a, lm. i zool. p. **Drzemlik**.

Drzymlin, a, lm. y, **Drzemlin**, **Śpioszek** bot. (porliera) *roś.* <DRZEM>

×**Drzymliwie** przys. od **Drzymliwy**.

×**Drzymliwość**, i, blm. rz. od **Drzymliwy**, p. **Drzemiączka**.

×**Drzymliwy** p. **Drzemliwy**.

[**Drzymota**, y, lm. y] p. **Drzemiączka**: Gdy tam (do kościoła) przyjdziecie, drzymotami ś. bawicie. Napadła mię D. Zdr. [**Drzymoteczka**].

[**Drzymoteczka**, i, lm. i] p. **Drzymota**.

[**Drzyskóra**, y, lm. y] *łakomiec; lichwiarz, zdzierca, derus.* <DZIOR+(S)KOR>

[**Drzyst**, u, blm.] p. **Dryszcz**.

[**Drzysta**, y, lm. y] **1.** *rzadki gnój.* **2.** *niechluj, niechluja.* <DRZYST>

[**Drzystać**, a, ał] p. **Dryzdnąć**.

[**Drzystawica**, y, lm. e] p. **Dryzda**.

[**Drzystawka**, i, lm. i] p. **Dryzda**.

[**Drzystek**, tka, lm. tki] *zuchwalec.* <Nm. dreist, Dnm. driest>

[**Drzystka**, i, lm. i] p. **Dryzda**.

[**Drzystoń**, a, lm. e] **1.** *puszczający śmiało, ostro wiatry.* **2.** *łgarz bezczelny.*

[**Drzysłu chlastu** aż ku miastu] *próżna gadanina.*

[**Drzystula**, i, lm. e] **1.** *puszczająca śmiało, ostro wiatry.* **2.** *kobieta kłamiąca bezczelnie.* Por. **Drzystoń**.

[**Drzyszcz**, a, lm. e] *cierpiący na biegunkę.*

[**Drzyszlak**, u, lm. i] *roś. colchicum autumnale.*

[**Drzyzdulicha**, y, lm. y] *gorzałka.*

[**Drzyzga**, i, lm. i] p. **Trzaska**.

[**Drzyżdżyć**, y, ył] *pokruszyć; na wióry połupać.* <DRZ(YZG)>

Drżąco przys. od **Drżący**=*drżąc:* Przyćmione światło lampy D. i niepewnie migotało po ścianach pokoju. Orzesz. <DRG>

Drżącorzewnie przys. od **Drżącorzewny**: Pies szczeka D. <DRG+RZEW>

Drżącorzewny głos, myśl.=*rodzaj głosu psa.*

[**Drżącz**, y, lm. e] ż. p. **Drżączka**.

Drżączka, i, lm. i **1.** a. [**Drżącz**, **Dryżączka**] *drżenie, dygotanie, trema:* Fałszując dokumenta, rękę ma od drżączki wolną do skrobania. Nar. ×D. ziemię znędzniła. Brud. (=*trzęsienie ziemi*). **2.** a. ×**Trawa zajęcza** bot. (briza) *roś. z rodziny traw.* Gatunek: D. ś r e d n i a (b. media). **3.** lek. = a) (paralysis agitans) *ciągłe a. czasowe trzęsienie, drżenie członków.* b) [Drżączki, blp.] p. **Zimnica**. <DRG>

Drżeć, y, ał, [**Dryżeć**] **1.** *trząść ś., dygotać:* D. od zimna, ze strachu. Ręce mi drżą. Nogi pod nim drżą. Drży, jak osika. Liście na drzewach drżą za lada wiatrem. D. z gniewu, z oburzenia (= *wzdrygać ś.*). Ziemia drży. D. z niecierpliwości, z gorącej chęci. †D. czym: †Są drżeli strachem. Serce drży. Głos drży. Powietrze z głosów pomieszanych drżało. P. Koch. Drży promień na wodę ciśniony. P. Koch. Szarpie honor mój, aż uszy drżą słuchając. Boh. (=*bolą*). Cała Europa przed nim drżała (dom. ze strachu). Drżało światło jutrzenki. Len. Piosnka dziewczęcia drży w wietrze. Len. Przen.: W umysłach drżało przeczucie innej wiosny. Krasz. ×D. na co=*chciwym być czego, rwać ś. do czego:* D. na bitwę. Mącz. **2.** o kogo, o co = *bać ś., lękać ś., obawiać ś., trwożyć ś.:* Drżę o twoją przyszłość. **3.** anat.: † Drżące ciemię p. **Ciemiączko**. <DRG>

Drżenie, a, lm. a **1.** czynność cz. **Drżeć**: D. powietrza, głosu. † D. ziemi = *trzęsienie ziemi:* R. 1301 było straszliwe D. ziemi po wszystkiej Pruskiej ziemi. Stryjk. **2.** lek. = a) (tremor) *trzęsienie członków a. całego ciała.* b) D. głosowe p. **Drganie**. D. głosu a. drganie głosu (fremitus vocalis). c) D. piersi opłucnowe (fremitus pleuralis). d) D. piersiowe (fremitus pectoralis). e) D. powiek (cillosis)=*mruganie ustawiczne chorobliwe.* f) † D. serca (palpitatio cordis)=*kołatanie, bicie serca chorobowe.* **3.** a. **Podrżenie** myśl. *bieg sarny.* <DRG>

† **Drżliwy** *skłonny do drżenia, drżący.* Mym.

[**Drżoch**, a, lm. y, **Dryżoch**] **1.** *tchórz.* **2.** a. [**Dryżuk**, **Dryżak**] *pijak, cierpiący na delirium tremens.* <DRG>

[**Drżyogonek**, nka, lm. nki] *pliszka.* <DRG+O+GON>

[**Du**] p. **Do**.

[**Dua**, y, lm. y] p. **1. Duga**.

Dualina, y, blm. tech. *materjał wybuchowy, mieszanina nitrogliceryny z trocinami.* <Nm. Dualin>

Dualista, y, lm. ści fil. *zwolennik, przedstawiciel dualizmu; filozof, wyznający dualizm.* <p. Dualizm>

Dualistycznie przys. od **Dualistyczny**: D. pojęty, objaśniony.

Dualistyczny chem., fil. i mat. przym. od **Dualizm**: Teorja dualistyczna.

Dualizm, u, blm. **1.** *dwojaki pierwiastek, dwa szeregi zjawisk odrębnych, obok siebie stojące:* Jest w naturze ludzkiej pewnego rodzaju D., dwutypowość. Rol. **2.** *istnienie obok siebie pod jednym berłem dwuch krajów na stopie równości:* D. austryjacki. **3.** chem. *pogląd, przyjmujący istnienie w każdym związku dwu odrębnych części składowych.* **4.** fil.=a) *kierunek fil., przyjmujący dwie zasady bytu; pogląd fil., sprowadzający wszystko do dwuch substancji (materji i ducha):* D. kosmologiczny, metafizyczny, empiryczny, fenomenologiczny. D. materji, formy. b) a. ×**Dyteizm** *doktryna dwoistego bóstwa, dwojakiej przyczyny wszechrzeczy (dobrej i złej).* **5.** mat. *zasada badania gieometrycznego, na podstawie której z własności jednej figury otrzymujemy bezpośrednio własności innej, wzajemnej.* <Now. z Łć. dualis=dwojaki, podwójny>

† **Duana**, y, lm. y *cło:* Kontrakt kupna tych czynszów oparty był na duanie. Bart. <Fr. douane=komora celna>

† **Duanjer**, a, lm. owie *poborca podatków, celnik:* Wypada upominać ś. u duanjerów wypłaty czynszów dla Anny. Bart. <Fr. douanier>

Duanna, y, lm. y, **Doanna** *odmiana drzewa: grusza zwyczajna a. jego owoców.* <Może z Łć. duennis=dwuletni>

Duar, u, lm. y *wieś arabska.* <Arab. dūar>

Dub, a, lm. y **1.** częś. w lm. *mowa niedorzeczna, brednie, głupstwa, androny, banialuki, niestworzone rzeczy, koszałki-opałki, nonsens:* Takiego mu duba poplotę, że musi zabłądzić w lesie. Wyb. Wlaź do czuba, plecie duba. Prz. Dziewczyna duby smalone bredzi. Miek. Chce zabawić bredniami

zabobonu i wywietrzałemi dubami prostactwa. Śniad. 2. [D., Dubyna] *chłop silny, rosły, ale głupi, bałwan, cymbał.* <Zap. przenośnia, z Ukr. Brs. dub=dąb>

[**Dub**, a, lm. y] p. **l. Dubas.**

×**Dub, bia**, lm. **bie** p. **Dziupla.**

l. [Dubas, a, lm. **y, Dub, Dubica, Dombaza, Dziubas, Tumbas]** *rodzaj małego statku, szkuta, czółno przewozowe, prom.* <Ukr. dub, dubàs, może z Tur. tombaz>

2. [Dubas, a, lm. **y]** *nóż zły, tępy; wog. nóż:* Porwawszy dubasa, tnie węża raz pod ucho, drugi raz w pół pasa. Mick. <Brs. dubàs>

[**Dubasić, i, ił**] *bić:* Dubasił go, ile wlazło. <Ukr. dubàsyty, Brs. dubasić>

Dubelci przym. od **Dubelt** (=ptak): Sławne dubelcie błota Włodawskie. <p. Dubelt>

Dubelszpic, a, lm. **e** tap. *długa igła z jednej strony z dziurką do przeszywania wyścielania i do przeszywania płótna pod warstwą włosów.* <Nm. Doppelspitze>

l. Dubelt, a, lm. **y l.** a. ×**Dupelbir** *rodzaj mocniejszego piwa,* in. piwo dubeltowe a. ×dupeltowe. 2. ×2. pp. a a. u *naczynie do piwa:* Czy nie masz tam gdzie choć dubelta piwa i zrazika pieczeni? L. 3. a. **Baranek, Kszyk, Kulik, Kuliczek, Samotnik, Słomka** myśl. *bekas* (wogóle). 4. a. **Bekas funtowy** a. **właściwy, [Dupiak]** zool. (gallinago major) *ptak podkasały z rodziny bekasów.* <Z Łć. duplus = podwójny, przez Dun. dubbelt; nazwa bekasa naśladowana z Nm. Doppel(schnepfe)>

2. Dubelt przys. **l.** a. ×**Dupelt** a. [**Na D.**] *dwa razy więcej, podwójnie:* D. a. w D. zapłacić. 2. [D.] *napewno, niewątpliwie, z pewnością, całkiem, zupełnie:* Wiem na D. On D. głupi. 3. [D. a. Na D.] *doskonale.*

[**Dubelt**] przym. *dobry, tęgi:* D. mieć głowę.

Dubeltflet, u, lm. **y** org. *jeden z głosów fletowych organu, pochodzący z piszczałki o dwuch wargach.* <Dubelt+Flet>

Dubeltgarmont, u, blm. druk. *pismo dwudziestopunktowe.* <Dubelt+Garmont>

Dubelthubel, bla, lm. **ble** *hebel do najczystszego gładzenia.* <Dubelt+Hebel>

Dubeltmitel, tla, blm. druk. *pismo dwudziestoośmiopunktowe.* <Nm. Doppelmittel(druck)>

×**Dubelton, a,** lm. **y** (w kartach) *figura znajdująca ś. w ręku samowtór z młódką tegoż koloru.* <Fr. doubleton, z Ang. double = podwójny, jak Fr. singleton z Ang. single = pojedyńczy, p. Syngielton>

Dubeltować, uje, ował p. **Dublować:** Ceny ś. dubeltują. Krasz. <p. 1. Dubelt>

Dubeltowanie, a, blm., czynność cz. **Dubeltować.**

Dubeltowo przys. od **Dubeltowy.**

Dubeltowy l. *podwójny:* Okno dubeltowe. Drzwi dubeltowe. Kwiaty dubeltowe. 2. *wielki, tęgi, porządny, prawdziwy, co ś. zowie:* D. dureń, osieł. [Żołnierzci ja, żołnierz D.]. 3. a. ×**Dupeltowy** *dwa razy mocniejszy od zwyczajnego:* Piwo dubeltowe p. **l. Dubelt.** Siadł, ławy pod nim dubeltowe jękły. Kras. 4. [D. owcarz] = *znający różne przesądy i gusła.* 5. [Kobieta dubeltowa] = *ciężarna, brzemienna.* <p. 1. Dubelt>

Dubeltówczyna, y, lm. **y** *nędzna dubeltówka.*

Dubeltówka, i, lm. **i l.** a. ×**Dupeltówka** *strzelba o dwuch rurach, dwururka.* Żart.: Pocałować ś. z kim a. dać buzi z dubeltówki = *z obu stron twarzy:* Nie ominął sposobności wycałowania ś. z nim po staremu, z dubeltówki. Jeż. 2. *kamień w dominie (=grze), na którego obu przedziałach jest ta sama liczba oczek.* <p. 1. Dubelt>

Dubeltpetyt, u, blm. druk. p. **Tercja.** <Dubelt+Petyt>

Dubeltercja, i, blm. druk. p. **Kanon.** <Dubelt+Tercja>

[**Dubica, y,** lm. **e**] *kłoda dębowa wyżłobiona, używana jako czółno.* P. **l. Dubas.** <Ukr. dubycia, Brs. dubica>

† **Dubiec, bca,** lm. **bce** p. **Dębczak:** Dłużnicy w Moskwie knutami i dubcami bywają wzbierani. Paszk. <Ros. dubècъ>

Dubiel, a, lm. **e l.** † *głupiec, prostak, bałwan, cymbał:* Zdradzi przyjaciela, jeszcze ś. k temu naśmieje z prostego dubiela. Rej. 2. zool. (carpio collari) *mieszaniec z karpia i karasia.* <Nm. Döbel, Dübel>

×**Dubitować, uje, owal** *rozmyślać, zastanawiać ś.:* Na różne sposoby dubitował nad swoim położeniem. <Łć. dubitare>

×**Dubitowanie, a,** blm., czynność cz. **Dubitować.**

×**Dubl, a,** lm. **e** p. **Dublon:** Uznaje ś. dłużnikiem p. marszałkowej na 300 dublów złota. Czern. <Fr. double dosł.=podwójny>

Dubla, i, lm. **e l.** ×*stawka podwójna.* 2. bil. p. **Dublet.** 3. karc.=a) (w kiksie) *wzięcie czterech lew; daw. dojście do 131 oczek.* b) (w marjaszu) *dojście do 131 oczek przy pomocy marjaszów.* <Fr. double=podwójny>

[**Dublaty**] *podwójny, półtoraczny, większy:* Naładowáł wóz D.

Dubler, a, lm. **owie** teatr. *aktor a. śpiewak, odtwarzający rolę naprzemian z kim innym.* <Fr. doubleur>

Dublerka, i, lm. **i** teatr. forma ż. od **Dubler.**

Dublet, u, lm. **y l.** a. ×**Dubleta,** ×**Dupleta** *drugi egzemplarz książki, medalu, rośliny i t. p.* 2. a. **Dubla,** ×**Dupla** bil. *przesunięcie bili na drugą stronę bilardu za pomocą uderzenia o bandę.* 3. a. ×**Dubleta,** ×**Dupleta** jub. *kamień drogi w połowie prawdziwy, a w spodniej połowie szklany.* <Fr. doublet>

×**Dubleta, y,** lm. **y** p. **Dublet.**

[**Dublja, i,** blm.] *biblja.*

Dublon, a, lm. **y l.** a. ×**Dubl,** ×**Duplon** *dukat podwójny.* 2. w lm. kuśn. *barany w lepszym gatunku.* <Fr. doublon>

Dublować, uje, owal, [Tuplować] l. a. **Dubeltować,** ×**Duplować,** ×**Duplikować** *powiększać dwa razy, podwajać.* 2. bil. *przeprowadzać bilę na przeciwną stronę bilardu.* 3. myśl. *z obu luf wystrzelić i zrzucić dwie sztuki ze stada.* 4. szew. *przyszywać podeszwę do pasa, stanowiącego fundament.* 5. teatr. *wykonywać rolę naprzemian z kim innym:* D. role. <Fr. doubler>

Dublowanie, a, blm., czynność cz. **Dublować.**

Dublówka, i, lm. **i l.** ×a. ×**Duplówka** *obszycie naokoło klinika u trzewika damskiego.* 2. szew. *dublowanie.* <p. Dublować>

Duboizyna, y, blm. (czyt. **Diuboazyna**) apt. *substancja roślinna z rzędu alkaloidów.* <Od nazwiska botanika Szwajcars. Dubois † 1850>

Duby, ów, lm. p. **Dub.**

[**Dubyna, y,** lm. **y**] p. **Dub.** <Ukr. dubyna>

[**Duc, a,** lm. **e**] *tuzin.*

Duca, y, lm. e **1.** *rodzaj gry dziecinnej:* Chłopiec już będzie miał szósty rok—już w ducę grywa pod bramą. Bał. **2.** [D.] *wydrążenie w stępie; wyżłobienie w żarnach, do którego sypie ś. zboże; wyżłobienie wogóle.* **3.** [D. a. **Ducza**] *kosz okrągły, u dołu węższy.* **4.** [D.] *kosz na kury.* Zdr. [**Ducka, Duczka**]. <Z Łć. ductus =przewód, przeciek, przez Śr. Łć. i Włos. doccia, skąd Fr. douche>

[**Ducaj**, a, lm. e] p. **Duczaj**.

Duch, a a. u, lm. y, 3 pp. † u, 7 pp. † w dusze **1.** *oddech, dech, tchnienie:* Biegł tak szybko, że duchu zabrakło. Do płuc wysłał cały zapas ducha. Mick. Bij, a duchu słuchaj. Prz. Dmą w miechy i oblicza wypełniają duchem. Mick. Ani duchu, ani chuchu. Prz. (*=ani słowa nie powiedział, pary z ust nie wypuścił*). Ani ruchu, ani duchu. Pol. ×Jam ś. spodziewał, żeś ty miał ostatnie duchy moje zebrać, że zamkniesz oczy me. Jabł. Co duchu (dom. stanie) a. [Czym duchu, Co ducha, Co D., Co duchem, Czym D.] a. **Duchem** a. ×W D. przys.=*co tchu, co żywo, prędko, szybko, wnet, natychmiast:* Zmykali co duchu ku swoim. Sienk. Kazał co duchu zapalić parę szop. Sienk. Duchem tam pobiegł. Zobaczę, co tam takiego dzieje ś., i duchem powrócę, żeby tobie oznajmić. Orzesz. [Cichym duchem]=*cichaczem.* **2.** ×*powiew, podmuch:* Duchy wichrowe. Niech je (ludzi złych) surowo i z korzeniem żywym wicher wykręci duchem popędliwym. Kochan. **3.** a) ×*wyziew, para:* D. od pieca. D. wszystek ciągnął ś. do wyższego sklepu. Torz. Poddać ducha=*powiększyć w łaźni ilość gorącej pary.* Przen.: [Dać komu duchu] = *napędzić kogo, wyłajać, wybić.* † D. saletrzany=*kwas azotny, saletrzany.* b) [D.]=*gorąco, upał, skwar:* Mam ci ja pierzyneckę, by ś. ogień w nóżkę nie wdał z wielkiego duchu. **4.** przen.: Czuć D.=*rozumieć, co to rozkaz, uważać na rozkazy, być karnym:* Czujesz ty D.? Czuj D. Czuj D., Niemcze, Bóg z narodem. Pol. **5.** 2 pp. a fil. =a) blm. *istota a. substancja niecielesna, niematerjalna; pierwiastek ożywiający materję a. ciało nieosobowo pojęty.* b) (i posp.) *dusza myśląca i czująca, osobowo pojęta:* Jak z matki D., to z dzieci puch. Prz. (*=po śmierci matki dzieci rozlatują ś. po świecie*). Widząc królowa Saba wszytkę mądrość Salomonowę, nie stawało jej więcej ducha. Wuj. Dał ci Pan Bóg dla brzucha, pamiętaj też o ducha. Prz. Bez serc, bez ducha to szkieletów ludy. Mick. Wpuszczę w te kości ducha, a będą żywe. Leop. Nazajutrz ducha wypuścił. Skar. Mało mu na tym, ducha-li śrzód pogańskich szyków, domowych-li wyleje dotkliwych języków. Tw. D. był ochoczy, lecz ciało nie duże. Pot. Mój D.-sędzia wnet woła za tobą, gdzie ona. Uj. Cóż są wasze małżeństwa, jeśli nie łańcuchy, które związują tylko ręce, a nie duchy? Mick. Kochanko ducha, dziewico słońca. Len. (do poezji). Ducha w ręce boskie oddał. Skar. Wyzionąć ducha. W nieboszczyku dobudził ś. ducha. Mick. Świat ducha. Postępujcie według ducha, a nie według ciała. Bogu ducha winien=*niewinny a. naiwny.* Duchem był z nami. Hrb. W duchu = *w duszy, w myśli, w sobie, tajemnie, skrycie:* Śmiać ś., cieszyć ś., zazdrościć komu w duchu. c) blm. w spirytyzmie: *pierwiastek nieśmiertelny w człowieku, wyższy od duszy; czynnik niematerjalny, wywołujący objawy spirytystyczne.* **6.** 2 pp. a, lm. y a. **owie** *istota nadprzyrodzona bez ciała:* Bóg jest duchem. D. boży. D. Święty a. D. Pocieszyciel= *trzecia osoba Trójcy Świętej.* Dary Ducha Świętego. Niech ś. twa dusza jako dolina położy, a wnet po niej, jak rzeka, popłynie D. boży. Mick. Duchy dobre, niebieskie a. duchy światłości=*aniołowie.* Zły D.=*djabeł, czart, szatan, bies.* Duchy nieczyste a. duchy ciemności. Czyha, jak zły D. na dobrą duszę. Prz. Święty ten duchy gniewliwe i czarty wymiotał. Skar. Oj, idzie ku nam niedźwiedź, zjadłby złego ducha. Jabł. (*=niech zje djabła*). [Czarny D.] p. **Czarny**. †Każdy człowiek ma dwu swoich duchu, który z nich jeden szczęście przynosi, a drugi nędzę czyni. L. (*=gienjuszów*). Dusza nasza duchem ś. zowie, gdy z anioły, którzy są szczerzy duchowie, obmyśla rzeczy niebieskie. Skar. Duchowie, którzyśmy tę noc bez gwiazd i miesiąca przespali. Słow. **7.** *dusza zmarłego, cień, strach, widmo, mara, upiór:* Bać ś. duchów. Świat duchów. Godzina duchów. Duchy karczemnej tworem gawiedzi. Mick. **8.** Żywy D.=*człowiek:* Przy tobie niema żywego ducha. Mick. (= *nikogo*). Niktże cię nie widział?—Żywy D. (= *nikt*). L. [Ani duchu] = *ani żywej duszy.* **9.** *wszelka istota żyjąca, wszystko, co jest:* Wszelki D. Pana Boga chwali. **10.** przen. *uczucie ożywiające kogoś, skłonność, dążność, usposobienie, temperament:* D. proroczy, wieszczy. D. prawdy, pomsty, postępu, pokory. Mieć ducha handlarskiego. Wlewać ducha wiary. Skar. Natchnąć kogo duchem poświęcenia. Jednym duchem tchną. Kn. Jego to on duchem mówił. Kn. (*=w myśl jego*). Feba duchem napuszony wieszczek. Węg. ×Pisarz tego dzieła już nie żyje, ale słysząc one, będziecie towarzyszyć prawie duchom jego ostatnim. L. Przen. *człowiek ożywiony pewnym uczuciem, mający pewne usposobienie:* Wielkie duchy nie upadają pod przeciwnościami. Mieli mnie przez was za niespokojnego ducha. Sienk. (= *warchoła, wartogłowa, zawadjakę*). **11.** 2 pp. a blm. przen. *kierunek zasadniczy, dążenie wybitne, własność, właściwość, charakter, natura, cecha:* D. religji, kościoła, filozofji, świata, czasu, wieku, przeszłości, języka, praw. D. narodowy, publiczny. Nie pojąłeś ducha tego pisarza. To dzieło napisane jest w tymże samym duchu. **12.** 2 pp. a blm. przen. *dobra myśl, otucha, animusz, odwaga, śmiałość, męstwo:* Wojsko jest pełne ducha. Podnieść ducha. Upadać na duchu. Gdy wojna koniec wzięła, w Moskwę D. jakoby ś. wrócił. Tw. Lepszy duch wstąpił w nas wszystkich. Zach. Ci, których chciwość i nadzieja zdobyczy dotąd w dobrym duchu zatrzymywały, tracili i tę pobudkę wytrwałości swojej. Skarb. Osłabiać ducha. **13.** ×2 pp. a *urojenie, mrzonka, fantazja:* Ani chce błędu poznać, ani prawdy słucha, pełen o swym rozumie wysokiego ducha. Nar. Nabiera fantastycznych duchów. L. **14.** D. Święty=*Zielone Świątki:* Do Świętego Ducha nie zdejmuj kożucha. Prz. **15.** [Duchy] *zapachy.* **16.** [Duchy] *zapusty.* **17.** †*płyn subtelny, podług dawnej teorji nadający materji siłę żywotną:* Sok nerwowy abo duchy ożywiające. Kluk. Wino to duchy ożywiające, które w sercu bytność swoję mają, oczerstwia. Syr. Nasienie koprowe duchy cielesne oczerstwia. Syr. Zdr. **Duszek**. <DUCH>

×**Ducha**, y, lm. y p. **Duchna**.

[**Ducha**, y, lm. y] i †**Ducha** p. **1. Duga**.

Duchaczka, i, lm. i *zakonnica z klasztoru Św. Ducha.* <Od Duch>

[**Duchać**, a, al, **Duhać**] *dmuchać, dąć:* Co cie nie páli, na to nie duchej. Prz. <DUCH>

Duchak, a, lm. **cy** *zakonnik z klasztoru Św. Ducha.* <Od Duch>

[**Duchan, u,** blm.] *tytuń.* <Arab. duchan, skąd Tur. duchan, Słc. Moraw. duhán>

[**Duchanie, a,** blm.] czynność cz. **Duchać.**

Duchem przys. **1.** p. **Duch. 2.** [D.] *koniecznie, pewnie.*

Duchenka, i, lm. **i 1.** p. **Duchna. 2.** *czepek puchowy, noszony przez kobiety w średnim wieku.* **3.** [D. a. **Duchna**] *czapka biała, płócienna, wkładana na głowę umarłych starych ludzi.* <Zap. z Nm. Duchat, Duchet=pierzyna>

Duchlina, y, lm. **y, Morja** bot. (mohria) *roś. z gromady paprotników, z rzędu paproci.* <?>

Duchna, y, lm. **y 1.** ×a. ×**Poduchna**=a) a. ×**Ducha** *czapka nocna puchowa, szlafmyca,* b) a. † **Duchniczka** *wielka poduszka, pierzyna.* c) †*poduszeczka, jasiek:* Główne poduszeczki drudzy duchną zowią. Syr. **2.** *szata duchów:* Siedzą w swych duchnach dusze pokutne. Len. **3.** [D.] p. **Duchenka. 4.** † *nałożnica.* Zdr. **Duchenka.** <p. Duchenka>

Duchna, y, zł. *osiem.*

×**Duchny, y,** lm. **y** p. **Dusza.**

† **Duchnąć, nie, nął** *dmuchnąć, zadąć, powiać.*

† **Duchniak, a,** lm. **cy,** † **Duchniczek** pog. *ksiądz.* <Z Duchowny>

† **Duchniczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Duchniak.**

1. † **Duchniczka, i,** lm. **i** *zakonnica.*

2. † **Duchniczka, i,** lm. **i** p. **Duchna.**

† **Duchnik, a,** lm. **cy** *człowiek nierządny.* <?>

[**Duchny, chen,** blp.] *pieniądze na mszę żałobną.* <Od Dusza>

Duchobójczy *zabijający ducha, gubiący duszę:* Duchobójcze tranzakcje z potęgami złego. Mat. I. <DUCH+BI>

×**Duchociąg, u,** lm. **i,** ×**Powietrzociąg, Wiatrociąg** *maszyna pneumatyczna, pompa powietrzna.* <DUCH+CIĘG>

×**Duchomor, a,** lm. **owie** *ten, co zaprzecza nieśmiertelności duszy:* Bluźnią duchomory, utrzymując śmiertelność duszy. Zabł. <DUCH+MOR>

×**Duchonośny** *natchniony przez Ducha Świętego.* <DUCH+NIOS>

[**Duchota, y,** blm.] *duszność, dychawica:* Nie dziwota staremu D. Prz. <DUCH>

×**Duchoweselnie** przys. od **Duchoweselny.** <DUCH+WESOŁ>

×**Duchoweselny** *rozweselający ducha.*

×**Duchowidz, a,** lm, **owie 1.** *ten, któremu ś. zdaje, że widzi coś nadnaturalnego, mający halucynacje.* **2.** p. **Duchownik.** <DUCH+WID>

×**Duchowidztwo, a,** blm. **1.** *urojone widywanie rzeczy nadzmysłowych, halucynacja.* **2.** p. **Duchownictwo.**

Duchowieństwo, a, blm. **1.** zb. *ogół duchownych, stan duchowny, księża, kler:* D. wyższe, niższe, świeckie, zakonne. **2.** ×*stan duchowny, zawód kapłański, kapłaństwo:* Udał ś. na D. czyli na stan duchowny. Kn. **3.** † p. **Duchowość:** Dusza nasza jest z cielesności i duchowieństwa spojona. Skar. <DUCH>

[**Duchowina, y,** lm. **y**] *grunt sapowaty.* <DUCH>

[**Duchownica, y,** lm. **e**] **1.** a. [**Zatyka**] *kawał cegły, służący do zatykania otworu nad czeluścią w piekarniku.* **2.** *otwór nad czeluścią.* <DUCH>

×**Duchownictwo, a,** blm., ×**Duchowidztwo** *pogląd, uznający możliwość bezpośredniego obcowania z duchami, spirytyzm:* Arcykapłan duchownictwa, doktor Horst. Kor. <DUCH>

×**Duchowniczy** przym. od **Duchownik,** *spirytystyczny:* Niewielki udział obwinionej w praktyce duchowniczej. Kor. <DUCH>

×**Duchownie** przys. od **Duchowny:** Usta nasze D. mają być obrzezane, aby nie mówiły złych słów. Białob. D. leczy wierne swoje. Birk.

Duchownieć, eje, ał *stawać ś. duchowym, przybierać cechy duchowości.* Pol.

Duchownik, a, lm. **cy 1.** † p. **Duchowny:** Papież i duchownicy mają być przekładani nad pany świeckie. Baz. **2.** † *ojciec duchowny, spowiednik:* Za jego perswazją, jako na ten czas duchownika mego, dzień wstąpienia do zakonu naznaczyłem. Smotr. **3.** ×a. ×**Duchowidz** *zwolennik spirytyzmu, spirytysta:* Duchownicy i tajemnice ich nauki. Kor. <DUCH>

×**Duchowność, i,** blm. rz. od **Duchowny 1.** p. **Duchowość:** Zmieniły ś. z cielesności w D. **2.** *pobożność, świątobliwość.*

Duchowny 1. ×p. **Duchowy:** Dusza jest duchowna, niematerjalna, nieskładana. Kluk. Martwił Paweł ś. ciało swoje, które snadź duchowniejsze było, niż dusza moja. Wuj. **2.** ×*pobożny, nabożny, świątobliwy:* Stał ś. z niego wielce D. i nabożny kapłan, przykład cnót wszelkich. Skar. **3.** Ojciec D.=a) a. ×Mistrz D.=*spowiednik.* b) [Ojciec D.] *sposób tytułowania księży:* Prose ojca duchownygo. c) ×*ojciec chrzestny.* ×Matka duchowna = *matka chrzestna.* Pokrewieństwo duchowne=*z chrztu.* **4.** *do duchowieństwa należący, księży, księżowski, kapłański, kościelny:* Władza duchowna. Osoba duchowna. ×Człowiek D. Sąd D. Duchowne prawo. Groic. Stan D. = a) *zawód kapłański, kapłaństwo;* b) *księża, duchowieństwo, kler.* † Duchowni żacy = *klerycy.* † Obyczaje duchowne = *obrzędy, ceremonje.* **Po duchownemu** przys.=*jak księża.* **Duchowny, ego,** lm. **i** rz. a. † **Duchownik** *człowiek, należący do duchowieństwa, ksiądz.* <DUCH>

Duchowo przys. od **Duchowy:** D. obcować, oddziaływać, żyć.

Duchowość, i, blm. fil. rz. od **Duchowy 1.** (i posp.) a. ×**Duchowność,** † **Duchowieństwo** *natura ducha, niematerjalność.* **2.** *dziedzina ducha, ogół zjawisk duchowych.*

Duchowy, Spirytualny fil. **1.** (i posp.) a. ×**Duchowny** *do ducha należący, mający naturę ducha, niematerjalny:* Istota duchowa. Zjawisko duchowe. (Data) przywiązana do opisanego wyżej duchowo-muzykalnego wrażenia. Jeż. **2.** *z duchem mający do czynienia, zjawiska a. wytwory ducha badający:* Nauki duchowe. <DUCH>

† **Duchwałość, i,** blm. p. **Ufność:** Abych była dostojna s tobą ić s duchwałością do królestwa. Ż. E. <Do+U+PW>

[**Duchy, ów,** blp.] p. **Duch.**

[**Ducie, a,** blm.] czynność cz. **Duć.** <p. Duć>

[**Ducka, i,** lm. **i**] **1.** *wyżłobienie w ziemi, w bochenku chleba i t. p.* **2.** p. **Ducą. 3.** *kosz na węgle.* <p. Duca>

[**Ducola, i,** lm. **e**] p. **Duczal.** <p. Duca>

Ducyssa, y, lm. **y** *żona duka, księżna:* Ślubowała już myślą i usty, dziękując świętej naszej ducyssie. Krasz. <Śr. Łć. ducissa>

[**Ducza, y,** lm. **e**] **1.** p. **Duca. 2.** *dziura w paprzycy, przez którą ziarno wpada między kamienie.* <p. Duca>

[Duczaj, á, lm. e, Ducaj] *otwór na środku wierzchniego kamienia młyńskiego a. żarnowego.* <p. Duca>

Duczaja, i, lm. e 1. † *trąbka w kształcie rogu.* 2. [D.] *jama na objętość kosza w ziemi wykopana.* Zdr. [Duczajka]. <p. Duca>

Duczajka, i, lm. i 1. † *mały dołek w ziemi:* Kopa w ziemi duczajkę. Żebr. 2. [D.] p. Duczaja.

[Duczal, a, lm. e, Duczala, Ducola] *przerębel w lodzie.*

[Duczala, i, lm. e] p. Duczal. <p. Duca>

Duczek, czka, lm. czkowie p. 2. Duk: Widziałem ślicznego naszego duczka polskiego. Ask. <p. 2. Duk>

[Duczek, czka, lm. czki] 1. *beczka z wiekiem na mąkę, kaszę i t. p.*, in. tynka. 2. p. 1. Duk. <p. Duca>

Duczka, i, lm. i 1. [D.] p. Duca. 2. [D.] *jama naftowa w Borysławiu.* 3. a. Faf garb. *rura zbita z desek, zapuszczona w kadzi do odpompowywania dębnicy.* <p. Duca>

[Duć, dujesz, duje, dui, duł] (w bezokoliczniku nie używa ś.) 1. p. Dąć: W św. Małgorzatę skąd wiatr duje, drogę po zboże toruje. Prz. 2. *pędzić, biec, ruszać, lecieć:* Duj skoro świt do Przemyśla. Kaczk. [D. ś.] *nadymać ś., dąsać ś.* <? DU, a. z Ukr. duty>

Duda, y, lm. y 1. lm. y a. ×owie p. Dudarz; *lichy grajek:* Graj D. przed sienią, da ci pan pieczenią. Prz. Skrzypkowie, cymbalistowie, dudowie i insza wiejska muzyka. Vol. Przen.: Cóż wy zasie rzeczecie nieszczęśni dudowie, którzy, opuszczając szczery głos trąby niebieskiej, co innego światu przynosicie? Rej. (*=zwiastunowie, opowiadacze*). 2. a) *piszczałka, fujarka:* Ukazuje ś. na scenie, dmuchając w kobzę, której jedna D. wstążkami jest ubrana. Zag. b) a. częś. w lm. Dudy, dud a. ×dudów, [Dudelzak] *rodzaj instrumentu dętego, gajdy, multanki, kobza:* Bieda nie D., piszczy u niej i grajek. Prz. Bodaj tak sowa w dudy grała, jak to prawda. Prz. Zgrać ś., jak stare dudy (*=co do grosza*). Chłop jak dudy a. powolny jak dudy a. jak dudy ten człowiek. Prz. (*=powolny, słaby*). Przen.: Dudy w miech = *cofnąć ś., ustąpić, dać za wygraną.* Jak dudy nadmiesz, tak grają. Prz. (o człowieku, nie mającym swego zdania). Nie wie, w jakie dudy grać. Prz. (*=do czego ś. zabrać, co począć*). 3. [Dudy] *basetla.* Przen.: Stroić dudy = *płakać.* W dudy = *w płacz.* 4. w lm. org. *piszczałki metalowe w organach; organy:* W naszym kościołku stały ogromne organy; mój tata grał na dudach. Słow. 5. przen. *dudek, kiep, głupiec, niedołęga, cymbał, fujara, rura:* Kto pisał tę piosnkę, wielki musiał być D. Nar. A ty smorgońska dudo! znaj, żem z ciebie drwiła. Zabł. Tatuś był D. Słow. A teraz... grzmijcie bębny, dudy i cymbały! Sow. (o krytykach). D. łabonarska. 6. w lm. a. zdr. [Dudki]] *płuca, serce i wątróbka zwierząt;* wog. *wnętrzności ludzkie a. zwierzęce, flaki, bebechy:* Gotuj mięso i dudy, zawsze dudy wyjdą na wierzch. Prz. Kto ma brzuch zbyt chudy, temu grają dudy. Prz. Sprzedałby cię z dudami. Prz. 7. *pudendum muliebre:* Niema dudy na wyłudy. Prz. 8. w lm. *skóra, pośladek:* Nie drwij D. z balwierza, bo ci dudy ogoli. Prz. (= *skórę obije*). Znowu szlachcic w gniew, znowu błazna biorą, znowu mu dudy potężnie oporą. Pot. 9. myśl. *ogon wilka.* Zdr. Dudka, Dudeczka. <Dźwn. DU>

[Dudaczek, czka, lm. czki a. czkowie] *mały dudarz:* Dudaczku z dudami, zmiłuj ś. nad nami!

Dudać, a, al 1. × a. ×Dudkować *grać na dudach:* Bartosie, Pakosie, dudajcie! Kant. 2. [D.] *grać licho:* Dudaj se po całej dziedzinie. 3. † i [D.] (o dudku) *głos wydawać:* Dudek duda. Pot. Kukułecka kuka i dudecek duda. 4. † Nie D. a. ani D. o czym = *nie myśleć, ani myśleć, nie zastanawiać ś. nad czym:* O złym nie dudając, przybyła. Żebr. O Akteonie ani duda ona. Żebr. <Dźwn. DU>

[Dudaj, a, lm. e] p. Dudarz.

×Dudanie, a, blm., czynność cz. Dudać.

[Dudarka, i, lm. i] forma ż. od Dudarz; [Dudeczka].

Dudarz, a, lm. e 1. a. Duda, Dudziarz, ×Dudka, ×Dudzista, [Dudaj] *ten, co gra na dudach, gajda, kobzarz, kobeźnik.* 2. *ten, co gra na lirze z akompanjamentem dud, lirnik:* D. miłczy, brząka powoli. Mick.

† Dudaszek, szka, lm. szki p. Dudek: Ma-ć też D. czubek i pstrociny. Rej.

Dudeczek, czka, lm. czki p. Dudek: Kukułecka kuka, a dudecek duda.

Dudeczka, i, lm. i 1. p. Duda i Dudka: Chłopcy dmą w dudeczki z piórek. Mick. 2. [D.] p. Dudarka.

Dudek, dka, lm. dki p. Dutka: Więcej pieśni zawiera rękopis (w formie tak zwanych dudków). Brk. <p. Dutka>

Dudek, dka, lm. dki 1. *rodzaj gry w karty.* 2. [D.] = a) *rodzaj instrumentu muzycznego dętego:* D. z bzu. Goł. b) a. [Lon] *kapturek żelazny, kładziony na koniec osi u wozu.* c) *wierzchołek kierzni.* d) dziec. *szczenię.* 3. a. [Hupek, Łubek, Łupek, Wudwud, Wudwudek] zool. (upupa epops) *ptak wróblowaty cienkodzioby:* Każdy D. ma swój czubek. Prz. = a) *nikt bez ale;* b) *dla każdego co innego jest stosowne.* Pokazał mu dudka na kościele. Prz. (= *oszukał go*). Wygrał dudka na kościele. Prz. (*=nic nie wygrał*). Przen.: Z gęby jedzie gorzałka, z za kołnierza dudki. Pot. (*=smród*). 4. przen. *głupiec, kiep, rura, cymbał, fujara:* Na dudka kogo wystrychnąć a. ×w dudki postrzyc. ×Ci na dudka poszli, co to zdanie utrzymywali. Sien. 5. ×*mąż zdradzany przez żonę, rogal.* 6. *bonifrater:* Bonifratrów w Zebrzydowicach mianują dudkami, gdyż chorych, zostających na dyjecie, zwykli byli karmić potrawką z płuc cielęcych. Łepk. (p. Duda 5). 7. [D.] *konfederat.* 8. a. w lm. Dudki bot. p. Opieńka. 9. ×w lm. wet. p. Dudka. Zdr. Dudeczek, † Dudaszek. <Dźwn.>

[Dudek, dka, lm. dki] p. 1. Dydek: Musi siąść do wista po dwa dudki. Fred. A. Czuwają na jego śmierć, na jego dudki. Opal. (*=pieniądze*). <Dnm. düttke, dittke = Gnm. Düttchen, z Hl. duit>

[Dudelzak, a, lm. i] p. Duda. <Nm. Dudelsack>

1. Dudka, i, lm. i 1. *mała duda, piszczałka, fujarka;* w lm. *małe dudy, multanki:* Hej do tańca dziewuchy, zagraj dudko Jaśkowa! Len. Przen.: Nie miał racji dąć w dudkę wojenną, skoro sam rząd niemiecki dął w pokojową (*=trąbę, surmę*). Mrugnął na chłopców, ci dudki biorą. Mick. Bożek ze trzciny woskiem zlepione dudki zrobił.

Otw. Przen.: ×Stroić dudki = *piszczeć, płakać.* ×Dudki wyprawiać = *błaznować.* **2.** *część dęta pióra.* **3.** ×m. p. **Dudarz**: Satyr D., imieniem Marsjas. Otw. **4.** [Siać w dudki] = *siać groch na rżysku.* **5.** [Dudki] p. **Duda**: Barszcz z dudkami. **6.** [D.] *tutka:* D. śrybra a. od brudu = *z merkurjuszem.* **7.** [D.] *rodzaj jabłek.* **8.** [D.] *przerębel w lodzie.* **9.** a. ×**Dudki, ów** wet. *narzędzie do poskromienia koni niespokojnych, używane przy operacjach i kuciu.* **10.** zool. (aulostoma) *ryba oścista wiązkoskrzelna.* Zdr. **Dudeczka.** <Dźwn.>

2. Dudka, i, lm. **i** p. **Dutka**: W wielu aktach mazowieckich były połowiczne księgi, czyli łomanych stronic; takie wązkie księgi nazywano dudkami. Cz. <p. Dutka>

Dudki, dek, blp. ż. **i dków,** blp. m. p. **1. Dudka.**

×**Dudkować, uje, ował 1.** p. **Dudać**: Tam radzi dudkują, gdzie dudy ładują. Prz. **2.** *żarty stroić, błaznować, głupstwa robić:* Nieznajomym nie daj D. przed sobą. Kochan. Dudkują przed Jezusem ukoronowanym draby, to obiema, to jednym klękając kolanem. Pot. **3.** *nadskakiwać, płaszczyć ś., pochlebiać, podlizywać ś.:* Dworzanin u dworu zabiega, dudkuje, usługuje. Wuj. **4.** *głupieć ze strachu:* Oto stają na głowie włosy, dudkuje serce. Oss. **5.** [D., **Dutkować**] *obiecywać.* <Dźwn. DU>

×**Dudkowanie, a,** blm., czynność cz. **Dudkować.**

Dudkowaty *podobny do dudki;* bot.: Trzcina dudkowata p. **Armatnica.**

Dudkowy 1. przym. od **Dudek** (= ptak). **2.** przym. od **2. Dudka**: Najdawniejsze księgi dudkowe z dziwną biegłością odczytywał.

Dudlać 1. ×**a, ał** p. **Dudlić. 2.** [**D., e, ał**] *dłubać, robić z mozołem, powoli:* Oba przędzy (=prędzej) coś zarobiém; a jeden to dudle i dudle i zawdy nic ni ma.

×**Dudlanie, a,** blp., czynność cz. **Dudlać.**

Dudlenie, a, blm., czynność cz. **Dudlić.**

Dudlić, i, ił, ×**Dudlać 1.** *grać nieumiejętnie na dętym instrumencie.* **2.** [Dudlić] *grać na fujarce.* **3.** ×*wciskać wargi w coś.* <Dźwn.>

[**Dudlik, a,** lm. **i**] *chłopak, grający na fujarce.*

Dudlina, y, lm. **y, Trójkwiat** bot. (triplaris) *roś.* <?>

[**Dudłać, a, ał**] *wydrążać, wydłubywać drzewo.* <? DUDŁ>

[**Dudłanie, a,** blm.] czynność cz. **Dudłać.**

[**Dudława, y,** lm. **y, Dudniawa**] *wypróchniałe drzewo.*

[**Dudławy**] *spróchniały, dziurawy, wydrążony:* Dudławe drzewo. Ząb D.

[**Dudło, a,** lm. **a**] **1.** *drzewo wewnątrz spróchniałe:* Posłać po pudło, to przyniesie D. Prz. **2.** *człowiek nieruchawy, niemrawa.* <? DUDŁ>

[**Dudniawa, y,** lm. **y**] p. **Dudława.**

[**Dudnice, ic,** blp.] *rodzaj dużych ziemniaków.* <?>

Dudnić, i, ił, Dudnieć 1. *wydawać głuchy, przytłumiony odgłos:* Deszcz dudni po dachach. Po zamku chód wędrówny dudni głucho pod sklepienia. Fred. A. Dudni woda, dudni w cembrowanej studni. Pśń. Stąpaniem Strumły odzywały ś. sklepienia i dudniła podłoga. Radz. Tak mi serce dudni, jak gdyby ś. zestrachało. Kaczk. (=*mocno bije*). **2.** *grać mocno i uporczywie, bębnić:* Dudni gamy na fortepianie. Orzesz <? Dźwn. DUDN>

Dudnieć, i, ał p. **Dudnić**: Bił ś. w piersi, aż dudniało. Kon.

Dudnienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dudnić** i **Dudnieć**: D. podłogi pod stopami. Z karczmy dolatywało D. bębna z dzwonkami. Prus. **2.** a. **Bębnienie** fiz. *naprzemian powstające wzmaganie i osłabianie natężenia dwuch tonów, niewiele ś. różniących swoją wysokością i współcześnie brzmiących.*

[**Dudolić, i, ił**] *grać na basetli.*

[**Dudrać, a, ał, Tutrać**] **1.** *grzebać, gmerać, szperać* (np. w książkach, między rzeczami). **2.** *tracić czas na niepotrzebnej robocie; robić niedbale; szukać powoli.* <?>

[**Dudralina, y,** blm.] *grzebanina, szperanina, gmeranina.*

[**Dudranie, a,** blm.] czynność cz. **Dudrać.**

Dudu 1. w wyraż.: Ani a. ni D. = *ani trochę, nic zupełnie:* Ni D. o duszy. Pot. O pieniądzach ani D. Poljarch jeden w jej uściech; o Palladzie ni D. Pot. (= *ani słóweczka*). **2.** *naśladowanie dźwięku instrumentu, np. trąby, bębna:* Bębenek bębni, du, du, słychać śpiewanie ludu. Żan. <Dźwn.>

[**Dudu!, A dudu!**] w. *przy drażnieniu psa.*

[**Du du!**] *wabienie szczeniąt.*

Dudy, dud, blp. p. **Duda.** Zdr. [**Dudziczki**].

[**Dudyk, a,** lm. **i**] dziec. *dudarz:* Buł tu D., buł, co dudy kupiuł.

×**Dudzenie, a,** blm., czynność cz. **Dudzić.**

Dudziarz, a, lm. **e** p. **Dudarz.**

[**Dudziczki, czek,** blp.] p. **Dudy.**

×**Dudzić, i, ił** *trudzić, turbować:* Nie dudź mi głowy. <Dźwn. DU>

×**Dudzieć, eje, ał** *głupio wyglądać, nie móc słowa przemówić.*

×**Dudzista, y,** lm. **ści** p. **Dudarz**: Niech habit różny noszą, aby znano, co poseł, co senator, a co też D. Star.

Duecik, u, lm. **i** p. **Duet**: Korneciki i dueciki. Łoz. Zimą D. aksamitny czarny. Goł. <p. Duet>

!**Duelista, y,** lm. **ści,** !**Duellant** *ten, co ś. często pojedynkuje, pojedynkarz, pojedynkowicz:* Głośny z kilku pojedynków, a zwłaszcza z tego, w którym zabił gienerała Bufanowa, sławnego duelistę. Rzew. <Fr. duelliste>

!**Duellant, a,** lm. **ci** p. **Duelista**: Zamożnym duellantom ustawa nie przeszkodziłaby wyjechać za granicę. <Nm. Duellant>

!**Duelować się, uje ś., ował ś.** *pojedynkować ś.:* Podobno duelowałeś ś. dzisiaj? Gaw. <Z Fr. duel = pojedynek>

×**Duern, u,** lm. **y** druk. *dwa arkusze książki, oznaczone jedną literą przy dawnym sposobie numerowania stronic.* <Śr. Łć. duernus = podwójny>

Duet, u, lm. **y 1.** *dawny ubiór kobiecy na głowę.* **2.** a. **Duo** muz. *utwór na dwa głosy a. dwa narzędzia muzyczne, dwugłos, dwuśpiew.* Przen.: D. dusz nastrojony w niebiosach. Pol. Psy zaczęły swój D. Gaw. Zdr. **Duecik.** <Włos. duetto>

Duetino, a, lm. **a** *mały, krótki a. łatwy duet.*

[**Duf, u,** blm.] *zarozumiałość:* Nic nie zrobis, bratku, swoim dufem.

×**Dufać, a, ał** p. **Ufać**: Źle postępuje, kto fortunie dufa. Min. Dufają w sile a w możno-

ści swojej. Wuj. † Dufają w imię Pańskie. † Dufając Krakowa dostać (= *spodziewając ś.*) <Do+U+PW, może z Czes.>

† **Dufale** przys. od **Dufały**: D. a śmiele zawsze postępował. Warg. (=*śmiało, odważnie*). K niemu ś. prawdziwie i D. uciekali. Ż. B. (=*z ufnością*). Powiem ci D.: są niektórzy, którychem doświadczył przyjaźni. Ciek. (=*w zaufaniu*). Eufraksja znowu D. przykazanie opacichy napełniła. Ż. E. (=*śmiało*).

† **Dufałość, i,** blm. rz. od **Dufały**, p. **Ufność.**

† **Dufały** p. **Ufny**: Głupie hardy, D. nieprzyjaciel po klęsce w ostrożność upór odmienił. Warg. (=*śmiały, odważny, zuchwały*). Poruczył dobro swoje wiernemu, statecznemu i pewnie cale dufałemu. Ciek. (=*godnemu zaufania, zaufanemu*). Z dufałemi swemi w kożdych razach przyjaciołmi. Olsz. <p. Dufać>

×**Dufanie, a,** blm., czynność cz. **Dufać**: Miałeś D. w królu, a nie w Bogu. Leop. Aby miał wiarę i D. w Bodze. Op. Przen.: Wstał z martwych D. moje. Pśń. z w. XVI (= *ten, w kim ufność położono*).

† **Dufliwie** przys. od **Dufliwy.**

† **Dufliwość, i,** blm. rz. od **Dufliwy**, p. **Ufność.**

† **Dufliwy** p. **Ufny**: Dufliwa krzepi nas nadzieja. Ryb. J.

×**Dufnie** przys. od **Dufny.**

[**Dufnięcie, a,** lm. **a**] *pchnięcie.* <? Dźwn.>

† **Dufnomowny** *pewny siebie.* <Do+U+PW +MOW>

Dufność, i, blm. **1.** ×rz. od **Dufny**, p. **Ufność**: Niech im ta zbytnia D. wywietrzeje z głowy. Pot. Czemuż nie starasz ś., żebyś skażonego tego młokosa widząc, który jest zlecony wierze i dufności twej, przywiódł do naprawy. Ciek. **2.** [D.] *zaufanie, poufność*: Dziaduś w dufności rzekli do pana.

Dufny 1. ×p. **Ufny. 2.** [D.] *zarozumiały.* **3.** [D.] *smutny.*

1. Duga, i, lm. **i, Duha, Ducha 1.** [D. a. **Dua, Duja, Duła, Duwa**] *kabłąk nad chomątem w uprzęży jednokonnej.* **2.** † *tęcza.* <Ukr. Brs. duhà>

2. Duga, i, lm. **i** *dźwignia ciesielska i górnicza.* <p. Dugować>

[**Dugać, a, ał**] p. **Dugować.**

[**Duganie, a,** blm.] czynność cz. **Dugać.**

Dugiena, y, lm. **y, Dogiena** *guwernantka, ochmistrzyni, dozorczyni*: Anieli zdało ś., że już odkryta, że już ją widzi ojciec, jej D. Słow. <p. Dogiena>

[**Dugnąć, nie, nął**] *wypić*: Dugnijmy jednego! <p. Dugować>

[**Dugnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Dugnąć.**

[**Dugoćko**] p. **Dłuczko.** <Zam. dług->

[**Dugować, uje, ował, Dugać, Dygować**] **1.** *dźwigać dugą, podważać, podnosić.* **2.** *nieść co ciężkiego.* <Nm. deuhen, dauhen, Sgnm. dūhan>

[**Dugowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dugować.**

[**Duha, y,** lm. **y**] i † **Duha** p. **1. Duga.**

[**Duhać, a, ał**] p. **Duchać**: D. do samowara. D. pod garkami.

† **Duhad, u,** blm. p. **Dohad**: Na D. a. na domnimanie. <p. Dohad>

[**Duja, i,** lm. **e**] p. **1. Duga.**

[**Dujawica, y,** lm. **e**] p. **Chujawica.** <Z Ukr. dujaŭka>

1. Duk, a, lm. **i 1.** *rodzaj gołębnika w kształcie skrzynki, przybity do ściany.* **2.** [D.] = a) *stary, wypróchniały pień.* b) *kubel; paka.* Zdr. [**Duczek**]. <p. Duca>

2. Duk, a, lm. **owie 1.** a. **Diuk** *książę*: Gniazdo szerszeni, gotowych na wezwanie Chmielnickiego wysypać ś. na Lachów, duków, srebrniaków. Jeż. Owe dumne karki ziemię orzących rycerzy, które swą butą przenosiły zagranicznych książąt i duków. Kaczk. **2.** [D.] *pan, magnat.* Zdr. **Duczek.** <Włos. duca, Fr. duc, z Łć. dux>

Dukacię, ęcia, lm. **ęta** p. **Dukat**: Ostrzą sobie zęby na jego biedne dukacięta. Korz. <p. Dukat>

Dukacik, a, lm. **i** p. **Dukat.**

Dukacina, y, lm. **y** *lichy dukat.*

Dukacisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Dukat.**

[**Dukacz, a,** lm. **e**] *złoty pieniądz a. medal, noszony przez kobiety u korali na piersiach*: Nie pytaj, co tam było, ale raczej, czego nie było. Korale, dukacze, pasy... Byk. <Ukr. dukàcz>

Dukać, a, ał 1. ×p. **Duknąć. 2.** a. **Dumkać** (o żabie) *głos wydawać, skrzeczeć, kumkać, rzechotać*: Żaby tylko koło was wrzaskliwie dukają. Szymon. **3.** *stękać, skarżyć ś., narzekać*: Będziesz ty dukał po św. Wojciechu (t. j. na przednówku). Prz. **4.** ×*ciągle o czymś mówić, powtarzać jedno, naprzykrzać ś. z czym*: Ustawicznie mi o tym duka. Troc. **5.** a. ×**Dukwieć** *usilnie pracować, mozolić ś., ślęczeć, fałdów nad czym przysiadywać, dulczeć*: Ślepi, duka w zbutwiałych szpargałach młody susceptant w pieniackiej jaskini. L. (=*szpera*). <Dźwn. DU>

Dukanie, a, blm., czynność cz. **Dukać.**

Dukat, a, lm. **y,** [2 pp. lm. **dukat**] **1.** a. † **Dukaton** *pieniądz złoty = 18 złp., czerwieniec, cząty, czerwony złoty*: D. holenderski. D. oberznięty = *kulfon.* Rubel—gubernator, D.—imperator. Prz. **2.** *waga handlowa, podług której jubilerzy i złotnicy szacują wyroby.* **3.** Deseń w dukaty=*w kółka.* Zdr. **Dukacik, Dukacię, Dukatek, Duś.** Zgr. **Dukacisko.** <Włos. ducato dosł. = księstwo; powód nazwy podobno stąd, że na pierwszych dukatach, bitych w XII w., był napis: „Ducato d'Apuglia">

[**Dukat, a,** lm. **ci**] p. **Adwokat.**

Dukatek, tka, lm. **tki 1.** p. **Dukat**: Nie jednegom miał dukatka, dzisiaj nie mam lichej szaty. Moraw. **2.** [D.] *rodzaj motyla.*

† **Dukaton, u,** lm. **y** p. **Dukat**: Dukatony weneckie. Star.

Dukatowy przym. od **Dukat**: Złoto dukatowe.

Dukla, i, lm. **e** gór. *zagłębienie okrągłe w ziemi, do studni podobne, w które, dla wzmocnienia ścian, wstawiane są niek. obręczowato pozginane gałęzie.* <p. Duca>

Duklak, a, lm. **i** gór. *dół ocembrowany drzewem, do wydobywania powierzchownych warstw rudy.* <p. Duca>

×**Duknąć, nie, nął,** nied. ×**Dukać** *na rogu zagrać*: Owczarz duknął. Troc. <Dźwn. DU>

×**Duknięcie, a,** blm., czynność cz. **Duknąć.**

Dukostwo, a, lm. **a** *księstwo*: Niemcy utrzymywali, że to są ich królestwa, marchje i dukostwa, cesarzowi służbą obowiązane. Lel. <p. 2. Duk>

Dukt, u, lm. **y 1.** *droga przez las w linji prostej wycięta.* **2.** ×przen. *sposób postępowania, dro-*

ga: Wołam i szukam ratunku tylko tam, gdzie boskie, naturalne i powszechne prawa naturalnym duktem mię prowadzą. Kraus. D. kaznodziejski (*=sposób mówienia*). **3.** × (w piśmie) *pociągnięcie, cug.* **4.** ×*powiew, podmuch:* D. Fawonjusza. **5.** gór. *mały szyb w kopalni,* in. **p i n g a.** **6.** praw. *przeprowadzenie linji granicznej w sporze o granice i przeniesienie jej na mapę.* <Łć. ductus>

×**Duktor, a,** lm. **owie** *wódz, dowódca:* Występował w aktach jako D. i gienerał. Rol. <Łć. ductor>

×**Duktorat, u,** lm. **y** *urząd dowódcy w pospolitym ruszeniu:* Zarządzenie pospolitego ruszenia czyli ustanowienie duktoratów. Paw. <Now. z Łć. ductor>

×**Dukwiarski** *pedantyczny, skrupulatny, drobiazgowy.* <Zap. Nm. ducken>

×**Dukwiarstwo, a,** blm. *pedanterja, drobiazgowość.*

×**Dukwiat, a,** lm. **ci** *ten, co duka, ślęczy nad czymś.*

×**Dukwieć, i, ał** p. **Dukać:** Nad robotą dukwiąc, święta gwałcą. Bals. <Zap. Nm. ducken>

×**Dukwienie, a,** blm., czynność cz. **Dukwieć.**

Dul, a, lm. **e, Wilk, Lupa** chem. *bryła krzepnącego żelaza kowalnego, wydzielająca ś. w stopionym surowcu podczas świeżenia.* <Nm. Deul>

[**Dul!**] *naśladowanie odgłosu, wydawanego przez płyny, bul, bul, bul:* Jaki taki do flaszeczki, D., D., D., D. gorzałeczki. <Dźwn.>

[**Dula, i,** lm. **e**] **1.** *rodzaj gruszki:* Nos mu zbrzękł jak D. **2.** *figa z palców:* Jam zrobił wszystko i dostał za to dulę. Jeż. (*=nic*). **3.** *nos gruby a nabrzmiały.* **4.** ucz. *bolesne szarpnięcie za włosy.* P. **Gdula.** Zdr. [**Dulka**]. <p. Gdula>

Dulawa, y, lm. **y, Dylawka** zł. *fajka.* <?>

Dulawka, i, lm. **i** zł. *tabakierka.* <?>

Dulcyn, u, blm. chem. p. **Dulcyt.**

×**Dulcyna, y,** lm. **y** p. **Dulcyneja.**

Dulcynea, i, lm. **e** p. **Dulcyneja.**

Dulcyneja, i, lm. **e, Dulcynea, Dulcynela,** ×**Dulcyna,** ×**Dulcynka** *pani serca, bogdanka, kochanka:* Póki życia mego, tytułu hrabiów z tą dulcyneją dzielić nie myślę. Byk. <Od imienia bogdanki Don Kiszota w utworze Cervantesa, Hp. Dulcinea>

Dulcynela, i, lm. **e** p. **Dulcyneja:** Moja D. była w najściślejszych stosunkach z jednym pułkownikiem. Rzew.

Dulcynista, y, lm. **ści** *członek sekty komunistycznej z wieku XIV.* <Od nazwiska założyciela sekty Włos. fra Dolcino>

×**Dulcynka, i,** lm. **i** p. **Dulcyneja.**

Dulcyt, u, blm., **Dulcyn, Dulkoza, Melampiryt, Ewonimit** chem. *alkohol sześciohidroksylowy, izomeryczny z mannitem,* $C_6\ H_{14}\ O_6$. <Now. z Łć. dulcis=słodki>

Dulczeć, y, ał, Dulczyć, [**Dulfić**] **1.** *mozolnie i ustawicznie pracować, ślęczeć, dukać:* D. nad książką. **2.** ×*gderać, zrzędzić, narzekać.* **3.** [D.] *gapić ś., gawronić ś.* <DULK>

Dulczenie, a, blm., czynność cz. **Dulczeć.**

Dulczyć, y, ył p. **Dulczeć.**

[**Duldać, a, ał**] *pić.* <Dźwn., p. Dul!>

Dulec, lca, lm. **lce** zł. *papieros.* <Por. Duć>

Dulenie, a, blm., czynność cz. **Dulić.**

Duler, a, lm. **rzy, Dulerownik** ręk. *ten, co doleruje skóry rękawicznicze.* <Nm. Dolierer>

Dulermeser, a, lm. **y** ręk. p. **Dolermeser.** <Nm. Doliermesser>

Dulerować, uje, ował gm. ręk. p. **Dolerować.**

Dulerowanie, a, blm., czynność cz. **Dulerować.**

Dulerownik, a, lm. **cy** ręk. p. **Duler.**

[**Dulęba, y,** lm. **y**] *człowiek niezgrabny.* <Może od nazwy wygasłego plemienia Sł. Dulebi, por. rodowe Pol. Dulęba>

[**Dulfienie, a,** blm.] czynność cz. **Dulfić.**

[**Dulfić, i, ił**] p. **Dulczeć.** <?>

Dulić, i, ił zł. *palić dulca=papierosa, ćmić, kurzyć, pykać.* <por. Duć>

[**Dulita, y,** lm. **y**] *granatowe sukienne okrycie kobiece.* <? por. Duljet>

Dulja, i, blm. *cześć, oddawana przez katolików aniołom i świętym.* <Gr. doulía=służba>

Duljet, u, lm. **y** *kaftanik jedwabny watowany:* Muszę wziąć pani ten łabędzi D. i zanieść, bo tu rosa! Słow. <Fr. douillette ż.>

Dulka, i, lm. **i** fl. i wiośl. *przyrząd widłowaty, złożony z dwuch kołków pionowych, połączonych częścią poziomą, między któremi osadza ś. wiosło.* Wiośl.: D. bezramienna a. nasadnia=*umieszczona na klamburcie.* D. ramienna a. odsadnia=*umieszczona na żelaznych ramionach, sterczących z boku łodzi.* <Nm. Dulle>

[**Dulka, i,** lm. **i**] p. **Dula.**

Dulkować, uje, ował fl. *robić wiosłem, umieszczonym pomiędzy dulkami.* <p. Dulka>

Dulkowanie, a, blm., czynność cz. **Dulkować.**

Dulkowy wiośl. przym. od **Dulka:** Pórka dulkowa.

Dulkoza, y, blm. chem. p. **Dulcyt.** <Now. z Łć. dulcis=słodki>

[**Duła, y,** lm. **y**] p. **1. Duga.**

[**Dułos, a,** lm. **y**] *niespory, niedołężny.* <?>

×**Dum, u,** blm. p. **Duma:** Kupiec zuchwały odpowie mu z dumu: wszystko pochodzi to z mego rozumu. Jabł. <p. Duma>

Duma, y, lm. **y** **1.** *dumanie, rozmyślanie, marzenie, medytowanie, zaduma, myślenie, myśl:* A jak ci przyjdzie dni całe, noce całe samiuteńkiej siedzieć na ławie, aż ci D. głowę prześwidruje na wylot. Krasz. Pogrążał ś. w dumy tajemnicze. Mick. Komu wesoło, to miło mu słuchać tego mruczenia i pod takt onego układać falujące ś. dumy. Jeż. **2.** ×*urojenie, mrzonka, domysł, domniemanie:* Wszystkie swoje o rozkoszach dumy odłożywszy, wołaj do Boga: „Okaż mi drogę prawą!“ Smotr. Według dumy (*=rozumienia*) ich (pogan) Juno była żoną Jowiszową. Bud. B. Górną o sobie dumą (= *mniemaniem*), a podniosłą a wielką myślą o sobie siła sobie zepsuje człowiek. Skar. **3. a.** ×**Dum,** [**Dumność**], ×**Dumność**=a) *wysokie o sobie rozumienie, pycha, buta, zarozumiałość, hardość, próżność, nadętość, wyniosłość:* D. pańska, magnacka, arystokratyczna. Wbić kogo w dumę. Głaskać czyją dumę. Poskromić czyją dumę. Złoto rzucał, a dumą rozśmieszył. Kras. Taka to dumy zwykle jest zapłata, nadzieje zawsze próżne i wzgarda u świata. Fred. A. Torba dziadowska, D. senatorska. Prz. Twoje serce poczciwe nie umie uczuć, ile jest piekła w obrażonej dumie. Mick. Im świeższe szlachectwo, tym więcej cuchnąca D. Rzew. ×Nestor Achillesa szumy, pychę Agamemnona i Ajaka dumy modero-

wał. Jabł. ×Dumę stroić = *pysznić ś.*: Nie miałby dla czego czuba podnosić nad drugiego, ani sam dumy sobie stroić. Gil. b) *poczucie osobistej godności, ambicja:* D. szlachetna, narodowa. Dziecko miało dumę wielkiego człowieka, przeczuciem nakarmioną. Słow. c) *chluba, chwała, ozdoba:* Esencją, dumą, zaszczytem ludzkości są męże od muzyki. Rod. 4. a. zdr. **Dumka** *smutna pieśń, rodzaj elegji:* Dumy i dumki B. Zaleskiego. D. o Stefanie Potockim. Niem. Nad tobą D. będzie śpiewana. Leop. (= *piosnka marynarska.* Leop.; = *pobudka.* Wuj.) Skoro rano, to w kobzę, dumy sobie grają. Zwr. M. (= *wog. piosnki*). Przen.: W majowej chwili już o wschodzie słońca dawne słowik dumy kwili. Nar. Wdzięczne dumy ptasząték. Brud. 5. (w Rosji) *rada, sejm:* D. miejska, bojarska. Zdr. **Dumka**. <Podobno z Got. dōms ≐ myśl, sąd, Śr. Grn. tuom = czyn, sąd; por. Mikl. Etymol. Wörterbuch, 52>

[**Dumacz, a,** lm. **e**] *ten, co duma:* Wieczny dumac! Przejęty myśliciel! Ork.

Dumać, a, ał, [**Domać**] **1.** *snuć tęskne myśli, przemyśliwać, myśleć, medytować, wpadać w zadumę, zamyślać ś., deliberować, rozmyślać, marzyć, roić:* Pod staremi lipami miecznik dumał stary. Malcz. Dumał, marzył o swojej krainie. Mick. † Ocet z morskiej cebuli pomaga padającą niemoc cierpiącym, także dumającym, szalejącym i zapomniałym. Sien. (= *cierpiącym na melancholję*). Przen.: Brzoza pochyła, dumająca nad dumkarzem. Słow. **2.** † co = *obmyślać, w myśli układać:* D. co złego, a na zdradzie tajemnie co czynić. Baz. (= *knuć*). **3.** × *tęsknić do czego:* Zajechawszy za Dunaj, już do domu nie dumaj. Prz. **4.** × *smutnie śpiewać:* Nie trap ś. nadto srogością Glicery, nie dumaj smutnym wierszem na nieszczery postępek. Min. Przen.: Surmy frasobliwe dumają. Leszcz. S. (= *smutnie grają*). Ty pachołkiem cichaczaś dumał życie wiejskie. L. (= *opiewał*). <p. Duma>

Dumanie, a, lm. **a** czynność cz. **Dumać**: W tajemnicze utonął dumania. Mick. Ileż w waszej ciszy upolowałem dumań! Mick. „Dumania Lamartine'a“ (tytuł utworu). † Wódka ta tęskność, złe D. oddala. Spicz. (= *ponurą zadumę, melancholję*).

Dumarz, a, lm. **e** *autor a. śpiewak dum:* D. grał mi dumki na lirze. Słow.

×**Dumca, y,** lm. **y** p. **Dumnik.**

×**Dumiec, mca,** lm. **mcy** p. **Dumnik.**

Dumieć, eje, ał 1. a. ×**D. ś.** *zdumiewać ś., dziwić ś.:* Zda ś., że tą straszną wzruszone rozpaczą, samo piekło dumieje. Moraw. Na bogactwa jego dumieją ś. oczy. Dm. **2.** × *w podziw wprawiać, zdumiewać:* Witajcie, dumiejące gmachy przyrodzenia (= góry), pycho tej ziemi. Moraw. <p. Duma>

[**Dumienica, y,** lm. **e**] p. **Dymienica.**

×**Dumienie, a,** blm., czynność cz. **Dumieć** i **Dumieć ś.**: Z dumieniem wielkim temu ś. dziwować nie mamy, że Bóg w ubóstwie urodzić ś. raczył. Białob.

×**Dumienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dumieć ś.**

Dumka, i, lm. **i** p. **Duma**: a) Ma swą dumkę i wie, że w świecie naszym nic ją nie czeka nad walkę i upokorzenie. Krasz. (= *ambicję*). b) Przychodziło i mnie to na dumkę. Jeż. (= *na myśl*). c) W dumkach młodej tęsknoty śnił on cudny ten świat. Sow. (= *w marzeniach, w rojeniach*). Przen.: Aniele mój! dumko wyśniona! Sow. (= *przedmiocie marzeń*). d) D. ukraińska. Dumki Zaleskiego. <p. Duma>

Dumkać, a, ał p. **Dukać**: Żaby żałośnie dumkają. Prusz. <Dźwn.>

Dumkanie, a, blm., czynność cz. **Dumkać.**

Dumkarz, a, lm. **e** *pieśniarz, dumki układający, autor dumek:* Brzoza pochyła, dumająca nad dumkarzem. Słow. <p. Duma>

Dumnie, Dumno przys. od **Dumny**: Spojrzeć na kogo D.

Dumnieć, eje, ał *stawać ś. dumnym, ambitnieć.*

×**Dumnik, a,** lm. **cy,** ×**Dumca,** ×**Dumiec** *człowiek dumny, pyszny, zarozumialec, pyszałek.*

Dumno p. **Dumnie**: Wynosi on ś. szumno i D. Haur.

×**Dumnomyślnie** przys. od **Dumnomyślny.** <Duma+MY(SŁ)>

×**Dumnomyślność, i,** blm. rz. od **Dumnomyślny.**

×**Dumnomyślny** p. **Dumny**: Schyl pod swe nogi dumnomyślne głowy.

×**Dumnopłaski** *nadęty a czczy:* Pełne są śmiesznych a dumnopłaskich wyrazów ostatnich wieków panegiryki. Pir. <Duma+PŁASK>

Dumnoszyderski *dumny a szyderski, wyniosły a ironiczny:* Z dumnoszyderskim uśmieszkiem wszedł do dworku. Krasz. <Duma+SZYD>

[**Dumność, i,** blm.] i ×**Dumność** rz. od **Dumny,** p. **Duma.** <p. Duma>

×**Dumnowładca, y,** lm. **y** *człowiek dumny z władzy, dążący do niej, ambitny:* Dumnowładcom, myślącym o zdobyczach, było tu za ciasno. Bart. <Duma+WŁOD>

×**Dumnowyniosły** p. **Dumny**: Nie daj ś. dumnowyniosłym pankom zrażać. <Duma+Wy+NIOS>

Dumny 1. *pełen dumy szlachetnej, czujący swoją godność:* Ja to sprawiłem! Jakem wielki, D.! Mick. (Dziecko) dumnym wstydem drżące. Słow. **2.** a. ×**Dumnomyślny,** ×**Dumnowyniosły** *pyszny, butny, wyniosły, ambitny, hardy, próżny, nadęty, zarozumiały, pyszałkowaty, chełpliwy:* Obejście dumne i pogardliwe. **3.** (w dawnym księstwie Moskiewskim) *radny, sejmowy:* D. bojar, djak. <p. Duma>

[**Duna, y,** lm. **y, Dunuga**] *bałwanik morski przy brzegu.* <Dnm. dünen blp. dosł. = wały, nasypy piaszczyste na brzegach morskich>

[**Dunaiczek, czka,** lm. **czki**] p. **1. Dunaj.**

[**Dunaik, jka,** lm. **jki**] p. **1. Dunaj**: Rzucił ją w D. głęboczki.

1. [**Dunaj, u,** lm. **e**] **1.** a. [**Dunajec**] *rzeka, szczeg. większa, odległa i nieznana; niek. odległe morze:* To wszystko działo ś. kiedyś daleko „za siódmą górą, za siódmym dunajem.“ Zag. Za wodami, za bystremi dunajami głębokiemi. Gazdowie! nie miarkujecie, że dzisiaj nie idzie o czerpak wody, ino o dunaje, w których ś. dusza wykąpie. Kasp. A czy znasz ty, bracie młody, twoje ziemie, twoje wody? z czego słyną, kędy giną, w jakim kraju i dunaju? Pol. **2.** *przepaść:* Kamień wpadł w głęboki D. Zdr. [**Dunaik, Dunajek, Dunaiczek**]. <Od nazwy rzeki Dunaj>

2. [**Dunaj, u,** lm. **e**] p. **Dunal.**

[**Dunajec, jca,** lm. **jce**] p. **1. Dunaj.**

[**Dunajek, jka,** lm. **jki**] **1.** p. **1. Dunaj**: D. głęboczki. **2.** *fosa pod zamkiem.*

Dunal, a, lm. e **1.** *gwóźdź z uchem u budy na szkucie.* **2.** [D. a. **Dunaj**] *gwóźdź gruby a. hak na dyszlu, na który zakłada ś. waga.* <Nm. [Dohnnagel, Dunnagel] dosł.=gruby gwóźdź>

×**Dunąć, nie, nął 1.** *dmuchnąć, chuchnąć:* Chrystus dał apostołom, dunąwszy na nich, Ducha Świętego. **2.** *uciec, drapnąć, zemknąć, czmychnąć:* Dwornik ostatek zmłócił i do lasu dunął. Rej. <DU>

Dunder, ×**dra**, lm. ×**dry 1.** a. **Donder** żart. *piorun:* Niech cię D. świśnie! **2.** † *djabeł.* (Glosa w kazaniu z w. XV). <Nm. Donner>

Dunderować, uje, owal, Donderować, [**Dądrować**] *łajać, zrzędzić, fukać, piorunować, burczeć, besztać, buzować; przewodzić nad kim, burmistrzować.*

Dunderowanie, a, blm., czynność cz. **Dunderować.**

×**Dunica**, y, lm. e p. **Donica.** Ban. W

×**Duniec, ńca**, lm. **ńcy** p. **Doniec.**

×**Dunięcie**, a, blm., czynność cz. **Dunąć.**

Dunka, i, lm. i *rękawiczka duńska:* Gniotłem w dłoni rękawiczkę, mszcząc ś. na tej dunce za doznawane nieokreślone, lecz przykre wrażenie. Orzesz. <Od nazwy kraju Danja>

Dunkiel nieod. ni. rzem. *szara godzina:* Nadeszło D. <Nm. Dunkel>

Dunst, u, blm. **1.** a. **Donst**, [**Duńst**] *śrut najdrobniejszy, używany na małe ptaszki.* **2.** ×*wyziew z palącego ś. ciała, czad, swąd.* **3.** [D.] *pojęcie, wyobrażenie:* O tym ani dunstu nie ma. **4.** piek. *miał mączny.* <Nm. Dunst>

[**Dunuga**, i, lm. i] p. **Duna.**

Duny, dun, blp. *wydmy, zaspy piaszczyste na wybrzeżach morskich.* <Dnm. dünen blp.>

Duńczyk, a, lm. i *gatunek psa:* Pies faworyt D. szczekał na niego. Krasz. <Od nazwy kraju Danja>

[**Duń duń!**] *nawoływanie indyków.*

Duński: Rękawiczka duńska=*ze skóry, obróconej gładką stroną wewnątrz.* <Od nazwy kraju Danja>

[**Duńst**, u, lm. y] p. **Dunst.** <Nm. Dunst>

Duo nieod. p. **Duet.** Przen.: Przerywam D. słowicze. Pieńk. <Włos. Fr. duo>

×**Duodec** nieod. p. **Duodecym:** Książka w D. <Nm. Duodez, z Łć. duodecim dosł. = dwanaście>

×**Duodecym** nieod., ×**Duodec** *format książki, w której na arkusz idzie dwanaście kartek, dwunastka.* <p. Duodec>

Duodecyma, y, lm. y muz. **1.** *odległość dwunastostopniowa pomiędzy tonami.* **2.** *dwunasty ton, licząc w górę.* <Łć. duodecima=dwunasta>

×**Dup, pia**, lm. **pie** p. **Dziupla:** Ale ty wżdy nie bądź głupia, nieznajomym nie daj dupia. Kochan.

Dupa, y, lm. y **1.** *zadek, pośladek, tyłek:* Całuj mnie w dupę. Mam cię w dupie (=*gdzieś*). Żart.: [Bodaj ci psi szarpę wydupali]. **2.** *pudendum muliebre.* **3.** a. D. wołowa, przen. *mazgaj, ciemięga, niedołęga, safandula, gamajda, fuszer.* **4.** [D.]=a) *tył; spód:* Na dupie wozu. Pszenica od dupy (= *na spodzie*) nie wyschła. b) *część słupa, nie obrobiona siekierą, do wkopania w ziemię.* c) *rodzaj hebla do wyrabiania szpangi.* **5.** lek.: Kurza D. p. **Kurzajka.** Zdr. **Dupka, Dupcia, Dupeczka, Dupuchna.** Zgr. **Dupsko.** <DUP/DZIUP>

1. [**Dupak**, a, lm. i] **1.** p. **Dupnik.** **2.** p. **Dupek.** <Z Łć. duplus (bo niżnik wart dwa oka), przez Nm. [duppel-]=podwójny>

2. [**Dupak**, u, lm. i] *słoma od knówia.* <DUP/DZIUP>

Dupcia, i, lm. e p. **Dupa.**

[**Dupczenie**, a, blm.] czynność cz. **Dupczyć.**

[**Dupczyć**, y, ył] **1.** *usługiwać, nadskakiwać, podlizywać ś.* **2.** *robić co opieszale, nieumiejętnie, byle jak, paskudzić.* **3.** *coire.*

Dupeczka, i, lm. i p. **Dupa.**

[**Dupek, pka**, lm. **pki**] **1.** p. **Dupnik.** **2.** a. [**Dupak**] *niżnik czerwienny.* <p. Dupak>

Dupel, pla, lm. **ple** p. **Dziupla:** Siedzi w duplu dudek. Pot. Przen.: Siedź już, plugawcze, w swym duplu obrzydły, wdziawszy kożuch za zbroję, za miecz wziąwszy widły. Pot. (=*w domu*). <DUP/DZIUP>

×**Dupelbir**, u, lm. y p. **1. Dubelt.** <Dnm. duppelbier>

Dupelhak, a, lm. i, **Półhak, Pułhak, Pułak** *rodzaj ciężkiej strzelby dawnej, ustawianej na dwuch podstawkach.* <Dnm. duppelhacke>

Dupelkoluwryna, y, lm. y *rodzaj działa, wężownica, serpentyna.* <Dnm. duppel=podwójny+Koluwryna>

×**Dupelt** p. **2. Dubelt.**

×**Dupeltowy** p. **Dubeltowy:** Dupeltowa wódka. Dupeltowe piwo p. **1. Dubelt.** <Dnm. duppelt>

×**Dupeltówka**, i, lm. i p. **Dubeltówka.**

Dupiasty *mający duży pośladek; osadzisty, z szerokim tyłem.* <DUP>

Dupiec, pca, lm. **pce** gór. *część słupa, która ś. zakopuje w ziemi, zwykle zwęglona.* <DUP>

Dupina, y, lm. y *nędzny pośladek.*

Dupka, i, lm. i **1.** p. **Dupa.** **2.** [D.] *miejsce w żarnach, gdzie zboże leży.* **3.** lek.: Kurza D. p. **Kurzajka.**

Dupla, i, lm. e **1.** p. **Dziupla:** Siedzi, jak dudek w dupli. Prz. **2.** a. **Duple, Duplo** myśl. *mieszkanie łasicy.* <DUP/DZIUP>

×**Dupla**, i, lm. e **1.** *ilość podwójna.* **2.** Kitajka D.=*kitajka dwa razy gęściej utkana:* Kitajki dupli łokieć złp. 2, prostej groszy 10. Gostk. **3.** *podatek podwójny:* Miasta szos dwój, który zowią duplą, płacić mają na przyszły rok. Vol. **4.** bil. p. **Dublet.** <Łć. dupla dosł.=podwójna>

Duplak, a, lm. i **1.** ×*grosz podwójny.* **2.** [D.] p. **1. Dubelt:** Pod koniec lutego przylatują grzywacze i duplaki do dębowych lasów. Pol. <Z Łć. duplus=podwójny>

† **Duplan**, u, lm. y *sukno proste podwójnej szerokości.* <Z Łć. duplus=podwójny>

Duple, a, lm. a myśl. p. **Dupla.**

Dupleks, u, lm. y zeg. *kółko wychwytowe z podwójnemi zębami.* <Łć. duplex=podwójny>

×**Dupleta**, y, lm. y p. **Dublet.** <p. Dublet>

Duplika, i, lm. i praw. *odpowiedź strony pozywającej na replikę pozwanego.* <Śr. Łć. duplica>

×**Duplikacja**, i, lm. e mat. *podwojenie.* <Łć. duplicatio>

Duplikat, u, lm. y *drugi egzemplarz dokumentu:* D. metryki. <Łć. duplicatum dosł. = podwojone>

Duplikator, a, lm. y fiz. *przyrząd elektryczny składający ś. z dwuch elektroskopów i kondensatora, a służący do wykazania bardzo słabych ilości*

elektryczności. <Now. z Łć. duplicare = podwajać>

Duplikować, uje,ował 1. ×p. **Dublować. 2.** praw. *podawać duplikę.* <Łć. duplicare>

Duplikowanie, a, blm., czynność cz. **Duplikować.**

×**Duplon, a,** lm. **y** p. **Dublon.** Przen.: Heretyków tych możemy piekłowczykami zwać, a jeszcze duplonami, to jest większemi; sami djabli tylko sympliczną wielkość złości mają, ale oni dwoistą. Birk. <p. Dublon>

×**Duplować, uje, ował** p. **Dublować.**

×**Duplowanie, a,** blm., czynność cz. **Duplować.**

×**Duplówka, i,** lm. **i** p. **Dublówka.**

Dupło, a, lm. **a 1.** p. **Dziupla. 2.** myśl. p. **Dupla.** <DUP/DZIUP>

[**Dupniak, a,** lm. **i**] *kiszka odchodowa.*

×**Dupniasty** p. **Dziuplasty.**

† **Dupnieć, eje, ał** i [**Dupnieć**] *stawać ś. pustym, próchnieć.* <DUP>

† **Dupnienie, a,** blm., czynność cz. **Dupnieć.**

Dupnik, a, lm. **i** rub. **1.** a. [**Dupek, Dupak**] *niżnik, walet.* **2.** D. żołędny = *głupiec, fujara, niedojda, ciemięga, ślamazara, fuszer, cymbał.* **3.** [D., **Kłanidupka**] *gra wiejska.* <p. Dupak>

[**Dupnowaty**] *dziuplasty:* Dupnowata sosna.

Dupny 1. przym. od **Dupa. 2.** [D.] *wypróchniały, wydrążony.*

Dupsko, a, lm. **a** p. **Dupa.**

Dupuchna, y, lm. **y** p. **Dupa.**

1. Dur, u, lm. **y 1.** *odurzenie, nieprzytomność; szał, obłęd:* Jutro, panie pułkowniku, D. przejdzie. Sienk. Zadzwoni co? D. na mnie. Kon. Z duru robić nie wie co. Jeż. **2.** *środek odurzający, trucizna:* Dali im jakiegoś duru w napoju. Krasz. Daj ty mi trucizny! duru mi przynieś, blekotu zgotuj! Krasz. **3.** ×lek. p. **Durzyca.** <DUR>

2. Dur nieod., **Major, Twarda** muz. *(tonacja a. gama) o tercji wielkiej:* Symfonja es dur, a. es major Beethovena. Gama c dur, a. z c dur, a. c major, a. z c major, a. c twarde. <Z Łć. durus = twardy>

† **Dura, y,** lm. **y,** [**Dura**] p. **Dziura:** Świat bury szuka dury, by cię snury i za mury związał po swej woli. Rej. <DZIOR>

[**Durak, a,** lm. **i**] **1.** p. **Dureń. 2.** *rodzaj gry w karty.*

Durancja, i, lm. **e** p. **Dorancja.**

[**Durch**] **1.** a. [**Durchem**] = a) a. [**Durchem D., Na D.**] *wskróś, nawskróś, na wylot, na przestrzał, na drugą stronę.* b) *ciągle.* **2.** *prosto, naoślep:* Widzi, że sie coś łyska, więc leci D. na to. <Nm. durch>

Durchbruch, a, lm. **y** blach. *dziura wybita w blasze przez durchbruchowanie.* <Nm. Durchbruch>

Durchbruchować, uje, ował blach. *przebijać w blasze dziury ślepe, t. j. z pozostawieniem rozdartych cząstek, a. jasne z wycięciem ich.*

Durchbruchowanie, a, blm., czynność cz. **Durchbruchować.**

×**Durchcyjer, a,** lm. **y** tap. *szpikulec ze szparą, przez którą przekłada ś. szpagat i przeciąga ś. razem z nim przez słomiane wałki.* <Nm. Durchzieher>

[**Durchem**] p. **Durch.**

Durchrajbać, bie, bał szczot. *przyprowadzać szczecinę do porządku, ażeby łebki wypadły w jednym końcu pęczka, a ogonki w drugim.* <Nm. durchreiben>

Durchrajbanie, a, blm., czynność cz. **Durchrajbać.**

Durchszlak, a, lm. **i** p. **Durszlak:** Kobieta trzymała w ręku D. Zap. <Nm. Durchschlag>

[**Durek, rka,** lm. **rki**] p. **Dureń.**

Dureń, rnia, lm. **rnie 1.** a. [**Durak, Durek, Nadurek**] *głupiec, kiep, błazen, cymbał, bałwan, osieł, idjota, chłystek:* Jedz, durniu, bo to z makiem. Prz. Nie trzeba durniów siać, sami ś. rodzą. Prz. Humański D. = *udający głupca, z głupia frant:* Humański D.: z cudzego woza na swój przekłada. Prz. W durnia grać = *udawać głupiego.* **2.** *rodzaj gry w karty,* in. ×**bałamut:** Grać w durnia. Zgr. **Durnisko.** <DUR>

[**Dureństwo, a,** lm. **a**] *głupstwo, niedorzeczność, głupia robota:* Obywatel, obaczywszy to D., zawołał: „A dla Boga, co ty zrobił!"

Durham, a, lm. **y** *rodzaj wołu angielskiego.* <Od nazwy miasta i hrabstwa Ang. Durham>

1. [**Durk, u,** lm. **i**] **1.** p. **Druk. 2.** *materjał drukowany na spódnice.* <p. Druk>

2. [**Durk**] *zgoła, wcale:* Sąm tacy, co nic nie zasadzili, D. nic. Por. **Durch.**

[**Durkać, a, ał**] **1.** p. **Durknąć. 2.** (o deszczu) *padać, lać:* Désc durká *(= leje nawalny deszcz).* <Dźwn.>

[**Durkanie, a,** blm.] czynność cz. **Durkać.**

[**Durkarz, a,** lm. **e**] p. **Drukarz.**

[**Durknąć, nie, nął,** nied. **Durkać**] **1.** *uderzyć, trącić, popchnąć; stuknąć.* **2.** sobie = *podchmielić ś., upić ś.* **3.** *wypalić, wystrzelić:* D. z pistolca, z flinty.

[**Durknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Durknąć.**

[**Durkotać, ce, tał**] *mówić dużo.*

[**Durkować, uje, ował**] p. **Drukować.**

[**Durkowane, ego,** blm.] p. **Drukowane.**

[**Durkula, i,** lm. **e**] p. **Drukowanka.**

[**Durletka, i,** blm.] *piwo grzane.* <?>

[**Durłak, a,** lm. **i**] *dół płytki, [odołek].* <?>

[**Durman, u,** lm. **y, Durnopjan, Durnorzepa**] *jakaś roślina odurzająca:* Gadasz jakby durmanu objadszy ś. <Ukr. Brs. durmàn>

[**Durna, y,** lm. **y**] p. **Darń.**

×**Durniać, a, ał** *nazywać kogo durniem, kpać go, łajać, wymyślać komu.* <DUR>

×**Durnianie, a,** blm., czynność cz. **Durniać.**

Durnica, y, lm. **e 1.** ×*kobieta głupia, błaźnica.* Przen.: [Obietnica D.]. Prz. **2.** ×*bzdurstwo, głupstwo, czcza gadanina:* Gdy wam durnice i bajki przynoszę, wnet audjencją u was ja uproszę. Jabł. **3.** [D.] *ryba drobna małej wartości.* **4.** bot. p. **Kąkol.** Zdr. [**Durniczka**]. <DUR>

[**Durniczka, i,** lm. **i**] **1.** *rzecz darowana a. która ś. komu darmo dostała, gratka, obrywka.* **2.** p. **Durnica.**

Durnieć, eje, ał 1. ×*stawać ś. głupim, baranieć głupieć.* **2.** [D.] *stawać ś. zuchwałym, dumnym.*

[**Durniło, a,** lm. **a**] *durnisko, wielki dureń.*

×**Durniowatość, i,** blm. p. **Durnowatość.**

Durnisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Dureń.**

Durno 1. ×przys. od **Durny:** Jakby już w niewoli nas miał, D. kazał. Jabł. **2.** [D.] *próżno, daremnie:* Za D. będę robił. Ej, nie gadaj D., bo nie usłucha [illegible] łasi (= *próżno ś. łakomi*).

[**Durnoch, a,** lm. **y**] **1.** *głupiec, głuptas.* **2.** *gbur.*

[**Durnopjan, u,** lm. **y**] p. **Durman.** <Ukr. durnopjàn>

[**Durnorzepa, y,** blm.] p. **Durman.** <DUR+Rzepa>

×**Durność, i,** blm. i [**Durność**] rz. od **Durny:** Młodość—bujność, a bujność to D. Prz. <DUR>

×**Durnowato** przys. od **Durnowaty.**

×**Durnowatość, i,** blm. rz. od **Durnowaty;** ×**Durniowatość:** Saula na D. chorującego rozweselił Dawid, grając na cymbałach. Perz. (=*na chorobę umysłową, obłąkanie*).

×**Durnowaty 1.** *słaby na umyśle, głupowaty.* **2.** lek. *szwankujący na umyśle, obłąkany:* Wielka choroba ludzi durnowatemi czyni. Perz. <DUR>

×**Durny** i [**Durny**] **1.** *głupi, nierozumny, nierozsądny:* Obiecanka cacanka, a durnemu radość. Prz. Po czym poznać durnego? Po śmiechu jego. Prz. Według twej durnej głowy musi to być. Pim. D. Michałko. Prus. Przen.: Durneć złoto nas sprząta. Ryb. J. **2.** *hardy, zuchwały, próżny, zarozumiały:* Ciągnie na nas bezpieczny, pyszny, D., zbrojny. Pot. **3.** [**Durna choroba**] p. **Durzyca.** <DUR>

Durol, u, blm. chem. c z t e r o m e t y l o b e n z o l, *węglowodór ze składem* C_{10} H_{14}. <Now. z Łć. durus=twardy>

† **Durować, uje, ował 1.** i [D.] *głupstwa robić, błaznować, żarty stroić, żartować:* Niechaj pan błaznuje; łacno mu D. Kochan. Jasieniu, nie duruj, wianecka mi nie bierz. **2.** *w szaleństwo wpadać, szaleć.* <DUR>

† **Durowanie, a,** blm., czynność cz. **Durować.**

Durowaty lek. *podobny do duru:* Gorączka durowata (febris typhodes), in. ×d u r ó w k a. <DUR>

×**Durowy** lek. przym. od **Dur:** Osutka a. Różyczka durowa (purpura typhosa).

×**Durówka, i,** lm. **i** lek. p. **Durowaty.**

[**Dursać, a, ał**] *szturchać kogo czymś ostrym, kłóć, bość.* <?>

[**Dursanie, a,** blm.] czynność cz. **Dursać.**

Durszlaczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Durszlak. 2.** *rodzaj stempla do spłaszczania końców nitów.* 3. intr. *przyrząd do robienia dziur w książkach sznurowych, dla przeprowadzania przez nie sznura.* <Nm. Durchschlag>

Durszlag, a, lm. **i** noż. i ślus. p. **Lochhamer.**

Durszlak, a, lm. **i 1.** a. **Durchszlak,** [**Druszlak, Druślak, Duszlak, Duślak**] *głęboka łyżka dziurkowana do zbierania piany i nieczystości z płynów, cedzenia klusek, przetak metalowy.* **2.** [D.] (w olejarni) *krążek drewniany dziurkowany, umieszczony w otworze lisicy.* **3.** noż. i ślus. p. **Lochhamer. 4.** piern. *sito druciane do cedzenia miodu.* Zdr. **Durszlaczek.** <Nm. Durchschlag>

Dursznit, u, lm. **y** teatr. p. **Przecięcie.** <Nm. Durchschnitt>

[**Duryhołowie, a,** blm.] *głupota:* At, D. i po wszystkim. Krasz. <Ukr. duryhołowje>

×**Durzeć, eje, ał** *wpadać w zadumę, w roztargnienie, w osłupienie, tracić świadomość:* Durzejesz nad tym obrazem. L. Reszta ludzi durzeje tylko w jałowym roztargnieniu. Śniad. <DUR>

Durzenie, a, blm., czynność cz. **Durzyć.**

Durzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Durzyć ś.**

Durzyca, y, lm. **e,** ×**Dur, Tyfus,** [**Durna choroba**] lek. (typhus) *choroba zakaźna ostra:* D. b r z u s z n a, j e l i t o w a, t r z e w o w a, ×g o r ą c z k a n e r w o w a, †ł o ż n i c a, †ł o ż n a c h o r o b a, †g o r ą c z k a k r w i s t o p a ł a j ą c a (t. abdominalis). D. n i e o b ł o ż n a, ł a g o d n a (t. ambulatorius). D. o s u t k o w a, w y s y p k o w a, g o r ą c z k a o b o z o w a (t. exanthematicus). D. p ł u c o w a (pneumotyphus). D. p o r o n n a (t. abortivus). D. p o w r o t n a p. **Gorączka.** D. w ą g l i k o w a, p o m ó r w s c h o d n i, z a r a z a m o r o w a, d ż u m a, ×c z u m a, bł. c u m a (t. anthracicus). D. ż ó ł t a c z k o w a p. **Gorączka.** Wet.: D. k o ń s k a (t. equorum). <DUR>

Durzyciel, a, lm. **e** *ten, co kogoś durzy, zwodziciel, łudziciel, bałamut, oszukaniec, okpis, blagier.* <DUR>

Durzycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Durzyciel.**

Durzycowy przym. od **Durzyca** *tyfusowy,* ×*durowy:* Objawy durzycowe. Gorączka durzycowa (febris typhoidalis)=*gorączka z objawami durzycowemi.* <DUR>

Durzyć, y, ył 1. *łudzić, zwodzić, mamić, zawracać głowę, oszukiwać, tumanić, bałamucić:* To jest mamić i D., ale nie oświecać ludzi. Śniad. Nie durzyły im głowy dymy romansowe. Niem. **2.** [D.] *gonić:* Psy durzą. **D. ś. 1.** w kim=*kochać ś.;* ×**z kim**=*romansować:* Z Józkiem ś. durzy. Krasz. **2.** ×*łudzić ś., zwodzić ś.:* Przestań raz D. ś. takiemi głupstwami. Zakrz. **3.** [**D. ś.**] *gniewać ś., puszyć ś.* <DUR>

[**Durzyludek, dka,** lm. **dki, Zwodzijaszek, Mysi król**] *rodzaj ptaszka.* <DUR+LUD>

Durzyświat, a, lm. **y** *durzyciel, blagier, łudziciel.* <DUR+ŚWIT>

[**Dusák, a,** blm.] *rodzaj potrawy z ciasta rzadkiego.* <?>

Duser, u, lm. **y 1.** *słodkie słówko, grzeczność, komplement.* **2.** *wynagrodzenie za przysługę, datek pieniężny, kuban, łapówka:* Dał lokajowi D. i poprosił go o wywołanie frejliny. Krasz. Starającemu ś. adwokatowi D. przyznać wypada. Skarb. 3. ×*ciastko; karmelek.* Zdr. **Duserek.** <Fr. douceur>

Duserek, rka, lm. **rki** p. **Duser.**

Duserzysta, y, lm. **ści** *ten, co prawi dusery, komplemencista.* <Z Fr. douceur=duser>

Dusiciel, a, lm. **e 1.** *ten, co dusi.* **2.** zool. (python) *wielki wąż niejadowity.* <DUS>

Dusicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Dusiciel.**

Dusić, i, ił 1. *cisnąć kogo za gardło, tamować komu oddech, dławić:* Kołnierz od koszuli dusi go. Wilk owce dusi. Kaszel mię dusi. Zapach zbyt mocny dusi. Przen.: Jan patrjarcha cesarza, jako mały Dawid lwa, pisaniem za szyję dusił. Skar. Myśli wznioślejsze go duszą. Krasz. Smutek dusi mnie, dusi mnie natchnienie moje. Krasiń. **2.** przen. *cisnąć, naciskać, gnębić, nękać, trapić, dręczyć:* Dusił go, aż całą prawdę wydusił. Głód wszystkich nierozdzielnie dusi. Chr. **3.** ×*przytłumiać, tłumić:* Ogień, co dusisz, to ś. barziej żarzy. Kochan. (= *gasisz*). D. słowa w mowie (= *niewyraźnie wymawiać, nie domawiać*). **4.** *kryć, ukrywać, chować:* D. pieniądze (=*trzymać, nie wydawać*). Ma ciekawe rękopisy, ale dusi je. Tacy kowale snadnie fortunę ukują, co to spleśniałe trzosy w domach swoich duszą. Opal. Kupiec ten zboże dusi, czekając lepszej ceny. L. ×Prawdę a. sekret D.: Na

nie ś. nie przyda prawdy D. Oss. Najpoufalszym nie ufają i przeto duszą sekret w sobie. Pilch. Dusi w sobie żałość. Stasz. Jam dawną miłość i złość w sercu dusił. Mick. **5.** *smażyć w zamkniętym naczyniu, tusić:* D. pieczeń. Duszona rzepa. L. Przen.: ×Duszona pieczenia=*łaźnia, bicie, plagi, cięgi.* **6.** ×Węgle D.=*tlić.* **7.** ×D. robotę = *ślęczeć nad nią, pilnie pracować.* ×D. książkę=*pilnie czytać.* **8.** ×D. flaszkę=*duszkiem wychylać, wysuszać:* Dusi flaszkę nadpoczętą. Kras. **9.** fl.: Gąsiora D.=*gąsiorem spychać statek z piasku.* **D. ś. 1.** *nie mieć wolnego oddechu, dławić ś.:* Gwałtu! duszę ś. D. ś. od śmiechu. W tłoku ludzie ś. dusili. Przen.: ×Sumienie ś. twe dusi, żeś mnie tak zgrała. L. **2.** *chować ś., kryć ś., ukrywać ś., hamować ś.:* Kipią, wrą, biją serca, ale ś. to kryje i dusi. Krasz. **3.** ×*niejasno ś. palić, gasnąć:* Ogień gdy ś. dusi, będzie niepogoda. Haur. Gdy ś. zacznie D. w piecu, znakiem, że w piecu wiele ś. już żaru napaliło. Torz. **4.** ×D. ś. z sobą=*walczyć:* Mocni dusili ś. z sobą, a tymczasem słaby ś. wyślizgnął. Oss. <DUS>

×**Dusidło, a,** lm. **a,** ×**Dusienica** *narzędzie do duszenia, szubienica.*

[**Dusie, ów,** blp., **Dysie, Gabrysie, Duzie**] *gołębie.* <?>

[**Dusiec, śca,** lm. **śce**] *belka przy kole młyńskim.* <?>

[**Dusiel, a,** blm.] *kwas węglany.* <DUS>

×**Dusienica, y,** lm. **e** p. **Dusidło.**

Dusiennica, y, lm. **e** *pułapka, w której ś. dusi:* Kto nie był w tej dusiennicy, kto nie liczył chwil, leniwie upływających przed śmiercią... Dyg.

Dusigrosz, a, lm. **e** *skąpiec, sknera, kutwa, liczykrupa.* <DUS+Grosz>

Dusikufel, fla, lm. **fle** *pijak, pijanica, opój, pijus, wydmikufel, moczymorda.* <DUS+Kufel>

[**Dusimiech, a,** lm. **y**] *organista.* <DUS+MIECH>

[**Duskus**] p. **Duszkóż.**

[**Dusonka, i,** lm. **i**] *potrawa z mąki jęczmiennej z olejem, gotowanej na gorącej wodzie.* <Może od Dusić 5.>

Dusz, u, lm. **e** p. **Tusz.**

†**Dusz** tylko w wyrażeniu: Z duszem=*co tchu, co prędzej:* Gdzie niosły oczy, z duszem uciekała. Tw. <DUCH>

Dusza, y, lm. **e 1.** *duch indywidualny, który w połączeniu z ciałem stanowi człowieka;* fil. *istota duchowa ożywiająca ciało, osobnik duchowy, pierwiastek niematerjalny w ciele, istota myśląca, rozumna, istota jednolita, nierozdzielna, objawiająca ś. w myślach, uczuciach, woli; podstawa i źródło zjawisk duchowych a. psychicznych u człowieka a. zwierzęcia, istota nieśmiertelna:* Człowiek składa ś. z ciała i rozumnej duszy. D. ludzka, zwierzęca, roślinna. D. świata. Pojęcie duszy. Nauka o duszy. Siedlisko duszy. Władze duszy. Choroby duszy. Przesiedlenia dusz = *metempsychoza.* Dusze błogosławionych. Dusze czyścowe. Zbawienie, nieśmiertelność duszy. Być pasterzem dusz. Modlitwa za dusze zmarłych, bł. za dusze zmarłe. D. pokutująca. Widzisz przed sobą obraz grzesznej duszy. Mick. †Dusze nagie. Kochan. (= *duchy, cienie*). D. naga. Przybysz. (= *absolut, bezpośredniość, główny czynnik w człowieku*). Nieboszczyk mój brat, Panie świeć nad duszą jego. Kras. Wielkość duszy (= *charakteru, umysłu*). Wielkością duszy nieba dotykać. Wor. Oczy są zwierciadłem duszy. Nie mieć grosza przy duszy. Winien jest z włosy i z duszą i z ciałem. Mącz. Mówić do duszy. Pierwszych chrześcijan było serce jedno i D. jedna. Skar. Całą duszę mi odkrył. Sienk. D. nasza duchem ś. zowie, gdy obmyśla rzeczy niebieskie, ale ś. duszą zowie, gdy rzeczy ziemskie na sobie nosi. Skar. Radaby dusza do raju, ale grzechy nie puszczają. Prz. Mniejsza o to, być na zdrowiu chorym, lecz na duszy to większa. Opal. Nie bójcie ś. tych, którzy zabijają ciało, a duszy zabić nie mogą. Wuj. Psu oczy przedał, a czartowi duszę. Jabł. Przyrzekam ci to na duszę. Karp. Na moją duszę! Brać co na duszę. !Nie wziąwszy na duszu, nie chodzić w kontuszu. Prz. †Dajęć na duszę twoją (=*zostawiam twemu sumieniu*). Ma duszę na ramieniu. Prz. (= *boi ś.*). U tchórza siedzi na ramieniu D. Prz. Dusze ludzkie napełniły ś. przerażeniem. Sienk. Bogu duszę winien (= *niewinny i niewiedzący o niczym, nieszkodliwy*). D. rasy (= *ogół uczuć i idei*). Harda D. w ubogim ciele. Prz. Wielka D. w małym ciele. Prz. Śpi D. (=*myśl, umysł*). Duszę utopił w brzuchu. Prz. Kto ś. prędko zbogaci, duszą tego przypłaci. Prz. Czyha, jak zły duch na dobrą duszę. Prz. D. z iskry, urodzona w kwiecie, jest duszą woni i treścią kolorów. Słow. Po weselu, jak po psiej duszy. Prz. (dom. nic nie zostaje). Przen.=*życie:* Ujść z duszą. Jakeśmy ś. na niego do szabel porwali, ledwie został ś. przy duszy. Niem. Ponieważ tak na mą nacieracie duszę, ja od nieprzyjaciela ratunek wziąć muszę. Otw. Uciekając sprośnie duszę wypuścił. Skar. Duszę swą za nas położył. Leop. Kiedy z ojca D., na panią matkę opieka spadnie. Falib. Pomarli, co twojej duszy szukali. Biel. M. W łóżku bez duszy go zastano. Ledwo z człeka D. nie wyskoczy od zimna. [Wziąć ś. na swoją duszę] = *zabić ś., usiłować zabić ś.* [Duszę z kogo wypierać] =*nastawać koniecznie.* [Na gołą duszę] = *na czczo.* [Mamy dopiér na całej duszy po porcyjce] =*wypiliśmy tylko po kieliszku.* Przen. *serce, uczucie:* Kochać Boga z całej duszy. Życzę ci dobrego z całej duszy. Z duszy serca to uczyni. Kłaść duszę w co. U Polaka D. na języku. Prz. (=*co w sercu, to na języku*). D. go ma nie cierpi. Z duszy i serca wielbię wspaniałe to hasło. St. Aug. Wiersz pełny duszy i ognia. Zdał ś. dobrej być duszy. Bern. (= *serca, charakteru*). Masz ty Boga w duszy? (= *w sercu, w sumieniu*). Czas jej duszy nie wykrzywił. Pol. (=*charakteru*). D. w niego wstąpiła (= *otucha*). Jaka to tam w tańcu dusza! Pol. (=*ochota*). **2.** przen. *człowiek:* Wieś z tysiąca dusz złożona. Ten dziedzic ma sto dusz (= *poddanych*). Mama o wioskach i o duszach gada. Mick. Niema żywej duszy w domu (= *nikogo, żywego ducha*). Hulaj D. bez kontusza, szukaj pana bez żupana. Prz. Z przym. = *człowiek o pewnym charakterze:* Wielka, szlachetna D. Dobra, poczciwa D. = *poczciwiec:* Dobra D. zje bez obrusa. Prz. Nikczemna, podła, czarna D. Stoi, jak kat nad grzeszną duszą. Prz. Nie dla próżnych oklasków działa wielka D. Kras. **3.** a. zdr. ×**Duchna** *istota ukochana, serce, kochanie:* Duszo moja, pociecho jedyna. Owieczko moja, duszy mej duszo! Karp. **4.** przen. *ożywiająca*

siła, główny czynnik, główna sprężyna: Doświadczyński był duszą każdego posiedzenia. Być duszą towarzystwa, spisku. **5.** *rdzeń w roślinach i w piórach:* Nad brzegiem dzieci tatarak rwały, aby z niego duszę wyciągnąć. Zap. **6. a. Duszka** *kawał żelaza, stanowiący część wewnętrzną żelazka do prasowania.* **7.** *wewnętrzne wydrążenie armaty.* Dek. **8.** *żelazo przymocowane u spodu osi drewnianej.* Dek. **9.** D. bomby=*kula gliniana, przeznaczona przy odlewaniu bomb do tworzenia wewnętrznej próżni bomby.* Jak. J. **10.** Piekarska D.=*grudka niewyrobionej mąki w cieście.* **11.** Szewcka D. = *kawał skóry, wkładany w obuwie na podeszwę.* **12.** w grze w piłkę = a) *prawo podbijania piłki.* b) *jeden z uczestnikówgry w piłkę:* Parę razy trafiło mu ś. grać z niemi w piłkę, i grał doskonale; na nieszczęście, jako D., nikogo nie chciał słuchać. Prus. **13.** a) *wewnętrzna część kołnierzyka.* b) ×*kawał sztywnej materji, na którą ś. nawijało chustkę, noszoną przez mężczyzn na szyi.* **14.** ×*taśma płócienna przepikowana, w środek pasa umieszczana.* Goł. **15.** [D.]=a) *pęcherzyk powietrzny w rybie.* b) [Cielęca D.] p. **Cielak.** c) *otwór do sypania zboża w kamieniu żarnowym.* d) *postronek u masztu.* **16.** † *wyciąg, ekstrakt:* Istność a. D. z ruty wyciągniona. Syr. **17.** bud. *listwa, spajająca wyżłobione boki dwuch desek,* in. pióro, feder: D. powłókna=*listwa, wyrznięta wzdłuż włókien drzewa.* D. mózgowna = *listwa, wyrznięta wpoprzek włókien drzewa.* Spajać na duszę a. na feder. **18.** gór. *sznur lontowy,* in. rdzeń prochowy. **19.** hut. p. **Karń. 20.** mul. *środkowa część muru w klatkach schodowych, służąca do umocowania schodów.* **21.** muz. *kołek pomiędzy podstawkiem a spodnią deką w narzędziach smyczkowych.* **22. a. Duszka** ogr. *cząstka drewna wewnątrz oczka.* **23.** powr. *pokrętka, znajdująca ś. w środku powroza, na której owijają ś. inne pokrętki.* Zdr. **Duszka, Duszyczka, Duszeczka.** <DUCH>

[**Duszaki, ów,** blp.] *dzień zaduszny.*

[**Duszany**] *mający duszę:* Żelazko duszane= *żelazko z duszą do prasowania.*

Dusząco przys. od **Duszący:** Na zamku pusto było, cicho, D. Krasz. <DUS>

Duszący *który dusi, oddech tamujący, duszny:* Powietrze ciężkie, duszące. Zapach kwiatów D.

×**Duszebny** p. **2. Duszny:** Klasztor, jako pjedestał podniesienia duszebnego, nęcił ją ku sobie. Jeż. <DUCH>

Duszeczka, i, lm. **i** **1.** p. **Dusza:** Tu, na tym miejscu, gdzie teraz Jan Chrzciciel mógłby duszeczki kąpać, jak w Jordanie. Słow. Czyscowe duszeczki. Mick. Hej duszeczko! hej panienko! wyjrzyj przez okienko. Pol. **2.** ×p. **Duszka.** <DUCH>

† **Duszejka, i,** lm. **i** i [**Duszejka**] p. **Duszka:** Duszejko, kumkę podle ś. posadzić. Bartk.

Duszek, szka, lm. **szki** p. **Duch:** Jakiś psotnik, jakiś D. Kon. <DUCH>

Duszenie, a, blm., czynność cz. **Dusić;** lek.: †D. nocne p. **Zmora.** <DUS>

Duszenina, y, lm. **y,** ×**Duszonina** kuch. *pieczeń wołowa duszona.* <DUS>

×**Duszeńka, i,** lm. **i** p. **Duszka.**

† **Duszetratnie** przys. od **Duszetratny.** L.

† **Duszetratny** p. **Duszozgubny:** Złe i duszetratne rzeczy. Smotr. <DUCH+TRAT>

×**Duszewny 1.** p. **2. Duszny:** Choroba duszewna, grzech. Pim. **2.** fil. w psychologji, p. **Psychiczny.** <DUCH>

Duszka, i, lm. **i** **1.** p. **Dusza:** a) Ta pani to dobra D. (= *dobra kobieta*). † Da on duszkę świętą (= *nie da nic*). b) Stój, poczekaj, moja duszko (= *kochanie, serce*). † Odnieś to, mój D., memu bratu. Żebr. c) Włożyć duszkę w ogień. d) Kamerdyner z chustką białą, na wysokiej duszce zawiązaną, z fontaziem pod szyją, był przedziwną starych lat pamiątką. Krasz. **2.** † Pani D. a. ×**Duszeczka,** † **Duszejka,** [**Duszejka**], ×**Duszeńka** *kochanka.* **3.** *patyczek wewnątrz skrzypiec między wierzchnią a spodnią deską.* **4. a.** † **Macierza D.** bot. p. **Lebiodka. 5.** myśl. *część ładunku, na którą zakłada ś. kapiszon.* <DUCH>

Duszkiem przys. **1.** *jednym tchem, jednym haustem, nie odpoczywając:* Wypić D. ×Holender częstym ś. zakrapia D. Min. (= *częstemi łykami, haustami; często łyka*). **2.** [D.] *duchem, prędko.* <DUCH>

×**Duszko** *chętnie, dusznie.*

† **Duszkoby** p. **Duszkożby.**

† **Duszkoż** p. **Duszkożby.**

† **Duszkożby,** † **Duszkoby** *oby, o gdyby, gdyby to:* D. tam na jawie być i zażyć, jakom tej nocy we śnie zażywał. Haur. † D. kogo, czego a. † **Duszkoż** kogo, czego=*o gdyby tu był a. była, było:* D. Poliarcha w takiej mieszaninie, on sam tylko jedyną tarczą. Pot. <?>

[**Duszkóż, Duskus**] *a jużci, rzeczywiście.* <?>

[**Duszlak, a,** lm. **i**] p. **Durszlak.**

×**Duszman, a,** lm. **owie** *ciemiężca, dusiciel:* Nie powiedzą przynajmniej Wenecjanie, że obchodzimy ś. z niemi, jak z duszmanami. Jeż. <Blg. Srb. dušman(in), z Tur. düšmén=wróg>

Dusznica, y, lm. **e** **1.** lek. = a) D. bolesna a. sercowa (angina pectoris s. stenocardia) *choroba, występująca w napadach gwałtownego bólu w okolicy serca z uczuciem duszności,* †duszność piersi. b) ×D. wozgrzywa (oedema pulmonum)=*obrzęk płuc.* **2.** wet. (angina) *zapalenie gardła u bydląt, oddech utrudniające.* <DUS>

Duszniczek, czka, lm. **czki** *kaftan spodni, rodzaj żupana:* Miał kurtę błękitną na białym duszniczku. <DUCH>

Dusznie przys. od **1. Duszny 1.** ×*w duszy, za pomocą władz duszy.* **2.** ×*z duszy, z serca, serdecznie; nadzwyczaj, bardzo:* Żal mi tego D. Min. Do domów prosili D. o dymisją. Tw. **3.** † i [D.] *koniecznie:* Młody może, staremu trzeba umrzeć D. Koch. **4.** † *szybko, prędko:* By więc i dzieci zastawić, musisz ś. D. wyprawić. Rej.

Dusznik, a, lm. **i** **1.** ×w lm. *luft, lufcik, wentylator.* **2.** † lm. **cy** *wróg duszy, czart:* Mam te, czarcie, nadzieje, że ś. z twoich fortelów, duszniku, naśmieję. Groch. Co tu działasz, duszniku, obłudo, ludzki zwodniku? Biel. M. **3.** ogr. *gorąca skrzynia dla roślin.* <DUCH>

Duszno **1.** *parno, jest zaduch, ciężko oddychać:* D. tu w mieszkaniu. **2.** ×*ciasno:* Czop nie chce wejść w gniazdo, bo jest za D. **3.** † komu= *kiepsko z nim, krucho:* Dobywał Rzymu, i już Rzymianom było bardzo D. Rej. D. duszy mojej, w ciężkiej żałości nic jej nie ukoi. Ryb. (=*smutno, przykro*). **4.** [D.] *trudno:* D. mu idzie. <DUS>

Duszność, i, blm., **[Dusznota] 1.** ×*ciężkie powietrze, zaduch.* **2.** lek.=a) (dyspnoea) *utrudnione oddychanie, trudność oddychania, ciężki oddech,* dychawica, ×zadyszka. b) † D. piersi p. **Dusznica. 3.** wet. p. **Dychawica.**

[**Dusznota, y,** blm.] p. **Duszność.**

1. Duszny 1. *duszący, oddech tamujący, pełen zaduchu:* Mieszkanie duszne. Powietrze duszne (=*ciężkie*). <DUS>

2. Duszny 1. a. ×**Duszewny,** ×**Duszebny** *duszy dotyczący:* Zbawienie duszne. Siła duszna. Bobr. Duszna tęsknota. Gaw. Ktoby ś. tu modlić chciał, weźmie tutaj D. chrzest. Pol. † Oczy duszne. † Lekarstwo duszne. † Szczyt D. (t. j. tarcza duchowna, tytuł modlitewnika Zygmunta I). † Jezus szeł mile i łaskawie dla dusznego pozyskania. Op. **2.** † *duszę mający, żyjący, żywy, ożywiony:* Rzeczy duszne i bezduszne. Petr. **3.** [D.] *dobry, zacny, uczciwy.* **4.** bud.: Wpust D. = *spojenie dwuch desek za pomocą duszy* (=listwy). **5.** ×fil.,w psychologji p. **Psychiczny.** <DUCH>

† **Duszobójca, y,** lm. **y,** † **Duszorozbójca** *zabójca duszy, gorszyciel:* Odstępy od prawdziwego pasterza, a przystania do szubrawców i duszobójców piekielnych. Birk. Pogardzisz czartem, duszobójcą twoim. <DUCH+BI>

† **Duszobójnie** przys. od **Duszobójny.** L. <DUCH+BI>

† **Duszobójny** *zabijający duszę, gorszący.*

×**Duszobójstwo, a,** lm. **a,** † **Duszorozbójstwo** *zabijanie duszy, gorszenie.*

† **Duszodawca, y,** lm. **y** *ten, który nam dał duszę, Bóg.* <DUCH+DA>

[**Duszogubka, i,** lm. **i, Duszohubka**] *mała łódka, dwuch ludzi mieszcząca.* <Ukr. duszehubka>

[**Duszohubka, i,** lm. **i**] p. **Duszogubka.**

† **Duszojedzca, y,** lm. **y** *ten, co zjada dusze*= przen. *ten, co pozyskuje je dla kogoś:* O żeby duchowny był duszojedzcą, t. j. niczym ś. innym, jeno dusz Bogu pozyskaniem nie karmił. Skar. <DUCH+JAD>

×**Duszolubnik, a,** lm. **cy** *ten, co kocha dusze.* <DUCH+LUB>

×**Duszołownie** przys. od **Duszołowny.** L. <DUCH+ŁOW>

×**Duszołowny** *łowiący dusze, gubiący je:* Duszołowne grzechy. Ryb. J.

×**Duszonienawistnik, a,** lm. **cy** *ten, co nienawidzi dusz, wróg dusz.* <DUCH+Nie+Na+WID>

×**Duszonina, y,** lm. **y** kuch. p. **Duszenina.** <DUS>

† **Duszorozbójca, y,** lm. **y** p. **Duszobójca:** Dwaj kacermistrzowie, jadowici duszorozbójcy. Skar. <DUCH+Roz+BI>

† **Duszorozbójstwo, a,** lm. **a** p. **Duszobójstwo:** Oby królestwo to od domowego duszorozbójstwa a niezgody wolne było. Skar.

×**Duszoskaźnie** przys. od **Duszoskaźny.** <DUCH+Z+KAZ>

×**Duszoskaźny** *każący, kalający duszę.*

† **Duszotratny** p. **Duszozgubny:** Fochy duszotratne. Gosł. <DUCH+TRAT>

Duszotrawiący *gubiący dusze, pozbawiający życia, zabójczy, zgubny:* Duszotrawiąca Niezgoda. Ml. <DUCH+TRU>

×**Duszozbawczy,** ×**Duszozbawienny** *zbawiający dusze.*

×**Duszozbawiciel, a,** lm. **e** *zbawca dusz.* <DUCH+Z+BY>

×**Duszozbawiennie** przys. od **Duszozbawienny.** L.

×**Duszozbawienny** p. **Duszozbawczy.**

×**Duszozgubnie** przys. od **Duszozgubny.** L.

×**Duszozgubny,** † **Duszetratny,** † **Duszotratny** *zgubny dla duszy.* <DUCH+Z+GUB>

Duszpasterski przym. od **Duszpasterz:** Obowiązki duszpasterskie. <DUCH+PAS>

Duszpasterstwo, a, blm. *stan, zawód duszpasterza, kapłaństwo.*

Duszpasterz, a, lm. **e** *ksiądz, kapłan, szczeg. proboszcz a. biskup:* Djecezje i parafje pozbawione duszpasterzy. <DUCH+PAS>

×**Duszwłaścicielstwo, a,** blm. *ogół właścicieli dusz*=*chłopów pańszczyźnianych, szlachta:* Solidarność rządu z duszwłaścicielstwem, t. j. szlachtą, w kwestji włościańskiej. Spas. <DUCH+WŁOD>

×**Duszyca, y,** lm. **e 1.** *dusza zmarłego, duch, cień:* W podziemnych krainach blade duszyce mieszkanie swe mają. Groch. **2.** *dusza godna politowania:* Jestliże na tym dosyć, iż ciało ubrane, a na miłej duszycy wszystko odrapane? Rej. Leży ciało, barzo stęka, D. ś. barzo lęka. Sk. umier. <DUCH>

Duszyczka, i, lm. **i** p. **Dusza:** Niewinna D. Żart.: ×Duszyczkę polewać=*posilać ś. trunkiem.* Troc.

[**Duszyczki, czek,** blp.] *roś. wełnianka, kucutka* (eriophorum angustifolium).

[**Duszysko, a,** blm.] *instynkt u zwierząt.*

Duś, a, lm. **e 1.** p. **Dukat. 2.** w lm. *pieniądze, grosz, grosiwo.* <p. Dukat>

[**Duś!** a. **Duś duś!**] p. **Dyś dyś!**

[**Duślak, a,** lm. **i**] p. **Durszlak.**

[**Dutek, tka,** lm. **tki**] p. **1. Dydek:** Spojrzał na żebraka i rzucił mu dutka. Rog. Gdzie koń gładki, tam są dutki na wydatki. Prz. (= *pieniądze*). <Dnm. düttke, dittke = Nm. Düttchen>

† **Dutepas, a,** zwykle w lm. **y** *zwątpienie, desperacja:* Uwierzywszy poganie, że oblężeni dobrze jeszcze opatrzeni, poszli w dutepasy. Pot. (= *zwątpili o swych siłach i zaniechali oblężenia*). Potym skoro gruchnęły onym gwałtem Jassy, z Skinderbaszą ostatek poszło w dutepasy. Pot. <Zap. z Fr. douter=wątpić>

Dutka, i, lm. **i 1.** *trąbka zwinięta z papieru a. czegoś podobnego, lejeczek, tutka.* **2.** a. **Dudka** *paczka na suche lekarstwo, woreczek z papieru, trąbka, torebka.* 3. *część dęta pióra, pieniek, pipa, pipka.* **4.** a. **Dudek, Dudka** *księga o wązkich stronicach.* <Nm. Dut(t)e>

[**Dutkować, uje, ował**] p. **Dudkować.**

[**Dutkowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dutkować.**

Duumwir, a, lm. **owie** *urzędnik rzymski, piastujący władzę wspólnie z drugim.* <Łć. duumvir>

Duumwirat, u, lm. **y** *urząd duumwirów.* <Łć. duumviratus>

1. [**Duwa, y,** lm. **y**] p. **1. Duga.**

2. [**Duwa, y,** lm. **y**] *gołąb.* <Dnm. dūve=Nm. Taube>

[**Duzia, i,** lm. **e**] ir. *skryty, chytry, podstępny, przebiegły, z cicha pęk, niuńka.* <?>

[**Duzie, ów,** blp.] p. **Dusie.**

[**Duzikać, a, ał**] *dulczyć, nieustannie pracować.* <?>

[**Duzikanie, a,** blm.] czynność cz. **Duzikać.**

[**Duziu duziu!**] p. **Dyś dyś!**

[**Duzy, ów,** blp.] *mocowanie ś., borykanie ś.:* Iść w D. z kimś. Brać ś. z kimś w D. <Ukr. dużki>

[**Duźgać się, a ś., ał ś.**] *powoli ś. zabierać do czego; powoli coś robić.* <?>

[**Duźganie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Duźgać ś.**

† **Duż** p. **Duży:** Sierdzit, a nie D. Prz. <DUG>

[**Duża**] p. **Dużo:** Najjezdzało sie panów duza.

[**Dużachny**] *bardzo duży, ogromny, olbrzymi.*

[**Dużać się, a ś., ał ś.**] p. **Dążać ś.:** Duża ś. z fortuną siłą swej mądrości, jak pływacz przeciw rzece. Jabł. <Ukr. dużaty sia>

[**Dużanie się, a ś.,** lm. **a ś.**] czynność cz. **Dużać ś.:** Do wzmocnienia siły dzieci dużania ś. wzajemne, podnoszenie ciężarów, ubiegania ś. na wyścigi używane być powinny. Kras.

Dużawy *dość duży, spory:* Ręka, choć kształtna, dużawa i zapracowana. Krasz.

† **Duże** i [**Duże**] p. **Dużo:** Grekowie drudzy wystąpili D. a śmiele ś. potkali i tak długo ś. bili, aż Trojany z miejsca sparli. H. Tr. (*=bardzo, mocno, silnie*). Litwa w tej radzie D. ruszali dzwonka. Piotr. (= *przypominali o rzeczy niemiłej*). <DUG>

×**Dużeć, eje, ał 1.** *stawać ś. większym a. silniejszym:* Sił mu coraz przybywa, co dzień to dużeje. Pot. **2.** † *wzmagać ś.* Pot. <DUG>

† **Dużej** p. **Dużo;** *prędzej.* Biel. M.

[**Dużeńki**] p. **Duży.**

[**Dużeńko**] przys. od **Dużeńki.**

† **Dużniejszy** p. **Duży.**

† **Dużność, i,** blm. p. **Dużość.**

Dużo, † **Duże,** [**Duże, Duża**], st. w. † **Dużej** przys. od **Duży:** Mieć D. pieniędzy (= *wiele*). Może ś. D. zmartwi, może ś. obrazi. Malcz. (*=bardzo*). Dużoś ś. odmienił. Jabł. (= *bardzo, znacznie, mocno, wielce*). ×Pod nim drżą D. kolana. Jabł. (= *mocno, porządnie*). To jest D. lepsze (*=o wiele, znacznie, daleko*). † Męczennika tego tak D. kat do pala łańcuchem przywiązał, aż go zadawił. Baz. (*=mocno, silnie*). ! Jak D.? (*=ile*). Zdr. [**Dużeńko**]. <DUG>

×**Dużojad, a,** lm. **y,** ×**Dużozjad** *pasibrzuch, darmozjad.* Goł. <DUG+JAD>

† **Dużolotny** *mogący długo latać.* <DUG+LOT>

×**Dużomówność, i,** blm. rz. od **Dużomówny.** <DUG+MOW>

×**Dużomówny** *wielomówny, gadatliwy.*

Dużonogi *mający duże nogi:* Byki dużonogie. Otw. <DUG+NOG>

Dużooki *mający duże oczy:* Było kilku starych, czubatych, dużookich i małookich mężczyzn. Wilk. <DUG+OK>

Dużoręki *mający duże ręce.* <DUG+RĘK>

† **Dużorosły** *wysoki, olbrzymi:* Dawid na zgubę dużorosłego Goljata. Sław. <DUG + ROS(T)>

Dużość, i, blm. **1.** a. † **Dużność** rz. od **Duży:** Przestraszony dużością olbrzyma. Otw. (*=wielkim wzrostem, wysokością*). † Po wszystkim ciele swym zdrowie uczuł i D. Birk. (*= tęgość, siłę, moc*). † Sercem wielką D. pokazywał, w Bogu ufając. Skar. (*=odwagę, śmiałość, męstwo*). **2.** [D.] *dojrzałość, pełnoletność.* **3.** bud. *opór materjału przeciwko naciskaniu a. złamaniu.* Podcz. <DUG>

Dużousty lek. (macrostomus) *posiadający szparę ustną nadmiernie wielką,* w i e l k o u s t y. <DUG+UST>

[**Dużować, uje, ował**] *być rzeźkim, silnym:* Stary jesce duzuje.

[**Dużowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dużować.**

×**Dużozjad, a,** lm. **y** p. **Dużojad.** <DUG+Z+JA(D)>

† **Duższy,** [**Duższy**] p. **Duży.**

Dużuteńko p. **Dużutko.**

Dużutko, Dużuteńko dziec. *bardzo wiele:* Mamo! daj tylko D.

Duży, † **Duż,** st. w. † **Duższy** i [**Duższy**], † **Dużniejszy 1.** *wielki:* D. chłop, koń (= *wysoki*). D. dom (*=wysoki i obszerny*). D. majątek, wydatek (*=znaczny*). D. deszcz (*=ulewny, nawalny*). Duża rzeka (= *długa i szeroka*). Duża woda (*=głęboka*). D. kij (*=długi*). Duże oczy. Przen.: Zrobić duże oczy (*=zdziwić ś.*). Dach czerwono malowany, duże okna, białe ściany. Od. Duższy olbrzym, niżeli karlik. Skar. † Lata duższe= *starszy wiek.* **2.** † i [D.] *mocny, silny, krzepki, potężny, tęgi:* Gdzie prawa żadnego niemasz, tam kto duższy, ten lepszy. Biel. M. Dużniejsi mogą dłużej wytrwać. Kłok. Człowiek silnej ręki! człowiek D.! Słow. Biją ś. między sobą, a który duższy, ten pan. Kaczk. Mężczyznę duższej kompleksji przywodzą w pijaństwie do szaleństwa. Star. D. Zmacniaj ś., a bądź dużym; nie bój ś., ani ś. lękaj. Wuj. A kto duższy nad Pana Boga? Skar. Zdr. [**Dużeńki**]. <DUG>

Dwa, dwuch, dwóch a. **dwu,** 3 pp. † **dwoma** a. † **dwiema,** 7 pp. rodz. m. † **dwiema** a. † **dwu,** rodz. ż. **Dwie,** rodz. ni. **Dwa** a. † **Dwie,** o mężczyznach **Dwaj, Dwuch, Dwóch, Dwu,** † **Dwa,** [**Dwa** (z nieżywotnemi), **dwaju** a. **dwai** (z żywotnemi) m.; **dwie** ż.; **dwa** a. **dwie, dwoje** ni.; 2 pp. **dwuch, dwiuch, dwoch, dwok, dwuk, dwu, dwoju, dwaju** m.; **dwuch, dwiuch, dwu** ż.; **dwuch, dwiuch** ni.; 3 pp. **dwóm** a. **dwum, dwom, dwoma, dwuma, dwama, dwiema, dwujmu** m.; **dwóm** a. **dwum, dwuma, dwoma, dwiema, dwojgu** ż.; **dwóm** a. **dwum, dwoma, dwuma, dwiema, dwojgu** ni.; 4 pp. **dwa** (z nieżyw.), **dwóch** a. **dwuch** (z żyw.) m.; **dwie** ż.; **dwa** a. **dwie, dwoje** ni.; 6 pp. **dwoma** a. **dwóma, dwumą, dwama, dwiema** m.; **dwiema** a. **dwiemy, dwoma, dwioma, dwuma** ż.; **dwoma** a. **dwuma, dwiema, dwiem, dwójgę** ni.; 7 pp. **dwóch** a. **dwuch, dwoju** m.; **dwóch** a. **dwuch, dwu** ż.; **dwóch** a. **dwuch, dwójgu** ni.]*=2:* D. razy D. jest cztery. To tak jest pewne, jak D. a D. cztery. Prz. D. razy tyle. Po D. Po dwuch. Za dwuch jeść, robić. D. z uczniów jego szli. Wuj. † Ci D. (dziewka i brat) przyszli przed nas. Ort. † D. morgi, syny, woły, człowieki, mężowie. Herkules sam nie zdoła dwoma. Pot. Źle dwiema służyć. Koch. Potymeś ś. ukazał dwiema, idąc w drodze. Op. Między dwiema siekiera zginęła. Rys. † Z tysiącem i dwiema sty wozów. † Po dwu lat widział Faraon ich. Wuj. † Dwaj a dwaj kaci na przemiany w subtelnym ciele

rąbią poręby. Pot. (= *coraz dwuch innych*). W dwuch słowach ci to powiem (= *w paru, w kilku*). D. razy daje, kto prędko daje. Prz. Kij ma D. końce. Prz. Pokorne cielę dwie matki ssie. Prz. D. grzyby w barszcz. Prz. Dwie sroki za ogon łapać. Prz. (= *chcieć jednocześnie dwie sprawy załatwiać*). Przy jednym ogniu dwie pieczenie upiec. Prz. (=*za jednym razem ubić D. interesy*). Na dwuch ramionach płaszcz nosić a. na dwuch stołkach siedzieć. Prz. (=*z jedną i z drugą stroną trzymać*). Z lpd.: † D. szczyta, palca, konia, końca, kmiecia. † D. druga świadki. † Dwie dziewce, dziedzinie, słowie, lecie, grzywnie, jaja, książęci. † Miał dwie żenie. Chwal. † Dwie ostrodze. P. Koch. † Przywiodszy D. męża. B. Sz. † By ich było D. tysiąca. Skar. Powrosło ma być długie na D. łokcia. Sz. † Dwie małe stadzie kóz. B. Sz. † Dwie jarzmie wołów. Otw. † Dwie święcie uroczyste. Star. † Człowiek ma dwie uszy, takież dwie oce, a jedne usta. And. z Kobyl. † Dwu działu (2 pp.). † W tu dwu działu. † Zostawił dwu synu. † Dano jej dwu przysiężniku. † Po dwu dniu. Wuj. † Po dwu godzinu. Chwal. † Po dwu miesiącu prosięta doją. Trzyc. † O dwu końcu. Biel. M. † Miedzy tymi dwoma ortyloma. Ort. † Ze dwiema czeladnikoma. † Miedzy dwiema mieszczaninoma. Ort. † Dwiema latoma. † Gdybysta przyszła D. Ort. [D. chłopy a. D. chłopi a. D. chłopa. D. panowie. Dwie dziewczęta. Dwie okna. Dwie krów. Dwie par koni. Tamci dwuch wyszli. Bodło ś. dwuch wołów. Spotkało ją dwuch psi. Ześli sie dwoch chłopów. Dwu wartowników mieli tam chałupkę. Dwiema panom niedobrze służyć. Między dwiema góreckoma. Orał dwiem bydlęty. Dziewcze z dwiema chłopcami gádá. Widły ze dwiemy otnogamy. Dwa w zestawieniu z lpd.: D. korca. D. roka. D. zębie. Dwie mili. Dwie babie. Dwie kokoszy. Dwie szkodzie. Dwie lecie. Dwie słowie. Dwiema nawtory = *dwa razy, powtórnie*]. Muz.: Takt na D. p. **Dwudzielny.** <DW>

[**Dwacać**] p. **Dwadzieścia.** <Czes. dvacet>

[**Dwacatnik**, **a**, lm. **i**] p. **Dwacetnik.** <Czes. dvacátník>

[**Dwacaty**] p. **Dwudziesty.**

[**Dwacet**] p. **Dwadzieścia.** <Czes. dvacet>

[**Dwacetnik, a**, lm. **i, Dwucetnik, Dwacatnik**] *moneta dwudziestocentowa, cwancygier.* <Z Czes. dvacet=20>

[**Dwadziesiąt**] p. **Dwadzieścia.**

† **Dwadziestność, i**, lm. **i** *podatek, stanowiący dwudziestą część dochodu,* in. † d w a d z i e s t o c z ę s t n y p o b ó r. <DW+DZIESIĘ>

† **Dwadziestoczęstny** *dwudziestą część stanowiący:* D. pobór p. **Dwadziestność.** <DW+DZIESIĘ+CZĘS(T)>

[**Dwadziesty**] p. **Dwudziesty.**

Dwadzieścia, dwudziestu a. † **dwudziesiątu**, 3 pp. † **dwiemadziestoma**, 6 pp. † **dwiemadziesty**, † **dwiemadziestoma**, † **dwadzieścią**, † **dwudziestą**, † **Dwadzieście**, [**Dwaścia, Dwajścia, Dwadzieście, Dwacać, Dwadziesiąt, Dwacet**], o mężczyznach **Dwudziestu** = *20*: D. jeden a. D. i jeden. Nie dam dla dwudziestu czterech przyczyn (= *dla bardzo wielu*). To taki tchórz, jakiego o D. mil w okołicy nie znajdzie. Przed dwiemadziesty lat. Herb. Karmił sto ludzi dwadzieścią chlebów. Wuj. Przed dwudziestą latami. L. † D. człowieków. † We dwudziestu lat a. † we dwudziestu leciech. † We dwudziestu we trzech. † W pięciu a we dwudziestu. † Do dnia D. pirwego. † Trzeciego a D. dnia. † D. a siodmego lata. [Mám dwadzieści ćtyrych kolegów. D. dziesięć = *trzydzieści*]. <DW+DZIESIĘ>

Dwadzieściakroć, ×**Dwadzieściakrotnie** *dwadzieścia razy:* Każdy z nieprzyjaciół mógł wystawić D. większą liczbę piechoty. Górs. <DW+DZIESIĘ+KROT>

×**Dwadzieściakrotnie** p. **Dwadzieściakroć.**

† **Dwadzieście** i [**Dwadzieście**] p. **Dwadzieścia:** Liczył lat blizko D. Mick. Jeden pies wrzasnął, potym dwa, D. Mick.

×**Dwadzieścioraki**, ×**Dwudzieścioraki** *z dwudziestu różnych złożony, dwudziestu gatunków.* <DW+DZIESIĘ>

Dwadzieścioro, rga, ×**Dwudzieścioro** licz. zb. od **Dwadzieścia:** D. dzieci, źrebiąt. <DW+DZIESIĘ>

† **Dwadzieściotrjanguł, u**, lm. **y** p. **Dwudziestościan.** Sol. <DW+DZIESIĘ+Trjanguł>

Dwaj, dwuch p. **Dwa.**

×**Dwajać, a, ał** i ×**D. ś.** p. **Dwoić:** Na płaszcz Eljasza wody ś. dwajały. <DW>

×**Dwajanie, a**, blm., czynność cz. **Dwajać.**

×**Dwajanie się, a ś.**, blm., czynność cz. **Dwajać ś.**

[**Dwajścia**] p. **Dwadzieścia.**

[**Dwaki, ów**, blp.] p. **Dwojak.**

Dwakroć 1. *dwa razy, dwukrotnie:* D. mię po ramieniu klasnął. Mick. **2.** *dwa razy tyle, w dwójnasób:* D. grzeszy, kto ś. grzechu nie wstydzi. Prz. **3.** zam. *dwakroć sto tysięcy, dwieście tysięcy:* Ma D. posagu. <DW+KROT>

[**Dwakrotnie**] przys. od **Dwakrotny.**

[**Dwakrotny**] p. **Dwukrotny.**

† **Dwanaćcie** p. **Dwanaście.**

[**Dwanadziesiąty**] p. **Dwunasty.** <DW+Na+DZIESIĘ>

† **Dwanasne** przys. *po dwunaste.*

[**Dwanast**] p. **Dwanaście.** <Czes. dvanáct>

×**Dwanastny** p. **Dwunastny.**

† **Dwanasty** i [**Dwanasty**] p. **Dwunasty.**

[**Dwanaś**] p. **Dwanaście.**

Dwanaście, dwunastu a. † **dwunaściu**, † **dwanaście**, † **dwunaście**, 3 pp. † **dwunaście**, 6 pp. × **dwunastą**, † **dwunaścią**, † **dwiemanaścioma**, † **dwiemanastoma**, † **dwiemanaście**, † **Dwanaćcie**, † **Dwunaście**, † **Dwienaćcie**, † **Dźwienaccie**, † **Dwojenaście**, [**Dwanaś, Dwanast**], o mężczyznach **Dwunastu** = *12:* D. miesięcy. D. artykułów wiary. Dwunastu apostołów. Od dwunaściu konsulnych siekier dostał ś. do łańcuchów punickich. Warg. Liczbę dwunaście apostołów pilnie opisali ewanielistowie. Wuj. Piętnaście tysięcy złotych ze D. miast. Biel. M. Chrystus to samym dwunaście apostołom rozkazał. Wuj. Liczba ta 12 dawno była w starym piśmie poświęcona: dwunaścią patrjarchów, dwunaścią pokolenia ludu bożego. Skar. Kościół dwiemanaścioma wież zawierszony. Wer. Wyszedł Jezus do Betanji z dwiemanaście. Leop. [Z dwunaściami woreckami]. <DW+Na+DZIESIĘ>

×**Dwanaściekroć** *dwanaście razy, dwanaście razy tyle.* <DW+Na+DZIESIĘ+KROT>

×**Dwanaściekrotnie** przys. od **Dwanaściekrotny.**

×**Dwanaściekrotny** p. **Dwunastokrotny.**

† **Dwanaściepalcowy,** × **Dwunastopalcowy** *na dwanaście palców długi a. szeroki;* anat.: † Kiszka dwanaściepalcowa p. **Dwunastnica.** <DW+Na +DZIESIĘ+PAŁ>

† **Dwanaściopięciokąt, a,** lm. **y** mat. *dwunastościan, ograniczony dwunastu pięciokątami.* Sol· <DW+Na+DZIESIĘ+PIĘ(T)+Kąt>

[**Dwanaściorák, a,** lm. **i**] *dom dworski, na dwanaście rodzin parobków przeznaczony.* <DW+Na +DZIESIĘ>

Dwanaścioraki, ×**Dwanaściory,** ×**Dwunaściory** *z dwunastu różnych rodzajów składający ś.*

Dwanaściorako przys. od **Dwanaścioraki.** L.

Dwanaścioro, rga licz. zb. od **Dwanaście:** D. dzieci, sani. <DW+Na+DZIESIĘ>

×**Dwanaściory** p. **Dwanaścioraki.**

[**Dwaroczny**] p. **Dwuletni.** <DW+RZEK>

[**Dwasta**] p. **Dwieście.**

[**Dwaścia**] p. **Dwadzieścia:** Śtyry i D. = *24.*

[**Dwa złote**] pog. *oczy:* Czegoś wlepił we mnie te dwa złote?

Dwian, u, lm. **y** bot. (dialium) *roś. z rodziny brezyljowatych.* <?>

Dwie, dwu a. **dwuch** p. **Dwa.**

† **Dwienaćcie** p. **Dwanaście.**

[**Dwiérze, y,** blp.] p. **Drzwi:** Nieproszonego gościa za D. sádzają. Prz. <p. Drzwi>

[**Dwierzeje, i,** blp.] p. **Wierzeja.** <Zmieszanie Drzwi z Wierzeja>

[**Dwierznia, i,** lm. **e**] *drzwi, brama, wrota.*

[**Dwierznik, a,** lm. **cy**] *odźwierny, furtjan.*

[**Dwierzowy**] *dotyczący drzwi, należący do drzwi:* Zámk D.

[**Dwierzy, y,** blp.] p. **Drzwi.**

[**Dwiesta**] p. **Dwieście.**

[**Dwiestu**] p. **Dwieście.**

Dwieście, dwustu a. **dwuchset, dwóchset,** [**Dwiesta, Dwasta, Dwiestu**], o mężczyznach **Dwustu,** [**Dwiestu**] = *200:* Dwiestu ludzi. Słow. † Z tysiącem i dwiema sty wozów. <DW+ST>

×**Dwieściekroć** *dwieście razy.* <DW+ST+KROT>

[**Dwioje**] p. **Dwoje.**

† **Dwiomorski** p. **Dwumorski:** D. Korynt. Żebr. <DW+MOR>

[**Dwirze, y,** blp.] p. **Drzwi.**

† **Dwobrzuchaty:** Myszka dwobrzuchata = *mięsień dwubrzuszny.* Kirch. <DW+BRZUCH>

† **Dwobrzuchowy** anat.: Myszka dwobrzuchowa p. **Dwubrzuszny.**

† **Dwociały** p. **Dwuciały:** Bożek D., połowicą człowiek, drugą połowicą kozieł. Otw. <DW+CIAŁ>

† **Dwocielny** p. **Dwuciały.**

† **Dwoczęstny** p. **Dwuczęściowy.** <DW + CZĘS(T)>

† **Dwoczłonkowiec, wca,** lm. **wcy** p. **Dwuczłonkowiec.** Otw.

† **Dwoczłonkowy** p. **Dwuciały.** <DW+CZŁON>

† **Dwoczoły** p. **Dwuczoły:** D. Janus. Otw. <DW+CZOŁ>

† **Dwofarbisty** p. **Dwubarwny:** Mirt D. Otw. <DW+Farba>

† **Dwogłośnik, a,** lm. **i** p. **Dwugłoska.** <DW +GŁOS>

† **Dwogłowisty** anat.: Myszka dwogłowista p. **Dwugłowy.** <DW+GŁOW>

† **Dwogłowy** p. **Dwugłowy.**

† **Dwogranisty** p. **Dwugraniasty:** Straszliwie dwogranistym szermował jęzorem. Żebr. <DW +GRAN>

×**Dwoiciel, a,** lm. **e 1.** *ten, co podwaja.* **2.** *ten, co rozdwaja.* <DW>

×**Dwoicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Dwoiciel.**

Dwoić, i, ił, częstot. ×**Dwajać 1.** *we dwójnasób powiększać, podwajać:* Wyższość dostojeństw obowiązki dwoi. Zabł. **2.** *na dwie części dzielić, rozdwajać, przepoławiać:* Dwoje zdania senat na dwa działy dwoją. Nagur. ×Nie dwoją serca swojego od niego. Rej. *(=nie oddalają).* **3.** [D.] *mówić do kogoś, używając względem niego liczby mnogiej, mówić mu „wy“:* On mi dwoi, bo zawsze mówi do mnie: „Słuchajcie, Pietrze.“ **4.** [D.] *dwie nici razem skręcać.* **5. a. Szpaltować** garb. *skórę w grubości na dwie przecinać.* **D. ś. I.** *podwajać ś., okazywać ś. podwójnym:* Pijanym w oczach wszystko ś. dwoi. Troc. *(=widzą przedmioty podwójnie).* Pochodnia dwoi mi ś. i troi przed oczyma. Krasiń. W egipskiej Sjenie, gdzie ś. cień nie dwoi. Bardz. Ksiądz Kordecki dwoił ś., troił. Sienk. *(=robił za dwuch).* **2.** *dzielić ś. na dwoje, rozdwajać ś.:* Dwoją ś. zdania (= *różnią ś., nie zgadzają ś., są podzielone*). Nie dał ś. duch narodowy D., ani od sejmu i zamysłów jego obywatelskich oddalać. Ust. Lubo ś. w tym rozstaniu dwoim, serce moje z tobą. Jabł. *(= rozdzielamy ś.).* <DW>

[**Dwoilist, u,** lm. **y**] p. **Dwójlist.**

[**Dwoima**] p. **Dwój.**

† **Dwoimiony** p. **Dwuimienny:** D. był rzeczon syn Eneaszów, bo go zwano i Askanjuszem i Julusem. Otw. <DW+I(M)>

Dwoina, y, lm. **y** garb. *jedna z dwuch płacht, na które ś. przecina skóra z grubości:* D. z licem = *płachta zewnętrzna, od strony szerści.* D. z mizdrą = *płachta wewnętrzna, od strony mięsa.* <DW>

Dwoinka, i, lm. **i** p. **Lasecznik.**

×**Dwoisto** p. **Dwoiście:** D. chustkę złożył. Troc. (=*na dwoje*). <DW>

×**Dwoistopierzasty** bot. *mający rozgałęzienia przeciwległe, zaopatrzone w rozgałęzienia także przeciwległe:* D. odziomek. Jund. <DW + PIOR>

×**Dwoistość, i,** blm. rz. od **Dwoisty;** † **Dwoitość:** Tę królowi naszemu przypisuję D.: i do boju i do pokoju. Troc. <DW>

Dwoisty 1. *z dwuch jednakowych części złożony, podwójny, zdwojony:* Wrota dwoiste. Star. Oblec w szatę dwoistą. Baz. Nieraz te dzieci myślą dwoistą i duszą składały jedne, piękne całością, obrazy. Słow. Pancerz D. Bobr. Podwórze odkryte, gdzie dachy nie są dwoiste. Bobr. **2.** *dwie postacie mający, na dwie strony przeważający ś., wahający ś., wątpliwy:* W głowie Hektor myśli rozważał dwoiste. Dm. Mąż umysłu dwoistego niestateczny jest we wszystkich drogach swoich. Wuj. Dwoiste życie nasze. Mick. **3.** *dwuznaczny, nieszczery, chytry:* Feba duchem napuszony wieszczek swój D. z trzynożnych daje wyrok deszczek. Węg. Niema sprawy z człowiekiem dwoistego języka. Gil. **4.** anat.: a) ×Języczek D. (uvula bifida) = *rozdwojony, lżejszy stopień t. zw. wilczej paszczy.* b) Macica dwoista

(uterus duplex) = *dwuotworna.* c) † Myszka dwoista wyższa i niższa p. **Bliźniaczy.** <DW>

Dwoiście, ×Dwoisto przys. od **Dwoisty:** Generałowa D., jako żona i matka, była rozczulona. Skarb. D. zaprzał, od siebie i od swej żony. Ort.

† **Dwoitość, i,** blm. p. **Dwoistość.** <DW>

Dwojaczki, ów, blp. **1.** p. **Dwojak:** Ta kobieta powiła D. Ojcu nosi D. w pole. Krasz. **2.** *dwa a. więcej orzechów razem zrosłych,* in. [s p o r y s z e].

Dwojak, a, lm. **i 1.** lm. **cy** *bliźniak;* częś. w lm. = *dwoje bliźniąt.* **2.** zwykle w lm. a. **Dwojniaki,** [**Dwaki, Dwójniaki, Dwojuk, Dwójki**] *dwa garnki, uchem u góry złączone,* in. b l i ź n i a k i: Nosi obiad mężowi w dwojakach. **3.** *dwa grosze, dwugroszniak; moneta dwugrajcarowa.* **4.** [D.] *przestrzeń gruntu, którą można zaorać w dzień w dwa pługi.* **5.** [D.] *dom dla dwuch rodzin; dom o dwu izbach, rozdzielonych sienią.* **6.** min. p. **Bliźniak.** Zdr. **Dwojaczki.** <DW>

[**Dwojak**] p. **Dwojako.**

1. Dwojaki 1. *dwa gatunki mający:* Można to zrobić dwojakim sposobem (= *dwoma różnemi sposobami).* Zboże jest dwojakie: ozime i jare. Kras. A. **2.** *mający dwa znaczenia, dwuznaczny:* Mówić słowa w dwojakim sensie. Niem. Mąż dwojakiego umysłu niestateczny jest we wszystkich drogach swoich. Leop. (= *wahającego ś., niestałego, niepewnego*). **3.** ×*dwa razy tyle stanowiący, dwa razy większy, podwójny.* <DW>

2. Dwojaki, ów, blp. p. **Dwojak.**

Dwojako, [**Dwojak**] **1.** przym. od **Dwojaki** = a) *dwojakim sposobem:* D. ś. to ma rozumieć słowo. Troc. D. go nazywają. L. b) ×*w dwójnasób, dwa razy tyle, dwa razy więcej:* Odmierzajcie mu D. Leop. **2.** ×*na dwie części, na dwoje:* D. co podzielić. L.

Dwojakość, i, blm. rz. od **Dwojaki.**

† **Dwojbrzuchowy** anat.: Myszka dwojbrzuchowa p. **Dwubrzuszny.** <DW+BRZUCH>

† **Dwojbrzuszny** anat.: Myszka dwojbrzuszna p. **Dwubrzuszny.**

† **Dwojcy** *dwa razy, drugi raz:* Nim kur tej nocy D. zapoje. Op. Pan Jezus D. rozmnożył chleb. Op.

Dwoje, dwojga, †Dwojgo, †Dwojko, [Dwioje, Dwójgo, Dwójko] licz. zb. od **Dwa:** Było nas D. D. dzieci, cieląt. Znałem ludzi D. Mick. † Widział owo ludzi D. D. sani. † D. skota. † Na dwoich stajach. Z dwojga złego wolę nic. Jedno z dwojga. ×Poszli tam we dwojgu. Sow. ×Kozieł i baran po dwojgu rogów mają. Birk. ×Gdzie to być może, żeby król jeden dwojgu królestw mógł dosyć uczynić. Biel. M. Zapewnić szczęście dwojgu ludzi. Między dwojgiem złego mniejsze trzeba obrać. Górn. [D. drzewa stanęło. Te D. ludzi a. ci D. ludzi. Kupić D. sztuk bydła. Wynieście nam chleba D. Pięć podusek, D. pierzynie. Od tych dwojga państwa młodych a. od tego dwojga państwa młodego. Po D. razy = *po dwa razy*]. Por. **Dwój.** <DW>

† **Dwoje i [Dwoje]** przys. p. **Dwój.**

Dwojeczlina, y, lm. **y** bot. (dicliptera) *roś. z rodziny rozdzieńcowatych.* <DW>

† **Dwojeć** przys. *dwa razy.* <DW>

† **Dwojekroć** p. **Dwój.**

† **Dwojenaście, dwojenaście** a. **dwójganaście** 6 pp. **dwojgonaściem** p. **Dwanaście:** D. książąt imiona. Leop. Oddzielił mu część między dwojgonaściem pokoleniem. Leop. D. ksiąg. Trzyc. <DW+Na+DZIESIĘ>

Dwojenie, a, lm. **a** czynność cz. **Dwoić:** Temi obrotami i dwojeniami niezmiernie mordowano żołnierzy. Górs. <DW>

Dwojenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dwoić ś.;** lek.: D. ś. w oczach (diplopia)=*stan, w którym przedmioty widziane przedstawiają ś. podwójnie,* w i d z e n i e z d w o j o n e, ×d w u w i d z t w o.

† **Dwojgłośny:** Litera dwojgłośna = *spółgłoska.* <DW+GŁOS>

† **Dwojgo, a** p. **Dwoje:** Ze zwierząt D. i D. weszło w korab. Wuj. <DW>

† **Dwojko, a** p. **Dwoje:** D. gołębiątek przyszło mi na wziątek. Żebr. Otom rodzica wasza, was dwojkiem stojąca. Żebr.

Dwojniaki, ów, blp. p. **Dwojak:** Za niemi ukazała ś. Niemka z dwojniakami gorącej strawy. Prus. <DW>

Dwojnica, y, lm. **e 1.** p. **Dwójnica:** Przedał i na wieczność darował pszczoły w dwojnicy. Gac. **2.** tech. *maszyna, łamiąca towar szeroki na dwoje w środku przed zwinięciem w sztuki.*

Dwojnictwo, a, blm. *dualizm.* S. K.

×**Dwojność, i,** blm. *rozdwojenie:* W tezie, w pączku nierozwitym na polu całości w uczuciu, na błoniach sztuki nie było dwojności. Krasiń.

[**Dwojuk, a,** lm. **i**] p. **Dwojak.**

† **Dwojżon, a,** lm. **owie** p. **Dwużeniec.** Tuch. <DW + ŻON>

† **Dwomorze, a,** lm. **a** p. **Dwumorze.** <DW+MOR>

† **Dwonogi** p. **Dwunożny:** Dwonogie i niepłoche łanie. Klon. (przen. = *kobiety nierządne*). <DW+NOG>

† **Dwoostrzy** *mający dwa ostrza, obosieczny:* Dwoostrzą siekierę wziąwszy w ręce obie, wspiął ś. Otw. <DW+OS(TR)>

† **Dwopióry** *z obu stron mający pióra:* Obracał w ręku swoich halabart D. Otw. <DW+PIOR>

[**Dwora**] *dwa razy.* <Zam. dwa razy, por. Jednora>

×**Dworacki** *mający maniery dworskie, układny, ugrzeczniony, grzeczny.* <DWOR>

Dworactwo, a, blm., ×**Dworstwo 1.** a. ×**Dworzaństwo, Dworszczyzna** *sposób postępowania dworski, manjery dworskie, obycie towarzyskie, właściwe dworakom, etykieta dworska:* Za Zygmunta I D. Franciszka I a nauka Leona I stały ś. nam wspólną własnością. Cz. **2.** ×*dowcip, żartobliwość, jowjalność, humor:* D. dało Prokopowi przyjemną złośliwość i trafność w obronie lub naganie. Cz. <DWOR>

Dworaczek, czka, lm. **czkowie** p. **Dworak:** D. obrotny. Zabł.

Dworaczenie, a, blm., czynność cz. **Dworaczyć.**

Dworaczka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Dworak. 2.** [D.] *służba dworska, we dworze.*

Dworaczno p. **Dworno:** Jak stan przykazał, żył huczno, D. Uj.

Dworaczy przym. od **Dworak:** Bezpośrednia przyczyna śmierci może służyć za dowód wytrwałości w służalstwie dworaczym. T. K.

Dworaczyć, y, ył 1. p. **Dworakować:** Dobrze ci tak! było rolę uprawiać, było pracować, nie było D. Krasz. **2.** przen. *pochlebiać, potakiwać, starać ś. podobać, nadskakiwać:* W utworach mych nie dworaczyłem niczemu. Jeż. <DWOR>

Dworaczyna, y, lm. **y** *dworak godny politowania.*

[**Dworaczysko, a,** lm. **a**] **m.** i ni. p. **Dworak:** D., pijaczysko, da i wieczne hultaisko.

Dworak, a, lm. **cy 1.** *dworzanin króla a. magnata, szczeg. układny, zręczny, chytry:* Któż ś. u dworaków o prawdzie wybadał! Kras. Spodziewałem ś., że ś. nauczę retoryki na dworach wielkich panów.—Oho, znać dworaka! Chodź. **2.** [D.] *służący we dworze wiejskim, parobek dworski.* Zdr. **Dworaczek,** [**Dworasiek**]. Zgr. [**Dworaczysko**]. <DWOR>

×**Dworakierja, i,** blm. pog. *złe obyczaje dworskie, obłuda i wyszydzanie drugich:* Na tym swoją dworakierją zasadza, żeby każdego wyśmiać. L. <DWOR z końcówką Włos.>

Dworakować, uje, ował, Dworować 1. a. **Dworaczyć** *dworsko służyć, być dworakiem:* Szablę nosisz przy boku i od lat kilkunastu dworakujesz staroście. Kaczk. **2.** *żarty stroić, żartować, drwić, kpić, szydzić:* Nie dworakuj z biedaka. <DWOR>

Dworakowanie, a, blm., czynność cz. **Dworakować.**

[**Dworan, a,** lm. **nie**] p. **Dworzanin.**

[**Dworanin, a,** lm. **anie**] p. **Dworzanin.** Zdr. [**Dworaninek**].

[**Dworaninek, nka,** lm. **nkowie**] p. **Dworanin:** Przysed do nij D., miescki synek.

[**Dworasiek, śka,** lm. **śkowie**] p. **Dworak:** Nie kochajze, Kaśka, zadnego dworaśka.

†**Dworaźny 1.** p. **Dwurazowy. 2.** p. **Dwuraźny.** <DW+RZAZ>

Dworcowy przym. od **Dworzec:** Publiczność dworcowa (=*na dworcu kolejowym znajdująca ś.).*

[**Dworczak, a,** lm. **I**] **1.** *pan na dworze, folwarku.* **2.** *większy [gbur], półdziedzic.*

[**Dworecki, ego,** lm. **ccy**] *dworski człowiek.*

Dworeczek, czka, lm. **czki** p. **Dwór** i **Dworek:** Wybudował niebawem bardzo ładny D. Kaczk. Na przyczołku wioski krył ś. sobie D. o sakramentalnym ganeczku. Byk. <DWOR>

Dworek, rku, lm. **rki 1.** p. **Dwór;** *mały dwór, domek porządniejszy wiejski, rzadziej miejski:* Dworki na Antokolu. Chodź. **2.** [D.] = a) *sień.* b) *podwórze.* Zdr. **Dworeczek.**

Dworka, Dwórka 1. a. ×**Dworzanka** *kobieta, przebywająca na dworze monarchy a. magnata, dama dworska, panna dworska:* Wiesz, co gładka dziewoja, co jest ładna D.? Raj oczu, piekło duszy, a czyściec dla worka. Min. Miła sercu D. poczyna zwracać ku sobie rycerskie serca i oczy. Sienk. **2.** ×a. ×**Dwornica,** ×**Dworniczka** *gospodyni folwarczna, klucznica:* D. rządna bydła pilnie ma doglądać. Gost. Pozostawał na folwarku karbowy, gospodyni czyli D., dziewka służebna. Paw. <DWOR>

Dworkowy przym. od **Dworek,** *w dworku mieszkający:* Była to dzisiejsza szlachta dworkowa. Szaj. (=*drobna, zagonowa, zaściankowa, chodaczkowa*).

†**Dwormistrz, a,** lm. **e** *marszałek dworu:* Rozkazał dwormistrzowi, aby go w księgi dworskie wpisał. Fort. <DWOR+Mistrz>

Dwornia, i, lm. **e** *służba dworska, dwór pański, czeladź:* Pomieszczenie ogromnej dworni pana wojewody. Krasz. Pomiędzy niemiecką dwornią przebranego po polsku kupca witano zawsze drwinami. Krasz. Dawni słudzy i D. cisnęła ś. do panów. Krasz. <DWOR>

[**Dworniák, i,** lm. **i**] *prosię źle karmione, przeznaczone na opas na rok następny.*

×**Dwornica, y,** lm. **e 1.** p. **Dworka. 2.** p. **Dworniczka.**

[**Dwornica, y,** lm. **e**] p. **Dornica.** <Może toż, co Sslw. gorьnica, Ukr. hornycia, przez Nm. [dornitz, dürnitz, durnitz], z przystosowaniem do DWOR>

×**Dworniczka,** ×**Dwornica 1.** p. **Dworka:** D., gdy bydło do domu przychodzi, ma one zaraz oglądać. Haur. **2.** *dziewka od bydła:* Czy D. już doiła? Troc. <DWOR>

×**Dwornie** p. **Dworno:** Wyciągnęła do niego rękę, którą on, przyklęknąwszy D. na jedno kolano, ucałował. Sienk. (= *etykietalnie*). Nikt ś. D. pytać nie ma o tajemnicach Pańskich. Wuj. (=*ciekawie*). U dworu D., a doma wybornie. Prz. (=*wystawnie, okazale*). Chciał s nim Herod gadać D. Pśń. (=*układnie, zręcznie*).

Dwornik, a, lm. **cy 1.** ×*dworak, człowiek, który bywał po dworach, świadomy zwyczajów dworskich:* I człowiek mądry, a i wielki D. Pol. **2.** †*rządca folwarku, podstarości, włodarz; ekonom, karbowy, gumienny:* Prowizja na czeladź folwarkową w Słupnie na rok: D., pisarek, parobek... Wej. Pieniędzy dwornikowi zł. 20, pisarzowi zł. 12, parobkowi zł. 12. Wej. Folwarczni: urzędnik z żoną, D., dziewki 2, pastuch. Gac. Urzędnik, późniejszy dyspozytor, i D., późniejszy gospodarz, byli do zarządu i do pilnowania robotników w rolnym gospodarstwie. Gac. Kmieć szedł śmiało ze skargą na włodarza, dwornika, czy dziesiętników. Rost. Zrządziłem Mikołaja za dwornika i gospodarza w folwarku. Lip. **3.** † p. **Dworzanin.** Wielki D. = *kanclerz:* Bazyli Lupul osiedlił ś. na Wołoszczyźnie i przyszedł do urzędu wielkiego dwornika. Rol. (kanclerza). **4.** ×*dzierżawca dworskiej obory, pachciarz.* <DWOR>

Dworno, ×**Dwornie 1.** ×przys. od **Dworny:** Tak mówiąc, pyszny Szatan krok posuwa D. Przyb. **2.** a. **Dworaczno** *z wielkim dworem, wystawnie, okazale, bogato, zbytkownie:* Żyć D. Zajechać D. Stawił ś. D. Rol. Tak w nim (w zamku Maleszowskim) huczno, D. i okazale, że go sąsiedzi małym Paryżem zowią. Hof.

×**Dworność, i,** blm. **1.** rz. od **Dworny:** Próżno ś. silił na D. Sienk. (= *dworne manjery, grzeczność*). Strzeż ś. dworności, co w słóweczku zwinnym srogiemi godzi na serce zapędy. Zabł. (=*chytrej układności*). D. pierwszy stopień do piekła. Prz. (=*ciekawość*). **2.** *wystawność, okazałość:* W dwornościach, w próżnościach i głupościach tego świata. **3.** † *godność dworzanina:* Abyśmy nie czcili komu dla dworności jego.

×**Dworny 1.** p. **Dworski:** a) Michał Gliński, marszałek D. litewski. Stryjk. (= *nadworny*). † Dworna pani = *dworka:* Cnoty, które tak w dworzaninie, jako i w dwornej pani najdować ś. mają. Górn. † D. rok = *sądzenie spraw przez sąd królewski.* b) Szynk D. I kmiecy i D. grunt pobór ma oddawać. Star. Wyrobek obszernych pól dwornych. Paszk. F. Zarobienie pewnej części dwornego gruntu. Boh. K. † Wina dwor-

na *(= kara pieniężna dworowi należna).* 2. *sztuczny, pieszczony, etykietalny, elegancki, wytworny, wykwintny, staranny, wyszukany, strojny, grzeczny, układny:* Córki Sjońskie szły i pląsały, chadzały i nogami swemi dwornym krokiem postępowały. Leop. Słowa jego nie przestały być dworne. Sienk. Dworne ciała ochędóstwo. Ml. duch. Będzie świecić odzienie grube, a zaćmi ś. odzienie dworne. Op. (Młode Polki) niby dworne, a pokorne. Pol. *(= obyte z życiem towarzyskim, światowe).* 3. *chcący wszystko wiedzieć, ciekawy:* D. on, wszystkoby chciał wiedzieć, nic przed nim nie skryjesz. Kn. 4. *ciekawość budzący, zajmujący, interesujący, ciekawy; dowcipny:* Świerzbi język tego, co wie co dwornego. Prz. Księga ta pełna dwornych rzeczy. Troc. <DWOR>

† **Dworogaty** p. **Dwurogi.** <DW+ROG>

Dworować, uje, ował 1. p. **Dworakować:** a) ×Każdy D. chce, a nic nie robić. Skar. b) Ozdobo twarzy, wąsy pokrętne, powstaje na was ród zniewieściały, dworują sobie dziewczęta wstrętne. Kniaź. 2. † *postępować obyczajem dworskim.* 3. [D.] *wychodzić na dwór, t. j. z potrzebą.* <DWOR>

Dworowanie, a, blm., czynność cz. **Dworować:** Cudze wady materją były jego dworowania. L.

[**Dworowiec, wca,** lm. **wce**] p. **Dworzanin.**

×**Dworownik, a,** lm. **cy** *ten, co dworuje z kogoś, żartowniś, szyderca.*

×**Dworowy 1.** p. **Dworski.** 2. *podwórzowy:* Dworowe gołębie. Sien. *(= domowe, oswojone).* [**Dworowy, ego,** lm. **i**] rz. p. **Dworzanin.**

Dworski, ×**Dworny 1.** a. ×**Dworowy** *do dworu wiejskiego należący, pański, należący do dziedzica:* Grunta dworskie. 2. *do dworu monarchy a. magnata należący:* Urzędnik D. (=*nadworny*). Święto dworskie (=*galowe*). Wtajemniczył młodego ajenta dyplomatycznego w plotki dworskie i niedworskie. Rol. † Dworską (dom. służbę) służyć jest w próżną nadzieję nędze użyć. Prz. † Sąd D. *(= królewski, gdzie zasiadał król a. starosta).* † Sędzia, podsędek D. Dworska klamka a. dworska polewka=*służba u dworu:* Dworska mu polewka smakuje. Prz. 3. ×*właściwy dworzanom,* przen. *etykietalny, układny:* Dworska mowność jest bezpieczna, żartująca. Gil. 4. lek.: † Choroba dworska a. † niemoc dworska a. † ospa dworska a. † przymiot D. p. **Przymiot. Po dworsku** przys. = *jak dworak, układnie:* Seneka obraził Nerona i wypadł z łaski, bo u dworu nie po dworsku ś. sprawił. Pilch. **Dworski, ego,** lm. **scy** rz. 1. *dworzanin, szczeg. niższego rzędu:* Dwór nasz składa ś. z dworzan i z dworskich; dworzanie w większej są powadze. Hof. Dworskich nierównie jest u nas więcej, niż dworzan, wszyscy pod juryzdykcją marszałka. Hof. To mi zjednało uszanowanie od sług i dworskich. Skarb. Prawią dworscy, że Lichtenstein nietylko dla krzcin tu bawi. Sienk. Z ludźmi ludzko, a z dworskiemi dworsko. Prz. 2. ×*stronnik dworu, stronnik królewski:* Nie dowierzano jego obywatelstwu, bo go mieli za dworskiego. L. <DWOR>

† **Dworskie** p. **Dworsko:** Człowiek bywały umie ś. kłaniać D. Petr.

[**Dworskie, ego,** blm.] *dworskie pole, dworskie grunta:* My pasujewa chudobę na dworskiém.

Dworsko 1. a. † **Dworskie** przys. od **Dworski,** *po dworsku, sposobem dworskim, układnie, etykietalnie:* Trafnie a D. ś. z kogo naśmiać. Mącz. Znalazł ś. D. Z ludźmi ludzko, a z dworskiemi D. Prz. 2. Służyć D.=*służyć we dworze:* Kachna niegdyś D. służyła. Krasz.

Dworskość, i, blm. rz. od **Dworski,** *sposób życia dworski, obyczaje dworskie.*

×**Dworstwo, a,** lm. **a 1.** *życie dworskie, życie przy dworze.* 2. p. **Dworactwo:** Około uciech, które bywają w żarciech, śrzedni może być nazwan żartobliwy dworzanin, a cnota D. Petr. (=*dowcip, humor*). 3. *żart, koncept, dowcip:* Świętokradztwa swoje żartami a dworstwem pokrywał. Warg. † Skarbek, dworstwem idąc, wpuścił sygnet do skrzyni cesarskiej, mówiąc: idź złoto do złota. Paszk. Żywot swój w dworstwiech i w szyderstwiech strawili. Wuj. *(= w drwinach, kpinach).* 4. *obyczajność, grzeczność, uprzejmość, układność:* Sercem, urodą, dworstwem i ludzkością we wszystkim wojsku nikt go nie celuje. P. Koch. 5. *pierwszeństwo, wyższość:* Sama cnota ta zawsze D. ma. <DWOR>

Dworszczyzna, y, lm. **y 1.** p. **Dworactwo:** W gronie pięknych niewiast francuską uprzejmość i dworszczyznę rozpościerać usiłował. Skarb. 2. *powinności dworskie, pańszczyzna:* Zapłacił dziś chłop dworszczyznę zaległą. L. Odrabiać dworszczyznę. L. 3. zb. *ludzie dworscy, dworzanie.* 4. ×w lm. *żarty, koncepty, figle.*

Dworus, a, lm. **y** pog. *dworzanin, dworak:* Przebiegły D. i siebie nawet pozwalał oskarżać przed królem dla niepoznaki. Bart. Zły z ciebie D., miły panie bracie, kiedy tu bez nas rady nie dawacie. Pol. Pieśń ludowa jeżeli niezbyt pochlebnie odzywa ś. o dworakach, to głównie dlatego, że różni chłopa od dworusa tryb życia, przywyknienia. <DWOR z końcówką Łć.>

[**Dworzaczek, czka,** lm. **czkowie**] pog. *dworak, sługa dworski.*

[**Dworzaliniec, ńca,** lm. **ńcy**] p. **Dworzanin.**

[**Dworzan, a,** lm. **nie**] p. **Dworzanin:** Pan nie wiedział, aż mu D. powiedział. Żaden z pałacowej straży, ani z dworzanów, ani z panów rady, do progu jego zbliżyć ś. nie waży. Mick.

×**Dworzanek, nka,** lm. **nkowie** pog. p. **Dworzanin:** Jeden z owych dworzanków dał policzek Panu Jezusowi. Wuj.

Dworzanin, a, lm. **anie 1.** a. † **Dwornik,** [**Dworan, Dworzan, Dworzaliniec, Dworanin, Dworowiec, Dworowy**] *człowiek, należący do dworu monarchy a. magnata:* D. rękodajny. Dwór nasz składa ś. z dworzan i z dworskich; dworzanie w większej są powadze; jedni są respektowi, drudzy płatni. Hof. Przen.: Dworzanie niebiescy. Op. (=*aniołowie i święci*). 2. † *człowiek należący do czeladzi dworskiej, pachołek, służący:* W skład dworzan wchodzili jeńcy wojenni; druga gieneracja już zdobywa względną swobodę. Rol. 3. ! prow. *szlachcic.* 4. † *żartowniś, dowcipniś:* Około uciech, które bywają w żarciech, śrzedni może być nazwan żartobliwy D., a cnota dworstwo. Petr. Zdr. ×**Dworzanek.** <DWOR>

Dworzanka, i, lm. **i 1.** ×p. **Dworka.** 2. †*fraszka, epigramat:* Pisał Gawiński sielanki, dworzanki czyli fraszki i inne wiersze przygodne. Sow. Pisał (Gawiński) także dworzanki, to jest epigramata. Korz.

×**Dworzański** przym. od **Dworzanin:** Żywota dworzańskiego dobrze trzeba poprawić. Baz.

Kilku pachołków dworzańskich. Karp. (*=dworskich*).

×**Dworzaństwo, a,** blm. **1.** zb. *dworzanie:* Przy ponurym królu D. zaniemiałe stało. Stasz. **2.** *służba dworska, zawód dworzanina:* D. ustało, nie ma ś. gdzie szlachecki synek umieścić. Kras. **3.** p. **Dworactwo:** Wiele jest rzeczy daleko pożyteczniejszych, niż to takie wymyślone, iż tak rzekę, D. przez ś. samo. Górn. **4.** ! prow. zb. *szlachta:* D. całej gubernji ś. zjechało. **5.** [D.] *szlach*... <DWOR>

[***Dworze, a,** lm. a] w wyrażeniu: Na dworzu*=na dworze, na podwórzu:* Stoi na dworzu. Cóż tam na dworzu? Len.

Dworzec, rca, lm. **rce 1.** *gmach, dom porządniejszy wiejski, dwór:* D. mojego dziadka. Moraw. Poleciał do leśnego dworca. Sienk. **2.** ×*stary dwór.* Kn. **3.** ×*podwórze z zabudowaniami gospodarskiemi na folwarku:* Najazd na dom szlachecki, nie tylko na sam dwór, ale i na gumno i na D., gdzie bydło i insze gospodarstwo domowe bywa chowane. St. lit. **4.** *budynek stacyjny na kolei, banhof.* **5.** przen. zb. *dworzanie, dwór:* Niech z całym dworcem kniahynię sprowadzi w zamek wileński. Słow. **6.** [D.] *podwórze, dziedziniec.* <DWOR>

† **Dworzenie, a,** blm., czynność cz. **Dworzyć.**

† **Dworzyć, y, ył 1.** *umizgać ś. do kogo, nadskakiwać komu:* I Febe sama niekiedy dworzyła swemu Endymjonowi. Tw. **2.** *używać fortelów:* Jezus ust swych nie otworzy, choć cudów chce, chociaż dworzy łeb Heroda wydworny. Koch. <DWOR>

Dworzysko, a, lm. **a 1.** p. **Dwór. 2.** *podwórze, dziedziniec:* Pan cześnik pod starą lipą znowu siedział i, jak niegdyś w tęsknotach i serca ucisku, grał na skrzypcach żałośnie na starym dworzysku. Pol. Drabantem szli znowu przez całe D. Pol. <DWOR>

×**Dworzyskowy** przym. od **Dworzysko:** Gminy, trzymające ś. porządku dworzyskowego, stanowiły rodzaj spółek (*=mające ziemię nie wspólną, lecz podzieloną podług dworzysk, t. j. oddzielnych gospodarstw*).

† **Dworzystość, i,** lm. **i** p. **Dworzyszcze:** Wyraz włóka równo znaczy z terminami łan, D., a nawet służba, które jednostajnie z włóki płacą. Jabł. A.

Dworzyszcze, a, lm. **a 1.** † (na wsi) = a) *pole na pastwisko przeznaczone.* b) a. † **Dworzystość** *jednostka gospodarstwa kmiecego:* Średnia wielkość gospodarki włościańskiej nosiła niejednostajną nazwę: na Litwie nazywano ją służbą, na Wołyniu i Polesiu zwała ś. dworzyszczem, na Ukrainie zaś osiadłym dymem. Jabł. A. We wszystkich wsiach z ról, jeśli je mają, abo z dworzyszcz płacą po dwadzieścia groszy. Vol. **2.** † (w mieście) *plac pusty; jednostka placu pod budowę idącego.* Szuj. **3.** bł. *budynek, gmach, dwór, zamek:* W ulicach pełno było dworzyszcz z czerwonej cegły. Sienk. W jamach, wykopanych pod dworzyszczem w Spychowie, jęczało kilku jeńców. Sienk. **4.** [D.]=a) *stary dwór.* b) *miejsce, gdzie był dwór.* <DWOR>

Dworzyszczowy przym. od **Dworzyszcze:** System D. Jabł. A. **Dworzyszczowy, ego,** lm. **i** rz. *ten, co gospodaruje na dworzyszczu, chłop pańszczyźniany:* Służba drżała przed nią, dworzyszczowi bali ś. jak ognia. Sienk.

† **Dwosprzężny** p. **Dwusprzężny.** <DW+Z+PRZĘG>

† **Dwostronny** p. **Dwustronny.** <DW+STRON>

† **Dwouchy** p. **Dwuuchy:** Dzban D. Nar. <DW+UCH>

† **Dwożenia, i,** lm. **e** p. **Dwużeniec.** Tuch. <DW+ŻON>

Dwóch p. **Dwa.**

Dwóch- p. **Dwuch-.**

Dwój 1. *z dwuch złożony, podwójny,* zb. z lp.*= dwa z lm.:* † D. jest rodzaj Jezusa, jeden ludzki, drugi boski. Skar. † Ty pod moc, Romule, ująwszy D. lud, prawa knujesz. Żebr. † Tą ewanielja nam dwoje dziwy opisuje. Wuj. (*= dwa*). † Między morza dwoje. Kochan. † W pierwszych księgach dwoich (*= dwuch*) mieliśmy naukę o jednostajnych rzeczach. Sien. † Dwoją porażką zwątlony, przymierze uczynił. Stryjk. (*=dwa razy powtórzoną, dwukrotną*). † Na dwoję dzielić*=dzielić na dwie części.* † Co czynili pierwszy dwoi (*= dwaj*). † Sumę dwoję a. troję jeśliby kto był winien (*=dwa razy większą*). † **Dwoje** lm. (przysłówkowo) a. **[Dwoje]**, †**Dwojekroć,** ×**We dwoje** *= dwa razy:* Dwoje sześć dzieł zacnych, t. j. dwanaście Herkulesowych. Otw. Jednąc a. D. Tyle D. Kochan. Ja we dwoje i czasem we troje więcej na rok wydaję, niż mam dochodów. [Dwoje drugi a. We D. tylo]*=dwa razy tyle:* Przynieś dwoje drugi taki garnuszek śmietanki. We dwoje*=podwójnie:* Chustka we dwoje a. we troje złożona. Syr. **2.** *dwuch rodzajów, dwojaki, dwoisty:* † U nas wyprawa wojenna dwoja bywa, jedna pospolitym ruszeniem, druga, gdy żołnierze przyjmują. Tarn. J. † Dwoje ryby, na dwoje noszenie rozdzielone, a dwojakim sposobem przyprawione. Kn. Przen. *na dwie strony przeważający ś., na dwuch ramionach płaszcz noszący:* † Nie chcąc być dwojego serca, wymówił mu i wyrzucił, co w nim było, aby przyjacielom nic tajnego nie było. Skar. Na dwoje=a) *na dwie części:* Odbiera bilet, drze na dwoje i chowa. L. b) przen. *na dwie strony, tak i owak, dwojako:* Na dwoje rozważa, co lepszego zrobić: czy ścigać Sarpedona, czy tłum Lików pobić? Dm. Na dwoje babka wróżyła. Prz. (*=dwuznacznie, w dwojakim znaczeniu; niewiadomo, co z dwojga będzie*). Na dwoje wróżka idzie. Pot. ×Być na dwoje*=móc ś. skończyć dwojako, mieć skutek niepewny, wątpliwy:* Bitwa każda na dwoje bywa, abo wygrana, abo stracona. Biel. M. Z rzeczą, co na dwoje, być może i nie może, wydawać ś. boję. Zabł. Co masz, nie twoje, i zdrowie na dwoje. Falib. (*=życie jest w niebezpieczeństwie*). **3.** [We D. a. **We dwojeczko, We dwujeczku, Dwoima**] *we dwoje* (np. jechać, spacerować). † **Dwój, dwojego,** blm. rz. *podatek podwójny:* Płaciły miasta za Stefana szos podwójny, zwany D. a. duplą. Paw. Por. **Dwoje.** <DW>

Dwója, i, lm. **e 1.** gm. *dwuzłotówka.* **2.** ucz. pog. *dwójka (jako stopień).*

Dwójbarwisty p. **Dwubarwny.** <DW + Barwa>

Dwójbiegunowy p. **Dwubiegunowy.** Bobr. <DW+BIEG>

×**Dwójbrzmiący** p. **Dwubrzmiący:** Daje ś. słyszeć z słówkami dwójbrzmiącemi. L. <DW+BRZM>

×**Dwójca, y,** lm. **e** fil. p. **Dwójka.** <DW>

×**Dwójcielny** p. **Dwuciały.** <DW+CIAŁ>

Dwójcom zł. *dwa.*

Dwójczyna, y, lm. **y** ucz. *marna dwójka.* <DW>

×**Dwójdłonny** p. **Dwudłoniowy.** <DW+DŁOŃ (DŁOB)>

×**Dwójdrogi** *mający dwie drogi:* Przystępy dwójdrogie. L. <DW+DROG>

Dwójduch, a, lm. **y** *dwa duchy, dwie dusze:* Rzekłbyś, D. w jednym ciele. Mick. <DW+DUCH>

Dwójdzielny anat. p. **Dwudzielny** i **Macica.** <DW+DZIAŁ>

Dwójeczka, i, lm. **i** p. **Dwójka.** <DW>

Dwójgatunkowy p. **Dwugatunkowy.** <DW+Gatunek>

×**Dwójgęby** p. **Dwugęby:** Janusz D. Papr. <DW+GĘB>

† **Dwójgłowiasty** p. **Dwugłowy:** Rzymskiego państwa orzeł D. Jabł. <DW+GŁOW>

† **Dwójgłowisty** anat. p. **Dwugłowy.**

×**Dwójgłowny** p. **Dwugłowy:** D. Janusz. Kn. D. orzeł. L. Anat.: ×Muszkuł D.

×**Dwójgłowy** p. **Dwugłowy.**

[**Dwójgo, a**] p. **Dwoje:** Od tych dwójga państwa młodych.

×**Dwójgraniasty** p. **Dwugraniasty.** <DW+GRAN>

×**Dwójgranisty** p. **Dwugraniasty.**

×**Dwójgrodny,** ×**Dwugrodny** *mający dwa grody, dwa zamki:* Stolica dwójgrodna. Zim. <DW+GROD>

Dwójgroszniak, a, lm. **i** p. **Dwugroszniak.** <DW+Grosz>

×**Dwójgród, odu,** lm. **ody** *miasto o dwuch grodach, o dwuch zamkach:* Z Leonowego śpiewaczki dwójgrodu prędziuchno przyszły. Zim. (= *ze Lwowa*). <DW+GROD>

Dwójjęzyczny p. **Dwujęzyczny:** Mowę makaronizmami przeplataną za gładkość mowy nie sądzono, ale dwójjęzycznemi tak mówiących nazywano. Klecz. <DW+JĘZ(YK)>

Dwójka, i, lm. **i** **1.** *dwa przedmioty a. dwie osoby, dwoje, para:* Syna nam nie stanie, to jest Chrystusa; tak utracim Trójcę, przy dwójce zostaniemy. Smotr. Prowadzenie furgonów dwójkami. Pójść we dwójkę (=*we dwoje*). ×Wziął we dwójkę. L. (=*od dwuch razem był bity*). [Bat złożony we dwójkę. Śniadanie na dwójkę (=*na dwie potrawy*)]. **2.** *cyfra, oznaczająca liczbę dwa:* Napisać dwójkę. **3.** *cyfra dwa jako stopień szkolny:* Postawić uczniowi dwójkę. **4.** *karta a. kostka w dominie o dwuch oczkach:* D. pikowa. **5.** ×*dwa naczynia razem złączone, dwojaki.* **6.** a. ×**Dwójca,** ×**Djada** fil. *jedna z dziesięciu zasadniczych liczb w metafizyce pitagorejskiej.* **7.** hut. *przy robieniu blachy sztorc nieco wyciągnięty, we dwoje zgięty i pod walec poddany, a. dwa sztorce razem przez walce przepuszczane.* **8.** myśl. *podwójny ślad zająca.* Zdr. **Dwójeczka.** <DW>

[**Dwójki, jek,** blp.] p. **Dwojak.**

[**Dwójko**] p. **Dwoje:** D. dziátek mám.

Dwójkończaty p. **Dwukończysty.** <DW + KON>

Dwójkończysty p. **Dwukończysty;** anat.: ×Zęby dwójkończyste (dentes bicuspidati) *pierwsze dwa zęby trzonowe obok kłów.*

Dwójkowy przym. od **Dwójka: 1.** ×Zakończenie dwójkowe=*zakończenie liczbie podwójnej służące.* **2.** lek.: Tętno dwójkowe (pulsus bigeminus)=*zboczenie porządkowe tętna, gdy po dwuch prawidłowych uderzeniach następuje przestanek.* **3.** a. **Binarny** mat.: Układ D. liczenia=*układ, którego podstawą jest liczba dwa.* Forma dwójkowa (w algiebrze)=*funkcja całkowita wymierna, jednorodna o dwu zmiennych.* <DW>

Dwójlist, u, lm. **y,** [**Dwoilist**] bot. **1. a. Dwójlistnik, Dwulistnik, Dwulist** (ophrys) *roś. z rodziny storczykowatych.* Gatunek: D. pszczołowaty (o. apifera). **2.** ×p. **Gnieźnik. 3.** p. **Podkolan.** <DW+LIST>

Dwójlistnik, a, lm. **i** bot. p. **Dwójlist.**

Dwójlistny p. **Dwulistny.** L.

Dwójlistowy przym. od **Dwójlist.** L.

×**Dwójmorski** p. **Dwumorski:** Korynt D. Petr. <DW+MOR>

×**Dwójnasobny** *podwójny, dwa razy większy:* Dwójnasobna nagroda, wina, kara. Bobr. <DW+Na+SIEB>

Dwójnasób, częś. **W D., We D.** *podwójnie, dwa razy tyle, dwa razy więcej:* Państwo w D. rozprzestrzenił. Warg. Gospodarz w D. chcąc zyskować z roli, dobry grunt raz i drugi uprawił do woli. Kras.

Dwójnastek, tka, lm. **tki** bot. (dodecas) *roś. z rodziny krwawnicowatych.* <DW+Na+DZIESIĘ>

Dwójniak, u, lm. **i** **1.** *mocny miód do picia, zawierający tyleż wody, co patoki.* **2.** [Dwójniaki] p. **Dwojak.** <DW>

Dwójnica, y, lm. **e, Dwojnica** *dwie barcie w jednej sośnie.* Gac.

[**Dwójnie**] *podwójnie.*

Dwójnogi p. **Dwunożny.** Wor. <DW+NOG>

† **Dwójnomaciory** *mający dwie matki:* Bachus D. Żebr. <DW+MA(T)>

Dwójnożny p. **Dwunożny:** Odmieńmy czworonożne zwierzęta w dwójnożne, myśliwiec będzie bohatyrem. Kras. <DW+NOG>

×**Dwójny 1.** *podwójny, dwoisty, z dwuch złożony:* By Ilja straciła w sobie dwójne płody, nie byłby Rzym świata panem. Hul. **2.** *obłudny, nieszczery:* D. Kupido. Bardz. <DW>

Dwójpieniążek, żka, lm. **żki** *moneta dawna, równa dwom halerzom.* <DW+Pieniądz>

×**Dwójpostatni** p. **Dwukształtny:** D. cielec, Minotaur. Bardz. <DW+Po+ST(O)>

Dwójrurny p. **Dwururny:** Nabijam dwójrurną fuzją. L. <DW+Rura>

† **Dwójrządca, y,** lm. **y** *monarcha, rządzący dwoma państwami:* O Władysławie, dwójrządco szlachetny. Petr. (o Warneńczyku). <DW+RZĘD>

Dwójuchy p. **Dwuuchy:** D. trójnóg. Dm. <DW+UCH>

Dwójuszny p. **Dwuuchy:** Naczynie dwójuszne. Bobr.

Dwójwierzchny p. **Dwuwierzchołkowy:** Dwójwierzchna góra. Bobr. D. Parnas. Zim. <DW+WIERZCH>

Dwójwierzchy p. **Dwuwierzchołkowy.** Koch.

×**Dwójzawiesisty** p. **Dwuzawiasowy:** Kleszcze dwójzawiesiste, narzędzie do podnoszenia kamieni. Bobr. <DW+Za+WIS>

Dwójzęby p. **Dwuzęby:** Dwójzębe widły. Otw.

Dwójzgłoskowy p. **Dwuzgłoskowy.** <DW+Z+GŁOS>

Dwójznacznie przys. od **Dwójznaczny:** Zaczęto po mieście szeptać D. o Kopolnie. Jeż. <DW+ZN(A)>

Dwójznaczność, i, blm. rz. od **Dwójznaczny:** Wielcy filozofowie przeszłego stulecia czuli dobrze tę D. Szawł.

Dwójznaczny p. **Dwuznaczny.**

×**Dwójżeniec, ńca,** lm. **ńcy** p. **Dwużeniec:** Dwójżeńców, wdowców na żaden stopień kapłański u nas święcić nie mają. Pim., Bobr. <DW+ŻON>

×**Dwójżeństwo, a,** lm. **a** p. **Dwużeństwo**. Bobr.

† **Dwójżon, a,** lm. **y** p. **Dwużeniec:** Jam zdrajczyna siestrzyna, ty D. Żebr.

×**Dwójżonaty** p. **Dwużenny.** Hrb.

Dwór, oru a. **ora,** lm. **ory 1.** *przestrzeń otaczająca dom, otwarte powietrze, miejsce pod gołym niebem:* Wyjść na D. (*=z mieszkania*). Przyjść ze dworu. Wypędzić psa na D. Jaki tam czas na dworze? (*=na świecie*). Kareta już stoi na dworze (*=przed domem*). Od dworu a. z dworu=*zewnątrz:* Dom piękny od dworu, ze dworu. Z dworu i wewnątrz drzwi zawarto. L. Z kramów wewnątrz płacą po 500 czerw. złł., a z tych, co są ze dworu, po 100. Star. Lepsza kłótnia na dworze, niż zgoda za kratą. Prz. Zła pogoda na dworze, kiedy słońce w komorze. Prz. Przen.: Na D. = *na przechód, z potrzebą, w celu wypróżnienia ś. a. oddania uryny:* Pójść na D. Chce mi ś. na D. ×Iść na wielki D. a. [być na wielki D.] = *iść na stolec, w celu wypróżnienia ś.*). ×Chce mi ś. na wielki D. ×Iść na mały D.=*w celu oddania uryny.* ×Chce mi ś. na mały D. **2.** *podwórze, dziedziniec.* Kor., Podcz. **3.** *dom właściciela majątku ziemskiego, mieszkanie dziedzica:* Na pagórku niewielkim, we brzozowym gaju stał D. szlachecki. Mick. Comes de Wątory, gdzie jeden kmieć, a trzy dwory. Prz. Dwuch lisów w jednej norze, dwuch panów w jednym dworze—nie zgodzą ś. Prz. „Straszny D.,“ opera Moniuszki. **4.** przen. *gospodarstwo dworskie, folwark:* Służyć we dworze. Córkę zabrałeś do dwora. Mick. Gdy chłopa wezmą do dworu, tedy chce być rówien szlachcicowi. Prz. Do dworu opłacać daninę. **5.** przen. *mieszkańcy dworu wiejskiego, szczeg. dziedzic z rodziną, państwo:* D. budzi ś., psy w hałas, w krzyk stróże. Mick. Chłop w przygodzie jakiej zwykł ś. uciekać do dwora. Haur. Między dworem a plebanją nie istniały oddawna żadne stosunki. Gaw. **6.** wog. *dom, mieszkanie:* Fora ze dwora. Biada temu dworowi, gdzie wybodzie krowa wołowi. Prz. Bez faktora trudno ś. ruszyć ze dwora. Prz. Że dom ś. wali, nie moja w tym wina, D. ten bardzo stary, nie za mnie zbudowany. Pilch. ×Pojmany wiedzion był do dworu, który Kasteletum zowią w Paryżu. Baz. (*=gmachu, budynku*). **7.** *oficjaliści panów, szczeg. wyżsi, dworzanie:* D. pański nietylko marszałek, pisarz, podskarbi, ale też i szafarze i urzędniki. Gost. Wielki rycerz, pan możnego dworu. Słow. Kiedy ś. pan śmieje, cały D. wesoły. Prz. Wielki D. prowadzić (*=okazale, wystawnie żyć*). Nie składaj ś. z dworem, przypłacisz tego worem. Prz. (= *nie wdawaj ś. z dworskiemi*). **8.** przen.: Swoim dworem iść a. żyć = *na swój sposób, według swego upodobania, nie oglądając ś. na drugiego:* Nie znamy wodza, każdy swoim dworem. Pilch. Żona wyniesie worem, jeśli idzie swym dworem. Prz. **9.** *miejsce pobytu a. mieszkanie panującego a. magnata:* Boki północne (Syonu), D. króla wielkiego. Kochan. Kanclerskie sądy mają nazwisko zadwornych, że ś. na dworze królewskim odprawiać zwykły. Skrzet. Rozumiano, że rolę osób na dworach książąt pełnią na świecie — wielkim dworze Boga — królestwa. Smol. Bywać na dworach wielkich panów. **10.** *panujący i jego otoczenie:* D. papieski, cesarski, królewski. D. na lato przenosi ś. do innej rezydencji. Poseł przy dworze chińskim. Posłano mu rozkaz od dworu. Jest dobrze widziany u dworu a. na dworze. Radca dworu. (*=jedna z rang urzędniczych*). **11.** przen. *służba dworska, życie dworskie:* Kogo akademja, D., obóz w rozum nie wypoleruje, tego żona rozumu, dowcipu douczyć powinna. Prz. Cnota i pokora nie ma miejsca u dwora. Prz. Błogo temu przy dworze, komu doma pług orze. Prz. (Grzeczność) jest cechą każdego, co ś. dworu ima. Kras. **12.** ×*zebranie u króla:* Przez cały tydzień dworu nie bywa, jak tylko w niedziele i w święta. L. **13.** † *sąd dworski:* D., w wiekach dawnych zjazd króla na różne miejsca, gdzie święta uroczystsze odbywał, obywatelów zgromadzał, sprawy sądził, okoliczności powiatowe ułatwiał, igrzyska i uczty dawał; stąd w historykach sposoby mówienia: na Wielkanoc miał król D. w Sandomierzu, był dworem, stanął dworem. L. Taki ma być karany, salva appellatione za dworem naszym. Gostk. Pozwy za dworem naszym nie mają być dawane, tylko w rzeczach w statucie opisanych. Vol. Mógł ś. odwołać na dwory, t. j. do sądów innych księstw szląskich, w skład Polski nie wchodzących. Balc. **14.** † D. królewski=*żołnierze nadworni:* U Rzymian triarii, najmężniejszy huf, który ostatnią potrzebę, gdzie gwałt wyciągał, zastępował, jak u nas królewski D. a. hetmański huf. Mącz. Zdr. **Dworek, Dworeczek.** Zgr. **Dworzysko.** <DWOR>

Dwórka, i, lm. **i** p. **Dworka:** Jej dwórkę za żonę wziął. Sienk.

[**Dwórznica, y,** lm. **e**] *rola, położona blizko domów przy wsi.*

[**Dwórznik, a,** lm. **cy**] *zarządca folwarczny, włodarz.*

Dwu p. **Dwa.**

1. Dwu- *w wyrazach złożonych nadaje tym wyrazom znaczenie łączenia w sobie jakichś dwuch części składowych:* Dwuwiersz=*dwa wiersze oddzielne, stanowiące jedną całość.* Dwuznaczny= *mający przy jednej postaci dwa znaczenia.* <DW>

2. Dwu-, Dy-, (Di-) chem. *dodaje ś. na oznaczenie, że dwa atomy pewnego pierwiastku zostały zastąpione przez dwa innego,* np.: Dwuchlorometan (CH_2 Cl_2), *a. że dwa atomy danego pierwiastku połączyły ś. z jednym drugiego,* np.: Dwutlenek manganu.

† **Dwuachtel, u,** lm. **e** gór. *40 funtów.* <DW+Achtel>

Dwuaktowy *z dwuch aktów składający ś.:* Komedja dwuaktowa. <DW+Akt>

Dwuarkadowy *dwie arkady mający:* Po starożytnym moście dwuarkadowym przeszedł rzekę. Wern. <DW+Arkada>

Dwuarkuszowy *dwa arkusze zawierający, z dwuch arkuszy złożony:* Wydał drukowaną w Elblągu broszurę dwuarkuszową. Smol. <DW + Arkusz>

Dwuatomowy *z dwuch atomów złożony:* Dwuatomowe cząsteczki tlenu. <DW+Atom>

Dwuazowanie, a, lm. **a** chem. *reakcja otrzymywania związków dwuazowych.*

Dwuazowy chem.: Związki dwuazowe=*związki zawierające w sobie grupę dwuwartościową N_2, zastępującą jedną swoją wartością jeden atom wodoru w jakiejś cząsteczce, np. benzolu, a drugą—złączoną z hidroksylem a. rodnikiem kwasowym i t. p.:* Azotan dwuazobenzolu, $C_6 H_5 N_2 NO_3$. <DW+Azot>

×**Dwubarwiany** p. **Dwubarwny:** Dwubarwiane oliwki. Żebr. <DW+Barwa>

Dwubarwisty p. **Dwubarwny.**

Dwubarwność, i, blm. **1.** rz. od **Dwubarwny. 2.** a. **Dychroizm** fiz. i min. *własność niektórych ciał krystalicznych odbijania promieni świetlnych różnej barwy w dwuch różnych kierunkach, własność ich zabarwiania ś. inaczej w kierunku osi, niż w kierunku do niej prostopadłym.*

Dwubarwny, Dwubarwy, Dwubarwisty, Dwójbarwisty, ×**Dwubarwiany, Dwufarbny,** ×**Dwufarbisty,** † **Dwofarbisty, Dwukolorowy** *mający dwie barwy:* Dwubarwna topola. Koch. J. Przen.: Kilka osób dwubarwnych. Krasz. (=*trzymających ś. dwuch stronnictw*). <DW+Barwa>

Dwubarwy p. **Dwubarwny.**

Dwubataljonowy *z dwuch bataljonów złożony:* Pułk D. <DW+Bataljon>

Dwubiegunowy, Dwójbiegunowy *mający dwa bieguny:* Kołyska dwubiegunowa. <DW+BIEG>

Dwubitność, i, blm. lek. *uderzenie podwójne:* D. tętna (dicrotismus) *zmiana chorobowa tętna, w której za jednym ruchem serca czuje ś. podwójne uderzenie,* in. tętno dwubitne. D. wstępująca (anadicrotismus)=*skurczowa.* D. zstępująca (catadicrotismus) = *rozkurczowa.* <DW+BI>

Dwubitny lek. (dicrotus): Tętno dwubitne p. **Dwubitność.**

Dwuboczny 1. *mający dwa boki.* **2.** Dwuboczna symetrja = *symetrja dwuch połów w jednym kierunku.* <DW+BOK>

×**Dwubrzmiący,** ×**Dwójbrzmiący 1.** *dwa brzmienia wydający.* **2.** *dwuznaczny:* Dwubrzmiąca odpowiedź. <DW+BRZM>

Dwubrzuszny anat. *mający dwa brzuśce:* Mięsień D. (musculus biventer), in. †myszka dwojbrzuszna, †myszka dwojbrzuchowa, †myszka dwobrzuchowa. <DW+BRZUCH>

Dwubuńczuczny p. **Dwutulny.** <DW+Buńczuk>

Dwucalowy *mający dwa cale długości, szerokości a. grubości.* <DW+Cal>

Dwucalówka, i, lm. **i 1.** *deska na dwa cale gruba,* gór. forszt. **2.** *rura, walec a. kula, mające dwa cale w średnicy.*

[**Dwucetnik, a,** lm. **i**] p. **Dwacetnik.**

Dwuch p. **Dwa:** Szło D. braci.

Dwuchórowy *na dwa chóry wykonywany:* Msza ośmiogłosowa czyli dwuchórowa. <DW+Chór>

Dwuchsetkaratowy, Dwóchsetkaratowy *dwieście karatów ważący:* D. brylant najczystszej wody. Krasz. <DW+ST+Karat>

Dwuchsetletni, Dwóchsetletni, Dwusetletni, Dwustuletni 1. *dwieście lat trwający, dwieście lat mający:* D. rękopis. **2.** *po dwustu latach odbywający ś.:* D. jubileusz. !Dwuchsetletnia rocznica. <DW+ST+LAT>

×**Dwuchsetnie,** ×**Dwóchsetnie** przys. od **Dwuchsetny,** *po raz dwuchsetny.* <DW+ST>

Dwuchsetny, Dwóchsetny, Dwusetny 1. licz. porządkowy od **Dwieście:** D. na liście. Jedna dwuchsetna część. Dwuchsetna rocznica. **2.** ×*dwieście jedności liczący.*

Dwuchsetrublowy, Dwóchsetrublowy *dwieście rubli zawierający:* Dwuchsetrublowe asygnacje. Korz. <DW+ST+Rubel>

Dwuchsettysięczny, Dwustotysięczny *dwieście tysięcy liczący:* Austrja ściągnęła na siebie dwuchsettysięczną armję turecką. Kal. <DW+ST+TYSIĘ>

×**Dwuchsłów, owu,** lm. **owy,** ×**Dwóchsłów** p. **Dwusłowie.** <DW+SŁOW>

×**Dwuciałek, łka,** lm. **łki** lek. (monocephalus s. geminus coalitus) *potwór złożony z dwu ciał o jednej tylko głowie,* ×jednogłowiec, zrośląk jednogłowy. <DW+CIAŁ>

Dwuciały, † **Dwociały,** ×**Dwucielny,** ×**Dwójcielny,** † **Dwocielny,** ×**Dwucielisty,** † **Dwoczłonkowy** *mający ciało dwuch różnych kształtów, mający jedną połowę ciała różną od drugiej:* Pan, bożek D. <DW+CIAŁ>

×**Dwucielisty** p. **Dwuciały:** Dwucieliste cudo. Brud.

1. Dwucielny p. **Dwuciały:** Centaur, potwór D. <DW+CIAŁ>

2. Dwucielny *mający dwoje cieląt:* Krowa dwucielna. <DW+CIOŁ>

Dwucienny, częś. w lm. **i** (o mieszkańcach stref międzyzwrotnikowych) *rzucający cień raz na południe, raz na północ.* <DW+CIEŃ>

Dwucin, u, lm. **y** bot. (fissilia) *roś.* <?>

Dwucyfrowy *z dwuch cyfr złożony:* Liczby dwucyfrowe. <DW+Cyfra>

Dwucylindrowy *dwa cylindry mający:* Maszyna dwucylindrowa. <DW+Cylinder>

Dwuczaszkowiec, wca, lm. **wce** lek. (dicranus) *płód potworny o dwu czaszkach.* <DW+CZASZ>

×**Dwuczelny** p. **Dwuczoły.**

×**Dwuczęstny** p. **Dwuczęściowy.**

Dwuczęściowy, ×**Dwuczęstny,** † **Dwoczęstny** *z dwuch części złożony:* Ilość dwuczęściowa. <DW+CZĘS(T)>

† **Dwuczłonkowiec, wca,** lm. **wcy,** † **Dwoczłonkowiec** *centaur.* Otw.

Dwuczłonkowy *z dwuch członków (=części) złożony:* Okres D. <DW+CZŁON>

Dwuczołek, łka, lm. **łki** bud. *dwa jednakowe podczołki z przodu i z tyłu budowli.* Podcz. <DW+CZOŁ>

Dwuczoły, ×**Dwuczelny,** † **Dwoczoły** *mający dwa czoła, t. j. dwie twarze, dwulicy:* Janus D. Bud.: Kapitel D. <DW+CZOŁ>

Dwuczub, a, lm. **y** bot. p. **Żakuła.** <DW+Czub>

Dwuczubny p. **Dwuczuby;** zool.: Perkoz D. p. **Perkoz.**

Dwuczubowy p. **Dwuczuby.**

Dwuczuby, Dwuczubny, Dwuczubowy *mający dwa czuby;* zool.: Perkoz D. p. **Perkoz.**

† **Dwuczworogran, u,** lm. **y** mat. *czwarta potęga.* Ustrz. <DW+CZTW1OR+GRAN>

† **Dwuczworogranny** mat. *do czwartej potęgi podniesiony*. Ustrz.

Dwućwiartkowy *z dwuch ćwiartek arkusza złożony:* Dmuszewski, objąwszy redakcją „Kurjera,“ utrzymywał dawny format D. Kraus. <DW+CZTWIOR>

Dwudachowy, ×**Dwudaszy** *mający dwa dachy*. <DW+Dach>

×**Dwudaszy** p. **Dwudachowy.**

Dwudeklinacyjny *odmieniający ś. w niektórych przypadkach według dwuch deklinacji:* Rzeczownik D. <DW+Deklinacja>

Dwudenar, a, lm. **y** p. **Dwudenarek.**

Dwudenarek, rka, lm. **rki 1.** a. **Dwudenar** *dawna moneta polska, równa dwom denarom,* in. denarek podwójny. **2.** *dwa grosze, dwugroszniak*. <DW+Denar>

Dwudenny p. **Dwudnowy.** <DW+DN>

Dwudłoniowy, ×**Dwudłonny**, ×**Dwójdłonny** *długi na dwie dłonie*. <DW+DŁOŃ(DŁOB)>

×**Dwudłonny** p. **Dwudłoniowy.**

[**Dwudniaczka, i,** lm. **i**] *febra, powtarzająca ś. co dwa dni.*

[**Dwudniak, a,** lm. **cy**] *chłop, odrabiający dwa dni pańszczyzny.*

×**Dwudnie, a,** lm. **a** *przeciąg dwuch dni*. <DW+DŹŃ>

Dwudniowy, Dwudzienny 1. *dwa dni trwający:* Dwudniowa podróż, nieobecność. **2.** *dwom dniom odpowiadający:* D. zarobek.

Dwudnowy, Dwudenny *o dwu dnach a. spodach;* anat.: Macica dwudenna, in. dwurożna, pojedyńcza (uterus bicornis simplex). <DW+DN>

Dwudobowy *dwie doby trwający, dwudniowy*. <DW+DOB>

Dwudomowy: Roślina dwudomowa = *mająca kwiaty pręcikowe i słupkowe na różnych osobnikach*. <DW+DOM>

Dwudrążek, żka, lm. **żki:** D. poziomy = *rodzaj przyrządu gimnastycznego*. <DW+DRĄG>

×**Dwudroże, a,** lm. **a** *krzyżowanie ś. dwuch dróg*. <DW+DROG>

×**Dwudrożny** *przy dwudrożu znajdujący ś., rozstajny:* Krzyż D.

Dwudrutowy 1. *na dwuch drutach robiony:* Pończochy dwudrutowe. **2.** powr.: Lina dwudrutowa = *skręcona podwójnie, t. j. z linek kręconych*. <DW+Drut>

Dwudrzwiowy, † **Dwudźwierny** *mający dwoje drzwi:* Kasa dwudrzwiowa. <DW+DŹWŘ>

Dwudukatowy *dwa dukaty kosztujący:* Bankrut ów, zapijający dwudukatowe wino, umył od wszystkiego ręce. Korz. <DW+Dukat>

Dwudyszny zool. *posiadający dwojakie przyrządy oddechowe: płuca i skrzela:* Ryby dwudyszne p. **Ryba.** <DW+DUCH>

Dwudywizyjny *z dwuch dywizji złożony:* Był to rodzaj kolumny ściśnionej dwudywizyjnej. Górs. <DW+Dywizja>

×**Dwudzielnie** przys. od **Dwudzielny.** L.

Dwudzielność, i, blm. fil. **1.** w logice = a) *podzielność logiczna pojęcia świata na dwie części, z których jedna stanowi treść dowolnego pojęcia, druga zaś wszystko, co pod to pojęcie nie podchodzi:* Ze stanowiska pojęcia A świat da ś. podzielić na dwie części: A i nie—A. Prawo dwudzielności. **b)** a. × **Dychotomja** *podział pojęcia rodzajowego na dwa gatunkowe*. **2.** w psychologji: *podział treści wyobrażenia w każdym sądzie na dwie części: podmiot i orzeczenie.*

Dwudzielny 1. ×Stosunek D. = *stosunek dwuch liczb, z których jedna jest większa od drugiej cztery razy*. Łs. **2.** a. **Dwójdzielny** anat. *na dwie części podzielony:* Macica dwudzielna a. dwójdzielna p. **Macica.** Zastawki dwudzielne serca a. ×zastawki dwukończyste a. ×dwukończate, †pastki czapeczkowate, †zatyczki czapce biskupiej podobne (valvulae bicuspidales s. mitrales). **3.** bot. (dichotomus) *dzielący ś. na dwie odnogi:* Szyjka słupka ze znamieniem dwudzielnym. Rost. Łodyga dwudzielna. Jund. **4.** her.: Tarcza dwudzielna = *podzielona linją pionową na dwie części*. **5.** muz.: Takt D. = *parzysty, dzielący ś. na dwie części,* in. takt na dwa. <DW+DZIAŁ>

Dwudzienny p. **Dwudniowy.** <DW+DŹŃ>

Dwudziestak, a, lm. **i 1.** rub. p. **Dwudziestówka. 2.** myśl. *jeleń, mający dwadzieścia końców (= gałęzi) na rogach*. <DW+DZIESIĘ>

×**Dwudziestek, tka,** lm. **tki** p. **Dwudziestka:** Przed dwudziestkiem lat. Wor.

Dwudziestka, i, lm. **i 1.** a. ×**Dwudziestek** *liczba 20:* Niełatwo znaleźć w historji drugą dwudziestkę lat, w którejby sąsiadowało z sobą trzech tak znakomitych monarchów. Szaj. **2.** *cyfra 20:* Zmazać dwudziestkę. **3.** a. ×**Dwudziestówka** *dwadzieścia lat:* Już mi D. minęła. **4.** ×*dziewczyna dwudziestoletnia*. **5.** p. **Dwudziestówka. 6.** ×*dwudziesta część*. Jak. J. **7.** Prząść na dwudziestkę = *prząść z nici dwadzieścia razy cieńszych niż najgrubsze:* Ja już umiem prząść, i nie grubo, na radninę, ale na ośmnastkę, na dwudziestkę. Krasz. <DW+DZIESIĘ>

Dwudziestkować, uje, ował 1. *wybierać co dwudziestego*. **2.** *karać co dwudziestego.*

Dwudziestkowanie, a, blm., czynność cz. **Dwudziestkować.**

Dwudziestne, ego, blm. gór. *połowiczna olbora* (= dziesięcina górnicza).

† **Dwudziestność, i,** lm. **i** *podatek, polegający na płaceniu dwudziestej części dochodu.*

† **Dwudziestny** *dwadzieścia sztuk zawierający.*

Dwudziestocentowy *dwadzieścia centów zawierający a. kosztujący:* Moneta dwudziestocentowa. Dwudziestocentowe cygaro.

Dwudziestocentówka, i, lm. **i** *moneta, zawierająca dwadzieścia centów*. <DW + DZIESIĘ + Cent>

Dwudziestoczterofuntowy 1. *dwadzieścia cztery funty ważący:* Kula dwudziestoczterofuntowa. **2.** Działo dwudziestoczterofuntowe = *wyrzucające kule dwudziestoczterofuntowe*. <DW + DZIESIĘ + CZTWIOR+Funt>

Dwudziestoczterogodzinny *dwadzieścia cztery godziny trwający*. <DW+DZIESIĘ+CZTWIOR+GOD>

Dwudziestoczteropieśniowy *z dwudziestu czterech pieśni złożony:* Przy huku dwudziestoczteropieśniowej epopei, wystrzałach ód i trąbach dytyrambów, wprowadzą nam porządek. Krasz. <DW+DZIESIĘ+CZTWIOR+PIE>

Dwudziestodzienny 1. *dwadzieścia dni trwający.* **2.** ×*co dwadzieścia dni przypadający*. <DW+DZIESIĘ+DŹŃ>

Dwudziestogodzinny **1.** *dwadzieścia godzin trwający.* 2. ×*co dwadzieścia godzin powtarzający ś.* <DW+DZIESIĘ+GOD>

Dwudziestogroszowy *dwadzieścia groszy kosztujący a. zawierający:* Zamiast własnej dwudziestogroszowej laski zabierają cudze, dwurublowe kalosze. Prus. Moneta dwudziestogroszowa. <DW+DZIESIĘ+Grosz>

Dwudziestogroszówka, i, lm. **i** p. **Dwudziestówka.**

Dwudziestokątny *mający dwadzieścia kątów:* Figura dwudziestokątna. <DW + DZIESIĘ + Kąt>

Dwudziestokilkoletni **1.** *mający lat dwadzieścia kilka:* D. młodzieniec. Krasz. **2.** *trwający lat dwadzieścia kilka:* Polityka dwudziestokilkoletnia. <DW+DZIESIĘ+K+LAT>

Dwudziestokopiejkowy *wartujący dwadzieścia kopiejek; dwadzieścia kopiejek zawierający:* Cygaro dwudziestokopiejkowe. Moneta dwudziestokopiejkowa. <DW+DZIESIĘ+Kopiejka>

Dwudziestokopiejkówka, i, lm. **i** *moneta, dwadzieścia kopiejek zawierająca.*

Dwudziestokoronowy *dwadzieścia koron kosztujący; dwadzieścia koron zawierający:* Moneta dwudziestokoronowa. <DW + DZIESIĘ + Korona>

Dwudziestokoronówka, i, lm. **i** *moneta, zawierająca dwadzieścia koron.*

Dwudziestokrotny *dwadzieścia razy powtórzony, dwadzieścia razy większy:* Wypłacają w razie śmierci na koszta pogrzebu D. zarobek dzienny. <DW+DZIESIĘ+KROT>

Dwudziestolecie, a, lm. **a** *przeciąg dwudziestu lat:* W ciągu tego dwudziestolecia zmian zaszło niemało. Rol. <DW+DZIESIĘ+LAT>

Dwudziestoletni **1.** *mający dwadzieścia lat:* Młodzieniec D. **2.** *trwający dwadzieścia lat:* Praca dwudziestoletnia. **3.** *co dwadzieścia lat przypadający:* Obchód D.

Dwudziestomarkowy *dwadzieścia marek kosztujący; dwadzieścia marek zawierający:* Miał w złocie pięćdziesiąt sztuk dwudziestomarkowych. Dyg. <DW+DZIESIĘ+Marka>

Dwudziestomarkówka, i, lm. **i** *moneta, dwadzieścia marek zawierająca.*

Dwudziestomiarowy *dwadzieścia miar zawierający:* Trójnóg dwu i D. Ml. <DW + DZIESIĘ +MIAR>

Dwudziestomiesięczny **1.** *mający dwadzieścia miesięcy:* Dziecko dwudziestomiesięczne. **2.** *trwający dwadzieścia miesięcy:* Podróż dwudziestomiesięczna. <DW+DZIESIĘ+MIESIĘC>

Dwudziestomiljonowy *z dwudziestu miljonów złożony:* D. naród. Krasiń. <DW + DZIESIĘ + Miljon>

Dwudziestoparoletni **1.** *mający dwadzieścia parę lat:* Panna dwudziestoparoletnia. **2.** *trwający dwadzieścia parę lat:* Praca dwudziestoparoletnia. <DW+DZIESIĘ+Para+LAT>

Dwudziestopięciolecie, a, lm. **a** **1.** *przeciąg dwudziestu pięciu lat.* **2.** *rocznica dwudziesta piąta:* Jubileusz dwudziestopięciolecia koronacji Franciszka Józefa. <DW + DZIESIĘ + PIĘ + LAT>

Dwudziestopięciorublówka, i, lm. **i** *moneta, zawierająca dwadzieścia pięć rubli.* <DW+DZIESIĘ +PIĘ+Rubel>

Dwudziestopiętrowy *mający dwadzieścia piętr:* Gmach D. <DW+DZIESIĘ+PIĄTR>

Dwudziestoprocentowy **1.** *dwadzieścia procent przynoszący:* Pożyczka dwudziestoprocentowa. 2. *dwadzieścia procent stanowiący:* Podwyżka cła dwudziestoprocentowa. <DW+DZIESIĘ+Procent>

Dwudziestopunktowy druk.: Pismo dwudziestopunktowe=*rodzaj czcionek.* <DW+DZIESIĘ+ Punkt>

Dwudziestoręki *mający dwadzieścia rąk:* D. potwór. Mat. I. <DW+DZIESIĘ+RĘK>

Dwudziestorublowy *dwadzieścia rubli stanowiący:* D. zarobek. <DW+DZIESIĘ+Rubel>

Dwudziestościan, u, lm. **y,** † **Dwadzieściotrjangul** mat. *bryła, ograniczona dwudziestu płaszczyznami:* D. foremny = *bryła, ograniczona dwudziestu równemi trójkątami równobocznemi.* <DW +DZIESIĘ+ŚCIAN>

Dwudziestościenny *mający dwadzieścia ścian:* Ciało dwudziestościenne.

Dwudziestotomowy *dwadzieścia tomów zawierający:* Dzieło dwudziestotomowe. <DW + DZIESIĘ + Tom>

Dwudziestowiekowy *dwadzieścia wieków trwający:* Dzieje dwudziestowiekowe. <DW+DZIESIĘ +WIEK>

Dwudziestowierszowy *z dwudziestu wierszy złożony:* D. ułamek bez tytułu, niezawodnie malujący Mickiewicza. Spas. <DW + DZIESIĘ + Wiersz>

[**Dwudziestowy**]: Miara dwudziestowa p. **Miara.**

Dwudziestozłotowy *dwadzieścia złotych wynoszący a. kosztujący:* Płacił czynsz D. bardzo regularnie. Krasz. <DW+DZIESIĘ+ZŁOT>

Dwudziestówka, i, lm. **i** **1.** a. **Dwudziestogroszówka, Dwudziestka,** rub. **Dwudziestak** *moneta, zawierająca dwadzieścia groszy.* **2.** wog. *pieniądz, zawierający dwadzieścia mniejszych.* 3. × p. **Dwudziestka:** Już mu D. minęła. <DW+DZIESIĘ>

Dwudziestu p. **Dwadzieścia.**

Dwudziesty, [**Dwadziesty, Dwacaty**] licz. porządkowy od **Dwadzieścia.**

×**Dwudziescioraki** p. **Dwadzieścioraki.**

×**Dwudziesciorako** przys. od. **Dwudziescioraki.**

×**Dwudzieścioro, rga** p. **Dwadzieścioro.**

Dwudziobny p. **Dwudzioby.** <DW+DZIOB>

Dwudzioby, Dwudziobny *mający dwa dzioby a. dwa końce spiczaste.*

† **Dwudźwierny** p. **Dwudrzwiowy.** <DW + DŹWR>

×**Dwufarbisty** p. **Dwubarwny.** Bobr. <DW+ Farba>

Dwufarbny p. **Dwubarwny.**

Dwuflorenowy *dwa floreny zawierający a. kosztujący:* Moneta dwuflorenowa. Wino dwuflorenowe. <DW+Floren>

Dwufrankowy *dwa franki zawierający a. kosztujący:* Moneta dwufrankowa. Nam D. burgund wydaje ś. niebiańskim nektarem. Sienk. <DW +Frank>

Dwufuntowy *dwa funty ważący.* <DW + Funt>

×**Dwugarbowiec, wca,** lm. **wce** *wielbląd z dwoma garbami.* <DW+GARB>

Dwugarbowy *mający dwa garby:* Wielbłąd D. Wern.

Dwugarcowy p. **Dwugarncowy.**

Dwugarcówka, i, lm. **i** p. **Dwugarncówka.**

Dwugarncowy, Dwugarcowy *dwa garnce zawierający:* Dwugarncowa miara. Kn. <DW+GARN>

Dwugarncówka, i, lm. **i, Dwugarcówka** *miara dwa garnce zawierająca.*

Dwugatunkowy, Dwójgatunkowy *z dwuch gatunków złożony.* <DW+Gatunek>

Dwugęby, ×**Dwójgęby** *mający dwie gęby a. dwie twarze.* <DW+GĘB>

×**Dwugląd, ędu,** lm. **ędy** fiz. p. **Paralaksa.** <DW+GLĘD>

Dwugłos, u, lm. **y** muz. *akord z dwuch równocześnie brzmiących tonów.* <DW+GŁOS>

Dwugłoska, i, lm. **i,** ×**Dwugłośnik,** † **Dwogłośnik, Dyftong** *dwie samogłoski szybko po sobie następujące i stanowiące jakby jedno brzmienie.*

Dwugłoskowy 1. przym. od **Dwugłoska:** Brzmienie dwugłoskowe. **2.** *z dwuch głosek złożony:* Wyraz D.

×**Dwugłosowy,** ×**Dwugłośny** *mający, wydający dwa głosy.*

×**Dwugłośnik, a,** lm. **i** p. **Dwugłoska.**

×**Dwugłośny** p. **Dwugłosowy.**

Dwugłowiec, wca, lm. **wce** lek. (dicephalus) *potwór o dwuch głowach,* p o t w ó r d w u g ł o w y. <DW+GŁOW>

Dwugłowny p. **Dwugłowy:** D. orzeł. Garcz. Anat.: † Myszka dwugłowna.

Dwugłowy 1. a. Dwugłowny, † **Dwogłowy,** ×**Dwójgłowy,** ×**Dwójgłowny,** † **Dwójgłowiasty** *mający dwie głowy:* Orzeł D. Lek.: Potwór D. p. **Dwugłowiec. 2.** anat.: Mięsień D. (musculus biceps) =*dwa odrębne brzuśce mięśniowe, mające jeden przyczep wspólny,* in. † m y s z k a d w u g ł o w n a, † m y s z k a d w o g ł o w i s t a, × m u s z k u ł d w ó j g ł o w n y, † m u s k u ł d w ó j g ł o w i s t y a. r o z d w o j o n y. Mięsień D. ramienia (m. biceps brachii), in. † m y s z k a d w o g ł o w i s t a r a m i e n i a, † m u s z k u ł k r u c z o d z i u b o w o - s p r y c h o w y. Mięsień D. łydki p. **Bliźniaczy.** <DW+GŁOW>

Dwugodzinny *dwie godziny trwający:* Po dwugodzinnym zdaniu sprawy ze swego urzędu, mnóstwem przyjemnych dykteryjek zabawiał towarzystwo. And. Dwugodzinne posiedzenie. <DW+GOD>

Dwugraniasty, ×**Dwójgraniasty,** ×**Dwugranisty,** ×**Dwójgranisty,** † **Dwogranisty, Dwukanciasty,** ×**Dwukancisty** *mający dwie ostre krawędzie, dwa kanty.* <DW+GRAN>

×**Dwugranisty** p. **Dwugraniasty.**

×**Dwugrodny** p. **Dwójgrodny:** Dwugrodne Wilno. Klon. <DW+GROD>

[**Dwugroszák, a,** lm. **i**] p. **Dwugroszniak.**

[**Dwugroszek, szka,** lm. **szki**] p. **Dwugroszniak.**

Dwugroszniak, a, lm. **i, Dwójgroszniak, Dwugroszówka,** [**Dwugroszniák, Dwugroszák, Dwugroszek**] *moneta wartości dwuch groszy, dwojak:* Jako terminator, składał cierpliwie dwugroszniaki do trzygroszniaków. Kos. <DW+Grosz>

Dwugroszówka, i, lm. **i 1.** p. **Dwugroszniak. 2.** *bułka za dwa grosze.* **3.** *świeca dwugroszowa.*

Dwugrzywy *mający dwie grzywy.* Bobr. <DW+GRZYW>

Dwuherbowy (o rodzinach szlacheckich jednego nazwiska) *pieczętujący ś. dwoma herbami:* Czarnocki D. w Mińskim. Rol. <DW+Herb>

Dwuimienny, † **Dwuimiony,** † **Dwoimiony** *mający dwa imiona.* <DW+I(M)>

† **Dwuimiony** p. **Dwuimienny:** Askanjus D. Żebr.

×**Dwuistny** *podwójnym życiem żyjący, podwójną istność mający.* <DW+IST>

Dwuistotny *dwie istoty, dwie natury w sobie mający.* Sł. wil.

Dwuizbowy *z dwuch izb złożony, dwie izby posiadający:* Mieszkanie dwuizbowe. Sejm D. System D., panujący w ustroju sejmów rzpltej. Remb. <DW+Izba>

Dwujamisty anat. (bilocularis) *dwie jamy posiadający,* d w u k o m o r o w y: Macica dwujamista p. **Macica.** <DW+JAM>

×**Dwujarzmy** *dwa jarzma mający, dwa jarzma noszący:* Dwujarzmych ostrowidzów karki. Żebr. <DW+JARZM>

×**Dwujętny** *mający dwa końce do ujęcia:* Już go (= ogień) dwujętne miechy rozdymały. P. Koch. <DW+JM>

Dwujęzyczność, i, blm. rz. od **Dwujęzyczny:** Szlachta wyrzucała mu na oczy tę jego obojętność (D.) i nieszczere tak z szlachtą, jako i z królem obejście. Szaj. <DW+JEZ(YK)>

Dwujęzyczny, Dwójjęzyczny 1. *dwa języki mający:* Potwór D. **2.** a. **Dwujęzykowy** *dwoma językami mówiący a. do dwuch narodowości należący:* Na pograniczu ludzie bywają dwujęzyczni. L. Ludność Czech jest dwujęzyczna. **3.** przen. *nieszczery, obłudny, kłamliwy:* Usty dwujęzycznemi brzydzę ś. Wuj.

Dwujęzykowy p. **Dwujęzyczny.**

Dwukanciasty p. **Dwugraniasty.** <DW+Kant>

×**Dwukancisty** p. **Dwugraniasty.**

Dwukątny, Dwukątowy *mający dwa kąty.* <DW+Kąt>

Dwukątowy p. **Dwukątny;** anat.: Macica dwukątowa p. **Macica.**

Dwuklasowy 1. *z dwuch klas złożony:* Szkoła dwuklasowa. **2.** *dwom klasom odpowiadający, z dwuch klas wyniesiony:* Wykształcenie dwuklasowe. <DW+Klasa>

Dwuklasówka, i, lm. **i** *szkoła dwuklasowa.*

Dwukłoć, i, lm. **e** bot. (barnadesia) *roś. z rodziny złożonych.* <?>

×**Dwukłykty** *mający dwa kłykcie, stawy:* Palce dwukłykte. L. <DW+KŁ(YK)>

Dwukolba, y, blm. hut. *żelazo fryszerskie, wykute dopiero po środku, zakończone dwiema kolbami.* <DW+Kolba>

Dwukolczak, a, lm. **i** bot. p. **Drzewo.** <DW+KOŁ>

×**Dwukole, a,** lm. **a** p. **Dwukółka.** Mącz. <DW+KOŁ>

Dwukolec, lca, lm. **lce** *welocyped o dwuch kołach.*

Dwukoleśny p. **Dwukołowy:** Zdarzyło ś., że 140 maź, wozów dwukoleśnych, z solą przekroczyło granicę. Rol. <DW+KOŁ>

Dwukolny p. **Dwukołowy:** D. wóz nocy. Koch. J. Dwukolna dryndulka. Mick.

Dwukolorowy p. **Dwubarwny.** <DW+Kolor>

Dwukołowy, Dwukoleśny, Dwukolny *mający dwa koła:* Wóz D. <DW+KOŁ>

Dwukomorowy *z dwuch komór złożony*, anat. dwujamisty: a) anat.: Macica dwukomorowa p. **Macica.** b) bot.: Zalążnia dwukomorowa. Rost. <DW+Komora>

Dwukomórkowy *z dwuch komórek złożony.*

Dwukonka, i, lm. **i** *dorożka dwukonna.* <DW+KOŃ>

Dwukonny *w dwa konie zaprzężony, parokonny:* Dorożka dwukonna.

Dwukończasty p. **Dwukończysty.**

Dwukończaty 1. p. **Dwukończysty. 2.** ×anat. p. **Dwudzielny.**

Dwukończysty, Dwukończaty 1. a. **Dwukończasty, Dwójkończaty, Dwójkończysty** *mający dwa końce, dwa szpice.* **2.** ×anat. p. **Dwudzielny.** <DW+KOŃ(C)>

Dwukopytny zool. *mający dwa kopyta.* <DW+KOP>

Dwukółka, i, lm. **i,** ×**Dwukcle** *wóz o dwu kołach.* <DW+KOŁ>

Dwukrajowy *do dwuch krajów należący:* Naraz Tarłowie zostali dwukrajowemi poddanemi. Rol. <DW+KRAJ>

Dwukreślny muz.: Oktawa dwukreślna = *szereg tonów od c nad trzecią do c na drugiej dodanej we wjolinie.* <DW+Kres>

Dwukroćstotysięczny *dwieście tysięcy zawierający:* Sto tysięcy królewskiego wojska obległo dwukroćstotysięczną armję Dziedziały. Sienk. <DW+KROT+ST+Tysiąc>

Dwukropek, pka, lm. **pki** *znak pisarski :, z dwuch kropek (punktów) złożony.* <DW+KROP>

Dwukropkowy *dwie kropki mający:* ×Prątki dwukropkowe p. **Dyplokok.**

Dwukrotnie, [Dwakrotnie] przys. od **Dwukrotny,** *dwa razy:* D. był konsulem. Krasiń.

Dwukrotny, [Dwakrotny] 1. *dwa razy powtórzony:* Dwukrotne wezwanie. **2.** *dwa razy większy, podwójny:* Dwukrotna nagroda. **3.** bot.: Słupek D. = *złożony z dwuch owocolistków.* Rost. <DW+KROT>

×**Dwukruszcowość, i,** blm. *system monetarny, mający za podstawę podwójną jednostkę pieniężną: złotą i srebrną,* in. bimetalizm. <DW+KRUCH>

×**Dwukruszcowy** *mający za podstawę podwójną jednostkę pieniężną, złotą i srebrną:* System D.

Dwukształtnik, a, lm. **i** bot. (amphisporium) *grzyb.* <DW+Kształt>

Dwukształtność, i, blm. **1.** rz. od **Dwukształtny. 2.** a. **Dwupostaciowość, Dymorfizm, Dimorfizm** chem. i min. *własność pewnych ciał krystalizowania ś. w dwuch odmiennych układach a. w dwuch szeregach krystalograficznych jednego układu, wcale sobie nie odpowiadających.*

Dwukształtny, ×**Dwójpostatni** *z dwuch różnych kształtów złożony:* Centaur D.

Dwukwadrat, u, lm. **y** mat. *potęga czwarta,* bikwadrat. <DW+Kwadrat>

Dwukwadratowy mat. przym. od **Dwukwadrat,** bikwadratowy: Równanie dwu-kwadratowe = *równanie stopnia czwartego.*

Dwukwarc, u, lm. **e, Bikwarc** *blaszka kwarcowa, część składowa sacharymetru.* <DW+Kwarc>

Dwukwiat, u, lm. **y** bot. (lophospermum) *roś.* <DW+KWIT>

Dwukwiatowy *mający dwa kwiaty;* bot.: Dziwaczek D. p. **Dziwaczek.**

Dwulatek, tka, lm. **tki, [Dwuletek]** *osobnik, szczeg. zwierzęcy, mający dwa lata:* Byczek D. <DW+LAT>

Dwulatka, i, lm. **i** forma ż. od **Dwulatek; [Dwuletka]:** Owca D.

Dwulecie, a, lm. **a** *przeciąg dwuch lat.* <DW+LAT>

[Dwuletek, tka, lm. **tki]** p. **Dwulatek:** Koń D.

[Dwuletka, i, lm. **i]** p. **Dwulatka:** Co przeszłego roku urosło, zowie ś. latorośl, co drugiego, D. Kluk.

Dwuletni, Dwuroczny, [Dwaroczny] 1. *dwa lata mający:* Dziecko dwuletnie. **2.** *dwa lata trwający:* Praca dwuletnia. **3.** *co dwa lata przypadający:* Sejmiki dwuletnie, na których wybierano posłów na sejmy, i coroczne. Korz. <DW+LAT>

×**Dwulicny** p. **Dwulicy.**

Dwulicość, i, blm. rz. od **Dwulicy.**

Dwulicowo przys. od **Dwulicowy:** Postępować D.

Dwulicowość, i, blm. rz. od **Dwulicowy.**

Dwulicowy p. **Dwulicy:** To syn Kiejstuta, zdrajca D. Asn.

Dwulicy, Dwulicowy, ×**Dwulicny,** ×**Dwuliczny 1.** a. **Dwutwarzny** *mający dwie twarze:* Unieśli młodą parę, stojącą na progu, podobną Janusowi, dwulicemu bogu. Mick. **2.** przen. *nieszczery, obłudny, fałszywy:* Była to istota dwulica. Byk. <DW+LIK>

×**Dwuliczność, i,** blm. rz. od **Dwuliczny.**

×**Dwuliczny 1.** p. **Dwulicy. 2.** (o tkaninie) *barwny na obiedwie strony:* Dwuliczna kitajka. Rys.

Dwulinjowy mat.: Forma dwulinjowa a. bilinearna = *linjowa względem każdego z dwu szeregów zmiennych, od których zależy.* Związki dwulinjowe. <DW+Linja>

Dwulist, u, lm. **y** bot. p. **Dwójlist.** <DW+LIST>

Dwulistkowy p. **Dwulistny:** Pochwa dwulistkowa. Jund.

Dwulistnik, a, lm. **i** bot. **1.** p. **Dwójlist. 2.** p. **Gnieźnik. 3.** p. **Listera.**

Dwulistniowy p. **Dwuliścieniowy.**

Dwulistny, Dwójlistny, Dwulistkowy, Dwuliściowy *mający dwa liście:* Liście, stojące w dwulistnych okółkach. Rost.

Dwuliścieniowy bot.: Rośliny dwuliścieniowe a. dwuliścienne a. dwulistniowe (dicotyledoneae) *gromada roślin jawnokwiatowych, okrytonasiennych, zawierających w nasieniu dwa liścienie.* <DW+LIST>

Dwuliścienny p. **Dwuliścieniowy.**

Dwuliściowy p. **Dwulistny;** bot.: Podkolan D. Gnieźnik D.

[Dwuliść, a, lm. **e]** *roś. majanthemum bifolium.*

×**Dwułączny** *we dwoje złączony:* Liście dwułączne. Jund. <DW+ŁĘK>

Dwułbisty *mający dwa łby, dwugłowy:* Orzeł D. <DW+ŁB>

Dwułokciowy, † **Dwułokietny** *mający dwa łokcie wysokości, długości a. szerokości.* <DW+ŁOKĆ>

† **Dwułokietny** p. **Dwułokciowy:** Czosnaczek ziółko łokietne, czasem dwułokietne. Syr.

×**Dwułopatny 1.** *dwie łopaty mający.* **2.** Owce dwułopatne = *które po dwuch latach, straciwszy*

swoje dwa zęby, inne dwa, owczemi zwane, dostały. <DW+Łopata>

Dwułucze, a, lm. a bud. *dwa łuki kołowe, nakreślone równemi promieniami i przecinające ś.* <DW+Łuk>

Dwułuczny bud. przym. od **Dwułuk**: Sklepienie dwułuczne=*złożone z dwuch zetkniętych z sobą łuków koła, których promienie są większe od połowy cięciwy sklepienia.* Podcz.

Dwułuk, u, lm. i bud. *dwie żyły sklepienia gotyckiego, idące wprost od słupa do słupa i przecinające ś.* Podcz.

Dwumarkowy *wartości dwuch marek.*

Dwumarkówka, i, lm. i *moneta, zawierająca dwie marki.* <DW+Marka>

×**Dwumastny** *dwie maści mający:* Koń D. <DW+MAZ>

Dwumasztowy *dwa maszty mający:* Okręt D. <DW+Maszt>

×**Dwumężna** *która ma a. miała dwuch mężów.* <DW+MĘŻ>

Dwumian, u, lm. y, **Binom** mat. *wyrażenie, złożone z dwu wyrazów (jednomianów):* D. Newtona (*wzór potęgi dwumianu*). <DW+I(M)>

Dwumianowy mat. przym. od **Dwumian**, *binomjalny:* Spółczynniki dwumianowe (=*spółczynniki rozwinięcia potęgi dwumianu*).

Dwumiarowy p. **Dwustopowy.** <DW+MIAR>

Dwumienny mat. *złożony z dwu wyrazów:* Wyrażenie dwumienne=*dwumian.* <DW+I(M)>

Dwumiesięczny 1. *dwa miesiące trwający:* Praca dwumiesięczna. 2. *dwa miesiące mający:* Niemowlę dwumiesięczne. 3. *dwom miesiącom odpowiadający:* Zapłata dwumiesięczna. 4. ×*co dwa miesiące powtarzający ś.* <DW+MIESIĘC>

Dwumiljonowy *dwa miljony wynoszący:* Armja dwumiljonowa. Spadek D. <DW+Miljon>

Dwumilowy *dwie mile wynoszący:* Przerażała go myśl o dwumilowej drodze. Orzesz. <DW+Mila>

Dwumocznik, a, blm., **Biuret** chem. *związek chemiczny, otrzymywany przy ogrzewaniu mocznika.* <DW+MOK>

×**Dwumorski**, × **Dwójmorski**, † **Dwumorzy**, † **Dwumorzowy**, † **Dwiomorski** *między dwoma morzami leżący, na międzymorzu znajdujący ś. a. międzymorze stanowiący:* D. Istm. Żebr. <DW+MOR>

×**Dwumorze**, a, lm. a, † **Dwomorze** *międzymorze.*

† **Dwumorzowy** p. **Dwumorski**: D. Korynt. Chr.

† **Dwumorzy** p. **Dwumorski**: D. Korynt. Otw.

Dwunabojowy *mający dwa naboje w sobie:* Pistolet D. <DW+Na+BI>

Dwunastak, a, lm. i myśl. *jeleń, mający po sześć gałęzi na każdym rogu.* <DW+Na+DZIESIĘ>

×**Dwunastek**, tka, lm. tki *dwanaście sztuk, tuzin.*

Dwunastka, i, lm. i 1. *liczba dwanaście; w grze karcianej dwanaście oczek.* 2. *cyfra dwanaście.* 3. ×*dwunasta część, jedna dwunasta.* 4. druk. *format książki, w której arkusz jest złożony na 12 części.* 5. myśl. *rodzaj strzelby.*

Dwunastkowy przym. od **Dwunastka**; mat.: Układ D. liczenia = *którego podstawą jest liczba dwanaście.* [Popiół D.] p. **Popiół.**

Dwunastnica, y, lm. e anat. (intestinum duodenum) *początek jelita, łączący żołądek z dalszym przewodem jelitowym,* in. † dwunastocalówka, kiszka † dwanaściepalcowa, × kiszka dwunastopalcowa, × kiszka dwunastocalowa, † jelito dwunastocalowe. <DW+Na+DZIESIĘ>

Dwunastnico-nerkowy anat.: Wiąz dwunastniconerkowy (ligamentum duodeno-renale) = *zdwojenie otrzewnej, wiodące od dwunastnicy do nerki prawej.* <DW+Na+DZIESIĘ+Nerka>

Dwunastnico-okrężniczy anat.: Wiąz dwunastnico-okrężniczy (ligamentum duodeno-colicum) = *zdwojenie otrzewnej pomiędzy dwunastnicą a okrężnicą.* <DW + Na + DZIESIĘ + O + KRĘG>

Dwunastnicowy anat. (duodenalis) przym. od **Dwunastnica.** <DW+Na+DZIESIĘ>

Dwunastnik, a, lm. i bot. *nazwa dawniejsza rośliny bożygłęd a. bożykwiat* (dodecatheon).

×**Dwunastny**, ×**Dwanastny** *liczbę dwanaście zawierający.*

Dwunastoboczny *mający dwanaście boków.*

Dwunastobok, u, lm. i mat. *figura złożona z dwunastu prostych (boków), z których żadne trzy nie przecinają ś. w jednym punkcie:* D. zupełny, zwykły, płaski. <DW+Na+DZIESIĘ+BOK>

Dwunastocalowy *na dwanaście cali długi:* Buty po kolana z dwunastocalowemi sztylpami. Fred. A. Anat.: † Jelito dwunastocalowe a. ×kiszka dwunastocalowa p. **Dwunastnica.** <DW+Na+DZIESIĘ+Cal>

† **Dwunastocalówka**, i, lm. i anat. p. **Dwunastnica.**

Dwunastodniowy, **Dwunastodzienny** 1. *dwanaście dni trwający.* 2. ×*co dwanaście dni powtarzający ś.* <DW+Na+DZIESIĘ+DŹŃ>

Dwunastodzienny p. **Dwunastodniowy.**

Dwunastofuntowy *dwanaście funtów ważący.* Działo dwunastofuntowe = *strzelające pociskami dwunastofuntowemi.* <DW + Na + DZIESIĘ + Funt>

Dwunastofuntówka, i, lm. i *działo, strzelające pociskami dwunastofuntowemi.*

Dwunastogodzinny 1. *dwanaście godzin trwający.* 2. ×*co dwanaście godzin powtarzający ś.* <DW+Na+DZIESIĘ+GOD>

Dwunastoherbowy (o szlachcie jednego nazwiska) *dwunastu herbami pieczętujący ś.:* Zakrzewski D. po całym kraju rozsiany. Rol. <DW+Na+DZIESIĘ+Herb>

Dwunastojodłowy *złożony z dwunastu jodeł:* Stos D. Gosz. <DW+Na+DZIESIĘ+JODŁ>

Dwunastokąt, a, lm. y mat. *figura złożona z dwunastu punktów (wierzchołków), z których żadne trzy nie leżą na jednej z prostych, te punkty łączących:* D. zupełny, zwykły a. prosty, płaski. <DW+Na+DZIESIĘ+Kąt>

Dwunastokątny przym. od **Dwunastokąt**, *mający dwanaście kątów:* Figura dwunastokątna.

Dwunastokolumnowy *z dwunastu kolumn złożony:* Kwadrat, poprzedzony dwunastokolumnowym portykiem. Wejs. Arkusz D. <DW+Na+DZIESIĘ+Kolumna>

×**Dwunastokrotnie** przys. od **Dwunastokrotny.** <DW+Na+DZIESIĘ+KROT>

×**Dwunastokrotny**, ×**Dwanaściekrotny** *dwanaście razy większy; dwanaście razy powtórzony.*

Dwunastolatka, i, lm. **i** *dziewczynka dwunastoletnia:* Jedna z dziewcząt, młódka jeszcze, może D., niosła za księżną małą luteńkę. Sienk. <DW+Na+DZIESIĘ+LAT>

Dwunastolecie, a, lm. **a** *przeciąg dwunastu lat:* Egzemplarz nasz stanowi ułamek, obejmujący ostatnie D. życia starościny. Rol.

Dwunastoletni 1. *dwanaście lat mający:* Chłopiec D. **2.** *dwanaście lat trwający:* Praca dwunastoletnia. **3.** ×*co dwanaście lat powtarzający ś.*

×**Dwunastoletnie** przys. od **Dwunastoletni.**

Dwunastolistny *dwanaście liści mający.* <DW+Na+DZIESIĘ+LIST>

Dwunastołokciowy, ×**Dwunastołokietny** *mający dwanaście łokci długości.* <DW+Na+DZIESIĘ+ŁOKĆ>

×**Dwunastołokietny** p. **Dwunastołokciowy.**

Dwunastomiesięczny *dwanaście miesięcy trwający, całoroczny.* <DW + Na + DZIESIĘ + MIESIĘC>

Dwunastoniedzielny p. **Dwunastotygodniowy:** Pani S., skazana na dwunastoniedzielną wieżę i sto rubli kary. Rol. <DW+Na+DZIESIĘ+Nie+DZIE>

Dwunastonogi *dwanaście nóg mający.* L. <DW+Na+DZIESIĘ+NOG>

Dwunastoosobowy *z dwunastu osób złożony:* Zgromadzenie dwunastoosobowe. <DW+Na+DZIESIĘ+O+SIEB>

×**Dwunastopalcowy** p. **Dwanaściepalcowy;** anat.: Kiszka dwunastopalcowa p. **Dwunastnica.** <DW+Na+DZIESIĘ+PAŁ>

Dwunastopolowy *na dwanaście pól podzielony:* Gospodarstwo dwunastopolowe. Rog. <DW+Na+DZIESIĘ+POŁ>

Dwunastoprocentowy 1. *dwanaście od sta przynoszący:* Pożyczka dwunastoprocentowa. **2.** *dwanaście od sta stanowiący:* Cło dwunastoprocentowe. T. K. <DW+Na+DZIESIĘ+Procent>

Dwunastorublowy *dwanaście rubli kosztujący:* Akcje dwunastorublowe. <DW+Na+DZIESIĘ+Rubel>

Dwunastostopniowy 1. *dwanaście stopni schodowych mający:* Pałacyk z wieżyczkami i wielkim dwunastostopniowym gankiem. Zap. **2.** *dwanaście stopni temperatury wynoszący:* Mróz D. <DW+Na+DZIESIĘ+STOP>

Dwunastostrunny *dwanaście strun mający.* L. <DW+Na+DZIESIĘ+Struna>

Dwunastościan, u, lm. **y, Dodekaedr** mat. *bryła ograniczona dwunastu płaszczyznami:* D. foremny (=*ograniczony dwunastu pięciokątami foremnemi*). <DW+Na+DZIESIĘ+ŚCIAN>

Dwunastotomowy *z dwunastu tomów złożony:* D. rękopis historji papieżów. T. K. <DW+Na+DZIESIĘ+Tom>

Dwunastotygodniowy, Dwunastoniedzielny *dwanaście tygodni trwający.* <DW+Na+DZIESIĘ+T+DŹŃ>

Dwunastotysięczny 1. licz. porządkowy od **Dwanaście tysięcy. 2.** *dwanaście tysięcy liczący:* Stał na czele blizko dwunastotysięcznej armji. Sienk. <DW+Na+DZIESIĘ+Tysiąc>

Dwunastowierszowy *z dwunastu wierszy złożony:* Końcowy D. dodatek jest Kadłubkowy. Lel. <DW+Na+DZIESIĘ+Wiersz>

Dwunastowiosłówka, i, lm. **i** wiośl. *łódź, mieszcząca dwunastu wioślarzy.* <DW+Na+DZIESIĘ+WIOD>

Dwunastu p. **Dwanaście:** D. apostołów. <DW+Na+DZIESIĘ>

Dwunasty, † **Dwanasty,** [**Dwanasty, Dwanadziesiąty**] licz. porządkowy od **Dwanaście:** D. (dom. dzień) stycznia. Dwunasta godzina. Jedna dwunasta (dom. część). Po dwunaste. Wpół do dwunastej = *rodzaj gry w karty,* in. h a l b i k, h a l b e c w e l w e, w e l b - c w e l b. <DW+Na+DZIESIĘ>

† **Dwunaście** p. **Dwanaście:** Na D. łokiet.

×**Dwunaściory** p. **Dwanaścioraki.**

Dwunawowy *dwie nawy mający:* Dwunawowa halla. Tomk. <DW+Nawa>

×**Dwuniedzielnie** przys. od **Dwuniedzielny.** <DW+Nie+DZIE>

Dwuniedzielny p. **Dwutygodniowy.**

[**Dwunit, u,** lm. **y**] *rodzaj płótna.* <DW+NIT>

Dwunitkowy fiz.: Zawieszenie dwunitkowe igły magnesowej, in. b i f i l a r n e = *umocowanie jej w dwuch punktach.*

Dwunitny *z nici podwójnie skręconych złożony.* <DW+NIT>

Dwunogi p. **Dwunożny.**

Dwunos, a, lm. **y, Dwójnos** myśl. *wyżeł hiszpański, cwajnos.* Goł. <DW+NOS>

Dwunosy *mający nos rozdwojony:* Wyżeł D. Goł.

×**Dwunożek, żka,** lm. **żki** lek. p. **Dobywadło.**

Dwunożny, Dwunogi, Dwójnożny, Dwójnogi, † **Dwonogi** *mający dwie nogi:* Zwierzę dwunożne (niek.=*człowiek*). Francuz emigrant był to poniekąd osobny gatunek z rodzaju dwunożnych zwierząt, ludźmi zwanych. Skarb. Lek.: Dobywadło dwunożne p. **Dobywadło.** <DW+NOG>

Dwuoczny lek. (binocularis) *obu oczu dotyczący,* o b u o c z n y: Widzenie dwuoczne a. o b u o c z n e. Opaska dwuoczna, ×wiór dwuoczny a. k r z y ż o w y (binoculus). <DW+OK>

Dwuoddziałowy *podzielony na dwa oddziały:* Klasa dwuoddziałowa. <DW+Od+DZIAŁ>

Dwuogonna, ej, lm. **e, Dwuogonnik, Dzierocznik, Dzieraczyżnik** bot. (diuris) *roś.* <DW+O+GON>

Dwuogonnik, a, lm. **i** bot. p. **Dwuogonna.**

Dwuogonny mięsień, anat. (musculus bicaudatus) *dzielący ś. na dwa brzuśce i mający dwa przyczepy,* m i ę s i e ń d w u o g o n o w y.

Dwuogonowy anat. p. **Dwuogonny.**

Dwuokapowy dach p. **Dach.** <DW + O + KAP>

Dwuokienny *mający dwa okna.* <DW+OKN>

Dwuorganowy *mający dwa organy;* bot.: Kwiat D. Pis. (=*dwupłciowy*). <DW+Organ>

Dwuorzeszek, szka, lm. **szki** bot. p. **Sprężak.** <DW+Orzech>

Dwuosiowy *mający dwie osie:* Wagonik D. Kryształy optycznie dwuosiowe. <DW+OS>

Dwuosobowość, i, blm. *zboczenie umysłowe, polegające na rozróżnianiu w sobie samym dwuch osób:* Chorzy na D. Prus. <DW+O+SIEB>

Dwuosobowy *mogący pomieścić dwie osoby:* Wyznaczono mu dwuosobową kajutę. Chełm.

×**Dwuotworny** p. **Dwuotworowy.** <DW+Od(Ot)+WOR>

Dwuotworowy, ×**Dwuotworny** *dwa otwory posiadający;* anat.: Macica dwuotworowa p. **Macica.**

Dwupalcowy **1.** *na dwa palce szeroki a. długi.* **2.** *z dwuch palców złożony:* Stogław normuje tak zwane dwuperstwje (dwupalcowe ułożenie dłoni). <DW+PAŁ>

Dwuparówka, i, lm. **i** wiośl. *łódź, w której dwuch wioślarzy robi parą wioseł; parówka, mieszcząca dwuch wioślarzy.* <DW+Para>

Dwuparzystopalcowy zool.: Ptaki dwuparzystopalcowe p. **Ptak.** <DW+Para+PAŁ>

×**Dwupieniężny** *dwa pieniądze* (rodzaj dawnej drobnej monety) *wynoszący.* <DW+Pieniądz>

Dwupienny bot.: Roślina dwupienna = *mająca kwiaty a. tylko pręcikowe a. tylko słupkowe na jednym osobniku.* <DW + PŃ>

×**Dwupiędzisty** *na dwie piędzi długi a. szeroki.* <DW+PIĘDŹ>

Dwupiętrowy **1.** a. ×**Dwupiętry** *dwa piętra mający:* Kamienica dwupiętrowa. **2.** *wysoki na dwa piętra.* Żart.: Na złość mężczyznom dajmy sobie słowo nosić turniurę wiecznie, dwupiętrową. Rod. <DW+PIĘ(TR)>

×**Dwupiętry** p. **Dwupiętrowy.**

×**Dwupiętrze, a,** lm. **a** *budynek o dwuch piętrach.*

Dwupiłek, łka, lm. **łki** bot. p. **Nasierek.** <DW+PIŁ>

Dwupióry *mający dwa pióra;* wiośl.: Wiosło dwupióre. <DW+PIOR>

Dwupiramidalny *z dwuch piramid złożony:* Dwunastościan D. Łab. <DW+Piramida>

Dwupłatkowy *z dwuch płatków złożony:* Korona kwiatka dwupłatkowa.

×**Dwupłatowy** anat. (bivalvis) *z dwu równych płatków złożony,* d w u s k r z y d ł y. <DW+PŁAT>

×**Dwupławy** *dwa płyny z siebie wypuszczający:* D. bok Pana Jezusa. Mias. <DW+PŁY>

Dwupłciowiec, wca, lm. **wcy** p. **Obojnak.** <DW+PŁT>

Dwupłciowość, i, blm. p. **Obojnactwo.**

×**Dwupłciowstwo, a,** blm. p. **Obojnactwo.**

Dwupłciowy (hermaphroditus) *łączący w sobie płeć męską i żeńską,* o b u p ł c i o w y; bot.: Rośliny dwupłciowe. Sł. wil.

×**Dwupłodny** *podwójny owoc przynoszący.* <DW+PŁOD>

Dwupłucny pająk, zool. p. **Pająk.** <DW+PŁUC>

Dwupokładowy *mający dwa pokłady:* Okręt D. <DW+Po+KŁAD>

Dwupokojowy *z dwuch pokojów złożony:* Lokal D. <DW+Po+KOJ>

Dwupolowy *z dwuch pól złożony, na dwa pola prowadzony:* Gospodarstwo dwupolowe. <DW+POŁ>

Dwupolówka, i, lm. **i** *gospodarstwo dwupolowe.*

Dwupoły *z dwuch oddzielnych polów złożony:* Drzwi dwupołe. Dach D. p. **Dach.** <DW+POŁ>

Dwupostaciowość, i, blm. min. p. **Dwukształtność.** <DW+Postać>

Dwupostaciowy, Dymorfny min. *posiadający dwupostaciowość.*

Dwupręgi *mający dwie pręgi;* zool.: Krzyżodziób D. p. **Krzyżodziób.** <DW+PRZĘG>

Dwuprocentowy *dwa od sta przynoszący:* Pożyczka dwuprocentowa. <DW+Procent>

Dwuprzymierze, a, lm. **a** *przymierze dwuch państw:* Trójprzymierze i D. wzajemnie równoważą ś. <DW+Przy+MIR>

Dwupunktowy druk.: Pismo dwupunktowe = *najdrobniejsze czcionki, używane na podpisy firm drukarzy pod drukami i na napisy na banknotach.* Interlinja dwupunktowa = *gruba na dwa punkty.* <DW+Punkt>

Dwuramienny *mający dwa ramiona;* fiz.: Drążek D. = *mający punkt podpory między punktami przyczepienia siły i oporu,* in. d r ą ż e k p i e r w s z e g o r o d z a j u. <DW+RA(M)>

Dwuramnik, a, lm. **i** woj. *szaniec, składający ś. z dwuch linji, formujących kąt wyskakujący.*

Dwuramnikowy przym. od **Dwuramnik:** Linja dwuramnikowa.

Dwurazowy, ×**Dwuraźny**, † **Dworaźny** *dwa razy powtórzony, dwukrotny:* Bytność dwurazowa. <DW+RZĄZ>

×**Dwuraźny**, † **Dworaźny** **1.** p. **Dwurazowy:** Dwuraźne ostrzeżenie. **2.** *dwa razy większy, podwójny:* Dwuraźna potęga. Żebr. Karczmarz z szkodą bliźniego kretki zażywał dwuraźnej. Pot. (= *piszącej dwie kreski zamiast jednej).* **3.** Piwo dwuraźne = *dwa razy mocniejsze od zwykłego, dubeltowe, marcowe.* Goł. **4.** Cegła dwuraźna = *dwa razy palona.* Wapno dwuraźne = *wypalone drugi raz po domieszaniu gliny.* **5.** *nieszczery, obłudny, dwulicowy:* Nieszczerzy ludzie i dwuraźni. Chr. **6.** [Dwuraźny] = a) *ani zły, ani dobry.* b) *dziwny, osobliwy, niezrozumiały, niewyraźny, oryginalny.* c) *niezły:* Człowiek D. **7.** † mat.: Dwuraźna progresja = *postęp gieometryczny.*

Dwuręczny **1.** p. **Dwuręki.** **2.** *dwiema rękoma podnoszony:* Do dwuręcznego brzeszczota niemasz nad Niemca. Sienk. <DW+RĘK>

Dwuręki, Dwuręczny *dwie ręce mający.*

Dwurękojeściowy *dwie rękojeści mający.* Bobr. <DW+RĘK+JM>

Dwuroczniak, a, lm. **i** **1.** *koń a. byk dwuletni, dwulatek.* **2.** *żołnierz, obowiązany służyć w wojsku dwa lata.* <DW+RZEK>

Dwuroczny p. **Dwuletni.**

×**Dwurodny** **1.** *dwa razy rodzący ś.:* Ptak—zwierzę dwurodne. **2.** *dwie matki mający:* D. Bacchus. Żebr. <DW+ROD>

Dwurodzajowy **1.** *z dwuch rodzajów złożony, dwojakiego gatunku.* **2.** *mający dwa rodzaje gramatyczne:* Rzeczownik D.

Dwurodztwo, a, blm. fizj. (generatio digenea) *płodzenie płciowe.*

Dwurogaty p. **Dwurogi:** Dwurogata infuła. Zygr. Anat.: Kość dwurogata p. **Gnyk.** <DW+ROG>

Dwurogi, Dwurożny, Dwurogaty, † **Dworogaty** *mający dwa rogi, końce, szpice:* Dwurogie widły. Otw. Dwuroga czapka. Odym. Dwuroga gałąź. Otw.

Dwurogowiec, wca, lm. **wce, Dwurożnia** bot. (dichondria) *roś. z rodziny powojowatych.*

Dwurosły: Wełna dwurosła = *trudno oddzielająca ś., zlepła.* <DW+ROST>

Dwuroże, a, lm. **a, Dwurożec** *rzecz o dwuch rogach, półksiężyc:* Widać meczety, w których

to dwurożu djamentowe światło wiecznie mruga. Słow. <DW+ROG>

Dwurożec, żca, lm. **żce** p. **Dwuroże:** On miał D. postawić sobie w straż u śpiącej głowy. Słow.

Dwurożek, żka, lm. **żki** *rodzaj kowadła.*

Dwurożnia, i, lm. **e** bot. p. **Dwurogowiec.**

Dwurożny p. **Dwurogi:** Dwurożni Faunowie. Chr. D. kapelusz. L. Anat.: Kość dwurożna p. **Gnyk.** Macica dwurożna p. **Macica** i **Dwudnowy.** <DW+ROG>

Dwurublowy *kosztujący, wart dwa ruble:* Kopja testamentu na papierze stemplowym, o trzech arkuszach, każdy arkusz dwurublowej wartości. Rol. <DW+Rubel>

Dwururka, i, lm. **i, Dwururnia** *strzelba o dwu lufach, dubeltówka:* Razem zagrzmiały dwururki. Mick. <DW+Rura>

Dwururnia, i, lm. **e** p. **Dwururka:** Z dwururnią w ręku pod wiatr upatruję kusego. Wilk.

Dwururny, Dwójrurny *mający dwie rury, lufy:* Strzelba dwururna.

Dwurząd, u, lm. **y** bot. p. **Wielichota.** <DW+RZĘD>

Dwurządowy *dwa rządy mający, dwom rządom ulegający:* Najpilniejszym wydało ś. ułagodzić poddanych dwurządowych. Kal. <DW+RZĘD>

Dwurządztwo, a, lm. **a** *władza z dwuch osób złożona:* Sama chęć dobrego zarządu domu nie dozwalała narażać Słowianina na niebezpieczeństwo dwurządztwa. Szaj.

Dwurzędak, a, blm. *jęczmień dwurzędowy.*

Dwurzędność, i, blm. *ustawienie w dwa rzędy;* lek.: D. rzęs, r z ę s y d w u r z ę d n e (distichiasis).

Dwurzędny, Dwurzędowy 1. *w dwa rzędy ustawiony:* Liście dwurzędne. Lek.: Rzęsy dwurzędne (distichiasis) **2.** *mający dwa rzędy czegoś:* Okręt D. (*=mający dwa rzędy wioseł*). Bot.: Jęczmień D. a. d w u r z ę d o w y=*mający kłoski ustawione w dwa rzędy,* p. **Jęczmień.** <DW+RZĘD>

Dwurzędowy 1. p. **Dwurzędny:** Liście dwurzędowe. Jund. **2.** bot.: Jęczmień D. p. **Jęczmień.**

×**Dwurzęsność, i,** blm. lek. *zwrócenie ś. rzęs* (trichiasis), *przy którym tworzą drugi rząd wyraźny* (distichiasis). <DW+RZĘS>

Dwusążniowy, ×**Dwusążny** *mający dwa sążnie długości, szerokości a. wysokości.* <DW+SIĘG>

×**Dwusążny** p. **Dwusążniowy.**

Dwusetletni p. **Dwuchsetletni.**

Dwusetny p. **Dwuchsetny.**

Dwusieczny *mający dwa ostrza, obosieczny:* Dziesięć siekier dwusiecznych. Dm. <DW+SIEK>

Dwusiednia, i, lm. **e** *wóz wojenny na dwie osoby:* Srebrnolitemi i złotolitemi pasami D. przymocowana do osi. Ml. <DW+SIAD>

Dwusiedzeniowy *mający dwa siedzenia:* Rower D.

Dwusiekierkowy rok = *kończący ś. na 77, np. 1877.* Od. <DW+SIEK>

Dwusilny bot.: Pręciki dwusilne=*cztery pręciki na jednym kwiatku, z których dwa są dłuższe, a dwa krótsze.* Rost. <DW+SIŁ>

×**Dwuskaz, u,** blm. gram. *liczba podwójna.* <DW+Z+KAZ>

Dwuskibowiec, wca, lm. **wce** *rodzaj pługa,* in. p ł u g d w u s k i b o w y. <DW+SKIB>

Dwuskibowy pług p. Dwuskibowiec.

× **Dwuskładny,** × **Dwuspojny,** × **Dwuspójny** *z dwuch złożony:* Dwuskładne poruszenie. Pilch. <DW+Z+KŁAD>

Dwuskoki, ów, blp. *rodzaj ćwiczenia gimnastycznego.* <DW+SKOK>

Dwuskorupowy zool. *okryty dwiema skorupami.* <DW+(S)KOR(UP)>

Dwuskośnoosiowy min. p. **Monokliniczny.** <DW+Z+KOS+OŚ>

Dwuskrzelny głowonóg, zool. p. **Mięczak.** <DW+SKRZEL>

Dwuskrzelowy głowonóg, zool. p. **Mięczak.**

×**Dwuskrzydelny** p. **Dwuskrzydły:** Szyk wójska D. Jak. J. <DW+(S)KRZY(DŁ)>

Dwuskrzydła, i, lm. **e** bot. p. **Dwuskrzydlec.**

Dwuskrzydlasty p. **Dwuskrzydły:** Drzwi dwuskrzydlaste. L.

Dwuskrzydlcowaty bot.: Rośliny dwuskrzydlcowate (dipterocarpeae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Dwuskrzydlec, lca, lm. **lce, Dwuskrzydla** bot. (dipterocarpus) *roś. z rodziny dwuskrzydlcowatych.*

Dwuskrzydły 1. a. **Dwuskrzydlasty,** ×**Dwuskrzydelny** *mający dwa skrzydła:* Ptaki dwuskrzydłe. L. Zool.: Owady dwuskrzydłe p. **Owad.** Przen. (o drzwiach, wojsku): Drzwi dwuskrzydłe (= *o dwuch połowach*). Szyk wojska D. **2.** anat. p. **Dwupłatowy.** <DW+(S)KRZY(DŁ)>

×**Dwusłowie, a,** lm. **a,** ×**Dwuchsłów,** ×**Dwóchsłów** *wyraz z dwuch wyrazów złożony.* <DW+SŁOW>

×**Dwusłowność, i,** blm. rz. od **Dwusłowny.**

×**Dwusłowny** *nieszczery, obłudny, dwulicowy:* Djakoni mają być męże stateczne, nie dwusłowne. Bud.

×**Dwusłupie, a,** lm. **a** *para słupów.* <DW+S(T)ŁUP>

Dwuspadkowy dach p. **Dach.** <DW+Z+PAD>

×**Dwuspojnie** przys. od **Dwuspojny.** L. <DW+Z+POJ>

×**Dwuspojny** p. **Dwuskładny:** Dwuspojne słowo. L.

×**Dwuspójny** p. **Dwuskładny.** Sł. wil.

×**Dwuspólnik, a,** lm. **cy** p. **Obojnak.** <DW+Z+POŁ>

×**Dwusprzężny,** † **Dwosprzężny** *mający dwa zaprzęgi.* <DW+Z+PRZĘG>

Dwustanowy *z dwuch stanów złożony:* Prawo urządziło gminę dwustanową. Spas. <DW+ST(O)>

Dwustojnia, i, lm. **e** *wóz wojenny, w którym mogło stać dwuch ludzi:* Poręcze dokoła dwustojni oblały ś. krwią. Ml. <DW+ST(O)>

Dwustopniowość, i, blm. rz. od **Dwustopniowy:** W gminach wiejskich zachowaną będzie D. <DW+STOP>

Dwustopniowy *mający dwa stopnie, dwie kategorje:* Zastosowanie zasady elekcyjnej na podstawie oszacowania majątkowego i dwustopniowych wyborów. Spas.

×**Dwustopny** p. **Dwustopowy:** Dwustopna miara. Kn. <DW+STOP>

Dwustopowy 1. a. ×**Dwustopny** *na dwie stopy szeroki a. długi.* **2.** a. **Dwumiarowy** (o wierszu) *mający dwie stopy.*

Dwustosunek, nku, lm. **nki** mat. *znaczek, stosowany w badaniach syntetycznych nad utworami geometrycznemi,* in. s t o s u n e k p o d w ó j n e-

go podziału, stosunek anharmoniczny a. nieharmoniczny. <DW+Stosunek>

Dwustotysięczny p. **Dwuchsettysięczny**: Dwustotysięczna ludność. <DW+ST+TYSIĘC>

Dwustoże, a, lm. **a** bud. *ozdoba architektoniczna, złożona ze stożków, poziomo stykających ś. z sobą po dwa podstawami i uciętemi wierzchołkami.* <DW+STOG>

Dwustronnie przys. od **Dwustronny**: Ugoda D. obowiązująca. <DW+STRZEN>

Dwustronnokuty *z dwuch stron okuty:* Włócznie dwustronnokute. Ml. *(=z okutemi grotami i tylcami).* <DW+STRZEN+KU>

Dwustronny, † Dwostronny 1. *z dwuch stron znajdujący ś. a. wykonywany, obustronny:* Niebezpieczeństwo dwustronne. Ugoda dwustronna. Śmierć patrzy w oczy moje dwustronnym obliczem. Słow. (= *z dwuch stron grożącym).* **2.** (o monecie) *mający stempel z obu stron:* Półbrakteaty są typem przejściowym między monetą grubą dwustronną, a jednostronnemi cienkiemi brakteatami. Piek. **3.** ×*wątpliwy, niepewny, dwuznaczny:* Dwustronna wyrocznia. <DW+STRZEN>

Dwustrunny *dwie struny mający:* Skrzypce dwustrunne. Wern. <DW+Struna>

Dwustrzałowy *dwa strzały wydający, dwa naboje mieszczący:* Pistolet D. <DW+STRZAŁ>

Dwustrzyżka, i, lm. **i 1.** *wełna z owiec, dwa razy na rok strzyżonych.* **2.** *owca dwa razy na rok strzyżona.* <DW+STRZYG>

Dwustu p. **Dwieście.**

Dwustuletni p. **Dwuchsetletni**: Bałwochwalstwo ledwie już dyszało, po dwustuletnich trudach wszystko rokowało jego rychłe zgaśnięcie. Lel. <DW+ST+LAT>

Dwustuzłotowy *dwieście złotych kosztujący, dwieście złotych wynoszący:* Z tysiąca porcji dwustuzłotowych zrobiono 1058 porcji 189-złotowych. Górs. <DW+ST+ZŁOT>

×**Dwusylabnie** przys. od **Dwusylabny.** L.

×**Dwusylabny** p. **Dwuzgłoskowy.** <DW+Sylaba>

Dwusylabowy p. **Dwuzgłoskowy**: Grzmotowi fabryki odpowiadał D. krzyk pantarek. Prus.

Dwuszali *mający dwie szale:* Waga dwuszala. Wor. <DW+Szala>

Dwuszczytny p. **Dwuszczytowy**: D. Parnas. Bobr. <DW+SZCZYT>

Dwuszczytowy, Dwuszczytny *mający dwa szczyty:* Góra dwuszczytowa.

Dwuszeregowy *mający dwa szeregi, w dwa szeregi ustawiony:* D. a do wybrzeży równoległy kierunek wysp. Jeż. Czyniono próby szyku dwuszeregowego. Górs. <DW+Szereg>

† **Dwusześciogran, u,** lm. **y** mat. *szósta potęga.* Ustrz. <DW+SZOS+GRAN>

×**Dwuszkiełko, a,** lm. **a** *binokle.* <DW+Szkło>

×**Dwuszóstny** *dwa razy liczbę sześć zawierający:* Dwuszóstni apostołowie. Rok D. = *mający 366 dni, przestępny, przybyszowy.* <DW+SZOS>

Dwuszpaltowy druk=*prowadzony dwiema szpaltami.* <DW+Szpalta>

Dwuszrubowiec, wca, lm. **wce** p. **Dwuśrubowiec.** <DW+Szruba>

Dwuszrubowy p. **Dwuśrubowy.**

Dwuszyjny *dwie szyje mający;* anat.: Macica dwuszyjna p. **Macica.** <DW+SZY(J)>

Dwuszynowy *dwa rzędy szyn mający:* Kolej dwuszynowa (=*jednotorowa).* <DW+Szyna>

† **Dwuściennorówny** trójkąt = *mający dwa boki równe.* Sol. <DW+ŚCIAŃ+ROW(Ń)>

×**Dwuśpiczasto** przys. od **Dwuśpiczasty.** L.

×**Dwuśpiczasty** *mający dwa szpice, dwa zaostrzone końce.* <DW+Śpiczasty>

Dwuśpiew, u, lm. **y** *śpiew na dwa głosy, duet.* <DW+Z+PIE>

Dwuśpiewka, i, lm. **i** *mały dwuśpiew, duecik.*

Dwuśrubowiec, wca, lm. **wce, Dwuszrubowiec** *okręt o dwuch śrubach.* <DW+Szruba>

Dwuśrubowy, Dwuszrubowy *mający dwie śruby:* Parowiec D.

Dwuświat, a, lm. **y** *dwa światy, złączone z sobą.* Przen.: D. męczarni (=*połączenie męczarni dwuch rodzajów, moralnych i fizycznych).* <DW + ŚWIT>

Dwuświatło, a, lm. **a** *połączenie dwuch świateł, podwójne światło:* Wszystkie osoby i przedmioty przedstawiają ś. w dwuświetle zorzy wieczornej i porannego brzasku. Spas. <DW+ŚWIT>

Dwuświecznik, a, lm. **i** *świecznik o dwuch ramionach.* <DW+ŚWIT>

Dwutarcznik, a, lm. **i, Pleszczotka, Tarczyk podwójny** bot. (biscutella) *roś. z rodziny krzyżowych.* <DW+Tarcza>

Dwutarczowy *mający dwie tarcze:* Zegar D.

Dwutempowy *na dwa tempa wykonywany:* Krok D. piechoty. <DW+Tempo>

Dwutercjałowy *co dwie trzecie roku przypadający:* Cesarz zgodzić ś. raczył na uwolnienie Mickiewicza na rok jeden z zachowaniem mu dwutercjałowej pensji jego. Chm. <DW+Tercjał>

Dwutomikowy *z dwuch tomików złożony.* Chm.

Dwutomowy *z dwuch tomów złożony:* Dzieło dwutomowe. <DW+Tom>

Dwutorowy *dwa tory mający:* Kolej dwutorowa. <DW+TOR>

! **Dwutreściowy** anat.: Macica dwutreściowa p. **Macica.** <DW+TREŚĆ>

Dwutrzonowy *z dwu trzonów złożony;* anat.: Macica dwutrzonowa p. **Macica.** <DW + TRZON>

Dwutulny, Dwubuńczuczny *mający buńczuk z dwuch końskich ogonów:* Basza D. <DW+Tuł>

Dwutułowiec, wca, lm. **wce** (dicoryphus) *potwór o dwuch tułowiach.* <DW+TUŁ>

Dwutwarzny p. **Dwulicy**: Szczęście wydało mu ś., jak Janus, dwutwarzne. Krasz. <DW+TWOR>

Dwutwarzowiec, wca, lm. **wce** lek. (diprosopus) *potwór o dwuch twarzach.*

Dwutworność, i, blm. lek. (diplogenesis) *zros dwu płodów.* <DW+TWOR>

Dwutwór, oru, lm. **ory** lek. (monstrum per diplogenesim) *potwór powstały ze zrostu dwu płodów.*

Dwutygodnik, a, lm. **i** *pismo perjodyczne, wychodzące co dwa tygodnie.* <DW+T+DŹŃ>

Dwutygodniowo przys. od **Dwutygodniowy,** *co dwa tygodnie:* Wypłata odbywa ś. D.

Dwutygodniowy, Dwuniedzielny 1. *dwa tygodnie trwający:* Ferje dwutygodniowe. **2.** a. ×Co D.= *co dwa tygodnie przypadający:* Zapłata dwutygodniowa rzemieślnikom po fabrykach.

Dwutypowość, i, blm. rz. od **Dwutypowy:** Jest w naturze ludzkiej pewnego rodzaju dualizm, D. Rol. <DW+Typ>

Dwutypowy *dwa typy przedstawiający.*

Dwutysiącletni *w roku dwutysięcznym przypadający:* Obchodzić jubileusz D. Brk. <DW+TYSIĘC+LAT>

Dwutysiączny p. **Dwutysięczny.**

Dwutysięczny, Dwutysiączny 1. licz. porządkowy od **Dwa tysiące:** Rok D. **2.** *dwa tysiące liczący, wynoszący:* Załoga dwutysięczna. <DW+TYSIĘC>

Dwuuchy, Dwuuszny, Dwójuchy, Dwójuszny, † **Dwouchy** *mający dwa ucha:* Kufel D. Mias. <DW+UCH>

Dwuuszny p. **Dwuuchy:** Dzbaniec D. Ml.

Dwuwargowy *mający dwie wargi.* L. Bot.: ×Kielich D. Jund. *(=wargowy).* <DW+WARG>

×**Dwuwarowy** *dwa razy gotowany:* Piwo dwuwarowe. L. <DW+WAR>

Dwuwarstwowy *z dwuch warstw złożony.* <DW+WRZOT>

Dwuwartościowy (o pierwiastkach i związkach chemicznych) *mający dwie wartości.* <DW+Wart>

Dwuwektor, u, lm. **y, Biwektor** mat. *pewna forma, badana w rachunku gieometrycznym, odpowiadająca parze sił w mechanice.* <DW+Wektor>

Dwuwiadrówka, i, lm. **i** *naczynie, zawierające dwa wiadra.* <DW+WIADR>

Dwuwiązkowy *z dwuch wiązek złożony;* bot.: Pręcikowie dwuwiązkowe = *dziesięć pręcików, z których jeden jest wolny, a dziewięć zrosłych nitkami.* Rost. <DW+WIĘZ>

×**Dwuwidztwo, a,** blm. lek. p. **Dwojenie ś.** <DW+WID>

×**Dwuwiecznie** przys. od **Dwuwieczny.**

Dwuwieczny p. **Dwuwiekowy:** Gdyby przynajmniej to upłynne życie chociaj dwuwieczna obejmowała sfera. Zabł. <DW+WIEK>

Dwuwiekowy, Dwuwieczny *dwa wieki trwający, dwa wieki liczący:* Przeszło D. pobyt i ważna rola Słowian w Hiszpanji. Szaj. Dwuwiekowe wino. Rol.

Dwuwiersz, a, lm. **e, Dwuwierszówka** *utwór dwa wiersze liczący, zdanie dwuwierszowe,* d y s t y s h: Pauper zaśpiewał D. o kryminale. Bał. <DW+Wiersz>

Dwuwierszowość, i, blm. rz. od **Dwuwierszowy,** *forma dwuwierszowa:* Obok trójjedni składowej, obok dwuwierszowości, trzeci jeszcze, a osobliwy dowód podaje autor na starożytność krakowiaka. Kawcz.

Dwuwierszowy *z dwuch wierszy złożony:* Przybywa do pamiętnika króciutka, dwuwierszowa, ale treści i wagi pełna notatka. Kos.

Dwuwierszówka, i, lm. **i** p. **Dwuwiersz:** Żółkowski parodjował wszystkie dwuwierszówki, kończące strofy tego śpiewu. And.

Dwuwierzchny p. **Dwuwierzchołkowy:** D. Parnas. Stryjk. <DW+WIERZCH>

Dwuwierzchołkowy, Dwuwierzchny, Dwuwierzchowy, Dwójwierzchny, Dwójwierzchy *mający dwa wierzchołki:* Góra dwuwierzchołkowa.

Dwuwierzchowy p. **Dwuwierzchołkowy:** Dwuwierzchowa góra. Bobr.

Dwuwieżowy *mający dwie wieże.* <DW+Wieża>

Dwuwiorstowy *dwie wiorsty wynoszący:* Przestrzeń dwuwiorstowa. <DW+Wiorsta>

Dwuwioskowy *posiadający dwie wioski:* Jednolub dwuwioskowi dziedzice. Rol. <DW+WŚ>

Dwuwiosłowy *mający dwa wiosła:* Łódź dwuwiosłowa. <DW+WIOD>

Dwuwiosłówka, i, lm. **i** wiośl. *łódź, mieszcząca dwuch wioślarzy, łódka dwuwiosłowa.*

×**Dwuwłosy** *mający dwie grzywy, dwugrzywy.* Bobr. <DW+WŁOS>

Dwuwłókowy *z dwuch włók złożony:* Różnice między dwuwłókową posiadłością a sześcio lub czteromorgową zachodzą wszędzie. Paw. <DW+WLEK>

× **Dwuwykładnie** przys. od **Dwuwykładny.** <DW+Wy+KŁAD>

×**Dwuwykładność, i,** blm. rz. od **Dwuwykładny:** W pisaniu unikaj wszelkiej dwuwykładności. Jak. J.

×**Dwuwykładny** *mogący być dwojako tłumaczony, dwuznaczny:* Ciemne i dwuwykładne wielomówstwo. Zam.

Dwuwymierność, i, blm. mat. *pewna własność przekształceń, używanych w wyższych badaniach gieometrycznych.* <DW+Wy+MIAR>

Dwuwymierny mat.: Przekształcenie dwuwymierne=*posiadające własność dwuwymierności.*

Dwuzadziec, dźca, lm. **dźce** lek. (dipygus) *potwór, mający pośladek podwójny.* <DW+ZAD>

Dwuzawiasowy, ×**Dwójzawiesisty** *mające dwoje zawias:* Drzwi dwuzawiasowe. <DW+Za+WIS>

Dwuząb, zęba, lm. **zęby 1. a. Dwójząb** *przedmiot o dwuch zębach (np. widły dwuzębe).* **2.** bot. p. **Uczep.** <DW+ZĘB>

Dwuzębny p. **Dwuzęby:** Dwuzębne bydlęta. Bobr. Widły dwuzębne. Sienk.

Dwuzęby, Dwójzęby, Dwuzębny *mający dwa zęby:* Widły dwuzębe.

Dwuzgłoskowy, Dwójzgłoskowy, Dwusylabowy, ×**Dwusylabny** *z dwuch zgłosek złożony:* Wyraz D. <DW+Z+GŁOS>

Dwuziarnczak, a, lm. **i** bot. (diachaenium) *rodzaj owocu, odmiana ziarnczaka.* <DW+ZIARN>

[**Dwuzłotek, tka,** lm. **tki**] p. **Dwuzłotówka.** <DW+ZŁOT>

[**Dwuzłotowiec, wca,** lm. **wce**] $^1/_3$ *talara.*

Dwuzłotowy *dwa złote wart a. kosztujący:* Moneta dwuzłotowa. Dwuzłotowe cygara wyschły jak pieprz. Krasz.

Dwuzłotówka, i, lm. **i,** [**Dwuzłótka, Dwuzłotek**] *moneta polska, dwa złote zawierająca.* <DW+ZŁOT>

[**Dwuzłótka, i,** lm. **i**] p. **Dwuzłotówka.**

Dwuznacznie przys. od **Dwuznaczny.** <DW+ZN(A)>

Dwuznacznik, a, lm. **i, Dwuznaczność** *wyraz a. zdanie, dające ś. dwojako tłumaczyć:* Wykręcał ś. dwuznacznikami. Krasz. Niczym innym, jak tylko potwarczym dwuznacznikiem była owa niegodziwa wzmianka o żonie. Szaj.

Dwuznacznikowy przym. od **Dwuznacznik,** *zawierający dwuznacznik, dwuznaczny:* Dowcip D.

Dwuznaczność, i 1. blm. rz. od **Dwuznaczny:** D. wyrażenia, postępowania. **2.** lm. **i** p. **Dwuznacznik:** Umie łatkę przypiąć, dwuznaczności gada. Fred. A.

Dwuznaczny, Dwójznaczny 1. *dający ś. dwojako tłumaczyć, niejasny:* Dwuznaczna odpowiedź. **2.**

rodzący wątpliwość, podejrzany: Dwuznaczne postępowanie. <DW+ZN(A)>

×**Dwuzwy** *dwojakie nazwisko mający.* <DW+ZW>

Dwużeniec, ńca, lm. **ńcy,** ×**Dwójżeniec,** †**Dwójżon,** † **Dwojżon,** † **Dwużon,** † **Dwożenia 1.** *mający dwie żony jednocześnie, bigamista.* **2.** *wdowiec ożeniony powtórnie.* <DW+ŻON>

Dwużenny, ×**Dwójżonaty** *dwie żony mający.*

Dwużeństwo, a, lm. **a,** ×**Dwójżeństwo 1.** *posiadanie naraz dwuch żon, bigamja.* **2.** *powtórne ożenienie ś. po owdowieniu.*

† **Dwużon, a,** lm. **owie** p. **Dwużeniec.**

Dwużuchwowiec, wca, lm. **wce** lek. (dignathus) *potwór o dwu żuchwach,* płód dwużuchwy. <DW+ŻU>

Dwużuchwy lek. *posiadający żuchwę podwójną:* Płód D. p. **Dwużuchwowiec.**

× **Dwużywotny** *podwójnym życiem żyjący.* L. <DW+ŻY(W)>

1. [**Dy (A dy)** a. **Adý, Ády**] w. *nuże, dalejże:* Ady go, ady go, schwytać tego ptaszka! Ády, ady, bo ucieczel <DY>

2. [**Dy (A dy), Adý, Ády, Dyj, Dej, Adyj, Adyć, A dyć**] przys. **1.** *a toć, a toż, a oto wszak, przecie:* Dziecię woła: „Babulu, ady ja sierota." Pśń. Dy, patrzajno! **2.** a. [**Dyć, Da dyć, De dyć, Hadyć, E dyć, Edyć, Że dyć, Żedyć, Dycki, Dyćki**] *przecie, przecież, no przecież, wszak, wszakże, jednakże, ależ, toć:* Powiadali, że já zbójnik, ady já sem nie zbójniczek. Pśń. Mięsam nie jád, adym wesół. Pśń. Adyby já ci otworzyła, aleby mnie mamuliczka biła. Pśń. <DY>

3. [**Dy**] sp. *gdy, kiedy:* Musi stary żebraci, dy nie może dziełaci. Pśń. Jene cóż, dy ze śniega wyleźć nie umieme. <Zam. Gdy>

4. [**Dy**] dziec. *jazda, dalej!:* Pojedziem dy do mamy! <Dziec.>

Dy- (a. Di-) chem. p. **2. Dwu-.** <Gr. dy->

Dyba, y, lm. **y 1.** ×*słup, przy którym smagano złoczyńców, pręgierz.* **2.** częś. w lm. *kłoda przewiercona, wkładana za karę na ręce i nogi:* Przysądziłeś mię więzieniu i dybom. Chr. Dyby komu na ręce dać. Troc. Wziąć kogo w dyby. Przen. *więzy, pęta, powrozy; kajdany, łańcuchy:* Sędzia krzyknął: W dyby tego zucha! Mick. **3.** ×w lm. *dwie belki z wycięciami do szczelnego ściskania pali.* **4.** w lm. bart. *narząd w rodzaju zawiaski, zaciskający tchawki u pszczoły.* Zdr. ×**Dybki.** <DB>

Dybać, bie a. ×**ba, bał,** † **Debać 1.** *skradać ś., zmierzać, podchodzić ostrożnie, ścigać kogo zwolna:* Złodziej dybie do komory. Klon. On znowu smyk do Zosi, dybie przez konopie. Mick. Dybie za nim, jak cień za ciałem. Prz. Blizko widać, daleko D. Prz. Przen.: Śmierć dybie za tobą. **2.** *czaić ś., czyhać, czatować, godzić na kogo a. co:* Lis dybie na kury. Rej. Dzień Pański na nas dybie, jak złodziej. Rej. Wszyscy dybią na rydza. Mick. Więc to dziecko, Zosia wpadła ci w oko, i na nią dybiesz? Mick. Przen. *ubiegać ś. o co, dobijać ś.:* D. na urząd. **3.** † kogo, co= *godzić w kogo, trafiać w kogo.* **4.** [D.]=a) kogo= *dosięgnąć; spotkać.* b) *iść powoli, nawracając ś. co chwila.* c) *chodzić po ciemku.* <DB>

Dybanie, a, blm., czynność cz. **Dybać.**

[**Dybczyć, y, ył**] *lecieć prędko.*

[**Dybek**] tylko w wyrażeniach: [**Dybkiem**] *na palcach, cichuteńko.* [**Na dybki** stać] *wspiąć ś. na palce.* [**Na dybkach** skradać ś.] *skradać ś. na palcach.*

Dybel, bla, lm. **ble** p. **Tybel.**

[**Dybiątko, a,** lm. **a**] *źrebiątko.* <?>

×**Dybidzban, a,** lm. **y,** ×**Dybikufel** *pijak, opój, moczymorda.* <DB+Dzban>

×**Dybik, u,** lm. **i** *dokuczanie, wyrządzanie przykrości:* Dać a. napędzić komu dybiku=*dać ś. komu we znaki.* <DB>

×**Dybikufel, fla,** lm. **fle** p. **Dybidzban.** <DB+Kufel>

×**Dybiwieczorek, rka,** lm. **rkowie** *wieczorem dybiący na kogoś, złodziej, rzezimieszek:* Wiedz, dybiwieczorku, żeś w Iskarjotowym szachowanym worku. Klon. <DB+WIECZ(OR)>

1. [**Dybka, i,** lm. **i**] *dybanie na kogoś.* <DB>

2. [**Dybka, i,** lm. **i**] *wyżłobienie w żarnach, w które ś. sypie zboże.* <?>

×**Dybki, bek,** blp. p. **Dyba:** W złote D. związane ręce miała. Bardz. <DB>

[**Dybkiem**] p. **Dybek:** Ptaszka, postrzegszy kotka, D. nań czatuje. Toł. <DB>

Dybrach, a, lm. **y** *stopa wierszowa, złożona z dwuch zgłosek krótkich.* <Now. z Gr. dý(o)= dwa+brachýs=krótki>

Dyby, dyb, blp. p. **Dyba.**

[**Dyby**] sp. *gdyby:* D. ma ocas krótki, a ku temu i gładki. Prz. <Zam. Gdyby>

[**Dybzak, a,** lm. **i**] *kieszeń; worek:* Jedzcie, pijcie..., a w dybzaki nie chowajcie. <Nm. Diebsack>

1. Dych, u, lm. **y** *dech, oddech, tchnienie:* † On już ostatnie ziewa tylko dychy. Chr. O banku ani słychu, ani dychu. Rog. <DUCH>

2. Dych, u, lm. **y** rzeź. p. **Dyszek:** D. cielęcy. <Nm. Diech>

1. Dycha, y, lm. **y** p. **1. Dyska.**

2. Dycha, y, lm. **y 1.** *rurka, umieszczona w głowie miecha, którą wiatr wpada do ogniska.* **2.** [D.] *człowiek, ciężko kaszlący, schorzały, dychawiczny, chorowity.* <DUCH>

Dychacz, a, lm. **e** p. **1. Dyska:** Ten i ów do portmonetki sięga, aby koncept dychaczem wynagrodzić. Kos. <p. Dyska>

[**Dychacz, a,** lm. **e, Dychal**] *tchawica.*

×**Dychać, a, ał 1.** i [D.] p. **Dyszeć:** Ledwie dycha. Pierś moja ciężko dycha. Pot. Wszystko, co dycha, wyniszczył. Bud. Cóż tu u was słychać?—Kto nie jadł, to nie może D. Prz. Przen.: Tym dycha, kto ś. czego z dzieciństwa napije. Toł. (= *trąci*). **2.** *ciężko oddychać, piersiami robić, zipać, tchnąć:* Bydlęta dychają w chorobie. Przen.: Już znacznie brama dycha pod tarany. Pot. **3.** *ziać:* Etna, góra w Sycylji, ogniami i kurzawą dychająca. Otw. Przen.: Król Achab mordem na proroki dycha. Pot. <DUCH>

[**Dychal, a,** lm. **e**] p. [**Dychacz**].

Dychanie, a 1. blm., czynność cz. **Dychać. 2.** [D.] lm. **a** *oddech, tchnienie.*

Dychawica, y, lm. **e 1.** lek. (asthma) *ciężkie kurczowe oddychanie,* dychawiczność, duszność, astma, ×zadyszka, [cemir]. †D. z suchotami (phthisis pulmonum). **2.** wet. (asthma) *choroba bezgorączkowa zwierząt domowych, cechująca ś. utrudnionym i przyśpieszonym oddychaniem,* duszność, ×chrapliwość: D. świszcząca (= *D. z głośnym oddychaniem).* <DUCH>

[**Dychawicowaty**] p. **Dychawiczny.**

Dychawiczeć, eje, ał p. **Dychawicznieć.**

×**Dychawiczenie, a,** blm. **1.** czynność cz. **Dychawiczyć. 2.** czynność cz. **Dychawiczeć.**

Dychawicznie przys. od **Dychawiczny**: Wygląda jakoś D.

Dychawicznieć, eje, ał, Dychawiczeć *dychawicznym ś. stawać.*

×**Dychawicznienie, a,** blm., czynność cz. **Dychawicznieć.**

Dychawicznik, a, lm. **cy** *człowiek chory na dychawicę, astmatyk.*

Dychawiczność, i, blm. lek. p. **Dychawica.**

Dychawiczny, [Dychawicowaty] 1. lek. (asthmaticus) *dychawicą dotknięty.* **2.** [D.] *bez posagu:* Ma żonę piękną, ale dychawiczną.

Dychawiczyć, y, ył *dychawicy nabawiać, dychawicznym czynić.*

Dychawka, i, lm. **i 1.** [D.] *duszność.* **2.** zool. (trachea) *rurka oddechowa, otwierająca ś. na zewnątrz szparkowatą przetchlinką, rozgałęziająca ś. w jamie ciała zwierzęcia stawonogiego i oblana z zewnątrz krwią.* <DUCH>

Dychawkowy przym. od **Dychawka;** zool.: Skrzele dychawkowe = *dychawka wodnych gąsienic, mająca przetchlinkę zamkniętą i obwodową część rozgałęzioną w fałdzie skóry.*

[**Dychciunko**] p. [**Dycht**]: D. była czárná.

Dychinidyna, y, blm. apt. *główna część składowa chinoidyny.* <Now. z Gr. dy-=dwa+Chinidyna>

[**Dychnąć, nie, nął**] *odetchnąć:* Ani D. = *nie odetchnąwszy, umrzeć, ani zipnąć.* Por. **Dychać.** <DUCH>

×**Dychotomiczny** fil. przym. od **Dychotomja,** *dwudzielny.* <Now. z Gr. dichotoméō=dzielę na dwoje>

Dychotomja, i, blm. **1.** astr. *nazwa tych odmian księżyca, gdy tarcza jego jest w połowie oświetlona, t. j. pierwszej i drugiej kwadry.* **2.** ×fil. p. **Dwudzielność.** <Gr. dichotomía>

Dychowy rub. *kosztujący dziesięć groszy:* Cygaro dychowe. <p. Dyska>

Dychroit, u, lm. **y** min. p. **Kordjeryt.** <Now. z Gr. díchroos=dwubarwny>

Dychroizm, u, blm. fiz. i min. p. **Dwubarwność.**

Dychroskop, u, lm. **y** fiz. *przyrząd do badania zjawiska dwubarwności,* in. l u p a d y c h r o s k o p i j n a. <Now. z Gr. díchroos=dwubarwny+skopéō=patrzę>

Dychroskopijny przym. od **Dychroskop:** Lupa dychroskopijna p. **Dychroskop.**

Dycht, u, lm. **y 1.** a. **Dychtunek,** ×**Dykt** *powrozy z szerści a. przędziwo usmolone do zatykania szpar w statku.* **2.** [D.] *cięgi:* Zadać komu dychtu (=*sprawić łaźnię, wziąć w obroty).* **3.** stol. *gruby fornir.* <Nm. Dichte>

[**Dycht, Decht, Dicht, Dykt, Dyk**] **1.** *tęgo, mocno, szczelnie, ściśle:* D. włazi, mieści ś. **2.** a. [**Dychtyk**] *akurat, rychtyk, właśnie, w sam raz; zupełnie:* Przyszedł D. na naznaczoną godzinę. Sł. wil. Ni mógł D. służącego utrzymać (= *w żaden sposób).* D. jak nágłębi. Nacelnik kozeł, coby spisy wojskowe były D. po Matce Boskiej. Sienk. **3.** *tuż przy czymś.* Zdr. [**Dychciunko**]. <Nm. dicht>

Dychtować, uje, ował, † **Dyktować,** [**Dyktować**] (szczeg. fl.) *zatykać szpary, zapychać szczeliny.* <Nm. dichten>

[**Dychtować, uje, ował**] p. **Dyktować:** D. rozumem = *wyobrażać sobie.*

Dychtowanie, a, blm., czynność cz. **Dychtować:** Smoły i wosku żeglarze zażywają do dychtowania okrętów. Otw.

[**Dychtowanie, a,** blm.] czynność cz. [**Dychtować**], *dyktowanie.*

×**Dychtownie 1.** przys. od **Dychtowny:** Ule z deszczek a. z łat D. zbite. Gost. **2.** *sztywno, tęgo, mocno:* Koszule D. wykrochmalone.

×**Dychtowność, i,** blm. rz. od **Dychtowny.**

Dychtowny, [Dyktowny] 1. ×*w częściach swoich ściśle spojony, szczelny, spójny, ścisły, tęgi:* Dobre, dychtowne i trwałe sukna. Haur. [Płótno dychtowne]. Las D.=*gęsty:* Gęstym lub dychtownym lasem jest ten, w którym drzewa i krzaki tak blizko koło siebie stoją, że żaden człowiek przejść nie może. Łs. **2.** ×Styl D.=*wymuszony, ciężki.* **3.** [D.] *tęgi, silny, porządny, trwały:* Chłop D. Dychtowna zima. Dychtowne popręgi. Kras. <Z Nm. dicht=gęsty>

Dychtunek, nku, lm. **nki 1.** p. **Dycht. 2.** gór. *okrążenie tłoka pakułami,* in. s z c z e l n i e n i e.

Dychtura, y, blm. gm. p. **Tektura.** Zdr. **Dychturka.** <Sld. do Dycht->

Dychturka, i, lm. **i** gm. p. **Dychtura.**

Dychturowy gm. przym. od **Dychtura,** *tekturowy.*

[**Dychtych**] p. **Dychtyk.**

[**Dychtyg**] p. **Dychtyk.**

[**Dychtyk**] **1.** a. [**Dychtych, Dychtyg, Dyktyk**] *dzielnie, tęgo, mocno, dobrze:* Kocieł gárkowi przymawia, a oba D. smolą. Prz. **2.** p. [**Dycht**]. <Nm. tüchtig>

[**Dychwark, u,** blm.] *szerść bydlęca a. kłaki, smołą napuszczone, do zatykania szpar; targan.* <Nm. Dichtwerg>

[**Dycki**] **1.** p. **2. Dy. 2.** p. **Dyćki.**

Dycynchonina, y, blm. apt. *substancja roślinna otrzymywana z chinoidyny.* <Now. z Gr. dý(o)= dwa+Cynchonina>

1. [**Dyć**] p. **2. Dy:** Myśliwy mówił: „O Boże, D. to być nie może, aby bez zwierzyny było tu w tym borze." Garnijze se, Kasiu, talary!— Dydziek ik wgarnéła w jedbáwny fartusek. Ona wstała, otwierała:—D. ja cię nie poznała! D to zrób! (=*zróbże to przecie).* <Dy+Ci>

2. [**Dyć**] p. **Dać.**

[**Dyćki**] **1.** a. [**Dycki, Decki**] *zawsze.* **2.** p. **2. Dy.**

[**Dyd, a,** lm. **y**] p. **Dydko.**

1. [**Dydać, a, ał, Dydolić, Dyndolić**] *nieumiejętnie krajać, powoli zarzynać, rznąć tępym nożem.* <?DYD>

2. [**Dydać, a, ał**] p. **Dydkać.**

1. [**Dydák, a,** lm. **i**] p. **Dydko.**

2. [**Dydák, a,** lm. **i**] *nóż lichy.* <p. 1. Dydać>

Dydaktycznie przys. od **Dydaktyczny.**

Dydaktyczność, i, blm. rz. od **Dydaktyczny; Dydaktyzm** *ton pouczający, dążność pouczania.*

Dydaktyczny *uczący, pouczający, nauczający:* Poemat D. Dydaktyczno-satyryczna literatura czasów Zygmuntowskich. Chleb. <Now. z Gr. didáskō=uczę>

×**Dydaktyk, a,** lm. **cy** *biegły w sztuce nauczania, pedagog.* <Gr. didaktikós=nauczający>

Dydaktyka, i, blm. *część pedagogiki o nauczaniu:* Wielka D. Komeńskiego. <Now. z Gr. didaktikē dosł.=nauczająca>

Dydaktyzm, u, blm. p. **Dydaktyczność:** Sprawia wrażenie dydaktyzmu, ujętego w opowieść. Kasz. <Now. z Gr. didáskō=uczę>

[**Dydanie, a,** blm.] czynność cz. **Dydać.**

1. [**Dydek, Dudek, Dutek, Dytek, Detk, Detek**] *moneta, zawierająca sześć groszy polskich:* Dydka nie wart. Gdzie są Żydki, tam i dydki. Prz.

(=*pieniądze*). <Dnm. düttke, dittke=Gnm. Düttchen, z Hl. duit>

2. [**Dydek, dka,** a. w lm. **dki, Dydy** lm., **Dydy** nieod. dziec.] *pierś kobieca:* Dać dziecku dydka (=*nakarmić je piersią*). Odsadzić od dydka (=*odstawić od piersi*). Zdr. [**Dydoszki**]. <Zap. Nm. Dutte>

3. [**Dydek, dka,** lm. **dki**] *duch górniczy.* <p. Dydko>

Dydelf, a, lm. **y** zool. (didelphys) *zwierzę ssące workowate, drapieżne.* <Now. z Gr. di-=dwu-+delfýs=macica>

[**Dydkać, a, ał, Dydać**] *ssać.* <Zap. Nm. dutten>

[**Dydkanie, a,** blm.] czynność cz. **Dydkać.**

[**Dydko, a,** lm. **dki, Didko, Dyd, Dydák, Detko, Dzidko, Idko, Dydo**] **1.** *djabeł.* **2.** *strach, straszydło; strach na dzieci, bobo, [bubacz]:* D. na słomianych nogach. **3.** *duch, przemieszkujący w górach.* **4.** *rodzaj gry wiejskiej.* <Ukr. did'ko, od did=dziad>

[**Dydli dydli**] *naśladowanie głosu skrzypiec:* D. D. dąm dąm! Jak pán śpiéwá, tak já grám. <Dźwn.>

[**Dydnąć się, nie ś., nął ś.**] *wypić (szczeg. gorzałki), golnąć, palnąć, łyknąć.* <Dźwn.>

[**Dydo, a,** lm. **y**] p. **Dydko.**

[**Dydolenie, a,** blm.] czynność cz. **Dydolić.**

[**Dydolić, i, ił**] **1.** p. **1. Dydać.** **2.** *nieumiejętnie grać na narzędziach smyczkowych, rzępolić.* <? DYD>

[**Dydom jeno dydom!**] p. **Dy dy!**

[**Dydoszki, ów,** blp.] p. **2. Dydek.**

Dydrachma, y, lm. **y** *moneta, zawierająca dwie drachmy.* <Gr. dídrachmon ni.>

[**Dydu dydu**] *naśladowanie odgłosu piłowania.* <Dźwn.>

[**Dydy, ów,** blp.] i nieod. dziec. p. **2. Dydek:** Dać dziecku D. <Zap. Nm. Dutte>

[**Dy dy!**] **1.** a. [**Dydy moje dydy! O dydy! Dydom jeno dydom!**] *okrzyk narzekania.* **2.** a. [**Oj dydy! Oj dydy dydy dana**] *okrzyk wesoły:* Wczora było: dy dy dy, a dzisiaj je dość biedy. <Dy!>

Dydym, u, blm. chem. *pierwiastek metaliczny z gromady cerytowej,* Di. <Now. z Gr. dídymos dosł.=podwójny>

[**Dyfama, y,** blm.] *złość:* Prepinator rozsierdzi ś. na chłopa i z dyfamą zakrzyczy.

Dyfamacja, i, blm. p. **Dyfamowanie:** Wytoczyć komu proces o dyfamację. <Łć. diffamatio>

×**Dyfamja, i,** blm. p. **Dyfamowanie.**

Dyfamować, uje, ował **1.** *pozbawiać kogo dobrego imienia, zniesławiać, oczerniać, osławiać.* **2.** [D.] *przezywać, wymyślać, łżyć, besztać, łajać.* <Łć. diffamare>

Dyfamowanie, a, blm., **Dyfamacja,** ×**Dyfamja** czynność cz. **Dyfamować.**

Dyfenbachja, i, lm. **e, Difenbachja** bot. (dieffenbachia) *roś. z rodziny obrazkowych.* <Od nazwiska przyrodnika Nm. Dieffenbach † 1855>

Dyferencja, i, lm. **e** **1.** ×*różnica, okoliczność niepodobna:* To wielka D.! **2.** *zatarg o granice, kontrowers; grunt sporny.* Syrok. **3.** ×fil. i mat. p. **Różnica.** **4.** han. *różnica pomiędzy kursem umówionym przy sprzedaży papierów na dostawę, a kursem rzeczywistym, ustalonym na gieldzie dla tych papierów w gotowiźnie w dniu likwidacji.* <Łć. differentia>

Dyferenojacja, i, lm. **e** fil. p. **Różnicowanie.** <Now. z Łć. differentia=różnica>

Dyferencjalny mat. p. **Różniczkowy.**

Dyferencjonalny *dotyczący dyferencji wekslowych:* Taryfy dyferencjonalne.

Dyferencjować, uje, ował i **D. ś.** fil. p. **Różnicować.**

Dyferencjowanie, a, blm., czynność cz. **Dyferencjować.**

Dyferencjowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dyferencjować ś.**

Dyferencyjny **1.** *dyferencji = sporu granicznego dotyczący, sporny:* Sprawa dyferencyjna (=*o granicę*). **2.** fiz. p. **Różnicowy.**

×**Dyferować, uje, ował** *różnić ś., nie zgadzać ś.* <Łć. differre>

×**Dyferowanie, a,** blm., czynność cz. **Dyferować.**

×**Dyfidacja, i,** lm. **e** *nadużycie zaufania:* Przed jego sądem rozstrzygają ś. sprawy karne o kradzież i o dyfidację. Balc. <Śr. Łć. diffidatio>

×**Dyfidencja, i,** blm. *niedowierzanie, podejrzenie:* Wspomniał i żonę swoją z wielką ku niej dyfidencją i uskarżeniem ś. na nią. Szaj. Ostrość i ścisłość więzienia naszego, a nadewszystko D. pogańska. List Jana Sapiehy. <Łć. diffidentia>

×**Dyfidować, uje, ował** *niedowierzać:* Zawsze dyfidował takowemu dla mnie sukcesowi. Mat. <Łć. diffidere>

×**Dyfinitor, a,** lm. **owie = Definitor.** <Śr. Łć. diffinitor>

Dyfinitorjum, w lp. nieod., lm. **ja, jów,** częś. **Definitorjum** *zgromadzenie definitorów, czyli delegatów klasztornych:* Prowincja polska r. 1726 na gieneralnym zgromadzeniu czyli D. w Madrycie, otrzymała stanowcze urządzenie. Szaj. < Śr. Łć. definitorium, diffinitorium>

[**Dyfla, i,** lm. **e**] *chodak drewniany.* <Dnm. tuffel, z Fr. pantouffle>

Dyfrakcja, i, blm. fiz. p. **Uginanie.** <Now. z Łć. diffractus=rozłamany>

Dyfrakcyjny fiz. przym. od **Dyfrakcja:** Widmo dyfrakcyjne (=*powstające wskutek uginania światła*). Siatka dyfrakcyjna p. **Siatka.**

!**Dyfterja, i,** blm. lek. p. **Błonica.** <Now. z Gr. difthéra=skóra>

Dyfteryt, u, blm. lek. p. **Błonica.**

Dyfterytyczny przym. od **Dyfteryt,** *błonicowy:* Lasecznik D. Chory D. (=*mający dyfteryt*).

Dyftong, u, lm. **i** p. **Dwugłoska.** <Gr. díftoggos ż.>

Dyftyk, u, lm. **i** p. **Tyftyk.**

Dyftykowy przym. od **Dyftyk,** *tyftykowy.*

Dyfundować, uje, ował chem. i fiz. *ulegać dyfuzji.* <Łć. diffundere dosł.=rozlewać>

Dyfundowanie, a, blm., czynność cz. **Dyfundować,** d y f u z j a.

[**Dyfuzion, u,** lm. **y**] p. **Dyfuzor.**

Dyfuzja, i, blm. **1.** chem. i fiz. *mieszanie ś. dwuch cieczy, nierozdzielonych przegrodą, a. dwuch gazów:* Szybkość dyfuzji (=*szybkość, z jaką to mieszanie ś. zachodzi*). **2.** cukr. *sposób otrzymywania soku z buraków.* <Łć. diffusio>

Dyfuzor, a, lm. **y, [Dyfuzion, Dywizion]** cukr. *przyrząd do wysładzania krajanki buraczanej.* <Now. z Łć. diffusus=rozlany>

Dyfuzyjny przym. od **Dyfuzja:** a) chem.: Zdolność dyfuzyjna (=*do dyfuzji*). b) cukr.: Sok. D. (=*otrzymany drogą dyfuzji*).

Dyg, u, lm. **i,** ×**Dig, Dyks** *ukłon kobiecy, dygnięcie, dygnienie.* <? DYG>

Dyga, i, lm. **i** *grobla (nad brzegiem morskim):* Poznałem wreszcie i miasto, port Ibrahim, i dygi i wszystkie statki. Sienk. <Fr. digue>

[**Dyga, i,** lm. **i**] **1.** *drzewo długie a cienkie.* **2.** *deseczka pod strunami w gęślach.* <Ze Sgnm. dūhan, Nm. deuhen, dauhen = dźwignią pociskać>

Dygać, a, ał 1. p. **Dygnąć:** Od Telimeny pięknie D. wyuczona. Mick. **2.** ×p. **Dygotać:** Nie drżyj, niech ci nie dygają nogi. Pot. <? DYG>

×**Dygamja, i,** blm. *posiadanie dwuch żon naraz, dwużeństwo, bigamja.* <Now. z Gr. dígamos = dwakroć żonaty>

Dyganie, a, lm. **a** czynność cz. **Dygać.** <? DYG>

† **Dygdyk, u,** lm. **i** p. **Tyftyk:** Towary tureckie, kobierce, kilimy, dygdyki. Vol. <p. Tyftyk>

Dygiestja, i, blm. **1.** chem. p. **Wytrawianie. 2.** ! fizj. p. **Trawienie.** <Łć. digestio>

Dygiestor, u, lm. **y** chem. *przyrząd szczelnie zamknięty do ogrzewania materji lotnych.* <Now. z Łć. digestio=trawienie>

Dygiestorjum, w lp. nieod., lm. **ja, jów** chem. *przestrzeń, zwykle oszklona i zaopatrzona w wentylację, gdzie odbywają ś. roboty, przy których wydzielają ś. pary i gazy szkodliwe.* <p. Dygiestor>

×**Dygiestyjny** przym. od **Dygiestja** (= trawienie): Po obiedzie jaśniejsze miewał myśli, skutkiem zapewne jakiegoś fenomenu dygiestyjnego. Krasz.

Dygitaleina, y, blm. apt. *substancja bezkształtna, należąca do rzędu glukozydów, otrzymywana z rośliny: naparstnica szkarłatna.* <Od bot. nazwy digitalis (z Łć. digitus = palec) = naparstnica>

Dygitalina, y, blm. apt. *substancja trująca, należąca do rzędu glukozydów, otrzymywana z rośliny: naparstnica szkarłatna.* <p. Dygitaleina>

Dygitoksyna, y, blm. apt. *substancja krystaliczna, nadzwyczaj trująca, otrzymywana z rośliny: naparstnica szkarłatna.* <Now. z początku Łć. nazwy rośliny naparstnica (digitalis) i przekształcenia wyrazu toxikón ni. = trucizna (u strzał łukowych>

Dygnąć, nie, nął, nied. **Dygać** *zrobić dyg, ukłonić ś. po kobiecemu, zginając kolana:* Zosia grzecznie dygnęła, on skłonił ś. nizko. Mick. <? DYG>

[**Dygnerys, Dignere**] tylko w wyrażeniu: Sprawić komu D. = *sprawić komu łaźnię, wybić kogo, wysmagać, sprawić lanie.* <Drogą jakiejś ironji z Łć. dignus = godzien, dignor = cenię, czczę>

Dygnienie, a, lm. **a** p. **Dygnięcie:** Na D. Zosi krzyknęła z rozpaczy. Mick. Gości witała dygnieniem. Mick. <? DYG>

Dygnięcie, a, lm. **a, Dygnienie** czynność cz. **Dygnąć.**

Dygnitarczyk, a, lm. **i** pog. *syn dygnitarza; pochodzący z rodu dygnitarskiego.* <p. Dygnitarz>

Dygnitarjat, u, 1. lm. **y** p. **Dygnitarstwo:** Pełne porucznikostwo w husarskiej chorągwi było niemal dygnitarjatem wojskowym. Sienk. **2.** blm. zb. *dygnitarze:* Francuska izba wyższa za czasów monarchji orleańskiej oraz senaty Napoleońskie posługiwać ś. musiały dygnitarjatem urzędniczym. Remb. <Z Dygnitarz>

Dygnitarka, i, lm. **i** forma ż. od **Dygnitarz,** *dostojna niewiasta:* Jeśli traf szczęśliwy do dygnitarki go nie poprowadził, wystawiał obraną piękność na to, że u drzwi z pokorą czekała, póki na nią kolej po pierwszych damach zgromadzenia nie przyszła, aby próg pokoju przestąpić. Skarb.

Dygnitarski przym. od **Dygnitarz:** Fi! to godna zabawka dygnitarskiej córki! Mick. Niedygnitarska szlachta. Remb. (= *nie zajmująca urzędów*). **Po dygnitarsku** przys. *jak dygnitarz, jak na dygnitarza przystoi:* Wyglądać po dygnitarsku. <p. Dygnitarz>

Dygnitarstwo, a, lm. **a, Dygnitarjat** *wysoki urząd, zaszczytne stanowisko, wysoka godność, dostojeństwo:* Mieczysław, pragnąc pierwszego dygnitarstwa, Kraków opanował. Paszk.

Dygnitarz, a, lm. **e 1.** *wysoki urzędnik, dostojnik.* Żart.: D. szpicberski=*biały niedźwiedź.* **2.** ×*znakomitszy gracz w palcaty.* Goł. <Fr. dignitaire, z Łć. dignitas = godność>

Dygnitarzątko, a, lm. **a** *dziecko dygnitarza:* Małe D. Rol.

Dygnitarzowa, ej, lm. **e** *żona dygnitarza.*

Dygnitarzówna, y, lm. **y** *córka dygnitarza:* Niebogata, lecz za to urodzeniem równa, z domu senatorskiego, jest D. Mick.

Dygotać, cze a. **ce, ta, tał,** ×**Dygać** *drżeć trząść ś.:* Długo jeszcze nie mógł ochłonąć uspokoić ś. po wzburzeniu, dygotał jeszcze cały. Bał. <? DYG>

Dygotanie, a, blm., czynność cz. **Dygotać,** ×d y g o t k a; lek. *chorobliwe drganie, drżenie, trzęsienie ś. członków,* d y g o t k i.

×**Dygotka, i,** lm. **i** p. **Dygotanie.**

Dygotki, tek, blp. **1.** posp. i lek. p. **Dygotanie. 2.** wet. *drżenie w nogach u koni.*

[**Dygować, uje, ował**] p. **Dugować;** *nieść, dźwigać.* <p. Dyga>

[**Dygowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dygować.**

Dygresja, i, lm. **e 1.** *odbieganie od przedmiotu:* Pewniebym... lecz ta spowiedź jest za długa, dygresje nudzą. Słow. Za dygresję tę jeszcze raz przepraszam najmocniej. Jeż. **2.** astr. *największe oddalenie kątowe planety od słońca, wschodnie a. zachodnie.* <Łć. digressio>

Dygresyjność, i, blm. *obfitość dygresji, częste odbieganie od przedmiotu:* D. poematu Słowackiego. Chm.

[**Dygu dygu!**] *naśladowanie odgłosu kołysania:* Dziewczyna kolibeczką rucha: D. D. we dnie, D. D. w nocy. <Dźwn.>

[**Dygus, a,** lm. **y**] p. **Dyngus.**

[**Dyj**] p. **2. Dy:** D. se juhasi! Já wiánek straciła, wyście mi go znaśli.

[**Dyja, i,** blm.] *krew Pana Jezusa na krzyżu.* Por. **Drjakiew.** <Zap. zamiast Dryja(kiew)>

[**Dyjaktylowy**]: Dyjaktylowa maść p. **Djachylon.**

Dyjamb, u, lm. **y** *stopa czterozgłoskowa, złożona z dwuch jambów.* <Now. z Gr. di- = dwu- + íambos>

[**Dyjament, u,** blm.] p. **Dynamit.**

[**Dyjamit, u,** blm.] p. **Dynamit.**

! **Dyjestja, i,** blm. p. **Trawienie.** <Zam. dygiestja, z Łć. digestio>

Dyjeta, y, lm. **y** p. **Djeta.** Zdr. **Dyjetka.**

Dyjetarjusz, a, lm. **e** p. **Djetarjusz.**

Dyjetka, i, lm. **i** p. **Dyjeta:** D. nie zaszkodzi.

[**Dyjmowy**] p. **2. Dymowy.**

[**Dyjny**] p. **1.** [**Dana**].

Dyk, a, lm. **i, Dyl** ucz. *jedność (jako stopień).* <?>

[**Dyk**] p. [**Dycht**]: Żołmirze, jak ś. ubierą, D. w polu kwiatki.

Dykasterja, i, lm. **e, !Dekasterja 1.** × a) *zbiorowe urzędy sądowe, sądownictwo.* b) *sąd wyższy, zajmujący ś. sprawami i wyrokami karnemi.* c) *sąd, rozstrzygający sprawy kolegjalnie.* **2.** *instytucja rządowa, urząd państwowy, biuro:* Różne dykasterje wystąpiły w mundurach galowych. <Gr. dikastērion ni.>

×**Dykasterjum,** w lp. nieod., lm. **ja, jów** *urząd sądowy, sąd:* Prawo odwołania ś. od wyroku sędziów do najwyższego D. Nagan.

Dykasteryjny przym. od **Dykasterja:** Pełno kamienic, austerje wygodne, kilka domów dykasteryjnych. Rzew.

Dykcja, i, blm. **1.** *sposób mówienia, wymawiania, wysłowienia ś., wymowa:* Są dobrzy aktorowie, a mają złą dykcję, i odwrotnie: można mieć dobrą dykcję, a być złym aktorem. **2.** *sposób wyrażania ś., dobieranie wyrazów:* W opowiadaniu uderza trafny rzut oka na rzeczy i otwarta D. pisarza: słów on zbyt nie waży. Która D. ma zostać już odtąd poprawną? Pol. <Łć. dictio>

Dykcjonarski przym. od **Dykcjonarz,** *słownikarski.*

Dykcjonarz, a, lm. **e** *książka, zawierająca objaśnienie znaczeń oddzielnych wyrazów, słownik, leksykon; encyklopedja.* Zdr. **Dykcjonarzyk.** <Fr. dictionnaire, Włos. dizionario, z Łć. dictio= dykcja, frazowanie, mowa, wykład>

Dykcjonarzyk, a, lm. **i** p. **Dykcjonarz.**

Dyk! dyk! w. *naśladowanie nierównego stąpania:* Biedna szkapa, cóż z nią teraz zrobię, kiedy mi kuleje, dyk! dyk! dyk! L. <Dźwn.>

[**Dyki**] *gruby, otyły.* <Nm. dick>

×**Dyks, a,** lm. **y** p. **Dyg:** Agata trzy razy dyksa zrobiła. Skarb. Dyksy poważne jejmości, dyksy pomieszane Agaty, nizki ukłon z czapką na dół jegomości. Skarb. <? DYG z upodobnieniem zakończenia do Nm. Knicks?>

Dyksztyn, u, lm. **y** jub. *rodzaj djamentu rzniętego, brylant mniej facetowany, z obu stron płaski,* in. t a b l i c a. <Nm. Dickstein>

Dykt, u, lm. **y** *wyrażenie, sąd, powiedzenie, orzeczenie.* Mał. <Łć. dictum dosł.=powiedziane>

×**Dykt, u,** lm. **y** p. **Dycht:** W okręcie dziura ś. otwarła, woskowy zroniwszy D., lak śmiertelny wpuszcza. Żebr.

[**Dykt**] p. [**Dycht**].

1. Dykta, y, lm. **y** p. **Dyktando:** Musiał decyfrować i przepisywać na czysto lub pisać pod dyktą. Krasz. Przygotował ś. pisać pod dyktą pani. Krasz. Pisać dyktę. <Z Łć. dictare= dyktować, przez Fr. dictée>

2. Dykta, y, lm. **y** szczot. *gruby forner na szczotkę.* <? Nm. dicht = gęsty, czy też dick= gruby>

Dyktacja, i, lm. **e** p. **Dyktando:** Pisać pod dyktacją. Chodź. <Łć. dictatio>

Dyktanda, y, lm. **y** p. **Dyktando:** Listy, kreślone pod dyktandą przez jakiegoś niezręcznego skryptora. Krasz. <p. Dyktando>

Dyktando, a, lm. **a, Dykta 1.** a. **Dyktacja, Dyktat, Dyktanda** *dyktowanie piszącemu:* Pisać za dyktandem. **2.** *rzecz dyktowana:* Pisać D. Poprawić D. <Łć. dictando dosł.=dyktując>

Dyktandowy przym. od **Dyktando:** Stopień D.

Dyktat, u, lm. **y** p. **Dyktando:** Spisana podług własnego dyktatu notatka o wizji biskupa. Mał. <Łć. dictatum dosł.=podyktowane>

Dyktator, a, lm. **rzy** a. **owie 1.** *wódz naczelny i najwyższy urzędnik z władzą nieograniczoną, wybierany w razie wielkiego niebezpieczeństwa* (w Rzymie starożytnym, a niekiedy i w późniejszych czasach): Przen.: D. Gallów (= Napoleon I) grzmiącemi słowy zaczął poemat wielki, dziejowy. Syrok. **2.** *człowiek, wodzący rej w jakimś stronnictwie a. społeczeństwie:* Siciński był D. na każdym sejmiku. Mick. **3.** † *pierwszy uczeń w klasie, prymus:* Obok katedry stała mała ławeczka z pulpitem do pisania, siedlisko dyktatora, owego pierwszego ucznia szkoły. Skarb. <Łć. dictator>

Dyktatorjalny p. **Dyktatorski:** Najdłużej dokazywały zastępy litewskie Radziwiłła z Gąsiewskim, posiadającym dyktatorjalną władzę na Polesiu kijowskim. Rol.

Dyktatorski, Dyktatorjalny przym. od **Dyktator:** Władza dyktatorska. Przen.: Ton D.=*nakazujący, rozkazujący, stanowczy, arbitralny.* **Po dyktatorsku** przys. = *jak dyktator, nakazująco, stanowczo.*

Dyktatorstwo, a, lm. **a** p. **Dyktatura.**

×**Dyktatorzenie, a,** blm., czynność cz. **Dyktatorzyć.**

×**Dyktatorzyć, y, ył** *być dyktatorem; mieć przewagę, znaczenie.*

Dyktatura, y, lm. **y 1.** a. **Dyktatorstwo** *władza dyktatora:* D. Cyncynata, Chłopickiego, Kromwela. Złożyć dyktaturę. **2.** przen. *władza nad kimś, przewodzenie, przewaga:* Nie dążył do dyktatury pomiędzy młodzieżą. Rol. Chwytają moralną dyktaturę. Krasz. Aprjorystyczna D. (=*narzucanie własnych przekonań*). **3.** ×*rozkaz.* L. <Łć. dictatura>

Dykterja, i, lm. **e,** częś. zdr. **Dykteryjka** *krótkie opowiadanie żartobliwe, anegdotka, facecja:* Opowiadanie dziejów, przystrojone dykterjami, przypowiastkami, erudycją. Lel. <Łć. dicterium ni.>

Dykteryjka, i, lm. **i** p. **Dykterja.**

Dyktować, uje, ował, [**Dychtować**] **1.** *mówić komuś, co ma pisać:* D. list sekretarzowi. **2.** przen. *wskazywać, podawać, przepisywać, nakazywać:* Ja tylko to mówię, co mi rozum dyktuje. Dyktował mu, co ma robić. Strona woźnego zaprasza i dyktuje mu, co chce, a woźny ogłasza. Mick. D. komu prawa (=*narzucać swoją wolę*). <Łć. dictare>

† **Dyktować, uje, ował** i [**Dyktować**] p. **Dychtować.**

Dyktowanie, a, blm., czynność cz. **Dyktować:** Pisać pod dyktowaniem. Krasz.

[**Dyktowanie, a,** blm.] czynność cz. [**Dyktować**].

[**Dyktownie**] przys. od **Dyktowny:** Naczynia te mają być z dylów D. spojonych. Świt.

[**Dyktowny**] p. **Dychtowny.**

Dyktum nieod. *powiedzenie, słowa, wyrazy:* Na takie D. muszę milczeć. <Łć. dictum dosł.= powiedziane>

Dyktura, y, lm. **y** gm. p. **Tektura.** Zdr. **Dykturka.**

Dykturka, i, lm. **i** gm. p. **Dyktura.**

×**Dykturka, i,** lm. **i** p. **Tynkturka.** L.

Dykturowy gm. przym. od **Dyktura,** *tekturowy.*

[Dyktyk] p. Dychtyk.

Dyl, a, lm. e 1. *płat drzewa z pnia, przepiłowanego wzdłuż na dwie połowy, gruba tarcica, bal:* A my od śmierci tylko przez D. mały. Kochan. 2. ucz. p. Dyk. <Nm. Diele ż.>

Dylacja, i, lm. e, Dylata praw. *przedłużenie terminu, odroczenie, odłożenie, zwłoka:* W królestwie Polskim prokuratorja miała dawniej prawo żądać trzykrotnej sześciomiesięcznej dylacji w każdej sprawie. <Łć. dilatio>

×Dylacyjny przym. od Dylacja: Sprawa ta, agitując ś. długo, dwa niemal całe tygodnie dylacyjne zabrała. Mat.

[Dylak, a, lm. i] *drążek.* Por. Dyl, Dylar.

[Dylany] p. Dylowany.

×Dylapidacja, i, blm. *trwonienie, marnowanie, rujnowanie.* <Łć. dilapidatio>

[Dylar, a, lm. y] *dyl a. deska w parkanie:* Bez przełazik, bez dělary, bez ogrodzenia da moje dałaś buzi Jasieńkowi. Por. Dylak. <p. Dyl>

Dylata, y, lm. y praw. p. Dylacja.

×Dylatacja, i, blm. *rozszerzenie:* Granic D. chrześcijańskich, trackiego księżyca rogami znacznie przyciśnionych. Bart. <Łć. dilatatio>

Dylatometr, u, lm. y fiz. 1. *przyrząd do mierzenia rozszerzalności cieczy.* 2. *rodzaj alkoholometru.* <Now. z Łć. dilatare = rozszerzyć+Gr. métron=-mierz>

Dylatoryjny praw. *dylaty dotyczący:* Wniosek D. = *wniosek o przewłokę sprawy.* Czasokres D. p. Czasokres. <Łć. dilatorius>

Dylawka, i, lm. i zł. p. Dulawa.

[Dyląg, a, lm. i] p. Dryląg: Z ostatniej ławki wychodziło dwuch dylągów pod wąsem. Budz. <Zap. od Dyl>

Dyląż, a, lm. e zool. (prionus) *chrząszcz czteroczłonkowy, długorogi.* <?>

[Dyl dyl! Dyl dyl bom bom! Dyli dyli dylica! Dyli dyli dan! Dylu dylu rom tom!] *przyśpiew.* ∨Dźwn.>

×Dylema, tu, lm. ta ni. fil. p. Dylemat.

Dylemat, u, lm. y, ×Dylema fil. w logice 1. *wniosek hipotetyczno-rozjemczy.* 2. *sofizmat, dozwalający na wybór między dwoma sądami sprzecznemi.* <Gr. dílēmma ni.>

Dyletancki przym. od Dyletant: Wychowanie dyletanckie. Po dyletancku przys. *jak dyletant:* Traktować coś po dyletancku. <p. Dyletant>

Dyletanctwo, a, blm. p. Dyletantyzm.

Dyletant, a, lm. ci 1. w estetyce: *miłośnik sztuki; znawca dzieł sztuki.* Przeć. Artysta. 2. posp. *miłośnik jakiejś sztuki a. nauki, nie oddający ś. jej całkowicie i nie mający gruntownej znajomości rzeczy:* Pieszy podróżnik nie przestaje być dyletantem, zapisującym tylko powierzchowne wrażenia. Ochor. <Włos. dilettante>

Dyletantka, i, lm. i forma ż. od Dyletant.

Dyletantyzm, u, blm. 1. fil. = a) w estetyce: *miłośnictwo, znawstwo sztuki; cecha dyletanta.* b) *kierunek filozoficzno-literacki, polegający na estetycznym kontemplowaniu najważniejszych spraw i zagadnień ducha ludzkiego, pozostając na stanowisku sceptycznym.* Por. Estetyzm. 2. a. Dyletanctwo posp. *miłośnictwo jakiejś sztuki a. nauki bez gruntownej jej znajomości i bez całkowitego oddania ś. jej.*

Dylica, y, lm. e bud. p. Podłożnica. <p. Dyl>

[Dyli dyli!] p. Dyl dyl!

[Dylina, y, lm. y, Delina] 1. *podłoga z okrąglaków.* 2. *parkan z okrąglaków, dylów, [delowina].*

[Dylin dylin!] *naśladowanie głosu dzwonka, dendeleń, dzyń dzyń dzyń:* Słychać: D. D., ktoś jedzie z dzwonkiem. <Dźwn.>

[Dylitament, u, lm. a] = Delektament.

[Dyliżan, a, lm. y] 1. p. Dyliżans. 2. *płyta kuchenna.*

Dyliżans, u, lm. y, ×Deliżans, [Dyliżan] *karetka pocztowa; omnibus.* <Fr. diligence>

Dyliżansowy przym. od Dyliżans: Koń D. Znajomość dyliżansowa. Krasz. (= *w dyliżansie zawarta*). Poznał dyliżansowego towarzysza swego. Korz. (= *z dyliżansu*).

[Dylon, a, lm. y] p. Dryląg. <zop. od Dyl>

Dylować, uje, ował 1. *z dylów układać:* Podłoga w kurniku dylowana być ma. Haur. Dylowany parkan. Bobr. 2. *dylami wykładać:* Dylowana wieża. Baz. <p. Dyl>

Dylowanie, a, lm. a 1. blm., czynność cz. Dylować. 2. *pomost z dylów, podłoga z dylów:* Uczynili sobie D. i obdaszek. Baz. D. pod kartaunę. Dek. 3. *przegroda w gumnie między sąsiekiem a bojowiskiem a. klepiskiem.* 4. [D.] *parkan z dylów.*

Dylowany, [Dylany, Delany] *ułożony z desek, zrobiony z desek:* Podłoga dylowana. P. Dylować.

[Dylowina, y, lm. y, Delowina] *ściana z desek, szalowanie, dylowanie.*

Dylowy przym. od Dyl: Wokół dworu biegł parkan D. Rol. (= *z dylów złożony*).

[Dylówka, i, lm. i] *podłoga z tarcic w stajni.*

×Dylucydacja, i, lm. e *wyjaśnienie, wyświetlenie, wykazanie.* <Now. z Łć. dilucido = wyjaśniam>

[Dylu-dylu] *naśladowanie grania na skrzypcach:* Dylu-dylu na badylu, nie potrzeba smyczka. Pśń. <Dźwn.>

[Dylu dylu rom tom!] p. Dyl dyl!

Dyluwjalny przym. od Dyluwjum: Formacja dyluwjalna p. Formacja. Okres D. Osad D. <Łć. diluvialis>

Dyluwjum nieod. gieol. *grupa skał osadowych czwartorzędowych starszych.* <Łć. diluvium = powódź>

[Dyłas, a, lm. y] *przezwisko, dawane chłopcu.* Por. Dyłda. <Może od Dyl>

[Dyłda, y, lm. y] *duży niezgrabny człowiek.* Por. Dyłas. <Może od Dyl>

Dym, u, lm. y 1. *mieszanina ciał lotnych, powstających przy niezupełnym spaleniu ś. substancji palnych:* D. z komina, z fajki. Kłąb dymu. Dymy ciągnąc z cybucha, wonnym ś. okrył obłokiem. Mick. Dymem kogo dusić. Troc. Dymem wykurzać. D. bażantowy = *rodzaj dymu bażantom przyjemny, za pomocą którego odleciałe z bażantarni napowrót można sprowadzić.* Potrawa ta trąci dymem a. czuć ją dymem. Ty masz wędzonkę w jukach, czuję stąd po dymie. Mick. Nawet D. słodki w swojej chatce. Prz. Tchórzowi dymem dzwonią. Prz. (= *wykurzają go*). Pasorzyt patrzy tylko dymu z komina. L. Ani dymu, ani popiołu. Prz. (= *ani śladu, jak gdyby nigdy nic*). Banicje lecą jak D. Troc. (= *kupą, chmarą*). Dusza mego pana z dymem pójdzie do nieba. L. (= *prościusieńko*). Przen.: Jużeś mu w oczach dymem, gorzka, zaniedbana. Koss. A. (= *solą w oku, kością w gardle*). Puścić kogo z dymem = *spalić komu dom.* Pójść z dymem a. ×w D. = a) *spalić ś.;* b) przen. *w niwecz ś. obrócić, marnie przepaść, zniknąć:* Co to miast i wsi w tej wojnie z dymem ku górze poszło. Falib. Wszystkie jego zamiary z dymem poszły. Na-

ostatek u nas pisane i niepisane prawa, wszystko to pójdzie z dymem. Górn. Rady ich w D. poszły. Skar. ×Skoro ma pieniądze, tak zaraz miłość w D. ś. rozchodzi. L. Jak w D.=*bez wahania, na pewne, bez ceremonji, obcesowo, prosto, z kopyta:* Uderzyć do kogo a. ×w kogo, jak w D. W komplement, jak w D. Prz. Więc w D. do Bączalskiego. Pol. Otóż to zwyczaj panów, na hulanki radzi, a gdy worka pociągnąć, jak w D. do czeladzi. Zabł. **2.** przen.=a) *rzecz marna, czcza, marność:* Cnoto, czczy dymie! Mick. Wszystko to D., w czym ś. tak ludzkie serca zakochały. P. Koch. b) *urojenie, fantazja:* Dawne były matki wesołe i zdrowe, nie durzyły im głowy dymy romansowe. Niem. Mają ludzie swe fantazje, mają w głowie dymy. Pot. Na cóż ś. przyda ten spoczynek, który wiatry ściga, dymem karmi ś. Alber. c) *fałsz, omamienie, oszukaństwo:* Obie strony chytrością swoją chciały sędziemu D. w oczy puścić. Baz. Dymem karzą, kto D. przedawał. Kosz. Kto wiatrem służy, temu dymem ma być płacono. Wer. (= *jaka praca, taka płaca).* Nabrawszy materklasów, i wiatru, i dymu, powracał jeden łajdak. Tremb. d) *uludne słówka, pochlebstwo:* Kto w pochlebnym kocha ś. dymie, ten we mgle grubej osiędzie. L. Ma on dosyć takowych dymów, co ś. niemi rad pasie, bo jest chciwy sławy, i w małych rzeczach radby był głośny. Lubom. Marny pochwał dymie! Mick. e) ×*duma, pycha, próżność:* Człowiek pełen dymu, a nader pragnący sławy. Górn. Nie próżnej ambicji dymy przywiodły mię do pisania życia mego. Ossol. **3.** † *wyziew, wapor:* Ziewanie przychadza z dymów grubych, które, gdy ś. ku czeluściom ustnym zbierają, tedy odtwierają je. And. z Kobyl. Wilgotności i dymy ziemi czynią dziwne sprawy w ciele człowieka. Lat. Dymy, które z zapalenia krwi pochodzą. Baz. Zbytek trunków napełnia głowę dymem. L. **4.** *przedział w kominie:* Komin o czterech dymach. **5.** *komin:* Fort! bo cię staropolskim każę obyczajem powiesić w dymie i ciąć we dwoje nahajem. Zabł. **6.** *dom (z kominem), szczeg. chata wieśniacza, chałupa:* 50 dymów we wsi. Dawał mu folwark pięciu dymów w dożywocie. Mick. Średnią wielkość gospodarki włościańskiej na Ukrainie nazywano osiadłym dymem. Przez D. rozumieć należy nie komin, ale całą zagrodę, siedzibę i to taką, która podatkowi podlega i w jednym jest zbudowana okręgu. T. K. Klasztory, kanonje rachowane były za jeden D. T. K. Gdzie włók wymierzanych nie mają, jedno dymy, jak na Podlasiu, tam po dwa dymy na jeden złoty poboru składać ś. mają. Vol. **7.** † *chata dymna, kurna.* Kochan. **8.** [Dymy] = *mgły, mgła:* Suche, mokre dymy. **9.** myśl.: a) Na D. iść=α) *na wiatr, za węchem;* β) (o dziku a. niedźwiedziu, łosiu) *rzucać ś. na myśliwego po strzale chybionym a. będąc od strzału zranionym.* b) Spaść dymem (o ptakach)=*spaść zaraz po strzale,* in. u p a ś ć k a m i e n i e m. **10.** zł. *dom mieszkalny.* Zdr. **Dymek, Dymeczek.** <DYM>

Dym. (w skróceniach)=*dymisjonowany.*

Dyma, y, lm. **y** *tkanina bawełniana a. bawełniano-lniana.* Zdr. **Dymka.** < Tur. dimi=barchan, z Gr. dímiton dosł.=dwunit>

Dymacz, a, lm. **e 1.** ×*ten, co dmucha.* L. **2.** prow. *przyglądający ś. grze w karty,* prow. k i b i c. **3.** [D.]=a) *mieszek, przyrząd do rozniecania ognia w piecu.* b) *wydęcie (choroba).* <DM>

×**Dymaczek, czka,** lm. **czki** p. **Dymaczka.**

Dymaczka, i, lm. **i,** ×**Dymaczek** *mieszek kowalski; ręczny mieszek do dmuchania.* <DM>

Dymać, a, ał 1. ×*dąć, dmuchać:* D. na węgle. Hut.: D. miechem = *ciągnąć za drążek zwany gibaczką, dmuchać miechem.* **2.** gm. *prędko iść a. biec, ruszać, pędzić, machać:* Dyma, kiejby dziad na wesele. Prz. Chciało mu ś. D. za jedną owcą. Bał. A dymaj, co konie wyskoczą! Jeż. *(=jedź prędko).* **3.** ucz. *uciekać z lekcji.* **4.** rub. *ciężko pracować:* Dymałem przez cały tydzień aż do krwawego potu. **5.** gm. *coire.* **6.** prow. *przypatrywać ś. grze, nie biorąc w niej udziału, tworzyć galerję,* prow. k i b i c o w a ć. <DM>

[**Dymak, a,** lm. **i**] *garnek do okurzania pszczół.* <DM>

×**Dymalny 1.** *służący do dmuchania, nadymający:* Miechy dymalne. L. **2.** *dający ś. rozdmuchiwać:* Węgle dymalne. L. <DM>

Dymanie, a, blm., czynność cz. **Dymać:** Miech do dymania.

×**Dymarka, i,** lm. **i 1.** *chata włościańska bez komina, dymna chata, kurna chata.* **2.** a. ×**Dymówka** hut. *ognisko, używane w dawnej metalurgji do bezpośredniego wytapiania z rudy żelaza kowalnego.* <DM>

×**Dymarski** przym. od **Dymarz:** Ognisko dymarskie. Majster D.

×**Dymarstwo, a,** blm. hut. *wyrabianie żelaza w dymarkach.*

×**Dymarz, a,** lm. **e** hut. *robotnik, który w dymarkach wytapiał z rud żelazo.* <DM>

Dymeczek, czku, lm. **czki** p. **Dym:** Gdy ś. cyna rozgrzeje, niby D. żółty czyli waporek wylatuje. Torz. <DYM>

Dymek, mku, lm. **mki 1.** p. **Dym:** D. pachnący ś. rozchodzi. Troc. ×Gdy ś. gorzałki napije, D. mu mózg zamroczy. Perz. *(=upojenie, zawrót głowy).* ×Dymki filozoficzne trochę im głowy zakręcają. L. *(=urojenia, mrzonki).* ×Czego mię te tchórze przechodzą dymki? L. *(=czcze obawy).* Ma D. w głowie. Prz. D. chwały. L. **2.** *zapach starego wina, myszka:* Winko niemłode ma D. L. (= *myszką trąci).* **3.** [D.] **2** pp. **mka** *kowal.* **4.** fot. p. **Szlajer. 5.** myśl. *pot a. zapach, który z siebie wydają ptaki:* D. dubelta. <DYM>

Dymensja, i, lm. **e 1.** ×*odstęp, przedział.* **2.** mat. p. **Wymiar.** <Łć. dimensio, przez znaczenie Fr. dimension>

×**Dymiciel, a,** lm. **e** *ten, który dymi; namiętny palacz, fajkarz.* <DYM>

Dymić, i, ił 1. a. **D. ś.** *dym a. parę z siebie wypuszczać, kurzyć ś.:* Piec dymi. Drzewo dymi. Wulkan dymi jeszcze. Na wiosnę łąki i bagniska dymią. Woda tych studni śklni ś., plamista rdzą krwawą, a z wnętrza ciągle dymi, zionąc woń plugawą. Mick. Wyszedszy z wody, suszyli ś., nadstawiając grzbiety słońcu, aż dymiło ś. z nich, jak ze smolarni. Sienk. Koń zrywa ś., chrapami dymi. Ostr. S. Wiatr od północy dymi, że świata nie widać *(=wznieca kurzawę).* Lampa dymi (= *kopci, czadzi, filuje).* Przen.: Jeszcze ich krew ś. dymi. Naprzeciw baron, z usty wciąż rozciągniętymi, jak gdyby ze skalistej rozpadliny dymi. Mick. (= *puszcza kłęby dymu z fajki).* **2.** przen. *palić tytuń, kurzyć:* Ciągle dymi. **3.** ×*kopcić:* Piec źle wylepiony dymi wszystkie ściany. L. **4.** ×*przydymiać:* Zły kucharz wszystkie potrawy dymi.

L. 5. ×wędzić: Dymnik, gdzie co dymią. Bobr. 6. × (w lecznictwie i sztukach pięknych) *dymem napuszczać.* L. 7. [D.] = *wydzielać mgły, kurzyć ś.:* Wirchy dymią. 8. chem.: Kwasy dymiące = *nazwa pewnych kwasów w stanie bezwodnym a. bardzo stężonego roztworu:* Kwas solny dymiący. **D. ś. I.** p. **Dymić. 2.** ×nieos.: Dymi ś. = *dym ś. wydziela, kurzy ś.:* W tym budynku, w tej izbie dymi ś. L. <DYM>

Dymienica, y, lm. **e** lek. **I.** a. † **Dyminica** = a) a. † **Dymnica, [Dymnica, Dumienica], Bubon, [Bąbon, Bombon]** (bubo) *zapalenie ropne gruczołów chłonnych, osobliwie w pachwinie,* † bolączka, † kiła: D. prosta, doraźna, zarazkowa. D. morowa, powietrzna p. **Morówka.** b) † (apostema) *ropień.* Mur. **2.** bł. *przepuklina.* <? DY>

Dymienicowy przym. od **Dymienica.**

Dymieniczny bot.: Dymieniczne ziele a. † Dymionne ziele (aster) *pospolita nazwa rośliny aster.*

Dymienie, a, blm., czynność cz. **Dymić.** <DYM>

Dymienie się, a ś., blm., czynność cz. **Dymić ś.**

Dymię, enia, lm. **ona** p. **Pachwina.** Zdr. † **Dymionka.** <? DY>

Dymik, u, lm. **i I.** ×*luft do odświeżania powietrza w stajni.* **2.** [D.] p. **Dymnik.** <DYM>

† **Dyminica, y,** lm. **e** p. **Dymienica.** Mym.

×**Dyminuacja, i,** lm. **e,** ×**Dyminucja** *zmniejszenie, uszczerbek, uszkodzenie:* Nie będą mogli nic stanowić, coby za sobą szkodę a. dyminuację dóbr pospolitych niosło. Remb. <Z Łć. diminuo dosł. = rozdrabniam i Śr. Łć. diminutio>

×**Dyminucja, i,** lm. **e** p. **Dyminuacja:** Król nie chciał mieć dyminucjej, ale radniej pożytek. Paw.

† **Dymionka, nek,** blp. p. **Dymię:** Wydęcie i napuchnienie w dymionkach. Spicz. <p. Dymię>

† **Dymionny I.** p. **Dymionowy:** Dymionne niemocy. Urzęd. **2.** bot.: Dymionne ziele p. **Dymieniczny.**

Dymionowy, † **Dymionny** (inguinalis) przym. od **Dymię,** *pachwinowy.*

Dymisja, i, lm. **e,** ×**Demisja** *uwolnienie od służby państwowej:* Podać ś. do dymisji. Przen.: Uważał te słowa za wyjątek ze swojej miłosnej dymisji. Korz. <Łć. dimissio>

Dymisjonować, uje, ował kogo = *dawać komu dymisję, uwalniać ze służby:* Nałogowych pijaków i nie obiecujących poprawy hultajów, wymazawszy z regiestru, dymisjonował. Kaczk.

Dymisjonowanie, a, blm., czynność cz. **Dymisjonować.**

Dymisjonowany, ×**Dymisjowany** *mający dymisję, uwolniony od służby:* D. pułkownik.

×**Dymisjowany** p. **Dymisjonowany.**

Dymisorjalja, ów, blp. *świadectwo, pozwalające członkowi jednej parafji a. djecezji dopełniać obrządków religijnych (np. przyjmować święcenia kapłańskie) w innej.* <Śr. Łć. dimissorialia lm.>

×**Dymitować, uje, ował** *oddawać, doręczać:* Synowi daję za macierzystą część i z mojego dobra dwa razy tyle wartą i tę natychmiast mu dymituję. Krasz. <Łć. dimitto>

×**Dymitowanie, a,** blm., czynność cz. **Dymitować.**

I. Dymka, i, lm. **i I.** p. **Dyma. 2.** [D.] *długa spódnica.* **3.** przen. *kobietka, spódniczka:* Dałbyś spokój tej dymce. Kaczk. <p. Dyma>

2. Dymka, i, lm. **i I.** [D. a. **Dymówka**] *cebula* (allium cepa). **2.** [D.] = a) *śliwka, wędzona w dymie:* Śliwki dymki. b) *fajka z krótkim cybuchem:* Fajecka D., capecka krymka, kónicek turek, sám pán mazurek. **3.** ogr. *cebula wędzona, żeby nie kwitła.* <DYM>

[Dymka, i, lm. **i]** *rodzaj szabli, demeszka, damascenka.* <Zap. = Démka, p. Damascena, por. Demeszka>

×**Dymkowaty I.** *do dymku podobny.* **2.** Wino dymkowate = *dymkiem trącące, stare.*

Dymkowy przym. od **I. Dymka:** Kaftanik D.

Dymnica, y, lm. **e I.** p. **Dymnik. 2.** bot. (fumaria) *roś. z rodziny dymnicowatych.* Gatunek: D. lekarska, Vaillanta a. Kokorycz lekarski, posp. Polną rutą, kwitnąca Ptasią rutą zwana (f. officinalis s. Vaillantii). **3.** a. **Dymnisko** kol. *część kotła parowego, którą odchodzi dym do komina.* <DYM>

×**Dymnica, y,** lm. **e,** częściej w lm. *pagórek, wał piaszczysty nad brzegiem morskim:* Przy dymnicach morza Niemieckiego stoją jeszcze upadłe mury miasta Winety. Błaż. <p. Dyna; Dymnica jest sld. do DM>

† **Dymnica, y,** lm. **e, [Dymnica]** lek. p. **Dymienica.**

[Dymnica, y, lm. **e]** p. **Dennica.**

Dymnicowaty bot.: Rośliny dymnicowate (fumariaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.* <DYM>

Dymnik, a, lm. **i I.** a. **Dymnica** = a) *otwór do wypuszczania dymu w dymnej chacie:* Najlepszy oddech z poddasza dymowi, bo mu wiatr przeszkodzić nie może, a dymnikiem za wiatrem go wypuszczać. Haur. b) *izba bez komina, dymna chata, kurna chata.* c) *izba do wędzenia mięsa, wędzarnia:* D., gdzie co dymią. Bobr. d) ×*zła garkuchnia.* Kn. **2.** *okno w dachu na poddaszu.* **3.** a. **Wysuwnica** *okienko pod daszkiem w dachu do zakładania belek przy restauracji domu.* **4.** *otwór nad kapturem alembikowym.* **5.** a. **[Dymik]** *rura do wypuszczania dymu z pieca, komin:* Nad zrębem ścian piętrzył ś. olbrzymi dach z czterema dymnikami w pośrodku. Sienk. **6.** bot. p. **Płaczlin. 7.** węgl. *otwór w milerzu (= stosie) dla przystępu powietrza.* <DYM>

Dymnikowy przym. od **Dymnik:** Klapa dymnikowa.

Dymnisko, a, lm. **a** kol. p. **Dymnica.**

×**Dymnisty** *dym z siebie wypuszczający, dymiący; pełen dymu, zadymiony.* Przen.: Wre ukrop od ognia, potok wody D. burzy ś. Koch. A. (= *parą buchający*). <DYM>

Dymno przys. od **Dymny:** Zimno, D. i do domu daleko. Prz.

Dymnoszary *mający barwę szarą, pomieszaną z brunatną.* <DYM+SZAR>

Dymny I. p. **I. Dymowy:** Udusił gęszczą dymnych kłębów. Mick. **2.** *zakopcony:* Ściany dymne i brudne, jak czarna opona. Mick. **3.** *pełen dymu, zadymiony:* Dymna chata (= *nie mająca komina, kurna*). **4.** *podobny do dymu, kłębiący ś. nakształt dymu:* Jary ś. tumanią, dymnej kurzawy przesłonięte złotem. Słow. **5.** ×*dymiący, kopcący:* Dymne drewka. L. **6.** ×*dymem trącący.* L. **7.** ×przen. *mglisty, niejasny:* Myśli dymne. **8.** ×*znikomy jak dym, czczy, próżny:* Gdzie wasza dymna sława? Z pogrzebem zaginie. Paszk. **9.** [Dymna bedka a. dymna huba] = *grzyb sromotnik smrodliwy* (phallus impudicus). <DYM>

Dymochłon, u, lm. **y, Chłonidym** kol. *urządzenie w palenisku parowozu, mające na celu dokładne spalenie cząstek węgla, zawartych w dymie.* <DYM +CHŁO(N)>

Dymochłonny *dym pochłaniający:* Przyrząd D.

×**Dymonośny** *dymem ziejący:* Dymonośnemi rykami byki miejsce owe napełniały. Otw. <DYM+NIOS>

×**Dymopełny** *pełen dymu:* D. obłok. Koch. J. <DYM+PŁ(N)>

×**Dymopłód, oda,** lm. **ody 1.** *zły kucharz.* **2.** *wietrznik, pustak, szaławiła, świszczypała.* <DYM +PŁOD>

Dymorfizm, u, blm., **Dimorfizm** chem. i min. p. **Dwukształtność.** <Gr. dímorfos>

Dymorfny min. p. **Dwupostaciowy.**

[**Dymowato**] *mglisto.* <DYM>

×**Dymowąch, a,** lm. **y** *pasibrzuch, pieczeniarz.* <DYM+WĘCH>

† **Dymowe, ego,** blm. p. **Podymne.** <DYM>

Dymownia, i, lm. **e** hut. *zabudowanie, mieszczące dwa ogniska: jedno do wytapiania rudy z kłęba, drugie do ogrzewania kłęba.* <DYM>

1. Dymowy, Dymny przym. od **Dym:** Cały dom zgorzał, jego tylko komórka od zapału i od woni dymowej była wolna. Birk. Odrębną postać powiatowego żołnierza stanowili dymowi żołnierze. Paw. (= *według stosunku dymów = domostw utrzymywani).*

2. Dymowy przym. od **Dyma;** [**Dyjmowy**]: Obrus D.

Dymówka, i, lm. **i 1.** ×p. **Dymarka:** W dymówkach wyrabiano łupy, t. j. kawały żelaza. Rol. **2.** [D.] p. **2. Dymka. 3.** zool. p. **Jaskółka.** <DYM>

[**Dymwaga, i,** lm. **i**] *kawałek drzewa, umieszczony poprzecznie do dyszla, do którego przyczepiają ś. orczyki, stelwaga; grundwaga.* <Druga część wyrazu jest Nm. Wage = stelwaga, pierwsza może jest skróceniem wyrazu [Podyma] = *podejma = deska wozowa>

Dyna, y, lm. **y** fiz. *jednostka sił w układzie miar bezwzględnym, siła, która, działając na masę jednego grama, nadaje mu w ciągu sekundy prędkość jednego centymetra na sekundę.* <Niedawne umyślne skrócenie Gr. dýnamis = siła>

1. [**Dyna**] p. **1.** [**Dana**]: Oj D., oj D., oj D., niech żyje Pan Jezus dziecina! Pśń. Ojze D.! D. moja D.! Oj ty D.! <Por. Dana i in. okrzyki>

2. [**Dyna, y,** blm.] *rodzaj tańca.* <?>

3. [**Dyna, y,** lm. **y, Dynuga**] *wydma, góra piaskowa, odsypisko nadmorskie.* <p. Duna>

Dynametr, u, lm. **y** fiz. p. **Auksometr.** <Niewłaściwe skrócenie wyrazu Dynamometr>

Dynamiciarz, a, lm. **e, Dynamitard, Dynamista, Dynamitnik** *zbrodniarz, posługujący ś. dynamitem, anarchista, używający dynamitu jako środka zniszczenia.* <p. Dynamit>

Dynamicznie fil. przys. od **Dynamiczny:** Zachowywać ś. D. (=*w charakterze siły).* Rozważać coś D. (=*ze stanowiska dynamiki).*

Dynamiczny 1. fil. = a) *do siły należący; posiadający naturę siły:* Proces, czynnik D. b) *do dynamiki należący:* Twierdzenie dynamiczne. c) bł. zam. **Dynamistyczny:** Pogląd, kierunek D. Przeć. **Statyczny. 2.** fiz. *polegający na ruchu:* Dynamiczna teorja ciepła = *teorja, tłumacząca objawy ciepła ruchem najdrobniejszych cząstek ciał,* in. mechaniczna teorja ciepła. <Now. z Gr. dýnamis = siła>

Dynamida, y, lm. **y** fiz. *atom wraz z otaczającą go atmosferą eteru.* <Now. z Gr. dýnamis = siła>

Dynamika, i, blm. **1.** fil. *część filozofji przyrody, rozważająca wszechświat jako proces zależny od nierównowagi sił działających, jako mechanizm w działaniu:* D. świata, życia, społeczna (Spencer). Przeć. **Statyka. 2.** fiz. *część mechaniki, traktująca o ruchu.* <Gr. dynamikē dosł. = silna>

Dynamista, y, lm. **ści 1.** fil. *zwolennik, przedstawiciel dynamizmu; filozof wyznający dynamizm.* **2.** p. **Dynamiciarz.** <p. Dynamizm i Dynamit>

Dynamistycznie fil. przys. od **Dynamistyczny:** Pojąć, objaśnić coś D. <Now. z Gr. dýnamis = siła>

Dynamistyczny 1. fil. *w duchu dynamizmu pojęty; z zasadami dynamizmu zgodny; dynamizmem nacechowany:* Pogląd, kierunek D. **2.** *dynamistom właściwy:* Zamach D.

Dynamit, u, blm., [**Dyjamit, Dyjament**] chem. *mieszanina nitrogliceryny z pewnemi ciałami sypkiemi, jak oto z trocinami, ziemią okrzemkową i t. p.* <Now. z Gr. dýnamis = siła>

Dynamitard, a, lm. **owie** p. **Dynamiciarz.** <Fr. dynamitard>

Dynamitnik, a, lm. **cy** p. **Dynamiciarz.** <p. Dynamit>

Dynamitować, uje, ował *wysadzać w powietrze dynamitem.*

Dynamitowanie, a, blm., czynność cz. **Dynamitować.**

Dynamitowy przym. od **Dynamit:** Nabój D.

Dynamizm, u, blm. fil. **1.** *filozofja a. kierunek fil., przyjmujący siłę jako czynnik niezbędny dla objaśnienia świata:* D. joński. **2.** *pogląd fil., przyjmujący siłę za jedyną podstawę bytu:* D. bezwzględny. Przeć. **Mechanizm.** <Now. z Gr. dýnamis = siła>

Dynamoelektryczny fiz.: Maszyna dynamoelektryczna = *maszyna magneto-elektryczna, w której zam. magnesów stalowych działają elektromagnesy, przyrząd, wytwarzający prądy elektryczne bezpośrednio nakładem pracy mechanicznej,* in. maszyna dynamo, dynamomaszyna: Maszyna dynamoelektryczna o prądach przemiennych (=*wytwarzająca prądy, biegnące naprzemian w jedną i drugą stronę).* Maszyna dynamoelektryczna o prądach statecznych (=*wytwarzająca prądy stale w jednym kierunku zwrócone).* <Now. z Gr. dýnamis = siła+Elektryczny>

Dynamogienicznie fil. przys. od **Dynamogieniczny:** D. działać, wpływać.

Dynamogieniczny, × **Siłorodny** fil. w psychologji: *siłę wzbudzający; objawy siły mięśniowej potęgujący; poczucie siły wzmagający; cenestezję steniczną wywołujący:* Czynnik D. Wpływ D. barwy, dźwięku, zapachu. <Now. z Gr. dýnamis = siła+genikós = - rodny>

Dynamogienja, i, blm. fil. w psychologji: *potęgowanie ś. siły; wzmaganie ś. objawów siły; wzrost poczucia siły a. cenestezji stenicznej.*

Dynamomaszyna, y, lm. **y** fiz. p. **Dynamoelektryczny.** <Now. z Gr. dýnamis = siła+Maszyna>

Dynamometr, u, lm. **y, Siłomierz** fiz. *przyrząd do mierzenia sił.* <Now. z Gr. dýnamis + métron = - mierz>

†**Dynar, a,** lm. **y** p. **Denarek.**

Dynarek, rka, lm. **rki** p. **Denarek.**

Dynasta, y, lm. **ści 1.** *władca, możnowładca, magnat:* W zwyczaju było u dynastów naszych traktować z sąsiedniemi dworami. Puł. **2.** *członek dynastji.* <Gr. dynástēs>

Dynastja, i, lm. **e 1.** *szereg panujących z jednego rodu.* Przen.: Zaczął dynastję trupów, był ostatnim z rodu. Słow. **2.** *rodzina panująca.* <Gr. dynasteía dosł.=władza, panowanie>

Dynastycznie przys. od **Dynastyczny:** Miał do czynienia ze skomplikowanemi stosunkami dwuch państw, połączonych D. Smol.

Dynastyczność, i, blm. rz. od **Dynastyczny.**

Dynastyczny, Dynastyjny przym. od **Dynastja:** Interes D. Porządek, tron D. (= *dziedziczny*). Pochodzenie dynastyczne szlachty polskiej (=*od dynastów*). <Gr. dynastikós>

Dynastyjny p. **Dynastyczny.**

× **Dynastyk, a,** lm. **cy** *zwolennik dynastji panującej.* <Now. z Gr. dynasteía = władza, panowanie>

Dynda, y, lm. **y,** × **Dyndel** *rzecz kołysząca ś., wisząca:* Silnemi barki dziadów w tę i owę stronę ogromne dyndy hałas czynią poruszone. Węg. (=*dzwony*). <? Dźwn.>

Dyndać, a, ał rub., **[Deńdać] 1.** a. **D. ś.** *bujać ś., wisząc, kołysać ś.:* Kiełbasy dyndają na sznurku. D. na szubienicy (=*być powieszonym, wisieć*). **2.** czym=*poruszać coś wiszącego, fajtać:* Może go tam w tarasie dłużnik jaki więzi, może już gdzie nogami dynda na gałęzi. Tremb. **3.** *dzwonić.* <? Dźwn.>

Dyndał, a, lm. **y** zł. *dzwon.*

Dyndanie, a, blm., czynność cz. **Dyndać.**

Dyndanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dyndać ś.**

× **Dyndel, a,** lm. **e** p. **Dynda:** Od dyndela u ucha talar niech płacą. Lekar. (=*kolczyka*).

[**Dyndera, y,** lm. **y**] p. **Dziędzierzawa:** Sam nie wiem, czy ś. dziad spił, czy objadł dyndery, wyprowadzić go jednak muszę z tej chimery. Zabł. <p. Dendera>

[**Dyndolić, i, ił**] p. **1. Dydać.**

[**Dyndolik, a,** lm. **i**] *tępy kozik, tępy nóż.* <Zap. Dźwn.>

[**Dyndołek, łka,** lm. **łki**] *małe brzemię.* <?>

Dyndować, uje, ował myśl. (o lisie) *swobodnie biegać, chodzić za zdobyczą.* <Dźwn.>

Dyndowanie, a, blm., czynność cz. **Dyndować.**

[**Dyndy**] w wyrażeniu: [D. bić] *wałęsać ś., próżniaczyć.* <Zap. Dźwn.>

† **Dyndyrz, a,** lm. **e** *ten, co wodzi niedźwiedzie, niedźwiednik, niedźwiedziarz:* Wodzi każdego, jako dyndyrze niedźwiedzia. Gil. <?>

Dyng, u, lm. **i 1.** × gór. *ugoda od łatra (=sążnia) bieżącego szybu, chodnika i t. p.* Kopać na D. =*na ugodę, umowę.* **2.** [D.] p. **Dyngus.** <Nm. Ding>

× **Dyngarz, a,** lm. **e** gór. *robotnik w kopalni, biorący zapłatę na ugodę od łatra (=sążnia) bieżącego szybu a. chodnika.* <p. Dyng>

† **Dyngnus, u,** lm. **y** p. **Dyngus.**

Dyngować, uje, ował 1. [D.] *godzić od roboty.* **2.** † *nakładać okup za uwolnienie od dyngusu:* Mężczyźni i kobiety łupią, dyngują ś. wzajemnie o podarki, mianowicie jajka. Brk. **3.** [D. a. **Dyngusować**] *chodzić [po dyngusie], oblewać ś. wzajemnie wodą.* <p. Dyng i Dyngus>

Dyngowanie, a, blm. **1.** † i [D.] czynność cz. **Dyngować:** Nie trzeba dosłownie wierzyć, że podczas dyngowania wielu ś. topiło. Brk. (=*urządzania dyngusu*). **2.** [D.] *oblewanie wodą.* **3.** † *okupywanie ś. od dyngusu.*

[**Dyngownik, a,** lm. **cy**] *przyjmujący udział w dyngusie.*

Dyngus, u, lm. **y 1.** † a. † **Dyngnus** *okup, kontrybucja.* **2.** [D.] = a) a. [**Dągus, Dygus, Dyng**] *oblewanie wodą w poniedziałek wielkanocny, śmigus:* D. mokry. D. suchy=*częstowanie święconym.* Przyszliśmy po dyngusie, zaśpiewamy o Jezusie. Pśń. b) *dar, dawany przez gospodynię, jako wykup od oblewania.* c) *drugie święto Wielkanocy.* d) *kraszanka, pisanka.* Zdr. [**Dyngusek, Dyngusik**]. <Nm. daw. dingnus a. dingnis = wykupno, okup, kontrybucja wojenna, jako obrona od rabunku>

† **Dyngus, u,** lm. **y** owsiany=*polewka owsiana.* <Nm. Dünnguss>

[**Dyngusek, ska,** lm. **ski**] p. **Dyngus.**

[**Dyngusik, a,** lm. **i**] p. **Dyngus.**

[**Dyngusować, uje, ował**] p. **Dyngować.**

[**Dyngusowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dyngusować.**

[**Dyngusowy**] przym. od **Dyngus,** *śmigusowy.*

Dynia, i, lm. **e,** [**Bania**] bot. (cucurbita) *roś. z rodziny dyniowych.* Gatunki: a) D. z w y c z a j n a a. D. a r b u z, D. w i e l k o o w o c o w a, B a n i a, posp. A r b u z e m a. H a r b u z e m zwana (c. maxima a. c. melopepo); b) D. t y k w a (c. aurantiaca); c) D. p o s p o l i t a (c. pepo); d) D. k a w o n (c. citrullus) a. O g ó r e k a r b u z (cucumis citrullus), posp. K a w o n e m zwana. Łeb jak D. Prz. Dawidgrodecka D. Prz. (=*człowiek otyły*). <?>

Dyniak, a, lm. **i** bot. (pepo) *owoc mięsisty, nie otwierający ś., zawierający w miazdze mięsistej wiele komórek, z których każda ma jedno nasienie, ściśle do ścian jej przylegające.*

Dyniokłęb, a, lm. **y** bot. p. **Pierś.** <Dynia +KŁĘB>

Dyniowaty 1. *mający kształt dyni:* Kaktus D. **2.** bot.: Rośliny dyniowate (cucurbitaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.* <p. Dynia>

Dyniowy przym. od **Dynia:** Zupa dyniowa. Ziarnka dyniowe. × Dyniowe glisty wyglądają właśnie, by pasmo z ziarnek dyniowych jedno w drugie powtykanych utkane. Perz.

[**Dyniowy**]: Krople dyniowe =*krople anodynowe, anodyny.* <Sld. do Dynia>

[**Dyniuchy, ów,** blp.] *środek, miękisz dyni, tykwy i t. d.*

[**Dyniusyna, y,** lm. **y**] *mała dynia.*

[**Dynki moja dynki!**] = **1.** [**Dana!**].

[**Dynko, a,** lm. **a**] p. **Dno.**

[**Dynom moje dynom!**] = **1.** [**Dana**].

[**Dyno moje dyno**] = **1.** [**Dana**].

[**Dynowe**] *na nowo.* <Z Łć. de novo>

[**Dynowy**] przym. od **3.** [**Dyna**]: Piasek D.

[**Dynuga, i,** lm. **i**] p. **3.** [**Dyna**].

[**Dyny, dyn,** blp.] *anodyny.* <p. Anodyny>

Dyń-dyń! p. **Deń-deń!**

Dyodynamista, y, lm. **ści** *zwolennik dyodynamizmu.* Dęb. <p. Dyodynamizm>

Dyodynamizm, u, blm. *teorja, ograniczająca treść duszy ludzkiej wyłącznie do samowiedzy, a dla ciała przyjmująca osobną siłę żywotną.* Dęb. <Now. z Gr. dýo=dwa+dýnamis=siła>

Dyoptr - = Dioptr -.

Dyplazjon, u, lm. **y** *rodzaj fortepjanu z dwiema klawjaturami naprzeciw siebie leżącemi.* <Now. z Gr. diplásios=podwójny>

Dyplejdoskop, u, lm. **y** astr. *przyrząd do oznaczania chwili górowania gwiazdy, polegający na zastosowaniu pryzmatu prostokątnego.* < Now. z Gr. diplóos = podwójny + eîdos = postać + skopéō = patrzę>

Dyplokok, u, lm. **i** lek. *jedna z bakterji kulistych, układających ś. po dwie,* in. w lm. ×p r ą t k i d w u k r o p k o w e. <Now. z Gr. diplóos = podwójny + kókkos = jądro, pestka>

Dyplom, u, lm. **y I.** a) *akt, zawierający nadanie pewnego przywileju, szczeg. świadectwo, stanowiące dowód pochodzenia szlacheckiego a. otrzymania stopnia naukowego:* D. szlachecki, uniwersytecki, akademicki. Dyplomem z dnia 5 czerwca 1798 roku do godności hrabiów byli wyniesieni. H. Pol. b) p. **Dyplomat. 2.** *odznaczenie na piśmie:* Otrzymać D. honorowy na wystawie. <Gr. díplōma, 2 pp. diplṓmatos dosł. = coś podwójnego, we dwoje złożonego, bo tak dokumenty składano; w Gr. późn. = list polecający, pasport; now. przejście znaczenia na dyplomację przez pojęcie ważnych dokumentów państwowych>

× **Dyplcma, tu,** lm. **ta** ni. p. **Dyplomat.**

Dyplomacja, i, blm. **I.** *nauka o stosunkach zewnętrznych państwa, formy utrzymywania stosunków z obcemi państwami:* Uczyć ś. dyplomacji. **2.** *ogół instytucji i osób, kierujących sprawami zewnętrznemi państwa:* Służyć w dyplomacji. D. europejska. 3. przen. *zręczny sposób postępowania, taktyka w życiu.* <p. Dyplom>

× **Dyplomacki** przym. od **Dyplomata.**

× **Dyplomacyjnie** przys. od **Dyplomacyjny.**

× **Dyplomacyjny** p. **Dyplomatyczny.**

Dyplomat, u, lm. **y I.** a. **Dyplom,** × **Dyploma** *akt, zawierający nadanie pewnego przywileju, szczeg. pochodzący z dawnych czasów, dawny dokument urzędowy:* Od króla polskiego Jana Kaźmirza w r. 1662 D. na szlachectwo dziedziczne otrzymał. H. Pol. Herb ten wraz z dziedzicznym szlachectwem nadany został dyplomatem króla polskiego Stanisława Augusta z dnia 17 lutego 1791 roku. H. Pol. D. na otrzymany tytuł podpisany został przez cesarza Mikołaja I. H. Pol. Dyplomatyka zajmuje ś. około dyplomatów czyli piśmiennych pomników, które służyły do zapewnienia i praw i zobowiązań. Lel. **2.** kuch.: Budyń D. = *rodzaj leguminy.* <p. Dyplom>

Dyplomata, y, lm. **ci,** × **Dyplomatyk I.** *urzędnik ministerjum spraw zagranicznych, urzędnik państwowy, załatwiający zagraniczne interesa państwa.* **2.** *człowiek zręczny w postępowaniu:* Wprawny D. pokojowy ogarniał jednym rzutem oka wszystkie stopnie i całą kolej tej hierarchji i podług tego ustanawiał pierwszeństwo i następstwo gości. Skarb.

Dyplomatarjusz, a, lm. **e, Dyplomatarz** *zbiór dyplomatów, dokumentów historycznych.* <Śr. Łć. diplomatarius>

Dyplomatarz, a, lm. **e** p. **Dyplomatarjusz:** D. wielkopolski. Mał.

Dyplomatka, i, lm. **i** forma ż. od **Dyplomata:** Kobiety są z natury dyplomatkami. Korz. <p. Dyplom>

Dyplomatycznie przys. od **Dyplomatyczny.**

Dyplomatyczny I. *tyczący ś. dyplomatyki:* Kodeks D. 2. a. × **Dyplomacyjny** *tyczący ś. dyplomacji:* Język D. Stosunki dyplomatyczne. Ciało dyplomatyczne = *ogół dyplomatów, działających w interesie swoich państw przy obcym dworze.* Pomyślny rezultat jednej z tych dyplomatyczno-społecznych kampanji. Jeż. Takim był dyplomatyczno-polityczny jego punkt wychodni. Jeż. 3. przen. *zręcznie postępujący, ostrożny, liczący ś. ze słowami:* Odpowiedź dyplomatyczna. Rozdzieleni niedyplomatyczną interwencją p. SkrypTowicza. Lam. (= *bezceremonjalną).* <p. Dyplom>

× **Dyplomatyczyć, y, ył** p. **Dyplomatyzować:** Woli negocjować i D., i tak wygrywa w końcu. Krasiń.

Dyplomatyk, a, lm. **cy I.** *zajmujący ś. dyplomatyką; paleograf.* **2.** × p. **Dyplomata.**

Dyplomatyka, i, blm. **I.** *nauka pomocnicza historji, traktująca o dawnych dokumentach urzędowych.* **2.** *dyplomacja, dyplomatyzowanie, politykowanie:* D. i łowy. Mick. U niego D., u panów polityka, a u Żydów szachrajstwo to jedno. Prz. <p. Dyplom>

Dyplomatyzować, uje, ował, × **Dyplomatyczyć** *postępować dyplomatycznie:* Dyplomatyzował, by osłodzić odmowę.

Dyplomatyzowanie, a, blm., czynność cz. **Dyplomatyzować:** Łatwiej mu to przychodziło od dyplomatyzowania z przebiegłym wielkim wezyrem. Rol.

Dyplomować, uje, ował kogo = *dawać komu dyplom.* <p. Dyplom>

Dyplomowanie, a, blm., czynność cz. **Dyplomować.**

Dyplomowany *mający dyplom:* Dyplomowana krojczyni. Dyrektor popędził pocztą dalej w poszukiwaniu rozumnej a. głupiej, młodej czy starej, byle dyplomowanej. Jeż.

† **Dypsas, a,** lm. **y** *gadzina jadowita, wąż.* <Gr. dipsás>

! **Dypsoman, a,** lm. **i** *człowiek, cierpiący na dypsomanję.*

! **Dypsomanja, i,** blm. *opilstwo, powracające w pewnych okresach.* <Now. z Gr. dípsa = pragnienie + manía = manja>

! **Dypsomanka, i,** lm. **i** forma ż. od **Dypsoman.**

Dyptam, u, lm. **y** bot. **Dyptan, [Deptan], Trzemdała** (dictamnus) *roś. z rodziny rutowatych.* Gatunek: D. b i a ł y a. k r e t e ń s k i a. J e s i o n k a, daw. F r a k s y n e l ą zwany (d. albus). <Gr. díktamnos, skąd Łć. dictamnus, Nm. Diptam>

Dyptan, u, lm. **y** bot. p. **Dyptam.**

Dypterologja, i, blm. *część zoologji, traktująca o dwuskrzydłych.* <Now. z Gr. dípteros = dwuskrzydły + -logia = znawstwo>

Dyptych, u, lm. **y I.** p. **Dyptyk. 2.** w lm. = a) *lista imienna urzędników u starożytnych.* b) *w pierwszych wiekach kościoła spisy chrześcijan żywych i umarłych.* c) *lista kolatorów a. dobroczyńców klasztoru.* <Gr. díptychos dosł. = we dwoje złożony, później Śr. Łć. diptycha lm. = nazwa (zwykle we dwoje składanych) dokumentów; por. Dyplom>

Dyptychy, ów, blp. p. **Dyptych.**

Dyptyk, u, lm. **i, Dyptych** *obraz złożony z dwuch części.* <Gr. díptychos>

[Dyrczki] p. **Derdy.**

[Dyrczkiem] p. **Derdy.**

× **Dyrda, y,** lm. **y** pog. *ksiądz złych i grubijańskich obyczajów.* <?>

[Dyrda] p. **Derdy.**

[Dyrdaczki] p. **Derdy.**

Dyrdać, a, ał I. [D.] p. **Dyrnąć. 2.** ×(o koniu) *ciężko nosić, trząść.* L. <Dźwn. DYRD>

[Dyrdak, a, lm. **i]** p. **Derdak.** <?>

[**Dyrdaka, w Dyrdaka**] = **Derdy.**
[**Dyrdakiem**] p. **Derdy.**
Dyrdanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dyrdać. 2.** × *rodzaj chodu konia*, in. trucht. < Dźwn. DYRD>
[**Dyrdą**] p. **Derdy.**
[**Dyrdeczki**] p. **Derdy.**
[**Dyrdem**] p. **Derdy.**
[**Dyrdnąć, nie, nął**] p. **Dyrnąć.**
[**Dyrdolenie, a,** blm.] czynność cz. **Dyrdolić.**
[**Dyrdolić, i, ił**] p. **Derdolić.**
[**Dyrdoń, a,** lm. **e**] *snop, przykrywający kupę snopów.* <?>
× **Dyrdos, a,** lm. **y** *koń ciężko noszący, trzęsący.* <Dźwn. DYRD>
[**Dyrdosić się, i ś., ił ś.**] p. **Dyrnąć:** Dyrdosi sie, dyrdosi, do góry sie podnosi.
[**Dyrdun, a,** lm. **y**] p. **Derdak.**
[**Dyrdy**] p. **Derdy:** W D. lecieć.
Dyrdymałka, i, lm. **i 1.** *gra hazardowna w bilard, ruleta bilardowa.* **2.** w lm. *koszałki opałki:* Pleść dyrdymałki. <?>
[**Dyr dyr**] *naśladowanie odgłosu biegania:* Dyr dyr dyr, pobiegła do dworu. <Dźwn.>
[**Dyrdzić się, i ś., ił ś.**] żart. *zdychać, umierać.* <?>
[**Dyrechtor, a,** lm. **owie**] p. **Dyrektor.**
[**Dyregnować, uje, owal**] p. **Dyrygować.**
[**Dyregnowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dyregnować.**
Dyrekcja, i, lm. **e 1.** blm. *kierowanie, kierownictwo, przewodnictwo, rządzenie, zarząd, dyrygowanie:* Orkiestra pod dyrekcją pana N. wykonała kantatę. Pamiętnik do literatury polskiej XIX wieku (Wincentego Pola) w dwudziestu prelekcjach, stenografowanych pod dyrekcją Lubina Olewińskiego. **2.** × *wskazywanie kierunku, wskazówka:* Przyszli królowie do kapłanów Jerozolimskich, aby za ich dyrekcją Jezusa doszli. Bals. **3. a. Dyrektorjum** *biuro, zarządzające ogółem pewnych instytucji, zarząd; kancelarja zarządu:* D. okręgu naukowego, teatrów, kolei. Powiedziano mi o tym w dyrekcji. **4.** × =a) *wychowywanie, kierowanie:* Znaczni panowie zaciągali św. Wincentego do dyrekcji dziatek swoich, aby ś. pod jego dozorem wychowywały. Skar. b) a. × **Dyrektorstwo** *obowiązek nauczyciela domowego, guwernerka, korepetycja:* Dyrekcje prefekt rozdawał. Goł. **5.** woj. *kierunek:* Strona dyrekcji naszego marszu. Fred. A. Komenda: D. na prawo, na lewo. <Łć. directio>
Dyrekcyjny przym. od **Dyrekcja:** Okólnik D.
! **Dyrekte** *wprost.* <Łć. directe>
Dyrektor, a, lm. **owie,** [**Dyrektór, Dyrechtor**] **1.** *kierujący pewną instytucją a. pewnym wydziałem danej instytucji:* D. gimnazjum, fabryki, teatru. D. kancelarji, wydziału dyskontowego. D. trupy prowincjonalnej, cyrku (=*przedsiębierca prywatny, kierujący trupą a. cyrkiem*). **2.** × *nauczyciel duchowny, ojciec duchowny, spowiednik:* Jak ś. nadzwyczajna pobożność godziła z wielu innemi skłonnościami, o tym tylko wiedział D. sumienia. Krasz. **3.** × *nauczyciel domowy, guwerner, korepetytor:* D. domowy, D. dzieci. D. uczył nas wszystkie po polsku czytać, pisać i rachować, a ksiądz kapelan katechizmu. Hof. **4.** [D.] *nauczyciel wiejski.* **5.** † D. koła= *marszałek na sejmiku:* Nazywają go lauda marszałkiem, dyrektorem koła, rządcą obrad sejmikowych. Paw. Zdr. **Dyrektorek.** <Now. z Łć. dirigo = kieruję, im. przeszły directus>

Dyrektorat, u, lm. **y** p. **Dyrektorjat.**
Dyrektorek, rką, lm. **rkowie** p. **Dyrektor.**
Dyrektorjalny *dyrektorjatu dotyczący.*
Dyrektorjat, u, lm. **y 1.** *władza najwyższa we Francji, utworzona z pięciu członków w r. 1795.* **2.** a. **Dyrektorat** *władza najwyższa w Szwajcarji.* <Now. z Łć. dirigo = kieruję, Fr. directoire w 1-m, directoriat w 2-m znaczeniu>
Dyrektorjum, w lp. nieod., lm. **ja, jów 1.** p. **Dyrekcja:** D. poczt zgłaszało ś. o zabezpieczenie służby pocztowej od gwałtów. T. K. **2.** *ogół dyrektorów, zwierzchników.* <Śr. Łć. directorium>
Dyrektorka, i, lm. **i** forma ż. od **Dyrektor:** D. szkoły.
Dyrektorowa, ej, lm. **e** żona dyrektora.
Dyrektorować, uje, owal *być dyrektorem.*
Dyrektorowanie, a, blm., czynność cz. **Dyrektorować.**
Dyrektorski przym. od **Dyrektor.**
Dyrektorstwo, a, lm. **a 1.** *urząd dyrektora:* Drzewiecki dnia 1 września wprowadził na D. liceum Aloizego Felińskiego. Drz. **2.** × p. **Dyrekcja. 3.** blm. *dyrektor z żoną:* U nas i D. z dziećmi i z całym swym mieniem przytułek znaleźli. And. <p. Dyrektor>
[**Dyrektór, a,** lm. **owie**] p. **Dyrektor.**
Dyrektywa, y 1. blm. *dyrygowanie, dyrekcja* (np. na koncercie). **2.** lm. **y** fil. *idea, norma, zasada kierownicza a. przewodnia; reguła przepisana dla kierownictwa a. nadająca kierunek:* D. rozumowania, postępowania. <Śr. Łć. directiva przym. ż.>
[**Dyrgotać, ta a. ce, tał**] *trząść ś., chwiać ś., dygotać:* Piórko dyrgotało, porusane od wiatru. <DRG>
Dyrhem, a, lm. **y, Dirhem** *rodzaj monety:* Dla historji polskiej nie jest obojętną informacja o srebrnych dirhemach, jakie w niemałej liczbie są odkopywane na szlakach handlowych Słowiańszczyzny. T. K. <Arab. dirhem, skąd Gr. drachmē=drachma>
× **Dyrkacz, a,** lm. **e** p. **Derkacz** i **Chróściel.**
[**Dyrlać, a, ał**] *gderać, gniewać ś. na kogo.* <?>
[**Dyrlaga, i,** lm. **i**] **1.** *średniej wielkości żerdka.* **2.** *człowiek cienki a wysoki.* Por. **Dryląg, Dyrlagi.** <?>
[**Dyrlagi, ów,** blp. a. **Derlogi**] *trójnóg, służący za kołyskę dla dzieci w polu.* <?>
[**Dyrlatka, i,** lm. **i**] p. **Dzierlatka.**
[**Dyrląg, a,** lm. **i**] p. **Dryląg.**
[**Dyrnąć, nie, nął, Dyrdnąć, Dernąć, Derdnąć**], nied. [**Derdać, Dyrdać**] **1.** a. nied. [**Derdać ś., Dyrdosić ś.**] *pobiec szybko drobnemi krokami:* Myszka dopadła zielonej równiny, dyrdając, jako szczurek, kiedy sadło śledzi. Tremb. **2.** *uciec, umknąć, drapnąć:* Jej ś. chciało D. z klasztoru i być choćby żoną chłopa, a nie zakonnicą. Słow. <Dźwn. DYRD>
[**Dyrnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Dyrnąć.**
[**Dyrować, uje, owal**] p. **Derować.**
[**Dyrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dyrować.**
[**Dyrsa, y,** lm. **y**] bot. p. **Stokłosa.** < Brs. hirsa, dyrsa, Ukr. tyrsa, Lit. dirse>
[**Dyrszczka, i,** lm. **i**] *kiszka.* <?>
[**Dyrwan, u,** lm. **y**] *rola od kilku lat nieużywana, odłóg, ugór.* <Lit. dirvónas>
[**Dyrwanieć, eje, ał**] *leżeć długo odłogiem, dziczeć* (o roli): Te dwa morgi już piąty rok dyrwanieją.

Dyrygient, a, lm. **ci** *ten, co dyryguje. dyrektor:* D. chóru, orkiestry, kapeli królewskiej. <Now. z Łć. dirigens, 2 pp. dirigentis im. teraźń. od dirigo = kieruję>

Dyrygować, uje, ował I. a. **[Dyregnować, Deręgować]** *kierować, prowadzić co:* D. chórem, orkiestrą. Dyrygował mazurem. Wilcz. D. koleją. Prus. Dzieci szły przodem, dyrygowane przez poważną parę. Bał. Dać komu D. sobą. Sł. wil. **2.** × *posyłać, wyprawiać:* Dniem i nocą trębacza Króla Jmci szwedzkiego z paszportem do W. M. M. Paniej dyryguję. Kalic. Przyczyną tego był częścią niedostatek okazyj takowych, przez któreby ś. bezpiecznie D. mogło. List Jana Sapiehy. <Łć. dirigere>

Dyrygowanie, a, blm., czynność cz. **Dyrygować.**

[Dyrzić, i, ił] (dyr-zić) *biec drobnym, niesporym krokiem, dreptać.* <Por. Derdać, Dyrdać>

[Dys, u, lm. **y]** p. **Deszcz.**

Dysażjo, a, blm. han. *potrącenie przy zmianie gorszego gatunku pieniędzy na lepszy, strata na kursie.* <Włos. disagio, por. Ażjo>

× **Dyscensja, i,** lm. **e** *waśń, rozterk:* Do jakich dyscensyj i trudności Waszą Królewską Mość i wszystką rzpltę wiedzie. Krasz. <Zap. pomyłkowo zam. dyssensja, p. Dysensja>

× **Dysceptacja, i,** lm. **e** *rozprawy, roztrząsanie:* Po różnych dysceptacjach o poprawkach, przyszła kwestja, z kogo ta administracja złożona będzie. Kal. <Łć. disceptatio>

× **Dyscernencja, i,** lm. **e** p. **Dyscernowanie:** Tę kategorją odłożyliśmy do samego Fleminga dyscernencji. Mat. <Now. z Łć. discerno = rozróżniam; rozstrzygam>

× **Dyscernować, uje, ował** *rozróżniać:* Tego po czuprynie, tego po karku, nie dyscernując. Łoz. <Łć. discerno>

× **Dyscernowanie, a,** blm., × **Dyscernencja** czynność cz. **Dyscernować.**

× **Dyscesja, i,** lm. **e** *rozdzielenie ś., rozbicie ś.:* Co ś. tyczy rachowania większości, wykazuje kilka użyć ś. mogących środków, np. przez dyscesją in duas partes. Kis. <Łć. discessio>

[Dyscympułka, i, lm. **i]** p. **Dyscypułka.**

Dyscyplina, y, lm. **y, [Deceplina, Wyscyplina] I.** *karność, rygor:* D. wojskowa. × D. kościelna. **2.** × *biczowanie ś.:* Ciężkie dyscypliny sam nad sobą czynił. Birk. Gdybym cię przeprowadził przez pięć piątków, przez miserere i dyscyplinę, mógłbyś odrazu zostać jubilatem. Chodź. **3.** *narzędzie do biczowania, bicz o paru rzemieniach, daw. rózga a. bicz o paru sznurkach.* **4.** *uderzenie dyscypliną:* Dostał pięć dyscyplin. **5.** fil. = a) *zbiór systematyczny prawd, reguł, maksym pewnego kierunku:* D. eleatów, stoików, akademicka, perypatetyczna. b) *teorja, stanowiąca część jakiej nauki; dział jakiej nauki:* Logika, etyka, metafizyka są to dyscypliny filozoficzne. c) *szkoła, kierunek:* D. materjalistyczna, idealistyczna. Zdr. **Dyscyplinka.** <Łć. disciplina = nauka, szkoła i t. d.; w Śr. Łć. znaczy też rózga>

× **Dyscyplinant, a,** lm. **ci** *ten, co dyscyplinuje, biczownik.* <Now. z Łć. disciplina>

[Dyscyplinarka, i, lm. **i]** *proces dyscyplinarny, służbowy:* Przeciwko urzędnikowi wytoczono dyscyplinarkę. <Now. z Łć. disciplina>

Dyscyplinarny, × **Dyscyplinaryjny** *dotyczący dyscypliny, służący do utrzymania karności:* Proces D. (= *wytoczony za przewinienia służbowe*). Kara dyscyplinarna. <Now. z Łć. disciplina>

× **Dyscyplinaryjny** p. **Dyscyplinarny.**

Dyscyplinka, i, lm. **i** p. **Dyscyplina:** Pan Bóg za lada kilkoma dyscyplinkami wielkich grzechów nie odpuszcza. Kaczk. <p. Dyscyplina>

× **Dyscyplinny** p. **Dyscyplinowy:** Dyscyplinne z ciałem bitwy.

Dyscyplinować, uje, ował I. *bić dyscypliną, biczować, chłostać, ćwiczyć:* Dyscyplinował ciało swe aż do krwi, siekąc je okrutnie. Birk. Prosił ś. Hugo dla Boga, żeby był dyscyplinowany, to jest rózgami bity. Skar. Dyscyplinował on niejednego, niechże popróbuje tegoż samego specjału. Chodź. **2.** *ćwiczyć, wprawiać do porządku, doskonalić, wyrabiać:* Akademja wileńska hartowała i dyscyplinowała umysły i życie. Mor. K. **D. ś.** *biczować ś.:* Będzie musiał D. ś. u Bernardynów. Chodź. <Now. ze Śr. Łć. disciplina>

Dyscyplinowanie, a, blm., czynność cz. **Dyscyplinować.**

Dyscyplinowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dyscyplinować ś.**

Dyscyplinowany I. im. od **Dyscyplinować. 2.** × *karny, posłuszny.*

Dyscyplinowy, × **Dyscyplinny** przym. od **Dyscyplina.**

† **Dyscypuł, a,** lm. **owie** *uczeń.* Skar. <Łć. discipulus>

[Dyscypułka, i, lm. **i, Dyscympułka]** *różeczka, pręcik do wodzenia po książce przy nauce czytania, wskazówka.*

× **Dysekcyjny** *analizujący, rozczłonkowujący, rozkładający całość na szczegóły w celu ich badania:* Pod wpływem rozwoju naukowego, literatura tworzy powieść analityczną, dysekcyjną. <Now. z Łć. disseco = kraję>

× **Dysekować, uje, ował** *badać drobiazgowo:* Dziś, ostygły, sądzę sam siebie szydersko, zimno, bez litości dysekuję ś. Orzesz. <Łć. dissecare = krajać>

× **Dysekowanie, a,** blm., czynność cz. **Dysekować.**

× **Dysensja, i,** lm. **e,** × **Disensja, !Dysenzja** *niezgoda, nieporozumienie, waśń:* Sapieha, podkanclerzy litewski, jest w dysensji z ks. Radziwiłłem, hetmanem wielkim litewskim. Mat. Między braćmi, Karolem i Ksawerym, przyjść miało do disensji. Puł. <Łć. dissensio>

Dysenterja, i, lm. **e, Dyzenterja, [Dezenterja]** lek. (dysenteria) *biegunka krwawa.* <Gr. dysenteria>

!Dysenzja, i, lm. **e** p. **Dysensja:** Wdaje powagę królewską w te dysenzje. Szaj. <p. Dysensja>

Dysertacja, i, lm. **e** *monografja, rozprawa wog., a szczeg. broniona publicznie przy ubieganiu ś. o stopień naukowy.* Przen.: Odważyłem ś. zaczepić delikatnie o narodowy przesąd o Niemcach, co dało powód do długiej dysertacji, w której kasztelanowa swoje lekceważenie i poniżenie Niemców usprawiedliwiała. Skarb. <Łć. dissertatio>

Dysertant, a, lm. **ci** *ten, co broni dysertacji.* <Now. z Łć. dissertator>

× **Dysertować, uje, ował** *rozprawiać, rozwodzić ś.* <Łć. dissertare>

× **Dysertowanie, a,** blm., czynność cz. **Dysertować.**

Dysforja, i, blm. fil. w psychologji: *uczucie przygnębienia fizycznego; złe, nieprzyjemne samopoczucie.* Przeć. **Euforja.** <Gr. dysforia>

Dysg- p. **Dyzg-.**

Dysh- p. **Dyzh-.**

[**Dysie, ów,** blp.] p. **Dusie.** Zdr. w lp. [**Dyśka, Dysiuchna**].

[**Dysiuchna, y,** lm. **y**] p. **Dysie.**

[**Dysiu dyś!**] p. **Dyś dyś!**

Dysj-, p. **Dyzj-.**

Dysk, u, lm. **i** **1.** *krąg kamienny a. metalowy, którym w starożytności rzucano do mety.* **2.** × *wog. krąg, koło, tarcza:* D. słońca. <Łć. discus, z Gr. dískos>

1. Dyska, i, lm. **i** **1.** a. **Dychacz, Dycha** *moneta dziesięciogroszowa, dziesiątka.* **2.** *karta o dziesięciu oczkach, dziesiątka,* × *kralka.* <Z Fr. dix (wym. dis) = dziesięć>

2. Dyska, i, lm. **i** kol. *tarcza z jednej strony zielona, z drugiej czerwona, oznaczająca granicę stacji.* <Z Dysk>

Dyskancik, a, lm. **i** p. **Dyskant.**

Dyskant, u, lm. **y** **1.** p. **Dyszkant.** **2.** myśl. *rodzaj głosu psa.* Zdr. **Dyskancik.** <p. Dyszkant>

[**Dyski dis!**] p. **Dyś dyś!**

× **Dyskomodować, uje, ował** kogo = *sprawiać komu utrudnienie, być niewygodnym dla kogo:* To bardzo dyskomodowało wojsko, że nawy, w których żywność była, w mili od obozu stały. Kraus. <Now. naśladowanie z Łć. incommodo = utrudniam, uniedogodniam>

× **Dyskomodowanie, a,** blm., czynność cz. **Dyskomodować.**

Dyskont, u, blm., **Dyskonto, Eskonto** han. *potrącanie przy kupnie wekslu pewnego procentu za czas pozostający do dnia płatności.* <Fr. daw. discompte>

Dyskonter, a, lm. **rzy** a. **owie** *ten, co skupuje weksle za potrąceniem dyskonta.* <Nm. (niby Fr.) Disconteur, z Fr. discompte>

Dyskontjer, a, lm. **rzy** a. **owie** *pracownik w banku a. w kantorze bankierskim, zajmujący ś. potrącaniem dyskonta.* <p. Dyskonter>

Dyskonto, a, blm. p. **Dyskont.**

Dyskontować, uje, ował han. (o wekslach) *kupować weksle za potrąceniem dyskonta.* <Nm. discontiren, z Fr. discompte>

Dyskontowanie, a, blm., czynność cz. **Dyskontować.**

Dyskontowy przym. od **Dyskont:** Bank D.

Dyskos, u, lm. **y** piecz. *patyna.* <Gr. dískos, skąd Łć. discus>

1. Dyskowy przym. od **1. Dyska,** *dziesiątkę kosztujący:* Dyskowe cygaro. <p. Dyska>

2. Dyskowy przym. od **Dysk.** <p. Dysk>

!**Dyskrazja, i,** blm. lek. p. **Skaza.** <Gr. dyskrasía>

Dyskrecja, i, blm., × **Dyszkrecja** **1.** × *baczność, oględność, roztropność:* Roztropność a. D. jest jako woźnica cnót wszelkich. Skar. **2.** × *wzgląd, względność, delikatność:* Czasem i goście nie mają dyskrecji dla gospodarza, musi ś. z niemi upić, choćby rad był trzeźwym. Petr. **3.** × *łaska:* Poddać ś. pod dyskrecją nieprzyjacielowi. L. Biada królowi, który na dyskrecją takich plotkarzów ś. daje. Jabł. **4.** *szanowanie cudzych tajemnic:* Rachuję na twoją dyskrecję. <Łć. discretio, pod wpływem znaczeń Fr.>

Dyskrecjonalny *zostawiony do woli, do uznania:* Władza dyskrecjonalna. Fundusz D.

× **Dyskredyt, u,** blm. *utrata kredytu, zaufania, zła opinja:* W D. podać kogo i w ostatnie pośmiewisko za grzech nie poczytują. Lach. <Fr. discrédit>

Dyskredytować, uje, ował *pozbawiać kogoś zaufania, wziętości, dobrej sławy, psuć komu opinję:* Druga strona przez takowe sposoby chce marszałka kowieńskiego D. i nazad go do siebie oderwać. Rzew. <Fr. discréditer, ze Śr. Łć. discredere>

Dyskredytowanie, a, blm., czynność cz. **Dyskredytować.**

× **Dyskret, a,** lm. **ci,** × **Dyszkret** *człowiek oględny, delikatny.* <Łć. discretus, pod wpływem znaczenia Fr.>

Dyskretnie przys. od **Dyskretny:** × Dosyć go D. ten pan traktował. Skar. (= *grzecznie, uprzejmie*). × Teraz ten dobry, kto trochę dyskretniej złym jest. Fred. M. (= *oględniej*).

Dyskretność, i, blm. rz. od **Dyskretny,** *dyskrecja.*

Dyskretny, × **Dyszkretny** **1.** × *baczny, oględny, roztropny:* Usłuchał tej niedyskretnej rady. L. **2.** × *grzeczny, względny, delikatny:* Był on równie D., jak miłosny. Niem. **3.** *szanujący cudze tajemnice, polityczny, przyzwoity.* **4.** × *skromny, niewygórowany:* Choć dyskretne jarmarkowe biorąc, czynił jarmark rosieński dziesięć tysięcy złotych. Mat. <Łć. discretus, pod wpływem znaczeń Fr. discret>

Dyskryminant, a, lm. **y** mat. p. **Wyróżnik.** <Now. z Łć. discriminans, 2 pp. discriminantis = oddzielający, odróżniający>

[**Dyskurant, a,** lm. **ci**] *człowiek, wiele opowiadający, rozprawiający.*

Dyskurować, uje, ował, × **Dyszkurować, 1.** a. × **Diksurować** *rozprawiać, prowadzić dyskurs:* O tym ci niechaj dyskurują, którzy ś. filozofją bawiąc, takowe rzeczy wypatrują. Warg. Śpieszyłem znowu jak najzimniej D. o sprawach, o sejmikach, a nawet żartować. Mick. **2.** [D.] *kłócić ś. z kim.* <Łć. discurrere>

Dyskurowanie, a, blm., czynność cz. **Dyskurować.**

Dyskurs, u, lm. **y,** × **Dyszkurs** **1.** *rozmowa, rozprawa:* Wszczął D. — o czym? o córki weselu. Mick. Pies mówił, a wilk słuchał uchem, gębą, nosem; nie stracił słówka, połknął D. cały. Mick. Martwy D. bez skutku. Prz. Córka przerwała D. pana Bielewicza. Chodź. (= *opowiadanie*). **2.** × *mowa, przemowa.* Zdr. **Dyskursik.** <Łć. discursus>

Dyskursik, u, lm. **i** p. **Dyskurs.**

!**Dyskursywe** przys. *mówiąc nawiasem:* Ale — D. — kogo miałeś na myśli? Krasz.

Dyskursywnie przys. od **Dyskursywny:** D. myśleć, poznawać coś, pojmować. Przeć. **Intuicyjnie.** <Now. z Łć. discurrere = obiegać; późn. rozprawiać>

Dyskursywny fil. **1.** *posługujący ś. pojęciami w czynnościach swoich:* Myśl dyskursywna, rozsądek D. **2.** *za pomocą pojęć, nie intuicyjnie pomyślany, zrozumiany, dający ś. objaśnić:* Wiedza, prawda dyskursywna. Przeć. **Intuicyjny.**

Dyskusja, i, lm. **e** *ustne roztrząsanie sprawy, wymiana wzajemna poglądów:* Dwie części w dyskusji całej uważałem. Mick. Dyskusje publicznej sprawie nie zaszkodzą. Mick. <Łć. discussio>

Dyskutować, uje, ował, × **Dyszkutować** *prowadzić dyskusję, roztrząsać, rozbierać.* <Łć. discutere, pod wpływem znaczenia Fr.>

Dyskutowanie, a, blm., czynność cz. **Dyskutować.**

Dysl- p. **Dyzl-**.

Dysocjacja, i, blm. **1.** chem. *rozpadnięcie ś. cząsteczki związku chemicznego na cząsteczki prostsze a. na atomy, spowodowane przez działanie ciepła.* **2.** fil. w psychologji: *zerwanie związku asocjacyjnego, rozluźnienie wyobrażeń skojarzonych, rozkojarzenie.* Przeć. **Kojarzenie.** <Łć. dissociatio>

Dysolucja, i, lm. **e** fil. *rozkład, rozprzężenie:* D. całości, będącej wynikiem rozwoju. D. czynności psychicznych odbywa ś. w porządku odwrotnym do ich ewolucji. D. pamięci. Powiadają, że podagra, ale mnie ś. zdaje, że to jest D. kompletna, vulgo śmierć. Kaczk. Przeć. **Ewolucja.** <Łć. dissolutio>

× **Dysolwować, uje, owal** *rozkładać, rozdzielać:* Litwa dała ś. przez Polskę w samych wnętrznościach rozebrać, D. Stadn. <Łć. dissolvere>

× **Dysolwowanie, a,** blm., czynność cz. **Dysolwować.**

Dysonans, u, lm. **e** muz. *niezgodność, nie konsonans, rozdźwięk:* Każdy D. musi być rozwiązany. Przen. *coś niezgodnego z ogólnym charakterem pewnego szeregu przedmiotów a. zjawisk:* Ten człowiek stanowi rażący D. ze swoim otoczeniem. <Łć. dissonans im.>

Dysonansowy przym. od **Dysonans:** Emeryt profesor był nutą dysonansową w tym domu. Krasz.

× **Dyspartować, uje, owal** p. **Dyspartymentować:** Dwór tak jest dyspartowany, że po lewej stronie jest ogromna sala z chórkiem dla muzykantów. Kaczk. <Łć. dispartire>

× **Dyspartowanie, a,** blm., czynność cz. **Dyspartować.**

× **Dyspartycja, i,** lm. **e,** × **Dyspartyment** *podział:* Skończywszy dyspartycję pieniędzy wedle zrobionego regiestru, każdy pakiet zawinął w osobny papier. Korz. <Now. z Łć. dispartio = rozkładam, dzielę>

× **Dyspartyment, u,** lm. **y** p. **Dyspartycja:** D. uczyniony będzie do proporcji. Wej. <p. Dyspartycja>

× **Dyspartymentować, uje, owal,** × **Dyspartować,** × **Dyspartymować** *dzielić, rozdzielać, segregować:* Dyspozycje, ażeby w razie, gdy sztablub oberoficerskie porcje zawakują, szef regimentu nie dyspartymentował ich do przyszłego regulaminu. Górs. 600 ludzi do wystawienia różnym posesorom dyspartymentowani. Mat. <Now. z Łć. dispartire = rozkładać, dzielić>

× **Dyspartymentowanie, a,** blm., czynność cz. **Dyspartymentować.**

× **Dyspartymentowy** przym. od **Dyspartyment:** Wybieranie hyberny z mozołem połączone było, jak ś. o tym łatwo przekonać z dyspartymentowych rozporządzeń i regiestru długów. Rol.

× **Dyspartymować, uje, owal** p. **Dyspartymentować.**

× **Dyspartymowanie, a,** blm., czynność cz. **Dyspartymować:** Regulamin o dyspartymowaniu polepszonej płacy. Górs.

× **Dysparycja, i,** blm. *zniknięcie:* Ciekawym, jak ś. wytłumaczy z tej dysparycji osobliwszej. Krasz. <Fr. disparition, z Łć. dispareo = znikam>

1. Dyspensa, y, lm. **y,** prow. **Dyspensacja, [Ispensa]** *zwolnienie od zachowania jakiegoś przepisu kościelnego:* D. od postu. Ożenić ś. ze swoją krewną za dyspensą. D. do małżeństwa. L. D. do jedzenia z mięsem. Sł. wil. <Łć. dispensatio, skąd Fr. dispense>

2. Dyspensa, y, lm. **y** *śpiżarnia klasztorna:* Zdaję Waszeci zupełnie naszą dyspensę, sklep i kuchnię. Chodź. <Śr. Łć. i Włos. dispensa>

Dyspensacja, i, lm. **e** prow. p. **1. Dyspensa.**

Dyspensatorja, ów, blp. *postanowienia władzy duchownej.* <Śr. Łć. dispensatoria lm. ni.>

Dyspensować, uje, owal, × **Dyspenzować** kogo od czego, z czego, a. × z kim w czym **1.** *udzielać dyspensy:* D. od postu. **2.** wog. *zwalniać, uwalniać:* Z serca życzę, abyś kogo do Rzymu dyspensował dla wsparcia sprawy. Krasz. Gdy mnie starosta piotrkowski od takowych obligacyj dyspensował, tedy przyjechaliśmy do ks. kanclerza. Mat. Tenże sąd marszałkowski nie może ś. D. od zadyktowania przez stronę przeciwną dekretu kontumacyjnego. Kraus. <Łć. dispensare, pod wpływem znaczenia Fr. dispenser>

Dyspensowanie, a, blm., czynność cz. **Dyspensować.**

[**Dyspensowany, Dysponowany**] *zniesiony, skasowany:* Swięta dyspensowane.

× **Dyspenzować, uje, owal** p. **Dyspensować:** Nad przyjęciem urzędu zastanowićbym ś. powinien, gdyby mię dyspenzował respekt, powinny dla wyraźnej w tej mierze woli WMć. Panów. Kis.

× **Dyspenzowanie, a,** blm., czynność cz. **Dyspenzować.**

Dyspersja, i, blm. fiz. p. **Rozszczepianie.** <Fr. dispersion, z Łć. dispergo = rozpraszam>

Dyspondej, a, lm. **e** *stopa wierszowa, złożona z dwuch spondejów.* <Now. z Gr. di- = dwu- + Spondej>

Dysponent, a, lm. **ci** *zarządzający przedsiębierstwem prywatnym:* D. domu handlowego, banku, fabryki. <Łć. disponens, 2-i pp. disponentis im. = porządkujący>

Dysponować, uje, owal 1. *przygotowywać, gotować usposabiać:* D. kogo na śmierć a. × D. kogo (= *udzielać mu ostatnich sakramentów*). **2.** kim, czym = *rozporządzać:* Nie w ludzkiej to naturze D. losem. Kras. **3.** co = *wydawać rozkazy względem czego, zarządzać:* D. obiad. **4.** komu = *rozkazywać, nakazywać, dawać polecenia:* Co ty mi masz D.! **5.** × *rozkładać, rozdzielać, segregować.* **D. ś.** *przygotowywać ś., gotować ś.* (na śmierć): Musisz iść na szubienicę, ale ci pozwalamy D. ś. na śmierć. Boh. <Łć. disponere>

Dysponowanie, a, blm., czynność cz. **Dysponować.**

Dysponowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dysponować ś.**

Dysponowany 1. do czego = *usposobiony.* **2.** × na co = *przygotowany.* **3.** [D.] p. **Dyspensowany.**

Dyspozycja, i, lm. **e 1.** × *usposobienie, skłonność:* D. ciała do jakiej choroby. L. Trwa w tychże samych dyspozycjach dla ciebie. Sł. wil. **2.** *rozporządzenie, rozrządzenie:* Oddać co do czyjej dyspozycji. **3.** *rozkaz, rozporządzenie, rozkazanie:* Wydać dyspozycje. Rządca dworu codziennie rano dla dyspozycji wewnętrznej przychodzi do pana. Kras. Propozycja nie D. Prz. **4.** × *rozkład, układ, rozłożenie.* **5.** × *przygotowanie na śmierć.* **6.** (w stylistyce) *podział tematu na części.* **7.** woj. *rozrządzenie wojskiem w celu wykonania jakiegoś działania wojennego.* <Łć. dispositio>

Dyspozycyjny *którym można rozporządzać, rozrządzalny:* Fundusz D. Skarbiec D. (*=w którym są złożone fundusze do rozporządzenia*).

Dyspozytor, a, lm. **owie 1.** × *rządca folwarku:* Urzędnik, późniejszy D., i dwornik, późniejszy gospodarz, byli do zarządu i do pilnowania robotników w rolnym gospodarstwie. Gac. **2.** druk. *zarządzający drukarnią.* <Łć. dispositor>

× **Dyspozytorka, i,** lm. **i,** × **Dyspozytorowa** *gospodyni folwarczna.*

Dyspozytorowa, ej, lm. **e 1.** *żona dyspozytora.* **2.** × p. **Dyspozytorka:** Siostra gospodarowała jako D. Rzew.

Dyspozytorski przym. od **Dyspozytor:** Szczebel D. mógł stanąć wyżej od gubernatorskiego. Byk.

Dyspozytorstwo, a, lm. **a** *urząd dyspozytora:* Król oddał mu najwyższe u dworu D. ekonomiczne. Szaj.

× **Dysproporcja, i,** lm. **e** *brak proporcji, nieproporcjonalność.* <Fr. disproportion>

× **Dysproporcjonalny** *nieproporcjonalny, niekształtny.*

× **Dyspuciarka, i,** lm. **i** forma ż. od **Dyspuciarz.** <p. Dysputa>

× **Dyspuciarski** przym. od **Dyspuciarz.**

× **Dyspuciarstwo, a,** blm. *cecha dyspuciarza, upodobanie w dysputowaniu, gadulstwo.*

× **Dyspuciarz, a,** lm. **e** p. **Dysputant.**

† **Dysput, a,** lm. **owie** p. **Despota:** D. serbski. Janczar. <Zam. Despot, p. Despota>

Dysputa, y, lm. **y 1.** a. **Dysputacja** *spór naukowy, prowadzony ustnie, rozprawa, roztrząsanie;* przen. żart. wog. *spór:* Nam na zwycięstwo, a wam za pokutę, plac wyznaczamy: prosim na dysputę. Kras. D. publiczna. D. lipska. Przen.: Wiesz dobrze, że u panów D. nie długa, co rozkaże pan, musi wykonać to sługa. Min. (*=rozmowa*). **2.** × *rozprawa drukowana.* <Fr. dispute, Włos. disputa>

Dysputacja, i, lm. **e** p. **Dysputa:** O nauce Jezusa słysząc, rabinowie na gadanie go i dysputacje wyzwali. Skar. W takiej dysputacji, w takim djalogu sam Mateusz dzieje polskie opowiada. Lel. <Łć. disputatio>

× **Dysputant, a,** lm. **ci,** × **Dysputator,** × **Dysputownik,** × **Dyspuciarz** *ten, co dysputuje.* <p. Dysputować>

× **Dysputator, a,** lm. **owie** p. **Dysputant:** Osiadł pomiędzy krytykantami i dysputatorami. Spas. <Łć. disputator>

Dysputatorjum, w lp. nieod., lm. **ja, jów** *ćwiczenie naukowe, polegające na dysputowaniu:* W dysputatorjach, mianych ze słuchaczami, wdrażał młode umysły do samodzielnej pracy myśli. T. K. <Now. z Łć. disputare=rozprawiać>

Dysputować, uje, ował a. × **D. ś.** *prowadzić dysputę, spierać ś.:* Radzęć, baranie, nie dysputuj z wilkiem. Bratk. Dysputował ś. jeden filozof z ś. Epifanjuszem, a spór długi miał. Skar. Przen.: Nie dysputuj, ale rób, co ci każą. (*=nie rezonuj, nie rozumuj*). <Łć. disputare>

Dysputowanie, a, blm., czynność cz. **Dysputować.**

× **Dysputowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dysputować ś.**

× **Dysputownik, a,** lm. **cy** p. **Dysputant.** Bobr.

† **Dysputów** przym. od **Dysput:** Syny dysputowe. <p. Despota>

× **Dystancja, i,** lm. **e** p. **Dystans.** <Łć. distantia>

Dystans, u, lm. **e 1.** a. × **Dystancja,** [**Dyśtanc, Dysztans**] *odległość, oddalenie.* **2.** *pewna część wymierzona toru wyścigowego.* <Fr. distance>

Dystansować, uje, ował kogo=*zostawić w wyścigu poza sobą na długość dystansu.* <Fr. distancer>

Dystansowanie, a, blm., czynność cz. **Dystansować.**

Dystansowy przym. od **Dystans:** Słup D. Wyścig D. (*=na znacznej przestrzeni odbywany*).

Dysteleologicznie przys. od **Dysteleologiczny.**

Dysteleologiczny fil. **1.** *w kierunku dysteleologji objaśniany, pojęty; dysteleologji dowodzący.* **2.** *przeciwny planowi celowemu a. celowości:* Objaw D. **3.** bł. zam. **Bezcelowy.** <Now. z Gr. dys-= nie-+Teleologiczny>

Dysteleologja, i, blm. fil. **1.** *teorja zjawisk niezgodnych z celowością, z planem celowym świata; objaśnienie zjawisk przeciwnych celowości:* D. biologiczna, astronomiczna. **2.** *niezgodność z planem celowym; sprzeciwianie ś. celowości:* D. budowy organizmu, popędu, instynktu. **3.** bł. zam. **Bezcelowość.** <Now. z Gr. dys-=zły, źle+Teleologja>

Dysten, u, lm. **y** min. *bezwodny krzemian glinu, tworzący kryształy trójskośne oraz bryły blaszkowate, promieniste i pręcikowate, po ograniu fosforyzujący.* Odmiany: a) Cyanit, *błękitny i niebieski, noszony jako kamień szlachetny w pierścionkach i szpilkach;* Retycyt, *nie błękitny, a często od domieszki węgla szary a. prawie czarny.* <Now. z Gr. dis-=podwójnie+sthénos=siła, z powodu dwojakiego elektryzowania ś.>

Dystrakcja, i, lm. **e 1.** × *roztargnienie, zapomnienie ś.:* Na modlitwie rzadko miewał dystrakcje. Skar. **2.** × *rozrywka, rozrywanie ś.:* Potrzebujesz dystrakcji. **3.** *przeszkadzanie w zajęciu:* Robić komu dystrakcję. <Łć. distractio, ze znaczeniem Fr. distraction>

× **Dystrakt, a,** lm. **ci** *człowiek roztargniony.* <Łć. distractus dosł.=rozerwany>

Dystrybucja, i, lm. **e 1.** × *rozdawanie, rozdzielanie:* D. żywności. **2.** × *rozkład, rozłożenie:* D. tego apartamentu jest dobra. **3.** *sklep z wyrobami tabacznemi, trafika.* **4.** praw. *podział funduszów dłużnika między wierzycielami.* <Łć. distributio>

× **Dystrybucyjnie** przys. od **Dystrybucyjny.**

× **Dystrybucyjny** przym. od **Dystrybucja,** *rozdawczy, podzielny, szczegółowy, nie zbiorowy.*

Dystrybuta, y, blm. p. **Dystrybutywa:** Król polski wraca obecnie do swego prawa dystrybuty. Kal. <Now. z Łć. distribuo=rozdaję>

Dystrybutor, a, lm. **owie 1.** × *ten, co rozdziela coś między kogoś, rozdawca:* Właściwemi dystrybutorami wstążeczek i kokardek są ministrowie. **2.** *handlujący wyrobami tabacznemi, trafikarz, trafikant.* 3. × p. **Żupnik.** <Łć. distributor>

Dystrybutorka, i, lm. **i** forma ż. od **Dystrybutor.**

Dystrybutywa, y, blm., **Dystrybuta** (w daw. Polsce) *rozdawanie urzędów wakujących.* <Now. z Łć. distribuo=rozdaję>

Dystrybutywny: Towarzystwo dystrybutywne=*nabywające artykuły handlu hurtem i sprzedające je detalicznie członkom:* Towarzystwo wzajemnej pomocy i dystrybutywne. Bał. Towarzystwo dystrybutywne, t. j. do zakupowania materjałów z pierwszej ręki. Bał. <Fr. distributif>

Dystrykt, u, lm. y *okrąg, obwód, powiat:* Nowi wyznawcy krajali Polskę i Litwę na kawały, jakby na djecezje, które nazywali dystryktami. Bart. <Łć. districtus im., ze znaczeniem Fr. district>

× **Dystryktualny** przym. od **Dystrykt:** Bronił ś. na konwencie dystryktualnym dzielnic. Szuk.

Dystych, u, lm. y *dwuwiersz.* <Gr. dístichos>

Dystychowy przym. od **Dystych:** Dystychowe eksperymenty. Szuk.

Dystylacja, i, lm. e, **Destylacja** chem. *zamiana cieczy a. ciała stałego na parę przez ogrzewanie i następne skroplenie pary w innej części przyrządu, przyczym ciecz oczyszcza ś. od nielotnych albo mniej lotnych przymieszek,* in. p r z e k r a p l a n i e, p r z e k r o p l e n i e, p r z e p ę d z a n i e, ×p ę d z e n i e. <Łć. destillatio, rzadziej distillatio>

Dystylarnia, i, lm. e, **Destylarnia 1.** *fabryka, gdzie ś. odbywa dystylacja spirytusu, olejów i t. p.* **2.** niek. *większy szynk.*

Dystylat, u, lm. y, **Destylat** chem. *produkt dystylacji,* in. o d p ę d.

Dystylator, a, lm. **owie, Destylator** *ten, co dystyluje, właściciel dystylarni.* <Fr. distillateur>

Dystylatorski przym. od **Dystylator.**

Dystylatorstwo, a, blm., **Destylatorstwo** *zajęcie dystylatora.*

Dystylować, uje, ował, Destylować *poddawać dystylacji, przepędzać.* **D. ś.** *podlegać dystylacji.* Przen.: Krople wilgoci spadały wciąż równo i tak posępnie, jakby przez nie dystylował ś. mrok i smutek całej natury. Sienk. <Łć. destillare, rzadziej distillare>

Dystylowanie, a, blm., czynność cz. **Dystylować.**

Dystylowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Dystylować ś.**

Dystylowany im. od **Dystylować.** Przen.: × W dystylowane perjody mowę komponuje. L. (=*przesadzone, wymuszone*).

Dystyngować, uje, ował, × **Dystyngwować** *wyróżniać:* Posadziła go nawet przy sobie i całe dystyngowała nad innych. Krasz. <Łć. distinguere>

1. Dystyngowanie, a, blm., czynność cz. **Dystyngować.**

2. Dystyngowanie przys. od **Dystyngowany:** Szepnęła mu wcale D. Orzesz.

Dystyngowany *mający cechy dobrego wychowania, elegancki, wytworny, salonowy:* Człowiek D. Obejście dystyngowane. <Łć. distinguo dosł.= odróżniam, przez znaczenie Fr. distingué>

× **Dystyngwować, uje, ował** p. **Dystyngować:** Król najwięcej w tej partji Benedykta Sapiehę dystyngwował. Mat. × **D. ś.** *wyróżniać ś., odznaczać ś., celować:* Familja Umizgalskich od wieków w tym ś. od innych dystyngwowała. Boh. <p. Dystyngować>

× **Dystyngwowanie, a,** blm., czynność cz. **Dystyngwować.**

× **Dystyngwowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dystyngwować ś.**

× **Dystyngwowany** *wysoko urodzony, znakomitego rodu, mający znaczenie:* Lubo dystyngwowana dama, nie mniej powinna mieć miłości ku dzieciom, jak najpodlejsza niewiasta ku swoim. L. <p. Dystyngowany>

Dystynkcja, i, lm. e **1.** *rozróżnianie, odróżnianie:* Brali czeladź kupiecką, bez żadnej dystynkcji. Kal. **2.** *różnica stanu a. darów natury:* Dystynkcje towarzyskie. **3.** *znaczenie, znaczne stanowisko:* Może stracić tę ambicję, która posłuży mu kiedyś do dystynkcji w świecie. Korz. Obecność osób wyższej dystynkcji nadawała zebraniu więcej przyzwoitości i etykiety. And. Za karawanem szedł cesarzewicz, otoczony ministrami, senatorami i pierwszej dystynkcji osobami. And. **4.** zb. blm. *ludzie wysoko postawieni, mający znaczenie, arystokracja:* Całe prezbiterjum zapchane było parafjanami z dystynkcji, jak pani sędzina ś. wyrażała. Abg. **5.** *względy, uszanowanie, wyróżnianie:* Być dla kogo z dystynkcją. Wyjątkowe istoty, jak pani, mają prawo do największych dystynkcji. Krasz. **6.** blm. *sposób obejścia, zdradzający dobre wychowanie, eleganckie maniery, szyk, wytworność:* Pełen dystynkcji. Ubierał ś. z dystynkcją. Krasz. <Łć. distinctio>

Dystynkcyjny przym. od **Dystynkcja** *odróżniający:* Przyodziany w znaki dystynkcyjne. Krasz.

Dystynktorjum, w lp. nieod., lm. **ja, jów 1.** *krzyż, noszony przez prałatów i kanoników.* **2.** *odznaka:* Co ś. tycze rozmaitych dystynktorjów, to i o kawalerstwa było nietrudno, jeżeli nie o maltańskie, to choć miechowskie. Byk. <Śr. Łć. distinctorium>

Dysunita, y, lm. **ci** p. **Dyzunita.**

Dysydencki przym. od **Dysydent. Po dysydencku** przys. *jak dysydenci.*

Dysydent, a, lm. **ci 1.** (w daw. Polsce) *człowiek, nie wyznający religji państwowej, różnowierca.* **2.** przen. *człowiek, należący do odłamu jakiegoś stronnictwa, odszczepieniec, odstępca:* Nastał czas pozyskania dysydentów zachowawczych, t. j. różniących ś. w polityce. <Łć. dissidens, 2-i pp. dissidentis im.>

Dysydentka, i, lm. **i** forma ż. od **Dysydent.**

Dysymilacja, i, lm. **e** jęz. *rozpodobnienie, zastąpienie powtarzającego ś. brzmienia innym,* np. mularz zam. murarz, Wolamin zam. Wolanin i t. p. <Z Łć. dissimulatio, Fr. dissimilation>

× **Dysymilować, uje, ował** p. **Dysymulować:** Od niejakiego czasu Skrzetuski, nie wiem, może dysymiluje, ale taki jest, jakby najmniej z nas wszystkich o salwowaniu onej niebogi myślał. Sienk. <Łć. dissimulare>

× **Dysymilowanie, a,** blm., czynność cz. **Dysymilować.**

× **Dysymulacja, i,** blm. p. **Dysymulowanie.**

× **Dysymulant, a,** lm. **ci** *ten, co dysymuluje, człowiek skryty:* D. wielki bywał. Łoz. <Łć. dissimulans, 2-i pp. dissimulantis>

× **Dysymulować, uje, ował,** × **Dysymilować** *ukrywać coś, taić, nie dać poznać po sobie, udawać, symulować:* D. urazę. Był to człowiek bardzo umiejący ś. powściągać i D. Byk. <Łć. dissimulare>

× **Dysymulowanie, a,** blm., × **Dysymulacja** czynność cz. **Dysymulować.**

× **Dysypacja, i,** blm. *roztrwonienie, zmarnowanie:* Oskarżył go wojewoda przed gienerałem kartuskim o dysypację dóbr i sum klasztornych. Mat. <Łć. dissipatio>

× **Dysypator, a,** lm. **owie** *ten, co trwoni coś a. roztrwonił, marnotrawca:* D. wielkiej ojcowskiej substancji. Mat. <Łć. dissipator>

[**Dysz, y,** lm. **e**] p. **Dysza.**

Dysza, y, lm. **e 1.** a. ×**Dyza,** [**Dysz**] hut. *zakończenie rury, prowadzącej strumień powietrza z miecha do pieca hutniczego.* **2.** w lm. *otworki*

w stosie węglarskim do kierowania ogniem, in. oddechy. <DUCH>

[**Dyszczyć, y, ył**] p. **Deszczyć.**

Dyszeć, y a. ×e, ał I. a. × Dychać, [Dychać] *oddychać:* Dyszał jeszcze, wylewał strumień krwi przez chrapy. Mick. Z tego ś. daru śmiele tylko piszę, żem wierny panu memu, póki dyszę (=*żyję*). Nar. Ledwiem dyszała, tego słuchając. Stasz. Widzę, słyszę, jak idzie i jak dysze. Mick. Przen.: Dotąd ich sławą dyszą skotarzów multanki. Wor. Uśmiechał ś. tej błękitnej pogodzie, co wokół dyszała świeżością zaranną. Kon. Przen.: Zemstą D. (=*pragnąć bardzo zemsty*). Przen.: Tylko dyszy=*już tylko na włosku wisi, tylko co ma upaść:* Deszcz, pułap tylko dyszy. **2.** ×*z trudnością oddychać, zipać, robić piersiami:* Zemdlony żniwiarz upałem srogim dyszy w południe, leżąc pod brogiem. Nar. **3** × *jęczeć, stękać:* W niewoli i w poddaństwie ciężkim dyszą. Warg. Ojczyzna moja pod wielkiemi dyszała nieszczęściami. Troc. **4.** przen. *być ukrytym, ukrywać ś., leżeć w ukryciu:* × Zakryta jest, dyszy kradzież. Kn. Niech mię jak chcą ludzie piszą, gdy pieniążki w skrzyni dyszą. Prz. We mgłach dyszą ciche jary. Pol. Spadając w fosę, gdzie wśród wiecznych cieśni dyszała woda z pod zielonych pleśni. Mick. **5.** × na co=*chciwie pragnąć czego, czatować, czyhać, dybać:* Wszyscy dyszą na mą zgubę. L. Dyszy na to, jak djabeł na dobrą duszę. Prz. <DUCH>

Dyszek, szką, lm. **szki** rzeź. **I.** a. **Dych** *udo baranie a. cielęce*, in. ćwiartka. **2.** *tylna część cielęcia a. barana, dwie ćwiartki razem.* **3.** *szynka przez pół przekrajana bez kości, sznurkiem związana i tak uwędzona.* <Nm. Diech>

Dyszel, szla, lm. **szle** m. **I.** a. **[Dyszel, szli,** lm. **szle** ż., **Dyszla, Dyśla]** *drąg, służący do kierowania wozem a. powozem:* D. u karety, u powozu. × D. podwójny (=*hołoble*). Jechać rzemiennym dyszlem (=*zbaczając z drogi, wstępując po drodze*). Życie na dyszlu prowadzić (=*w ustawicznej włóczędze*). Przen.: × Usieść na dyszlu=*usiąść na koszu:* Mamże usieść na dyszlu, ujechawszy tak daleko? L. Kto ś. nałoży dworskiej polewki, trudno mu jej dostać, przyjdzie mu na dyszlu ostać. Mącz. Przen.: Grać na dyszlu (=*z byle kim, z kim ś. zdarzy*). D. pługowy (=*grądziel, grządziel*). **2.** *drąg, którym wiatrak obracają naprzeciw wiatrowi.* Zdr. **Dyszelek, [Dyszołek].** <Nm. Deichsel>

Dyszelek, lka, lm. **lki I.** p. **Dyszel. 2.** [D.] *drążek do zagniatania ciasta.*

Dyszenie, a, blm. **I.** czynność cz. **Dyszeć. 2.** lek. (anhelatio) *oddech prędki i trudny, duszność.* <DUCH>

Dyszkancik, a, lm. **i** p. **Dyszkant.**

× **Dyszkancista, y,** lm. **ści** p. **Dyszkant.**

Dyszkant, u, lm. **y I.** muz.=a) a. **Dyskant,** × **Diskant** *najwyższy (najcieńszy) głos w śpiewie, sopran.* b) *najwyższy głos w utworze na śpiew wielogłosowy.* c) *wyższa połowa klawjatury*, in. wjolin: Ten fortepjan ma D. dobry, ale bas zły. d) × *głos kontrapunktujący z kantem, t. j. z zasadniczym, a. chorałem.* **2.** × przen. *śpiew dyszkantowy:* Słowik miłosny swój D. przez noc całą śpiewał. Przyb. **3.** 2 pp. **a,** a. **Dyskant,** × **Dyszkancista** *ten, co śpiewa dyszkantem:* Słowiku, wdzięczny muzyku, dyszkancie naszego gaju! Zabł. Zdr. **Dyszkancik.** <Śr. Łć. discantus>

Dyszkantowo przys. od **Dyszkantowy,** *dyszkantem:* Chrząknęła D. Rol.

Dyszkantowy przym. od **Dyszkant:** Klucz D. Głos D. (=*dyszkant, sopran*).

× **Dyszkiepcja, i,** lm. **e** = **Despekt:** Wie już o waścinej dyszkiepcji, i bardzo ś. skrzywił, choć to Niemiec. Korz. <Przestawka wyrazu despekcja=despekt, sld. do Kiep>

× **Dyszkrecja, i,** blm. p. **Dyskrecja:** Z łaski, przychylności i dyszkrecji najjaśniejszego cesarza krymskiego, idziemy pomścić strasznych i okrutnych krzywd naszych. Sienk. <p. Dyskrecja>

× **Dyszkret, a,** lm. **ci** p. **Dyskret:** Jazda bez siodła, pole bez obłowu, gość nie D.—prędko naprzykrzą ś. Prz.

× **Dyszkretny** p. **Dyskretny.**

× **Dyszkurować, uje, ował** i **[Dyszkurować]** p. **Dyskurować:** Nie gębą dyszkurują, ale szablą sieką. Pot. Ja i prowincjałów woził, a brat za brat ze mną dyszkurowali. Chodź. <p. Dyskurować>

× **Dyszkurowanie, a,** blm., **[Dyszkurowanie]** czynność cz. **Dyszkurować.**

× **Dyszkurs, u,** lm. **y** p. **Dyskurs:** Łacno doma dyszkursy na kozubie (=na swoich śmieciach) odprawować. Prz.

× **Dyszkutować, uje, ował** p. **Dyskutować:** Łatwie wam, doma siedząc, D. o tym. Zwr. M. <p. Dyskutować>

× **Dyszkutowanie, a,** blm., czynność cz. **Dyszkutować.**

[**Dyszla, i,** lm. **e**] p. **Dyszel.**

Dyszlowe, ego, blm., × **Dyszlówka** *opłata od powozów dyszlowych.*

Dyszlowy przym. od **Dyszel:** Wóz D. (=*w dyszel zaopatrzony*). Koń D. (=*do dyszla przyprzężony*).

× **Dyszlówka, i,** lm. **i** p. **Dyszlowe.**

[**Dyszny**]: Dyszna dziura=*krtań, gardło oddechowe.* <DUCH>

[**Dyszołek, łka,** lm. **łki**] p. **Dyszel.**

[**Dysztans, u,** lm. **e**] p. **Dystans.**

[**Dyś dyś!, Dyziu!, Dyziu dyziu!, Duś!, Duś duś!, Duziu duziu!, Dyziu dyś!, Dyski dis!, Dajsie dajsie!, Oj duś duś dusieńku!, Dyzieńku!**] *wołanie na gołębie.*

[**Dyśka, i,** lm. **i**] p. **Dysie.**

[**Dyśki**] *rześki, żwawy:* Dziecko było dyśkie.

[**Dyśla, i,** lm. **e**] p. **Dyszel.**

[**Dyśtanc, a,** lm. **e**] p. **Dystans:** Siedli w jednem kącie z matkom, a un w drugim, bo musiał tak D. trzymać (=*być w pewnej odległości*).

× **Dyteizm, u,** blm. fil. p. **Dualizm.** <Now. z Gr. di-=dwu-+theós=bóg>

[**Dytek, tka,** lm. **tki**] p. **I. Dydek.**

Dytrochej, a, lm. **e** *czterozgłoskowa miara wierszowa, podwójny trochej.* <Now. z Gr. di-=dwu-+trochaîos=trochej>

Dytto, Ditto *toż samo jak wyżej, również.* <Włos. dito a. detto=(wyżej) powiedziany>

Dytyramb, u, lm. **y I.** *pieśń pochwalna na cześć czyjąś.* **2.** przen. *pieśń natchniona.* <Gr. dithýrambos>

Dytyrambiczny *dytyrambu dotyczący;* przen. *natchniony, entuzjastyczny.*

× **Dywagacja, i,** lm. **e** p. **Dywagowanie.** <Fr. divagation, z Łć. divagari=błąkać ś.>

× **Dywagować, uje, ował** *gadać od rzeczy; odstępować w mowie od głównego przedmiotu.* <Łć. divagari>

× **Dywagowanie, a,** blm., × **Dywagacja** czynność cz. **Dywagować.**

Dywan, u, lm. **y 1.** *izba w pałacu sułtana do sądów i rady.* **2.** *rada państwowa i sąd najwyższy w Turcji:* Sprawy, które odprawowali na dywanie. Star. Racz ku mnie błysnąć, gwiazdo dywanu! Mick. Przen.: Szatany, siedzące w dywanie Eblisa. Mick. **3. a.** [**Dywań**] *gruba wzorzysta tkanina wełniana, używana do pokrycia ścian, podłogi a. sprzętów, kobierzec:* Na kaszemirskim zasiadł dywanie basza pośrodku haremu. Mick. D., co stół naddziada ministra okrywał. Kras. Przen.: U stóp jedwabny D. rozesłała łąka. Od. **4.** ogr. *klomb z barwnemi kwiatami, malowniczo ułożonemi, kwietnik, kobierzec kwiatowy.* Zdr. **Dywanik.** <Przez Tur. z Prs. divan=dwór; rada; zgromadzenie; przejście znaczenia: z pokoju, przybranego w kobierce, na kobierzec>

Dywanik, a, lm. **i** p. **Dywan.**

Dywanowy przym. od **Dywan,** *mający wygląd dywanu:* Serweta dywanowa. Otomana dywanowa. Meble pokryte obiciem dywanowym. Klomby dywanowe, trawniki strzyżone były dla niej ideałem. Kow. <p. Dywan>

[**Dywań, a,** lm. **e**] p. **Dywan.**

× **Dywański** *nakształt kobierca tureckiego wyrabiany:* Ściany obite były kobiercami dywańskiemi. Mor.

[**Dywderewo, a,** lm. **a**] p. **Dzięgdzierzawa.** <Ukr. dŷwderewo>

Dywdyk, u, lm. **i** p. **Tyftyk:** Jechał rycerz odziany w szaty królewskie na dzielnym stępaku pod dywdykiem szkarłatnym. Nar. <p. Tyftyk>

Dywdykowy przym. od **Dywdyk,** *tyftykowy.*

[**Dyweldrek, u,** blm.] p. **Asafetyda:** Niemcy w nie (w wino) musieli namieszać dyweldreku, blekotu, ja nie wiem czego. Krasz. Do miodowego rozcieku namieszał dyweldreku. Baka. <Dnm. diwelsdreck=Nm. Teufelsdreck>

[**Dywelsdrek, u,** blm.] p. **Asafetyda.**

Dywersja, i, lm. **e 1.** ×*uszczerbek, szkoda:* Ten wydatek zrobił wielką w mojej kasie dywersję. **2.** woj. *działanie wojenne w celu odwrócenia w inną stronę uwagi i sił nieprzyjaciela:* Wtargnąć w kraj nieprzyjacielski dla zrobienia dywersji. <Fr. diversion, z Łć. divertor=odwracam ś. i t. d.>

Dywersyjny przym. od **Dywersja:** Uknutym został plan D. napadu na Saksonję. Kraus.

× **Dywertyment, u,** lm. **y** *rozrywka, zabawa, uciecha, przyjemność:* W dywertymentach zatopieni świata hołdownicy. Bals. <Włos. divertimento>

Dywidenda, y, lm. **y 1.** (za księstwa Warszawskiego) *podział funduszów na pewne kategorje co do wydatków.* **2.** *zysk z przedsiębierstwa akcyjnego, przeznaczony do podziału pomiędzy akcjonarjuszami.* <Z Łć. dividenda lm. ni.=co jest do podziału, skąd Fr. dividende m.>

Dywidendowy przym. od **Dywidenda:** Komisja dywidendowa. Zyski dywidendowe. Kupon D.

× **Dywinacja, i,** blm.=**Dewinacja.** <Łć. divinatio>

× **Dywinacyjny** przym. od **Dywinacja:** Nikt nie ma prawa wymagać od Zygmunta, żeby był obdarzony dywinacyjnym talentem. Lis.

Dywiz, u, lm. **y** druk. *łącznik, linijka a. linijki, łączące a. dzielące wyrazy* (-, =). <Nm. Divis, z Łć. divisus im. = podzielony>

[**Dywizion, u,** lm. **y**] p. **Dyfuzor.**

Dywizja, i, lm. **e 1.** (we Francji) *podział kraju pod względem wojskowym.* **2.** † mat. = *dzielenie.* **3.** woj.=a) *oddział wojska z dwuch brygad, czyli z czterech a. sześciu pułków:* D. piechoty, jazdy. Generał dywizji. b) × *oddział wojska z różnej liczby żołnierzy złożony.* Sł. wil. <Fr. division, z Łć. divisio=podział>

Dywizjon, u, lm. **y** *oddział jazdy, złożony z dwuch szwadronów; oddział piechoty, złożony z dwuch kompanji:* Każdy bataljon składał ś. z 8 kompanji, które w szyku bataljonowym formowały 4 dywizjony. Górs. <Fr. division, z Łć. divisio=podział>

Dywizjonalny p. **Dywizyjny:** Temuż jenerałowi komisja kazała zachować komendę dywizjonalną. T. K.

Dywizjoner, a, lm. **rzy** *dowódca dywizji; dowódca, mogący walczyć na własną rękę:* D. niezrównany, ale jako mąż polityczny dziwnie był do decyzji nieskory. <p. Dywizja>

Dywizjonowy przym. od **Dywizjon:** Trzy głębokie ścieśnione w dywizjonowych kolumnach bataljony piechoty. Jeż.

Dywizor, u, lm. **y** druk. *widełki do przytrzymywania rękopismu, stanowiące część dywizorka.* <Now. z Łć. divisor dosł.=dzielca>

Dywizorek, rka, lm. **rki, Dywizorjum** druk. *przyrząd, utrzymujący rękopism nad kasztą w czasie składania go przez zecera.* <Śr. Łć. divisorium>

Dywizorjum, w lp. nieod., lm. **ja, jów** druk. p. **Dywizorek.**

Dywizyjny przym. od **Dywizja; Dywizjonalny:** Lekarz D.

× **Dywulgować, uje, ował** *odkryć co komu, wtajemniczyć kogo w co:* Jedna czarownica w Azji wszystkie arkana czarnoksięskiej sztuki mi dywulgowała. Sienk. <Łć. divulgare>

× **Dywulgowanie, a,** blm., czynność cz. **Dywulgować.**

× **Dyza, y,** lm. **y** p. **Dysza.** Łab.

Dyzarmować, uje, ował p. **Dezarmować.**

Dyzarmowanie, a, blm., czynność cz. **Dyzarmować.**

Dyzasocjacja, i, lm. **e** fil. w psychologji = *skojarzenie krańcowych ogniw szeregu wyobrażeń wskutek wypadnięcia ogniw pośrednich tegoż szeregu.* Por. **Kojarzenie.** <Now. z Gr. dis- =roz-, od-+Asocjacja>

! **Dyzasymilacja, i,** blm. *proces przeciwny asymilacji, rozpodobnienie.* <Now. z Gr. dis-=roz-, od-+ Asymilacja>. Por. **Dysymilacja.**

! **Dyzasymilacyjny,** por. **Dysymilacja** przym. od **Dyzasymilacja:** Okres D.

[**Dyzelować, uje, ował**] p. **Dezolować.**

[**Dyzelowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dyzelować.**

[**Dyzenter, a,** lm. **owie**] p. **Dezerter.**

Dyzenterja, i, blm. p. **Dysenterja.**

× **Dyzgracja, i,** lm. **e,** × **Dysgracja** *wypadnięcie z łaski, niełaska.* <Śr. Łć. disgratia>

× **Dyzgracjonować, uje, ował,** × **Dysgracjonować,** × **Dyzgracjować,** × **Dysgracjować** *wypuszczać z łaski, łaski pozbawiać.* <Fr. disgracier>

× **Dyzgracjonowanie, a,** blm., × **Dysgracjonowanie** czynność cz. **Dyzgracjonować.**

× **Dyzgracjonowany,** × **Dysgracjonowany,** × **Dyzgracjowany,** × **Dysgracjowany** *który wpadł w niełaskę.*

× **Dyzgracjować, uje, ował,** × **Dysgracjować** p. **Dyzgracjonować:** Uknowali sobie, ażeby sejmik był zerwany i o to zerwanie oskarżyć mnie przed kanclerzem, a zatem D. mnie u tego pana. Mat. <Fr. disgracier>

× **Dyzgracjowanie, a,** blm., × **Dysgracjowanie** czynność cz. **Dyzgracjować.**

× **Dyzgracjowany,** × **Dysgracjowany** p. Dyzgracjonowany.

× **Dyzgust, u,** lm. **y** a. **a,** × **Dysgust 1.** *niechęć:* Tam pańskie i poddanych dyzgusty do pana. Pot. **2.** *nieukontentowanie, zły humor:* D. na tym balu pani leśniczyny był materją wielu szeptów. Kras. **3.** *obelga, zniewaga:* Zawszeć to chrześcijanie, choć Bogu dyzgusta czynią. Sienk. Małoż to owi psubratowie dyzgustów Bogu uczynili, mało napalili kościołów, mało nahańbili krzyżów? Sienk. <Włos. disgusto>

× **Dyzgustowany,** × **Dysgustowany,** × **Zdyzgustowany,** × **Zdysgustowany** *zniechęcony, niechętny.*

× **Dyzgustownie,** × **Dysgustownie** *w sposób ubliżający:* Wartowi ichmość panowie oficerowie D. regientów miejskich przez żołnierzów wokować każą. Rol.

Dyzharmonijnie, Dysharmonijnie przys. od **Dyzharmonijny,** n i e h a r m o n i j n i e: Harmonijna organizacja tych wszystkich żywiołów, które ś. dysharmonijnie w kolei wieków objawiły. Cieszk.

Dyzharmonijny, Dysharmonijny, Nieharmonijny *pełen dyzharmonji; nie odpowiadający wymaganiom harmonji; zawierający w sobie niezgodne, źle zharmonizowane pierwiastki:* Całość dyzharmonijna. Nuta dyzharmonijna. Krasz.

Dyzharmonja, i, lm. **e, Dysharmonja 1.** a. **Rozdźwięk** fil.=a) *brak harmonji, zgodności; niezgodność; rozstrój; nieodpowiedniość w przystosowaniu.* b) *układ niezgodny, o źle do siebie przystosowanych częściach, o planie nie odpowiadającym wymaganiom porządku a. piękna:* D. dźwięków, barw, praw, świata. **2.** × przen. *niezgoda:* Żyć w dyzharmonji. <Fr. désharmonie, Włos. disarmonia>

× **Dyzharmonjować, uje, owal,** × **Dysharmonjować** *nie zgadzać ś., psuć harmonję.*

× **Dyzharmonjowanie, a,** blm., × **Dysharmonjowanie** czynność cz. **Dyzharmonjować.**

Dyzhonor, u, lm. **y, Dyshonor** *obraza na honorze, znieważenie, obelga.* <Śr. Łć. dishonor>

Dyzhonorować, uje, owal, Dyshonorować *wyrządzać komu dyzhonor, obrażać, znieważać.*

Dyzhonorowanie, a, blm., **Dyshonorowanie** czynność cz. **Dyzhonorować.**

[**Dyzieńku**] p. **Dyś dyś!**: Wołałam ich, D., nie przyjeżdżaj, Jasieńku. Pśń.

Dyzintegracja, i, lm. **e** (dyz-integracja) *rozcałkowanie, rozdzielanie ś., rozłączanie ś.:* Procesy połączenia i rozłączenia zjawisk, czyli integracja i D. Str. <Now. z Gr. dis- = roz- + Integracja>

[**Dyziu!** a. **Dyziu dyziu!**] p. **Dyś dyś!**: D. mój, D. mój, D. gołąbecku. <Dźwn.>

Dyzjunkcja, i, blm., **Dysjunkcja** fil. p. **Rozjemczość.** <Łć. disjunctio>

Dyzjunkcyjny, Dysjunkcyjny fil. p. **Rozjemczy:** Sądy dyzjunkcyjne.

Dyzjunktor, a, lm. **y, Dysjunktor** fiz. *przyrząd pomocniczy w machinach elektroindukcyjnych, pozwalający wprowadzać w działanie jedynie prądy powstające przy zamykaniu a. jedynie przy przerywaniu prądu wzbudzającego.* <Now. z Łć. disjungo = rozłączam>

Dyzlokacja, i, lm. **e, Dyslokacja 1.** *rozlokowanie, rozmieszczenie, rozłożenie:* D. wojska na kwaterach. **2.** gie. *wyprowadzenie warstw z pierwotnego położenia,* p r z e m i e s z c z e n i e. <Fr. dislocation>

Dyzlokacyjny przym. od **Dyzlokacja; Dyslokacyjny:** Mapa dyzlokacyjna.

Dyzlokować, uje, owal, Dyslokować *robić dyzlokację, rozmieszczać, rozlokowywać, umieszczać w różnych miejscach, rozrzucać, rozsypywać:* D. wojsko po okolicy. <Śr. Łć. dislocare>

Dyzlokowanie, a, blm., **Dyslokowanie** czynność cz. **Dyzlokować.**

Dyzmembracja, i, lm. **e, Dysmembracja 1.** × p. **Dyzmembrowanie:** Padniemy ofiarą nowej dysmembracji. Kal. **2.** praw. *uszczuplenie uposażenia kościelnego bez ustanowienia nowego beneficjum.* <Ze Śr. Łć. dismembrare>

× **Dyzmembrować, uje, owal,** × **Dysmembrować** *rozczłonkowywać, rozdzielać, dzielić:* Marszałek nadworny litewski ważył ś. ordynację D., dzielić i aljenować. Mat. <Śr. Łć. dismembrare>

× **Dyzmembrowanie, a,** blm., × **Dysmembrowanie,** × **Dyzmembracja,** × **Dysmembracja** czynność cz. **Dyzmembrować.**

× **Dyzobligować, uje, owal** *postępowaniem swoim uwalniać kogoś od zobowiązań:* Sapiehów D. sobie może. Mat. <Złacińszczenie Fr. désobliger>

× **Dyzobligowanie, a,** blm., czynność cz. **Dyzobligować.**

Dyzunita, y, lm. **ci, Dysunita** (w daw. Polsce) *wyznawca kościoła greckiego, który nie przystąpił do unji brzeskiej, nieunita.* <Now. z Łć. dis- = roz-, od- + Unita>

Dyzunja, i, blm. *religja dyzunitów, prawosławje.*

[**Dyżma, y,** lm. **y**] *dziesięcina, pobierana w Besarabji od włościan przez właściciela ziemi.* <Rum. dijmă>

Dyżur, u, lm. **y, Deżur, !Deżurstwo** *kolejno przypadający obowiązek wykonywania w ciągu całego dnia pewnych czynności urzędowych, polegających na dozorowaniu.* <Z Fr. de jour dosł. = (tego) dnia, dzienny, dzisiejszy>

[**Dyżurek, rka,** lm. **rki**] *tużurek.* <p. Tużurek>

Dyżurna, ej, lm. **e** *kobieta dyżurująca.*

Dyżurny, [**Doziorny**] **1.** *będący na dyżurze, dyżurujący:* D. urzędnik, oficer, uczeń. **2.** Gienerał D.=*stojący na czele głównego dyżurstwa.* **Dyżurny, ego,** lm. **i** rz. *ten, co dyżuruje, dyżurny oficer, urzędnik a. uczeń.* <p. Dyżur>

Dyżurować, uje, owal *być na dyżurze.*

Dyżurowanie, a, blm., czynność cz. **Dyżurować.**

Dyżurstwo, a, lm. **a:** Główne D.=*jeden z dwuch wydziałów sztabu głównego w b. wojsku polskim.*

[**Dzambas, a,** lm. **y**] *pośrednik, faktor.* <Prs. dżanbaz=linoskok, przez Tur. dżanbaz=linoskok; koniarz>

[**Dzar**] p. **Drzeć.**

[**Dzarł**] p. **Drzeć.**

[**Dzarna, y,** lm. **y**] p. **Darnina.**

[**Dzarty**] p. **Drzeć.**

Dzban, a, lm. **y,** †**Czban,** †**Zban,** [**Żbán**] **1.** *naczynie baniaste z uchem do napojów:* Póty D. wodę nosi, póki ś. ucho nie urwie. Prz. Brzuchaty jak D. Prz. Przen.: Za młodym jeszcze do dzbana. Wyb. (=*do pijatyki*). **2.** × *pewna miara ciał płynnych:* D. piwa, miodu. Od każdego dzbana, w którym gorzałkę palą, cztery grosze. Vol. Zdr. **Dzbanek, Dzbaneczek, Dzbanuszek,** [**Dzbanuś, Zbanek, Zbaneczek**]. Zgr. **Dzbanisko.** <Zap. Wschodniego pochodzenia>

Dzbanarz, a, lm. **e, Dzbankarz 1.** *ten, co robi dzbany.* **2.** × *pijak, pijanica, opój:* To też nie-

borak on D. lada gdzie w błocie ś. powali, tamże i uśnie. Rej.

Dzbaneczek, czka, lm. **czki** p. **Dzban.**

Dzbaneczkowaty lek. (urceolaris) *do dzbaneczka podobny.*

Dzbanecznik, a, lm. **i, Łagiewnica, Kufelka** bot. (nepenthes) *roś. z rodziny dzbanecznikowatych.* Gatunek: D. koneweczki (n. destillatoria).

Dzbanecznikowaty bot.: Rośliny dzbanecznikowate (nepenthaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Dzbanek, nka, lm. **nki** p. **Dzban:** Wypić cały D. wody (=*tyle wody, ile ś. mieści w dzbanku*).

Dzbaniec, ńca, lm. **ńce** *wielki dzban.*

Dzbanisko, a, lm. a m. a. ni. p. **Dzban.**

Dzbaniwo, a, lm. **a, Drzewo baniorodne** a. **baniowe** bot. (crescentia) *roś. z rodziny ostrojowatych.* Gatunek: D. kalabasja (c. cujete).

Dzbankarz, a, lm. **e** p. **Dzbanarz.**

Dzbankowy przym. od **Dzbanek:** Kształt D. Cyna dzbankowa. Krum. (=*na dzbanki używana*).

Dzbanowaty *mający kształt dzbana.*

Dzbanowy przym. od **Dzban: 1.** Ucho dzbanowe. **2.** *na dzbany sprzedawany:* Miód D. Piwo dzbanowe. **3.** lek.: Odgłos D.=*dźwięk nieprawidłowy przy osłuchiwaniu a. opukiwaniu płuc.*

Dzbanuszek, szka, lm. **szki 1.** p. **Dzban:** [Iść w dzbanuszka] = *iść, prowadząc kogoś pod rękę z obu stron.* **2.** [Dzbanuszki] *pierwiosnek lekarski* (primula officinalis). **3.** w lm. *rodzaj ozdoby architektonicznej.*

[**Dzbanuś, a,** lm. **e**] p. **Dzban:** Oberwie mi ś. po głowie dzbanusiem od wody.

[**Dzbele, i,** blp.] *badyle.* <?>

† **Dzber, u,** lm. **y** *ceber.* Tuch. <p. Ceber>

Dzbęk! *naśladowanie odgłosu uderzenia:* D. go w kark. <Dźwn.>

Dzbękać, a, ał p. **Dzbęknąć.**

Dzbękanie, a, blm., czynność cz. **Dzbękać.**

Dzbękaniec, ńca, lm. **ńce** rub. *uderzenie, kuksaniec, szturchaniec.*

Dzbęknąć, nie, nął, nied. **Dzbękać** rub. **1.** *upaść, grzmotnąć ś., rymnąć.* **2.** kogo=*uderzyć silnie, palnąć, walnąć, huknąć, grzmotnąć.*

Dzbęknienie, a, blm. p. **Dzbęknięcie.**

Dzbęknięcie, a, blm., **Dzbęknienie** czynność cz. **Dzbęknąć.**

[**Dzbuchnąć, nie, nął**] p. **Dzbuknąć:** Jak go dzbuchnie pod bok. <Dźwn.>

Dzbuk, a, lm. **i 1.** [D.] p. **Zbuk. 2.** a. **Naparst, Zaprzał** bart. *płód obumarły u pszczół.* <Właściwie Zbuk, Z+BUK>

[**Dzbukać, a, ał**] p. **Dzbuknąć.**

[**Dzbuknąć, nie, nął, Dzbuchnąć,** nied. **Dzbukać**] *szturchnąć, trącić.* <Dźwn.>

[**Dzbunchaniec, ńca,** lm. **ńce, Dzdunchaniec**] *szturchaniec.*

[**Dzdon, a,** lm. **owie**] p. **Zdun.**

[**Dzdunchaniec, ńca,** lm. **ńce**] p. **Dzbunchaniec:** Dał mu párę dzdunchańców w piérsi.

[**Dzekucyja, i,** lm. **e**] p. **Egzekucja.**

[**Dzekutnik, a,** lm. **cy**] p. **Egzekutnik.**

Dzelować, uje, ował p. **Zelować.**

Dzelowanie, a, blm., czynność cz. **Dzelować.**

Dzelówka, i, lm. **i** p. **Zelówka.**

[**Dzen!**] *naśladowanie głosu trznadla.* <Dźwn.>

[**Dzendzelija, i,** lm. **e**] p. **Dzendzelja.**

[**Dzendzelja, i,** lm. **e, Dzendzelija**] *roś. erythraea centaurium.* <?>

Dzeńdzeleń!=**Deń deń!** <Dźwn.>

Dzeń dzeń! p. **Deń deń!**

[**Dzer, a,** lm. **y**] *naczynie do mleka, rodzaj dojnicy,* in. [puciera]. <Ukr. dzer, z Rum.>

[**Dzerdza, y,** lm. **e**] *roś. veronica.* Por. **Rdest.** <?>

[**Dzębnąć, nie, nął**] *ugryźć, uszczypnąć.* Por. **Cępnąć.** <Zap. w związku z ZĘB, Zobać>

Dzę dzę! p. **Deń deń!**

[**Dzęknąć, nie, nął**] *wydać głos podobny do odgłosu szkła tłuczonego:* Jak go palnął po łbie, Żyd już ani dzęknął. <Dźwn.>

1. [**Dziaba, y,** lm. **y**] *sztywna taśma z nici różnobarwnych, używana jako pas przez chłopów białoruskich.* <Brs. dziaba>

2. [**Dziaba, y,** lm. **y**] *leniwy, lekki robotnik a. także robotnica; próżniak.* <Zap. z Dziabać>

[**Dziabać, bie, bał, Dziab-dziabać**] **1.** p. **Dziabnąć;** *rąbać powoli drzewo, łupać:* Rano drzewa podziabie i bede miáł drzázgi. **2.** *robić motyką dołki do sadzenia kartofli; kopać kartofle.* **3.** *dziobać, brać po trochę czego przy jedzeniu, jeść bez apetytu.* **4.** *wymyślać, kląć, wygadywać.* <DZIOB>

[**Dziabaka, i,** lm. **i**] p. **Dziabka.**

[**Dziabanie, a,** blm.] czynność cz. **Dziabać.**

[**Dziab-dziabać, bie, bał**] p. **Dziabać** i **Dziabnąć.**

[**Dziabeł, bła,** lm. **bli**] p. **Djabeł:** Pilno cie tam, jak dziabła w Częstochowie. Prz. <p. Djabeł>

[**Dziabika, i,** lm. **i**] p. **Dziabka.**

[**Dziabka, i,** lm. **i, Dziabika, Dziabaką, Dziobka, Dziaka**] **1.** *motyka, graca:* Porwał ś. jak z dziabką na rzepę. **2.** *motyka a. hak do kopania kartofli:* Skoro śniegi spadną i powierzchnia podeschnie, okopuje ś. ozimine ręcznie dziabką, jak kartofle. <DZIOB>

[**Dziablica, y,** lm. **e**] p. **Djablica.**

[**Dziabłowy**] przym. od **Dziabeł:** Jedwabne słóweczko, dziabłowe serdeczko. Prz.

[**Dziabnąć, nie, nął,** nied. **Dziabać, Dziab-dziabać**] *uderzyć, np. kijem, kijanką, cepami, siekierą i t. p.; rąbnąć, ciachnąć:* Taki ci nieborak pojuszony, jakby go kto siekierą dziabnął. Prus. [**D. ś.**] *skaleczyć ś., zranić ś.:* Dziabnęła ś. sierpem, wyrzynając łopuchę. <DZIOB>

[**Dziabnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Dziabnąć.**

[**Dziaboł, bła,** lm. **bli**] p. **Djabeł.** <p. Djabeł>

Dziachać, a, ał zł. p. **Dziachnąć.**

Dziachanie, a, blm., czynność cz. **Dziachać.**

Dziachnąć, nie, nął, Dziaknąć zł. **1.** a. **Dziagnąć,** nied. **Dziachać, Dziagać** *dać.* **2.** *uderzyć.* <Dźwn., por. Ciachnąć i Czach!>

Dziaczyć, y, ył zł. **1.** *żądać:* Siedli za stół i dziaczyli ognia. **2.** komu forsę=*przekupić kogo.* **3.** Dziacz spas=*daj pokój.* <?>

Dziać, eje, ał, [**Dziać, Dziejać, Dziajać,** częstot. **Dziewać**] **1.** †i [D.] *działać, robić, czynić; urządzać:* Ku zbawieniu swemu dziejcie co. Smotr. Pszczoły miód, wosk dzieją. L. Ciasto D. (=*gnieść*). [D. kiełbasy]. D. wiersze = *układać, składać, komponować:* Sercu język posłuszny pełnemu dobiera słowa i nowy rym dzieje. Kochan. ✕ D. barć = *wyrabiać barć na drzewie bartnicą.* ✕ D. drzewo=*wyrabiać na drzewie żywym bartnicą barć a. dzień.* Z jakich tylko chcieli sosen tworzyli barcie, i rzadki, ktoby ich tu nie dział. Gac. ✕ Dziane drzewo = *drzewo, na którym urządzono barć a. dzień,* p. **Dzianek.** ✕ D. dzień=*dłubać drzewo na barć.* **2.** a) ✕ *tkać:* Jedne będą szyły na krosieńkach, drugie rękawiczki jedwabne będą działy. Star. Wstydać ś. będą, którzy sprawują len, którzy działi a tkali subtelne rzeczy. Leop. Dziana suknia. Pieśni, jak szatę dzianą, świat

boży dzieliły. Kon. b) [D.] *robić na drutach [špionkach]:* D. pończochy. L. D. rękawice. c) † D. sieci = *robić sieci.* d) [D.] *robić szydełkiem.* e) × *haftować, wyszywać:* Złotem dziane dywany. Pot. Przen.: Pajęczyny srebrem dziany. Pol. 3. × *kłóć, nadziewać:* Gotów był z kuszy D. Sienk. 4. † komu = *nazwę dawać, nazywać:* Fraszki tym książkom dzieją. Kochan. Tankred mu dzieją. P. Koch. Dziano mu Jezus. Fort. Imię dziano Sybilla. Kaz. Gnieź. Syn Boży jest ci on nam był dzian. 5. × *opowiadać, głosić:* Różnie tam o tym dzieją, jako szyki pan hetman sprawił. Pol. 6. [D.] = *podziać:* Koniczku, gdzieś dział swego pana? **D. ś.**, częstot. [**Dziejać ś.**], × **Dziewać ś.**, † **Dziejać ś. 1.** *stawać ś., być, zachodzić, zdarzać ś., wydarzać ś., trafiać ś., przytrafiać ś.:* Niech ś. dzieje wola boża. W tej sztuce rzecz ś. dzieje w Warszawie. Działo ś. w parafji św. Antoniego w Warszawie. W karczmie z wieśniakami rozprawiał niemało, a zawsze o tym, co ś. w cudzych krajach działo. Mick. Co ś. z przykładu dzieje, słusznie ś. zda D. Petr. Chcę mu wszystko odkryć, cokolwiek ś. w sercu moim dzieje. L. Tu ś. coś źle dzieje. Krzywda mi ś. dzieje. Widzą... fatalnie ś. dzieje. Mick. Co ś. z tobą dzieje? Nie wiedziałem, co ś. ze mną działo. × Dzieje ś. mną, tobą, tym ś. to dzieje. Kn. 2. komu = *wieść ś., powodzić ś.:* Nie porzucaj nadzieje, jakoć ś. kolwiek dzieje. Kochan. Oby nam ś. dobrze działo! 3. × w co = *obracać ś. w co:* Wszystko tu ginie, wszystko w nic ś. dzieje. Zabł. 4. † i [D.] dok. i nied. = *podziać ś.:* Gdzie ś. owo szczęście działo? Lied. Kajżeście mi ś. dzieli, mamuliczko dobra? Sława krzywoprzysiężcy, jako punkcik jeden, i ci, co nań patrzyli, rzekną: Gdzie ś. dział? Skar. Gdy łamiesz pęta ich, gdzie ś. dzieją, co więźniów strzegą? Mias. 5. † nieos.: Dzieje ś. o czym = *rzecz ś. toczy, chodzi o co, traktuje ś. o czym:* W księgach Salomonowych kaznodziejskich o marności świata tego ś. dzieje. Leop. Dziedzina (= posiadłość), o którą ś. dzieje. St. wiśl. <DZIE>

Dziad, a, lm. **y,** [**dziadzi, dziadowie**] **1.** lm. **owie, a.** zdr. **Dziadek,** † **Died** *ojciec ojca a. matki, niek. stryj a. wuj ojca a. matki:* Wnuk za dziada nie odpowiada. Prz. D. po ojcu a. × od ojca. D. po matce a. × od matki. Miał bardzo bogatego dziada stryjecznego. Krasz. Chłop, którego dziady i rodzice pomarli. Mick. 2. *przodek, antenat:* Przecz chwalisz dziady, gdyś sam szkarady? Prz. Z dziada pradziada (= *od dawnych lat*). 3. (niek. pog.) *stary człowiek, staruch:* Stary D. Baba o szydle, a D. o mydle. Prz. Był sobie D. i baba, bardzo starzy oboje. Krasz. Gadu gadu, stary dziadu, bajże baju po zwyczaju... Pol. Dziada i baby tylko brakuje! Czas D., ale z kosą. Prz. Mężczyźni, póki młodzi, chociaż w myślach zmienni, w uczuciach są od dziadów stalsi, bo sumienni. Mick. Siedzi mu, jak morski D. na karku. Prz. (= *bożek*). Żart.: Radca żubr, już D., ledwie goni resztą rogów. Mick. Przen.: Wiecie wy, co to znaczy? Oto, że wy dziady, niedołęgi! Mick. (= *ludzie zdziadziali, zniedołężniali*). Przen.: Wiedzieli, że gdy na zdroisku D. nie zieleniał, jeszcze chłodem groziło. Krasz. (= *stary dąb*). [Wyrznij dziadzie, kieby...] = *zupełnie, jak...:* Ależ to wasz syn wyrznij dziadzie, kieby mój. 4. *żebrak, szczeg. stary:* D. przy kościele śpiewa. Zabł. D. szpitalny. D. żebrzący chleba, bez ręki lub bez nogi. Mick. Gardzi, jak D. szóstakiem. Prz. Lubią go, jak psy dziada. Prz. Straszyć dzieci dziadem. [Chodzić po dziadach] = *po żebraninie.* Spuścił ś. D. na cudzy obiad. Prz. Pan w głowie, D. w kieszeni. Prz. (= *nędzarz*). Zejść a. wyjść a. × pójść na dziady = *pójść z torbami, zubożeć:* Niema rady, zejdziesz, kochanku, na dziady. Rod. Będę musiał pójść z żoną i z dziećmi na dziady, jeżelibym was wszystkich miał raczyć. Oss. Gdyby ś. każdy człowiek z twą naturą rodził, jużby dawno świat z torbą między dziady chodził. Nar. 5. a. **Dziadek** *sługa kościelny, kościelny:* Wieczorem w niedzielę przy wiejskim kościele D. stoi i bije we dzwony. Jaś. 6. (w kartach) p. **Dziadek.** 7. *jakiś przyrząd w młynie.* 8. *rodzaj ciasta,* in. baumkuchen, baumkuch. 9. [D.] = a) *placek z bakaljami.* b) *mgła, okrywająca górę.* c) *owoc łopucha i innych roślin, czepiający ś. ubrania,* [czepiak]. d) *prawiący przemowę na weselu.* e) *człowiek bez charakteru, niezaradny, niedołęga; biedak.* f) *bałwan ze słomy, straszydło na ptaki, zrobione na podobieństwo dziada.* g) *potrawa z mąki razowej.* h) *narzędzie do strugania gontów.* i) *beleczka u krokwi w budynku.* j) *zagon.* k) *postument do wtykania palącego ś. łuczywa.* **10.** [Dziadzi] = *djabli:* Tańcowali Mośki w sieni, aż jednego dziadzi wzieni. **11.** [Dziady] = a) *obrząd zaduszny u ludu.* b) *chmury:* Dziady wyłażą = *chmury wychodzą.* Por. **Zadziadzić ś.** c) *stare sprzęty, rupiecie:* Przetrząsała dziady w skrzyni i nalazła w chuście małom rącke. d) *nasiona rośliny, zwanej „psim językiem."* e) a. [**Dziadki**] = α) *kopy siana na polu;* β) *rodzaj jabłek;* γ) *chomąt z uprzężą.* f) Dziady kogo biją = *womituje.* **12.** w lm. bot. *pospolita nazwa rośliny malina jeżyna a. jej jagód.* **13.** zł. *policjant; dozorca więzienia.* Zdr. **Dziadek, Dziadeczek, Dziadulek, Dziaduś, Dziaduszek, Dziadzio, Dziadunio, Dziaduńko, Dziadulo,** [**Dziadyczek, Dziaduleniek, Dziadko, Dziadeńko, Dziadzia, Dziadulko, Dziaduleńko, Dziadulinek**]. Zgr. **Dziadzisko, Dziaduch,** × **Dziadowisko,** × **Dziadosko,** [† **Dziadowsko,** [**Dziadak, Dziadok, Dziadyk, Dziadyga**]. <DZIAD>

[**Dziadak, a,** lm. **i**] **1.** p. **Dziad. 2.** *człowiek proszący bez wstydu i ambicji, wypraszający co z ubliżeniem swej godności.* 3. *człowiek zdziadziały, zniedołężniały, który ś. zaniedbał, opuścił.*

[**Dziadaki, ów,** blp.] *plewy.*

[**Dziadarz, a,** lm. **e**] *wyglądający na dziada, nędzarz.*

Dziadeczek, czka, lm. **czki** p. **Dziad.**

Dziadek, dka, lm. **dkowie 1.** p. **Dziad:** a) D. stryjeczny (= *stryj ojca*). b) = *staruszek:* Śmierć lub dziatki, lub dziadki mknie, jako ś. nawiną. Bratk. Jakiż to D., jak gołąb siwy, z siwą aż do pasa brodą? Mick. Nie śmiej ś., dziadku, z cudzego upadku. Prz. Bywaj dziadku! (o niedźwiedziu). Sienk. c) Przyszedł D. pochyły, taki oto ubogi. Len. (= *żebrak*). **2.** Kościany D. = *człowiek, ruszający ś. jak automat.* 3. a. **Dziad** (w kartach) *osoba fikcyjna, zastępująca gracza:* Wist z dziadkiem. 4. blm. *rodzaj gry w karty:* Trzeba rozegrać ś. o resztę w maczka lub dziadka. Lam. 5. blm. żart. *liczba 90 w grze zwanej loteryjką,* in. staruszek. 7. lm. **dki** *przyrząd do gniecenia orzechów,* in. × orzechołom, × stryszek, † ząb. 8. [D.] lm. **dki** = a) *deska pionowa, tworząca zakończenie ławy nieruchomej pod ścianą.* b) *ława ciesielska do strugania drzewa.* c) *ostatni snop, zebrany z pola.* d) *luft do przeprowadzenia dymu z pieca do komina.* 9. [Dziadki] = a) *zupa mączna na wodzie.* b) p. **Dziad.** <DZIAD>

[**Dziadeńko, a,** lm. **i** a. **owie**] p. **Dziad.**
[**Dziadki, ów,** blp.] p. **Dziad** i **Dziadek.**
[**Dziadko, a,** lm. **owie**] **1.** p. **Dziad. 2.** a. [**Dziadźko, Dziadzia, Dziadzio**] *stryjaszek a. wujaszek.*

Dziadkostwo, a, blm. *istnienie w charakterze dziadka, posiadanie wnuka:* Niemała stąd radość była hetmana: doczekał ś. dziadkostwa. Rol.

† **Dziadkowizna, y,** lm. **y,** [**Dziadkowizna**] p. **Dziadowizna.**

Dziadkowy, [**Dziadków**] przym. od **Dziadek:** Z pagórka o kilka staj tylko przed sobą ujrzałem wieś dziadkową. Kaczk.

[**Dziadków**] p. **Dziadkowy:** D. dom. Wyprowadzić na D. ogródek=*wyprowadzić w pole.*
[**Dziadok, a,** lm. **i**] **1.** p. **Dziad. 2.** pog. *biedak.*
[**Dziadora, y,** lm. **y**] *dziad, dziadzisko.*

× **Dziadosko, a,** lm. **a** m. i ni. p. **Dziad:** I jest ś. czego lękać, żeby zwątlon troską z samego przywidzenia nie zamarł D. Zabł.

Dziadostwo, a, blm. **1.** zb. *dziady:* D. śpiesznie rozpraszać ś. zaczęło. Krasz. **2.** *dziadek z babką:* Biegała na futor do dziadostwa Niczyporostwa w celu zasięgania rady u baby. Jeż.

Dziadować, uje, ował 1. *być dziadem, chodzić po proszonym, żebrać.* **2.** [D.] *żyć w niedostatku, biedować.* [**D. ś.**] *guzdrać ś.* <DZIAD>

Dziadowanie, a, blm., czynność cz. **Dziadować.**

Dziadowina, y, lm. **y, Dziadzina** *dziad godny politowania, starowina.*

× **Dziadowisko, a,** lm. **a** m. i ni. p. **Dziad.**

† **Dziadowizna, y,** lm., **y 1.** a. † **Dziadkowizna,** [**Dziadkowizna**] *spadek po dziadku:* Starszego syna dziad jego kazał zostawić na tej dziadowiznie, to jest w siedlisku domowym mieszkać ma. Gac. **2.** i [D. a. **Babizna**] *grunt, otrzymany w spadku po matce:* Po matce (grunt) zwał ś. babizną lub dziadowizną. Gac. Kostyrowie o ojczyznę przyprawują niejednego i o dziadowiznę. Klon.

[**Dziadowoda, y,** lm. **y**] **1.** a. [**Dziadowód**] *ten, co wodzi ślepych dziadów.* **2.** w lm. *prowadzanie ślepych dziadów:* Iść na dziadowody. **3.** *włóczykij, powsinoga, włóczęga; obdartus.* <Spolszczenie Ukr. didowòd>

[**Dziadowód, oda,** lm. **ody**] p. **Dziadowoda:** Niedoczekanie twoje, dziadowodzie! Prus.

Dziadowski, Dziadów przym. od **Dziad 1.** a) Dziadowska sztuka tycze ś. wnuka. Prz. b)=*żebraczy:* Torba i kij D. Żart.: Zupa dziadowska =*krupnik z kartoflami.* Morze dziadowskie a. woda dziadowska=*piaski:* Masz tobie! zamiast siana, dziadowska woda, t. j. duża przestrzeń głębokich piasków. Korz. Rozpuścić kogo a. co, jak D. bicz=*bardzo rozpuścić.* Rozpuścił ś., jak D. bicz. Prz. Języka na D. bicz nie rozpuszczał i umiał go za zębami trzymać. Krasz. **2.** [D.] =a)*biedny, opuszczony, niechlujny.* b) D. korzeń, dziadowskie ziele, dziadowska wesz, krew p. **Korzeń, Ziele, Wesz, Krew. Po dziadowsku** przys. *jak dziad, jak żebrak.* <DZIAD>

† **Dziadowsko, a,** lm. **a** p. **Dziad.** Hist. w Lan., Rej.

Dziadów p. **Dziadowski:** Tfy, na psa uroki, na dziadowe tłumoki. Prz. [Dziadowa kapusta] p. **Kapusta.**

Dziadówka, i, lm. **i 1.** *żebraczka, baba:* Jakaś stara jejmość, podobno podupadła szlachcianka, pół D., pół dewotka. Bał. Przen.: O! niedoczekanie jej, żeby tam moja noga postała u tej dumnej arystokratki: D. i bawi **ś.** w panią! Bał. (=*uboga kobieta, nędzarka*). **2.** [D.] = a) *córka dziada.* b) *zupa ze skórek chleba.* c) *morga.*

Dziaduch, a, lm. **y** p. **Dziad.** Sow.
[**Dziadula, i,** lm. **e**] *człowiek biedny, niedołężny, słaby (o mężczyźnie i kobiecie).*

Dziadulek, lka, lm. **lkowie** p. **Dziad.**
[**Dziaduleniek, ńka,** lm. **ńki** a. **ńkowie**] p. **Dziad.**
[**Dziaduleńko, a,** lm. **i** a. **owie**] m. p. **Dziad.**
[**Dziadulinek, nka,** lm. **nki** a. **nkowie**] p. **Dziad.**
[**Dziadulko, a,** lm. **i** a. **owie**] m. p. **Dziad.**

Dziadulo, a, lm. **owie** p. **Dziad:** Nie znacie mego dziadula. Kon. Podpórki dziewczątka z podwórka przynoszą, gdzie struże D. staruszek. Len.

Dziadunio, a, lm. **owie** p. **Dziad:** Straszny D. Rodz.

Dziaduńko, a, lm. **owie** p. **Dziad:** Chodźmy, dziaduńku! Orzesz.

Dziaduszek, szka, lm. **szkowie** p. **Dziad:** Jam od Krakowa, od tego starego naszego dziaduszka. Krasz.

Dziaduś, a, lm. **owie** p. **Dziad:** A mnie ś., dziadusiu, zrobiło tak, jakby to dusza moja śpiewała i grała. Jeż. Sam nie wie co plecie, D. nigdy na wielkim niebywały świecie. Mick.

[**Dziady, ów,** blp.] p. **Dziad.**
[**Dziadyczek, czka,** lm. **czki** a. **czkowie**] p. **Dziad.**
[**Dziadyga, i,** lm. **i**] m. **1.** p. **Dziad. 2.** *biedak a próżniak, człowiek zaniedbany, niezaradny, głupiec.*
[**Dziadyk, a,** lm. **i**] p. **Dziad:** Jabka dla młodzika, zgniłki dla dziadyka.

1. [**Dziadzi**] *należący do dziada.* [Dziadzia mąka] p. **Mąka.**
2. [**Dziadzi, dów**] p. **Dziad.**
[**Dziadzia, i,** lm. **owie**] **1.** p. **Dziad. 2.** p. **Dziadko.**

Dziadzieć, eje, ał *dziadem=starcem ś. stawać, starzeć ś.:* Chłopak mi w oczach dziadzieje. Prus. (=*staje ś. cherlakiem, traci młodzieńczą żywość*). <DZIAD>

Dziadzienie, a, blm., czynność cz. **Dziadzieć.**

Dziadzina, y, lm. **y** m. a. × ż. p. **Dziadowina:** Pełznie jakowaś D. z toporem. L.

Dziadzio, i, lm. **owie 1.** p. **Dziad:** Po dziadzi wziął nos orli. Kon. **2.** [D.] p. **Dziadko.**

Dziadzisko, a, lm. **a** p. **Dziad.**

[**Dziadźko, a,** lm. **owie**] p. **Dziadko:** Dziadźkowi na swojej własnej ziemi panować pozwalasz. Orzesz. <Brs. dziadźkam>

Dziagać, a, ał zł. p. **Dziachnąć:** D. manele= *nakładać kajdany.* <Dźwn.; p. Dziachnąć>

Dziagnąć, nie, nął zł. p. **Dziachnąć.**

[**Dziaha, y,** lm. **y**] *pasek rzemienny ze sprzączką do podtrzymywania spodni, oczkur; wog. pasek:* Kolorowym paskiem, zwanym dziahą, przepasała kaftan. Orzesz. Zdr. [**Dziażka**]. <Brs. dziaha, zdr. dziażka>

[**Dziajać, je, jał**] p. **Dziać.**
[**Dziajdać, a, ał**] **1.** *lekko, nienależycie ubijać.* **2.** *zrzędzić.* <?>

† **Dziak, a,** lm. **owie** p. **Djak:** D. cerkiewny. Perz. Poprośmyż Boga za króla polskiego i za dziaki jego. <Brs. dziak, z Gr. diákonos, p. Djak>

[**Dziaka, i,** lm. **i**] p. **Dziabka.**
[**Dziakać, a, ał**] *postukiwać, często, głośno a. lekko uderzać; mówić głosem jednostajnym.* <Dźwn., por. Dziabać, Dziachać>

[**Dziakanie, a,** blm.] czynność cz. **Dziakać.**

† **Dziakiel, kla,** lm. **kle** p. **Dziakło.**

† **Dziakielny** przym. od **Dziakło**: Siano dziakielne. Cz.

† **Dziakieł, kła,** lm. **kły** p. **Dziakło**: W przywileju na biskupstwo wileńskie Jagiełło wyzwala dobra duchowne od wyprawy wojennej, straży, oprawowania mostów, dziakłów etc. Stryjk. <p. Dziakło>

† **Dziakla, i,** lm. **e** p. **Dziakło**: Pomocne w Litwie nazywało ś. D. Wiszn.

+ **Dziakło, a,** lm. **a,** †**Dziakieł,** †**Dziakiel,** †**Dziakla,** † **Djakło I.** *dawna danina zbożowa na Litwie:* To, co nazywało ś. w Polsce pomocne, miało w Litwie imię dziakła. Cz. 2. [D.] *daremszczyzna.* <Brs. dziakła ni.>

Dziaknąć, nie, nął zł. **I.** p. **Dziachnąć. 2.** *wziąć.* **3.** *wypić.* **4.** *zażyć.* **5.** *pójść.* **6.** *pojechać.* **7.** *skrzesać ognia.* <Dźwn., por. Dziachnąć>

Dziaknięcie, a, blm., czynność cz. **Dziaknąć.**

† **Dziakon, a,** lm. **i** p. **Djakon.**

† **Dziakostwo, a,** lm. **a** p. **Djakostwo.**

× **Dziakowiec, wca,** lm. **wcy** p. **Djakowiec.**

† **Dziakowski** przym. od **Dziak.**

† **Dzialny** p. **2. Działowy**: Huki dzialne i ruśnicze. Dor. Dzialna strzelba. Goł. (= *strzelanie z dział*). <DZIE>

Dział, u, lm. **y I.** *dzielenie, rozdzielanie, podział:* Kto nie był przy dziale, nie weźmie nic. Prz. Częś. w lm. = *dzielenie majątku między współwłaścicielami:* Działy dobrowolne, przymusowe czyli sądowe, tymczasowe, ostateczne. Sprzedaż nieruchomości w drodze działów. Powinna białogłowa po trzydziestu dniach mężowym sukcesorom D. uczynić. P. Cheł. **2.** *część z podziału wypadająca* = a) *część:* D. jakiejś nauki. D. ilustrowany gazety. (O książkach): Wykaz hipoteczny składa ś. z czterech działów. Rękopis Modlitw Wacława zapisany jest w dziele „Catalogus codicum" w dziale VI. Malin. b) *rodzaj, gatunek, kategorja:* To zwierzę należy do działu mięsożernych. c) ×*część komu przeznaczona, udział:* Turcy mówią, że Bóg dał działem wodę chrześcijanom, a onym ziemię. Kłok. d) a. [**Dziel**] *część spadku na kogoś przypadająca, scheda:* Sprzedać swój D. e) † D. a. [**Dziel**] roli = *łan.* f) gór. *część dochodu z kopalni gwarkowi przypadająca.* Łab. **3.** † *udział, los, przeznaczenie.* Glosy z w. XV. **4.** gie.: D. wód = *linja wyniosłości, często niedostrzegalnych, po której obu stronach wody spływają ku różnym systematom rzecznym.* <DZIAŁ>

[**Dział, u,** lm. **y**] *góra zdatna do uprawy; pola uprawne na górach;* wog. *wzgórek, góra:* Grysikob, D., który rozgranicza dolinę sandecką od doliny Ropy i Wisłoki. Pol. Sołtys jechał przodem i prowadził na ścieżki i działy. Pol. Wejdźmy do lasu, póki noc jeszcze, a jak oświtnie, to ś. działami dostaniemy, gdzie chcemy. Kaczk. Zdr. [**Działeczek**]. <Ukr. dił, z Rum. deal= wzgórek>

Działacz, a, lm. **e I.** *ten, co działa, człowiek czynny:* D. społeczny. **2.** *sprawca, winowajca:* My jesteśmy nieszczęścia naszego działacze. Kras. **3.** *czynnik, motor:* Odkrył nowy D. w naturze. Prus. Teraz już rzeczy w bliskich przyczynach pojmuję i do pierwszych działaczów już znalazłem drogę. Przyb. (= *przyczyn, powodów*). <DZIE>

Działaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Działacz**: Ona to jest zausznicą i główną działaczką spisku. Kraus. <DZIE>

Działać, a, ał, † **Dziełać,** [**Dziełać**], częstot. × **Działywać,** † **Działawać,** † **Działować I.** † i [D.] *robić, czynić, wykonywać, uskuteczniać:* Roksolany z surowych skór wołowych kaftany sobie działali. Biel. M. Nie wiedzą, co działają. Op. Jej boleść działała inszym boleść. Op. (= *sprawiała*). Wieczerzą s nimi działał. Op. Kazanie D. Op. (= *mówić*). Aby, tako działając, drugie nauczali. Op. Sami tylko Żydowie winnym go działali i śmierci jego żądali. Op. (= *robili*). Co nie ma słuszności, to też pożytku nie działa. Warg. (= *nie przynosi*). Źle działamy, a fortunę obwiniamy. Jak. W. (= *postępujemy*). Powinności swej dosyć nie działał. Orzech. Liczbę za co D. Leop. (= *rachunek zdawać z czego*). D. prośby do Boga. Kochan. (= *zanosić*). × D. arytmetycznie. L. Ser D. L. [Niech ze mną działają, co mi naznaczyli]. [D. masło]. **2.** *czynnym być, rozwijać czynność:* Nie mówić, bracia, lecz D. przystoi. Kras. D. w czyim imieniu (= *występować*). D. sądownie przeciw komu (= *występować*). D. zaczepnie, odpornie przeciw nieprzyjacielowi (= *poczynać, występować*). D. pod wrażeniem chwili. Osoby, działające w sztuce. Maszyna, telegraf działa. Słońce działa (= *operuje*). Armja działająca. Człowiek ś. urodził do życia działającego. Zabł. (= *czynnego*). × Część nauki działająca. Perz. (= *praktyczna*). × Sześć dni jest, których ma być działano. Sekl. (= *pracowano*). **3.** *wpływ mieć, wpływać, moc wywierać, oddziaływać:* D. na umysł, na imaginację. Wymowa działa na umysły. D. na masy. Lekarstwo działa (= *sprawia skutek, skutkuje*). Czas ponury nietylko fizycznie, ale i moralnie nad nami, a raczej w nas D. zwykł. Kras. Przyczyny działające. Bals. × **Działaj** = *nuż, nuże.* **4.** [D.] *robić masło.* † **D. ś.** *nazywać siebie, czynić ś.:* Wszelki, co ś. działa królem, odpowieda. Op. <DZIE>

× **Działalnościowy** przym. od **Działalność**: Przyczyny niemocy mogą być organiczne i działalnościowe (= *czynnościowe, funkcjonalne*).

Działalność, i, lm. **i I.** × rz. od **Działalny. 2.** *ogół działań dokonywanych w pewnym kierunku, praca:* Obrąb działalności. D. na polu naukowym. W wir mistycznych rojeń i działalności za sobą go pociągnął. Chm. **3.** × *czynność, funkcja:* Różniczkują ś. działalności, służące do zaspokojenia życia społecznego. <DZIE>

× **Działalny I.** *mający moc, możność działania.* **2.** *skuteczny:* Lekarstwo działalne.

Działanie, a, lm. **a I.** czynność cz. **Działać**: Działania wojenne. Gdzie niema łajania, tam niema działania. Prz. Fil.: *wywieranie wpływu na coś, przyczynianie ś. do zmian czegoś:* D. duszy na ciało i ciała na duszę. D. na odległość. Pod działaniem połączonych czynników, budzących w nim dziecinne wspomnienia, postanowił spełnić akt pokory religijnej. Chm. Mat.: Cztery działania. **2.** chem. = a) *oddziaływanie, reakcja:* D. kwaśne, zasadowe, obojętne. b) *wpływ chemiczny jednego ciała na drugie.* **3.** lek. p. **Operacja.** <DZIE>

† **Działanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Działać ś.**

× **Działany** im. od **Działać,** *sztuczny, podrobiony:* Siarka jest samorodna i działana. Śleszk.

† **Działawać, a, ał** p. **Działać**: Bogu ś. ofiara działawała.

[**Działeczek, czka,** lm. **czki**] p. [**Dział**]: Moja miła na dziáłecku tráwe zbiéra.

Działka, i, lm. **i I.** *część na kogoś z podziału przypadająca:* Spłata działek współsukcesorów. D. gruntu. **2.** × *podziałka, skala:* D. prędkości.

3. bot. (sepalum) *listek kielicha.* 4. × lek. p. **Dawka.** <DZIAŁ>

Działko, a, lm. **a** p. **Działo.** Gór.: D. puste, in. pustki.

Działkować, uje, ował *parcelować, rozparcelowywać:* D. grunt. <DZIAŁ>

Działkowanie, a, blm., czynność cz. **Działkować,** *parcelacja:* D. gruntów.

× **Działlejnia, i,** lm. **e** p. **Działolejnia.** <DZIE+LE>

× **Działlejnik, a,** lm. **cy** p. **Działolej.**

Działo, a, lm. **a** (6 pp. lm. † **działmi,** 7 pp. lm. † **dzielech)** **1.** † p. **Dzieło:** Tegoć działa rząd zbawienia naszego potrzebował. Pśń. w. XV. Naśladować żywota mojego działa. Pśń. w. XV. Wejrzyj, Panie, na D. twoje. Wr. Trzysta kościołów w Kijowie, rozmaitym działem budowanych. Biel. M. Pługiem wyorano buławę i kilka żeleźców od strzał staroświeckim działem. Biel. M. (= *staroświeckiej roboty).* **2.** a) † *wog. narzędzie wojenne do wyrzucania pocisków:* Tłómaczenie „machina“ przez „D.“ nie jest anachronizmem. Brk. b) *broń palna dużego kalibru, używana przez artylerję, np. armata, moździerz, granatnik, wężownica, kolubryna:* Działa ciężkie, lekkie, polowe, piesze, konne, wałowe, forteczne, oblężnicze, śpiżowe, stalowe, z przodu a. z tyłu nabijane. Rychtować, zagwoździć D. Strzelać, bić z dział. Działa zagrzmiały, w bębny uderzono. Mick. Nie tyle przejdzie uczuć przez serce w rozpaczy, ile z tych dział leciało bomb, kul i kartaczy. Mick. Przen.: Bazyli i Nazjanzenus, wielkie dwa działa na heretyki. Skar. (= *bicze).* **3.** [D.] = a) *człowiek niezgrabny, nieruchawy.* b) *len wyczesany, gotowy do przędzenia.* **4.** gór. = a) *gniazdo soli, skąd ś. sól wybiera.* b) D. puste = *próżna przestrzeń po wybraniu gniazda soli, komora.* Zdr. **Działko.** <DZIE>

Działobitnia, i, lm. **e** **1.** a × **Działownia** *pewna liczba dział, połączonych dla wspólnego działania, osłonionych przedpiersiem, baterja oszańcowana:* Działobitnie polowe, strzelnicowe, nadszańcowe, poziome, wkopane, oblężnicze pierwsze i drugie a. wyłomowe. **2.** × *strzelanina z dział, kanonada:* Słyszeliśmy odległą dwugodzinną działobitnię. <DZIE+BI>

× **Działolej, a,** lm. **e,** × **Działolejnik,** × **Działlejnik** *ten, co wyrabia działa, ludwisarz.* <DZIE+LE>

× **Działolejnia, i,** lm. **e,** × **Działlejnia** *fabryka dział, ludwisarnia.*

× **Działolejnik, a,** lm. **cy** p. **Działolej.**

[**Działomęter, tra,** lm. **trzy** a. **trowie**] p. **Geometra.** < Sld. przystosowany do DZIAŁ + [Omętra]>

× **Działomiar, u,** lm. **y** *narzędzie do mierzenia kalibru dział.* <DZIE+MIAR>

× **Działostrzelec, lca,** lm. **lcy** *artylerzysta, kanonjer.* <DZIE+STRZAŁ>

† **Działować, uje, ował** p. **Działać:** Działowali też przed laty do spustów stawu bórtnice. Strum. <DZIE>

× **Działownia, i,** lm. **e** p. **Działobitnia:** Wyjechaliśmy z Topane (port z działownią) do Carogrodu. Budz. <DZIE>

1. Działowy, × **Dzielczy,** † **Dzielny** przym. od **Dział:** Układ, akt, spór D. Skarga działowa. Towarzystwo działowe (= *pobierające pensję w stosunku do dochodów, udziałowe, akcyjne).* <DZIAŁ>

2. Działowy, † **Działny,** † **Dzielny** przym. od **Działo:** Strzał D. × **Działowy, ego,** lm. **i** *dozorca dział; kanonjer.* <DZIE>

× **Działywać, a, ał** p. **Działać:** Wiele częstokroć działywał dla niego. Odym. <DZIE>

× **Działywanie, a,** blm., czynność cz. **Działywać.**

[**Dziam!**] *naśladowanie szczekania psa.* <Dźwn.>

[**Dziama, y,** lm. **y**] **1.** a. [**Dziamoń, Dziamora**] *nicpoń, ciapa, flegmatyk, niemrawa, człowiek rozlazły, nieporadny, niedbalec* (o mężczyźnie i kobiecie). P. **Ciama. 2.** *brajka, zacierka.* <Dźwn.>

[**Dziamać, a, ał**] **1.** *jeść niesmaczne potrawy, jeść niechętnie.* **2.** *rozdziawiać szczęki.* **3.** *robić powoli a źle.* **4.** *gotować niesmacznie.* **5.** *miesić ciasto od niechcenia.* <Dźwn., por. [Ciamkać]>

[**Dziamanie, a,** blm.] czynność cz. **Dziamać.**

[**Dziamdzia, i,** lm. **e**] **1.** a. [**Dziumdzia, Dziómdzia, Dziamdzialamcia, Ciamcia**] m. a. ż. *człowiek rozlazły, niedojda, gamajda, niedołęga:* Siłacz z niego, ale D. Krasz. Po to, żebyś nie zrobiła z niego baby, dziamdzi takiej, jak sama jesteś. Rog. St. **2.** *ten, co dziamdzia; człowiek, mówiący niezrozumiale, pod nosem, mamroczący.* < Dźwn., por. Ciamcia>

[**Dziamdziać, a, ał**] **1.** *mamrotać miękkim głosem, zrzędzić niedołężnie.* **2.** *mówić niewyraźnie pod nosem, bąkać, bezustannie mamrotać.* <Dźwn.>

[**Dziamdzialamcia, i,** lm. **e**] p. **Dziamdzia.** <Por. Ciamcialamcia>

[**Dziam dziam**] w. *naśladowanie mowy powolnej, flegmatycznej.* <Dźwn.>

[**Dziamdzianie, a,** blm.,] czynność cz. **Dziamdziać.**

[**Dziamgać, a, ał**] *robić co powoli, nie śpieszyć ś.; jeść powoli.* Por. **Ciamkać.**

[**Dziamka, i,** blm.] = **Ciamka.**

[**Dziamolić, i, ił**] *narzekać bezustannie, nudzić narzekaniem.* <Dźwn., por. Dziam!>

[**Dziamoń, a,** lm. **e**] p. **Dziama.**

[**Dziamora, y,** lm. **y**] p. **Dziama.**

† **Dziana, ej,** lm. **e** (dom. szata) *szata wyszywana.* <DZIE>

[**Dziandolić, i, ił**] *nudzić, mantyczyć, dziwaczyć.* <Dźwn., por. Dziamolić>

[**Dziandziar, a,** lm. **y**] *żandarm.* <p. Żandarm>

Dzianecik, a, lm. **i** p. **Dzianet:** Jej chciało ś. bardzo powodnego dzianecika dosiąść. Sienk. <p. Dzianet>

× **Dzianek, nka,** lm. **nki,** × **Dzianka,** × **Drzewo dziane** *drzewo, w którym jest ul, drzewo bartne, barć.* <DZIE>

Dzianet, a, lm. **y,** † **Dzienet, Dżamet** *daw. nazwa konia okazałego, ułożonego według szkoły hiszpańskiej.* Zdr. **Dzianecik.** <Włos. giannetto, ciemnego pochodzenia>

[**Dziangło, a,** lm. **a**] p. **Dzięgna** i **Gnilec.**

† **Dzianica, y,** lm. **e** *szata dziana; tkanina, opona.* B. Sz. Zdr. † **Dzianiczka.** <DZIE>

† **Dzianiczka, i,** lm. **i** p. **Dzianica.** Hel.

Dzianie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dziać. 2.** × *tkanina.* Sł. wil. **3.** [D.] *potrawa z rzepy i mąki.*

× **Dzianka, i,** lm. **i** **1.** p. **Dzianek. 2.** *szata tkana, nie szyta.* Goł. **3.** *nocna kamizelka.* Troc, Goł. **4.** p. **Dzienia. 5.** [D.] *barć, w starej sośnie wyrobiona.* <DZIE>

Dzianwa, y, lm. **y** bot. (gaillardia) *roś.* <?>

[**Dziany**] w wyrażeniu: Dobrze D. = *gęsty, puszysty* (o futrze). <DZIE>

Dziapa, y, lm. **y** gm. *gęba, pysk, morda,* japa. <? Dźwn., por. Japa, Papa>

× **Dziardyn, u,** lm. **y,** × **Dżiardin** *ogród, wirydarz:* Zakwitły piękne dziardyny. Koch. Z su-

chych wydmów rozkoszne wyrabiam dziardyny. Zabł. <Włos. giardino>

[**Dziarenko, a,** lm. **a**] p. **Dziarno.**

[**Dziarg, u,** lm. **i**] p. **Dziarno**: Co sie na tym dziárgu urodzi?

[**Dziargan, a,** lm. **y**] **1.** *łach, galgan.* **2.** *wędrowiec podejrzanej wartości, licho ubrany.* **3.** *galgan, chłystek, śmiałek.* **4.** *przezwisko mieszczanina, łyk.* <? DZIOR>

[**Dziargowaty**] *złożony z drobnych kamyczków, ze żwiru* (o ziemi).

Dziarnina, y, blm. bart. *miód ze starości skrystalizowany w ziarna,* in. miód krupnisty. <ZIARN>

× **Dziarnisty,** × **Dziarstwisty,** † **Drząstwisty,** † **Drzastwisty** *pełen ziarn, kamyków, ziarnisty, gruboziarnisty, żwirowaty:* Piasek do wmieszania w wapno powinien być kamienisty, a. jak mówimy, D. Kluk. <ZIARN>

Dziarno, a, lm. **a. 1.** × a. × **Dziarń,** × **Dziarstwo,** † **Dźwiarstwo,** † **Zdziarstwo,** † **Drząstwo,** † **Drzastwo,** [**Dziarg, Żarstwo**] *piasek z kamykami, piasek gruby, gruboziarnisty, drobniutkie kamyczki, żwir.* **2.** [D.] *okruchy zwietrzałego granitu.* Zdr. [**Dziarenko**]. <ZIARN>

[**Dziarny**] p. **Dziarski**: D. koń, chłop. D. do roboty (*=dobry do roboty*).

× **Dziarń, i,** lm. **e** p. **Dziarno.**

× **Dziaro, a,** blm. *piasek suchy i gruby, którym wodę zaskórną w pasach bursztynowych zasypują.* <Por. Dziarno>

Dziarski, † **Darski,** × **Dzierzki,** [**Dziarny, Dzirski, Dżerski, Dżyrski, Dzierzy, Dzirzy**] *pełen życia, żwawy, hoży, ochoczy, zuchowaty, dzielny:* D. chłopiec. Dziarska mina. <DZIARSK>

Dziarsko przys. od **Dziarski;** [**Dzirsko, Dzirże, Dzirzo**].

Dziarskość, i, blm. rz. od **Dziarski.**

Dziarstwina, y, lm. **y** zool. p. **Tołp.** <DZIARN>

× **Dziarstwisko, a,** lm. **a** *miejsce żwirem zasypane.*

× **Dziarstwisty** p. **Dziarnisty**: Twierdze z kamienia dziarstwistego. Jak. J.

Dziarstwo, a, lm. **a 1.** × p. **Dziarno. 2.** a. † **Drząstwo** lek. (sabulum urinae) *piasek moczowy.* <DZIARN>

[**Dziarwa, y,** lm. **y**] m. *elegant, panicz.* <?>

*[**Dziarzość** (dziar-zość), **i,** blm., **Dzierzość, Dzirskość**] *dziarskość, odwaga, śmiałość.*

Dziateczki, czek, blp. p. **Dziatki.** <DZIE>

Dziateńki, niek, blp. p. **Dziatki**: Chcesz ś. żenić, czego tu płakać? weselcie ś., D. Krasz.

[**Dziateńko, a,** lm. **a**] p. **Dziecię.**

Dziatki, tek, blp. *małe dzieci:* Dobre dziatki zdobią matki. Prz. † Dziatkami chodzić = *być w ciąży:* Mnie, kiedym dziatkami chodziła, ta też rozmowa była. Gosł. Przen: Nie jednej matki D. Prz. (*=ludzie różnych skłonności*). D. modlą ś. do Boga. Mick. Zdr. **Dziateczki, Dziateńki.** <DZIE>

[**Dziatowina, y,** lm. **y**] p. **Dziecina**: Duzo látek psezył nieboscyk... z zono i dziátowinámi (*= z dzieciskami*).

[**Dziatuszko, a,** lm. **a a. i**] p. **Dziecię.**

Dziatwa, y, blm. zb. *dzieci.*

† **Dziatwa, y,** blm. p. **Dzietwa**: A jeśliby on opiekun przez te lata, w któreby on bór trzymał, dziatwą na onym boru wystatczył, tedy powinien za każdą sośnią po cztery grosze. Skr. <DZIE>

[**Dziaty, ów,** blp.] *dzieci, dziatki:* Wyjdź do nas, maty, przywitaj swoje D.

[**Dziaucha, y,** lm. **y**] p. **Dziewucha.**

[**Dziaukać, a, ał**] p. **Dziawkać.**

× **Dziaur, a,** lm. **owie** p. **Giaur.**

× **Dziaurski** p. **Giaurski.** × **Po dziaursku** przys. *jak giaur:* Tyś krew mumeńdeńską po dziaursku przelał. <p. Giaur>

[**Dziawkać, a, ał, Dziaukać**] (o psie) *szczekać urywanym głosem, ujadać.* <Dźwn.>

[**Dziawkanie, a,** blm.] czynność cz. **Dziawkać.**

[**Dziawolenie, a,** blm.] czynność cz. **Dziawolić.**

[**Dziawolić, i, ił**] **1.** *skomleć* (o psie). **2.** *kwilić, cicho płakać* (o dzieciach). **3.** *gderać:* Kobiécina dziawoli na chłopa. <?>

[**Dziawraga, i,** lm. **i**] m. *mizerota, nędzota* (o człowieku). <?>

[**Dziażenie, a,** blm.] czynność cz. **Dziażyć.**

[**Dziażka, i,** lm. **i**] p. **Dziaha.**

[**Dziażyć, y, ył**] *bić, batożyć, chłostać:* D. skórę.

[**Dziągwy, dziągw,** blp.] *łyżwy (do chodzenia po morzu).* <?>

× **Dziąsłak, a,** lm. **i** lek. (epulis) *mięsak dziąsła.* <DZIĄS>

Dziąsło, a, lm. **a,** † **Dziąsna,** [**Dziąsna, Dziąsno, Dąsło, Dusło, Dusno, Wdziąsło**] anat. (gingiva) *błona śluzowa, obrastająca wyrostki zębodołowe szczęk i otaczająca szyjki zębów.* <DZIĄS>

Dziąsłowy, † **Dziąślany** przym. od **Dziąsło;** anat.: † Myszka dziąsłowa kości językowej p. **Bródkognykowy.** × Komórki dziąsłowe, in. zębodoły (alveoli dentium).

† **Dziąsna, y,** lm. **y,** [**Dziąsna**] p. **Dziąsło**: Wrzód przy dziąsnach. Mur. <DZIĄS>

[**Dziąsno, a,** lm. **a**] p. **Dziąsło.**

† **Dziąślany** p. **Dziąsłowy**: D. ból. Mym.

† **Dziążka, i,** częś. w lm. **i** p. **Dzięga**: Dla pospólstwa kuć należy grosze i półgroszki, jako Moskwa ma zwyczaj robić swoje dziążki. Star. <p. Dzięga>

[**Dzib!, Dziub!, Cip!**] *wołanie na kury:* Cip cip dzib dzib! Dzib dzib dziub dziub! <Dźwn.>

1. [**Dzichcisko, a,** lm. **a**] p. **Dziegcisko.**

2. [**Dzichcisko, a,** lm. **a**] p. **Dzichta.**

[**Dzichta, y,** lm. **y**] p. **Dziechta**: D. bez końców=*łajdak.* Zgr. [**Dzichcisko**].

[**Dzichy, ów,** blp.] *węzełki podróżne.* <?>

[**Dzicie**] *widzicie.* <p. Widzieć>

[**Dzicko, a,** lm. **a**] p. **Dziecię.**

Dzicz, y, blm. **1.** a. **Dzicza**=a) *dzikość:* Minęły czasy dziczy, już i lud myślić zaczyna. Stasz. b) lm. **e** zb. *ludzie dzicy, niecywilizowani:* Walczyć równie ze zwierzętami, jak i z dziczą. Krasz. Przechody północnej i wschodniej dziczy ku państwom rzymskim. Nar. Tym to szlakiem ordy, dzicze biły w dziejach ode wschodu. Pol. c) *ludzie gburowaci, nieokrzesani, nietowarzyscy:* To D., a nie porządni ludzie. d) *dzikie zwierzęta:* D. z krwawemi pazury. Mick. **2.** *piasek a. odrobiny innego ciała obcego w żelazie.* 3. × *narastające na ranach mięso.* <DZIW>

Dzicza, y, blm. p. **Dzicz**: Twych służalców sprośna D. Fred. A. Dokoła taka rozkoszna skał D. Gosz. (*=widok dziki*).

× **Dziczak, a,** lm. **i** *zwierz dziki:* D. ubieżeć złemu ś. zdał razowi. Żebr.

Dziczeć, eje, ał 1. *stawać ś. dzikim:* Nie trzeba z bydłem groźno ś. obchodzić, inaczej z bojaźni dziczeje. Haur. Drzewa ogrodowe, do lasu przeniesione, dziczeją. Boh. J. Człek dziczeje, nie mając zwierzchności. Błaż. **2.** × (o rzekach)

rozszerzać ś. w ujściu i zanieczyszczać ś. piaskiem. <DZIW>

Dziczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Dzik. 2.** p. **Dzikus:** Skromne i nieśmiałe minki dobre w klasztorze, ale w salonie robią dziczka z panny. Bał. **3.** myśl. *drapieżny ptak myśliwski, który ś. nie dał ułożyć do polowania.* **4.** a. **Dziczka** ogr. *podkładka pod szlachetne drzewo, płonka.*

Dziczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dziczeć. 2.** × czynność cz. **Dziczyć.**

Dziczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dziczyć ś.**

Dziczka, i, lm. **i 1.** *dzika dziewczyna:* Ale przestrzegam, zdala tej dziczki, bobyście były współzalotniczki. Zabł. **2.** p. **Dziczek. 3.** [D.] *dzika, nieszczepiona gruszka a. jej owoc.* <DZIW>

Dziczlina, y, lm. **y** bot. (brabeium) *roś. z rodziny owełkowatych.*

Dziczy, Dzikowy przym. od **Dzik:** Skóra dzicza. Krasz. Szynki dzicze. Sienk.

×**Dziczyć, y, ył** *dzikim robić.* **D. ś.** *dzikim ś. pokazywać, stronić od kogo a. czego* (szczeg. od ludzi): Chociaż zrazu nieco ś. dziczył, dawał jednak odpowiedzi dorzeczne. Sienk. Polska mogła już roznosić światło ludom takim, które ś. jeszcze dziczyły chrześcijańskiej cywilizacji, jak Prusowie. Bart. <DZIW>

Dziczyna, y, blm. p. **Dzikowina.**

Dziczyzna, y, lm. **y 1.** a) a. ×**Dzikowina,** [**Dziwoczyna, Dzikowizna**] *dzikie zwierzęta, dzikie ptastwo, zwierzyna:* Złapanie dziczyzny na stawie, jak oto dzikich gęsi, kaczek. Haur. b) *mięso dzikich zwierząt i ptastwa.* **2.** *rośliny dziko rosnące:* Pociąg idzie tuż przy wejściach do kenjonów, porosłych dębami, platanami, drzewem bobkowym i pomniejszą dziczyzną górską. Sienk. **3.** *miejsce dzikie, nieuprawne:* W ogrodzie widzim kwatery, drzewa, dziczyzny. Dm. **4.** *dziki charakter, dzikość:* Tapicer Francuz dziczyznę dawną zamku miał przekształcać. Kras. W tym kraju jest jeszcze dużo dziczyzny (=*barbarzyństwa a. ludzi barbarzyńskich*). **5.** p. **Dzikowina.** <DZIW>

Dzida, y, lm. **y 1.** a × **Dzyda,** †**Dziga** *lekka kopja, drzewce ze strzałkowatym ostrzem, spisa, pika, lanca.* Żart. Składam dzidę, sam spać idę. Prz. **2.** [D.] *kula, hasło, znak, puszczany w obieg z oznajmieniem:* Dzidę zanieść sąsiadowi. Zdr. **Dzidka.** <Tur. dżyda>

Dzidka, i, lm. **i 1.** p. **Dzida. 2.** × *kolec.*

[**Dzidko, a,** lm. **owie** a. **i**] p. **Dydko.**

Dzidlak, a, lm. **i** bot. (chamaepeuce) *roś.* <?>

[**Dzidoń, a,** lm. **e**] *wysoki a szczupły człowiek.*

[**Dzidula, i,** lm. **e**] *wysoka a szczupła kobieta, gidja.* <Od Dzida>

Dzidzi nieod. dziec., **Dzidziuś** *małe dziecko.* <Dziec.>

[**Dzidziaty**] *śpiczasty.*

Dzidziuś, a, lm. **e** p. **Dzidzi.**

†**Dzie** wyraz wtrącony=*mówi, rzecze, powiada:* Rzekąc tako: Bracia, D., miła. Kaz. Gnieź. Rzekąc k niemu tako, iże toć D. jest ołtarz niebieski. Kaz. Gnieź. <Zap. Czes. dí>

[**Dzie**] p. **Gdzie.**

Dziebielatka, i, lm. **i** zool. p. **Kolczatka.** <?>

[**Dziebko, a,** lm. **a**] p. **Źdźbło.**

[**Dziebra, y,** lm. **y**] *dolina między górami.* <DEBR, por. [Debrze]>

Dziebrenosek, ska, lm. **ski** bot. **1.** a)=**Bodziszek.** b) p. **Bodziszek. 2.** p. **Iglica.** Por. **Dziembrenożki.** <?>

Dziebrzan, a, lm. **y** bot. (rhynchanthera) *roś.* <?>

[**Dziecheć, chciu,** blm.] p. **Dziegieć:** Chłopa prostego smarować chociaż balsamem, on przecie dziechciem cuchnie. Haur. <p. Dziegieć>

[**Dziechetka, i,** lm. **i**] p. **Dziechta.**

[**Dziechta, y,** lm. **y, Dzichta**] *duża chustka do zbierania trawy.* Zdr. [**Dziechetka**]. <Moraw. dichta>

Dzieci lm. p. **Dziecię** i **Dziecko:** [Pójść na D. =*wyjść za wdowca dzietnego.*

Dzieciaczek, czka, lm. **czki** p. **Dzieciak:** Podwaja uprzejmość i zmusza dzieciaczki do połykania ciasteczek. Kos. <DZIE>

[**Dzieciaczono, a,** lm. **a**] p. **Dziecię.**

Dzieciaczyna, y, lm. **y, Dzieciaczysko** *dzieciak godny politowania.*

Dzieciaczysko, a, lm. **a** m. a. ni. **1.** p. **Dzieciak. 2.** p. **Dzieciaczyna.**

Dzieciak, a, lm. **i, Dzieciuch, Dzieciuk** rub. **1.** *dziecko, szczeg. spore, malec:* Nieznośny D. **2.** częś. **Dzieciuch** *wyrostek, niedorostek, gołowąs, smarkacz, młokos.* Zdr. **Dzieciaczek.** Zgr. **Dzieciaczysko.** <DZIE>

Dzieciarnia, i,lm. **e** *gromadka dzieci:* Hałaśliwa D.

Dzieciary, ów, blp. *dzieciaki, dziatwa.*

Dzieciarz, a, lm. **e** *człowiek, lubiący dzieci:* Połaniecki, który był wielki D. Sienk.

Dzieciąteczko, a, lm. **a** p. **Dziecię:** Z tych dwojga dzieciąteczek były dwie płonące świece. Słow. Gwiazda przyszła tu dzieciąteczek posrebrzyć włos płowy. Kon. Dzieciąteczkiem był, kiedy Herod niewiniątka mordować kazał. Kon.

[**Dzieciąteńko, a,** lm. **a**] p. **Dziecię.**

Dzieciątko, a, lm. **a** p. **Dziecię:** D. Jezus. [Dać co na D.]=*dać na kolędę, kolędnikom.*

[**Dzieciątuszko, a,** lm. **a**] p. **Dziecię.**

[**Dzieciątyszko, a,** lm. **a**] p. **Dziecię.**

[**Dzieci! dzieci!**] *wołanie na różne zwierzęta domowe, szczeg. na drób:* D.! D.! dzieciuchny! — Taś! taś! D.! D.! —. D.! D.!, pilu pilu piluśki.

[**Dzieciewina, y,** lm. **y**] p. **Dziecina.**

Dziecię, ęcia a. [**dziecia**], 3 pp. [**dzieciu**] a. †**dziecięci,** [6 pp. **dzieciem**], lm. **dzieci** a. ×**dziecięta,** [**dzieciąt**], **Dziecko,** [**Dzicko, Dziecio, Dzieć**] **1.** *syn a. córka względem rodziców:* D. prawe, nieprawe. A. mi to żona, a. dzieci, a. kto trzeci? Prz. Bodajeś cudze dzieci uczył! Prz. †Dziećmi a. z dziećmi chodzić (=*być w ciąży*). Przen.: Zła żona, zły sąsiad, djabeł trzeci, jednej matki dzieci. Prz. Rodzone dzieci—a) *własne dzieci, nie pasierbowie;* b) przen. *rodzeństwo:* Kawaler, panna i ksiądz trzeci, to rodzone dzieci. Prz. Przen.: Dzieci Adama (=*potomkowie Adama, ludzie*). Trudno go było na bulwarach odróżnić od rodowitych dzieci Lutecji. Krasz. (=*mieszkańców*). Kocham was, me dzieci wieszcze. Mick. (=*utwory*). Dzieci Byrona nie są to pospolici zbrodniarze. Mick. (=*bohaterowie*). O zwierzętach: †Dzieci ptasze, rybie. Kn. †Szczenięta a. dzieci. †D. jastkołczyno. †Dzieci jastkoł, krukowe, gawronowe. Te pary zwierząt główne i patryarchalne, ukryte w jądrze puszczy, światu niewidzialne, dzieci swe ślą dla osad za granicę lasu. Mick. **2.** (piesz.) Moje D. a. moje dziecko = *moje kochanie, moje serce.* **3.** *człowiek w wieku małoletnim, chłopiec a. dziewczynka,* rub. *malec:* Powiła D. płci męskiej. D. ma być rzeczone, póki nie dojdzie siedmiu lat. Groic. Gdzie wiele nianiek, tam D. bez nosa. Prz. Ryby i dzie-

ci głosu nie mają. Prz. Stary jak D. Prz. Zdr. **Dzieciątko, Dzieciąteczko**, [**Dzieciątuszko, Dziateńko, Dziatuszko, Dzieciąteńko, Dzieciątyszko, Dzieciutejko, Dzieciaczono, Dzieciszczko**]. Zgr. [**Dzieciór**]. <DZIE>

Dziecięcość, i, blm. rz. od **Dziecięcy.**

Dziecięctwo, a, blm., **Dzieciństwo**, †**Dziectwo**, †**Dzieczyzna** *wiek życia człowieka po niemowlęctwie następujący, wiek dziecięcy, lata dziecinne:* Do rybołówstwa uczuwał od dziecięctwa pociąg, z namiętnością graniczący. Orzesz.

Dziecięcy 1. a. **Dziecinny**, [**Dzieciński**], †**Dzieciński**, †**Dziecki** *dzieci dotyczący, dzieciom właściwy:* Wiek D. (=*dziecięctwo*). Szpital D. (=*dla dzieci przeznaczony*). Głos D. W odpowiedzi tej było coś dziecięco-naiwnego. Orzesz. Coś do tego stopnia dziecięco-naiwnego słychać w tym uśmiechu. Dąb. Miała minkę figlarną, powiemy dziecięco-zalotną. Rog. **2.** [**Dziecięca** herbata] p. **Herbata.** [D. proszek] p. **Proszek. 3.** lek.: Oddech D. (respiratio puerilis) =*oddech jawny i powierzchowny*, in. o d d e c h c h ł o p i ę c y.

×**Dziecięta, ąt** lm. p. **Dziecię:** Na św. Mikołaja czeka dzieciąt cała zgraja: da posłusznym ciasteczko, złych przekropi rózeczką. Prz. Szkaradne rzezie i niecne zabory, za które dzieciąt przeklina ich łkanie. Krasiń. Z prostotą dzieciąt, w niewieściej pokorze. Krasiń. Zaznaj dobrodziejstw, jakie Bóg przeznaczył dzieciętom, jak ty, a odjęli ludzie. Mał. Ku śpiącemu ojcu D. ś. garną. Kor. <DZIE>

Dziecina, y, lm. **y** ż. a. ×m. **1.** (piesz.) *miłe dziecko:* Ładna D. W małej dziecinie nauka słynie. Prz. **2.** a. [**Dzieciewina, Dzieckowina, Dziatowina**] *godne politowania dziecko:* Biedna D. Zdr. **Dziecinka, Dziecineczka.**

Dziecinada, y, lm. **y** p. **Dzieciństwo.** <Dziecina+końcówka niby Włos.>

Dziecineczka, i, lm. **i** p. **Dziecina:** Powiedz co o tej dziecineczce małej, co go dziś karmisz. Groch. <DZIE>

×**Dziecinić się, i ś., ił ś.** p. **Dziecinnić ś.:** Przestań D. ś. Orzech.

Dzieciniec, ńca, lm. **ńce 1.** *choroba dzieci.* **2.** †p. **Macica:** Kiedyś u matki w żywocie a. w dziecińcu leżał, aza przez pępek żyła nie szła, co wątrobie pokarm dawała? Ocz. <DZIE>

×**Dziecinieć, eje, ał** p. **Dziecinnieć.**

×**Dziecinienie, a**, blm., czynność cz. **Dziecinieć.**

Dziecinka, i, lm. **i** p. **Dziecina:** Śpij, dziecinko, już, śliczne oczki zmruż.

Dziecinnić się, i ś., ił ś.; ×**Dziecinić ś.** *postępować jak dziecko, głupstwa wyrabiać.* Krasz.

Dziecinnie przys. od **Dziecinny.**

Dziecinnieć, eje, ał, ×**Dziecinieć** *stawać ś. dziecinnym, tracić energję umysłową:* D. ze starości.

Dziecinnienie, a, blm., czynność cz. **Dziecinnieć.**

Dziecinność, i, blm. **1.** rz. od **Dziecinny:** D. rozumowania. **2.** ×*cechy właściwe dzieciom, zwyczaje dziecinne:* Gdym już jest mężem, opuściłem D. Gil.

Dziecinny, [**Dzieciński**], †**Dzieciński 1.** p. **Dziecięcy:** Wiek D. Izba dziecinna. Siwą matkę lub dziecinną siostrę zabawić wojny kłamanej obrazem. Mick. (=*małą*). **2.** *naiwny, niedorzeczny, nierozumny, niedojrzały:* Dziecinne zdanie, rozumowanie. **3.** [D.] *dzietny, mający dzieci:* D. ojciec, dziecinna matka=*ojciec dzieciom, matka dzieciom.* **Po dziecinnemu** przys. *jak dziecię:* Po dziecinnemu szczebiocze. <DZIE>

†**Dzieciński**, [**Dzieciński**] **1.** p. **Dziecięcy:** Z dziecińskiego wieku były nagle pomknione do męskiego. Otw. **2.** p. **Dziecinny:** Strach D. Troc. (=*próżny, nieuzasadniony*). †**Po dziecińsku** przys. *jak dziecię:* Gdym był dziecięciem, mówiłem po dziecińsku. Gil.

†**Dziecińskie** przys. od **Dzieciński:** Maximus Hannibala, D. sobie poczynającego, swą cierpliwością zmiękczał. Tarn. J.

Dzieciństwo, a 1. blm. p. **Dziecięctwo:** Siódmego roku kończy ś. D. Boh. J. Drugi wiek życia ludzkiego, dzieciństwa samego, od siedmiu do dwunastu lat. Kołak. Wyszedł z dzieciństwa, kiedy już doszedł lat dwudziestu jednego. P. Cheł. (=*przestał być nieletnim*). Od dzieciństwa a. z dzieciństwa=*z młodu.* Przen.: Podczas dzieciństwa tureckiej potęgi osłabiały siły panów sąsiedzkich przez domowe rozterki. Kłok. Szkoły nigdzie nie są w większym dzieciństwie, jak w Norwegji. L. W owej epoce malarstwo było jeszcze w dzieciństwie. Sł. wil. **2.** lm. **a**, a. **Dziecinada** *postępek a. zdanie dziecinne, niedorzeczność:* Dzieciństwa robić, gadać. <DZIE>

[**Dziecio, a**, lm. **a**] p. **Dziecię:** Widział, że to jest od niedobrego to D.

†**Dziecioblorka, i**, lm. **i** *akuszerka.* Tuch. <DZIE+BIOR>

Dzieciobójca, y, lm. **y 1.** wog. *zabójca dzieci:* Herod D. Birk. **2.** praw. *zabójca własnego dziecka.* <DZIE+BI>

Dzieciobójczy *zabijający dzieci:* Dłonie dzieciobójcze. Żelazo dzieciobójcze.

Dzieciobójczyni, i, lm. **e** forma ż. od **Dzieciobójca.**

Dzieciobójstwo, a, lm. **a 1.** *zabijanie dzieci.* **2.** praw. *zamordowanie własnego dziecka.*

†**Dzieciochroniciel, a**, lm. **e** *ten, co pilnuje dzieci.* <DZIE+CHRON>

×**Dzieciogubnie** przys. od **Dzieciogubny.** <DZIE+GUB>

×**Dzieciogubny** *gubiący dzieci.* L.

Dzieciojad, a, lm. **y**, ×**Dzieciożerca** *ten, co pożera dzieci:* Myszy, wilcy, nowe dzieciojady i insze cuda, któremi był starty faraon. Pot. Nie znam tradycji o dzieciojadzie, królu czerwiennym. Darow. <DZIE+JAD>

×**Dzieciokarmiciel, a**, lm. **e** *ten, co karmi dzieci.* <DZIE+KARM>

×**Dzieciolubnie** przys. od **Dzieciolubny.** <DZIE+LUB>

×**Dzieciolubnik, a**, lm. **cy** *ten, co lubi dzieci.*

×**Dzieciolubność, i**, blm., ×**Dzieciolubość** *lubienie dzieci.* L.

×**Dzieciolubny** *lubiący dzieci.*

×**Dzieciolubość, i**, blm. p. **Dzieciolubność.** Sł. wil.

×**Dzieciopłodziciel, a**, lm. **e**, ×**Dzieciorób** *ten, co płodzi dzieci.* <DZIE+PŁOD>

×**Dzieciopłód, odu**, lm. **ody**, ×**Dzieciorodzenie** *płodzenie dzieci.*

×**Dzieciiporubstwo, a**, lm. **a** *spółkowanie z dziećmi.* <DZIE+Porubstwo>

×**Dzieciorodnie** przys. od **Dzieciorodny.** L. <DZIE+ROD>

Dzieciorodny *dzieci rodzący;* anat.: †Naczynia dzieciorodne, †dzieciorodne członki=*części płciowe* (genitalia).

×**Dzieciorodzenie, a**, lm. **a** p. **Dzieciopłód.**

× **Dzieciorodzicielka, i,** lm. **i** *ta, co rodzi dzieci.*

× **Dzieciorób, oba,** lm. **oby** p. **Dzieciopłodziciel.** <DZIE+ROB>

× **Dzieciowódz, odza,** lm. **odze** *wychowawca, pedagog.* <DZIE+WIOD>

× **Dzieciowództwo, a,** blm. *wychowywanie dzieci, pedagogja.*

× **Dzieciożerca, y,** lm. **y** p. **Dzieciojad:** Saturn D. <DZIE+ŻR>

× **Dzieciożywienie, a,** blm. *żywienie dzieci.* <DZIE+ŻY(W)>

[**Dzieciór, ora,** lm. **ory**] p. **Dziecię.**

Dzieciska, ów, blp. *nieznośne dzieci; dzieci godne politowania:* Wiozł z sobą D. Krasz. Dziecisków aż troje. Orzesz. <DZIE>

[**Dzieciszczko, a,** lm. **a**] p. **Dziecię:** Chleba trza dla dzieciszczka. Kon.

Dzieciuch, a, lm. **chy** a. † **szy 1.** p. **Dzieciak:** Patrzno na dzieciucha, jak w siedm lat zęby roni. Koch. Nadzy dzieciuszy. Chr. Nauczę tego dzieciucha statkować. Troc. **2.** [D.] *dziewka.* Zdr. **Dzieciuszek.**

× **Dzieciuczek, czka,** lm. **czki** p. **Dzieciuk:** Kupidyn jest D. mały. Toł.

Dzieciuk, a, lm. **i** p. **Dzieciak:** Kierował dzieciukami, zaprawiał do złego. Krasz. Kupido, D. on hardy pani złotoruchej. Tw. Zdr. × **Dzieciuczek.**

Dzieciuszek, szka, lm. **szki** p. **Dzieciuch:** D. jak łątka opięty. L. A trza jej dać na fartusek, bo jej podrze ten dzieciusek. Pśń.

[**Dzieciutejko, a,** lm. **a**] p. **Dziecię.**

[**Dzieckać się, a ś., ał ś., Dzieckować ś.**] *postępować, jak dziecko; być dziecinnym.*

[**Dzieckanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Dzieckać ś.**

1. † **Dziecki** p. **Dziecięcy.**

2. † **Dziecki,** † **Dzieczski** *zajęty, wzięty w sekwestr, aresztowany.* † **Dziecki, ego,** lm. **ccy** rz., † **Dzieczski** (na Litwie) *egzekutor sądowy a. książęcy, komornik.* <S. Brs. dieckij, S. Ukr. ditškyj>

Dziecko, a, lm. **dzieci,** † **dziecka** i [**dziecka, dziecek, dzieckom, dzieckami**] **1.** p. **Dziecię:** a) D. prawe, naturalne. D. za rękę, to matkę za serce. Bał. Przen.: D. szczęścia (=*człowiek, któremu ś. we wszystkim powodzi*). Przen.: Byron był dzieckiem przeszłego wieku. Mick. Poeta pieści ś. tym utworem, jako najmłodszym i najukochańszym dzieckiem. Chm. b) Moje D. (=*serce, kochanie*). c) D. u piersi. Od dziecka a. dzieckiem jeszcze przywykał do trudów. Niewinny jak D. Płacze jak D. Gdzie nianiek sześć, tam D. bez ręki. Prz. Dziecka do jezuitów chodzą. Opal. Przen.: Więc to D., Zosia wpadła ci w oko? Mick. (=*młodziutka dziewczyna*). Przen. *człowiek dziecinny:* Nie bądź dzieckiem. Jakieżeś ty D.! **2.** [D.] *dziecko nieprawe.* **3.** (w grze w palanta) *mający prawo podbić piłkę raz* (D. młodsze) *a. dwa razy* (D. starsze), in b a c h o r. <DZIE>

† **Dzieckować, uje, ował,** † **Dzieczkować** *fantować, egzekwować, zajmować:* Jagiełło poddane kościelne, gdy mu stacji nie dawali, bydło im zabierając, D. zapoczął. Błaż. Gdy o winę pańską kmiecie dzieckowanoby częstokroć abo drapieżono... St. wiśl. <p. 2. Dziecki>

[**Dzieckować się, uje ś., ował ś.**] p. **Dzieckać ś.**

† **Dzieckowanie, a,** blm., czynność cz. **Dzieckować:** Na ciążenie czyli D. jeździli hurmem urzędnicy sądowi. Wiszn.

[**Dzieckowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Dzieckować ś.**

[**Dzieckowina, y,** lm. **y**] p. **Dziecina:** Niechżeby na początek choć ze trzy milrejsy dali, tobym dzieckowiny jakbądź ogarnęła. Dyg. <DZIE>

† **Dzieckowny** *zajmujący, zagrabiający:* Stacje ostrze, a zgoła dzieckowną bydląt chłopskich grabieżą wyciągać, królu, nie zabraniasz. Błaż. <p. 2. Dziecki>

† **Dziectwo, a,** blm. p. **Dziecięctwo:** Święty Jan, skoro z dziectwa swego, mieszkał na puszczy. Wuj. <DZIE>

[**Dziecza, y,** lm. **e**] p. **Dzieża.** <p. Dzieża>

† **Dzieczkować, uje, ował** p. **Dzieckować.**

† **Dzieczkowanie, a,** blm., czynność cz. **Dzieczkować:** D. a. ciążanie czynić. Herb. <p. 2. Dziecki>

† **Dzieczski** przym. i rz. p. **2. Dziecki:** Od każdego bydlęcia dzieczskiego dać trzy pieniądze. St. wiśl. <p. 2. Dziecki>

† **Dzieczyzna, y,** blm. p. **Dziecięctwo.** Przen.: Porachuj ś. i ty, ojczyzno, z sobą, od pierwszej koronowanej głowy siedm wieków dzieczyzny pędząc. Koch. <DZIE>

1. [**Dzieć, a,** lm. **e**] p. **Dziecię.**

2. [**Dzieć, dzieje, dział**] p. **Dziać.**

Dziedzic, a, lm. **owie** a. **e,** † **y** (3 pp. † **u**) **1.** *spadkobierca, sukcesor, następca:* D. fortunki mojej. Mick. Myślałem zakopać go (=miecz) razem z ręką w grobie, lecz znalazłem dziedzica— niechaj służy tobie. Mick. Źle nabyte dobra rzadko ś. trzeciemu dziedzicowi dostaną. Prz. Przen.: Synami boskiemi jesteśmy, a jeśli synami, pewnie i dziedzicami i spółdziedzicami z Chrystusem. Karnk. Przen. żart.: Niebieski D., na ziemi nie ma nic. Prz. **2.** *dziedziczny pan, dziedziczny właściciel:* Królowie po tytułach prowincji, Polskę składających, używali słowa: D. Skrzet. Nawet niewolnik na zagonie, zyskując usamowolnienie, otrzymywał nazwę dziedzica. Szaj. Część gruntu od zamku dziedzica zabrała i Soplicom dała Targowica. Mick. Pan na Płużynach, którego pradziady były Świtezi dziedzice. Mick. Była naówczas książęciu zamężną córa na Lidzie możnego dziedzica. Mick. Przen.: My starzy tu dziedzice, więc po wiośnie nie zapłaczem. Pol. Stają przed duszą starzy gospodarze, wielcy dziedzice twojego porzecza. Pol. **3.** wog. *właściciel, pan:* Kto raz grunt posiądzie, ten D. Mick. **4.** *właściciel majątku ziemskiego, obywatel ziemski, pan.* **5.** gm. *właściciel domu, gospodarz, kamienicznik.* **6.** [D.] = a) *pojedyńcza stara sosna, otoczona małemi krzewami.* b) *drzewo, zostawione na nasienniki po wycięciu lasu.* <DZIAD>

† **Dziedzica, y,** lm. **e** p. **Dziedziczka:** Niebieska D.

† **Dziedzicki** p. **Dziedziczny:** Król a. D. pan a. inny pan. Ort. Dziedzickie wójtostwo. Ort.

[**Dziedzicowy**] *należący do dziedzica:* W dziedzicowym sadzie.

Dziedzictwo, a, lm. **a 1.** *prawo dziedziczenia:* Prawo do niego (=do spadku) nazywało ś. dziedzictwem. Mał. **2.** *spadek, puścizna, spuścizna, sukcesja:* Wszystko naczynie srebrne do dziedzictwa należy. Sz. Dziedzictwem co dostać. L. Chciałem ten sprzęt zostawić w dziedzictwie dla dzieci. Mick. Z głowy na głowę dziedzictwem to przechodzi. Chodź. Miał bardzo bogatego dziada stryjecznego, na którego ogromne D. czyhali uboczni krewni. Krasz. Przen.: D. niebieskie.

Skar. W moc oddaje światowe dziedzictwa na chłostę temu, co chce władzy krwawej. Pol. Te ode mnie w dziedzictwie miejcie wiecznie prawa: cnota waszym żywiołem, a rzemiosłem sława. Wor. Dobre imię jest najlepsze D. Prz. Puszcz i żubrów to kraina, a D. Giedymina. Pol. Synom Witołda w Lidzie zostawimy godne D.— popioły i dymy. Mick. Przen.=a) *udział:* Srogość dziedzictwem zwierząt, a litość człowieka. L. b) *dalszy ciąg:* Za przybyciem swym do Berlina zastaje D. rokowań, podjętych poprzednio przez Fleminga. Jaroch. 3. *własność dziedziczna:* Dobiecko od lat dwuchset dziedzictwem jest Krasickich. Kras. Dobra ziemskie, przez nich różnemi tytułami dzierżone, oddane były na D. H. Pol. Oddajmy im w D. posiadanie ziemi. Mick. Wczoraj ufałem książęcemu słowu, że sobie Lidę w D. zabiorę. Mick. 4. wog. *własność, posiadłość:* Chce hrabiego osadzić na nowym dziedzictwie legalnie i formalnie. Mick. Jak pies usiądzie na dziedzictwie szlachcica, to ogon za granicą trzyma. Prz. <DZIAD>

Dziedziczenie, a, blm., czynność cz. **Dziedziczyć.**

Dziedziczka, i, lm. **i** **I.** a. †**Dziedzica** forma ż. od **Dziedzic:** Wziął więc Zosię, Horeszków dziedziczkę ubogą, hodować. Mick. (=*spadkobierczynię, sukcesorkę*). 2. *żona dziedzica* (=*obywatela ziemskiego*). <DZIAD>

Dziedzicznie przys. od **Dziedziczny:** D. co posiadać. Nieukowie szaleństwo D. trzymają. Biel. M. Zdolności, któreby D. przeszły na dalekiego potomka. Chm.

Dziedzicznik, a, lm. **cy** *władca dziedziczny:* Kniaź, koczujący ze stolca na stolec, przerabia ś. w kniazia dziedzicznika i osiada na miejscu. Spas. <DZIAD>

×**Dziedzicznonajemnie** przys. od **Dziedzicznonajemny.** L. <DZIAD+Na+JM>

× **Dziedzicznonajemny** *najęty dziedzicznie.* L.

Dziedzicznorodowy *dziedzictwa rodowego dotyczący:* Prawo dziedzicznorodowe. Mał. <DZIAD +ROD>

Dziedziczność, i, blm. **I.** rz. od **Dziedziczny:** D. tronu. Przypadający stryjcom spadek nie był już dla nich ojczyzną, ale dziedzizną, a. inaczej dziedziną, prawo do niego nazywało ś. dziedzictwem, a własność takiej dziedziny dziedzicznością. Mał. 2. embr. i lek. (hereditas) *zdolność potomstwa do odtwarzania znamion rodzicielskich, zdolność ustroju do przejmowania właściwości a. wad i chorób od przodków, oraz przenoszenia ich na potomstwo dalsze:* D. praszczurowa a. !atawizm (atavismus). D. przerywana (h. intermittens). D. przeskakująca a. kolejna, przemienna (h. alterans). D. trwała (h. continua). D. uboczna (h. collateralis). <DZIAD>

Dziedziczny, †**Dziedzinny,** †**Dziedzicki I.** *drogą spadku z jednego na drugiego przechodzący, w dziedzictwie otrzymany, odziedziczony, spadkowy, sukcesyjny:* Urząd, tron D. Dobra dziedziczne. Szlachectwo dziedziczne. Państwa dziedziczne. Wyrw. (=*dziedzicznie rządzone*). Przen.: Nim twe serce krwią dziedziczną kochać mogło ziemię śliczną. Pol. 2. *dziedziczący, w spadku otrzymujący, dziedzicznie coś posiadający a. czymś będący:* D. pan, szlachcic. Między gospodarzami czynili różnicę dziedzicznych, czyli gospodarzy z gospodarzy, od gospodarzy nowych. Skarb. Świętopełk był poprzednio dziedzicznym, a później stał ś. hołdownym. Szaj. (=*wolnym, niepodległym*). †Dziedziczna żona=*mająca swój bór D.* 3. gór.=a) *robiony tak, żeby mógł na długo pozostać:* Okładziny dziedziczne. b) Sztolnia dziedziczna=*sztolnia główna, do której spływają wody ze wszystkich chodników i sztolni.* 4. lek.: Choroby dziedziczne = *które przenoszą ś. z rodziców na potomstwo.*

Dziedziczyć, y, ył I. *w spadku otrzymywać:* D. tron. Kto duży liczy, mało dziedziczy. Prz. Włości szerokie i skarby w komorze i mleko ptasie dziedziczyła może. Kor. D. co a. †w czym, †na czym. Przen.: Syn nie dziedziczy w rozumie. Kochan. Dziewki, które braci nie mają, jako na boru D. mają. Skr. Przen.: Trzeba służyć Panu Bogu, jeśli chcemy w niebie D. Hrb. Rodzaj architektury, obcym budowniczym wcale nieznany; my go od Żydów dziedziczym. Mick. 2. *posiadać coś dziedzicznie:* Wielką po ojcu dziedziczy majętność. Troc. Jan Czechowski dziedziczył dobra Idzikowice-Pielgrzymy. H. Pol. 3. ×*przechodzić na kogo dziedzicznie:* Ojczysta w dzieciach często dziedziczy choroba. Troc. <DZIAD>

[**Dziedzieniec, ńca,** lm. **ńce**] p. **Dziedziniec:** Pojedziemy na odpust, a z odpustu na D., uplecie my pannie wieniec. Pśń. <p. Dziedziniec>

†**Dziedzierzysty,** *mocny, silny; tęgi, krępy:* Młodość dziedzierzysta. Pot. Chłop D. Pot. <Ukr. dżendżurystyj>

[**Dziedziewnik, a,** blm.] p. **Dziedziwil.**

Dziedzina, y, lm. **y I.** a. †**Dziedzizna** *część spadku po dziadku przypadająca, scheda:* Przypadający stryjcom spadek nie był dla nich ojczyzną, ale dziedzizną, a. inaczej dziedziną. Mał. 2. a) ×*posiadłość dziedziczna* (szczeg. drobnej szlachty); wog. *posiadłość, włość, majętność:* Dziedziny i winnice nasze inni dzierżą. B. Sz. Ten pan, w czyjej dziedzinie będą bobrowe gony. St. lit. D., o którą ś. dzieje. St. wiśl. Strumień, który jest między dziedzinami, za granicę ma być poczytany. Tarn. J. Wiedząc, że Jurand nakazał wszystkim posłuch dla Zbyszka i że mu dziedzinę na Spychowie przekazał... Sienk. Przen.: Posiedli przychodnie obce dziedziny. Skar. Gdzie Chrystusowa D., tam murem i pajęczyna. Skar. b) przen. *rodzinne strony, ojczysta siedziba:* Tum ś. pasł na dziedzinie, jako w lesie zając. Rej. Wilk na dziedzinie nie szkodzi. Prz. c) przen. *dziedziczna kraina, dziedzictwo:* Tatarskie dziedziny. Zim. Od tych ruskich rzek wybrzeży aż po Tatrów pierś jałową, po dziedzinę Krakusową... Pol. Jeszcze wielka, już pusta Girajów D. Mick. Królu potężny, w którego dziedzinach legły te kraje, gdzie słońce ś. rodzi. Mańk. Z pod niego (króla) kradła dziedzinę grobową. Słow. d) przen. *ojczyzna, środowisko, siedlisko:* Włochy są dziedziną sztuk pięknych. Sł. wil. e) przen. ×*miejscowość:* Bez przyczyny nie szukaj innej dziedziny. Prz. Wilk w tej dziedzinie nie szkodzi, na której wilczęta spłodzi. Prz. 3. przen. *obszar, sfera, zakres, kraina:* D. wiedzy. D. myśli, ducha. W innych dziedzinach życia nie było już takiego podobieństwa. Chm. Niech nad martwym wzlecę światem w rajską dziedzinę ułudy. Mick. 4. [D.]=a) *wieś.* b) *domostwo, zagroda:* Naburczy pszczółkę, że ś. nie śpieszy na rój, na wrzosy, a jeszcze dziedzinę musi niejedną oblecieć. Kasp. 5. mat. *ogół pewnych liczb a. wartości, obszar, w którym rozpatrujemy zmieniającą ś. wielkość i t. p.:* D. liczb całkowitych, liczb wymiernych, wartości zmiennej, wartości funkcji. Zdr. [**Dziedzinka, Dziedzineczka**]. <DZIAD>

[**Dziedzineczka, i,** lm. **i**] p. **Dziedzina:** Na piérwsząśmy dziedzineckę biegali, przecieśmy se oj koników dostali.

Dziedziniec, ńca, lm. **ńce,** [**Dziedzieniec**] *plac ogrodzony przy budowli, szczeg. przed domem, podwórze (daw. tylko przy pałacach i zamkach):* Przy dziedzińcu dom chędogi. Pol. Zdr. **Dziedzińczyk.** <DZIAD>

[**Dziedzinka, i,** lm. **i**] p. **Dziedzina:** Co D., to inna dziewczynka. Prz. <DZIAD>

†**Dziedzinnie** przys. od **Dziedzinny:** Twierdzę D. gruntował (=*fundamentalnie).*

Dziedzinny 1. †p. **Dziedziczny:** Pczoły dziedzinne. D. pan. Ort. Dom dziedzinnym prawem przedany. Leop. **2.** × p. **Dziedzińcowy.** Sł. wil.

Dziedzińcowy przym. od **Dziedziniec;** × **Dziedzinny.**

Dziedzińczyk, a, lm. **i** p. **Dziedziniec:** Towarzyszył jej aż do oddzielnego dziedzińczyka. Krasz.

[**Dziedziński**] *wiejski.* <DZIAD>

†**Dziedziszcze, a,** lm. **a** *niecka soli dziedzicznie zapisana.* <DZIAD>

[**Dziedziwil, u,** blm., **Dziedźwil, Dziedziewnik**] *gatunek trawy.*

†**Dziedzizna, y,** lm. **y** p. **Dziedzina.**

[**Dziedźwil, u,** blm.] p. **Dziedziwil.**

Dziegciarnia, i, lm. **e** *miejsce, gdzie dziegieć wyrabiają.* <? DZIEG>

Dziegciarstwo, a, blm. *zajęcie dziegciarza.*

Dziegciarz, a, lm. **e 1.** *zajmujący ś. wyrabianiem a. sprzedawaniem dziegciu.* **2.** *Rusin, dziegciem ś. smarujący.* <? DZIEG>

Dziegciować, uje, ował *smarować dziegciem:* D. buty, koszulę. Wozy ładowne, przykryte dziegciowanemi skórami. Byk.

Dziegciowanie, a, blm., czynność cz. **Dziegciować.**

× **Dziegciowato** przys. od **Dziegciowaty.** L.

Dziegciowaty *do dziegciu podobny:* Wody dziegciowate. Perz.

Dziegciowy przym. od **Dziegieć:** Wolę żyć w szałasach z dziegciowemi gbury, niż z Jaśnie Wielmożnemi Pany łupiskóry. Nar. (=*śmierdzącemi dziegciem).*

[**Dziegcisko, a,** lm. **a, Dzichcisko**] *kwacz od dziegciu.*

Dziegieć, gciu, blm., [**Dziecheć**] chem. *produkt suchej dystylacji rozmaitych materjałów, złożony z różnych ciał smolistych i olejków lotnych.* <? DZIEG>

[**Dziegieniec, ńca,** blm.] *jakaś roślina.* <?>

[**Dziej**] *mówi* (przysłowiowe). <p. Dzie>

[**Dzieja, i,** blp.] *los, dola:* U złodzieja dobra D., s'rzynie wyłupi i odzianie kupi. <DZIE>

[**Dziejać, e, ał**] i [**D. ś.**], †**D. ś.** p. **Dziać:** To ś. nie jedną dziejało, ale ś. często dziejało. Pśń. w. XV. Pokojówka opowiedziała wsystko, jak sie dziejało. <DZIE>

× **Dziejarski** p. **Dziejowy.**

Dziejarz, a, lm. **e** p. **Dziejopis:** Porzućmy później piszących dziejarzy naszych. Lel.

Dzieje, ów, blp. **1. a)** *to, co ś. stało, fakta, zdarzenia, wypadki, przeszłość, przebieg życia, istnienia:* Stare D. D. ludzkości. Przeszłych dziejów doświadczenie. Jabł. Okropne D. przyniósł nam czas. Uj. Tym to szlakiem ordy, dzicze biły w dziejach ode wschodu. Pol. Wówczas ziemi D. całe namby były zrozumiałe. Pol. Nucili pieśni o dziejach męki Zbawiciela. Wójc. W skróceniu przejść główne fazy niedługich dziejów swojej miłości. Chm. Przedstawimy D. tej podróży. Chm. Takie były D. największego gienjuszu poetyckiego, jaki wydała Polska. Chm. **b)** *opis tego, co ś. działo, historja:* D. narodu polskiego. D. apostolskie. Weź księgę i odczytaj D. dawnych wieków. Mick. D. poezji. Chm. D. piśmiennictw słowiańskich. Chm. **2.** †*dzieła, czyny, uczynki:* Pauzanjasz i Lizander dziejami swemi państwo lacedemońskie rozszerzyli. Bud. B. Nie patrz na nasze złe D. (Wiek XV). <DZIE>

Dziejobadawczy p. **Dziejoznawczy:** Rozprawy dziejobadawcze. Bońk. <DZIE+BOD>

†**Dziejodziw, u,** lm. **y** *czyn zadziwiający, podziwienia godny:* Aza kto jeszcze chętliwy wspomni jego dziejodziwy. Groch. <DZIE+DZIW>

Dziejomowny *świadczący o tym, co ś. działo, historyczny:* Gmach D. Wor. <DZIE+MOW>

Dziejopis 1. a, lm. **owie, a. Dziejopisarz,** ×**Dziejopisca,** †**Dziejopisa, Dziejarz** *ten, co pisze dzieje, historyk, historjograf.* **2.** × **u,** lm. **y** p. **Dziejopismo.** <DZIE+PIS>

†**Dziejopisa, y,** lm. **owie** p. **Dziejopis:** Jozefus D. znamienity. Op.

Dziejopisarski przym. od **Dziejopisarz.**

Dziejopisarstwo, a, blm. *nauka a. sztuka pisania dziejów, historjografja.*

Dziejopisarz, a, lm. **e** p. **Dziejopis:** Nakreślił piękny wiersz, w którym przedstawił zadanie dziejopisarza. Chm.

× **Dziejopisca, y,** lm. **y** p. **Dziejopis:** D. stary Gades miasto to nazwał. Nar.

× **Dziejopismo, a,** lm. **a,** × **Dziejopis,** × **Dziejopistwo** *dzieło historyczne, historja, historjografja, dzieje:* W dziejopismie przyczyny główniejszych w rządach odmian dochodzić. Stasz. D. rzeczy przyrodzonych. Rogal. (= *historja naturalna).* <DZIE+PIS>

× **Dziejopisny** *należący do historji, historyczny.*

× **Dziejopisowski** przym. od **Dziejopis:** Powinnością dziejopisowską jest prawdy dochodzić. L.

× **Dziejopistwo, a,** lm. **a** p. **Dziejopismo.**

× **Dziejośpiew, a,** lm. **owie** *ten, co opiewa dzieje, śpiewak dziejów.* Wor. <DZIE+Z+PIE>

Dziejośpiewny *opiewający dzieje:* Dziejośpiewne multanki. Wor.

× **Dziejowiec, wca,** lm. **wcy** *obrońca przeszłości, konserwatysta, zachowawca; wstecznik, zacofaniec.* <DZIE>

Dziejowo przys. od **Dziejowy:** Urządzenia D. i społecznie inaczej urobione. Oczap.

Dziejowość, i, blm. p. **Dziejoznawstwo:** Historyk, pełen erudycji, który gromadził skarby do dziejowości naszej. Kasz.

Dziejowy, × **Dziejarski** *dziejów dotyczący; ważny pod względem historycznym, należący do historji, historyczny:* Zastosowanie ś. do dziejowo-prawnych tłómaczeń. Jeż. Wypadki dziejowe. Znaczenie dziejowe. Na dziejowej płyniem fali. Pol. <DZIE>

Dziejoznawca, y, lm. **y** *znawca dziejów, biegły historyk:* Zostawiamy dziejoznawcom i dziejopisom z powołania krytyczne ocenienie dzieł historycznych Moraczewskiego. Lib. <DZIE+ZNA>

Dziejoznawczy, Dziejobadawczy *badający dzieje:* W oddaleniu wieków, w świetle dziejoznawczej nauki postacie historyczne odzyskują właściwe swe rozmiary. Paw.

Dziejoznawstwo, a, blm., **Dziejowość** *badanie dziejów, nauka historyczna:* Towarzystwa archeo-

logiczne zapowiadały znakomitą dla dziejoznawstwa korzyść. Lib.

Dziekan, a, lm. **i,** [**Dziekun**] **1.** *proboszcz, mający władzę nad kilku parafjami, stanowiącemi dekanat:* D. warszawski, grodziski. **2.** *tytuł jednego z prałatów:* D. kapituły, kolegjaty. **3.** Kardynał D. = *pierwszy z kardynałów biskupów.* **4.** *profesor, stojący na czele wydziału uniwersyteckiego:* D. wydziału lekarskiego, historyczno-filologicznego. **5.** przen. *człowiek, wodzący rej w pewnym towarzystwie:* D. złotej młodzieży. <Łć. decanus dosł. = dziesiętnik>

Dziekanat, u, lm. **y 1.** p. **Dziekaństwo. 2.** *pewna liczba parafji, podległych władzy dziekana,* dekanat: Otrzymuje bogaty D. Trep. <Śr. Łć. decanatus>

Dziekanja, i, lm. **e 1.** p. **Dziekaństwo. 2.** *mieszkanie dziekana* (pod 1): Pójść na dziekanję. <Śr. Łć. decania>

Dziekanowa, ej, lm. **e 1.** *żona dziekana.* **2.** przen. żart. *kobieta, rej wodząca w jakimś towarzystwie:* Z kobietą, którą w Warszawie dziekanową pań nazywano... Karp.

Dziekanowy p. **Dziekański.**

Dziekanówna, y, lm. **y** *córka dziekana.*

Dziekański, Dziekanowy przym. od **Dziekan:** Urząd D.

Dziekaństwo, a, lm. **a 1.** a. **Dziekanja, Dziekanat** *urząd dziekana,* dekanat. **2.** †*oddział z dziesięciu ludzi w podziale zaciągów wojskowych za Piastów,* in. †dziesiątka. <p. Dekanat>

[**Dziekun, a,** lm. **i** a. **owie**] p. **Dziekan.**

Dziel 1. a, lm. **owie** p. **1. Dzielca. 2.** [D.] **u,** lm. **e** p. **Dział.** <DZIAŁ>

†**Dziela** przyi. = *dla:* Twego D. Krzciciela. Bogar. <DLA>

[**Dzielanka, i,** blm.] *mięso, pokrajane na kawałki dla „drużyny“ na obiad.*

× **Dzieląca, ej,** lm. **e** p. **Dzielący.** Sł. wil. <DZIAŁ>

× **Dzielący:** Krzyżowa dziełąca, rzeź. = *rodzaj mięsa.* **D., ego,** lm. **e,** × **Dzieląca** *liczba, przez którą dzieli ś. inna liczba, dzielnik.* L. <DZIAŁ>

1. †**Dzielca, y 1.** lm. **y** m., †**Dzielczy,** †**Dziel** *ten, co dzieli, rozdziela.* **2.** lm. **e** ż. *ta, co dzieli.* <DZIAŁ>

2. †**Dzielca, y,** lm. **y** *działacz, pracownik:* Wiernemu dzielcy wiele Pan Bóg dawa. Biel. M. <DZIE>

× **Dzielczość, i,** blm. *podzielność:* D. materji nieskończona. Fil. <DZIAŁ>

× **Dzielczy** p. **1. Działowy:** Tranzakcja dzielcza. Cz. Listy dzielcze. St. lit. †**Dzielczy, ego,** lm. **y** rz. p. **1. Dzielca.** <DZIAŁ>

× **Dzielczyni, i,** lm. **e** forma ż. od **1. Dzielca.** Bobr.

†**Dziel — dziel** *częścią — częścią, bądź — bądź, jużto—jużto.* <DZIAŁ>

[**Dziele** przyi. z 2 pp.] *względem, wedle, co do:* D. tego. Przyszedłem pogadać D. lasu.

†**Dzielen** *do działu należący:* Był D. ze swym oćcem. Nie będę (= będąc) z nami D. naszemi pieniędzmi i swemi. <DZIAŁ>

[**Dzielenica, y** lm. **e**] p. **Dzielnica.**

Dzielenie, a, 1. blm., czynność cz. **Dzielić. 2.** lm. **a** mat. *jedno z działań arytmetycznych* <DZIAŁ>

Dzielenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dzielić ś.**

[**Dzielęgać, a, ał**] *dzwonić.* <Dźwn.>

Dzielić, i, ił 1. *rozkładać na części, rozdzielać:* D. co na równe części. D. majątek między dzieci. Każde ciało daje ś. D. L. Pisarz ten dzieło swoje dzieli na cztery części. L. Mat.: D. jedną liczbę przez drugą. Dzielnik, liczba, która drugą dzieli. L. Przen.: Sofokl z Eurypidesem dzielili Ateny, długi z sobą spór wiodąc o pierwszeństwo sceny. Dm. (= *różnili*). Wątpliwość ta dzieli różnie umysł jego ponury. Kniaź. Oto płacze, oto kwili, a płacząc, serce me dzieli. Groch. (= *kraje*). Milczeć czy radzić? na dwoje myśl dzieli. Mick. Maryla słodkie miłości wyrazy dzieliła skąpo w rachubie. Mick. **2.** *oddzielać, odgraniczać:* Pireneje dzielą Hiszpanję od Francji. Włóczni dwadzieścia rozdarło zasłonę, która nas od perystylu dzieliła. Krasiń. Przen.: *oddalać, rozłączać:* Dzieli ich wzajemna niechęć, nierówność majątkowa. Ta nieprzytomność, co nas tak długo dzieliła, Tereso, serca twego dla mnie nie zmieniła. Niem. To żelazo zabojcze na wieki dzieli nas. Mick. **3.** (co z kim) *uczestnikiem być, podzielać:* D. (z kim) władzę, radość, niebezpieczeństwa, los. D. z kim zdanie. Sposób myślenia państwa dzielę. Hof. Losy gminu dzielił samowładny do śmierci Bolesława Chrobrego monarchizm. Smol. **4.** × i [D.] kogo = *rozdzielać co między innych, obdzielać:* Drugich dzieląc, siebie nie zapominaj. Prz. Równiateczki wiła, panięta dzieliła. **5.** × komu = *udzielać, użyczać:* Na cóżeście tak wiek rozrządziły fata, mnie zbyt długie, synowi dzieląc krótkie lata? Min. On tak sąsiadowi swoje myśli dzieli. Dm. (= *komunikuje*). **D. ś. 1.** *rozdzielać między siebie, udzielać komuś część czegoś:* D. ś. zyskami. D. ś. majątkiem z ubogiemi. Z głupim źle ś. D. Prz. **2.** *rozpadać ś. na części, rozdzielać ś.:* Ta rzeka dzieli ś. na dwie odnogi. Rok dzieli ś. na dwanaście miesięcy. Na obrazy świat ś. dzieli, w boże barwy ustrojone. Pol. **3.** (o liczbach) *dawać ś. podzielić:* Liczba piętnaście dzieli ś. przez trzy. **4.** *być rozdzielanym, rozdawanym:* Wszyscy chciejmy dokonać, dokona kto może, bo ś. nierówną miarą dzielą dary boże. Mick. **5.** × *oddalać ś., rozłączać ś.:* Nigdy od ciebie D. ś. nie chcę i przy tobie trwać będę. Skar. Oczy nabożnie w niebo obróciła i przed śmiercią ś. z światem już dzieliła. P. Koch. Po wielkim żywocie cierpienia i chwały, gdy duchem ś. dzielim—nam tylko zostały puścizną twe szaty podróżne. Pol. **6.** × *różnić ś., odróżniać ś.:* To są te artykuły wiary, któremi ś. dzielimy od poganów i odszczepieńców. Wuj. **7.** piw. (o piwie, brzeczce) *przeświecać podczas klarowania,* in. łamać ś. <DZIAŁ>

Dzielinkowiec, wca, lm. **wce** *najprostsza istota organizowana, złożona z pojedyńczej komórki, mnożąca ś. przez dzielenie osobnika,* in. grzybek dzielinkowy. <DZIAŁ>

Dzielinkowy grzybek p. **Dzielinkowiec.**

Dzieliworek, rka, lm. **rki** pog. *służący, np. dorożkarz, przywłaszczający sobie część zarobku gospodarza.* <DZIAŁ+WOR>

[**Dzielizna, y,** lm. **y**] *cząstka, dział, udział.*

Dzielna, ej, lm. **e** mat. *liczba w dzieleniu, którą dzielimy przez drugą liczbę.* <DZIAŁ>

Dzielnica, y, lm. **e,** [**Dzielenica**] **1.** *część pewnej całości, oddzielona od innych części:* a) *część kraju, stanowiąca pewną odrębną całość:* D. książęca. D. mazowiecka, wielkopolska. D. dawnej Polski. × D. biskupia = *djecezja:* Biskup ten utrzymywał, że to miejsce jeszcze do jego dzielnicy należało. Skar. b) *część miasta:* D. miasta. D. staromiej-

ska, żydowska. c) †*pas, strefa:* Boska piecza w pięć dzielnic ziemię usadziła. Żebr. d) †*majętność drogą działów otrzymana, część własności na kogo przypadająca:* Dzierżek wwiązał ś. na me dzierżenie i wziął tego roku siano z łąk, aniśm ja z swymi dziećmi dzielnice wzięła. Rota krak. r. 1400. e) ×D. karty, książki=*szpalta:* Księga o dwu dzielnicach czyli warstach. Wł. f) ×D. rodu, domu, herbu=*linja, gałąź:* Te rodziny z dawnego wieku są jednej z Toporczykami dzielnicy. Papr. g) ×D. herbu=*część herbu czymś oddzielona.* h) ×*znaczny oddział wojska, zostający pod rozkazami jednego wodza:* D. wojska abo artylerji, dywizja, znaczna ich część. Jak. J. i) gór. *część kopalni, zostająca pod zarządem jednego sztygara.* **2.** ×*to, co oddziela:* D. gruntów=*miedza.* **3.** ×a. ×**Dzielnik** *narzędzie służące do równego dzielenia na części.* **4.** ×*różnica.* **5.** bud.: D. przyozdobienia=*tło a. otoczyna przyozdobiona, ograniczona szlakiem a. ramką.* Podcz. **6.** tech. *maszyna do dzielenia kręgów i nacinania zębów.* <DZIAŁ>

Dzielnicowy p. **Dzielniczy:** Książęta dzielnicowi. Sm.

Dzielnicznik, a, lm. **i, Rumień** bot. (eranthemum) *roś. z rodziny rozdżeńcowatych.*

Dzielniczy I. a. Dzielnicowy przym. od **Dzielnica,** *udzielny:* Rozbicie Polski na księstwa dzielnicze. Tat. Wymarcie książąt dzielniczych. Tat. **2.** ×*który dzieli, dzielący:* Liczba dzielnicza=*mianownik.* Ustrz.

Dzielnie przys. od **Dzielny.** <DZIE>

†**Dzielnie** przys. od ×**Dzielny,** *dzieląc.* Tuch. <DZIAŁ>

Dzielnik, a, lm. **i I.** †lm. **cy** *ten, który dzieli, podział czyni:* Któż mię uczynił sędzią abo dzielnikiem między wami? Wuj. **2.** ×p. **Dzielnica. 3.** mat.=a) *liczba w dzieleniu, przez którą dzielimy dzielną.* b) *liczba, która liczbę daną dzieli bez reszty:* Wspólny D. dwu a. więcej liczb. <DZIAŁ>

[**Dzielnik, a,** lm. **i**] p. **Dziennik:** Król rozpisáł dzielniki, żeby sie wszéscy króle zjachali do jego pałacu. <Zam. Dziennik>

†**Dzielnik, a,** lm. **cy,** †**Dzilnik I.** *działacz, sprawca:* Dzielnicy nieprawości. Leop. **2.** *robotnik, rękodzielnik.* <DZIE>

Dzielnopłatkowy bot. p. **Wielopłatkowy.** <DZIAŁ+PŁAT>

×**Dzielnopłciowy** bot. p. **Rozdzielnopłciowy:** Kozłek D. Kluk. <DZIAŁ+PŁY>

Dzielność, i, lm. **i** rz. od **Dzielny: I.** a) *energja, moc okazywana w działaniu:* D. umysłu, charakteru. Mych sposobów uznaj D. Mick. Kiedy Pascal wydał dwa listy, dowiedzieli ś. Francuzi o nowym sposobie pisania i o nowej dzielności swego języka. Śniad. W własnych dzielnościach ufny, śmiałych żądań pełny. Mick. b) ×*zdatność do działania, siła, władza, zdolność:* Wola ludzka nad dzielnościami dusznemi jest panią. Bals. Bóg dał D. słońcu, ziemi, zwierzętom, aby nam pokazał wszechmocność swoję. Boh. J. **2.** *czyn dzielny:* Wyśpiewawszy dzielności jego, zapalili stos drew smolny. Stadn. **3.** ×*przymiot, zaleta:* Dzielnością konia są sposobność i trwałość. Kluk. Dzielności abo przymioty jego przechodzą jeszcze zacność urodzenia, którą ma. Wys. <DZIE>

×**Dzielność, i,** blm. rz. od ×**Dzielny,** *podzielność.* <DZIAŁ>

Dzielny I. *okazujący swoją moc w działaniu, skutecznie działający, energiczny, tęgi, walny:* D. człowiek, wódz, rycerz, charakter, umysł, opór. Dzielna pomoc, ręka. Dzielne serce. Mowny język, ale nie D. mają. Bals. Naszą przywarą jest, iż początki zawżdy żywe i dzielne; im zaś dłuższa trwałość, tym większe osłabienie. Kras. (=*gorliwe w działaniu).* Dzielnaż to przecie rzecz monarchów czyny, skoro król uciekł, wszyscy za nim w nogi. Kras. D. rumak (=*żwawy, ognisty, a przytym kształtny).* Dzielne lekarstwo (=*skuteczne, silnie działające).* **2.** ×*mogący działać, zdatny do działania, działający:* Bóg dał dzielność słońcu, ziemi, zwierzętom, aby nam pokazał wszechmocność swoję, która więcej w dzielnych, niż bezdzielnych wydaje ś. dziełach jego. Boh. J. Operacją możemy zwać działaniem, abo dzielną mocą. Skar. **3.** ×*pracowity, czynny:* Trąd (=truteń) między dzielnemi pszczołami. Klon. **4.** ×*mocny, tęgi:* Dzielniejsze bywało dawniej piwo z serem, niż teraźniejsze herbaty i buljony. Kras. (=*posilniejsze).* Dwa miesiące mijały, a moc żalu mego równie dzielną jak dnia pierwszego była. Stasz. **5.** ×*rozsądny, roztropny, baczny.* Kn. <DZIE>

×**Dzielny I.** *dzielący, rozdzielający:* D. kopiec. L. **2.** *dający ś. dzielić:* Liczba dzielna. Sł. wil. **3.** *podzielony:* Tarcza (zegara), dzielna na godzin 20 i 4. Pol. **4.** †*podlegający działom:* Miedzy tymi rzeczami dzielnemi. Ort. **5.** †p. **I. Działowy:** List D. (=*dowód prawnie dokonanych działów).* <DZIAŁ>

†**Dzielny** p. **2. Działowy:** Szaniec D. Dek. 300 kul dzielnych. Piotr. <DZIE>

Dzielsimin, u, lm. **y** bot. **I.** p. **Jaśmin. 2.** D. dziki p. **Jaśminek.** <Włos. gelsomino, z Arab. jasemîn>

Dzielsiminowy przym. od **Dzielsimin:** Dzielsiminowe drzewa. Troc.

Dzielzamin, u, lm. **y** bot. p. **Jaśmin.** <p. Dzielsimin>

Dzielżamin, u, lm. **y** bot. p. **Jaśmin.** <p. Dzielsimin>

Dzielżaminowaty bot.: Rośliny dzielżaminowate p. **Jaśminowaty.**

Dzielżan, u, lm. **y, Helenka słonecznikowa** bot. (helenium) *roś. z rodziny złożonych.* <?>

†**Dziełaciel, a,** lm. **e** *działacz, sprawca, winowajca:* Odejdźcie ode mnie, dziełaciele nieprawości. Bud. <DZIE>

†**Dziełać, a, ał** i [**Dziełać**] p. **Działać:** Wielkie jałmożny kościołom dziełała. Ż. E. (=*dawała, składała).* Wszytkim wielką poczliwość dziełała. Ż. E. (=*okazywała).* Grzesznikom dziełającem wolę jego. Ż. E. Ktoż nie wie, iż ty to pod chytrością (=chytrze, zdradliwie) dziełasz. Ż. E. [Musi stary żebraci, dy nie może dziełaci]. <DZIE>

†**Dziełanie, a,** blm., [**Dziełanie**] czynność cz. **Dziełać:** Ku dziełaniu maści.

Dziełko, a, lm. **a** p. **Dzieło.**

×**Dziełmistrz, a,** lm. **e** *artysta, sztukmistrz.* Śniad. <DZIE+Mistrz>

Dzieło, a, lm. **a,** †**Działo,** †**Dziło I.** *czyn (szczeg. wielki), uczynek:* Wielkie dzieła. Dzieła wojenne, rycerskie. Rwą ś. ku stronom obcym, dziełom nadzwyczajnym. Mick. Dziełmi ś. państwa wznoszą, a nie słowy. Kras. Zniknęły owe ery i nowe i dawne, te tych, a owe tamtych królów dzieły sławne. Dm. **2.** *wykonanie czegoś, uskutecznianie, sprawa, praca, robota, czynność:* D.

stworzenia, odkupienia. Koniec D. chwali. Prz. Nigdzie nie było pieca, retort i porządnego przyboru, pracujących około wielkiego dzieła. Krasz. **3.** *skutek działania, owoc pracy, twór:* Szczęście narodu dziełem jest tego mądrego króla. L. Człowiek jest dziełem rąk bożych. D. rąk ludzkich. Dzieła rąk Twoich są niebiosa. Wuj. Z dzieła poznaje ś. mistrza. Sam tylko gienjusz żyje z siebie, on sam tworzy dzieła godne wieków. Dm. **4.** *utwór piśmienniczy, praca naukowa a. literacka, pismo, książka:* Dzieła Mickiewicza, Śniadeckiego. Dzieła prozą, wierszem. D. treści filozoficznej. **5.** ×*zajęcie, zatrudnienie, zawód:* D. rycerskie (=*rzemiosło rycerskie, służba wojskowa*). Szlachcic w dzieciństwie ma być wychowany w naukach, gdy podrośnie, w rycerskim dziele, w gospodarstwie. Petr. Przez wszystek czas nic innego nie był żywot tych ludzi, tylko ustawiczne D. wojenne. Kłok. Towarzysze mają ś. bawić sposabianiem konia do dzieła. Vol. Durny a młody basza, i polskiego dzieła, i sposobów nie wiadom, na hakby siła ich naraził. Tw. (=*sposobu wojowania*). Mistrzyni kradzieży i dzieła nocnego (=*roboty nocnej, łotrostwa*). **6.** × *czynność, funkcja, sprawa, przeznaczenie:* Jako jest własne (= właściwe) D. słońca oświecać i zagrzewać. Ml. duch. Wątroba dobrze swoje D. robi. Troc. Zaczął D. urzędu swego. Troc. **7.** × *sprawa, praca, robota, trudność, kłopot:* Mieć D. z kim=*mieć z kim do czynienia:* Miał cesarz Zygmunt z Wenety dzieła dosyć. Biel. M. Gdy miał Bolesław jeszcze D. z królem czeskim, poczęła Ruś o sobie radzić. Biel. M. **8.** ×*rzecz, sprawa, interes:* Posły swe z dobrym dziełem i zupełną mocą do króla posłał. Biel. M. **9.** × *dzielność, tęgość:* Klacz ta paść musiała, chociaż równej urodą i dziełem nie miała. Koch. **10.** !*bitwa:* Oczakowskie D. było krwawe. Mick. **11.** woj. *jakakolwiek część fortyfikacji, użyta do obwarowania twierdzy:* D. fortyfikacyjne. D. rogowe=*złożone z frontu i z dwuch długich boków, często mające przed frontem półksiężyc.* D. koronowe=*złożone z dwuch obszernych frontów i dwuch boków,* in. korona. D. naprzodnie=*znajdujące ś. poza stokiem.* Dzieła oddzielne=*odłączone od warowni.* Zdr. **Dziełko.** <DZIE>

× **Dziełorodnie** przys. od **Dziełorodny.** L. <DZIE+ROD>

× **Dziełorodny,** ×**Dziełowy** *tworzący dzieła, działający, twórczy.*

× **Dziełotwórca, y,** lm. **y** *ten, co tworzy dzieła; pisarz oryginalny.* <DZIE+TWOR>

×**Dziełowy** p. **Dziełorodny.** <DZIE>

†**Dziembrenożki, ów,** blp. *roś. bodziszek czerwony,* in. dziebrenosek. Catalogus Schnebergera z r. 1557. <?>

[**Dziendobry**] **1.** p. **Dzień. 2.** p. **Dzieńdobry.**

Dziendziera, y, lm. **y** bot. p. **Dzięidzierzawa.** <p. Dendera>

†**Dzienet, a,** lm. **y** p. **Dzianet.** Rej.

×**Dzienga, i,** lm. **i** p. **Dzięga:** U kupców tam dziengi, jak lodu. Mick.

[**Dziengiel, gla,** lm. **gle**] p. **Dzięgiel.**

×**Dzienia, i,** lm. **e,** × **Dzień,** × **Dzienie** i [**Dzienie**] **1.** a. ×**Dzienno** *barć w drzewie żywym wyrobiona, ul leśny; barć w ulu:* Z kalabryjskiej miodu nie znam dzieni. Kniaź. Ule takie mają mieć w sobie barć długą a. dzienią, od wierzchu aż do spodku. Kąc. **2.** *to, co pszczoły zrobiły, plaster miodu:* Miodowych dzieni wydzieranie i pszczelne kradziectwo świętokradztwem mienią. Klon. Zdr. × **Dzianka.** <DZIE>

[**Dzieniaszek, szka,** lm. **szki**] **1.** p. **Dzień. 2.** *dzień o wschodzie słońca.*

×**Dzienie, a,** lm. **a** i [**Dzienie**] p. **Dzienia:** a) Któryby bartnik ważył ś. komu z dzienia pszczoły wykurzyć, takowy ma do czwierdzi być osadzon. Skr. b) D., robota pszczelna w barci. Kn., Bobr. D. jest pszczelna robota w ulu. Toł. <DZIE>

Dziennica, y, lm. **e 1.** †*kolejne sprawowanie obowiązków w pewne dni, dyżur.* **2.** bot. p. **Liljowiec.** <DŹŃ>

Dzienniczek, czka, lm. **czki** p. **Dziennik:** D. Justysi. Chwytam gorączkowo mój mały D. Dąb. D. nauczyciela do zapisywania stopni (=*notesik*). D. ucznia do zapisywania stopni i uwag względem sprawowania. <DŹŃ>

Dziennie 1. *każdego dnia, codziennie, dzień w dzień, na dzień:* Wydaje 10 rubli D. **2.** *na jeden dzień, na dzień, od dnia:* Najmować ludzi D.

Dziennik, a, lm. **i 1.** *kajet do zapisywania codziennie tego, o czym ś. chce pamiętać, djarjusz, notatnik, pamiętnik.* **2.** *księga urzędowa a. kupiecka do zapisywania wszystkich czynności.* **3.** *księga do zapisywania uwag o sprawowaniu i postępach uczniów.* **4.** *pismo codzienne, gazeta codzienna:* D. literacki, polityczny. **5.** × *książka, zawierająca modlitwy na dzień.* D. kapłański (=*djurnał*). **6.** [D.]=a) *miejsce, ogrodzone żerdziami a. dylami, służące do zamykania bydła w lecie podczas silnego upału, gdy zaczynają dokuczać bąki.* b) *oborzysko, dziedziniec przed oborą.* c) a. [**Dzielnik**] *rozkaz pisany, okólnik, cyrkularz.* **7.** bot. p. **Liljowiec.** Zdr. **Dzienniczek.** <DŹŃ>

Dziennikarka, i, lm. **i** forma ż. od **Dziennikarz.**

Dziennikarski przym. od **Dziennikarz:** Kaczka dziennikarska (=*pogłoska fałszywa, puszczona przez dzienniki*).

Dziennikarstwo, a, blm. **1.** *zawód dziennikarza.* **2.** zb. *dzienniki, prasa.* **3.** zb. przen. *dziennikarze:* Przedstawiciele dziennikarstwa.

Dziennikarz, a, lm. **e 1.** *pisujący do dzienników, publicysta, gazeciarz.* **2.** *współpracownik Dziennika Warszawskiego:* Ja go dziesięć razy wyżej kładę nad dziennikarzów, t. j. autorów, pisujących do Dziennika Warszawskiego. Chm. **3.** *urzędnik, utrzymujący dziennik:* Starszy D. D. główny. <DŹŃ>

×**Dzienno, a,** lm. **a** p. **Dzienia:** Przedał i na wieczność darował pszczoły w dwojnicy w wyższym dziennie za gr. 40. Gac.

×**Dziennonocny** *dzień i noc trwający:* Rozrywki dziennonocne. L. <DŹŃ+NOC>

Dzienny, Dniowy 1. *dnia, jako czasu obecności słońca nad poziomem dotyczący:* Wszystkie nasze dzienne sprawy przyjm litośnie, Boże prawy. Karp. Światłość dzienna gwiazdy zatłumiła. Otw. Przen.: Ujrzeć światło dzienne (=*urodzić ś., przyjść na świat*). Zool.: Motyl D. Ptak drapieżny D. p. **Ptak.** ×Niedzienny puhacz. Kulig. (=*nocny*). **2.** *dnia, jako doby dotyczący:* Płaca dzienna. Obrachunek D. Robotnik D. Dzienna praca (gór.)=*na dobę płatna.* Rozkaz D.=*rozkaz, wydany przez wodza do wojska, obejmujący czynności danego dnia.* ×Ludzie wyrzutni i jakoby dzienni (=*mający żyć jeden dzień*). Porządek D. (=*porządek czynności urzędowych danego dnia*). Przen.: Być na porządku dziennym (=*na dobie, na czasie*). Przejść nad czymś do porządku dziennego (=*zostawić na boku, nie uznać godnym roztrząsania*). Astr.: Łuk D.=*łuk, jaki opisuje w ciągu doby planeta, posuwając ś. po swej drodze dokoła słońca.* Obrót D.=*pozorny obrót sklepienia niebie-*

skiego w ciągu doby, wywołany rzeczywistym obrotem wirowym ziemi. <DŹŃ>

Dzień, dnia, [**dzienia,** 3 pp. **dniu,** 6 pp. **dną, dnię**], lm. **dni** a. **dnie 1.** (astr.) *część doby, w ciągu której słońce jest nad poziomem,* (posp.) *przeciąg czasu od rana do wieczora:* D. astronomiczny =*przeciąg czasu od wschodu do zachodu słońca.* D. fizyczny=*przeciąg czasu od początku zorzy rannej do końca zorzy wieczornej.* D. i noc. Porównanie dnia z nocą. D. jest najdłuższy w lecie, a najkrótszy w zimie. Święta Łuca dnia przyrzuca. Prz. Na Nowy Rok przybyło dnia na zajęczy skok. Prz. W D. jechał, a w nocy odpoczywał. Podobne, jak D. do nocy. Prz. Każda sowa głupia w D. Fred. A. Z dnia robić noc (=*spać w dzień, a w nocy ś. bawić*). Długi, jak D. o głodzie. Prz. [D. morze]=*długi dzień.* Dni zwyczajne rachują ś. od rana do wieczora. Stasz. Da ci wolny opał w lecie, a światło w D. Prz. Biały, jasny D. Takiego ze świecą w biały D. szukać. Prz. Nie tylko w nocy to ś. dzieje, ale też i śrzód biała dnia. Petr. Po jasnym dniu chmury nastawają. Kołak. Jest to prawda tak jasna, jak słońce bez plamy, jak to, że tu stojemy, jak to, że D. mamy. Zabł. Dniaby mi nie stało, bym wszystko wyliczyć miał. Baz. Na D. ś. ma=*już blizko wschód słońca.* Już dobrze po północy na D. ś. skłoniło. Bardz. Już dobrze na D., idźmy teraz. L. Z obudwu stron długo na D. z równą nadzieją zwycięstwa bitwa trwała. Stryjk. Szóstą na D. godzinę zegar bił ratuszny. Pot. (=*szóstą z rana*). Słońce w południe zapadło, zwątpili o dniu ludzie. Bardz. D. ś. robi. Już D. Już dobrze D. D. już, jak wół (=a) *już dawno słońce wzeszło;* b) *dzień już jest długi*). D. pochmurny, pogodny, wietrzny. †Mały D.=*świt a. zmierzch:* Skoro mały D., póki jeszcze nie było dobrze widzieć, niewiele rycerstwa swego ukazał. Kosz. (=*skoro świtało*). [Jeno D., jak D.] (=*jak tylko zaczęło świtać*). Za dnia=*przed zachodem słońca, przed wieczorem:* Radbym tam jeszcze za dnia stanąć. (*Wschód słońca, świt:*) Choć D. blizki, nie zobaczę słońca. Krasiń. Wraz ze dniem a. równo ze dniem=*o świcie:* Równo ze dniem wszystko było na pogotowiu do dalszej podróży. Kras. Przede dniem a. do dnia= *przed wschodem słońca, przed świtem:* Do dnia wstawać. Ku dniowi, przed wschodem. Warg. (Pozdrowienie) D. dobry a. ⨯ Dobry D., a. **Dobrydzień, Dzieńdobry,** [**Dzieńdobre, Dziendobry,** dziec. **Dzieńdoberki**]. Powiedzieć komu D. dobry. Na dobry D. grają, wesele opowiadają. Dar. J. [Dnia]=*w ciągu dnia, na D.:* Tę modlitwę dwa razy dnia mawiać będzie. [Dnię] przys.=*we dnie:* Dnię śpiewá, a nocą czytá. [Na D.]=*po wschodzie słońca:* Dworska panna na D. długo sypia. [Na dniu]=*za dnia, w D.* Przen.: W jego (Reymonta) powieści panuje zawsze bardzo trzeźwy D. Pot. A. (=*oświetlanie faktów, sposób ich przedstawiania*). **2.** *przeciąg czasu od północy do północy, przeciąg dwudziestu czterech godzin, doba:* Tydzień ma siedem dni. Ten miesiąc ma 30 dni. Trzy dni jak wyjechał. Nie za jeden D. Kraków zbudowano. Prz. Nie frasuje ś. o D. jutrzejszy. Birk. Co trzeci D. Lada D. przyjedzie. D. świąteczny, niedzielny. Pamiętaj, abyś D. święty święcił. D. powszedni a. †pospolity. D. roboczy (=*przeznaczony na pracę, nieświąteczny*). D. imienin (=*imieniny*). D. narodzenia czyjego. L. (=*urodziny*). D. przed uroczystością (=*wilja*). D. odjazdu. D. nieszczęśliwy, feralny. [Stare dni]=*dni po nowiu.* Na starych dniach posadzona kapusta. [D. dzisiejszy] przys. = *dnia dzisiejszego, dziś:* Słuchajcie, co wam powiem D. dzisiejszy. [Czarny D.]=*Wielki Piątek.* Sądny D.=a) *uroczysty post u Żydów;* b) przen. *wielkie zamieszanie, rwetes, nieszczęście.* ⨯D. sądowy, krytyczny, lekarski abo chorobny, zdrowiu ludzkiemu, abo też drzewom, owocom szkodliwy, abo niebezpieczny. Kn. D. wypłaty robotnikom. D. terminowy=*dzień zapłaty wekslu.* Dni respektowe a. ulgowe=*dni prawnej zwłoki, przysługującej dłużnikowi po terminie płatności wekslu.* D. protestowy=*następny po dniu wymagalności wekslu, w którym, w razie niezapłacenia, sporządza ś. protest.* D. nieprotestowy=*wyłączony z terminu wymagalności z powodu święta.* †D. dać=*wyznaczyć termin.* †Dalszy D.= *termin ośmnastotygodniowy w prawie niemieckim.* †D. (komu) wypowiedzieć = *służbę wymówić.* Przen.: Ona już doprawdy światu D. wypowie i czyni profesją. Tw. (=*pożegna ś. ze światem*). D. sądowny, niesądowny. ⨯D. królewski (u rzemieślników)=*poniedziałek* (gdyż stanowi dalszy ciąg hulanki niedzielnej). Lada D. po niedzieli. Prz. Nazajutrz D.=*nazajutrz.* Sienk. Za D. to zrobi. L. Przen.: Wczorajszego dnia szukasz. Kn. (=*szukasz, czegoś nie zgubił, nie wiedzieć czego*). Na D.=*dziennie:* Ile zarabiasz na D? Brać lekarstwo trzy razy na D. Na D. robić= *pobierać zapłatę nie od sztuki, lecz za czas roboty.* Na dni ich zgodził (=*bez zobowiązania na dłuższy czas, z obowiązkiem płacenia dziennie*). Na D. mu strawę dałem. L. (=*na jeden D.*) D. w D., co D., D. po D., co boży D., co dnia, ⨯D. na D., †D. podle a. pole dnia=*codziennie:* Szły D. na D. uniwersały, pełne potwarzy i fałszów. Ust. D. pole (a. podle) dnia rozkoszują. Leop. Nie siecz D. podle dnia trzech dni. Gost. (=*bez przerwy w ciągu trzech dni*). Z dnia na D., ode dnia do dnia, D. od dnia, ⨯D. za D.=*jeden D. za drugim, nieustannie:* Z dnia na D. suknią brał piękniejszą na ś. L. Ode dnia do dnia pokutem odkładał. Kulig. D.-od-dnia ciągnął sobie życie. Krasiń. D. za D. odkładać, od jutra do jutra. Mącz. Z dnia na D. żyć, ⨯na D. żyć, ⨯D. za D. żyć=*wlec życie, nie dbając o jutro:* Na D. żyć, D. za D. żyć, nie starać o jutrzejszym dniu, niebyć troskliwym. Mącz. Na D. żyją, nie myślą o grobie. Pot. [W jeden D.]=*jednego, pewnego dnia.* [D. na D., a. D. przy dniu]=*D. w D., co dzień.* Lpd.: †Po dwu dniu. Leop. **3.** przen. *przestrzeń, którą można ujść a. ujechać w ciągu jednej doby:* D. drogi, jazdy. **4.** przen. *liczba godzin na dobę, obracanych na pracę:* [Iść na D.]. D. roboczy, in. c z a s r o b o c z y, g o d z i n y p r a c y. D., pańszczyzna jednego dnia. L. Za D. robić komu. L. D. odrabiać. L. Należy ś. panu od tego chłopa cztery dni. Tyle dni pieszych, a tyle sprzężajnych potrzeba odbyć. **5.** przen. *czas:* Od dziś dnia a. od dzisiejszego dnia. Do dziś dnia, do dzisiejszego dnia, po dziś D. (=*do tego czasu, dotąd*). Przyjdzie taki D. (=*czas, pora, chwila*). Pragną odwlec D. gniewu i klęski. Sienk. Chrystus mówił do Jana: wyszedłem od Ojca od dniów (zam. **dni**) wieczności. Białob. Chrystus był narodzony za dniów Heroda króla. Białob. **6.** w lm. przen. *lata, życie:* Dni nasze, jak dni motylka. Mick. Smutek dni moje króci. Kulig. Umarł Abraham w dobrej starości i dniów (zam. dni) pełny. Skar. Zakończył dni swoje Micypsa. Pilch. W liście życzy mu długich dni. Birk. Bodajby złe dni mieli ci niewieściuchowie. Górn. **7.** bot.: D. i noc p. **Pszeniec. 8.** gór. *przestrzeń zewnątrz kopalni, po-*

wierzchnia ziemi: Od dnia = *z powierzchni ziemi.* Zdr. **Dzionek, Dzioneczek, [Dzieniaszek, Dzionyszek, Dniaszek].** <DŹŃ>

× **Dzień, i,** lm. **e** p. **Dzienia:** Zwykli niektórzy pszczoły świeżo osiadłe z dzieni wykurzywać. Skr. <DZIE>

[Dzieńdoberki] dziec. p. **Dzień.**

[Dzieńdobre] 1. p. **Dzień. 2.** p. **Dzieńdobry.**

Dzieńdobry 1. p. **Dzień. 2.** [D. a. **Dziendobry, Dzieńdobre]** w wyrażeniu: Chodzić po dzieńdobrym = *odwiedzać z kapelą domy gospodarzy* (o weselnikach). <DŹŃ+DOB>

× **Dzieńdzierzysto** *rzeźko, zwinnie, zręcznie:* Na jednej nodze w lot, prędko, D. pałasz, zbroję i inny moderunek przynoś. Dramat szkolny XVIII wieku. <Ukr. dzyndzurysty, dżyndżurysty>

× **Dzieńga, i,** lm. **i** p. **Dzięga.**

[Dzieńgiel, gla, lm. **gle]** p. **Dzięgiel.**

× **Dzieńha, y,** lm. **y** p. **Dzięga:** Stuk ław i brzęk dzieńh i szabel zgrzyty. Słow.

Dzień i noc, dnia i nocy, blm. bot. p. **Pszeniec.**

[Dziepiero] p. **Dopiero.** <p. Dopiero>

[Dziepierz] = **Dopiero.** <p. Dopiero>

[Dzieprem] p. **Dopiero.** <p. Dopiero>

[Dziepro] p. **Dopiero.** <p. Dopiero>

[Dziepurta, y, lm. **y]** *jabłko oporta.* <p. Oporty, por. Daporty, Deporty>

[Dzier, u, a. lm. **y]** p. **Dzior.**

Dzieraczyżnik, a, lm. **i** bot. p. **Dwuogonna.** <?>

× **Dzierać, a, ał** i **[Dzierać, Dzirać]** = **Drzeć** (częstot.): Pszczół żadnemu bartnikowi w drzewach pospolitych nie dzierałem. Skr. Nocki nie spała, piórka dzierała na podusecki. <DZIOR>

Dzieraza, y, lm. **y, Dzierazna, Dereza]** bot. *roś. widłak goździsty* (lycopodium clavatum). <Brs. dziaraz(n)a, dziareza, Ukr. dereza>

[Dzierazna, y, lm. **y]** p. **Dzieraza.**

Dzierbian, u, lm. **y, Alamanda** bot. (alamanda) *roś. z rodziny toinowatych.* <?>

[Dzierbolenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Dzierbolić ś.**

[Dzierbolić się, i ś., ił ś.] *biedzić ś.* <? por. Dziermolić>

× **Dzierg, u,** lm. **i** i **[Dzierg]** *węzeł, supeł, pętla:* Sidła z końskich włosów, ukręconych na dziergi. Haur. <DZIERZG>

[Dziergacz, a, lm. **e]** p. **Chróściel** i **Derkacz.** <Dźwn.>

Dziergaczka, i, lm. **i** *narzędzie z długiemi zębami do dziergania lnu.* <DZIERZG>

Dziergać, a, ał, Dzierzgać, × **Dzierżgać 1.** × p. **Dziergnąć. 2.** *wyszywać, haftować.* **3.** *obszywać co drobnym i gęstym ściegiem po brzegach:* D. dziurki od guzików. Haf.: D. ząbki = *obrabiać je grubo po brzegach.* Chusteczka dziergana (= *mająca ząbki obrabiane*). **4.** D. len = *przeciągać garście zerwanego lnu po żelaznym grzebieniu w celu poodrywania główek.* **5.** [D.] kogo = *wieszać.* **[D. ś.] 1.** *wieszać ś.* **2.** *zadłużać ś.* **3.** *zamieniać ś., przybierać różne postacie.* <DZIERZG>

Dzierganie, a, blm., czynność cz. **Dziergać.**

Dziergarka, i, lm. **i** tech. *maszyna do zszywania ściegiem łańcuszkowym.* <DZIERZG>

Dzierglica, y, lm. **e** *narzędzie do czochrania lnu,* in. rafa. <DZIERZG>

× **Dziergnąć, nie, nął,** nied. × **Dziergać** *spleść w węzełek:* Forboty dzierganej roboty. Haur. <DZIERZG>

[Dziergnienie, a, blm.] *oberwanie główek nasiennych u lnu.* Por. **Dziergać.**

[Dziergon, a, lm. **y]** p. **Dzierzgon.**

[Dzierka, i, lm. **i]** *bójka, bijatyka:* Zaraz też nam ś. po tej dzierce lżej na sercu stało. Kon. <DZIOR>

[Dzierkacz, a, lm. **e]** p. **Chróściel** i **Derkacz.** <Dźwn.>

Dzierlatka, i, lm. **i, [Derlatka, Dyrlatka],** †**Dziurlatka,** †**Dziurładka 1.** a. **Pośmieciuszka, Śmieciuszka, [Śmieciuszek, Pośmieciucha, Fagas]** zool. (galerita cristata) *ptak wróblowaty stożkodzioby z rodziny skowronków.* **2.** przen. *dziewczyna wesoła, pusta:* Zacny z waści kawaler, i dlatego ją chwalisz, ale że D., to D. Sienk. Młodsza (= pokojówka), nic nie znająca D. Kon. <Dźwn.>

[Dziermolenie, a, blm.] czynność cz. **Dziermolić.**

[Dziermolić, i, ił, Dzierzmolić] *grać ladajako.* <?>

Dzierocznik, a, lm. **i** bot. p. **Dwuogonna.** <?>

Dzierotka, i, lm. **i** bot. (clarkia) *roś. z rodziny wiesiołkowatych.* <?>

Dzierstwa, y, lm. **y** bot. (triumfetta) *roś. z rodziny lipowatych.* <?>

Dzierwota, y, lm. **y** bot. (ortegia) *roś.* <?>

Dzierzba, y, lm. **y, Dzierżba** zool. **1.** a. **Gąsiorek, [D. mała, Zemszczyk]** (lanius minor) *ptak wróblowaty zębodzioby z rodziny tej samej nazwy.* **2.** [D. wielka] p. **Srokosz. 3.** w lm. *rodzina ptaków wróblowatych zębodziobych.* <DZIERZB>

Dzierzbieniec, ńca, lm. **ńce, Pawianek** bot. (hamadryas) *roś.*

Dzierzepnica, y, lm. **e** bot. (ricotia) *roś.* <?>

[Dzierzęga, i, lm. **i] 1.** *rodzaj wyki.* **2.** p. **Dzierzmoła.** <DZIOR>

[Dzierzępać, a, ał] *targać, rwać.* <? DZIOR>

[Dzierzępanie, a, blm.] czynność cz. **Dzierzępać.**

Dzierzgacz, a, lm. **e** zool. p. **Wikłacz.** <DZIERGZ>

Dzierzgać, a, ał p. **Dziergać.** Przen.: Ziemię całą wiatr tumanami osnuł, a słońce dzierzgało. Mick. Widziałem piękną dolinę przy Kownie, kędy rusałek dłoń wiosną i latem ściele murawę, kraśnym dzierzga kwiatem. Mick. Pogodna noc grudniowa rozpięła błękitny, brylantami dzierzgany namiot. Choiń. <DZIERZG>

Dzierzganie, a, blm., czynność cz. **Dzierzgać.**

[Dzierzgnąć, nie, nął] *trzeć* (np. o obuwiu): Skorznia za máłá, dzerzgnie. **[D. ś.]** *trzeć ś., czochać ś.:* Koła dzierzgną ś. o osie, jak zabraknie smarowidła.

[Dzierzgon, a, lm. **y, Dziergon]** *narzędzie do dziergania lnu.*

× **Dzierzki** (Dzier-zki) p. **Dziarski:** Bramy pełne dzierzkiego samej młodzieży żołnierstwa. Stasz. <DZIARSK>

[Dzierzmolenie, a, blm.] czynność cz. **Dzierzmolić.**

[Dzierzmolić, i, ił] p. **Dziermolić.**

[Dzierzmoła, y, lm. **y] 1.** *człowiek licho grający, rzępoła.* **2.** a. **[Dzierzęga]** *człowiek wątły, słaby, niewyrosły.*

[Dzierzość, i, blm.] (Dzier-zość) p. **Dziarzość.**

[Dzierztla, i, lm. **e]** p. **Gierztla.** <p. Gierztla>

Dzierzwolina, y, lm. **y** bot. (prockia) *roś. z rodziny lipowatych.* <?>

[Dzierzy] (Dzier-zy) p. **Dziarski.**

[Dzierżać, a, ał] p. **Dzierżyć.**

†**Dzierżadło, a,** lm. **a** (2 pp. lm. †**dzierżadł**) **1.** *pętla.* **2.** *rączka do trzymania naczynia:* Ko-

new z dzierżadłem. (Przywil. konwis. lubel. 1620). <DZIERŻ>

Dzierżak, a, lm. **i,** [**Dzierżuk, Dzirdzak**] **1.** *rękojeść, trzonek, szczeg.* = a) *kij dłuższy cepa, cepisko;* b) [D.] *trzonek motyki, kilofa i t. p.* **2.** [D.] *czerpak:* Ryby łowią na D. <DZIERŻ>

Dzierżan, a, lm. **y** bot. (chimarrhis) *roś.* <?>

|**Dzierżanie, a,** blm.] czynność cz. **Dzierżać.**

[**Dzierżanka, i,** lm. **i**] *córka chrzestna.* <DZIERŻ>

Dzierżawa, y, lm. **y,** †**Dzirżawa 1.** †*trzymanie, posiadanie, władanie, władza, panowanie:* Człowiek ma jedynie czas w swej dzierżawie, a jednak mniej dba o niego. Pilch. Odzierży dzierżawę wiecznego żywota. Ml. duch. Imiona dzierżawę znaczące, nomina possessiva. Kn. **2.** a) ×*majętność, majątek ziemski:* Dzierżawy królewskie. L. Dzierżawy i pieniądze obróć ku klasztorowi. Ż. E. b) przen. wog. *posiadłość:* Spadłe dla mnie po żonie dzierżawy. Mick. Zagrabiać cudze dokoła dzierżawy. Mick. Rozszerzając swoje panowanie, Azji, Afryki podbili dzierżawy. Mańk. **3.** *używanie cudzej własności za opłatą właścicielowi, arenda:* D. czasowa (= *kończąca ś. po upływie pewnego czasu z góry określonego).* D. wieczysta (= *własność, której posiadacz obowiązany jest opłacać czynsz dzierżawny stały).* D. połowiczna (= *dzierżawa, przy której dzierżawca zam. czynszu w pieniądzach oddaje właścicielowi połowę zbioru w naturze).* D. ceł, dochodu tabacznego, maszyny parowej. Wypuścić co w dzierżawę. Wziąć co w dzierżawę. **4.** *majętność dzierżawiona.* **5.** *opłata dzierżawna, czynsz, dzierżawne:* Ile płacisz dzierżawy? **6.** ×*dożywocie na królewszczyźnie, starostwo bez juryzdykcji.* **7.** [D.] *majątek ziemski, szczeg. taki, którym zawiadują mieszkający gdzieindziej.* Zdr. **Dzierżawka.** <DZIERŻ>

†**Dzierżawać, a, ał** p. **Dzierżyć** i **Dzierżeć:** Bywali na królestwo brani i dzierżawali sceptrum a. berło w rękach swoich. Orzech.

†**Dzierżawanie, a,** blm., czynność cz. **Dzierżawać.**

Dzierżawca, y, lm. **y, 2** pp. lm. †**dzierżawiec,** †**Dzirżawca,** †**Dzirżewca 1.** *ten, co trzyma czyjąś własność w dzierżawie, arendarz.* **2.** ×*starosta bez władzy sądowej.* **3.** †*właściciel, posiadacz, pan:* Podnoszę rękę moję do Boga, dzierżawcy nieba i ziemi. Wuj.

Dzierżawczy 1. przym. od **Dzierżawca;** †**Dzirżewczy. 2.** a. ×**Dzierżawny** gram. *posiadanie oznaczający:* Zaimek D.

Dzierżawczyni, i, lm. **e 1.** a. †**Dzierżawka** forma ż. od **Dzierżawca. 2.** *żona dzierżawcy.*

Dzierżawić, i, ił 1. *trzymać w dzierżawie, arendować:* Od lat wielu dzierżawił karczmę. Mick. **2.** ×*w dzierżawę wypuszczać, wydzierżawiać.* <DZIERŻ>

Dzierżawienie, a, blm., czynność cz. **Dzierżawić.**

Dzierżawina, y, lm. **y** *licha dzierżawa:* Wziąć jaką dzierżawinę. Orzesz.

Dzierżawka, i, lm. **i 1.** p. **Dzierżawa. 2.** †p. **Dzierżawczyni.**

Dzierżawne, ego, blm. *opłata za dzierżawę, czynsz dzierżawny.*

Dzierżawny 1. przym. od **Dzierżawa:** Kontrakt D. **2.** !†*mocny, potężny:* Ku ozdobie Najjaśniejszego i Dzierżawniejszego Wielkiego Hosudara Jana III. Vol. **3.** gram.: ×Zaimek D. p. **Dzierżawczy.** <DZIERŻ>

Dzierżba, y, lm. **y** zool. **1.** p. **Dzierzba. 2.** p. **Srokosz.** <p. Dzierzba>

×**Dzierżeć, y, ał,** †**Dzirżeć,** częstot. †**Dzierżawać 1.** p. **Dzierżyć:** a) Dzierż to, co masz. Rej. Stał i ku ziemi dzierżał lice blade. Mick. Przen.: Dzierżał na wodzy swe żądze. Górn. b) Ci wszystko dzierżą, tamci nic nie mają. Kras. D., posiadać jako dzierżawca majętność, dobro. L. Bulgarowie zwojowali Tracją i dotychmiast dzierżą. Lat. **2.** Dziecię D. a. przy piersiach D. = *piersi dawać, karmić, piastować, niańczyć:* Biada brzemiennym i przy piersiach dzierżącym w tamte dni. Leop. Mamka, iż dziecię dzierży, trzeba, żeby nagrodę miała. Boh. **3.** *trzymać gdzieś, nie puszczać, zatrzymywać:* Wielkie trudności bywają o zbiegłe poddane; jedni ś. ich niesłusznie upominają, a drudzy niesłusznie poddane cudze dzierżą. Górn. Takiego mają do więzienia wsadzić i D. w nim dotychmiast, póki stronie żałosnej dosyć nie uczyni. St. lit. Ma być dzierżan w wieży. †Pruski mistrz, nie mając czym zapłacić służebnym swoim, dzierżał je na słowie. Paszk. (= *trzymał na słowo).* †D. na sobie nieprzyjaciela = *zatrzymywać go, nie puszczać dalej:* Herburt ordę wszystkę tatarską na sobie dzierżawszy, gardło swe mężnie dał. Orzech. **4.** Ster D. = *mocno kierować:* Ku portu ster dzierżcie. Orzech. **5.** *zachowywać, podtrzymywać:* Pilność z oszczędliwością dzierży gospodarstwo. Mącz. **6.** †*wykonywać, dokonywać, dopełniać, do skutku doprowadzać:* Aby ten urząd dobrze i czesno dzierżał. Ort. Odpór przeciwko komu D. = *opór stawiać, występować przeciwko komu:* Dysputował o rzeczach ku filozofji należących; przeciwko któremu odpór dzierżał Jan Karmelita. Baz. (= *oponował).* D. komu danego słowa = *dotrzymywać, dochowywać.* Dzierżał wiarę, posłuszeństwo. Byście nigdy z podejrzanemi składów nie dzierżeli. Papr. (= *spółki nie utrzymywali).* **7.** a) D. czyją stronę = *trzymać czyją stronę.* b) D. z kim = *trzymać z kim:* D. z kim, tak mniemać, jak i on. Mącz. **8.** †D. kogo na czym = *utrzymywać go w czym:* Prosili Polacy Kazimierza, aby ich upewnił i na wątpliwej rzeczy nie dzierżał, jeśli ma przyjąć królestwo lub nie. Biel. M. (= *w wątpliwości nie utrzymywał).* **9.** †D. czym na kogo = *przy nim z czym obstawać, jemu przysądzać:* Po śmierci Mieczysławowej wszyscy na Leszka Białego monarchją dzierżeli. Biel. M. **10.** †o kim, o czym a. kogo, co = *trzymać, sądzić, mniemać, myśleć, uważać za kogo a. za co:* O nim wszyscy dobrze dzierżą. Op. Pannę Maryją nabłogosławieńszą między niewiastami być dzierżę. Baz. Dzierżę o tym, że ktoby tak mówił, iżby go trudno wyrozumieć, byłaby to silna wada. Górn. Juljan o Krystusie przedtym nie dzierżał, jako Arjan. Biel. M. (= *w Chrystusa nie wierzył).* ×**D. ś. 1.** i [**Dzierżyć ś.**] *trzymać ś. czego, nie odstępować od czego:* Sędzia samego prawa polskiego ś. dzierży. Górn. Dzierżąc ś. zwyczaju. Glicz. Opuści człowiek ojca swego i matki, a będzie ś. dzierżał żony swojej. Leop. **2.** *wiązać ś. z czym, spajać ś., trzymać ś., czego:* Jedno ś. zgoła drugiego nie dzierży, choć wiersz nierówny niemal nicią mierzy. Opal. Ł. **3.** na czym = *pędzić życie pośród czego, zajmując ś. czym.* Kn. <DZIERŻ>

×**Dzierżek, żka,** lm. **żki** żart. *ten, co ma w ręku, posiadacz:* Wolę być zawsze dzierżkiem, niżeli czekajem. Koch. <Zap. żart. imię Dzierży- (-kraj, -sław i t. p.), w zdrobnieniu Dzierżek; por. Sobek, Świętoszek z Sobiesław, Świętosław i t. p.>

Dzierżenie, a, blm., czynność cz. **Dzierżyć** i **Dzierżeć:** Był w dzierżeniu piątej części karczmy 15 lat. Rota krak. 1400 (= *w posiadaniu).*

Ode sta lat z ich dzierżenia nie wychodziło. Rota krak. 1400. Wolno wypuścić dłużnika z swego dzierżenia. Ort. (=*zatrzymania, aresztu*). †Dzierżek wwiązał ś. na me D. i wziął tego roku siano z łąk. Rota krak. r. 1400 (=*posiadłość*). <DZIERŻ>

×**Dzierżenie się, a** ś., blm., czynność cz. **Dzierżeć** ś.

Dzierżęga, i, lm. **i** bot. **1.** p. **Niestatek.** 2. p. **Rzęsa.** 3. p. **Turzyca.** <p. Dzierzęga>

× **Dzierżgać, a, ał** p. **Dziergać.** <DZIERZG>

× **Dzierżganie, a,** blm., czynność cz. **Dzierżgać.**

× **Dzierżny** *mogący być dzierżonym.* <DZIERŻ>

Dzierżon, a, lm. **y** *rodzaj ula.* <Od nazwiska księdza Jana Dzierżona, † przed kilku laty>

[**Dzierżuk, a,** lm. **i**] p. **Dzierżak.**

× **Dzierżyciel, a,** lm. **e** *ten, co dzierży, posiadacz, szczeg. czasowy:* D. starostwa (w Galicji) =*tenutarjusz.* <DZIERŻ>

× **Dzierżycielka, i,** lm. i forma ż. od **Dzierżyciel.**

Dzierżyć, y, ył, × **Dzierżeć,** [**Dzierżać**], †**Dzirżeć,** częstot. † **Dzierżawać 1.** *trzymać, nie puszczać:* Dzierżąc palec przy ustach, temi rzekła słowy. Mick. Marek, dzierżąc w ręku prosię, przygrywa na krzywonosie. Kant. Ja gdybym w dłoni mojej dzierżył światy... Rod. Pjawki podkomorzego dzierżą go pod uszy. Mick. Kogut, nieruchomie dzierżąc dziób zadarty... Mick. Przen.: Żona dzierży urząd i jego czupryne. Fred. A. Szczęśliwi ludzie, których anioł dzierży w swojej opiece. Słow. **2.** *mieć w swojej władzy, szczeg. czasowej, władać czasowo;* wog. *władać, posiadać:* Skąpstwo panów, usiłujących uwolnić ś. od powinnych wydatków z dzierżonych przez siebie starostw. Szaj. Nie znając własności osobistej, dzierżyli w charakterze posiadaczów nadane im przez monarchę grunta państwowe. Smol. Co ojce dzierżyli, to i nam D. Sienk. Dobra ziemskie, przez nich różnemi tytułami dzierżone, oddane były na dziedzictwo. H. Pot. Dowództwo nad niemi dzierżył wysoki i smukły rycerz. Sienk. ×D. czym: Korjat dzierżył Nowogródkiem. Stadn. **3.** myśl. (o psie) *długo i rączo gonić:* Ogar dzierży mocno kota. [**D. ś.**] **1.** p. **Dzierżeć:** Dzierży ś., jak ślepy klamki. Prz. [**2.** *trzymać ś., nie dawać ś., nadrabiać miną:* Mász ni mász, ale sie dzierż. Prz. **3.** *trzymać ś., miewać ś.:* A jakoz baba dzierzy sie ta jesce?] <DZIERŻ>

Dziesiatyna, y, lm. **y,** [**Dziesięcina**] *miara powierzchni ziemi,* in. d i e s i a t i n a. <Spolszczenie Ros. desjatina>

[**Dziesiątaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Dziesiątak:** Gramy po dziesiątaczku. <DZIESIĘ>

Dziesiątak, a, lm. **i 1.** *kosz butelkowy z przegródkami na dziesięć butelek.* **2.** [D.] = a) a. [**Dziesiątka**] *dom o dziesięciu mieszkaniach.* b) p. **Dziesiątka.** c) *moneta dziesięciocentowa, szóstka.* **3.** myśl. *jeleń, mający po pięć gałęzi na każdym z rogów.* Zdr. [**Dziesiątaczek**]. <DZIESIĘ>

Dziesiątczyna, y, lm. **y** *marna dziesiątka:* Jak ciężko żałował dziesiątczyn! mimo to musiał zapłacić i list poszedł. Prus. Łeb to zadziera, ale nim ci da, człeku, dziesiątczynę, to ją pierwej ze trzy razy obejrzy. Prus.

Dziesiąteczka, i, lm. **i** p. **Dziesiątka.**

Dziesiątek, tka, lm. **tki 1.** a) a. **Dziesiątka** *dziesięć sztuk:* D. osób. b) mat. *dziesięć jedności:* Klasa dziesiątków. Klasa dziesiątków tysięcy. **2.** [D.] *dziesięć snopów zboża, ustawionych na polu.* **3.** †*miara drzewa:* D. drew ma sągów 8. Sol. **4.** ×D. żołnierzów p. **Dziesiątka.** Kn. **5.** †p. **Dziesiętnik:** Z dziesiątka bywa rotmistrz, z szlachcica książę, z księdza biskup. Górn. **6.** p. **Dziesięciolecie:** W ostatnim dziesiątku przeszłego stulecia. **7.** a. **Techer** garb. *paczka z dziesięciu skór cielęcych a. innych drobnych.* <DZIESIĘ>

Dziesiątka, i, lm. **i 1.** *cyfra oznaczająca dziesięć.* **2.** p. **Dziesiątek:** Lat dziesiątkę bez niego musiał żyć. Słow. **3.** p. **Dziesięciolecie:** Najwięcej przyczynili ś. do rewolucji w poezji pierwszych dziesiątek naszego wieku. **4.** = a) *karta o dziesięciu oczkach,* d y s k a, × k r a l k a. b) *kostka o dziesięciu oczkach.* **5.** a. **Dziesięciogroszówka,** [**Dziesiątak**] *moneta dziesięciogroszowa, dyska.* **6.** [D.] *moneta, zawierająca dziesięć guldenów:* Miały być miljony, tymczasem trudno już było, nie powiem o setki, nawet o dziesiątki i piątki. Rog. **7.** a. × **Dziesięcina** *dziesiąta część:* $^8/_{10}$ ośm dziesiątek. Jak. J. **8.** [D.]=a) p. **Dziesiątak.** b) *drugie śniadanie.* **9.** a. × **Dziesiątek,** † **Dziesiętnica** *oddział wojska z dziesięciu żołnierzy,* in. †d z i e k a ń s t w o: Na dziesiątki dzieliły ś. zaciągi wojskowe za Piastów. **10.** a. **Dekada** fil. *jedna z dziesięciu zasadniczych liczb w metafizyce pitagorejskiej.* **11.** gór. *stos, ułożony z dziesięciu skrzynek, korcy i t. p. rudy a. węgla kamiennego.* **12.** rzeź. *kiełbaska sucha myśliwska.* Zdr. **Dziesiąteczka.** <DZIESIĘ>

Dziesiątkować, uje, ował 1. *karać co dziesiątego,* d e c y m o w a ć. **2.** przen. *dotykać a. tępić w wielkiej ilości, szerzyć zniszczenie, wyrywać ofiary:* Choroba straszliwa, dziesiątkująca w okolicach niektóre wsie i największe osady, powoli ustawać poczęła. Krasz. Tyle tysięcy współbraci naszych, dziesiątkowanych ustawicznie plagą pogańską. Szaj. **3.** × *dzielić na dziesiątki.* <DZIESIĘ>

Dziesiątkowanie, a, blm., czynność cz. **Dziesiątkować.**

Dziesiątkowy 1. przym. od **Dziesiątek,** p. **Dziesiętny.** **2.** × przym. od **Dziesiątka:** Cyna, do której dziesiątą część ołowiu dodają, dziesiątkowa. Krum. (=*dziesiątą część ołowiu zawierająca*). <DZIESIĘ>

× **Dziesiątnica, y,** lm. **e 1.** *obchód dziesiątej rocznicy:* Konstantyn, dziesiąty rok na państwie mając, dziesiątnicę sprawował nie po pogańsku, w igrzyskach i biesiadach, ale w modlitwach. Skar. **2.** p. **Dziesięciolecie:** Żyjemy już w ostatniej dziesiątnicy wieku ośmnastego. L.

× **Dziesiątnictwo, a,** blm. *urząd dziesiętnika.*

† **Dziesiątnik, a,** lm. **cy 1.** *jeden z dziesięciu najwyższych urzędników rzymskich,* d e c e m w i r. **2.** p. **Dziesiętnik:** Uczynił ich rotmistrzami, setniki, pięćdziesiątniki i dziesiątniki. Leop. <DZIESIĘ>

† **Dziesiątny** p. **Dziesiętny:** Ułomki dziesiątne. Łs.

× **Dziesiątoroczny 1.** p. **Dziesięcioletni.** **2.** *co dziesięć lat przypadający:* D. fest. Kn. <DZIESIĘ +RZEK>

Dziesiąty licz. porządkowy od **Dziesięć:** D. raz. Dziesiąta godzina. D. (dom. dzień) lipca. D. na liście. Papież Leon D. Pięć dziesiątych (dom. części). Po dziesiąte (przys.). Powie on i dziesiątemu, żeby mi nie przymawiał. Boh. (=*niejednemu, każdemu*). Dziesiąta (dom. godzina) biła. Piąte przez dziesiąte a. [z dziesiąta jedno] = *niedokładnie.* Dziesiąta woda po kisielu a. na kisielu=

bardzo daleki krewny: On Horeszkom dziesiąta woda na kisielu. Mick. <DZIESIĘ>

Dziesięcina, y, lm. **y 1.** *dziesiąta część płodów ziemi a. przychówku, oddawana jako podatek kościołowi, niek. państwu:* Dziesięciny kościołowi wiernie oddawać. Dziesięciny prawem królewskim za pogaństwa będące, za chrześcijaństwa ustąpione zostały kościołom. Skar. D. krwawa, gruntowa, stara, nowa (prow. n o w i z n a), właściwa (*=naturalna)*, wytyczna, snopowa, worowa, osepowa. Dziesięcinę dawać. Dziesięcinę odbierać, wytykać. Z pczół i innego wszelakiego bydła dziesięcinnik bierze swoję dziesięcinę. Sz. **2.** × p. **Dziesiątka:** Wielki post jest dziesięciną wszystkiego roku. Sak. **3.** [D.] p. **Dziesiatyna.** Zdr. **Dziesięcinka.** <DZIESIĘ>

Dziesięcinka, i, lm. **i** p. **Dziesięcina.**

× **Dziesięcinnik, a,** lm. **cy** *ten, co pobiera dziesięcinę:* Z pczół i innego wszelakiego bydła D. bierze swoję dziesięcinę. Sz.

Dziesięcinny 1. × *dziesięciny dotyczący:* Lata dziesięcinnego trzeciego. Dziesięcinne pole. Bobr. (*=z którego dziesięcinę pobierano*). **2.** a. **Dziesięcinowy** *jako dziesięcina dawany:* Snop D. **3.** × *obowiązany do dziesięciny:* Dzierżawca ten dziesięcinnym jest kościołowi. **4.** × *pobierający dziesięcinę:* Cerkiew dziesięcinna w Kijowie. **5.** × przen. *wyborowy, najlepszy, przedni:* Wybrany, lepszy, D., jakby z dziesięciu wybrany. Bobr. <DZIESIĘ>

× **Dziesięcinować, uje, ował** *dawać dziesięcinę a. jako dziesięcinę:* Dziesięcinujecie miętkę i rutę. Bud.

× **Dziesięcinowanie, a,** blm., czynność cz. **Dziesięcinować.**

Dziesięcinowy p. **Dziesięcinny.**

Dziesięcioboczny *dziesięć boków mający.* <DZIESIĘ+BOK>

Dziesięciobok, u, lm. **i** mat. *figura złożona z dziesięciu prostych (boków), z których żadne trzy nie przecinają ś. w jednym punkcie:* D. zupełny, zwykły a. prosty, płaski, foremny.

Dziesięciocentowy *dziesięć centów kosztujący; dziesięć centów zawierający:* Jednego dnia brakowało mi dwuch srebrniaczków dziesięciocentowych. Bał. <DZIESIĘ+Cent>

Dziesięciochatowy *dziesięć chat liczący:* Folwarczek D. Orzesz. <DZIESIĘ+Chata>

Dziesięciodniowy 1. *dziesięć dni trwający:* Praca dziesięciodniowa. **2.** *dziesięć dni mający:* Niemowlę dziesięciodniowe. **3.** × Co D.*=co dziesięć dni przypadający.* Sł. wil. <DZIESIĘ+DZŃ>

Dziesięciogarncowy *dziesięć garnców zawierający:* Chcą, żeby im chłopską miarą dziesięciogarncową mierzyć. Krasz. <DZIESIĘ+GARN>

Dziesięciogłowy *dziesięć głów mający.* <DZIESIĘ+GŁOW>

Dziesięciogodzinny 1. *dziesięć godzin trwający:* Walka dziesięciogodzinna. **2.** × Co D.*=co dziesięć godzin powtarzający ś.* Sł. wil. <DZIESIĘ+GOD>

Dziesięciogroszówka, i, lm. **i** p. **Dziesiątka.** <DZIESIĘ+Grosz>

× **Dziesięciogród, ody,** lm. **ody** *ogół dziesięciu miast, znajdujących ś. w jednym państwie.* <DZIESIĘ+GROD>

Dziesięcioherbowy (o rodzinach szlacheckich jednego nazwiska) *dziesięciu herbami pieczętujący ś.:* Ostrowski D. po wszystkiej Rzeczypospolitej. Rol. <DZIESIĘ+Herb>

Dziesięciokąt, a, lm. **y** mat. *figura złożona z dziesięciu punktów (wierzchołków), z których żadne trzy nie leżą na jednej prostej, i z prostych, łączących te wierzchołki:* D. zupełny, zwykły a. prosty, płaski, foremny, wpisany w koło a. opisany na kole. <DZIESIĘ+Kąt>

Dziesięciokątny, × **Dziesięciokąty** *dziesięć kątów mający:* Figura dziesięciokątna. Sol.

× **Dziesięciokąty** p. **Dziesięciokątny.** Bobr.

Dziesięciokopiejkowy 1. *dziesięć kopiejek zawierający:* Moneta dziesięciokopiejkowa. **2.** *dziesięć kopiejek kosztujący:* Cygaro dziesięciokopiejkowe. <DZIESIĘ+Kopiejka>

Dziesięciokopiejkówka, i, lm. **i** *moneta dziesięciokopiejkowa.*

Dziesięciokorcowy *dziesięć korcy zawierający:* Skrzynia dziesięciokorcowa. <DZIESIĘ + Korzec>

Dziesięciokoronowy *dziesięć koron* (= monet) *zawierający:* Moneta dziesięciokoronowa <DZIESIĘ+Korona>

Dziesięciokrotny, × **Dziesięćkrotny** *dziesięć razy powtórzony.* <DZIESIĘ+KROT>

Dziesięciolecie, a, lm. **a, Dziesiątek, Dziesiątka,** × **Dziesiętnia,** × **Dziesiątnica** *przeciąg dziesięciu lat.* <DZIESIĘ+LAT>

Dziesięcioletni 1. a. × **Dziesiątoroczny** *dziesięć lat trwający a. mający.* **2.** !Rocznica dziesięcioletnia *= dziesiąta.*

Dziesięciołokciowy *mający dziesięć łokci długości, szerokości a. wysokości:* D. pulpit. Ochoc. <DZIESIĘ + ŁOK(Ć)>

× **Dziesięciomiesięcznie** przys. od **Dziesięciomiesięczny.** L.

Dziesięciomiesięczny, × **Dziesięćmiesięczny 1.** *dziesięć miesięcy trwający a. mający.* **2.** × Co D.*=co dziesięć miesięcy przypadający.* <DZIESIĘ+MIESIĘC>

Dziesięciomiljonowy *dziesięć miljonów liczący:* Dość mu skinąć, ażeby za pośrednictwem panny stać ś. współwłaścicielem dziesięciomiljonowej fortuny jej ojca. Kasz. <DZIESIĘ+Miljon>

Dziesięciomilowy *dziesięć mil wynoszący:* Już tylko dziesięciomilowa odległość przedzielała go od Lwowa. Szaj. <DZIESIĘ+Mila>

† **Dziesięcion, u,** blm. *dziesięcioro bożego przykazania.* <DZIESIĘ>

Dziesięcionogi *dziesięć nóg mający;* zool.: Skorupiak D. p. **Skorupiak.** <DZIESIĘ+NOG>

Dziesięciopiętrowy 1. *dziesięć piętr mający:* Dom D. **2.** *na dziesięć piętr wysoki:* Dziesięciopiętrowa huśtawka. Prus. <DZIESIĘ+PIĘTR>

Dziesięciopręcikowy bot. *dziesięć pręcików mający:* Kwiat D. <DZIESIĘ+PRĘT>

Dziesięciopudowy *dziesięć pudów ważący a. pomieścić mogący:* Ciężar D. Beczka dziesięciopudowa. <DZIESIĘ+Pud>

1. [**Dziesięciorak, a,** lm. **i**] *dom dworski, na dziesięć rodzin parobków przeznaczony.* <DZIESIĘ>

2. [**Dziesięciorak**] p. **Dziesięciorako.**

Dziesięcioraki 1. *dziesięć gatunków mający.* **2.** × a. † **Dziesięciory** *dziesięć razy tyle wynoszący, dziesięciokrotny:* D. zysk. Falib. <DZIESIĘ>

Dziesięciorako, [Dziesięciorak] przys. od **Dziesięcioraki.**

Dziesięciorakość, i, blm. rz. od **Dziesięcioraki.**

Dziesięcioramienny *dziesięć ramion mający:* D. głowonóg. Ślus. <DZIESIĘ+RA(MIEN)>

† **Dziesięciorgi** p. **Dziesięciory:** Przestępca przykazania dziesięciorgiego. Dekalog z w. XV. <DZIESIĘ>

× **Dziesięciornasobny** *wynoszący dziesięć razy tyle.* <DZIESIĘ+Na+SIEB>

× **Dziesięciornasób**, × **W dziesięciornasób** *dziesięć razy (tyle):* W D. więcej (grosza) przywiozłem. Skal.

Dziesięcioro, rga a. †**ra** **1.** licz. zb. od **Dziesięć,** *dziesięć sztuk (szczeg. różnego rodzaju):* D. ludzi, zwierząt. D. bożego przykazania. †Nie dodał dziesięciora skotu. × Panie Boże, nagródź tyle D. (*=dziesięć razy tyle*). Jeden łeb utniesz, drugi rośnie skoro — i ten ucięty rośnie w D. Mick. [Chleba D.]. **2.** zam. *dziesięcioro bożego przykazania:* Ojcze nasz, i Zdrowaś, i Wierzę, D. i koronki. Mick. <DZIESIĘ>

Dziesięciorogi *mający dziesięć rogów:* Potwór D. Wor. <DZIESIĘ+ROG>

Dziesięciorublowy *dziesięć rubli zawierający:* Papierek D. <DZIESIĘ+Rubel>

Dziesięciorublówka, i, lm. **i** *moneta dziesięciorublowa:* Nie patrzyła na dziesięciorublówkę, pieniądze dla niej w tej chwili nie miały żadnego znaczenia. Zap.

†**Dziesięciory 1.** p. **Dziesięcioraki**: Dziesięciora dziesięć uczyni sto. Grz. **2.** a. †**Dziesięciorgi** *dziesięć jedności liczący:* Dziesięcioro boże przykazanie. Karnk. <DZIESIĘ>

Dziesięciorzędny *w dziesiątym rzędzie stojący, najpodrzędniejszy:* Chciałby jednym tchem wszystko z dziesięciorzędnemi szczegółami odmalować. Dąb. <DZIESIĘ+RZĘD>

Dziesięciorzędowy *dziesięć rzędów (wioseł) mający:* D. okręt. Bobr.

Dziesięciosłupkowy bot. *dziesięć słupków mający:* Kwiat D. <DZIESIĘ+S(T)ŁUP>

Dziesięciostopowy, × **Dziesięćstopny** *dziesięć stóp wynoszący:* Oszczep D. Ml. <DZIESIĘ+STOP>

Dziesięciostrzałowy *dziesięć nabojów mieszczący:* D. rewolwer. Es. <DZIESIĘ+STRZAŁ>

Dziesięciotysięczny, × **Dziesięćtysięczny 1.** licz. porządkowy od **Dziesięć tysięcy. 2.** *dziesięć tysięcy liczący:* Armja dziesięciotysięczna. <DZIESIĘ+Tysiąc>

Dziesięciowiekowy *dziesięć wieków trwający:* Dziesięciowiekowa praca. <DZIESIĘ+WIEK>

Dziesięciowiosłówka, i, lm. **i** wiośl. *łódź, mieszcząca dziesięciu wioślarzy.* <DZIESIĘ+WIOD>

Dziesięciozłotówka, i, lm. **i** *moneta, zawierająca dziesięć złotych, dziesięć złotych w jednej monecie.* <DZIESIĘ+Złoty>

Dziesięciu p. **Dziesięć.** (O zwierzęciu): Lepszy jeden wróbel w garści, jak D. na dachu. Prz.

Dziesięć, **dziesięciu**, [**dziesięci**, **dziesięciuk**, **dziesiąciu**, **dziesiąci**], †**dziesięci**, †**dziesiąci**, [3 pp. **dziesięciom**], 6 pp. †**dziesiącią** a. †**dziesięcią**, 7 pp. †**w dziesięci**, [**dziesięcich**, **dziesiącich**, **dziesiącik**], o mężczyznach **Dziesięciu** = *10:* D. kobiet, dzieci, koni. †D. a D. = *po dziesięciu.* D. tysięcy = *10.000.* †Synowie judzcy pojmali drugą D. tysięcy mężów. Wuj. †Ot dziesięci lat. †Do dziesiąci lat. †Pod dziesięcią grzywien. †Dziesięcią tysięcy ćmów. †W dziesięci grzywien. <DZIESIĘ>

×**Dziesięćkroć** *dziesięć razy, po dziesięć razy:* Djabolistowie D. na dzień djabłu pokłon oddawali. Birk. <DZIESIĘ+KROT>

×**Dziesięćkrotnie** przys. od **Dziesięćkrotny.** <DZIESIĘ+KROT>

×**Dziesięćkrotny** p. **Dziesięciokrotny.**

×**Dziesięćmiesięcznie** przys. od **Dziesięćmiesięczny.** <DZIESIĘ+MIESIĘC>

× **Dziesięćmiesięczny** p. **Dziesięciomiesięczny.**

†**Dziesięćnitny** *dziesięć nici mający:* Dziesięćnitna arfa. Klon. (*=10 nici*). <DZIESIĘ+NIT>

× **Dziesięćstopny** p. **Dziesięciostopowy**: Dziesięćstopna laska = *pręt mierniczy.* <DZIESIĘ+STOP>

× **Dziesięćtysięczny** p. **Dziesięciotysięczny:** Dziesięćtysięczna liczba. Kn. <DZIESIĘ+Tysiąc>

Dziesiętka, i, lm. **i** bot. p. **Czerpatka.** <DZIESIĘ>

Dziesiętkowaty bot.: Rośliny dziesiętkowate p. **Czerpatkowaty.**

Dziesiętnia, i, lm. **e 1.** × p. **Dziesięciolecie. 2.** leśn. *przestrzeń lasu, na dziesięć cięć rocznych podzielona.* <DZIESIĘ>

†**Dziesiętnica, y,** lm. **e 1.** p. **Dziesiątka. 2.** *cerkiew dziesięcinna:* Cerkiew i monastery Michała Archanioła, św. Bazylego, dziesiętnicy czyli Narodzenia Dziewicy. Lel.

Dziesiętnik, a, lm. **cy 1.** *naczelnik dziesięciu ludzi* = a) a. †**Dziesiątnik**, †**Dziesiątek** *przełożony nad dziesięciu żołnierzami.* b) × *przełożony nad dziesięciu domami włościan.* c) × *przełożony nad dziesięciu oficjalistami dworskiemi:* D. karbowych, polowych. Goł. Kmieć szedł śmiało ze skargą na włodarza, dwornika, czy dziesiętników. Rost. d) *oficjalista władzy rzecznej, przełożony nad 10 wytycznemi.* **2.** × *najniższy urzędnik policyjny.* <DZIESIĘ>

Dziesiętny, †**Dziesiątny** mat. **1. Miary** dziesiętne = *dzielące ś. na dziesięć, sto, tysiąc części drobniejszych, szczeg. miary metryczne,* in. × miary dziesiątkowe. **2.** Układ liczenia D. a. **Dziesiątkowy** = *układ, którego podstawą jest liczba dziesięć.* Logarytmy dziesiętne. **3.** Ułamek D. = *ułamek, którego mianownikiem jest 10, 100 a. wog. jakakolwiek potęga całkowita liczby 10.* **4.** Waga dziesiętna = *waga, na której dany ciężar można zważyć gwichtami dziesięć razy lżejszemi,* in. waga decymalna. <DZIESIĘ>

[**Dziesiętować, uje, ował**] kogo = *bardzo komu coś polecać:* Zróbze to, to cie dziesiętuję. Por. **Zadziesiętać.**

[**Dziesiętowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dziesiętować.**

[**Dziesiętucha, y,** lm. **y, Święta dziesiętucha**] **1.** *jarmark w dziesiątym tygodniu po Wielkanocy.* **2.** *piątek dziesiąty po Wielkanocy.*

Dziesprzyn, u, lm. **y** bot. (seriphium) *roś.* <?>

[**Dzieś**] p. **Gdzieś.**

Dzietny *mający dzieci, obarczony dziećmi.* <DZIE>

†**Dzietwa, y,** blm., † **Dziatwa** *urządzanie dzieni w drzewach:* Powinien na onym boru robotą i dzietwą na każdy rok wystatczać. Skr. <DZIE>

[**Dzieucha, y,** lm. **y**] p. **Dziewucha**: Przybacyła sobie babka, kady dzieucho była. Prz. Zdr. [**Dzieuszczka, Dzieuszyca**]. Zgr. [**Dzieuszysko**]. <DZIW>

[**Dzieuszczka, i,** lm. **i**] p. **Dzieucha.**

[**Dzieuszyca, y,** lm. **e**] p. **Dzieucha.**

[**Dzieuszyna, y,** lm. **y**] p. **Dziewuszyna.**

[**Dzieuszysko, a,** lm. **a**] p. **Dzieucha.**

Dziewa, y, lm. **y 1.** a. **Dziewoja** *dziewczę hoże, urocze, niewinne, dziewica:* A ty, młodsza dziewo, co mi przyrzekasz? Słow. Wando, krasna dziewo nasza! Faleń. Ów renegat basza, sroższy nad lwa i tygrysa, co go nie tknęła żadna D. nasza. Mick. **2.** pog. p. **Dziewka**: D. kieby łania. Prz. <DZIW>

[Dziewać, a, ał] p. **Dziać**: Co ta panna dziewała, co nam ś. tu dostała? × **D. ś.** p. **Dziać**: Cuda ś. dziewały przy onych grobach. Gil. Mnie piekło skosztować i zła i dobra, a popatrzeć, jak ś. to tam gdzieindziej dziewało. Krasz. <DZIE>

[Dziewanie, a, blm.] czynność cz. **Dziewać.**

× **Dziewanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Dziewać ś.**

1. Dziewanna, y, lm. **y 1.** a. **Dziwizna** bot. (verbascum) *roś. z rodziny trędownikowatych.* Gatunki: a) D. górna a. Gorzykwiat, Gorzyknot (v. montanum). b) D. mniejsza (v. lychnitis). c) D. wielka a. lekarska (v. thapsus). **2.** D. guzowata p. **Hełmek.** <DZIW, por. Czes. divizna, Srb. divizma>

2. Dziéwanna zł. **1.** *osiem.* **2.** a. **Dziewun, Dziworum, Dziwora, Dziwem, Dzigora, Dzikus** *dziewięć* (w mętowaniu). <Przekręcenie Dziewięć>

Dziewczaczek, czka, lm. **czki** p. **Dziewczak**: Biedny, biedny mój D.! Ale siuprem zieleniaczek! Chęć.

Dziewczak, a, lm. **i** m. p. **Dziewczę**: W istocie nieszpetny D. ś. robi. Krasz. Zdr. **Dziewczaczek.** <DZIW>

Dziewczarz, a, lm. **e** p. **Dziewkarz.**

[Dziewczana, y, lm. **y]** p. **Dziewczyna.**

Dziewcząteczko, a, lm. **a** p. **Dziewczę.**

Dziewczątko, a, lm. **a** p. **Dziewczę**: D. jedno, D. małe chowało sobie gołąbki białe. Len.

[Dziewczątuszko, a, lm. **a]** p. **Dziewczę.**

[Dziewczenie się, a ś., blm.] czynność cz. **Dziewczyć ś.**

Dziewczę, ęcia, lm. **ęta, Dziewczak, [Dziwczę, Dziwczak] 1.** *młoda panna, panienka, dziewczyna.* Tak ś. stroiła, jak D. młode. **2.** *dziecię płci żeńskiej, dziewczynka:* Mleko białej głowy D. karmiącej. Syr. Stanieją panny w tym roku, bo ś. same dziewczęta rodzą. Prz. Zdr. **Dziewczątko, Dziewcząteczko, Dziewczątuszko, [Dziwczatko].** Zgr. **Dziewczęcisko, [Dziewczocha].** <DZIW>

× **Dziewczęcisko, a,** lm. **a** p. **Dziewczę**: Temu dziewczęcisku ś. zmarło. Kaczk.

Dziewczęcy przym. od **Dziewczę.**

[Dziewczocha, y, lm. **y]** p. **Dziewczę.**

†**Dziewczy,** †**Dziewczyn** przym. od **Dziewka,** *panieński:* Dziewcze pieszczoty. Mor. A. Kwiatek czysty, smutnego sierca ucieszenie, rodzaj D. Pśń. z w XV. D. Helikon. Żebr. (jako miejsce pobytu Muz). Cło dziewcze od Mahometa postanowione, aby każda panna, gdy ś. zrękuje, dała od siebie 4 złł. Star. <DZIW>

[Dziewczyca, y, lm. **e] 1.** p. **Dziewczyna. 2.** *córka.* Zgr. **[Dziewczyczysko].**

[Dziewczyczyna, y, lm. **y]** p. **Dziewczynina.**

[Dziewczyczysko, a, lm. **a]** p. **Dziewczyca.**

[Dziewczyć się, y ś., ył ś.] *stroić ś.* (o dziewczętach).

†**Dziewczyn** p. **Dziewczy.**

Dziewczyna, y a. **[i],** lm. **y** a. **[dziewczynie, dziewczyń, dziewczyniom, dziewczyniami], [Dziwczyną, Dziewczana, Dziwczyca, Dziewczyca] 1.** *dziecko płci żeńskiej, dzieweczka:* Parobek za pługiem chodzi, D. ś. rodzi, i tę mu ś. za żonę brać godzi. Prz. Jeszcze D. mała, już kokietka. Słow. **2.** *młoda kobieta niezamężna, młoda panna, panienka, dziewczę:* Sto lat zdrowia, beczka wina, dobry sąsiad i D. Prz. D. jak malina. **3.** *służąca niezamężna.* Zdr. **Dziewczynka, [Dziewczynica, Czynka], Dziewczyneczka, Dziewczyneńka, Dziewczyniątko.** Zgr. **Dziewczynisko.** <DZIW>

Dziewczyneczka, i, lm. **i** p. **Dziewczyna**: D. to jest mała. Moraw.

Dziewczyneńka, i, lm. **i** p. **Dziewczyna**: Ot tobie, dziewczyneńko, ś. z Orekimem za bary brać. Zap.

Dziewczyniarz, a, lm. **e** p. **Dziewkarz.**

Dziewczyniątko, a, lm. **a** p. **Dziewczyna**: Poczciwe jakieś D. Wilcz.

[Dziewczynica, y, lm. **e]** p. **Dziewczyna.**

[Dziewczynin] p. **Dziewczyński.**

Dziewczynina, y, lm. **y, Dziewczynisko, [Dziewczyczyna, Dziewczynowina]** *biedna dziewczyna.*

Dziewczynisko, a, lm. **a** ni. a. × ż. **1.** p. **Dziewczyna. 2.** p. **Dziewczynina.**

Dziewczynka, i, lm. **i** p. **Dziewczyna**: Ogrodniczka dziewczynką zdawała ś. małą. Mick. Waszeć wczoraj gryzłeś wargi, poglądając z podełba na pewną dziewczynkę. Mick. *(=panienkę).* Co dziedzinka, to inna D. Prz. <DZIW>

[Dziewczynowina, y, lm. **y]** p. **Dziewczynina.**

Dziewczyński, [Dziewczynin] przym. od **Dziewczyna,** *dziewczęcy:* Burkołaki na dziewczyńską krew najłakomsze. Sienk.

Dziewczysko, a, lm. **a** p. **Dziewka**: O srogie bajecznego Parnasu dziewczyska. Zabł. (o Muzach).

[Dziewczyszcze, a, lm. **a]** p. **Dziewka.**

× **Dzieweczczyn** przym. od **Dzieweczka.**

Dzieweczka, i, lm. **i 1.** p. **Dziewka**: U prząśniczek siedzą jak anioł dzieweczki, przędą sobie, przędą jedwabne niteczki. Od. Marja, jako D. króla wiecznego. Op. *(=córeczka).* **2. [D.]** *pieszczotliwa nazwa kobiety a. mężczyzny:* Jantek, bieżno tam, dzieweczko *(=kochanku).* <DZIW>

[Dzieweczník, a, lm. **i, Dziewie-wieczór, Dziewicz-wieczór]** *zabawa wieczorna w wilję ślubu, podczas której rozplatają pannie młodej warkocz.* <DZIW>

Dzieweńka, i, lm. **i** p. **Dziewka**: Jasna zoreńka, boża służeńka, niech sobie świeci Bogu, a mnie niech kocha moja D. Len.

Dziewiątak, a, lm. **i** *belka dziewięć sążni długa.* <DZIEWIĘ>

Dziewiątek, tka, lm. **tki** *dziewięć sztuk.*

Dziewiątka, i, lm. **i 1.** *cyfra, oznaczająca dziewięć:* Napisać dziewiątkę. **2.** a) *karta o dziewięciu oczkach, nejka.* b) *kostka o dziewięciu oczkach.* **3.** × *dziewiąta część:* $^4/_9$ cztery dziewiątki. Jak. J. **4.** *dziewiąty krzyżyk:* Już mi D. dobiega. **5.** żart.=a) *stara kobieta (mająca dziewiąty krzyżyk).* b) Stara D.=*stara dziewka, stara panna.* **6. [D.]** *robak, którego ukąszenie sprowadza śmierć w dziewięć dni.* **7.** a. **Eneada** fil.=a) *jedna z dziesięciu zasadniczych liczb w metafizyce pitagorejskiej.* b) *dziewięcioksiąg w dziełach Plotyna:* 54 księgi Plotyna podzielono na sześć dziewiątek a. enead. **8.** mul. *cegła ucięta do dziewięciu cali.* <DZIEWIĘ>

× **Dziewiątkowy** p. **Dziewiętny.** Bobr.

× **Dziewiątny** p. **Dziewiętny.**

†**Dziewiątobrzegi,** †**Dziewiętobrzeżny** *dziewięć brzegów mający:* D. Styg. Tw. *(=dzielący ś. na dziewięć ramion, z których każde ma swe brzegi).* <DZIEWIĘ+BRZEG>

Dziewiąty licz. porządkowy od **Dziewięć**: D. raz. Dziewiąta godzina a. dziewiąta. Dziewiąta (dom. godzina) bije. D. miesiąc, dzień. D. (dom. dzień) stycznia. Ona jest już w dziewiątym miesiącu (dom. ciąży). Jedna dziewiąta (dom. część). Po dziewiąte (przys.). × Piąte w dzie-

wiąte (=*piąte przez dziesiąte, groch z kapustą*). <DZIEWIĘ>

†**Dziewiątynaćcie** p. **Dziewiętnasty.**

†**Dziewiątynasty** p. **Dziewiętnasty.**

Dziewica, y, lm. **e 1.** *kobieta, która nie straciła panieństwa, panna; kobieta niezamężna, dziewczę, panienka, dziewczyna:* Dziewice Bogu poświęcone. Bogarodzica D. D. Orleańska. Chłopcowi każda piękność zda ś. rówiennicą, a niewinnemu każda kochanka dziewicą. Mick. Swawolna D. jęła skakać przez pawie, gołębie i kury. Mick. Nieraz na pustych cmentarzach i błoniach staje widomie morowa D. Mick. **2.** ×*mężczyzna, zachowujący czystość:* Ci, którzy ś. z niewiastami nie pomazali, dziewice są. Skar. <DZIW>

Dziewicorodny *z kobiety niezamężnej zrodzony:* Eudoros D. Ml. <DZIW+ROD>

Dziewictwo, a, blm., †**Dziewstwo** *stan dziewicy, panieństwo;* anat. (virginitas intacta) *stan panieństwa, nienaruszony spółkowaniem przy całości błony dziewiczej:* Niewiasta ta narzekała, że jej D. mocą odjął. Skar. W dziewictwie żyć. Przen. *czystość:* I poganie D. i powściągliwość czcili. Skar. (O mężczyźnie): Józef D. swoje i czystość cielesną do śmierci zachował. Skar. <DZIW>

[**Dziewic-wieczór, oru,** lm. **ory**] p. **Dziewecznik.** <DZIW+WIECZ(OR)>

†**Dziewicze, ego,** blm. *rodzaj podatku.* Glosy z w. XV. <DZIW>

Dziewiczlin, u, lm. **y, Panienka** bot. (kirganella) *roś.* <DZIW>

Dziewiczo przys. od **Dziewiczy,** *bez zmazy, niepokalanie.*

Dziewiczopiękny *piękny jak dziewica, mający piękność dziewicy:* Strojna narzeczona, dziewiczopiękna w swej złocistej koronie. Zap. <DZIW+PIĘK>

Dziewiczość, i, blm. rz. od **Dziewiczy,** *dziewictwo, czystość.* <DZIW>

[**Dziewicz-wieczór, oru,** lm. **ory**] p. **Dziewecznik:** Przypomniała babka D. Prz. <DZIW+WIECZ(OR)>

Dziewiczy 1. *należący do dziewicy, właściwy dziewicy, panieński:* Ale syn człowieczy, to jest syn D., nie ma gdzieby swą głowę skłonił z swymi zwoleniki. Op. Dziewicza góra = *wzgórza, gdzie za czasów pogańskich zbierały ś. same dziewice i, śpiewając chórem, schodziły dla połączenia ś. z młodzieńcami.* Jeżeli cię dziewicze nie bawią biesiady, od wewnętrznej skłonności masz zasięgać rady. Zabł. Henryk podatki, które zwano dziewiczemi, wdowiemi, i takich innych wiele zniósł. Biel. M. ×Dziewicze pomieszkanie. L. (=*klasztor żeński*). Prawy staw miał wody gładkie i czyste, jako dziewicze jagody. Mick. **2.** przen. *czysty, niepokalany, bez zmazy:* Święty Kazimierz z daru bożego dziewiczego kwiatu nigdy nie utracił. Skar. (=*czystości*). Długo serce młodzieńca, proste i dziewicze, chowa wdzięczność za pierwsze miłości słodycze. Mick. Żart.: Ogromna kanapa niedziewiczej już czystości. Chm. **3.** *ręką człowieka nietknięty, w stanie natury znajdujący ś., dziki:* Las D. Ziemię czystą początkową nazywają elementarną, pojedyńczą, dziewiczą. Kluk. **4.** D. korzeń, olejek, dziewicza skórka, śmietanka, dziewicze ziele p. **Korzeń, Olejek, Skórka, Śmietanka, Ziele. 5.** anat.: Błona dziewicza p. **Błona.** ×**Po dziewiczu** przys. *jak dziewice:* Przestrojony po dziewiczu. Zabł. <DZIW>

Dziewiczyć, y, ył *być dziewicą:* Nigdym już nie odzyskała tego zdrowia, jakiem miała dawniej, kiedym dziewiczyła. Jeż. <DZIW>

[**Dziewierka, i,** lm. **i**] *szwagierka.* Por. **Dziewierz.**

Dziewierz, a, lm. **e 1.** ×a. †**Dziewior** *brat męża; szwagier:* Agamemnon, D. Heleny. Kochan. **2.** †*ojciec męża, świekier:* Niewiastka Helego była brzemienna; a usłyszawszy, że umarł D. jej Heli, tudzież i mąż, poroniła. Leop. <DZIEWIÓR>

×**Dziewierzowy** przym. od **Dziewierz.**

[**Dziewiesił, a,** lm. **y**] p. **Dziewięćsił.**

Dziewięciernik, a, lm. **i** bot. p. **Dziewięciornik.**

×**Dziewięcina, y,** lm. **y** *dziewiąta część dochodu, składana jako podatek:* Obok dziesięciny istniała w Polsce, podobnie jak na Zachodzie, D. (nona), którą ustanawiał książę lub osoby prywatne. Pleb. <DZIEWIĘ>

×**Dziewięciny, in,** blp. *obchód pamięci zmarłego w dziewięć dni po śmierci.*

Dziewięcioboczny *mający dziewięć boków.* <DZIEWIĘ+BOK>

Dziewięciobok, u, lm. **i** mat. *figura złożona z dziewięciu prostych:* D. zupełny, płaski.

Dziewięciodniowy, ×**Dziewiętodniowy,** ×**Dziewiętodzienny** *dziewięć dni trwający.* <DZIEWIĘ+DŹŃ>

Dziewięciogałkowy p. **Dziewięcioperłowy:** Koronka dziewięciogałkowa. Byk. <DZIEWIĘ+Gałka>

Dziewięcioherbowy (o rodzinach szlacheckich jednego nazwiska) *dziewięciu herbami pieczętujący ś.:* Zawadzki D. przeważnie w Kijowskim. Rol. <DZIEWIĘ+Herb>

[**Dziewięciojesiennik, a,** lm. **i**] *roś., którą leczą od dżumy.* <DZIEWIĘ+Jesień>

Dziewięciokąt, a, lm. **y** mat. *figura złożona z dziewięciu punktów (wierzchołków) i prostych, łączących te punkty:* D. zupełny, płaski. <DZIEWIĘ+Kąt>

Dziewięciokątny, ×**Dziewięciokąty** *mający dziewięć kątów:* Figura dziewięciokątna.

×**Dziewięciokąty** p. **Dziewięciokątny.** Bobr.

Dziewięciokrotny, ×**Dziewięćkrotny, Dziewięciorazowy,** ×**Dziewięciory** *dziewięć razy powtórzony.* <DZIEWIĘ+KROT>

Dziewięcioksiąg, ągu, lm. **ągi** *ogół dziewięciu książek:* Dziewięcioksiągi Plotyna. <DZIEWIĘ+Księga>

Dziewięciolecie, a, lm. **a** *przeciąg dziewięciu lat.* <DZIEWIĘ+LAT>

Dziewięcioletni, ×**Dziewięćletni,** ×**Dziewiętoletni** *dziewięć lat trwający a. mający.*

Dziewięciołokciowy *dziewięć łokci liczący:* Rzemień D. Ml. <DZIEWIĘ+ŁOKĆ>

×**Dziewięciomiesięcznie** przys. od **Dziewięciomiesięczny.** L. <DZIEWIĘ+MIESIĘC>

Dziewięciomiesięczny 1. *dziewięć miesięcy mający a. trwający.* **2.** ×a. ×Co D. = *co dziewięć miesięcy przypadający.*

Dziewięcionogi *mający dziewięć nóg.* <DZIEWIĘ+NOG>

Dziewięciopałkowy (o koronach herbowych) *dziewięć pałek mający, hrabiowski,* d z i e w i ę c i o g a ł k o w y, d z i e w i ę c i o p e r ł o w y: Do złoconego herbu szlachcica brakowało dziewięciopałkowej korony. Zap. <DZIEWIĘ+PAŁ>

Dziewięcioperłowy, Dziewięciogałkowy *dziewięć pereł w koronie nad herbem liczący, hrabiowski,* d z i e w i ę c i o p a ł k o w y: Korona dziewięcioperłowa. Większość należała o jeden stopień wyżej do dziewięcioperłowych. Krasz. <DZIEWIĘ+Perła>

Dziewięcioperłówka, i, lm. **i** *korona herbowa dziewięcioperłowa, korona hrabiowska:* Papiery miał rozmaite: z cyframi bez korony, z hrabiowską dziewięcioperłówką, z brzeżkami i bez brzeżków. Krasz.

Dziewięciopręcikowy *dziewięć pręcików mający:* Kwiat D. <DZIEWIĘ+PRĘT>

[**Dziewięcior, a,** lm. **y**] **1.** *roś. [dziewięćsił], chameleon niger.* **2.** p. **Dziewięciornik.**

[**Dziewięciorak**] p. **Dziewięciorako.**

Dziewięcioraki, [**Dziewięciorny, Dziewięciorzysty**] **1.** *dziewięć gatunków mający.* **2.** [D. ulepek, dziewięciorakie korzenie, dziewięciorakie krople, dziewięciorakie ziele] p. **Ulepek, Korzeń, Kropla, Ziele.** <DZIEWIĘ>

Dziewięciorako, [**Dziewięciorak**] przys. od **Dziewięcioraki.**

[**Dziewięcioranek, nka,** lm. **nki**] p. **Dziewięciornik.** <DZIEWIĘ>

Dziewięciorazowy p. **Dziewięciokrotny:** †Dziewięciorazowa woda Styga *(=dziewięć razy piekło okrążająca).* <DZIEWIĘ+RZAZ>

Dziewięciornik, a, lm. **i 1.** a. **Dziewięciernik** (parnassia) *roś. z rodziny skalnicowatych.* Gatunek: D. pospolity a. [Dziewięcioranek], niek. Bluszczoperzem a. Przywrótem zwany (p. palustris). **2.** [D. a. **Dziewięcior**] *roś. spina alba.* <DZIEWIĘ>

Dziewięciorny 1. × *dziewięć razy tyle w sobie zawierający.* **2.** [D.] = a) p. **Dziewięcioraki.** b) [D. kołtun] = *rodzaj kołtuna.*

Dziewięcioro, rga licz. zb. od **Dziewięć:** D. dzieci, sanek. <DZIEWIĘ>

× **Dziewięciory** p. **Dziewięciokrotny:** Dziewięciora szesnaście czyni 144. Grz.

[**Dziewięciorzysty**] p. **Dziewięcioraki:** Suchoty są dziewięciorzyste.

Dziewięciostopowy *dziewięć stóp liczący.* <DZIEWIĘ+STOP>

Dziewięciościan, a, lm. **y** mat. *bryła, ograniczona dziewięciu płaszczyznami.* <DZIEWIĘ+ŚCIAN>

Dziewięciościenny *ograniczony dziewięciu ścianami.*

Dziewięciowieżowy *dziewięć wież mający:* Zamek D. <DZIEWIĘ+Wieża>

Dziewięciowołowy *ze skór dziewięciu wołów zrobiony:* Tarcza dziewięciowołowa. Ml. <DZIEWIĘ+WOŁ>

Dziewięciożebrowy *mający dziewięć żeber a. wypukłości w postaci żeber:* Owoc D. Rost. <DZIEWIĘ+ŻEBR>

Dziewięciu p. **Dziewięć:** D. ludzi, młodzieńców. <DZIEWIĘ>

Dziewięciuset p. **Dziewięćset.**

Dziewięć, ęciu a. **†ęci, †ąci,** 7 pp. **†dziewiąci,** [2 pp. **dziewięci, dziewiąci, dziewiąciu,** 6 pp. **dziewięciema,** 7 pp. o **dziewięci,** o **dziewiąci,** o **dziewięcich**], o mężczyznach **Dziewięciu 1.** = *9:* D. muz. D. tysięcy. Ni w pięć, ni w D. *(=bez sensu, ni to, ni owo, koszałki-opałki).* †D. a D. *(=po dziewięciu).* †Po dziewiąci i po dziewiąci dziesiąt lat. **2.** bot.: [D. mocy] p. **Przetacznik.** <DZIEWIĘ>

Dziewięćdziesiąt, [**Dziewięćdziesięt**], **†Dziewięć dziesiąt, dziewięćdziesięciu, †dziewiąci dziesiąt,** 6 pp. **†dziewiącią dziesiąt,** o mężczyznach **Dziewięćdziesięciu** = *90:* D. jeden a. D. i jeden. †Dziewięć dziesiąt i dziewięć. †Po dziewiąci i po dziewiąci dziesiąt lat. †Opuścił dziewiąci dziesiąt i dziewiąci owiec. Sekl. D. pierwszy = *dziewięćdziesiąty pierwszy.* Z siedemset D. czwartym rokiem, odmieniwszy przydomek, ochrzcił ś. Zabokiem. Mick. <DZIEWIĘ+DZIESIĘ>

Dziewięćdziesiątletni p. **Dziewięćdziesięcioletni.** <DZIEWIĘ+DZIESIĘ+LAT>

× **Dziewięćdziesiątoletni** p. **Dziewięćdziesięcioletni.**

Dziewięćdziesiąty, †Dziewięćdziesty, [**Dziewięćdziesty**] licz. porządkowy od **Dziewięćdziesiąt:** D. pierwszy a. dziewięćdziesiąt pierwszy. Rok D. trzeci (=1793; powieść Wiktora Hugo). <DZIEWIĘ+DZIESIĘ>

Dziewięćdziesięcioletni, Dziewięćdziesiątletni, × **Dziewięćdziesiątoletni** *dziewięćdziesiąt lat trwający a. mający.* <DZIEWIĘ+DZIESIĘ+LAT>

Dziewięćdziesięciu p. **Dziewięćdziesiąt.**

[**Dziewięćdziesięt, ęciu**] p. **Dziewięćdziesiąt.**

†Dziewięćdziesty, [**Dziewięćdziesty**] p. **Dziewięćdziesiąty.** <DZIEWIĘ+DZIESIĘ>

× **Dziewięćgłosy** *z dziewięciu głosów złożony.* <DZIEWIĘ+GŁOS>

Dziewięćkroć *dziewięć razy:* Po D. bitwę zwlókł. Skar. <DZIEWIĘ+KROT>

× **Dziewięćkrotnie** przys. od **Dziewięćkrotny.**

× **Dziewięćkrotny** p. **Dziewięciokrotny.**

× **Dziewięćletni** p. **Dziewięcioletni.**

Dziewięćlistnik, a, lm. **i** bot. (enneaphyllon) *roś.* <DZIEWIĘ+LIST>

[**Dziewięć mocy, dziewięciu mocy,** blm.] bot. p. **Przetacznik.**

†Dziewięćnaćcie, dziewięcinaćcie p. **Dziewiętnaście.** <DZIEWIĘ+Na+DZIESIĘ>

†Dziewięćnaście, [**Dziewięćnaście**] p. **Dziewiętnaście.**

Dziewięćset, ciuset, o mężczyznach **Dziewięciuset** = *900:* D. kobiet, osób, dzieci, koni, owiec. <DZIEWIĘ+ST>

Dziewięćsetny 1. licz. porządkowy od **Dziewięćset:** D. z rzędu. Jedna dziewięćsetna. **2.** × *dziewięćset jedności liczący.*

Dziewięćsił, a, lm. **y 1. †**p. **Dziewięsił:** Strzałami piorunów uskrom harde dziewięćsiły. Koch. **2.** bot. = a) a. [**Dziewiesił, Dziewiosił, Dziewosił, Dziwosił**] = α) *roś. kąsina nizka* (carlina acaulis); β) *roś. oman wielki* (inula helenium); γ) a. **Dziewiosiłowy korzeń**] *korzeń radix helenii.* b) p. **Mieczyk.** <DZIEWIĘ+SIŁ>

†Dziewięsił, a, lm. **y, †Dziewięćsił, †Dziewięsioł** *olbrzym:* Miał potyczkę i straszną z dziewięsiłem onym. P. Koch.

†Dziewięsiłka, i, lm. **i, †Dziewięsiołka** *olbrzymka:* Rugier zwycięża dziewięsiłkę srogą Eryfilę. P. Koch.

†Dziewięsioł, a, lm. **y** p. **Dziewięsił.**

†Dziewięsiołka, i, lm. **i** p. **Dziewięsiłka.**

Dziewiętnastka, i, lm. **i** *liczba a. cyfra 19.* <DZIEWIĘ+Na+DZIESIĘ>

Dziewiętnastoboczny *ograniczony dziewiętnastu bokami.*

Dziewiętnastobok, u, lm. **i** mat. *figura złożona z dziewiętnastu prostych.* <DZIEWIĘ+Na+DZIESIĘ+BOK>

Dziewiętnastokąt, a, lm. **y** mat. *figura złożona z dziewiętnastu punktów (wierzchołków), z których żadne trzy nie leżą na jednej prostej.* <DZIEWIĘ+Na+DZIESIĘ+Kąt>

Dziewiętnastokątny *mający dziewiętnaście kątów.*

Dziewiętnastoletni *dziewiętnaście lat trwający a. mający.* <DZIEWIĘ+Na+DZIESIĘ+LAT>

Dziewiętnastościenny *mający dziewiętnaście ścian.* <DZIEWIĘ+Na+DZIESIĘ+ŚCIAN>

Dziewiętnastu p. **Dziewiętnaście.**

Dziewiętnasty, †**Dziewiątynasty**, †**Dziewiątynaćcie** **1.** licz. porządkowy od **Dziewiętnaście.** **2.** × *dziewiętnaście jedności liczący.* <DZIEWIĘ+Na+DZIESIĘ>

Dziewiętnaście, stu, †**Dziewięćnaście**, †**Dziewięćnaćcie**, [**Dziewięćnaście, Dziewitnaś, Dewatnast**], o mężczyznach **Dziewiętnastu** = *19.* <DZIEWIĘ+Na+DZIESIĘ>

× **Dziewiętnik, a**, lm. **i** **1.** *nabożeństwo dziewięciodniowe.* **2.** *niedziela starozapustna, siedmdziesiątnica.* <DZIEWIĘ>

× **Dziewiętny**, × **Dziewiątny**, × **Dziewiątkowy** *dziewięć jedności liczący, w liczbie dziewięciu znajdujący ś.:* Dziewiętne grono córek Helikonu. Pir. Mnemozyne Jowiszowi dziewiętne porodziła córy. Min. <DZIEWIĘ>

†**Dziewiętobrzeżny** p. **Dziewiątobrzegi.** <DZIEWIĘ+BRZEG>

× **Dziewiętodniowy** **1.** p. **Dziewięciodniowy.** **2.** *co dziewięć dni przypadający.* <DZIEWIĘ+DŹŃ>

× **Dziewiętodzienny** p. **Dziewięciodniowy:** Dziewiętodzienne nabożeństwo. L.

× **Dziewiętoletni** p. **Dziewięcioletni.**

†**Dziewior, a**, lm. **owie** p. **Dziewierz:** Margareta dowodziła swymi dziewiory. Księg. wareck. r. 1423. Zdr. †**Dziewiorek.** <p. Dziewierz>

†**Dziewiorek, rka**, lm. **rkowie** p. **Dziewior.** Golj.

[**Dziewiosił, u**, lm. **y**] bot. p. **Dziewięćsił** i **Oman.** <p. Dziewięćsił>

[**Dziewiosiłowy korzeń**] p. **Dziewięćsił.**

[**Dziewitnaś**] p. **Dziewiętnaście.**

Dziewka, i, lm. **i**, †**Dziwka**, [**Dziwka**], lpd. †**dziewce**, 2 i 7 pp. †**dziewku**, 3 i 6 pp. †**dziewkama** **1.** rub. *młoda kobieta niezamężna, szczeg. z gminu:* Tęga D. Biega za dziewkami. Dziewki ś. spłakały, że skrzypki grać przestały. Len. Dziewki chcą tańczyć, chłopcy w miejscu nie dostoją. Mick. Oboje, dziewki i matrony wdzięki, na jednym licu zespoliła cudnie. Mick. Mała D. do pieszczoty, wielka do roboty. Prz. (= *dziewczynka*). [D. z czterema ogonami] = *dziewczyna, dostająca w posagu cztery sztuki inwentarza żywego.* Ja nie mogę zastrzelić tej dziewki. Mick. (mowa o mężatce). Pijany, jak cztery dziewki. Prz. Uwinęli ś., jak trzy dziewki. Prz. (= *niezgrabnie*). **2.** †*dziewica, panna:* Wynidźcie i obeźrzycie córki Syon, cóż dziewki jerozolimskie. Op. Bogosławiona dziewko, święta Maryja. **3.** *służąca niezamężna:* D. od bydła. D. folwarczna. Koza nie bydło, D. nie czeladź. Prz. Wezwano pokojową i służącą dziewkę. Mick. **4.** †i [D.] *córka:* Przystąpili k niemu, wołając i prosząc, by jej dziewkę opętaną uzdrowił. Op. Jaka matka, taka i D. jej. Leop. Soplicy Horeszkowie odmówili dziewkę. Mick. O synowej: U nas ś. w Polszcze zachowywa, że zięcia zowie ojciec żenin i matka synem; jako też i Noemi stara Ruth niewiastkę swoję, syna swego żonę, dziewką swoją zwała. Białob. **5.** [D.] = a) *dorosła dziewczyna.* b) *druchna.* **6. a.** † zła D. = *nierządnica.* **7.** D. na wydaniu = *zabawa młodzieży wiejskiej.* Goł. Zdr. **Dzieweczka, Dzieweńka**, [**Dziewońka, Dziewonka**]. Zgr. **Dziewczysko**, [**Dziewczyszcze**], **Dziewa.** <DZIW>

Dziewkarz, a, lm. **e**, **Dziewczarz, Dziewczyniarz** *ten, co ś. ugania za dziewkami, kobieciarz.* <DZIW>

Dziewnica, y, lm. **e**, **Wylina, Koszulka** bart. *powłoka jedwabista, którą poczwarka, przeobrażona na pszczołę, wyłażąc z komórki, pozostawia przy jej ścianach.* <DZIE>

× **Dziewobójca, y**, lm. **y** *zabójca dziewicy.* <DZIW+BI>

× **Dziewogwałciciel, a**, lm. **e** *ten, co gwałci dziewice.* <DZIW+Gwałt>

× **Dziewogwałt, u**, lm. **y** *gwałcenie dziewic.*

Dziewoja, i, lm. **e** p. **Dziewa:** Śliczna D. Mądre Parnasu dziewoje. Zabł. (= *Muzy*). Zdr. **Dziewojka.** <DZIW>

Dziewojka, i, lm. **i** p. **Dziewoja.**

[**Dziewola, i**, lm. **e**] p. **Dziewucha.**

[**Dziewonka, i**, lm. **i**] p. **Dziewka:** Wyrosła D. Czegoż jej nie staje? czy może pierścionka? Fred. A. <DZIW>

[**Dziewońka, i**, lm. **i**] p. **Dziewka.**

Dzieworodny *rozwijający ś. bez zapłodnienia:* Jajko dzieworodne. <DZIW+ROD>

Dzieworodztwo, a, blm. embr. p. **Dzieworództwo.**

Dzieworództwo, a, blm., **Dzieworodztwo** embr. (parthenogenesis) *rozwój jajka niezapłodnionego.*

[**Dziewosił, a**, lm. **y**] bot. p. **Dziewięćsił** i **Oman.** <p. Dziewięćsił>

†**Dziewosław, a**, lm. **owie** *starający ś. o rękę, zalotnik, konkurent.* Mur. <DZIW+SŁOW>

Dziewosłąb, ęba, lm. **ęby** **1.** *poseł od starającego ś. o pannę, proszący w jego imieniu o jej rękę, swat:* Rutygerus posłał do Wandy dziewosłęby, prosząc, aby jego małżonką była. Biel. M. Przen. (o archaniele Gabrjelu): Mówi z świętą D. dziewicą, by pozwoliła bożą być rodzicą. Groch. Ale ś. więcej zapala z słów posła i dziewosłęba bożego. Op. Przen.: Oczy dziewosłęby niewstydu. Poc. **2.** × *przełożony wesela, starosta weselny.* **3.** [Dziewosłęby, lm. a. **Dziwosłąby, Dziewosłębiny**] *staranie ś. o rękę czyją, zaloty, konkury; swaty; zaręczyny:* Potrzeba odliczyć coś czasu na dziewosłęby czyli zalecania, na zrękowiny, pożycie i t. d. Rol. Młodzież z takich rodzin pewna była pierwszeństwa przed innemi w dziewosłębach i zawarciu ślubów małżeńskich. Skarb. <DZIW+SŁĘB>

[**Dziewosłąbka, i**, lm. **i**] p. **Dziewosłębina:** Starsza D. = *starościna* (*weselna*).

Dziewosłębi, Dziewosłębowy przym. od **Dziewosłąb:** Urząd swój D. gorliwie spełniał. Krasz.

× **Dziewosłębica, y**, lm. **e** forma ż. od **Dziewosłąb.**

Dziewosłębić, i, ił **1.** a. **Dziewosłębować** *prosić w czyimś imieniu o rękę, być swatem:* Wespół z cypryjskim marszałkiem Balduinem dziewosłębił od króla Jana o królewnę Jadwigę Jagiełłównę w Krakowie. Szaj. Za swym można Juno dziewosłębi synem. Ustrz. D. kogo = *swatać:* Biskupi dziewosłębili Kolomanowi Salomkę za małżonkę. Biel. M. D. co = *jako dziewosłąb, doprowadzić co do skutku:* Tyś im sam dziewosłębił szczęsne zrękowiny. Wor. **2.** × *być przełożonym wesela:* Wesele to godne, by Helena w nim dziewosłębiła. Bardz. <DZIW+SŁĘB>

Dziewosłębienie, a, blm., czynność cz. **Dziewosłębić.**

[**Dziewosłębina, y**, lm. **y**, **Dziewosłąbka**] *swatka, baba, wysłana na wywiady.*

[**Dziewosłębiny, in**, blp.] p. **Dziewosłąb:** Uradzili zbrojni swatowie dwoma osobnemi zagonami odprawić swoje D. ogniem i mieczem. Szaj.

Dziewosłębować, uje, owal p. **Dziewosłębić.**

Dziewosłębowanie, a, blm., czynność cz. **Dziewosłębować:** Znękanego podkomorzyca upokarzało to D. Rol.

Dziewosłębowy p. **Dziewosłębi:** Inicjatywę opiekunki dziewosłębowej przyjęła na siebie p. Józefina Potocka. Rol.

× **Dziewosłębstwo, a,** lm. **a** *prowadzenie swatów, dziewosłębienie, swatanie, swatostwo:* Posłał Bolesław do Beli z dziewosłębstwem, aby mu córę swą dał za małżonkę. Paszk. Posłać kogo w dziewosłębstwie a. z dziewosłębstwem. <DZIW +SŁĘB>

[**Dziewosłęby, ów,** blp.] p. **Dziewosłąb.**

† **Dziewstwo, a,** blm. p. **Dziewictwo:** Ostawiam cię przy tym dziewstwie. Leg. Al. Odleganie dziewstwa (*=nierząd, cudzołóstwo*). <DZIW>

Dziewucha, y, lm. **y,** [**Dzieucha, Dziaucha, Dziwucha, Dziwocha, Dziosa, Dziocha, Dzióoha, Dzioucha, Dziowcha**] rub. *dziewczyna.* Zdr. **Dziewuszka, Dziewuchna,** [**Dziewuś, Dziewusia, Dziewuszątko, Dziewula, Dziewola**]. Zgr. **Dziewuszysko.**

Dziewuchna, y, lm. **y** (piesz.) p. **Dziewucha.**

[**Dziewula, i,** lm. **e**] p. **Dziewucha:** Podhalskie dziewule, tylko skrobać grule (=kartofle). Prz. Zdr. [**Dziewuleczka**].

[**Dziewuleczka, i,** lm. **i**] p. **Dziewula.**

Dziewun zł. p. **2. Dziéwanna.**

[**Dziewusia, i,** lm. **e**] p. **Dziewucha.**

[**Dziewuszątko, a,** lm. **a**] p. **Dziewucha.**

Dziewuszka, i, lm. **i** p. **Dziewucha,** *dziewczynka, dzieweczka:* Dostałam od jednej dziewuszki groszówkę. Kon. <DZIW>

[**Dziewuszyn**] przym. od **Dziewucha,** *dziewczęcy:* Dziewuszyna cnota, jako kula złota. Prz.

Dziewuszyna, y, lm. **y,** [**Dzieuszyna**] *dziewuszka godna politowania.*

Dziewuszysko, a, lm. **a** p. **Dziewucha:** Wy może myślicie, że D. od gorąca tak zczerwieniało. Prus.

[**Dziewuś**] p. **Dziewucha:** Dzie ty idziesz, D., tak późno?

Dzieża, y, lm. **e,** [**Dziéża, Dziża, Dziecza**] *naczynie do rozczyniania i mieszenia mąki na chleb:* Niechaj jako chleb w dzieży rozrośnie ś., rozszerzy. Len. Wyniosła jak D. Prz. (= *nizka i pękata*). Zdr. **Dzieżka, Dzieżeczka,** [**Dzieżyca**]. <Nm. [döse]=Nm. Dose>

Dzieżeczka, i, lm. **i** p. **Dzieża:** D. mąki. Birk.

Dzieżka, i, lm. **i** **1.** p. **Dzieża. 2.** [D.] *garnek na mleko.* **3.** [D.] *doniczka do kwiatów.* **4.** × *naczynie pewnej miary na miód:* Każdy kmieć od beczki miodu przedanego na stronę płacić winien groszy 12, a od każdej dzieżki groszy 6. <p. Dzieża>

Dzieżkowy przym. od **Dzieżka:** [Ser D.]=*ser nieświeży, składany w dzieżę.*

Dzieżny przym. od **Dzieża:** Mąka rozczynia ś. kwasem dzieżnym a. drożdżami. Kluk. Pospólstwo w niektórych miejscach barszcz robi z kwasu dzieżnego. Goł.

[**Dzieżyca, y,** lm. **e**] p. **Dzieża:** Czarownica masło kleci, nakleciła dwie dzieżycy.

Dzięcielin, u, lm. **y** p. **Macierzanka.** <p. Dzięcioł>

Dzięcielina, y, lm. **y** bot. **1.** p. **Kanianka. 2.** p. **Koniczyna. 3.** p. **Lucerna. 4.** p. **Macierzanka. 5.** p. **Rześnia.** <p. Dzięcioł>

Dzięcielinka, i, lm. **i** p. **Koniczyna.**

Dzięcielnica, y, lm. **e** bot. p. **Macierzanka.**

Dzięcielniczny przym. od **Dzięcielnica:** Zapach D. L.

Dzięcioł, a, lm. **y** **1.** a. [**Dziętel, Dzięciur, Cięcioł**]=a) *ptak dwuparzystopalcowy ze skupienia tej samej nazwy.* Gatunki: D. białogrzbietny (picus leuconotus); D. czarny p. **Żołna;** D. pstry (p. major); D. suchy (myśl.) p. **Dzięciołek;** D. średni (p. medius); D. trójpalcowy (p. tridactylus); D. zielonosiwy (p. canus); D. zielony p. **Żołna.** b) w lm. *skupienie ptaków dwuparzystopalcowych,* in. dzięciołowate. **2.** żart. =a) *cieśla.* b) *telegrafista.* Zdr. **Dzięciołek.** <S. Sł. dętlъ, Czes. datel i t. d. Por. Mikl. Etym. Wörterb. 41>

Dzięciołek, łka, lm. **łki** **1.** p. **Dzięcioł:** Leszek na dąb; nuż po pniu skakać jak D. Mick. **2.** a. [**Świerczyk**] zool. (picus minor) *ptak dwuparzystopalcowy ze skupienia dzięciołów,* myśl. dzięcioł suchy.

[**Dzięciołek, łka,** lm. **łki**] p. **Dzięciorek.**

Dzięciołowaty zool.: Ptaki dzięciołowate p. **Dzięcioł.**

Dzięciołowy przym. od **Dzięcioł.**

[**Dzięcior, u,** lm. **y**] *kojec, klatka w postaci kosza bez dna z wązkim otworem na wierzchu do chowania drobiu w ciągu dnia.* Zdr. [**Dzięciorek**]. <Zap.= Więcior, p. Więcierz>

[**Dzięciorek, rka,** lm. **rki**] **1.** p. **Dzięcior;** [**Dzięciołek**]. **2.** *zatrzask do łowienia gołębi.*

[**Dzięciur, a,** lm. **y**] p. **Dzięcioł.**

[**DzięDzieć, eje, ał**] *nucić, śpiewać.* <Dźwn.>

DzięDziera, y, lm. **y** bot. p. **Dzięcierzawa.** <p. Dendera>

Dzięcierawa, y, lm. **y** bot. p. **Dzięcierzawa.** <p. Dendera>

Dzięcierzawa, y, lm. **y, Dzięcierawa, Dzięcziera, Dziendziera, Dendera, Denderewa,** [**Denderewo, Dyndera, Dywderewo, Diwderewo**] bot. (datura stramonium) *roś. z rodziny psiankowatych,* in. bieluń pospolity, pindyrynda. P. **Bieluń.** <p. Dendera>

× **Dzięga, i,** lm. **i,** × **Dzieńga,** × **Dzienga,** × **Dzieńha,** × **Dęga,** × **Denga** **1.** *drobna moneta rosyjska:* Aspr turecki, podobny dzięgom moskiewskim. Star. **2.** w lm. a. × **Dzięgi, ów** *pieniądze:* Gdyśmy tak wiele dziąg, pereł, srebra i złota do Polski wnieśli... Star. Szat drogich, dzięg i pereł w obozie moskiewskim wielkość była. Paszk. Lepsze dzięgi, niż dzięki. Prz. Ma dzięgów jak lodu. Prz. A w tym pierwszym, co dał wstęgi, brata miećbym rada, a w tym drugim, co dał dzięgi, teścia lub sąsiada. Pol. Zdr. × **Dziążka.** <Ros. деньги lm.=pieniądze, z języków Azjat.>

[**Dzięga, i,** blm., **Dźwięga, Dźwęga, Dzioka**] *żujka, pokarm, który bydlę powtórnie żuje.*

[**Dzięgać, a, ał, Dźwięgać, Dźwiągać**] *jeść, żuć, głośno poruszać ustami podczas jedzenia; lizać.* <? Dźwn.>

[**Dzięganie, a, blm.**] czynność cz. **Dzięgać.**

Dzięgiel, glu a. **gielu,** lm. **gle** a. **giele** **1.** [**D.**] *choroba koni i bydła.* **2.** bot.=a) a. [**Dzieńgiel**] (angelica) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunki: D. pospolity a. zwyczajny (a. silvestris); D. szerokoliściowy a. lekarski a. Arcydzięgiel (a. archangelica s. archangelica officinalis). Przen.: Damy mu teraz dzięgie u. Sienk. (*=pieprzu*). Dać kminu z dzięgielem. Prz. (*= dać ś. komu we znaki*). b) D. drzewny p. **Dzięgława.** c) × D. włoski p. **Lubczyk.** <Łć. późn.

angelica, dosł. anielska, dom. herba = roślina, przez Nm. die Engel(wurz)>

Dzięgielnica, y, lm. **e, Lubszcza** bot. (sylphium) *roś. z rodziny baldaszkowych.*

Dzięgień, gnia, blm. lek. *rak wodny, zgorzeń.* Por. **Noma.** <?>

[**Dzięglowy**] przym. od **Dzięgiel:** D. korzeń p. **Korzeń.** D. spirytus a. wyskok p. **Spirytus.**

Dzięglówka, i, lm. **i** *wódka z dzięglem:* Łyknął jednym haustem kielich dzięglówki domowego przepalania. Bliź. <p. Dzięgiel>

[**Dzięgła, y,** blm.] p. **Dzięgna** i **Gnilec.** <?>

Dzięgława, y, lm. **y, Dzięgiel drzewny, Bluszczownik** bot. (aralia) *roś. z rodziny dzięgławowatych.* <p. Dzięgiel>

Dzięgławowaty bot.: Rośliny dzięgławowate, in. a r a l j o w a t e a. b l u s z c z o w a t e (araliaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.* <p. Dzięgiel>

Dzięgna, y, blm., **Dzięgna, gien,** blp., [**Dzięgła, Dziangło**] lek. (stomacace) *zapalenie ust wrzodziejące,* z g o r z e l i n a u s t. <?>

×**Dzięk, u,** lm. **i** *odgłos:* Usłyszałem dziwny hałas, D., brzęk, właśnie jak łańcuchy. L. <Dźwn.>

†**Dzięk, u,** lm. **i** p. **Dzięka:** Francuzi Katarzynę królową witali, skąd D. brali. Stryjk. Miej go D. = *wdzięcznym ci za to:* Rzekł pan do sługi, który dwa talenta zyskał: Miej go D., sługo dobry i wierny. Leop. W D. = *dobrowolnie:* Proszę, abyście przez wszelaką okazją, bądź w D., bądź bez dzięki, dostojeństwo jego na pamięć przywodzili. Wer. < Nm. Dank>

Dzięka, i, lm. **i,** †**Dzięk 1.** †*dobra wola, zezwolenie, chęć:* Bez dzięki a. przez dzięki, przys. = a) *koniecznie:* Chce sobie sam zadać śmierć przez dzięki. Wys. b) *gwałtem, przeciw woli, wbrew woli, pod przymusem:* Wodzono je bez dzięki, a z gorzkim przymuszeniem. Leop. **2.** ×a. lep. **Dzięki, ów,** blp. *oświadczenie wdzięczności, dziękowanie, podziękowanie, dziękczynienie:* Bogu D. (= *chwała Bogu*). Ojciec z Synem niech to sprawi, by mu D. zabrzmiała. Pśń. kość. Kto ś. sam do usług wprasza, żadnej dzięki nie odnasza. Prz. Obrócił ś. Poljarch, chcąc uczynić dziękę. Pot. †Dziękę mieć = *przyjąć dziękczynienie:* Miej tedy i dziś dziękę, biskupie cnotliwy, żeś pospolitej rzeczy służyć tak chętliwy. Kochan. **3.** †*wdzięczność:* On zaś do nieba wzniósszy obie ręce, o wiekopomnej bogom ślubił dzięce. Chr. **4.** †*wdzięk, powab.* **5.** †*ozdoba, zaszczyt, chluba:* O klejnocie, o dzięko domu upadłego! Bardz. <Nm. Dank>

Dziękczynienie, a, lm. **a** *oświadczanie wdzięczności, czynienie dzięk, dziękowanie, składanie podziękowań.* <Dzięka+CZYN>

Dziękczynnie przys. od **Dziękczynny.**

Dziękczynność, i, blm. rz. od **Dziękczynny,** *wdzięczność.*

Dziękczynny, †**Dziękowny** *dzięki składający, dziękujący:* Modły dziękczynne. <Dzięka+CZYN>

Dzięk dzięk! w. *naśladowanie dźwięku, szczeg. dzwonka:* Sanie za saniami dzięk dzięk dzięk dzięk. L. <Dźwn.>

1. Dzięki, ów, blp. p. **Dzięka:** Bogu D. (dom. niech będą)! = *chwała Bogu!* D. Ci, Boże, za twe wszystkie dary (= *dziękuję, podziękowanie składam*). Składać, czynić D., †D. wzdawać. Jakie ja Tobie, Panie, dać mam D.? Kochan. Bogu D., uratowaliśmy go. Wnidźcie w kościół, nieście D. Panu. Kochan. Wielkieśmy zawżdy D. winni Panu i Bogu naszemu. Skar. Wrócił ś. do P. Jezusa z dziękami. Skar. Mieszka nie napełnisz dziękami, ale dzięgami. Prz. Panie! za ten dar z Twej ręki oddawać Ci będziem D. Koch. Dożyj ty szczęścia i późnego wieku, i pokój tobie i D. Mick. <p. Dzięka>

2. Dzięki przys. *zawdzięczając czemu, wskutek czego:* D. twoim staraniom wyszedłem na człowieka. <p. Dzięka>

Dziękować, uje, ował za co a. †z czego, [czego, z czego] **1.** *wdzięczność oświadczać, dzięki składać:* D. Bogu za dobrodziejstwa. Dziękuję za już, a proszę o jeszcze. Dziękuję ci za taką przyjemność (ir.) = *nie chcę takiej przyjemności.* Dziękujęć z wieczerzy. Kn. (= *nie obiecuję przyjść na wieczerzę, wymawiam ś. od wieczerzy*). Dziękuję sobie, żem tej a tej za żonę nie wziął. Górn. (= *jestem sobie wdzięczny, obowiązany, winszuję sobie*). [On jej odpisuje, że z przyjaźni już dziękuje. Podziękujcie Panu Bogu z obiada]. **2.** *porzucać co:* D. za służbę. **3.** × *odpowiadać na ukłon a. życzenie:* Kłaniał mu ś. nizko, ale on mu nie dziękował. L. (= *nie odkłonił ś.*). Jak przepijasz, tak ci dziękują. Prz. <Nm. danken>

Dziękowanie, a, blm., czynność cz. **Dziękować.**

Dziękowany *któremu dziękują:* Źle ś. mówi być dziękowanym od drugiego. Gol. Proszony czy nieproszony, a skoro gość, to już zawsze D. Byk. Nieproszony, niedziękowany, nabawiłeś nas kłopotu. Fred. A.

†**Dziękowny** p. **Dziękczynny.**

[**Dziętel, tła,** lm. **tle**] p. **Dzięcioł.**

†**Dziga, i,** lm. **i** p. **Dzida.** <p. Dzida>

Dzigora zł. p. **2. Dziewanna.** <?>

×**Dzigun, a,** blm. p. **Dżygun.**

1. Dzik, a, lm. **i 1.** u drzewa = *dziki wyrostek, wilk:* Dziki i wilki od korzenia i pnia drzewa uprzątnione być mają, aby soków nie kradły. Kluk. **2.** ×p. **1. Dzikus:** a) Nie mogliśmy zrozumieć gadaniny dzika. Przyb. (= *dzikiego człowieka*). b) To D., co ani ś. pokaże w świecie. Sł. wil. **3.** a. **Dzika świnia** zool. (sus scrofa) *zwierzę parzystokopytowe, szczep wielu przynajmniej ras świni swojskiej,* myśl. c z a r n a z w i e r z y n a, b ł o c i a r z, s m o l a k: Jak idziesz na niedźwiedzia, gotuj łóżko, a na dzika mary. Prz. D. kaledoński. Tak dzieje ś. z rozmową: zwolna ś. pomyka, aż natrafi na przedmiot wielki, jak na dzika. Dzikiem rozmów strzeleckich był ów spór zażarty. Mick. Przen.: Zgrał ś. jak bizun, złapali dzika panowie jubilerowie. L. (= *znaczny zysk otrzymali*). Spudłowałeś, stary dziku. Sienk. (o starym kawalerze). Zdr. **Dziczek.** <DZIW>

2. Dzik, Dzikos, Dziks, Dziksom zł. *dziesięć.* <?>

†**Dzikawiec, wca,** lm. **wcy** *człowiek dziki, srogi.* Żebr. <DZIW>

×**Dzikawy** *mający barwę żelaza.*

×**Dzikczejszy** p. **Dziki.**

Dziki, st. wyższy **Dzikszy** a. ×**Dzikczejszy,** †**Dziwy,** [**Dziwy**], †**Dziwoki,** [**Dziwoki**] **1.** *nie domowy, nie swojski, nieoswojony, nieobłaskawiony:* Dzikie zwierzęta. Gołąb D. Orłowie dzicy. Mick. Wilka dzikim psem zowią, bowiem jemu postawą i wyciem podobny. Sien. [D. jendyk] p. **Indyk. 2.** *nie ogrodowy, polny a. leśny:* Dzika jabłoń, grusza. Czosnek D. [D. rozmaryn] p. **Rozmaryn.** [**Dzika sałata**] p. **Sałata. 3.** *nieucywilizowany, nieoświecony, barbarzyński:* Dzicy ludzie. Dzikie ludy. Hordy dzikie. Ród ludzki D., w lasach rozpierzchniony. **Mick.** †**D.** mąż = *satyr.* Kochan.

Dzikie postacie wojowników. Sienk. 4. *srogi, okrutny, drapieżny, krwiożerczy, rozbestwiony, rozwścieczony, zażarty, zajadły, zaciekły, rozjuszony:* D. charakter. Dzikie serce. D. ś. pastwi, śmiały daruje. Prz. Dzikie łowy, pełne wrzasków, okrzyków i nawoływań. Sienk. Chcąc być widzem dzikich bojów, już u zwierzyńca podwojów król zasiada. Mick. Brody ich (zbójców) długie, kręcone wąsiska, wzrok D., suknia plugawa. Mick. Twarze stawały ś. dzikie, coraz dziksze. Choiń. 5. *nienaturalny, szalony, wściekły, niepohamowany, gwałtowny:* D. śmiech. Dzika radość, wściekłość. Wzrok nań obrócił tak ostry i D., że Rejent zbladnął, zaczął zapinać guziki. Mick. Łkał i dzikim głosem wył. Kulig. Promień księżyca tak dziką tkliwość rzucał w przymrużone oczy, z jaką mizg upiorzycy, gdy kochanka zoczy. Malcz. Dzika, szalona, zuchwała, istna dziwożona. Sow. ×Dziwactwo jego pokazuje, że on coś musiał dzikiego zachwycić. L. (*=zwarjować*). Dzika melodja. Uderzył lutnię i głosem niepewnym szedł za dzikiemi tonami Konrada. Mick. Koń D. (*=gorący, popędliwy, nieugłaskany*). 6. *dziczący ś., nietowarzyski, nieśmiały, wstydliwy:* Dzikie dziecko. 7. *nietknięty ręką ludzką, w stanie natury znajdujący ś., nieuprawny:* D. ogród. Dzika okolica, przyroda. Dzikie kraje. Sienk. Dzikie stepy, skały. Z najdzikszej pustyni miłość, wierzaj mi, ogród rozkoszy uczyni. Mick. Dzikie pole = a) szczeg. myśl.=*puste pole, pustynia:* Pola bez roli pustynią i dzikiemi polami mianują. Haur. b) a. częś. Dzikie pola=*stepy puste nad morzem Czarnym za czasów Rzeczypospolitej.* 8. *dziwaczny, dziwny, osobliwy, szczególny, oryginalny, ekscentryczny, potworny, niedorzeczny:* D. wygląd, gust. Dzika pretensja. Pannie Lali przyszła myśl dzika, ażeby pójść wreszcie za mąż choć za kuchcika. Mick. 9. Drożdże dzikie=*rozwijające ś. z zarodników, unoszących ś. w powietrzu.* 10. Staw D. = *utworzony przez zatamowanie wody w naturalnym korycie.* ×Dzika rzeka=*mająca koryto rozprzężone.* Dzikie wody = *wody zbyteczne polami odchodzące.* Łab. 11. D. kamień=*kamień nieociosany.* Mur D.=*wystawiony z dzikiego kamienia, bez ładu w spojeniach i bez należytego przylegania.* 12. ×Dzika farba = *żelazna, żelaznego koloru.* 13. [Dzikie kolędy] p. **Kolęda.** 14. lek.: Dzikie mięso p. **Dziwy.** 15. zool.: a) D. kur (gallus bankhiva) *szczep swojskiego kura.* b) D. osieł p. **Osieł.** c) Dzika świnia p. **Dzik. Dziki, ego,** lm. **cy** rz. 1. *człowiek dziki, nieucywilizowany, dzikus.* 2. *członek parlamentu, nie należący do żadnego stronnictwa.* 3. *człowiek, uprawiający jakiś sport, ale nie należący do stowarzyszenia sportowego.* <DZIW>

Dzikmin, u, lm. **y** bot. (lagoecia) *roś. z rodziny baldaszkowych.* <?>

Dziko przys. od **Dziki:** D. rosnąć. D. patrzeć, rozśmiać ś., wyglądać. ×D. pachnąć, smakować. Sł. wil. <DZIW>

×**Dzikokształty** *dziki kształt mający, dziko wyglądający.* <DZIW+Kształt>

Dzikoludy, ów, blp. 1. *dzicy ludzie:* Nuż który z tych dzikoludów poczuje w sobie ducha podobnej pobożności. Szaj. 2. ×*rodzaj małp.* Kluk. <DZIW+LUD>

Dzikos zł. p. 2. **Dzik.**

Dzikość, i, lm. **i** rz. od **Dziki:** Spojrzenia, w których maluje ś. D. Sł. wil. W księgach ś. tych dzikości wszystkich nauczyłeś. Niem. <DZIW>

×**Dzikośmieszny** *dziki i śmieszny zarazem:* Pijacy tracą z zdrowiem baczenie rozumne i dzikośmiesznym bawią świat widokiem. Nar. <DZIW +ŚMIE>

Dzikotęskny *dziki a tęskny zarazem:* Czegoż bo tam nie było w tej dzikotęsknej a miłośnej do szału pieśni cygańskiej! Krasz. < DZIW + TSK >

Dzikowato przys. od **Dzikowaty.**

Dzikowaty *trochę dziki.*

Dzikowiec, wca, lm. **wce** *sokół nie dający ś. oswoić,* in. hagart. <DZIW>

Dzikowina, y, lm. **y** 1. × p. **Dziczyzna.** 2. a. ×**Dzikowizna**=a) a. **Dziczyzna, Dziczyna** *mięso z dzika.* b) ×*pustynia, puszcza:* Spojrzyj na te puste dzikowiny, gdzie człowiek ś. jeszcze nie sadowił. Stasz. 3. [D.]=a) *pustkowie wśród lasów.* b) *ziemia opuszczona, nieuprawna.* c) a. [**Żywiec**] *spodnia nieurodzajna warstwa gruntu.*

Dzikowizna, y, lm. **y** 1. ×p. **Dzikowina:** Chodź ze mną w puszcze Apeninu; dobywajmy jej dzikowizny i uprawiajmy jej ziemię. Stasz. 2. [D.] p. **Dziczyzna.**

Dzikowy p. **Dziczy:** Dzikowe kły. L.

Dzikowybrzeżny *mający dzikie wybrzeża:* Lemnos dzikowybrzeżna. Ml. <DZIW+Wy+BRZEG>

Dziks zł. p. 2. **Dzik.**

[**Dzikse!**] p. **Dikse!** < Zap. (i)dzi + k + se (=sobie)>

Dziksom zł. p. 2. **Dzik.**

[**Dziku!**] *przyśpiew:* Hej D. bendziku dylu dylu!

[**Dzikula, i,** lm. **e, Dikula**] *owoc dzikiej jabłoni a. gruszki:* Po Spasie i D. zda ś. <DZIW>

[**Dzikun, a,** lm. **y**] *robak, wylęgły z jajek much.* <DZIW>

1. **Dzikus, a,** lm. **y,** ×**Dzik** 1. *człowiek dziki, nieucywilizowany.* 2. a. **Dziczek** (szczeg. o dziecku) *człowiek nieśmiały, nieoswojony z ludźmi, unikający ludzi, odludek:* A chodźcież, dzikusy! nie słyszycie, że panienka chce tego? Bał. <DZIW z końcówką Łć.>

2. **Dzikus** zł. p. 2. **Dziewanna.**

Dzikuska, i, lm. **i** *dzikus dziewczyna.*

†**Dzilnik, a,** lm. **cy** p. †**Dzielnik:** Nad pocztem dzilników był postawion urzędnikiem Adomiram. Leop. <Czes. dělník>

†**Dziło, a,** lm. **a** p. **Dzieło.**

×**Dzin, u,** blm. p. **Dżyn.**

†**Dzinąć, nie, nął,** [**Dzinąć**] *ginąć:* Alboć teże oni złą śmiercią dziną. Kaz. Gnieź. <p. Ginąć>

[**Dzindzinier, a,** lm. **owie**] p. **Inżynier.**

†**Dzinga, i,** lm. **i** p. **Dzynga:** Ni Orfej lutnią, ni Amfjon dzingą, ani przesławną Merkury syryngą taki wab daje. Koch. <Zap. Dźwn.>

†**Dzinia, i,** lm. **e** *tkanina:* Obłoczył jeśm ś. w dzinię. Ps. puł. <DZIE, por. Dzianka>

[**Dziń!**] *naśladowanie brzęku szkła tłuczonego.* <Dźwn.>

†**Dzińsia** p. **Dziś.** Kaz. Święt.

Dziob, a, lm. **y** p. **Dziób.**

Dziobać, bie, bał 1. p. **Dziobnąć.** 2. [D.] *kopać:* D. kartofle. <DZIOB>

Dziobak, a, lm. **i** 1. [D.] *narzędzie do zdejmowania gnoju.* 2. bot.=a) bł. p. **Przygiełka.** b) bł. p. **Rukwiel.** 3. zool. (ornithorhynchus anatinus) *zwierzę ssące jednootworne, jajorodne, z płaskim dziobem.* <DZIOB>

Dziobanie, a, blm., czynność cz. **Dziobać.**

Dziobanka, i, lm. **i** 1. haf. *tło zamatowane drobniutko haftowanemi punkcikami,* in. maczek, piasek, zakrapianie. 2. hut. *mała flaszka*

aptekarska w kształcie bańki z długą szyją, bocianka.

Dziobas, a, lm. **y, Dzióbas, Dziubas 1.** [D.] p. **Dziób. 2.** *mała siekierka do wydrążania drzewa.* **3.** *koniec oskarda do rąbania muru.*

Dziobato przys. od **Dziobaty,** *ospowato:* D. wygląda. Sł. wil.

Dziobatość, i, blm., × **Dziubatość** *stan dołkowaty skóry po przebytej ospie, ospowatość.*

Dziobaty, × **Dzióbaty,** × **Dziubaty 1.** a. **Dziobiasty** *mający dziób, szczeg. długi, długodzioby:* Żóraw D. Mick. (Wrona) wyciągała na prawo i na lewo dziobatą głowę. Dyg. **2.** *mający na twarzy dołki bliznowate po ospie, ospowaty.* <DZIOB>

Dziobeczek, czka, lm. **czki** p. **Dziób i Dziobek.**

Dziobek, bka, lm. **bki 1.** p. **Dziób:** a) Każdy ś. ptaszek swoim dziobkiem żywi. Prz. b) anat.: D. łyżeczkowaty w jamie bębenkowej (rostrum cochleare). **2.** p. **Dzióbek. 3.** [D.] *wyrostek w postaci dziobka u młona w żarnach.* **4.** bot.: D. żórawi p. **Muszkatel.** Zdr. **Dziobeczek.**

Dziobiasty 1. p. **Dziobaty:** D. bocian. Przyb. **2.** anat. *do dzioba podobny:* Wyrostek D. kości łokciowej, in. × w y r o s t e k w r o n i a s t y (rostrum olecrani). Wyrostek D. szczęki dolnej, in. × r ó g p r z e d n i ż u c h w y, w y r o s t e k × w r o n i a s t y, × w r o n i s t y, ! k o r o n o w y, ! k s z t a ł t o k o r o n n y, † w y r o s t k l i n i a s t y.

[**Dziobka, i,** lm. **i**] p. **Dziabka.** <DZIOB>

Dziobnąć, nie, nął, nied. **Dziobać,** † **Zobać,** × **Dzióbać,** × **Dziubać** *dziobem ukłóć a. schwycić:* Sęp dziobał wątrobę Prometeusza. Będą ci dziobać nasze zboże ptacy. Jabł. Przen.: Mameluki krzywemi nas szablami dziobią, gdyby kruki. Słow. Przen.: D. kogo = *powiedzieć komu coś przykrego, ukłóć, ubość go.* D. czego = *skosztować.* **D. ś.** *ukłóć ś. dziobami:* Ptaki ś. dziobią. <DZIOB>

Dziobnięcie, a, blm., czynność cz. **Dziobnąć.**

Dzioborożec, żca, lm. **żce** zool. **1.** (buceros) *ptak wróblowaty z rodziny tej samej nazwy.* **2.** w lm. *rodzina ptaków wróblowatych.* <DZIOB+ROG>

Dziobowato przys. od **Dziobowaty.** L. <DZIOB>

Dziobowaty *mający kształt dzioba:* Strąk D. Jund.

Dziobowy przym. od **Dziób; Dziubowy.**

[**Dziocha, y,** 3 pp. **dziose,** lm. **y**] p. **Dziewucha.** Zdr. [**Dzioszka, Dziószka**]. <DZIW>

[**Dzioka, i,** blm.] p. [**Dzięga**].

† **Dzioł, u,** lm. **y** *rodzaj tańca:* Rozmaitą z nim plązą manierą, jedni hołubca, drudzy ruskie dzioły. Pot. <Brs. džoŭ>

[**Dziołna, y,** lm. **y**] p. **Żołna.**

[**Dziomdziać, a, ał, Dziómdziać**] *jeść powoli* (np. o małych dzieciach). Por. **Dziómdzia, Dziamać, Dzięgać, Dźwięgać.** <Dźwn.>

Dzion, u, lm. **y 1.** *ul słomiany a. drewniany,* in. k o s z k a. **2.** [D.] *ul na drzewie, barć:* Sosna stojała z dzionem. <DZIE>

Dzioneczek, czka, lm. **czki** p. **Dzień.**

Dzionek, nka, lm. **nki** p. **Dzień:** Już na górach świta D. Zal. Kiedyć może skowronek, wylatując nad kłosy, jak świt tylko, jak D., trzepotać ś. w niebiosy... Len. Dobry D., dobre dwa. Prz. † Naprzód przed świtaniem godzinę trąbiono, a skoro jedno był mały D., powtóre trąbiono i w bębny bito. Paszk. (= *świt, brzask*). <DŹŃ>

[**Dzionia, i,** lm. **e**] *otwór ula na drzewie.* <DZIE>

[**Dziono, a,** lm. **a**] *wydrążenie pnia (część ula).* <DZIE>

[**Dzionyszek, szka,** lm. **szki**] p. **Dzień.**

[**Dziopa, y,** lm. **y**] **1.** *dziewczyna, dziewka, podlotek.* **2.** *szmata, chustka na głowę.* Zdr. [**Dziopka, Dziopię**]. Zgr. [**Dziopiaga**]. Por. **Dziewa.** <DZIW>

[**Dziopán, a,** lm. **y**] *bocian.* <?>

[**Dziopiaga, i,** lm. **i**] p. **Dziopa.**

[**Dziopię, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Dziopa.**

[**Dziopka, i,** lm. **i**] p. **Dziopa.**

[**Dzior, u,** lm. **y, Dziór, Dzier** a. częś. lm. **Dziery**] *pierwsze, najgrubsze wyczoski lnu a. konopi.* <DZIOR>

† **Dziora, y,** lm. **y** p. **Dziura.**

† **Dziorawy** p. **Dziurawy.**

[**Dziosa, y,** lm. **y**] p. **Dziewucha.**

[**Dzioszka, i,** lm. **i**] p. **Dziocha.**

[**Dzioucha, y,** lm. **y**] p. **Dziewucha.** Zdr. [**Dziouszyca**].

[**Dziouszyca, y,** lm. **e**] p. **Dzioucha.**

[**Dziowcha, y,** lm. **y**] **1.** p. **Dziewucha. 2.** *córka.*

Dziób, oba a. **óba,** lm. **oby** a. **óby, Dziob, Dziub,** [**Dzióba**] *znacznie wydłużone szczęki, nie okryte wargami:* D. ptaka. Szponami, krzywemi dzioby szarpajmy jadło na sztuki. Mick. Bił w ryby dzióbem, jak sztyletem. Słow. Przen.: Jeżelim tam nie pozostawił zbyt wielu piór, to tylko dlatego, że zanim tam wszedłem, miałem już D. nieźle zakrzywiony i niezgorzej ostre pazury. Sienk. (mowa o Płoszowskim). **2.** przen. *buzia, usta, usteczka:* Daj dzioba. **3.** zwykle w lm. a. [**Dzióbaki**] *blizny dołkowate po ospie, znaki ospowe:* [Czy na tobie groch młócili, że ci dziobów narobili?]. **4.** *ostry i wystający koniec czegoś:* a) Młot kamieniarski z dziobem śpiczastym. Łab. b) *koniec rury wodociągowej, sterczący w ścianie:* Wody utoczył z dzioba, sterczącego w ścianie. Krasz. c) D. a. D z i o b e k gazowy = *rurka kończasta, którą wychodzi gaz.* d) *przód sani.* e) *przód okrętu:* Odszedłem na D. statku, gdzie wiszą kotwice. Sier. f) *pozioma belka rogatki, szlaban:* Za spuszczonym dziobem rogatki przeleciało wszystko. Orzesz. g) × *koniec buta, t. j. okucia u spodu pala.* h) [D.] *nos u wozu.* i) anat.: D. kości klinowej czaszki (rostrum sphenoidale). D. spoidła wielkiego mózgu (rostrum corporis callosi). D. kruczy, in. w y r o s t e k k r u c z y (processus coracoideus). **5.** bot.: Czapli D. p. **Iglica. 6.** lek.: × D. kruczy = *narzędzie do rwania zębów.* **7.** łyżw. *rodzaj figury, wykonywanej przez łyżwiarza na lodzie:* D. zwyczajny, in. o d w r ó c o n a t r ó j k a. D. zwany Q. D. zwany odwrócone Q. D. bez zmiany kantu łyżwy. D. odwrócony bez zmiany kantu łyżwy. Zdr. **Dziobek, Dzióbek, Dziobeczek, Dzióbeczek,** [**Dzióbuś, Dzióbanek, Dzióbasek**]. Zgr. [**Dziobas, Dzióbas**]. <DZIOB>

1. [**Dzióba, y,** lm. **y**] p. **Dziób;** *znak po ospie.* Pol. <DZIOB>

2. [**Dzióba, y,** blm.] *pypeć, choroba kur.* <DZIOB>

Dzióbać, bie, bał 1. × p. **Dziobnąć:** D. obiesia ptacy będą. Jabł. **2.** [D.] p. **Dzióbnąć. 3.** [D.] *kłóć, uwierać:* Boskie chodził nie bede; skále w nogi me dzióbiom.

Dzióbak, a, lm. **i, Dziubak** *młot kamieniarski z dziobem śpiczastym do ociosywania kamieni,* in. n o s a c i e c. Łab. <DZIOB>

[**Dzióbaki, ów,** blp.] p. **Dziób:** A znajdzie ś. chłopiec taki, że nie zważa na D.

[**Dzióbanek, nka,** lm. **nki**] p. **Dziób:** A tyś Krakowianka, komuz dás dzióbanka? Pśń.

× **Dzióbanie, a,** blm., czynność cz. **Dzióbać.**

Dzióbas, a, lm. **y 1.** [D.] p. **Dziób. 2.** p. **Dziobas.** <DZIOB>

[**Dzióbasek, ska,** lm. **ski**] p. **Dziób:** Látá ptásek popod lásek, zakrzywiony má D.

×**Dzióbaty** p. **Dziobaty:** Młot D. do ociosywania kamieni. Łab.

Dzióbeczek, czka, lm. **czki** p. **Dziób** i **Dzióbek:** A já ułanecka, komuz dám dzióbecka? Pśń.

Dzióbek, bka, lm. **bki 1.** p. **Dziób:** a) Złotniczeńku, zrób mi kubek, tylko, proszę, zrób mi ładnie: zamiast uszka ptasi D. Len. b) a. **Dziobek, Dziubek**=α) *buziak, twarzyczka:* We dworze aby ś. D. młody pokazał, król musi go zobaczyć. Krasz. Przyjechał do mnie i mówi: „Daj buzi, mój kochany dzióbku!“ (=*usteczka*). β) [Dzióbek] przen. *całus.* γ) *wyrostek w postaci dzioba:* Kłosek pszenicy zamknięty jest w dwu plewach, zakończonych dzióbkiem. Rost. δ) *nosek naczynia, np. dzbanka.* **2.** pusz. *koniec kurka rewolwerowego, uderzający w nabój.* Zdr. **Dzióbeczek.** <DZIOB>

[**Dzióbnąć, nie, nął,** nied. **Dzióbać**] *napić ś. trochę z kieliszka, wypić trochę.* [**Dzióbnąć ś.**] *uderzyć ś.:* Já przyleciáł do Słonego i dzióbłek sie okropnie na sęku.

†**Dzióbo-krukowy** anat.: Myszka dzióbo-krukowa = *mięsień kruczobarkowy* (musculus coracobrachialis). <DZIOB+KRUK>

[**Dzióbrys, a,** lm. **y**] **1.** *człowiek dziobaty.* **2.** *człowiek ciekawy.*

[**Dzióbuś, a,** lm. **e**] p. **Dziób:** Daj dzióbusia, dziewczyno!

[**Dziócha, y,** lm. **y**] p. **Dziewucha.**

[**Dziómdzia, i,** lm. **e**] p. **Dziamdzia.** Por. **Dziomdziać.** <Dźwn.>

[**Dziómdziać, a, ał**] p. **Dziomdziać.**

[**Dziór, oru,** lm. **ory**] p. **Dzior.**

[**Dziószka, i,** lm. **i**] p. **Dziocha.**

[**Dzirać, a, ał**] p. **Dzierać.**

[**Dzirbić się, i ś., ił ś.**] *dźwigać ś. (z łóżka):* Trza ś. D., bo jak ni, to słabość nie odydzie. Por. **Dzierbolić ś.** <? Może w związku z Czes. drbati=drapać, bić i t. d., por. wdrapać ś.>

[**Dzirdzak, a,** lm. **i**] p. **Dzierżak.**

[**Dzirgiem**] p. **Ciurkiem.**

[**Dzirski**] p. **Dziarski.**

[**Dzirsko**] p. **Dziarsko.**

[**Dzirskość, i,** blm.] p. **Dziarzość.**

Dziryd, u, lm. **y** p. **Dziryt.**

Dziryda, y, lm. **y** p. **Dziryt.** Wor.

Dziryt, u, lm. **y, Dziryd, Dziryda,** × **Dżyryd,** × **Dzeryd,** × **Dżeryd** *pocisk w postaci grotu, osadzonego na krótkim drzewcu, rodzaj krótkiej kopji.* <Arab. dżerid, przez Tur. dżirid>

[**Dzirzo**] (dzir-zo) p. **Dziarsko:** Być D. = *nie spać, czuwać.*

[**Dzirzy**] (dzir-zy) p. **Dziarski.**

Dzirża, y, lm. **e** bot. (olyra) *roś.* <?>

†**Dzirżantny** p. **Dzirżętny:** Ustawienia praw króla Kazimirowych miedzy dzirżantnymi są położona. Św. z Woc. <DZIERŻ>

†**Dzirżawa, y,** lm. **y** p. **Dzierżawa.**

†**Dzirżawca, y,** lm. **y** p. **Dzierżawca.**

[**Dzirże**] p. **Dziarsko.**

†**Dzirżeć, y, ał** p. **Dzierżyć** i **Dzierżeć.**

†**Dzirżenie, a,** blm., czynność cz. **Dzirżeć: Być** w dzirżeni dziedziny.

†**Dzirżewca, y,** lm. **y** p. **Dzierżawca.**

†**Dzirżewczy** p. **Dzierżawczy:** Dzirżewcza dziedzina (=*włość posiadana*). Ort.

†**Dzirżętny,** †**Dzirżantny** *moc prawa mający, prawomocny:* Ustawienia dzirżętna (=*ustawy prawomocne*). <DZIERŻ>

†**Dzisi,** [**Dzisi**] p. **Dzisiejszy:** Od dzisiego dnia dwiema wiedroma będę nosiła. Ż. E. Takżeć wieku dzisiego my właśnie czynimy, że ludzi mądrych radą upornie gardzimy. Papr. [Z dzisiego obiada]. <DŹŃ+Ś>

×**Dzisia,** [**Dzisia**] p. **Dziś:** Do D. dnia. Pot. Lepsze pewne D., niż najlepsze niepewne jutro. Fred. M. Nie będzie spała D. Kolb. Co ja widział, widział D.! Zal. Przyjmi D. nasze dusze. Ż. B. <DŹŃ+Ś>

Dzisiaj p. **Dziś:** Trosk nie wystraszym przez płacze rzewne, D. jest naszym, jutro niepewne. Kras. [Magdalenkę D. nocy zabił].

[**Dzisiajszy**] p. **Dzisiejszy:** Dnia dzisiajszego.

[**Dzisiak**] p. **Dziś.**

[**Dzisidzień,-dnia,** blm.] p. **Dziśdzień.**

†**Dzisie** p. **Dziś:** Takiej wojny aż po D. nigdym nie doświadczyła. Przyb.

†**Dzisiedniowy** p. **Dzisiejszy:** Nigdy tenże nocnego miesiąca kształt wiekuje, zawżdy jutrzejszego, D., uboższy, jeśli go przybywa. Żebr. <DŹŃ+Ś+DŹŃ>

[**Dzisiej**] p. **Dziś.**

Dzisiejszość, i, blm. *teraźniejszość, obecność:* Więcej tam było dzisiejszości. Szaj. <DŹŃ+Ś>

Dzisiejszy, lm. **dzisiejsi** a. †**dzisiejszy,** [**Dzisiajszy**], †**Dzisi,** [**Dzisi**] †**Dzisiedniowy,** †**Dzistegodniejszy 1.** *z obecnego dnia:* Dzień D. Chleb D. Gazeta dzisiejsza. **2.** *teraz istniejący, teraźniejszy, tegoczesny, obecny, współczesny:* Dzisiejsza młodzież, moda. Dzisiejsze obyczaje, pojęcia. Jako pochlebnicy dzisiejszy. Wuj. †Do dzisiejszy godziny. Domyślają ś. niektórzy dzisiejsi, że biskup ten arjaninem umarł; ale podobniej tym wierzyć, którzy na on czas żyli. Skar. **3.** *dziś dopiero żyjący, istniejący:* Pan nie jest już D. i wie dobrze, że starzy Polacy szczerości nie mieli za zuchwalstwo. Zabł. Nie dzisiejsza to refleksja, wielu ją ludzi przede mną uczyniło. L. Niedzisiejszy = a) *dawno istniejący, dawny, odwieczny, stary:* Drzwi i sklepienia, nabijane gwiazdami, miały niedzisiejszą postać. Bał. Gdym niedzisiejszy, nie wadzi wspomnieć o daleko ubiegłej przeszłości. Lel. b) przen. *doświadczony, wytrawny.* <DŹŃ+Ś>

[**Dzisiok**] p. **Dziś.**

[**Dzisz**] *widzisz:* D. go, jaki mi tu! D. ty, Szymek, dyć ślachta ku nam idą. Dyg. <p. Widzieć>

Dziś, Dzisiaj, × **Dzisia,** †**Dzisie,** †**Dzińsia,** [**Dzisia, Dzisiej, Dzisiok, Dzisiak**] I. przym. = **1.** *obecnego dnia:* Co D. opuścisz, jutro nie dogonisz. Prz. Co mnie D., jutro tobie. D. rano. D. wieczór a. ×D. w wieczór. Kiedyś, ale nie D. Prz. D. tydzień, jak ś. to stało. **2.** *teraz, obecnie, w obecnej chwili:* D. wóz drew za kopę, co był pierwej za groszy cztery. Falib. Jak ojce żyły w raju, tak D. żyją wnuki. Mick. Nie D. dopiero żyję, a nic podobnego nie widziałem. Kto to D. słyszał, żeby robić takie głupstwa! (=*znowu, bo, zaś*). **3.** [D. na jutro]=*zawczasu:* Bracii do dómku wstąpiéli i D. na jutro mieli se zawdy zrychtowane pojedzénie. II. **1.** rzeczownikowo = *dzień obecny, bieżący, dzisiejszy:* Ze złego D. może być jutro dobry. Hrb. Na każdy dzień, na każde D. chleba prosimy. Hrb. Żyć na D. tylko. Od D. za tydzień. Nie od D. ś. znamy. [Jutro, jak przyjdzie, znowu dzisiem będzie].

2. przymiotnikowo = *dzisiejszy, obecny:* Od D. dnia. Do D. dnia a. **Dodziśdnia** a. Po D. dzień, †**Po dzisie** = a) *do obecnego dnia;* b) *do teraźniejszego czasu, dotychczas:* Ogromni Marsowie, do D. dnia jeszcze przez nikogo nie pokonani. Stasz. Od Amurata po D. dzień tego żaden sułtan nie czynił. Star. <DŹŃ+Ś>

[**Dziś!**] *wykrzyknik w tańcu:* Oj dziś dziś! <Zap. DŹŃ+Ś>

[**Dziśdzień, dnia,** blm., **Dzisidzień**] *dzień dzisiejszy, dzisiaj:* Do dzisiednia.

†**Dziśtegodniejszy** p. **Dzisiejszy.** <DŹŃ+Ś+T+DŹŃ>

Dziub, a, lm. **y** p. **Dziób:** Z dołków dziubów wychodzące włosy tworzyły rzadki zarost. Bał. Zdr. **Dziubek, Dziubeczek.** <DZIOB>

×**Dziub, i,** lm. **ble** p. **Dziupla.**

[**Dziub!**] p. **Dzib!**

1. [**Dziuba, y,** lm. **y**] *dziewczyna:* Próżno D. ręce łamie. Pol. Kozak konie napawał, D. wodę brała. Por. **Dziewa.** <Ukr. dziuba>

2. [**Dziuba, y,** lm. **y**] **1.** *kura:* Na tutejszej grobli D. wodę pije. **2.** *indyczka.* Por. **Dziuby, Dziu dziu dziu.** <p. Dziuby>

×**Dziubać, bie, bał** p. **Dziobnąć.**

[**Dziuba dziuba!**] p. **Dziu dziu dziu!**

[**Dziuba dziuba dylu dylu!**] *przyśpiew.*

Dziubak, a, lm. **i** p. **Dzióbak.**

×**Dziubanie, a,** blm., czynność cz. **Dziubać.**

Dziubas, a, lm. **y** p. **Dziobas.**

[**Dziubas, a,** lm. **y**] p. **1. Dubas.**

×**Dziubatość, i,** blm. p. **Dziobatość.**

×**Dziubaty** p. **Dziobaty.**

[**Dziub dziub dziubuśki dziubuchna!**] p. **Dziu dziu dziu!**

Dziubeczek, czka, lm. **czki** p. **Dziub i Dziubek.**

Dziubek, bka, lm. **bki** p. **Dziub i Dzióbek.** Zdr. **Dziubeczek.**

[**Dziubi**] *indyczy.*

[**Dziubiaki, ów,** blp.] *małe indyki, indyczęta.* <p. Dziuby>

[**Dziubnąć, nie, nął** sobie a. **D. ś.**] *upić ś.:* To ci dopiero dziubnął sobie! A to ci ś. Piotrek dziubnął!

[**Dziubnia, i,** lm. **e**] p. **Dziupla.**

Dziubowy p. **Dziobowy:** Kleszcze, zagięte w obłąk, dziubowemi nazywają. Krum.

[**Dziubuchna**] p. [**Dziub**] i [**Dziu**].

[**Dziubuśki**] p. [**Dziub**] i [**Dziu**].

[**Dziuby, ów,** blp.] *indyki.* Por. **Dziubiaki, Dziuba.** <Może DZIOB>

[**Dziudzia, i,** lm. **e**] *człowiek zaspany, ociężały.* <? Dźwn.>

×**Dziu dziu** w. *naśladowanie grania a. śpiewania:* Gra tak trelisto dziu dziu. L. <Dźwn.>

[**Dziu dziu dziu!, Dziub dziub dziubuśki dziubuchna!, Dziuba dziuba!, Diu diu diu!**] *nawoływanie kur, cip cip cip!* Por. **2. Dziuba.** <Dźwn.>

1. [**Dziug, u,** lm. **i**] *cienkusz, lura.* <?>

2. [**Dziug, a,** lm. **i**] p. **Dziuk:** Zjesz dziuga = *zjesz djabła.* Dziugiem być porażonym = *mieć porażony stos pacierzowy.*

[**Dziugać, a, ał**] **1.** p. **Dziugnąć. 2.** *ślizgać ś. na jednej łyżwie.* **3.** *huśtać* (np. dziecko). [**D. ś.**] *ślizgać ś.* Por. **Dziągwy.** <p. Diugnąć>

[**Dziuganie, a,** blm.] czynność cz. **Dziugać.**

[**Dziugawka, i,** lm. **i**] *ślizgawka.*

[**Dziugda**] *kłusem:* Pędził D. (= *biegł kłusem*). <?>

Dziugi, ów, blp. **1.** a. **Dzugi** *osad po wytopionej żywicy i smole, zdatny do wyrabiania sadzy.* **2.** [D.] *śmiecie.* <Może Ang. jug = kałuża>

[**Dziugnąć, nie, nął, Diugnąć,** nied. **Dziugać, Diugać**] *uderzyć, szturchnąć.* [**D. ś.**] *uderzyć ś.:* Dziugnonem sie u roboty widłami w noge. Por. **Dzióbnąć ś.** <p. Diugnąć>

[**Dziuk, a,** lm. **i, Dziug**] **1.** *wielka włochata gąsienica.* **2.** *rodzaj choroby u bydła:* Krowę D. poraził i zdechła. **3.** *uderzenie, szturchnięcie.* <Ukr. diuh, diuk = owad wilczomleczowiec>

[**Dziulej, a,** lm. **e**] *oprawca, mistrz.* <?>

[**Dziumdzia, i,** lm. **e**] p. **Dziamdzia:** Siłacz jest i w szablę zagrać umie, ale D. i niunia z niego! Krasz. Por. **Dziundzią.** <Dziec.>

[**Dziundzia, i,** lm. **e**] *pijak.* Por. **Dziumdzia.**

Dziuńdziuczyć się, y ś., ył ś. gm. *guzdrać ś., wybierać ś. opieszale.* <?>

Dziupel, pla (m.) a. [**pli**] (ż.), lm. **ple** p. **Dziupla.**

Dziupla, i, lm. **e, Dziupel, Dziupło, Dupla, Dupel** m. i [ż.], **Dupło,** ×**Dup,** ×**Dub,** ×**Dziub,** [**Dziubnia**] **1.** *wydrążenie w drzewie, stojącym na pniu, powstałe wskutek wygnicia rdzenia, wypróchniały otwór w drzewie:* Wam, królе, nie znać, co siano a słomka, a co są dziuple, a co pszczelne ule. Słow. Zbiór trudniejszy, potrzebujący suszarni, przechowania w stodołach lub dziuplach. Lel. **2.** wog. *szpara, rozpadlina:* Pszczoła miód swój w dziuplach ziemi składa. Lel. Skalna D. Ml. <DUP/DZIUP>

Dziuplasty, Dziupławy, ×**Dupniasty,** [**Dupnowaty**] *mający dziuplę, wydrążony, wypróchniały:* Drzewo dziuplaste.

Dziupławy p. **Dziuplasty.**

Dziupło, a, lm. **a** p. **Dziupla.** Pol. Przez dziupła, szczeliny i przeręble w lodzie wydobywała ś. woda. Gaw. <DUP/DZIUP>

Dziupnik, a, lm. **i** zool. p. **Sinlak.**

Dziura, y, lm. **y,** †**Dziora,** †**Dura,** [**Dóra, Dura, Dzura, Dżura**] **1.** *miejsce przedziurawione, otwór:* D. w sukni, na łokciu. D. we drzwiach kluczowa. Kn. Nowe ze staremi dziurami. Prz. Jaki świder, taka D.; jaka matka, taka córa. Prz. Dziury w niebie nie będzie. Prz. Potrzebny, jak D. w moście. Prz. D. w sieci, z robienia jej, z tkania, nie z rozdarcia. Kn. (= *oko*). W Soczawie dobrze ś. bronili, a co nasi we dnie w murze dziurę uczynili, to oni ją w nocy zaprawili. Biel. M. (= *wyłom*). Gdyby nie D. pod nosem, byłby człowiek z groszem. Prz. (= *usta*). W całym dziury szukać. Prz. (o lubiących przyganiać). [Dyszna dziura] = *krtań, gardło oddechowe.* Piw.: D. czopowa = *otwór we frontowym dnie beczki, służący do jej opróżnienia,* in. otwór czopowy. D. szpuntowa = *otwór w pęku beczki, służący do napełniania,* in. otwór szpuntowy. Gór.: D. wywiercona = *otwór wywiercony na wsypanie prochu czyli założenie ładunku do rozerwania skały.* Przen.: Urząd — to D. w kieszeni (= *pociąga za sobą wydatki*). ×Dziurę ma w głowie. Troc. (= *postrzelony, wartogłów*). Aż po dziury a. częś. po dziurki = *po uszy:* Chociażeś go chlebem nakarmił aż po dziury, odmówże mu co, królu, aż zaraz gniewem szaleje. Pot. Zatkać dziurę = *potrzebę zaspokoić, dług opłacić:* Zatykając tę dziurę, wioskę zastawił. Troc. †Złe a. najgorsze dziury kim zatykać = *powierzać komu niebezpieczne przedsięwzięcia, stawiać kogo w niebezpiecznym położeniu:* Nikim inszym nie było i w Polszcze i w Litwie złe dziury zatkać, jedno Janem Tarnowskim. Orzech. Kiedy ś. bić, nami najgorszą dziurę zatykaja, i na złe razy idziemy wszelakie. P. Koch. Lpd.: †Dwie dziurze. Nie wystrzelił dwu dziuru z kożucha. **2.**

×*zagłębienie, wydrążenie:* D., dół wodą wyryty. L. D. w budowaniu od gruntu do wierzchu dla wysuszenia. Kn. (=*luft*). D. piszczałkowa wzdłuż, rura. L. **3.** ×przen. *strata, uszczerbek, brak, niedostatek:* Dowcipem nagradza mądra białogłowa, gdzie w gładkości D. Bud. B. Obaczywszy znaczną w sobie dziurę, drapnęli. Jabł. D. w mieszku, w majętności. Kn. Wszystkie dziury w tym piśmie wypełnić trzeba. Troc. (=*miejsca niewykończone, luki, niedokładności*). **4.** ×przen. *sposób wywikłania ś., droga, sposób, wybieg, podstęp:* Tak i tu ordzie gdy wezbrano skóry, szuka gdzieindziej przeprawy i dziury. Jabł. Klęska pod Koronowem nic krzyżaków nie zastraszyła, owszem oni w niej sobie dziurę do fortelu znaleźli. Paszk. Słowa kontraktu należy dotrzymać, dziur, sposobów złych i chytrych nie wynajdować. Haur. Dziurą na urząd wejść a. wleźć=*nieprawą, nieuczciwą drogą:* Bonifacius, jako dziurą wszedł na stolicę, także też poczynał. Biel. M. **5.** *jama, nora, kryjówka:* Do dziury, myszko, do dziury! A wychodźże mi z dziury, bo sto batów mało. L. **6.** *ciasne miejsce, ciasny kąt, szczeg. niewygodne mieszkanie:* Mieszkać w dziurze. Sł. wil. Starał ś., jakoby z onej ciasnej dziury, z złego razu i miejsca wojsko wywiódł. Skar. Przen.: Przyparł go do ciasnej dziury. Prz. (=*wprawił w położenie bez wyjścia*). **7.** [D.] *więzienie, ciupa, koza:* Wsadzić kogo do dziury. Sł. wil. Poseł do dziury. **8.** *miejsce podejrzane, knajpa:* Włóczysz ś. po dziurach. **9.** *kąt zapadły, zakazany, odległy zakątek, miejsce odludne, wygon, przedpiekle:* To taka zaklęta D. **10.** gm. = a) *pośladek:* Dostaniesz w dziurę. b) *pudendum muliebre.* **11.** anat. = a) *otwór w kościach płaskich:* D z i u r y s t a w o w e p o t y l i c y (foramina condyloidea); W i e l k a D. p o t y l i c y (foramen occipitale magnum); D. w z r o k o w a k o ś c i k l i n o w e j (foramen opticum). b) †Dziury żołądka prawa i lewa = *odźwiernik i wpust żołądka.* c) D. W i n s l o w a w o t r z e w n e j (foramen Winslowii). **12.** zł.=a) *drzwi.* b) *oko.* c) *piwnica.* Zdr. **Dziurka, Dziureczka, [Dorka, Durka, Dziurczyna].** <DZIOR>

Dziurawcowaty bot.: Rośliny dziurawcowate (hypericaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.* <DZIOR>

Dziurawcowy przym. od **Dziurawiec.**

Dziurawić, i, ił 1. *dziurę w czym robić, przedziurawiać:* We krwi pływający język jego igłą dziurawiła. Odym. Przen.: Obmowcy cudzą sławę jak czerw wiercą i dziurawią. Birk. **2.** lek.: Wrzód dziurawiący stopowy = *swoista choroba stopy, szczeg. częsta w krajach gorących.* <DZIUR>

Dziurawiec, wca, lm. **wce 1.** ×*narzędzie do robienia dziur uderzeniem a. wierceniem.* **2.** a. **Dziurkawiec** bot. (hypericum) *roś. z rodziny dziurawcowatych.* Gatunki: D. c z w o r o b o c z n y, niek. Ś w i ę t o j a ń s k i m z i e l e m zwany (h. quadrangulum); D. g ó r n y (h. montanum); D. p o s p o l i t y a. P a n n y M a r j i d z w o n k i, D z w o n e k M a t k i B o ż e j, D z w o n i e c, Ś w i ę t o j a ń s k i e z i e l e (h. perforatum).

Dziurawieć, eje, ał, ×**Dziurawić ś. 1.** *dziurawym ś. stawać:* Pończochy też już dziurawieją, choć nowe. Troc. (=*drą ś.*) **2.** przen. *nadwerężać ś., ulegać skażeniu, psuć ś., upadać:* Dla marnego złota dziurawieje cnota. Prz. <DZIOR>

Dziurawienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dziurawić. 2.** czynność cz. **Dziurawieć.**

Dziurawka, i, lm. **i 1.** *cegła z dziurkami.* **2.** [D.] *deszczułka w krosnach:* Cyny a. czyny, wązkie deseczki, dzielące nici, a umieszczone w deszczułkach, zwanych dziurawkami. **3.** bot. p. **Wiąśl.** Por. **Dziurowatka.** <DZIOR>

Dziurawnica, y, lm. **e** *maszyna do wybijania otworów w płytach metalowych.*

Dziurawo przys. od **Dziurawy:** Szedł do Wilna D. i wytarto. Krasz. (=*w dziurawym ubraniu*). Przen.: Zewsząd D., zewsząd bardzo świta, nie wzwiemy, skąd nas miecz Pański przywita. Stryjk. (=*zewsząd bieda*).

Dziurawość, i, blm. rz. od **Dziurawy.**

Dziurawy, †**Dziorawy 1.** *mający dziurę a. dziury, pełen dziur, podarty, rozdarty:* Dziurawe suknie, buty. [D. kij.] p. **Kij.** Przen.: D. wór a. worek=*człowiek nienasycony a. rozrzutny.* **2.** przen. *zepsuty, nadwerężony, skażony:* Więc z takową od kilku odszedłem odprawą, że ja sam, co tom mówił, mam głowę dziurawą. Nar. (=*mam dziurę w głowie=jestem postrzelony*). Sumnienie dziurawe. L. Nie pomogą nic złota, gdzie dziurawa cnota. Jag. Michajło, widząc, iż nadzieja dziurawa, udał ś. w pokorę. Stryjk. (= *licha*). <DZIOR>

[Dziurczyna, y, lm. **y]** p. **Dziura.**

Dziureczka, i, lm. **i** p. **Dziura:** Wypatrzył dziureczkami u drzwi, co robili. Skar. Że drzewa pływają na wodzie, to jest skutkiem powietrza, którym najdrobniejsze ich dziureczki są zapełnione. Hube. (=*pory*). Anat.: Dziureczki potne a. †zaskórne p. **Dziurka.**

[Dziurgiem] p. **Ciurkiem:** Prawie D. nam leciały z modrych oczu kapki. Len. Krew leje ś. D. <Dźwn.>

[Dziurgotać, ce, tał] *zrzędzić.* <Dźwn.>

Dziurka, i, lm. **i,** (lpd. †**dziurce**) p. **Dziura:** a) Dziurki od guzików. D. od klucza. Dziurki w nosie. Przen.: Ma dziurki w nosie=*filut, ma dobry węch.* Po dziurki a. p o d z i u r y=*po uszy, w bród:* Mam co jeść i pić, aż po dziurki obie. Min. Na krzywą dziurkę krzywy kołek. Byk. b) [D.] *pudendum muliebre.* c) anat.: α) Dziurki potne, in. d z i u r e c z k i p o t n e a. †z a s k ó r n e, o t w o r k i s k ó r n e, ×p o t n i c e, p r z e z i e w n i k i, †s i e r o t k i (pori cutanei). β)=*otworek, ponik, przepust* (porus): Dziurki sitowe kości czołowej (foramina ethmoidalia). D. ślepa kości czołowej (foramen coecum). γ) †D. głosowa p. **Głośnia.** <DZIOR>

Dziurkarka, i, lm. **i** *szwaczka, robiąca dziurki w bieliźnie.*

Dziurkawiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Dziurawiec.**

Dziurkować, uje, ował co=*dziurki w czym robić:* Szwaczki, coby płótno rzezały, dziurkowały, psowały, mają dać poboru gr. 10. Lekar. <DZIOR>

Dziurkowanie, a, blm., czynność cz. **Dziurkować.**

Dziurkowany im. od **Dziurkować,** *pełen dziurek, dziurkowaty:* Ziele to ma listki dziurkowane. Sien. Garniec dno dziurkowane miał, jako durszlak. Sien. Cegła dziurkowana.

Dziurkowato przys. od **Dziurkowaty.**

Dziurkowatość, i 1. blm. rz. od **Dziurkowaty:** a) D. plastrów miodowych. b) fiz. *własność ciał, polegająca na tym, że posiadają odstępy, zwane porami, wypełnione substancją różną od substancji, tworzącej te ciała, jak powietrzem a. wodą.* **2.** ×lm. **i** *otwór, dziurka:* Wilgoć włosów ich dziurkowatościami przesączająca ś. Perz.

Dziurkowaty *pełen dziurek:* Przez pełne żyły dziurkowatej ziemi zdrój żywej wody w porac'

znaczonych wytryskał. Przyb. Kamień D. Kn. *(=porowaty, gąbczasty).* Anat.: Brzeg D. blaszki wężownicowej w uchu (tractus spiralis foraminulentus). <DZIOR>

† **Dziurla, i,** lm. **e** *coś odnoszącego się do tańca:* Nie ugoni drugi żołnierz drzewcem tego, co drugi (tanecznik) doskoczy dziurlą. Górs. J. <? Może z Rum. giur=koło>

† **Dziurlatka, i,** lm. **i** p. **Dzierlatka.**

† **Dziurładka, i,** lm. **i** p. **Dzierlatka.**

† **Dziurnik, a,** lm. **i** anat. p. **Odbyt.** <DZIOR>

Dziurować, uje, ował hut. *dziury w czym robić, przebijać.*

Dziurowanie, a, blm., czynność cz. **Dziurować.**

[**Dziurowatka, i,** lm. **i**] *deseczka w krosnach z dziurkami w liczbie nie mniej niż 40, przez które przeprowadza ś. nici.* Por. **Dziurawka.**

Dziurowatość, i, blm. rz. od **Dziurowaty.**

Dziurowaty, ×**Dziurzysty** *pełen dziur, podziurawiony, dziurawy.*

Dziurownica, y, lm. **e** *maszyna do wybijania dziur w metalach,* in. wybijalnia, przebijarka, sztanca. <DZIOR>

[**Dziursko, a,** lm. **a**] *pudendum muliebre.*

[**Dziurzyć, y, ył**] (o deszczu) *padać:* Na dworze dészcz dziurzy. <Dźwn.>

×**Dziurzysto** przys. od **Dziurzysty.**

×**Dziurzysty** p. **Dziurowaty:** Baran z zawiłym koło skroni dziurzystych porożem. Żebr. <DZIUR>

Dziw, u, lm. **y 1. a. Dziwo** *rzecz dziwna, zadziwiająca, niezwyczajna:* Nie wielkie dziwy, że łotr szczęśliwy. Prz. *(=nie dziwota).* Opowiada pięć dziwów, sześć awantur. Prz. Hrabia opowiadał dziwy o dżentelmenerji Wokulskiego. Prus. Oto dopiero D., co kura jaje zniesie. Prz. Nie D. tedy, że nie działo ś. w Dobrzynie nic bez Maćka rady. Mick. *(=nie dziwota).* (Chmury) ściskają ś., grubieją, rosną — nowe dziwy: dostają krzywych karków. Mick. Słońce w południe dogrzewało tak mocno, że — D. nad dziwy! — zielona ruń okryła stepy już w połowie grudnia. Sienk. D. na podziw. † Siedm dziwów świata *(=cudów).* Mauzoleum było poczytane między siedmią dziwami świata. Petr. Było w tym coś strasznego, a zarazem tak niezwyczajnego, jak gdyby ś. patrzało na ów D., zwany gomon, w czasie którego, jak wierzy prostactwo, zrywają ś. i idą przed ś. zwierzęta, a nawet kamienie i krzaki. Sienk. *(=dziwne zjawisko).* Nucili pieśni o cudach świętych, o dziwach, które widzieli. Wójc. ×Wiersz bohatyrski okraszony dziwem. Dm. *(= okolicznościami godnemi podziwienia, lecz nie przechodzącemi wiary).* Troje dziwów a. ×troje dziwy a. ×troje dziwa= *bardzo dziwne rzeczy:* Zgiełku onego nie wiedząc przyczyny, prawią o nim troje dziwy. Pot. O której (Heleny) gładkości i urodzie troje dziwy słyszał. H. Tr. *(=cuda).* † Dziwy robić, czynić, wyrabiać, stroić, broić, rodzić, płodzić=*niezwyczajne rzeczy wyrabiać, wydziwiać:* Dziwy ze mną Metopis, a wszystko zdradliwie robił. Jabł. Podpisy fałszywe zmyślał i inne dziwy czynił. Skar. Codzień wrzawy i wielkie wyrabiali dziwy. L. Plują nań i inne dziwy stroją. Rej. Starzy czasem dziwy broją, gdy ich czym dobrym napoją. Prz. Szalona ta troje dziwy broi. Kochan. Wiele na sobie taki przewodzi, kto cierpi żonie, gdy dziwy rodzi (a. płodzi). Prz. [Nám nie całe dziwy, całóm nockę marudzimy] *(=nie trzeba ś. dziwić).* **2.** ×*zjawisko nadprzyrodzone, cud:* Chrystus tyle dziwów uczynił, a przecie mu nie wierzyli. Wuj. Mesyjasz przyszedł na świat prawdziwy i prorok zacny z wielkiemi dziwy. Kant. **3.** 2 pp. **a**=a) × a. × **Dziwo** *istota dziwna, dziwoląg, potwór, poczwara:* D. lasu, tak rzadko widziany halcjon, a na Litwie zimorodkiem zwany. Słow. Głosami bydlęta mówiły ludzkiemi, dziwów ś. namnożyło z członkami dziwnemi. Bardz. [Wywłóczą siecią wielkiego dziwa z rogami i ze łbem kozim] *(= ducha wodnego).* Przen.: Zdanie wszystkich senatorów o Zbigniewie było, aby dłużej nie cierpieć dziwa takiego. Paszk. b) †lek. p. **Dziwotwór. 4.** *zdziwienie, podziw:* Krowa coraz ku niebu wznosi wielkie oko, usta z dziwu otwiera i wzdycha głęboko. Mick. Stali, patrząc z dziwem na siebie. Mick. Pokrzyk, co kopany nie krzyczy, uderzał jej myśl dziwem. Kon. Na trzy dziwy i na czwarty śmiech. Wilcz. Pogrom ten więcej zarobił u obcych ludzi na dziwy, niż na wiarę. Birk. Męstwo w cierpliwości same pogany do dziwów porywało. Birk. †W D. a. †w dziwy a. †na dziwy, [do dziwu] =*na podziw, nadzwyczajnie:* Lny egiptskie w D. cienkie. Jabł. Siostra Wisława iż na dziwy była szpetna, nikt jej pojąć nie chciał. Biel. M. [Wojsko masyrowało tak do dziwu, ze wsyscy pogłupieli]. **5.** †*dziwowisko, widowisko:* Wszyscy, którzy o śmierci jego usłyszeli, jakoby na jakie dziwy zjeżdżali ś. Baz. Dzień zawodom naznaczony przychodzi; wysypuje ś. na D. niezmierna ludzi wielkość. Paszk. **6.** [D.]=a) *moc, mnóstwo:* Co to tam za D. ciąży jest! To nie bedzie kosztować takich dziwów *(= tak wiele).* b) [Dziwy]= *wydziwianie:* Każdemu coś brakuje, dlatego to teraz dziwy, wrzask, hałas. c) [Dziwy] *piosnki wesołe, wyrwasy.* d) [Dziwy niemieckie] = *plaster hamburski.* e) [Dziwem dziwować ś.] = *bardzo ś. dziwić.* **7.** ×2 pp. **a** p. **Dziwiciel.** <DZIW>

× **Dziw!** w. *okrzyk zdziwienia:* D.! jako on to mógł uczynić. L. A nie D. temu! Wr. <DZIW>

[**Dziw, Dziwa, Dziwo**] i † **Dziw** *o mało, zaledwie:* Jak go wzięła łopaciskiem, D., że ś. nie wściekła. Do ciebie, dziewcyno, ocka mi ś. śmieją; co poźrę na ciebie, D. mi nie saleją.

[**Dziwa**] p. [**Dziw**]: Wyjrzę ku Czeszewu, D. nie omgleję.

Dziwacki p. **Dziwaczny.** ×**Po dziwacku** a. ×**Po dziwackiemu** przys. *jak dziwak, dziwacznie:* Cały mój dom był z gruntu przestrojony, ale tak po dziwacku, iż go ledwie poznałem. L. Służący ustrojeni po dziwackiemu. Kras. <DZIW>

Dziwacko przys. od **Dziwacki.**

Dziwactwo, a, lm. **a** *dziwaczne postępowanie, usposobienie dziwaczne, dziwaczność, oryginalność, ekscentryczność; postępek dziwaczny, wybryk, kaprys:* On chce udawać Anglika przez D. Kras. <DZIW>

Dziwaczeć, eje, ał *dziwakiem ś. stawać.*

Dziwaczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Dziwak. 2.** bot. =a) a. **Dziwacznica, Cudaczek, Rozciemla, Nocna ozdoba** (mirabilis) *roś. z rodziny nocnicowatych.* Gatunki: D. dwukwiatowy (m. longiflora); D. jalapa (m. jalapa). b) p. **Nocnica.**

Dziwaczenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Dziwaczeć. 2.** czynność cz. **Dziwaczyć.**

Dziwaczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Dziwaczyć ś.**

Dziwaczka, i, lm. **i forma ż.** od **Dziwak.**

Dziwacznica, y, lm. **e** bot. p. **Dziwaczek.**

Dziwacznie przys. od **Dziwaczny.**

Dziwaczność, i, blm. rz. od Dziwaczny.

Dziwaczny, Dziwacki *dziwny aż do śmieszności, cudaczny, cudacki, oryginalny, ekscentryczny:* D. gust, humor. Dziwaczna chęć, moda. Marzenia dziwaczne. Krasz. Co znaczy mistrza dziwaczna ballada? Mick. <DZIW>

Dziwaczyć, y, ył i D. ś. *dziwakiem być, dziwactwa robić, dziwacznie postępować, cudaczyć, kaprysić, grymasić:* Telimena nie mogła pojąć, co to znaczy; ruszywszy ramionami, myślała: Dziwaczy! Mick. Honor, honor to jakiś z nami tak dziwaczy. Zabł. Dziwaczy ś., kiedy ś. nie tyle wyśpi, ile potrzeba wyciąga. L. Ot tak mi ś. te myśli po głowie dziwaczą. Syrok. (*=dziwacznie ś. układają*). Z gniewu dom własny zapalił, skąd gdy po blizkich dachach wiatr dziwaczy, całe miasteczko spłonęło. Chr. (*=w dziwny sposób ogień roznosi*). <DZIW>

Dziwaczyna, y, lm. **y** *dziwak godny politowania.*

Dziwaczysko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Dziwak:** Mój Stanisławie, stare D. z ciebie. Oliz.

[**Dziwać się, a ś., ał ś.**] p. **Dziwić:** Dziwá sie, jak wół na nowe wrota. Prz. Idąc po drabinie, przy mularce, nie D. ś. na dół, bo ś. skula na dołek. <DZIW>

Dziwadło, a, lm. **a** p. **Dziwoląg:** Ma jednę głowę, nie dwie, nie trzy, bo to już byłoby D. Gil. „Dziwadła,“ tytuł powieści Kraszewskiego. Na ideały wiele im braknie: ujdą na dziwadła. Krasz. <DZIW>

Dziwak, a, lm. **i l. a.** †**Dziwisz** *człowiek dziwaczny, cudak, oryginał, ekscentryk, fantastyk:* Jest to D., fantastyk trochę, ale młody, poczciwy. Mick. O kobiecie: [Dziwak matka, nijak jej nie dogodzi]. Przen.: Dwa kurantowe w szafach zamknięte zegary, dziwaki stare, dawno ze słońcem w niezgodzie, południe wskazywały często o zachodzie. Mick. **2.** †*ten, kto jest podziwu godzien:* Gdy anioła pytał, co za imię jego, powiedział mu, iż D. przezwisko u niego. Rej. **3.** ×*dziki jastrząb,* in. ×złowek: Trudniejszy do unoszenia D. a. złowek, który ś. bujać i sobie nauczył gonić, aniżeli młodzik w kojcu ochrostany jastrząb. Pot. Zdr. **Dziwaczek.** Zgr. **Dziwaczysko.** <DZIW>

[**Dziwaśka, Dziwaśkany**] *gdzieniegdzie, mało gdzie:* Ludzie u nas dziwáśka warmóz jedzą. Por. [**Dziw**]. <DZIW+[Ka]>

[**Dziwaśkany**] p. **Dziwaśka.** <DZIW+[Kany]>

[**Dziwaśkie**] *kiedy niekiedy.* Por. [**Dziw**]. <DZIW+[Kie]>

[**Dziwaśktóry, Poniektóry**] *rzadko który.* Por. [**Dziw**]. <DZIW+Który>

[**Dziwczak, a,** lm. **i**] p. **Dziewczę.**

[**Dziwczatko, a,** lm. **a**] p. **Dziewczę.**

[**Dziwczę, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Dziewczę.**

[**Dziwczyca, y,** lm. **e**] p. **Dziewczyna.**

[**Dziwczyna, y,** lm. **y**] p. **Dziewczyna.**

[**Dziw dziw**] *naśladowanie świergotu wróbli.* <Dźwn.>

Dziwem zł. p. **2. Dziéwanna.** <?>

Dziwer, u, lm. **y, Dźwier, Dżwier** *deseń na stali damasceńskiej.* <Prs. Tur. dżévhèr>

Dziwerować, Dźwierować, Dżwierować, Dźwirować, [**Żwirować**] *skręcać żelazne i stalowe druty, następnie obwijać je koło żelaznego pręta i, kując, otrzymywać stal z deseniem, odznaczającą ś. twardością i wytrzymałością,* in. damaskować, demeszkować, modrawić. <p. Dziwer>

Dziwerowanie, a, blm., czynność cz. **Dziwerować.**

Dziwerówka, i, lm. **i, Dziwirówka, Dźwierówka, Dżwierówka,** [**Dziworówka, Żwirówka**] *strzelba ze stali damasceńskiej, strzelba dziwerowana, damascenka.* <p. Dziwer>

× **Dziwiciel, a,** lm. **e,** × **Dziw** *ten, który coś podziwia:* Zganiszli jego wiersze? to on gdzieindziej dziwicielów chwyta, i kto tylko da ucho, temu wiersze czyta. Dm. Otoczony licznym dziwicielów zbiorem. L. <DZIW>

Dziwić, i, ił l. kogo=*sprawiać na czyimś umyśle wrażenie czegoś niezwykłego, zadziwiać, w podziw wprawiać, zdumiewać:* Dziwi mię twoje postępowanie. **2.** †*czynić coś dziwnego, cudownego:* Błogosławiony Pan, że zdziwił miłosierdzie swe mnie. Leop. **D. ś. a. Dziwować ś. l.** a. [**Dziworaczyć ś.**] *mieć wrażenie, że ś. ma przed sobą coś niezwykłego, doznawać zdziwienia, zdumiewać ś.:* D. ś. czyjej mądrości. **2.** †i [**D. ś. a. Dziwać ś.**] *przypatrywać ś., patrzeć, przyglądać ś.:* Apollon, stojąc, począł ś. tej grze D. Hist. rzym. <DZIW>

×**Dziwić, i, ił,** [**Dziwować ś.**] (o wróblu) *głos wydawać, świergotać:* Wróbel dziw dziw dziwi, tak tak kwaczą kaczory. <Dźwn.>

Dziwidło, a, lm. **a** bot. (amorphophallus) *roś. z rodziny obrazkowatych.* Gatunek: D. dzwonkowate (a. campanulatus). <DZIW>

Dziwielipa, y, lm. **y** bot. (sauravia) *roś.* <DZIW+LIP>

Dziwienie się, a ś., blm., czynność cz. **Dziwić ś.** <DZIW>

Dziwirowy *z dziweru zrobiony:* Lufa dziwirowa. <p. Dziwer>

Dziwirówka, i, lm. **i** p. **Dziwerówka.** <p. Dziwer>

†**Dziwisz, a,** lm. **owie** p. **Dziwak:** Dowiaduj ś. od owych dziwiszów świętych. Orzech. <Żart. podprowadzenie pod Dziwisz=Dyonizy>

Dziwizna, y, lm. **y l.** [**D.**] p. **Dziwy. 2.** bot. p. **Dziewanna.** <DZIW>

†**Dziwka, i,** lm. **!,** [**Dziwka**] p. **Dziewka.**

Dziwło, a, lm. **a,** bł. **Rozłóg** bot. (echeveria) *roś. z rodziny gruboszowatych.* <?>

Dziwnie, †**Dziwno** przys. od **Dziwny:** D. poczciwie w tej sprawie postąpił. Warg. (*=bardzo*). ×D. nie lubię, że ś. te bębny włóczą koło mnie. L. (*=strasznie, okrutnie*). <DZIW>

Dziwno l. komu = *jest dla kogo dziwne, zadziwia kogo:* D. mi to bardzo. Baz. **2.** †p. **Dziwnie:** Bóg D. uczcił świętego swego. Wr.

× **Dziwnostraszny** *potworny:* Dziwnostraszna poczwara. L. <DZIW+STRACH>

Dziwność, i l. blm. rz. od **Dziwny. 2.** [**D.**] lm. **i** *dziw, rzecz dziwna:* D. była = *dziwne to było.* Dziwności mi ś. robiły=*przykro mi było.*

Dziwny l. a. [**Dzlworaczny, Dziwucny**] *zadziwiający, podziw wzbudzający, osobliwy, szczególny, nadzwyczajny, niezwykły:* Dziwna pamięć, zręczność. Ludzie, dziwując ś. życiu jego, sławili go i dziwnym z nich czynili, tak, iż zewsząd po błogosławieństwo do niego bieżeli. Skar. †Dziwne rodzenie figuruje ś. w żywocie z zapatrzenia ś. matki. Groic. W Żydostwie wielu ś. znakom dziwnym Jezusowym sprzeciwiało. Białob. (*=znakom nadprzyrodzonym, cudom*). Nic dziwnego (*=niema ś. co dziwić*). [Myśli, ze mi woda dziwná] (*=że wodę uważam za coś niezwykłego*). *Dziwaczny, oryginalny, ekscentryczny:* Ty mię kochasz, to dosyć; w układach swych dziwni, ojciec mój i macocha dotąd nam przeciwni. Niem. Płocha była i dziwna. P. Koch. × Czyli

ci ś. co dziwnego marzy? L. (= *czyś zwarjował?*). ×Co dziwnego sobie zrobić gotów jestem. L. (= *szalonego, warjackiego; zabić ś.*). [Dziwna maść] p. **Maść. 2.** anat.: Dziwna siatka (rete mirabile) *niektóre rozgałęzienia drobnych naczyń krwistych*, in. cudna siatka. ×**Dziwny, ego,** lm. **i** rz. *dziwak.* <DZIW>

Dziwo, a, lm. **a 1.** p. **Dziw:** a) Siostrzyco moja! ...o! jakież to D., o! jakie szczęście! Słow. Wielkie ś. dziwa tam porobiły. L. Hrehory opowiada troje cudów, troje dziwa. Syrok. b) Umrzeć musi, niech miejsca nie ma takie D. Pot. Przypuszczał wprawdzie, że to to samo „D." obeszło go, a teraz zbliża ś. z przodu. Sienk. (= *strach, straszydło*). **2.** [Z dziwa] *bardzo rzadko.* <DZIW>

[**Dziwo**] przys. **1.** *nie dziw, cóż dziwnego:* D., że chory, kiedy tak był pijany. **2.** *dziko.* **3.** p. [**Dziw**]: Markotny, D. mu serce nie pęknie.

[**Dziwocha, y,** lm. **y**] p. **Dziewucha.**

×**Dziwocizna, y,** lm. **y,** ×**Dziwocyna** gór. *glejta, zawierająca jeszcze w sobie części srebra, czarna i twarda.* <DZIW>

×**Dziwocyna, y,** lm. **y** gór. p. **Dziwocizna.**

†**Dziwoczek, czka,** lm. **czki** *dzikie zwierzątko:* Żóraw, doma chowany, wolno sobie chodzi, na owego dziwoczka każdy z kijem godzi. Rej. <DZIW>

Dziwocznia, i, lm. **e** bot. (epimedium) *roś. z rodziny berberysowatych,* in. bezkwiat.

Dziwoczy przym. od **Dziwok;** myśl.: Sieć dziwocza = *rodzaj sieci, używanej na sokoły dziwoki.*

[**Dziwoczyna, y,** blm.] *dziczyzna, dzika zwierzyna.*

×**Dziwogłowy** *mający dziwnie ukształconą głowę.* Sł. wil. <DZIW+GŁOW>

Dziwok, a, lm. **i** myśl. *sokół a. jastrząb, który dopiero od paru tygodni gniazdo opuścił, nieśmiały, wszystkiemu ś. dziwujący.* <DZIW>

†**Dziwoki,** [**Dziwoki**] p. **Dziki:** Winnicę hojną wypasł wieprz D. Mias. Osłów jest rodzaj dwojaki: jedni dziwocy, które zowią łosi, drugi rodzaj swojski. Trzyc. <DZIW>

[**Dziwoki, ów,** blp.] *dziwne rzeczy, dziwy.*

Dziwoklowaty bot.: Rośliny dziwoklowate p. **Srożypłątowaty.** <?>

[**Dziwokracznie**] *dziwacznie.* <DZIW+KOR>

[**Dziwokrak, a,** lm. **i**] *człowiek, wejrzeniem sprawiający urok kapuście.* <DZIW+KOR>

Dziwoląg, a, lm. **i 1.** a. ×**Dziwopłód,** ×**Dziwotwór,** ×**Dziworód,** ×**Dziwowidz,** ×**Dziwowiszcze, Dziwadło** *istota a. zjawisko dziwaczne, poczwara:* Wlepił oczy w tego dziwoląga, któremu łatana przyłbica połowę twarzy zasłaniała. Zakrz. Przen.: D. językowy. Dziwolągi popisał (= *głupstwa, niestworzone rzeczy*). Najznakomitsze osoby w Warszawie i wojskowości chciały ułożyć teraz ten interes, lecz D. odrzucił pośrednictwo słusznych osób. Drz. **2.** lek. p. **Dziwotwór.** <DZIW+LĘG>

Dziwolążny p. **Dziwolężny:** Dziwolążne wymaganie. Dyg.

Dziwolężny 1. a. **Dziwolążny** *mający cechy dziwoląga, dziwaczny, potworny, cudaczny:* Precz zgraja zabobonna, dziwolężna, twarda, co w Rodopie trackiego rozszarpała barda. Przyb. Sztuka poniża ś. wtedy, gdy, zamiast krzepić i podnosić społeczeństwo, denerwuje je dziwolężnemi obrazami. Prus. Pisma Nietzschego noszą przeróżne, po większej części dziwolężne tytuły. Dęb. **2.** ×lek. p. **Dziwotworny.** <DZIW+LĘG>

Dziwonia, i, lm. **e,** [**Dębonosek**] zool. (carpodacus erythrinus) *ptak wróblowaty stożkodzioby z rodziny łuszczaków.* <?>

×**Dziwopłód, odu,** lm. **ody 1.** p. **Dziwoląg.** Kniaź. **2.** lek. p. **Dziwotwór.** <DZIW+PŁOD>

Dziwora zł. p. **2. Dziewanna.** <?>

[**Dziworaczny**] p. **Dziwny.** <DZIW>

[**Dziworaczyć się, y ś., ył ś.**] p. **Dziwić.**

Dziworodny 1. ×*czarnoksięski:* Dziworodne wiedmy maści. L. **2.** lek. i. ×posp. p. **Dziwotworny:** D. kształt.

×**Dziworód, odu,** lm. **ody 1.** p. **Dziwoląg:** D. morski, podobny do konia. Bobr. Przen.: Zazdrość, ten to srogi D., łez ludzkich niesyty. L. **2.** lek. p. **Dziwotwór.** <DZIW+ROD>

[**Dziworówka, i,** lm. **i**] p. **Dzierówka.** <p. Dziwer>

Dziworum zł. p. **2. Dziéwanna.**

Dziworzecznia, i, lm. **e** bot. (lodoicea) *roś. z rodziny palm.* <DZIW+Orzech>

[**Dziwosił, a,** lm. **y**] p. **Dziewięćsił.**

[**Dziwosłąby, ów,** blp.] p. **Dziewosłąb.**

×**Dziwosprawca, y,** lm. **y,** ×**Dziwotwórca** *cudotwórca a. czarnoksiężnik:* Z magji uczyli ś. w rzeczach bardzo tajemnych być umiejętnemi i dziwosprawcami. Białob. < DZIW + Z + PRAW >

Dziwostręt, a, lm. **y** bot. (mandragora) *roś. z rodziny psiankowatych.* <?>

Dziwostroja, i, lm. **e** bot. (ferraria) *roś. z rodziny kosaćcowatych.* <?>

×**Dziwosy, ów,** blp. *dziwne rzeczy, dziwactwa:* Co za androny, co za D., co znowu? Zabł. Pewnie opowiadał D. Od. <DZIW>

[**Dziwość, i,** blm.] **1.** *zdziwienie:* Pan dziwością przystanął. **2.** *dzikość.*

Dziwota, y, blm. **1.** *rzecz dziwna, dziw, przedmiot, obudzający podziw, osobliwość:* Był ulubieńcem wioski i dziwotą. Krasz. Nie D. a. ×niema dziwoty = *nic dziwnego, niema ś. czego dziwić:* Nie D., że tak postąpił. [D. bogatej, oj ze sie nie wydała]. **2.** ×*dziwność, nadzwyczajność:* Kroczy szatan dumnie, zbrojony w djament i złoto, a chrzęszcząc zda ś. straszyć ogromu dziwotą. Przyb. <DZIW>

Dziwotka, i, lm. **i, Lilijka** bot. (eriospermum) *roś. z rodziny liljowatych.*

×**Dziwotworek, rka,** lm. **rki** posp. i lek. p. **Dziwotwór:** Bobo, mały D. L. <DZIW+TWOR>

×**Dziwotworność, i,** blm. rz. od **Dziwotworny.**

Dziwotworny, Dziworodny 1. ×a. ×**Dziwotwory** *mający dziwne, potworne kształty, potworny, dziwaczny.* **2.** a. ×**Dziwolężny** lek. (monstruosus) *niezwykle, dziwacznie zbudowany,* potworny. <DZIW+TWOR>

×**Dziwotwory** p. **Dziwotworny:** Dziwotwore widziadła. Wor.

Dziwotwór, oru, lm. **ory 1.** ×p. **Dziwoląg:** Wchodzi D., baba przestarzała. Kras. **2.** a. **Dziwoląg,** ×**Dziwopłód,** ×**Dziworód,** ×**Dziwotworek,** †**Dziw** lek. (monstrum) *płód ludzki a. zwierzęcy, na świat przychodzący w stanie rozwoju nieprawidłowego, dziwacznego,* potwór, potworek, ×poczwara. Zdr. × **Dziwotworek.** <DZIW+TWOR>

×**Dziwotwórca, y,** lm. **y** p. **Dziwosprawca.**

Dziwotwórczy *sprawiający cuda:* Dziwotwórcza dzielność. Wor. Duchem wielkim, pamięcią najbliżej dosięgał owych dziwotwórczych zapaśników naszych. Wor.

Dziwować, uje, owal 1. †*dziwić ś. czemu ze zgorszeniem, mieć za złe:* Kogo Pan Bóg na małe pocieszy, nie dziwuję mu, że ś. dalej śpieszy Klon. Nie dziwuję Njobie, że na martwe ciała swoich najmilszych dziatek patrząc, skamieniała. Kochan. **2.** [D.] *podziwiać:* Pan dziwował kwiaty Jantosi. **3.** †*przypisywać:* Sobie, a nie inszemu ma D. Ma D. swemu lenistwu. **D. ś. p. Dziwić:** a) Pocoś to zrobił? — Żeby ś. tacy, jak ty, dziwowali. [Komu dziwował ś. kumie, że tak dobrze pić umie]. [Dziwem D. ś.] = *bardzo ś. dziwić.* b) Jeśliby kto śmiał w dzień święty a. ś. jakim igrzyskom D., a. ś. przy sędzim zabawiać, taki rycerstwo straci i ojczyznę. Sz. <DZIW>

[**Dziwować się, uje ś., owal ś.**] p. ×**Dziwić:** Wróbel dziwuje ś.: dziw-dziw! dziw-dziw!

†**Dziwowanie, a,** blm. p. **Dziwowanie ś.:** a) Daj nam, Panie Jezu, gorące sprawom twoim D. i dobrodziejstw twoich pilne rozmyślanie. Skar. (=*dziwienie ś., podziw*). b) Białogłowa oprawę swą traci, jeśliby na D., na gry a. inne złe towarzystwa chodziła nad wolą mężową. Sz. (=*przypatrywanie ś.*).

Dziwowanie się, a ś., blm., †**Dziwowanie** czynność cz. **Dziwować ś.**

†**Dziwowid, u,** lm. **y** *rzecz dziwna i ciekawa:* Żydowska arka w świątnicy skryta dziwowidem niewidnym samemu Izraelowi była. Bz. <DZIW +WID>

×**Dziwowidz, a,** lm. **e 1.** *widz, spektator:* Teatr był pełen dziwowidzów. Pot. Żydzi ślepi cudów Pańskich dziwowidze. Pot. **2.** *człowiek, mający urojenia; fantastyk, dziwak:* Jest rodzaj marzących na jawi dziwowidzów. L. Zacięty upornie w swoim widzi mi ś. dziwak czyli D. L. **3.** †*człowiek ciekawy.* Glosy pełplińskie w. XV. **4.** p. **Dziwoląg:** Tam nie z ludźmi tylko, ale i z dziwowidzami wojna była. Fal. Tam wiele gadziny i dziwowidzów morskich i rozmaitego robactwa. Paszk. <DZIW+WID>

Dziwowieża, y, lm. **e** *wieża dziwna, osobliwa:* Cóż mówić o tej dziwowieży? Od. <DZIW+ Wieża>

Dziwowisko, a, lm. **a 1.** *rzecz dziwna, zadziwiająca, przedmiot podziwu:* Jeżeli to dziecię dalszych lat dojdzie, będzie wielkim człowiekiem i światu dziwowiskiem. Skar. Dla sokoła las nie jest dziwowiskiem. Prz. **2.** *dziwactwo, wybryk:* Jeszcze większe wyrabiała dziwowiska. Kor. **3.** *widowisko:* Zbiegli ś., jak na D. Prz. Przez te dni publicznej radości igrzyska tylko były i różne dziwowiska. Troc. D. krotofilne, publiczne, widok, spektakl. Kn. **4.** ×*miejsce do patrzenia na widowisko, np. teatr.* Przen.: Świat D., życie podróż, przyszedłeś, poszedłeś. L. **5.** ×*ludzie przyglądający ś., widzowie:* Skończyła ś. ta ceremonja z powszechnym ukontentowaniem dziwowiska. Troc. **6.** ×*dziwoląg, poczwara, potwór:* Wszystkie straszydła, dotąd światu niewidziane, i dziwowiska z różnych form w jedną zebrane. Kulig. Przen.: Sparta, D. one polityki. Alber. <DZIW>

×**Dziwowiszcze, a,** lm. **a** p. **Dziwoląg:** I takie ot D. bierze ją w kości jak w kleszcze. Gosz.

†**Dziwowrony** (o Etjopach) *wzbudzający podziw swoją czarną twarzą.* Klon. <DZIW+ WRON>

Dziwożona, y, lm. **y** *istota mityczna, złośliwa i brzydka:* Dzika, szalona, zuchwała, istna dziwożona. Sow. Tylko czekać, jak zaśpiewa D. Sienk. (w puszczy białowieskiej). <DZIW+ ŻON>

[**Dziwucha, y,** lm. **y**] p. **Dziewucha.**

[**Dziwucny**] p. **Dziwny:** Dziwucne dziwy. Prz. <DZIW>

Dziwy 1. †i [D.] p. **Dziki:** Weź szczawiu bądź sadzonego, bądź dziwego. Syr. [D. kur, D. olej, dziwa oliwa] p. **Kur, Olej, Oliwa. 2.** lek.: Dziwe a. d z i k i e mięso, [D z i w i z n a] (caro luxurians) =*niezwykle wybujała ziarnina w ranie a. wrzodzie,* b u j a n i e, w y b u j a ł o ś ć, ×w y b u j, ×w y b u j a k. <DZIW>

[**Dziża, y,** lm. **e**] p. **Dzieża:** D. reprezentowała stół jadalny. Jeż. Zdr. [**Dziżka**]. <Nm. [döse]>

[**Dziżka, i,** lm. **i**] p. **Dziża:** Mizdrzy ś., jak suka w dziżce. Prz.

Dzugi, ów, blp. p. **Dziugi.**

[**Dzura, y,** lm. **y**] p. **Dziura.**

×**Dzwonarka, i,** lm. **i** forma ż. od **Dzwonarz.**

Dzwon, u a. **a,** lm. **y,** †**Zwon,** [**Zwon**] **1.** *przyrząd metalowy kształtu kielicha, wydający dźwięk za uderzeniem żelaznym sercem:* D. kościelny. Bić we dzwony. Uderzyć w D. D. na trwogę. D. gości i czeladź domu na obiad zaprasza. Mick. Tyle dzwonów! Gdzie te dzwony, czy w mej głowie huczą? Uj. Żart.: Głośny, jak słomiany D. Prz. Przen.: Drży D. serca i w piersi mej uderza młotem. Kon. Przen.: Od wielkiego dzwonu =*od święta, na wielkie uroczystości:* Suknia od wielkiego dzwonu. Chować co od wielkiego dzwonu (=*od wielkiego święta; z wielkim poszanowaniem*). Przen.: †Ruszać dzwona =*zaczepiać kogo, drażnić:* Już dawno Wenus porzucona, znowu zaś rusza dzwona. Petr. Przen.: †Pod jednym dzwonem siedzieć a. mieszkać =*zależeć od jednego prawa, od jednej juryzdykcji sądowej:* Kto siedzi z drugim pod jednym prawem, jako mówią, pod jednym dzwonem, ma tego dochodzić, niżli rok i sześć niedziel wyjdzie. Groic. A kto chodzi po służbach, po rzemiosłach, tam nie mieszka pod tym dzwonem, takiemu dawność dziesięć lat. (Artykuły prawa magdeburskiego). Ludzie jednego prawa, jako mówią, pod jednym dzwonem, nie dalej mają sądu czekać, jedno od wschodu słońca aż do południa. Groic. **2.** *bryła metalowa różnej postaci, wydająca dźwięk przez uderzenie młotem:* D. zegarowy. **3.** D. chiński a. **Tamtam** *krąg metalowy, w który ś. silnie uderza, używany w orkiestrach.* **4.** poet. *kwiat dzwonek:* Opierać kwiatów gmachy na kolumnach malw i dzwonów lazurowych. Słow. **5.** *sieć na kuropatwy w kształcie dzwona a. namiotu.* Kluk. **6.** D. nurkowy =*przyrząd, służący nurkom do zagłębiania ś. w wodę i pozostawania tam przez czas potrzebny do wykonania pewnej roboty podwodnej.* **7.** †*rodzaj sukni dawnej, obu płciom służącej.* **8.** a. **Samobitnia** bart. *kloc drzewa, uwiązany na wici, przybity poniżej zatworu barci w celu przeszkodzenia niedźwiedziowi dostać ś. do miodu.* **9.** fiz. *naczynie szklane szeroko otwarte, używane do zbierania gazów i innych doświadczeń fizycznych,* in. k l o s z: D. pompy powietrznej. **10.** gór. = a) *zaczepnik u świdra górniczego, do chwytania ułamanych części w otworze świdrowym.* b) *pozostawione w stropie z płonnej skały sterczące kamienie.* c) (o węglu) *brzęk, dźwięk:* Węgiel ma piękny D. **11.** a. **Dzwonidło** hut. *blacha na gichcie, t. j. u wylotu wielkiego pieca do wybijania ilości nabojów a. oznajmiania o zasypaniu naboju.* **12.** karc. *czwarta matadora w grze zwanej szymel.* **13.** ogr. i kuch. *naczynie*

szklane do nakrywania roślin i potraw: Niechaj ś. i pod ziemię wryje, niech naostatek dzwonem ś. odzieje, namacam ja go. P. Koch. **14.** [D.]=a) *godzina:* Jeden D. = *pierwsza godzina.* D. dwa= *druga godzina.* b) Drugie dzwony = *inna parafja.* **15.** zł. *język:* Nie umie podwiązać dzwona (=*nie umie milczeć, wygada wszystko).* Zdr. **Dzwonek, Dzwoneczek,** [**Dzwonyszek, Dzwonuszek, Dzwonik**]. Zgr. **Dzwonisko.** <DŹWIEN>

×**Dzwonarz, a,** lm. **e 1.** p. **Dzwoniarz. 2.** p. **Dzwonnik.**

[**Dzwonczany**] p. **Dzwonkowy:** Dupek D. (=*walet karowy).*

Dzwoneczek, czka, lm. **czki** p. **Dzwon.**

Dzwonecznik, a, lm. **I** bot. p. **Ziębłokrasa.**

Dzwoneczny *opatrzony w dzwonek, z przywiązanym dzwonkiem:* Klucz D. Pol.

Dzwonek, nka, lm. **nki 1.** p. **Dzwon:** D. elektryczny=*w którym młotek wprawiany jest w ruch działaniem prądu galwanicznego.* Dzwonki u sanek, u ptaków myśliwskich, u bydła, w stroju błazeńskim. D. srebrny. Śmiech, jak D. Krasz. D. szkolny. Buchnął dźwięk, jakby cała janczarska kapela ozwała ś. z dzwonkami, z zelami, z bębenki. Mick. Ligawka przycichnie — to D. z kościołka na ranne modlitwy zadzwoni. Len. Sumnienie niby D. budzi. Wad. Przen.: †Ruszyć dzwonka=*zadrzeć, wywołać zatarg:* Z tym panem źle tam dzwonka ruszyć. Rej. Musisz tam niejednego dzwonka ruszyć. Rej. (=*niejednemu ś. narazić).* **2.** !*dzwonienie:* Czy był D.? (=*czy dzwoniono?).* Pierwszy D. **3.** częś. w lm. a. **Dzwonka** *rodzaj koloru w kartach,* karo: Dwadzieścia w dzwonki, dobre początki. Byk. Przen. żart.: Ma tuza i dzwonki na głowie. Prz. (=*pelno guzów na głowie).* **4.** *rodzaj zabawy dziecinnej.* Goł. **5.** a) D. i młotek=α) *rodzaj gry towarzyskiej.* β) *kartka z wyrysowanym dzwonkiem i młotkiem, używana w tej grze.* b) D.=*kartka z wyrysowanym dzwonkiem, używana w tej grze.* **6.** [Dzwonki] *kwiatki, mające własność odpędzania dziwożon.* **7.** [D.] *nazwa wzoru na pisankach:* W dzwonki. **8.** a [**Dzwonyszek**] bot.=a) (campanula) *roś. z rodziny dzwonkowatych.* Gatunki: α) D. falisty a. Kolnik (c. rapunculus); β) D. średni a. Kołpaki (c. medium). γ) D. wielkokwiatowy a. szorstki a. Paluszki Panny Marji (c. trachelium). b) D. Matki Bożej a. Dzwonki Panny Marji p. **Dziurawiec.** Żal mi jeno tej łąki, gdzie fijołki i dzwonki. Len. **9.** w lm. bud. *ozdóbki w postaci dzwonkowatych kwiatów.* **10.** w lm. zool.=a) *nagie, obwisłe płatki pod szczękami u kura.* b) p. **Brodawka.** c) *mięsiste narośle pod dolną szczęką u świń.* <DŹWIEN>

Dzwoniarz, a, lm. **e,** × **Dzwonarz 1.** *ten, co robi dzwony, ludwisarz.* **2.** p. **Dzwonnik:** D. nasz, niezły kantor, przy farskim kościele. Żebr.

× **Dzwonica, y,** lm. **e** p. **Dzwonnica.**

× **Dzwonictwo, a,** blm. *prawo używania dzwonów:* Król Władysław Gdańszczanom wolne szafowanie dzwonictwa postąpił. Baz.

× **Dzwoniczny** przym. od **Dzwonica.**

Dzwonić, i, ił, †**Zwonić,** [**Zwonić, Dzwoniować**] **1.** a) *bić we dzwony, dawać znak dzwonem a. dzwonkiem:* D. na mszę. D. umarłemu. Na tym tu świecie jednego leczą, a drugiemu dzwonią. Rej. Słyszał, że dzwonią, ale nie wie, w którym kościele. Prz. (=*powtarza niedokładnie usłyszaną wiadomość).* Chuda fara, sam pleban dzwoni. Prz. D. na służbę. D. u czyichś drzwi. Przen.: Fleming z innemi razem dzwonił na pozbycie ś. despotyzmu dumnej hrabiny Cosel. Krasz. Tchórzowi dymem dzwonią. Prz. × Człowieka jak bydło zabijają; większa cena szkapy, niż człowieka. Azaż tak stworzeniu bożemu dzwonią? Lekar. (=*tak je cenią, szacują).* b) przen. wog. *poruszać a. uderzać coś tak, żeby wydawało dźwięk, brząkać, szczękać:* D. w struny, w lutnię. D. szklankami. Był w kościele, gdzie szklankami dzwonią. Prz. (=*w szynku, w karczmie).* Dzwonił w ostrogi. Mick. Dzwoniąc mieczami w tarcze, czarci bluźnierstwa wyrzekli. Przyb. (=*bijąc).* Koń dzwoni w głazy. Słow. D. zębami=α) *szczękać zębami* (np. od zimna). β) przen. *głód cierpieć.* Przen.: Lutnio ogniem sina (mowa tu o Wielkiej Niedźwiedzicy), na tobie dzwoni północna godzina. Słow. Przen.: D. komu w ucho= *trąbić, dokuczać naleganiem:* Gdy mu o toż matka w ucho dzwoni... Chr. Przen.: D. nogami=*kiwać:* Z niechcenia dzwonił, jak mówią, nogami. Skarb. Przen.: Wszędzie Labjen zbrojnym wojskiem dzwoni, na każdej drodze dybiąc i przeprawie. Chr. (=*daje ś. słyszeć i widzieć).* **2.** a) (o dzwonie i dzwonku) *wydawać dźwięk, dźwięczeć:* Im bardziej we dzwon biją, tym on głośniej dzwoni. Nar. b) wog. *wydawać dźwięk, dźwięczeć, brzęczeć, brzmieć:* Tym wszystkim dzwoni lutnia twa marząca. Grab. B. Trąbka dzwoni. Mick. Srebro zwykle dzwoni. Pot. Róg jego dzwonił po dolinach i skałach. Krasiń. Gospodarz nosi konwią; ci piją, że już beczka dzwoni. Pot. Śpiewa łabędź, kiedy kona, dzwoni flasza wypróżniona. Min. Przen.: Już z prowjantem torba resztą dzwoni. Pot. Muzyka echowa zacznie hymnami powietrznemi D. Słow. Dzwoni mu w uszach (nieos.) a. × Uszy mu dzwonią (= *słyszy dźwięki, nie istniejące na zewnątrz).* Zgadnij, w którym uchu dzwoni. Przen.: W uszach mu przykro dzwoni. Bardz. (=*nie lubi, kiedy mu to przypominają, nierad to słyszy).* Przen.: Jeszcze dzwonią w jej uszach łudne te słowa. Przyb. (=*żywo ś. przypominają).* Ty w te inszego zaciągnij amory, moja za uchem Testylis mi dzwoni. Tw. (=*odzywa mi ś., przypomina mi ś.).* Strach po całej włoskiej ziemi dzwoni. Chr. (=*rozchodzi ś.).* Ten waleczny kawaler, ten jej w sercu dzwoni (=*jest przyczyną niespokojności).* Jeden drugiemu poprzysięgłym bratem, a gdybyś wiedział, co mu w sercu dzwoni. Pot. (= *dzieje ś.).* Serce jej dzwoni, twarz szkarłatem gore. L. (=*puka, bije).* Mój wiersz cną Lalagę dzwoni. L. (=*opiewa).* Kto o prawdzie dzwoni, taki na guz goni. Prz. (=*głośno ś. z nią odzywa).* **3.** fl. *ściągać linkę, przestając holować.* **4.** myśl.=a) a. **Przepierkować** (o skowronku) *głos wydawać.* b) (o psie, szczeg. wyżle) *machać ogonem.* <DŹWIEN>

Dzwonidło, a, lm. **a** hut. p. **Dzwon.**

Dzwoniec, ńca, lm. **ńce 1.** rub. *chłopczyk.* **2.** bot.=a) p. **Dziurawiec.** b) p. **Pszeniec.** c) p. **Szelężnik.** 3. a. [**Konopka**] zool. *ptak wróblowaty stożkodzioby z rodziny łuszczaków.*

Dzwonieczlin, u, lm. **y, Dzwonieczlina** bot. (canarina) *roś. z rodziny dzwonkowatych.* <?>

Dzwonieczlina, y, lm. **y** bot. p. **Dzwonieczlin.**

Dzwonienie, a, blm., czynność cz. **Dzwonić:** D. w uszach. D. zębami. <DŹWIEN>

[**Dzwonik, a,** lm. **i**] p. **Dzwon:** Rano wczas D. cynkał.

[**Dzwoniować, uje, ował**] p. **Dzwonić.**

[**Dzwoniowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dzwoniować.**

Dzwonisko, a, lm. **a** p. **Dzwon.**

Dzwonka, i, lm. **i** p. **Dzwonek.**

Dzwonkarz, a, lm. **e,** × **Dzwonkolej** *ten, który odlewa dzwonki.* <DŹWIEN>

Dzwonki, ów, blp. p. **Dzwonek.**

Dzwonko, a, lm. **a** p. **Dzwono:** D. śledzia.

×**Dzwonkolej, a,** lm. **e** p. **Dzwonkarz.** <DŹWIEN +LE>

Dzwonkowato przys. od **Dzwonkowaty:** Boki na wszystkie strony D. ś. rozchylają. Jund.

Dzwonkowaty *mający kształt dzwonka:* Korona kwiatów dzwonkowata. Kwiaty dzwonkowate. Rost. Bot.: a) Dziwidło dzwonkowate p. **Dziwidło.** b) Rośliny dzwonkowate (campanulaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.* <DŹWIEN>

Dzwonkowy 1. *dzwonka dotyczący; w dzwonek zaopatrzony:* Aparat dzwonkowo-elektryczny. Sygnał D. Przewodnik telegraficzny D. **2.** a. [**Dzwonny, Dzwonczany**] (w kartach) *karowy:* Dziesiątka dzwonkowa. **3.** bot.: Lilja dzwonkowa a. Ognizierka (eustephia) *roś.* <DŹWIEN>

×**Dzwonne, ego,** blm. *zapłata za dzwonienie, podzwonne.*

Dzwonnica, y, lm. **e,** ×**Dzwonica** *wieża przy kościele, w której dzwony wiszą.* Zdr. **Dzwonniczka.** <DŹWIEN>

Dzwonniczka, i, lm. **i** p. **Dzwonnica:** „Nie bój ś.“! szepnęła, wygrażając pięścią w stronę szarej dzwonniczki. Prus.

Dzwonniczny p. **Dzwonniczy:** Wieżyczka dzwonniczna.

Dzwonniczy, Dzwonniczny przym. od **Dzwonnica:** Kazał mu (dzwonnikowi) zjeść sznur D. od węzła do węzła. Sienk.

Dzwonnik, a, lm. **cy, Dzwoniarz,** × **Dzwonarz** *ten, co bije we dzwony:* Niedobrze, zawoła, jeśli księdza plebana chcą uczyć dzwonniki. Mick.

Dzwonny 1. × p. **Dzwonowy:** Powróz D. Birk. **2.** × *wydający dźwięk nakształt dzwonu, dzwoniący, dźwięczny, dźwięczący:* Skowronkami dzwonne firmamenta. Słow. **3.** Metal D.=*mieszanina 4—5 części miedzi i jednej części cyny.* **4.** [D.] p. **Dzwonkowy.** <DŹWIEN>

Dzwono, a, lm. **a,** †**Zwono,** [**Zwono, Zwiono**] **1.** *część obwodu koła, umocowana na dwuch szprychach.* **2.** *koło, krąg, zwój, pierścień:* Smok pozwijany w przeogromne dzwona. Przyb. Przen. o człowieku: Zwija ś. we trzy dzwona. Pot. Narzeka i we trzy ś. chodząc dzwona skrzywi. Pot. **3.** *kawał ryby a. płazu, przeciętego wpoprzek ciała:* Siekierą węża przeciął na trzy dzwona. Jak. W. Zdr. **Dzwonko.** <DŹWIEN>

Dzwonowy 1. a. ×**Dzwonny** przym. od **Dzwon:** Dźwięk D. Gil. Śpiż D. Łab. (=*na dzwony używany*). **2.** × przym. od **Dzwono.** Sł. wil.

[**Dzwonuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Dzwon.**

[**Dzwonyszek, szka,** lm. **szki**] **1.** p. **Dzwon:** Głośno w dzwonyszkach mnogie kuleczki brząkały. Toł. **2.** p. **Dzwonek.**

†**Dzwyrze, y,** blp. *drzwi.* B. Sz.

[**Dzybasty**] *mający długie nogi.* Por. **Dzyby.**

[**Dzyby, dzyb,** blp.] *długie nogi.* <por. Cyby>

× **Dzyda, y,** lm. **y** p. **Dzida.**

Dzyn-dzyn! p. **Deń-deń!**

[**Dzyndra, y,** lm. **y**] p. **Zędra.**

[**Dzyndz, a,** lm. **e**] p. **Łechtaczka.**

Dzyndzyk, a, lm. **i 1.** × *to, co ś. dynda; dzwonek; kutasik.* Przen. pog. *nos:* Powiedz mu, we drzwi niech nosa nie wtyka, bo mu ś. D. urwie a. skrwawi. Pulp. **2.** [D.] *człowiek niezaradny:* Ślepy D. **3.** [D.] p. **Łechtaczka.** <Dźwn.>

†**Dzynga, i,** zwykle w lm. †**Dzyngi,** †**Dzinga** *zele w orkiestrze:* Przytym dzyngi, piszczałki, flet, kobza i z drumlą. Pot. <Dźwn.>

[**Dzyngować, uje, ował**] **1.** *smarować, nacierać:* Dziegciem buty dzyngowane. Krasz. **2.** *polewać, lukrować:* Dzyngowane sucharki. <Dźwn.>

[**Dzyngowanie, a,** blm.] czynność cz. **Dzyngować.**

Dzyń-dzyń! p. **Deń-deń!**

[**Dźbać, bie, bał**] *ćpać.*

[**Dźbanie, a,** blm.] czynność cz. **Dźbać.**

[**Dźbiąkać, a, ał, Dźbięczeć**] *dzwonić:* Klucykami dźbiąká. <Dźwn.>

[**Dźbiąkanie, a,** blm.] czynność cz. **Dźbiąkać.**

[**Dźbięczeć, y, ał**] p. **Dźbiąkać.**

[**Dźbięczenie, a,** blm.] czynność cz. **Dźbięczeć.**

×**Dźbło, a,** lm. **a** p. **Źdźbło.**

Dźgać, a, ał 1. p. **Żgnąć. 2.** [D.] *pić wiele, chlać:* Dźga, jak wół.

Dźganie, a, blm., czynność cz. **Dźgać.**

Dźgnąć, nie, nął p. **Żgnąć.**

Dźgnięcie, a, blm., czynność cz. **Dźgnąć.**

[**Dźwaka, i,** blm.] p. [**Dzięga**].

[**Dźwęga, i,** blm.] p. [**Dzięga**]. <p. Dzięgna>

[**Dźwi, i,** blp.] p. **Drzwi.** Zdr. [**Dźwiczki**].

†**Dźwiarstwo, a,** blm. p. **Dziarno.** Ew. ś. Mat. <? ZIARN>

[**Dźwiągać, a, ał**] p. **Dzięgać.** <p. Dzięgna>

[**Dźwiąganie, a,** blm.] czynność cz. **Dźwiągać.**

[**Dźwiczki, czek,** blp.] p. **Dźwi.**

†**Dźwienaćcie** p. **Dwanaście.**

Dźwier, u, lm. **y** p. **Dziwer.**

[**Dźwiereczka, czek,** blp.] p. **Drzwi.**

[**Dźwiereczki, czek,** blp.] p. **Drzwi.**

[**Dźwiergać, a, ał, Dźwigać**] *wierzgać:* Koń dźwierga. Dziecko nogami dźwierga. <p. Wierzgać>

[**Dźwierganie, a,** blm.] czynność cz. **Dźwiergać.**

[**Dźwierka, rek,** blp.] p. **Drzwi.**

[**Dźwierki, rek,** blp.] **1.** p. **Drzwi. 2.** *szufladki.*

Dźwierować, uje, ował p. **Dziwerować.**

Dźwierowanie, a, blm., czynność cz. **Dźwierować.**

Dźwierówka, i, lm. **i** p. **Dziwerówka.**

[**Dźwierzá, y,** blp.] p. **Drzwi.**

†**Dźwierze, y,** blp., [**Dźwierze**] p. **Drzwi:** Kazał więcej straży do dźwierzy więzienia przysadzić. Papr. Zdr. ×**Dźwierzki.** <DŹWR>

×**Dźwierzki, rzek,** blp. p. **Dźwierze.** Sł. wil.

Dźwięczeć, y, ał p. **Dźwięknąć.**

Dźwięczek, czku, lm. **czki** p. **Dźwięk:** Srebrny D. mnie przeraził. Krasz. <DŹWIEN>

Dźwięczenie, a, blm., czynność cz. **Dźwięczeć:** D. w uszach. Perz. (=*dzwonienie*).

Dźwięcznie przys. od **Dźwięczny.**

Dźwięcznostrunny *mający dźwięczne struny, dźwięczny, mile brzmiący:* Zawiesił dźwięcznostrunne na ścianie cymbały. Mick. Za ojca dano mu Apollina, pana dźwięcznostrunnej lutni i zabójczych strzał. Pawl. < DŹWIEN + STRUN >

Dźwięczność, i, blm. **1.** rz. od **Dźwięczny. 2.** fiz. *właściwość, jaką wyróżniają ś. dźwięki a. wog. głosy jednakiej wysokości i jednakiego natężenia, a pochodzące z różnych źródeł* (np. dźwięki różnych narzędzi muzycznych a. mowa różnych ludzi), bł. t e m b r, b a r w a g ł o s u. <DŹWIEN>

Dźwięczny 1. *dźwięk wydający, dźwięk mający, dźwięczący, mający głos metalu a. struny, metaliczny, srebrzysty:* Głos, śpiew D. Przen.: Usty dźwięcznemi tak brząknął. Mick. Gram.: Spół-

głoska dźwięczna a. głośna, słaba (np. b, d, g). Lek.: Odgłos dźwięczny a. jasny (sonus clarus) = *słyszany przy opukiwaniu, gdy płuca są zdrowe.* 2. przen. *mile brzmiący, przyjemny dla ucha:* Styl, wiersz D. <DŹWIEN>

[**Dźwiędać, a, ał**] *ględzić, mantyczyć:* Jak wzięna D. od rania, to nie skończyła jaz w południe. <? Dźwn.>

[**Dźwiędanie, a,** blm.] czynność cz. **Dźwiędać.**

[**Dźwięga, i,** blm.] p. [**Dzięga**].

[**Dźwięgać, a, ał**] p. **Dzięgać.**

[**Dźwięganie, a,** blm.] czynność cz. **Dźwięgać.**

Dźwięk, u, lm. **i,** †**Źwięk,** [**Źwięk, Źwink**] **1.** *głos, szczeg. czysty, wysoki, wydawany przez metal a. strunę, brzmienie, odgłos:* D. głosu, muzyki, pieśni, złota, lutni. D. bębna. Otw. Chrapliwy D. trąby. Uderz w garniec, D. go wyda. Prz. (= *uderz w stół, nożyce ś. odezwą*). Gończe dźwięki przeraźliwe. Tw. (= *głos psów gończych*). Wiatr wolny czyni, że liście i wody D. czynią wdzięczny. P. Koch. (= *szmer*). D. za węch. Prz. (= *jaka praca, taka placa; wet za wet; jak ty komu, tak on tobie*). **2.** przen. *treść, brzmienie:* Rymy te tego były dźwięku. Pot. **3.** fiz. = a) wog. = *głos.* b) szczeg. = *głos, mający brzmienie muzyczne.* Zdr. **Dźwięczek.** <DŹWIEN>

Dźwiękać, a, ał p. **Dźwięknąć.**

Dźwiękanie, a, blm., czynność cz. **Dźwiękać:** Nadjeżdżało to gwarnie i szumno, wśród rżenia koni, warczenia bębnów, dźwiękania litaurów. Sienk. <DŹWIEN>

Dźwiękliwy *dźwięk wydający, dźwięczący, brzękliwy:* Uszy ich ułowiły dosyć wyraźnie dźwiękliwe odgłosy kilofów, bijących w skalną ścianę. Sienk.

Dźwięknąć, nie, nął, nied. **Dźwięczeć, Dźwiękać 1.** *wydać dźwięk, zadźwięczeć, zabrzęczeć:* Kielich w ręku tak potężnie cisnął, że szkło, dźwięknąwszy, pękło. Mick. Od skoku tego zatrząsł ś. stół, dźwięknęły talerze. Orzesz. Miedź dźwięczy. Pszczoły dźwięczą bardzo, gdy ś. z nieprzyjaciołmi swemi potykają. Trzyc. (= *brzęczą, bęczą*). Nie będę mu dźwięczeć, niestotyż panie, niestotyż zacny mężu. Leop. (= *trąbić*). Przen.: Ton satyryczny najsilniej dźwięczy w „Wilczym brewjarzu." Gom. **2.** *uderzając a. poruszając, sprawić, żeby coś wydawało dźwięk, zadzwonić:* Kilku dźwiękało przeraźliwie w miedziane talerze. Sienk. Żołnierze poczęli dźwięczeć szablami. Sienk. <DŹWIEN>

Dźwięknięcie, a, blm., czynność cz. **Dźwięknąć.**

Dźwiękonaśladowczość, i, blp. jęz. p. **Dźwiękonaśladownictwo.**

Dźwiękonaśladowczy jęz. *onomatopeiczny, naśladujący głosy przyrody.* < DŹWIEN + Na + ŚLAD >

Dźwiękonaśladownictwo, a, blm., **Dźwiękonaśladowczość** *onomatopeja, naśladowanie głosów przyrody.*

Dźwiękotek, tka, lm. **tki** bot. (roëlla) *roś.* <?>

Dźwiękowiec, wca, lm. **wce** min. p. **Fonolit.** <DŹWIEN>

Dźwiękowy przym. od. **Dźwięk:** Wyraz jest dźwiękowym lub graficznym symbolem pewnego pojęcia. Bog.

[**Dźwig, u,** blm.] **1.** *ciężka robota, podźwiganie ś.:* Choruje z dźwigu, z ciężkiej roboty. **2.** *erekcja:* Kozie mleko dobre je na D. <DŹWIG>

Dźwigacz, a, lm. **e 1.** ×a. ×**Dźwigoń** *ten, co dźwiga ciężary, tragarz:* Dźwigacze, ciężary z okrętów wynoszący. Baz. **2.** *lewar, przyrząd do podnoszenia ciężarów.* **3.** anat. = a) *krąg szczytowy,* in. obrotnik. b) (levator) *mięsień dźwigający, podnoszący jakąś część ciała:* α) D. kąta łopatki, mięsień podnoszący kąt łopatki, ×mięsień kącisty, †muskuł kątny łopatki, †muskuł cierpliwości, †myszka cierpiętliwa (musculus levator anguli scapulae s. musculus patientiae). β) Dźwigacze żeber, †muskuły nierównotrójkątne, ×różnoboczne, ×muszkuły utrzymujące żebra, †myszki nierówno-trzygraniaste, nierówno-trójścienne karkowe, †myszki szyje nierówne trzyboczne a. trzykątowe (musculi scaleni). γ) D. jądra, ×D. jajek, mięsień dźwigający jądro, †muskuł podnoszący a. utrzymujący jądra, ×muskuł jądrowy, †kryjąca jądrowa myszka, błonka myszczasta, †zawieszacz jąder (musculus cremaster). <DŹWIG>

Dźwigaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Dźwigacz.**

Dźwigać, a, ał, [**Dwigać**] **1.** *nosić a. nieść co ciężkiego:* Wolałbym D. więzy u brodacza Turka. Malcz. Owca niewinna przez rok wełnę dźwiga; ostrzygą wełnę, a jej za to figa. Bratk. Niepróżno głowę dźwigasz na karku. L. Stół dźwigał w górę smukłą lampę. Zap. Przen.: Podbiliśmy Antemnatów, ale Marsowie jeszcze nie dźwigają rzymskiego jarzma. Stasz. D. cały ciężar interesów. Długo ja żyłem i na siwym włosie dźwigam i czasów i czynów niemało. Mick. **2.** p. **Dźwignąć.** Przen.: D. swoje prawa = *podnosić, upominać ś. o nie, dochodzić ich:* Po śmierci Wacława Łokietek znowu prawa swoje D. zaczynał. Nar. **D. ś. 1.** *z trudnością przenosić ś. z miejsca na miejsce:* Ledwie ś. dźwiga. Sł. wil. **2.** p. **Dźwignąć.** <DŹWIG>

[**Dźwigać, a, ał**] p. **Dźwiergać.**

×**Dźwigalny** *służący do dźwigania:* Drąg D. Sol.

Dźwiganie, a, blm., czynność cz. **Dźwigać.**

Dźwiganie się, a ś., blm., czynność cz. **Dźwigać ś.:** (Monarchizm) słabł w miarę dźwigania ś. szlachty. Smol.

Dźwigar, a, lm. **y** *belka sztucznie wzmocniona, służąca do podtrzymywania sklepień, pomostów, wiązań i t. p. części budowli.*

Dźwigarka, i, lm. **i, Dźwigownica** kol. *przyrząd do podnoszenia ciężarów,* in. lewar, podnośnica, winda. <DŹWIG>

Dźwignąć, nie, nął, ęła, a. [**gła**], [**Dwignąć**], nied. **Dźwigać,** [**Dwigać**] **1.** *podnieść co ciężkiego:* Już ławę, jak taran murowy, w tył dźwignął dla zamachu. Mick. [Jak ci łyżka upadła, to se ją dźwignij]. Przen.: Ta żmija buntu D. nie mogła. Słow. [D. nos] = *zhardzieć.* **2.** *udźwignąć, uradzić:* Nie dźwignę tego ciężaru. **3.** [D.] *dźwignąwszy, zarzucić:* Baba dźwigła nań brzemię. **4.** przen. *wznieść, wybudować, postawić:* Dla ubezpieczenia dalszych gwałtów dźwignął nad Wisłą zameczek, skąd wypadając statki łupił. Nar. **5.** przen. *naprawić, odnowić, podnieść z upadku, podźwignąć:* D. zrujnowane fortyfikacje. Sł. wil. Przen.: D. dom, ród. Kazimierz, chcąc D. spustoszałe kraje... Pot. **6.** przen. *wydobyć, wyrwać:* D. kogo z poniżenia, z nieszczęścia. **7.** [D.] *uderzyć silnie, palnąć.* **8.** anat.: Mięsień dźwigający jądro p. **Dźwigacz. D. ś.** *podnieść ś., powstać, podźwignąć ś.:* Dźwignął ś. z krzesła. I drzewo prędzej do góry ś. dźwignie, gdy go nikt z młodu do ziemi nie przygnie. D. ś. na łóżku. D. ś. po chorobie. Przen.: Jedno państwo upadnie,

a drugie ś. dźwignie. Litwa, dźwignąwszy ś. na siłach po dawniej odniesionych klęskach, chciała szkód swoich powetować. Nar. (*=wzmógłszy ś.*) Gór.: Woda ś. dźwiga w szybie. Łab. <DŹWIG>

Dźwignia, i, lm. **e I.** fiz. p. **Drążek.** Przen.: Wszystkie swoje dźwignie powinieneś obrócić na drugą sprężynę tej machiny. Korz. (*=sposoby, środki*). **2.** niek. *winda a. inna podobna maszyna.* **3.** przen. *podpora, podstawa:* Rolnictwo jest główną dźwignią pomyślności kraju. Sł. wil. **4.** *belka w środku podparta i przy wahaniu poruszająca zawieszone u jej końców drągi od tłoków, korb i t. p.,* in. wahacz, balansjer. **5.** *narzędzie do wydobywania pni z roli.* <DŹWIG>

Dźwignienie, a, blm. p. **Dźwignięcie:** O dźwignieniu sił Rzpltej ani pomyśleć wolno było. Kołł.

Dźwignięcie, a, blm., **Dźwignienie** czynność cz. **Dźwignąć.**

Dźwignięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Dźwignąć ś.**

Dźwignięty p. **Dźwigniony.**

Dźwignik, a, lm. **i** kow. i ślus. *przyrząd, złożony z łańcuszka i poprzecznego drążka, przy pomocy którego porusza ś. miechem.* Kol.: D. kolankowy, in. kolanko hamulca.

Dźwigniony, Dźwignięty I. im. od **Dźwignąć. 2.** × *dający ś. udźwignąć:* Ogromne a ledwo ludzką siłą dźwignione ciężary bez trudności unaszać uczyli ś. Pilch. Niedźwignione ubił mi kajdany. Chr. <DŹWIG>

× **Dźwigoń, a,** lm. **e** p. **Dźwigacz.** Dudz.

Dźwigownica, y, lm. **e** kol. p. **Dźwigarka.**

[**Dźwirka, rek,** blp.] p. **Drzwi.**

Dźwirki, rek, blp. **I.** †i [D.] p. **Drzwi.** Trzyc. **2.** myśl. *rodzaj pułapki na zwierzynę leśną:* Jeden krok nieostrożny, a D. z bukowego drzewa, naciśnięte sprężynami, t. j. dwoma silnemi drążkami z grubego laskowego drzewa, chwytają stopę lub łapę w swe objęcia. <DŹWR>

Dźwirówka, i, blm. hut. p. **Damascenka.** <p. Dziwer>

†**Dźwirz, y,** a. w lm. **e** p. **Drzwi.**

†**Dźwirze, y,** blp., [**Dźwirze**], 6 pp. †**dźwirzmi** p. **Drzwi:** D. były zawrzony. Op. Nie słychać skrzypu dźwirzy. Matl. <DŹWR>

[**Dźwyrzy, y,** blp.] p. **Drzwi.**

[**Dżagan, a,** lm. **y**] *rodzaj młota, czekan, kilof.* <p. Czekan>

Dżamet, a, lm. **y** p. **Dzianet:** Bohater w walkach na wielbłądzie i dżamecie. Krasiń. <p. Dzianet>

Dżamid, u, lm. **y** p. **Dżamja:** Rozchodzą ś. z dżamidów pobożni mieszkańce. Mick. <Właściwie dżamja, Arab. Tur. dżami>

Dżamją, i, lm. **e, Dżamid** *meczet:* Odtąd mołła nie zapraszał już z wierzchołka dżamji wyznawców Allaha na modlitwę. Rol. <p. Dżamid>

[**Dżan dżan!**] *hej ha!* (wykrzyk w tańcu). <Dźwn.>

×**Dżaur, a,** lm. **owie** p. **Giaur:** Dżaura zapewne wytłómaczę. Mick. <p. Giaur>

×**Dżawr, a,** lm. **owie** p. **Giaur:** Rozbijałem kupców, dżawrów greckich i mołdawskich Żydów. Budz. <p. Giaur>

†**Dżber, a,** lm. **y** p. **Ceber:** Warz w wodzie słomę i wlej gorącą w D. Syr. <p. Ceber>

†**Dżdżawy** p. **Dżdżysty:** D. Orjon. Klon. Czas D. Bud. D., dżdżysty, deszcz przynoszący. Bobr. <DŻDŻ>

×**Dżdżenośny** p. **Deszczonośny:** Dżdżenośne obłoki. L. <DŻDŻ+NIOS>

†**Dżdżewnica, y,** lm. **e I.** p. **Dżdżownica:** Między inszemi wodami D. jest bardzo dobra, zwłaszcza, która lecie z gromem spada. Trzyc. **2.** zool. p. **Dżdżownik.** <DŻDŻ>

†**Dżdżewniczy=Deszczowy:** Dżdżewnicza (woda) jest słodsza niźli insza. And. z Kobyl.

†**Dżdżewny** p. **Deszczowy:** Dżdżewne wody. Trzyc.

†**Dżdżewy** p. **Deszczowy:** Dżdżewe wody. Ryb. J.

×**Dżdżonośny** p. **Deszczonośny.** L. <DŻDŻ+NIOS>

Dżdżownica, y, lm. **e I.** †a. †**Dżdżewnica** *woda deszczowa, deszczówka.* Strum. **2.** †*grzyb, który wyrósł po deszczu:* W Epirze z bedł dżdżownic mieli ś. rodzić ludzie. Otw. **3.** †*kamień, podług dawnego mniemania spadający z deszczem.* Kn. **4.** w lm. astr. *rodzaj gwiazdozbioru,* in. baby, babki, kwoka z kurczętami, plejady. **5.** zool. p. **Dżdżownik.** <DŻDŻ>

Dżdżownik, a, lm. **i** zool. **I.** p. **Siewka. 2.** a. **Dżdżownica,** †**Dżdżewnica, Glista ziemna** (lumbricus) *robak pierścieniowaty, mieszkający w ziemi.*

×**Dżdżowy** p. **Deszczowy:** Dżdżowa woda. Wuj.

Dżdżu p. **Deszcz.**

[**Dżdżyce, yc,** blp.] *rodzaj grzybów.*

Dżdżyć, y, ył I. †*spuszczać deszcz a. jako deszcz:* Dżdżyłem na jedno miasto, a na drugie miasto nie puściłem dżdżu. Leop. Bóg dżdżył im mannę ku jedzeniu. Wuj. Ogniem i siarką D. będę nań i na jego wojsko. Wuj. Bodajby nań wypuścił gniew zapalczywości swojej, a dżdżył nań wojnę swoję. Wuj. **2.** nieos.: Dżdży=*deszcz pada.* × **D. ś.** nieos.: Dżdży ś.=*ma ś. na deszcz, chmurzy ś.* <DŻDŻ>

Dżdżysto przys. od **Dżdżysty:** Na dworze było ciągle D. i pochmurno. Orzesz.

Dżdżysty I. a. × **Deszczysty,** †**Dżdżawy** *obfitujący w deszcz, pełen dżdżu, wilgotny:* Dzień D. Pora dżdżysta. Klimat D. Wiatr D. Fingal, król pagórków dżdżystych. Kras. **2.** *deszczowy:* Woda dżdżysta. Syk. Kilka wichrów raz po raz prześwisnęło spodem, jeden za drugim lecą, miecąc krople dżdżyste. Mick. Potoki dżdżyste. Kras. (*=przez deszcz utworzone*). <DŻDŻ>

Dżecik, u, lm. **i** p. **Dżet.**

×**Dżelozja, i,** blm. *zazdrość.* <Włos. gelosia>

×**Dżelsamina, y,** lm. **y** p. **Jaśmin.** <Włos. gelsomino, z Prs. Arab. jasemīn>

×**Dżelsemina, y,** lm. **y** p. **Jaśmin:** Obsadzano je przy kratkach z łat, aby nie spadały na ziemię, dżelseminą czyli hiszpańskim, katalońskim a. indyjskim jaśminem. Goł.

[**Dżendżurzysty**] *czupurny i nadęty, jak indyk.* <Ukr. dżyndżurystyj>

Dżentelman, a, lm. **i, Dżentelmen, Dżentlmen** *człowiek szlachetny i dobrze wychowany, umiejący zachować swoją godność, prawdziwy pan.* <Ang. gentleman>

Dżentelmański przym. od **Dżentelman; Dżentelmeński. Po dżentelmańsku** przys. *jak dżentelman:* W tak przyzwoity sposób przychodzi nam z pomocą, prawdziwie po dżentelmańsku. Bał.

Dżentelmaństwo, a, blm., **Dżentelmenerja** *ogół właściwości dżentelmana, postępowanie szlachetne i pełne godności:* Angielki wymagają za swoje D. znacznie więcej, niż córa Skandynawji.

Dżentelmen, a, lm. **i** p. **Dżentelman.**

Dżentelmenerja, i, blm. p. **Dżentelmaństwo:** Hrabia opowiadał dziwy o dżentelmenerji Wokulskiego. Prus.

Dżentelmeński p. **Dżentelmański:** Trudno postępek jego nazwać inaczej, jak zupełnie taktownym i dżentelmeńskim.

Dżentlmen, a, lm. **i** p. **Dżentelman.**

[**Dżerski**] p. **Dziarski.**

×**Dżeryd, u,** lm. **y** p. **Dziryt.**

Dżet, u, lm. **y** *paciorek a. paciorki z węgla brunatnego, służące do ubierania sukien kobiecych:* Jaka moja kaszmirowa suknia śliczna!... z dżetami. Orzesz. Zdr. **Dżecik.** <Ang. jet>

Dżetowy przym. od **Dżet:** Suknia naszyta dżetowemi perłami. Morz.

Dżgać, a, ał 1. p. **Żgnąć. 2.** p. **Dżgnąć.**

Dżganie, a, blm., czynność cz. **Dżgać.**

×**Dżgi! Dżga!** *w. oznaczający dodawanie ochoty:* Maski kuligowe tańcują: E! dżgi, dżga, ha ha ha! L. <Dźwn.>

Dżgnąć, nie, nął, nied. **Dżgać 1.** p. **Żgnąć. 2.** *ruszyć, pośpieszyć:* Nuże żywo dżgaj śmiało! L. **3.** *wypić, łyknąć:* Dżgnął sobie dobrze, łyknął dobrze duszkiem. Troc. Dżgnii, bracie kwestarzu, bo przez ścianę słyszę, że wrą kołduny w ukropie. Chodź. <p. Żgnąć>

Dżgnięcie, a, blm., czynność cz. **Dżgnąć.**

×**Dżiardin, u,** lm. **y** p. **Dziardyn:** Zakładają ś. u nas dżiardiny, wirydarze, szpalery, altany. Dęb. L. <Włos. giardino>

†**Dżioja, i,** lm. **e** *kamień drogi.* <Włos. gioja>

×**Dżog, u,** lm. **i** *taniec ludowy angielski:* Na nic tryle i dżogi. Niem. <Ang. jog>

Dżokiej, a, lm. **e 1.** *służący do ujeżdżania koni, masztalerz, foryś, ujeżdżacz; służący, dosiadający konia na wyścigach:* Jechał na czele dżokiejów szeregu. Mick. **2.** × *handlarz koni.* < Ang. jockey >

Dżokiejka, i, lm. **i, Żokiejka** *czapka dżokiejska:* Był to pan szczupły, w jasnym odzieniu i aksamitnej dżokiejce na głowie. Prus. Proszę o gustowny kałamarz, z siodłem i dżokiejką. Prus. (*=podobizną czapki dżokiejskiej*).

Dżokiej-klub, u, blm. *rodzaj perfum:* Trzebaż mi było oblać ś. dżokiej-klubem od stóp do głowy. Os. <Ang. jockey club>

Dżokiejski przym. od **Dżokiej; Żokiejski:** Ze szpicrutą w ręku i w czapeczce dżokiejskiej na głowie. Kow. **Po dżokiejsku, Po żokiejsku** przys. *jak dżokiej, w sposób właściwy dżokiejom:* Ubrany po dżokiejsku.

Dżokiejstwo, a, blm. **1.** *zawód dżokieja.* **2.** zb. *dżokieje:* Hrabia biegł ze swym dżokiejstwem. Mick.

Dżon-Bull, a, lm. **owie** żart. *Anglik.* <Ang. John Bull dosł. = Jan Byk>

Dżongla, i, lm. **e Dżungla** *rodzaj zarośli w Indjach Wschodnich; płaszczyzna takiemi zaroślami pokryta:* Nieuprawne polanki, porosłe dżonglami, nad któremi wznosiły ś. samotne baobaby. Sienk. < Z języków indyjskich, przez Ang. jungle>

Dżongler, a, lm. **owie** p. **Żongler.**

Dżonka, i, lm. **i** *statek chiński.* <Chiń. czuen, w gwarze Kantońskiej dżonk>

[**Dżuk, a,** lm. **i**] *rodzaj tańca.* <?>

Dżuma, y, lm. **y,** × **Czuma,** bł. **Cuma,** [**Ciuma**] lek. (typhus anthracicus) *choroba zakaźna ostra,* in. durzyca wąglikowa, mór, pomór wschodni, zaraza morowa: Uciekać, jak od dżumy. Hiszpanie trwożni z miasta uciekli, D. za niemi w ślad biegła. Mick. Imię zdrajcy przylgnęło do mnie jako D. Mick. Straż ich przednia, już północne dżumy obrońców ludu pozwiewały głowy. Słow. Przen.: Kraj ten zniszczyła tak wolności D. Słow. <Tur. czuma>

× **Dżumny** p. **Dżumowy:** Dymienica dżumna = *dymienica morowa, morówka* (bubo pestilentialis).

Dżumowy, ×**Dżumny** przym. od **Dżuma,** *morowy.*

Dżungla, i, lm. **e** p. **Dżongla:** Jestem, jak tygrys: skoro chybię od pierwszego skoku, wracam, mrucząc, do dżungli, ale gdy trafię, złamię odrazu. Spas. <p. Dżongle>

[**Dżura, y,** lm. **y**] p. **Dziura.**

× **Dżus, a,** lm. **owie** *gach, kawaler:* Gdyby tak była wdową, to jeszczeby ś. więcej dżusów kręciło koło niej, niżeliby sama pragnęła. Kaczk. <Ukr. dżus>

Dźwier, u, lm. **y** p. **Dziwer.**

Dźwierować, uje, ował p. **Dziwerować.**

Dźwierowanie, a, blm., czynność cz. **Dźwierować.**

Dźwierówka, i, lm. **i** p. **Dziwerówka.**

Dźwirować, uje, ował p. **Dziwerować:** Hełm niknął przy tarczy krągłej, złotem dźwirowanej. Krasz. (*=blachmalowanej*). <p. Dziwer>

Dźwirowanie, a, blm., czynność cz. **Dźwirować.**

Dżygietaj, a, lm. **e** zool. (equus hemionus) *zwierzę ssące jednokopytowe.* < Północ. Tur. dżigitaj >

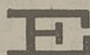
Dżygitówka, i, blm. *ćwiczenia na koniu, wykonywane przez kozaków kubańskich.* <p. Dżygietaj>

× **Dżygun, a,** blm., × **Dzigun** *rodzaj dawnego tańca:* Lubił wyskakać ś. w galopadzie, tańcu włoskim dżygunie. Chrząsz. <Może Ukr. dżuhùn = gach, trzpiot>

Dżyn, u, blm., × **Dzin** *wódka z jagód jałowcowych, nasienia anyżu, cynamonu, cukru, wody i wyskoku.* <Ang. gin>

[**Dżyrski**] p. **Dziarski.**

×**Dżyryd, u,** blm. p. **Dziryt:** Spisy i dżyrydy, lecące wskroś powietrza, jak ogniste węże. Krasiń. <p. Dziryt>

1. E 1. samogłoska podniebienna a. wązka; w dzisiejszym języku piśmiennym zawsze jest otwarta, jasna. W dawnej polszczyźnie i w gwarach zachodnich dotąd daje ś. słyszeć i *é* pochylone, pośrednie między *e* i *i*, przechodzące w innych gwarach w czyste *i, y;* np. gniew-

gniéw-gniw, umierać-umiérać-umirać, brzeg-brzég-brzyg, i t. p.; w piśmie aż do niedawnych czasów oznaczano je przez *é*. Oprócz czystego *e*, jest jeszcze *e* nosowe, wyrażane w piśmie stale znakiem *ę*, np. język, niosę, pracę. Ani od *e* ani od *ę* żaden wyraz polski ś. nie zaczyna, oprócz kilku wykrzykników. **2.** fil. w logice: *pierwsza samogłoska Łć. wyrazu Nego (=przeczę), symbol sądu powszechnego przeczącego.* **3.** muz. = a) *trzeci stopień tonacji c major: E* leży między *d* a *f*. b) E dur a. major (twarde), E moll a. minor (miękkie)=*nazwy tonacji a. gam majorowej i minorowej:* Koncert e minor Mendelssohna. E major ma cztery krzyżyki.

2. E! w. **I.** p. **Ech!**: E! co mi tam! E! daj mi pokój! **2.** p. **Ej!**: E! czy być może? **3.** [**E!** a. **Eć!**] *a* (w pytaniach i odpowiedziach): E coz ta u wás słychać? E zdrowiście ta?

[**Ebda, y,** lm. **y**] *rodzaj ziela rosnącego w boru, używanego do kąpieli*, h e b d, c h e b d. <p. Hebd>

!Ebenisterja, i, blm. *stolarstwo artystyczne, kunsztowne:* Wspominaliśmy wyżej o kunsztownym stolarstwie (ebenisterji). T. K. <Fr. ébénisterie>

†Eberman, a, lm. **i** gór. p. **Oberman.** <Nm. Obermann=przełożony, naczelnik>

Eblis, a, blm., **Iblis** *zły duch, przywódca szatanów podług Mahometa:* U tych w źrenicach szafir niebieski, u tamtych cienie eblisa. Mick. <Arab. iblis (podobno z Gr. diábolos)>

Eblisowy przym. od **Eblis:** Kochanka strasznego eblisowego wnuka. Mat. I.

Ebonit, u, blm. **I.** chem. *jeden z przetworów, otrzymywanych przez wulkanizację kauczuku*, in. g u m a s t w a r d n i a ł a, k a u c z u k r o g o w y, k a u c z u k z r o g o w a c i a ł y. **2.** elektrot. *materjał izolujący, tamujący przejście prądu elektrycznego.* <Now. z Ang. ebon=heban, z końcówką niby Gr.>

†Ebor, a, blm. *kość słoniowa:* Od domów z ebora. Ps. puł. <Łć. ebur, 2 pp. eboris>

Ebuljoskop, u, lm. **y** chem. *przyrząd do oznaczania ilości alkoholu w napojach spirytusowych*, in. a l k o h o l o m e t r. <Now. z Łć. ebullire= wrzeć †Gr. skopéō=patrzę>

†Eburowy *zrobiony z kości słoniowej:* Mirra i gutta i cassia od odzienia twego i domów eburowych. Ps. flor. <p. Ebor>

Ech! Eh! w. **I.** a. **E!** *okrzyk żalu a. niezadowolenia, zniechęcenia, zniecierpliwienia, ach:* Litowali a żałowali go, mówiąc: „Ech, także oto upadł mocarz!“ Leop. Ech! pocoś to zrobił? **2.** *okrzyk obojętności=atl:* Ech! co mnie to obchodzi!

Eche! p. **Ehe!**

×**Echej** p. **Ehej!**: E., żono, śpisz czy czujesz? Troc. <p. Ehej>

Echin, u, lm. **y, Echinus** bud. *rodzaj ozdoby rzeźbiarskiej*, in. j a j o w n i k, w o ł o w e o c z y; *kapitel w porządku doryckim.* <Gr. echînos>

Echinus, a, lm. **y** p. **Echin:** Kolumny o złoconych echinusach. Sienk.

Echo, a, lm. **a I.** *odbicie ś. głosu od muru, skały a. innej przegrody*, in. o d g ł o s: E. jednozgłoskowe, dwuzgłoskowe, wielozgłoskowe. E. jednokrotne, dwukrotne, wielokrotne. Głos jego powtarzały echa. Kras. Ryknął niedźwiedź i echem napełnił las cały. Mick. Wszystkim ś. zdawało, że Wojski wciąż gra jeszcze, a to E. grało. Mick. Przen.: Być czyim echem (*=powtarzać dokładnie czyjeś słowa*). Przen.: Jakiś głos tęskny słyszę w duszy echu. Słow. **2.** przen. *pogłoska, wieść.* <Gr. ēchō>

Echowo przys. od **Echowy:** Lecą E. skargi. Kon. (*=będąc powtarzane przez echo*). Nie znaleźliśmy szczęścia oboje! — powtarza Henia E. Haj. (*=jak echo*). <p. Echo>

Echowy przym. od **Echo**=a) *echem kończący ś., przez echo powtarzany:* Grzmot E. Krasiń. Tam płacz bez końca, zgrzyt E. Krasiń. Muzyka echowa zacznie hymnami powietrznemi dzwonić. Słow. Pieśń gdzieś leci ode mnie echowa. Słow. Brzmiała w dali piosnka echowa. Kon. b) *echu właściwy a. do echa podobny:* Echowe dźwięki giną... mrą... Or-Ot. Głos pól i chat w westchnieniu rozwiał ś. echowym. Kon. Zabrzmiały dźwięki stłumione, echowe. Kon. Głosy rozwieję echowe. Kon. c) *echo odbijający:* Modliły ś. echowe kolumny. Kon.

!Echt żart. *prawdziwie, jak ś. należy:* E. idealista. E. interes (*=doskonały interes*). <Nm. echt=prawdziwy>

[**Ec kiec**] p. **Hec kiec.**

†Ecować, uje, owal p. **Hecować.**

†Ecowanie, a, blm., czynność cz. **Ecować:** Żelaza E., t. j. wyżeranie jakich form. Sien.

[**Ecz**] p. **2. Eć.**

Eczka, i, lm. **i** zdń. *kafel narożny z fazami z rodzaju kafli kwadratowych*, in. n a r o ż n i k k w a d r a t o w y. <Nm. Ecke=róg, kąt>

1. [**Eć**] p. **2. E.** <E+Ci>

2. [**Eć!, Oć!, Ać!, Ecz!**] *od siebie! od się! na prawo!* (wołanie na woły i konie, aby ś. zwróciły na prawo). Por. **Kse.**

[**Ećny**] (wół) *chodzący po prawej stronie a.* (w innych okolicach) *po lewej.* Por. **Hećny.**

[**Eć peć** a. **Hecie-pecie,** gdzie jedziecie?] *koszałki opałki, duby smalone.* <Por. Hecze-pecze i t. p.>

Edeling, a, lm. **owie** *szlachcic u starożytnych Giermanów:* U Sasów pod innym drzewem wydawano wyroki edelingom, pod innym lasom. Lel. <Nm. Edeling=szlachcic>

Eden, u, blm. *raj.* <Hb. eden=przyjemność, wdzięk, raj>

Edenizm, u, blm. *czas, poprzedzający epokę barbarzyństwa.* <p. Eden>

Edeński przym. od **Eden:** Odwieczny miłośnik zniszczenia ogród E. nanowo wyplenia. Mick. Kwiat ten świeży i piękny, jak edeńskie róże. Krasiń.

!Edler, a, lm. **owie** *szlachcic niemiecki:* Nie stawała pomiędzy panną Gretchen lub Ketchen, a edlerami, ritterami, baronami i grafami. Jeż. <Nm. Edler=szlachcic>

Edredon I. a, lm. **y** zool. p. **Kaczka. 2. u,** blm. *puch kaczki edredonowej.* <Fr. édredon, to zaś ze Szwed. eider=nazwa ptaka+dun=puch>

Edredonka, i, lm. **i** p. **Kaczka.** <p. Edredon>

Edredonowy przym. od **Edredon:** Budząc ś. w pościeli edredonowych puchów, miększej od kąpieli, powitał słońce. Mick. Zool.: Kaczka edredonowa p. **Kaczka.**

Edukacja, i, blm., [**Adukacyja, Hadukacyja, Hedukacyja, Hajdukacja**] *wychowanie (szczeg. umysłowe), wykształcenie.* <Łć. educatio>

Edukacyjny przym. od **Edukacja:** System E. Komisja edukacyjna. × Cóż miałem robić, znalazszy Polanowskiego grzecznym, cnotliwym, edukacyjnym? Karp. (*=edukowanym, wykształconym*).

Edukować, uje, owal, [**Adukować, Hadukować, Hajdukować**] *wychowywać, kształcić.* <Łć. educare>

Edukowanie, a, blm., czynność cz. **Edukować.**

Edukowany im. od **Edukować**, [**Adukowany**] *dobrze wychowany.*

Edukt, u, lm. **y 1.** chem. *ciało, zawarte w materjale rodzimym w stanie gotowym, które należy tylko wydzielić mechanicznie z pośród przymieszek.* **2.** × praw. = a) *dowodzenie sądowe pochodzenia szlacheckiego.* b) *wyciąg ze sprawy, dokumentu.* <Łć. eductus im. = wyprowadzony>

Edycja, i, lm. **e** (o książkach) *ogół egzemplarzy jakiegoś dzieła, odbitych jednocześnie, i sposób ich wydrukowania, wydanie:* Druga E. E. poprawna. Przen.: Kobietka nowej edycji. L. (*=mody, typu, rodzaju*). Zdr. **Edycyjka.** <Łć. editio>

Edycyjka, i, lm. **i** p. **Edycja:** E. przepyszna, okładka różowa! Syrok.

× **Edycyjny** przym. od **Edycja:** Umiejętność edycyjna.

[**Edyć, E dyć**] p. **2. Dy:** E. se owiecki, nie siékieście moje! <E+Dy+Ci>

× **Edyficjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** *budynek, budowla, gmach:* Ozdobienie kraju w budowle wsi, miasteczek, domów i różnych edyficjów. T. K. <Łć. aedificium = budynek>

× **Edyfikować, uje, owal** *budować, stawiać:* Nigdy u nas nie edyfikowano tak wiele i wspaniale. Krasz. <Łć. aedificare>

× **Edyfikowanie, a,** blm., czynność cz. **Edyfikować.**

Edykt, u, lm. **y** a. **a** *rozkaz, ogłoszony przez władzę wyższą:* E. medjolański cesarza Konstantyna. E. restytucyjny cesarza Ferdynada II. <Łć. edictum>

Edyktalny praw. **1.** *edyktu dotyczący.* **2.** Edyktalne postępowanie karne = *zaoczne postępowanie przeciwko nieobecnym z pobytu nieznanym.*

Edyl, a, lm. **owie** *urzędnik rzymski, mający dozór nad budowlami publicznemi i nad porządkiem w mieście.* <Łć. aedilis>

Edylostwo, a, lm. **a** *urząd edyla.*

Edylski przym. od **Edyl.**

Edypowy *trudny do odgadnięcia:* Nie pomógłbym do rozwiązania tej edypowej zagadki. Krasz. <Od imienia bajecznego króla Gr. Oidípous>

! **Edytor, a,** lm. **owie** *ten, co wydaje książki, wydawca.* <Łć. editor>

! **Edytorski** przym. od **Edytor:** Tę postać kobiecą jużbyśmy w edytorskim przypisku skreślili. Syrok. <Z Łć. editor>

! **Edytorstwo, a,** lm. **a** *zajęcie edytora, wydawanie książek, wydawnictwo.*

[**Edziu bedziu dylu dylu!**] *przyśpiew.*

Ę!, Ęsiu! *stękanie dziecka, ostrzegającego o swej potrzebie naturalnej; potrzeba naturalna:* Zrobić, chcieć, wołać E. <Dźwn.>

Ef nieod. *nazwa litery F.*

Efeb, a, lm. **owie** *młodzieniec grecki, szczeg. w okresie przygotowania do życia obywatelskiego:* Efebowie ateńscy. <Gr. éfēbos = młodzieniec>

Efebja, i 1. blm. *wiek efeba, dojrzałość młodzieńcza.* **2.** lm. **e** *instytucja i gmach, gdzie efebowie odbywali swe ćwiczenia:* W efebjach odbywały ś. wyjątkowo zajmujące zapasy. Sienk. <1-e znaczenie z Gr. efēbía; 2-e z Gr. efeɔeîon = *miejsce ćwiczeń* dla młodzieńców>

[**Ef ef!**] *naśladowanie szczekania psa.* <Dźwn.>

Efekciarski przym. od **Efekciarz:** Sposób malowania E. <p. Efekt>

Efekciarstwo, a, blm. *cecha efekciarza, uganianie ś. za efektem:* Uznano, że mistrz nasz unikał wszelkiego efekciarstwa. Żel.

Efekciarz, a, lm. **e, Efekcista** *ten, co goni za efektami:* E. pierwszej klasy. Ochor.

Efekcik, u, lm. **i** p. **Efekt.**

Efekcista, y, lm. **ści** p. **Efekciarz.** <p. Efekt>

Efekt, u, lm. **y** a. **a 1.** *wrażenie:* E. komiczny. **2.** prow. *zadanie szyku, ściągnięcie na siebie uwagi.* **3.** w lm. Efekta = *rzeczy, własność ruchoma, ruchomości, utensylja, sprzęty, rekwizyta:* Efekta wojskowe, szpitalne. W magazynie nie było efektów. Efekta podróżne (*=pakunki, bagaże*), pogrzebowe. **4.** fil. p. **Skutek** i **Wrażenie. 5.** fiz. i tech. *natężenie pracy, wykonywanej przez siłę, szczeg. przez motor jakikolwiek, przez machinę parową, praca wykonana przez motor w ciągu jednej sekundy,* in. potęga siły a. motoru, × sprawność. **5.** w lm. han. = *papiery wartościowe, procentowe.* Zdr. **Efekcik.** <Łć. effectus, 5 znaczenie z Fr. effet>

Efektownie przys. od **Efektowny.**

Efektowność, i, blm. rz. od **Efektowny.**

Efektowny, Efektowy *sprawiający dobre wrażenie, uderzający, bijący w oczy, wydatny:* Gra efektowna.

Efektowy p. **Efektowny.**

Efemeryczny *krótko trwający, jednodniowy, krótkotrwały, przemijający, chwilowy, znikomy, nietrwały.* <Gr. efēmérikos dosł. = jednodniowy>

Efemeryda, y, lm. **y 1.** *istota a. zjawisko szybko przemijające bez śladu.* **2.** w lm. = a) *pisma perjodyczne ulotne, podające wypadki dzienne.* b) *roczniki astronomiczne a. tablice astronomiczne, w których podane jest położenie ciał niebieskich, z góry obliczone na pewien przeciąg czasu, na rok najczęściej.* <Gr. efēmerís, 2 pp. efēmerídos>

× **Efemeryzm, u,** blm. *krótkotrwałość:* W tajności leży rękojmia odśrodkowego efemeryzmu idei ezoterycznej. Nagan. <Now. z Gr. efēmerís>

Efendi, ego, blm., **Efendy, Efendim** *tytuł, dawany u Turków duchownym, uczonym i znaczniejszym urzędnikom.* <Tur. efendi = pan, z Ngr. eféntēs, z Gr. authéntēs = pan, władca>

Efendim nieod. p. **Efendi:** Ty wiesz, E., co to znaczy. Jeż.

Efendy, ego, blm. p. **Efendi:** Skłonił ś. i rzekł: E.! Mick.

× **Eferwescencja, i,** lm. **e** chem. *wzburzenie, pienienie ś. przy wydzielaniu gazów, np. dwutlenku węgla przy zwilżeniu węglanu kwasem.* <Fr. effervescence>

Efeta, y, lm. **owie** *sędzia kryminalny w Atenach.* <Gr. efétēs>

× **Efimek, mka,** lm. **mki** *talar:* W Polsce i Litwie dla złotych i efimków nigdy niema jednakowej ceny. Dar. <Ros. efimokъ = talar, od miejscowości Joachimsthal, Czes. Jáchymov, gdzie pierwsze talary w w. XVI wybijano>

× **Efloresencja, i,** blm., chem. **1.** p. **Wykwit. 2.** *rozpadanie ś. kryształów niektórych soli na miałki proszek przez zostawienie kryształów w ciepłym miejscu, przez co tracąc wodę krystalizacyjną, zmieniają ś. w proszek.* <Złacińszczenie Fr. efflorescence>

† **Efod, u,** lm. **y** *chustka, wkładana przez księdza na ramiona pod ornat, humerał; takiż naramiennik, używany przez arcykapłana w Starym Zakonie.* <Hb. ephod>

Efor, a, lm. **owie 1.** a. † **Eforarz** *urzędnik spartański, czuwający nad obyczajami królów i urzędników.* **2.** (w dzisiejszej Grecji) *przełożony, zawiadowca:* Kawwadias jest głównym eforem sta-

rożytności, czyli przełożonym nad muzeami i wykopaliskami całej Grecji. Wejs. <Gr. éforos>
†**Eforarz, a,** lm. **e** p. **Efor.** Paszk. <p. Efor>
Eforat, u, lm. **y** *urząd efora.* <Z Gr. éforos>
Eforka, i, lm. **i** *dama klasowa:* Odebrałam pochlebną nominację na eforkę od komisji oświecenia. Hof. <Now. z Gr. éforos>
Eforski przym. od **Efor.**

Efraim, a, lm. **y** p. **Efraimita:** Talary z dobrego srebra mieniano na efraimy różnego rodzaju, w których miedzi więcej niż srebra było. Krasz.

Efraimita, y, lm. **y, Efraim, Eframity** lm. *moneta z lichego srebra a. złota, która była w obiegu za Augusta III:* Fryderyk W. w czasie wojny wypłacał regularnie hrabinie Cosel jej pensję, ale w tej lichej monecie, którą zwano efraimitami. Krasz. <Od imienia Efraima Brenna, który we Wrocławiu, za Augusta III, bił tymfy fałszywe>

×**Efrakcja, i,** lm. **e** praw. *wyłamanie, włamanie ś.* <Fr. effraction>
Eframity, ów, blp. p. **Efraimita.**
Efroncki *zuchwały, butny, arogancki, bezczelny:* Efronckie spojrzenie. <Fr. effronté>
Efront, a, lm. **y,** ×**Efronter** *zuchwalec, śmiałek, arogant.* <Z Fr. effronté>
×**Efronter, a,** lm. **y** p. **Efront.**
Efronterja, i, blm. *buta, zuchwalstwo, arogancja, zarozumiałość, lekceważenie, bezczelność:* Każdy wołał: a jedź tędy! a patrz na to! rzekł z efronterją pan August. Korz. <Fr. effronterie>
Efrontka, i, lm. **i** forma ż. od **Efront:** Zaśmiała ś. głośno E. Korz.

!**Egalitarny** *dążący do równouprawnienia:* W gminowładztwie dążenia egalitarne narażają na szwank swobodę polityczną. Oczap. <Fr. égalitaire>

!**Egalizacja, i,** blm. *równouprawnienie:* Modne formuły o egalizacji. Orzesz. <Fr. égalisation>

Egalizować, uje, ował czcion. *wyrównywać powierzchnię galwanotypu.* <Fr. égaliser>
Egalizowanie, a, blm., czynność cz. **Egalizować.**
Egida, y, lm. **y 1.** *tarcza Zeusa.* **2.** ×przen. *tarcza świetna, ogromna.* **3.** przen. *obrona, osłona, opieka, protektorat:* Pod egidą Francji. <Gr. aigís, 2 pp. aigídos>

Egidowładca, y, lm. **y** *posiadacz egidy, epitet Zeusa:* E. Kronida. Ml. <Gr. aigís+WŁOD>

Egipcjan, u, blm. druk. *rodzaj grubych czcionek łacińskich, używanych do tytułów i t. p.*

Egipski 1. Robota egipska = *trudna do wykonania.* **2.** Ciemności egipskie = *nieprzejrzane, niczym nie rozjaśnione.* **3.** żart. Baranki egipskie = *wszy.* Niewinny, jak E. baranek. Prz. **4.** Wrona egipska = *zacofaniec, wstecznik, obskurant.* **5.** ×Cegła egipska = *na słońcu wysuszona.* **6.** bot.: a) Bób E. p. **Nurzybób.** b) Jarka egipska (bł.) p. **Pszenica.** c) Pszenica egipska p. **Pszenica.** d) Żyto egipskie = *odmiana żyta zwyczajnego.* **7.** zool.: Pszczoła egipska p. **Pszczoła.** <Z nazwy Egiptu, Gr. Aígyptos, Łć. Aegyptus>

Egiptjolog, a, lm. **owie a. dzy** p. **Egiptolog.** <Now. Egipt+Gr. - logos = znawca>
Egiptolog, a, lm. **owie a. dzy, Egiptjolog** *znawca, badacz Egiptu.*

Egiptologiczny przym. od **Egiptologja:** Szkoła egiptologiczna.

Egiptologja, i, blm. *nauka, zajmująca ś. tym wszystkim, co dotycze Egiptu.* <Now. Egipt+-logia = nauka>

!**Eglantyna, y,** lm. **y** *róża dzika:* Grzywę mu białą przeplata złotem oraz kwiatkami, co na eglantynie kwitną. Słow. <Fr. églantine>
Egocentryczny fil. **1.** *uważający swoje ja* (ego) *za środek świata, za główny cel wszystkiego:* Myśliciel E. **2.** *robiący z jaźni środek, cel główny wszystkiego:* Pogląd E. Doktryna egocentryczna. <Now. z Łć. ego = ja + Gr. kéntron, Łć. centrum = środek>

!**Egofonja, i,** blm. lek. (aegophonia) *objaw przysłuchowy,* in. b e c z e n i e, k o z i b e k. <Now. z Gr. aíx, 2 pp. aigós = koza+fōnḗ = głos>
Egoista, y, lm. **ści** fil. w etyce **1.** *człowiek odznaczający ś. egoizmem, pełen egoizmu:* E. w postępowaniu, w sposobie myślenia. **2.** (i posp.) *samolub, sobek,* ×*sobolub.* Przeć. **Altruista.** <Now. z Łć. ego = ja>
Egoistka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Egoista. 2.** *powozik na jedną osobę.*
×**Egoistostwo, a,** blm. fil. i posp. p. **Egoizm.**
×**Egoistowski** fil. i posp. p. **Egoistyczny.** ×**Po egoistowsku** przys. *jak egoista, egoistycznie.* <p. Egoista>
Egoistycznie przys. od **Egoistyczny:** E. postępować, poczynać sobie.

Egoistyczność, i, blm. rz. od **Egoistyczny;** fil. w etyce = a) *cecha, właściwość, istota egoizmu; charakter egoistyczny.* b) *samolubność; interesowność z zasady.*

Egoistyczny, Egoistowski fil. w etyce: **1.** *egoizmem nacechowany, do egoizmu należący:* Popęd, postępek E. Usposobienie egoistyczne. **2.** (i posp.) *samolubny,* ×*sobkowy,* ×*sobolubny, interesowny, przekładający z zasady interes własny nad cudzy.* Przeć. **Altruistyczny.**
Egoizm, u, blm., ×**Egoistostwo** fil. w etyce: **1.** *popęd a. skłonność wrodzona do oceny i wyzyskiwania wszystkiego ze stanowiska interesu osobistego, dobrobytu własnego:* E. przyrodzony, naiwny. E. dziecka. **2.** (i posp.) *samolubstwo, sobkostwo, interesowność rozmyślna, przekładanie z zasady interesu własnego nad cudzy, wyłączna miłość samego siebie:* Rządzić ś., kierować ś. egoizmem. Por. **Egotyzm.** Przeć. **Altruizm.** <Now. z Łć. ego = ja>

Egotyczność, i, blm. fil. *cecha, charakter egotyzmu.* <Now. z Łć. ego = ja>
Egotyczny fil. **1.** *do egotyzmu należący; egotyzmem nacechowany:* Poezja egotyczna (= *której przedmiotem jest osoba autora*). **2.** *samobytny, samoistny, na uznaniu istnienia tylko własnego ja polegający:* Pogląd E.
Egotysta, y, lm. **ści** *zwolennik egotyzmu:* Sterne oddzielił ś. od poprzedników i stanął na czele egotystów. Chm. <p. Egotyzm>
Egotyzm, u, blm. fil. **1.** *skłonność do mówienia wciąż o sobie, do zajmowania wszystkich swoją osobą:* Zarzucali mu płaczliwy E. i byronostwo. Krasz. **2.** *samobyt; samoistność; uważanie siebie za podstawę i źródło wszystkiego:* Filozofja jaźni Fichtego jest egotyzmem. Por. **Solipsyzm.** <Now. z Łć. ego = ja>
Egreta, y, lm. **y** *fantazja stojąca z piór przy kapeluszu damskim; kitka z piór a. drogich kamieni.* Zdr. **Egretka.** <Fr. aigrette>
Egretka, i, lm. **i** p. **Egreta:** Mam ja prawie za półdarmo czepcy, siatki, egretki, karwasze żelazne, polerowane jak zwierciadło. Łoź.

[**Egwentarz, a,** lm. **e**] p. **Inwentarz.**

×**Egzacerbacja, i,** lm. **e** *rozjątrzenie, podrażnienie:* Sejmik podkomorski rozszedł ś. bez żadnej egzacerbacji. Mat. <Łć. exacerbatio>

× **Egzacerbować, uje, ował** *rozjątrzać, drażnić:* Miałem tej mojej rady takie motywa: naprzód, aby kondemnowaniem ks. kanclerza tymbardziej go nie E. Mat. Radzi dissimulare w tych rzeczach i raczej połykać, przyszłoliby do czego, aniżeli E. i na ś. i majętności swe go wsadzać. Kraus. <Łć. exacerbare>

×**Egzacerbowanie, a,** blm., czynność cz. **Egzacerbować:** Rozgłaszano baśnie dla egzacerbowania animuszów szlacheckich. Szaj.

Egzagieracja, i, lm. **e 1.** × *przesada, przesadzanie.* **2.** prow. *blaga, kłamstwo, łgarstwo.* **3.** ×ret. *figura krasomówcza, powiększająca rzecz dla tym większego wrażenia, hiperbola.* <Łć. exaggeratio >

×**Egzagierant, a,** lm. **ci** p. **Egzagierator.** <Łć. exaggerans im., 2 pp. exaggerantis>

Egzagierator, a, lm. **rowie 1.** ×a. ×**Egzagierant** *ten, co przesadza.* **2.** prow. *blagier, kłamca, łgarz.* <Łć. exaggerator>

Egzagierować, uje, ował 1. ×*powiększać coś w opowiadaniu, przesadzać.* **2.** prow. *mówić nieprawdę, zmyślać, kłamać, łgać, blagować.* <Łć. exaggerare>

Egzagierowanie, a, blm., czynność cz. **Egzagierować.**

×**Egzakcja, i,** lm. **e,** ×**Eksakcja 1.** *pobieranie, szczeg. z przymuszaniem, np. podatków.* **2.** *obwód, z którego ś. ściąga podatki:* Wyraz E. oznacza a. pewien obwód, z którego egzaktor ściąga podatki, a. nawet samą czynność poborową. T. K. Spis egzakcji litewskich. T. K. **3.** *biuro do ściągania podatków:* Ks. Lubomirski ofiarował rezydencję murowaną dla egzakcji i kancelarji superintendenta. T. K. Pomnożenie monety krajowej w kasach i egzakcjach skarbowych. T. K. <Łć. exactio>

Egzakcyjny przym. od **Egzakcja:** Urząd E.

×**Egzaktor, a,** lm. **owie,** ×**Eksaktor 1.** *poborca podatków i ceł.* **2.** *kwatermistrz:* Każda taka kwatera ma swego kwatermistrza czyli egzaktora. Jaroch. <Łć. exactor>

×**Egzaktorski** przym. od **Egzaktor:** Mogli być zaleceni do urzędu egzaktorskiego. Paw.

Egzaltacja, i, blm. *rozgorączkowanie wyobraźni, zbytnia czułość, zapał przesadny, łatwość unoszenia ś., podniecania ś.:* Wpadać w egzaltację. E. czyniła mowę piękną. Krasz. <Łć. exaltatio>

Egzaltować, uje, ował 1. *wprawiać w egzaltację, wzbudzać w kim zapał przesadny:* Książka egzaltuje. Krasz. **2.** ×p. **E. ś.** Sł. wil. **E. ś.** a. ×**E.** *wpadać w egzaltację, unosić ś., zapalać ś.:* Odchodzisz od przytomności, egzaltujesz ś. Krasz. Egzaltowałem ś. do malowanego obrazka. Bał.

×**Egzaltowan** p. **Egzaltowany:** E. w ludzi tłoce. Słow.

Egzaltowanie, a, blm., czynność cz. **Egzaltować;** *egzaltacja.* Słow.

Egzaltowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Egzaltować ś.**

Egzaltowany, × **Egzaltowan** *ulegający egzaltacji, łatwo ś. unoszący, zapalony:* Głowa egzaltowana.

× **Egzamen, enu** a. **inu,** lm. **ena** a. **ina** p. **Egzamin:** Śledztwo, a., jak go nazywają współcześni, „E." trwał przez trzy tygodnie. Sul. <Łć. examen>

× **Egzamenacyjny** p. **Egzaminacyjny.**

Egzamin, u, lm. **a,** ×**Egzamen,** ×**Eksamen,** [**Agzamin**] **1.** *próba, mająca na celu ocenienie nabytych przez kogoś wiadomości:* Składać, zdawać egzamina. E. państwowy. E. na patent dojrzałości. **2.** × *sprawdzanie, kontrola, rewizja:* Przypomniano sprawę przy dalszym egzaminie skarbowym. Kal. Prezydujący w deputacji do rewizji (egzaminu) różnych komisji rządowych. T. K. **3.** przen. *badanie, wypytywanie ś., wyciąganie na słówka:* Brać kogo na E. <Łć. examen>

Egzaminacyjny, × **Egzamenacyjny 1.** *dotyczący egzaminu, przeznaczony do egzaminowania:* Sala, komisja egzaminacyjna. **2.** *sprawdzający, kontrolujący:* W imieniu deputacji egzaminacyjnej czytał relację o skarbie koronnym. Kal. <Now. z Łć. examen>

Egzaminator, a, lm. **owie** *ten, co egzaminuje.* <Łć. examinator>

Egzaminatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Egzaminator.**

Egzaminatorski przym. od **Egzaminator.** Przen. *przesadnie poważny, nadęty, napuszony:* Ton E.

Egzaminować, uje, ował 1. *poddawać egzaminowi, sprawdzać stopień czyichś wiadomości.* **2.** × *sprawdzać, kontrolować, rewidować, przeglądać:* Regiestra zsypkowe były egzaminowane. T. K. **3.** przen. *badać, wypytywać.* <Łć. examinare>

Egzaminowanie, a, blm., czynność cz. **Egzaminować.**

Egzaminowany *który zdał egzamin:* E. urzędnik.

×**Egzarch, a,** lm. **owie** p. **Egzarcha.**

Egzarcha, y, lm. **owie,** × **Egzarch 1.** *wielkorządca bizantyński.* **2.** *tytuł niektórych biskupów w początkach kościoła.* **3.** *biskup wyższy godnością od metropolity, a niższy od patryarchy:* E. bulgarski. <Z Gr. éxarchos>

Egzarchat, u, lm. **y 1.** *godność egzarchy.* **2.** *część kraju, zostająca pod władzą egzarchy:* E. raweński. <Śr. Łć. exarchatus>

× **Egzarmować, uje, ował** = **Dezarmować.** L. <Łć. exarmare>

× **Egzarmowanie, a,** blm., czynność cz. **Egzarmować.**

× **Egzasperacja, i,** blm. *rozdrażnienie, rozjątrzenie:* Do egzasperacji doprowadziła go wiadomość o tym. Myc. <Fr. exaspération>

× **Egzasperować, uje, ował** *rozdrażniać, rozjątrzać:* Wszystko to wybuchało śmiechem, rzucało ku oszalałemu człowiekowi drażniące i egzasperujące go zaczepki i żarty. Orzesz. Hrabia jest tym do najwyższego stopnia rozdrażniony, zmęczony, mogę powiedzieć egzasperowany. Krasz. <Fr. exaspérer>

×**Egzasperowanie, a,** blm., czynność cz. **Egzasperować.**

[**Egzdum**] p. **Egzum.**

Egzdywizja, i, lm. **e, Eksdywizja** (w dawnej Litwie) *podział majątku ziemskiego na części między wierzycieli.* <Śr. Łć. exdivisio>

Egzdywizor, a, lm. **owie** *ten, co kogoś poddaje egzdywizji:* Cieszył ś., że trzyma w pewnym rodzaju oblężenia owych smyków egzdywizorów. Byk. <Śr. Łć. exdivisor>

Egzdywizorski przym. od **Egzdywizor,** *egzdywizji dotyczący:* Sąd E.

[**Egzecerować, uje, ował**] p. **Egzercyrować.**

[**Egzecyrować, uje, ował**] p. **Egzercyrować.**

Egzegieta, y, lm. **ci** *ten, co zajmuje ś. egzegiezą.* <Gr. exēgētēs>

Egzegietyczny przym. od **Egzegietyka i Egzegieza:** Wykład E. <Gr. exēgētikós>

Egzegietyka, i, blm. *nauka wykładania, objaśniania.* <Gr. exēgētikē>

Egzegieza, y, blm. *objaśnianie tekstu Pisma Świętego.* <Gr. exēgēsis>

×**Egzekracja, i,** blm. *odjęcie świętości, zdjęcie święceń.* <Łć. exsecratio>

[**Egzekuciárz, a,** lm. e] *sekwestrator, komornik.*

Egzekucja, i, lm. e, [**Zekucyja, Sekucyja, Zegucyja, Dzekucyja**] **1.** (szczeg. praw. i muz.) *wykonanie, uskutecznienie, spełnienie, dopełnienie, urzeczywistnienie:* ×To do egzekucji nie przyszło. Dyak. ×Prawo jest martwe bez egzekucji. L. ×Posłowie często Zygmunta praszali, aby E., to jest wypełnienie praw i swobód koronnych, stać ś. mogła. Vol. E. wyroku, dekretu. E. tymczasowa = *rygor, którym sąd zaopatruje wyrok w wypadkach przez ustawę przewidzianych.* E. zbrojna dekretu nazywała ś. zajazdem. Mick. Żałujący, uzyskawszy dekret, musiał po egzekucję udawać ś. do stanu rycerskiego. Mick. E. utworu muzycznego (= *wykonanie, oddanie*). **2.** a) ×*wykonanie wyroku:* Ukrzywdzona sprawa, gdzie wprzód E., niżeli sąd stawa. Pot. b) *wykonanie wyroku śmierci, stracenie:* E. złoczyńcy. **3.** *ściąganie należności skarbowych, np. podatków:* E. sądowa, administracyjna. Egzekucją w dawnym prawie polskim publicznym zwano odebranie dóbr królewskich temu, ktoby je miał po statucie króla Aleksandra nadane. Powiadają pospolicie, iż to jest E. brać, co komu nad prawo dano. Orzech. **4.** *żołnierze, posłani w celu wymuszenia podatku:* Posłać, postawić komu egzekucję. <Łć. exsecutio>

Egzekucyjnie przys. od **Egzekucyjny:** Pozwolono regimentarzowi ściągać podatek tynfowy przemocą, E. Rol.

Egzekucyjny przym. od **Egzekucja:** Wydać palet E. Majątek, oceniony protokółem egzekucyjnego oszacowania sądu przemyskiego na 100,000 złr. Spór E. (= *wynikły podczas egzekucji co do właściwego jej prowadzenia*).

Egzekut, a, lm. **ci** p. **Egzekwowany.**

Egzekutne, ego, blm., [**Sekutne**] *kara pieniężna; opłata żołnierzom, przysłanym na egzekucję.*

[**Egzekutnica, y,** lm. e] p. **Sekutnica.** Por. **Egzekutnik.**

[**Egzekutnik, a,** lm. **cy, Gzekutnik, Dzekutnik, Sekutnik**] *utrapieniec, kłótnik.* Por. **Egzekutnica.**

Egzekutor, a, lm. **owie,** ×**Eksekutor 1.** *wykonawca:* E. testamentu. ×E. abo wyciągacz sprawiedliwości bożej. Wys. Muz.: Dobry E., ale zły kompozytor. **2.** *żołnierz a. policjant, wysłany dla wybrania podatków.* **3.** ×*kat, oprawca, mistrz:* Kiedy ś. w Kowlu zagęściły dzieciobójstwa, a egzekutora nie odszukali, radzili sobie inaczej; oto skazali winowajczynię na zakopanie żywcem i przebicie palem. Rol. **4.** *urzędnik niższy, mający obowiązek przesyłania wszystkich papierów, z biura wychodzących, i wykonania zleceń gospodarczych naczelnika.* <Łć. exsecutor>

Egzekutorka, i, lm. **i** forma ż. od **Egzekutor,** *wykonawczyni:* E. testamentu.

×**Egzekutywa, y,** blm. *wykonanie, władza wykonawcza:* Stan rycerski, jako wchodzi do prawodawstwa, tak i do egzekutywy należeć powinien. Kal. <Śr. Łć. executiva przym. ż.>

×**Egzekutywny** *wykonawczy:* Rada Nieustająca ma moc egzekutywną, t. j. władzę i powinność przyprowadzenia do skutku konstytucji i decyzji sejmów. Kon. St.

×**Egzekutywus, a,** lm. **y** żart. *człowiek, ściśle spełniający polecenia, umiejący egzekwować.*

Egzekwent, a, lm. **ci** *ten, który na mocy wyroku egzekwuje.* <Łć. exsequens, 2 pp. exsequentis>

Egzekwjalny przym. od **Egzekwje.**

Egzekwje, ji, blp. *nabożeństwo żałobne.* <Łć. exsequiae>

Egzekwować, uje, ował 1. co = *wykonywać, spełniać, uskuteczniać:* E. wyrok, dekret. Wszak hrabia wygrał, zyskał dekretów niemało, tylko je E.! Mick. Próżno jest prawa czynić, które wyiszczane abo egzekwowane nie będą. Herb. E. sztukę muzyczną. Sł. wil. (= *oddawać*). **2.** co = *odbierać jakąś należność na mocy wyroku sądowego:* E. zaległe podatki. Lubił E. weksle. Rog. **3.** kogo = *wykonywać na kim wyrok:* E. ich zaraz! Słow. Jakim to prawem chcecie mnie sądzić i E.? Sienk. <Z Łć. exsequi>

Egzekwowanie, a, blm., czynność cz. **Egzekwować.**

Egzekwowany, ego, lm. **i, Egzekut** *ten, przeciwko któremu wykonanie wyroku jest skierowane.*

Egzemcja, i, lm. **e** p. **Egzempcja:** E. z pod sądownictwa grafów. Tat. <Łć. exem(p)tio>

Egzemcyjny p. **Egzempcyjny:** Przywileje egzemcyjne. Szaj.

[**Egzempcarz, a,** lm. e] p. **Egzemplarz.**

Egzempcja, i, lm. **e** praw. (w prawie polskim) **1.** a. **Egzemcja, Egzempt, Egzemta** *przywilej, uwalniający od obowiązku prawem nakazanego.* **2.** *wykup majątku, oddanego w zastaw.* <Łć. exem(p)tio>

Egzempcyjny przym. od **Egzempcja; Egzemcyjny** *uwalniający:* Sposobność taka nastręczała ś. w przywilejach egzempcyjnych i lokacyjnych. Mał. <p. Egzempcja>

×**Egzemplarny** *służący za przykład, wzorowy:* Postępki moje przyjdą na examen et trutinam tak wielkiego w kościele Bożym biskupa et summae famae egzemplarnego pasterza. Kraus. <Łć. exemplaris>

Egzemplarz, a, lm. **e,** × **Eksemplarz,** [**Egzempcarz**] **1.** ×*wzór, model, przepis.* **2.** *jedna sztuka jakiejś rzeczy, szczeg. dzieła, jeden okaz.* **3.** przen. *człowiek szczególny, jedyny w swoim rodzaju, typ, okaz:* Doskonały E. dorobkowicza. Krasz. A to ciekawy E.! Zdr. **Egzemplarzyk.** <Łć. exemplar>

Egzemplarzyk, a, lm. **i** p. **Egzemplarz:** Nim ś. to odbierze, sprzedając po egzemplarzyku, dobrze trzeba poczekać. Krasz.

Egzempt 1. ×**a,** lm. **ci,** a. ×**Egzemt** *człowiek uwolniony od jakiegoś obowiązku.* **2. u,** lm. **a** p. **Egzempcja:** To nie wywierało żadnego wpływu na rabusia, broniły go bowiem egzempta hetmańskie i glejty królewskie. Rol. <Łć. exemptus>

×**Egzemt, a,** lm. **ci** p. **Egzempt.**

Egzemta, y, lm. **y** p. **Egzempcja.**

×**Egzenteracja, i,** lm. **e** p. **Egzenterowanie.** <Łć. exenteratio>

× **Egzenterować, uje, ował,** [**Egzentrować**] *wyjmować wnętrzności z trupa, robić sekcję:* Ciało Najjaśniejszego Króla Jmci, egzenterowane i balsamowane, zaraz jak węgiel po balsamowaniu zczerniało. Mat. <Łć. exenterare, z Gr. exenterízein>

× **Egzenterowanie, a,** blm., × **Egzenteracja,** [**Egzenterunek**] czynność cz. **Egzenterować:** Dana wolność doktorom powiatowym do egzenterowania pacjentów. L.

[**Egzenterunek, nku,** lm. **nki**] p. **Egzenterowanie:** Zmarzniętego owczarza z dzieckiem odwozili do sądu, pewnie na E. Prus. <Z Łć. exenterare, z końcówką -unek (Nm.-ung)>

[**Egzentrować, uje, ował**] p. **Egzenterować.**

×**Egzercermajster, tra,** lm. **trowie** p. **Egzercyrmajster:** Odliczając dwuch plac-majorów i egzercermajstra, otrzymamy zaledwie 32 osoby na całe biuro. T. K.

×**Egzercerować, uje, ował** **1.** *robić bronią.* **2.** *ćwiczyć kogo, szczeg. w robieniu bronią, musztrować.* <Nm. exerciren, z Łć. exercere>

×**Egzercerowanie, a,** blm., czynność cz. **Egzercerować.**

× **Egzercerunek, nku,** lm. **nki,** ×**Egzercyrunek,** [**Egzercyrka, Igzycyrka**] *ćwiczenie wojskowe, robienie bronią, musztra.*

Egzercerunkowy przym. od **Egzercerunek:** Regulamin E. Górs.

Egzercycja, i, lm. **e** **1.** ×a. × **Egzercytacja** wog. *ćwiczenie.* **2.** muz. *ćwiczenie, wprawka.* <Łć. exercitio>

×**Egzercyrhauz, u,** lm. **y** *budynek do ćwiczeń wojskowych.* <Nm. Exercirhaus>

[**Egzercyrka, i,** lm. **i, Igzycyrka**] **1.** p. **Egzercerunek:** Wyuczę ś. egzercyrki. **2.** *chłosta.* <Z Nm. exerciren = ćwiczyć>

× **Egzercyrmajster, tra,** lm. **trowie,** × **Egzercermajster** *ten, co ćwiczy żołnierzy, instruktor:* Musztrował piechotę i posiadał zdolnych egzercyrmajstrów, którzy wojska nowozaciężne do frontowej służby naławywali. Rol. Egzercyrmajstrowie nie chcieli ś. zadowolić tym prostym i praktycznym szykiem. Górs. <Nm. Exercirmeister>

[**Egzercyrować, uje, ował, Egzecyrować, Egzecerować, Igzycyrować**] **1.** *ćwiczyć, musztrować.* **2.** *ćwiczyć, bić.* **3.** *manewrować:* Owcami bardzo egzercyrował (= *manewrował pędzając*). [**E. ś.**] *ćwiczyć ś., musztrować ś.*

×**Egzercyrunek, nku,** lm. **nki** p. **Egzercerunek:** Troskliwość o E. rekrutów. T. K.

×**Egzercytacja, i,** lm. **e** p. **Egzercycja.** <Łć. exercitatio>

Egzercytować, uje, ował *ćwiczyć, kształcić, doskonalić, wprawiać.* **E. ś.** *ćwiczyć ś., kształcić ś., doskonalić ś., wprawiać ś. do czego:* E. ś. w graniu, w śpiewaniu. <Łć. exercitare>

Egzercytowanie, a, blm., czynność cz. **Egzercytować.**

Egzercytowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Egzercytować ś.**

Egzerga, i, lm. **i** *mała przestrzeń u dołu monety a. medalu, na której umieszcza ś. napis, cyfra, dewiza a. data.* <Fr. exergue, to zaś z Gr. ex = z, poza + érgon = praca, dzieło>

[**Egzesterować, uje, ował**] p. **Egzystować.**

× **Egzhalacja, i,** lm. **e,** ×**Ekshalacja** **1.** *wyziew, wapor, para.* **2.** bot. *wydalanie przez rośliny gazów niepotrzebnych.* <Łć. exhalatio>

× **Egzhalacyjny** przym. od **Egzhalacja;** × **Ekshalacyjny** *wyziewający.*

× **Egzhalować, uje, ował,** × **Ekshalować** *gazy z siebie wydalać.* <Łć. exhalare>

× **Egzhalowanie, a,** blm., ×**Ekshalowanie** czynność cz. **Egzhalować.**

Egzm- p. **Eksm-.**

× **Egzoficja, ów,** blp., ×**Eksoficja** *bezpłatne dawanie kwater dla dworu królewskiego i dygnitarzy.*

Egzogamiczny przym. od **Egzogamja; Eksogamiczny:** Plemiona egzogamiczne.

Egzogamja, i, lm. **e, Eksogamja** *małżeństwo zewnątrz plemienia zawarte.* <Now. z Gr. éxō = zewnątrz + -gamía, z gámos = małżeństwo>

× **Egzolucja, i,** lm. **e** *zapłata:* Aby prędszą żołdu mogli odebrać egzolucję. Remb. <Łć. exsolutio>

×**Egzonerować, uje, ował** *uwalniać od ciężaru:* Mowa jednak utriusque nie ma wylatywać do wyliczania urazów, tylko praecise E. conscientiam, że ś. szczyrze jednamy. Radz. K. <Łć. exonerare>

×**Egzorbitancja, i,** lm. **e,** ×**Eksorbitancja** *wykroczenie przeciw prawu, przestępstwo, przewinienie, bezprawie, wybryk:* Trzymając ś. prawa, nie trzeba nowych szukać środków na zniesienie niesłychanej egzorbitancji. Leszcz. Roku 1669 był sejm egzorbitancji, na którym starano ś. przywrócić do dawnego trybu, co z kluby należytej wypadło. Kras. <Śr. Łć. exorbitantia, z Łć. exorbitare>

× **Egzorbitancyjny** przym. od **Egzorbitancja:** Groził konfederatom zwołaniem sejmu egzorbitancyjnego. Kraus. (= *usuwającego egzorbitancje*).

×**Egzorbitant, a,** lm. **ci** *ten, co wykracza przeciw prawu, gwałciciel prawa, przestępca:* Nie tak daleko mieszkam, żebym egzorbitantów stąd z Prus dosiąc nie miał. Kalic. <Łć. exorbitans, 2 pp. exorbitantis im. = wykraczający>

×**Egzorbitować, uje, ował** *uchylać ś. z pod prawa, wykraczać przeciw prawu, popełniać nadużycia, robić wybryki:* Marszałek sądzi ekscesa, które pod bokiem królewskim egzorbitowały. Nies. <Łć. exorbitare>

×**Egzorbitowanie, a,** blm., czynność cz. **Egzorbitować.**

Egzorcysta, y, lm. **ści** **1.** *ten, co ma moc wypędzania złych duchów:* Ojciec Idzy, co był wielkim egzorcystą. Rzew. **2.** *kleryk, mający trzecie mniejsze święcenie.* <Gr. exorkistḗs>

Egzorcyzm, u, lm. **y,** [**Egzorma**] *zaklinanie czarta.* Żart.: Najlepszy na złych duchów E., kij. L. <Gr. exorkismós>

Egzorcyzmować, uje, ował *zaklinać czarta; poświęcać coś w celu usunięcia z pod wpływu złego ducha:* Olej egzorcyzmowany. Skar. <Now z Gr. exorkismós>

Egzorcyzmowanie, a, blm., czynność cz. **Egzorcyzmować:** Radzono mi, żebym sobie sprowadził kwestarza od Bernardynów do egzorcyzmowania tych strachów. Bał.

[**Egzorma, y,** lm. **y**] p. **Egzorcyzm.**

Egzorta, y, lm. **y,** [**Agzorta**] **1.** *przemowa religijna, nauka:* Tygodniowe do dyscypułów (= uczniów) egzorty miewał. Skar. Żart.: Zaczęła mysz egzortę, kot jej pilnie słuchał. Kras. **2.** [**E.**] *mowa, którą ksiądz ma nad grobem umarłego.* Zdr. **Egzorteczka.** <Z Łć. exhortatio = napomnienie>

Egzorteczka, i, lm. **i** p. **Egzorta.**

Egzosmoza, y, blm., **Eksosmoza** **1.** chem. i fiz. *przesiąkanie krystaloidu przez porowatą ściankę do środka, w którym nie znajduje ś. wcale a. w małej ilości; przenikanie przez przegrodę dziurkowatą przy mieszaniu ś. dwuch cieczy tej z nich, która wolniej przenika.* **2.** fizj. p. **Wynikanie.** <Now. z Gr. éxō = zewnątrz + błędnie urobione ósmōsis, zam. ósmēsis = wąchanie w znaczeniu wciąganie pary>

Egzotermiczność, i, blm., chem. *charakter zjawisk, przy których przebiegu ciepło ś. wydziela.* <Now. z Gr. éxō = zewnątrz + thérmē = ciepło>

Egzoteryczny fil. (w greckich szkołach filozoficznych) *dla ogółu przeznaczony, przystępny, popularny:* Nauka egzoteryczna. Pogląd E. <Gr. exōterikós = zewnętrzny>

×**Egzoterysta, y,** lm. **ści** *ten, co podaje naukę w sposób przystępny dla wszystkich, popularyzator.* Kozł.

×**Egzotycyzm, u,** lm. **y** *zwrot a. wyraz obcy, barbaryzm.* <Now. z Gr. exōtikós = zagraniczny>

Egzotycznie przys. od **Egzotyczny.** Przen.: Towarzystwo, w którym elegancja wyglądała E. Jeż. <p. Egzotyczny>

Egzotyczność, i, blm. rz. od **Egzotyczny:** Komplikacja, zaostrzona w dodatku przyprawą egzotyczności. Bał.

Egzotyczny *obcy, niekrajowy, zagraniczny, cudzoziemski:* Rośliny egzotyczne (*=z innej strefy pochodzące*). ×Dobra egzotyczne, t. j. należące do cudzoziemca, niezamieszkałego w kraju, nieindygieny. Bart. <Gr. exōtikós = zagraniczny>

× **Egzul, a,** lm. **owie,** × **Egzulan,** × **Egzulant** *wygnaniec, banita:* On to przytulił nas tu w Lubiczu, nas biednych egzulów, bez dachu nad głową. Sienk. <Łć. ex(s)ul>

×**Egzulan, a,** lm. **owie** p. **Egzul:** Przełożonym monasteru był E. z Wołoszczyzny, mnich Paisjusz. Dub. M. <Łć. ex(s)ul = wygnaniec>

×**Egzulancki** przym. od **Egzulant,** *wygnańczy:* Egzulanckie sejmiki, smoleńskie, starodubowskie. Vol. Zapewne apostoł poszedł nawracać muzułmanów, przymawiając do wędrówek egzulanckich. Krasz. K.

×**Egzulant, a,** lm. **ci** p. **Egzul:** Kasztelanowie oświadczyli ś. za wsparciem egzulantów, t. j. wychodźców ukrainnych, co przed kozactwem pouciekali. Moracz. <Z Łć. ex(s)ulans, 2 pp. ex(s)ulantis = będący na wygnaniu>

×**Egzulat, u,** lm. **y** *ogół wygnańców:* Jest tu ludzi godnych ze dwu armad zrujnowanych i z egzulatu czeskiego, falckiego, szwajcarskiego tak wiele. Kraus. <Łć. exsulatus>

×**Egzulować, uje, owal** *pójść na wygnanie:* Scyzoryk, choć nie egzulował, ale bojąc ś. śledztwa całą zimę nieborak tułał ś. po lasach. Mick. <Łć. exulare = być na wygnaniu>

×**Egzulowanie, a,** blm., czynność cz. **Egzulować.**

[**Egzum, Egzdum, Hegzdum**] *zaraz, natychmiast; koniecznie, bądźcobądź.* <Zepsute z Łć. ex = z+nunc = teraz, natychmiast>

×**Egzyljum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** *wygnanie:* Birona z dalszej Syberji, dokąd poszedł Minich, na bliższe E. rezolwowała. Mat. <Łć. exsilium>

×**Egzylować, uje, owal** *wyganiać, wypędzać, wydalać.* L. <Z Łć. exsilium = wygnanie>

×**Egzylowanie, a,** blm., czynność cz. **Egzylować.**

Egzystencja, i, blm. **I.** fil. = a) lep. *byt, bytowanie, istnienie:* E. Boga, materji, duszy. Zaprzeczać egzystencji, lep. istnienia. b) bł. zam. *istność, rzeczywistość.* c) *powstawanie, gieneza.* **2.** posp. *istnienie; częś. możność a. sposób istnienia, byt, utrzymanie:* Zabezpieczyć sobie egzystencję niezależną. <Śr. Łć. existentia>

×**Egzystencjalny** w logice: *dotyczący istnienia przedmiotu; rozważający przedmiot jako dany:* Definicja egzystencjalna, lep. d e f i n i c j a i s t n i e n i a. Por. **Gienetyczny.**

Egzystować, uje, owal I. fil. p. **Istnieć. 2.** a. [**Egzesterować**] posp. *istnieć, być; częś. mieć możność istnienia, żyć:* Czy ja mogę E. w takich warunkach? <Łć. exsistere>

Egzystowanie, a, blm., czynność cz. **Egzystować.**

× **Egzystymacja, i,** blm. *poszanowanie, poważanie, szacunek:* Człowiek znaczny i wielkiej egzystymacjej u ludzi. <Łć. existimatio>

Eh! p. **Ech! E., koledzy, mam i kilka butelek.** Mick.

Ehe! Eche! Ehę! w. **I.** *potwierdzenie = aha!, tak, istotnie.* **2.** niek. ir. *czy tak?, naprawdę?*

× **Ehej!,** × **Echej!** w. *hej! słuchaj-no.* <E!+Hej!>

× **Eheu** w. *okrzyk smutku = ach!, niestety!:* Człowiek, choćby chciał, by nie być z niemi, musi ś. oddać djabłu, E.! smutno! Słow. E., doświadczony sługo mój dobry. Odym. <Łć. eheu>

Ehę! p. **Ehe!**

Eis nieod. muz. *nuta e z krzyżykiem, czyli podwyższona o pół tonu, równająca ś. f* (na narzędziach utemperowanych). <E muz.+-is, cecha krzyżyków>

Ej w. **I.** *okrzyk radości, oj! oh! ha!:* Ej! dałemże jemu, dałem! Boh. **2.** *okrzyk żądania niecierpliwego:* Ej! kija! **3.** *okrzyk zachęcania, ha!:* Ej! pókiż to rycerstwo ponosić będziemy? Pilch. **4.** *okrzyk zadziwienia, ach! oj!:* Ej, ej, jakie dziwy! Mącz. **5.** *okrzyk niechęci, zniechęcenia:* Ej, cóż tu robić? Kto mu doda rady? L. **6.** a. **Ejże** *okrzyk przestrogi, groźby:* Ej daj mi pokój, bo weźmiesz i drugi raz w pysk! Boh. **7.** a. **E!, Ejże!** *okrzyk wątpliwości:* Czy mówisz to na serjo? — Na serjo. — Ej?

×**Eja!** w. **I.** *okrzyk zdziwienia:* Zawołał zły duch: E.! co nam i tobie! Bud. **2.** *okrzyk tryumfu:* Hejnał wszyscy zaśpiewamy, E.! Pśń. <Łć. eia!>

Ejalet, u, lm. **y** *okrąg, powiat w Turcji, paszalyk.* <Tur. ejalet, z Arab.>

[**Ej ciuch bej ciuch dylu dylu**] *przyśpiew.*

Ejekt, u, lm. **y** w psychologji: *cudzy podmiot utworzony na wzór własnego, z danych własnego podmiotu i uprzedmiotowiony.* Por. **Objekt i Subjekt.** <Łć. ejectum im. ni.>

[**Ej hola!**] *przyśpiew:* Ej hola ej hola, mijajom sie pola. <Ej+Hola>

Ejkonogien, u, blm. fot. *preparat chem. do wywoływania obrazu na płycie emulsyjnej.* <Now. z Gr. eikṓn = obraz+génos = ród>

×**Ejmer, u,** lm. **y** *miara rzeczy płynnych, wiadro.* <Nm. Eimer, por. Wębor>

[**Ejmuł, a,** blm.] *rodzaj zabawy dziecinnej.* <?>

×**Ejnalik, a,** lm. **i** p. **Ejnał.**

× **Ejnał, u,** lm. **y** p. **Hejnał.** Zdr. × **Ejnalik,** × **Ejnałek.** <Węg. hajnal dosł. = jutrzenka, poranek>

×**Ejnałek, łka,** lm. **łki** p. **Ejnał.**

×**Ejnałopis, a,** lm. **owie** *ten, co pisze hejnały.* Troc. <Ejnał+PIS>

×**Ejnałośpiew, a,** lm. **owie** *ten, co śpiewa hejnały.* Troc. <Ejnał+Z+PIE>

[**Ejnemer, a,** lm. **owie, Ajnemer**] *poborca:* Mimo krzywienia ś. pilnującego ejnemera, zostałem jednak przepuszczony. Budz. <Nm. Einnehmer>

Ejngryf, u, blm. zeg. *zabieranie trybu przez kółko.* <Nm. Eingriff>

!**Ejnspaner, a,** lm. **y** *pojazd jednokonny:* Jeden niech po ejnspanera duchem kroczy! Zap. <Nm. Einspänner>

[**Ej osa!**] *przyśpiew:* Ej osa osa osa za moje dwa grosa! <Ej+O+Sa>

Ejrometr, u, lm. **y** *narzędzie, wskazujące grubość włoska wełny.* <Now. z Gr. eîros+=wełna+métron=miara, -mierz>

[**Ej sa!**] *wykrzyknik przy poganianiu krów.*

[**Ej tu tu duru!**] *przyśpiew.*

[**Ejzebana, y,** lm. **y** = **Ajzybon.** <Nm. Eisenbahn>

[**Ejzybona, y,** lm. **y**] = **Ajzybon.**

Ejże! p. **Ej!**: a) E., E., nie żartujże, kiedy kochasz, pocałujże! Pśń. b) Są tu ryby? — Są. — E.! podobno niemasz! Pot. <Ej+Że>

Eka, i, lm. **i** **1.** kosz. *narożna, grubsza sztaka w koszu podróżnym.* **2.** zdń. *narożnik fusztykowy.* <Nm. Ecke>

Ekaaluminjum nieod. chem. p. **Gal.** <Eka, cząstka, utworzona przez prof. Mendelejewa na wyrażenie nieodkrytego jeszcze, lecz pokrewnego z idącym po nim pierwiastku chemicznego + Aluminjum>

Ekabor, u, blm. chem. *pierwiastek skand tak nazwany przez Mendelejewa.* <Eka+Bor, p. Ekaaluminjum>

Ekarte nieod. *rodzaj gry w karty.* <Fr. ecarté>

Ekasylicjum nieod. chem. *pierwiastek gierman tak nazwany przez Mendelejewa.* <Eka+Sylicjum, p. Ekaaluminjum>

Ekier, u, lm. **y** p. **Węgielnica.** <Fr. équerre = węgielnica>

Ekierka, i, lm. **i** p. **Węgielnica.**

!Ekiwok, u, lm. **i,** **!Ekwiwok** *dwuznacznik, kalambur.* <Fr. équivoque>

!Eklampsja, i, blm. lek. *drgawki porodowe,* rzucawka. <Gr. eklampsía>

Eklegma, y, lm. **y** apt. (eclegma v. linctus) *wszelka mikstura gęstawa, smaku słodkiego, składająca ś. głównie z ulepku i kleiku.* <Gr. ékleigma>

×**Eklektycyzm, u,** blm. fil. p. **Eklektyczność.**

Eklektycznie przys. od **Eklektyczny.**

Eklektyczność, i, blm. fil. rz. od **Eklektyczny;** ×**Eklektycyzm.** <Now. z Gr. Łć. eclecticus>

Eklektyczny fil. **1.** *eklektyzmem nacechowany; z metodą a. zasadami eklektyzmu zgodny:* Kierunek E. Filozofja eklektyczna. Filozof E. **2.** *niesamodzielny, kompilowany, z zapożyczonych poglądów ułożony.*

Eklektyk, a, lm. **cy** **1.** fil. = a) *filozof, trzymający ś. eklektyzmu; zwolennik, wyznawca, przedstawiciel eklektyzmu.* b) *filozof niesamodzielny, kompilujący poglądy.* **2.** przen. wog. *badacz niesamodzielny, zbieracz, kompilator.* Sł. wil. <Łć. eclecticus>

Eklektyzm, u, blm. **1.** fil. = a) *metoda, polegająca na wybieraniu z różnych systematów filozoficznych takich twierdzeń a. rozwiązań, które ś. najbliższemi prawdy wydają.* b) *filozofja nie z jednej zasady konsekwentnie wysnuta, lecz ułożona z wybranych filozofematów; filozofja kompilowana, niesamodzielna.* c) *kierunek fil., zrzekający ś. twórczości samodzielnej i poprzestający na wybieraniu z gotowych poglądów.* d) *szkoła a. kierunek fil. w Aleksandrji w III wieku po Chr. a. we Francji na początku XIX w.* **2.** przen. wog. *wybieranie i zużytkowywanie najlepszych stron innych kierunków:* E. w sztuce. <Now. z Gr. Łć. eclecticus>

!Eklerer, a, lm. **owie** *żołnierz, należący do oddziału, wysłanego na zwiady:* Byli to wypróbowani przewodnicy, doskonali eklererowie. Jeż. <Fr. éclaireur>

Eklezjarcha, y, lm. **owie** *rządca kościoła, zarządzający djecezją, biskup:* W Połockiej djecezji ze Staroruska jest E. Bart. <Gr. ekklēsíarchos>

×**Eklezjarchja, i,** blm. *władza kościelna, panowanie kościoła.* <Gr. ekklēsiarchía>

× **Eklezjasta, y,** lm. **ści,** × **Eklezjastyk** *duchowny, ksiądz, kapłan.* <Gr. ekklēsiastḗs>

×**Eklezjastyczny** **1.** *nauki kościoła dotyczący, kościelny.* **2.** *duchowny, kapłański, księży.* <Z Gr. ekklēsiastikós>

×**Eklezjastyk, a,** lm. **cy** p. **Eklezjasta.** <Gr. ekklēsiastikós>

Eklimetr, u, lm. **y** *przyrząd do mierzenia kątów nachylenia do poziomu.* <Now. z Gr. ékklima = wyboczenie+métron = miara, -mierz>

!Eklipsować się, uje ś., ował ś. *znikać, usuwać ś.:* Kogóż będziemy obserwować, jak i on zniknie z berlińskiego horyzontu? -Turków, mój drogi, bo i ja ś. eklipsuję. Jadę z ambasadą do Stambułu. Rodz. <Fr. s' éclipser>

!Eklipsowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Eklipsować ś.**

Ekliptyczny astr. przym. od **Ekliptyka:** Ekliptyczne spółrzędne gwiazdy są długość i szerokość. <Gr. ekleiptikós>

Ekliptyka, i, blm. astr. *wielkie koło sfery niebieskiej, które środek słońca w ciągu roku przebiega; rzut drogi ziemi dokoła słońca na pozorne sklepienie niebieskie:* Pochyłość ekliptyki = *pochylenie jej względem równika, t. j. kąt, zawarty między płaszczyzną ekliptyki a płaszczyzną równika.*

Ekloga, i, lm. **i** *sielanka, idylla:* Eklogi Wirgiljusza. <Gr. eklogḗ>

[**Ekomun, a,** lm. **owie**] p. **Ekonom.**

Ekonom, a, lm. **owie** **1.** a. [**Ekumun, Ekomun, Ekumon, Ekunom, Okunom, Okonom, Okomon, Okumun, Okumon, Wokomon, Wokumon, Wokumun**] *oficjalista dworski, dozorujący robotników w polu.* **2.** ×*człowiek dobrze ś. znający na gospodarstwie, dobry gospodarz:* Dobry z niego E. L. **3.** a. × **Ekonomik** *człowiek dobrze ś. rządzący, gospodarny i oszczędny.* **4.** ×*rządca gmachu; szafarz:* Ekonomów, adwokatów, prokuratorów i rozmaitych urzędników zakonnych zawsze bywało w klasztorze sporo. Sienk. E. w szpitalu wojskowym (w b. wojsku polskim). Zdr. **Ekonomek.** <Gr. oikonómos>

Ekonomat, u, lm. **y** *oddział gospodarczy przy urzędach w Galicji.*

Ekonomczuk, a, lm. **i** *syn a. potomek ekonoma:* Jej syn na jednej ławce z ekonomczukami. Krasz. W życie jego spokojne, życie ekonomczuka, na posesora wyrosłego, jakaś mara ciemna ś. wciska. Zap.

Ekonomek, mka, lm. **mkowie** **1.** p. **Ekonom.** **2.** *synek ekonoma:* Kasztelanostwo trzymali do chrztu małego ekonomka. Dzierz.

Ekonomicki przym. od **Ekonomika:** Wszystko, co tam stoi, postawione, zda ś., dla samej konieczności ekonomickiej. Dzierz.

Ekonomicznie przys. od **Ekonomiczny:** Żyć E.

Ekonomiczny **1.** *dotyczący gospodarstwa domowego, gospodarczy:* Wiadomości ekonomiczne. L. **2.** *dotyczący gospodarstwa krajowego:* Wszystko to wynikało z niedostateczności wykształcenia umysłowego w kierunku ekonomiczno-finansowym. T. K. Warunki ekonomiczne. **3.** *dotyczący majątku:* Dobro ekonomiczne = *wszystko, co służy do zaspokojenia potrzeb ludzkich.* Względy ekonomiczne (= *majątkowe, pieniężne, materjalne*). **4.** × *należący do ekonomji królewskiej:* Brakując ekonomicznych chłopów, ledwie ich połowę i to

dobrych pod moją chorągwią miałem. Mat. Król oddał mu najwyższe u dworu dyspozytorstwo ekonomiczne. Szaj. 5. *dotyczący czynności gospodarczych w urzędach:* Urząd E. Kasa ekonomiczna = *kasa miejska, do której wnosi ś. opłata podatków miejskich.* Wej. Posiedzenie sądu ekonomiczne = *załatwiające czynności, dotyczące spraw wewnętrznych.* <Gr. oikonomikós>

×**Ekonomik, a,** lm. **cy 1.** p. **Ekonomista. 2.** p. **Ekonom.** <Gr. oikonomikós>

Ekonomika, i, blm. **1.** p. **Ekonomja:** a) Wielkie za Kazimierza Wielkiego zasługi koło wnętrznej kraju ekonomiki. Nar. b) E., nauka gospodarstwa. Petr. **2.** *rozrządzenie części:* E. dramatu. <Gr. oikonomikḗ (dom. epistḗmē) = nauka>

Ekonomina, y, lm. **y** *godny politowania ekonom:* Mój mąż nie jakiś tam E., któregoby można skrzywdzić bezkarnie. Krasz. <p. Ekonom>

!**Ekonomiser, a,** lm. **y** p. **Oszczędzacz.** <Fr. économiseur>

Ekonomista, y, lm. **ści 1. a.** ×**Ekonomik** *znawca ekonomji politycznej.* **2.** ×*rządca majątku, ekonom, włodarz:* Podżyły podstarości, który młodsze lata na wyprawach strawił, a teraz przez poczciwe pełnienie obowiązków ekonomisty okupić chciał grzechy młodości. Skarb. <Now. z Gr. oikonómos>

Ekonomizować, uje, ował *oszczędnie ś. rządzić, oszczędzać.* <Fr. économiser>

Ekonomizowanie, a, blm., czynność cz. **Ekonomizować.**

Ekonomja, i, lm. **e 1.** blm., a. **Ekonomika** = a) *zarząd domu, gospodarstwo, szczeg. rolne.* b) *rządność, oszczędność, gospodarność.* Przen.: E. czasu (= *oszczędzanie*). **2.** E. polityczna a. **Ekonomika** *nauka gospodarstwa narodowego a. społecznego.* **3.** *mieszkanie ekonoma.* **4.** *dobra i dochody królewskie w daw. Polsce:* Przez cały wiek ta E. chodziła jako osobne starostwo. Gac. **5.** (dziś) *zarząd dawnych dóbr królewskich, poduchownych i t. p., należących do rządu; pewien kompleks dóbr rządowych, stanowiący całość administracyjną.* **6.** *zarząd gospodarczy miejski.* **7.** *grupa kilku folwarków a. majątków z lasami i innemi realnościami;* (w Galicji) *obszar dworski:* Kukurydza z ekonomji. **8.** ×*urząd ekonoma królewskiego.* Troc. <Gr. oikonomía>

Ekonomka, i, lm. **i** forma ż. od **Ekonom,** *gospodyni:* E. w klasztorze, w pensjonacie. Matka asystentka, siostra E. i podekonomka. Prus. Przen.: Jesień najlepsza jest E. i szafarka, potrzebom wszystkiego dostarczająca. L.

Ekonomowa, ej, lm. **e** *żona ekonoma.*

Ekonomować, uje, ował *być ekonomem:* Dziadek jego ekonomował. Krasz.

Ekonomowanie, a, blm., czynność cz. **Ekonomować:** Dziadek jego zebrał sobie fundusz na ekonomowaniu w wielkich jakichś dobrach. Orzesz.

Ekonomówna, y, lm. **y** *córka ekonoma.*

Ekonomski przym. od **Ekonom:** E. koń górą łeb nosi. Prz. Z tych słów marszałka głowa ekonomska wzniosła... Mick.

Ekonomstwo, a, lm. **a** *zajęcie ekonoma:* Dano mu E. i nie byle jakie. Orzesz.

×**Ekram, u,** lm. **y** p. **Ekran.**

Ekran, u, lm. **y,** ×**Ekram 1.** *zasłona od pieca a. od światła rażącego,* o s t a w a. **2.** Ekran, fiz. = a) *przegroda, na której ś. rysują obrazy rzeczywiste przedmiotów, wydawane przez zwierciadła a. soczewki.* b) Ekrany elektryczne i magnetyczne = *powłoki, chroniące umieszczone wewnątrz nich ciała naelektryzowane i magnesy od wpływów zewnętrznych, któreby mogły powodować zmiany w rozkładzie elektryczności i magnetyzmu.* **3.** myśl. *zasłona z wymalowanym na niej jakimś zwierzęciem, np. krową, cielęciem i t. p., za którą ukrywa ś. myśliwy i czatuje na zwierza,* in. c i e l ę, k o b y ł a, k r o w a, t a r c z a. <Fr. écran>

Ekrytuar, u, lm. **y** *przyrząd do pisania, przybory piśmienne, zebrane w kształcie ozdobnego sprzętu.* <Fr. écritoire>

Eks- cząstka, dodawana na początku rzeczowników, rzadko przymiotników; znaczy *były, dawny, niegdyś;* np. ekspijar, eksobywatel, ekswojskowy. Przyznajże, eks-sułtanie, iż jestem jeden z najpoczciwszych ludzi. Fred. A. Przy historycznym tym obiedzie honory czyniła atamanka młoda, eksmałżonka Czaplińskiego. Jeż. W pokoju eksredakcji „Dzwonu literackiego." Wilk. <Łć. ex=z>

×**Eksakcja, i,** lm. **e** p. **Egzakcja:** Waćpanowie jesteście wolentarzami i eksakcji czynić nie możecie. Sienk. <Łć. exactio>

×**Eksaktor, a,** lm. **owie** p. **Egzaktor:** Eksaktorowie celni na komorach pogranicznych żadnych towarów sine persolutione cła przepuszczać nie mają. Vol. Z pomiędzy siebie eksaktorów do podatków na milicję miejską i publiczną obiorą. Wej. <Łć. exactor>

×**Eksamen, inu,** lm. **ina** p. **Egzamin.**

[**Eksamit, u,** lm. **y**] i ×**Eksamit** = **Aksamit:** Eksamity i postawce, tych ś. mnie nigdy nie chce. Djalog śmierci z mistrzem. <p. Aksamit>

Eksaryzator, a, lm. **y** apt. *naczynie napełnione wodą, w które ś. wstawia djalizator.* <Now. z Łć. exarescere = wysuszać>

Ekscedent, a, lm. **ci** p. **Ekscesant.** <Łć. excedens im., 2 pp. excedentis>

Ekscedentka, i, lm. **i** forma ż. od **Ekscedent.**

Ekscelencja, i, lm. **e 1.** *tytuł wysokich dostojników państwowych i biskupów:* Wasza E. = *Wasza Dostojność, Jaśnie Wielmożny Panie.* **2.** przen. żart. *wysoki urzędnik, dostojnik, dygnitarz:* Rozgniewana E. <Śr. Łć. excellentia>

×**Ekscelentnie** *wybornie, doskonale, znakomicie:* Trzeba ci wiedzieć, że robi kawę E. Bał. <Łć. excellenter>

Ekscentrycyzm, u, lm. **y** p. **Ekscentryczność:** Słow. Szeptano sobie o hrabinie Julji i jej fantazjach, o ekscentrycyzmie hrabianki Elizy. Krasz. <Now. z Łć. ex = wy-+centrum = środek>

Ekscentryczka, i, lm. **i** forma ż. od **Ekscentryk:** Dotykam tych tylko punktów, które posłużyć mogą do scharakteryzowania ekscentryczki naszej. Jeż.

Ekscentrycznie przys. od **Ekscentryczny:** Ubierać ś. E.

Ekscentryczność, i 1. blm. rz. od **Ekscentryczny; Ekscentrycyzm, Ekscentryzm** *dziwaczność, oryginalność.* **2.** mat. p. **Mimośród.** <Fr. excentricité>

Ekscentryczny 1. *dziwaczny, oryginalny.* **2.** mat. p. **Mimośrodkowy.** <Fr. excentrique>

Ekscentryk, a 1. lm. **cy** *człowiek ekscentryczny, dziwak, oryginał.* **2.** lm. **i** mech. p. **Mimośród.**

†**Ekscentrytet, u,** lm. **y** mat. p. **Mimośród.**

Ekscentryzm, u, lm. **y** p. **Ekscentryczność:** E. jej polega na tym głównie, iż za mąż nie idzie. Jeż.

Ekscepcja, **i**, lm. **e** **i**. ×*wyjątek, ograniczenie, wyłączenie:* Są, jak mówią, ekscepcje od reguł pospolitych. Kras. **2.** praw. = a) *zarzut, przez który pozwany udaremnia żądanie powoda a. zawiesza sprawę na pewien czas, środek odwodowy:* E. osobista, rzeczowa, ciągła. b) *czynność eksceptora.* <Łć. exceptio>

Ekscepcjonalnie przys. od **Ekscepcjonalny:** E. z temperamentu bałamut. Krasz.

Ekscepcjonalny *wyjątkowy:* Ekscepcjonalne położenie. Korz. Juryzdykcja administracyjna jest ekscepcjonalna. <Fr. exceptionnel>

×**Ekscepować, uje, ował** p. **Ekscypować:** Rozporządzenia książąt, ekscepujących pewne gatunki zwierzyny wyłącznie dla swoich łowów. Tat. <Łć. excipere>

×**Ekscept, u,** lm. **a** **i**. p. **Ekscerpt:** E. manifestu, w konsystorzu śpiskim uczynionego, odesłałem niedawno. Krasz. **2.** Ekscepta mazowieckie a. wyjątki mazowieckie=*niektóre przepisy z dawnych statutów zebrane, których zachowanie zastrzegło sobie księstwo mazowieckie przy połączeniu z Koroną.* <Łć. exceptum>

Ekseeptor, a, lm. **owie** praw. *rodzaj pisarza protokulisty.* <Zam. *Ekscerptor, Łć. excerpere = wyciągać>

×**Ekscerpt, u,** lm. **y,** ×**Ekscept** praw. *wyciąg, wypis z ksiąg.* <Łć. excerptum>

Ekscces, u, lm. **y** a. **a** **i**. *wykroczenie, nadużycie, przewinienie, przeskrobanie, przestępstwo, bezprawie, wybryk:* Król Wacław coraz to głębiej w ciężkie zabrnął ekscesa. Skar. **2.** ×*zbyteczny pobór, zdzierstwo.* Zdr. **Ekscesik.** <Łć. excessus>

Ekscesant, a, lm. **ci, Ekscedent** *ten, co dopuszcza ś. ekscesów, gwałciciel prawa:* Jam nie E. i kryminału popełniać nie chcę, ale bronić ś. będę. Łoź. W piwnicach siedział, potym jako E. po kraju chadzał. Łoź. Do turmy! do kordegardy! i okuć ekscesanta, kryminalistę! Chodź. <Śr. Łć. excessans im., 2 pp. excessantis>

Ekscesik, u, lm. **i** p. **Ekscces:** Ociec, gasząc jego ekscesiki, sobie obroku ujął. Falib.

Ekscesowość, i, blm. rz. od **Ekscesowy:** W tym oburzeniu niema żadnego uprzedzenia, żadnej ekscesowości, żadnej ślepej namiętności. Spas. <Z Łć. excessus>

Ekscesowy przym. od **Ekscces,** *stanowiący eksces:* Krok E.

Ekscyndencyjny praw. (w Galicji): Skarga ekscyndencyjna=*pozew o wyłączenie rzeczy z pod egzekucji, z pod zajęcia sądowego.* <Now. z Łć. exscindere dosł. = wyrywać>

Ekscypować, uje, ował **i**. × a. × **Ekscepować** *warować sobie, zastrzegać, wyjmować:* Ze sprzedanego ogrodu ekscypował sobie kilka drzew. **2.** praw. *odrzucać, wyłączać:* E. sędziego. **E. ś.** *wyłączać ś.:* Sędzia sam ś. ekscypował. <Łć. excipere>

Ekscypowanie, a, blm., czynność cz. **Ekscypować.**

Ekscypowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Ekscypować ś.**

Ekscytacja, i, lm. **e** **i**. *podniecenie, podrażnienie:* Dziwna E. umysłu. **2.** ×*pobudzenie, podnieta, zachęta:* Nic nie pomogły ekscytacje przyjaciół. **3.** a. ×**Ekscytatorjum** praw. *ponowne wezwanie władzy do spełnienia czegoś.* <Łć. excitatio>

Ekscytarz, a, lm. **e** **i**. ×*wiersz pobudzający, pobudka:* E. do walecznego rycerstwa polskiego. Koch. **2.** ×*ten, co budzi:* Dziewki nakoniec pogniotły pana ekscytarza. Tremb. (=*koguta, co je budził).* **3.** *przyrząd budzący w zegarze:* Zegar z ekscytarzem. **4.** *zegar budzący,* in. budzik, budzidło, budziciel, !budnik. <Z Łć. excitare = budzić>

Ekscytator, a, lm. **y** fiz. *przyrząd, używany do rozbrajania czyli wyładowywania kondensatorów elektrycznych, szczeg. butelki lejdejskiej,* in. wyładowywacz, rozbrajacz. <Łć. excitator>

×**Ekscytatorjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Ekscytacja.** <Śr. Łć. excitatorium>

Ekscytować, uje, ował *pobudzać, podniecać, podrażniać.* <Łć. excitare>

Ekscytowanie, a, blm., czynność cz. **Ekscytować.**

Eksdywizja, i, lm. **e** p. **Egzdywizja.**

[**Eks ekci ks kci!**] *wykrzyknik przy odpędzaniu świń.*

×**Eksekutor, a,** lm. **owie** p. **Egzekutor.**

×**Eksemplarz, a,** lm. **e** p. **Egzemplarz.**

Ekshal- p. **Egzhal-.**

†**Ekshaustja, i,** lm. **e** mat. p. **Wyczerpanie.**

Ekshaustor, a, lm. **y** p. **Bąk.** <Now. z Łć. exhaurio = wyczerpuję.

×**Eksheredować, uje, ował** *wydziedziczyć a. wydziedziczać:* Ojciec syna własnego, a daleko więcej jeszcze zięcia niezbożnego ex bonis suis E. może. Łoź. <Łć. exhaeredare>

×**Eksheredowanie, a,** blm., czynność cz. **Eksheredować.**

Ekshibent, a, lm. **ci** praw. *ten, co robi podanie do władzy.* <Łć. exhibens, 2 pp. exhibentis>

Ekshibicja, i, lm. **e** *okazanie, wydanie:* Nie było sposobu uniknienia ekshibicji. Krasz. <Łć. exhibitio>

Ekshibit, u, lm. **y** praw. **1.** *dowód, dokument należący do sprawy sądowej.* **2.** *podanie do władzy.* <Łć. exhibitum dosł. = wydane>

Ekshipotekować, uje, ował praw. *wymazywać z ksiąg hipotecznych.* <Now. z **Łć. ex** = z, wy- + Hipoteka>

Ekshipotekowanie, a, blm., czynność cz. **Ekshipotekować.**

×**Ekshortacja, i,** lm. **e** *upomnienie, napomnienie, przestroga:* Ekshortacje najczulsze kapłana zaciętości przezwyciężyć nie mogły. And. <Łć. exhortatio>

Ekshumacja, i, lm. **e** *wygrzebanie trupa i oględziny jego w celach sądowo-lekarskich.* <Śr. Łć. exhumatio>

Ekshumacyjny przym. od **Ekshumacja.**

Ekshumować, uje, ował *dopełniać ekshumacji.*

Ekshumowanie, a, blm., czynność cz. **Ekshumować.**

[**E ksie!**] p. **Ksie!**

Ekskawator, a, lm. **y** dent. *narzędzie do wydłubywania rozmiękczonej zębiny,* in. dłubaczka, dłubadło. <Now. z Łć. excavare = wydrążać>

!**Eksklamacja, i,** lm. **e** *wykrzyk, wykrzyknięcie, okrzyk.* <Łć. exclamatio>

!**Ekskludować, uje, ował** *wyłączać.* <Łć. excludere>

!**Ekskludowanie, a,** blm., czynność cz. **Ekskludować.**

!**Ekskluzja, i,** lm. **e** *wyłączenie.* <Łć. exclusio>

!**Ekskluzywe** p. lep. **Wyłącznie.** Przeć. **Inkluzywe.** <Łć. exclusive>

!**Ekskluzywizm, u,** blm. *wyłączność:* Jest uprzedzony do wszech rzeczy, nie leżących w promieniu ekskluzywizmu sekciarskiego. Nagan. <Fr. exclusivisme>

! **Ekskluzywność, i,** blm. rz. od **Ekskluzywny.** <Fr. exclusiveté>

! **Ekskluzywny** *wyłączny, wyjątkowy.* <Fr. exclusif>

Ekskomunika, i, lm. **i,** ! **Ekskomunikacja** *wyłączenie ze społeczeństwa wiernych, klątwa, wyklęcie:* E. papieska. Przen.: E. Ezopowego rodzaju (=bajki). Siem. (*=potępienie*). <Skrócone z Łć. excommunicatio>

! **Ekskomunikacja, i,** lm. **e** p. **Ekskomunika.**

Ekskomunikować, uje, ował *wyłączać ze społeczeństwa wiernych, rzucać klątwę, wyklinać.* <Łć. excommunicare>

Ekskomunikowanie, a, blm., czynność cz. **Ekskomunikować.**

! **Ekskorporacja, i,** lm. **e** *wydzielanie, usuwanie:* Wydzielanie ze społeczeństwa niepotrzebnych i zużytych żywiołów (E.). Spas. <Now. z Łć. ex=z, wy-+Korporacja>

! **Ekskrement, u,** częś. w lm. **a** *odchód, kał, stolec, wydalina.* <Z Łć. excrementum>

×**Ekskrescencje, i,** blp. (w daw. Polsce) *obszary nie nadane nikomu, należące do powszechnej własności.* <Śr. Łć. excrescentia>

! **Ekskret, u,** lm. **y** *ostateczny produkt, wywiązujący ś. w organizmie zwierzęcym z procesu wymiany pierwiastków i wydzielany przez organizm.* <Łć. excretum>

Ekskurs, u, lm. **y** *ustęp w dziele, odbiegający od głównego przedmiotu:* Kwestji tej poświęca autor E., mający dowieść, że... Proch. <Łć. excursus>

Ekskursja, i, lm. **e** *wycieczka, wyprawa:* E. botaniczna. Częstokroć jest mowa o podróżach misyjnych, czyli tak zwanych ekskursjach. Przen.: E. słowna (*=zaczepka, zaatakowanie kogo*). <Łć. excursio>

Ekskursyjny przym. od **Ekskursja:** Nawykli do ekskursyjnych niewygód, cierpliwie znosiliśmy dającą ś. uczuć potrzebę posiłku. And. Nasza bryczka wiozła nasze ekskursyjne plony. And.

Ekskuza, y, lm. **y,** ×**Ekskuzacja** *wymówka, tłumaczenie, uniewinnianie ś.* <Fr. excuse>

×**Ekskuzacja, i,** lm. **e** p. **Ekskuza:** Żadnych ekskuzacji nie chciał słuchać. Mat. <Łć. excusatio>

×**Ekskuzować, uje, ował** *wymawiać, tłumaczyć, uniewinniać.* ×**E. ś.** *wymawiać ś., tłumaczyć ś., uniewinniać ś.:* Ekskuzował ś., iż o tym nie myślił. Skar. <Łć. excusare>

×**Ekskuzowanie, a,** blm., czynność cz. **Ekskuzować.**

×**Ekskuzowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Ekskuzować ś.**

Eksmisja, i, lm. **e, Egzmisja** praw. *wydalenie z majątku a. z mieszkania na mocy wyroku sądowego.* <Łć. exmissio>

Eksmisyjny przym. od **Eksmisja; Egzmisyjny** *usuwający z majątku, z mieszkania:* Wyrok E.

Eksmitować, uje, ował, Egzmitować *wyrzucać z posiadłości, z mieszkania na mocy wyroku sądowego.* <Łć. exmittere>

Eksmitowanie, a, blm., czynność cz. **Eksmitować.**

× **Eksoficja, ów,** blp. p. **Egzoficja.**

Eksogamiczny p. **Egzogamiczny:** Plemiona eksogamiczne.

Eksogamja, i, lm. **e** p. **Egzogamja.** <Now. z Gr. éxō=poza, za granicą+gámos=małżeństwo>

× **Eksorbitancja, i,** lm. **e** praw. p. **Egzorbitancja.**

Eksosmoza, y, blm. **1.** fiz. p. **Egzosmoza. 2.** ! fizj. p. **Wynikanie.**

! **Ekspandować, uje, ował** *wybuchnąć, eksplodować:* Pocisk ekspandował. <Łć. expandere>

! **Ekspandowanie, a,** blm., czynność cz. **Ekspandować.**

Ekspansja, i, blm. *rozszerzanie ś. pary i gazów wskutek zmniejszenia ś. ciśnienia:* Maszynka z ekspansją (*=maszynka, w której cylinder posiada dwie zasuwy, wpuszczające ograniczoną ilość pary, działającej następnie na tłok tylko siłą swej rozprężliwości*). <Łć. expansio>

! **Ekspansywność, i,** blm. *własność rozszerzania ś., rozpościerania ś.:* Warunkiem i przyczyną tej ekspansywności jest fakt przyrodniczy płodności kobiet. <Z Fr. expansif=rozpościeralny>

Ekspansywny *pękający, wybuchający:* W lewą lufkę wkładałem pocisk E. Sienk. <Fr. expansif>

Ekspatrjacja, i, blm. *wydalenie z kraju, wygnanie, banicja.* <Fr. expatriation>

Ekspatrjować, uje, ował *wydalać z kraju, wyganiać, banitować.* **E. ś.** *wysiedlać ś., opuszczać ojczyznę dobrowolnie, wynaradawiać ś.:* Narymund Bazyli Giedyminowicz, służąc Nowogrodzianom, ekspatrjował ś. niejako. Lel. <Śr. Łć. expatriare>

Ekspatrjowanie, a, blm., czynność cz. **Ekspatrjować:** E. Milana.

Ekspatrjowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Ekspatrjować ś.**

Ekspedjent, a, lm. **ci** *komisant, wyprawiający towary.* <Łć. expediens, 2 pp. expedientis>

Ekspedjentka, i, lm. **i** forma ż. od **Ekspedjent.**

Ekspedjować, uje, ował 1. *wysyłać, wyprawiać:* E. towary. **2.** ×*kończyć, wygotowywać, załatwiać.* <Łć. expedire>

Ekspedjowanie, a, blm., czynność cz. **Ekspedjować.**

Ekspedycja, i, lm. **e, [Despozycja] 1.** ×*wyprawa:* E. wojskowa. E gieneralna=*pospolite ruszenie.* **2.** *wysyłanie, wyprawianie, ekspedjowanie:* E. poczty, gazet. **3.** *biuro a. pokój do przyjmowania interesantów i przesyłek.* **4.** *kopja urzędowa aktu.* **5.** ×*rada sztabowa:* Już i E. czyli sztabowa rada odważyła ś. zapytać naczelnika o zdarzonym przypadku i zaaresztować go kazała. Ciec. <Łć. expeditio>

Ekspedycyjne, ego, blm. *opłata za wysyłkę.*

Ekspedycyjny przym. od **Ekspedycja:** a) Biuro ekspedycyjne. Księga ekspedycyjna = *księga w biurach ekspedycyjnych do zapisywania rzeczy ekspedjowanych.* b) Handel E. a. **Spedycyjny** = *polegający na przewożeniu i wysyłaniu towarów.*

[Ekspedyt, u, lm. **y]** *urząd wysyłkowy.* <Now. z Łć. expedire=wysyłać>

Ekspedyte *biegle, doskonale, świetnie, wybornie, wyśmienicie, z łatwością:* E. czytasz z księgi i łacina ci nie obca. Niemoj. <Łć. expedite>

Ekspedytor, a, lm. **owie 1.** *urzędnik, zajmujący ś. wysyłaniem papierów i przesyłek:* E. pocztowy. E. na kolei. **2.** *komisant, załatwiający formalności celne na komorze.* **3.** a. **Spedytor** *przedsiębierca, zajmujący ś. przewozem i wysyłką towarów.* <Łć. expeditor>

Ekspedytorka, i, lm. **i** forma ż. od **Ekspedytor:** Pocztmistrz przyjął młodą i piękną ekspedytorkę. Rog.

Ekspedytura, y, lm. **y 1.** *wydział jakiegoś biura, załatwiający czynności ekspedycyjne.* **2.** *biuro ekspedycyjne, biuro komisowo-handlowe.* **3.** niek. = *ekspedjowanie.* <Łć. expeditura im. ni. lm. od expedio>

Ekspektant, a, lm. **ci** praw. **1.** *ten, który ma udzielony sobie przywilej na przeżycie.* **2.** *oczekujący na co, kandydat do posady.* <Łć. exspectans, 2 pp. exspectantis>

Ekspektatywa, y, lm. **y** (w daw. Polsce) *przywilej otrzymany od króla, zapewniający w przyszłości otrzymanie jakiejś godności a. królewszczyzny (na przeżycie):* Ma u króla ekspektatywę na biskupstwo, starostwo. Kn. Ekspektatywy, przywileje na przeżycie dawane. Cz. Za pomocą ekspektatyw czyli zapewnienia sobie na przyszłość królewszczyzn... T. K. <Śr. Łć. exspectativae dom. litterae = pismo>

Ekspektoracja, i, lm. **e** *wywnętrzanie ś., wypowiadanie swych myśli:* Ale mój drogi panie Pawle, — przerwała żółciowe ekspektoracje Viola — zawsze chciałabym grać jak najlepiej, potrzebuję porady czyjejś. Krasz. <Śr. Łć. expectoratio>

Ekspens, u m. a. ×**y** ż., lm. **a,** ×**Ekspensa** *wydatek, rozchód, koszt, nakład:* E. ta z dochodów, na ekspensa nieprzewidziane wyznaczonych, wyłożona być ma. Vol. Zdr. **Ekspensik.** <Łć. expensus>

×**Ekspensa, y,** lm. **y** p. **Ekspens:** Za miljonami percepty szła E. Rol. Przen.: Ręka silna i młoda miała zagarnąć wszystko, co zbierał z tak wielką ekspensą sił i sumienia. Korz. <Łć. expensa>

Ekspensik, u, lm. **i** p. **Ekspens.**

Ekspensować, uje, ował *wydawać, łożyć na co.* **E. ś.** *robić znaczny wydatek, łożyć na co ze znaczną dla siebie stratą, rujnować ś.:* Ja nie chcę, żeby ś. twój pan miał E. dla mnie. L. Przen.: Niebardzo ś. ekspensowali z sił i ochoty przez wiosnę i lato. Kaczk. <Łć. expensare>

Espensowanie, a, blm., czynność cz. **Ekspensować.**

Ekspensowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Ekspensować ś.**

Ekspensownie przys. od **Ekspensowny:** E. żyje.

Ekspensowność, i, blm. rz. od **Ekspensowny.**

Ekspensowny 1. *wiele kosztujący, kosztowny, drogi.* **2.** *nie liczący ś. z wydatkami, rozrzutny.*

×**Eksperjencja, i,** blm. *doświadczenie, biegłość, wytrawność:* Uczynili projekt, ażeby, pokazawszy eksperjencję swoją na wojnie z Turkami, wziął po Potockim buławę koronną. Mat. Jak ci wytłumaczę, zyskasz na eksperjencji, ojczyku. Sienk. <Łć. experientia>

Ekspert, a, lm. **ci** *biegły, znawca, rzeczoznawca,* †*świadomca,* †*świadomia.* <Łć. expertus>

Ekspertyza, y, lm. **y** *orzeczenie biegłego przed sądem.* <Fr. expertise>

Eksperymencik, u, lm. **i** p. **Eksperyment.**

Eksperyment, u, lm. **y 1.** fil. (i w naukach przyrodniczych) p. lep. **Doświadczenie. 2.** ×*próba, dowód:* Pierwszy E. posłuszeństwa dał w szkołach. Skar. **3.** ×prow. *rozkaz stawienia ś. do sądu, pozew.* Zdr. **Eksperymencik.** <Łć. experimentum>

Eksperymentacja, i, lm. **e** p. **Eksperymentowanie.**

Eksperymentalista, y, lm. **ści** p. **Eksperymentator:** Różne fizyczne narzędzia paryską misterną robotą, a wynalezieniem p. Nollet'a, sławnego eksperymentalisty. Smol. <Now. z Łć. experimentum = doświadczenie>

Eksperymentalnie przys. od **Eksperymentalny,** *doświadczalnie.* <Z Fr. expérimental>

Eksperymentalny p. **Doświadczalny.** <Z Fr. expérimental>

Eksperymentator, a, lm. **rzy** a. **owie, Eksperymentalista** *ten, co robi eksperymenty = doświadczenia naukowe.* <Now. z Łć. experimentare = badać, doświadczać>

Eksperymentować, uje, ował p. **Doświadczyć:** Sam to eksperymentowałem. Krasz. <Łć. experimentare>

Eksperymentowanie, a, blm., **Eksperymentacja** czynność cz. **Eksperymentować.**

Ekspir, u, lm. **y** *znak zakończenia:* Położę jaki suspir albo E. Słow. <Wyraz przez Słowackiego zaimprowizowany, jako analogja do suspir = pauza (muzyczna); jak ten z Fr. soupir, od soupirer = wzdychać, tak tamten z Fr. expirer = wydychać, kończyć ś., upływać>

Ekspiracja, i, lm. **e 1.** *skończenie ś., wyjście* (np. kontraktu); *upłynienie lat, terminu.* **2.** × przen. *śmierć, skon.* <Łć. exspiratio>

Ekspirować, uje, ował *kończyć ś., upływać, wychodzić:* Kontrakt ekspirował. Przyciśnieni długiem, którego termin ekspirował, jedni po drugich zbywali swoje posiadłości. Korz. <Łć. exspirare>

Ekspirowanie, a, blm., czynność cz. **Ekspirować.**

Ekspjacja, i, lm. **e** *zmazanie winy, przebłaganie, pokuta, odpokutowanie:* Moje życie musi spłynąć samotne, bez rodziny, jako E. za winy. Krasz. <Łć. expiatio>

Ekspjacyjny przym. od **Ekspjacja,** *przebłagalny:* Co do strony tendencyjnej utworu, zgadzamy ś. na znaczenie ekspjacyjne. Pług.

†**Eksplejacja, i,** lm. **e** praw. p. **Wykoczołowanie.** <Śr. Łć. expleiatio>

!**Eksplikacja, i,** lm. **e 1.** *wyjaśnienie, wytłumaczenie; tłumaczenie ś., uniewinnianie ś.* **2.** fil. w logice: *rozwinięcie, wyjaśnienie, wyłuszczenie treści, która domyślnie tkwi w pojęciu.* Przeć. **Implikacja.** <Łć. explicatio>

Eksplikować, uje, ował 1. *objaśniać, wyjaśniać, rozbierać, tłumaczyć, wyłąszczać:* Mówca coś tłumaczy, i palcem eksplikuje, i na dłoni znaczy. Mick. **2.** ×*tłumaczyć, przekładać:* Zacząłem satyry Horacjuszą na wiersz polski E. Mat. **E. ś. 1.** *rozwijać ś., rozciągać ś.:* Kiedyśmy już tak gotowi byli, naszego wojska większa część nie mogła ś. tak prędko E. Górs. **2.** a. [**Eśplikować ś**]. *tłumaczyć ś.* <Łć. explicare>

Eksplikowanie, a, blm., czynność cz. **Eksplikować.**

×**Eksplikowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Eksplikować ś.**

Eksploatacja, i, lm. **e 1.** *ciągnienie zysków z czego, użytkowanie; wyzyskiwanie:* E. ziemi, kopalni. E. czyjej pracy. **2.** *wyrównywanie ziemi, np. pod kolej żelazną.* <Fr. exploitation>

Eksploatacyjny przym. od **Eksploatacja:** a) Przemysł E. (= *użytkujący, wyzyskujący co*). b) Roboty eksploatacyjne (= *zmierzające do wyrównania ziemi*).

Eksploatator, a, lm. **rzy** a. **owie** *ten, co eksploatuje, wyzyskiwacz:* Nie każdy ś. poznał, że był ofiarą eksploatatora. Bał. <Fr. exploitateur>

Eksploatować, uje, ował 1. *ciągnąć z czego możliwe zyski, użytkować co, wyzyskiwać:* E. zie-

mię, cudzą pracę. 2. E. ziemię=*wyrównywać, wypłaszczać, trasować, plantować.* <Fr. exploiter>

Eksploatowanie, a, blm., czynność cz. **Eksploatować.**

Eksplodować, uje, ował *pękać a. pęknąć z hukiem, wybuchać a. wybuchnąć:* Nabój eksploduje, eksplodował. <Łć. explodere>

Eksplodowanie, a, blm., czynność cz. **Eksplodować.**

! **Eksploracja, i,** lm. **e** *badanie.* <Łć. exploratio>

! **Eksploracyjny** przym. od **Eksploracja:** Widzę, że dla ciebie nie była to eksploracyjna podróż! Rodz.

! **Eksplorator, a,** lm. **owie** *badacz; poszukiwacz.* <Łć. explorator>

! **Eksplorować, uje, ował** *badać:* Zacząłem E. okolicę, w celu znalezienia potrzebnego mi przedmiotu. Orzesz. <Łć. explorare>

! **Eksplorowanie, a,** blm., czynność cz. **Eksplorować.**

Eksplozja, i, lm. **e** chem. p. **Wybuch.** Przen.: E. gniewu, zapalczywości i zemsty rozległa ś. jak huk burzy. Korz. <Łć. explosio>

Eksplozyjnie przys. od **Eksplozyjny,** *z siłą eksplozji:* Epidemja wystąpiła E.

Eksplozyjność, i, blm. *zdolność wybuchowa:* Acetylen ciekły jest ciałem niebezpiecznym, ponieważ pod względem eksplozyjności równa ś. on prawie bawełnie strzelniczej.

Eksplozyjny przym. od **Eksplozja:** Siła eksplozyjna.

Eksplozywny gram. *wybuchowy, chwilowy, dorażny:* Spółgłoski eksplozywne. <Fr. explosif>

Eksponat, u, lm. **y** *okaz umieszczony na wystawie.* <Now. błędnie urobiony niby im. Łć. od exponere=wystawiać>

Eksponent, a, lm. **ci** 1. *ten, co umieszcza swoje wyroby a. okazy na wystawie, wystawca.* 2. mat. p. **Wykładnik.** <Łć. exponens, 2 pp. exponentis>

Eksponować, uje, ował 1. *wyjaśniać, okazywać, przedstawiać dowody, dowodzić.* 2. *wystawiać, narażać:* Moja mysz miałaby ś. E. na dachy, po których kot poluje? Krasz. 3. fot. *wystawiać na światło.* <Łć. exponere>

Eksponowanie, a, blm., czynność cz. **Eksponować.**

Eksport, u, blm. 1. *handel z zagranicą, handel wywozowy, wywóz.* 2. *towary, wywożone za granicę.* <Ang. Nm. export>

Eksporta, y, lm. **y** p. **Eksportacja.** <Skrócone z Łć. exportatio>

Eksportacja, i, lm. **e** 1. *wywóz, wywożenie:* E. towarów za granicę. E. przestępców. 2. a. **Eksporta** *wyprowadzenie ciała, pogrzeb.* <Łć. exportatio>

Eksportacyjny przym. od **Eksportacja:** Orszak E.

Eksportant, a, lm. **ci** *ten, co należy do eksportacji zmarł-go.* <Łć. exportans, 2 pp. exportantis>

Eksporter, a, lm. **rzy** *kupiec a. przemysłowiec, wywożący wyroby krajowe za granicę.* <Fr. exporteur>

Eksportować, uje, ował 1. *wywozić, np. towary za granicę, przestępców na wygnanie.* 2. *wynosić nieboszczyka do grobu, wyprowadzać, grzebać, chować,* (o księdzu) *prowadzić orszak pogrzebowy.* 3. ×E. przywilej=*udzielić, rozciągnąć:* Musiał ich zagodzić, dać każdemu po 60,000 złotych i dopiero nowy na też dwie wsie E. przywilej. Mat. <Łć. exportare>

Eksportowanie, a, blm., czynność cz. **Eksportować,** *eksportacja.*

Eksportowy przym. od **Eksport:** Handel E. (=*na eksportowaniu polegający*). Towar E. (=*wywożony, eksportowany*). Kraj E. (=*z którego odbywa ś. eksport*). Siły eksportowe kraju. Dom eksportowo-komisowy (=*zajmujący ś. eksportem*).

× **Eksposesjonować, uje, ował** *wyzuć z posiadłości:* Król, przyjąwszy od eksposesjonowanych przysięgę wierności i hołd lenniczy, zwrócił im zabrane kniaźstwa. Stadn. <Now. z Łć. ex=wy-, z+possessio=posiadanie>

× **Eksposesjonowanie, a,** blm., czynność cz. **Eksposesjonować.**

× **Ekspostulacja, i,** lm **e** p. **Ekspostulowanie:** Marszałek sejmowy doniósł księciu hetmanowi o naszej ekspostulacji. Mat. <Łć. expostulatio>

× **Ekspostulować, uje, ował** z kim=*żądać od kogo zdania sprawy, spierać ś. z kim:* Poczęliśmy z gospodarzem E., czemuby w tak zacną wigilję tak słaby dał obiad. Skar. Kiejstut, dowiedziawszy ś., że Jagiełło nań ś. zmówił z mistrzem Pruskim, ekspostulował z nim o to. Biel. M. Z J. K. Mością i całą Rzplitą E. będziecie. Kraus. Nie znalazł nawet tyle przytomności, by E. wobec pana naczelnika za ten ciężki brak formalności. Lam. <Łć. expostulare>

× **Ekspostulowanie, a,** blm., × **Ekspostulacja** czynność cz. **Ekspostulować.**

Ekspozycja, i, lm. **e** 1. *wykład, wyjaśnienie, przedstawienie rzeczy, np. w utworze beletrystycznym:* Ekspozycję poematu zwlekam. Słow. 2. *wystawa przedmiotów sztuki i przemysłu.* 3. fot. *czas, przez który klisza jest wystawioną na działanie światła dla otrzymania obrazu.* <Łć. expositio>

Ekspozytura, y, lm. **y** *urząd zastępczy, filjalny, szczeg. kościół, który pierwotnie był filjalnym, zwolna wszakże doszedł do praw i przywilejów parafjalnego.* <Śr. Łć. expositura>

! **Ekspres** 1. **a,** lm. **owie** *posłaniec; umyślny.* 2. **u,** lm. **y** (w Galicji) *pośpieszny pociąg kolejowy.* <Fr. exprès>

Ekspresja, i, blm. fil. 1. w psychologji: lep. *wyraz, oddanie, wyrażenie w postawie i ruchach zewnętrznych odpowiedniego stanu wewnętrznego:* E afektu, uczucia, wzruszenia. E. mimiczna=*wyrażenie stanu wewnętrznego w układzie, grze rysów twarzy.* E. pantomimiczna = *wyrażenie stanu wewnętrznego w postawie i ruchach całego ciała.* 2. w estetyce: lep. *wyrazistość, dosadność w oddaniu:* E. portretu, E. w obrazie. Deklamować z ekspresją. Muz.: *wyraz (w grze), uczucie, dobre cieniowanie, wyrazistość, barwność:* Grać z ekspresją. <Łć. expressio>

Ekspreskula, i, lm. **e** myśl. *kula, pękająca przy uderzeniu o coś twardego.* <Z Łć. expressus=wyciśnięty+Kula>

! **Ekspresowy** przym. od **Ekspres:** Bilet E. <p. Ekspres>

Ekspresyjny 1. w psychologji: *wyrazowy; wyrażający stan wewnętrzny:* Postawa ekspresyjna. Ruch E. 2. w estetyce: *zalecający ś. ekspresją; kładący nacisk na ekspresję, na dosadność, wyrazistość:* Talent E. Kierunek malarstwa E. <Z Łć. expressio>

× **Eksprobracja, i,** lm. **e** *wyrzut, zarzut, ostra wymówka:* Oni, według onych słów ewangielicznych eksprobracji, oczy mają, a nie widzą,

uszy mają, a nie słyszą. Mat. <Łć. exprobratio>

×**Eksprobrować, uje, ował** *wyrzucać, wymawiać, zarzucać:* Na pokrycie gnuśności swojej, eksprobrowali królowi dobrowolne i jakoby umyślne nieprzyjaciela upuszczenie. Szaj. <Łć. exprobrare>

×**Eksprobrowanie, a,** blm., czynność cz. **Eksprobrować.**

Ekspromisja, i, lm. **e** praw. *zmiana osoby dłużnika bez zmiany zobowiązania.* <Łć. expromissio>

× **Ekspromisor, a,** lm. **owie** *biorący na siebie cudze zobowiązanie, poręczyciel.* <Łć. expromissor>

!**Ekspropriacja, i,** blm. *wywłaszczenie.* <Now. z Łć. ex=wy-, z+proprius=własny, Fr. expropriation>

!**Ekspropriacyjny** przym. od **Ekspropriacja:** Ustawa ekspropriacyjna.

!**Ekspropriować, uje, ował** *wywłaszczyć a. wywłaszczać.* <Now. z Łć. ex=z, wy-+proprius =własny, Fr. exproprier>

!**Ekspropriowanie, a,** blm., czynność cz. **Ekspropriować.**

×**Eksprymować, uje, ował** *wyrażać, okazywać:* Wiele z nim rozmawiał, eksprymując radość i wesele z przyjazdu jego. Szaj. <Łć. exprimere>

×**Eksprymowanie, a,** blm., czynność cz. **Eksprymować.**

× **Ekspugnacja, i,** lm. **e** *zdobywanie:* Trzeba nam wytrwałości około dalszej ekspugnacji miasta. Górs. <Łć. expugnatio>

× **Ekspulsja, i,** blm. *wyrugowanie, usunięcie, szczeg. z majętności.* <Łć. expulsio>

×**Ekspulsyjny** przym. od **Ekspulsja:** Nakaz E. Skarga ekspulsyjna (w daw. prawie polskim) =*skarga, mająca na celu odebranie majętności, dziś* skarga posesoryjna.

×**Ekspurgacja, i,** blm. *oczyszczenie z zarzutu, usprawiedliwienie:* Ucieczka następuje z powodu niedopuszczenia obwinionego do ekspurgacji. <Łć. expurgatio>

×**Ekspurgacyjny** przym. od **Ekspurgacja:** Odsyła przysięgę ekspurgacyjną do zwykłych roków ziemskich. Balc.

Eksrotulacja, i, blm. praw. (w Galicji) *odbiór akt procesowych.* <Now. z Łć. ex=wy-+Rotuł>

Ekstabulacja, i, lm. **e** p. **Ekstabulowanie.** <Now. z Łć. ex=z, wy-+tabula=tablica, zapis, księga>

Ekstabulować, uje, ował praw. *wykreślać a. wykreślić z księgi hipotecznej dług zapłacony:* Sumy, intabulowane na Jaryczowie, ekstabulowane nie były. Rol. <p. Ekstabulacja>

Ekstabulowanie, a, blm., **Ekstabulacja** czynność cz. **Ekstabulować.**

Ekstatycznie przys. od **Ekstatyczny:** E. wielbiła Matkę Bożą i niektórych świętych. Orzesz.

Ekstatyczność, i, blm. rz. od **Ekstatyczny.**

Ekstatyczny 1. fil. = a) *ekstazą, zachwyceniem nacechowany:* Stan, wyraz twarzy E. b) *do ekstazy należący:* Objaw, symptom E. c) *przez ekstazę spowodowany, ze stanu zachwycenia wynikający:* Sposób zachowania ś. E. **2.** posp. *do ekstazy skłonny:* Umysł E. <Z Gr. ekstatikós=uniesiony, zachwycony>

Ekstatyk, a, lm. **cy** fil. *będący w ekstazie, w stanie ekstazy; podlegający ekstazie; wpadający w zachwycenie.* <Gr. ekstatikós=zachwycony, uniesiony>

Ekstaza, y, blm. fil. **1.** w mistyce: *uniesienie, zachwyt duszy a. ducha; zachwycenie; stan, gdy dusza pozbywa ś. cielesności i zbliża ś. a. zlewa ś. z Bogiem.* **2.** w psychologji: *stan jednowyobrażenności a. monoideizmu; stan, gdy wytwory w jednym kierunku podnieconej wyobraźni bywają brane za rzeczywistość:* Wpaść w ekstazę, być w stanie ekstazy, działać pod wpływem ekstazy. <Gr. ékstasis>

Ekstazjować się, uje ś., ował ś. 1. fil. *wprawiać ś. w stan ekstazy, zachwycenia; podlegać objawom ekstazy; zachowywać ś. jak ekstatyk.* **2.** ×przen. *unosić ś. nad czym, zachwycać ś. czym.* Sł. wil. <Z Gr. ékstasis>

Ekstazjowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Ekstazjować ś.**

×**Ekstazjowany** *uniesiony, zachwycony.*

Ekstemporale, w lp. nieod., lm. **lja, ljów** *ćwiczenie klasowe, polegające na tłumaczeniu piśmiennym z jednego języka na drugi:* Ten glansowany kajet na ekstemporalja. Kos. <Łć. extemporalis=robiony naprędce, bez przygotowania>

Ekstende nieod. druk. *gatunek pisma o czcionkach szerokich.* <Now. z Łć. extendere=wyciągać, rozciągać>

×**Ekstendować, uje, ował** *rozciągać, rozszerzać:* Za rzecz potrzebną u siebie znajdujemy, ażebyś Uprzejmość Wasza w księstwie Słuckim do dalszej deklaracji naszej hostilitatem nie ekstendował. Jan Kaz. Duglas na czele Szwedów coraz szerzej ekstendował w Kurlandji niebezpieczeństwo. Kalic. <Łć. extendere>

× **Ekstendowanie, a,** blm., czynność cz. **Ekstendować.**

Ekstensja, i, blm., **Ekstenzja 1.** ×*rozciągnienie, rozszerzenie, rozpostarcie.* **2.** ×*rozciągłość, objętość.* **3.** praw. *wykonanie dekretacji.* <Łć. xtensio>

×**Ekstensywe** *rozciągle, obszernie, w całej rozciągłości:* Przytoczyć czyjeś słowa E. <Łć. extensive>

Ekstensywnie przys. od **Ekstensywny:** Większe obszary, jeszcze dość E. zagospodarowane.

Ekstensywność, i, blm., **Ekstenzywność** fil. rz. od **Ekstensywny** p. lep. **Rozciągłość.** Przeć. **Intensywność.** <Z Łć. extensivus=rozciągliwy>

Ekstensywny, Ekstenzywny (szczeg. o rolnictwie) *wolny, nienatężony, zwyczajny, pospolity:* Gospodarstwo ekstensywne. Po gospodarstwie spotężonym jęli ś. obszarowego (ekstensywnego). Pol. <Z Łć. extensivus>

Ekstenuacja, i, lm. **e 1.** ×*przedłużenie:* Ta materja, szczególnie na ekstenuację sejmowego czasu wniesiona, dwie niedziele zabawiła. Mat. **2.** (w prawie polskim) *dzierżawa dóbr królewskich na wytrzymanie sumy, danej na te dobra.* <Łć. extenuatio>

Ekstenuacyjny przym. od **Ekstenuacja:** Zawiesił nad możnemi groźbę rewindykacji wypuszczonych w dzierżawę ekstenuacyjną dóbr królewskich. Szuj.

×**Ekstenuować, uje, ował** *odbierać dług, ciążący na dobrach królewskich, trzymając je w dzierżawie:* W takim razie 8500 zł. może oznaczać sumę rocznie ekstenuowaną, czyli przez zastawnika wydzierżaną, a. odsiedzianą. Paw. <Z Łć. extenuare>

×**Ekstenuowanie, a,** blm., czynność cz. **Ekstenuować.**

Ekstenzja, i, blm. p. **Ekstensja:** Rozum nasz, ograniczony w swojej ekstenzji, nie pokazuje pewniejszego i skuteczniejszego środka. Kis.

Ekstenzywnie przys. od **Ekstenzywny,** p. lep. **Rozciągle.** <Now. z Łć. extensivus = rozciągający, wyciągający>

Ekstenzywność, i, blm. p. **Ekstensywność.**

Ekstenzywny 1. p. **Ekstensywny. 2.** fil. p. lep. **Rozciągły.** Przeć. **Intenzywny.** <Łć. extensivus>

! **Eksterjeryczny** *zewnętrzny, tyczący ś. kształtów zewnętrznych.* <Z Fr. extérieur>

Eksterjoryzacja, i, blm. fil. p. **Rzutowanie.** <Fr. extériorisation>

Eksterjoryzować, uje, owal fil. p. **Rzutować.**

Eksterminacja, i, lm. **e** *wytępienie, wykorzenienie, zagłada, wyplenienie, wyniszczenie; wydalenie z kraju, wygnanie, banicja:* E. narodu. Kościół, przyzwany na pomoc przeciwko eksterminacji niemieckiej. Szaj. <Łć. exterminatio>

Eksterminacyjny przym. od **Eksterminacja:** System E. Polityka eksterminacyjna. Spotykać ś. dawały świeże ślady wojny eksterminacyjnej. Jeż.

Eksterminować, uje, owal *wydalać z kraju, banitować.* <Łć. exterminare>

Eksterminowanie, a, blm., czynność cz. **Eksterminować,** *eksterminacja.*

Ekstern, a, lm. **owie 1.** *uczeń nie mieszkający w internacie, uczeń przychodni.* **2.** *ten, co składa egzamin w celu otrzymania świadectwa, nie będąc uczniem.* **3.** *zewnętrzny lekarz szpitala.* Por. **Eksteneusz** i **Eksternista.** <Łć. externus = zewnętrzny>

Eksternat, u, lm. **y** *szkoła dla uczniów przychodnich.* <Fr. externat>

Eksternista, y, lm. **ści** *uczeń prywatny, nie uczęszczający do szkół publicznych.* <Now. z Łć. externus=zewnętrzny.

Eksterytorjalność, i, blm. praw. p. **Zakrajowość.**

Eksterytorjalny praw. *nie podlegający sądom miejscowym:* Sądy eksterytorjalne. Prawa eksterytorjalne. <Now. z Łć. ex = wy-, z- + Terytorjalny>

× **Ekstorsja, i,** lm. **e** *wydzieranie, wymuszanie:* Dobra nejburskie różnemi ekstorsjami i agrawacjami stanowisk żołnierskich uciemiężone były. Mat. <Łć. extorsio>

Ekstra 1. nieod. = a) p. **Ekstrameta:** Zagrasz z nami w E. b) fot. *format zdjęcia fotograficznego 40×50 centymetrów.* **2.** [E.] **y,** lm. **y** p. **Ekstracug** i **Ekstrapoczta:** Naczelnik jedzie ekstrą. <Now. z Łć. extra = zewnątrz, nadto>

Ekstra- cząstka dodawana do rzeczowników, przymiotników i przysłówków = a) przy rzeczownikach: *nadzwyczajny:* Komisja rozkazała Kościuszce, aby na ekstra-ekspens tymczasem funduszów wojskowych użył. T. K. W gorącej walce zły przykład gwałtowności i namiętności dali i dają ci, co ś. ekstra-katolikami być mienią. Krasz. Ekstra-komisja zasądziła wszystkie zadłużone sumy do zwrotu. T. K. Przypadali sekundanci i przyznając obu doskonałość i ekstra-kunszt, godzili powaśnione strony. Ochoc. **2.** przy przymiotnikach i przysłówkach: *nadzwyczaj, bardzo, arcy:* Papier ze wspaniałą, ogromną cyfrą niebieską był kolorowy, pachnący, ekstra-dystyngowany. Krasz. Gabinet Taaffego w ostatniej fazie był ekstra-parlamentarny. Husyta staje ś. ich przewodnikiem nietylko w życiu duchowym, ale nawet ekstra-religijnym. Rzew. Z choremi obchodził ś. ekstra-bratersko. Krasz. Piąte piętro, ubogo, ekstra-ubogo. Krasz. <Łć. ekstra = zewnątrz; nadto>

1. × **Ekstra** przys. *bardzo, wielce, nader, mocno, nadzwyczajnie, arcy:* Gołego oręża E. ś. lękam. L.

2. × **Ekstra** przyi. *oprócz, nad.* L.

Ekstracug, u, lm. **i, Ekstrapociąg,** [**Ekstra**] *pociąg osobny, nadzwyczajny, nieobjęty rozkładem jazdy:* Zamówisz jutro E. w zarządzie kolei. Rodz. <Ekstra+Cug 14>

Ekstracugowy przym. od **Ekstracug:** Bieg E.

Ekstradent, a, lm. **ci** p. **Palestrant.** <Łć. extradens, 2 pp. extradentis = dosł. wydający>

Ekstradować, uje, owal 1. × *wydać kogo w czyje ręce.* **2.** [E. a. **Odstradować**] *odłączyć.* <Łć. extradere>

× **Ekstradowanie, a,** blm., czynność cz. **Ekstradować.**

Ekstradycja i, lm. **e** praw. *wydanie przestępcy w czyje ręce* (najczęściej o zbiegłych poddanych). <Łć. extraditio>

Ekstrafajn nieod. żart. *wyborny, doskonały, prześliczny:* Już to, że jegomościne panienki E., to sam rabinby przyznał. Dzierz. <Ekstra+Fajn>

× **Ekstrafajnowy** *bardzo cienki:* Wyrabia czasem i sukna ekstrafajnowe, t. j. najcieńsze, w najwyższych gatunkach. T. K.

Ekstrakadencja, i, lm. **e** *kadencja nadzwyczajna, nadliczbowa:* Sąd kazał grodom sądzić sprawy o buntach na ekstrakadencjach. T. K. <Ekstra +Kadencja>

Ekstrakadencyjny przym. od **Ekstrakadencja:** Sejm kazał grodom sądzić oskarżonych na posiedzeniach nadzwyczajnych (ekstra-kadencyjnych). T. K.

Ekstrakcik, u, lm. **i** p. **Ekstrakt.**

Ekstrakcja, i, blm. **1.** × *wyciąganie, wydobywanie.* Sł. wil. Przen.: Pewnie chłopianka i nędznej ekstrakcji, ale nóżki i rączki miała, gdyby królewna. Krasz. (*=pochodzenia*). **2.** chem. p. **Wyciąganie. 3.** hut. *otrzymywanie z rud metalów drogą mokrą.* <Łć. extractio>

Ekstrakcyjny przym. od **Ekstrakcja:** Płyn ten otrzymano sposobem ekstrakcyjnym. <Z Łć. extractio>

Ekstrakt, u, lm. **y 1.** *numer wyciągnięty na loterji:* E. nr. 90. Koź. **2.** chem. p. **Wyciąg:** E. mięsny Liebiga. Kip.: E. wina = *części jego składowe, nie ulatniające ś. przy temperaturze 100° C.* Przen.: Wycisnął E. wniosku. Mick. **3.** praw. = a) *wyciąg, wypis z ksiąg a. akt.* E. tabularny = *wypis z tabuli, t. j. hipoteki austryjackiej.* b) *świadectwo o dokonanym wpisie do ksiąg hipotecznych.* Zdr. **Ekstrakcik.** <Łć. extractum>

Ekstraktor, a 1. × lm. **owie** *człowiek, robiący wyciąg, wypis z ksiąg:* Niedoskonały bardzo E., prześladowca mój. Kraus. **2.** lm. **y** garb. p. **Ługownik. 3.** lm. **y** tech. *przyrząd do otrzymywania wyciągów.* <Śr. Łć. extractor>

Ekstraktować, uje, owal garb. p. **Ługować.** <Now. z Łć. **extractum** im. ni. dosł. = wyciągnięte>

Ekstraktowanie, a, blm., czynność cz. **Ekstraktować.**

Ekstraktowy, Ekstraktywny przym. od **Ekstrakt,** *wchodzący w ekstrakt:* Ekstraktowe a. ekstraktywne pierwiastki roślin. Sł. wil. Substancja ekstraktowa. <p. Ekstrakt>

Ekstraktywny p. **Ekstraktowy.**

Ekstrakurjer, a, lm. **y** *pociąg kurjerski nadzwyczajny.* <Ekstra+Kurjer>

Ekstrameta, y, blm., **Ekstra** *rodzaj gry w piłkę,* in. zbijany. <Ekstra+Meta>

Ekstramundur, u, lm. **y** *mundur galowy:* W komorze brygadnej widzieć było można E. od wielkiej parady. Bukar. <Ekstra+Mundur>

Ekstraneusz, a, lm. **e** *ten, co składa egzamin dojrzałości, nie będąc uczniem.* <Łć. extraneus=zewnętrzny>

× **Ekstraordynalny** p. **Ekstraordynaryjny:** Działa ekstraordynalne. Dek.

× **Ekstraordynarja, i** a. **ów,** blp., × **Ekstraordynarjum** *wydatki nadzwyczajne.* <Łć. extraordinarius>

× **Ekstraordynarjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Ekstraordynarja:** Komisja budżetowa rozpoczęła obrady nad E. wojskowym.

! **Ekstraordynarny** p. **Ekstraordynaryjny:** Profesor E.

Ekstraordynaryjnie przys. od **Ekstraordynaryjny:** Palet rosyjski na prowjant E. wielki. Mat.

Ekstraordynaryjny, ! **Ekstraordynarny,** × **Ekstraordynalny** *nadzwyczajny:* Sejm E. warszawski 1768 r.

Ekstrapociąg, u, lm. **i** p. **Ekstracug.** <Ekstra+Pociąg>

Ekstrapoczta, y, lm. **y** *jazda szybka końmi pocztowemi osobno najętemi:* Jechać ekstrapocztą. Przen.: Robić co ekstrapocztą (*=bardzo szybko*). <Ekstra +Poczta>

Ekstrapocztowy przym. od **Ekstrapoczta:** Bryki ekstrapocztowe. Bliź.

Ekstraprąd, u, lm. **y** fiz. *krótkotrwały prąd elektryczny, który ś. wzbudza przez indukcję w obwodzie elektrycznym, czyli w samymże drucie, po którym prąd przebiega, w chwili, gdy prąd ten przerywa ś. a. zamyka.* <Ekstra+Prąd>

Ekstrawagancja, i, lm. **e 1.** *dziwaczność, dziwactwo, niedorzeczność:* Pobłażliwi na nasze ówczesne ekstrawagancje. Lis. H. **2.** muz. *spadki muzyczne dzikie, niespodziewane.* <Fr. extravagance>

× **Ekstrawagować, uje, ował** *pleść niestworzone rzeczy, opowiadać banialuki:* Ekstrawagujące proemjum było koniecznością w owym wieku. Lel. <Fr. extravaguer>

† **Ekstrawagant, a,** lm. **y** praw. *dopełnienie zasadniczych postanowień statutu.*

× **Ekstrem, u,** blm. *stan czegoś ostateczny, krańcowy:* Potym w E. wpadszy, srodze lamentować począł. Łoź. <Łć. extremum=ostateczność>

Ekstynktor, a, lm. **y** *przyrząd do gaszenia ognia.* <Łć. exstinctor>

! **Ekstyrpacja, i,** lm. **e** p. **Ekstyrpowanie.** <Łć. exstirpatio>

Ekstyrpator, a, lm. **y** *gracownik, pług do karczowania, narzędzie do oczyszczania i spulchniania gruntu, składające ś. z paru rzędów w drewnianych ramach umieszczonych lemieszów.* <Łć. exstirpator>

! **Ekstyrpować, uje, ował** *wyłuskiwać, wyrywać:* Żaden jeszcze takiego zęba nie miał, i żadnemu tak zręcznie nie był ekstyrpowany. Fred. A. Przen.: W dziecińśtwie jeszcze ekstyrpowano ze mnie wiarę. Krasz. <Łć. exstirpare>

! **Ekstyrpowanie, a,** blm., ! **Ekstyrpacja** czynność cz. **Ekstyrpować.**

× **Ekswinkulacja, i,** lm. **e** *uwolnienie ś., uchylenie ś.:* Zgodzono ś. bez oporu na konfederację detronizującą króla, czyli na tak zwaną ekswinkulację od posłuszeństwa. Kraus. <Now. z Łć. ex=wy-, z-+vinculare = wiązać, krępować>

× **Ekswiscerować, uje, ował** *wyczerpywać siły, wycieńczać:* Przyjechałem do Wilna, ustawicznemi podróżami i ekspensami ekswiscerowany. Mat. (*=zrujnowany, zniszczony materjalnie*). O pieniądze trudno było we Francji, ekswiscerującej ś. na wojnę przeciwko Anglikom. Mat. <Łć. exviscerare>

× **Ekswiscerowanie, a,** blm., czynność cz. **Ekswiscerować.**

× **Ekswota, ów,** blp. *przedmioty, ofiarowane do kościoła na mocy jakiegoś ślubu, wota:* Gdzieniegdzie na rogu płonęła drżąca lampa przed kamienną we wstążki, paciorki, E. i kwiaty strojną Madoną. Krasz. <Łć. ex voto dosł.=ślubem, ze ślubu>

[**E-ksy!**] w., *wołanie przy popędzaniu a. odpędzaniu młodych świń.*

Eksykator, a, lm. **y 1.** chem. *przyrząd, w którym ciała wysuszają ś. przy zwykłej temperaturze.* **2.** tech. *przetwór, do osuszania wilgotnych ścian używany.* <Now. z Łć. exsiccare=suszyć>

Ektenja, i, lm. **e** *rodzaj modlitwy w kościele wschodnim:* Ektenje a. litanje. Pim. Pop na ektenji wspomniał raz Aleksandra, nie Napoleona. Bart. <Gr. ekténeia>

Ektypografja, i, blm. *drukowanie literami wypukłemi,* in. chalkotypja. <Now. z Gr. éktypos=wypukły+-grafia=pismo>

Ekumen, a, lm. **owie** *proboszcz w kościele wschodnim:* Wolno było usamowolnionemu naczelnikowi kościoła mianować ekumenów i kustoszów cerkiewnych. Bart. <Gr. oikoúmenos>

× **Ekumenicki** p. **Ekumeniczny:** Focjusz zebrał synod w Carogrodzie, który ósmym ekumenickim i gieneralnym abo powszechnym nazwał. Skar.

Ekumeniczny, × **Ekumenicki** *powszechny, ogólny, uniwersalny:* Sobór E. Koncyljum ekumeniczne. Patrjarcha E. <Gr. oikoumenikós>

[**Ekumon, a,** lm. **owie**] p. **Ekonom.**

[**Ekumun, a,** lm. **owie**] p. **Ekonom.**

[**Ekunom, a,** lm. **owie**] p. **Ekonom.**

× **Ekwał, u,** lm. **y** *równia, równość, jednakowość:* Tamto w E. z tym idzie. Troc. <Z Łć. aequalis=równy>

Ekwator, a a. **u,** lm. **y** p. **Równik.** <Łć. aequator=równający>

Ekwatorjalny przym. od **Ekwator:** Strefa ekwatorjalna. Przen.: Gorąco ekwatorjalne (*=bardzo wielkie, tropikalne*). <Z Łć. aequator>

Ekwatorjał, u, lm. **y** astr. *luneta tak osadzona i opatrzona kołami, podzielonemi na stopnie, że pozwala oznaczać położenie gwiazd względem równika, zatym ich zboczenie i wznoszenie proste.* <Now. z Łć. aequare=równać>

Ekwilibr, u, lm. **y,** × **Ekwilibrja,** × **Ekwilibrjum** *równowaga:* Z nich wszystkich ta ś. jakimś ekwilibrem nadzwyczajnym trzyma najdłużej. Krasz. <Fr. équilibre>

× **Ekwilibrja, i,** blm. p. **Ekwilibr.**

× **Ekwilibrjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Ekwilibr.** <Łć. aequilibrium>

Ekwilibrować, uje, ował *równoważyć, równowagę utrzymywać.* <Łć. aequilibrare>

Ekwilibrowanie, a, blm., czynność cz. **Ekwilibrować.**

Ekwilibrycznie przys. od **Ekwilibryczny.**

Ekwilibryczny *równoważny, równowagę utrzymujący.*

Ekwilibrysta, y, lm. **ści, Ekwilibrzysta 1.** *gimnastyk, zajmujący ś. ekwilibrystyką, linoskok, lino-*

chód, akrobata, pajac. 2. przen. *człowiek, umiejący ś. zręcznie wykręcać z trudnego położenia:* Był hrabia Toni, koniarz, karciarz, zadłużony E., który trzymał ś. na majątku, jak akrobata na linie w powietrzu. Krasz. <Now. z Łć. aequilibrium>

Ekwilibrystycznie przys. od **Ekwilibrystyczny.** <Now. z Łć. aequilibrium>

Ekwilibrystyczny przym. od **Ekwilibrystyka:** Popisy ekwilibrystyczne.

Ekwilibrystyka, i, blm. **1.** *sztuka ekwilibrysty, umiejętność zachowania równowagi, łamańce gimnastyczne.* 2. przen. *umiejętność wykręcania ś., zręczność w postępowaniu, obrotność:* E. dyplomatyczna. <Now. z Łć. aequilibrium>

Ekwilibrzysta, y, lm. **ści** p. **Ekwilibrysta:** Brawo! Lolo! E.! Jeż.

Ekwinokcjalny 1. astr. p. **Równonocny. 2.** × Zegar E. = *na dachu umieszczony, dachowy.* <Łć. aequinoctialis>

Ekwipaż, u, lm. **e 1.** ×*ruchomości wojskowe, bagaże, juki:* E. wojenny lądowy znaczy sprzęt wojskowy abo bagaże. Papr. **2.** ×*załoga okrętowa, osada:* Ekwipaże różnych okrętów wypowiedziały posłuszeństwo zwierzchności. L. **3.** ×*pojazd z końmi;* zb. *pojazdy z końmi:* Komisarz nie ma mieć więcej ekwipażu nad kolaskę i wózek; w kolasce cztery, a w wózku koni dwa. Kras. **4.** *pojazd, powóz, kareta.* <Fr. équipage = zaprząg>

Ekwipotencja, i, lm. **e** mat. *równość gieometryczna odcinków prostolinjowych przy uwzględnieniu długości kierunku.* <Now. z Łć. aequus = równy + potentia = potęga>

Ekwipotencjalny mat.: Powierzchnie ekwipotencjalne = *których punkty posiadają jednaki potencjał,* in. p o w i e r z c h n i e j e d n a k i e g o p o t e n c j a ł u, p o w i e r z c h n i e p o z i o m o w e.

Ekwipować, uje, ował kogo (o rzeczach niezbędnych i zbytkownych) *zaopatrywać w co, sprawiać co komu;* (o wojsku) *mundurować, sztyftować, zbroić.* **E. ś.** *zaopatrywać ś., sprawiać sobie, urządzać ś.; mundurować ś., zbroić ś.:* Zapewne myśli E. ś. w czasie jarmarku i zbywa wpółdarmo, co ma. Korz. <Fr. équiper>

Ekwipowanie, a, blm., × **Ekwipówka** czynność cz. **Ekwipować.**

Ekwipowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Ekwipować ś.:** Weselne E. ś. And.

× **Ekwipówka, i,** lm. **i** p. **Ekwipowanie.**

× **Ekwitacja, i,** blm. *jazda konna:* Uczącemu niejedno ważne prawidło ekwitacji pokazał. And. <Łć. equitatio>

× **Ekwitacyjny** przym. od **Ekwitacja:** Przedobiedne ekwitacyjne ćwiczenia. Orzesz.

× **Ekwiwalencja, i,** blm. *równowaga, równoważenie ś.:* Suchorzewski zauważył brak ekwiwalencji pomiędzy wydatkiem na regiment i wartością Szadawa. T. K. <Now. z Łć. aequivalere = być równoważnym, równoznacznym>

Ekwiwalent, u, lm. **y** chem., fiz. i ×fil. p. **Równoważnik.** <Łć. aequivalens, 2 pp. aequivalentis>

!**Ekwiwok, u,** lm. **i** p. **Ekiwok.** <Łć. aequivocus = dwuznaczny>

× **Ekwiwokacja, i,** blm. *mówienie dwuznacznikami:* To raczej na śmiech i ekwiwokację, niżeli na przeprosiny poszło. Szaj. <Now. z Łć. aequivocus>

El nieod. *nazwa litery L*

[Ela] p. **Elo.**

Elaborat, u, lm. **y** (zwykle o projektach) *praca piśmienna, opracowanie, wypracowanie:* E. komisji. <Łć. elaboratum ni.>

Elaidyna, y, blm. chem. *substancja stała, otrzymywana z oleiny.* <Z Gr. élaion = oliwa, olej>

× **Elail, u,** blm. chem. p. **Etylen.** <Now. z Gr. élaion = olej, oliwa>

Elastycznie przys. od **Elastyczny.**

Elastyczność, i, blm. rz. od **Elastyczny,** *sprężystość:* E. gazów = *prężność.*

Elastyczny 1. *sprężysty, giętki, rozciągliwy:* Guma elastyczna = *gumalastyka, elastyka.* Przen.: Ruchy elastyczne. **2.** przen. *chwiejny, niepewny, dający ś. łatwo nagiąć, nie mający pewnych zasad:* Sumienie elastyczne. Charakteru elastycznego, możnaby powiedzieć: żadnego. Kal. <Z Fr. élastique, to zaś z Łć. późn. elasticus, a to z Śr. Gr. elastikós>

Elastyka, i, blm. **a. Gummi elastyka** p. **Gumalastyka.** <Z Fr. (gomme) élastique>

Elateryt, u, blm. *rodzaj ziemnej smoły, podobnej do asfaltu,* in. k a u c z u k k o p a l n y. <Now. z Gr. elatḗr = pędzący, poganiający>

Elatynek, nka, lm. **nki** bot. p. **Nadwodnik.** <Gr. elatínē>

Elbacwelba, y, blm. p. **Halbecwelwe.**

Elbik, a, blm. p. **Halbecwelwe.**

Eldorado, a, blm. *kraj złotodajny, ziemia obiecana:* Zbiegły, nieznanego nazwiska szlachcic, kwalifikujący ś. na Zaporożca, lecz z powodu dzieciny małej zmuszony zatrzymać ś. w przedsieniu tego zbiegów wszelkiego rodzaju eldorada. Jeż. <Hp. el dorado dosł. = (kraj) pozłacany, złocisty>

Eldruk, u, lm. **i** tech. *obraz litograficznie olejną farbą odbijany, oleodruk.* <Nm. Oeldruck>

Ele nieod. *piwo angielskie.* <Ang. ale>

Eleacki przym. od **Eleata,** bł. **Elejski:** Filozofja eleacka. <p. Eleata>

× **Elear, a,** lm. **owie** p. **Eljer:** Przewagi elearów polskich 1619—1623, krótko naprędce zgromadzone. Dęboł. (= *lisowczyków*). <Z Węg. elöharcos = wojownik przodujący>

Eleata, y, lm. **ci** fil. *filozof ze szkoły filozoficznej, założonej w Elei przez Ksenofanesa.* <Gr. Eleátēs = mieszkaniec Elei, miasta południowo-włoskiego>

Eleatyzm, u, blm. fil. **1.** *filozofja, kierunek filozoficzny eleatów.* **2.** *djalektyka jednego, czystego bytu.* <Z Gr. Eleátēs, od Gr. nazwy miasta Eléa>

Elefant, u, blm. *papier 42 cali szerokości, 28 cali wysokości.* <Z Gr. Łć. eléfas = słoń>

Elegancieć, eje, ał *stawać ś. elegantem:* Ależeś wyprzystojniał, wyrósł, wyeleganciał! daj go katu! Krasz. <Z Łć. elegans>

Elegancik, a, lm. **i** p. **Elegant.**

Elegancja, i, blm. **1.** *wytworność, wykwintność, gustowność, strojność, szyk, dobry smak:* Ubiór pełen elegancji. **2.** zb. *osoby eleganckie, wielki świat, wyższe towarzystwo:* Cała E. zbiera ś. u niego. Sł. wil. **3.** lm. **e** *cacko, świecidełko, błyskotka:* Na stoliku połyskiwały tysiące fraszek i elegancji. Krasz. <Łć. elegantia>

Elegancki, [Elegański, Elegantny, Aligancki] *wytworny, wykwintny, gustowny, strojny.* ×**Po elegancku** przys. *elegancko.* <p. Elegant>

Elegancko przys. od **Elegancki:** E. ubrany.

Elegant, a, lm. **ci 1. a. [Alagant, Alegant, Aligant, Halegant]** *ten, co ś. elegantuje, modniś, frant,*

dandys, strojniś: E. od trzechkroć stu tysięcy. Kaczk. Ir.: E. z morskiej piany. Prz. 2. [E.] *czarny salceson,* in. hycel, kadryl. Zdr. **Elegancik.** <Z Łć. elegans, 2 pp. elegantis dosł.=wytworny>

Elegantka, i, lm. **i** forma ż. od **Elegant;** [**Alegantka, Helegantka**].

[**Elegantny**] p. **Elegancki:** E. chłopak.

Elegantować się, uje ś., ował ś., [**Halagantować ś.**] *stroić ś., elegancko ś. ubierać.* <p. Elegant>

Elegantowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Elegantować ś.**

[**Elegański**] p. **Elegancki.**

Elegijamb, u, lm. **y** *elegja, w której wiersz złożony jest z jambów.* <Now. z Elegja+Jamb>

Elegijny, Elegjacki przym. od **Elegja;** przen. *smutny, żałosny:* Elegijne wiersze. L. Ton E.

Elegja, i, lm. **e 1.** *rodzaj poezji o nastroju smutnym, tren.* **2.** muz. *utwór smutny, żałosny.* <Gr. elegeía>

Elegjacki p. **Elegijny:** Dystych E. = *dwuwiersz klasyczny, złożony z heksametru i pentametru.* <Gr. elegiakós>

Elejski bł. fil. p. **Eleacki.** <Z Gr. Eléa=nazwa miasta we Włoszech południowych>

Elekcja, i, lm. **e,** [**Welekcyjá**] *obiór, wybieranie* (na urząd): E. królów. E. urzędników. Sł. wil. <Łć. electio>

× **Elekcjonalny** p. **Elekcyjny.**

Elekcjonista, y, lm. **ści** *zwolennik obieralności królów:* Tego właśnie bali ś. elekcjoniści. Kal. <Z Łć. electio>

Elekcyjnie przys. od **Elekcyjny.**

Elekcyjność, i, blm. rz. od **Elekcyjny,** *zwyczaj obierania, obieralność:* E. w Polsce (dom. królów). <Z Łć. electio>

Elekcyjny, × **Elekcjonalny** przym. od **Elekcja:** Król E. (=*obieralny*). Tron E. (=*drogą obioru otrzymywany, nie dziedziczny*). Sejm E. (=*zwołany w celu obrania króla*).

[**Elekstryka, i,** blm.] p. **Elektryczność.**

Elekt, a 1. lm. **ci** *nowo obrany:* Rad E. konia dosiadał, choć inni biskupi tego nie chwalą. Sienk. **2.** lm. **y** *poprawna rasa baranów.* <Łć. electus=wybrany>

Elekta, y, blm. *najcieńsza i najdoskonalsza wełna owiec hiszpańskich, mających cienką wełnę.* <Łć. electa=wybrana>

Elektor, a, lm. **owie 1.** × *ten, co obiera, wyborca:* Wybrani po departamentach elektorowie zgromadzą ś. dla obrania reprezentantów. L. **2.** *udzielny książę Rzeszy Niemieckiej, mający przywilej obierania cesarza:* E. saski. Zdr. **Elektoreczek.** <Łć. elector>

Elektoracki przym. od **Elektorat:** Biskupstwa elektorackie. Birk. <p. Elektorat>

Elektoralny *wyborczy:* Pole elektoralne. Zgromadzenie elektoralne.

Elektorat, u, lm. **y 1.** *godność elektora, władza elektora.* **2.** p. **Elektorstwo:** W Niemczech dziewięć jest elektoratów. Wyrw. <Śr. Łć. electoratus>

Elektoreczek, czka, lm. **czkowie** p. **Elektor:** E. dotąd ś. wykręcał, teraz ś. nie wykręci. Sienk.

Elektorka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Elektor. 2.** p. **Elektorowa.**

Elektorowa, ej, lm. **e, Elektorka** *żona elektora.*

Elektorowicz, a, lm. **e** *syn elektora:* Młody E., mimo łez i opozycji matki, przeszedł na religję katolicką. Wessl.

Elektorowy p. **Elektorski.**

Elektorówna, y, lm. **y** *córka elektora.*

Elektorski, Elektorowy przym. od **Elektor:** Godność elektorska. Cyrkuł E. a. dolnego Renu. Wyrw. <p. Elektor>

Elektorstwo, a, lm. **a 1.** *godność wyborcy, elektora.* **2.** *panowanie elektora, rządy elektora.* **3. a. Elektorat** *kraj rządzony przez elektora.* **4.** blm. *elektor z żoną:* Wczoraj E. z Drezna wyjechali do Pilnicy. L.

Elektrobodźczy fiz. p. **Elektrotwórczy** i **Elektrowzbudzający.** <Elektro-+BOD>

Elektrochemiczny przym. od **Elektrochemja:** Działania, teorje elektrochemiczne. <Elektro-+Chemiczny>

Elektrochemja, i, blm. **1.** *nauka o stosunku pomiędzy elektrycznością a powinowactwem chemicznym.* **2.** *zastosowania elektryczności do celów chemicznych, ogół zjawisk chemicznych, wywoływanych przez prąd elektryczny.* <Elektro-+Chemja>

× **Elektrocynetyka, i,** blm. p. **Elektrodynamika.** <Elektro-+Cynetyka>

Elektrod, u, lm. **y, Elektroda** fiz. *koniec przewodnika, doprowadzającego prąd elektryczny, połączonego z biegunem dodatnim a. ujemnym źródła elektryczności:* E. dodatni (=*anod, anoda*). E. ujemny (=*katod, katoda*). <Now. z Gr. élektron, p. Elektryczność+hodós ż.=droga>

Elektroda, y, lm. **y** fiz. p. **Elektrod.**

Elektrododatni fiz. *posiadający elektryczność dodatnią, tyczący ś. elektryczności dodatniej:* Ładunek E. Biegun E. stosu. Metal E. ogniwa galwanicznego. Jon E. (=*jon, zbierający ś. na elektrodzie ujemnym, katjon*). <Elektro-+Do+DA>

Elektrodynamiczny fiz. przym. od **Elektrodynamika:** Działania elektrodynamiczne. Siła elektrodynamiczna. E. układ miar = *układ miar elektrycznych, oparty na wzajemnym na siebie działaniu prądów elektrycznych.*

Elektrodynamika, i, blm. fiz. **1.** *nauka o wzajemnym na siebie działaniu prądów elektrycznych, o ruchach, jakim ulegają przewodniki, po których prądy te płyną.* **2.** × a. × **Elektrocynetyka** *wog. nauka o przebiegu elektryczności, o elektryczności dynamicznej, galwanizm.* <Elektro-+Dynamika>

Elektrodynamometr, u, lm. **y** fiz. *przyrząd, służący do mierzenia natężenia prądów elektrycznych, a polegający na zasadzie wzajemnego ich na siebie oddziaływania.* <Elektro-+Dynamometr>

Elektrofor, u, lm. **y** fiz. *przyrząd do wytwarzania i zachowania elektryczności statycznej, złożony z krążka żywicznego a. ebonitowego, pokrytego krążkiem metalowym, opatrzonym rękojeścią izolującą.* <Elektro-+Gr. -fóros = niosący, noszący>

Elektrogien, u, lm. **y** fiz. *przyrząd, mający służyć do usuwania osadów, tworzących ś. na ścianach kotłów parowych, a to przez rozkład ich działaniem prądów elektrycznych, wytwarzanych działaniem tego przyrządu,* in. iskiernik. <Elektro-+Gr. génos=ród, rodzenie>

Elektrografja, i, blm. *rytowanie za pomocą iskry elektrycznej.* <Elektro-+Gr. -grafía=pisanie>

Elektroid, u, blm. *materja, stanowiąca przyczynę zjawisk, wytwarzanych za pomocą przyrządu, wynalezionego przez Rychnowskiego.* <Elektro-+Gr. -eidés=-kształtny>

Elektroindukcja, i, blm. fiz. *wzbudzanie prądów przez prądy,* indukcja elektryczna, indukcja woltaiczna, woltoindukcja. <Elektro-+Indukcja>

Elektroindukcyjny fiz. przym. od **Elektroindukcja**: Przyrząd E. = *rodzaj maszyny, służącej do wzbudzania prądów elektrycznych przez indukcję.*

Elektrojemność, i, blm. fiz. *stosunek ilości elektryczności do jego potencjału,* pojemność elektryczna, zdolność elektryczna. E. czyli pojemność akumulatora = *najwyższy ładunek, jaki akumulator przyjąć może.* <Elektro-+JM>

Elektrolit, u, lm. **y** chem. *ciało, ulegające rozkładowi chemicznemu pod wpływem prądu elektrycznego.* <Now. z Gr. Elektro-+lytós = rozwiązany, rozłożony>

Elektrolityczny fiz. przym. od **Elektroliza:** Działania elektrolityczne. E. rozkład wody. Metal E. (*osadzony za pomocą prądu elektrycznego*).

Elektroliza, y, blm. chem. i fiz. *rozkład związku chemicznego pod wpływem prądu elektrycznego.* <Now. z Gr. Elektro-+lýsis = rozwiązanie, rozłożenie>

Elektrolizować, uje, owal *rozkładać za pomocą elektryczności.*

Elektrolizowanie, a, blm., czynność cz. **Elektrolizować.**

Elektromagnes, u, lm. **y** fiz. *magnes, utworzony przez działanie prądu elektrycznego na pręt żelaza miękkiego czyli kutego.* <Elektro-+Magnes>

Elektromagnetyczny fiz. *polegający na działaniu elektromagnesów:* Telegraf E. Sygnały elektromagnetyczne. Maszyny elektromagnetyczne a. motory elektromagnetyczne = *elektromagnesy, używane jako elektromotory.* E. układ miar = *układ miar elektrycznych, polegający na wzajemnym działaniu prądów elektrycznych i magnesów.*

Elektromagnetyzm, u, blm. fiz. **1.** *magnetyzm, wzbudzany przez działanie prądu elektrycznego.* **2.** *nauka o wzajemnych związkach, zachodzących między elektrycznością a magnetyzmem.* <Elektro-+Magnetyzm>

Elektromedyczny *stosujący elektryczność w medycynie:* Aparat E., służący do przyśpieszenia pulsu. Lam. <Elektro-+Medyczny>

Elektrometalurgja, i, blm. fiz. *zastosowanie własności prądów elektrycznych do wydobywania metali z rud i wog. do wszelkich robót hutniczych, do obrabiania metali.* <Elektro-+Metalurgja>

Elektrometeor, u, lm. **y** *zjawisko, objaśniane jako objaw działania elektryczności atmosferycznej.* <Elektro-+Meteor>

Elektrometr, u, lm. **y, Elektromierz** fiz. *przyrząd do mierzenia ilości elektryczności, czyli ładunków elektrycznych:* E. o listkach złotych. E. ćwiartkowy a. kwadrantowy. E. heterostatyczny = *elektrometr, w którym oprócz elektryczności badanego ciała wprowadza ś. dla porównania elektryczność z innego źródła pochodzącą.* <Elektro-+Gr. métron = miara, -mierz>

Elektromierz, a, lm. **e** fiz. p. **Elektrometr.** <Elektro-+MIAR>

Elektromięśniowy fizj. (electromuscularis) *do objawów elektrycznych w mięśniach należący.* <Elektro+Mięsień>

Elektromotor, u, lm. **y** fiz. *maszyna, dozwalająca wytwarzać pracę mechaniczną kosztem energji prądu elektrycznego,* in. motor elektryczny. <Elektro-+Motor>

Elektromotorograf, u, lm. **y** fiz. *rodzaj telefonu.* <Elektro-+Motor+Gr. -gráfos = -pis>

Elektromotoryczny fiz. p. **Elektrowzbudzający.** <p. Elektromotor>

Elektromotryczny fiz. p. **Elektrowzbudzający.**

Elektroodjemny fiz. p. **Elektroujemny.** <Elektro-+Od+JM>

Elektrooptyka, i, blm. fiz. *nauka o związkach ogólnych pomiędzy światłem i elektrycznością.* <Elektro-+Optyka>

× **Elektropunktura, y,** lm. **y** lek. *wkłówanie igieł połączonych z biegunami elektrycznemi,* nakłówanie elektryczne, galwanopunktura. <Elektro-+Łć. punctura = nakłówanie>

Elektrorodny p. **Elektrotwórczy.** <Elektro-+ROD>

Elektroskop, u, lm. **y, Elektrowskaz** fiz. *przyrząd, służący do wykazania stanu elektrycznego ciała i rodzaju jego elektryczności.* <Elektro-+skopós = -skaz>

Elektroskórny fizj. (electrocutaneus) *odnoszący ś. do objawów elektrycznych w skórze.* <Elektro-+Skóra>

Elektrostatyczny fiz. przym. od **Elektrostatyka:** Układ miar E. (= *układ miar elektrycznych, oparty na zasadzie elektrostatyki*). <Elektro-+Statyczny>

Elektrostatyka, i, blm. fiz. *nauka o elektryczności statycznej, szczeg. część jej, zajmująca ś. rozkładem elektryczności na powierzchni przewodników różnej postaci.* <Elektro-+Statyka>

Elektrotechniczka, i, lm. **i** forma ż. od **Elektrotechnik.**

Elektrotechniczny przym. od **Elektrotechnika.** <Elektro-+Techniczny>

Elektrotechnik, a, lm. **cy** *ten, co ś. zajmuje elektrotechniką:* Inżynier E. <Elektro-+Technik>

Elektrotechnika, i, blm. *zastosowanie elektryczności w przemyśle.* <Elektro-+Technika>

Elektroterapeuta, y, lm. **ci** *ten, co leczy elektroterapją.* <Elektro-+Terapeuta>

Elektroterapeutyczny przym. od **Elektroterapja:** Przyrząd E. Lecznica elektroterapeutyczna.

Elektroterapja, i, blm. *leczenie za pomocą elektryczności.* <Elektro-+Terapja>

Elektrotwórczy, Elektrobodźczy, Elektrorodny *wytwarzający elektryczność.* <Elektro-+TWOR>

Elektrotyp, u, lm. **y** fiz. p. **Galwanotyp.** <Elektro-+Typ>

Elektrotypja, i, blm. fiz. p. **Galwanotypja.** <Now. z Gr. Elektro-+typía = odbijanie>

Elektroujemny, Elektroodjemny fiz. *posiadający elektryczność ujemną, tyczący ś. elektryczności ujemnej:* Ładunek E. przewodnika. Biegun E. stosu. Metal E. ogniwa galwanicznego. Jon E. (= *jon zbierający ś. na elektrodzie dodatnim, anjon*). <Elektro-+U+JM>

Elektrowegietomierz, a, lm. **e** fiz. *przyrząd elektryczny, wskazujący wzrost roślin.*

Elektrowskaz, u, lm. **y** p. **Elektroskop.** <Elektro-+Wz+KAZ>

Elektrowzbudzający fiz.: Siła elektrowzbudzająca a. elektromotoryczna, elektromotryczna, elektrobodźcza = *siła czyli przyczyna, wytwarzająca prąd elektryczny, szczeg. w stosach i ogniwach elektrycznych.* <Elektro-+Wz+BUD>

Elektrycznie przys. od **Elektryczny:** Wstrząsać E.

Elektryczność, i, blm. fiz., rub. **Elektryka,** [**Elekstryka**] *przyczyna, przeprowadzająca ciała w „stan elektryczny,“ w którym ujawniają one szereg objawów „elektrycznych,“ jakich nie okazują w stanie zwykłym, nieelektrycznym:* E. dodatnia i ujemna, szklana i żywiczna. E. statyczna (= *nagromadzona w ciałach przez tarcie i pozostająca*

w stanie spoczynku). E. przez wpływ a. influencję *(= wzbudzana przez przewodnik naelektryzowany w przewodniku sąsiednim).* Ilość, gęstość elektryczności. E. atmosferyczna. E. chmur. E. zwierzęca. <Now. z Gr. élektron = bursztyn, żywica, smoła>

Elektryczny 1. fiz. *tyczący ś. elektryczności, polegający na działaniach elektrycznych:* Stan E. Zjawiska czyli działania elektryczne. Przyciąganie i odpychanie elektryczne. Iskra elektryczna. Maszyny elektryczne = a) *przyrządy, służące do wytwarzania elektryczności.* b) *gieneratory elektryczności, służące do celów przemysłowych, maszyny magneto-elektryczne i maszyny dynamo-elektryczne.* Ładunek E. *(=pewna ilość elektryczności, udzielona przewodnikowi).* Stos E. a. galwaniczny *(=przyrząd, wytwarzający elektryczność przez działania chemiczne).* Ogniwo elektryczne a. galwaniczne, element E. a. galwaniczny *(=oddzielna część stosu elektrycznego).* Prąd E. *(=przebieg elektryczności po przewodnikach, w szczególności po drutach).* Uderzenie elektryczne *(=krótkotrwały prąd elektryczny, nagłe wyładowanie kondensatorów elektrycznych, szczeg. butelki lejdejskiej).* Światło elektryczne *(=światło, wzbudzone działaniem prądu elektrycznego).* Pojemność a. zdolność elektryczna p. **Elektrojemność.** Motor E. p. **Elektromotor.** Ogrzewanie elektryczne. Złocenie i srebrzenie elektryczne. Elektryczne przenoszenie energji. Jajko elektryczne (= *naczynie kształtu jajowatego, służące do doświadczeń z iskrami elektrycznemi w powietrzu rozrzedzonym).* Ekrany elektryczne (= *powłoki, chroniące umieszczone wewnątrz nich ciała naelektryzowane od wpływów zewnętrznych, któreby mogły powodować zmiany w rozkładzie elektryczności).* Wahadełko elektryczne *(=kulka z rdzenia bzowego, zawieszona na nitce jedwabnej, służąca do wskazywania stanu elektrycznego ciał).* Ryby elektryczne *(= ryby, sprawiające silne uderzenie elektryczne, jak drętwa i drętwik,* p. **Ryba**). Fizj.: Napięcie elektryczne (electrotonus). Lek.: Nakłówanie elektryczne p. **Elektropunktura.** Zool.: Sum E. p. **Sum.** Węgorz E. p. **Strętwa. 2.** przen. *poruszający, pobudzający:* Wpływ E. <p. Elektryczność>

Elektryk 1. a, lm. **cy** *badacz specjalny elektryczności.* **2. u,** lm. **i** fiz. *ciało z łatwością podlegające wpływom elektryczności, przepuszczające łatwo elektryczność.*

Elektryka 1. i, blm. p. **Elektryczność:** Para i E. z olbrzymiego przed wiekami globu zrobiły niewielką kulę. Rog. **2.** ×lm. **i** *maszyna elektryczna.*

Elektryzacja, i, blm. p. **Elektryzowanie.**

Elektryzować, uje, ował 1. *poddawać działaniu elektryczności.* **2.** przen. *pobudzać, poruszać, podniecać:* Efekt oznacza sprawienie tak silnego wrażenia, że elektryzuje widza lub słuchacza. Kras. A. Zachwycano ś. elektryzującą pieśnią wajdeloty. Chm. **E. ś.** *poddawać ś. działaniu elektryczności.* <Nm. electrisiren, Fr. électriser, p. Elektryczność>

Elektryzowanie, a, blm., **Elektryzacja** czynność cz. **Elektryzować.**

Elektryzująco przys. od **Elektryzujący:** Wynik głosowania powszechnego E. podziałał na Mickiewicza. Chm.

×**Elektuarjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Elektwarz:** Zaopatrzył ś. obficie w elektuarja, drjakwie, konfekcje, wyciągi i różne tajemnicze eliksiry. Krasz. <Łć. późn. electarium, zap. z Gr. ekleiktón>

†**Elektwarz, a,** lm. **e,** †**Elekwarz,** ×**Elektuarjum,** †**Lektwarz,** †**Lekwarz,** †**Lakwarz** (electuarium) *lek złożony, gęsty, do powideł podobny,* powidełka. <p. Elektuarjum>

†**Elekwarz, a,** lm. **e** p. **Elektwarz.** <p. Elektuarjum>

Element, u, lm. **a** a. **y,** †**Aliment 1.** fil. = a) i fiz. p. **Żywioł.** Przen.: Z partykularza przeniósł ś. do wielkich ognisk, gdzie najprzeróżniejsze elementy gorączkowo dobijały ś. uznania i znaczenia. Chm. Żart.: Pieniądze są tych wieków piątym elementem. Świt. b) i chem. p. **Pierwiastek. 2.** fiz. = a) *ogniwo galwaniczne, ogniwo stosu, przyrząd wytwarzający prąd elektryczny pod wpływem reakcji chemicznej.* b) *czynnik:* Elementy meteorologiczne *(t. j. ciśnienie atmosferyczne, temperatura powietrza, opad wodny).* **3.** mat. *część składowa dowolnie mała, nieskończenie mała, początek:* E. linji, powierzchni, przestrzeni, funkcji, całki. **4.** w lm. przen. *pierwsze zasady, początki:* Elementa nauki. <Łć. elementum ni.>

[**Elementa, y,** lm. **y**] p. **Elementarz.**

Elementarka, i, lm. **i** *szkółka elementarna:* Przypatrzyłem ś. życiu Pijarów: asceci i wzorowi profesorowie w szkole miejscowej (E.). Słotw.

Elementarnie przys. od **Elementarny:** Od czasów greckich nic w budownictwie E. nowego nie powstało. Krasz.

Elementarny 1. *będący sprawą żywiołu, żywiołowy:* Klęski elementarne. **2.** *uczący początków, początkowy, wstępny:* Szkoła elementarna. Książka elementarna. Logika elementarna. Wiadomości elementarne. Elementarne zasady techniki powieściopisarskiej *(=najprostsze, najpierwotniejsze, zasadnicze, podstawowe).* Towarzystwo elementarne *(= zajmujące ś. nauczaniem początkowym).* **3.** ×*nieuprawny, w stanie pierwotnym znajdujący ś.:* Ziemia elementarna. **4.** mat. *złożony z elementów, początkowy, prosty:* Działania elementarne. Funkcje elementarne. <Łć. elementarius>

Elementarz, a, lm. **e,** [**Elemenia, Alamenta, Alimenta, Alemętarz, Alamentarz, Halamentarz, Lamętarz, Lementarz**] *książka początkowa do nauki czytania, abecadlnik.* Zdr. **Elementarzyk.** <Z Łć. elementarius, dom. liber = książka początkowa>

Elementarzyk, a, lm. **i** p. **Elementarz.**

Elementarzysta, y, lm. **ści** *początkujący.*

Elemi nieod. *żywica z drzewa indyjskiego Amyris elemifera.* <Hp. elemi, Fr. elémi, z języków Ameryk.>

×**Elemozyna, y,** lm. **y** p. **Jałmużna:** Skarżył ś. przed jednowiercami na ubóstwo cerkwi, niby elemozyny żebrząc. Rol. <Gr. eleēmosýnē>

†**Elemozynarz, a,** lm. **e** p. **Jałmużnik.** <Śr. Łć. eleemosynarius>

Elench, u, lm. **y 1.** ×fil. w logice: lep. *wątek dowodzenia; istotny punkt w dowodzeniu.* **2.** praw. (w Galicji) *arkusz ekspedycyjny.* <Gr. élegchos>

Eleolit, u, lm. **y** min. p. **Nefelin.** <Now. z Gr. élaion = olej, oliwa + líthos = kamień>

Eleuterje, i, blp. *uroczystości na cześć Zeusa.* <Gr. Eleuthéria lm. ni.>

Eleuzynje, i, blp. *uroczystości w Eleuzysie na cześć Demetry.* <Gr. Eleusínia lm. ni.>

Elew, a, lm. **owie** *wychowaniec, uczeń.* <Fr. élève m. i ż.>

×**Elewa, y,** lm. **y** p. **Elewka.**

Elewacja, i, lm. **e 1.** ×*wyniesienie ś., znaczenie:* Czartoryscy do wielkiej w rzpltej potencji i elewacji przyszli. Mat. **2.** ×*podniesienie Przenajświętszego Sakramentu.* **3.** bud. *rysunek fasady*

budynku: Plan i elewacje frontu kościoła narysował architekt. Gac. ✣ cukier. p. **Fontanka.** **5.** woj. *podniesienie wylotu działa.* <Łć. elevatio>

Elewacyjny woj. przym. od **Elewacja,** *okrągławo podnoszący ś. i zniżający.*

Elewator, a, lm. **y** **I.** p. **Podnośnik.** **2.** E. zbożowy=*wielki magazyn zbożowy z mechanizmem do gatunkowania, czyszczenia i przechowywania zboża* <Łć. elevator>

Elewatorowy p. **Elewatorski:** E. magazyn na zboże.

Elewatorski, Elewatorowy przym. od **Elewator:** Młynarze są akcjonarjuszami kompanji elewatorskich.

Elewka, i, lm. **i,** ×**Elewa** forma ż. od **Elew:** Dziwne jest położenie i dziwny stosunek młodego nauczyciela do młodej i pięknej elewki. Bał.

Elf, a, lm. **owie** *duch powietrzny a. ziemski w mitologji skandynawskiej.* <Szwed. elf>

[**Eli**] p. **Oli.**

×**Eliberacja, i,** blm. p. **Eliberowanie:** W eliberacji więźniów wielkiego przykładał starania. Rol. <Łć. eliberatio>

×**Eliberować, uje, owal** *uwalniać, oswobadzać:* Jan Sobieski już od pogan był zagarniony, ale cudownie od nich eliberowany. Ośw. Książę Bogusław eliberował ś. z niewoli. Sienk. <Łć. eliberare>

×**Eliberowanie, a,** blm., ×**Eliberacja** czynność cz. **Eliberować:** Musiałem ś. o E. onego z więzienia starać. Łoż.

×**Eligzir, u,** lm. **y** p. **Eliksyr:** Człowiek liczy na Boga w niebie, na E. życia. Dąb.

[**Elijasz, u,** lm. **e**] p. **Aloes.**

[**Elijos, u,** lm. **y**] p. **Aloes.**

Eliksir, u, lm. **y** p. **Eliksyr.**

[**Eliksjer, u,** lm. **y**] p. **Eliksyr.**

Eliksyr, u, lm. **y, Eliksir I.** a. [**Eliksjer**] apt. (elixir) *lek płynny złożony.* **2.** × chem.=a) *dawna nazwa rozmaitych cieczy.* b) a. ×**Eligzir** (w alchemji) *płyn tajemniczy, posiadający cudowne własności.* Przen.: E. życia, młodości. <Arab. eliksīr=kamień, proszek filozoficzny, to zaś z Gr. xḗrion (od xēros=suchy)=proszek (lekarski)>

Eliminacja, i, lm. **e** **I.** chem. p. **Rugowanie.** **2** fil. w logice = a) *wykluczanie, wyłączenie, rugowanie indukcyjne przyczyn i skutków pobocznych, by odkryć przyczynowy związek, o który chodzi.* b) p. lep. **Rugowanie.** **3.** mat. *działanie, stosowane w teorji i w metodach rozwiązywania równań dla usuwania jednej a. kilku niewiadomych,* in. r u g o w a n i e. **4.** praw. *zniesienie, unieważnienie przyznanych w księgach sądowych zapisów, zobowiązań, wykreślenie z ksiąg.* <Łć. eliminatio>

Eliminować, uje, owal I. ×*wykreślać, wymazywać, wyrzucać, usuwać:* Gieneralność eliminowała ze znanego manifestu ustęp, uznany jako podburzający przeciw królowi. Puł. **2.** fil. p. lep. **Rugować.** **3.** mat. *wykonywać eliminację,* r u g o w a ć. **4.** praw. *wykreślać z ksiąg, unieważniać:* E. zapis z aktów. <Łć. eliminare>

Eliminowanie, a, blm., czynność cz. **Eliminować.**

×**Elimozna, y,** lm. **y** p. **Jałmużna:** Przyjechał ich (Ormian) kapłan ze Wschodu, wywoływał elimoznę (jałmużnę). Rol. <p. Elemozyna>

Elipsa, y, lm. **y** **I.** (w stylistyce) *opuszczenie wyrazu w zdaniu,* w y r z u t n i a. **2.** fil. p. lep. **Wyrzutnia.** **3.** mat. *linja krzywa zamknięta, na której suma odległości każdego z jej punktów od dwu punktów wewnątrz figury (ognisk) jest stała i równa osi wielkiej: jedno z przecięć stożkowych a. jedna z krzywych stopnia drugiego.* **4.** astr.: E. aberacyjna=*droga, jaką w ciągu roku gwiazda pozornie opisuje.* <Gr. élleipsis>

Elipsograf, u, lm. **y** mat. *narzędzie do kreślenia elipsy.* <Now. z Gr. élleipsis + -gráfos=-pis>

Elipsojda, y, lm. **y** mat. *jedna z powierzchni drugiego stopnia.* <Now. z Gr. élleipsis=elipsa + -eidḗs=kształtny>

Elipsojdalny mat. *mający postać elipsojdy.*

Eliptycznie przys. od **Eliptyczny.**

Eliptyczność, i, blm. rz. od **Eliptyczny.**

Eliptyczny I. (w stylistyce) *opuszczający wyrazy w zdaniu:* Styl E. **2.** fil. w logice: *z opuszczoną przesłanką, z wyrzutnią:* Wniosek E. (=*entymemat*). **3.** fiz. i astr. *dokonywający ś. według elipsy:* Polaryzacja eliptyczna. E. ruch planet. **4.** mat. *należący do elipsy, związany z własnościami elipsy:* Funkcje eliptyczne. Podstawienia eliptyczne. <Gr. elleiptikós>

Elita, y, blm. *wybór towarzystwa, śmietanka towarzystwa, arystokracja:* Parwenjuszowie, niedawno do elity przypuszczeni. Es. <Fr. élite=wybór>

×**Eliz, u I.** blm. p. **Elizjum:** Już twej z elizu nie wrócę Barbary. Nar. **2.** lm. **y** *lekki wietrzyk, zefir:* Cichuchnym szmerem E. szeleści. Troc. Choćby leżał na wonnym zły człowiek elizie... Pot. <Gr. elýsion>

[**Elizabecki**]: Elizabeckie karbowańce=*pieniądze bite za cesarzowej Elżbiety.* <Od imienia Elżbieta, Łć. Elisabeth, z Hb. Eliszeba>

×**Elizabetanka, i,** lm. **i** p. **Elżbietanka.** <p. Elizabecki>

Elizejski przym. od **Elizjum;** ×**Elizowy:** Pola elizejskie p. **Elizjum:** Podobieństwo grzybobrania do przechadzki cieniów elizejskich. Mick.

Elizeum nieod. p. **Elizjum.**

Elizjum nieod., **Elizeum,** ×**Eliz** poet. *miejsce pobytu dusz błogosławionych, niebo, raj,* p o l a e l i z e j s k i e. <p. Eliz>

×**Elizowy** p. **Elizejski.**

×**Eljer, a,** lm. **owie,** ×**Elear,** ×**Heljer,** ×**Haljer** *żołnierz, poprzedzający wojsko przed bitwą, harcownik;* w lm. *flankiery, harce:* Miał z sobą ludzi 20, których on nazywał eljerami, tak jako w wojsku wybór zwano naówczas najdzielniejszych i najsprawniejszych. Krasz. Nim ś. zaczęła bitwa, nalegał Chodkiewicz na Zamojskiego, ażeby go pospołu z Sieniawskim na eljery wypuścił. Nar. <p. Elear>

Elk, a, lm. **i** zool. p. **Tchórz.**

Elka, i, lm. **i** zool. p. **Tchórz.**

Elki, ów, blp., ×**Ilki** kuśn. *futro tchórza:* E. amerykańskie. E. damskie. <Dnm. ilk, a także iltke, ilsk(e), ölsk=tchórz>

[**Elko**] p. **Elo.**

Elkowy przym. od **Elki:** Kołnierz E.

[**Elo, Ela, Elko, Ę ę, En en en**] dziec. *na dwór:* Iść elo=*iść na dwór, na usiadkę.*

×**Elokucja, i,** blm. *wyrażenie, wysłowienie, sposób mówienia.* <Łć. elocutio>

Elokwencja, i, blm. *wymowa, wymowność, krasomówstwo.* <Łć. eloquentia>

Elokwencyjny przym. od **Elokwencja,** *krasomówczy:* Popis taki E. służył do celu. Kalic.

Elokwentny *wymowny, pięknie mówiący.* <Z Łć. eloquens, 2 pp. eloquentis>

Elongacja, i, blm. astr. *odległość kątowa planety od słońca, t. j. kąt, jaki tworzą linje, popro-*

wadzone od oka obserwatora do środka słońca i środka planety. <Now. z Łć. elongare = wydłużać>

Elsztajn, a, lm. y *kamień amerykański do ostrzenia rylców, polewany przytym oliwą.* <Nm. Oelstein>

Elucja, i, blm. tech. *wytrawianie związków w pewnych roztworach celem oddzielenia od innych związków, w roztworach tych nierozpuszczalnych.* <Łć. elutio>

Elukubracja, i, lm. e *rzecz mozolnie wypracowana, szczeg. piśmiennicza; słaby utwór literacki.* <Now. z Łć. elucubrare = wypracowywać (przy świetle)>

Eluwjalny grunt, gie. = *grunt powstały na miejscu wskutek zwietrzenia skalnego podłoża.* <Z Łć. eluvio = powódź, zalew>

×**Eluzja** *wyszydzenie, naigrawanie ś.*: Tak trudno w wyposażeniu córki uczynił propozycje i z nadziei dobrych oczywistą prawie eluzję czyni. Mat. <Łć. elusio>

Elwe-ewelwe nieod. p. **Halbecwelwe.**

[**Elwer, a,** lm. y] *rewolwer:* Wezme elwera i strzéle jéj w łeb. <Przekręcone z Rewolwer>

Elza, y, lm. y *koło z lanego żelaza, np. w sieczkarni tak zwane koło szalone, gdzie są umieszczone rzezaki.* <Nm. Hülse, por. Helza, Hełża>

[**Elzenerka, i,** lm. i] *rodzaj czapki.* <Może od nazwiska Nm. Oelsner>

Elzewir, u, lm. y **1.** w lm. *wydania dzieł, drukowanych przez drukarza tegoż nazwiska.* **2.** druk. p. **Medjawel.** <Z nazwiska drukarzów holenderskich Elzevier, Elzevir, Elsevier, Elsevir, Helsevir>

Elżbietanka, i, lm. i **1.** a. ×**Elizabetanka** *zakonnica trzeciej reguły św. Franciszka (odmiana Bernardynek).* **2.** *siostra miłosierdzia (u prawosławnych).* <Od imienia Elżbieta>

Eł nieod. *nazwa litery Ł.*

Em nieod. *nazwa litery M.*

Emablować, uje, ował *bawić (kobiety):* Jak zaczął E., ani odstał. Krasz. Poszedł E. starą Czyżyczkową. Zap. <Z Fr. aimable = miły, przyjemny>

Emablowanie, a, blm., czynność cz. **Emablować.**

Emalja, i, lm. **e 1.** a. ×**Amalja** chem. *szkło trudno topliwe, często zabarwione a. mleczne, którym pokrywają powierzchnię metali dla zabezpieczenia od zmian chemicznych a. dla ozdoby,* in. szkliwo. **2.** anat.: Emalja zębowa p. **Szkliwo.** <Fr. émail>

Emaljernia, i, lm. **e** *oddział fabryki, w którym pokrywają wyroby szkliwem.*

Emaljować, uje, ował 1. a. ×**Amaljować** *powlekać emalją, szmelcować.* Przen. *malować, różować a. blanszować:* Nie mogę patrzeć na tę emaljowaną księżnę. Krasz. Straszna ruina, twarz emaljowana, malowana. Krasz. **2.** fot. *pokrywać odbicia na papierze białkowym warstwą żelatyny dla nadania im połysku lustrzanego.* <Fr. émailler>

Emaljowanie, a, blm., czynność cz. **Emaljować:** Wynalazek emaljowania buziaków niewieścich przyniósł miljonowy majątek. Byk.

Emaljowy przym. od **Emalja;** *emaljowany.*

Emanacja, i, lm. **e,** ×**Defluksja** fil. **1.** u gnostyków i nowoplatoników = a) *proces wypływania, wyłaniania ś., wysnuwania ś. z Boga.* b) *wypływ, wyłonienie ś. wszystkiego, co istnieje, z Boga.* c) *wszechświat z Boga wyłoniony.* Przeć. **Stworzenie z niczego. 2.** u scholastyków: *działanie za pośrednictwem substancji, wydostającej ś. z tego, co działa, i przenoszącej ś. do tego, co działaniu ulega.* Przeć. **Działanie z odległości.** <Łć. emanatio>

Emanacyjnie przys. od **Emanacyjny.**

Emanacyjny 1. fil. = a) *na emanacji polegający:* Proces E. b) *z wypływu powstający:* Świat E. c) *działający przez emanację a. defluksję; wywierany przez emanację:* Wpływ E. Działanie emanacyjne. **2.** fiz.: Teorja emanacyjna światła p. **Emisyjny.**

Emancypacja, i, lm. **e** *uwolnienie z zależności, usamowolnienie, równouprawnienie:* E. kobiet, niewolników, włościan. <Łć. emancipatio>

Emancypacyjny przym. od **Emancypacja:** Ruch E.

Emancypant, a, lm. **ci** *zwolennik emancypacji kobiet.* <Z Łć. emancipans, 2 pp. emancipantis>

Emancypantka, i, lm. **i** *kobieta emancypowana, zwolenniczka emancypacji kobiet:* Emancypantki, tytuł powieści Prusa.

Emancypator, a, lm. **owie** *krzewiciel emancypacji, oswobodziciel:* Torował drogę, po której mieli stąpać przyszli emancypatorowie. Spas. <Łć. emancipator>

Emancypować, uje, ował *uwalniać z zależności, usamowalniać, równouprawniać.* **E. ś.** *pozbywać ś. zależności, zdobywać sobie równouprawnienie.* Żart. (o młodych chłopcach): Emancypuje ś., pali papierosy. <Łć. emancipare>

Emancypowanie, a, blm., czynność cz. **Emancypować.**

Emancypowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Emancypować ś.**

Emancypowany 1. im. od **Emancypować. 2.** *hołdujący emancypacji, dążący do równouprawnienia:* Kobieta emancypowana (= *emancypantka*).

Emanować, uje, ował fil. **1.** *wydzielać, wyłaniać z siebie drogą wypływu.* **2.** *działać za pośrednictwem wypływu.* <Łć. emanare>

Emanowanie, a, blm., czynność cz. **Emanować.**

[**Emaus** nieod.] *obchód ludowy w drugie święto Wielkanocy.* <Z nazwy miasta w Palestynie, po Gr. Emmaoûs>

Embargo nieod. p. **Ambargo.** <Przez Fr. embargo, z Hp. embargar = przeszkadzać, od Hp. barra = rygiel, zapora>

Embarkader, u, lm. **y** = **Ambarkader.** <Fr. embarcadère>

!**Embarkować, uje, ował** *wsiąść na okręt, ładować towary na okręt.* Por. **Ambarkować ś.** <Fr. s'embarquer>

!**Embarkowanie, a,** blm., czynność cz. **Embarkować.**

[**Embeleus, u, lm. y**] p. **Jubileusz.**

!**Embetować się, uje ś., ował ś.** *nudzić ś.:* Przyszli tu całą paczką z wieczoru w Namiestnictwie, na którym embetowali ś. w towarzystwie dobrze wychowanych kobiet. Zap. Por. **Ambetować.**

Emblema, tu, lm. **ta** p. **Emblemat:** Róża uważa ś. za E. miłości, kolor zielony za E. nadziei. Kras. A.

Emblemat, u, lm. **y, Emblema,** ×**Amblemat** *przedmiot zmysłowy, do którego przywiązuje ś. pewne znaczenie, figura alegoryczna, godło, symbol:* Róża jest emblematem miłości. <Gr. émblēma>

Emblematycznie przys. od **Emblematyczny:** Mówić E.

Emblematyczny *przedstawiony pod figurą, figuryczny, symboliczny, alegoryczny, przenośny:* Język kwiatów i kolorów nazywa ś. językiem emblematycznym. Kras. A.

Embolistyczny przym. od **Embolizm**: E. rok, miesiąc.

Embolizm, u, blm. *wkładanie jednego dnia w miesiąc.* <Gr. embolismós>

Embrjologja, i, blm. fizj. *nauka o rozwoju płodu.* <Now. z Gr. émbryon=zarodek, płód+-logía=nauka>

Embrjologiczny przym. od **Embrjologja**: Badania, poszukiwania embrjologiczne.

Embrjon, u, lm. **y 1.** *zarodek istoty żyjącej, szczeg. ludzki a. zwierzęcy.* **2.** prow. *człowiek początkujący, nowicjusz.* <Gr. émbryon>

Embrjonalny przym. od **Embrjon**: Komórki embrjonalne. Przen.: Tu jeszcze wszystko było w stanie embrjonalnym, nic gotowego. Krasz.

[**Emena, y,** lm. **y**] p. **Enema.**

[**Ementura, y,** lm. **y**] p. **Emerytura.**

Emersja, i, lm. **e** astr. p. **Wynurzenie.** <Łć. emersio>

[**Emeryk, a,** lm. **i, Amerek, Amer**] *dolna osada drewniana u podłużnej piły trackiej ręcznej.* <Nm. Hammer=młot>

Emeryt, a, lm. **ci** *ten, co pobiera emeryturę.* Przen. *człowiek niedołężny, niezdolny do pracy.* <Łć. emeritus im.>

Emerytalny *emerytury dotyczący:* Pensja, komisja, kasa emerytalna.

Emerytka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Emeryt. 2.** *żona a. córka emeryta, pobierająca pensję po śmierci męża a. ojca.*

Emerytować, uje, ował *udzielić dymisji z emeryturą:* Emerytowany = *będący na emeryturze, pobierający emeryturę:* Urzędnik emerytowany. Rog. <p. Emeryt>

Emerytura, y, lm. **y,** [**Ementura, Ameryta**] *pensja, pobierana przez urzędników po wyjściu ze służby i przez członków prywatnych kas emerytalnych w razie utraty zdolności do pracy.* Zdr. **Emeryturka.** <Z Łć. emeriturus dosł.=mający wysłużyć>

Emeryturka, i, lm. **i** p. **Emerytura.**

Emetyk, u, blm. apt. (tartarus emeticus) *winian potasu i antymonilu, środek wymiotny:* Nudny jak E. Prz. <Gr. emetikós=sprowadzający wymioty.>

Emetykowy przym. od **Emetyk**; apt.: Winko emetykowe (vinum stibiatum) = *środek wymiotny dla dzieci.*

Emetyn, u, blm., **Emetyna** apt. i lek. *alkaloid z korzeni skupiętki wymiotnej a. suchotrui wymiotnej,* ×w y m i o t n i k. <Now. z Gr. émetos= wymioty>

Emetyna, y, blm. apt. p. **Emetyn.**

Emfatycznie przys. od **Emfatyczny; !Amfatycznie.**

Emfatyczny, !Amfatyczny *pełen emfazy, mówiący z emfazą, przesadny, nienaturalny, wymuszony, napuszony, wyniosły, pompatyczny, bombastyczny.* <Gr. emfatikós dosł.=wyraźny>

Emfaza, y, blm., ×**Emfazys, !Amfaza** *nacisk, kładziony w mowie na pewne wyrazy a. zgłoski; patos; przesada, napuszoność, nienaturalność, wymuszoność, pompatyczność.* <Gr. émfasis dosł.= odbicie, obraz>

×**Emfazys** nieod. p. **Emfaza.**

×**Emfitenja, i,** lm. **e** p. **Emfiteuza:** Król dał mu w posagu emfitenję na starostwo opeskie. Rzew. <Bł. zam. Emfiteuza>

Emfiteuta, y, lm. **ci** *ten, co ma dzierżawę emfiteutyczną.* <Gr. późń. emfyteutés>

Emfiteutyczne, ego, blm. *czynsz, płacony za emfiteuzę:* Zapłacił już E. Wej.

Emfiteutycznie przys. od **Emfiteutyczny.** L.

Emfiteutyczny *emfiteuzy dotyczący, dzierżawny:* Grunt E. Prawo emfiteutyczne.

Emfiteuza, y, lm. **y,** ×**Emfiteuzys,** ×**Emfitenja** *dzierżawa pustych obszarów na długie lata z obowiązkiem przyprowadzenia ich do lepszego stanu:* Sanguszko uznał za stosowne zrzec ś. emfiteuzy na dwa starostwa. T. K. <Śr. Łć. emphyteosis>

×**Emfiteuzys** nieod. p. **Emfiteuza.**

Emigracja, i, lm. **e 1.** *opuszczanie kraju, wychodźtwo:* Towarzystwo historyczno-literackie, założone na emigracji. **2.** *emigranci, wychodźcy:* E. polska. E. rozproszona tuła ś. i marnieje. Bał. **3.** *dom, gdzie mieszkają emigranci:* Wyruszyliśmy do domu emigranckiego, który zwykle krótko emigracją nazywają. Chełm.

Emigracyjny przym. od **Emigracja**: Ruch E. Paszport E.

Emigrancik, a, lm. **i** p. **Emigrant.**

Emigrancki przym. od **Emigrant**: Pisma emigranckie. Siem.

Emigrant, a, lm. **ci** *ten, co emigruje, wychodźca.* Zdr. **Emigrancik.** <Łć. emigrans, 2 pp. emigrantis>

Emigrantka, i, lm. **i** forma ż. od **Emigrant.**

Emigrować, uje, ował *opuszczać kraj rodzinny; przebywać za granicą jako wychodźca.* <Łć. emigrare>

Emigrowanie, a, blm., czynność cz. **Emigrować.**

Eminencja, i, blm. **1.** *wysokość, przewielebność (tytuł kardynałów).* **2.** ×*stopień celujący:* W szkole co rok miałeś eminencję z kaligrafji. Byk. <Łć. eminentia>

×**Eminens, a,** lm. **owie,** ×**Eminent** *ten, co przoduje przed innemi, np. uczeń celujący.* <Łć. eminens, 2 pp. eminentis>

×**Eminent, a,** lm. **ci** p. **Eminens.**

Emir, a l. lm. **owie** *władca u mahometan, naczelnik, książę:* E. Tadż-ul-Fech (Wacław Rzewuski). E. Buchary. Zapewne E., bo w zielonym stroju. Mick. **2.** lm. **y** *rozkaz sułtański:* E., rozkaz sułtański, upoważniał ich do tego. Rol. Lipek Kryczyński dostał E. na Bar. Rol. Cesarz turecki posłał emiry do wezyra. Pas. <Arab. amīr= dowódca>

Emirat, u, lm. **y** *kraj, podlegający władzy emira:* Po nim wielkie państwo ś. rozprysło, rozpadło ś. na pojedyncze miasta i emiraty. Spas. <p. Emir>

Emisarjusz, a, lm. **e** *wysłaniec polityczny z tajemnym poleceniem, wysłany na zwiady a. w celu propagandy:* Fryderyk Schlegel nazwał go emisarjuszem szatana. Mick. E. klubów. Mick. <Łć. emissarius>

Emisja, i, lm. **e 1.** (o papierach wartościowych) *puszczanie w obieg:* Listy zastawne drugiej emisji. **2.** fiz. *wysyłanie przez ciała promieni ciepła i światła,* p r o m i e n i o w a n i e. <Łć. emissio>

Emisyjny przym. od **Emisja**: a) Kurs E. b) fiz. *polegający na emisji, na wysyłaniu promieni:* Emisyjna teorja światła=*dawna teorja, przyjmująca, że światło jest substancją nieważką, złożoną z cząstek świetlnych,* in. t e o r j a e m a n a c y j n a, t e o r j a w y p ł y w u. Widmo emisyjne p. **Widmo.** <Z Łć. emissio>

Emitować, uje, ował *wypuszczać w obieg, puszczać w kurs:* E. akcje. <Łć. emittere>

Emitowanie, a, blm., czynność cz. **Emitować.**

[Emki, emek, blp.] *odmiana kartofli,* j a n k i. <Od miejscowości Nm. Ems>

Emocja, i, lm. **e** (w psychologji) p. lep. **Wzruszenie.** <Fr. émotion>

Emocjonalność, i, blm. rz. od **Emocjonalny:** Dużo emocjonalności, tak szkodliwej w pracach naukowych. Karł. <Z Fr. émotionnel>

Emocjonalny w psychologji: **1.** *do wzruszeń, do wybuchów uczuciowych skłonny:* Temperament, typ E. Plemię emocjonalne. **2.** bł. zam. **Emocyjny,** p. lep. **Wzruszeniowy:** Przyczyna wstrętu do tej kary jest emocjonalna, fizyczna. Spas. <Z Fr. émotionnel>

! Emocjonować, uje, ował *sprawiać emocję, poruszać:* Klasyczna walka na wiosła corocznie emocjonuje Anglję. **! E. ś.** *ulegać emocji, wzruszać ś.:* E. ś. byle wypadkiem. <Fr. émotionner>

! Emocjonowanie, a, blm., czynność cz. **Emocjonować.**

! Emocjonowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Emocjonować ś.**

Emocyjny, bł. **Emocjonalny** w psychologji: p. lep. **Wzruszeniowy.**

× Emolument, u, częś. w lm. **a** *dochód uboczny.* <Łć. emolumentum>

× Empir, u, lm. **y** p. **Empireum.**

! Empira, y, lm. **y** *lampa w stylu cesarstwa:* Stół dźwigał w górę smukłą lampę empirę, okrytą różowym zalotnym abażurem. Zap. <Fr. empire dosł. = cesarstwo>

Empirejski, Empiryjski przym. od **Empireum,** *niebieski, rajski, nieziemski, niewypowiedzianie rozkoszny:* Miłość moja to sprawiła, by człowieka wywyższyła pod nieba empirejskie. Pśń. kość. <p. Empireum>

Empireum nieod., **Empyreum, × Empir** poet. *najwyższa sfera, miejsce pobytu dusz błogosławionych, niebo, raj.* <Z Gr. empýrios dosł. = płonący, ognisty>

Empireumatyczny chem. *przypalony, przyswędzony.* <Now. z Gr. empyreúein = zapalać, rozżarzać>

Empirja, i, blm. **1.** fil. p. **Doświadczenie. 2.** a. **Empiryzm** lek. *wykonawstwo sztuki lekarskiej bez uwzględniania zasad naukowych, jedynie na podstawie doświadczenia powierzchownego,* × d o ś w i a d c z e ń s t w o. <Gr. empeiría>

Empirycznie przys. od **Empiryczny,** d o ś w i a d c z a l n i e.

Empiryczny 1. fil. p. **Doświadczalny. 2.** lek. = **Doświadczenny.** <Z Gr. empeirikós>

Empiryjski p. **Empirejski:** Wiem, com winien memu nazwisku i tobie, bóstwo empiryjskie. Prus.

Empiryk, a, lm. **cy 1.** fil. = a) *zwolennik empirji; filozof, wywodzący wszelkie poznanie z doświadczenia.* b) *przyznający wartość tylko wiedzy doświadczalnej; poprzestający tylko na bezpośrednich wynikach doświadczenia.* c) *odrzucający, lekceważący sobie spekulacje teoretyczne, które sięgają poza doświadczenie.* **2.** lek. p. **Doświadczeniec.** < Gr. empeirikós>

× Empiryka, i, blm. fil. p. **Empiryzm.** <Z Gr. empeirikós>

Empiryzm, u, blm. **1.** a. **× Empiryka** fil. = a) *filozofja, wywodząca wszelkie poznanie z doświadczenia.* b) *kierunek fil., przyznający wartość tylko wiedzy doświadczalnej.* c) *poprzestawanie w nauce tylko na bezpośrednich wynikach doświadczeń a. spostrzeżeń, na prostym gromadzeniu faktów; zaniechanie a. lekceważenie spekulacji teoretycznych, sięgających poza fakty doświadczalne:* E. gruby, czysty. **2.** lek. p. **Empirja.** <Now. z Gr. empeiría>

! Emplojować, uje, ował p. **Amplojować:** Józef Witte, gienerał-major, emplojowany w wojsku koronnym. Rol. <Z Fr. employer = używać kogo do czego, posługiwać ś. kim>

! Emplojowanie, a, blm., czynność cz. **Emplojować.**

Emporjum, w lp. nieod., częś. w lm. **a, ów** *rynek, targ; miejsce uprzywilejowane, szczeg. miasto, gdzie przewożący towary musieli ś. jakiś czas zatrzymywać, by wystawić swe towary na sprzedaż.* <Gr. empórion = rynek, plac składowy>

Empyreum nieod. p. **Empireum.** Przen.: Tak zasmakowałem w tym moim E., że trawiłem tam dnie i godziny bez liku. Spas.

Emulacja, i, blm. *współzawodnictwo, współubieganie ś., rywalizacja.* <Łć. aemulatio>

× Emulant, a, lm. **ci** p. **Emulator:** Sejm nie doszedł przez oponujących ś. dworowi Potockich, emulantów z książętami Czartoryskiemi. Mat. <Łć. aemulans, 2 pp. aemulantis = współzawodniczący>

× Emulator, a, lm. **owie, × Emulant** *ten, co emuluje, współzawodnik, rywal.* < Łć. aemulator>

× Emulować, uje, ował *iść w zawody, współzawodniczyć, rywalizować.* <Łć. aemulari>

× Emulowanie, a, blm., czynność cz. **Emulować.**

Emulsja, i, lm. **e** chem. *mieszanina cieczy z nierozpuszczalną w niej inną cieczą, w której ta ostatnia jest w postaci niezmiernie drobnych kropelek i trudno ś. oddziela,* m l e c z a n k a, z a w i e s i n a. <Łć. emulsio>

Emulsyjny przym. od **Emulsja;** fot.: Płata emulsyjna p. **Płata.** Klisze emulsyjne. <p. Emulsja>

Emulsyn, u, blm., **Emulsyna, ! Emulzyna** chem. (emulsinum) *część składowa nasion niektórych, np. migdałów, maku i t. p.,* s y n a p t a s, m l e c z n i k. <Now. z Łć. emulsus dosł. = wydojony>

Emulsyna, y, blm. p. **Emulsyn.**

! Emulzyna, y, blm. p. **Emulsyn.**

× Emundować, uje, ował *oczyszczać, uniewinniać, tłumaczyć, usprawiedliwiać:* E. ś. per juramentum, jako i inni w tymże trybunale uczynili. Vol. Emundując siebie, produkował laudum, dowodząc, że ś. nie podpisał. Mat. <Łć. emundare>

× Emundowanie, a, blm., czynność cz. **Emundować:** Cóż mieliśmy innego czynić, jak szukać sposobu emundowania przez publiczny proceder naszego honoru. Mat.

En nieod. *nazwa litery N.*

Enantowy chem.: Aldehid E. = *aldehid heptylowy normalny,* $C_7H_{14}O$. Alkohol E. = *jeden z alkoholów heptylowych,* $C_7H_{15}OH$. <Now. z Gr. oînos = wino + ánthos = kwiat>

Enchirydjon, u, lm. **y** *podręcznik.* <Gr. encheirídion>

Encyklika, i, lm. **i** *okólnik wyższej władzy kościelnej katolickiej, szczeg. papieża do biskupów.* <Śr. Łć. (epistola) encyclica, z Gr. enkýklios>

× Encyklografja, i, blm. *wszechstronne przedstawienie jakiejś umiejętności, encyklopedja pewnej gałęzi wiedzy.* Sł. wil. <Now. z Gr. enkýklios = kołowy, okrągły + -grafía = opis, opisanie, nauka>

Encyklopedja, i, lm. **e 1.** *zarys wszystkich umiejętności.* **2.** *zarys wszystkich gałęzi pewnej nauki:*

E. prawa. E. nauk lekarskich. **3.** *zbiór alfabetyczny wiadomości, dotyczących jednej a. wielu umiejętności:* E. powszechna. E. popularna medycyny i hygjeny. **4.** fil. = a) *zbiorowe dzieło uczonych i myślicieli francuskich, wydane 1751—1772 i wyczerpujące w szeregu alfabetycznie uporządkowanych artykułów cały zakres wiedzy ówczesnej ze stanowiska panujących naówczas poglądów filozoficznych.* b) E. filozoficzna = *wykład systematyczny wszystkich działów filozofji.* (Hegel). <Now. z Gr. enkýklios paideía dosł. = wykształcenie okrągłe t. j. całkowite, zupełne>

Encyklopedycznie przys. od **Encyklopedyczny,** *wszechstronnie:* Człowiek wykształcony E.

Encyklopedyczność, i, blm. rz. od **Encyklopedyczny,** *wszechstronność wiedzy.*

Encyklopedyczny przym. od **Encyklopedja:** Słownik E. Wykształcenie encyklopedyczne (= *wszechstronne*).

Encyklopedysta, y, lm. **ści 1.** *ten, co pracuje nad encyklopedją.* **2.** *ten, co ma wiele wiadomości ze wszystkich gałęzi wiedzy.* **3.** fil. = a) *każdy z filozofów, którzy brali udział w opracowaniu dzieła: Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences.* b) *wolnomyśliciel francuski XVIII stulecia, materjalista a. sensualista.*

× **Endeburski:** Wino endeburskie = *rodzaj wina węgierskiego.* <Właściwie Edenburski, od nazwy miasta Nm. Oedenburg>

! **Endemicznie** przys. od **Endemiczny,** *w jednym kraju, w jednej okolicy.*

! **Endemiczność, i,** blm. rz. od **Endemiczny.** Sł. wil.

! **Endemiczny** przym. od **Endemja,** *miejscowy, swojski:* Choroba endemiczna = *endemja.* <Gr. éndēmos dosł. = domowy, swojski, narodowy>

! **Endemja, i,** lm. **e** lek. (morbus endemius) *choroba miejscowa, okolicowa, swójska.* <Now. z Gr. éndēmos, p. Endemiczny>

Endogamiczny przym. od **Endogamja:** Plemiona endogamiczne. <p. Endogamja>

Endogamja, i, lm. **e** *małżeństwo wewnątrz plemienia zawarte.* <Now. z Gr. éndon = wewnątrz + gámos = małżeństwo>

! **Endoskop, u,** lm. **y** lek. (endoscopium) *narzędzie do badania cewki moczowej,* wziernik cewkowy. <Now. z Gr. éndon + skopós = -skaz>

Endosmometr, u, lm. **y** fiz. *przyrząd, służący do oznaczania szybkości endosmozy dwu danych cieczy.* <Now. z Gr. éndon = wewnątrz + osmḗ = zapach + métron = miara, - mierz>

Endosmotyczny fiz. przym. od **Endosmoza:** Równoważnik E. = *liczba, wskazująca szybkość endosmozy dwu danych cieczy.* <Now. z Gr., p. Endosmoza>

Endosmoza, y, blm. **1.** fiz. = a) *mieszanie ś. dwu cieczy, rozdzielonych przegrodą dziurkowatą, szczeg. błoną zwierzęcą,* osmoza, diosmoza. b) *przenikanie cieczy szybciej przenikającej przez błonę;* chem. *przesiąkanie cieczy a. koloidu do roztworu krystaloidu.* **2.** ! fizj. *wnikanie, przenikanie cieczy.* <Now. z Gr. éndon = wewnątrz + błędnie urobione ósmōsis, zam. ósmēsis = wąchanie, w znaczeniu wciągania pary>

Endospora, y, lm. **y** *bakterja, wytwarzająca w sobie zarodniki.* <Now. z Gr. éndon = wewnątrz + sporá = sianie, rodzenie>

Endotermiczność, i, blm. chem. *charakter zjawisk chemicznych, przy których przebiegu ciepło zostaje pochłonięte.* <Now. z Gr. éndon = wewnątrz + thermós = ciepły>

Endotermiczny chem. *pochłaniający ciepło, kryjący w sobie energję cieplikową:* Gaz E.

Endywja, i 1. lm. **e** bot. p. **Cykorja. 2.** blm. *liście cykorji endywji, używane jako sałata.* <Z Nm. Endivie, to zaś zapewne z Łć. intybus lub intubus = rodzaj cykorji, z Gr. éntybon>

Endywjowy przym. od **Endywja:** Endywjowa sałata. L.

[**Ene**] *ot tam, a oto, oto.*

Eneada, y, lm. **y** fil. p. **Dziewiątka.** <Gr. enneás, 2 pp. enneádos = dziewiątka>

Enema, y, lm. **y,** [**Emena, Aman**] **1.** p. **Lawatywa:** Nie pomoże już E., kiedy duszy w człeku niema. Prz. Enemę dawać, brać. **2.** (niewłaściwie) *narzędzie do dawania lawatyw.* Por. **Klistera.** <Gr. énema = wpuszczenie, klistera>

[**Enema, y,** lm. **y**] *pobór podatku.* <Z Nm. Einnahme>

Enemowy przym. od **Enema.** L.

[**En en en**] p. **Elo.**

Energicznie przys. od **Energiczny,** *z energją:* Postępować E. <p. Energja>

Energiczność, i, blm. rz. od **Energiczny.**

Energiczny *pełen energji, mocny, dzielny, tęgi, sprężysty:* E. charakter. Energiczne lekarstwo (= *mocno działające*).

Energietyczny przym. od **Energiatyka.**

Energietyka, i, blm. *nauka o energji (fizycznej).* <Now. z Gr. enérgeia = czynność>

Energja, i, blm. **1.** *moc, siła, hart, dzielność, tęgość, sprężystość:* E. charakteru. Upadające rządy energji nie mają. Krasiń. Księżna prawie mu wyrównywała energją i nieugiętością charakteru. Sienk. E., w krasomówstwie termin, znaczący moc a. zwięzłość wymowy. Kras. Od dawnych pisarzów uczmy ś. energji, która ś. po polsku jakąś piśmienną żywością, raczej pióra każdego duszą nazwać może. Lubom. **2.** fil. = a) *stan czynny, stan działania, rozważany w przeciwstawieniu do stanu potencjalnego a. możliwości.* (Arystoteles). b) (w psychologji) *siła, sprawność:* E. myśli, woli. c) *zdolność objawiania ś., działania:* E. specyficzna zmysłów. **3.** fiz. *zdolność wykonywania pracy:* E. potencjalna a. statyczna a. możliwa a. E. położenia (= *zależąca od położenia ciała*). E. cynetyczna a. kinetyczna a. E. ruchu (= *ujawniająca ś. w ruchu ciała a. w ruchu cząsteczek jego*). E. elektryczna (= *objawy i skutki elektryczności, jej działania*). E. wodospadu, wiatru, węgla kamiennego, prądu elektrycznego. E. promienista słońca. Przemiana czyli przeobrażanie energji. Przenoszenie energji (= *stosowanie energji pewnego źródła do wykonywania pracy w mniejszym a. większym oddaleniu*). Zasada niezniszczalności czyli zachowania energji. Rozpraszanie energji (= *rozprzestrzenianie ś. we wszechświecie energji ciał, tracących ją przez promieniowanie*). Chem.: E. chemiczna = *nieokreślona dotychczas ściśle postać energji, od której zależą zjawiska chemiczne,* atrakcja, powinowactwo, przyciąganie chemiczne. <Gr. enérgeia>

× **Enerwacja, i,** lm. **e** *osłabienie nerwów, rozdrażnienie, zdenerwowanie.* <Łć. enervatio>

× **Enerwować, uje, ował** *nerwować, denerwować, rozdrażniać:* Chcesz ze mnie mieć jakiegoś byronistę, enerwującego już i tak wyenerwowanych. Słow. <Łć. enervare>

× **Enerwowanie, a,** blm., czynność cz. **Enerwować.**

× **Enfilada, y,** lm. **y** = **Amfilada.** <Fr. enfilade>

[**Engrest, u,** lm. **y**] p. **Agrest.**

! **Engrosista, y,** lm. **ści** *kupiec hurtowny, hurtownik.* <Fr. en gros = hurtem>

Engymetr, u, lm. **y** fiz. p. **Dalekomierz.** <Now. z Gr. engýs = blizko + métron = miara, -mierz>

Enharmoniczny muz. przym. od **Enharmonja:** Nuta enharmoniczna. Akord E. Przejście enharmoniczne. <p. Enharmonja>

Enharmonja, i, lm. **e** muz. *stosunek tonów gamy, różniących ś. ilością drgań, nazwą i pisownią, lecz na narzędziach utemperowanych i w praktyce poczytywanych za tożsame, np. cis i des, h i ces i t. p.* <Now. z Gr. enarmonikós = jednobrzmiący>

×**Enigma, tu,** lm. **ta** p. **Enigmat.**

Enigmat, u, lm. **y,** × **Enigma** *zagadka.* <Gr. aínigma>

Enigmatyczny *zagadkowy.* <Z Gr. ainigmatikós>

Enkaustyka, i, blm. tech. *sztuka malowania z pomocą roztopionego wosku; sztuka napawania woskiem a. tłuszczem przedmiotów gipsowych w celu nadania im lepszego pozoru; wypalanie farb na porcelanie.* <Now. z Gr. enkaústēs = wypalający>

† **Enkawst, u,** lm. **y** p. **Inkaust.** Baz.

Enklawa, y, lm. **y, Anklawa** *część kraju, otoczona posiadłościami drugiego państwa.* <Fr. enclave>

Enklityczny przym. od **Enklityka:** Wyraz E.

Enklityka, i, lm. **i** gram. *wyraz tak ściśle związany z poprzednim, że jego akcent zależy od akcentu wyrazu poprzedniego* (np. bądź, li, że i t. p.). <Gr. enklitikḗ>

× **Enkracja, i,** blm. *wstrzemięźliwość, powściągliwość, umiarkowanie.* <Gr. enkráteia>

Enkratyta, y, lm. **ci** *członek sekty z II wieku, która wstrzymywała ś. od mięsa i wina i za grzech uważała małżeństwo.* <Gr. enkratítēs>

Enkrynit, u, lm. **y** pal. *rodzaj zaginionych lilji morskich, których skamieniałe szczątki są znajdowane w pokładach osadowych drugorzędowych, w trjasie.* <Now. z Gr. en = w + krínon = lilja>

Enkrynitowy *enkrynity zawierający:* Wapień E.

1. [**Eno, Enos, Ęno**] *ano, tak.*

2. [**Eno**] p. **Jeno.**

Enochemik, a, lm. **cy** kip. *chemik, badający głównie skład chemiczny wina.* <Now. z Gr. oînos = wino + Chemik>

Enocyjanin, u, blm. kip. *czerwona barwa wina.* <Now. z Gr. oînos = wino + Cyjanin>

Enolog, a, lm. **owie** *znawca enologji.* <Now. z Gr. oînos = wino + -lógos = znawca, badacz>

Enologiczny przym. od **Enologja.**

Enologja, i, blm. *nauka o winach.* <Now. z Gr. oînos = wino + -logía = nauka>

Enopatja, i, blm. żart. *używanie wina, jako lekarstwa:* Życzę ci użycia hidropatji, kiedy ani E., ani ginopatja nie w smak. Krasz. <Now. z Gr. oînos = wino + páthos = cierpienie>

× **Enoptromancja, i,** blm. *wróżenie ze zwierciadła.* <Now. z Gr. énoptron = zwierciadło + manteía = wróżenie>

[**Enos**] p. **1. Eno.** <Zam. enoz = enoż = anoż>

[**Ensa, y,** blm.] p. **Ansa.**

× **Enslak, u,** lm. **i** *przyprawa do wina:* Wino muskatową podkurzać gałką nakształt enslaku. Haur. <Nm. Einschlag = zaprawa>

Entelechja, i, blm. fil. u Arystotelesa: **1.** *forma, działająca na martwą bierną materję i urabiająca ją w osobnika.* **2.** *przyczyna sprawcza i celowa zarazem każdej oddzielnej istoty.* **3.** *organizm, ustrój żywy.* **4.** *dusza kształtująca organizm.* <Gr. entelécheia>

Enterotomja, i, lm. **e** lek. *przecięcie, rozcięcie jelit.* <Now. z Gr. énteron = wnętrzności + -tomía = cięcie>

Entomolog, a, lm. **owie** *badacz entomologji.* <Now. z Gr. éntomon = owad + -lógos = znawca>

Entomologiczny przym. od **Entomologja:** Dzieło entomologiczne.

Entomologja, i, blm. *część zoologji, dotycząca stawonogich.* <Now. z Gr. éntomon = owad + -logía = znawstwo>

Entreprener, a, lm. **rzy** = **Antreprener.** <Fr. entrepreneur>

Entreprenerski przym. od **Entreprener.**

Entreprenerstwo, a, lm. **a** *podejmowanie ś. wykonania robót rządowych a. prywatnych.*

× **Entrepryner, a,** lm. **owie** = **Antreprener.**

Entrepryza, y, lm. **y** = **Antrepryza.** <Fr. entreprise>

Entresol, u, lm. **e** = **Antresola:** Okna entresolu wychodziły na podwórko spokojne. Krasz. <Fr. entresol>

Entropja, i, blm. fiz. *ta część wewnętrznej energji ciała, która już do dalszych przeobrażeń jest niezdolna.* <Gr. entropía dosł. = zwrócenie>

Entuzjasta, y, lm. **ści 1.** *człowiek łatwo entuzjazmujący ś., zapaleniec.* 2. *członek pewnej sekty:* Entuzjastów a. zbogomowców kacerstwo. Zygr. <Gr. enthousiástēs>

Entuzjastka, i, lm. **i** forma ż. od **Entuzjasta.**

Entuzjastycznie przys. od **Entuzjastyczny.**

Entuzjastyczny przym. od **Entuzjazm,** *pełen entuzjazmu:* Przyjęcie entuzjastyczne. <Z Gr. enthousiastikós>

Entuzjazm, u, blm. **1.** *zapał, uniesienie.* **2.** fil. w mistyce: *stan natchnienia przez bóstwo; stan zapału a. podniecenia władz ducha jako skutek kontemplacji idei Boga; stan jasnowidzenia przez natchnienie boskie:* Porwany, uniesiony entuzjazmem. Wpaść, wprawić ś. w E. Por. **Ekstaza** pod 1. <Gr. enthousiasmós>

Entuzjazmować, uje, ował *zapalać, niecić w kim zapał.* **E. ś.** *wpadać w entuzjazm, zapalać ś.:* Umiał ś. E. do pojedyńczych przedmiotów. Prus. <Now. z Gr. enthousiasmós>

Entuzjazmowanie, a, blm., czynność cz. **Entuzjazmować.**

Entuzjazmowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Entuzjazmować ś.**

Entymemat, u, lm. **y** fil. **1.** w logice: *wniosek, sylogizm skrócony; wniosek, w którym jedna przesłanka nie jest wyrażona, jako powszechnie znana, łatwa do domyślenia ś.; wniosek, sylogizm eliptyczny.* **2.** *wniosek analogiczny, którego większa przesłanka jest tylko prawdopodobna.* (Arystoteles). <Gr. enthýmēma>

× **Enumeracja, i,** lm. **e** *wyliczenie, wymienienie.* <Łć. enumeratio>

! **Enuncjacja, i,** lm. **e** *oświadczenie, wynurzenie, obwieszczenie.* <Łć. enunciatio>

Enzootja, i, lm. **e** wet. *choroba zaraźliwa bydła, panująca stale w pewnej miejscowości,* in. choroba stadna okolicowa. <Now. z Gr. en = w + zôon = zwierzę>

Enzyma, y, lm. **y** chem. *ferment nieorganizowany rozpuszczalny.* <Gr. enzýmē = kwas>

Enzymowy przym. od **Enzyma:** Substancje enzymowe.

Eń nieod. *nazwa litery Ń.*

Eocen, u, blm. geol. *grupa skał osadowych trzeciorzędowych najstarszych.* <Now. z Gr. ēōs = jutrzenka + kainós = nowy, świeży, wyraz, utwo-

rzony przez gieologa Ang. Lyella; por. mioceniczny i plioceniczny>

Eoceniczny p. **Eoceński.**

Eocenowy p. **Eoceński:** Eocenowa gromada. Łab.

Eoceński, Eoceniczny, Eocenowy przym. od **Eocen:** Formacja eoceńska p. **Formacja.**

Eolimelodykon, u, lm. **y, Eolipantaljon** *rodzaj fortepjanu, znanego w Warszawie w pierwszej połowie XIX wieku.* <Now. z Gr. Aíolos=Eol+Melodykon>

Eolina, y, lm. **y** org. *jeden z regiestrów organowych.* <Od imienia Gr. boga wiatru Aíolos>

Eolipantaljon, u, lm. **y** p. **Eolimelodykon.** <Now. z Gr. Aiolos=Eol+Pantaljon>

Eolipila, i, lm. **e** fiz. *daw. przyrząd, służący do okazania, że ruch może być działaniem pary wywołany; przyrząd, używany do wydymania, gięcia i lutowania szkla za pomocą płomienia spirytusowego.* <Now. z Gr. Aíolos=Eol (bóg wiatrów)+pýlē=wrota, drzwi>

Eolski: Arja eolska=*struny rozciągnięte, brzmiące za powiewem wiatru.* <Z Gr. Aíolos=bóg wiatrów>

Eon, a, lm. **owie** fil. w spekulacji gnostyków: *istota pośrednicząca pomiędzy stwórcą a stworzeniem:* E. zły=*Demjurg.* E. dobry=*Chrystus.* <Gr. aiōn=wiek>

Eozyna, y, blm. *barwnik anilinowy kwaśny.* <Now. z Gr. ēōs=jutrzenka, z powodu barwy różowej>

Epakta, y, lm. **y** astr. *liczba, używana przy obliczaniu kalendarza, wskazująca wiek księżyca w dniu Nowego Roku, t. j. podająca, na ile dni przed początkiem roku nowego przypadał ostatni nów roku poprzedzającego.* <Now. z Gr. epaktaí (dom. hēmérai)=dodane (dni)>

Epanafora, y, lm. **y** *powtórzenie tego samego wyrazu na początku kilku zdań po sobie następujących.* <Gr. epanaforá>

×**Epanalepsys** nieod. ret. *bezpośrednie powtórzenie na końcu okresu słowa, początek jego składającego.* <Gr. epanálēpsis>

×**Epanodos** nieod. ret. *figura, polegająca na zwracaniu ś. do głównego przedmiotu, od którego poprzednio zboczono.* <Gr. epánodos>

Eparch, a, lm. **owie** (w Grecji i Rzymie) *rządca wojskowy a. administracyjny w kolonji a. prowincji.* <Gr. éparchos>

Eparchja, i, lm. **e 1.** *prowincja, rządzona przez eparcha; wielkorządztwo.* **2.** *djecezja biskupa obrządku wschodniego.* <Gr. eparchía>

Epenteza, y, lm. **y,** ×**Epentezys** *wtrącenie głoski a. zgłoski w wyraz.* <Gr. epénthesis>

×**Epentezys** nieod. p. **Epenteza.**

Epi- chem. *używa ś. niek. dla odróżnienia związków, których skład a. budowa pozostawiają pewne wątpliwości:* Epichlorohidryna. <Gr. przyimek epí=na>

Epicentrum, w lp. nieod., lm. **a, ów:** E. sejsmiczne, gie.=*punkt powierzchni ziemi, leżący wprost nad centrum sejsmicznym.* <Now. z Gr. epí=na+kéntron=środek>

Epicheremat, u, lm. **y** fil. w logice: *wniosek a. dowód złożony, którego część każda z kolei poparta jest dowodem a. wysnuta z wniosku.* <Gr. epicheírēma=wniosek>

Epicki p. **Epiczny.**

Epicykl, u, lm. **e** astr.=**a)** *koło, toczące ś. po okręgu koła innego.* **b)** szczeg. (w astronomji przedkopernikowej) *koło obmyślone dla wyjaśnienia biegu planet, mianowicie koło, którego środek toczył ś. po okręgu innego koła zwanego deferentem, po okręgu zaś epicyklu toczyła ś. planeta.* <Gr. epíkyklos dosł.=koło poboczne>

Epicyklojda, y, lm. **y** mat. *krzywa opisana przez punkt okręgu koła toczącego ś. po innym okręgu.* <Now. z Gr. epíkyklos=koło poboczne+-eidēs=-kształtny>

Epicyklojdalny mat. *mający postać epicyklojdy.*

Epiczny, Epicki *epopei dotyczący, charakter epopei mający, opisowy, bohaterski:* Poemat E. <Gr. epikós>

Epidemicznie przys. od **Epidemiczny:** Cholera panuje E.

Epidemiczny lek. (epidemius) *nagminny, pospólny:* Choroba epidemiczna. Przen.: Epidemiczna chęć pisania.

Epidemja, i, lm. **e** lek. *choroba szeroko panująca,* choroba nagminna, pospólna, ×łożna, pomór, ×łożnica. <Gr. epidēmía>

!**Epidemjolog, a,** lm. **owie** *znawca epidemjologji.* <Now. z Gr. epidēmía=epidemja+-lógos=znawca>

!**Epidemjologiczny** przym. od **Epidemjologja,** *epidemiczny:* E. charakter cholery azjatyckiej.

×**Epidemjologja, i,** blm. lek. *nauka o chorobach nagminnych.* <Now. z Gr. epidēmía=epidemja+-logía=nauka>

Epidot, u, lm. **y** min. *wodny krzemian wapnia, glinu i żelaza, tworzący kryształy jednoskośne, prawie zawsze zabarwione, najczęściej zielone i żółte, odznaczające ś. trójbarwnością i należące do kamieni ozdobnych.* Odmiany: Buklandyt, *czarny, zawierający wiele żelaza;* Pistacyt, *pistacjowo-a. czarniawo-zielony, tworzący agregaty krystaliczne, pręcikowate, ziarniste, zbite i ziemiste;* Pjemontyt a. E. manganowy, *czarniawo-fijołkowy i czerwonawo-czarny.* <Now. z Gr. epídosis=dodatek, przyrost>

×**Epifanja, i,** blm. *święto Trzech Króli.* <Gr. epifáneia dosł.=zjawienie ś.>

Epifenomen, u, lm. **y** fil. w psychologji: *zjawisko dodatkowe; zjawisko psychiczne a. stan świadomości, rozważany jako dodatkowy do odpowiedniego procesu fizycznego; zjawisko nieistotne, samo przez ś. nic nie znaczące; znak podmiotowy, podmiotowa strona odpowiedniego procesu fizycznego.* <Gr. epifainómenon dosł.=zjawiające ś.>

Epifity, ów, blp. gie. *rośliny żyjące na drugich roślinach, niezawsze jednak żywiące ś. ich sokami, t. j. niezawsze identyczne z pasorzytami.* <Now. z Gr. epí=na+fytón=roślina>

Epifityzm, u, blm. *istnienie epifitów na ciele roślin:* Nadzwyczaj ciekawe zjawisko epifityzmu spostrzeżono w Brazylji. Jent.

Epigienetyczny 1. biol. *epigienezy dotyczący.* **2.** gie.: Dolina epigienetyczna=*dolina, której kierunek nie odpowiada obecnej plastyce powierzchni, będąc wyznaczonym przez dawny kształt powierzchni, t. j. przez kształt powierzchni warstw, które niegdyś pokrywały powierzchnię obecną, a następnie zostały zniesione.* <Now. z Gr. epí=na+genētós=zrodzony, powstały>

Epigieneza, y, blm. biol. *stopniowe rozwijanie ś. jestestw, teorja stopniowego rozwoju.*

Epigon, a, lm. **owie a. i** *potomny; naśladowca i propagator wielkich idei swych poprzedników:* Błędy Cuvier'a zwyrodniali jego epigonowie uważają za dogmat. <Gr. epígonos>

Epigraf, u, lm. **y** *napis, dewiza, godło.* <Gr. epigrafé>

Epigraficzny przym. od **Epigrafika** *z epigrafem:* Pomnik E. Epigraficzna strona na medalach.

Epigrafika, i, blm. **1.** *nauka o epigrafach, umiejętność odczytywania napisów.* **2.** zb. *epigrafy, napisy:* Z prawdziwym zbytkiem rozsiadła ś. na nich łacińska E., zastępująca malownicze ozdoby. Krasz. <Now. z Gr. epigrafé=napis>

Epigram, u, lm. **y** p. **Epigramat.** Mick.

×**Epigrama, tu,** lm. **ta** p. **Epigramat.**

Epigramat, u, lm. **y, Epigram,** ×**Epigrama** *myśl wyrażona w wierszyku krótkim i dowcipnym.* <Gr. epígramma>

×**Epigramatologja, i,** blm. **1.** *zbiór epigramatów.* **2.** p. **Epigramatyka.** <Now. z Gr. epígramma=napis+-logía=nauka>

Epigramatycznie przys. od **Epigramatyczny.**

Epigramatyczny *właściwy epigramatom, krótki, zwięzły:* Styl E.

Epigramatyk, a, lm. **cy, Epigramatysta** *autor epigramatów.*

Epigramatyka, i, blm., ×**Epigramatologja** *nauka o epigramatach.*

Epigramatysta, y, lm. **ści** p. **Epigramatyk.**

Epika, i, blm. *rodzaj poezji opowiadająco-opisowy.*

!**Epikrytyczny** lek. *epikryzy dotyczący.*

!**Epikryza, y,** blm. lek. (epicrisis) *sąd o chorobie po jej ukończeniu, wnioski ostateczne o niej.*

Epikureizm, u, blm. fil. **1.** *filozofja a. nauka o moralności Epikura; kierunek fil. szkoły Epikura.* **2.** *etyka uznająca używanie zmysłowe za najwyższe dobro moralne* (fałszywie zrozumiany epikureizm). **3.** przen. *zmysłowość, hołdowanie zmysłowości; lubowanie ś. w uciechach zmysłowych; rozpusta, rozwiązłość.* <Now. od imienia filozofa Gr. Epíkouros>

Epikurejczyk, a, lm. **cy** fil. **1.** *zwolennik, wyznawca poglądów Epikura; filozof szkoły a. kierunku Epikura; zwolennik epikureizmu.* **2.** przen. *zwolennik zmysłowości (t. j. fałszywie pojętego epikureizmu), rozpustnik.*

Epikurejski fil. **1.** *zgodny z poglądami Epikura; w duchu filozofji Epikura pojęty; epikureizmem nacechowany:* Filozofja, moralność epikurejska. **2.** przen. *zmysłowy, zmysłowość podnoszący do zasady; rozwiązły, rozpustny.*

Epilema, y, lm. **y** ret. *zarzut, który mówca sam sobie czyni, by uprzedzić przeciwnika i z góry go odeprzeć.* <Gr. epílēmma>

Epilepsja, i, blm. lek. p. **Padaczka.** <Gr. epílēpsis a. epilēpsía>

Epileptyczny lek. p. **Padaczkowy.**

Epileptyk, a, lm. **cy** *człowiek chory na padaczkę.* <Gr. epilēptikós>

Epilog, u, lm. **i** *zakończenie utworu piśmienniczego, ostatni rozdział:* E. poematu, powieści. Przen. wog. *koniec, zakończenie:* E. sprawy, procesu. <Gr. epílogos>

Epilogowy przym. od **Epilog:** Artykuł E. o skończonych uroczystościach.

!**Episjer, a,** lm. **owie** *kupiec korzenny:* Markiz, starający ś. o córkę bogatego episjera. Orzesz. <Fr. épicier>

!**Episjerski** przym. od **Episjer:** Klasa episjerska. Jeż.

!**Episjerstwo, a,** blm. *ogół episjerów:* Schlebiać episjerstwu.

Episkop, a, lm. **owie** *biskup, szczeg. wschodniego obrządku:* Namiestnik episkopa polskiego. Rol. <Gr. epískopos=dozorca>

Episkopalny 1. *należący do biskupa, biskupi:* Zjechał do Wilna dla objęcia swojej djecezji i zamieszkania w swoim episkopalnym pałacu. Rzew. Rezydencja episkopalna reprezentowała źródło dochodu. Rol. **2.** *dotyczący religji państwowej w Anglji, anglikański:* Kościół E.

Episkopat, u, blm. **1.** *konsekracja biskupa.* **2.** *święcenie, godność, władza biskupia.* **3.** zb. *biskupi:* Ottonowi towarzyszyli zapewne i przedstawiciele episkopatu niemieckiego wraz z Gizlerem, metropolitą magdeburskim. Pleb. Wśród polskiego episkopatu nie znalazł król na razie pewnych i gorliwych pracowników. Mor. K. **4.** a. **Episkopja** *biskupstwo, djecezja.*

Episkopi, Episkopski przym. od **Episkop:** Pierwszy kanon apostolski o urzędzie episkopim powiada. Bart.

Episkopja, i, lm. **e** p. **Episkopat.**

Episkopski p. **Episkopi:** Danjel odznaczył ś. w onej burdzie, nazwanej w protestach nieszczęśliwym wjazdem do rezydencji episkopskiej. Rol.

Episkopstwo, a, lm. **a** *biskupstwo wschodniego obrządku:* Młodzieniaszkowie zaledwie, pomagają już matce w rabowaniu kmieciów, do episkopstwa należących. Rol.

Epistemologja, i, blm. fil. p. **Teorja.** <Now. z Gr. epistḗmē=nauka, poznawanie+-logía=nauka>

Epistolarjusz, a, lm. **e** *zbiór listów:* E. rodziny Sobieskich. <Łć. epistolarius dosł.=listowy>

Epistolarny przym. od **Epistoła,** *mający charakter listu:* Co ś. napocił nad raptularzami każdego utworu epistolarnego, trudno dać wiary. Krasz. <Łć. epistolaris=listowy>

×**Epistolografja, i,** blm. *sztuka pisania listów.* <Gr. epistolografía=pisanie listów>

Epistoła, y, lm. **y 1.** *list, daw. szczeg. wierszowany, dziś szczeg. długi i nudny:* Gallus rozpisuje ś. w dedykacje, epistoły (prologi), epilogi. Lel. Opowieda święty Ambroży w jedne epistole. Op. **2.** *część mszy,* in. l e k c j a. <Łć. epistola, z Gr. epistolḗ=zlecenie, poselstwo, list>

Episylogizm, u, lm. **y** fil. w logice: **1.** *sylogizm a. wniosek dodatkowy, dopełniający inny wniosek.* **2.** *postępujący a. syntetyczny łańcuch wniosków.* Przeć. **Prosylogizm.** <Now. z Gr. epí=na, nad +Sylogizm>

Epitaf, u, lm. **y** p. **Epitafjum.**

×**Epitafja, i,** lm. **e** p. **Epitafjum.**

Epitafjum, w lp. nieod., lm. **a, ów, Epitaf,** ×**Epitafja** *napis na grobie, nagrobek; kamień grobowy.* <Gr. epitáfion>

Epitalam, u, lm. **y** p. **Epitalamjum:** Nie obeszło ś. bez epitalamu. Krasz.

Epitalamjum, w lp. nieod., lm. **a, ów, Epitalam** *pieśń weselna.* <Now. z Gr. epithalámios=dosł. nadłożniczy>

Epitet, u, lm. **y** *przezwisko stałe, dane komuś a. czemuś dla oznaczenia jakiejś szczególnej cechy* (np. Achilles *szybkonogi,* kruk *czarnopióry).* Przen.: Obsypać kogoś niepochlebnemi epitetami (=*wyrazami, przezwiskami).* <Gr. epítheton>

Epitomator, a, lm. **owie** *ten, co robi skrócenia, wyciągi z dzieł innych autorów:* Późniejsi epitomatorowie, uwiedzeni powagą Długosza, krzewili i rozsiewali liczne przeciw historji błędy. Wiszn. <Now. z Gr. epitomḗ=skrócenie, wyciąg>

Epiurator, a, lm. **y** *aparat, służący do oddzielania przedgonów (eterów) zrektyfikować ś. mają-*

cego spirytusu surowego: E. Bormana. <Z Fr. épurer = oczyszczać>

Epizod, u, lm. **y 1.** *ustęp w utworze piśmienniczym, nie należący do właściwego przedmiotu.* Przen.: Wchodzi ona (miłość) do życia, jako E., bardzo ważny wprawdzie i bardzo wpływowy, ale nie pochłaniający całego umysłu, całej duszy człowieka. Chm. **2.** przen. *zdarzenie, wypadek:* Nieprzyjemny E. Zdr. **Epizodzik.** <Gr. epeisódion dosł. = wnijście (dom. aktora)>

Epizodycznie przys. od **Epizodyczny:** Dla prądu to tego głównie podnosimy E. pobyt wojewody w Perejasławiu. Jeż.

Epizodyczność, i, blm. rz. od **Epizodyczny:** Układowi dzieła możnaby zarzucić E.

Epizodyczny *w epizodach przedstawiony, wtrącony, mimochodem opowiedziany:* Niezbędnym ś. zdało dać epizodyczne obrazy osób, charakterów i współczesnych wypadków. Krasz.

Epizodzik, u, lm. **i** p. **Epizod:** Zna ś. jej stosunki domowe, majątkowe, najdrobniejsze epizodziki z jej życia. Bał. Musi ś. ukrywać jakiś skandaliczny E. z życia. Bał.

Epizoiczny *żyjący na zwierzętach:* Nawet wielkie morskie glony często obierają sobie epizoiczne siedziby. Jent. <Now. z Gr. epí = na, nad + zôon = żyjątko, zwierzę>

Epizoizm, u, blm. *istnienie pasorzytów na ciele zwierząt:* Niezwykły objaw epizoizmu odkryto przed kilku laty na leniwcach. Jent.

Epizootja, i, lm. **e** wet. *zaraza na zwierzęta zaniesiona i przemijająca,* pomorek. <Now. z Gr. epí = na, między = zôon = zwierzę>

Epizootycznie przys. od **Epizootyczny:** Ta choroba zwierząt szerzy ś. E.

Epizootyczny przym. od **Epizootja,** *szerzący ś. zaraźliwie między bydłem, grasujący między bydłem:* Choroby epizootyczne.

Epizować, uje, ował *nadawać charakter epiczny:* Mickiewicz nie epizuje mowy swych osób. Chm.

×**Epocha, y,** lm. **y** p. **Epoka.** Wor. Oznaczone być powinny epochy pewne do poznania i obrachowania czystych dochodów gruntowych. Strojn. <Gr. epoché>

Epoda, y, lm. **y** *rodzaj utworu lirycznego.* <Gr. epōidé>

Epoka, i, lm. **i,** ×**Epocha 1.** *okres czasu, czasy, wiek:* E. odrodzenia. E. Konarskiego. **2.** *punkt czasu, odznaczający ś. jakim ważnym wypadkiem, punkt zwrotny:* Wynalezienie druku stanowi epokę w dziejach cywilizacji. To stanowi epokę w moim życiu. Kras. A. **3.** astr. *chwila, do której ś. stosuje wskazane położenie ciała niebieskiego.* **4.** fiz. *chwila, do której ś. stosuje wskazane położenie ciała, ulegającego ruchowi perjodycznemu, szczeg. ruchowi falowemu.* <p. Epocha>

Epokowy *stanowiący epokę, pamiętny, ważny, znamienny, wybitny:* Wydarzenie epokowe.

Epolecik, u, lm. **i** p. **Epolet.**

Epolet, u, lm. **y** *naramiennik na mundurze wojskowym.* Zdr. **Epolecik.** <Fr. épaulette>

Epopeiczny *świetny, podniosły, okazały, wspaniały:* Te popioły (Napoleona), ten pogrzeb morski, ten lud wielki, czekający na brzegu, to jedna chwila epopeiczna czasu naszego! Krasiń.

Epopeja, i, lm. **e, Epos** *rodzaj utworu poetyckiego, opowiadający o zdarzeniach, obchodzących cały naród, poemat.* Przen.: Epizody wielkiej epopei panowania. Rzew. <Gr. epopoiía>

Epos, u, lm **y** p. **Epopeja:** E. zwierzęcy. <Gr. épos>

Eprewa, y, lm. **y** fot. *odbitka fotograficzna.* <Fr. épreuve>

Epruwetka, i, lm. **i** chem. *rurka z jednego końca zamknięta, używana we wszystkich doświadczeniach na małą skalę,* ×doświadczalnik, probierka, probówka. <Fr. éprouvette>

Epsomit, u, lm. **y** min. *naturalny siarczan wodny magnezu, tworzący kryształy różnoosiowe, a także agregaty ziarniste, włókniste i ziemiste, używany za środek lekarski i do otrzymywania węglanu magnezu.* <Od nazwy miasta Ang. Epsom, gdzie sól ta się znajduje>

Epu! epu! zł. *wyraz pocichu wymawiany dla zwrócenia uwagi towarzysza o nadchodzeniu kogoś.* <?>

Epuzer, a, lm. **owie** żart. *mężczyzna, mający chęć do żeniaczki i posiadający odpowiedni po temu majątek a. stanowisko, kandydat do małżeństwa.* <Fr. épouseur>

Er nieod. *nazwa litery R.*

Era, y, lm. **y 1.** *wielki wypadek w dziejach ludzkości, od którego zaczyna ś. rachuba lat:* E. żydowska, chrześcijańska, mahometańska. **2.** bł. *epoka, okres czasu.* <Łć. późń. aera>

1. Erb, u, blm., chem. *pierwiastek metaliczny, należący do rodziny metali cerytowych,* Er. <Od nazwy miejscowości Szwed. Ytterby>

2. Erb, u, lm. **y 1.** [E.] *dziedzictwo, spadek.* **2.** × *własność dziedziczna, szlachecka:* Po sławnym synodzie Łęczyckim okryła ś. Polska bujnym porostem ślachty i erbów. Szaj. <Nm. Erb(e), stąd też Herb>

[**Erbować, uje, owal**] *dziedziczyć, brać spadek.* <p. 2. Erb>

×**Erbowy** przym. od **2. Erb:** Dziedzice alodjalni, protoplaści późniejszej szlachty polskiej, mieli szeroko rozpostarte rody erbowe. Szaj.

[**Erc-marszałek, łka,** lm. **łkowie**] *feldmarszałek; marszałek w szopce:* (Król mówi:) Zawołajcie mi erc-marszałka! <Zmieszanie Erc- (Nm. Erz-) = arcy z Feldmarszałek>

Erdredonka, i, lm. **i** zool. p. **Kaczka.** <p. Edredon>

Ereb, u, blm. poet. *podziemna kraina ciemności, piekło.* <Gr. érebos>

Erekcja, i, lm. **e 1.** *założenie, wzniesienie, wystawienie, wybudowanie, fundacja:* E. gmachu, kościoła. **2.** *dokument, świadczący o wybudowaniu czegoś:* Erekcji kościół w Jedlnie nie posiada. Gac. **3.** *wysztyftowanie, wystawienie:* E. strzelców dla wojsk koronnych. **4.** ×(w astrologji) *szukanie gwiazdy, pod którą ś. kto urodził:* Erekcją komu czynię, narodzenia jego godziny a. gwiazdy pytam, szukam. Kn. **5.** *wyprężenie prącia,* †wzwód. <Łć. erectio>

Erekcyjny przym. od **Erekcja:** Zapis E. Teodora Korjatowicza. Stadn. Akt E. Tablica erekcyjna.

×**Erem, u,** lm. **y,** ×**Ermitaż, Eremitarja** *mieszkanie pustelnika, pustelnia.* <Gr. érēmos = samotny, pusty>

× **Eremit, a,** lm. **ci** p. **Eremita.**

Eremita, y, lm. **ci,** ×**Eremit,** × **Eremitarz** *pustelnik, samotnik.* <Gr. erēmítēs = pustelnik>

×**Eremitarja, i,** lm. **e** p. **Erem.** <Z Gr. erēmítēs = pustelnik>

× **Eremitarz, a,** lm. **e** p. **Eremita.**

[**Ereśt, u,** lm. **y**] = **Areszt.**

[**Erezie!**] *wołanie na owce przy nadawaniu im innego kierunku.* <Zap. z Węg. örizkedik = strzec ś.>

Erfajl, a, lm. **e** noż. *pilnik grubo cięty.* <?>

Erga, i, lm. **i** fiz. *w układzie miar bezwzględnym jednostka do mierzenia pracy czyli energji, praca potrzebna do pokonania jednej dyny na przestrzeni jednego centymetra.* <Now. z Gr. érgon = praca>

×**Ergal, a,** blm. fiz. *energja potencjalna.* <Now. z Gr. érgon = praca>

×**Ergocista, y,** lm. **ści** *ten, co uparcie dysputuje.* <Z Fr. ergoter = uparcie dysputować>

Ergograf, u, lm. **y** *przyrząd do zapisywania ilości wykonywanej pracy.* <Now. z Gr. érgon = praca + -gráfos = -pis>

Ergometrja, i, blm. (w naukach przyrodniczych) *mierzenie pracy.*

Ergometryczny przym. od **Ergometrja:** Przyrząd E.

Ergotyna, y, blm. apt. *wyciąg ze sporyszu.* <Z Fr. ergot = sporysz>

Ergotyzm, u, blm. *skłonność do sporów:* E. teologiczny rozprzestrzenił ś. w stanie świeckim społeczeństwa. Chm. <Fr. ergotisme>

Erjometr, u, lm. **y** *narzędzie do mierzenia delikatności tkaniny,* w e ł n o m i e r z. <Now. z Gr. érion = wełna + métron = -mierz>

!**Erkier, u,** lm. **y** *ganek, balkon:* Grube mury, erkiery, wieże narożne i okna, opatrzone kratami. Tat. <Nm. Aerker a. Erker, skąd też Alkierz>

Erkuszka, i, lm. **i** zool. (cyprinus phoxinus) *rodzaj ryby.* <?>

[**Erlik, a,** lm. **i**] p. [**Jarłyk**].

×**Ermitaż, u,** lm. **e** p. **Erem.** <Fr. ermitage>

Ernagiel, gla, lm. **gle** powr. *kołek drewniany a. rogowy do rozkręcania liny a. sznurka w danym miejscu, aby w nie wsadzić koniec drugiej liny, drugiego sznurka, przy szpicowaniu* (p. Szpicować). <Nm. Oehrnagel>

×**Erogować, uje, ował** *wyprosić:* Wynagrodzenie kosztów, już na dawnych sejmach erogowanych. Paw. <Z Łć. erogare = wybrać, wyprosić>

Eros, a, blm. fil. **1.** *miłość* (pojęcie zapożyczone przez filozofów greckich z mitologji: Empedokles, Heraklit), *jako jedna z zasad wszechrzeczy* (drugą — nienawiść), *pierwiastek syntezujący, organizujący we wszechświecie.* **2.** (w filozofji Platona) p. **Miłość.** <Gr. érōs = miłość>

Erotematyczny, Sokratyczny fil. *polegający na pytaniach i odpowiedziach: prowadzony metodą zadawania pytań, posługujący ś pytaniami:* Nauczanie erotematyczne. Wykład E. Metoda nauczania erotematyczna. Por. **Akroamatyczny.** <Gr. erōtēmatikós>

!**Erotoman, a,** lm. **i** *człowiek, podlegający obłędowi miłosnemu:* Większość inteligientnych erotomanów wywodzi pewno swój ród od kochanka i niewolnika celtyckiej wróżki. Mat. I. <Gr. erōtománēs>

Erotycznie przys. od **Erotyczny:** Pomimo wrodzonej nieśmiałości do kobiet, serce jednak poczyna w nim bić E. Kasz.

Erotyczny *miłości płciowej dotyczący, lubieżny:* Wiersz, sonet E. <Z Gr. erōtikós = miłosny>

Erotyk, u, lm. **i** *wiersz miłosny.* <Gr. erōtikón = utwór miłosny>

Erotyzm, u, blm. *kierunek w literaturze, którego głównym przedmiotem jest miłość płciowa.* <Now. z Gr. érōs = miłość>

Erozja, i, lm. **e** gie. *wyżłabiające działanie wody płynącej (działalność linijna w przeciwstawieniu do działalności powierzchniowej czyli ablacji).* <Łć. erosio>

Erozyjny przym. od **Erozja:** Kraina erozyjna. Erozyjne doliny rzek. Gie.: Góry erozyjne = *góry powstałe z równiny wskutek gęstego jej pokrajania przez erozję.*

Erpetologja, i, blm. *część zoologji, dotycząca gadów.* <Now. z G. herpetón = płaz, gad + -logía = nauka>

Errata, y, lm. **y** ż. a. **Errata, errat,** blp. ni. *spis omyłek drukarskich, sprostowania.* <Łć. errata = omyłki>

Erratyczny gie.: Głazy erratyczne = *uniesione przez lodowce i osadzone w innym miejscu,* in. g ł a z y b ł ę d n e. <Łć. erraticus>

×**Erszt, a,** lm. **owie** p. **Herszt.**

†**Erszyb, u,** lm. **y,** †**Herszyb** gór. (w kopalniach olkuskich) *szyb główny.* <Nm. erb- = dziedziczny + Szyb>

Erubescyt, u, blm. tech. *rodzaj rudy miedzianej.* <Now. z Łć. erubescere = czerwienieć>

Erudycja, i, blm. **1.** *wiedza rozległa i gruntowna.* **2.** niek. *głęboka znajomość literatur klasycznych.* <Łć. eruditio>

Erudycyjnie przys. od **Erudycyjny:** Mickiewicz potrafił obudzić w słuchaczach zajęcie dla dziejów literatury łacińskiej, która bywała zazwyczaj rutynicznie, oschle, wyłącznie E. traktowana. Chm.

Erudycyjny przym. od **Erudycja:** Nie wdaje ś. w żadne pożyczane, wyszukane, erudycyjne wysłowienia. Lel. Francuskie i niemieckie erudycyjne nowostki. Lel. (= *naukowe*).

Erudyt, a, lm. **ci, Erudyta** *człowiek, mający rozległe i gruntowne wiadomości.* <Łć. eruditus>

Erudyta, y, lm. **ci** p. **Erudyt.**

Erudytka, i, lm. **i** forma ż. od **Erudyt.**

Erupcja, i, lm. **e** *wybuch (wulkanu):* E. wulkaniczna. Góra zwykle pewnemi symptomatami zapowiada każdą mającą nastąpić erupcję. Krasz. <Łć. eruptio>

×**Erygować, uje, ował** **1.** *wznieść, postawić, wybudować, założyć, ufundować:* Szkoły erygowane być nie mają. Vol. Tutejszy kościół przez kogo erygowany, niewiadomo. Gac. **2.** *wysztyftować, utworzyć, uformować, wystawić:* Przychodził z chorągwią swoją nowo zaciężną, na tę kampanją erygowaną. Dyak. Erygował z gruntu regiment ordynacki. Rol.. Związki wojskowe z krzywdą ojczyzny, a na pociechę nieprzyjaciół erygowane. Sienk. (= *zawiązane*). **3.** *nakreślić, sporządzić:* Na papierze, podług zwyczaju wojennego, szyk erygowali. Dyak. Kazałem ministrowi Adersowi w gwiazdy patrzyć... Zaraz erygował figurę i mówi, że złe są konjunktury. Sienk. Mistrz misterną laseczką począł kreślić jakieś figury i, erygowawszy jakąś figurę, podniósł ś. i szeptał jakieś wyrazy. Przybor. <Łć. erigere>

×**Erygowanie, a,** blm., czynność cz. **Erygować:** Znalazł ś. fundusz na E. siedmiu bataljonów strzelców. T. K.

Eryka, i, lm. **i** *roś. wrzos:* Wielkie liście betonji i drobne eryki rzucały na ścianie cienie dziwaczne. Morz. <Gr. eríkē>

!**Erystyczny** *sprzeczający ś., spory prowadzący:* Djalektyka erystyczna, czyli sztuka posiadania zawsze racji. <Z Gr. eristikós = sporny, sprzeczny>

Erytrocentauryna, y, blm. apt. *substancja krystaliczna, otrzymywana z rośliny tysiącznik ser-*

decznik. <Now. z Gr. erythrós = czerwony + kentaúrios = Centaurowy>

Erytrofitoskop, u, lm. **y** fiz. p. **Erytroskop.**

Erytrofleina, y, blm. apt. *trująca krystaliczna substancja, otrzymywana z kory drzewa erythrophlaeum guinense.*

Erytroglucyna, y, blm. chem. p. **Erytryt.** <Now. z Gr. erythrós = czerwony + glykýs = słodki>

Erytromannit, u, blm. chem. p. **Erytryt.** <Now. z Gr. erythrós = czerwony + Manna>

Erytroskop, u, lm. **y, Erytrofitoskop** fiz. *przyrząd optyczny, rodzaj okularów, złożonych z dwu szkieł różnobarwnych, przez które rośliny zielone wydają ś. czerwonemi, a różne inne zabarwienia w osobliwy sposób przeinaczone.* <Now. z Gr. erythrós = czerwony + skopós = - widz>

Erytrozyna, y, blm. tech. *barwnik czerwony.* <Now. z Gr. erythrós = czerwony>

Erytryt, u, blm., **Erytromannit, Erytroglucyna** chem. *alkohol czterohidroksylowy,* $C_4H_{10}O_4$, in. f i c y t. <Now. z Gr. erythrós = czerwony.>

1. Es, a, lm. **esy,** ×**essy 1.** *jedno oko na kostce, a daw. i na karcie (= as):* Kostki wziąwszy, rzucił essy. Haur. Przen.: Zawsze umysł jednaki, lub essy lub zessy kość padnie, nie zmiesza go, nie zrzuci z imprezy. Pot. *(= cokolwiek mu ś. zdarzy).* Niechaj już wedle ich wyroku lub es, lub zes, ja za prawo przyjmuję. Orzech. *(= cokolwiekbądź).* **2.** × *najmniejszy gwichcik złota a. srebra:* Jeśli to pójdzie na wagę, wiem, że wiele mu essów nie będzie dostawać. Boh. <Z Łć. as = pieniądz miedziany>

2. Es, a, lm. **y 1.** *kształt łacińskiej litery S, gzygzak, wykrętas:* Gąsienica esem lezie. Troc **2.** nieod. *nazwa litery S.* **3.** a. **Esak** *nóż skrzywiony w kształcie S.* **4.** *część kapitelu.* **5.** w lm. *rodzaj przyrządów haczykowatych:* Haczyki te musiały być, jak teraz esy. Bud. U flisów esy zakładają ś. na oszewkę podczas gwałtownej fali, i na tych drugi i trzeci rząd tarcic ś. kładzie, gdy wysoko bije fala. L. **6.** Esy-floresy = *ozdoby w gzygzaki, girlandy i inne linje nieregularne.* **7.** [Es] *skobelek blaszany cienki formy litery S do zabijania w czołach drewna, żeby nie pękało (u dębiny).* **8.** leśn. *sztuka drzewa dębowego, w dwuch przeciwnych kierunkach łukowato w kształcie litery S wzrosła.* **9.** w lm. muz. nieod. *dwa wycięcia w górnej dece narzędzi smyczkowych kształtu S.* <Od głoski S>

3. Es nieod. muz. *nuta e z bemolem, czyli obniżona o pół tonu, równająca ś. dis* (na narzędziach utemperowanych): Symfonja es dur a. es major. Gama (z) es minor. <E muz. + (e)s, cecha bemoli>

Esak, a, lm. **i** p. **2. Es.**

[**Esancyja, i,** lm. **e**] p. **Esencja.**

Esauł, a, lm. **owie** p. **Asawuła:** Pułkownik czerkaski pełnił funkcję esauła gieneralnego, t. j. szefa sztabu przy osobie komisarza. Jeż. Odpowiedzieli esaułowie ze straży. Sienk.

Esauła, y, lm. **owie** = **Asawuła:** Zawołali, poszedłem; nie iść nie można było: E. prowadził. Jeż. *(= ekonom, karbowy).* <p. Asawuła>

Esawuł, a, lm. **owie** = **Asawuła.**

Esbukiet, u, blm. *rodzaj perfum:* Podniosła do góry chusteczkę od nosa batystową, woń esbukietu wydającą. Jeż. <Fr. esbouquet, skrócone z essence de bouquet = esencja bukietowa>

Eschatokół, ołu, lm. **oły** *zakończenie pisma:* Tego, co nasze dokumenta XII wieku w swym protokole i eschatokole podają, nie należy brać na serjo. Kętrz. <Gr. eschatokóllion = ostatnia stronica pisma>

Eschatologja, i, blm. *nauka kościoła o rzeczach ostatecznych, t. j. o śmierci, sądzie ostatecznym i życiu pozagrobowym.* <Now. z Gr. éschatos = ostatni + - logía = nauka>

Eseista, y, lm. **ści** *autor szkiców; pisarz, uzdolniony do pisania szkiców.* <Ang. essayist>

Esencja, i, lm. **e,** [**Esancyja, Asencyja**] **1.** *roztwór skoncentrowany, zawierający najgłówniejsze składniki, wyciągnięte z jakiegoś ciała, wyciąg, wywar, odwar, dekokt, ekstrakt:* E. z ziół. E. herbaty. E. ponczowa. E. octowa. **2.** przen. *treść, istota, osnowa, wątek:* Jest E. i kadencja. Prz. E. pisma tego ta. Troc. **3.** E. węgierska = *drogi gatunek wina węgierskiego.* **4.** ×chem. p. **Eteryczny. 5.** ×fil. p. lep. **Istota.** <Łć. essentia>

×**Esencjalnie** przys. od **Esencjalny.** Bobr.

×**Esencjalność, i,** blm. rz. od **Esencjalny.**

×**Esencjalny 1.** p. **Esencjonalny:** Kilka słów esencjalnych kazał bardzo cienkim piórkiem napisać, aby potym mógł one wyskrobać. Mat. **2.** fil. w logice: *dotyczący istoty rzeczy, cech zasadniczych, pierwotnych:* Definicja esencjalna (lep. *definicja istoty; określenie za pomocą cech pierwotnych).*

Esencjonalnie przys. od **Esencjonalny:** Zmienić E. formę rządu. Kal. Systemat E. teologiczny. Rol.

Esencjonalność, i, blm. rz. od **Esencjonalny.**

Esencjonalny 1. *złożony z najistotniejszych składników, pożywny, posilny, mocny:* Pokarm E. **2.** przen. *pełen treści, treściwy, zwięzły, silny:* Mowa esencjonalna. **3.** a. × **Esencjalny** przen. *stanowiący istotę rzeczy, istotny, ważny:* Nie możemy mu racji i słuszności odmówić w tym esencjonalnym punkcie. Jaroch. <Z Łć. essentia = byt, istota>

Eseńczyk, a, lm. **cy** *członek pewnej sekty żydowskiej z czasów Chrystusa.* <Z Hb. asâ = leczyć, Chald. âsayâ>

Eses nieod. muz. *nuta e z bemolem podwójnym, czyli dwakroć obniżona, równająca ś. d.* <E muz. + (e)ses, cecha podwójnych bemoli>

[**E si!**] p. **Si!**

[**Esi!**] *wykrzyknik przy odpędzaniu kur.*

× **Esisty** p. **Esowaty:** Drzwi stolarskiej roboty z esistemi zawiasami (wiek XVIII). <Od nazwy litery S>

Eskadra, y, lm. **y** *część floty, złożona z kilku okrętów.* <Fr. escadre>

Eskadron, u, lm. **y 1.** p. **Szwadron. 2.** *część pułku jazdy, złożona z czterech kompanji.* <Fr. escadron>

Eskadronista, y, lm. **ści 1.** *dowódca szwadronu, rotmistrz.* **2.** *kardynał, który w konklawe nie jest stronnikiem żadnego dworu.*

Eskadrowy przym. od **Eskadra:** Pancernik E.

!**Eskalada, y,** lm. **y** *wdzieranie ś. na mury po drabinach; zakradanie ś. złodzieja nie przez drzwi:* O eskaladzie nie było co myśleć. Górs. <Fr. escalade>

!**Eskaladować, uje, ował** *wdzierać ś. dokąd po drabinach; wchodzić nie przez drzwi.* <Fr. escalader>

!**Eskaladowanie, a,** blm., czynność cz. **Eskaladować:** Możeby ś. nie kompromitował aż do eskaladowania cudzych murów. Es.

Eskamoter, a, lm. **owie** *kuglarz; zręczny złodziej; człowiek, oszukujący przy grze w karty.*

Eskamoterski przym. od **Eskamoter:** Sztuczka eskamoterska.

Eskamotować, uje, ował 1. *pokazywać sztuki kuglarskie.* **2.** *kraść zręcznie:* Wiedzą, żem eska-

motował woreczek z pieniędzmi wekslarza. Drz. <Fr. escamoter>

Eskamotowanie, a, blm., czynność cz. **Eskamotować.**

Eskapada, y, lm. y **1.** *fałszywy skok konia.* **2.** *wybryk, swawola:* Szeptano jeszcze nazajutrz o podejrzanej eskapadzie. Krasz. <Fr. escapade>

×**Eskarpa**, y, lm. y p. **Skarpa.** <Fr. escarpe>

!**Esklander**, dru, lm. dry, !**Esklandra** *zgorszenie, skandal:* Nie wystawisz sobie, co za E. sprawiło w okolicy naszej to małżeństwo. Orzesz. <Fr. esclandre>

!**Esklandra**, y, lm. y p. **Esklander:** Cóż mam począć? Odprawę dać? Jeszcze gorzej, E. Jeż.

×**Esklaważ**, u, lm. e *rodzaj bransolety:* Kaftanik z szarego płótna z długiemi rękawami, zakończonemi esklaważami żelaznemi, mosiężnemi bez kamieni i pozłoty. Ochoc. <Fr. esclavage dosł. = niewola>

Eskont, u, lm. y = **Dyskont.** <Fr. escompte>

Eskonto nieod. p. **Dyskont.**

Eskontować, uje, ował = **Dyskontować.** <Fr. escompter>

Eskontowanie, a, blm., czynność cz. **Eskontować.**

Eskorta, y, lm. y *straż ochronna dla bezpieczeństwa w drodze, konwój:* Jechać pod eskortą. <Fr. escorte>

Eskortować, uje, ował kogo = *stanowić czyją eskortę, zbrojno odprowadzać, towarzyszyć komu jako straż honorowa; konwojować:* E. aresztantów. Przen. *odprowadzać:* Panie opuściły salon, eskortowane do powozów przez wymokłe hrabiątko. Bał. Ir.: Często ją eskortował do domu (= *towarzyszył jej mimo jej chęci*). <Fr. escorter>

Eskortowanie, a, blm., czynność cz. **Eskortować.**

×**Eskortysta**, y, lm. ści *ten, co eskortuje.*

Eskulap, a, lm. owie żart. *lekarz, doktór, konsyljarz.* <Łć. Aesculapius (= Gr. Asklēpiós) = imię lekarza mitycznego>

Eskuletyna, y, blm. chem. *związek* $C_{18}H_{12}O_8$, *powstający z eskuliny, która, przybierając cząsteczkę wody, rozpada ś. na cukier i eskuletynę.* <p. Eskulina>

Eskulina, y, blm. chem. *glukozyd z kasztana gorzkiego,* $C_{30}H_{34}O_{19}$, in. t u c z n i k. <Now. z Łć. nazwy kasztana esculus dosł. = jadalny>

×**Eskwibelka**, i, lm. i myśl. *rodzaj fuzji myśliwskiej:* Szturkały i w zwierza te gwintówki, muszkiety, madrytki, eskwibelki. Sp. <?>

[**Eso**, a, lm. a a. y] **1.** *żelazo w kształcie litery S, którym umocowuje ś. siekierkę na toporzysku.* **2.** *ozdoba na drzwiach.* **3.** *wzór na pisankach:* Esa i wiatraczki.

Esowatość, i, blm. rz. od **Esowaty.** <Od nazwy litery S>

Esowaty, ×**Esisty** *mający postać litery S:* Munsztuk z czanką krótką esowatą. Dor. Anat.: Kiszka esowata (S romanum) = *końcowa część kiszki grubej,* in. × k i s z k a e s o w a z a g i ę t a, × e s o w e z a g i ę c i e, z g i ę c i e b i o d r o w e o k r ę ż n i c y.

×**Esowiec**, wca, lm. wce bud. p. **Esownik.**

Esownica, y, lm. e p. **Esownik.**

Esownik, a, lm. i, **Esownica**, ×**Esowiec** bud. *członek kroju, np. gzems, z brzegu żłobiasty, przy nasadzie wypukły na podobieństwo litery S,* in. g r u s z e c: E. prosty i odwrotny. <Od nazwy litery S>

×**Esowy** anat. p. **Esowaty.**

Esówka, i, lm. i *rodzaj dachówki,* in. d a c h ó w k a h o l e n d e r s k a. <Od formy i nazwy litery S>

Espanjoleta, y, lm. y *drążek do zamykania okna.* <Fr. espagnolette>

Esparceta, y, blm. bot. p. **Sparceta.** <Fr. esparcette>

Esparto, a, blm. kosz. *gatunek ryżu do plecenia koszyków.* <Hp. esparto = roślina, Łć. spartum>

!**Esperantyzm**, u, blm. *teorja, mająca na celu rozpowszechnianie języka międzynarodowego Esperanto:* Propaganda esperantyzmu.

Esplanada, y, lm. y *płaszczyzna sztucznie wygładzona, szczeg. przed warownią a. budowlą.* <Fr. esplanade>

×**Estafeta**, y, lm. y p. **Sztafeta:** O czym gdy ś. dowiedział, zaraz wysłał estafety do kanclerza lit. i do Sapiehy podkanclerzego lit. Mat. <p. Sztafeta>

Estakada, y, lm. y **1.** *pomost, wchodzący dlaeko w morze dla spacerujących w miejscach kąpielowych.* **2.** *rodzaj tamy, urządzonej na rzece przez wbicie wielkich pali.* <Fr. estacade>

×**Estamp**, u, lm. y *rycina rznięta na miedzi, kopersztych, miedzioryt.* <Fr. estampe>

Ester, u, lm. y, **Estr** chem. *produkt zastąpienia wodoru w kwasie przez rodnik alkoholowy,* e t e r z ł o ż o n y. <Now., może sztucznie z e t e r>

Esteta, y, lm. ci fil. *człowiek, pisarz wszystko rozważający ze stanowiska estetycznego; skłonny, zdolny dostrzegać i oceniać w rzeczach tylko stronę estetyczną; przesadnie, jednostronnie wrażliwy na piękno i brzydotę.* <Gr. aisthētḗs dosł. = czujący, dostrzegający>

Estetycznie przys. od **Estetyczny:** Charakter głównej postaci nie może być ani E. ani etycznie uważany za dobry. Chm. (= *pod względem estetycznym*).

Estetyczność, i, blm. rz. od **Estetyczny.**

Estetyczny fil. (i posp.) **1.** *do estetyki należący, w zakres estetyki wchodzący.* **2.** *do sądów o pięknie a. brzydocie zdolny, przydatny:* Zmysł, smak E. **3.** *z wymaganiami estetyki zgodny.* **4.** *warunkom piękna odpowiadający, poczucie smaku zadawalniający, piękny, gustowny:* Strój E. Postać estetyczna. <Gr. aisthētikós dosł. = zdolny czuć, pojmować>

Estetyk, a, lm. cy fil. (i posp.) **1.** *badacz, znawca piękna i sztuki; uczony, specjalista poświęcający ś. estetyce; autor estetyki a. rozpraw o pięknie.* **2.** *człowiek obdarzony smakiem, poczuciem piękna.* **3.** *człowiek dbały o piękno, wybredny w rzeczach piękna.* <Gr. aisthētikós = zdolny do czucia>

Estetyka, i, blm. fil. **1.** *nauka o czuciach, o zmysłach.* **2.** E. transcendentalna (Kant) = *teorja czasu i przestrzeni jako form intuicyjnych, w które umysł ujmuje wszelkie doświadczenie zmysłowe.* **3.** *nauka o pięknie i sztuce; nauka o smaku, guście w rzeczach piękna.* **4.** *warunki a. względy piękna; piękno:* Brak estetyki (= *piękna*). E. zaniedbana (= *względy piękna zaniedbane*). <Now. z Gr. aisthētikḗ ż., p. Estetyczny>

Estetyzm, u, blm. fil. *kierunek filozoficzno-literacki, rozważający i oceniający wszystko ze stanowiska wyłącznie estetycznego; przesadne, jednostronne rozmiłowanie ś. w pięknie.* Por. **Dyletantyzm.**

×**Estezeologja**, i, blm. anat. p. **Estezjologja.**

×**Estezjologja**, i, blm., ×**Estezeologja** anat. *nauka o narzędziach zmysłowych.*

Estr, u, lm. y chem. p. **Ester.**

Estrada, y, lm. **y** *wzniesienie, podwyższenie, trybuna, szczeg. dla artystów koncertujących:* E. koncertowa. Kwiatem dam ś. pokrywa E. szeroka. Słow. <Fr. estrade>

Estradowy przym. od **Estrada,** *koncertowy:* Popisy estradowe.

Estraganek, nka, lm. **nki** bot. = **Bylica draganek.** <p. Estragon>

Estragon, u, lm. **y** bot. p. **Bylica.** <Fr. estragon>

Estragonowy przym. od **Estragon:** Ocet E.

!Estrapada, y, lm. **y** *zrzucanie złoczyńcy za ręce uwiązane z szubienicy, żeby mu ś. ręce wywinęły.* <Fr. estrapade>

×**Estyma, y,** blm., ×**Estymacja** *poważanie, szacunek, cześć, uszanowanie:* Dla tej potwarzy mało dawnej o nim nie utracili estymy. Star. Wiek, co sobie zasłużył na mądrego imię, w małej przecie rozumnych ludzi ma estymie. Węg. <Z Łć. aestimare = cenić>

×**Estymacja, i,** blm. p. **Estyma.** <Łć. aestimatio>

×**Estymator, a,** lm. **owie** *czciciel, wielbiciel, adorator, admirator:* Pan Jan to E. wielki wdzięków pani. Zabł. <Łć. aestimator>

×**Estymatorka, i,** lm. **i** forma ż. od **Estymator.**

×**Estymować, uje, ował** *czcić, poważać, szanować, cenić:* Posyła obożnego, wielce estymowanego przez zagorzałego barszczanina. Rol. <Łć. aestimare>

×**Estymowanie, a,** blm., czynność cz. **Estymować.**

Esy, ów, blp. p. **2. Es.**

!Eszafot, u, lm. **y** p. **Szafot.** <Fr. échafaud>

Eszelon, u, lm. **y** woj. *jeden z oddziałów różnej wielkości, na które dzielą ś. pułki podczas podróży:* Nasz pułk stanął eszelonami w asekuracji dział. Gocz. <Fr. échelon>

!Eszofować się, uje ś., ował ś. *rozgniewać ś., unieść ś.* <Fr. s'échauffer>

!Eszofowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Eszofować ś.**

Eś nieod. *nazwa litery Ś.*

[**Eśplikować się, uje ś., ował ś.**] p. **Eksplikować.**

Et! *at! eh!:* Et daj mi pokój!

!Etablisować, uje, ował p. **Etablizować.**

!Etablisowanie, a, blm., czynność cz. **Etablisować.**

!Etablizować, uje, ował, !Etablisować, !Etablować *otwierać zakład przemysłowy a. handlowy.* <Z Fr. établir = ustawiać>

!Etablizowanie, a, blm., czynność cz. **Etablizować.**

Etablon, u, lm. **y** ręk. *część skóry odcięta na rękawiczkę.* <Może Fr. tabloin = deseczka>

Etablonować, uje, ował ręk. *wyrobić, wyciągnąć etablon do zamierzonych wymiarów rękawiczki.*

Etablonowanie, a, blm., czynność cz. **Etablonować.**

!Etablować, uje, ował p. **Etablizować. !E. ś.** *urządzić ś., załatwić ś. z urządzeniem czego, np. handlu, fabryki.*

!Etablowanie, a, blm., czynność cz. **Etablować.**

!Etablowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Etablować ś.**

!Etalaż, u, lm. **e** *wystawa przed sklepem:* Etalaże sklepowe wypływają na trotuar falą porcelany, lub kaskadą kolorowych tkanin. Zap. <Fr. étalage>

Etalon, u, lm. **y** (pewnej jednostki miar) = *miara uznana za urzędową, z którą porównywane być mają miary w powszednim użyciu będące,* pierwowzór, prototyp, wzorzec: E. metra, kilograma. <Fr. étalon>

Etaminowy *z tkaniny wełnianej zrobiony:* Dobrze skrojona etaminowa sukienka. Zap. <Fr. étamine = tkanina wełniana>

Etan, u, blm., ×**Etylowodór** chem. *węglowodór ze składem* C_2H_6, *drugi w szeregu metanowym.* <Now. z Gr. aíthein = palić ś.>

Etap, u, lm. **y 1.** *żywność dla żołnierzy, prowjant; zakupienie i rozdawanie żołnierzom prowjantu.* **2.** a. **Etapa** *miejsce odpoczynku dla żołnierzy ze składem żywności, stacja dla wypoczynku i wyżywienia komend wojskowych.* Przen.: W podróżach Tynna stanowiła E. dla wypoczynku. Rol. Przen.: (Świeżawski) stanowi ostatni E. w rozwoju chaotyczności epigonów lelewelowskich. Smol. **3.** *transportowanie więźniów pod strażą do miejsca sądu a. kary:* Odesłać kogo etapem a. ×po etapie. <Fr. étape>

Etapa, y, lm. **y** p. **Etap:** Nazajutrz posunięto ś. dalej i zatrzymano ś. na nowej etapie, która ich do Dniestru zbliżała. Jeż.

Etapowy przym. od **Etap:** Droga etapowa (= *droga, którędy wojsko a. więźniowie przechodzą).*

Etat, u, lm. **y 1.** (w gospodarstwie) *wykaz spodziewanych dochodów i wydatków na jeden rok a. na dłuższy czas:* E. materjalny leśny = *roczny dochód drzewa, planem gospodarczym wskazany.* E. rębów, cięć = *obszar lasu, przeznaczonego według rocznego planu do wycięcia.* E. uprawy sztucznej = *wykaz obszaru gruntu leśnego, przypadającego do uprawy rocznej.* **2.** (w skarbowości państwowej) = a) *część budżetu, tycząca ś. pojedyńczej gałęzi administracyjnej:* Wstąpił jako ochotnik do służby w wojsku Ks. Warszawskiego dnia 25 maja 1809 (3 maja według etatu, datowanego w Fontainebleau d. 3 kwietnia 1814 r.). Big. Przen.: Łacinnik, człek starego etatu, głupstw gadać nie będzie. Krasz. (= *starego autoramentu, starej daty).* b) E. skarbowy (często) = *budżet ogólny państwa.* c) *stała płaca urzędnika, zamieszczona w budżecie:* Być na etacie. Spaść z etatu (= *być usuniętym ze służby z powodu zniesienia posady).* W tej parafji jest E. dla wikarjusza. <Fr. état>

Etatowy przym. od **Etat:** a) Szkoła etatowa (= *objęta budżetem).* b) Miejsce etatowe (= *do którego przywiązana jest stała pensja, płatne).* Urzędnik E. (= *będący na stałej posadzie).*

Etaż, u, lm. **e 1.** *!piętro.* **2.** ręk. *przycinanie skóry porozcinanej na palce, według długości palców ręki.* <Fr. étage>

Etażerka, i, lm. **i 1.** *sprzęt, składający ś. z kilku półek do książek, papierów i t. p.; wisząca półka bez boków.* **2.** *patera, naczynie na wysokiej nóżce:* E. do owoców, do kwiatów. <Fr. étagère>

Etc, p. **Etcetera.**

Etcetera, w skróceniu **Etc.** *i tak dalej, i tam dalej, i tym podobne.* <Łć. et = i + cetera = inne>

Eten, u, blm. chem. p. **Etylen.** <Now. z Gr. aíthein = palić ś.>

Etenil, u, blm. chem. *rodnik* C_2H_3, winil. <Now. z Gr. aíthein = palić ś.>

Eter, u, blm. **1.** lm. **y** chem. = a) *związek organiczny, w którym dwa rodniki alkoholowe są złączone za pomocą atomu tlenu:* E. dwuetylowy, bł. E. siarczany. b) p. **Ester.** c) *handlowa nazwa*

przetworów, posiadających zapachy owocowe. **2.** fil = a) (i w fizyce starożytnej) a. **Kwintesencja** *substancja ognista, bardzo subtelna; jeden z żywiołów kosmicznych, piąty najwyższy żywioł filozofów starożytnych; zasada bytu i źródło życia, substancja, z której ś. składa sfera gwiazd stałych, obdarzona ruchem doskonałym, kołowym i jednostajnym.* b) *dusza świata; pierwiastek a. zasada kosmiczna, z której powstał byt widomy i myśl wszelka.* c) (w filozofji nowożytnej) p. niżej. **3.** fiz. = a) (w fizyce starożytnej) p. wyżej. b) (w fizyce nowej i w filozofji nowożytnej) *substancja hipotetyczna, bezpośrednio zmysłami naszemi nieujęta, wypełniająca wszechświat, której drgania stanowią światło, substancja, według pojęć obecnych będąca roznosicielem objawów elektrycznych,* in. E. świetlny. <Gr. aithḗr>

×**Eternie** przys. od **Eterny,** *jak w niebie, nie po ziemsku:* Żyje E. w modlitwie i pieśni. Pol.

× **Eternizować, uje, ował** *uwieczniać:* Gdy obyczaje z winy czasów nadpsowane do swej kluby przywiedziesz, nietylko imię swoje eternizujesz, ale i tron królewski potomności utwierdzisz. Szaj. <Fr. éterniser>

×**Eternizowanie, a,** blm., czynność cz. **Eternizować.**

×**Eterny** p. **Eteryczny:** Pieśnią proroczą, z tajemnic duchowych poczętą, eterną. Pol. <p. Eter>

Eteromanja, i, blm. *skłonność do odurzania ś. eterem:* Jak wytłumaczyć eteromanję pospólstwa w Anglji? Nagan. <Now. z Gr. aithḗr = eter + Manja>

Eterowy przym. od **Eter:** Lampka eterowa.

Eteryczność, i, blm. rz. od **Eteryczny:** Takiej eteryczności ducha nie zdarzyło mi ś. jeszcze spotkać w żadnej kobiecie. Kaczk.

Eteryczny 1. chem.: Olejki eteryczne = *ciecze lotne, zawarte w różnych częściach roślin, zwykle silnie pachnące, najczęściej mieszaniny, złożone z różnych węglowodorów, aldehidów i estrów,* in. ×esencje. **2.** a. ×**Eterny** przen. *lekki, powiewny, wiotki, subtelny, niematerjalny, nieziemski:* Postać eteryczna. Takie istoty są dziwnie eteryczne i poetyczne w słowach, ale często bardzo prozaiczne i praktyczne w życiu. Bał. Właściwość umysłu, nadmiarem eterycznej wyobraźni nacechowana. Chm.

Eteryfikacja, i, blm. chem. *zamiana na eter a. estr.* < Now. z Gr. aithḗr = eter + Łć. -ficatio = czynienie>

× **Eteryn, u,** blm. chem. p. **Etylen.** <Now. z Gr. aithḗr>

× **Eteryzacja, i,** lm. **e** lek. *znieczulenie za pomocą eteru.*

× **Eteryzować, uje, ował** *znieczulać za pomocą eteru.*

× **Eteryzowanie, a,** blm., czynność cz. **Eteryzować,** *eteryzacja.*

Eterzaga, i, lm. **i** (eter-zaga), **Eterzega** stol. *piłka największa do rznięcia drzewa.* <Nm. Oertersäge>

Eterzega, i, lm. **i** (eter-zega) stol. p. **Eterzaga.**

Etin, u, blm. chem. = **Acetylen.** <Now. z Gr. aíthein = palić ś.>

Etiud, u, lm. **y 1.** a. **Etiuda** muz. *ćwiczenie, wprawka, egzercycja w formie kompozycji:* Etiudy Szopenowskie są arcydziełami. **2.** × w lm. *rysunki dla wprawy robione; wzory początkowe do rysowania.* <Fr. étude ż.>

Etiuda, y, lm. **y** p. **Etiud.**

× **Etjologiczny** przym. od **Etjologja;** × **Ajtjologiczny** *przyczynowy.*

Etjologja, i, blm., × **Ajtjologja** lek. *nauka o przyczynach chorób.* <Now. z Gr. aitía = przyczyna + -logía = nauka>

× **Etman, a,** lm. **i** p. **Hetman.**

× **Etnicy, ków,** blp. *poganie, bałwochwalcy.* <Gr. późn. ethnikós>

Etniczny *cech odrębnych narodu dotyczący, narodowy:* Grupa etniczna. Cywilizacja amerykańska pochłania życie etniczne pokoleń indyjskich.

Etnogienja, i, blm. *nauka o tworzeniu ś. narodów.* <Now. z Gr. éthnos = plemię + -genía = pochodzenie>

Etnogonja, i, blm. *nauka o pochodzeniu ludów.* <Now. z Gr. éthnos = plemię + -gonía = początek>

Etnograf, a, lm. **owie** *badacz etnografji, ludoznawca.* <Now. z Gr. éthnos = plemię + -gráfos = opisujący>

Etnograficznie przys. od **Etnograficzny:** Jak daleko kraj jakiś rozciąga ś. E.

Etnograficzny przym. od **Etnografja 1.** *etnografji jako nauki dotyczący:* Prace etnograficzne. **2.** *pewnego plemienia dotyczący:* Obszar E.

Etnografja, i, blm. *nauka, mająca za przedmiot opisanie narodów z ich zwyczajami i obyczajami, ludoznawstwo.* <Now. z Gr. éthnos = plemię + -grafía = opis>

Etnologiczny przym. od **Etnologja.**

Etnologja, i, blm. *nauka o ludach pod względem ich pochodzenia, zwyczajów i obyczajów, cech, ras i t. p.* <Now. z Gr. éthnos = plemię + -logía = nauka>

Etnopsychologiczny przym. od **Etnopsychologja.**

Etnopsychologja, i, blm. fil. *psychologja ludów; psychologja stosowana do objaśnienia powstania i rozwoju języka, mitów i obyczajów.* Por. **Psychologja.** <Now. z Gr. éthnos = plemię + Psychologja>

× **Etografja, i,** blm. *znajomość obyczajów jakiego ludu.* <Now. z Gr. ȇthos = zwyczaj, obyczaj + -grafía = opis>

Etologja, i, blm. fil. **1.** *nauka o obyczajach i wyobrażeniach obyczajowych; dział etnopsychologji.* (O. Ribbeck). **2.** *nauka o charakterze, teorja psychologiczna charakteru.* (J. St. Mill). P. **Charakterologja.** <Gr. ēthología>

[**Etom detom datar data detom!**] *przyśpiew.*

!**Etrena, y,** lm. **y** *kolęda, gwiazdka:* Etreny nowy rok dla Francuzów są konieczną potrzebą. Koź. A. <Fr. étrenne>

Etrusk, a, lm. **i** *naczynie etruskie:* Mnóstwo marmurów, bronzów dawnych, etrusków. Krasz. <Od nazwy narodu Łć. Etruscus>

[**E tsi!**] p. **Tsi!**

[**Et tada, et tada!**] *przyśpiew.*

Etycznie przys. od **Etyczny:** Charakter głównej postaci nie może być ani estetycznie ani E. uważany za dobry. Chm.

Etyczny fil. **1.** *do etyki należący, ściągający ś.; będący przedmiotem badań ze stanowiska etyki.* **2.** *wymaganiom, przepisom etyki odpowiadający.* **3.** *do sądów moralnych a. oceny dobrego i złego zdolny, przydatny:* Umysł E. **4.** bł. zam. *moralny, obyczajny.* Por. **Moralny.** <Gr. ēthikós>

Etyk, a, lm. **cy 1.** *badacz, znawca moralności, obyczajów; uczony, specjalista poświęcający ś. etyce; autor etyki a. rozpraw o moralności.* **2.** bł. zam. **Moralista.** <p. Etyka>

Etyka, I, blm. **1.** fil. *nauka o moralności, o obyczajach; umiejętność cnoty; nauka o cnotach i obowiązkach.* Por. × **Deontologja. 2.** *zbiór przepisów o cnotach i obowiązkach:* E. dziennikarska, lekarska. **3.** bł. zam. *moralność, obyczajność:* Upadek etyki społecznej. Por. **Moralność.** <Gr. ēthikḗ, dom. epistḗmē = nauka obyczajności, moralności>

Etykiet, u, lm. **y 1.** ×p. **Etykieta. 2.** (u introligatorów i księgarzy) *kartka z nazwiskiem autora i tytułem dzieła, przylepiana na grzbiecie rękopisu a. książki nieoprawnej.*

Etykieta, y 1. blm. *ogół zwyczajów, zachowywanych w stosunkach towarzyskich, szczeg. na dworach panujących; ceremonjał:* E. dworska. **2.** lm. **y** = a) a. ×**Etykiet** *kartka z napisem, przyczepiana do naczyń a. pak, zawierających towary; kartka z receptą u naczynia z lekarstwem.* b) *tabliczka z napisem, przyczepiana do roślin.* Zdr. **Etykietka.** <Fr. étiquette>

Etykietalnie przys. od **Etykietalny:** Powitać kogo E.

Etykietalność, i, blm. rz od **Etykietalny.**

Etykietalny *zgodny z etykietą, ceremonjalny, zachowujący formy, ugrzeczniony i jednocześnie pozbawiony serdeczności:* Powitanie etykietalne.

Etykietka, i, lm. **i** p. **Etykieta:** E. na lekarstwie.

Etykietować, uje, ował *zaopatrywać w etykiety:* E. rośliny w ogrodzie wzorowym. Etykietowana butelka. <Fr. étiqueter>

Etykietowanie, a, blm., czynność cz. **Etykietować.** Przen.: Porzućmy zwyczaj etykietowania niewłaściwemi nazwami opinji filozoficznych i naukowych. Kozł.

Etyl, u, blm. chem. *rodnik ze składem* C_2H_5, *pozostałość po odjęciu jednego atomu wodoru od etanu.* <Now. z Gr. aíthein = palić ś.>

Etylamin, u, blm. chem. (w Galicji) p. **Etyljak.**

Etylamina, y, blm. chem. p. **Etyljak.**

Etylen, u, blm., **Eten,** ×**Eteryn** chem. *węglowodór ze składem* C_2H_4, ×elail, ×gaz w-olejzmienny. <Now. z Gr. aíthein = palić ś.>

Etyliden, u, blm. chem. *izomeryczna z etylenem grupa* CH_3CH, *występująca tylko w związkach.* <Now. z Gr. aíthein = palić ś.>

Etylina, y, blm. chem. *używa ś. tylko w złożonych:* Wodan czteroetyliny = $(C_2H_5)_4N.OH$ (tetraaethylammoniumhydrat). <Now. z Gr. aíthein = palić ś.>

Etyljak, u, blm., **Etylamina, Etylamin** chem. *związek* $C_2H_5.NH_2$. <Now. z Gr. aíthein = palić ś.>

×**Etylowodór, oru,** blm. chem. p. **Etan.** <Now. z Gr. aíthein = palić ś. + Wodór>

Etylowy chem. przym. od **Etyl:** Alkohol E. = *alkohol w ścisłym znaczeniu słowa, wyskok,* C_2H_5OH.

Etymolog, a, lm. **owie, Etymologista** *ten, co ś. zajmuje etymologją.* <Gr. etymológos>

Etymologicznie przys. od **Etymologiczny:** Wyrazy pokrewne E.

Etymologiczny przym. od **Etymologja:** Badania etymologiczne. Słownik E. <Z Gr. etymologikós>

Etymologista, y, lm. **ści** p. **Etymolog:** Wieża Babel czyli Bąbel, na ziemi wyrosły, jak świadczy tenże E. Krasz.

Etymologizować, uje, ował *rozprawiać na zasadach etymologji, zajmować ś. etymologją, dochodzić etymologji:* Koncept niemieckiego mnicha, etymologizujący o św. Wicie, zastąpiono jeszcze dowolniejszym „o widzeniu świata" konceptem. Szaj. Z pomiędzy wszystkich Słowian my, Polacy, najmniej etymologizujemy. Kawcz. <p. Etymologja>

Etymologizowanie, a, blm., czynność cz. **Etymologizować.**

Etymologja, i 1. lm. **e** *wyprowadzenie pochodzenia wyrazu, źródłosłów, słoworód:* E. jakiegoś wyrazu. E. ludowa. **2.** blm. *nauka o pochodzeniu wyrazów, słoworodnia, słoworód.* <Gr. etymología>

[**Eu**!] *ahu!* (wykrzyknik, oznaczający biadanie): Djeboł uciyk do piekła i powiadá: Eu, co sie mi jaw zrobiyło, ledwiek uciyk.

× **Eubiotyka, i,** blm. (eubi-otyka) *sztuka dobrego życia.* <Now. z Gr. eúbios = dobrze żyjący>

Eucharystja, i, blm. *sakrament Ciała i Krwi Pańskiej, Przenajświętszy Sakrament, sakrament ołtarza.* <Gr. eucharistía dosł. = wdzięczność, dziękczynienie>

Eudemonista, y, lm. **ści** fil. **1.** *zwolennik, wyznawca eudemonizmu w teorji etycznej.* **2.** *człowiek kierujący ś. w postępowaniu swoim względami szczęścia osobistego a. powszechnego.* <Now. z Gr. eudaimonismós = eudemonizm>

Eudemonistycznie przys. od **Eudemonistyczny.**

Eudemonistyczny fil. **1.** *w duchu eudemonizmu pojęty, na zasadach eudemonizmu oparty:* Etyka eudemonistyczna. Pogląd E. **2.** *z przepisami, wskazówkami eudemonizmu zgodny:* Życie, zachowanie ś. eudemonistyczne. <Gr. eudaimonistikós>

Eudemonizm, u, blm. fil. *doktryna, kierunek etyki, uznający szczęście osobiste a. powszechne za najwyższe dobro moralne, za cel i probierz moralności.* Por. **Hedonizm.** <Gr. eudaimonismós>

Eudemonologja, i, blm. fil. *umiejętność życia szczęśliwego; część etyki, traktująca o życiu szczęśliwym; zbiór przepisów, jak żyć należy, by osiągnąć szczęście.* <Now. z Gr. eudaímōn = szczęśliwy + -logía = nauka>

Eudjometr, u, lm. **y** chem. *przyrząd do analizy ciał gazowych.* <Now. z Gr. eúdios = spokojny + métron = miara, -mierz>

Eudjometrja, i, blm. chem. *mierzenie i rozbiór ciał gazowych.* <Now. z Gr. eúdios + -metría = mierzenie>

Eufemicznie przys. od **Eufemiczny:** Dobrą wiarę można było podejść owemi dowodami uznania i wdzięczności, o jakich E. w korespondencji między elektorem a Hoverbeckiem tylokrotnie mowa. Jaroch.

Eufemiczny, Eufemistyczny *zastępujący wyrażenie drażliwe innym przyjemniej brzmiącym.* <Z Gr. eúfēmos = dobrze, pomyślnie mówiący>

Eufemistycznie przys. od **Eufemistyczny:** Zamyka uszy na hałaśliwe stare i młode głosy antagonizmu narodowego (Niemcy i Polacy, lub eufemistyczniej: Niemcy i Słowianie). Pleb.

Eufemistyczny p. **Eufemiczny.**

Eufemizm, u, blm. *zastąpienie wyrażenia drażliwego innym przyjemniej brzmiącym, szczeg. ze względów religijnych.* <Gr. eufēmismós>

Eufon, u, lm. **y** *rodzaj narzędzia muzycznego.*

×**Eufonicznie** przys. od **Eufoniczny.**

×**Eufoniczny** przym. od **Eufonja,** *mile brzmiący, dźwięczny, harmonijny.*

×**Eufonja, i,** lm. **e** *złagodzenie przykrego dźwięku, głos przyjemny.* <Gr. eufōnía>

Euforbja, i, lm. **e** bot. p. **Wilczomlecz.** <Gr. euforbía>

Euforbjowy bot.: Rośliny euforbjowe p. **Wilczomleczowaty.**

Euforja, i, blm. fil. w psychologji: *dobre, przyjemne samopoczucie; poczucie siły, zdrowia, sprawności; cenestezja steniczna.* Por. **Cenestezja.** Przeć. **Dysforja.** <Z Gr. eufórios = dobrze ś. mający>

Eufotyd, u, lm. **y** min. p. **Gabro.** <Now. z Gr. eû = dobrze + fôs = światło>

Eufuista, y, lm. **ści** *nazwa poetów, odznaczających ś. wykwintną formą:* Twórczość Morsztyna oceniać wypada, zaliczając go do grupy tych poetów, którzy we Włoszech miano konceptystów, w Hiszpanji kultystów, we Francji précieux, w Anglji eufuistów nosili. Chm. <Z Gr. eufyés = rosły, ładny; dobry>

! **Eugienista, y,** lm. **ści** *człowiek, należący do wyższych klas społecznych:* Idzie tutaj o podniesienie pospólstwa do poziomu eugienistów. Krzyw. <Now. z Gr. eû = dobrze + génos = ród, pochodzenie>

! **Eugienizm, u,** blm. *dobre pochodzenie, dobre urodzenie, należenie do wyższych klas społecznych.* Przen.: Rolnictwo woła o kontrolę państwową nad powstającą śmietanką eugienizmu zwierzęcego. Krzyw. <Z Gr. eugenês = dobrze urodzony>

Eugienka, i, lm. **i** bot. p. **Jambusowy.** <Z imienia ż. Eugienja>

Eugienol, u, blm. apt. *substancja płynna, stanowiąca część składową olejku goździkowego.* <Nm. Eugenol, niby z Gr.>

Euhemerycznie przys. od **Euhemeryczny:** Mit E. wytłumaczony.

Euhemeryczny p. **Euhemerystyczny.**

Euhemerystyczny przym. od **Euhemeryzm; Ewhemerystyczny, Euhemeryczny.**

Euhemeryzm, u, blm., **Ewhemeryzm** *metoda mitologiczna, polegająca na pojmowaniu istot nadprzyrodzonych, jako ludzi ubóstwionych.* <Od imienia filozofa Gr. Euēmeros>

Eukaliptol, u, blm. apt. *substancja płynna, stanowiąca część składową olejku eukaliptowego.* <Z Gr. nazwy rośliny eukálypto>

Eukaliptowy olejek, apt. *rodzaj olejku eterycznego.*

Eulogja, i, lm. **e** *chleb poświęcony.* <Gr. eulogía>

×**Eunomja, i,** blm. *dobre prawo, dobry zarząd, dobra konstytucja.* <Gr. eunomía>

Eunuch, a, lm. **owie,** †**Eunuk** *rzezaniec, kastrat,* ×*trzebieniec,* ×*ewirat; stróż haremu:* Nazwa E., głównie w znaczeniu pokojowca, sługi pałacowego, zrosła ś. z nazwą Słowianin. Szaj. Przen. żart. (o jenerale Skrzyneckim): Dziesięciu Feba sułtanie E. Słow. <Gr. eunoûchos>

†**Eunuk, a,** lm. **owie** p. **Eunuch:** Biali i czarni eunukowie pilnują szaraju. Mik.

Eur, u, blm., **Eurus** *wiatr południowo-wschodni.* <Gr. Eûros>

Eureka 1. nieod. *znalazłem* (okrzyk Archimedesa). **2. i,** lm. **i** mł. *maszyna do obcinania końców ziarna we młynie,* o b ł u s k i w a c z. <Gr. heúrēka dosł. = znalazłem, wykryłem, okrzyk Archimedesa, odkrywającego prawo hidrostatyczne>

Europeizm, u, blm., **Europejskość** *charakter europejski, cechy europejskie:* E. nie dozwala im wystąpić na pole czynnej działalności. Chm. <Od nazwy części świata Gr. Eurṓpē>

Europeizować, uje, ował *nadawać czemu charakter europejski, przerabiać co na sposób europejski:* Gwałtownemi środkami Rosję zewnętrznie europeizował. Spas. **E. ś.** *stawać ś. europejskim.*

Europeizowanie, a, blm., czynność cz. **Europeizować:** Na to E. powierzchowne ludzie XIX wieku mogli patrzeć satyrycznie. Spas.

Europeizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Europeizować ś.:** Cała historja Rosji od Piotra W. jest niczym innym, jeno europeizowaniem ś. staromoskiewskiego towarzystwa. Spas.

Europejski brodawnik bot. p. **Brodawnik.**

Europejskość, i, blm. p. **Europeizm:** Teraźniejszość Rosji za panowania cesarza Mikołaja z rzekomą europejskością zdała mu ś. martwym pustkowiem. Spas.

Eurus, a, blm. p. **Eur.**

Eurykles, a, lm. **y** bot. (euricles) *roś. z rodziny amarylkowatych.* <? Z imienia Gr. Euryklês>

×**Euryp, u,** lm. **y** poet. *morze.* Troc. <Od nazwy cieśniny Gr. Eúrīpos>

Euryskop, u, lm. **y** fot. *rodzaj objektywu fotograficznego.* <Now. z Gr. eurýs = daleki + skopéō = patrzę>

Eurytmja, i, blm. bud. *dobrze uchwycony stosunek pojedyńczych części budowli do całości.* <Gr. eurythmía>

Eustyl, u, lm. **e** bud. *odstęp od osi do osi kolumny, wynoszący od 2 do $2^1/_2$ średnic kolumny,* m i ę d z y s ł u p i e. <Gr. eústylos>

×**Eutanazja, i,** blm. *śmierć w stanie łaski; śmierć lekka.* <Gr. euthanasía>

Euterpe nieod. bot. p. **Warzywnia.** <Od Gr. imienia jednej z muz: Eutérpē>

Eutychjanin, a, lm. **anie** *człowiek sekty, odrzucającej naturę ludzką w Chrystusie,* m o n o f i z y t a. <Od imienia założyciela sekty Futyches>

Ewakuacja, i, lm. **e 1.** *opróżnienie:* E. kraju z wojsk nieprzyjacielskich. **2.** *rugowanie, usunięcie:* E. wojsk z kraju nieprzyjacielskiego. **3.** woj. *opróżnienie szpitali z rannych i chorych.* <Łć. evacuatio>

Ewakuować, uje, ował *opróżniać, rugować, wyprowadzać skąd, np. wojsko.*

Ewakuowanie, a, blm., czynność cz. **Ewakuować.**

Ewaluacja, i, lm. **e 1.** *ocenienie rzeczy według jej prawdziwej wartości.* **2.** men. *porównanie wartości monety dawnego stempla a. zagranicznej z monetą współczesną a. krajową.* <Fr. évaluation>

Ewaluacyjny przym. od **Ewaluacja:** Wykaz E. Tabela ewaluacyjna.

Ewaluować, uje, ował *oceniać, szacować:* Nakielski częstokroć ewaluuje datę, co prawda błędnie. <Fr. évaluer>

Ewaluowanie, a, blm., czynność cz. **Ewaluować.**

[**Ewanelja, i,** lm. **e**] p. **Ewangielja.**

Ewangielicki, Ewanielicki, †**Ewanielijski** *należący do wyznania protestanckiego a. reformowanego:* Kościół E. (= *społeczeństwo religijne, utworzone w r. 1817 w Niemczech z połączenia protestantów i kalwinistów*). Wyznanie ewangielicko-augsburskie (= *protestanckie, luterskie*). Wyznanie ewangielicko-reformowane (= *reformowane, kalwińskie*). Głowa, jak E. kościół. Prz. (= *bardzo duża głowa*). **Po ewangielicku** przys. *jak ewangielicy.*

Ewangieliczka, i, lm. **i, Ewanieliczka 1.** *kobieta, należąca do wyznania ewangielickiego, protestantka a. kalwinka.* **2.** a. **Ewangielijka, Ewanielijka** *książeczka z ewangieljami.*

Ewangielicznie przys. od **Ewangieliczny:** Żyć E.

Ewangieliczny, Ewanieliczny *właściwy ewangielji, zgodny z ewangielją, chrześcijański:* Nauka ewangieliczna. Prawda ewangieliczna. Ubóstwo ewangieliczne.

Ewangielijka, i, lm. **i** p. **Ewangieliczka:** Znaczny zapas katechizmów, ewangielijek. Łoż. <p. Ewangielja>

Ewangielik, a, lm. **cy, Ewanielik, [Wannielik]** *człowiek, wyznający religję ewangielicką; protestant, luter, luteranin; kalwin, kalwinista, reformowany.*

Ewangielista, y, lm. **ści 1.** a. **Ewanielista, [Anielista, Angielista, Wanielista]** *autor ewangielji:* Czterej ewangieliści. **2.** *żebrak, chodzący z ewangieliczką:* Nie groszami, ale szóstakami i tynfami odbywali ewangielistę. Smol. <Gr. późn. euangelistés>

Ewangielistarjon, u, lm. **y** p. **Ewangieljarz:** Ten charakterystyczny motyw spotyka ś. w ewangielistarjonie buczackim z XIII w. Sok. <Śr. Gr. euangelistérion>

×**Ewangielistwo, a,** lm. **a,** ×**Ewanielistwo** *godność ewangielisty.*

Ewangielizacja, i, blm. p. **Ewangielizowanie.**

Ewangielizacyjny przym. od **Ewangielizacja:** Działalność ewangielizacyjna.

Ewangielizować, uje, ował, Ewanielizować, × **Ewanieliczyć** *opowiadać ewangielję, szerzyć naukę Jezusa Chrystusa:* E. między pogany. <Gr. późn. euangelízein>

Ewangielizowanie, a, blm., **Ewangielizacja** czynność cz. **Ewangielizować.**

Ewangielja, i, lm. **e, Ewanielja, [Ewanelja, Ewanielija, Wanielija, Wannielija, Wanilija, Dowanielija, Jewanielija, Aniela] 1.** blm. *nauka Jezusa Chrystusa:* Światło ewangielji. Opowiadać ewangielję. Wierzy, jak w ewangielję. Prz. Odszczepieńska ta nie E. (*t. j. dobra nowina*), ale kakangielja (*t. j. zła nowina*). Wuj. Przen.: Posłannictwo szerzenia na Zachodzie ewangielji wolności. Chm. (=*nauki, zasad*). **2.** *tytuł czterech ksiąg Nowego Testamentu, zawierających opis życia i naukę Jezusa Chrystusa:* Cztery ewangielje. E. świętego Mateusza. **3.** *księga, zawierająca cztery ewangielje:* Przysiąc na ewangielję. Zdrową głowę kłaść pod ewangielję. Prz. **4.** *część ewangielji, czytana podczas mszy a. przed kazaniem:* Przyjść do kościoła podczas ewangielji. <Gr. euangélion dosł.=dobra, wesoła wieść>

Ewangieljarz, a, lm. **e, Ewangielistarjon** *książka średniowieczna z ewangieljami:* Takich komemoracji, zapisywanych w agiendach, ewangieljarzach, wyciągnąłem sobie niemało. Lel. Te zrzynki pergaminowe należały do ewangieljarza niedzielnego z XIV wieku. Nr. <Śr. Łć. evangeliarius>

Ewanielicki p. **Ewangielicki.**

Ewanieliczka, i, lm. **i** p. **Ewangieliczka.**

Ewanielicznie przys. od **Ewanieliczny:** Vaudeville p. Scribe napisze E. Krasiń.

Ewanieliczny p. **Ewangieliczny.**

× **Ewanieliczyć, y, ył** p. **Ewangielizować:** Tu zaledwo znajdzie ś. parę słów, któreby ś. zmienić chciało, mianowicie ołowianej wagi czasownik E. Tarn.

[Ewanielija, i, lm. **e]** p. **Ewangielja.**

Ewanielijka, i, lm. **i** p. **Ewangieliczka.**

†**Ewanielijski** p. **Ewangielicki:** Zasmakowała im ta wolność ewanielijska, która jest dziesięcin nie płacić, trzymać plebanje. Wuj.

Ewanielik, a, lm. **cy** p. **Ewangielik.**

Ewanielista, y, lm. **ści 1.** p. **Ewangielista. 2.** ×*opowiadacz ewangielji:* E. jest, który z przepowiadaniem ewanielji Jezusa Chrystusa z apostolską powagą jest posłany. Rej.

×**Ewanielistka, i,** lm. **i** *ta, co opowiada ewangielję.*

×**Ewanielistwo, a,** lm. **a** p. **Ewangielistwo.**

Ewanielizować, uje, ował p. **Ewangielizować.**

Ewanielizowanie, a, blm., czynność cz. **Ewanielizować.**

Ewanielja, i, lm. **e** p. **Ewangielja.**

× **Ewaporacja, i,** lm. **e** *wyziew, para; parowanie, ulatnianie ś.* <Łć. evaporatio>

Ewaporymetr, u, lm. **y** fiz. p. **Atmidometr.** <Now. z Łć. evaporare = parować + Gr. métron = miara, -mierz>

†**Ewazja, i,** lm. **e** praw. **1.** *upadek sprawy wskutek niestawienia ś. w sądzie powoda.* **2.** *odparcie zarzutu ze strony oskarżonego, usprawiedliwienie ś.*, in. †w y p r a w i e n i e ś. z o b w i n i e n i a. <Łć. evasio>

Ewekcja, i, lm. **e** astr. *jedna z wielkich nierówności czyli niejednostajności w biegu księżyca, powstająca ze zmiany mimośrodu drogi księżycowej, która znów następuje skutkiem ruchu jej linji apsydów, czyli osi wielkiej.* <Łć. evectio>

× **Ewekt, u,** lm. **y 1.** a. × **Ewekta** *wywóz, handel wywozowy, eksport.* **2.** *cło od wywozu:* Królowi jegomości zostaną jeszcze cła: ewekty i inwekty. Moracz. <Łć. evectus = wywożenie>

× **Ewekta, y,** lm. **y** p. **Ewekt:** Cóż to są cła na inwektę i ewektę, jeżeli nie impozycja i ucisk? Stasz. <Łć. evecta lm. ni. = rzeczy wywożone>

Ewektant, u, lm. **y** mat. *pewna forma używana w teorji niezmienników w algiebrze nowej.*

× **Ewektowy** przym. od **Ewekt,** *wywozowy, eksportowy:* Handel E.

× **Ewenjencja, i,** blm. *wychodzenie, wychodźtwo:* Ewenjencji pochody wypłynęły z rad szkodliwych, Waszej Królewskiej Mości danych. Kis. <Śr. Łć. evenientia>

Ewentualnie przys. od **Ewentualny.**

Ewentualność, i, lm. **i** rz. od **Ewentualny:** Przygotowany na wszelkie ewentualności.

Ewentualny *mogący ś. zdarzyć, możliwy, przypuszczalny.* <Z Fr. éventuel>

× **Ewerman, a,** lm. **owie** gór. p. **Oberman.** <Z Nm. Obermann = przełożony>

Ewernja, i, lm. **e, Mąkla** bot. (evernia) *roś. z gromady porostów, z rodziny brodaczkowatych.* Gatunek: E. ś l i w k o w a (e. prunastri). <Now. niby Łć. evernia>

Ewhemerystyczny p. **Euhemerystyczny.**

Ewhemeryzm, u, blm. p. **Euhemeryzm.**

†**Ewidencja, i,** blm. fil. p. **Oczywistość.** <Łć. evidentia>

Ewikcja, i, lm. **e** praw. **1.** w prawie polskim = a) *zaręczenie za pewność nabycia, odpowiedzialność sprzedawcy wobec nabywcy, że nikt go niepokoić nie będzie.* b) *rękojmia na dobrach, zapisana za dług osoby trzeciej.* **2.** *pokonanie prawem, wyzucie z czegoś.* **3.** *pewność, zabezpieczenie, rękojmia, gwarancja:* Daję ewikcję (=*waruję co komu*). Biorę ewikcję (=*waruję co sobie*). E. hipoteczna. Zdr. **Ewikcyjka.** <Łć. evictio>

Ewikcjonalny p. **Ewikcyjny:** Sumy ewikcjonalne (w prawie polskim)=*sumy zabezpieczone, trzymające pierwsze miejsce przy eksdywizji.*

Ewikcjonować, uje, ował *zabezpieczać, warować, gwarantować.*

Ewikcjonowanie, a, blm., czynność cz. **Ewikcjonować.**

Ewikcyjka, i, lm. i p. **Ewikcja**: Niech pan zięć ewikcyjkę na dobrach zapisze. Syrok.

Ewikcyjny, Ewikcjonalny przym. od **Ewikcja.**

× **Ewiktor**, a, lm. **owie** praw. *ten, co daje ewikcję, gwarancję, szczeg. sprzedawca odpowiedzialny do czasu przed kupującym.* <Now. z Łć. evincere>

× **Ewinkować**, **uje**, **owal** *stanowczo dowodzić, udowadniać*: Potrzeba było zaprzysiąc przy podaniu illacji, żądając pozwolenia procesu na nowo, że te dokumenta ewinkują sprawę. Ochoc. Jego świadectwo, ewinkowane przysięgą, jakkolwiek podejrzane, w obliczu prawa jest mocne. Rzew. (*=potwierdzone*). Wymagało prawo, aby dokument nowy był całą sprawę ewinkujący, t. j. tak stanowczy, iż gdyby ś. znajdował przy pierwszym sprawy sądzeniu, inny wypaśćby musiał dekret. Kraus. <Łć. evincere>

× **Ewinkowanie**, a, blm., czynność cz. **Ewinkować.**

× **Ewiracja**, i, lm. e *kastracja, mniszenie.* <Łć. eviratio>

× **Ewirat**, a, lm. **ci** *rzezaniec, eunuch, kastrat*: Z mężów czynią nożem ewiratów. Chr. <Łć. eviratus>

Ewokacja, i, lm. e praw. (w prawie polskim) *pozwanie przed niewłaściwy sąd.* <Łć. evocatio dosł. = wywołanie>

Ewokacyjny przym. od **Ewokacja**: Wydał pozew do trybunału do poparcia sprawy o peny ewokacyjne. Mat.

Ewolucja, i, lm. e **1.** *poruszenie, ruch (szczeg. gwałtowny), skok, łamaniec*: Wykonać karkołomną ewolucję. **2.** częś. w lm. *obrót, wykonywany przez wojsko.* **3.** blm. fil. = a) *wywijanie ś., wysnuwanie ś. czegoś z idei, w której potencjalnie a. domyślnie to coś było zawarte, tkwiło*: E. djalektyczna = *wysnuwanie ś. nowej syntezy z tezy zaprzeczonej przez antytezę* (Hegel). Przeć. **Inwolucja.** b) p. lep. **Rozwój.** Przeć. **Dysolucja.** <Łć. evolutio>

Ewolucjonista, y, lm. **ści** fil. *zwolennik, wyznawca, przedstawiciel ewolucjonizmu a. teorji rozwoju.*

Ewolucjonistyczny fil. przym. od **Ewolucjonizm**: Pogląd, kierunek E. <Now. z Łć. evolutio = ewolucja>

Ewolucjonizm, u, blm. fil. **1.** *doktryna metafizyczna, według której wszechświat i dzieje są wynikiem djalektycznej ewolucji z idei.* **2.** *teorja, doktryna rozwoju form i czynności bardziej złożonych z prostszych.* Por. **Darwinizm.** <Fr. évolutionnisme>

Ewolucyjność, i, blm. rz. od **Ewolucyjny**: E. pozytywna. Nowiń.

Ewolucyjny fil. i woj. przym. od **Ewolucja**: Proces E. Eskadra ewolucyjna (*=oddział floty, który przez ciągłe zmieniany ruch okrętów stara ś. podejść nieprzyjaciela*). <Now. z Łć. evolutio>

Ewonimit, u, blm. chem. p. **Dulcyt.** <Od nazwy rośliny niby Łć.-Gr. evonymus>

Ewonymina, y, blm. apt. *żywiczna substancja ekstraktowa, otrzymywana z kory trzmieliny szkarłatnej.* <p. Ewonimit>

Eworsja, i, lm. e gie. *wyżłabiająca, a raczej wydrążająca działalność wody u stóp wodospadu przy pomocy głazów, wprawionych w ruch wirowy.* <Now. z Łć. evertere = wywracać>

[**Ezdroński**]: [Ezdrońska sól] p. **Sól.** [Ezdrońska woda] p. **Woda.** <?>

Ezechjelista, y, lm. **ści** *zwolennik Jana Brothersa, który w końcu XVIII w. wystąpił w Anglji jako prorok.* <Od imienia proroka Hb. Ezechjel>

Ezelbryk, a, lm. **i** *książka do użytku młodzieży szkolnej, zawierająca tłumaczenie jakiegoś autora klasycznego a. zbiór rozwiązań zadań matematycznych i t. p., klucz.* <Nm. Eselsbrücke dosł. = ośli most>

Ezeryna, y, blm. apt. *trująca substancja krystaliczna, otrzymywana z bobu kalabaryjskiego.* <Od nowoegipskiej nazwy bobu: esere>

Ezopowy *odznaczający ś. zwięzłością i trafnością*: Wypowiedział prawd śmiałych coniemiara swoim ezopowym językiem. Spas. <Od imienia bajkopisarza Gr. Aisōpós>

Ezoteryczny fil. w greckich szkołach filozoficznych: *wewnętrzny, dla wtajemniczonych tylko przeznaczony, tajemniczy, dla ogółu nieprzystępny*: Nauka, zasada ezoteryczna. Pogląd E. Nad odgadnięciem ezoterycznych znaczeń słynnej epopei Mahabharata spędziła lat siedm. Nagan. Przeć. **Egzoteryczny.** <Gr. esōterikós>

Ezoteryk, a, lm. **cy**, **Ezoterysta** *badacz nauki, przeznaczonej tylko dla wtajemniczonych*: Ezoterycy widzą w wydychaniu Brahmy manifestację jedynego życia w nieskończonych mirjadach zjawisk. Nagan.

Ezoterysta, y, lm. **ści** p. **Ezoteryk.** Kozł.

Ezoteryzm, u, blm. *charakter jakiejś nauki, dostępnej tylko dla wtajemniczonych*: E. buddyjski. Nagan.

× **Ezotyczny** *nie wszystkim znany, tajemniczy, skryty.* <Z Gr. ésō = wewnątrz>

! **Ezotyka**, i, blm. *nauka tajemna, dostępna tylko wtajemniczonym*: E. buddyjska. <Z Gr. ésō = wewnątrz>

[**Ezybona**, y, lm. y] p. **Ajzybon.** <Z Nm. Eisenbahn>

† **Eż**, [**Eż**] p. **Iż**: Zableszczysz na stronę oczy, eż ci z ciała pot wyskoczy. P. Sand. (*=tak, że; aż*). Eż Jasiek wwiązał ś. w dziedzinę. Rota krak. 1400. <p. Aż>

† **Eżby** *iżby.*

† **Eże** p. **Iż**: Smiłuj ś. nad nad nami, gospodnie, eże napełniony jeśmy wzgardzenia. Ps. flor. Świadczę, eże Szczepanów kmieć nie uczynił gwałtu. <E+Że>

1. [**Ę** ę!] *okrzyk zachęcający.*

2. [**Ę** ę] p. **Elo**: Bździoszek woła, że mu ś. chce ę ę.

[**Ęgrest**, u, lm. y] p. **Agrest.**

[**Ęhę**!] *wykrzyknik, oznaczający powątpiewanie.*

[**Ęno**] p. **Eno.** <Toż co ano = a+no>

Ęsiać, a, ał (o małych dzieciach) *robić ęsiu, odbywać potrzebę naturalną.* <Dziec.>

Ęsianie, a, blm., czynność cz. **Ęsiać.**

Ęsiu p. **Eę.**

F

F. 1. spółgłoska wargowo-zębowa bezdźwięczna, czyli cicha (mocna), powiewna, przeciągła. W piśmie występuje przeważnie w wyrazach przyswojonych, w polskich zaś rzadko i głównie w wyrazach dźwiękonaśladowczych, jak *fruwać*, *fukać* i t. p.; w wymawianiu zaś ukazuje się często, chociaż się pisze *w*, mianowicie na końcu wyrazów i w środku po innych cichych, np. *krew*, *łów*,... *kwiat*, *twój*, *trwały*,... które brzmią: *kref*, *łuf*,... *kfiat*, *tfuj*, *trfały*... 2. a. **Fa** muz. = a) *czwarty stopień tonacji c major:* F leży pomiędzy *e* a *g*. b) F dur a. major, F moll a. minor = *nazwy tonacji a. gam majorowej (twardej) i minorowej (miękkiej):* Gama f minor ma cztery bemole. Symfonja f major Beethovena. Piosnka (z) f major.

Fa nieod. muz. p. **F.**

†**Fa!** p. **Fe!**: Nie mogąc wstrzymać, zawołali: fa, fa! L. <Por. Łć. fafae!>

†**Fabin, u,** blm. *jakaś tkanina.*

[**Fabjan, a,** blm.] **1.** *gra dziecinna.* **2.** *jeden z uczestników tej gry.* <Zap. od imienia Fabjan, Łć. Fabianus>

[**Fabor, a,** lm. **y**] p. **Fawor.** Zdr. [**Faborek**]. <p. Fawor>

[**Faborek, rka,** lm. **rki**] p. **Fabor.**

[**Fabrek, brka,** lm. **brki**] p. **Chaber.** <p. Chaber>

[**Fabrycarz, a,** lm. **e, Filanc, Chabrycarz, Habrycarz**] *urzędnik podatkowy.* <p. Fabryka>

Fabryczka, i, lm. **i** p. **Fabryka.**

Fabrycznie 1. przys. od **Fabryczny**: Wyrabiać F. **2.** przen. *niedbale, licho, źle, ladajako.*

Fabryczność, i, blm. *ogół przedmiotów i zjawisk, dotyczących fabryki, życie fabryczne, świat fabryczny:* Przybył mu do studjowania żywioł jeden więcej: F. Jeż.

Fabryczny przym. od **Fabryka**: Robotnik F. Robota fabryczna. Praw.: Prawa fabryczne = *prawa, regulujące stosunki pomiędzy pracodawcami i robotnikami.* Kość.: Majątek F. p. **Fabryka.**

Fabryka, i, lm. **i 1.** a. ×**Wyrobnia** *znaczne przedsiębierstwo przemysłowe, posługujące ś. motorami mechanicznemi i podziałem pracy na wielką skalę:* F. sukna, cygar. F. stali = *stalownia.* F. cukru = *cukrownia.* F. piwa = *browar.* F. papieru = *papiernia.* Przen.: Słowa nowe z ich fabryki wychodzące. Sentencje jezuickiej fabryki. Chodź. (= *roboty*). **2.** × *wyrób:* Fajanza, miasto w stanie papieskim, sławne wynalazkiem pięknych fabryk farfurowych, stąd mających fajansów nazwisko. L. **3.** *budowanie, stawianie budowli:* Mularze idą na fabrykę. F. zamku grodzieńskiego jeszcze niedokończona. Vol. **4.** × *budowla, budynek, gmach:* Kościół św. Zofji wszystkie inne fabryki wspaniałością swoją przechodzi. Star. Nagle z gruntu na wierzch F. wspaniała a przerozległa powstała. Przyb. **5.** × *fabrykacja, podrabianie, fałszowanie:* Są kancelarje nasze pieniactwa i wybiegów składem, sędztwo — fabryk i korupcyj profesja. **6.** [F. a. **Chabryka, Habryka**] = a) *tytuń.* b) *tytuń mocny, nieprzyjemnego zapachu.* **7.** †anat. *budowa, skład, ułożenie:* O fabryce czyli ułożeniu serca. Krup. Serca fabrykę opisywać zacznę. Krup. **8.** a. **Majątek fabryczny** kość. *majątek ściśle kościelny w odróżnieniu od beneficjum.* Zdr. **Fabryczka.** <Łć. fabrica>

Fabrykacja, i, lm. **e** p. **Fabrykowanie**: F. cukru, aktu. F. aniołków (= *sprowadzanie śmierci na niemowlęta*). <Łć. fabricatio>

Fabrykacyjny przym. od **Fabrykacja**: Środki fabrykacyjne.

Fabrykancki przym. od **Fabrykant.**

Fabrykant, a, lm. **ci 1.** *ten, co fabrykuje, rękodzielnik, przemysłowiec, właściciel fabryki:* F. wyrobów jedwabnych. Przen.: F. monety (= *fałszerz*). F. plotek (= *plotkarz*). Fabrykantów nowych słów i odmian okrywano obelgą. Śniad. **2.** cukier. żart.: F. lodowaty = *ten, co przyrządza lody w pracowni cukierniczej.* <Łć. fabricans, 2 pp. fabricantis>

Fabrykantka, i, lm. **i** forma ż. od **Fabrykant.** Przen.: F. aniołków (= *sprowadzająca śmierć na niemowlęta*).

Fabrykat, u, lm. **y 1.** *wyrób fabryczny.* **2.** *rzecz podrobiona, falsyfikat.* <Łć. fabricatum ni.>

Fabrykator, a, lm. **rzy** a. **owie** *fałszerz, falsyfikator:* Oczywisty F. i już raz odsądzony od patronizacji. Mat. <Łć. fabricator>

Fabrykować, uje, ował 1. *robić, wyrabiać, produkować:* F. materje jedwabne. **2.** przen. *wytwarzać, urabiać, klecić, płodzić; zmyślać, kłamać:* F. opinję publiczną, wiersze, nowiny. **3.** *podrabiać, fałszować, falsyfikować:* F. wino, monetę, akt. <Łć. fabricare>

Fabrykowanie, a, blm., **Fabrykacja** czynność cz. **Fabrykować.**

†**Fabulista, y,** lm. **ści 1.** *autor bajek, bajkopisarz.* **2.** *człowiek, lubiący prawić i roznosić bajki, plotkarz.* <Fr. fabuliste>

Fabulistyka, i, blm. *dział poezji, obejmujący bajki, bajkopisarstwo.* <p. Fabulista>

Fabuła, y, lm. **y 1.** × *bajka:* Jest o nieśmiertelności plotek i fabuł u pogaństwa dosyć, a u samych chrześcijan prawda zostaje. Skar. Suszysz sobie głowę, smażąc do niej wierszami jakieś fabuły. Chodź. **2.** × *plotka.* Rej. **3.** *treść faktyczna, osnowa utworu literackiego:* F. ciekawa, nudna, oklepana. Z powodu nazwiska Wahl całą tę fabułę wydowcipowano, a z niej przysłowie niemieckie powstało. Lel. **4.** [F.] = a) *zmitrężenie interesu, czynność, z której trudno wybrnąć, kłopot:* Wprowadził mnie w fabułę, z której nie wybrnąć. b) *bajka, puszczona w obieg, plotka, kaczka, farsa.* Zdr. × **Fabułka.** <Łć. fabula>

×**Fabułka, i,** lm. **i** p. **Fabuła.**

†**Facaletek, tka,** lm. **tki** p. **Faceletek.**

[**Facambuł, a,** lm. **y, Pacambuł**] *człowiek opasły a głupi.* <Zap. Nm. Fatz = błazeństwo + niby Łć. ambulare = przechadzać ś.>

Facecik, a, lm. **owie** p. **Facet.**

×**Facecista, y,** lm. **ści** p. **Facecjonista**: Co myślisz o moim faceciście, któregoś tak spokojnie słuchał? Chodź.

Facecja, i, lm. **e** *żart, koncept, dowcip, anegdota, dykteryjka.* Zdr. **Facecyjka.** <Łć. facetia>

×**Facecjonat, a,** lm. **ci** p. **Facecjonista.**

Facecjonista, y, lm. **ści,** × **Facecjonat,** × **Facecista, Facetus** *ten, co mówi wiele facecji, żartowniś, dowcipniś, jowjalista, koncepcista, koncepciarz.* <Z Łć. facetia>

Facecjonistka, i, lm. **i** forma ż. od **Facecjonista.**

Facecjonistyczny przym. od **Facecjonista**: Liryki o treści lekkiej, swawolnej, nawet facecjonistycznej. Kozł.

×**Facecjonować, uje, ował** *mówić facecje, żartować, dowcipkować.* <Z Łć. facetia>

×**Facecjonowanie, a,** blm., czynność cz. **Facecjonować.**

Facecyjka, i, lm. **i** p. **Facecja.**

†**Facelet, u,** lm. **y,** †**Facelit,** †**Facilet,** †**Facolet** *chustka, szczeg. do nosa:* F. jej był łzami napojony. Kochan. Twarz jego faceletem zawiązana. Rej. Zdr. †**Faceletek.** <p. Facolet>

†**Faceletek, tka,** lm. **tki** p. **Facelet;** †**Faceletek.** Mur.

†**Facelit, u,** lm. **y I.** p. **Facelet:** W F. co zawinąć. Hrb. Facelity od wierzchu głowy do ziemi. Petr. **2.** p. **Facolet:** Goło chodzili, a facelity sobie na szyi wieszali. Sar.

Facet, a, lm. **ci, Facetus, Fak,** ucz. **Fako,** [**Fasyjat**] *lekceważąca nazwa mężczyzny, szczeg. młodego eleganta, osobnik, osobistość, indywiduum, jegomość, ktoś:* To szykowny F. Fiu fiu, co za F. z ciebie! Był tu jakiś F. Wyśmiewano ś. z facetów, co w bilard grali. Zdr. **Facecik.** <Z Łć. facetus>

Facetka, i, lm. **i** forma ż. od **Facet;** *dziewczyna lekka:* To ci, panie, szyk F.! Gom. Co to za F.?

1. Facetować, uje, ował jub. *szlifować drogie kamienie.* <Fr. facetter>

2. Facetować, uje, ował prow. *zadawać szyku, stroić ś., elegantować ś.* <p. Facet>

Facetowanie, a, blm., czynność cz. **Facetować.**

Facetowski przym. od **Facet:** Znany jest wszędzie pod tym łobuzowsko-facetowskim mianem.

Facetus, a, lm. **owie I.** p. **Facecjonista:** Przy nauce i pobożności, wesoły a trochę F. Byk. **2.** p. **Facet.** <Łć. facetus>

Fach, u, lm. **y I.** a. ×**Facha** *przegroda, przedział, podziałka:* F. w ławce szkolnej, w skrzynce drukarskiej. **2.** *właściwy przedmiot zajęcia, zajęcie, zawód, specjalność, proceder, profesja, kunszt (szczeg. rzemiosło):* Biegły w swoim fachu. Mieć F. w ręku=*znać jakieś rzemiosło.* **3.** [F.] *przęsło w budynku.* **4.** druc. *kąt, tworzący ś. przez rozchylanie ś. płaszczyzn nitek metalowych na maszynie tkackiej.* <Nm. Fach>

Facha, y, lm. **y I.** ×p. **Fach:** Wydłub z jabłek jądra i z ich fachami włóż do garca. Sien. **2.** org. *wierzch a. spód drewniany miecha.* <Nm. Fach ni.>

Fachel, chla, lm. **chle** p. **Wachel.** <Nm. Fächel>

Fachowe, ego, blm. prow. *opłata pocztowa od półki listowej.*

Fachowiec, wca, lm. **wcy** *człowiek obeznany z pewnym fachem, specjalista, zawodowiec, procederzysta:* Wypróbowany F.

Fachowo przys. od **Fachowy:** Pracownik, wykształcony F.

Fachowość, i, blm. *znajomość fachu, wykształcenie fachowe:* W ostatnich czasach duch fachowości zapanował powszechnie.

Fachowy I. *pewnemu fachowi poświęcony, specjalny, zawodowy:* Wykształcenie fachowe. **2.** *biegły w pewnym fachu, obeznany z nim specjalnie:* Robotnik F.

[**Fachówka, i,** blm.] *sposób budowania chałupy.*

†**Facilet, u,** lm. **y** p. **Facelet.** Paszk.

Facin, a, lm. **owie** cukier. *niedołężny parobek, popychadło w pracowni cukierniczej.* Por. **Fakin.** <Włos. facchino>

Facjat, a, lm. **ci** zł. *człowiek.* <p. Facjata>

Facjata, y, lm. **y I.** *środkowa część ściany frontowej domu wysunięta ponad dom:* Krzyżyk ś. wznosił na facjacie, i człowiek boży mieszkał w tej chacie. Syrok. Herby na facjacie. **2.** *mieszkanie pod dachem, poddasze.* **3.** żart. *twarz, oblicze, gęba, pysk, morda:* Dać komu po facjacie. Kałmucką facjatą cię nazwała. Fred. A. O ty blada facjato! Krasiń. (o księżycu). Jakiś szlachetka dziwnej facjaty, z krzywą bródką, rudym włosem i nadzwyczaj wielkim nosem. Moraw. **4.** *człowiek, osoba, figura, szczeg. śmieszna:* Dziwna z niego F. **5.** †*kształt, postać, wygląd:* Ta była rzymskich obrotów F. Chr. **6.** †*stronica:* Od arkusza ekstraktów, po dwadzieścia wierszów na jednej facjacie, po złotemu. Vol. **7.** żart. ×*tył, tyłek.* Zdr. **Facjatka.** <Włos. facciata>

Facjatka, i, lm. **i** p. **Facjata:** Wątpię, aby mego pana ta malowana ułudziła F. L. Mieszkać na facjatce.

Facjenda, y, lm. **y I.** *interes kupiecki, tranzakcja, spekulacja, gieszeft, afera:* W takie go facjendy wprawił kunszt łotrowski, że w rok poszły intraty i sumy i wioski. Kras. **2.** zł. *kradzież.* Zdr. **Facjendka.** <Włos. faccenda, z podprowadzeniem pod Łć.>

Facjendarka, i, lm. **i** forma ż. od **Facjendarz.**

Facjendarski przym. od **Facjendarz:** Duch F. ogarnął obywatelstwo. Rzew.

Facjendarstwo, a, blm. *zajmowanie ś. facjendami:* Pozostały u nich zwyczajem owe dawne handelki i F. Kaczk.

Facjendarz, a, lm. **e I.** *zajmujący ś. facjendami, spekulant, gieszefciarz, aferzysta.* **2.** *drobny handlarz, tandeciarz.* **3.** ×*ten, co roznosi ustawy urzędowe drukowane a. książki.* Bobr.

[**Facjender jegier, facjendera jegra,** lm. **facjendery jegry**] *lokaj a. strzelec dworski, tułający ś. bez służby.* <Nm. vacierender Jäger dosł.= tułający ś. strzelec>

Facjendka, i, lm. **i** p. **Facjenda.**

Facjendować, uje, ował I. a) *zajmować ś. facjendami, przeprowadzać interesa handlowe, spekulować.* b) co za co=*zamieniać.* **2.** zł. *dzielić ś. zdobyczą z kradzieży.*

Facjendowanie, a, blm., czynność cz. **Facjendować.**

[**Facka, i,** lm. **i**] *policzek, uderzenie po twarzy:* Dać komu fackę. <Czes. facka>

Facoleciki, ów, blp., **Facoletki** *skrawki od tkanin, gałganki, szmatki.*

†**Facolet, u,** lm. **y I.** p. **Facelet:** Stroje białogłowskie, jakie są rucha, facolety, pończoszki, ferety. Gostk. **2.** i [F.] a. †**Facelit** *coś wiszącego u sukni kobiecej, np. wstążka; strzępy, wiszące przy ubraniu:* Nacepiała facoletów. <Włos. fazzoletto>

Facoletki, tek, blp. p. **Facoleciki.**

×**Facylitować się, uje ś., ował ś.** *ułatwiać ś., załatwiać ś.:* Potym ś. te objekcje tak facylitowały, że Wisłouchowie, nie wierząc Sosnowskiemu, chcieli, abym ja ś. za niego opisał. Mat. <Fr. faciliter>

×**Facylitowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Facylitować ś.**

Facyt nieod. (w księgach rachunkowych) *suma, wypadek z obliczenia.* <Łć. facit = czyni>

[**Faćka, i,** blm.] *zielsko posiekane dla świń.* <?>

[**Fader, dra,** lm. **drowie**] pog. *Niemiec.*

Faeton, u, lm. **y,** × **Fajeton** pow. *rodzaj powozu lekkiego bez drzwiczek.* Zdr. **Faetonik,** × **Faetoncik,** [**Fajtonik**]. <Z imienia mitycznego Gr. Faéthōn, 2 pp. Faéthōntos>

× **Faetoncik, u,** lm. **i** p. **Faeton.**

Faetonik, u, lm. **i** p. **Faeton.**

Faf, u, lm. **y** garb. p. **Duczka.** <Może z Nm. Pfaff(e)>

× **Fafać, a, ał** *mówić „fe": Skoro poczną* nieczyste mieszać, muszą F., nie chcąc i nie mogąc złego wąchać. L. <Od wykrzyknika fa!>

[**Fafała, y,** lm. **y**] p. **Fafuła.**

[**Fafałek, łka,** lm. **łki**] **1.** p. **Fafoł:** Złote fafałki. Nar. **2.** w lm. a. [**Fafołki**] *okruszyny; przysmaczki.* <p. Fafoł>

× **Fafanie, a,** blm., czynność cz. **Fafać.**

[**Fafecie, i,** blp.] *suknie, szmaty:* Zdyjmij, miła, twe fafeci, a weź miotłę, zamieć śmieci.

[**Fafełek, łka,** lm. **łki**] p. **Fafoł.**

[**Fafernuchy, ów,** blp.] p. **Fafernuszki.**

[**Fafernuszki, szek,** blp., **Fafernuchy**] **1.** *drobne pierniki; orzeszki z piernika.* **2.** *nowolatki (kwiatki).* <Nm. Pfeffernuss>

Fafka, i, lm. **i** blach. *kowadełko okrągłe do wykuwania różnych przedmiotów i do ich gładzenia.* <Może z Nm. Pfaff(e)>

× **Fafla, i,** lm. **e 1.** *warga dolna obwisła.* **2.** pog. *twarz, gęba, morda, pysk.* <Nm. Waffel>

[**Faflak, a,** lm. **cy**] *człowiek dobrej tuszy.*

Fafle, ów, blp. myśl. *wargi ogara.*

× **Faflować, uje, ował** *mówić sposobem niezrozumiałym i nieprzyjemnym, paplać.* <p. Fafla>

× **Faflowanie, a,** blm., czynność cz. **Faflować.**

[**Fafoł, a,** lm. **y**] **1.** *strzęp, szmata, gałgan, ochłap.* **2.** w lm. *zgręzy, pływające w cieczy, śmiecie, brudy, nieczystości, męty:* Fafoły w wodzie pływają. Zdr. [**Fafołek, Fafałek, Fafełek**]. <Może w związku z Fawor, [Fáforek]>

[**Fafołek, łka,** lm. **łki**] **1.** p. **Fafoł. 2.** w lm. p. **Fafałek.**

[**Fafonować, uje, ował**] *szyku zadawać, traktując innych z góry.* Por. **Fanfaron.** <Włos. fanfano = fanfaron>

[**Fafonowanie, a,** blm.] czynność cz. **Fafonować.**

[**Fafor, a,** lm. **y**] p. **Fawor.** Zdr. [**Faforek**].

[**Faforek, rka,** lm. **rki**] p. **Fafor.**

[**Faforka, i,** lm. **i**] p. **Farfurka:** Panowie na faforkach nic nie zostawili.

[**Fafrać, frze, frał**] *mówić niezrozumiale:* Jakisi Miemiec, biéda go wyrozumiéć, co fafrze. <Dźwn.>

[**Fafręgi, ów,** blp.] *strzępy:* Zdarła kosiule na F.

Fafulski, kiego, lm. **scy** p. **Fafuła.**

Fafuła, y, lm. **y 1.** a. [**Fafała**] = a) a. **Fafulski, Fafułowicz** *człowiek do niczego, safanduła, niedołęga, fuszer, gamajda, niezdara, niedojda, ciura.* b) [F.] *człowiek opasły a głupi.* c) *człowiek niewyraźnie mówiący.* **2.** [F.] p. **Bzówka.**

Fafułowicz, a, lm. **e** p. **Fafuła.**

Fagas, a, lm. **y 1.** a. **Fagot** żart. *służący, posługacz, lokaj, kamerdyner, kielner, garson, sługus, służalec.* **2.** *pochlebca, lizus:* Niektórzy kłaniają ś. zbyt nisko nauczycielom, uwiadamiając ich o wszystkim, co ś. w szkole dzieje; tych studenci nazywają fagasami. Rog. **3.** × *latawiec, powsinoga, wiercipięta, kręcicki, wścibski.* **4.** [F.] = a) pog. *owczarz.* b) *figlarz.* c) p. **Dzierlatka.** <Może z Łć. vagus = włóczący ś.>

Fagasostwo, a, blm. *czynność fagasa, fagasowanie, służalstwo:* Nasza miękkość w życiu, lenistwo, F. są rezultatem pedagogiki, stworzonej przez kobiety. Prus.

Fagasować, uje, ował *być fagasem, służyć, wysługiwać ś.:* Ku starości chce mu ś. F. wielkim panom. Prus.

Fagasowanie, a, blm., czynność cz. **Fagasować.**

Fagocik, u, lm. **i** p. **Fagot.**

Fagocisko, a, lm. **a** p. **Fagot.**

× **Fagocista, y,** lm. **ści,** × **Fagotysta** *grający na fagocie.* <p. Fagot>

Fagocyt, u, lm. **y** *komórka niszcząca, pochłaniająca bakterje.* <Now. z Gr. fageîn = żreć>

Fagocytowy przym. od **Fagocyt:** Komórka fagocytowa (= *fagocyt*).

Fagocytoza, y, blm. *działalność fagocytów.* Jent. <p. Fagocyt>

[**Fagola, i,** lm. **e, Fagolas**] *człowiek przebiegły, chytry.* <Może z Nm. fegen = kraść, dręczyć, a. Vogel = ptaszek>

[**Fagolas, a,** lm. **y**] p. **Fagola.**

[**Fagolenie, a,** blm.] czynność cz. **Fagolić.**

[**Fagolić, i, ił**] *oszukiwać, wyprowadzać w pole.* <p. Fagola>

Fagot, u, lm. **y 1.** a. [**Fargot**] muz. *narzędzie drewniane, dęte stroikowe, o dźwięku nizkim, nosowym, o skali bardzo szerokiej, używane przeważnie w orkiestrze.* **2.** org. *jedna z piszczałek manualnych organu o tubie cylindrowej.* **3.** 2 pp. **a** p. **Fagas.** Zdr. **Fagocik.** Zgr. **Fagocisko.** <Fr. fagot>

Fagotowy przym. od **Fagot:** Głos F. Partja fagotowa.

× **Fagotysta, y,** lm. **ści** p. **Fagocista.**

[**Fagólny**] *niepewny, na którym nie można polegać:* To je chłop nie F. (= *na którego można liczyć*).

†**Fairka, i,** lm. **i** p. **Fajerka:** F. stołowa do grzania potraw. Kn. <p. Fajerka>

[**Faj**] p. [**Fajn**]: F. gatunek tej tabaki.

Faja, i, lm. **e 1.** *duża fajka:* Kurzy sobie faję. Nos jak F. **2.** rub. żart. *człowiek głupi, nieokrzesany; niedołęga, safanduła, fuszer, ciura, niezdara, cymbał, fujara:* Nie głupi z ciebie F. **3.** × *ksiądz próżniak.* <p. Fajka>

Fajans, u, [**Fajens**] **1.** blm., *rodzaj gliny białej.* **2.** lm. **e** zb. *naczynia wyrabiane z tej gliny.* <Fr. faïence, Nm. Fayence, od nazwy miasta Włos. Faenza, słynnego wyrobami z gliny>

Fajanser, a, lm. **rzy** a. **owie** *robotnik, pracujący w fabryce wyrobów fajansowych.* Gac. <Fr. faïencier>

Fajanserja, i, lm. **e** *fabryka wyrobów fajansowych:* Odkąd założono fajanserję, nic dziwnego, że wszystkie domy w parafji zapełniły ś. talerzami, salaterkami, miseczkami. Gac. <Fr. faïencerie>

Fajansowy przym. od **Fajans:** Naczynia fajansowe.

Fajbholc, u, lm, **e** *kawałek drewna, w który zasadza ś. koniec drutu, kiedy go piłują, aby ś. nie usuwał.* <Zap. Nm. Feile = pilnik + Holz = drewno>

Fajchlap, u, lm. **y** powr. *kawałek sukna, którym ś. wilży lina, szpagat i t. d.* <Zap. z Nm. feucht = wilgotny + Lappen = szmata, por. Fajtłapa>

[**Fajcon, a,** lm. **y**] *paliwoda; plotkarz.* <p. Fajka>

Fajczany, Fajkowy, Fajeczny przym. od **Fajka:** Tak mu ś. przez pryzmat dymów fajczanych

przedstawiał porządek społeczny. Jeż. <p. Faja>

Fajczarnia, i, lm. **e, Fajkarnia 1.** *pokój a. zakład do palenia tytuniu.* **2.** ×*przybory do palenia.*

Fajczarz, a, lm. **e, Fajkarz** *lubiący palić fajkę, namiętny palacz.* <p. Faja>

[**Fajczenie, a,** blm.] czynność cz. **Fajczyć.**

[**Fajczyć, y, ył**] *palić fajkę a. wog. tytuń.*

Fajczyna, y, lm. **y** *licha fajka.*

Fajczysko, a, lm. **a** ni. p. **Fajka.**

Fajda, y, lm. **y** *coś nieporządnego, rozpuszczonego:* Rozpuścił was, jak cygańskie fajdy. Jeż. Rozpuścił gębę, jak cygańska F. Prz. <p. Fajdać>

Fajdać, a, ał, F. ś., †**Fejdać,** [**Fejtać**] *wypróżniać ś., paskudzić.* <Z Nm. feuchten=moczyć ś., wilgocić>

Fajdanie, a, blm., czynność cz. **Fajdać.**

Fajdanie się, a ś., blm., czynność cz. **Fajdać ś.**

Fajeczka, i, lm. **i 1.** p. **Fajka:** Kto lubi fajeczkę, wódeczkę, dzieweczkę — to już djabła wart. Prz. **2.** [F.] *jakaś roś.* <p. Fajka>

Fajeczkowaty *mający kształt fajeczki:* Nosek F. Bał.

Fajeczny p. **Fajczany:** Dym F.

[**Fajens, u,** lm. **e**] p. **Fajans.**

[**Fajer, u,** blm.] **1.** *zapał, gorliwość:* Dobry jest taki F. w interesie, taka dbałość o grosz i poszanowanie dla niego. Jun. **2.** a. [**Fejer**] w wyrażeniach: a) F. mieć *=być pijanym, podpiłym, podochoconym:* Ma w głowie F. Prz. *= pijany.* b) Fajeru dać a. zadać *= oporządzić, dać pieprzu,* [*dychtu*], [*fałagi*]. <Nm. Feuer=ogień>

Fajera, y, lm. **y** *duża fajerka.*

Fajerand, u, lm. **y** rzem. p. **Fajerant.**

Fajerant, u, lm. **y, Fajerand, Fajrant** rzem. *wieczorny odpoczynek rzemieślnika po pracy.* <Nm. Feierabend>

Fajerantowy przym. od **Fajerant:** Robota fajerantowa.

×**Fajerbal, u,** lm. **e** *kula drelichowa, materjałami zapalnemi napełniona,* in. ×p i ł k a o g n i s t a. Jak. J. <Nm. Feuerball>

Fajerka, i, lm. **i 1.** a. ×**Fejerka,** †**Fairka,** ×**Żarzelnia** *piecyk przenośny, naczynie do rozpalania ognia:* Z pod fartuchów sterczały spisy kozackie i żerdź z fajerką kagańcową. Rol. **2.** blach. *piecyk blaszany przenośny w kształcie cylindra do grzania kolb.* **3.** *naczynie na żar do kadzenia.* **4.** *otwór z krążkiem w kuchni angielskiej; krążek, zakrywający ten otwór.* **5.** [F.] = a) *naczynie do kwiatów, doniczka, wazon.* b) *zapałka.* c) p. **Fajra.** d) *człowiek nieprzyzwoity, smrodziuch.* **6.** fl. *dwie deski na kant zbite, ustawione przy kominie i nie puszczające dymu na kuchnię.* **7.** zł. *ogień.* <Z Nm. Feuer=ogień>

Fajerkasa, y, lm. **y 1.** *urząd ubezpieczeń od ognia.* **2.** *opłata ubezpieczeniowa, rata asekuracyjna:* Opłacić fajerkasę. **3.** *ogólna suma asekuracyjna, wypłacana po pożarze:* Odebrać fajerkasę. <Nm. Feuerkasse>

Fajerman, a, lm. **i** prow. *członek straży ogniowej, strażak.* <Nm. Feuermann>

Fajerwerk, u, lm. **i,** ×**Fejerwerk 1.** *ogień sztuczny:* Puszczać fajerwerki. **2.** przen. *sztuczny efekt, wrażenie krótkie a silne, wybuch uczucia nagłego a przemijającego:* Duch w ciągłych fajerwerkach. <Nm. Feuerwerk>

Fajerwerkarz, a, lm. **e,** ×**Fajerwernik,** ×**Fejerwernik,** ×**Fejerwerkier** *ten, co urządza fajerwerki, pirotechnik.*

Fajerwerkier, a, lm. **rzy,** ×**Fejerwerkier** woj. *podoficer w artylerji:* F. starszy, młodszy.

Fajerwerkowy przym. od **Fajerwerk:** Baronowa przyjmowała te fajerwerkowe wybuchy uczucia. Bał.

×**Fajerwernik, a,** lm. **cy** p. **Fajerwerkarz.**

[**Fajeryk, a,** lm. **cy**] *palacz w browarze, najemnik do wypalania słodu.* <Z Nm. Feuer=ogień>

×**Fajeton, u,** lm. **y** p. **Faeton.**

[**Fajfeczka, i,** lm. **i**] p. **Fajfka.**

Fajfembret, u, lm. **y** org. *deseczka z szeregiem dziur, w których stoją piszczałki cynowe w organie.* <Nm. Pfeifenbrett>

Fajfer, fra 1. lm. **frowie** *grający na piszczałce:* F. piszczy nad uchem. Boh. **2.** lm. **fry** zool. p. **Gołąb.** <Nm. Pfeifer>

[**Fajfka, i,** lm. **i**] p. **Fajka:** Słodka rozrywka w cichym pokoiku, kochana fajfko, tlący ś. piecyku. Min. Zdr. [**Fajfeczka**]. <p. Fajka>

!**Fajfklok, u,** lm. **i** p. **Fajfoklok:** Pieski, zgromadzone na fajfkloku. Rod. <p. Fajfoklok>

!**Fajfoklok, u,** lm. **i,** !**Fajfklok** *przyjmowanie gości o szarej godzinie po południu, podwieczorek.* <Ang. five o'clock=piąta godzina>

Fajfura, y, lm. **y 1.** [F.] p. **Farfura:** Fajfury zmywał. **2.** ×zb. *wyroby gliniane.*

[**Fajgiel, gla,** lm. **gle**] *rubel.* <Żyd. fajgiel= Nm. Vogel=ptak, wskutek igraszki słów rubel—wróbel>

Fajka, i, lm. **i 1.** a. [**Fajfka, Fejka, Fejfka, Fefa, Fyfka, Falfka, Falka**] *przyrząd do palenia tytuniu, lulka, cybuch z lulką:* F. porcelanowa, drewniana, piankowa. Palić, kurzyć, ćmić fajkę. Przestańże tam trąbić na fajce! Mick. Ma nos, jak węgierska F. Prz. **2.** bot. p. **Kokornak. 3.** ucz. *dwójka, jako stopień szkolny.* Zdr. **Fajeczka.** Zgr. **Fajczysko.** <Nm. Pfeife>

Fajkarnia, i, lm. **e 1.** *fabryka fajek a. sklep z fajkami.* **2.** p. **Fajczarnia.** Rol.

Fajkarstwo, a, blm. *palenie fajki:* Byłem zawsze amatorem fajkarstwa. Rzew.

Fajkarz, a, lm. **e 1.** *rzemieślnik wyrabiający fajki a. kupiec sprzedający je.* **2.** p. **Fajczarz:** Arcydzieło, któreby u fajkarzy chińskich poklask wzięło. Mick. (o puszczaniu dymu z fajki).

Fajkluba, y, lm. **y** p. **Fajtkluba.**

Fajkowy p. **Fajczany:** Nieodstępny stróż onej sali fajkowej. Byk. Glina fajkowa (*=na fajki używana*).

Fajla, i, lm. **e, Fejla** *drobny, delikatny pilnik.* <Nm. Feile=pilnik>

†**Fajlandysz, u,** lm. **e** p. **Falendysz:** Dano dla samego posła sukna luńskiego, fajlandyszu. Paw. <p. Falendysz>

†**Fajlendysz, u,** lm. **e** p. **Falendysz.**

Fajlkluba, y, lm. **y** rzem. p. **Fajtkluba.** <Nm. Feilkloben>

Fajn, u, blm. **1.** a. †**Fejn** *czyste złoto a. srebro.* **2.** †*cukier przedni, wyborowy:* 33 funty cukru wyborowego czyli fajnu. Paw. <Nm. fein>

[**Fajn** nieod., **Fejn, Fań, Faj**] **1.** a. [**Fajny**] przym. *piękny, dobry, delikatny, wytworny, ładny, dzielny, dziarski, zdatny:* Dziewka mi F. wpadła w oko. To F. płótno. **2.** przys. *pięknie, dobrze, wytwornie i t. d.* Por. **Fajnie, Fajnisty, Fajnowny.**

×**Fajngold, u,** blm., ×**Fajngolt,** ×**Fajnguld,** ×**Fajngult,** ×**Fejngold,** ×**Fejngolt,** ×**Fejnguld** *czyste złoto.* <Nm. Feingold>

×**Fajngolt, u,** blm. p. **Fajngold.**

×**Fajnguld, u,** blm. p. **Fajngold.**

×**Fajngult**, u, blm. p. **Fajngold**: Blat fajngultu. Haur.

[**Fajnie**] *ładnie:* F. będziesz wyglądał. Por. [**Fajn**], **Fajnisty**.

[**Fajnisty**] *wyborny, doskonały.* Por. [**Fajn**], **Fajnie**.

Fajnmetal, u, blm. hut. **1.** *surowizna oczyszczona w ognisku.* **2.** *surowizna oczyszczona nieco i na żelazo bielone napół przerobiona.* <Fajn+Metal>

Fajnować, uje, ował **1.** a. ×**Fejnować** hut. *oczyszczać kruszce, np. srebro od ołowiu (za pomocą topienia), rafinować, fryszować:* Z każdego miejsca braliśmy kruszec i fajnowali. T. K. **2.** [F.] żart. *kłamać.* <Z Nm. fein=czysty>

Fajnowanie, a, blm., czynność cz. **Fajnować**: F. srebra, surowizny.

Fajnowaty żart. (o aktorze) *pojmujący najdrobniejsze odcienie roli.* <p. Fajn>

[**Fajnownica**, y, lm. e forma ż. od **Fajnownik**; [**Fejnownica**]. <p. Fajn>

[**Fajnownik**, a, lm. cy, **Fejnownik**] *elegant, modniś, dandys, frant.* <p. Fajn>

[**Fajnowny**, **Fejnowny**] *dobry, czysty, doskonały, świetny, przedni, elegancki.* Por. [**Fajn**].

[**Fajny**] p. [**Fajn**]: Fajna ta twoja panna. Fajny porządek.

×**Fajnzylber**, bru, blm., ×**Fejnzylber**, ×**Fajnzylbr**, ×**Fejnzylbr**, †**Fańzylbr**, †**Fańzylber**, †**Fańsliber**, †**Fanczliber** hut. *czyste srebro.* <Nm. Feinsilber>

×**Fajnzylbr**, u, blm. p. **Fajnzylber**.

[**Fajra**, y, lm. y] *cebrzyk dla świń.* Zdr. [**Fajerka**].

Fajrant, u, lm. y p. **Fajerant**.

[**Fajstlik**, a, lm. i] *młotek górniczy.* <Nm. Fäustel>

Fajt! w., oznaczający szybką ucieczkę, bieg a. upadek = **1.** *szust! myk! smyk! fiut!:* F.! i w nogi. Psy za nim F. na lewo. Mick. **2.** *fik! klap! chlap! brzdęk! bęc! pęc! buch! rym!:* F.! i leży. <Dźwn.>

1. [**Fajt**, u, lm. y] *ród, pokolenie, gatunek:* Jędrek je ze złodziejskiego fajtu. <Węg. fajta= gatunek, rasa>

2. [**Fajt**, a, lm. y] *spory kawał chleba.* <? Por. Pajda>

Fajtać, a, ał **1.** i F. ś. p. **Fajtnąć**. **2.** ×*smagać, ćwiczyć.* <Dźwn.>

[**Fajtałachy**, ów, blp.] p. **Fatałach**. <Zap. Tur. (z Arab.) battal=bezczynny, próżny; por. Bajtałaszki>

Fajtanie, a, blm., czynność cz. **Fajtać**.

Fajtanie się, a ś., blm., czynność cz. **Fajtać ś.**

Fajtkluba, y, lm. y, **Fajlkluba**, **Fajkluba** rzem. *rodzaj ręcznego szrubsztaka ze stali.* Zdr. **Fajtklubka**. <p. Fajlkluba>

Fajtklubka, i, lm. i p. **Fajtkluba**.

Fajtłapa, y, lm. y, rub. *człowiek, zawijający nogą w czasie chodzenia, mający krzywe nogi, utykający, kuternoga, kulas, koszlawiec; niezgrabjasz, niezdara, niedołęga.* <Może Fajt!+Łapa, a. toż, co Fajchlap, jak flejtuch, gałgan i t. p.>

[**Fajt majt**] *z pośpiechem a bez ładu:* Przysed, fajt majt pokręciuł sie i juz go nima. <Dźwn.>

Fajtnąć, nie, nął, nied. **Fajtać** **1.** *kiwnąć, machnąć, zachwiać, zakołysać:* Pies fajtnął ogonem. **2.** *upaść, przewrócić ś., zlecieć, przelecieć przez co, fiknąć:* Wojtek o mały włos nie fajtnął do przykopy. Bał. **3.** [F.] *skoczyć:* Fajtnął na środek drogi. **F. ś.**, *kiwnąć ś., zachwiać ś., zakołysać ś.* <Dźwn.>

Fajtnięcie, a, blm., czynność cz. **Fajtnąć**.

Fajtnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Fajtnąć ś.**

[**Fajtonik**, a, lm. i] p. **Faeton**.

[**Fajtos**, a, lm. y] *mający krzywe nogi.* Por. **Fajtłapa**, **Pajtas**. <?>

×**Fajtuś**, a, lm. e żart. **1.** *pyszałek, zarozumialec.* **2.** *człowiek wzbudzający śmiech, błazen.* <? por. Bajduś>

Fak, a, lm. **I** p. **Facet**: To porządny F. <Żart. skrócenie z Facet>

Fakcik, u, lm. i p. **Fakt**: Cuda w podobnym rodzaju przytrafiają ś. w Konstantynopolu w odniesieniu do faktów i fakcików różnych. Jeż. <p. Fakt>

Fakcja, i, lm. e **1.** *partja, stronnictwo, koterja:* F. Czartoryskich popierała kandydaturę stolnika litewskiego. **2.** ×*rozdział, niezgoda, rozruch, spisek, powstanie, bunt:* Fakcje stroić = *burzyć ś., wichrzyć ś.* W gnuśnym pokoju tylko fakcje, tylko swary stroją. Koch. **3.** *układ, zmowa, knowanie, konszachty:* Ze Szwedem miał jakieś potajemne fakcje. Krasz. Zdr. **Fakcyjka**. <Łć. factio>

Fakcjantka, i, lm. i *kobieta, tworząca fakcje, stronnictwa; wichrzycielka, agitatorka:* Kasztelanowa kamieńska, wielka F., podżegała przyjaciół swoich przeciwko Czartoryskim. Mat. <p. Fakcja>

Fakcjonista, y, lm. ści *tworzący fakcje, stronnictwa; wichrzyciel, burzyciel, podżegacz, agitator, buntownik.*

Fakcyjka, i, lm. i p. **Fakcja**: Bróździ nam nędzna F.

Fakcyjność, i, blm. rz. od **Fakcyjny**; *działanie w interesie fakcji:* Bał ś., żeby go nie posądzono o F. Tarn. <p. Fakcja>

Fakcyjny przym. od **Fakcja**: Zatargi fakcyjne.

†**Fakiel**, kli, lm. kle p. **Wachla**: Fakle jarzęce w ręku trzymali. Auszp. <Nm. Fackel>

Fakielcug, u, lm. i *pochód, korowód z pochodniami, urządzony w celu owacji.* <Nm. Fackelzug>

Fakin, a, lm. owie **1.** !*tragarz:* Dobrzeby było, żebym ś. prosto do niego, nie szukając pomocy lokai i fakinów, mógł udać. Słow. **2.** †*robotnik.* Tuch. <Włos. facchino, por. Facin>

Fakir, a, lm. owie a. rzy *asceta indyjski.* <Tur., z Arab. fakir dosł.=ubogi>

Fakiryzm, u, blm. *ascetyzm fakirów, system surowych umartwień, surowa moralność:* Fanatyczny nieomal F. moralności Anglików. Nagan.

[**Fakła**, y, lm. y] *pochodnia.* <Nm. Fackel>

Fako, a, lm. owie ucz. p. **Facet**: Solidny F.

Faks, u, lm. y **1.** w lm. rub. *wykrzywianie twarzy, miny, giesty:* Pokazuje sąsiadce przez okno rozmaite faksy. **2.** szew. *deseń kolorowy na podeszwie.* <Nm. Fachse>

Faksymile, w lp. nieod., lm. ja, jów *dokładna kopja czyjegoś pisma, podobizna.* <Łć. fac simile dosł.=rób podobne>

Faksymilować, uje, ował *robić faksymile.*

Faksymilowanie, a, blm., czynność cz. **Faksymilować**.

Fakt, u, lm. y a. a **1.** *rzecz dokonana, pewna; zdarzenie, wypadek; zjawisko; czyn; okoliczność:* Faktu negować nie można. Fred. A. F. historyczny, naukowy. Przeciwko faktowi bezsilne są argumenty. Przypuszczenie stało ś. faktem. O odzyskaniu tego spadku mówił mi, jako o fakcie nadzwyczajnym. Krasz. F. spełniony, dokonany. Dopuścić ś. faktu niesłychanego. O prawdziwo-

ści tej pogłoski świadczy F., że pochodzi ona z wiarogodnego źródła. 2. *dowód*, w lm. *dane:* Przekonam cię faktami a. na faktach. 3. *pewność, rzecz niezawodna:* To F.! 4. praw.: Kwestja faktu =*sprawa, w której trzeba osądzić rzeczywistą okoliczność.* Zdr. **Fakcik.** <Łć. factum>

Faktor, a, lm. **owie** a. **rzy 1.** *pełnomocnik, plenipotent, administrator, dysponent:* F. fabryki, kolonji handlowej. F. drukarni (=*dyspozytor*). 2. × *pomocnik, funkcjonarjusz, oficjalista:* Temu ordynansowi naszemu mógł z faktorami swojemi coś uczynić. Niem. 3. *komisjoner, pośrednik, stręczyciel, mekler:* F. przy zajeździe, hotelu. Bez faktora trudno ś. ruszyć ze dwora. Prz. Co mi po faktorze, jak złoto położę! Prz. Żyd F. 4. l lm. y fil. i mat. p. **Czynnik.** Zdr. **Faktorek.** <Łć. factor>

Faktorek, rka, lm. **rkowie** p. **Faktor.**

Faktorja, i, lm. **e** *kolonja handlowa a. oddalony skład towarów, zarządzane przez faktora; kantor europejskiej kompanji handlowej w innej części świata.* <Ang. factory>

Faktorjalna, ej, lm. **e** mat. *nazwa pewnych funkcji, używanych w analizie matematycznej.*

Faktorka, i, lm. **i** forma ż. od **Faktor** pod **3.**

Faktorne, ego, blm. *zapłata za faktorowanie.*

Faktorować, uje, ował, Faktorzyć 1. *trudnić ś. faktorstwem, pośredniczyć, stręczyć.* 2. za kim= *przemawiać, usprawiedliwiać, wstawiać ś., adwokatować:* F. za współuczniem nieukiem.

Faktorowanie, a, blm., czynność cz. **Faktorować.**

Faktorski przym. od **Faktor.**

Faktorstwo, a, lm. **a** *czynność faktora a. faktorki, faktorowanie, pośredniczenie, pośrednictwo w interesach, stręczycielstwo.*

Faktorzenie, a, blm., czynność cz. **Faktorzyć.**

Faktorzyć, y, ył p. **Faktorować.**

Faktotum nieod. *człowiek do wszystkiego, totumfacki, wyręczyciel, prawa ręka, popychadło.* <Łć. fac totum dosł.=rób wszystko>

Faktura, y, lm. **y 1.** han. = a) *szczegółowy rachunek towarów sprzedanych i wydanych przez kupca, przeznaczony do poświadczenia sprzedaży i doręczany kupującemu.* b) a. **Faktur-księga** a. lep. **Księga fakturowa** *księga kupiecka ze spisem należności za towary.* 2. *robota, budowa techniczna, utworu muzycznego a. literackiego, sposób układu:* Hulewicz nie doszedł do pożądanej faktury wiersza. Rol. Jest F. np. dramatyczna, która w jednakowe kształty ubiera treść sztuki zarówno w Paryżu, jak i w Wiedniu lub w Warszawie. Paw. <Łć. factura>

Faktur-księga, i, lm. **i** p. **Faktura.**

Fakturować, uje, ował han. *udzielać komu rachunku w formie faktury.* <p. Faktura>

Fakturowanie, a, blm., czynność cz. **Fakturować.**

Fakturowy przym. od **Faktura:** Księga fakturowa p. **Faktura.**

Faktycznie przys. od **Faktyczny:** Choć dziś niema niewolnictwa, ale F. człowiek nieraz bywa niewolnikiem. F. ona rządzi, nie mąż. <p. Fakt>

Faktyczność, i, blm. rz. od **Faktyczny.**

Faktyczny 1. *rzeczywisty, realny, aktualny, czynny:* Zbigniew posiadał faktyczną władzę. F. stan rzeczy. Trzyma ś. zdala od wszelkiej agitacji faktycznej. 2. *na faktach oparty, z faktami zgodny:* Materjał, dowód F. 3. *faktu dotyczący:* Błąd F. <p. Fakt>

× **Fakultatywny** *dowolny, do wyboru zostawiony, nieobowiązujący:* Urządzenie fakultatywnych kursów nauki języka polskiego. <Fr. facultatif>

Fakultet, u, lm. **y 1.** *wydział w wyższych zakładach naukowych:* F. lekarski, prawny, przyrodniczy, matematyczny, teologiczny, historyczno-filologiczny. 2. mat. *iloczyn, którego czynniki postępują w szeregu arytmetycznym.* <Fr. faculté, z Łć. facultas=zdolność>

Fakultetowy przym. od **Fakultet,** *wydziałowy.*

!**Fakunda, y,** blm. *wymowa, elokwencja, gadatliwość, gadulstwo:* Uderzające podobieństwo zwiększa nawet miodopłynna F., z ust królewskich płynąca. Spas. <Z Łć. facundus=wymowny>

1. Fala, i, lm. **e 1.** *bałwan, wał wody:* F. morska. Spiętrzone fale. Przen.: Fale życia politycznego w Niemczech są silnie wzburzone. Fale przeciwnej fortuny. Pot. Przen.: Z falą płynąć (=*postępować zgodnie z ogółem*). Przen.: Etalaże sklepowe wypływają na trotuar falą porcelany. Zap. Przen.=*tłum, chmara, masa posuwająca ś., kołysząca ś.:* F. ludu. Krasiń. F. zalewała kraj coraz dalej, gdzieniegdzie tylko o warowne mury ś. odbijając. Sienk. Falą = przys. *hurmem, ławą, masą, tłumnie.* 2. przen. *nurt, woda:* Ona śpi, falmi (lep. falami) pokryta chłodnemi. Mick. Przen.: Utoniesz w zapomnienia fali. Mick. 3. *smuga deszczu, ulewy, deszcz a. grad z wiatrem, burza, nawałnica:* F. idzie. Uciekajcie z pola, bo F. nadciąga. Przen.: †Fale źrzenicze. Gawiń. (=*łzy, wielki płacz*). Lecz są daremne (łzy), owszem większe żale rodzą te fale. Gawiń. 4. fiz. *odległość, na której cząstki drgającego ciała pozostają jednocześnie we wszystkich fazach jednego drgnięcia:* F. linijna, dwuwymiarowa, trójwymiarowa, odbita, załamana, poprzeczna, podłużna, kołowa, eliptyczna, kulista, elipsojdalna, płaska, odbita, załamana, stojąca, głosowa, świetlna, elektryczna, elektromagnetyczna. Góra, dół, wysokość, długość fali. F. pulsu. Zdr. **Falka.** <Nm. Welle=fala>

2. Fala, i, lm. **e** ślus. *rodzaj rygla, służącego do zamykania drzwi na klamkę a. zatrzask, rygiel odciągany.*

!**Falacja, i,** lm. **e** *oszukaństwo, fortel:* Nie tłumaczył ś. nawet żadną falacją cudzą. Krasz. <Łć. fallacia>

†**Falacz, a,** lm. **e** *chwalca.* <Zam. Chwalacz, por. Fała zam. Chwała>

†**Falandysz, u,** lm. **e** p. **Falendysz:** Za ciężki staropolski, choć trwały na szaty, porzucili F. Pot. <Nm. fein lündisch=cienkie luńskie, tj. londyńskie (dom. sukno); por. Lundysz>

Falanga, i, lm. **i 1.** *pewien szyk bojowy w Macedonji starożytnej:* F. wielka miała szesnaście tysięcy żołnierzy. 2. przen. *zastęp, gromada, tłum:* F. przestępców, robotników. Zbita F. żywiołu żydowskiego. 3. *stowarzyszenie socjalistyczne według systemu Fourriera:* Czysty furjeryzm i zastosowanie falang do krajów nieznanych zdobycia. Słow. <Gr. fálagx>

Falanster, u, lm. **y, Falansterja, Falansterjum** *budynek na pomieszczenie jednej falangi (stowarzyszenia socjalistycznego podług Fourriera):* F. sprzeciwia ś. ludzkiej naturze, czy on jest osadą robotników, czy kolonją miljonerów. Chł. Możesz zaraz gromadę zagórską zamienić w F. Kaczk. <Fr. phalanstère, z Gr. fálagx=falanga>

Falansterja, i, lm. **e** p. **Falanster.**

Falansterjanin, a, lm. **anie** *mieszkaniec falansteru.*

Falansterjum, w lp. nieod., lm. a, ów p. Falanster.

Falansteryczny przym. od Falanster.

Falansterzysta, y, lm. ści *stronnik socjalistycznego systemu Fourriera.*

×**Falaryzm**, u, blm. *okrutny rząd, tyranja, despotyzm.* <Od imienia tyrana Gr. Fálaris>

[**Falarz**, a, lm. e] p. Fararz. <Nm. Pfarrer>

Falba, y, lm. y szczot. *szczecina, włos jasny.* <Nm. falb = płowy>

†**Falbaka**, i, lm. i p. Falbana.

†**Falbala**, i, lm. e p. Falbana.

[**Falban**, a, lm. y] p. Falbana.

Falbana, y, lm. y **1.** a. †Falbaka, †Falbala, †Falbula, †Fałbula, [Falban, Falbela] *obszycie marszczone u spódnicy, fartucha i t. d., plisa:* Suknia z falbaną. **2.** węgl.: F. milerzowa = *gałązki, któremi ś. obkłada naokoło milerz u podstawy.* Zdr. Falbanka, ×Felbanka, ×Falbonka. <Fr., Włos., Hp., Pg. falbala>

Falbaniasty 1. a. Falbanowaty *mający kształt falbany.* **2.** *obszyty wielu falbanami:* Suknia falbaniasta.

Falbank, u, lm. i *warsztat ślusarski.* <Nm. Feile = pilnik + Bank = ława>

Falbanka, i, lm. i p. Falbana.

Falbankowy przym. od Falbanka.

Falbanowaty p. Falbaniasty.

Falbanowy przym. od Falbana.

[**Falbarz**, a, lm. e] p. Farbiarz.

[**Falbela**, i, lm. e] p. Falbana.

†**Falbierski** przym. od Falbierz: Boryt, ziele falbierskie. Birk. <p. Farba>

†**Falbierz**, a, lm. e i [Falbierz] p. Farbiarz: Glosy z w. XV. <Z Nm. Färber>

×**Falbonka**, i, lm. i p. Falbana: Pokojowe pracują około falbonki. Mick. <p. Falbana>

†**Falbula**, i, lm. e p. Falbana.

Falc, u, lm. e **1.** p. Felc. **2.** †p. Fałda. **3.** garb. p. Strug. **4.** intr. *nóż kościany a. drewniany do wygładzania sznurków na grzbiecie książek.* <Nm. Falz>

Falcajz, y, lm. y ż. blach. p. Falcajza.

Falcajza, y, lm. y, Falcajz blach. *żelazko do falcowania.* <Nm. Falzeisen>

Falcbok, a, lm. i garb. *słupek.* <Nm. Falzbock>

Falccęgi, ów, blp. blach. *cęgi do falcowania.* <Nm. Falzzange>

Falcer, a, lm. rzy garb. *strugacz, robotnik, wygładzający skóry falcem.* <Nm. Falzer>

×**Falcet**, u, lm. y p. Falset: Baba wtóruje mu falcetem.

×**Falcgrabia**, i a. ego, lm. owie p. Falcgraf.

×**Falcgrabina**, y, lm. y **1.** forma ż. od Falcgrabia. **2.** *żona falcgrabiego.*

×**Falcgrabski** przym. od Falcgrabia: Elektor F. L.

×**Falcgrabstwo**, a, lm. a **1.** *godność falcgrafa.* **2.** *państwo falcgrafa, palatynat:* F. wyższe (bawarskie), niższe (reńskie). **3.** zb. *falcgraf z żoną.*

Falcgraf, a, lm. owie, ×Falcgrabia *elektor palatynatu reńskiego a. bawarskiego.* <Nm. Pfalzgraf>

Falcgrafowa, ej, lm. e *żona falcgrafa.*

Falcgrafówna, y, lm. y *córka falcgrafa:* Oddano zarząd w imieniu młodej falcgrafówny. Bart.

Falcmaszyna, y, lm. y blach. *maszyna do falcowania.* <Nm. Falz + Maszyna>

Falcować, uje, ował **1.** p. Felcować. **2.** garb. p. Strugać. <Nm. falzen>

Falcowanie, a, blm., czynność cz. Falcować.

Falcszpany, ów, blp. garb. p. Strużki. <Nm. Falzspann>

×**Falcydja**, i, blm. praw. **1.** w prawie ogólnym polskim = *czwarta część dochodu.* **2.** w prawie miejskim = *rozdział proporcjonalny sum dłużnika przy zbiegu wierzycieli.* <Łć. falcidia>

×**Falcydyjny** praw. przym. od Falcydja: Dług F. = *pozostały przy dobrach.*

[**Falcza**, y, lm. e] *miara powierzchni = około* $2^1/_4$ *morga.* <Rum. fâlcea>

Faldistorjum, w lp. nieod., lm. a, ów, [Falsystorjum] *krzesło biskupie w kościele katolickim.* Por. Fałdysterz. <Śr. Łć. faldistorium>

†**Fale** *ufając, z ufnością:* Przebywać będzie Izrael F. B. Sz.

†**Falebny** *chwalebny.*

Faleder, dru, lm. dry, Faledra garb. *szara skóra, obrócona na wierzch wewnętrzną stroną wyprawioną.* <Nm. Fahlleder>

Faledra, y, lm. y garb. p. Faleder.

Faledrowy garb. przym. od Faleder: Skóra faledrowa. Sak F. = *szary.*

Falena, y, lm. y *motyl nocny:* Anieli zdało ś., że ją widzi każda róża w ogniu i phalena. Słow. <Gr. fálaina>

†**Falendysz**, u, lm. e, †Falandysz, †Fajlendysz, †Fajlandysz *cienkie sukno holenderskie a. angielskie:* Falendyszu najprzedniejszego drożej nie mają przedawać łokieć nad złotych trzy. Vol. <p. Falandysz>

†**Falendyszowy** przym. od Falendysz: Falendyszowa suknia. Sak.

†**Falenie**, a, blm., czynność cz. Falić.

Falern, u, lm. y *gatunek wina w starożytnym Rzymie.* <Łć. falernum>

Falerurka, i, lm. i ślus. p. Falrurka.

[**Faleśnik**, a, lm. cy] p. Fałszerz.

[**Falfa**, y, lm. y] **1.** *pręt żelazny przy kołowrotku z walcem do zwijania nici.* **2.** *wielka cewka tkacka.* **3.** w lm. *kołki.* <Nm. Pfeife>

[**Falfierz**, a, lm. e] *dwadzieścia falf.* Por. Falfirka.

Falfirka, i, lm. i] *część warsztatu tkackiego.* Por. Falfierz.

[**Falfka**, i, lm. i] p. Fajka.

[**Falga**, i, lm. i] p. Felga.

×**Falgield**, u, lm. y, ×Falgild *opłata przy rogatkach, rogatkowe, myto.* <Nm. Pfahlgeld>

×**Falgild**, u, lm. y p. Falgield.

†**Falić**, i, ił i [Falić] p. Chwalić: †F. ś. potrzebnoby (= *jeżeli należy ś. chwalić*). [Co sie to fálić, kie ni ma cąm pálić]. Prz. <Zam. Chwalić>

×**Falić się**, i ś., ił ś. p. Falować: Szereg galopem fali ś. jak morze. Słow.

Faliment, u, lm. y prow. *niemożność wypłat, niewypłacalność, upadłość, bankructwo; bankructwo podstępne.* <Włos. fallimento>

Falisto przys. od Falisty: F. wynoszące ś. płaskowzgórza. Warstwa F. ś. ciągnie. Łab. <p. Fala>

Falistość, i, blm. rz. od Falisty: Substancja międzykomórkowa traci swą F.

×**Falistwo**, a, lm. a *bankructwo, faliment.* <p. Faliment>

Falisty 1. *pełen fal, bałwaniący ś., wzburzony:* Morze faliste. **2.** przen. a. Falowany, Falowaty *mający nierówności kształtu fal:* Liść F. Powierzchnia falista = *wznosząca ś. łagodnie i opadająca.* Jesteśmy w Normandji, okolica falista, pagórko-

wata. Chł. Ruch F. eteru. Anat.: × Splot F. (tętnicowy), in. wężykowy (plexus undulatus). Lek.: Tętno faliste (pulsus undosus). <p. Fala>

× **Falit, a,** lm. **ci** *bankrut; niesłowny wspólnik w handlu a. dłużnik; szalbierz, oszust.* <Włos. fallito = bankrut>

† **Falitarz, a,** lm. **e** *spekulant.* Gil. <Z Włos. fallito = bankrut>

× **Falja, i,** lm. **e** *materja jedwabna z połyskiem.* <Fr. faille>

Falka, i, lm. **i** p. **I. Fala:** Jak falki srebrne, jagnięta stoją. Słow.

[**Falka, i,** lm. **i**] p. **Fajka.**

Falkonet, u, lm. **y, Falkoneta** *rodzaj dawnych dział.* <Włos. falconetto, Sfr. falconet, z Nm. Falkaun>

Falkoneta, y, lm. **y** p. **Falkonet.**

× **Falla, i,** lm. **e** p. **Zapadka.**

Falliczny przym. od **Fallus:** Symbol F. <p. Fallus>

Fallistwa, y, lm. **y** fortep. *listwa za klawjaturą nad końcami klawiszy.* <Nm. Falleiste>

† **Fallo** nieod. *błąd, omyłka:* Ruś wielkie F. w tym tobie przyznaje. Pim. <Włos. fallo>

Fallus, a, lm. **y** *membrum virile.* <Gr. fallós>

Falmować, uje, ował hut. *odszumowywać szkło roztopione.* <Nm. feimen>

Falmowanie, a, blm., czynność cz. **Falmować.**

× **Falmusy, ów,** blp. *szumowiny ze szkła roztopionego:* Majster powinien swój tygiel sfalmować; F. te osobno zbierać i schować. Torz. <Nm. †Feimnuss, †Feimniss>

Falny przym. od **I. Fala:** Stać pod falną skałą. Słow. (= *opłókiwaną przez fale*). <p. 1. Fala>

Falochron, u, lm. **y** wiośl. *podwyższenie burty w łodziach wązkich wyścigowych, zabezpieczające wioślarzy od fal.* <Fala+CHRON>

Falołomny *łamiący fale, o który fale się rozbijają:* Brzeg F. Ml. <Fala+ŁOM>

Falować, uje, ował, F. ś., × **Falić ś.** *poruszać ś. falą, bałwanić ś., kołysać wodą:* Ocean faluje. Przen. *poruszać ś. nakształt fali, chwiać ś., kołysać ś.:* Pierś jej falowała lekko. Zach. Pola zbożem falujące. Falował głos, to ś. podnosząc, to zniżając. Krasiń. Lud zaczął F. na wszystkie strony. <p. 1. Fala>

× **Falować, uje, ował I.** i [F. a. **Felować**] *szwankować, niedomagać, mieć feler, podupadać, utykać, chwiać ś., słaniać ś.:* Dla podeszłej starości na rozmowie falował. Pilch. Jeślić głowa faluje, pij znowu. Bies. Pierwiastki magistratur naszych lepiej słynęły, koniec faluje. Nar. Ten koń zaczyna F. na nogi. **2.** co = *nabawiać szwanku, nadwerężać, mieszać, mącić:* Pijaństwo zwykło ludzki rozum F. Haur. **3.** *bankrutować.* <Nm. fehlen>

Falowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Falować:** F. morza, głosu, tętna. Kurs dewiz ustala ś. podług falowań rubla (= *wahania ś. jego ceny*). Fiz. = *ruch falowy, rozchodzenie ś. ruchu drgającego w jakimkolwiek środku, na powierzchni wody, w strunie, w powietrzu, w eterze:* Teorja falowań a. teorja undulacyjna. <p. 1. Fala>

× **Falowanie, a,** blm., czynność cz. × **Falować.**

Falowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Falować ś.**

Falowany p. **Falisty.**

Falowato przys. od **Falowaty.**

Falowatość, i, blm. rz. od **Falowaty.**

Falowaty p. **Falisty:** Grunt F.

Falowy *polegający na tworzeniu ś. fal:* Ruch F.

Falrurka, i, lm. **i, Falerurka** ślus. *przyrząd w maskaście, odpowiadający nusowi w zamku wewnętrznym.*

Fals, u, lm. **y** p. **Felc.**

Falsabraga, i, lm. **i** woj. *rodzaj wału fortecznego.* <Śr. Łć. falsa braga a. braca, skąd Fr. fausse-braie = kryta droga, tunel>

† **Falsarucha, y,** lm. **y** *rodzaj sukni:* One falsaruchy, one delje, żupany. Rej. <Zap. Łć. falsa = fałszywa + Rucho = suknia>

× **Falsecista, y,** lm. **ści** *ten, co falsetem śpiewa.* <p. Falset>

Falset, u, lm. **y,** × **Falcet** *głos męski, zakrawający na żeński, regiestr wyższy głosu śpiewaka, tak zwany „z głowy"*, in. fistuła: Śpiewać, mówić falsetem. <Włos. falsetto>

Falsetowy przym. od **Falset:** Charczenie falsetowych tonów. Kon. Głos F. Nuty falsetowe.

Falsować, uje, ował p. **Felcować.**

Falsowanie, a, blm., czynność cz. **Falsować.**

Falstlinja, i, lm. **e** intr. *przyrząd do formowania oprawy.* <Nm. Falzlinie>

Falsyfikacja, i, lm. **e** p. **Falsyfikowanie:** Jeżeli mogła dokonać malwersacji czy falsyfikacji jakiej, dokonała jej. Orzesz. <Fr. falsification>

Falsyfikat, u, lm. **y** *rzecz sfałszowana, podrobiona, fabrykat:* Rozróżniać autentyczne dokumenta od falsyfikatów. <Łć. falsificatus = sfałszowany>

Falsyfikator, a, lm. **rzy** *fałszerz, podrabiacz.* <Fr. falsificateur>

Falsyfikatorski przym. od **Falsyfikator:** Manipulacja falsyfikatorska.

× **Falsyfikatorstwo, a,** blm. *fałszerstwo, fałszowanie, podrabianie:* Trudnić ś. falsyfikatorstwem.

Falsyfikować, uje, ował *fałszować, podrabiać, fabrykować.* <Łć. falsificare>

Falsyfikowanie, a, blm., **Falsyfikacja** czynność cz. **Falsyfikować.**

[**Falsystorjum,** w lp. nieod., w lm. **a, ów**] p. **Faldistorjum.**

[**Falsz, u,** lm. **e**] p. **Fałsz.** <p. Fałsz>

[**Falszunek, nku,** lm. **nki**] *fałsz, sfałszowanie.*

[**Falszywiec, wca,** lm. **wcy**] p. **Fałszywiec.**

[**Falszywy**] p. **Fałszywy.**

Faluna, y, lm. **y** gieol. *warstwa ziemi, składająca ś. z piaskowca, zmieszanego z wapniem.* <Fr. falun>

Faluński: Brylanty faluńskie = *klejnoty szklane, wyrabiane w Szwecji.* <Od nazwy miasta Szwed. Falun.>

[**Falusz, a,** lm. **e**] p. **Folusz.**

† **Fała, y,** blm., [**Fała**] p. **Chwała:** Marna F. <p. Chwała>

× **Fałagi, ów,** blp., [**Fałangi**] *plagi w pięty.* Przen.: Zadać tęgie F. = *zbić potężnie.* Wziąć tęgie F. = *być pobitym silnie.* Dać komu F. = *oszukać kogo, ograć go.* <Tur. Arab. falaka, może z Gr. fálagx = polano>

Fałanda, y, blm. zł. *tytuń.* <?>

[**Fałangi, ów,** blp.] p. **Fałagi.**

[**Fałat, a,** lm. **y**] **I.** *szmat, wiecheć:* Z odzienia i butów wyłażą mu fałaty. **2.** *kawał, kęs, płat:* F. lasu, pola, drogi, skóry, słoniny. Zdr. [**Fałatek**]. <Węg. falat = kawał>

[**Fałatek, tka,** lm. **tki**] p. **Fałat.**

† **Fałbuła, y,** lm. **y** p. **Falbana.** L.

Fałd, u, lm. **y I.** p. **Fałda:** × Fałdy rozsypywać a. rozpuszczać. Fałdów przysiadywać = *pilnie pracować.* † Fałdów komu przysieść = a) *dać*

mu ś. we znaki: Nieprzyjaciel naszym bardzo fałdów przysiadł. Żółk. b) *przysiadać ś. do kogo, wysiadywać przy kim:* Zaczyna ś. przytulać, fałdów jej przysiadać. L. Fałdy na ciele = *zmarszczki, brózdy:* Dziad wiele lat, tyle fałdów mający na gębie. Tremb. †Fałdy łamać = *marszczyć ś., chmurzyć ś.:* Darmo fałdy łamie: już dla niego nadziei niema. Pot. ×F. postawowy = *środek, założony w postawie sukna, sztaba, bruch.* **2.** *wog. zmarszczenie, np. krawędzi blachy przy pokrywaniu dachu.* **3.** anat.: †F. niewieści = *rima pudendi.* **4.** org. *bok miecha składający ś. do kupy,* skład. Zdr. **Fałdzik.** <Nm. Falte>

Fałda, y, lm. **y, Fałd, †Faud, †Fauda, †Falc,** [**Fałdra**] **1.** *zmarszczka w tkaninie:* W fałdy a. fałdy układać = *fałdować.* Suknia rzuca a. puszcza fałdy. Przen.: W sto fałd i zmarszczek wyrzeźbione czoło. Orzesz. (= *brózd, zmarszczek*). **2.** *przezwisko, dawane cywilnym przez wojskowych polskich z przed 1830 r.:* Kiedy chcesz być kolegą, to choć jesteś jeszcze fałdą, poradzić ci trzeba. **3.** anat. *marszczka, przegub, zakładka, załamek:* F. półksiężycowa otrzewny (plica semilunaris Douglasii). **4.** gie. *wygięcie warstw, składające ś. z wyniosłości czyli siodła i zagłębienia czyli niecki:* F. izoklinalna. F. monoklinalna p. **Fleksura.** Zdr. **Fałdka, Fałdeczka.** <Nm. Falte>.

Fałdeczka, i, lm. **i** p. **Fałda.**

Fałdka, i, lm. **i** p. **Fałda:** Fałdki na innych liczy (= *rozpatruje drobnostkowo, jak kto ubrany*).

Fałdować, uje, ował, ×**Fałdzić** *układać fałdy, zbierać w fałdy, marszczyć, drapować:* F. suknię Przen.: Kończy Moloch, czoło fałdując z rozpaczy. Przyb. **F. ś.** *układać ś. w fałdy, nie leżeć gładko, marszczyć ś., ciągnąć ś.:* Suknia źle uszyta fałduje ś. Przen.: Czoło mu ś. fałdowało. Krasz. <Nm. falten>

Fałdowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Fałdować 2.** lm. **a** *miejsce sfałdowane, fałdy:* F. w sukni. **3.** mat. *nazwa pewnego działania, używanego w teorji form w algiebrze nowoczesnej.*

Fałdowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Fałdować ś.**

Fałdowany 1. im. od **Fałdować. 2.** a. **Fałdzisty,** ×**Fałdowaty,** †**Fałdowny** *pełen fałd:* Suknia fałdowana.

×**Fałdowaty** p. **Fałdowany:** Pąpie brodate, fałdowate. Syr.

†**Fałdowny** p. **Fałdowany.**

Fałdowy przym. od **Fałda;** gieol.: Góry, doliny fałdowe = *powstałe wskutek kurczenia ś. skorupy ziemskiej.*

[**Fałdra, y,** lm. **y**] p. **Fałda.**

[**Fałdrowanie, a,** lm. **a, Fantunek**] gór. *stara cecha, zasypanie.* <p. Fołdrować>

[**Fałdy rydy hopsa!**] *przyśpiew.*

Fałdysterz, a, lm. **e,** †**Fałdysztor** *klęcznik:* F., półka i pulpitek — owo sprzęt wszystek. Pol. <Śr. Łć. faldistorium>

†**Fałdysztor, u,** lm. **y** p. **Fałdysterz.**

×**Fałdzenie, a,** blm., czynność cz. **Fałdzić.**

×**Fałdzić, i, ił** p. **Fałdować:** Morze w kłęby F. poczęło błękitnym zatokiem. Kniaź. <p. Fałda>

Fałdzik, a, lm. **i** p. **Fałd.**

Fałdzistość, i, blm. rz. od **Fałdzisty.**

Fałdzisty 1. p. **Fałdowany:** Suknia fałdzista. Nar. (= *szeroka, bufiasta*). (Ogórki) liściem wielkim, rozłożystym okryły grzędy, jakby kobiercem fałdzistym. Mick. **2.** Żołądek F. (abomasum) = *czwarty oddział żołądka zwierząt przeżuwających,* śluz, trawieniec, żołądek właściwy. <p. Fałda>

†**Fałecznie,** [**Fałeczno**] przys. od **Fałeczny:** F. a pokrycie obchodzili ś. z nim. Rej. Nie będę F. przodków sobie wymyślał. Krasz. <p. Fałsz>

†**Fałecznik, a,** lm. **cy** i [**Fałecznik**] p. **Fałszerz:** Omylacze a fałecznicy świata. Rej.

[**Fałeczno**] p. **Fałecznie.**

†**Fałeczność, i,** blm., [**Fałeczność**] rz. od **Fałeczny:** Pełni zdrady i wszelkiej fałeczności. Wuj. (= *fałszywości, obłudy*).

Fałeczny 1. [**F.**] i †p. **Fałszywy:** Mamy światłość prawdziwą przeciwko fałecznej światłości mędrców tego świata. Białob. **2.** [**F.**] p. **Fałeszny. 3.** †a. †**Fałęczny** owczarz = *owczarz, mający udział we własności stada, w zyskach i stratach właściciela stada.* <p. Fałsz>

[**Fałesz, u,** lm. **e**] p. **Fałsz.**

†**Fałesznie,** [**Fałesznie**] przys. od **Fałeszny:** [Miłujesz F.] (= *fałszywie, obłudnie*).

†**Fałesznik, a,** lm. **cy** i [**Fałesznik**] p. **Fałszerz:** Od takowych fałeszników pisma święte nas przestrzegają Rej. <p. Fałsz>

†**Fałeszność, i,** blm., [**Fałeszność**] rz. od **Fałeszny:** Znamię wszej chytrości i fałeszności. Sien. (= *fałszywości, obłudy*).

[**Fałeszny**] **1.** i †p. **Fałszywy:** F. świadek. Leop. Bóg pomści niecnoty i fałesznej zdrady. Kochan. [Fałeszne wszystko na świecie]. **2.** a. [**Fałeczny, Faleśny, Feleśny**] *chory, nadpsuty, chorowity:* Ma fałeszną nogę (= *chory na nogę*).

[**Faleśnica, y,** lm. **e**] forma ż. od **Faleśnik.** <p. Fałsz>

[**Faleśnie**] przys. od **Faleśny.**

[**Faleśnik, a,** lm. **cy**] p. **Fałszerz.**

[**Faleśny**] **1.** p. **Fałszywy. 2.** p. **Fałeszny.**

†**Fałęczny** p. **Fałeczny.**

†**Fałki, ów,** blp. *odpadliny od mąki:* Mąkę przesiać trzeba z otrąb i z fałków. Syr. <Z Nm. (Ab)fall>

†**Fałsarz, a,** lm. **e** p. **Fałszerz.**

Fałsik, a, lm. **i** p. **Fałsz:** Trefny i piękny F. tak nam smakuje. Krasz. <p. Fałsz>

Fałsz, u, lm. **e,** [**Fałesz, Falsz**] **1.** *nieprawda, kłam, kłamstwo, zmyślenie, oszustwo, obłuda:* F. wierutny. Zbijać, wykazywać F. Rozsiewać fałsze (= *wieści fałszywe*). Dziś mogę prawdę mówić, jutro F. Mick. Od skrytości krok tylko jeden do fałszu, a F. leży tuż obok zdrady. Gom. [We dworze miareńka uściwa i żadnego fałszu niema]. F. ozywać ś. chrześcijaninem, a uczynków chrześcijańskich nie naśladować. Rej. **2.** *sfałszowanie, fałszerstwo:* F. w dokumencie. Silny F. w monetach ś. ukazał. Paszk. **3.** [**F.**] *defekt, brak.* **4.** kraw. *część sukni z tańszego materjału, nadstawiona w miejscu niewidocznym:* Dać na F. płótno do tyłu kamizelki. Ułożyć falbany na F. (= *na podszewce*). Żupan jasny bez fałszu, z grodeturu szyty. Moraw. Czy nie możnaby per abbreviationem? naprzykład łokci pięć? — Nie można, bo byłby żupan z fałszem, a ja prawdą chcę żyć na świecie. Chodź. **5.** muz. *dźwięk mylny, pomyłkowy a. nieczysty, za wysokie a. za nizkie brzmienie tonu.* Zdr. **Fałsik.** <Z Łć. falsus, przez Nm. falsch>

Fałszerka, i, lm. **i** forma ż. od **Fałszerz.**

Fałszerski przym. od **Fałszerz.**

Fałszerstwo, a, lm. **a** *fałszowanie, fałsz, podrobienie:* Dowieść fałszerstwa. Przekonani o F. Nar.

Fałszerz, a, lm. **e,** †**Fałszyrz,** †**Falsarz,** †**Falesznik,** †**Falecznik 1. a.** ×**Fałszownik** *ten, co fałszuje, podrabiacz:* F. monety, testamentu. **2.** × a. [**Falesznik, Falecznik, Faleśnik**] *człowiek fałszywy, fałszywiec, kłamca, obłudnik, pochlebca, oszust:* Takie jawne matactwo znaczy fałszerza szlakownego. Przyb. **3.** F. = żart. *nuta fałszywie wzięta.* **4.** F. a. **Sztos fałszywy** bil. *uderzenie bili w bok.* <Nm. Fälscher>

†**Fałszny** p. **Fałszywy:** Fałszną miarą i wagą. Biel. M.

†**Fałszoapostoł a,** lm. **owie** *fałszywy apostoł, pseudoapostoł, rozsiewacz fałszu:* Za czasów apostoła Pawła byli fałszoapostołowie, robotnicy nieprawości. Zigr. <Fałsz+Apostoł>

†**Fałszomówca, y,** lm. **y** *łgarz, kłamca.* <Fałsz +MOW>

†**Fałszopiszec, szca,** lm. **szcy** *piszący fałsze, kłamstwa:* Ów arjanin i F. niezbożną był wydał książkę. Steb. <Fałsz+PIS>

†**Fałszorodny** *rodzący fałsze, stanowiący ich źródło:* Fałszorodne herezje. <Fałsz+ROD>

Fałszować, uje, ował 1. *podrabiać, naśladować podstępnie:* F. testament, podpis, monetę. **2.** *pozbawiać istotnej wartości, psuć podrabianiem, fabrykować:* F. wino, lekarstwo. Przen.: Odszczepieńcy fałszowali wiarę. Wuj. Wenus, która bogatej Ankonie panujesz, a frasunkami ludzkie rozkoszy fałszujesz. Kochan. (= *psujesz, kazisz, niweczysz*). **3.** muz. *nieczysto, za wysoko a. za nizko śpiewać a. grać:* Grała sobie, fałszując melodję. Sienk. <Nm. fälschen>

Fałszowanie, a, blm., czynność cz. **Fałszować.**

Fałszowany *podrabiany, fałszywy, fabrykowany, zaprawny:* Podpis F. Wino fałszowane.

×**Fałszownik, a,** lm. **cy** p. **Fałszerz.**

Fałszowy przym. od **Fałsz:** Sprawa fałszowa (= *o sfałszowanie*). †Głębokie jezioro w ryby bogate, a to fałszową miłością nazwane. Bron. (= *fałszywą*).

†**Fałszura, y,** lm. **y** *żupan z plecami na fałsz, t. j. płóciennemi:* F. turecka. <p. Fałsz>

†**Fałszyrz, a,** lm. **e** p. **Fałszerz:** Fałszyrze swojej powagi nadstawiają sobie. Gil.

Fałszywie, Fałszywo przys. od **Fałszywy:** F. świadczyć.

Fałszywiec, wca, lm. **wcy,** [**Falszywiec**] *człowiek fałszywy, obłudnik.*

Fałszywo p. **Fałszywie:** Półmisku F. pozłacany! Krasiń. (o księżycu).

Fałszywość, i, blm. rz. od **Fałszywy:** O wielka F. złosnego Judasza! Op.

Fałszywy, †**Chwałszywy,** †**Faleczny,** †**Faleszny,** †**Fałszny,** [**Faleczny, Faleszny, Faleśny, Falszywy**] **1.** *sfałszowany, podrobiony, naśladowany:* F. pieniądz, podpis, dokument. **2.** *nieprawdziwy, zmyślony:* Fałszywa wieść, historja. **3.** *pozorny:* F. blask. Fałszywa wielkość. **4.** *udany, nieszczery, obłudny, kłamany:* F. atak. Fałszywa skromność, obietnica. **5.** *obłudny, zdradliwy, kłamliwy, przewrotny:* F. człowiek, charakter. F. duch w ustach waszych proroków. Leop. Fałszywe zeznanie przed sądem. Nie będziesz mówił fałszywego świadectwa przeciw bliźniemu twemu. F. świadek. Przysięga fałszywa (= *krzywoprzysięstwo*). Słówka farbuje, umysł F. cukrując. Błaż. (= *podstęp*). Obym był fałszywym prorokiem! **6.** *mylny, błędny:* F. sąd, krok. Fałszywe pojęcie, rozumowanie. **7.** *niewłaściwy, źle zrozumiany, nieuzasadniony:* F. wstyd, punkt honoru. **8.** *nieharmonijny:* F. ton, głos. **9.** muz.: a) Fałszywe kwinty p. **Kwinta.** b) Fałszywy stosunek a. fałszywa relacją p. **Stosunek. 10.** anat.: ×Żebra fałszywe p. **Żebro.** Nozdrza fałszywe (saccus v. tuba nasalis). **11.** bil.: Sztos F. p. **Fałszerz. 12.** lek.: Wody fałszywe p. **Woda.** †Bóle fałszywe p. **Ból.** Fałszywa chęć do jadła, in. przegłód, †przemór (bulimus) = *żarłoczność chorobowa.* F. apetyt. <Nm. falsch>

Fama, y, blm. *wieść, pogłoska, rozgłos:* Stugębna F. F. głosi o twoim przybyciu. <Łć. fama>

[**Famelija, i,** lm. **e**] p. **Familja:** Moja F. jest Pietrzak.

[**Famielija, i,** lm. **e**] p. **Familja.**

[**Familijant, a,** lm. **ci**] p. **Familjant.**

Familijka, i, lm. **i** (zwykle ir.) p. **Familja:** Miła F.! ojciec pijak, córeczka zalotnica. Krasz. <p. Familja>

Familijnie przys. od **Familijny:** F. mieszkać (= *mieszkać z rodziną*). Młodzież, wysoko skoligacona F. (= *co do familji*).

Familijność, i, blm. *rodowość, rodowitość:* Kniaziowie zapewnili bojarom dziedzictwo, tworząc ich F. wyłączną. Lel.

Familijny 1. przym. od **Familja:** Człowiek F. (= *mający rodzinę*). Herbatka familijna (= *w gronie rodzinnym*). Szlachta stała w życiu familijną radą. Pol. Życie, stosunki familijne (= *rodzinne*). Mieszkanie familijne (= *dla familji*). Ćwierć czarnej herbaty w mniej dobrym gatunku, nazwanej familijną. Rzew. Prawo familijne (= *regulujące stosunki rodzinne*). Rada familijna. **2.** p. **Familjarny:** Stosunek F.

Familja, i, lm. **e,** pog. **Famuła,** [**Famielija, Fanielija, Famulja, Famulija**] **1.** *rodzina, dom:* Mieć liczną familję. Głowa familji. **2.** *ogół osób spokrewnionych, szczeg. jednego nazwiska, ród, pokrewieństwo, kuzynostwo, powinowactwo, parentela:* F. szlachecka, uczciwa. Postanawiamy, aby tron Polski elekcyjnym był przez familje. Ust. Stronnicy familji (= *Czartoryskich*). Słynie cudzemi dziełami, kto liczy familją. Bardz. (= *przodków, antenatów*). Przen.: Całe plemię ludzkie jedną familją jest. Jabł. **3.** *służba:* F. obożna (= *służba króla w obozie*). U Rzymian F. prócz członków rodziny obejmowała niewolników, wyzwoleńców i klijentów. **4.** [F. a. **Famelija**] (z ruska) *nazwisko (rodowe).* **5.** ×bot. i zool. *rodzina, grupa.* **6.** mat. *klasa, rodzaj krzywych powierzchni:* F. powierzchni walcowych, stożkowych. Zdr. **Familijka.** <Łć. familia>

Familjant, a, lm. **ci,** [**Familijant**] **1.** *członek familji, krewny, krewniak, kuzyn, powinowaty:* Przypadła jakaś sprawa naszego familjanta, czy Radziwiłłowska. Chodź. **2.** ×*członek rodu, tegoż samego herbu, herbowny:* Więcej familjantów tego herbu nie piszą. Nies. **3.** *człowiek znakomitego rodu a. domu, pochodzący z dobrej a. bogatej rodziny, arystokrata:* Szesnastoherbowny F. L. Nieboszczyk pan mój, stolnik, pierwszy pan w powiecie, bogacz i F. Mick. <Niby Łć., p. Familja>

Familjantka, i, lm. **i** forma ż. od **Familjant;** [**Famnielijantka**].

Familjarnie przys. od **Familjarny,** *za pan brat:* Waćpan ze mną bardzo sobie F. postępujesz. L.

Familjarność, i, blm. rz. od **Familjarny:** Boś głupi, drogi Fasiu, rzekł poważny jegomość z przyciskiem, w którym brzmiał akcent familjarności. Jeż.

Familjarny, Familijny *poufały, zażyły.* <Łć. familiaris>

×**Familjaryzować się, uje ś.,ował ś.** *poufalić ś.* <Fr. se familiariser>

×**Familjaryzowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Familjaryzować ś.**

[**Famnielljantka, i,** lm. **i**] p. **Familjantka.**

×**Famula, i,** lm. **e** m. p. **Famulus:** Książka ta pisana przez nieumiejącego języka famulę. L. <p. Famulus>

[**Famulija, i,** lm. **e**] p. **Familja.**

[**Famulja, i,** lm. **e**] p. **Familja:** Kiedyś łaskaw zaznajomić nas ze swoją famulją, nie zapomnij i o stryju, organiście w Szydłowcu. Wilk. <Żart. zam. Familja>

×**Famulować, uje, owal** *za famulusa służyć, fagasować.* <Łć. famulare>

×**Famulowanie, a,** blm., czynność cz. **Famulować.**

Famulus, a, lm. **y,** ×**Famula 1.** ×*sługa literata, akademika.* **2.** wog. *służący; służalec, fagas; pochlebca:* Pani podkomorzyna nigdy na to nie pozwoli—rzekł szlachcic, widać domowy F. pana Sielickiego. Chodź. <Łć. famulus>

Famuła, y, lm. **y** pog. p. **Familja:** Zwaliła mi ś. na kark cała F. <Żart. zam. Familja>

[**Famuła, y,** lm. **y**] **1.** i †a. †**Pamuła,** [**Pamuła**], ×**Garnizorówka** *potrawa z owoców rozgotowanych i chleba, gramatka* (p. **Chamula**): Ośrzodki suchej z chleba warzyć, do tego jabłek a gruszek warzonych przydać, będzie potrawa, którą famułą nasi przodkowie zwali. Syr. **2.** *gąszcz, breja.* <Ukr. famuła>

†**Famurał, u,** a. w lm. **y,** †**Femurały** *gacie, kalesony, spodnie; fartuch.* <Łć. femoralia lm. ni.>

[**Fana, y,** lm. **y**] **1.** *chorągiew:* Pod naszą faną wojacy jadą. **2.** *wieniec na trumnę.* <Nm. Fahne>

Fanaberja, i, lm. **e** *wybryk, grymas, kaprys, aroganckie uroszczenie, zadzieranie nosa:* Fanaberje takie miewa, że bez kija nie przystępuj. Jun. Ja nauczę panienkę stroić fanaberje. Krasz. F. w głowie, a w kieszeni pustki. Prz. <Zap. Żyd. fajne berjes=tęgie zuchy (Nm. fein+Hb. biriah=zuch)>

×**Fanaberjować, uje, owal** *wyprawiać a. stroić fanaberje, dziwaczyć, na łbie stawać.*

×**Fanaberjowanie, a,** blm., czynność cz. **Fanaberjować.**

×**Fanaberzysta, y,** lm. **ści** *człowiek pełen fanaberji, grymaśnik, arogant.*

×**Fanaberzystka, i,** lm. **i** forma ż. od **Fanaberzysta.**

[**Fanaberzysty**] *nieprzystępny, dumny.*

Fanarjota, y, lm. **ci** *mieszkaniec Fanaru.* <Ngr. Fanariótēs dosł.=mieszkaniec części Konstantynopola, zwanej po Ngr. Fanár dosł.=latarnia (morska)>

Fanarjotka, i, lm. **i** forma ż. od **Fanarjota:** Zofja, żona Szczęsnego Potockiego, była fanarjotką.

Fanatycki p. **Fanatyczny:** Pisma poważniejsze w obronie wiary nazywano powszechnie płodem fanatyckim, zastarzałym przesądem. Siem.

Fanatyczka, i, lm. **i** forma ż. od **Fanatyk.** <p. Fanatyk>

Fanatycznie przys. od **Fanatyczny.**

Fanatyczność, i, blm. rz. od **Fanatyczny.**

Fanatyczny, Fanatycki *pełen fanatyzmu, zbyt gorliwy, zagorzały, zaślepiony, zaciekły:* Fanatyczne uprzedzenie. Kras. Gorliwość fanatyczna.

Fanatyk, a, lm. **cy** *człowiek pełen fanatyzmu, zapaleniec religijny a. polityczny, zagorzalec, zaślepieniec:* We wszystkich religjach są fanatycy. <Łć. fanaticus>

Fanatyzm, u, blm. *zagorzalstwo, szczeg. religijne, żarliwość ślepa i zaciekła, zaślepienie:* F. krzyż w jednej ręce, żelazo ma w drugiej. Karp. <Fr. fanatisme>

Fanatyzować, uje, owal *krzewić fanatyzm, rozpalać namiętności.* <Fr. fanatiser>

Fanatyzowanie, a, blm., czynność cz. **Fanatyzować.**

Fanciarka, i, lm. **i** forma ż. od **Fanciarz.** <p. Fant>

Fanciarski przym. od **Fanciarz.**

Fanciarstwo, a, blm. *zajęcie fanciarza, przyjmowanie w zastaw rzeczy z udzielaniem pożyczki.*

Fanciarz, a, lm. **e, Fantownik** *pożyczający pieniędzy na fanty, lichwiarz.* <p. Fant>

Fancik, a, lm. **i** p. **Fant.**

†**Fancz, u,** blm. *nieprzyjaźń, nienawiść:* Ani na F., ani na przyjaźń nic ś. nie oglądając... (z r. 1604). <Nm. Feindschaft>

†**Fanczliber, bru,** blm. p. **Fajnzylber.** Pot.

†**Fanczlibrowy** przym. od **Fanczliber:** W fanczlibrowym rzędzie. Pot.

Fandango, a, lm. **a** *wesoły taniec hiszpański.* <Hp. fandango>

†**Fandekiel, kla,** lm. **kle** *pokrowiec do chorągwi.* <Nm. Fahnendeckel>

Fanfara, y, lm. **y 1.** *tryumfalna muzyka na trąbach a. rogach, wiwat a. tusz przeważnie na trąbkach na cześć czyjąś.* **2.** *krótki utwór muzyczny na trąby; sygnał, hasło, wykonane na trąbach.* **3.** ×w lm. *odgłos trąb:* Słychać trębaczów fanfary. Jabł. <Fr. fanfare>

Fanfaron, a, lm. **y,** [**Fenfaron**] **1.** *junak, pyszałek zarozumialec, samochwał, bufon:* F. chełpi ś. dobrem, którego nie zrobił. **2.** *elegant, modniś, dandys, frant:* F. pudrowany a bosy. Prz. Zdr. **Fanfaronik.** <Fr. fanfaron>

Fanfaronada, y, blm., **FanfarońStwo 1.** *junakierja, zuchowatość udana, chełpliwość, zarozumiałość.* **2.** *elegancja, szyk, pretensjonalność, bufonada.* <Fr. fanfaronnade>

Fanfaronik, a, lm. **i** p. **Fanfaron.**

Fanfaronka, i, lm. **i** forma ż. od **Fanfaron;** [**Fenfaronka**].

Fanfaronować, uje, owal *być fanfaronem, junaczyć, udawać zucha, chełpić ś.*

Fanfaronowanie, a, blm., czynność cz. **Fanfaronować.**

Fanfaroński przym. od **Fanfaron.**

Fanfarońshwo, a, blm. p. **Fanfaronada.**

!**Fanfraluszka, i,** lm. **i** *drobiazg, bagatela, fraszka:* Do czego to takie fanfraluszki lepić? Zap. <Fr. fanfreluche>

Fanga, i, lm. **i** *wyrzucenie, podbicie piłki w grze w palanta:* Dać fangę. Zrobić fangę. Podać fangę. <Nm. Fang dosł.=złapanie; cios>

Fangier, gra, lm. **gry** fortep. p. **Fangierlistwa.**

Fangierlistwa, y, lm. **y, Fangier** fortep. *listwa, ułatwiająca uderzenie młotka w strunę.* <Nm. Fangerleiste>

[**Fanielija, i,** lm. **e**] p. **Familja.**

†**Fanienka, i,** lm. **i** p. **Fanna.**

[**Faniura, y,** lm. **y**] *policzek, uderzenie po twarzy.* <Czes. faňura>

[**Fank, a,** lm. **i**] *fenig, pieniądz:* Gdzie mój fundusz, gdzie moje fanki? <p. Fenig>

Fankiel, kla a. **klu,** lm. **kle, Fenkiel, Fankul** bot. (foeniculum) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunek: F. pospolity, Koprem włoskim, Feniklem *zwany* (f. vulgare). <Nm. Fenchel, (z Łć. foeniculum)>

Fanklowany *zaprawiony koprem włoskim.*

Fanklowy przym. od **Fankiel;** apt.: Ulepek F. (syrupus foeniculi)=*ulepek z kopru włoskiego.*

[**Fankowny**] p. **Szwankowny.**

Fankul, a a. **u,** lm. **e** p. **Fankiel.**

†**Fanna, y,** lm. **y** *skrzynia, gdzie wapno rozczyniają:* F. wapienna. Zdr. †**Fanienka.** < Nm. Pfanne>

Fant, u, lm. **y** **1.** × *rzecz, sprzęt, szczeg. rzecz drogocenna, wartościowa; świecidełko:* Bolesław, uspokoiwszy Ruś, podatki na nią, nietylko pieniężne, ale wszelakich fantów do życia i chodzenia przynależących włożył. Błaż. Pierwej pieniądze trawią, potym też i fanty. Klon. Co po fantach, na które poszły wsie dziedziczne? Kras. Wydawał on gdzie trzeba, ale nie na fanty, nie na fraszki, co z wierzchu szklnią ś., wewnątrz puste. Kras. **2.** *przedmiot służący do zabezpieczenia zwrotu pewnej pretensji, zastaw, zakład:* Pożyczać, dawać pieniądze na fanty. F. zastawny. Zam. **3.** *przedmiot, dany w czasie gry za niedopełnienie jej warunków, rękojmia wypełnienia kary:* Grać w fanty, o fanty, na fanty. Dać F. **4.** przen. *kwestja, kłopot, ambaras:* Wyciągnęła do niego rączkę; Jan nie wiedział, co z tym fantem zrobić. Bał. **5.** [Fanty]=*odzienie.* **6.** gór. p. **Słupek.** Zdr. **Fancik.** <Nm. Pfand>

×**Fanta, y,** lm. **y** *jakiś sprzęt kościelny:* Fanta cynowa gdańskiej roboty. <Może Nm. Pfanne (skąd Panew) = rynka>

Fantasmagorja, i, lm. **e** **1.** *złudzenie optyczne, odtwarzające obrazy przezroczysto i ruchomie.* **2.** przen. *przywidzenie, złudzenie, urojenie.* Zdr. **Fantasmagoryjka.** <Now. z Gr. fántasma=widmo +agoreúō=mówię>

Fantasmagoryczny przym. od **Fantasmagorja.**

Fantasmagoryjka, i, lm. **i** p. **Fantasmagorja:** Fantasmagoryjką Narcyzy było założenie szkoły. Żel.

×**Fantast, a,** lm. **ści** p. **Fantastyk.**

Fantasta, y, lm. **ści** p. **Fantastyk.** <Gr. fantastḗs>

Fantastka, i, lm. **i** forma ż. od **Fantasta:** F. dziewczyna idzie za mojego syna. Słow.

†**Fantastycki** p. **Fantastyczny:** Eutychjanie pletli, iż ciało Chrystusowe było zmyślone, fantastyckie. Skar.

Fantastyczka, i, lm. **i** forma ż. od **Fantastyk.**

Fantastycznie przys. od **Fantastyczny.**

Fantastyczność, i, blm. rz. od **Fantastyczny:** F. osób, działających w utworze, dzieł, pomysłów. F. umysłu.

Fantastyczny, Fantazyjny (posp. i fil.) **1.** a. †**Fantastycki** *przez fantazję wytworzony, dowolny co do treści i formy, pełen fantazji, urojony, zmyślony, wymarzony:* Eutychjanie ciało Chrystusa mieli za fantastyczne. Utwór F. Powieść fantastyczna. Widok F. (=*czarowny, wspaniały*). **2.** *dziwny, dziwaczny, kapryśny, grymaśny:* Charakter, umysł F. Plan F. <Gr. fantastikós>

Fantastyk, a, lm. **cy, Fantasta,** ×**Fantast** **1.** *marzyciel, roiciel, idealista:* F. buduje zamki na lodzie. I teraz jest takich fantastyków wiele, co z prawdy zmyślone rzeczy czynią. Sak. **2.** *dziwak, grymaśnik, chimeryk.* <Gr. fantastikós>

Fantastyka, i, blm. *fantastyczność:* Ośmieszyli fantastykę baladową. Chm.

†**Fantastykować, uje, ował** p. **Fantazjować:** Brzydzę ś. takiemi ludźmi, co to ustawicznie myślą a fantastykują. Kosz.

†**Fantastykowanie, a,** blm., czynność cz. **Fantastykować.**

Fantazja, i, lm. **e** **1.** blm. fil.=a) a. **Imaginacja, Wyobraźnia,** ×**Um** *władza duszy, tworząca i odtwarzająca wyobrażenia; zdolność kombinowania nowych wyobrażeń:* F. odtwarzająca, twórcza. Puścić wodze fantazji. F. artystyczna, poetycka, płodna, bogata, dzika. Nie czuł sercem, jeno głową, fantazją, a F. chwyta rzeczy nie jak są, ale jak chce. Bał. b) F. kataleptyczna=*podług stoików władza duszy, pojmująca przedmioty rzeczywiste.* c) *zasada procesu wszechświata* (w filozofji idealistycznej). **2.** *urojenie, zmyślenie, przywidzenie:* Fantazje swoje i wymysły za słowo boskie udawają. Wuj. **3.** *kaprys, dziwactwo, przywidzenie, wybryk, uprzedzenie:* Żyje według swej fantazji. Miewa czasem swoje fantazje. **4.** blm. *dobra myśl, ochota, wesołość, humor, rezon, kontenans, dobra mina, animusz, odwaga:* Tracić fantazję a. na fantazji (=*na minie*). Pokręcił wąsa z fantazją. Gdy sobie ludzie podpiją, wtenczas poznać fantazyją. Prz. F. pańska, a chudy pachołek. Prz. Wielkiej fantazji kawaler. Sienk. ×F. dobra, gęsta, wesoła. Fantazji żadnej do wesołości nie miewała. Haur. Szłapak kaszlący, bo dychawiczny, ale ma jeszcze fantazję, za katy! Fred. A. (=*żywość, ogień*). Wypić na fantazję. ×Zbić kogo z fantazji=*zmieszać kogo, zbić z pantałyku:* Łowczy na szczenięta nie fuka często, boby one zbił z fantazji. Pilch. **5.** *wytwór fantazji, utwór pełen fantazji:* F. na temat idei Platonowskich. **6.** *oryginalne ubranie, upięcie przy sukni a. kapeluszu.* **7.** †Dumna F.=*duma, pycha:* Z pysznemi i dumnej fantazji ludźmi przestawać nie chciał. Skar. **8.** [F.] *uniesienie, szał.* **9.** muz. *dłuższy utwór muzyczny, w stylu swobodnym:* Chopin używał formy fantazji. F. na tematy z Don Juana. Zdr. **Fantazyjka.** <Gr. fantasía>

Fantazjasta, y, lm. **ści** *członek sekty, podług której Chrystus miał ciało pozorne.*

Fantazjować, uje, ował **1.** a. ×**Fantazować,** †**Fantastykować**=a) *rządzić ś. fantazją, snuć z fantazji, tworzyć, roić, marzyć, zmyślać:* F. w feljetonach. Koź. b) *kaprysić, grymasić, dziwaczyć.* **2.** muz. *improwizować, grać bez przygotowania:* Fantazjował na temat marsza pogrzebowego. Es. <Gr. fantázein>

Fantazjowanie, a, blm., czynność cz. **Fantazjować:** Nerwowa władza fantazjowania wzięła górę. Żm.

×**Fantazm, u,** lm. **y** p. **Fantazmat:** Reputacją tchórzów fantazmem nazywa. Jabł.

†**Fantazma** nieod. ni. p. **Fantazmat.**

Fantazmat, u, lm. **y** a. **a,** ×**Fantazm,** †**Fantazma** *wytwór fantazji, płód wyobraźni o cechach zmysłowych, objaw fantazyjny, halucynacja, widziadło, przywidzenie:* Umieć rozeznać prawdę od fantazmatów. Kaczk. To siódmym zmysłem dotknięte dalekie fantazmata przyszłości. Krasz. <Gr. fántasma>

×**Fantazny** *pełen fantazji, dobrego humoru:* Na bandurce grający F. Polaczek. Pol.

×**Fantazować, uje, ował** p. **Fantazjować:** Trzeba słyszeć artystę, gdy z duszy tworzy i fantazuje sam sobie. Krasz.

×**Fantazowanie, a,** blm., czynność cz. **Fantazować.**

Fantazyjka, i, lm. **i** p. **Fantazja:** Pańska F.
Fantazyjnie przys. od **Fantazyjny.**
Fantazyjność, i, blm. rz. od **Fantazyjny.**
Fantazyjny (posp. i fil.) przym. od **Fantazja 1.** *fantazji dotyczący:* Proces F. Czynność fantazyjna. Objawy fantazyjne = *halucynacje i przywidzenia a. widziadła.* **2.** p. **Fantastyczny:** Utwór, kapelusz F. Meble fantazyjne. Oficerowie zbytkowali nietylko w przepisanych mundurach, ale i w fantazyjnych półmundurach. Fred. A.
Fanterować, uje, ował ręk. *przecinać skórę na palce rękawiczki.* <Zap. Fr. fendre>
Fanterowanie, a, blm., czynność cz. **Fanterować.**
†**Fantjol, u,** blm. *rodzaj podatku:* Cła im wszystkie wodne i ziemne, F., jakoby od wagi podatki, dwa pieniądza od grzywny i narzaz wieprzem zwany podatek król im odpuścił. Murin.
Fantom, u, lm. **y 1.** ×*mara, przywidzenie, widmo, upiór.* **2.** a. × **Lalka,** × **Podoba** lek. *ciało a. część ciała udana, służąca do nauki.* <Fr. fantôme>
Fantować, uje, ował 1. *robić zajęcie cudzych rzeczy na mocy wyroku, tradować za długi, licytować:* Jeśli tego nie uczynią, obdarowany dochodem mógł żupników F. Hube R. Winny ma być fantowany. Hube R. **2.** †*zajmować cudzą własność za zrządzoną szkodę, konfiskować:* Bydło zajęte a. fantowane. Sz. **3.** ×*oddawać w zastaw, zastawiać:* Bez potrzeby kto wszystko kupuje, z potrzeby wszystko przedaje, fantuje. L. **4.** gór. p. **Podpierać. F. ś.** *zastawiać swoje rzeczy:* Zgrałem ś., musiałem ś. F. L. Poczciwemu przyjdzie ś. F., żeby nabytej nie utyrał sławy. Jabł. <Nm. pfänden>
Fantowanie, a, blm., czynność cz. **Fantować:** Takowego sędzia skaże na F. Groic.
Fantowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Fantować ś.**
Fantownia, i, lm. **e** *miejsce, gdzie pożyczają pieniędzy na fanty, lombard, kasa zaliczkowa.* <p. Fant>
Fantownik, a, lm. **cy 1.** p. **Fanciarz. 2.** †*zaciągający pożyczkę na fant.* <p. Fant>
Fantowy przym. od **Fant:** Loterja fantowa.
[**Fantunek, nku,** lm. **nki**] (w górnictwie) p. **Faldrowanie.** <Nm. Pfändung>
[**Fanzola, i,** lm. **e**] p. **Fasola.**
[**Fań**] p. [**Fajn**].
†**Fańsliber, bru,** blm. p. **Fajnzylber:** Historją tę na drogim rysują fańslibrze. Pot. <p. Fajnzylber>
†**Fańzylber, bru,** blm. p. **Fajnzylber.**
†**Fańzylbr, u,** blm. p. **Fanjzylber.**
†**Far, u,** lm. **y** *latarnia morska.* <Od nazwy wyspy Gr. Fáros, na której urządzona była słynna latarnia morska>
Fara, y, lm. **y 1.** *kościół parafjalny; parafja:* Młody ksiądz jeszcze nie miał fary. Starsza słucka F., niż kalwińska wiara. Prz. Chuda F., sam pleban dzwoni. Prz. Przen.: *intrata, mienie:* Chuda F. **2.** *szkoła parafjalna:* Chodzić z tablicą do fary (=*uczyć ś.*). Mądry, chodził do fary. Prz. **3.** †p. **Faryna:** Do tejże też fary utrat przynależą biesiady. Lekar. Tejże fary = *ladaco.* <Nm. Pfarre, z Gr. paroikía>
[**Fara, y,** lm. **y**] p. **Czara.**
Farad, a, lm. **y** fiz. *jednostka elektrojemności, elektrojemność przewodnika, który przy jednostce potencjału posiada jednostkę ilości elektryczności.* <Od nazwiska chemika Ang. Faraday>

Faradyzacja, i, blm., **Faradyzm** lek. *stosowanie prądów indukcyjnych, faradyzowanie.* <p. Farad>
Faradyzm, u, blm. p. **Faradyzacja.**
Faradyzować, uje, ował *stosować w celach leczniczych elektryczność indukcyjną.*
Faradyzowanie, a, blm., czynność cz. **Faradyzować.**
× **Farafamfa** *wyraz wtrącony w zdaniu, nie mający określonego znaczenia.* Kn.
[**Faralny**] p. **Feralny.**
Faramuszka, i, lm. **i 1.** a. ×**Farmuszka,** ×**Farmużka,** ×**Framużka,** †**Farmuska,** [**Framuszka, Warmuszka, Warmóz, Warmuz**] = a) *zupa z chleba, rozgotowanego w wodzie a. w piwie, gramatka.* b) *polewka gęsta z mąki.* **2.** rub. *drobnostka, fraszka, bagatela:* Że ostrygi zdrożały, to F., ale że kartofle ś. psują, to nie F. **3.** w lm. rub. *grymasy, fochy, fanaberje:* Wszystkie wasze faramuszki nic bez rubla nie znaczą. Gaw. <Ze Śr. Grn. warmuos>
[**Faramuszny**] **1.** a. [**Faramuśny**] *grymaśny w jedzeniu, wybredny.* **2.** *zawadjacki, zuchwały.* **3.** *nijaki.*
[**Faramuśnica, y,** lm. **e**] forma ż. od **Faramuśnik.**
[**Faramuśnik, a,** lm. **cy**] *człowiek wybredny, grymaśnik.* <Dosł. = taki, coby tylko faramuszkę jadał>
[**Faramuśny**] p. **Faramuszny.**
Farandola, i, lm. **e** *daw. taniec francuski; muzyka do niego.* <Fr. farandole>
Faraon, a, lm. **i** a. **owie 1.** *nazwa królów egipskich.* **2.** blm. *rodzaj gry hazardowej w karty.* **3.** zool.: Szczur faraona p. **Ichneumon.** Zdr. **Faraonik.** <Gr. faraṓ, z Kopt. p'ouro = król>
Faraonik, a, blm. p. **Faraon:** I tam także rozegrywano pulkę, ale faraonika. Jeż.
Faraonowy, Faraoński przym. od **Faraon:** Zatwardziało serce faraonowe. Wuj.
Faraoński p. **Faraonowy. Po faraońsku** = *jak faraon;* przen. *okrutnie:* Poddanych w niewoli ciemiężyć po faraońsku. Haur.
†**Fararz, a,** lm. **e 1.** i [**F., Falarz**] *proboszcz, pleban:* Chudá fara, kiedy farárz zwoni. Prz. **2.** *parafjanin.* **3.** × *uczeń szkoły farskiej.* <Nm. Pfarrer>
Farba, y, lm. **y,** [**Farwa**] **1.** *kolor, barwa, maść:* Każdy promień, głos każdy z podobnym spojony harmonją ogłasza przez farby i tony. Mick. Tylą farb różnych, żywych mak źrenicę mami. Mick. Farbą wstydu zarumieniła swe lice. Węg. ×Przen.: *cera, płeć:* Farbę ma na twarzy ceglaną. Rej. Mienię farbę. Kn. (=*zmieniam ś. na twarzy*). **2.** (chem. i posp.) *materjał, nadający barwę innym ciałom, barwnik:* F. olejna, wodna. F. drukarska. F. berlińska (= *farbka*). Trzeć farby. **3.** †*blichtr, pokrywka, pozór, płaszczyk:* Cnocie farby obce szkodzą. Warg. Aby żadnych myt pod jakąkolwiek zasłoną a. farbą nie wybierali. Przywilej lubel. 1570. Postrzegł farby do razu. Pot. (= *fałszu, udawania*). **4.** × *biały osad na dojrzałych śliwkach, barwa.* **5.** [**F.**] = a) *farbowanie:* Płótno dają do farby. b) *barwa twarzy, kolory.* c) *posoka, jucha, krew u zwierząt:* Memu króniowi puscono farbę. Przen.: Ten podlec zara ci pokład ś. na ziemię i puścił farbę. Prus. (= *spłynął krwią*) **6.** [**Farby**] = a) *rodzaj gry dziecinnej.* b) *rodzaj preferansa.* **7.** bart. *zanęta, którą smarują wnętrze barci dla zwabienia nowego roju.* **8.** garb. p. **Dębnica. 9.** myśl. *krew zwierząt, jucha, barwa.* **10.** piw. *słód palo-*

ny, nadający piwu ciemną barwę. Zdr. †**Farbica,** †**Farbicka,** †**Farbiczka.** <Nm. Farbe, por. Barwa>

Farbenhauz, u, lm. **y** garb. p. **Dębiarnia.** <Nm. Farbenhaus>

Farbiarczyk, a, lm. **i, Farbierczyk** *uczeń, terminator, chłopiec u farbiarza.*

Farbiarka, i, lm. **i** forma ż. od **Farbiarz; Farbierka.**

Farbiarnia, i, lm. **e, Farbiernia** *zakład, fabryka, gdzie farbują tkaniny; warsztat farbiarski.*

Farbiarski przym. od **Farbiarz:** Rzemiosło farbiarskie. Rośliny farbiarskie.

Farbiarstwo, a, blm., **Farbierstwo** *sztuka farbowania, rzemiosło farbiarskie.*

Farbiarz, a, lm. **e, Farbierz,** †**Falbierz, [Falbierz, Falbarz, Farwarz]** *ten, co farbuje tkaniny.* <Nm. Färber>

†**Farbica, y,** lm. **e,** †**Farbicka,** †**Farbiczka 1.** p. **Farba:** Urzędów i szlachectwa poczyń też różnice nie z złota, ni z klejnotów, lecz z sukień farbice (=*koloru*). Jabł. **2.** *farba do malowania twarzy, blansz, bielidło, czernidło, barwiczka, róż, rumienidło.* <p. Farba>

†**Farbicka, i,** lm. **i 1.** p. **Farba. 2.** p. **Farbica:** Ten zarzut nikczemną i próżną pokazał ś. być farbicką. Zigr. (=*pozorem*).

†**Farbiczka, i,** lm. **i 1.** p. **Farba. 2.** p. **Farbica:** Twarze mażą olejkami, farbiczkami. Wuj.

×**Farbić, i, ił** i **[Farbić]** p. **Farbować:** Niezawsze wiosna wonne farbi kwiaty. Kobyl. <Nm. färben>

×**Farbienie, a,** blm., czynność cz. **Farbić.**

×**Farbierczy** *farbiarstwa dotyczący.*

Farbierczyk, a, lm. **i** p. **Farbiarczyk.**

Farbierka, i, lm. **i** p. **Farbiarka.**

Farbiernia, i, lm. **e 1.** p. **Farbiarnia. 2.** †**F.** staroświecka=*zakład, gdzie folują, wałkują sukno, młyn blecharski, folusz.*

Farbiernik, a, lm. **i** bot. p. **Urzet.** <Nm. Färber>

Farbierski 1. przym. od **Farbierz:** Rzemiosło farbierskie. **2.** bot.: Drzewo farbierskie p. **Sumak.**

Farbierstwo, a, blm. **1.** p. **Farbiarstwo. 2.** †**F.** staroświeckie=*folowanie, blichowanie.*

Farbierz, a, lm. **e 1.** p. **Farbiarz. 2.** †a. †**F.** staroświecki = *folarz, wałkarz, blicharz:* Szaty białe jak śnieg, jakich F. na ziemi nie może tak białych uczynić. Sekl. <Nm. Färber>

Farbisto przys. od **Farbisty.**

†**Farbistochwosty** *o pstrym, barwnym ogonie:* F. paw. Otw. <Farba+Chwost>

Farbisty 1. a. **Farbny** *barwny, kolorowy, barwisty.* **2.** a. †**Farbowny** *o bogatych, mocnych barwach, barwny, jaskrawy:* Ogrody farbistemi ziołami pachnące. Otw. **3.** *o rozmaitych kolorach, pstry, pstrokaty:* Ziemia farbista kwiatki różnych kolorów rozpuszcza. Jeżow. <p. Farba>

Farbka, i, lm. **i** *barwnik niebieski, używany przy praniu bielizny, farba berlińska, lazurek berliński, błękit berliński, [sinka], [łazurek].*

Farbkować, uje, ował *zaprawiać bieliznę farbką, lazurować.*

Farbkowanie, a, blm., czynność cz. **Farbkować.**

Farbkowy przym. od **Farbka:** Farbkowa niebieskość cieniów. Kolor F.

×**Farbnik, a,** lm. **i** chem. i fizj. *ciało, nadające barwę innym ciałom, barwnik, pigment:* F. mineralny, roślinny, zwierzęcy. F. krwi, in. barwnik krwi, barwik krwi. <p. Farba>

×**Farbnikowy** przym. od **Farbnik.**

Farbny p. **Farbisty.**

[Farbonica, y, lm. **e]** *spodnica farbowana.*

Farbotrop, a, lm. **y, Farbowiec** myśl. *pies, śledzący postrzelone zwierzę.* <Farba+TROP>

Farbować, uje, ował, ×**Farbić 1.** *farbą napuszczać, nasycać, napajać:* F. wełnę, sukno, szkło. **2.** *zaprawiać farbą, zabarwiać, nadawać kolor:* F. wodę winem. Morze ś. wszystko krwią farbuje. Bardz. **3.** *powlekać, kryć farbą, malować:* F. brwi. Było zwyczajem u Polaków F. ogony koniom. Czart. A. Przen.: Wstydem rumiane jagody farbował. P. Koch. **4.** *puszczać kolor, obłazić z farby, brudzić, smolić, walać:* Sukno, ściana farbuje. **5.** †przen. *barwić, zdobić; ukrywać, pozorować, obwijać w bawełnę:* Ty zawzdy zdrady twoje wymówkami jakiemi pokrywasz a farbujesz. Baz. Sprawami, a nie słowy cnota ś. farbuje. Jag. Kłamliwy słówka farbuje. Błaż. **6.** [F. a. **Farbić**]=a) *malować, rysować:* Gęby ich farbowane, rychtyk żywe. Oj kalino, malino, da rózo farbowana, da cego opłakujes da Maryś ukochana? b) *plamić krwią:* Zając farbowáł śniég jaz do lasa. c) *zabarwiać ś.:* Jarząbek tylko co farbuje. **7.** myśl. *puszczać farbę (=juchę), broczyć krwią, krwawić:* Kot farbuje. **8.** ucz. *zmyślać, kłamać.* <Nm. färben>

Farbowanie, a, blm., czynność cz. **Farbować.**

Farbowany 1. im. od **Farbować. 2.** a. †**Farbowny** *fałszywy, obłudny, podstępny, chytry; upiększony, osłodzony, błyskotliwy:* Słówka farbowane. Rej. Zna ś. na farbowanych lisach. Prz. Dysputacja i spekulacja, farbowanemi słowy ustrzępiona. Ocz. **3.** †*pozorny, rzekomy, mniemany, udany, sztuczny:* Nie jest tak ciężka niewola pod Turczynem, jako w naszej farbowanej wolności. Kłok. Tychci ja nie lubię, które F. wstyd noszą. Gosł. Cnotę ma nic nie farbowaną. Rej.

Farbowiec, wca, lm. **wce** myśl. p. **Farbotrop.**

Farbowik, a, lm. **i** myśl. p. **Farbownik.**

Farbownik, a, lm. **i 1.** bot.: a) p. **Miodunka.** b) p. **Urzet. 2.** a. **Farbownik** myśl. *młoda kuropatwa a. cietrzew, obrosłe już piórami o stałej barwie.*

†**Farbowny 1.** p. **Farbisty:** Za przepaleniem z kozim blaskiem srebro staje ś. czystszym, twardszym i farbowniejszym. Sien. **2.** p. **Farbowany:** Wiersz na zmyślone i farbowne przyjaźni. Opal. **3.** *do farbowania służący, farbiarski:* Farbowne ziele abo sinidło, którym farbierze farbują płótno i sukna modro. Urzęd.

Farbowy przym. od **Farba.**

Farbówka, i, lm. **i 1.** myśl. = a) *młoda gęś a. kuropatwa mało upierzona; młoda kuropatwa, która posiada pióra właściwego koloru na szyi, bokach ciała i na płaszczu, oraz zmieniła lotki i sterówki.* b) *bażant młody, kiedy już zaczyna dostawać pierza koloru właściwego.* **2.** niek. *dorastająca dziewczynka, podlotek.* <p. Farba>

[Farenborek, rku, blm.] p. **Fernambuk.** <p. Fernambuk>

[Farfacka, i, lm. **i]** *kobieta niespokojna, gadatliwa.* <Dźwn.>

[Farfał nieod.] p. **Ferfał.** <p. Ferfał>

[Farflukter nieod.] pog. *Niemiec.* Por. **Fluk, Fluktować.** <Nm. verfluchter dosł.=przeklęty>

Farfocel, cla, lm. **cle 1.** rub. *strzęp, łachman wiszący:* Podszewka ci ś. obwiesiła i wiszą farfocle. **2.** [F.] częś. w lm. *szyszkowina,* w lm. *sadzele bolesne w siedzeniu.* **3.** [Farfocle] *przerosłe, wystające części labiorum minorum.* <Nm. Vorfotzel>

× **Farforka, i,** lm. i p. **Farfurka.**

Farfura, y, lm. y **1.** *fajans:* Jedliśmy na talerzach z pięknej słuckiej gliny, białej jak F. Chodź. **2.** w lm. zb. *serwis, naczynia farfurowe, fajansowe:* Półmiski, wazy, talerze były z farfur zwyczajnych. Kras. **3.** [F. a. **Fajfura**] *naczynie fajansowe, talerz.* <Tur. fagfur = porcelana>

Farfurka, i, lm. **i,** × **Farforka,** [**Faforka**] *naczynie farfurowe, fajansowe; talerz farfurowy; filiżanka farfurowa:* Zjadł farfurkę bigosu. Kot mleko wypił, F. ś. stłukła. Sienk. [Syr podać na jakiś farfurce].

Farfurkowy przym. od **Farfurka.**

Farfurowy przym. od **Farfura:** Glina farfurowa. Kluk. W farfurowych naczyniach mleka na stół dano. Tw.

× **Fargal, u,** lm. **e** hut. *okno w piecu, w którym przetapiają srebro.* <Może w związku z Czes. frgál = wartałka>

[**Fargot, u,** lm. **y**] p. **Fagot:** Kuba gra na fargocie.

[**Farjon, u,** lm. **y**] *obrzęd po nocy poślubnej w celu sprawdzenia obyczajów pani młodej, mianowicie obnoszenie podczas wesela prześcieradła państwa młodych:* Dobry, zły F. <Gr. fárion dosł. = prześcieradełko>

[**Farkać, a, ał**] *smarkać.* <Dźwn.>

Farkanie, a, blm. czynność cz. **Farkać.**

Farma, y, lm. **y** p. **1. Ferma.** <Ang. farm>

Farmaceuta, y, lm. **ci** *zajmujący ś. przyrządzaniem i sprzedażą lekarstw, aptekarz.* <Gr. farmakeutés>

Farmaceutyczny przym. od **Farmaceutyka,** *aptekarski.*

Farmaceutyka, i, blm. *sztuka przyrządzania lekarstw, nauka o czynnościach mechanicznych, koniecznych przy przygotowywaniu lekarstw, aptekarstwo.* <Gr. farmakeutiké (dom. téchnē = sztuka)>

Farmacja, i, blm. **1.** a. **! Lekodziejstwo** *nauka o przyrządzaniu lekarstw, aptekarstwo:* Magister farmacji. **2.** *kursa aptekarskie:* Student farmacji. <Gr. farmakeía>

Farmak, a, lm. **i** a. **cy** żart. *farmaceuta, student farmacji:* Dziś farmaki zdają egzamin. <Skrócenie żart. z Farmaceuta>

× **Farmakodynamika, i,** blm. *nauka o działaniu lekarstw.* <Now. z Gr. fármakon = lekarstwo + dynamiké = nauka o sile>

Farmakognostyczny przym. od **Farmakognozja:** Instytut F. <Now. z Gr. fármakon = lekarstwo + gnōstikós = rozpoznawczy>

× **Farmakognozja, i,** blm. apt. *nauka o rozpoznawaniu lekarstw,* lekoznawstwo. <Now. z Gr. fármakon = lekarstwo + gnôsis = poznanie>

× **Farmakoidy, ów** blp. chem. *daw. nazwa gromadki pierwiastków, złożonej z fosforu, arsenu i antymonu.* <Now. z Gr. fármakon = lekarstwo, trucizna + eidés = kształtny>

Farmakolog, a, lm. **dzy** a. **owie** *lekarz, zajmujący ś. badaniami farmakologicznemi.* <Now. z Gr. fármakon = lekarstwo + -lógos = badacz, uczony>

Farmakologiczny przym. od **Farmakologja.**

Farmakologja, i, blm. lek. *nauka o działaniu i wymierzaniu dawki lekarstw.* <Now. z Gr. fármakon = lekarstwo + -logía = nauka>

Farmakopea, i, lm. **e, ! Lekospis** *zbiór przepisów, dotyczących przyrządzania lekarstw:* F. szpitalna, wojskowa. <Gr. farmakopoiía>

† **Farmarcznik, a,** lm. **cy** p. **Frymarcznik:** Gdy ś. dwaj farmarcznicy zejdą, a da jeden drugiemu co złego... Mącz. <p. Frymark>

† **Farmarczyć, y, ył** p. **Frymarczyć:** My Włochy nigdybyśmy na wasze prawa nie farmarczyli. Górn. <p. Frymarczyć>

× **Farmarek, rka,** lm. **rkowie** *lichy aptekarz:* Żaden hebes dobrym aptekarzem nie będzie, lecz na całe życie zostanie popychadłem, automatem, farmarkiem. <Zam. Farmak>

Farmazon, a, lm. **i,** × **Farmazyn 1.** a. × **Franmason,** × **Frankmason** *wolny mularz, mason.* **2.** *wolnomyślny, liberał, niedowiarek:* Choć synowiec biskupa, ale taki był F. Krasz. **3.** *kosmopolita:* Że pozna gniazdo rodzinne i przypatrzy s. pamiątkom sławy rodzinnej, tym lepiej, bo mi jakoś trochę na farmazona choruje. Sarn. **4.** [F. a. **Mason**] *człowiek zły, bezbożny, mający sprawę ze złym.* Zdr. **Farmazonik.** <Fr. franc maçon dosł. = wolny mularz>

Farmazonik, a, lm. **i** p. **Farmazon:** Ta lala, ta tyczka, ten F. Rodz.

Farmazonja, i, blm., × **Franmasonja,** × **Frankmasonja,** × **Franmasonerja,** × **Frankmasonerja,** × **Frankmasoństwo** *nauka farmazonów; ich stowarzyszenie, wolnomularstwo, masonerja:* Żadna herezja takich przywilejów nie miała, jak F. Smol. <p. Farmazon>

Farmazoński przym. od **Farmazon:** Farmazońskie nasienie. Prus. [Farmazońskie krople] p. **Kropla.** [Farmazońska smoła] p. **Smoła.**

Farmazoństwo, a, blm. *należenie do farmazonów:* Bluźnierstwem bryznął, więc sam posądzenie o F. nasuwał. Syn.

× **Farmazyn, a,** lm. **i** p. **Farmazon:** Czym F., czym libertyn? Fred. A.

Farmer, a, lm. **rowie** a. **rzy** p. **Fermer.**

Farmerstwo, a, blm. p. **Fermerstwo.** <p. Fermerstwo>

[**Farmuga, i,** lm. **i**] p. **Framuga.**

† **Farmuska, i,** lm. **i** p. **Faramuszka.** Mącz.

Farmuszka, i, lm. **i 1.** × p. **Faramuszka. 2.** [F. a. **Framuszka**] *ciecz, zakłócona proszkiem, np. mąką.* <p. Warmuz>

× **Farmużka, i,** lm. **i** p. **Faramuszka:** Stara przyrządzała mu z mąki farmużkę. Jeż.

[**Farnabuk, u,** blm.] p. **Fernambuk.**

[**Farnapiks, u,** blm.] p. **Fernepiks:** Dać a. zadać komu farnapiksu. <Przekręcenie Łć. infernalis pix = smoła piekielna>

Farny, Farski przym. od **Fara,** *parafjalny:* Czy kwitnie gaj Mendoga pod farnym kościołem? Mick. <p. Fara>

Faro, a, blm. *rodzaj piwa z żyta:* Tuzin butelek fara. Wychodził do oberży na kawał sznycla i butelkę fara. <Fr. (w Belgji) faro>

[**Faron, a,** lm. **y**] p. **Piorun.**

Fars, u, lm. **y** kuch. p. **Farsz.**

Farsa, y, lm. **y 1.** *komedja z płaskiemi żartami, krotochwila, bufonada.* **2.** *śmieszna niedorzeczność, plotka, bajka, kaczka, puf.* Zgr. **Farsidło.** <Fr. farce>

Farser, a, lm. **rzy** p. **Farsiarz.** <Fr. farceur>

× **Farserz, a,** lm. **e** p. **Farsiarz.**

Farsiarz, a, lm. **e, Farser,** × **Farserz 1.** *aktor z płaskiemi konceptami, płaski żartowniś, niesmaczny koncepcista:* Wesoły F. **2.** *ten, co prawi śmieszne niedorzeczności, puszcza pufy, kaczki (= plotki):* F. jesteś! był obraz, ale oblazł. Gam. <Fr. farceur>

Farsidło, a, lm. **a** p. **Farsa:** Obmierzłe farsidła.

Farski p. **Farny:** Młody ksiądz miał kazanie w kościele farskim. L. Dom F. (*=plebanja*). <p. Fara>

Farsowy przym. od **Farsa:** Karmią nas farsową strawą (w teatrze).

Farsz, u, lm. **e, Fars, Fasz** kuch. *nadzienie z siekanego mięsa a. z bułki, cebuli i t. p.:* Kapusta, zrazy z farszem. <Fr. farce>

Farszować, uje, ował, Faszerować *farszem nadziewać, nadzieniem przekładać.* <Fr. farcir>

Farszowanie, a, blm., czynność cz. **Farszować.**

Fart, u, blm. zł. *szczęście, powodzenie.* <Może Nm. Fahrt=jazda>

[**Fartaczka, i,** lm. **i**] *grzechotka sołtysa do zwoływania gromady.* Por. **Fertawka.** <Dźwn.>

× **Fartować, uje, ował,** † **Fertować** *tresować, dresować, układać, ujeżdżać* (konia): Ociec jego masztalerz konie fartował. Pot. <Może z Nm. warten=doglądać, pilnować>

× **Fartowanie, a,** blm., czynność cz. **Fartować.**

Fartowy zł. przym. od **Fart,** *szczęśliwy, pomyślny.*

Fartuch, a, lm. **y,** [**Chwartuch**] **1.** *okrycie przy robocie na pierś, brzuch i nogi, zapaska:* F. płócienny, skórzany. Oziminę w fartuchu, a jarzynę w kożuchu (siać). Prz. Złej tanecznicy i F. zawadza. Prz. Przen.: Onemu się babskie fartuchy podobają. Prz. (*=lubi ś. zalecać do kobiet*). **2.** [F.] *spódnica płócienna.* **3.** kol. *pokrycie, zasłona:* F. ceratowy (*do osłony maźnic*), płócienny (*do osłony breków, kozłów*), blaszany (*do wagonów*). **4.** pow. *skórzane a. sukienne nakrycie na nogi w powozie.* Zdr. **Fartuszek, Fartuszeczek,** [**Fartuszeczka, Fartuszyna**]. <Nm. Vortuch>

[**Fartuna, y,** lm. **y**] p. **Fortuna.**

Fartuszeczek, czka, lm. **czki** p. **Fartuch.**

[**Fartuszeczka, i,** lm. **i**] p. **Fartuch:** Otóż tobie panny dary: fartuszeczek wyszywany, fartuszeczkę, koszuleczkę, otóż tobie i chusteczkę.

Fartuszek, szka, lm. **szki 1.** p. **Fartuch:** F. kitajkowy. **2.** przen. *pudendum muliebre; kobieta:* Powiedz tam kumowi, niech ś. nie zaleca memu fartuszkowi. Lubić F. Przepadać za fartuszkiem. Fartuszka ś. trzyma (*=idzie za radą kobiecą*). **3.** przen. *utrzymanie, mienie kobiece, wiano; łaska, protekcja kobieca:* Siedzi u żony na fartuszku. Prz. Nie ważył ś. w konkury, aby nań nie mówiono, że chciał siąść na żoninym fartuszku. Krasz. Zaprzedasz ś., aby cię, posadziwszy na fartuszku, karmiła. Krasz. F. mu dopomógł (*=doznał protekcji kobiecej*). **4.** antr.: F. hotentocki=*niezwykłe wydłużenie warg sromnych mniejszych, u kobiet afrykańskich napotykane.* **5.** × *klapa nabrzuszna w spodniach, odpinająca ś. dla potrzeby:* Lewą rękę zaraz wścibił do fartuszka. Hul.

Fartuszkowy przym. od **Fartuszek;** przen. *kobiecy, babski:* Fartuszkową zyskawszy protekcję, pobrali buławy, klucze i pieczęcie. Kaczk. Fartuszkowe fawory. Kaczk.

[**Fartuszyna, y,** lm. **y**] p. **Fartuch.**

† **Fartycznie** przys. od **Fartyczny.**

† **Fartyczność, i,** blm. rz. od **Fartyczny.**

† **Fartyczny** p. **Fertyczny:** Fartyczna sztusia. Pot. Owa jakaś minka fartyczna czaruje człowieka. L. <Nm. fertig>

[**Farun, a,** lm. **y**] p. **Piorun.**

† **Faruz, a,** lm. **owie** p. **Faryzeusz.** <Hb. farusz dosł.=oddzielony, odróżniony; sekciarz>

† **Faruzajski** przym. od **Faruz:** Chytrości faruzajskie. Skar.

× **Faruż, a,** lm. **owie** p. **Faryzeusz:** Zbór farużów, uczon chytrze. Koch. Obłudny F. Wor. <p. Faruz>

[**Farwa, y,** lm. **y**] p. **Farba.**

[**Farwarz, a,** lm. **e**] p. **Farbiarz.**

Faryna, y, lm. **y 1.** *mączka cukrowa nierafinowana.* **2.** *garkuchnia, licha traktjernia; jadłodajnia pod gołym niebem; jedzenie pod gołym niebem.* **3.** prow. *kupczenie, handel.* **4.** † *gra w losy, na fanty, loterja fantowa:* Siedziałem przy farynie, kędy nakształt sieczki wyjmowano z zawartej szuflady karteczki. Pot. **5.** [F.] = a) *kawałki ciepłego mięsiwa (wieprzowiny, baraniny, gęsiny); flaki:* Bykowe mięso służy tylko ludziom grubszej natury podczas kiermaszu gdzieś na farynę. Haur. b) *kiełbasa z sosem.* c) *handel mięsem wieprzowym.* d) *gra z rzemykiem i szydłem:* Z panem to jakby w farynę grał. Bliź. **6.** † a. † **Fara** *gatunek, rodzaj, klasa, kategorja, rząd, kaliber:* Z lada gminu i wzgardzonej faryny. Tw. Tejże faryny=*takież ladaco.* <Łć. farina=mąka>

† **Farynarski** przym. od **Farynarz:** Bania farynarska. <Z Łć. farina=mąka>

† **Farynarz, a,** lm. **e 1.** *handlarz, przekupień:* Przekupnie, farynarze, wendetarze, po groszy piętnaście płacą. Vol. **2.** *urządzający loterję po jarmarkach:* Kaczmarka ś. dziwuje, co za pudła noszę, mniemała by F. Zwr. M. <p. Faryna>

Farynatom, u, lm. **y** *przyrząd do oceniania mączystości ziarn zbożowych.* <Now. z Łć. farina= mąka + Gr. - tómos=tnący>

Faryniarka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Faryniarz** pod 1. **2.** [F.] *sprzedająca duszoną gęsinę a. flaki na gorąco.*

Faryniarski przym. od **Faryniarz.**

Faryniarz, a, lm. **e 1.** *właściciel garkuchni.* **2.** [F. a. **Farynnik**] = *rzeźnik a. kupiec, sprzedający wędliny.* b) *kupiec, sprzedający korzenie.* <p. Faryna>

[**Farynnik, a,** lm. **cy**] p. **Faryniarz.**

† **Farynny** przym. od **Faryna** pod 4: Szczęście na farynnym stole tak trwałe, jak przepiórcze pole. Koch.

Farys, a, lm. **owie** *jeździec arabski; rycerz u Beduinów:* Szanfary, jeden z najsławniejszych przed Mahometem rycerzy czyli farysów. Mick. <Arab. faras=koń, al-faris=jeździec>

† **Faryzajski** p. **Faryzeuszowski:** Faryzajska postać. Pot.

Faryzeizm, u, blm. p. **Faryzeuszostwo:** Taki F. i takie kłamstwo w głowie mi ś. nie pomieści. Sienk.

Faryzejski p. **Faryzeuszowski.**

× **Faryzeowie, ów,** blp. *faryzeusze:* Z faryzeów fałszywy blask zetrze. Uj.

Faryzeusz, a, lm. **e** a. **owie,** † **Faruz,** † **Faruż 1.** *członek sekty żydowskiej, odznaczającej ś. obłudną pobożnością:* Nie ludziom, jako faryzeuszowie, aby byli widziani, ale Bogu pośćmy. Skar. **2.** przen. *obłudnik, nabożniś, świętoszek, bigot:* Owi faryzeusze i wyschli i smutni, a w łakomstwie niesyci, w dumie absolutni. Kras. <Gr. farisaîos, Łć. pharisaeus, z Hb. farusz=oddzielony, odróżniony; sekciarz>

Faryzeuszostwo, a, blm., **Faryzeizm** *fałszywa pobożność, bigoterja, obłuda, fałsz.*

Faryzeuszować się, uje ś., ował ś. *postępować jak faryzeusz, osłaniać ś., maskować ś.:* Wytrąciłby puginał z rąk radykałom, maskę, którą ś. faryzeuszują, zdarł im z lica. Krasiń.

Faryzeuszowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Faryzeuszować ś.**

Faryzeuszowski przym. od **Faryzeusz; Faryzejski**, †**Faryzajski. Po faryzeuszowsku**=*jak faryzeusze, obłudnie.*

Fasa, y, lm. **y 1.** *naczynie drewniane z jednym dnem, kadź, okseft:* F. śliwek, mąki. F. na mąkę. **2.** *olbrzymia beczka na piwo, kufa:* Gruby jak F. Prz. **3.** *pewna liczba przedmiotów=sto buntów:* F. noży. **4.** [F.] *naczynie z klepek, stągiew, beczka, kufa, balja do prania.* **5.** a. **Kadź** garb. *naczynie wkopane w ziemię, w którym garbują ś. skóry, gruba.* **6.** przen. *człowiek otyły, tłuścioch, brzuchacz, baryła.* Zdr. **Faska, Faseczka, [Wazka, Waseczka].** <Nm. Fass>

Fasada, y, lm. **y** *frontowa, przednia część budowli, wystawa.* <Fr. façade>

Fasąg, u, lm. **i** p. **Wasąg.** <Fr. façon, przez usta Niemców>

Fascykuł, u, lm. **y 1.** *zwitek, zwój, plik papierów, dokumentów.* **2.** *zeszyt, poszyt, sekstern jakiego dzieła.* <Łć. fasciculus>

†**Fascyna, y,** lm. **y** p. **Faszyna:** Fascyny i chrosty z winnic, które na ogień rzucają, aby gorzały. Birk. <Włos. fascina>

Fascynacja, i, lm. **e** *urok, oczarowanie, olśnienie.* <Łć. fascinatio>

Fascynacyjny przym. od **Fascynacja:** Ulegał sile fascynacyjnej. Krasz.

Fascynować, uje, ował *rzucać urok, czarować, olśniewać..* <Łć. fascinare>

Fascynowanie, a, blm., czynność cz. **Fascynować.**

Faseczka, i, lm. **i 1.** p. **Fasa i Faska. 2.** [F.] *wanna, wanienka do kąpieli.*

Faseta, y, lm. **y 1.** bud. *gzyms ozdobny, przykrywający górny kąt między sufitem a ścianami.* **2.** czcion. *ostry kant stereotypu, wchodzący w oprawę, przytrzymującą go, gdy ma iść pod maszynę.* **3.** jub. *ścięcie kanciaste w drogich kamieniach i w wyrobach metalowych.* Zdr. **Fasetka.** <Fr. facette>

Fasetka, i, lm. **i** p. **Faseta.**

[**Fasęgi, ów,** blp.] p. **Wasąg.**

Fasja, i, lm. **e** (w Galicji) *deklaracja podatkowa, w której kontrybuent oznacza wysokość swego dochodu:* Opierają podatek na deklaracjach czyli fasjach. T. K. <Śr. Łć. fassio>

Fasjonować, uje, ował prow. *wykazywać czysty dochód z majątku do opodatkowania.* <p. Fasja>

Fasjonowanie, a, blm., czynność cz. **Fasjonować.**

Faska, i, lm. **i 1.** p. **Fasa;** *naczynie wązkie o prostych klepkach, szersze w górze:* F. masła, do masła. **2.** [F.] *balja do prania bielizny.* Zdr. **Faseczka.** <p. Fasa>

Faskowy przym. od **Faska:** Masło faskowe (=*nieświeże*). ╳Krowa faskowa=*dojna:* Od faskowej krowy faska masła ma być oddana. Gost.

Faskula, i, lm. **e** *kula tej wielkości, co kanał działa:* Z szańców miotano bezustannie faskule i granaty. Sienk. <Nm. Passkugel>

[**Fasol, a,** lm. **e**] p. **Fasola.**

Fasola, i, lm. **e,** †**Fazjoli, [Fasol, Fazol, Fizola, Fanzola]** bot. **1.** (phaseolus) *roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunki: a) F. karłowata a. piesza *(nizka)*, pospolicie Piechotą zwana (ph. nanus); b) F. pospolita a. zwyczajna *(wysoka)*, pospolicie F. tyczkowa, Bób turecki, Groch turecki a. włoski a. szablasty, Szabelbon, Szablak zwana (ph. vulgaris). c) ogr. F. szparagowa *(z miękkim strąkiem, bez pergaminu).* d) F. wielokwiatowa, także Szabelbon zwana (ph. multiflorus). **2.** F. drzewna a. afrykańska p. **Dolik.** Zdr. **Fasolka.** <Śr. Gr. phasol, Łć. phaseolus>

[**Fasolec, lca,** lm. **lce**] p. **Fasulec.**

Fasolka, i, lm. **i 1.** p. **Fasola. 2.** *rodzaj delikatnej fasoli,* soja.

†**Fasolny** *basowy, gruby, grzmiący:* Znagła ś. głos F. strasznej trąby odzywa. Brud. <p. Fasoł>

Fasolowy przym. od **Fasola.**

†**Fasoł, u,** lm. **y 1.** *kłótnia, swar, rozterka, burda:* Nic ona nie umie, jak stroić po domu fasoły. Szymon. **2.** *troska, frasunek, mozoł:* Wymawiał ś., nie chcąc wchodzić w takie fasoły, żeby pokoju swego nie stracił. Wys. **3.** w lm. *figle, żarty:* Chlubne fasoły brzmiącym czyni kopytem jeździec. L. <Może Nm. Faselei=banialuki, brednie, gadanina a. muz. fa sol>

Fason, u, lm. **y 1.** *krój, kształt, forma, model sukien a. sprzętów:* Modny F. Przen.: Przerobić kogo na swój F. (=*na swój sposób, na swoje kopyto, przekabacić*). **2.** *forma kapelusza damskiego ze sztywnego materjału do pokrycia i ubrania:* Kupiłam sobie F. na kapelusz. **3.** przen. *gatunek ludzi:* Znam ja ten F. i wiem, o co im chodzi. Prus. **4.** ╳w lm. *ceremonje, formy etykietalne:* Bez fasonów zachowywać ś. <Fr. façon>

Fasonować, uje, ował *nadawać fason, formę, kształtować, urabiać:* F. kapelusz. Nos nowiuteńki widziałem fasonowany przez sztukatora, aby był zupełnie foremny. Drz. Obok nauczania fasonują, że ś. tak wyrażę, duszę. Jeż. <Fr. façonner>

Fasonowanie, a, blm., czynność cz. **Fasonować.**

Fasować, uje, ował 1. co w co a. co czym=*ładować, napełniać, zapychać, pakować:* F. łodzie zbożem. Tereus swe w swe brzucho wnętrzności fasuje. Żebr. Baszty ziemią z gnojem napoły fasował. P. Koch. **2.** *z większej ilości brać w detaliczne partje, porcje:* F. furaż z magazynu. F. materjały apteczne z gąsiorów w puszki aptekarskie. **3.** *ubijać, utykać, np. ziemię a. mech za cembrzynę, aby ś. woda zaskórna nie dostała.* **4.** †F. lont=*wkładać go do kurka w muszkiecie.* **5.** †i [F.] *bić, ćwiczyć, prać:* Dobrze go fasuje po gębie. Drżące woźniki kijem fasuje. Żebr. Macocha wałkiem mie fasuje. **6.** †*szarpać:* Źrzebca na ręce trzeba uczyć chodzić, dzierżąc za duży cugiel, a nie nie fasując. Dor. **7.** [F.]=a) *odbierać zapotrzebowanie na dostawę czegokolwiek.* b) *napełniać faskę.* c) *otrzymywać, pobierać, przystosowywać.* **8.** hut.: F. dul=*odbijać dul fryszerski z żużla i zamrozów.* **F. ś. 1.** koń. *zakręcać, zaokrąglać, załamywać, zataczać kark,* in. kanaszować ś.: Koń fasuje ś. **2.** [F. ś. a. **Fassować ś.**] *forsować ś., męczyć ś.:* Szkapa stara to się niby fasowała, to cofała, to wierzgała. <Nm. fassen>

Fasowanie, a, blm., czynność cz. **Fasować.**

Fasowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Fasować ś.**

Fasówka, i, lm. **i** *ziemia, szczeg. ił, który ś. za cembrzynę utyka czyli fasuje, aby wodę zaskórną z boków wstrzymać.*

[**Fassować się, uje ś., ował ś.**] p. **Fasować.**

1. †**Fast, u,** lm. **y** p. **Chwast:** Park. By nie mróz na złe pokrzywy, byłby ten F. zawsze żywy. Prz. <Zam. Chwast>

2. †**Fast, u,** blm. *duma, pycha.* <Łć. fastus>

×**Fastek, tka,** lm. **tki** *kapusta w główki niezbita, miękka.* <Zam. Chwastek>

× **Fastrybunek, nku,** lm. **nki** *poręcz w oknie.*

Fastryga, i, lm. **i,** × **Fastrzyga,** [**Fastrzyga**] *nić, którą ś. fastryguje.* <Czes. fastrka, to zaś może z Nm. Bast=łyko>

Fastrygować, uje, ował, ×**Fastrzygować 1.** *zczepiać wielkiemi ściegami przed ostatecznym zeszyciem:* F. przodki z plecami w surducie. F. bryty. **2.** × *nacinać, karbować.* <Czes. fastrkovati, p. Fastryga>

[**Fastrygować się, uje ś., ował ś.**] żart. *fatygować ś.:* Nie fastryguj sie, kochany!

Fastrygowanie, a, blm., czynność cz. **Fastrygować.**

[**Fastrygowanie śię, a ś.,** blm.] czynność cz. **Fastrygować ś.**

×**Fastrzyga, i,** lm. **i,** [**Fastrzyga**] p. **Fastryga:** Mieli już wojnę domową obrzydem, która ich zbiera jak na nić fastrzygi. Chr. Mdłych nici fastrzygi pod krawieckie idą nożyce. Pot.

× **Fastrzygować, uje, ował,** p. **Fastrygować:** Nasz rozum potrzeba cnotą F., bo gdzie tej nie dostanie, trudno go bramować. Rej.

×**Fastrzygowanie, a,** blm., czynność cz. **Fastrzygować.**

Fasulec, lca, lm. **lce 1.** [F.] *kawałek drzewa do ubijania ziemi, mąki i t. p.* **2.** hut.=a) *narzędzie do ubijania piasku w skrzynkach odlewniczych.* b) *drąg do zatykania otworu spustowego wielkiego pieca.* **3.** a. [**Fasolec**] koń. *trenzla naciągnięta i przypięta do siodełka, zmuszająca konia do kanaszowania i miarkująca jego ruchy głową.* <Nm. Fassholz>

†**Fasunek, nku,** lm. **nki 1.** *żywność dla wojska.* **2.** *wierzch bryczki a. powozu, jeszcze nie wypleciony, nie wybity, klatka powozowa.* **3.** *fason, kształt, postać.* <Nm. Fassung>

Fasung, u, lm. **i** zeg. *łożysko okrągłe, w którym umocowywa ś. kamień do kółka zegarowego.* <Nm. Fassung>

[**Fasyját, a,** lm. **y**] p. **Facet:** Byle fasyját bedzie mi tu wymyśláł?

Fasz, u, blm. p. **Farsz.**

Faszerować, uje, ował p. **Farszować:** Kapusta faszerowana.

Faszerowanie, a, blm., czynność cz. **Faszerować.**

Faszerunek, nku, lm. **nki** kuch. *siekanina, przygotowana do nadziewania.*

Faszonety, ów, blp. cukier. p. **Gryzetki.** <Fr. fanchonnette>

Faszyna, y, lm. **y 1.** a. †**Fascyna** inż. i woj. *wiązka chróstu, używana do robót fortyfikacyjnych, do urządzania grobel i naprawy dróg, gać:* Zarzucić faszyną rów, fosę. Utrwalić brzeg rzeki faszyną. F. nadziewana a. zatopiona (=*wypełniona żwirem a. kamieniami*). **2.** [F.] *gałęzie, chróst na groblę.* <Włos. fascina>

Faszynada, y, lm. **y** inż. *roboty faszynowe, pokład faszyn.* <p. Faszyna>

!**Faszynenmeser, a,** lm. **y** *broń przyboczna pjonjerów:* Kanonjery w bronzowych kabatach z krótkiemi faszynenmeserami przy boku. Zap. <Nm. Faschinenmesser>

Faszynować, uje, ował *faszyną zatykać, gacią mościć.*

Faszynowanie, a, blm., czynność cz. **Faszynować.**

Faszynowy przym. od **Faszyna:** Tama faszynowa. Materjał F.

†**Faścić, i, ił** *zwodzić, oszukiwać, durzyć, kuglarzyć:* Otoć każdy lekarz faści, nie pomogą jego maści. <Śr. Łć. fastio=oszukuję>

Fat, a, blm. *dawna gra w karty francuskie.* <Fr. fat>

[**Fat, a,** lm. **y**] zool. p. **Rap.**

†**Fatać, a, ał,** †**Fytać** *chwytać:* Ale pokojnie obiaty warzyli w kotlech a w panwiach a w garncoch, a fatając rozdawali wszemu ludu. B. Sz. †**F. ś.** *chwytać ś.:* Jakom ś. nie fatał Wirzbięty za jego gardło, ani go siepał w jego domu gwałtem. Księgi kaliskie 1410. <Zam. Chwatać>

Fatalista, y, lm. **ści** *wyznawca, zwolennik fatalizmu, wierzący w fatum, w przeznaczenie, w los nieubłagany; zachowujący ś. biernie wobec dopuszczeń losu:* Człowiek powątpiewa o dziejach, o sprawiedliwości, o logice wypadków, o sumieniu ogółu, o rozumie w historji, o słuszności w losach... staje ś. fatalistą. Krasz. <Fr. fataliste>

Fatalistka, i, lm. **i** forma ż. od **Fatalista:** Jestem fatalistką: co ś. ma stać, to ś. stać musi, co przeznaczone, to nieuniknione. Krasz.

Fatalistycznie przys. od **Fatalistyczny:** Wszelka religja czy filozofja usprawiedliwia F. zdobywcę i bohatera. Spas. Osoby F. stworzone na przestępców. Spas.

Fatalistyczny przym. od **Fatalizm 1.** fil. *z fatalizmem zgodny, fatalizmem nacechowany:* Pogląd, kierunek F. Doktryna fatalistyczna. **2.** p. **Fatalny:** To jakiś rok F., pełno w nim przygód okropnych. Sł. wil. <p. Fatalista>

Fatalizm, u, blm. fil. **1.** (i posp.) a. **Fatalność** *zależność od nieodmiennego wyroku, prawa, przeznaczenia, niedająca ś. usunąć konieczność:* To mój F. Nieubłagany F. dziejów ludzkich. F. praw wszechświata. **2.** *pogląd, podług którego wszystko dzieje ś. z nieubłaganą koniecznością, wiara w fatum, w przeznaczenie:* F. praw przyrody (=*determinizm*). F. przeznaczenia (=*predestynacjonalizm*). <Fr. fatalisme>

× **Fatalja, ów,** blp. *wymiar czasu dla dochodzenia prawa w sądzie, termin sądowy prekluzyjny:* F. a. czas wnoszenia rzeczy pomocnej kończy ś. do sześciu niedziel. Dub. Wyrok uprawomocni ś. przez upływ fataljów. <Łć. fatalia lm. ni., od fatalis=fatalny>

Fatalnie przys. od **Fatalny:** Twoja suknia leży F., to odwieczna moda! F. ś. pomyliłem (=*bardzo, ogromnie, wielce*).

Fatalność, i, blm. **1.** p. **Fatalizm:** W losach jego tkwiła jakaś F. **2.** *nieszczęście, prześladowanie losu, wypadek niepojęty:* List fatalnością jakąś był jemu oddany. L. **3.** †praw. *termin do założenia apelacji.*

Fatalny 1. *stanowiący o losie; z góry przeznaczony, konieczny, nieuchronny, ostateczny, stanowczy, niecofnięty, nieubłagany:* Niech bez bojaźni księgi fatalnej obaczę otwarcie, jednych szczęścia, a drugich rozpacze. Dm. F. wyrok, kres. **2.** a. **Fatalistyczny** *nieszczęsny, zgubny, krytyczny, feralny:* Duma możniejszych i uciemiężenie gminu przez nich była od wieków fatalną narodu naszego przywarą. Nar. Dzień F. **3.** *zły, bezecny, brzydki, haniebny, szkaradny, okropny, kaduczny, piekielny, nieprzyjemny, nieznośny:* Dobry, tylko ma jedną fatalną wadę. Michał jak najfatalniejszą dostawał kartę. Krasz. F. bruk, krój. **4.** [F.] *ułomny:* Dziewucha ta je fatalna w krzyzu. <Łć. fatalis>

Fatałach, a, lm. **y** (częś. w lm.) pog. **1.** *szmat' gałgan, gałganek, rupieć, szpargał.* **2.** *drobnostka, drobiazg, fraszka:* Coś jest dziwnego w tych fatałachach, porównanych z wielkiemi rzeczami tego świata. Słow. **3.** w lm. *zgręzy, płatki pływające, farfocle:* Rosół nieczysty: pływają w nim jakieś fatałachy. **4.** [Fatałachy a. **Fajtałachy**] *piosnki, śpiewki światowe.* Zdr. **Fatałaszek.** <Tur. battal = bezczynny, próżny, skąd też Bajtałaszki>

[**Fatałacha, y,** lm. **y**] *roztrzepana dziewczyna.* Por. **Patałacha.**

Fatałaszek, szka, lm. **szki** (częś. w lm.) p. **Fatałach:** Zaczęła zapalać ś. do tych eleganckich fatałaszków. Bał.

Fatamorgana, y, blm. **1.** *miraż sycylijski, złudzenie optyczne, polegające na ukazywaniu ś. w powietrzu wież, pałaców, kolumn.* **2.** wog. *mamidło, miraż.* **3.** przen. *odbicie ś. w myśli, w pamięci, w sercu:* Dziś jeszcze, acz ułuda fatamorgany od tylu już lat rozwiała ś., czuję oszołomienie, gdy w myśli przebiegam czarowną ową dobę. <Włos. fata morgana>

†**Fatanie, a,** blm., czynność cz. **Fatać.**

[**Fater, tra,** lm. **trowie, Fatrowski, Faterak**] dziec. *ojciec:* Chodźmy, ale jak ś. F. dowie? Por. **Fader.** <Nm. Vater>

[**Faterak, a,** lm. **cy**] p. **Fater.**

×**Fatermerder, a,** lm. **y** *wysoki kołnierzyk:* Służąca prasowała do sztywności wykrochmalony półkoszulek i stojące fatermerdery. Bał. <Nm. Vatermörder dosł.=zabójca ojca>

Fatersztul, a, lm. **e** *krzesło poważne, wygodne, z poręczami i miękkim siedzeniem; fotel:* Były tam szezlongi, fotele, kozetki, fatersztule, berżerki. Krasz. <Nm. Vaterstuhl>

[**Fatka, i,** lm. **i**] p. **Chwatka.**

[**Fatrowski, ego,** lm. **scy**] p. **Fater:** Jak tylko twój F. ś. pokaże, zaraz ci krzykniemy. Kos.

Fatum, w lp. nieod., lm. **a, ów** ni. *los, przeznaczenie, konieczność, fatalność, nieszczęście:* Fata zrządziły inaczej. Mał. Jakieś F. ciąży nade mną. Złe F.=*los wrogi, nieprzyjazny:* Chociaż złych fatów raz ciężki wytrzymali. Wysz. <Łć. fatum>

Fatyga, i, lm. **i** *znużenie, zmęczenie, wysiłek, utrudzenie; trud, łaskawie podjęty; usługa:* Nie żałować fatygi. Bez fatygi znacznej ostatek drogi odprawił. Skar. Dać komu za fatygę. Odebrał za fatygę figę, a za posługę drugą. Prz. <Fr. fatigue>

Fatygant, a, lm. **ci** pog. i żart. *mężczyzna na utrzymaniu u kobiet.* <Fr. fatigant im. dosł.= utrudzający>

Fatygować, uje, ował *narażać na fatygę, trudzić, męczyć, nużyć, wymagać czegoś od kogo, nie zważając, że go to utrudzi:* O! ja pana fatyguję. Nie śmiem F. pana dalej. **F. ś.** *trudzić ś., męczyć ś., zadawać sobie fatygę, podjąć trud; przybyć łaskawie:* Chory fatyguje ś., chodząc. Pan ś. dla mnie fatygował! Napróżno ś. pan do mnie fatygował. <Łć. fatigare>

Fatygowanie, a, blm., czynność cz. **Fatygować.**

Fatygowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Fatygować ś.**

[**Fatynka, i,** lm. **i**] p. **Rap.** <?>

†**Faud, u,** lm. **y** p. **Fałda:** Sposób, aby faudów i żadnego pognieciena w szatach znać nie było. Haur. <p. Fałda>

†**Fauda, y,** lm. **y** p. **Fałda.**

Faun, a, lm. **owie** *leśny bożek rzymski.* <Łć. Faunus>

Fauna, y, blm. zool. *ogół wszystkich a. pewnych gatunków zwierząt, zamieszkujących pewną okolicę kuli ziemskiej:* F. Europy. <Z Łć. nazwa bóstwa ż. Fauna>

Faunista, y, lm. **ści** *badacz świata zwierzęcego, zoolog.*

Faustyzm, u, blm. *charakter jakby Fausta.* Słow. <Od imienia Faust, bohatera tragedji Göthego>

×**Fautor, a,** lm. **owie** *łaskawca, życzliwy, protektor, popieracz, dobrodziej:* Ma on w sądzie tym fautory. Troc. <Łć. fautor>

×**Fautorka, i,** lm. **i** forma ż. od **Fautor:** Wielką ona fautorką nauk. L.

×**Fawoni, ego,** blm. *wiatr zachodni, zefir.* <Łć. Favonius>

Fawor, u, lm. **y 1.** *łaska, przychylność, sprzyjanie, życzliwość, wzgląd, protekcja, poparcie, wzięcie:* Kto ma F. u dworu, ten ma i zasługi. Opal. Sędzia nie powinien ś. faworem unosić. **2.** †i [F.] a. [**Fabor, Fafor**] *wstążka (szczeg. u szyi), tasiemka (u koszuli):* Płacić mają od wstąg, od faworów. Vol. Zdr. †**Faworek,** [**Faworek**]. <Łć. favor>

Faworek, rka, lm. **rki 1.** *rodzaj ciastka karnawałowego, chróst,* ×*kreple.* **2.** †i [F.] p. **Fawor:** Bierzmy, duszyczko, z nowej mody wzorki, przedajmy złoto, a kupmy faworki. Bratk. <Fr. faveur>

×**Faworka, i,** lm. **i** p. **Faworyta.**

Faworować, uje, ował p. **Faworyzować:** Sam nawet podstarości, faworowany przez pana gienerała podolskiego i dziedzica miasteczka, z respektem był dla Ormianina niemałym. Rol. <p. Fawor>

Faworowanie, a, blm., czynność cz. **Faworować.**

Faworyciki, ów, blp. p. **Faworyty:** Dwa małe F. Prus.

Faworyt, a, lm. **ci 1.** *ulubieniec, pieszczoszek, gagatek, powiernik; kochanek:* F. królewski. F. matki. Poznać z miny zuchwałej sługę faworyta. Kras. Hrabia Essex był faworytem królowej Elżbiety. **2.** przen. *rzecz ulubiona, np. taniec ulubiony a. muzyka do niego:* Woła, żeby mu faworyta zagrać. Czart. A. **3.** w lm. a. [**Chaworyty**] *zarost na policzkach, baki, bakiembardy, bokobrody:* Mężczyzna z angielskiemi faworytami. Zdr. **Faworytek.** <Fr. favori>

Faworyta, y, lm. **y** forma ż. od **Faworyt;** ×**Faworka:** F. matki, królowej. Margrabina de Pompadour była faworytą Ludwika XV (=*kochanką).* Zdr. **Faworytka.** <Fr. favorite>

Faworytalny, Faworytny *ulubiony:* Faworytalne narzędzie. Prus. Na biedę mi i moją faworytalną muzykę odbierają. Krasz.

Faworytek, tka, lm. **tkowie** p. **Faworyt.**

Faworytka, i, lm. **i** p. **Faworyta.**

Faworytki, ów, blp. p. **Faworyty:** Z angielskiemi faworytkami, które mu ś. dopiero zagęszczać zaczynały. Bał.

Faworytny p. **Faworytalny:** Mój pies F. żeby nie miał być chwytny! Mick.

Faworyty, ów, blp. p. **Faworyt.** Zdr. **Faworytki, Faworyciki.**

Faworytyzm, u, blm. *wpływ faworytów, ich potęga, znaczenie:* To było nadużycie, skutki faworytyzmu i wpływu familji. Ochoc.

Faworyzacja, i, blm. p. **Faworyzowanie.** <Fr. favorisation>

Faworyzować, uje, ował, Faworować *sprzyjać, popierać, protegować, otaczać względami:* Faworyzowana broda. Koch. <Fr. favoriser>

Faworyzowanie, a, blm., **Faworyzacja** czynność cz. **Faworyzować.**

†**Fawować, uje, ował** *faworyzować, sprzyjać, dobrze życzyć:* Żem ci w rytmie swym zapomniał F., proszę, nie racz ś. stąd na mnie frasować. Rak. <Łć. favere>

†**Fawowanie, a,** blm., czynność cz. **Fawować.**

1. Faza, y, lm. **y 1.** astr. *odmiana księżyca, Merkurego i Wenery.* **2.** elektrot. *różnica między momentami najwyższego napięcia i siły prądu, wyrażona w jednostkach obwodu koła.* **3.** fiz. *różny stopień rozwoju, różny stan zjawisk perjodycznie wracających:* Falą nazywamy odległość, na której cząstki drgającego ciała pozostają jednocześnie we wszystkich fazach jednego drgnięcia. **4.** przen. *wejście w odmienne położenie, odmiana, zmiana, zwrot, kolej, stadjum, stan:* Przez dziwne fazy przechodziło jego życie. Uczucie przeszło w fazę spokojniejszą. Ludzkość w swym rozwoju umysłowym przechodzi przez trzy główne fazy czyli stany. Str. <Gr. fásis>

2. Faza, y, lm. **y 1.** intr. *ścięcie brzegu okładki ozdobnej.* **2.** stol.: Zebrać kant na fazę=*na półokrągło.* **3.** zdn. p. **Bonia.** <Fr. face, przez usta Nm.; por. Fasetka>

×**Fazan, a,** lm. **y** p. **Bażant.** <Nm. Fasan, z Gr. fasianós, skąd też Bażant>

Fazenda, y, lm. **y** *plantacja kawy w Brazylji:* Zaprasza mnie, abym go odwiedził w jego fazendzie. Chełm. <Pg. fazenda (=Hp. hacienda) dosł.=zagroda wiejska>

Fazender, a, lm. **rzy** a. **owie** *właściciel fazendy, plantator kawy w Brazylji:* Bogaty F. z San-Paulo. Chełm. <Pg. fazendeiro=gospodarz>

Fazeta, y, lm. **y** noż. *część grzbietu ostrza noża, zebrana na cienko.* <Fr. facette, przez usta Nm.; por. Fasetka>

†**Fazjan, a,** lm. **y** p. **Bażant:** Czy boisz ś. o swoję kapustę, gdy fazjany i kuropatwy następują? Skar. <p. Fazan i Bażant>

†**Fazjoli** nieod. p. **Fasola.**

[**Fazol, a,** lm. **e**] **1.** p. **Fasola. 2.** żart. *mały chłopiec.*

Fazować, uje, ował 1. bud. i stol. *zbierać kanty na fazę.* **2.** intr. *ścinać brzegi ozdobnej okładki.* <p. 2. Faza>

Fazowanie, a, blm., czynność cz. **Fazować:** F., zastosowane do belek, ma kształt żłobień gotyckiej architektury średniowiecznej.

[**Fąfa, y,** lm. **y**] *szczutek, prztyczek (w nos).* <por. Finfa>

Fąfel, fla, lm. **fle, Fonfel 1.** *smark z nosa.* **2.** a. [**Fęfel**] *smarkacz, dzieciuch, berbeć, szmermel, pędrak:* Cicho bądź, nie napieraj ś., fąflu jeden! F. nieznośny. <Zap. Fr. fanfan=dziecina>

[**Fąfoła, y,** lm. **y**] **1.** *kawał, płat (np. śniegu):* Co to za duże fąfoły padają! **2.** *łata, szmat (u sukni podartej).*

[**Fąfonić, i, ił**] *bzdzieć.* <Dźwn.>

[**Fąfrać, a, ał**] *nadymać ś., grymasić,* in. [f o n f r y r o b i ć a. s t r o i ć].

Fąfry, ów, blp. p. **Fonfry:** Gdyby paniczowi jakie F. przyszły do głowy, to od czegoż kobierzec i plecionka bećkowska? Rzew. Hę! gadaj bo no szczerze i bez fąfrów. Krasz. [F. robić a. stroić] p. **Fąfrać.** <Może w związku z Fanfaron>

Fątel, tla, lm. **tle** *klapa w pompie, wentyl.* <Z Fr. ventil, przez wymawianie Nm.>

[**Fcieć, fce, fciał**] p. **Chcieć.** <CHOT>

Fe! 1. a. **Pfe!, Fi!, Fuj!, Pfuj!,** ×**Fa!,** †**Pfa!,** †**Pfy!,** †**Pi!,** †**P'!** w. obrzydzenia, wstrętu, nagany=*tfu! be! bwe! bla!:* Fe! jaka to brzydota. Fe! a to kto słyszał tak robić? A fe do kata! Boh. Fe panno, chcesz iść za mąż, a nie umiesz nic. **2.** przysłówkowo=*wstyd!, hańba!, nieładnie!, brzydko!, do obrzydliwości!, aż strach!:* Tąk go zerznę, że aż fe! Była ciekawą, że aż fe! Szewcowi pochlebstwami tak podkadzał, że aż fe! Fred. A. <Fr. fi, Nm. pfui i t. p.>

†**Feberka, i,** lm. **i** p. **Febra:** Urodę jedna F. odmieni. Skar.

×**Feberny** p. **Febrowy.**

Feblik, a, lm. **i** *słabość, skłonność:* Flirtowała go, zresztą miała do niego F. Prus. <Fr. faible m.>

Febra, y, lm. **y,** [**Frebra, Frybra, Chrybra**] **1.** lek.: a) p. **Gorączka.** b) p. **Zimnica:** Trzęsie ś., jak w febrze. Febrę stracić, zgubić. Żeby go F. porwała! L. **2.** przen. *dreszcz, drżączka, mrowie, ciarki; wstręt:* Aż go F. zatrzęsła ze strachu. F. mię brała, gdym go obaczyła. L. **3.** przen. *namiętność, pasja:* Twój brat ma kosztowną febrę machin i inwencji. Krasz. **4.** a. **Skwinancja** myśl. *zapalenie gardła u psa.* Zdr. †**Feberka,** †**Febreczka.** <Łć. febris>

†**Febreczka, i,** lm. **i** p. **Febra:** Nędznego człowieka lada F. porazi. Wuj.

Febrowy, Febryczny, ×**Feberny** przym. od **Febra,** *zimniczy.*

×**Februar, a,** lm. **y** *luty.* <Łć. februarius>

×**Februarjowy** *lutowy:* Roczki februarjowe.

×**Febrująca, ej,** lm. **e** forma ż. od **Februjący.**

×**Februjący, ego,** lm. **y** *człowiek mający napad zimnicy.* <p. Febra>

Febryczny p. **Febrowy.**

Febrzystręt, u, lm. **y, Drzewo angustury** bot. (galipea) *roś. z rodziny rutowatych.* <**Łć.** febris=febra+Stręt>

Fecesa, ów, blp. p. **Fecesy.**

Fecesowy przym. od **Fecesy** a. **Fecesa.**

Fecesy, ów, blp., **Fecesa, Fekalja** *odchody, łajno, kał.* <Łć. faex, lm. faeces>

Fechmistrz, a, lm. **e** a. **owie** p. **Fechtmistrz:** Pan Ranicki, wielki F., fechtował ś. gołą ręką z niewidzialnym przeciwnikiem. Sienk. Bayard, wyglądający na tuzinkowego fechmistrza. Kasz. <p. Fechtmistrz>

Fechmistrzowski przym. od **Fechmistrz. Po fechmistrzowsku** *jak fechmistrz:* Stał twardo, po fechmistrzowsku chwytając cięcia i odskakując. Kaczk.

[**Fecht, u,** blm.] *żebranina:* Nie trzeba mi ś. żebraczyć (=biedować), kiedy mogę z fechtu żyć. Prz. <Z Nm. fechten=żebrać>

Fechtarski przym. od **Fechtarz:** Sztuka, sala fechtarska. Fechtarskie wykręty. Mick.

Fechtarz, a, lm. **e** p. **Fechtmistrz.** <Nm. Fechter=szermierz>

Fechtmistrz, a, lm. **e** a. **owie, Fechmistrz 1.** *nauczyciel fechtunku:* Kto innych wybije i wyparuje z kroku, ten wart, żeby był fechtmistrzem. Świt. **2.** a. **Fechtarz** *szermierz:* Ranił w pojedynku najsłynniejszego między kawalerami francuskiemi fechtmistrza, księcia de Fremouille. Sienk. Padł gifrejter, F. najpierwszy z Moskalów. Mick. <Nm. Fechtmeister>

Fechtmistrzostwo, a, blm. *zajęcie, sztuka fechtmistrza, szermierstwo.*

Fechtmistrzowski przym. od **Fechtmistrz.**

×**Fechtować, uje, ował** p. **Fechtować ś.**

Fechtować się, uje ś., ował ś., ×**Fechtować,** †**Fektować,** †**Wechtować** *bronią robić, składać ś., szermować:* Pan Ranicki fechtował ś. gołą ręką z niewidzialnym przeciwnikiem. Sienk. <Nm. fechten>

×**Fechtowanie, a,** blm., czynność cz. **Fechtować:** Nauczyciel fechtowania w szkole wojskowej (*=fechtunku*).

Fechtowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Fechtować ś.**

Fechtunek, nku, blm., **Fechty** *sztuka fechtowania ś., szermierka, robienie bronią:* Nauczyciel fechtunku. <Z Nm. fechten = szermować, fechtować ś.>

Fechtunkowy przym. od **Fechtunek:** Sala fechtunkowa. Narzędzia fechtunkowe.

Fechty, ów, blp. **1.** p. **Fechtunek:** Miejsce fechtów. **2.** *sztuki, fortele przy. fechtunku:* Dopilnowała, żeby ją fechtów uczył. Sienk. **3.** [F.] zł. *sztuka, umiejętność.* <Z Nm. fechten = szermować, fechtować ś.>

Fecjał, a, lm. **li** *kapłan rzymski, który w imieniu państwa wypowiadał wojnę i zawierał pokój.* Przen.: F. wschodni, a. opowiedzenie wojny przez czausza tureckiego. Koch. <Łć. fetialis>

Feder, u, lm. **y** bud. p. **Dusza.** <Nm. Feder = pióro>

Federacja, i, lm. **e** *związek, połączenie, zjednoczenie, unja państw, ludów, prowincji a. miast z uwzględnieniem ich potrzeb odrębnych i praw historycznych:* F. narodowa. F. państw. <Łć. foederatio>

Federacyjny przym. od **Federacja; Federalny:** Polacy przechowywali federacyjno-stanową formę uspołecznienia. T. K. Sejm F. Ustrój państwa F.

Federalista, y, lm. **ści** *zwolennik federalizmu:* Federaliści amerykańscy (*=zwolennicy unji północno-amerykańskiej*). Federaliści austryjaccy (*=stronnicy samorządu pojedyńczych krajów*). <Fr. fédéraliste>

Federalizacja, i, blm. *dążenie różnych miast, prowincji, ludów a. państw do zjednoczenia ś. na zasadach federalizmu:* Po wyczerpaniu wszystkich prób federalizacji Niemcy zgodzą ś. z Madjarami odnośnie do Słowian. Spas. <Z Fr. fédéraliser = federalizować>

Federalizm, u, blm. *urządzenie państwowe, oparte na federacji.* <Fr. fédéralisme>

Federalny p. Federacyjny: Był przywiązany do rządu federalnego. Tarn. <Fr. fédéral>

Federhauz, u, lm. **y** zeg. *bębenek, w którym mieści ś. sprężyna w zegarku.* <Nm. Federhaus>

Federholc, u, lm. **e** intr. *listwa drewniana, w której osadzone są pióra, linjujące papier.* <Nm Federholz>

Federkant, u, lm. **y** tap. *przedni rząd sprężyn w siedzeniu, osobno usznurowany (=nie łączący ś. z innemi rzędami).* <Nm. Federkante>

Federkantowy tap. przym. od **Federkant:** Szpagat F. = *szpagat średniej grubości, używany do federkantu.*

†**Federkil, u,** lm. **e** *część dęta pióra, pipa, pieniek, pióro samo bez pierza.* <Nm. Federkiel>

[**Federkomenda, y,** lm. **y**] *wyprawa po pióra na kapelusze, urządzana daw. przez żołnierzy austryjackich.* <Nm. Feder = pióro + Komenda>

×**Federpusz, u,** lm. **e** *herb a. kita, pióropusz na przyłbicy a. na szyszaku:* Na nim F. ze lwich grzyw wity, powiewne trzęsąc najeży kity. Nar. Porwał go za federpusze. Kochan. Koń z federpuszem. Mącz. <Nm. Federbusch>

†**Federpusznik, a,** lm. **cy** *szermierz.* <p. Federpusz>

Federsztyft, u, lm. **y 1.** zwykle w lm. ślus. *sztyfty kanciaste, na których utrzymuje ś. sprężyna zamkowa.* **2.** zeg. *walec sprężynowy.* <Nm. Federstift>

Federwajs, u, blm. ręk. p. **Biel.** <Nm. Federweiss>

Federwinde nieod. zeg. *korbka do zwijania sprężyny.* <Nm. Federwinde>

[**Fedmarszał, a,** lm. **owie**] p. **Feldmarszałek.**

Fedrować, uje, ował 1. fortep. *naciskać auslezer do halkiellistwy a. odciągać daną część figury dla utrzymania figury w pewnym położeniu.* **2** rzeź. *ściągać skórę z cieląt.* <Nm fördern>

[**Fedrować, uje, ował, Fiedrować**] **1.** *wspierać.* **2.** *wydobywać z ziemi na powierzchnię* (np. węgle). **3.** a. [**Fodrować**] *żądać.* <Z Nm. fordern = żądać>

Fedrowanie, a, blm., czynność cz. **Fedrować.**

[**Fedrowanie, a,** blm.] czynność cz. [**Fedrować**].

†**Fedweresz, a,** lm. **owie** *żołnierz pieszy, piechur.* Piotr. <Węg. fegyveres>

[**Fefa, y,** lm. **y**] p. **Fajka.** Zdr. [**Fefka, Fefeczka**].

[**Fefeczka, i,** lm. **i**] p. **Fefa.**

[**Fefer**] w wyrażeniach: a) Dać komu feferu = *dać pieprzu, dać nauczkę, napędzić strachu, przestraszyć:* Wysłał ułanów, żeby tym Niemcom pludrom feferu dodać. Czajk. b) Fefra mieć = *bać ś., obawiać ś.* <Nm. Pfeffer dosł. = pieprz>

[**Feferacenta, y,** blm.] *esencja pieprzowa, tinctura piperis albi.* <Przekręcenie Nm. Pfefferessenz>

[**Fefermenc, u,** blm.] p. **Wiatrówka.** <Nm. Pfefferminze dosł. = mięta pieprzowa>

[**Feferon, u,** lm. **y**] *papryka.* <Nm. Pfeffer = pieprz>

[**Fefka, i, lm. i**] p. **Fefa.** <Nm. Pfeiffe>

Fejchtować, uje, ował garb. p. **Zwilżyć.** <Nm. feuchten>

Fejchtowanie, a, blm., czynność cz. **Fejchtować.**

[**Fejda, y,** lm. **y**] w wyrażeniu: Kusa F. = *dziewczynka, koza, szmermel, berbeć, smarkula.* <Z Nm. feuchten = moczyć ś., wilgocić>

†**Fejdać, a, ał** p. **Fajdać:** Nie pomogą rajce, kiedy ś. F. zachce. Prz. <Nm. feuchten = moczyć ś.>

†**Fejdanie, a,** blm., czynność cz. **Fejdać.**

[**Fejer, u,** blm.] p. **Fajer:** Ma F. w głowie. <Nm. Feuer>

[**Fejeram, u,** lm. **y**] *godzina, w której kosiarze przestają robić.* <p. Fajerant>

×**Fejerka, i,** lm. **i** p. **Fajerka.**

×**Fejerwerk, u,** lm. **i** p. **Fajerwerk:** Po wieczerzy F., goście patrzą z sali, wpadł szmermel między gumna, stodoła ś. pali. Kras. <Nm. Feuerwerk>

×**Fejerwerkier, a,** lm. **rzy 1.** p. **Fajerwerkarz.** **2.** woj. = **Fajerwerkier.**

×**Fejerwernik, a,** lm. **cy** p. **Fajerwerkarz.**

[**Fejfka, i,** lm. **i**] p. **Fajka.**

[**Fejka, i,** lm. **i**] p. **Fajka.**

Fejla, i, lm. **e** p. **Fajla:** F. półokrągła. <Nm. Feile>

Fejleton, u, lm. **y, Feljeton** *odcinek w czasopismach na powieść a. lekkie sprawozdanie.* Zdr. **Fejletonik.** <Fr. feuilleton>

Fejletonik, u, lm. **i** p. **Fejleton:** Fejletoniki historyczne.

Fejletonista, sty, lm. **ści, Feljetonista** *ten, co pisze fejletony, autor fejletonów.*

Fejletonowy przym. od **Fejleton:** Ton F. Romanse fejletonowe.

†**Fejn, u,** blm. p. **Fajn:** Dziesięć talarów bitych z grzywny fejnu. Vol. <Nm. Fein(silber) dosł.=czyste (srebro)>

[**Fejn**] p. [**Fajn**].

×**Fejngold, u,** blm. p. **Fajngold.** <Nm. Feingold>

×**Fejngolt, u,** blm. p. **Fajngold.**

×**Fejnguld, u,** blm. p. **Fajngold.**

×**Fejnować, uje, ował 1.** p. **Fajnować:** Fejnowane monety. Świt. **2.** przen. *cienkim, subtelnym, delikatnym czynić:* Dowcipnie fejnowane bałamuctwa. Pilch. <p. Fajnować>

× **Fejnowanie, a,** blm., czynność cz. **Fejnować.**

[**Fejnownica, y,** lm. **e**] p. **Fajnownica.**

[**Fejnownik, a,** lm. **cy**] p. **Fajnownik.**

[**Fejnowny**] p. **Fajnowny.**

× **Fejnzylber, bru,** blm. p. **Fajnzylber.** <Nm. Feinsilber>

× **Fejnzylbr, u,** blm. p. **Fajnzylber.**

[**Fejtać, a, ał**] p. **Fajdać.**

Fekalja, ów a. **i,** blp. p. **Fecesy:** Zbiorniki fekalji. <Łć. faecalia lm. ni.>

Fekalny przym. od **Fekalja,** *kałowy.*

× **Feks, u,** lm. **y** p. **Fez.**

[**Fekserować, uje, ował**] p. **Feksyrować.**

[**Fekserowanie, a,** blm.] czynność cz. **Fekserować.**

[**Feksyrować, uje, ował, Fekserować**] *drwinkować, kpić, wyśmiewać:* Ty mnie nie feksyruj. <Nm. vexiren>

[**Feksyrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Feksyrować.**

†**Fektować, uje, ował** p. **Fechtować ś.:** Przeciwnik mój F. nie umiał. L. Fektuje ręką. L. (=*macha, wywija*). <p. Fechtować ś.>

† **Fektowanie, a,** blm., czynność cz. **Fektować.**

Fekulometr, u, lm. **y** p. **Mączkomierz.** <Now. z Łć. faecula=mączka, drożdże+Gr. -métron =miara, -mierz>

Fel, u, blm. **1.** koń. *maść, kolor skóry:* Dobiera konia do szerści, wzrostu, felu. Grzywa i ogon jednej maści z felem. Pol. Zaletą tej maści jest: wielka krew, silna więź, gładki fel. Pol. Kazali sobie wyprowadzać konie, decydowali o tym, czy miały F. lub nie miały felu. Kow. **2.** kosz. *fartuch skórzany, przymocowany do werbretu.* <Nm. Fell dosł.=skóra>

1. [**Fela, i,** lm. **e**] *błąd; wada; ułomność cielesna.* <Nm. Fehl, p. Feler>

2. [**Fela, i,** lm. **e**] *deska do zabudowywania sufitów w kopalniach węgla:* Okładziny wązkie, cienkie zowią górnicy felami. Łab. <Nm. Pfähle lm. dosł.=pale>

[**Felać, a, ał**] p. **Felować:** Chciwemu wszystko felá.

[**Felajz, u,** lm. **y**] p. **Felajza:** On już F. pakuje.

[**Felajza, y,** lm. **y, Felejza, Felejzen, Felejzun, Felajz**] *torba skórzana podróżna, tłomoczek, zawiniątko, mantelzak, używany szczeg. przez wędrownych czeladników; tornister żołnierski.* <Nm. Felleisen>

× **Felbanka, i,** lm. **i** p. **Falbana:** W felbankach nowych, w ponsach tak ś. gnieździsz śmiało? L. (o myszy).

[**Felbonować, uje, ował**] *zaliczyć, wydać, przeznaczyć, ekspensować, asygnować; wziąć na siebie zapłatę, koszt:* Na ową stypę tysiąc złotych z własnych funduszów felbonowałem. Byk. <?>

Felc, u, lm. **e, Falc, Fals 1.** a. **Rąbek, Gradfalc** blach. *spojenie blach na dachach przez zawinięcie brzegu niższej w zagięcie wyższej:* Kryć dach na felce. **2.** a. **Nut, Wpust, Paz, Paza, Pazwa, Żłobek, Rowek** cies. i stol. *wrąb, nacięcie brzegów drzewa a. kamienia dla ściślejszego spajania:* Dać co na F. (=*spoić brzegami*). F. w futrze od drzwi a. okna (na pomieszczenie kitu) = *przylga.* **3.** intr. = a) *pasek papieru, wklejony w miejsce brakującej kartki w książce.* b) *pasek płótna, łączący okładkę z forzecem.* **4.** kow. *rowek w podkowie końskiej.* **5.** szczot. *wklęśnięcie brzeżne deseczki od szczotki.* <Nm. Falz(e)>

[**Felcamer, a,** lm. **y**] *narzędzie kowalskie.* <Nm. Falzhammer>

Felcech, u, lm. **y, Feldcech** *pas, na którym wisi pałasz, pendent.* <Nm. Feldzeichen>

Felchubel, bla, lm. **ble** (Felc-hubel) *hebel do robienia felców.* <Nm. Falzhobel>

Felcować, uje, ował, Falcować, Falsować 1. blach. *zaginać brzegi blach dla połączenia.* **2.** cies. i stol. *spajać na felc:* F. deski. **3.** druk. i intr. *składać arkusze w format wydawnictwa.* <Nm. falzen>

Felcowanie, a, blm., czynność cz. **Felcować.**

Felcownik, a, lm. **I** p. **Strug.**

Felcowy przym. od **Felc:** Spójnia felcowa.

[**Felczar, a,** lm. **rzy**] p. **Felczer.**

Felczer, a, lm. **rzy,** [**Felczar, Felczerz, Fersiol, Flajcer, Flejcer, Flejcerz, Flejczer, Flejczur, Fylczer**] *wykonawca chirurgji niższej, cyrulik:* †F. chorągwiany, kompaniczny. F. wojskowy. Zdr. **Felczerek.** <Nm. Feldscherer>

Felczerek, rka, lm. **rkowie 1.** p. **Felczer. 2.** a. **Felczerzyna** *skromny, nierozgłośny felczer; kiepski felczer.*

Felczerka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Felczer:** Kursa dla felczerek i akuszerek. **2.** *żona felczera.*

Felczerować, uje, ował *felczerstwem ś. trudnić; zastępować felczera:* Felczerowałem nieraz w potrzebie. Kaczk.

Felczerowanie, a, blm., czynność cz. **Felczerować.**

Felczerski przym. od **Felczer:** Izba, szkoła felczerska. Uczeń F.

Felczerstwo, a, blm. *zawód felczerów, cyrulictwo.*

× **Felczeryzm, u,** blm. *wpływ, powaga felczerów, zaufanie, którym ś. cieszą felczerzy u publiczności:* Lekarze powstają na powszechnie panujący F.

[**Felczerz, a,** lm. **e**] p. **Felczer.**

Felczerzyna, y, lm. **y** p. **Felczerek.**

Feldcajgmajster, tra, lm. **trowie** p. **Feldcajmajster.** <Nm. Feldzeugmeister>

Feldcajgmistrzostwo, a, lm. **a, Feldcejgmistrzostwo, Feldcechmistrzostwo** *godność feldcajmajstra:* Bohaterskiemi czynami dostąpił feldcajgmistrzostwa w służbie cesarzowej rzymskiej. Rzew.

Feldcajmajster, tra, lm. **trowie, Feldcejmejster, Feldcajgmajster, Feldcejgmejster, Feldcechmistrz** *główny naczelnik artylerji.*

Feldcech, u, lm. **y** p. **Felcech:** Zaręcza, że książę da mu F. srebrny. Ochoc. <Nm. Feldzeichen>

Feldcechmistrz, a, lm. **owie** p. **Feldcajmajster.**

Feldcechmistrzostwo, a, lm. **a** p. **Feldcajgmistrzostwo.**

Feldcejgmejster, tra, lm. **trowie** p. **Feldcajmajster.**

Feldcejgmistrzostwo, a, lm. **a** p. **Feldcajgmistrzostwo.**

Feldcejmejster, tra, lm. **trowie** p. **Feldcajmajster.**

Feldfebel, bla, lm. **blowie,** × **Feldwebel,** × **Felfebel,** [**Feldfeber, Felfeber, Felfel, Feleber, Feldwajbel**] woj. *najstarszy z podoficerów w kompanji.* <Nm. Feldwe(i)bel>

[**Feldfeber, bra** a. **bera,** lm. **browie**] p. **Feldfebel:** Za pierwszym strzałem ubił feldfebera. Mick.

Feldfeblostwo, a, lm. **a** *stopień feldfebla.*

Feldfeblowski przym. od **Feldfebel.**

Feldfeblówna, y, lm. **y** *córka feldfebla.*

Feldflasza, y, lm. **e** *manjerka, flaszka żołnierska, polowa, obozowa:* Pisze znów o broń, feldflasze, namioty. T. K. <Nm. Feldflasche>

Feldjegier, gra, lm. **growie** *goniec rządowy u Rosjan, rodzaj żandarma:* Staruszkowie bledli, myśląc, że już nadjeżdża F. ze dzwonkiem. Mick. <Nm. Feldjäger>

[**Feldmarszał, a,** lm. **owie**] p. **Feldmarszałek.**

Feldmarszałek, łka, lm. **łkowie,** [**Ferdmarszałek, Fertmarszał, Fertmarszałek, Felmarszał, Fedmarszał, Feldmarszał, Furmaszałek, Ercmarszałek, Fertman**] woj. *najwyższa ranga gieneralska w Rosji i Niemczech:* Gienerał F. Wszedł napowrót w cesarską służbę jako F.-lejtnant. Rzew. <Nm. Feldmarschall>

Feldmarszałkostwo, a 1. lm. **a** *urząd, godność feldmarszałka.* **2.** blm. *feldmarszałek z żoną:* Państwo F.

Feldmarszałkowa, ej, lm. **e** *żona feldmarszałka.*

Feldmarszałkowski przym. od **Feldmarszałek.**

Feldmarszałkówna, y, lm. **y** *córka feldmarszałka.*

Feldmyca, y, lm. **e** *czapka wojskowa:* Niechno pana brata wezmą w dyscyplinę niemiecką pod muszkiet i feldmycę. Łoź. <Nm. Feldmütze>

Feldspat, u, lm. **y, Feldszpat, Spat polny** min. *nazwa ogólna niektórych minerałów, przedstawiających bezwodne krzemiany glinu i potasu a. sodu, a. krzemiany glinu i wapnia.* Gatunki: **1.** F. alkaliczny: a) F. potażowy p. **Ortoklas** i **Mikroklin;** b) F. sodowy p. **Albit. 2.** F. sodowowapienny p. **Labrador. 3.** F. szklisty p. **Ortoklas. 4.** F. wapiennosodowy p. **Oligoklas** i **Andezyn. 5.** F. wapienny = **Anortyt.** <Nm. Feldspath>

Feldspatowy przym. od **Feldspat:** Minerał F. (= *z feldspatu złożony*). Skała feldspatowa (= *feldspat zawierająca*).

Feldszlanga, i, lm. **i** woj. *armata z XVI wieku, strzelającą kulami siedmiofuntowej wagi.* Por. **Kolowryna, Śmigownica, Wężownica.** <Nm. Feldschlange dosł. = wąż polowy>

Feldszpat, u, lm. **y** min. p. **Feldspat.**

Feldszpatowy przym. od **Feldszpat.**

Feldsztuki, uk, blp. *różne rodzaje muzyki wojskowej:* Sztabowy trębacz wszystkie F. powinien umieć grać. Goł. <Z Nm. Feldstück dosł. = sztuka polowa, pochodowa>

Feldwach, u, lm. **y** *warta, placówka:* Napadszy na nocny F., cały zniosły. T. K. <Nm. Feldwache>

[**Feldwajbel, bla,** lm. **ble** a. **blowie**] p. **Feldfebel.**

× **Feldwebel, bla,** lm. **blowie** p. **Feldfebel:** Zamiast dwóch sierżantów pozostawiono jednego feldwebla. Górs.

[**Feleber, bra,** lm. **brzy**] p. **Feldfebel.**

[**Felejza, y,** lm. **y**] p. **Felajza.**

[**Felejzen, a,** lm. **y**] p. **Felajza.**

[**Felejzun, a,** lm. **y**] p. **Felajza.**

Felek, lka, lm. **lki** myśl. *zając chytry, sprytny, nie fryc.* <Z imienia Feliks>

[**Felement, u,** lm. **y**] p. **Fundament:** Do felementu = *do korzenia.* <Zmieszanie Fundament + Element>

Feler, u, lm. **y 1.** a. [**Felor**] = a) *wada, uszkodzenie, skaza, defekt, ułomność, kalectwo:* F. w sukni, w drzewie, w nodze. Koń z felerem. b) × i [F.] *błąd, pomyłka, omyłka, usterka.* **2.** bil. *nietrafienie bili granej; dotykanie palcami; dmuchanie; wstrząsanie bilardem:* F. beztrafny = *nietrafienie granej bili swoją.* Zdr. **Felerek.** <Nm. Fehler>

Felerek, rka, lm. **rki** p. **Feler:** Jest to F. łatwy do poprawienia. Orzesz.

[**Felerny**] *wadliwy.*

Felerowaty, [**Felowaty**] *mający felery, pełen felerów.*

Felerowy przym. od **Feler;** *mający felery; wybrakowany, wysortowany:* Towar F. (= *brak*).

[**Feleśny**] p. **Fałeszny.** <p. Fałeszny>

× **Felfebel, bla,** lm. **blowie** p. **Feldfebel.**

[**Felfeber, bra,** lm. **brzy** a. **browie**] p. **Feldfebel.**

[**Felfel, fla,** lm. **flowie**] p. **Feldfebel.**

[**Felga, i,** lm. **i, Falga**) *dzwono u koła wozowego.* <Nm. Felge>

Felicha, y, lm. **y** zł. p. **Filicha.** Zdr. **Feliszka.** <p. Filicha>

Felicjanka, i, lm. **i** p. **Kapucynka.** <Od imienia św. Feliksa>

Felicjański przym. od **Felicjanka:** Reguła felicjańska.

! **Felicytacja, i,** lm. **e** *życzenie szczęścia, powinszowanie.* <Fr. félicitation>

[**Felisz, u,** lm. **e**] p. **Folusz.** <p. Folusz>

Feliszka, i, lm. **i** zł. p. **Felicha.**

Feliszkowy zł. przym. od **Feliszka,** *chodzący w chustce:* Feliszkowa binia.

Feljant, a, lm. **ci** *członek pewnego klubu politycznego w czasie rewolucji francuskiej.* <Fr. feuillant>

Feljantyn, a, lm. **i** *zakonnik reguły św. Bernarda.* <Z Fr. feuillant>

Feljantynka, i, lm. **i** *zakonnica reguły św. Bernarda.* <Fr. feuillantine>

Feljeton, u, lm. **y** p. **Fejleton:** Spotkali tam gazeciarzy, polujących na feljetony. Krasz. Zdr. **Feljetonik.** <p. Feljeton>

Feljetonik, u, lm. **i** p. **Feljeton.**

Feljetonista, y, lm. **ści** p. **Fejletonista.**

Feljetonistycznie przys. od **Feljetonistyczny:** Poważne kwestje lubi traktować trochę F.

Feljetonistyczny przym. od **Feljetonista:** Feljetonistyczne traktowanie przedmiotu.

Feljetonowo przys. od **Feljetonowy:** Pisać rzecz F. Spas. (= *w sposób ulotny, niewyczerpujący*).

Feljetonowy przym. od **Feljeton:** Styl, artykulik F.

! **Feljetować, uje, ował** *przewracać kartki książki a. papierów, nie czytając, przerzucać książkę, papiery, wertować.* <Fr. feuilleter>

! **Feljetowanie, a,** blm., czynność cz. **Feljetować.**

[**Felka, i,** lm. **i**] *ziemniak, kartofel.* <Z (karto)felka>

Fellach, a, lm. **owie, Fellah** *wieśniak, rolnik w Egipcie.* <Arab. fellah dosł.=rolnik, wieśniak>

Fellah, a, lm. **owie** p. **Fellach.**

[**Felmarszał, a,** lm. **owie**] p. **Feldmarszałek.**

Felonja, i, lm. **e** praw. **1.** *wiarołomstwo, zdrada, sprzeniewierzenie ś. w stosunkach lennych i w obowiązkach żołnierza.* **2.** (w Anglji) *każde przestępstwo polityczne.* <Fr. félonie, Śr. Łć. felonia>

Feloplastyczny przym. od. **Feloplastyka:** Model F. Płaskorzeźba feloplastyczna.

Feloplastyka, i, blm. *sztuka wyrabiania figur z drzewa korkowego.* <Now. z Gr. fellós = dąb korkowy+plastikḗ = rzeźbiarstwo, snycerstwo>

[**Felor, u,** lm. **y**] p. **Feler.**

[**Felować, uje, ował**] **1.** p. ×**Falować. 2.** a. [**Felać**] *brakować:* Albo jemu co feluje? (*=czy mu na czym zbywa?*).

[**Felowanie, a,** blm.] czynność cz. **Felować.**

[**Felowaty**] p. **Felerowaty.**

[**Felowny**] *wadliwy.* <p. 1. Fela>

Felowy przym. od **Fel:** Odmiany i znaki felowe konia. Pol.

Felpa, y, lm. **y,** †**Welp'** *tkanina jedwabna a. jedwabno-bawełniana, włochata, daw. używana do garnirowania zimowych sukien kobiecych, dziś na kapelusze męskie:* Od aksamitów, atłasów, kitajek, felp płaci ś. podatek. Vol. F. farbista, neapolitańska (w. XVII). <Włos. felpa>

×**Feltonek, nku,** lm. **nki** *żurnal:* Przynoszą mu feltonki, widzi wszystkie mody. Niem. <Fr. feuilleton, p. Fejleton>

Felucha, y, lm. **y** zł. p. **Filicha.** <p. Filicha>

×**Feluka, i,** lm. **i** *mały okręt z wiosłami.* <Włos. feluca, z Arab. fulk=statek>

Femiczny: Sąd F. = *średniowieczny trybunał tajemny, karzący śmiercią winowajców bogatych i możnych:* Sąd tajemny nazywał ś. jeszcze trybunałem femicznym. Mick. Żart.: W usposobieniu umysłu femicznym, kiedy głos przeczuć bardzo głośno gada trzykrotnym głosem: Biada! biada! biada! Słow. (*=podobnym do tego, jakie mieli skazani na śmierć przez sąd femiczny*). <Nm. Fe(h)me dosł. = kara, męki; Femgericht = sąd tajny>

Feministka, i, lm. **i** *zwolenniczka feminizmu:* Patrjotki sprawy niewieściej, inaczej zwane feministki. <Z Łć. femina=kobieta>

Feminiściarz, a, lm. **e** żart. *zwolennik feminizmu.* Prus.

Feminizm, u, blm. *dążność do równouprawnienia kobiet z mężczyznami.* <Z Łć. femina=kobieta>

†**Femurały, ów,** blp. p. **Famurał.**

Fen, u, blm. gie. *wiatr górski, ciepły, stający ś. suchym z wilgotnego po przejściu przez góry.* <Nm. Fö(h)n>

Fena, y, lm. **y** *płaska strona młotka.* <Nm. Finne, Pinne>

Fenacetyna, y, blm., **Acetfenetydyna** apt. i chem. *związek chemiczny w postaci szaro-białego krystalicznego proszku.* <Now. z Gr. faínesthai = błyszczeć+Łć. acetum=ocet, kwas>

Fenakistoskop, u, lm. **y** p. **Stroboskop.** <Now. z Gr. faínesthai = pokazywać ś. + -skopós = -wid>

Fenantren, u, blm. chem. *węglowodór izomeryczny z antracenem.* <Now. z Gr. faínesthai = błyszczeć+ánthrax=węgiel>

†**Fendel, dla,** lm. **dle 1.** *chorągiewka, proporczyk, znak:* Cmy knechtów pod stem fendlów kroczą. Stryjk. **2.** *drobny oddział jezdnych pod jednym znakiem:* Fendle proporce wzgórę wznaszają. Stryjk. <Nm. Fähndel>

†**Fendrych, a,** lm. **owie** p. **Fenrych.**

[**Feneg, a,** lm. **i**] p. **Fenig.**

[**Fenegryka, i,** lm. **i**] p. **Kozieradka.** <p. Fengrek>

[**Fenfaron, a,** lm. **y**] p. **Fanfaron.**

[**Fenfaronka, i,** lm. **i**] p. **Fanfaronka.**

Fengit, u, lm. **y** min. p. **Mika.** <Now. z Gr. féggos=blask>

Fengrek, u, lm. **i** bot. p. **Kozieradka.** <Łć. foenum graecum dosł.=siano greckie>

Feniczek, czka, lm. **czki** p. **Fenik:** Feniczka nie znajdą. Ani feniczka nie wart.

Fenig, a, lm. **i, Fenik,** [**Feneg, Fenyg**] **1.** *drobna moneta niemiecka:* F. pruski. **2.** przen. *najmniejsza moneta, grosz, szeląg, złamany grosz, złamany szeląg:* Nie wart feniga. Nie mam ani feniga. Zdr. **Fenio.** <Nm. Pfennig>

Fenik, a, lm. **i** p. **Fenig:** Zapłacę co do fenika. Nie mam ani fenika. W sercu nie masz za F. dzielności. Zdr. **Feniczek.**

Fenikl, u, lm. **e** bot. p. **Fankiel.**

Fenikowy przym. od **Fenik,** *wartości fenika:* Mydło fenikowe.

Feniks, a 1. blm. *ptak bajeczny, odradzający ś. ze swych popiołów.* Przen.: Skonał rok stary; z jego popiołów wykwita F. nowy. Mick. **2.** lm. **y** *osoba a. rzecz rzadka, jedyna w swoim rodzaju, osobliwość, rarytas, fenomen.* <Gr. Foínix>

Fenil, u, lm. **e** chem. *rodnik, pozostający po odjęciu jednego atomu wodoru od benzolu.* <Now. z Gr. faínesthai=błyszczeć>

Fenilen, u, lm. **y** chem. *rodnik dwuwartościowy,* C_6H_4. <p. Fenil>

Feniljak, u, blm. chem. p. **Anilina.** <p. Fenil>

×**Fenilowodór, oru,** blm. chem. p. **Benzol.**

Fenilowy przym. od **Fenil:** Alkohol, ×kwas F. p. **Fenol.**

Fenio, a, lm. **e** p. **Fenig:** Ani grosza, ani kopiejki, ani fenia, ani złamanego szeląga. Zap.

Fenjanin, a, lm. **anie** *zwolennik fenjanizmu, radykalista irlandzki.* <Ang. Fenian, od nazwy dawnego wojownika Clt. Fi(o)nn>

Fenjanizm, u, blm. *zasady stronnictwa politycznego, mającego na celu wywalczenie Irlandczykom niezależności od Anglji.*

Fenjański przym. od **Fenjanin:** Przywódca F.

Fenkiel, klu, lm. **kle** bot. p. **Fankiel.**

×**Fenokaligrafja, i,** blm. *sztuka wyuczenia ś. prędko pięknego pisania.* <Now. z Gr. faínesthai =pokazywać ś.+Kaligrafja>

Fenol, u, lm. **e** chem. **1.** a. **Oksybenzol, Karbol, Alkohol fenilowy,** ×**Kwas fenilowy,** ×**Kwas karbolowy** (i apt.) *produkt zastąpienia jednego atomu wodoru w benzolu przez hidroksyl, o silnym zapachu i palącym i ostrym smaku, używany jako środek dezynfekcyjny.* **2.** wog. *produkt zastąpienia wodoru w pierścieniu aromatycznym węglowodorów przez hidroksyle.* <Now. z Gr. faínesthai = błyszczeć + Łć. oleum=olej>

Fenolowy przym. od **Fenol:** Połączenie fenolowe z bizmutem. Nen.

Fenomen, u, lm. **a** a. **y 1. fil.** = a) *zjawisko, objaw:* F., wszelki skutek przyrodzony w świecie zachodzący i wpadający w zmysły. Śniad. Po dwunastu godzinach ciągłych fenomenów cholerycznych, w rozmaite kierunki ś. objawiających, nad wieczór prawie już bez zmysłów

leżałem. Krasiń. (*=przypadłości, symptomów*). Ciekawy ten F. oglądałem z Czatyrdahu. Mick. b) *podmiotowe odbicie rzeczywistości objektywnej; pozór:* Umysł poznaje fenomeny, ale noumeny czyli rzeczy same w sobie są niepoznawalne. **2.** *zjawisko nadzwyczajne, niebywałe, zadziwiające, rzecz wyjątkowa, osobliwość.* <Gr. fainómenon>

Fenomenalista, y, lm. **ści** *zwolennik, wyznawca fenomenalizmu.* <p. Fenomen>

Fenomenalistycznie przys. od **Fenomenalistyczny.**

Fenomenalistyczny przym. od **Fenomenalizm:** Pogląd F. Filozofja fenomenalistyczna. Objaśnienie fenomenalistyczne.

Fenomenalizm, u, blm. fil. *kierunek fil., uznający poznawalność tylko fenomenów a. sprowadzający byt do samych tylko fenomenów:* F. subjektywny a. podmiotowy (*=subjektywizm*). F. objektywny a przedmiotowy.

Fenomenalnie przys. od **Fenomenalny:** Patrzano mu w oczy z tym zdumieniem, z jakim przyglądają ś. F. monstrualnej roślinie. Krasz.

Fenomenalność, i, blm. rz. od **Fenomenalny.** Jeż.

Fenomenalny przym. od **Fenomen,** *osobliwy, rzadki, niezwykły, niepospolity, niebywały, nadzwyczajny, wyjątkowy, dziwny, zadziwiający:* Była to jedna z tych istot fenomenalnych, które ś. rzadko spotyka na świecie. Krasz. F. apetyt. Krasz. <p. Fenomen>

Fenomenologicznie przys od **Fenomenologiczny.**

Fenomenologiczny fil. **1.** *do fenomenologji należący.* **2.** *zjawiskowy.*

Fenomenologja, i, blm. fil. **1.** *nauka o fenomenach, teorja doświadczenia wewnętrznego i zewnętrznego:* F. ducha*=nauka o rozwoju ducha, postępującego ku wiedzy bezwzględnej.* F. świadomości moralnej*=rozwój objawów moralności.* **2.** *część jakiejkolwiek nauki, zajmująca ś. stroną zjawiskową przedmiotu.* <Now. z Gr. fainómenon=zjawisko +-logía=nauka>

Fenon, u, lm. **y** chem. *aceton aromatyczny:* Benzofenon. Acetofenon. <Now. z Gr. faínesthai=błyszczeć>

Fenowy przym. od **Fen:** Wiatr F.

†**Fenrych, a,** lm. **owie,** †**Fendrych** *chorąży.* Przen. (w szachach): Pospołu z draby sieką i fenrycha tego tu wloką. Kochan. (*=giermka, laufra*). <Nm. Fähnrich=chorąży>

[**Fensterladka, i,** lm. **i**] *okiennica.* <Nm. Fensterlade>

Fenta, y, lm. **y** praw. *podział pokrewieństwa na linję ojczystą i macierzystą, gdy niema krewnych zstępnych, a zbiegają ś. do spadku wstępni i boczni.* <Fr. fente dosł.=szpara, szczelina>

[**Fenugrekum** nieod.] p. **Kozieradka.** <p. Fengrek>

Feny, ów, blp. gie. *osady na wysuszonych a. wypalonych torfowiskach niziny północno-niemieckiej.* <Nm. Fenne>

[**Fenyg, a,** lm. **i**] p. **Fenig.**

Feod, u, lm. **y, Feud, Feudum** *część ziemi, posiadana przez wasala na prawie lennym, lenno.* <Śr. Łć. feudum, z Gierm.>

Feodalizm, u, blm., **Feudalizm, Feodalność, Feudalność** *średniowieczny ustrój społeczny, mocą którego wasale podlegali zwierzchniej władzy panów, nadających im feody.*

Feodalizować, uje, ował *nadawać charakter feodalny:* F. prywatne stosunki Rzymian.

Feodalizowanie, a, blm., czynność cz. **Feodalizować.**

Feodalnie przys. od **Feodalny.**

Feodalność, i, blm. p. **Feodalizm.**

Feodalny, Feudalny *lenny, lenniczy:* Prawo feodalne. <Śr. Łć. feudalis, p. Feod>

×**Feodał, a,** lm. **owie,** ×**Feudał** *wasal, lennik.*

[**Ferać, a, ał, Fergać**] (o ptaku) *latać, fruwać.* <Dźwn.>

†**Feralis, a,** lm. **y** *dzień żałobny, pogrzebowy, nieszczęsny, feralny:* Jakiś na mnie dziś F. L. <Łć. feralis dosł.=śmiertelny>

Feralny, [**Faralny**] **1.** †*żałobny, pogrzebowy.* **2.** *nieszczęsny, nieszczęśliwy, niepomyślny, fatalny:* Dzień F. <Łć. feralis=śmiertelny>

[**Ferąży, ego,** lm. **owie**] *chorąży.*

Ferbel, bla, blm. prow. *nazwa gry hazardowej w karty,* in. **straszak**: Zasiedli do straszaka, którego w Galicji ferblem nazywają. Zdr. **Ferbelek.** <Zap. Nm. färbeln = w pewien sposób grać w karty>

Ferbelek, lka, blm. p. **Ferbel.**

Fercentag, u, lm. **i, Fircentag** rzem. **1.** *czternaście dni pracy:* Człowiek nie na to cały F. haruje, żeby potem płakał. **2.** *wypłata za tę pracę, obrachunek dwutygodniowy:* Odebrać pieniądze na F. **3.** *czternaście dni obowiązkowej pracy u majstra, który wyzwolił:* F. odbył u swego majstra sumiennie. Korz. <Z Nm. vierzehn Tage dosł. =czternaście dni, dwa tygodnie>

Ferdek, u, lm. **i** garb. *skóra powozowa.* <Nm. Verdeck>

Ferdeka, i, lm. **i** fl. *pokład na statkach ładunkowych* (np. na berlince, gabarze i t. p.). <Z Nm. Verdeck>

Ferdekszpan, u, lm. **y** pow. *listwa drewniana, używana przy naciąganiu skóry na budę powozową.* <Nm. Verdeckspann(e)>

[**Ferdmarszałek, łka,** lm. **łkowie**] p. **Feldmarszałek.**

[**Ferdymanka, i,** lm. **i**] *dziewczyna, lubiąca stroje, modnisia.* <?>

×**Ferecik, u,** lm. **i** p. **Feret:** F. od kapy książęcej. <p. Feret>

[**Ferecina, y,** lm. **y**] p. **Ferecyna.** <Słc. feračina, z Rum. ferecea>

[**Ferecyna, y,** lm. **y, Ferecina**] *rodzaj paproci.*

Feredżja, i, lm. **e** *zwierzchnie ubranie tureckie, podobne do szlafroka:* Ukazała ś. w feredżji koloru malinowego. Jeż. <Tur. fer(r)adże>

†**Ferenc, a,** lm. **owie,** †**Ferens** *hołysz, golec:* Chudy F. Groch. <Zap. Węg. Ferenc=Franciszek>

†**Ferendyna, y,** lm. **y** *rodzaj materji jedwabnej.* <Włos. ferrandina>

†**Ferens, a,** lm. **owie** p. **Ferenc:** Bezgroszni ferensowie, co gotowi łupić. Jag.

†**Feret, u,** lm. **y** *wypukła ozdoba metalowa na jakimkolwiek stroju, cętka, nakrapianie; sprzążka, klamra, agrafa:* Halsbanty złote z feretami srebrnemi. Bud. Na żony i dziewki łańcuchów i bramów i feretów nakłaść. Rozm. Pol. Zdr. ×**Ferecik,** †**Feretek.** <Fr. ferret(te)>

†**Fereta, y,** lm. **y,** [**Fereta**] p. **Wereta.** <p. Wereta>

†**Feretek, tka,** lm. **tki** p. **Feret:** Bieretek z feretkami. Rej.

[**Feretka, i,** lm. **i**] *kurtka, marynarka.* <p. Wereta>

Feretron, u, lm. **y** *obraz święty w ramach a. statua na podstawie do obnoszenia na procesji, ol-*

tarzyk ruchomy. Zdr. **Feretronik.** < Gr. féretron >

Feretronik, u, lm. **i** p. **Feretron.**

†**Ferezja, i,** lm. **e, [Ferezja, Ferezyjá] 1.** *suknia zwierzchnia nieprzepasana:* Woźnica nie chce w kożuchu baranim być widzianym, ale go ferezją z wierzchu okrywa. Star. Nie zgodzi ś. kurta z ferezją, ani kolet z kontuszem. Prz. **2.** *rodzaj ubioru kobiecego, kozaczynka.* **3.** F. dębowa, sosnowa = *dawny sposób leczenia przymiotu:* Już ś. bez cudzoziemskiej nie obejdzie choroby, bez lekarza i dębowej ferezji. Haur. Zdr. †**Ferezyjka.** <Tur. fer(r)adże, feredże, może z Gr. foresía = ubiór>

[Ferezyjá, i, lm. **e]** p. **Ferezja.**

†**Ferezyjka, i,** lm. **i** p. **Ferezja.**

[Ferfał nieod., **Farfał]** *przepadanie, zguba:* Puścił ś. na F. (= *na utratę mienia*). Wszystko poszło na F. (= *na przepadle*). Ferfał! = *przepadło!* <Nm. Verfall>

[Fergać, a, ał] p. **Ferać.** <Dźwn.>

Ferglajch, u, lm. **y** *przyjęcie przez ogół czeladników świeżo wyzwolonego rzemieślnika za towarzysza.* <Nm. Vergleich>

Ferglajchować, uje, ował rzem. *poddawać ferglajchowi:* Starszym dla aspana jest majster i każdy z towarzyszów ferglajchowanych. Korz. **F. ś.** *poddawać ś. ferglajchowi:* Wyzwoleniec zaraz ś. ferglajchował. Korz.

Ferglajchowanie, a, blm., czynność cz. **Ferglajchować:** Zespolenie ś. z całym towarzystwem czeladzi, czyli F. Korz.

Ferglajchowy przym. od **Ferglajch:** Pragnął uiścić opłatę ferglajchową. Korz.

× **Ferja, i,** lm. **e** p. **Ferje.**

Ferjalny p. **Feryjny.** <Śr. Łć. ferialis>

[Ferjały, ów, blp.**]** *karanie, ćwiczenie, baty, cięgi:* Sprawić komu F. <Śr. Łć. ferialis = świąteczny ir.>

†**Ferjarz, a,** lm. **e** *księga protokułów każdego posiedzenia sądu:* W ferjarzu nietylko komparycje stron, ale i przytomność deputatów sędziów na każdej sesji pisane być mają. Vol. <Śr. Łć. feriarius>

Ferje, i, blp., × **Ferja** *czas wolny od pracy, wakacje:* F. szkolne, sądowe. <Łć. feriae lm.>

†**Ferjować, uje, ował** *innej farby przymieszać:* Różaną farbę F. blajgielem. Haur. <Zap. z Łć. variare = urozmaicać, przez Nm. variiren>

†**Ferjowanie, a,** blm., czynność cz. **Ferjować.**

Ferklajdunek, nku, lm. **nki, Ferklejdunek,** × **Ferklajdunk,** × **Ferklejdunk** cies. *listwa ramowa do przybicia naokoło drzwi a. okien, szalowanie.* <Nm. Verkleidung>

× **Ferklajdunk, u,** lm. **i** cies. p. **Ferklajdunek.**

Ferklejdunek, nku, lm. **nki** cies. p. **Ferklajdunek.**

× **Ferklejdunk, u,** lm. **i** cies. p. **Ferklajdunek.**

Ferlachówka, i, lm. **i** *rodzaj strzelby myśliwskiej.*

1. Ferm przys. *ostro, silnie, mocno, wytrwale, dobrze:* Trzymaj ś. F.! nie daj ś. orżnąć. <Fr. ferme>

2. Ferm, u, lm. **y** teatr. *przystawka przez całą szerokość sceny, dekoracja ustawiana z przystawek na tle horyzontu.* <Fr. ferme>

1. Ferma, y, lm. **y, Farma** *małe gospodarstwo wiejskie, folwark, wydzierżawiona część ziemi:* Wziął w dzierżawę skarbową fermę. <Ang. farm, Fr. ferme>

2. Ferma, y, lm. **y** bud. *wiązanie:* F. dachowa, mostowa.

[Fermament, u, lm. **y]** p. **Firmament.**

Ferman, u, lm. **y** p. **Firman.**

Fermata, y, lm. **y** muz. **1.** *znak* 𝄐, *wyrażający zatrzymanie ś. na nucie a. pauzie wskazanej.* **2.** *samo to zatrzymanie ś.:* Autor opuścił fermatę na b. W ostatnim alegro mnóstwo jest fermat. <Włos. fermata>

Fermel, mla, lm. **mle** piern. *kwiatek z wosku do ubierania świec.* <Zap. Nm., z Łć. forma>

Ferment, u, lm. **y 1.** a. **Drożdżeń, Kisiel,** × **Zaczyn** chem. i piw. *materja organizowana a. nieorganizowana, powodująca fermentacje.* **2.** blm. *fermentowanie, fermentacja.* **3.** blm. przen. *czynnik, pobudzający ludzi do myślenia i działania; wrzenie umysłów, niezadowolenie, niepokój:* F. niezgody, umysłowy, polityczny. Wszystko, co „Nord" napisał, jest bajką, wymyśloną dla podtrzymania fermentu w krajach bałkańskich. Djalog, przeznaczony do sprawienia fermentu w duszy jego. Kasz. Nauka poszła w las, przybrała strój fałszu, zdrady i obłudy, nowy F. przybył nam. Fred. A. <Łć. fermentum>

Fermentacja, i, lm. **e 1.** chem. *działanie chemiczne, spowodowane przez ferment:* F. spirytusowa, octowa, mleczna, masłowa, mannitowa a. śluzowa, dzika a. pieniąca ś., zgniła, winna, glicerynowa, garbnikowa, błotna, amonjakalna, dolna, górna, przypływowa, odpływowa. **2.** gorz. i piw. p. **Drożdżownia. 3.** przen. *wzburzenie, ruch, podniecający do myślenia a. działania:* W każdym zakątku tego kraju zjawiła ś. F. naukowa. <Fr. fermentation>

Fermentacyjny przym. od **Fermentacja:** Grzybki fermentacyjne.

Fermentomierz, a, lm. **e** tech. *areometr do oznaczenia stopnia przefermentowania danego płynu.* <Ferment+MIAR>

Fermentować, uje, ował 1. *ulegać fermentacji, robić, zarajać ś.:* Wina włoskie mało fermentują. Krup. **2.** przen. *burzyć ś., szumieć, wrzeć, gotować ś., kipieć, niepokoić ś.:* Umysły fermentują. Jego życie młode za obfite, za wiele fermentujących cząstek zawierające, występowało często z krawędzi obywatelskiego porządku. Fred. A. <Łć. fermentare>

Fermentowanie, a, blm., czynność cz. **Fermentować.**

Fermentowy przym. od **Ferment.**

Fermer, a, lm. **rzy, Fermjer, Farmer** *w Anglji i w Ameryce właściciel a. dzierżawca fermy.* <Ang. farmer>

Fermerski przym. od **Fermer:** Związek F. Partja fermerska.

Fermerstwo, a, blm., **Farmerstwo 1.** *zajęcie fermera, gospodarstwo fermerskie.* **2.** *ogół fermerów:* Drobne F. poczyna przebudzać ś. z bezczynności.

Fermjer, a, lm. **rzy** p. **Fermer.** <Fr. fermier>

Fermoar, u, lm. **y** p. **Fermuar.**

Fermoarka, i, lm. **i** p. **Fermuar.**

[Fermoda, y, lm. **y]** p. **Permoda:** Upić ś., potym spać, to już taka jego F. (= *zwyczaj, przyzwyczajenie, nałóg, natura*). Obydwie ś. ubierają na jedną fermodę (= *sposób, formę, modę*). <Z Łć. per modum dosł. = przez sposób, przez zwyczaj>

Fermowy przym. od **Ferma:** Gospodarstwo fermowe.

Fermuar, u, lm. **y, Fermoar, Fermoarka** *zameczek, zapinka, klamerka u naszyjników, paciorków, łańcuszków i t. p.* <Fr. fermoir>

[Fernal, a, lm. e] p. I. Fornal.

[Fernambucki] p. Fernambukowy: Drzewo fernambuckie p. Fernambuk.

Fernambuk, u I. lm. i a. Drzewo fernambukowe a. brazylijskie bot. (caesalpinia echinata) *roś. z rodzaju brezylji.* 2. blm. a. [Farnabuk, Farenborek, Drzewo fernambuckie] *wióry z tego drzewa do farbowania używane*, in. brezylja, [drzewo czerwone]. <Fr. fernambouc, Nm. Fernambuk, od nazwy miasta w Brazylji Pernambuco>

Fernambukowy, [Fernambucki] przym. od Fernambuk; bot.: Drzewo fernambukowe p. Fernambuk.

Fernec, u, blm. p. Fernek.

Fernefiks, u, blm. p. Fernepiks. <p. Farnapiks>

Fernek, u, blm., Fernec *rodzaj kruchego bursztynu.* <?>

Fernepiks, u, blm., Fernefiks, Fernepiksum, [Farnapiks] używa ś. tylko w wyrażeniu: Dać a. zadać komu fernepiksu = *dać ś. we znaki, zalać za skórę, sprawić bal, dać bobu, pieprzu, kurtę skroić, sprawić łaźnię:* Poczekaj-no, damy ci fernepiksu! Krasz. Zadałeś im fernepiksu nieraz. Krasz. K. <p. Farnapiks>

Fernepiksum nieod. ni. I. p. Fernepiks. 2. *lek, lekarstwo:* Gotowa posłać jej jakiego F., i ona mnie przeżyje. Gliń.

Ferniak, a, lm. i zł. *nos.* <?>

[Fernoga, i, lm. i, Fyrnóżka] *włóczęga.* <?>

Ferocyjan, u, blm., Żelazocyjan, (w Galicji) Żelasin chem. *rodnik, złożony z żelaza dwuwartościowego, węgla i azotu:* Ferocyjanowodór. <Now. z Łć. ferrum = żelazo + Cyjan>

Ferotypja, i, lm. e *sztuka nadawania połysku fotografjom.* <Now. z Łć. ferrum = żelazo + Gr. -typía = odbijanie>

Ferotypowy fot.: Płata ferotypowa = *czarna blacha, służąca za kliszę do fotografji.*

Ferować, uje, ował I. (dok. i nied.) *postanowić, zatwierdzić, wydać, orzec:* F. wyrok. F. komu przysięgę. 2. *nadać, ofiarować:* Król ferował wojewodzie starostwo owruckie. Rol. To, co posiadał, łaskawie mu było przez bogatą krewniaczkę ferowanym. Rol. <Łć. ferre>

Ferowanie, a, blm., czynność cz. Ferować.

× Ferpacht, u, lm. y *arenda, dzierżawa, pieniądze za dzierżawę:* Arcyksiążę ferpachtu pobiera rocznie piętnaście tysięcy reńskich. Rzew. <Z Nm. verpachten = wydzierżawiać>

[Ferplac, u, lm. e] *plac musztry.* <Nm. Wehrplatz>

Fersegung, u, lm. i teatr. p. Ferzegung.

Fersenkować, uje, ował garb. p. Zatopić. <Nm. versenken>

Fersenkowanie, a, blm., czynność cz. Fersenkować.

Fersenkung, u, lm. i teatr. p. Ferzegung. Dmusz., Żółkow.

[Fersioł, a, lm. y] p. Felczer.

Ferszledunek, nku, lm. nki pow. *skórzana zasłona na koźle u faetonów drągowych.* <Może z Nm. verschlagen = odgrodzić>

Ferszlupka, i, lm. i ucz. *bicie, cięgi, lanie.* <Zap. Nm. verschlüpfen = wyśliznąć ś., wykręcić ś.>

Fersznit, u, lm. y kip. *mieszanie wina z innym gatunkiem wina a. z wodą, spirytusem dla otrzymania wina o pożądanych przymiotach:* Żadna analiza nie objaśni kipra przy fersznicie win tak, jak go objaśnią trzy zmysły: smak, powonienie, wzrok. <Nm. Verschnitt>

Fersznitować, uje, ował kip. *robić fersznit.*

Fersznitowanie, a, blm., czynność cz. Fersznitować.

[Ferszys nieod.] *odłączenie od koła koleżeńskiego:* Pójść na F. Wziąć a. posadzić kogo na F. <Nm. Verschiss>

[Fert!, Fyrt!] *naśladowanie szybkiego ruchu nazewnątrz, myk!:* F. i wyrwał mu z rąk. <Dźwn.>

Fertać, a, ał I. a. †Wartać czym = *wiercić, kręcić, obracać, szastać, kiwać, machać:* Pies ferta ogonem. 2. [Fértać] p. Fyrtać. F. ś., [Firtać ś., Fyrtać ś.], †Wartać ś. *wiercić ś., kręcić ś., zwijać ś., uwijać ś., obracać ś., szastać ś.:* Chłopiec jak żywe srebro, ferta ś., skacze. Ferta ś., jak wrona na klepisku. Prz. Twa córka między chłopy ś. ferta. <Dźwn.>

[Fertać, a, ał] *grać na fujarce.* Por. Fertawka.

[Fertag, u, lm. i] p. Fertak.

[Fertak, u, lm. i, Fertag] *drabinka do odgradzania owiec.* <Może Nm. Verdeck dosł. = pokład, pokrycie>

Fertalska, kiej, lm. kie forma ż. od Fertalski.

Fertalski, ego, lm. scy żart. *ten, co spokojnie nie usiedzi, nie zagrzeje miejsca, kręci ś., kręcicki, krętalski, kręcielski, żywiec, fryga, wiercipięta.* <p. Fertać>

Fertanie, a, blm., czynność cz. Fertać.

Fertanie się, a ś., blm., czynność cz. Fertać ś.: Trzeba nam na tym baliku młodzieży dla fertania ś. L.

[Fertawka, i, lm. i] *piszczałka z gałęzi, odartej z kory.* Por. Fertać, Fertaczka. <Dźwn.>

Fertigmacher, a, lm. rzy I. czcion. *ten, co wykończa robotę na czysto.* 2. fortep. *pracownik, składający mechanizm fortepianu.* <Nm. fertig = gotowy + Macher = robiący>

[Fertki] *zwinny, zręczny, fertyczny.* <p. Fertać>

[Fertman, a, lm. i] p. Feldmarszałek. <Zmieszanie Feldmarszałek z Hetman>

[Fertmarszał, a, lm. owie] p. Feldmarszałek.

[Fertmarszałek, łka, lm. łkowie] p. Feldmarszałek.

[Fert-mert] *aby zbyć:* Robić co fert-mert. <Dźwn.>

†Ferton, u, lm. y p. Wiardunek. <Śr. Łć. ferto = czwarta część grzywny>

†Fertować, uje, ował p. Fartować.

†Fertowanie, a, blm., czynność cz. Fertować.

†Fertryngielt, u, lm. y, †Fertrynkielt rzem. *pieniądze na przepicie, opłata za wypite:* Ojciec (gospodny) więcej towarzyszowi żadnemu borgować nie powinien, jeno szynk a F. Akta grodzkie (XV w.). <Nm. Vertrinkgeld>

†Fertrynkielt, u, lm. y rzem. p. Fertryngielt: Ust. cechu miechowników lubel. 1597.

[Fertuna, y, lm. y] p. Fortuna.

[Fertu-pertu] p. Fyrtu-pyrtu.

[Fertych] p. Fertyk. <Nm. fertig>

Fertycznie przys. od Fertyczny: Zwykł ś. był F. na jednej nodze wykręcać. Krasz.

Fertyczność, i, blm. rz. od Fertyczny.

Fertyczny I. a. †Fartyczny, †Fortyczny *zwinny, zręczny, zgrabny, żwawy, żywy, ożywiony, ruchliwy, chwacki, gracki, hoży, prędki:* Fertyczna dziewczyna. 2. [F.] *skończony, zrobiony.* <Nm. fertig>

[Fertyk nieod., Fertych] I. *skończony, załatwiony, zrobiony, gotowy:* Suknia już F. 2. *ten, który*

coś ukończył, gotowy: Jestem F. z tą pracą. <Nm. fertig>

[**Ferula, i,** lm. **e**] **1.** *łyżka drewniana do mieszania żętycy.* **2.** *łopatka z deski, używana przy robotach górniczych.* <Łć. ferula>

Feruła, y, lm. **y** *rózga;* przen. *dyscyplina, regulamin, władza, powaga:* Pójdziemy na starość do szkół pod ferułę. Krasz. Wyemancypowany z pod feruły szkolnej. Orzesz. <Łć. ferula>

[**Ferwalter, tra,** lm. **trzy**] *rządca.* <Nm. Verwalter>

Ferwor, u, blm. *zapał, gorliwość, junakierja, brawura:* Wpadł w F. rozmowy. Gliń. <Łć. fervor>

Ferycyjan, u, blm., **Nadżelazocyjan,** (w Galicji) **Nadżelasin** chem. *rodnik złożony z żelaza trój-(sześcio-) wartościowego, węgla i azotu,* $Fe(C_6N_6)^{III}$ a. $Fe_2(C_{12}N_{12})^{VI}$: Ferycyjanowodór = $Fe(C_6N_6)H_3$ a. $Fe_2(C_{12}N_{12})H_6$. <Now. z Łć. ferrum = żelazo + Cyjan>

× **Feryczny** *świąteczny:* Czy były to widowiska feryczne, czy rytualne ofiarnicze obrządki, odgadują i spierają ś. uczeni. Wejs.

Feryjny, prow. **Ferjalny** przym. od **Ferje,** *wakacyjny:* Czas F. <Z Łć. feriae = ferje>

Feryk, a, lm. **owie** *stopień wojskowy w Turcji, odpowiadający generałowi dywizji.* <Tur. ferik>

Ferykować, uje, ował piek. *zsuwać do siebie wsadzone w piec bochenki chleba, gdy już cokolwiek stwardnieją.* <Nm. verrücken>

Ferykowanie, a, blm., czynność cz. **Ferykować.**

Ferzegung, u, lm. **i,** (Fer-zegung), **Fersegung, Fersenkung, Trap** teatr. *ruchoma część podłogi scenicznej do zapadania.* <Nm. Versenkung>

Ferzenka, i, lm. **i** (Fer-zenka) garb. p. **Zatop.** <Z Nm. versenken = pogrążać, zatapiać>

Ferzenkiel, kla, lm. **kle** (Fer-zenkiel) piecz. *bor do zbierania metalu około dziurki w kształt miseczki, w której ma ś. pomieścić łepek śrubki.* <Z Nm. versenken = pogrążać, ukrywać>

Ferzenkować, uje, ował (Fer-zenkować) garb. p. **Zatopić.** <Nm. versenken>

Ferzenkowanie, a, blm., (Fer-zenkowanie) czynność cz. **Ferzenkować.**

Fes nieod. muz. *nuta f z bemolem, czyli obniżona o pół tonu, równająca ś. e (na narzędziach utemperowanych):* Fes rzadko w utworach muzycznych ś. spotyka. <F muz. + -es = cecha bemoli>

[**Fesia, i,** lm. **e**] żart. *jaszczurka.* <Ze zdr. imienia Felicja>

1. Fest, u, lm. **y 1.** a. **Festyn, Festyna,** × **Festyń,** × **Festa** *uroczystość, uczta, biesiada, zabawa, bal, bankiet, feta, biba:* Będziemy jutro na wielkim feście. Na F. kładzie ś. tylko kitka tak bogata. Mick. **2.** prow. *uroczystość parafjalna, np. konsekracja kościoła, odpust.* <Łć. festum>

2. Fest, u, lm. **y** *duża festona.*

1. [**Fest, Chwest**] przym. *dziarski, gracki, zuchowaty, jędrny, krzepki, mocny, silny:* F. chłopak. F. dziewczyna. Trza brać wojsko F. <Nm. fest>

2. [**Fest, Chwest**] przys. **1.** *trwale, silnie, mocno, krzepko, potężnie, fundamentalnie, jędrnie, doskonale:* Dom F. zbudowany. Umiem dziś lekcję F. F. Jaśka trzymała za rękę. **2.** *ściśle, dycht, tuż:* F. jeden przy drugim siadajcie. <Nm. fest>

× **Festa, y,** lm. **y** p. **1. Fest:** Widzieć ich po jarmarkach i prywatnej feście. Pot.

Festiwal, u, lm. **e** *wielka uroczystość muzyczna:* Pojechała po bilety na ów F. muzykalny. Krasz. <Fr. Ang. festival>

Festmacher, a, lm. **y** fl. *gruba lina do uwiązywania statku,* in. **cuma.** <Z Nm. fest machen = umocować>

Feston, u, lm. **y** *zwieszająca ś. malowniczo ozdoba z (naturalnych a. sztucznych) kwiatów, zieleni, owoców a. draperji:* Festony nad bramą tryumfalną. F. w sukni, firankach, katafalku (= *podpięcie, draperja*). <Fr. feston>

Festona, y, lm. **y** *półkolista część kwaterki między końcami prętów parasolki damskiej.* <Fr. feston>

Festunek, nku, lm. **nki,** [**Chwestunek**] **1.** † i [F.] *forteca, twierdza, miejsce obronne, warownia, fort.* **2.** [F.] *więzienie kryminalne, kryminał, ciupa, koza, prochownia:* Póty kradł, póki go nie wsadzili do festunku. <Nm. Festung>

Festyn, u, lm. **y** p. **1. Fest.** <Fr. festin>

Festyna, y, lm. **y** p. **1. Fest.**

Festynny, Festynowy przym. od **Festyn,** *uroczysty, świąteczny:* Zatrąbią marsza festynnego. Słow.

Festynowy p. **Festynny:** Oczekuję dni festynowych. Krasiń.

× **Festyń, a,** lm. **e** p. **1. Fest:** Goście i łowy, festynie. Pol. <p. Festyn>

Festyw, u, lm. **y** *święto, uroczystość:* Biegała na festywy do kościołów cudami słynących. Orzesz. <Z Łć. festivus = uroczysty>

[**Feśter, tra,** lm. **trzy**] p. **Forszter.**

1. Feta, y, lm. **y** *uczta, bankiet, festyn.* <Fr. fête>

2. Feta, y, lm. **y, Fetka** zł. *porcja mięsa.* <Może z Nm. fett = tłusty>

[**Feteciuch, a,** lm. **y**] **1.** *strzępek, frężla.* **2.** *wstążka.* **3.** *szmata, gałgan.* Por. **Feteć.** <p. Feteć>

[**Feteć, a** a. **i,** lm. **e**], †**Fetocja,** †**Fetoć 1.** *wstążka, kokarda; tasiemka czerwona:* Stara dziéwko, kup se F. Prz. **2.** *gałgan:* Widać ci F. Fetecie = *strzępki, frężle.* <Włos. fettuccia dosł. = skrawek, pasek>

Fetfa, y, lm. **y,** †**Fetwa** *wyrok sądowy u Turków.* <Tur. fétva, z Arab.>

Fetka, i, lm. **i** zł. p. **2. Feta.**

†**Fetocja, i,** lm. **e** p. **Feteć.**

†**Fetoć, a,** lm. **e** p. **Feteć.**

× **Fetonić, i, ił** *fajdać, smrodzić, bździeć.* <Z Łć foetor = smród>

× **Fetonienie, a,** blm., czynność cz. **Fetonić.**

Fetor, u 1. lm. **y** a. **Fetór** *zapach przykry, smród, odór:* F. zgnilizny. **2.** [F. a. **Fotor**] blm. *wilgoć w domu.* Zdr. **Fetorek.** <Łć. foetor>

Fetorek, rka, lm. **rki** p. **Fetor.**

Fetorzenie, a, blm., czynność cz. **Fetorzyć.**

Fetorzyć, y, ył *smrodzić.* <Z Łć. foetor = smród>

Fetować, uje, ował *raczyć, ugaszczać, podejmować.* <Fr. fêter>

Fetowanie, a, blm., czynność cz. **Fetować.**

Fetór, oru, lm. **ory** p. **Fetor.**

†**Fetwa, y** lm. **y** p. **Fetfa:** Fetwę włoży ostateczną. Tw.

Fetysz, a, lm. **e** *wyobrażenie bożka, bałwan.* <Fr. fétiche, z Pg. feitiço, to zaś z Łć. facticius = zrobiony, sztuczny>

Fetyszerski p. **Fetyszystyczny:** Świątynia fetyszerska.

Fetyszysta, y, lm. **ści** *wyznawca fetyszyzmu, bałwochwalca:* Obojętność religijna nie przeszkadza murzynowi, wyznającemu mahometanizm, uważać fetyszystów za niższe istoty. Sienk. <p. Fetysz>

Fetyszystka, i, lm. i forma ż. od **Fetyszysta**.

Fetyszystyczny 1. przym. od **Fetyszyzm**; **Fetyszerski** *bałwochwalczy*. 2. *urojony:* Poglądy fikcyjne czyli fetyszystyczne.

Fetyszyzm, u, blm. *cześć boska, oddawana fetyszom, bałwochwalstwo.* <Fr. fétichisme>

Feud, u, lm. y p. **Feod**.

Feudalizm, u, blm. p. **Feodalizm**.

Feudalnie przys. od **Feudalny**.

Feudalność, i, blm. p. **Feodalizm**: Przesąd feudalności uważał jako hańbiące szlachcica piastowanie wszelkiego urzędu administracyjnego. Rzew. <p. Feod>

Feudalny p. **Feodalny**: Rozprzężenie feudalno-politycznych żywiołów. Szaj. System feudalno-wojskowy. Pan F.

× **Feudał**, a, lm. owie p. **Feodał**.

Feudatarjusz, a, lm. e, **Feudator** *wasal, lennik:* Uznanie ś. Mieczysława feudatarjuszem miało miejsce w Poznaniu. Lel. <Śr. Łć. feudatarius>

Feudator, a, lm. rzy a. owie p. **Feudatarjusz**: Dwór jego nie dawał wyobrażenia polskiego dworu, raczej zagranicznego udzielnego feudatora wieków średnich. Rzew. <Śr. Łć. feudator>

Feudum, w lp. nieod., lm. a, ów p. **Feod**: Lennik, trzymający lenność czyli F., był niewolny. Lel. Urzędy poczynały ś. przemieniać na feuda. Lel. <p. Feod>

Fez, u, lm. y, **Fezka**, × **Feks** 1. *nizki czerwony kołpaczek turecki z kutasem.* 2. *turecka wełniana mycka pod turbanem.* <Fr. fez, od Arab. nazwy miasta marokańskiego Fas, Fes>

Feza, y, lm. y zł. *noga.* <Może Nm. Fuss = noga, a. Łć. pes = noga>

Fezka, i, lm. i p. **Fez**.

! **Fędesjeklowy** *dotyczący końca XIX wieku, schyłkowy:* Poezja fędesjeklowa. <Fr. fin de siècle dosł. = koniec wieku, stulecia>

[**Fęfel**, fla, lm. fle] p. **Fąfel**.

Fi! 1. p. **Fe!**: Fi! to godna zabawka dygnitarskiej córki. Mick. 2. Fi! fi! = w. podziwu, pochwały = *fiu! fiu!, ho! ho!, oho!, no! no!* <Fr. fi>

† **Fiać**, eje, ał *chwiać.* Park. <Zam. Chwiać>

[**Fiączeć**, y, ał] *świstać:* Aze kule fiącą wele usów. <Dźwn.>

Fiberka, i, lm. i p. **Fibra**: Dla mnie każda najdrobniejsza F. przyjemności posiada właściwą sobie słodycz. Orzesz.

Fibra, y, lm. y 1. *drobny, nitkowaty twór organiczny, włókno.* Przen.: Wszystkie fibry we mnie zadrżały. 2. elektrot. *cienka płytka kauczuku rogowego, stanowiąca materjał izolacyjny.* Zdr. **Fiberka**. <Łć. fibra>

Fibroina, y, blm. tech. *ciało organiczne, stanowiące główną część jedwabiu, przędzy pajęczej i gąbek.* <Now. z Łć. fibra = włókno>

Fibryn, u, blm. chem. *odmiana białka, z której są utworzone włókienka mięśni*, in. włóknik zwierzęcy. <Now. z Łć. fibra = włókno>

Fibula, i, lm. e *sprzążka:* Wczoraj jeszcze zapinałeś fibule chlamidy mojej. Krasiń. <Łć. fibula>

Fic tylko w wyrażeniu: F. wygrał, F. przegrał = *a. wygrał, a. przegrał, a. starosta, a. kapucyn.*

× **Fic** w. oznaczający upadek = *fik, fajt:* Koń zacznie brykać, a on F. z niego pod most. Boh. <Dźwn.>

Fica, y, lm. e zł. *noga.* <p. Ficać>

[**Ficać**, a, ał, **Fyckać**] *fikać, wierzgać, rzucać nogami* (szczeg. o koniach i krowach). <Dźwn.>

[**Ficanie**, a, blm.] czynność cz. **Ficać**.

Fichteanizm, u, blm., × **Fichtjanizm** fil. *filozofja, kierunek fil. Fichtego starszego.* <Od nazwiska filozofa Nm. Fichte>

× **Fichtjanizm**, u, blm. fil. p. **Fichteanizm**.

× **Fichtjański** fil. p. **Fichtowski**: Filozofja fichtjańska.

Fichtowski, × **Fichtjański** fil. *do kierunku Fichtego starszego należący:* System F.

Ficlaus, a, lm. y, **Ficlauz**, [**Bekas kurka**, **Bekas mały**] zool. (limnocryptes gallinula) *ptak podkasały z rodziny bekasów.* <Nm. Filzlaus dosł. = pediculus pubis>

Ficlauz, a, lm. y zool. p. **Ficlaus**.

Ficować, uje, ował gór. *ciągnąć wodę maszyną a. konewkami.* <?>

[**Ficówka**, i, lm. i] *szkopek.* <Zap. zam. *Świecówka = naczynie do robienia świec maczanych>

× **Ficygierna**, y, lm. y *kobieta lubiąca ś. stroić, elegantka, strojnisia, kokietka.* <?>

[**Ficyk**, a, lm. i] *drobnostka, bagatela, rzecz nie mająca jeszcze nazwy.*

[**Ficyklajster**, tra, lm. try] *fircyk.* <?>

Ficyt, u, blm. chem. p. **Erytryt**.

[**Ficzbin**, u, lm. y] p. **Fiszbin**.

Fidebus, a, lm. y p. **Fidybus**.

Fideikomis, u, lm. y praw. 1. *zapis, obowiązujący kogoś do oddania całego spadku a. jego części osobie trzeciej.* 2. *spadek, powierzony komuś dla oddania trzeciej osobie, dziedzictwo przekazowe.* 3. *rodzaj pełnomocnictwa, zawierzenie zupełne.* 4. *majątek, przechodzący na starszego syna i nie podlegający obdłużeniu i sprzedaży, majorat.* <Łć. fideicommissum>

Fideikomisarjusz, a, lm. e praw. *osoba, której dziedzictwo przekazano na zasadzie fideikomisu, dziedzic powierniczy, dziedzic obciążony, powiernictwobierca.* <Łć. fideicommissarius>

Fideikomisowy przym. od **Fideikomis**: Dotacja fideikomisowa w ziemi lub w dziedzicznej rencie.

Fidejusja, i, lm. e praw. *poręczenie, poręka, rękojemstwo.* <Łć. fidejussio = poręka>

Fidejusor, a, lm. rzy a. owie praw. *poręczyciel.* <Łć. fidejussor>

Fidejusoryczny praw. *poręczony wiarą, wierzytelnością czyją, oparty na moralnym zapewnieniu.*

× **Fidelis**, a, lm. y *powiernik, zausznik, faworyt.* <Łć. fidelis = wierny>

× **Fideliska**, i, lm. i forma ż. od **Fidelis**: Usłuchała Algunda rady fideliski. Min.

[**Fiderle**, i, blp.] p. **Kiderle**: Panny fiderlami obwieszone. <p. Kiderle>

[**Fidryganc**, a, lm. e] 1. a. [**Fidrygans**, **Frydrygans**] *wiercipięta, kręcicki, wiercimk, latawiec, pędziwiatr, trzpiot, fircyk; pajac.* 2. (w tańcu) *niezwykły skok, sztuka, łamaniec:* Wyprawiał różne wykrętasy, fidrygance. <Może Nm. Firlefanz = 1) wiercipięta, 2) rodzaj tańca>

[**Fidrygans**, a 1. lm. owie] p. **Fidryganc**. 2. [Fidryganse, lm.] *podrygi, ceregiele, dygi, ceremonje, mizdrzenie ś.*

[**Fidrygantka**, i, lm. i] forma ż. od **Fidryganc**.

[**Fidur**, a, lm. y] 1. *oprawca psów, hycel.* 2. *człowiek skory do bójki.* <Może z imienia Ukr. Fedir, Fedor>

Fidybus, a, lm. y, **Fidebus**, **Filibus**, **Filipus** *zwitek papieru do zapalania fajki, papierosa, cygara.* <Jeżeli nie Fr. fil de bois = łuczywko, to może

z Łć. fidibus dosł. = wiernym (jakoby drukowany niegdyś początek wezwania do fajczarni) >

Fidziak, a, lm. **i, Fidżak** bot. *owoc mięsisty, zawierający wiele pestkowców, właściwy drzewom figowym.*

Fidżak, a, lm. **i** p. **Figa.**

[**Fiedrować, uje, ował**] p. **Fedrować:** Węgle F. <Nm. fördern>

[**Fiedrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Fiedrować.**

†**Fierleje, ów,** blp. p. **Firleje.**

†**Fierletka, i,** lm. **i** p. **Firletka.** Syr.

[**Fiertać się, a ś., ał ś.**] *niepotrzebnie ś. kręcić.* <Dźwn.>

[**Fierut**] p. **Chwierut.**

[**Fierutać, a, ał**] p. **Chwierutnąć.**

[**Fierzgać, a, ał**] p. **Wierzgać.**

[**Fif, a,** lm. **y**] *przebiegłość, sztuczka, figiel, wykręt:* Fifa wypłatać (*= oszukać*). Kąseczek z fifem (*= trochę podstępnie*). <Nm. Pfiff>

[**Fifa**] w wyrażeniu: Fifę mieć = *mieć figę z octem.* <?>

[**Fifak, a,** lm. **i**] *człowiek sprytny, dowcipny.* <Z Nm. pfiffig = sprytny>

1. [**Fifich** nieod., **Fifik**] **1.** *kłamca.* **2.** *człowiek chytry, przebiegły.* <Nm. pfiffig>

2. [**Fifich, Fifik**] przys. *chytrze, przebiegle.*

[**Fifidełko, a,** lm. **a**] *strój przesadny (szczeg. głowy).* Por. **Fifidło.** <?>

[**Fifidło, a,** lm. **a**] *wietrznik, letkiewicz.* Por. **Fifidełko.** <?Dźwn.>

[**Fifik**] p. **1.** i **2. Fifich.**

1. [**Fifrać, a, ał**] **1.** *brudzić, walać.* **2.** *rozsmarowywać coś nieporządnie.* <Czes. fifrati = brudzić>

2. [**Fifrać, a, ał**] *mruczeć, mamrotać.* <Dźwn.>

[**Fifrak, a,** lm. **i**] *człowiek niewyraźnie mówiący.*

[**Fifranie, a,** blm.] czynność cz. **1.** i **2. Fifrać.**

[**Fifrować, uje, ował**] **1.** *figlować, zbytkować.* **2.** *coire.* <Może Nm. pfeffern dosł. = pieprzyć>

[**Fifrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Fifrować.**

†**Fig, u,** lm. **i** p. **Figa:** Będziecie jeść każdy s swej winnice i s swego figu. B. Sz. Owo drzewo, co ś. zdało być figiem, było cierniem. Żarn.

Figa, i, lm. **i,** †**Fig,** †**Fik 1.** bot. = a) a. **Drzewo figowe** (ficus) *roś. z rodziny chlebowcowatych.* Gatunek: F. pospolita a. karyjska (f. carica). b) F. amerykańska p. **Kaktus.** c) F. indyjska p. **Opuncja.** d) F. morwowa a. egipska p. **Figomorwa.** e) F. rajska p. **Banan. 2.** *owoc drzewa figowego:* Próżna rzecz szukać fig na głogu, a gruszek na wierzbie. Prz. Figi figami, motykę motyką zwać. Kosz. (*= być prostakiem*). Przen.: Fig ś. objadła. Troc. (*= zaszła w ciążę*). **3.** *osoba a. rzecz mała, drobna:* Taka F., a rzuca ś **4.** *pewne złożenie palców ręki, okazujące odmowę:* Pokazać a. ×ukazać komu figę = *nic mu nie dać, odprawić z kwitkiem, wykwitować:* Figę w kieszeni pokazywać (*= grozić komu za oczy, kiwać palcem w bucie*). Przen. *nic:* Dostaniesz figę. Figę wziąć (*= pójść z niczym, z kwitkiem*). Ważyć sobie co za figę. Wszystkie te rady on miał za figi. Chr. Będzie z tego F. [Śmiej ś. durniu, to dam gros; a nie, to figę w nos]. Prz. **5.** w lm. a. †**Fiżki** lek. (condylomata in ano) *sadzele bolesne w siedzeniu, szyszkowiny.* Urzęd. Zdr. †**Fiżka.** <Z Łć. ficus, przez Czes. a. Śr. Gnm. figa>

Figarnia, i, lm. **e, Figownia** *cieplarnia na drzewa figowe.* <p. Figa>

Figaro, a 1. lm. **owie** *cyrulik, fryzjer.* **2.** lm. **a** *staniczek, wkładany na stanik,* in. żuawka. <Od imienia cyrulika Hp. w komedji Beaumarchais'go „Cyrulik Sewilski“ i operze Mozarta>

†**Figatele, i,** blp. **1.** *farsze, nadzienia; pulpety.* **2.** przen. *rzeczy kruche, wątłe, fraszki, bagatele, figi:* Dawniej zamki i miasto wałem obwodzono, dziś F. tylko wystawiono. Bratk. <Włos. fegatello>

Figi-migi p. **Fik-mik:** Figi-migi w jego głowie. Fred. A. <Dźwn.>

Figiel, gla, lm. **gle,** [**Chwigiel**] **1.** a. ×**Figlas** *psota, psikus, żart, koncept, krotochwila, błaznowanie, pustota,* w lm. *zbytki:* Robić, płatać figle. Psie figle go ś. trzymają. [Z figlów] = *żartem.* **2.** *sztuka, łamaniec, skok, sus:* Wyuczył psa tysiąca figlów. Małpa stroi figle. **3.** *sztuka magiczna:* Co F., to grosz. Prz. F. migiel. Prz. **4.** F. a. F. mądrości = *wybieg, fortel, wykręt, wymysł;* ir. *przysłużenie ś., podstawienie stołka, nabawienie kłopotu:* Dopuścić ś. figla. Zdobyć ś. na F. **5.** a. **Figlas** *ozdóbka dowcipna, dodatek dziwaczny, ogonek fantastyczny (przy podpisie), zakręt, zakrętas, wykrętas, zawiły deseń,* w lm. *esy-floresy:* F. malarski, snycerski. **6.** *bagatelka, drobnostka, mały włos, źdźbło, fraszka:* O mały F. nie upadłem. Zdr. **Figielek,** †**Figlik.** <Zap. z Ags. vîgle = wróżba, Śr. Dnm. wycheler = wróżbita; Miklosich wywodzi z Śr. Łć. vigiliae = hałaśliwe obchody nocne>

Figielek, lka, lm. **lki** p. **Figiel.**

[**Figlanc, a,** lm. **e**] p. **Figlarz.**

Figlarczuk, a, lm. **i 1.** ×*mały figlarz, psotnik; błazenek.* **2.** bot. (diplacus) *roś. z rodziny trędownikowatych.*

Figlarek, rka, lm. **rki** bot. **1.** (leucocarpus) *roś. z rodziny trędownikowatych.* **2.** p. **Figlarz.**

Figlarka, i, lm. **i** forma ż. od **Figlarz.**

Figlarnie przys. od **Figlarny.**

Figlarność, i, blm. rz. od **Figlarny.**

Figlarny, ×**Figlowny,** ×**Figlarski** *skłonny do figlów, zbytków, zbytny, żartobliwy; zabawny, pocieszny; filuterny:* Dziecko figlarne. F. kotek, uśmiech. Mina figlarna. Minka figlarnie-pokorna. Jeż.

×**Figlarski** p. **Figlarny.**

Figlarstwo, a, lm. **a 1.** *płatanie figlów, zbytki, swawola, żarty.* **2.** ×*sztuki kuglarskie, kuglarstwo; wykręty:* Będziesz ś. wprawował przy mnie w gospodarstwo, odrzuciwszy te fochy i twoje F. Zwr. M.

Figlarz, a, lm. **e 1.** a. [**Figlanc, Figlimont, Figolas**] *ten, co figle płata, zbytnik, swawolnik, żartowniś, krotochwilnik, filut, psotnik.* **2.** a. [**Figolas**] *pokazujący sztuki, kuglarz, pajac, błazen, trefniś, arlekin.* **3.** *ten, na którego liczyć nie można, zwodziciel, matacz, szachraj:* Figlarze Pan Bóg karze. Prz. **4.** a. **Miliślepek, Figlarek** bot. (mimulus) *roś. z rodziny trędownikowatych.* Zdr. **Figlarzyk.** <p. Figiel>

Figlarzyk, a, lm. **i** p. **Figlarz.**

Figlas, a, lm. **y** p. **Figiel:** Pamiętasz, świekrze, owe nadobne figlasy, kiedy ci ś. był dobył do okutej skrzyni? Tremb. Kobierzec bawił cudownością swoich arabeskowych figlasów. Deo. Korowaj ubierają w rozmaite figlasy z ciasta.

†**Figlik, a,** lm. **i 1.** p. **Figiel. 2.** w lm. *zbiór wierszy anegdotycznych, fraszki.*

[**Figlimont, a,** lm. **y** a. **ci**] p. **Figlarz.**

Figlować, uje, ował *płatać figle, dokazywać, zbytkować, swawolić, żartować, psocić:* Nie figluj, bo sfiglujesz. Prz. F. z kobietą = *zabawiać ś. z nią, baraszkować, gzić ś., przewracać ś.:* Trochę za szalenie z damą figlował tak, że aż podłoga ś. trzęsła. <p. Figiel>

Figlowanie, a, blm., czynność cz. **Figlować.**
× **Figlownie** przys. od **Figlowny.**
× **Figlowny** p. **Figlarny:** Nic niemasz figlowniejszego od chytrości, którą od przybycia twego narabiasz. Troc.
Figment, u, lm. **y** a. a *zmyślenie, wymysł:* Jego figmenta nieświadomych długo uwodzić nie mogły. Lel. <Łć. figmentum>
Fig-mig p. **Fik-mik:** Życie, tajemnica, figmig, i skończyło ś., jak świeczkę zgasił. Krasz. <Dźwn.>
† **Figojadek, dka,** lm. **dki** bot. p. **Przypołudnik.**
Figojadka, i, lm. **i** bot. bł. p. **Przypołudnik.** <Figa+JAD>
Figojadkowy przym. od **Figojadka.** Bobr.
[**Figolas, a,** lm. **y**] p. **Figlarz.**
[**Figołek, łka,** lm. **łki**] *koziołek:* Figołka zrobić = *wywrócić koziołka.* <Dźwn., por. Fikać>
[**Figołuszek, szka,** lm. **szki**] *dzierlatka* (alauda cristata). <?>
Figomorwa, y, lm. **y, Figa morwowa** a. **egipska, Sykomor, Syk, Karwia** bot. (ficus sycomorus) *roś., gatunek figi.* <Figa+Morwa>
Figowaty *podobny do figi.*
Figowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Melonowiec.** <p. Figa>
Figownia, i, lm. **e** p. **Figarnia.** Goł.
† **Figownica, y,** lm. **e** *ogród figowy:* Oliwnice wasze i figownice pożerała gąsienica. Wuj.
Figownik, a 1. lm. **i** *ogród figowy:* Przeminęli strażnicę, F. wysoko-przewiewny. Ml. **2.** †lm. **cy** *ogrodnik, hodujący figi.* Kn., Bobr.
Figowy przym. od **Figa:** Ogród F. Figowe wino. Bobr. F. kolor. Bobr. Ser F. (=*wyrabiany z fig, migdałów, orzechów, pistacji i korzeni).* ×F. ogrodnik. Kn., Bobr. (= *hodujący figi).* Bot.: Drzewo figowe p. **Figa.**
Figówka, i, lm. **i 1.** *rodzaj gruszki.* **2.** *rodzaj cykorji:* A toż kawa: sama cykorja i to F.! Zap. **3.** bot. p. **Przypołudnik. 4.** lek. (sycosis) *długotrwałe cierpienie skórne w miejscach włosem porosłych, szczeg. na podbródku.* <p. Figa>
Figuchna, y, lm. **y** *rzecz drobna; figa = mała osóbka.*
† **Figulowany** p. **Figulowy:** Rola figulowana. Op.
† **Figulowy,** † **Figulowany** *garncarski:* Rola figulowa. Op. <Z Łć. figulus = garncarz>
Figura, y, lm. **y 1.** *postać zewnętrzna, kształt, wygląd, forma:* F. ziemi. **2.** *wyobrażenie, posąg, statua, lalka, manekin:* F. na obrazie. F. z wosku, marmuru. **3.** *krzyż przy drodze, przy wsi, pasja, pasyjka, męka Pańska, Boża męka:* Procesja dziś pójdzie do figury. Modli ś. pod figurą, a ma diabła za skórą. Prz. Żyd cię nawet nie uszanuje, jak przed figurą czapki nie zdejmiesz. Prz. On tylko figurze nie winien. Prz. (=*jest zadłużony po uszy).* **4.** *zarys osoby, jej kontury, masa kształtu osoby, postać, osobnik, indywiduum, człowiek:* Co tam za figury siedzą? Ukazała mi ś. w ciemności jakaś F. **5.** *osobistość, persona, osoba; znacząca osoba, dostojnik, dygnitarz, pan, pani:* Ma ś. za wielką figurę. F. urzędowa. Znaczna F. na dworze królewskim. Śmieszna, zabawna F. F. na parawan. Prz. (=*śmieszna).* Poważna F., a w łokciu dziura. Prz. **6.** *postać w utworze literackim:* Figury mitologji grecko-rzymskiej, zszarzane w poezji klasycznej. Chm. **7.** *postawa, powierzchowność, budowa, skład ciała; pas, kibić, talja, stan, wcięcie w pasie:* Mieć niezgrabną figurę. Suknia do figury (=*obcisła, wcięta).* Chodzić do figury (= *bez zwierzchniego okrycia).* **8.** *obraz, symbol, alegorja, postać symboliczna, alegoryczna, wyobrażenie, oznaka, typ:* Mówić pod figurą. Baranek wielkanocny był figurą Eucharystji. Abel był figurą Chrystusa Pana. **9.** *część tańca:* Figury kontredansa, mazura. **10.** (w grze szachowej) *jeden z kamieni prócz pieszków.* **11.** *sposób, tryb życia:* Figurę stroić, prowadzić, figurą nadrabiać = *powierzchownie imponować.* Chce większą nad stan figurę prowadzić. **12.** †*wzór:* Czyniąc tą figurą. Kłos. (=*robiąc podług tego wzoru).* **13.** fil. *postać sylogizmu a. wniosku:* F. sylogistyczna. Logika rozróżnia cztery figury wniosku. **14.** fortep. *system szczegółów, stanowiących mechanizm, za pomocą którego młotek uderza przez pociśnięcie klawisza:* Figury są źle ustawione. **15.** karc. = a) w wincie: *każda z pięciu najstarszych kart atutowych, honor.* b) wog. *król, dama a. walet.* **16.** mat. = a) *nazwa ogólna układu punktów, linji, powierzchni i t. p.:* F. płaska, prostokreślna, wielokątna, wielościenna. b) †*cyfra, szczeg. znacząca:* A takich figur jest dziewięć, któremi ś. wszelka liczba wymawia. Kłos. **17.** muz. = a) *kontrapunktowe rozłożenie większej nuty na drobniejsze, celem urozmaicenia i ożywienia utworu:* × Figurą idący. Kn. (=*melodyjny).* ×Ta muzyka figurą idzie. Troc. ×Figurą śpiewam. Kn. (=*melodyjnie).* b) †*muzyka kościelna:* Nabożeństwo bez figury. Anna Jagielonka. **18.** ret. *przenośnia, postać krasomówska.* **19.** zł. *piętro.* Zdr. **Figurka, Figureczka, Figurynka.** <Łć. figura>
Figuracja, i, lm. **e 1.** × *nadawanie figury, formy, kształtu, kształtowanie.* **2.** muz. = a) *urozmaicanie dłuższej nuty obok niej leżącemi krótszemi.* b) *łamanie a. kruszenie akordu na co do trwania krótsze, a w skład jego wchodzące dźwięki.* <Łć. figuratio>
Figuralnie przys. od **Figuralny:** Eklezjastyk to przepowiedział F. Bals.
Figuralność, i, blm. rz. od **Figuralny.**
Figuralny 1. a. **Figuryczny** *postaciowy, obrazowy, pod figurą ukryty, alegoryczny, symboliczny, zagadkowy:* Styl F. **2.** muz. *używający figur muzycznych:* Śpiew, kontrapunkt F., wog. muzyka figuralna = *urozmaicenie melodji użyciem nut zamiennych a. przechodnich:* Dawny śpiew kościelny nie uciekał ś. do środków figuralnych, czyli do figuracji. <Łć. figuralis>
† **Figurał, u,** blm. *muzyka świecka, figuralna, urozmaicona figuracją.* <Z Łć. figuralis = figuralny>
Figurant, a, lm. **ci 1.** *mężczyzna, mający piękną, okazałą figurę; człowiek o wyglądzie okazałym, eleganckim:* Wyjednywał sobie kredyt w którym sklepie ormiańskim, pożyczał szat na figuranta przez czas konkurencji i pierwszych dni po ślubie. Skarb. **2.** gór. *pomocnik markszarderji, używany w czasie pomiarów kopalni.* **3.** teatr. *aktor, występujący w rolach niemych, statysta, kompars; aktor, grywający małe role, ale wyglądający okazale; baletnik, tańczący w grupach, nie solo.* <Łć. figurans, 2 pp. figurantis>
Figurantka, i, lm. **i** forma ż. od **Figurant:** Stara szabla, F. tylko honorowa, bo jej nigdy z pochwy nie wyjął właściciel. Rol.
Figurarz, a, lm. **e 1.** × *ten, co robi figury z gipsu, sztukator, rzeźbiarz.* **2.** † *ten, co figurycznie wszystko wykłada, przedstawia:* Ci figurarze (kalwiniści) sakramenta jedno w figurę i w fantazję obracają. Wuj.
Figureczka, i, lm. **i** p. **Figura.**
Figurka, i, lm. **i** p. **Figura:** Zgrabna F. Figurki porcelanowe.

[**Figurny**] *mający zgrabną figurę.*

Figurować, uje, ował 1. a) *być figurantem na scenie.* b) *być obecnym przy czymś; brać udział, uczestniczyć:* W Wersalu był bal, na którym ś. znajdowałam i nawet figurowałam, bo należałam do sławnego kadryla. Rzew. **2.** *mieć znaczenie, wzięcie:* F. na dworze. Bywam w salonach, ale tam niebardzo figuruję. Mick. **3.** *udawać wielkiego, nadymać ś., imponować, paradować, zadawać szyku:* Chcą F. razem z panami. Czart. A. Przedać ś. gotowa, by tylko F. Niech ino tak pan figuruje, to ś. tu będzie dobrze działo. Bliź. Wszystko strwonił, na wielkim figurując świecie. Mick. Figurował w sukniach codzień inszych. Czart. A. **4.** *znajdować ś., zajmować miejsce, być umieszczonym:* Szyld figuruje. Nazwisko mego nieboszczyka jeszcze w księdze ludności figuruje. Dług w księdze figuruje. **5.** †*wyobrażać, przedstawiać, malować:* Złego sługę malarze tak figurowali: pysk świni, wilcze uszy, psi ogon. Rej. **6.** !*wyobrazić sobie, przedstawić sobie, wyimaginować:* Figuruj sobie tylko, jaką ja satysfakcję miałem. Orzesz. **7.** †*pod figurą, alegorycznie, symbolicznie przedstawiać, wyobrażać, oznaczać:* Te rzeczy Izraelitom ś. stały, nas figurując. Leop. †**Figurowany** im. *pod figurą ukryty, alegoryczny:* Figurowany baranek Chrystus. Rej. Tać jest archa figurowana, przez którą kościół od potopu potępienia jest wybawion. Op. **8.** †*figuralnie śpiewać.* <Łć. figurare>

Figurowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Figurować:** Panowie ci bardziej myślą o figurowaniu, jak o istotnej usłudze krajowej. L. **2.** mier. *oznaczenie na gruncie danej przestrzeni palikami numerowanemi.*

†**Figurowany** p. **Figurować.**

Figurycznie przys. od **Figuryczny:** Tajemnice Nowego Zakonu wyrażone są F. w Starym. Mówić F.

Figuryczność, i, blm. rz. od **Figuryczny.**

Figuryczny 1. p. **Figuralny:** Między motywami figurycznemi znajdujemy dwa obrazy. Kozł. **2.** *w niewłaściwym znaczeniu użyty, przenośny.* **3.** mat.: Liczby figuryczne = *liczby pewnych szeregów arytmetycznych, odpowiadające liczbom wierzchołków różnych figur gieometrycznych.*

Figurynka, i, lm. **i** p. **Figura:** Na skrzydłach portalu stoją figurynki dwunastu apostołów. Miałem odrazę od tej sztucznej figurynki. Krasz. Majestatycznie wyglądali przy trzpiotowatych i bez powagi figurynkach wielkiego świata. Krasz. <Fr. figurine>

Figurzysta, y, lm. **ści** *biorący udział w muzyce figuralnej.*

Figus, a, lm. **y 1.** p. **Fikus. 2.** Figusa dać = *dać figę, odmówić.* <Niby złacińszczenie Figi>

[**Figusnąć, śnie, snął**] *fiknąć:* Koza figusła, wybiła mu ocy. <Dźwn., por. Fikać>

†**Fiirk, u,** lm. **i** *rodzaj podatku w ziemiach krzyżackich.* Herb. <Z Nm. vier = cztery>

[**Fijałeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Fijałek.**

[**Fijałeczka, i,** lm. **i**] p. **Fijałka.**

Fijałek, łka, lm. **łki 1.** bot. p. **Fijołek:** Róża z fijałkiem. Mick. Wonią fijałków rozpojone powietrze. Krasiń. Ten o psie i pałkach, a ten o fijałkach. Prz. **2.** myśl. = a) *ogon lisa.* b) a. **Fijołek** *koniec ogona lisiego,* in. kiść. Zdr. [**Fijałeczek**].

†**Fijałka, i,** lm. **i** i [**Fijałka**] p. **Fijołek.** Glosy z w. XV. Zdr. [**Fijałeczka**].

Fijałkowy 1. przym. od **Fijałek. 2.** *fijoletowy:* Bujne kędziory, którym jakiś osobliwszy fijałkowo-karmazynowy sztuczny kolor nadawał. Byk.

†**Fijank, u,** lm. **i** p. **Flank.** <Włos. fianco>

[**Fijerka, i,** lm. **i**] *cztery grosze, czworak.* <Z Nm. vier = cztery>

Fijolet, u, lm. **y** a. **Fjolet 1.** *barwa błękitna, zmieszana z czerwoną, kolor fijoletowy.* **2.** chem. *barwnik fijoletowy:* F. giencjanowy, metylowy. **3.** w lm. *suknie biskupie.* <Włos. violetto, Fr. violet, przez usta Nm.>

Fijoletowawo przys. od **Fijoletowawy; Fjoletowawo.**

Fijoletowawy, Fjoletowawy *wpadający w kolor fijoletowy:* Żyły czerwone i fijoletowawe. Krasz.

Fijoletowo przys. od **Fijoletowy; Fjoletowo:** Zabarwiać F. Na F. p. **Fijoletowy.**

Fijoletowy przym. od **Fijolet; Fjoletowy** *fijołkowy:* Kwarc F. = *ametyst.* Kolor F. Pomalować na fijoletowo (= *na kolor F.*).

Fijoł, a, lm. **y** rub. *głupiec.* Reym. <?>

×**Fijoł, a,** lm. **y** p. **Fijołek:** W dziardynie (stały) rozmaryny, hizopy pachnące, fijoły różnej barwy, nardy woniejące. Mor. <Z Łć. viola = fiołek, przez usta Nm.>

Fijołeczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Fijołek. 2.** bot. (erpetion) *roś.*

[**Fijołeczka, i,** lm. **i**] p. **Fijołka.**

Fijołek, łka, lm. **łki, Fjołek 1.** a. ×**Fijoł** bot. = a) a. **Fijałek,** †**Fijołka,** †**Fijałka,** [**Fijołka, Fijałka, Chwiałek, Chwilka, Chwiłek, Chwiołek, Chfiołek, Chwijałek, Chfijałek**] bot. (viola) *roś. z rodziny fijołkowatych (i jej kwiat).* Gatunki: F. dziki (v. canina); F. pachnący a. wonny, zwany Fijołkami marcowemi a. brunatnemi (viola odorata); F. trójkolorowy (v. tricolor), bardzo zmienny: α) odmiana ogrodowa, zwana Bratki, Braciszki, Brat z siostrą a. Brat i siostra; β) odmiana polna (arvensis), zwana u ludu Maślukami. b) F. alpejski p. **Gduła.** c) F. biały p. **Gładyszek.** d) Fijołki p. **Podejźrzon.** e) Fijołki nocne p. **Wieczornik.** f) Fijołki żółte p. **Lak. 2.** przen.: Mieć w głowie fijołki a. [mieć fijołka] = *mieć zielono, siano, zajączka, bzika w głowie, być pomieszanym na rozumie, dziwacznie myśleć.* **3.** daw. *chłopiec utrzymywany i kształcony kosztem katedry, ubrany w szaty fijoletowe.* **4.** ucz. *uczeń gimnazjum klasycznego.* **5.** [F.] = a) *żandarm rosyjski.* b) F. polny = *goryczka* (gentiana). **6.** myśl. p. **Fijałek.** Zdr. **Fijołeczek.** <Łć. viola, przez Nm. Viole>

†**Fijołka, i,** lm. **i** i [**Fijołka**] p. **Fijołek.** Zdr. [**Fijołeczka**].

Fijołkowaty, Fijołkowy bot.: Rośliny fijołkowate a. fijołkowe (violaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliścieniowych.*

Fijołkowo przys. od **Fijołkowy:** Irysy, pręgowane F. Zap. Na F. p. **Fijołkowy.**

Fijołkowy 1. przym. od **Fijołek:** Zapach F. Fijołkowej woni otacza mnie morze. Uj. Krzaki fijołkowe. Mick. Dziardyn F. Koch. (= *ogród z fijołkami*). **2.** *koloru fijołków, fijoletowy:* Oczy fijołkowe. Na fijołkowo = *na kolor F.:* Pomalować na fijołkowo. **3.** bot.: a) Bisiorek F. p. **Bisiorek.** b) [Kamienie fijołkowe] p. **Bisiorek.** c) Korzeń F. p. **Kosaciec.** d) Rośliny fijołkowe p. **Fijołkowaty.**

[**Fijołowy, Chwiałowy**] *fijołkowy.*

[**Fijoły**] *nazwa wzoru na pisankach:* Pisanki w F. Por. **Fijołek.**

[**Fijorówka, i,** lm. **i, Fijórówka**] *sukmana z wyszyciem z tasiemek kolorowych, [fjorów].*

[**Fijory, ów,** blp.] *wyszycie sukmany tasiemkami kolorowemi.* <Włos. fiori lm.=kwiaty>

[**Fijórówka, i,** lm. **i**] p. **Fijorówka.**

Fik! w. **1.** *fajt!, brzdęk!, bęc!, pęc!, chlap!, hop!, buch!, skik!:* F. na ziemię. F. pałki z kobiałki. **2.** *szust!, myk!:* F. z lasa, F. do lasa. Prz.

†**Fik, u,** lm. **i 1.** p. **Figa. 2.** *wrzód w kiszce odchodowej.* Ślesz. <Łć. ficus=figa, 2-e znaczenie przez podobieństwo postaci>

Fikacz, a, lm. **e** *ten, co fika, skacze; fikalski, tancerz:* Tak zwani fikacze i galopedy odeszli z kwaśnemi minami. Bał.

Fikać, a, ał 1. p. **Fiknąć. 2.** żart. *tańczyć.* <Dźwn.>

Fikalski, ego, lm. scy *wytrwały, zawzięty tancerz; tancerz jakby z rzemiosła.*

[**Fika-mika**] p. **Fik-mik.**

Fikanie, a, blm., czynność cz. **Fikać:** Uważał, że F. nogami to może i ładne, ale bardzo głupie. Kos. (*=taniec*).

[**Fikant, a,** lm. **ci**] *lekkoduch, trzpiot.*

Fikcja, i, lm. **e 1.** fil. = a) (i posp.) *wymysł, urojenie, zmyślenie, pojęcie urojone, wytwór fantazji a. wyobraźni, któremu nic nie odpowiada w rzeczywistości:* Toż dopiero F. i upór kamienny! Krasiń. b) *przedmiot, byt urojony, przypuszczalnie pomyślany, w celu objaśnienia pewnej kategorji zjawisk:* Eter jest fikcją fizykalną. **2.** praw. *przypuszczenie na mocy prawa istnienia pewnej okoliczności:* Fikcją prawną jest zasada, że nikt nieznajomością prawa tłumaczyć ś. nie może. <Łć. fictio>

Fikcyjnie przys. od **Fikcyjny.**

Fikcyjność, i, blm. rz. od **Fikcyjny.**

Fikcyjny *zmyślony, urojony, w charakterze fikcji pomyślany, przypuszczalny, hipotetyczny, nieistniejący:* Czynnik F. Pojęcie fikcyjne. Wystąpił do sądu o uznanie aktu za F. <p. Fikcja>

Fik-miki p. **Fik-mik.**

Fik-mik 1. a. **Fig-mig, Fikl-miki, Figi-migi, Figmiki, Fikum-mikum**=a) przys. *krętu-wętu, tere-fere, wykrętem, tumaniąc oczy, szachrując:* Wszystko fik-mik za nic. b) rz. *fortel, wykręt, matactwo, szachrajstwo, tumanienie oczu:* Teraz wszystko na fik-mik. **2.** [F. a. **Fiku-miku, Fika-mika, Fikupiku**] *przyśpiew.* <Dźwn.>

Fiknąć, nie, nął, nied. **Fikać 1.** *machnąć koziołka, wywrócić kozła, przewrócić ś. przez głowę, przekoziołkować ś.;* przen. *spaść, upaść, zlecieć, fajtnąć, brzdęknąć:* Zdrzemnął ś. i fiknął ze stołka. **2.** [F.] *kiwnąć, rzucić, np. nogami, wierzgnąć:* Kobyła fika pośladkiem. Przen.: Warszawa przysłała tu nam krytyka; ciągle we mnie nogą fika. Rod. Por. **Świkać.** <Dźwn.>

Fiknięcie, a, blm., czynność cz. **Fiknąć.**

[**Fikołajki, ów,** blp.] *skoki, koziołki:* Przewracać F. <Zmieszanie Fikać z Mikołajki>

†**Fikowy** przym. od †**Fik** pod 1: Wziąwszy liście fikowe, uczyniłaśta sobie wieniki. B. Sz.

!**Fiks, u,** lm. **y** *przyjmowanie gości w pewne oznaczone dni i godziny.* Bał.

Fiksacja, i, lm. **e** *choroba umysłowa, pomieszanie zmysłów, warjacja, bzik, szał, obłęd; manja, zwarjowanie na pewnym punkcie, zabicie sobie gwoździa w głowę;* przen. *przesada, dziwactwo:* Pytałem jednego profesora uczonego aż do fiksacji... nie wie. Krasz. <Z Łć. fixus im., przez Fr. fixation = ustalenie, umocowanie; przejście znaczenia: obłęd na jednym punkcie, monomanja, w przeciwieństwie do Warjacja>

Fiksat, a, lm. **ci 1.** *cierpiący fiksację, dotknięty na umyśle, warjat, obłąkany.* **2.** przen. *manjak, dziwak, człowiek zwarjowany na pewnym punkcie, opanowany fikcją, ten, co ma zajączka.* **3.** przen. *szaleniec, zagorzalec, zapaleniec, człowiek zbyt ryzykowny.* <Z Łć. fixus=przybity, umocowany, niby zwarjowany na jednej myśli>

Fiksatka, i, lm. **i** forma ż. od **Fiksat.**

Fiksatuar, u, lm. **y** *rodzaj tęgiej pomady, szczeg. do wąsów.* **2.** cukier. *wafel, przekładany czekoladą, kształtu fiksatuaru w cynkofolji.* <Fr. fixatoir>

Fiksatuarować, uje, ował *smarować fiksatuarem:* F. wąsy. Niepomadowany i niefiksatuarowany kowal zakrywał ich sobą. Jeż. **F. ś.** *smarować sobie włosy fiksatuarem:* Raz na zawsze zabroniła mi F. ś. Prus.

Fiksatuarowanie, a, blm., czynność cz. **Fiksatuarować.**

Fiksatuarowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Fiksatuarować ś.**

Fiksatyw, u, lm. **y** *płyn do utrwalania rysunków.* <Fr. fixatif>

Fiksaż, u, lm. **e** fot. p. **Utrwalenie.** <Fr. fixage>

†**Fiksment, u,** lm. **y** *płaszczyk kobiecy.* <?>

Fiksować, uje, ował 1. a. ×**F. ś.** *cierpieć fiksację, warjować, dostawać obłędu, od zmysłów odchodzić, wpadać w szał, tracić głowę, nie posiadać ś.; dziwaczyć, głupstwa robić:* Kazio fiksował po prostu ze szczęścia. Sienk. **2.** fot. *utrwalać obraz na kliszy.* <Fr. fixer=ustalać, umocowywać, p. Fiksacja>

[**Fiksować, uje, ował**] p. **Wiksować.**

Fiksowanie, a, blm., czynność cz. **Fiksować.**

× **Fiksowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Fiksować ś.**

Fiksum nieod. *fiksacja, bzik:* Ma F. <Łć. fixum, im. od figo=przybijam, umocowywam, p. Fiksacja>

[**Fiksum-dyrdum**] w wyrażeniu: Mieć a. cierpieć fiksum-dyrdum = *warjować, być warjatem.* <p. Fiksat i Dyrdać>

[**Fiku-miku**] p. **Fik-mik.**

Fikum-mikum nieod. p. **Fik-mik:** Były może jakie fikum-mikum zwyczajne w odpowiedzi matrony, ale... Rzew. <Dźwn.>

[**Fiku-piku**] p. **Fik-mik.**

Fikus, a, lm. **y, Figus** *pospolita nazwa figi elastycznej.* <Łć. ficus>

[**Fil, a,** lm. **e**] p. **Pamfil.** <Skrócone z Pamfil>

Fila, i, lm. **e** *nazwa pokoleń, na które dzielili ś. mieszkańcy Atyki.* <Gr. fylḗ>

[**Fila, i,** lm. **e**] p. **Chwila.** Zdr. †**Filka.**

†**Filacki** *pasmem ciągnący ś., długi:* Lochy filackie. Mor. A. <p. Filata>

Filać, a, ał zł. *całować.* <Może Gr. fileîn= lubić, kochać, całować>

×**Filadelfja, i,** blm. *braterstwo, miłość braterska; stosunki przyjacielskie między proboszczami.* <Gr. filadelfía>

[**Filak, a,** lm. **i**] p. **Karafjolek.** <?>

Filakterja, i, lm. **e** *amulet, zwitek pergaminowy z wypisaniem czterech przykazań Bożych, używany przez Żydów przy modlitwach, a także u innych ludów.* <Gr. fylaktḗrion>

[**Filanc, a,** lm. **e**] p. **Fabrycarz.** <Zam. Financ>

×**Filandrja, i,** blm. *miłość cielesna mężczyzny ku mężczyźnie.* <Gr. filandría>

Filant, a, blm. *bzik, zajączek:* Ma (nabył) filanta. Prz. (o figlarzu i awanturniku pijanym). <Fr. filant dosł. = wymykający ś., błędny>

Filanterja, i, blm. *filuterja:* Loterja — F. Prz. <?>

Filantrop, a, lm. **owie** *przyjaciel ludzi, dobroczyńca ludzkości;* przen. *człowiek bezinteresowny:* Za tak małe pieniądze pracujesz? toś ty F.! <Gr. filánthrōpos>

Filantropicznie przys. od **Filantropiczny.**

Filantropiczny p. **Filantropijny:** Filantropiczna cnota. Słow. <Gr. filantrōpikós>

Filantropijnie przys. od **Filantropijny.**

Filantropijny, Filantropiczny przym. od **Filantropja:** Zakład F. Towarzystwo filantropijne.

Filantropinistyczny przym. od **Fiantropinizm:** Dążność filantropinistyczna. Chm. <Gr. filanthrōpinos>

Filantropinizm, u, blm. *system wychowawczy, opierający ukształcenie głównie na wrażeniach zmysłowych i dbający przeważnie o rozwój sił fizycznych.*

Filantropiny, in, blp. *zakłady wychowawcze, kierujące ś. zasadami filantropinizmu.* <Gr. filanthrṓpinos>

×**Filantropizm, u,** blm. p. **Filantropja.**

Filantropja, i, blm., ×**Filantropizm** *miłość ludzkości, współczucie dla bliźnich, dobroczynność, miłosierdzie, ofiarność.* <Gr. filanthrōpía>

Filantropka, i, lm. **i** forma ż. od **Filantrop.**

Filar, u, lm. **y,** [**Fujar**] **1. a.** [**Pilerz**] *podpora architektoniczna pionowa, słup podpierający, murowany a. kamienny, kolumna.* **2.** *mur, słup muru:* F. między oknami. F. mostu. **3.** przen. *podpora, fundament, siła, moc:* F. państwa, religji. **4.** [F.] *skała.* **5.** gór. p. **Calizna.** Zdr. **Filarek,** †**Filarzyk.** <Śr. Grn. pfîlâri, to zaś z Śr. Łć. pilare, pilarius, z Łć. pila = słup>

Filarecki przym. od **Filaret:** Powstało w ciągu tygodnia kilka gron filareckich. Chm. Filarecka dłoń. Mick. <p. Filaret>

Filarek, rka, lm. **rki** p. **Filar:** Dom pod filarkami przy ulicy Marszałkowskiej.

Filaret, a, lm. **ci** *członek stowarzyszenia miłośników cnoty, które istniało w uniwersytecie wileńskim 1819—1823 r.:* Pieśń filaretów. Mick. <Gr. filáretos dosł. = miłujący cnotę>

Filaretyzm, u, blm. *zasady filaretów, ich kierunek.* Proch.

×**Filargirja, i,** blm. *żądza pieniędzy, chciwość, gorączka złota.* <Gr. filargyría>

Filarkowy przym. od **Filarek:** Balustrada filarkowa.

Filarmoniczny p. **Filharmoniczny:** Towarzystwo filarmoniczne.

Filaronośny *wsparty na filarach:* Sklepienie filaronośne. Bobr. <Filar + NIOS>

Filarowanie, a, lm. **a** bud. **1.** *rząd filarów, kolumnada; układ, rozkład, ugrupowanie filarów:* F. sześciorzędne. Bobr. **2.** †*budowanie na słupach.* <p. Filar>

Filarowany *mający filary, ozdobiony filarami:* Ganek F.

Filarowe, ego, blm. *podatek od filarów, opłacany w Rzymie starożytnym.* Bobr.

Filarowy przym. od **Filar.** Gór.: F. całokształt odbudowy kopalni.

†**Filarzyk, a,** lm. **i** p. **Filar:** Znieście filarzyki domu jego. B. G.

×**Filata, y,** lm. **y 1.** *szereg, pasmo długie, ciąg.* **2.** *jedna z głównych części wojska, linja:* Pierwsza F. = *awangarda, straż przednia.* Śrzednia F. = *główny korpus, główne siły.* Trzecia F. = *straż tylna, arjergarda.* Ostatnia F. = *rezerwa, odwód.* <Włos. filata>

Filatelista, y, lm. **ści** *zbieracz marek pocztowych.* <Now. z Gr. fílos = przyjaciel + atéleia dosł. = wolność od podatku, czyli niby Nm. Freimarke = porto opłacone>

Filatelistyczny przym. od **Filatelista: F.** oddział wystawy.

Filatelja, i, blm. *ogół wiadomości, dotyczących zbierania marek pocztowych:* Dotychczas w filatelji nieznany kraj występuje obecnie z własnemi markami.

[**Filąg, a,** lm. **i**] p. **Filung.**

Filc, u, lm. **e 1. a.** [**Fylc**] *tkanina ze zbitej i splątanej szerści, pilśń a. wojłok.* **2.** × *kapelusz.* **3.** druk. *sukno, używane do odbijania.* <Nm. Filz>

Filcować, uje, ował *zbijać i splątywać pojedyńcze włókna szerści, spilśniać.* <Z Nm. filzen>

Filcowanie, a, blm., czynność cz. **Filcować.**

Filcowy przym. od **Filc:** Buty filcowe (= *wojłokowe*). Kapelusz F. (= *pilśniowy*).

Filet, u, lm. **y** intr. **1.** *wycisk na oprawie książki.* **2. a. Fileta** *narzędzie do robienia wycisków.* <Fr. filet>

!**Filet, u,** lm. **y** *zrazik z kapłona a. młodej kury:* Zapomnisz wkrótce frykanda, filety, gdy podjesz zrazów i kaszy na wety. Fred. A. <Fr. filet>

Fileta, y, lm. **y** p. **Filet.** <Fr. filet, Włos. filetto>

†**Filetka, i,** lm. **i** *ozdoba z nitek złocistych:* Rura (rusznicy) w śliwowe drzewo osadzona, z filetkami i macicą perłową. Akta grodzkie. <Włos. filetto>

!**Filgran, u,** lm. **y** p. **Filigran.**

!**Filgranowy** przym. od **Filgran,** p. **Filigranowy.**

Filharmoniczny, Filarmoniczny, niek. **Filharmonijny** *muzyczny, miłujący, uprawiający muzykę:* Towarzystwo filharmoniczne. <Now. z Gr. fílos = przyjaciel + harmonía = harmonja>

Filharmonijny p. **Filharmoniczny.**

Filharmonik, a, lm. **cy** *miłośnik, zwolennik muzyki.* Słow. Koncert filharmoników.

Filharmonja, i, lm. **e** *towarzystwo a. instytucja, mająca na celu rozwój muzyki i zapoznawanie z nią ogółu.*

Filhelen, a, lm. **i** *przyjaciel, stronnik Greków, sprzyjający im, sympatyzujący z niemi.* <Gr. filéllēn>

Filhelenizm, u, blm. *sprzyjanie Grekom, sympatyzowanie z niemi.*

Filheleński przym. od **Filhelen:** Po filheleńskim okresie entuzjazmu nastąpiła reakcja.

Filibus, a, lm. **y** p. **Fidybus.**

×**Filibustjer, a,** lm. **rzy** a. **owie** p. **Flibustjer.**

×**Filibustjerstwo, a,** blm. *korsarstwo:* Zapewniono amnestję okrętowi żaglowemu, który przestanie trudnić ś. filibustjerstwem.

Filicha, y, lm. **y, Filucha, Felicha, Felucha** zł. *chustka.* <?>

Filicyna, y, blm., **Kwas filiksowy** a. **paprociowy** apt. **1.** *substancja krystaliczna, otrzymywana z korzenia paproci.* **2.** niek. *wyciąg eterowy z tegoż korzenia.* <Now. z Łć. filix = paproć>

Filigran, u, lm. **y 1. a.** !**Filgran** *delikatny ażurowy wyrób z drutu złotego a. srebrnego.* **2.** *znaki*

wodne w papierze. <Fr. filigrane, Włos. filigrana>

Filigranowo przys. od **Filigranowy:** Ganeczek, wyglądający F.

Filigranowy przym. od **Filigran;** ×**Filogranowy,** !**Filgranowy:** Robota filigranowa. Przen. = a) *delikatny, kruchy, łatwy do zniszczenia:* F. most, budynek. Filigranowe zdrowie. b) *mały, maleńki, drobny, drobniutki, misterny:* Kieliszek F.

Filiksowy apt.: Kwas F. p. **Filicyna.** <Z Łć. filix = paproć>

Filip, a, blm. **1.** [F.] lm. **y** *zając:* Wyrwał ś., jak F. z konopi. Prz. **2.** [F.] *rozum, rozsądek, olej, sens, spryt, przebiegłość, zastanowienie ś.:* Nié má za czeski filipa w głowie. Prz. **3.** chem. *nazwa pierwiastku metalicznego.* <Od imienia Gr. Fílippos; Czes. „Filipa míti" = mieć spryt>

†**Filipek, pka,** lm. **pki** *pieniądz złoty hiszpański z wizerunkiem Filipa.* Górn.

Filipika, i, lm. **i** *ostra, gwałtowna mowa polemiczna, wycieczka słowna przeciw komu, ostre wystąpienie za pomocą słowa; pismo polemiczne.* <Gr. filippikós (dom. lógos) = mowa Demostenesa przeciwko Filipowi Macedońskiemu, Łć. philippica (dom. oratio)>

×**Filipina, y,** lm. **y** *sikawka chirurgiczna, szpryca.* <?>

Filiponi, ów, blp. p. **Filipowiec.**

Filipowiec, wca, lm. **wcy, Filiponi** lm. *starowierca* (w kościele wschodnim): Sekta filipowców dzieli ś. na popowców i djakowców. <Nazwa sekty od imienia sekciarza Filipa Pustoswiata, który swych współwyznawców koło r. 1700 przywiódł na Litwę i do Polski>

×**Filipowski** przym. od **Filipowiec:** Herezja filipowska.

Filipówki, wek, blp. *post przed św. Filipem, przyjęty przez ludność katolicką Polski od Rusinów:* Obchodzono w całej Polsce F. Goł. <Ros. filìpovki lm.>

Filipsyt, u, lm. **y** min. *wodny krzemian glinu z krzemianem wapnia, potasu i sodu, znajdujący ś. w przestrzeniach próżnych, zawartych w składowej masie bazaltów, dolerytów i law.* <Od nazwiska mineraloga Ang. Phillips †1874>

Filipus, a, lm. **y** **1.** p. **Fidybus. 2.** zł. *cygaro.* <Przerobione z Fidibus>

Filister, tra, lm. **trowie 1.** *człowiek obojętny na interes ogółu, nie poczuwający ś. do koleżeństwa, zadowolony samolub i wygodniś, człowiek pojęć małostkowych, pospolity, poziomy, bez wyższych aspiracji:* Czy myślisz, że ciasne filistrów głowy odrazu pojmą, co to jest wolność? F. nie zrozumie ś. nigdy z człowiekiem wyższych, szlachetniejszych idei, gdy tylko egoistyczny interes stanie pomiędzy niemi. Gaw. **2.** *nie kolega, nie student, eks-student:* Przyłączyli ś. do nich dawni uniwersyteccy towarzysze, eks-bursze, ale już przeszli na filistrów. Krasz. **3.** ×*wypożyczający konie do przejażdżki.* **4.** ×*koń wypożyczony.* <Nm. Philister = Filistyn, nazwa, nadawana od w. XVII przez studentów Nm. nie-studentom>

×**Filisterja, i,** blm. p. **Filisterstwo.**

Filisterski, Filistrowski przym. od **Filister:** Miasto, strychujące ludzi pod jedną filisterską miarę. Haj.

Filisterstwo, a, blm., **Filisteryzm,** ×**Filisterja** *stan, usposobienie filistra:* Szczupła doniosłość tych spraw, przy gołębiej naturze bohatera i filisterstwie otoczenia, mogłaby ś. stać trywjalnym regiestrem szczegółów. Kasz. <p. Filister>

Filisteryzm, u, blm. p. **Filisterstwo.**

Filistrowski p. **Filisterski:** Poczucie wytworności i szyku właściwe jest mieszkańcom Syreniego grodu, jednakże jest ono powierzchowne, filistrowskie, że tak powiem, i nie podniesione przez głębszą estetyczną oświatę.

Filistyn, a, lm. **owie 1.** ×(u studentów uniwersytetu) *osoba, nie należąca do uniwersytetu, szczeg. kupiec.* **2.** [F.] = a) *człowiek mądry a dowcipny, dowcipniś.* b) *człowiek lekkomyślny, letkiewicz.* Por. **Filistynek.** <Łć. Philistinus, z Hb. Pliszthî, lm. Pliszthîm = Filistyn, por. Filister>

[**Filistynek, nka,** lm. **nki**] **1.** *człowiek przebiegły.* **2.** p. **Górniczek.** Por. **Filistyn.**

[**Filiwółk, a,** lm. **i**] *wilk bajeczny.* <Może w związku z Nm. Werwolf = wilkołak>

[**Filizof, a,** lm. **owie**] p. **Filozof.**

Filiżaneczka, i, lm. **i** p. **Filiżanka.**

Filiżanka, i, lm. **i 1.** a. †**Fliżanka,** [**Flizanka, Fiszanka**] *małe naczynie, szczeg. do kawy używane, czarka, kubek, farfurka:* F. porcelanowa. Wypić całą filiżankę (*= zawartość jej*). Podał im filiżanki spodek, pełen biszkoktów. Mick. ×F. wierzchnia (*= właściwa filiżanka*). ×F. spodnia (*= spodek*). **2.** ×*takież naczynie ze spodkiem:* Kupić sześć par filiżanek. 3. żart. *nocnik, urynał.* Zdr. **Filiżaneczka.** <Tur. fildżan, findżan>

Filiżankowaty *podobny do filiżanki.*

Filja, i, lm. **e 1.** a. †**Filjał** *kościół nieparafjalny w obrębie parafji, zależny od parafjalnego.* **2.** a. **Filjał** *oddział, zakład pomniejszy zależny od głównego:* F. sklepu, handlu, zakładu, banku. F. z pieczywem. Pomiędzy dwoma oknami był mniejszy stolik, F. wielkiego stołu redakcyjnego. Krasz. <Łć. filia dosł. = córka>

Filjacja, i, lm. **e 1.** *wykaz dokumentalny szeregu przodków szlacheckich, legitymowanie ś. z nich; rodowód, gienealogja:* Dawniej nawet młody chłopiec recytował z pamięci filjacją każdej znaczniejszej rodziny w kraju. Krasz. **2.** *rozwój gienetyczny (rodowodny) jakiejś idei.* **3.** her. *pochodzenie godeł herbowych jednych od drugich.* <Fr. filiation>

Filjacyjny przym. od **Filjacja,** *gienealogiczny:* Tablice filjacyjne.

×**Filjalista, y,** lm. **ści** *ksiądz przy kościele filjalnym.* <Now. z Łć. filialis = należący do syna, córki, por. Filjał>

Filjalny *stanowiący filję:* Kościół F. <Śr. Łć. filialis>

Filjał, u, lm. **y 1.** p. **Filja. 2.** *filja zboru ewangielickiego.* <Z Łć. filialis = należący do syna, córki, dom. ecclesia = kościół>

×**Filjatrja, i,** blm. *zamiłowanie do medycyny.* <Now. z Gr. fílos = przyjaciel + iatreía = leczenie>

†**Filka, i,** lm. **i** p. **Fila:** Sarny łapam drugiej filki. Pśń.

Film, u, lm. **y** fot. *błona żelatynowa.* <Może = firm-, Łć. firmare = umocowywać, utrwalać>

Filodendron, u, lm. **y** p. **Wątra.** <Now. z Gr. fílos = lubiący + déndron = drzewo>

Filogienetyczny przym. od **Filogieneza:** Prawa filogienetyczne.

Filogieneza, y, blm. *szereg zmian, którym ulegają gatunki, historja rozwoju gatunków.* <Now. z Gr. fýlon = ród, rodzaj + génesis = pochodzenie>

×**Filoginja, i,** blm. *słabość do kobiet, kobieciarstwo.* <Gr. filogynía>

Filograf, u, lm. **y** p. **Pantograf.** <Now. z Gr. fílos = lubiący + -gráfos = piszący>

× **Filogranowy** p. **Filigranowy**: Głowacz to wielki, ale filogranowej roboty. Chodź. (= *chytry, przebiegły*).

Filoksera, y, lm. **y** *owad półpokrywy, należący do mszyc, niszczący winnice.* <Now. z Gr. fílos = lubiący+xērós = suchy>

Filolog, a, lm. **dzy** a. **owie 1.** *badacz nauk filologicznych.* **2.** *student wydziału filologicznego.* **3.** ucz. *uczeń gimnazjum klasycznego.* <Gr. filólogos>

Filologicznie przys. od **Filologiczny.**

Filologiczny przym. od **Filologja**: Wydział F. <Gr. filologikós>

Filologja, i, blm. **1.** *ogół nauk, obejmujących językoznawstwo, literaturę i historję.* **2.** *wydział filologiczny w uniwersytecie:* Chodzić na filologję. <Gr. filología>

Filomat, a, lm. **ci** *członek stowarzyszenia miłośników nauki, które istniało w uniwersytecie wileńskim przed r. 1823.* <Gr. filomathḗs>

Filomatyczny przym. od **Filomat**: Towarzystwo filomatyczne.

Filosemicki przym. od **Filosemita.**

Filosemita, y, lm. **ci** *przyjaciel Żydów, zwolennik filosemityzmu.* <Now. z Gr. fílos = przyjaciel+Semita>

Filosemityzm, u, blm. *kierunek przyjazny dla Żydów.*

× **Filotechniczny** przym. od **Filotechnja.**

× **Filotechnik, a,** lm. **cy** *miłośnik sztuk pięknych.* <Now. z Gr. fílos = lubiący+téchnē = sztuka>

× **Filotechnja, i,** blm. *zamiłowanie do sztuk pięknych.*

Filować, uje, ował 1. (o lampie) *kopcić, czadzić:* Lampa filuje. **2.** × *napełniać płynem naczynie.* **3.** × karc. *ciągnąć kartę.* **4.** przen. *oszukiwać, szachrować, kręcić:* Zawsze mi koło Wielkanocy sfiluje i chyba w resursie ś. spowiada. Wielis. **5.** przen. *robić wybór, decydować ś.:* Filując sobie: czarno czy biało? przechodziłam ś. po izbie. Kaczk. <Fr. filer>

Filowanie, a, blm., czynność cz. **Filować.**

Filozela, i, lm. **e** *nić jedwabna niekręcona, używana do haftu.* <Fr. filoselle>

Filozof, a, lm. **owie,** [**Filizof**] **1.** *miłośnik mądrości.* **2.** *uczony, specjalista poświęcający ś. filozofji, autor dzieł filozoficznych; twórca systemu filozoficznego.* **3.** *myśliciel wnikający w istotę rzeczy; pisarz biorący rzeczy głębiej, bardziej teoretycznie, abstrakcyjnie, pojęciowo:* Krasiński był nietylko poetą, lecz nielada filozofem. **4.** *człowiek mądry, wiedzący, co czynić wypada w zawiłych okolicznościach:* Bądźże tu filozofem! **5.** *człowiek, trzymający ś. w trybie życia i postępowaniu pewnych zasad, nie ulegający względom praktycznym a. przygodnym okolicznościom, rygorysta w konsekwentnym przestrzeganiu wyznawanych zasad.* **6.** *człowiek poprzestający na małym, skromnych wymagań, przekładający niepodległość ducha nad dobra doczesne:* Zniósł ten cios, jak na filozofa przystało. Nie udawajże filozofa obojętnego na przeciwności życia! Ir.: F., bo mu palce z butów wyłażą. Prz. **7.** *człowiek niejasno, zawile sądzący o rzeczach prostych, niepotrzebnie a. niefortunnie biorący na kieł w rzeczach prostych, oczywistych, gdzie wystarcza zdrowy rozsądek; człowiek niemądry, pozbawiony zdrowego rozsądku:* To mi F. z ciebie! (= *toś mi palnął głupstwo!*). F., co lewarem kluski jada. Prz. F. z Bonifratrów. Prz. (= *warjat*). <Gr. filósofos>

× **Filozofaster, tra,** lm. **trowie** p. **Filozofek.** <Włos. filosofastro>

Filozofek, fka, lm. **fkowie 1.** a. × **Filozofaster** *lichy, nędzny filozof, mędrek.* **2.** [F.] *figlarz.*

† **Filozofema, tu,** lm. **ta** fil. p. **Filozofemat.**

Filozofemat, u, lm. **y** a. **a,** † **Filozofema** fil. **1.** *każde oddzielnie wzięte zagadnienie filozoficzne, pogląd a. teorja filozoficzna, dotycząca jakiegoś specjalnego przedmiotu:* F. przyczyny, bytu, celowości, przestrzeni i czasu. **2.** *sentencja filozoficzna.* <Gr. filosófēma, 2 pp. filosofḗmatos>

Filozoficznie przys. od **Filozoficzny**: Zapatruje ś. na to wszystko F. F. biorąc, jest to fałsz.

Filozoficznieć, eje, ał *stawać ś. filozoficznym, pogłębiać ś. pod względem filozoficznym:* Umysł jego z wiekiem coraz bardziej filozoficznieje.

Filozoficzność, i, blm. rz. od **Filozoficzny**: F. dzieła, umysłu.

Filozoficzny (fil. i posp.) przym. od **Filozofja** = **1.** a) *do filozofji należący, w zakres filozofji wchodzący:* Pogląd, termin F. Zasada, metoda, terminologja filozoficzna. Pojęcie filozoficzne. b) *filozofji poświęcony, materję filozoficzną traktujący:* Dzieło, czasopismo filozoficzne. c) *filozofji oddany, poświęcający ś.:* Szkoła filozoficzna. Towarzystwo filozoficzne. **2.** *do filozofji zdolny, skłonny do rozważania rzeczy ze stanowiska filozofji:* Umysł F. **3.** *ze stanowiska filozofji usprawiedliwiony:* Grzech F. p. **Grzech.** **4.** *filozofów zaprzątający, przez filozofów poszukiwany:* Kamień F. p. **Kamień.** **5.** a. × **Filozofski** *filozofom właściwy:* Spokój filozoficzny. Równowaga ducha filozoficzna. **6.** chem.: Świeca filozoficzna p. **Świeca.** <Gr. filosofikós>

× **Filozofizm, u,** blm. fil. *mniemana, rzekoma filozofja, niby-filozofja, mądrość pozorna, mędrkowanie.* <Fr. philosophisme>

Filozofja, i, lm. **e 1.** *zamiłowanie do wiedzy, do mądrości.* **2.** *nauka, badająca zasady bytu, poznania i działania, badająca istotę wszechrzeczy, dążąca do wytworzenia jednolitego poglądu na świat, badająca krytycznie zasadnicze pojęcia nauk specjalnych i syntezująca najogólniejsze wyniki tych nauk, teorja nauki wog.:* F. teoretyczna, praktyczna, metafizyczna, pozytywna, doświadczalna, monistyczna, dualistyczna, idealistyczna, realistyczna, spirytualistyczna, materjalistyczna, mistyczna, grecka, indyjska, chrześcijańska, arabska, starożytna, średniowieczna, nowożytna, scholastyczna, patrystyczna, przedkantowska, pokantowska. F. Platona, Hegla. System filozofji. Dzieje filozofji. Historja filozofji. **3.** *spekulacja nad istotą jakiegoś przedmiotu, czysto teoretyczne a. abstrakcyjne roztrząsanie pewnego przedmiotu:* F. przyrody, ducha, języka, religji, stylu, dziejów narodu polskiego, miłości, zdrowego rozsądku, zasady bezwiednej, wyzwolenia. **4.** *badanie a. wykład podstawowych metód, pojęć, zasad i praw pewnej nauki a. gałęzi wiedzy:* F. chemji, fizyki, biologji, historji. **5.** *mądrość w życiu, trzymanie ś. pewnych zasad, surowość i konsekwencja w trybie życia:* Musimy ś. zdobyć na nieco filozofji w życiu. **6.** *mądrość głęboka, zawiła, niedostępna dla ludzi pospolitych:* To już F.! Nie taka to znów F., żebyśmy nie mogli dać sobie rady. Na to nie potrzeba filozofji, dość głowy na karku. **7.** *wydział fil. w uniwersytecie; kurs fil. w dawnych szkołach i w seminarjach duchownych:* Chodzić na filozofję. <Gr. filosofía>

Filozofka, i, lm. **i** forma ż. od **Filozof.**

Filozofować, uje, ował 1. *myśleć, roztrząsać, badać w duchu filozofji, roztrząsać istotę rzeczy.* **2.**

głęboko, mądrze myśleć, zapuszczać ś. w głębokie zaciekania, spekulacje: Po co tu tyle F., tu działać trzeba. **3.** *mędrkować, brać rozumem na kieł:* Próżno filozofujesz, rzecz jest prosta. <Gr. filosofeîn>

Filozofowanie, a, blm., czynność cz. **Filozofować:** Epikurejczykowie ulubili sobie F. na biesiadach.

×**Filozofski** p. **Filozoficzny:** Wieść żywot F.

×**Po filozofsku** przys. *jak zwykli filozofowie:* Żyć po filozofsku.

[**Filsz, u,** lm. **e**] *roś. wole oko* (caltha palustris). <?>

×**Filsztok, a,** lm. **i** tap. *rodzaj widelek do regulowania wyściełania w muszle.* <Nm. Füllstecke(n)>

Filterprasa, y, lm. **y, Filtrprasa** cukr. *filtr do oddzielania od szlamu (błota) soku po saturacji i kryształów cukru od patoki,* in. błotniarka. <Nm. Filtrierpresse>

1. Filtr, u, lm. **y** *warstwa materji porowatej, służącej do filtrowania,* in. ×sączek, ×cedzidło, ×przesącznik. Przen.: Drżę o to, by z filtru słówek zbyt subtelnych nie uleciał aromat uczuć nieśmiertelnych. Kon. <Śr. Łć. filtrum>

2. Filtr, u, lm. **y,** ×**Filtrum** *napój miłosny:* Dały mu pić F. miłosny. Krasz. <Gr. fíltron>

Filtracja, i, lm. **e** p. **Filtrowanie.**

Filtracyjny przym. od **Filtracja:** Dno filtracyjne (*=służące do oddzielania brzeczki od masy zaciernej,* in. dno cedne). Kadź filtracyjna p. **Kadź.**

Filtrat, u, lm. **y,** ×**Przesącz** *produkt z filtrowania, ciecz przecedzona przez bibułę.*

Filtrować, uje, ował *oddzielać ciecz od ciała stałego za pomocą warstwy porowatej, przepuszczającej ciecz klarowną, a zatrzymującej ciało stałe, cedzić, przecedzać.* Przen.: Lampa filtrowała swe światło przez skrzydła ponsowego motyla. Haj. (*=przepuszczała*). **F. ś.** *przechodzić przez filtr, sączyć ś.;* przen. *przechodzić, przedostawać ś., wydobywać ś.:* Obłoki dymu, filtrującego ś. przez antypkę. Jeż. <Śr. Łć. filtrare>

Filtrowanie, a, blm., **Filtracja** czynność cz. **Filtrować.**

Filtrprasa, y, lm. **y** p. **Filterprasa.**

×**Filtrum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **2. Filtr.**

Filucha, y, lm. **y** zł. p. **Filicha.**

Filunek, nku, lm. **nki** p. **Filung.** <Nm. Füllung>

Filung, u, lm. **i 1.** a. **Filunek,** †**Folunk,** ×**Filunk,** [**Filąg**] rzem. *ramka razem z zamkniętą przez nią płaszczyzną prostokątną wklęsłą, jako ozdoba w wyrobach stolarskich,* in. otoczyna. **2.** zdń. p. **Pilaster.** <Nm. Füllung>

×**Filunk u,** lm. **i** p. **Filung.**

Filunkowy przym. od **Filunek.**

Filura, y, lm. **y** praw. (w Galicji) *lista doręczeń.* <Fr. filure>

[**Filurt, a,** lm. **y**] p. **Filut.**

[**Filuszka, i,** lm. **i**] zool. p. **Ledwuchna.** <?>

Filut, a, lm. **ci,** [**Filurt**] **1.** *frant, oszust, krętacz, matacz, zwodziciel, ćwik, lis szczwany:* F. grzecznie ś. kłania, słodkim tonem mówi, a gdy zwiedzie głupiego, z prostoty ś. śmieje. Dm. **2.** jako przym. *chytry, przebiegły, szpakami karmiony, przemądrzały:* F. baba. Zdr. **Filutek.** <Fr. filou>

Filutek, tka 1. lm. **tkowie** p. **Filut** (o dzieciach). **2.** Filutki, lm. *kosmyki włosów spomadowane, układane przez kobiety na skroniach w półobrączki:* Pani Eustachja z filutkami na skroniach i w pocerowanej, ale jedwabnej sukni. Orzesz.

Filuterja, i, blm., **Filuterność,** ×**Filuterstwo,** ×**Filutostwo** *chytrość, przebiegłość, frantostwo, krętactwo, matactwo.* <Fr. filouterie>

Filuternie przys. od **Filuterny:** Patrzeć na kogo F.

Filuterność, i, blm. rz. od **Filuterny,** p. **Filuterja.**

Filuterny, ×**Filuterski** *frantowski, chytry, przebiegły a na pozór ujmujący:* Uśmiech F. Rumieniec Zosi i minka filuterno-radosna odpowiedziały mi za nią. Orzesz. <p. Filut>

×**Filuterski** p. **Filuterny.**

×**Filutersko** przys. od **Filuterski.**

×**Filuterstwo, a,** blm. p. **Filuterja.**

Filutka, i, lm. **i** forma ż. od **Filut.**

Filutki, ów, blp. p. **Filutek.**

[**Filutny**] *sprytny, mądry.*

×**Filutostwo, a,** blm. p. **Filuterja:** Snowieszczek przepowiadania fundują ś. na samym filutostwie. Boh.

×**Filutować, uje, ował** *być filutem:* W grze oszukiwać i F. L.

×**Filutowanie, a,** blm., czynność cz. **Filutować.**

Filutowaty *zakrawający na filuta.*

[**Fiła, y,** lm. **y**] p. **Chwila.** Zdr. [**Fiłka**].

[**Fiłka, i,** lm. **i**] p. **Fiła.**

[**Fimera, y,** lm. **y**] **1.** *chimera.* **2.** *świnia* (w zagadce). <=Chimera>

[**Fimery, ów,** blp.] *chimery:* F. robić*=dąsać ś.* <p. Chimera>

Fimfa, y, lm. **y** p. **Finfa:** Jabym miała zapomnieć jego fimf, przekąsów? Zabł.

×**Fin, a,** lm. **y,** ×**Fint,** ×**Fyn** *filut, lis szczwany, szpakami karmiony, ćwik:* Cały F. z dziada, chciał mnie ś. pozbyć! L. <Fr. fin = zręczny, przebiegły>

Finalnie przys. od **Finalny,** *ostatecznie, koniec końców, nakoniec, w ostatku, w konkluzji, nareszcie, wreszcie:* Rozmawiam z nią nieco dłużej, ale F. emabluję pannę Różę. Rod.

Finalny *ostateczny, końcowy, zamykający, konkludujący:* Finalna rezolucja, odpowiedź. Kołł. <Łć. finalis>

Finał, u, lm. **y 1.** (w muzyce, pieśni, sztuce teatralnej) *ustęp końcowy, zakończenie, koniec.* Przen.: Na F. szmerów muszych i ptaszęcej wrzawy odezwały ś. chórem podwójnym dwa stawy. Mick. **2.** przen. *koniec, zakończenie, skutek, rezultat, wynik, rozwiązanie:* Taki był F. całej tej sprawy. Finałem dni takich pięknych było nabożeństwo dziękczynne. Rol. **3.** muz. *najgrubszy ton w muzyce (szczeg. w organach).* <Fr. final>

†**Financarz, a,** lm. **e** p. **Financer.** Gil.

†**Financer, a,** lm. **rzy** a. **owie,** †**Financarz 1.** a. [**Financyr**] *urzędnik skarbowy.* **2.** *spekulant:* Naleźli ś. financerowie, którzy, pożytek swój upatrując, poczęli monetę drobną robić. Gostk. <Fr. financier>

†**Financerski** przym. od **Financer:** Przemysły ludzi financerskich ustać musiały. Gostk.

†**Financerstwo, a,** lm. **a** *obroty a. spekulacje pieniężne, giełdowe, uganianie ś. za zyskami pieniężnemi, bankierstwo:* Trzeba, żeby im ś. droga do tych financerstw zagrodziła, żeby pieniądzmi tak nie handlowali. Gostk.

×**Financminister, tra,** lm. **trowie** *minister finansów, podskarbi:* Moja babina taki F., że nam na wszystko wystarcza. Bał. <Nm. Finanzminister>

[**Financyr, a,** lm. **rzy** a. **owie**] p. **Financer.**

Finanse, ów, blp. **1.** *skarb państwa, skarbowość, administracja dochodami państwa:* Minister finansów. **2.** wog. *stan majątkowy, dochody, intraty, interesa pieniężne, fundusze:* Jak stoją twoje F.? <Śr. Łć. financia, Włos. finanza, Fr. finance>

× **Finanserja, i,** blm. *zajmowanie ś. interesami pieniężnemi, spekulacje pieniężne, zdobywanie bogactw:* Cynizm jest wykwitem finanserji: chciwości, zawiści, gorączkowych zabiegów, pospolitej pretensjonalności, przesytu.

Finansista, y, lm. **ści 1.** *znający ś. dobrze na finansach, na obrotach pieniężnych.* **2.** *biegły w nauce o finansach, autor dzieł o finansach, wykładający naukę skarbowości.* **3.** *bogacz, kapitalista, spekulant, uganiający ś. za zyskiem, operujący pieniędzmi:* Sławny F., który tylu ludzi doprowadził do ruiny majątkowej. <Z Fr. financier>

Finansować, uje, ował han. *wprowadzać na giełdę papiery pieniężne, świeżo wypuszczone a. nie mające jeszcze kursu wśród publiczności.* <Fr. financer>

Finansowanie, a, blm., czynność cz. **Finansować.**

Finansowo przys. od **Finansowy,** *majątkowo:* Dobrze stoi F.

Finansowość, i, blm. rz. od **Finansowy,** *skarbowość.*

Finansowy 1. przym. od **Finanse,** *skarbowy, pieniężny:* Towarzystwo finansowe. Spółka finansowa. Kapitał finansowo-spekulacyjny. Małżeństwo to było małżeństwem z rachuby finansowo-towarzyskiej. Jeż. Bieda finansowa. Mick. (*=brak pieniędzy*). Ciężkie położenie finansowe. Chm. (*=materjalne*). **2.** *kapitalistyczny, plutokratyczny, bankierski:* Świat finansowo - kapitalistyczny. Znaną był figurą w finansowym świecie. Bał. <p. Finanse>

[**Findebáls, u,** lm. **y**] p. **Kinderbalsam.** <Przerobiono z Nm. Kinderbalsam>

Fines, a, lm. **y 1.** *człowiek chytry, przebiegły, frant, filut.* **2.** × w lm. *wybiegi, fortele.* <Fr. finesse dosł. = dowcip, przenikliwość, wybieg, fortel>

× **Finesa, y,** blm. *subtelność, delikatność, finezja, wyrafinowanie.*

Finetka, i, lm. **i** *kołnierz marszczony u sukni kobiecej z materjału odmiennego od reszty sukni.* <Fr. finette>

Finezja, i, lm. **e 1.** *dowcip delikatny, subtelny; delikatność, subtelność:* Scena dąsów kochającej ś. pary oddana z jakąś serdecznie swojską finezją. Śpiew pełen uczucia, finezji, artyzmu. Finezje architektoniczne i snycerskie. **2.** *filuterja, chytrość, przebiegłość, spryt, bystrość, rzutkość umysłu.* <Włos. finezza>

Finfa, y, lm. **y, Fimfa 1.** *dym przez rurkę papierową w nos puszczony.* **2.** przen. *przytyk, przymówka, przygryzka, gorzka pigułka; afront, zniewaga, obelga:* Robić, puszczać komu finfy. Dostać finfę. Pożyczył tynfami, oddaje finfami. Prz. **3.** × woj. *podkop zrobiony w celu przerwania eksplozją robót podziemnych nieprzyjaciela,* in. kamuflet, policzek. <Por. Czes. fifka = szczutek>

× **Fingara, y,** lm. **y** *księżyc:* Przy bladym świetle wschodzącej fingary widziano giaura. Mick. <„Fingara jest Febe, czyli księżyc wschodnich narodów." Mick.>

† **Fingować, uje, ował** *podrabiać, fałszować:* Fingował listy hetmana litewskiego Grzegorza Chodkiewicza. <Łć. fingere>

† **Fingowanie, a,** blm., czynność cz. **Fingować.**

† **Finik, a,** lm. **i** *daktyl:* Niech będzie dany braci po jednemu finiku a. daktylu. Pim. <Gr. foínix, 2 pp. foínikos, przez Ssłow. finikъ>

[**Finikinidyni** nieod.] *chinioidinum.* Por. **Smoła.**

Finisz, u, lm. **e** *koniec wyścigu, kiedy jeźdźcy rozwijają największą szybkość:* X. posiada F. znakomity. Wziął go na finiszu. <Ang finish>

Finiszować, uje, ował koń. *rozwijać największą szybkość podczas finiszu.*

Finiszowanie, a, blm., czynność cz. **Finiszować.**

[**Finka, i,** lm. **i**] *kaftan, spencer.* <?>

× **Finostwo, a,** blm. *finezja, filuterja, frantostwo, chytrość, przebiegłość, wybiegi.* <p. Fin>

Finszpindel, dla, lm. **dle** ręk. *rodzaj młoteczka, tłuczka z drzewa bukszpanowego, do przyklepywania rękawiczek przy ich tresowaniu.* <Nm. Feinspindel>

× **Fint, a,** lm. **y** p. **Fin:** Co to za F. dziewczyna! L. <p. Fin>

Finta, y, lm. **y 1.** × *zmyślenie, udanie, fortel:* Fintą pod pokrywką cnoty tai złośliwe przymioty. Jabł. **2.** fecht. *pozorny zamach:* Ćwiczenie ręki w pchnięciach, cięciach i fintach. Jeż. <Włos. finta>

Fińszczyzna, y, blm. **1.** *język fiński:* Mówić czystą fińszczyzną. **2.** wog. *wszystko co fińskie, świat fiński.* <Od nazwy plemienia Finnów>

Fioch, a, lm. **y** p. **Fiok:** Cóż to za dzieweczka?... na głowie bez żadnego fiocha. Słow. <p. Fiok>

Fioczek, czka, lm. **czki** p. **Fiok.** Jord.

Fiok, a, lm. **i, Fioch 1.** *kutas, chwast, ozdoba u koni:* Te dzwonki, ten F. biały przy tym wielkim czubie. Zabł. **2.** częś. w lm. *strój przesadny, oryginalny, zwracający uwagę na głowie kobiecej; lok, pukiel:* W fioki przystroiła głowę. Zdr. **Fioczek.** <Włos. fiocco>

Fioka, i, lm. **i** *kobieta lekkomyślna, trzpiot, strojnisia:* Smorgońska fioko! fiu fiu w głowie! Słow. <p. Fiok>

Fiokować się, uje ś., ował ś. *ubierać ś. w fioki; stroić ś., elegantować ś. śmiesznie, przesadnie.*

Fiokowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Fiokować ś.**

[**Fir, a,** lm. **owie, Fiyr**] *dowódca.* <Nm. Führer>

[**Fira, y,** lm. **y**] *kobieta rozpustna.* <?>

† **Firachcentel, tla** a. **tela,** lm. **tle** a. **tele** gór. *miara długości* $= {}^1/_{64}$ *części kopalni.* <Z Nm. Vierundsechszigstel dosł. = sześćdziesiąta czwarta część>

Firajza, y, lm. **y** pow. *narzędzie do żłobienia kanciastych dziur w piaście koła.* <Nm. Quirleisen>

† **Firamka, i,** lm. **i** p. **Firanka.**

Firaneczka, i, lm. **i** p. **Firanka.**

Firanka, i, lm. **i,** † **Firamka,** † **Firhanka,** † **Firchanka,** † **Wierhanki** lm., [**Foranka**] **1.** *zasłona, opona; połowa kotary:* F. u okna, łóżka. Podwójna kotara, której uchylona F. pozwalała dostrzec znak Zbawiciela. Skarb. Pod atłasowym śpię cieniem firanek. Mick. (*=kotar*). Przen.: Podnieś no jeno one firanki z oczu. Sienk. (*=rzęsy*). Matka nad nim (dzieckiem) zwiąże firanki majowe. Mick. (*=gałęzie z liśćmi*). Po przez podwójną firankę drzew tej alei widać zakręty trawników.

Zag. 2. w lm. żart. *łachy, szmaty, strzępy wiszące:* Z pod surduta wyłażą mu firanki. 3. [Firanki] żart. *koszula na spodnie wypuszczona.* Zdr. **Firaneczka.** <Nm. daw. Fürhang>

Firasy, ów, blp. zł. *drzwi.* <Może Gr. thýra (podług wymawiania Ngr. fíra) = drzwi, a. Łć. foras=za drzwi>

× **Firc, a,** lm. **owie** *książę:* Oszczerce gniazda żywczego przewierzgli w obcych firców i ratajów. Wor. <Nm. Fürst>

Fircentag, u, lm. **i** p. **Fercentag.**

† **Firchanka, i,** lm. **i** p. **Firanka.**

× **Fircyczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Fircyk:** Porzucił fircyczkę, chcąc w domu gospodarnej, nie zaś trwoniącej majątek żony. Karp.

× **Fircyfuszki, szek,** blp. *włosy poskręcane, loki, pukle, filutki:* Włosy mu żelazkami przypiekali, dziwne z nich czyniąc F. Sienk. <?>

Fircyk, a, lm. **i 1.** *elegant, szarmant, modniś, galant, dandys, frant, strojniś:* Widziano djabłów wysmuknionych na fircyków. Oss. **2.** *trzpiot, sowizdrzał, letkiewicz, wiercipięta, wietrznik, świszczypała, pustogłów, postrzeleniec, szałaput, pustak, kręcicki, pędziwiatr, wścibski:* F. ma nos ogarzy, wszędy ś. on dowie. Nar. F. w zalotach. Zabł. <Może Nm. fertig = 1) gotów, 2) zwinny; por. Fertyczny>

Fircykować, uje, ował *bawić ś. w fircyka, trzpiotać ś., szastać ś.:* Wdowa doświadczona zna proporcję i nie każe F., po kuligach balansować. Fred. A.

Fircykowanie, a, blm., czynność cz. **Fircykować.**

Fircykowaty *zakrawający na fircyka, taki jak u fircyka:* Usposobienie fircykowate.

Fircynela, i, lm. **e** *kobieta płocha, lekkomyślna, kobieta-fircyk.* Słow. <Przerobiono z Fircyk>

Firenk, a, lm. **owie** *cudzoziemiec z Europy zachodniej na Wschodzie.* <Tur. F(i)renk=Frank>

Firet, u, lm. **y 1.** druk. *spacja gruba na szerokość pisma,* in. c z w a r t n i k. **2.** *gra, polegająca na rzucaniu firetów drukarkich.* <Nm. Viereck>

[**Fir fir fir**] **1.** *naśladowanie głosu skowronka i wróbla:* Skowronek o kolędę prosi: fir fir fir, tak prosi. **2.** *naśladowanie szelestu lotu ptaków.* **3.** *przywoływanie wróbli.* <Dźwn.>

[**Firgać, a, ał**] p. **Wierzgnąć.** <Dźwn.>

[**Firganie, a,** blm.] czynność cz. **Firgać.**

[**Firgnąć, nie, nął**] p. **Wierzgnąć.**

[**Firgnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Firgnąć.**

† **Firhanka, i,** lm. **i** p. **Firanka.**

† **Firka, i,** lm. **i 1.** *moneta miedziana wartości czterech groszy.* **2.** przen. *drobnostka, bagatela, fraszka, figa, nic, zero:* Kiedy ś. odrodzą od swych wielkich przodków, mam ich za firkę i za prostych chłopów. Opal. <Z Nm. vier=cztery>

1. [**Firka, i,** lm. **i**] **1.** *ptaszek podobny do sikory.* **2.** *dziewczyna trzpiotowata, roztrzepana:* Skaranie boże mieć pod okiem takie firki, co to pacierza nie umieją, o ścierce i o porządku nie pomyślą. Korz. A co to za F. ogoniasta? Sienk. <Dźwn.>

2. [**Firka, i,** lm. **i**] *przyrząd do kręcenia sznurów na sieci.* <Zap. Nm. Quirl>

[**Firlaczek, ezka,** lm. **ezki**] p. **Firlak.**

[**Firlać, a, ał, Fyrlać**] (o płynach) *kłócić, mieszać, mącić, bełtać:* Firlane piwo. Kolb. <Nm. quirlen>

[**Firlak, a,** lm. **i**] *koziołek do rozbełtania, rozmieszania mleka, żuru i t. p.* Zdr. [**Firlaczek**]. Por. **Firlejek, Firlać, Kwirl.** <p. Firlać>

[**Firlanie, a,** blm.] czynność cz. **Firlać.**

[**Firlej, a,** lm. **e**] zool. p. **Ledwuchna.** <? Jeżeli od nazwiska rodowego Firlej, to z Nm. daw. Fürleger (=Nm. Vorleger)=krajczy>

Firleje, ów, blp. **1.** † a. † **Fierleje** *zabawy, figle, kpiny, kpinki, koncepty, żarty, drwiny, drwinki, szyderstwa, burdy:* Stroi baba F., kiedy sobie podleje. Prz. Stroić z kogo F. = *kpić, drwić, żartować, szydzić:* Gdy ś. z niego śmieją, temu ś. też śmieje, nie widząc, iż to z niego tak stroją F. Prot. **2.** [F.] *składkowa zabawa wiejska, urządzana przez dziewczęta w zimie.* **3.** [F.] *świecidełka, błyskotki, zabawki:* Panny firlejami wystrojone. <Śr. Grn. virlei=taniec z pieśniami, z Fr. daw. virelai>

[**Firlejek, jka,** lm. **jki**] *mątewka, kołatawka.* Por. **Firlak, Kwirl.** <Nm. Quirl>

Firletka, i, lm. **i,** † **Fierletka,** † **Knot,** † **Knotownica** bot. (lychnis) *roś. z rodziny lepnicowatych.* Gatunki: a) F. g a s z t a ł d a. g a s z t a l d (l. chalcedonica), niek. P ł o m i e ń c z y k i e m, G a s z t w ą, K r z y ż a k a m i zwana; b) F. k ą k o l z w y c z a j n y a. K ą k o l n i c a (l. githago), niek. C z a r n u c h ą a. C z a r n u c h ą ż y t n i ą, C z a r n u s z k ą zwana; c) F. k w i a t J o w i s z a (l. flos Jovis); d) F. p o s z a r p a n a (l. flos cuculi), niek. S m o l a n k ą a. K u k u ł k ą, K u k u ł e c z k ą zwana; e) F. r ó ż y c z k a a. r ó ż y c z k a P a n n y M a r j i (l. coeli rosa); f) F. s m ó ł k a (l. viscaria). <Nm. Quirl = mątewka, dla podobieństwa kształtu>

[**Firlik, a,** lm. **i**] *mała beczułka* (np. do piwa, wódki), *czwarta część beczki stemplowanej.* <Z Nm. vier=cztery>

[**Firlut**] p. **Chwierut.**

Firma, y, lm. **y 1.** *miano handlu, przedsiębiorstwa, urzędowa jego nazwa z nazwiska właściciela a. godła złożona:* F. stara, zasłużona. F. spółkowa (=*imię a. godło urzędowe spółki*). F. na wyrobach (=*marka, stempel z wyrażeniem firmy*). **2.** przen. *handel, przedsiębierstwo, zakład oznaczony firmą:* Z jego firmą wydawniczą wiążą mię stosunki. **3.** przen. *nazwisko czyjeś, reprezentujące jakąś sprawę, pracę, reputacja ustalona:* Licha F., nie ma ś. ochoty czytać. **4.** × *podpis a. sposób podpisywania.* <Włos. firma>

Firmament, u, lm. **y,** [**Fermament, Furdament**] *sklepienie niebieskie, niebo, nieboskłon:* Gwiazdy na firmamencie. <Łć. firmamentum>

Firman, u, lm. **y, Ferman** *rozkaz, rozporządzenie sułtana a. szacha.* <Przez Tur., z Prs. ferman>

Firmant, a, lm. **ci** *użyczający nazwiska swego dla firmy, przedstawiciel firmy.* <p. Firma>

Firmowość, i, blm. *przywiązywanie wielkiej wagi do firmy, do ustalonej reputacji.* Haj.

Firmowy przym. od **Firma:** Wspólnik, regiestr F. Spółka firmowa. Przen. *mający dobrą firmę= ustaloną sławę, znany, głośny:* Redakcje z nieufnością patrzą na utwory niefirmowych autorów. Haj.

[**Firmusy, ów,** blp.] *wąsy:* Ceruchniczko, má ten kocur fusy?—Ja, ja, pani mamo, i piekne F. <Czes. frňousy blp.>

Firn, u, lm. **y** gie. *śnieg ziarnisty na dolnej granicy wiecznych śniegów.* <Nm. Firn>

Firniks, u, lm. **y** *pokost.* <Nm. Firniss, ze Śr. Łć. vernix>

Firszt, u, lm. **y** gór. *dach, wierzch chodnika; pokład ziemny względem niższego,* s t r o p. <Nm. First>

[**Firtać się, a ś., ał ś.**] p. **Fertać.** <Dźwn.>

[**Firtanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Firtać ś.**

†**Firtelnik, a**, lm. **cy** *urzędnik policyjny, policjant:* Firtelnicy nie dopuszczą go nigdzie. Krasz. <Z Nm. Viertel=czwarta część, kwartał (miasta)>

[**Firut**] p. **Chwierut.**

×**Firzac, a** a. **u**, lm. **e** (Fir-zac) *blacha, stawiana przed otworem pieca hutnego.* <Nm. Vorsatz, daw. Fürsatz>

Fis nieod. **1.** muz. = a) *nuta f z krzyżykiem, czyli podwyższona o pół tonu, równająca ś. ges (na narzędziach utemperowanych).* b) *tonacja majorowa o sześciu krzyżykach, minorowa zaś o trzech:* Koncert (z) fis major, minor. **2.** Wziąć kogo na F. = *wziąć na muchę, zajść z mańki, wziąć na wędkę, na plewy, na kawał, podejść, załapać, okpić, oszukać:* Djabli nadali, jak mię wzięły na F.! Wilcz. <F muz.+-is, cecha krzyżyków>

[**Fisfak, a**, lm. **i**] *człowiek sprytny, frant.* <Z Nm. Fixfax=oszustwo, kuglarstwo>

Fisharmonijka, i, lm. **i** p. **Fisharmonja.**

Fisharmonika, i, lm. **i** p. **Fisharmonja.**

Fisharmonja, i, lm. **e**, **Fisharmonika, Harmonjum, Melodykon, Organki** muz. *narzędzie klawiszowe, naśladujące dźwiękiem organy, wydające głos drganiem języków metalowych, o miechu i pedałach.* Zdr. **Fisharmonijka.** <Now. z Gr. fysân = nadymać+harmonia=harmonja>

Fisis nieod. muz. *nuta f z krzyżem, t. j. z podwójnym krzyżykiem, czyli podwyższona o ton, równająca ś. g* (na narzędziach utemperowanych). <F muz.+-isis=cecha krzyżów>

Fisk, u, lm. **i**, **Fiskus 1.** *skarb publiczny, dochody państwowe, skarb państwa.* **2.** niek. *prokuratorja.* <Łć. fiscus dosł.=worek na pieniądze; skarb, kasa>

Fiskalis, a, lm. **owie** p. **Fiskał:** Do odpowiedzi na zarzuty przez wielebnego fiskalisa pociągnięci byli. <Łć. fiscalis>

Fiskalizm, u, blm. *system administracyjny nakładania na wszystko jak największych podatków.* <p. Fisk>

Fiskalnie przys. od **Fiskalny.**

Fiskalność, i, blm. **1.** rz. od **Fiskalny**, *skarbowość.* **2.** *fiskalizm, obciążanie podatkami:* Wzrosła w podatkowaniu nierówność, F. Nie pomogła ta F., a butni książęta, do wielkiej często przychodząc nędzy, marnili ziemię, sprzedając ją krzyżakom. Szuj.

Fiskalny 1. przym. od **Fisk**, *skarbowy:* Urzędnik F. Dobra, prawa fiskalne. **2.** *podatkowy:* System fiskalnych uciążeń. Szuj. <Łć. fiscalis>

Fiskał, a, lm. **owie 1.** *urzędnik skarbu publicznego.* **2.** a. **Fiskalis** *prokurator konsystorski, instygator duchowny.* **3.** † *chciwiec, zdzierca, wyzyskiwacz, drapieżnik:* Co tych fiskałów u nas! co szlachcic, co dzierżawca, co arendarz, wszystek ich zamysł, aby worki natkali. Birk. **4.** prow. *szpieg.* <Łć. fiscalis>

Fiskus, u, lm. **y** p. **Fisk:** Prokuratorję nazywają także fiskusem. Rog. <p. Fisk>

†**Fistek** tylko w wyrażeniu: F. za F., listek za listek=*wet za wet, piękne za nadobne.* <Zap. Nm. Fist=rodzaj grzyba>

[**Fistuga, i**, lm. **i**] **1.** *zamieć, zawieja śnieżna.* **2.** *wiatr silny.* <Zap. zam. *Świstuga>

×**Fistularny** *cewkowaty.* <Łć. fistularis>

Fistuła, y, lm. **y 1.** *piszczałka w organach.* **2.** *rurka, przez którą dzieci strzelają dla zabawki grochem, gałkami, ćwieczkami, wypychając je za pomocą dmuchania,* in. świstuła. **3.** †anat. p. **Przewód.** †F. macicowa p. **Pochwa. 4.** bot. (cassia fistula) *roś. z rodzaju kasji.* **5.** !lek. p. **Przetoka. 6.** muz. p. **Falset:** Śpiewać fistułą. <Łć. fistula dosł.=fujarka>

Fistułować, uje, ował *śpiewać fistułą.*

Fistułowanie, a, blm., czynność cz. **Fistułować.**

Fistułowaty *nakształt fistuły:* Wrzód F.

Fistułowo przys. od **Fistułowy:** F. śpiewający głos. Dzierz.

Fistułowy przym. od **Fistuła** = a) *falsetowy:* Śpiew, głos F. b) !lek. *przetokowy.*

!**Fisz, a**, lm. **e** tylko w wyrażeniu: Gruby F.= *gruba ryba, dygnitarz.* <Nm. Fisch>

Fiszak, a, lm. **i** garb. p. **Wyławiacz.** <Nm. Fischhaken>

|**Fiszanka, i**, lm. **i**] p. **Filiżanka.**

[**Fiszbánki, nek**, blp.] *rodzaj gruszek.* <Może w związku z Nm. Fischbein = fiszbin, kość rybia>

×**Fiszbejn, u**, lm. **y** p. **Fiszbin.**

Fiszbin, u, lm. **y**, [**Ficzbin**] **1.** a. ×**Fiszbejn**, †**Fizbin** *pręt rogowy z górnej szczęki a. z podniebienia wieloryba.* **2.** *przedmiot zrobiony z fiszbinu (brykla w gorsecie, pręt w parasolu).* **3.** F. sztuczny = *wyrób z trzciny hiszpańskiej, przesyconej kauczukiem.* <Nm. Fischbein>

Fiszbinowy przym. od **Fiszbin:** Brykla fiszbinowa. Pręt F.

Fiszka, i, lm. **i** *znaczek, marka do gry; liczbon, liczman, szpilmarka.* <Fr. fiche>

Fiszlajna, y, lm. **y** powr. *sznur rybacki, skręcony z szesnastu nitek.* <Nm. Fischerleine>

×**Fiszmejster, tra**, lm. **trzy** *dozorca rybołówstwa.* Krasz. <Nm. Fischmeister>

†**Fiszolc, u**, blm. *drewka suche.* Kn. <Nm. Fischholz>

Fiszorek, rka, lm. **rki** *wałek mocno zwiniętej bibuły, służący do rozprowadzania cieniów rysunkowych.* <p. Wiszor>

Fiszować, uje, ował garb. p. **Wyłowić.** <Nm. fischen>

Fiszowanie, a, blm., czynność cz. **Fiszować.**

Fiszutka, i, lm. **i 1.** *lekka trójgraniasta zarzutka kobieca na głowę.* **2.** *rodzaj małej pelerynki, mantylki.* <Fr. fichu>

Fit! w. *hen, het:* My lećmy F., F., F. Mick. <Dźwn.>

Fita, y, lm. **y** leśn. *narzędzie do mierzenia średnicy drzew stojących,* in. średnicomiar, tastr. <Ang. feet, lm. od foot=stopa>

[**Fitka, i**, lm. **i**] *potrawa z kartofli krajanych.* Por. **Fiutka** i **Fuca.** <?>

Fitobiologja, i, blm. (Fitobi-ologja) bot. *biologja roślin, nauka o życiu roślin.* <Now. z Gr. fytón=roślina+Biologja>

Fitochemja, i, blm. *część fizjologji roślin, rozpatrująca sprawy chemiczne ich życia.* <Now. z Gr. fytón=roślina+Chemja>

Fitogieografja, i, blm. bot. *botanika gieograficzna, gieografja roślin, nauka o rozmieszczeniu roślin na ziemi.* <Now. z Gr. fytón=roślina+Gieografja>

Fitografja, i, blm. bot. *botanika opisowa, opis roślin.* <Now. z Gr. fytón=roślina+-grafía=opis>

Fitotomja, i, blm. bot. *anatomja roślin.* <Now. z Gr. fytón=roślina+-tomía=cięcie, sekcja, rozcinanie>

Fitrung, u, lm. **i** fortep. *filc a. flanela, naklejona na tylnym ramsztyku klawjatury, ażeby klawisze, spadając, nie stukały.* <Nm. Fütterung>

[**Fitu!**, **Fiutu!**] *wyraz bez znaczenia, używany w zagadkach:* F. f., pełna skrzynia aksamitu. <Dźwn.>

Fiu! a. **Fiu fiu! 1.** w. podziwu, pochwały = *ho! ho!, fi! fi!, no! no!, oho!:* Fiu fiu! jak tańczy. Mów o literaturze: fiu! jaki uczony! Fred. A. O! rzadkiej dobroci dziewczyna! A zuch! fiu!.. Fred. A. **2.** a. **Fiu bździu** przysłówkowo = *pusto, pstro:* Jemu w głowie fiu fiu! (= *pustak, wietrznik, niestały, roztrzepaniec*). Jej umysł nie fiu fiu! (= *stateczny*). **3.** prow. p. **Fiut:** Twoja żonka fiu! **4.** [Hecia fiu!] *odpędzanie owiec.* <Dźwn.>

Fiu bździu 1. p. **Fiu:** To kobieta stateczna, poważna, fiu bździu w głowie nie ma. Krasz. **2.** *fraszka, głupstwo, bagatela.* <Fiu! + BZD>

[**Fiugać, a, ał, Fjugać**] *szybko uciekać.* <Dźwn.>

[**Fiuganie, a,** blm.] czynność cz. **Fiugać.**

× **Fiugas** nieod. p. **Fugas.**

[**Fiugas, a,** lm. **y**] *wietrznik, trzpiot, człowiek niestały, niecnota.* <Dźwn.>

Fiuk, u, lm. **i 1.** [F.] *polewka z pieprzem i cebulą; cienki barszcz.* **2.** zł. *krupnik jęczmienny.* Por. **Fiutka, Fucka** i **Fuca.** <?>

Fiukacz, a, lm. **e 1.** a. **Fiukała** *ten, co fuka.* **2.** *zabawka, figiel do fiukania* (np. ptaszek gliniany i t. p.) **3.** *lampka naftowa fabryczna.* <Dźwn.>

Fiukać, a, ał p. **Fiuknąć:** F. na konie. Ptaszyny fiukały. Sienk. [Niech se bez parę fiuka, niźli Frankę dostanie].

Fiukała, y, lm. **y** p. **Fiukacz.**

Fiukanie, a, blm., czynność cz. **Fiukać.**

Fiuknąć, nie, nął, nied. **Fiukać 1.** *gwizdnąć, świsnąć:* Fiuknij na konie. Fiuknął sobie, jakby nigdy nic (= *okazał gwizdnięciem obojętność, lekceważenie.* **2.** [F.] *skoczyć.* <Dźwn.>

Fiuknięcie, a, blm., czynność cz. **Fiuknąć.**

Fiumoar, u, lm. **y, Fumoar** *pokój do palenia cygar i papierosów.* <Fr. fumoir>

[**Fiurać, a, ał**] *jechać lekko a prędko.* <Dźwn.>

[**Fiuranie, a,** blm.] czynność cz. **Fiurać.**

Fiut 1. a. prow. **Fiu** w. oznaczający, że coś prędko uciekło, zginęło = *szast!, szus!, myk!, smyk!, fajt!:* Chciałem przyjść z radą, a ona F. za dom. Słow. Pociąg tylko F. przed nami. Sądził, że będzie miał z tego zarobek, a to F.! **2.** w. wyrażający odgłos strzelania = *pif!, paf!, puf!, pęc!:* F. z wiatrówki. Fred. A. <Dźwn.>

[**Fiut, a,** lm. **y**] zool. p. **Uklej.** <?>

× **Fiuta, y,** lm. **y** forma ż. od **Fiuty.**

[**Fiuta, y,** lm. **y**] zool. p. **Aloza.** <?>

[**Fiutacz, a,** lm. **e**] *taki, co lubi [świsnąć]* (= *ukraść*). <Dźwn.>

† **Fiute, ego,** lm. **e ni.** p. **Fiutyniec:** Komu źle w głowie ułożono, ten ś. chwyta, czego ś. nie chwytać, i zowiem takiego F. Petr. Lepiej służyć statecznemu, niż fiutemu. Kn. <Dźwn.>

Fiutek, tka, lm. **tki** *gwizdawka.* <Dźwn.>

[**Fiutka, i,** lm. **i**] **1.** *zupa kartoflana.* **2.** w lm. *wszelkie stroje, paciorki, wstążki, błyskotki.* Por. **Fitka, Fiuk, Fucka, Futka.** <?>

[**Fiutu!**] p. **Fitu.**

× **Fiuty, ego,** lm. **ci** p. **Fiutyniec.** <Dźwn.>

× **Fiutyniec, ńca,** lm. **ńcy,** × **Futyniec,** × **Fiuty,** † **Fiute** *fircyk, pędziwiatr, wietrznik, wiercipięta:* Bies jakiegoś fiutyńca nadarza, pędzi jak wiatr. Zabł. <Dźwn.>

× **Fiuzyljer, a,** lm. **rzy,** × **Fizyljer** *żołnierz lekkiej piechoty, strzelec, karabinjer.* <Fr. fusilier>

[**Fiyr, a,** lm. **y**] p. **Fir:** Dostáł fiyrem. <Nm. Führer>

† **Fizbin, u,** lm. **y** p. **Fiszbin.**

Fizerajza, y, lm. **y, Fiżerajza** intr. **1.** *żelazko do fizerowania.* **2.** *linja, idąca wzdłuż brzegu okładki.* <Nm. Visireisen>

Fizerować, uje, ował, Fiżerować intr. *wyciskać na gorąco szlaczki na okładkach książek i pugilaresów.* <Nm. visiren>

Fizerowanie, a, blm., czynność cz. **Fizerować.**

† **Fizerunek, nku,** lm. **nki** p. **Wizerunek.** <Nm. Visirung>

† **Fizerunk, u,** lm. **i** p. **Wizerunek.**

× **Fizjognom, a,** lm. **owie** p. **Fizjognomista.** <Gr. fysiognṓmōn>

Fizjognomiczny przym. od **Fizjognomja:** Spostrzeżenia fizjognomiczne.

Fizjognomika, i, blm., **Fizjonomika, Fizjognomistyka,** × **Fizjonomja,** × **Fizognomja** *nauka o poznawaniu charakteru z fizjognomji, z rysów i układu twarzy.* <Gr. fysiognōmía a. fysíognōmonía>

Fizjognomista, y, lm. **ści, Fizjonomista,** × **Fizognomista,** × **Fizonomista,** × **Fizjognom,** × **Fizjonom,** × **Fizonom** *badacz, znawca fizjognomiki; biegły w poznawaniu charakteru człowieka z rysów twarzy.* <Fr. physio(g)nomiste>

Fizjognomistyka, i, blm. p. **Fizjognomika.**

Fizjognomja, i, lm. **e, Fizjonomja,** × **Fizognomja,** × **Fizonomja 1.** *wyraz, rysy twarzy:* Ujmująca F. Przen.: Rzućmy okiem na fizjognomję moralną poety. Chm. **2.** przen. *cecha charakterystyczna, pozór, wygląd, wyraz, podobieństwo:* Pak papierów, mających fizjognomję asygnat. Krasz. Nadawać biesiadom jak najwytworniejszą fizjognomję. **3.** żart. *twarz, policzek,* rub. *cyferblat:* Dostał po fizjognomji. <p. Fizjognomika>

Fizjograf, a, lm. **owie** *badacz a. znawca przyrody.* <Now. z Gr. fýsis = przyroda + - gráfos = opisujący>

Fizjograficzny przym. od **Fizjografja:** Pamiętnik F. Badania fizjograficzne.

Fizjografja, i, blm. *opis przyrody, rys stosunków przyrodniczych pewnej okolicy:* F. mineralogiczna, petrograficzna, botaniczna, zoologiczna, gieologiczna. <Now. z Gr. fýsis = przyroda + - grafía = opis>

Fizjokracja, i, blm. p. **Fizjokratyzm.** <Now. z Gr. fýsis = przyroda + - kratía = panowanie>

Fizjokrata, y, lm. **ci** *twórca a. zwolennik systemu ekonomicznego, uważającego ziemię za jedyne źródło wszelkiego bogactwa.*

Fizjokratyczny przym. od **Fizjokratyzm:** System F.

Fizjokratyzm, u, blm., **Fizjokracja** *system gospodarczy fizjokratów.*

Fizjolog, a, lm. **dzy** a. **owie 1.** lm. **i** (w wiekach średnich) *książka o właściwościach zwierząt z wykładem moralnym.* **2.** a. × **Rodotnik** biol. *badacz czynności prawidłowych żywego ustroju.* **3.** fil. *myśliciel filozofujący nad przyrodą; kosmolog szkoły jońskiej.* <Gr. fysiólogos>

Fizjologicznie przys. od **Fizjologiczny.**

Fizjologiczny przym. od **Fizjologja:** Psychologja fizjologiczna. Anatomja fizjologiczna. Instytut fizjologiczno-chemiczny.

Fizjologja, i, blm. **1.** a. × **Rodnictwo,** × **Rodotnictwo,** × **Żywotnictwo,** × **Żywotoznawstwo,** × **Przyrodnictwo** biol. *nauka o czynnościach i objawach życiowych ustroju prawidłowego.* Gram.: F. mowy ludzkiej = *nauka o czysto zewnętrznej stronie wymawiania, o czynnościach fizjologicznych, których wynikiem są brzmienia czyli dźwięki języka ludz-*

kiego, in. a n t r o p o f o n i k a. **2.** fil. *nauka o przyrodzie; spekulacja nad naturą; kosmologja filozofów szkoły jońskiej.* <Gr. fysiología>

×**Fizjonom, a,** lm. **owie** p. **Fizjognomista:** Fizjonomowie z twarzy a z położenia członków nietylko obyczaje, ale i myśli czasem człowiecze wiedzą. Górn.

Fizjonomika, i, blm. p. **Fizjognomika.**

Fizjonomista, y, lm. **ści** p. **Fizjognomista:** Jeden F. złe bardzo z twarzy Sokratesa wyczytywał skłonności. Kopcz.

Fizjonomja, i, lm. **e 1.** p. **Fizjognomja. 2.** × p. **Fizjognomika.** Kopcz. <p. Fizjognomja>

Fizjonomograf, u, lm. **y, Fizjonotyp 1.** *narzędzie do prędkiego schwycenia rysów twarzy.* **2.** *pantograf.* <Fizjonomja + Gr. - gráfos = opisujący>

× **Fizjonotyp, u,** lm. **y** p. **Fizjonomograf.** <Fizjono(mja) + Gr. týpos = odbicie, typ>

Fizjoplastyka, i, blm. = **Autoplastyka** pod **2.**

Fizjotypja, i, blm. = **Autoplastyka** pod **1.**

× **Fizognomista, y,** lm. **ści** p. **Fizjognomista.**

× **Fizognomja, i 1.** lm. **e** p. **Fizjognomja. 2.** blm. p. **Fizjognomika.** Kopcz.

[**Fizola, i,** lm. **e**] p. **Fasola.**

× **Fizonom, a,** lm. **owie** p. **Fizjognomista.**

× **Fizonomista, y,** lm. **ści** p. **Fizjognomista.**

× **Fizonomja, i,** lm. **e** p. **Fizjognomja.**

Fizy, ów, blp. bed. *miara żelazna do oznaczania szerokości i wysokości naczynia.* <Nm. Füsse, lm od Fuss = stopa>

† **Fizycki** p. **Fizyczny.**

Fizycznie przys. od **Fizyczny:** F. rozwinięty. Rzecz F. niemożliwa.

Fizyczność, i, blm. rz. od **Fizyczny.**

Fizyczny, † **Fizycki 1.** a. **Fizykalny** przym. od **Fizyka:** Nauki fizyczne (=*przyrodnicze*). Prawa fizyczne (=*prawa natury*). Gieografja fizyczna (=*fizyka kuli ziemskiej, gieofizyka*). Astronomja fizyczna (=*mechanika niebieska*). Przyrządy fizyczne (=*pomocnicze do badań fizycznych*). Wydział fizyczno-matematyczny. Kierunek fizyczno-gieograficzny. Nałk. **2.** *cielesny, materjalny:* Warunki fizyczne bólu, pamięci. Siła fizyczna. Zwyrodnienie fizyczno - umysłowe. Praw.: Osoba fizyczna =*jednostka, indywiduum, osobnik.* **3.** przen. *oczywisty, widoczny, absolutny:* Fizyczne niepodobieństwo. **4.** [F.] (o piecu) *zrobiony z cegieł i opalany z pokoju.* <Gr. fysikós>

Fizyk, a, lm. **cy 1.** *zajmujący ś. fizyką.* **2.** *urzędnik lekarski:* F. miejski (=*lekarz miejski*). **3.** [**F.** a. **Pizyk**] = a) *głupiec, dureń, gamoń:* Robić z kogo fizyka (= *wystrychnąć go na dudka*). Wplątał ś. jak F. Prz. (=*nie mógł dać sobie rady*). Stanął jak F. Prz. b) *człowiek wykształcony, uczony, mędrzec; mędrek, mądrala:* Kiejś pan taki delikatny F., to czemu było prosić ś. na pisarza? Sienk. **4.** Ryzyk F. (wyrażenie przysłowiowe) = *na los szczęścia, na chybil-trafił, co Bóg da.* <Gr. fysikós>

Fizyka, i, blm. **1.** daw. *cały obszar nauki o przyrodzie, nauki przyrodnicze.* **2.** a. ! **Nieważnictwo** *nauka o zjawiskach, przy których ciała zachowują swój skład, nauka o energji i jej przeobrażeniach:* F. doświadczalna, matematyczna, elementarna, teoretyczna, stosowana. F. kuli ziemskiej (=*gieofizyka, gieografja fizyczna*). F. słońca, księżyca, ciał niebieskich, atmosfery, oceanów. F. molekularna, cząsteczkowa (=*tłumaczenie własności ciał ruchem i właściwościami najdrobniejszych ich cząstek*). **3.** fil. *część filozofji, traktująca o przyrodzie materjalnej, filozofja natury, metafizyka przyrody w wielu systematach filozoficznych, kosmologja:* F. Arystotelesa, stoików. **4.** Racja F. = *dowodzenie naciągane, nie mające związku z rzeczą, niedorzeczna przyczyna, bzdurstwo, tere-fere:* Racja F., Kaśka butów nie ma. Prz. [Racja F., spadła świnia z chliwika]. **5.** farb. *wodan chlorowej cyny, używany jako bejca.* <Gr. fysikḗ, dom. epistḗmē = nauka o przyrodzie>

Fizykalny p. **Fizyczny:** Fizykalne właściwości krajów. Djagnostyka fizykalna (=*ucząca rozpoznawać choroby za pomocą metody fizycznej*).

Fizykat, u, lm. **y** *zakład sądowo-lekarski; urząd lekarski.* <Nm. Physikat>

Fizykochemiczny przym. od **Fizykochemja:** Zmiany fizykochemiczne.

Fizykochemja, i, blm. chem. *nauka o stosunkach pomiędzy fizycznemi a chemicznemi własnościami materji.* <Fizyka + Chemja>

Fizykoteologiczny fil. przym. od **Fizykoteologja:** Dowód F. istnienia Boga.

Fizykoteologja, i, blm. fil. *teorja Boga a. nauka o Bogu wysnuta z rozważania celowości, ładu celowego we wszechświecie.* <Fizyka + Teologja>

× **Fizykować, uje, ował** *fizycznie rozbierać, rozumować:* Posłuchaj, w jakiej materji i jak gruntownie fizykują. L.

× **Fizykowanie, a,** blm., czynność cz. **Fizykować.**

× **Fizyljer, a,** lm. **rzy** p. **Fiuzyljer:** Wojsko! mówią, że polskie, lecz te fizyljery, sapery, grenadjery i kanonjery: więcej słychać niemieckich tytułów, niżeli narodowych. Mick. <Fr. fusilier, przez usta Nm.>

Fizys nieod. ż. *fizjognomja, twarz, rysy twarzy, facjata; powierzchowność, postać:* Co to za F. tak mi znana? Krasz. Miał F. doskonale zgodną ze stanowiskiem, jakie zajmował: brzuch porządny, policzki lśniące zdrowiem. Krasz. <Gr. fýsis>

Fiżerajza, y, lm. **y** intr. p. **Fizerajza.**

Fiżerować, uje, ował intr. p. **Fizerować.**

Fiżerowanie, a, blm., czynność cz. **Fiżerować.**

Fiżka, i, lm. **i 1.** *poduszeczka do szpilek.* **2.** † p. **Figa.** <p. Figa>

Fjakier, kra, lm. **kry** a. **krowie** p. **Fjakr.**

Fjakierski przym. od **Fjakr:** Koń F.

Fjakr, a, Fjakier 1. lm. **y** *dorożka.* **2.** lm. **owie** *woźnica uliczny, dorożkarz.* <Fr. fiacre>

× **Fjala, i,** lm. **e** chem. p. **Fjola.**

† **Fjank, u,** lm. **i** p. **Flank.** <Włos. fianco>

Fjanska, i, lm. **i** *szaliczek kobiecy z lekkiej tkaniny, zawiązany pod brodą na kokardę.* <Zap. z Fr. fiancée = narzeczona>

Fjasko, a, blm. *zawód, niepowodzenie, przegrana,* rub. *klapa:* Będzie z tego F. Świadectwo ostatecznego fjaska ugody. Zrobić F. = *doznać niepowodzenia:* Artysta zrobił F. Mając chęć żenić ś. właśnie, takie jak ja zrobić F. Rod. F. w handlu = *bankructwo, krach.* <Włos. fiasco>

Fjesta, y, lm. **y** *sztuka dramatyczna okolicznościowa, dawana na zakończenie widowiska.* <Hp. fiesta>

× **Fjola, i,** lm. **e,** × **Fjala** chem. *dawna nazwa kolby.* <Gr. fiálē>

Fjolet, u, lm. **y** p. **Fijolet.**

Fjoletowawo p. **Fijoletowawo.**

Fjoletowawy p. **Fijoletowawy.**

Fjoletowo p. **Fijoletowo.**

Fjoletowy p. **Fijoletowy.**

Fjolka, i, lm. **i 1.** *rurka do przechowywania limfy ospowej.* **2.** wog. *rurka szklana, flaszeczka z długą szyjką.*

Fjołek, łka, lm. **łki** p. **Fijołek.**

!Fjoraja, i, lm. **e** *kwiaciarka uliczna.* <Włos. fioraia>

Fjord, u, lm. **y** gie. *wązka i długa zatoka na wybrzeżu skalistym podłużnym, t. j. ciągnącym ś. wzdłuż gór.* <Szwed. fjord>

Fjorytury, ur, blp. muz. *ozdoby, dodatki, rozdrabianie dłuższych nut na krótsze oraz dodawanie ich do dłuższych.* <Włos. fioritura>

[**Fjugać, a, ał**] p. **Fiugać.**

[**Flaba, y,** lm. **y**] *pysk, papa.* <Dnm. flabbe = Nm. Flappe>

[**Flabál, a,** lm. **e**] p. **Flabera.**

[**Flabera, y,** lm. **y, Chlabera, Flabál, Flabot**] *ten, co trzepie językiem, pyskuje, gaduła.* <p. Flaba>

[**Flabot, a,** lm. **y**] p. **Flabera**: Stul pysk, flaboce, ju sę stało.

[**Flabotać, a, ał**] *trzepać językiem, pyskować* <p. Flaba>

[**Flabotanie, a,** blm.] czynność cz. **Flabotać.**

[**Flach, u,** lm. **y**] p. [**Flek**].

Flacha, y, lm. **y** p. **Flaszka:** Kozaczek czekał go z nową flachą i dolał kielicha. Moraw. <p. Flasza>

Flachajza, y, lm. **y 1.** a. **Flakajza** *sztabka, listewka żelazna.* **2.** *dłuto rzeźbiarskie.* <Nm. Flacheisen>

Flachcążki, ów, blp. p. **Flachcęgi.**

Flachcęgi, ów, blp. *cęgi z płaskiemi, przylegającemi do siebie końcami do chwytania.* Zdr. **Flachcążki.** <Nm. Flachzange>

Flachpuncyn, a, lm. **y** piecz. *puncyn z płaskim końcem.* <Nm. flach = płaski + Puncyn>

Flachsztychel, chla, lm. **chle** piecz. *rylec z płaskim końcem do grawerowania płaskich wgłębień* <Nm. Flachstichel>

Flaczarka, i, lm. **i** forma ż. od **Flaczarz.** <p. Flak>

Flaczarnia, i, lm. **e, Flakarnia** *miejsce, gdzie gotują i sprzedają flaki.*

Flaczarz, a, lm. **e, Flakarz** *ten, co gotuje i sprzedaje flaki.* <p. Flak>

Flaczasty p. **Flaczysty.**

Flaczek, czka, lm. **czki** p **Flak.**

[**Flaczka, i,** lm. **i**] p. **Flaka.**

[**Flacznica, y,** lm. **e**] *nazwa obelżywa:* Szynkarka F., ja sobie ślachcic. <p. Flak>

Flaczysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Flak:** F. obrzydliwe.

Flaczysty, Flaczasty *podobny do flaka, flakowaty:* F. nos indyka.

[**Flada, y,** lm. **y**] *placek:* Uprasam o pół flady, kołace. <Nm. Fladen>

Flader, dru, lm. **dry 1.** a. **Fladrowanie** *warstwa, żyła w drzewie a. kamieniu, słojowatość, słój:* Pozłocone marcepany, pozłocisty baran z fladry. (W. XVI). **2.** (tylko w 1-ym przypadku) *kłamca, łgarz, krętacz, oszust, cygan, plotkarz:* F. baba, chłopak. **3.** w lm. myśl. *straszydła z piór i kolorowych papierków, używane w celu zatrzymania zwierza w kniei.* <Nm. Flader>

1. Fladrować, uje, ował 1. a. **†Flandrować** *malować fladry na drzewie, kamieniu, tkaninie,* in. s ł o j o w a ć. **2.** rub. *zmyślać, kłamać, łgać, cyganić, kręcić.* **3.** myśl. *polować z fladrami.* <Nm. fladern>

2. Fladrować, uje, ował fl. (o żaglu) p. **Trzepać.** <Nm. flattern>

Fladrowanie, a 1. blm, czynność cz. **Fladrować. 2.** lm. **a** p. **Flader.**

Fladrowato przys. od **Fladrowaty.**

Fladrowatość, i, blm. rz. od **Fladrowaty.**

Fladrowaty *pełen fladrów, słojowaty:* Marmur F. Jawor, drzewo farby białej i fladrowatej. Haur.

Fladrowisko, a, lm. **a** myśl. *miejsce otoczone fladrami.*

Fladrowy przym. od **Flader:** Stołki hebanowe, fladrowe. Petr. Szafa fladrową robotą urobiona. Bud. B. Fladrowe stoły. Pudł.

[**Fladruża, y,** lm. **e**] *czepek odświętny.* <Dnm. fladdrûsche>

Fladżeolet, u, lm. **y** muz. p. **Flażeolet.**

Flafor, u, lm. **y 1.** *każda rzecz obwisła, ochlapła, flakowata* (np. pierś). **2.** *gałgan, wiecheć, gałgan pływający w wodzie.* **3.** myśl. *ucho ogara,* in. k l a p a. <Nm. Fleckohr>

1. Flaga, i, lm. **i 1.** *dżdżyste powietrze, słota, chlapanina, szaruga, niepogoda.* **2.** ✕ i [**F.**] *burza, nawałnica, huragan, deszcz ulewny, deszcz z wiatrem; fala, nurt:* Od flagi morskiej okręty bywają miotane. Otw. Nie było drożyzny, chociaż dwieście statków F. zalała. Nar. Przen.. F. gniewu. Mick. Gdyby pomocne łzy ku śmierci były, słuszniebych wielkiej poczytał być wagi źrzeniczne flagi. Gawiń. (= *łzy*). Zdr. [**Flażeńka**]. <Nm. Flage>

2. Flaga, i, lm. **i** *chorągiew* (szczeg. okrętowa), *bandera:* F. narodowa. Powywieszać flagi na okręcie, na konsulacie, na domach. <Nm. Flagge>

✕ **Flagielancja, i,** blm. *biczowanie ś., dyscyplinowanie ś. umyślne.* <Z Łć. flagellare = biczować>

✕ **Flagielant, a,** lm. **ci** *biczownik, dyscyplinujący ś. umyślnie; członek sekty biczowników.* <Łć. flagellans, 2 pp. flagellantis>

Flagieolet, u, lm. **y** muz. p. **Flażeolet.**

Flagkapitan, a, lm. **i, Flagman** *starszy kapitan, mający prawo podnoszenia własnej flagi na statku, któremu rozkazuje.* <Nm. Flaggenkapitän>

†Flagma, y, blm. p. **Śluz:** F. — powróz na stare. Prz. <p. Flegma>

Flagman, a, lm. **i** p. **Flagkapitan.** <Nm. Flaggenmann>

†Flagmisty p. **Flegmisty:** Żyły szlamowatościami flagmistemi ogarnione. Syr. <p. Flegmisty>

✕ **Flagtuch, u,** lm. **y** *tkanina, z której robią flagi.* <Nm. Flaggentuch>

[**Flajcer, a,** lm. **rzy**] p. **Felczer.**

†Flajtuch, a, lm. **y** p. **Flejtuch: F.** w rany kładą. Syr. <Nm. Flaituch>

Flak, a, lm. **i 1.** a. [**Flaka**] częś. w lm. *kiszka, jelito,* w lm. *wnętrzności zwierzęce wog.; wnętrzności ludzkie, bebechy:* Brzydzi ś., jak pies flakiem. Prz. Aż flaki bolą, słuchając takich bredni. Poczciwy z flakami = *bardzo poczciwy, poczciwość chodząca:* To takie z flakami poczciwe paniątk , żeby w nim na lekarstwo żółci nie znalazł. Bał. **2.** w lm. *żołądek poczwórny u przeżuwających.* **3.** lek.: †F. pępkowy p. **Pępkowina. 4.** w lm. *potrawa z flaków bydlęcych:* Flaki gotowane, duszone. Flaki garnuszkowe (= *w oddzielnych naczyniach przyrządzane*). Nudny jak flaki z olejem a. na oleju. Z imbierem flaki — obiad nie ladajaki. Prz. **5.** ✕ przen. *człowiek słaby, miękki, ciura, niedołęga, fujara, fafuła, ciepłe kluski.* **6.** ✕ *przedmiot obwisły, ochlapły.* **7.** ✕ przen.: Flaki w głowie = *siano, zielono, fijołki w głowie.* **8.** [F. przewrócony] = *zaprzaniec, odstępca, odszczepieniec, renegat, apostata:* Przewrócony F. nic nie

żart. **9.** garb. *odpadki skór wapnionych, używane do fabrykacji kleju.* Zdr. **Flaczek.** Zgr. **Flaczysko.** <Nm. Fleck>

× **Flak, u,** lm. **i** p. **1. Blach:** Sok ten na twarzy flaki i insze szkaradości spędzi. Sien. <Nm. Fleck>

[**Flaka, i,** lm. **i**] p. **Flak:** Rzytná F. = *kiszka odchodowa.* Zdr. [**Flaczka**].

Flakajza, y, lm. **y** p. **Flachajza.**

Flakarka, i, lm. **i** forma ż. od **Flakarz.**

Flakarnia, i, lm. **e** p. **Flaczarnia.**

Flakarz, a, lm. **e** p. **Flaczarz.**

× **Flakczeć, eje, ał** p. **Flakowacieć.**

Flakon, u, lm. **y 1.** *flaszeczka, buteleczka misterna, szczeg. do perfum:* W jego pokoju na widoku stał przyrząd szczotek, flakonów, kosmetyków. Krasz. **2.** żart. *butelka szampana, wina:* Na trzeciej maskaradzie przyobiecała mi kupić kolację z flakonem. Gdy już F. czuć ś. dawał w nosie, szepnął mu w ucho. Zdr. **Flakonik.** <Fr. flacon>

Flakonik, a, lm. **i** p. **Flakon.**

Flakowacenie, a, blm., czynność cz. **Flakowacieć.**

Flakowacieć, eje, ał, × **Flakczeć** *stawać ś. flakowatym, miękkim, mięknąć;* przen. *stawać ś. słabym, rozlazłym, tracić energję.* <p. Flak>

Flakowato przys. od **Flakowaty.**

Flakowaty *podobny do flaka, miękki jak flak, sflaczały, ochlapły, obwisły:* Flakowate zwoje ogona sukni. Orzesz. Mieć ciało flakowate. Przen.: × Styl F.

† **Flakowaty** *pokryty plamami, plamisty, centkowany:* Wódka na ucbędożenie flakowatej skóry na licu. Sien.

× **Flakowy** przym. od **Flak,** *podobny do flaka:* × Żołądek F. (omasum) = *księgi.* Książki flakowe. Bobr. (= *część żołądka przeżuwających*).

Flamand, u, lm. **y** *malowidło szkoły flamandzkiej:* Flamandy! Niech cię nie znam, flamandy! mówił dziwak do siebie, obrazki przy oknie oglądając. Rog. <Fr. Flamand = Flamandczyk>

Flamandczyzna, y, blm. *zbiór cech malarstwa szkoły flamandzkiej, niderlandzkiej:* Obrazy, mające widocznie pretensję do flamandczyzny, bo gdzieniegdzie wyzierała z nich ryba, cytryna, rondel świecący. Krasz.

Flamandzki 1. Szkoła flamandzka malarzy = *staroholenderska, z drobiazgowością wykończająca obrazy:* Na łożu, wystudjowanym z flamandzką ścisłością szczegółów, spoczywał święty. Krasz. **2.** Główki flamandzkie = *rozetki z materjału, jako przybranie zwyczajnego gzymsu portjery.* **3.** × a. × **Flamski** (o drzwiach) *z krat złożony.* <Fr. flamand = flamandzki>

Flamin, a, lm. **i** *rodzaj kapłana w starożytnym Rzymie.* <Łć. flamen, 2 pp. flaminis>

Flamingo, a, lm. **i** zool. p. **Czerwonak.** <Hp. flamingo>

× **Flamski** p. **Flamandzki.**

× **Flanc, u,** lm. **e** p. **Rozsada.**

Flanca, y, lm. **e 1.** × *roślina.* **2.** !ogr. p. **Rozsada.** <Nm. Pflanze>

Flancować, uje, ował, × **Flansować 1.** ogr. *sadzić, przesadzać.* **2.** żart. *tranzlokować, przenosić:* Nowy naczelnik flancuje urzędników. <Nm. pflanzen>

Flancowanie, a, blm., czynność cz. **Flancować.**

† **Flander, dra,** lm. **dry** p. **Flondra.**

† **Flanderka, i,** lm. **i** p. **Flonderka.**

† **Flandrować, uje, ował** p. **1. Fladrować.**

† **Flandrowanie, a,** blm., czynność cz. **Flandrować.**

Flanela, i, lm. **e,** [**Flaner**] *materja wełniana.* Przen.: Niech cię F. ogarnie! (= *niech cię djabli wezmą*). Zdr. **Flanelka.** <Fr. flanelle, Włos. flanella>

Flanelka, i, lm. **i** p. **Flanela.**

Flanelkowy przym. od **Flanelka:** Podszewka flanelkowa.

Flanelowy przym. od **Flanela:** Kaftanik F.

[**Flaner, u,** lm. **y**] p. **Flanela.**

Flank, u, lm. **i, Flanka** woj. **1.** *bok, strona, skrzydło wojska:* Na prawym flanku jam w tej armji pierwszym był grenadjerem. Mick. **2.** a. † **Fjank,** † **Fijank** *bocznica, ramię narożnika warowni.* <Fr. flanc, Włos. fianco>

Flanka, i, lm. **i** p. **Flank:** Kazał zmienić front reszcie wojska swego i uderzyć z flanki na wojsko nieprzyjacielskie. Skarb.

Flankier, a, lm. **rzy** woj. *żołnierz z jazdy, wysyłanej w rozsypkę przed szwadron.* <Fr. flanqueur>

Flankierować, uje, ował 1. *strzelać przed kolumną idącą do ataku a. z jej boku.* **2.** *włóczyć ś. po ulicy dla znalezienia gacha.* **3.** [F.] = a) *wałęsać ś., chodzić z kąta w kąt.* b) *kłamać, oszukiwać, okpiwać.* <Nm. flankiren, z Fr. flanquer>

Flankierowanie, a, blm., czynność cz. **Flankierować.**

Flankiery, ów, blp. **1.** *działania względem nieprzyjaciela żołnierzy, zwanych flankierami:* Posłać na F. Z tromblonem jeździ na F. Mick. **2.** *szukanie gachów, spotykanie ś. z gachami:* Chociaż mężatka, przecież chodzi na F. <p. Flankier>

Flankować, uje, ował woj. **1.** *flankami opatrywać fortecę.* **2.** *nacierać na nieprzyjaciela z boku.* <Fr. flanquer>

Flankowanie, a, blm., czynność cz. **Flankować.**

Flankowy przym. od **Flank:** Ogień F. (= *bokowy*).

! **Flanować, uje, ował** *włóczyć ś., szastać ś., wałęsać ś.:* Pasjami lubię po ulicach F. Zap. <Fr. flaner>

! **Flanowanie, a,** blm., czynność cz. **Flanować.**

× **Flans, u,** lm. **y** p. **Rozsada.** <p. Flanca>

× **Flansować, uje, ował** p. **Flancować.**

× **Flansowanie, a,** blm., czynność cz. **Flansować.**

Flansza, y, lm. **e** p. **Kołnierz.** <Fr. flanchet>

Flanszowy przym. od **Flansza:** Rura flanszowa.

Flansztok, a, lm. **i** *drzewce do flagi na statku parowym.* <Nm. Flaggenstock>

† **Flaster, tru,** lm. **try** p. **Plaster.**

† **Flastr, u,** lm. **y** p. **Plaster:** Przyłożono F. dla uleczenia rany jego. Bud. <Nm. Pflaster>

Flastrony, on, blp. kraw. *nadłożenie watą dla uwydatnienia piersi, boków, bioder i ramion.* <Fr. plastron>

† **Flastrować, uje, ował** p. **Plastrować:** Maścią tą paznogcie czarne F. Syr.

† **Flastrowanie, a,** blm., czynność cz. **Flastrować.**

Flastrówka, i, lm. **i** hut. p. **Leżysko.**

Flasza, y, lm. **e 1.** *duża flaszka, butelka.* **2.** gorz. *skrzynka blaszana, umieszczona na trójramiennej belce, przytwierdzonej do kadzi.* **3.** † (u złotników) F. lewna = *prasa do ściskania formy.* Ślesz. <Nm. Flasche>

× **Flaszany** p. **Flaszowy.**

Flaszczyna, y, lm. **y, [Flaszyna]** *mała, licha flaszka:* Jedna F. na dwuch, cóż to znaczy?

Flaszczysko, a, lm. **a ni.** p. **Flaszka:** Wychlał całe F.

Flaszeczka, i, lm. **i** p. **Flaszka.**

Flaszeczkowaty *podobny do flaszeczki, kształtu flaszeczki:* Owoc F.

Flaszencug, u, lm. **i** p. **Krążek.** <Nm. Flaschenzug>

Flaszka, i, lm. **i 1.** *naczynie szklane do płynów, butelka.* **2.** przen. *trunek, pijaństwo:* Karty, F. gubią młodzież. Kras. Kto pisze fraszki, trzeba mu flaszki. Prz. **3.** bot. p. **Flaszowiec.** Zdr. **Flaszeczka, [Flaszusia].** Zgr. **Flaszczysko, Flacha.** <p. Flasza>

[Flaszkomyj, a, lm. **e]** pog. *uczeń aptekarski.* <Flaszka+MY>

Flaszkowaty *o kształcie flaszki, podobny do flaszki.*

Flaszkowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Flaszowiec.**

Flaszkowy przym. od **Flaszka,** *butelkowy.*

Flaszodrzew, u, lm. **y** bot. p. **Flaszowiec.** <Flasza+Drzewo>

Flaszowcowaty bot.: Rośliny flaszowcowate (anonaceae)=*rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.* <p. Flasza>

Flaszowiec, wca, lm. **wce, Flaszodrzew, Flaszka, Flaszkowiec, Drzewo flaszowe, Siężyśnia** bot. (anona) *roś. z rodziny flaszowcowatych.*

Flaszowy 1. a. ×**Flaszany** przym. od **Flasza,** *butelkowy, ściągany:* Porter F. **2.** bot.: Drzewo flaszowe p. **Flaszowiec.**

[Flaszusia, i, lm. **e]** p. **Flaszka.**

[Flaszyna, y, lm. **y]** p. **Flaszczyna.**

!Flaszynet, u, lm. **y** muz. p. **Flażeolet.**

Flaterka, i, lm. **i 1.** *blaszka metalowa na głowach i ubraniach kobiecych, chwiejąca ś. przy poruszeniu, cekin.* **2.** w lm. a. **Dąterki** gór. *dwie rury, przez które miech dmie na węgle.* <Z Nm. flattern=bujać, drgać, trzepotać>

×**Flaut, a,** lm. **y** p. **Flet.**

Flautino nieod. org. *jeden z głosów fletowych organu, wydawanych przez piszczałki kryte.* <Włos. flautino>

Flawin, u, blm. farb. *ekstrakt z kory dębu farbiarskiego.*

Flażenie się, a ś., blm., czynność cz. **Flażyć ś.**

[Flażeńka, i, lm. **i]** p. **1. Flaga.**

Flażeolet, u, lm. **y, Fladżeolet, Flagieolet, Flażolet, !Flaszynet** muz. **1.** *przyton, wysoka nuta naturalna, wydobywana z narzędzi strunowych, przeważnie smyczkowych, podobna do dźwięku fletu a. flecika,* in. **n u t a h a r m o n i c z n a, a l i k w o t a:** F. naturalny, sztuczny, podwójny. Zaświstał lekkim flażeoletem. Kon. **2.** *flecik, używany do uczenia ptaków melodji.* **3.** org. *głos organu, pochodzący z dwustopowej piszczałki metalowej.* <Fr. flageolet =dosł. flecik>

Flażolet, u, lm. **y** muz. p. **Flażeolet.**

[Flażyć, y, ył] 1. *padać* (o deszczu ze śniegiem i wiatrem). **2.** i† *tracić, marnotrawić, trwonić.* **3.** *szczęścić ś., powodzić ś.* Por. **Rozflażyć.**

Flażyć się, y ś., ył ś. *moknąć na fladze, deszczu, szargać ś., przemakać.*

†**Fląder, dra,** lm. **dry** p. **Flondra.**

Fląderka, i, lm. **i** p. **Flonderka.**

1. Flądra, y, lm. **y** zool. p. **Flondra.**

2. Flądra, y, lm. **y 1.** a) *kobieta niechlujna, flejtuch, szargula.* b) [F.] (o mężczyźnie) *człowiek nieporządny, obszarpany.* **2.** [F.] *człowiek rozpustny, niecny* (dla płci obojej); *bezwstydnica, nierządnica.* Por. **Fląpa.** <Nm. Flunder=gałgan>

[Flądrać się, a ś., ał ś.] *chlapać ś., błocić ś.* Por. **Cądrać ś., Sządrać ś.**

Flądrowatość, i, blm. rz. od **Flądrowaty:** Chciałoby ś. czasem w dyskretniejszym świetle widzieć F. Zaleskiej, porządność Głogowskiego. Pot. A.

Flądrowaty *nieporządny, niechlujny, flejtuchowaty, brudny.*

[Fląkać, a, ał] p. **Frąkać.**

[Fląkanie, a, blm.**]** czynność cz. **Fląkać.**

[Fląpa, y, lm. **y]** *flądra.* Por. **Flądra.** <?>

!Flebolit, u, lm. **y** lek. (phlebolithiasis) *kamień w żyłach gnieżdżący ś.* <Now. z Gr. flébs=żyła+líthos=kamień>

×**Flec, u,** lm. **e** gór. *warstwa kruszcu.* <Nm. Flötz>

Flecht, u, lm. **y** kosz. *splot, plecionka podłużna krótka, spotykająca ś. w wyrobie tu i owdzie dla ozdoby.* <Nm. Flechte>

Flechtować, uje, ował kosz. *robić flechty.* <Nm. flechten>

Flechtowanie, a, blm., czynność cz. **Flechtować.**

Flecić, i, ił *grać na flecie:* Niech fleci pacholę. Uj. <p. Flet>

Flecik, a, lm. **i** p. **Flet,** *pikulina:* F. oktawowy (=*instrument o najgórniejszych tonach w orkiestrze*). Ograny jak F. Prz.

Flecikowy przym. od **Flecik:** Głos F.

Flecista, y, lm. **ści** *grający na flecie.*

Flecistka, i, lm. **i** forma ż. od **Flecista:** Gromady kobiet z flecistkami na czele, z ulicznemi deklamatorami. Orzesz.

×**Flegarstwo, a,** blm., ×**Forlegarstwo** gór. *robienie wydatków na kopalnię, nakład na kopalnię.* <p. Flegować>

Flegma, y, blm. **1.** lek. p. **Śluz. 2.** przen. *zimna krew, umiarkowanie, obojętność, powolność:* Pan grasz z pasją, a ja z flegmą. **3.** gorz. *ciecz wodnista, wydzielająca ś. przy częściowym skraplaniu par alkoholowych.* Zgr. **Flegmisko.** <Gr. flégma>

Flegmatyczka, i, lm. **i** forma ż. od **Flegmatyk;** ×**Flegmiczka.**

Flegmatycznie przys. od **Flegmatyczny.**

Flegmatyczność, i, blm. rz. od **Flegmatyczny.**

Flegmatyczny *powolny, długo namyślający ś., do czynu nieskory, gnuśny, leniwy, ospały, ciężki, nieruchawy, rozlazły; obojętny, nie tracący równowagi ducha, o zimnej krwi:* Człowiek F. Temperament F. <p. Flegma>

Flegmatyk, a, lm. **cy 1.** †a. †**Charchała,** ×**Charkała,** ×**Chrachała,** †**Chrapek, [Charkacz]** *człowiek kaszlący i spluwający wiele.* **2.** *człowiek flegmatyczny.* <Gr. flegmatikós>

×**Flegmiczka, i,** lm. **i** p. **Flegmatyczka:** Tak była nieśmiałą, że ją książę nazywał siostrą flegmiczką. Rzew.

×**Flegmić się, i ś., ił ś.** *flegmą ś. pokrywać, wydzielać flegmę:* W chorobach kataralnych błona śluzowa ś. flegmi.

×**Flegmienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Flegmić ś.**

Flegmisko, a, blm. ni. p. **Flegma:** Narodzi ś. flegmiska plugawego niemało. Syk.

Flegmistość, i, blm. rz. od **Flegmisty.**

Flegmisty, †**Flagmisty 1.** *pełen flegmy; śluzowy.* **2.** anat.: †Gruczołek F. p. **Gruczołek.**

×**Flegować, uje, owal,** ×**Forlegować** *łożyć koszta na roboty w kopalni.* <Z Nm. auflegen = łożyć>

×**Flegowanie, a,** blm., czynność cz. **Flegować.**

[**Flej, a,** lm. **e**] m. p. **Flejtuch.** <Skrócone z Flejtuch>

[**Fleja, i,** lm. **e**] m. i ż. p. **Flejtuch.**

Flejca, y, lm. **e** szczot. *pendzel z długiego miękkiego włosa, używany przez malarzy do rozprowadzania farb.* <Nm. Flethe>

[**Flejcer, a,** lm. **rzy**] p. **Felczer.**

[**Flejcerz, a,** lm. **e**] p. **Felczer.**

[**Flejczer, a,** lm. **rzy**] p. **Felczer.**

[**Flejczur, a,** lm. **owie**] p. **Felczer.**

Flejtuch, a, lm. **y,** †**Flajtuch 1.** lek. *czop, pęczek, zatyczka, zwitek ze skubanki do opatrunku służący, szarpie:* Cyrulik mu flejtuch w rany kładł. Pot. **2.** *knot do przeczyszczenia w środku wązkiego otworu* (np. cybucha). **3.** *kłak do przybijania naboju w strzelbie a. do czyszczenia strzelby:* Odnalazłem F. od dwuch strzałów. Dyg. **4.** a. [**Flej** (m), **Fleja, Flufa**] (dla płci obojej) *człowiek nieporządny, niechluj, flądra, świńtuch, brudas, plucha.* Zdr. **Flejtuszek.** Zgr. **Flejtuszysko.** <Nm. daw. flaien = myć + Nm. Tuch = płótno, szmata>

Flejtuchowatość, i, blm. rz. od **Flejtuchowaty.**

Flejtuchowaty *brudny, niechlujny, nieporządny, flądrowaty.*

Flejtuszek, szka, lm. **szki 1.** p. **Flejtuch. 2.** apt. daw. *płatek płócienny, napojony świeżym sokiem niebiestnika barwierskiego.*

Flejtuszysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Flejtuch.**

Flek, a, lm. **i 1.** *łata w dachu, parkanie, ścianie, podłodze.* **2.** × p. **1. Blach:** Wodą tą umywaj sobie lice, chceszli piegi i insze fleki spędzić. Sien. **3.** szew. *warstwa podeszwy na obcasie.* <Nm. Fleck>

[**Flek, u,** lm. **i, Flach**] **1.** *miejsce.* **2.** *posada, miejsce.* <Nm. Fleck(en)>

Flekiel, kla, lm. **kle, Flekl** fortep. *podkładka flanelowa a. sukienna, nasadzona na sztyft pod przednim końcem klawisza a. pod inną część, ażeby funkcjonując nie stukała.* <Nm. Fleckel>

Flekl, a, lm. **e** fortep. p. **Flekiel.**

Flekować, uje, owal *dawać fleki.* <p. Flek>

Flekowanie, a, blm., czynność cz. **Flekować.**

Fleksja, i, lm. **e** gram. **1.** *właściwość pewnych języków odmieniania zakończeń ich wyrazów.* **2.** *zasób form deklinacyjnych i konjugacyjnych.* **3.** *część gramatyki o odmianach wyrazów, obejmująca wykład deklinacji i konjugacji,* in. o d m i e n n i a. <Łć. flexio>

Fleksura, y, lm. **y, Fałda monoklinalna** gie. *zapadnięcie bez rozerwania warstw, lecz z ich rozciągnięciem.* <Łć. flexura>

Fleksyjny przym. od **Fleksja:** Właściwości fleksyjne języka (= *odmienniowe*). Język F. (= *posiadający odmianę imion i słów*). <p. Fleksja>

Flektowany kosz.: Koszyk F. = *ażurowy* (np. do papierów). <Z Nm. flechten = pleść>

Fleren, a, lm. **y** *rodzaj daw. monety polskiej:* F złoty = *dukat.* F. srebrny = *talar.* W Polsce bito grubszą monetę flereny złote, zwane dukatami, od czasów króla Aleksandra, i flereny srebrne za Zygmunta Starego, nazywane talarami. Lel. Za czasów Zygmunta III liczono 4 flereny srebrne na jeden złoty. Lel. <p. Floren>

Flerenowy przym. od **Fleren:** Okres flerenowy. Lel.

Fleret, u, lm. **y** p. **Floret.**

Fleron, u, lm. **y** *kwiatek, obwódka z kwiatów:* Na ostatniej karcie arabeskowy F. na środku. Wiszn. <Fr. fleuron>

×**Flerysta, sty,** lm. **ści,** ×**Florysta 1.** *znawca, amator kwiatów.* **2.** *handlujący kwiatami.* **3.** *robiący sztuczne kwiaty.* <Fr. fleuriste>

×**Flerystka, i,** lm. **i** forma ż. od **Flerysta.**

Fleserpatron, a, lm. **y** pusz. *przyrząd do żłobienia otworów w lufie na patrony.* <Nm. Fläserpatron>

Flesza, y, lm. **e** woj. p. **Strzałczan.** <Fr. flèche>

[**Fleszerski**] *rzeźniczy:* F. nóż. <Nm. Fleischer = rzeźnik>

Flet, u, lm. **y,** daw. **Fletnia,** ×**Flaut, Fletrowers, Flotrowers,** ×**Fletrawers 1.** muz. *dęte, najczęściej drewniane narzędzie muzyczne, w kształcie laski wydrążonej, przykładające ś. do ust wpoprzek, brzmieniem do fujarki podobne.* **2.** org.: F. szwajcarski = *jeden z głosów organu, pochodzący z ośmiostopowej piszczałki metalowej.* F. major i F. minor = *jeden z głosów fletowych organu, wydawanych przez piszczałki kryte.* Zdr. **Flecik.** <Nm. Flöte (ze Sfr. flahute), Włos. flauto i Fr. flûte traversière>

[**Fletka, i,** lm. **i**] p. **Flitka.** <Nm. [flote]>

Fletnia, i, lm. **e 1.** p. **Flet:** Gram na harfie, lub na fletni dmucham. Zabł. F. ze siedmiu piszczałek złożoną. Bobr. Ucieszna fletni moja, niebios darze złoty, ty folgę sercu czynisz, ty koisz kłopoty. Nar. Sweśmy głowy sypali prochem, a dumając na swych fletniach o śmierci, gorzko narzekali. Gawiń. Na biesiadach starzy przodków sławne dzieje przy graniu na fletniach śpiewali. Warg. **2.** org. *jeden z głosów fletowych organów.* **3.** †anat.: F. płucowa p. **Tchawica.** Ryszk. <p. Flet>

Fletniarz, a, lm. **e** p. **Fletnista:** Weszły karły i karlice, czarni rzezańcy i lidyjscy fletniarze. Krasiń. Żeby ś. nie nudzić, trzymał fletniarzy. Krasiń.

†**Fletniczek, czka,** lm. **czki** *mała fletnia:* Fletniczki piszczą, a puzany bęczą. Rej.

×**Fletniczy** przym. od **Fletnia:** Odgłos F.

Fletnista, y, lm. **ści, Fletniarz** *grający na fletni.*

Fletny p. **Fletowy:** Organki fletne. Bobr.

Fletowy, Fletny przym. od **Flet:** Głosy brzegówek wpadały w kwak kaczego stada jasne, fletowe, wysokie. Kon. Katarynka fletowa.

×**Fletrawers, u,** lm. **y** p. **Flet.** <Fr. flûte traversière dosł. = flet poprzeczny>

Fletrowers, u, lm. **y** p. **Flet.**

Fletrowersista, y, lm. **ści** *grający na fletrowersie.* Krasz.

†**Flękowy** anat.: Kość flękowa = *kość biodrowa* (os ileum). <Fr. flanc = bok>

×**Flibot, u,** lm. **y** *dwumasztowy okręt z okrągłą tylną częścią.* <Ang. flyboat, Hl. vlieboot>

Flibustjer, a, lm. **rzy** a. **owie,** ×**Filibustjer** *awanturnik morski, rozbójnik morski, korsarz, pirata.* <Fr. flibustier>

Flibustjerski przym. od **Flibustjer:** Wyprawa flibustjerska.

Flicpenzel, zla, lm. **zle** *pendzel do wygładzania w malowidle farb olejnych.* <Nm. Flitschpinsel>

†**Flidra, y,** lm. **y** *rodzaj tkaniny:* Od półgiermacza flidrą podszytego groszy 15. Taksa krakowska z 1573 r.

Fligiel, gla, lm. **gle 1.** *ramię, podkładka, listewka przy ścianie do położenia półki.* **2.** *pół okna, skrzydło, kwatera okna.* **3.** w lm. tkac. *drewniane*

a. metalowe koleczki, do których przymocowane są sznurki, przytrzymujące szaft. <Nm. Flügel>

Fligiel-adjutant, a, lm. **ci** *oficer na służbie adjutanta przy panującym.* <Nm. Flügeladjutant>

× **Fligielman, a,** lm. i woj. *żołnierz, zwykle najwyższego wzrostu, idący z brzegu oddziału:* Wychodził ze skrzydła tak zwany F., artysta od handgryfów, który je wykonywał wobec bataljonu. Górs. <Nm. Flügelmann>

[**Fligować, uje, ował**] *latać.* <Nm. fliegen>

[**Fligowanie, a,** blm.] czynność cz. **Fligować.**

× **Flikować, uje, ował** *latać.* <Nm. flicken>

× **Flikowanie, a,** blm., czynność cz. **Flikować.**

[**Flinciczka, i,** lm. **i**] p. **Flinta.**

[**Flincisko, a,** lm. **a**] p. **Flinta.**

[**Flinczek, czka,** lm. **czki**] *placuszek.* Por. **Flindze.** <Nm. Flinse>

[**Flinczyszcze, a,** lm. **a**] p. **Flinta.**

[**Flindze, ów,** blp.] *placuszki w kształcie kotletów.* Por. **Flinczek.** <Nm. Flinse>

† **Flink, u,** lm. **i** *brzęk, dźwięk:* W szyszak około głowy brzęczą flinki częste. Koch. A. <Dźwn.>

Flinta, y, lm. **y 1.** *fuzja myśliwska, strzelba, skałkówka:* Dobra F. nie na jednego ptaka. Prz. Czekaj, lisie, pójdę po flintę. Prz. **2.** × i [**F.**] *muszkiet, karabin, rusznica:* F. z bagnetem. Papr. Kto nie jest gienerałem, może flintę dźwigać, nieprzyjaciół ścigać. Dm. Székòwny, jak Żyd do flinté. Prz. Zdr. [**Flinciczka**]. Zgr. [**Flincisko, Flinczyszcze**]. <Nm. Flinte>

Flintglas, u, lm. **y** *gatunek szkła, zawierającego ołów, używany na wyrób soczewek, szkło ołowiane.* <Ang. flintglass>

× **Flintownik, a,** lm. **cy** *strzelec, karabinjer, muszkieter.* <p. Flinta>

Flintowy przym. od **Flinta:** Łoże flintowe = *kolba.*

Flintpas, a, lm. **y** *pas od flinty, bandolet od strzelby.* <Nm. Flinte = flinta + Pas>

[**Flintpas, u,** lm. **y**] *pozwolenie na strzelbę.* <Nm. Flintenpass>

Flip, u, blm. *napój z wódki, piwa i cukru.* <Ang. flip>

Flirt, u, blm., **Flirtacja, Flirtaż** *zabawianie osób innej płci z odcieniem erotycznym, kokietowanie dla zabawy; lekceważenie skromności, nie dochodzące wszakże do występku:* Zaczyna od flirtu, kokieterją gra nieustannie, szuka wrażeń, jedne dla drugich porzucając. Nie cierpi kobiet! Dobryś sobie. To F. pierwszej próby. Es. <Ang. flirt>

Flirtacja, i, blm. p. **Flirt.** Prus. <p. Flirt>

Flirtaż, u, blm. p. **Flirt:** Przyjaciele wpadli na trop osobliwego flirtażu, przez pośrednictwo architektury i publicystyki. Orzesz. <Niby Fr. flirtage>

Flirtować, uje, ował *uprawiać, praktykować flirt.* <Ang. to flirt>

Flirtowanie, a, blm., czynność cz. **Flirtować.**

Flirtowy przym. od **Flirt:** Epidemja flirtowa. Kunszt F.

1. Flis 1. a, lm. **owie** = a) a. **Flisak,** † **Fliśnik** *majtek rzeczny, szkutnik, oryl:* Zmokłem jak F. = *co do nitki, jakby mię kto z wody wyciągnął.* b) † *żeglarz, marynarz:* Marynarz a. F. po naszemu. Kłok. c) przen. *ten, co ś. spóźnia, późno przychodzi:* Przybywaj flisie, póki na misie. Prz. **2. u,** lm. **y** = a) a. [**Flisy**] *orylka, stan flisacki, flisostwo:* Pójść na F. Bawić ś. flisem. A. ś. gospodarstwa, a. imie flisu. Pot. F. to jest spuszczanie statków Wisłą i inszemi rzekami. Klon. Bo kiedy już F. zasmakuje komu, już ś. na wiosnę nie zostoi w domu. Klon. Początkowo lud ten chodził na flisy z tratwą po Wiśle i jej dopływach. b) *spław, handel wodny, fryjor:* Słoniny na F. mają opatrować wtenczas najwięcej. Gost. Kiedy rok tańszy, tedy więcej i wieprzów i świni na to chować, aby tego naprzyczyniać dla flisa. Gost. c) † *żegluga, podróż morska:* Choćbyś ś. potkała z Parysem, pewnieby cię kradzionym nie uwoził flisem. Pot. <Nm. Flösse>

2. Flis, u, lm. **y** p. **Fliza.**

Flisa, y, lm. **y** p. **Fliza.**

Flisacki, Flisaczy przym. od **Flisak,** *flisowski, orylski:* Świat F. **Po flisacku** = *sposobem flisackim, jak u flisów.*

Flisactwo, a, blm., **Flisostwo, Flisówka** *stan flisacki, zajęcie flisaka, życie flisackie, orylka, flis:* F. to nie wojna, ani podróż podbiegunowa. Kasz

Flisaczka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Flisak. 2.** *żona flisaka.*

Flisaczy p. **Flisacki:** Flisacza działwa (= *flisacy*).

Flisak, a 1. lm. **cy** p. **Flis. 2.** [**F.** a. **Jeslotr, Włóczek**] blm. *taniec weselny.* <p. Flis>

Flisakować, uje, ował *być flisakiem, jeździć jako flisak:* Tyle razy, ile miał lat, flisakował do Gdańska. Byk.

Flisakowanie, a, blm., czynność cz. **Flisakować.**

Flisarski p. **Flisowski:** Mówiąc językiem flisarskim. Pol.

Flisi p. **Flisowski:** Wśród szumu fali, wśród flisich gwarów rzędem stanęły polskie wiciny Syrok.

Flisostwo, a, blm. p. **Flisactwo:** Mówił Cezar rybitwie: jać to sprawię, że cię z flisostwa wybawię. Bardz.

Flisować, uje, ował *być flisem, jeździć jako flis; spuszczać, spławiać wodą zboże i drzewo:* Do Gdańska ze zbożem F. Star.

Flisowanie, a, blm., czynność cz. **Flisować.**

Flisowski, Flisarski, Flisi, Flisowy przym. od **Flis,** *flisacki, orylski:* Jarzyna flisowska = *pęczak, kasza jęczmienna, suto okraszona słoniną i skwarkami.* Nabożeństwo flisowskie = *przeklinanie.* **Po flisowsku,** † **Flisowskie** przys. = *jak flis, po flisacku.*

† **Flisowskie** p. **Flisowski.**

Flisowy p. **Flisowski:** Wszystka myśl flisowa na Wiśle pływa. Klon.

Flisówka, i, blm. **1.** p. **Flisactwo. 2.** *drzewo spławiane.*

Flisz, u, lm. **e** gieol. *nazwa szwajcarskich osadów eocenicznych w Alpach.* <Nm. Flysch>

† **Fliśnik, a,** lm. **cy** p. **Flis:** Sternik fliśnikom kazał przybić do lądu. Petr. <p. Flis>

[**Flita, y,** lm. **y, Flóta**] *naczynie do mleka, misa do jedzenia dla czeladzi.* <Nm. [flot(e)]>

Fliterka, i, lm. **i** *cekin gumowy* (jak pieczątka gumowa do kajetów). <Nm. Flitter>

[**Flitka, i,** lm. **i, Fletka**] **1.** *naczynie do mleka; szaflik, np. do pomyj.* **2.** *fujarka.* <Nm. [flote]>

Fliz, u, lm. **y** p. **Fliza.**

Fliza, y, lm. **y 1.** a. **Flisa, Flis, Fliz** *płyta kamienna, tafla.* **2.** druk. *kamień płaski, na którym rozcierają farbę drukarską.* <Nm. Fliese>

† **Flizanka, i,** lm. **i** i [**Flizanka**] p. **Filiżanka.**

Flobert, u, lm. **y, Flower** *mała fuzja, z której zwykle strzelają do celu i do ptaszków.* <Od nazwiska wynalazcy Fr. Flaubert>

[**Floczek, czka,** lm. **czki**] rzeź. *kijek do rozdymania cielęciny, wątroby.* <Nm. Pflock>

Flogiston, u, blm., ×**Flogistyk** chem. *w dawnej chemji przypuszczalna materja, której własnościami objaśniano zjawiska palenia.* <Gr. flogistón = palne, spalone>

×**Flogistyczny** *zdolny do palenia, zapalny, palny.*

Flogistyk 1. a, lm. **cy** *zwolennik nauki o flogistonie.* **2.** ×**u,** blm. p. **Flogiston.**

×**Flogochemja, i,** blm. chem. *nauka o zjawiskach palenia.* <Now. z Gr. flóx, 2 pp. flogós= płomień+Chemja>

Flok, a, lm. **i** powr. *jeden z kołków osadzanych w otwory rekiebretu, na które zakłada ś. meśkami szpagat przy suszeniu.* <Nm. Pflock>

Floks, u, lm. **y** bot. p. **Płomyk.** <Gr. flóx= płomień>

Floksyna, y, blm. *rodzaj farby czerwonej.*

†**Flonder, dra,** lm. **dry** p. **Flondra.**

Flonderka, i, lm. **i, Flądèrka,** †**Flanderka,** [**Platenza**] zool. (platessa flesus) *ryba bezcierniowa, gardłopłetwa, flondrowata.*

Flondra, y, lm. **y, Flądra 1.** p. **Flura. 2.** a. †**Flander,** †**Fląder,** †**Flonder,** [**Flunder**] zool. (pleuronectes platessa) *ryba oścista, bezcierniowa, gardłopłetwa, z rodziny bokopływów.* <Nm. Flander, Flonder, Flunder>

Flondrowaty zool.: Ryby flondrowate=*rodzina ryb.*

Flor, u, blm. **1.** [F.] *kir, żałoba:* Około czarny F. wisieć będzie. **2.** ręk. *specjalna przędza do szycia rękawiczek.* <Nm. Flor>

Flora, y, blm. *ogół wszystkich a. pewnych gatunków roślin kuli ziemskiej a. jakiejkolwiek jej okolicy:* Królestwo flory. F. polska, lekarska. <Łć. Flora=bogini kwiatów, roślinności>

1. †**Flora, y,** lm. **y** *krepa, gaza.* <Nm. Flor>

2. †**Flora, y,** lm. **y** p. **Flura:** Włóczą ś. by flory. Jeżow. <p. Flura>

Florans, u, blm. *rodzaj lekkiej materji jedwabnej:* F. pojedyńczy, podwójny. <Fr. florence, od nazwy miasta Włos. Florencji>

Floransowy przym. od **Florans:** Żona jego w sukni floransowej. Krasz.

[**Florek, rku,** blm.] p. **Chlorek.** <Sld. do imienia Florek>

Floren, a, lm. **y, Floryn** *złoty pieniądz różnej wartości, dukat:* F. austryjacki=*złoty reński, reński, gulden=4 złp.* <Śr. Łć. florenus, od herbu miasta Florencji, wyobrażającego kwiat>

Florencki: Szkoła florencka = *sławni malarze i rzeźbiarze XIII wieku we Florencji z właściwemi sobie sposobami wykonywania dzieł sztuki.* <Od Łć. nazwy miasta Florentia>

[**Florencyna, y,** lm. **y**] *jakaś roślina mityczna.* <Z Łć. flos, 2 pp. floris=kwiat>

Florenowy *wartości florena, reńskowy.* <p. Floren>

Florentyński 1. fecht.: Pchnięcie florentyńskie= *pchnięcie, zadane po odchyleniu ś. przed pchnięciem przeciwnika, wymierzone w bok jego.* **2.** zool.: Gołąb F. p. **Gołąb.** <Toż, co Florencki>

Flores, u, lm. **y** częś. w lm. *figiel rysunkowy, figlas, zawiły deseń, ozdoba w kształcie gałązki z liśćmi i kwiatami,* w lm. *esy-floresy:* Floresy jako ozdoba architektoniczna = *kwiecianka.* <Łć. flores=kwiaty>

Floresować, uje, ował, †**Florysować,** †**Floryzować** *floresami ozdabiać, upstrzyć kwieciście, wzorzysto.*

Floresowanie, a, blm., czynność cz. **Floresować.**

1. Floret, u, lm. **y, Fleret** *rodzaj szpady do fechtunku.* <Fr. fleuret>

2. Floret, u, lm. **y** *przędza jedwabników, którą rozpoczynają budowę kokonów, gatunek jedwabiu surowego.* <Fr. fleuret>

Floreza, y, lm. **y** *obszycie, plisa dla przybrania u dołu sukni damskiej; także plisa krepowa u sukni żałobnej.* <Fr. pleureuses lm.>

[**Florjanka, i,** blm.] *kasa ubezpieczeń od ognia.* <Od imienia św. Florjana, patrona od pożarów>

[**Florkowy**] przym. od **Florek,** *chlorkowy.*

†**Florowaty** *podobny do flory (=krepy):* Materja florowata.

Florykultura, y, lm. **y** *hodowla, uprawa kwiatów:* F. doszła do doskonałości zbierania na jednym pączku bukietu różnokolorowych listków. Jeż. <Now. z Łć. flos, 2 pp. floris = kwiat+ cultura=hodowla>

×**Florylegjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów** *wybór najpiękniejszych miejsc z pisarzów, antologja.* <Łć. florilegium>

×**Florymanja, i,** blm. *manja, pasja, słabość do kwiatów.* <Now. z Łć. flos, 2 pp. floris=kwiat +Gr. manía=manja>

Floryn, a, lm. **y** p. **Floren.**

†**Florysować, uje, ował** p. **Floresować:** Atłas florysowany. Kalic.

†**Florysowanie, a,** blm., czynność cz. **Florysować.**

Florysta, y, lm. **ści 1.** *uczony badacz roślinności, botanik.* **2.** × p. **Flerysta.** <Fr. fleuriste>

×**Florystka, i,** lm. **i** forma ż. od **Florysta.**

Florystyczny przym. od **Florysta:** Wrażenia florystyczne z wycieczki.

†**Floryzować, uje, ował** p. **Floresować:** Srebrem pisać i F. Haur.

†**Floryzowanie, a 1.** blm., czynność cz. **Floryzować. 2.** lm. **a** *kwiaty rysowane, floresy:* Wyrył na drzwiach cherubiny i osoby palm i insze floryzowania bardzo wydające ś. Leop. <p. Flores>

Floryzowany 1. †im. od **Floryzować:** Srebro gęsto złotem floryzowane. Pilch. **2.** druk. *ozdobny:* Czcionki floryzowane.

Floryzyna, y, blm. chem. *gorzka substancja krystaliczna z rzędu alkaloidów, otrzymywana z kory korzeni drzew owocowych.* <Now. z Łć. flos, 2 pp. floris=kwiat>

Flos, u, lm. **y** hut. p. **Spływ.**

Flota, y, lm. **y 1.** *zbiór okrętów, szczeg. wojennych, marynarka:* Dowodzić flotą. Wystawić flotę. **2.** żart. *pieniądze:* Wybornie, że ojciec przyjechał, F. napłynie. Biedny w gorzkim położeniu: ojciec jego ś. ożenił, F. stamtąd już nie dopływa. Krasiń. Puszczać flotę=*marnować pieniądze.* <Włos. flotta, Fr. flotte>

Flotrowers, u, lm. **y** p. **Flet.** <Fr. flûte traversée dosł.=flet poprzeczny>

Flotyla, i, lm. **e** *mała flota, z kilku okrętów a. statków złożona.* <Fr. flotille>

Flower, u, lm. **y** p. **Flobert.**

[**Flóta, y,** lm. **y**] p. **Flita.** <Nm. [flote]>

×**Fluatacja, i,** blm. *powlekanie kamieni metalami.* <Z Fr. fluate=sól z kwasu fluorowego, połączonego z jakąś zasadą>

Fluatować, uje, ował *nasycać gorącym olejem:* F. pinakle z ciosu.

Fluatowanie, a, blm., czynność cz. **Fluatować.**

Fludrybus, a, lm. **y** teatr. *młody i zdolny człowiek, ale hulaka, któremu nie można powierzać ról, najczęściej chórzysta.* <Z Nm. fludern=bujać, latać>

[**Flufa, y,** lm. **y**] p. **Flejtuch.**

!**Fluid, u,** lm. **y** *płyn, ciecz:* F. magnetyczny. Przen.: Tajniki i barwy fluidów życiowych. <Łć. fluidum ni. dosł. = ciekłe, płynne>

Fluiddrachma, y, lm. **y** *waga aptekarska* = 1/8 *fluiduncji.* <Fluid + Drachma>

Fluidskrupuł, a, lm. **y** *waga aptekarska* = 1/3 *fluiddrachmy.* <Fluid + Skrupuł>

Fluiduncja, i, lm. **e** *waga aptekarska* = 1/16 *kilogramu.* <Fluid + Uncja>

[**Fluk, a,** lm. **i**] **1.** pog. *Niemiec.* **2.** *malec, niedorostek, smarkacz.* Por. **Farflukter.** <Z Nm. Fluch dosł. = przekleństwo>

Fluks, u a. a, lm. **y** I. † = **1.** a. †**Flus** *wszystkie jednego koloru idące po sobie karty, sekwens:* Nuż jakie dziś gry nastały, z których płynie koszt niemały: dziwne fluksy, turmy, rusze. Rej. **2.** a. †**Flus** lek. = a) (według pojęć dawnych) *napływ nieprawidłowy soków do pewnej części ustroju:* Wino z jabłek granatowych kwaśnych skuteczne jest przeciw płynieniu wnętrznemu po członkach, to jest fluksom. Ślesz. F. w szczęce, gdy wszystkie zęby po jednej stronie bolą. Perz. (*=fluksja*). Przygody pijanych: podagra, F., scjatyka. Rej. Reuma, to jest nieżyt, która jest matką wszystkich niemocy, zwłaszcza fluksów. And. z Kobyl. b) *cieczenie ustawne:* Ryma i sapka jest fluksów ściekanie. Troc. F. ust = *ślinienie, ślinotok.* F. hemoroidalny = *krwawnice.* F. miesięczny = *miesiączka.* **3.** *cieczenie rzeki, odnoga:* Dunaj siedmiu fluksami w Czarne morze wpada. **4.** †*pęd (wody):* Ocean o skopuły roztrąca okręty, na które kiedy już niewstrzymanym fluksem wpadają... Pot. II. [F.] = **1.** *ciecz, płyn.* **2.** *choroba bydlęca:* Mieć fluksa (o ludziach) = *być porywczym, nagłym, bez zastanowienia.* Por. **Flus.** <Łć. fluxus>

Fluksja, i, lm. **e** **1.** *ból wszystkich zębów z jednej strony, połączony ze spuchnięciem twarzy i dziąseł.* **2.** ×*ból gośćcowy* (rheumatalgia). <Łć. fluxio dosł. = płynienie, cieczenie>

†**Fluksowaty** lek. *ciekący, ściekający, sączący, wrzedziejący:* Dziury fluksowate na nogach = *wrzody goleniowe* (ulcera cruris). <p. Fluks>

×**Flukt, u,** lm. **y** a. **a** *bałwan, fala, wał, nurt:* Rozbujałe flukta. Kras. <Łć. fluctus>

[**Flukterować, uje, ował**] p. **Fluktować.**

[**Flukterowanie, a,** blm.] czynność cz. **Flukterować.**

[**Fluktować, uje, owal, Flukterować**] *przeklinać.* Por. **Farflukter.** <Z Nm. fluchen = kląć>

[**Fluktowanie, a,** blm.] czynność cz. **Fluktować.**

!**Fluktuacja, i,** lm. **e** **1.** *chwianie ś., wahanie ś., zmienność, chwiejność, niepewność, niestałość:* Fluktuacje na rynku pieniężnym. **2.** lek. *chełbotanie.* <Łć. fluctuatio>

[**Flunder, dra,** lm. **dry**] p. **Flondra.**

Fluokrzemowodorny chem. przym. od **Fluokrzemowodór:** Kwas F. p. **Fluorokrzemowodór.**

Fluokrzemowodór, oru, blm. chem. p. **Fluorokrzemowodór.** <Łć. fluo = ciekę, płynę + Krzem + Wodór>

Fluor, u, blm. chem. *pierwiastek z gromady chlorowców, Fl.* <Łć. fluor dosł. = ciecz, płyn>

Fluorek, rku, lm. **rki** chem. **1.** *związek fluoru z czymkolwiek, jeżeli fluor jest częścią bardziej elektroujemną związku.* **2.** (w Galicji) F. wodu p. **Fluorowodór.**

Fluoresceina, y, blm., **Rezorcynftaleina** chem. *ftaleina rezorcynowa, ciało głośne przez wspaniałą fluorescencję słabych jego roztworów w rozcieńczonym amonjaku, substancja krystaliczna barwy ceglastej,* $C_6H_4(CO)(C(C_6H_3OH)_2O)O$. <Z Fluorescencja>

Fluorescencja, i, blm. fiz. *własność pewnych ciał, wystawionych na działanie światła, polegająca na wysyłaniu światła o barwie różnej od światła padającego i od samych ciał.* <Fr. fluorescence, Nm. Fluorescenz, p. Fluor>

Fluorescyjny *powstający przez fluorescencję:* Barwy fluorescyjne.

Fluoroapatyt, u, lm. **y** min. p. **Apatyt.** <Fluor + Apatyt>

Fluorokrzemian, u, lm. **y** chem. *sól fluorokrzemowodoru.* <Fluor + Krzemian>

Fluorokrzemowodorny chem. przym. od **Fluorokrzemowodór:** Kwas F. p. **Fluorokrzemowodór.**

Fluorokrzemowodór, oru, blm., **Fluokrzemowodór, Kwas fluorokrzemowodorny, Kwas fluokrzemowodorny** chem. *związek fluoru z krzemem i wodorem,* H_2SiFl_6. <Fluor + Krzem + Wodór>

Fluorowodorny chem. przym. od **Fluorowodór:** Kwas F. p. **Fluorowodór.** <Fluor + Wodór>

Fluorowodowy (w Galicji) chem.: Kwas F. p. **Fluorowodór.**

Fluorowodór, oru, blm., **Fluowodór, Kwas fluorowodorny, Kwas fluowodorny,** (w Galicji) **Fluorek wodu,** a. **Kwas fluorowodowy,** †**Kwas fluszpatowy** *związek fluoru z wodorem,* HFl. <Fluor + Wodór>

Fluoryczny min.: †Szpat F. p. **Fluoryt.**

Fluoryt, u, lm. **y, Fluspat,** †**Szpat fluoryczny** min. *fluorek wapnia, tworzący kryształy równoosiowe a. agregaty gruboziarniste i pręcikowate, najrozmaiciej zabarwione, w Anglji obracane na ozdoby i sprzęty, a w starożytności prawdopodobnie na tak zwane vasa murrhina.* Odmiany: a) Chlorofan, *fosforyzujący przez ogrzewanie;* b) Flusztajn, *zbity, używany jako topnik w robotach metalurgicznych, do otrzymywania fluorowodoru i rytowania na szkle.* <Now. z Łć. fluor = płyn, ciecz>

Fluoryzować, uje, owal *okazywać własności fluorescencji:* Ciała fluoryzujące = *ciała mające własność świecenia, gdy są na działanie światła wystawione.* <p. Fluorescencja>

Fluoryzowanie, a, blm., czynność cz. **Fluoryzować.**

Fluowodorny chem. przym. od **Fluowodór:** Kwas F. p. **Fluorowodór.** <Fluor + Wodór>

Fluowodór, oru, blm. p. **Fluorowodór.**

[**Flura, y,** lm, **y**] **1.** a. †**Flora** *kobieta niechlujna, flondra, płucha, szargula.* **2.** i †*rozpustnica, nierządnica, ladacznica:* Jak F. chodzi. Gorzka wolność młodzieńska 1680. <Zap. Nm. [flirr, flörr]>

Flus, u, lm. **y** **1.** *gra w karty, straszak.* **2.** † p. **Fluks:** Flusy, które w oczy spadają i cieką. Syr. **3.** [F.] = a) *osad gęsty na dnie, lagier.* b) *skrofuły.* **4.** ×hut. p. **Roztop.** Por. **Fluks.** <Nm. Fluss>

[**Flusowity**] *skrofuliczny.*

Fluspat, u, lm. **y** min. p. **Fluoryt.** <Nm. Flussspath>

Flustować, uje, owal *pociągać kamień płynem odpowiednio przyrządzonym, aby twardniał:* Nagrobek z płyty ciosowej flustowanej. <Z Nm. Fluss = spław, kruszec roztopiony>

Flustowanie, a, blm., czynność cz. **Flustować.**

†**Fluszpatowy** chem.: Kwas F. p. **Fluorowodór.**

Flusztajn, u, lm. **y** min. p. **Fluoryt.** <Nm. Flussstein>

Floch, u, lm. **y** zł. *pastwisko.* <?>

×**Fochować, uje, ował** **1.** *pobudzać do fochów, jątrzyć kogo, gniewać, podburzać.* **2.** *fochy robić, dąsać ś., gniewać ś.:* Dla rany ś. nie bić, dla choroby nie pić, dla dworszczyzny nie F. — chłopa nieśmiałego. Prz. <Nm. fachen = dąć, nadymać, rozdmuchiwać>

×**Fochowanie, a,** blm., czynność cz. **Fochować.**

×**Fochowaty** *skłonny do fochów, grymaśny, gniewliwy.*

†**Fochowny** *skłonny do figlów, figlarny, filuterny, żartobliwy.*

Fochy, ów, blp. **1.** *gniewy, rzucanie ś., dąsy, grymasy, fanaberje, kaprysy, czcze groźby:* F. stroić. Wyleciał z pogróżkami, ale ja mniej dbam o te F. Boh. **2.** †*figle, sztuki:* F. czynić w tańcu. Troc. Będziesz ś. wprawował przy mnie w gospodarstwo, odrzuciwszy te F. i twoje figlarstwo. Zwr. M. **3.** †*zaloty, umizgi, rozpusta, swawola:* Wszetecznico! darmo ś. musisz z takiemi oń fochy. Pot. Zdr. †**Foszki.** <Z Nm. fachen = dąć, nadymać, rozdmuchiwać>

[**Focioły, ów,** blp.] *męty, nieczystość w płynie.* <Zap. Łć. faeces lm. = męty>

Foczmajster, tra, lm. **trowie, Foczmejster** *zawiadowca okręgowy lasów rządowych, leśniczy okręgowy* (zwykle oficer straży leśnej) <Nm. Forstmeister>

[**Foczman, a,** lm. **i**] p. **Forszpan.**

Foczmejster, tra, lm. **trowie** p. **Foczmajster.**

[**Foczpan, a,** lm. **i**] p. **Forszpan.**

Foczy, Fokowy przym. od **Foka:** Paltot z foczej skóry. Prus. <p. Foka>

†**Foder, dra,** lm. **dry** *miara objętości:* F. gdański zawiera cztery oksefty. <Nm. Foder a. Fuder>

Fodersbret, u, lm. **y, Karnes mały** fortep. *listwa otwierana u spodu klawjatury, przypadająca na końcu klawiszy.* <Nm. Vorsetzbrett>

[**Fodrakować, uje, ował**] p. **Fotografować.**

[**Fodrakowanie, a,** blm.] czynność cz. **Fodrakować.**

[**Fodrować, uje, ował**] p. **Fedrować.** <Nm. fo(r)dern = żądać>

[**Fodrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Fodrować.**

†**Fodrum** nieod. *żywność i furaż, wybierane po wsiach dla dworu królewskiego.* <Śr. Łć. fodrum>

×**Fodyna, y,** lm. **y** gór. *kopalnia.* <Łć. fodina>

Fogiel, gla, lm. **gle** pusz. *przyrząd, obracający bęben.* <Nm. Vogel = ptak>

[**Fogzał, u,** lm. **y**] p. **Foksal.**

×**Fohista, sty,** lm. **ści** *wyznawca foizmu.* <Chiń. i Japońs. Fo = nazwa Buddy>

×**Foizm, u,** blm. *cześć oddawana bogu Fo.* <p. Fohista>

Foje nieod. *sala antraktowa w teatrze.* <Fr. foyer>

[**Fojna, y,** lm. **y**] p. **Choina.**

[**Fojt**-] p. **Wójt**-: Fojt pacholczy = *starszy nad pachołkami.* <p. Wójt>

Foka, i, lm. **i, Cielę morskie** zool. (phoca) *zwierzę płetwonogie bez zewnętrznego ucha, z krótkiemi kłami.* <Łć. phoca, z Gr. fōkē>

Fokowaty *podobny do foki;* lek.: Potwór F. (**phocomelus**) = *płód mający kończyny dolne zrosłe zupełnie.*

Fokowy p. **Foczy:** Kołnierz F.

[**Foks, a,** lm. **y**] p. **Fuks.**

Foksal, u, lm. **e** **1.** ×a. ×**Wokshal** *miejsce zabaw za miastem; zabawa wieczorna w ogrodzie.* **2.** [F. a. **Fogzał, Wogzał, Wagzał**] *dworzec kolejowy, banhof.* <Ang. Vauxhall = nazwa wsi pod Londynem (dziś części Londynu), gdzie istniał dawniej ogródek zamiejski>

Foksalowy przym. od **Foksal:** Foksalowe zabawy. Niem.

Fokus, u, lm. **y** *sztuka czarodziejska, magiczna.*

Fola, l, lm. **e** **1.** *sieć ze szpagatu na jesiotry.* **2.** bud. *skrzynka do gaszenia wapna.* **3.** hut. *skrzynia do przepłókiwania rud,* g r a c o w n i a. **4.** mul. *próżnia wewnątrz murującej ś. ściany, którą ś. wypełnia kawałkami cegieł.* **5.** węgl. *próżnia w mielerzu, powstała przez wygorzenie.* <Nm. Fülle>

[**Folajter, tra,** lm. **try**] p. **Folajtra.**

[**Folajtra, y,** lm. **y, Folajter, Ham**] *hamulec:* <Może Nm. Vorreiter dosł. = jadący z przodu>

×**Folarda, y,** lm. **y** *glina folarska.* <Nm. Füllerde>

×**Folarka, i,** lm. **i,** ×**Foljarka** gór. *łopata do szlamów.* <p. **1. Folować**>

Folarski przym. od **Folarz:** Glina folarska p. **Glina.** Ziemia folarska (= *glina folarska*). <p. Folarz>

Folarz, a, lm. **e** **1.** a. **Folusznik,** [**Foluśnik**] *blecharz sukna, blicharz, wałkarz, pilśniarz.* **2.** × gór = a) a. ×**Fularz,** ×**Forarz** *ten, co zwozi węgle do pieca a. do fryszerki.* b) p. **Narażacz.** <Łć. fullo>

×**Folbary, ów,** blp. gór. *szlamy z wodą, błoto ze sztolni a. z głębi kopalni wyprzątane.* <Zap. Nm. Pfuhlbahre>

Folblut, a, lm. **y** koń. *koń doskonały pod względem wyścigowym.* <Nm. Vollblut>

×**Folbun, u,** lm. **y** gór. *wieniec nad szybem, zrąb szybu,* × k s t e l. <Nm. Füllbaum>

[**Folcyjer, a,** lm. **rzy** a. **owie**] *komornik sądowy.* <Nm. Vollzieher>

†**Foldrować, uje, ował** p. **Fołdrować.**

†**Foldrowanie, a,** blm., czynność cz. **Foldrować.**

1. †**Foldrunek, nku,** lm. **nki** *żądanie.* <Nm. Forderung>

2. †**Foldrunek, nku,** lm. **nki,** †**Fołdrunek** gór. *dobywanie, kopanie.* <Nm. Förderung>

Folejza, y, lm. **y,** ×**Folejze** hut. *widłowate żelazko do ostrzygania szkła.* <Nm. Feileisen>

×**Folejze, a,** lm. **a** hut. p. **Folejza.**

†**Folg, u,** lm. **i** p. **2. Folga.**

1. Folga, i, lm. **i, Folja** **1.** †*rzecz podłożona, podkład, podkładka:* F. jest to rzecz pod drugą podstawna. Karnk. **2.** [F.] *dźwignia, drąg pod coś podkładany, podstawka.* **3.** chem.: F. cynowa p. **Stanjola.** **4.** F. a. **Powaba** jub. *cienka blaszka metalowa, podkładana pod kamienie drogocenne dla dodania ognia,* z a p a ł, z a k ł a d k a. <Śr. Łć. folia, z Łć. folium = liść>

2. Folga, i, lm. **i** **1.** a. †**Folg,** [**Fólg**] *ulga, pofolgowanie, okazywanie powolności, łaskawość, pobłażanie, ulżenie, wytchnięcie, odpoczynek, swoboda, wolność:* Umysł przy pracy potrzebuje folgi i odpoczynku. Wiszn. Czynić folgę sercu (= *pocieszać ś.*). [Dać folgę] p. **Folgować.** [Prosi, żeby mu trzy dni dać na folgę] (= *odpoczynek, przestanek*). **2.** †*niedbalstwo, opieszałość, niebaczność, niedopilnowanie:* Nieprzyjaciel za folgą śpiegów uszedł. Papr. **3.** *rzemień do umocowania pala, do którego wiążą konia.* **4.** *część powroza, okręcona na kołowrocie.* **5.** †*skutek, następstwo.* **6.** [F.] = a) *pętla zapasowa na sznurze; pętla skórzana w zaprzęgu.* b) *drąg do karczowania pniaków i poruszania belek.* **7.** bud. = a) *dwie żerdzie, związane w końcu sznurem, używane do postawienia słupa, jednym końcem w dół zapuszczonego, do podnosze-*

nia na rękach kłód i t. p., in. ulga. b) *część budowy wspierająca inną:* Folgi mostowe. **8.** druk. (na prasie ręcznej) *papier, zakrywający tło między czcionkami formy drukarskiej, gdy ono smoli.* **9.** szew. *boki gumowe w kamaszach.* **10.** teatr. *sznur, na którym stale wisi dekoracja* (np. kurtyna). <Nm. Folge>

Folgier, gra, lm. **gry** powr. *kawał drewna z gwoździem, przytwierdzony do końca sznurka dla obciążenia go, aby ś. w czasie skręcania zbyt nie zbiegał, i sunący ś. za sznurkiem w miarę jego kulenia ś.* <Nm. Folger>

Folgiersztyca, y, lm. **e** powr. *kołek, wbity w ziemię, o który ś. zatrzymuje folgier.* <Nm. Folgerstütze>

Folgować, uje, ował I. *dawać folgę, odpoczynek, przynosić ulgę, oszczędzać, ochraniać, pobłażać, dogadzać, robić dogodność, ustępstwo, mieć wzgląd na kogo, być wyrozumiałym:* Długo ci folgowałem, teraz płać. F. wołom w pracy. Kto folguje rózdze, nienawidzi syna swego. Leop. Więcej przykładów nie przytaczam, folgując krótkości. Wuj. †Rozbił Pan, ani ufolgował ręki, wszystkie Joba ozdoby i sprzęty. Chr. Helena św. pracy, nakładom nie folgowała, aby krzyża św. dostać mogła. Bals. (*=nie żałowała pracy i nakładów*). Śmierć nieużyta, krom wszelkiej litości, nie folguje ni cnocie, ni żadnej godności. Kochan. (*=nie przepuszcza*). O mię ś. już nie staraj, folguj zdrowiu swemu. Kochan. (*=troszcz ś. o zdrowie, miej je na względzie, miej o nim staranie*). Folgując prawu powszechnemu, zagródź drogę do serca upadkowi swemu. Kochan. (*=poddając ś., ulegając*). Zebrzydowskim fortuna zawsze folgowała. Rej. (*= sprzyjała*). **2.** a. **Folżeć** *łagodnieć, uśmierzać ś., wolnieć, słabnąć, puszczać:* Mróz folguje. **3.** †*kształtować, tworzyć.* **4.** [F.] *prolongować, czekać; ulżyć, przestać, odpocząć,* in. [dać folgę]. <Nm. folgen>

Folgowanie, a, blm., czynność cz. **Folgować.**

†**Folgownie** przys. od **Folgowny:** Niefolgowniej jednak Chojnicę nasi oblężeniem cisnęli. Błaż.

†**Folgowny** *pobłażliwy, powolny:* Mielsztyńskiemu folgowną miłość dla żony wyrzucał. Błaż.

[**Foliwarek, rku,** lm. **rki**] p. **Folwark.**

[**Foliwark, u,** lm. **i**] p. **Folwark.**

Folja, i, lm. **e** jub. p. **I. Folga,**

Foljał, u, lm. **y, Foljant** *księga a. plik papierów formatu arkuszowego, wolumin:* Archiwa pełne foljałów. <Z Łć. in folio dosł. = w liściu, t. j. arkuszowy (format)>

Foljant, u, lm. **y** p. **Foljał:** Najwięcej ś. grzebał w starych foljantach. Krasz. <Nm. Foliant, p. Foljał>

×**Foljarka, i,** lm. **i** gór. p. **Folarka.**

Foljo nieod. **I.** a. in. F. *=format księgi arkuszowy:* Tom in F. Przen.: Głupiec in F. (*=zupełny, kompletny*). **2.** han. *jedna strona karty w księdze handlowej, numerem bieżącym oznaczona.*

Foljować, uje, ował druk. *numerować stronice w księdze* (szczeg. handlowej), *paginować.* <Z Łć. folium = liść; arkusz>

Foljowanie, a, blm., czynność cz. **Foljować.**

Folketing, u, lm. **i** *izba niższa sejmu w państwach skandynawskich.* <Duń. folkething>

Folklor, u, blm. **I.** *rzeczy ludowe, literatura niepisana ludu, wiedza ludowa, prawiedza ludowa, prawiedza, t. j. pieśni, podania, baśni, legiendy, zamawiania, zabobony, przysłowia, zagadki i t. p.* **2.** a. **Folklorystyka** *nauka o rzeczac ludowych:* Ruch na polu folkloru łotewskiego. Karł. <Ang. folklore>

Folkloryczny przym. od **Folklor:** Materjały folkloryczne. Maj.

Folklorysta, y, lm. **ści** *uczony, zajmujący ś. gromadzeniem i badaniem rzeczy ludowych.* <p. Folklor>

Folklorystyczny przym. od **Folklorystyka:** Badania folklorystyczne.

Folklorystyka, i, blm. p. **Folklor.**

Folkloryzm, u, blm. *kierunek naukowy i artystyczny, oparty na folklorze.*

Follegry, ów, blp. powr. *kawałki liny, przytwierdzane do końców oddzielnych pokrętek, ażeby ś. pokrętki w końcu zbyt nie skręcały w czasie robienia liny.* <Zap. Nm. Vorleger>

I. Folować, uje, ował I. a. **Foluszować** = a) *wałkować, zbijać sukno, aby grubsze było,* in. spilśniać. b) *czyścić sukno, prać, wywabiać, wyprowadzać plamy:* Weź mydła sukienniczego, którym folują szaty splugawione. Sien. **2.** [F.] *nakładać węgiel do wózków a. skrzyni.* **3.** gór. = a) *napełniać naczynie rudą a. solą.* b) F. szlamy = *oczyszczać sztolnię ze szlamów.* **4.** a. **Bantować** mul. *zalewać rzadkim wapnem próżnię wewnątrz murującej ś. ściany.* **5.** węgl. *dopełniać drzewem próżne miejsca palącego ś. stosu.* <Śr. Łć. folare, Nm. füllen>

2. Folować, uje, ował I. ×*tłustością napuszczać, zatłuszczać, smarować, brudzić, walać:* Gipsowe kartacze kanał armaty folują. Jak. J. **2.** [F.] *brudzić:* Moje dzieci to odraz folujo wszystko. <Może sld. do walać>

Folowanie, a, blm., czynność cz. **Folować.**

Folownik, a, lm. **i** *tyka używana przez węglarzy do folowania.*

Folówka, i, lm. **i** *drzewo, używane przez węglarzy do folowania.*

†**Folunk, u,** lm. **i** p. **Filung:** Ma być (w stole pisarskim) F. we środku głęboki. Akta grodzkie. <p. Filung>

I. [**Folus, a,** lm. **y**] *człowiek zasmarowany, zatłuszczony, brudas, smoluch.* <Może sld. do Walać>

2. [**Folus, a,** lm. **y**] p. **Folusz.**

Folusz, a a. **u,** lm. **e,** [**Folus, Walus, Walusz, Falusz**] **I.** *przyrząd do folowania tkanin, młyn blecharski.* **2.** [F. a. **Felisz**] *sukno własnego wyrobu, materja wełniana.* <Śr. Łć. fullaria, stąd Nm. Fuller a. Füller = wałkarz, z Łć. fullo = folusznik>

×**Foluszniczek, czka,** lm. **czkowie** *czeladnik folarski.*

Folusznik, a, lm. **cy** p. **Folarz.**

×**Folusznikowy** przym. od **Folusznik:** Czeladnik F. L.

Foluszować, uje, ował p. **Folować.**

Foluszowanie, a, blm., czynność cz. **Foluszować.**

Foluszowy przym. od **Folusz:** Koło foluszowe. Margiel F. Glina foluszowa p. **Glina.**

[**Foluśnik, a,** lm. **cy**] p. **Folarz.**

×**Folwarczany** p. **Folwarczny.**

Folwarczek, czku, lm. **czki** p. **Folwark.**

Folwarcznik, a, lm. **cy** *właściciel folwarku.* Orzesz.

Folwarczny, ×**Folwarczany,** ×**Folwarkowy** przym. od **Folwark:** Grunt F. Konie folwarczne (*=robocze*). Ogród F. (*= warzywny*). Szlachta folwarczna (*=posiadająca folwarki*). Cała praca około roli odbywała ś. głównie na przestrzeni, zajmowanej przez kmieci, a poniekąd i przez szlachtę niefolwarczną czyli zagrodową. Paw. Przen. *grubijański, prostaczy, rubaszny:* Zachowa-

nie ś. jego folwarczne. ×**Folwarczny, ego**, lm. **i**, ×**Folwarkowy** rz. *rządca folwarku, ekonom, włodarz, podstarości.* <p. Folwark>

Folwarczyna, y, lm. **y** m. i ż. *mały, lichy, nędzny folwark:* Coby to wujaszkowi szkodziło, żeby mi jedną folwarczynę jaką oddał? Orzesz.

Folwareczek, czku, lm. **czki** p. **Folwark**: Zajmowało każdego urządzanie folwareczku. Krasz.

[**Folwarek, rku**, lm. **rki**] p. **Folwark**.

Folwark, u, lm. **i**, †**Forwark**, [**Folwarek, Folwaryja, Foliwark, Foliwarek, Choliwar**] **1.** *mała wioska, leżąca obok dużej, oddzielna część wsi, przysiołek.* **2.** *majętność, grunt z zabudowaniem, ferma:* Job majętny w bydła, w folwarki zamożny. Chr. (*=w dobra, w grunta, we wsie*). Rzemiesło stoi za F. Prz. Dawał mu F. pięciu dymów w dożywocie. Mick. F. Świętokrzyski pod Warszawą. Przen.: Polityka jest moim folwarkiem, który mi wszystkiego dodaje. Boh. **3.** *dwór we wsi, mieszkanie dziedzica a. dzierżawcy razem z zabudowaniami dworskiemi:* Tymczasem na folwarku nie uszło baczności, że przed ganek zajechał któryś z nowych gości. Mick. W folwarkach łaskę mam u ochmistrzyni cór. Mick. **4.** [F.] *dom dla czeladzi.* Zdr. **Folwarczek, Folwareczek**. <Nm. Vorwerk>

×**Folwarkowy** p. **Folwarczny**.

[**Folwarter, tra**, lm. **trzy**] *rządca.* <Nm. Verwalter>

[**Folwaryja, i**, lm. **e**] p. **Folwark**.

†**Folwertarz, a**, lm. **e**, †**Forwertarz** *dozorca nad poganiającemi konie, zaprzęgnięte do kołowrotów, ciągnących wodę z kopalń olkuskich.* <Może Nm. Fuhrwärter>

Folżeć, eje, ał p. **Folgować**: Mróz folżeje. <p. Folgować>

Folżenie, a, blm., czynność cz. **Folżeć**.

[**Folda, y**, lm. **y**] *człowiek trochę lepszy od chłopa, trochę gorszy od pana, człowiek średniego stanu.* <Może Nm. Holde = wasal, lennik>

†**Fołdrować, uje, ował**, †**Foldrować**, †**Fordrować 1.** na kogo = *oskarżać kogo, instygować, donosić, oczerniać, nastawać, powstawać:* Fołdrowali na niego, rozmaitemi potwarzami go oskarżali. Gil. Fołdrowani słowie prawem dobywani. Ort. (*=pozwani do sądu, oskarżeni, pociągnięci do odpowiedzialności prawnej*). Tę pomstę, to przeklęctwo, da Bóg, uczuje, ktokolwiek bez mej winy na mię fołdruje. Kochan. (*=nastaje*). **2.** (kogo) *wszczynać proces, pozywać, dochodzić, prawować ś.:* Stronie, co fołdrowała, połowica winy ma przyjść. Tarn. J. **3.** kogo a. co = *stawać w interesie czego, bronić, popierać, gardłować, adwokatować:* Fałsz jawnie fołdrujesz. Orzech. **4.** kogo = *pomagać, wspierać, wspomagać, podtrzymywać, forytować:* Hultaje piciem i jedzeniem fołdrował i wspomożenie dawał. Groic. <Nm. fordern>

†**Fołdrowanie, a**, blm., czynność cz. **Fołdrować**.

†**Fołdrownik, a**, lm. **cy** *oskarżyciel, instygator:* Michał, przedniejszy F. na Husa. Baz.

†**Fołdrunek, nku**, lm. **nki** gór. p. **Foldrunek**.

×**Foment, u**, lm. **y** a. **a** *namowa, poduszczenie, podburzanie, podżeganie, podbechtywanie:* Ks. Kamiński, przez F. Sapiehy, ile mógł trudności wynaleźć, wszystkie czynił. Rzew. <Łć. fomentum>

×**Fomentacja, i**, lm. **e** p. **Fomentowanie**: Choremu przepisał fomentacje a. zagrzewania. Wys. <Łć. fomentatio>

×**Fomentować, uje, owal 1.** *namawiać, poduszczać, podżegać, podburzać, podbechtywać:* Jupiter na biedne Trojany bogi fomentuje. Koch. A. **2.** *okładać, naparzać, zagrzewać.* <Łć. fomentare = zagrzewać>

×**Fomentowanie, a**, blm., ×**Fomentacja** czynność cz. **Fomentować**: Dyplomacja polegała na fomentowaniu w obozie przeciwnika niezgody. Jeż.

Fomfry, ów, blp. p. **Fonfry**: Wać masz F. w nosie. Zabł. Ma F. w głowie. <Może z Fr. fanfaron>

Fomport, u, lm. **y** teatr. *zastawka malowana na płótnie, umieszczana poza drzwiami a. oknami scenicznemi.* <Nm. Fondpforte>

Fonacja, i, blm. jęz. *wymawianie brzmień mowy, jako zjawisko fizyczne.* <Z Gr. fōnḗ = dźwięk>

Fonacyjny przym. od **Fonacja**, *wymawianiowy.*

[**Fonar, a**, lm. **y**] *oko:* Odknaj, andrusie, bo ci fonary powybijam. <Ros. fonarь = latarnia, z Ngr. fanári>

Fonautograf, u, lm. **y** fiz. *przyrząd do uwidocznienia drgań głosowych, które ś. same wypisują na obracającym ś. walcu.* <Now. z Gr. fōnḗ = dźwięk + Autograf>

×**Fond, u**, lm. **y 1.** *majątek, który kupiec ma w obrocie, kapitał obrotowy.* **2.** a. ×**Fondy publiczne** *papiery państwowe, obligacje publiczne, walory rządowe, akcje:* Fondy poszły w górę, spadły. **3.** *gotówka, przeznaczona na rozchody państwa.* <Fr. fond>

[**Fondować, uje, owal**] p. **Fundować**.

[**Fondowanie, a**, blm.] czynność cz. **Fondować**.

Fonema, y, lm. **y** jęz. p. **Fonemat**.

Fonemat, u, lm. **y**, **Fonema** jęz. *równoważnik psychiczny głoski, psychicznie żywa jednostka fonetyczna (głoska) a. jednolite wyobrażenie pewnego brzmienia językowego.* <Gr. fṓnēma>

Fonetycznie przys. od **Fonetyczny**.

Fonetyczny przym. od **Fonetyka**: Zmiany fonetyczne (*=polegające na zastąpieniu jednego dźwięku drugim, głosowe*). Pisownia fonetyczna (*=zgodna w przybliżeniu z brzmieniem*). Transkrypcja fonetyczna (*=pisownia oddająca dokładnie rzeczywiste wymawianie*).

Fonetyka, i, blm. **1.** a. **Fonologja** *nauka o brzmieniach językowych*, in. głosownia: F. języka polskiego, greckiego. F. historyczna (*= nauka o brzmieniach języka i ich wymawianiu, rozpatrywanym w następstwie czasowym*). **2.** przen. *brzmienie, dźwięk:* Mieści tu sama F. nazwiska jakiś odcień humoreski. Kasz. <Gr. fōnētikḗ ż. dosł. = mowna, głosowa>

Fonfel, fla, lm. **fle** p. **Fąfel**: F.! chciałby równać ś. ze starszemi. <p. Fąfel>

Fonfry, ów, blp., **Fomfry, Fąfry, Fonfy** *fochy, grymasy, dąsy, fanaberje, kaprysy, dziwactwa:* F. stroić. Ma F. w nosie (*=muchy*). <Może z Fr. fanfaron>

Fonfy, ów, blp. p. **Fonfry**.

Fonograf, u, lm. **y** fiz. *przyrząd, utrwalający drgania głosowe i odtwarzający głos, który był źródłem tych drgań.* <Now. z Gr. fōnḗ = dźwięk + - gráfos = piszący>

Fonograficznie przys. od **Fonograficzny**, *za pomocą fonografu:* Utrwalić F. szmery w piersi.

Fonograficzny przym. od **Fonograf**: Walec F. Zegar F.

Fonolit, u, lm. **y**, **Dźwiękowiec** min. *skała krystaliczna, wulkaniczna, złożenia różnego, najczęściej*

zbita, złożona z sanidynu, nefelinu a. noseanu i zeolitów, dająca wyborny kamień budowlany. <Now. z Gr. fōnē = dźwięk+lithos = kamień>

Fonologja, i, blm. p. **Fonetyka.** <Now. z Gr. fōnē = głos, dźwięk+-logía = nauka>

Fonometr, u, lm. **y** *narzędzie do mierzenia siły głosu.* <Now. z Gr. fōnē = głos, dźwięk + métron = miara, -mierz>

Fonometrja, i, blm. *metoda dochodzenia rezonancji jakiegoś ciała za pomocą strojnika.*

Fonometrowy przym. od **Fonometr.**

Fonometryczny przym. od **Fonometrja.**

Fonomotor, u, lm. **y** fiz. *przyrząd, mający przetwarzać energję głosu ludzkiego w pracę mechaniczną.* <Now. z Gr. fōnē = dźwięk, głos+Motor>

Fonoskop, u, lm. **y** *przyrząd złożony ze słuchawki i mikrofonu.* <Now. z Gr. fōnē = głos, dźwięk+skopós = śledzący>

Fonoskopować, uje, owal *badać przy pomocy fonoskopu.*

Fonoskopowanie, a, blm., czynność cz. **Fonoskopować.**

Fonoskopowy przym. od **Fonoskop.**

1. [**Font, a,** lm. **y**] p. **Funt.**

2. [**Font, u,** lm. **y**] *ropa.* <Fr. fonte>

Fontal, a, lm. **e 1.** a. **Fonte!** a. **Fątel** *tłok z klapką w pompie, wentyl.* **2.** zł. *nos.* <Fr. ventil, przez usta Nm.>

Fontana, y, lm. **y, Fontanna,** †**Funtana 1.** *sztucznie urządzony wypływ wody w górę, wodotrysk:* Kręci ś., jak bijąca śród kwiatów F. Mick. **2.** †*basen u wodotrysku, cysterna.* Kn. Zdr. **Fontanka.** <Fr. fontaine>

×**Fontanela, i,** lm. **e** lek. *jątrznik, apertura.* <Włos. fontanella>

Fontanka, i, lm. **i 1.** p. **Fontana. 2.** a. **Elewacja** cukier. *ozdoba karmelowa na tort w kształcie fontanny.*

Fontanna, y, lm. **y** p. **Fontana.** Przen.: Krew tryska fontanną. <Włos. fontana>

×**Fontanż, a,** lm. **e** p. **Fontaź.**

Fontazik, a, lm. **i** p. **Fontaź.**

Fontaź, a, lm. **e,** ×**Fontanż** *kokarda, węzeł fantazyjny:* Ponsowy krawat, na zamaszysty F. zawiązany. Jord. Zdr. **Fontazik,** ×**Funtazik.** <Fr. fontange = od nazwiska damy dworu Ludwika XIV, panny de Fontanges>

Fontel, a, lm. **e** p. **Fontal.**

[**Fontowy**] przym. od **1. Font.**

[**Fopka, i,** lm. **i**] *kieszeń u sukni kobiecej.* <Nm. [Fuppe]>

For, u, lm. **y, Fora 1.** *przewaga, ustępstwo, ulga, dana komuś w początku gry a. wyścigów:* F. dawać. Dał mu konia F. (w grze szachowej). Przen.: Każdy z nich ma wielkie fory za sobą: pierwszy — tytuł, drugi — majątek. Es. **2.** w lm. *względy, znaczenie, wzięcie, fawor, łaska, poparcie, protekcja:* Ma fory u dworu. <Z Nm. vor = przed>

1. Fora! 1. w. *żądający powtórzenia jakiegokolwiek ustępu na scenie a. estradzie = bis, drugi raz, powtórnie, nanowo:* Na swój śpiew otrzymały F. i oklaski. And. I gdy aktor na scenie zabijał aktora, urznąłem huczne brawo i krzyknąłem: F.! Dmusz. **2.** *precz!, precz stąd!, wynoś ś.! won!, wont!:* F. ze dwora! F., Jadamie, z raju mego! <Włos. fuora>

2. Fora, y, lm. **y** p. **For:** Dam ci trzydzieści for, bo źle grasz. <Nm. vor dosł. = przed>

†**Fora, y,** lm. **y** i [**Fora**] p. **Fura:** Dla niedostatku okrętu umyślił dwoją forą wojsko przeprawić. Warg. Drugą forą. Gęba woła: jeszcze nalej; brzuch ś. nie chce ciągnąć dalej, a żołądek mówi: jużci; na ostatek szyja puści. Odprawiwszy oną forę, będzie śmierdział i przez skorę. Biel. M. (*= ciężką pracę*). Zdr. [**Forka**].

Forak, u, lm. **i** gór. *hak u sań.* <Nm. Vorhaken>

Foralja, ów, blp. **1.** †*opłata za targowanie, targowe.* **2.** *świadectwo ceny targowej produktów, wykaz, taryfa cen targowych, cennik.* <Łć. foralia lm. ni.>

Foralny *sądowy:* Wciskali ś. do dekasterji foralnych. Rzew. Przed sędzię bieży, co na foralnym krześle wyciągnięty leży. Len. <Łć. foralis>

[**Foranka, i,** lm. **i**] p. **Firanka.**

[**Forant, u,** lm. **y**] p. **Forat:** Robić na F.

[**Forantowy**] przym. od **Forant,** *zapasowy:* Robota forantowa.

×**Forarz, a,** lm. **e** gór. p. **Folarz.**

[**Forat, u,** lm. **y, Forant**] *zapas.* <Nm. Vorrath>

[**Foratowy**] przym. od **Forat,** *zapasowy.*

[**Forągiew, gwi,** lm. **gwie**] *chorągiew.*

†**Forbog, u,** lm. **i** p. **Forborg.** <p. Forborg>

†**Forborg, u,** lm. **i,** †**Forbog** *przykrycie, pokrycie:* Trzy miechy nasadzone w jednej sztuce, ukrojone pod forborgiem. Ustawa cechu miechowników lubel. 1613 r. <Nm. daw. Fürbug>

†**Forbot, u,** lm. **y,** †**Forbota,** [**Chorbot**] *koronki;* [Forboty] *koronki u szyi:* Wymowa bez cnoty, z łyków forboty. Prz. Więc ów ślężak z forbotem, lisztewka, bryżyk ze złotem. Rej. Przen.: Lecz ś. ci opierzyli pięknie z swojej cnoty, że ich nic pstrzyć nie trzeba cudzemi forboty. Rej. Prawda tak jest u dobrych ludzi zalecona, iż, choć bez forbotów, u nich nietrudno miejsce sobie zjedna. Strum. (*= ozdób, upiększeń*). Zdr. †**Forbotek,** [**Forbotki**]. <Może Hp. farpado = fręzlowaty>

†**Forbota, y,** lm. **y** p. **Forbot.**

†**Forbotek, tka,** lm. **tki** p. **Forbot:** Nie chodziła ona w klejnotkach, w forbotkach. Wuj.

[**Forbotki, ów,** blp.] p. **Forbot.**

†**Forbotni** *strojny w forboty.*

×**Forbotnica, y,** lm. **e** *kobieta robiąca forboty.*

†**Forbotnie** przys. od **Forbotni.**

×**Forca, y,** blm. p. **Forsa.** <Włos. forza = siła, moc>

Forcik, u, lm. **i** p. **Fort:** Szturm był odparty, ale F. pozostał w ręku polskich. Sienk. <p. Fort>

×**Forcować, uje, owal** i ×**F. ś.** p. **Forsować.**

×**Forcowanie, a,** blm., czynność cz. **Forcować.**

×**Forcowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Forcować ś.**

[**Forczman, a,** lm. **i**] p. **Forszpan.**

[**Forczpan, a,** lm. **i**] p. **Forszpan.**

[**Fordaka, i,** lm. **i**] *rozpór w spodniach, rozporek kieszeni.* <Nm. Vordecke>

†**Fordan, a** a. **u,** lm. **y,** †**Fordun** *podatek wodny, cło na rzece, czwarty grosz, jako pobór.* <Śr. Łć. ferdonum, Nm. Ferding, z Ags. feordhung = ćwierć>

†**Fordański** przym. od **Fordan:** Rejestra fordańskie. Gost.

Fordoplung, u, lm. **i** stol. *filung wypukły, tafla* (np. na drzwiach, okiennicach) *okolona ramą dla ozdoby.* <Nm. Verdopp(e)lung>

†**Fordrować, uje, ował** p. **Fołdrować:** Gdy wójt fordruje sirotną rzecz, może li z nią czynić jako iściec. Ort. Jako Jan nie fordrował Krzywosanda, kiedy wziął pod Wiencencem konie. Roty przyś. Poznań. r. 1388. <Nm. fordern>

†**Fordrowanie, a,** blm., czynność cz. **Fordrować:** Odstąpił fordrowania. Ort.

†**Fordun, a** a. **u,** lm. **y** p. **Fordan:** Rejestra z forduna. Gost. <p. Fordan>

†**Fordygał, a,** lm. **owie** *trzpiot, figlarz:* F. z krasną Melampidą stroi kortezy, kiedy w taniec idą. Koch. Por. **Furdygała.** <Zap. żart. wytwór językowy, w rodzaju Świdrygieł, Świdrygał>

†**Fordyment, u,** lm. **y** p. **Furdyment:** U pasa kord, u korda F. haniebny. Koch. <Włos. guardamano>

[**Fordzel**] p. **Wardziel.**

[**Forejter, tra,** lm. **trzy**] p. **Foryś.**

Foremka, i, lm. **i** p. **Forma:** F. do wykrawania ze skóry części obuwia. F. cukiernicza. <p. Forma>

Foremkowy *w foremce zrobiony:* Lody foremkowe.

Foremnie 1. przys. od **Foremny:** Uczony w piśmie kleryk F. (kartę) napisze. Sienk. (=*pięknie*). **2.** [F.] *porządnie.*

×**Foremniuchny** *bardzo regularny, kształtny; nadobny, misterny.*

Foremność, i, blm. rz. od **Foremny:** Nieforemny zbytnią foremnością. Krasz.

Foremny 1. *odpowiedni normalnej formie, kształtny, regularny, prawidłowy, umiarowy:* F. nos, budynek, czasownik, rzeczownik, trójkąt, wielokąt, wielościan. Czworokąt F. (=*kwadrat*). Figura foremna. Bryła foremna. **2.** ×*składny, zgrabny, szykowny, dorodny, ładny, piękny:* Czyj to dwór taki F., że i król foremniejszego mieć nie może? Sienk. F. z waćpanny kozaczek. Sienk. I chłop foremniejszy bywa. Kochan. **3.** ×*przyzwoity, grzeczny:* Gość F. a grzeczny. Dzw. **4.** †*sztuczny, wyszukany, niezwykły, misterny, przebiegły, zmyślny, wyrafinowany:* Szuka żywności sposobem foremnym. Klon. **5.** [F.] *przystojny.* <p. Forma>

†**Forer, a,** lm. **owie** *stajenny.* H. Jana. <Nm. Führer>

Foresterja, i, lm. **e, Foresterjum** *pokój dla gości, dla przychodniów, wyznaczony w klasztorach.* <Włos. forestieria>

Foresterjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** p. **Foresterja.** Krasz.

×**Forestjer, a,** lm. **rzy** a. **owie,** †**Foryster** *cudzoziemiec:* Obdzierano nas, jako bogatych forestjerów, na każdym kroku. Krasz. <Włos. forestiere>

[**Foręgiel, gli,** lm. **gle**] *chorągiew.*

Forfajer, u, blm. cukier. *ogień, utrzymywany w jednym kącie pieca cukierniczego do przypiekania ciasta.* <Nm. Vorfeuer>

Forfajl, a, lm. **e** piecz. *pilnik o grubych rzadkich nacięciach do piłowania grubych kawałów metali.* <Nm. Vorfeile>

Forfajla, i, lm. **e** stol. *rodzaj pilnika.* <p. Forfajl>

×**Forfanterja, i,** lm. **e** p. **Furfanterja:** On jeden śmiało odrzucał przesady i forfanterje romantyków. Koź. A.

[**Forfel, fla,** lm. **fle**] *gałgan:* Same forfle wiszą na nim. <?>

†**Forg, u,** lm. **i** p. **Forga:** Koń miał na głowie kosztowny bukiet z wysokim forgiem. Szaj. <p. Forga>

†**Forga, i,** lm. **i,** †**Forg 1.** *kita, pióropusz:* Strusią forgą z siedmiu piór herb ś. puszy. Pot. **2.** przen. *pukiel, lok:* Włosy jej przyrodzenie w prześliczne powiło forgi i pierścienie. Tw. <Węg. forgó>

†**Forgocza, y,** lm. **e** *pęta:* Źrzebiec pierzchliwy nie da w niewiadome nóg opinać forgocze, aż musi. Koch. Stoi turek (koń turecki) na forgoczy. Koch. (=*uwięzi*). <Węg. farkusz dosł.=rzemień>

[**Forka, i,** lm. **i**] p. †**Fora.**

[**Forkać, a, ał**] p. **Forknąć:** Rumak ś. dąsa i skacze i forka. Pol. <Dźwn.>

[**Forkanie, a,** blm.] czynność cz. **Forkać.**

Forkiet, u, lm. **y** woj. p. **Widełka.** <Włos. forchetto>

[**Forknąć, nie, nął, Furknąć,** nied. **Forkać, Furkać**] (o zwierzętach) *parsknąć, czmychnąć:* Mój tarant w pędzie jak forknie, stanie, wierzgnie... musiałem zeskoczyć. Fred. A. Osieł mocno forknął. <Dźwn.>

[**Forknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Forknąć.**

×**Forlegarstwo, a,** blm. gór. p. **Flegarstwo.** <Z Nm. verlegen=łożyć, dawać nakład>

†**Forlegarz, a,** lm. **e** gór. p. **Forlegier.** <p. Forlegier>

×**Forlegator, a,** lm. **rzy** a. **owie** p. **Forlegier.**

Forlegier, a, lm. **rzy** a. **owie,** ×**Forlegator,** †**Forlegarz** *dający nakład na przedsiębierstwo kopalniane.* <Nm. Verleger>

×**Forlegować, uje, ował** gór. p. **Flegować.**

×**Forlegowanie, a,** blm., czynność cz. **Forlegować.**

†**Forlon, u,** lm. **y** p. **Furlon:** Paweł Janowi towaru nie wydaje, pokąd mu forlonu nie zapłaci. Kosz. <Nm. Fuhrlohn>

†**Forlun, u,** lm. **y** p. **Furlon.** Rej.

Forma, y, lm. **y 1.** (i fil.) *ogół stosunków, w jakich coś istnieje a. coś poznajemy, sposób ułożenia szczegółów w jakiejś całości, kształt, postać, figura, wygląd, zarys, sposób:* Nie każda rzecz ma pewną stałą formę. F. bytu. W każdej rzeczy mamy rozważać treść i formę. Odrębny materjał, jakim ś. posługują różne sztuki piękne, narzuca im odrębne formy. F. nie odpowiada treści. Nowa treść rozsadza stare formy. W dziejach ludzkich, jak we wszechświecie, formy ś. zmieniają, ale istota rzeczy pozostaje ta sama. Logika bada formy myśli, ale nie treść. Zasadnicze formy logiczne czyli postacie myśli są: pojęcie, sąd i wniosek. ×F. księgi (=*format*). Księga formy arkuszowej (=*foljał*). F. utworu literackiego. F. podania, pozwu, prośby, deklaracji, aktu (=*redakcja, kompozycja*). F. przysięgi (=*rota, formuła*). Formy testamentowe. Hipoteczna F. sprzedaży. F. rządu. F. wsparcia, wystąpienia. Wziąć pieniądze w formie pożyczki. ×Chce mię przerobić na swoją formę (=*kopyto*). F. trzewika, kapelusza (=*krój, fason*). **2.** *model, wzór, modła:* Formy do nauki kroju. **3.** *przyrząd do nadania pewnego kształtu:* F. odlewu a. do odlewu. F. garncarska. F. do ciast, lodów. F. do wybijania, wyciskania (=*stempel*). F. papiernicza (=*do czerpania masy papierowej*). **4.** *formuła, formułka, obrządek, ceremonja, formalność:* F. sakramentu. Formy kościelne, towarzyskie. **5.** *zbiór obrzędów religijnych u protestantów.* **6.** *pozór, powierzchowność, upozorowanie, złudzenie:* Robi tylko dla formy (=*dla oka*). **7.** *język, styl:* Treść i F. Władać biegle formą. **8.** [F.] =a) *siedzenie dygnitarzy w kościele, stalla:* Na mszy siadł

w formach, gdzie kanonicy. Min. b) *guzik rogowy.* **9.** druk. *taka tablica złożonych czcionek, jaką maszyna za jednym uderzeniem odbija* (zwykle arkusz druku). **10.** farb. *przyrząd do drukowania płócien, zwanych malowankami.* **11.** fil. (u Arystotelesa i scholastyków) *pierwiastek metafizyczny, będący przeciwstawieniem materji, idea kształtująca, nadająca materji określoną postać bytu:* Dzięki formie obojętna materja staje ś. bytem. **12.** gram. *postać wyrazu:* F. wyrazu pełna, skrócona. F. gramatyczna. F. pierwotna, pochodna. F. osobowa, rzeczowa. F. prosta, złożona, opisowa. F. analogiczna. F. pewnego czasu a konjugacyjna. F. deklinacyjna a. F. pewnego przypadku. F. zaimkowa przymiotnika. F. przymiotnika rzeczownikowa. **13.** hut. *skrzynka, osadzona w ognisku na dyszy miechowej, a.* (i ślus.) *otwór w piecu, w który ś. wpuszcza dysza.* **14.** mat. = a) *ogólna nazwa utworów i wyrażeń gieometrycznych i analitycznych.* b) F. algiebraiczna = *funkcja całkowita wymierna jednorodna jednej a. więcej zmiennych:* F. niezmiennicza, znikająca, określona, nieokreślona. F. dwójkowa p. **Dwójkowy.** **15.** min. *bryła ograniczona pewną liczbą płaszczyzn:* a) F. całkowita; b) F. ćwiartkowa; c) F. krystaliczna; d) F. otwarta; e) F. pojedyńcza (= *ograniczona jednakowemi płaszczyznami*); f) F. połowiczna; g) F. zamknięta; h) F. złożona (= *ograniczona niejednakowemi płaszczyznami*), in. kombinacja. **16.** muz. *budowa, układ utworu muzycznego:* Nauka o formach = *nauka o budowie wszystkich rodzajów kompozycji.* Zdr. **Foremka**, ×**Formka.** <Łć. forma>

Formacik, u, lm. **i** p. **Format:** F. szesnastki.

Formacja, i, lm. **e** **1.** p. **Formowanie:** Wpływ rzymski nie dopuszcza formacji kościoła niepodległego. Smol. **2.** a. **Utwór** gieol. *grupa skał z jednakowemi własnościami petrograficznemi czyli z jednakowym składem mineralogicznym, złożeniem i ułożeniem a. ze skamieniałemi szczątkami jednakowych gatunków roślin i zwierząt,* in. F. gieologiczna: a) F. osadowa = *grupa skał, utworzonych przez bezpośrednie działanie wód na pierwotną skorupę ziemską.* b) F. wybuchowa = *grupa skał, utworzonych przez wybuchy z wnętrza ziemi mas mineralnych ognisto-płynnych.* c) F. aluwjalna a. Aluwjum. d) F. dewońska a. Dewon. e) F. dyluwjalna a. Dyluwjum. f) F. eoceńska a. Eocen. g) F. hurońska a. Huron. h) F. jurajska a. Jura. i) F. kambryjska. j) F. kredowa. k) F. laurentyjska. l) F. mioceńska a. Miocen. m) F. oligoceńska a. Oligocen. n) F. permska a. Perm. o) F. plioceńska a. Pliocen. p) F. przechodowa. r) F. sylurska a. Sylur. s) F. trjasowa a. Trjas. t) F. węglowa. u) Formacje azoiczne a. pierwotne = *laurentyjska, hurońska i spodnia kambryjska.* w) Formacje paleozoiczne a. pierwszorzędowe = *sylurska, wierzchnia kambryjska, dewońska, węglowa i permska.* x) Formacje mezozoiczne a. drugorzędowe = *trjasowa, jurajska i kredowa.* y) Formacje cenozoiczne a. trzeciorzędowe = *eoceńska, oligoceńska, mioceńska i plioceńska.* z) Formacje czwartorzędowe = *dyluwjalna i aluwjalna.* **3.** woj. *formowanie, szykowanie, tworzenie, rozwijanie:* F. kolumn, czworoboków. F. czoła z kolumny. F. nowych bataljonów, baterji i pułków. <Łć. formatio>

[**Formadacja, i,** lm. **e**] *skład ciała, budowa* (szczeg. o koniu). <Przeinaczone z Łć. formatio>

Formak, u, lm. **i**, **Formyzel** hut. *drążek do czyszczenia oka formy w piecach hutniczych.* <Nm. Formhacken>

Formalista, y, lm. **ści** **1.** *zwolennik formalizmu, ten, co wszystko zasadza na formach i ściśle ich przestrzega, rutynista, pedant:* F. biurowy. **2.** *ceremonjant, człowiek wymuszony, uważający:* Jest zamknięty w sobie, sztywny, dumny, F., arystokrata. <Fr. formaliste>

Formalistka, i, lm. **i** forma ż. od **Formalista.**

Formalistycznie przys. od **Formalistyczny:** Zapatrywać ś. F.

Formalistyczny przym. od **Formalistyka:** Załatwienie sprawy czysto formalistyczne.

Formalistyka, i, blm. p. **Formalizm:** Czuł ś. obcym wśród zimnych stosunków, formalistyki towarzyskiej, obłudy salonowej. <Nm. Formalistik>

Formalizacja, i, blm. p. **Formalizowanie:** Przebieg formalizacji prawa. Bob. <Fr. formalisation>

Formalizm, u, blm., **Formalistyka** **1.** *przestrzeganie form, rutynizm, pedanterja.* **2.** *ceremonjowanie ś., konwenans, etykieta:* Życie wielkoświatowe kaprys zapełnia, a F. otacza. **3.** *sądzenie z pozoru, z powierzchowności.* <Fr. formalisme>

Formalizować, uje, ował *skrupulatnie przestrzegać form, wymagać zachowania form, zachowywać konwenans, ceremonjować ś.* **F. ś.** *obrażać ś.* Krasz. K. <Fr. formaliser>

Formalizowanie, a, blm., **Formalizacja** czynność cz. **Formalizować:** F. kwestji dotyczącej ślubu trochę niezwykle wygląda. Rol.

Formalizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Formalizować ś.**

Formalja, ów, blp. *formy, ceremonje, obrzędy:* Była chwila, gdzie te późniejsze F. miały rzeczywiste znaczenie. Kęt. <Łć. formalia lm. ni. dosł. = formalne>

Formalnie przys. od **Formalny:** Akt F. zawarty. Przypadki, oznaczone F. w ustawie. F. drwi sobie ze mnie.

Formalność, i **1.** blm. rz. od **Formalny.** **2.** lm. **i** *sposób postępowania urzędownie przepisany, manipulacja:* Formalności kontraktowe, testamentowe, prawne. Formalności przepisane do badania świadków. <Z Fr. formalité>

Formalny **1.** *zgodny z formą, z przepisami, prawnie przepisany, urzędowy, oficjalny, legalny:* Testament F. Postępowanie formalne. **2.** *powierzchowny, pozorny:* Pojednanie formalne. **3.** *istny, prawdziwy, zupełny, skończony, zdecydowany, rzeczywisty:* Przypuszczono do kasy F. szturm. F. głupiec. **4.** fil. *ściągający ś. do formy logicznej, uwzględniający tylko formę:* Błąd F. = *uchybienie przeciwko formie logicznej.* Indukcja formalna p. **Indukcja.** Logika formalna = *badająca tylko formy myśli z pominięciem treści, logika dedukcyjna a. sylogistyka.* Przyczyna formalna p. **Przyczyna.** **5.** gram. *dotyczący formy a. postaci wyrazu:* Końcówki a. zakończenia wyrazów, które pierwotnie były wyrazami o samodzielnym znaczeniu, zmieniły ś. na cząstki formalne. **6.** mat. *tyczący ś. formy bez bliższego uwzględnienia istoty utworów:* Działanie formalne. Wzory formalne. Postępowanie formalne. <Łć. formalis>

×**Forman, a,** lm. **i** p. **Furman:** W furmankach czterokonnych tylko jeden (koń) pod formanem wierzchowy. Kluk. F., towary wioząc... Błaż. < p. Furman>

×**Formański** przym. od **Forman**: Na nas niechaj tego ciężaru nie wali, bo my nie szkapy formańskie.

×**Formarz, a,** lm. **e** p. **Formiarz.**

Format, u, lm. **y** *forma, wielkość, wymiary książki:* F. arkuszowy. F. ósemki. Zdr. **Formacik.** <Fr. format>

Formaty, ów, blp. *świadectwo od biskupa do innej djecezji, świadectwo święceń.*

[**Formatyka, i,** lm. **i**] *wzory pisma kaligraficznego.* <Od wyrazu Formuj w pierwszym wierszu daw. wzorów kaligraficznych: „Najświętsza Panno, formuj moją rękę, Bym mógł opisać Syna Twego mękę">

[**Formedla, i,** lm. **e**] *półkoszulek.* <Nm. [vormiedel]

Formen, u, blm. chem. p. **Metan.** <Now. z Łć. forma>

Formiany, Formowy, †**Formowany** *w formie zrobiony, ulany, wycinany, foremkowy:* Świeca formiana=*rurkowa.* <p. Forma>

Formiarnia, i, lm. **e, Formiernia, Formownia** *miejsce wyrobu form.*

Formiarski przym. od **Formiarz.**

Formiarstwo, a, blm., **Formierstwo** *zajęcie formiarza, wyrabianie form do odlewu.*

Formiarz, a, lm. **e, Formierz,** ×**Formarz** *giser, wyrabiający formy na odlewy.* <Nm. Former>

Formierka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Formierz. 2.** *żona formierza.*

Formiernia, i, lm. **e** p. **Formiarnia.**

Formierski przym. od **Formierz**: Kunszt F. Robota formierska.

Formierstwo, a, blm. **1.** p. **Formiarstwo. 2.** †*wytłaczanie obrazów na wosku i gipsie, wyrabianie sztukaterji, sztukatorstwo.*

Formierz, a, lm. **e 1.** p. **Formiarz. 2.** †*rzemieślnik wytłaczający obrazy na wosku i gipsie, robiący sztukaterje, sztukator.* <Nm. Former>

×**Formikacja, i,** lm. **e** *wrażenie podobne do chodzenia mrówek po ciele, przechodzenie mrowia, ciarek po skórze.* <Łć. formicatio>

Formil, u, lm. **e** chem. *rodnik zawarty w kwasie mrówkowym i pochodzących od niego związkach.* <Z Łć. formica=mrówka>

Forminga, i, lm. **i** *lira:* Apollo z formingą. Sienk. Począł uderzać w struny formingi. Sienk. <Gr. fórmigx, 2 pp. fórmiggos>

†**Formisty** *pełny, o pełnych kształtach, kulisty:* Melony wielkie a. formiste. Syr. <p. Forma>

Formja, i, lm. **e** bot. p. **Tęgosz.** <Łć. formia>

×**Formka, i,** lm. **i** p. **Forma.**

Formkastle, i, blp. hut. *skrzynki formierskie.* <Nm. Formkästlein>

[**Formoda, y,** lm. **y**] p. **Permoda.** <Z Łć. per modum=na sposób>

Formować, uje, ował 1. *nadawać formę, kształtować, układać w pewien kształt, kształcić, wyrabiać, ćwiczyć, wprawiać, układać:* F. rękę, charakter. Głos F. Pilch. **2.** *urządzać, tworzyć, zbierać, sztyftować:* F. legjony, kadry. **3.** *szykować, przyprowadzać do porządku, ustawiać, rychtować, szeregować:* F. szyk bojowy. **4.** *tworzyć, składać, stanowić:* Małżeństwo z dziećmi formuje rodzinę. **5.** ×F. komu proces = *wytaczać.* ×F. pretensje=*rościć.* **6.** elektrot.: F. akumulatory = *poddawać płyty ołowiane akumulatorów działaniu prądu elektrycznego, przyczym zachodzą w nich zmiany chemiczne i molekularne, wywołujące przy powrocie płyt do poprzedniego stanu odwrotny prąd elektryczny.* **7.** hut. *wyrabiać formę do odlewu.* **8.** ogr. *nadawać drzewom karłowatym kształt foremny, prowadzić je, pielęgnować.* **F. ś. 1.** ×*kształcić ś., ćwiczyć ś., wyrabiać ś., układać ś., nabierać ogłady, poloru, ocierać ś., polerować ś.:* Człowiek ten formuje ś. w świecie. Formując ś. przez tłumaczenie dzieł obcych, chronili ś. surowego naśladownictwa. Kołł. **2.** *robić ś., tworzyć ś., powstawać, składać ś.:* Z groszy formują ś. sumy. Wrzód ś. formuje. **3.** gram. *wyprowadzać ś., pochodzić:* Czas ten formuje ś. od wyrazu bezokolicznego. **4.** woj. *szykować ś., porządkować ś., stawać w linję, do szeregu:* Formuj ś. do szyku! Mick. **5.** *przechodzić z wieku dziewczęcego do wieku płciowo dojrzałego.* <Łć. formare>

Formowanie, a, blm., **Formacja** czynność cz. **Formować.**

Formowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Formować ś.**

Formowany 1. im. od **Formować. 2.** †p. **Formiany**: Ciasta formowane. Masło formowane.

Formownia, i, lm. **e** p. **Formiarnia.**

×**Formownik, a,** lm. **cy** *nadający czemuś formę.*

Formowość, i, blm. *posiadanie formy, ujęcie w formę; strona formalna:* Sztuka plastyczna pod przewagą formowości nie uwydatnia należycie treści.

Formowy p. **Formiany**: Ciastka formowe (=*wycinane w formach*).

†**Formsznajderski** *należący do formiarza, gisera.* **Po formsznajdersku** *tak jak robi formiarz, giser:* Rotgisarzu, próżno formy gotujesz gliniane, a prawie po formsznajdersku sztucznie wyrzynane, Klon. <Nm. Formschneider>

†**Formsznajdować, uje, ował** *wyrzynać, tworzyć formy:* Próżno wylanej osoby grabsztyklem poprawiasz i czas trawisz formsznajdując, próżno ś. zabawiasz. Klon.

Formularnie przys. od **Formularny.** Lel.

Formularny przym. od **Formularz,** *zgodny z formularzem.* <Łć. formularius>

Formularz, a, lm. **e 1.** *zbiór formuł, przepisy o formułach, księga informacyjna:* Bo i w wielkich rzeczach dlatego formularze są, aby człek wszystkiego w głowie nie nosił, ale, gdy o czym rzecz przypadnie, do regiestru o onych rzeczach ś. uciekał. Gost. **2.** *wzór, schemat, treść dokumentu handlowego.* **3.** *zbiór danych o czyjejś służbie, lista stanu służby.* **4.** †*zbieracz formuł.* <Łć. formularium>

Formuła, y, lm. **y 1.** *prawidło, przepis, reguła, wzór, forma, arynga:* F. prawna. F. zaklęcia. F. przysięgi (=*rota*). Nie zacieśniał ś. w poglądach swoich na twórczość do formuł poetyki francuskiej. Chm. **2.** ×*recepta:* F. lub recepta, przepis lekarski, jak lekarstwa z aptek mają być dawane. Krup. **3.** chem. i mat. p. **Wzór.** Zdr. **Formułka.** <Łć. formula>

Formułka, i, lm. **i 1.** p. **Formuła. 2.** *formuła w kwestji podrzędnej, przepis drobnostkowej pedanterji;* w lm. *ceremonje, ceremonje chińskie, ceregiele; skrupuły.*

Formułkować, uje, ował *opierać na formułkach, błahych przepisach, sprowadzać do formułek:* Moralność łatwa a dogodna, co to cnotę formułkuje. Jeż.

Formułkowanie, a, blm., czynność cz. **Formułkować.**

Formułkowy przym. od **Formułka,** *oparty na formułkach:* Posiadał moralność formułkową bez zasad żadnych. Jeż.

Formułować, uje, ował *ujmować w formułę, określać, przedstawiać w ściśle określonym kształcie, wyrażać w formie prawidłowej a jasnej:* F. jasno pytanie, projekt, program. Względem tego przestępcy prokurator formułuje srogie wnioski. Orzesz. **F. ś.** *być ujmowanym w formułę, w określoną formę, objawiać ś. jasno:* Uczucia nie formułowały ś. w nim wyraźnie, ale tworzyły jakieś chaotyczne obrazy. <Fr. formuler>

Formułowanie, a, blm., czynność cz. **Formułować.**

Formułowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Formułować ś.**

Formyzel, zla, lm. **zle** hut. p. **Formak.** <Nm. Formmeisel>

Fornal, a, lm. **e,** [**Fernal, Furnal**] *parobek do koni, stajenny, furman, woźnica:* Bez fornala konie wóz rozniosą. Prz. Zgr. [**Fornalisko**]. <Zap. z *forny, od daw. fora=fura>

[**Fornal, a,** lm. **e**] *hak na końcu dyszla do zaczepiania naszelników.* Zdr. [**Fornalik**]. <Nm. Vornagel>

[**Fornalik, a,** lm. **i**] p. [**Fornal**].

[**Fornalisko, a,** lm. **a**] p. **Fornal.**

Fornalka, i, lm. **i 1.** *czwórka koni pociągowych:* Dokupię pary koni do fornalki, żebym i ja poszóstno jechała. Oss. **2.** *fura, furmanka, wóz.* **3.** p. **Fornalowa. 4.** [F.] *zatrudnienie fornala.* <p. Fornal>

Fornalowa, ej, lm. **e, Fornalka** *żona fornala.*

Fornalowy p. **Fornalski.**

Fornalówna, y, lm. **y** *córka fornala.*

Fornalski, Fornalowy przym. od **Fornal:** Koń F. *(=do fornalki zaprzęgany).*

Forner, u, lm. **y** p. **Fornier.**

Fornerować, uje, ował p. **Fornierować.**

Fornerowanie, a 1. blm., czynność cz. **Fornerować. 2.** lm. **a** p. **Fornier.**

× **Fornerunek, nku,** lm. **nki** p. **Fornier.**

Fornier, u, lm. **y, Forner, Fornir,** × **Furnir 1.** *deseczka z kosztowniejszego drzewa do wykładania wyrobów stolarskich,* o k l e i n a. **2.** a. **Fornierowanie, Fornerowanie, Fornirowanie,** × **Fornerunek** *wyłożenie temi deseczkami.* <p. Fornierować>

Forniernia, i, lm. **e** *maszyna do rznięcia fornierów.*

Fornierować, uje, ował, Fornerować, Fornirować *okładać fornierem,* o k l e j a ć: F. hebanem, mahoniem. <Włos. fornire, Fr. fournir>

Fornierowanie, a 1. blm., czynność cz. **Fornierować. 2.** lm. **a** p. **Fornier.**

Fornir, u, lm. **y** p. **Fornier.**

Fornirować, uje, ował p. **Fornierować.**

Fornirowanie, a 1. blm., czynność cz. **Fornirować. 2.** lm. **a** p. **Fornier.**

Fornitury, ur, blp. *części składowe zegarków oraz narzędzia zegarmistrzowskie w handlu.* <Włos. fornitura>

× **Foronomja, i,** blm. *nauka o ruchu ciał, rozważanym bez względu na wywolujące go przyczyny.* <Now. z Gr. férein=nieść+nómos=prawo>

Forować, uje, ował org. *łączyć sznurkiem dwie fachy miecha po kantach tak, ażeby chodziły, jak na zawiasach.* <Zap. zamiast Sworować>

†**Forować, uje, ował** *wyganiać, wypędzać, wypychać, wyparowywać, wydalać:* Brutus z miasta tyranów forował. Bardz. †**F. ś.** *wynosić ś., ustępować, uchodzić:* Z przymusu twego z domu w drogę ś. foruję. Bardz. <p. Fora>

Forowanie, a, blm., czynność cz. **Forować.**

†**Forowanie, a,** blm., czynność cz. †**Forować.**

†**Forowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Forować ś.**

× **Forpoczt, u,** lm. **y** p. **Forpoczta.**

Forpoczta, y, lm. **y 1.** a. × **Forpoczt,** × **Awanpost** woj. *posterunek, broniący przystępu do wojska znajdującego ś. na biwaku, przednie czaty, straż polowa, placówka:* Forpoczty piesze, jezdne, blizkie, dalekie, stałe, ruchome, dzienne, nocne. **2.** ucz. *przesyłanie czegokolwiek przez kilka par rąk.* <Nm. Vorposten>

Forpocztowy przym. od **Forpoczta:** Są to zetknięcia dopiero forpocztowe.

Forsa, y, lm. **y 1.** × a. × **Forca,** [**Forsz**] *gwałt, przemoc, moc, siła, usiłowanie, wysiłek, natężenie sił, usilne popieranie, zabiegi:* Żenić ś. przez forsę pomimo braku przekonania kobiety. Nie znał, co są zabiegi, forsy i partje. L. **2.** [F.]=a) *pieniądze, gotówka, fundusz, nakład:* Kto nie ma forsy, nie ma przyjaciół. Na to ś. rzucić, to nie żart: trzeba forsy. Jun. U nas we żniwa to zawdy je F. Wyprztykałem ś. z forsy = *wydałem wszystkie pieniądze.* b) *łapówka, kuban.* c) *przykład:* Dziecko ma do złego forsę z ojca. <Fr. force dosł.= siła>

Forsacz, a, lm. **e** zł. *człowiek bogaty, bogacz.* <p. Forsa>

Forser, a, lm. **y** myśl. *pies gończy do polowania na jelenie.* <Fr. forceur, Ang. forcer>

Forsk, u, lm. **i** zł. *niuch, szczypta tabaki.*

Forskać, a, ał zł. *zażywać, niuchać tabakę; kichać.* <Może Słc. frskat'=strzykać, tryskać>

Forskanie, a, blm., czynność cz. **Forskać.**

Forsować, uje, ował 1. × a. × **Forcować** *usiłować, popierać usilnie, zabiegać, starać ś. dopiąć za jakąbądź cenę, silić ś., robić wysiłki, pracować forsownie:* Będę forsował, żebyście przykładnie ukarani byli. L. **2.** *męczyć, nadwerężać, zrywać:* F. nogi. **3.** gorz. *utrzymywać płyny w warunkach sprzyjających fermentacji:* F. piwo. **4.** a. × **Forcować** myśl. *gonić na umór, pędzić na zabój.* Przen.: Po wszystkich go ulicach F. potrzeba. **5.** ogr. p. **Pędzić. F. ś.** *silić ś., wysilać ś., mordować ś., zrywać siły:* Po chorobie F. ś. nie można. <Fr. forcer>

Forsowanie, a, blm., czynność cz. **Forsować.**

Forsowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Forsować ś.**

Forsownia, i, lm. **e** ogr. p. **Pędzarnia.**

Forsownie przys. od **Forsowny.**

Forsowność, i, blm. rz. od **Forsowny.**

Forsowny *natężony, usilny, wytężony, gwałtowny:* Z powodu forsownego targu rzezimieszkowie wzmocnili swój zastęp. Natrętne żebractwo składa forsowne wizyty. Marsz F. Myśl.: Łowy forsowne=*do umęczenia zwierza.* <Ż Fr. forcé>

[**Forspan, a,** lm. **i**] p. **Forszpan.**

[**Forspąg, u,** lm. **i**] *obowiązek gmin szląskich utrzymywania kolejno po parze koni w mieście powiatowym dla wożenia urzędników królewskich.* <Nm. Vorspann>

Forst, u, lm. **y 1.** p. **Forszt:** Ściany z forstu cedrowego. B. B. **2.** p. **Forsztowanie.** <Nm. Forst>

Forstować, uje, ował p. **Forsztować.**

Forstowanie, a 1. blm., czynność cz. **Forstować. 2.** lm. **a** p. **Forsztowanie.** Zdr. **Forstowańko.**

Forstowańko, a, lm. **a** p. **Forstowanie.**

Forstowy przym. od **Forst.**

[**Forsz, u,** lm. **e**] p. **Forsa.**

Forszlaczek, czka, lm. **czki** p. **Forszlak.**

Forszlag, u, lm. **i,** × **Forszlak** muz. *nuta mała przy dużej, półtonem wyższa od niej.* <Nm. Vorschlag>

Forszlak, u, lm. **i 1.** *młotek, którym pierwszy z dwuch bijących uderza.* **2.** × muz. p. **Forszlag. 3.** rzeź. *część cielęciny a. baraniny między zadniemi ćwiartkami a krzyżem.* Zdr. **Forszlaczek.** <Nm. Vorschlag>

Forszmak, u, blm. *potrawa ze śledzi, masła i jaj.* <Nm. Vorschmack>

[**Forszman, a,** lm. **i**] p. **Forszpan.**

[**Forszpan, a,** lm. **i, Forszman**] **1.** a. [**Fórszpan, Foszpan, Forzpan, Fószpan, Fuszpan, Fórczpan, Forczpan, Forspan, Fosman, Forczman, Foszman, Foczman, Foczpan**] *parobek od koni, woźnica, stangret, furman.* **2.** a. × **Forsztman** *stangret z konia powożący, foryś.* Por. **Forspąg.** <Nm. Vorspann = zaprząg, podwoda>

[**Forszpanka, i,** lm. **i**] *podwoda, furmanka.* <p. Forszpan>

× **Forszprung, u,** lm. **i** *wystawanie, kawałek wystający.*

Forszt, u, lm. **y, Forst 1.** *las, bór w należytym porządku utrzymany.* **2.** *dyl skrajny, z korą z jednej strony, oblader, opoła; tarcica, deska, szczeg. dwucalowa, dwucalówka:* Skrzynia z miąższych i mocnych forsztów. Sol. **3.** p. **Forsztowanie:** Ściany zamku oprawili forsztem drewnianym. Leon. **4.** [Forszt a. **Forzt, Forśt, Foszt**] = a) a. [**Forszty**] *podłoga z desek.* b) *deska w podłodze.* **5.** gór. *drzewo na okładziny szybów i chodników.* <Nm. Forst>

Forszta, y, lm. **y 1.** *ścianka dzieląca komin na lufty.* **2.** [F.] *podłoga w izbie z dobrych desek.* **3.** †*belka.* <Nm. Forst>

Forsztan, u, lm. **y** hut. **1.** *kamień leżący przed samemi dziurami, któremi płomień wybucha.* **2.** *podpora widełkowata żelazna, na której majster wspiera piszczel z roztopionym szkłem.* <Nm. Vorstein>

× **Forsztat, u,** lm. **y** *przedmieście pod fortecą.* <Nm. Vorstadt>

†**Forsztat, u,** lm. **y,** × **Fursztat,** × **Furstat** *rodzaj tkaniny jedwabnej wzorzystej.* <Nm. Forst>

× **Forsztelacja, i,** lm. **e** p. **Forsztelowanie.**

× **Forsztelować, uje, ował 1.** *podawać, przedstawiać do awansu, do wyższej rangi:* Został kawalerem obu polskich orderów, nawet generałem, zapewnie nieforsztelowanym. Rol. **2.** *awansować kogo, podnosić do wyższej rangi, posuwać na wyższy urząd:* Dawid Saulowi był tak ulubiony, że go koniuszym swoim forsztelował. Leszcz. × **F. ś.** *być przedstawionym do awansu.* <Nm. vorstellen>

× **Forsztelowanie, a,** lm. **a,** × **Forsztelacja** czynność cz. **Forsztelować.**

× **Forsztelowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Forsztelować ś.**

[**Forszter, tra,** lm. **trzy, Fosztar, Feśter**] *starszy leśniczy.* <Nm. Förster>

× **Forsztman, a,** lm. **i** p. **Forszpan.**

Forsztos, u, lm. **y** gór. p. **Furstus.** <Nm. Vorstoss>

Forsztować, uje, ował, Forstować 1. *zakładać nowy las, zagajać, robić gaje.* **2.** *dylami wykładać, szalować.* **3.** *dawać ściankę drewnianą, przegradzać, przepierzać:* F. pokój na dwoje. **4.** [F. a. **Forśtować**] *deski do podłogi wkładać.* <Nm. forsten>

Forsztowanie, a 1. blm., czynność cz. **Forsztować. 2.** lm. **a,** a. **Forstowanie, Forszt, Forst** *wyłożenie obladrami.* **3.** lm. **a,** a. **Forstowanie** *ścianka drewniana, przegroda, przepierzenie:* F. zwyczajne, sufitowe. Zdr. **Forsztowańko.** <Z Nm. Forst = dyl, deska>

Forsztowańko, a, lm. **a** p. **Forsztowanie.**

Forsztowy przym. od **Forszt.**

Forsztus, u, lm. **y** gór. p. **Furstus.** <Nm. Vorstoss>

Forszub, u, lm. **y** piek. *dosadzenie bochenków chleba po sferykowaniu.* <Nm. Vorschub>

Forszus, u, lm. **y** *pieniądze naprzód dane, zaliczenie, zaliczka, zadatek, zapomoga.* <Nm. Vorschuss>

Forszusować, uje, ował *dawać forszus.*

Forszusowanie, a, blm., czynność cz. **Forszusować.**

[**Forśt, u,** lm. **y**] p. **Forszt.**

[**Forśtować, uje, ował**] p. **Forsztować.**

[**Forśtowanie, a,** blm.] czynność cz. **Forśtować.**

Fort, u, lm. **y 1.** †*rodzaj wódki.* **2.** woj. *dzieło fortyfikacyjne na sposób stały zbudowane, oddzielna wysunięta fortyfikacja obok twierdzy, forteczka:* Forty oddzielne, okalające twierdzę, dla przecięcia kolei żelaznej służące. <Fr. fort>

[**Fort!, Furt!, Fórt!**] w. **1.** *precz!, za drzwi!, won!, wont!, fora!* **2.** *hen!, het!, w dal, w rumel, na całej przestrzeni, bez wyjątku:* Wszystkich F. wytłuczem. **3.** *ciągle, dalej, zawsze, wciąż:* Oni piszą F. (= *nie przestają pisać*). <Nm. fort>

Forta, y, lm. **y** *karta, która wskutek gry stała ś. mocną, niepodobną do zabicia.* <Fr. forte dosł. = mocna>

†**Forta, y,** lm. **y 1.** p. **Furta:** Cnotom wszystkim zamyka i niecnotom otwiera fortę. Warg. **2.** gór. *odrzwia ujściowe sztolni.* **3.** lek.: Żyła forty p. **Żyła.** Zdr. †**Fortka.** <Nm. Pforte>

× **Fortalicja, i,** lm. **e** *mała warownia (szczeg. drewniana), forteczka, zameczek, blokhauz, strażnica (szczeg. kresowa):* Fortalicje t. j. dwory obronne fundował. Sienk. Fortalicję wzniosłem z okrąglaków setną. Sienk. <Śr. Łć. fortalicium>

Forte przys. muz. *mocno, głośno.* <Włos. forte>

Forteca, y, lm. **e 1.** *miejsce obronne, twierdza, warownia, cytadela.* **2.** *rodzaj gry towarzyskiej:* Zimą zabawiano ś. w zdobywanie tak zwanej fortecy. Dyg. Zdr. **Forteczka.** <Włos. fortezza>

Forteczka, i, lm **i** p. **Forteca.**

Forteczny przym. od **Forteca:** Wał F. Komendant F. Damy forteczne (= *mieszkające w fortecy*).

Fortel, u, lm. **e,** †**Fortyl 1.** †*zysk, korzyść, pożytek:* Na Ulissa zależało woli żyć z Kalipsą w nieśmiertelności, ale wszystkiemi temi pogardził fortelmi. Troc. **2.** *podstęp, wybieg, podejście, wykręt:* Czego mocą dostąpić nie mógł, fortelem dokazał. Nar. Wykręcić ś. fortelem = *wykręcić ś. sianem, wykpić ś.:* Tych misternych sztuk, co je to zowią F. na F., prawo nasze przyczyną nie jest. Górn. **3.** †*sekret skuteczny, tajemna sztuczka, sekret, tajemnica, sposób, środek:* F. abyś wiedział, jako masz sieć stawiać. Cyg. Umiesz zleczyć niemoc w ciele, ale i na dobrą myśl masz fortelów wiele. Kochan. Pogotowiu stali w fortelu dobrym, bo i wiatr mieli po sobie. Biel. J. Żołnierzowi trzeba, aby wszystkie wiedział fortele broni. Górn. Zdr. **Fortelik.** <Nm. Vortheil dosł. = korzyść>

Fortelik, u, lm. **i** p. **Fortel.**

†**Fortelnie** przys. od **Fortelny:** Szczęście piastuje F. moją zapoczętą sprawę. Lubom. (=*korzystnie*). F. i śmiało na namioty następują. Birk. (=*chytrze, podstępnie*).

†**Fortelniejszy** p. **Fortelny.**

†**Fortelnik, a,** lm. **cy** *ten, co używa fortelów:* Powiadali mi o srogiej niecnocie zdradnego fortelnika. Koch. A.

†**Fortelność, i,** blm. rz. od **Fortelny.**

†**Fortelnowojenny** *taki, w którym można wojnę prowadzić za pomocą fortelów:* Założył fortecę na pograniczu fortelnowojennym. Dek. <Fortel+Wojenny>

†**Fortelny,** †**Fortylny,** st. w. †**Fortelniejszy 1.** *korzystny, zyskowny, użyteczny, pożyteczny.* **2.** *podstępny, chytry, pełen fortelów:* Człowiek chytry i F. Skar. Nie ten wygra, kto ma sprawiedliwą, ale ten, kto ma więcej pieniędzy świadkom na zapłatę i fortelniejsze świadki. Górn.

Fortepjan, u, lm. **y** a. **a, Fortepjano** *narzędzie muzyczne klawiszowe, z uderzającemi w struny młotkami, utemperowane, daw. zwane klawicymbałem, klawikordem, pantaljonem:* Klepała po fortepjanie. Krasz. Stroić F. Szkoła na F. Koncert na F., na fortepjanie. Klasa fortepjanu a. fortepjanowa. Podatek od fortepjanów. Lekcja fortepjanu. Gaw. (=*gry na fortepjanie*). Zdr. **Fortepjanik.** Zgr. **Fortepjanisko.** <Now. z Włos. forte=głośno+piano=cicho>

Fortepjanik, a, lm. **i** p. **Fortepjan:** Stary i zniędzniały F. Orzesz.

Fortepjanisko, a, lm. **a** m. ni. p. **Fortepjan.**

Fortepjanista, y, lm. **ści 1.** *fabrykant, stroiciel, korektor fortepjanów.* **2.** a. **Pjanista** *wirtuoz na fortepjanie.*

Fortepjanistka, i, lm. **i** forma ż. od **Fortepjanista; Pjanistka.**

Fortepjanistowski przym. od **Fortepjanista.**

Fortepjano nieod. ni. p. **Fortepjan:** F., na nim nuty i książki. Mick. F. palisandrowe. Krasz.

Fortepjanomanja, i, blm. *manja gry na fortepjanie.* <Fortepjan+Manja>

Fortepjanowy przym. od **Fortepjan:** Fortepjanowe akordy umilkły. Orzesz. Gra fortepjanowa. Zach. (=*na fortepjanie*). Układ (wyciąg) F. (Klavierauszug). Koncert F., a. na fortepjan.

Fortissimo przys. muz. *jak najgłośniej:* Ten (chór) F. zabrzmiał, tamten nuci z cicha. Mick. <Włos. fortissimo, st. n. od forte>

†**Fortka, i,** lm. **i** p. †**Forta.** W. XV.

[**Fortograf, a,** lm. **owie**] p. **Fotograf.**

[**Fortona, y,** lm. **y**] p. **Fortuna.**

Fortowy przym. od **Fort:** Prawo fortowe (=*dotyczące fortów*).

×**Fortrag, u,** lm. **i 1.** *przedstawienie do awansu:* Przyjęła Działyńskiego na szefa bez fortragu. T. K. **2.** *awansowanie, awans.* <Nm. Vortrag>

×**Fortragować, uje, ował 1.** *przedstawiać do awansu:* Na miejsce odsądzonych szefowie innych fortragowali. T. K. **2.** *posuwać na wyższy urząd, awansować.* <Nm. vortragen>

×**Fortragowanie, a,** blm., czynność cz. **Fortragować:** F. czyli przedstawienie kandydatów na placę oficerskie. T. K.

†**Fortrop, a,** lm. **owie** *żołnierz nieznanego bliżej rodzaju broni:* Z berdyszami od fortropów na janczarów wpadali. W tym czasie też fortropy z regimentów i kozacy z gór wystrzelali. Djarjusz prawdziwej relacji z 1683 r. <Nm. Vortrab>

†**Fortugał, u,** lm. **y** p. **Portugał.** Goł.

Fortuna, y, lm. **y,** [**Fortona, Fertuna, Fartuna**] **1.** *los, dola, przeznaczenie:* F. robi sobie z nami igraszkę. F. kołem ś. toczy. Prz. Ślepa F. (=*ślepy traf*). †Obie fortuny a. †oboja F.=*szczęście i nieszczęście, dobry i zły los.* †Lewa F.=*nieszczęście:* Hetman tam pracował lewą bardzo fortuną. Tw. †Człowiek złej fortuny. And. z Kobyl. (=*nieszczęśliwy*). **2.** †*szczęśliwa dola, pomyślność, szczęście, powodzenie, sprzyjanie losu:* Śmiałym F. służy. Prz. Przyjaźń z fortuną na świecie chodzi. Prz. **3.** †*szczęśliwy traf, pomyślny wypadek:* F. nam ś. przytrafia bez naszej intencji i myśli, gdy orząc lemieszem bryłę złota wywalę. Petr. **4.** *mienie, bogactwo, majątek, dostatek, dobra, fundusz, kapitał:* Ojciec miał 400,000 fortuny. Raz do swych fortun jachał. Skar. Wyniósł ś. na Żmujdź i kupił tam fortunę. Chodź. Powiększać, gromadzić fortunę. Fortun sześć, ale niema co jeść. Prz. Wąs barabąs, czapka czerkieska, nie uważaj mościa panno, choć F. kiepska. Pśń. Chłopska F. Twoje tam fortuny ta głupia czapka (=*jesteś goły*). **5.** †*rodzaj gry na losy, loterja:* Gra fortuny. Wej. **6.** bot. p. **Szczęśliwoń. 7.** mł. *wiatr.* Zdr. **Fortunka.** <Łć. fortuna>

†**Fortunarz, a,** lm. **e** *sprzedający losy na loterję.*

†**Fortunat, a,** lm. **ci** *ulubieniec fortuny, wybraniec losu, bogacz, mający wielką fortunę, posesjonat, kapitalista,.* <Łć. fortunatus>

†**Fortunatka, i,** lm. **i** forma ż. od **Fortunat.**

†**Fortunatów** przym. od **Fortunat:** F. mieszek.

†**Fortunić, i, ił** komu a. kogo, co=*darzyć, szczęścić, błogosławić, sprzyjać:* Cokolwiek czynił, wszystko Pan fortunił. B. B. Będzie Bóg tobie F. K. G. †**F. ś.** *darzyć ś., powodzić ś., szczęścić ś., wieść ś.:* Czemu ś. tak fortunią drogi niepobożnych? B. B. <Z Łć. fortuna=szczęście>

Fortunka, i, lm. **i 1.** p. **Fortuna:** Dziedzic fortunki mojej. Mick. **2.** *gra losowa, loteryjka.* **3.** *rodzaj bilardu, rulety.*

×**Fortunnie,** ×**Fortunno** przys. od **Fortunny.**

×**Fortunno** p. **Fortunnie:** Chrobrze było na polu, F. na tronie. Syrok.

×**Fortunny 1.** przym. od **Fortuna** (=los), *od losu zawisły:* Dobra cielesne, duchowe, fortunne. Urb. **2.** *szczęśliwy, mający szczęście, błogi, błogosławiony; pomyślny:* Fortunne pola, śliczne gaje, doliny i łąki kwieciste. Przyb. Człowiek chytry i F. Stryjk. Dzień F. Nar. Fortunne przynoszę wam wieści. Krasiń. Niefortunna wyprawa.

×**Fortunowładnie** przys. od **Fortunowładny.**

×**Fortunowładny** *władający losem, szczęściem; władnący, rozporządzający dolą.* Steb. <Fortuna+WŁOD>

†**Fortyczny** p. **Fertyczny.**

Fortyfikacja, i blm. **1.** *nauka o umocnieniu miejscowości, budowaniu, obronie i oblężeniu twierdz:* Uczyć ś. fortyfikacji. **2.** lm. **e** *dzieło zbudowane na zasadach tej nauki, budowle i roboty ziemne obronne i oblężnicze:* F. polowa, stała, graniasta, foremna, nieforemna, podziemna. Zdobyć fortyfikacje. **3.** p. **Fortyfikowanie.** <Łć. fortificatio>

Fortyfikacyjny przym. od **Fortyfikacja:** Dzieło fortyfikacyjne. Plan F.

Fortyfikator, a, lm. **rzy** a. **owie** *specjalista od fortyfikacji.* <Łć. fortificator>

Fortyfikować, uje, ował *obwarowywać, umacniać, zaopatrywać w fortyfikacje:* F. miasto, zamek, obóz. <Łć. fortificare>

Fortyfikowanie, a, blm., **Fortyfikacja** czynność cz. **Fortyfikować.**

†**Fortygał, u,** lm. **y** *jakaś część odzieży.* <?>

†**Fortyl, u,** lm. **e** p. **Fortel.** Kosz.

†**Fortylny** p. **Fortelny:** Niemasz nic kłamliwszego, nic fortylniejszego, jako ci. Ćwik.

Forum nieod. **1.** *plac zgromadzeń ludu u Rzymian.* **2.** *sąd właściwy, kompetentny, miejsce rozprawy sądowej:* F. kupcom naznaczamy przed wójtem, mieszczanom w sądzie grodzkim. Gost. <Łć. forum>

×**Forut, u,** lm. **y** gór. **1.** *stan skarbu, zasoby pieniężne, fundusze.* **2.** *forszus od uczestników kopalni brany.* <Dnm. vörut = z góry, wcześniej = Nm. voraus>

Forwacht, u, lm. **y, Furwacht,** ×**Furwach 1.** *czaty przednie, forpoczta, warta.* **2.** *strażnica, blokhauz:* Obsadzenie forwachtów pogranicznych. Rol. <Nm. Vorwacht>

Forwachtowy przym. od **Forwacht:** Wojska koronne rozciągnęły forwachtowe linje wewnątrz kraju. Rol. Regimentarz F. Rol.

Forwark, u, lm. **i 1.** ×*mała twierdza przed główną twierdzą, bastjon.* **2.** †p. **Folwark:** Jako Wociech miał wrócić F. Kuszowi, kiedyby u niego Wir wykupił. Akta grodzkie r. 1399. <Nm. Vorwerk>

[**Forwec**] *prędko, w tej chwili, żwawo, zaraz.* <Nm. vorwärts dosł. = naprzód>

†**Forwertarz, a,** lm. **e** gór. p. **Folwertarz.** <p. Folwertarz>

1. [**Forysic, a,** lm. **owie**] *żołnierz na usługach oficera, ordynans.* <Nm. Fourierschütz>

2. [**Forysic, a,** lm. **owie**] *woźnica, fornal, furman.* Por. **Foryś.**

†**Forysiek, śka,** lm. **śkowie** p. **Foryś.** Auszp.

†**Foryster, a,** lm. **rzy** a. **owie** p. **Forestjer.**

Foryś, a, lm. **owie 1.** a. †**Forytarz,** [**Forejter**] *żokiej, siedzący na jednym z przodowych koni u poczwórnej a. poszóstnej karety.* **2.** [F.] *pomocnik furmana, woźnica pański.* **3.** przen. *zdrowy, chłopski rozum:* Kto ma dobrego forysia w głowie i gospodarność, ten łaski nie potrzebuje. Skarb. Poznać po mowie, czy jest F. w głowie. Prz. Zdr. †**Forysiek.** Por. **2. Forysic.** <Zdr. od Forytarz>

†**Forytarczyk, a,** lm. **i** p. **Forytarz:** Lepiej być guzmanem jakim, a. forytarczykiem, niż godnym rotmistrzem, a. człowiekiem uczonym. Górs. J.

†**Forytarski** przym. od **Forytarz:** Koń F.

†**Forytarz, a,** lm. **e 1.** p. **Foryś:** Puszczają ś. naprzód forytarze i zamawiają dla dworu i taboru noclegi. Paw. **2.** *pomocnik, wspólnik, stronnik:* Jaropełk wdzięcznie przyjął Włoszczewica, weseląc ś., że mu Bóg dał pomocnika i forytarza do podniesienia wojny. Stryjk. Wierutnym łotrom forytarzami byli. Birk. Nie maszli forytarza, nie zyszczesz ni płata. Biel. M. (= *obrońcy, protektora*). **3.** *oskarżyciel, donosiciel, denuncjant.* **4.** *oprawca, pomocnik kata.* Zdr. †**Forytarczyk.** <Nm. Vorreiter>

Forytować, uje, ował 1. †*być forysiem, powodować, kierować przodowemi końmi.* **2.** kogo, co = *protegować, popierać, faworyzować, zalecać, przyjaźnie rekomendować, wynosić, dopomagać komu:* F. kogo na tron. F. sprawę. Byłem w Piotrkowie, w Dubnie, własne swe sprawy forytując. Mick. **3.** †*czuwać, opiekować ś., troskliwie kierować, powodować:* Modliła ś. Bogu, aby forytował radę jej. Bud. **4.** na kogo = *oskarżać, potępiać kogo sądownie, donosić, denuncjować.* ×**F. ś. 1.** *powodować ś., kierować ś., dawać posłuch, ulegać; spuszczać ś. na co, dać ś. opanować:* Galba, nic swoim domysłem nie czyniąc, cudzemi ś. tylko chuciami forytował. Nar. **2.** *sposobić ś., przygotowywać ś., dążyć do czego:* Trzeba ś. F. do uczciwego stanu. Łoź. <Nm. vorreiten>

Forytowanie, a, blm., czynność cz. **Forytować.**

×**Forytowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Forytować ś.**

Forzac, u, lm. **e** (For-zac) **1.** *sztuka z gliny, zamykająca otwór pieca w hucie szklanej.* **2.** blach. *pręt metalowy a. drewniany na tokarni, który przesadza ś. przez otwór w blasze, mającej być toczoną.* <Nm. Vorsatz>

Forzec, u, lm. **e** (For-zec) intr. *papier do podklejania wewnętrznej strony okładki.* <Nm. Vorsatz>

[**Forzman, a,** lm. **i**] p. **Furman.**

[**Forzpan, a,** lm. **i**] p. **Forszpan.**

[**Forzt, u,** lm. **y**] p. **Forszt.**

Fosa, y, lm. **y 1.** woj. p. **Przekop. 2.** †i [F.] *rów wog.:* Ślubuje dygnitarstwa i wszelkie honory, nie tylko srebrne fosy, lecz i złote góry. Kulig. <Łć. fossa = rów>

Fosfat, u, lm. **y** chem. *nawóz sztuczny, w którym główną część składową stanowi fosforan wapnia.* <Now. z Gr. fôs = światło + faínesthai = błyszczeć>

Fosfatowy przym. od **Fosfat:** Nawozy fosfatowe.

Fosfina, y, blm. chem. **1.** p. **Chryzanilina. 2.** p. **Fosfonjak.** <p. Fosfat>

Fosfon, u, blm. chem. *związek idealny analogiczny z amonem, od którego pochodzą związki organiczne przez zastąpienie atomów wodoru grupami organicznemi oraz przyłączenie np. hidroksylu, a także pewne związki nieorganiczne:* Jodek fosfonu. Wodan czterymetylofosfonu. <p. Fosfat>

Fosfonjak, u, blm., **Fosfina** *zasada organiczna, powstająca przez zastąpienie wodoru w fosforjaku grupami organicznemi:* Metylofosfonjak, dwumetylofosfonjak, trójmetylosfonjak.

Fosfor, oru, blm., **Fosfór** chem. *pierwiastek niemetaliczny z gromady azotowców.*

Fosforan, u, lm. **y** chem. *sól kwasu fosfornego.*

Fosforawy chem.: Kwas F. = *kwas odpowiadający fosforowi trójwartościowemu,* in. †p o d k w a s f o s f o r y c z n y.

Fosforek, rku, lm. **rki** *związek jakiegokolwiek pierwiastku z fosforem:* F. wapnia.

Fosforescencja, i, blm. *zjawisko polegające na świeceniu w ciemności i w nizkiej temperaturze pewnych ciał, które poprzednio były wystawione na działanie światła, ciepła, elektryczności, czynników chemicznych a. mechanicznych.* <Fr. phosphorescence>

Fosforjak, u, blm. chem. *fosforowodór gazowy.*

Fosforny, Fosforyczny, Fosforowy przym. od **Fosfor.** Chem.: Kwas F., fosforowy, †fosforyczny = *związek odpowiadający fosforowi pięciowartościowemu:* Kwas ortofosforny, metafosforny, pirofosforny a. parafosforny.

Fosforon, u, lm. **y,** (w Galicji) **Fosforyn** chem. *sól kwasu fosforawego.* <p. Fosfor>

Fosforoskop, u, lm. **y** fiz. *przyrząd do badania objawów fosforescencji.* <Now. z Fosfor + skopós = -widz>

Fosforowodór, oru, lm. **ory** chem. *nazwa ogólna związków fosforu z wodorem.* <Fosfor + Wodór>

Fosforowy chem. p. **Fosforny:** Kwas F.

Fosforyczność, i, blm. rz. od **Fosforyczny:** F. morza obsypywała ją iskrami. Jeż.

Fosforyczny 1. p. **Fosforny:** Blask F. Chem.: †Kwas F. †Podkwas F. p. **Fosforawy. 2.** fiz.: Świecenie fosforyczne = *świecenie w nizkiej temperaturze, fosforescencja.*

Fosforyn, u, lm. **y** chem. p. **Fosforon.**

Fosforyt, u, lm. **y** min. p. **Apatyt.** <p. Fosfor>

Fosforytowy przym. od **Fosforyt,** *z fosforytu złożony:* Kula fosforytowa.

Fosforyzować, uje, ował *posiadać własność fosforescencji:* Ciała fosforyzujące. Djament fosforyzujący. Woda po obu bokach krypy fosforyzuje przepysznie. Sienk. <Fr. phosphoriser>

Fosforyzowanie, a, blm., czynność cz. **Fosforyzować,** *fosforescencja.*

×**Fosforzyca, y,** blm. lek. (phosphorismus) *cierpienie powstałe z przewlekłego trucia ś. fosforem.*

Fosfór, u, blm. chem. p. **Fosfor.** <Gr. fōsfóros dosł. = światłonośny>

Fosgien, u, blm. chem. *tlenochlorek węgla,* $COCl_2$. <Now. z Gr. fôs = światło + génos = ród, rodzenie>

[**Fosman, a,** lm. **i**] p. **Forszpan.**

×**Fosor, a,** lm. **owie** a. **rzy** *kopacz, grabarz:* Fosorowie przygotowali groby wcześnie. Krasz. <Łć. fossor>

Fosowato przys. od **Fosowaty.**

Fosowaty *podobny do fosy:* Pas fosowatych zapadnięć. Nałk. <p. Fosa>

Fosówka, i, lm. **l** *ziemia tłusta, iłowata, gliniasta, nie przepuszczająca wody, używana do wybijania fos a. zrębów studniowych.*

×**Fosylje, ów,** blp. *ciała kopalne, wykopaliska; skamieniałości, znajdowane w ziemi.* <Łć. fossilia lm. ni. dosł. = kopalne>

†**Foszki, szków,** blp. p. **Fochy:** Rozkosz dziwy płodzi, świat swemi F. zwodzi. Rej. <p. Fochy>

[**Foszman, a,** lm. **i**] p. **Forszpan.**

[**Foszpan, a,** lm. **i**] p. **Forszpan.**

[**Foszt, u,** lm. **y**] p. **Forszt.**

[**Fosztar, a,** lm. **owie**] p. **Forszter.**

!**Fot, u,** lm. **y,** !**Fota** *błąd, pomyłka.* <Fr. faute>

Fota, y, lm. **y 1.** *tkanina z włosia, włosiennica.* **2.** [F.] = a) a. [**Futawka**] *fartuch góralek, zapaska, rodzaj spódnicy.* b) *fartuch szewcki.* c) *sieć na ryby.* Zdr. [**Fotka**]. <Tur. fota, futa>

!**Fota, y,** lm. **y** p. **Fot:** Ciotka popełniła wielką fotę, której nic nie naprawi. Zap. <p. Fot>

†**Fotarlę, ęcia,** lm. **ęta** *bękart mały.* Rej. <Zap. Węg. fattyú = bękart, dzieciuch>

Fotel, u, lm. **e,** [**Hotel**] *krzesło z poręczami.* Przen.: F. akademicki (= *godność członka akademji*). F. ministerjalny (= *godność ministra, teka ministerjalna*). Zdr. **Fotelik, Foteliczek.** Zgr. **Fotelisko.** <Fr. fauteuil>

[**Fotel, u,** lm. **e**] p. **Hotel.**

Foteliczek, czka, lm. **czki** p. **Fotel.**

Fotelik, u, lm. **i** p. **Fotel.**

Fotelina, y, lm. **y** m. *lichy, nędzny fotel.*

Fotelisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Fotel.**

Fotelowy przym. od **Fotel:** Poręcz fotelowa. Krzesło fotelowe.

[**Fotka, i,** lm. **i**] **1.** *wełniana przepaska.* **2.** p. **Fota.** <p. Fota>

Fotochemja, i, blm. *nauka o działaniu chemicznym promieni światła.* <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + Chemja>

Fotochromja, i, blm., **Heljochromja, Fotografja barwna** *fotografja, dążąca do otrzymania obrazów, oddających przedmioty w ich barwach naturalnych.* <Now. z Gr. fōs, 2 pp. fōtós = światło + chrôma = barwa>

Fotocynkograficznie przys. od **Fotocynkograficzny.**

Fotocynkograficzny przym. od **Fotocynkografja.**

Fotocynkografja, i, lm. **e** fot. *obraz z kliszy przeniesiony na blachę cynkową, wytrawiony kwasem, mogący być drukowanym na prasie drukarskiej.* <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + Cynk + Gr. -grafía = pismo, pisanie>

Fotodruk, u, blm. p. **Fototypja.** <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + Druk>

Fotodrukować, uje, ował *odbijać za pomocą fotodruku.*

Fotodrukowanie, a, blm., czynność cz. **Fotodrukować.**

Fotodrukowy przym. od **Fotodruk:** Obraz F.

Fotofon, u, lm. **y** fiz. *przyrząd mający służyć do przesyłania głosu za pośrednictwem promieni światła.* <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + fōnē = głos, dźwięk>

Fotogien, u, blm. tech. *materjał oświetlający, powstający przy suchej destylacji łupków bitumicznych, węgla kamiennego, torfu i t. p.* <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + génos = ród, rodzenie>

Fotogliptyka, i, blm. *rodzaj fototypji.* <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + glyptiké = rzeźba>

Fotograf, a, lm. **owie 1.** a. **Fotografista,** [**Fortograf**] *pracownik zajmujący ś. fotografją.* **2.** p. **Fotografja:** Pokazała jej F. starca wiszący na ścianie. Bał. <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + -gráfos = piszący>

Fotograficznie przys. od **Fotograficzny.**

Fotograficzność, i, blm. rz. od **Fotograficzny,** *wierne odtwarzanie na wzór fotografji:* Przedmiotowość, panująca w sposobie traktowania ludzi i stosunków, nie jest równoznaczna z bezosobowością, nie przemienia ś. w F. Chm.

Fotograficzny przym. od **Fotografja 1.** *służący do fotografowania:* Przyrząd F. Płyta fotograficzna (= *klisza*). **2.** *otrzymany za pomocą fotografji:* Zdjęcie fotograficzne. Fotograficzna karta nieba. Rzeźba fotograficzna p. **Fotoskulptura.** Przen.: Podobieństwo fotograficzne (= *najzupełniejsze*).

Fotografista, y, lm. **ści** p. **Fotograf.**

Fotografistka, i, lm. **i** forma ż. od **Fotografista.**

Fotografja, i, lm. **e 1.** blm. fiz. *utrwalanie obrazów, otrzymywanych w ciemni optycznej na chemicznie przygotowanej płycie fotograficznej, następujące pod wpływem działania promieni słonecznych na płytę:* F. niebieska = *otrzymywanie obrazów ciał niebieskich a. karty nieba gwiaździstego.* F. barwna p. **Fotochromja. 2.** a. **Fotogram, Fotograf** *obraz fotograficznie otrzymany, zdjęcie.* **3.** *zakład fotograficzny:* !Byłem dziś u fotografji (= *fotografowałem ś.*). <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + -grafía = pismo, pisanie>

Fotografować, uje, ował, [**Fodrakować**] *odtwarzać widoki osób i przedmiotów sposobem fotograficznym, zdejmować fotografję.* **F. ś.** *poddać ś. fotografowaniu, kazać ś. fotografować, zdejmować ś.*

Fotografowanie, a, blm., czynność cz. **Fotografować.**

Fotografowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Fotografować ś.**

Fotogram, u, lm. **y** p. **Fotografja.** <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + grámma = pismo>

Fotogrametrja, i, blm. *metoda miernicza, według której plany topograficzne odtwarzane są za pośrednictwem pomiaru linijnego klisz fotograficznych.* <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + grámma = pismo + - metría = mierzenie>

Fotograwiura, y, lm. **y** fot. *obraz, z kliszy przeniesiony na blachę miedzianą, pogłębiony w niej przez wytrawianie i drukowany na prasie sztycharskiej.* <Z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + Fr. gravure = sztych, rycina>

Fotoheljograf, u, lm. **y** astr. *przyrząd, odbijający za pomocą fotografji zmiany, jakie zachodzą na powierzchni tarczy słonecznej.* <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + hélios = słońce + - gráfos = piszący>

Fotoksylina, y, blm. apt. *rodzaj bawełny strzelniczej o bardzo słabej własności wybuchania.* <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + xýlon = drzewo>

Fotolitograficznie przys. od **Fotolitograficzny.**

Fotolitograficzny przym. od **Fotolitografja,** *za pomocą fotolitografji otrzymany:* Tablica fotolitograficzna.

Fotolitografja, i fot. **1.** blm. *przenoszenie obrazów fotograficznych z kliszy na kamień litograficzny i odbijanie ich prasą litograficzną.* **2.** lm. **e** *obraz fotolitograficznie otrzymany.* <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + líthos = kamień + - grafía = pisanie>

Fotolitografować, uje, ował *odbijać za pomocą fotolitografji.*

Fotolitografowanie, a, blm., czynność cz. **Fotolitografować.**

Fotometr, u, lm. **y** fiz. *przyrząd do mierzenia natężenia czyli siły światła.* <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + métron = miara, - mierz>

Fotometrja, i, blm. *nauka o mierzeniu natężenia światła, ogół metod do celu tego służących.*

Fotometryczny przym. od **Fotometrja:** Metody fotometryczne.

Fotomikrografja, i, blm. tech. *fotografowanie z pomocą mikroskopu istot najdrobniejszych.* <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + mikrós = mały + - grafía = pismo>

[**Fotor, u,** blm.] p. **Fetor.**

Fotosfera, y, blm. astr. *zewnętrzna, jaśniejąca powłoka słońca.* <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + sfaîra = sfera, kula>

Fotoskulptura, y, blm. *zastosowanie fotografji do mechanicznego wyrobu posążków,* r z e ź b a f o t o g r a f i c z n a. <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fotós = światło + Łć. sculptura = rzeźba>

Fototyp, u, lm. **y** *rysunek odbity za pomocą fototypji.* <Now. z Gr. fôs, 2 pp. fōtós = światło + týpos = odbicie>

Fototypicznie przys. od **Fototypiczny.**

Fototypiczny przym. od **Fototypja:** Podobizny dyplomów, zdjęte w sposób F. Piek.

Fototypja, i, blm., **Fotodruk** *odbijanie prasą drukarską obrazów, otrzymanych fotograficznie na płycie w postaci rysunków wypukłych,* in. ś w i a t ł o d r u k.

Fototypować, uje, ował *odbijać za pomocą fototypji:* Fototypowane podobizny rękopisów.

Fototypowanie, a, blm., czynność cz. **Fototypować.**

Fototypowy przym. od **Fototyp:** Tablice fototypowe.

Fotynjanin, a, lm. **anie** *członek sekty biskupa Fotyna w Panonji w IV wieku.* <Od imienia Gr. Fotínos>

× **Foza, y,** lm. **y** muz. p. × **Fuza.**

† **Foza, y,** lm. **y,** † **Fuza** *kształt, wzór, model, sposób, zwyczaj, moda:* Żona koniecznie chciała mieć zawicie nową fozą. Star. <Śr. Łć. foza, fogia = moda, z Włos. foggia>

[**Fójt, a,** lm. **owie** a. **ci**] p. **Wójt.** <Nm. Vogt>

[**Fólg, folgu,** lm. **folgi**] p. **2. Folga.**

† **Fóra, y,** lm. **y,** [**Fóra**] p. **Fura:** Kupiec wiedzie bogate fóry. Klon. *(= wozy).* Niesie Jezus cięższą niż drzewo moich grzechów fórę. Pot. *(= ciężar).* Niechaj ś. bije, by Parysowi tę odebrał, którą on mu w Grecji porwał pierwszą fórą. Chr. *(= razem).* Podwyższyliśmy sternikowi fórę aż do sta złotych. Warg. *(= opłatę).* Tać jest do bezdennego piekła forta, którą i on, i jego słudzy jedną zajdą fórą. Pot. *(= transportem, przewiezieniem).* Drugi raz nie wywabisz, jedź sam w drogę z Bogiem, bo po tej fórze mieszek mój leży odłogiem. Pudł. *(= podróży, drodze).* Zdr. [**Fórka**]. <Nm. Fuhre>

Fórciany p. **Furciany:** Dzwonek F.

[**Fórczpan, a,** lm. **i**] p. **Forszpan.**

[**Fórka, i,** lm. **i**] p. **Fóra.**

[**Fórman, a,** lm. **i**] p. **Furman.**

× **Fórmanka, i,** lm. **i** p. **Furmanka:** W fórmankach czterokonnych tylko jeden pod formanem wierzchowy. Kluk.

[**Fórszpan, a,** lm. **i**] p. **Forszpan.**

[**Fórt!**] p. [**Fort!**].

Fórta, y, lm. **y** p. **Furta.** Zdr. **Fórtka, Fórteczka.** <Nm. Pforte>

Fórteczka, i, lm. **i** p. **Fórta.**

Fórtjan, a, lm. **i** p. **Furtjan.**

Fórtjanka, i, lm. **i,** × **Fórtjanna** forma ż. od **Fórtjan.**

× **Fórtjanna, y,** lm. **y** p. **Fórtjanka.**

Fórtka, i, lm. **i** **1.** p. **Fórta.** **2.** chir.: × F. przepuklinowa = *otwór, przez który przepuklina z brzucha występuje.*

[**Fószpan, a,** lm. **i**] p. **Forszpan.**

† **Frabuga, i,** lm. **i** p. **Framuga.**

[**Fracha, y,** lm. **y**] p. **Fraszka:** F., bracie, nie turbuj ś. O to F.! *(= mniejsza o to).* Frachy! = *bagatela!* <p. Fraszka>

× **Frachciarz, a,** lm. **e,** × **Frakciarz,** × **Fraktarz,** × **Froktarz,** × **Frochtarz** *agient przewożący towary, faktor.* <p. Fracht>

Fracht, u, lm. **y,** × **Frakt,** × **Frocht,** × **Frokt** **1.** *przewóz, transport towarów.* **2.** *towary przewożone, ładunek, pakunek, bagaż.* **3.** *opłata za dostawę a. przewóz towarów, przewoźne.* **4.** a. × **Frachtbryf, List frachtowy,** × **List frochtowy,** [**Frak**] *wykaz piśmienny towarów przewożonych, jako dowód do odbioru, list przewozowy:* F. kolejowy. <Nm. Fracht>

Frachta, y, lm. **y** *wielka bryka, zwykle płótnem kryta, do przewożenia pakunków:* F. żydowska. <p. Fracht>

× **Frachtbryf, u,** lm. **y** p. **Fracht:** Żona wyprawia go po odebranie frachtbryfów na nadeszłe rzeczy. Pol. <Nm. Frachtbrief>

Frachtować, uje, ował *ładować wagony towarem.* <Nm. frachten>

Frachtowanie, a, blm., czynność cz. **Frachtować.**

Frachtowy przym. od **Fracht;** × **Fraktowy,** × **Frochtowy** *transportowy, przewozowy, ładowny, ciężki:* F. wóz a. buda frachtowa. Wagon, sta-

tek. F. Poczta frachtowa. List F. p. **Fracht.** Makler F. (=*dostarczający furmanom i szyprom ładunku za pewnym wynagrodzeniem*).

Fraczek, czka, lm. **czki 1.** p. **Frak. 2.** przen. *człowiek ubrany we frak, elegancik.*

Fraczenie się, a ś., blm., czynność cz. **Fraczyć ś.**

Fraczkowy przym. od **Fraczek,** *ubrany we frak:* Młodzik, rycerz F.=*elegant, modniś.*

Fraczyć się, y ś., ył ś., ×Frakować ś. *ubierać ś. we frak, elegantować ś.*

Fraczyna, y, lm. **y** m. *szczupły, lichy, ubożuchny frak.*

Fraczysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Frak.**

Fragmenciarz, a, lm. **e** druk. *ten, który fragmenta robi, rozsypuje ułożone czcionki.* <p. Fragment>

Fragment, u, lm. **y** a. **a 1.** *ułamek, urywek, ustęp, szczątek, cząstka, kawałek (dzieła):* Dziady, część I, fragmenta. Mick. Poemat pozostał tylko fragmentem. Chm. **2.** *kawałek ułamany:* ×W koronie pięć wielkich, mniejszych pięć, jedna porcja zepsowana, F. z osobna w papierze. Niem. Hut.: Fragmenta surowiznowe=*pozostałości z surowizny przetapianej, potłuczone odlewy,* in. złamki surowiznowe. **3.** druk.=a) *czcionka obca, która ś. zamieszała pomiędzy dane czcionki.* b) *czcionki rozsypane z kolumn a. szpalt.* c) a. [**Rybki**] *czcionki rozmaitego gatunku rozsypane i pomieszane razem:* Rozbierać fragmenta=*gatunkować zmieszane czcionki.* <Łć. fragmentum>

Fragmentarycznie przys. od **Fragmentaryczny:** Uzupełnia luki djarjusza, podanego F. w Tekach Podoskiego. Kraus.

Fragmentaryczny *pełen fragmentów, urywkowy, niezupełny:* Po fragmentarycznym początku rękopismu idzie dalej djarjusz legacji. Szaj. <p. Fragment>

Fragmentować, uje, ował druk. *robić fragmenta, rozsypywać ułożone czcionki.*

Fragmentowanie, a, blm., czynność cz. **Fragmentować.**

[**Frair, a,** lm. **y**] p. **Fryjer:** Tańcujze se, tańcuj, nadobny frairze. <Nm. Freier>

[**Fraireczka, i,** lm. **i**] p. **Frairka.**

[**Frairka, i,** lm. **i**] p. **Fryjerka.** Zdr. [**Fraireczka**].

Fraj nieod. przym. **1.** a. **×Frej, ×Frejowy,** [**Frajny**] *swobodny, wolny, bezpłatny, gratisowy:* F. bilet. Wejście F. F. teatr. Próba F. **2.** [F.] *wolny, niezaprzątnięty:* Jutro będziesz miał głowę F. [**Fraj**] nieod. rz. w wyrażeniach: Chodzić na F.=*chodzić w zaloty.* Dać sobie F.=*dać sobie słowo, umówić ś.* <Nm. frei>

†Frajbiter, a, lm. **owie, †Frejbiter, ×Frybiter 1.** *rozbójnik morski, korsarz.* **2.** *właściciel okrętu, upoważniony do chwytania okrętów nieprzyjacielskich.* <Nm. Freibeuter>

†Frajbiterka, i, lm. **i, †Frejbiterka** *kobieta wolnego prowadzenia, nierządnica, rozpustnica, ladacznica:* Owe frajbiterki, mam rzec panie duszki. Paszk.

[**Frajcuski**] p. **Francuski.**

[**Frajcuz, a,** lm. **y**] p. **Francuz.**

[**Frajda, y,** lm. **y**], **†Frejt** *uciecha, przyjemność, gratka; zabawa, uczta:* Jak ś. obłowimy, to ci będzie F.! <Nm. Freude>

Frajer, a, lm. **y 1.** rub. a. **×Frejer, ×Fryjer, ×Fryjerz** *człowiek nieznający gry w karty;* przen. *człowiek naiwny, nieświadomy, nowicjusz, fryc:* Na takie pogróżki poszukaj frajera. **2.** zł. = a) a. **×Frejer** *złodziej początkujący.* b) *kozaczek.* **3.** [F.] *kawaler.* <Nm. Freier>

[**Frajereczka, i,** lm. **i**] p. **Frajerka.**

Frajerka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Frajer. 2.** [F.] p. **Fryjerka. 3.** [F.] *dziewczyna.* Zdr. [**Frajereczka**].

[**Frajerz, a,** lm. **e**] p. **Fryjer:** Miała ja frajerzy dwok. Por. **Frajerka.**

[**Frajka**] w wyrażeniu: Żyć na frajce = *żyć z wyrobku.* <Z Nm. frei=wolny>

[**Frajkury, ów,** blp.] p. **Frejkory:** Przystać do frajkurów. <Nm. Freicorps dosł.=korpus ochotników>

[**Frajla, i,** lm. **e**] *panna.* Por. **Frelka, Frejliczka.**

[**Frajny**] p. **Fraj.**

[**Frajter, tera** a. **tra,** lm. **terzy** a. **trzy**] p. **Giefrajter.** <Z Nm. Gefreiter>

Frak, a, lm. **i 1.** *suknia męska z wyciętemi z przodu połami.* **2.** *tył w staniku damskim, dłuższy od przodów.* **3.** [F.] *suknia kobieca, sukienka.* Zdr. **Fraczek.** Zgr. **Fraczysko.** <Fr. frac, Nm. Frack>

[**Frak, u,** lm. **i**] p. **Fracht.**

×Frakciarz, a, lm. **e** p. **Frachciarz.**

Frakcja, i, lm. **e 1.** *×cząstka, odłamek.* **2.** *stronnictwo, partja.* **3.** chem. *część dystylatu, wrąca przy stałej temperaturze.* **4.** †a. **†Frakta** mat. *ułamek.* Zdr. **Frakcyjka.** <Łć. fractio>

Frakcjonować, uje, ował chem. *poddawać dystylacji cząstkowej czyli frakcjonowanej.* <Fr. fractionner>

Frakcjonowanie, a, blm., czynność cz. **Frakcjonować.**

Frakcjonowany im. od **Frakcjonować,** *cząstkowy:* Destylacja frakcjonowana=*zbieranie cieczy, przechodzących do odbieralnika przy rozmaitych punktach wrzenia.*

Frakcyjka, i, lm. **i** p. **Frakcja:** Centrum niemieckie, pierwotnie nieznaczna F., rozrosło ś. do znaczenia partji o kilkudziesięciu głosach. Rozbici na stronnictwa i frakcyjki.

Frakcyjnie przys. od **Frakcyjny:** Działać F.

Frakcyjność, i, blm. rz. od **Frakcyjny.**

Frakcyjny przym. od **Frakcja,** *stronniczy:* Interes F. <p. Frakcja>

×Frakować się, uje ś., ował ś. p. **Fraczyć ś.**

×Frakowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Frakować ś.**

Frakowy przym. od **Frak:** Garnitur F. (=*z frakiem*).

×Fraksynela, i, lm. **e** bot. p. **Dyptam.** <Łć. fraxinella>

1. ×Frakt, u, lm. **y** p. **Fracht.**

2. ×Frakt, u, lm. **y** *łamanie, przelewanie, modulacja głosu:* Różnym fraktem głosu z pięknym śpiewał trelem. <Łć. fractus>

†Frakta, y, lm. **y 1.** p. **Fraktura:** Pismo fraktą niemiecką wykonterfektowane. Piel. **2.** mat. p. **Frakcja:** Gdy chcesz próbować, a zostałać F. po dzieleniu monety mniejszej a. wagi... Kłos.

Fraktapagina, y, lm. **y 1.** *stronica podzielona na dwie szpalty:* To dzieło drukowane jest na fraktapaginę. **2.** *stronica złożona wzdłuż we dwoje i w jednej połowie zapisana.* **3.** *cytata marginesowa.* <Łć. fracta pagina dosł.=złamana stronica>

×Fraktarz, a, lm. **e** p. **Frachciarz.**

1. ×Fraktowy przym. od **1. Frakt,** p. **Frachtowy.**

2. ×Fraktowy przym. od **2. Frakt,** *świecki, nie kościelny:* Śpiewania kościelnego, bądź na organach, bądź fraktowego, bądź choralnego, bardzo się dobrze u nich wyuczają. Birk.

Fraktura, y, lm. **y 1.** !*złamanie.* **2.** a. †**Frakta** *pismo niemieckie łamane, szwabach.* <Łć. fractura>

†**Framboga, i,** lm. **i** p. **Framuga:** Wystawił frambogę na znak zwycięstwa. Leop. <Szwed. frambog=ramię, frambyggnad=wykusz>

†**Frambuga, i,** lm. **i** p. **Framuga:** Ujrzał most, który kamienne dźwigały frambugi. P. Koch. Most taki drugi nie zrówna z nim w Ewropie, z marmuru frambugi i piętra mając pyszne. Tw. Zdr. †**Frambużka.** <p. Framboga>

†**Frambużka, i,** lm. **i** p. **Frambuga:** F. w murze do wstawiania posągu. Bobr.

†**Frambużny** przym. od **Frambuga:** Kamień F.

†**Frambużysty** *mający sklepienia, sklepiony:* Okno frambużyste. Frambużyste ganki. Troc.

Framuga, i, lm. **i,** †**Frabuga,** †**Framboga,** †**Frambuga, [Farmuga] 1.** *zagłębienie w murze, nisza, wnęka, kozub, murek, wgięcie na drzwi, okno i t. p.* **2.** †*sklepienie, arkada, łuk, obłączyna, obłęk:* Złodziej przez krzywe framugi oknem wlazł w kościół. P. Koch. F. tryumfalna. Zdr. **Framużka.** <p. Framboga>

Framugowy, ×**Framużny** przym. od **Framuga.**

[Framuszka, i, lm. **i]** p. **Faramuszka.**

Framużka, i, lm. **i** p. **Framuga.**

×**Framużka, i,** lm. **i** p. **Faramuszka.**

×**Framużny** p. **Framugowy.**

×**Framużysty** *z framugami, pełen framug.*

†**Framza, y,** lm. **y** p. **Frędzla:** Worek ten framzą około stron cudnie ozdobiony. Klon. <Nm. Franse>

Franca, y, lm. **e** lek. **1.** gm. i [F.] a. †Pani F., †F. zupełna, †F. ogólna p. **Przymiot:** Niech cię F. stoczy! **2.** F. pomorska p. **Gnilec.** <Od nazwy Francuzów>

†**Franca!** w. *do kata!, do djabła!, do licha!:* F.! sparzyłem ś. Troc.

France, ów, blp. p. **Przymiot.**

†**Francia, i,** blm. zb.=lm. od **Frant.**

†**Franciaszek, szka,** lm. **szkowie** p. **Frant:** Na jarmark przyjedzie F., pasz zgoła grosza, całe próżny mieszek. Bratk.

×**Francik, a,** lm. **owie** p. **Frant.**

Franciszkan, a, lm. **nie** p. **Franciszkanin.**

Franciszkanin, a, lm. **anie, Franciszkan 1.** *zakonnik reguły św. Franciszka:* F. konwentualny, trepkowy, ściśłej reguły. **2.** w lm. *klasztor, kościół Franciszkanów.* <Śr. Łć. Franciscanus, od imienia Franciscus>

Franciszkanka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Franciszkanin. 2.** w lm. *klasztor, kościół Franciszkanek.* **3.** w lm. apt. p. **Trociczka.**

Franciszkański przym. od **Franciszkanin:** Kościół F. Zakon F. **Po franciszkańsku** przys.= *zwyczajem Franciszkanów.*

Francja, i, blm. **1.** [F.] w wyrażeniu: Narobić francji=*narobić krzyku, hałasu bez skutku, dużo gadać, a mało robić.* **2.** †lek. p. **Przymiot.** <Od nazwy kraju Francja>

Francjada, y, lm. **y** *przeciąg czterech lat według kalendarza, zaprowadzonego podczas wielkiej rewolucji francuskiej.*

†**Francowacieć, eje, ał** *dostawać przymiotu, stawać ś. chorym na przymiot.* <p. Franca>

†**Francowaty** lek. **1.** i [F.] *chory na przymiot.* **2.** p. **Francowy:** Niemoc francowata a. choroba francowata p. **Przymiot.**

†**Francowy** przym. od **Franca,** *weneryczny, syfilityczny:* Jad F. (virus syphiliticum), in. †jad francowaty.

†**Francoz, u,** blm. p. **Przymiot.** <Nm. Franzose=Francuz, p. Franca>

†**Francozy, ów,** blp. p. **Przymiot:** Niemoc złych krost a. F. Mur. <Z Nm. nazwy narodu Franzosen=Francuzi, p. Franca>

Francuski, [Frajcuski] 1. F. piesek = *pieszczoszek, gagatek, delikacik.* **2.** †Panny francuskie= *Wizytki:* Królestwo Ichmość na nabożeństwie było u Panien francuskich (Wizytki). Grab. **3.** bot.: Drzewo francuskie p. **Gwajak. 4.** cukier.: Ciasto francuskie p. **Ciasto. 5.** kuch.: Kluski francuskie=*lane.* **6.** †lek.: Choroba francuska a. gościec F. a. kołnierzyki francuskie a. niemoc francuska a. ospa francuska a. słabość francuska a. świerzba francuska p. **Przymiot. 7.** rzeź.: Szynka francuska p. **Szynka. 8.** ślus.: Krzyż F. = *skombinowane wycięcie w bardzie kluczowym.* <Przym. od Francuz>

Francuszczyzna, y, blm. **1.** *wszystko, co pochodzi z Francji, co jest francuskim.* **2.** *język francuski:* Przeplatać mowę francuszczyzną.

Francuz, a 1. lm. **i** *nauczyciel, guwerner z Francji; nauczyciel języka francuskiego.* **2.** × lm. **i** *właściciel restauracji na sposób francuski:* Pojedziemy na kolację do francuza. Minisz. **3.** × lm. **i** *fircyk, dandys, elegant, człowiek zwinny, zręczny:* Czemu ś. waść kręcisz, niby na zawiasie, jaki mi F. Wyb. **4.** lm. **y** żart. *wieprz, prosię* (dla swego kwiku). **5.** × lm. **i** *człowiek chory na przymiot:* Tłum nieszczęśliwych francuzów, jak nazywano złośliwie tych chorych, dotkniętych cierpieniem. Paw. **6.** lm. **y** mł. *kamień młyński zagraniczny, szczeg. z łomu kwarcowego z Francji.* **7.** lm. **y** piek. *bułka zwyczajna, ordynarna.* **8.** blm. ucz. *język francuski:* Dostałem czwórkę z francuza. **9.** lm. **y,** a. **[Frajcuz], Prusak, Persak** zool. (blatta germanica) *owad prostoskrzydły biegający.* Zdr. **Francuzik.** Zgr. **Francuzisko.** <Nm. Franzose= Francuz, ze Śr. Łć. Francus>

†**Francuza, y,** blm. lek. p. **Przymiot.**

Francuzica, y, lm. **e** pog. p. **Francuzka.**

Francuzić się, i ś., ił ś. p. **Francuzieć:** Francuzimy ś. ze współubieganiem, kto lepiej potrafi. Wil.

Francuzieć, eje, ał, Francuzić ś. *stawać ś. Francuzem, przejmować ś. francuszczyzną:* Mówiono wtedy, że Polska francuzieje. Lel.

Francuzienie, a, blm., czynność cz. **Francuzieć.**

Francuzik, a, lm. **owie** a. **i** p. **Francuz.**

Francuzisko, a, lm. **a** p. **Francuz.**

Francuzka, i, lm. **i 1.** a. pog. **Francuzica** *guwernantka, bona z Francji.* **2.** ×*gatunek drzewa budulcowego.*

×**Francuzofilstwo, a,** blm. *sprzyjanie Francuzom.* <Francuz+Gr. filía=miłość, przyjaźń>

Francuzoman, a, lm. **i** *zwolennik francuszczyzny.* <Francuz+Gr. -manés=szalejący, szalony>

Francuzomanja, i, blm., ×**Frankomanja** *upodobanie we francuszczyźnie.* <Francuz+Gr. manía =manja, szaleństwo>

×**Francuzożerczy** *wrogi Francuzom.* <Francuz+ŻR>

Francuzy, ów, blp. **1.** [F.] p. **Frejki. 2.** †lek. p. **Przymiot.**

†**Francymer, u,** lm. **y, [Francymer]** p. **Fraucymer.**

†**Frandza, y,** lm. **e** p. **Frędzla:** Popona złotogłowem podszyta, a wkoło frandzami bogatemi pięknie lamowana. Ciek.

×**Frandzelka, i,** lm. **i** p. **Frandzla.**

× **Frandzla, i,** lm. **e** p. **Frędzla:** Starsi z nich w bieli i z frandzlą złotą chodzili. Jabł. Haftów, frandzli, muślinu suto i bogato. Fred. A. Zdr. × **Frandzelka.** <Nm. Franse>

× **Frandzlować, uje, owal** p. **Frędzlować.**

× **Frandzlowanie, a l.** blm., czynność cz. **Frandzlować. 2.** lm. **a** p. **Frędzlowanie.**

Frangulina, y, blm., **Ramnoksantyna** apt. *żółta substancja krystaliczna, należąca do rzędu glukozydów, otrzymywana z kory szakłaka zwyczajnego i szakłaka kruszyny.* <Z Łć. frangula = szakłak>

1. Frank, a, lm. **i** *jednostka monetarna we Francji = 50 gr.* <Fr. franc>

2. Frank, a, lm. **owie, Firenk** *nazwa Europejczyka z Europy zachodniej na Wschodzie.* <Śr. Łc. Francus = Francuz>

3. Frank, a, lm. **owie** p. **Frankista:** Rękopis ks. Kitowicza opisuje następujące wiary:... ciapciuchów czyli franków. Goł. <p. Frankista>

Frankatura, y, lm. **y** han. *opłata z góry za list a. posyłkę.* <Śr. Łć. francatura>

Frankatur-nota, y, lm. **y** *dowód piśmienny na pieniądze zaliczone kolei za przewóz posyłki, gdy koszta jej nie dadzą ś. z góry ściśle obliczyć.* <Frankatura + Nota>

Frankista, y, lm. **ści l.** a. **Frank** *członek sekty żydowskiej w dawnej Polsce.* **2.** *Żyd wychrzczony, potomek dawnych frankistów.* <Od nazwiska sekciarza żydowskiego z w. XVIII Frank>

Frankistowski przym. od **Frankista:** Młodzian z plemienia frankistowskiego. Rzew.

Frankizm, u, blm. *nauka frankistów; ich sekta:* Przyjęcie do frankizmu było gatunkiem inicjacji. Rzew.

× **Frankmason, a,** lm. **i** p. **Farmazon.** <Fr. franc maçon dosł. = wolny mularz>

× **Frankmasonerja, i,** blm. p. **Farmazonja.** <Fr. francmaçonnerie>

× **Frankmasonja, i,** blm. p. **Farmazonja.**

× **Frankmasoński** przym. od **Frankmason.**

× **Frankmasoństwo, a,** blm. p. **Farmazonja.**

Franko nieod. *wolny od opłaty, opłacony z góry:* Odebrać list F. <Włos. franco>

Frankolin, a, lm. **y** zool. (francolinus) *ptak kurowaty z rodziny kuropatw.* <Śr. Łć. francolinus>

× **Frankomanja, i,** blm. p. **Francuzomanja,** <Śr. Łć. Francus = Francuz + Gr. manía = szaleństwo, manja>

Frankować, uje, owal *opłacać z góry na poczcie listy a. posyłki.* <Włos. francare, Nm. frankiren>

Frankowanie, a, blm., czynność cz. **Frankować.**

Frankowy *wartości franka:* Moneta frankowa. <p. Frank>

× **Franmason, a,** lm. **i** p. **Farmazon.** <p. Frankmason>

× **Franmasonerja, i,** blm. p. **Farmazonja.** <p. Frankmasonerja>

× **Franmasonja, i,** blm. p. **Farmazonja.**

× **Franmasoński** przym. od **Franmason.**

Fransować się, uje ś., owal ś. (o sukniach damskich) *układać ś. w fałdy.* <Z Nm. Franse = frędzla>

Fransowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Fransować ś.**

× **Fransunek, nku,** lm. **nki** p. **Frasunek.** Leszcz.

Frant, a, lm. **owie l.** *człowiek chytry, filut, szalbierz:* Z głupia F. Prz. Trafił F. na franta, wyciął mu kuranta. Prz. F. z za siedmiu piekieł. Kaczk. F. dziewczyna (= *biegła w miłosnych fortelach*). **2.** ! *elegant, dandys, modniś.* **3.** [F.] *łotrzyk; żartowniś, facetus.* **4.** † *komedjant i śpiewak wędrowny.* **5.** † *towarzysz na uczcie.* Mącz. **6.** [Franty] *bzdury, głupstwa, wykręty.* **7.** myśl. *lis.* Zdr. × **Francik,** † **Franciaszek.** Por. **Beśtefranty.** <Zap. z Nm. Freund = przyjaciel>

Frantostwo, a, lm. **a** *cecha franta, filuterja, przebiegłość:* Najlepsze F. jest nie być frantem. Zabł. Djalog jego z Nebabą tyle mieści w sobie prostoty, prawdy, humoru, a szczególniej frantostwa naszego chłopa. Siem.

× **Frantować, uje, owal l.** *być frantem, postępować chytrze, oszukiwać, szalbierzyć:* Cóż robić, muszę F., aby cię dostać. Tremb. **2.** *żartować, dowcipkować.* <p. Frant>

× **Frantowanie, a,** blm., czynność cz. **Frantować.**

× **Frantowaty,** × **Frantowny l.** *dowcipny, żartobliwy, filuterny.* **2.** p. **Frantowski.**

× **Frantowny l.** p. **Frantowaty. 2.** p. **Frantowski.**

Frantowski l. a. × **Frantowaty,** × **Frantowny** *chytry, przebiegły, zwodniczy, podstępny, szalbierski.* **Po frantowsku,** †**Frantowsko,** †**Frantowskie** przys. *zwyczajem frantów, chytrze:* Z frantem abo po frantowsku, abo go zaniechaj, inaczej ś. sparzysz. Prz. **2.** *przesadnie elegancki, fircykowaty, szykowny, pretensjonalnie modny.* **3.** † *lubieżny, wszeteczny, nieprzyzwoity:* Piosnka frantowska **4.** [F.] *wesoły, światowy, świecki:* Pieśni a. śpiewki frantowskie. <p. Frant>

† **Frantowskie** przys. p. **Frantowski:** F. ś. z frantem obchodzić. P. Koch.

† **Frantowsko** przys. p. **Frantowski:** Jedno zełgać, a drugie F. powiedzieć. Dzw.

[**Frantóweczka, i,** lm. **i**] p. **Frantówka.**

Frantówka, i, lm. **i l.** × forma ż. od **Frant** pod **1:** F. ta jakie ma serce chytre i zmyślone. Lubom. **2.** [F.] *pieśń światowa; opowiadanie żartobliwe, facecja; bajka.* Zdr. [**Frantóweczka**]. <p. Frant>

[**Franty, ów,** blp.] p. **Frant.** <p. Frant>

Franusia, i, blm. żart. *przymiot* (choroba). <Od Franca, z podprowadzeniem pod imię ż. Franciszka>

[**Frańce, ów,** blp.] p. **Przymiot.** <p. Franca>

Frapować, uje, owal *sprawiać wrażenie, zwracać uwagę, zastanawiać, zadziwiać, zdumiewać, zaciekawiać, nęcić, mamić, pociągać, wabić, imponować:* F. gustem i elegancją ubrania. <Fr. frapper>

Frapowanie, a, blm., czynność cz. **Frapować.**

† **Fras, u,** lm. **y** p. **Frasunek:** Przeminął frasem żywot nasz. Gil. (= *we frasunku*). <Nm. Frass dosł. = żer, żarcie, gryzienie>

Frasobliwie przys. od **Frasobliwy.**

Frasobliwość, i, lm. **i** rz. od **Frasobliwy:** Spokój i duszy zbawienie od wszelkich frasobliwości. Kaczk. <p. Frasunek>

Frasobliwy, † **Frasowliwy,** † **Frasowaty,** † **Frasowity,** † **Frasowny l.** *skory do frasunku, troskliwy, niespokojny, niepokojący ś., zgryźliwy:* Bogaty często bywa bojaźliwy i F. **2.** *sfrasowany, zmartwiony, zgryziony, znękany, struty, przybity = stroskany:* Całe nocy, całe dni frasobliwa wzdycha. Otw. Mina frasobliwa. **3.** † *nabawiający frasunku, kłopotliwy:* W żaluś jest frasobliwym, miłujże cierpliwość. Bach. <p. Frasunek>

Frasować, uje, owal, † **Fresować l.** kogo = *nabawiać frasunku, kłopotać, martwić, gryźć, truć, dręczyć, nękać, niepokoić, turbować kogo; dokuczać komu:* Frasowali Zygmunta panowie o małżeństwo

z Barbarą. Stryjk. Nie frasuj sobie głowy = *nie troszcz ś., nie łam, nie zaprzątaj sobie głowy.* **2.** †co = *napełniać frasunkami, zatruwać.* **F. ś. I. 1.** *troszczyć ś., troskać ś., niepokoić ś., martwić ś., kłopotać ś., turbować ś., gryźć ś., truć ś., dręczyć ś., alterować ś.:* Kobyła ma większy łeb, to niech ś. frasuje. Prz. F. ś. o kogo a. [za kogo]: Czy ś. za brata frasujesz? **2.** †na kogo = *uskarżać ś., żalić ś., narzekać:* On najwięcej ś. frasuje w tym piśmie na Teusona pustelnika. Skar. **3.** [F. ś.] (o kurze) *gdakać.* <Nm. fressen dosł. = żreć, gryźć>

†**Frasowan** p. **Sfrasowany: F.** smutkiem grzechu. Leop.

Frasowanie, a I. blm., czynność cz. **Frasować:** Bez długiego frasowania głowy swojej. Rej. **2.** †lm. a p. **Frasunek:** Zmiłuj ś., Panie, w tym frasowaniu i ukłopotaniu. Ryb. Bóle, troski, wielkie frasowania. Biel. M.

Frasowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Frasować ś.**

†**Frasowany** p. **Sfrasowany.**

†**Frasowaty** p. **Frasobliwy:** W maju śnieg spadł; F. oracz Bogu to poruczał. Paszk.

†**Frasowitość, i,** blm. rz. od **Frasowity.**

†**Frasowity,** st. w. †**Frasowitszy I.** p. **Frasobliwy:** Że potomstwa nie miała, dziwnie była frasowita. Birk. **2.** *zapobiegliwy, dbały:* Naród pilny i F. około strzeżenia państwa swego. Baz. Przemyśliwając, F. król... Murin.

†**Frasowliwie** przys. od **Frasowliwy.**

†**Frasowliwość, i,** blm. rz. od **Frasowliwy.**

†**Frasowliwy** p. **Frasobliwy:** Bogaty bojaźliwy, F. Prz. Pokutujący F. głos wypuszcza za grzechy swoje. Białob. Pocieszyłeś z łaski swej serce frasowliwe. Kochan.

×**Frasownie** przys. od **Frasowny.** Pol.

†**Frasownik, a,** lm. **cy** *ten, co frasuje, dręczyciel:* Ty jesteś między frasowniki mojemi. Bud.

†**Frasowny** p. **Frasobliwy:** Jabym cię tak pieczliwym a frasownym nie zostawił. Leop.

[**Frasuneczek, czku,** lm. **czki**] p. **Frasunek:** Smutny F. od siebie odpędzam.

Frasunek, nku, lm. **nki,** †**Frasunk,** †**Fras,** †**Frasowanie,** †**Fresunk,** ×**Fransunek** *troska, zmartwienie, zgryzota, kłopot, udręczenie, niepokój:* Dobry trunek na F. Prz. Zdr. [**Frasuneczek**]. <Przez Czes. fresuňk, z Nm. fressen = żreć, gryźć>

†**Frasunk, u,** lm. **i** p. **Frasunek:** Ten rym niegładki, skądbyś serca mego F. poznała i myśl utrapioną. Kochan.

†**Fraszeczka, i,** lm. **i** p. **Fraszka:** Dziecinne fraszeczki. Smotr.

Fraszka, i, lm. **i I.** żart. *rzecz małej wagi, głupstwo = bagatela, drobnostka, bzdurstwo, marność, próżność, furda:* F. śmierć, gdy ś. co podoba. Pot. **2.** *wierszyk drobny, często żartobliwy, epigramat:* Fraszki Kochanowskiego, Rodocia. Zdr. †**Fraszeczka.** Zgr. [**Fracha**]. <Włos. frasche lm.>

†**Fraszkopis, a,** lm. **owie** p. **Fraszkopisarz:** Jać wytrwam, choć mię będą fraszkopisem wołać. Kochan. <Fraszka + PIS>

Fraszkopisarz, a, lm. **e,** †**Fraszkopis,** †**Fraszkopisek** *poeta piszący fraszki.*

†**Fraszkopisek, ska,** lm. **skowie** p. **Fraszkopisarz.**

×**Fraszkownictwo, a,** blm. *zajmowanie ś. fraszkami, zaprzątanie ś. głupstwami, bagatelami, drobnostkowość, drobiazgowość.* <p. Fraszka>

×**Fraszkownik, a,** lm. **cy,** ×**Fraszkowniś** *ten, co ś. zajmuje fraszkami, wchodzący w drobiazgi, nudziarz, marudziarz, pedant.*

×**Fraszkowniś, a,** lm. **owie** p. **Fraszkownik.**

Frater, tra, lm. **trowie,** [**Frator**] *braciszek klasztorny:* Wybiegłem za furtę, mając kilku socjuszów z ciekawszych i śmielszych patrów i fratrów. Chodź. Zdr. [**Fratrzyk**]. <Łć. frater = brat>

Fraternizacja, i, blm. p. **Fraternizowanie:** Modne formuły o fraternizacji. Orzesz. <Fr. fraternisation>

Fraternizować, uje, owal, częś. **F. ś.** *bratać ś., jednoczyć ś., sprzymierzać ś.:* Boję ś., żeby on tam nie naprowadził rozmaitego żołnierstwa, z któremi mi ś. F. nie godzi. Kaczk. <Fr. fraterniser>

Fraternizowanie, a, blm., **Fraternizacja** czynność cz. **Fraternizować.**

Fraternizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Fraternizować ś.**

[**Frator, a,** lm. **rzy**] p. **Frater:** Pójdę ja do klasztora uczyć ś. za fratora.

[**Fratrzyk, a,** lm. **owie** a. **i**] p. **Frater.**

†**Fraucmer, u,** lm. **y** p. **Fraucymer.**

†**Fraucmerny** przym. od **Fraucmer.**

Fraucymer, u, lm. **y,** †**Francymer,** [**Francymer**], †**Fraucmer,** †**Froncymer I.** *pomieszczenie kobiet, należących do dworu królewskiego a. pańskiego.* **2.** zb. *kobiety należące do dworu, damy dworskie:* F. królowej składać ś. powinien z Polek rodowitych. Skrzet. F. abo służebne panny. Leop. [Przyjmiesz fraucymera francuskiego stroju]. **3.** × *kobieta, niewiasta:* Szukał, gdzieby gładki F., panna, pani, dziewka była. Glicz. Zdr. †**Fraucymerek.** <Nm. Frauenzimmer dosł. = kobieta>

†**Fraucymerek, rku,** lm. **rki** p. **Fraucymer:** Że cię besztają, jak chcą, fraucymerki, mówią, że wszystko znosisz dla swej gierki. Chr.

†**Fraucymerny** p. **Fraucymerowy:** Panna fraucymerna. Jag.

Fraucymerowy, †**Fraucymerny** przym. od **Fraucymer:** Fraucymerowe bachantki przez garderobę wtargnąć usiłowały do domu. Krasz.

Fraudacja, i, lm. **e** praw. *oszukanie, oszustwo, krzywda, ukrzywdzenie.* <Łć. fraudatio>

Fraza, y, lm. **y I.** !p. **Frazes:** To są wszystko frazy. Krasz. **2.** muz. *zaokrąglony ustęp melodji; prawidłowe następstwo akordów:* Księża śpiewali naprzemian frazy. <Fr. phrase, z Gr. frásis = wyrażenie>

Frazeolog, a, lm. **dzy** a. **owie, Frazer, Frazesista, Fraześnik** *wyrażający ś. gładkiemi zdaniami przy ubóstwie myśli, nie stwierdzający swoich słów w czynie, blagier, paliwoda.* <Now. z Gr. frásis = wyrażenie + -lógos = uczony>

Frazeologiczny przym. od **Frazeologja;** *gołosłowny:* Rąbał językiem niewyszukanym, bez żadnych omówień i okras frazeologicznych. Kraus. Argument F.

Frazeologja, i, blm. **I.** *budowa okresów, zdań, szykowanie wyrazów; sposób mówienia, wysłowienie, dykcja, styl:* Romance Mickiewicza są to właściwie sielanki, w których nawet dawniejsza F. sentymentalna jeszcze panuje. Chm. **2.** *sztuka gładkiego mówienia o niczym; czcza gadanina, blaga.* <Now. z Gr. frásis = wyrażenie + -logía = nauka>

Frazer, a, lm. **rzy** p. **Frazeolog:** Myśl i władza dostały ś. w ręce literatów i adwokatów,

innemi słowy frazerów i sofistów. Spas. <Fr. phrasier>

Frazerka, i, lm. **i** forma ż. od **Frazer.** Spas.

Frazes, u, lm. **y 1.** a. **!Fraza, ×Frazesa** *zdanie, okres, wyrażenie, zwrot, ustęp, miejsce w mowie a. piśmie:* Nie pamiętam już ani frazesu. **2.** *słowa piękne, ale bez treści, czcze wyrazy:* Nasz zapał poetyczny zaczyna ś. i kończy na frazesie. Gdy ś. mówi o braterstwie tych narodów, nie mamy do czynienia z pustym frazesem. Zdr. **Frazesik.** <Gr. frásis>

×Frazesa, y, lm. **y** p. **Frazes.** Zdr. **×Frazeska.**

Frazesik, u, lm. **i** p. **Frazes.**

Frazesista, y, lm. **ści** p. **Frazeolog:** Napuszony F.

×Frazeska, i, lm. **i** p. **Frazesa.**

Frazesować, uje, ował *wypowiadać frazesy, wyrażać ś., wysławiać ś.:* Mówią dźwięcznie, pięknie, frazesują obrazowo. Kasz. <Fr. phraser>

Frazesowanie, a, blm., czynność cz. **Frazesować.**

×Frazesowicz, a, lm. **e** *gawędziarz, gadulski, gaduła.*

Frazesowy przym. od **Frazes:** Kupa plew frazesowych. Nagan.

Fraześnik, a, lm. **cy** p. **Frazeolog.** Krasiń.

Frazować, uje, ował 1. †*zdarzać ś., przytrafiać ś.:* Acz to jedno na świecie frazuje, iż szalony więcej prześladuje. Biel. M. **2.** muz. *uwydatniać zdania i okresy (frazesy), wykonywając utwór muzyczny:* Gra biegle, ale nie umie F. <Fr. phraser>

Frazowanie, a, blm., czynność cz. **Frazować.**

Frażetowski: Wyroby frażetowskie p. **Frażety.** <p. Frażety>

Frażety, ów, blp. *wyroby firmy Frageta,* in. wyroby frażetowskie. <Od nazwiska fabrykanta Fr. Fraget>

[**Frąbie, i,** blp., **Frąbije, Frombije**] *taśmy u torby do zawiązywania na piersiach, sznur u torby.* <Rum. frâmbie>

[**Frąbije, ij,** blp.] p. **Frąbie.**

[**Frąchać, a, ał**] p. **Frąkać.**

[**Frąchanie, a,** blm.] czynność cz. **Frąchać.**

[**Frąkać, a, ał, Frąchać, Fląkać**] nosem = *głośno pociągać nosem.* <Dźwn.>

[**Frąkanie, a,** blm.] czynność cz. **Frąkać.**

Freblanka, i, lm. **i** p. **Freblówka.**

Freblowski *zgodny z systemem pedagogicznym Fröbla, urządzony podług tego systemu:* Metoda, szkółka freblowska. Ogródek F. <Od nazwiska pedagoga Nm. Fröbel †1852>

Freblowszczyzna, y, blm. *sprawy nauczania metodą freblowską.*

Freblówka, i, lm. **i, Freblanka** *nauczycielka, ucząca metodą Fröbla:* Bona F.

[**Frebra, y,** lm. **y**] p. **Febra** i **Zimnica.** <Zam. Febra, pod wpływem Srebro>

Fregata, y, lm. **y 1.** *lekki okręt wojenny trójmasztowy o jednym piętrze.* **2.** zool. (tachypetes aquila) *ptak płetwonogi ze skupienia rudlonogich z bardzo długiemi skrzydłami.* <Włos. fregata, Fr. frégate>

[**Freirka, i,** lm. **i**] p. **Fryjerka.**

Frej 1. ×nieod. przym. = a) p. **Fraj.** b) [F.] *wolny, swobodny.* **2.** †**u,** lm. **e** rz. = a) p. **Fryjerstwo.** b) *kara pieniężna, grzywny:* Dawne było przysłowie u sądowych urzędników w Litwie: dziś freju nie masz, kiedy grzywien nie było. Cz. <Nm. frei dosł. = wolny, wolno>

[**Frejarz, a,** lm. **e**] *kmieć wolny(?):* Dobre byli gospodarze; we wsiach nie tylko frejarze, kielmrzy, gburzy się trzymali, pany z gburem rozmawiali.

[**Frejarzyć, y, ył**] *wychodzić za mąż.*

†**Frejbiter, a,** lm. **rzy** a. **owie 1.** p. **Frajbiter. 2.** *kozak:* Kozaków zowią Niemcy frejbiterami. Paszk. <p. Frajbiter>

†**Frejbiterka, i,** lm. **i** p. **Frajbiterka.**

†**Frejbiterski** przym. od **Frejbiter:** Okręt F.

[**Frejdka, i,** lm. **i**] p. **Frydka.** <Zap. Nm. Freude = radość>

Frejer, a, lm. **y 1.** ×a. ×**Fryjer,** ×**Fryjerz** = a) *człowiek wolny od zajęcia, próżniak, leniuch, szlifibruk.* b) p. **Frajer. 2.** [F.] p. **Fryjer.** <Z Nm. frei = wolny>

[**Frejereczka, i,** lm. **i**] p. **Frejerka.**

[**Frejerka, i,** lm. **i**] p. **Fryjerka.** Zdr. [**Frejereczka**].

[**Frejerz, a,** lm. **e**] p. **Fryjer:** Miał prawo mąż złapaną na uczynku małżonkę z frejerzem zabić. Cz. <Nm. Freier>

†**Frejheller, a,** lm. **y** gór. *opłata od każdego centnara wydobytego kruszcu, zwana denarowe, a później groszowe, uiszczana do skarbu królewskiego.* <Nm. Freiheller>

[**Frejki, ów,** blp., **Francuzy**] *rodzaj ziemniaków.* <?>

Frejkompanja, i, lm. **e** woj. *kompanja osobna, nie wchodząca do składu regimentu pieszego i mająca swego szefa:* Wystawić sobie łatwo, czym były domowe frejkompanje, dywizje wolontarskie. Mor. T. <Nm. freie Compagnie dosł. = wolny oddział>

[**Frejkory, ów,** blp., **Frajkury, Frejkury**] *ochotnicy wojskowi, wolontarjusze:* Werbunek trzech bataljonów ochotników czyli frejkorów. T. K. <p. Frajkury>

[**Frejkury, ów,** blp.] p. **Frejkory:** Korpus ochotników czyli frejkurów. T. K.

[**Frejliczka, i,** lm. **i, Freliczka**] *panienka.* Por. **Frajla, Frelka.**

Frejlina, y, lm. **y** *dama dworska:* Stopień kapitański ma F. czyli panna dworu cesarskiego. Mick. <Nm. Fräulein dosł. = panna>

×**Frejowy** p. **Fraj.**

†**Frejt, u,** blm. p. **Frajda:** Tobieć, jeszcze, czarcie, nie F. Mik. z Wilk. <Nm. Freude>

×**Frekwencja, i,** blm. **1.** *mnogość, nagromadzenie, obfitość.* **2.** *uczęszczanie, częste odwiedziny.* <Łć. frequentia>

×**Frekwencyjny** przym. od **Frekwencja.**

×**Frekwentacja, i,** lm. **e 1.** *częstość.* **2.** *wielki odbyt.* <Łć. frequentatio>

×**Frekwentować, uje, ował** *uczęszczać:* Retorykę przeszedł i na akademję frekwentował. Chodź. <Łć. frequentare>

×**Frekwentowanie, a,** blm., czynność cz. **Frekwentować.**

[**Freliczka, i,** lm. **i**] p. **Frejliczka.**

[**Frelka, i,** lm. **i, Frolka**] *panna, dziewczyna.* Por. **Frajla, Frejliczka.**

[**Freła, y,** lm. **y**] *fletnia górska.* <Ukr. freła>

†**Fremarczyć się, y ś., ył ś.** p. **Frymarczyć:** Łukasz fremarczył ś. z Taborem na sośnie. Gac.

Fremdować, uje, ował (o czeladniku) *przyjść z wędrówki:* Czeladnik, który fremdował, t. j. przyszedł z wędrówki, znalazł w gospodzie przytułek. Korz. <Z Nm. fremd = obcy, zagraniczny>

Fremdowanie, a, blm., czynność cz. **Fremdować.**

[**Fremużnica, y,** lm. **e**] p. **Frymuśnica.** <p. Faramuszka>

× **Frenalgja, i,** blm. *choroba umysłowa, melancholja.* Rol. <Now. z Gr. frēn = umysł + -algía = ból, choroba>

Frendzla, i, lm. **e** p. **Frędzla:** Pozłociste frendzle. Sienk. <Nm. Franse>

Frendzlisty p. **Frędzlisty.** Przen.: Ręce jej opadły, oczy pokryły ś. frendzlistemi zasłonami i zemdlała. Sienk.

Frendzlowaty p. **Frędzlowaty.**

Frenetycznie przys. od **Frenetyczny:** Całowała ją F. Orzesz.

Frenetyczny *szalony, gwałtowny, niepohamowany, niepowściągniony, pochodzący z zapału, zachwytu:* Oklask F. <Fr. frénétique>

Frenezja, i, blm. *szaleństwo, szał.* <Fr. frénésie>

Frenolog, a, lm. **dzy** a. **owie** *oddający ś. frenologji, znawca, wyznawca frenologji.* <Now. z Gr. frēn = myśl, umysł, duch + -lógos = uczony>

Frenologiczny przym. od **Frenologja.**

Frenologja, i, blm. *nauka o władzach duchowych, rozważanych w zależności od kształtów czaszki i mózgu; teorja umiejscowienia władz duchowych w mózgu.* <Now. z Gr. frēn = myśl + -logía = nauka>

× **Frenopata, y,** lm. **ci** *lekarz chorób duszy, psychjatra:* Pół roku, przepędzonego na wędrówce i nauce, to za mało, by zostać frenopatą. Rol. <Now. z Gr. frēn = myśl + páthos = cierpienie>

× **Frenopatja, i,** blm. *choroba duszy; niespokojność, udręczenie duszy.* <Now. z Gr. frēn = umysł + páthos = cierpienie>

× **Frenopatyczny** przym. od **Frenopatja:** Sąsiad mój pod względem frenopatycznym nic nie umiał. Rol.

× **Frenopleksja, i,** lm. **e** *zachwyt, ekstaza.* Rol. <Gr. frenóplēxis>

× **Frenzel, zla,** lm. **zle** p. **Frędzla:** Złoto ciekło z frenzlów. Chodź. <Nm. Franse>

Fresk, u, lm. **i, Freska,** !**Fresko** *malowidło, wykonane sposobem alfresko.* <Włos. fresco>

Freska, i, lm. **i** p. **Fresk.**

Fresko 1. nieod., **Alfresko** *malowanie na świeżym tynku.* **2.** !**a,** lm. **a** p. **Fresk:** Freska starożytne. Asn. <p. Fresk>

Freskować, uje, ował co = *malować freski na czym, pokrywać freskami:* F. ścianę, sufit. Oparł ś. o freskowaną ścianę sali. Es.

Freskowanie, a, blm., czynność cz. **Freskować.**

Freskowy przym. od **Fresk:** Pejzaż F.

† **Fresować, uje, ował** p. **Frasować:** Zefira fresuje Potyfara. Rej. (= *niepokoi, podburza, suszy głowę*). <p. Frasować>

† **Fresowanie, a,** blm., czynność cz. **Fresować.**

[**Frestka, i,** lm. **i**] p. **Gajdzica.**

† **Fresunk, u,** lm. **i** p. **Frasunek:** Kiedy ś. jaka przekażka w ich staraniu stanie, wnet F., wnet dziwa rozpacz na nich przychodzi. Rej. <p. Frasunek>

[**Fretówka, i,** lm. **i**] *szwaczka; dziewczyna z ulicy Freta w Warszawie.*

Frez, u, lm. **y** rzem. *piła okrągła.* <Fr. fraise>

† **Frez, a,** lm. **y** p. **2. Fryz:** Posłowie przyjechali na frezach kosmonogich. Stryjk. Zgr. † **Frezysko.** <p. Fryz>

Freza, y, lm. **y** p. **Fryza:** Twarze zakonnic, ujęte w ramy szerokiej białej frezy. Es. Zdr. **Frezka.** <p. Fryza>

Frezka, i, lm. **i** p. **Fryza.**

† **Frezysko, a,** lm. **a** m. a. ni. p. **Frez:** Opętałe frezyska i gnuśne szkapska. Dor. <p. Fryz>

[**Frędzel, dzli,** lm. **dzle**] p. **Frędzla.**

Frędzelka, i, lm. **i** p. **Frędzla.**

Frędzla, i, lm. **e, Frendzla, Fręzla,** × **Frandzla,** × **Frenzel,** † **Framza,** † **Frandza,** [**Frędzel**] *bramowanie nitkami, sznureczkami wiszącemi:* Serweta z frędzlą. Zdr. **Frędzelka.** <Nm. Franse, zdr. Fransel>

Frędzlisty, Frendzlisty *obszyty frędzlą:* Torba z frędzlistym przykryciem. Jeż.

Frędzlować, uje, ował, Fręzlować, × **Frandzlować** *frędzlą obszywać, bramować.*

Frędzlowanie, a 1. blm., czynność cz. **Frędzlować. 2.** lm. **a,** a. **Fręzlowanie,** × **Frandzlowanie** *frędzla w bramowaniu.*

Frędzlowaty, Frendzlowaty *podobny do frędzli, strzępiasty nakształt frędzli.*

Fręzelka, i, lm. **i 1.** p. **Fręzla. 2.** anat.: Fręzelki tęczowe (fimbriae iridis) = *ziarenka tęczowe u koni.*

Fręzla, i, lm. **e** p. **Frędzla.** Zdr. **Fręzelka.**

Fręzlować, uje, ował p. **Frędzlować.**

Fręzlowanie, a 1. blm., czynność cz. **Fręzlować. 2.** lm. **a** p. **Frędzlowanie.**

Fręzlowy przym. od **Fręzla,** *obszyty frendzlą.*

× **Frocht, u,** lm. **y** p. **Fracht.**

× **Frochtarz, a.** lm. **e 1.** p. **Frachciarz. 2.** gór. *ten, co spławia sól.*

† **Frochtować, uje, ował** *przewozić towary:* Jedno wżdy morzu daj pokój, a Wiśle frachtuj zdrów, a wiedź swój handel. Klon.

† **Frochtowanie, a,** blm., czynność cz. **Frochtować.**

× **Frochtowy** przym. od **Frocht:** Handel F. List F. p. **Fracht.**

× **Frokt, u,** lm. **y** p. **Fracht.**

× **Froktarz, a,** lm. **e** p. **Frachciarz.**

[**Frolka, i,** lm. **i**] p. **Frelka.**

× **From** w. *naśladowanie głosu strun:* Palcami przebiera F., F., F. na gitarze. L. <Dźwn.>

[**Frombije, ij,** blp.] p. **Frąbie.**

[**Fromfest, u,** lm. **y**] p. **Fronfest.**

Fronciarz, a, lm. **e** *mularz, uzdolniony do robót na froncie domu.* <p. Front>

† **Froncymer, u,** lm. **y** p. **Fraucymer:** Królowa Bona jechała, mając F. szlachcianek polskich. Górn.

Fronda, y, lm. **y 1.** *stronnictwo polityczne we Francji, przeciwne kardynałowi Mazariniemu.* **2.** × *warcholstwo, wichrzenie.* <Fr. fronde>

× **Frondować, uje, ował** *warcholić, wichrzyć.* <Fr. fronder>

× **Frondowanie, a,** blm., czynność cz. **Frondować.** Spas.

× **Frondysta, y,** lm. **ści** *warchoł, wichrzyciel.* <Z Fr. frondeur = należący do Frondy>

[**Fronfest, u,** lm. **y, Fromfest**] *więzienie karne, inkwizytorjat więzienny.* <Nm. Frohnfeste>

Front, u, lm. **y 1.** *przednia strona, przód, czoło* (wojska, budowli): F. domu. Mieszkać od frontu. Stanąć przed frontem. **2.** *postawa żołnierza taka, jak w szeregu:* Stanąć frontem. **3.** [F.] *wystawka z przodu domu, ganek.* **4.** koń. *przód konia.* **5.** woj. = a) F. fortyfikacji = *część obwodu twierdzy między kątami bronionemi dwuch bastjonów.* F. ataku = *najsłabsza część twierdzy.* F. obozowy = *linja,*

za którą znajduje ś. pierwszy rząd namiotów a. baraków. b) *†oddział, zajmujący miejsce w środku pierwszej linji, między skrzydłami.* <Z Łć. frons, 2 pp. frontis = czoło>

Fronton, u, lm. **y,** ×**Frontyspis** *ozdoba architektoniczna u szczytu budynku nad drzwiami.* Zdr. **Frontonik.** <Fr. fronton>

Frontonik, u, lm. **i** p. **Fronton:** Ośmiokątna wieża, ośmiu frontonikami ozdobna.

Frontowy przym. od **Front:** Mieszkanie, okno frontowe. Oddział niefrontowy (*=który nie pełni służby w szeregach, nie odbywa ćwiczeń*). **Frontowy, ego,** lm. **i** rz. *żołnierz pełniący służbę w szeregach, szeregowiec:* Dwu niefrontowych sadza go na konia. Krasz.

Frontszpic, u, lm. **e** *ściana ze szczytu budynku pomiędzy krokwiami wystająca.* <Nm. Frontispiz, z Łć. frontispicium>

Frontynjak, u, blm. p. **Frontynjan.** <p. Frontynjan>

Frontynjan, u, blm., **Frontynjak** *rodzaj wina francuskiego.* <Od nazwy miasta Fr. Frontignan>

×**Frontyspis, u,** lm. **y** p. **Fronton.** <Fr. frontispice>

Fros, u, lm. **y** gór. *przy ociosywaniu kłapcia od ściany kąt w górze między nadciosem wierzchnim a odciosem bocznym.* <Nm. Frosch dosł. = żaba>

Froter, a, lm. **rzy** **1.** a. †**Frotjer** *ten, co froteruje posadzki.* **2.** żart. *tancerz zawołany, fikalski.* <Fr. frotteur>

Froterka, i, lm. **i** **1.** forma ż. od **Froter.** **2.** *żona frotera.* **3.** *robota frotera, froterowanie.* **4.** *podłoga froterowana.*

Froterować, uje, ował **1.** a. †**Frotjerować** *woskować i polerować szczotkami posadzki.* **2.** żart. *wycierać posadzki w tańcu, tańczyć do upadłego.* <Fr. frotter>

Froterowanie, a, blm., czynność cz. **Froterować:** Z epoki froterowania posadzek w salonach zachowały ś. listy. Big.

Froterstwo, a, blm. *zajęcie frotera.*

†**Frotjer, a,** lm. **rzy** p. **Froter.**

†**Frotjerski** przym. od **Frotjer.**

Frotować, uje, ował ogr. *wycierać młode drzewka owocowe wełną dla oczyszczenia z mchu i pobudzenia żywotności.* <Fr. frotter>

Frotowanie, a, blm., czynność cz. **Frotować.**

Frr! w. p. **Fru!:** Po ślubie dopiero mu powiem i pojadę do Paryża, F.! Rodz. <Dźwn.>

Fru! a. **Fru! fru!** w. **1.** a. **Frr!, Fyr!** *głos, naśladujący trzepotanie skrzydeł, fruwanie ptaków, szelest chorągiewki i t. p.:* F.! F.! moje gołąbki na dach. Krasz. **2.** × rz. *pukiel z powiewnej tkaniny, przypięty około kołnierza pod lewym uchem u kobiet.* **3.** †**F.! bru!** *naśladowanie głosu hałasującego w szalonym gniewie człowieka.* **4.** †F. na F., bru na bru. Prz. = *opór na opór, trafiła kosa na kamień, klin klinem.* <Dźwn.>

[**Fruchta, ów,** blp.] p. **Frukt.**

[**Fruczeć, y, ał**] p. **Furknąć:** Prosiemy na tego sadego wołu, cośmy go zabili kłonico w boru: wół rycy, bucy, kłonica do niego frucy. Fruczą kołowroty. Tremb. (*=warczą*). <Dźwn.>

[**Fruczenie, a,** blm.] czynność cz. **Fruczeć.**

×**Fruczka, i,** lm. **i** *bąk, fryga, krąglica, cyga, wartałka.* <Dźwn.>

[**Frugać, a, ał**] p. **Frunąć:** Córki sie odraz krukamy porobiły i frugajo.

[**Fruganie, a,** blm.] czynność cz. **Frugać.**

[**Fruhaniec, ńca,** lm. **ńce, Furhaniec, Furmaniec**] *bity gościniec.* <?>

[**Frujnąć, nie, nął**] p. **Frunąć.**

[**Frujwać, a, ał**] p. **Frunąć.**

[**Frujwanie, a,** blm.] czynność cz. **Frujwać.**

[**Frukać, a, ał**] p. **Frunąć.**

[**Frukanie, a,** blm.] czynność cz. **Frukać.**

[**Fruknąć, nie, nął**] p. **Frunąć.**

Frukt, u, lm. **y** a. **a** **1.** *owoc (drzewny):* Na wety dają ś. frukta. L. Sposób, żebyś miał od roku do roku świeże frukty. Haur. **2.** †*zboże, plon:* Niwy zależałe bez fruktu odłogiem są za nic. Kulig. **3.** przen. *zysk, korzyść, pożytek, skutek, rezultat:* Staranie ś. żadnym innym nie ukoronowało fruktem. Kaczk. **4.** [**Frukta,** lm. a. **Fruchta**] = a) *przyprawa do ciasta (rodzynki, miggały).* b) *testiculi.* <Łć. fructus>

[**Fruktaski, ów,** blp.] *przysmaczki.*

Fruktowy **1.** przym. od **Frukt,** *owocowy:* Sad F. **2.** bot.: Paciorki fruktowe p. **Kwiatotrzcina.**

Fruktyfikacja, i, lm. **e** p. **Fruktyfikowanie:** Od sum bez fruktyfikacji leżących prowizję razem z kapitałami oddał. Mat. <Łć. fructificatio>

Fruktyfikować, uje, ował *przynosić zysk, dochód, korzyść, pożytek:* Jest przy wsi przewóz, który może F. co rok złotych 40. Wej. <Łć. fructificare>

Fruktyfikowanie, a, blm., **Fruktyfikacja** czynność cz. **Fruktyfikować.**

Frunąć, nie, nął, [**Frujnąć, Fruknąć, Furnąć, Furgnąć, Furtnąć**], nied. **Fruwać,** ×**Furać,** [**Frujwać, Frugać, Frukać, Furwać, Furtać, Furgać**] **1.** *wzlecieć na skrzydłach, wzbić ś. w powietrze, polecieć:* Frunął ptaszek na swój daszek. **2.** przen. *szybko pobiec, uciec:* Kozak frunął. Przybor. Mąż ś. obawia, by nie frunęła z amantem. Bał. <Dźwn.>

†**Frustratoryjny** *nadaremny, daremny, próżny, niepotrzebny, zbyteczny.* <Łć. frustratorius>

[**Fruwacz, a,** lm. **e**] **1.** a. [**Fruwanka**] *kaftanik letni nie do stanu.* **2.** *przezwisko tużurkowych.*

Fruwać, a, ał p. **Frunąć.**

Fruwanie, a, blm., czynność cz. **Fruwać.**

[**Fruwanka, i,** lm. **i**] p. **Fruwacz.**

×**Frybiter, a,** lm. **owie** a. **rzy** p. **Frajbiter.**

[**Frybra, y,** blm.] p. **Febra** i **Zimnica:** Żeby cię F. majowa zatrzęsła! Kos. <p. Frebra>

Fryc, a, lm. **e** a. **owie,** ×**Frycz** **1.** †*flisak, pierwszy raz odbywający podróż.* **2.** a. [**Fryć**] *człowiek niedoświadczony, początkujący w jakim fachu, nieobyty, nowicjusz:* To jeszcze F. **3.** [Fryc] *młody, wyzwolony parobek, chłopak.* Zdr. †**Frycaszek.** Zgr. ×**Fryczysko.** <Nm. Fritz = zdr. im. Friedrich>

[**Frycan**] p. **Ryczan.**

†**Frycaszek, szka,** lm. **szki** p. **Fryc.**

Frycować, uje, ował **1.** ×*wyśmiewać ś., szydzić z nowicjusza; na śmieszność wystawiać.* Mor. A. **2.** [F.] = a) *bić, targać.* b) *oszukiwać.* <p. Fryc>

×**Frycowanie, a,** blm. **1.** i [F.] czynność cz. **Frycować.** **2.** *pierwsze kroki w nauce, pierwiastkowa nauka, terminowanie, termin:* Pyrrusie, mord Prjama twoje F. Min.

Frycowe, ego, blm. **1.** *wykupne od nowicjusza, kara a. zapłata za przyjęcie do grona koleżeńskiego, do fachu, cechu; poczęstunek, urządzany przez obejmującego jaką służbę a. urząd.* **2.** przen. *strata, szkoda, poniesiona przez nieświadomość, przez brak praktyki:* Byłem lekkomyślny, zapłaciłem też F. Nim ś. kto zbogaci, wprzód F. opłaci. Prz.

[**Frycowiny, in,** blp.] *okupienie ś. sprawiającego pierwszy raz urząd jaki przy obrzędzie weselnym.*

Frycówka, i, lm. **i 1.** *figiel wypłatany nowicjuszowi.* **2.** a) [F.] *bicie, chłosta, kara, okup za nieświadomość, oszukanie niedoświadczonych.* b) wog. *baty, cięgi, wały, lanie, łaźnia, basarunek:* Dać komu frycówkę. **3.** [F.] *zwyczaj u flisów całowania baby drewnianej.* <p. Fryc>

[**Frycypał, a,** lm. **y**] *chłystek.* <?>

×**Frycz, a,** lm. **e** p. **Fryc.**

×**Fryczysko, a,** lm. **a** m. i ni. p. **Fryc.**

[**Fryć, a,** lm. **e**] p. **Fryc.**

[**Frydka, i,** lm. **i, Frejdka**] *rodzaj polewki z mąki [kwirlowanej].* <?>

[**Frydrygans, a,** lm. **e**] p. **Fidryganc.** <p. Fidrygans>

Fryga, i, lm. **i 1.** *rodzaj zabawki dziecinnej, bąk, cyga, krąglica, wartałka:* Kręci ś. jak F. Prz. **2.** przen. *człowiek zwinny, prędki, fertyczny, żywy jak iskra, jak ogień, żywiec.* **3.** gór. p. **Kryka. 4.** myśl. *narzędzie do uczenia wyżła aportować.* Zdr. [**Frygeńka**]. <Dźwn.>

[**Frygać, a, ał**] p. **Frygnąć.** [**F. ś.**] *rzucać ś.:* Wyciągnon sieci... ryba sie fryga. I Francuza nie chcę, bo ś. wiecznie fryga, po tygodniu, po dwuch z miłości ostyga. Pśń. (=*kręci ś., wierci ś., trzpiota ś.*) <Dźwn.>

[**Fryganie, a,** blm.] czynność cz. **Frygać.**

[**Fryganie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Frygać ś.**

[**Frygeńka, i,** lm. **i**] p. **Fryga.**

Frygijski: Czapka frygijska = *czapka czerwona z wierzchem zwieszającym ś. naprzód, godło wolności.* <Od nazwy kraju Frygja>

[**Frygnąć, nie, nął, Fyrgnąć,** nied. **Frygać**] **1.** *rzucić prędko, cisnąć:* Jak frygnie butem w zamek, aże zadudniało. **2.** *wprawić w ruch wirowy.* Por. **Fyrgnąć.** <Dźwn.>

Frygowaty *podobny do frygi, ruchliwy, prędki.* Prus.

†**Fryj 1. a,** lm. **owie** p. **Fryjer:** Skusi ona fryjów sprosnych tytułem miłości. Bardz. **2. u,** lm. **e,** częś. w lm., p. **Fryjerstwo:** Gramatyk i gamratyk chcesz wraz być, lecz głupie: mądrość z fryjem nie chodzi nigdy w jednej kupie. Koch. Fryje stroić. Koch. = *oddawać ś. rozpuście:* Antonjusz fryje stroił przy dziewczynie. Bardz. <Nm. Freien ni.=zaloty>

[**Fryjanica, y,** lm. **e**] *zamieć zimowa.* <Dźwn.>

†**Fryjarka, i,** lm. **i** p. **Fryjerka.**

†**Fryjarz, a,** lm. **e** p. **Fryjer.**

×**Fryjer, a,** lm. **y 1.** a. ×**Fryjerz,** †**Fryjarz,** †**Fryj,** †**Fryjerysta,** [**Frair, Frajerz, Frejer, Frejerz**] *zalotnik, kochanek, gach.* **2.** p. **Frejer. 3.** p. **Frajer:** Waćpan nie F., te rzeczy musisz umieć na pamięć. Rzew. To tak łatwo, jak fryjerowi kieszeń oderznąć. Rzew. <Nm. Freier=zalotnik>

×**Fryjerka, i,** lm. **i,** †**Fryjarka,** [**Frairka, Frajerka, Freirka, Frejerka**] *zalotnica, kochanka, nierządnica.*

×**Fryjerski** przym. od **Fryjer;** †**Fryjowny** *rozwiązły, lubieżny, wszeteczny, rozpustny.*

×**Fryjerstwo, a,** blm., †**Fryj,** †**Frej** *życie rozwiązłe, rozpusta, nierząd; swawola:* Dla fryjerstwa niechajby każdy swą miał żonę. Glicz.; Glosy z w. XV.

†**Fryjerysta, y,** lm. **ści** p. **Fryjer.** Pim.

×**Fryjerz, a,** lm. **e 1.** p. **Fryjer. 2.** p. **Frejer. 3.** p. **Frajer.**

Fryjor, u, lm. **y 1.** *wiosenne spławianie zboża* (szczeg. Wisłą do Gdańska): Statki powróciły z fryjoru. Oss. **2.** *statki do tego użyte:* F. powrócił z Gdańska. Torz. **3.** [F.] *wiosna.* <Nm. Frühjahr dosł.=wiosna>

Fryjorowy przym. od **Fryjor:** Statki fryjorowe. L. Fryjorowe złotko. Oss. (=*wzięte za spławione zboże*).

†**Fryjować, uje, ował** *zalecać ś.; oddawać ś. rozpuście, cudzołożyć.* <Nm. freien>

†**Fryjowanie, a,** blm., czynność cz. **Fryjować.**

†**Fryjownie 1.** przys. od **Fryjowny. 2.** *pięknie, ozdobnie, dwornie, grzecznie, wdzięcznie:* F. mówić (w. XV).

†**Fryjowny** przym. od **Fryj 1.** p. **Fryjerski:** Jako ś. z młodu okazał plugawym, także i na starość był łakomy, F., okrutny. Biel. M. Jeśli złą i fryjowną (żonę) dostaniesz, nieraz na nią zapłaczesz. Sienk. **2.** Fryjowna=*zazdrosna o męża* (w. XV). <Z Nm. frei dosł.=wolny>

[**Fryka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Frykcja:** Brać fryki. **2.** *cięgi, baty, wały, łaźnia, lanie, batożenie, basarunek:* Sprawić komu frykę. Schlebiali, by im później wyciąć frykę. Sprawił, wycioł mu fryki (=*wytrzepał, wybił go pięścią*). **3.** *figiel.* <Z Łć. fricare dosł.=wcierać, trzeć>

Frykać, a, ał p. **Fryknąć.**

!**Frykando, a,** lm. **a** *cielęcina a. królik szpikowany słoniną.* Fred. A. <Fr. fricandeau>

Frykanie, a, blm., czynność cz. **Frykać.**

Frykas, u, lm. **y 1.** *potrawa z różnych mięs, białym sosem zaprawiona.* **2.** przen. *przysmak, łakoć, łakotka, wymyślna potrawa, smakołyk:* Ci, co nie poginęli, prędzej czy później pójdą wronom na frykasy. Sienk. Zdr. **Frykasik.** <Fr. fricassée>

Frykasik, u, lm. **i** p. **Frykas.**

Frykasować, uje, ował *siekać, rąbać (mięso na frykas):* Czy dał w pasztecie wam kozackie uszy frykasowane? Słow. <Fr. fricasser>

Frykasowanie, a, blm., czynność cz. **Frykasować.**

[**Frykaśny**] *zdatny, wesoły.*

Frykcja, i, lm. **e 1.** ×*tarcie.* **2.** lek.=a) *tarcie, wcieranie lekarstw w skórę.* b) a. [**Fryka**] *wcieranie szaruchy.* **3.** przen. *przykre starcie, nieporozumienie.* <Łć. frictio>

Fryknąć, nie nął, nied. **Frykać** *wciągnąć smarki nosem.* <Dźwn.>

Fryknięcie, a, blm., czynność cz. **Fryknąć.**

Fryko tylko w wyrażeniu: Sprawić a. dać komu F.=*obić, zbić, dać cięgi, sprawić lanie, łaźnię.* Por. **Fryka.** <p. Fryka>

Frym, a, lm. **y** kosz. *rodzaj bardzo długiego szwajcarka, używany przy sztakowaniu, robieniu gryfów, przy przywiązywaniu wiek, zamków:* F. prosty, wygięty. <Nm. Pfriem ni.>

Fryma, y, lm. **y** gór. *śrubka mosiężna drzewna z rękojeścią, wkręcana w oprawę drzewną w kopalni dla rozciągnięcia sznura, na którym zawiesza ś. półkole zawieszalne przy pomiarach podziemnych,* in. śrubka inżynierska ręczna. <Nm. Pfrieme ż.>

[**Frymaczyć się, y ś., ył ś.**] p. **Frymarczyć.**

†**Frymarczać, a, ał** p. **Frymarczyć:** Dom frymarczamy za wieś, za konie. Petr. Przewiódł Regulus w senacie, aby więźniów nie frymarczano. Fal. <p. Frymark>

Frymarczenie, a, blm., czynność cz. **Frymarczyć:** Ustałoby bydlęce ujarzmienie ludzi i bezbożne niemi frymarczenie. Śniad. <p. Frymark>

†**Frymarcznik, a,** lm. **cy,** †**Farmarcznik** *ten, co frymarczy, handlarz, tandeciarz.*

Frymarczyć, y, ył 1 †a. †**Frymarczać,** †**Farmarczyć** co za co a. czym na co=*prowadzić handel zamienny, mieniać, wymieniać, zamieniać, oddawać co za co:* Angielczyki frymarczą z Maroką oręża i kruszce za cukry. Frymarczysz (Dawidzie) za owczarski kij królewskie berło. Drużb. Nie przegra, kto frymarczy na sławę żywotem. Kochan. **2.** czym = *wystawiać na handel, kupczyć, zaprzedawać:* F. honorem, cnotą, urzędami. †**F. ś.** i [**F. ś.**], †**Fremarczyć ś.**, [**Frymaczyć ś.**, **Fyrmaczyć ś.**] *zamieniać ś., handlować:* Łukasz frymarczył ś. na pszczoły ze Stanisławem. Gac. Andrzej frymarczył ś. z Janem barcią. Gac. <p. Frymark>

×**Frymarczyk, u,** lm. **i** p. **Frymark.** L.

Frymark, u, lm. **i 1.** †*zamiana, wymiana, handel zamienny; szacherka:* Na frymarku jeden traci. Prz. Pan Bóg wynalazł jarmarki, a djabeł frymarki. Prz. Przen.: Dni swoje w żałości, nocy tracę łzami, a gdyby ś. F. ten stał między nami, że od tego czasu miałbym żyć w radości, snaby jej mniej było. Grabow. (*=zamiana, układ*). **2.** a. **Frymarka** przen. *wystawienie na handel dla podłego zysku, kupczenie, zaprzedawanie:* Puścić cnotę na F. **3.** [Pójść na frymarki]=*pójść za mąż tak, żeby rodziny ś. skrzyżowały (t. j. siostra męża wyszła za brata jego żony) i zięciowie zamieszkali chałupy teściów.* Zdr. ×**Frymarczyk.** <Nm. Freimarkt dosł.=wolny rynek, wolny handel>

Frymarka, i, lm. **i** p. **Frymark:** Własną córkę czyni jawnym przedmiotem frymarki. Kasz.

[**Frymusić, i, ił**] *kaprysić, grymasić.* <p. Faramuszka>

[**Frymuśnica, y,** lm. **e, Fremużnica, Prymuśnica**] *grymaśnica, kapryśnica.* Por. **Faramuśnik.**

[**Frymuśny, Frymużny**] **1.** *kapryśny, grymaśny.* **2.** *wyszukany, wymyślny, niezwyczajny:* Frymuśne jadło. Por. **Faramuśny, Niefrymuśny.**

[**Frymużny**] **1.** p. **Frymuśny. 2.** *pyszny, zarozumiały.*

Fryna, y, lm. **y** *hetera, dama półświatka, kamelja:* Miłośnicy owych bachanalji, na których wino i fryny figurowały. <Imię własne hetery Gr. Frýnē>

×**Frypon, a,** lm. **y** *oszust, szalbierz, łotr, łajdak.* <Fr. fripon>

†**Fryst, u,** lm. **y** p. **Fryszt:** Oni mię w ziemi biorą, oni mię pustoszą, ani frystu żądają, ani hołdu proszą. Km. Piotr uczyni zapis, a. i ja sam, tylko daj mi F. Łoż. <Nm. Frist>

†**Frystować, uje, ował 1.** *odwoływać, odkładać, szczeg. sprawę.* **2.** gór.: F. a. †**Frysztować** górę=*brać pozwolenie a. raczej odnowienie pozwolenia na kopalnię od żupnika.* <Nm. fristen>

†**Frystowanie, a,** blm., czynność cz. **Frystować.** Biel. M.

Frysz 1. [F.] = a) przym. nieod. *ładny, tęgi, żwawy, dziarski, chwacki, gracki:* Zobaczysz, że ci znajdę F. chłopczyka. Niem. Nie ta to ja dziś Maryna, hoża, skoczna, F. dziewczyna. Kniaź. b) przys. *żwawo, dziarsko, gracko.* **2. u,** lm. **e** rz. hut. *czas potrzebny na przerobienie pewnej ilości surowca na żelazo kute.* <Nm. frisch>

[**Fryszar, a,** lm. **owie**] p. **Fryszerz.**

Fryszer, a, lm. **rzy** a. **owie** p. **Fryszerz.**

Fryszerka, i, lm. **i 1.** a. **Fryszownia** hut. *piec fryszerski, zakład do fryszowania żelaza, rafinerja żelaza,* in. kuźnica. **2.** *proces fryszowania.* **3.** *maszyna do nacinania zębów na trybach.* <p. Fryszerz>

Fryszerski przym. od **Fryszerz:** Piec F. Narzędzia fryszerskie. Ognisko fryszerskie.

Fryszerz, a, lm. **e, Fryszer,** [**Fryszar**] hut. *robotnik, zajmujący ś. fryszowaniem,* in. kuźniak. <Nm. Frischer>

†**Fryszka, i,** lm. **i** *świeży towar:* Sąć te olejki, wódki znamienite, prawie fryszki. Mik. z Wilk.

[**Fryszki**] **1.** a. [**Fryśki, Fryśny**] = a) *szybki, zwinny, zgrabny, rączy, prędki.* b) *uprzejmy.* **2.** niek. *chytry, przebiegły.* <Nm. frisch>

[**Fryszko, Fryśko, Fryśno**] *żwawo, wartko, prędko, szybko.*

Fryszować, uje, ował chem. i hut. *przygotowywać żelazo kowalskie z surowca,* in. świeżyć; *wog. oczyszczać kruszce przez topienie w ogniskach a. piecach.* <Nm. frischen>

Fryszowanie, a, blm., czynność cz. **Fryszować.**

Fryszownia, i, lm. **e** p. **Fryszerka:** Wystawił ośm fryszowni pod jednym dachem. T. K.

Fryszt, u, lm. **y,** †**Fryst 1.** †*odłożenie sprawy, odwłoka w procesie.* **2.** †*czas wolny, odwłoka, zwłoka:* Jezabel długo miała frysztu do uznania swego, aż Bóg ją zatracił. Rej. Dzionek, krótki przeciąg czasu, F. Bobr. (*=chwilka wolna*). **3.** †*rozejm, zawieszenie broni:* Przez opóźnienie, które z poddaniem ś. czyniło, miasto F. miało. Pilch. **4.** †*termin sądowy.* **5.** Fryszt, gór. = a) *miejsce wyznaczone na szyb.* b) †a. †**Fryst**=*przedłużenie pozwolenia na kopanie, przez żupnika gwarkowi udzielone, a. samo pozwolenie.* <Nm. Frist>

Frysztować, uje, ował gór. **1.** *miejsce na szyb wyznaczać.* **2.** †p. **Frystować.** <Nm. fristen>

Frysztowanie, a, blm., czynność cz. **Frysztować.**

Frysztowy przym. od **Fryszt.**

1. †**Frysztuk, u,** lm. **i** p. **Frysztyk.** Piel.

2. †**Frysztuk, u,** lm. **i** rzem. *wolność, czas wolny:* Brat młodszy świeżo cech przymujący ma mieć F. a. czas pewny niech będzie wolny od takich posług. Ust. cechu haftarskiego lubel. 1669. <Nm. Freistück dosł.=wolny kawał>

[**Frysztyk, u,** lm. **i, Fryśtyk**], †**Frysztuk** *śniadanie.* <Nm. Frühstück>

[**Frysztykować, uje, ował, Fryśtykować**] *śniadać.*

[**Frysztykowanie, a,** blm.] czynność cz. **Frysztykować.**

[**Fryśki**] p. **Fryszki.**

[**Fryśko**] p. **Fryszko.**

[**Fryśno**] p. **Fryszko.**

[**Fryśny**] p. **Fryszki.**

[**Fryśtyk, u,** lm. **i**] p. **Frysztyk.**

[**Fryśtykować, uje, ował**] p. **Frysztykować.**

[**Fryśtykowanie, a,** blm.] czynność cz. **Fryśtykować.**

†**Fryt** w. oznajmiający o przerwaniu walki= *pardon:* Niemiec nieraz rzekł F., gdy od nas był bit. Stryjk. <Nm. Friede=pokój>

Fryta, y, lm. **y 1.** *mieszanina, miazga, z której szkło ś. robi.* **2.** *masa, stanowiąca podkład pod emalję przy wyrobach ceramicznych i emaljowaniu żelaza.* **3.** ×p. **Frytata.** <Nm. Fritte>

Frytata, y, lm. **y,** ×**Frytaty,** ×**Fryta,** ×**Fryty** *potrawa z jaj smażonych w maśle i ocukrzonych.* <Włos. frittata>

×**Frytaty, ów,** blp. p. **Frytata.**

×**Frytowy** przym. od **Fryta:** Piec F.

Frytura, y, blm. *olej rzepakowy z krochmalem i łojem, używany na okrasę zamiast masła:* Oszukują! smażą pieczeń na fryturze. F. płynna (bez łoju). F. stała (z łojem). <Fr. friture>

× **Fryty, ów,** blp. p. **Frytata.**

Frytylarja, i, lm. **e** bot. p. **Korona.** <Łć. fritillaria>

Frywoliki, ów, blp. p. **Frywolity.**

Frywolitek, tka, lm. **tki** p. **Frywolitka.**

Frywolitka, i, lm. **i, Frywolitek** *ozdoba pod postacią gwiazdeczki, kółeczka, pajączka, gzygzaczków, wykonana robotą frywolitową:* Babki moje obie były zatrudnione wyrabianiem frywolitek i kwadratów. Orzesz. <Fr. frivolité dosł. = rzecz błaha>

Frywolitowy: Robota frywolitowa = *robótka kobieca z nici, bawełny, złożona z kółek i pikotów, a wykonywana za pomocą dziergania, wiązania:* Kołnierzyk F.

Frywolity, ów, blp., **Frywoliki** *rodzaj delikatnej szydełkowej roboty kobiecej, nakształt koronki.* <p. Frywolitka>

† **Frywołt, u,** lm. **y,** † **Frywołta,** † **Frywort** *hulanka, biesiada:* Zamiast słuchania słowa Bożego idą raczej na frywołty do karczem na tańce. Brk. <Fr. frivolité = swawola>

† **Frywołta, y,** lm. **y** p. **Frywołt.**

† **Frywort, u,** lm. **y** p. **Frywołt.**

1. Fryz, u, lm. **y 1.** bud. *ozdobny pas, idący poziomo pod głównym gzymsem budynku, w kapitelach okiennych, w naddrzwiach, pod gzymsem szaf, po ścianach pokojów.* **2.** hut. *szeroki poprzeczny pas w węglu z powodu przepalenia.* **3.** × mal. *brzeg wklęsłości filunku w tablaturze.* **4.** a. **Fryza** zdń. *część ornamentacji pieca między korpusem pieca a gzymsem górnym w postaci pasa poziomego, kafel szlakowy.* **5.** [F.] *brusek do ostrzenia, osełka.* <Nm. Fries>

2. Fryz, a, lm. **y,** † **Frez** *koń ciężki, duży, pochodzący z północnych Niemiec:* Upominek jak żmudzinek, jak F. oracyja. Prz. Bruk od stalnej fryzów nie krzesany stopy. Mick. Zgr. × **Fryzysko.** <Nm. Friese = Fryzyjczyk, koń fryzyjski>

Fryza, y, lm. **y 1.** a. **Freza,** [**Bryż, Breza**] *kołnierz marszczony, kryza; zagięcie u kołnierza, biała falbanka u czepców i kołnierzy niewieścich.* **2.** *sukno grube:* Pospolita F. wełniana. Krasz. **3.** [F. a. **Freza**] *rodzaj spódnicy.* **4.** cies. *szlak ażurowy* (np. u dachu domku szwajcarskiego). **5.** zdń. p. **1. Fryz.** Zdr. **Fryzka.** Por. **Bryż.** <Nm. [Brise], Preis(e), Fr. frise; stąd też Bryz i Bryż>

[**Fryzant, a,** lm. **y**] p. **Złocień.**

× **Fryzer, a,** lm. **rzy** p. **Fryzjer.** Zdr. × **Fryzerek.** <Fr. friseur>

× **Fryzerek, rka,** lm. **rkowie** p. **Fryzer.**

× **Fryzerka, i,** lm. **i** forma ż. od **Fryzer.**

Fryzjer, a, lm. **rzy,** × **Fryzer,** × **Fryzownik** *ten, co fryzuje, trefi, strzyże włosy, golibroda, golarz, perukarz.* Zdr. **Fryzjerek.** <Fr. friseur>

Fryzjerczyk, a, lm. **i** *uczeń, praktykant, terminator, chłopiec od fryzjera.*

Fryzjerek, rka, lm. **rkowie 1.** p. **Fryzjer. 2.** *skromny, nierozgłośny, kiepski fryzjer.*

Fryzjerka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Fryzjer. 2.** p. **Fryzjerowa. 3.** blm. p. **Fryzjerstwo.**

Fryzjerowa, ej, lm. **e, Fryzjerka** *żona fryzjera.*

Fryzjerski przym. od **Fryzjer:** Zakład F. Reklama zdolności fryzjersko-golarskich. Bał.

Fryzjerstwo, a, blm., **Fryzjerka** *zajęcie, fach fryzjera.*

Fryzka, i, lm. **i** p. **Fryza.**

† **Fryzle, ów,** blp. lek. *rodzaj wysypki,* in. p r o s ó w k a. <Nm. Friesel>

† **Fryzlowy** przym. od **Fryzle.**

Fryzmaszyna, y, lm. **y** czcion. *maszyna do ścieniania, zbierania kiegla czcionek.* <Nm. Friesmaschine>

[**Fryzota, y,** lm. **y**] p. **Fryzura.**

Fryzować, uje, ował 1. a. [**Bryzować, Bryżować**] a) kogo = *zawijać, trefić, tapirować mu włosy.* b) co = *kędzierzawić:* F. pióra, włosy. **2.** [F. a. **Bryzować, Ryzować**] = a) *karbować, fałdować.* b) *rzeźbić, ozdabiać rzeźbą.* c) *wyszywać w różne wzory i obijać cętkami.* **3.** czcion. *ścieniać, zbierać w grubości czcionki.* **F. ś. 1.** a. [**Fryzyrować ś.**] *fryzować sobie włosy.* **2.** × (o włosach) *kręcić ś., wić ś., kędzierzawić ś.* <Fr. friser>

Fryzowanie, a 1. blm., czynność cz. **Fryzować. 2.** × lm. **a** p. **Fryzura.**

Fryzowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Fryzować ś.**

Fryzowany 1. im. od **Fryzować. 2.** *kręcący ś., kędzierzawy:* Kapusta fryzowana. Węg. (= *włoska*). Sałata fryzowana. **3.** × przen. *pełen afektacji, wymuszony:* Słowa fryzowane. **4.** hut.: a) Węgle fryzowane = *mające z powodu przepalenia szerokie poprzeczne rysy, zwane fryzami.* b) Żelazo fryzowane = *cienkie żelazo cajniarskie, pod lekkim młotem wykuwane, w sztabkach pogiętych.*

× **Fryzowniczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Fryzownik.**

Fryzownik, a, lm. **cy 1.** × p. **Fryzjer:** Cała trzoda piżmowników, fryzowników. Pilch. **2.** hut. *kuźniak trudniący ś. wykuwaniem drobnego żelaza lekkiemi młotami fryszerskiemi z ruchem pośpiesznym.* Zdr. × **Fryzowniczek.**

Fryzowy zdń. przym. od **1. Fryz:** Sztejnsztyk F.

[**Fryzur, u,** lm. **y**] p. **Fryzura.**

Fryzura, y, lm. **y 1.** a. × **Fryzowanie,** [**Fryzur, Fryzota**] *piękne uczesanie i ułożenie włosów, koafiura:* Starsze wąsy od fryzury. Prz. **2.** × *kędzierzawość:* Włos martwy, raz zafryzowany, długo fryzurę utrzymuje. Perz. Zdr. **Fryzurka.** <Fr. frisure>

Fryzurka, i, lm. **i 1.** p. **Fryzura. 2.** bot. p. **Kapusta.**

[**Fryzyrować się, uje ś., ował ś.**] p. **Fryzować.**

× **Fryzysko, a,** lm. **a** p. **2. Fryz.**

Ftaleina, y, lm. **y** chem. *związek powstający przez działanie jakiegokolwiek fenolu na bezwodnik ftalowy.* <Zam. *naftaleina, od Nafta>

Ftalowy chem.: Kwas F. = *kwas benzolodwukarbonowy,* $C_6H_4(CO_2H)_2$. Odmiany izomeryczne: a) O r t o f t a l o w y; b) M e t a f t a l o w y a. I z o f t a l o w y; c) P a r a f t a l o w y a. T e r e f t a l o w y. <Zam. *naftalowy, od Nafta>

Ftanit, u, lm. **y, Łupek krzemionkowy** gieol. *skała pojedyńcza, łupkowa, złożona z kwarcu zbitego z domieszką gliny, węgla i tlenniku żelaza, używana na bruk i do ostrzenia narzędzi stalowych.* Odmiana: L i d y t, *używany na kamienie probiercze.* <Zam. *naftanit, od Nafta>

! **Ftyza, y,** blm. *suchoty, szczeg. płucne.* <Gr. fthísis>

! **Ftyzyk, a,** lm. **cy** *suchotnik.* <Gr. fthisikós>

Fu tylko w wyrażeniu: Bru na bru, fu na fu. Prz. = *jak ty mnie, tak ja tobie; wet za wet.* <Dźwn.>

[**Fuca, y,** lm. **e, Fuła**] *[bryja], zacierka, potrawa z mąki żytniej, prażuchy.* Zdr. [**Fucka**]. Por. Fiutka, Fitka, Fiuk, Futka. <Czes. fuca>

Fuchsiniec, ńca, lm. **ńce** bot. p. **Ułanki.** <Z nazwiska Nm. Fuchs>

Fuchsja, i, lm. **e** bot. p. **Ułanki.** <Z nazwiska Nm. Fuchs>

⨯**Fuchtel, a,** lm. **e** p. **Fukiel.** <Nm. Fuchtel>

× **Fuchtelować, uje, ował** p. **Fuklować.** <Nm. fuchteln>

× **Fuchtelowanie, a,** blm., czynność cz. **Fuchtelować.**

[**Fucka, i,** lm. **i**] p. **Fuca.**

[**Fucyk, a,** lm. **i**] *gap, głupiec.*

Fuczeć, y, ał **1.** [F.] = a) *wydawać głos, jaki wydaje płomień, dyszeć:* Płomień fucy (=*huczy*). Kot fucał na djabła. Fuczy jako jeż z płonkami. Prz. (=*sapieć*). b) *wynosić ś. nad innych, pysznić ś., być zarozumiałym.* c) *śmierdzieć* (np. o rozkładającym ś. ciele). **2.** †*szumieć, huczeć:* Pamiętając na ony marnotrawne czasy, które fuczą po głowie, jako szumne lasy. Biel. M. <Dźwn.>

[**Fuczenie, a,** blm.] czynność cz. **Fuczeć.**

[**Fuczny**] *dumny.*

[**Fudament, u,** lm. **y**] p. **Fundament.**

[**Fuder, dru,** lm. **dry**] p. [**Futer**].

[**Fudrować, uje, ował**] p. **1. Futrować.**

[**Fudrowanie, a,** blm.] czynność cz. **Fudrować.**

1. Fuga, i, lm. **i** **1.** cieś. i stol. *szpara przez kant deski, w którą wchodzi wypukłość deski dopasowywanej,* in. nut, gara; wog. rzem. *miejsce spojenia części pewnej całości,* bud. spoina, stosuga; *szpara, szczelina:* Oni śpią, choć słońce przez fugi świeci. Pot. **2.** kam. *bok dłuższy płyty.* **3.** *rama szufladowa w suwaczu przy cylindrze parowym, w machinach parowych.* <Nm. Fuge>

2. Fuga, i, lm. **i** żart. *ucieczka:* Urządzić, dać fugę (=*uciec, szczeg. z lekcji*). †Fugi rozpuścić. Pot. (=*pójść w ucieczkę, pierzchnąć*). <Łć. fuga>

3. Fuga, i, lm. **i** muz. *utwór, napisany według ścisłych przepisów nauki o formach na dwa przynajmniej głosy a. narzędzia, w którym kolejno występują przewodnik* (dux) *i towarzysz* (comes): Sławne są fugi Jana Sebastjana Bacha. F. prosta, podwójna, ścisła, wolna a. nieścisła (fugato), dwugłosowa, trzygłosowa i t. d. <Śr. Łć. fuga=polowanie, bo głosy w fudze niby gonią jeden za drugim>

Fugać, a, ał ucz. p. **Fugnąć.**

Fugajza, y, lm. **y** mul. *narzędzie do fugowania.* <Nm. Füg(e)eisen>

Fuganek, nka, lm. **nki** *rodzaj hebla do robienia fug.* <Nm. Fügebank, Fügebaum>

Fuganie, a, blm., czynność cz. **Fugać.**

Fugara, y, lm. **y** org. *głos organu, pochodzący z piszczałki cynowej, w drugim a. trzecim manuale używany.* <Zap. toż, co Fujara>

Fugas nieod., × **Fiugas** tylko w wyrażeniu: F. chrustas zrobić=*uciec, zemknąć, drapnąć, dać drapaka.* <Niby Łć. od fugere = uciekać, fuga= ucieczka>

Fugasa, y a. w lm. **Fugasy** woj. *mina polowa.* <Fr. fougasse>

Fugasowy przym. od **Fugasa:** Pocisk F. (=*rozrywający*).

Fugasy, ów, blp. p. **Fugasa.**

Fugato nieod. muz. **1.** rz. *ustęp utworu muzycznego w stylu fugi nieścisłej.* **2.** przys. *nakształt fugi.* <Włos. fugato>

× **Fugilert, u,** lm. **y** *gaik na ptaki, ptaszarnia.* <Nm. Vogelherd>

× **Fugisz, a,** lm. **e** a. **y** *zbieg, uciekinjer:* Niesromotno mi wyznać, żeśmy ś. odsadzili żwawo, jakby ostatnie jakie fugiszy. Łoż. <Z Łć. fugere=uciekać>

Fugnąć, nie, nął, nied. **Fugać** a. **Fugować** ucz. *uciec z lekcji.*

1. Fugować, uje, ował rzem. *spajać części pewnej całości (przez wbijanie wypukłości jednej deski w rowek drugiej, przez zapychanie szczelin),* bud. testować. <Nm. fügen>

2. Fugować, uje, ował ucz. p. **Fugnąć.**

1. Fugowanie, a **1.** blm., czynność cz. **1. Fugować. 2.** lm. **a** *komplet fug w jakimś miejscu:* Na bokach każdej deszczki dwoje F. będzie, przez które deszczka z deszczką ś. spoi. Leop. **3.** †anat.: F. kości=*spojenie, szew prosty, gładki* (harmonia).

2. Fugowanie, a, blm., czynność cz. **2. Fugować.**

Fugownica, y, lm. **e, Żłobkownica** *maszyna do robienia żłobków.* <p. 1. Fuga>

Fugownik, a, lm. **i** *narzędzie do wyżłabiania rowka w grzbiecie gonta i fugi w kancie deski,* hebel fugowy.

Fugowy przym. od **1. Fuga:** Hebel F. p. **Fugownik.**

Fugówka, i, lm. **i** myśl. *strzelba z podłużnemi rowkami wewnątrz lufy.* <p. 1. Fuga>

Fugszwanc, a, lm. **e** stol. *piłka o jednej rękojeści.* <Nm. Fügschwanz>

[**Fuira, y,** lm. **y**] p. **Fujara.**

Fuj! w. p. **Fe!:** F. do djabła! <Nm. pfui!>

[**Fujać, a, ał**] **1.** *dąć, wiać.* **2.** *rozpraszać, trwonić.*

[**Fujanie, a,** blm.] czynność cz. **Fujać.**

[**Fujar, u,** lm. **y**] p. **Filar.**

Fujara, y, lm. **y** **1.** a. [**Fulara, Fujéra, Fuira**] *duża fujarka.* **2.** przen. *niedołęga, safandula, cymbał, kiep, ślamazara, gamoń, niezdara, niedojda, niedorajda:* Jak można było na to pozwolić? trzeba być na to fujarą. F. z Mościsk. Prz. (=*dureń*). <Rum. fluera, przez Słc. fujara>

Fujareczka, i, lm. **i** p. **Fujarka.**

Fujarka, i, lm. **i, Piszczałka** **1.** *najprostsze narzędzie muzyczne dęte, dudka:* F. pastusza. Fujarki organowe. **2.** fiz. *rura, w której słup powietrza może być wprawiony w drgania podłużne:* F. wargowa (=*w której prąd powietrza wdziera ś. przez stopę, roztrąca ś. o wargę górną i częścią wydostaje ś. nazewnątrz, częścią dostaje ś. do rury i zagęszcza zawarty w niej słup powietrza*). F. stroikowa a. języczkowa (= *w której prąd powietrza ulega przerywaniu przez działanie stroika, drganiami swemi otwierającego i zamykającego naprzemian wejście do rury*). F. otwarta (=*otwarta w obu końcach*). F. zamknięta (= *otwarta w jednym końcu*). Zdr. **Fujareczka.** <p. Fujara>

Fujarkowy przym. od **Fujarka:** Głos F.

Fujarostwo, a, blm. *niedołęstwo, niezaradność, ślamazarność:* Nieodłączne od fujarostwa dobre serce czuwa nad ułatwieniem interesu złodziejom.

Fujarowy przym. od **Fujara:** Dźwięk F.

[**Fujawa, y,** lm. **y**] *zawierucha śnieżna.* Por. **Fujawica, Kujawa.**

[**Fujawica, y,** lm. **e**] p. **Chujawica** i †**Chaja.** Por. **Fujawa.** <Dźwn.>

[**Fujéra, y,** lm. **y**] p. **Fujara.**

[**Fujnt, a,** lm. **y**] p. **Funt.**

†**Fuk, u,** lm. **i** i [F.] *fukanie, łajanie, strofowanie, wymyślanie:* Pierwej fuki, niż puki. Prz. <Dźwn.>

[**Fuk!**] *hop!, skok!:* Źrebie **F.** pod kobyłe! Por. **Fik.** <Dźwn.>

[**Fuka, i,** lm. **i**] *gdera, sekutnica:* Twoja matka wielka F., będzie rada, że ma wnuka.

Fukać, a, ał 1. p. **Fuknąć:** Pan Chrystus ucznie swoje, że są małej wiary, fuka. Białob. Na starszego nie fukaj. Choć waszmości jest Łukasz, lecz napróżno ś. fukasz. Pol. Klijentów swych fukał. Mick. Ani groził kłótnikom więcej, ani fukał. Mick. **2.** a. **F. ś.** (o zwierzętach) *brykać, wpadać w szał, szaleć, gzić ś.:* I gwałt i tartas, fuka wieprzy stado. Kaczk. Dla dzików nie minął jeszcze czas rui, samury fukają ś. jeszcze. Kaczk. **3.** [F.] *silnie dmuchać, chuchać:* Pociąg fukał, huczał i leciał w dal. Sienk. **4.** myśl. (o jeleniach) *głos wydawać:* Spłoszony rogacz uderza raciczkami i fuka. **F. ś. 1.** p. **Fukać. 2.** [F. ś.] *właściwy świniom, wołom głos wydawać:* Nie przebiera wół w trawie, ani też ś. fuka. Por. **Fuknąć.** <Dźwn.>

Fukanie, a, blm., czynność cz. **Fukać:** Przeszło stadko dzików z wielkim hałasem i fukaniem. Sienk.

Fukanie się, a ś., blm., czynność cz. **Fukać ś.**

†**Fukawy** p. **Fukliwy.**

×**Fukiel, kla,** lm. **kle,** ×**Fuchtel** *płaz, uderzenie płazem, plaga, wymierzona szablą a. pałaszem.* <Nm. Fuchtel>

Fukierowy bot.: Rośliny fukierowe (fouquiereae) *plemię rodziny tamaryszkowatych.* <Od nazwiska Fr. Fouquier>

†**Fukliwie** przys. od **Fukliwy:** Nie mówi F. Górs. J.

†**Fukliwy** i [**Fukliwy**], †**Fukawy** *skłonny do fukania, porywczy, opryskliwy, oburkliwy, gniewliwy, hardy; gniewny, zaperzony, srogi:* Nic nie znajdziesz w nim fukliwego, nic gniewliwego. Wuj. Z fukliwą i srogą twarzą karał go o to. Wys.

×**Fuklować, uje, ował,** ×**Fuchtelować** *bić płazem, płazować:* Maszeruj, a. cię będę fuklował. <p. Fukiel>

×**Fuklowanie, a,** blm., czynność cz. **Fuklować.**

Fuknąć, nie, nął, nied. **Fukać 1.** a. **F. ś.,** nied. **Fukać ś.** na kogo a. ×kogo=*krzyknąć, ofuknąć ś., oburknąć ś., obruszyć ś., wybuchnąć gniewem, oburzyć ś., rzucić ś. z gniewu, zgromić, złajać:* Książę fuknął ś.: A co mi u licha! Pol. **2.** [F.] =a) *uciec, umknąć:* O to mądry ptak, a jak go mas złapić, to wnet fuknie do dziury. b) *skoczyć, podskoczyć, pobiec, pomknąć.* c) *buchnąć płomieniem.* Por. **Fukać.** <Dźwn.>

Fuknięcie, a, blm., czynność cz. **Fuknąć:** Więcej znaczy gospodarza F., niż gospodyni puknięcie. Prz.

Fuknięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Fuknąć ś.**

Fukoid, u, lm. **y** *nazwa niektórych odcisków roślinnych, znajdowanych już w wierzchnich pokładach azoicznych, w huronie, a należących do wodorostów morskich skórzastych czyli morszczyn.* < Now. z Gr. fŷkos = trawa morska + eidēs = -kształtny >

Fukoidowy *zawierający odciski fukoidów:* Piaskowiec F.

Fuks, a, lm. **y 1.** [F.] *koń lisiej barwy.* **2.** (w szkołach) *nowicjusz, fryc.* **3.** bil. *nie zapowiedziane, przypadkowe zrobienie bili inaczej, niż ś. zamierzało.* **4.** *rura kominowa.* **5.** hut. *spadek przy zetknięciu ś. pieca płomiennego z kominem, którędy żużle spływają.* **6.** zool. (vanessa polychloros, vanessa urticae) *motyl dzienny.* [**Fuksem**] przys. *przypadkiem, trafem, przez zbieg okoliczności, mimowolnie, niechcący; potajemnie, podstępnie, bez pozwolenia:* Wykręcił ś. jakoś fuksem z ambarasu. Fuksem przejść z klasy do klasy (=*przejść piecem, niezasłużenie*). <Nm. Fuchs dosł. = lis>

[**Fuksem**] p. **Fuks.**

Fuksja, i, lm. **e** bot. p. **Ułanki.** Zdr. **Fuksyjka.** <Od nazwiska botanika Nm. Fuchs>

Fuksowy bil. przym. od **Fuks:** Gra fuksowa = *bez zamawiania, zapowiadania, co i jak ś. zrobi.*

Fuksyjka, i, lm. **i** p. **Fuksja:** Już biały dzień zaglądał do izdebki przez gieranje i fuksyjki. Bał.

Fuksyna, y, blm. chem. *chlorowodan rozaniliny, barwnik anilinowy czerwony,* $C_{20}H_{20}N_3Cl$. <Nm. Fuchsin>

[**Ful** nieod.] **1.** *pełny:* Skorupka F. pieniandzy. Muca je F. wszy. **2.** *pełno:* F. ludzi. <Dnm. full (=Nm. voll)=pełny, pełno>

Fular, u 1. blm. *lekka tkanina jedwabna.* **2.** lm. **y** *chustka z tej tkaniny.* <Fr. foulard>

[**Fulara, y,** lm. **y**] p. **Fujara.** Zdr. [**Fularka**].

[**Fularka, i,** lm. **i**] p. **Fulara.**

Fularowy przym. od **Fular:** Chustka fularowa.

[**Fularys, u,** lm. **y**] p. **Pugilares.**

×**Fularz, a,** lm. **e** gór. p. **Folarz.**

Fulguryt, u, lm. **y 1.** min. p. **Piorunowiec. 2.** *rodzaj materjału wybuchowego.* <Z Łć. fulgur = piorun>

×**Fuljarz, a,** lm. **e** p. **Narażacz.**

Fulminacja, i, lm. **e 1.** (o złocie, srebrze a. prochu) **1.** *łoskot, szczęk, brzęk; trzask.* **2.** *wygłaszanie klątwy kościelnej, wyklinanie.* <Łć. fulminatio>

×**Fulminant, a,** lm. **ci** *ten, co piorunuje, fuka, gromi, łaje.* Łoź. <Łć. fulminans, 2 pp. fulminantis >

×**Fulminować, uje, ował** *piorunować, powstawać na kogo, fukać, gromić, łajać:* Wyliczywszy złe kacerze, fulminuje na nich szczerze. Koch. Patrzał on na to zgorszenie, martwił ś., fulminował z ambony. Chodź. <Łć. fulminare>

×**Fulminowanie, a,** blm., czynność cz. **Fulminować.**

†**Fultrować, uje, ował** *nastawać, nacierać.* <Nm. foltern=męczyć, katować>

†**Fultrowanie, a,** blm., czynność cz. **Fultrować.**

1. [**Fuła, y,** lm. **y**] p. **Fuca.**

2. [**Fuła, y,** lm. **y**] *człowiek głupkowaty a. niezgrabny.*

Fum, u, lm. **y 1.** †*dym, wyziew, para:* Fumy do głowy z picia biją. Troc. **2.** †*pachnidło, perfumy, kosmetyk.* **3.** ×w lm. *udawanie, zmyślanie, blaga, durzenie, balamucenie, mydlenie oczu, sypanie piasku w oczy:* Na coś tej niebodze takie fumy puścił, bo wiem, że ś. z nią nie ożenisz? L. **4.** i w lm. **Fumy, ów,** a. **Fuma** *pretensjonalne uroszczenie, próżność, zarozumiałość, nadętość, grymasy, duma, pycha:* W niższych podłość bez miary, w wyższych F. bez granic. Zabł. Mieć fumy w głowie. Głowę fumami napełnił. Troc. Zdr. †**Fumik.** <Łć. fumus>

Fuma, y, blm. p. **Fum:** Elegancja wielka, F. wielka, większa nawet, niż dochody. Fred. A. <p. Fum>

Fumarola, i, lm. **e** *wypływ z ziemi pary wodnej czystej a. pomieszanej z innemi parami i gazami.*

Fumarowy chem.: Kwas F. = *kwas etylenodwukarbonowy, izomeryczny (stereoizomeryczny) z maleinowym.* <Od Now. niby Łć. nazwy rośliny fumaria>

Fumaryna, y, blm. apt. *gorzka substancja z rzędu alkaloidów, otrzymywana z dymnicy lekarskiej.* <p. Fumarowy>

Fumel, mla, lm. **mle 1.** cieś. p. **Cieślica.** 2. szew. *drewienko do gładzenia podeszwy,* in. galant. <Nm. Fumel(holz) a. Fiemel(holz)>

× **Fumet, u,** lm. **y** kuch. *przyprawa truflowa do kuropatwy.* <Fr. fumet>

× **Fumetowy** przym. od **Fumet:** Ciasta fumetowe. Lekar.

× **Fumigacja, i,** blm. *kadzenie, okadzanie.* <Z Łć. fumigare = kadzić>

† **Fumik, u,** lm. **i** p. **Fum:** Rozkosz z pachnących fumików tłusto zaczynionych i woniejących potraw. Petr. <Łć. fumus = zapach>

Fumoar, u, lm. **y** p. **Fiumoar:** Chodźmy do fumoaru, tam będzie nam wygodniej. Es. <Fr. fumoir>

Funcik, a, lm. **i 1.** p. **Funt:** a) Kupiłam F mięsa. b) Stare kroniki poszły na funciki. Kras. Z epigramatu mego zrobiła F. do tabaki. L. **2.** w lm. myśl. *zwitki papierowe w kształcie lejka, z kawałkiem mięsa wewnątrz, posmarowane lepem, służące do zwabiania wron.* <p. Funt>

Funcina, y, lm. **y** *lichy, godny politowania funt:* Kupiłam funcinę mięsa, ale co to znaczy!

Funda, y, lm. **y** rub., **Fundacja** *fundowanie (szczeg. napojów), traktowanie, traktament, częstowanie, podejmowanie, ugoszczenie, raczenie, poczęstunek, wyprawienie uczty, biesiady* (szczeg. w miejscu publicznym): Wyprawił nam fundę. <Skrócone z Łć. fundatio>

× **Funda, y,** lm. **y** p. **Fundowy:** Do fundy paniska nie wsadzą. Gom. <p. Fundowy>

† **Funda, y,** lm. **y** *proca:* (Dawid) przy konopnej zabił Goljata fundzie. Pot. <Łć. funda>

Fundacja, i, lm. **e 1.** *ufundowanie swoim kosztem, założenie, zbudowanie, wzniesienie:* F. szkoły, kościoła, klasztoru. F. miasta. L. **2.** *zapis, legat, nadanie, ofiara, przekaz:* F. na ołtarz. **3.** *zakład ufundowany:* F. Kazimierzowska nie ze wszystkim zginęła. Szuj. **4.** p. **Funda:** Zdrowie tego, co F. jego. Prz. **5.** [F.] *mienie, substancja:* Wszystka twoja fundacyjá wiánek ruciany. <Łć. fundatio>

Fundacyjny przym. od **Fundacja:** Dokument F.

Fundament, u, lm. **a** a. **y,** † **owie,** [**Fudament, Felement**] **1.** *podstawa kamienna a. ceglana budynku, podwalina, posada:* Fundamenta zakładać, kopać. Burzyć do fundamentów. Przen.: Tyś F. założył nieobeszłej ziemi. Kochan. Przyszywać podeszwę do pasa, stanowiącego F. † Fundamentowie a. założenia. Psałterz r. 1535. × Z fundamentu a. × z fundamentem = *od fundamentu, zupełnie, całkiem:* Zamek z fundamentu zbudował. Chwal. **2.** przen. *grunt, podstawa, opora, podpora, zasada, przyczyna, racja, moc:* Sprawiedliwość jest fundamentem tronu. Nie jest ono jednak wymyślone bez fundamentu. Śniad. Uczyniłem to na fundamencie danej mi mocy. L. **3.** × *dowód, argument,* w lm. *dane:* Z mocnych fundamentów może być wierzono, iż dusza jego błogosławiona. Wys. **4.** [F.] = a) *osnowa.* b) *odpowiedzialność:* Na moim fundamencie, na moim obowiązku było położone, abym was do siebie przyłączył. **5.** druk. *blat na maszynie drukarskiej, na który zsuwa ś. formę, mającą ś. odbijać.* <Łć. fundamentum>

Fundamentalnie przys. od **Fundamentalny.**

Fundamentalność, i, blm. rz. od **Fundamentalny.**

Fundamentalny 1. a. × **Fundamentny** *zbudowany na mocnym fundamencie a. za fundament służący, gruntowny, trwały, silny, mocny, dobrze zbudowany:* Gmach F. Podstawa fundamentalna. Przen. żart.: Wolałbym zjeść coś fundamentalniejszego (= *posilniejszego*). **2.** *zasadniczy, podstawowy, główny, kardynalny:* Dowód F. Prawa fundamentalne. **3.** astr.: Gwiazdy fundamentalne = *mające położenie na niebie jak najdokładniej oznaczone, tak, że do nich położenie innych ciał niebieskich odnosić można.* **4.** mat. p. **Podstawowy.** <Łć. fundamentalis>

× **Fundamentnie** przys. od **Fundamentny:** Ratusz F. zbudowany. Jun. <p. Fundament>

× **Fundamentny** p. **Fundamentalny.**

× **Fundamentowy** przym. od **Fundament.**

Fundatarjusz, a, lm. **e** *dzierżący nieruchomość z czyjegoś nadania, lennik:* Odbiera trybut od fundatarjuszów stolicy papieskiej. Od. <Śr. Łć. fundatarius>

Fundator, a, lm. **rzy** a. **owie,** † **Fundownik 1.** *założyciel; nadawca:* Bolesław Chrobry był narodu polskiego fundatorem. Nar. F. zakonu. Troc. F. kościoła (= *kolator*). **2.** *urządzający fundę.* <Łć. fundator>

Fundatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Fundator.**

Fundatorski przym. od **Fundator.**

Fundatorstwo, a, blm. *fundowanie, zakładanie:* Zasługa fundatorstwa.

† **Fundcul, u,** lm. **e** p. **Funtowizna.** Herb. <Nm. Pfundzoll>

Fundować, uje, ował, [**Fondować**] **1.** *zakładać, budować, szczeg. swoim kosztem; dać początek czemu:* Funduję miasto, zamek, wieżę. L. Krakus Kraków fundował. Troc. F. klasztor, szkołę, szpital, kościół. Nową gałąź Cholewitów fundował. Krasz. Chodkiewicz w Bychowie kanoniki zakonne fundował. Birk. Przen.: † F. na ledzie. Prz. (= *opierać coś na niepewnych podstawach, budować zamki na lodzie*). **2.** × *otwierać, rozpoczynać:* Marszałek nie fundował swojej juryzdykcji. T. K. Wojewoda wileński chce gwałtem trybunał F. **3.** × co na czym = *opierać, zasadzać, gruntować, zakładać, pokładać:* Naukę fundował na mniemanych cudach. Troc. **4.** × *zaopatrywać w fundusze, obdarzać, nadawać, robić legaty, przekazywać, zapisywać na rzecz czyją, ofiarę składać, zaopatrywać, sprawiać:* Fundował suknie na ubogich. Star. Bratowa mi fundowała bieliznę. Rzew. **5.** *wyprawiać fundę:* Gryzł jej orzechy, fundował huśtawkę i kupował pomarańcze. Bał. **6.** [F.] *robić, urządzać:* Co to za cieśle te progi fundowały? Przen.: Bodaj ten człek nie żył, bodaj nie wiekował, co on to kochanie na świecie fundował. † **F. ś. 1.** *osiadać, osiedlać ś., sadowić ś.:* Od chwały Bożej patrjarchowie zaczynali, gdziekolwiek ś. fundowali. Skar. **2.** na czym = *opierać ś., zasadzać ś.:* Fundował ś. na Pańskiej obietnicy. Troc. **3.** i [F. ś.] w co = *zaopatrywać ś., sprawiać sobie, gromadzić zapas:* Ostrożni będąc, we wszystko ś. fundują. Falib. Podczas wojny najbardziej ś. w przyjaciół F. trzeba. Boh. Zwierz, ptak i ryba i robak wszelaki staraniem swoim żywność opatruje, i mrówka biedna z lata ś. funduje. Słup. [Pan nikiedy ś. nie fundował w dużo chudoby robotnej]. **4.** *zabezpieczać ś., umacniać ś.:* F. ś. na państwie. **5.** [F. ś.] *trzymać ś. mocno* (np. o moście). <Łć. fundare>

Fundowanie, a, blm., czynność cz. **Fundować.**

× **Fundowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Fundować ś.:** Bodło dotkliwie gubernatora owo F. ś. w chłopy. Rol.

Fundowany dochód, ekon. = *płynący z majątku a. kapitału.* Dochód niefundowany = *płynący z pracy.*

† **Fundowniczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Fundownik:** Marję jeden święty fundowniczką wszystkich kościołów na ziemi zowie. Skar.

† **Fundownik, a,** lm. **cy** p. **Fundator:** Romulus F. miasta Rzymu. Mącz.

× **Fundowy:** Wieża fundowa = *więzienie kryminalne,* in. × funda: Skończy ś. na wieży fun-

dowej, z której Wołodkowicz uciecze. Chodź. <Łć. fundus = dno; więzienie in fundo w dawnej Polsce dosł. = na dnie (wieży)>

Fundum, w lp. nieod., lm. **a, ów** **1.** *podstawa, podpora, fundament:* A ta pieśń na F. wiary anielskiego pełna jęku. Słow. **2.** [F.] = a) *główny pomiędzy kilku folwarkami:* Dotąd jedyna trudność jest o F. dworskie; mam już projekt zamiany: F. wynagrodzić ziemią. Mick. b) *miejsce, gdzie stoi a. stał dom mieszkalny.*

Fundusik, u, lm. **i** p. **Fundusz:** Wytumanić od brata szlachcica ostatni F. Dzierz.

Fundusz, u, lm. **e** **1.** *zasób pieniężny, kapitał (szczeg. na pokrywanie specjalnych wydatków), środki pieniężne:* F. żelazny = *kapitał nienaruszalny.* F. umorzeń = *przeznaczony do regularnej i trwałej spłaty długów rządowych.* Fundusze na to nie pozwalają. Woj.: Biuro funduszów. **2.** *fundacja, legat, nadanie, ofiara, zapis:* Pieniądze na rozmaite fundusze wydawali. Rol. Postanawia wymurować kościół i uczynić F. na tym miejscu. Chodź. Być, zostawać na funduszu. Sł. wil. (= *mieć utrzymanie z czyjegoś legatu*). **3.** *zabawianie ś. czyim kosztem:* Aż mi ś. spać odechciało, niechno przyjdzie do nas, będziemy mieli F. wyborny! Skarb. Brać kogo na F. = *drwić, kpić z kogo; mydlić oczy, łudzić:* Wzięła go na F. i postanowiła przynajmniej nim ś. ubawić. Krasz. **4.** [F.] = a) *budowa jakiegoś głównego budynku, fundacja.* b) *miejsce, na którym ma stanąć jakaś budowla główna.* Zdr. **Fundusik.** Por. **Fundum.** <Łć. fundus>

Funduszowy przym. od **Fundusz: 1.** ×Domy funduszowe = *przytułki dla biednych uczniów.* **2.** [Pole funduszowe] = *pole plebańskie.*

[**Fundytus**] **1.** i †*z gruntu, zupełnie, całkiem, doszczętnie:* Chałupa F. spustoszała. Miasto F. spaliła, atakując. Rol. **2.** *fundamentalnie:* Zrobił to F. Por. **Do fondytu.** <Łć. funditus>

× **Funechoreografja, i,** blm. *sztuka tańczenia na linie.* <Now. z Łć. funis = lina + Gr. choreía = taniec + grafía = -pis>

×**Fungować, uje, ował** *sprawować urząd, wypełniać obowiązki:* Funguje jako poseł królewski. Szuj. <Łć. fungi>

×**Fungowanie, a,** blm., **czynność** cz. **Fungować.**

Funkcja, i, lm. **e** **1.** *sprawa załatwiania, działanie, czynność, obowiązek, powinność, przeznaczenie, rola, zajęcie, zatrudnienie, posada, służba, miejsce, urząd* (daw. *podrzędny*): Stróż nasz wiernie spełnia swoje funkcje. Człowiek **ten** spełnia przy mnie funkcję sekretarza. **2.** bot. p. **Ślubojawka. 3.** fil. = a) *stała zależność zmian jednej rzeczy od zmian drugiej, stosunek czegoś uwarunkowanego do czegoś warunkującego.* b) *kategorja zjawisk stale zależna w swoim powstawaniu, trwaniu i zmianach od jakichś odpowiednio zmiennych warunków:* Zjawiska psychiczne są funkcją warunków fizycznych a. organicznych. **4.** × fizj. *czynność, działanie, sprawa.* **5.** mat. *ilość zmieniająca ś. w zależności od innej a. innych, ilość zmienna zależna:* F. jednej zmiennej, wielu zmiennych, ciągła, przerywana a. nieciągła, elementarna, złożona, zawikłana a. niewyraźna. Teorja funkcji. Zdr. **Funkcyjka.** <Łć. functio>

Funkcjonalny przym. od **Funkcja 1.** fil. *czynnościowy:* Stosunek F. Związek F. Zależność funkcjonalna. **2.** mat. p. **Funkcyjny.**

Funkcjonarjusz, a, lm. **e** *pracownik, urzędnik, oficjalista, ajent, organ:* Gorliwy F. instytucji. <Złacińszczenie Fr. fonctionnaire>

Funkcjonować, uje, ował *pełnić funkcję, działać, być czynnym, sprawować obowiązki:* Maszyna funkcjonuje (= *idzie, jest w ruchu*). Mózg Napoleona funkcjonował z nadzwyczajną energją. Arjanie, nie objęci przywilejem, nie ulegali proskrypcji, funkcjonowali najspokojniej. Rol. <Złacińszczenie Fr. fonctionner>

Funkcjonowanie, a, blm., czynność cz. **Funkcjonować.**

Funkcyjka, i, lm. **i** p. **Funkcja:** Wynajdę dochodną dla ciebie funkcyjkę. L.

Funkcyjny, Funkcjonalny mat. przym. od **Funkcja:** Wyznacznik F. Równanie funkcyjne. Zależność funkcyjna.

Funt, a, lm. **y,** [**Font, Fuńt, Fujnt, Punt, Pynt**] **1.** *jednostka wagi, przyjęta w wielu krajach:* F. nowopolski a. warszawski = *405,504 grama.* F. rosyjski = *409,5115 grama.* F. celny, niemiecki a. metryczny = *pół kilograma.* F. kupiecki = *32 łutom.* F. aptekarski = *24 łutom.* Lepszy F. złota, niż centnar ołowiu. Prz. To funta kłaków nie warto. Sprzedać papier na funty (= *na makulaturę*). Przen.: Już na świecie nie będzie dobrze, kiedy chłop poznał F., a Żyd grunt. Prz. (= *handel*). **2.** *gwicht funtowy:* Na obietnicę funtów nie kładą. Mącz. **3.** ×*paczka funtowa, trąbka, tutka papierowa, kozubka:* Widziałem pisma twoje przeformowane na funty do pieprzu. **4.** przen.: Funtami = *obficie.* Zekpać kogo na funty, a. kłamie na funty = *srodze, bez litości, wielce, bardzo.* **5.** a. **F. sterling, F. szterling** *moneta angielska = przeszło 40 zlp.* **6.** †*talent* (moneta): Winien 10,000 funtów. Leop. **7.** †2 pp. **a** *dar wrodzony, zdolność, talent:* Używaj funtu, który ci Bóg dał. Troc. **8.** myśl.: F. dać = *uderzyć kordelasem:* Dał mu trzy funty. Zdr. **Funcik.** <Nm. Pfund, z Łć. pondus = waga>

Funtal, a, lm. **e** *jednostka sił, siła, która masie jednego funta angielskiego nadaje w ciągu sekundy prędkość jednej stopy na sekundę.* <Z Nm. Pfund>

†**Funtana, y,** lm. **y** p. **Fontana.**

[**Funtas, a,** lm. **y**] *kłak z pakuł do przybicia naboju w strzelbie.* <?>

× **Funtazik, a,** lm. **i** p. **Fontaż.**

†**Funtcol, u,** lm. **e** p. **Funtowizna:** F. gdański. Paw. <Nm. Pfundzoll>

†**Funtcoł, u,** lm. **y** p. **Funtowizna:** F. Gdańszczanom odjęto. Groch. <p. Funtcol>

†**Funtomcel, u,** lm. **e** p. **Funtowizna.** Herb. <Nm. Pfundzoll>

Funtowizna, y, lm. **y,** †**Funtcol,** †**Fundcul,** †**Funtcoł,** †**Funtomcel** *opłata morska za towary, cło portowe.* <p. Funt>

× **Funtowny** p. **Funtowy.** L.

Funtowy 1. a. × **Funtowny** przym. od **Funt:** a) Funtowe części abo gwichty różne kupieckiego funtu. Kn. b) *funt ważący:* Gwicht F. Świeca funtowa. Wata funtowa (= *której arkusz waży funt*). Ciasto funtowe (= *na funty sprzedawane*). Przen.: Podeszew funtowa = *ciężka, gruba.* **2.** garb.: Skóra funtowa p. **Skóra. 3.** zool.: Bekas F. p. **1. Dubelt.**

Funtówka, i, lm. **i** bot. **1.** *nazwa odmiany psianki kartofla i jej bulw.* **2.** [F.] *grusza zwyczajna a. jej owoc.* <Od Funt>

Funtstopa, y, lm. **y, Stopofunt** *jednostka pracy mechanicznej, praca potrzebna do podniesienia jednego funta na wysokość jednej stopy.* <Nm. Pfund + Stopa>

[**Fuńt, a,** lm. **y**] p. **Funt.**

1. Fura, y, lm. **y,** †**Fóra,** †**Fora 1.** a. [**Fora, Fóra**] *wóz, furmanka do przewożenia ciężarów:*

Nająć furę do przewożenia rzeczy. **2.** *ilość czegoś, mieszcząca ś. na furze:* F. drzewa. Kupił dwie fury siana. Do stu tysięcy fur beczek djabłów! **3.** przen. *kupa, mnóstwo:* Wymiotła całą furę śmieci. U ciebie dzieci F. Krasz. **4.** †*ciężar, brzemię.* Pot. Przen.: Dopnę konsulatu fury. Chr. Giną i szlachta i senatorowie, nie ujdzie żaden naznaczonej fury. Chr. **5.** †*przewóz, transport, przewiezienie:* Od bliższej fury mniej niźli od dalszej płacą. Troc. **6.** †*myto od wozu na korzyść furmana.* **7.** †*raz:* Dosyć na tę furę. Panie Jezu, gdy z nieba drugą przyjdziesz furą... Pot. Tą furą zamknie ś. i skończy ta wojna. Piotr. **8.** myśl.: Ostatnia F. = *ostatnie przypuszczenie psa do suki.* Zdr. **Furka, Fureczka.** <Nm. Fuhre>

2. Fura, y, lm. **y** *rodzaj stroju kobiecego (?):* Dziewice w furach, tunikach, w zgrabnych kanakach i bogatych szpencerach. And. <?>

×**Furać, a, ał** p. **Frunąć.**

Furan, u, blm., **Furfuran** chem. *związek z budową zamkniętą, przypominającą benzol,* C_4H_4O. <Z Łć. furfur = otręby>

×**Furanie, a,** blm., czynność cz. **Furać.**

×**Furazjerka, i,** lm. **i** p. **Furażerka:** F. z obwódką na trzy cale. T. K.

Furaż, u, blm. **I.** *pasza dla koni wojskowych.* **2.** *zaopatrzenie ś. w paszę, furażowanie.* **3.** [F. a. **Futrasz, Futraś, Futeraż**] *żywność, pasza dla bydła, obrok.* Por. **Futer, Futrunek.** <Fr. fourrage>

Furażer, a, lm. **owie,** ×**Furażjer** *żołnierz, zajmujący ś. furażowaniem.* <Fr. fourrageur>

Furażerka, i, lm. **i,** ×**Furazjerka,** !**Furażka** *czapka wojskowa bez daszka:* Sięgnął niedbale do furażerki i bąknął: pochwalony. Bał. Zdjąwszy furażerkę, mówiłem Zdrowaś Marja. Krasiń. <Od Furażer>

Furażerówka, i, lm. **i I.** *zbieranie furażu, furażowanie.* **2.** przen. *szukanie przygód, zdobywanie doświadczenia:* Dwuch młodszych synów wyprawiła w świat na kawalerską furażerówkę. Byk.

Furażerski przym. od **Furażer.** L.

×**Furażjer, a,** lm. **owie** p. **Furażer.**

!**Furażka, i,** lm. **i** p. **Furażerka.**

Furażować, uje, ował I. a. **F. ś.** *zbierać furaż, starać ś. o furaż.* **2.** zł. *kraść.* <Fr. fourrager>

Furażowanie, a, blm., czynność cz. **Furażować:** Rozeszła ś. armja na F. Mick.

Furażowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Furażować ś.:** Przybywają do tej wsi dla furażowania ś. Budz.

Furażowy przym. od **Furaż:** Furażowe pieniądze brali szwadroniści co miesiąc na swoje szwadrony. Ochoc.

Furbeczkować, uje, ował *wołać „do stu tysięcy fur beczek," kląć, przeklinać:* Nie furbeczkuj tak głośno. Wilcz. <Fura + Beczka>

Furbeczkowanie, a, blm., czynność cz. **Furbeczkować.**

Furciany przym. od **Furta; Fórciany.**

[**Furcicki, ckiego,** lm. **ccy**] *człowiek [okrzętny].*

Furczeć, y, ał I. p. **Furknąć:** Miecz furczy. Kon. Chorągwie furczały złowrogo. [Leci kula, jaze furcy. Frygá kamieńmi, aze furcy]. **2.** [F.] = a) *lecieć prędko; latać na skrzydłach, fruwać.* b) *parskać* (por. **Furkać**). **3.** lek. (o oskrzelach) *wydawać właściwy głos chroboczący, słyszany przy wysłuchiwaniu płuc.* <Dźwn.>

Furczenie, a, blm., czynność cz. **Furczeć.**

Furda, y, lm. **y I.** *rzecz małej wagi, fraszka, bagatela, drobnostka, głupstwo:* F. dla mnie od razu dziesięciu położyć. **2.** ×**Furdy burdy** a. ×**Furdy furdy,** ×**Furdybaszki** *hałas, tartas, awantury, brewerje* (które robi pijany). <Może Rum. furda = włosie, sierść do wypychania, por.: rzecz nie warta funta kłaków>

[**Furdament, u,** lm. **y**] p. **Firmament.**

×**Furdybaszki, szek,** blp. p. **Furda.** L.

Furdyga, i, lm. **i I.** [F.] *areszt policyjny, koza:* Po nocy hałasować zakazano, proszę ze mną na Chorążczyznę do furdygi. **2.** *wog. zamknięcie, karcer:* Bywało ojciec na pokutę osadzi go w furdydze. Rzew. <Może przerobione z kordygarda>

[**Furdygał, a,** lm. **y**] p. **Furdygała.**

[**Furdygała, y,** lm. **y, Furdygał**] *człowiek niespokojny, zuchwały, wichrzyciel; człowiek lekkomyślny, roztrzepaniec.* <p. Fordygał>

Furdyment, u, lm. **y,** †**Fordyment** *blacha na główni pałasza a. szpady, kaptur u rękojeści, garda:* Klinga prawdziwa turecka, ale osada i F. nasz. Chodź. Przen.: Tatarskie prawe i ogniste serce — to klinga; szlachecka mowa i głowa — to F.! Chodź. <p. Fordyment>

Fureczka, i, lm. **i** p. **I. Fura:** Wiózł fureczkę piasku. Reym.

×**Furfancki** przym. od **Furfant:** Mina furfancka.

Furfant, a, lm. **ci I.** ×*frant, filut, krętacz.* **2.** *zarozumialec, pyszałek, samochwał, fanfaron.* <Włos. furfante>

Furfanterja, i, blm. **I.** × a. ×**Forfanterja** *chytrość, filuterja.* **2.** *zarozumiałość, próżność, pyszałkowatość, junakierja, fanfaronada.* <Włos. furfanteria>

Furfuran, u, blm. chem. p. **Furan.**

Furfurol, u, blm. chem. p. **Furol.**

[**Furgać, a, ał**] p. **Frunąć:** Chrząszcze furgają. Przen.: Omyliłem ś. na p. Erazmie... to ś. uformuje... już nie tak furga! i sens ma! Krasz. (= *szasta ś.*). <Dźwn.>

[**Furganie, a,** blm.] czynność cz. **Furgać.**

[**Furgnąć, nie, nął**] p. **Frunąć:** Panny wziény skrzydła i furgły.

Furgon, u, lm. **y** *wóz ładowny kryty:* F. wojskowy, piekarski. F. dla chorych, rannych (= *ambulans*). <Fr. fourgon>

Furgonista, y, lm. **ści** *woźnica powożący furgonem:* F. piekarski.

[**Furhaniec, ńca,** lm. **ńce**] p. **Fruhaniec.**

Furja, i, lm. **e I.** *jędza piekielna w mitologji rzymskiej.* **2.** *kobieta złośliwa, popędliwa, złośnica, pasjonatka, sekutnica, jędza, furjatka.* **3.** blm., a. **Furjactwo** *popędliwość chorobna, szał, szaleństwo, gwałtowność, wściekłość, zajadłość, zapalczywość, pasja:* Wpaść na kogo z furją. **4.** †*rodzaj stroju niewieściego:* Kornety, bonety, fontazie, furje. Haur. **5.** [F.] *burza.* <Łć. furia>

Furjacki przym. od **Furjat:** Zapał F.

Furjactwo, a, blm. p. **Furja.**

Furjant, a, lm. **y** muz. *ludowy taniec czeski.* <Czes. furiant>

Furjat, a, lm. **ci I.** *warjat rzucający ś., niebezpieczny.* **2.** a. [**Furyjak, Furyjan**] *człowiek w stanie szału, działający bezprzytomnie, szaleniec; człowiek popędliwy, pasjonat, złośnik:* Nie manjak, ale F. Prz. Koniowi lękliwemu ostrogi, furjatowi niewczas, niedbałemu nędza — doorzą zawżdy. Prz. <Łć. furiatus>

Furjatka, i, lm. **i I.** forma ż. od **Furjat.** **2.** †*pewien strój niewieści.* Rys.

Furjer, a, lm. **rzy** a. **owie** *dostarczający żywności dla wojska i koni i wyznaczający wojsku kwatery, kwatermistrz:* F., który zapisywał kwatery i opatrywał rotę w żywność. Górs. <Fr. fourrier>

Furjerski przym. od **Furjer:** Chorągiewka furjerska.

Furjerysta, y, lm. **ści** *zwolennik furjeryzmu:* Pan Balard był eks-furjerystą. Krasz. <Od nazwiska socjologa Fr. Fourrier †1837>

Furjeryzm, u, blm. *system urządzenia społeczeństwa podług Fourriera, polegający na wspólności pracy i mieszkania członków stowarzyszenia:* Wielka wielbicielka furjeryzmu aż do jego konsekwencji najgłębszych. Krasz.

×**Furjować się, uje ś., ował ś.** *wpadać w furję, szaleć:* Na te słowa jak szalony biegać, wrzeszczeć, F. ś. począł. Skar. Fortuna ś. furjuje. Jabł. <Łć. furiare>

×**Furjowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Furjować ś.**

Furka, i, lm. **i** p. **1. Fura.**

†**Furka, i,** lm. **i 1.** (u dawnych Rzymian) *jarzmo, pod którym jeńców przeprowadzano:* Prawa słuszne poda zwyciężonym, nie furki Kwirytom, nie jarzma Samnitom. Tw. **2.** *szubienica:* Za ten postępek czeka F. Bratk. <Łć. furca>

Furkać, a, ał 1. p. **Furknąć. 2.** [F.] p. **Forknąć:** Naręczny, co ś. ruszy i brzęknie dzwonkami, furka, spina ś., cofa. Fred. A. **[F. ś.]** *fukać ś., rzucać ś., oburzać ś.* <Dźwn.>

Furkadło, a, lm. **a** *to, co furka, warczy* (np. kołowrotek).

Furkanie, a, lm. **a** czynność cz. **Furkać:** Jakie tam są furkania! Kon.

Furkliwy *żywy, trzpiotowaty, roztrzepany:* Była furkliwa, biegająca, śmieszek i wszystko jej uchodziło. Krasz.

Furknąć, nie, nął, nied. **Furkać 1.** a. nied. **Furczeć, Furkotać, Fruczeć** *wydać odgłos, jaki wydaje przerzynane powietrze, wydać szelest, podobny do szelestu skrzydeł, kołowrotka i t. p., zatrzepotać, zaszeleścić; warknąć, zawarczeć, burknąć:* Furknęła kałamaszka, ginie w mgły obłokach. Mick. **2.** a. nied. myśl. **Furnać** *odlecieć raptem, frunąć z szelestem, zerwać ś. do lotu, pofrunąć:* Zmieszane ptastwo tłumnie furknęło do góry. Mick. Strzepnąć skrzydłami i F. w świat szeroki. Krasz. Czapki nagle w powietrze furknęły. Przen.: *pobiec, uciec:* „Niemądryś waćpan!" — zawołała Anusia i w tejże chwili furknęła, jak ptak spłoszony. Sienk. **3.** [F.] p. **Forknąć.** <Dźwn.>

Furknięcie, a, blm., czynność cz. **Furknąć.**

Furkot, u, lm. **y** *szelest skrzydeł, szum, warczenie szybko obracającego ś. koła i t. p., furkotanie.*

Furkotać, cze, tał p. **Furknąć:** Wachlarze furkoczą, jakby tysiące skrzydeł ptasich. Sienk. <Dźwn.>

Furkotanie, a, blm., czynność cz. **Furkotać:** Pójdą inni z krzykiem i furkotaniem chorągiewek. Sienk.

Furkroja, i, lm. **e** bot. p. **Ostroża.** <Od nazwiska chemika Fr. Fourcroy †1809>

†**Furlan, u,** lm. **y** p. **Furlon.** <Nm. daw. Fuhrlahn=Nm. Fuhrlohn>

†**Furlanka, i,** lm. **i** p. **Furlon.**

†**Furlon, u,** lm. **y,** †**Forlon,** †**Forlun,** †**Furlan,** †**Furlanka 1.** *zapłata od fury na korzyść furmana,* †*fura.* **2.** *cło od przewozu (przez rzekę).* <Nm. Fuhrlohn>

Furman, a, lm. **i,** × **Forman, [Fórman, Forzman, Wórman] 1.** *woźnica, trudniący ś. przewożeniem towarów a. wog. jakichbądź ciężarów:* Furmani, którzy towary za granicę wywożą, płacą po gr. 15. Vol. Furmanem posłałem *(=przez furmana).* **2.** *wog. woźnica, stangret, fornal:* Dobry F. na miejscu skręca. Prz. **3.** [F.]=a) *zatyczka na przodzie dyszla, końcowe okucie dyszla.* b) *garść zboża zżęta, ale nie związana:* Będzie znać zyto na furmány. **4.** †i [F.] blm. *gwiazdobiór woźnica:* Choć pod mroźnym furmanem w Moskwiebyśmy byli... Bardz. [Za kosiarzami jedzie F. wozem, ma cztery konie w lejcu]. Zdr. × **Furmanek.** <Nm. Fuhrmann>

Furmanek, nka, 1. × lm. **nkowie**=a) p. **Furman.** b) *biedny, potulny furman:* Furmankowie mniejsi, co pokornie żywności szukają. Vol. **2.** [F.] lm. **nki** *kawałek żelaza na końcu dyszla.*

[Furmanica, y, lm. **e]** *okucie dyszla na końcu.*

Furmanić, i, ił *być furmanem, trudnić ś. furmaństwem, najmować ś. do wożenia, powozić:* Ojciec jego konie trzymał i furmanił. Kupił sobie koniki, któremi sam furmanił. Zach.

[Furmaniec, ńca, lm. **ńce]** p. **Fruhaniec.**

Furmanienie, a, blm., czynność cz. **Furmanić.**

Furmanka, i, lm. **i,** × **Fórmanka 1.** × forma ż. od **Furman. 2.** × *żona furmana.* **3.** *wóz, fura, fornalka; bryczka.* **4.** × *zaprząg czterokonny (szczeg. różnej maści):* Przedałem furmankę kasztanowatą. **5.** × *podatek od furmanów:* Eksaktorowie, którzy furmankę wybierają, tylko po gr. 12 od jednego wozu brać powinni. Vol. **6.** p. **Furmaństwo:** Zarobek z furmanki. <p. Furman>

[Furmanować, uje, ował] *być woźnicą:* Das my swoje oblicenie, weźnies moje i bedzies za mnie furmanował.

[Furmanowanie, a, blm.] czynność cz. **Furmanować.**

[Furmanów] p. **Furmański.**

†**Furmany** p. **Furmański:** Do wozu skarbowego lub furmanego. Taksa krakowska z r. 1573.

Furmańczuk, a, lm. **i** *chłopiec stajenny:* Służby huk: lokaje, lokajczuki, furmani, furmańczuki. Jeż.

× **Furmańczyk, a,** lm. **i** *parobek do przewożenia towarów.*

Furmański 1. a. **[Furmanów],** †**Furmany** przym. od **Furman:** Koń F. Rozpuścił pysk, jak F. bicz. Prz. *(=jak dziadowski bicz).* Toby ś. ledwie na F. wóz włożyć mogło. Rej. **2.** [Furmańska maść] p. **Maść.** [Furmańskie krople] p. **Kropla. Po furmańsku** przys.=*jak furman.*

Furmaństwo, a, blm. **1.** a. **Furmanka** *stan furmański, zajęcie furmana, furmanienie:* Zajmować ś. furmaństwem. F. lądowe. Kołł. **2.** zb. *furmani:* Karczma dla furmaństwa.

[Furmaszałek, łka, lm. **łkowie]** p. **Feldmarszałek.**

Furnać, a, ał myśl. p. **Furknąć.**

[Furnal, a, lm. **e]** p. **Fornal.**

Furnanie, a, blm., czynność cz. **Furnać.**

[Furnąć, nie, nął] p. **Frunąć.** Przen.: Kilka słów wdzięcznych szepnął jej do ucha, tak, że aż furnęła zapłoniona do teremu. Rol. <Dźwn.>

[Furnięcie, a, blm.] czynność cz. **Furnąć.**

× **Furnir, u,** lm. **y** p. **Fornier.**

× **Furniser, a,** lm. **rzy** a. **owie** *dostawca, liwerant.* <Fr. fournisseur>

[Furny] *pyskaty, gwałtowny.*

Furol, u, blm., **Furfurol** chem. *aldehid furanu.* <Łć. furfur=otręby>

×**Furor, u,** blm. *wściekłość, szał, szaleństwo, gwałtowność, zajadłość, zapalczywość, furja, pasja.* <Łć. furor>

Furora, y, blm. (zwykle tylko w 4 pp.), lep. **Furore** *niesłychane wrażenie i powodzenie, podziw, zapał, uniesienie:* Artysta zrobił furorę. <Włos. furore>

Furore nieod. p. **Furora.**

[**Furować, uje, ował**] *pyskować, odszczekiwać.*

[**Furowanie, a,** blm.] czynność cz. **Furować.**

× **Furstat, u,** lm. **y** p. †**Forsztat.**

Furstus, u, lm. **y, Forsztos, Forsztus** gór. *kruszec niezupełnie jeszcze oczyszczony, ruda, którą mają płókać, opłóczki.* <Nm. Vorstoss>

× **Fursztat, u,** lm. **y** p. †**Forsztat.**

Furt! 1. w. *naśladowanie szybkiego zniknięcia = myk!, fiut!:* Z dnia na dzień zaświta wam co w głowie, F.! i już ich niema. Krasz. **2.** [F.] p. [**Fort!**]: a) Ja mu zakazałem, a on F. swoje (robi). b) F. stąd, bezbożne dewotki! Jabł. **3.** [F.] *daleko, precz.* <Nm. fort = precz>

Furta, y, lm. **y, Fórta,** †**Forta 1.** *drzwi małe w bramie, parkanie i t. p.:* F. klasztorna, zamkowa. **2.** przen. *droga, przejście, wejście:* Cnota jest furtą do nieba. Śmierć jest furtą do wieczności. **3.** × przen. *sposobność, okazja, wolność, możność, swoboda, wybieg, wykręt:* Otworzyć furtę nadużyciom. Znalazł dla niego furtę. **4.** *galerja podziemna w fortecy.* **5.** [Furta] *szczerba, szpara:* F. w zębach (*= szpara między rzadkiemi zębami*). Krowa z furtą. **6.** Furta = a) hut. *drzwiczki do nabijania pieca płomiennego.* b) zdń. *wejście do pieca do wypalania kafli.* Zdr. **Furtka, Furteczka.** <Nm. Pforte z Łć. porta>

[**Furtacz, a,** lm. **e**] *bąk (dla zabawy dzieci), cyga.*

Furtać, a, ał 1. × *robić szmer, kręcąc coś:* Dzieci wartałką furtają. Troc. **2.** [F.] = a) p. **Frunąć.** b) *trwonić* (np. pieniądze). Por. **Przefurtać.** <Dźwn.>

×**Furtanie, a,** blm., [**Furtanie**] czynność cz. **Furtać.**

Furteczka, i, lm. **i 1.** p. **Furta. 2.** [F.] p. **Furtka.**

Furtjan, a, lm. **i, Fórtjan 1.** *odźwierny klasztorny:* Brat F. **2.** × wog. *odźwierny, szwajcar:* Kto ś. zna z furtjanem, snadno stanie przed panem. Prz. <p. Furta>

Furtjanka, i, lm. **i, Furtjanna** forma ż. od **Furtjan.**

Furtjanna, y, lm. **y** p. **Furtjanka.**

Furtjański przym. od **Furtjan:** Celka furtjańska.

Furtjaństwo, a, blm. *stan, zajęcie furtjana:* F. brata Idziego trwało lat kilka.

Furtka, i, lm. **i 1.** p. **Furta. 2.** [F. i zdr. **Furteczka**] *lufcik w oknie, okienko.*

[**Furtnąć, nie, nął**] p. **Frunąć:** Pták furtnoł i uciyk.

× **Furwach, u,** lm. **y** p. **Forwacht.** Troc. <Nm. Vorwache>

Furwacht, u, lm. **y** p. **Forwacht:** F. z kozaków złożony. Mat. <Nm. Vorwacht>

[**Furwać, a, ał**] p. **Frunąć:** Moze to já pták jestym, ale F. ni mogę.

[**Furwanie, a,** blm.] czynność cz. **Furwać.**

[**Furyjak, a,** lm. **i**] p. **Furjat.**

[**Furyjan, a,** lm. **y**] p. **Furjat.**

Fus, u, lm. **y 1.** a. ×**Fuz** *męty, zgręzy, osad, gąszcz osiadły na spodzie płynu:* F. jest materja, która przez stanie z cieklizny na dno naczynia upada. Krup. Przen.: Został ś. sam F. towarzyski. Rzew. **2.** w lm. *kawa rozgotowana, opadła na dno po ustaniu ś.:* Przegotować fusy (dla otrzymania nanowo kawy). Ir.: Czysty jak fusy. Prz. **3.** *puf, kaczka = plotka, wieść:* Siedź cicho, my puścimy fusa, żeś do Niemiec pojechał. <Zap. Łć. fusus dosł. = lanie, lany>

1. [**Fus, a,** lm. **y**] *włos w wąsach;* w lm. *wąsy.* Przen.: On ma pięć fusów siedmiema rządkami. Prz. = *jest chytry, przebiegły.* Nie masz fusów = *nie mądruj.* <Czes. fous a. vous>

2. [**Fus, a,** lm. **y**] *wieprz; knur, kiernoz.* Zdr. [**Fusik**]. <?>

†**Fusberta, y,** lm. **y** *rodzaj dawnej broni:* Ciął nań Rynald fusbertą. P. Koch. <Nm. Faustbarte>

Fusgzems, u, lm. **y** p. **Fusgzyms.**

Fusgzyms, u, lm. **y, Fusgzems 1.** bud. *gzyms, wyskok nad oknem.* **2.** stol. *listwa przybita do podłogi pod samą ścianą.* <Nm. Fussgesims>

[**Fusik, a,** lm. **i**] p. **2.** [**Fus**]: Przechowajta mi od wasy śwyni fusika.

Fuskafel, fla, lm. **fle, Fusztyk** zdń. *kafel użyty do części fundamentu, stojącej na plincie* (zwykle większego formatu, bez faz). <Nm. Fusskachel>

Fusknecht, a, lm. **owie** *piechur, żołnierz pieszy u krzyżaków:* Piechota na żołdzie Zakonu, zwana landsknechty, fusknechty a. knechty. Mick. Łacno rajtarom i bratom łby zmieciem, potem fusknechtów wziąwszy pod podkowy, do szczętu plemię jaszczurcze wygnieciem. Mick. <Nm. Fussknecht>

†**Fusta, y,** lm. **y** *rodzaj lekkiego okręcika:* Bezpiecznym sercem i pełen otuchy w fuście popłynę przez morskie rozruchy. Kochan. <Włos. fusta>

[**Fusta, y,** lm. **y**] *chusta.*

Fusti nieod. praw. *wynagrodzenie zwyczajowe za przymieszkę towaru a. obcego ciała.* < Włos. fusti lm.>

× **Fustygacja, i,** blm. *bicie kijem.* <Śr. Łć. fustigatio>

Fusy, ów, blp. p. **Fus.**

Fuszer, a, lm. **rzy 1.** *zajmujący ś. rzemiosłem poza cechem, rzemieślnik nie wyzwolony.* **2.** *kiepski rzemieślnik, partacz, partoła.* **3.** *człowiek niezaradny, safanduła, niedołęga, niezdara.* <Nm. Pfuscher>

Fuszerka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Fuszer. 2.** rzem. = a) *wykonywanie roboty poza kontrolą cechu:* Warsztaty stoją pustkami, każdy woli na swoją rękę robić, F. prosperuje. b) *praca po fajerancie, w tajemnicy przed majstrem:* Robić na fuszerkę. **3.** a. **Fuszerstwo** *fuszerowanie, partactwo, partolenie.* **4.** *robota sfuszerowana, fuszerska.*

Fuszerować, uje, ował *robić po fuszersku, byle zbyć, partolić, paprać:* Dotąd fuszerujemy wzory francuskie, może z czasem im dorównamy. Kasz. <Nm. pfuschern>

Fuszerowanie, a, blm., czynność cz. **Fuszerować.**

Fuszerski przym. od **Fuszer:** Wyrób F. **Po fuszersku** przys. *jak fuszer:* Robić po fuszersku.

Fuszerstwo, a, lm. **a** p. **Fuszerka.**

[**Fuszpan, a,** lm. **i**] p. **Forszpan.**

Fusztyk, a, lm. **i** zdń. p. **Fuskafel.** <Nm. Fussstück>

Fusztykowy zdń. przym. od **Fusztyk:** Narożnik F. (*= eka*).

†**Fuśnica, y,** lm. **e** *woskolejnia.* <Z Fr. fuser = topić się, rozpuszczać się, Śr. Łć. fusorium = miejsce, gdzie ś. coś topi>

[**Futawka, i,** lm. **i**] p. **Fota.** <Tur. futa>

[**Futek, tka,** lm. **tki**] *dudek.* <Może w związku z Moraw. fouti = fukać>

†**Futer, u,** lm. **y** p. **Futor.**

[**Futer, tru,** lm. **try, Fuder, Futro**] **1.** a. [**Futrunek, Futerunek**] *żywność, jadło, jedzenie, karm, pasza, obrok.* **2.** *podszewka, podszycie:* Barani F. (u kapuzy). F. na F., to będzie kożuch. Prz.

Futeralik, a, lm. **i** p. **Futerał.**

Futerał, u, lm. **y** *pokrowiec, pochwa; pudełko, puzdro, puzderko:* F. na parasol, pistolety. F. na skrzypce, biżuterję. Zdr. **Futeralik.** <Nm. Futerall>

[**Futerałka, i,** lm. **i**] *konfederatka.*

Futerałowy przym. od **Futerał.**

Futerankier, a, lm. **y** mul. *żelazko w kształcie klamry, za pomocą którego futryna przymocowuje ś. do muru a. ściany.* <Nm. Futteranker>

[**Futeraż, u,** blm.] p. **Furaż.**

[**Futerbachet, chtu,** lm. **chty**] *barchan.*

†**Futerbarchan, u,** lm. **y** *rodzaj barchanu na podszewki używanego.* <Nm. Futter = podszewka + Barchan>

Futerko, a, lm. **a** p. **Futro.**

[**Futernija, i,** lm. **e**] p. **Futernja.**

Futernik, a, lm. **cy** *ten, co robi futra, kuśnierz.* Szuj.

[**Futernja, i,** lm. **e, Futernija**] *skrzynia na obrok.*

†**Futertuch, u,** lm. **y** p. **Futrowizna.** Mur. <Nm. Futtertuch>

[**Futerunek, nku,** lm. **nki**] p. [**Futer**].

[**Futka, i,** lm. **i**] *zupa mączna na wodzie.* Por. **Fuca, Fiutka, Fitka, Fiuk.**

[**Futor, u,** lm. **y, Chutor**], †**Futer** *dom a. chata z ogrodem, oddalona od innych; mały folwark odosobniony, niewielkie odosobnione gospodarstwo.* Zdr. [**Futorek**]. <p. Chutor>

[**Futorek, rku,** lm. **rki**] p. **Futor.**

Futornik, a, lm. **cy, Futorzanin** *właściciel futoru:* Kto za nim pójdzie? Zaporoże, regiestrowi, mieszczanie, czerń, futornicy. Sienk.

Futorzanin, a, lm. **anie** p. **Futornik:** Futorzanie, w zamian za przytułek zimowy, zapewniali sobie robotnika. Jeż.

Futorzański przym. od **Futorzanin:** Gruntów futorzańskich zabrakło. Rol.

[**Futrasz, u,** blm.] p. **Furaż.**

[**Futraś, u,** blm.] p. **Furaż.**

Futro, a, lm. **a** **1.** *skóra zwierzęca niewyprawna z włosem:* Surdut z futrem. Podbić futrem. **2.** *odzienie wierzchnie podbite skórą zwierzęcą niewyprawną z włosem:* Dba o to, jak o F. w lecie. Prz. **3.** *włos na zwierzęciu, szerść:* Ten zwierz ma piękne F. **4.** [F.] = a) p. **Futer.** b) *kożuch.* **5.** †*pożywienie.* Mor. A. **6.** bud. p. **Futryna.** **7.** a. **Futrowanie, Futrówka** szew. *skóra wyściełająca wnętrze obuwia.* **8.** tok. = a) *przyrząd z dwoma otworami na jednej osi, z których w jeden wbija ś. przedmiot, mający ś. obtoczyć, a drugi wchodzi na szpindel,* in. d o r ń, o b s a d a, ×u c h w y t. b) F. amerykańskie = *przyrząd przymocowujący za pomocą trzech zębów F. z przedmiotem do toczenia.* **9.** F. w żywopłocie = *szkielet, rusztowanie:* Był to płot żywy z grabiny, a w środku niego futra z dębowych sztachetów. Kaczk. Zdr. **Futerko.** Zgr. **Futrzysko.** <Nm. Futter dosł. = podszewka>

1. Futrować, uje, ował **1.** †*podbijać futrem.* **2.** †*podbijać podszewką:* Futrowane a. dwoiste odzienie, suknia drugim suknem podbita. Mącz. (= *suknem podbita*). Przen.: Futrowane kłamstwo. Wer. (= *podwójne, tym większe*). Przen.: Nie zawżdy jasna twarz cnotą ś. futruje **3.** *powlekać, wapnem, gipsem, gliną, tynkować.* **4.** *wykładać obkładać, obijać:* F. ściany marmurem, deskami. Hut.: F. piec wielki = *dawać w nim futrówkę.* **5.** *jeść chciwie, zajadać, zawijać, pałaszować.* **6.** [F. a. **Fudrować**] = a) *karmić, dostarczać żywności, żywić, paść:* Braciszek koniczki futruje. b) *paść ś., jeść.* **7.** [F.] *oliwą smarować:* Futruje koła u zegaru. **8.** fl. (u szkutników) *utykać, uszczelniać trocinami.* **9.** zeg. *wkładać nowe panewki dla osi w ścianki zegarowego mechanizmu.* Por. **Futrowany.** <Nm. futtern i füttern>

2. Futrować, uje, ował kogo **1.** *bić, okładać kijem.* **2.** *gromić, łajać, wymyślać, lżyć, besztać, nacierać uszy.* <Fr. foutre = Łć. futuere>

Futrowanie, a, lm. **a** **1.** blm., czynność cz. **1.** i **2. Futrować.** **2.** *owoc tej czynności:* F. z desek (= *boazerja*). F. z wapna, gliny (= *tynk*). **3.** szew. p. **Futro.**

Futrowany **1.** im. od **Futrować.** **2.** [**F.**] *mieszany, rozmaity:* Jęczmień F. = *jęczmień pół na pół z owsem w polu, a. wczesny, pomieszany z późnym.* Por. **Futrować.**

Futrowizna, y, blm. **1.** ×*ogół odzieży futrzanej, futra.* **2.** †a. †**Futertuch** *podszewka.* Mur. <p. Futro>

Futrówa, y, lm. **y** ucz. p. **1. Futrówka.**

1. Futrówka, i, lm. **i** **1.** hut. *wyłożenie wnętrza szybu i rusztów w wielkim piecu cegłami ogniotrwałemi,* in. k o s z u l a. **2.** mł. *opierzenie wewnętrzne koła wodnego za korcówkami, ściana tylna z desek.* **3.** org. *nakrycie z cieniutkiej deseczki dębowej na windkloc, w którym są powyrzynane kanały na obsadzenie piszczałek.* **4.** szew. **Futro.** **5.** a. **Futrówa** ucz. *karteczka do odczytywania lekcji, ezelbryk,* in. ś c i ą g a c z k a.

2. Futrówka, i, lm. **i** rub. **1.** a. [**Futrunek**] *zgromienie, besztanie, połajanka.* **2.** *bicie, lanie, cięgi, basarunek:* Futrówkę sprawić. <p. 2. Futrować>

1. [**Futrunek, nku,** lm. **nki**] p. [**Futer**]. Por. **Furaż.**

2. [**Futrunek, nku,** lm. **nki**] p. **2. Futrówka:** Dał mu F.

†**Futrusz, u,** lm. **e** gór. *stajnia na konie gwareckie.* <Nm. Futterhaus>

Futryna, y, lm. **y** **1.** a. **Futro,** [**Futrzyna**] bud. *rama u drzwi a. okien, wpuszczona w ścianę, uszak, odrzwia.* **2.** †*rynna:* Nikt nie śmie w deszcz szuflować błota, gdyż ś. futryny zacierają (r. 1650). <p. Futro>

Futrzany przym. od **Futro;** *podbity futrem:* Kołnierz F. Rękawice futrzane.

†**Futrzny** *skórzany.* Mącz.

Futrzyna, y, lm. **y** **1.** *liche, nędzne futro.* **2.** [F.] p. **Futryna.**

Futrzysko, a, lm. **a** p. **Futro.**

Futur, a, lm. **owie** **1.** ×*gotujący ś. do egzaminu na studenta uniwersytetu.* **2.** [F.] *nowicjusz, fryc.* Por. **Fuks.** <Łć. futurus dosł. = przyszły>

Futurysta, y, lm. **ści** *pozytywista, wierzący w nieśmiertelność duszy.* Prus. <Łć. futurus dosł. = przyszły>

×**Futyniec, ńca,** lm. **ńcy** p. **Fiutyniec.**

×**Fuz, u,** lm. **y** p. **Fus:** F. *pozostały na spodzie stopionego masła.* Haur. Woda mętna, gdy ogień ją zwarzy, wiele fuzów z siebie wyrzuci. Haur. Przen.: Żużle niedowiarstwa, bezbożności i błędów spływają na wierzch w brudnych, czarnych, nieczystych fuzach. Chodź. <p. Fus>

× **Fuza, y,** lm. y **1.** a. × **Foza** muz. *nuta raz wiązana, półćwierciowa.* **2.** † **Fuzą** przys. *szybko, prędko:* Czas mi fuzą uchodzi. Rej. <Śr. Łć. fusa>

† **Fuza, y,** lm. y p. † **Foza.**

Fuzel, zla, lm. **zle** chem. p. **Niedogon.** <Nm. Fusel>

Fuzelowy p. **Fuzlowy.** Sł. wil.

1. Fuzja, i, lm. **e 1.** *strzelba, flinta.* **2.** [F.] *coś niespodziewanego, pomyślnego a. przeciwnie:* Trafiła mu ś. fuzyjá. Zdr. **Fuzyjka.** <Fr. fusil>

2. Fuzja, i, lm. **e** *połączenie, zlanie ś., zjednoczenie, zespolenie, zmieszanie, związek:* F. stronnictw, towarzystw akcyjnych. <Łć. fusio>

Fuzjonista, y, lm. **ści** *zwolennik systemu politycznego jednoczenia ś. stronnictw, (szczeg. starszej linji Burbonów z młodszą).* <Fr. fusionniste>

Fuzlowy, Fuzelowy przym. od **Fuzel:** Oleje fuzlowe. <p. Fuzel>

[**Fuzonić się, i ś., ił ś.**] *gniewać ś.* <?>

[**Fuzoń, a,** lm. **e**] *lubiący ś. gniewać.*

× **Fuzowy** przym. od **Fuz:** Brud F. F., od fuzu oliwy. Bobr.

Fuzyjka, i, lm. **i 1.** p. **Fuzja:** Fuzyjką ś. bawić = *być amatorem polowania.* **2.** [F.] *walcowate naczynie z wązkim otworem.* Portki na fuzyjkach = *spodnie wązkie, na nogach opięte.*

[**Fuźgać, a, ał**] **1.** *strofować, łajać, wymyślać, karcić.* **2.** *szturgać, tuzać, bić.* <Dźwn.>

[**Fuźganie, a,** blm.] czynność cz. **Fuźgać.**

[**Fybra, y,** blm.] = **Febra i Zimnica.** <Łć. febris>

[**Fyckać, a, ał**] p. **Ficać.**

[**Fyckanie, a,** blm.] czynność cz. **Fyckać.**

[**Fyfka, i,** lm. **i**] p. **Fajka.** <Nm. Pfeife>

[**Fylc, u,** lm. **e**] p. **Filc.**

[**Fylczer, a,** lm. **rzy**] p. **Felczer.**

× **Fylorodomancja, i,** blm. *wróżenie z listków róży.* <Now. z Gr. fýllon = liść + rhódon = róża + manteía = wróżenie>

× **Fyn, a,** lm. **y** p. **Fin.**

Fyr! p. **Fru!**

[**Fyrczeć, y, ał**] *lecieć, rozlatywać ś.:* Trzaski a. drzyzgi fyrcom. <Dźwn.>

[**Fyrdać, a, ał**] p. **Fyrtać.**

[**Fyrdanie, a,** blm.] czynność cz. **Fyrdać.**

[**Fyrgać, a, ał**] p. **Fyrgnąć.**

Fyrganie, a, blm.] czynność cz. **Fyrgać.**

[**Fyrgnąć, nie, nął,** nied. **Fyrgać**] *rzucić, smyrgnąć* (np. kamieniem). Por. **Frygnąć.**

[**Fyrka, i,** lm. **i**] *szczur* (w zagadce).

Fyrkać, a, ał 1. *parskać, prychać:* Nosem to tak fyrkała, jak koza. Sienk. **2.** [F.] *rzucać szybko.* <Dźwn.>

Fyrkanie, a, blm., czynność cz. **Fyrkać.**

[**Fyrlać, a, ał**] p. **Firlać.**

[**Fyrlanie, a,** blm.] czynność cz. **Fyrlać.**

[**Fyrmaczyć się, y ś., ył ś.**] p. **Frymarczyć.**

[**Fyrnóżka, i,** lm. **i**] p. **Fernoga.**

[**Fyrt!**] p. **Fert!**

[**Fyrtaczka, i,** lm. **i**] *coitus.*

[**Fyrtać, a, ał, Fértać**] **1.** *futuere.* **2.** a. [**Fyrdać**] *podrzucać w tańcu.* [**F. ś.**] **1.** p. **Fertać:** Moja córka nie fyrta ś., jak teraźniejsze panny. Jord. **2.** *robić coś z pośpiechem.* Por. **Firtać ś.** <Dźwn.>

[**Fyrtanie, a,** blm.] czynność cz. **Fyrtać.**

[**Fyrtaniec, ńca,** lm. **ńce, Obertaniec**] *rodzaj tańca.*

[**Fyrtanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Fyrtać ś.**

[**Fyrtu-pyrtu, Fertu-pertu, Chyrtu-pyrtu**] *łap cap, aby zbyć, naprędce.* Por. **Fert-mert.**

† **Fytać, a, ał** p. **Fatać.** Park. <Zam. Chwytać>

† **Fytanie, a,** blm., czynność cz. **Fytać.**

Fyto- p. **Fito-.**

G 1. jęz. spółgłoska tylno-językowa (gardłowa) twarda, głośna a. dźwięczna i wybuchowa (grać, godny, ciągły...). Na końcu wyrazów i przed głoskami cichemi ma brzmienie cichego *k* (róg twardy, stóg siana). Przed samogłoskami *i* i *e* w języku polskim ma brzmienie miękkie *g*, które przed *i* w piśmie wyraża ś. przez *g*, a przed *e* — przez *gi* (giermek, gienjusz, zgiełk); podobnie przed *ą* i *ę* w wyrazach *giąć, gięty* i pochodnych. **2.** muz. = a) *nazwa piątego stopnia skali muzycznej (= sol).* b) *nazwa tonacji majorowej o jednym krzyżyku, minorowej o dwuch bemolach:* Symfonja g dur (a. major) Mozarta. Preludjum g moll (a. minor) Chopina. **3.** w skróceniach: G. Adj. = *gienerał adjutant.* G. Art. = *gienerał artylerji.* G. Z. P. = *gienerał ziem podolskich.*

[**Ga**] *gdy, kiedy, skoro:* Gaby = *gdyby:* Gab já miáł = *gdybym ja miał.* Ga jájem przyszed, tej ju było po wszytkému. <p. Gdy>

[**Gab, u,** lm. **y**] p. **Wiąz.** <Toż, co Grab>

† **Gabacz, a,** lm. **e** *ten, co gaba, napastnik, natręt; ten, co skarży, oskarżyciel:* Trudny G. brzuch. Mącz. Obróciwszy ś. do gabaczów, synowców swych, rzekł: Kto was w to szaleństwo przywiódł? Chwal.

† **Gabać, a, ał** i [**Gabać**] p. **Gabnąć.** <GAB>

† **Gabanie, a,** blm., [**Gabanie**] czynność cz. **Gabać:** a) Aczby ś. przygodziło, żeby niektóry nieprzyjaciel na niekogo wrzucił ś. i zabić chcąc a. jemu niektóre G. uczynić żądając... Mac. z Roż. b) Sampierz nie uznający długu przez włostną przysięgę uczynioną od gabania ma być próżn uczynion. St. wiśl.

2. Gabar, u a. **a,** lm. **y** *statek ładunkowy pokładowy, mający dno drewniane a boki żelazne,* in. *żelaźniak.* Por. **Gabara.** <Fr. gabar(r)e, ze Śr. Łć. gabbarus dosł. = rak>

× **Gabara, y,** lm. **y** *płaski, szeroki statek towarowy.* Por. **Gabar.**

Gabarny, ego, lm. **i** rz. *starszy majtek na gabarze.* Pol.

Gabarowy przym. od **Gabar:** Osada gabarowa.

Gabaryt, u, lm. **y** *profil, światło wozu, wagonu, ładunku w przecięciu poprzeczno-pionowym; linje takiego przekroju, poza które ładunek nie powinien wystawać.* <Fr. gabari(t)>

[**Gabas, a,** lm. **y**] *haczyk naturalny z gałęzi drzewa.* Zdr. [**Gabasik**]. <GAB>

[**Gabasik, a,** lm. **i**] p. **Gabas.**

Gabel, bla, lm. **ble 1.** rol. *rodzaj grabek przed nożami żniwiarki, rozdzielających zboże.* **2.** zeg. *widełki przy kotwicy, poruszające wahadło.* <Nm. Gabel>

× **Gabela, i,** lm. **e** *cło, pobór:* Gabele od soli. <Śr. Łć gabella>

Gabelwanna, y, lm. **y** hut. *kocieł duży, surowcowy, w który ś. spuszcza surowizna z kupolaku, a. donosi łyżkami z pieca wielkiego, ażeby ją stąd wylać odrazu w formę większych wymiarów.* <Nm. Gabelpfanne>

[**Gabina, y,** lm. **y**] p. **Wiąz.** <p. Gab>

Gabinecik, u, lm. **i** p. **Gabinet.**

Gabinet, u, lm. **y,** × **Kabinet 1.** *pokój ustronny, odosobniony:* Pracuje w gabinecie (*=w pracowni, w kancelarji domowej*). G. w restauracji. Loża z gabinetem. **2.** *pomieszczenie jakiegoś zbioru okazów specjalnych; zbiór, kolekcja:* G. starożytności. G. zoologiczny, anatomiczny. G. bogaty w okazy. **3.** †*szafka.* **4.** *fotogram gabinetowy, fotogram wymiarów 12×16 cm.* **5.** *rada ministrów, komplet ministrów:* Prezes gabinetu. Utworzyć G. G. Badeniego. G. upadł. Zdr. **Gabinecik.** <Fr. cabinet>

Gabinetowy przym. od **Gabinet:** Meble gabinetowe. Rozkaz G. Intryga, kwestja gabinetowa. Format fotografji G. (*=gabinet*).

Gabje, i, blp. *kosz masztowy, gniazdo bocianie* (na okręcie): Kule przedziurawiły G. Niem. <Włos. gabbia>

Gablota, y, lm. **y** p. **Gablotka.**

× **Gablotek, tka,** lm. **tki,** × **Gabłotek** *deseczka do ściany przybita, żeby na niej można było co postawić, półka.*

Gablotka, i, lm. **i, Gablota** *szafka oszklona leżąca, witryna; szafka wystawowa] oszklona; serwantka:* G. na towary, na okazy mineralogiczne, na kosztowności. Serwis był ten sam, który za każdą widzisz gablotką. Chł. <Może w związku z Włos. gabbia=klatka>

Gablotkowy przym. od **Gablotka:** System G., szafkowy i półkowy w układaniu okazów.

× **Gabłotek, tka,** lm. **tki** p. **Gablotek.**

Gabnąć, nie, nął, nied. **Gabać 1.** † =a) *zaczepić, zaniepokoić, napaść:* Oparli ś. i poczęli gabać huf Lestków, ale gdy im pierwszy huf odparto, rozproszeli ś. Chwal. Gołębie drapieżni ptacy gabają. Trzyc. Dziewka cudzego gaba męża. Haur. Przen.: Nie na wieki pszenicę młócić będziesz, ani jej będzie gabać koło wozowe. Leop. (*=trzeć*). b) *nalegać o co; oskarżyć, pozwać, upomnieć ś. sądownie:* Gabać o swój dług. Ort. c) przen. *tknąć, dotknąć, zaczepić:* Z dziejopisów polskich żaden o Inflantach nie traktował, chyba który po drodze tylko końcem pióra cokolwiek gabnął o tej prowincji. Hylz. **2.** [G.] = a) *uderzyć lekko.* b) *sięgnąć na kogo:* Co tam bedzies na niego gabał? c) *zaczepić, dotknąć:* Koło młyńskie gabnęło go za rękę. Z kulą to niema żartów: ot jak która gabnie... Syrok. <GAB>

[**Gabnięcie, a,** blm.] czynność cz. **Gabnąć.**

Gabrjela, i, lm. **e** *rodzaj sukni kobiecej.* Zdr. **Gabrjelka.** <Od imienia ż. Gabrjela>

Gabrjelka, i, lm. **i** p. **Gabrjela.**

Gabro, a, lm. **a** min. *skała krystaliczna wybuchowa, złożona z labradoru a. sosurytu i djalagu a. szmaragdytu,* eufotyd. <Od nazwy miasteczka Włos. Gabbra>

Gabronit, u, lm. **y** min. p. **Skaleń.** <Fr. gabronite>

[**Gabrysie, ów,** blp., **Gawrysie**] *gołębie, [duzie].* Por. **Dusie.** <Od imienia Gabrjel>

[**Gabryś, a,** lm. **e**] *człowiek niczym nie zadowolony, zawsze nowego pragnący:* Dobryś G.! = *dobrze ci tak! masz teraz!*

[**Gacać, a, ał**] *iść prędko.* <Ukr. hacaty>

[**Gacanie, a,** blm.] czynność cz. **Gacać.**

† **Gace, y,** blp. p. **Gacie.**

[**Gacek, cka,** lm. **cki**] **1.** p. **Nietoperz. 2.** *nazwa psa z długiemi uszami.* Por. **Gacoperz.** <Może Nm. Kauz=sówka, a. może Nm. gatzen=gdakać>

Gacenie, a, blm., czynność cz. **Gacić.** <GAT>

Gach, a, lm. **y** a. **owie 1.** *zalotnik, kawaler, kochanek, szczeg. mężatki:* Strzela oczyma po gachach. **2.** myśl. *zając samiec, szczeg. w czasie parkania ś.* Zdr. **Gaszek.** <Nm. Gauch>

Gachostwo, a, blm., **Gaszkostwo** *rola gacha, włóczenie ś., bieganie za kobietami, bałamuctwo.*

Gachować, uje, ował, 1. a. † **Gaszkować** *występować w roli gacha:* G., rozpustnie biesiadować, z nierządnicami ucztować. Bobr. **2.** × *włóczyć ś. po nocy, hałasując.* **G. ś. 1.** *stroić ś., elegantować ś. zbytecznie.* **2.** [G. ś.] *być zalotnym:* Żona gachuje ś., maluje ś., wygląda gościa.

Gachowanie, a, blm., czynność cz. **Gachować.**

× **Gachowanie się, a ś.,** blm., [**Gachowanie ś.**] czynność cz. **Gachować ś.**

Gachowy przym. od **Gach:** Dziś to mnie strach bierze, ażebym zamiast swojego dziecka, nie zobaczył gachowego. Prus.

[**Gaciak, a,** lm. **i**] *przezwisko wołu.* <p. Gacie>

[**Gaciaki, ów,** blp.] *faszyna, gałęzie kładzione w miejscach błotnistych.*

[**Gaciaty**] *mający nogi opierzone.* <p. Gacie>

Gacić, i, ił, [**Hacić**] **1.** a) *gacią mościć, bić a. naprawiać groblę, robić tamę;* † przen. *słać, uściełać:* Aby snadniej przez rzekę przejść mogli, gacili ją i mościli chróstem. Stryjk. Wybrani Chrysta gacili rózgami palmowemi drogę Panu. Białob. b) [G.] *wyściełać gałęziami miejsca grząskie.* **2.** [G.] *okładać ściany budynku z zewnątrz liśćmi, ziemią, chróstem, nawozem, słomą, mchem i t. p., opatrywać budynek na zimę; ocieniać.* <GAT>

Gacie, i, blp., **Gatki 1.** a. † **Gace,** [**Gaty**] *spodnie ubranie męskie na nogi, majtki męskie, kalesony.* **2.** [G.] *kudły, okrywawające nogi niedźwiedzia.* Zdr. † **Gaczki,** [**Gacina**]. <GAT>

[**Gacina, y,** lm. **y**] p. **Gacie:** Dozorca powiesił gatki do słońca; żona ś. jego frasuje, z płota gacinę zdejmuje.

† **Gaciodziej, a,** lm. **e** *ten, co gacie robi.* <GAT +DZIE>

† **Gacionosz, a,** lm. **e** *ten, co gacie nosi.* <GAT +NIOS>

[**Gacoperz, a,** lm. **e**] p. **Nietoperz.**

[**Gacopierz, a,** lm. **e**] p. **Nietoperz.** <Wytwór mieszany z Gacek+Nietoperz>

[**Gacopyrz, a,** lm. **e**] p. **Nietoperz.** <p. Gacopierz>

† **Gaczki, czek,** blp. p. **Gacie.**

Gać, i, lm. **e,** [**Hać**] **1.** *faszyna, pęki chróstu, gałęzie związane.* **2.** *pomost z faszyny, z pęków gałęzi i słomy, grobla, tama.* **3.** [G.] *łąka, pokryta*

faszyną. **4.** [G.] *gałęzie sosnowe i jodłowe, słoma a. trzcina, zabezpieczające ściany budynku od zimna.* Zdr. [**Gatka**].

[**Gaćkorek, rka,** lm. **rki**] p. **Oczkur.**

Gad, u, lm. **y,** †**Had I.** a. [**Gaducha**] zool. (reptile) *zwierzę kręgowe zimnokrwiste, oddychające płucami, ze skórą pokrytą łuskami.* Przen.: *człowiek podły, podstępnie uniżony:* Krzyżackiego gadu nie ugłaszcze nikt. Mick. **2.** [G.] *wąż a. żmija.* **3.** [G.] blm. zb. *robactwo, wszy:* Józek ma pełno tego gadu. Szynkarki strzeż ś., żeby gadu nie natrzęsła. G., który ś. w wiorach rodzi, spać nie daje. Sienk. Przen.: *plugawstwo, hultajstwo, hałastra:* Często ten G. (=Tatarzy) w krainach Podolskich gości. **4.** [G. a. **Gadzina**] *zwierzę domowe; drób, ptastwo domowe:* Zleciáł sie gmin gadów. Czernina z gadu. Przen.: My dzieci nie mamy, byłoby nam weselej, jakby taki skowyrny G. szczebiotał w domu. Bał. (=*drobiazg*). **5.** [G]. żart. *wilk:* Stojało dwuch wilków... Jak zobacył one gady, podskocył wysoko. **6.** [G. a. **Had**] *tyran, okrutnik:* Pan podłowczy był G. ciężki na ludzi. **7.** przen.: Daj cię gadu, jakaś dowcipna! Słow. (=*katu*). Por. **Gada, Gadowie.** <GAD>

†**Gada, y,** lm. **y** *piętro:* Spadł z trzeciej gady i wzięto go umarłego. Leop. <Nm. Gaden ni.>

[**Gada, y,** lm. **y**] **I.** *żmija:* Gdy sie gadę zabije, to trza zakryć ją ziemią. **2.** *wesz.* **3.** *przezwisko żart. a. pog.:* Ty, psiá gado! Por. **Gad.**

×**Gadactwo, a,** blm. p. **Gadulstwo:** Gadactwa dosyć, mądrości mało. Pir. <GAD>

Gadacz, a, lm. **e I.** ×i [G.] p. **Gaduła:** Siedzi przede mną nieprzebłagany G., nabitą wiatrem i nic nie znaczącemi słowami gębę mając. L. **2.** †*ten, co ś. z kim przemawia, spiera; obrońca, rzecznik, adwokat:* Co jest jawnego bez sporu, nie potrzebuje gadacza. Poc. **3.** *ten, co zgaduje, przepowiada, wróżbita, wieszczek; mędrzec:* Pytajcie ś. wieszczków i gadaczów. Leop. Prostakem, nie G. Mącz. **4.** [G.] *człowiek wymowny:* Taki z wás gadac, ha nie umieliście sie obronić. <GAD>

×**Gadaczka, i,** lm. **i** forma ż. od **Gadacz.**

Gadać, a, ał, częstot. [**Gadywać**] **I.** a)=*wymawiać, wygłaszać słowa; mówić, powiadać:* Papuga gada. Nie można uczyć mówić tego, który G. nie umie. Pir. G. przez sen. Wiele gadał, a nic nie powiedział. Gadał mozajką dziesięciu języków. Słow. Sędzia zwolna okulary składał i, wpatrując ś. w księdza, nic nie gadał. Mick. (=*nie odzywał ś.*). Łatwo jemu G.! Mama o wioskach i o duszach gada, pan stryj o rangach, dochodach. Mick. Gada, jak przekupka (=*trajkocze, paple, szermuje językiem, wojuje gębą*). [Una matka zacena G. na nigo (=do niego), ale un nic nie zwaza. Idźcie na kázanie; dzisiáj ta ksiądz gádá o to zalicanie (=o tym...). Przen.: Fali wielkiej niema, ale morze gada, jak mówią marynarze. Sienk. (=*szemrze, mruczy*). Głos przeczuć bardzo głośno gada trzykrotnym głosem: biada! biada! biada! Słow. *Pleść, paplać, bajać, zmyślać:* Et! gadasz. Gadaj zdrów! G. ni w pięć, ni w dziewięć. G. ni to, ni owo. Gada, aby G. Prz. Gadajcie sobie, co chcecie. Co też ty gadasz? b) co a. o czym =*prawić, rozgłaszać, powtarzać, opowiadać, mówić:* Pamiętasz, gadali, Napoleon już idzie. Mick. Co w sercu ukryjesz, to twarz będzie gadała (=*zdradzała*). Nie gadaj o tym nikomu! Nie warto o tym G.! Nie gadaj o tym, aż ś. przekonasz (=*nie wygłaszaj sądu*). c) z kim=*porozumiewać ś., rozmawiać poufale:* Gadałem już z nim o tym. Robi minę, jakby trzeciego dnia gadał z P. Bogiem. Z Tobą ja gadam, co królujesz w niebie. Mick. Muszę i w lasy, w jeziora przepadać, i drzew popytać, i z ziółkami G. Mick. (Myśliwiec) jak czarownik gada z ziemią. Mick. Nie gadamy z sobą (gniewając ś. z sobą). Przen.: Serce nigdy z sercem nie gadało. Mick. d) do kogo=*przemawiać, mówić:* Takem wszystko napisał, jak tu do was gadam. Mick. e) komu=*przekładać, perswadować, tłumaczyć mu, przestrzegać go:* Gadaj mu, a on swoje. Gadaj mu tam! (=*ani chce o tym słyszeć*). f) na kogo=*zmawiać, wygadywać, szemrać, złorzeczyć:* Gada na kogo, a sam przeskrobał (=*zwala na kogo*). Źle zrobiłeś, ludzie będą gadali. **2.** †i [G.] *zgadywać, odgadywać, rozwiązywać:* G. zagadkę. Gadaj, gaduła, gdzie moja złota kula. **3.** [G.]=a) *narzekać:* Jak sie zéniół, tak na nie gádáł, ze sie ś niom zéni. b) *mówić niechętnie.* c) *mówić językiem książkowym.* **4.** myśl. *poprawiać wyżła słowami i uczyć.* †**G. ś.** *rozprawiać, spierać ś., sprzeczać ś., certować ś., przemawiać ś.:* O co ś. to między sobą gadacie? Leop. Gadają ś. jeden przeciwko drugiemu. Jancz. <GAD>

[**Gadała, y,** lm. **y**] p. **Gaduła.**

Gadanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Gadać:** W wodach G. cichego pacierza i dziewic żałośne modły. Mick. Przen.: Wdzięczne zdrojów G. Groch. (=*szmer*). [Niema gadania]=*trudno temu zaprzeczyć, co tu mówić!, trzeba przyznać, że...* **2.** *gadanina, brednie, bajka, plotka:* Czcze G.! (=*frazeologja*). **3.** †*dysputa, rozprawa:* Żydzi mieli G. o wierze z Sylwestrem. Skar. **4.** G.! przys. = *akurat!, a jakże!, a zaraz!:* Ej, bo oberwiesz co z reszty! — G.!

Gadanina, y, lm. **y I.** *próżne, niedorzeczne gadanie, paplanina, frazeologja:* Próżna, czcza G. Nie pojmuję gadaniny o sercu zastygłym, obumarłym wśród zawodów. Bał. **2.** *wieści, bajka, plotka:* Różne gadaniny chodzą po mieście. **3.** ×*język, mowa:* G. Maurów jest mieszaniną arabskiego i indyjskiego języka. Przyb. Zdr. **Gadaninka.**

Gadaninka, i, lm. **i I.** p. **Gadanina. 2.** ×*marna, nędzna gadanina.*

[**Gadany, ego,** blm.] w wyrażeniu: Grać w gadanego= *grać w karty, podczas gdy osoby postronne robią głośne o grze uwagi:* Czy to my gramy w gadanego, czy w preferansa?

Gadateusz, a, lm. **e** p. **Gaduła.** <GAD, z podprowadzeniem pod postać niby Łć.>

Gadatliwie przys. od **Gadatliwy.**

Gadatliwość, i, blm. rz. od **Gadatliwy.**

Gadatliwy *skłonny do gadania, wielomówny, świegotliwy, wygadany,* rub. *wyszczekany.* <GAD>

Gadatywus, a, lm. **y** p. **Gaduła:** A był to bywalec, G. przytym. Dzierz. <GAD, z podprowadzeniem pod postać niby Łć.>

[**Gadczarz, a,** lm. **e**] *umiejący opowiadać [gádki].*

[**Gadeczka, i,** lm. **i**] p. **Gadka.**

[**Gadeus, a,** lm. **y**] p. **Gaduła.**

Gadka, i, lm. **i,** [**Godka**] **I.** *gadanie, rozmowa, gawęda, wzmianka, mowa, przemowa:* Nie może być o tym ani gadki. O tobie tu G. Kn. Nie wiele w gadki ś. z nim wdawała. B. B. Do kościoła chodzić mamy nie na gadki. Wuj. ×Być, stać ś., zostać gadką=*przedmiotem rozmów:* Staliśmy ś. gadką ludzką. Mącz. (=*wszyscy o nas mówią, wzięto nas na języki*). Już ta rzecz nie nową w uszach ludzkich gadką. Pot. [Mój bracie, tu idzie G. o Marysie. Nie było o tym gadki.

Ani gádki niéma (=*ani mowy o tym*). Niechże dziaduś dobrze zmiarkują, nadstawił pan gadką (=*dodał*). Broń cię Chryste zwodzić gadkę z chłopem bez wokno (=*zawiązywać rozmowę*). Z kretesem im gadkę odjęło. Zmierzył nasz pan gadką do nich (=*przemówił*). Zajedno o tym mają gadkę (=*ciągle o tym mówią*). Pan z Dziewą gadkę wiódł. We dworze ani złap gadki (=*ani ś. dogadaj*). Dziaduś ustali gadką (=*przestał mówić*). Dziaduś złapili zaraz gadką do pana (=*począł mówić*). Z nawsia zaciągną gadką do karczmy. Chłopi uczciwych panów jeden drugiemu gadką podają. Puścił sie ś nim do gádki. Gadkężeśmy prowadzili o tobie. Mnie od gorzałki nie zawraca ś. głowa, ino ś. G. naprawia]. **2.** *gawędka, pogadanka, rezony, gawędy, obmowa, plotka:* Na gadkę, jak kot na pierogi. Kon. [Ścieżka zarośnie ludzkiemi gadkami. Musi to jeno gadką prawią (=*obmawiają*). Włozyli na mnie gadki (=*obgadali mnie*)]. **3.** *wieść, pogłoska:* G. chodzi po mieście. **4.** †*spór, dysputa:* Wywabiał na gadki Wiklefiany jeden Karmelita. Baz. **5.** *opowiadanie, anegdota, bajka, baśń, podanie:* Gadki ludowe. Gadki gadali piastuny. Słow. **6.** ×*zagadnienie, kwestja, pytanie:* Jest tu G. o to, jaka Rzeczpospolita ma być. Baz. **7.** [G.] *zagadka.* **8.** [G.] *przysłowie, sentencja:* Bo to, jak G. niesie: nie szukaj biedy, kiedy ona ci sama w garść wlazie. Już jest ta G. między wami, że... Mick. **9.** [G.] *nagana, wymówki:* Dopir na naszego pana dziaduś siedli gadką (=*wymówkami*). **10.** [G.] *mowa, język, narzecze:* Rozumiał cudzą gadkę (=*obcy język*). Zdr. [**Gadeczka**]. <GAD>

[**Gadny**] *rozmowny.*

Gadolinit, u, lm. **y** min. *ruda czarna, złożona z krzemionki z tlenkiem itru, erbu, lantanu, berylu i ceru z domieszką żelaza.* <Od nazwiska geologa Szwed. Gadolin>

[**Gadość, i,** lm. **i**] *złość:* Z gadości mówić a robić.

[**Gadowie, a** a. **u,** blm.] *drób i prosięta:* Chcesz sobie gadowiu uchować. Por. **Gad.**

Gadownik, a, lm. **i** bot. **1.** p. **Czosnek. 2.** (massonia), *roś.* <GAD>

× **Gadownik, a,** lm. **cy** p. **Gaduła.** <GAD>

Gadowy 1. a. **Gadzi** przym. od **Gad. 2.** bot.: Gadowe ziele p. **Czosnek.** <GAD>

Gadożer, a, lm. **y** zool. p. **Krótkoszpon.** <GAD + ŻR>

[**Gadówka, i,** lm. **i**] **1.** *grzyb.* **2.** *parasol:* Idzie pod gadówkom.

[**Gaducha, y,** lm. **y**] p. **Gad;** *żmija.* <GAD>

Gadu gadu w., *oznaczający gadanie, zagadanie ś.:* G. G., ani końca ani ładu. G. G., a wilk w owce. Prz. A my o dawnych czasach G. G. Wilcz. G. G., a psy w krupie (=*rozmawiamy, a o interesie zapominamy*). G. G., stary dziadu. Pol. <Dźwn.>

[**Gadula, i,** lm. **e**] **1.** p. **Zgadula:** Gadaj, G., gdzie jest moja złota kula. **2.** *wódka.* <GAD>

[**Gadulica, y,** lm. **e**] p. **Zgadula:** Gadu gadu G., jest tu moja pierściónica.

[**Gadulina, y,** lm. **y**] *starościna przy obrzędzie weselnym.*

× **Gadulja, i,** blm. p. **Gadulstwo.** <GAD, z podprowadzeniem pod postać niby Łć.>

Gadulska, kiej, lm. **kie** forma ż. od **Gadulski.** <GAD>

Gadulski, kiego, lm. **scy** p. **Gaduła.**

Gadulstwo, a, blm., × **Gadactwo,** × **Gadulja** *skłonność do gadania, gadatliwość, wielomówność.* <GAD>

Gaduła, y, lm. **y 1.** m., a. **Gadulski, Gadateusz, Gadatywus,** × **Gadownik,** × **Gadacz,** [**Gadacz, Gadała, Gadeus, Gaduszczy**] *człowiek gadatliwy, gawędziarz, paplacz, świegot, plotka, pleciuga:* Przestań już, stary gaduło! **2.** × ż. *kobieta gadatliwa.*

Gadułka, i, lm. **i 1.** × *gawędka, pogadanka, pogawędka, rozmowa:* Kawaler nie śmiał jeszcze poważny taniec w wesołą gadułkę zamieniać. Skarb. **2.** [G.] *gadka.*

[**Gaduszczy, ego,** lm. **y**] p. **Gaduła.**

[**Gadywać, uje, ywał**] p. **Gadać:** Siadywali, po kącikach gadywali.

[**Gadywanie, a,** blm.] czynność cz. **Gadywać.**

Gadzi p. **Gadowy:** [Gadzia głowa] p. **Głowa.** [G. korzeń] p. **Korzeń.** <GAD>

Gadziegłówka, i, lm. **i** zool. (gomphus) *owad ziemnowodny.* <GAD + GŁOW>

Gadzieniec, ńca, lm. **ńce** bot. (ceanothus colubrinus) *roś. z rodzaju puzyrnika.* <GAD>

[**Gadzik, a,** lm. **i**] **1.** *rodzaj wyszycia na ubraniu góralskim.* **2.** *rysunek w rzeźbie, jako ozdoba.*

Gadzina, y, lm. **y 1.** *płaz, gad, wąż; zwierzę pełzające.* **2.** *gad jadowity.* **3.** przen. *człowiek szkodliwy, zjadliwy, zaciekły, zapalczywy, podły, jaszczurka, żmija, padalec, złośnik, złośnica:* Niemasz gadziny jadowitszej nad obmówcę. L. Ktoby pomyślał, żeby taka mała, garbata G. tak ś. rzucać mogła. **4.** × przen. zb. *gawiedź, tłuszcza, chałastra, gmin, pospólstwo zaciekłe, jaszczurcze plemię.* **5.** × *zwierzę wog.:* Takiej kury nie imie ś. łaska, ani żadna inna G. Haur. Gadzinie tej (Chimerze) i skrzydlaty Pegaz ledwie podołał. Kraj. **6.** [G.] = a) *wszelkie stworzenie, zwierzęta i ptastwo wogóle:* Siedzi w morzach różna G.; są raki, psy, koty, ptastwo różne, wieloryby, syreny, także chłopi do nich — węże. b) *wszelkie zwierzęta domowe:* Duzo gadziny: kacki, jędyki i bydło. c) *bydło, krowy, konie:* Posed do oprzętu gadziny. d) *drobniejsze zwierzęta domowe.* e) p. **Gad.** f) *zwierzyna:* G. leśna. g) *wilk.* h) *robactwo.* i) *hołota.* Zdr. **Gadzinka.** <GAD>

[**Gadziniec, ńca,** lm. **ńce**] *polygonum bistorta.*

Gadzinka, i, lm. **i** p. **Gadzina.**

× **Gadzinny** i [**Gadzinny**] p. **Gadzinowy:** Żądło gadzinne. [Robák padá: Przytknij swojo gębe do moij, to będzies rozumiał gadzinno mowe] (=*właściwą zwierzętom domowym*).

Gadzinowaty *mający w sobie coś gadzinowego, jaszczurczego, złośliwego:* Dodał jeszcze jedno s, ażeby tym dokładniej jego syczącą, gadzinowatą złośliwość oznaczyć. Kaczk.

Gadzinowy, × **Gadzinny,** [**Gadzinny**] przym. od **Gadzina.** Przen.: Fundusz G. = *przeznaczony przez rząd niemiecki na walkę z narodowością polską.*

[**Gadztwo, a,** blm.] *gady:* Jak sie wzieno gadztwo na niego walić.

Gaf, u, lm. **y** p. **Haf.** Pol. <p. Haf>

[**Gafelki, ów,** blp.] p. **Gafle.**

[**Gafle, ów,** blp.] **1.** *widły drewniane.* **2.** *widelec.* Zdr. [**Gafelki**]. <Nm. [gaffel] = Nm. Gabel>

[**Gaga** nieod., **Gigi, Gaguś, Gagunio**] dziec. *ogień.*

Gagacio, a, lm. **e** p. **Gagatek.**

[**Gagać, a, ał**] p. **Gęgać.**

[**Gagan-**] p. **Kagan-.**

[**Gaganie, a,** blm.] czynność cz. **Gagać.**

Gagas, u, lm. **y** p. **Węgiel.** <Od nazwy miasta i rzeki Gr. Gágas w Licji>

Gagat, lm. **y 1.** × 2 pp. **a** p. **Gagatek. 2.** 2 pp. **u** min. p. **Węgiel.** <Gr. gagátēs = bursztyn, od nazwy miasta Gágas w Licji>

Gagatek, tka, lm. **tki**, × **Gagat 1.** *mały kosztowny sprzęcik z gagatu.* **2.** *ulubieniec, delikacik, pieszczoch, oczko w głowie, faworyt,* ir. *kuty na cztery nogi, sztuczka, ziółko:* Tylko ś. nie wynoś, mój ty gagatku, to ci oczy wydrapię. L. To mi G! G. z kociego łoju. Prz. G. smorgoński (*=człowiek źle wychowany a. niezgrabny*). Zdr. **Gagacio.** <p. Gagat>

Gagatkowy przym. od **Gagatek:** × Broda gagatkowa. Rej. (*=czarna*).

Gagatowy 1. *z gagatu zrobiony:* Wyrób G. **2.** *mający kolor gagatu* (*=czarny*).

[**Gagatór**] *naśladowanie głosu indyka.*

[**Gagunio, a,** lm. **e**] p. **Gaga.**

[**Guguś, a,** lm. **e**] p. **Gaga.**

Gaiczek, czka, lm. **czki** p. **Gaj.**

Gaić, i, ił 1. *zagajać, zakładać, zasiewać, zapuszczać las.* **2.** *ubierać zielenią, maić, ubierać gałęźmi, liśćmi:* W wilję gają domy zielonemi gałązkami. **3.** [G.] *wycinać las.* **4.** †*iść do lasu i brać drzewo:* Jako Mikołaj gaił w pospolny las. Księgi sądowe łęczyckie. **5.** †G. sąd=*zagajać, inaugurować posiedzenie sądowe, rozpoczynać, otwierać je; sprawować sąd, odbywać sądy.* **G. ś. 1.** *rozrastać ś. szeroko w konary i gałęzie:* Szeroko rozrosły i gający ś. dąb. Pol. **2.** [G. ś.] *pobierać zbiórkę drzewa na opał w oznaczone dni, zbierać w lesie zbiórkę legalnie, za kwitem.* <Nm. hegen>

[**Gaić, i, ił, Haić**] *przeceniać, dużo cenić.* <Ukr. haity>

Gaik, u, lm. **i 1.** p. **Gaj:** Śpiew ptaka z gaiku nie zbudzi cię, chłopczyku. Len. W gaiku zielonym dziewczę rwie jagody. Od. **2. a.** × **Gajek** *stanowisko ptasznika na łowach, pólko, gumienko:* Na św. Bartłomieja ptasznicy gaiki dla łowienia ptaków gotują. Zaw. **3.** [G.] = a) *pęk różnych ziół, ozdobionych wstążkami, noszony przez dziewczęta we wtorek wielkanocny.* b) *uroczystość wiosenna,* [m a i k, n o w e l a t k o]: A gaiki, a wianki w listki srebrne i złote, jakie chcecie równianki jak najpiękniej uplotę. Len. <p. Gaj.>

Gaikowy przym. od **Gaik:** Pieśni gaikowe. Gl.

[**Gaina, y,** lm. **y**] **1.** *gaik:* Pojedziemy pod gaj, pod gaj, pod gainę, po ładną dziewczynę. **2.** *małe gałązki i liście z drzew; małe krzaczki:* Krowy moje, krowy, nie jádájcie tráwy; jádájcie gáine, a tráwa na zime.

[**Gais, u,** lm. **y**] p. **Gaz.**

Gaisto przys. od **Gaisty:** Młody zapust strzejił w las G. Pol.

Gaisty 1. *zagajony, krzewisty, zarosły, cienisty:* Pod drzewem gaistym. Wuj. **2.** [G.] *gęsty:* Siejąc konopie, dobrze jest sporzić na las, aby były duże i gaiste.

Gaj, u, lm. **e 1.** †*las święty, szczeg. dębowy:* Wystawił ołtarze Baalowi i nasadził G. B. G. G. zabobonny, pogański. **2.** *lasek, dąbrowa, knieja:* Rozkoszne gaje, kędy ptasząt liczne zgraje. Kras. **3.** *zieloność, maj, liście, gałęzie zielone:* Przystroić altankę gajem. **4.** [G. a. **Gajczak**]=a) *drzewo, okryte liśćmi, wogóle drzewo, drzewo owocowe:* Ptak siedzi na gaju. Kilka gajów przy drodze wycięli. b) *gałąź zielona.* c) *krzak.* d) *szkółka drzew leśnych.* Zdr. **Gaik, Gaiczek,** × **Gajek,** † **Gajeczek,** [**Gajek, Gajeczek**]. <Nm. Hag, [gai] = płot, zagroda>

[**Gajczak, a,** lm. **i**] p. **Gaj.**

Gajda, y, lm. **y 1.** częś. w lm. a. [**Gajdzice**] *kobza, koza, dudy, multanki:* Ilekroć na mej gajdzie chrypliwej żal twoją srogość tchem ciężkim dmucha... Zabł. Nadęte gajdy. **2. a.** † **Gajdak,** † **Gajdarz,** [**Gajdos, Gajdoś**] *kobziarz, dudarz, duda:* Lutnista grać nie zacznie, aż G. umilknie. Prz. **3.** × w lm. przen. *żarty, drwinki, kpinki, przytyki, docinki.* **4.** [G.] = a) *człowiek ociężały, niezgrabjasz, gamajda, safanduła, nicpoń.* b) *noga.* c) *gałąź, sęk, rozsocha.* d) *żerdka od kołyski polnej.* e) *polna kołyska na drągach.* **5.** [Gajdy, 2 pp. **gajd**] = a) *grube a tłuste nogi.* b) *płachta, rozwieszona na trzech żerdkach do usypiania dzieci.* **6.** [Gajdy, **gajdów**] = a) a. [**Gajdaki, Gałdaki**] *ziemniaki.* b) *spodnie, hajdawery.* Zdr. × **Gajdki,** [**Gajdoski**]. <Tur. gajda>

[**Gajda, y,** lm. **y**] **1.** *zanadrze:* Wzionem trochę zboża w gajdę. **2.** *człowiek słabowity, niezdolny do pracy.* <p. Kajda>

[**Gajdać, a, ał**] *grać na gajdach.*

† **Gajdak, a,** lm. **cy** p. **Gajda.**

[**Gajdaki, ów,** blp.] p. **Gajda.** <Zap. dla podobieństwa do Gajdy=kobzy>

[**Gajdanie, a,** blm.] czynność cz. **Gajdać.**

† **Gajdarz, a,** lm. **e** p. **Gajda.**

× **Gajdki, ów,** blp. p. **Gajda.**

[**Gajdos, a,** lm. **y**] p. **Gajda.** <Zam. Gajdosz, od Gajda>

[**Gajdoski, sek,** blp.] p. **Gajda:** Ejże! gajdy, G.! już ja w sercu bez troski. Przen.: Huczno ci woda zagra na gajdoskach.

[**Gajdoś, a,** lm. **e**] p. **Gajda.**

[**Gajdowaty**] *niezgrabny, ociężały.* Por. **Gajdziasty.**

Gajdowski przym. od **Gajda:** Gajdowska pieśń. L.

[**Gajdy, gajd** a. **gajdów,** blp.] p. **Gajda.**

[**Gajdziasty**] *mający tłuste nogi, niezgrabny.* Por. **Gajdowaty.**

[**Gajdzica, y,** lm. **e**] **1.** a. [**Gaździca, Frestka**] *piszczałka w dudach, gajdach.* **2.** w lm. p. **Gajda.**

† **Gajeczek, czka,** lm. **czki** i [**Gajeczek**] p. **Gaj:** Ciemny G. Groch.

× **Gajek, jka,** lm. **jki 1.** i [G.] p. **Gaj. 2.** p. **Gaik.**

Gajenie, a, blm., czynność cz. **Gaić:** Gajenie sądu, cechu. Burgrabia ma wolność gajenia od króla. Sz. <Nm. hegen>

Gajenie się, a ś., blm. **1.** czynność cz. **Gaić ś. 2.** leśn. *prawo rąbania drzewa w lesie dworskim; zbieranie chróstu.*

[**Gajenka, i,** lm. **i, Gajna**] *żona gajowego.* Por. **Gajny.**

† **Gajer, u,** lm. **y** hut. *nadpiecek nad gichtą pieca wielkiego.* <Nm. Geier>

[**Gajewina, y,** lm. **y**] *zagajnik, młody las.* <p. Gaj>

× **Gajewnik, a,** lm. **cy** p. **Gajowy.**

[**Gajgi, ów,** blp.] *skrzypce:* Był tu duda z Golejewa, miał G.

1. [**Gajna, ej,** lm. **e**] p. **Gajenka.**

2. [**Gajna, y,** lm. **y**] *ogrodzenie na wodzie z gałęzi, do którego ryby przed połowem ś. chronią.*

[**Gajno, a,** lm. **a, Kierdel**] *stado, gromada:* Zganiaj owce do gajna! <p. Gaj>

Gajny 1. ×p. **Gajowy:** Ptak w krzewiu gajnym. **2.** †p. **Gajony:** Któryby majster utracił rzemiosło, taki do gajnego cechu chodzić nie może. Sz. Sąd G. Sesja gajna. **3.** [G. dzień] = *dzień taki, w który włościanie mogą brać z lasu pewną ilość drzewa.* [**Gajny, ego,** lm. **i**] rz. p. **Gajowy.** <p. Gaj>

[**Gajocha, y,** lm. **y**] *łąka w lesie, polana.* <p. Gaj>

† **Gajony,** † **Gajny** *prawnie otwarty, legalnie rozpoczęty, uprawniony, urzędowy:* Sąd G. Kako a któ-

rymi słowy mają sąd gaić, aby gajon był podług marborskiego prawa. Ort. <p. Gaić>

[**Gajor, a,** lm. **y, Gajór, Golor**] *gąsior:* Wilczek porwał gajora. <? Dźwn.>

[**Gajowczyk, a,** lm. **i**] p. **Gajowy:** Napotkała gajowcyka bardzo ładnego.

†**Gajowe, ego,** blm. rz. **1.** *danina, opłata, czynsz za korzystanie z gaju:* Wybierano inne jeszcze opłaty lub daniny: G., leśne... Paw. **2.** *kara za szkody w cudzym lesie:* Ma zapłacić pół grzywny gajowego. Ort.

Gajowiec, wca, lm. **wce 1.** a. **Bezząb, Ziejec** bot. (galeobdolon) *roś. z rodzaju wargowych.* Gatunek: G. ż ó ł t y (g. luteum). **2.** zool. p. **Perłowiec.** <p. Gaj>

Gajowina, y, lm. **y, Gajowizna, Gajowisko** *grunt gajem okryty; pole na las zapuszczone, zagajnik; pole po wyciętym lesie:* Gajowiny na pożyteczne obrócić role. Haur.

Gajowisko, a, lm. **a** p. **Gajowina:** G. z korzenia wykopać trzeba. Haur.

Gajowizna, y, lm. **y** p. **Gajowina:** Proso bardzo dobrze ś. rodzi, gdzie jaką wykopano gajowiznę. Haur.

Gajowy 1. a. ×**Gajny** przym. od **Gaj:** Gajowa świątynia. L. **2.** [G.] *leśny, dziki:* G. orzech. **3.** bot.: Gajowa miodunka p. **Rdest. Gajowy, ego,** lm. **i** rz., ×**Gajewnik,** [**Gajny**] *strażnik gaju, stróż leśny, leśniczy, pobereżnik.* Zdr. [**Gajowczyk**]. <p. Gaj>

[**Gajór, ora,** lm. **ory**] p. **Gajor.**

Gajówka, i, lm. **i 1.** *chatka gajowego.* **2.** [G.] = a)*zbieranie po boru suchych gałęzi, [zbiránka].* b) *próchnica.* c) *glinka burawa.* d) *grunt po wyrąbanym gaju.* **3.** zool. = a) (silvia) *ptak wróblowaty, zębodzioby, z rodziny gajówek.* Gatunki: G. m o d r a p. **Podróżniczek;** [G. o g r o d o w a] p. **Pokrzewka;** G. s z c z e b i o t l i w a p. **Zaganiacz.** b) w lm. *rodzina ptaków wróblowatych, zębodziobych.*

[**Gajs, u,** lm. **y**] p. **Gaz.**

[**Gajstag, u,** blm.] *Zielone Świątki.* <Nm. (Heiligen)geisttag>

1. [**Gajś, i,** lm. **e**] p. **Gęś.**

2. [**Gajś, u,** lm. **e**] p. **Gaz.**

[**Gakt, u,** lm. **y**] *przód w prostych saniach, umocowany do płoz.* <Lit. gáktos blp.>

Gal, u, blm. chem. *pierwiastek metaliczny z gromady glinu,* in. e k a a l u m i n j u m, Ga. <Now., niby Łć. gallium, z Łć. galla=galas>

1. Gala, i, lm. **e 1.** rub. *święto galowe, galówka.* **2.** *mundur, uniform galowy:* Urzędnik w gali. **3.** *uroczystość, bal, zabawa, bankiet, biesiada, festyn, uczta:* Dziś u mnie G. <Hp. gala, Fr. gala>

2. Gala, i, blm. tech. *smoła w stanie rozkładu.* <?>

[**Gała, i,** lm. **e**] *grube drzewo sosnowe, sosna wyniosła.* Zdr. [**Gałka**]. Por. **Gałak, Gołas.**

Galach, a, lm. **y, Gałach** *zł. ksiądz.* <?>

[**Galaciska, ów,** blp.] p. **Galaty:** Galacisków jego jeno same łaty.

[**Galaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Gałak.**

Galago nieod. zool. (otolicnus) *małpozwierz długogonowy.* <Nm. Galago>

Galaita, y, lm. **ci** *członek pewnej sekty mahometańskiej.*

[**Gałak, a,** lm. **i, Gołak, Gołas, Skrzek**] **1.** *młode drzewo, podkrzesane z gałęzi a. takie, z którego kora opadła.* **2.** *świerk karłowaty.* **3.** *sosna żerdziowa.* **4.** *żerdź.* Zdr. [**Gałaczek**]. Por. **Gała, Gałaszek.**

Galaktoskop, u, lm. **y** chem. *przyrząd do oceniania stopnia dobroci mleka.* <Now. z Gr. gála, 2 pp. gálaktos=mleko+skopós=widz, dostrzegacz>

Galaktoza, y, blm. chem. *cukier mleczny.* <Now. z Gr. gála, 2 pp. gálaktos=mleko>

Galamacja, i, lm. **e** p. **Galimatjas.**

[**Galan, a,** lm. **y**] p. **Galant.** Zdr. [**Galaneczek**].

[**Galancie**] p. **Galanto.**

Galancik, a, lm. **i** p. **Galant.**

[**Galanciuchno**] p. **Galanto.**

[**Galanciuchny**] p. **Galanty.**

Galancki, ×**Galantowny,** ×**Galantes** *elegancki, szarmancki, modny, szykowny, strojny; pełen galanterji, nadskakujący, uprzejmy.* <Fr. galant>

Galancko przys. od **Galancki; Galante:** Przyjdzie pan marszałek do hrabiny, w rękę ją pocałuje G. Krasz.

[**Galaneczek, czka,** lm. **czkowie**] p. **Galan:** Kan sie mi też podziáł ten mój G.?

[**Galaneczka, i,** lm. **i**] p. **Galanka.**

[**Galanka, i,** lm. **i**] *kochanka:* Z kimże já sie bedę, ma galanko, cieszywać? Zdr. [**Galaneczka**].

Galant, a 1. lm. **ci** = a) a. ×**Galantom;** *człowiek pełen galanterji, człowiek ugrzeczniony, szarmant; elegant, modniś, strojniś, dandys.* b) ×i [G. a. **Galan**] *lowelas, donżuan, gach, umizgus, kochanek:* Co widzę! żona moja z galantem! L. [Zachciało sie babie młodego galanta]. **2.** lm. **y** = a) *walec szklany z buławką na końcu do rozcierania farb, gładzenia skór i t. p.* b) szew. *drewno do polerowania podeszwy obuwia,* in. f u m e l. Zdr. **Galancik.** <Fr. galant>

Galante przys. p. **Galancko:** Stał G. uśmiechnięty. Krasz.

Galanterja, i, lm. **e 1.** blm. a. ×**Galantność,** ×**Galantomja** *wykwintność obyczajów, manjer; ogłada, gładkość światowa, elegancja w obejściu, grzeczność ujmująca; kokieterja, zalotność:* Niema w nim (w uczuciu u Mickiewicza) ani zmysłowości, prawie bez obsłony jawiącej ś. u Kochanowskiego, ani galanterji sztucznej i wyszukanej Morsztyna, ani mdławej łzawości Karpińskiego. Chm. **2.** ×*komplement, duser, grzeczność:* Tysiące jej powiedział galanterji. Niem. **3.** zb. *ozdoby, artykuły szyku, cacka wykwintne:* Sklep z galanterją. Wszelkie w ubierze ma galanterje. Troc. G. stołowa z przystawkami trzema złocistemi (r. 1667). <Fr. galanterie>

Galanternictwo, a, blm. *fabrykacja i sprzedawanie wyrobów galanteryjnych.*

Galanterniczka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Galanternik. 2.** *żona galanternika.*

Galanternik, a, lm. **cy 1.** a. **Galanteryjnik 1.** *sprzedający a. wyrabiający galanterje.* **2.** ×*jubiler a. złotnik.* <Z Fr. galanterie, pod wpływem znaczenia Nm. Galanterie>

Galanteryjnik, a, lm. **cy** p. **Galanternik.**

Galanteryjny przym. od **Galanterja:** Sklep, wyrób G.

×**Galantes** nieod. p. **Galancik:** G. była kiszka, bułeczka świeża. Wilk.

×**Galantka, i,** lm. **i** forma ż. od **Galant.**

[**Galantnie**] przys. od **Galantny.**

×**Galantność, i,** blm. p. **Galanterja:** Miłość, G. w dawnych wiekach używały środków najuczciwszych. Niem.

[**Galantny**] p. **Galanty:** Galantne chłopaki, niczego ś. nie boją. Minisz.

[**Galanto, Galancie,** st. w. **Galanciej**] przys. od **Galanty,** *ładnie, pięknie:* G. wysykował sie dziew-

cák. Żebyś ty, matko, nie światowała, toby było galanciéj koło chałupy. Zdr. [**Galanciuchno**].

× **Galantom, a,** lm. **y** p. **Galant.** <Fr. galanthomme>

× **Galantomja, i,** blm. p. **Galanterja:** Po wsiach może ś. jeszcze kochają po dawnemu, w miastach panuje modna G. Kras.

Galantować się, uje ś., ował ś. 1. *elegantować ś., stroić ś., ubierać ś. z szykiem.* **2.** ×*okazywać ś. galantem.*

Galantowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Galantować ś.**

× **Galantownie** przys. od **Galantowny:** Wąsy G. wykręcić. Łoz.

× **Galantowny** p. **Galancki.**

[**Galanty, Galantny**] *ładny, nadobny, udatny, wyborny, świetny, ozdobny, zgrabny, zwinny, szykowny:* Mám galantégo kawaléra. Galantá pogoda. Wszystkiego dostanie: paciorków, wstążek, korali, galantych kozików. Jun. Wychował ociec galantych (=*dużo*) dzieci. Zdr. [**Galanciuchny**]. <Fr. galant>

Galantyna, y, lm. **y,** × **Galatyna,** × **Gielatyna** kuch. *mięsiwo (szczeg. drób) na zimno, ubrane galaretą.* <Fr. galantine>

Galar, u, lm. **y** *statek rzeczny, płaski, bez masztu, rodzaj krypy, gabaru:* Galarami przywożą jabłka. Kąpać ś. z galaru. Zdr. **Galarek.** <Fr. galère>

× **Galarapa, y,** lm. **y** bot. p. **Kalarepa.** <Now. z niby Łć. caulerapa, z Łć. caulis = głąb + rapum = kapusta>

† **Galarda, y,** lm. **y,** † **Galjarda** *skoczny taniec włoski:* Skakać galardy. Opal. <Włos. gagliarda>

Galareciany przym. od **Galareta:** Ciało nabiera pewnej galarecianej sprężystości. Jeż. <p. Galareta>

× **Galareda, y,** lm. **y** p. **Galareta.**

Galarek, rka, lm. **rki** p. **Galar.**

Galarepa, y, lm. **y 1.** p. **Galarapa. 2.** [G. a. **Galarypa**] *rodzaj przezwiska.* **3.** bot. p. **Kalarepa.** <p. Galarapa>

Galareta, y, lm. **y 1.** a. × **Galareda,** † **Galreta,** † **Garleta,** [**Garlęta, Garlita**], × **Galatyna,** × **Gielatyna** *masa zastygła z rozgotowanego mięsa, ryb, owoców i t. p.,* in. × s t u d z i e n i n a, † n a z i m n e: G. z nóżek cielęcych, wieprzowych (=*nogi*). Ryba w galarecie. G. ponczowa, malinowa. Od śmiechu trząsł mu ś. brzuch, jak G. Krasz. Poeta, co był tak ognistym wewnątrz, a z wierzchu drżał jak G. Słow. Bakt.: G. odżywcza p. **Żelatyna. 2.** anat.: × G. Whartona = *część składowa pępowiny,* in. t r z ę s i n a a. t r z ę ś l i n a W h a r t o n o w a, i s t o t a t r z ę s k a W h a r t o n a (gelatina Whartoniana). **3.** ogr. *lepka część soku owocowego.* Zdr. **Galaretka.** <Nm. Gallerte, z Łć. gelatus = zmarznięty>

Galaretka, i, lm. **i** p. **Galareta.**

Galaretnica, y, lm. **e** bot. p. **Trzęsidło.**

Galaretowato przys. od **Galaretowaty:** Spotkałem ś. wzrokiem z wiszącym u sufitu, od pyłu G. wyglądającym cielskiem malowanego potworu. Orzesz.

Galaretowaty *podobny do galarety.* Hist.: Tkanka galaretowata p. **Galaretowy.** Galaretowato-śluzowy.

Galaretowy przym. od **Galareta.** Hist.: Tkanka galaretowa, in. t k a n k a g a l a r e t o w a t a, t k a n k a t r z ę s k a.

Galaretówka, i, lm. **i** bot. (gelidium) *roś. z gromady wodorostów, z klasy krasnorostów, z rodziny gelidieae.*

† **Galarja, i,** lm. **e** p. **Galerja.**

Galarowy przym. od **Galar:** Jabłka galarowe.

[**Galarypa, y,** lm. **y**] p. **Galarepa:** A ty chłopie G.! sprzedał spodnie, kupił żyta.

Galas, u, lm. **y 1.** a. **Jabłko galasowe, Orzeszek galasowy, Dębianka** (częś. w lm.), × **Dębionka,** † **Dębnik,** [**Galasówka, Dębiałki, Jabko dębowe**] *narośl na liściach dębu od ukłócia owadów.* **2.** chem. *materjał garbnikowy, kwas galaso-garbnikowy.* **3.** [G.] = a) p. **Garus.** b) *byle jakie jedzenie:* Kapusta i flaki, dobry G. taki. c) *nieporządek.* <Łć. galla>

[**Galasić, i, ił, Kalasić**] *rozcierać, płaszczyć; mieszać, wprawiać w nieład, rozrzucać.* <?>

Galasować, uje, ował, Garbnikować, Tanizować *zaprawiać tkaniny wyciągami galasów przed farbowaniem.*

Galasowanie, a, blm., czynność cz. **Galasować.**

Galasownik, a, lm. **i** zool. p. **Galasówka.**

Galasowy przym. od **Galas:** Atrament, kwas G. Jabłko galasowe a. Orzeszek G. p. **Galas.**

Galasówka, i, lm. **i 1.** [G.] p. **Galas. 2.** a. **Galasownik** zool. (cynips) *owad błonkoskrzydły z pokładełkiem, należący do roślinarek.*

[**Galaszek, szka,** lm. **szki**] *pień drzewa.* Por. **Galak, Golas.**

[**Galatki, tek,** blp.] p. **Galaty.**

[**Galaty, at,** blp., **Galoty**], † **Galjoty** *spodnie:* Przystrzygnął mu na G. Prz. (=*obił go*). Zdr. [**Galatki**]. Zgr. [**Galaciska**]. <Czes. kalhoty = spodnie, z Fr. culotte>

× **Galatyna, y,** lm. **y 1.** p. **Galantyna. 2.** p. **Galareta.** <Śr. Łć. galatina>

Galban, u, lm. **y,** † **Gałban, Galbanowiec** bot. (bubon galbanum) *roś., gatunek opichu.* <Łć. galbanum, z Gr. chalbánē, z Hb. chelb'nâh>

Galbanowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Galban.**

Galeasa, y, lm. **y** *okręt handlowy wiosłowy o trzech a. o jednym maszcie.* <Fr. galéasse, galéace, Włos. galeazza>

Galeina, y, blm. farb. *rodzaj barwnika.* <p. Gal>

[**Galeja, i,** lm. **e**] = **Aleja.**

× **Galemon, u,** lm. **y** chem. i min. p. **Galman.**

Galena, y, lm. **y, Galenit,** × **Blejglanc** chem. i min. b ł y s z c z o ł o w i a n y, *siarek ołowiu z domieszką czasem srebra; ruda, z której otrzymuje ś. ołów, a czasem i srebro.* <Gr. galēnē = błyszcz>

† **Galenie, a,** blm., czynność cz. **Galić.**

Galenit, u, lm. **y** chem. i min. p. **Galena.**

Galenita, y, lm. **ci** *nowochrzczeniec holenderski.*

Galenoid, u, lm. **y** min. p. **Błyszcz.** <Now. z Gr. galēnē = błyszcz + -eidés = -kształtny>

Galeota, y, lm. **y, Galjota** *statek jednomasztowy; mały okręt półwiosłowy.* <Włos. galeotta>

Galepin, u, lm. **y** p. **Kalepin:** Można tam było ułożyć nieraz galepin siedmiu języków. Kraus. <p. Kalepin>

1. † **Galer, u,** lm. **y** *rodzaj płótna:* Płótna koleńskiego galeru sztuka. Gostk. <Może od daw. Nm. nazwy prowincji Hl. Geller(n) = Gieldrja>

2. † **Galer, u,** lm. **y** *rodzaj czapki.* <Włos. galero>

Galera, y, lm. **y 1.** *mały okręt żaglowo-wiosłowy.* **2.** w lm. przen. *kara, zesłanie do ciężkich robót na galerach:* Skazać kogo na galery. Dostać ś. na galery. **3.** woj. *obrót, zwrot, służący*

do przeciągnięcia za pomocą ludzi znacznych ciężarów. <Włos. galera>

× **Galerepa, y,** lm. **y** p. **Kalarepa.**

Galerja, i, lm. **e,** † **Galarja 1.** *balustrada, ogrodzenie ozdobne.* **2.** *miejsce przechadzki nakryte; portyk, perystyl, balkon, platforma z balustradą:* G. przed domem, u wejścia do ogrodu. Przechadzać ś. po galerji. **3.** *ganek kryty w domach, korytarz zamknięty, pasaż; długa sala z kolumnadą.* **4.** w teatrze, w sali publicznej = *miejsce dla publiczności na piętrze.* **5.** przen. *publiczność z galerji:* G. bije oklaski. **6.** przen. *przypatrujący ś. czemu, widzowie:* Grających otaczała liczna G. **7.** *lokal z wystawą dzieł sztuki, salon artystyczny, zbiory dzieł sztuki:* G. wilanowska, drezdeńska. G. obrazów. **8.** przen. *zbiór, zasób, teka:* G. typów historycznych Matejki jest niewyczerpana. Artysta w roli pana Jacentego dowiódł, że G. jego wiejskich szlachciców jest niewyczerpaną. **9.** woj. *korytarz podziemny, w robotach fortyfikacyjnych.* Zdr. **Galeryjka.** <Śr. Łć. galeria, Włos. galleria, Fr. galerie>

Galerjowy przym. od **Galerja:** Loże galerjowe.

Galerniczka, i, lm. **i** forma ż. od **Galernik.**

Galerniczy przym. od **Galernik:** Statek G.

Galernik, a, lm. **cy 1.** *więzień, zesłaniec, odbywający karę na galerach.* **2.** żart. *widz z galerji:* Na tym balu więcej było galerników, niż tańczących. <p. Galera>

Galerowy przym. od **Galera:** Węzeł G. Jak. J.

Galeryjka, i, lm. **i 1.** p. **Galerja. 2.** *obwódka stojąca ażurowa:* G. przy biurku. G. od samowara. **3.** mor. *ganek okrętowy.* **4.** ucz. *kołnierz:* Porwałem faceta za galeryjkę. Prus. <p. Galerja>

[**Galeta, y,** lm. **y, Gieleta, Gielata, Giletka**] **1.** *wiaderko do dojenia, skopek do mleka, kubełek z pałączkiem wewnątrz do dojenia owiec.* **2.** *faska drewniana na masło.* **3.** *ćwierć korca.* <Z Rum. găleată = kubek, z Łć. calathus, z Gr. kálathos>

Galgant, a, lm. **y 1.** bot. p. **Alpinja. 2.** [G.] p. **2. Gałgan.** <Nm. Galgant, z Łć. galanga, to zaś z języków Wschod.>

Galicjanka, i, lm. **i** *czapka granatowa czworograniasta z daszkiem i sznurkiem nad nim.* <Od nazwy kraju Galicja, Śr. Łć. Galicia, od nazwy miasta Halicz>

× **Galicki:** Choroba galicka p. **Przymiot:** Ostatkiem zdrowia goniący, bo przez galicką chorobę toczon. Sienk. <Łć. gallicus = galski, francuski>

[**Galicyják, a,** lm. **i**] *biały kartofel.*

Galicyjski kamień a. [G. kamyk, kamyszek], apt. *surowy siarczan cynku.* <p. Galsztyn>

Galicyzm, u, lm. **y 1.** *barbaryzm, makaronizm, zwrot pochodzenia francuskiego w języku polskim.* **2.** × *francuszczyzna, porządki francuskie:* Królowa nam do wolności naszych chce wprowadzić G. Pas. <Fr. gallicisme>

† **Galić, i, ił 1.** *rzucać, wyrzucać piłkę, grając w piłkę:* Jak kto gali, tak mu odbijają. Prz. **2.** co komu, co na kogo = *stręczyć, podsuwać mu:* Senatorowie książętom mazowieckim królestwo galili. Błaż. Przełożony aby pożytku poddanych tak strzegł, iżby wszystko ku niemu galił. Kosz. (= *kierował*). **3.** komu = *sprzyjać, życzyć, świadczyć, służyć:* Bratu galąc, opiekunem go być słusznym młodego Bolesława udać chcieli. Błaż. Szafarz z dóbr pańskich chytrze sobie galił. Odym. Prawdzie powinienem zawsze G. Pot. **4.** na kogo, na co = *ciągnąć, skłaniać ś. na czyją stronę; obstawać, trzymać za kim, za czym:* Polakiem jesteś, więc na stronę Polaków galisz. Błaż. (= *przechylasz ś.*). Na obie strony gali. Bardz. **5.** na co = *zmierzać ku czemu, kroić na co, mieć co na celu:* Wszystkie jego postępki galą na większe zamieszanie ojczyzny. Nies. **6.** na kogo, na co = *nastawać, dybać, czyhać, godzić:* Na zgubę czyją galił. Min. <? GAŁ; por. [Gały]. >

× **Galijnik, a,** lm. **cy** *sternik, kapitan łodzi, zwanej galją.* <p. Galja>

† **Galik, a,** blm. lek. p. **Przymiot.** <Z Łć. Gallicus = galski, francuski>

Galikanin, a, lm. **anie** *członek kościoła galikańskiego.* <Fr. gallican = należący do kościoła francuskiego>

Galikanizm, u, blm. *dążność kościoła katolickiego we Francji do utrzymania w pewnych razach autonomji wobec kurji rzymskiej:* Postępowanie ks. Hieronima nazywał herezją, galikanizmem. Bał. <Fr. gallicanisme>

Galikański kościół = *francuski, kościół katolicki we Francji, dążący w pewnych razach do autonomji wobec kurji rzymskiej.* <Z Fr. gallican>

× **Galikomanja, i,** blm. p. **Galomanja.** <Z Łć. gallicus = galski, francuski + Manja>

Galilejszczyzna, y, blm. żart. *to wszystko, co galicyjskie:* Całe towarzystwo deklamowało chórem przeciw galilejszczyźnie. Lam. <Żart. od Galileja, zam. Galicja>

Galimacja, i, lm. **e** p. **Galimatjas.**

Galimatja, i, lm. **e** p. **Galimatjas.**

Galimatjas, u, blm., **Galimatjasz, Galimatja, Galimacja,** gm. **Galamacja 1.** *zamieszanie, nieporozumienie, zamęt, skweres, kram, chryja:* Narobić galimatjasu (= *nawarzyć piwa, narobić bigosu*). **2.** *gadanina bez sensu, gmatwanina słów i myśli.* <Fr. galimatias>

Galimatjasz, u, blm. p. **Galimatjas.**

Galipot, u, blm. *biała żywica sosnowa:* G. służy do fabrykacji laku. <Fr. galipot>

† **Galizant, a,** lm. **ci** *stronnik partji francuskiej.* <Z Łć. Gallus = Francuz>

Galizować, uje, ował *poprawiać wina ze zbyt kwaśnych winogron zrobione.* <Od nazwiska wynalazcy, dra Galla>

Galizowanie, a, blm., czynność cz. **Galizować.**

× **Galja, i,** lm. **e** *łódź o pięciu rzędach wioseł.* <Włos. galia>

† **Galjarda, y,** lm. **y** p. **Galarda.**

Galjon, u, lm. **y** mor. *rodzaj statku kupieckiego.* <Fr. galion>

× **Galjonizm, u,** blm. *obojętność w rzeczach religijnych, indyferentyzm religijny.* <Now., niby Łć. gallionismus, od nazwiska prokonsula rzymskiego Gallio, obrońcy św. Pawła>

Galjota, y, lm. **y** p. **Galeota.**

† **Galjoty, ów,** blp. p. **Galaty:** Ten bez broni, ten boso, drudzy y byli i galjotów odbieżeli. Alb.

1. [**Galka, i,** lm. **i**] p. [**Gala**].

2. [**Galka, i,** lm. **i**] *zabawa z tańcami.*

× **Galmaj, u,** lm. **e** chem. i min. p. **Galman.**

× **Galmaja, i,** lm. **e** chem. i min. p. **Galman.**

Galman, u, lm. **y,** × **Galmen,** × **Galmon,** × **Galemon,** × **Galmaj,** × **Galmaja,** × **Galmej,** † **Galmejn** chem. i min. *ruda cynkowa, złożona z węglanu a. krzemianu cynku,* in. smitsonit, kalamin. <Nm. Galmei, z Gr. kadmeía, Łć. cadmia>

Galmaniak, a, lm. **i** hut. *piec prażelny szybowy a. rumfordzki do galmanu, a. czeluść w piecu munflowym, przeznaczona do prażenia galmanu.*

Galmanin, u, blm. chem. *proszek biały złożony z tlenku cynku, bieli talkowej i mączki.* <p. Galman>

Galmanowy przym. od **Galman:** Miał G. Łab.

× **Galmej, u,** lm. **e** chem. i min. p. **Galman.**

† **Galmejn, u,** lm. **y** p. **Galman:** Szara maść vulgo G. Ust. cyrulików lubel. 1597.

× **Galmen, u,** lm. **y** chem. i min. p. **Galman.**

× **Galmon, u,** lm. **y** chem. i min. p. **Galman.**

Galocyjanina, y, blm. chem. *rodzaj barwnika organicznego.* <p. Gal + Cyjanina>

Galoflawina, y, blm. chem. *rodzaj barwnika organicznego.* <Gal + Łć. flavus = żółty>

Galofob, a, lm. **owie** *nienawidzący Francuzów i Francji.* <Now. z Łć. Gallus = Gal, Francuz + Gr. fóbos = strach>

Galofobja, i, blm. *nienawiść do Francji i Francuzów.*

Galomanja, i, blm., × **Galikomanja** *zamiłowanie wszystkiego, co francuskie.* <Now. z Łć. Gallus = Gal, Francuz + Gr. mania = Manja>

Galon, u, lm. **y 1.** *naszywka, lamówka, bramowanie złote a. srebrne przy mundurach a. przy liberji; rodzaj taśmy ścisłej przy meblach, portjerach.* **2.** *angielska miara objętości (= 4,54 litra).* Zdr. **Galonik, Galonek.** <Fr. galon>

Galonek, nka, lm. **nki** p. **Galon;** *wązki galon* Zedrzeć galonki, wypróć szewrony, zapisać w rozkazie dziennym, tak! Wilcz.

Galonik, u, lm. **i** p. **Galon.**

[**Galonka, i,** lm. **i**] *szlak, wstęga u dołu sukni.*

Galonować, uje, ował 1. *obszywać galonami; naszywać galony:* Lokaj galonowany. Orzesz. (= *ubrany w liberję z galonami*). Przen.: Familja moja nie jest tak świetna, jakem ją sobie w myśli galonował (= *świetnie przedstawiał*).

Galonowanie, a, blm., czynność cz. **Galonować.**

Galonowy 1. przym. od **Galon. 2.** *galonowany* Kilka ekwipaży z galonowemi stangretami. Galonowi lokaje. Asn. **Galonowy, ego,** lm. **i** rz. *lokaj:* Jużci dzwonek przeraża, wpada G. Mick.

Galop, u, blm. **1.** *cwał, czwał, pęd, szybki bieg, szczeg. konia:* Puścić ś. galopem. G. krótki, długi. **Galopem,** [**Galop, Na galop**] przys. *prędko, co tchu, pędem; natychmiast, w mgnieniu oka:* Wrócę galopem. Przyniosę to G. Leć G., żebyś ś. nie spóźnił. Obiad będzie G. Koń ten zajeździ ś. G. **2.** p. **Galopada.** Zdr. **Galopek.** <Fr. galop>

Galopada, y, lm. **y 1.** p. **Galopowanie. 2.** a. **Galop, Galopka** *rodzaj szybkiego tańca a. muzyka do niego.* <Fr. galopade>

Galoped, a, lm. **y** *zapamiętały tancerz, fikalski:* Fikacze i galopedy odeszli z kwaśnemi minami. Bał. <Żart. z Galopada>

Galopek, pka, lm. **pki** p. **Galop:** Wysunął ś. manażowym galopkiem. Fred. A.

Galopka, i, lm. **i** p. **Galopada.**

Galopować, uje, owal 1. (o koniu) *biec galopem, w cwał, cwałować, pędzić, lecieć pędem.* Przen.: Suchoty galopujące. **2.** (o człowieku) *jechać na koniu galopującym a. końmi galopującemi.* **3.** *tańczyć galopadę.* **4.** przen. *śpieszyć ś.:* G. z robotą. **5.** kol. (o parowozie) *wahać ś., cwałować, falować, kołysać ś. w czasie jazdy.* <Z Fr. galoper>

Galopowanie, a, blm., **Galopada** czynność cz. **Galopować.**

× **Galosz, a,** lm. **e** p. **Kalosz.** <Fr. galoche>

[**Galoty, ot,** blp.] **1.** p. **Gałaty:** Słomiane G., azurowy mundur. Dostać na G. = *dostać w skórę.* **2.** [Księże G. a. **Księże portki**] *herba aquilegiae.* <p. Gałaty>

× **Galować, uje, owal 1.** *w ubiór galowy stroić.* **2.** *bawić ś., hulać, ucztować, balować:* Dzień i noc galuje, a potym choruje. <p. Gala>

× **Galowanie, a,** blm., czynność cz. **Galować.**

Galowo przys. od **Galowy:** Przedstawiał ś. tam i dwór G. Krasz.

Galowy przym. od **Gala:** Dzień, ubiór G. Widowisko galowe. Święto galowe (= *dworskie; galówka*). **Po galowemu** przys. = *galowo:* Ubrany po galowemu.

Galówa, y, lm. **y** rcz. p. **Galówka.**

Galówka, i, lm. **i,** rcz. **Galówa 1.** *uroczystość dworska.* **2.** *nabożeństwo galowe:* Odprawić galówkę.

† **Galsztyn, u,** lm. **y** *rodzaj witrjolu:* Hałun i G. wodę mętną czynią przejrzystą. Trzyc. <Nm. Galitzenstein dosł. = kamień galicyjski, od Galicji, prowincji hiszpańskiej>

[**Galus, u,** lm. **y**] p. **Garus.**

[**Galusz, u,** lm. **e**] p. **Garus.**

Galwanicznie przys. od **Galwaniczny.** <p. Galwanizm>

Galwaniczność, i, blm. p. **Galwanizm.**

Galwaniczny fiz. przym. od **Galwanizm;** *elektryczny:* Stos, element G., ogniwo galwaniczne p. **Elektryczny.** Baterja galwaniczna (= *elektryczna*). Iskra galwaniczna (= *powstająca przy przerywaniu prądu elektrycznego*). Światło galwaniczne a. elektryczne. Złocenie, srebrzenie galwaniczne (= *przy pomocy prądu elektrycznego dokonywane*). Wypalanie galwaniczne p. **Galwanokaustyka.** <p. Galwanizm>

Galwanizacja, i, blm. *pokrywanie warstwą cynku metali, szczeg. żelaza, za pomocą prądu elektrycznego.*

Galwanizernia, i, lm. **e** *oddział w fabryce, gdzie galwanizują.*

Galwanizm, u, blm. fiz. **1.** a. **Galwaniczność** *elektryczność dynamiczna; prąd elektryczny.* **2.** *dział nauki o elektryczności, rozpatrujący zjawiska, wywołane przez prąd elektryczny.* <Od nazwiska fizyka Włos. Galvani † 1798>

Galwanizować, uje, owal 1. *powlekać szlachetniejszym metalem za pomocą prądu elektrycznego.* **2.** *leczyć za pomocą prądu elektrycznego.*

Galwanizowanie, a, blm., czynność cz. **Galwanizować.**

Galwanizowany *powleczony metalem szlachetniejszym za pomocą prądu elektrycznego.* Hut.: Żelazo galwanizowane = *powleczone cynkiem,* in. c y n k o w a n e.

Galwanochromja, i, blm. *barwienie wyrobów metalowych za pomocą osadów metalicznych, wydzielających ś. z roztworów działaniem prądu elektrycznego.* <Galwan(izm) + Gr. chrōma = barwa>

Galwanografja, i, blm. elektrot. *sposób kopjowania na miedzi za pomocą prądu elektrycznego obrazów, pędzelkiem wykonanych na płycie srebrnej a. miedzianej.* <Galwan(izm) + Gr. grafia = pisanie>

Galwanokaustyczny przym. od **Galwanokaustyka.**

Galwanokaustyka, i, blm. **1.** chem. i elektrot., in. g a l w a n i c z n e w y p a l a n i e = *sztuka przygotowywania stalorytów, miedziorytów i t. p. przez zanurzanie płyt metalowych, odpowiednio przygotowanych, w rozcieńczonym kwasie siarkowym; wytrawianie rysunków na płytach metalowych za pomocą prądu elektrycznego.* **2.** lek. *przypalanie w celach leczniczych za pomocą żaru galwanicznego.* <Galwan(izm) + Gr. kaustikós = palący>

Galwanomagnetyczny przym. od **Galwanomagnetyzm.** <Galwan(izm)+Magnetyczny>

Galwanomagnetyzm, u, blm. fiz. *magnetyzm, powstały pod wpływem prądu galwanicznego.*

Galwanometr, u, lm. **y** fiz. **1.** *przyrząd do mierzenia siły, napięcia prądów elektrycznych:* G. zwierciadłowy, uniwersalny a. powszechny. G. mierniczy=*ampermetr*, *amperometr*. G. zastosowany do odczytywania w woltach napięcia siły elektrowzbudzającej = *woltmetr.* **2.** p. **Galwanoskop.** <Galwan(izm)+Gr. métron=miara, -mierz>

Galwanoplastycznie przys. od **Galwanoplastyczny:** Skopjować G.

Galwanoplastyczny przym. od **Galwanoplastyka.**

Galwanoplastyka, i, blm. chem. i elektrot. **1.** *otrzymywanie odcisków różnych przedmiotów przez utworzenie na nich osadu miedzi działaniem prądu elektrycznego.* **2.** *zastosowanie działań chemicznych prądu elektrycznego* (złocenie, srebrzenie galwaniczne i t. p.), in. g a l w a n i z a c j a. <Galwan(izm) +Gr. plastikḗ=rzeźbiarstwo>

× **Galwanopunktura, y,** blm., × **Elektropunktura** hist. *nakłówanie galwaniczne.* <Galwan(izm) +Łć. punctura=nakłówanie>

Galwanoskop, u, lm. **y, Multyplikator 1.** *przyrząd do wykazywania słabych prądów elektrycznych.* **2.** a. **Galwanometr** *przyrząd do mierzenia słabych prądów elektrycznych.* <Galwan(izm)+Gr. skopéō =dostrzegam>

Galwanostegja, i, blm. chem. i elektrot. *dział galwanoplastyki, sztuka pokrywania przedmiotów warstwą metalu za pomocą prądu elektrycznego (srebrzenie, złocenie, niklowanie za pomocą prądu elektrycznego).* <Galwan(izm)+Gr. stégein = pokrywać>

Galwanotechnika, i, blm. *przemysł polegający na zastosowaniu elektrolizy.* <Galwan(izm)+Technika>

Galwanotyp, u, lm. **y, Elektrotyp 1.** elektrot. *czcionka drukarska, otrzymana sposobem galwanoplastycznym.* **2.** *kopja drzeworytu, wykonana z miedzi sposobem galwanoplastycznym.* <Galwan(izm) +Typ>

Galwanotypja, i, blm., **Elektrotypja** *drukowanie przy pomocy prądu elektrycznego.*

Gała, y, lm. **y 1.** p. **Gałka. 2.** [G.] *narośl na ciele.* **3.** [Gały] = a) *szyszki ostowe, któremi podczas okrężnego biją połapanych przystawców.* b) *testiculi.* c) *oczy:* Wytrzeszczył gały. d) *potrawa ze zgniłych potartych ziemniaków.* e) Jasne gały=*pioruny* (eufemistycznie). <Nm. Galle= guz, wrzód, gałka> Łac. i włoskie galla

Gałach, a, lm. **y 1.** zł. p. **Galach. 2.** [G.]= pog. *pop, ksiądz.* **3.** [Gałachy] = *szmaty, łachy:* Babka zrzuciła z siebie te gałachy. <Hb. gālach=golić>

[**Gałachy, ów,** blp.] p. **Gałach.**

[**Gałagucki**]: Kury gałaguckie=*rodzaj kur.*

[**Gałagut-**] p. **Kałkut-.**

× **Gałamaja, i,** lm. **e** *basałyk, safanduła, nieokrzesaniec, gbur, cham, gamoń.* <Zapewne Czes. halama=głupiec, bałwan>

[**Gałamgać, a, ał**] *mówić nie do rzeczy, głupstwa.* <p. Gałamaja>

[**Gałamganie, a,** blm.] czynność cz. **Gałamgać.**

Gałązeczka, i, lm. **i** p. **Gałąź.**

Gałązka, i, lm. **i 1.** p. **Gałąź;** *rózga, różdżka, wić, witka:* Ptaszek fruwa z gałązki na gałązkę. G. oliwna. G. lepowa, myśl. (=*powleczona lepem na ptaki*). **2.** anat. *drobna odnoga naczynia a. nerwu* (ramulus). **3.** ogr. *przyrost, pęd zeszłoroczny.* <p. Gałąź>

Gałązkować, uje, ował ogr. *rozmnażać z gałązek.*

Gałązkowanie, a, blm., czynność cz. **Gałązkować.**

Gałązkowato przys. od **Gałązkowaty.**

Gałązkowaty *podobny do gałązki:* Bluszcz ma szypułki gałązkowate. Jundz.

Gałązkowy 1. przym. od **Gałązka. 2.** bot.: Mech G. p. **Rokiet.**

[**Gałązuszka, i,** lm. **i**] p. **Gałąź.**

Gałąź, ęzi, lm. **ęzie,** †**ęzy,** [**Gałęź**] **1.** *konar, ramię drzewa:* Drzewo roztacza gałęzie. Gałęzie wodne =*odrośle na pniach drzew starych,* w o d n i a k i. Powiesić kogo na gałęzi, na suchej gałęzi. Na G. z nim! Skończy na gałęzi (=*będzie wisiał*). Zmuszony widzieć knieję nagiemi gałęzi niesilną zimne podźwignąć ciężary. Mick. Przen.: Po starszemu na G. (=*starszy naprzód*). Przen.: G. cieniu za każdym ś. cierni. Mick. (=*smuga*). [Poleciało po gałęzi] = *udało ś.* Przen.: *odnoga, dział, oddział, rozgałęzienie:* G. przemysłu, nauki. G. słowiańskiego języka. Dm. (=*narzecze*). Mat.: G. linji krzywej. G. hyperboli. **2.** anat. *odnoga, rozgałęzienie naczynia a. nerwu:* G. wstępująca (ramus ascendens). G. zstępująca (ramus descendens). **3.** gór.: G. żyły=*ramię, odnoga żyły.* **4.** w lm. myśl. *rogi jelenia dorosłego.* **5.** ogr. *rozgałęzienie najmniej trzyletnie.* Zdr. **Gałązka, Gałązeczka,** [**Gałęzię, Gałązuszka**]. <Gał(ęz)-, GOŁ>

† **Gałban, u,** lm. **y** bot. p. **Galban.**

Gałda, y, lm. **y 1.** †p. **Giełda. 2.** [G.]= a) *zabawa, obchodzona w porze zimowej przez kawalerów; uczta rozpustna, obżarta:* G. djabelska (=*bankiet djabłów*). b) *pijaństwo, opilstwo:* Cały zarobek obraca na gałdę. c) *wódka.* Por. **Gałdus, Gołda.** <Tegoż pochodzenia, co Giełda>

[**Gałdaki, ów,** blp.] p. **Gajda.**

[**Gałdus, a,** lm. **y, Gałdziarz, Gołdus, Gałdys**] *pijak.* Por. **Gałda.**

[**Gałdys, a,** lm. **y**] p. **Gałdus.**

[**Gałdziarka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Gałdziarz.**

[**Gałdziarz, a,** lm. **e**] p. **Gałdus.** <p. Gałda>

[**Gałdzić, i, ił, Giełdzić**] *łaskotać, łachotać, łechtać.* Por. **Gidlić, Gildzić.**

Gałeczka, i, lm. **i 1.** p. **Gałka. 2.** a. **Gałuszka** apt. *pigułka* (pilula). **3.** hist.: × Gałeczki krwi p. **Krążek.** × Gałeczki zwojowe=*komórki zwojowe nerwów* (corpuscula gangliorum s. cellulae nerveae). <p. Gała>

Gałeczkowato przys. od **Gałeczkowaty.**

Gałeczkowaty *mający postać gałki;* anat.: †Pociąg kości G., in. †g u z i k o w a t y =*wyrostek kłykciowaty* (processus condyloidus). Lek.: Garbiak G., in. k u l i s t y (staphyloma globosum).

Gałecznica, y, lm. **e 1.** apt. *przyrząd do dzielenia na równe części wałeczków z ciasta pigułkowego.* **2.** bot. = a) (balanophora) *roś. z rodziny gałecznicowatych.* b) a. **Chrzęsło, Szuwar** (sphaerococcus) *roś. z gromady wodorostów, z klasy krasnorostów.*

Gałecznicowaty bot.: Rośliny gałecznicowate (balanophoraceae) *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych.*

× **Gałecznik, a,** blm. fizj. (globulinum) *ciało białkowate, czerwone, znajdujące ś. w krążkach krwi,* in. !g l o b u l i n, !g l o b u l i n a, h e m a t o g l o b u l i n a, × h e m a t o k r y s t a l i n.

[**Gałęza, y,** lm. **y**] p. **Gałęźnik.** <p. Gałąź>

Gałęzianka, i, lm. **i** bud. *ozdoba architektoniczna, kształtu plecionki z gałązek z drobnemi listkami.*

Gałęziasto przys. od **Gałęziasty.**

Gałęziasty *kształtu gałęzi, krzaczasty, rosochaty, mający bujne gałęzie, rozgałęziony, rozczapierzony:* Gałęziasta korona dymu. Sienk.

[**Gałęziaty**] p. **Gałęzisty.**

†**Gałęzie, a,** blm. ni. zb. *gałęzie, konary:* G. gnojem przytrząśnione psuje ś. Trzyc. Kozy G. wszytko pogłodały. Szymon.

[**Gałęzię, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Gałąź:** Dąb, na tym dębie gałęzięta, pod gałęziętami gugulęta (zagadka).

×**Gałęzina, y,** blm. *drzewo gałęziowe, drzewo z gałęzi.*

×**Gałęziorodny** *zadrzewiony, lesisty, drzewrodny:* G. Olimp. Otw. <Gałąź+ROD>

Gałęziorogi *mający rogi gałęziste, rosochate, krzaczaste:* Gałęzioroga sarna. Nar. <Gałąź+ROG>

Gałęziowy, ×**Gałęźny,** [**Gałęźny**] przym. od **Gałąź:** Chłodnik G. (*=altana*). Leśn.: Drzewo gałęziowe (*=cienkie gałęzie, na sążnie nie zdatne*). <p. Gałąź>

Gałęzisto przys. od **Gałęzisty.**

Gałęzistość, i, blm. rz. od **Gałęzisty.**

Gałęzisty 1. a. [**Gałęziaty**] *pełen gałęzi, obfity, bogaty w gałęzie.* **2.** *rozgałęziony, rosochaty, krzaczasty, rozłożysty, kształtu gałęzi:* Rogi jelenia gałęziste.

†**Gałęzy** p. **Gałąź.**

[**Gałęź, i,** lm. **e**] p. **Gałąź.**

Gałęźnik, a 1. [G. a. **Gałęza**] lm. **cy** *szubienicznik, łotr, obwieś, wisielec.* **2.** lm. **i** a. †**Podgnieźnik,** †**Podnieznik** myśl. *sokół a. jastrząb, niezdolny jeszcze do lotu, przelatujący za matką z gałęzi na gałąź; młody ptak, wzięty na łowczego.*

×**Gałęźny,** [**Gałęźny**] p. **Gałęziowy:** G. obcinacz. L. [Gałęźne liście] = *liście z gałęzi.*

1. †**Gałga, i,** lm. **i** bot. p. **Ajer.** <Z Łć. galanga>

2. †**Gałga, i,** lm. **owie,** †**Gałka 1.** *namiestnik chana tatarskiego:* Gałgi, sołtany, murze i wszystek zastęp. Bron. **2.** *następca tronu tatarskiego.* Pot. <Tat. kalga>

1. Gałgan, a, lm. **y,** [**Gałkun**] **1.** *łach, łachman, szmat, szmata, ubranie podarte:* Nagość swoją okrywa gałganami. Kras. Gałgany na wyrób papieru. **2.** przen. *łotr, nicpoń, ladaco, hultaj, szubrawiec, obdartus:* Cierp, gałganie, kiedyś zasłużył. On co miljonami facjendował, został teraz gałganem. Tremb. Kobieta G. = *gałganica.* **3.** przen. *rzecz nic nie warta:* Koń, scyzoryk G. Co más tygu dobrygu konia rznąć, to zarznij tygu gálgana. **4.** [G.] = a) *stare ubranie, np. koszula, kapota.* b) w lm. *odzież, bielizna.* Zdr. **Gałganek, Gałganeczek.** Zgr. **Gałganisko.** <Nm. Galgen dosł. = szubienica, szubienicowy>

2. Gałgan, a, lm. **y 1.** [G. a. **Galgant, Gałgan-korzeń**] *gałgański korzeń, radix galangae.* **2.** bot.: a) p. **Alpinja.** b) ×p. **Cibora.** Zdr. **Gałganek.** <Z Łć. galanga>

×**Gałganduch, a,** lm. **y** bil. **1.** *kręgiel z dzwonkiem stawiany na środku bilardu.* **2.** *rodzaj gry w bilard z takim kręglem.* <Gałgan+? Duch>

Gałganeczek, czka, lm. **czki** p. **1. Gałgan.**

1. Gałganek, nka, lm. **nki 1.** p. **1. Gałgan:** Owinąć palec w G. Maczać gałganki i przykładać (*=płatki płócienne*). **2.** przen. żart. *fatałaszek, kawałek materjału, przeznaczonego na stroje kobiece:* Na stolikach pełno było gałganków, około których dziewczę chodziło z wielkim zajęciem. Krasz. Przyniósł kupiec chustkę a. inny G. L.

2. Gałganek, nka, lm. **nki 1.** p. **2. Gałgan. 2.** †w lm. *chrzciny* (gdyż na chrzcinach zwykle pito wódkę gałganową): Idzie na gałganki.

Gałganerja, i, blm. zb. *gałgany, hultaje, nicponie, szubrawcy:* Nie mam nic wspólnego z tą gałganerją. Herszt gałganerji.

Gałganiarka, i, lm. **i** forma ż. od **Gałganiarz.**

Gałganiarski 1. przym. od **Gałganiarz. 2.** lek.: Gnilica gałganiarska p. **Gnilica.**

Gałganiarstwo, a, blm. *zajęcie gałganiarza a. gałganiarki:* G. jest środkiem ich utrzymania.

Gałganiarz, a, lm. **e 1.** *zbierający i sprzedający gałgany, szmaciarz, śmieciarz.* **2.** ×przen. *zły człowiek, gałgan.* Sł. wil. **3.** [G.] *gołysz:* Gałganiarzu, u ciebie zawsze bida.

Gałganica, y, lm. **e 1.** *kobieta gałgan.* **2.** *ladacznica, nierządnica.*

Gałganieć, eje, ał *stawać ś. gałganem, nicponiem, szubrawcem, podleć, nikczemnieć, upadać nizko:* Nałogowy pijak gałganieje z każdym dniem.

Gałganisko, a, lm. **a** p. **1. Gałgan.**

[**Gałgan-korzeń**] p. **2. Gałgan.**

Gałganowato przys. od **Gałganowaty.**

Gałganowaty *nieco gałgański, zakrawający na gałgana:* Mina gałganowata.

1. Gałganowy przym. od **1. Gałgan.**

2. Gałganowy przym. od **2. Gałgan:** Korzeń G. Wódka gałganowa.

Gałgant, u, lm. **y** bot. (kaempferia galanga) *roś. z rodzaju cytwaru, z rodziny imbierowatych.* <p. Galgant>

Gałgantowy przym. od **Gałgant:** Korzeń G.

Gałgański 1. *nikczemny, łotrowski, podły, hultajski, szelmowski:* Postępek G. **2.** *zły, lichy, kiepski, marny; partacki, fuszerski:* Materjał G. Robota gałgańska. **3.** ×*obdarty, nędzny.* **4.** [G. korzeń a. Gałgańskie krople] p. **Korzeń. Po gałgańsku** przys. = *gałgańsko, jak gałgan, niegodnie:* Postąpił ze mną po gałgańsku. <p. 1. Gałgan>

Gałgańsko przys. od **Gałgański,** *po gałgańsku.*

Gałgaństwo, a, lm. **a 1.** *to, co nic nie warte, łachy, łachmany, lichota, graty, rupiecie, rzeczy do niczego, tandeta:* Nakupił gałgaństwa. **2.** *nikczemność, łotrostwo, brudy, szubrawstwo, szelmostwo, podłość, hultajstwo:* To G. z jego strony. **3.** przen. zb. *tałałajstwo, hołota, psiarstwo, nędzarze, plugawstwo:* Zleciała ś. moc tego gałgaństwa. **4.** [G.] *przedmiot, rzecz bez wartości, do niczego, gałgan:* Trzeba num tygo młodygo psa wygnać w świat, boć to G. do nicego.

Gałka, i, lm. **i 1.** *kulka:* G. u laski, na wieży, u łóżka, u szpady. G. z chleba, z ciasta, z wosku, z papieru (*=pigułka*). G. różańcowa (*=paciorek*). **2.** *kość, los, kreska przy wotowaniu:* G. biała, czarna. Przen.: *los, dola:* A kiedy już wszystkim padła tak szczęśliwa G., chciano w końcu obmyślić i marszałka. Pol. **3.** przen.: *głowa:* Stracić gałkę (*=być straconym, zabitym*). Już po nim! Spadnie G. Chodź. **4.** [G.] = a) *kluska.* b) w lm. *rodzaj grzybów.* c) Gałki jelenie = *testiculi jelenia.* **5.** anat. = a) G. oczna a. ×oczowa = *oko jako całość,* in. †bulb oka, †całe oko, †jabłko oka, ×kula oczna, ×kulka oka, †okoskład (bulbus oculi). Przewracać, odwracać gałki. b) ×G. prącia p. **Żołądź. 5.** ×bil.: G. bilardowa = *bila.* Gra w gałki = a) *gra w bilard:* Gra stołowa w gałki, biljar nazwana. Rogal. Gałki grając, przegrał. Herb. b) *gra dziecinna w gałki z chleba:* W gałki tobie grać. Prz.

z dziećmi w gałki grać. Troc. **6.** bot. = a) †G. cyprysowa = *szyszka cyprysowa.* b) G. hakowa p. **Grzęsiołek.** c) G. muszkatołowa a. ×muszkatowa (nux moschata) *owoc rośliny: muszkatowiec zwyczajny* (myristica moschata). Zdr. **Gałeczka.** Zgr. **Gała.** <p. Gała>

×**Gałka, i,** lm. **i** *ptak kawka:* Zwała ś. kawka u ludu dawniej G.; skąd przysłowie: czarny jak G. Wójc. Górą ponad tym unosiły ś. kruki i gałki. Krasz. <Zap. Ukr. Brs. hałka>

†**Gałka, i,** lm. **owie** p. **2. Gałga.**

[**Gałka, i,** blm.] p. **Gołka.**

Gałkodrzew, a, lm. **y, Rozdręb** bot. (eucaliptus) *roś. z rodziny mirtowatych.* <Gałka+Drzewo>

Gałkoprątek, tka, lm. **tki** *rodzaj bakterji* (coccobacterium). <Gałka+Prątek>

Gałkować, uje, ował *rzucać gałki, balotować, głosować, wotować.*

Gałkowanie, a, blm., czynność cz. **Gałkować:** Proszę waćpanów do refektarza na G. Słow.

Gałkowaty *podobny do gałki, kulkowaty, kulisty.*

[**Gałkun, a,** lm. **y**] p. **1. Gałgan.**

[**Gałować, uje, ował**] *wołać, krzyczeć, narzekać.*

[**Gałowanie, a,** blm.] czynność cz. **Gałować.**

[**Gałowaty**] *z dużemi wytrzeszczonemi oczyma, wyłupiasty.* Kolb. <p. Gała>

†**Gałreta, y,** lm. **y** p. **Galareta.** Mur., Mym.

[**Gałtąć, a, ał**] *mieszać, wprawiać w nieład.* <? Por. Mikl. 67>

[**Gałtanie, a,** blm., **Gałtanina**] czynność cz. **Gałtać.**

[**Gałtanina, y,** lm. **y**] p. **Gałtanie.**

†**Gałuch, u,** blm., [**Gałuch**] = **Bałuch:** Usłyszała G. ludzi wielu gadających. Taki G. robicie! <Dźwn.>

[**Gałuch, a,** lm. **y,** a. w lm. **Gałuchy, uch**] *rodzaj ziemniaka.* <Zap. od Gała>

Gałucha, y, lm. **y 1.** a. w lm. **Gałuchy, Przewłoka, Pęczyna,** niek. **Kropidło** bot. (oenanthe) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunki: a) G. dęta (o. fistulosa). b) G. giersz a. giersz wodny, G. koński a. wodny koper, niek. Konkoprzyca (o. phellandrium). **2.** [**Gałuchy**] p. **Gałuch.** Por. **Gałuszka.** <Może od Gała>

Gałuchy, uch, blp. p. **Gałucha.**

×**Gałuszenie, a,** blm., czynność cz. **Gałuszyć.**

Gałuszka, i, lm. **i 1.** ×*gałka, gałeczka, np. kulka z mąki.* **2.** [G.] *kluska:* Polewka z gałuszkami. **3.** ×*pulpet z mięsa.* **4.** apt. p. **Gałeczka.** **5.** bot. = a) ×*główka u ziół z nasionami:* G. u lnu. G. maku (= *makówka*). b) ×*owoc na drzewie dopiero zawiązany po odpadnięciu kwiatu,* †gogołka, †golanka. c) a. **Rozgubka,** daw. **Paprotnica** (pilularia) *roś. z gromady paprotników, z rzędu dzierzęg.* Gatunek: G. kulisto-owocowa. <p. Gała>

[**Gałuszyć, y, ył**] **1.** i †*robić wrzawę, zgiełk, hałas, hałasować:* Gałuszą wzbyt lud wrzaskiem, powozy turkotem. Żebr. **2.** *dusić.* **3.** (o chwastach) *zacieniać, przytłumiać, zarastać.* Por. **Bałuszyć, Zagałuszyć.** <?; por. Hałas>

Gałuszyn, u, blm. apt. = **Enantyna.** <p. Gałucha>

[**Gałwa, y,** lm. **y, Gałwak**] *gruczoł, gruczołek zaskórny* (u ludzi). <Moraw. halva = gula, guz>

[**Gałwaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Gałwak:** Ma gałwaczki ta dziewucha (= *twarde, obrzękłe gruczołki na szyi a. pod brodą,* in. zawałki).

[**Gałwak, a,** lm. **i**] p. **Gałwa.** Zdr. [**Gałwaczek**].

[**Gały, gał,** blp.] p. **Gała.**

†**Gałżany** przym. od **Gałga:** Korzeń G.

Gama, y, lm. **y 1.** mat. *nazwa pewnej funkcji, badanej w matematyce wyższej.* **2.** muz. *szereg idących po sobie dźwięków:* G. djatoniczna, chromatyczna, majorowa, minorowa. G. z tonu c, d, e... **3.** przen. *skala, komplet, ogół:* Widok ten wzbudził całą gamę uczuć. G. charakterów ludzkich. Krasz. <Od nazwy litery Gr. g: Gamma (Γ)>

[**Gamąć się, mie ś., mał ś.**] *iść powoli, chwiejnym, ociężałym krokiem, nie uważając na drogę.* Por. **Gamgać ś.**

†**Gamainek, nka,** lm. **nki** p. **Gamaj:** Facka czwarta, w niej tablica, w której 9 rzędów pierścionków podłych, G. w puszce od drugiego pierścionka. <p. Gamaj>

†**Gamaj, a,** lm. **e,** †**Gamajnik,** †**Gamainek** *pierścień z Matką Boską; medal z jaką świętością:* Są tam pierścienie, manele, gamaje, pektorały, słowem cudne klejnoty. Przybor. Pierścień 15-ty z gamai i rzniętemi kamieniami. Goł. (Inwentarz sprzętów Aleksandra Jagiellończyka). <Zap. Łć. gemma = klejnot>

Gamajda, y, lm. **y,** [**Hamajda, Ciamajda, Glamajda**] *ciemięga, niedołęga, niedojda, niedorajda, niemrawa, gamoń, gapa, safanduła.* <Got. gamaids = niedołęga>

[**Gamajdowaty**] *niedołężny, leniwy, powolny, rozlazły.*

†**Gamajnik, a,** lm. **i** p. **Gamaj.**

[**Gamanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Gamać ś.**

Gamba, y, lm. **y 1.** *dawne narzędzie muzyczne podobne do basetli.* **2.** org. *jeden z głosów manualnych organu, pochodzący z piszczałki ośmiostopowej.* <Włos. (viola di) gamba dosł. = skrzypce (między)kolanowe>

[**Gamba, y,** lm. **y**] p. **Gęba.**

Gambir, u, blm. farb. i garb. *wyciąg z liści i gałązek akacji indyjskiej catechu, używany do garbowania skór i w farbiarstwie.* <Nm. Fr. gambir, z języków Wschod.>

Gambit, u, lm. **y** *pewien manewr w grze szachowej.* <Fr. gambit, z Włos. dare il gambetto = podstawić komu nogę>

Gambo nieod. *rodzaj konopi do wyrobu lin i powrozów okrętowych.* <Włos. gambo>

Gambrynus, a, blm. żart. *piwo,* in. napój gambrynusowy. <Gambrinus, bajeczny król giermański, któremu przypisują wynalezienie piwa>

Gambrynusowy napój p. **Gambrynus:** Nasycić ś. gambrynusowym nektarem. Bał.

!**Gamen, a,** lm. **y** *ulicznik, łobuz.* <Fr. gamin>

[**Gamerka, i,** lm. **i**] p. **Magierka.**

[**Gamgać, a, ał**] **1.** *powiewać w powietrzu* (np. biczem), *dyndać.* **2.** *jeść od niechcenia.* [**G. ś.**] *chwiać ś.; iść powoli:* Podwiązka jej ś. gamgała. Por. **Gamać ś.** <Dźwn.>

[**Gamganie, a,** blm.] czynność cz. **Gamgać.**

[**Gamganie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Gamgać ś.**

[**Gamlać, e, ał**] *mówić niewyraźnie.* <Dźwn.>

×**Gamologja, i,** blm. *nauka, traktat o małżeństwie.* <Now. z Gr. gámos = małżeństwo + -logia = nauka>

Gamoniowaty *głupowaty, gapiowaty, bałwanowaty.*

Gamoń, a, lm. **e,** [**Gamuń, Gamuła**], ×**Gomuła** *gamajda, gapa, ciemięga, bałwan, zakuta głowa:* Ale powiadam ci, gamoniu, że nie z tej strony! <Por. Gamajda>

†**Gamorzyć, y, ył** *rezonować chełpliwie, junaczyć ś., przechwalać ś.* Zebr. <Ukr. hamoryty>

×**Gamracenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Gamracić ś.** <p. Gamrat>

×**Gamracić się, i ś., ił ś.** *umizgać ś., zalecać ś., romansować:* Czasem i sam mąż pozwoli, kiedy z żonką bogacz jaki chce ś. G. Kniaź. <p. Gamrat>

†**Gamracja, i,** lm. **e** p. **Gamractwo:** Wdał ś. w nieczystość cielesną a. gamracją. Kosz.

†**Gamracki,** †**Gamratny** przym. od **Gamrat:** Gamrackie obyczaje. Otw. Pieśni gamrackie. Wuj. (*=miłosne, erotyczne, romansowe*). †G. trunek=*napój miłosny, filtr.*

†**Gamractwo, a,** lm. **a,** †**Gamracja** *gachostwo, porubstwo, wszeteczeństwo, nieczystość, lubieżność, rozwiązłość, rozpusta, chuć cielesna; amory, miłostki, romanse.*

Gamrat, a, lm. **ci 1.** †*kamrat, towarzysz, kompan, kolega.* Dudz. **2.** a. †**Gamratyk** *gach, kochanek; rozpustnik:* Wytrąbiono z urzędu po mieście, iż ktoby wymienił gamrata księżniczki Żywili, bogato udarowan odejdzie. Mick. **3.** lm. **y** myśl. *świnia dzika w porze odczuwania popędu płciowego.* <Śr. Łć. gameratus, skąd Fr. camarade, Nm. Kam(e)rad>

[**Gamrata, y,** blm.] *potrawa z ziemniaków, utłuczonych i zmieszanych z barszczem a. żurem.* Zdr [**Gamratka**]. <?>

Gamratka, i 1. †lm. **i** *kochanka, nałożnica; nie rządnica:* G., z młodziany ś. liżąca. L. Męża w podejrzeniu miała, że przy niej sobie gamratkę chował. Kosz. **2.** [G.] blm. p. **Gamrata.**

†**Gamratliwy** *skłonny do gamractwa, kochliwy, romansowy, lubieżny, namiętny:* Jowisz G. Tw.

†**Gamratny** p. **Gamracki:** Wszeteczność gamratna.

†**Gamratować, uje, ował 1.** komu=*być gamratem, gachować, zalecać ś., umizgać ś.:* Ulis nad temi ś. mścić chciał, którzy żenie jego G. chcieli. Kosz. **2.** *coire:* Baran do ośmi lat może G. Trzyc. <p. Gamrat>

†**Gamratowanie, a,** blm., czynność cz. **Gamratować.**

†**Gamratyk, a,** lm. **cy** p. **Gamrat:** Gramatyk i G. chcesz wraz być, lecz głupie: mądrość z fryjem nie chodzi nigdy w jednej kupie. Koch.

1. [**Gamuła, y,** lm. **y**] **1.** p. **Gamoń. 2.** *bydlę, nie mające rogów od urodzenia.* <Może Nm. Gahnmaul=gap>

2. [**Gamuła, y,** lm. **y**] p. **Gomóła.** Zdr. [**Gamułka**].

[**Gamułka, i,** lm. **i**] p. **2. Gamuła.**

[**Gamuń, a,** lm. **e**] p. **Gamoń.**

Gamzać, a, ał zł. *mówić.* <? Dźwn.>

Gamzanie, a, blm., czynność cz. **Gamzać.**

Gan, u, lm. **y** leśn. *wierzch wzgórza, pasmem ciągnącego ś., a. wysoki brzeg parowu, lasem pokryty:* G. bukowy. <Nm. Gang, skąd też Ganek>

[**Gan, a,** lm. **y, Śniat**] *miejsce na drzewie, ściętym siekierą, gdzie drzewo odrąbane od pnia.* <?>

[**Gana, y,** lm. **y**] *nagana, przygana:* Nie przeskodzą i gany, kto komu obiecany. <ŻON/GON>

[**Ganasze, y,** blp.] *boki szczęk u konia.* <Fr. ganache>

Ganc, a, lm. **e** zł. *człowiek, mający przy sobie pieniądze.* <? Nm. ganz=cały, wszystek>

Ganc- p. **Garnc-.**

×**Gancarz, a,** lm. **e,** [**Gancárz**] p. **Garncarz.**

[**Gańczárz, a,** lm. **e**] p. **Garncarz.**

×**Gańczarski** p. **Garncarski:** Bastjon G. własnym kosztem wystawili. Rol. <p. Garncarz>

Gandazula, i, lm. **e** bot. p. **Wianecznik.** <?>

[**Gandziała, y,** lm. **y**] p. **Gandziara.**

†**Gandziar, a,** lm. **y 1.** p. **Andziar. 2.** gm. *guzik.* <Arab. chandziar>

[**Gandziara, y,** lm. **y, Gandżara, Gańdziara, Jandziara**] **1.** *batog, korbacz.* **2.** a. [**Gandziała**] *nicpoń, leniuch, ciemięga.* Por. **Gędziara.** <p. Gandziar>

[**Gandżara, y,** lm. **y**] p. **Gandziara.**

Ganeczek, czka, lm. **czki** p. **Ganek.**

Ganek, nku, lm. **nki 1.** a. ×**Przydźwierek** *wystawka u wejścia do domu, przedsionek:* Ktoś zajechał przed G. **2.** *wystawka z balustradą na piętrze, balkon.* **3.** *chór, chórek, loża, balkon:* G. dla śpiewaków, dla muzyki w kościele. **4.** *krużganek, korytarz, galerja.* **5.** ×*ustęp, wygódka, wychodek:* Poszedł na G. **6.** [G.]=a) *aleja, szpaler, ścieżka w ogrodzie:* Ogród tak zarósł, że ganków nie widać. b) *daszek* (np. nad wrotami). c) *miara płótna, mniej więcej cal.* d) Śrotownia o dwuch gankach = *młyn do mlewa razowego o dwuch kamieniach.* **7.** gór. *przejście podziemne w kopalni, gang, galerja.* **8.** mł. *para kamieni młyńskich z paprzycą, wrzecionem i cywiem do gniecenia ziarn na mąkę.* **9.** hut.: G. gichtowy = *pomost naokoło wylotu wielkiego pieca, z którego ś. sypią naboje do pieca.* **10.** mor.: G. okrętowy= *galeryjka okrętowa.* **11.** woj. *galerja podkopowa w wojnie minowej.* Zdr. **Ganeczek, [Ganyszek].** <Nm. Gang>

Gang, u, lm. **i 1.** ×w lm. a. ×**Ganki** *ławki na statkach dla wiosłujących.* **2.** *dźwięk, odgłos przy uderzeniu:* Szlachetne kruszce mają piękny G. **3.** gór.=a) *przejście podziemne w kopalni, ganek, galerja.* b) †*część mineralna, skalista przy rudzie metalicznej:* Oddzielić rudę od gangu. **4.** zeg.=a) *uderzenie wahadła a. sprężyny zegaru, zegarka, odgłos tego uderzania, cykanie, chód zegarka:* Ten zegarek ma dobry G. b) *część mechanizmu zegara, zegarka, wychwyt.* Por. **Gonek.** <Nm. Gang>

†**Ganga, i,** lm. **i** gór. p. **Złoże.** <?>

!**Gangljon, u,** lm. **y** *ośrodek nerwowy:* Wszystkie mózgu gangljony. Żm. <Gr. gágglion>

Gangrena, y, blm., [**Gęgrena**] lek. (gangraena) *rozkład organiczny w jakiej części ciała,* in. zgorzel, zgorzelina, †martwienie członka, †zmartwiałe mięso. Przen.: G. moralna=*zgnilizna moralna, zepsucie, upadek moralny.* Musiałoby być już w gangrenie głupstwo jego, żebyśmy go zeń uleczyć nie mogli. L. (= *do ostatniego stopnia doszłe*). <Gr. gággraina>

×**Gangrenisty** *podobny do gangreny, zgorzelinowy.*

Gangrenować, uje, ował 1. *być dotkniętym gangreną; psuć ś., rozkładać ś., gnić.* **2.** przen.: *szerzyć zepsucie, zarażać zgnilizną moralną, psuć, gorszyć:* Świadomie gangrenował charakter prasy.

Gangrenowanie, a, blm., czynność cz. **Gangrenować.**

Gangrenowaty *dotknięty gangreną, zgangrenowany.*

Gangrenowy przym. od **Gangrena:** Rana gangrenowa.

Ganiacz, a, lm. **e** *grający z piłką w ręku w grę zwaną ekstrameta.*

Ganiać, a a. [e], ał 1. *biegać, latać, uwijać ś., harcować, brykać:* Cielę gania po polach, jak szalone. **2.** *pędzić, biec:* Ganiaj za nim! Ganiaj do

miasta! *(=machaj!)*. **3.** kogo=*gonić, gnać, pędzać; uganiać ś. za kim:* I wrona, nawet i ona, jak chce, tak gania (mnie). Mick. G. gołębie=*zmuszać je do latania.* **4.** (w grze zwanej ekstrameta) *goniąc uderzać piłką.* **G. ś.** *gonić ś., ścigać ś., uganiać ś.* <ŻON/GON>

Ganiana, ej, blm. **1.** *gonienie ś. w grze w piłkę.* **2.** p. **Ganianka.**

Ganianie, a, blm., czynność cz. **Ganiać.**

Ganianie się, a ś., blm., czynność cz. **Ganiać ś.**

Ganianka, i, blm., **Ganiana** *rodzaj gry w piłkę,* in. e k s t r a m e t a.

× **Ganiciel, a,** lm. **e,** † **Gańca** *ten, co gani.* <ŻON/GON>

× **Ganicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Ganiciel.**

Ganić, i, ił l. *wytykać a. przypisywać wady, przedstawiać z ujemnej strony, krytykować nieprzychylnie, nicować, potępiać:* Gani ten, co kupuje, chwali ten, co handluje. Prz. G. co komu=*przyganiać, wystawiać w niekorzystnym świetle.* Kto ś. gani, ten ś. chwali. Prz. **2.** † G. wyrok sądowy =*nie zgadzać ś. nań, apelować.* **3.** [G.] *psuć, paskudzić.* <ŻON/GON>

† **Ganiebnie** przys. od **Ganiebny:** Na krzyżu G. i okrutnie umrę. Op. G. żywie. Górn.

† **Ganiebność, i,** lm. **i** rz. od **Ganiebny,** *hańba, sromota, nieczystość:* I rzecze Pan k Jozue: Dziśem odjął ganiebności egipskie od was.

† **Ganiebny** *godny nagany, naganny, haniebny:* G. występek. Górn. O ganiebnym łotrze. Op.

Ganienie, a, blm., czynność cz. **Ganić.**

Ganister, tra, lm. **try** tech. *rodzaj cegły ogniotrwałej.* <Ang. ganister>

† **Gank, u,** lm. **i** (w warsztacie tkackim) *sztuka tkaniny.* Przyw. tkaczy lubelskich 1558. <Nm. Gang>

[**Ganka i,** lm. **i**] *cacanka:* Obiecanka G., a głupiemu radość. Prz. <?>

× **Ganki, ów,** blp. p. **Gang.**

Gankiel, kla, lm. **kle** hut. *rodzaj naczynia w hucie szklanej.* <Zap. Nm. [gangel] = Nm. Gängel>

Gankowy przym. od **Ganek:** Drzwi gankowe *(=balkonowe).* Słup G.

Gano nieod. karc. *przepuszczenie lewy w grze, zwanej lombrem.* <Fr. gano, z Hp. gano = wygrywam>

[**Ganobić, i, ił, Naganobić, Przyganobić**] *starać ś. usilnie, zbierać, skrzętnie chodzić koło czego.* <?>

[**Ganta, y,** lm. **y, Trubica**] *sieć podwójna na ryby.* Por. **Tryhubica.** <Lit. gantìne>

[**Ganyszek, szka,** lm. **szki**] p. **Ganek:** Poprowadziłci ją przez G.

† **Gańba, y,** lm. **y l.** *ganienie, nagana, przygana, potępienie:* Złym (dekretom) dawać gańbę. Górn. **2.** i [G.] *wstyd, hańba:* Pakliby kto swej gańby nie dbał oczyścić, tedy podług uczynku swego, jako zasłużył, dostojnie cirzpieć będzie. Mac. z Roż. [Je go G.]=*wstyd mu.* Por. **Hańba.** <ŻON/GON>

[**Gańbić, i, ił**] p. **Gańbować:** Żeby ś. ludzie nie brzydzili i nie gańbili.

[**Gańbować, uje, ował, Gańbić**] *hańbić, gardzić:* Nie gańbuj mną.

[**Gańbowanie, a,** blm.] czynność cz. **Gańbować.**

† **Gańca, y,** lm. **y** p. **Ganiciel.** Koch. <ŻON/GON>

[**Gańdziara, y,** lm. **y**] p. **Gandziara.**

Gap, pia, lm. **pie l.** a. **Gapa, Gapeusz,** [**Gapimucha, Hapa**]=a) *człowiek, bezmyślnie przypatrujący ś., gawron, głuptas, cymbał:* Przyjść na gapia=*dla przyglądania ś.* Ciąć gapia=*gapić ś.* b) *ten, co ś. zgapił, co coś przeoczył:* Pomyliłeś ś., gapiu, uważaj! Jaki ze mnie G.! **2.** karc. *rodzaj gry w karty,* in. k a s z t e l a n. **3.** a. **Głuptak** zool. (sula) *ptak płetwonogi wiosłonogi.* <Z Nm. [gapen]=Nm. gaffen = ciekawie patrzeć i słuchać z gębą otwartą>

Gapa, y, lm. **y l.** m. i ż. p. **Gap:** Kobieta ma chłopa gapę. [Gapę zapłacić]=*zapłacić za nic, za gapienie ś.:* Gapębym zapłaciła, jakbym nic nie kupiła. Rub.: Na gapę=*bez biletu, bezpłatnie:* Jechać koleją, wcisnąć ś. do teatru, na koncert na gapę. Konduktor wiezie gapę=*pasażera bez biletu.* **2.** *siodło miękkie pikowane; siodło bez strzemion, rodzaj skórzanej poduszki na konia, [siodło bez łęku].* **3.** [G.] *jeden z drużbów, zapraszających gości na wesele, stojący milcząc.* **4.** zool.: a) p. **Wrona:** Zapatrzył ś., jak G. w gnat. Prz. [Ozdziobią me gapy, wrony]. Łapać gapy = *gawronić ś.* b) [Morska G.]=*mewa, rybitwa.* Zdr. **Gapka.** Zgr. [**Gapsko**]. <p. Gap>

† **Gapel, pla,** lm. **ple** *kołowrot pionowy konny, ustawiony nad szybem, a. obudowanie nad kołowrotem konnym.* <Nm. Göpel>

Gapeusz, a, lm. **e** p. **Gap.**

Gapi przym. od **Gapa:** [Gapie nóżki] = *gałązki dębowe.* [Gapie mleko] p. **Mleko.** [G. rosół a. Gapia zupa] p. **Rosół.**

[**Gapiak, a,** lm. **i**] *wrona młoda.*

Gapiątko, a, lm. **a** *młody, godny politowania gap:* Przyszedł do niej jeden z miejscowych, G. takie arystokratyczne. Gaw. *(=cielątko).*

Gapić się, i ś., ił ś. *przyglądać ś. bezmyślnie, gawronić ś.:* Marnił życie po kawiarniach, siedząc i gapiąc ś. na grających. Bał. Poezja myśli — marzenie przypomina sobie tylko, a raczej gapi ś. na panoramę przesuwających ś. obrazów. Bał. <p. Gap>

Gapieć, eje, ał *stawać ś. gapiem, gawronieć, baranieć, głupieć.*

[**Gapieć, i, ał**] p. **Kapać.**

Gapienie, a, blm., czynność cz. **Gapieć.**

Gapienie się, a ś., blm., **Gapiówka** czynność cz. **Gapić ś.**

Gapię, ęcia, lm. **ęta** *pisklę gapie.*

[**Gapimucha, y,** lm. **y**] m. p. **Gap.** <Gap + Mucha>

Gapiostwo, a, blm. *cechy gapia, gapiowatość; roztargnienie, nieuwaga, niedopatrzenie ś.* <p. Gap>

Gapiowato przys. od **Gapiowaty.**

Gapiowatość, i, blm. rz. od **Gapiowaty:** G. spojrzenia.

Gapiowaty, Gapiowski *zakrawający na gapia, mający cechy gapia, głupowaty, głupkowaty, barani:* Mina gapiowata.

Gapiowski przym. od **Gap;** p. **Gapiowaty.**

Gapiówka, i, blm. p. **Gapienie ś.:** Każdy biegnie na gapiówkę. Greg. *(=na gapia).*

Gapka, i, lm. **i** p. **Gapa.**

[**Gapki, pek,** blp.] *część przepony brzusznej* (u zwierząt). <?>

† **Gaplowy, ego,** lm. **i,** † **Kieradnik** gór. *poganiacz koni przy kołowrocie nad szybem.* <p. Gapel>

[**Gapsko, a,** lm. **a**] p. **Gapa.**

[**Gar, a,** lm. **y**] **l.** [G.] p. **Garnek:** W chałupie masz swar, kiedy nie masz co wsypać w G. Prz. Wszystkie gary potłuczemy. **2.** w lm. *stara garderoba:* Preparować gary *(=naprawiać, reperować odzież).* <Zgr. Garnek>

1. Gara, y, lm. **y** *naczynie z żarzącemi ś. węglami, ogrzewadło, fajerka:* Baba ma garę pod nogami. Troc. <p. Garnek>

2. Gara, y, lm. **y** piek. **1.** *opóźnienie ś. w robocie.* **2.** *rośnięcie ciasta.* **3.** a. **Cieplarnia** *miejsce, gdzie ciasto drożdżowe garuje (=rośnie).* **4.** w lm. a. **Garnagle, Garsztangi** *belki pod sufitem, gdzie zakładają ś. deski z gotowemi, surowemi jeszcze wyrobami.* <Nm. Gare>

3. Gara, y, lm. **y 1.** *dziura w drzewie, w beczce od szpunta, otwór; wyżłobienie, rowek w drzewie, w desce, podłużne wyżłobienie w balach* (p. **Burta**): Stawidła chodzą w garach. Na św. Barbarę włóż pudło na garę. Prz. (*=otwór u pudła sanek dla wprawienia weń dyszla*). **2.** *dziura w kamieniu młyńskim.* **3.** wet. *kłąb u konia.* <Ukr. gara, może z Rum. gaură=dziura, otwór, luka>

[**Gara, y,** lm. **y**] *wózek ze skrzynią do wożenia ziemi, gliny.* <Ukr. gara, może od Kary>

[**Garagola, i,** lm. **e**] *rodzaj ziemniaka.* Por. **Barabola.** <Ukr. garagola>

× **Garancja, i,** lm. **e** p. **Gwarancja.** <p. Gwarancja>

Garancyna, y, blm., **Garansyna** farb. *rodzaj farby, ekstrakt marzanny.* <Fr. garancine>

Garansyna, y, blm. farb. p. **Garancyna.**

Garant, a, lm. **ci** *poręczyciel.* <Fr. garant>

× **Garantować, uje, ował** p. **Gwarantować.** <Fr. garantir>

[**Garanż, u,** lm. **e, Garażyjá**] *chałastra.* Por. **Haramza.**

[**Garaździć, i, ił**] *broić, niepokój czynić, dokazywać.* <Moraw. garazdit'>

[**Garażyjá, i,** lm. **e**] p. **Garanż.**

Garb, u, lm. **y 1.** *wypukłość, narośl:* G. wielbłąda. **2.** *wydatność, nierówność, wyniosłość, grzbiet, wypukłość, góra:* G. gór, dróg, pol. Garby na słońcu. G. na nosie. Nasi tamtych niewiadomi garbów i uboczy zabłądzili. Tw. **3.** *zmarszczka, fałda, załamek* (w ubraniu, w bieliźnie): Bieliznę maglują, aby wygładzić garby. **4.** bud. *wypukłość wadliwa w sklepieniu.* **5.** anat.: †G. piszczeli łokciowego, **Garbek** łokietkowy = *wyrostek łokciowy* (olecranon). **6.** gie. w lm. *naniesione nasypy żwiru w wodzie.* **7.** lek. (gibber) *wypukłość wykrzywionej kości pacierzowej.* Przen. *ułomność, wada, grzech:* Nikt swego garbu nie widzi. Prz. Zdr. **Garbek, Garbik.** <GARB>

Garbacenie, a, blm., czynność cz. **Garbacić** a. **Garbacieć.**

Garbacić, i, ił *czynić garbatym; robić nierówności, wzgórki; krzywić, gurbić:* Kret kopie, grzebie i garbaci ulice w ogrodach. Haur.

Garbacieć, eje, ał *stawać ś. garbatym, dostawać garbu, pochylać ś.:* Człowiek na starość garbacieje.

[**Garbacienki**] p. **Garbaty.**

Garbacizna, y, lm. **y, Garbizna** *garb; to, co jest garbate; miejsce garbate, nierówność.*

[**Garbacz, a,** lm. **e**] p. **Garbus.**

[**Garbal, a,** lm. **e**] p. **Garbus:** Zalecali my sie smarkaci, garbáli, az mie głowa boli.

Garbarczyk, a, lm. **i 1.** *syn garbarza.* **2.** *terminator a. czeladnik garbarski.* <p. Garbarz>

Garbarka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Garbarz. 2.** *żona garbarza.*

Garbarnia, i, lm. **e,** †**Garbuz** *zakład garbarski; miejsce gdzie garbują, wyprawiają skóry.* <p. Garbarz>

[**Garbarnik, a,** lm. **cy**] p. **Garbarz.**

Garbarski 1. przym. od **Garbarz:** Nóż G. Kora garbarska. **2.** bot.: Ziele garbarskie a. Ziarna garbarskie p. **Sumak.** Nasienie borówek czyli garbarskiego drzewka. Bobr.

Garbarstwo, a, blm. **1.** a. [**Trzyślenie**] *rzemiosło, zawód garbarza.* **2.** zb. *garbarze.*

Garbarz, a, lm. **e 1.** a. [**Garbierz, Garbarnik**] *rzemieślnik, wyprawiający skóry zwierzęce garbnikami.* †Czerwony G. (*=zwyczajny garbarz, nie białoskórnik*). **2.** × żart. *ten, co bije w skórę, co garbuje komu skórę.* <Nm. Gärber>

[**Garbarzenie, a,** blm.] czynność cz. **Garbarzyć.**

Garbarzówna, y, lm. **y** *córka garbarza.*

[**Garbarzyć, y, ył**] *być garbarzem, trudnić ś. garbarstwem.*

Garbata, ej, lm. **e** rz., **Garbuska,** żart. **Garbulińska,** [**Garbula**] *kobieta garbata, ułomna, krzywa.* <GARB>

Garbato przys. od **Garbaty:** Trzymać ś. G.= *pochyło, krzywo.* Suknia leży G.

Garbatogłowie, a, blm. antr. (cyphocephalia) *głowa garbata.* <GARB+GŁOW>

Garbatogłowy, ego, lm. **i** antr. p. **Garbatogłów.**

Garbatogłów, owa, lm. **owy, Garbatogłowy** antr. (cyphocephalus) *człowiek z głową garbatą.*

Garbatość, i, blm. rz. od **Garbaty.** <GARB>

Garbaty, †**Garbowaty 1.** *mający garb; krzywy:* Wielbłąd G. Nos G. (*=orli*). **2.** *nierówny, pogurbiony, chropawy:* Garbata droga. Otw. G. świat, kraj. Troc (*=górzysty*). 3. zool.: G. karp p. **Karp.**

Garbaty, ego, lm. **ci** rz. *garbus, człowiek z garbem, krzywy:* „G.," powieść Korzeniowskiego. Zdr. [**Garbacienki, Garbusieńki**]. <GARB>

Garbek, bka, lm. **bki 1.** p. **Garb. 2.** anat.: †G. łokietkowy, p. **Garb.**

Garbiak, a, lm. **i, Garbiec, Groniak, Jagódka** lek. (staphyloma) *guz chorobny na gałce ocznej:* G. rogowki (st. corneae), całkowity, cząstkowy, gałeczkowaty, kulisty, stożkowaty. G. twardówki (st. scleroticae), całkowity, gronkowaty, kulisty, obrączkowy, przodkowy, tylny. <GARB>

Garbić, i, ił *garbacić, robić krzywym, pochylać:* Wiek go garbi. **G. ś.** *trzymać ś. garbato, pochylać ś.:* Garbi ś., siedząc na koniu. <GARB>

Garbiec, bca, lm. **bce** lek. p. **Garbiak.**

Garbienie, a, blm., czynność cz. **Garbić.**

Garbienie się, a ś., blm., czynność cz. **Garbić ś.**

[**Garbierz, a,** lm. **e**] p. **Garbarz.**

Garbik, a, lm. **i** p. **Garb:** Skrupulatna ogłędność na każdy G., każdy w poduszce węzełek. Kaczk.

Garbizna, y, lm. **y** p. **Garbacizna:** Wygładzał garbizny żelazem. Korz.

Garbnica, y, lm. **e** garb. *wszelki płyn z garbnikiem świeżym:* G. kwaśna. <p. Garbować>

Garbnik, a, lm. **i** chem. *związek organiczny, używany do garbowania skór.* <p. Garbować>

Garbnikomierz, a, lm. **e, Barktrometer** garb. *przyrząd do mierzenia ilości i siły garbnika w cieczy.* <Garbnik+MIAR>

Garbnikować, uje, ował garb. *zaprawiać garbnikiem,* tanizować, galasować. <p. Garbować>

Garbnikowanie, a, blm., czynność cz. **Garbnikować.**

Garbnikowaty bot.: Rośliny garbnikowate p. **Garbownikowaty.**

Garbnikowy przym. od **Garbnik:** Kwas G. (*=garbnik*).

Garbnisko, a, blm., **Loberg** garb. *kupa zużytej, wyługowanej kory dębowej.* <p. Garbować>

Garbonos, a, lm. **y** [**Horbonos**] **1.** *człowiek o garbatym, orlim nosie, człowiek garbonosy; krzywonos.* **2.** *koń o wypukłej linji nosa:* Z dwuch koni jeden jest wielki, kościsty G. Wilcz. <GARB+NOS>

Garbonosy *mający nos z garbem.*

Garbować, uje, ował 1. garb. *dębnicą i garbnikiem a. ekstraktem nasycać skórę; wyprawiać skórę.* **2.** przen.: G. komu skórę a. G. kogo = *ćwiczyć, trzepać mu skórę = bić go:* A co szołdry? Co Niemczury? I Fryc stary nie pomoże, jak garbujem skóry. Pol. <Nm. gärben>

Garbowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Garbować.** Przen.: Brodgolacze bawią ś. tylko myciem a garbowaniem bród i głów. Syr. **2.** p. **Garbunek.**

Garbowaty 1. *posiadający miejscami garby; trochę garbaty:* Piec G. Krasz. **2.** †p. **Garbaty:** Byłliby ślepy a. chromy a. słomionej ręki a. nogi, a. G., a. słzawy, nie przystąpi ofierować Panu. B. Sz. <GARB>

Garbowiny, in, blp., **Garbówka, Drypy, Kuchy, Trysła, Wypory** garb. *drzewne odpadki garbarskie, używane na opał a. na nawóz.* <p. Garbować>

Garbownik, a, lm. **i,** bł. **Skąpia** bot. (coriaria) *roś. z rodziny garbownikowatych.*

Garbownikowaty bot.: Rośliny garbownikowate, bot. (coriarieae) *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych,* in. r o ś l i n y g a r b n i k o w a t e.

Garbówka, i, blm. garb. **1.** *kora dębowa długo w kadzi leżąca, wodą nalana, kwaśniejąca i wydająca dębnicę kwaśną.* **2.** p. **Garbowiny.** <p. Garbować>

[**Garbula, i,** lm. **e**] p. **Garbata.** Por. **Garbal.**

[**Garbulek, lka,** lm. **lki**] p. **Garbus.**

[**Garbuleniek, ńka,** lm. **ńki**] p. **Garbus.**

Garbulińska, kiej, lm. **kie** rz. żart. p. **Garbata.** <GARB>

Garbuliński, kiego, lm. **scy** żart. p. **Garbus.**

Garbunek, nku, lm. **nki, Garbowanie** garb. *sposób wyprawy skóry:* Ta skóra ma piękny G. <p. Garbować>

Garbus, a, lm. **y,** żart. **Garbuliński,** [**Garbacz, Garbal**] *człowiek garbaty:* Czyż ś. obawiać możesz, bym ś. nie pokochała w tym pociesznym garbusie? Krasz. Zdr. **Garbusek,** [**Garbuś, Garbusik, Garbulek, Garbuleniek**]. <GARB>

Garbusek, ska, lm. **ski** p. **Garbus.**

[**Garbusieńki**] p. **Garbaty.**

[**Garbusik, a,** lm. **i**] **1.** p. **Garbus. 2.** w lm. *duchy, w kopalniach przebywające, gnomy.*

Garbuska, i, lm. **i** p. **Garbata:** Jedyną pociechą i rozrywką garbuski była nauka. Bał.

Garbusowa, ej, lm. **e** *żona garbusa.* Es.

[**Garbuś, a,** lm. **e**] p. **Garbus.**

1. †**Garbuz, a,** lm. **y** p. **Garbarnia.** Akta grodzkie. <Nm. Gärberhaus>

2. †**Garbuz, a,** lm. **y** = **Arbuz:** Wdzięcznie nas przyjmowali Tatarowie i częstowali garbuzami słodkiemi. Stryjk. <p. Arbuz>

†**Garbuzowy** przym. od **1. Garbuz:** G. rów = *rów idący od garbuzu.* Dypl. Lub. r. 1647.

Garc- p. **Garnc-.**

Garcynja, i, lm. **e** bot. p. **Smaczelina.** <Now. niby Łć. garcinia>

[**Garczarczanka, i,** lm. **i**] p. **Garnczarczanka.**

[**Garczarz, a,** lm. **e**] p. **Garncarz.**

[**Garczek, czka,** lm. **czki**] p. **Garnek.**

[**Garczkolep, a,** lm. **y**] p. **Garncarz.**

[**Garczoczek, czka,** lm. **czki**] p. **Garnek.**

[**Garczuszek, szka,** lm. **szki**] p. **Garnek.**

[**Garczuś, a,** lm. **e**] p. **Garnek.**

[**Garczyna, y,** lm. **y**] **1.** p. **Garnek. 2.** *rozbity garnek.* **3.** *człowiek chorowity.* Zdr. [**Garczynka**].

[**Garczynka, i,** lm. **i**] p. **Garczyna.**

Garda, y, lm. **y 1.** *blacha otaczająca rękojeść broni siecznej; to, co zabezpiecza garść, furdyment:* G. karabeli (= *krzyżyk*). G. pałasza (= *koszyk*). **2.** [G.] *kolja, naszyjnik z sorokowców we trzy rzędy.* <Fr. garde>

[**Garda, y,** blm.] *pogarda.*

[**Gardać, a, ał**] p. **Gardzić:** Byście tez nami sługami nie gardali.

[**Gardanie, a,** blm.] czynność cz. **Gardać.**

×**Gardebur, a,** lm. **owie** p. **Gardekur:** Jeden z gardeburów, zakochawszy ś. w Henrykcie, myślał ś. z nią żenić. Rękopis z 1734 r.

×**Gardekur, a,** lm. **owie,** ×**Gardebur** *żołnierz ze straży nadwornej, dworskiej:* Ojciec z saskiemi gardekurami straż honorową w namiocie trzymał. Łoż. <Fr. garde de cour>

×**Gardełeczko, a,** lm. **a** p. **Gardło.**

Gardełko, a, lm. **a** p. **Gardło.**

Gardenja, i, lm. **e** bot. p. **Przepyszlin.** <Now. niby Łć. gardenia, od nazwiska przyrodnika Ang. Garden †1791>

Garderoba, y, lm. **y 1.** *szaty, odzież, suknie, ubranie, rzeczy.* **2.** *pokój do przechowywania odzieży i do ubierania ś.; szatnia.* **3.** teatr. = a) *skład kostiumów teatralnych.* b) *pokoik do ubierania ś. artystów na scenę.* Zdr. **Garderóbka.** <Fr. garderobe>

Garderobiana, ej, lm. **e, Garderobianka,** ×**Garderobna** *służąca, mająca nadzór nad garderobą, panna służąca, pokojówka:* Wychowanka a zarazem poufna G. panny Julji. Wilcz.

Garderobianka, i, lm. **i** p. **Garderobiana:** Rozmawiał w oknie z jedną z mych garderobianek. Niem.

×**Garderobna, ej,** lm. **e** p. **Garderobiana:** G., służebna od szat. Bobr.

×**Garderobny** p. **Garderobowy.** ×**Garderobny, ego,** lm. **i** rz. *służący do ubierania pana, mający nadzór nad garderobą, szatny, pokojowy, kamerdyner.*

Garderobowy, ×**Garderobny** przym. od **Garderoba:** Panienka garderobowa. Bukar.

Garderóbka, i, lm. **i** p. **Garderoba.**

×**Gardjan, a,** lm. **i** p. **Gwardjan.**

[**Gardlacz, a,** lm. **e,** a. **Garlacz**] **1.** p. **Gardłacz. 2.** *człowiek z naroślą pod gardłem, z wielkim gardłem.*

Gardlany, Gardłowy przym. od **Gardło,** gm. **Garłowy, Garlany:** Suchoty gardlane (= *gruźlica krtani*). <GAR(DŁ)>

[**Gardlaty**] rz. i przym. p. **Gardłacz.**

Gardlica, y, lm. **e 1.** [Gardlice] *gruczoły w gardle.* **2.** a. **Gardliczka** bot. = a) daw. *nazwa roś. miechunek* (physalis) *i jej jagód.* b) częś. w lm.: **Gardliczki** a. **Garliczki** (gendarussa) *roś. z rodziny rozdzieńcowatych.* **3.** a. **Garlica** lek. p. **Wole. 4.** a. **Garlica** zool. = a) *samica gołębia garłacza.* b) a. †**Garlica,** [**Garlica, Gardliczka, Garliczka**] *synogarlica, turkawka.* Zdr. **Gardliczka.** <GAR(DŁ)>

Gardliczka, i, lm. **i** p. **Gardlica.**

[**Gardlić się, i ś., ił ś., Garlić ś.**] *gniewać ś.*

Gardlina, y, lm. **y, Garlina** *snop prostej, równej słomy a. wiązka trzciny:* Gonty, gwoździe zawsze w dworze mieć i gardlinę. Gost. Gardlinę dobrze wytrzęsać. Gost.

[**Gardliwy**] **1.** p. **Gardy. 2.** a. [**Garliwy**] *gadatliwy, mający ostry język.*

Gardłacz, a, lm. e, **Garłacz 1.** a. **Gardłaty, Gardławy, Gardłowaty,** gm. i †**Garłowaty** lek. wolaty, wolowaty człowiek, *mający gardło wydęte, t. j. wole na szyi.* **2.** ×przen. żart. *człowiek z grubą chustką na szyi.* **3.** [G. a. **Gardlacz, Garlacz, Gardlaty, Garlaty**] *wiele i głośno gadający, krzykacz, gardłujący.* **4.** *pijący wiele, opój, łyktus.* **5.** *strzelba z lufą szerszą u wylotu,* szturmak. **6.** a. **Wolarz** *rodzaj gołębia.* <GAR(DŁ)>

†**Gardłaczka, i,** lm. i forma ż. od **Gardłacz.**

[**Gardłać, a, ał, Garłać**] *pod gardło brać przy biciu.*

[**Gardłanie, a,** blm.] czynność cz. **Gardłać.**

Gardłaty rz. i przym. lek. p. **Gardłacz.**

×**Gardłeczko, a,** lm. a p. **Gardło.**

Gardławy rz. i przym. p. **Gardłacz.**

Gardłko, a, lm. a p. **Gardło:** Wzięłam od ptaszych gardłek nut krynice. Kon.

Gardło, a, lm. a, †i gm. **Garło 1.** a. **Gardziel** anat. *część przewodu pokarmowego, tuż za łukami podniebienia położona:* Boli mię, piecze mię G. a. w gardle. Najeść ś. po G. (= *po uszy*). Mam już tego po G. (=*dosyć, aż za wiele, po uszy*). Chwycić kogo za G. Poderznąć komu a. sobie G. Zaraz nożem po gardle nieszczęsnego byka. Syrok. Z gardła wilkowi nie wydrzesz (=*nie odbierzesz tego, co zagrabiono*). Pognieciony, jakby psu z gardła wywlókł. Wrzeszczeć, śmiać ś. na całe G. a. co gardła a. †gardłem a. †z gardła (=*na cały głos, co sił*). Śpiewać darmo boli G. Prz. Wołaj co gardła z ambony. Nar. Wołaj gardłem, nie folguj. Bud. Z gardła woła gwałtu. Haur. Przepuścić mienie przez G. (=*przepić, przejeść je*). Wierzyć tylko w G. (=*myśleć tylko o jedzeniu i piciu*). †G. ostrzyć (=*pragnienie wzbudzać, ostrzyć apetyt*). Przen.: Płókać G. (=*upijać ś.*). Już mi stoi (osoba a. rzecz) kością w gardle (=*daje ś. we znaki, bokiem wyłazi*). ×W szczęściu po G. brodzi (=*po pas, po uszy*). †Przen.: Na G., na gardle = *na kark, na karku.* Nieprzyjaciel na G. ojczyzny nastąpił. Petr. Na gardle nieprzyjacielowi leżeć. Paszk. Na gardle miasta usiadł. Fal. †Być w gardle nieprzyjaciela (=*mieć go na karku, być w jego mocy, w jego ręku*). Mieć nóż na gardle (=*być pod przymusem okoliczności, w ostateczności*). **2.** przen. *życie, głowa, bezpieczeństwo:* Ledwie z gardłem uciekł. Skar. Niech uciecze, a G. swe opatrzy. Baz. (=*zabezpieczy życie*). †Do gardła=*do upadłego, do ostatka, do ostatniej kropli krwi:* Ślubował do gardła przeciw Tatarom pomóc. Stryjk. Nigdy od wiary, do swych gardł nie odstępowali. Zbyl. †Na G. komu stać (=*nastawać na jego życie*). †Na G. komu odpowiedzieć (=*wyzywać go na bój śmiertelny*). Przen.: Na G. księgom odpowiedzieli. Górn. (=*wieczny rozbrat z niemi wzięli*). †Na G.=*na śmierć, na stracenie:* Na G. siedzi związany. Groch. Karać ś. na G. (=*śmiercią*). Urząd moc ma karać na gardle. Warg. (=*skazywać na śmierć*). †Na gardle ogniem karan. St. lit. (=*spalony na stosie*). †Pryncypałom od padnienia gardła pobrano. Błaż. (= *stracono ich*). G. dać, †położyć=*życie stracić, zginąć:* Bez ratunku tonąc, dać G. musiała. Górn. Co żwawsi obywatele, zastawiając ś. onej gwałtownej napaści, gardła dali. Mick. Brat na bratnie następował zdrowie, wziął G. lub dał za Grażyny wiano. Mick. †Podle boku króla najbitniejsi gardła swe położyli. Warg. (=*głowy*). Szalonego nie karali gardłem. Górn. (=*śmiercią*). †Gardłem a. pod gardłem ś. obowiązać. Wł. (=*pod utratą życia*). †Pod gardłem wszędy otrąbiono. Wad. (=*pod karą śmierci*). †Nie wolno pod gardłem. Węg. †Pod straceniem gardła przymuszał. Stryjk. †Takowe występki gardłem pachną. P. cheł. (=*karą śmierci*). †G. a. gardłem darować (=*darować życie, ułaskawić*). †G. swe okupić (=*okupić życie, wykupić ś. od kary śmierci*). †G. stracić, utracić=*ponieść karę śmierci:* Pod straceniem poczciwości, gardła i majętności. Górn. †Brać G. a. †gardła kogo zbawić, †o G. kogo przyprawić (=*odbierać życie*). Takby wiele złego zrobił, iż i cześć i G. wziąć mu byłoby potrzeba. Górn. (=*skazać na pozbawienie czci i na śmierć*). †Ma być za G. wzięt. Ort. (=*pozbawiony życia*). †G. odprosić (=*wyprosić życie*). †G. swoje ważyć (=*cenić życie*). Ma jemu zapłacić winę (=karę), tak jako jego G. płaci. Ort. On gwałt, który uczynił, gardłem swoim zapłacić ma. Ort. **3.** przen. *otchłań, głębia:* W G. jaru, jak w otchłań zapadły. Gosz. **4.** przen. *ujście, np. rzeki:* Wszystkie te rzeki wlewają ś. szerokiemi gardłami. Pol. Tarent w samych gardłach morza Adrjatyckiego zasadzony. Fal. **5.** przen. *początek rzeki:* Zima siedzi, tam dzioby potoków i gardła rzek widziałem pijące z jej gniazda. Mick. **6.** ×*szyja wydęta, wole, podgardle:* Gardła od nieczystej wody narastają. G. u ptaka, u bydląt. **7.** *skóra zwierzęca z pod zwykłego gardła:* Gardła kunie, lisie. **8.** [G.] = a) *otwór:* Przewrócił torbe na dół gardłem. G. u pytla (=*sam wylot*). b) *wir, odmęt:* Doprowadził króla do takiego gardła, że zaczął tonąć. **9.** druk. *spód szufli specjalnej.* **10.** a. **Gardziel** mł. *otwór, którym woda wpada do rynny młyńskiej.* **11.** org. *otwór, którędy wiatr z miechów wychodzi.* Zdr. **Gardełko, Gardłko,** ×**Gardłeczko,** ×**Gardełeczko, Gardziołko.** <GAR(DŁ)>

Gardłopłetwy, Garłopłetwy zool.: Ryby gardłopłetwe a. garłopłetwe (jugulares) *mające płetwy pod gardłem.* <Gardło+Płetwa>

Gardłopodniebienny mięsień, anat. p. **Mięsień.** <GAR(DŁ)+Pod+NIEB>

Gardłować, uje, ował, †i gm. **Garłować 1.** *krzyczeć:* Stawał na wyższym brzegu wału, aby go lepiej słyszano, i stamtąd mówił, gardłował. Krasz. G. za kim, za czym = *przemawiać żywo, adwokatować.* **2.** †*narażać życie, narażać ś.:* Aby żonę i dziatki pożywić, G. po ziemi, po morzu nie litujemy. Hrb. **3.** [G.] = a) *w gromadzie tak za jakąś sprawą obstawać, żeby wszystkich na swoją stronę przeprowadzić.* b) *bardzo ciężko pracować.* <GAR(DŁ)>

Gardłowanie, a, lm. a czynność cz. **Gardłować:** Jakie niebezpieczeństwa, jakie gardłowania podejmujemy. Hrb.

Gardłowaty 1. ×p. **Gardlany. 2.** rz. i przym. p. **Gardłacz.**

×**Gardłowie** p. **Gardłowo:** G. sądzony, karany. Bobr.

×**Gardłowo,** ×**Gardłowie** przys. od **Gardłowy:** G., kryminalnie, głównie. Bobr.

Gardłowy p. **Gardlany:** Wrzód, głos G. Spółgłoska gardłowa. Przen.: *kryminalny, pociągający za sobą karę śmierci:* Sprawa gardłowa. ×Sąd G. Anat.: Jama gardłowa = *gardło, gardziel.* †Kość gardłowa p. **Gnyk.** Przesmyk G. a. ×paszczowy=*otwór między łukami podniebiennemi, łączący jamę ustną z gardzielą.*

Gardłówka, i, lm. i **1.** [G.] *bratek polny.* **2.** myśl. *szturmak, rodzaj strzelby.*

× **Gardnie** przys. *z pogardą, pogardliwie, gardząc.* L. <GARD>

[**Gardy**] **1.** a. [**Garny, Gardliwy**] *wybredny w jedzeniu, gardzący jedzeniem* (o bydle i trzodzie, rzadziej o ludziach): Ten koń G., byle czego jeść nie chce. **2.** *hardy.* <GARD>

† **Gardyny, yn,** blp. *firanka.* <Fr. gardine>

× **Gardysta, y,** lm. **ści** p. **Gwardzista.**

Gardzenie, a, blm., czynność cz. **Gardzić.** <GARD>

† **Gardziałka, i,** lm. **i** p. **Gardziel.** Ocz.

[**Gardzianka, i,** lm. **i**] p. **Gardziawka.**

[**Gardziawka, i,** lm. **i, Gardzianka, Hartanka**) *gardziel, krtań.* <GAR(DŁ)>

Gardziciel, a, lm. **e** *ten, co gardzi.*

Gardzicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Gardziciel.**

Gardzić, i, ił, tryb rozk. † **gardzi,** [**Gardać**] kim, czym a. × kogo, co, [komu, czemu] **1.** *okazywać pogardę, pogardzać, lekceważyć, pomiatać, nie szanować, nie dbać:* G. ś. nikim nie godzi, i najpodlejszy zaszkodzi. Prz. G. niebezpieczeństwem, podejrzeniem (= *ignorować je dumnie*). Ludzie gardzący sławą. Mick. G. chełpę. Op. Igłę, wrzeciono, niewieście zabawy gardząc, twardego imała oręża. Mick. [Tym dwojga ludziom nie gardzili]. **2.** czym = *nie przyjmować, odrzucać, odpychać, odtrącać:* Kto gardzi, jada chleb twardy. Prz. G. przyjaźnią. <GARD>

Gardziel, a m., a. **i** ż., lm. **e,** [**Gardziela**] **1.** anat.: a) p. **Gardło:** Kur zapiał na całą G. W Nilu wziął Pompejusz po gardzielu. Chr. Przen.: On (= zakon krzyżacki) wiecznie głodny, choć pożarł tak wiele, na resztę naszą rozdziera gardziele. Mick. b) p. **Przełyk.** c) p. **Tchawica.** d) a. † **Gardziele,** † **Podgardło,** † **Podgardłek** *dołek widełkowy podgrdykowy.* **2.** *podgardle ptaków niektórych.* Troc. **3.** *otwór w górnej części pieca, czeluść, wylot kominowy, lufi; ujście, czyli odnoga dymnika, kędy dym z innego ubocznego ogniska wstępuje.* **4.** × *otchłań, rozpadlina, przepaść* (np. między górami); *wir na morzu, odmęt.* **5.** *ujście rzeki.* **6.** [G.] *wole.* **7.** bart. *gardło u pszczoły.* **8.** hut. p. **Gichta.** Zdr. **Gardziołek,** × **Gardziołka,** † **Gardziałka.** <GAR(DŁ)>

[**Gardziela, i,** lm. **e**] **1.** p. **Gardziel. 2.** *krzykacz:* Pójdźże do dom, psie G.!

† **Gardziele, a,** lm. **a** ni. anat. p. **Gardziel.**

Gardzielnik, a 1. [G., lm. **cy**] *pijak.* **2.** lm. **i** bot. p. **Zaczerń.**

† **Gardzielny** p. **Gardzielowy.**

× **Gardzielojęzyczkowy** anat. *od gardzieli do języczka idący:* † Gardzielojęzyczkowa myszka p. **Mięsień.** <GAR(DŁ) + JĘZ(YK)>

Gardzielokrtaniowy anat.: Jama gardzielokrtaniowa (cavum pharyngo-laryngeum) *dolna część gardła a. gardzieli.* <GAR(DŁ) + Krtań>

Gardzielonosowy anat.: Jama gardzielonosowa (cavum pharyngo-nasale) *górna część gardła a. gardzieli.* <GAR(DŁ) + NOS>

Gardzielopodniebienny mięsień, anat. p. **Mięsień.**

× **Gardzielowopodniebieniowy** muskuł, anat. p. **Mięsień.** <Gardziel + Podniebienie>

Gardzielowy, † **Gardzielny** przym. od **Gardziel:** Otwór żołądka G. (= *wpust*) (cardia). [Cemu, druchny, nie śpiewata? Cy dębowe pyski mata?— Nie dębowe, gardzielowe, do jedzenia są gotowe]. <GAR(DŁ)>

† **Gardzina, y,** lm. **owie** *bohater.*

Gardziołek, łka, lm. **łki** p. **Gardziel.**

× **Gardziołka, i,** lm. **i** p. **Gardziel:** G. głosowa, krtań. Troc. Wpada czasem potrawa w gardziołkę do głosu i zatym dusi. Troc.

Gardziołko, a, lm. **a** p. **Gardło:** Słowicze G.

× **Gardzista, y,** lm. **ści** p. **Gwardzista.**

† **Garejski:** Wiara garejska = *zajęcie rybackie, rybołówstwo.* Zwr. M. <?>

× **Garełko, a,** lm. **a** p. **Garło.**

! **Gargaryzm, u,** lm. **y 1.** a. † **Glegotanie** *płókanie gardła.* **2.** a. **Glegot** *płóczywo, płókanka gardłowa.* <Gr. gargalismós>

! **Gargaryzmować, uje, ował** p. **Gargaryzować.**

! **Gargaryzmowanie, a,** blm., czynność cz. **Gargaryzmować.**

! **Gargaryzować, uje, ował,** ! **Gargaryzmować,** † **Glegotać** lek. *płókać gardło.* <Gr. gargalízein>

! **Gargaryzowanie, a,** blm., czynność cz. **Gargaryzować.**

Gargasenka, i, lm. **i** *daw. strzelba myśliwska:* Szturkały w zwierza te gwintówki, muszkiety, madrytki, gargasenki. Sp. <?>

Gargota, y, lm. **y** *garkuchnia, traktjernia, licha restauracja:* Trudno, abym jadał po brudnych gargotach. Kaczk. <Fr. gargote = garkuchnia>

[**Garguleć, uje, ał**] *niszczeć, upadać na siłach* <?>

[**Gárk, a,** lm. **i**] p. **Garnek.**

Gark- p. **Garnk-.**

Garkuchenny przym. od **Garkuchnia:** G. plac. L.

Garkuchmistrz, a, lm. **e,** × **Garkuchnik** *traktjernik; utrzymujący garkuchnię.* <Nm. Garküchenmeister>

Garkuchmistrzyni, i, lm. **e** forma ż. od **Garkuchmistrz.**

Garkuchnia, i, lm. **e** *traktjernia, jadłodajnia podrzędna.* <Nm. Garküche>

× **Garkuchnik, a,** lm. **cy** p. **Garkuchmistrz.**

† **Garla, i,** lm. **e** *jakieś ubranie:* Szlamowego z garli, aby żaden nie śmiał czynić błanu, jedno z dwudziestu sześciu błanu grzbietowego. Taksa dla kuśnierzy r. 1573. <GAR(DŁ)>

[**Garlacz, a,** lm. **e**] p. **Gardłacz.**

Garlany gm. p. **Gardlany.**

[**Garlaty**] rz. i przym. p. **Gardłacz.**

† **Garleta, y,** lm. **y** p. **Galareta.** <Śr. Nm. galrat, galred, galreide>

[**Garlęta, y,** lm. **y**] p. **Galareta.**

Garlica, y, lm. **e** p. **Gardlica:** A jestliby nie mógł ofierować bydlęcia, ofierować będzie dwie garlicy a. dwie gołębicy Panu. B. Sz. <p. Sinogar(d)lica>

Garliczka, i, lm. **i** p. **Gardlica:** Jestem jak polna G., co nie ma swego samiczka.

[**Garlić się, i ś., ił ś.**] p. **Gardlić ś.:** Czego ś. jegomościulek wdycki tak garli? <GAR(DŁ)>

1. Garlina, y, lm. **y 1.** p. **Gardlina. 2.** † *glosa.* Tuch. **3.** p. **Gierlina.** <?>

2. Garlina, y, lm. **y** *rodzaj liny.* <Nm. Gehrleine>

[**Garlita, y,** lm. **y**] p. **Galareta.**

[**Garliwy**] p. **Gardliwy:** O, ta mała to taká garliwá, nikómu nie przepuści. <GARD>

Garłacz, a, lm. **e** p. **Gardłacz:** Ruszył cyngla i z paszczy garłacza tuzin kul rozsiekanych puszcza. Mick. <GAR(DŁ)>

[**Garłać, a, ał**] p. **Gardłać.**

[**Garłanie, a,** blm.] czynność cz. **Garłać.**

† **Garło, a,** lm. **a** i gm. p. **Gardło:** Bogowie, dajcie mi na garle usieść Aleksandrowym. Kochan. Niecnotę swoję garłem zapieczętował.

Hist. uc. Przy garle jest zostawion. Naw. *(=przy życiu)*. Zdr. ×**Garełko.**

Garłopletwy zool. p. **Gardłopłetwy.**

†**Garłować, uje, ował** i gm. p. **Gardłować.**

†**Garłowanie, a,** lm. **a** i gm. czynność cz. **Garłować:** Wkoło (gołąbki) chodząc budził garłowaniem. Słow. *(=gruchaniem)*. <GAR(DŁ)>

†**Garłowaty** i gm. rz. i przym. p. **Gardłacz.**

Garłowy gm. p. **Gardlany.**

[**Gármésťer, tra,** lm. **trzy**] p. **Garnmistrz.**

[**Gármésterzki, Gárméstrów**] przym. od **Gárméster.**

[**Gárméstrów**] p. **Gármésterszki.**

[**Gármnistrz, a,** lm. **e** a. **owie**] p. **Garnmistrz.**

Garmond, u, lm. **y** druk. p. **Garmont.** Rog.

Garmont, u, lm. **y, Garmond, Korpus** druk. *pismo dziesięciopunktowe a. jedenastopunktowe.* <Od nazwiska gisera Fr. Gar(a)mond †1561>

Garmontowy przym. od **Garmont:** Czcionki garmontowe.

Garnagle, l, blp. piek. p. **2. Gara.** <Nm. Garnagel>

Garnąć, nie, nął 1. *zsuwać garścią, zagarniać, grabić:* G. pieniądze. Przen.: *tulić, przytulać, przygarniać, obejmować:* Kura garnie pod siebie pisklęta. Matka garnie dziecię do łona. G. pod siebie = *podbijać, zagrabiać, opanowywać.* Przen.: *ściągać, kaptować, wabić:* Takowe nadanie tysiące rycerzy garnęło pod krzyża chorągwie. **2.** *zgarniać, zmiatać, strącać, zbijać:* G. śmiecie miotłą. Wiatr z nóg garnie. Pol. Drugi gdy wiosłem rzekę pod ś. garnie, ginie więc marnie. Klon. **3.** [G.] *porywać, unosić* (np. o wodzie); *zagarnąć, pociągnąć:* Dziewcyna sie cese; co grzebusckiem garnie, to ij włosek spadnie. **G. ś.** do kogo, do czego = *brać ś., ciągnąć do kogo, mieć ś. ku komu, ku czemu; cisnąć ś., rwać ś. do...; tulić ś., chronić ś.:* G. ś. do pracy, do nauki, do światła. Dzieci garną ś. do matki. Wróble garną ś. pod strzechę. Uboższa szlachta garnęła ś. na dwory magnatów. Chm. Zaczęto G. ś. tłumami do związku. Chm. G. ś. do panny *(=przysiadać ś.)*. Kazał łódkę obrócić i ku nim ś. G. Skar. Którzy ś. do doskonałości nie garną, bezsławnie schodzą. Górn. <GART>

Garncarczyk, a, lm. **cy,** ×**Gancarczyk 1.** *uczeń, czeladnik garncarski.* **2.** *syn garncarza.* <GARN>

Garncarka, i, lm. **i,** ×**Garnczarka,** ×**Gancarka,** [**Garncarzycha**] **1.** *ta, co robi garnki.* **2.** *ta, co sprzedaje garnki.* **3.** p. **Garncarzowa.**

Garncarnia, i, lm. **e,** ×**Garnczarnia,** ×**Gancarnia** *warsztat, zakład garncarski,*

Garncarski przym. od **Garncarz,** ×**Ganczarski,** ×**Garnczarski,** ×**Gancarski,** [**Garnczarski**]: Piec G. Glina garncarska.

Garncarstwo, a, blm., ×**Garnczarstwo,** ×**Gancarstwo,** [**Garcarstwo**] *rzemiosło garncarza.*

Garncarz, a, lm. **e,** ×**Garnczarz,** [**Garcarz, Garczarz, Gancárz, Ganczárz, Garczkolep**] **1.** *ten, co garnki robi, zdun:* G. garncarza nienawidzi. Prz. Przen.: Gdy wszechmocny G. z gliny przodków naszych lepił... Krasz. Wiedzą panowie tureccy skąd pochodzą, z jakiej gliny są; sam sułtan jest garncarzem, który ich lepi jako chce z jednejże materji. Kłok. **2.** *ten, co garnki sprzedaje.* <GARN>

Garncarzowa, ej, lm. **e,** ×**Garnczarzowa,** ×**Gancarzowa, Garncarka,** ×**Garnczarka,** ×**Gancarka,** [**Garncarzycha**] *żona garncarza.*

Garncarzować, uje, ował *być garncarzem:* Jermoła wespół z synem garncarzował. Krasz.

Garncarzowanie, a, blm., czynność cz. **Garncarzować.**

Garncarzowy, ×**Garnczarzowy,** ×**Gancarzowy** *należący do garncarza:* Glina w ręku garncarzowych. Smotr.

[**Garncarzycha, y,** lm. **y**] p. **Garncarka:** Cóż to? pokochałeś garncarzychę? prostą wieśniaczkę? Krasz. <Ukr. hanczarycha>

Garncowy przym. od **Garniec,** gm. **Garcowy:** Gąsior G. Przyjaciel G. *(=garnkoskrob)*. <GARN>

Garncówka, i, lm. **i,** gm. **Garcówka 1.** *butla a. beczułka garncowa:* Wniesiono pełne garncówki przysłanych z klasztoru orzechów. Sienk. **2.** [G.] = a) *obrok wydawany codziennie na garnce.* b) *szmata do szorowania garnków.* c) *garniec jako miara.* <GARN>

[**Garnczarczanka, i,** lm. **i, Garczarczanka**] *córka garncarza.* Por. **Garncarz.**

×**Garnczarka, i,** lm. **i 1.** p. **Garncarka. 2.** p. **Garncarzowa.**

×**Garnczarnia, i,** lm. **e** p. **Garncarnia.**

×**Garnczarski,** [**Garnczarski**] p. **Garncarski.**

×**Garnczarstwo, a,** blm. p. **Garncarstwo.**

×**Garnczarz, a,** lm. **e** p. **Garncarz:** G. garnczarza nienawidzi. Skar.

×**Garnczarzowa, ej,** lm. **e** p. **Garncarzowa.**

×**Garnczarzowy** p. **Garncarzowy:** Rola garnczarzowa. Leop.

Garnczek, czka, lm. **czki** p. **Garnek.**

Garnczyk, a, lm. **i** p. **Garniec:** G. lipczyku. Krasz. <GARN>

[**Garnczynka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Garnek. 2.** *nędzny garnczek.*

[**Garnczysko, a,** lm. **a**] p. **Garnek.**

†**Garnec, rca,** lm. **rce** p. **Garniec:** Na puszczy nie jeżdżą zduni do garcy wołając, a jeśli o co w puszczy trudno jako o G. Skr.

[**Garneczek, czka,** lm. **czki**] p. **Garnek:** Małe garneczki prędko kipią. Uwarzże mi, mój mężyczku, co pięć wiader w tym garneczku. Prz.

Garnegiel, gla, lm. **gle** piern. *półka, na którą kładą ś. deski z piernikami do wyschnięcia.* <Nm. Garnagel>

Garnek, rnka, gm. **rka,** lm. **rnki,** gm. **rkí,** [**Garniec, Gárk, Gronek, Grónek**] **1.** *zwyczajne naczynie, szczeg. do gotowania:* G. gliniany, żelazny. G. mleka, wody, masła. G. z wodą, z mlekiem. G. od wody, od mleka, a. na wodę, na mleko. W cudze garnki zagląda. Prz. *(=w cudze sprawy)*. Kocieł garnkowi przygania, a sam smoli. Prz. Ciemno, jak w garnku. Prz. Huczy, jak w garnku. Prz. Każdy woli w swój G. grosz rzucić, niż w cudzy. Prz. Nie święci garnki lepią. Prz. G. a. kocieł Papina. [Siąść na garki] = *siąść komu na karku, nogi przełożyć na piersi jego, a głowę trzymać do góry.* **2.** gie.: Garnki olbrzymie = *cylindryczne zagłębienia gruntu, utworzone wskutek eworsji, z zaokrąglonemi od wirowania głazami na dnie.* **3.** †ogr. *wazon do kwiatów, doniczka.* **4.** pusz.: Garnki ogniste = *gatunek kul, napełnionych materjałem wybuchowym.* Zdr. **Garnczek, Garnuszek, Garnuszeczek, Garnułek,** [**Garneczek, Garnysio, Garnyszek, Garnyszeczek, Garniczyk, Garczek, Garczuś, Garczuszek, Garnelaszek, Garczoczek, Garczyna, Garnczynka, Garnię, Garniątko, Groneszek, Gronuszeczek**]. Zgr. **Gar,** [**Garnczysko**]. <GARN>

[**Garnelaszek, szka,** lm. **szki**] p. **Garnek.**

[**Garniątko, a,** lm. **a**] p. **Garnek.**

[**Garniczyk, a,** lm. **i**] p. **Garnek.**

Garniec, rnca, gm. **rca,** lm. **rnce,** gm. **rce 1.** × a. †**Garnec** a) *wielki garnek, gar:* Nie dbam o wielki G., kiedy ś. z małego najem. Prz. Garnca natłuczonego dłużej. Prz. (=*łatanego zdrowia, gorszej rzeczy*). Oby G., który przystawił do ognia, nie spukał ś. na jego głowę. Prz. (=*oby on nie wpadł w własną sieć*). Do garnca cudzego naglądać. Rej. (=*wtrącać ś. do cudzych spraw*). b) ×*doniczka do kwiatów.* Troc. c) *miara objętości=4 kwarty.* G. szynkowy. G. cechowy dwa razy większy od szynkowego. Vol. **2.** [G.] = a) p. **Garnek:** Kocieł G. gani, a oba są umrysani. b) *naczynie do przechowywania masła.* c) *wiązka lnu nieczesanego (najczęściej = 14 garści).* Zdr. **Garnczyk.** <GARN>

Garnienie, a, blm., **Garnięcie** czynność cz. **Garnąć.** <GART>

Garnienie się, a ś., blm., **Garnięcie ś.** czynność cz. **Garnąć ś.**

[**Garnię, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Garnek:** Chodziła po groch z garnięciem.

Garnięcie, a, blm. p. **Garnienie.**

Garnięcie się, a ś., blm. p. **Garnienie ś.:** G. ś. do nauki. Chm.

Garnirhaki, ów, blp. pow. *przyrząd, na którym wyszpanowywa ś. przedmiot do szycia.* <Nm. Garnirhacken>

Garnirowaczka, i, lm. **i** (w fabryce kapeluszy filcowych) *ta, co garniruje.* <p. Garnirować>

Garnirować, uje, ował 1. *bramować, obszywać, ubierać dokoła, po brzegach wstążkami, koronkami, piórami i. t. p.:* G. suknię, stanik, koszulę. **2.** G. potrawy, podawane na stół = *okładać gustownie jarzynkami, chrzanem, cebulą i t. p.:* Półmisek, śledź garnirowany (= *z garniturem*). G. tort (=*ubierać*). <Fr. garnir=ubierać, stroić>

Garnirowanie, a 1. blm., czynność cz. **Garnirować. 2.** lm. **a,** a. **Garnirunek** *miejsce garnirowane:* G. u czepka, u koszuli. G. potraw=*garnitur.*

Garnirunek, nku, lm. **nki** p. **Garnirowanie**

Garnitur, u, lm. **y 1.** *to, co służy do garnirowania, garnirowanie, garnirunek:* Śledź z garniturem. Koron kobiety używają na garnitury, na kornety. Haur. **2.** *dobór, komplet, całość zbiorowa:* Dobrać do garnituru. G. guzików, mebli, klejnotów. G. do kawy (=*serwis*). G. stołowy (=*komplet naczyń stołowych*). G. ubiorów kościelnych (=*komplet szat dla duchowieństwa, biorącego udział w danym nabożeństwie a. ceremonji*). G. ubrania = *kostjum:* G. letni, granatowy. Zdr. **Garniturek.** <Fr. garniture>

Garniturarz, a, lm. **e** *stolarz, robiący garnitury mebli.*

Garniturek, rku, lm. **rki** p. **Garnitur:** G. (ubrania) dziecinny. G. mebli.

Garniturowy przym. od **Garnitur:** Półmisek G.

Garnizon, u, lm. **y** *załoga, osada wojskowa, część wojska, zostawiona dla obrony, w mieście a. w twierdzy:* Stać gdzie garnizonem. <Fr. garnison>

×**Garnizonny** p. **Garnizonowy.**

Garnizonowy, ×**Garnizonny** przym. od **Garnizon:** Artylerja garnizonowa.

×**Garnizorówka, i,** lm. **i** *potrawa z owoców rozgotowanych i chleba,* g r a m a t k a, ×f a m u ł a.

Garnkoskrob, a, lm. **y,** gm. **Garkoskrob** żart. *darmozjad, pieczeniarz, próżniak.* <GARN+SKROB>

Garnkotłuk, a, lm. **i,** gm. **Garkotłuk** pog. *kucharka, kucharz ladajaki.* <GARN+TŁOK>

Garnkowiec, wca, lm. **wce, Garkowiec** in. l a w e t, *kamień śliski, gliniasty do wyrobu naczyń.* <GARN>

Garnkowy przym. od **Garnek,** gm. **Garkowy:** Piec G. chymiczny. Krum.

[**Garnmistrz, a,** lm. **e** a. **Gármnistrz, Gárméster**] *starszy rybak, mistrz od niewodu.* <Nm. [garnmeister]>

Garnulek, lka, lm. **lki** p. **Garnek.**

Garnuszeczek, czka, lm. **czki** p. **Garnek.**

Garnuszek, szka, lm. **szki 1.** p. **Garnek:** G. do śmietanki (=*kubek, kubeczek*). **2.** przen. *karmienie niemowląt po odstawieniu od piersi:* Oddać dziecko na G. (dom.: obcym). Pójdziesz na swój G. Być na garnuszku =*na wikcie, na stole, na utrzymaniu:* Dzieci, będące na garnuszku. <GARN>

Garnuszkowy przym. od **Garnuszek:** Flaki garnuszkowe (=*w oddzielnych garnuszkach dla każdego jedzącego przyrządzane*). Ciasta garnuszkowe. Lekar. (=*w garnuszkach pieczone*).

[**Garny**] p. **Gardy.** <Zam. Gardny, od GARD>

[**Garnysio, a,** lm. **e**] m. p. **Garnek.** <GARN>

[**Garnyszeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Garnek.**

[**Garnyszek, szka,** lm. **szki**] p. **Garnek.**

Garota, y, lm. **y 1.** *naszyjnik żelazny ze śrubą do duszenia zbrodniarzy.* **2.** (w Hiszpanji) *kara śmierci przez uduszenie.* **3.** × przen. *wymuszanie czegoś na kimś.* <Hp. garrote, Fr. garrot>

Garotować, uje, ował kogo **1.** *tracić za pomocą garoty.* **2.** ×*krępować, wiązać.* **3.** × przen. *wymuszać na kimś.* <Z Fr. garrotter>

Garotowanie, a, blm., czynność cz. **Garotować.**

1. Garować, uje, ował *wycinać w drzewie garę, wyżłabiać dziurę:* Ściany w drzewo łupane, naokoło garowane w słupy częścią dębowe, częścią sosnowe. Inwent. kość. Stopnick. XVIII w. <p. 3. Gara>

2. Garować, uje, ował 1. fl.: G. żagiel=*przyciągać go pod wiatr garami,* in. s z p a n o w a ć. **2.** mor. (o wietrze) *dąć z boku, zawiewać:* Wiatr garuje w żagle. <Hl. geeren>

3. Garować, uje, ował cukier. i piek. (o cieście) *rosnąć, fermentować, ruszać ś., podchodzić.* <Nm. gähren>

4. Garować, uje, ował (o metalach) *czyścić:* G. miedź.

Garowanie, a, blm., czynność cz. **Garować.**

Garowy *garowania metali dotyczący:* Garowa miedź=*oczyszczona.* Garowe ognisko=*do czyszczenia miedzi.* Hut.: Bieg świeżenia surowca G.=*taki bieg tej czynności, gdy surowiec, przybywając strumień powietrza, traci swą ciekłość.*

†**Garsiow, u,** lm. **y** p. **Garsom:** G. garbarski i achtel piwny. Akta grodzkie.

†**Garsom, u,** lm. **y,** †**Garszow,** †**Garsiow** *rodzaj naczynia garbarskiego, wyrabianego przez bednarza:* Naczynie garbarskie G. rzeczone. Akta grodzkie. <?>

Garson, a, lm. **i** *służący w restauracji, cukierni, kawiarni,* k i e l n e r. <Fr. garçon>

Garsonowa, ej, lm. **e** *żona garsona.*

Garsonować, uje, ował *służyć za garsona.*

Garsonowanie, a, blm., czynność cz. **Garsonować.**

Garsoński przym. od **Garson:** Usługa garsońska. Ukłon G.

Garsteczka, i, lm. **i** p. **Garść.**

[**Garsteńka, i,** lm. **i**] p. **Garść.**

Garstka, i, lm. **i 1.** p. **Garść. 2.** *ilość objęta garstką, kupka, przygarść, szczypta:* G. piasku. Przen.: *mało, źdźbło, skąpo, trocha:* To drogo! taka G.! **3.** *maleństwo, kruszyna, drobiązg* (o dziecku): Taka G. i tak ś. rzuca! **4.** przen. *gromadka, kupka:* G. ludzi, żołnierzy. **5.** [G.] = a)

p. **Dłoń.** b) *pęczek oczyszczonych włókien lnu.* <GART>

†**Garszow, u,** lm. **y** p. **Garsom.** Akta grodzkie.

Garsztangi, ów, blp. piek. p. **2. Gara.** <Nm. Garstange>

×**Garszteczka, i,** lm. **i** p. **Garść:** Dobył garszteczkę pieniążków. Krasz.

[**Garsztka, i,** lm. **i**] p. **Garść.**

Garściany, Garściowy przym. od **Garść.**

Garściowe, ego, blm. rz. bart. *plaster miodu dawany przez bartnika oficjaliście, pilnującemu podbierania miodu.* <GART>

Garściowy p. **Garściany;** anat. *dłoniowy, śródręczny:* Mięśnie garściowe.

Garścisko, a, lm. **a** p. **Garść.**

Garść, i, lm. **e,** [**Gaść, Gászć, Gárz, Gárzć**] **1.** *ręka, dłoń, skrzywiona dla garnięcia a. objęcia czego:* Wziąć co w G. a. do garści. Trzymać w garści. Garściami brać, dawać, rozrzucać. Chwycić kogo całą garścią. Brała mię ochota batem ją ściągnąć, ledwie G. przy sobie utrzymałem. Orzesz. Z garści mu wypadło. Lepszy wróbel w garści, niż słowik w lesie. Prz. [Nie szukaj bidy, kiedy ci ona sama w G. wlazie. Trzyma sie za łeb obiema garściamy. Szatka do gárści *=chustka do nosa].* Przen.: Mieć kogo w garści *(=swojej ręce=w swej mocy).* Już teraz wpadnie nam w G. Len. *(=w ręce).* Przen.: Chuchać w G. *(=oblizywać ś. smakiem, ślinkę połykać, żałować straconych korzyści).* **2.** *pięść, kułak:* Uderzyć garścią w stół. **3.** *tyle, ile garścią objąć można; kupa:* G. pieniędzy, cukierków, soli, prochu, ziemi, piasku. Rozrzucać pieniądze garściami Włosy wychodzą garściami. G. wody wychłysnął. Troc. **4.** [G.]=a) *wiązka; tyle zboża, ile żniwiarz garścią chwyci dla zżęcia, pęk, snopek, pokos:* Żąć na garście. Zbierać garście. Zboże na garściach *(= zboże zżęte, ale nie związane w snopy).* b) p. **Dłoń. 5.** *mała ilość, trocha, kupka:* G. wojska, żołnierzy. **6.** anat. *część ręki od palców do stawu napiąstkowego,* śródręcze. **7.** a. ×imina, żmina, apt. *dawna miara na zioła. 4 szczypty* (4—6 drachm). Zdr. **Garstka, Garsteczka,** ×**Garszteczka,** [**Gasztka, Garztka, Gászka, Garzka, Garsztka, Garsteńka, Gartuczeczka**]. Zgr. **Garścisko.** <GART>

[**Gartuczeczka, i,** lm. **i**] p. **Garść:** Miáł jeden Stradomiak gartucecke pirza.

Garuga, i, lm. **i 1.** fl. *wiatr boczny,* in. przeczak, przeczny wiatr: Jechać na garugę. **2.** mor. *wiatr z boku, po którym jednak iść można:* Iść na garugę. <p. 2. Garować>

Garuil, u, lm. **e** garb. *kora z dębów algierskich.* <Fr. garouille>

Garun, a, lm. **y** fl. **1.** *postronek skręcony z chluby, służący do przymocowania rykli biegowych przez wierzch.* **2.** *bat z wici skręcony na orylów:* G. stoi *(=wisi na kołku przy skarbówce).*

Garus 1. [G.] **u,** blm.=a) a. [**Galus, Galusz, Galas, Gielas**] *potrawa z gotowanych owoców, zaprawionych mąką, zupa owocowa, marmelada owocowa:* Narobił sobie tyle garusu, co go ani zjeść nie potrafi. Prz. *(=nawarzył sobie piwa).* b) *sok w owocach.* c) *mieszanina.* d) **a,** lm. **y** *piecuch, lubiący wygrzewać ś. przed piecem, wałkoń, leniwiec, próżniak.* **2.** ×lek.: G. żołądkowy p. **Gąszcz.** Zdr. [**Garusik, Garusek**]. <Może Nm. garaus= zupełnie, koniec, wieczór, stąd wieczerza i potrawa wieczorna>

[**Garusek, ska,** lm. **ski**] p. **Garus.**

[**Garusik, a,** lm. **i**] p. **Garus:** Niby to G., niby marmulada z dzikich jagód i owoców.

[**Garuśnica, y,** lm. **e**] *gospodyni kręciarka, drobnostkowa i swarliwa.*

Gary, ów, blp. **1.** fl. p. **Szery. 2.** mor. *sznury po obu końcach rei, któremi ś. podczas hysu żagiel kieruje.* <Nm. Gehre>

1. [**Gary, ów,** blp.] p. **Gar.**

2. [**Gary, ów,** blp.] p. **Kary.** <p. Kary>

3. [**Gary, gar,** blp.] *rowki w oprawie okien a. drzwi, w które zachodzi ściana.*

Garybaldi, ego, blm. cukier. *rodzaj ciastka francuskiego.* <Od nazwiska Włos. Garibaldi>

Garybaldka, i, lm. **i 1.** *kapelusik filcowy z rondem obejmującym główkę.* **2.** karc. *gra w karty we dwoje,* kasztelan, gap. <Od nazwiska Włos. Garibaldi>

[**Gárz, y,** lm. **e**] p. **Garść.**

[**Gárzć, i,** lm. **e**] p. **Garść.**

[**Garzędy, ów,** blp.] *agażant, rękawek.* <Przekręcenie wyrazu A(n)gażant>

[**Garzka, i,** lm. **i**] p. **Garść.**

[**Garztka, i,** lm. **i**] p. **Garść.**

1. †**Gas, u,** lm. **y 1.** *uderzenie na kogo pociemku.* **2.** *chrapka, apetyt, czyhanie na kogo:* Mieć G. na kogo. **3.** *zguba, raz, cios:* Widzę, że ś. zbliża G. nieszczęśliwy. Nagur. Żeby choć Ketling był wiedział, żeś mi przyrzekła, możebym mu zakrzyknął: gas! Sienk. *(=biada!).* <GAS; por. [Hasić ś.] i Brs. has=strach>

2. †**Gas, u,** lm. **y** i [**Gas**] p. **Gaz.**

[**Gasa, y,** lm. **y**] *ulica:* Szed bez gasę. <Nm. Gasse>

Gasiciel, a, lm. **e,** ×**Gasznik** *ten, co gasi.* <GAS>

Gasić, i, ił 1. *tłumić ogień, światło:* G. świecę, pożar. Przen.: G. życie, światło nauki. Nie gaście ducha. Krasz. Przen.: Ojczyzna gore! gaś, gaś, kto cnotliwy. Opal. Żart.: G. świece *(=przyjść na koniec mszy).* G. pragnienie *(=zaspokajać, zasycać, koić).* Przen.: *uśmierzać, uspokajać, uciszać, łagodzić:* G. zapał, niesnaski, niechęci. G. wojnę, bunty. Troc. Zatym aklamacja powstała, którą gasił marszałek. Biel. J. Raczej gaśmy ś., a nie zapalajmy. Święt. *(=ostudzajmy swoje zapały).* **2.** przen. *przewyższać, zaćmiewać, zakasowywać, zagłuszać:* Nowe imię gasi dawne. Sławą wszystkim ponad głowę Witołd podleciał: Witold wszystkich gasi. Mick. **3.** *studzić, chłodzić, hartować:* Kowale gaszą w wodzie stal rozpaloną. **4.** przen. *zabijać, uśmiercać:* Gasił na prawo i na lewo świetnych tureckich i egipskich jeźdźców. Sienk. *(=sprzątał).* **5.** G. wapno = *lasować, rozrabiać z wodą.* Wapno gaszone. <GAS>

Gasidło, a, lm. **a 1.** *tutka z blachy na kiju do gaszenia świec, błażek:* I udziałał świecidlników sześć s gasidły swymi. B. Sz. **2.** przen. żart. *nos, nochal:* Ma tęgie G. **3.** a. **Leszpis** rzem. *pęk łyka na pręcie żelaznym do gaszenia ogniska.*

×**Gasik, a,** lm. **i** *przyrząd w lampie do gaszenia światła.*

×**Gasioświeczka, i,** lm. **i** p. **Gasiświeczka.** <GAS+Świeczka>

×**Gasiświeczka, i,** lm. **i,** ×**Gasioświeczka 1.** *przyrząd, gaszący świecę, gdy ś. ta do pewnego miejsca dopali.* **2.** przen. żart. *ostatni członek w cechu a. innym stowarzyszeniu.*

Gaskonada, y, blm. *bufonada, chełpliwość, przechwalanie ś., przechwałki.* <Fr. gasconnade>

Gasnąć, śnie, snął a. **sł 1.** *przestawać ś. palić:* Ogień gaśnie. Przen.: *stygnąć, chłodnąć, wygasać:*

Zapał gaśnie. 2. *przestawać świecić, błyszczeć; blednąć, blaknąć, ściemniać ś., ciemnieć, zaćmiewać ś.:* Światło, gwiazda, dzień gaśnie. Słońce gaśnie (*=zachodzi*). Na barki Czatyrdahu spada lampa światów (=słońce), rozbija ś., rozlewa strumienie szkarłatów i gaśnie. Mick. 3. przen. *umierać, konać, zamierać, niknąć, znikać, marnieć:* Gasła na ręku dzieci. Nędzny, w mych oczach gasnął powoli. Mick. Gasnące zamknął powieki. Mick Gasnący wzrok. Dom ten począł G. Gasnące życie. 4. przen. *tracić (na wartości, świetności), maleć, zmniejszać ś., ustępować pierwszeństwa:* Chwała gaśnie. Przy takiej piękności każda inna gaśnie. I ziemskie i niebieskie przed twoim imieniem gasną zwierzchności. Pot. <GAS>

Gasparon, a, lm. **y** *kapelusz filcowy z zapadłym przez środek dnem.* <Z Włos. Gasparone= zgrubienie imienia Gaspar, Kasper>

Gastrologiczny przym. od **Gastrologja.**

Gastrologja, i, blm. *nauka i sztuka kucharska.* <Now. z Gr. gastḗr=żołądek+-logía=nauka>

Gastronom, a, lm. **owie** *smakosz, łakotniś; znający ś. na gastronomji.* <Gr. gastronómos>

Gastronomicznie przys. od **Gastronomiczny.**

Gastronomiczny przym. od **Gastronomja,** *kulinarny:* Zakład G. (*=restauracja*). Traktat G. Żart.: Instytut gastronomiczno-bilardowo-popularny. Krasz.

Gastronomja, i, blm. *kucharstwo, sztuka kucharska.* <Gr. gastronomía>

Gastryczny lek. *żołądkowy:* Gorączka gastryczna. Sok G. Przywołany doktór znalazł coś gastrycznego. Krasz. <Z Gr. gastrikós=żołądkowy>

× **Gastrylog, a,** lm. **owie** *brzuchomówca.* <Now. z Gr. gastḗr=brzuch+-lógos=mówiący>

× **Gastrylogja, i,** blm. *brzuchomówstwo.* <Now. z Gr. gastḗr=brzuch+-logía=mówienie>

Gastryta, y, lm. **y** *zapalenie kiszek:* To, co ś. zdawało gastrytą, było tyfoidalną gorączką. Krasz. <Z Gr. gastḗr=brzuch, żołądek>

† **Gastrzyca, y,** lm. **e 1.** a. † **Kustrzyca** *kuper u ptaka.* 2. anat. *kość ogonowa.* <GUZ, por. Mikl. guz->

[**Gastura, y,** lm. **y**] *zwiedzanie kopalni przez gości za opłatą.* <Nm. Gast=gaë>

[**Gászć, i,** lm. **e**] p. **Garść.**

Gaszek, szka, lm. **szkowie** p. **Gach.**

Gaszenie, a, blm., czynność cz. **Gasić.** <GAS>

[**Gászka, i,** lm. **i**] p. **Garść.**

Gaszkostwo, a, blm. p. **Gachostwo:** Prawdę tę miałem w sobie niezachwianą i w czasie mojej młodości i w czasie mojego gaszkostwa. Kaczk.

† **Gaszkować, uje, owal** p. **Gachować.** <p. Gach>

† **Gaszkowanie, a,** blm., czynność cz. **Gaszkować.**

× **Gasznik, a,** lm. **cy** p. **Gasiciel.** Troc.

Gasztald, a, lm. **y** bot. p. **Firletka.** <Może Nm. [gast]>

Gaształd, a, lm. **y** bot. p. **Firletka.**

[**Gasztka, i,** lm. **i**] p. **Garść.**

[**Gasztołd, a,** lm. **y**] p. **Gaszty.**

Gasztwa, y, lm. **y** bot. p. **Firletka.** <Może Nm. [gast]>

[**Gaszty, ów,** blp., **Gasztołd**] = *firletka gasztołd* (lychnis chalcedonica).

× **Gaszy** przym. od **Gach.**

× **Gaśba, y,** lm. **y** *śmierć pewna, zguba, pobicie:* Wysłać na gaśbę. <p. 1. Gas>

[**Gaść, i,** lm. **e**] p. **Garść.**

[**Gaśniczka, i,** lm. **i**] *mała lampka bez szkła.* <p. Gaz>

Gaśnienie, a, blm. p. **Gaśnięcie.** <GAS>

Gaśnięcie, a, blm., **Gaśnienie** czynność cz. **Gasnąć.**

× **Gaśnik, a,** blm. chem. *nazwa dawana niek. azotowi.* <GAS>

Gat, u, lm. **y** *blaszka czworograniasta do nitowania gwoździ.* <Zap. Ang. gad=klin stalowy, szpikulec>

Gatka, i, lm. **i** bot. **1.** (volva) *kielich bdeł.* **2.** (ochrea) *błona otulająca łodygę pochwową, powstająca z przysadków liściowych zrosłych wewnątrz liścia.* <p. Gat>

[**Gatka, i,** lm. **i**] p. **Gać.**

Gatki, tek, blp. p. **Gacie.** <Według Mikl. 60 Węg. gatya, z Srb. gaće>

Gatkowaty bot. (ochraeformis) (o ogonku roślin) *połączony z błoną otaczającą łodygę.*

[**Gatłać, a, ał**] *mieszać rzeczy, nie należące do siebie; narzucać jedną rzecz na drugą bez porządku, nie układać rzeczy należycie.* <Czes. hatlati>

[**Gatłanie, a,** blm.] czynność cz. **Gatłać.**

[**Gatować się, uje ś., owal ś.**] *nadawać ś., pasować, zgadzać ś.:* Twoje koło gatuje sie do mojégo woza. <Nm. sich gatten>

† **Gatrzysty** *kraciasty, kratą opatrzony:* Ognisko gatrzyste. <Z Nm. Gatter=krata>

Gatunek, nku, lm. **nki 1.** *rodzaj, jakość:* G. wina. Towar w najlepszym gatunku. Przen.: Jakiego to gatunku ludzie? (*=pokroju*). Im więcej gatunku, tym więcej frasunku. Prz. [A ty psi gatunku!]. **2.** przen. *sfera, kasta, pochodzenie, urodzenie:* Ludzie niższego gatunku mogą ś. żenić, kiedy im ś. podoba. Boh. **3.** *podstawa układów biologicznych* (species). **4.** fil. = a) *odmiana rodzaju; grupa przedmiotów, posiadających cechy wyodrębniające je z rodzaju:* Planety są gatunkiem ciał niebieskich. b) *pojęcie szczuplejsze w stosunku do pojęcia szerszego zakresu:* Wilk, lis, chart są gatunki psa. Świat dzielimy na gatunki zjadające i zjadane. Święt. <Nm. Gattung>

Gatunkować, uje, owal 1. fil. *dzielić rodzaj na gatunki; klasyfikować według gatunków.* **2.** *grupować według gatunków, segregować, sortować:* G. towary, drzewa. **G. ś.** *rozradzać ś. w nowe gatunki:* Pierwotne skorupiaki wyginęły, ale na ich miejsce inne ś. gatunkowały.

Gatunkowanie, a, blm., czynność cz. **Gatunkować.**

Gatunkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Gatunkować ś.**

Gatunkowy 1. przym. od **Gatunek:** Pojęcie gatunkowe. Cecha, różnica gatunkowa. **2.** fiz. *właściwy danemu ciału:* Ciężar G. a. ciężkość gatunkowa p. **Ciężar.** Ciepło gatunkowe p. **Ciepłojemność.**

[**Gaty, gat,** blp.] p. **Gacie.**

Gauczo, a, lm. **owie** *stepowy pasterz bydła nad brzegami La Platy.* <Hp. gaucho>

× **Gaudować, uje, owal** *cieszyć ś., używać przyjemności, raczyć ś., ucztować:* Takeśmy sobie gaudowali po staremu. Pas. <Z Łć. gaudere=cieszyć ś.>

× **Gaudowanie, a,** blm., czynność cz. **Gaudować.**

Gaudy, ów, blp. *zabawy, uciechy:* W takiej to izbie... głośne stypy, G. dni i noce wrzały. Moraw. <Z Łć. gaudium=uciecha, radość>

Gault, u, blm. gieol. *pokłady formacji kredowej, leżące bezpośrednio na warstwach neokomieńskich.* <Ang. [gault]=pewien rodzaj gruntu>

†**Gaur, a,** lm. **owie** p. **Giaur:** Turcy pobożność w gaurze rzadko przyznają. Tw. <p. Giaur>

Gaus, a, blm. fiz. *jednostka magnetyzmu.* <Od nazwiska matematyka Nm. Gauss †1855>

†**Gawa, y,** lm. **y** *bajka, opowieść bajeczna.* <Zap. od Gawęda>

[**Gawądzić, i, ił**] p. **Gawędzić.**

Gawelek, łka, lm. **łki** fl. *kołek na końcu hamulca, za który sternik trzyma, robiąc rudlem.* <Dnm. gawel=Nm. Gabel, dosł.=widełki>

[**Gawer, wra,** lm. **wry**] *elegant, panicz.* <Nm. Gaffer>

Gawęda, y, lm. **y 1.** *gawędzenie, pogawędka, pogadanka:* Czas na gawędzie prędko schodzi. **2.** *zmyślenie, bajka, gadka, gadanina:* Ależ to chyba G.! **3.** *rozmowa, rezonowanie, paplanina:* Tylko wyszła, już w gawędy z kumoszkami. Nie wdawaj ś. w żadne gawędy, ale przystąp wprost do rzeczy (*=nie mów rzeczy ubocznych*). **4.** *rodzaj utworu poezji opisowej:* Gawędy Syrokomli. **5.** m. p. **Gawędziarz:** Sam G. i lubił niezmiernie gaduły. Mick. **6.** †*członki wstydliwe chore.* **7.** bot. p. **Aster.** Zdr. **Gawędka,** [**Gawędeczka**]. <GAW>

×**Gawędać, a, ał** p. **Gawędzić:** Przepraszam że tak bez miłosierdzia gawędam. Krasz. Gawędał godzinami. Krasz.

×**Gawędanie, a,** blm., czynność cz. **Gawędać.**

[**Gawędeczka, i,** lm. **i**] p. **Gawęda.**

Gawędka, i, lm. **i** p. **Gawęda.**

Gawędzenie, a, blm., czynność cz. **Gawędzić.**

Gawędziarka, i, lm. **i** forma ż. od **Gawędziarz**

Gawędziarski przym. od **Gawędziarz:** Styl G.

Gawędziarstwo, a, blm. *nałóg gawędzenia, gadulstwo; gadanina, frazeologja, gawęda:* Jest dobra robota, parę ładnych scen, pozatym szablon i G.

Gawędziarz, a, lm. **e 1.** a. **Gawęda** *ten, co gawędzi, gaduła:* Byli niemal z powołania gawędziarze, jeżdżący od dworu do dworu. Krasz. **2.** [G.] *człowiek gadatliwy, przeszkadzający.*

Gawędzić, i, ił, ×**Gawędać 1.** *rozmawiać dla przepędzenia czasu, prowadzić gawędę, spędzać czas na gawędce, gwarzyć:* Wieczorami lubił nam dziadzio G. Ciągle gawędzimy z Witwickim Mick. **2.** *bajać, paplać, bredzić, bałamucić, blagować, pleść:* Nie gawędź pan, bo nikt temu nie wierzy. **3.** [G. a. **Gawądzić**] *przeszkadzać, stać na przeszkodzie, zawadzać; zasłaniać:* Mynarz pomny na gawędzące mu już wkoło młyny parowe, skrobie ś. w głowę. Zabierz to naczynie, bo tu gawędzi. Kolb. <GAW>

[**Gawędzina, y,** blm.] p. **Gawiędzina.**

†**Gawiarz, a,** lm. **e** *ten, co prawi gawy.* <p. Gawa>

[**Gawiednik, a,** lm. **i**] **1.** *bydło, nierogacizna i drób.* **2.** *wszarz.* <GOW>

[**Gawiedny**] *chciwy, łakomy.*

Gawiedź, i, lm. **e 1.** *gmin, pospólstwo, tłuszcza, motłoch, chałastra:* G. przypatrywała ś. zajściu. Duchy karczemnej tworem gawiedzi. Mick. **2.** [G.] = a) *tłum, szczeg. młodych ludzi.* b) *wszelki drobiazg w domu (dzieci, kury, kurczęta i t. p.):* Niescęsna G., co tak za mnom gonicie? c) *zwierzęta domowe.* d) *drób,* e) *robactwo, wszy:* G. go sie łapiła. <Zap. GAW>

[**Gawiędzina, y,** blm., **Gawędzina**] *wędzone mięso wołowe.* Por. **Howado, Owięzina.**

[**Gawiorek, rka,** lm. **rki**] p. **Kawior.**

Gawjal, a, lm. **e** zool. (gavialis) *gad z rzędu krokodylów.* <Nm. Fr. gavial>

×**Gawor, u,** lm. **y** p. **Gowor.** <GAW>

†**Gawornik, a,** lm. **cy** p. **Gaworzyciel.**

Gaworzenie, a, blm., czynność cz. **Gaworzyć.**

†**Gaworzyciel, a,** lm. **e,** †**Goworzyciel,** †**Gawornik** *ten, co gaworzy.*

Gaworzyć, y, ył 1. a. ×**Goworzyć** = a) *gwarzyć, rozmawiać:* Kiedy stary Jan tak gaworzy sam z sobą, wesele nadjeżdża. Krasz. b) (o papugach, wronach) *gadać, wydawać głosy:* Wrony gaworzą (*=kraczą*). c) przen. *szemrać, szeptać, mruczeć:* I tylko po cichu gaworzy coś woda. **2.** [G.]=a) *rozmawiać o głupstwach, bajać, pleść:* Stare baby gaworzą. b) *pochlebiać:* Tak mu gaworzył, ze mu ten przed śmierciom cały majątek zapisał. c) *krzyczeć, hałasować.* d) *wydawać rozmaite głosy, mówić niezrozumiale wyrazy* (o niemowlęciu). Por. **Gwarzyć.** <GAW>

Gawot, a, lm. **y,** ×**Gawota** *rodzaj tańca francuskiego a. muzyka do niego:* Tańczyć, grać gawota. <Fr. gavotte>

×**Gawota, y,** lm. **y** p. **Gawot:** Tańczyć nie mogłam gawoty. Niem.

[**Gawra, y,** lm. **y, Gawry**] *legowisko niedźwiedzia, matecznik, barłóg:* Niedźwiedź w ostępie zawalnych lasów siedzi w swojej gawrze. Pol. Por. **Kawior.** <Ukr. gaŭra, z Rum. gaură=dziura, nora, pieczara>

Gawron, a, lm. **y 1.** zool. (corvus frugilegus) *ptak wróblowaty z rodziny kruków:* G. kracze. Czeka jak młody G., gębę rozziewiwszy, rychłoli mu co w nię wetkną. Rej. **2.** a. **Gawryło,** [**Hawryło**] *człowiek gapiowaty, gapa, gap.* **3.** [G.] *wół czarny.* <GA+WRON>

Gawroni, †**Gawronowy** przym. od **Gawron:** Pióro gawronie.

×**Gawronić, i, ił** p. **Gawronić ś.**

Gawronić się, i ś., ił ś. 1. a. ×**Gawronić** *patrzeć bezmyślnie, głupowato; ciąć gapia, gapić ś.* **2.** ×p. **Gawronieć.** L.

Gawronieć, eje, ał, ×**Gawronić ś.** *stawać ś. gawronem, gapieć, głupieć, baranieć, niemieć:* Wskutek wielkiego przestrachu człowiek gawronieje.

Gawronienie, a, blm. **1.** ×p. **Gawronienie ś. 2.** czynność cz. **Gawronieć.**

Gawronienie się, a ś., blm., ×**Gawronienie** czynność cz. **Gawronić ś.**

Gawronię, ęcia, lm. **ęta** *pisklę gawronie.*

†**Gawronowy** p. **Gawroni:** Jenże daje dobytku karmię ich, a dzieciom gawronowym wzywającym ji. Ps. flor.

Gawrosz, a, lm. **e** *ulicznik:* Biegł wesoły G., nucąc piskliwym głosem jakąś piosenkę. Chełm. G. uliczny. <Z Fr. imienia własnego Gavroche, z powieści W. Hugo>

Gawruczka, i, lm. **i** forma ż. od **Gawruk.**

Gawruk, a, lm. **i** zł. *pan, gospodarz; stróż kamieniczny.* <Może=Gabrjel, p. Gawryło>

[**Gawry, gawr,** blp.] p. **Gawra:** W Czarnym lesie, kędy zwierz ś. w gawrach kudła. Pol.

Gawryło, a, lm. **owie** p. **Gawron:** Ten szerepetka, cóż to za G. L. <Z Ukr. Brs. Haŭryło=Gabrjel>

[**Gawrysie, ów,** blp.] p. **Gabrysie.**

†**Gawur, a,** lm. **owie** p. **Giaur.** <p. Giaur>

Gaz, u, lm. **y 1.** a. †**Gas** chem. i fiz. *ciało lotne, płyn sprężysty, rozprężliwy:* G. wodny, węglowy, rozweselający (*=tlenek azotu*), piorunujący. G. oświetlający a. świetlny (*=do oświetlania służą-*

cy). W kopalni nastąpił wybuch gazów. Wsparły go gazy *(=wiatry).* G. w-olej-zmienny p. **Etylen.** Przen.: *latarnia gazowa, światło gazowe:* Zapalono gazy na ulicy. **2.** [G. a. **Gaza, Gas, Gajs, Gais, Gajś**] nafta. <Wyraz sztucznie utworzony w w. XVII z przeinaczenia Gr. cháos=chaos>

Gaza, y, lm. **y** **1.** *rodzaj krepy gładkiej:* G. srebrna, jedwabna, opatrunkowa, jodoformowa. Welon z gazy. Przen.: Słowa jego, gazą grzeczności osłonięte, nie urażały. Kras. *(=osłodzone, obwinięte w bawełnę).* **2.** mł. *tkanina jedwabna, specjalnie na pytle przyrządzona.* <Fr. gaze, od miasta Gaza w Syrji>

[**Gaza, y,** blm.] p. **Gaz.**

Gązal, u, lm. **e, Gazela** *arabska pieśń miłosna:* Słuchają miłosnych gazalów Szyrazu. Słow. <Arab. ghazal>

[**Gazda, y,** lm. **y**] **1.** *gospodarz, kmieć, góral (szczeg. poważny i zamożny); pan domu, mąż:* Wstrzymał lud do rana, a starszych gazdów prosił na podkurek. Pol. Gdzie duzo gazdów, tam nima zgody. Cyganowi szperka, a gazdowi kapusta. To je G., nie dziád. Tak gwarzyła gazdyni do swego gazdy. **2.** *próżniak.* **3.** *folwark, zabudowanie folwarczne.* **4.** G. szałaśny p. **Kopciuszek.** Zdr. [**Gaździczek, Gazdoszek**]. <Węg. gazda>

[**Gazdostwo, a,** lm. **a**] *gospodarstwo, zagroda gazdy:* Od głównego gościńca odchodzą wąziuchne koryta do każdego gazdostwa. Matl.

[**Gazdoszek, szka,** lm. **szkowie**] p. **Gazda.**

[**Gazdować, uje, ował, Gaździć**] *być gazdą, gospodarować:* Chłopa zwidziáła sie dziéwka, ozenił sie i gazdowali tyz ta wraz, jako mogli.

[**Gazdowanie, a,** blm.] czynność cz. **Gazdować:** To już było za jego gazdowania. Ork.

[**Gazdowski**] przym. od **Gazda:** Kciałaby sie wydać za gazdowskiego syna.

[**Gazdyni, i,** lm. **e**] p. **Gaździna.**

[**Gazdynia, i,** lm. **e**] p. **Gaździna:** Jaśku, pojmij mnie, będziesz miáł ze mnie gazdynię.

[**Gazdzina, y,** lm. **y**] p. **Gaździna:** Kupię gruntu, będziesz sobie gazdziną. Bał.

Gazeciarka, i, lm. **i** **1.** *kobieta interesująca ś. gazetami, nowiniarka.* **2.** *roznosicielka gazet.* <p. Gazeta>

Gazeciarski przym. od **Gazeciarz; Gazetowy,** ×**Gazetny** *dziennikarski:* Styl G. Plotka gazeciarska.

Gazeciarstwo, a, blm. **1.** *wydawanie gazet, dziennikarstwo, prasa perjodyczna:* G. rozwija ś. Zajmować ś. gazeciarstwem. **2.** *gonienie za nowinami z gazet, nowiniarstwo.*

Gazeciarz, a, lm. **e,** żart. **Gazetnik** **1.** *redaktor a. współpracownik gazet, reporter, publicysta, dziennikarz.* **2.** *czytający pilnie gazety, rozprawiający na temat z gazet.* **3.** ×*nowiniarz.*

1. Gazela, i, lm. **e** **1.** zool. p. **Antylopa.** **2.** przen. *kobieta piękna, zwinna, bojaźliwa, pierzchliwa:* Wszystkiemi (odaliskami) wzgardził, teraz go zabija postać lękliwej gazeli. Mick. <Fr. gazelle, z Arab. gazâl>

2. Gazela, i, lm. **e** p. **Gazal.**

Gazeta, y, lm. **y** *pismo, wydawnictwo perjodyczne, dziennik, czasopismo:* G. literacka, polityczna, społeczna, handlowa. Pójdę na gazety. Wiem to z gazet. Wiadomość tę ogłoszono w gazetach. **2.** ×przen. *nowiny:* Bawić ś. zbieraniem gazet. Zdr. **Gazetka.** <Włos. gazetta= drobny pieniądz, który za dziennik płacono>

Gazetka, i, lm. **i** p. **Gazeta:** Wpadnę na gazetkę.

Gazetnik, a, lm. **cy** żart. p. **Gazeciarz.**

×**Gazetny** p. **Gazeciarski:** Ekspedycja gazetna. Sł. wil.

Gazetowy p. **Gazeciarski:** Poważni ludzie pośpieszyli na preferansa i pogadankę o wiadomościach gospodarskich i gazetowych. Orzesz.

Gazetożerca, y, lm. **y** *ten, co czytuje chciwie gazety.* Bał. <Gazeta+ŻR>

Gazmajster, tra, lm. **trowie** *zajmujący ś. urządzeniem oświetlenia gazowego:* G. otwierał krany gazowe i zamykał je pośpiesznie. Zap. <Nm. Gasmeister>

Gazochemja, i, blm. *chemiczne badanie natury gazów.* <Gaz+Chemja>

Gazolina, y, blm. tech. *lotne składniki nafty, służące do otrzymania oleju z nasion, do odtłuszczania wełny i t. d., używane jako gaz oświetlający.* <Fr. gazoline>

Gazometr, u, lm. **y** chem. **1.** a. **Gazozbiór** *przyrząd do zbierania i przechowywania gazów.* **2.** a. **Gazomiar, Gazomierz** in. zegar gazowy, *przyrząd do mierzenia ilości spalonego gazu oświetlającego:* G. wodny, suchy. <Gaz+Gr. métron= miara, -mierz>

Gazomiar, u, lm. **y** **1.** p. **Gazometr.** **2.** *przyrząd do mierzenia gęstości powietrza.* <Gaz+MIAR>

Gazomierz, a, lm. **e** p. **Gazometr.**

Gazon, u, lm. **y** *trawnik, miejsce murawą zarosłe; miejsce między klombami, zasiane trawą:* Przed samym gankiem jest piękna murawa, w wielkie koło objęta, co to dziś nazywają gazonem. Kaczk. Zdr. **Gazonik.** <Fr. gazon>

Gazonik, a, lm. **i** p. **Gazon.**

Gazonowy przym. od **Gazon:** Kosiarka gazonowa.

×**Gazotwór, oru,** lm. **ory** *piec gazowy.* Łab. <Gaz+TWÓR>

Gazownia, i, lm. **e** *fabryka gazu, zakład gazowy.* <p. Gaz>

Gazownik, a, lm. **cy** **1.** *zapalacz latarni gazowych, latarnik.* **2.** *przedsiębierca, zajmujący ś. oświetlaniem gazowym:* Zjazd niemieckich gazowników i inżynierów wodociągowych.

1. Gazowy przym. od **Gaz:** a) Oświetlenie gazowe. Napoje gazowe. Kuchnia gazowa. Motor, piec G. Baterja gazowa, stos G. *(=polegający na działaniu gazów).* b) [G.]=*naftowy:* Lampka gazowa.

2. Gazowy przym. od **Gaza:** Welon G.

Gazozbiór, oru, lm. **ory** chem. p. **Gazometr.** <Gaz+Z+BIOR>

Gazożarowy *świecący przez żarzenie ś. ciał stałych w zapalonym gazie:* Lampa gazożarowa. <Gaz+ŻAR>

[**Gazura, y,** lm. **y**] *człowiek niezgrabny a. głupkowaty.* <?>

[**Gaź!**] *wołanie na psa, by odegnał gęsi:* Gaź, gaź, gaź, szukaj! <Może z [Gańś]=gęś>

[**Gaździca, y,** lm. **e**] p. **Gajdzica.**

[**Gaździczek, czka,** lm. **czkowie**] p. **Gazda.**

[**Gaździć, i, ił**] p. **Gazdować.**

[**Gaździna, y,** lm. **y, Gazdzina, Gazdyni, Gazdynia**] **1.** *gospodyni, żona gazdy.* **2.** *gospodyni* (w znaczeniu pochlebnym): To je G., ona robocie kázdéj w chałupie rozumié. Na niedźwiedzia to ni más, ino kula G. *(=tylko kulą poradzisz).* Zdr. [**Gaździnka**]. <p. Gazda>

[**Gaździnka, i,** lm. **i**] p. **Gaździna.**

Gaża, y, lm. **e 1.** *płaca, stała pensja, szczeg. płacona aktorom:* × G. żołnierska = *żołd.* **2.** *gatunek ziemi wapiennej.* <Fr. gage>

[**Gaża, y,** lm. **e, Mucka**] *błonka na głowie narodzonego dziecka.* <Może z Gaza>

[**Gąbal, a,** lm. **e**] *hubka.*

Gąbczak, a, lm. **i** p. **Pumeks.** <GĘB>

Gąbczastość, i, blm. rz. od **Gąbczasty; Gąbkowatość, Gębczastość,** × **Gębkowatość,** × **Gębczystość,** † **Gębczatość.**

Gąbczasty, Gąbkowaty, Gębczasty, × **Gębkowaty, Gąbkowy,** × **Gębkowy,** × **Gębczysty 1.** *mający własności gąbki, dziurkowaty i sprężysty:* Chleb, korek G. Anat.: Ciało gąbczaste a. gębczaste p. **Ciało.** Istota gębczasta, × iścina gąbczasta kości, in. × ś r ó d k o ś c i e (diploë). Kości gąbczaste, gąbkowate p. **Kość. 2.** garb.: Skóra gąbczasta = *przewapniona, luźno wygarbowana.* **3.** hut.: Platyna gąbczasta = *gąbka platynowa.* **4.** leśn.: Drzewo gąbczaste = a) *drzewo, szczeg. sosna, rosnąca na gruncie wilgotnym i mająca drewno dziurkowate;* b) *drzewo, na którym rosną hubki.* <GĘB>

Gąbeczka, i, lm. **i 1.** p. **Gąbka. 2.** [G.] p. **Gęba:** Nie szafujże, bestyjo, swoją gąbeczką (= *milcz!*).

[**Gąbica, y,** lm. **e**] *naszyjnik a. halsztuk z różnemi błyskotkami, przywieszonemi na sznurkach, noszony przez mężczyzn.*

[**Gąbierzyć się, y ś., ył ś.**] *krzywić ś., paczyć ś.* (np. o deskach). <GĘB>

Gąbka, i, lm. **i 1.** p. **Gęba:** Pieczone gołąbki nie przyjdą same do gąbki. Prz. Osobliwie zaś gąbki, byś nie dała, bronię. Hul. [Uscisnęli sę serdecznie, podali se gąbki]. **2.** [G. a. **Gębka**] *hubka:* G. modrzewiowa. **3.** chem. *pewne metale, w stanie drobno podzielonym,* h u b k a: G. żelazna, platynowa, paladowa. **4.** a. **Gębka** gór. *dziurka w ścianie chodnika.* **5.** a. **Gębka** zool. (porifera) = *zwierzę jamochłonne:* Wycierać ś. gąbką. Pił jak G. Krasz. (= *jak smok*). Każda chęć zła jest G. octowa, którą do ust Twych zbliżam zagniewany. Mick. Zdr. **Gąbeczka.** <GĘB>

Gąbkarz, a, lm. **e** × **Gębkarz** *ten, co gąbki zbiera i handluje niemi.*

Gąbkowatość, i, blm. rz. od **Gąbkowaty,** p. **Gąbczastość.**

Gąbkowaty p. **Gąbczasty.**

Gąbkowy 1. przym. od **Gąbka:** Filtr G. Lampa gąbkowa. **2.** p. **Gąbczasty.**

† **Gądać, a, ał** p. **Gąść.** <GĘD>

† **Gądek, gądka,** lm. **gądkowie** a. **gądki** p. **Gędziec:** Gądki i piszczki. Sz. <GĘD>

Gądziel, i, lm. **e** bot. p. **Dąbrówka.** <Nm. Günsel, z Łć. consolida>

Gąga, i, lm. **i 1.** *sztuka drzewa do zbijania belek, przeznaczonych do spławu.* **2.** *drzewo do rozpierania stałków przy ich ładowaniu.* <? Może toż, co Gęga>

Gągać, a, ał 1. × p. **Gęgnąć. 2.** [G.] = a) p. **Gągnąć.** b) *mówić przez nos.* <GĘG>

[**Gągal, a,** lm. **e, Zobal**] *podgardle u ptaków.*

[**Gągała, y,** lm. **y**] **1.** a. [**Gągnich, Gęgacz**] *mówiący przez nos.* **2.** p. **Gęgała.**

× **Gąganie, a,** blm., [**Gąganie**] blm., czynność cz. **Gągać.**

[**Gągi, gąg,** blp.] *stare rzeczy, ubranie znoszone.*

[**Gąglawy**] p. **Gęglawy.**

× **Gąglić, i, ił** p. **Gęgnąć.**

Gągnąć, nie, nął 1. × p. **Gęgnąć. 2.** [G., nied. **Gągać**] *skosztować, łyknąć, machnąć, golnąć, palnąć,* (np. wódki), *wypić gracko:* Każdy, ile chce, z kufla pociągnie, jeden już podochocił, choć niewiele gągnie. Por. **Gęgnotać.** <GĘG>

[**Gągnich, a,** lm. **si** a. **owie**] p. **Gągała.** <GĘG>

[**Gągnić, i, ił**] p. **Gęgnąć.**

Gągoł, a, lm. **y, Gogoł,** [**Kaczka głośna**] zool. (clangula glaucion) *ptak płetwonogi z rodziny kaczek.* <Dźwn.>

[**Gągor, a,** lm. **y**] *gąsior.* Por. **Gęga.**

[**Gąsak, a,** lm. **i**] **1.** a. [**Gęsak, Gięsak**] *gąsię opierzone.* **2.** a. **Gąsior** *dachówka na szczycie dachu.*

Gąseczka, i, lm. **i** p. **Gęś:** Jako gąseczki dzieciątek troje zaganiająca, o głodnym szłam chlebie. Kon. <GĘS>

[**Gąseńka, i,** lm. **i**] p. **Gęś.**

Gąsiąteczko, a, lm. **a** p. **Gąsiątko.** L.

Gąsiątko, a, lm. **a, Gąsię** *pisklę gęsie.* Zdr. **Gąsiąteczko.**

[**Gąsiczka, i,** lm. **i**] p. **Gęś.**

Gąsienica, y, lm. **e,** × **Gąsionka, Larwa,** posp. **Wąsienica, Wąsionka** zool. *pierwsza forma przejściowa owadu:* G. motyla = *liszka.* <Sł. lud. do GĘS, zamiast Wąsienica>

Gąsienicznik, a, lm. **i** zool. (ichneumon) *owad błonkoskrzydły z pokładełkiem, ze skupienia owadziarek.*

Gąsieniczny, Gąsieniczy przym. od **Gąsienica,** posp. **Wąsieniczny.**

Gąsieniczy p. **Gąsieniczny.**

Gąsień, a, lm. **e, Pacierzyczka,** niek. bł. **Gąsionka** bot. (scorpiurus) *roś. z rodziny motylkowatych.* <GĘS>

Gąsierza, y, blm. bot. (beckmannia) *roś. z rodziny traw.* Gatunek: G. r o b a c z k o w a t a (b. erucaeformis). <?>

Gąsię, ęcia, lm. **ęta** p. **Gąsiątko.** <GĘS>

[**Gąsiniec, ńca,** lm. **ńce**] p. **Gęsiniec.**

[**Gąsiołek, łka,** lm. **łki**] p. **Gęśle.**

[**Gąsiołka, i,** lm. **i**] p. **Gęśle.**

[**Gąsiołki, łek,** blp.] p. **Gęśle:** Z gąsiołek lilija wypadnie.

Gąsionka, i, lm. **i 1.** bot. = a) p. **Gąsień.** b) [G.] *roś. stokrotka* (bellis perennis) **2.** × zool. p. **Gąsienica.**

Gąsior, a, lm. **y,** [**Gęsior, Gięsior, Gąsor**] **1.** zool. *samiec gęsi.* **2.** przen.: Iść gąsiorem = *gęsiego a. jak gęsi = jeden za drugim, sznurem.* **3.** *naczynie szklane, butla, flacha, bania, balon.* **4.** *każda z dachówek obejmujących kant dachu; dachówka żłobiasta; część wystająca dachówki.* **5.** † = a) *dyby, kloda, kuna żelazna.* b) i [G.] przen. *więzienie, koza, areszt:* Wlepić mu ze sto kańczugów w gąsiorze. Nie pij, wróblu, wody, bo cię wsadzę do gąsiora. **6.** [G.] = a) *chłopiec w grze w [gąski]:* Gra w gąsiora. Gra w gąsiora i lisa. b) *żóraw u studni.* c) *kwarta.* d) w lm. *wzgórki i doły na drodze, wyboje.* **7.** *rodzaj zakrzywionego drąga u powozów.* **8.** fl. *belka w zęby wycinana do spychania statku z mielizny:* Dusić gąsiora = *spychać statek z mielizny.* **9.** gór. p. **Ciąga. 10.** hut. *podłużna bryła lanego żelaza.* Zdr. **Gąsiorek.** Zgr. × **Gąsiorowsko.** <GĘS>

Gąsiorek, rka, lm. **rki 1.** p. **Gąsior. 2.** p. **Dzierzba. 3.** mul. *szyjka w łopatce mularskiej, podobna do gęsiej szyjki.*

× **Gąsiorowsko, a,** lm. **a** p. **Gąsior:** Wielkie G. Komedja o Wawrzku XVII w.

[**Gąsiorowy**] przym. od **Gąsior:** Pieczeń gąsiorowa.

[**Gąsiory, ów,** blp.] p. **Gąsior.**

[**Gąsiuleńka, i,** lm. **i**] p. **Gęś.**

Gąska, i, lm. **i I.** p. **Gęś**: Niemasz lepszej zwierzyny, jako nasza G., dobre piórka, dobry mech, nie gań mi i miąska. Prz. Większość dała ś. uwieść krzykactwu i gąskom, ale tylko na dni kilka. Krasz. **2.** zool. (anser brevirostris) *ptak pletwonogi, listkodzioby, kaczkowaty.* **3.** a. G. i wilk = *rodzaj zabawy dziecinnej.* Goł. **4.** [G.] = a) p. **Pliszka.** b) *wilga.* c) i †*gąsienica.* Mur. d) a. [**Huska, Kaczka**] *rodzaj ciasta, ciastko, ptaszek a. gwiazdka z ciasta.* e) *głazik z piasku.* f) *kwaterka.* **5.** [**Gąski**] = a) *rodzaj gry.* b) *roś. wodna w Narwi.* **6.** bot.: a) p. **Pieprznik.** b) G. biała (armilaria robusta) gm. *grzyb z rodzaju opieńki.* c) G. siwa p. **Podzielonka.** d) G. żółta p. **Bedłka.** **7.** fl. *część tratwy a. płytwy, złożona z czterech tafel a. dwunastu bali.* **8.** hut. = a) *mała gęś surowcowa, przeznaczona do powtórnego przetopienia na mniejsze odlewy.* b) *forma do odlewów.* **9.** myśl. *dzika gęś.* **10.** rzem. *połączenie części ruchomej z nieruchomą w śrubsztaku, przegub.* **11.** ucz. *włosy, spuszczające ś. z potylicy na rowek na karku:* Pociągnąć za gąskę. <GĘS>

Gąsława, y, lm. **y** bot. (chuquiraga) *roś.* <?>

× **Gąsłeczki, czek,** blp. p. **Gęśl.** <GĘD>

[**Gąsor, a,** lm. **y**] p. **Gąsior.**

†**Gąstać, a, ał,** [**Gąstać**] *mruczeć, skrzypieć, szemrać z niezadowolenia, burczeć; piszczeć, bąkać:* Bóg sam wszystkę ziemię zgromadził, a nie był, ktoby ruszył piórem a. otworzył usta i gąstał. Leop. <Dźwn.>

†**Gąstanie, a,** blm., [**Gąstanie**] czynność cz. **Gąstać.**

Gąszcz, u, a. [**a**], lm. **e** m., 2 pp. **y** ż., [**Gąszcza, Gęszcz, Gięszcz**] **I.** *rzecz gęsta, breja:* G. czeladzi nie odstraszy. Prz. (= *potrawy gęste*). **2.** a) *fusy, ustoiny, drożdże:* Z gąszczu likwor odlej. Troc. b) [G.] *osad jadła w naczyniu.* **3.** a. **Gęstwina, Gęstwa,** × **Gąszcze,** × **Gąszczak,** × **Gąszczar,** × **Gęstwia,** × **Gęszczyzna,** [**Gąszczyna, Gęszczyna, Gęszczar, Gęscarz**] *miejsce, gęsto zarosłe drzewami a. krzakami, drzewa, krzaki gęsto rosnące, zarośla gęste:* Sam ś. obłąkał w G. dziką. Kon. **4.** [G.] *las:* Do gąsca = *do lasu.* **5.** apt. *sok gęsty, zgęszczony* (succus inspissatus). **6.** lek. (chymus) *miazga żołądkowa, pokarmowa,* × g a r u s ż o ł ą d k o w y, × m l e c z ż o ł ą d k o w y, × p a p k a p o k a r m o w a. Zdr. [**Gąszczyk**]. <GĘST>

[**Gąszcza, y,** lm. **e**] p. **Gąszcz.**

× **Gąszczak, a,** lm. **i** p. **Gąszcz**: Ścieżyna prowadziła teraz niezmiernym gąszczakiem jodłowym. Sp.

[**Gąszczak, a,** lm. **i**] p. **Gęś.**

× **Gąszczar, u,** lm. **y** p. **Gąszcz.**

× **Gąszcze, a,** lm. **a** p. **Gąszcz**: Reszta murzynów uciekła w gąszcza. Sienk.

[**Gąszczyk, a,** lm. **i**] p. **Gąszcz**: Prosimy wás... na chrabąscyka, co wyganiá jałowecki z gąscyka. Zdarzy ś. li G., to choćbyś ją pocałował, nie będę krzywa. Sienk. G. przedzielił ich od dworzan. Sienk.

[**Gąszczyna, y,** lm. **y**] p. **Gąszcz.**

†**Gąść, gędzie, gądł,** †**Gędzić,** [**Gędzić**], †**Gądać,** †**Gędlić** *grać, brząkać, rzępolić:* G. na harfie, na dudach. Śpiewajcie jemu, a gądźcie jemu. Ps. flor. Poczęli sławnie śpiewać Panu i rozliczne gędźby jęli G. B. Sz. Dawid, wziąw gęślki, gądł swą ręką. B. Sz. Niech świnia, gdy nie umie, na dudach nie gędzie. Papr. Przen.: Gdzie serce jest, tam Bóg będzie, temu gotów, kto mu gędzie. Biel. M. (= *kto go chwali, służy mu*). <GĘD>

Gątwa, y, lm. **y** bot. (mabea) *roś.* <?>

× **Gątyna, y,** lm. **y** p. **Gontyna.**

†**Gąz, a,** lm. **y** p. **Guz.** <GUZ>

Gązew, zwi, lm. **zwie** p. **Gąźwa.** <Mikl. 56 odnosi do pnia ĘZ (= Pol. WIĘZ), skąd Czes. houžev, Ukr. hužoŭ i in.; por. Fr. ganse = pętla>

[**Gązewka, i,** lm. **i**] p. **Gązwa.**

Gązewnik, a, lm. **i, Rzemiennik** bot. (loranthus) *roś. z rodziny gązewnikowatych.*

Gązewnikowaty bot.: Rośliny gązewnikowate (loranthaceae) *rodzina roślin dwuliściennych.*

[**Gązwa, y,** lm. **y**] p. **Gąźwa.** Zdr. [**Gązewka**].

[**Gązwać, a, ał**] **I.** *przez nos mówić.* **2.** *mamlać, jeść powoli.* **3.** *pomiąć.* <Dźwn.>

[**Gązwanie, a,** blm.] czynność cz. **Gązwać.**

[**Gązwaty**] *mówiący przez nos.*

[**Gązwolić, i, ił**] *naprzykrzać ś., dokuczać, nudzić.* <Por. Gązwać>

[**Gąźew, źwi,** lm. **źwie**] p. **Gąźwa.**

[**Gąźewka, i,** lm. **i**] p. **Gąźwa**: Koń ma na chomątach gąźewki. Zafantowali mu konia, bo ukrád gąźewki (= *z małej rzeczy często robi ś. wielka*).

[**Gąźwa, y,** lm. **y, Gąźew, Gązwa**] **I.** *kółko, wić.* **2.** a. [**Gązew**] *kapturek u cepów, wiązanie skórzane, łączące bijak z dzierżakiem, kapica u cepów.* **3.** *klamra żelazna, łącząca jarzmo z dyszlem.* Zdr. [**Gąźewka**]. <p. Gązew>

[**Gbać, a, ał**] p. **Dbać.**

[**Gbanie, a,** blm.] czynność cz. **Gbać.**

†**Gbel, a,** lm. **e** *kubeł.* <Nm. Kübel>

†**Gbeł, a,** lm. **y** *kubeł.*

†**Gbit, u,** lm. **y** *okrąg, obwód, powiat:* Pisząc o przygodnym przeniesieniu jednej parafji do drugiego powiatu, określano z niemiecka słowami: inszego gbitu. Paw. <Nm. Gebiet>

Gbur, a, lm. **y** a. [**rzy**], [**Gbura, Gmur, Bur**] **I.** †i [G. a. **Gburszczan, Gburzczán**] *chłop, wieśniak, kmieć, włościanin:* Chłopstwo i robotne gbury. Pot. **2.** [G. a. **Gburszczan, Gburzczán**] *chłop osiadły, właściciel gruntu, gospodarz, posiadający własny grunt; bogaty* [*siodłak*]: Kielmrzy, gburzy sie trzymali, pany z gburym rozmawiali. Kiedy w kwietniu słonko grzeje, tedy G. nie zubożeje. **3.** przen. *prostak, grubijanin, ordynus, cham, rura:* Nie inaczej ś. z niemi obchodzą, jedno by z jakiemi chłopy a gburami. Glicz. Zdr. [**Gburek**]. Zgr. **Gburzysko.** <Śr. Gnm. gebûr = chłop, wieśniak>

[**Gbura, y,** lm. **y**] m. p. **Gbur**: Jakiś G., Grabiec. Słow.

[**Gburczak, a,** lm. **i, Gburszczak, Gburzczak**] *syn gbura a. młody gbur.*

[**Gburczanka, i,** lm. **i**] p. **Gburszczanka.**

[**Gburek, rka,** lm. **rkowie**] p. **Gbur**: Organista miáł mieszkanie nie jak jaki G. w dole, ale jak gráf na gorze.

†**Gburka, i,** lm. **i** i [**Gburka**] *żona gbura, a. kobieta, posiadająca gburstwo.*

× **Gburny I.** a. †**Gburski** *właściwy chłopom, chłopski, gminny, prostaczy:* Dzieje owoczesne Flandrji (wieku XV) przedstawiają kiermasz tłumny, rozochocony i G. Lib. **2.** p. **Gburowaty.**

Gburowacenie, a, blm., czynność cz. **Gburowacieć.**

Gburowacieć, eje, ał *stawać ś. gburowatym, ordynarnieć, chłopieć.*

Gburować, uje, ował *wymyślać od gburów, nazywać gburem:* Zaczęła G. dzwonnika. Krasz.

Gburowanie, a, blm., czynność cz. **Gburować.**

Gburowato przys. od **Gburowaty.**

Gburowatość, i, blm. rz. od **Gburowaty,** †**Gburstwo.**

Gburowaty, Gburowski, × **Gburny** *mający cechy gbura, robiący wrażenie gbura; prostacki, chamski, grubijański, gminny, ordynarny:* Mina gburowata. Obejście gburowate. <p. Gbur>

† **Gburowic, a,** lm. **e** *syn gbura = wieśniaka; gbur, prostak.*

Gburowski p. **Gburowaty:** Przypomniawszy sobie obejście gburowskie gościa, aż pobladła. Krasz.

[**Gburów**] p. **Gburski:** Która piękna, to nasza, która cienka, panowa, która gruba, gburowa.

Gburski 1. [G. a. **Gburzki, Gburów**] *do gbura należący, włościański, chłopski:* Wiele lepszá gburská córka, niżeli szlachcánka. **2.** † p. **Gburny.**

Gburstwo, a, blm. **1.** † = a) *chłopstwo, wieśniacy, gmin.* b) przen. p. **Gburowatość:** Zarywać gburstwa = *zdradzać ś. niek. z gburowatością, prostactwem.* **2.** [G. a. **Gburzstwo**] = a) lm. **a** *gospodarstwo należące do gbura, gospodarstwo chłopskie, zagroda, osada gbura.* b) *stan chłopski, włościański.*

[**Gburszczak, a,** lm. **i**] p. **Gburczak.**

[**Gburszczan, a,** lm. **y, Gburzczán**] **1.** p. **Gbur. 2.** *syn [gbura], człowiek z [gburów] pochodzący.*

[**Gburszczanka, i,** lm. **i, Gburszczanka, Gburzczanka**] **1.** a. † **Gburzanka** *córka gbura, chłopówna.* **2.** *chłopka, włościanka, wieśniaczka.*

[**Gburszczański, Gburzczański**] *chłopski, wieśniaczy.*

[**Gburszczaństwo, a,** blm., **Gburzczaństwo**] *stan wieśniaczy, włościaństwo.*

[**Gburszczeć, eje, ał**] p. **Gburzyć ś.**

† **Gburzanka, i,** lm. **i** p. **Gburszczanka.**

[**Gburzczak, a,** lm. **i**] p. **Gburczak.**

[**Gburzczan, a,** lm. **y**] **1.** p. **Gbur. 2.** p. **Gburszczan.**

[**Gburzczanka, i,** lm. **i**] p. **Gburszczanka.**

[**Gburzczański**] p. **Gburszczański.**

[**Gburzczaństwo, a,** blm.] p. **Gburszczaństwo.**

[**Gburzczeć, eje, ał**] p. **Gburzyć ś.**

Gburzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Gburzyć ś.:** W poblizkich Mazurach będziemy mieli do czynienia z gburzeniem ś. drobnej szlachty łomżyńskiej. Krzyw.

[**Gburzki**] p. **Gburski.**

[**Gburzstwo, a,** lm. **a**] p. **Gburstwo.**

Gburzyć się, y ś., ył ś., [**Gburszczeć, Gburzczeć**] *stawać ś. chłopem, chłopieć.*

Gburzysko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Gbur.**

Gda! w. **1.** *naśladowanie głosu maszyny:* Cisza względna, bo maszyna nie śpi nigdy i swym miarowym: „G.! G.! G.!" znaczy drogę. Sienk. **2.** [G.] *naśladowanie głosu koguta:* Kukuryku G. G., sama kluski zjadła. <Dźwn.>

× **Gdaczeć, y, ał** p. **Gdakać:** Kury gdaczały. Koź. <GD>

× **Gdaczenie, a,** blm., czynność cz. **Gdaczeć.**

Gdak 1. u, lm. **i** p. **Gdakanie. 2.** × **a,** lm. **i** *gaduła, gderacz, zrzęda, maruda, papla.*

Gdakać, a a. **cze, kał,** × **Gdaczeć 1.** (o kokoszy) *głos wydawać, kwokać:* Kura, zniósszy jaje, gdacze. **2.** przen. *chwalić ś., kokoszyć ś., nadymać ś., puszyć ś.* **3.** przen. *gderać, zrzędzić, sarkać; paplać, trajkotać:* Jak nie nakryję i samowaru nie podam, krakać i G. zaczną. Orzesz. Gdakaj na wszystkich, byle nie na nas. Baba gdacze, gęby nie zamykając. **4.** (o zegarze) *cykać:* Między kominkiem a drzwiami gdakał zegar gdański. Krasz. **5.** myśl. = a) p. **Cięgotać.** b) (o kuropatwie) *wydawać głos.* c) (o jeleniach) *wydawać głos:* Gdaczą jelenie. Bobr. Por. **Dachtać.** <GD>

Gdakanie, a, blm., **Gdak** czynność cz. **Gdakać.**

Gdanka, i, blm., **Gdańska, Gdańszczanka** *wódka gdańska, goldwaser:* Pozwolisz waszmość gdanki? Byk. <Od miasta Gdańsk>

Gdańska, kiej, blm. rz. p. **Gdanka:** Na lepszy sen wypić czarkę gdańskiej. Byk.

Gdański: Wódka gdańska = *rodzaj wódki, goldwaser.* Szafa gdańska. × Gdańskie mleko = *śmietanka gotowana ze startemi migdałami.* Troc. × Gdańska robota = *dokładna, staranna.* [G. kufer] p. **Kufer.** × **Po gdańsku** przys. *jak ś. należy, dobrze, dokładnie, starannie:* Koło to powinno być okowane gładko, po gdańsku. Sol.

Gdańszczanka, i, blm. p. **Gdanka:** W piwnicy obok miodu i gdańszczanki znalazł ś. antałek węgrzyna. Rol.

Gdera, y, lm. **y, Gdyra, Gderacz, Gdyracz, Gderała, Gdyrała, Gderalski, Gdyralski** *ten, co gderze, zrzęda, maruda, nudziarz, mantyka, tetryk, dziwak:* To stary G. Krasz. <GD>

Gderacz, a, lm. **e** p. **Gdera.**

Gderaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Gderacz; Gdyraczka, Gderalska, Gdyralska.**

Gderać, a a. **rze, ał, Gdyrać** *zrzędzić, marudzić, nudzić, mantyczyć, tetryczyć, dziwaczyć, mruczeć, trzeszczeć nad uszami, napominać do uprzykrzenia:* G. na sługi. <GD>

Gderalska, kiej, lm. **kie** p. **Gderaczka:** Miała przywary: G., kłótnica... Oliz.

Gderalski, kiego, lm. **scy** rz. p. **Gdera.**

Gderała, y, lm. **y** m. p. **Gdera.**

Gderanie, a, lm. **a, Gdyranie** czynność cz. **Gderać.**

Gderliwie przys. od **Gderliwy:** Zabierała dziecinę od Jermoły kwaśno, G., ale serdecznie. Krasz.

Gderliwość, i, blm. rz. od **Gderliwy; Gdyrliwość.**

Gderliwy, Gdyrliwy *skłonny do gderania, zrzędny, tetryczny, nudny:* G., jak stara baba. Prz.

[**Gdniady**] p. **Gniady.**

[**Gdo**] p. **Kto.** <Czes. kdo (wym. gdo)>

[**Gdoka, i,** lm. **i**] p. **Doka.**

[**Gdow-**] p. **Wdow-.**

Gdula, i, lm. **e, Gduła 1.** a. [**Grzdula**] *rodzaj gruszki.* **2.** a. **Rzepa leśna, Świniak, Wieprzowy** a. **Wieprzny** a. **Świni chleb, Świni orzech, Cyklamen** bot. (cyclamen) *roś. z rodziny pierwiosnkowatych.* Gatunek: G. ziemna a. Fijołek alpejski (c. europaeum). Por. **Dula.** <Czes. gdoule, z Gr. kydōnion>

Gdulowy przym. od **Gdula.**

Gduła, y, lm. **y** p. **Gdula.**

Gdułowy przym. od **Gduła.**

[**Gduś gdusia!, Gdzią gdzią!, Gdziu gdziu gdziu!, Gudziu gudziu gud gud!**] *przywoływanie prosiąt i świń.* Por. **Gud!**

Gdy, [**Kdy, Dy**] sp. **1.** *kiedy, skoro, jak:* G. przyjdziesz, to ś. dowiesz. † G. napierwej = *jak tylko.* **2.** *kiedy, ponieważ, skoro:* Co G. tak jest, należy... Trudności, jakieby ś. nastręczyć mogły ze względu na charakter emigracyjny Mickiewicza i na wyznawaną przezeń religją katolicką, G. akademja lozańska była protestancką... Chm. **3.** *kiedy, jeżeli, jeśli, jeźli:* G. nie można przeskoczyć, podejść trzeba. **4.** [G.] *gdyby:* Tęschno mi bez chłopaczka mego! G. nie o ludzi, poszłabym do niego. <K>

1. Gdyby, [**Kdyby, Dyby**] sp. **1.** *jeżeliby, jeśliby, żeby, jakby:* Gdybym miał, tobym dał. **2.** *oby, żeby, bodajby, byle:* O G. przyjechał coprędzej!

O gdyby ja tylko kochałem, a męki moim tylko były działem. Fred. A. 3. [G.] = a) *jak gdyby, jakby, niby:* Klacz, G. lalka. Gędzili (nu dudeczce) za okienkiem, G. ptasecki. b) *aby, żeby:* Kazał, G. za jednę noc po koszuli uszyły. Pragnę, G. ś. to stało. Powiedz, G. przyszedł zaraz. Tylko chcieli koniecznie, aby Żydek ten młody był pierworodnym synem u swych rodziców, i gdyby był już poduczonym dobrze. Chodź. c) *niżeli:* Polubiłam se ja męza, takiego złego, gorsego, G. węza. d) *czyby:* Patrzą, G. swego syna nie poznali. <K+BY>

2. Gdyby rz. nieod. *warunek, ograniczenie:* Niemasz żadnej pod słońcem rzeczy bez pochyby, gdzieby miejsca nie miało nieuchronne G. Pot. Gdyby nie G., toby były grzyby. Prz.

Gdyr- p. **Gder-.**

Gdyż sp. **1.** *ponieważ, bo, bowiem, albowiem:* Napróżno, G. to rzecz już zdecydowana. **2.** [G.] *gdy:* Gdzież powędrujemy, G. drogi nie wiemy? <K+ŻE>

[**Gdzią gdzią!**] p. **Gduś gdusia!**

Gdzie, [**Dzie**] przys. **1. a.** †**Gdzież** *w którym miejscu?, kędy?:* G. mieszkasz? G. o tym słyszałeś, czytałeś? **2.** *w tym miejscu, w którym; kędy:* G. Bóg, tam zwycięstwo. Skar. Pojadę na wieś, G. dłużej zabawię *(=i tam).* W miejscu, G. ś. urodził Mickiewicz... *(=w którym).* **3.** *kędy, dokąd:* G. idziesz? G. ś. obrócić, wszędzie pełno ludzi. Pójdę, G. oczy poniosą. Nie mam ś. G. pomieścić. **4.** *skąd:* G. wziąć, to wziąć, byle było. Prz. **5.** × *kiedy, gdy:* Teraz dużo czyta, G. dawniej kartami ś. zajmował *(=natomiast, tymczasem).* Jakom przy tym był, G. Jasiek ślubił Wociechowi za szkodę. **6.** G.! G. tam! G. zaś! = *co znowu?, skąd?, jakim sposobem?:* Wyjeżdżasz? — G. zaś! Idźże z bajami, G. zaś trup ma czucie! G. to słychana rzecz! **7.** *o ileż, o wieleż!:* G. piękniejsza od tamtej! **8.** *co!, cóż!, co powiesz?, jak ci ś. to podoba?, co ty na to?:* Nieboszczyk całe życie pracował i... G.!... nigdy mu na myśl nie przychodziło kupowanie chaty. **9.** Jak G.=*jak w jakim miejscu, w różnych miejscach różnie:* Jakież są urodzaje w tym roku? — Jak G. Jeden dział roli, a. dzienne stajanie, jako G. zowią. Trzyc. **10.** †a. †**Gdzież**=*jeżeli:* G. mowy nie wysłuchasz nasze, wszystkie piekła otworzę. Ustrz. **11.** †G. — G.=*tu — tam:* Brandebursey G. gwałtem, G. zdradą granice szarpali. Błaż. **12.** [G.] *gdzieś:* Pośli G. na świat sukać jakiego chleba. <K>

Gdziebądź, Gdziekolwiek, Gdziekolwiekbądź, Gdzieśkolwiek, †**Gdziekoli,** †**Gdziekole,** †**Gdziekolwie,** †**Gdzieżkoli,** †**Gdzieżkolwiek** **1.** *w jakimbądź miejscu, byle gdzie:* Połóż G. G. będziesz, pamiętaj o mnie. **2.** *skądbądź, skądkolwiek, kędy chcesz:* Wydostań mi pieniędzy G. **3.** *dokądbądź, dokądkolwiek:* G. pójdziesz, pamiętaj o mnie. <K+BĘD>

Gdzieby 1. *w którymby miejscu a. w któreby miejsce:* G. to można znaleźć? G. to można położyć?! [G. to nie było] = *gdziekolwiek, gdziebądź, wszędzie.* **2.** †a. †**Gdzieżby** *jeśliby, gdyby:* Albowiem gdziebyśmy teraz nie postanowili, byśmy też na potym uczynić chcieli, wież to P. Bóg, czylibyśmy ku temu przyjść mogli. Mac. S. **3.** [G.] *jakżeby, czyżby:* Dużo tam psów jest we wsi? — O, gdzieby ta nie było, gdzie, kie sie tam złodzieje kręcą straśliwie. <K+By>

†**Gdzieindzie,** [**Gdzieindzie**] p. **Gdzieindziej.**

Gdzieindziej, Gdzieśindziej, †**Gdzieindzie,** [**Gdzieindzie**] *w innym miejscu, nie tu; skądinąd, z innego miejsca; w inne miejsce:* Już mieszkam G. Wyszukaj mi pieniędzy G. Zwrócę ś. G. <K+IN>

[**Gdziekiedy, Dziekiedy**] *kiedy niekiedy; gdzieniegdzie.* <K+K>

†**Gdziekole** p. **Gdziebądź.**

†**Gdziekoli** p. **Gdziebądź.**

†**Gdziekolwie** p. **Gdziebądź.**

Gdziekolwiek przys. p. **Gdziebądź:** Gdzie ś. kolwiek człek obrócił, las widział. Krasz. Panie, G. chęci twoje godzą, nigdyć na ludziach i koniach nie zbędzie. Mick. <K+K+WIEK>

Gdziekolwiekbądź przys. p. **Gdziebądź.** <K+K+WIEK+BĘD>

Gdziekolwiekindziej przys. *w jakimkolwiek innym miejscu:* Iskierka poetycznej liryki zrobiła swoje tam nawet, gdzie miała trudniejsze niż G. zadanie. <K+K+WIEK+IN>

[**Gdziektóry, Gdzieniektóry, Dziwtory, Dzieniektóry**] *niektóry.*

†**Gdziele** p. **Gdzieli.** Mac. z Roż.

†**Gdziele indzie** *gdziekolwiekbądź.* Ocz.

[**Gdzielej**] p. **Gdzieli.**

[**Gdzielek**] p. **Gdzieli.** <K+Li>

[**Gdzieli, Gdzielij, Gdzielej, Gdzielek, Dzeli**], †**Gdziele** *gdziekolwiek, byle gdzie, gdzie tylko.*

[**Gdzielij**] p. **Gdzieli.**

[**Gdzieniebądź**] *gdziekolwiek.*

Gdzieniegdzie, × **Gdzieśniegdzieś** przys. *tu i owdzie, w niektórych miejscach, miejscami:* G. imiona zostały bez rzeczy, G. obyczaje, którym imienia zabrakło. Krasz. <K+Nie+K>

[**Gdzieniektóry**] p. **Gdziektóry.**

[**Gdzieniewiedz**] *nie wiedzieć gdzie; gdzieniegdzie, tu i owdzie.* <K+Nie+WID>

[**Gdzieno, Dzeno**] *gdzie to, tam, gdzie.*

[**Gdziesi**] p. **Gdzieś.**

[**Gdziesić**] p. **Gdzieś:** Uderzył piorun G. blizko. Prus. <K+Si+Ci>

[**Gdziesik**] p. **Gdzieś.**

Gdzieś, [**Dzieś, Gdziesi, Dziesi, Gdziesik, Gdzieść, Gdzieści, Gdzieście, Gdzieściś, Gdziesić**], **Gdzieśtam 1.** *w jakimś miejscu; w jakieś miejsce, dokądciś, kędy chcesz; skądciś:* Miłość G. tuła ś. za światem. Nar. Mam cię G. *(=w tyłku).* Pocałuj mię G. *(=w tyłek).* Muszę jeszcze G. pójść. <K+Ś>

[**Gdzieści**] p. **Gdzieś:** Patrzą z wichrów G. Krasiń. <K+Ś+Ci>

[**Gdzieście**] p. **Gdzieś.**

[**Gdzieściś**] p. **Gdzieś.** <K+Ś+Ci+Ś>

[**Gdzieść**] p. **Gdzieś.**

Gdzieśindziej p. **Gdzieindziej.**

Gdzieśkolwiek p. **Gdziebądź:** Urządziłby tu sobie G. grobek. Ost. <K+Ś+K+WIEK>

× **Gdzieśniegdzieś** p. **Gdzieniegdzie:** W górze czerniały ledwie G. obłoki. Krasz. <K+Ś+Nie+K+Ś>

Gdzieśtam p. **Gdzieś:** Epikur G. boga swego wrzucił. Górn. <K+Ś+Tam>

Gdzież, × **Gdzieże** przys. **1.** *w którymże miejscu?, kędyż?:* G. mieszkasz? **2.** *dokądże?, kędyż?:* G. idziesz? **3. a. Gdzieżby** *cóż znowu!, skądże?, jakże?, jakimże sposobem?, nie, bynajmniej:* G. to kto widział, ażeby.... **4.** †p. **Gdzież to. 5.** †p. **Gdzie:** ...Żywota twego, G. ujednał bóstwo swoje z naszym człowieczeństwem. Naw. <K+Że+BY>

Gdzieżby przys. **1.** *w którymżeby miejscu? a. w któreżby miejsce?* **2.** p. **Gdzież. 3.** †p. **Gdzieby.**

†**Gdzieżby to!** w. p. **Gdzież to!**: O G. mi to kto przyniósł. Kn. <K+Że+By>

×**Gdzieże** p. **Gdzież**: G. je znajdę między Tatary? Sienk.

†**Gdzieżkoli** p. **Gdziebądź.**

†**Gdzieżkolwiek** p. **Gdziebądź.**

†**Gdzież to!**, †**Gdzieżby to!** w. *oby!*, *bodajby!*, *bodaj!*, *gdyby!*: G. mię to fortuna na one czasy zachowała! Kochan.

[**Gdziu gdziu gdziu!**] p. **Gduś gdusia!**

Ge- p. **Gie-**.

Ge nieod. *nazwa litery G.*

[**Gelatka, i,** lm. **i**] p. **Geleta.**

[**Geleta, y,** lm. **y**] = **Galeta.** Zdr. [**Geletka, Gelatka**].

[**Geletka, i,** lm. **i**] p. **Geleta.**

[**Gelewaty**] p. **Gielewaty.** <? Może Węg. gelyva = wole>

[**Gеńda, y,** lm. **y**] *niezdara.* <?>

[**Gerlina, y,** lm. **y**] p. **Gierlina.**

Ges muz. p. **Gies.**

Geses muz. p. **Gieses.**

[**Geś geś geś!**] *wołanie przy odpędzaniu gęsi.*

[**Gewer, u,** lm. **y**] p. **Giewer.**

Gęba, y, lm. **y,** [**Gięba, Gamba**] **1.** *jama ustna, usta:* Gada, co mu ślina do gęby przyniesie. Otworzyć, zamknąć gębę. Patrzyć, słuchać z rozdziawioną gębą (*=z miną gapiowatą*). Zatkać, zapchać komu gębę (*=zaspokoić go, dać mu odczepnego*). Nieść do gęby. Aż ślinka idzie do gęby (*=aż bierze oskoma*). [Oj cemu druchny nie śpiwacie? Cy papiérowe gęby macie? I im śmiéch w gębie]. Od gęby sobie odejmować (*=od koniecznych potrzeb*). †Ma z gębę chleba (*=tyle, ile trzeba, żeby ś. najeść*). Przen.: Wydrzeć komu co z gęby (*= z wielkim wysiłkiem*). Przen.: Muszę paść tyle gąb! (*=osób*). Pracować na gębę, ledwo starczy na gębę (*=na wyżywienie*). Wiele mię G. kosztuje (*=jedzenie*). Dać komu, co od gęby odpadnie (*=co z nosa skapnie*). Nie wierz gębie, póki nie położysz na zębie. Prz. (*=nie dowierzaj mniemanemu brakowi apetytu*). Nie ma co włożyć do gęby (*=nie ma co jeść*). Języka w gębie zapomniał. G. nie wyparzona a. niesmaczny w gębie a. ma niesmaczno w gębie (*=mówi nieprzyzwoicie, ordynarnie*). Mieć smak w gębie (*=mówić przyzwoicie*). G. od ucha do ucha (*=człowiek wygadany, kłótliwy*). G. mu ś. nie zamyka. Wyjechać z gębą, wywrzeć, roztworzyć, rozpuścić gębę (*=zacząć gębować, krzyczeć, wymyślać, kłócić ś.*). Stulić, zamknąć gębę (*=uspokoić ś., zamilknąć*). Nie umie gęby otworzyć (*=nie umie odezwać ś. rozsądnie*). Zamknąć, zawiązać, zaszyć, zasznurować, ×zawrzeć komu gębę=*zmusić go do milczenia.* ×Gębę mu zalał=*częstując go trunkami, skłonił do milczenia.* Robić z gęby tyłek, cholewę=*nie dotrzymywać obietnicy.* G. mu jak kołowrot lata (*=język*). Gębą wojuje. †G. go tylko (*=umie tylko gadać, tylko gębą szermuje*). †Przen.: W gębie czyjej być=*w garści, w mocy czyjej:* Polska zasiadła nieprzyjaciołom w gębie. Biel. M. †Pod gębą=*pod ręką, na podorędziu, na pogotowiu:* Taki pod gębą nie może być zawsze rzemieślnik. Haur. †Skłamał w swą gębę (*=odszczekał kłamstwo*). Pary z gęby nie puścił (*=ani pisnął, ani wspomniał*). Z gęby mi to wyjąłeś (*=właśnie to chciałem powiedzieć, aleś mię uprzedził*). Ależ to G. (u tego człowieka)! (*= kłótliwość, krzykliwość*). ×Całą gębą a. ×na całą gębę=*na cały głos:* Całą gębą prawił. L. Śmiały ś. na całą gębę. L. Przen.: Całą gębą = *co ś. zowie, kompletnie, jednym słowem:* Bogacz, uczony całą gębą. **2.** †*ilość, mogąca ś. pomieścić w gębie, kęs:* G. chleba, mięsa. **3.** *wargi, usta:* Sznurować gębę (*=ściągać usta*). Przen.: ×Gębę sznuruje=*jest człowiekiem dystyngowanym, poważnym:* Wycierać gębę. Przen.: Wycierać sobie kim gębę=*obgadywać, czernić, szkalować go.* Przen.: *całus, pocałunek, buziak:* Dać komu gęby. Przen.: Wart gęby=*warto mu dać buzi, smaczny, apetyczny, wyśmienity:* Prosto z Węgier wino — warto gęby. Krasz. Nie dam sobie na gębie grać. Kn. (*=po nosie jeździć*). Wyższa G., niż nos. Kn. (*=pyszny*). **4.** *słowa, zapewnienie a. polecenie słowne:* Na gębę mi nie uwierzą. Tylko co przybył. — Z pismem? — Widzi mi ś., że z gębą tylko. Krasz. **5.** *twarz, policzki, oblicze:* G. ci schudła, ale w smutku nie może być inaczej. Sienk. Powalał ś., zaczerwienił ś. na gębie. G. mu ś. świeci. Dać komu w gębę a. po gębie a. wybić kogo po gębie. Palnąć kogo w gębę (*=wymierzyć mu policzek*). Imć Rzędzian wart w gębę. Sienk. Jakby mu w gębę dał, tak ś. zawstydził. Kn. (*=w pysk*). Przen.: ×Po gębie komu dać=*zawstydzić, do milczenia zmusić.* †Dać czemu po gębie=*porzucić co, wziąć rozbrat z czym:* Dawszy djabłu i rozkoszy po gębie, za cnotą ś. udał. Orzech. [Pójdziesz z krwawą gębą do matki. Gęby farbowane po ścianach (*=portrety*). Ładniuśki na gębie. Chłopi tak z gębow, jak i z łachow wszyscy sobie rowni. Byk przytchnął gębę do klechy]. **6.** †*rzeki, źródła=ujście:* Ren nie jedną ś. gębą w ocean leje. Warg. G. morza. **7.** †*naczynia=otwór:* Lampa wywrócona wisiała gębą na ziemię. Birk. G. armaty=*paszcza, wylot.* **8.** [G.]=a) *dołki w pieczywie.* b) W gębie=*blizko:* Tu wszystko blizko: studnia w gębie, drwalka w gębie. **9.** fl. p. **Gębowanie (?).** **10.** myśl.: Gębą zarzynać (o ogarach) = *odzywać ś. pełnym głosem.* **11.** ×m. *człowiek z wielką gębą.* Zdr. **Gąbka**, †**Gębka** i [**Gębka**], **Gębeczka, Gębunia,** [**Gębię, Gąbeczka, Gębiczka, Gębina, Gębula, Gębulka, Gębuleńka, Gębulinka, Gębusia, Gębuśka, Gębusienka**]. Zgr. [**Gębica, Gębsko**]. <GĘB>

Gębacz, a, lm. **e** **1.** a. ×**Gębal** *człowiek o wielkiej gębie, o wielkich wargach, odmigęba.* **2.** a. [**Gębal**] *człowiek gębaty, wiele a. ostro mówiący, pyskacz.*

Gębaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Gębacz.**

Gębal, a, lm. **e** p. **Gębacz.**

[**Gębalka, i,** lm. **i**] *kobieta lubiąca dużo mówić, krzykliwa.* Por. **Gębal.**

[**Gębań, a,** lm. **e**] *grzyb na drzewie.*

[**Gębarować, uje, owal**] *krzyczeć, wymyślać, łżyć.*

[**Gębarowanie, a,** blm.] czynność cz. **Gębarować.**

Gębaty, ×**Gębiaty** **1.** a. [**Gębiasty**] *wrzaskliwy, krzykliwy, wygadany, gadatliwy, kłótliwy, pyskaty, hardy:* Służyła we dworze; gębata, wyszczekana. Jeż. **2.** ×a. ×**Gębiasty** *mający wielką gębę.*

Gębczak, a, lm. **i** p. **Pumeks.**

Gębczakowy przym. od **Gębczak**, *purchawcowy, pumeksowy:* Mydło gębczakowe. <p. Gąbka>

Gębczastość, i, blm. p. **Gąbczastość.**

×**Gębczasty** p. **Gąbczasty.** Anat.: †Brodawki gębczaste. Ciało gębczaste p. **Ciało.**

†**Gębczastość, i,** blm. p. **Gąbczastość.**

×**Gębczystość, i,** blm. p. **Gąbczastość.**

Gębczysty p. **Gąbczasty**; Gębczysta materja ziela zapaliczki. Syr.

Gębeczka, i, lm. **i** p. **Gęba.**

×**Gębiasty** i [**Gębiasty**] p. **Gębaty.** <GĘB>

×**Gębiaty** p. **Gębaty.**

[Gębica, y, lm. e] p. Gęba.

[Gębiczka, i, lm. i] p. Gęba: Niéma na niebie tyle gwiazdeczek, jak mi ma miła dała gębiczek.

[Gębienie, a, lm. a] *gęba, mowa:* Nie szafujże my, jucho, swojém gębieniem.

[Gębię, ęcia, lm. ęta] p. Gęba: Za zdrowie szwarnego dziewczęcia, co mi dało z sto razy gębięcia!

[Gębina, y, lm. y] p. Gęba: Moja dziewcyno, daj mi gębiny.

Gębka, i, lm. i 1. †i [G.] p. Gęba: (Koniki), dla mnie będzie G. *(=całus)*, a dla was obroczek. 2. †i [G.] p. Gąbka. Trzyc. Pije jak G. Prz. 3. bot.: a) p. Huba. b) p. Strzępek. 4. gór. p. Gąbka.

× Gębkarz, a, lm. e p. Gąbkarz.

× Gębkowatość, i, blm. p. Gąbczastość.

× Gębkowaty p. Gąbczasty.

× Gębkowy p. Gąbczasty.

Gębny, Gębowy przym. od Gęba, *ustny; słowny:* Bóg nie patrzy na gębną wiarę. Żarn. Pokarm nie G., ale umysłowy. Żarn.

× Gębolotny *płochy, ulatujący wraz ze słowami:* Nie wierzmy gębolotnej wierze. L. <GĘB+LOT>

Gębować, uje, ował 1. *hardo odpowiadać, dowodzić, szczekać, pyskować, ujadać:* Nie dość, że źle zrobiła, jeszcze gębuje. G. na kogo *(=wygadywać, wymyślać nań)*. 2. *rozprawiać głośno, dowodzić wiele:* Biegaliście, jak koty z pęcherzami, gębowaliście, aż z waszej namowy tyle narodu w świat poszło. Dyg. 3. fl. *statek na gębę chwytać, przymocowywać.* <GĘB>

Gębowanie, a, lm. a 1. czynność cz. Gębować. 2. a. Gęba fl. *kąt rozwarty pomiędzy brzegiem galaru a liną, na której galar jest uwiązany.*

Gębowe, ego, blm. rz. żart. *zapłata za gadanie:* Cóż to taka jakaś nowina, żeby od niej półzłotka gębowego płacić? Krasz. <GĘB>

Gębowy p. Gębny: Patrjotyzm G. Lek.: × Wzieradło gębowe=*wziernik ustny.*

[Gębsko, a, lm. a] p. Gęba.

[Gębula, i, lm. e] p. Gęba: Jezu kochany, pozwólze nam gębuli, niech sie grzesnik przytuli.

[Gębuleńka, i, lm. i] p. Gęba: G. szczuplutka, jako u niedźwiedzia. Kolb.

[Gębulinka, i, lm. i] p. Gęba.

[Gębulka, i, lm. i] p. Gęba.

Gębunia, i, lm. e p. Gęba.

[Gębusia, i, lm. e] p. Gęba: Nie żal pocałować, kie G. miękka.

† Gębusiek, śka, lm. śki p. Gębuś.

[Gębusienką, i, lm. i] p. Gęba.

† Gębuś, a, lm. e *człowieczek kochany, pieszczoszek.* Zdr. † Gębusiek.

[Gębuśka, i, lm. i] p. Gęba.

† Gędca, y, lm. y p. Gędziec: Tych gędziec. Biel. M. <GĘD>

† Gędcowy, † Gędziecki przym. od Gędziec: Gęśle gędcowe. Bud.

× Gędek, dka, lm. dkowie p. Gędziec: Zaszło mu drogę muzyków i gędków niemało. Rol. Muzykowie, gędkowie, dudarze po 6 groszy. Biel. J.

† Gędlić, i, ił p. Gąść. Rej. Wrzeszcząc i gędląc, przechodził. Rol.

† Gędzenie, a, blm., † Gędzienie czynność cz. Gędzić.

1. [Gędziara, y, lm. y] p. Gandziara.

2. [Gędziara, y, lm. y] *nożysko.*

† Gędzić, i, ił i [Gędzić] p. Gąść: Strojne nam skrzypce nie gędzą. Pot. Dzwonnik we dzwon gędzie. Rej. *(=bije, dzwoni)*. Żart.: Daleko piękniej gęsi gędzą i psi skumlą. Pot. [Lepij było matuleńce słuchać dudecki, kiej gędzili za okienkiem, gdyby ptasecki]. <GĘD>

† Gędziebny przym. od Gędźba, *muzyczny:* Gędziebne naczynie o dziesięci stronach. Mącz.

Gędziec, dźca 1. † lm. dźcy, a. † Gędca, † Gądek, × Gędek, × Gędźbiarz *ten, co gędzie, grajek, muzyk, muzykant:* Orfeusz był muzyk a. G. znamienity. Biel. M. Przen.: *poeta, śpiewak, pieśniarz:* G. sławny polskiemi rymami. Petr. 2. [G., lm. dźce] p. Łabędź. <GĘD>

† Gędziecki p. Gędcowy.

† Gędzienie, a, blm. p. Gędzenie: Na Orfeusza G. kamienie skakało. Biel. M.

[Gędziurzyć, y, ył] *bajdurzyć, klepać.*

† Gędźba, y, lm. y 1. *gędzenie, muzyka:* Trąbienie, śpiewanie i gędźby. Op. Rozliczne gędźby jęli gąść. B. Sz. 2. *gęśl, instrument muz.:* Na wierzbach zawiesiliśmy gędźbę naszą, zawiesiliśmy skrzypice. Wr. <GĘD>

† Gędźbiarski przym. od Gędźbiarz, † gędziecki, gędcowy, *muzyczny.*

× Gędźbiarz, a, lm. e p. Gędziec: Przygrywali na trąbach i rogach gędźbiarze. Krasz.

Gęg, u, blm. p. Gęgot. <GĘD>

† Gęga, i, lm. i i [Gęga] *gęś:* Gdy kmiotkowie znajdą swoje (skradzione im) gęgi, dadzą fliso-wi niepobożne cięgi. Klon. Poleciała gęś za morze z nadzieją tęgą, a nazad powróciła gęgą. Prz. Por. Gągor, Gęgi. <GĘG>

[Gęgacz, a, lm. e] p. Gągała.

Gęgać, a, ał 1. p. Gęgnąć. 2. [G.] *pleść głupstwa.* Por. Gęgnotać.

[Gęgal, a, lm. e] *jąkała.* Por. Gęglawy.

Gęgała, y, lm. y 1. a. Gęgot, × Gęgoś *niewyraźnie, niewprawnie, niepłynnie mówiący, czytający.* 2. a. [Gągała, Gęganica] *gęś:* Mokrzeski sąsiad stoi jak G., bo mu pszeniczka w polu pozmakała.

[Gęganica, y, lm. e] p. Gęgała.

Gęganie, a, blm., czynność cz. Gęgać.

Gęgawa, y, lm. y p. Gęś: Gęś G. żelezistego a białego pióra. Cyg.

[Gę gę!] p. Gęgu gęgu!

[Gęgi] w wyrażeniu: Zadarł G.=*wyciągnął nogi, umarł.* Por. Gęga.

[Gęglawy, Gąglawy] przym. i rz. *jąkała, mówiący niewyraźnie a. przez nos.* Por. Gęgal, Chamkaty.

× Gęglić, i, ił p. Gęgnąć: Z dworskiej choroby przez nos gęgli. <GĘG>

× Gęgliwy *przez nos mówiący a. mówiony:* Człowiek G. Mowa gęgliwa.

[Gęglotać, ce, tał] p. Gęgnotać: Zaczón G., bo słowa wymówić nié móg.

[Gęglotanie, a, blm.] czynność cz. Gęglotać.

[Gęglać, a, ał] *mówić niewyraźnie.* Por. Gungwolić, Gęgnotać.

[Gęglanie, a, blm.] czynność cz. Gęglać.

Gęgnąć, nie, nął, × Gągnąć, nied. Gęgać, × Gągać 1. a. nied. [Gagać] (o gęsi samicy) *krzyk wydać, zagęgać:* Którą gęś uderzą, ta gęgnie. Prz. 2. i nied. Gęgotać, × Gęglić, × Gąglić, [Gągnić] *odezwać ś. przez nos, niewyraźnie, bąknąć pod nosem;* nied. *zrzędzić, dziamdziać, mantyczyć, dziwaczyć, klektać.* 3. rub. *wydać ostatni jęk, ostatnie tchnienie, umrzeć:* Gęgnie... jej ś. niewiele należy. Krasz. <GĘG>

Gęgnienie, a, blm., czynność cz. **Gęgnąć**.

†**Gęgnogłosy** p. **Gęgogłosy**: Na moim gęgnogłosym flecie pójdę ogłaszać. Zim. <GĘG+GŁOS>

[**Gęgnot**, a, lm. y] *nos* (w zagadce).

[**Gęgnotać**, ce, tał, **Gęglotać**] *mówić przez nos; bełkotać*. Por. **Gągnąć, Gęgać, Gęgłać**.

[**Gęgo**, a, lm. a] *gąsię*: Miała matka nieruchaja, nasadziła go na dwa jaja: „Siedź tam chłopie, niedołęgo, wylężesz mi jedno G.“ Por. **Gęgu gęgu!**

†**Gęgogłosy**, †**Gęgnogłosy** *który wydaje głos gęgający*: Ptaki gęgogłose. Klon.

[**Gęgolić**, i, ił] *żąć złym sierpem*.

×**Gęgoś**, a, lm. e p. **Gęgała**.

Gęgot **1.** u, blm., **Gęg** *krzyk gęsi, gęganie*. **2.** a, lm. y p. **Gęgała**. <GĘG>

Gęgotać, cze a. ×ce, tał **1.** p. **Gęgnąć**. **2.** *klekotać, klektać jak bocian*. <GĘG>

Gęgotanie, a, blm., czynność cz. **Gęgotać**.

[**Gęgrena**, y, blm.] p. **Gangrena**.

[**Gęgu gęgu!**, **Gę gę!**] *naśladowanie głosu gęsi, gęgania*: Moja gęś gęgu gęgu! Por. **Gęgo**.

[**Gęsak**, a, lm. i] p. **Gąsak**.

[**Gęscarz**, a, lm. e] p. **Gąszcz**.

Gęsi **1.** przym. od **Gęś**: Szmalec G. Pastuch G. Żart.: Trunek G. a. gęsie wino = *woda*. Chód G. = *taczanie ś., słanianie ś.*: Chodu gęsiego zakrawa. Troc. (= *kaczki zagania* = *podchmielony*). Iść gęsiego = *jeden za drugim, sznurem*. G. marsz = *kroczenie jeden za drugim*: Poczta idzie już gęsim marszem, t. j. konie idą szpicem. Słotw. Gęsia skóra a. gęsia skórka p. **Skóra**. ×Gęsia wojna a. gęsia utarczka = *wojna kokosza*. Troc. **2.** [G.]: Gęsie łebki p. **Łebek**. G. pępek p. **Pępek**. Gęsie piwko p. **Piwko**. Gęsia stopka p. **Stopka**. G. taniec p. **Taniec**. Gęsie wino p. **Wino**. **3.** anat.: Gęsia stopa p. **Stopa**. Gęsia stopka p. **Stopka**. **4.** bot.: a) ×G. bój p. **Świetliczka**. b) Gęsie łapki p. **Gwiazdosz**. c) Gęsie pępki p. **Stokroć**. d) G. polej p. **Ożanka** i **Tojeść**. e) Gęsia stopa p. **Serdecznik**. f) Gęsia stopa a. noga a. G. ślad p. **Mącznik**. g) Gęsia wyka p. **Soczewica**. h) Gęsie ziele p. **Srebrnik**. <GĘS>

[**Gęsi**, i, blp.] p. **Gęś**.

Gęsiarek, rka, lm. rkowie **1.** *pastuszek gęsi*. Kon. **2.** p. **Gęsiarz**.

Gęsiarka, i, lm. i **1.** forma ż. od **Gęsiarz**: Nazywano tę małą Frankę także gęsiarką, bo ona pilnowała stada gęsi. Dyg. **2.** [G.] = a) *piosnka, grywana na piszczałce dla gęsi*. b) *roś. alchemilla*. Por. **Gęsiarz**.

Gęsiarnia, i, lm. e **1.** *miejsce, gdzie przechowują gęsi na sprzedaż*. **2.** ×p. **Gęsiniec**. **3.** ucz. *pensja żeńska*.

Gęsiarz, a, lm. e **1.** *handlarz gęsi*. **2.** *pasterz gęsi*. **3.** [G.] = a) a. [**Gęsiarek**] *nie umiejący sobie radzić w kłopotach, wygodnicki a rozlazły*. b) *wilk, łapiący gęsi na pastwisku*. Por. **Gęsiarka**.

Gęsić się, i ś., ił ś. *marszczyć ś. jak skóra u gęsi*: Skóra ś. gęsi, jakby zimnem oblana.

†**Gęsięcina**, y, blm. p. **Gęsina**.

Gęsina, y, blm. **1.** a. †**Gęsięcina** *mięso gęsie*. **2.** *licha gęś*.

Gęsiniec, ńca, lm. ńce, [**Gąsiniec**], ×**Gęsiarnia** *chlew gęsi*.

[**Gęsiołki**, łek, blp.] p. **Gęśle**.

†**Gęsionogi** *mający nogi do gęsich podobne*: Magnus G. Groch. <GĘS+NOG>

[**Gęsior**, a, lm. y] p. **Gąsior**: Iść gęsiora. Słow. = *gęsiego, jeden za drugim*. My gęsiora jechali za panem. Słow. Iść, biec gęsiorem a. gęsiorkiem. Zdr. [**Gęsiorek**]. <GĘS>

[**Gęsiorek**, rka, lm. rki] p. **Gęsior**.

Gęsiówka, i, lm. i, **Nietota**, bot. (arabis) *roś. z rodziny krzyżowych*. Gatunki: G. kosmata (a. hirsuta). G. piaskowa (a. arenosa).

†**Gęsiwoda**, y, lm. y *gąsior przewodnik*. Pot. <GĘS+WIOD>

[**Gęska**, i, lm. i] p. **Gęś**.

Gęsnąć, nie, ął p. **Gęstnąć**.

†**Gęsopas**, a, lm. owie *pasący gęsi*. Mym.

[**Gęstasa**, y, lm. y] *gęsta kasza*.

Gęstnąć, nie, ął a. sł, **Gęsnąć**, **Gęścieć**, **Gęstnieć**, ×**Gęstwieć**, **Gęstwić ś.** **1.** *gęstym ś. stawać, zgęszczać ś., zsiadać ś., ścinać ś., krzepnąć, tężeć*. **2.** *zbiegać ś., kulić ś., kurczyć ś., ściskać ś., zstępować ś.*: Przez folowanie sukno gęstnie. <GĘST>

Gęstnieć, eje, ał p. **Gęstnąć**.

Gęsto, †**Husto** st. w. **Gęściej**, [**Gęszczy**] przys. od **Gęsty**: Ugotować co na G. G., jak chrząszczy w maju. Prz. Szum większy, gęściej morskie snują ś. straszydła. Mick. Łzy płynęły G. po licach. Mick. Często G. = *co czas jakiś, często, częstokroć, bardzo często, kiedy niekiedy, nieraz, czasami*. Myśl.: G. bić (o strzelbie) = *bić nie roznosząc śrutu*, kupno. <GĘST>

×**Gęstobrudny** *ciemny, czarny, nieprzenikliwy*: Gęstobrudna noc. Otw. <GĘST+BRUD>

Gęstobrwisty *mający gęste brwi*. <GĘST+BRW>

×**Gęstodziurawy** *pełen dziur, dziurkowaty, gębczasty*: Kamienie morskie gęstodziurawe. Otw. <GĘST+DZIOR>

†**Gęstokół**, ołu, lm. oły *częstokół*: Piersiami łamali dębowe ich pale i gęstokoły, przywałki i wały mężnie przeszli. Okol.

×**Gęstokwitły** **1.** *gałęzisty*: Owce zagnawszy w cienie gęstokwitłej łozy, spoczywała. Gawiń. **2.** *pełen drzew kwitnących*: Gdym brodate gnał capy w gęstokwitłe lasy... Gawiń. <GĘST+KWIT>

Gęstoleśny *obfitujący w gęste lasy, lesisty*: G. Peljon. Ml. <GĘST+LAS>

Gęstolistny p. **Gęstoliści**: Ślaz, roślina prątków gibkich i gęstolistnych. Syr. <GĘST+LIST>

Gęstolisty p. **Gęstoliści**.

Gęstoliści, **Gęstolisty**, **Gęstolistny**, **Gęstoliściasty** *gęsto liśćmi obrosły*: W gaju gęstoliścim. Nar.

Gęstoliściasty p. **Gęstoliści**: Kasztan G.

Gęstomglisty *okryty, napełniony gęstą mgłą*: Gęstomglistym zaślepiona cieniem. Otw. <GĘST+MGŁ>

×**Gęstomierz**, a, lm. e p. **Areometr**. <GĘST+MIAR>

Gęstooki **1.** *wiele oczu mający*: Argus G. Przen.: Dwór G. = *niebo gwiazdami usiane*: (Jutrzenko), co w dworze gęstookim rej wodzisz pod Feba okiem. Gawiń. **2.** *drobne oka mający, gęsty*: Sieć gęstooka. <GĘST+OK>

×**Gęstopiętry** *gęsto piętrzący ś.*: Gęstopiętre kędziory. Nar. <GĘST+PIĘ(TR)>

×**Gęstościomierz**, a, lm. e p. **Areometr**. <GĘST+MIAR>

Gęstość, i, blm. **1.** *mnogość cząstek płynów a. gazów w małej przestrzeni, ścisłość*: G. ścieśnionego powietrza, krwi skrzepłej. G. ciał stałych = *ścisłość, dychtowność, spójność, tęgość*: G. płótna, sukna. **2.** a. ×**Gęstwa** *mnogość pojedyńczych przedmiotów na małej przestrzeni*: G. drzew w lesie. G. trawy, włosów. **3.** ×*częstość; mnogość, liczność*: G. odwiedzin. G. spraw, zatrudnień

(*= nawał, nagromadzenie*). G. spraw go zatrudniła. L. **4.** fiz.: G. ciała *= ilość masy zawartej w jednostce objętości:* G. gazu. Średnia G. ciała niejednorodnego. G. optyczna ciał *= zdolność silniejszego a. słabszego załamywania promieni światła.* G. elektryczności *= ilość elektryczności w danym miejscu.* **5.** gie.: G. zaludnienia *= ilość ludzi na jednostce kwadratowej powierzchni ziemi.* G. zaludnienia oceanu *= ilość ludzi znajdująca ś. w jednym dniu* (na okrętach) *na jednostce powierzchni oceanu.* <GĘST>

Gęstować, uje, ował zł. *przypatrywać ś., przyglądać ś.* <?>

Gęstowanie, a, blm., czynność cz. **Gęstować.**

Gęstowato przys. od **Gęstowaty.** <GĘST>

Gęstowaty *nieco gęsty.*

Gęstowłosy *mający gęste włosy.* <GĘST+WŁOS>

Gęstrzan, a a. **u,** lm. **y** bot. (randia) *roś. z rodziny marzanowatych.* <?>

Gęstwa, y, lm. **y l.** ×p. **Gęstość;** *gromada, tłum, ćma, mnogość, mrowie, rój:* Trwożyła serce Władysława G. Prusaków. Błaż. G. robactwa. Akwitanja dla gęstwy ludu trzecia część Francji. Warg. Nie śmieli szyć w gęstwę bez rozkazu. Sienk. (*= strzelać w tłum*). W nawiększej gęstwie ludzi. Psałt. XVI w. **2.** p. **Gąszcz.** <GĘST>

×**Gęstwia, i,** lm. **e** p. **Gąszcz:** Nieprzebyte gęstwie roślinne. Orzesz.

×**Gęstwić, i, ił l.** a. ×**Gęścić** *gęstym czynić; zgęszczać, zagęszczać:* Krew gęstwi myślenie długie. Boh. **2.** *zbierać do kupy, skupiać, nagromadzać, zgromadzać.* ×**G. ś.** p. **Gęstnąć.** <GĘST>

×**Gęstwieć, eje, ał** p. **Gęstnąć.**

×**Gęstwienie, a,** blm., czynność cz. **Gęstwić.**

Gęstwina, y, lm. **y** p. **Gąszcz:** Nieprzebyta G. Zdr. **Gęstwinka.**

Gęstwinka, i, lm. **i** p. **Gęstwina.**

Gęsty, st. w. **Gęściejszy** a. **Gęstszy,** st. n. [**Nagęściejszy**] **l.** *odznaczający ś. gęstością:* Powietrze gęste (*= zgęszczone, ciężkie*). Sos G. (*= zawiesisty, krótki*). Ciasto gęste (*= ścisłe, natarte*). Dym G. Mgła, ciemności gęste (*= nieprzejrzyste*). Atrament G. Piwo gęste (*= mętne, nieklarowne*). Sieć gęsta. Sukno, płótno gęste (*= nabite, dychtowne*). Przen.: *tęgi, buńczuczny, butny, siarczysty, dziarski, pewny siebie:* Mina, fantazja gęsta. †Mróz G. Kn. (*= tęgi, potężny, wielki*). Gdy ś. zaś wielomowca, G. rzecznik wzbudzi. Wen. (*= dzielny*). Las G. Włosy gęste. Deszcz G. (*= rzęsisty*). Gęste szeregi (*= zbite, zwarte*). G. charakter pisma. ×Zjazd, lud G. (*= tłumny, gromadny, liczny*). †Przen.: Gdy G. worek u kogo poczują, by też był jako świnia, wszyscy mu dudkują. Rej. (*= nabity, pełen*). †Gęste u was morderstwa. Górn. (*= częste, liczne*). O zniszczeniu kościołów dziś najgęstsza mowa. Birk. (*= najczęstsza*). Myśl.: Gęste szczekanie (*= częste*). Płyn sklarował ś., gęste zostało na dnie (*= gąszcz*). **2.** [G.] *jędrny, tęgi:* Gęstá dziéwká. **3.** piw.: Gęsta robota a. **Kasza** *część zacieru, w którym znajduje ś. wiele słodzin.* <GĘST>

[**Gęszcz, y,** lm. **e**] p. **Gąszcz.**

×**Gęszcza, y,** blm. *gęstość, gąszcz:* Udusił gęszczą dymnych kłębów. Mick. <GĘST>

[**Gęszczar, u,** lm. **y**] p. **Gąszcz.**

×**Gęszczenie, a,** blm., czynność cz. **Gęścić:** G. włosów jak ma być sprawione. Sien.

[**Gęszczyna, y,** lm. **y**] p. **Gąszcz:** Roic się zaczyna od djábłów w gęszczynie.

×**Gęszczyzna, y,** lm. **y** p. **Gąszcz:** Dalej trzęsawiska i po nich G. Krasiń.

Gęś, i, lm. **i,** 6 pp. lm. **gęśmi** a. [**gęsiami**] **l.** a. [**Gajś, Gięś, Giś**] zool. = a) (anser) *ptak płetwonogi, blaszkodzioby.* Gatunki: G. białoczelna (a. albifrons). G. białolica (bernicla leucopsis). G. polna, [Polówka] (a. arvensis). G. rdzawoszyja a. czerwonoszyja, Rudoszyjka (bernicla ruficollis). G. szara a. Gęgawa (a. cinereus). G. szkocka a. [Bernikla, Mniszka] (bernicla torquata). G. zbożowa, [Litewka] (a. segetum). Myśl.: G. litewska *= rodzaj gęsi szarego i białego pióra.* G. gęga, syczy. Rządzi ś., jak szara G. Prz. (dom. po niebie). Gęsi tobie paść. Prz. (*= niezdatnyś do lepszej pracy*). b) G. norowa p. **Ohar. 2.** a. zdr. **Gąska** *dziewczyna naiwna, łatwowierna, swego chowu.* **3.** *rodzaj gry w karty.* **4.** a. **Gąska** *rodzaj gry w kości.* **5.** [G.] = a) w lm. a. [**Gąski**] *rodzaj gry.* b) Do gęsi jechać *= zabawa zapustna.* c) Gęsi pędzić *= prowadzić rzeką drzewo, tratwę.* d) [Szare gęsi] *= kamienie narzutowe:* Głazy, po polach Mazowsza rozsiane, pochodzenia skandynawskiego, zwykle granitowe, lud zowie szaremi gęsiami. Łab. **6.** hut. *kawał surowca żelaznego ulany w formie, zwanej także gęsią, gąską:* Żelazo w gęsiach *= żelazo lane, surowiec.* Gęsi wylewać *= lać surowiec.* G. surowcowa, wielkopiecowa. Zdr. **Gąska, Gąseczka,** [**Gęska, Gąsenka, Gąsiczka, Gąsiuleńka, Gąszczak**]. <GĘS>

×**Gęścić, i, ił** p. **Gęstwić.** <GĘST>

Gęścieć, eje, ał p. **Gęstnąć.**

[**Gęścisty**] *gęsty:* Cesała włosy gęściste.

Gęściuchno przys. od **Gęściuchny.**

Gęściuchny, Gęściutki, Gęściuteńki, Gęściutenieczki *bardzo gęsty, ze wszystkim gęsty.* <GĘST>

Gęściutenieczki p. **Gęściuchny.**

Gęściutenieczko przys. od **Gęściutenieczki.**

Gęściuteńki p. **Gęściuchny.**

Gęściuteńko przys. od **Gęściuteńki.**

Gęściutki p. **Gęściuchny.**

Gęściutko przys. od **Gęściutki.**

Gęśl, i, lm. **e,** ×**Gęśla,** [**Huśla**] **l.** *dawny instrument muz. o trzech strunach, rodzaj cytry.* **2.** †*pieśń, śpiewana z towarzyszeniem gęśli:* Rybińskiego gęśle różnoryme. Zdr. w lm. ×**Gąsłeczki,** ×**Gęśliki,** †**Gęślki.** <GĘD>

Gęśla, i, lm. **e l.** ×p. **Gęśl:** Słowiańska G. była jedynym orężem ludu. Krasz. **2.** [G.] p. **Gęśle.**

Gęślarz, a, lm. **e,** [**Huślarz, Huślar**] *ten, co gra na gęśli, śpiewak, pieśniarz, przygrywający sobie na gęśli.*

[**Gęśle, i,** blp., **Gęśla, Gąsiołka, Gąsiołek, Gąsiołki, Gęsiołki, Gęśliki, Gęzle, Gęzlace, Złóbczaki**] *skrzypce.*

Gęśliki, ów, blp. **l.** ×p. **Gęśl:** Było dwuch rybałtów, jeden z lutnią, drugi z gęślikami u pasa. Sienk. **2.** [G.] p. **Gęśle.**

†**Gęślki, lek,** blp. p. **Gęśl:** Dawid, wziąw G., gądł swą ręką. B. Sz. Umie w G. gąść. B. Sz.

Gęślowy przym. od **Gęśl.**

†**Gęzić się, i ś., ił ś.** *kurczyć ś., kulić ś., garbić ś.* <?>

[**Gęzlace, ów,** blp.] p. **Gęśle.**

[**Gęzle, i,** blp.] p. **Gęśle.**

[**Gflucht!**] *przeklęty!* <Nm. geflucht>

Giaur, a, lm. **y,** †**Gaur,** †**Gawur,** ×**Dziaur,** ×**Dżaur, Dżawr,** †**Kawr** *nie wierny, nazwa dawana chrześcijanom przez mahometan.* <Tur. giawur>

Giaurski przym. od **Giaur; Dziaurski: Giaurskie** wymysły. Jeż.

†**Giący** *gięty:* Pojcie gospodnu w trąbach giących. Ps. flor.

Giąć, gnie, giął, [**Gnąć, Gnóść, Gić**] **1.** *prężyć, naginać, wyginać, uginać, zginać, schylać, sklaniać, klonić:* G. pręt, kark, kolana. G. wosk = *miąć, miętosić, urabiać, gnieść.* [Gięty łokieć] p. **Łokieć.** 2. [G.] *ruszyć, poruszyć.* **G. ś. 1.** *uginać ś., zginać ś., wyginać ś., schylać ś., prężyć ś.:* Drzewo gnie ś. pod ciężarem owoców, stół—pod ciężarem srebra. Długa deska gnie ś. (=*obwiesza ś.*) Gnie ś. jak wosk. Prz. Stół ś. gnie pod ciężarem naczyń. 2. [G. ś.] *ruszać ś., poruszać ś.:* On je taki leniwy, że sie nie gnie. <GUB>

Giba, y, lm. **y** druc. w maszynie tkackiej **1.** *cylinder, na którym robi ś. osnowa.* **2.** *kółko kręcące ś., na które jest nawinięty drut, z którego snuje ś. go na tkaninę.* <Nm. Giebe>

Gibaczka, i, lm. **i** gór. *drążek łamany, służący do nadania ruchu podnoszącego skrzyni a. wanience płókalnej:* G. pompowa, świdrowa. G. miechowa =*drążek do poruszania miecha kowalskiego,* in. pociągacz.

Gibać, ba a. **bie, bał** p. **Gibnąć:** Z plusku łodzi, co ś. gibie na lazurów ciemnej szybie. Kon. [Kuždym ciężki śmiéch giba, jakby nawałka świrkiem w boru]. Widać jak widać, ale daleko G. Prz. (=*jechać kołysząc ś., trząść ś. na bryczce*). **G. ś. 1.** p. **Gibnąć:** [Sami iś nié mogli, bo im sie wciągle nogi gibały. Hej, nie gibaj sie, kalinowy moście!]. 2. [G. ś.] *włóczyć ś., chodzić:* Gdzież ś. będę z workiem G.! <GUB>

Gibanie, a, blm., czynność cz. **Gibać.**

Gibas, a, lm. **y 1.** ×p. **Gilbas.** 2. [G. a. **Gibcak**] *człowiek smukły i wysoki a gibki, wysoki chłop:* Komu grają?—Gibasowi; pędzi dziwki ku lasowi.

[**Gibawka, i,** lm. **i, Zybawka**] *huśtawka, bujaczka.*

[**Gibcak, a,** lm. **i**] p. **Gibas.**

[**Gibcążki, ów,** blp., **Gipcążki**] *obcążki do naciągania drutu.* <Sld. do Gibać+(Ob)cążki>

[**Gibce, ów,** blp.] zap. *owoce śliwki:* Prosi pan ojciec... na te G., co bywają na śliwce. <Wyraz improwizowany, od GUB>

[**Gibciejszy**] p. **Gibki.**

†**Gibczejszy** p. **Gibki.** Trzyc.

†**Gibiel, i,** lm. **e** p. **Glibiel.** Przen.: W sadzie moim z gałązek rozkwitłych chłodniki, tam mię pod cień wzywają i letne pośniki, gdzie trawiąc czas łagodny pod temiż gibieli, na zielonych traw bujnych kładę ś. pościeli. Gawiń. (=*ustroniami, schronieniami*). <p. Glibiel>

Gibki, st. w. †**Gibczejszy,** [**Gibciejszy**] *giętki, sprężysty, elastyczny, smagły, dający ś. giąć, gnący ś.:* Łozina, gałąź gibka. Przen.: Język twardy i nieokrzesany zrobić gibkim = *podatnym, wyrobionym, naginającym ś. do myśli.* Umysł G.=*ruchliwy, poddający ś. wpływom zewnętrznym.* <GUB>

Gibko 1. przys. od **Gibki. 2.** [G.] *szybko, prędko, raźno:* Uwijáj sie, ino G.!

Gibkość, i, blm. **1.** rz. od **Gibki. 2.** [G.] *zręczność.*

×**Gibkowatość, i,** blm. rz. od **Gibkowaty.**

×**Gibkowaty** *nieco giętki:* Palma gibkowata. Otw.

Gibnąć, nie, nął 1. a. nied. **Gibać, Gibotać,** [**Zybać, Zybotać**] kogo, co a. kim, czym=*zgiąć, chybnąć, zagibotać, zachwiać, zachybotać, kiwrąć, przekrzywić nagle, przechylić, zakołysać, poruszyć, zawahać:* Fala gibnęła łodzią. 2. †p. **Ginąć. G. ś.** *chybnąć* (i. t. d., p. wyż.) *ś.:* Gibnął ś., zdrzemnąwszy ś. <GUB>

Gibnież, a, lm. **e, Gibnięte drzewo** leśn. *drzewo tak krzywe, że na płaszczyźnie równej nie da ś. położyć.* <GUB>

Gibnięcie, a, blm., czynność cz. **Gibnąć.**

Gibnięcie się, a ś., blm., czynność cz. **Gibnąć ś.**

Gibnięty leśn.: Gibnięte drzewo p. **Gibnież.**

Gibon, a, lm. **y** zool. (hylobates) *małpa wązkonosa.* <Ang. Nm. Fr. gibbon, z języków Wschod.>

Gibotać, cze, ×**ce, tał** i **G. ś.** p. **Gibnąć:** Gibocząc ś. w biodrach, szła. Kon. <GUB>

Gibotanie, a, blm., czynność cz. **Gibotać.**

Gibotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Gibotać ś.**

Gibsztok, a, lm. **i** druc. *podstawa giby, na której ś. ona obraca.* <Nm. Giebstock>

[**Gibuła, y,** lm. **y**] *człowiek niezgrabny, niekształtny.* <Zap. GUB>

Gibus, a, lm. **y** rub. *kapelusz cylinder, rura.* <Fr. gibus, od nazwiska wynalazcy kapeluszów składanych (szapoklaków) Fr. Gibus>

[**Giby, gib,** blp., **Kiwki**] *rodzaj kołowrotka.* <?>

[**Gicbon, a,** lm. **y**] *[dryląg], szczeg. dziewczyna wysoka a niezgrabna.* <?>

[**Gicel, a,** lm. **e**] p. **Giczoł.**

[**Gic gic!, Giec giec!, Gicu gicu!**] *naśladowanie odgłosu biegania:* Ugiąn sie do pasa, gic gic gic do lasa! <Dźwn.>

[**Gichać, a, ał**] p. **Gichnąć:** To tam deszcz gichá! <Dźwn., por. Cz. gich!=chlust!>

[**Gichanie, a,** blm.] czynność cz. **Gichać.**

Gichciarz, a, lm. **e, Szychciarz, Szychtarz** hut. *robotnik, który materjały w piec hutniczy sypie.* <Nm. Gichter>

[**Gichnąć, nie, nął, Gichnóć,** nied. **Gichać**] *polać (np. wodą), lunąć szybko (o płynie), polać gwałtownie; skropić płótno:* Mám naczynie z mokrzém i gichnę temu szelmie na łeb. Por. **Gluchnąć.** <p. Gichać>

Gicht, u, blm. prow. *gościec, reumatyzm, ból reumatyczny:* G. złamał mu władzę w rękach i nogach. Łoż. <Nm. Gicht>

Gichta, y, lm. **y** hut. **1.** a **Szychta,** ×**Gajer,** *warstwa, pokład materjału, przeznaczonego do topienia w piecu hutniczym, ilość rudy, węgla i roztopu, sypane naraz do pieca,* nabój. **2.** G. wielkopiecowa a. **Gardziel** *wylot szybu pieca wielkiego, przez który wrzucany jest namiar.* <Nm. Gicht>

Gichtociąg, u, lm. **i** hut. *przyrząd do wciągania nabojów rudy i węgla do wylotu pieców szybowych.* <Gichta+CIĘG>

Gichtociągowy przym. od **Gichtociąg:** Pochylnia gichtociągowa p. **Gichtomost.**

Gichtomost, u, lm. **y** hut. *most, po którym doprowadza ś. naboje do wylotu wielkiego pieca,* in. pochylnia gichtociągowa. Łab. <Gichta+Most>

Gichtowy przym. od **Gichta:** Wieża gichtowa. Łab. Ganek G. p. **Ganek.**

[**Gicel, a,** lm. **e**] p. **Giczoł.**

[**Gicu gicu!**] p. **Gic gic!**

[**Gicza, y,** lm. **e**] w wyrażeniu: Swińska G.= *szynka, zadni udziec świński.* Por. **Giczal.** <p. Giczek>

[**Giczal, a,** lm. **e**] pog. p. **Giczoł:** Bociana nogi długie, kiejby ludzkie gicole. Por. **Gicza, Giczałaty, Giczałka.** <p. Giczek>

[**Giczalaty**] *duże nogi mający.* Por. **Giczał.**
Giczał, a, lm. **y** p. **Giczoł.**
[**Giczałka, i,** lm. **i**] *kość goleniowa.* Por. **Giczał.**
†**Giczek, czka,** lm. **czki** p. **Giczoł.**
Giczel, i, lm. **e** p. **Giczoł.**
Giczka, i, lm. **i** rzeź. p. **Giczoł.**
Giczoł, a, lm. **y** **1.** a. **Giczka** rzeź. *część dolna goleni u zwierząt ze stawem.* **2.** a. **Giczał, Gidzał, Giczel,** [**Giczal, Gicel**], †**Giczek,** ×**Giza,** †**Giżela** pog. *noga ludzka, goleń, piszczel.* <Por. Mikl. 83 gyża i 154 kъkъпъ: S. Sł. kъkъпъ = goleń, Czes. kyčel, Pol. giża, giżela i t. d.>
[**Gić**] p. **Giąć.**
Gid, a, lm. **owie** **1.** *członek straży przybocznej naczelnego wodza za Księstwa Warszawskiego i w r. 1830.* Fred. A. **2.** *przewodnik.* Słow. **3.** ! lm. **y** *książka dla zwiedzających, opisująca miejscowość:* G. po Wiedniu. <Fr. guide>
†**Gid 1.** i [**G.**] **a,** lm. **y** a. [**Gizd, Gizdula**] *człowiek obrzydliwy, obmierzły, brzydal, brzydota.* Pot. [Pocekaj, macocho, ty patorny gidzie!]. **2. u,** lm. **y** = a) *gnój.* Modl. Wacł. b) *gadzina, plugastwo:* Od tej nędzy, od tego wykąsania gidu. Pot. <GID, skąd też Hyd- (przez Ukr.)>
Gidja, i, lm. **e** rub., [**Didja**] *człowiek a. zwierzę wysokie, niezgrabne, człowiek wielki a cienki* (o mężczyźnie i kobiecie). <Por. Blg. gidija = chłopiec, Srb. djidija=łotrzyk; p. Miklosich Türk. Wörterb. p. w. gidi>
[**Gidlić, i, ił, Gyglać**] dziec. *łechtać, łaskotać.* <Dźwn.>
[**Gidli gidli!**] **1.** *okrzyk uspokajający.* **2.** *wykrzyknik przy łaskotaniu.* <Dźwn.>
Gidzał, a, lm. **y** żart. p. **Giczoł:** Długie gidzały (=*cienkie, długie nogi*).
1. [**Giec, a,** lm. **e**] p. **Kiec.**
2. [**Giec**] tylko w wyrażeniach: G. go porywa a. napada=*zbytnio ś. gniewa a. śmieje.* Por. **Giez.**
1. [**Giecak, a,** lm. **i**] p. **Jacak.**
2. [**Giecak, a,** lm. **i**] p. **Kiec.**
[**Giec giec!**] p. **Gic gic!** <Dźwn.>
Giedekt, u, blm. org. *kryty regiestr manualny organu.* <Nm. gedeckt dosł.=przykryty>
[**Giedyng, u,** blm.] p. **Giedynk.**
[**Giedynk, u,** blm., **Giedyng**] w wyrażeniu: Robota w G. = *robota [na wymiar] ugodzona.* <p. Geding(e)>
Giefes, a, lm. **y** p. **Gifes.**
Giefrajter, tera a. **tra,** lm. **terowie** a. **trowie, Giefrejter, Gifrejter,** [**Gryfrajter, Frajter**] *kapral; starszy szeregowiec, zaprowadzający wartę, uczący rekrutów;* niek. *policjant.* <Nm. Gefreiter>
Giefrejter, a, lm. **owie** p. **Giefrajter.**
Giefrejterski przym. od **Giefrejter:** Obowiązek G.
[**Giegnąć, nie, nął**] *skapucić się, umrzeć.* <?>
[**Gieguć, a,** lm. **e**] *przezwisko chłopa, mówiącego po litewsku a. z litewska.* <Lit. gegùte=kukułeczka>
Giehenna, y, blm. *piekło.* <Hb. gai Hinnom dosł.=dolina Hinnoma, stek nieczystości pod Jerozolimą; stąd też Żena, Żenować i t. d.>
Giehink, u, lm. **i** *pendent, pas od szpady.* <Nm. Gehink>
[**Giejda, y,** lm. **y**] *głuchoniemy, niemowa.* <?>
Giejzer, a, lm. **y** *źródło gorące.* <Islandzkie geiser a. geisir>
†**Giel, a,** lm. **e** i [**Giel**] p. **Gil:** G. w lesie i w polu gwiżdżąc rad przebywa. Cyg.
[**Gielas, u,** lm. **y**] p. **Garus.**
[**Gielata, y,** lm. **y**] p. **Galeta.** Zdr. [**Gielatka**].
[**Gielatka, i,** lm. **i**] p. **Gielata.**
×**Gielatyna, y,** lm. **y** **1.** p. **Galantyna. 2.** p. **Galareta.** <Śr. Łć. gelatina, stąd Fr. gélatine>
Gielbryna, y, blm. piecz. *kwas siarczany, rozcieńczony, do czyszczenia metali.* <?>
Gielbrynować, uje, ował mosiądz = *czyścić za pomocą mieszaniny kwasów siarczanego i azotnego z dodaniem sadzy.*
Gielbrynowanie, a, blm., czynność cz. **Gielbrynować.**
Gielbwirginja, i, blm. *gatunek tytuniu.* <Nm. gelb = żółty + Wirginja>
×**Gielejtcetel, tlu,** lm. **tle** daw. *świadectwo, wykupowane przez Żyda zagranicznego, przybywającego do Królestwa Polskiego.* <Nm. Geleitzettel>
[**Gielejza, y,** lm. **y**] *niezgrabny, powolny człowiek.* <Może Nm. geh(e) leise=idź powoli>
[**Gieleta, y,** lm. **y**] **1.** p. **Galeta. 2.** pog. *stara baba.* Zdr. [**Gieletka**]. <p. Galeta>
[**Gieletka, i,** lm. **i**] p. **Gieleta.**
[**Gielnik, a,** lm. **i, Glenik**], †**Gilnik** *kromka, skibka, porcyjka, kawałek* (np. chleba, sera). <Por. Gleń, Glon>
×**Gieloskopiczny** przym. od **Gieloskopja.**
×**Gieloskopja, i,** blm. *wróżenie ze śmiechu.* <Now. z Gr. gélōs = śmiech + skopéō = badam>
Gieltag, u, lm. **i, Gieltak** gór. **1.** *dzień wypłat miesięcznych:* Centa w kabzie nie má, pięć dni do gieltágu. **2.** *zapłata za całomiesięczną pracę, wypłata miesięczna:* Wziąwszy G., górnik jest wielkim panem. <Nm. Geldtag>
Gieltak, u, blm. gór. p. **Gieltag.**
[**Gieltować, uje, ował**] *mieć wartość; pasować:* Gieltuje=*ma wartość, przystoi.* <Nm. gelten>
[**Gieltowanie, a,** blm.] czynność cz. **Gieltować.**
Gielzamin, u, lm. **y** bot. p. **Jaśmin.** <p. Dzielsimin>
†**Giełch, u,** lm. **y** p. **Zgiełk:** Strzeż ś. giełchu świata tego. Wuj. <Dźwn.>
[**Giełchać się, a ś., ał ś.**] *gzić ś.* (o ludziach); *okazywać popęd płciowy* (o zwierzętach): Krowa ś. giełcha. <Dźwn.>
[**Giełchanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Giełchać ś.**
[**Giełczeć, y, ał, Giełczyć**] **1.** *hałasować w zgromadzeniu, zgiełk czynić.* **2.** *szumieć, rozlegać ś.* (o głosie): Mnie aż uszy bolą, tak mi w nich giełczy. <Dźwn.>
[**Giełczyć, y, ył**] p. **Giełczeć.**
Giełda, y, lm. **y,** †**Gałda** **1.** *miejsce, gdzie ś. schodzą kupcy a. bankierzy dla dopełnienia tranzakcji na towary a. na papiery wartościowe, bursa kupiecka:* G. pieniężna (=*rynek pieniężny*). G. zbożowa, cukrowa (=*rynek zbożowy, cukrowy*). G. obliczeń = *biuro obrachunków, gdzie instytucje kredytowe i bankierzy wyrównywają wzajemne rachunki:* Grać, spekulować na giełdzie. Prawdziwa G. żydowska: każdy gada, nikt nie słucha. **2.** *zgromadzenie, stowarzyszenie kupców, korporacja kupiecka:* G. londyńska, berlińska. **3.** G. babińska = *miejsce zgromadzeń obywateli i dostojników Rzplitej Babińskiej.* Goł. **4.** ×*karczma:* Nie uczęszczaj na giełdę, lepiej pilnuj domu. Zabł. **5.** ×*przen. gawiedź, chałastra, tłuszcza, motłoch, zgraja:* Nie masz ś. czego lękać gnuśnej barbarzyńców giełdy. Nar. × Przen.: *zbiorowisko, stek, gniazdo:* Nie jedna, ale cała G. namiętności. Pilch. (=*kupa, fura*). Myśl dobra chorem bożym, myśl zła giełdą szatańską. L. <Nm. Gilde>
[**Giełdać, a, ał**] *krajać tępym nożem.* <?>

[**Giełdanie, a,** blm.] czynność cz. **Giełdać.**
× **Giełdczany** p. **Giełdowy:** Ruch G. Krasiń.
Giełdowicz, a, lm. **e** p. **Giełdziarz:** Dymisja ministra napędziła strachu Żydom i giełdowiczom.
Giełdowiec, wca, lm. **wcy** p. **Giełdziarz.**
Giełdownik, a, lm. **cy** p. **Giełdziarz.**
Giełdowy, × **Giełdziany,** × **Giełdczany** przym. od **Giełda:** Dom G. Wiadomości, operacje giełdowe. Sprawy giełdowo-kupieckie.
× **Giełdziany** p. **Giełdowy:** Hałas G. (=*karczemny, knajpiarski*).
Giełdziarski przym. od **Giełdziarz:** Manewr G. Powyższa maksyma nie jest bynajmniej rycerską, ale raczej handlarsko-giełdziarską.
Giełdziarstwo, a, blm. *spekulacja giełdowa:* Pokątne G. zaczyna ś. znowu szerzyć.
Giełdziarz, a, lm. **e, Giełdowiec, Giełdowicz, Giełdzista, Giełdownik** pog. *spekulant giełdowy:* Ze spekulantami był giełdziarzem, z literatami miłośnikiem poezji. Krasz.
[**Giełdzić, i, ił**] p. **Gałdzić.**
Giełdzista, y, lm. **ści** p. **Giełdziarz:** Hrabia ma słabe wyobrażenie o spekulacjach giełdzistów. Bał.
[**Giełeta, y,** lm. **y**] = **Galeta.**
[**Giełewacz, a,** lm. **e**] *mający wielki brzuch, brzuchal, [belbas].*
[**Giełewaty, Gelewaty**] *brzuchaty.*
[**Giełewo, a,** lm. **a**] ir. *wielki brzuch.* <Ukr. giełewo, z Rum.>
† **Giełg, u,** lm. **i** p. **Zgiełk:** Gdy ś. uspokoił G. Bud. <Dźwn.>
[**Giełgotać, ce, tał**] *szwargotać:* Indyk giełgoce.
[**Giełgotanie, a,** blm.] czynność cz. **Giełgotać,** *szwargot* (np. żydowski), *gwar.*
† **Giełk, u,** lm. **i** p. **Zgiełk:** Na on G. więcej ś. ludzi zbierało. Stryjk. Giełki i wołanie i ciszczba była w ludziech. Op. <Dźwn.>
[**Giełka, i,** lm. **i**] **1.** *gałka, np. chlebowa, ołowiana.* **2.** *owoc nierozwinięty na drzewie, niedojrzały.* <?>
[**Giełkać się, a ś., ał ś.**] *śmieszkami i głośnemi żartami z kim ś. bawić, gzić ś.* (o osobach różnej płci): Ciągle ś. z nim giełkasz, a pracy nie pilnujesz. <Dźwn.>
[**Giełkanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Giełkać ś.**
[**Giemajn, a,** lm. **owie, Giemajny, Gimajn, Gimajny**], × **Giemajna,** × **Giemejna,** × **Giemejn,** × **Giemejner** *żołnierz prosty, szeregowiec.* <Nm. gemein = pospolity, prosty>
× **Giemajna, y,** lm. **y** m. p. **Giemajn:** Odtąd będę pilnie zważał, jaką mi każden G. twarz pokazuje. Sienk.
[**Giemajny, ego,** lm. **i**] p. **Giemajn.**
Giemara, y, blm. *druga część Talmudu.* <Hb. gemarah dosł. = dopełnienie (dom. części pierwszej (Miszny) Talmudu)>
× **Giemejn, a,** lm. **owie** p. **Giemajn:** Jako tęgi oficer, dostrzegł on, który z giemejnów zaciągnął w strzale. Chodź. <Nm. gemein = pospolity, prosty>
× **Giemejna, y,** lm. **y** m. p. **Giemajn.**
× **Giemejner, a,** lm. **y** p. **Giemajn.** Jeż.
Giemerka, i, lm. **i** *krymka, mycka, jarmułka żydowska:* Żydziak zbladł i zdjął giemerkę. Fred. A. <Przestawka Magierki>
[**Giemielnica, y,** blm.], † **Jemielnica** *wysypka, rodzaj choroby dziecięcej.* <p. Jemielnica>
[**Giemiśka, i,** lm. **i**] *pociąg mieszany, osobowo-towarowy.* <Z Nm. gemischter(Zug) = pociąg mieszany>
Giemma, y, lm. **y** *kamień drogi, gwiazda pierwszorzędna w koronie.* <Łć. gemma>
Giemshorn, a, lm. **y** org. *jeden z głosów organu, wydawanych przez piszczałki śpiczaste.* <Nm. Gemshorn dosł. = róg giemzy, dzikiej kozy>
Giemshornkwinta, y, lm. **y** org. *jeden z głosów pomocniczych organu.* <Giemshorn + Kwinta>
Giemza, y, lm. **y** **1.** zool. p. **Kozica. 2.** *skóra z kozicy.* <Nm. Gemse>
× **Giemzać, a, ał 1.** a. [**Giemzić**] *swędzieć, świerzbieć, cierpnąć, łachotać, czmerać:* Jakoby mrówki po krzyżach giemzały. **2.** [G.] = **a)** *giąć.* b) *lekko nacierać, gładzić.* c) *czyścić, porządkować.* d) *gryźć dziąsłami pokarm, nie mając zębów, jeść pomału.* Por. **Giemzić, Gimżeć.** <Por. Mikl. 82 gъmъz, skąd też Chmyz (przez Ukr.)>
× **Giemzanie, a,** blm., [**Giemzanie**] czynność cz. **Giemzać.**
Giemzić, i, ił a. [**iał**] **1.** × p. **Giemzać:** Giemzi mię coś. Kn. (= *korci, niepokoi, martwi mię coś*). **2.** [G.] = a) *łaskotać (szczeg. ze spodu nogi).* b) *czynić zabiegi koło czego.* c) *powoli chodzić.* d) *deptać, tratować.* e) Giemzi, nieos. = *stan powietrza mglisty, wilgotny.* **3.** † *roić ś.:* Tego też pilnuj, kiedyby ś. karpięta zrybiły, obaczysz je wnet w krajoch giemżęcy (= giemżące), jako owies. Strum. Por. **Giemzać.** <p. Giemzać>
Giemzowy przym. od **Giemza:** Skóra giemzowa na obuwie. <p. Giemza>
Giencjana, y, lm. **y 1.** bot. p. **Goryczka. 2.** *korzeń roś. gentiana lutea.* <Łć. gentiana>
Gienealog, a, lm. **owie, Gienealogista** *znawca, badacz gienealogji.* <Gr. genealógos>
Gienealogicznie przys. od **Gienealogiczny.**
Gienealogiczny przym. od **Gienealogja:** Księgi gienealogiczne. Drzewo gienealogiczne = *obraz rodowodu danej familji, dynastji,* in. t a b l i c a g i e n e a l o g i c z n a.
Gienealogista, y, lm. **ści** a. † **owie** p. **Gienealog:** Gienealogistowie o nim nic nie piszą. Nies.
Gienealogizować, uje, ował *trudnić ś. dochodzeniem gienealogji, kreślić drzewa gienealogiczne; rozprawiać o gienealogji.*
Gienealogizowanie, a, blm., czynność cz. **Gienealogizować.**
Gienealogja, i, lm. **e** *rodowód, porządek następstwa przodków jakiej familji; drzewo gienealogiczne, tablica gienealogiczna; ród, rozgałęzienie rodu, dynastji.* <Gr. genealogía>
Gieneracja, i, lm. **e** *pokolenie:* Jakiej możemy ś. spodziewać przyszłej gieneracji, jeżeli teraźniejsza przesuwa ś. około nas leniwa, blada, posępna. <Łć. generatio>
Gieneralicja, i, lm. **e, Jeneralicja 1.** a. częś. **Gieneralność** (w konfederacji) *najwyżsi naczelnicy, przełożeni, rząd naczelny:* Zjechali konfederaci na radę i ustanowiono rząd, który przybrał nazwę gieneralicji. **2.** a. **Gieneralitet** *ogół gienerałów* (w wojsku). <Z Łć. generalis = ogólny, gieneralny>
Gieneralik, a, lm. **i 1.** a. **Jeneralik** żart. *gienerał małego wzrostu; nietęgi wódz.* **2.** *sejmik, zjazd prowincjonalny:* G. województwa Pomorskiego poprzedza gieneralny stanów ziem pruskich kongres. Vol.
Gieneralisko, a, lm. **a** m. a. ni. p. **Gienerał:** Stare G, Moraw.

Gieneralista, y, lm. **ści** *chrześcijanin, niechcący należeć do żadnego obrzędku a. sekty chrześcijańskiej.* <Z Łć. generalis=ogólny, powszechny>

Gieneralisymus, a, lm. **owie, Jeneralisymus** *najstarszy feldmarszałek, głównodowodzący wojskami.* <Łć. generalissimus st. n. od generalis=gieneralny, ogólny, powszechny>

Gieneralitet, u, lm. **y** p. **Gieneralicja.**

!**Gieneralizacja, i,** lm. **e** fil. p. **Gieneralizowanie.** <Fr. généralisation>

!**Gieneralizować, uje, owal** fil. *uogólniać, rozciągać na ogół:* Otóż to zwykła wada pań wszystkich: gieneralizujecie pojęcia, a ze sporadycznych okazów chorobliwej natury chcecie wytwarzać typy. <Fr. généraliser>

!**Gieneralizowanie, a,** blm., czynność cz. **Gieneralizować,** !g i e n e r a l i z a c j a.

Gieneralnie 1. !przys. od **Gieneralny. 2.** [G. a. **Jeneralnie, Jednoralnie**]=a) *powszechnie, ogólnie.* b) *jednostajnie, regularnie.*

Gieneralność, i, lm. **i** p. **Gieneralicja:** G. konfederacji Targowickiej.

Gieneralny, Jeneralny *główny, powszechny, ogólny, walny:* G. sejm, kongres, inspektor, marsz, konsystorz. Próba gieneralna. Agiencja gieneralna. Stany gieneralne (=*sejm złożony z przedstawicieli szlachty, duchowieństwa i mieszczan*). Sztab G. (=*oficerowie opracowujący plany wojenne*). Dół G. = *wspólna mogiła biedaków, chowanych przez miasto.* Spowiedź gieneralna (=*z całego życia a. z dłuższego przeciągu czasu*). ×Ekspedycja gieneralna p. **Ekspedycja.** <Łć. generalis>

Gieneralski przym. od **Gienerał, Jeneralski,** [**Jednoralski**]: Stopień G. †Intromitował ś. przez obwołanie posesji gieneralskie (=*dokonane przez woźnego wojewódzkiego a. powiatowego*).

Gieneralstwo, a, blm., **Jeneralstwo 1.** *stanowisko, stopień, ranga gienerała.* **2.** zb. *gienerałowie.* **3.** *gienerał z żoną.* **4.** lm. **a** *prowincja kraju:* G. Wielkopolskie. **5.** *urząd zwierzchniczy nad prowincją.*

Gienerał, a, lm. **owie, Jenerał,** [**Jednorał, Jednerał**] **1.** woj. *jeden z wyższych stopni wojskowych, naczelnik brygady, dywizji, korpusu:* G. dywizji, brygady. G. major. G. lejtnant a. G. porucznik. G. piechoty, kawalerji a. jazdy, artylerji. Gienerałowie broni. G. anszef = *głównodowodzący, naczelny wódz.* G. adjutant. **2.** *najwyższy przełożony danego zakonu:* G. Jezuitów. **3.** daw.=a) *tytuł niektórych wojewodów:* G. Kijowski, Ruski, Mazowiecki, Rawski, Czernihowski. b) *tytuł niektórych starostów:* G. Kamieniecki i Latyczewski (a. G. Podolski), Wielkopolski, Żmudzki. Starosta Krakowski a. G. Małopolski. Książę Adam Czartoryski, G. ziem Podolskich, a. G. ziem Podolskich. **4.** †G. na Litwie=*woźny sądowy starszy na województwo a. powiat.* †G. górny a. †G. żupny=*woźny urzędu i sądu żupniczego w Olkuszu.* **5.** **u,** lm. **y** *zjazd powszechny z danej prowincji w daw. Polsce:* Jeżeliby województwa sejmik nie doszedł, już gienerału być nie może. Nies. **7.** ×**u,** lm. **y** *gieneralna reguła a. maksyma.* **8.** †**u,** lm. **y** *rozporządzenie, obowiązujące ogół, uniwersał:* Kopja gienerału. Za gienerałem a poruczeniem. †**Gienerałem** przys. *ogółem:* Wszystko gienerałem Pana Boga kochało. Hil. **9.** ×**G., u,** lm. **y** = a) *główny klucz.* b) zł. *doskonały wytrych.* **10.** żart. *nocnik, urynał.* Zgr. **Gieneralisko.** <Fr. général, przez usta Nm.>

Gienerał-audytor, a, lm. **owie** *audytor gieneralny:* W tym wszedł G. a wojewoda łęczycki. Kaczk. <Gienerał+Audytor>

Gienerałbas, u, blm., **Jenerałbas** muz. *nauka o akordach, nauka harmonji:* Nie pomogła mi znajomość gienerałbasu, bo w żaden sposób nie mogłem nauczyć żony harmonji. <Łć. generalis= ogólny, powszechny+Bas>

Gienerał-gubernator, a, lm. **owie** *najwyższy naczelnik prowincji.* <Gienerał+Gubernator>

×**Gienerałgubernatorować, uje, owal,** ×**Jenerałgubernatorować** *być gienerał-gubernatorem.*

×**Gienerałgubernatorowanie, a,** blm., czynność cz. **Gienerałgubernatorować.**

Gienerał-inspektor, a, lm. **owie** *inspektor gieneralny:* Książę Franciszek Sułkowski w r. 1776 został gienerał-inspektorem piechoty wojska koronnego. Górs. Jest gienerał-inspektorem wszystkich zachodnich komór granicznych. And. <Gienerał+Inspektor>

Gienerałka, i, lm. **i, Jenerałka** *kobieta gienerał, władzę gieneralską mająca:* Siostra gorzałka, a śmierć G. Słow.

Gienerał-kwatermistrz, a, lm. **owie** *kwatermistrz gieneralny, główny.* List Jana Sobieskiego z r. 1671. <Gienerał+Kwatermistrz>

Gienerałmarsz, u, lm. **e** *marsz gieneralny.* <Z Łć. generalis=ogólny+Marsz>

Gienerałowa, ej, lm. **e, Jenerałowa** *żona gienerała.* <p. Gienerał>

Gienerałowicz, a, lm. **e, Jenerałowicz** *syn gienerała.* Rol.

Gienerałowiczostwo, a, blm., **Jenerałowiczostwo** zb. *gienerałowicz z żoną.*

Gienerałowiczowa, ej, lm. **e, Jenerałowiczowa** *żona gienerałowicza.*

Gienerałowiczówna, ej, lm. **e, Jenerałowiczówna** *córka gienerałowicza.*

Gienerałówna, y, lm. **y, Jenerałówna** *córka gienerała.* Zdr. ×**Gienerałówneczka.**

×**Gienerałówneczka, i,** lm. **i** p. **Gienerałówna.** Rzew.

Gienerał-starosta, y, lm. **owie** *starosta gieneralny:* Jerzy Lubomirski, G. krakowski. Kub. <Gienerał+Starosta>

Gienerałsztabchirurg, a, lm. **owie** *główny chirurg sztabu:* Na czele służby zdrowia w wojsku stał gienerałsztablekarz i G. Górs. <Gienerał+Sztab+Chirurg>

Gienerałsztablekarz, a, lm. **e** *lekarz główny sztabu:* Na czele służby zdrowia w wojsku stał G. Górs. <Gienerał+Sztab+Lekarz>

Gienerator, a, lm. **y** chem. **1.** *przyrząd, w którym wytwarza ś. materja, szczeg. gazowa, a. prądy elektryczne:* Maszyny dynamo-elektryczne są gieneratorami elektryczności. **2.** *część pieca chemicznego, gdzie powstaje tlenek węgla.* **3.** hut. *piec do wytwarzania gazów palnych.* <Łć. generator>

Gieneratorowy przym. od **Gienerator:** Piec G.

×**Gienerozja, i,** blm. *szlachetność, wspaniałomyślność:* Sejm odwołał ś. do wrodzonej animuszów narodu gienerozji. Mor. T. <Z Łć. generosus=szlachetny>

×**Gieneryczny** *rodzajowy:* Laska czereśniowa, znajoma w domu pod nazwiskiem gienerycznym czereśni. Korz. U małych dzieci wszystkie wyobrażenia bywają gieneryczne. <Fr. générique>

†**Gieneryka, i,** lm. **i** *rodzaj podatku (?):* Dobra stołowe są wolne od wszelkich ciężarów, stanowisk, hibern, gieneryk, ciągnienia. Vol. <Z Łć. genus, 2 pp. generis=ród>

Gienetycznie przys. od **Gienetyczny.**

Gienetyczny fil. *dotyczący rodowodu, pochodzenia, powstania, rodowodowy:* Objaśnienie gienetyczne. Metoda gienetyczna (= *badająca pochodzenie, rozwój czegoś*). Definicja gienetyczna (= *rozważająca przedmiot definjowany jako powstający*). Stosunek G. (= *stosunek rzeczy, która powstaje, do innej, z której tamta powstaje*). <Gr. genetikós>

Gieneza, y, lm. **y** fil. *rodowód, pochodzenie, powstanie:* G. pojęcia, uczucia, fantazji, woli. G. psychologiczna = *psychogieneza.* <Gr. génesis>

Gienista, y, lm. **y** bot. p. **Janowiec.** <Łć. genista>

Gienjalnie przys. od **Gienjalny, ×Jenjalnie.** <p. Gienjusz>

Gienjalność, i, blm. rz. od **Gienjalny, ×Jenjalność, ×Gienjuszostwo.**

Gienjalny, ×Jenjalny 1. *obdarzony gienjuszem; odznaczający ś. nadzwyczajną zdolnością twórczą:* Poeta, artysta, wódz, wynalazca G. **2.** *stworzony przez gienjusz, nacechowany gienjuszem; nowy, niezwykły w pomyśle:* Utwór, wynalazek, projekt G. **3.** *pomysłowy, zręczny, biegły:* G. krawiec. Wilcz. G. w robieniu stosunków. Krasz. <Łć. genialis>

Gienjusz, u, blm., **×Jenjusz 1.** *nadzwyczajna zdolność twórcza:* G. filozoficzny, poetycki, artystyczny, wojenny. G. Kopernika, Szekspira. Takie były dzieje największego gienjuszu poetyckiego, jaki wydała Polska. Chm. **2. a,** lm. **e,** a. **×owie** *człowiek gienjalny; odznaczający ś. nadzwyczajną zdolnością twórczą:* G. poeta (= *wieszcz*). Gienjusze wiekami tylko ś. rodzą. Kras. A. **3.** *duch, myśl, logika, istota, charakter:* G. narodu = *istota narodu, złożona z typowych objawów jego życia duchowego.* G. języka = *rozumność, logika, rządząca jego ustrojem.* **4. a,** lm. **e** a. **×owie** *duch kierujący, opiekuńczy; sprawca, intelektualna przyczyna, demon:* G. wojny, malarstwa. G. opiekuńczy. G. złego a. dobrego. Gieniuszowie morscy. Mick. Na mokre góry, wznoszące ś. piętrami z morskiego odmętu, wstąpił G. śmierci i szedł do okrętu. Mick. Diwy, podług starożytnej mitologji Persów, złośliwe gienjusze. Mick. W łonie jej (urny) zwolna płomyk przebudza ś. blady, czy to zmartwychwstającej G. Hellady? Mick. Zdr. **Gienjuszek.** <Łć. genius, pod wpływem znaczenia Fr. génie>

Gienjuszek, szka, lm. **szki 1.** p. **Gienjusz. 2.** a. **×Jenjuszek** żart. *cudowne dziecko, obiecujące być gienjuszem, mające gienjalne zdolności.*

×Gienjuszostwo, a, blm. p. **Gienjalność.**

×Gienjuszowski, ×Gienjuszowy przym. od **Gienjusz, ×Jenjuszowski, ×Jenjuszowy. ×Po gienjuszowsku** przys. *jak gienjusz.*

×Gienjuszowsko przys. od **Gienjuszowski,** ×*po gienjuszowsku, gienjalnie.*

×Gienjuszowy p. **Gienjuszowski.**

!Gient, u, lm. **y** *ród.* <Łć. gens, 2 pp. gentis>

Gientyl, a, lm. **e** myśl. *sokół, złowiony w czerwcu, lipcu a. sierpniu, łatwy do ułożenia,* in. m u d r a h e l. <Łć. gentilis, przez Fr. gentil>

!Gientylny *do tegoż rodu należący, rodowy:* Po zmarłym członku gientu początkowo dziedziczyli krewni gientylni. <Łć. gentilis>

Gieocentryczność, i, blm. rz. od **Gieocentryczny, ×Jeocentryczność.**

Gieocentryczny, ×Jeocentryczny 1. System G. = *uważanie ziemi za cel i główny przedmiot stworzenia.* **2.** astr. *śródziemny, odniesiony do środka ziemi:* Położenie gieocentryczne ciała niebieskiego = *położenie, w jakim przedstawiałoby ś. ciało obserwatorowi, umieszczonemu w środku ziemi.* Długość gieocentryczna p. **Długość.** <Now. z Gr. gê = ziemia + Centryczny>

Gieod, u, lm. **y** min. p. **Gieoda.**

Gieoda, y, lm. **y, Gieod, Czerep** min. *nazwa ogólna agregatów minerałów wykrystalizowanych, ściśle do siebie przylegających i swojemi dolnemi końcami przymocowanych do płaszczyzny krzywej, ograniczającej przestrzeń kulistą, wewnątrz próżną.* <Gr. geṓdēs = 1) ziemny, 2) nazwa drogiego kamienia>

Gieodesta, y, lm. **ści, ×Jeodesta, Gieodeta** *zajmujący ś. gieodezją.* <p. Gieodezja>

Gieodeta, y, lm. **ci** p. **Gieodesta.**

Gieodetyczny p. **Gieodezyjny:** Prace gieodetyczne. Tat.

Gieodezja, i, blm., **×Jeodezja** *nauka o sposobach robienia map; wyższe miernictwo.* <Gr. geōdaisía>

Gieodezyczny p. **Gieodezyjny.**

Gieodezyjna, ej, lm. **e** mat. *linja krzywa najkrótszej odległości pomiędzy dwoma punktami powierzchni.*

Gieodezyjny przym. od **Gieodezja; Gieodezyczny, Gieodyczny, Gieodetyczny:** Linja, krzywizna gieodezyjna.

Gieodyczny p. **Gieodezyjny.**

Gieodynamiczny przym. od **Gieodynamika.**

Gieodynamika, i, blm. *część gieologji, traktująca o siłach, które brały udział przy powstawaniu skał i zmianach kształtu powierzchni ziemi.* <Now. z Gr. gê = ziemia + Dynamika>

Gieofaga, i, lm. **!** *jadacz ziemi, ziemiożerca.* <Now. z Gr. gê = ziemia + fageîn = jeść>

Gieofagja, i, blm. *jadanie ziemi.*

Gieofizyczny przym. od **Gieofizyka.**

Gieofizyka, i, blm. *część gieologji, fizyka kuli ziemskiej, gieografja fizyczna.* <Now. z Gr. gê = ziemia + Fizyka>

Gieofrea, i, lm. **e** bot. p. **Umora.** <Niby Łć. geoffroya, od nazwiska Fr. Geoffroy>

Gieogieniczny przym. od **Gieogienja.**

Gieogienja, i, blm., **×Ziemiotwórstwo** *część gieologji, traktująca o powstawaniu i kształtowaniu ś. kuli ziemskiej.* <Now. z Gr. gê = ziemia + génos = ród, pochodzenie>

Gieognosta, y, lm. **ści** p. **Gieolog.** <Now. z Gr. gê = ziemia + gnṓstēs = znawca>

Gieognostyczny przym. od **Gieognostyka:** Badania, mapy gieognostyczne.

Gieognostyka, i, blm. p. **Gieognozja.**

Gieognozja, i, blm., **×Jeognozja, Gieognostyka, Gieotektonika, ×Ziemioznawstwo** *część gieologji, traktująca o budowie ziemi.* <Now. z Gr. gê = ziemia + gnôsis = poznanie>

Gieogoniczny przym. od **Gieogonja.**

Gieograf, a, lm. **owie, Jeograf** *ten, co ś. zajmuje gieografją,* z i e m i o p i s. <Gr. geōgráfos>

Gieograficznie przys. od **Gieograficzny.**

Gieograficzny przym. od **Gieografja, Jeograficzny:** Szerokość, długość, mila, mapa gieograficzna.

Gieografja, i, blm., **Jeografja** *opisanie ziemi, nauka o zjawiskach ziemskich w ich wzajemnym na siebie oddziaływaniu,* z i e m i o p i s a r s t w o, z i e m i o z n a w s t w o: G. ogólna, szczegółowa, astronomiczna, matematyczna. G. fizyczna (= *gieofizyka*). G. antropologiczna (= *antropogieografja*). G. powszechna, polityczna a. historyczna, staro-

żytna. G. roślin, zwierząt, minerałów. G. handlowa a. ekonomiczna. G. militarna. <Gr. geōgrafía>

Gieoid, u, lm. **y, Gieoida** gie. **1.** *powierzchnia bryły ziemskiej.* **2.** *bryła matematyczna najbardziej do istotnej postaci ziemi zbliżona.* **3.** *postać, jaką przybrała powierzchnia oceanu pod wpływem przyciągania mas lądowych.* <Now. z Gr. gē̂ = ziemia + -eidḗs = kształtny>

Gieoida, y, lm. **y** gie. p. **Gieoid.**

Gieoizoterma, y, częś. lm. **y** gie. p. **Izogieoterma.** <Now. z Gr. gē̂ + ísos = równy + thermós = ciepły>

Gieolog, a, lm. **owie** a. **dzy, Gieognosta** *ten, co zajmuje ś. gieologją; badacz, znawca ziemi.* <Now. z Gr. gē̂ = ziemia + -lógos = znawca, uczony>

Gieologiczny przym. od **Gieologja,** × **Jeologiczny:** Badania, mapy gieologiczne. Formacja gieologiczna.

Gieologja, i, blm., × **Jeologja,** × **Ziemiorodztwo** *nauka o pierwotnym, późniejszym i obecnym stanie ziemi; historja rozwoju ziemi; powstawanie i rozwijanie ś. na niej życia roślin i zwierząt.* <Now. z Gr. gē̂ = ziemia + -logía = nauka>

× **Gieomancja, i,** blm. *wróżenie z piasku, z ziemi.* <Now. z Gr. gē̂ = ziemia + manteía = wróżenie>

Gieomechanika, i, blm. *mechanika ciał stałych.* <Now. z Gr. gē̂ = ziemia + Mechanika>

Gieometra, y, lm. **owie** a. **rzy, Jeometra 1.** *matematyk, badacz zajmujący ś. wog. poszukiwaniami matematycznemi.* **2.** *zajmujący ś. specjalnie badaniami gieometrycznemi:* Nie jest punkt gieometrów długi ni szeroki. Mick. **3.** a. [**Omętra, Ómętra, Jómętra, Lumętra, Memetra, Mętra, Gieomęter, Działomęter, Kilomęter**] *zajmujący ś. pomiarem gruntów i zdejmowaniem planów, mierniczy.* <Gr. geōmétrēs>

Gieometrja, i, blm., **Jeometrja** *część matematyki, zajmująca ś. badaniem form przestrzennych:* G. początkowa, poglądowa, elementarna, wyższa, płaska, sferyczna. G. starożytnych, analityczna, syntetyczna, abstrakcyjna. G. miary a. metryczna. G. położenia. G. wielowymiarowa, euklidesowa, nieeuklidesowa, paraboliczna, hiperboliczna, eliptyczna, różniczkowa, całkowa. G. przekształceń. <Gr. geōmetría>

Gieometrografja, i, blm. *sztuka wykreśleń gieometrycznych.* <Gieometrja + Gr. gráfō = opisuję>

× **Gieometrycki** p. **Gieometryczny.**

Gieometrycznie przys. od **Gieometryczny; Jeometrycznie.**

Gieometryczność, i, blm. rz. od **Gieometryczny; Jeometryczność.**

Gieometryczny, × **Gieometrycki** przym. od **Gieometrja; Jeometryczny:** Figura gieometryczna. Miejsce gieometryczne. Twierdzenie, zagadnienie gieometryczne. Metoda, konstrukcja gieometryczna (w przeciwstawieniu do analitycznej a. algiebraicznej). Dowód G. Postęp G., in. i l o r a z o w y. Proporcja gieometryczna. Przen.: *regularny, prosty, równy:* Naprzeciw siebie stanęły szeregi, obracające ś. w linjach gieometrycznych.

[**Gieomęter, tra,** lm. **trzy** a. **trowie**] p. **Gieometra.**

Gieonomiczny przym. od **Gieonomja.**

Gieonomja, i, blm. *nauka o gatunkach ziemi, o użytkowaniu z ziemi.* <Now. z Gr. gē̂ = ziemia + -nomía = znawstwo (od nómos = zwyczaj, prawo)>

Gieoplastyka, i, blm. *znajomość wyżyn i nizin ziemi.* <Now. z Gr. gē̂ = ziemia + Plastyka>

Gieorgina, y, lm. **y** bot. p. **Gieorginja.**

Gieorginja, i, lm. **e, Gieorgina, Gieorgja, Dalja,** [**Gieorgonija, Gieronija, Gorgonija, Jorginja, Orginja**] bot. (georgina a. dahlia) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunki: G. r ó ż n o l a r b n a a. p s t r a (g. variabilis) z odmianą, która nazywa ś. K r ó l o w ą n o c y. <Od nazwiska botanika Nm. Georgi>

Gieorgja, i, lm. **e** bot. p. **Gieorginja.**

[**Gieorgonija, i,** lm. **e**] p. **Gieorginja.**

Gieotektoniczny przym. od **Gieotektonika.**

Gieotektonika, i, blm. p. **Gieognozja.** <Now. z Gr. gē̂ = ziemia + tektonikḗ = nauka o budowie>

Gieotermiczny stopień, gieol. *liczba metrów, na którą trzeba ś. zagłębić pionowo w ziemię, aby temperatura spadła o 1 stopień.* <Now. z Gr. gē̂ = ziemia + thermós = ciepły>

Gieotermometr, u, lm. **y** *termometr do mierzenia temperatury ziemi w znacznych głębokościach.* <Now. z Gr. gē̂ = ziemia + Termometr>

Gieotropiczny przym. od **Gieotropizm:** Gieotropiczne wyginanie ś. pędów roślinnych.

Gieotropizm, u, blm. bot. *dążenie pędów roślinnych w kierunku przyciągania ziemi.* <Now. z Gr. gē̂ = ziemia + trépein = obracać>

Gieozofja, i, blm. *filozoficzne rozważanie kuli ziemskiej, filozofja gieografji.* <Now. z Gr. gē̂ = ziemia + sofía = mądrość>

Giepard, a, lm. **y** zool. (cynailurus guttatus) *duży kot z nieruchomemi pazurami.* <Fr. guépard>

† **Gier, a,** lm. **y 1.** bot.: a) p. **Giersz.** b) p. **Gierszownik.** Szym. z Łow. **2.** zool. p. **Krzywodziób.** <p. Ir, Jer>

[**Giera, y,** lm. **y**] **1.** *świnia (szczeg. wielka a. stara):* Skuł ś., jak G. **2.** a. [**Giéra, Gira**] pog. *noga.* <Może Nm. dw. Gehr = dzida, spisa>

Gierada, y, lm. **y 1.** † = a) *niewieścia wyprawa ślubna; statki domowe kobiece:* Niewieście rzeczy, co im dzieją G. Ort. G. są ty rzeczy, którekolwiek pannie idącej za mąż ku ochędożności jej przy posagu dają. Tyt. pr. magd. b) *sprzęty pozostałe po zmarłym.* c) *naczynia, narzędzia, statki i sprzęty rzemieślników.* **2.** [G.] *inwentarz.* <Śr. Łć. gerada (z Nm. daw. gerade, dziś Geräth) = statki, ruchomość domowa>

× **Gieradny** przym. od **Gierada:** G. statek. Gieradne naczynie.

[**Gierałasz, a,** lm. **e**] p. **Gierłasz.**

Gieranijka, i, lm. **i** p. **Gieranja:** Przy oknie, zasłoniętym gieranijkami, siedziały hafciarki. Bał.

Gieranina, y, blm., **Bodzisznik** apt. i chem. *wyciąg z korzeni bodziszków.* <p. Gieranja>

Gieranity ów, blp. gieol. *skamieniałości podobne do oczu żórawich.* <Now. z Gr. géranos = żóraw>

Gieranja, i, lm. **e, Gieranjum,** [**Hircjanija, Iranja**] bot. **1.** = **Bodziszek. 2.** a. **Pelargonja różowa, Muszkatel** (pelargonium roseum) *roś. z rodziny bodziszkowatych.* Zdr. **Gieranijka.** <Gr. geránion>

Gieranjowaty bot.: Rośliny gieranjowate p. **Bodziszkowaty.**

Gieranjowy bot.: Rośliny gieranjowe p. **Bodziszkowaty.**

Gieranjum nieod. bot. p. **Gieranja:** Błysnęła w oknie wśród kwiatów G., laków i fuksji twarzyczka Józi. Sienk.

Gieranozyna, y, blm. *barwnik anilinowy.* <Now. z Gr. gerânion = gieranja>

× **Gierar, a,** lm. **y** *rodzaj konia:* Z gierarów cugi poszóstne, popiętne. Goł. <?>

[**Gierdan, u,** lm. **y**] *wzór, wyrabiany z drobnych paciorków szklanych, nawleczonych na włosień lub nitkę.* <Tur. gerdan (z Pers.), przez Ukr. gerdàn = naszyjnik>

[**Gierdziawka, i,** lm. **i**] p. **Giergaczka.**

Gierebować, uje, ował fl. *odbijając od brzegu, robić pojazdami, aby ś. statek obrócił sztabą na wodę.* <Może od wołania Nm. kehr'ab = zawróć>

Gierebowanie, a, blm., czynność cz. **Gierebować.**

[**Gierega, i,** lm. **i**] **1.** *kość długa, którą chłopcy podrzucają do góry palestrą:* Gra w gieregę. **2.** *człowiek do niczego, rura do barszczu.* <Ukr. gerega>

[**Gierek, rka,** lm. **rki**] *jakaś roślina polna.* <p. Giersz>

Gierent, a, lm. **ci 1.** *zawiadowca, zarządca, pełnomocnik handlowy:* Stanowisko nieodwołalnego gierenta wspólki. Jeż. **2.** *sprawujący interesa swego rządu przy obcym dworze:* G. oznajmił rządowi o zerwaniu stosunków dyplomatycznych przez Francję. <Z Łć. gerens, 2 pp. gerentis = prowadzący, sprawujący>

[**Giergaczka, i,** lm. **i, Gierdziawka**] *krtań z tchawicą* (u ludzi i zwierząt). <Ukr. gergaczka>

× **Giergiedanowy** *z rogu nosorożca zrobiony:* Nóż G. <Tur. gérgédan = nosorożec>

1. Gierka, i, lm. **i** p. **Gra.**

2. Gierka, i, lm. **i 1.** †i [G.] *rodzaj ubioru.* Kolb. **2.** †*zalotnica, nierządnica:* Ową rzecz dostanie, byle chciał, u gierki. Pot. **3.** [G.] *dziewka szturmak; podlotek.* <Zap. zdrobnienie imienia Giertruda>

†**Gierla, i,** lm. **e,** †**Gierlja** *rodzaj tkaniny:* G. w postawach, cło od niej wskazuje instruktarz celny litewski. Goł. <Czes. gerlické (płátno), Nm. daw. Gerlachstuch>

[**Gierlak, a,** lm. **i**] p. **Jarlak.**

Gierlanda, y, lm. **y** p. **Girlanda.** Zdr. **Gierlandka.**

Gierlandka, i, lm. **i** p. **Gierlanda.**

[**Gierlina, y,** lm. **y, Gerlina, Garlina, Kul**] *pęk czystej słomy, z sześciu snopów złożony.* <Por. Garlina i Nm. Gehrleine, Włos. gherlino>

†**Gierlja, i,** lm. **e** p. **Gierla.**

Gierłasz, a, blm., **Gieryłasz,** × **Gierylas** *rodzaj gry w karty, wist bez atutów.* <Z Ros. jerałasz = mieszanina; gra w karty, stanowiąca mieszaninę wista z preferansem (z Tatars.); Gierylas jest sld.>

[**Gierłyga, i,** lm. **i**] *kij pastuszy.* <Ukr. gerłyha>

× **Giermak, a,** lm. **i,** × **Giermiak,** × **Jarmak,** × **Jermak,** × **Jermiak** *rodzaj ubrania zwierzchniego, sukmana, czamara:* Miał na sobie ponsową z pętlicami złotemi i sobolami podszytą czamarę czyli G. <Tur. armjak>

Gierman, u, blm. chem. *pierwiastek z gromady azotowców,* Ge. <Z Łć. nazwy narodu Germanus>

Giermanista, y, lm. **ści 1.** *znawca języka, literatury i starożytności niemieckich, giermańskich:* Zjazd giermanistów we Frankfurcie. **2.** *prawnik, pracujący nad prawem niemieckim.* <Z Łć. nazwy narodu Germanus>

Giermanizacja, i, blm. p. **Giermanizowanie:** Zapędy giermanizacji. <Fr. germanisation>

Giermanizacyjny przym. od **Giermanizacja:** System G.

Giermanizator, a, owie a. **rzy** *ten, co giermanizuje.* <Fr. germanisateur>

Giermanizatorski przym. od **Giermanizator.**

Giermanizatorstwo, a, blm. *usiłowania, dążności giermanizatorskie.*

Giermanizm, u, blm. *barbaryzm giermańskiego, niemieckiego pochodzenia.* <Fr. germanisme>

Giermanizować, uje, ował *niemczyć, przerabiać kogo na Niemca, a. co na niemieckie:* G. nazwy miast i wsi. **G. ś.** *niemczyć ś., niemczeć, stawać ś. Niemcem a. niemieckim:* Wielu Słowian najzupełniej ś. giermanizowało. Krasiń. <Fr. germaniser>

Giermanizowanie, a, blm., **Giermanizacja** czynność cz. **Giermanizować.**

Giermanizowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Giermanizować ś.**

Giermanofilstwo, a, blm. *sprzyjanie Niemcom.* <Now. z Łć. Germanus + Gr. fileîn = kochać>

Giermanofobja, i, blm. *wstręt, niechęć ku Niemcom:* Śmiano ś. z jego giermanofobji. Krasz. <Now. z Łć. Germanus + Gr. fobeîsthai = bać ś.>

Giermanomanja, i, blm. *zamiłowanie wszystkiego, co niemieckie, giermańskie:* Po giermanomanji nastąpiła brytanomanja. Mick. <Now. z Łć. Germanus + Manja>

Giermańskość, i, blm. *należenie do Giermanów:* Virchow rozbierał dowody giermańskości grobów.

Giermek, mka, lm. **mkowie 1.** *ten, co nosił oręż a. rynsztunek za rycerzem.* Przen.: Ni jastrząb, ni Jowisza G. (t. j. orzeł) wznieci z feniksem wojny. Kniaź. **2.** *pionek w szachach,* laufer. **3.** †anat. p. **Przyjądrze.** <Węg. gyermek>

× **Giermiak, a,** lm. **i** p. **Giermak.**

†**Giermka, i,** lm. **i** *nosząca za kim zbroję, rynsztunek.*

Giermkostwo, a, blm. *służba, obowiązek, zajęcie, stan giermka.* <p. Giermek>

Giermkować, uje, ował *być giermkiem:* Giermkując przy kasztelanie, zginął w potrzebie. Byk.

Giermkowanie, a, blm., czynność cz. **Giermkować.**

Giermkowy przym. od **Giermek.**

[**Giermucha, y,** blm.] p. **Giermuga.**

[**Giermuga, i,** blm., **Giermucha**] *brajka, potrawa z mąki na mleku a. wodzie.* <?>

× **Gierny** przym. od **Gra:** Dom G.

Gierokomika, i, blm. *sztuka przedłużania życia starców kosztem życia młodych.* <Gr. gērokomikḗ = sztuka pielęgnowania starości>

[**Gierom!**] p. **Jerum.**

[**Gieron, a,** lm. **y**] p. **Gierun.**

[**Gieronija, i,** lm. **e**] p. **Gieorginja.**

Gierować, uje, ował rzem. *przycinać listwę na ramki i spajać je w winklach; łączyć odręcznie wszelkie listewki a. gzymsy.* <Nm. gehren>

[**Gierować, uje, ował**] *zbytkować, żartować:* Dzieci gierujo za gościńcem. <? GR>

Gierowanie, a, blm., czynność cz. **Gierować.**

[**Giers, u,** blm.] p. **Giersz.** <p. Giersz>

Giersz, u, lm. **e** bot. **1.** a. G. wodny p. **Gałucha. 2.** [G. a. **Giers**], †**Gier,** †**Gir,** †**Girz** *roś. podagrycznik, groch zielony* (aegopodium podagraria). <Nm. Gi(e)rsch>

[**Gierszla, i,** lm. **e**] p. **Gierztla.**

Gierszownik, a, lm. **i** bot. (smyrnium) *roś. z rodziny baldaszkowych.* Gatunki: a) G. gierz a.

÷Gier (s. olusatrum); b) G. *przewłoka* (s. perfoliatum). <p. Giersz>

[**Gierszun, a,** lm. **y**] *szerszeń.* <?>

Giertel, tla, lm. **tle** powr. *pasek do fartucha pracownika, spleciony z cienkich sznurów.* <Nm. Gürtel=pas>

[**Gierun, a,** lm. **y, Gieron**] *zbytnik, zbytnica.* <p. Gierować>

Gierunek, nku, lm. **nki** rzem. *łączenie dwuch gzymsów, listewek i t. p., schodzących ś. pod kątem.* <p. Gierować>

Gieruzja, i, lm. **e 1.** *rada starców w Lacedemonie.* **2.** *nowogrecka rada stanu.* <Gr. gerousía>

[**Gierwazenie, a,** lm. **a**] *plotki.* <Zap. od Gierwazy>

[**Gierwiacki**] p. **Wrona.** <Od miejscowości Gierwiaty>

Gierydon, u, lm. **y 1.** a. **Girydon** *mały stoliczek kątowy, wyższy od zwyczajnego; podnoże dla lichtarza.* **2.** cukier. *podstawa do cukierków.* Zdr. **Gierydonik.** <Fr. guéridon.>

Gierydonik, a, lm. **i** p. **Gierydon:** Zwiędły bukiet w kącie na gierydoniku dogorywał. Krasz.

Gierylas, a 1. lm. **owie** *wolny strzelec, powstaniec hiszpański.* **2.** ×blm. karc. p. **Gierłasz.** <Hp. guerillas lm. = bandy powstańcze, partje podjazdowe, od guerrilla = wojna podjazdowa>

Gierylasówka, i, lm. **i** *partyzantka na sposób hiszpański.*

Gierylasować, uje, owal *grać w gierylasza:* Deszczyk przeszkodził spacerom, więc rozmawialiśmy, gierylasowali. Koź. A.

Gierylasowanie, a, blm., czynność cz. **Gierylasować.**

Gierylasz, a, blm. p. **Gierłasz:** Wieczór zakończyliśmy gierylaszem. Koź. A. Zdr. **Gierylaszyk.** <p. Gierłasz>

Gierylaszyk, a, blm. p. **Gierylasz.**

Gierylaszykowy przym. od **Gierylaszyk:** Gierylaszykowe kombinacje. Jeż.

Gieryng nieod. piern. *ciasto za chude.* <Nm. gering=mały, chudy>

Gierz, a, lm. **e** bot. p. **Gierszownik.** <p. Giersz>

[**Gierz, grza,** lm. **grze**] zool. p. **Mewa.** <p. Ir, Jer>

[**Gierztla, i,** lm. **e, Gierszla, Dzierztla**] *deska do pieczenia chleba; łopata do wsuwania chleba do pieca.* <Nm. [gerstel, garstel]>

†**Gierzyk, a,** lm. **i** p. **Jerzyk.**

†**Gierzyna, y,** lm. **y,** †**Girzyna** hut. *żużel ołowiany szklisty, czarny.* <Zap. Nm. Gerinne=śpiż płynny>

†**Gierzynek, nku,** lm. **nki** *rodzaj tkaniny:* Od gierzynków po gr. 15. Vol. Za indygo daje wzamian 37 postawów sukna, zwanego „G.“ Łoż. <? Może Nm. gering=mierny, mały, z domyślnym jakimś rzeczownikiem>

Gies a. **Ges** nieod. muz. *nuta g z bemolem, czyli obniżona o pół tonu, równająca ś. fis* (na narzędziach utemperowanych): Tonacja G. major ma sześć bemoli. <G muz.+-es, cecha bemoli>

×**Gies, a i u,** lm. **y** p. **Giez:** Do nieba każdemu snadnie wniść, zwłaszcza poetycki kogo G. napadnie. Min. <p. Giez>

Gieses a. **Geses** nieod. muz. *nuta g z dwoma bemolami, równająca ś. f.* <G muz.+-eses= cecha bemoli podwójnych>

†**Giesłeczko, a,** lm. **a** p. **Gzło** i **Giezłko.**

†**Giesłko, a,** lm. **a** p. **Gzło** i **Giezłko.**

Giest, u, lm. **y** a. **a,** ×**Jest** *poruszenie ciała, uwydatniające myśli i uczucia; znak, skinienie,* w lm. *migi:* G. szlachetny, niewymuszony. Pokazywać co, ×narabiać giestami. Jak raz zaczął, bez przerwy rzecz swoją tokował i giestami ją bardzo dobitnie malował. Mick. <Łć. gestus>

Giestykulacja, i, lm. **e** p. **Giestykulowanie:** Tak samo mówiła jak on, tylko troszeczkę słodziej i bez żadnej giestykulacji. Kaczk. Wolne żarty—mówi wśród komicznych giestykulacji Hipolit. Wilcz. <Łć. gesticulatio>

Giestykulator, a, lm. **rzy** a. **owie** *lubiący giestykulować, biegły w giestykulowaniu.* <Łć. gesticulator>

Giestykulować, uje, owal *robić giesty, giestami nadrabiać; dawać znaki, pokazywać na migi; rękoma rozkładać, rozprawiać, wymachiwać, wytrząsać, giestami pomagać sobie w rozmowie:* Dobrze mówi, ale zbyt giestykuluje. Zdawał ś. miotany gwałtownemi uczuciami i sam z sobą giestykulując rozmawiał. Fred. A. <Łć. gesticulari>

Giestykulowanie, a, blm., **Giestykulacja** czynność cz. **Giestykulować.**

Gieszefciarski przym. od **Gieszefciarz:** Nizkie gieszefciarskie zachcianki. **Po gieszefciarsku** przys. *jak gieszefciarz, sposobem jemu właściwym:* Po gieszefciarsku traktować interes. <p. Gieszeft>

Gieszefciarstwo, a, blm. *zajęcie gieszefciarza, prowadzenie gieszeftów.*

Gieszefciarz, a, lm. **e,** !**Gieszeftmacher** *ten, co ś. trudni gieszeftami, gieszefciarstwem, aferzysta, spekulant.* <p. Gieszeft>

Gieszefcik, u, lm. **i** p. **Gieszeft:** Zręczny G.

Gieszeft, u, lm. **y** *interes nieuczciwy, afera, manipulacja nieczysta, tranzakcja szachrajska, szacherka:* Trudnią ś. sprzedażą wódki, lichwą i wszelkiemi zakazanemi i niezakazanemi gieszeftami. Zdr. **Gieszefcik.** <Nm. Geschäft>

!**Gieszeftmacher, a,** lm. **y** p. **Gieszefciarz.** <Nm. Geschäft(en)macher>

Gieszeftować, uje, owal *prowadzić gieszefty, trudnić ś. niemi:* Lepiej G. pod bankiem, niż dbać o dobrobyt publiczny.

Gieszeftowanie, a, blm., czynność cz. **Gieszeftować.**

Giesztel, a, lm. **e, Gisztel** rzem. **1.** *pręty z całym urządzeniem parasola pod pokryciem jego.* **2.** *ramka z rączką do obsadzenia laubzegi.* <Nm. Gestell>

Gieszynk, u, lm. **i** rzem. *dar w ilości dwuch złotych, otrzymywany przez wędrownego czeladnika, gdy ten zjawi ś. w obcym mieście i przedstawi ś. starszemu w cechu.* <Nm. Geschenk>

[**Gieśny**] przym. od **Giez:** Żądło gieśne.

Giewaltygier, a, lm. **owie** *rodzaj oficera sztabowego:* G. jeneralny wojska. G. dywizji. <Nm. Gewaltiger>

[**Giewer, u,** lm. **y, Gewer, Giwer, Giwera, Gwer**] **1.** *broń, karabin:* Nieprzyjáciel miál gotowe wojsko i giewery do boju. **2.** *kołpak żołnierski w Rosji z lat około 1840.* <Nm. Gewehr>

[**Giewknąć, nie, nął**] nieos. *odezwać ś., jęknąć:* Tak go uderzył, aż giewkło w nim=*aż coś ś. w nim odezwało.* <Dźwn.>

Giez, ×**Gies 1. gza,** lm. **gzy** a. [**Giz, Gzik, Gzyk**] =a) zool. (oestrus) *owad dwuskrzydły krótkorogi.* b) [G.] *cienki robaczek wodny.* **2.** ×**gzu,** lm. **gzy**=a) *gżenie ś., wpadanie w szał po ukąszeniu gza:* Gdy zefir wieje, uziajane nad rzeczką po

gzie chodzi bydło. Jabł. b) przen.: *szaleństwo, manja:* G. poetycki. Już zapał i G. nagły ludzkie zmysły ninie wypędza z moich piersi. Kniaź. c) *żądza, chuć, namiętność, szczeg. płciowa:* Teraz na nowe gzy twe i amory przybierasz sobie sycylijskie cory. Chr. Twego ojca G. na państwo kręci. Chr. *(=zachcianka).* d) w lm. *swawola, żarty, igraszki, psoty:* Stroić gzy. Dzień po dzień hula, stroi gzy i pije. Jabł. Przen.: Ten strumyczek, co pierwej stroił gzy z piaskiem złotym, teraz cichuchno płynie zdumiały. Zabł. 3. **gzu,** blm. lek. (satyriasis) *obłęd lubieżny u mężczyzn.* <GZ>

†**Giezek,** zka, lm. zki p. **Giczoł:** Noga bez giezka leżała. Pot.

×**Giezel,** a, lm. e, [**Gizel**] *komisant handlowy, subjekt:* Nie zobaczyłeś mieszczanina, kupca, giezela w sklepie, żeby w bandolet ś. nie przybrał. Ochoc. <Nm. Gesell>

Giezela, i, lm. e rzem. *czeladnik.* <Z Nm. Gesell, p. wyżej>

[**Giezelka,** i, lm. i] *sklepowa.*

Giezelsztyk, u, lm. i, **Gzelsztyk** *sztuka, wyrób popisowy przy wyzwolinach na czeladnika:* Rysunki giezelsztyków, składane przez terminatorów przed wyzwoleniem. Korz. <Nm. Gesell(en)stück>

†**Giezłeczko,** a, lm. a p. **Gzło** i **Giezłko.** <GUZ>

†**Giezłko,** a, lm. a, †**Giesłko** i zdr. †**Giezłeczko,** †**Giesłeczko** p. **Gzło;** *dziecinna suknia płócienna; koszulka, szczeg. kobieca.*

†**Giezło,** a, lm. a p. **Gzło.**

[**Giezować,** uje, ował, **Gizować**] *latać nieprzytomnie* (o bydle i ludziach), *gzić ś.* Por. **Gizać.** <p. Giez>

[**Gieżka,** i, lm. i] p. **Giża.**

[**Gięba,** y, lm. y] p. **Gęba.**

Gięcie, a, blm., czynność cz. **Giąć.** <GUB>

[**Gięsak,** a, lm. i] p. **Gąsak.**

[**Gięsior,** a, lm. y] p. **Gąsior.**

[**Gięszcz,** y, lm. e] p. **Gąszcz.**

[**Gięś,** i, lm. i] p. **Gęś.**

Giętarka, i, lm. i *maszyna do gięcia szyn.*

Giętarnia, i, lm. e *oddział fabryki mebli giętych, gdzie wyginają drzewo.*

Giętki 1. *dający ś. giąć, gibki, sprężysty:* Pręt G. Żelazo giętkie. Drut, ołów G. 2. przen. *poddający ś. wpływom, podatny, skłonny; czuły, wrażliwy, umiejący ś. nakłaniać, zastosować do okoliczności:* G. człowiek, umysł. Serce do cnoty giętkie. Nar. W miejscu wszelakim mój ś. humor G. uchyla, że go srogi pocisk minie. Karp. <GUB>

Giętkość, i, blm. rz. od **Giętki.**

Gięty im. od **Giąć:** Meble gięte. [G. łokieć] p. **Łokieć.**

Gifes, a, lm. y, **Giefes** *jelca szpadowe; miejsce, gdzie ś. zaczyna rękojeść szpady:* Wpakować szpadę aż po G. <p. Giefes>

Gifrejter, a, lm. owie p. **Giefrajter.**

Gifrejterski przym. od **Gifrejter.**

Gig, u, lm. i wiośl. p. **Bąk.** <Ang. gig>

Giga, i, lm. i muz. 1. *dawne narzędzie muz. smyczkowe, przekształcone później na skrzypce:* Skrzypce u nas przedtym nazywane były gigą. Goł. 2. *dawny taniec, a później nazwa pewnej formy utworów muz.* <Śr. Łć. Włos. giga, Fr. g(u)igue, z Nm. Geige=skrzypce>

×**Gigant,** a, lm. ci *olbrzym, wielkolud.* <Gr. gigas, 2 pp. gigantos>

×**Gigantologiczny** przym. od **Gigantologja.**

×**Gigantologja,** i, blm. *nauka o gigantach, olbrzymach.* <Now. z Gr. gigas=olbrzym+-logia=nauka>

Gigantyczny 1. *właściwy gigantom z mitologji greckiej, tytaniczny:* To przekonanie wyleczyło mnie z butnych, gigantycznych pomysłów. Bał. 2. *olbrzymi, ogromny; zdumiewający, imponujący ogromem:* Wszystkie wille otoczone są wspaniałemi ogrodami, w których przepyszne okazy flory południowej bujają w gigantyczne kształty.

Gigantyzm, u, blm. *olbrzymiość.*

Gigany, ów, blp. *rodzaj przyrządu gimnastycznego.* <?>

Gigawa, y, lm. y bot. p. **Bandurowiec.** <p. Giga>

[**Gigi**] nieod. dziec. p. **Gaga.**

Gigierl, a, lm. e *elegant wiedeński:* Nadzwyczajnie szykowny młodzieniec, w rodzaju wiedeńskich gigierlów. Gaw. <Nm. Gigerl>

Gigierle nieod. *żakiet kobiecy bez wcięcia.*

Gil, a, lm. e 1. a. †**Giel** zool. (pyrrhula) *ptak wróblowaty stożkodzioby z rodziny łuszczaków.* Gatunki: G. zwyczajny (p. europaea); G. północny a. [Giel, Popek] (p. maior). Przen.: G. na nosie=*zaczerwienienie nosa od zimna.* Jarmark na gila. Prz. = *jest mróz, zimno.* 2. a) *sopel smarkocin u nosa, glut,* żart. *świeczka z nosa:* Wisi ci G. u nosa. b) niek. *wiszący sopel lodu.* 3. przen. *smarkacz, młokos.* <Może Nm. gelb, [gehl]=żółty; por. Łć. gilvus=żółty>

[**Gila,** i, lm. e] *smarki.*

[**Gilaty**] *smarkaty.*

Gilbas, a, lm. y 1. rub. a. ×**Gibas,** ×**Gilbus** *człowiek duży a niezgrabny, dryblas.* 2. [G.] *chłopiec spory, wyrostek.* <Por. Bimbas, Dryblas i t. p.>

×**Gilbus,** a, lm. y p. **Gilbas.**

Gilda, y, lm. y, **Gildja** *klasa kupiecka:* Kupiec trzeciej gildy. Słow. Dom Białostockiego, kupca pierwszej gildy. Krasz. <p. Giełda>

Gildja, i, lm. e p. **Gilda:** Gildję opłacić=*opłacić podatek bankierski.*

Gildyjny przym. od **Gildja:** G. podział kupców na klasy.

[**Gildzenie,** a, blm.] czynność cz. **Gildzić.**

[**Gildzić,** i, ił, **Giłdzić**] *łechtać, łaskotać, swędzieć:* Gildzący=*łechtliwy.* Por. **Gałdzić, Gidlić.**

[**Gildzizna,** y, blm.] *nierząd w gospodarstwie.* <p. Giełda>

[**Giletka,** i, lm. i] p. **Galeta.** <p. Galeta>

Gilja, i, lm. e bot. p. **Zazierka.** <Now., niby Łć. gilia>

†**Gilnik,** a, lm. i p. **Gielnik:** Prasołowie, gdy mewają sól twardą, powinni dawać na każdy targ a. jarmark po 4 gilniki soli a. po mierze. Ks. Jabczyński. Rys hist. m. Dolska 184 akt 1664 r. <p. Glon>

Gilosz, a, lm. e piecz. *maszyna do prążkowania płaszczyzn.* <Z Fr. guillocher=kratkować>

Gilosza, y, lm. e bud. *ozdoba architektoniczna, złożona z dwuch pasków, splatających ś. w okręgi kół.* <Z Fr. guillochis=kratki, paski>

Giloszować, uje, **ował** *wyrzynać rysunek na metalu a. kamieniu za pomocą maszyny.* <Fr. guillocher=kratkować>

Giloszowanie, a, blm., czynność cz. **Giloszować.**

Giloszyrka, i, lm. i *maszyna do kropkowania deseni wyrobów złotych.*

Gilotyna, y, lm. y 1. *narzędzie do ścinania przestępców we Francji.* 2. i zdr. **Gilotynka** *przyrząd*

do obcinania łebków od cygar. <Z Fr. guillotine, od nazwiska wynalazcy Fr. dra Guillotin>

Gilotynka, i, lm. **i 1.** p. **Gilotyna. 2.** czcion. *maszynka do cięcia na kawałki interlinji.* **3.** *daw. ubiór kobiecy.*

Gilotynować, uje, ował *ścinać głowę gilotyną.* <Fr. guillotiner>

Gilotynowanie, a, blm., czynność cz. **Gilotynować.**

Gilotynowy przym. od **Gilotyna:** Owe furje gilotynowe po raz pierwszy w praktyce postawiły żądanie politycznej emancypacji kobiet. Biel.

Gilować, uje, ował 1. (o bydle) *kryć ś. przed owadami w upały.* ✕ Przen. *biegać niespokojnie, skakać.* **2.** [G.] *biegać ś., latować ś.* <Nm. geilen>

Gilowanie, a, blm., czynność cz. **Gilować.**

Gilza, y, lm. **y** *tutka z bibułki do papierosa a. z metalu,* np. *do naboju.* Kol.: G. **buforowa,** in. obsada zderzakowa. <Ros. gilza, z Nm. Hülse>

[**Gildzić, i, ił**] p. **Gildzić.**

[**Gimajn, a,** lm. **owie**] p. **Giemajn.**

[**Gimajny, ego,** lm. **i**] p. **Giemajn:** Nastarśy brat był kaprálem, a ci byli gimajnemi.

[**Giminastyka, i,** lm. **i**] p. **Gimnastyka.**

[**Giminazjum,** w lp. nieod., lm. **a, ów**] p. **Gimnazjum.**

Gimnasta, y, lm. **ści** p. **Gimnastyk:** Z łatwością wyćwiczonego gimnasty przerzucał ś. od moralnych zaciekań do heraldyki, do pobożnych ćwiczeń. Rol. <Gr. gymnastēs>

Gimnastyczka, i, lm. **i** forma ż. od **Gimnastyk.**

Gimnastyczny przym. od **Gimnastyka:** Ćwiczenia, sztuki gimnastyczne *(= łamańce).*

Gimnastyk, a, lm. **cy, Gimnasta** *człowiek biegły w gimnastyce, oddający ś. jej, ekwilibrysta;* przen. *zwinny, zgrabny, odważny w skokach i wyginaniu ś.:* Kot dobry G. <Gr. gymnastikós>

Gimnastyka, i, lm. **i,** [**Giminastyka, Golimastyka**] *sztuka wykonywania ćwiczeń fizycznych.* <Gr. gymnastikḗ, dom. téchnē = sztuka ćwiczenia ciała>

Gimnastykować, uje, ował (i przen.) *ćwiczyć, wyrabiać, kształcić:* Trzeba od dziecka G. umysł, żeby go uczynić wytrzymałym do takiej ciągłości myśli. Dąb. **G. ś.** *wykonywać ćwiczenia gimnastyczne.*

Gimnastykowanie, a, blm., czynność cz. **Gimnastykować.**

Gimnastykowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Gimnastykować ś.**

Gimnazista, y, lm. **ści, Gimnazjasta,** ✕ **Gimnazjalista,** żart. **Gimnazjak** *uczeń gimnazjum.* <p. Gimnazjum>

Gimnazistka, i, lm. **i** *uczenica gimnazjum.*

[**Gimnazja, i,** lm. **e**] p. **Gimnazjum.**

Gimnazjak, a, lm. **i** żart. p. **Gimnazista.**

✕ **Gimnazjalista, y,** lm. **ści** p. **Gimnazista.**

Gimnazjalny, ✕ **Gimnazyjny** przym. od **Gimnazjum:** Nauczyciel G.

Gimnazjasta, y, lm. **ści** p. **Gimnazista:** Gimnazjaści z książkami pod pachą. Wilk.

Gimnazjum, w lp. nieod., lm. **a, ów,** [**Giminazjum, Gimnazja, Gimnazyjá, Gimnazyjon**] **1.** *u starożytnych Greków miejsce, gdzie młodzież ćwiczyła ciało przez gimnastykę, szermierkę i t. p.* **2.** *szkoła dająca ogólne humanitarne wykształcenie, przysposabiająca młodzież do uniwersytetów:* G. męskie, żeńskie, filologiczne, klasyczne. <Łć. gymnasium, z Gr. gymnásion = szkoła ćwiczeń>

[**Gimnazyjá, i,** lm. **e**] p. **Gimnazjum.**

✕ **Gimnazyjny** p. **Gimnazjalny.**

[**Gimnazyjon, u,** lm. **y**] p. **Gimnazjum.**

Gimnosofista, y, lm. **ści,** ✕ **Gimnozofista** fil. **1.** *indyjski mędrzec a filozof asceta, chodzący prawie nago.* **2.** przen. *mędrzec gardzący dobrami doczesnemi.* <Gr. gymnosofistḗs>

✕ **Gimnozofista, y,** lm. **ści** p. **Gimnosofista.**

[**Gimory,** nieod.] w wyrażeniu: Brać na G. = *brać na rozum, na fis.* <Hb. gemarah dosł. = dopełnienie = druga część Talmudu>

[**Gimżeć, y** a. **e, ał**] *roić ś., mrowić ś.:* Ludzi aż gimże = *jest mnóstwo ludzi.* <p. Giemzać>

[**Ginal, a,** lm. **e, Ginał**] *chłop wysoki, drągal, dryblas, drymblas, gilbas, mazgajowaty podrostek.* <p. Kinal>

[**Ginał, a,** lm. **y**] p. **Ginal.**

Ginąć, nie, nął, † **Gibnąć 1.** *obracać ś. wniwecz, przestawać istnieć, przepadać, niknąć, znikać, niszczeć, marnieć, marnować ś.:* Nic w naturze nie ginie. Zwłoki na stosie giną. Mick. Na polu ginie, w oborze zdycha. Wiele to talentów ginie! Państwa zbytkiem giną. Opal. Kiedy mowa popłynie, już uczucie ginie. Mick. **2.** *niknąć, rozpływać ś. dla oka, topnieć, gubić ś., kryć ś., rozchodzić ś., zanikać:* Góra ginie w obłokach. Rzeka ginie w bagnach. Mgła, śnieg, gorączka ginie. Krosty, plamy giną. Przen.: Oko ginie w oku. Mick. Skłócone myśli jedne w drugich giną. Mick. **3.** *przechodzić, uciekać, upływać, mijać bezpowrotnie:* Mróz ginie. Czas mi prędko ginie. **4.** *umierać, szczeg. gwałtowną śmiercią, tracić życie, padać trupem:* G. z ręki nieprzyjaciela, z rzyńcy. Z tobą żyć, z tobą G. Prz. G. z miłości, jak gieorginja po pierwszym mrozie. Fred. A. [Wszędzie stoją ze szablami, ze świata ginę!]. **5.** przen., za kim = *przepadać, usychać, schnąć, umierać, szaleć:* G. za kochankiem. **6.** *padać ofiarą, ulegać ciosowi, nieszczęściu:* Bracia, giniemy! [A ginę já, ginę, o (= z powodu, przez) swoję rodzinę, o swego tatusia, o złość matusinę]. **7.** *zapodziewać ś., podziewać ś. gdzieś, zawieruszać ś., przepadać, zaprzepaszczać ś.:* Codzień mi coś ginie. Przen.: [Dokąd to pán jedzie? — A co tobie na tym ginie?] *(= co ci do tego?).* **8.** ✕ (o kolorach) *blaknąć, płowieć.* <GUB>

[**Gindas, a,** lm. **y**] *rodzaj bosaka do przyciągania kawałów lodu.* <?>

✕ **Gindżał, u,** lm. **y** p. **Kindżał.**

Gineceum, w lp. nieod., lm. **a, ów** (w starożytnej Grecji) *część domu przeznaczona dla kobiet.* <Łć. gynaeceum, z Gr. gynaikeîon>

Ginekolog, a, lm. **dzy** a. **owie** *lekarz zajmujący ś. chorobami niewieściemi.* <Now. z Gr. gynḗ, 2 pp. gynaikós = kobieta + -lógos = znawca>

Ginekologiczny przym. od **Ginekologja:** Badanie, leczenie ginekologiczne. Zakład G.

Ginekologja, i, blm. *nauka o chorobach niewieścich.* <Now. z Gr. gynḗ, 2 pp. gynaikós = kobieta + -logía = nauka>

! **Ginekomorfizacja, i,** blm. *nadawanie czemuś postaci kobiecej:* G. bóstwa. Nowiń. <Now. z Gr. gynḗ, 2 pp. gynaikós = kobieta + morfḗ = forma, kształt>

Gingas, u, blm. *gatunek indyjskiej tkaniny bawełnianej.* <Fr. guingan, z języków Jawańskich>

✕ **Ginienie, a,** blm., czynność cz. **Ginąć.**

Ginopatja, i, blm. żart. *leczenie towarzystwem kobiecym:* Życzę ci użyć hidropatji, kiedy ani

enopatja, ani G. nie w smak. Krasz. <Now. z Gr. gynē=kobieta + pátheia=leczenie>

[**Gintować, uje, ował**] *womitować.* <?>

[**Gintowanie, a,** blm.] czynność cz. **Gintować.**

[**Giołtki**] *śliski.* <?>

[**Gipcążki, ów,** blp.] p. **Gibcążki.**

Gipiur, u, lm. **y** *hafty ręczne na przezroczystym tle, np. na batyście.* <Fr. guipure>

Gipiura, y, lm. **y** *rodzaj koronki:* G. bawełniana. Es. <p. Gipiur>

Gipiurowy przym. od **Gipiura:** Kołdra gipiurowa.

Gips, u, lm. **y 1.** chem. i min. *siarczan wapnia (wodny),* $CaSO_4 + 2H_2O$. G. palony = *siarczan wapnia bezwodny.* Odmiany: a) Alabaster= *gips śnieżno-biały, drobnoziarnisty i zbity.* b) Selenit=*gips żółtawy i blaszkowaty.* c) G. ziemisty i d) G. zbity, *znajdujący zastosowanie w przemyśle i rolnictwie.* **2.** × *ozdoba na gipsie wybijana.* Troc. **3.** w lm. *modele gipsowe do rysunków, figury gipsowe:* Kilka sztuk gipsów walało ś. po kątach. Krasz. **4.** żart. *bielidło toaletowe, blansz, puder:* Julja upstrzona, gipsem prósząca, postrach mego fraka. Fred. A. **5.** [G.] żart. *ptaszek, ryba, sztuczka, majster:* Toś ty taki G.! **6.** [G.] = a) a. **Kops** *bicie, lanie, cięgi:* G. komu sprawić. b) *laska, kij.* **7.** nieod. piek. *wyrób nieładny, niekształtny, niedobrze zrobiony.* <Gr. gýpsos>

Gipsatura, y, lm. **y** *wyrób gipsowy, figura a. ozdoba architektoniczna z gipsu:* Złamki sztuczną gipsaturą ozdobione. Korz. <p. Gips>

Gipsiarz, a, lm. **e** *sztukator; robiący figurki gipsowe.*

Gipsować, uje, ował 1. *bielić, powlekać, oblepiać gipsem.* **2.** G. łąki=*użyźniać proszkiem gipsowym.* **3.** [G.] a. **Kopsać**] *bić, sprawiać gips.*

Gipsowanie, a, blm., czynność cz. **Gipsować.**

Gipsowaty *mający w sobie gips; podobny do gipsu.*

Gipsowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Łyszczyca.**

Gipsowy przym. od **Gips:** Odlew G. (=*z gipsu zrobiony*). Pokład G. (=*z gipsu złożony*). Lek.: Opatrunek G. Oprawa gipsowa.

Gipsówka, i, lm. **i 1.** × *fajka z gipsu.* **2.** bot. p. **Łyszczyca.**

Gir, a, lm. **y** *krańcowy sztuk dna o jednym tylko prostym boku, stanowiący odcinek koła.* <Gr. gŷros=krąg>

†**Gir, u,** lm. **y** p. **Giersz.**

[**Gira, y,** lm. **y**] pog. p. **Giera;** *nożysko, duża noga, niezgrabna noga, noga zwierzęcia:* Pies upada na girę, bo był kulawy. Zdr. [**Girka**]. <Może Nm. daw. Gehr=dzida, spisa>

× **Girafa, y,** lm. **y** p. **Żyrafa.**

× **Girafi** przym. od **Girafa.**

Girandola, i, lm. **e** *fajerwerk włoski:* Wkoło kaskady, bukiety, fontanny, girandole. Krasz. <Włos. girandola>

Girka, i, blm. *gatunek pszenicy.* <Ros. girka>

[**Girka, i;** lm. **i**] p. **Gira.**

Girlanda, y, lm. **y 1.** a. **Gierlanda** *naturalna a. sztuczna równianka z gałązek a. kwiatów, liści, owoców, niek. także muszel, feston.* Przen.: W tym ujrzał szabel girlandę — o Chryste! już na jednego człeka idą krocie. Słow. **2.** *rodzaj dawnego tańca:* Zakończył taniec prześliczny, G., którą dwie dziewice z cudnym wdziękiem wykonały. And. Zdr. **Girlandka.** <Fr. guirlande>

Girlandka, i, lm. **i** p. **Girlanda.**

Girlandować, uje, ował *wieńczyć girlandami, stroić, ubierać w girlandy.*

Girlandowanie, a, blm., czynność cz. **Girlandować.**

[**Girlic, a,** lm. **e**] zool. p. **Kulczyk.** <Nm. Girlitz>

Giroskop, u, lm. **y** fiz. *przyrząd służący do wykazania zasady mechanicznej, że oś wolna, dokoła której dokonywa ś. obrót wirowy, usiłuje przez cały czas obrotu zachować położenie niezmienne, czego przykład najprostszy przedstawia bąk.* < Now. z Gr. gŷros=krąg + skopós=widz, dostrzegacz>

Girotrop, u, lm. **y** fiz. *przyrząd, wtrącony w obieg prądu elektrycznego i służący do jego przerywania, zamykania a. zmiany kierunku,* in. komutator, przerywacz a. zmieniacz prądu. <Now. z Gr. gŷros=krąg + trópos=obrot>

1. [**Giry, gir,** blp.] *płachty czerwone do chomąt krakowskich.*

2. [**Giry, gir,** blp.] **1.** *wielkie wagi.* **2.** *wielkie ciężary do wag.* <Ros. girja>

Girydon, u, lm. **y** p. **Gierydon.**

†**Girz, a,** lm. **e** p. **Giersz.**

†**Girzyk, a,** lm. **i** p. **Jerzyk.**

†**Girzyna, y,** lm. **y** p. **Gierzyna.**

× **Gisarnia, i,** lm. **e** p. **Gisernia.**

Giscetel, tla, lm. **tle** czcion. *blankiet, na którym wykazane są obstalowane roboty.* <Nm. Giesszettel>

Giser, a 1. lm. **rzy** *odlewacz różnych wyrobów z metali:* G. czcionek drukarskich. **2.** lm. **y** tkac. *rama drewniana, do której przywiązane są ilwy czyli druciki do nawłóczenia osnowy.* <Nm. Giesser>

× **Giserja, i,** lm. **e** p. **Gisernia.** Pot. <p. Giser>

Gisernia, i, lm. **e,** × **Gisarnia,** × **Giserja** *warsztat, budynek giserski, miejsce, gdzie odlewają wyroby z metalu, odlewnia, lejarnia:* G. armat, dzwonów=*ludwisarnia.* <Z Nm. Giesserei>

Giserski przym. od **Giser:** Warsztat G.

Giserstwo, a, blm. *zajęcie gisera.*

Gislada, y, lm. **y** org. *blat długi stosownie urządzony, na którym przy pomocy t. zw. wózka tworzy ś. blacha cynowa na piszczałki.* <Nm. Giesslade>

Gismacher, a, lm. **rzy** myd. *czeladnik, robiący lane świece łojowe.* <Nm. Giessmacher>

Gisować, uje, ował myd. *chłodzić łój roztopiony do lania świec.* <Nm. giessen=lać>

Gisowanie, a, blm., czynność cz. **Gisować.**

Gista, y, lm. **y** *miał węgla kamiennego.* <Nm. Gischt>

Giszer, u, lm. **y** powr. *maszyna do skręcania lin grubych.* <Nm. Geschirr>

Giszera, y, lm. **y** druc. *blaszka z dziurką w maszynie tkackiej, przez którą przechodzi drut, z którego robi ś. tkanina.* <Nm. Geschirr>

Gisztel, a, lm. **e** rzem. p. **Giesztel.**

[**Giś, i,** lm. **i**] p. **Gęś.**

Gitara, y, lm. **y 1.** a. [**Kitara**] *narzędzie muzyczne strunowe szczypane:* G. angielska (=*o strunach metalowych*). G. hiszpańska (=*o strunach z kiszek baranich*). **2.** [G.] żart. *głowa:* Nie zawracaj gitary (=*nie zawracaj głowy, nie durz*). Co ten tam pani znowu gitarę zawraca? Pruś. **3.** kol. *naczynie blaszane ze smarowidłem.* **4.** kraw. *deska kształtu gitary do prasowania korpusu.* Zdr. **Gitarka.** <Fr. guitare, z Gr. kithára>

Gitarka, i, lm. **i** p. **Gitara.**

†**Gitarony, ów,** blp. *narzędzie muzyczne.* <p. Gitara>

Gitarzysta, y, lm. **ści** *ten, co gra na gitarze; wirtuoz na gitarze.*

Giterka, i, lm. **i** zdn. *kafel ażurowy w piecu wentylacyjnym.* <Nm. Gitter=krata>

Gitra, y, lm. **y** *medaljon zduńskiej roboty, jako płaskorzeźba w ścianie frontowej pieca.* <Nm. Gitter=krata>

[**Giwałka, i,** lm. **i**] *wałek w dawnym ubiorze Żydówek, przyszyty z tyłu do stanika dla przytrzymania spódnicy.* <? Nm. Gewalk, Gewälk>

[**Giwer, u,** lm. **y**] p. **Giewer:** Kawalerja narodowa pozostała przy konfederatkach dla towarzyszy, a giwerach dla szeregowych. T. K. <p. Kiwior>

[**Giwera, y,** lm. **y**] p. **Giewer.**

1. [**Giz, a,** lm. **y**] p. **Giez.**

2. [**Giz, a,** lm. **y**] p. **Giża.**

Giza, y, lm. **y 1.** × p. **Giczoł.** Troc. **2.** [G.] = a) p. **Giża.** b) *tłuszcz do smarowania* (np. butów).

[**Gizać, a, ał, Krasać**] *zalecać ś.* Por. **Giezować.** <p. Giez>

[**Gizaja, i,** lm. **e**] *człowiek cienki, wysoki, niezgrabny.* <?>

[**Gizanie, a,** blm.] czynność cz. **Gizać.**

[**Gizd, u,** lm. **y**] **1.** a. [**Gizda**] = a) *nieporządek, brzydota, brud, błoto, paskudztwo, ohyda, obrzydliwość.* b) *zielsko, perz, kąkol.* c) *drobny węgiel.* **2.** 2 pp. a *człowiek nieporządny; poczwara:* Ty, giździe przeklęty! A ty pieroński giździe! Grusz. **3.** p. **Gid.** <GIZD>

[**Gizda, y,** lm. **y**] **1.** p. **Gizd. 2.** p. **Gizdawy.**

[**Gizdak, a,** lm. **i**] p. **Gizdawy.**

[**Gizdała, y,** lm. **y**] p. **Gizdawy.**

[**Gizdawy, ego,** lm. **i, Gizdoń, Gizdak, Gizda, Gizdula, Gizdała, Gizduła**] **1.** *człowiek podległy nałogowi moczenia pościeli* (o dzieciach). **2.** *człowiek nieporządny, brudny, zasmarowany, zabłocony, brudas, niechluj, plucha* (o mężczyźnie i kobiecie). **3.** *człowiek bezwstydny; bezwstydnica.* Por. **Gizd.**

[**Gizdoń, a,** lm. **e**] p. **Gizdawy.**

[**Gizdraga, i,** lm. **i**] *slota:* Tak roku była taká G., śnieg z dészczem. <?>

[**Gizdrak, a,** lm. **i**] *dziewka nieporządna.*

[**Gizdula, i,** lm. **e**] **1.** p. **Gid. 2.** p. **Gizdawy.**

[**Gizduła, y,** lm. **y**] p. **Gizdawy.**

[**Gize giz giz giz!**] *wołanie na woły.* <?>

[**Gizel, zla,** lm. **zle**] p. **Giezel.**

[**Gizka, i,** lm. **i**] p. **Giża.**

[**Gizłat, a,** lm. **y**] pog. **1.** *kość, gnat:* Bo ci gizłaty poprzetrącam. **2.** *noga a. ręka (szczeg. wielka i gruba).* <?>

[**Gizować, uje, ował**] p. **Giezować.**

[**Gizowanie, a,** blm.] czynność cz. **Gizować.**

[**Giździć, i, ił**] *zanieczyszczać, paskudzić; powstydzić kogo.* [**G. ś.**] *poszkapiać ś., hańbić ś.* <GIZD>

Giża, y, lm. **e 1.** [G. a. **Giza**] = a) *tłuszcz święcony:* Święcone składa ś. ze słoniny, kiełbasy, giży. b) *tylna ćwiartka cielęca.* c) a. [**Giz**] *część nogi żyłowata nad kolanem u świni a. wołu,* [c h o r e k]. b) *nogi wołowe gotowane.* **2.** † anat. = a) *ścięgno Achillesa, przyczepiające ś. do kości piętowej.* b) *górny, kolanowy koniec goleni.* Zdr. [**Gizka, Gieżka**]. <? GUZ>

† **Giżela, i,** lm. **e** p. **Giczoł.**

† **Giżka, i,** lm. **i** *nadzienie.* Mym., Mur. <?>

† **Giżnik, a,** lm. **cy** *rzeźnik, robiący kiełbasy.*

[**Glabrowaty**] *lepki, klejowaty, śliski:* Ryba glabrowata. <Nm. kleb(e)rig>

Glacjalina, y, blm. tech. *mieszanina kwasu bornego, boraksu, gliceryny, cukru i wody.* <Now. z Łć. glacies = lód>

Gladjator, a, lm. **owie** *szermierz, zapaśnik, występujący w cyrku dla popisu w starożytnym Rzymie.* <Łć. gladiator>

Gladjatorski przym. od **Gladjator.**

Gladjatorstwo, a, blm. *zajęcie gladjatora.* Przen.: Czuje całe G. nędzy domowej ze światem walczącej. Słow.

Gladstonista, y, lm. **ści** *zwolennik gladstonizmu.* <Od nazwiska Ang. Gladstone>

Gladstonizm, u, blm. *system polityczny Gladstone'a.*

[**Glajcarz, a,** lm. **e**] p. **Grajcar.**

[**Glajcarzak, a,** lm. **i**] **1.** p. **Grajcar. 2.** *mały garnuszek, kupiony za [glajcarz].*

Glajcha, y, lm. **y** *doprowadzenie robót mularskich do ułożenia belek:* G. piwniczna, parterowa, pierwszego piętra. <Z Nm. gleich = równy>

Glajchowe, ego, blm. mul. *napiwek dawany mularzom z przyczyny wykończenia pewnej kondygnacji.* <Z Nm. gleich = równy>

[**Glajda, y,** lm. **y**] *kobieta niechlujna, niezręczna, ślamazarna.* <? Por. Czes. glajda>

[**Glajdowaty**] *flądrowaty, flejtuchowaty, nieruchawy, rozlazły.*

[**Glajdus, a,** lm. **y**] *mężczyzna niechlujny.*

1. [**Glamać, mie, mał**] **1.** a. [**Glamzać**] *mlaskać językiem jedząc.* **2.** a. [**Glamkać**] *pomału jeść:* Glamie i glamie, jaz sie dockać ni mogę. Por. **Ciamkać, Klamać.** <Dźwn.>

2. [**Glamać, mie, mał**] *kłamać.* <Dźwn.>

[**Glamajda, y,** lm. **y**] p. **Gamajda.**

[**Glamanie, a,** blm.] czynność cz. **Glamać.**

[**Glamdacz, a,** lm. **e**] *mówiący nieprawdę, kłamca.*

[**Glamkać, a, ał**] **1.** p. **1. Glamać. 2.** *prosić, upraszać.*

[**Glamkanie, a,** blm.] czynność cz. **Glamkać.**

[**Glamza, y,** lm. **y**] *człowiek ślamazarny; kobieta rozlazła.* Por. **Glemda, Glomza.** <Od 1. Glamać>

[**Glamzać, a, ał**] p. **1. Glamać.**

[**Glamzanie, a,** blm.] czynność cz. **Glamzać.**

Glan, u, lm. **y 1.** † i † **Glon** *fusy, męty, ustoiny, gąszcz:* Fus a. G., który ś. na dole usadza. Syr. **2.** † *śluz.* Spicz. **3.** [G.] = a) i † p. **Zielenica:** Woda w każdym morzu jako G. zielona. Rej. b) a. [**Glon**] *muł.* **4.** [G., blm. a. zdr. **Glanek**] *gnój gęsi a. kurzy.* <GL(AN), por. GL(IN)>

× **Glanc, u,** blm., [**Glanc**] p. **Glans:** G. marmuru, srebra, złota, pereł, drogich kamieni. Troc. [Skryj ś. z paradą, bo nie masz glancu]. Przen.: Nikt do czysta na G. nie zakopywał morowych. Kon. *(=jak ś. należy).* <Nm. Glanz>

Glancmaszyna, y, lm. **y** garb. *maszyna do nabłyszczania.* <Nm. Glanzmaschine>

[**Glancować, uje, ował**] p. **Glansować:** G. buty. Widzita, że glancuję podłogę. Prus. *(=froteruję).* [**G. ś.**] *zalecać ś. do kobiet.* <p. Glanc>

Glancowanie, a, blm. **1.** [G.] czynność cz. **Glancować. 2.** × *blask, polor.*

× **Glancownik, a,** lm. **cy** p. **Glansownik.**

× **Glancowność, i,** blm. rz. od **Glancowny.**

× **Glancowny** p. **Glansowny:** Glancowne płótno. Troc. Glancowne piwo. Troc. *(=klarowne).*

Glancuś, a, lm. **e** rub. *umizgalski, zalotnik.*

Glanek, nka, lm. **nki** *część podeszwy między obcasem a zelówką.* <Z Nm. Gelenk = staw, przegub>

† **Glanek, nku,** lm. **nki** *ozdoba szmuklerska na sukmanie.* <Fr. gland dosł. = żołądź>

1. [**Glanek, nku,** blm.] p. **Glan.**

2. [**Glanek, nka,** lm. **nki**] p. **Gleń.**

† **Glanowaty** *mający na dnie osad:* Będzieli tam woda mętna a. glanowata. Trzyc.

Glans, u, blm., × **Glanc,** [**Glanc**] **1.** *blask, połysk, świecenie ś.:* G. sukna, kapelusza. × G. marmuru, drogich kamieni. Mieć, stracić G. **2.** × przen. *krasa, urok, piękność zadziwiająca:* Czas i lata i G. z twarzy niesie. Nar. **3.** × *okazałość błyszcząca, wystawność, świetność, blichtr:* Dostojeństwo cesarzów tureckich straciło teraz siła glansu swego. Kłok. Cnota bez glansu, lecz gruntowna. L. **4.** × *szlachetność, czystość, niepokalaność, piękność:* G. dobrej sławy. **5.** G. do bielizny = *mieszanina krochmalu pszennego z boraksem, gumą arabską i gliceryną.* **6.** kraw.: G. obciągnąć = *przez mokre płótno wyprasować materjał, aby stracił połysk.* <p. Glanc>

Glansa, y, lm. **y** garb. p. **Błyszcz.**

Glansować, uje, ował 1. a. [**Glancować**] *nadawać glans, polerować:* G. buty, kapelusz. G. papier = *satynować.* **2.** garb. p. **Nabłyszczać.**

Glansowanie, a, blm., czynność cz. **Glansować.**

Glansowany im. od **Glansować.** × Przen. *wymuskany, słodki, jedwabny, gładki:* Mowa trefiona, glansowana. Pilch.

Glansownik, a, lm. **cy,** × **Glancownik** *ten, co glansuje.*

Glansowność, i, blm. rz. od **Glansowny.**

Glansowny, × **Glancowny 1.** *mający glans, glansowany, lśniący, błyszczący, połyskujący:* Papier G. = *satynowany, welinowy.* **2.** × *piękny:* Wiersz glansowniejszy, przepasany żartem. Koch.

[**Glań, a,** lm. **e**] p. **Gleń.**

1. [Glapa, y, lm, **y] 1.** a. [**Glapska**] *wrona:* Niechże tam glapy-wrony nie kracą. **2.** *kobieta rozlazła, ociężała.* **3.** *człowiek gapiowaty, głupowaty.* Por. **Gapa.** <Z Nm. [glaffen a. gapen] = ciekawie patrzeć i słuchać z gębą otwartą>

2. [Glapa, y, lm. **y]** *gatunek ryby.* <Nm. [glappke, z Pols. głąbik>

[**Glapska, kiej,** lm. **kie**] p. **1. Glapa.**

Glas, u, lm. **y** kuch. *wygotowany, silny sok: mięsny, grzybowy, truflowy i t. p.* <Fr. glace>

Glasa, y, blm. *żagnot krochmalony glansowany.* <Fr. glace dosł. = lustro>

× **Glaserować, uje, ował** p. **Glazurować.** Goł. <Z Nm. glaciren, z Fr. glacer>

× **Glaserowanie, a,** blm., czynność cz. **Glaserować.**

× **Glaskopf, u,** blm. *ruda żelazna, żelaziak.* <Nm. Glaskopf>

Glaskord, u, lm. **y** *narzędzie muzyczne ze sztabkami szklanemi i młoteczkami.* <Nm. Glaschord z Nm. Glas = szkło + Gr. chordḗ = struna>

Glasować, uje, ował *pociągać malowidło farbą lekką i przezroczystą dla nadania połysku.* Krasz. <Fr. glacer>

Glasowanie, a, blm., czynność cz. **Glasować.**

Glasowy przym. od **Glasa:** Podszewka glasowa.

Glaspapier, u, blm. rzem. *papier do szlifowania wyrobów niemetalowych.* <Nm. Glaspapier>

! **Glasy** nieod. woj. p. **Stok.** <Fr. glacis>

[**Glat**] *gładko:* Wapno tarkować na G. = *na gładko, na czysto.* <Nm. glatt>

× **Glaubera, y,** blm. p. **Glauberski.** <Od nazwiska chemika Nm. Glauber z XVII w.>

Glauberski chem.: Sól glauberska a. × **Glaubera** *siarczan sodu,* Na_2SO_4.

Glaukonit, u, lm. **y** min. *małe, okrągłe, do prochu strzelniczego podobne ziarna zielone, złożone z krzemionki, tlenniku i tlenku żelaza, potażu i wody, wrosłe w gliny i margle, a. też tworzące agregaty, nazwane piaskiem zielonym.* <Now. z Gr. glaukós = jasny, niebieski>

Glaukonitowy przym. od **Glaukonit:** Piasek G. (= *z glaukonitu złożony*). Margiel, piaskowiec G. (= *glaukonit zawierający*).

† **Glawja, i,** lm. **e** p. **Glewja.**

[**Glawka, i,** lm. **i**] p. **Gławk.**

† **Glaz, u,** blm., † **Glazur** *srebro mieszane ze złotem.* <Nm. Glas = szkło>

Glazersztuba, y, lm. **y** zdń. *miejsce w fabryce kafli, gdzie ś. polewa kafle.* <Nm. Glasirstube>

Glazerunek, nku, lm. **nki** *połysk nadany malowidłu przez glasowanie:* Jeśli mi nie pozwolicie dodać łączących te światła i zbyt surowe półcienie glazerunków, nie mogę wam oddać portretu. Krasz. <Nm. Glasirung>

Glazgal, u, lm. **e** *powłoka na roztopionym szkle, niby olejek pływający po nim.* <Nm. Glasgalle>

Glazować, uje, ował 1. † p. **Glazurować. 2.** garb. p. **Gzklić.** <Nm. glasiren>

Glazowanie, a, blm., czynność cz. **Glazować.**

Glazownik, a, lm. **i** garb. p. **Szkło.**

Glązur, u, blm. **1.** × p. **Glazura. 2.** † p. **Glaz.**

Glazura, y, blm. **1.** a. × **Glazur** *polewa, szkliwo.* **2.** cukier. i piern. *płyn szybko krzepnący, złożony z cukru, wody i smaku a. z białek i cukru miałkiego do lukrowania babek; polewa cukrowa do wyrobów piernikarskich.* Zdr. **Glazurka.**

Glazurka, i, blm. p. **Glazura.**

Glazurować, uje, ował 1. a. † **Glazować** *dawać glazurę, polewać:* G. garnki, talerze. **2.** a. × **Glaserować** cukier. *cukrem polewać, lukrować.*

Glazurowanie, a, blm., czynność cz. **Glazurować.**

× **Glaźny** p. **Głaźny.**

† **Glądać, a, ał** i [**Glądać**] p. **Glądnąć:** Glapa gląda durą (= *wrona zagląda dziurą*). <GLĘD>

† **Glądanie, a,** blm., [**Glądanie**] czynność cz. **Glądać:** Już glądaniem, już macaniem szukając tam i sam, nicem nie mógł znaleźć. Wys.

[**Glądnąć, nie, nął**], nied. † **Glądać,** [**Glądać**], † **Ględać,** † **Ględzić** *zajrzeć, spojrzeć, wejrzeć,* nied. *zaglądać:* Poszłem tamuj G.

Gleba, y, lm. **y 1.** × *bryła ziemi.* **2.** *ziemia, szczeg. orna, grunt, rola, pole, łan, niwa:* Przywiązany do ojczystej gleby. Praw.: Przywiązany do gleby = *włościanin nie mogący bez woli pana wydalać ś. ze wsi.* **3.** bakt.: G. odżywcza p. **Grunt. 4.** praw. *podatek gruntowy.* <Łć. gleba>

Gleboznawca, y, lm. **y** *znawca gleby.* <Łć. gleba = grunt + ZNA>

Gleboznawczy *gleboznawstwa dotyczący:* Oddział G. na wystawie.

Gleboznawstwo, a, blm. *sztuka, nauka poznawania gleby:* Kurs gleboznawstwa.

Gleczer, u, lm. **y** gie. *masa lodu, wypełniająca doliny gór a. pokrywająca znaczne obszary krain polarnych, powstała z wiecznego śniegu wskutek ciśnienia jego mas górnych na dolne,* in. l o d o w i e c, l o d n i k. <Nm. Gletscher>

[**Gleg, u,** lm. **i**] p. **Klag.**

[**Gleglja, i,** lm. **e**] p. **Jodła.** <p. Gliglja>

× **Glegot 1. a,** lm. **y** p. **Klekot. 2. u,** lm. **y** lek. *płókanka,* × *płócza,* × *płóczywo gardlane,* ! *gargaryzm.*

× **Glegotać, ce** a. **ta, tał 1.** p. **Klekotać. 2.** a. × **Glekotać** (o płynie) *bulgotać:* Garnek wrzący glegoce, abo w garku glegoce, glekoce. Dudz.

3. †lek. *płókać gardło*, !gargaryzować: Małym języczkiem G., nabrawszy wody w usta, charchać. Mącz. <Dźwn.>

×**Glegotanie, a**, blm., czynność cz. **Glegotać.**

×**Glegotka, i**, lm. **i** p. **Klekotka.**

Gleisty, Glejasty, Glejowaty, Glejowy, ×**Glejcisty,** ×**Glijowaty** *pełen gleju a. gliny, gliniasty; iłowaty:* G. grunt. <GL>

Glej, u, lm. **e** *ziemia gliniasta, w której więcej gliny, niż piasku i wapna, w wilgoci lepka, w suchości twardniejąca; grunt iłowaty, nieprzepuszczalny, iły:* Użyliśmy drogi na glejach. <GL>

[**Glej, a,** lm. **e**] p. **Gleń.**

Glejak, a, lm. **i** lek. (glioma) *nowotwór chorobowy, najczęściej w mózgu napotykany,* in. ×wspornia k. <GL>

×**Glejakowy** przym. od **Glejak.**

Glejasty p. **Gleisty.**

Glejchenja, i, lm. **e** bot. (gleichenia) *roś. z gromady paprotników, z rzędu paproci.* <Niby Łć. gleichenia, od nazwiska Nm. Gleichen>

Glejchówka, i, blm. hut. *wykuty w postaci sztabek ze stali cementowej półprodukt na kosy,* in. gładzionka. <Nm. Geleich(e)>

Glejcik, a, lm. **i** p. **Glejt:** Miał jeden paszport od wezyra i od hospodara wołoskiego G. Birk.

×**Glejcisty** p. **Gleisty.**

Glejomięsak, a, lm. **i** lek. (gliosarcoma) *nowotwór chorobowy.* <GL+MIĘS>

Glejowaty p. **Gleisty.**

Glejowy 1. p. **Gleisty. 2.** bot.: Wierzba glejowa p. **Wierzba.**

Glejt, u, lm. **y 1.** daw. = a) *świadectwo na wolny przejazd a. pobyt, paszport; list żelazny, list bezpieczeństwa, list zaręczny, karta bezpieczeństwa:* G. piśmienny. b) *zabezpieczenie komuś wolnego przejścia przez dodanie konwoju a. danie zakładników:* G. żywy, osobisty (= *przez dodanie konwoju*). G. przez zakładników. Wojewoda zbiega na granicę przespiecznie na swym glejcie ma dowieść. St. wiśl. O przymierzu a. glejcie być danemu s królestwa zbiegom. St. wiśl. **2.** †*zawieszenie kroków nieprzyjacielskich, zawieszenie broni, rozejm:* Zmurowali mury przez glejtu. Chwal. Prosieli glejtu 15 dni. Chwal. **3.** [G.] *bębenek nakształt [skrzydlaka], w jeziorze przystawiający ś. do [burty].* Zdr. **Glejcik.** <Nm. daw. Gleit, dziś Geleit>

1. ×**Glejt, u,** lm. **y** p. **Glid:** Zastępowały cheruby glejtami świetnemi. Przyb. <p. Glid>

2. ×**Glejt, u,** lm. **y** *emalja, szkliwo:* Wyrabiał serwisy stołowe, G. czyli emalję z kobrem, tak pięknym, że trudno było rozeznać od porcelany. T. K. <p. Glejta>

Glejta, y, lm. **y 1.** a. †**Gleta,** †**Glita** chem. *tlenek ołowiu,* PbO: G. żółta, czerwona. G. proszkowata (= *masykot*). **2.** [G. a. **Gleta**] *lithargyrum.* <Nm. Glätte a. Glötte>

×**Glejtak, a,** lm. **i** hut. *łopatka a. łyżka do ściągania glejty z wierzchu roztopionego ołowiu i do brania jego próby.* <Nm. Glätt(e)hacke(n)>

Glejtować, uje, ował kogo **1.** *dać komu glejt, glejtem ubezpieczać.* **2.** †a. z kim = *odprowadzać kogo ceremonjalnie, dla honoru:* Ma zaraz z nim G. do mistrza. Ust. cechu Lub. 1618 r. <Nm. g(e)leiten>

Glejtowanie, a, blm., czynność cz. **Glejtować.**

†**Glejtownik, a,** lm. **cy** *przeprowadzający kogoś swobodnie, bezpiecznie.* Tuch.

×**Glejtowny 1.** p. **2. Glejtowy:** G. list. Mur. Fryderyk, król duński, glejtowne listy dla swej przyszłej bogdanki posłał do Szwecji. Bart. **2.** *dotyczący przybycia i prowadzenia do mistrza towarzysza przybyłego do miasta:* Magister powinien wieczerzą sprawić glejtowną. Ust. gosp. stol. Lub. 1671 r. Aby na glejtowną wieczerzą nie zamieszkiwali. Ust. mieczn. Lubel. 1618 (= *na wieczerzę, którą wyprawiają dla wędrownych towarzyszów*).

1. Glejtowy przym. od **Glejta:** Maść glejtowa. Perz.

2. Glejtowy, ×**Glejtowny** przym. od **Glejt:** List G. (= *list żelazny, glejt*).

×**Glekotać, ce, tał 1.** p. **Glegotać. 2.** p. **Klekotać.**

×**Glekotanie, a,** blm., czynność cz. **Glekotać.**

×**Glekotka, i,** lm. **i** p. **Klekotka.**

[**Glemda, y,** lm. **y**] *człowiek ślamazarny, słabowity, charłak* (o mężczyźnie i kobiecie). Por. **Glamza, Ględa, Glomza.** <p. Ględzić>

[**Glemiędzić, i, ił, Glemzić**] *marudzić.* Por. **Klemięzić, Ględzić.** <p. Ględzić>

[**Glemięza, y,** lm. **y**] p. **Glomza.**

[**Glemza, y,** lm. **y**] p. **Glomza.**

[**Glemzić, i, ił**] p. **Glemiędzić.**

Glenia, i, lm. **e** p. **Gleń.**

[**Glenik, a,** lm. **i**] p. **Gielnik.**

Gleń, i, lm. **e, Glenia** fl. *para plenic z sobą związanych:* Zbić drzewo na glenie = *zbudować tratwy:* Nie czekając, rychło Dniestr magister pomościł, zbiwszy drzewo na glenie, pułki swe przeprawił. Pot. <p. Glon>

[**Gleń, a,** lm. **e** m., **Glań, Glej, Glon, Glin, Gliń, Klin**] a. ×**Gleń,** 2 pp. **i** ż. *kawał (np. chleba), duża kromka, krajanka, kęs, pajda, bochenek chleba:* Za wiele na kota G. Prz. Zdr. [**Glanek, Glónek, Glunek**]. Por. **Gielnik.** <p. Glon>

[**Glet, u,** lm. **y**] p. **Glid.**

†**Gleta, y,** lm. **y** i [**Gleta**] p. **Glejta.**

Gletal, a, lm. **e** p. **Gładek.** <Z Nm. glätten = gładzić>

Gletować, uje, ował garb. p. **Rozgładzać.** <Nm. glätten = gładzić>

Gletowanie, a, blm., czynność cz. **Gletować.**

Gletsztejn, a, lm. **y** garb. p. **Rozgładnik.** <Nm. Glättstein>

×**Glewenja, i,** lm. **e** p. **Glewja:** Książętom szczecińskim Wilhelm arcy obojętną był osobą: dla jego imienia nie wystawiliby ani jednej glewenji. Koncz. <p. Glewja>

[**Glèwieć, eje, ał**] p. **Gliwieć:** Syr glèwieje. <p. Gliwieć>

Glewijnik, a, lm. **cy** *kopijnik, żołnierz glewją uzbrojony.*

Glewik, a, lm. **i** bot. **1.** (anthoceros) *roś. z gromady wątrobowców, z rzędu glewików.* **2.** w lm. (anthocerotaceae) *rząd roślin.* <?>

Glewina, y, lm. **y** p. **Glewja.** <p. Glewja>

Glewja, i, lm. **e, Glewina 1.** a. ×**Glewenja,** †**Glawja** *spisa, kopja:* Pochylił ś. w kulbace, złożył glewję w pół końskiego ucha i ruszył co koń wyskoczy. Sienk. **2.** ×Glewja = *rylec.* Bobr. **3.** bot. (lamarckea) *roś. z rodziny mirtowatych.* <Śr. Łć. glavea, glavia, glaivus i in. = spisa; miecz, z Łć. gladius = miecz>

Ględa, y, lm. **y** bot. (coris) *roś. z rodziny pierwiosnkowatych.* <?>

[**Ględa, y,** lm. **y**] *ten a. ta, co ględzi; nudziarz, mantyka, maruda.* Por. **Ględy, Glemda, Ględzić.** <GLĘD>

†**Ględać, a, ał** p. **Glądnąć:** Nie ględał jest na próżności i na wszczekania krzywa. Ps. flor. Nie

uczynisz sobie s nimi miru, ani ględaj ich dobrego wszytki dni żywota twego. B. Sz.

1. [Ględy, gled, blp.] *ględzenie, bajdy, czcza gadanina, mizeractwo, lichota:* Literackie G. Któżby tam takie G. czytał! Por. **Ględa.**

2. [Ględy, gled, blp.] *oględziny; zaręczyny.*

[Ględywać, uje, ywał] *oglądać.*

[Ględywanie, a, blm.] czynność cz. **Ględywać.**

Ględzenie, a, blm., czynność cz. **Ględzić:** Za dużo słyszymy ględzenia, za mało prawdziwej wymowy.

Ględzić, i, ił rub. *gadać rozwlekle, paplać niepotrzebnie, rozprawiać bez sensu, gadać ni to, ni owo, bajać, pleść, bajdurzyć, marudzić.* Por. **Blędzieć, Glemiędzić, Ględa, Glemzić.** <GLĘD>

†Ględzić, i, ił p. **Glądnąć.** Brk.

Gliandyna, y, blm. *ciało roślinne białkowate, wchodzące w skład glutenu.* <Z Gr. glía = klej>

†Glibiel, i, lm. **e, †Glibiela, †Gnibiel, †Gibiel, [Glibiel, Glibiela, Gnibiel]** *otchłań, przepaść:* Nieprzebyta, błotnista G. Kamień znajdziesz w lada glibieli. L. W błotnej żaby hasają glibieli. Żebr. (=*trzęsawisku*). <Brs. hłybiel = głąb, głębina>

†Glibiela, i, lm. **e, [Glibiela]** p. **Glibiel.**

[Glice, glic, blp.] *drążki, łączące zęby w bronie.* < Zamiast iglice>

Glicerola, i, lm. **e** apt. *roztwór jakiego środka leczniczego w glicerynie, np. jodu, jodku potasu, ekstraktu jakiego i t. p.* <Z Gr. glykýs = słodki>

Gliceryd, u, lm. **y** chem. *estr alkoholu trójhidroksylowego, zwanego gliceryną, tłuszcz roślinny a. zwierzęcy.* <Now. z Gr. glykýs = słodki>

Gliceryl, u, lm. **e** chem. *rodnik trójwartościowy* C_3H_5, *znajdujący ś. w glicerynie zwykłej,* in. p r o p e n i l. <Now. z Gr. glykýs = słodki>

Gliceryna, y, blm. chem. **1.** *wog. alkohol trójhidroksylowy.* **2.** *alkohol trójhidroksylowy pochodzący od propanu (gliceryna zwykła),* $C_3H_5(OH)_3$. <Now. z Gr. glykýs = słodki>

Glicerynat, u, lm. **y** tech. *środek przeciwko tworzeniu ś. kotłowca czyli naskorupień w kotlach parowych.*

Glicerynować, uje, ował *smarować gliceryną.*

Glicerynowanie, a, blm., czynność cz. **Glicerynować.**

Glicerynowy przym. od **Gliceryna:** Mydło glicerynowe.

Glicyna, y, lm. **y 1.** bot. (glycine) *roś. z rodziny strąkowych.* **2.** chem. p. **Glikokol.** < Now. z Gr. glykýs = słodki>

†Glicza, y, lm. **e** *szwajca, którą przedział robią na głowie.* <Z Nm. glitschen = ślizgać ś., wśliźgiwać ś.>

×Glić, i, ił *palić, rozżarzać ogniem.* < p. Żglić>

[Glid, u, lm. **y, Glind, Glit, Glet], ×Glejt** *szereg, rząd, ordynek:* Panny stanęły w dwa glidy. <Nm. Glied>

†Glidel, dla, lm. **dle** *jakaś cząstka zamku:* U zamku mają być glidle na gwincie. Akta grodzkie. <Nm. [gliedel] dosł. = członeczek>

Glif, u, lm. **y** *ukośne rozszerzenie muru we framugach okiennych i drzwiowych.* <Z Gr. glyfé = rycie, wycinanie>

Glifografja, i, blm. tech. *zastosowanie galwanotechniki do naśladowania drzeworytów.* <Now. z Gr. glyfé = rycie + - grafia = pismo, pisanie>

[Gligawka, i, lm. **i, Glikaufka]** *oznaka górnicza, składająca ś. ze złożonego na krzyż młotka i kilofa:* Zbójniki bogacza rozciéni na štéry cęści i takie gligáwki s niego zrobiéli (=*rozcięte na sztuki ciało złożyli i przybili na krzyż*). <Nm. Glück auf! = na szczęście>

[Gliglać, a, ał] *łechtać.* **[G. ś.]** *łechtać ś.* < Dziec. Dźwn.>

[Gliglanie, a, blm.] czynność cz. **Gliglać.**

[Gliglanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Gliglać ś.**

[Gliglja, i, lm. **e]** *świerk.* <Lit. égle>

Glijować, uje, ował *rozpalać, rozżarzać:* G. żelazo, miedź. G. drut, aby był miękki. <Nm. glühen>

Glijowanie, a, blm., czynność cz. **Glijować.**

×Glijowaty p. **Glelsty:** Kryje ś. w kałużach glijowatych. Birk. <GL>

Glijowy *służący do glijowania:* Hut.: Piec G., in. ż a r o w y, w y g r z e w a l n y. <p. Glić>

Glika, i, lm. **i, Lewkolist** bot. (leontice) *roś. z rodziny berberysowatych.* Gatunek: ×Ś w i r z e p a (l. leontopetalum). <Może Ukr. glig = głóg>

[Glikaufka, i, lm. **i]** p. **Gligawka.**

[Glikeryjka, i, blm., **Glykeryjka]** *wczesna hreczka.* <Może od ś. Glicerji>

Glikokol, u, blm., **Glicyna** chem. *kwas amidooctowy,* $C_2H_3(NH_2)O_2$, *tworzący ś. z kleju stolarskiego przy gotowaniu ze słabym kwasem siarczanym,* in. c u k i e r k l e j o w y. <Now. z Gr. glykýs = słodki + kólla = klej>

Glikol, u, lm. **e** chem. **1.** *alkohol dwuhidroksylowy wog.* **2.** *szczeg. glikol etylenowy,* $C_2H_4(OH)_2$. <Now. z Gr. glykýs = słodki>

Gliconiczny wiersz = *złożony ze spondeju i dwuch daktylów, a. ze spondeju, chorjambu i jambu.* <Od nazwiska poety Gr. Glýkōn>

Glikoza, y, lm. **y, Glukoza** chem. *każdy cukier ze składem* $C_6H_{12}O_6$. <Now. z Gr. glykýs = słodki>

Glikozyd, u, lm. **y, Glukozyd, Sacharyd** chem. *nazwa związków bardzo rozpowszechnionych w roślinach, pod wpływem uwodnienia rozpadających ś. na glikozę czyli cukier i jakąś inną materję, niekiedy parę innych materji.* <Now. z Gr. glykýs = słodki, przez Glikoza>

Glin, u, blm., **Aluminjum** chem. *pierwiastek metaliczny, przedstawiciel gromady glinowców,* Al. <Utworzono sztucznie z glina>

[Glin, a, lm. **y]** p. **Gleń.**

Glina, y, lm. **y 1.** chem. i min. *mieszanina różnych krzemianów glinu, zwykle zanieczyszczona krzemionką, wapnem i innemi ciałami,* in. ×c i ą g l i c a, ×l e p. Odmiany: a) G. f o l u s z o w a a. s u k i e n n i c z a a. f o l a r s k a; b) G. g a r n c a r s k a; c) G. o g n i o t r w a ł a; d) G. p i a s z c z y s t a a. i ł g l i n i a s t y; e) G. p l a s t y c z n a; f) G. w a p i e n n o - p i a s z c z y s t a a. m a m u t o w a a. l e s a. i ł w a p i e n n o - g l i n i a s t y. Zdń.: G. chuda, tłusta, mułkowata a. m u ł e k, piaszczysta, ścisła, porowata. Dumny, jakby go Bóg z innej gliny ulepił. Z jakiejże gliny byli ulepieni ci, co wracając na ziemię ojczystą, padali czołem na czoło kamieni? Słow. [Budować w glinę pod topór] = *budować [w lepiankę], tak żeby każda ściana była lepioną z samej gliny.* **2.** przen. *naczynia z gliny:* Je na glinie, a siedzi na złocie. Prz. **3.** [G.] = a) *wszelka ziemia:* Wyrzuć glinę z dołu. b) G. dniestrowa a. **Dniestrowa ziemia]** *bolus alba seu armena.* Zdr. **Glinka.** <GL(IN)>

[Glinca, y, lm. **e]** p. **Glinianka.**

[**Glinczaki, ów,** blp.] *nazwa odmiany kartofli, rozpowszechnionych przez księcia Woronieckiego z Glinek, w gub. Łomżyńskiej.*

[**Glind, u,** lm. y] p. **Glid.**

[**Glinda, y,** lm. y] p. **Ględa.**

[**Glindzić, i, ił**] p. **Ględzić.**

[**Glingotać, ce, tał**] *dyndać, dygotać wisząc, trzepotać ś. wisząc.* <Dźwn.>

[**Glingotanie, a,** blm.] czynność cz. **Glingotać.**

[**Gliniak, a,** lm. i] *koń maści gliniastej, bułany.*

Glinianka, i, lm. i **1.** a. **Glinisko,** × **Glinnik,** [**Glinica, Glinca, Glińca**] *miejsce, gdzie glinę kopią a. kopano, dół, gdzie kopią glinę.* **2.** a. **Glinka,** × **Glinki** *dół po glinie wybranej na cegły, napełniony zwykle wodą:* Kąpać ś. w gliniance. **3.** †*naczynie gliniane.* Tuch.

Gliniany przym. od **Glina:** Garnek G. Woli G. pokój, niż złotą wojnę. Krasz.

Gliniarnia, i, lm. **e** *izba, w której składają a. urabiają glinę; miejsce w fabryce kafli, gdzie ś. uprawia glinę.*

× **Gliniarski** *wyrobów z gliny dotyczący:* Gliniarska robota. L.

× **Gliniarstwo, a,** blm. *wyrabianie rzeczy glinianych.*

Gliniastość, i, blm. rz. od **Gliniasty.**

Gliniasty, × **Gliniaty 1.** a. × **Glinny,** [**Gliniowaty**] *zawierający w sobie wiele gliny:* Grunt G. Ił. G. p. **Glina. 2.** *lepki, klajstrowaty jak glina:* Pieczywo gliniaste. **3.** *koloru gliny:* Koń G. (= × *glinka*).

× **Gliniaty** p. **Gliniasty.**

[**Glinica, y,** lm. e] **1.** p. **Glinianka. 2.** *ubita iłowata ziemia zamiast podłogi w chatach wieśniaczych.*

[**Gliniki, ów,** blp.] *ziemia gliniasta:* Da cy já niescęśliwy, cy moje koniki? Da nie mogę wyjechać w Tárgoskie G.

[**Gliniowaty**] p. **Gliniasty.**

Glinisko, a, lm. a p. **Glinianka:** Waćpanu dostanie ś. G., oznaczone na planie pod literą g. Byk.

Glinka, i, lm. i **1.** p. **Glina;** *czysta glina:* G. fajansowa, porcelanowa. **2.** chem. *tlennik glinu a. wodan glinu.* **3.** × a. × w lm. *grunt gliniasty.* Troc. **4.** *rubryka, lubryka ciesielska.* **5.** a. × w lm. p. **Glinianka. 6.** × w lm. *kąpiele w gliniankach.* **7.** [Glinki] *pole, gdzie ś. wydobywa glinę.* **8.** w lm. *gatunek kartofli.* **9.** ×*koń maści gliniastej:* Glinko mój białogrzywy. Kochan.

Glinki, nek, blp. **1.** p. **Glinka. 2.** ×p. **Glinianka.**

Glinkowatość, i, blm. rz. od **Glinkowaty:** G. gruntu. Pol.

Glinkowaty *z glinką mieszany:* G. grunt. Pol.

× **Glinnik, a,** lm. **i** p. **Glinianka.**

× **Glinny 1.** p. **Gliniasty. 2.** *przeznaczony na glinę:* G. dół (=*glinianka*).

× **Glinomaź, a,** lm. **e** pog. *zdun, garncarz.* <GL(IN)+MAZ>

Glinopac, u, lm. **e 1.** *ściany z gliny ze słomą.* Łab. **2.** a. **Glinopacyn** *cegła niepalona, wyrabiana z gliny pomieszanej z sieczką i paździorem.* <GL(IN)+Nm. [patze]=rodzaj cegły>

Glinopacyn, u, lm. **y** p. **Glinopac.**

Glinować, uje, ował 1. *wybielać cukier surowy bez rafinowania, pokrywając go gliną, pozbawioną pewnych domieszek.* **2.** *ziemię piaszczystą nawozić gliną.*

Glinowanie, a, blm., czynność cz. **Glinować.**

Glinowaty *podobny do gliny, gliniasty.*

[**Glintwajn, u,** blm.] p. **Glintwejn.**

[**Glintwejn, u,** blm., **Glintwajn**] *wino grzane z cukrem i korzeniami,* in. k a r d y n a ł, b i s z o f: Kazawszy podać ulubionego naówczas akademikom glintwejnu, zasiadł badać przybylca. Krasz. <Nm. Glühwein>

[**Glin, a,** lm. e] p. **Gleń.**

[**Glińca, y,** lm. e] p. **Glinianka.**

†**Glipki** p. **Lepki:** Klej a. klejowatą każdą rzecz zowią glipką. Urzęd.

Gliptograficzny przym. od **Gliptografja.**

Gliptografja, i, blm. *opisanie rzniętych kamieni, figur.* <Now. z Gr. glyptós=ryty+-grafía=opis, opisanie>

Gliptoteka, i, lm. **i** *zbiór rzniętych kamieni i kruszców; zbiór a. galerja rzeźb, posągów.* <Now. z Gr. glyptós=ryty+thḗkē=miejsce do chowania>

Gliptyka, i, blm. *sztuka rzeźbienia, szczeg. na kamieniu, rzeźbiarstwo wog.; sztuka rzeźbienia nagrobków.* <Gr. glyptikē, dom. téchnē = sztuka rzeźbienia>

[**Glist, a,** lm. y] p. **Glista.**

Glista, y, lm. **y,** [**Glist, Glizda, Glistwa, Chlistwa, Lizda**] **1.** zool. = a) *robak pasorzytny wog.* b) G. ludzka (ascaris lumbricoides) *wnętrzniak człowieka ze skupienia obleńców.* Chorować na glisty. Mieć glisty. G. w człowieczym brzuchu. Mur. c) G. płaska p. **Robak.** d) G. ziemna p. **Dżdżownik,** in. †G. d e s z c z o w a. Anat.: †M u s k u ł y g l i ś c i e p o d o b n e a. †k s z t a ł t u g l i s t y = *mięśnie glistowate.* **2.** przen. *człowiek szczupły, cienki.* <GL(IST)>

[**Glistewka, i,** lm. i] p. **Glistwa.**

Glistewnik, a, lm. **i** bot. **1.** a. **Glistnik, Gliśnik,** niek. **Chelidonja, Celidonja, Żółtnik** (chelidonium) *roś. z rodziny makowatych.* Gatunek: G. j a s k ó ł c z e z i e l e, daw. bł. C e n c e l j ą, C ę c e l j ą zwane (ch. majus). **2.** [G.] p. **Psianka.**

Glistnica, y, lm. **e** zool. (oxyuris) *obleniec pasorzytny.* Gatunek: G. r o b a c z k o w a (o. vermicularis), in. o w s i k, [r u p i e].

Glistnik, a, lm. **i, Gliśnik 1.** bot. = a) (artemisia santonica) *roś. z rodzaju bylicy,* in. P i o ł u n g l i s t n y a. G l i s t n e z i e l e. b) p. **Glistewnik.** c) ×p. **Robaczla. 2.** [G.] *cytwar, [robaczny proszek].*

Glistnikowy przym. od **Glistnik.**

× **Glistny 1.** p. **Glistowy. 2.** *pełen glist.* **3.** anat.: †Muszkuły glistne p. **Glistowaty. 4.** bot.: Glistne ziele p. **Glistnik.**

× **Glistomorny** *zabijający glisty.* <GL(IST)+MOR>

× **Glistowacieć, eje, ał** *mieć glisty, chorować na glisty.* <GL(IST)>

Glistowaty *podobny do glisty.* Anat.: Mięśnie glistowate ręki i stopy, in. †m y s z k i g l i s t o w e, †m u s z k u ł y g l i s t n e, †g l i ś c i e p o d o b n e, †k s z t a ł t u g l i s t y, †m u s k u ł y r o b a c z k o w a t e, †m y s z k i r o b a k o w a t e, r o b a k o w e, r o b a c z e (musculi lumbricales).

Glistowy 1. a. × **Glistny** przym. od **Glista. 2.** †anat. p. **Glistowaty.**

[**Glistwa, y,** lm. y] p. **Glista.** Zdr. [**Glistewka**].

[**Glistwowy**] przym. od **Glistwa.**

[**Gliszczka, i,** lm. i] *licha ryba, szczeg. płotka podczas ikrzenia ś.* <?>

Gliśnik, a a. **u,** lm. **i 1.** p. **Glistnik. 2.** p. **Glistewnik.**

1. [Glit, u, lm. y] p. **Glid:** On ciągnie w trzecim glicie i chorągiew niesie w ręce.

2. **[Glit, u,** blm., **Glut]** *żar gorący, czerwony, rozpalenie na czerwono.* <Nm. Glut>

†**Glita, y,** lm. **y** p. **Glejta.**

Gliwajn, u, blm. *wino gorące, gotowane z korzeniami.* <Nm. Glühwein>

Gliwaks, u, blm. *mieszanina do posrebrzania lub pozłacania:* Gliwaksem srebro złoci. Biel. M. <Nm. Glühwachs>

[Gliwieć, eje, ał, Gléwieć] *gnić, psuć ś.:* Owoc, ser gliwieją. <GL(IW)>

Gliwy *koloru zgniłego, brudno kasztanowaty:* Koń G. <GL(IW)>

[Glizda, y, lm. **y]** p. **Glista.**

[Glizdowaty] *pełen glizd.*

Glizony, ów, blp., **Głazony** *gatunek ziemniaków.* <?>

Glob, u, lm. **y l.** a. **Globus** *kula ziemska, ziemia:* Zakreśla mieczem na globie ludziom i krajom posady. Koź. 2. p. **Globus.** 3. *kula złota, oznaka godności monarszej, jabłko.* 4. G. do lampy = *klosz kulisty, bania.* <Łć. globus>

Globowy przym. od **Glob** = a) *należący do ziemi, będący na globie, ziemski, światowy:* Siły globowe. Słow. G. anioł. Krasiń. b) *wszechświatowy, nadziemski:* I niby muzyk globowych słuchają. Słow.

!**Globulin, u,** blm. p. **Gałecznik.** <p. Glob>

!**Globulina, y,** blm. p. **Gałecznik.** <Z Łć. globulus = kulka>

Globus, a, lm. **y l.** p. **Glob:** Wedle jakich praw ruchu nasz G. ś. kręci? Syrok. 2. a. **Glob** *kula dająca obraz powierzchni ziemi a. gwiazdozbiorów razem z układem kół, do których stosuje ś. położenie punktów na ziemi i na sklepieniu niebieskim:* G. ziemski, niebieski. Zdr. **Globusik.** <p. Glob>

Globusik, a, lm. **i** p. **Globus.**

Glogierówka, i, lm. **i** *gatunek jabłoni i jabłka.* <Od nazwiska Pol. Gloger>

!**Glokmejster, tra,** lm. **trowie** *dzwonnik:* Był glokmejstrem przy zamku. Krasz. <Nm. Glock(en)meister>

Gloksynja, i, lm. **e** bot. p. **Niemodźwiękla.** <Now., niby Łć. gloxinia>

†**Glom, u,** blm. *szlam na kiszkach wieprzowych:* Kiedy wieprza zabiją, a kiszki od plugawstwa wychędożą, tedy z nich naskrobać glomu, to jest materiam mucillaginosam. Haur. <Zap. Łć. glomus = kłębek>

[Gloms, u, lm. **y]** p. **Głek.**

[Glomsd, u, lm. **y]** p. **Głek.**

[Glomza, y, lm. **y] l.** a. **[Glemza, Glomzda]** = a) a. **[Głomza, Głomzda]** *twaróg, wycisk z ogrzanego mleka.* b) *zsiadłe, kwaśne mleko.* 2. a. **[Glemięza]** *człowiek słabego ciała i ducha, człowiek niedołężny, niedołęga, ślamazarnik.* Por. **Glamza, Glemda.** <Nm. [gloms(d), glums]>

[Glomzda, y, lm. **y]** p. **Glomza.**

Glon, u l., †**i [G.]** blm. p. **Glan:** Wodę chlipa z glonem. Żebr. 2. lm. **y** bot. p. **Zielenica.** <p. Glan>

[Glon, a, lm. **y]** p. **Gleń:** Dájcie chleba G., zapłaci wám Pán Bóg z nieba i ten święty Ján. Zdr. **[Glonek].** <Może z Nm. Knoll = gałka, guz>

[Glonek, nka, lm. **nki]** p. **[Glon]:** Ukrajać chleba G.

×**Glonny** *gliniasty:* Glonne rudy. Stasz.

Glorja, i, blm. **l.** [G. a. **Klorjá]** *chwała.* 2. *świetność, okazałość, majestat, wspaniałość:* Słońce wschodzi w całej glorji. 3. lm. **e** *obwódka promienista naokoło głowy świętych w obrazach, aureola.* 4. *część mszy, zwana hymnem anielskim.* 5. lm. **e** *kobieta, dziewczyna zbyt wysoka, wybujała, drabina:* A to G.! <Łć. gloria = sława, chwała>

Glorjeta, y, lm. **y** *namiot, pawilon, altana.* Zdr. **Glorjetka.** <Włos. glorietta>

Glorjetka, i, lm. **i** p. **Glorjeta:** Cały czas przepędzał na zwiedzaniu zakładu i spacerze do glorjetki wyższej. Bał. Raz od źródła szli ku niższej glorjetce. Bał.

Glorjola, i, blm. *mała sława, rozgłos; aureola:* Chce mu ś. tej glorjoli, że już jednego przynajmniej położył trupem. Krasz. Nie zapomną własnych próżnostek i światowej glorjoli. Spas. <Łć. gloriola>

Glorjoza, y, lm. **y** bot. p. **Wdziękosława.** <Łć. gloriosa = sławna>

Gloryfikacja, i, lm. **e** *wysławienie, uwielbienie:* Wspaniałe dzieło p. Schrollera, poświęcone gloryfikacji pięknego szląskiego kraju. Wag. <Łć. glorificatio>

Gloryfikować, uje, ował *sławić, wychwalać.* <Łć. glorificare>

Gloryfikowanie, a, blm., czynność cz. **Gloryfikować.**

[Gloryk, a, lm. **cy]** p. **Kleryk.**

Glosa, y, lm. **y l.** a. **Gloza,** †**Gluza** *uwaga obok tekstu a. między wierszami, krótkie objaśnienie na marginesie, tłumaczenie wyrazu a. miejsca trudnego, komentarz, objaśnienie, wykład, dopisek:* G. do prawa kanonicznego. G. do kodeksu Justynjana. Z glosów (!) Pisma świętego. Pol. 2. *rodzaj poezji:* G. świętej Teresy. Zdr. **Gloska,** ×**Głoska.** <Gr. glôssa dosł. = język, mowa; wyraz niezrozumiały; Śr. Łć. glos(s)a = objaśnienie wyrazu niejasnego, komentarz; u nas znaczenie poszło dalej, na: wykreślanie, uszczerbek, szkoda>

Glosarjusz, a, lm. **e** *zbiór glos, uwag; słownik objaśniający:* G. etymologiczny = *słownik ze wskazaniem pochodzenia wyrazów.* <Łć. glossarius, dom. liber = słownik>

Glosator, a, lm. **owie** *wykładacz, objaśniacz wyrazów.* <Łć. glossator>

[Glosauz, u, lm. **y]** *oranżerja, cieplarnia.* <Nm. Glasshaus>

Gloska, i, lm. **i,** ×**Głoska l.** p. **Glosa.** 2. × *drobne pismo.* Troc. <p. Glosa>

†**Gloska, i,** lm. **i** *kluska.* <p. Klusek>

Glosograficzny przym. od **Glosografja.**

Glosografja, i, blm. *pisanie o glosach, opisanie glos.* <Now. z Gr. glôssa = język, mowa + -grafía = pisanie, opisanie>

Glosolalja, i, blm. *możność mówienia nieznanemi sobie językami w czasie wizji a. w stanie hipnotycznym.* <Now. z Gr. glôssa = język + lalía = gadanie>

Glosologiczny przym. od **Glosologja.**

Glosologja, i, blm., **Glotologja, Glotyka** *nauka o językach, t. j. mowach,* językoznawstwo, lingwistyka. <Now. z Gr. glôssa = język, mowa + -logia = nauka>

×**Glosomancja, i,** blm. *wróżenie z języka, z własności języka.* <Now. z Gr. glôssa = język + manteia = wróżenie>

×**Glot, u,** lm. **y l.** a. ×**Glotka,** ×**Glut** *ołów a. żelazo siekane do nabijania strzelb i kartaczy, siekaniec, siekanica, grankulka:* Tego skoro siekane namacają gloty, skoro zginął. Pot. 2. *kawałek czegoś wydłużony a cienki:* Mąka pszenna rozczyniona

rzuca ś. w glotach na roztopione masło a. szmalec. <Nm. Gelöte>

× **Glotka, i,** lm. **i** p. **Glot.**

Glotologja, i, blm. p. **Glosologja.**

Glotyka, i, blm. p. **Glosologja.**

Glowiec, wca, lm. **wcy** *szlachcic miejski:* Zamiast 2 gospodarzy-szlachciców mieć będziemy tej samej rodziny gospodarzy-glowców na prawie chełmińskim. Krzyw. <Zap. Nm. Gleven-(bürger)=szlachta, przeważnie miejska>

Gloza, y, lm. **y 1.** p. **Glosa:** Biblją z glozą czternaście razy przeczytał. Birk. **2.** † p. **Gluza.** Zdr. × **Glozka,** × **Glozatka.**

× **Glozatka, i,** lm. **i** p. **Gloza.**

× **Glozka, i,** lm. **i** p. **Gloza.**

† **Glozna, y,** lm. **y** anat. **1.** *kość łokciowa.* Urs. **2.** *kostka u nogi.* Spicz., Sien. **3.** *kość goleniowa.* Mącz. Wieprzowa G. solona = *szynka.* Przen.: Wolnością drudzy zową, gdy G. nie brzmi okową. Ryb. J. (*= noga*). <GLEZ(N)>

× **Gloznowaty** *mający duże kostki u nóg* (scaurus).

× **Glozować, uje, ował** p. **Gluzować:** Pozwalają sobie, co ś. im nie podoba w piśmie, wykładami swemi G. Skar. Nierządy glozuj z świata, nie wyglozujesz ich. Troc. <p. Glosa>

× **Glozowanie, a,** blm., czynność cz. **Glozować.**

[**Glóza, y,** lm. **y**] p. [**Gluza**].

× **Gluba, y,** lm. **y** p. **Kluba.**

[**Glubas, a,** lm. **y**] *chłopiec podrosły, a nicpoń.* <?>

[**Glubka, i,** lm. **i, Glupka, Miwka, Lubaszka**] *rodzaj śliwki.* Por. **Chróstawka, Kobyła.** <?>

× **Gluc, u,** blm. chem. p. **Glucyn.** Łab.

× **Glucen, u,** blm. p. **Glucyn.** Sł. wil.

[**Gluchnąć, nie, nął**] *raptem wodę wylać.* Por. **Gichnąć.** <Dźwn.>

× **Glucyn, u,** blm., × **Gluc,** × **Glucen** chem. *beryl (pierwiastek).* <Z Gr. glykýs=słodki>

[**Glugdacz, a,** lm. **e**] *człowiek, mówiący niewyraźnie, bełkocący jak indyk.* <Dźwn.>

[**Glugdać, a, ał**] *bełkotać* (o indyku). <Dźwn.>

[**Glugdanie, a,** blm.] czynność cz. **Glugdać.**

[**Glugla, i,** lm. **e**] *kobieta - bałwan, kobieta głupia, ślamazarna; kobieta nieporządna w ubraniu, flejtuch.* <Dźwn.>

× **Gluglarka, i,** lm. **i** *pijaczka; łajdaczka.*

× **Gluglarz, a,** lm. **e** *pijak; łajdak.* <Dźwn.>

Glu glu! 1. *naśladowanie bełkotu płynu, wyciekającego przez wązką szyjkę flaszki; naśladowanie odgłosu picia = bul bul.* **2.** [G.] = a) [**Glu glu glu glusie!, Glu glu gulusie!**] *nawoływanie indyków.* b) *nawoływanie gołębi.* <Dźwn.>

[**Glu glu glu glusie!**] p. **Glu glu!**

[**Glu glu gulusie!**] p. **Glu glu!**

[**Glugotać, cze, tał**] p. **Glukać:** Woda we flaszce glugocze.

[**Glugotanie, a,** blm.] czynność cz. **Glugotać.**

Glukać, a, ał, [**Glugotać**] *przelewać ś., wydając głos: glu! glu!, bełkotać, bełgotać, bulgotać, bulkotać, chlupotać, chlupać:* Flaszka gluka. W brzuchu gluka = *burczy,* żart. *żaby ś. w nim zalęgły.* <Dźwn.>

Glukanie, a, blm., czynność cz. **Glukać.**

[**Glukof**] (u górników) *życzenie zdrowia.* <Nm. Glück auf! = na szczęście>

Glukoza, y, blm. chem. p. **Glikoza.** <Now. z Gr. glykýs=słodki>

Glukozyd, u, lm. **y** chem. p. **Glikozyd.**

[**Glunek, nka,** lm. **nki**] p. **Gleń.**

[**Glupka, i,** lm. **i**] p. **Glubka.**

× **Glut, u,** lm. **y** p. **Glot.**

1. [**Glut, a** a. **u,** lm. **y**] **1.** *knot, narastający na świecy łojowej.* **2.** *sopel czegoś (np. lodowy u strzechy):* Luty pokazuje swoje gluty. Prz. **3.** *wydzielina z nosa, smark, gil,* żart. *świeczka z nosa:* Wyleciał mu z nosa G. **4.** przen. *smarkacz:* Mały G. **5.** *kawał twardego kału.* <Zap. Łć. gluten=klej>

2. [**Glut, u,** blm.] p. **2. Glit.**

Gluten, u, blm., **Glutyna** chem. *mieszanina ciał białkowatych roślinnych, pozostająca po wymyciu mąki zbożowej wodą, dopóki ta unosi z sobą mączkę (krochmal),* in. z a k l e j. <Łć. gluten>

Glutenowy przym. od **Gluten:** Komórka glutenowa. Małyszcz.

Glutloch, u, lm. **y** (w hucie szklanej) *otwór naprzeciw szurlochu do wygarniania żaru i popiołu.* Zdr. **Glutloszek.** <Nm. Glutloch>

Glutloszek, szka, lm. **szki** p. **Glutloch.**

Glutniak, u, blm. *popiół z pieców hutnych.* <Z Nm. Glut=żar>

Glutyna, y, blm. p. **Gluten.** <p. Gluten>

[**Gluwać, a, ał**] *przeżuwać, jeść bez smaku.* <?>

[**Gluwanie, a,** blm.] czynność cz. **Gluwać.**

† **Gluza, y,** lm. **y 1.** p. **Glosa. 2.** a. † **Gloza** = a) *uszczerbek, szkoda, uszkodzenie:* Zwyciężyli nie bez wielkiej gluzy. Pot. b) *ujma, ubliżenie, uchybienie:* Nie bez wielkiej cnej korony gluzy królaśmy sobie między szukali Francuzy. Pot. c) *wada, brak, defekt:* Jeśli gdzie obaczysz w moich pismach gluzę, niechaj ci lat siedmdziesiąt przyniosą ekskuzę. Pot. d) *zarzut, nagana, poprawka:* To im (pieśniom) niech, proszę, jeśli w czym na gluzę zarobią, jedna u ciebie ekskuzę. Pot. <p. Glosa>

[**Gluza, y,** lm. **y, Gloza**] *wrzód wewnętrzny; gruczoł.* <Por. Słc. hluza = Czes. hlíza>

× **Gluzować, uje, ował,** × **Glozować 1.** z pisma błędy = *wygładzać, wyskrobywać, zacierać, wymazywać, poprawiać.* **2.** plamy = *wyprowadzać, wywabiać, czyścić.* **3.** *gładzić, usuwać, niszczyć, tępić, trzebić:* Nierządy ze świata G. G. z pamięci = *zapominać.* <p. Glosa>

× **Gluzowanie, a,** blm., czynność cz. **Gluzować.**

[**Glykeryjka, i,** blm.] p. **Glikeryjka.**

[**Głabać, bie, bał**] *zabierać sobie, drapać, przywłaszczać.* <GŁOB>

[**Głabanie, a,** blm.] czynność cz. **Głabać.**

[**Głabnąć, nie, nął**] *złapać, schwycić.* <GŁOB>

! **Głaciutki** p. **Gładziuchny.**

[**Głada, y,** lm. **y**] *gładka powierzchnia morza, kiedy niema bałwanów.*

† **Gładce** p. **Gładko:** Staraj ś. o wszystkim G. i dobrze mówić. Górn. Dobrodziejstwo niegładce dane zwał jeden chlebem piasku i kamieni pełnym. Górn. (*=nieżyczliwie, bez uprzejmości*).

Gładecznik, a, lm. **i** bot. (tetranthera glabraria) *roś. z rodzaju chyboty.*

Gładek, dka, lm. **dki** hut. *narzędzie stalowe do wygładzania dziur w wyrobach metalowych.*

† **Gładek** p. **Gładki.**

Gładki, † **Gładek 1.** (w dotknięciu) *nie chropowaty, nie szorstki, równy:* Deska gładka. Papier G. Co to? rozbój na gładkiej drodze! Krasz. Żart.: × Człowiek gładkiej twarzy = *bez nosa. Goły, nie obrosły, nie kosmaty:* G. u niego jeszcze podbródek. L. *Nie mający łuski:* Gładka ryba, jak węgorz. L. **2.** *zrobiony bez fałd, zmarszczek, falban, zakładek i t. p.:* Suknia gładka. **3.** *bez odmian w kolorze, bez desenia, pasów, kratek i t. p.:* Obicie gładkie. Materja gładka. **4.** (w obejściu)

grzeczny, uprzejmy, elegancki, zręczny, układny: Obejście gładkie. G. w obejściu. **5.** × *okrzesany, ociosany, wykształcony, inteligientny:* Kto chce być gładkim, trzeba przycierpieć. Prz. Bez cnoty najgładszy rozum krzywy, nieforemny. Jak. W. **6.** *wyrobiony, wprawny, poprawny:* Pędzel G. Styl, wiersz G. (=*potoczysty, płynny, swobodny*). × Zaleta z gładkiego tańcowania jest to zaszczyt teatralny. L. × Bardzo gładką miał mowę. Troc. (=*mile w ucho wpadającą*). **7.** × *dobrze zrobiony:* Wino gładkie. Gładka to księga. Troc. **8.** †i [G.] *piękny, nadobny, ładny, przystojny, śliczny, urodziwy:* Gładka żona. Opal. [Żydek G. na gębę. Kawalerze G., nie chodź do mężatki]. Gładka to rzecz na wejrzenie. Troc. **9.** †i [G.] *łagodny, miękki, miły, słodki, łaskawy:* Panowanie jedno ostre jest a gwałtowne, drugie łagodne, gładkie a znośne. Górn. [Matko, bywałaś ty na mnie gładka]. **10.** †*tłusty, gruby, opasły.* **11.** Gładka woda =*mieszanina wody z sokiem malinowym, arakiem i maraskino, używana daw. jako napój.* **12.** bot.: a) Chróścina gładka p. **Chróścina.** b) G. mlecz p. **Mleczaj. 13.** garb. *wygładzony, platerowany:* Lico gładkie bez groszku. Sak G. (=*platowy*). **14.** wiośl.: Łódź gładka = *mająca burty z desek spojonych ściśle, bez zakładek, i nie mająca widocznego na zewnątrz pacierza.* [**Gładki, ego**] rz. **1.** blm. *taniec polski, polonez:* (U puszczaków) polonezem, tańcem polskim czyli gładkim zaczyna ś każda uczta, a zwłaszcza weselna. Pol. **2.** Gładkie, lm.=*deska piersiowa.* <GŁ(AD)>

Gładko, †**Gładce** przys. od **Gładki:** a) G. wyrobiona deska. Troc. Suknia leży G. (= *nie marszcząc ś., nie gurbiąc ś., nie puszczając fałd, nie fałdując ś., nie odstając, nie ciągnąc ś.*). Zniknęły już śniegi, spłynęły już lody, i rzeka porusza ś. G. Len. Ma pod nosem G. Pomalować ściany G. (=*jednostajnie*). Postępować z ludźmi G. (= *grzecznie, uprzejmie, układnie*). Wyszedł z nami G. (= *po przyjacielsku, bez sporu, uczciwie*). G. pisać, mówić (=*pięknie, poprawnie*). G. mu palec uciął. Troc. (=*ze szczętem, do czysta*). b) *z powodzeniem, udatnie, dobrze, sprawnie, zręcznie:* Czym tym doktora nadgrodziwszy, pozbyli ś. go G. Perz. Salmina była w sercu swoim rada, że ś. tak G. jej powiodła rada. Min. Wyniósł ś. G. (=*niepostrzeżenie, cichaczem*). G. kradnie. Troc. Umie G. skłamać. L. G. mu to idzie. L. Wymówił ś. G. (=*zręcznie, dyplomatycznie*). *Łatwo, bez kłopotu, na sucho:* G. ś. wywinął z tego (=*sianem*). Nie ujdzie ci to tak G. c) [G.] *dobrze, porządnie:* Ostáj zdrowa, pani matko, chowałaś mię z młodu G. <GŁ(AD)>

× **Gładkoblask, u,** lm. **i** *politura.* <GŁ(AD)+BLASK>

× **Gładkobrzmiący** *pięknie brzmiący, miły dla ucha, harmonijny, melodyjny, dźwięczny:* Oto hymnistę gładkobrzmiącej mowy zamkniono, ehej, w trunience cisowej. Zim. <GŁ(AD)+BRZM'>

Gładkociosany *gładki wskutek ociosania:* Gładkociosane okręty. Ml. <GŁ(AD+CIOS>

Gładkolicy *o gładkich licach, ładny, piękny, nadobny, urodziwy.* <GŁ(AD)+LIK>

Gładkołuski zool.: Ryby gładkołuskie p. **Ryba.** <GŁ(AD)+ŁUSK>

× **Gładkomówca, y,** lm. **y** *człowiek wymowny, krasomówca, orator.* <GŁ(AD)+MOW>

× **Gładkomówność, i,** blm. rz. od **Gładkomówny,** *krasomówstwo, wymowa, elokwencja.*

× **Gładkomówny** *pięknie mówiący, umiejący ś. wysłowić, wymowny, elokwentny.*

Gładkonos, a, lm. **y** zool. p. **Nietoperz.** <GŁ(AD)+NOS>

Gładkookrągły *gładki a okrągły:* G. puklerz. Ml. <GŁ(AD)+O+KRĘG>

× **Gładkopowierzchny** *mający gładką powierzchnię.* <GŁ(AD)+Po+WIERZCH>

× **Gładkoskorupy** *mający gładką skorupę:* Pław a. ruch G. Bobr. <GŁ(AD)+Skorupa>

Gładkoszpetny *zupełnie szpetny:* Choć też gładkoszpetne, głowy im ubierają w francuskie peruki. Jeżow.

Gładkość, i, blm. rz. od **Gładki.**

Gładkowłosy 1. × *mający piękne włosy:* Gładkowłosa twoja Lilidora. Zim. **2.** antr. *mający włosy na głowie proste, nie wijące ś.* (lissotrichus). <GŁ(AD)+WŁOS>

Gładkowysmukły *gładki a wysmukły:* Oszczepy gładkowysmukłe. Ml. <GŁ(AD)+Wy+SMUK>

Gładkozrównany *wyrównany gładko:* Droga gładkozrównana. Ml. <GŁ(AD)+Z+RÓW(N)>

× **Gładnąć, nie, nął,** × **Gładnieć,** × **Gładzieć** *wygładzać ś., stawać ś. gładkim; pięknieć, ładnieć, przystojnieć;* niek. *tyć, zaokrąglać ś., pełnieć:* Olej, po którym twarz gładnie. Kochan. <GŁ(AD)>

× **Gładnieć, eje, ał** p. **Gładnąć.**

Gładnik, a, lm. **i** tech. **1.** *przyrząd do gładzenia papieru.* **2.** *rodzaj pilnika.*

Gładycz, a, lm. **e** bot. **1.** p. **Ośmiał. 2.** p. **Przebiśnieg.** <GŁ(AD)>

[**Gładys, a,** lm. **y**] *roś. lilium.* <?>

[**Gładysa, y,** lm. **y**] *rodzaj gładkiej flądry.* <GŁ(AD)>

Gładysz, a, lm. **e 1.** × *człowiek zbyt wiele dbający o swoją powierzchowność, przesadny elegant, fircyk, laluś:* Jeden G., który ś. w sobie kochał, pomaluchno a ostrożnie stąpał. Bud. B. **2.** × *człowiek urodziwy:* Ty odjeżdżasz, a tymczasem Ketling powróci, a G. to nad gładysze. Sienk. **3.** *niewielki kamień, obtoczony przez leżenie w wodzie wśród piasku.* Łab. **4.** *narzędzie w kształcie pilnika, służące do gładzenia i polerowania wyrobów metalowych.* **5.** [G. a. **Gładysza, Hładysz, Hładysza, Ładysz** i zdr. **Gładyszek, Gładyszka, Hładyszka, Hładyżka, Hładuszczyk**] *garnek do mleka, naczynie gliniane bez ucha, dzieżka.* **6.** bot.: a) p. **Ośmiał.** b) p. **Przebiśnieg. 7.** zool. (sphinx elpenor) *owad łuskoskrzydły z rodziny zmierzchnicowatych.* Zdr. × **Gładyszek.** <GŁ(AD)>

[**Gładysza, y,** lm. **e**] p. **Gładysz.**

Gładyszek, szka, lm. **szki 1.** × lm. **szkowie** i [G.] p. **Gładysz:** A on G. wśród nich z nosem w górze. Faleń. (mowa o Henryku Walezjuszu). **2.** a. **Białawiec, Fijołek biały, Śnieżyca,** bł. **Lewkonja** bot. (leucojum) *roś. z rodziny amarylkowatych.* **3.** tap. *igła gruba, z jednej strony płasko zakończona, używana przy pikowaniu mebli.*

Gładyszka, i, lm. **i 1.** × a. × **Gładyszowa** *kobieta piękna, piękność, a przytym często kokietka:* Adlejdę, że była nie G., wnet sobie zmierził Kazimierz. Błaż. **2.** × żart. *kochanka, metresa.* **3.** *narzędzie do gładzenia, jak słoniowa kość u introligatora do równego składania papieru, kamień do gładzenia płótna i papieru i t. d.* **4.** [G.] p. **Gładysz;** *szkopek do mleka.* **5.** × anat. p. **Gładzinka. 6.** zool. p. **Szczeżuja.**

× **Gładyszostwo, a,** blm. *cecha gładysza:* Okrywał to pozorami gładyszostwa.

× **Gładyszowa, ej,** lm. **e 1.** *żona gładysza.* **2.** p. **Gładyszka:** Do p. Gładyszowej: na niebie słońce, na twej twarzy gładkość świeci. Koch.

†**Gładza, y,** blm. *gładkość, piękność:* Oni mu siedem krzeseł w upominku dadzą, i wagą równych i sztuką i gładzą. Chr. (*=politurą*). <GŁ(AD)>

Gładzarnia, i, lm. **e, Platerownia** garb. *warsztat, w którym skóry gładzą.*

Gładzenie, a, blm., czynność cz. **Gładzić.** <GŁ(AD)>

×**Gładzenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Gładzić ś.**

Gładziciel, a, lm. **e** *ten, który gładzi, gładzący.* Krow.

Gładzicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Gładziciel:** Śmierć, dusz G. Ml.

Gładzić, i, ił 1. *robić gładkim, wygładzać, wyrównywać; polerować, szlifować:* G. żelazo, marmur, drzewo, papier. Gładziła marszczki. Przyb. Wódka ta niewymownie twarz gładzi. Ślesz. Prócz maglu i kalendry gładzą niektórzy płótna młotkiem drewnianym. Przędz. (*=maglują, prostują*). Posadzkę G. Zap. (*=froterować*). Do jednej panny młodej zapraszają i drogę przed tobą gładzą, do drugiej drogę sobie szablą otwierać potrzeba. Jeż. Garb.: G. skórę = *wygładzać skórę z jej naturalnych zmarszczek i nierówności, nadawać jej połysk i gładkość,* in. p l a t e r o w a ć. **2.** *głaskać, muskać:* Proszę do komnat, odpowiedział pan miecznik, gładząc czuba na głowie. Sienk. **3.** ×przen. *ujmować, jednać, zjednywać, kaptować:* Demostenes wiele słów przykładał w mowie swej, któremiby był ludzi gładził. L. **4.** ×przen. *przyozdabiać, upiększać:* Twarz swoję bardzo gładzi i przybiera. Skar. Gładzi pokoje swoje. Troc. **5.** ×przen. *wygładzać, wykończać, poprawiać:* G. mowę. Troc. **6.** *tępić, niszczyć, wypleniać, usuwać, wykorzeniać, trzebić, znosić, zacierać:* Baranku Boży, który gładzisz grzechy świata. ×Urząd od Boga karan będzie, jeśli nie będzie gładził bałwochwalstwa. Kosz. †Listy, prawu bożemu i ustawie ziemskiej przeciwne, odzywamy i gładzimy. Statut Kazimierza Jagielończyka 1503 (*=kasujemy, znosimy*). [Śmierć gładzi na wojnie]. ×G. plamy = *wywabiać, wyprowadzać, czyścić:* Sól szczawowa najlepiej gładzi plamy od inkaustu. Troc. ×G. długi = *zaspokajać, mazać, płacić:* Gładzi teraz długi swoje. Troc. **7.** [G.] *stroić* (np. młoduchę do ślubu). ×**G. ś.** *stroić ś.:* Żona dla męża samego ma ś. G. Petr. **Gładzony** im. od **Gładzić:** Twarz miała, jako kiedy kto gładzony rumianą różą słoniowy ząb zmyje. P. Koch. (*=polerowany, szlifowany*). Gładzony papier (*= glansowany, satynowany*). <GŁ(AD)>

Gładzidło, a, lm. **a 1.** *hebel do wygładzania drzewa na czysto.* **2.** [G.] *narzędzie do gładzenia wogóle* (*np. żelazko do prasowania*). **3.** [G.] *narzędzie do przycinania wystających gałęzi świeżo ugrodzonego płotu.*

×**Gładzieć, eje, ał** p. **Gładnąć.**

Gładzik, a, lm. **i 1.** *małe narzędzie nakształt noża a. kielni, używane przez formierzy, zdunów, garncarzy do gładzenia wyrobów,* in. s z e n i e c. **2.** garb. *płytka stalowa, a niek. kamienna* (G. kamienny) *do gładzenia skór,* in. p l a t e r a j z.

[**Gładzina, y,** lm. **y**] *miejsce gładkie (np. lód na stawie, powierzchnia jeziora).*

Gładzinka, i, lm. **i** anat. (glabella) *międzybrwie,* in. ×g ł a d y s z k a, ×g o l i z n a.

Gładzinkowy przym. od **Gładzinka.**

Gładzionka, i, lm. **i** hut. p. **Glejchówka.**

Gładziuchno przys. od **Gładziuchny.**

Gładziuchny, Gładziutki, Gładziuteńki, Gładziusieńki, ×**Gładziusinki,** !**Głaciutki,** [**Gładziusi, Gładziucieńki**] *bardzo gładki.*

[**Gładziucieńki**] p. **Gładziuchny.**

[**Gładziusi**] p. **Gładziuchny.**

Gładziusieńki p. **Gładziuchny.**

Gładziusieńko przys. od **Gładziusieńki.**

×**Gładziusinki** p. **Gładziuchny.** Troc.

Gładziuteńki p. **Gładziuchny.**

Gładziuteńko przys. od **Gładziuteńki.**

Gładziutki p. **Gładziuchny.**

Gładziutko przys. od **Gładziutki.**

Gładziutkookrągły *gładziutki a zarazem okrągły:* Puklerze gładziutkookrągłe. Ml. <GŁ(AD)+O+KRĘG>

Gładziwo, a, lm. **a** *rodzaj młotka.* Podcz.

Gładzizna, y 1. ×lm. **y** *miejsce gładkie, płaszczyzna, równina:* Na gładziznach widzieć rzeźb kunsztownych wiele. Przyb. **2.** [G.] blm. *dźwięczność:* Niektórzy imiona obierają swoim dzieciom dźwięczno-brzmiące, a to „dla gładzizny,“ jak ś. usprawiedliwiają. Gac. <GŁ(AD)>

Gładzony p. **Gładzić.**

Głagolica, y, blm. *jeden z alfabetów starosłowiańskich.* <Ze S. Sł. glagolъ=słowo; litera>

Głagolicki przym. od **Głagolica:** Pismo głagolickie. Głagolicka bukwa. Tat.

Głagolita, y, lm. **ci** *Benedyktyn obrządku słowiańskiego:* Odcień reguły benedyktyńskiej słowiańskiego obrządku, t. j. Głagolici, których Kazimierz może zastąpił łacinnikami, z Leodjum sprowadzonemi. Mał. <Od głagolica, z końcówką Łć.-Gr.>

†**Głasać, a, ał,** †**Głaszać** *wołać, zabierać głos, odzywać ś., głosić, przemawiać:* Gdy owce doją, milczenie ma być, tylko sam pasterz ma nieco k nim G. Trzyc. <GŁO(S)>

†**Głasanie, a,** blm., czynność cz. **Głasać.**

×**Głaskacz, a,** lm. **e** *ten, co głaszcze:* Pochlebca, G. ucha. Jak. W. <GŁ(ASK)>

Głaskać, szcze a. ska, skał p. **Głasnąć.**

Głaskanie, a, blm., ×**Głaszczenie** czynność cz. **Głaskać;** lek. *lekkie pociąganie ręką przy wykonywaniu miesienia.*

×**Głaskliwy** *dający ś. głaskać, łaskawy.*

[**Głaskować, uje, ował**] p. **Głasnąć:** Maciczka moję twarzyczkę głaskała; teraz mię głaskuje niekto inny.

[**Głaskowanie, a,** blm.] czynność cz. **Głaskować.**

Głasnąć, śnie, snął, nied. **Głaskać 1.** a. nied. [**Głaskować**] *musnąć ręką, pogłaskać:* Głaskać po twarzy, pod brodę. Głaskać kota, psa, konia. Głaskać kota pod włos, †wzgórę. Maczugę głasnął. Mick. Od czasu jak nos dźwigam (tu głasnął nos długi), takiej (tabaki) nie zażywałem. Mick. Te włosy, które niedawno maściami głaskano, teraz popiołem posypane. Leop. (*=gładząc perfumowano.* L). Przen. *musnąć wog., dotknąć zlekka:* Głaskać struny lutni. Zefir głaszcze kwiaty (*=całuje=muska=przesuwa ś., mknie po nich*). Baranek trawkę głaszcze. Nar. (*=szczypie, skubie*). Przen.: To męskie dzieła! — ciebie próżno głaska chęć do dzieł męskich. Hul. (*=bodzie*). Przen. ir. *dać ś. we znaki, pomacać, skrobnąć= uderzyć, zdzielić:* Mężnie Niemce zuchwałe głaskali po głowie. Papr. Mam wielką ochotę choć raz go G. Głaszcze jak niedźwiedź. Prz. (*=drapie*). **2.** przen. (zwykle nied.) *pochlebić, połechtać; ująć, dogodzić:* Głaskać czyją dumę, próżność, miłość własną. Głaskać uszy (*=pieścić*). Głaskał Szwedów pochlebstwem. Troc. Jeśli ci gmin klaskał,

to dowód filozofie, żeś nie kłół, lecz głaskał. Mick. Głaskać podniebienie. Kogo szczęście głaszcze, tego rade troszcze. Prz. Głaszcząc, prawdę mówią poetowie. Nar. 3. × nied. przen. *łagodzić, obwijać w bawełnę, osładzać, cukrować:* Okrutny postępek głaskali i wycieńczali. Pilch. 4. × nied. przen. *łagodzić obyczaje, cywilizować:* Tak uczynił i Orfej, naród głaszcząc dziki. Mick. **G. ś. I.** *musnąć ś., pogłaskać ś.:* Głaszcze ś. pod brodę. 2. nied. *bawić ś., głaszcząc kogo a. co, pieścić ś., cckać ś.:* Kobiety ś. często przez cały dzień z pieskami głaszczą. Troc. <GŁ(ASK)>

Głaszać, a, ał I. † p. **Głasać:** Zapowiedzieli im zgoła nie G. ani uczyć w imię Jezusowe. Bud. 2. [G.] *napełniać głosem:* Lesie mój zielony, któż cię będzie głasáł, kiej já ozeniony? <GŁO(S)>

† **Głaszanie, a,** blm., [**Głaszanie**] czynność cz. **Głaszać.**

Głaszczek, czka, lm. **czki** zool. (palpus) *nitkowaty, członkowaty wyrostek na zewnętrznym brzeju żuwaczki, szczęki a. wargi dolnej u stawonogich.*

× **Głaszczenie, a,** blm. p. **Głaskanie.**

Głaśnięcie, a, blm., czynność cz. **Głasnąć.**

[**Głatwatnik, a,** lm. **i**] *bławatek.* <Toż, co bławatek>

[**Gławk, a,** lm. **i, Gławka**] *rodzaj ryby.* <Nm. [glappke], z Pol. głębik>

Głaz, u, lm. **y I.** a. × **Głaza** *kamień polny znacznych rozmiarów;* min. *nazwa ogólna wielu skał, uważanych w całości a. nie w całości:* Na polu leżał G., odłam granitu. Granit jest głazem najpospolitszym. Głazy błędne a. narzutowe, erratyczne = *uniesione przez lodowce i osadzone w innym miejscu.* × G. a. × G. probierski = *kamień probierczy, osła.* Przywalić głazem. Zimny jak G. Serce twarde jak G. Ty, jakbyś w piersiach miała serce z głazu. Mick. Umiesz przejrzeć nawet w serca z głazu. Mick. Graniczne głazy. Nar. (= *kamienne słupy graniczne*). Przen.: Na miejscu stanęli głazem. Mick. (= *osłupieli, skamienieli*). Ona leży głazem na głazie. Uj. Z klęczenia, które częstym na modlitwie razem zwykł odprawiać, kolana stwardniały mu głazem. Min. × Śmierć zetrze wszystko głazem. L. (= *ze szczętem, z kretesem*). 2. [G.] = a) *skała, będąca podścieliskiem [piargu], skała z łupku, łupek.* b) *kamyk:* Nabráł do worka kukiełek i orzéchów włoskich i głazów i ciskáł po jednem. c) w lm. *gatunek jabłek.* Zdr. **Głazik.** Por. **Głaź.** <? GŁ(AZ); może z Nm. Glas, u Tacyta glesum = kryształ, szkło>

† **Głaz, u,** lm. **y** *oko.* <Por. Brs. hłaz>

× **Głaza, y,** lm. **y** p. **Głaz.**

Głazik, a, lm. **i I.** p. **Głaz:** A to co?—pytałem, wskazując drobne, gładkie kamyki. — To głaziki. 2. a. G. probierczy = *kamień probierczy, osła.*

Głazołomny *służący do rozbijania głazów, kamieniołomny:* Oskard G. <Głaz + ŁOM>

Głazony, ów, blp. p. **Glizony.** <?>

Głazotek, tka, lm. **tki** bot. (velezia) *roś.* <?>

† **Głazować, uje, ował** *brukować, wykładać kamieniami.* <p. Głaz>

† **Głazowanie, a,** blm., czynność cz. **Głazować.**

Głazowaty *podobny do głazu, kamienisty:* Kamyki głazowate. Ziemia głazowata.

Głazowy przym. od **Głaz,** *z głazu, kamienny.* Słow.

[**Głazy, ów,** blp.] p. **Głaz.**

[**Głaź, I,** blm.] *głaziki, kamyki:* Nazbiyrali pełniuśkom skrzynie głazi. Por. **Głaz.**

[**Głaźnie, Głaźno**] przys. od **Głaźny:** Zaczęła ś. rozmowa, ale szła jakoś niegłaźnie. Pot. L.

[**Głaźno**] p. **Głaźnie.**

Głaźny I. † a. × **Głaźny** *zwinny, zręczny.* 2. [G.] *gładki.* <Czes. hlazny = gładzony>

I. Głąb, głębi a. [**głąbiu**], lm. **głębie,** [**głąbie**], × **Głęb, Głębia I.** a. **Głębina,** × **Głębizna,** × **Głębie,** [**Głębiń, Głębinia, Głęboczyna, Głębość**] *miejsce głębokie (w wodzie) głębokość, toń, topiel, odmęt, otchłań wodna:* Cieką głębie. Mick. Wskoczył w G. Zhukana fala po głębiach barkę przerzuca tułaczą. Mick. Nie tobie igrać przez srebrne tonie, lub nurkiem pluskać w G. jasną. Mick. [Straśny G.]. Przen. wog. *dół, czeluść, przepaść, otchłań:* Spojrzawszy przez okno, wzrok gubi ś. w głębi niezmiernej. Mick. Cerkiew zapada w G. Mick. Dzielny koń! Patrz, jak staje, G. okiem rozmierza. Mick. Słowik, król śpiewu, nie słyszy strumienia, który w podziemnej głębi rozwodzi swe jęki. Mick. Przen.: Gwiazda ducha zagasnąć nie zdoła i, raz rzucona, krąży po niezmiernej głębi. Mick. 2. *kierunek ku środkowi ziemi, głębokość:* Okręt idzie w G. (= *na dno*). To ś. wzbija, to w G. wali. Mick. **W głąb** a. † **W głąbsz** i [**W głąbsz**] *na głębokość:* Kopał ziemię w G. Dół ma dwa łokcie w G. 3. przen. *wnętrze, serce = sam środek; odległy plan, dal, oddalenie:* G. lasu, ziemi. Wdarł ś. w G. kraju. × Nieprzyjaciel już jest w głębi Polski. Troc. Sklep (cerkwi) trzeszczy, G. zapada. Mick. (= *dolna część, posady, fundamenta*). (Świeca) w głębi (dom. lichtarza) tłumi ogniska. Mick. Poszedł ku lampie, żeby ją poprawił; wrzkomo poprawia, a do głębi ciśnie. Mick. Widny(!) mi ciągle G. okropnej kaźni. Kon. Przen.: Zwracam wzrok w G. mej ruiny (= *wnikam, zatapiam ś. w nią, zgłębiam ją*). Z głębi duszy. Bóg czyta w głębi serc. Zamiary knuje w swojej głębi ducha. Mick. Dzisiaj tobie G. serca rozkrywam. Mick. Przed Tobą G. serca otworzę: Smutno mi, Boże! Słow. Z głębia(!) naszej rodziny. Wor. O myśli! w twojej głębi jest hydra pamiątek. Mick. Rozterki w G. bardzo poszły. Troc. Rzecz pojmują, ale w G. nie idą. Troc. <GŁĘB>

2. Głąb, głąba a. **głęba,** lm. **głąby** a. **głęby I.** a. **Głąbia** *pień niektórych jarzyn, jak kapusty, sałaty.* 2. † przen. *guz, gruczoł weneryczny:* Narzeka na głąby. Rej. 3. *człowiek tępego umysłu, zakuta głowa, kapuściana głowa, bałwan, niezdara, nieokrzesaniec.* 4. i zdr. **Głąbik** a) bud. *część kapitelu kolumny koryncklej,* in. kłącz, kłącze. b) *rybka kiełb.* Zdr. **Głąbek, Głąbik,** [**Głębik**]. Zgr. **Głąbisko.** Por. **Głąbie, Kłąb.** <? GŁĄB>

× **Głąbaty** *podobny do głąba, nieokrzesany, nierozwinięty:* Głowa głąbata (= *zakuta, kapuściana*).

Głąbek, bka, lm. **bki** p. **2. Głąb.**

Głąbia, i, lm. **e, I.** p. **2. Głąb.** 2. **Maczugowiec, Zamja** bot. (zamia) *roś. z rodziny sagowcowatych.* <?>

Głąbiasto przys. od **Głąbiasty.**

Głąbiasty I. a. **Głąbisty, Głąbowaty** = a) *mający duży głąb; mający głąb, główkowy:* Kapusta głąbiasta. b) *podobny do głąba.* Troc. 2. anat.: † Ciało głąbiaste w mózgu = *spoidło największe* (corpus callosum).

[**Głąbić, i, ił**] *gnieść, miąć, miętosić, zwinąć w kupę.* Por. **Zgłąbić, Pogłąbić.** <Zamiast Gnąbić>

× **Głąbie, a,** blm. zb. *głąby:* Paść głąbiem. <p. 2. Głąb>

[**Głąbie, i,** blp.] *gatunek jabłek.* Por. **2. Głąb.**

Głąbieć, eje, ał I. *wyrastać w głąb.* 2 × *glupieć:* G., kołowacieć. Bobr. <p. 2. Głąb>

[**Głąbiel, i,** lm. **e**] *ryba coregonus Artedi (łososiowata).* <Por. Głąb, Głębik>

Głąbienie, a, blm., czynność cz. **Głąbieć.**

Głąbigroszek, szka, lm. **szki** bot. (tetragonolobus) *roś. z rodziny motylkowatych.* < Głąb + GROCH >

Głąbik, a, lm. **i** **1.** p. **2. Głąb. 2.** [Głąbiki a. Głąbiki krakowskie] = a) *sałata krakowska* (lactuca cracoviensis), *odmiana sałaty ogrodowej.* b) *jarzyna, przygotowana z tej sałaty.* **3.** bot. (scapus) *podpora kwiatów w roślinie, wyrastająca bezpośrednio z korzenia i nie porastająca liśćmi.* < p. 2. Głąb >

[**Głąbiki, ów,** blp.] p. **Głąbik.**

× **Głąbiowy** p. **Głąbowy.** Troc.

Głąbisko, a, lm. **a** **1.** p. **Głąb. 2.** [G.] *pole po kapuście.*

Głąbisto przys. od **Głąbisty.**

Głąbisty p. **Głąbiasty.**

Głąbowato przys. od **Głąbowaty.**

Głąbowaty p. **Głąbiasty.**

Głąbowy, × **Głąbiowy** przym. od **2. Głąb.**

† **Głąbsz, y,** lm. **e** i [**Głąbsz**] p. **Głąb**: Dwa łokcie w szerz, a łokieć w G. Druzus wkroczył w G. Niemiec. Oss. Weszły w modę czapki z wysokiemi baranami, wierzchem płaskim, od modnisiów w G. barana wtłaczanym. Goł. < GŁĘB >

[**Gląg, u,** lm. **i**] p. **Głóg.**

[**Gleg, u,** blm.] p. **Kłag.**

[**Glek, a,** lm. **i, Gloms, Glomsd**] *twaróg.* < p. Klog >

× **Głęb, i,** lm. **bie** p. **1. Głąb**: Tu przestwory przepaści szeroko rozwartej, tu wielka G. okropna. Przyb.

Głębia, i, lm. **e** p. **1. Głąb**: W oczach jego bywała też czasem i G. litości. Orzesz. Na czole tworzyły ś. dwie brózdy zamyślenia, w oczach zaś robiła ś. G. Rog. × Podać na głębią (u malarzy) = *dalsze przedmioty oddać niklej dla uwydatnienia bliższych.* † W głębią = *w głąb*: Proste rany, które są na paznogieć w głębią. Ort. Przen.: Wierz mi, że cię wywiodą w głębią z miałkiego. Rej. (= a) *że cię wybawią, wyzwolą;* b) *trafisz z deszczu pod rynnę*). Gór.: G. nieograniczona (= *nieograniczona głębokość, na którą wolno jest kopać*). < GŁĘB >

× **Głębiciel, a,** lm. **e** *ten, co zgłębia.*

× **Głębić, i, ił** **1.** *tworzyć głębinę, wygłębiać, pogłębiać.* **2.** a. × **G. ś.** *zgłębiać, gruntować, dobierać ś. do gruntu, do dna, zagłębiać ś., posuwać ś. w głąb*: Chłopi, nie głębiąc własnym kosztem, ołów dobywają. T. K. Im bardziej tracisz na powierzchni, tym głębisz ś. bardziej. Krasiń. Przen.: Z usilną pracą głębiłem w podanych nam rachunkach. (= *zagłębiałem ś.*). T. K. < GŁĘB >

× **Głębie, a,** lm. **a** p. **1. Głąb.**

× **Głębielisko, a,** lm. **a** *błoto głębokie, topielisko, topiel, grzęzawisko, trzęsawisko, bagno*: W błotnych głębieliskach siła zakrytych siedziało. Błaż.

× **Głębienie, a,** blm.], czynność cz. **Głębić.**

× **Głębienie się, a ś.,** blm.], czynność cz. **Głębić ś.**

[**Głębik, a,** lm. **i**] p. **2. Głąb**: Macocha swoim dziateckom chleba z masłem daje, a mnie sirotecce głębików nakraje.

Głębina, y, lm. **y** p. **1. Głąb**: Na głębinie fala lekko ś. kołysa. Mick. Myśl, jak kotwica z łodzi drobnej ciśniona w niezmierność głębiny, piorunem spadnie. Mick. Czuła ś. bezpieczniejszą w głębinach leśnych. Sienk. < GŁĘB >

[**Głębinia, i,** lm. **e**] p. **1. Głąb**: Mijają bagna, głębinie. Mick. Ogniste głębinie. Mick.

Głębinowy przym. od **Głębina**: Fauna głębinowa.

[**Głębiń, i,** lm. **e**] p. **Głąb**: Parę łokci głębini.

Głębiowirzasty, Głębokowirzasty *mający głębie i wiry*: Skamander G. Ml. < GŁĘB + Wir >

× **Głębizna, y,** lm. **y** p. **1. Głąb.** < GŁĘB >

[**Głęboczek, czka,** lm. **czki**] *dół.*

[**Głęboczki**, st. n. **Najgłęboczki, Głębolachny, Głyboczki, Głębokośny**] *bardzo głęboki*: Dunaj głębocki.

[**Głęboczko**] przys. od **Głęboczki**; [**Głębośko**]: Wrośnijże mi tak G., jak zakopane to dziecko. Pauli.

[**Głębocznica, y,** lm. **e**] *droga głęboka, jar, wąwóz.*

[**Głęboczyna, y,** lm. **y**] p. **1. Głąb**: Je w morzu wielká G.

[**Głębok**] p. **Głęboko.**

[**Głębòk**] p. **Głęboko.**

Głęboki, st. w. **Głębszy** a. † **Głębokszy** **1.** *mający głębokość*: Dołek jedną stopę G. Niewód G. stóp dwieście. Mick. **2.** *zachodzący daleko do wnętrza ziemi a. przedmiotu, w którym ś. znajduje, mający znaczną głębokość, nie płytki, nie miałki*: Głęboka studnia, rzeka. Głęboka rana. **3.** *środkowy, wewnętrzny, w głębi leżący, zapadły*: G. las. W głębokiej Litwie. Mick. **4.** *daleki, odległy, oddalony*: Głęboka dal. **5.** *niczym niezakłócony*: G. sen = *mocny, twardy.* † Głębokie spanie nad przyrodzenie. Szym. z Łow. (= *sen głęboki chorobliwy*). Głębokie milczenie = *głuche.* Głęboka ciemność = *nieprzejrzana, gruba.* Wśród głębokiego pokoju wzięli Turcy uśpioną Dydymotychę. Kłok. **6.** *późny, podeszły*: Głęboka noc, jesień, starość. × W głębokie już zaszedł lata. Troc. × Dobry rozsądek, choć nie w głębokim wieku. Troc. **7.** × Głęboka żałoba = *gruba.* **8.** *istotę rzeczy przenikający, zgłębiający przedmiot, niepowierzchowny, bystry, gruntowny, wysoki, wielki*: G. rozum, takt. Głęboka nauka, polityka, znajomość rzeczy. Pod jego (= hjeroglifu) zasłoną leżąca myśl głęboka w letargu śpi od lat tysiąca. Mick. Powoli z dziecka stawał ś. młodzieńcem, którego dusza głębszą i potężniejszą była od rówieśnych. Chm. G. matematyk, myśliciel. G. filozof. Śniad. Głębokie jego o początkach narodu polskiego poszukiwania. Pot. St. (= *ścisłe, sumienne, gruntowne*). **9.** *niedościgły, niepojęty, niezbadany*: Głęboka tajemnica. × Głębokie to są dla mnie nauki. Troc. (= *zbyt trudne*). **10.** *z głębi pochodzący, serdeczny, szczery, prawdziwy*: G. żal, smutek (= *ciężki*). G. jęk. Głębokie westchnienie, uczucie. Głębokie wrażenie (= *silne, przejmujące*). *Wysoki*: G. szacunek. Głębokie poważanie. Najgłębsze uszanowanie. **11.** G. ukłon = *nizki.* **12.** × G. ton, głos = *nizki, gruby*: Głębokim śpiewa basem. Troc. **13.** × *daleko zachodzący, rozwodzący ś.*: Zachodzić w głębokie gadki. Troc. **14.** [G.] *osadny*: Kobylsko głęboka škapa, ale narowna. **15.** anat.: a) Staw G., × głębokie wpojenie, × złączenie głębokie, † przestronny wstaw G., † stawoskład głębokoległy p. **Staw.** b) *głęboko umieszczony*: † Kość głęboka = *kość kulszowa* (os ischii). † Myszka głęboka = *zginacz palców głęboki* (flexor digitorum profundus). **16.** woj.: Szyk G. = *mający znaczną ilość szeregów.* < GŁĘB >

Głęboko, [**Głębok, Głębòk,** st. n. **nadłębi**] przys. od **Głęboki**: Rośnij, kwiecie, wysoko, jak pan leży G. Mick. G. zapuścić korzenie. Pamiątki serce G. zagrzebie. Mick. *Mocno, silnie*: Czuję me szczęście tak dziwnie G. Mick. Słowa G.

przejmujące. Chm. Różne smutki głębiej mi wyrdzawiły duszę, niż ś. sam spodziewałem. Mick. Gawiedź wierzy G. Mick. Utkwić G. w pamięci. Śpią G. Tremb. (=*mocno, twardo*). O czym nie chcę mówić głębiej. Górn. (=*szerzej, obszerniej, gruntowniej*).

× **Głębokoległy** *głęboko położony;* anat.: †Stawoskład G. p. **Staw.** <GŁĘB+LEG)>

× **Głębokomówny** *który mówi, zgłębiając przedmiot, nie powierzchownie.* <GŁĘB+MOW>

× **Głębokomyślność, i,** blm. rz. od **Głębokomyślny.**

× **Głębokomyślny** *myślący głęboko, gruntownie; mający umysł głęboki.* <GŁĘB+MY(SŁ)>

Głębokość, i, lm. **i I.** blm. rz. od **Głęboki:** G. umysłu. **2.** *jeden z wymiarów przestrzeni, wysokość:* Znaczna G. Gie.: G. względna jeziora=*stosunek między głębokością absolutną a pierwiastkiem kwadratowym z powierzchni jeziora.* Przen.: G. lasu, szyku, bataljonu (=*wymiar w kierunku podłużnym*). **3.** *miejsce głębokie, głąb, głębina:* Z głębokości wołałem k Tobie, Panie. Wuj. Lepiej mu aby zawieszono kamień młyński u szyje jego i zatopiono go w głębokości morskiej. Wuj. × Przen.: *rzecz niezbadana, tajemnica:* Wszystkie nauk przeniknął głębokości. Troc. Głębokości boskich nikt nie zna. Gil. <GŁĘB>

[**Głębokośny**] p. **Głęboczki.**

Głębokowirzasty p. **Głębiowirzasty:** Strumień G. Ml.

Głębokowodny *w głębokich wodach znajdujący ś.:* Utwory głębokowodne. Nałk. <GŁĘB+WOD>

Głębokowybrzeżny *głęboki u brzegu:* Zatoka głębokowybrzeżna. Ml. <GŁĘB+Wy+BRZEG>

†**Głębokszy** p. **Głęboki:** Ucieczesz ś. do głębokszych studniczek. Rej.

[**Głębolachny**] p. **Głęboczki.**

[**Głębosić, i, il**] *niepokoić:* Głębosą mię, aby jechać do lasa. <?>

[**Głębość, i,** lm. **i**] p. **I. Głąb:** Gdzie największa G., toby babę tam wepchnąć.

[**Głębośko**] p. **Głęboczko.**

Głobić, bi a. **bie, bił I.** †*ściskać, spajać.* **2.** †przen. *cisnąć, gnębić, dokuczać, dolegać:* List on głobi serce jego. Pot. Ciebie nieszczęście własne, Rzymie, głobie. Chr. **3.** [G.] *klin wbijać, klinować.* **4.** [G.] *spajać beczkę obręczami.* †**G. ś.** o co=*troszczyć ś., kłopotać ś., niepokoić ś.:* Jeśliby kto rozumiał, żeby sług Bogu potrzeba było, może ś. o to nie G. ani starać, boć ich jest bardzo żyzno, kiedy ci pomrą. Glicz. <GŁOB>

Głobidło, a, lm. a mul. *żelazko podłużne, żłobkowate do wtłaczania zaprawy w spojenia ścian kamiennych a ceglanych.*

[**Głobienie, a,** blm.] czynność cz. **Głobić.**

[**Głobik, a,** lm. **i**] *klin.* Por. **Zagłoba.**

[**Głobis, a,** lm. **y**] *łobuz.* <?>

†**Głobuczek, czka,** lm. **czki** p. **Kłobuczek.** Hel. <p. Kłobuk>

†**Głodać, głoda i głodze, głodał I.** i [G.] *gryźć, ogryzać:* Dziecina zębów jeszcze nie mający, grubych pokarmów nie może G. Petr. Koń munsztuk upieniony głodze. Pot. [Stoi sobie groch przy drodze, kto przechodzi, to go głodze]. Prz. **2.** przen. *obdzierać, oskubywać, obnażać:* Jadąc obaczę szewca tuż przy samej drodze, a on dąb nadstarzały z wierzchniej skóry głodze. Pot. **3.** przen. *ścierać, obcierać co, wrzynać ś. w co, uciskać:* Piastom twardy szyszak głowy głodał. Pot. **4.** przen. *obmywać, podmywać:* Brzeg taki woda głodze. Klon. **5.** przen. *uciskać, dręczyć:* Bóg mię snadź szatanowi podał, ażeby mię głodał. Chr. <GŁOD>

†**Głodanie, a,** blm., [**Głodanie**] czynność cz. **Głodać.**

[**Głodawica, y,** lm. **e**] *nazwa wiedźmy:* Wiedźma G. <GŁOD>

Głodek, dka, lm. **dki, Wiosnówka** bot. (draba) *roś. z rodziny krzyżowych.* Gatunki: G. mrzygłód (d. aizoides); G. wiosenny a. Wiosnówka pospolita a. biała (d. verna). <?>

Głodnia, i, lm. **e** bot. (jossinia) *roś. z rodziny mirtowatych.* <?>

[**Głodniánecki**] p. **Głodno.**

× **Głodnica, y,** lm. **e** forma ż. od **Głodnik.**

× **Głodnie** p. **Głodno.**

× **Głodnieć, eje, ał** *stawać ś. głodnym; być głodnym, cierpieć, mrzeć głód, przymierać głodu, łaknąć:* G. musi między bogactwami. Lubom. <GŁOD>

× **Głodnik, a,** lm. **cy** *człowiek głodny.*

[**Głodnisz, a,** lm. **e**] *chudeusz, chudopacholek, biedak.*

[**Głodniszka, i,** lm. **i**] *dziewczyna, kobieta uboga.*

Głodniuteńki *bardzo głodny.*

Głodno, × **Głodnie,** [**Głodniánecki**] przys. od **Głodny:** Chłodno, G. i do domu daleko. Prz. (=*wszystko złe na raz*).

†**Głodnokary** *karany głodem:* Głodnokare szczenię podłe będzie na szczwanie. Ostror. <GŁOD>

× **Głodnokupny** *głodem kupiony=zjednany, obiadem skaptowany:* Głodnokupni pochlebiacze. Kras. <GŁOD+Kupić>

× **Głodność, i,** blm. rz. od **Głodny.** <GŁOD>

× **Głodnozły** *głodem dojmujący:* Brzuch-em mój słodziny napełnił w tak głodnozłej dobie. Kulig. (=*podczas takiego głodu, nieurodzaju, drożyzny*). <GŁOD+ZŁ>

Głodny, †**Głodzien I.** *łaknący jedzenia, zgłodniały, czczy:* G. jak pies. Głodnemu chleb na myśli. Prz. G. żołądek (=*pusty*). On jest jak zwierzę, póty łagodne, dopóki głodne. Byk. **2.** przen. *łakomy, chciwy, żądny:* Wszystkie te drobnostki zabawiały dwór, służyły za pokarm głodnym plotek. Krasz. × G. to człek, choć ma dosyć, da-ć ś. przecie przekupić. L. × Sędzia nie ma być głodnym. L. (=*przekupnym, sprzedajnym*). **3.** a. **Głodowy** *głód przynoszący, nieurodzajny, drogi:* G. czas, rok. **4.** p. **Głodowy:** Kuracja głodna. W takiej niedoli i najostatniejszej nędzy, z dnia na dzień grożącej śmiercią głodną, rosła sierota. Krasz. Żart.: Wziął pan Tomasz kuracyję modną, sławną teraz na świecie, kuracyję głodną. Mick. (=*był morzony głodem*). **5.** × *cierpiący niedostatek, ubogi, zbiedzony, w potrzebie będący:* Bolesław Łysy, będąc grosza głodnym, miasteczka niektórym swoim ludziom zastawił. Biaż. Kościół we wszystkiej djecezji Kijowskiej G. jest. Wer. **6.** Deszcze głodne = *spadające podczas żniw, na przednówku.* **7.** [G.] *pragnący czegoś:* Kup parę wiśnieczek na mój posiłeczek: tegom jest głodna. **Na głodnego** przys. *o głodzie, naczczo,* żart. rub. *o suchym pysku:* Śpiewać na głodnego. <GŁOD>

[**Głodomor, a,** lm. **y**] p. **Głodomór.**

Głodomorek, rka, lm. **rki I.** p. **Głodomór:** Taki francuski G. mieszkał z pewnością w Paryżu na jakim ubogim przedmieściu. Kow. **2.** *człowiek, morzący ś. głodem, sknera, nie zaspokajający pierwszych swoich potrzeb.* **3.** *człowiek nienasycony, obżartuch* (o mężczyźnie a. kobiecie). <GŁOD+MOR>

Głodomorstwo, a, blm. *praktyka, doświadczenia głodomora, dobrowolne morzenie ś. głodem:* G. spospolitowało ś.

Głodomór, ora, lm. **ory I.** a. [**Głodomor, Głodomórz, Głodoś**] *człowiek przymierający z głodu, nie mający co jeść, biedak zgłodniały:* Brzuch miał tak wpadły pod piersią, że możnaby go wziąć za głodomora. Sienk. **2.** *człowiek, wstrzymujący ś. od przyjmowania pokarmu i napoju dla doświadczenia a. popisu:* Dr. Tanner sławny G. Zdr. **Głodomorek.**

[**Głodomórz, orza,** lm. **orze**] p. **Głodomór.**

[**Głodoś, a,** lm. **e**] p. **Głodomór.**

× **Głodotwórca, y,** lm. **y** *ten, co wywołuje drożyznę, głód, staje ś. jego przyczyną:* Tych, którzy, kupując tanio zboże, drogo przedawali, nazywano lichwiarzami, głodotwórcami, samokupcami. Cz. <GŁOD+TWOR>

[**Głodować, uje, owal**] *głód cierpieć, głodu doznawać:* Niedźwiedź, niezgrabny w skokach, często G. musi. My bo strasznie głodujemy. Jeż. <GŁOD>

[**Głodowanie, a,** blm.] czynność cz. **Głodować.**

Głodowy, Głodny przym. od **Głód: I.** Śmierć głodowa. Lek.: Leczenie głodowe = *leczenie glo dem, głodzenie.* Dur G., durzyca głodowa, tyfus G. **2.** p. **Głodny:** Rok G. Przyczynami temi były duszne i brzydkie izby, dni głodowe, których wiele już przeżył. Orzesz.

Głodzenie, a, blm., czynność cz. **Głodzić.**

Głodzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Głodzić ś.**

Głodzić, i, il I. *morzyć głodem, trzymać o glodzie, nie dać jeść.* **2.** lek. *leczyć przez zmniejszenie ilości pokarmu do granic ostatecznie możliwych.* **G. ś.** *morzyć ś. głodem.* <GŁOD>

†**Głodzien** p. **Głodny.**

†**Głogotać, ce, tal** p. **Gulgotać:** Orzeł głogotał. Stryjk. <Dźwn.>

†**Głogotanie, a,** blm., czynność cz. **Głogotać.**

Głogowiec, wca, lm. **wce** zool. (pieris crataegi) *motyl dzienny.* <GŁOG>

Głogownik, a, lm. **i, Głogówka** bot. (pirus pollveria) *drzewo z rodzaju gruszy.*

Głogowy przym. od **Głóg:** Krzak G.

Głogówka, i, lm. **i** bot. **I.** p. **Głogownik. 2.** *owoc głogownika.*

[**Głomza, y,** lm. **y**] p. **Glomza.** <Nm. [gloms(d)]>

[**Głomzda, y,** lm. **y**] p. **Glomza.**

Głos, u, lm. **y I.** (fiz.) *objaw oddziaływania ruchu drgającego cząstek ciała na organ słuchu:* G o drganiach nagłych i nielicznych = *huk.* G o drganiach następujących po sobie nieprawidłowo = *szmer, szum.* G. o drganiach jednakich, w znacznej liczbie po sobie następujących prawidłowo = *ton a. ton muzyczny.* Wydać G. O ludziach: G. ludzki. Mieć silny G. (= *organ*). × G ma wielki. Troc. G. cienki, gruby, wysoki, nizki. G. piersiowy, gardłowy. G. dźwięczny, słodki, wdzięczny, słowiczy, stentorowy, tubalny. Zmieszane głosy ludzkie (= *gwar, wrzawa, zgiełk*). Krzyczą strasznemi głosy. Mick. Chociaż Niemiec, G. ludzki rozumiał. Mick. (= *mowę*). Podnosić, natężać G. Podniósł dużo głosu. Troc. G. zniżać a. × spuszczać. Wyciągać G. a. głosem. Dobywać głosu. Mieć dobry G. a. mieć G. (dom.: do śpiewu). Jaki masz G.? (= *rodzaj głosu*). Bas, tenor, alt, sopran nie są tonami, lecz głosami. Kras. A. Stracić, popsuć, poprawić, kształcić sobie G. Nie mieć głosu (= *mieć głos do śpiewu za słaby a. niemiły*). × G. zmyślać (= *nie własnym głosem mówić a. śpiewać*). G. z głowy (= *falset, fistuła*). Śpiew, muzyka na jeden głos (= *solo*), na dwa głosy (= *duet*), na trzy głosy (= *tercet*), na cztery głosy (= *kwartet*). Śpiewać na głosy. Żart.: Grali mu na trzy głosy w kije. Troc. (= *zbili go*). Którym głosem będziesz śpiewał? a. × który G. będziesz śpiewał, będziesz trzymał? Przen. żart.: Śpiewać baranim głosem = *beczeć* = *płakać.* G. lepszy żywy, niż martwy. Prz. (= *żywe słowo lepsze, niż pismo*). W żyjących języku niema na to głosu. Mick. (= *wyrazu*). Czyliż mu na to wieszczy G. bogowie dali, aby o sobie tylko w każdej nucił dumie. Mick. Nalegali wielkiemi głosami, aby Jezus był ukrzyżowan. Sekl. (= *wołaniami*). † Jeden, obaczywszy. iż uzdrowion jest, wrócił ś., z wielkim głosem wielbiąc Boga. Sekl. Przen.: Powietrze tchnące wonią, tą muzyką kwiatów, mówi do serca głosem tajemnym dla ucha. Mick. Na cały G. a. × na G., na wszystek G., × co głosu, × co z głosu (przysłówkowo) = *na całe gardło, jak najgłośniej:* Krzyczeć na cały G. Tu mię śmiech na wszystek G. wzrusza. Pot. Krzyczą, co głosu w piersiach. Pot. Co głosu woła, gdzie bieżycie. P. Koch. Co z głosu wołać. Troc. Na G. a. × w G., † **Głosem,** [**Głosem**] przys. = *głośno, nie pocichu:* Czytać na G. W G. mówi. Troc. Ta przysięga na ten czas w G. czytana była. Steb. Głosem Chrystusową moc wyznawaj. Skar. Pocznie głosem jęczeć, na głowę styskować. Zbyl. [Będę płakać głosem]. Przen.: × W G. = a) *otwarcie, jawnie, publicznie:* W G. tego powiedzieć nie mogę, ale jednemu z was potajemnie powierzę. Warg. b) *zgodnie z czymś, właśnie w tym samym znaczeniu:* W G. opowiada prawo. Troc. O zwierzętach: G. zwierzęcy. G. krowy, osła (= *ryczenie*), konia (= *rżenie*), psa (= *szczekanie, skowyczenie, skomlenie, warczenie, wycie*), wilka (= *wycie*), kota (= *miauczenie*), barana, kozła (= *bek, beczenie*), świni (= *kwik, kwiczenie, chrząkanie*), ptaka (= *śpiew, świergotanie*), gęsi (= *gęganie*), kaczki (= *kwakanie*), kury (= *gdakanie*), koguta (= *pianie*), bociana (= *klektanie*), kukułki (= *kukanie*), żaby (= *rzechotanie*), muchy (= *bzykanie*), pszczoły (= *brzęczenie, bęczenie*). Psie głosy nie idą pod niebiosy. Prz. O ogarach (myśl.): Głosem gonić = *wydawać głos, idąc za tropem,* g r a ć. O martwej przyrodzie: G. instrumentu muzycznego (= *dźwięk*). G. trąby, muzyki. G. szumiących wód. Rej. Chmura strasznym huczy głosem. Troc. Wszystkie głosy wielkiego miasta, tworząc wrzawę, nie dały mu zasnąć. Wsłuchiwał ś. w głosy usypiającej wiejskiej przyrody. **2.** † *wieść, pogłoska:* Puścić G. G. ten brzmi dawno, że masz tak ładną córkę. Auszp. Nie dlatego na tak daleką wojnęśmy jechali, abyśmy ten G. tylko lichy mieli, żeśmy pogańską ziemię zwojowali. P. Koch. (= *rozgłos, sławę*). **3.** *mowa, przemówienie, odezwanie ś.; prawo mówienia, przemawiania:* Zabrać G. (= *zacząć mówić*). Podnieść G. Kras. A. (= *odezwać ś.*). G. pana marszałka sejmowego. G. wolny, wolność ubezpieczający. Czytelnik niech uważa, że to jest G. pogański, przeciw rycerstwu niemieckiemu użyty. Mick. W szczerym głosie zeznam, co serce ustom przekazało. Mick. Nie bądź głuchym na G. nieszczęśliwego (= *prośbę*). Prosić o G. Dać komu G. Pozbawić kogo, odmówić komu głosu. Pan N. ma G. G. doradczy. Nie masz tu, młokosie, głosu. Ryby i dzieci głosu nie mają. Prz. Tu twój G. nic nie znaczy, nie poradzi (= *wstawienie ś.*). **4.** *sąd, wyrok, zdanie, opinja, wola:* Taki jest G. publiczny. G. ludu, G. Boga. Prz. Podniosły ś. głosy przeciw niemu. G. decydujący, rozstrzygający. **5.** *przyzwolenie na kogo a. na co, wotum, kreska,*

gałka: Dać G. komu, za kim a. przeciw komu. Zbierać, liczyć głosy. Dać G. na co. Być wybranym, przejść, upaść większością głosów. Zgodnemi głosami został obrany marszałkiem sejmu Stanisław Małachowski. L. (*=jednomyślnie*). **6.** *nawoływanie, rada, przestroga, napomnienie, wskazówka:* G. przyjaciela, matki. G. boży. G. sumienia, duszy, serca, rozumu. G. religji, natury. G. rozumny, proroczy. G. wołającego na puszczy. Wuj. (o św. Janie). Przen.: To G. wołającego na puszczy=*daremne nawoływanie.* W ten G. mówi Pismo święte. Troc. (*=w ten sposób*). Co żyje, niknie: tak na mnie świat woła... Za cóż G. ten wewnętrznej wiary nie wyziębi? Mick. **7.** muz.= a) a. **Regiestr** (na organach a. melodykonie) *pewnym zabarwieniem dźwięku odróżniony szereg tonów:* Organy te mają dwadzieścia głosów a. regiestrów. b) a. **Partja, Part,** †**Partes** *nuty do śpiewu a. grania na poszczególną jednostkę wokalną a. instrumentalną:* Są wszystkie głosy, brak tylko klarnetowego. **8.** praw. *obrona a. wnioski na piśmie.* Zdr. **Głosik,** ×**Głosek,** ×**Głoseczek,** [**Głosiczek**]. Por. **Głoski, Głósecki.** <GŁO(S)>

[**Głosać, a, ał**] *śpiewać* (?). Zawil.

×**Głoseczek, czka,** lm. **czki** p. **Głos:** Wiatreczek głoseczkiem ś. ozywa. Groch.

×**Głosek, ska,** lm. **ski** p. **Głos:** Słowiczku, przyleć z głoskiem ulubionym. Groch.

Głosiciel, a, lm. **e** *ten, co głosi:* G. ewangielji.

Głosicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Głosiciel.**

[**Głosiczek, czka,** lm. **czki**] p. **Głos.**

Głosić, i, ił 1. *mówić, powiadać, twierdzić, oświadczać, utrzymywać; wiadomo czynić, ogłaszać, obwieszczać, zapowiadać, publikować, rozpowiadać, opowiadać, rozpuszczać pogłoskę, wieść, rozszerzać wiadomość; opiewać, wysławiać, uwielbiać, podnosić, wynosić, rozsławiać:* Głoszą, że będzie wojna. Artykuł prawa głosi, co następuje. Król srogie głosi kary. Mick. G. słowo boże. Głoś świętemi usty, jakie mówić pacierze. Mick. Głosi przed dłużnikami, że wyjechał. G. wielkie czyny. **2.** [G.]= a) *rozwodzić żale, opłakiwać, płaczliwie podnosić zalety nieboszczyka w czasie pogrzebu:* Gdy wynoszono trumnę, wszystkie baby G. poczęły. b) *wyśledzać złodzieja za pomocą śpiewnika i klucza.* c) *gonić głosem* (o ogarze). d) *mówić głośno.* [**G.** ś. a. **Oglosić ś., Głusić ś.**] *odzywać ś., zgłaszać ś.* <GŁO(S)>

Głosik, a, lm. **i** p. **Głos:** Niech pan nie odchodzi! — zawołała piskliwym głosikiem gospodyni. Krasz. Bóg zapłać, przepiórko! twój G. kochany wesoło przypada mi w ucho. Len.

×**Głosisty,** ×**Głośliwy** *donośny, huczny, hałaśliwy, ogłuszający, wrzaskliwy, głośny, rozgłośny:* Głosiste trąby. Susz.

Głoska, i, lm. **i 1.** *pojedyńcze brzmienie, dźwięk wyrazu:* Głoski dzielą ś. na samogłoski i spółgłoski. **2.** ×*samogłoska.* Troc. G. prosta (*=jedną literą pisana*). G. składana (*=dwiema a. trzema literami pisana, dwugłoska*). G. przez nos (*=nosowa, nosówka*). G. długa, krótka. **3.** !*litera, znak:* Wszyscy śpieszą oglądać głoski. Syrok. G. b w słowie b ę d z i e zaczęła brzęczeć i szumieć. Mick. I pisze Baltazara głoskami. Mick. (*=znakami okropnemi, strasznemi, złowrogiemi, przerażającemi*). **4.** ×*czcionka drukarska.* **5.** [G.] *pogłoska:* Poszła G., że ón złodziéj. <GŁO(S)>

×**Głoska, i,** lm. **i** p. **Głosa** i **Głoska.**

[**Głoski, ów,** blp.] *głosowanie, wybory:* Księża i obywatele współubiegali ś. z sobą o pouczanie ludu w sprawie wyborczej, przypominali mu termin wyborów, wskazywali kandydatów, wykładali mu i tłumaczyli ważność tego, co sam w języku swej chaty nazywał i nazywa głoskami. Por. **Głos.**

Głoskowy przym. od **Głoska** = a) *z głosek złożony, literalny:* Pismo głoskowe. b) ×*samogłoskowy:* Głoskowe brzmienie. Troc.

×**Głoskozbiór, oru,** lm. **ory** *abecadło, alfabet, ogół liter.* <GŁO(S)+Z+BIOR>

[**Głosność**] w wyrażeniu: Dać G. = *dać znać, dać wiedzieć* (np. o sobie).

×**Głosochwatny** (o echu) *podchwytujący, odbijający, oddający głos.* Nar. <GŁO(S)+CHWAT>

Głosować, uje, ował *dawać głosy, wotować, balotować; uchwalać, postanawiać, decydować, zatwierdzać przez zbieranie głosów:* G. za kim, za czym. G. nad czym. <GŁO(S)>

Głosowanie, a, blm., czynność cz. **Głosować:** Przystąpić do głosowania. Oddać co pod G. Zdecydować, wybrać przez G. G. powszechne (*=w którym bierze udział cały naród; plebiscyt*).

Głosownia, i, blm. *nauka o dźwiękach, brzmieniach języka,* f o n e t y k a, f o n o l o g j a. <GŁO(S)>

×**Głosownictwo, a,** blm., ×**Głośnictwo** fiz. *akustyka.*

Głosowniowy przym. od **Głosownia,** *fonetyczny:* Wstawianie tutaj spółgłoski *ł* nie da ś. usprawiedliwić żadną pobudką głosowniową.

Głosowy, †**Głośny** przym. od **Głos:** Fale głosowe. Muzyka głosowa abo wokalna. Kopcz. Głosowe pismo. Kopcz. (*=wyrażające brzmienia*). Anat.: Szpara a. †dziurka głosowa p. **Głośnia.** Chrząstka głosowa p. **Nagłośnia.** Struny głosowe p. **Struna.**

Głosozbiorczy *zbierający głosy:* Głosozbiorcza urna. Morz. <GŁO(S)+Z+BIOR>

×**Głośliwy** p. **Głosisty:** Głośliwe bębny. Li.

Głośnawo przys. od **Głośnawy:** Maciej tylko G. mówił do siebie: „Ale jakże ś. ślicznie palil!" Krasz.

Głośnawy *nieco głośny, dosyć głośny.*

Głośnia, i 1. blm. *ogół własności jakiegoś zjawiska głosowego:* Z głośni tonu widać było taką pewność siebie. Krasz. **2.** lm. **e** anat.=a) (glottis vera) *szpara między strunami głosowemi krtani,* in. G. p r a w d z i w a, s z p a r a g ł o s o w a, !o d p o w i a d a c z k a, †d z i u r k a g ł o s o w a, †w i a t r o c i ą g u c z o ł e n k o w a t y o t w ó r. b) G. wnękowa (glottis spuria)= *szeroka szpara pomiędzy więzami tarczo-nalewkowemi górnemi powyżej głośni prawdziwej.*

[**Głośnica, y,** lm. **e**] *główny otwór w piszczałce i otwory w gęślach.*

×**Głośnictwo, a,** blm. p. **Głosownictwo.**

[**Głośnie**] p. **Głośno:** Nie kuj, zazulo, G., nie płacz, Maryś, żałośnie.

Głośnik, a, lm. **i 1.** a. **Rezonator** *jedno z naczyń umieszczonych w ścianach starożytnych świątyń dla spotęgowania głosu.* **2.** ×*akcent, sposób wymawiania.*

Głośno, [**Głośnie**] przys. od **Głośny,** *na głos:* G. mówić, czytać, śpiewać. Przen. = a) *jawnie, otwarcie:* G. co wyznawać. b) *wiadomo, sławnie:* G. będzie o tym w całym świecie (*=będzie to miało rozgłos*). Dom ten miłością u ludzi G. słynął. Karp. (*=sławny był*).

Głośnobrzmiący *taki, co brzmi głośno, głośny, rozgłośny.* Przen.: Sława głośnobrzmiąca. Groch. (*= szeroka, rozgłośna, wielka*). <GŁO(S)+BRZM>

Głośnohuczny *głośno huczący, hałaśliwy:* Głośnohuczne działa. Wor. <GŁO(S)+HUK>

Głośnomowny *głośno mówiący:* G. Polit. Ml. <GŁO(S)+MOW>

Głośnoszumiący *szum głośny wydający:* Morze głośnoszumiące. Ml. <GŁO(S)+SZUM>

× **Głośność, i,** blm. rz. od **Głośny.** <GŁO(S)>

× **Głośnotworny** *przyczyniający ś. do rozgłosu, rozgłaszający, sławiący:* Na głośnotwornej arfie waleczne hetmany wychwalał. Zim. <GŁO(S)+TWOR>

Głośny I. *wydający silny głos, brzmiący, hałaśliwy, huczny; jasno słyszany, donośny, dźwięczny:* G. dzwon, bęben. Głośne jałowce rzucając i jodły w ogień, czyniły za umarłe modły. Zim. (*=trzaskające*). G. śpiew, jęk. **2.** *wiadomy, znany powszechnie; sławny, znakomity:* G. wypadek. G. człowiek, myśliciel. Szukał krescytywy, a znalazł zgon niegłośny. Bał. Głośna firma (*=renomowana*). **3.** *jawny, otwarty:* Głośne komu dawać pochwały. Sł. wil. Licytacja głośna. Zabił ś., żeby dał G. dowód szaleństwa L. (*=oczywisty*). **4.** †p. **Głosowy:** Na tym zamku stała muzyka głośna różnych głosów według potrzeby. Warg. **5.** Łowiectwo głośne=*polowanie wielkie, na grubego zwierza.* Goł. **6.** [G.] (o weselu) *z muzyką:* Wesoła (=wesela) są a. głośne, a. głuche (=bez muzyki). **7.** gram.: Spółgłoska głośna p. **Dźwięczny.** **8.** myśl.: Pies G. = *najgłośniej ze wszystkich goniący zwierza.* **9.** zool.: [Kaczka głośna] p. **Gągol.** <GŁO(S)>

Głowa, y, lm. **y I.** a) (u człowieka) *najwyższa część ciała na szyi osadzona, składająca ś. z czaszki i twarzy;* (u zwierzęcia) *przednia część ciała mniej a. więcej wyraźnie oddzielona od następnych jego części, odznaczająca ś. obecnością przyrządów zmysłowych;* rub. *łeb, mózgownica, pałka, gałka, makówka, czubek:* Chociażbym miał dwie głowie (lpd.) i choćby mi kat obiedwie miał uciąć, jedną mam cześć, której mi pohańbić nie wolno. Sienk. G. siwa, łysa. Wyższy o głowę. [Bedzies o głowe mniejsy] (*=utną ci głowę*). [Wojsko bedzie o głowe mniéjse]. [Un zara sie obaluł; siostra dopirój upadła mu do głów, a ta zóna do nóg]. Ściąć komu głowę (*=ściąć go*). Ból głowy. G. mię boli. Przen.: G. go o nic nie zaboli = *nie troszczy ś. o nic, nie kłopocze ś.* Niech cię o to G. nie boli = *nie turbuj ś. o to, nie troszcz ś. o to, nie martw ś. tym, nie twoja to rzecz, nie wtrącaj ś.* Mało mi ból nie rozsadzi głowy. G. mi ledwie nie pęknie z bólu, z kłopotów. I pana G. zaboli, gdy rachować przyjdzie. Jeżow. Cięży G., jak ołów. Kras. Przen.: Od przybytku G. nie boli. Prz. (*=im więcej, tym lepiej*). Zawrót głowy = a) *kołowanie ś. w głowie;* b) przen. *kłopot, ambaras.* Kręci mi ś., zawraca mi ś., kołuje mi ś. w głowie. G. krąży, jakby po winie. Syrok. Głową na dół = *do góry nogami:* Spaść, wisieć głową na dół. Z gołą głową, z odkrytą głową, z obnażoną głową = *bez czapki a. kapelusza, bez nakrycia na głowie.* Obnażyć głowę (= *zdjąć czapkę, kapelusz*). Aż ś. wziął a. złapał, schwycił za głowę (z przerażenia, podziwu, oburzenia). Być uzbrojonym od stóp do głów a. od stóp do głowy (*=w pełnym rynsztunku*). Zmierzyć kogo (oczyma) od stóp do głów (*=rzucić komu pogardliwe spojrzenie*). Skinąć głową (= *dać znak głową*). Kiwnąć głową (na znak potwierdzenia, zgody). Kręcić głową (dziwiąc ś.). Przen.: Kręcić głową =*szukać sposobu wyjścia z kłopotliwego położenia.* Podnieść, spuścić, zwiesić głowę. Przen.: Głową muru nie przebijesz. Prz. (= *nic nie zdziałasz przeciw sile wyższej*). Przen.: Bez woli boskiej i włos z głowy nie spadnie. Prz. Korona z głowy ci nie spadnie. Prz. (*=nie wstydź ś., nie krępuj ś., bo nie uchybisz sobie*). Strzec, jak oka w głowie. Przen.: Ciosać komu kołki na głowie (*=korzystać z jego słabości, nadużywać jego dobroci, pozbadnąć go*). × Głowę komu psuć, nabijać, gryźć = *dokuczać komu, gryźć, truć, dręczyć go:* Lepiej ubogą żonę mieć, niż bogatą, któraćby głowę gryzła. Glicz. Ciepło mu w głowie, a zimno w pięty. Prz. (*=pije, hula, a bez butów chodzi*). Człowiek wie, gdzie ś. urodził, a nie wie, gdzie głowę położy (*=gdzie umrze, gdzie będzie pochowany*). b) przen.: Złota G. Tytana = *krąg słoneczny, tarcza słoneczna, słońce:* Gdy już Tytan do morza skrył swą złotą głowę. Piel. Sławą wszystkim ponad głowę Witołd podleciał. Mick. Od głowy do pięty (*=od a do z, od początku do końca*). Bić ś. w głowę = *trudzić ś., rozmyślając nad czym, bić ś. z myślami, pracować myślą, zachodzić w głowę:* Zacząłem pisać — teraz z wielką biedą biję ś. w głowę, jak zakończyć Credo. Słow. Głowę podnieść a. × wynieść = *zhardzieć, powstać, stawić opór:* Bałwochwalstwo, które zawsze głowę podnosiło, poniżył. Skar. Pospólstwo nie ma sposobu głowy podnieść i jarzmo z siebie zdjąć. Skar. Zadzierać głowę = *zadzierać nosa, pysznić ś., nadymać ś., puszyć ś.:* Dziewczęta patrzą wyżej nad głowę, wstydzą ś. brać mężów równych sobie. L. Składać głowę = *poniżać ś., poddawać ś.:* Prowincje otwierały wrota i składały głowę pod szczęściem broni Otomańskiej. Kłok. Nie mieć gdzie głowy skłonić = *nie mieć schronienia, dachu nad głową, własnego kąta, mieszkania, przytułku, nie mieć gdzie ś. podziać:* Syn człowieczy nie ma, gdzieby głowę skłonił. Wuj. Głowy gdzie skłonić nie mają. Paszk. Nie ma gdzie głowy przytulić. Oczko w głowie = *ulubieniec, faworyt, gagatek.* Zmyć komu głowę = *dać mu nauczkę, kapelusz.* **2.** *włosy na głowie:* G. kędzierzawa. Mieć wszy w głowie. **3.** żart. *czapka, kapelusz:* A gdzie moja G.? **4.** Włożyć co pod głowę = *pod poduszkę.* **5.** *podobizna czyjejś głowy:* Mieć czyją głowę. **6.** przen. *siedlisko władz duchowych; rozum, umysł:* Iść, pójść, skoczyć po rozum do głowy = a) *znaleźć środek, sposób, radę.* b) *za późno ś. spostrzec, zrozumieć, pomiarkować.* Mieć głowę na karku. Niedarmo nosi głowę na karku. Nosi głowę nie dla proporcji, nie dla kształtu, nie dla parady. Brakuje mu piątej klepki w głowie. Prz. Mieć w głowie = *być podchmielonym.* Zakropić, zalać głowę = *upić ś.* Czyste wino w głowę nie idzie. Prz. (*=nie mąci głowy, nie upaja*). Śpiewali na tych ucztach pieśni, które z wina w głowy brali. Otw. Nie trudno o gładką mowę, kto zagrzeje trunkiem głowę. Prz. Lepsza rozmowa, gdy nie czcza G. Prz. Mieć dobrą, mocną, tęgą głowę (*=mądrą a. wytrzymałą na trunek*). Mieć głowę a. × w głowie a. olej w głowie a. dobrze w głowie = *być rozumnym.* Zdrową głowę kłaść pod ewangielją. Prz. Ma siano, zielono, pstro w głowie = *jest głupi.* Przen.: G. do pozłoty. Ośla, barania, cielęca G. = *tępa, słaba, głupia, zakuty łeb.* Pustki w głowie. Świta mu w głowie (*=jest nierozsądny*). Przewróciło mu ś. w głowie (= *sfiksował, ogłupiał, oszalał*). Ma przewrócone w głowie. G. otwarta. Co stara G., to nie młoda. Prz. Jest G. na głowę. Prz. (= *rozum na rozum, sposób na sposób*). Lepiej, że na głowie, niż w głowie łyso. Prz. Kto nie ma w głowie, musi mieć w no-

gach (=*w pamięci*). Ruszyłeś głową, jak zdechłe cielę ogonem. Pim. (= *dowcipem*, *konceptem*). Człowiek z głową (= *rozumny*). Czyń rzeczy, a z głową. Wyb. (=*rozumnie*). × Tertuljan napisał księgi wielkiej głowy. Skar. (=*z wielkim talentem*). Innych głową przechodzili. Wad. Podrwić głową (=*zrobić głupstwo*). Radź ś. twej głowy i serca. Mick. Pracować głową (=*umysłowo*). Wszystko robi swoją głową. Mówić kazanie, rysować z głowy (=*z pamięci*). Moją własną głową lekarstwa znalezione. Otw. (=*przeze mnie wymyślone*). Głowę sobie łamać, suszyć, smażyć nad czym=*rozmyślać, debatować*. Głowę komu suszyć. Zachodzić w głowę (=*bić ś. z myślami*). Nie kłopocz mi głowy. Zawracać głowę = a) *starać ś. rozkochać w sobie;* b) *oszukiwać, okpiwać*. Niejedna wzrokiem zapala ś. G. Mick. Przyszło mi do głowy (=*na myśl*). Wlazło mu coś do głowy. Nie chce mu to w głowę wleźć. W głowie mi ś. to nie mieści (=*nie mogę zrozumieć*). Co ci przyszło a. wlazło do głowy? (=*coś sobie ubrdał? co ci ś. przywidziało?*). Przyszło a. zajechało mu do głowy a. w głowę, aby tak postąpić. Nie można mu wybić, wyrugować tego z głowy. Nabić sobie czym głowę a. wbić sobie co w głowę = *dać ś. opanować natrętnej myśli*. U niego to tylko jedno w głowie. Gdzie jemu tam w głowie nauka! (=*nie myśli o nauce*). Mieć co w głowie = *w myśli:* Moi panowie, cóż u was w głowie! L. Co temu tylko wiersze i poeta w głowie? Fred. A. Insza mi ś. teraz postać monarchji Tureckiej zdaje, niżelim ją miał pierwej w głowie. Kłok. (= *wyobrażał sobie*). Jeśli janczarowie nic nie mają w głowie, jedzą spokojnie, ale jeśli mają niesmak jaki, depcą półmiski. Kłok. Prawdziwie zapomniałem, miałem co innego w głowie. Boh. (=*na uwadze*). [Mnie to tam nie w głowę]=*nie obchodzi mię, nie rozumiem*. [Weźcie se do głowy]=*zapamiętajcie sobie*. [Chłopu okropnie w głowe wpadło, co ten wąż do tego dziecka wychodzi]. Nie lezie mu nauka do głowy. Wniosek ten nie mógł w głowę wnijść, chociaż mądrym panom. Wad. Dużo czyta, a nic mu z tego w głowie nie zostaje. Niech te słowa sobie rodzice wezmą w głowę i w rozum. Glicz. (=*pod uwagę*). Kładzie mu, jak łopatą w głowę. Prz. Wczoraj mu taki wiatr zawiał do głowy. Mick. Jakże to wszystko z głowy mi wypadło! Mick. Przypuszczać sobie do głowy = *przejmować ś., brać do serca*. Nie przypuszczaj sobie do głowy smutnych myśli. Zabić komu ćwieka a. ćwiek a. gwóźdź a. klina w głowę a. do głowy (=*nabawić kłopotu, zaambarasować*). † W głowę zajść a. † z głowy wyjść=*zwarjować:* Od zdumienia wielkiego ledwo w głowę nie zaszedł. Skar. Jugurta, w tryumfie Marjusza jako jeniec prowadzony, z głowy wyszedł. Pilch. Tracić a. ×gubić głowę (=*przytomność*). Chodzi, jak bez głowy. Prz. (=*zafrasowany, nie może sobie poradzić*). Nie mojej głowy to sprawa (=*to nad mój rozum*). Węzeł to jest trudny, ale nie naszej głowy. Rej. (=*przechodzący nasze siły*). Moja G. w tym, żeby to zrobić. Głowy mi nie staje (=*nie mogę sobie poradzić*). Nigdy nie mam spokojnej głowy. Odtąd niechaj mię kto jak chce naganiа, za moją głową pójdę. Jak. W. (=*za zdaniem*). Poradzę ja ś. swojej głowy. Boh. Każdy swoją jedzie głową i własne swoje ma niezgodności i zazdrości. Troc. (=*podług swojego widzi-mi-się*). × Jeśli spytany będziesz, niechaj ma głowę odpowiedź twoja. Birk. (=*sens*). × Skorom co rzekł, znać było, żem G. Groch. (=*człowiek rozumny*).

7. przen. *piecza, odpowiedzialność:* Mieć wiele spraw na swojej głowie. Zbyć z głowy. Niebezpieczeństwo na mą głowę biorę. Mick. Ja na swą głowę tego brać nie chcę. Falib. O głowę ś. jego rządy opierają. Troc. Odpowiedź, starcze, wkładam na twą głowę. Mick. **8.** przen. *życie:* Dałbym głowę, że tak jest (=*szyję*). Nałożyć głową. Odpowiesz za to głową. W bitwie nie żałował głowy nastawić. Górn. (=*życia narazić*). Skarawszy nas, i na ich mścijcie ś. głowie. Jabł. Książę napisał ustawę karną, aby bezpieczne były ich głowy. Syrok. O zacną głowę obrońcy swego Litwini drżeli po całym kraju. Syrok. G. za głowę (=*za zabójstwo kara śmierci*). Niech G. za głowę ginie. Prz. Jakby mu o głowę szło. Troc. Często złość na głowę ś. swego mistrza sadzi. Bardz. (=*czyha na zgubę*). Pod strychulcem śmierci nikt głowy nie ochroni. Prz. †Stać komu o głowę, chcieć kogo zabić. Mącz. **9.** †przen. *zabójstwo:* Sąd o głowę (=*kryminalny*). Za głowę szlachcica 30 grzywien płacono. Herb. O głowę obwiniono. St. wiśl. Pozwano go o głowę kmiecia. Ort. Ta wolność niepozywania od urzędu ubogiej szlachcie zdrowa być nie może, a zwłaszcza iż tu i głowę i rany pieniądzmi płacą. Górn. Wójt fordruje (=pozywa do sądu) o głowę a. o ciężkie rany. Ort. O głowę czynić. Troc. (= *wytaczać proces o zabójstwo*). **10.** †przen.=a) *kara pieniężna za zabójstwo*: Przywilej wylicza kary: G., zagłowa. Mor. T. Nierządnej niewiasty G. jej synowi płacona być ma. Vol. Wojtek nie zapłacił pięci grzywien tej głowy. b) *ścięcie głowy*. **11.** przen.: Na głowę = a) a. †w głowę=*zupełnie, całkowicie, stanowczo, ze szczętem, do szczętu, z kretesem:* Pobić nieprzyjaciela na głowę. × Nieprzyjaciel przegrał na głowę. L. × Nieprzyjaciela na głowę znieść. Troc. × Na głowę wojsko wyciął. Troc. Na ludzie jego z taką mocą padł, iż je na głowę poraziwszy, do kosza wegnał. Mick. †Prawie na głowę powalił Rzpltą Terency przegraną Kaneńską. Warg. †Rozumiał, że już na głowę rzeczy ich upadły. Ustrz. †Poodchodziły nam na głowę obory. Szymon. (=*do ostatniej sztuki*). Żydowski naród jest na głowę nieprzyjaciel chrześcijanom. L. W głowę pobić. L. W głowę był nieprzyjacielem koronie Polskiej. Birk. b) †Na głowę=α) a. †w głowę przeciwny=*wręcz, wprost przeciwny:* Zdanie Seneki zda ś. być na głowę przeciwne. Pilch. Wolność jest, która nic z niewolą nie ma spólnego, owszem onej jest w głowę przeciwna. Górn. β) *na łeb, na szyję, na gwałt, co żywo:* Bieży żołnierz na głowę. Bardz. Na głowę pracują. Troc. †Na całą głowę=*ze wszystkich sił:* Owoż ten głuszec; trzeba z nim wrzeszczeć na całą głowę. Boh. **12.**=a) *człowiek, osoba, osobnik, jednostka, indywiduum, istota, dusza:* Podatek od głowy (= *pogłówne*). Drżę tak o drogą mi głowę. To jest moja najdroższa G. Sienk. Przyprowadził dwa tysiące głów z sobą. × Okrutne powietrze na tysiącznej głowie ludu szerzy ś. Jabł. (=*tysiącami ludzi porywa*). Co G., to rozum. Prz. Radzą nad tym poważne głowy. G. koronowana (=*monarcha, panujący*). × G. mitrowana (=*książę*). †Swą głową a. †głową, przys.=*osobiście, we własnej osobie:* Sam sułtan głową swoją nad Niestrem stanął. Birk. Narymunt przeniósł stolicę do Kiernowa, iżby w pośrodku Litwy, Żmujdzi i Rusi sam głową zawżdy mieszkał. Stryjk. Biada mojej głowie! Mick. Ptasiego zda ś. chciał pożyczyć lotu, by spaść co prędzej na Witołda głowę. Mick. Nad głową wisieć, stać = *być blisko*,

być tuż, stać nad karkiem, naciskać: Rozumieli każdego momentu, że im nieprzyjaciele nad głową wiszą. Kłok. Zapłacić trzeba, stoi nad głową wierzyciel. Górn. †Po głowie a. †po zmarłej głowie = *po kim, po zgonie czyim, po czyjej śmierci:* Żebym po twojej głowie sierotą nie była. Zim. Syn nie inaczej może być uczestnikiem majątków naszych, aż dopiero po zmarłej głowie. L. ×Biała G. = *białogłowa, kobieta, niewiasta:* Grekowie a rzymskiej historjej pisarze dosyć nam ku zbudowaniu podali o cnotliwych a prawie męskiego serca białych głowach. Mick. Mądra, uczona, głupia G. Mądrej głowie dość dwie słowie. Prz. Nim gminne miecze ku potrzebie, wprzódy ku radzie mądre wzywał głowy. Mick. Głupia G. nie łysieje. Prz. Zapalona G. = *zapaleniec, szaleniec.* Pusta G. = *pustak, głupiec, wartogłów, wietrznik, sowizdrzał.* Biednaż moja G.! ×Podbił ich pod głowę pana swojego Troc. (= *pod władzę*). b) (o zwierzętach) *sztuka:* Dwieście głów bydląt. Kn. Mam sto głów inwentarza. c) przen.: ×G. na głowę = *jedno w drugie:* G. na głowę, grunta w Europie średnie sześć ziarn za jedno wydają. Kluk. **13.** *starszy, przełożony, naczelnik, rządca, zwierzchnik:* G. kościoła. Niewidzialną głową kościoła jest Chrystus, widzialną — papież. G. państwa, rodziny, domu. Był głową tego przedsięwzięcia. Sł. wil. (= *duszą; stał na czele*). On głową w radzie, prawą ręką w boju. Mick. Amri, jen był G. nad rycerstwem izraelskim. B. Sz. (= *dowódca, wódz*). Ustawisz mię w głowę pogańską. Ps. flor. (= *uczynisz mię władcą pogan*). Pułkom wodze i starsze głowy naznaczono. P. Koch. Gdzie głowy niemasz, rządu nie pytaj. Prz. Lepiej ś. skłonić głowie, niż ogonowi. Prz. Wolę ś. głowy, aniżli nóg ująć. Paszk. G. buntu, spisku. L. (= *przywódca*). G. miasta (w Rosji) = *prezydent, burmistrz.* G. wsi (w Rosji) = *sołtys.* ×Między historykami ojczystemi G., Jan Długosz. Nies. **14.** ×*człowiek z dużą głową, głowacz.* **15.** w lm. *miejsce w łóżku na głowę:* Usiąść w głowach przy chorym. W ręku krzyż, w głowach siodło i burka. Mick. O grobie: Ujrzała dwu aniołów: jednego w głowach, a drugiego w nogach. Leop. **16.** ×*miejsce przodujące, punkt główny, punkt środkowy, centrum, punkt ciężkości, ognisko; stolica, główne miasto, metropolja:* Rzym, G. wszystkiego pogaństwa i narodów. Skar. Zelandja wyspa, G. abo stolec królestwa duńskiego. Biel. M. Kupcy angielscy miasto Emden mieli za głowę swych handlów. Łęcz. P. Prosto chciał Olbracht do Soczawy, jako do głowy. Biel. M. **17.** a) †*początek, źródło:* Rzeki wstecz do głów swych idą. Birk. b) ×*rozdział, dział w książce:* Kirsztejn w rozdziale, czyli, jak nazywa, w głowie piętnastej, woła o niezapominaniu kary śmierci na zabójce. Cz. **18.** †*rzecz najważniejsza, podstawa, grunt, rzecz, osnowa:* Fraszka nosić złotogłów, mieć złoto to G. Jag. Tych rzeczy, które powiadamy, to G. abo summa. Leop. **19.** *stożek cukru a. soli:* G. cukru. ×Dla głowy cukru wszystko (= *za datek*), bez głowy cukru nic (= *bez datku*). ×G. cukru to uczyniła. Oss. (= *zrobił to, będąc przekupiony*). ×Do niego trzeba z głową (= *z podarkiem, z datkiem, z łapówką*). G. a. główka soli = *sól warzona galicyjska w stożkach ściętych, suszona w formach drewnianych,* in. harman, hurman. **20.** *kulisto zwinięte liście kapusty, sałaty:* G. kapusty, sałaty. ×W głowy ś. wiązać. Troc. (= *rosnąć w postaci głowy*). Przen.: G. kapuściana = *głupiec, zakuty łeb.* **21.** ×G. makowa = *makówka.* Kopcz. **22.** *gruby a. górny koniec czego:* G. młota = *tylna część młota, płaska powierzchnia młota,* brajta. G. szruby = *jej górna część, łepek:* G. śruby ma rowek po środku a. otwór dla odkręcania. Łab. G. a. **Głowica** balansjera = *gruby kulisty koniec balansjera w maszynach.* G. walca = *czoło:* Wał wiatrakowy w głowie trzyma skrzydła. Troc. G. gwoździa, szpilki = *główka, łepek.* G. sworzenia. Łab. †G. kości. Krup. (= *koniec gruby kulisty w kościach długich*). [G. snopka] = *część krótsza snopka (do krycia dachu).* G. słupa. Podcz. (= głowica, kapitel). Gdzieniegdzie ścięta G. nieznanej kolumny. Mick. (Płomyk) wzniósł głowę. Mick. G. a. główka u kapelusza, czapki. **23.** *część słupa drewnianego, wpuszczona w ziemię i dla zabezpieczenia od zgnilizny zwykle opalona a. smołą wysmarowana.* **24.** [G.] *wierzchnia część cepu.* **25.** ×G. cegły = *krótszy bok cegły* (?). **26.** [G.] *otwór w piaście u koła wozowego.* **27.** ×Złote głowy = *złotogłów:* W siermiędze li, czy w złotych głowach. Kochan. **28.** ×G. umarła prochu = *siarka i węgiel, pozostające na bibule przy cedzeniu prochu.* Jak. J. **29.** [Gadzia G.] *panna, ważka, babka, świtezianka modra* (libella). **30.** anat.: = a) Część przodkowa, przodek, przód głowy. Wierzch, wierzchołek głowy (= *ciemię*) (bregma). Boki głowy (= *skronie, †pieski*) (tempora). Tył głowy (= *potylica, ×tyłogłowie, †zatyłek*) (occiput). b) Trupia G. (posp.) = *kości głowy ludzkiej bez części miękkich.* c) G. mięśnia = *ścięgno początkowe* (caput musculi). d) †G. krtania a. wiatrociągu p. **Krtań**. **31.** astr.: G. komety = *gwiazda jasna, za którą ciągnie ś. ogon.* **32.** bart.: G. ula = *wierzchnia część ula.* **33.** bot.: a) G. meduzy (euphorbia caput medusae) *gatunek rośliny z rodzaju wilczomlecza.* b) G. murzyńska = *nazwa dawana owocom drzewa słoniorośla wielkoowocowa.* c) G. ptasia p. **Wrzosówka** i **Ostrusznia.** d) G. smocza p. **Pszczelnik.** e) G. św. Jana (daw. i u ludu) p. **Aron.** **34.** czcion.: G. czcionki = *ten koniec pieńka czcionki, na którym znajduje ś. litera.* **35.** fiz.: G. klina = *ściana przeciwległa ostrzu klina.* **36.** fl. *pierwsza plenica w pasie naprzód płynąca.* **37.** gorz. *część kotła destylacyjnego,* in. kołpak, czapka. **38.** gór. = a) *przód młota górniczego.* b) G. świdra = *drąg świdra górniczego ziemnego, nad otwór wystający, najwyższy z drągów świdra,* in. początnik. **39.** hut.: G. muflowa = *rura wchodząca do mufli.* **40.** kam. *krótszy bok płyty.* **41.** kuch. *głowa, jako rodzaj potrawy:* G. wieprzowa = *głowizna.* G. dzika, szczupaka. **42.** lek.: G. Meduzy (caput Medusae) = *rozszerzenie żył powierzchownych brzucha.* **43.** mł.: G. do pociągania sznura od szarpacza, G. snoży nad szpaną do podwyższania kobylicy, G. do pytla = *nazwy części różnych przyrządów młynarskich.* **44.** ślus.: G. rygla = *część rygla, wystająca na zewnątrz zamku przy drzwiach zamkniętych.* **45.** woj. = a) *główna linja bastjonu.* b) G. armaty, działa = *przód rury działa, wypuklejszy od przyległej części wylotu.* Zdr. **Główka, Główeczka,** ×**Głoweczka,** [**Głowiczka, Głoweńka, Główeńka, Głowisia, Głowiś, Głowusia, Głowusieńka, Głowuchna, Hławka**]. Zgr. **Głowisko,** ×**Głowica,** [**Główsko, Głowiszcze**]. <GŁOW>

Głowacica, y, lm. **e** zool. (salmo hucho) *ryba łososiowata właściwa dorzeczu czarnomorskiemu.*

Głowacieć, eje, ał **1.** ×*dostawać dużej głowy:* Nie trzeba przeładować stawów, żeby przez to nie głowaciały narybki. Haur. **2.** (o ogrodowiznach) *rozrastać ś. w głowy, zwijać ś. w kłęby, pęcznieć.* <GŁOW>

Głowacz, a, lm. **e** **1.** *człowiek (niek. zwierz)*

z wielką głową. **2.** *człowiek rozumny, mądrala:* Rej wodził, bo był człek wymowny, G. i bywalec. Krasz. **3.** †*przełożony, zwierzchnik, naczelnik, głowa:* Głowacza tego znać nie chcemy, który z samego siebie, a nie z Boga panuje. Zigr. **4.** *gwóźdź z wielką główką.* **5.** *stary karp, ćwik.* **6.** [G.] *gatunek szczupaka, szczupak główny.* **7.** [G. a. **Głowak**] *snopek do poszycia dachu:* Wyrwał ze dwa głowace i wlàz wierzchem do stodoły. **8.** [G.] (częś. w lm.) p. **Głowaczyk.** **9.** bot.: a) p. **Popłoch.** b) a. w lm. **Głowacze, Głowaczka, Głowatka,** [**Głowat**], **Maciora, Branka** *roślina konopna żeńska.* c) [G.] *roś. drjakiew* (scabiosa). d) [G.] *chaber, bławatek* (centaurea cyanus). e) [G.] *wielki oset karpacki* (cirsium eriophorum). f) [G.] *roś. trichera arvensis.* **10.** a. **Byczek,** [**Baba, Babczur, Babka, Cznebla, Głóc, Guc**] zool. (cottus) *ryba ciernioplетwa, gardłopłetwa, kostolica.* Gatunki: G. białopłetwy a. Pałos (c. gobio); G. pręgopłetwy a. pstropłetwy (c. poecilopus); G. szczupłousty (c. microstomus).

Głowaczka, i, lm. **i** bot. p. **Głowacz.**

[**Głowacznik, a,** lm. **i**] *chaber łąkowy* (centaurea jacea). Por. **Głowacz.**

Głowaczyk, a, lm. **i,** [**Głowacz**] *młoda żabka, kijanka, praczyk, pałogłowiec.*

[**Głowaczyna, y,** lm. **y**] *strzyżne ziele* (?).

[**Głowak, a,** lm. **i**] **1.** a. [**Główczak**] *każdy z rzędów słomy w strzesze chałupy, następujący po rzędzie stanowiącym okap.* **2.** p. **Głowacz.**

[**Głowat, a,** lm. **y**] **1.** *kąkol polny w zbożu:* Kwitną dwa głowaty. **2.** p. **Głowacz.**

Głowatka, i, lm. **i** **1.** × = a) *główka nasienna niektórych ziół, np. lnu.* Troc. b) *zawiązek owocu, owoc niedojrzały.* Troc. **2.** bot. = a) p. **Głowacz.** b) (codonoprasum) *podgatunek cebuli.* c) [Głowatki] = *konopie dojrzałe, nasienne.* **3.** bud. *rznięta a. gładka ozdoba toczona, naśladująca głowę gwoździa,* in. guzik. Podcz.

[**Głowatnik, a,** lm. **i**] *jakaś roślina.*

†**Głowaty** i [**Głowaty**] w wyrażeniu: Głowate konopie p. **Konopie:** Głowate konopie są późniejsze, niż insze przędziwo. Gost.

[**Głowczak, a,** lm. **i**] *kartofel, ziemniak:* Nie mogła jeść pęcaków, dałci jéj głowcaków.

× **Głowczasty** p. **Główiasty.**

† **Głowczyna, y,** lm. **y** p. **Główczyzna.**

† **Głowczyzna, y,** lm. **y** p. **Główczyzna.**

× **Głoweczka, i,** lm. **i** p. **Głowa:** Wianeczek ku większej ozdobie kładę na głoweczkę tobie. Groch.

[**Głoweńka, i,** lm. **i**] p. **Głowa:** Głoweńkoż moja biedna moja! — zajęczała, za skronie ś. dłoniami chwytając. Jeż. Pomaleńku rozplatajcie, mnie głoweńki nie targajcie. Połuj.

× **Głowi** p. **Głowowy:** Głowia kość. Kn.

Głowiasto przys. od **Głowiasty.**

Głowiasty, Głowisty, Główczasty, × **Głowczasty,** × **Głowiaty** **1.** *mający dużą głowę:* Ryby głowiaste. **2.** *mający główkę:* Gwóźdź G. (= *głowacz*). × Nóż G. (= *z guziczkiem na końcu*). **3.** *rosnący, zwijający ś. w główkę:* Kapusta, sałata głowiasta. **4.** × *w postaci dużych główek rosnący:* Sposób, żeby cebula rodziła ś. głowiasta. Haur. **5.** × (o korzeniach) *okrągły, kulisty.* **6.** anat.: × Kość głowiasta p. **Główkowy.** <GŁOW>

× **Głowiato** przys. od **Głowiaty.**

× **Głowiaty** p. **Głowiasty.**

Głowica, y, lm. **e** **1.** × p. **Głowa:** Dla kilku głowic wichrowatych tyle krajowego nieszczęścia. Pot. Na czarności krzyżów głowice trupie. Słow. **2.** *rękojeść broni siecznej:* G. miecza, szpady, sztyletu. **3.** × G. laski = *rączka, gałka.* **4.** × G. pierścienia = *wierzch pierścienia, gdzie ś. osadza kamień, pieczęć i t. p., oczko, tarcza, płatka.* **5.** a. × **Głównica** *rozszerzony wierzch słupa, kolumny, kapitel, makowica:* Kolumn głowice. Kon. **6.** *główny mechanizm samoprząśnicy.* **7.** G. balansjera p. **Głowa.** **8.** anat.: a) † G. kości udowej = *główka.* b) × Głowice kości stawowych = *ich końce stawowe.* **9.** bud. *część balasy leżąca między szyją a pokładziną.* Podcz. **10.** hut. *część końcowa miechów skórzanych i trójkątnych drewnianych, zakończona ryjem, w którym osadzona jest dysza wiatrowa.* <GŁOW>

[**Głowiczka, i,** lm. **i**] p. **Głowa.**

Głowić, i, ił *robić główki do gwoździ i t. p.* **G. ś. 1.** × *łamać głowę, w głowę zachodzić, bić ś. z myślami, dociekać.* **2.** † *starać ś., troszczyć ś., myśleć.* W. XIV—XV.

Głowienie, a, blm., czynność cz. **Głowić.**

× **Głowienie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Głowić ś.**

Głowienka, i, lm. **i** **1.** p. **Głownia:** Głowienki z krza ognistego. Sienk. G. od szpady, od strzelby. **2.** × *ołowianka do mierzenia głębokości morskiej.* **3.** a. w lm. bot. p. **Główienka.** Szym. z Łow. **4.** zool. (fuligula ferina) *ptak płetwonogi z rodziny kaczek.*

× **Głowienkowy** przym. od **Głowienka** (= roś.): Wódka głowienkowa. Syr.

Głowik, a, lm. **i** bot. (sphaeranthus) *roś.*

Głowina, y, lm. **y** (z politowaniem) *biedna głowa, szczeg. główka dziecka:* G. mu pała. Zdr. **Głowinka.**

Głowinka, i, lm. **i** p. **Głowina.** Słow.

[**Głowisia, i,** lm. **e**] p. **Głowa.**

Głowisko, a, lm. **a** p. **Głowa:** Tak jej żywo grają oczy, że aż chłopcu w serce kolnie, aż G. ś. zamroczy. Syrok.

Głowisty **1.** p. **Głowiasty.** **2.** × anat. p. **Główkowy.**

[**Głowiszcze, a,** lm. **a**] p. **Głowa.**

[**Głowiś, i,** lm. **e**] p. **Głowa:** Nie ból mnie, moja G.!

Głowizna, y, lm. **y** **1.** pog. *głowa, łeb, mózgownica:* Pusta G. **2.** *łeb wieprzowy, przyrządzony do jedzenia.* **3.** anat.: a) †Kości goleniowej dolna G. p. **Kostka.** **4.** † G. goleniowa u konia = *pęcina.* <GŁOW>

† **Głowne, ego,** blm. p. **Główczyzna.**

Głownia, i, lm. **e,** **Głównia** **1.** *szczapa drzewa paląca ś. a. niedopalona.* **2.** *broń sieczna a. nóż bez oprawy, klinga, brzeszczot.* **3.** × G. strzelby, działa = *rura, lufa.* **4.** † *żyła kruszcowa:* Dla miner głowni gwarek w ziemię ś. kopie. Chr. Zdr. **Głowienka.** <GŁOW>

Głowniak, a, lm. **i** *milerz do zwęglania z samych głowni złożony.*

Głownica, y, blm. bot.: G. żytnia = *sporysz* (secale cornutum).

[**Głownica, y,** blm.] *tyfus.*

† **Głownictwo, a,** lm. **a** *zabójstwo, morderstwo.* W. XVI.

Głownik, a, lm. **cy** **1.** † p. **Główník:** O mężobojcach a. głownikach. Ustawa 1560 r. **2.** [G.] *chłopak niespokojny, nieposłuszny.*

† **Głowny** p. **Głowowy:** † Bolenie głowne. Szym. z Łow. G. włos. Głowna wilkość = *woda w głowie (choroba).* Łuski głowne = *łupież.* 1541. Wina, męka, pomsta, śmierć głowna = *kara śmierci.*

Uczynek, występ, występek G.=*zbrodnia.* Rzecz główna=*sprawa kryminalna.*

Głowoc, a, lm. **e** bot. p. **Postrzał.** < = Głowacz >

× **Głowochron, u,** lm. **y** *kapelusz.* <GŁOW+CHRON>

× **Głowociąg, u,** lm. **i** *chustka, którą Żydzi przy modlitwach głowy nakrywają.* <GŁOW+CIĘG>

Głowogardłowy anat.: Mięsień G. (musculus cephalo-pharyngeus), in. głowogardzielowy, × głowopołykowy, zwieracz gardziela górny, †myszka otchłaniowej głowy. <GŁOW+GAR(DŁ)>

Głowogardzielowy anat. p. **Głowogardłowy.**

× **Głowokręty** *kręcący w głowie:* Bachu G.! Nar. <GŁOW+KRZĘT>

× **Głowokształty** *mający kształt głowy.* <GŁOW+Kształt>

× **Głowołomnie** przys. od **Głowołomny.**

× **Głowołomny 1.** *zbyt utrudzający głowę, mozolny:* Robota głowołomna. **2.** *osłabiający, przemagający, zwyciężający głowę:* Trunek G. <GŁOW+ŁOM>

Głowomierz, a, lm. **e** antr. *narzędzie do mierzenia głowy,* !cefalometr. <GŁOW+MIAR>

Głowonóg, oga, lm. **ogi** zool. *gromada typu mięczaków:* Głowonogi bywają dwuskrzelne i czteroskrzelne. <GŁOW+NOG>

× **Głowopołykowy** anat. p. **Głowogardłowy.** <GŁOW+Po+ŁK>

× **Głowosiek, a,** lm. **i** *mistrz, kat, oprawca,* żart. *rakarz.* <GŁOW+SIEK>

Głowotułów, owia, lm. **owie** zool. (cephalothorax) *okolica ciała stawonogich, złożona z połączonych z sobą pierścieni głowy i tułowiu.* <GŁOW+TUŁ>

× **Głowowiąz, ęzu,** lm. **ęzy** *to, co do wiązania głowy służy.* <GŁOW+WIĘZ>

Głowowy, × **Głowi,** † **Główny** przym. od **Głowa: 1.** Współczynnik G. = *stosunek szerokości czaszki do jej długości, przyjętej za 100.* **2.** anat.: a) × Tętnice, arterje głowowe, × główne, tętnice wspólne szyjne (carotides communes). b) × Żyła głowowa, × główna, odpromieniowa, odsprychowa (vena cephalica). **3.** lek.: Opaska głowowa a. królewska (fascia mitralis). **4.** zool.: Wesz głowowa p. **Wesz.** <GŁOW>

× **Głowoźmijny** żart. *mający głowę żmii:* Przez czarne głowoźmijnych obrazów złudzenie! przez mary piekielne! jam twój do śmierci. Wilk. <GŁOW+ŻM(IJ)>

† **Głowszczyzna, y,** lm. **y** p. **Główczyzna:** G. szlachecka (=*za zabicie szlachcica*). G. kapłańska (=*za zabicie księdza*). G. ludowa (=*za zabicie chłopa*). <GŁOW>

[**Głowuchna, y,** lm. **y**] p. **Głowa.**

[**Głowusia, i,** lm. **e**] p. **Głowa.**

[**Głowusieńka, i,** lm. **i**] p. **Głowa.**

† **Głoza, y,** lm. **y**=**Glosa.** 1541 r.

Głożan, u, lm. **y** bot. (alibertia) *roś. z rodziny marzanowatych.* <?>

Głożek, żka, lm. **żki** bot. p. **Ścigoda.** <GŁOG>

Głożyna, y, lm. **y** bot. p. **Głóg.** <GŁOG>

[**Głóc, a,** lm. **e**] p. **Głowacz.** <=Głowacz>

Głód, odu a. × **oda,** lm. **ody 1.** *pustość żołądka, wywołująca popęd do jedzenia, czczość, łaknienie:* Mrzeć, cierpieć, znosić G. × Mrzeć głodem. Morzyć kogo głodem, G. mu dokucza. O głodzie (=*naczczo*). Mieć G. u kogo (=*niedostatecznie być żywionym*). [Przymierać głodu] (=*prawie umierać z głodu*). Tak pożądał mój G. chociażby maleńkiej okruchy, że mi aż z oczu ognisty wyglądał. Słow. Po ciele szły czasami ciarki, a czasem głodem krzyczały aż brzuchy, lecz duch nie cierpiał. Słow. Przen.: Umrzeć z głodu (=*z braku wszelkich środków do życia*). Kto pracuje, głodem nie umrze. Prz. G. psi, wilczy=*wilczy apetyt, nadmierna, nienasycona żądza jedzenia.* G. mineralny roślin (=*brak w gruncie pewnych składników, odczuwany przez rośliny*). **2.** †G. napoju=*pragnienie:* W obłoki suche usta wlepili i oczy, co większa, tym ich bardziej G. napoju tłoczy. Bardz. **3.** przen. *żądza, chęć, chciwość, pragnienie, pożądliwość:* G. bogactw. Zigr. Znajdzie wiele do zrobienia przy takim wiekuistym na pieniądze głodzie. Krasz. G. słowa bożego. Hrb. **4.** *brak żywności; klęska głodowa:* Od powietrza, głodu, ognia i wojny zachowaj nas, Panie. Nastał G. w mieście. Zmusić twierdzę głodem do poddania ś. Chleb i woda, niema głoda. Prz. **5.** × *brak:* G. żywności cierpieć. L. Widząc, że głodem wody nie może nic uczynić, kazał pod miastem zbudować wieżę. Leon. <GŁOD>

Głóg, ogu, lm. **ogi,** [**Głąg**] **1.** bot.= a) a. **Głożyna,** bł. **Obrostnica** (crataegus) *roś. z rodziny różowatych, plemienia jabłkowych.* Gatunki: G. berek (c. azarolus). G. irga a. Niesplik wełnisty (c. cotoneaster). G. jednosłupkowy a. [Jawor] (c. monogyna). G. pospolity a. Białbicha, Bodłak (c. oxyacantha). b) (cornus sanguinea) *roś. z rodziny dereniowatych,* in. Dereń świdwa a. Świd, Świdwina, Świdzina, bł. Świdła, Świdlina. c) p. **Niesplik.** **2.** [G. turecki]=*galka muszkatowa.* **3.** *owoc róży polnej:* Różane jagody nasi wieśniacy nieroztropnie głogiem zowią. Sien. **4.** *ciernie róży;* wog. *ciernie, roś. kolczasta, kolce:* Musisz ś. głogiem zakłóć, abyś róży urwał. Kołak. Taki będzie, jako on G. przy drodze, co sam drapie, a jagoda ś. niczemu dobremu nie godzi. Rej. Ta (droga) jest stroma, skalista i przybrana w głogi. Mick. Przen.: Ociec mój karał was biczmi, a ja was będę karał głogiem. Bud. (=*biczami kolczastemi*). Przen. *przykrość, nieprzyjemność, udręczenie, cierpienie:* Ach, róży! ach, róży! wśród ziemi rozłogów, w tej życia podróży tak wiele jest głogów. Was. <GŁOG>

[**Głónek, nka,** lm. **nki**] p. **Gleń:** Troje dzieci: temu skibka, temu G.

[**Głósecki**] *głośno; wcale, zupełnie:* Żona na pogrzebie męża płakała w G. i lamentowała. Nieraz w G. na niego krzyczy. Ork. <GŁOS>

[**Główczak, a,** lm. **i**] p. **Głowak.** <GŁOW>

Główczasto przys. od **Główczasty,** *w postaci główki:* Koniczyna białym kwiatem G. kwitnie. Syr.

Główczasty p. **Głowiasty.** Anat.: × Kość główczasta p. **Główkowy.** Lek.: Nóż G. p. **Główkowaty.**

† **Główczyna, y,** lm. **y** p. **Główczyzna.**

† **Główczyzna, y,** lm. **y,** † **Głowczyzna,** † **Głowszczyzna,** † **Głowszczyzna,** † **Główczyna,** † **Głowczyna,** † **Główne,** † **Głowne** *kara pieniężna za głowę zabitego, płacona jego krewnym przez zabójcę na mocy wyroku sądowego.*

Główeczka, i, lm. **i** p. **Głowa.**

[**Główeńka, i,** lm. **i**] p. **Głowa:** Tak mi przyjdzie twoją główeńkę zakopać w dołek. Kon. Biednaż moja G.! żaliła ś. przed sobą w duszy. Jeż. <GŁOW>

Główienka, i, lm. **i 1.** p. **Głównia:** Pachołek kupi trociczek i główienek do zakadzenia w łaźni.

Paw. 2. a. w lm. **Główienki, Głowienka, Głowienki** bot. = a) (prunella) *roś. z rodziny wargowych.* Gatunki: G. pospolita a. posp. Brunelka, [Burnelka] (p. vulgaris). G. wielkokwiatowa (p. grandiflora). b) Główienki czerwone a. Głowienki czerwone p. **Nawłoć.**

Główka, i, lm. **i I.** p. **Głowa:** G. jak makówka. G. kapusty, cukru, gwoździa, szpilki. Sałata wiąże ś. w główki a. ×na główkę. G. cielęca, barania (jako potrawa). **2.** (u lulki, cybucha) *mundsztuk:* G. fajczana. Sterczały główki wschodnich lulek bursztynowe. Mick. **3.** G. faszynowa p. **Przewiązka. 4.** (w cyklach) *osada widelców.* **5.** G. chmielu = *szyszka chmielu.* **6.** [G.] = a) *nazwa niektórych monet:* Dotąd w Galicji chłopstwo niektóre pieniądze, np. 28-groszówki, zowie główkami. L. b) *głowa kapusty:* Jechał z główkami do Ostrawy. c) *snopek słomy do krycia dachu.* **7.** [Główki Adamowe a. Główki św. Jana] = *pieniądze rzymskie, wykopane z roli:* Monety z wizerunkiem cesarza Antonjusza (sic!) Piusa, zwane przez lud „główkami Adamowemi," często odnajdować ś. dają w granicach dawniejszego Ponizia. Rol. Znalezione pieniądze chłopi, często po kilka wykopując, nazywają główkami św. Jana. Cz. **8.** anat. = a) a. × **Głowica** (capitulum) *zaokrąglony koniec stawowy kości.* b) ! G. kogucia a. bekasia = *wzgórek nasienny* (caput gallinaginis). c) × G. członka męskiego p. **Żołądź.** d) G. zęba = *korona zęba.* e) G. ciałka nasiennego p. **Ciało. 9.** bot.: a) (bulva) *korzeń niektórych roślin:* G. cebuli, czosnku, lilji, hjacyntu. b) (capitulum) *rodzaj kwiatostanu, gdy skupienie drobnych kwiatków osadzone jest na nabrzmiałym wierzchołku szypułki.* c) G. nasienna = *owoc niektórych roślin, w którym ś. drobne nasiona zawierają:* G. lniana, makowa, ostowa. d) G. pręcika a. G. pyłkowa = *górna część pręcika, zawierająca pyłek nasienny.* e) G. cielęca p. **Wyżlin.** f) Główki kokosze p. **Rzęśnia.** g) [Główki Pana Jezusa] *roś. pimpinella poterium.* h) [G. św. Jana] p. **Jastrun.** i) G. wełniasta p. **Bielicznik.** j) Główki złote p. **Złotogłowiec.** k) G. żmijowa p. **Żmijowiec. 10.** bud. *cegła, kamień a. cios, ułożony czołem do lica muru,* in. przewiązka. **11.** druk. = a) *nagłówek tabeli.* b) *koniec czcionki, na którym mieści ś. odlew litery.* **12.** intr. *gruba linja w księgach linjowanych, pierwsza od góry na każdej stronie, od której poczynają ś. linje podłużne.* **13.** lek.: G. zaklinowana (caput inclavatum) = *wklinowanie główki płodu w przewodzie miednicy.* **14.** mul. *pół cegły.* **15.** org. *osada języczka u piszczałki języczkowej, dolna część piszczałki, gdzie jest urządzenie do grania.* **16.** Główki flamandzkie p. **Flamandzki,** <GŁOW>

× **Główkociąg, u,** lm. **i** lek. *narzędzie do wydobywania główki płodu, wyciągacz główki.* <GŁOW + CIĘG>

Główkorodny (o roślinach) *rodzący główki:* Łodyga główkorodna. Jund. <GŁOW + ROD>

Główkowato przys. od **Główkowaty.**

Główkowaty 1. *opatrzony główką, główkę mający:* Ćwieczek G. **2.** *cebulkowaty, kształtu główki:* Manjok jest byliną z korzeniami główkowatemi. Rost. Brodawki główkowate. **3.** anat.: Kość główkowata p. **Główkowy. 4.** lek.: Nóż G. = *tępo zakończony,* in. główczasty, guziczkowaty.

Główkowy przym. od **Główka:** Korzeń G. Jund. (= *bulwiasty*). Anat.: Kość główkowa napięstka, in. główkowata, ×głowista, ×głowiasta, ×główczasta. Lek.: Położenie główkowe = *prawidłowe stawienie ś. płodu główką do porodu.*

Główkozrosły lek. *zrośnięty głowami:* Bliźnięta główkozrosłe (cephalopages) <GŁOW + Z + ROST>

† **Główne, ego,** blm. p. **Główczyzna.** <GŁOW>

Głównia, i, lm. **e I.** p. **Głownia:** Pan Marcin k miecza porwał ś. główni. Syrok. **2.** *rękojeść:* Z całą rozpaczliwą siłą swej młodej i dzielnej pięści uderzyła go kościaną głównią pistoletu między oczy. Sienk. **3.** *średnia z trzech części słupa, trzon.* **4.** [G.] *sporysz* (secale cornutum). **5.** leśn. *obumieranie i psucie ś. drzew z zewnątrz ku środkowi,* in. zapalenie pnia. Zdr. **Główienka.** <GŁOW>

× **Głównica, y,** lm. **e** p. **Głowica:** Część słupa czyli wysokość kolumny, która ś. ku górze zwęża, część słupa dotykającego ś. głównicy, strona głównicy słupów toskańskich i doryckich, gzems kapitelu. Bobr.

Główcie przys. od **Główny;** [**Hławnie**] = a) *przedewszystkim, szczególnie, szczególniej, przeważnie:* Tę sprawę trzeba mu G. polecić. **2.** × *dobrze, doskonale, wybornie, wyśmienicie:* Bardzo G. widzę. Min. **3.** † *gardłowo, kryminalnie:* Sądzony, karany G. Bobr. **4.** † *na śmierć, zawzięcie, strasznie, zajadle:* G. go nienawidzi. <GŁOW>

× **Główniedowodzący** p. **Głównodowodzący.**

† **Główník, a,** lm. **cy,** † **Głownik** *ciężki przestępca, zbrodniarz, kryminalista, morderca, zabójca, mężobójca.*

Głównodowodzący, × **Główniedowodzący, Głównokomenderujący** *stojący na czele wojsk, armji.* **Głównodowodzący, ego,** lm. **y** rz. *naczelny wódz.* <GŁOW + Do + WIOD>

Głównokomenderujący p. **Głównodowodzący:** Kochowski, jenerał en chef, G. wojskiem rosyjskim, zajął kwaterę w Warszawie. Bukar. <GŁOW + Komenderować>

Główny 1. × p. **Głowowy:** Poduszeczki główne. Syr. G. ból. Troc. Bachusem główne zalewają mole. Chr. (= *zalewają robaka*). **2.** † *gardłowy, kryminalny:* G. występek. Rzecz główna (= *sprawa kryminalna*). Główna zapłata = *kara pieniężna zamiast kary śmierci.* Wina, pomsta, męka główna = *kara za przestępstwo kryminalne, za zabójstwo.* Śmierć główna = *kara śmierci za zabójstwo.* St. wiśl. **3.** † przen. *do śmierci trwający:* G. nieprzyjaciel (= *śmiertelny*). Główna nieprzyjaźń. Troc. G. przyjaciel (= *wierny do śmierci*). **4.** † *śmierć za sobą pociągający, śmiertelny:* Główna choroba. Troc. **5.** *naczelny, zwierzchniczy; pierwszy, najważniejszy, najwybitniejszy, kardynalny, zasadniczy, podstawowy, pierwszorzędny, pryncypalny:* G. naczelnik. Opiekun G. Urząd G. Główne miasto (= *stołeczne; stolica*). Kwatera główna. Sztab G. Szkoła główna (= *uniwersytet, wszechnica*). G. punkt, warunek. Siedem grzechów głównych. Główna ulica. Główna przyczyna, rzecz, myśl, zasada, treść. Główna rola. Główne prawidło. Główne zdanie (gram.). Główne zebranie. Skład G. Ton G. (w muzyce). Główne rysy. × Główna suma pożyczana (= *kapitał, iścizna*). × Nie ma głównych interesów. L. (= *ważnych*). **6.** × *wyborny, wyborowy, wyśmienity, pyszny, paradny, doskonały, przedni, kapitalny, znakomity:* Jestem zdrów wyśmienicie i apetyt mam G. Boh. Wina główne. Haur. Główne piwo. Malarz G. Jabł. Teucer, strzelec G. Dm. Apelles dnia jednego G. obraz przed domem wystawił. Jabł. Piątym pułkiem władał sam Henryk, a tam stanął G. mąż polskich i szląskich ludzi. Błaż. (= *wybór, kwiat*). Sorok soboli płacił po 600, 700 zł. i wyżej, jeżeli sobole były główne. Łoź. **7.**

×(o rybach) *duży, okazały, największego gatunku:* Szczupaki dzielono, jak inne większe ryby, na główne, podgłówne, misowe, półmiskowe i t. d. Goł. Boleń a. rapa najgłówniejsza gr. 24. Goł. Szczuki główne i szczuki podgłówne, łokietne. Mick. **8.** †*urzędowy, zatwierdzony, przepisany, oficjalny, normalny:* Główna miara. G. korzec, łokieć. **9.** [G. a. **Hławny**] *dobry, wielki:* W jednym mieście był G. pijak, imieniem Franciszek Kwaterka. **10.** anat.: a) Tętnica główna p. **Aorta.** b) Żyły główne, in. żyły wielkie (venae cavae). c) †Żyła główna mniejsza, in. żyła poprzeczna ramienia (vena mediana). **11.** fiz.: a) Ognisko główne = *punkt, w którym schodzą ś. promienie światła po odbiciu od zwierciadeł a. po przejściu przez soczewki.* b) Prądy główne = *prądy indukujące, wzbudzające.* c) Przecięcie główne kryształu = *przecięcie równolegle do jego osi krystalicznej.* **12.** gram.: Liczebnik G. = *oznaczający ilość liczbę.* **13.** myśl.: Jeleń G. = *rogacz stary, poczynając od dwunastaka,* in. kapitalny. **14.** praw.: a) Akcja główna = *skarga, powództwo wpierw wniesione przez powoda a. oskarżyciela w przeciwstawieniu do wzajemnej pozwanego, dodatkowej jednej a. drugiej strony i przydatkowej adhezyjnej, interwencyjnej, wpadkowej i t. p.* b) Fałsz G. = *skarga wniesiona na drodze kryminalnej o sfałszowanie aktu w odróżnieniu od fałszu incydentalnego, będącego w procesie zarzutem uczynionym wypadkowo pewnemu pismu a. podpisowi.* <GŁOW>

[**Główsko, a,** lm. **a**] p. **Głowa:** Zaprásámy na to smołsko (= gorzałka), co rozdyma G.

Główszczyzna, y, lm. **y 1.** †p. **Główczyzna. 2.** *podatek od głowy.*

Głuch 1. a, lm. **owie, chy i si** = a) †i [G.] a. ×**Głuszec,** ×**Głuchota,** pog. [**Głuchman**] *człowiek głuchy, niedosłyszący:* Stali jako głuchowie, a nic tego nie baczyli. Rej. Niema gorszych głuchów, jak ci, którzy słyszeć nie chcą. b) †*człowiek niemy a. głuchoniemy.* Kn. **2. u,** lm. **y** = a) [G.] *kij, stanowiący część warsztatu tkackiego.* b) [G.] *len.* Rost. c) zł. *krzyk, wrzask.* Zdr. ×**Głuszek.** <GŁU(CH)>

×**Głuch** przym. p. **Głuchy:** Gdy jem, tom G. i niem. Prz.

Głuchać, a, ał (o głuszcach, dzięciołach) *tokować, puchać, t. j. stukać dziobem w drzewo.* <Dźwn.>

Głuchanie, a, blm., czynność cz. **Głuchać.**

[**Głuchań, a,** lm. **e**] p. **Głuszec.**

[**Głuchawość, i,** blm.] rz. od **Głuchawy.**

Głuchawy, Głuchowaty *trochę głuchy, niedosłyszący:* Człek stary, powolny, G. Krasz. <GŁU(CH)>

[**Głuchman, a,** lm. **y**] **1.** pog. p. **Głuch. 2.** *człowiek udający gapia, głupkowaty.* <GŁU(CH)+Man>

Głuchnąć, nie, nął, Głuszeć, ×**Głuchnieć 1.** *tracić słuch, stawać ś. głuchym:* Głuchnę na jedno ucho. **2.** przen. *stawać ś. nieczułym, obojętnym, obojętnieć na co, nie słyszeć już czego, zawrzeć swą duszę przed czym:* G. na głos sumienia. **3.** poet. (o dźwiękach) *umilkać, zamilkać, zamierać, uciszać ś., konać:* Milczą piszczałki, głuchną bębenki. Mick. <GŁU(CH)>

×**Głuchnieć, eje, ał** p. **Głuchnąć.**

Głucho przys. od **Głuchy 1.** ×G. słyszeć = *źle słyszeć, nie słyszeć, nie dosłyszeć.* Troc. **2.** *cicho, spokojnie, milcząco:* Ciemno wszędzie, G. wszędzie. Mick. G. w lesie. Mick. Ptaki G. spały. Toł. (= *twardo, kamieniem*). G. o tym (= *nic nie słychać, nic nie wiadomo, nie mówią*). **3.** *zlekka, powierzchownie, niewyraźnie, niejasno, oględnie, półgębkiem:* G. o tym mówią, piszą. Kn. **4.** Położyć blachę na dachu na G. = *bez przybijania jej gwoździami.* **5.** myśl. (o ogarze): G. gonić = *widząc zwierzynę, milczeć.* <GŁU(CH)>

Głuchoniemota, y, blm. lek. *niemożność mówienia jako następstwo głuchoty wrodzonej.*

Głuchoniemy (przym. i rz.) *pozbawiony możności mówienia wskutek głuchoty wrodzonej:* Instytut głuchoniemych. <GŁU(CH)+NIEM>

[**Głuchoń, a,** lm. **e**] zool. p. **Głuszec.** <GŁU(CH)>

†**Głuchość, i,** blm. rz. od **Głuchy,** p. **Głuchota:** Człowiek głuchością i niemością zarażony. Wuj.

Głuchoślepota, y, blm. *moralna głuchota i ślepota zarazem:* Sceptycyzm Byrona różny jest od tej zwierzęcej nieczułości, którą sofiści ochrzcili sceptycyzmem, a która jest tylko dobrowolną głuchoślepotą. Mick. <GŁU(CH)+ŚLEP>

Głuchota, y, blm. **1.** a. †**Głuchość** *utrata słuchu a. znaczne jego osłabienie.* Przen.: Zatwardziałość i G. żydowska nielada głosu potrzebowała. Wuj. (= *uporczywe nieuznawanie prawdy*). **2.** *cisza:* Wszędzie taż sama cisza, taż sama G., i nigdzie ani żywej duszy. Kaczk. **3.** ×lm. **y** p. **Głuch.** <GŁU(CH)>

Głuchowato przys. od **Głuchowaty.**

Głuchowaty p. **Głuchawy.**

[**Głuchusieńki**] *najzupełniej głuchy.*

Głuchy, ×**Głuch,** lm. **głusi** a. †**głuszy,** st. w. ×**głuszszy 1.** *pozbawiony słuchu, nie słyszący:* G. od urodzenia. G. jak pień. Prz. Czyś G.? [G. na uszy a. na ucho. G. w uchu]. **2.** przen. *nie chcący słuchać, zdający ś. nie słyszeć, nie zważający, nie zwracający uwagi, obojętny:* G. na przestrogi, rady, napomnienia. G. na prośby (= *nieubłagany, niewzruszony, nieugięty, nieużyty*). Nie ufaj wiatrom, wszak wiesz, że są głuszy. Klon. Przen.: Pamięć będzie na rozkazy głucha. Mick. 3. *w którym żaden głos ś. nie rozlega, cichy, milczący, spokojny, drzemiący; pusty, opustoszały, bezludny:* Głuche ściany i sklepienia. Mick. Ale my, dzieci nieszczęścia, stąpamy po głazach, chwastach i ruinach głuchych. Słow. Głuche milczenie. Cichość głucha. Mick. Już góry poczerniały, w dolinach noc głucha. Mick. Wokoło ciemność głucha. Mick. Przen.: W krajach ludzkości jeszcze noc głucha. Mick. Głuche zacisze. Mick. W głuchej puszczy, przed chatą leśnika rota strzelców stanęła zielona. Mick. Czatyrdahu, ty zawsze G., nieruchomy. Mick. 3. *nie odzywający ś., milczący, niemy:* Zrywam struny i w Letę ciskam bardon G. Mick. †Ćwiczą ś. w swoim głuchym języku, który zawisł na pewnych znakach. Kłok. **4.** *przytłumiony, niewyraźny, niejasny, nieokreślony:* G. szmer, odgłos, łoskot, jęk. Głuche wieści (= *pozbawione bliższych szczegółów*). Gorączka budziła go i zarazem budziła w nim jakieś głuche poczucie rozpaczy, zatraty, zguby. Sienk. Czołgające strzelanie w początkach nazwane głuchym, bo huk z wypalonej armaty w tym razie mało słyszeć ś. daje. Jak. J. †Chcąc zamierzyć kres majętności, Sokrates głuchego słowa użył, aby skromnie żyli. Petr. (= *ogólnikowego*). **5.** (szczeg. fortep.) *pozbawiony rezonansu:* ×Grunt jest G., że w nim nieprzyjaciel nie dając ś. słyszeć, zbliżyć ś. może. Jak. J. ×G. pokój mówcom przykry. Troc. G. fortepjan. **6.** *pusty, próżny, czczy:* Ziarno głuche. G. owies, orzech. **7.** ×*błahy, bagatelny, nie mający znaczenia, nieuzasadniony, urojony:* Głuchaż to przyczyna waszego niewstydu. Zigr. Eh! pewnie to

list G., jak nazywają, z morałami i zapytaniem o zdrowie. Byk. **8.** [G.]=a) (o siekierze) *tępy.* b) (o weselu) *bez muzyki* (por. **Głośny**). c) [G. dąb]=*gatunek dębu, na którym liście rozwijają ś. później.* d) [G. piec] p. **Piec. 9.** Cietrzew G.=*głuszec.* **10.** Niedziela głucha = *trzecia niedziela wielkiego postu.* **11.** bot.: Głucha pokrzywa p. **Jasnota. 12.** leśn.: Las G.=*w którym znajdują ś. bagna, bagnisty.* **13.** myśl.: Głucha jesień=*gdy liście z drzew poopadały i zające tak w roli przysiadają, że je ledwie najechawszy wzruszyć można, jesień późna, głęboka.* **Głuchy, ego,** lm. **si** rz. *człowiek głuchy.* <GŁU(CH)>

[**Głum, u,** blm., **Hłum**] **1.** *znękanie, udręczenie, niedola, niepowodzenie:* Pan Jezus bo napuściuł na niego wszelki G. **2.** *marnowanie ś.:* Nie rób takiego głumu (=*nie marnuj*). Cała praca poszła w G. (=*na marne, wniwecz*). Bić na G. (=*bić bez oszczędzania, na zabój*). **3.** *poniewierka:* Co za G. ludu bożego! <GŁU(M)>

[**Głumić, i, ił, Hłumić, Tłumić**] **1.** *marnować, niweczyć:* U dobrej gosposi nic ś. nie głumi. **2.** *dręczyć kogo, znęcać ś. nad kim.* **3.** *dusić, niszczyć, tłumić.* [**G. ś., Tłumić ś., Hłumić ś.**] **1.** *tłuc ś., bić ś.* **2.** *szwędać ś., wałęsać ś.* <GŁU(M), Ukr. hłumŷty, Brs. hłumìć>

[**Głumienie, a,** blm.] czynność cz. **Głumić.**

[**Głumienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Głumić ś.**

[**Głupak, a,** lm. **i**] p. **Głupiec.**

Głupas, a, lm. **y** p. **Głupiec.**

× **Głupawo** przys. od **Głupawy.**

× **Głupawość, i,** blm. rz. od **Głupawy.**

× **Głupawy** p. **Głupowaty.**

[**Głupczak, a,** lm. **i**] p. **Głupiec.**

[**Głupczyk, a,** lm. **i**] p. **Głupiec.**

× **Głupczyzna, y,** lm. **y** p. **Głupiec.**

† **Głupek, pka,** lm. **pki** i [**Głupek**] p. **Głupiec:** Głupiś sám, to nie rób z drugiego głupka. Wnet ten drobiazg głupków zmędrzeje, jak chlusną jednego z nich. Birk.

• **Głupi,** [**Głupy,** st. w. **głupiejszy**] **1.** *nie mający rozumu, nierozumny, niemądry, nierozsądny, nierozgarnięty, ograniczony:* G. jak but, jak stołowe nogi. Myślałby kto G., że i prawda. Prz. Głupia głowa nie łysieje. Prz. **2.** *naiwny, niebaczny, nierozważny, nieostrożny:* Niema głupich (=*nie głupim*). **3.** *nie orjentujący ś., odurzony, zdumiony, nie wiedzący co począć:* Jestem G. na to wszystko. **4.** *niedorzeczny, nielogiczny, bezsensowny:* Głupia książka, odpowiedź. Głupie pytanie, postępowanie. **5.** *zdradzający głupotę, głupowaty, bezmyślny:* Głupia twarz. **6.** *kłopotliwy, ambarasowny, przykry, niepożądany, niebezpieczny, groźny, bez wyjścia:* G. interes! Głupia sprawa! **7.** *ślepy, bezmyślny:* Głupie szczęście. **8.** *dziwny, szczególny, zagadkowy:* Głupie usposobienie. W uszach doznaję jakiegoś głupiego szumu. **9.** *bagatelny, błahy, marny, małej wagi, nic nie znaczący, nędzny, mizerny:* O G. grosz tyle hałasu. Głupiej haftki nie umie zapiąć. Niedołęga! żeby też głupich 20,000 nie wydobyć! Jednego głupiego artykułu nie mogłem przeczytać. **10.** *nie mający wartości, lichy, kiepski, marny, bezużyteczny, bezcelowy:* A gdzie zając? a gdzie kaczka, tort, kompocik? głupie życie. Rod. **11.** Jak G.=*w tak upokarzającym, żenującym położeniu:* Wszyscy paradują koczami, a ja, co całe życie ciężko pracowałam, będę, jak głupia, jeździła bryczką! **12.** [G.] *obłąkany:* Żona jego od tego została głupią. Musi, że ona już zupełnie głupia. Prus.

Głupi, ego, lm. **i** rz. *człowiek głupi, głupiec:* G. daje, mądry bierze. Prz. Poznać głupiego po śmiechu jego. Prz. Głupich nie trzeba siać, sami ś. rodzą, Prz. Nadzieja głupich matka. Prz. Obiecanka cacanka, a głupiemu radość. Prz. Idź ty, G., któż tak robi! (=*fuszerze, warjacie, szaleńcze*). **Po głupiemu** przys. *głupio.* **Z głupia** przys. p. **Głupio.** <GŁU(P)>

Głupiątko, a, lm. **a** *głupie dziecko a. dziewczę, cielątko, oślątko.*

[**Głupić, i, ił**] *zwodzić, durzyć.* [**G. ś.**] *głupio postępować.*

† **Głupie** i [**Głupie**] p. **Głupio:** G. i próżno swą głowę psujesz. Sęp. G. sztuczny (=*z głupia frant*).

Głupiec, pca, lm. **pcy, Głupas, Głuptas, Głuptasiński,** × **Głupczyzna,** † **Głupek,** [**Głupek, Głupak, Głuptak, Głuptaś, Głupczak, Głupczyk, Głupielec, Głupota**] *człowiek głupi, cymbał, półgłówek, dureń, kiep, osieł, baran, idjota:* G. in. folio. Prz. Por. **Głupka.**

Głupieć, eje, ał 1. *stawać ś. głupim, tracić zdrowy rozsądek.* **2.** *zdumiewać ś., baranieć, być odurzonym, nie zdawać sobie sprawy, nie orjentować ś.; nie móc połapać ś., dojść do ładu, tracić głowę:* Głupieję na to wszystko. <GŁU(P)>

[**Głupielec, lca,** lm. **lce**] p. **Głupiec.**

Głupio, † **Głupie,** [**Głupie, Głupo**] przys. od **Głupi:** G. ś. wyraża (=*nierozumnie, niemądrze, nielogicznie, nierozsądnie*). G. sprawę poprowadził (=*nieroztropnie, nierozważnie*). G. składają ś. okoliczności (=*kłopotliwie, ambarasownie, niedogodnie, niebezpiecznie, groźnie*). G. ze mną postąpił (=*niebacznie, nietaktownie, niedobrze, nieuczciwie, niegodnie*). G. wyglądać (=*dziwacznie; jak głupiec, idjotycznie*). Tak mi jakoś G. dzisiaj (=*dziwnie, niedobrze, nieprzyjemnie, mdło*). **Z głupia** przys.=a) × *po głupiemu:* Pochlebcy nadsługują młokosom, ludziom z głupia hojnym. Klon. b) *udając głupiego:* Udać ś. za prostaka, podczas i nieuka, być z głupia mądrym jest to nie poślednia sztuka. Prz. Z głupia frant. Udaje z głupia frant. <GŁU(P)>

× **Głupiomównie** przys. od **Głupiomówny.**

× **Głupiomówność, i,** blm. rz. od **Głupiomówny.** <GŁU(P)+MOW>

× **Głupiomówny** *mówiący głupio, głupstwa.*

× **Głupiosztucznie** przys. od **Głupiosztuczny.** <GŁU(P)+Sztuka>

× **Głupiosztuczność, i,** blm. rz. od **Głupiosztuczny.**

× **Głupiosztuczny** *udający głupiego, niby głupi, z głupia frant.*

Głupiośmieszny *głupi a zarazem śmieszny, głupi aż do śmieszności:* Powiększył w Polsce liczbę głupiośmiesznych wzorów. Fred. A. <GŁU(P)+ŚMIE>

× **Głupissimus** żart. *najgłupszy:* G. głupiec.

× **Głupiuchnie** p. **Głupiuchno.** Ł.

Głupiuchno, × **Głupiuchnie** przys. od **Głupiuchny.** <GŁU(P)>

Głupiuchny, Głupiutki, Głupiusieńki, Głupiuteńki, × **Głupiusineczki,** [**Głupiusi, Głupusi, Głupusieńki**] *bardzo głupi.*

[**Głupiusi**] p. **Głupiuchny.**

Głupiusieńki p. **Głupiuchny.**

Głupiusieńko przys. od **Głupiusieńki.**

× **Głupiusineczki** p. **Głupiuchny.** Ł.

Głupiuteńki p. **Głupiuchny.**

Głupiuteńko przys. od **Głupiuteńki.**

Głupiutki p. **Głupiuchny.**

Głupiutko przys. od **Głupiutki.**

†**Głupka, i,** lm. **i,** [**Głupka**] forma ż. od **Głupek.** <GŁU(P)>

Głupkowato przys. od **Głupkowaty:** Roześmiał ś. niby G. Krasz. Oczy nieruchomo, G. utkwił we drzwi. Bał.

Głupkowatość, i, blm. rz. od **Głupkowaty:** Nawet cień głupkowatości nie daje mu prawa do tytułu dobrze urodzonego. Prus.

Głupkowaty p. **Głupowaty:** Twarz rumiana, nieco głupkowata. Fred. A. Wędrują z głupkowatym uśmiechem na ustach. Rol. <GŁU(P)>

[**Głupo**] p. **Głupio.**

†**Głupość, i,** blm., [**Głupość**] p. **Głupota:** Przez głupości. St. wiśl. Nie śmiej ś. z mej głupości. Szymon. To wszystko jest głupością. Kon.

Głupota, y l. blm., a. **Głupstwo,** †**Głupość,** [**Głupość**] *brak rozumu, nierozum, nierozsądek.* Lek.: G. wrodzona=*niedołęstwo umysłu wrodzone, idjotyzm* (idiotismus). **2.** [G.] lm. **y** p. **Głupiec.**

Głupowacieć, eje, ał *stawać ś. głupowatym.*

Głupowato przys. od **Głupowaty.**

Głupowatość, i, blm. rz. od **Głupowaty.** Wet.: G. u koni p. **Wartogłów.** <GŁU(P)>

Głupowaty, Głupkowaty, ×**Głupawy,** ×**Głuptowaty,** [**Głuptawy**] *nieco głupi, przygłupi.*

Głupstewko, a, lm. **a** p. **Głupstwo.**

Głupstwo, a, lm. **a l.** blm. p. **Głupota:** G. rozum zjadło. Prz. Duchy karczemnej tworem gawiedzi, w głupstwa wywarzone kuźni. Mick. Nie ze złości to uczynił, jeno przez G. Sienk. **2.** *głupi postępek, czyn nierozważny:* G. zrobiłem. **3.** *mowa głupia, niedorzeczność, bzdurstwo, koszałki opałki, duby smalone:* Zawsze jakieś G. palniesz. Wyrwał ś. z głupstwem. Pleść głupstwa (=*androny*). **4.** *mowa gorsząca, nieprzyzwoita:* Przy kobietach głupstwa gada. **5.** *obelga, niegrzeczność, impertynencja, mowa krzywdząca:* Głupstw mi nagadał. **6.** *bagatelka, fraszka, furda, bzdurstwo, błahostka, marność:* G. wszystko przeciw wieczności. Zdr. **Głupstewko.** <GŁU(P)>

Głuptactwo, a, blm. *cecha głuptaka, niedołęstwo umysłowe, idjotyzm:* G. odróżnia ś. od opóźnienia i osłabienia umysłowego.

Głuptaczek, czka, lm. **czki** p. **Głuptak:** Otom taki G., iż pojadę, głowy nastawię, a nie zrobią mi nic. Krasz.

Głuptak, a, lm. **i l.** *człowiek niedołężny umysłowo:* Autor stara ś. przedstawić całkowity obraz stanu psychicznego idjoty i głuptaka. **2.** [G.] p. **Głupiec:** Te głuptáki pogány. **3.** zool. p. **Gap.** Zdr. **Głuptaczek.** <GŁU(P)>

Głuptas, a, lm. **y** p. **Głupiec.** Zdr. **Głuptasek, Głuptaszek.** <GŁU(P)>

Głuptasek, ska, lm. **ski** p. **Głuptas:** Oj głuptaski wy, głuptaski! oj nierozumne takie! Orzesz.

Głuptasiński, ego, lm. **scy** p. **Głupiec.**

Głuptaszek, szka, lm. **szki** p. **Głuptas:** Począł rozprawiać, przedrwiwając, jakby głuptaszkiem był. Krasz.

[**Głuptaś, a,** lm. **e**] p. **Głupiec:** Bajka o Jasiu głuptasiu.

[**Głuptawo**] przys. od **Głuptawy.**

[**Głuptawość, i,** blm.] rz. od **Głuptawy.**

[**Głuptawy**] p. **Głupowaty:** On jakisi G. Ork.

×**Głuptowaty** p. **Głupowaty.**

[**Głupusi**] p. **Głupiuchny.**

[**Głupusieńki**] p. **Głupiuchny.**

[**Głupy**] **1.** p. **Głupi. 2.** [Głupa jagoda] *szalej.*

[**Głusić się, i ś., ił ś.**] p. **Głosić.**

Głusz, y, blm. p. **Głusza:** G. pustynna (=*cisza pustyni*).

Głusza, y l. blm., a. **Głusz** = a) *miejsce głuche, odludne, pustka, pustkowie, ustronie:* Chowając dziewczęta jego w takiej głuszy. Grudz. b) *cisza, cichość:* I zacierpiałem — ale tak radośnie, że sto lat uśmiech trwał, a w myślach G. Słow. Noc, noc wieczysta głuszą przedbytową otacza kręgi drgające istnienia. Asn. Precz z głuszą, precz z ciszą złowieszczą. Niem. A. **2.** lm. **e** myśl. p. **Głuszyca.** <GŁU(CH)>

[**Głuszcz, a,** lm. **e**] p. **Głuszec.**

Głuszec, szca, lm. **szce l.** a. [**Głuchoń, Głuchań, Głuszcz**] zool. (tetrao urogallus) *ptak kurowaty z rodziny cietrzewi:* G. gra, tokuje. G. puchał. Mor. Przen.: Krzykliwy z Waści G. Sienk. **2.** ×p. **Głuch.** <GŁU(CH)>

Głuszeć, eje, ał l. p. **Głuchnąć:** a) W grzechach zakamieli na zbawienne rady głuszeją. Nies. b) Odgłos tętentów głuszeje w oddali. Krasiń. **2.** ×*stawać ś. pustym, bez ziarna:* Owies głuszeje. L.

×**Głuszek, szka,** lm. **szkowie** p. **Głuch.**

Głuszenie, a, blm., czynność cz. **Głuszyć.**

†**Głuszka, i,** lm. **i** *kobieta głucha a. niedosłysząca:* Pan nasz dobrze słyszy, ale wy głuszkę panią macie. Górn.

Głuszyca, y, lm. **e, Głusza** myśl. *samica głuszca.*

Głuszyć, y, ył l. *odejmować komu słuch, pozbawiać kogo słuchu, ogłuszać:* Londyński pojazd turkotem nie głuszy. Mick. **2.** *nie dać rosnąć, tłumić, zagłuszać:* Kąkol zboże głuszy. Pot. Dęby od wiatru z gruntu wywrócone drobniejsze chrósty i poręby sobą głuszą. Tw. **3.** przen. *zmuszać do milczenia, niweczyć wpływ:* G. głos sumienia. **4.** myśl.=a) *zabijać złapane ptaki, koląc je piórkiem w tył głowy.* b) *zabijać zająca, ręką pod słuchy go uderzając.* **5.** zł. *krzyczeć.* <GŁU(CH)>

Głuszyn, a a. **u,** lm. **y** bot. (guevina) *roś. z rodziny owełkowatych.* <?>

Głużyć, y, ył l. †*zgiełkliwie dopytywać ś.:* Twój to czyn, Wisło, że przymorscy głużą Pruszanie, w pławne śpichrze wglądając: „Drogo łaszt, panie?" Ryb. J. **2.** (o dzieciach)=*gwarzyć:* Dziecię w stanie spokoju głuży mile nuceniem: a a a! <?>

[**Głyboczki**] p. **Głęboczki.**

[**Głyda, y,** lm. **y**] p. **Łydka.** <p. Łydka>

[**Głydka, i,** lm. **i**] p. **Łydka.**

[**Głymacz, a,** lm. **e**] *nóż tępy.* <?>

[**Głytnąć, nie, nął**] *połknąć.* <Por. [Gałtać]>

[**Głytus, a,** lm. **y**] *pijak, łyktus.*

[**Gma, y,** lm. **y**] p. **Mgła.** <p. Mgła>

Gmach, u, lm. **y l.** ×*pokój, komnata, gabinet; mieszkanie, apartament:* W domie biskupa Maciejowskiego u wszystkich gmachów drzwi zawdy otworem stały. Górn. Łzy jego karmią, G. stajnią. Groch. Stać będziemy na wierzchnich gmachach (=*wyższych piętrach*). List Zygmunta Augusta do Mik. Radziwiłła. Chowanie domowych rzeczy różnych gmachów potrzebuje, jako szat, chleba, piwa, mięsa. Petr. (=*komórek*). Poczyniono gmachy w domu Pańskim. Leop. (=*spiżarnie*). Śpieszy w G. pański przez tajne pokoje. Mick. Już w swój G. niewieści odeszła księżna. Mick. **2.** *budowla wielka, okazała:* G. publiczny. Postawić, wznieść, zbudować G. Tam nie błyszczą pyszne gmachy, ale za to duże chaty. Pol. Świat był nakształt gmachu sklepionego. Mick. Przen.: Gdyby woda była trochę rzadsza, nie

mogłaby utrzymywać gmachów pływających, które okrętami zowią. Min. Gabrjel, pilnujący edeńskiego gmachu. Mick. Klęto ducha, klątwy słucha; już odemknął zimny G. Mick. (=*grób, mogiłę*). Bóstwo liche, uwięziona w czoła gmachu. Sow. (=*w głowie*). **3.** przen. *budowa, aparat, dzieło:* G. starej zgody w naszej ziemi runął. Pol. G. społeczny. Chm. Na katolicyzmie grunt położyć, na którym wznieść ś. miał G. przyszłości. Chm. **4.** (rzeczownikowo i przymiotnikowo) *coś ogromnego, machina:* To G. stół, człowiek. Stał na jego granicy kredens, G. drewniany. Moraw. Rusza z starą karocą i stawa przed drzwiami; nieco mniejszy od dworca G. ów znamienity. Moraw. **5.** (przysłówkowo) *wielka ilość, mnóstwo, kupa, moc, bardzo dużo:* Czy to tak łatwo? to tu G., panie, tu i miesiąc siedzieć mało, żeby A, B, C ś. nauczyć. Krasz. Po krużgankach, po oknach G. ludzi. Kaczk. G. pieniędzy, roboty. Zdr. × **Gmaszek.** <Nm. Gemach>

Gmacht, u, lm. **y** *rodzaj tkaniny:* Resztę trumny z prosta, ale uczciwie czarnym gmachtem obito. Krasz. <Nm. daw. Gemächt>

× **Gmaszek, szku,** lm. **szki** p. **Gmach:** Dam ja wyprzątnąć przednie gmaszki twoje. Hist. w Lan. Przen.: Szlachetny G. cnotliwego sumnienia twojego. Rej.

× **Gmaszysty** *wielkiego obwodu, wielki, ogromny, wielkich rozmiarów, rozległy:* Pałac to jest światła gmaszystej przestrzeni. Przyb.

× **Gmatać, a, ał** p. **Gmatwać.**

× **Gmatanie, a,** blm., czynność cz. **Gmatać.**

[**Gmatusić, i, ił**] *tłoczyć, dusić:* Jak złapie dziewkę, to ją gmatusi.

× **Gmatwa, y,** lm. **y** p. **Gmatwanina:** G. ta z żadnej miary nie zaleca pilności Długosza. Oss. Bóg, wyszedszy nad gmatwę, rzekł do słońca. Przyb. (=*chaos pierwotny*). <GM(ATW)>

Gmatwać, a, ał, × **Gmatać,** × **Matwać** *mieszać bezładnie, plątać, wikłać:* G. nici. Sł. wil. Przen.: G. interes. Wszystko w tej rozprawie w kupę gmatwasz. Smotr. **G. ś.** *mieszać ś., plątać ś., wikłać ś.:* Zamiast bić ze czterdziestu, Bóg wie, jak ś. gmatwa. Syrok. <GM(ATW)>

Gmatwanie, a, blm., czynność cz. **Gmatwać.**

Gmatwanie się, a ś., blm., czynność cz. **Gmatwać ś.**

Gmatwanina, y, lm. **y,** × **Gmatwa,** × **Matwanina** *nieporządna mieszanina, powikłanie, zagmatwanie, plątanina, chaos, zamieszanie, zamęt.*

Gmatwek, wka, lm. **wki, Siatkowiec** bot. (daedalea) *roś. z gromady grzybów, z rodziny żagwiowatych.* <Naśladowanie nazwy Łć., od Dedala, twórcy labiryntu (Gr. daídalos dosł.=kunsztowny)>

[**Gmeć, i,** lm. **e**] *kupa.* <Por. Czes. hmot(a)= kupa>

† **Gmen, u,** blm. p. **Gmin:** Kietlicz, wyrwawszy ś. z maczlochu, wpadł między G. Chwal.

† **Gment, u,** lm. **y,** † **Kment** *cienkie płótno lepszego gatunku, batyst.* Por. **Gwent.** <Z Nm. Gewand=płótno; ubranie>

[**Gmer, u,** lm. **y, Gmér**] *tłum.* <Słc. hmýr>

× **Gmera, y,** lm. **y** p. **Sknera.**

Gmeracz, a, lm. **e, Gmyracz, Gmerała l. a.** × **Gmerek,** × **Gmyrek** *ten, co gmera, szperacz, dłubacz.* **2.** *ten, co ś. gmerze, guzdrała, guzdralski, maruda, marudziarz, nudziarz, mantyka, grajdała.*

Gmerać, ra a. **rze, rał, Gmyrać l. a.** × **Gmerzeć,** × **Gmyrzeć, G. ś., Gmyrać ś.** = a) *grzebać, czmerać, dłubać:* W piasku G. Kn. Palcami w misie G. Klon. Nie gmerz w nosie. Troc. Spróchniały pień, pod którym mrówki gmerzą, a kokosze grzebą. Rej. Umizgaj buzią, gmerz koło bawetu. Zabł. (=*poprawiaj*). G. w roli=*uprawiać ją, orać:* Obarczony ciężkim kmiotek pługiem, gmerze w roli do znoju pod ciężkim kańczugiem. Nar. G. a gderać jest to pełną garścią zbierać. Prz. (=*uprawiając rolę i pilnując czeladzi, można mieć znaczne zyski z gospodarstwa*). Przen.: G. w pieniądzach=*mieć dużo pieniędzy.* × Poznać to ma każdy ociec, aby syn nie zarazem w szatach gmerał. Glicz. (=*przebierał, wybredzał*). Jam tu hetmanem, ja tu sam chcę rządzić, rad ujrzę, kto mi tu w czym G. będzie. P. Koch. (=*wtrącać ś., nos wtykać*). b) przen. *szperać w czym, przewracać, wertować co; zagłębiać ś., rozglądać ś. w czym, zaciekać ś. w co, roztrząsać, badać co:* W starych księgach gmerał. Lel. Lepiej ś. dziwować, niżeli w sprawach bożych ciekawie G. Dambr. Po co gmerzę w dawniejszych czasiech? wszak mamy świeże tego przykłady. Pilch. G. w czyich postępkach. Sł. wil. **2.** częś. **G. ś.** *grzebać ś., guzdrać ś., opóźniać ś., marudzić:* Odkąd ś. on już gmerze! Kto ś. śpieszy, to ś. cieszy, a kto gmera, to przymiera. Prz. **3.** myśl. (o psach) *zgubiwszy ślad zwierza, długo go szukać:* Ogar gmera. <Z Nm. (ge)mähren = mieszać>

Gmerała, y, lm. **y** p. **Gmeracz.**

Gmeranie, a, blm., **Gmyranie, Gmeranina, Gmyranina** czynność cz. **Gmerać.**

Gmeranie się, a ś., blm., **Gmyranie ś.** czynność cz. **Gmerać ś.**

Gmeranina, y, lm. **y, Gmyranina** p. **Gmeranie.**

[**Gmerdolić, i, ił**] *marudzić, grzebać ś. w czym.*

Gmerek, rka, lm. **rki, Gmyrek l.** × p. **Gmeracz:** Dawnych pisarzów nie czytał Hermogien grzeczny, ni też umiał ów G., co Katula tylko z Kalwem szumiał. Iż. **2.** [G.] = a) *dureń, ciura, niedojda.* b) *łobuz.*

[**Gmerk, u,** lm. **i**] **l.** † *znak do oznaczania towarów, godło, marka, stempel, firma:* Każdy znaczniejszy kupiec wybijał na beczkach swoją własną markę domową, t. zw. G. Łoż. Gmerki te są poprostu kombinacjami liter alfabetu ormiańskiego. Ant. **2.** [G. a. **Merk**] *znak, którym rybacy oznaczają swe narzędzia i przybory.* <Nm. Gemerk>

× **Gmerzeć, y, rał,** × **Gmyrzeć** p. **Gmerać.**

× **Gmerzenie, a,** blm., × **Gmyrzenie** czynność cz. **Gmerzeć.**

Gmin, u, lm. **y,** † **Gmen l.** † *ogół ludzi, żyjących pod jednym prawem, społeczeństwo, naród:* Wolnych ludzi sejm czegoś dobrego a pożytecznego gminowi a społeczności swojej szuka. Orzech. Forum — w śmieciskach, G. jego — w niewoli! Sow. **2.** † a. † **Gmina** *pospólstwo miejskie, mieszczaństwo proste:* Rachunki miejskie radą, ławą i gminem zdawane być mają. S. Grodz. **3.** † i [G.] p. **Gmina:** a) [Oświajcenie z gminu] = *poświadczenie z gminy.* b) G. kościoła naszego. Zigr. **4.** a. † **Gmina** *część ludności uboga i nieoświecona, lud, pospólstwo;* pog. *motłoch, gawiedź:* Człowiek z gminu. Dziewczyna duby smalone bredzi, a G. rozumowi bluźni. Mick. Nasze śród gminu kto wypatrzy imię? Mick. Wszak prawda w oczy kole: jeśli ci G. klaskał, to dowód, filozofie, żeś nie kłół, lecz głaskał. Mick. G. głupi, płochy i pletliwy. Lubom. Przen.: Panujcie myślą nad słuchaczów gminem. Asn. **5.** † i [G.] *gromada, tłum, ciżba, kupa, rzesza, mnóstwo:* Umiejąc ten sekret, w największym gminie nieprzyjaciół zginąć niepodobna. Boh. Rozeznano między gminem nie-

wolnic córkę króla. Węg. Miasto od samego króla strasznym gminem oblężone. Siem. J. Obrazy w niezliczonym gminie. Hul. (=*ilości*). O którego głowę G. spraw i zabaw opiera ś. Troc. [Zleciał sie G. gadów] (= *zbiegła ś. gromada drobiu*). **6.** †G. bartny = *towarzystwo bartników do jednej juryzdykcji bartnej należących, wszyscy bartnicy jednego starostwa bartnego:* Ja N. przysięgam Panu Bogu, królowi, staroście i wszystkiemu gminowi bartnemu. Skr. **7.** †G. biały = *płeć piękna, kobiety, niewiasty.* **8.** × *człowiek ciemny, prostak:* G. jesteś, zdrowsze dzieci igrających zdanie. L. <Z Nm. gemein = wspólny, pospolity, Gemein(d)e = gmina>

Gmina, y, lm. **y l. a.** [**Gmin**] = a) *jednostka autonomiczna, część powiatu zarządzana przez wójta i jej mieszkańcy:* G. wiejska, miejska. G. Mokotów. Wójt gminy. Kosztem gminy. b) *urząd gminny:* Pójść do gminy. Załatwić sprawę w gminie. **2.** G. okręgowa wyższego rzędu = *obwód, powiat.* G administracyjna = *związek gmin w celach szkolnych, dobroczynnych, drogowych i t. p.* **3.** a. †**Gmin** *stowarzyszenie religijne, rodzaj parafji:* G. ewangielicka, żydowska. **4.** G. socjalistyczna = *stowarzyszenie socjalistyczne.* **5.** *społeczeństwo, społeczność:* W pierwotnej Polsce dostrzegamy gminę, złożoną z jednolitej ludności. Greg. K. Pierwotne gminy chrześcijańskie. **6.** †p. **Gmin:** a) Hersztowie z miejską znoszą ś. gminą. Chr. b) Tu swe ozdoby ojczyzna wycedzi, gdzie z gminą senat życia współ postrada. Chr.

Gminiak, a, lm. **cy, Gminnik** *mieszkaniec gminy, członek gminy (wiejskiej).*

Gminnie przys. od **Gminny:** Wyrażać ś. G.

Gminnik, a, lm. **cy** p. **Gminiak:** Kmieć jest G., a gmina jest ciało kmiece. Lel.

Gminność, i, blm. **1.** rz. od **Gminny. 2.** × *gmin, lud:* G. oparła ś. o innorodny element, jaki ś. w państwie litewskim rozwinął. Lel.

Gminny l. a. [**Gmiński**] *do gminy wiejskiej należący:* Sąd, podatek G. Zebranie gminne. Fundusze gminne. [Oddałże mnie do wojska G. wójt]. **2.** a. × **Gminowy** *do gminu należący, ludowy:* Trybun G. Nagur. Miasta, ożywione w owych feudalnych czasach wszelkiemi namiętnościami gminno-republikańskiego życia. Szaj. Stan G. Nar. (= *lud, pospólstwo*). Pochodzenie gminne. Pieśń gminna. O wieści gminna! ty arko przymierza między dawnemi i młodszemi laty! Mick. Zaraz po kraju wieść ziarna rozsypie, ucho je gminne chwyta i przesadza. Mick. Nim gminne miecze ku potrzebie, wprzódy ku radzie mądre wzywał głowy. Mick. Z pociechą męża nieraz w tym ubiorze wracając z pola, oczy myli gminne. Mick. Czyliż zwycięzca nierad z gminnego oklasku? Mick. (= *oklasku publiczności*). **3.** przen. *prostaczy, pospolity, ordynarny:* Ułożenie gminne. Owe odpowiedzi, tak wiejskie, tak gminne. Mick. Przen.: Pod niegminną i niepodłą urodziliśmy ś. gwiazdą. Syrok. **4.** lek.: Choroba gminna, in. pospólna (morbus pandemius). **Gminny, ego,** lm. **i** rz. **1.** † = a) a. †**Gmiński** *urzędowy przedstawiciel mieszczaństwa, szczeg. niższego:* Gminni są umocowanemi reprezentantami wszystkich obywatelów miejskich. Grodz. b) (w Rzymie) *trybun ludowy.* Chr. **2.** [G.] = a) *wójt.* b) *sędzia gminny.* <p. Gmin>

Gminoruch, u, lm. **y** *ruch, objawiający ś. w jakimś społeczeństwie:* Gminoruchy te — wędrówki doryckie — powstrzymały nagle i zniszczyły kulturę, która ś. wytworzyła była na wyspach i na wschodnich wybrzeżach kontynentu greckiego. Ćwik. <Gmin + Ruch>

× **Gminorządca, y,** lm. **y** *rządzący w państwie gminowładnym.* Bobr. <Gmin + RZĘD>

× **Gminorządnie** przys. od **Gminorządny.** Bobr.

× **Gminorządny** p. **Gminowładny.** Bobr.

× **Gminorządztwo, a,** lm. **a** p. **Gminowładztwo.** Bobr.

× **Gminowicz, a,** lm. **e** żart. *człowiek z gminu, plebejusz.*

Gminowładnie przys. od **Gminowładny.** <Gmin + WŁOD>

Gminowładny, × **Gminorządny** (o rządzie) *ludowy, ludowładny, demokratyczny:* Rząd G. Gminowładne kraje. Wyb. (= *gminowładnie rządzone*).

Gminowładztwo, a, lm. **a,** × **Gminorządztwo** *rząd gminowładny, ludowładztwo, demokracja.*

× **Gminowodca, y,** lm. **y,** × **Gminowódz** *przywódca ludu, demagog.* <Gmin + WIOD>

× **Gminowódz, odza,** lm. **odze** p. **Gminowodca.**

× **Gminowy** p. **Gminny:** Gminową akrymonja wyjednała od szaleńców mniemanego zgromadzenia konstytującego wyrok, znoszący tytuły, przywileje. Rzew. Żołnierz G. Bobr. (= *z gminu pochodzący*). <Od Gmina>

†**Gminowy** *zwykły, prosty, podlejszy:* Gruba a. gminowa wełna. Akta grodzkie. <Z Nm. gemein>

[**Gmiński**] p. **Gminny:** Rada gmińska. †**Gmiński, ego,** lm. **scy** rz. p. **Gminny:** Pan Jerzy Kroncer, gmińscy i wiele ludu innego. Wej.

× **Gmińśtwo, a,** blm. *urząd gminny, t. j. urząd ławnika:* Ławnikostwo alias G. <p. Gmin>

[**Gmóździć, i, ił**] *warzyć coś.* <Czes. hmoždìti>

[**Gmulastryka, i,** lm. **i**] p. **Gumalastyka.**

[**Gmur, a,** lm. **rzy**] p. **Gbur:** Mości państwo gmurzy, jedzie kołacz duży.

Gmyr- p. **Gmer-:** Chwalcie ji niebo i ziemia, morze i wszelika gmyrząca w nich. Ps. puł. (= *pełzające*).

†**Gmyśli** przys. *według myśli, po myśli, pomyślnie, tak, jakby ś. chciało, według życzenia, żądania, dogodnie:* Bardziej do serca co boli przypuszczamy, niźli co G. ś. dzieje. Kochan. <K(u) + Myśl>

†**Gmyślnie** przys. od **Gmyślny.**

†**Gmyślny** *dziejący ś. podług myśli, pomyślny, pożądany, szczęśliwy, dogodny:* Niegmyślna odmiana. K. G.

[**Gmyz, a,** lm. **y**] = **Chmyz.**

[**Gnaciany**] *kościany; twardy jak kość:* Myszka! Na G. (ząb), a daj mi zielazny. Gnaciana mowa = *twarda mowa.* <p. Gnat>

[**Gnaciczek, czka,** lm. **czki**] p. **Gnat:** Moje gnacicki w proch sie rozsypały.

Gnacik, a, lm. **i** p. **Gnat:** [Z gnácików mięso poobiérál].

Gnacisko, a, lm. **a** p. **Gnat.**

Gnać, 1 os. [**gnam, żenę, zenę, zyne**], **2** os. [**gnasz, żeniesz, żéniesz, zenies**], 3 os. lp. †**żenie,** †**żonie,** [**gna, gnaje, żenie, żenie, zenie, zynie, ząnie**], 3 os. lm. †**żoną,** [**gnają, żeną, żenią, zeną, zyną**], **gnał** a. †**żonał,** [**Zenąć, Zenąć**] **l.** kogo, co = *pędzić (przed sobą), zaganiać:* G. bydło w pole, krowy do obory. Czyj dowcip gnał rojem latawców do sideł? Mick. Dafnis trzody żenie. Nar. [Żenie bydło]. Córka jego idzie, żonąc trzodę twą. Leop. Czso jest to, czso żeniesz przed sobą? B. Sz. Gońcy potym jadą ze wszech stron,

niosą, wiodą i żoną. Jancz. Że ich za Dniest jakoby na rzeź żeną. Pot. Gna słupy dymu przed sobą. Krasiń. Złociste Lachów sztandary gnają wiatr, i dym, i krew. Słow. [Małej wody na moc młynów nie lza G.]. Przen.: Ostrym mieczem uderzy, a krwawe strumienie żoną duszę od ciała aż w piekielne cienie. Kraj. Duch narodu płynie bez celu, rozbitka gnany męczarnią. Kraus. **2.** × p. **Gonić**: Gnał zabójcę podstarości, a dogoniwszy go, pojmał. Skar. Czasem to tego, to owego żonie, i pełno trupów i przed nim i za nim. P. Koch. **3.** cz. ni. *pędzić, mknąć, lecieć, biec:* Gnał całą noc na koniu. A wy gnajcie z owczarzem do bydła. Prus. Z gór rzeka żenie. Karp. (=*szybko płynie*). [Płomień żenie na...] (=*kieruje ś. na...*). **4.** [G. na kogo, na co]= *spędzać winę.* † **G. ś.** *pędzić, biec:* Każdy gnał ś. w zawodzie swoim, jak koń rozegnany ku bitwie. Bud. <ŻON/GON>

Gnanie, a, blm., czynność cz. **Gnać**: † Kto pirwy s nas przeciw synom Amonowym uczyni G., będzie wodzem luda Galaaczskiego. B. Sz. (=*napaść; rozpocznie walkę*).

Gnanie się, a ś., blm., czynność cz. **Gnać ś.**

× **Gnap, a,** lm. **owie** p. **Knap**: Ładniej na głowie kutas wisi szkapie, niż polityki w tobie, stary gnapie. Bratk. <p. Knap>

† **Gnapić się, i ś., ił ś.** *drobno stąpać, tupać:* Tak gnapiąc ś., tarli ś. jedni za drugiemi, aby tym prędzej na nie uderzyli. Jancz. <Czes. hňápiti se>

× **Gnara, y,** lm. **y** *soszka w żórawiu studziennym.* <Może Nm. Knarre=grzechotka>

† **Gnarować, uje, ował** *utrzymywać, podtrzymywać, żywić, karmić:* G. żywot swój. Był w Kruświcy obywatel Piast, z niewielkiego grunciku roli a z barci żywot swój gnarując. Błaż. Da mu ś. też legomin, resztę niech gnaruje. Wypr. (=*resz'ę potrzeb niech sam zaspokaja*). † **G. ś. 1.** *życie swoje podtrzymywać, żywić ś., opędzać swoje potrzeby:* G. ś. czym. Wolnemi od radelnego mieli być ludzie, szczupłej roli grunciekim gnarujący ś. Baz. Udzielił mu kawałek ziemi, którymby ś. gnarował. Koch. Bogaty ś. dziwuje, czym ś. ubogi gnaruje. Prz. Przy twojej protekcji mogą ś. ludzie ubodzy G. Troc. **2.** przen. *dobrze ś. przyjmować, krzewić ś., udawać ś.:* Drzewa ś. na takim gruncie gnarują. Troc. **3.** *obchodzić ś. z kim a. z czym, chodzić, krzątać ś. około czego, zachowywać ś. względem kogo a. czego:* Jak ś. z końmi w drodze i na miejscu G. Haur. Z każdym ś. grzecznie gnaruje. Troc. **4.** [G. ś., **Gnórować ś.**] =a) i † *kierować ś., trzymać ś., gospodarzyć, rządzić ś., sprawować ś.; dawać sobie radę, gospodarować z biedą, opędzać biedę, wystarczać:* Chłopów, którzy ś. źle gnarują, rolą pustoszą, najlepiej zaraz oddalić. Haur. [Gnaruje ś., jak może] (=*dobrze ś. rządzi*). b) *iść, szykować ś.:* Kunie mu ś. gnarują. <Śr. Gnm. genern=wyzdrowieć; żywić ś.=Nm. genesen i nähren=karmić>

† **Gnarowanie, a,** blm., czynność cz. **Gnarować.**

† **Gnarowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Gnarować ś.**: G. ś. końmi, orężem, winem. Troc. (=*opędzanie potrzeb, zarabianie na życie*). Przen. *przestawanie z kim:* G. ś. z grzecznemi ludźmi. Troc.

Gnat, a, lm. **y, [Gnyt] I.** *kość goła;* wog. *kość (szczeg. wielka),* w lm. *chaby:* Mnie mięso, tobie G. Sterczą mu gnaty. Połamię ci gnaty. Patrzy, jak sroka w G. Prz. [Gnaty me bolą]. **2.** [G.] =a) *gruba noga.* b) *koń suchy, chudy, szkapa.* c) *klawisz na fortepjanie.* d) *kawał drzewa, kłoda, pniak, kloc do rąbania drzewa:* Tańcuj, jaworowy gnacie! Na gnacie chłopca rozciągnijcie. Troc. e) *część sań, kawałek drzewa, łączący obie [sanice].* f) w lm. *przednia część u sani.* **3.** † Gnaty, anat. (sceletus) *kościec.* **4.** Gnat, gór.=a) *bursztyn biały twardy,* in. knoch. b) G. pakowy =*bursztyn czarny.* Zdr. **Gnacik, Gnatek, [Gnaciczek]**. Zgr. **Gnacisko.** <GN(AT)>

Gnatek, tka, lm. **tki I.** p. **Gnat**: Pracujcie tylko, a naostatek każdy z was znajdzie swój G. Moraw. [Jak ja będę, wróblu, tupać, będą w tobie gnatki chrupać. Porąbał na gnátku. Ani im kto drzew przynieść, ani gnatków uszczypać. Ork. (=*drzazg, łuczywa*)]. **2.** [Gnatki, 2 pp. **tków** a. **tek**] *małe saneczki do zwożenia kloców:* Przytułek dla sań, gnatek, wozów, paliwa i wszelakiego sprzętu. Matl.

Gnatowy przym. od **Gnat.**

† **Gnąbić, i, ił** p. **Gnębić**: Ciężył nas a gnąbił twardym jarzmem. Leop. <GN(ĘB)>

[Gnąć] p. **Giąć.**

Gnejs, u, lm. **y** min. *skała krystaliczna, łupkowa, złożona z feldspatu, kwarcu i miki, używana na bruki.* <Nm. Gneiss>

Gnejsowy przym. od **Gnejs.**

× **Gnep, a,** lm. **y** p. **Knyp**: Niźli koło roboty gnepem, kopytami, częściej ś. zabawiają garcem, kwaterkami. <Śr. Gnm. gnipp(e)=Nm. Kneif>

× **Gnera, y,** lm. **y** p. **Sknera.** Zdr. × **Gnerka.** <p. Gmerać>

× **Gnerka, i,** lm. **i** p. **Gnera.**

Gnes, a, lm. **y, Gnyś** zł. *penis.* <Może z Łć. genus=ród, a. z Nm. Genuss=rozkosz>

Gnesować, uje, ował zł. *coire.* <p. Gnes>

Gnesowanie, a, blm., czynność cz. **Gnesować.**

Gnet, a, lm. **y, Gniot** bot. (gnetum) *roś. z rodziny gnetowatych.* <Niby Łć. gnetum; gniot jest umyślny sld.>

Gnetowaty bot.: Rośliny gnetowate (gnetaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych z działu nagoziarnych, plemię rodziny szyszkowych.*

Gnębiciel, a, lm. **e** *ten, co gnębi, ciemięzca, ciemiężyciel, tyran.* <GN(ĘB)>

Gnębicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Gnębiciel.**

Gnębić, i, ił, † **Gnąbić** *ciemiężyć, uciemiężać, cisnąć, uciskać, męczyć, nękać, dręczyć, trapić:* Wiele panów nielitościwie gnębili poddanych. Kras. Gnębi mię choroba córki. Nie omieszkaliby go G. procesem. Sienk. <GN(ĘB)>

[Gniadek, dka, lm. **dki]** p. **Gniadosz.** <GNIAD>

Gniado przys. od **Gniady.** L.

[Gniadocha, y, lm. **y]** *krowa gniada.*

Gniadosz, a, lm. **e, [Gniadek]** *koń gniady.*

Gniady, [Gdniady] (o maści konia) *mający kolor zbliżony do brunatnego:* Rozróżniamy następujące odcienie maści gniadej: jasnogniadą, żółtogniadą, kasztanowatogniadą, wiśniowogniadą, gniadą w jabłka, ciemnogniadą i skarogniadą. Ten gniadosrokaty precz. Rzew. × Koń z kara G. Troc. (=*skarogniady*). × Koń gniadopleśniwy a. z gniada pleśniwy. [Owcarek z tą gniadą cupryną]. **Gniady, ego I.** lm. **e** *koń gniady, gniadosz.* **2.** lm. **dzi** zł. *stójkowy,* in. bury. <GNIAD>

Gniazdeczko, a, lm. **a I.** p. **Gniazdo. 2.** p. **Gniazdko. 3. w** lm. a. **Pszczelnia** bot. (molucella) *roś.* <GNIAZD>

Gniazdko, a, lm. **a, Gniazdeczko I.** p. **Gniazdo.** Przen.: Na żurek niema dziurek, a na ciastko to je G. Prz. (=*wolne miejsce*). **2.** przen. *mieszkanko, miluchna siedziba, kącik:* Nowożeńcy urządzili sobie G.

Gniazdkowy przym. od **Gniazdko**: Szczebiotała jaskółka pieśń gniazdkową. Krasz.

Gniazdo, a, lm. **a,** 7 pp. †**gniaździe I.** (u zwierząt, szczeg. u ptaków) *miejsce odpowiednio przygotowane do umieszczenia młodego potomstwa:* G. ptasie, jaskółcze. G. wiewiórki. Słać, budować, wić, zakładać G. Wydzierać gniazda. Siedzieć na gnieździe a. w gnieździe. Przen.: Zły to ptak, co swe G. plugawi. Prz. (*=zły to człowiek, który ród swój kala).* **2.** *legowisko, posłanie, barłóg:* Do gniazda, psie! **3.** *nora, jama, kryjówka, jaskinia:* G. rozbójników. **4.** *pełne gniazdo, potomstwo urodzone na raz, poród:* Całe G. ś. wylęgło. Troc. Wziął matkę z całym gniazdem. Psy jednego gniazda. Maciora wydaje czasami dwanaścioro prosiąt na jedno G. **5.** *kupa, kupka, skupienie, rój, gromada:* Mole gniazdami siedzą w meblach. Przen.: G. nienawistnych jaszczurek (*=gromada zjadliwych plotkarzy).* Kto umiał Azota a. Bonacytę, G. snów niepojętych, mniemał, że mu rano i w wieczór dwakroć trzeba uchylić kolano. L. **6.** *ród, plemię, szczep, familja, dom, rodzina, pochodzenie:* Panna dobrego gniazda. Z tego gniazda wyszli waleczni rycerze. Troc. Pfe, siostro! G. swoje hańbisz! Rzew. Obadwa z poczciwych gniazd i poczciwi ludzie jesteście. Chodź. Zmniejszyło ś. bardzo tych wybornych koni G. L. Polacy i Czechowie innego gniazda są od tych ludzi, na których miejsca nastąpili. Błaż. Przen.: Jeraks w Egipcie kacermistrz nowy powstał z Manicheuszowego gniazda. Skar. **7.** *dom, mieszkanie, siedlisko, siedziba, ognisko domowe, progi domowe a. rodzinne, strzecha ojczysta, zagroda rodzinna, kąt rodzinny, ojczyzna:* G. rodzinne. Każdemu G. miłe, w którym ś. wylęgnie. Stryjk. Im (=Argonautom), pierwszy raz ojczyste rzucającym gniazda, nie stała ś. okropną tak daleka jazda. Mick. Otóż wyleć z twego gniazda, miłać będzie taka jazda: spojrzeć z góry na twe ziemie i rodzinne twoje plemię. Pol. **8.** *dach, przytułek, schronienie, punkt oparcia:* Któż wierzy tułaczowi, który nie ma gniazda? B. G. **9.** *ognisko, centrum, siedlisko, punkt środkowy, źródło, rozsadnik, kolebka:* Ateny, G. sztuk i nauk. Tam nauki G. założyły. Troc. Pijaństwo u nas zasadziło swe G. Opal. „G. cnoty" Paprockiego. Ziemio, nie dziw, żeś gniazdem nocy i rozpaczy, gdy tak szybko ci gasną słoneczne postaci. Deo. Zima siedzi, tam dzioby potoków i gardła rzek widziałem pijące z jej gniazda. Mick. G. złego, zgorszenia (*=rozsadnik, ognisko, stek).* ⨯ Kraj ten jest teraz gniazdem wojny. Troc. (*= teatrem).* **10.** G. bocianie = *kosz majtka na maszcie.* **11.** ⨯ *przegródka w szafie, śpichlerzu i t. p.:* W szafach bywają gniazda a. przegródki. Troc. **12.** *kupka ziemi, górka, w którą zasadzono chmiel i jego tykę:* Chmiel potrzebuje okopowania, ziemią obsypując, aby górki były, które gniazdami zowią, a w każde G. wsadzić tykę. Trzyc. **13.** *miejsce, z którego wydma piaskowa wzięła swój początek.* **14.** *otwór, w który wchodzi czop; mutra, macica od szruby:* Machina im ma więcej kół, tym oporem czopów w gniazdach swoich ciężaru więcej przydaje. Sol. W gnieździe swoim ś. czop, szruba obraca. Troc. **15.** (u cieśli i stolarzów) *dziura, wyżłobienie do spajania drzewa, fuga:* G. ciesielskie. **16.** *wycięcie w bocznej ścianie szybu, chodnika, sztolni i t. p., w którym utwierdza ś. krokiew, użyta do oprawy,* w r ę b, n a c i ę c i e. **17.** *miejsce, w które ś. wstawia krążek w zasłonce piecowej.* Podcz. **18.** *miejsce przy zamku u strzelby, gdzie ś. nabój osadza.* **19.** (w młynie) *stępka, w której spoczywa dolny koniec wrzeciona.* **20.** (na tokarni) *krążek żelazny z otworem w środku, w który zakłada ś. koniec sztuki, mającej ś. toczyć.* **21.** [G]=a) *resztka, pozostająca w kadzi, jako zaczyn na nową porcję octu.* b) *resztka ciasta, zostająca w dzieży.* c) *miejsce w piaście koła, gdzie szprychy siedzą.* d) *okrągłe wyżłobienie progu i [ocapu] wrót, w które wchodzą [czopy].* e) *legowisko świń:* Bagno dla świń ugotować i wlać do gniazda. f) *niewielki pokład galmanu.* **22.** anat.: †Gniazda jajeczne a. †gniazda wedle macicy p. **Jajnik. 23.** bart. *plastry w ulu, zajęte przez pszczoły; plastry, w których ś. młode pszczoły wylęgają,* in. o k l e k. **24.** bot.: a) G. ptasie p. **Gnieźnik.** b) G. ptasie a. srocze p. **Marchew. 25.** a. **Chlappa** bur. *miejsce osobne, gdzie ś. znajduje bursztyn, do którego nie prowadzi żaden pas.* **26.** gim. *ćwiczenie, zasadzające ś. na uczepieniu ś. rękoma za kółko i lekkim podrzuceniu kolan do piersi, przy jednoczesnym oparciu końców stóp o kółka i wygięciu ś. krzyża,* in. p ó ł k o l i s t e z w i e s z e n i e. **27.** gór. i geol.: *masa mineralna, wypełniająca zagłębienia i wyżłobienia w skałach:* G. galmanu, gipsu. **28.** lek.: a) ⨯ G. choroby = *miejsce a. miejsca ciała, z których ś. szerzy sprawa chorobna,* in. o g n i s k o: Gniazda a. ogniska gruźlicze w płucach. ⨯ G. udarowe. b) G. zarazy=*dom, miejscowość, okolica, skąd zaraza rozchodzi ś.* **29.** leśn.: G. kunie p. **Czapka. 30.** a. G. nasienne, ogr. *wewnętrzna część gruszki a. jabłka.* **31.** pusz. *wyrznięcie w ścianach łoża, w które ś. działo czopami wkłada.* Zdr. **Gniazdko, Gniazdeczko.** Zgr. **Gnieździsko.** <GNIAZD>

Gniazdosz, a, lm. **e I.** ⨯a. ⨯ **Gniazdowiec,** †**Gniazdowic**=a) a. ⨯ **Gniazdowię,** ⨯ **Gniazdoszę** *krogulec a. sokół, który po zwiedzeniu innych, zostaje ś. na gnieździe.* b) a. ⨯ **Gnieźnik** wog. *ptak młody, zostający w gnieździe.* **2.** ⨯ przen. żart. *człowiek pilnujący domu, domator, piecuch:* Paparona gąska, domator G. Prz. **3.** bot. p. **Gnieźnik.**

Gniazdoszę, ęcia, lm. **ęta I.** ⨯ p. **Gniazdosz. 2.** myśl. *sokół a. jastrząb, najpóźniej wykluwający ś. z jajka i najdłużej przebywający w gnieździe.*

†**Gniazdowic, a,** lm. **e** p. **Gniazdosz.**

Gniazdowiec, wca, lm. **wce I.** ⨯ p. **Gniazdosz:** Krogulec, który po zwiedzeniu inszych, zostaje ś. na gniaździe, takowego łowcy zowią gniazdowcem. Haur. **2.** myśl. *ptak łowczy, wzięty z gniazda.*

⨯ **Gniazdowię, ęcia,** lm. **ęta** p. **Gniazdosz.**

Gniazdowisko, a, lm. **a** *miejsce gnieżdżenia ś.:* Ptaki opuszczają okolicę swego gniazdowiska. Pol.

⨯ **Gniazdownia, i,** lm. **e** *pierwotna siedziba, kolebka=gniazdo:* Wyszli z azyjskich gniazdowni. Wor.

Gniazdownik, a, lm. **i I.** a. **Podgnieźnik** myśl. *sokół a. jastrząb wyrosły, który jeszcze gniazda nie opuścił.* **2.** w lm. zool. p. **Ptak.**

Gniazdowy, ⨯ **Gniezny** przym. od **Gniazdo.** Przen.: Gniazdowe miasto. Grodz. (*=rodzinne, ojczyste).* Lud tam jeszcze nie zmieszany, wszystko jeszcze jest gniazdowe. Pol. Bliżsi i dalsi nazywali ją kobietą gniazdową. Rol. (*=czuwającą nad rodem, rodziną).* Myśl.: a) Zwierzę gniazdowe=*wzrosłe w jakim lesie i ciągle w nim przebywające, stale zamieszkałe.* b) Gniazdowe psy, konie=*rasowe.*

⨯ **Gnib, u,** lm. **y** p. **Knyp.**

†**Gnibiel, i,** lm. **e, [Gnibiel]** p. **Glibiel:** Bukowińskie wyświadczą gnibiele, co juchy, co tam i tołubów dyszy. Jabł. <p. Glibiel>

Gnicie, a, blm., czynność cz. **Gnić.**

Gnić, ije, ił 1. *ulegać rozkładowi chemicznemu, stanowiącemu jeden z rodzajów fermentacji, rozkładać ś., psuć ś., butwieć, ×gnoić ś.:* Owoc, trup gnije. Przen.: Nieba przez wszystek ten czas pochmurne i smętne wiecznym gniły potopem. Tw. **2.** przen. *gnuśnieć, marnieć, wegietować, przepędzać czas bezczynnie, na próżniactwie:* G. w więzieniu. G. w lenistwie. Kto pracuje, ten żyje; kto próżnuje, ten gnije. Prz. Siła ludzi gnije w gnuśnym opuszczeniu. Jabł. W ksiąg greckich, rzymskich steki wlazłeś, nie żebyś gnił. Mick. **3.** pog. *spać, wysypiać ś., przewalać ś. gnuśnie w pościeli:* Kto długo gnije, ten krótko żyje. Prz. **4.** *być nieboszczykiem, nie żyć, leżeć w grobie, gryźć ziemię:* On już dawno gnije. Dziś żyjem, jutro gnijem Prz. <GNI>

Gnida, y, lm **y 1.** *jajko wszy a. gzika.* **2.** przen. *człowiek mały i słaby, wątły, malec:* Taka G. i stawia ś.! [„Cóz ty, gnido, stois?“—mówi smok do królewica]. Zdr. **Gnidka.** <GNI>

Gnidka, i, lm. **i** p. **Gnida.**

[**Gnidki, dek,** blp.] *jakaś roślina polna.*

Gnidnik, a, lm. **i** p. **Gnidosz:** Kępina, gnidnikiem i mchem porosła. Krasz.

Gnidosz, a, lm. **e** bot. **1.** (pedicularis) *roś. z rodziny trędownikowatych.* Gatunki: G. błotny a. Gnidnik (p. palustris); G. leśny (p. silvatica); G. wyniosły a. okazały a. Berło (p. sceptrum Carolinum). **2.** p. **Ostróżka.**

Gnidowy przym. od **Gnida:** G. grzebień. L.

Gnidziarka, i, lm. **i** *szczotka perukarska z drutu do ściągania pyłu a. gnid z włosów.*

Gnidzisty *pełen gnid.*

Gniecalnia, i, lm. **e** gór. **1.** *przyrząd do rozdrabniania rudy.* **2.** G. obrotowa p. **Młyn. 3.** G. zawiasowa p. **Tłocznia.** <GNIOT>

Gniecenie, a, blm., czynność cz. **Gnieść.**

[**Gnieciuch, a,** lm. **y**] p. **Gniotek.**

Gnieść, gniecie, gniótł 1. *miąć, miętosić:* G. suknię, papier. **2.** *ugniatać, urabiać, wyciskać, ściskać:* G. cytrynę, jabłko, wosk. *Zagniatać, zarabiać:* G. ciasto, kit. **3.** *uciskać, cisnąć, uwierać, dolegać, dokuczać:* But mię gniecie. **4.** *dławić, dusić, zgniatać:* Jeszcze w kolebce Herkules gniótł węże. Koch. Mora (=zmora) go gniotła. Troc. **5.** *przygniatać, przywalać, cisnąć kogo, ciężyć komu:* Brzemię go gniecie. Nieos.: W dołku mię gniecie. Przen.: Wielki go ciężar, zacność familji, gniecie. Bardz. Obu nas ciężar lat gniecie. Dm. **6.** przen. *gnębić, ciemiężyć, nękać, uciskać:* G. lud. Duższy gniótł słabszego. Bardz. G. nieprzyjaciela. Troc. Nędza was jak popadła, tak statecznie gniecie. Karp. *Dręczyć, martwić, truć, dolegać, boleć, dokuczać, niepokoić, nie dawać pokoju, szarpać:* Sumienie, smutek go gniecie. Nikt nie wie, co drugiego gniecie. Prz. O jakże mię ta jej niewdzięczność gniecie! Karp. **7.** ×*wypychać, wyganiać:* Śmierć cię nieubłagana na tamten świat gniecie. L. **8.** przen. *ukrywać:* Te słabostki pod fałdami przesadnej cnoty i skromności kryją i gniotą Bóg wie jakie zachcenia i namiętności. Bał. **9.** gór.: G. rudę=*rozdrabniać, kruszyć.* **10.** piw.: G. słód=*mleć go.* **G. ś. 1.** *ściskać ś., tłoczyć ś., dusić ś., być ściśniętym:* G. ś. w kościele. G. ś. jak śledzie w beczce. Dobre goździki powinny być całe gniotące ś., nie zaś kruszące. **2.** × przen. *męczyć ś., mozolić ś., pocić ś., ślęczeć nad czym, mordować ś. z czym:* Ksiądz młody długo ś. przy mszy gniecie. L. **3.** × *knuć ś., kluć ś., zanosić ś., mieć ś., szykować ś., kroić ś. na co, święcić ś.:* On mi raz powiedział, lecz w wielkim sekrecie, że ś. sprawa na dworze niebezpieczna gniecie. Jabł. **4.** G. ś. na posłaniu = *układać ś., poprawiać ś., przewracać ś.:* Pies ś. gniecie na posłaniu. **5.** [G. ś.]=a) *powoli coś robić, guzdrać ś.* b) *żuć zwolna.* c) *mówić zwolna.* <GNIOT>

Gniew, u, lm. **y** *wielki stopień niechęci, irytacja, oburzenie, wzburzenie, wściekłość, zaciekłość, zapalczywość, złość, furja, pasja, zapamiętanie, zapamiętałość, rankor; zagniewanie, nieporozumienie, uraza, żal, niechęć,* w lm. *fochy, dąsy, kwasy:* Gwałtowny, wściekły, szalony, sprawiedliwy G. Wpaść w G. Ściągnąć na siebie G. Wzbudzić w kim G. Pobudzić kogo do gniewu. Dać powód do gniewu. Pohamować G. a. pohamować ś. w gniewie. Zapalić ś., zapałać, unieść ś., wybuchnąć gniewem. Ułagodzić, ugłaskać G. Mieć G. w sercu. Wywrzeć na kim G. = *wylać nań żółć.* Deszcz ranny, G. panny i taniec baby niedługo trwają. Prz. G. piękności szkodzi. Prz. Jeśli ci uczciwego gniewu nie starczy, zmień ś. w szatana, abyś tylko krzywdę pomścić umiał. Święt. Ten widok gniewy w książęciu poduszcza. Mick. Już ś. budzi dawny G. ciemnoty, przesądy wszystkich wieków, pełzając jak żmije, chcą jadem swym zagasić pochodnię Golgoty. Deo. Surowym okiem i twarzą w G. ubraną... Gawiń. (=*wyraz gniewliwy*). G. boży=*kara boska, palec boży:* Dotknął nas G. boży. <GNI(EW)>

Gniewać, a, ał, × **Gniewić** *wzbudzać w kim gniew, pobudzać kogo do gniewu, irytować, oburzać; przywodzić, przyprowadzać, doprowadzać kogo do gniewu; obrażać; jątrzyć, wyprowadzać kogo z cierpliwości, niecierpliwić, złościć, drażnić:* Złośnika każda rzecz gniewa. Nie gniewaj, a nie przepraszaj. Prz. **G. ś.** *palać, płonąć, zapalać ś. gniewem; żywić w sercu gniew, irytować ś., sierdzić ś., obruszać ś., oburzać ś., obrażać ś., zżymać ś., tracić cierpliwość, niecierpliwić ś., żołądkować ś., złościć ś., stroić fochy, dąsać ś.:* G. ś. z kim (=*nie rozmawiać z nim, unikać go, stronić od niego*). G. ś. o co. G. ś. na kogo. G. ś. między sobą a. z sobą a. na siebie (=*mieć wzajemne urazy, pretensje*). †Nie ma być gniewano, co ma być oddano. Prz. (=*nie należy gniewać ś. o to, co należy oddać*). <GNI(EW>

Gniewanie, a 1. blm., czynność cz. **Gniewać. 2.** × lm. **a** *gniewanie ś., gniew:* Dobrodziejem moim był zawsze, i mimo gniewań jego, znam jeszcze, że mię kocha. L.

Gniewanie się, a ś., blm., czynność cz. **Gniewać ś.**

[**Gniewek, wka,** lm. **wkowie**] p. **Gniewosz.**

Gniewica, y, lm. **e, Gniewnik** bot. (baca) *roś. z rodziny ostrojowatych.* <?>

× **Gniewić, i, ił** p. **Gniewać:** Z kim żyć, tego nie G. Prz. <GNI(EW)>

†**Gniewien** p. **Gniewny:** Wynidzie wielmi G. B. Sz. Był G. na biskupa król. Biel. M. G. Pan Bóg rodzaju ludzkiemu. Op.

†**Gniewiwość, i,** blm. *gniewliwość, gniew:* Ku gniewiwości ś. zapala. B. Sz. Ich moc padnie w twej gniewiwości. B. Sz.

Gniewliwie przys. od **Gniewliwy.**

Gniewliwość, i, blm. rz. od **Gniewliwy.**

Gniewliwy 1. *skłonny do gniewu, gniewający ś. o byle co, kłótliwy, porywczy, obraźliwy.* **2.** p. **Gniewny:** G., ogień mu z oczu pryska. Żegl. Ów głos G., owa postać sroga. Mick. Przen.: Morze

gniewliwe. Groch. (=*burzliwe, wzburzone, spienione, rozhukane*). **3.** ×*przyprowadzający do gniewu, obrażający, oburzający:* Żart G.

Gniewnie, Gniewno przys. od **Gniewny:** Zniżony głos G. zabrzmiał. Orzesz. Odmachnął ś. G. Kon. Doktor spojrzał nań, na pozór G. coś do siebie mruczeć począł. Krasz. Choć nań piekła i nieba dąsały ś. G. Mick.

Gniewnik, a l. †lm. **cy** *człowiek gniewający, do gniewu pobudzający:* Kto nie używa dóbr niebieskich, gniewnikiem bożym i przeklętym jest. Żarn. Odpuść nasze winy nam grzesznikom, jakoż i my czynim swym gniewnikom. Sekl. (=*winowajcom*). **2.** lm. **i** bot. p. **Gniewica.**

Gniewno p. **Gniewnie:** ×G. mu odpowiedział. Troc. (=*z gniewem*). G. mi=*gniewa, irytuje mię.*

Gniewnooki *mający gniewne oczy.* Przen.: Tam gniewnooka, w długi całun strojna, z krwawemi łzami przelatuje wojna. Deo. <GNI(EW)+OK>

Gniewność, i, blm. rz. od **Gniewny;** [G.]=*gniew.* <GNI(EW>

Gniewny l. a. †**Gniewien, Gniewliwy** *gniewający ś., rozgniewany, zagniewany, pałający gniewem, zirytowany, nadąsany:* Sąsiad sąsiada, z którym nieprzyjaźń toczył od lat wielu, uściska wreszcie, gniewne serce składa. Mick. Przen.: Morze gniewne (=*burzące ś., burzliwe, rozhukane*). **2.** anat.: †Muskuł G. oka, in. m i ę s i e ń o d w o d z ą c y a. p r o s t y z e w n ę t r z n y g a ł k i o k a (⟨ musculus indignatorius). <GNI(EW)>

Gniewosz, a, lm. **e l.** †a. [**Gniewek**] *człowiek gniewliwy, złośnik, pasjonat.* **2.** bot.: a) p. **Mleczaj.** b) p. **Niecierpek.** c) p. **Rzeżucha.**

×**Gniezny** p. **Gniazdowy:** Z kołysnych czuprynn drzewa, lub z gnieznego krzaka. Przyb. <GNIAZD>

×**Gnieździć, i, il** co **l.** *jako gniazdo słać, słać czemu gniazdo.* Przen.: G. łoże = *zakorzeniać ś., zapuszczać korzenie; rozprzestrzeniać ś., rozpościerać ś., rozsiadać ś., wkradać ś., zakradać ś., zalęgać ś.,* dok. *rozwielmożnić ś.:* Gdzie fanatyzm, zazdrość gnieździ łoże, tam całość państwa ostać ś. nie może. L. G. w sercu niechęć = *chować ją, kryć, nosić, pielęgnować, żywić:* Niektórzy zjadłą zawziętość w sercu swoim ku drugiemu gnieżdżą. Zachar. **G. ś. l.** *słać sobie gniazdo; mieć gdzieś swe gniazdo:* Pod szerokiemi gałęziami tyle ś. ptasząt gnieździło. Wor. Dzikie zwierzęta gnieżdżą ś. po jamach, norach i kniejach. Przen. *przebywać, mieszkać, gościć, zakładać siedlisko, obierać mieszkanie:* Bodaj ś. człowiek dobry w tych stronach nie gnieździł. Kras. **2.** przen. *mieszkać na kupie, ciasno, niewygodnie, tłoczyć ś.:* Biedacy gnieżdżą ś., jak mogą. **3.** przen. *zagnieżdżać ś., zakorzeniać ś., zapuszczać korzenie, rozpościerać ś.:* Duma i skąpstwo gnieżdżą ś. w jego sercu. **4.** *układać ś., poprawiać ś., przewracać ś.:* Pies ś. gnieździ na posłaniu. <GNIAZD>

Gnieździsko, a, lm. **a** p. **Gniazdo:** Góry! wy jaskinie, gadu zimnego gnieździska! Kasp.

Gnieździsty *pełen gniazd:* Ruda gnieździsta. Os. J.

Gnieźnik, a, lm. **i l.** ×p. **Gniazdosz.** Cyg. **2.** a. **Dwulistnik, Nowotnik** bot. (neottia) *roś. z rodziny storczykowatych.* Gatunki: G. b e z l i s t n y a. G n i a z d o s z, B e z l i s t n i k, P t a s i e g n i a z d o (n. nidus avis); G. d w u l i ś c i o w y a. s z e r o k o l i s t n y, D w u l i s t n i k s z e r o k o l i ś c i o w y, daw. ×P o d k o l a n e m, ×D w ó j l i s t e m, ×T r o j a j e s t e m ż ó ł t y m zwany. <GNIAZD>

Gnieżdżenie się, a ś., blm., czynność cz. **Gnieździć ś.**

[**Gnijus,** a, lm. y] p. **Gnius.** <GNI>

[**Gnik, a,** lm. **i, Gnyk**] *kark:* Já tobie dám G. skinuc (=*każę ci łeb urwać*). <Nm. Genick>

Gnilcowy przym. od **Gnilec,** *skorbutyczny.*

Gnilec, lca, blm. **l.** *gnicie, zgnilizna:* G. zaczynał sosny przestarzałe napastować. Krasz. **2.** *choroba pszczół, od zbytniej wilgoci pochodząca.* **3.** lek.=a) (scorbutus) *choroba krwi wskutek złego odżywiania,* in. †f r a n c a p o m o r s k a, †g n i l i z n a u s t n a, s k o r b u t, s z k o r b u t, †s c h o r b u k, †s z a r b a c h, †s z o r b o c h, [d z i a n g ł o, d z i ę g ł a]. b) ×G. ostry gorączkowy =*gorączka gnilna* (febris putrida). <GNI>

Gnilica, y, blm. lek. (haematosepsis) *rozkład krwi, zakażenie, skaza krwi gnilna,* in. !s e p t y c e m j a: G. gałganiarska.

Gnilik, a, lm. **i** zool. (hyster) *chrząszcz pięcioczłonkowy, gnilikowaty.*

Gnilikowaty zool.: Chrząszcze gnilikowate (hysteridae) *rodzina chrząszczów pięcioczłonkowych.*

×**Gnilizna, y,** lm. **y l.** *gnicie, zgnilizna.* **2.** zb. *rzeczy zgniłe.* **3.** lek.: †G. ustna p. **Gnilec.**

Gnilny l. *sprowadzający gnicie:* ×Kiszenie gnilne = *fermentacja zgniła.* Gnilna niemoc a. choroba kartofli =*gnicie kartofli, wywoływane przez grzybek pleśniowy, zwany korzeniakiem ziemniakowym.* **2.** *polegający na gniciu:* Proces G. **3.** a. ×**Gniłorodny** lek. (septicus) *zakażający,* in. !s e p t y c z n y. ×Gorączka gnilna p. **Gorączka.** Wet.: Róża gnilna p. **Czerwonka.** <GNI>

Gniłek, łka, lm. **łki** bot. (aethalium) *grzyb z klasy śluzowców, z rodziny maworkowatych.*

×**Gniłka, i,** lm. **i l.** *rzecz zgniła, spróchniała, zbutwiała:* Próchno, plugawą będąc gniłką, błaźni oczy. Pot. **2.** †i [G.] *gruszka uleżała, ulęgałka, ulężałka:* Łatwiej tu widzę o promocję, niż u nas o kwartę gniłek. Sienk. **3.** w lm. *dom zrujnowany, ruina, rumowisko, rudera:* Dom zły, domiszczko, gniłki, obaliny. Kn. <GNI>

×**Gniłorodny** p. **Gnilny.** <GNI+ROD>

×**Gniłość, i,** blm. rz. od **Gniły:** Nasiona ogórkowe są łacne ku próchnieniu i gniłości. Spicz.

†**Gniły, [Gniły]** p. **Zgniły:** †Mięso gniłe=*zgorzele, gangrena.* 1541 r.

l. Gniol, a, lm. **y** myśl. *gałka z pakuł łojem oblepiona, która daje ś. na pokarm ptakom drapieżnym, używanym do łowów.* <?>

2. Gniol, a, lm. **y** myśl. *wymioty psa.* <? GNI>

Gniot, a, lm. **y** bot. p. **Gnet.**

×**Gniot, u,** lm. **y** *gniecenie, ciśnienie, ucisk.* <GNIOT>

[**Gniota, y,** lm. **y**] (o mężczyźnie i kobiecie) *niezdara, niedołęga, guzdralski, guzdralska, ślamazarnik, ślamazarnica.*

Gniotarka, i, lm. **i** *przyrząd do wygniatania klęba.*

Gniotek, tka, lm. **tki l.** ×=a) a. ×**Gniotka** *placek ugnieciony, placek z makiem i miodem.* b) *ten, co ś. przy robocie męczy, mozoli.* c) *rodzaj dawnego tańca:* Nie wiemy już, jaki to był taniec G. Goł. **2.** [G.] = a) *wyskrobek, pieczywo nieudałe z resztek ciasta, placek a. chleb niedopieczony, źle upieczony.* b) *podługowata i kończata bułeczka, [kukiełka].* c) *mały chłop a. chłopiec.* d) *człowiek niestary a leniwy do roboty, robiący wszystko powoli, lubiący siedzieć koło pieca.* e) a. [**Gnieciuch**] *istota w rodzaju zmory, [wiek].* f) w lm. *perły i paciorki szklane.* <GNIOT>

Gniotka, i, lm. **i 1.** blm. *silenie ś. przy wypróżnianiu stolca,* in. ciskawica. **2.** ×p. **Gniotek. 3.** × *chleb dla zapaśników, mieszany z serem.* Bobr. **4.** [G.] *postać mityczna, zmora, [gniotek, gniećiuch].* <GNIOT>

Gniotownik, a, lm. **i 1.** garb. *wałek do wyciskania groszku na skórze,* in. rola: G. maszynowy. **2.** gorz. i rol. *młynek do gniecenia ziarna, kartofli, słodu i t. p.,* in. śrótownik, szrótownik: Gniotowniki i śrótowniki do gniecenia i śrótowania zboża na obroki z walcami żelaznemi do siły ręcznej i do manežu. Na gniotowniku tym można w przeciągu godziny zgnieść dwa korce łubinu. G. do obroków. **3.** gór. *przyrząd do grubego kruszenia rud.* **4.** ×lek. p. **Odgniatacz. 5.** piern. p. **Bracha.** <GNIOT>

[**Gnip, u,** lm. **y**] p. **Knyp.**

[**Gnipić, i, ił**] *nękać, gnębić, prześladować.* < Ukr. hnypity=gnębić, a to może z Pol. gnębić>

Gnius, u, lm. **y 1.** ×*zgnilizna.* Przen. *zgnilizna moralna, upadek moralny, zbrodnia, piętno hańbiące, wada, przywara, bezwstyd, gnuśność:* Dokąd gniusu niedbalstwa od oczu serc waszych nie otrzecie? Smotr. **2.** [G. a. **Gnijus**] 2 pp. a *leniuch, człowiek lubiący wylegać ś. w łóżku, człowiek gnuśny.* <GNI>

[**Gnizbać się, a ś., ał ś., Gnusić ś.**] *guzdrać ś., wybierać ś. powoli.* <? GNI>

[**Gnizbanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Gnizbać ś.**

Gnoić, i, ił 1. *zgniłym czynić, robić, żeby co gniło, dać gnić:* Pot gnoi bieliznę. Zbytnie deszcze gnoją plon. Ser gnojony. Przen.: Czemuż, skępcze, nie dajesz, gnojąc skarby swoje? Prot. (=*dusząc*). G. kogo w więzieniu a. ×więzieniem. **2.** *nawozić, uprawiać gnojem:* Z grudniem kto ziemi pod łąki nie gnoił, już w marcu późno i będzie ś. boił. Prz. Kto pole gnoi, biedy ś. nie boi. Prz. **3.** przen. *niszczyć, rujnować:* G. budynki. Chłopa, który budynek na swej osadzie gnoi, najlepiej oddalić. Haur. **4.** bud.: G. glinę=*poddawać ją rozkładowi przez zakopanie w dole.* **5.** !i †lek. *podtrzymywać a. wywoływać ropienie:* †G. ranę, wrzód. !Maść gnojąca (=*jątrząca*). ×**G. ś.** *ulegać gniciu, gnić.* <GNI>

[**Gnoisko, a,** lm. **a**] p. **Gnojownia:** Wrony żywią ś. po gnoiskach. Pol.

×**Gnoisty 1.** a. ×**Gnojny** *nagnojony, przejęty gnojem:* Rola gnoista. **2.** *pełen wody gnojnej, gnojówki:* G. nawóz na roli na spód kładą, a suchy na wierzch. Haur. **3.** †lek. *ropisty, ropiasty:* Mocz G. Sien. Świerzbiączka a. G. liszaj. Sien.

[**Gnojaczka, i,** lm. **i**] p. **Gnojówka.**

[**Gnojanka, i,** lm. **i**] p. **Gnojownica.**

Gnojarka, i, lm. **i** *przyrząd do rozrzucania nawozu na roli:* G. automatyczna.

Gnojarnia, i, lm. **e 1.** p. **Gnojownia. 2.** ×pog. *ptaszarnia.*

Gnojek, jka, lm. **jkowie 1.** ×a. ×**Gnojnik** *biedak, na gnoju siedzący, mieszkający.* **2.** a. **Gnój** *człowiek plugawy, brudas, flejtuch, plucha.* **3.** ×*domator, piecuch.* **4.** *skąpiec, sknera, kutwa, dusigrosz.* **5.** [G.] = a) *robotnik, roztrząsający gnój na polu.* b) *człowiek dotknięty cierpieniem niemożności utrzymania moczu.* c) a. [**Gnojko**] *człowiek opieszały, leniuch, śpioch.*

Gnojenie, a, blm. **1.** czynność cz. **Gnoić. 2.** !*ropienie.* **3.** hut.: G. surowizny = *niszczenie ś. surowizny w ognisku fryszerskim.*

×**Gnojewisko, a,** lm. **a 1.** p. **Gnojownia. 2.** p. **Gnojowisko.**

[**Gnojko, a,** lm. **i**] p. **Gnojek.**

×**Gnojkostwo, a,** blm., ×**Gnójkostwo 1.** *plugawstwo, niechlujność, niechlujstwo, nieochędóstwo, flejtuchostwo.* **2.** *brudne sknerstwo, skąpstwo, sobkostwo.*

Gnojnica, y, lm. **e 1.** p. **Gnojownia. 2.** [G.]=a) p. **Gnojownica:** Jedzie w kopnych drabinach, a w gnojnice brać co nie ma. Prz. (=*szyku zadaje, choć goły*). b) p. **Gnojnik. 3.** bot. p. **Trzęsidło.**

Gnojnik, a, lm. **i 1.** p. **Gnojownia:** G. przy folwarku. **2.** a. [**Gnojówka, Gnojnica**] *wóz do gnoju.* **3.** ×lm. **cy** p. **Gnojek:** Ks. Skarga, tknięty widokiem leżących w gnojach i umierających po ulicach chorych, założył szpital gnojników. L. **4.** bot.: a) p. **Czernidłak.** b) p. **Kołpak.**

Gnojny przym. od **Gnój**=**1.** a. **Gnojowy** *z gnoju:* Gnojna woda (=*gnojówka*). **2.** ×p. **Gnoisty:** Nawóz G. i gęsty. Haur. **3.** ×*od gnoju, do gnoju, z gnojem styczność mający:* Gnojne widły. **4.** hut.: Surowizna gnojna=*nieczysta surowizna.* <GNI>

†**Gnojowe, ego,** blm. *pewna opłata miejska od przyjeżdżających wozów za usuwany nieporządek:* Mieszczanie brali w jarmark od kramarskich wozów miastu nieprzyległych gnojowego per gr. 1. Lustracje z r. 1602.

Gnojowisko, a, lm. **a,** ×**Gnojewisko 1.** p. **Gnojownia. 2.** przen. *stek, ściek brudów, nieczystości, cuchnąca kałuża:* Dom jego będzie gnojowiskiem. Bud.

Gnojownia, i, lm. **e, Gnojowisko,** ×**Gnojewisko, Gnojarnia, Gnojnik, Gnojnica,** [**Gnójnica, Gnoisko**] *dół do przechowywania gnoju, jama gnojna, miejsce na gnój, skład gnoju, kupa gnoju.*

[**Gnojownica, y,** lm. **e**] **1.** a. [**Gnojówka, Gnojnica, Gnojanka**] *boczna deska na wozie od gnoju,* wróbnia, [pomost, wrotnia]. **2.** p. **Gnojówka.**

Gnojownik, a 1. lm. **cy** *ten, co rolę nawozi.* **2.** [G.] lm. **i** *miejsce przed oborą, gdzie wyrzucają gnój.*

Gnojowy p. **Gnojny:** Smród G. (= *od gnoju*). Gnojowa góra (=*nazwa ulicy, usypanej z gnoju na tyłach zamku w Warszawie*). <GNI>

Gnojówka, i, lm. **i 1.** a. **Gnojnica,** [**Gnojownica, Gnojaczka**] *płynna część gnoju, odchody ciekłe od bydląt, masa płynna, zbierająca ś. w gnoju na gnojowisku:* Z której obory G. wypływa, w tej pewno niedbały gospodarz przebywa. Prz. Przen. żart.: Wódka, jak wódka, zwyczajna sobie G. Prus. **2.** [G.] p. **Gnojownica. 3.** [G.] p. **Gnojnik. 4.** [G.] *pieczarka (grzyb).*

1. Gnom, u, lm. **y, Gnoma** *myśl moralna, krótko wierszem wyrażona, zdanie moralne, przypowieść:* Gnomy Menandra. <Gr. gnōmē=myśl, zdanie>

2. Gnom, a, lm. **y 1.** *duch ziemny i górski, mieszkający w ziemi i strzegący skarbów,* in. garbusik. **2.** *działacz niewidzialny kabalistów.* <Fr. gnome>

×**Gnom, u,** lm. **y** p. **Gnomon.** Łab.

Gnoma, y, lm. **y** p. **1. Gnom.**

Gnomiczny przym. od **1. Gnom:** Poeta G. Poezje religijno-gnomiczne Mickiewicza.

Gnomida, y, lm. **y** p. **2. Gnom.**

Gnomik, a, lm. **cy, Gnomista** *poeta gnomiczny, autor gnomów.* <Gr. gnōmikós>

Gnomista, y, lm. **ści** p. **Gnomik.**

Gnomologiczny przym. od **Gnomologja.**

Gnomologja, i, lm. **e** *zbiór gnomów* (utworów poezyi lirycznej). <Gr. gnōmología = zbieranie przypowieści>

Gnomon, u, lm. **y 1.** astr. = a) *pręt pionowy, opatrzony u szczytu w płytę z otworem, używany daw. do oznaczania wysokości słońca w południe.* b) a. niek. × **Gnom** *zwrócony ku biegunowi pręt czyli skazówka kompasów, t. j. zegarów słonecznych.* **2.** mat. = a) (u pitagorejczyków) *to, co pozostaje z kwadratu, jeżeli przy jednym z jego wierzchołków wyciąć drugi kwadrat.* b) (u Euklidesa) *figura, wycięta w pewien sposób z równoległoboku.* c) (u Herona) *to, co dodane do figury (liczby), tworzy całość, podobną do pierwotnej figury (liczby).* <Gr. gnōmōn>

× **Gnomonika, i,** blm. *sztuka robienia kompasów, zegarów słonecznych.* Łab. <Gr. gnōmonikē, dom. téchnē = sztuka, nauka robienia kompasów>

Gnomonowa, ej, lm. **e** mat. p. **Gnomonowy.**

Gnomonowy przym. od **Gnomon;** mat.: Liczba gnomonowa a. **Gnomonowa** = *stanowiąca gnomon dla danej liczby* (np. liczba 2n+1 dla n², gdyż będąc dodana do n² daje (n+1)²).

Gnoseologja, i, blm. fil. p. **Teorja.** <Now. z Gr. gnôsis = pojęcie, poznanie + -logía = nauka>

Gnostycki przym. od **Gnostyk:** Pierwszy tom obejmuje historję sekt gnostycko-manichejskich po wiek XIII. Abr.

Gnostycyzm, u, blm., **Gnostyka** fil. *spekulacja a. kierunek spekulacyjny gnostyków; nauka oparta na gnozie; nauka o objawieniu i tajemnicach boskich.* Przeć. **Agnostycyzm.** <Z Gr. gnōstikós = gnostyk>

Gnostyczny fil. **1.** *za pomocą gnozy osiągnięty:* Wiedza gnostyczna. **2.** *do gnostyków należący, gnostykom właściwy:* Mądrość, spekulacja gnostyczna. **3.** *gnostycyzmem nacechowany, w duchu gnostycyzmu pojęty:* Pogląd G. Doktryna gnostyczna. Jaką była systematyczna całość, można po części odgadnąć z systemów gnostycznych Bazylidesa i Walentyna. Pawl.

Gnostyk, a, lm. **cy 1.** fil. *teolog a. filozof religji w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, uznający gnozę za źródło poznania Boga; mędrzec posiadający tajemnice religji, znajomość Boga.* **2.** *członek sekty, opierającej ś. na gnozie.* <Gr. gnōstikós>

Gnostyka, i, blm. fil. **1.** p. **Gnostycyzm. 2.** *literatura gnostycyzmu, ogół pism o kierunku gnostycznym.* <Gr. gnōstikē>

Gnoza, y, blm. fil. *poznanie Boga rozumowe, spekulacyjne a. kontemplacyjne, przeciwstawiane bezpośredniej wierze w objawione dogmaty; metoda poznawania tajemnic religijnych, uznawana przez teologów i filozofów zwanych gnostykami w pierwszych wiekach chrześcijaństwa.* <Gr. gnôsis>

× **Gnozymach, a,** lm. **owie** *członek sekty chrześcijańskiej z VII w., odrzucającej wszystkie dogmaty.* <Gr. gnōsímachos>

[**Gnóć**] p. **Giąć.**

Gnój, gnoju a. [**gnoja**], lm. **gnoje 1.** *wypróżnienie człowieka a. zwierzęcia, kał, nieczystości, odchody:* G. bydlęcy, koński. G. krowi (= *krowieniec, krowiniec*). Mieć pieniędzy, jak gnoju. Prz. **2.** *mieszanina odchodów zwierzęcych ze słomą i sianem, nawóz, mierzwa:* G. gorący, tłusty. Wozić, roztrząsać G. Uprawiać, nawozić gnojem. Przen.: [Na głupigo nie trzeba gnoja wozić, nawozi go sám na sie]. Prz. (= *sprowadzać kłopotu, nieszczęścia*). Przen.: Najlepszy G. na rolą pańskich stóp ślady. Petr. **3.** *brud; śmieci:* [G. za pazdurem]. Przen.: Dziś w stroju, jutro w gnoju. Prz. (= *w nędzy*). **4.** 2 pp. **a,** lm. †**owie,** [**owie**] = a) p. **Gnojek.** b) [G.] *człowiek gnuśny, śpioch.* **5.** bot.: Babi G. (crithmum quartum) *roś. z rodzaju rozłupu.* **6.** fizj.: a) †Oczny G. = *zaropka* (lema). b) †G. uszny = *woskowiny* (cerumen). **7.** !lek. i [G.] (pus) *ropa (w ranie).* <GNI>

× **Gnójkostwo, a,** blm. p. **Gnojkostwo.**

[**Gnójnica, y,** lm. **e**] p. **Gnojownia.**

†**Gnójnotoczny** *ciekący gnojem, ropiejący.* <GNI + CIEK>

†**Gnójstwo, a,** blm. p. **Gnustwo:** Złota dobywać nie chcieli, nie z gnójstwa, ale z wzgardy. Jabł.

[**Gnórować się, uje ś., ował ś.**] p. **Gnarować.**

[**Gnórowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Gnórować ś.**

[**Gnuczka, i,** lm. **i**] p. **Wnuczka.**

†**Gnujstwo, a,** blm. p. **Gnustwo.**

[**Gnuk, a,** lm. **i**] p. **Wnuk.**

[**Gnurować, uje, ował**] *zrzędzić, gderać, łajać.* <Nm. gnurren, knurren>

[**Gnurowanie, a,** blm.] czynność cz. **Gnurować.**

× **Gnus, a,** lm. **owie** p. **Gnuśnik:** Gnusa po spaniu poznasz. <GN(US)>

[**Gnusić się, i ś., ił ś.**] p. **Gnizbać ś.**

†**Gnustwo, a,** lm. **a,** †**Gnuśstwo,** †**Gnujstwo,** †**Gnójstwo** *gnuśność, ospałość, lenistwo:* O nie przez pieszczoty i gnustwa, wnuku mój, takie roboty. Gawiń.

× **Gnuśliwie** przys. od **Gnuśliwy.**

× **Gnuśliwość, i,** blm. rz. od **Gnuśliwy.**

× **Gnuśliwy** *skłonny do gnuśnienia, do gnuśnego próżniactwa.*

× **Gnuśnica, y,** lm. **e** forma ż. od **Gnuśnik.**

Gnuśnie, Gnuśno przys. od **Gnuśny:** Wilno tak długo, tak G. oblegał. Mick.

Gnuśnieć, eje, ał *stawać ś. gnuśnym, zniewieściałym, tracić energję; trwać, zostawać w gnuśności, próżnować; trawić czas w bezczynności, lenistwie, nieużytecznie; wegietować, marnieć, marnować ś., być w zastoju, gnić:* Woisko w pokoju gnuśnieje. Czyż warta tego, by w ciemnym ukryta byciu gnuśniała próżno jej uroda? Hul. (= *przekwitała, więdła*). G. w występkach = *trwać bez zastanowienia i upamiętania.* Dusza moja nie tylko gnuśnieje, ale ś. szybko i stanowczo psuje w ramionach tej kobiety. Sienk. <GN(US)>

Gnuśnienie, a, blm., czynność cz. **Gnuśnieć.**

× **Gnuśnik, a,** lm. **cy,** × **Gnus** *człowiek gnuśny, leniuch, ospalec, piecuch, rozkosznik, niewieściuch.*

Gnuśno p. **Gnuśnie.**

Gnuśność, i, blm. rz. od **Gnuśny:** Obszar, gnuśności zalany odmętem. Mick.

Gnuśny *zgnuśniały, leniwy, próżniaczy, leniuchowaty, zniewieściały, ospały, apatyczny, ociężały, ciężki:* Mieczysław G. <GNUS>

†**Gnuśstwo, a,** blm. p. **Gnustwo:** G. alibo lenistwo. Św. z Woc.

× **Gnyb, a,** lm. **y** p. **Knyp.**

Gnyk, a, lm. **i 1.** [G.] p. **Gnik. 2.** anat. (os hyoides) *kość pomiędzy językiem a krtanią leżąca,* kość †brodowojęzykowa, †dwurogata, dwurożna, †gardłowa, gnykowa, †języczna, †językowa, podjęzykowa, †podozorna. **3.** w lm. rzeź. *kości kręgowe u wieprza.* <Nm. Genick = kark, szyja>

Gnykogardłowy anat. p. **Gnykogardzielowy.** <Gnyk + Gardło>

Gnykogardzielowy mięsień, anat. (musculus hyopharyngeus), in. mięsień gardziel ścieśniający średni, gnykogardłowy, × gnykopołykowy, × widełkogardłowy. <Gnyk + Gardziel>

× **Gnykogrdykowy** p. **Gnykotarczowy.** <Gnyk + Grdyka>

Gnykojęzykowy mięsień, anat. (musculus hyoglossus), in. ×muszkuł kości językowej. !mięsień hyojęzykowy. <Gnyk + Język>

Gnykonagłośniowy anat.: Więzadło gnykonagłośniowe, in. ×więzadło gnykonakrywkowe (ligamentum hyo-epiglotticum). <Gnyk + Na + GŁOS>

× **Gnykonakrywkowy** anat. p. **Gnykonagłośniowy.** <Gnyk + Na + KRY>

× **Gnykopołykowy** anat. p. **Gnykogardzielowy.** <Gnyk + Po + ŁK>

Gnykotarczowy anat. **1.** Mięsień G. (musculus) hyo-thyreoideus), in. mięsień gnykotarczykowy, ×gnykogrdykowy, !muskuł hyotarczowy, †myszka językokościowa chrząstki tarczowej a. †tarczowatojęzycznej kostki, †muszkuł tarczowojęzykowy kości a. ×tarczowopodjęzykowy. **2.** Wiąz G. (ligamentum hyo-thyreoideum), in. ×gnykogrdykowy, gnykotarczykowy. <Gnyk + Tarcza>

Gnykotarczykowy anat. p. **Gnykotarczowy.**

Gnykowy anat. przym. od **Gnyk:** Kość gnykowa p. **Gnyk.**

[**Gnyp, a,** lm. **y**], p. **Knyp:** Szewcki G. kraje chleb. Prz. <Z Śr. Grn. gnippe = Nm. Kneif>

Gnyś, a, lm. **e** zł. p. **Gnes.**

[**Gnyt, a,** lm. **y**] p. **Gnat.**

Go p. **On.**

Gobelin, u, lm. **y,** × **Goblin** *dywan artystyczny, naśladujący do złudzenia malowidło olejne:* Złocone krzesełka, pokryte gobelinami. <Od nazwiska farbiarza Fr. Gobelin, w XVI w.>

Gobelinowy przym. od **Gobelin:** Obraz na płótnie gobelinowym. Zasłony gobelinowe.

× **Goblin, u,** lm. **y** p. **Gobelin.**

[**Goca, y,** lm. **e**] *kij, pałka:* Nie kijem, to gocą, aż mu ślepie na wierzch wyskoczą. <Zap. = *gocza ?>

[**Gocha, y,** lm. **y**] p. **Gorzałka.**

Gocki p. **Gotycki:** Styl G. Druk G. = *gotyk.* Kościół G. Krasiń. <Nm. gothisch>

× **God, u,** lm. **y** p. **Gody:** Ot żebym sam sobie takiego godu wyprawił. Krasz.

† **Goda, y,** lm. **y** *przypadek:* Na godę zastrzelił króla. B. Sz. (= *przypadkowo*). <GOD, por. Czes. nahodou = przypadkiem>

Godło, a, lm. **a** **1.** † *hasło wojenne i znak chorągiewny wspólny całej drużynie rycerskiej, który następnie stał ś. nazwą herbu,* in. †zawołanie: Herby narodów pewnych, które starą łaciną zową proclama, po polsku G. Sar. Herb Dęboróg nasze G., stary Poleś nasze gniazdo. Syrok. **2.** × *znak a. wyraz umówiony, hasło, parol:* Mniemam, iż po wszystkich wsiach państwa Tarnowskiego na to G. Leliwa ludzie na gwałt bieżą. Orzech. G. wojenne. Bez godła nikogo tu nie wpuszczają. Troc. G., znak między przyjaciołmi do jakiej uczty, biesiady; teraz mówią bilet. Włod. Żydom zdrajca Judasz takowe dał G. K. G. Ona do bramy śmiele szła i G. dawszy, wrotniego łatwie oszukała. P. Koch. Skoro ujrzy G., pozna, kto jestem, i co mię przywiodło. Mick. **3.** *dewiza, motto, epigraf, myśl przewodnia, hasło:* G. utworu literackiego. Praca — nasze bóstwo, przyjaźń — nasze G. Mick. **4.** *znak alegoryczny, emblemat, symbol, oznaka:* Gałąź oliwna jest godłem pokoju. Kras. A. Po drugiej stronie na pagórku wbity krzyż, G. Niemców, czoło kryje w niebie. Mick. Patrz: oto jest karczmy G., koń malowany na płótnie. Mick. Poznali godła na hełmie i zbroi. Mick. Syrena, G. Warszawy (= *herb*). **4.** × *rękojmia, zadatek; wróżba, przepowiednia, zapowiedź:* Sprawiedliwość jest każdej sprawy najlepszym godłem. Stasz. Dwa gołębie przede mną usiadły, cieszy mię to szczęśliwe G. Stasz. **5.** [G.] = a) *zapewnienie ślubu, które dają sobie nawzajem narzeczony i rodzice narzeczonej.* b) *wołanie, wezwanie, wzywanie.* c) *nazwa.* <GOD>

Godłowy przym. od **Godło:** Godłowe malowanie bez napisu lub z napisem. Bobr.

† **Godne, ego,** blm. **1.** a. † **Godowe** *danina w pieniądzach, bydle a. darach, ofiarowana przez włościan panom w dni uroczyste.* Goł. G. była danina w pieniądzach, w bydle, a. dary w dni uroczyste. Wiszn. **2.** *opłata sądowa, którą uiszczano, gdy strony pogodziły ś. po rozpoczęciu sprawy.* **3.** *wydatek na częstowanie przyjeżdżającego monarchy.* <GOD>

[**Godni**] p. **Godowy:** Godnie święta = *Boże Narodzenie, [gody].*

Godnie, × **Godno** przys. od **Godny** **1.** *należycie, należytym sposobem, przystojnie, odpowiednio, w odpowiedni sposób, dosyć:* Nie potrafię ci G. podziękować. My więc po te dary, jako przystało, wystąpimy G. Mick. **2.** † *zasługując na co:* Sprawił wszystko G. pochwały **3.** × *zacnie, szlachetnie, dostojnie, chwalebnie, dobrze:* G. urodzony. Potomstwo G. wdało ś. w ojca. Niem. **4.** [Godnie] *bardzo, dużo, sporo, wiele, porządnie, dobrze, doskonale, wybornie, ładnie* (np. robić, mówić), *jak ś. należy, tęgo, siarczyście, dosyć, do syta:* Oj, G. mu skórę wybił! W sąsieku jeszcze słomy jest G. G. mówicie! Sienk. (= *dobrze*). Mamiczko! Wróżyła mi Salka. — A G.? Kasp. (= *dobrze, pomyślnie*). Godniem se pojád. Gdy kura zapieje, to ś. nieraz wyiści G., co chory umrze (= *sprawdzi ś. należycie*). Daj mi G. piniędzy, zebyk siékiego nakupił. <GOD>

[**Godnik, a,** blm.] **1.** *grudzień.* **2.** *styczeń.* <GOD>

Godno **1.** × p. **Godnie.** **2.** † *godzi ś., wolno jest, przystoi, wypada, można:* Nie jest G. żadnemu wnijść do tego kościoła jedno boso. Kn. 3. [G.] *warto:* By (zły duch) dał po dziesięć na plecy, G. to za takie rzeczy.

Godnostka, i, lm. **i** p. **Godność.**

Godność, i, blm. **1.** † *wartość, zasługa, zdolność, zdatność, stosowność, odpowiedniość:* Wasza Królewska Mość dworzan swych godności byłeś bardzo świadom. Górn. Z fortuną, nie z godnością łaska pańska chodzi. Pot. **2.** † *wartość, znaczenie, waga:* Takie zapisy i listy od niniejszego czasu niejenej (= żadnej) mają być mocy a. godności. Św. z Woc. Ta to imienia, którejkoli wielgości a. godności byłaby, przez przyjacioły obu stron mają być złożona, a gotowymi pieniądzmi okupiona i zapłacona. Mac. z Roż. (= *wartości, ceny*). **3.** *poczucie własnej wartości, powaga, dystynkcja, duma szlachetna, szlachetność:* G. osobista, moralna, narodowa. G. człowieka. G. natury ludzkiej. Szanować swoją G. Pełen godności. Mówić, postępować z godnością. Poczucie osobistej godności. *Cześć, honor:* Musisz pani wynieść za ognisko rodzinne i splamić swoją kobiecą G. Święt. Córka moja wyrodna domu książęcego G. iście splamiła. Mick. **4.** lm. **i** *dostojeństwo, stanowisko, urząd wysoki:* G. królewska, kapłańska, kościelna, senatorska. Piastować G. Wywyższyć do godności. **5.** *nazwisko:* Jak pań-

ska G.? **6.** ×zb. *osoby godnością zaszczycone, godni małżonkowie:* Liczna czeladź dworska wydała, że ś. wali G. podkomorska. Węg. **7.** Świadczyć sobie nawzajem G.=*raczyć ś. nawzajem:* Przyjaciółki G. świadczyły sobie. Zdr. **Godnostka.** <GOD>

× **Godnowierny** *wiarogodny.* L. <GOD + WIAR>

Godny, Godzien **I.** †i [G.] do czego, †ku czemu, †na co, †w co, †czego = *zdatny, zdolny, uzdolniony, stosowny, odpowiedni, właściwy, przydatny:* Na miejscach godnych do tego miej stajnie naprawne koniom. Gost. Olbracht wciągnął do Wołoch, mając ludu polskiego godnego do boju około ośmdziesiąt tysięcy. Biel. M. Bartnicy do sądów obierali ośm osób bartników godnych do sądzenia. Skr. [A toć to już G. chłopak do roboty]. Z Rzymu blizko sto tysięcy ludzi ku boju godnych wychodziło. Górn. Żadnej godnej męki niemasz ku onej wiecznej nadgrodzie. Skar. (= *znacznej, znaczącej*). Naleziony będzie godnym na nauczyciela. Kołł. Siostry królewskie największym w świecie królom w małżeństwo są godne. Skar. Gdy lat męża godnych doszła, ociec chciał, aby za mąż poszła. Skar. Wielki i G. w nauce człowiek. Troc. (=*zasłużony, wybitny*). **2.** a) czego = *wart, zasługujący:* G. pochwały, podziwu, lepszego losu, zazdrości, widzenia. Rzecz godna zastanowienia. Kołł. Las poświęcony, którego sprofanowanie godne śmierci. Bobr. b) kogo a. †komu, ×na kogo = *nie ustępujący komu, wart, dorównywający komu; odpowiedni, stosowny do kogo, właściwy dla kogo, przystojący komu:* Przedmiot G. jego gienjuszu. Postępowanie godne uczciwego człowieka. Syn G. ojca. Godną łezkę nad nim uronić tobie zostało, mój bracie. Mick. Fi! to godna zabawa dygnitarskiej córki. Mick. G. na biskupa podarunek. Troc. Trzej królowie upominki oddali, Odkupicielowi świata godne. Skar. **3.** *słuszny, należyty:* Zapłaci mi, co słuszna a godna będzie. Leop. Synom Witołda w Lidzie zostawimy godne dziedzictwo — popioły i dymy! Mick. **4.** Godny = *zacny, szanowny, czcigodny, wzbudzający poważanie:* Godna osoba. Postępowanie godne. Marcin Studzieński z godną postawą poszedł ku niemu i rzekł z pokorą. Syrok. (=*pełną godności*). **5.** [G.] = a) *dogodny, należyty, dobry, znaczny, spory, dosyć duży, wielki:* Mijájcie te Kłajoskie sady: niema nic godnego, ino same dziady. Ten Poroński baca, dyć to nic godnego. A to G. szmat (=kawał) drogi. Wewalą w gębę G. wiecheć mięsa. Będzie jutro G. mróz. Łupy Bóg dał godne. Sienk. Godne czerwieńce. Kasp. Wróżyła mi Salka. — A godnie?— Ej nic godnego... o śmierci... o zdradzie. Kasp. b) p. **Godowy:** Zá dwie niedziele przed godnemi świętami. Wróżby godne (=*w wigilję Bożego Narodzenia*). <GOD>

†**Godować, uje, owal,** †**Hodować** **I.** *ucztować, biesiadować; wyprawiać gody, wesele:* Zawsze godują, nigdy ś. nie poszczą. Wuj. Gody uczynił swej córce i godowali. Białob. **2.** kogo=*raczyć, ugaszczać, fetować, podejmować, częstować:* G. przyjaciół. <GOD>

†**Godowanie, a,** blm., czynność cz. **Godować.**

†**Godowe, ego,** blm. p. **Godne:** Podarkowe powinności, gdy majątkiem lub osobą rodziny rozporządzić wypadało; w tym ostatnim wypadku występują G. i kunice. Lel.

× **Godownia, i,** lm. **e,** †**Godownik** *cała budowla a. część jej przeznaczona do sprawowania godów; miejsce, gdzie ś. gody odbywają.*

Godownica, y, lm. **e** forma ż. od **Godownik.**

Godowniczy przym. od **Godownik,** *godowy:* Śpiew G. Wor.

Godownik, a, lm. **cy** **I.** ×*ten, co gody wyprawia, amfitrjon.* **2.** *uczestnik godów, biesiadnik, weselnik:* Ciągną z śpiewem godownicy, ciągną z śpiewem i hałasem. Kon. **3.** †lm. i p. **Godownia:** Przen.: W kościele i godowniku Pana wiele jest wezwanych a mało wybranych. Skar.

†**Godowny** **I.** p. **Godowy:** Do domu godownego nie wchodź, byś miał z niemi siedzieć i jeść i pić. Leop. Godowni goście. L. Godowne pochodnie. Żebr. **2.** przen. *uroczysty, odświętny, świąteczny:* Po krzyżmie kładziono na cię biały czepek, odzienie godowne. Hrb.

Godowy **I.** a. †**Godowny** *biesiadny, weselny:* Szata godowa. Izby godowe. Podcz. **2.** [G. a. **Godni, Godny**] *do Bożego Narodzenia należący, świąteczny:* Zástáwtaz jemu stół G.

[**Godula, i,** lm. **e**] *krowa, w Boże Narodzenie urodzona.*

Gody, godów a. **gód,** blp. **I.** a. ×**God** *uczta, biesiada, bankiet, feta, libacja:* Już nie wstaniesz, wodzu młody, ni na łowy, ni na G. Zal. Przen.: Nie będziesz na tych godach (=*nie będziesz miał tej uciechy*). ×Na złe przyjść G. Troc. (=*ulec nieszczęściu*). Sępy wydzierają sobie na pobojowisku przebrzydłe G. Stasz. Pożałuj mię, stary, młody, boć mi przyszły krwawe G. Andrzej ze Słupia. Na godach śmierci swatów popoili. Kras. A. **2.** ×przen. *wesołość, uciecha, radość, szczęśliwość, rozkosz:* Jednemu G., drugiemu głody. Prz. Wtym ś. ocucili apostołowie i trafili na wielkie G., a z rozkoszy niewypowiedzianej mniemali, iż już niebo było. Skar. **3.** *wesele, uczta weselna:* G. w Kanie Galilejskiej. Godów małżeńskich w czasach zakazanych nie sprawować. [Dzień dobry pannie młody, słuzywa my jéj, boć to jei G.]. **4.** †i [G.] *święto Bożego Narodzenia:* G. idą, już są na wierszyczku. Było to w G. [Przed G.]=*przed godami, adwent.* [Po godach]= *wielki post.* Hanka pódzie za chłopa przed G. Boże Narodzenie, po naszemu G. Pot. **5.** [G.] *czas od Bożego Narodzenia do Trzech Króli a. do początku lutego.* **6.** †i [G.] *Nowy Rok:* Od gód = *od Nowego Roku.* Ona posłowica od gód do gód ma być rozumiana od nowego lata. Stat. Wawrz. z Prażmowa 1531 r. **7.** myśl. *parzenie ś. zwierząt:* G. lisie. Por. **Hołdy.** <GOD>

†**Godzątność, i,** blm. p. **Godziętność.** Św. z Woc.

Godzenie, a, blm., czynność cz. **Godzić.**

Godzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Godzić ś.**

[**Godziały**] *łebski, dosyć wielki, znaczny, spory.*

Godziciel, a, lm. **e** **I.** *ten, co godzi, rozjemca, jednacz, pojednawca, pośrednik:* Pan Podkomorzy, G. całej okolicy. Kras. **2.** ×*ten, co godzi=czyha, dybie, nastaje na co.* <GOD>

Godzicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Godziciel.**

Godzić, i, ił **I.** w kogo, w co, a. na kogo, na co=*mierzyć, gotować cios, celować, brać kogo a. co na cel, zamierzać ś, uderzać; nacierać, napadać:* G. we wroga. Gdy cwałał, godził nań Baasa syn. Leop. (=*uderzył, zabił go*). Z mieczem na nieprzyjacioły blizko stojące godziła. Mick. Świat cały ś. wzdryga, gdy śmierć godzi w łono nieśmiertelnego. Deo. Co ich szlachta godzą (=*jednają*), to oni na ś. jeszcze zapalczywiej godzą. Mick. Nagle i orężnie godzę. Mick. **2.** ×przen.

zwracać ś., zmierzać, pić do kogo = stosować, ściągać, kierować do kogo, mieć na celu kogo a. co, dotykać kogo a. czego: Nie godzę na Waspana temi słowy. Troc. W to godzi twa mowa. L. Na mnie to godzi. Troc. (*=to mnie dotyczy*). **3.** na kogo, na co=*czyhać, dybać, nastawać:* G. na czyją zgubę, śmierć, sławę. G. na czyje życie. Niech na kanclerstwo bodaj jeden pisarz godzi. Szuj. **4.** ✕ przen. *chcieć co osiągnąć, pragnąć, dążyć, starać ś. o co, usiłować, zmierzać, mieć ś. ku czemu; dbać, troszczyć ś., stać o co:* Fortelem na to godził, jakoby mógł rozterki uśmierzyć. Stryjk. Rozumiałam, żeś ś. ze mną obaczyć godził. Zim. Ptaszkowie, gdy noc nadeszła, godzą na sen. Kulig. Ptak, gdy ś. nakarmionym czuje, na pszenicę nie godzi. P. Koch. Panie, gdziekolwiek chęci twoje godzą, nigdyć na ludziach i koniach nie zbędzie. Mick. Widzę, na co godzisz. Troc. **5.** kogo=*najmować, targować, zamawiać; układać ś. traktować, umawiać ś. z kim:* G. parobka do służby. G. furę. [Pan młody godzi sobie drużynę]. **6.** *przyprowadzać do zgody, jednać, łagodzić, załagadzać, przywracać między kim zgodę:* G. nieprzyjaciół. G. spory (*=wyrównywać*). **7.** przen. *łączyć, umieć pogodzić, zgadzać, zastosowywać:* G. piękne z pożytecznym. G. głos fletni z twym głosem z wszystkich najlepiej ja potrafiłem. Chod. (*=wtórować, akompanjować głosem fletni twojemu głosowi*). **8.** ✕ *dogadzać:* Kto komu godzi, ten sobie szkodzi. Prz. **9.** ✕ p. **G. ś.**: Zboże już do sierpa godzi. Jak. W. **10.** [G.] = a) *razić, żgać:* Bezbozników kosą godzę. b) *iść, dążyć, kierować ś.:* Ujźry człeka z daleka, prędko ku nim godzi. **G. ś. I.** †i [G. ś.] a. ✕ **G.** na co, czemu, ku czemu, w co, do czego = *być zdatnym, przydatnym, odpowiednim, zdolnym, przydawać ś., nadawać ś.; dawać ś.:* Twe sprawy niczemu ś. dobremu nie godzą. Biel. M. Stary wół kark ma dobry, do pracy ś. godzi. Koch. Kto ś. ogląda nazad, nie godzi ś. do królestwa niebieskiego. Baz. (= *nie godzien go*). Godzi ś. ku pomazaniu oczu. B. Sz. Póki chodzim, póty ś. godzim. Prz. (= *póki człowiek zdrów, póty z nim można dojść do ładu*). Królestwa nie ma, choć ś. na nie godzi. P. Koch. Godzi ś. ten młodzieniec do nauk (na nauki). Troc. Godzi ś. ta panna za mąż (*=czas jej iść za mąż*). Nie zapłacę, jeźliby ś. ten trzewik na nogę i ta szata na moję osobę nie godziły. Troc. Owies do sierpa już ś. godzi. Troc. Gdy z jagody wytryśnie ziarnko samo, mięsem jagody nie obrosłe, ale czyste, już ś. godzą jagody zbierać. Trzyc. Nie godzą ś. na starych gamrackie fochy. Troc. (*=nie przystoją im*). Bez soku różdżka schnie i w ogień ś. godzi. Skar. G. ś. djabłu= *nie mieć żadnej wartości:* Zła moneta djabłu ś. godzi. Lekar. Magdeburskie prawo też ś. czartu godzi. Górn. Szatanu ś. godzi. Bardz. Złe, kwaśne piwsko, co ś. wszem złym godzi. Opal. [Ino mię, Janiczku, śpiewanie uwodzi: ta twoja fortuna na nic ś. nie godzi. Juzek ś. styrała, świata ś. nie godzę. Szczęśliwaśby ty, pani, była, żeby ś. pszeniczka jutro żąć godziła. To sie psu na bude nie godzi. Prz.]. **2.** z kim, z czym= *jednać ś., przepraszać ś., powracać do zgody, jedności:* G. ś. z nieprzyjacielem. *Poddawać ś., przyjmować bez szemrania, zżywać ś., zastosowywać ś. do...:* G. ś. z losem. **3.** na co=*zgadzać ś., przystawać, zezwalać, pisać ś.; przyjmować, akceptować, aprobować, zatwierdzać co:* G. ś. na warunki. G. ś. na czyje zdanie (*=dzielić, podzielać je*). **4.** o co=*umawiać ś., ugadzać ś., układać ś., traktować, pertraktować, rokować, targować ś., prowadzić układy:* G. ś. o warunki, o cenę. W Boże Narodzenie gospodarze czeladź odmieniają i rocznie ś. godzą. **5.** do kogo, do czego = *przyjmować obowiązki, najmować ś.:* G. ś. do pana, do służby, do roboty, za lokaja. Poszła G. ś. **6.** [G. ś.]= a) *być kimś dla kogoś, wypadać* (o pokrewieństwie): Ta pani godzi ś. mnie ciotką. b) *podobać ś.:* A ja sobie w wiánku chodzę i jesce ś. chłopcom godzę. Piżmo nie wszystkim panom ś. godzi. Troc. **7.** nieos.: Godzi ś. = a) *należy, wypada, przystoi, trzeba, warto, można, wolno, ładnie, słuszna, uczciwie jest:* Czy to ś. godzi? Godzi ś. tak postępować? Nie godzi ś. pracować w dzień świąteczny. Godzi ś. wiedzieć, co jest pożyteczne. U nas nikogo do więzienia brać ś. nie godzi, aż przekonanego prawem. Górn. Niech mi ś. godzi z moją odezwać ś. prośbą. Troc. Rozpaczy oddać ś. nie godzi. Mick. ✕ Weź drewno tak wielkie, tak długie, jako ś. godzi. Troc. (*=trzeba, należy*). †Godziło ś. było po łacinie też list pisać. Żołtarz Daw. 1539. [Siódmy roczek już nadchodzi, już ś. Zosi za mąż godzi. A wy, młodziáni młodzi, do was to ś. godzi konika wypucować]. Osobowo: ✕ Godzi mu ś. ten postępek jako panu. Troc. ✕ Niemasz dziś żadnej rzeczy, któraby ś. nie godziła. L. b) ✕ *można, jest możliwe:* Dla miejsca ciasnego nie godziło ś. wiele ufów szykować. Stryjk. Godzi ś. już pić piwo, jeść ten owoc. Troc. <GOD>

Godzien, rodz. ni. †**Godno I.** p. **Godny:** Panie, nie jestem G., abyś wszedł do przybytku serca mego. G. chwały, nagrody. Nie G. rozwięzać rzemyka u trzewika jego. Rej. Ani złamanego szeląga nie G. Prz. [Coby też taki za karę G. mieć, co to uczynił?]. Nie wszystko, co w baśniach, uważenia jest godno. Górn. **2.** [G.] *należy ś., przystoi:* Nie wij wieńca chłopu ze wsi, boć mu nie G. <GOD>

[**Godzienik, a,** lm. **i**] p. **Godzinnik.**

†**Godzięba, y,** lm. **y** *drzewo na pniu będące, drzewo rosnące.* Mącz. <? GOD>

†**Godziętność, i,** blm. *wartość.*

†**Godziętny,** † **Godziantny** *użyteczny, ważny, wiarogodny, mający prawną wartość:* Świadectwo godziętne. Św. z Woc. <GOD>

✕ **Godziły** p. **Godziwy:** Godziła rzecz, która ś. godzi, wolna, niezakazana. Kn.

Godzina, y, lm. **y I.** a) *dwudziesta czwarta część doby:* Byłem tam ze dwie godziny. W godzinę potym. Na godzinę przedtym. Przed godziną. Za godzinę powróci. Co G. Po godzinie. G. mija, upływa, przechodzi. Czekam już godzinę a. od godziny. Pół godziny. Półtorej godziny. Iść całą godzinę. Ujść kilka wiorst przez godzinę. Nie mieć godziny wolnego czasu. Strojem poranne zbywamy godziny. Mick. Już nic nie powiem, choćbyś całą godzinę gadał. Godzinami = *całe godziny=długo:* Godzinami wylegiwał ś. na słońcu. Co G., to nowina. Prz. [Jechałem przez pięć godziny]. †Czterdzieści godzin=*nabożeństwo czterdziestogodzinne:* Rzadko nas kiedy ta czterdzieści godzin omyliła. Biel. J. Podczas godzin czterdziestu gorące modły czyniono. Birk. Astr.: G. gwiazdowa a. astronomiczna. G. słoneczna średnia. G. słoneczna prawdziwa. Ekon.: Godziny pracy=*dzień roboczy, czas roboczy.* b) *koniec a. pewna oznaczona chwila dwudziestej czwartej części doby:* G. druga. G. dwudziesta (na zegarach, podzielonych na 24 części). Bije G. Która G.? O której godzinie? O której godzinie przyjdziesz?

a.: o której przyjdziesz? Wybiła G. piąta a.: wybiła piąta. Naznaczyć godzinę. Umówić ś. o godzinę. Stawić ś. na oznaczoną godzinę. G. przyjęć. Stałe godziny przyjęć. Od godziny do godziny=a) *od jednej godziny do drugiej:* Czekałem od godziny do godziny. Troc. b) †*od doby do doby:* Chory tego dnia od godziny do godziny jeść nie ma. Haur. Włóż to do gorzałki od godziny do godziny. Troc. [Jag wybiuło jedynáście godzin]. [Je sześć godzin]=*szósta godzina* Astr.: G. legalna=*wspólna w całym kraju w danej chwili.* **2.** przen. *czas, chwila, moment, minuta pora, doba, termin:* G. śmierci. Ostatnia G. (=*chwila konania*). G. szczęśliwa, nieszczęśliwa, dobra zła. Nigdy jednej dobrej godziny od męża nie miała. Troc. [Daj ci, Boze, dolę, cas i godzinę dobrą!]. Przyszedł w złą godzinę. Troc. Niema rodziny we złe godziny. Prz. Chowaj grosinę na czarną (ciemną) godzinę. Prz. †Jedź w bożą godzinę. Klon. (=*jedź szczęśliwie*). G. wypoczynku. Szara G. Co jedna G. przyniosła, druga zabrać może. Wiszn. Jeszcze nie wybiła G. (=*nie nadeszła pora*). Taki wieszcz, jaki słuchacz, lecz przyjdzie G. Mick. Nie są to słowa co z ust w gorącej pryskają godzinie. Mick O swoich godzinach kładziemy ś. i wstajemy. L Przyszła nań świńska G. (=*uczuł popęd płciowy*). Przen.: Ktoś do więzienia mego wchodzi czy tylko nie przynoszą mi godziny śmierci? L. (=*wyroku*). ×Uciekaj, póki masz godzinę. Chr. (=*czas dogodny, porę*). [Mnie nie pociesy matula ni ociec, tylo mię pociesy od Boga G.] (=*śmierć*). **3.** przen. *lekcja godzinna:* Mam dziś wszystkiego dwie godziny. Płacą mi po rublu za godzinę. Płatny od godziny. **4.** Godziny kanoniczne a. godzinki, ×godziny a. ×godziny kapłańskie=*pacierze kapłańskie:* Godziny swoje kapłańskie odprawował. Warg. Nocnych godzin śpiewanie. Groch. Na każdej godzinie proza ta czytana bywa. Pim. Godziny carskie a. wielkie. Pim. **5.** [Godziny] *zegar.* **6.** gór. = a) *kąt kierunku naznaczonego dla robót podziemnych, np. chodnika:* Być w godzinie = *trzymać ś. kierunku w prowadzeniu chodnika.* Zejść z godziny=*zboczyć z tego kierunku.* Nadawanie godziny = *zaznaczanie kierunku prowadzonych chodników przez zawieszenie pod wciasami ciężarków na szpagacie, w linji, w której chodnik ma być prowadzony.* b) *jeden z zawieszonych w szeregu pionów:* Godzinami zowią szereg zawieszonych pionów. Buk. Popraw skobelek trzeciej godziny. Buk. **7.** × praw. *czas do namyślenia ś., odłożenie sprawy na kilka godzin:* Że tedy gotowości sprawy nie było, musiano od siostry mojej wziąć na godzinę. Mat. **8.** zł. *zegarek.* Zdr. **Godzinka, Godzineczka,** [**Godzineńka**]. <GOD>

Godzineczka, i, lm. **i** p. **Godzina**: O godzineczko szczęśliwa! Groch. Niescęsna godzinecka była, kiedy ś. dusycka z ciałem rozłącyła.

[**Godzineńka, i,** lm. **i**] p. **Godzina**: Nieszczęśliwa G. i chwila!

[**Godzinik, a,** lm. **i**] p. **Godzinnik.**

Godzinka, i, lm **i I.** p. **Godzina**: Z godzinkę zaledwie posiedział. **2.** w lm. = a) a. Godzinki kapłańskie, in. ×G o d z i n y, ×G o d z i n y k a p ł a ń s k i e, G o d z i n y k a n o n i c z n e = *pacierze kapłańskie.* b) a. Godzinki Panny Marji = *pacierze, nabożeństwo do Najświętszej Panny a. książka, podająca je:* Śpiewać, odprawiać, odmawiać godzinki. **3.** [Godzinki] *zegarek.*

Godzinkowy przym. od **Godzinka**: Cienkim, lecz donośnym głosem, na godzinkową nutę zawiódł. Orzesz.

Godzinnik, a, lm. **i I.** [G.]=a) i †a. [**Godzinik, Godzienik**] *zegar:* Bawiąc ś. z niemi, czy podobieństwo ciągle trzymać nosa nad godzinnikiem. Rzew. Wielką ten człowiek miał w astronomji naukę i w Magdeburgu G. uczynił. Skar. b) *wskazówka godzinowa na zegarze:* Żółwio wlokący ś. G. Krasz. **2.** ×=a) a. ×G. słoneczny=*zegar słoneczny, kompas.* Troc. Wynalazł G. słoneczny. Skar. b) *zegar piaskowy, klepsydra.* Troc. **3.** gór. *busola, podzielona nie na stopnie, lecz na 24 godziny, używana do pomiarów podziemnych kopalnianych.*

Godzinny, Godzinowy przym. od **Godzina**: **I.** *godzin dotyczący, godziny wskazujący:* Wskazówka godzinna (=*godzinnik*). Zegar G. (=*bijący tylko godziny*). Zegar to tylko G., a nie minutowy. Troc. **2.** *godzinę trwający:* Swar G. Troc. Rozmowa godzinna. **3.** ×*niestateczny, niestały, chwiejny, zmienny:* Umysł G. Fred. M. **4.** astr.: Koła godzinne = *koła wielkie sfery niebieskiej, prostopadłe do równika i przechodzące przez biegun,* in. k o ł a z b o c z e ń. Kąt G. gwiazdy=*kąt zawarty między jej kołem godzinnym a południkiem danego miejsca.* Koło godzinne, oś godzinna ekwatorjału.

×**Godzinopłynny** *całe godziny płynący:* Rzesza próżnująca, niepomna ważnych widoków, godzinopłynnych słuchała potoków. Niem. <GOD+PŁY>

Godzinowe, ego, blm. kol. *płaca służby kolejowej za godzinę jazdy.* <GOD>

Godzinowy p. **Godzinny**: Siruć marszałek (trybunału) nie chciał z regiestrów godzinowych wpisu siostry mojej przywołać. Mat. (p. **Godzina** pod 7). Przyrząd godzinowo-drożny do kontrolowania woźniców.

[**Godziób, oba,** lm. **oby**] *grube źdźbło słomy:* W sieczce same godzioby. <? por. Kociuba>

†**Godziwe, ego,** blm. *rodzaj daniny.* <GOD>

Godziwie, ×**Godziwo** przys. od **Godziwy.**

×**Godziwo I.** p. **Godziwie**: Całe przystojno i G. jest z powodu samej powinności przyjaciół być obrońcą. Pilch. **2.** *godzi ś., przystoi, wolno:* Ach, gdyby człowiekowi było to G. ujrzeć moję ozdobę, moję postać żywą. L.

Godziwość, i, blm. rz. od **Godziwy.**

Godziwy I. a. ×**Godziły** *taki, co ś. godzi, wolny, dozwolony, możebny, niezakazany, nienaganny, prawy, słuszny, przyzwoity, uczciwy:* Rzecz godziwa. Zysk G. Używać środków godziwych. Czyliż godziwa jest tak ś. naśmiewać z uczciwych ludzi? L. (=*rzecz godziwa*). **2.** [G.] *uczciwy, rzetelny.*

×**Goecja, i,** blm. *mniemane czarowanie za pomocą wzywania złych duchów.* <Gr. goēteía=czarodziejstwo>

Gofry, ów, blp. cukier. p. **Wafel**: Ciastka deserowe: badjanki, wiórki, G. Zap. <Fr. gaufre>

Gogątko, a, lm. **a** p. **Gogo**; *młokos, smyk, niedorostek.*

[**Gogielmogiel, glu,** blm., **Kogielmogiel**] *żółtka, rozbite z cukrem i rumem a. winem.* <?>

Gogo, a, lm. **i** *modniś, elegant, fircyk, frant z wyższej sfery, przytym próżniak i nieuk:* Garniturek goga musi nosić cechy niezwykłości, niech gmin zaraz po nim pozna, co w umyśle jego gości. Z miną wymuskanego goga. Gaw. Zdr. **Gogątko.** <?>

[**Gogodza, y,** lm. **e**] *jakaś roś.*: Później są już jagody gogodzy, czy też kamionki. Sp. <Ukr. gogodzy lm.>

× **Gogotać, cze, tał** p. **Gulgotać.** <Dźwn.>
× **Gogotanie, a,** blm., czynność cz. **Gogotać.**
Gogół, oła, lm. **oły** zool. p. **Gągoł:** G. wielki żelezistego a białego pióra. Cyg. (=*nurek czubaty*). G. mały zielonego a czerwonego a białego pióra, przy wodzie ś. chowa. Cyg. (=*nurek wpółczubaty*). <Dźwn., por. Ukr. hohol>

† **Gogółka, i,** lm. **i,** † **Golanka** *owoc na drzewie świeżo zawiązany:* Gogółki figowe. Mącz.

Gograbia, ego, lm. **owie, Gograf** *daw. sędzia powiatowy:* Gograbiowie do prędkiego osądzenia gwałtów bywają obierani. Sz. <Nm. Gaugraf>
Gograbski przym. od **Gograbia:** Urząd G.
Gograbstwo, a, lm. **a** *urząd gograbiego.*
Gograf, a, lm. **owie** p. **Gograbia:** G. jest jakoby bieżący a prędki sędzia. Sz.

Goić, i, ił, częstot. × **Goiwać** co a. × kogo **1.** *leczyć zewnętrznie, zagajać, zabliźniać:* G. rany, wrzody. Środki gojące. × Cyrulik go dobrze goił. Troc. [Woda gojąca] p. **Woda. 2.** przen. *łagodzić, uśmierzać, koić, uspokajać:* Jego słowa goją me serce. **G. ś. 1.** *zabliźniać ś., zarastać:* Rana ś. goi. **2.** × *leczyć siebie zewnętrznie:* Sam ś. goi. Troc. <GOJ/ŻY>

[**Goik, a,** lm. **i**] *roślina, gojąca rany.*
Goim, a, lm. **y, Goj** *każdy, kto nie jest Żydem.* <Hb. lm. od goi=lud, goim=cudzoziemcy, wrogowie>

× **Goisty** *łatwy, prędki do zagojenia.*
× **Goiwać, a, ał** p. **Goić.**
× **Goiwanie, a,** blm., czynność cz. **Goiwać.**
Goj, a, lm. **e 1.** p. **Goim. 2.** [G.] *drągal, dryblas, cymbał:* Wyrósł na wielkiego goja, a nic nie umie. <p. Goim>

Gojawa, y, lm. **y** p. **Gujawa:** Gojawy, jabłuszka z cytery i liczne rodzaje orzechów. Sienk. <p. Gujawa>

[**Gojący**] w wyrażeniu: [Woda gojąca] p. **Woda.**
Gojenie, a, blm., czynność cz. **Goić.**
Gojenie się, a ś., blm., czynność cz. **Goić ś.:** G. ś. doraźne=*rychłe zrośnięcie rany*, r y c h ł o z r o s t, s k o r o z r o s t, × r y c h ł o g ó j (prima intentio). G. ś. przez ropienie (secunda intentio). <GOJ/ŻY>

Gojnik, a, lm. **i** bot. **1.** a. **Czystaczek,** niek. **Siwiosnka, Szanta** (sideritis) *roś. z rodziny wargowatych.* Gatunki: G. g ó r n y (s. montana). **2.** p. **Gwiazdosz.**

[**Gojny**] *do gojenia służący, gojący:* Maść gojna (=*woskowa*).
[**Gojscowaty**] p. **Goścowaty.**
[**Gojuszczy**] *gojący* (w bajkach o wodzie [żywiącej]). <Z Brs. hajùszczyj>

Gola, i, lm. **e** muz. *gardło; głos gardłowy.* <Włos. gola=gardło>

† **Gola, i,** lm. **e 1.** *miejsce gołe, otwarte:* Pagórek cienia nie miał, atoli on siadł na tej goli. Otw. **2.** † Na goli i [Na goli] przys.=*otworem, dostępnie, nie w schowaniu, nie pod zamknięciem, na wierzchu:* Niema nic na goli, wszystko zamknięte w komorze. Kolb. Na goli zostając bez wszelakiej krajowej obrony. Tw. Przen.: Majątek na goli=*czysty, nie obdłużony, nie obciążony długami:* Bolesław Łysy zastawił ziemię Lubuską, którą jeszcze miał na goli, margrabiom Brandeburskim. Biel. M. Przen. *na boku, na uboczu, na stronie:* Trudność ta zostaje na goli. Petr. (=*usuniętą*). <GOŁ>

[**Golachy, ów,** blp.] *nogi gołe, obnażone.*

† **Golacz, a,** lm. **e** i [**Golacz**] p. **Golarz:** Łaziebników, golaczów i barwierzów wytworne mazidła. Syr.
[**Golak, a,** lm. **i**] p. **Galak:** Wyrósł jak G. w boru.

† **Golanka, i,** lm. **i** p. **Gogółka:** Niedojrzałej nie zrywaj jagody, zaniechaj golance czynić szkody. Petr. <GOŁ>
[**Golanka, i,** lm. **i**] *kość goleniowa z mięsem u bydła.* <p. Goleń>

Golarka, i, lm. **i 1.** *kobieta, zajmująca ś. goleniem.* **2.** *żona golarza.* <GOŁ>

Golarnia, i, lm. **e** *izba, salon do golenia włosów; zakład golarski, balwierski, razura.*

Golarski przym. od **Golarz,** *felczerski=balwierski, cyrulicki.* <GOŁ>

Golarz, a, lm. **e,** † **Golacz** i [**Golacz**], † **Golicz, Golibroda** *ten, co goli, cyrulik, felczer, balwierz, fryzjer.* <GOŁ>

Golas, a, lm. **y 1.** rub. p. **Golec. 2.** [G.] *placek z mąki żytniej razowej.* Zdr. **Golasek.** <GOŁ>
[**Golas, a,** lm. **y**] p. **Galak.**
Golasek, ska, lm. **ski** p. **Golas.**
[**Golaszki, szek,** blp.] *łydki.* <GOŁ>
[**Golawy**] *niedojrzały.*
[**Golaźnia, i,** lm. **e**] p. **Golaźń:** W parę minut zamracza ś. G. rąbaniska nad Hotelnicą. Matl.
[**Golaźń, i,** lm. **e, Golaźnia, Gołaźń, Golina, Gołoborze, Gołobórz, Halizna**] *miejsce gołe, nie zarośnięte drzewem w lesie a. zbożem na polu; pole po wykarczowanym lesie:* Wicher po golaźniach hula. Kon. Nie sama to okiść, lecz i nadzielina kilkodniowa zasłoniły czarną smreczynę tak, że prawie zlała ś. z zaśnieżonemi golaźniami. Matl. <GOŁ>

[**Golc, a,** lm. **e**] **1.** p. **Golec. 2.** p. **Golas.**
† **Golclar, a,** lm. **owie** p. **Goltślar.**
† **Golcz, u,** blm. *rodzaj płótna.* <Nm. daw. Golsch, Kolsch, Kölsch dosł.=koloński>

[**Goldapa, y,** lm. **y, Goldepa, Holopa, Holdapa, Holdepa**] *kobieta wysoka a niezręczna.* <p. Holopa>

[**Goldepa, y,** lm. **y**] p. **Goldapa.**
Goldkrem, u, blm. *rodzaj kosmetyku, maść biała do rąk i do twarzy.* <Ang. cold cream dosł.=zimna śmietanka>
† **Goldszlar, a,** lm. **owie** p. **Goltślar.**
Goldwaser, seru a. [**sra**], lm. **sery** a. [**sry**], **Goldwaserka,** żart. [**Golwasan**] *wódka gdańska, w której pływają kawałeczki złota malarskiego,* z ł o t ó w k a: Częste koleje goldwaseru, czego ściśle pilnował pan Antoni. Gocz. Herbatyje i goldwasry. <Nm. Goldwasser>

Goldwaserka, i, blm. p. **Goldwaser:** A jak pestkówka nie pomoże, to jest waniljówka, G., miętówka i wiele innych kordjałów. Zap.

Goldwaserowy przym. od **Goldwaser:** Wódka goldwaserowa.

Golec, lca, lm. **lce,** × **Gołek 1.** a. rub. **Golas,** × **Gołek,** [**Golc**] *człowiek goły, nagus.* **2.** × *człowiek łysy, łysoń:* Prokop G. **3.** a. **Gołysz, Hołysz, Goljasz, Goljat,** [**Golas, Golc**], × **Gołota** *biedak, biedota, chudopachołek.* Przen.: Niema ojca, bierz golca. Prz. (=*byle kogo do pobłogosławienia przed ślubem*). **4.** [Golec a. **Golc**]=a) *duży cymbał, drągal:* Ma trzech synów, takich golców! b) *okpisz, oszust.* **5.** Golec=(w Syberji) *góra, której wierzchołek składa ś. z samego kamienia.* <GOŁ>

Goleć, eje, ał I. *gołym ś. stawać, łysieć:* Miejsca, tą maścią pomazane goleją; dlatego jej używają, gdzie chcą włosy tracić. Urzęd. **2.** *tracić mienie, biednieć, ubożeć.* Krasz. <GOŁ>

[Goléjki] p. **Goluchny.**

†Golemy *bardzo duży, wielki:* U nóg kostki z golemym gruczołem wypięte. Żebr. <GOL>

Golenie, a, blm., czynność cz. **Golić.** <GOŁ>

× Goleniec, ńca, lm. **ńce** *gołowąs, młodzieniaszek, młokos:* Milej mi patrzeć, gdy dziewka na koniu harcuje, niż kiedy gonionego z goleńcem tańcuje. Biel. M.

Golenie się, a ś., blm., czynność cz. **Golić ś.**

Golenionartowy anat. p. **Goleniostopowy.** <Goleń +Nart>

Goleniostępowy anat. p. **Goleniostopowy.** <Goleń +STĘP>

Goleniostopowy anat. *łączący goleń ze stopą:* Staw G., in. g o l e n i o n a r t o w y, g o l e n i o s t ę w y (junctura tibio-tarsea). <Goleń+STOP>

Goleniowy przym. od **Goleń;** anat.: Czaszka goleniowa p. **Rzepka.** Kość goleniowa p. **Goleń** i **Rzepka.** Mięśnie goleniowe (musculi tibiales). Przykostek G. a. Rura goleniowa mniejsza p. **Strzałka.** †Rura goleniowa większa p. **Goleń.**

Goleń, i, lm. **e I.** anat.=a) (tibia) *kość grubsza, leżąca pomiędzy kolanem a stopą,* †g l o z n a, k o ś ć g o l e n i o w a, p i s z c z e l, †p i s z c z a ł k a, †r u r a g o l e n i o w a w i ę k s z a. b) (crus) *cała część nogi od kolana do stopy,* p o d u d z i e, p r z e d u d z i e, ×p r z e d u d k a: [Prosimy na wróblą golenią]. **2.** [G.] *łydka.* **3.** × *kolanko w łodydze winnej macicy:* Przy goleni macicy, jak zowią winiarze, cokolwiek wyroście, ma być obrzynane. Trzyc. **4.** × *sztaba metalu:* G. złota. Troc. Dwie golenie lite z śrebra. Troc. <GOŁ>

[Goleńki] p. **Goluchny.**

Goleta, y, lm, **y** *rodzaj łodzi żaglowej:* Urozmaica widok ukazujący ś. na horyzoncie parowiec, lub białe żagle golety. Szt. <Fr. goëlette>

Golf, u, lm. **y** *zatoka, odnoga morska.* <Fr. golfe, Nm. Golf>

Golgas, u, lm. **y** *rodzaj flaneli,* in. f l a n e l a t u r e c k a. <Tur. golgas>

Golgota, y, blm. *niezasłużone cierpienia duchów i natur wyższych, męczeństwo:* Kto chce być więcej, niż człowiekiem, dla tego zawsze znajdzie ś. G. Kaczk. <Gr. Golgótha, z Hb. gulgoltā dosł.=czaszki>

Golgotać, cze, tał myśl. p. **Gulgotać:** Golgotał cietrzew. Sp. <Dźwn.>

Golgotanie, a, blm., czynność cz. **Golgotać.**

Golibroda, y, lm. **y** p. **Golarz.** <GOŁ+BROD>

†Golicz, a, lm. **owie** p. **Golarz.** Mym.

Golić, i, ił I. *zdejmować włosy brzytwą:* G. kogo, brodę. Brzytwa goli. G. wąsy scyzorykiem. A golono? golono! a strzyżono? strzyżono! (=*bezmyślne potakiwanie*). Przen.: Goli go bez mydła. Prz. (=*oszukuje, obdziera z niewielkim trudem*). Pan Bóg goli bez mydła. Prz. (=*jest wszechmocny, może człowieka pozbawić wszystkiego*). Już on tego, kiedy chce, jako błazna goli. Rej. (=*na dudka wystrychuje, oszukuje, ośmiesza*). G. na sucho=*nudzić:* Na sucho mię goli, kto ze mną przy stole siedzi bez żartu. Pot. I strzyże, i goli. Prz. (=*kręci, mówi nieszczerze*). Szydła mu golą=*powodzi mu ś. niezwykle.* Jednemu szydła golą, drugiemu i brzytwy nie chcą. Prz. Póki szydła golą=*kiedy jest okazja, póki czas.* Nie psuj sam sobie czasu, pókić szydła golą. Rej. Przen. *drzeć, zdzierać, obdzierać, łupić, ubożyć:* Złe szczęście nas goli. Tremb. **2.** przen.: Mądrze G.=*ostrożnie, roztropnie postępować, wykręcać ś.:* Trzeba tu mądrze G. Rej. Z kąta G.=*obmawiać kogo pokątnie:* Z tym, co z kąta goli, zejdziemy ś. gdzie u soli. Prz. **3.** †G. owce=*strzyc:* Baranek milczy przed tym, który go goli. B.B. **4.** × G. rybę=*obierać z łuski, skrobać.* **5.** × *ogołacać, obnażać:* Gdy żąć będziesz zboże, nie będziesz golił ziemi aż do gruntu. Wuj. **6.** przen. (w boju) *wycinać, wybijać, zabijać, tłuc:* A pierwszych i ostatnich jednym goląc ciosem, usłał ziemię śmiertelnym zwycięzca pokosem. Kniaź. A dziś Azbowych grasantów jak golił! Sienk. **7.** ×przen. *zbierać, zgarniać, obławiać ś. czym:* Wekslarze djabelnie golą pieniądze. L. **8.** rub. p. **Golnąć:** a) Szewc wyciągnie skórę w pysku, jeszcze nią goli. b) G. wódkę. **9.** [G.] = a) *gracko coś robić, walić:* Chwacko goliłeś deklamację. b) *dręczyć, dokuczać:* Teraz mie bida goli, baba woła: „mąki, soli!“ **10.** garb. *zdejmować szerść ze skór,* in. s z t r a j c h o w a ć. **G. ś.** *zdejmować sobie włosy brzytwą.* <GOŁ>

× Golidło, a, lm. **a** apt. (depilatorium) *środek wygubiający włosy:* G. tureckie (rusma).

Golidupa, y, lm. **y** pog. *golarz, golibroda.* <GOŁ+DUP/DZIUP>

[Golimastyka, I, lm. **i]** p. **Gimnastyka:** Jezdem sobie pajac, przedstawiam sztuki, golimastyki. <p. Gimnastyka>

[Golina, y, lm. **y] I.** *gałąź bez liści, sęk.* **2.** p. **Gołaźń.** <GOŁ>

Golinka, I, lm. **I** wet. *znamię na wardze górnej konia.*

Golirdoża, y, lm. **owie** p. **Goljard:** Nie szpylmany my już, ni golirdoże. Sienk. <Włos. gagliardazzo>

Golizna, y, lm. **y I.** ×*miejsce gołe, szczeg. gołe pole:* Wpośród zaraźliwych bagnisk na ziemi wyższej szerzą ś. pewne golizny, podobieństwa nawet do łąk nie mające. Stasz. **2.** ×*miejsce zarosłe chwastami.* Troc. **3.** ×*nagość.* **4.** przen. *brak, niedostatek, chuda fara:* U niego zawsze G. G. święta (=*bieda w całym znaczeniu*). **5.** przen. *biedak, golec* a. zb. *golcy:* Hm, to jakaś G., mebelki od Żydów. Wilcz. Przeciwnikami jej byli: awanturnicy, panicze i cała ta G., której król wrota swojego zamku otworzył. Rzew. **6.** × anat. p. **Gładzinka.** <GOŁ>

× Goljacki *olbrzymi.* <Z Hb. imienia własnego Goliath>

Goljard, a, lm. **owie, Golirdoża** *aktor wędrowny w wiekach średnich:* Rybałci goljardzi byli klerykami, djakonami. Kawcz. <Włos. gagliardo>

Goljasz, a, lm. **e** p. **Golec.**

× Goljasz, a, lm. **e** p. **2. Goljat.**

I. Goljat, a, lm. **ci** żart. p. **Golec.** <GOŁ, z żart. przystosowaniem do nazwy olbrzyma>

2. Goljat, a, lm. **ci** a. **ty,** ×**Goljasz** *olbrzym, człowiek wysoki.* <Hb. Goliath=nazwa biblijnego wielkoluda>

Golnąć, nie, nął, nied. **Golić** rub. **1.** *uderzyć, palnąć, rznąć, huknąć, zdzielić, lunąć:* W samo mię czoło golnął. Oss. G. kogo o ziemię. Żeby mnie była nożem golnęła, tobym wolała, niż wstyd znosić. **2.** *wypić, pociągnąć, wychylić, łyknąć, palnąć:* Golnęli wódki. Golnął sobie (=*upił ś.*). **3.** *chwycić, złapać, ukraść, ściągnąć:* Golnął trochę grosza z tego interesu. Golnęli mu zega-

rek. 4. [G.] *przeskoczyć:* Golnoł przez dół trzy razy raz po raz. <GOŁ>

Golnięcie, a, blm., czynność cz. **Golnąć.**

Golonka, i, lm. i *część szynki od kolana.* < p. Goleń>

[**Golor, a,** lm. y] p. **Gajor.** <Dźwn.>

× **Golszy** p. **Goły.**

† **Goltslarz, a,** lm. **owie** p. **Goltślar.** Mur.

† **Goltslor, a,** lm. **owie** p. **Goltślar.** Henr.

† **Goltszlar, a,** lm. **owie** p. **Goltślar.**

† **Goltślar, a,** lm. **owie,** † **Goltslarz,** † **Goltslor,** † **Golclar,** † **Goldszlar,** † **Goltszlar,** † **Guldszlar,** † **Gultszlagier,** † **Guldszlagier,** † **Gultślagier** *złotnik.* <Nm. Goldschläger>

Goluchno przys. od **Goluchny.** <GOŁ>

Goluchny, Golusieńki, Goluteńki, Golutenieczki, Golutki, Goluśki, [**Golusi, Goleńki, Golejki**] *zupełnie goły, nagusieńki:* [Matysecek wisi pod goluchném niebem].

[**Golusi**] p. **Goluchny.**

Golusieńki p. **Goluchny.**

Golusieńko przys. od **Golusieńki.**

Goluśki p. **Goluchny:** Chłop idzie ku jarcowi, a hań goluśká rola.

Goluśko przys. od **Goluśki.**

Golutenieczki p. **Goluchny:** Zadurzyłem ś. w golutenieczkiej artystce. Krasz.

Golutenieczko przys. od **Golutenieczki.**

Goluteńki p. **Goluchny.**

Goluteńko przys. od **Goluteńki.**

Golutki p. **Goluchny.**

Golutko przys. od **Golutki.**

[**Golwasan,** nieod.] p. **Goldwaser.**

[**Gołaźń, i,** lm. **e**] p. **Gołaźń.** Sł. wil. <GOŁ>

Gołąb, ębia, 5 pp. **ębiu** a. [**ębie**], lm. **ębie** a. [**ębiowie**] **I.** zool. = a) (columba) *ptak z rzędu gołębi.* G. skalny (c. livia) = *szczep swojskiego z licznemi rasami, do których należą:* Bagdat; Bębenek; Bryz a. Kryza, Żabotnik; Fajfer a. Koziołek, Przewrotek, Pląsacz, Rzezimieszek; Gardłacz a. Wolarz; Gołąb cypryjski; Gołąb kurzy florentyński; Kapucynek a. Mniszek; Pawiak a. Pawiówka; Śmieszek; Turkot. [G. dziki] p. **Grzywacz.** G. pocztowy a. pocztarski. Siwy jak G. Prz. Gołębiowie latają. Kon. G. grucha, brukuje, bębni. [Mój siwy gołębie!]. b) w lm. *rząd ptaków.* 2. *gołąb samiec.* 3. [G. i jastrząb] *gra dziecinna.* 4. [Gołębie] *gra dziecinna.* 5. astr. *gwiazdozbiór na półkuli południowej nieba, u nas niewidzialny.* Zdr. **Gołąbek, Gołąbeczek,** [**Gołębik, Gołębiś, Gołębię**]. <Może Łć. columba>

Gołąbeczek, czka, lm. **czki** p. **Gołąb.**

Gołąbeczka, i, lm. **i** p. **Gołąbka:** Siwy gołąb, siwy, G. biała. Pśń.

Gołąbek, bka, lm. **bki I.** p. **Gołąb:** Pieczone gołąbki nie lecą same do gąbki. Prz. Kochają ś., jak dwa gołąbki. Prz. Przen.: Para gołąbków (= *kochających ś. ludzi*). O jak słodko zasypiasz, gołąbku mój siwy, o jak mile spoczywa człowiek sprawiedliwy! Nar. (słowa syna o starym ojcu). 2. przen.: Gołąbku! = *serce, rybko, kotku, duszko, kochanie, perełko, złotko.* 3. [G.] = a) *ozdoba gliniana na chacie góralskiej.* b) a. [**Hołubiec**] *rodzaj tańca.* 4. [Gołąbki] = a) *potrawa z krup hreczanych a. jęczmiennych i mięsa wołowego a. wieprzowego, usiekanego i zmieszanego z kaszą.* b) *kluski pszenne na wodzie.* c) p. **Tojad.** d) [Gołąbki gorzkie a. psie] *rodzaj grzybów* (russula emetica). 5. bot.: a) p. **Syrojeszka.** b) p. **Zasłonak.** 6. zool. (macroglossa stellatarum) *owad łuskoskrzydły z rodziny zmierzchnicowatych.* 7. myśl. *turkawka.*

× **Gołąbiątko, a,** lm. **a** p. **Gołębiątko:** Dwoje gołąbiątek młodych. Rej.

[**Gołąbica, y,** lm. **e**] p. **Gołębica.**

× **Gołąbię, ęcia,** lm. **ęta** p. **Gołębiątko:** Orzeł gołąbięcia mdłego nie urodzi. Papr.

Gołąbka, i, lm. **i I.** p. **Gołębica:** Myślałem o niej, jak o gołąbce, którą porwał jastrząb. Sienk. Duchu, światło Boże, gołąbko Syonu! Mick. 2. przen.: Gołąbko! = *serce, duszko, kotku, rybko, perełko, złotko, kochanie.* Zdr. **Gołąbeczka.**

[**Gołąbkowato**] przys. od **Gołąbkowaty,** *jak gołąbek:* Mój dziádek miał łepecek, jak grzybecek, G.

Gołąbkowaty *do gołąbka podobny, gołąbka przypominający:* Kabalistyczna siekierka obsypuje całą czupryne gołąbkowatą siwizną. Kaczk.

Gołąbkowy przym. od **Gołąbek:** Złocone gzymsy odbijały od gołąbkowych tapetów. Grusz. (= *z malowanemi na nich gołąbkami*).

[**Gołda, y,** blm.] *ruda żelazna.* <p. Hałda>

[**Gołdus, a,** lm. **y**] p. **Gałdus.**

[**Gołdys**] *przyśpiew:* Hołdys G. já chłopák wesoły. <Okrzyk.>

Gołek, łka, lm. **łki I.** × p. **Golas.** 2. × p. **Gołec.** 3. bot. p. **Koślazek.** <GOŁ>

Gołębi I. przym. od **Gołąb:** Gołębie jaje, gniazdo. Cienie te płynęły z pokornie zuchwałych gołębio-przepaścistych oczu kuzynki. Orzesz. Przen.: Gołębie serce (= *łagodne*). Mogłam zachować czułość gołębią. Orzesz. **Po gołębiemu** przys. *jak gołębie,* przen. *usta w usta.* Bobr. 2. bot.: Gołębie ziele p. **Witułka.** <GOŁĄB>

Gołębiarka, i, lm. **i I.** *kobieta hodująca, pielęgnująca gołębie; miłośniczka, amatorka gołębi.* 2. *handlująca gołębiami.*

Gołębiarnia, i, lm. **e** p. **Gołębnik:** Tuż obok wznosi ś. G. gustowna, a w niej setka gołębi najprzeróżniejszych gatunków. Rol.

Gołębiarstwo, a, blm. *hodowanie gołębi, handel gołębiami, zajęcie gołębiarza.*

Gołębiarz, a, lm. **e I.** *sługa, mający pieczę o gołębiach.* 2. a. × **Gołębnik** *miłośnik gołębi, hodujący je z zamiłowania.* 3. *handlujący gołębiami.* 4. zool. p. **Jastrząb:** Sokół G. Ml.

[**Gołębiatka, i,** lm. **i**] bot. p. **Syrojeszka.**

Gołębiątko, a, lm. **a, Gołębię,** × **Gołąbiątko,** × **Gołąbię** *pisklę gołębie.*

Gołębica, y, lm. **e, Gołąbka,** × **Gołębina,** [**Gołąbica**] *samica gołębia.* Zdr. **Gołębiczka.**

Gołębiczka, i, lm. **i** p. **Gołębica:** Gołębiczko moja! Op.

× **Gołębiczy** przym. od **Gołębica:** W prostocie gołębiczej miał wężową mądrość. Skar.

× **Gołębić, i, ił** p. **Hołubić.**

† **Gołębie, ego,** blm. *rodzaj daniny.*

× **Gołębienie, a,** blm., czynność cz. **Gołębić.**

Gołębieniec, ńca, lm. **ńce I.** † i [G.] p. **Gołębnik:** Do stołu nielada potrawy i G. rodzi nam dziurawy. Klon. 2. bot. p. **Drjakiew.**

Gołębień, bnia, lm. **bnie** zool. (argas reflexus) *roztocz pasorzytny.*

× **Gołębieńcowy** przym. od **Gołębieniec:** Przegródki gołębieńcowe.

Gołębię, ęcia, lm. **ęta I.** p. **Gołębiątko:** Orzeł gołębięcia mdłego nie urodzi. Papr. 2. [G.] p. **Gołąb:** Cóż tam będziesz jadła? — Kurczęta, zwierzęta i te gołębięta.

[**Gołębik, a,** lm. **i**] p. **Gołąb**: Para gołębików gniazdo układają.

× **Gołębina, y,** lm. **y 1.** *mięso gołębie.* L. **2** p. **Gołębica.**

Gołębiniec, ńca, lm. **ńce 1.** × p. **Gołębnik. 2.** × *gnój gołębi.* **3.** bot. p. **Drjakiew.**

× **Gołębinny** przym. od **Gołębina**: Duch św. w postaci gołębinnej. Smotr.

[**Gołębiś, a,** lm. **e**] p. **Gołąb**: Ozleciały mi ś. siwe gołębisie.

[**Gołębiter, tra,** lm. **try**] *gałgan, szelma, włóczęga, oczajdusza, hultaj.* <Może Nm. * Galgenbeuter, por. Frajbiter>

Gołębnik, a, lm. **i 1.** a. **Gołębiarnia,** † **Gołębieniec,** [**Gołębieniec**], × **Gołębiniec** *mieszkanko, schronienie dla gołębi.* **2.** × lm. **cy** p. **Gołębiarz. 3.** × zool. p. **Sokół.** Kluk. <p. Gołąb>

Golgotać, cze a. **ce, tał 1.** × p. **Gulgotać**: Indyk gołgocze. **2.** [G.] *lać w gardło.* <Dźwn.>

× **Golgotanie, a,** blm., [**Golgotanie**] czynność cz. **Golgotać.**

Gołka, i, lm. **i, Gółka 1.** [G.] = a) *goły tyłek:* Dać a. dostać w gołkę, na gółkę. Usiadłaby G., ale niema stołka. Prz. b) *biodro.* c) [Gałka a. **Holka**] *panna, dziewczyna.* **2.** bot. p. **Pszenica. 3.** częś. **Gółka** karc. *ósemka a. szóstka karowa w grze, zwanej chapanką.* Goł. **4.** × muz. *cała nuta.* Mag.

[**Gołkiem, Gółkiem**] **1.** *bez przykrycia, bez zachowania:* U niego bo pieniądze G. na stole leżą. Włożył pieniądze do kieszeni G. (= *nie w woreczku*). W początkach ptakowi żywność ś. G. na dnie klatki posypuje. Kluk. (= *bez naczynia*). Przen.: Taki szlachcic, co G. i piechty chodził. **2.** *po prostu, tylko.* <GOŁ>

Goło przys. od **Goły**: Stół nakoło serwetami nakryją, a we śrzodku G. Star. Do boju żołnierz nie G. wybieży, ale ma zbroję i oręż. Star. (= *bez zbroi*). G. koło niego (= *kuso, ubogo*). Choć G., ale wesoło. Prz.

Gołobiodry, rub. **Gołodupski** *gołe biodra mający, nie mający spodni na sobie:* Żak G. Zabł. <GOŁ + BIODR>

[**Gołoborze, a,** lm. **a**] p. **Gołaźń.** <GOŁ + BÓR>

Gołoborzenie, a, blm., czynność cz. **Gołoborzyć.**

Gołoborzyć, y, ył *pozbawiać lasu, trzebić las, zamieniać w gołoborze:* Gołoborzy całe okolice, karczuje zręby. Pol.

[**Gołobórz, orza,** lm. **orze**] p. **Gołaźń.**

Gołobrody *nie mający brody, bezbrody, gołowąsy.* <GOŁ + BROD>

Gołobrzegi, ów, blp. *brzegi płaskie i odkryte:* Obszerne zatym w rozmaitych punktach odkrywają ś. tu G. i najnieregularniejszy kierunek łoża. Pol. <GOŁ + BRZEG>

Gołobrzuch, a, lm. **y** zool. (acipenser glaber) *ryba kostołuska, jesiotrowata.* <GOŁ + BRZUCH>

× **Gołocić, i, ił 1.** *gołym czynić, obnażać, ogołacać.* **2.** *obierać, obdzierać, rabować, wyzuwać z czego; pozbawiać czego:* Nie chcieli bojarowie skarbu G. Mask. Ja drugi raz nie natrę na takie wesele, na którym mi gołocą ubogą kaletę. Pudł. (= *opróżniają*). <GOŁ>

Gołoć, i, lm. **e** *przestrzeń goła, niezarosła:* Gołoci mało na tej łące i wszystko las a zarośl. Gac. <GOŁ>

Gołodupiec, pca, lm. **pcy, Gołodupski,** [**Hołodupiec**] pog. *hołota, golec, hołysz, biedota, biedak, chudzina.* <GOŁ + DUP/DZIUP>

Gołodupski p. **Gołobiodry**: Hrabia G. **Gołodupski, ego,** lm. **scy** rz. p. **Gołodupiec.**

× **Gołogłośny** p. **Gołosłowny**: Gwałtem wzięty i za gołogłośnym oskarżeniem przyprowadzony do Oszmiany i tam pod wartą osadzony. Mat. <GOŁ + GŁOS>

Gołogłowy 1. *z odkrytą głową.* **2.** *łysy.* <GOŁ + GŁOW>

× **Gołogłów, owa,** lm. **owy** *człowiek łysy, łysoń.*

× **Gołogon** *o gołym ogonie:* Myszy gołogone. Nar. <GOŁ + O + GON>

× **Gołogumno, a,** lm. **a** *plac między gumnami.* <GOŁ + Gumno>

† **Gołogus, a,** lm. **y** *błazen.* <Właściwie * gołoguz, GOŁ + GUZ>

× **Gołolednia, i,** lm. **e** p. **Gołoledź.** Przen.: Kamienny rzeka most na grzbiecie czuje, gdzie ś. rozbijać musi G. Chr. (= *kra*). <GOŁ + LED>

Gołoledź, i, lm. **e,** × **Gołolednia 1.** *szklista, śliska powłoka ze zmarzłego deszczu a. ściętej mrozem wilgoci:* Stoję, jak na gołoledzi = *jestem w niebezpieczeństwie.* **2.** × żart. *łysina.*

Gołomacz, a, lm. **e** *gatunek więciorków małych bez skrzydeł:* G. na ryby. <?>

† **Gołomanka (Gołomęka), i,** lm. **i** a. † **Hołomek,** † **Ołomek,** † **Obłomek** *służący, parobek:* Parobek, jiż (= który) rzeczon po polsku G., a po niemiecku ussknacht. Św. z Woc. <Czes. holomec, holomudec>

[**Gołomaty**] *gładki, bez wypukłości i ozdób:* Drzewo gołomate = *bez gałęzi.* Pysk G. = *bez wąsów i brody.* <Zap. z Brs.>

[**Gołomroź, i,** lm. **e**], † **Gołomróz** *gołoledź:* Jade po gołomrozi.

Gołomróz, ozu, lm. **ozy** p. **Gołomroź** (?): Bo to złe gołomrozy. Rej. <GOŁ + MROZ>

Gołonogi *mający gołe nogi, bosy, nieobuty.* <GOŁ + NOG>

Gołopięta, y, lm. **y,** [**Hołopięta**] *piętami świecący, w dziurawych butach, hołota, hołysz:* Był hetman i ten G. Czarniecki. Jeż. <GOŁ + PIĘT>

[**Gołopup, a,** lm. **y, Gołopupiec**] **1.** *pisklę nieopierzone (z gołym pępem).* **2.** żart. *małe dziecko z wypiętym brzuszkiem.* <Spolszczenie Ukr. Brs. hołopup>

[**Gołopupiec, pca,** lm. **pce**] p. **Gołopup.**

Gołoręki *mający wolne, nie zajęte ręce, nie mający nic w ręku a. na ręku.* <GOŁ + RĘK>

Gołoskrzydły *o gołych, nie opierzonych jeszcze skrzydłach.* <GOŁ + (S)KRZY(DŁ)>

Gołosłownie przys. od **Gołosłowny.** <GOŁ + SŁOW>

Gołosłowność, i, blm. rz. od **Gołosłowny.**

Gołosłowny, × **Gołogłośny** *na samych słowach oparty, niczym nie poparty:* Twierdzenie gołosłowne.

† **Gołoszyjca, y,** lm. **y** *człowiek goły, ubogi, golec, hołysz:* Urzędnikiem, włodarzem, karbowym ani żadnym przystawem nie ma być G., jedno dobry gospodarz. Gost. <GOŁ + SZY(J)>

× **Gołość, i,** blm., × **Gołota** rz. od **Goły.**

× **Gołota, y,** lm. **y 1.** blm. p. **Gołość**: Grunt pod pozłotę żółty dają, bo choćby złoto ś. odtarło, jednak ś. G. na żółtym nie tak łatwo okaże, jak na czerwonym a. białym. Sien. **2.** p. **Hołota. 3.** p. **Golec. 4.** † praw. *człowiek nieosiadły, nie posiadający majątku ziemskiego, nieposesjonat:* Czeladź nieosiadła, to jest gołoty. Św. z Woc. Jeśli nieosiadły a. inaczej odartus a. G. komu byłby winien, ma odpowiadać w sądzie grodzkim. Herb. Zdr. × **Gołotka.** <GOŁ>

× **Gołotka, i,** lm. **i** p. **Gołota**: Nie ma nic do bogacza ubogi G. Zabł.

Gołowąs, a, lm. **y 1.** *młodzik bez wąsów, młokos, wyrastający z dzieciństwa, mleczak.* **2.** × *człowiek zawsze pozbawiony zarostu, np. kastrat.* Troc. <GOŁ+WĄS>

Gołowąsy, †**Gołowęsy** *nie mający wąsów, bezbrody:* G. mołojec. Nar. Gołowąsa armja. Fred. A. (=*kobiety*).

†**Gołowęsy** p. **Gołowąsy.** Mym.

× **Gołowładca, y,** lm. **y** *człowiek mający władzę, ale nie mający wielkiego majątku:* Wspólna obrona wielkich fortun i wielkich stanowisk przeciw tym, których Szczęsny zowie gołowładcami. Dęb. L. <GOŁ+WŁOD>

[**Gołucha, y,** lm. **y**] *roś. oenanthe phellandrium.* <GOŁ>

Goły, st. w. × **Golszy 1.** *nagi, nieodziany, nienakryty, niezakryty, nieokryty, obnażony:* G. jak bizun, jak bicz, jak palec, jak byk, jak go matka urodziła. Nosi włosiennicę na gołym ciele. [Rozebrał ś. do gołego]. Z gołą głową. Nogi gołe (=*bose*). Na gołej ziemi. Śpi na gołych deskach, na gołej słomie. Pod gołym niebem (=*odkrytym*). W gołym polu (=*w szczerym, w otwartym*). G. piasek (=*szczery*). G. miecz = *dobyty, obnażony, wyjęty z pochwy:* Straż z gołemi pałaszami. Na gołą szablę odprawują swe przysięgi. Paszk. Bić ś. na gołe łby. Kras. A. **2.** a) *bez włosów a. bez szerści, nieobrosły, niekosmaty, gładki; łysy:* Ezau był kosmaty, a Jakób G. B. B. Broda goła. Troc. Myszęta gołe. Troc. G., bez włosów na głowie, łysy. L. b) *nieopierzony, bezpióry:* Wdowy i sieroty po zabitym, jak gołe w gniaździe ptaszęta zostają. Skar. c) *bez łuski:* Węgorz jest ryba goła. Troc. d) *pozbawiony roślinności, niezarosły:* Pole gołe. **3.** *próżny, pusty, bez niczego:* Nie odejdę z gołemi rękoma (=*dostanę coś*). Nie przystępuj do niego z gołą ręką. Prz. (=*bez datku*). [Z gołém do prepinatora jakoś nijak przystąpić] (=*z pustemi rękoma, bez pieniędzy*). Broni ś. gołemi rękoma (=*nieuzbrojonemi*). Żadnego placu gołego nie było, któregoby ludzie nie zastąpili, by go widzieli. Paszk. (=*wolnego*). [Jak ś. kuma z kumą zejdzie, kwaterką ś. nie obejdzie; jedna woła, druga woła: „Kwaterecka stoi goła!"]. **4.** przen. *ubogi, biedny, niezamożny, niezasobny:* G., jak święty turecki. Prz. Choć G., ale wesoły. Prz. **5.** × *sam tylko, bez dodatków:* Jeść G. chleb, gołe mięso. Sł. wil. Szczera woda i goła bez żadnego na duszę skutku, aż gdy ś. przyłączy słowo boże. Skar. Panienka ta na gołym obroku dotychczas stoi. Pot. (przen.)=*jest na wydaniu.* Kościół katolicki nie każdemu radzi gołe Pismo św. czytać. Skar. (=*bez wykładu, bez komentarza*). Heretycy nic nie chcą przyjąć, tylko gołe Pismo. Wuj. Sama goła wola nie jest dobrodziejstwem. Górn. Gdy ś. ciała same kładą do ogniska, mówimy, że ś. wystawują na G. ogień. Krum. Gołe tam tylko widzisz miasta. Troc. (=*miejsca po miastach, miasta bez ludności*). G. spór jest między nami o to tylko już, kto ma przed kim zasługami. Otw. Na sądzie ostatecznym sprawiedliwość szczera i goła skazować ma. Skar. Podejrzenie gołe=*nie poparte dowodami:* Wzięli go z gołego tylko podejrzenia, jakoby ś. przyłożył do tej ucieczki. Kłok. I z tych gołych podejrzeń oczyścić ś. musisz. Mick. *Bez znaczenia, niczym nie stwierdzony, czczy, próżny, marny, gołosłowny:* Słowa mi tylko gołe, nie pomoc dawali. P. Koch. Gołe to tylko słowa. Troc. Słowy o tym gołemi siła powiadali. Piel. Goła to nadzieja, obietnica. Troc. Małżeństwo nie jest goła obietnica, ale samego siebie oddanie. Karnk. Ty tak rozumiesz, że to tytuł G., i cnotliwą być i dobrą rzeczona! P. Koch. *Ustny, słowny, pismem nie stwierdzony:* Rozjemy gołe, a nie zapisane (r. 1531). *Czysty, niezapisany:* Księgi gołego papieru. Leop. Położył gołą kartkę na ołtarzu, aby anioł na niej napisał. Skar. Przyrodzenie człowiecze rodzi ś. jako goła tablica abo goła karta. Rej. Dobra gołe= *nie przynoszące dochodu:* Dobra, z których Rzeczpospolita nie brała pożytków, nazywane były gołemi a. dożywociami de plano. Paw. [G.] = *czysty:* Żniwo na gołą kosę=*bez [obłąka] a. bez [grabek].* **6.** [Goła woda]=*woda, w której niema ryb.* **7.** [Goła jadwiga] *krwawnica pospolita.* **8.** fl.: G. statek=*sam kadłub statku, statek bez „porządków".* **Goły, ego,** lm. **li** rz. **1.** *człowiek goły, nagi:* Taka to prawda, jak ślepy gołego okradł. Prz. **2.** *człowiek ubogi, golec:* G. rozboju ś. nie boi. Prz. G. z gołą, dzieci złodzieje. Orzesz. **3.** *człowiek nieuzbrojony:* Ucieka, jak przed zbrojnemi G. Prz. **Goła, ej,** lm. **e** rz. **1.** *kobieta goła.* **2.** *kobieta łysa:* Stanie ś. pierwej, niż ś. goła splecie. Prz. = (*prędzej, niż kobieta łysa uplecie warkocz, t. j. bardzo szybko*). **3.** *śmierć:* Nie pomogą zioła, kiedy rozkaże wsiadać goła. Prz. <GOŁ>

Gołyce, yc, blp. żart. *golizna, ubóstwo:* Ma łatanice, wszyce i G. Prz.

[**Gołysyn, a,** lm. **y**] *wyraz obelżywy:* Któz cie okalicył, mój Sewerysiu? — Skurwysyn, G., moja Marysiu! <GOŁ+SYN>

Gołysz, a, lm. **e** p. **Golec:** Głupi ty kupcze, co gołyszowi dajesz na kredyty. Nar.

[**Gombica, y,** lm. **e**] *naszyjnik ze sznurkami i świecidłami.* <Słc. Moraw. gombica = guzik, z Węg. gomba (to zaś ze Słw.)>

Gomec, u, lm. **e** cukier. *ciastko migdałowe, gumowane po wierzchu.* <Z Fr. gomme=guma>

Gomfolit, u, lm. **y, Nagielflu** min. *skała okruchowa, różnorodny zlepieniec, właściwie pudyng, złożony z okrąglaków kwarcytu, łupka krzemionkowego, granitu, porfiru, gnejsu, a. też z okrąglaków głównie wapienia i piaskowca, spojonych lepiszczem piaskowcowym.* <Now. Z Gr. gómfos= ćwiek, klin+líthos=kamień>

[**Gomolak, a,** lm. **i**] *człowiek o rysach niewydatnych.* <p. Gomoły>

†**Gomoł** p. **Gomoły:** Młody cielec gomołem łbem i karkiem ciska. Pot. **Gomoł, a,** lm. **y** rz. **1.** [G.] *wół bez rogów.* **2.** myśl. *jeleń po zrzuceniu rogów.*

[**Gomoła, y,** lm. **y**] **1.** p. **Gomóła. 2.** *krowa bez rogów.* Zdr. [**Gomołeczka**]. <p. Gomoły>

[**Gomołeczka, i,** lm. **i**] p. **Gomoła.**

†**Gomoło** przys. od **Gomoły:** Miesiąc swe koło naówczas toczył po sferze G. Pot. (=*był w pełni*).

Gomołówka, i, lm. **i** bot. (aphyteia) *roś. z rodziny przekwiatowatych.*

Gomoły 1. †i [G.] a. †**Gomoł**=a) *tępo zakończony, niespiczasty, tępokończasty:* Dobywa gomołego kija. Żebr. (=*bez ostrza*). Kłos G. (=*nieościsty*). Gomołe drzewo. Żebr. (=*bez liści*). b) *nie mający rogów, bezrogi:* Skoczą tedy jako psy, kiedy w polu gołym z barankiem ś. potkają gomołym. Pot. Miesiąc G. (=*w pełni*). [Djabeł był G.]. **2.** × przen. *gładki, niewieści, zniewieściały.* S. K. <? Por. Czes. homolý>

Gomon, u a. **a,** lm. **y 1.** †i [G. a. **Gomun, Gómón, Homon**]=a) *zwada, kłótnia, swar, poswarek, zatarg, zajście, nieporozumienie, awantura:* Mając gościa w domu, nie czyń z czeladzią gomonu.

Prz. Żona rzadko bez gomona. Prz. b) *hałas, wrzawa, gwar, zgiełk, wrzask, krzyk, szum, zamieszanie:* Szczebietliwy G. ptastwa drobnego. Tw. W tym domu, szatani gomony i niepokoje czynią. Ząbk. Jarmarkowy G. ludu. Sł. wil. **2.** †przen. *kłopot, ambaras:* Tą nowiną siestrze przyczynię gomonu. Groch. **3.** *zjawisko bajeczne, pochód z muzyką zwierząt, roślin i kamieni:* Było w tym coś strasznego, a zarazem tak niezwyczajnego, jak gdyby ś. patrzało na ów dziw zwany G., w czasie którego, jak wierzy prostactwo, zrywają ś. i idą przed ś. zwierzęta, a nawet kamienie i krzaki. Sienk. Niesforna i dzika muzyka przesuwała ś., jak G., przed mieszkańcami Lwowa. Sienk. Por. **Homen.** <Zap. Sgnm. gaman=wesołość>

[***Gomonić, i, ił, Homonić**] **1.** *hałasować, szumieć.* **2.** (o kaczkach) *głos wydawać.* ×**G. ś.** *swarzyć ś., kłócić ś., wadzić ś.*

†**Gomonliwy** p. **Gomonny:** Gomonliwi ludzie. Ocz.

×**Gomonny,** †**Gomonliwy** *swarliwy, kłótliwy; krzykliwy, hałaśliwy, gwarny, rozgłośny, szumny, huczny:* G. bęben. Nar.

×**Gomoń, a,** lm. **e** rub. *człowiek swarliwy, kłótliwy, z którym trudno dojść do ładu.*

[**Gomóła, y,** lm. **y, Gomoła, Gamuła**] *kulista bryła czegoś miękkiego (np. gliny, masła).* Zdr. [**Gomółka, Gumółka, Gomółeczka, Gomuliczka**]. <p. Gomoły>

Gomółeczka, i, lm. **i 1.** p. **Gomółka. 2.** [G.] p. **Gomóła.**

Gomółka, i, lm. **i 1.** *bryłka z gnojonego twarogu:* Fujareczka za pasem, w kobiałce gomółki. Jakby go gomółką przestrzelił. Prz. (*=zląkł ś., zmieszał ś., głowę stracił*). **2.** *gałka szklana, używana daw. na szyby:* (Okna) ze szklanych gomółek. Sienk. Słońce łamało ś. w tęczę na gomółkach szklanych, w ołów oprawnych. Sienk. **3.** [G.] p. **Gomóła.** Zdr. **Gomółeczka.** <p. Gomoły>

[**Gomuliczka, i,** lm. **i**] p. **Gomóła.**

Gomuł, a, lm. **y** *róg młodego jelenia:* Z całkiem młodych gomułów wyrabiano i u nas w dawnych czasach rodzaj marynaty. Sp. (mowa tu o młodych rogach jeleni).

Gomuła, y, lm. **y 1.** ×p. **Gamoń. 2.** myśl. *sarna bez rogów.*

[**Gomun, u,** lm. **y**] p. **Gomon:** Niema komunu (=znajomości) bez gomunu. Prz. Niema domu bez gomunu.

Gon, u, lm. **y 1.** ×p. **Gonitwa:** Niech inni opiewają gony i igrzyska. Przyb. Przen.: Gony karciane. Nar. **2.** †i [G. a. w lm. **Gony, Gón**] *łowy, polowanie:* Malarzowi kazał dom malować z zwierzeńcami i myśliwemi gonami. Skar. Ogarów gony. Pot. Cieszył ś. psim abo sokolim gonem. Pot. [Pojademy na G.]. Przen.: Wpadnie sam w sieć złoczyńca, choć nie będą gony. Paszk. (*=pogoń*). **3.** ×przen. *pęd, zapęd, pośpiech:* Dokąd tak śpieszno bieżysz? dokąd takim gonem? Przyb. **4.** G. bobrowy=*gniazdo bobrowe, bobrownia:* Bóbr wypłoszony z gonu traci wszystek przemysł. Cz. **5.** [G.]=a) a. [**Gono**] *zagon, stajanie, kawał pola, miejsce zwrotu pługa przy orce:* Jeszczem nie był cztery gony roli, ona za mną wołała. b) *pęd, latorośl:* Powtórne gony i pędy na drzewach. Woń żywicy rozchodzi ś. po puszczy, gdy gony i pędy lipcowe pod skwarem słońca strzelają na sośnie. Pol. c) *zacier, przepęd, wypęd:* Kilka gonów wódki. d) w lm. a. [**Góny**] *staje, dowolna miara długości, zagony stanowiące jedną całość.* e) w lm. *tratwy.* **6.** bot.: G. mysi p. **Lisianka. 7.** myśl. *czas popędu płciowego u sarn i danieli.* Zdr. [**Gonek**]. <ŻON/GON∨

[**Gona, y,** lm. **y**] [p. **Gonicha**].

[**Gonciak, a,** lm. **i**] p. **Gontal.**

Gonciany, Gontowy przym. od **Gont:** Dach G. (*=kryty gontami*). Gwóźdź G. (*=gontal*). <p. Gont>

Gonciarnia, i, lm. **e** *warsztat, w którym wyrabiają gonty.* Ork.

Gonciarz, a, lm. **e, Gontarz** *ten, co robi gonty a. niemi dachy pokrywa.*

Goncik, a, lm. **i** p. **Gont.**

[**Gonczy, ego,** lm. **e**] p. **Gończy.**

Gondola, i, lm. **e,** ×**Gondoła,** †**Gondula,** †**Gonduła** *łódź do przewozu i przejażdżki w Wenecji.* <Włos. gondola>

Gondoler, a, lm. **rzy** p. **Gondoljer:** Każdy G. tę starą kamieniczkę naszą łatwo wam wskaże. Krasz.

Gondoljer, a, lm. **rzy, Gondoler** *przewoźnik na gondolach.* <Włos. gondoliere>

Gondoljera, y, lm. **y** *pieśń gondoljerów.* <Włos. gondoliera>

×**Gondoła, y,** lm. **y** p. **Gondola.**

†**Gondula, i,** lm. **e** p. **Gondola.** Mor. A.

†**Gonduła, y,** lm. **y** p. **Gondola.** Pas.

†**Gonek, nka,** lm. **nki** *jednostka miary szerokości płótna, mniej więcej cal:* Postaw wszerz ma mieć trzydzieści gonków. Akta grodzkie. <Nm. Gang, p. Gang, Ganek i Gánek>

[**Gonek, nka,** lm. **nki**] p. **Gon.**

[**Gonéra, y,** lm. **y**] p. **Gonyra.**

Gonfalonjer, a, lm. **rowie** *najwyższy urzędnik w Lucca i San Marino.* <Włos. gonfaloniere>

Gong, a, lm. **i, Gongong** *narzędzie muzyczne chińskie a. indyjskie kształtu talerza:* Wspomnienia izolowane, niczym nie przerywane, jak dźwięk gonga, czyli bębna metalicznego indyjskiego. Spas. <Dźwn., z języków Wschod.>

Gongong, a, lm. **i** p. **Gong.**

Gongoryzm, u, blm. *styl ciemny, zawiły, nadęty.* <Od nazwiska poety Hp. Gongora, w. XVI>

Gonia, i, lm. **e** zł. *nierządnica.* Por. [**Gona**]. <Zap. ŻON/GON>

[**Gonia, i,** lm. **e**] p. **Gunia.** Zdr. [**Gońka**]. Zgr. [**Gończysko**].

[**Goniacz, a,** lm. **e**] **1.** *człowiek, który wiele biega, goni.* **2.** a. [**Ścigacz**] *lubieżnik, kobieciarz, człowiek, który goni za kobietami:* Wiem, żeś nie pijak ani goniac, bobym ci dziewuchy nie dał. < ŻON/GON >

Goniaczka, i, blm. gór. *wydobywanie soli kołowrotem konnym, zwłaszcza szybikami, z dolnego piętra na wyższe.*

Goniara, y, lm. **y** bot. (agyneia) *roś. z rodziny wilczomleczowatych.* <?>

×**Goniarnia, i,** lm. **e 1.** *dźwignia górnicza przez konie obracana.* **2.** *szopa nad kieratem konnym.* Troc.

×**Goniarz, a,** lm. **e** gór. *ten, co konie przy goniarni pogania,* in. trybarz. <ŻON/GON>

×**Goniasy, ów,** blp. p. **Gonitwa.** Przen.: Tandem tedy król umarł, partyje, G., Bóg wie, kto nie był, to Piast, to Francuz, to Sasy. Wyb.

[**Gonicha, y,** lm. **y**] **1.** a. [**Gona**] *kobieta niemoralnego życia, ulicznica, nierządnica, włóczęga:* A ta baba G. przepiuła mi konika. **2.** *nimfa.* **3.** *jałówka, która ś. ciągle goni.* <ŻON/GON>

×**Goniciel, a,** lm. **e 1.** a. †**Goniec,** ×**Gońca** *ten, co goni, ściga, ścigacz.* **2.** przen. *prześladowca:* Wyrwij mię z ręki nieprzyjaciół moich i gonicielów moich. Bud.

×**Gonicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Goniciel;** ×**Gonka.**

Gonić, i, ił, częstot. †**Goniwać 1.** a. ×**Gnać** kogo a. (i ×**G. ś.**) za kim = *biec, żeby dopędzić, pędzić, ścigać, iść w pogoń, iść w ślad, tropić:* G. zbiega. Tak biegał, jakby go kto tuż na karku gonił. L. Wypadli wszyscy, jakby ich kto gonił. Kras. Goniąc za żywiołkami drobniejszego płazu, to ś. wzbija, to w głąb wali. Mick. Żart.: ×Gonił za sobą = *uciekł, dał drapaka.* Przen.: Chwila chwilę goni. Czas biegnie, a śmierć goni. Żm. Jedna trwoga drugą goni. Paszk. U ciebie grosz grosza nie goni. Kaczk. (=*pieniędzy masz nie za wiele*). G. wiatr = a) *za niczym ś. uganiać, szukać wiatru w polu:* Z koniem pierzchnął; gońże wiatr po lesie. Wypr. b) *włóczyć ś., wałęsać ś.:* Żeby nie gonił wiatru po ulicach w nocy. L. Tatarzyn goni wiatr w Ukrainie. Syrok. Lepszy cechowy przy swym warsztacie, niż lichy szlachcic, co wiatry goni. Syrok. **2.** kogo, co a. (i ×**G. ś.**) za kim, za czym, przen. = *uganiać ś., upędzać ś., szukać czego, łowić co, chwytać:* G. kogo a. za kim wzrokiem. Próżno za nią wzrok goni. Mick. G. za czym myślą. Kras. A. Mary ja dotąd, pośród pamiątek kościoła, myślą gonię. Mick. Lecę, gonię wspomnień marę. Zal. Nietylko bowiem sam naród prostaczy, lecz i starszyzna za łakocią goni. Mick. Ustami usta różane goni. Mick. G. za szczęściem, za sławą, za złotem. Za mądrości widziadłem goniąc, zbiegam kraje cudze. Mick. Walczmy, gińmy, śmierć gońmy, ale dla ojczyzny. Nagł. (=*szukajmy jej, narażajmy ś. na nią*). **3.** ×kogo do czego = *naganiać, napędzać, naglić:* G. kogo do roboty. Sł. wil. Już nie widać we wsiach, by moi rodacy gonieni byli nad przepis do pracy. L. **4.** ×przen. *ścigać, prześladować, nękać, gnębić, trapić (szczeg. procesami):* Krewny powinien krewnego G. w sprawie o złamanie pokoju. Sz. Żony cudzołożnej mógł mąż odkazować od siebie, jeśli jej nie chciał na gardło G. Sekl. (=*oskarżając ją, narażać na śmierć*). **5.** ×*dorównywać, prześcigać, wyprzedzać, przewyższać, zakasowywać:* Już jedna drugą przepychem stroju i gustem kwiecia goniła. L. **6.** a. [**Gónić**] *dążyć śpiesznie, pędzić, biec, lecieć, cwałować, galopować, gnać:* Bramą w pole goni. Mick. Książę, jak skoczył, tak goni na czele. Mick. Widzę zdala: goni ogromna ciżba pieszych, hułanów, huzarów. Mick. Do pierścienia G. Groch. G. na ostre = *potykać ś. kopją:* Wtenczas z Tatary jam gonił na ostre lub wręcz z Polaki ścinał ś. żelazem. Mick. Przen.: Nie pojrzał na nię, ni ś. jej pokłonił, tylko oczami po ścianach gonił. Jabł. (=*spoglądał*). **7.** ×na co a. na czym = *dążyć do czego, starać ś. o co, wywoływać co, sprowadzać; narażać ś., wystawiać ś., ściągać na ś.:* Herodjas na złe Janowi św. goniła. Sekl. Upominał ich, żeby nie gonili na zwadę. Bud. B. Goni na sławę. Troc. Obaczył Moskwę być przeciwną sobie, a na wojnę G. Biel. M. Znaleźli ś. rodacy, którzy upornie na swoję i Rzpltej zgubę gonili. Pilch. Żyliśmy wszyscy swowolnie, na twą pomstę goniąc dobrowolnie. K. G. On, jako ten, co na hańbie nie goni, nie chce być więźniem ani pojmanym. P. Koch. **8.** ×na co = *skłaniać ś., przechylać ś., ciągnąć ku czemu, zarywać czego:* Greki młode Trójcę Świętą bardzo mieszają i na arjańskie kacerstwo gonią. Skar. **9.** czym = *opędzać potrzeby:* G. resztą, ostatkiem, ostatkami, ×ostatnim, ×szczątkiem. Szkatuła prawie resztą goni. Nar. Pan starosta ostatkiem goni i syn jego będzie chudeuszem. Skarb. ×U niego i najcięższy czas nie goni szczątkiem. Nar. ×Ten szkodą goni, kto co czyni nagle. Błaż. **10.** [G.] *biegać, kręcić ś.:* G. po drogach. **11.** gór.: †Wodę G. = *wodę ściągać (z kopalni pompami).* **12.** myśl.: G. po zwierzu (o psie) = *biec śladem zwierza.* G. na oko a. z oka = *biec widząc zwierza, gonić zwierza nie po tropie i, zobaczywszy go, odzywać ś. mocniejszym głosem:* Już nie jest to powolne granie psów goniących zająca, lisa a. łanię: na oko gonią. Mick. Wiatrem G. = *za węchem iść.* G. głosem = *wydawać głos, idąc za tropem,* g r a ć. G. głucho = *widząc zwierza, milczeć.* G. w języku myśliwskim mówi ś. o psach gończych, które właściwym głosem dają znać, że zwierz jest tuż przed niemi. Kras. A. G. w piętkę (o starym psie gończym) = *cofać ś. wstecz, zamiast biec naprzód.* Przen. (o umyśle zniedołężniałym) *mylnie rozumować.* Przen.: G. swoim polem = *żyć na swoją rękę, żyć swoim dworem:* Syn, zbywszy ś. rodzica straży, swoim ś. poważy G. polem. Tw. **G. ś. 1.** *pędzić jeden za drugim, ścigać ś., przeganiać ś.:* Chłopcy ś. po ogrodzie gonią. Troc. Przen.: Zmysły moje gonią ś. w wyprzedzaniu jeden przed drugim, aby przejąć nawskroś tego człowieka. Dąb. ×G. ś. konwiami, kieliszkami. Troc. = *przepijać jeden drugiego.* **2.** ×p. **Gonić:** a) Medea w ucieczce brata swojego członki po tych miejscach, któremi ś. ociec za nią gonił, rozrzuciła. Siem. J. b) Kto ś. za złością goni, bieży k śmierci swej. Bud. **3.** [G. ś.] (o zwierzętach i pog. o ludziach) *latować ś., biegać ś.:* Krowa goni ś. za buhajem. Wilk goni ś. z samicą przez dwanaście dni. Haur. Kucharka goniła ś. z parobeckami. <ŻON/GON>

[**Gonidjabeł, bła,** lm. **bły**] *niegodziwiec, hultaj* (o mężczyźnie i kobiecie). <ŻON/GON+Djabeł>

Goniec, ńca, lm. **ńcy,** [**ńce, ńcowie**] **1.** †p. **Goniciel:** Szedł za nią jakoby G. Leop. **2.** a. ×**Gończy** *posłaniec, kurjer:* Wysłać gońca. Posłany gońcem z tą nowiną. Tw. Gońcem przyszła wiadomość. Sł. wil. A tak lubi władać, by jego poseł, jak krywejty G., książąt podwyższał lub przymuszał spadać. Mick. G. urzędowy (czasopismo). Przen.: Szlę blask, blask biorę i blask mam za gońca. Mick. Przen.: Gdy swoje gońce pomknąwszy, słońce już na sam nieba wybiegło śrzodek. Nar. (=*rumaki*). Cicho złote słońce z dobrą wieścią wyszle gońce. Pol. (=*promienie*). Przen.: Gończe złotego słońca, różana jutrzenko. Nar. (=*zwiastunie, poprzedniku*). **3.** †*jeździec, rycerz:* Puścił gońce, aby siekli i mordowali. Jancz. Sześć tysięcy gońców cesarskich. Jancz. **4.** [G.] = a) a. [**Honielnik, Naganiacz**] *najmłodszy juhas, chłopiec do napędzania owiec.* b) *naganiacz na obławie.* c) *kupiec świń i gęsi.* d) *taniec w rodzaju walca.* **5.** ×w lm.: Gońce = *ciężary na kole szalonym.* Zdr. †**Gończyk.**

Gonienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Gonić:** Bojąc ś. gonienia Tatarów. Chwal. (=*pogoni, pościgu*). **2.** [G.] *kulig (zapustny):* Warszawianie mają zwyczaj „gonienia mięsopustu“ w Wilanowie. **3.** wet.: a) p. **Bieganie.** b) G. miesięczne u samic = *nadmierny popęd płciowy.*

Gonienie się, a ś., blm., czynność cz. **Gonić ś.**

[**Gonifrater, tra,** lm. **trzy**] p. **Bonifrater.** <Sld. do ŻON/GON>

Gonigrosz, a, lm. **e,** × **Gonipieniądz** *człowiek goniący za groszem, chciwiec, łakomiec.* Krasz. <ŻON/GON + Grosz>

[**Goniny, in,** blp.] *plac do ćwiczeń gimnastycznych; maneż.*

Goniony im. od **Gonić:** Choć odmiany w rzeczach są lubione, lepsze gonione w szczęściu, niż mienione. Jag. (*=gonienie szczęścia*). † Gonione potrzeby = *gonitwy, utarczki konne:* Ani miejsca mieć mogli sposobnego, gdzieby kosz stawić i gonione odprawiać potrzeby. Pot. **Goniony, ego,** lm. **e** rz. **l.** † = a) *gra, gdzie jeden drugiego ściga:* Grać gonionego. Troc. Przen.: Jął uciekać, razów jednak kilka w tym gonionym oberwał. Ty gością lądem, ja gram gonionego wodą. Żebr. (*=stronię od wody*). b) *rodzaj daw. tańca:* Milej patrzeć, gdy dziewka na koniu harcuje, niż kiedy gonionego z goleńcem tańcuje. Biel. M. Tam trefne pląsy z ukłony, tam cenar, tam i G. Kochan. Znany był powszechnie cenar i G., ostatni coś nakształt galopady. Goł. Przen.: Dawno to i u cielca karał Bóg onego, kiedy około niego też szli w gonionego. Rej. (*=tańcowali koło złotego cielca*). **2.** [G.] *rodzaj tańca,* in. [k o t k a].

× **Gonipieniądz, a,** lm. **e** p. **Gonigrosz.** <ŻON/GON + Pieniądz>

× **Gonitewny,** × **Gonitwiany** przym. od **Gonitwa:** Zaszczyt G. L. Rycerz G. L.

[**Gonitrudy, ów,** blp.] *próżne zabiegi, bez pożytku.* < ŻON/GON + TRUD>

Gonitwa, y, lm. **y,** † **Gońba l.** a. w lm. = a) a. × **Gon,** × **Goń,** × **Gończa,** × **Goniasy,** × **Gonki** *ściganie ś., bieganie do mety, bieganie w zawody, bieg, wyścig:* G. końmi. L. G. do pierścienia. Przen.: W gonitwie do nieba żadnego z was ani na sekundę nie prześcignąłem. Święt. (*=w dążeniu do nieba, w ubieganiu ś. o niebo*). b) częś. w lm. a. † **Gońtwa** *zapasy, turniej, igrzyska:* A to nie będzie gonitw? Sienk. G. na ostre a. na ostrą = *walka popisowa na kopje.* Przen.: Zmordowanych długiemi gonitwy gdy naparł świeżym i dzielnym narodem, łamią ś. szyki. Mick. (*=walką, zapasami, bojem, bitwą*). **2.** × *miejsce gonitw, szranki, arena.* **3.** [Gonitwa] *polowanie.* **4.** lek.: G. myśli = *rodzaj zboczenia umysłowego,* in. p r z e l o t n o ś ć m y ś l i.

× **Gonitwiany** p. **Gonitewny:** Utrzymywał sławę gonitwianą. L. Rycerz G. L.

† **Goniwać, a, ał** p. **Gonić:** W Paryżu goniwał z kopją. P. Koch.

† **Goniwanie, a,** blm., czynność cz. **Goniwać.**

[**Goniwiatr, a,** lm. **y**] *włóczęga, pędziwiatr.* <ŻON/GON + WIA>

† **Goniwiecha, y,** lm. **owie** *łowiec ptaków, ptasznik:* Bartnicy, sokolnicy, goniwiechowie, psiarze, powinien z nich każdy od głowy dać po 10 groszy. Biel. J. <ŻON/GON + Wiecha>

Gonjatyt, u, lm. **y** pal. *nazwa skamieniałych skorup, należących do zaginionych mięczaków gromady głowonogów.* <Z Łć. goniaea = jakiś kamień drogi>

Gonjometr, u, lm. **y** fiz. p. **Kątomiar** (*szczególnie do mierzenia kątów pochylenia względem siebie ścian kryształów*). <Now. z Gr. gōnía = kąt + métron = miara, -mierz>

Gonjometrja, i, blm. mat. *część trygonometrji, obejmująca naukę o funkcjach (linjach) trygonometrycznych kątów a. łuków.*

Gonjometryczny przym. od **Gonjometrja:** Wzory, funkcje gonjometryczne.

Gonka, i, lm. **i l.** × p. **Gonicielka. 2** × w lm. p. **Gonitwa** (?): Przestrzec trzeba, aby trzymali koni po 12 na każdej stacji, nie używali tych koni na gonki. Drz. **3.** [G.] = a) *staje ziemi.* b) w lm. *zagony, część pola, zawierająca kilka zagonów.* c) *boginka.*

[**Gonkiem**] *żywo, żwawo.* Por. **Honem.**

Gonnie przys. od **Gonny,** *bujnie:* G. idzie tu u nas sośnina: tyka przy tyce, pień przy pniu. Pol.

Gonność, i, blm. rz. od **Gonny,** *bujność, wybujałość:* Młode pokolenie lasów nie zapowiada gonnością swoją, aby nawet z laty dojść miało dawniejszego pokolenia, czy to śmiałym rozrzucaniem gałęzi, czy potęgą wyniosłego pnia. Pol. Przyłożyła ś. niemało do gonności drzew. Pol.

Gonny l. × *gonu dotyczący, wyścigowy:* Dziwuję ś. gonnej krotofili. Żebr. **2.** *bujny, wybujały, wysmukły:* Kilkadziesiąt gonnych świerków rosło na wyspie. Pol. Miejsce traw zajmują tu trzciny gonne i bogate. Pol. Napoły z brzeziną sieją ś. osiki, od brzóz gonniejsze. Pol. Gdy ćma drwali rzuci ś. na las sosen gonnych, słychać tylko huk siekier. Sienk. **3.** myśl.: Chart G. = *szybki,* in. l o t n y.

[**Gono, a,** lm. **a**] p. **Gon.**

Gonokok, a, lm. **i** bakt. (gonococcus) *bakterja wywołująca rzeżączkę.* <Now. z Gr. gónos = nasienie + kókkos = ziarnko, jagódka>

Gont, u, lm. **y, Gonta,** × **Gunt** *deszczułka do pokrywania dachu:* Dom stoi już pod gontami (*=pod dachem pokrytym gontami*). Zdr. **Gończik, Gontek.** <Może z Łć. (s)cand(ula) = gont, skąd też [Sędzioł]>

† **Gont, u,** lm. **y** *miara długości:* Frandzli jedwabnej żółtej z czerwonym dwa gonty. Testament Tob. Morsztyna z 1664 r. <? Por. Gonek>

Gonta, y, lm. **y** p. **Gont.** Przen.: Pięć tysięcy lat, a jeszcze, iż tak rzekę, żadna G. z nieba nie spadła. Skar.

Gontal, a, lm. **e, Gontarz,** [**Gonciak, Gończiak**] *gwóźdź do przybijania gontów, gwóźdź gontowy:* Gontale małe, średnie i podwójne. <Gont + Nm. Nagel = gwóźdź>

Gontarz, a, lm. **e l.** p. **Gonciarz. 2.** p. **Gontal.**

Gontek, tka, lm. **tki l.** p. **Gont. 2.** [G.] *nieobrobiona deska, z której wyrabiają gonty.*

Gontowy p. **Gonciany:** G. dach. Troc. Ćwieki gontowe. Os J. (*=gontale*).

Gontyna, y, lm. **y, Gątyna, Kontyna** *świątynia u pogańskich Słowian.* <?>

[**Gonyra, y,** lm. **y, Gonéra**] *kobieta starsza zalotna, goniąca za chłopami.* <ŻON/GON>

Goń, i l. × lm. **e** p. **Gonitwa:** Dziwowali ś., że z taką szkapą powolną pan jej na G. ś. wybierał. Krasz. **2.** blm. myśl. p. **Gon.**

Gońba, y, lm. **y l.** † p. **Gonitwa:** Gdy kogo obwinią o jaki uczynek, on ś. chce szrankami a. ostrą gońbą wywodzić. Sz. (*=zapasami, pojedynkiem*). **2.** † gór. *szychta koni przy kołowrocie do ściągania wody.* **3.** [G. a. **Gónba**] *bieganina, kręcanina:* Cóż to za wesele, co go ino pół dnia? Dyć to nie wesele, ino taka G. <ŻON/GON>

× **Gońca, y,** lm. **y** m. **l.** p. **Goniciel:** Gońców za nim wysłano. Troc. **2.** *biorący udział w gonitwach, zapaśnik:* Prosił go na wesele córki dla gonitw, bo był G. niepospolity. Biel. M. G. był z kopją przedni, i na dobrym koniu siedział. Star. **3.** a) p. **Gończy:** G. jest pies wietrzny, który popędzone zwierzę goni ze wszystkiego

skoku póty, póki może abo on gonić, abo zwierzę uciekać. Ostror. b) niek. *pies gończy w znaczeniu charta:* Na zające zażywają gońców chartów. L. <ŻON/GON>

[**Gońciak, a,** lm. **i**] p. **Gontal.**

× **Gończa, y,** lm. **e** p. **Gonitwa.**

Gończak, a, lm. **i** myśl. p. **Gończy:** Młode gończaki o żółtych płomieniach nad oczami igrały swobodnie na kobiercu. Orzesz.

Gończarz, a, lm. **e** myśl. *myśliwy polujący z psami gończemi.*

Gończy 1. † *do gonitw służący:* Królewic z księciem gonił na ostre w gończej zbroi. Górn. **2.** † *szybko uchodzący, przemijający:* Lata gończe. Mor. A. **3.** *wysłany w pogoń:* List G. (=*odezwa, wystosowana do władz z żądaniem zatrzymania pewnej osoby, poszukiwanej przez sąd karny a. policję*). **4.** (o psach) *używany do gonienia zwierzyny:* Pies G.=*rasa psa,* in. ogar. Ogary, gończe psy mają być prędkie i z dobremi głosami. Haur. Gończe rozpuścił ogary. Chr. × G. chart. Min. Suka gończa. Słow. Przen.: × Gończe słysząc dźwięki przeraźliwe... Tw. (=*głosy psów gończych*). **Gończy, ego** rz. **1.** lm. **e** a. **Gończak,** × **Gońca,** [**Gonczy**] *pies gończy, ogar:* Łowiec, póki tyczek nie rozstawi z sieciami, wiąże charty i gończe. Bardz. **2.** × lm. **y** p. **Goniec:** Poślę ci gończego zapytać. Sienk. <ŻON/GON>

† **Gończyk, a,** lm. **i** p. **Goniec:** W Możajsku drugie półtory niedziele, dokąd póki ś. G. ich z Warszawy nie wrócił. Relacja Aleksandra Śliźnia z r. 1620.

[**Gończysko, a,** lm. **a**] p. [**Gonia**]: Jak będę w gończysku, wtenczas lej, deszczysku!

1. [**Gońka, i,** lm **i**] p. [**Gonia**].

2. [**Gońka, i,** lm. **i**] *kobieta niemoralna, uganiająca ś. za mężczyznami.*

† **Gońtwa, y,** lm. **y** p. **Gonitwa.**

Goodjera, y, lm. **y** bot. p. **Tajęża.** <Od nazwiska Ang. Goodyear>

Goplana, y, lm. **y** zool. *skorupiak obunogi.* <Od mitycznej Goplany>

[**Gor, u,** blm.] p. **Gór.**

× **Gora, y,** lm. **y** *pożar, pożoga:* Na niebie stoi G.: puszcze płoną gdzieś zdaleka. Pol. (=*łuna*). Letnie gory lasów, czyli pożary puszcz. Pol. <Wyraz zaimprowizowany przez W. Pola>

† **Gorać, a,** 3 os. lm. **gorają** a. [**gorajóm**], **ał,** [**Gorać**] p. **Gorzeć:** Z otchłani piekielnej gorającej. Naw. Wsi i miasta gorają. Kochan. [Gorajże, goraj, carownicysko! Niech gora to brodzisko!]. Przen.: Tam pola wyschłe od słońca gorają. Petr. Gora mi twarz przed wstydem. Kochan. Na siercu wszytek goraję. Pśń. Ćwiczy ś. w pobożności, miłością bożą gorając. Koch. Francja obelżona gora i gniewem przeciw nam pała. Warg. † Gora i [Gora] = *gore! pali ś.!:* Na ogień ukazując, mówił: „Tam gora.“ Warg. <GOR>

[**Goral, a,** lm. **e**] p. **Góral:** Ojciec G., matka G., a ja córka gdyby koral. Zdr. [**Goraliczek**]. <GOR>

[**Goraliczek, czka,** lm. **czki**] p. **Goral.**

† **Goranie, a,** blm., czynność cz. **Gorać:** Niechaj ś. zapali ogniem miłość, niechaj zarze G. blizne. Modl. Wac.

† **Gorazdy** *zręczny, szczęśliwy.* <GOR(AZD)>

[**Gorąc, a,** blm.] p. **1. Gorąco:** Owce sie pakcą, jak jes G.

[**Gorącem**] *w tej chwili, bez namysłu:* Chłop zaraz gorącém odrzeknie prepinatorowi.

1. Gorąco, a, blm., [**Gorąc, Gorącz**] rz. **1.** *wielkie ciepło, upał, skwar, spiekota, żar:* Wystawiony na G. Nie znoszę gorąca. Okropne dziś G. Promienie, co ze środka słońca leją potoki blasku i gorąca. Mick. (Dusza) wiecznie piekielne cierpiąc żarzewie, nie ma czym zgasić gorąca. Mick. G. wewnętrzne (ziemi). Łab. **2.** G. hutnicze=*stopień rozgrzania kruszcu.* G. czerwone spawalne, białe spawalne, świetno-białe. Łab. <GOR>

2. Gorąco, st. w. **Goręcej,** × **Goręciej,** przys. od **Gorący:** a) G. na dworze, w mieszkaniu. G. gdyby w piekle. Krasz. G. mi w głowę. × Przyłóż to G.; × G. pić. Troc. (=*w stanie gorącym*). Przen.: Od żony gdakania w głowie mi trzeszczy i w uszach G. L. b) *popędliwie:* G. mu odpowiedział. Troc. Kilka słów potym wymówił goręcej. Mick. c) *szczerze, serdecznie, mocno:* G. Boga błagać. Musiał nasz poeta pojechać do Szwajcarji, gdzie go studenci lozańscy G. powitali. Chm. (=*z zapałem*). G. czego pragnąć. Wszystko, co piękne, szlachetne i wielkie, ukochał G. Chm. × G. chodzić koło tego będę, by prośba moja skutku dostąpiła. Lubom. (=*gorliwie*). d) Król sam poszedł, gdzie najgoręcej, i nieprzyjaciół gromi. Pot. (=*gdzie najzawziętsza walka*). e) Ten ogar G. goni (=*żwawo, szybko, wytrwale*). f) × G. kąpany =*w gorącej wodzie kąpany, prędki, porywczy:* Kto G. kąpany, prędko spłoszy ptaki. Pot. **Na G.** p. **Gorący.** <GOR>

× **Gorącokrewność, i,** blm. *krew gorąca, krewkość, zapalczywość.* <GOR+KRW>

× **Gorącokrwisty** *mający krew gorącą, krewki, popędliwy, zapalczywy, łatwo zapalający ś., niecierpliwy, w gorącej wodzie kąpany.*

× **Gorąconośny** *przynoszący gorąco, sprowadzający upał:* G. pies (gwiazda). Otw. <GOR+NIOS>

Gorącość, i, blm. rz. od **Gorący:** × G. niebieska, słoneczna (=*gorąco, upał, skwar*). G. żelaza rozpalonego. L. Przen.: G. krwi. L. G. młodego wieku. L. (=*krewkość*). G. ducha. Kras. A. Wielka była G. jego ku mądrości. Birk. (=*zapał, gorliwość*). Nie z rozkazu, lecz gorącości. Mak. (=*z gorliwości*).

[**Gorącować się, uje ś., ował ś.**] p. **Gorączkować:** Trudno z nim prowadzić dysputę, bo ś. zbytecznie gorącuje. Wal. (=*unosi ś., zapala*). Powstrzymuj konie, bo z miejsca zbyt ś. gorącują. Wal. (=*zbyt rwą, zapalają ś.*). Ten pies byłby w polu dobry, ale ś. zanadto gorącuje. Wal. (= *nie jest wytrzymały, przedwcześnie na zwierzynę ś. rzuca*).

[**Gorącowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Gorącować ś.:** Sprawę tę trzeba prowadzić spokojnie i cierpliwie: G. ś. wszystko popsuć może. Wal.

Gorącożółty, Żółtogorący *mający jaskrawy żółty kolor, ognistego koloru:* Dąb wysoki powiewał w górze wielkim pękiem gorącożółtego listowia. Orzesz. <GOR+ŻOŁT>

Gorący, † **Gorzący,** [**Gorońcy**], st. w. **Gorętszy,** † **Goręcszy,** [**Gorątszy, Goręciejszy**] **1.** *ciepły w najwyższym stopniu, palący, piekący, parzący:* Gorące promienie słońca. Wiatr G. Żelazo gorące (=*rozpalone*). Przen.: Kuj żelazo, póki gorące. Prz. (=*ubijaj interes, póki ś. da*). Piec G. (=*rozpalony*). Zupa gorąca. Napij ś. czegoś gorącego, bo w drodze zmarzniesz. Gorąca kolacja (=*z potraw świeżo na ogniu sporządzonych*). Gorąca woda (=*wrząca; ukrop*). Przen.: W gorą-

cej wodzie kąpany=*prędki, niecierpliwy.* ×Gorąca woda a. ×Gorąca kasza=*człowiek popędliwy, gorączka.* Zimny i G. pot na mnie bije. L. Czas, dzień G. (=*skwarny, upalny*). Klimat G. G. pas, kraj, gorąca strefa (=*z klimatem gorącym*). Przen.: Kto ś. na gorącym sparzył, i na zimne dmucha. Prz. Ani G., ani zimny. Prz. (=*ani zły, ani dobry*). ×Gorące ma ręce=*skore do chwytania, do brania łapówek.* Teraz jużeś w naszej mocy, najgorętszą m odbył łaźnię. Mick. (=*najcięższą próbę*). **2.** *wytwarzający ciepło:* Nawóz G. **3.** (o napojach) *mocny, rozpalający, rozgrzewający, wyskokowy, spirytusowy:* Napoje gorące. **4.** ×(o korzeniach) *ostry, drażniący:* Pieprz, imbier G. Troc. **5.** (o kolorach) *mocny, jaskrawy:* Kwiat z gorącą barwą i cudowną wonią. Orzesz. G. rumieniec. **6.** przen. *prędki, zapalony, zapalczywy, unoszący ś., popędliwy, porywczy, ognisty, namiętny:* Temperament G. W młodości był G. i zapalczywy. Pilch. Młodzieniec pełen sił świeżych a gorących. Orzesz. Najgorętszy entuzjasta patrjotyczno-religijny. Chm. G. koń. O, nie są to słowa, co z ust w gorącej pryskają godzinie. Mick. (=*w chwili uniesienia*). **7.** przen. *serdeczny, szczery, czuły, głęboki, żywy, pełen uczucia, zapału, żarliwy:* Gorąca prośba, modlitwa, miłość. Serce gorące. Uczucie gorące. Chm. G. pocałunek, uścisk. Szept G. i rozmarzony. Orzesz. Gorące pochwały. Duch do ofiar gorących gotów. Syrok. 1828 roku wyszedł „Konrad Wallenrod" z druku i obudził gorące zajęcie. Chm. Gorące z sobą prowadzili rozprawy. Chm. (=*ożywione*). **8.** przen. *niespokojny, burzliwy:* Najgorętszy czas rewolucyjny przepędzili w Paryżu. Chm. **9.** przen. *uporczywy, zajadły, zażarty, zacięty, zapalczywy:* Gorąca bitwa chwilę trwała. Lubom. Gdy gorąca bitwa była, świeże posiłki przywiódł. Warg. (=*w samym ogniu bitwy*). **10.** ×przen. *natarczywy, dokuczliwy, dojmujący, ostry, surowy:* Pojmany, na gorące pytanie, wyśpiewał wszystko pod knutem. Pot. Gorące napisał do niego listy. Troc. **11.** *świeżo popełniony:* G. uczynek=a) *czyn ujawniony w chwili działania:* Złapać kogo na gorącym uczynku. b) †*zbrodnia, względem której nie nastąpiło jeszcze przedawnienie:* †Czas gorącego uczynku do roku jednego i niedziel 6 rozumie ś. Ostr. †Dobył noża, pchnął go w brzuch, a wtym chciał ś. schronić, ale go na gorącym razie uchwycono. Paszk. †O rzeczach gorących głównych. Św. z Woc. †Uchwacon w gorącej rzeczy. †Uchwacą na gorącej rzeczy. †G. ślad (=*świeży*). Przen.: †G. był poimany (=*w chwili popełnienia czynu*). **12.** ×*ważny, pilny, nagły, raptowny, nie cierpiący zwłoki:* O radę prosiłem senatu, co czynić w tak gorącym razie. Nagur. Jakiś gorący interes mieć musi. L. Gorąca potrzeba. **13.** †*niezwłoczny, natychmiastowy, doraźny, pośpieszny:* Gorące prawo, które wszelkiego czasu bywa, gdy jaki złoczyńca na jasnym i świeżym złoczyństwie będzie ułapiony, tak, iżby mu szło o gardło. Groic. Podróżnym ludziom a. mieszczanom, którzy są na daleką drogę zgotowani, tym mają G. sąd osądzić. Ort. **14.** [G. kamień] p. **Kamień. 15.** myśl.: Wyżeł G.=*prędki.* **16.** zł.: G. rubel=*zapłata nierządnicy.* **Na gorąco** przys.=*póki dana rzecz jest gorąca:* Szynka na gorąco. Chem.: Działać na gorąco. †**Za gorąca** przys. *na gorącym uczynku, w chwili popełnienia czynu:* Za gorąca uchwacon. Ort. Złoczyńca na świeżym uczynku, a., jak mówią, za gorąca pojmany. Groic. **[Do gorąca]** przys. *do wrzenia:* Zagotowało ś. do gorąca. **Gorący,** ego, lm. y rz. *człowiek gorący, t. j. niecierpliwy, porywczy, zbyt żywy:* G. pomiesza, nie pomoże. Fred. M. Lepiej podczas z starym kaszlać, niżeli z gorącym hajduka tańcować. Prz. <GOR>

[**Gorącz,** a, blm.] p. **1. Gorąco:** Owiał go na wstępie G. i zaduch. Ork.

†**Gorączany** p. **Gorączkowy:** Ogień G. Cziach.

Gorączka, i, lm. i **1.** lek.=a) *objaw chorobowy, zasadzający ś. na nieprawidłowym i często bardzo znacznym podwyższeniu ciepłoty ciała, z równoczesnym przyśpieszeniem tętna i oddechu, oraz z innemi jeszcze zmianami w ustroju:* Ma 39° gorączki (=*temperatury*). b) a. **Febra** (febris) *według pojęć przestarzałych, choroba swoista liczne odmiany posiadająca:* G. bagienna p. **Zimnica.** [G. biała] a. obłęd opilczy (delirium tremens). G. ciągła a. ustawiczna (f. continua). G. codzienna (f. quotidiana) p. **Zimnica.** †G. czworodniowa (f. quartana) p. **Zimnica.** G. durowata (f. typhodes). G. durzycowa p. **Durzycowy.** ×G. gnilna (f. putrida). G. gośćcowa, reumatyczna a. rumatyczna, gościec gorączkowy (f. rheumatica). †G. jednodzienna (f. ephemera). †G. jednostajna (f. periodica). !G. kataralna (p. niżej). †G. krwistopałająca a. †łożna choroba (f. acuta sanguinea) p. **Durzyca.** †G. kwartana p. **Zimnica.** †G. mała (febricula). ×G. nerwowa, in. ×nerwówka p. **Durzyca.** †G. nieustawna (f. intervallata). G. nieżytowa, !kataralna, nieżyt gorączkowy (f. catarrhalis). ×G. obozowa p. **Durzyca.** G. ostra (f. acuta). G. osutkowa, wysypkowa (f. exanthematica). G. pałająca a. ×piekączka (f. ardens). ×G. pęcherzycowa (f. pemphigosa). G. pokarmowa (f. lactea). G. pokrzywkowa (f. urticaria). G. połogowa (f. puerperalis). G. powrotna a. Durzyca powrotna (f. recurrens). G. przeciągła, powolna, przewłoczna, †długa (f. lenta). †G. przeciągowa (f. remittens). †G. przemożna (f. hypersthenica). G. przepuszczająca, przerywana (f. intermittens) p. **Zimnica.** G. przypadowa (f. symptomatica). G. przyranna, uraźna, z ran pochodząca (f. traumatica). G. samoistna (f. essentialis). G. sienna, wiosenna. G. ×torowa, przerywana, zwalniająca. G. trawiąca, ×trawiączka (f. hectica). G. trzydniowa, †trzeciaczka (f. tertiana) p. **Zimnica.** G. uraźna (p. wyżej). †G. ustawna, †tajemna, †wnętrzna (f. hectica vel continua). G. utajona (f. latens). G. wysypkowa, †z wyrzutami (f. eruptiva). G. zapalna, †zapalająca (f. inflammatoria). G. zgniła (f. putrida). †G. zimna p. **Zimnica.** G. zwalniająca a. †folgująca (f. remittens). ×G. zwrotnikowa (f. tropicalis). G. z zatrzymania moczu (f. urinosa). G. żołądkowa a. gastryczna (f. gastrica). ×G. żółciowa (f. inflammatoria). G. żółta a. Żółta febra a. Durzyca żółtaczkowa (f. flava). Wet.: G. wąglikowa (f. anthracica seu carbunculosa). Leżeć w gorączce. Plecie, jak kowal w gorączce. Prz. Sto gorączek niech zję. Boh. (= *sto djabłów*). **2.** przen. *namiętność, słabość, żądza:* Może kochania (życzyć sobie)? Znam tę gorączkę młodości. Mick. Drobnowidzowe badania nad mikrobami gorączki erotycznej. Bog. W. Złota G. (=*chęć prędkiego zbogacenia ś.*). G. spekulacyjna. **3.**

przen.: G. premjerowa = *obawa aktorów podczas pierwszego przedstawienia sztuki teatralnej*, trema. 4. przen. *porywczość, popędliwość:* Prędko gorączkę swoję opłakował, porywczość, że niegodną rzecz w godnych znajdował. Jabł. 5. przen. *kłopot, ambaras:* Z rączki do rączki, żeby nie było gorączki. Prz. 6. m. i × ż. *człowiek w gorącej wodzie kąpany, człowiek popędliwy, niecierpliwy, prędki.* 7. [G.] *gorąco, upał, skwar.* <GOR>

Gorączkorodny p. **Gorączkotwórczy.** <GOR+ROD>

Gorączkotwórczy, Gorączkorodny *gorączkę sprowadzający.* <GOR+TWOR>

Gorączkować, uje, ował 1. *mieć gorączkę, leżeć w gorączce.* 2. *obudzać gorączkę, podniecać, rozdrażniać:* Pańskie słowa gorączkują, ogarniają niepokojem, wiążą i trwożą. Święt. Sprawa ta zbyt gorączkuje dzienniki polityczne Przedlitawji. **G. ś., [Gorącować ś., Gorońcować ś.]** *zapalać ś., unosić ś., niecierpliwić ś.:* Gorączkujesz ś., trochę cierpliwości.

Gorączkowanie, a, blm., czynność cz. **Gorączkować.**

Gorączkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Gorączkować ś.**

Gorączkowaty *podobny do gorączki, przypominający gorączkę:* Puls G. Perz.

Gorączkowo przys. od **Gorączkowy:** G. oczekiwać czego. Jak zrazu G. wziął ś. do zajęć, tak nagle wszelką chęć utracił. Orzesz. Czytał mało, a pisał G. Chm.

Gorączkowość, i, blm. rz. od **Gorączkowy.**

Gorączkowy 1. a. †Gorączany przym. od **Gorączka:** Napad G. Bredzenie, urojenie gorączkowe. Lekarstwo gorączkowe (=*przeciw gorączce*). Od czasu do czasu przychodzi siroko, nakształt gorączkowego tchnienia z Afryki. Sienk. Gorączkowe rumieńce. ×Gnilec ostry G. p. **Gnilec.** Gościec G. p. **Gorączka.** Nieżyt G. p. **Gorączka.** 2. przen. *robiony bez chłodnej rozwagi, pośpieszny, namiętny, zapamiętały:* Praca gorączkowa. Gorączkowe próby, przedsiębrane przez zapalonych a mało rozważnych demokratów. Chm. **Gorączkowy, ego,** lm. **i** rz. *ten, co ma gorączkę, gorączkujący.* <GOR>

[Gorątszy] p. **Gorący.**

[Gorcik, a, lm. **i]** p. **Gort.** <p. Gort>

[Gorczak, a, lm. **i]** *rodzaj grzyba.* <GOR>

Gorczan, u, lm. **y** bot. (vitmannia) *roś.* <?>

Gorczeć, y, ał myśl. (o ptaszku rzepniaczku) *głos wydawać.* <Dźwn.>

†Gorczejszy p. **Gorzki:** Nic nie jest gorczejszego. Op. Gorczejszego smaku. Trzyc.

Gorczelina, y, lm. **y** bot. (buena) *roś. z rodziny marzanowatych.* <GOR>

Gorczenie, a, blm., czynność cz. **Gorczeć.**

Gorczyca, y, lm. **e 1.** bot. = a) (sinapis) *roś. z rodziny krzyżowych.* Gatunki: G. biała (s. alba). G. czarna (s. nigra). G. pospolita a. Świrzepa, Brzoskiew polna (s. arvensis). b) G. gorzka a. morska p. **Rukwiel.** 2. *nasienie gorczycy czarnej a. białej w zwykłej postaci a. mielone, w postaci proszku:* Z gorczycy musztardę robią. 3. [G.]=a) G. polna=*roś. ognicha* (raphanistrum). b) *roś. krzyżowa, podobna do ognichy.* c) *zielenina, potrawa z [komosy], [lebiody], [skrzypki], pokrzywy a. [zaroża].* <GOR>

Gorczycowaty, Gorczyczkowaty *małemi punkcikami, niby ziarnkami gorczycy upstrzony, cętkowaty, cętkowany:* Koń G. G., siwojabłkowity. Menin.

Gorczycowy p. **Gorczyczny.**

Gorczyczka, i, lm. **i 1.** ×*gorczyca przyrządzona, jako przyprawa do jedzenia, musztarda:* Gorczyce do przysmaków stołowych gorczyczkami, drudzy musztardami zowią. Syr. 2. (o maści konia) *małe cętki na białej szerści:* Konie siwe gorczyczkowate jedne są czarnej gorczyczki, drugie czerwonawej. Dor. Konie siwe z czarną gorczyczką. Pol.

Gorczyczkowaty p. **Gorczycowaty:** Koń siwogorczyczkowaty. Pol.

Gorczycznik, a, lm. **i 1.** bot. = a) a. **Barbora, Gorczyniec, Gorycznik, Ziele św. Barbary** (barbarea) *roś. z rodziny krzyżowych.* Gatunek: G. pospolity a. Rzeżucha zimowa, Barbarka, Barbara, Barbora (b. vulgaris). b) p. **Pszonak.** 2. lek. (sinapismus) *mąka gorczyczna, przykładana na skórę jako środek rumieniący,* synapizm, !synopizm. 3. zool. (pieris sinapis) *motyl dzienny.*

Gorczyczny, Gorczycowy przym. od **Gorczyca:** Ziarno gorczyczne. Plaster G.

×**Gorczyć, y, ył,** ×**Gorzczyć** *robić gorzkim, zaprawiać goryczą.* <GOR>

Gorczyniec, ńca, lm. **ńce** bot. p. **Gorczycznik.**

Gordel, a, lm. **e** *sznur z łozy, iwy, brzozy, niek. z sosnowych korzeni do związywania tratew a. przywiązywania ich u brzegu.* <p. Kordel>

Gordon, a, lm. **y** myśl. *rodzaj wyżła, rasa psa o bardzo wysokich zaletach.* <Od nazwiska Ang. Gordon>

×**Gordygarda, y,** lm. **y** p. **Kordegarda.**

Gordyjski węzeł=*rzecz bardzo zawiła, trudna do rozwiązania, do odgadnięcia;* sęk=*zagadka, łamigłówka.* <Łć. (nodus) Gordius, od imienia króla frygijskiego Gordiusa>

[Gordzola, i, lm. **e]** *rodzaj ziemniaka.* <Ukr. gordzola>

Goreć, 3 os. lp. **gore, goreje** a. ×**gory,** 3 os. lm. **gorą, goreją** i **[gorejóm] 1.** p. **Gorzeć:** Świeca ona nie ma sama z siebie zalecenia duchownego, jedno to, iż na cześć Panu Bogu gore. Skar. Przed grobem Pańskim dwanaście lamp zawsze goreją. Warg. Niech będą przepasane biodra wasze, a pochodnie gorejące w rękach waszych. Wuj. Suchy gont najprędzej goreje. Prz. Święci bezpiecznie chodzą wśród piekieł płomieni, ale gorają djabli grzechem napełnieni. Mick. Kipią bagna, lasy gorą. Mick. Ocal nas, ocal dzieci, dom gore. Mick. W polach gęsty ogień gore. Pol. Przen.=*błyszczeć:* Aż mu źrenice iskrami gorą. Syrok. Iskrą goreją młodzieńca oczy. Syrok. Przen.: Naszej, o bracia, sławy gore lampa złota. Pot. Na złodzieju czapka gore. Prz. (=*winowajcę łatwo z pomieszania poznać*). Tu gore, tu boli. Prz. (=*położenie bez wyjścia*). Gore mu wszystko w ręku. Prz.=a) *jest pilnym pracownikiem;* b) *prędko wszystko traci, niszczy.* [Wszycko gore na nim]. Prz. = *prędko ubranie niszczy.* Już poczęły ogniem wojny G. ściany nasze. Nagur. Bela, widząc, iż ze wszystkich stron gore, uciekł do Dalmacji. Biel. M. (=*wojna grozi*). Oto ojczyzna gore, gaś, gaś, kto cnotliwy! Opal. (=*jest w niebezpieczeństwie*). Śmierć od zarazy!... Potym cię ogień pali, piersi gorą. Słow. (=*czujesz palenie w piersiach*). Wdzięcznym zapałem twych ślicznych oczu goreję. Lubom. (=*jestem trawiony, pożerany*). Zapaliłeś jej serce, co bez tego gory. Jabł. (=*kocha*). Do wziętej Bryzeidy smutny Achil gore. Hul. (=*płonie namiętnością*). Znowu jestem spokojny, zimniejszy nad głazy, aby

G. nanowo, milczeć podawnemu. Mick. (*=czuć miłość*). Cały gorę za bojem, nie znam w sercu trwogi. Dm. (*=drżę do boju*). ✕ Goreją w nim humory. Troc. (*=burzą ś.*). Nie gorejesz ze wstydu z podobnemi przychodzić kłamstwy? L. (*=nie czerwienisz ś., nie płoniesz wstydem*). Gorejące natchnieniem słowo. Syrok. (*=w którym znać natchnienie*). Ty spuszczasz oczy, które Bóstwem gorą. Mick. (*=w których odbija ś. Bóstwo*). **Gore!** w.=*pali ś.!, pożar!* **2.** bot.: ✕ Gorejący kwiat p. **Miłek.** <GOR>

[**Gorenie, a,** blm.] czynność cz. **Goreć.**

[**Goręcba, y,** lm. **y**] *pora gorąca, czas gorący.*

✕ **Goręciej** p. **2. Gorąco:** G. ś. tym zająć nie chciał. Krasz.

[**Goręciejszy**] p. **Gorący.**

† **Goręcszy** p. **Gorący.** Spicz.

[**Gorężak, a,** lm. **i**] *siatka, używana przez flisów do noszenia manatków.* <Nm. Garnsack>

✕ **Gorg, u,** lm. **i,** ✕ **Gorga** *kunsztowne, sztuczne wywodzenie głosem treli:* Czynić, stroić, ciągnąć, zbierać, wyprawiać gorgi. Zwiedz wszystkie melodyje z gorgiem ćwiczonej szyje. Susz. Przen.: Krzyczą wesołe konie, w rzędy, w kity, w forgi ustrzępione, z wiatrami mieszają swe gorgi. Pot. (*=głos, rżenie*). <Włos. gorga=gardło>

✕ **Gorga, i,** lm. **i** p. **Gorg.**

✕ **Gorgieret, u,** lm. **y,** ✕ **Gorżeret** *przyrząd chirurgiczny, używany w operacjach przy wyjęciu kamieni.* <Fr. gorgerette dosł.=kołnierzyk>

† **Gorgolić się, i ś., ił ś. 1.** *szemrać, narzekać, utyskiwać:* Niecierpliwi gorgolą ś., rozruchy stroją. Petr. Dziatki, nie mówcie tak groźno, ani ś. gorgolcie próżno. Dziewosłąb dworski z czasów Władysława IV. **2.** *nadymać ś., puszyć ś.:* Gorgoli ś., kokoszy ś. Zaw. I. Pani matka rzkomo ś. gorgoli, że ślub nie prędko, bardziej na to boli. Bratk. <Dźwn.>

[**Gorgonija, i,** lm. **e**] p. **Gieorginja.**

† **Gorgończyk, a,** lm. **owie** *człowiek łatwo zmieniający przekonania:* Toś został gorgończykiem. Zwr. M. <Zap. od Gr. Gorgṓ=Meduza, potwór>

† **Gorgulik, a,** lm. **i** *ozdoba przy kołnierzu kobiecym:* Nuż kapierzyk z obojczykiem, teperele z gorgulikiem, iścieć skarbu nie umnoży, niźli to na szyję włoży. Rej. <Z Włos. gorga=gardło, szyja>

[**Gorki**] *gorący.* <Czes. horký>

[**Gorko**] przys. od **Gorki:** Modlił sie G. <Czes. horko>

Gorlenie, a, blm., czynność cz. **Gorlić,** *głos synogarlicy.*

Gorlić, I, Il (o synogarlicy) *głos wydawać.* [**G. ś.**] **I.** i † *gniewać ś., unosić ś., oburzać ś.:* Tedy przyszedł Achab do domu, gniewając ś. a gorląc ś. z tego słowa, jeż mówił k niemu Nabot. B. Sz. Podałeś wszytek ich plon w rozdział sługam twym, iż gorlili ś. prze zakon twój. B. Sz. (*=występowali gorliwie, namiętnie w obronie twego zakonu*). Co jest człowiek, żeby ś. na Boga miał gniewać, a. ten naród skazitelny, żeby ś. miał tak G. z niego? Leop. **2.** a. [**Przegorlać ś.**] *przemawiać ś.* <Dźwn.>

Gorliwie przys. od **Gorliwy.**

Gorliwiec, wca, lm. **wcy** *człowiek gorliwy:* Św. Bonifacy, uchowaj nas od tych gorliwców. Choiń.

Gorliwość, i, blm. **I.** rz. od **Gorliwy:** a) G. pasterska, chrześcijańska. G. więcej objawia ś. w czynie, żarliwość więcej w uczuciu. Kras. A. b) † Jeśli ma żonę najupodobańszą, musi ją z domu wypędzić, żeby sołtany do gorliwości nie przywieść. Kłok. (*=zazdrości*). c) [Nie róbcie mi gorliwości, bo ja i (=jej) mam doma dości] (*=gniewu, złości*). **2.** [G.] *utrapienie.*

Gorliwy I. *pilny, staranny, troskliwy, dbały, żarliwy, wierny, oddany:* G. sługa, kapłan. G. o wiarę. Gorliwe pełnienie obowiązków. **2.** † *zazdrosny, zawistny.* Mącz. **3.** [G.] = a) *pracowity.* b) i † *porywczy, gwałtowny, prędki, nagły:* [Człowiek G.]=*impetyk.* † Popędliwość jego gorliwa jako lwa. Hist. Aleks. c) *zapalczywy w gniewie.* d) *ambitny.* e) *zły.* f) *zgryźliwy, dużo wymagający, niełatwy do zaspokojenia:* Gorliwa gaździna zlá je dlá celadzi. <GOR>

Gorłacz, a, lm. **e** *krótka rusznica z wylotem do trąby podobnym.* <=Garłacz>

[**Gorność, i,** blm.] *złe:* Ze złości nima nic dobrości, ino gornoś. <GOR>

[**Goruńco**] przys. od **Goruńcy.**

[**Goruńcować się, uje ś., ował ś.**] p. **Gorączkować.**

[**Goruńcowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Goruńcować ś.**

[**Goruńcy**] p. **Gorący.**

† **Gorować, uje, ował** (o skórze) *wyprawiać:* Dwie (skóry) gorowane, hałunem ciepłym wyprawne. Akta grodzkie. <Nm. gären=gärben =garbować>

† **Gorowanie, a,** blm., czynność cz. **Gorować:** Czwartą (skórę) ma ogolić i uciągnąć dobrze okrom gorowania hałunem. Akta grodzkie.

Gors, u, lm. **y I.** *bramowanie, garnirowanie wierzchnie u sukni kobiecej na piersiach, żabot:* Róża u gorsu. **2.** *napierśna część koszuli damskiej a. męskiej:* G. haftowany. **3.** *szyja i pierś, szczeg. u kobiety, biust, piersi, tors:* Rzuciła pannie na G. pudermanik. Mick Do gorsu ubrana (*=z obnażonym gorsem, wydekoltowana*). Zdr. **Gorsik.** <Z Fr. daw. cors (Łć. corpus)=ciało>

Gorseciarka, i, lm. **i** *szwaczka pracująca przy gorsetach:* Prąd wyprawowy przechodził przez magazyny, przez modniarki, szwaczki, gorseciarki. Jeż.

Gorseciarstwo, a, blm. *wyrabianie gorsetów.*

Gorsecik, a, lm. **i** p. **Gorset:** Wdziała morderowy G. Korz.

[**Gorsent, u,** lm. **y**] p. **Gorset.**

Gorset, u, lm. **y,** ✕ **Korset,** [**Gorsent, Gorsyt**] **I.** *rodzaj stanika obcisłego z fiszbinami, sznurówka:* Włożyć, wziąć, zasznurować G. G. hygjeniczny. Przen.: Zapomnieć na chwilę o gorsecie konwencjonalności, który nas uciska. Krasz. **2.** (u wieśniaczek) *kaftanik wycięty bez rękawów:* [Gorsét złoty kwiat]=*gorset bajeczny, który Strach przynosi dziewczynie.* **3.** lek.=a) *przyrząd prostujący zboczenia kręgosłupa, do sznurówki podobny.* b) G. gipsowy=*opatrunek gipsowy, obejmujący tułów od pach po biodra.* Zdr. **Gorsecik,** [**Gorsetek**]. <Fr. corset>

[**Gorsetek, tka,** lm. **tki**] p. **Gorset.**

Gorsetowy przym. od **Gorset:** Aż zatrzeszczały gorsetowe fiszbiny, taki to był uścisk serdeczny. Kaczk.

Gorsik, u, lm. **i** p. **Gors.**

[**Gorski**] p. **Gorzki.**

✕ **Gorskliwy** p. **Gorzkawy.** Troc.

✕ **Gorsknąć, nie, nął** p. **Gorzknąć.** Troc.

✕ **Gorsknieć, eje, ał** p. **Gorzknąć.** Troc.

✕ **Gorsknienie, a,** blm., czynność cz. **Gorsknąć** i **Gorsknieć,** p. **Gorzknienie.**

✕ **Gorsko** przys. od **Gorski.** Troc.

Gorsować się, uje ś., ował ś. *ubierać ś. do gorsu, tak, aby był odsłoniony gors, t. j. szyja i pier-*

si u kobiet (=dekoltować ś.), a napierśna część koszuli u mężczyzn.

Gorsowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Gorsować ś.**

Gorsowany *z wyciętym gorsem:* Kamizelka gorsowana.

[**Gorsyt, u,** lm. **y**] p. **Gorset.** Zdr. [**Gorsytek**].

[**Gorsytek, tka,** lm. **tki**] p. **Gorsyt.**

1. [**Gorsz**] przym. nieod. p. **Zły:** G. psa *(=gorszy od psa).*

2. [**Gorsz**] przys. p. **Źle:** Człowiek udany G. zabitego *(=obmówiony, to gorzej, niż zabity).*

Gorszący *przynoszący zgorszenie, demoralizujący, niemoralny; skandaliczny, sprośny:* Gorsząca książka, mowa. Stosunek G. Życie, zajście gorszące.

× **Gorszczejszy** p. **Gorzki.** L.

× **Gorszeć, eje, ał** *stawać ś. gorszym, psuć ś.*

Gorszenie, a, blm., czynność cz **Gorszyć:** †G. apostolskie. Op. *(=zgorszenie).*

× **Gorsznąć, nie, nął** p. **Gorzknąć.** Troc.

× **Gorsznienie, a,** blm., czynność cz. **Gorsznąć,** p. **Gorzknienie.**

Gorsztul, u, lm. **e** powr. *warsztat do tkania pasów.* <Nm. Gurtstuhl>

Gorszy p. **Zły:** a) Gorsza, gorsze a. co gorsza=*rzecz gorsza, fatalniejsza, smutniejsza, ważniejsza; smutniejsze, fatalniejsze:* To nic wielkiego; gorsza to, że tamtego zrobić nie możemy. Brzydka, ale, co gorsza, i zła. Jeden G. od drugiego. Co też Waćpanna najgorszego robisz! L. *(=co robisz! co najlepszego robisz!).* [Gorszy wszyscy święci, niż sám Pán Bóg]. b) [G.]=*bardziej, więcej* (przy stopniowaniu przymiotników opisowym): Ciele gorse kulawe. <GOR>

[**Gorszy**] p. **Źle:** Nie cnij, bo mie (=mi) G., jako tobie.

Gorszyciel, a, lm. **e** *ten, co gorszy.*

Gorszycielka, i, lm. **i** forma ż. od **Gorszyciel.**

Gorszyć, y, ył 1. × *robić gorszym, psuć, pogarszać:* G. chorobę. **2.** *pokazywać komu drogę do złego, dawać zgorszenie, dawać zły przykład, psuć, demoralizować:* G. młodzież. **3.** przen. *drażnić, obrażać, kłóć w oczy, być solą w oku:* Żeś dobry, gorszysz wszystkich. Kras. **G. ś. 1.** ×*ulegać zgorszeniu, być gorszonym, psuć ś., demoralizować ś.* **2.** z kogo, z czego, kim, czym, †w kim, †w czym=*być niezadowolonym, mieć za złe, nie pochwalać, oburzać ś.:* Gorszymy ś. twoim postępkiem, wystąpieniem. Sambym ś. gorszył zbytecznym zapałem. Mick. Przyjęto sonety Mickiewicza jako nowość; jedni byli zachwyceni, drudzy gorszyli ś. niemi. Chm. Gorszyli ś. w nim. Leop. **3.** [G. ś.] *gniewać ś.* <GOR>

× **Gorśnienie, a,** blm. p. **Gorzknienie.**

[**Gort, u,** lm. **y**] *rzemyczek, do którego przyszyta jest sprzążka, a. taki co ś. do niej wkłada dla zapięcia.* Zdr. [**Gorcik**]. <Nm. [gort(e)]=Gurt>

Gorterja, i, lm. **e, Urzekla** bot. (gorteria) *roś.* <Niby Łć. gorteria, od nazwiska lekarza Nm. z XVIII w. Gorter>

[**Gorun, u,** blm.] **1.** *farba czerwona do barwienia przędzy.* **2.** *przędza wełniana a. półwełniana czerwono farbowana:* Wziena pieknie gorunem wysywanąm burke i posła do kościoła. Por. **Gór.** <GOR>

Goryca, y, lm. **e** bot. p. **Goryczka.**

Gorycz, y, lm. **e,** [**Gorzycz**] **1.** blm. *smak gorzki, gorzkość.* **2.** *rzecz gorzkiego smaku:* Stambulskie oddycha gorycze. Mick. Jedną czaszą słodycze, G. piją drugą. Mick. **3.** przen. *udręczenie, nieprzyjemność, przykrość, smutek:* Kielich goryczy. Każdy wiek ma gorycze, ma swoje przywary. Kras. Kto nie doznał goryczy na ziemi, ten po śmierci nie trafi do nieba. Mick. **4.** *żal, rozczarowanie, rozgoryczenie:* Serce przepełnione goryczą. Kras. A. Mówić z goryczą. Juljusz Słowacki w „Beniowskim" rzucił pełne goryczy wyzwanie „dawnemu bogu" litewskiemu. Chm. **5.** [G.] *ferment z kapusty:* Robią mały dołeczek w środku beczki w kapuście, aby tamtędy G. uleciała. **6.** apt.: G. piołunowa a. G. piołunu p. **Absyntyna.** **7.** bot. p. **Goryczel.** <GOR>

Goryczak, a, lm. **i** bot. p. **Grzyb.**

Goryczel, i, lm. **e, Gorycz, Gorzycz** bot. (picris) *roś. z rodziny złożonych.* Gatunek: G. szorstka a. jastrzębcowata (p. hieracioides).

Goryczka, i 1. blm. *lekka gorycz, gorzkawość:* Piwo ma goryczkę. **2.** bot.=a) a. **Gorzyczka, Goryca, Gieacjana** (gentiana) *roś. z rodziny goryczkowatych.* Gatunki: G. krzyżowa (g. cruciata); G. łąkowa (g. amarella); G. rzęsowata (g. ciliata); G. wązkolściowa a. płucowa (g. pneumonanthe). b) p. **Tysiącznik.** c) [G.] *roś. otoczka pospolita* (coronilla varia).

Goryczkowaty 1. *mający goryczkę, gorzkawy:* Smak G. **2.** bot.: Rośliny goryczkowate a. **Goryczkowe** (gentianaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Goryczkowy bot.: Rośliny goryczkowe p. **Goryczkowaty.**

Gorycznik, a, lm. **i 1.** × apt. (gentianinum) *część składowa wyciągu z korzeni goryczki.* **2.** bot.: a) p. **Goroczycznik.** b) p. **Gorysz.** c) p. **Pszonak.**

[**Goryczyć, y, ył**] *przykrzyć sobie.*

Goryczyn, a, lm. **y** bot. (triosteum) *roś. z rodziny przewiercieniowatych.*

Goryl, a, lm. **e** (gorilla gina) *malpa wązkonosa, człekokształtna.* <Niby Łć. gorilla, od nazwy bajecznych kobiet kosmatych, wspominanych w „Periplus" Hannona>

[**Goryń, a,** blm.] p. **Gór:** Zawijają głowę różnym kształtem, namiotką wązką z płótna kużelnego, na święta z tkackiego, holenderskiego, lub perkalu, końce wyszywają goryniem (purpurowo-czerwonym kolorem) w różne wzory. Goł. <GOR>

Gorysz, a, lm. **e, Gorycznik, Wieprzyniec** bot. (peucedanum) *roś. z rodziny baldaszkowatych.* Gatunki: G. lekarski (p. officinale); G. leśny, bł. Oleśnik (p. silvestre); G. rozwarty a. Pietruszeczka, bł. Olszeniec rozwarty (p. oreoselinum); G. siny a. Serdeczny a. jeleni korzeń, Jeleniec, daw. Świni a. wszywy kopr, Siarkowy a. sarni korzeń (p. cervaria). <GOR>

× **Gorywać, a, ał** p. **Gorzeć:** Niechaj miasta nie gorywają, domy niechaj nie gniją. Górn.

× **Gorywanie, a,** blm., czynność cz. **Gorywać.**

Gorz, a i u, lm. **e, Górz 1.** †=a) *palenie w gardle, zgaga.* b) przen. *żądza.* c) *pożar, pożoga, pogorzelisko:* Eneasz długo błądził po morzu, nie chcąc ojczystej Troi patrzyć gorzu. Stryjk. **2.** [G.] *gniew, zawziętość:* Z gorzu sykali jak żmnije. <GOR>

[**Gorzać,** 3 os. lp. **gorzeje,** 3 os. lm. **gorzają, gorzał**] p. **Gorzeć:** Suknie gorzeją.

[**Gorzalica, y,** lm. **e**] p. **Gorzałka:** Gorzalicę nad wino przekładał. Krasz.

Gorzalina, y, lm. **y, Gorzałczyna** *nędzna, licha gorzałka:* I ten mizerny kieliszek gorzaliny wymawiają. Krasz. G. też była w blaszanych ła-

downicach, jakich natenczas zażywano. Pas. Nie pij wina, boś chudzina, lepsza nasza G. Prz. Zdr. **Gorzalinka.**

Gorzalinka, i, lm. **i** p. **Gorzalina:** [Gorzálinka dobre zieli, bo człowieka rozwiesieli]. Prz.

† **Gorzalnia, i,** lm. **e** i **[Gorzalnia]** p. **Gorzelnia:** O gorzałce i gorzalni. Haur. Zagęszczą ś. gorzalnie, browary. Kluk.

× **Gorzalnica, y,** lm. **e** p. **Gorzelnica:** Gorzelnice czynią wódkę z tatarskiego ziela. Syr.

× **Gorzalnik, a,** lm. **cy** p. **Gorzelany:** Drożdże potrzebne są piekarzom, gorzalnikom. Haur.

Gorzała, y, lm. **y** p. **Gorzałka.**

Gorzałczanka, i, lm. **i** p. **Gorzelnica.** Jabcz.

Gorzałczany p. **Gorzałkowy:** Zapach, olej G. × Szynkarz G. (*=sprzedający gorzałkę*). × Pijak G. (*=upijający ś. gorzałką*). × **Gorzałczany, ego,** lm. **i** p. **Gorzelany:** Na dobrą gorzałkę, gdy nabije G., niech do niej soli oczkowatej włoży. Haur.

Gorzałczarz, a, lm. **e** *właściciel gorzelni:* Rejestra, obejmujące nazwisko piwowara lub gorzałczarza. Paw.

× **Gorzałczyca, y,** lm. **e** p. **Gorzałka.**

Gorzałczyna, y, lm. **y** p. **Gorzalina.**

Gorzałczysko, a, lm. **a** p. **Gorzałka.**

Gorzałeczka, i, lm. **i** p. **Gorzałka.**

Gorzałka, i, lm. **i** **1.** *wódka,* żart. *sznaps.* **2.** przen. *zapach gorzałki:* G. od niego bucha. **3.** × G. wielka=*ostatnie, wielkie zapoiny.* × G. mała=*pierwsze, małe zapoiny.* Goł. Zdr. **Gorzałeczka, [Gorzalica].** Zgr. **Gorzała, Gorzałczysko,** × **Gorzałczyca, [Gocha].** <GOR>

× **Gorzałkoś, a,** lm. **e** *pijak, upijający ś. gorzałką:* Ci to gorzałkosiowie, pijanicy, przy gorzałce o wojnie radzą. Opal.

Gorzałkowy, Gorzałczany przym. od **Gorzałka.** Żart.: Nabożeństwo gorzałkowe. Gost. (*=pijaństwo*).

[**Gorzanin, a,** lm. **anie**] p. **Góral:** Co ś. to stało tym nasym gorzanom, co ich do nas nie widać? <GOR>

† **Gorzący** p. **Gorący:** Będzieli uchwacon w gorzącej rzeczy. Ort. (*=na gorącym uczynku*).

† **Gorzciejszy** p. **Gorzki.**

Gorzciel, a, lm. **e** bot. (picraena) *roś.* Gatunek: G. w y n i o s ł y (p. excelsa).

† **Gorzczej** p. **Gorzko.**

† **Gorzczejszy** p. **Gorzki:** A nic mi nie jest gorzczejszego, jedno żyć przez ciebie. Op. Niewiasta zła gorzczejsza niźli śmierć. Leop. Tym cięższa i gorzczejsza męka. Wuj.

[**Gorzczelina, y,** blm., **Goszcelina**] *wszystko co gorzkie, gorycz.*

× **Gorzczyć, y, ył** p. **Goryczyć.**

† **Gorze, a,** blm. (częś. jako w.) *nieszczęście, bieda, biada:* Kto zna morze, wie, co G. Prz. Nie uleży przed tym gorzem. Rej. G. ś. nam stało. Chwal. Toż ś. pocznie radować, zbywszy swego gorza. Kołak. G. mnie, iż przebyt mój przedłużył ś. jest. Ps. flor. O G. mnie smutnej matce! Op. O synu mój, gorzeż mnie, matce twej ubogiej! Op. Kto po nie sięgnie, G. mu. Sienk. <Z Czes. hoře>

[**Gorzec, rca,** blm.] *gorączka:* Mieć G. w gębie=*mieć usta spieczone od gorączki.*

[**Gorzeczyć, y, ył**] *złorzeczyć.*

Gorzeć, eje, ał, Goreć, † **Gorać, [Gorać, Gorzać],** częstot. × **Gorywać,** × **Gorzywać 1.** *stawać ś. pastwą ognia, palić ś., płonąć:* A ogień na ołtarzu zawżdy będzie gorzał. Skar. Świece gorzały płomieniem do ziemi. Mick. Kawalerze gładki, nie chodź do mężatki, będziesz w piekle gorzał po same łopatki. Przen.: Głowa gorzeje (*=płonie, jest gorąca*). **2.** *być wystawionym na żar, piec ś., smażyć ś., prażyć ś.:* Gorzałem w ogniu, ledwie tak gorają słoneczne koła, kiedy Lwa mijają. Kochan. **3.** *świecić, błyszczeć:* Tego roku kometa gorzała miesiąca lutego. Lat. Cztery źrenice gorzały przeciw sobie, jak roratne świece. Mick. **4.** przen. *być ciepłym, dymić:* Broń jego jeszcze z mordu świeżego gorzała. Otw. **5.** przen. *doznawać wrażenia, ulegać uczuciu, pałać, płonąć:* Izaż serce nasze w nas nie gorzało? Op. Serca ogniem w nas gorzały i, słuchając go, prawie rozpływały. Odym. G. miłością. Korymen gorzał ku pięknej Dafnie. L. (*=kochał ś. w niej*). **6.** przen. *kipieć, wrzeć:* Wojna z Albigieńczykami gorzała. Birk. **7.** × *zaogniać ś., jątrzyć ś.:* Koniom w drodze kopyto abo piętka gorzeje, abo ś. nadbije. Dor. **8.** [G. i G. ś.] p. **Gorzyć.** <GOR>

Gorzej p. **Źle:** Tym G. I tak nie najgorzej (*=i to nieźle, niczego*). [G. kogo]=*gorzej od kogo:* Wojsko niszczyło kraj G. nieprzyjaciela. Spryt ma G. Żyda. Krasz. (*=większy od Żyda*). <GOR>

† **Gorzekać, a, ał** *mówić: gorze, gorze; martwić ś., narzekać.*

† **Gorzekanie, a,** blm, czynność cz. **Gorzekać.**

Gorzekwiat, u, lm. **y** bot. **1.** × p. **Miłek. 2.** † *roś. chelidonia.* Mur., Mym. <GOR+KWIT>

Gorzelany, ego, lm. **i, Gorzelnik,** × **Gorzalnik,** × **Gorzelny,** × **Gorzałczany** *ten, co pali wódkę, majster w gorzelni.* <GOR>

× **Gorzelina, y,** lm. **y,** × **Gorzelisko 1.** *pogorzelisko, zgliszcza.* **2.** *stos drewniany.* **3.** *drzewo zdatne do gorzelni.*

× **Gorzelisko, a,** lm. **a** p. **Gorzelina.**

Gorzelitka, i, lm. **i, Pokrzywna sałata** bot. (seriola) *roś.*

Gorzelnia, i, lm. **e,** † **Gorzalnia, [Gorzalnia]** *zakład do pędzenia spirytusu,* × b r o w a r w ó d c z a n y, [p a l a r n i a], † w i n i a r n i a. <GOR>

Gorzelniany przym. od **Gorzelnia, Gorzelniczy:** Rejestr G. Majster G.

Gorzelnica, y, lm. **e,** × **Gorzalnica, Gorzałczanka** *kobieta, która pędzi wódkę.*

Gorzelnictwo, a, blm. *zajęcie gorzelnika, wyrabianie spirytusu.*

Gorzelniczy przym. od **Gorzelnik,** p. **Gorzelniany:** Kampanja gorzelnicza. Drożdże gorzelnicze.

Gorzelnik, a, lm. **cy** p. **Gorzelany.**

Gorzelnikostwo, a, blm. *gorzelnik z żoną:* Państwo G. Jeż.

Gorzelny 1. † *palny, do palenia przeznaczony:* Na gorzelnych marach trup zsiniały niosła. Żebr. **2.** × *dotyczący palenia gorzałki.* × **Gorzelny, ego,** lm. **i** p. **Gorzelany.** <GOR>

Gorzenie, a, blm., czynność cz. **Gorzeć:** Ziele brodawnik gorzeniu a boleniu głowy ulgę czyni. Urzęd.

† **Gorzenieć, eje, ał** p. **Gorzknąć.**

Gorzkawość, i, blm. rz. od **Gorzkawy;** × **Gorzkliwość.**

Gorzkawy, × **Gorzkliwy,** × **Gorskliwy** *nieco gorzki.*

Gorzki, [Gorżki, Gorski], st. w. × **Gorzkniejszy,** × **Gorszczejszy,** † **Gorczejszy,** † **Gorzciejszy,** † **Gorzczejszy 1.** *smaku żółci a. piołunu:* G. smak. Gorzkie wino. G. jak żółć, jak piołun. Przen.: Nie

bądź słodki, bo cię zliżą; nie bądź G. bo cię splują. Prz. [Zbić kogoś na gorzkie jabłko] (= *na kwaśne jabłko*). **2.** *nieosłodzony, niesłodki, bez cukru:* Herbata gorzka. **3.** [G.] = a) *szczypiący, ostry* (np. o pieprzu, chrzanie). b) *zjełczały* (np. o serze). **4.** przen. *przykry, nieprzyjemny, niemiły, nieznośny, ciężki, bolesny, dojmujący:* Ustawiczna, gorzka praca. Mącz. O dniu G. i nieszczęśliwy. Skar. (= *fatalny*). Słodką rozkosz G. ból przerywa. Rzew. W. Jam bardzo gorzkiego teraz umysłu. Leop. (= *strapionego, zmartwionego, smutnego, frasobliwego*). Gorzkie łzy. Gorzkie rozczarowanie, wspomnienie. G. wyrzut. Gorzka ironja. Każdy naród prawdy nierad słucha, gorzka to rzecz jest prawda. Górn. Serce srodze zranione, u niego twarz blada, usta gorzkie. P. Koch. (= *pełne goryczy, mówiące gorzkie wyrazy, rozgoryczone*). G. uśmiech (= *ironiczny*). Uśmiechnął ś. gorzkolodowatym, tryumfującym uśmiechem. Kaczk. O gorzka wolność i chwila odlotu! Słow. Biedny w gorzkim położeniu: ojciec jego ś. ożenił, flota stamtąd już nie dopływa. Krasiń. Niebo gorzkie, ołowiane. Krasiń. (= *smutne*). **5.** Gorzkie żale = *zbiór pieśni o męce i śmierci Pańskiej:* Gorzkie żale, przybywajcie, serca nasze przenikajcie. **6.** Sól gorzka = *siarczan magnezu.* **7.** a) [Gorzkie dziecko] = *dzieciak, młokos, człowiek niedoświadczony, laik.* b) [Gorzkie drzewo] = *lignum quassiae.* c) [Gołąbki gorzkie] p. **Gołąbek.** d) [Gorzka woda] p. **Woda. 8.** Gorzka angielska = *gatunek wódki gorzkiej.* **9.** bot. = a) Gorczyca gorzka a. morska p. **Rukwiel.** b) Wiśnia gorzka a. pachnąca (prunus mahaleb) *drzewo, gatunek śliwy.* **10.** lek.: Gorzka woda = *woda mineralna z głównemi składnikami siarczanem sody i siarczanem magnezji, pobudzająca czynności wydzielnicze kiszek.* **11.** min.: Spat G. p. **Dolomit.**

Gorzka, kiej, blm. rz. *wódka gorzka.* <GOR>

×**Gorzkliwość, i,** blm. rz. od **Gorzkliwy,** p. **Gorzkawość:** Wszelka G., i gniew, i nienajrzenie niech dalekie będą od was. Leop.

×**Gorzkliwy** p. **Gorzkawy.**

Gorzknąć, nie, nął, Gorzknieć, ×**Gorznąć,** ×**Gorznieć,** ×**Gorsknąć,** ×**Gorskniać,** ×**Gorsznąć,** †**Gorzenieć** **1.** *stawać ś. gorzkim.* **2.** przen. *brzydnąć, mierznąć, tracić urok, przykrzyć ś., nudzić:* Biesiady bez końca gorzkną. **3.** przen. *kwaśnieć, tetryczeć, obojętnieć, zniechęcać ś., zrażać ś.; stawać ś. przykrym:* Człowiek gorzknie wśród niepowodzeń. <GOR>

Gorzknia, i, lm. **e, Gorzla, Gorzkodrzew, Kwasja** bot. (quassia) *roś. z rodziny biegunecznikowatych.*

Gorzknieć, eje, ał p. **Gorzknąć:** Miód nawet gorzknieje, gdy nim zbytek nadto leje. Min. Gorzknieje mi wszystko. Zaw. I. (= *przykrzy ś., staje kością w gardle*). Pierwszy z młodzieńców więdnął i gorzkniał w otaczającej go atmosferze. Orzesz.

×**Gorzkniejszy** p. **Gorzki:** Dni mi całe upływają czasem na najgorzkniejszej bezwładności. Krasiń.

Gorzknienie, a, blm., czynność cz. **Gorzknąć** i **Gorzknieć;** ×**Gorsknienie,** ×**Gorsznienie,** ×**Gorśnienie.**

Gorzknik, a, lm. **i** bot. p. **Drobiałka.**

Gorzko, st. w. †**Gorzozej** przys. od **Gorzki:** G., ale zdrowo. Prz. (o lekarstwach). G. płakać, żałować. G. ś. uśmiechał. Mick. G. zapracowany grosz. Sł. wil. (= *ciężko*). G. znosisz przygodę jego. Oss. (= *z przykrością*).

Gorzkodrzew, u, lm. **y** bot. p. **Gorzknia.** <GOR +DRZEW>

Gorzkokwaśny *gorzki i kwaśny zarazem:* Musztarda ma smak G. <GOR+KWAS>

Gorzkolist, a, lm. **y, Paliczka** bot. (exacum) *roś. z rodziny goryczkowatych.* <GOR+LIST>

Gorzkopieprzny, †**Gorzkopierny** *gorzki a przytym pieprzny.* <GOR+Pieprz>

†**Gorzkopiernie** przys. od **Gorzkopierny.** L.

†**Gorzkopierny** p. **Gorzkopieprzny:** Ziele to smaku jest gorzkopiernego. Syr.

Gorzkosłony *gorzki a zarazem słony:* Woda morska jest gorzkosłona. <GOR+SOŁ>

Gorzkość, i, lm. **i** rz. od **Gorzki:** a) G. słodyczą ś. nadgradza. Prz. (= *gorycz, smak gorzki*). b) przen.: Do królestwa niebieskiego przez mękę i G. droga jest. Skar. (= *przykrość, nieprzyjemność, trudność*). c) × przen. *gorycz, niechęć, żal, rozgoryczenie:* Odpisywał z gorzkością i na wszystkie biskupy słowy miotał. Skar. G. serca nań czując, wyliczał, co mu złego uczynił. Skar. <GOR>

Gorzkówka, i, lm. **i** **1.** [Gorzkówki] *gatunek jabłek.* **2.** bot. p. **Syrojeżka.**

Gorzla, i, lm. **e** bot. p. **Gorzknia.**

×**Gorznąć, nie, nął** p. **Gorzknąć.**

×**Gorznieć, eje, ał** p. **Gorzknąć:** Oleje nie świeżo zaraz wyprasowane gorznieją, ostrzeją. Krup.

[**Gorznować, uje, ował**] *przykrzyć sobie.* <GOR>

[**Gorznowanie, a,** blm.] czynność cz. **Gorznować.**

[**Gorzonna, y,** lm. **y**] *gorzałka, wódka:* Lubię stary miodek i kocham gorzonnę. Słow. <GOR>

[**Gorzula, i,** lm. **e**] *maleńka płaska rybka około dwu cali długości, mieniąca ś. barwami od białej do ciemnozielonej.* <Zap. GOR>

Gorżycz, y, lm. **e** **1.** [G.] p. **Gorycz. 2.** bot. p. **Goryczel.**

Gorzyczka, i, lm. **i** bot. p. **Goryczka.**

[**Gorzyć, y, ył, Gorzeć**] *gniewać:* Nie gorzy djabła. †**G. ś.,** [**G. ś., Gorzeć ś.**] *gniewać ś., złościć ś., srożyć ś.* <GOR>

Gorzyknot, u, lm. **y** bot. **1.** p. **Dziewanna. 2.** p. **Knotnica.** <GOR+Knot>

Gorzykwiat, u, lm. **y** bot. **1.** a. **Gorzykwit** (verbascum montanum) *roś. z gatunku dziewanny,* in. Dziewanna górna, Gorzyknot. **2.** p. **Miłek.** <GOR+KWIT>

Gorzykwit, u, lm. **y** bot. **1.** p. **Gorzykwiat. 2.** p. **Miłek.**

Gorzypian, u, lm. **y** bot. (bolax) *roś. z rodziny baldaszkowych.* <?>

Gorzysko, a, lm. **a** bot. (potalia) *roś. z rodziny połatowatych.*

Gorzysz, u, lm. **e** bot. p. **Gorysz.**

×**Gorzywać, a, ał** p. **Gorzeć:** Miasto nasze Wolborz częstokroć gorzywało.

×**Gorzywanie, a,** blm., czynność cz. **Gorzywać.**

×**Gorżeret, u,** lm. **y** p. **Gorgieret.**

[**Gorżki**] p. **Gorzki.**

[**Gosceje, i,** blp.] p. **Gościeje.**

Gospocha, y, lm. **y** *gosposia dobra, czynna, chwacka, skrzętna gospodyni.*

Gospoda, y, lm. **y** **1.** *dom gościnny, dom zajezdny, zajazd, oberża, austerja, hotel:* × G. gościnna, pospolita. Troc. Sędzia nigdy nie chciał, według nowej mody, odsyłać koni gości Żydom do gospody. Mick. Przen.: Do smaku im G. i gospodyni młoda. Mick. (= *dom, w którym w prze-*

jeździe bawili). Przen.: Ten świat nie jest nasz dom, ale jest G. Rej. Przen.: Może go (wędrownika) wkrótce przyjmie do gospody kłótliwa fala. Mick. **2.** *restauracja, traktjernia, szynk, karczma:* G. chrześcijańska. [Wstępują po drodze na gospodę] *(=do karczmy)*. **3.** ×*mieszkanie (szczeg. czasowe), stancja, kwatera:* Piotr św. w Rzymie gospodę miał za Tybrem. Skar. Przyjęli go wdzięcznie i dali mu gospodę w monasterze. Biel. M. Pójdź w wieczór na mą gospodę. Mick. Rozpisać żołnierzom gospody. Troc. Gospody dla dworzan królewskich. **4.** przen. *przebywanie gdzieś w charakterze gościa, goszczenie, gościna:* Być, stać, stanąć u kogo gospodą. Przyjechawszy, u przyjaciółki gospodą stanęła. Warg. *(=zamieszkała, zatrzymała ś.)*. Odpuść tłuszczą, aby, szedszy do okolicznych wsi, gospodami stali. Bud. U Antenora gospodą posłowie. Kochan. (dom. stoją). **5.** [G.] *mieszkanie, gospodarstwo.* **6.** × *dom przytułku, przytułek:* G. dla starców i kalek, dla sierot. Podcz. G. podrzutków. Podcz. **7.** † przen. *schronienie, ucieczka:* Panie, gospodą ty naszą byłeś od rodu do rodu. Bud. **8.** *dom, biorący mleczywo, pieczywo i t. p.:* Roznosić, rozwozić po gospodach. **9.** *miejsce posiedzeń cechowych u rzemieślników (zwykle w bawarji)*. **10.** [G.] *stowarzyszenie terminatorów i czeladników szewckich.* Zdr. ×**Gospodka.** <GOS-POD>

Gospodarczo przys. od **Gospodarczy**, *pod względem gospodarczym:* Lichwiarz zabija swą ofiarę cywilnie i G.

Gospodarczy I. a. **Gospodarski,** × **Gospodarny** *gospodarstwa dotyczący:* Nauka gospodarcza. Widzieliśmy, co za charakter nosiły stosunki gospodarczo-społeczne w dobrach królewskich przed unją. Jabł. A. Komitet G. *(=ekonomiczny)*. Rok G. czyli etatowy rozpoczynał ś. z dniem 1 czerwca. Remb. **2.** × p. **Gospodarny:** Probostwo u św. Florjana, świeżo bardzo ozdobnie i chędogo z muru wzniesione przez gospodarczego Bodzantę. Krasz.

[**Gospodarczyk, a,** lm. **i**] **I.** p. **Gospodarz. 2.** *duch a. strach domowy.*

[**Gospodarek, rka,** lm. **rki** a. **rkowie**] p. **Gospodarz.**

Gospodarka, i, lm. **i** p. **Gospodarstwo:** Dał Pan Bóg dzieci, gospodarkę, zboże. Syrok. Przen.: G. trzypolowa wrogom ś. podoba. Syrok.

Gospodarnie, Gospodarno przys. od **Gospodarny.**

Gospodarno p. **Gospodarnie:** Człowiek w polu G. pracować ś. sili. Syrok.

Gospodarność, i, blm. rz. od **Gospodarny.**

Gospodarny I. a. × **Gospodarczy** *dobrze gospodarujący, dobrze rządzący ś., rządny:* Młodzież nie jest gospodarna. **2.** × p. **Gospodarczy:** Gospodarna nauka. Bobr.

Gospodarować, uje, owal, Gospodarzyć I. *być gospodarzem a. gospodynią, prowadzić gospodarstwo:* Wierusz gospodarował ojcu i zastępował go. Krasz. Dobrze, źle gospodaruje *(=rządzi ś.)*. Brat gospodaruje, ja jestem urzędnikiem *(=jest gospodarzem wiejskim, ziemianinem)*. × G. czym. Sł. wil. *(=rządzić, zarządzać)*. **2.** przen. *rozporządzać ś. nieprawnie, dokazywać, rozpościerać ś., plondrować, przewracać:* Kiedyś wyszedł, złodziej u ciebie gospodarował. U złego gospodarza wróble gospodarują w śpichrzu. Prz. Krzyżacy wpadli do Litwy i gospodarują. *Łazić, tłuc ś., markować:* Kto tam gospodaruje w mojej komorze? <GOS-POD>

Gospodarowanie, a, blm., czynność cz. **Gospodarować.**

Gospodarski przym. od **Gospodarz** = **I.** *należący do gospodarza:* Córka gospodarska. Zdrowie gospodarskie! Nie chybił gospodarskiej ważnej powinności. Mick. Doglądanie insze jest gospodarskie, insze gospodyni. Petr. *(=pana domu)*. Gospodarska kura wybodzie komornicką krowę. Prz. *(=kura włościanina posiadającego grunt)*. **2.** *przeznaczony dla gospodarzy (wiejskich):* Kalendarz G. **3.** p. **Gospodarczy:** Księgi gospodarskie (=a) *o gospodarstwie;* b) *zawierające rachunki gospodarcze)*. × Nauka gospodarska *(=ekonomja polityczna)*. Kłopoty, sprzęty, rachunki gospodarskie. Sejmik G. × Pogańska Litwa jaszczurki za gospodarskie bogi w każdym domu chowała. Błaż. *(=domowe)*. **4.** *jaki zwykł bywać u gospodarza;* (o jedzeniu) *środkami dobrego gospodarstwa sporządzony, nie tyle wykwintny, ile smaczny, domowy:* Konie gospodarskie. Obiad G. Kawa gospodarska. Flaki gospodarskie. **5.** † Obywatel G.*=ziemianin.* **Po gospodarsku** przys. **I.** *sposobem właściwym dobremu gospodarzowi a. dobrej gospodyni, jak w dobrym gospodarstwie; gospodarnie, oszczędnie:* Trzeba umieć po gospodarsku gospodarować. Haur. **2.** *między sobą, nie formalnie ale praktycznie, poprostu, bez ceremonji:* Załatwimy tę rzecz po gospodarsku.

[**Gospodarstwi**] p. **Gospodarstwo.**

Gospodarstwo, a, lm. **a, Gospodarka,** † **Gospodarzstwo,** [**Gospodarstwi, Gospodarztwo**] **I.** *obręb, zakres działalności jednostki gospodarującej, majątek, mienie:* Osiąść na gospodarstwie. Mieszkamy teraz na własnym gospodarstwie. Mick. Jeden syn poszedł do wojska, drugi w domu ś. został, gospodarstwa pilnował. L. Wzorowe G. **2.** zb. *chudoba, manatki, rzeczy, sprzęty, naczynia i zwierzęta domowe, gospodarskie:* Przeprowadził ś. z całym gospodarstwem. Najemnik jego majętnostki pobrał, sprzęt wszystek i rolne G., i zjechał. Warg. **3.** (i ekon.) = a) *działalność w celu zaopatrzenia ś. w dobra zewnętrzne, potrzebne do zaspokojenia potrzeb, gospodarowanie:* Znać ś. na gospodarstwie. Zajmować ś. gospodarstwem. Gospodarstwa obaczysz, jak ja ś. wyuczę. Mick. Piotra Krescentyna księgi o gospodarstwie. To nie G. *(= umiejętne gospodarowanie, gospodarność)*. b) *postać a. gałąź tej działalności:* G. prywatne a. indywidualne. G. narodowe, państwowe a. publiczne. G. naturalne *(= gospodarstwo publiczne, stojące na pierwszym stopniu rozwoju, w którym wymiana dóbr odbywa ś. w naturze, bez pośrednictwa pieniędzy)*. G. pieniężne *(=w którym pośrednikiem wymiany są pieniądze)*. G. kredytowe *(=w którym już kredyt ś. rozwinął)*. G. domowe, wiejskie, miejskie, męskie, kobiece a. żeńskie, rolne, leśne, rybne. × G. wojenne *(=ogół starań, podejmowanych w celu dostarczenia wygód wojsku)*. c) *sposób, system gospodarowania:* G. rolne ekstensywne a. rabunkowe *(=które w stosunku do obszaru rolniczego mało używa pracy i mało wkłada kapitału, starając ś. tylko wyciągnąć z ziemi to, co sama da)*. G. intensywne a. nakładowe *(=które w stosunku do uprawianych przestrzeni bardzo wiele używa kapitału i pracy dla ulepszenia gleby i osiągnięcia tym sposobem większego plonu)*. G. płodozmienne, przemienne, trzypolowe, czteropolowe, praktyczne, teoretyczne. **4.** *chodzenie koło roli, rolnictwo:* Co to dziś za G. w naszej Polsce: kędy było łanów sto, ledwo dziś połowica. Falib. **5.** × *nauka gospodarowania, szczeg. na roli.* L., Troc. × G.

narodowe = *nauka, podająca sposoby rządzenia krajem względnie do jego dobrobytu, ekonomja polityczna.* Sł. wil. **6.** zb. *gospodarz z gospodynią:* Nastąpiła wieczerza, siedli G., dzieci, dyrektor i ja. Kras. G. wyniosło ś. na step na cały czas żniw. Jeż.

Gospodarz, a, lm. **e I.** *ten, co rządzi gospodarstwem domowym, właściciel gospodarstwa, pan domu:* Jaki G., taka czeladź. Prz. Ociec czeladny, to jest G. Św. z Woc. Komornik pana, u którego imienie najmuje, gospodarzem panem zowie. Skar. I pies poznaje swego gospodarza. Prz. (= *właściciela, pana).* G. i parobek. Na św. Szczepan czeladź chodzi drogą, a gospodarz ścieżką. Prz. Najlepszy G. Pan Bóg. Prz. Ogień i woda dobrzy słudzy, lecz źli gospodarze. Prz. Żołądek jest wszystkiego ciała gospodarzem. Haur. Odleciały już bociany, wiejskiej strzechy gospodarze. Pol. **2.** *właściciel posiadłości wiejskiej, rolnik, ziemianin; obywatel ziemski, pan wioskowy; włościanin, wieśniak:* Kiedy ś. obrodzi, ma G. i złodziej. Prz. Czerwiec mokry, zimny maj, gospodarzom pewny raj. Prz. **3.** *ten, co ś. dobrze rządzi, dobrze gospodaruje, człowiek gospodarny, ekonom:* Spyta ś. zima zarazem, byłliś lecie gospodarzem. Prz. **4.** *pan domu względem gości:* Gościnny G. Zdrowie gospodarza! Przen.: Mielecki, gdy Stefan chciał, aby mu stręczył osoby do urzędów, odpowiedział: Wolę łaski królewskiej być gościem niż gospodarzem. Bud. B. (= *szafarzem).* **5.** *zarządzający jakąś zabawą:* G. balu, obiadu. G. koncertu studenckiego. **6. a.** × G. domu gościnnego, × G. gościnny = *przyjmujący gości za zapłatę, właściciel zajazdu, oberżysta, austernik, karczmarz:* Gdyby kto na czas pana jakiego z jego sługami w dom przyjął, ten nie może być za gospodarza domu gościnnego rozumian. Sz. Helena była gospodarza gościnnego córka. Skar. Rachunek ten był bez gospodarza. Pot. (= *zrobiony na domysł, bez udziału oberżysty).* G. domu publicznego (= *makarel, maciornik).* **7.** †*przyjmujący z urzędu posłów Rzeczypospolitej,* in. †g o ś c i n n y: G. z urzędu dla posłów Rzeczypospolitej ma być postanowiony. Troc. **8.** *właściciel domu, obywatel miejski,* ir. *kamienicznik.* **9.** *zarządzający działem gospodarczym, szafarz, klucznik:* G. w restauracji. **10.** × *rodzaj oficjalisty, ekonom:* Urzędnik, późniejszy dyspozytor i dwornik, późniejszy G., byli do zarządu i do pilnowania robotników w rolnym gospodarstwie. Gac. **11.** *zwierzę a. roślina, karmiąca pasorzyty:* G. ostateczny (= *osobnik, w którym pasorzyt dojrzewa).* **12.** *gra towarzyska w karty,* in. ś w i n k a. **13.** przen. żart. *brzuch, żołądek.* **14.** [G.] = a) *wieśniak, posiadający pół włóki ziemi i więcej; wog. wieśniak na zagrodzie.* b) *sposób tytułowania wieśniaków.* c) *wieśniak żonaty:* Ona ś. z tego cieszyła i cieszył ś. G. (= *jej mąż).* d) i † G. = *właściciel, posiadacz:* Przyszedł do mnie chłop, tego żyta G. Dam tobie ziemię, w jejże będziesz gospodarzem bydlić. B. Sz. e) *naczelnik, zwierzchnik:* Bedzie zbójów gospodarzem. f) *majster sitarski.* g) *rodzaj tańca.* **15.** fl. *starszy flis na statku wodnym:* G. gabaru, galaru, tratwy. **16.** × gór.: G. huty = *zakupujący rudę i inne materjały dla hut, handlujący rudą,* in. × p i s a r z h u t y, † s z a f a r z h u t y, † h u t k a f e r. **17.** zł. *komisarz.* Zdr. [**Gospodarczyk, Gospodarek, Gospodarzyk, Gospodarzyczek**]. <GOS-POD>

Gospodarzenie, a, blm., czynność cz. **Gospodarzyc.**

† **Gospodarzstwo, a,** lm. **a** p. **Gospodarstwo.** Tuch.

[**Gospodarztwo, a,** lm. **a**] p. **Gospodarstwo.**

[**Gospodarzyczek, czka,** lm. **czki** a. **czkowie**] p. **Gospodarz.**

Gospodarzyć, y, ył p. **Gospodarować:** a) Gospodarzył starannie, miał też piękny i liczny dobytek. Gac. b) Gospodarzy, jak świnia w ogrodzie. Prz. Miłość w jej sercu gospodarzy. Troc. (= *rządzi, powoduje nią).*

[**Gospodarzyk, a,** lm. **i**] p. **Gospodarz.**

[**Gospodarzyna, y,** lm. **y, Gospodyna**] pog. *lichy gospodarz:* G. z niego nietęgi. W marcu kto nie zaczyna, biednyć to G. Prz.

× **Gospodka, i,** lm. **i** p. **Gospoda:** Otoczył gospodkę jego żołnierzami. Skar. Bobr.

× **Gospodne, ego,** blm. **1.** *płaca za wynajęte mieszkanie, komorne.* **2.** *zapłata, dawana żołnierzowi zamiast kwatery.*

Gospodni, Gospodny przym. od **Gospoda:** Często, zasiadszy z niemi w izbie gospodniej, różne im sztuki pokazywał. Kaczk. Ojciec G. = *zarządzający w gospodzie rzemieślniczej.* Majster, w którego lokalu mieści ś. gospoda, nazywa ś. ojcem gospodnim, żona jego matką gospodnią, jaka ich krewna — siostrą gospodnią. Korz. Matka i siostra gospodnie starają ś., aby czeladnik, który przyszedł z wędrówki, znalazł w gospodzie przytułek. Korz.

Gospodnik, a, lm. **cy** *właściciel gospody, oberżysta, austernik:* Tak ś. dobrze od nas mieli wszyscy gospodnicy i szynkarze po drodze. Kaczk.

† **Gospodnów** p. **Gospodynów:** Bój G. B. Sz. Świadectwo gospodnowo. Ps. flor.

Gospodny p. **Gospodni:** Ojciec G. Matka gospodna.

[**Gospodoni, i,** lm. **e**] p. **Gospodyni.**

† **Gospodować, uje, ował** *stawać gospodą:* U której potym często gospodował. Op.

† **Gospodowanie, a,** blm., czynność cz. **Gospodować.**

† **Gospodyn, dyna** a. **dna,** 3 pp. **gospodnu,** 5 pp. **gospodnie,** lm. **dynowie,** † **Gospodzin,** × **Gospodyń,** [**Gospód**] *pan:* A witajże, witaj, nasz miły gospodynie! Biel. M. Mówcie Bogu, kako groźna są działa twoja gospodna. Mój namilejszy gospodnie. Op.

[**Gospodyna, y,** lm. **y**] p. **Gospodarzyna:** W marcu kto nie zaczyna, biednyć to (a. biedna jest) G. Prz.

Gospodyni, i, 4 pp. **ą, ę** a. [**i**], lm. **e,** [**Gospodynia, Gospodoni**] **I.** *ta, co rządzi własnym gospodarstwem, właścicielka gospodarstwa, pani domu:* Daje mi ojciec chaty, daje mi sprzęt bogaty, bym wziął w dom gospodynię. Mick. (= *ożenił ś.).* Nie pragnij komornico żyć z gospodynią społu. Pot. **2.** *ta, co umie dobrze gospodarować, kobieta gospodarna:* Zawołana G. Każda G., kiedy pełno w skrzyni. Prz. Przen.: Mrówki są to gospodynie, głodnemi nigdy nie były. Kniaź. **3.** *pani domu wobec gości:* Gościnna G. **4. a.** × G. gościnna = *właścicielka zajazdu, oberżystka, austerniczka, karczmarka.* G. domu publicznego (= *makarela, maciora).* **5.** *właścicielka domu, obywatelka miejska.* **6.** *zarządzająca jakąś zabawą:* G. balu. **7.** *zarządzająca czyimś gospodarstwem, szafarka, klucznica:* Księża G. **8.** [Gospodyni a. **Gospodynia**] *najbliższa krewna nowożeńców.* Zdr. **Gosposia,** [**Gosponia, Gospodynka, Gospodyńka, Gosposinka, Gosposieńka, Gosposj**].

[**Gospodynia, i,** lm. **e**] p. **Gospodyni:** G.: siedm ogrodów, jedna dynia. Prz. I świnia G., kiedy w mędlu siedzi. Prz.

× **Gospodynić, i, ił** *być gospodarzem, rządzić, rozporządzać, mieć zwierzchnią władzę, przewodniczyć:* Kulesza, co im gospodynił, kazał... Pol. Więc po staremu będę gospodynił. Pol.

[**Gospodynka, i,** lm. **i**] p. **Gospodyni:** I świnka G., kiedy jest w komorze. Prz.

† **Gospodynów,** † **Gospodnów** przym. od **Gospodyn,** † **Gospodzinów** *pański:* Anioł G. Psałterz 1535.

× **Gospodyń, a,** lm. **owie** p. **Gospodyn:** Kto wam gospodyniem? Pol.

[**Gospodyńka, i,** lm. **i**] p. **Gospodyni.**

† **Gospodza, y,** 5 pp. **gospodze,** lm. **e** *pani* (najczęściej o Najświętszej Marji Pannie): Dobra noc wam ziołeczka, i tobie, gospodze. Zim. O gospodze uwielbiona, nad niebiosa wyniesiona. Pśń. Cożeś, miła gospodze, wżdy nam uczyniła? Rej. Godzi ś. Ciebie, Marjo, zwać panią i gospodzą. Skar.

† **Gospodzin, a,** lm. **owie** p. **Gospodyn.** B. Sz. Głos gospodzina. Psałterz 1535.

† **Gospodzinów** p. **Gospodynów.**

[**Gospodzki, ego,** lm. **dzcy**] *właściciel gospody.*

[**Gosponia, i,** lm. **e**] p. **Gospodyni.**

Gosposia, i, lm. **e 1.** p. **Gospodyni. 2.** *sposób tytułowania wieśniaczek:* A po czemu te kuraki, moja gosposiu?

[**Gosposieńka, i,** lm. **i**] p. **Gospodyni.**

[**Gosposinka, i,** lm. **i**] p. **Gospodyni.**

[**Gospoś, i,** lm. **e**] p. **Gospodyni:** Dobra G. Kaśka, póki pełna faska. Prz.

[**Gospód, oda,** lm. **odzi** a. **ody**] p. **Gospodyn:** O mój miły gospodzie, cemu ty mnie nie odpowies? (jedyny przykład z Pleszczyńskiego „Bojarzy,“ 179).

× **Gostek, tka,** lm. **tkowie** p. **Gość:** Skacze serce w karczmarzu: Przypłaci mi ten G., myśli sobie, wczasu. Pot.

[**Goszcelina, y,** blm.] p. **Gorzczelina.**

Goszczenie, a, blm., czynność cz. **Gościć.**

† **Gościa, i,** lm. **e,** [**Gościa, Gościni**] forma ż. od **Gość:** Marja była tam nie jako G., ale jako dostojniejsza siostra. Op. Trzymał ją w domu przymuszoną gością. Pot.

Gościciel, a, lm. **e 1.** [G.] *częstujący, fundator:* Cóześ ty zrobiła, takiégo pana gościciela-eś przebiła. **2.** × *oberżysta.* <GOS(T)/GOŚ(Ć)>

Gościć, i, ił 1. *bawić u kogo jako gość, być gościem, być w gościnie:* Jak dwaj u niej gościli, tak ją dwaj polubili. Mick. Bolesław przyjmował u siebie goszczącego cesarza Ottona. Koch. (*=przybyłego w gościnę*). Kto dzień i noc gości, to w wielką niedzielę pości. Prz. (*=składa wizyty*). **2.** przen. *bawić gdzie, mieszkać, przebywać, zostawać:* W miejscach dostępnych, kędy człowiek gości, nie znajdują ś. nigdy martwych zwierząt kości. Mick. Tatarzy stale prawie gościli na Ukrainie. Sienk. A póki między rodem ludzkim raczysz G., pół świata czcić cię będzie. Tremb. Na cóż z tak wielką chęcią dobywamy wszystkiego, gdy tak krótko G. mamy? Opal. (*=żyć*). Sława na ziemi kwitnie, cnota w niebie gości. Koch. Z Tobą ja gadam, co królujesz w niebie, a razem gościsz w domku mego ducha. Mick. Ta jest, co teraz w sercu twoim gości. Lubom. (*=panuje*). **3.** × *być obcym, przybyszem:* Wy przychodniami w tym mieście jesteście? wasze goszczą uszy i o tych pospolitych rozmowach całego miasta nie słyszą? Siem. J. **4.** × *ugaszczać, przyjmować, podejmować, raczyć, częstować, fetować:* Gościł dwór królewski u siebie. Sł. wil. Goszczę wszystkich tym, co mam w domu swym. Prz. [**G. ś.**] *częstować ś., rozgaszczać ś., ugaszczać ś., raczyć ś.:* Zbóje rozłozyli ogień i zaceni sie G., mięso piec i gotować. Wiwat wszystkim gościom, co ś. z namy razem goszczą! <GOS(T)/GOŚ(Ć)>

Gościec, ćca, blm. **1.** [G.] = a) lm. **e,** a. [**Gościowiec**] *roś. atragena alpina.* b) *wrodzone każdemu człowiekowi usposobienie indywidualne, na tle którego mogą powstawać różne choroby:* Wzionbyk lekarstwo, ino nie wiém, cy mi sie G. nie prociwi. G. sie ułozy (=uspokoi ś.). Trafić komu na G. (*=dogodzić*). **2.** lek. = a) (rheuma seu rheumatismus) *choroba właściwa tworom ciała bogatym w tkankę łączną,* in. r e u m a t y z m, r u m a t y z m, r o m a t y z m, [r y m a t y z m], †c h o r o b a p a ń s k a: G. m i ę ś n i o w y (rh. muscularis). G. s t a w o w y a. ×s u s t a w o w y (rh. articularis). G. Gorączkowy p. **Gorączka.** b) †i [G.] a. † **Goździec,** [**Goździec**], † **Gwoździec,** [**Gwoździec**] *choroba mniemana, zwana kołtunem, i bóle w członkach, chorobie tej przypisywane.* c) † G. francuski a. [G.] p. **Przymiot.** <?>

[**Gościeje, i,** blp., **Gosceje**] *ospa.* <GOS(T)/GOŚ(Ć)>

[**Gościeniec, ńca,** lm. **ńce**] p. **Gościniec:** Koło gościeńca, koło bitego, barwinecek zielony. Ogromne tumany ciągnęły ś. po gościeńcu. Bał.

† **Gościenny** p. **Gościnny:** G. dom. Henr.

Gościna, y, lm. **y 1.** *bawienie w charakterze gościa, goszczenie, odwiedziny, wizyta:* Jechać w gościnę. Być u kogo w gościnie. Słysząc, że to Tobjasz, tak miła G. łzy mu wyciska. Leszcz. Brama, nawciąż otwarta, przechodniom ogłasza, że gościnna i wszystkich w gościnę zaprasza. Mick. [Nadskakuj mu... Może samni ráz u niego będzem na goscinie]. Malta wyspa, sławna gościną świętego Pawła. Birk. (*=pobytem*). **2.** *przyjęcie gościnne, ofiarowanie gościnności:* Lecz krzyżackiego gadu nie ugłaszcze nikt ni gościną, ni prośbą, ni dary. Mick. Ofiarowali mi z politowania gościnę. L. (*=schronienie, przytułek*). × Zachować kogo w gościnie. Troc. (*=wykonywać względem kogo prawa gościnności*). **3.** × p. **Gościniec;** *miejsce, gdzie ktoś gości:* Publiczna G. Przez gościnę publiczną rozumiemy ten dom, w którym w podróży będących przyjmują; prywatna zaś G., gdy kto do jakiego domu zajeżdża. Siem. J. Dom jej rodziców stawał ś. często gościną konfederatów. Kaczk. Przen.: Świat G., mieszkanie indziej naznaczone. L. **4.** × *pobyt w domu prywatnym a. zajezdnym, popas, wypoczynek:* Stawać, stanąć gdzie gościną. † Przebywać u kogo po gościnie (*=czasowo*). Kędyż lepszą gościnę najdę jako w domu tym? Birk. Przen.: Gdzie tylko słońce miewa swe gościny, wszędzie twe dzieła głośne są i czyny. Chr. **5.** † *droga, podróż; przebywanie za granicą, na obczyźnie:* Wsiadłem nie wiedząc w okręt, dokąd płynę, na Boga swoję puściwszy gościnę. Pot. Mająli gościowi podróżnemu a. niepodróżnemu a. mieszczaninowi z gościny gorący sąd dać. Ort. (*=przybyłemu z innego miejsca*). Jaką taką ojczyznę wolą ludzie, niż wyborną gościnę. Prz. (*=obczyznę*). Przen.: Czekali końca gościny żywota tego. Skar. **6.** [G.] = a) *zabawa, przyjęcie, uczta.* b) [Za gościnę robić] = *pracować u kogoś w polu za przyjęcie, za poczęstunek.* <GOS(T)/GOŚ(Ć)>

[**Gościni**, i, lm. e] p. **Gościa.**

†**Gościnia**, i, lm. e *droga:* Słał trupem równe pola i długie gościnie. Pot.

Gościniec, ńca, lm. ńce **1.** †i [G. a. **Gościeniec**], ×**Gościna**, ×**Gościnnica** *dom gościnny, karczma, gospoda, zajazd, dom zajezdny, hotel, austerja, oberża:* Klasztory derwiszów stoją za gospody i gościńce pielgrzymom. Kłok. **2.** a. [**Gościeniec**] *droga, szczeg. publiczna, bita, trakt, szosa:* G. bity. Przen.: Gościńca ś. trzymaj, za przodkami idź. Kn. (=*utartej drogi*). Cnota z rozumem i fortuną różnemi gościńcy chodzą. Rej. G. do nieba. Ściele sobie do korony G. Troc. Spotykały mnie ubitym na tym polu przez moich poprzedników gościńcem zarzuty o przestarzałe widoki. Kaczk. Te obie rzeczy na jeden ś. G. schodzą. Baz. (=*na jedno wychodzą*). Na św. Wawrzyniec prowadź przez pole G. Prz. (=*orz pole*). **3.** × G. główny=*koryto rzeki.* Troc. **4.** *podarunek z podróży.* <p. Gość>

[**Gościnna**, ej, lm. e] *karczmarka:* Ta G. jest gosponia, a gościnny wielki sapiec.

†**Gościnne**, ego, blm. **1.** i [G.] *zapłata od stania w gospodzie, stajenne:* Micek, wziąw G., kazał mu precz. Hube. R. **2.** *rodzaj daw. opłaty od kmieci, czynsz dzierżawny:* Jeżeli panuby ś. podobało z dobrej woli wypuścić kmiecia, natenczas kmieć ma zapłacić t. zw. G., oraz naprawić dom i ogrodzenia. Bost. Kmieć gościnnego dał włodarzowi. Hel.

×**Gościnnica**, y, lm. e p. **Gościniec:** Podcz. Przen.: Biedna Italja, bólu G. Poręb. (=*siedlisko*).

Gościnnie przys. od **Gościnny.**

Gościnnik, a, lm. cy *wolny mularz, zarządzający gospodarstwem stowarzyszenia* (?): Najpoważniejszy stuard zastępuje wielkiego, G. jałmużnika w odwiedzaniu chorych i sprawdzaniu ubóstwa podających prośby o wsparcie. Smol.

Gościnność, i, blm. rz. od **Gościnny:** Okazywać G. Prosić o G. Prawa gościnności. G. staropolska. Przen.: Niemen, dawniej sławny z gościnności, już teraz dla nich był progiem wieczności. Mick.

Gościnny, †**Gościenny** **1.** *dla gości przeznaczony:* G. pokój, stół. × G. obiad, uczta. Troc. × Gościnna czeladź. Troc. **2.** × *do gości należący:* Miej stajnie naprawne koniom, aby po wsiach konie gościnne nie stawały. Gost. **3.** Dom G.=*dom zajezdny, zajazd, hotel, oberża, austerja.* × Kamienica gościnna. Troc. (=*na kwatery przeznaczona*). × Dom niegościnny=*wolny od przyjmowania z musu gości na kwatery.* × Gospodarz G. p. **Gospodarz.** Gospodyni gościnna p. **Gospodyni. 4.** †*obcy:* Browar ma być zawsze zamknięty, i nie ma w nim nikt G. bywać. Gost. **5.** †*goszczący, przebywający, znajdujący ś. gdzie, właściwy danemu miejscu:* Pierwsze dwa gatunki tego ziela w cieplejszych, niż nasze, krajach rosną; trzeci nam jest G. Syr. **6.** †*przybyły dokąd, przyjezdny, przychodni, wędrowny, cudzoziemski:* Wiedz to, żeć twe siemię ma być gościnno w trzy ziemie. B. Sz. Tak wielkiej ziemi bogi gościnne krwią popluskał. Warg. **7.** †*związany z kim stosunkami gościnności:* Przyjaciel G., u którego gościną stawam, abo on u mnie. Kn. **8.** †*będący w podróży, podróżujący, podróżny:* Tłukł do gospody, gdzie mieszkały niewiasty gościnne. Biel. M. **9.** †Prawo gościnne = *prawo dla podróżnych, obcych, przyjezdnych, nie w obrębie sądu mieszkających:* Prawo gościnne ma być prędsze, niźli tym, co tam mieszkają. Groic. **10.** *rad gościom, chętnie ich przyjmujący i podejmujący:* G. gospodarz. Piast był G. Przen.: Gościnne progi=*dom otwarty dla gości.* Tu go przyjmują gościnne podwoje. Mick. Brama nawciąż otwarta przechodniom ogłasza, że gościnna i wszystkich w gościnę zaprasza. Mick. Niegościnne Syrty. Otw. (=*nieprzystępne, niedostępne*). **11.** gór.: †Gościnna woda=*woda, która chodnikiem z obcej kopalni przepuszczana była do sztolni najbliższej w celu osuszenia tamtej.* **12.** × mł. *pusty:* Żłób G. Koryto gościnne. **Gościnny**, ego, lm. i rz. **1.** [G.] *karczmarz, oberżysta.* Skarb. **2.** †*gospodarz z urzędu dla posłów Rzeczypospolitej:* G. publiczny a. urzędowy. **3.** †*podróżny, człowiek obcy, przybysz:* O prawie gościnnych abo podróżnych. P. Cheł. <p. Gość>

†**Gościny** *obcy, cudzoziemski.*

Gościńcowy przym. od **Gościniec:** G. rozbójnik. L. (=*napadający po drogach*).

†**Gościństwo**, a, blm. *wychodztwo, pobyt za granicą, pielgrzymowanie:* Abych im dał ziemię Kananejską, ziemię gościństwa ich, w jejżeto są byli przychodnie. B. Sz.

× **Gościobójca**, y, lm. y *zabójca, morderca gościa.* <GOS(T)+BI>

× **Gościobójstwo**, a, lm. a *zabójstwo, morderstwo gościa.*

[**Gościor**, a, lm. y] p. **Guszczer.**

[**Gościowiec**, wca, lm. wce] p. **Gościec.**

†**Gościów** przym. od **Gość:** Gdyżby ś. rozmnożyła miedzy wami ręka przychodniowa a. gościowa. B. Sz.

Gość, a, lm. e, 2 pp. lm. i a. [ów], 6 pp. lm. ćmi, [ciami a. ćma] **1.** *odwiedzający drugiego w jego domu, przybyły w gościnę:* G. w dom, Bóg w dom. Prz. Częsty G. G. nieproszony. G. nie w porę gorszy od Tatara. Krasz. Nie trzeba być gościem u przyjaciela (=*ceremonjować ś.*). Do domowych progów wąż zaproszony gościem od człowieka. Mick. W poufalszych stosuukach zostawał Mickiewicz z kobiecym otoczeniem Goethego, to jest z jego synową Otylją, oraz paniami Vogel i Pappenheim, które były częstemi u niej gośćmi. Chm. [Na tylo goścía trza było brać wośm garcy gorzałki. W goście=*w gościnę:* Panowie zjadą w goście do naszego (pana). W gościach = *jako goście, w gościnie:* Sąmy tu zgromadzeni wszyscy w gościach]. Przen.: Zima zły G. Zaw. Widzę, iż z nieba na dół pewnie będą goście, jeśli nie deszcz, tedy grad. Rej. Nowy G., dostrzeżony niedawno na niebie: był to kometa. Mick. Uśmiech, G. rzadki, zstąpił na lica. Mick. Wierna miłość niezbyty G. Prz. **2.** *ten, co ma u kogoś do czasu mieszkanie:* G. w hotelu. × Gościem stać u kogo. Kn. Dla zacnych zasług tego obywatela, dworek jego od stanowiska gościa uwalniamy. Vol. (=*od postawienia w nim kogoś na kwaterze*). × Goście przyjmuję= *gospodę trzymam.* Kn. **3.** przen. *niestały mieszkaniec:* Człowiek jest gościem na ziemi. Ten człowiek jest tylko gościem w domu (=*czasem tylko wpadnie do domu*). Przen.: W tym domu ten honor nie jest gościem, ale spospoliciał. Troc. (= *wyjątkowym zjawiskiem*). **4.** przen. *przybysz, przychodzień:* Goście kąpielowi. Znał jego złote cnoty nietylko Polak, ale z obcych krajów G., który ś. mu trafił. Groch. Mężczyzna jakiś nieznany mu, lecz na porządnego obywatela wyglądający, więc G. zapewne z innego powiatu. Orzesz. Goście polscy długo bawili w Weimarze, Chm.

†Gdy złodziej na imienie co przywiedzie, tak swój osiadły, jako i G. Gost. (=*obcy*). Mająli gościowi podróżnemu a. niepodróżnemu gorący sąd dać. Ort. †Goście a. okoliczni ludzie. Ort. †Żałuje li G. na gościa z cudzej ziemi. Ort. Zb.: Harudowie, lud wielki i świeży G. do Francji. Warg. 5. *kupujący, dający targować, kundman:* G. w sklepie, w cukierni, u nierządnicy. Karczmarz musi gościa odrzeć. Prz. 6. ×*człowiek nieświadomy, nowicjusz, fryc:* G. to jeszcze w tej nauce. Troc. †7. *ten, co tak daleko mieszka, że w jeden dzień do sądu przybyć nie może:* Gościem u sądu ten jest, który tak daleko mieszka, iż jednego dnia do sądu przyjść nie może. Groic. Gościem jest taki, co dalej jedenaście mil mieszka od tego sądu. Ort. 8. [Gości mieć] =*menstruare.* [Goście do niej przyjechali] =*menstruat.* 9. [Są goście] =*wino niewytrawne pieni ś. przy nalewaniu.* Zdr. ×**Gostek.** <GOS(T)/GOŚĆ>

Gośćcowaty **I.** †a. †**Goźdźcowaty,** ×**Goździowaty** *gośćcem dotknięty, na gościec cierpiący* (rheumaticus). **2.** [G. a. **Gojscowaty**] = a) *mający zachcianki.* b) *chorowity.* c) *wrzodowaty.* d) *kołtunowaty.* <p. Gościec>

Gośćcowy lek. (rheumaticus) przym. od **Gościec,** reumatyczny, rumatyczny: Ból G. (rheumatalgia). ×Gorączka gośćcowa p. **Gorączka.**

×**Gotczyzna, y,** lm. **y I.** p. **Gotyk:** Kościół św. Szczepana w Rzymie piękna G. L. **2.** *książka drukowana literami gotyckiemi:* Jak to można czytać taką starą gotczyznę! L. **3.** p. **Gotyzm. 4.** przen. *barbarzyństwo, dziczyzna:* Wandalszczyzna i G. w pisaniu, w mówieniu. L. **5.** *język Gotów.* <p. Gocki>

Gotiù przys. żart. *gotówką, w gotówce, w gotowiźnie:* Zapłać mi G.! Wszystko G.; nie zakredytuje mi dwuch groszy. Kos. <Żart. z końcówką i akcentem francuskim>

[**Gotowa, y,** lm. **y**] p. **Gotówka:** Sto złotych gotową.

Gotowacz, a, lm. **e** cukr. p. **Warzelnik.**

Gotować, uje, ował, †**Gotowić I.** *przygotowywać, przysposabiać, szykować:* G. odpowiedź. G. zdradę. Wojnę gotują. Warg. Synom piekło gotowali. Skar. To nam gotuje wielkie nieszczęście (=*ściąga, sprowadza, grozi nieszczęściem*). G. kogo do egzaminu. G. kogo na śmierć (=*dysponować*). Przen.: G. ścieżki Pańskie (=*torować, prostować*). **2.** *warzyć:* G. obiad. Widziałem, jakie lekarstwa, jakie trucizn wary gotował skrycie. Mick. **G. ś. I.** *przygotowywać ś., przysposabiać ś., szykować ś.:* G. ś. w drogę (=*wybierać ś.*). G. ś. do spowiedzi, do wojny, na śmierć. Ustępuje wiosna latu, i to ś. precz od nas gotuje. Li. (=*wybiera ś.*). [Upadam na kolana, w modlitwę ś. gotuję]. **2.** *zabierać ś., zanosić ś., mieć ś. na co:* Gotuje ś. burza. **3.** *warzyć ś.:* Obiad ś. gotuje. **4.** *parować gwałtownie, kipieć, wrzeć, kotłować ś.:* Woda ś. gotuje. **5.** przen. *burzyć ś., bałwanić ś.:* Jezioro ś. G. przestało... słońce z za chmur pogląda. Krasz. [G. ś.] (o wodzie bijącej w piasku z pod ziemi) *gwałtownie wypływać, bić.* **7.** przen. *burzyć ś., być blizkim wybuchu, wrzeć, kipieć duchowo:* Wszystko ś. we mnie gotuje. Aż gotuje ś. ze złości. **8.** ×*mieć połóg.* Troc. <Got. gataujan = Nm. ge+thun = robić>

Gotowalnia, i, lm. **e I.** *pokój dla kobiet do ubierania ś., buduar.* **2.** *toaleta ze wszelkiemi przyborami do ubierania ś. i trefienia włosów:* Siedzieć przy gotowalni. Rejenta dama jeszcze u gotowalni. Mick. Siadszy przed gotowalnią do trefienia włosów... Skarb. **3.** przen. *ubieranie ś., strojenie ś., toaleta:* Panna młoda kończyła robić gotowalnię. Mick. **4.** *rodzaj gry towarzyskiej:* Wyborny był w cenzurowanym, nieporównany w gotowalni. Krasz. Cała G. do jejmości. Gdy zawołam: Cała G.! wszyscy niech ś. zerwą ze swych miejsc.

Gotowalniany, Gotowalniowy przym. od **Gotowalnia,** *toaletowy:* Przybory gotowalniane. Żart.: Gaszkowie i gotowalniani rycerze. Zabł. Gotowalnianych mędrców teraz aż nadto. Kras.

Gotowalniowy p. **Gotowalniany:** Pasek darował Zawiszy szkatułę kieleckiej roboty, piękną, mosiądzem nabijaną, i gotowalniową tejże roboty szkatułkę wielką. Bart.

Gotowanie, a, blm. **I.** czynność cz. **Gotować:** ×G. w żołądku. Krup. (=*trawienie*). 2. fiz. *zamiana cieczy w parę gwałtownie w całej masie,* in. wrzenie.

Gotowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Gotować ś.**

†**Gotowcem** przys. **I.** *w gotowości, na pogotowiu, w pogotowiu, pod ręką, na podorędziu:* I obronę i skarbu prowenta będziem mieli G. Star. Ozdobny pałac w swojej wielmożności G. czeka na przyjęcie gości. Chr. Jedni harcami szczęścia próbowali, drudzy G. do potkania stali. Paszk. **2.** *z poddaniem ś., z gotowością, dobrowolnie, chętnie, z chęcią, nie wzbraniając ś.:* Krzywda, ubóstwo na Jezusa następują, a on G. je znosił. Birk.

†**Gotowić, i, ił** p. **Gotować.**

***Gotowie, a,** blm., tylko w przysłówkach: ×Na gotowiu a. ×**Nagotowiu** i ×Po gotowiu a. ×**Pogotowiu** =*w gotowości, w pogotowiu:* Człek ten zawsze ma na gotowiu respons. Jabł.

×**Gotowiec, wca I.** lm. **wcy** *człowiek na wszystko przygotowany, rezolut, desperat.* **2.** lm. **wce** *jadło naprędce przygotowane, jedzenie gotowe:* Słodek z kapustką, to G. prędki. Rej.

Gotowiuchno przys. od **Gotowiuchny.**

Gotowiuchny, Gotowiuteńki, Gotowiutki, Gotowiuśki, Gotowiusieńki *zupełnie gotowy.*

Gotowiusieńki p. **Gotowiuchny.**

Gotowiusieńko przys. od **Gotowiusieńki.**

Gotowiuśki p. **Gotowiuchny:** A waścina chorągiew gdzie jest? — Tu, gotowiuśka! Sienk.

Gotowiuśko przys. od **Gotowiuśki.**

Gotowiuteńki p. **Gotowiuchny.**

Gotowiuteńko przys. od **Gotowiuteńki.**

Gotowiutki p. **Gotowiuchny.**

Gotowiutko przys. od **Gotowiutki.**

Gotowizna, y, lm. **y I.** ×*coś gotowego, przygotowanego, zasób, zapas:* Mam gotowiznę drew i mąki. Troc. **2.** p. **Gotówka. 3.** [G.] = a) *rzecz gotowa, urządzona:* Gotowizną stoi stolik (=*stół już gotowy*). b) *gotowy majątek, na który nie trzeba pracować.* <p. Gotować>

×**Gotownik, a,** lm. **cy** *ten, kto coś przygotowuje.*

Gotowo przys. od **Gotowy** = a) ×*z gotowością, z rezygnacją:* Znosić co G. b) [G.] *w gotowiźnie:* Da nam matula sto złotych G.

Gotowość, i, blm. rz. od **Gotowy** = a) *rezultat przygotowań:* G. wojenna. Objeżdżają konie i ku gotowości je ćwiczą. Górn. (Djabeł) już w gotowości stoi. Mick. (=*załatwiwszy sprawę*). b) *chęć, ochota, zdecydowanie ś., skłonność:* G. do służenia komu, do wierzenia czemu. Oznajmiał G. złożenia wymaganych egzaminów. Chm. c) ×lm. **i** *przygotowanie:* Rząd teraz bez przestan-

ku zatrudnia ś. gotowościami do przyszłej wyprawy. L. d) ×*siła, skuteczność, dzielność, wpływ, działanie:* Przykłady cnoty bez zbawiennej nauki nie mają tej gotowości, aby człowieka skutecznie zbawić mogły. Bals.

Gotowy, Gotów 1. *przygotowany, przysposobiony, przyszykowany, naszykowany:* Obiad już G. G. do wojny, do egzaminu. Wojsko było gotowe do marszu. Święty stoi prosto, G. do drogi. Mick. Toaleta jej zaraz będzie gotowa (=*skończona*). Wszystko to ma być natychmiast gotowe. Mick. (=*zrobione*). Stronnictwo reformy potrafiło swój pomysł o sejmie gotowym czyli nieprzerywalnym na legalną drogę wprowadzić. T. K. [Wnetki był G. z robotom]. **2.** ×*wyćwiczony, wydoskonalony:* Słuchać mi jest miło tak wielkiemi naukami gotowej i ustrojonej rozmowy. Orzech. Podlodowski do prawa tak G., iż w tym mógł nie dać nikomu przodku. Górn. **3.** *na którego wykończenie a. zrobienie nie trzeba czekać, już zrobiony, już istniejący:* Kupuję gotowe obuwie. Znalazł rzecz gotową w tym dziele. U wdowy chleb G. Prz. Gotowe pieniądze a. **Gotowe, ych** rz.= *o które starać ś. dopiero nie trzeba, złożone, gotowizna, gotówka, brzęcząca moneta:* Płacić gotowemi pieniędzmi. Nie pomogą damaszki, ani złotogłowy, ani owe pstrociny, lepszy grosz G. Biel. M. † Wziął dwadzieście grzywien gotowych. Hube R. Ów za gotowe kupczy polskim żytem, ów za kredytem. Klon. **4.** *który ś. nie waha, przygotowany na co, skłonny do czego, zdecydowany, godzący ś., przystający na co, ochotny, chętny do czego, chcący czego, odważający ś. na co:* G. na wszystko. Jestem na wszystko G. Pśń. My za twoją wodzą, nie patrząc kędy, gotowi iść wszędzie. Mick. Śmiały i wszystkich roztrącać G. Mick. Wiem Witołda, że z wojskami stoi, G. wstręty czynić mi po drodze. Mick. **5.** *pewny, niezawodny, nieuniknioniony, nieuchronny, na poczekaniu dokonywający ś.:* Nie chodź! przemówicie ś. i kłótnia gotowa. Śmierć gotowa, kiedy medyk głupi. Opal. G. (=*masz tobie*) ambaras! **Gotowe, ego,** blm. *rzecz, sprawa gotowa, przygotowana:* Układajcie ś. sami, ja przystąpię do gotowego. Do gotowego a. na gotowe przychodzić=*dostać ś. do czegoś bez trudu, nie zapracowawszy:* On tylko lubi przychodzić do gotowego. Zuch do gotowego. Prz. Do gotowego gnuśna zima wstawa. Kochan. Założywszy ręce, gotowego czekać. Opal. Pitagoras uczniom kazał milczeć, a słuchać gotowego. Glicz. <p. Gotować>

Gotów (tylko jako orzeczenie) **1.** p. **Gotowy:** a) Obiad już G. Za dwie godziny bądź G. do drogi. Wszystko gotowo. Mick. [Żona przyjechała i jeść gotowo zastała] (=*przygotowane*). b) G. jestem ci pomóc. Gotowem zawsze do pełnienia rozkazów twoich. Troc. Powtórzyć gotowem choć razy dziesięć tymże samym słowem. Mick. Gdzie serce jest, tam Bóg będzie, temu G., kto mu gędzie. Biel. M. **2.** *usposobiony, skłonny, zdolny; po którym można ś. spodziewać, że (będzie...); może być, że (będzie...); kto wie, czy nie (będzie...):* G. skakać z radości. G. nie dotrzymać słowa. On G. temu uwierzyć. Babcia nie śmie tego zrobić, a on G. po swojemu zaraz grozić. Krasz. Gdy odsiedzi karę, G. znowu wrócić do stosunków i prowadzić jeszcze gdzie kadryla na balu. Gaw. G. lada dzień przyjechać. Deszcz G. padać. To lekarstwo gotowo go zabić. **3.** żart. *pijany:* Choć wszyscy inni trzymali ś. jako tako, aptekarz był już całkiem G.

Gotówczyna, y, lm. **y** *licha, mała gotówka:* Majątek mam nienajgorszy, bez długu i jeszcze G. ś. znajdzie. Prus.

Gotóweczka, i, lm. **i** p. **Gotówka:** Majętny, ma i gotóweczkę.

Gotówka, i, lm. **i, Gotowizna,** [**Gotowa**] *pieniądze gotowe w danej chwili na wydatki, gotowe pieniądze, brzęcząca moneta:* Zapłacić, wypłacić gotówką. Nabyć za gotówkę (=*nie na kredyt*). Zdr. **Gotóweczka.** <p. Gotować>

Gotówkowy przym. od **Gotówka:** Obroty gotówkowe (=*gotówką załatwiane*). Umiał rokrocznie wyciągnąć od staruszki jej zapasy gotówkowe. Rog. (=*gotówki*).

Gotycki, Gocki 1. Styl G.=*rodzaj stylu w architekturze, odznaczający ś. łukami ostremi i wieżami wysokiemi i wysmukłemi:* Dusze nasze mają pełno gotyckich strzelistości i załamań, które piętrzą ś. instynktownie ku górze. Sienk. **2.** Druk G., pismo gotyckie=*druk i pismo staroniemieckie,* in. g o t y k. <Od nazwy ludu Gotów>

Gotycyzm, u, blm. p. **Gotyzm:** Każdy artysta Niemiec, z czasów nawet Odrodzenia, z natury swojej, bezwiednie tkwi jeszcze w gotycyzmie. Tomk.

Gotyk, u, blm., ×**Gotczyzna 1.** *styl gotycki, ostrołukowy.* **2.** lm. **i** *budowla w stylu gotyckim.* **3.** a. ×**Gotyka** *druk a. pismo gotyckie.*

×**Gotyka, i,** blm. p. **Gotyk:** Drukowano gotyką. Górs.

Gotyzm, u, blm., **Gotycyzm,** ×**Gotczyzna** *duch gocki, charakter gocki:* Karol XII tchnął gotyzmem. L.

[**Gowędzina, y,** blm., **Owięzina**] *mięso wołowe, wołowina.* <GOW>

[**Gowiednik, a,** lm. **i**] *świnia.*

[**Gowiedź, i,** blm.] *zwierzęta domowe.* <GOW>

[**Gowiędzina, y,** blm.] = **Gawiędzina.**

[**Gownial, a,** lm. **e**] p. **Gównial.**

[**Gownojed, a,** lm. **y**] p. **Gównozjad.** <GOW+JAD>

Gowor, u, lm. **y 1.** †a. ×**Gawor**=a) i [G. a. **Gowór**] *mowa, rozmowa, rozprawa:* Śmierć zawarła G. K. G. Nie byłoż sejmowych goworów doma? Birk. b) przen. *szelest, szmer, szept:* Słychać G. drzew. c) *zmowa, układy, konszachty, intrygi:* Bieży do nieprzyjaciela i z tym gowory stroi. Birk. **2.** [G. a. **Gowór**] *głos.* Zdr. [**Goworek, Goworeczek**]. <Spolszczenie Ukr. howòr=gwar>

[**Goworeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Gowor.**

[**Goworek, rka,** lm. **rki**] p. **Gowor.**

†**Goworzyciel, a,** lm. **e** p. **Gaworzyciel.**

Goworzyć, y, ył ×i [G.] p. **Gaworzyć.**

[**Gowór, oru,** lm. **ory**] p. **Gowor:** Suchá (=słucha), a tu sum wele gája, taki G. Poznáł, ze wojsko idzie.

†**Gozd, u,** lm. **y** *gaj.* <p. Gwozd>

[**Gozdeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Goźdź.**

[**Gozdek, dka,** lm. **dki**] **1.** p. **Goźdź. 2.** *goździki do przybijania różnych części sochy.* <GWOZD>

[**Gozik, a,** lm. **i**] *gładki kamyczek.* <Może *głázik>

Goździanek, nka, lm. **nki, Kolannik** bot. (drypis) *roś. z rodziny lepnicowatych.* <?>

Goździanka, i, lm. **i** bot. p. **Goździeniec.**

Goździarczyk, a, lm. **i** p. **Gwoździarczyk.**

Goździarka, i, lm. **i** p. **Gwoździarka:** Mówiła G. do ojca. Kon. <GWOZD>

Goździarnia, i, lm. **e** p. **Gwoździarnia.**

Goździarski przym. od **Goździarz.**

Goździarstwo, a, blm. p. **Gwoździarstwo.**

Goździarz, a, lm. **e** p. **Gwoździarz.**

× **Goździaty** p. **Gwoździaty.**

Goździczek, czka, lm. **czki I.** p. **Góźdź. 2.** p. **Goździk.** Przen.: Dobry dzień, me kochanie, szafirku, tulipanku, najwonniejszy goździczku. L.

Goździcznia, i, lm. **e** bot. (dilatris) *roś. z rodziny zakrwawkowatych.*

† **Goździec, dźca,** lm. **dźce** i [**Goździec**] p. **Gościec.** <?>

Goździeniec, ńca, lm. **ńce** bot. **I. a.** [**Goździk duży**] (illecebrum) *roś. z rodziny zapartnicowatych.* Gatunek: G. okręgowy (i. verticillatum). **2. a. Goździanka** (clavaria) *roś. z gromady grzybów, rodziny goździeńcowatych.* Gatunki: G. koralowaty a. Borys, Kozak, Koziabródka, Płaskosz grzebieniasty (c. coralloides). G. kozia broda (c. fastigiata). <?>

Goździeńcowaty bot. **I.** p. **Zapartnicowaty. 2.** Rośliny goździeńcowate (clavariacei) = *rodzina grzybów z rzędu podstawczaków.*

Goździeńcowy przym. od **Goździeniec.**

Goździk, a, lm. **i, Gwoździk I.** p. **Góźdź:** G. żelazny, drewniany. Goździki u lutni, u skrzypców (=*kołki*). **2.** [**G.**] p. **Goźdź. 3.** bot. = a) (dianthus) *roś. z rodziny lepnicowatych a. jej kwiat.* Gatunki: G. kartuski a. kartuzek (d. carthusianorum); G. kropkowany (d. deltoides); G. ogrodowy (d. caryophyllus). b) a. **Goździkowiec, Gwoździkowiec** (caryophyllus) *roś. z rodziny mirtowatych.* Gatunek: G. aromatyczny (c. aromaticus). c) p. **Aksamitka.** d) Goździki psie p. **Mydlnica.** e) [G. duży] p. **Goździeniec. 4.** częś. w lm. *suszony pączek kwiatowy goździka aromatycznego.* Zdr. **Goździczek.** <GWOZD>

Goździkowaty bot.: Rośliny goździkowate a. goździkowe, goździkowcowate, goździkowcowe (caryophyllaceae) *rodzina roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Goździkowcowaty bot. p. **Goździkowaty.**

Goździkowcowy bot. p. **Goździkowaty.**

Goździkowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Goździk.**

Goździkowy I. przym. od **Goździk:** a) Kora goździkowa. Wódka goździkowa (=*goździkówka*). Olejek G. b) Kolor G. (=*kwiatków goździka*). **2.** bot.=a) p. **Goździkowaty.** b) Lilja goździkowa p. **Mąsierka.** c) Drzewo goździkowe p. **Parczelina.**

Goździkówka, i, blm. *wódka goździkowa.*

× **Goździowaty** p. **Gośćcowaty.** Troc.

Goździowe, ego, blm. *rodzaj czopowego.*

Goździowy przym. od **Góźdź.**

Goździsty p. **Gwoździsty.**

Goźdź, a, lm. **e, Gwoźdź, Góźdź I.** p. **Gwóźdź:** [Od goździa a. od szpuntra] = *pierwsza cząstka z beczki wylanego napoju w kieliszek.* **2.** [G.] *szczebel, stopień.* Zdr. [**Goździk, Gozdek, Gozdeczek**].

† **Goźdźcowaty** p. **Gośćcowaty.**

[**Góli**] p. **Gwoli.**

Gółka, i, lm. **i I.** p. **Gołka. 2.** [Na gółkę]= *na czysto:* Pan płaci po złotemu na gółkę (=*na czysto, bez wódki*). Pić gorzałkę na gółkę (=*czystą, bez zaprawy*). <GOŁ>

[**Gółkiem**] p. **Gołkiem:** Jasiek powinien był mówić „Jaśnie panie," a nie jeno G. „Panie."

[**Gómonić się, i ś., ił ś.**] p. **Gómónić ś.** <p. Gomon>

[**Gómón, u,** lm. **y**] **I.** p. **Gomon. 2.** w lm. *kłopoty.*

[**Gómónić się, i ś., ił ś., Gómonić ś.**] *mozolić ś.*

[**Gón, u,** lm. **y**] p. **Gon.**

[**Gónba, y,** lm. **y**] p. **Gońba.**

Gónia, i, lm. **e** p. **Gunia.** Goł.

[**Gónić, i, ił**] p. **Gonić.**

[**Góny, gón,** blp.] p. **Gon.**

[**Gór, goru,** blm., **Gor, Goryń**] **I.** *sznurek, którym Kurpie wyszywają koszule przy kołnierzu.* **2.** *nici czerwone do znaczenia bielizny.* **3.** *perkal ponsowy na poduszki, zapał.* Por. **Gorun.** <GOR>

Góra, y, lm. **y I.** a) *wysoka wyniosłość ziemi:* G. Synai. Łysa G. G. urwista, stroma. Wierzchołek, szczyt, podnóże, stok góry. Wchodzić, piąć ś., drapać ś. na górę. [Idzie do góry]. Schodzić, spuszczać ś., toczyć ś. z góry. Przen.: Quis scit, co za górą? (=*niewiadomo, co przyszłość okaże*). Derdać łatwa rzecz, ale któż wie, co za górą spotka? Fred. A. Już zając za górą. Prz. (=*już ś. stało, już klamka zapadła*). G. z górą ś. nie zejdzie, ale człowiek z człowiekiem ś. zejdzie. Prz. Nie przyszła G. do Mahometa, przyszedł Mahomet do góry. Prz. Drżała wszystka G. od stóp aż do głowy. Tet. G. rodzi, a płód mysz. Prz. (=*z wielkiej chmury mały deszcz*). G. ognista a. × ogniomiotna (=*wulkan*). Łańcuch gór. Przen.: Na górze mieszka sława, a szczęście jeszcze wyżej. Bog. Woj. Przen.: Mokre góry, wznoszące ś. piętrami z morskiego odmętu. Mick. Ptak-G. Mick. Przen.: Góry, mury na kogo walić. Prz. (=*obgadywać, oskarżać, potępiać kogo*). Ożenię ś. z tą, którą kocham, żeby tam nie wiem co mówili i jakie góry na mnie walili. Orzesz. b) *miejsce wyżej położone, wyżyna, pagórek, wzgórze:* Jasna G. G. świętej Małgorzaty. Zamek na barkach Nowogródzkiej góry. Mick. [Pójść na Mendogową górę]=*umrzeć.* Mick. Dom mój na górze Mendoga. Mick. Czcij lasy, góry, mosty, chceszli mieć grzbiet prosty. Mick. Zasiać na górze. Kto sieje góry i doły, ma pełne stodoły. Prz. Gdzie rodzą doły, pełne stodoły, gdzie rodzą góry, w stodole dziury. Prz. Las ich nakoniec i G. zasłoni. Mick. Iść, jechać pod górę. Łatwiej z góry, niż pod górę. Prz. Droga do wsi schodziła nieco z góry. Sienk. Zając ku górze prędszy, niźli z góry. Sien. Górą = *drogą wyżej leżącą:* Dla wezbranych wód nie można było dołem jechać, trzeba było górą objechać kilka mil. L. Bieży przez łąki i knieje, i górą, i dołem, i górą. Mick. Przen.: † Jak z góry =*jak po maśle, łatwo, gładko:* Do złego, jako z góry. Skar. Mahomet wziął Carogród, a wszystko jak z góry poszło wschodnie cesarstwo. Tw. **2.** zwykle w lm. *łańcuch, pasmo gór:* Góry Karpackie. Dzikie, niebezpieczne góry. Góry śnieżne, niebotyczne. Już góry poczerniały, w dolinach noc głucha. Mick. Niebo, ziemię i góry oblał potop złoty. Mick. Księżyc na nowiu wschodzi z za gór grzbietów. Mick. Mgły na las schodzą i na gór głąb ciemną. Tet. Na gór zbocza światła ś. zlewa mgła przezrocza. Tet. Mieszkaniec gór. Podróżować po górach. Przebywać w górach. Iść w góry. Pójdę ja w lasy, pójdę ja w góry. Kon. Za górami, za lasami (=*gdzieś bardzo daleko*). Wygnać za góry, za lasy a. na góry, na lasy. Przez góry i lasy (= *przez różne przeszkody*). Hej! uleciały za siódme góry wędrowne, lotne ptaki. Or-Ot. Z za gór siedmiu, z za mórz siedmiu. Krasz. (=*z bardzo daleka*). Za siódmą górą, za siódmą rzeką. **3.** *kopalnia, żupa; szyb:* G. kruszcowa. Troc. G. złota, srebrna. Troc. Gdyby nie ta dziura (=usta), byłaby złota G. Prz. Góry żelazne, wapienne, kamienne. Góry olkuskie. Złote góry obiecuje, a nie ma i ołowianych. Prz. Przen.: Obiecywać złote

góry (=*czynić nadzieje łudzące, ale nie do ziszczenia*). Gór.: †G. sztolna (=*kopalnia do sztolni należąca, znajdująca ś. w odległości 24 łatrów od linji kierunkowej sztolni*). †G. opolna a. spustna (=*kopalnia za linją gór sztolniowych*). †G. wodna (=*szyb do ciągnienia wody służący*). †G. wjezdna a. wyjezdna (=*szyb, którym górników spuszczano do kopalni a. wyciągano z niej*). G. Danielowiec (=*szyb Danilowicza w Wieliczce*). Góry stare, nowe, janińskie (=*główne oddziały kopalni w Wieliczce*). **4.** †G. nad morzem a. namorska, nadmorska, pomorska=*przylądek*. **5.** *wyniosłość, wypukłość, nierówność, wywyższenie:* Góry-doły (=*wyboje, grudy*). Dobra droga? — Góry-doły. **6.** *kupa, gromada, stos, sterta, fura:* G. złota a. ze złota. Góry lodowe=*lodowce*. Kul kamiennych leżały góry. Krasz. G. kamieni, śniegu, ciał ludzkich. Przen.: *duża ilość, masa, ogrom:* G. nieszczęść, zmartwień. Wielką sobie przed Bogiem górę zasług nawiozła. Wys. **7.** Z górą=*z dodatkiem, z czubem, z nasypką, z dokładką, z okładem, z przewyżką:* Namierzyć kwartę z górą. Ma czterdzieści lat z górą (=*przeszło*). ✕Bez góry mierzyć. Troc. **8.** *część wyżej leżąca, wyższa, górna, wierzchołek, wierzch, szczyt:* G. sukni suciej przybrana, niż dół. W górę ulicy szedł zwolna. Krech. Dąb wysoki powiewał w górze wielkim pękiem gorąco-żółtego listowia. Orzesz. Od góry=*od najwyższej części:* Drzewo suche od góry. Ściana nietynkowana od góry. Od góry stronicy=*od początku stronicy:* Czwarty wiersz od góry. Od góry do dołu. Z dołu do góry. Wdrapał ś. po słupie do góry a. do samej góry. U góry=*u wierzchołka, wysoko:* Brama u góry przystrojona kwiatami. U góry małe okienko i krata. Mick. U góry stronicy, arkusza=*na początku:* Napisz datę i miejsce u góry. Czyści go górą i dołem (=*na dwa końce, ma wymioty i rozwolnienie*), [Górą]=*u góry, z wierzchu*. Przen.: Byłem na górze, byłem i na dole (=*na wozie i pod wozem*). **9.** G. rzeki=*część rzeki bliższa źródeł:* W górę rzeki płynąć (=*pod wodę*). Iść w górę. Sł. wil. Do góry iść. Mag. Szkuty z góry idą. Troc. Szkuty na górę idą. Troc. Na szkutach legumin tyle przysposobić trzeba, ile na dół i na górę wystarczyć może. Haur. (=*tam i napowrót*). **10.** *wyższe piętro:* Mieszkać na górze. [Mieszká do góry]. Paweł i Gaweł w jednym stali domu, Paweł na górze, a Gaweł na dole. Fred. A. Jest do najęcia pokój na górze. **11.** *strych, poddasze:* G. nad stajnią. G. do wieszania bielizny. Gdzie są klucze od góry? Poddasze, to jest wszystkiego budynku G. Haur. G. wasza, stodoły, sypanie niech pełne zboża będą. **12.** *kierunek ku zenitowi, przestrzeń wyższa, sfera wyższa, wysokość:* Patrz w górę, do góry. Wznosić oczy w górę, ku górze. Tam w górze czeka nas Bóg. A w górze na niebiosach była cisza grobu. Tet. Skakać do góry a. w górę. Nad tłum wrzeszczący ze środka głów wyskoczył w górę słup błyszczący. Mick. Lecieć, wzbijać ś. w górę, do góry, ku górze. Zrywa ś. czasem i wzlatuje w górę. Tet. Jak pająk po sieci szczeblował w górę. Mick. Oliwa w wodzie do góry jedzie. Troc. (=*na wierzch*). Dwanaście mieczów podnieśli do góry. Mick. Wzniósł do góry oczy. Mick. Wziął go pod boki i podniósł, jak dziecko, do góry. Sienk. Sterczeć do góry. Wsparli (pistolety) na kulach od kulbak, trzymając lufy do góry. Do góry nogami = *odwrotnie:* Książka leży do góry nogami. Przewrócić wszystko do góry nogami. Spaść z góry. Z góry na dół. Z góry na łeb. Chciałbym patrzeć z góry, jak woda prześwieca. Tet. Z góry zagrzmiał straszliwy głos męża. Mick. Deszczem piasku z góry lunął. Mick. Lać piwo z góry (=*trzymając wysoko nad naczyniem*). Komenda: Postać poważna! głowa w górze! oczy w brew! †Górę, przys.=*w górę, na powietrze:* A gdy ujźrzysz ptaki w polu, popuść drzemlików, a tam gdy wylecą górę, tedy w bęben uderz. Cyg. [Gdy postawię w góry oczy, cały świat ś. ze mną toczy. Dziatwę zaczynają nosić do góry (=*na ręku*). A patrzyliście górom? (=*w górę*). — Nie, jéno dołem my patrzyli]. Przen.: †Ku górze wystawić = *wywyższyć, wynieść:* Polacy Jagiełłę tak ku górze wystawili, wsadziwszy go na stolec królewski, iż z jednym królem największym mógł ś. porównać. Biel. M. Przen.: Iść w górę = a) *podnosić ś., zyskiwać na wartości:* Ceny idą w górę (= *powiększają ś.*). Akcje idą w górę (= *drożeją*). Podbić akcje w górę (=*podnieść ich cenę, wyszrubować ich kurs*). Papiery jego idą w górę (=*polepszają ś. jego interesy*). Nauki idą w górę (=*rozwijają ś., postępują*). b) *posuwać ś. w godnościach, w karjerze:* Choć młody, jednak szybko idzie w górę. Każdy myśli ś. wzbić w górę nad inszych. Kłok. c) ✕*pysznić ś., nadymać ś.:* Poszli Francuzowie za zwycięstwem w górę, i wielkie myśli brali przed ś. Warg. Niech cię zbytnia pomyślność nie wynosi w górę. Nar. (=*nie napełnia cię dumą*). Stan mój nigdy mego ducha nie unosił w górę. L. (=*nie pobudzał do pychy*). Zadzierać nosa a. nos do góry a. nos w górę=*być dumnym, wynosić ś. nad innych, pysznić ś., nadymać ś.:* W górę nie patrz by sokół, nie chciej przypisywać sobie wielkich godności. Bach. (=*nie bądź pyszny, nie zadzieraj nosa*). Uszy do góry!=*śmiało!, odważnie!* W górę serca! Sukcesja w górę postępująca. Zam. (=*wstecz, na przodków*). Z góry=a) *od starszych; z wyższych sfer; od zwierzchności, od władzy; od Boga, z nieba:* Rozkaz z góry. Przykład idzie z góry. Prz. Co od ludzi nie przyjdzie, czekać z góry trzeba. Jabł. b) *dumnie, wyniośle, lekceważąco:* Spoglądać na kogo z góry. Traktować kogo z góry. Krzyknąć, powstać, wsiąść, powsiąść na kogo z góry (=*ostro, gwałtownie; zgromić, skarcić go*). Szlachcic, stąpając z góry, zechce nam miejskie uwodzić córy. Syrok. Górą, przys.=*górnie, wysoko, wysokim szlakiem:* Górą kłębiły ś. obłoki. Jeż. Dzikie kaczki przeciągają górą. Górą buja sokół, a czapla niżej. Troc. Strzelać górą a. w górę=*na wiatr, nie w ludzi*. Niemen, gdy Rumszyskiego napotka olbrzyma, wkoło go mokrym ramieniem obchodzi, dnem podkopuje, pierś górą wydyma. Mick. Przen.: ✕Prawda zawżdy górą latać musi, jako orzeł. Wer. Myśl moja górą nie wylatywała. Ryb. J. (=*nie unosiła ś.*). ✕Górą karczek niesie. L. (=*pysznie*). †Ma swoję dumę bogactwo, górą zawżdy chodzi. Petr. (=*zadziera nosa*). **13.** przen. *przewaga, górowanie:* Mieć, wziąć górę=*przeważać, przemagać, zwyciężać:* Nieprzyjaciel górę ma nade mną. Koch. Namiętności wzięły górę nad rozumem. Zwyczajnie mają źli nad dobremi górę. Pot. Przeto, aby źli góry nie mieli, ustawiamy. St. wiśl. Miłość wszędzie górę ma i po wierzchu wszystkich nawałności uchodzi. Skar. Wzięła górę nad mężem (=*opanowała, pozbadła go*). Być górą=*zwyciężać:* Górą nasi! ✕Górę otrzymać. Troc. Do Rusi ś. wrócili, chwaląc Boga, iż im dał górę nad pogany. Stryjk. †Wybić górę=*ostatecznie zdobyć przewagę:* Kasjusz na morzu dwakroć Dolabellę

poraził, pierwej wątpliwym ścierając ś. losem, drugi raz górę wybił nad młokosem. Chr. Wybiła górę mizerja Polski. Koch. (=*wygórowała, dosięgła szczytu*). Dziwna była ta potrzeba, której sobie każdy przypisował górę, jako mogąc podobieństwo przynajmniej zwycięstwa na stronę swoję pociągając. Ustrz. I w tym głównie, głównie pono G. Litwy nad Koroną. Pol. Zawsze chłopska G., choć na nim tylko skóra. Prz. (=*chłop mimo ucisku zawsze swego dopnie, na swoim postawi*). W swywolę wpada, znając swoją górę, że tylko na nim samym zakładam podporę. Tremb. [Jeden drugiemu nie popuscał góry]. **14.** przen.: Z góry = a) ×*od początku:* Trzeba nam to opisanie z góry zacząć. Jabł. Zaraz z góry go wyłajał. L. (=*na samym wstępie*). b) *naprzód, uprzednio, na wstępie, póki czas, zawczasu:* Wiedzieć, przewidzieć co z góry. Ale ja wiedziałem z góry, że ś. na to ten zdrajca nie ośmieli. Sienk. Z góry cię ostrzegam. Nie chwytaj mnie za każde słowo, gdym ci z góry rzekł, że to wszystko jedno. Z góry już ś. cieszę, że wszystko pójdzie dobrze. Z góry powzięta teorja, zasada. Z góry dać, płacić. Za mieszkanie płaci ś. z góry. Wojewoda już z góry zapłacił. Mick. **15.** †G. miłosierdzia a. †G. zbożności=*rodzaj lombardu w wiekach średnich*, in. †komora potrzebnych. **16.** *stronnictwo jakóbinów.* **17.** anat.: G. łonowa a. G. Wenery p. **Wzgórek. 18.** cukr.: Góry cukrowe = *izby górne, w których zabiela ś. cukier w głowach.* **19.** fiz.: G. fali = *wyniesienie nad poziom cząsteczek ciała sprężystego podczas falowania.* **20** gie.: a) Góry asymetryczne = *łańcuchy gór, których warstwy, leżące po obu stronach grzbietu, jako osi symetrji, nie odpowiadają sobie wzajemnie.* b) Góry erozyjne p. **Erozyjny. 21.** ×w lm. gieol. *utwór gieologiczny, formacja.* Łab. **22.** rzeź. *mięso z przedniej części wołu.* **23.** wiośl.: Pokładanie górą p. **Pokładanie.** Zdr. **Górka, Góreczka, [Góreńka].** Zgr. **Górzysko.** <GOR>

Góral, a, lm. **e 1.** a. ×**Górnik, [Gorál, Górniak, Gorzanin]** *mieszkaniec gór:* G. karpacki, szkocki. G. ma nogi bocianie: kogo zechce, to dostanie. Prz. **2.** a. ×**Górnik** *deputowany, zajmujący najwyższą ławkę po lewicy* (w Paryżu). **3.** *kapelusz góralski.* **4.** [G. a. **Gorál, Góralski**] *rodzaj tańca.* **5.** [G.] *w Galicji Zach. wyraz obrażający, znaczący: łotr, złodziej.* Zdr. **Góralik.**

Góralik, a, lm. **i** p. **Góral.**

Góralka, i, lm. **i 1.** *mieszkanka gór.* **2.** w lm. zool. (lamnungia) *gatunek zwierząt ssących.*

Góralski przym. od **Góral:** Ubiór, taniec G. [Nóż G.]=*długi, ostro zakończony nóż do bicia świń.* **Po góralsku** przys. = *jak góral.* **[Góralski, ego,** blm.] rz. p. **Góral.**

Góralszczyzna, y, blm. zb. *wszystko, co góralskie; górale, kraj górali:* Tradycje całej góralszczyzny. Pol. Napotykamy Żywiec, stolicę góralszczyzny całej babiogórskiej okolicy. Tat.

[Górczaty] p. **Górzysty.**

Góreczka, i, lm. **i** p. **Góra.**

[Góreńka, i, lm. **i]** p. **Góra.**

Górka, i, lm. **i 1.** p. **Góra:** a) Lecieć z górki na pazurki=*z góry na dół.* b) Cicho siedzę na mojej górce. Krasz. [Górką]=*w górę, wysoko.* **2.** *pokój a. pokoje na piętrze przy cukierni a. kawiarni, dla graczy:* Przesiaduje u Lursa na górce. **3.** a. **Górnica** *część mięsa zwierzęcego z grzbietu z żebrami i z nerką,* in. pieczeń górna: G. cielęca, wołowa. **4.** [G.] *pole na wzgórzu.*

Górkowato przys. od **Górkowaty.**

Górkowatość, i, 1. blm. rz. od **Górkowaty. 2.** lm. **i** *wyniosłość kształtu górki:* Gdy członek wybitym został, pokazuje ś. na jednym miejscu zaklęśnina, a na drugim G. Perz.

Górkowaty 1. *z górkami, pełen górek, pagórkowaty, z wybojami, wyboisty, nierówny, falisty:* Grunt G. **2.** *kształtu górki, przypominający górkę:* Wyniosłość górkowata.

Górkowy 1. przym. od **Górka:** Bursztyn G. (=*po górkach znajdowany*). **2.** bot.: Pazury górkowe p. **Widłak.**

†**Górlotny** p. **Górnolotny:** Z orła górlotnego mdły ś. gołąb nie rodzi. Koch. <GOR+LOT>

Górmistrz, a, lm. **e** *zawiadowca kopalni,* barkmistrz, ×bachmistrz. <GOR+Mistrz>

[Górne, ego, blm.] *opłata za zepsucie powierzchni ziemi w lesie przy wydobywaniu kamienia młyńskiego.* <GOR>

[Górni] p. **Górny:** Górnia półka.

[Górniak, a, lm. **cy] 1.** p. **Góral. 2.** p. **Górnik.**

Górnica, y, lm. **e 1.** p. **Górka:** G., brzeźnia, legawa i t. d., przydatne na pieczyste. Goł. **2.** [G.]=a) *długa sukmana płócienna, płóciennica.* b) *długi kaftan płócienny.* Zdr. **[Górniczka].** <GOR>

× **Górnicki** p. **Górniczy.**

Górnictwo, a, blm. **1.** *zajęcie, rzemiosło górnika.* **2.** *zakłady górnicze, kopalnie:* Służyć w górnictwie. **3.** *nauka szukania ciał kopalnych we wnętrzu gór.*

Górniczek, czka, lm. **czki, [Przeciotka, Filistynek]** zool. (otocoris alpestris) *ptak wróblowaty, stożkodzioby z rodziny skowronków.*

Górniczka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Górnik. 2.** [G.] *żona górnika:* Górnik idzie ku szybowi, a G. za nim. **3.** [G.] p. **Górnica.**

Górniczy, ×**Górnicki 1.** przym. od **Górnik:** Sąd, język, ubiór G. **2.** *do górnictwa należący:* Nauka górnicza, zakłady górnicze. Towarzystwo górniczo-przemysłowe. Zakłady górniczo-hutnicze. Inżynier G. Roboty górnicze.

[Górniczysko, a, lm. **a]** p. **Górnik:** Górnik ci ja, górnik, stare G.

Górnie, Górno przys. od **Górny:** Bóg wznosi ś. tak G., tak szeroko leży. Mick. G. błyszczę na niebios błękicie. Mick. G. myśleć (=*podniośle, wzniośle*). G. mówić = a) *podniośle, wzniośle;* b) *przesadnie, napuszenie.* Kras. A. I chwilę jedną tak G. przeżyli. Mick. ×G. trzymać o sobie (=*wyniośle, dumnie, pysznie*). Mieszczaństwo nosiło głowy górniej, niż w wiekach późniejszych. Sienk. ×Zawsze G. rozkoszy patrzał. Glicz. (=*z pańska*). <GOR>

Górnik, a, lm. **cy 1.** a. **[Górniak]**=a) *pracujący w kopalni:* G. kruszcowy (=*pracujący nad wydobywaniem kruszców*). G. węglowy (=*pracujący w kopalni węgla*). Inżynier G. b) *student instytutu górniczego.* c) ×p. **Góral. 2.** *członek pewnej sekty chrześcijańskiej,* in. polnik. **3.** bot. p. **Wawrzynek.** Zgr. **[Górniczysko].**

Górno p. **Górnie:** [Skowrónk látá barzo G.] (=*wysoko, w górę*). Myśl.: Wyżeł G. strychuje=*wyszukuje zwierząt, trzymając nos wysoko.* ×**Z górna** p. **Górny.**

Górnobrzmiący *górnolotny, szumny, podniosły, wzniosły:* Dla mówienia pięknych i górnobrzmiących słów dosyć jest mieć trochę pamięci i wiele próżności. Orzesz. <GOR+BRZM>

×**Górnochciwie** przys. od **Górnochciwy.**

×**Górnochciwość, i,** blm. rz. od **Górnochciwy.** <GOR+CHOT>

×**Górnochciwy** *ambitny, próżny, pragnący dostojeństw i zaszczytów.*

× **Górnokryw, u,** lm. **y** *gzyms.* Rogal. <GOR+KRY>

Górnolotnie przys. od **Górnolotny:** Mówić, wyrażać ś. G. (= *szumnie, napuszenie*). <GOR+LOT>

Górnolotność, i, blm. rz. od **Górnolotny.**

Górnolotny 1. × a. †**Górolotny,** †**Górlotny** *górą latający, wysoko bujający, wysoko ś. wznoszący:* Sokoły górnolotne. Mor. **2.** przen. *wzniosły, polotny; szumny, napuszony, nadęty, przesadny:* Umysł, styl G. Słowa, frazesy górnolotne.

× **Górnomownie** przys. od **Górnomowny.** Bobr. <GOR+MOW>

× **Górnomowność, i,** blm. rz. od **Górnomowny.** Bobr.

× **Górnomowny** p. **Górnomówny.** Bobr.

× **Górnomówność, i,** blm. rz. od **Górnomówny:** Panie górnomównością republikancką miłe sejmikom. Szaj.

× **Górnomówny,** × **Górnomowny** *przesadnie ś. wyrażający, górnolotnie mówiący.*

× **Górnomyślnie** przys. od **Górnomyślny.** <GOR+MY(SŁ)>

× **Górnomyślność, i,** blm. rz. od **Górnomyślny.**

× **Górnomyślny** *wyniosły, dumny, pyszny, butny, zarozumiały, ambitny, wysoko patrzący:* Pan Bóg górnomyślne głowy karał przez muchy, żaby i owad domowy. Zim. Górnomyślna buta. Nar.

× **Górnorozumny** *dużo rozumiejący o sobie, zarozumiały, pretensjonalny:* Ludzie nadęte i górnorozumne. Dambr. <GOR+Roz+UM>

Górnosklepiony *w górze sklepiony:* Górnosklepione domostwo. Ml. <GOR+Z+KLEP>

Górnostaj, a, lm. **e** zool. p. **Gronostaj.** <p. Gronostaj>

Górność, i, lm. **i 1.** blm. rz. od **Górny. 2.** †*wysokie położenie:* G. a. nizkość są znamiona dobrego a. złego miejsca ku mieszkaniu. Trzyc. **3.** †*zaszczyt:* I z nikczemnych rzeczy nawet górności ludzie szukają. Baz. **4.** †*buta, wysoki ton, imponowanie:* Młódź bierze łatwo na siebie niejaką nieprzystojną G. Petr. **5.** *wyrażenie górnolotne, słówko jedwabne, deklamacja:* Górnościami, czułościami jako może mydli oczy. Longina dzieło „O górności“ przełożył J. Kowalewski (=*o szczytności*). Wit. <GOR>

†**Górnośny** *góry dźwigający:* Olbrzym G. Bardz. <GOR+NIOS>

[**Górnować, uje, ował**] *gniewać ś., zrzędzić, krzyczeć.* [**G. ś.**] **1.** *wynosić ś., pokazywać fantazje:* Patrz, jak ona sie górnuje! **2.** *robić ś. markotno:* Jak co powié, to mi sie górnuje. <GOR>

[**Górnowanie, a,** blm.] czynność cz. **Górnować.**

[**Górnowanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Górnować ś.**

Górny, [**Górni**] **1.** × p. **Górski:** Górni obywatele. L. Ziele górne. L. Fundamenta górne trzęsły ś. Bud. (=*gór*). Ziemia górna. Jancz. (=*górzysta*). **2.** *w górze będący, wyżej leżący, wyższy, wierzchni:* Szczęka górna. Górne piętro. Część górna. Górna połowa. Zamek G. Wieża górna (=*część więzienia kryminalnego, znajdująca się nad powierzchnią ziemi, nie w lochu*). Przez górną bronę (=bramę). Chwal. Z górnych niebios za nas ś. modlicie. Syrok. Szukajcie górnych dóbr, a nie tych, co na ziemi. Wuj. (=*niebieskich*). Wnet z górnemi duchy alcejski chwytam bardon. Mick. Przen. *wysoki:* Wzgardził oklaski i górne urzędy. Mick. × Wzmocnił ś. pochlebca w górną u cesarza powagę. Skar. **3.** *wysoko wznoszący ś., wysoko wzlatujący:* Lot G. Kras. A. Ramionami słup objąwszy, puścić ś. w górne zawody z kominiarzami i mularczykami. Orzesz. Myśl.: Młode sokoły wylatywały swobodnie, łowiły ptaki, przez co stawały ś. górniejsze i łowniejsze. Wójc. **4.** *między górami a. przy górach leżący:* Szląsk G. i dolny. **5.** *bliżej źródła rzeki leżący:* Saksonja górna i dolna. **6.** *dalej od morza położony:* Normandja górna i dolna. **7.** ×*z góry idący, zwierzchni, główny, naczelny, najwyższy:* Sąd, rozkaz G. **8.** × *boski, niebieski:* Ty zawsze swe obracasz życie do górnego prawa, idziesz za Bogiem. Bardz. Obwinia człowiek górne kołowroty, a sam z powinnych obrębów wylata. Nar. **9.** przen. *wzniosły, podniosły, szczytny; górnolotny, szumny, przesadny, napuszony:* Był kapłanem modł górnych. B. Sz. Polały ś. łzy me czyste, rzęsiste na moją młodość górną i chmurną. Mick. Myśli, słowa, dążenia górne. Styl G. Czart. A. Górne wyrażenia. Kras. A. **10.** †i [G.] *dumny, hardy, pyszny, zarozumiały:* Górną o sobie dumą a podniosłą wielką myślą siła sobie zepsuje człowiek. Skar. **11.** Drożdże górne p. **Drożdże. 12.** bot.: a) Drjakiew górna p. **Drjakiew.** b) Dziewanna górna p. **Dziewanna.** c) Dziurawiec G. p. **Dziurawiec.** d) Gojnik G. p. **Gojnik.** e) Trank G. a. Pochmurnik G. p. **Pomórnik. 13.** muz.: Dodana górna = *linja w nutach, dodana nad pięciu zwyklemi dla oznaczenia wyższego tonu:* Na pierwszej dodanej górnej; pod trzecią dodaną górną. **14.** rzeź.: Pieczeń górna p. **Górka.** × **Z górna** przys. *zbyt górnie, szumnie:* Coś z górna, niezrozumiale gadasz. L. <GOR>

× **Górobłąkacz, a,** lm. **e** *ten, co ś. po górach błąka.* <GOR+BŁĄ(K)>

× **Górochodny** *chodzący po górach.* <GOR+CHOD>

× **Górochwytny** *którego po górach chwytają, w górach poławiający ś.* <GOR+CHWAT>

× **Górokopny** *górniczy, kopalniany.* <GOR+KOP>

[**Górolesiem**] *z drzewa na drzewo, po drzewach:* Przeprawiają ś. G. po konarach drzew. Pol. Ścieżka szła z dębu do dębu, i G. zwiedzali ś. ludzie. Pol. Drogi prowadziły G.: wyraz ten został w języku miejscowym, chociaż już takich drzew, ani ścieżek G. niema. Pol. <GOR+LAS>

†**Górolotny** p. **Górnolotny:** Słońce górolotne. Groch. Przen.: Żebym opiewać mógł z myślą ochotną sługi twojego sławę górolotną. Groch. <GOR+LOT>

× **Górołaz, a,** lm. **y 1.** *łażący po górach.* **2.** *przejście, ścieżka w górach.* <GOR+LAZ>

Górotwórczy *tworzący góry:* Siła górotwórcza. <GOR+TWOR>

Górować, uje, ował 1. ×*być w górze:* W herbie dwa kółka podle siebie górują, trzecie spodem idzie. Nies. **2.** × co=*padać z góry na co:* Światło góruje dzieło sztuki. Pol. **3.** ×nad co=*wznosić ś., wzbijać ś., wzlatywać:* Orzeł nad wszystkie ptastwa zwykł G. Troc. **4.** a) nad czym = *wystawać, sterczeć, wznosić ś., wybiegać, wystrzelać:* Dwie wyniosłości górują nad miastem. Przen.: Dopłynie, kędy sławy góruje opoka. Mick. b) nad kim, nad czym = *być wyższym od kogo a. czego, przewyższać, przerastać kogo, co:* Głową góruje nad tłumem. Punkt górujący (dom. nad okolicą). Przen.: *mieć przewagę, pierwszeństwo, przerastać, prześcigać, trzymać prym, odznaczać ś., przodować, panować:* Młody siłą, a sta-

ry rozumem góruje. L. Prawo zawsze nad pany góruje i G. będzie. Troc. Jeżeli nas niektóre ludy europejskie wyprzedziły górującym światłem, trzeba ś. uczyć ich mowy. Kołł. **5.** †komu= *osłaniać kogo, bronić:* Górowałeś w dobroci Twej utrapionemu, Boże. Bud. **6.** (o broni palnej) *nieść, bić za wysoko:* Strzelba góruje. Armaty, stojące na blankach, górowały, nie czyniąc wielkiej szkody. Górs. **7.** [G.] *stawiać ś., pokazywać fantazję:* Nie góruj, nic nie przegórujesz, boć ty swoją główiczką muru nie przebijesz. **8.** astr. *przechodzić przez południk miejsca, najwyżej wznosząc ś. nad poziom:* Gwiazda, słońce góruje. ×**G. ś.** (o wodzie) *wznosić ś., przybywać.* <GOR>

Górowanie, a, lm. **a I.** blm., czynność cz. **Górować:** Ja przyznać nie chcę tej dyferencji, którąś na początku założył między nami z twoim nade mną górowaniem. Wójc. (=*przewagą*). **2.** astr. *chwila przejścia gwiazdy a. słońca przez południk danego miejsca,* in. kulminacja górna. **3.** woj. *położenie miejsca wyższe nad inne.*

×**Górowanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Górować ś.**

Górowaty *nierówny, górzysty, falowany, falisty, pagórkowaty, chropowaty:* Miejsca górowate. Dor.

†**Górowe, ego,** blm. *opłata za prawo korzystania z gór, lasów i pastwisk na górach ś. znajdujących.* Lustracja m. Kazimierza nad Wisłą.

×**Górozielon, u,** blm. p. **Bergryn.** <GOR+ZIOŁ>

×**Górożółty** *żółtawy.* <GOR+ŻOŁT>

Górski I. a. ×**Górny,** ×**Górzysty** przym. od **Góra:** Klimat G. Potok G. Górsko-skalisty krajobraz. Bog. W. [Górscy parobcy. Nie mogę wyjechać za te górskie niwy]. **2.** *właściwy mieszkańcom gór, góralski:* Ubiór G. Figurki na górsko-pasterskich obrazkach. Orzesz. **3.** *mieszkający w ziemi Sanockiej:* Księciu w Sanockim chodziło o to, by górskiej szlachty zuchwalstwo zmocować. Pol. **4.** zool.: Tryton G. p. **Tryton.** <GOR>

×**Górutwór, oru,** lm. **ory** *grupa skał z jednakowemi własnościami petrograficznemi,* formacja. Łab. <GOR+U+TWOR>

†**Górz, a** a. **u,** lm. **e,** [**Górz**] p. **Gorz.**

[**Górze, a,** lm. **a**] *góra, wzgórze:* Ponad górzem, ponad lasem.

Górzysko, a, lm. **a I.** p. **Góra. 2.** †*dolina między górami:* Juljana kardynała w oboczystym górzysku jednym łotrostwo odarło. Błaż.

Górzysto przys. od **Górzysty.**

Górzystość, i I. blm. rz. od **Górzysty. 2.** ×lm. **i** *pasmo, łańcuch gór, góry:* G. kruszcowa. L. G., którędy Panna Rodzicielka Boża do św. Elżbiety chodziła. Warg.

Górzysty I. a. [**Górczaty**] *pełen gór:* Okolica górzysta. Górzyste ciemne lasy. Sien. Widok na górzysto-lesistą okolicę. Nagan. **2.** ×*kształtu góry, kopulasty, wypukły, okrągły:* Górzyste Watykanu wieże. L. **3.** ×p. **Górski:** Izop G., po górach rośnie. Syr. Górzyści Murakanowie. Wor. (=*w górach mieszkający*). **4.** ×Noga górzysta= *noga w schyleniu stopowym gruba.* <GOR>

×**Górzyzna, y,** lm. **y** *miejsce górzyste, wzgórze:* Na pagórkach i górzyznach chróst urośé nie może. L.

Gówienko, a, lm. **a** p. **Gówno.**

×**Gówienny** p. **Gówniany.**

[**Gówniaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Gówniak.**

[**Gówniaczkowy**] przym. od **Gówniaczek.**

[**Gówniak, a,** lm. **i**] p. **Gównial.** Zdr. [**Gówniaczek**].

[**Gówniakowy**] przym. od **Gówniak.**

[**Gównial, a,** lm. **e, Gownial**] **I.** a. [**Gówniak**] *żuk, żuczek.* **2.** *człowiek niechlujny.*

Gówniany, ×**Gówienny I.** przym. od **Gówno. 2.** przen. *bagatelny, małoznaczny, marny:* G. interes. **3.** przen. *ambarasowny, kłopotliwy, przykry, niemiły, wstrętny:* Gówniana sprawa.

Gówniarka, i, lm. **i** forma ż. od **Gówniarz.**

Gówniarz, a, lm. **e I.** *ten, co nieczystości wywozi: oczyszczający doły kloaczne; ten, co kałem trąci.* **2.** przen. *dzieciak, malec, smarkacz, berbeć, fąfel.* **3.** pog. p. **Gównożjad.** <GOW>

×**Gówniasty** *pełen nieczystości.*

[**Gównica, y,** lm. **e**] *ustęp, wychodek:* Wókóło Gód (=Bożego Narodzenia) hełtka (=leśne jabłko) jak miód, a wókóło Gromnic wimjesz ją z gównic. Prz.

Gówno, a, lm. **a I.** *gnój, kał, nieczystości, stolec (szczeg. człowieka):* Koza rozmaryn lubi, a zaś świnia G. Pot. (=*dobra psu mucha*). G. chłopu, nie zegarek. Prz. (=*nie dla psa kiełbasa*). Szykowny, jako miech gówien. **2.** przen. *bagatela, głupstwo, bzdurstwo, drobnostka, nic:* G. z tego będzie. Dostaniesz G. (=*figę*). **3.** apt.: ×Djabelskie G. p. **Asafetyda.** Zdr. **Gówienko.** <GOW>

Gównojad, a, lm. **y** p. **Gównozjad.** <GOW+JAD>

Gównozjad, a, lm. **y** pog. **I.** a. **Gównojad, Gówniarz,** [**Gownojed**] *skąpiec, sknera, kutwa, chciwiec, dusigrosz, liczykrupa, żywiący ś. byle czym.* **2.** *marny człowiek, niedołęga.* <GOW+Z+JAD>

[**Gózewka, i,** lm. **i**] *uszka u bijaka i dzierżaka przy cepach.* <p. Gążew>

Góźdź, goździa, lm. **goździe I.** p. **Gwóźdź. 2.** [G.] p. **Goźdź.** Zdr. **Goździk, Goździczek.** <GWOZD>

Gra, y, lm. **y,** [**Igra**] **I.** *zabawa towarzyska:* G. w wesołego ogrodnika. G. w cenzurowanego (=*cenzurowany, cenzurowane*). G. w ciuciubabkę (=*ciuciubabka, ślepa babka*). G. w sekretarza, w piłkę, w kręgle, w palanta (=*palant*). G. w bilard (=*bilard*). G. w karty (=*karty*). G. w szachy a. ×G. szachów (=*szachy*). G. w warcaby (=*warcaby*). G. w domino (=*domino*). G. o pieniądze. G. o fanty, na fanty, w fanty. G. interesowna, bezinteresowna, gruba, hazardowna. Namiętność do gry. Zasiąść do gry. Wstać od gry. Wstać w środku gry. Wejść w grę a. przyjść do gry. Dom gry. Z trudnej gry brał trudniejszy królowania sposób. Mick. Kto w grze zwycięzcą, ten w miłości sługą. Prz. W grze brata niema. Prz. Przen.: Fortuna z ludzi gry sobie wyprawuje. Jabł. (=*stroi sobie igraszki, żartuje*). ×Wiele jest gry (zam. gier). Troc. †Szyrmirzom gry stroić kazał. Hist. Aleks. (=*urządzać igrzyska*). **2.** przen. *ryzyko, usiłowanie, zapęd, przedsięwzięcie, zamiar:* Mówią mi, że cię płosi ludzie na niebezpieczną grę namawiają. Krasz. Gry demaskować zawczasu nie trzeba. Krasz. **3.** przen. *sprawa, rzecz, kwestja, interes:* G. niewarta świeczki (=*sprawa nic nie warta*). Trudna G. z dziwakiem. Prz. ×G. jest a. idzie o kogo, o co a. o kim, o czym=*idzie, chodzi o kogo, o co:* Krzyżakom nie o wiarę, ale o panowanie G. była. Stryjk. Niemasz ci tak głupich między nami, abyśmy nie rozumieli, o coć G. idzie. Biel. M. Tu G. o życie moje. Węg. Już i o nich G. i o gardło sprawa. Wad. Nie o tym Dawidzie G. idzie. Prz. I o to ś. G. nie rozejdzie. Prz. (=*to nas nie poróżni*). Wchodzić w grę=*grać rolę, mieć znaczenie, być na względzie:* Widoki osobiste wchodzą tu w grę. Inne uczucie wchodzi tam w grę.

4. *sposób, jakim kto gra w gry, granie:* G. namiętna, zawzięta. G. jego wyśmienita. **5.** *rzecz, służąca do grania, zabawka; komplet warcab, szachów, domina i t. p.* Schowaj grę do pudełka. Sprzedaż gier pedagogicznych. Przynieś mi jaką grę, to zagramy. **6.** *sposób wykonywania roli, odtwarzanie roli na scenie:* Powodzenie sztuki zależy od gry aktorów. **7.** *granie na narzędziu muzycznym, wykonywanie utworu muzycznego, wydobywanie melodji, wydobywanie dźwięków, muzyka:* G. na skrzypcach. G. na fortepjanie a. fortepjanowa. Utrzymuje ś. z gry na fortepjanie. G. tego artysty sprawia ogromne wrażenie. **8.** przen. *mienienie ś., migotanie, drganie:* G. kolorów. Zmęczeni śpieszą odpocząć w miastach i oazach, które G. światła potworzyła w powietrzu. Bał. Każdy szczyt gorzał odmienną grą blasków. Święt. **9.** przen. *szczególna kombinacja, szczególny układ, dobór:* Ileż scen i obrazów z samej gry obłoków. Mick. G. słów. **10.** przen. *następstwo kolejne, ciągła zmiana:* G. uczuć. G. fizjognomji (=*częsta zmiana wyrazu twarzy*). **11.** przen. *pasowanie ś., ścieranie ś., walka:* G. namiętności. Do tego wmieszała ś. G. politycznych stronnictw. Siem. **12.** przen. *spotęgowana działalność:* G. wyobraźni. **13.** G. giełdowa=*spekulacja na giełdzie.* **14.** G. fortuny = *rodzaj dawnej loterji.* Wej. **15.** fecht. *walka na broń sieczną.* **16.** karc.=a) *komplet kart, dwie talje:* Jedna G. Dwie gry (=*cztery talje*). b) *partja, jedno rozdanie kart, rozegranie jednej talji.* c) *ogół kart, przychodzących do ręki graczowi; możność wyzyskania danych kart:* Zepsułem sobie grę, zrzucając kartę. Przyszła mi dobra G. Utrzymał ś. przy licytacji i odebrał mi grę. **17.** mech. *miejsce próżne, zostawione między częściami składowemi przyrządu a. maszyny:* G. sprężynowa. **18.** myśl. = a) a. **Granie** *wydawanie szczególnego głosu przez samca głuszca, cietrzewia i jarząbka w czasie parzenia ś.;* przen. *parzenie ś.:* Strzelił do głuszca podczas gry jego. b) *popęd płciowy bażanta:* Bażanty idą do gry. Zdr. **Gierka.** <GR>

Grab, u, lm. **y 1.** bot. (carpinus) *drzewo z rodziny miseczkowych.* Gatunek: G. pospolity a. Grabina (c. betulus). **2.** gór. *walnica drewniana.* <GRAB, zap. obce>

× **Grab, u,** lm. **y** p. **Grabież:** Tylko co westchnąć przyszło na te graby. Jabł. <GRAB>

1. [**Grab, i,** lm. **bie**] *ta część drzewa u grabi, w którą wbite są zęby.* <GRAB>

2. [**Grab!**] *łap, cap:* Niedźwydź zara G. jo za zadnio noge. <GRAB>

† **Graba, y,** lm. **y** *szyb, loch, gdzie kopano kruszce a. sól.* Mącz. <Nm. Grab=dół>

[**Graba, y,** lm. **y**] p. **Gruba:** Palił ś. wielki ogień w grabie. Sienk. <p. Gruba, sld. do GRAB>

1. Grabacz, a, lm. **e** p. **Sak.** <GRAB>

2. Grabacz, a, lm. **e** zł. *ten, co ma prawo aresztować; policjant; rewizor.* <GRAB>

[**Grabaczka, i,** lm. **i**] *stara miotła, drapaczka.* <GRAB>

[**Grabać, bię, bał**] **1.** p. **Grabić. 2.** p. **Grabnąć:** Gaflów ani nożów nie patrzajcie, tylko je (=ryby) w samorodne (=palce) grabajcie! **3.** *grzebać:* Cudzemi rękami żar G. **4.** *niedbale kopać ziemię.* **5.** *zamiatać starą miotłą.* **6.** *czesać starym grzebieniem.* **7.** *niezręcznie chwytać rękoma.* [**G. ś.**] **1.** *gramolić ś., grzebać ś.:* Wpad w wądół; grabie sie, grabie, ni moze sie wygrabać. **2.** *mieć chód niezgrabny.* **3.** *żyć w ubóstwie z rachunkiem.* <GRAB>

1. [**Grabak, a,** lm. **i**] p. **Grzyb.** <?>

2. [**Grabak, a,** lm. **i**] **1.** p. **Grabaźniak. 2.** w lm.=a) *stare grabie.* b) *ręce niezgrabne.* c) p. **Grabcie.** <GRZEB>

[**Grabanie, a,** blm.] czynność cz. **Grabać.**

Grabarka, i, lm. **i 1.** forma ż. od **Grabarz;** † **Grubarka. 2.** a. **Grabarzowa** *żona grabarza:* Przyszła G. z szewcową do sądu. Papr. **3.** p. **Grabarstwo:** Pan burmistrz miasto sądów pilnuje grabarki. Klon. Dobrze, że nam nie każą robić do grabarki. Biel. M. (=*pracować przy robotach ziemnych*). **4.** × *zapłata grabarza.* Troc. <p. Grabarz>

Grabarnia, i, lm. **e** *dom przedpogrzebowy, trupiarnia.* <p. Grabarz>

Grabarski przym. od **Grabarz:** Robota grabarska.

Grabarstwo, a, lm. **a, Grabarka** *zajęcie grabarza, roboty ziemne.*

Grabarz, a, lm. **e 1.** *ten, co ś. zajmuje kopaniem, kopacz, kopidół.* **2.** a. † **Grobarz,** † **Grubarz,** [**Grobarz, Gróbarz, Grubarz**], × **Grobownik** *ten, co groby kopie.* **3.** [**Grabarze**] *swawolni chłopcy, wpadający do izby, gdzie ś. warzy [obiad weselny], i chwytający z garnków, co mogą, a. dzieci, dostające po uczcie weselnej resztki:* Mości państwo gmurzy, na grabarzów pamiętajcie, bo mali! **4.** zool. (necrophorus) *chrząszcz pięcioczłonkowy omarlicowaty.* <Nm. Gräber, sld. do GRAB>

Grabarzowa, ej, lm. **e** p. **Grabarka.**

Grabarzówna, y, lm. **y** *córka grabarza.*

[**Grabaźniak, a,** lm. **i, Grabak**] *człowiek niezgrabny, niezgrabjasz.* <GRAB>

[**Grabaźniaty**] p. **Grabaźny.**

[**Grabaźny, Grabaźniaty**] *niezgrabny.*

[**Grabcie, i,** blp., **Grapcie**] **1.** a. [**Grabaki**] *ręce zgrabiałe od zimna.* **2.** pog. p. **Graby.** <GRAB>

× **Grabczak, a,** lm. **i** *kłoda a. kij grabowy.* <p. Grab>

[**Grabel, bla,** lm. **ble**] p. **Grabie.**

[**Grabelki, lek,** blp.] p. **Grable.**

[**Grabełuszec, szca,** lm. **szce**] *ptak krzywonos zwyczajny.* <p. Grabołusk>

[**Grabia, i,** lm. **owie**] **1.** i † p. **Hrabia:** Moja czci i ozdobo, grabio na Tęczynie. P. Koch. **2.** *burgrabia, podstarości.* Troc. <p. Hrabia i Graf>

Grabiarka, i, lm. **i 1.** [G. a. **Grabielnica**] *ta, co grabi siano.* **2.** *maszyna konna do grabienia siana.* <GRAB>

[**Grabiarz, a,** lm. **e, Grabielnik**] *ten, co grabi siano.*

[**Grabiasta, ast,** blp.] *łaty dachowe, na których leży słoma.* <Brs. hrabiasty lm.>

[**Grabiasto, a,** lm. **a**] p. **Drabiasto.**

Grabice, ic, blp. zł. p. **Graby.**

Grabiciel, a, lm. **e 1.** a. lep. **Grabieżca, Grabieżnik** *wydzierca, łupieżca, drapieżca, rabuś, przywłaszczyciel.* **2.** † *ten, co traduje, konfiskuje czyjąś własność.*

Grabicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Grabiciel.**

Grabić, i, ił 1. a. [**Grabać**]=a) *zgarniać grabiami:* G. siano, liście. Kto w deszcz kosi, w pogodę grabi. Prz. Przen.: Siecze i grabi razem. Prz. (=*człowiek fałszywy*). b) *zamiatać, oczyszczać, równać grabiami:* G. ulicę, ścieżkę. G. ziemię posianą. L. **2.** co komu=*zabierać, odbierać, wydzierać:* Grabią mu całe mienie. b) kogo, co=*obdzierać, łupić, rabować:* Grabią go sąsiedzi. W tej wsi grabią podróżnych. **3.** † kogo=*tradować komu majątek:* Jagiełło kmieciów, którzy nie chcieli stacji dawać, kazał G. obyczajem litewskim. Stryjk. <GRAB>

Grabie, i, blp. **1.** a) a. × **Grabla,** × **Grabła** lm., [**Grabel, Grable**] *narzędzie gospodarskie do zgarniania siana i zboża:* G. drewniane, żelazne. G. konne. Każde G. do siebie grabią. Prz. Ma ręce, jak G. Prz. G. do węgli. Łab. b) G. przy kosie p. **Grabki. 2.** [G.] p. **Graby.** Zdr. **Grabki.** Zgr. **Grabiska.** <GRAB>

Grabieć, eje, ał, Grabnieć, [**Grableć**] *kurczyć ś. od zimna, sztywnieć, kostnieć, drętwieć:* Ręce mu grabieją. <GRAB>

[**Grabielnica, y,** lm. **e**] p. **Grabiarka:** Szły grabielnice i śpiewały monotonną, przeciągłą pieśń. Orzesz.

[**Grabielnik, a,** lm. **cy**] **p. Grabiarz.**

[**Grabieniasty**] p. **Drabiniasty.**

Grabienie, a, blm. **1.** czynność cz. **Grabić. 2.** czynność cz. **Grabieć.**

Grabiestwo, a 1. lm. **a** p. **Grabież. 2,** blm. p. **Grabieżność.**

Grabież, y, lm. **e 1.** a. **Grabiestwo,** × **Grab** *rabunek, zagrabienie, ograbienie, złupienie, łupiestwo, łupież:* Żyć z grabieży. G. grosza publicznego. W czasach grabieży i niepokoju. Hoł. **2.** †*zabranie na skarb, konfiskata.* **3.** †*rzecz skonfiskowana.* <GRAB>

Grabieżca, y, lm. **y** p. **Grabiciel.**

Grabieżczy przym. od **Grabieżca:** Statek G.

Grabieżenie, a, blm., czynność cz. **Grabieżyć.**

× **Grabieżliwie** przys. od **Grabieżliwy.**

× **Grabieżliwość, i,** blm. rz. od **Grabieżliwy.**

× **Grabieżliwy** p. **Grabieżny:** Przeląknąć ś. można było tych rąk grabieżliwych, które ś. już wyciągały po łupy. Krasz.

Grabieżnik, a, lm. **cy** p. **Grabiciel.**

Grabieżność, i, blm. rz. od **Grabieżny; Grabiestwo** *skłonność do grabieży.*

Grabieżny 1. a. × **Grabieżliwy** *skłonny do grabieży, łapczywy, łupieżczy:* Lud G. Żywot G. (=*zasadzający ś. na grabieży*). **2.** †*pochodzący z grabieży, zagrabiony, wydarty, zabrany gwałtem; skonfiskowany:* Grabieżna klacza kontentuje ś. i plewami. Prz. <GRAB>

Grabieżyć, y, ył *trudnić ś. grabieżą, łupić, rabować, plondrować, gwałtem cudze zabierać:* Grabieżył po całym kraju.

Grabina, y, lm. **y 1.** bot. p. **Grab. 2.** blm. *drzewo grabowe:* G. do opału bardzo przednia jest. Kluk. **3.** zb. a. **Grabnik** *gaj grabowy.* Zdr. **Grabinka.** <p. Grab>

× **Grabina, y,** lm. **y** p. **Hrabina.** Słow.

[**Grabina, y,** lm. **y**] p. **Drabina.** Zdr. [**Grabinka**].

× **Grabini, i,** lm. **e** p. **Hrabina:** Mościa G.! Słow. Była już na grabinię z dawna przeznaczona. Słow. <p. Grabia>

× **Grabinia, i,** lm. **e** p. **Hrabina.**

Grabinka, i, lm. **i** p. **Grabina.**

[**Grabinka, i,** lm. **i**] p. [**Grabina**].

Grabinowy przym. od **Grabina.**

Grabiowy przym. od **Grabie;** *podobny do grabi:* Znak G. (na ulu). Krzyw.

Grabiska, isk, blp. p. **Grabie:** G., suwane po łące, ucichły i stanęły. Mick.

[**Grabisko, a,** lm. **a, Grablisko**], × **Grabiszcze** *trzonek, kij od grabi.*

× **Grabiszcze, a,** lm. **a** p. **Grabisko.**

Grabka, i, lm. **i 1.** × p. **Grabki:** Stołowa G. L. **2.** powr. *przyrząd żelazny do wyrabiania taśm.*

Grabki, bek, blp. **1.** p. **Grabie:** Wiedźma, co wszystko znała: i lubczyki, i G., i wszelkie miłosne tajemnice. Krasz. (=*użycie grabek w czarach w celu pozyskania czyjejś miłości*). **2.** a. **Grabie** (przy kosie) *pręty, zagarniające pokos:* Pierwszy pokos legł, jakby go z grabek spuścił. Jeż. Sieczenie zboża na G. **3.** a. × **Grabka** *widelec:* G. stołowe. **4.** [G.] *kości.* **5.** zł.=a) p. **Graby.** b) *palce.* <GRAB>

× **Grabla, i,** lm. **e** p. **Grabie:** Dwa trupy, które Pluton swoją grablą weźmie. Słow.

[**Grable, ów** a. **i,** blp.] p. **Grabie:** Aż uczuł coś we włosach nakształt grabli. Słow. Zdr. [**Grabelki**].

[**Grableć, eje, ał**] p. **Grabieć.**

[**Grablisko, a,** lm. **a**] p. **Grabisko.**

× **Grabła, bieł,** blp. p. **Grabie:** Na skoszenie morga łąki kosarzów dwuch, na zgrabienie tego grabieł 1. T. K.

[**Grabnąć, nie, nął,** nied. **Grabać**] *porwać, złapać, schwycić:* Grabnoł me za kołniérz. Grabnoł sto rubli ze stołu.

[**Grabni**] p. **Grabny:** Grabni świderek.

Grabnieć, eje, ał p. **Grabieć:** Człowiek wciąż na kulbace, to i kości grabnieją. Kaczk.

Grabnik, a, lm. **i** p. **Grabina.**

[**Grabny, Grabni**] (o świderku) *do robienia grabi służący.*

× **Grabolić, i, ił** i × **G. ś.** p. **Gramolić:** Wplątałeś ś., jako kokosz w zgrzebie, która im ś. więcej graboli z nich, tym ś. bardziej pląta. Rut. <Zam. gramolić, sld. do GRAB>

Grabołusk, a, lm. **i,** [**Grubonos, Klęsk, Kostogryz, Łuszczak, Wiśniojad**] zool. (coccothraustes vulgaris) *ptak wróblowaty stożkodzioby z rodziny łuszczaków.* <GRAB+ŁUSK>

[**Graboń, a,** blm., **Grabuń**] *rżysko a. ścierniско, wygrabione w polu i złożone w pęki dla użycia na opał.* <GRAB>

[**Grabować, uje, ował**] *rabować.* <Zmieszanie GRAB z Rabować>

[**Grabowanie, a,** blm.] czynność cz. **Grabować.**

Grabowy przym. od **Grab:** Drzewo grabowe. Kół. G.

[**Grabówka, i,** lm. **i**] *osełka z drzewa grabowego do ostrzenia kosy.*

Grabówki, wek, blp. bot. **1.** p. **Psianka. 2.** *bulwy psianki kartofla.* <?>

× **Grabski** przym. od **Grabia.**

× **Grabstwo, a,** lm. **a 1.** p. **Hrabstwo:** G. Tynieckie pustoszył. Sienk. **2.** p. **Hrabiostwo:** O wstydzie! o hańbo! o brednia! leci, wziąwszy tysiąców, po G. do Wiednia. Pot. <p. Hrabia>

Grabsztych, u, lm. **y, Grabsztychel,** †**Grabsztykiel** piecz. *rylec szczeg. do robienia grubych narznięć:* Rylec, G., narzędzie sztycharskie, którym na blasze ryje. Jak. J. <Nm. Grabstichel>

Grabsztychel, chla, lm. **chle** piecz. p. **Grabsztych.**

†**Grabsztykiel, kla,** lm. **kle** piecz. p. **Grabsztych:** Iżby słowa moje były wyryte grabsztyklem żelaznym na ołowie, abo na kamieniu, żeby wiecznie trwały. B. B. Próżno wylanej osoby grabsztyklem poprawiasz. Klon. <p. Grabsztych>

[**Grabuń, a,** blm.] p. **Graboń.**

[**Grabusić się, i ś., ił ś.**] p. **Gramolić.** <p. Grabolić>

Graby, grab, blp. **1.** [G.] *małe grabie* (szczeg. przy kosie). **2.** a. **Grabki, Grabice** zł. i [**Grabcie, Grapcie, Grabie**] *ręce, łapy.* <GRAB>

1. Graca, y, lm. **e 1.** *narzędzie ogrodnicze do oczyszczania ścieżek z zielska:* Przygania motyka gracy, a oba jednacy. Prz. **2.** × *narzędzie do*

kopania, rodzaj motyki: Gracą kopiąc, piasek łopatą z rowu wyrzucać. Trzyc. G. szeroka=*motyka.* L. 3. × G. druciana=*narzędzie do wyciągania kłaków z przędziwa.* Przędz. 4. *narzędzie do wygarniania z pieca węgli żarzących ś., żużli, popiołu i t. p.* 5. G. kominiarska=*narzędzie do zeskrobywania sadzy w kominach.* 6. hut. *narzędzie żelazne w kształcie łopaty zakrzywionej do płókania i przebierania rud w gracowniach,* in. rząpnica. 7. mul.=a) *narzędzie do rozrabiania wapna.* b) *przyrząd kształtu ekierki, służący do rysunku.* Zdr. **Gracka, [Graczka].** <Nm. Kratze>

2. Graca, y, lm. **e** *skrzynia do rozrabiania a. lasowania wapna.* <Nm. Krätze>

[Graca, y, blm.] *gatunek soczewicy największej.* <?>

[Gracać, a, ał] *babrać, robić coś niedokładnie.* <? Może Nm. kratzen=drapać>

[Gracanie, a, blm.] czynność cz. **Gracać.**

Gracarz, a, lm. **e, Gracownik** mul. *ten, co wapno gracuje.* <p. Gracować>

[Grach grach!] *naśladowanie głosu prosiaków.* <Dźwn.>

Graciarnia, i, lm. **e** *izdebka na stare graty, skład rupieci:* Pies i pan mieli w tej graciarni dwa posłania wązkie i brudne. Krasz. Salon do graciarni podobny. Krasz. <p. Grat>

[Grácica, y, lm. **e]** *naczynie szerokie a nizkie.* <p. Grat>

Gracie, a, blm. zb. *graty, sprzęty:* W komnacie poczyniłem całe zdatne G. Pol.

Gracik, a, lm. **i** p. **1. Grat;** żart. *sprzęcik, mebelek, artykuł galanterji, cacko, świecidełko:* Stolik założony różnemi gracikami w porządku ustawionemi. Krasz.

Gracisko, a, lm. **a** p. **1. Grat:** Stare graciska były nic niewarte. L.

Gracja, i, lm. **e 1.** blm. *wdzięk, urok, powab, zgrabność:* Pełna gracji. Niecudna, prawią, ale ma gracją. Górn. Ukłonić ś. z gracją. 2. *utrzymanie dożywotne, dawane wysłużonemu oficjaliście, łaskawy chleb, pensja dawana z łaski, łaska:* Sługi na gracji osadzić. Kaczk. Brali gracje i, chwaląc Boga, łaskawy chleb jedli. Pol. Odszukał znajomego, osiadłego tutaj na gracji podstarościego. Rol. 3. *modlitwa dziękczynna:* Szła tak rozmowa przy krótkiej wieczerzy, poczym prędko gracje odmówiwszy, wstali. Krasz. 4. G. duchowna=*beneficjum w kościele greckim.* 5. × teatr. =a) *przyjemne poruszenie na scenie aktora a. aktorki.* b) przen. *baletnica pełna wdzięku.* Zdr. **Gracyjka.** <Łć. gratia>

Gracjalista, y, lm. **ści, Gracjonalista** *oficjalista będący na łaskawym chlebie, mający utrzymanie z łaski, żyjący na gracji, dożywotnik:* Wyrugować z tej chaty gracjalisty nie było sposobu, miał prawo za sobą. Krasz. W dworkach gracjalistów i przyjaciół domu faraon bawił na wielką skalę. Rol. <p. Gracja>

Gracjalistka, i, lm. **i** forma ż. od **Gracjalista:** Schodziła na cichy kąt wiejski, na rodzaj gracjalistki pensjonowanej. Krasz.

Gracjalistowski przym. od **Gracjalista:** Owa opieka pójdzie sobie torem innych gracjalistowskich dobrodziejstw. Byk.

Gracjalny przym. od **Gracja:** Płaca gracjalna (=*płaca gracjalisty).*

Gracjolina, y, blm. chem. i apt. *substancja ekstraktowa, należąca do rzędu glukozydów, otrzymywana z rośliny konitrud lekarski,* in. trudzin. <Z niby Łć. nazwy rośliny gratiola=konitrud>

Gracjonalista, y, lm. **ści** p. **Gracjalista:** W tym futorku siedzi jakiś ekonom G. Kaczk.

× **Gracjować, uje, ował,** † **Agracjować** *ułaskawiać.* <Z Łć. gratia=łaska>

× **Gracjowanie, a,** blm., czynność cz. **Gracjować.**

× **Gracjozny** *pełen gracji, wdzięku; uroczy, powabny, wdzięczny, ujmujący ruchami i postawą, dystyngowany, elegancki.* <Fr. gracieux>

Gracka, i, lm. **i, [Graczka] 1.** p. **Graca. 2.** [G.] = a) *rodzaj motyki do kartofli.* b) *narzędzie górnicze w rodzaju łyżki do czyszczenia dziur, przeznaczonych do zakładania patronów.* c) w lm. *grzebienie druciane do czesania lnu.* 3. hut. *drąg żelazny do wyłamywania t. zw. spodków w piecu pudlowym i do robienia t. zw. lup.*

[Grackać, a, ał] *macać.* <? Może Nm. kratzen=drapać>

[Grackanie, a, blm.] czynność cz. **Grackać.**

Gracki 1. *dzielny, chwacki, walny, tęgi:* G. chłopiec. Gracka dziewczyna. Piękna buzia, mina gracka. Zabł. G. tan sarmacki. Syrok. (o mazurze). *Zręczny, sprawny, obrotny:* Arystyp do biesiady G. Min. Będziesz mi gracka, jeśli co z niego wyssać potrafisz. L. 2. [G. a. **Szykny]** *zręczny, zgrabny, szykowny.* **Po gracku** przys.= *gracko:* Zagrał po gracku. Kras. A. <od Gracz>

Gracko przys. od **Gracki:** Spisać ś. G. Sprawić ś. G. Zażyć kogo G. Byłem w kilku okazjach, stawiłem ś. G. Czart. A. Nie wie, co mówić, G. go złapali. L. Każdy, kto tylko G. spełnia kielichy, zazwyczaj jest dobrej natury. L. × Już teraz wszystko G. Min. (=*dobrze).*

[Grackowy] (o płótnie) *paczesny:* Płótno grackowe. <p. Gracka>

[Gracmaga, i, lm. **i]** p. **Graćmaga.** <? por. Graćławy>

[Gracmolić się, i ś., ił ś.] p. **Gramolić.**

Gracować, uje, ował, !Grasować 1. *skrobać, oczyszczać gracą:* G. ulice. 2. × *kopać, poruszać ziemię gracą.* Kn. 3. (o wapnie) *rozrabiać, lasować gracą:* G. wapno. 4. hut. *wygarniać żużle z wielkiego pieca.* <Nm. kratzen>

Gracowanie, a, blm., czynność cz. **Gracować.**

[Gracowizna, y, lm. **y]** *przyrząd do czesania lnu.*

Gracownia, i, lm. **e** hut. *skrzynia do przepłókiwania rud,* in. fola. <Z Nm. Krätze>

Gracownik, a, lm. **cy 1.** lm. **i** *przyrząd do gracowania ulic:* G. ręczny. G. konny. 2. × *ten, co gracuje, np. ulice.* 3. mul. p. **Gracarz.**

× **Gractwo, a,** blm. *namiętność do gry, szulerstwo, kosterstwo.* <GR>

Gracyjka, i, lm. **i** p. **Gracja:** Ledwie wyżebrał dla mnie lichą gracyjkę. Chrząsz.

Gracyjnie przys. od **Gracyjny:** Wsunął G. trzy palce do bocznej kieszeni surduta. Bał.

Gracyjny przym. od **Gracja:** Sztuka z manjery pudrowanej i przesadnie gracyjnej wyzwala ś. Tarn. (=*pełnej gracji, wdzięku).*

Gracz, a, lm. **e 1.** *ten, co gra w jaką grę:* Dobry, zły, tęgi G. Dobry G., gdy mu kostka na warcabnicy źle stanie, dobrym daniem sobie pomoże. Górn. Piąty G. pod stół. Prz. (=*nie powinien ś. wtrącać do gry). Szuler, kostera:* Niemasz nic świętego dla gracza. L. Między graczami djabeł pieniądze bierze. Prz. 2. a) × *ten, co gra na instrumencie muzycznym, muzyk, wirtuoz:* Najlepszy G. największy łotr. Prz. Doskonały G. każdą skrzypcę nastroić potrafi. L. b) [G.] p. **Grajek:** Zagrajże mi, panie graczu! Wyrzucać na gracza w tańcu (=*rzucać grajkowi*

pieniądze). 3. × G. teatralny = *artysta dramatyczny, aktor.* 4. × *zapaśnik:* Od słów do słów w czubki zostali graczami. L. 5. przen. = *człowiek dzielny, gracki; mistrz, majster; zuch:* Skoro poznali gracza, dali mu pokój. Wyb. Mego pana chwalą, że G. do wszystkiego. Wyb. Takiemu graczowi trudno sprostać. Jeżeliś G., choć bieda, płacz, hej, pijmy za ich zdrowie! Mick. Starosta, lubo kuso ś. nosi, jest G. Rzew. A może wy, moi mili ludzie, jakie nocne gracze? (= *złodzieje).* 6. [G.] *kłos nieżżęty na polu przez niedbalstwo żniwiarza.* 7. myśl. = a) *zając (niek. inne zwierzę), szczwany, przebiegły w ucieczce, zręcznie wymykający ś. na polowaniu,* in. metr: Szarak, G. nielada, czchał niby prosto w pole, za nim psów gromada. Mick. b) *stary cietrzew w porze igrzyskowej (w sierpniu),* in. kokot, tokun. Sp. Zdr. [Graczyk]. <GR>

[**Graczanina, y,** lm. **y**] *płot z żerdzi koło pola.* <? Wyraz ma wygląd Czes.>

Graczka, i, lm. **i l.** × forma ż. od **Gracz.** 2. [G.] = a) *dudka, fujarka, piszczałka.* b) *śpiewka z muzyką.* <GR>

1. [Graczka, i, lm. **i]** *lekka robota, igraszka, żarty:* Z graczki przyjdą płaczki. Prz. <Czes. hračka = igraszka, żart>

2. [Graczka, i, lm. **i] l.** p. **Graca. 2.** p. **Gracka.** <Odmazurzenie wyrazu Gracka>

× **Graczowy** przym. od **Gracz.**

[**Graczyk, a,** lm. **i** a. **owie**] p. **Gracz:** Sierotom grajcie, graczyki!

Grać, 1 os. **gram** a. **[graję],** 2 os. **grasz** a. **[grajesz],** 3 os. **gra** a. **[graje], grał,** częstot. **Grywać,** † **Grawać,** [**Grawać**] **l.** w co, × co, † czego, [czym] = *bawić ś. w jaką grę:* G. w piłkę, w chowanego, w ślepą babkę. Przen.: G. w ślepą babkę = *robić na oślep, na domysł.* G. w karty, w szachy a. × G. karty, szachy. G. w winta, w preferansa. G. w kości, w bilard, w kręgle. Kto gra w karty, ten ma łeb obdarty. Prz. W pliszki tobie G., nie w karty. W gałki tobie G. Prz. Jeśli ociec kostyra, takiż ś. syn bierze, gra już kostek, gra i kart w jedynastym roku. Opal. [Grają kartami]. G. o co, na co a. × w co: G. o pieniądze a. na pieniądze, × w pieniądze. G. na pacierze, o pacierze. G. o żywot w kostki. Troc. G. na suknią. Kn. (= *stawiać w grze suknię).* [Będziemy na tę pannę G. tak: który pierwszy na tę górę wyskoczy, tego panna będzie]. G. dla zabawki. Po czemu gramy? (= *ile będziemy stawiali w naszej grze?).* G. na kwitę. Sł. wil. (= *urządzać grę w celu skwitowania ś.).* G. z kim. G. przeciw komu a. × na kogo. G. z dziadem, z Niemcem. Gra (dom. w karty), baliki daje, szafuje pieniędzmi. L. Nie za to bił ojciec syna, że grał, ale że ś. odegrywał. Prz. Dobrze gra, ale nieszczęśliwie. Gra, jak z nut. Prz. Gra, jak stary. Prz. Jak grał, tak grał, aby wygrał. Prz. Na dyszlu G. (= *wdawać ś. w grę z byle kim i byle jak).* Miejsce gra (= *przynosi szczęście w grze).* Gram (w grze karcianej) = *idę, pójdę, ryzykuję, biorę udział w grze w danym razie.* Bil.: G. z domu p. **Dom.** G. z ręki p. **Ręka.** Przen.: G. w słowa = *prowadzić szermierkę słowną, spierać ś., sprzeczać ś.:* Po co tu G. w słowa, gdy w miecze brzęknąć można? Krasz. W to mi graj = *to mi na rękę, to mi raj, to mi ś. podoba, to lubię, to dla mnie gratka.* A. może łapa swędzi do wojaczki? W to graj, synku! Niemoj. = *do tego ś. najlepiej weź, to rzecz najlepsza.* 2. co = a) a. w co = *obierać pewien kolor jako atu:* G. piki a. w piki. b) *wychodzić z jakiejś karty, zagrywać jakiś kolor; użyć czegoś w grze:* G. waleta karo. G. kier. Bila grana. 3. G. na loterji a. w loterję = *trzymać (bilet) na loterji, na loterję.* 4. G. na giełdzie = *spekulować na giełdzie.* 5. × przen. *ryzykować, narażać ś.:* Ja gram dzisiaj zdrowiem. Pot. (= *chodzi o moje życie).* 6. × *igrać, swawolić, bawić ś., zabawiać ś.; robić sobie igraszki, stroić żarty, żartować, drwić, kpić, szydzić:* Dzieci grają. Troc. Jeżdżąc na kijach, szablami z łuczywa bezpiecznie sobie grali po ulicy. Mick. Grając on więcej zrobi, niż drugi pracując. L. (= *lekko puszczając, lekceważąc coś).* Nie trwóż ś., że gra szczęście z twą osobą. Groch. Gra w sprawach zbawiennych, w rzeczach boskich żartuje. Smotr. 7. × z kim = *prawować ś., procesować ś.:* Jeśli w ciągu trzechletniej tenuty dzierżawca umiera, arendarz z dóbr ustąpić, a z sukcesorami o niedobiór G. powinien. Ostr. Potrafię z Waćpanami G. u każdego sądu. Boh. 8. a) *występować na scenie w jakiejś roli:* W „Panu Geldhabie" Żółkowski grał rolę tytułową. Ten aktor dobrze gra. Przen.: G. rolę = *mieć znaczenie, znaczyć, stanowić:* Kredyt w handlu gra wielką rolę. Odyniec także gra w niej (= w części „Dziadów") pewną rolę. Chm. (= *wchodzi do niej, jest jedną z jej osób).* G. rolę kogo = α) a. G. kogo, w kogo = *udawać, naśladować, małpować kogo:* G. rolę pana, kawalera. Koniecznie chce G. bohatyra. Wyb. Żołnierzowi, co grał zucha, wszystkich łaje i potrąca, świsnął szablą koło ucha. Mick. [Do domu wrócił i hycla grał tak jak wprzódy]. Widać w pana gra. Prz. β) *uchodzić, być mianym za...:* Gra u biedaków rolę dobroczyńcy. × G. kogo = *oznaczać kogo:* Jakąż ja w tej okoliczności gram osobę? L. b) *dawać przedstawienie, wystawiać:* Dziś grają „Fausta." Ta sztuka pierwszy raz była grana przed dwudziestu laty. Przen.: G. komedję = *udawać, być nieszczerym.* Przen.: G. co = *udawać, pozornie okazywać:* Grają umyślnie zły humor. Krasz. Odwrócił wzrok od nas, grając zupełną obojętność. Krasz. 9. (na narzędziu muzycznym) *wydobywać tony, wygrywać:* G. na czym a. [w co]. G. na skrzypcach, na fortepjanie, na organach. [Kasińce już w organy grają. Będą G. w skrzypki]. G. piosnkę, walca. G. do tańca. Uczyć ś. G. Msza grana (= *na której grają).* Waltorniści odchodzą, powtarzając grany wiwat. L. (= *na narzędziach muzycznych wykonany).* Jak grają, tak skaczą. Prz. Przen.: W bursztyn grał ciągle, dym puszczając. Mick. Przen.: Grali mu na trzy głosy w kije. Prz. = *okładali go kijami, bili co ś. zmieści.* Przen.: Umiał G. szczerze na strunach uczucia. Przen.: G. komu na nosie a. × G. komu na gębie = *przewodzić nad kim, powodować nim, wodzić go za nos, żartować z kogo:* Nie da sobie na nosie G. 10. *wydawać dźwięk, głos, odzywać ś., brzmieć, rozbrzmiewać, dźwięczeć:* Jakież to grały trąby za przyległym lasem? Malcz. Zegar grający. Wszystkim ś. zdawało, że Wojski wciąż gra jeszcze, a to echo grało. Mick. Ani to chłodne strumienie grają, ani w gaiku ptacy śpiewają; lecz święci Pańscy w rajskiej ustroni gwarzą ze sobą w cieniu jabłoni. Len. (= *szemrzą).* Niegdyś jak wdzięcznie fontanny te grały! Mick. (= *szemrały, szumiały; biły, wytryskały, wypływały).* Cichemi gra piersiami rozjaśniona woda. Mick. [Morze gra (gdy jest wzburzone)] (= *szumi, huczy).* O działach: *huczeć, grzmieć:* Armaty grają. L. Działobitnie wyłamowe powinny G. dniem i nocą. Jak. J.

Niech zostanie dźwięk jakiś cichy i uroczy, niechaj gra w twoim uchu. Mick. (=*dźwięczy, dzwoni, rozlega ś.*). Gra komu w piersiach, w gardle (nieos.) = *rzęzi, odzywa ś. chrapliwie:* W gardle jakby w piszczałki a. w dudki grają, piersi przez wielką ciężkość ledwie oddychają. Prot. Śpik wysysał, aż mu gardziel grała. Sienk. Śledziona grała w nim, gdy szedł rysią. Sienk. **11.** (o zwierzętach) *głos wydawać, krzyczeć:* Czasem klucz żórawi zaczerniał wysoko na niebie, grając donośnym krzykiem. Sienk. Derkacze, grające po rosie. Sienk. **12.** przen. *mienić ś., migotać; lśnić, błyszczeć, świecić:* Trzy strugi troistą grają w górze tęczą. Mick. Grają fale w promieniach słońca. Pol. Na jesieni świat ś. mieni i w dobrane gra kolory. Pol. Ukazywali ś. oczom jako wąż o skórze, grającej barwami. Sienk. Fata morgana grała znów na stepach, ukazując nam góry, lasy, jeziora. Sienk. Słońce okrutnie grało i raziło oczy. Sienk. Grają mgły nad stawami. Pol. (=*unoszą ś., stoją*). **13.** przen. *burzyć ś., gotować ś., wrzeć, kipieć:* Krew grała w nim podawnemu i ogień tryskał z oczu. Sienk. U tej każdy muszkuł gra życiem, rozkoszą, powabem. Bał. (=*drga*). **14.** ×(o trunkach) *robić, fermentować:* Likwor G. zaczyna i kwas swój traci. Torz. **15.** †G. na zwierzęta=*szczuć zwierza:* Zwierzęta nigdy ś. nie biją, jedno kiedy na nie głód abo kiedy na nie gramy, a krześcijany rychlej z rozpusty, niż z głodu. Napom. **16.** [G.]=a) dziec. *płakać.* b) na kim=*ciągle ś. na kogo gniewać.* c) *dobrze służyć, być dla kogo z pożytkiem, dochody przynosić:* Ten dom mi nie gra. To wóz stary, ale mi grá. d) *parzyć ś.:* Kaczor nie chce z kaczkami G. e) *wyskakiwać, podskakiwać:* Pod nim konik gra, jak sokół lata. f) Niema co G.=*nie przelewki:* Klán z początku, jale potęm, jak widział, ze tu nima co G., ze tu nie pódź, to ś. zacąn zegnać. **17.** myśl.= a) (o ogarze) *idąc za tropem wydawać głos,* in. głosem gonić. Gra na oko ogar=*spostrzegszy zwierza, zaczyna ś. odzywać donośnym głosem.* Przy domu psy szczekają, w kniei zaś grają. Kraj. M. b) (o cietrzewiu, głuszcu i kogucie) *głos wydawać w porze parzenia ś., wabić ś.:* Gdy głuszec zwołuje samicę, mówią, że gra. Wiosenną porą podczas toków cietrzew tokuje czyli gra na tokowisku. Głupi cietrzew G. zacznie. Szym. A. Grały cietrzewie, a ich cieciórki kokały. Mor. c) *pociągać sznurkiem zwierciadło skowronkowe.* <GR>

[**Graćlawy**] *niezgrabny* (?) <? por. Graćmaga>

[**Graćmaga, i,** lm. **i, Gracmaga**] *rzecz a. osoba bardzo niezgrabna:* A cóż to za graćmagi! (o butach). <? por. Graćlawy>

Grad, u, lm. **y 1.** *opad wodny w kształcie ziarn lodowych:* G. pada. Będzie G. G. kołacze po dachu. Rej. Burza z deszczem i gradem. Grady spadły. G. zniszczył, stłukł, wybił zboże. Rolnik ucierpiał wiele od gradu (=*gradobicia, klęski gradowej*). Strzały, jak G., puszczone latają. Bardz. Przen.: Czarna chmura, ryknąwszy, błyśnie piorunowym gradem. Mick. **2.** przen. *mnóstwo, potok, chmara, ćma:* Obrzucił go gradem obelg. G. mieczów padł na twoję duszę. Susz. G. pocisków, kul. Tam krwi płyną strugi, stąd leci G. piór. Mick. Gradem, przys. = *jak G., gęsto, rzęsiście, obficie, jeden za drugim:* Pytania gradem ś. posypały. **3.** czcion. *chropowatość, pozostała na odlewie po odłamaniu lejka.* <GRAD>

†**Grada, y,** lm. **y**=**Gierada.**

Gradacja, i, lm. **e** *stopniowanie, układ, następstwo według stopni:* G. a. stopniowanie, jako figura retoryczna. <Łć. gradatio>

×**Gradał, u,** lm. **y** *duży foljał.* <Śr. Łć. gradale>

Gradenapl, u, lm. **e** p. **Grodenapl:** Żupan paljowy z gradenaplu. Rul. <Fr. gros de Naples dosł.=gruba (materja) neapolitańska>

[**Gradeus, u,** blm.] *nieład przy robocie, mieszanina.* <?>

Gradfalc, a, lm. **e** blach. p. **Felc.** <Nm. Gratfalz>

Gradjent, u, lm. **y** gie. *miara zmienności ciśnienia atmosferycznego na ziemi, różnica stanu barometru w dwu miejscach, oddalonych od siebie,* a) *o 15 mil gieograficznych, t. j. o jeden stopień równika,* b) niek. *o jedną milę gieograficzną,* in. G. barometryczny, stopień barometryczny. <Ang. gradient, z Łć. gradior = stąpam>

Gradjernia, i, lm. **e** chem. p. **Tężnia.** <p. Gradjerować>

Gradjerować, uje, ował *robić sól, czyścić sól wywarzoną z wody, osadzać sól na dnie.* <Nm. gradiren>

Gradjerowanie, a, blm., czynność cz. **Gradjerować.**

×**Gradnik, a,** lm. **i** fizj. (grando seu chalaza) *blizna zarodkowa w jaju, plamka na błonce żółtka zapłodnionego.* <Przekład Łć. grando=grad>

×**Gradnikowy** przym. od **Gradnik;** embr.: Błona gradnikowa (membrana chalazifera).

Gradnina, y, lm. **y** lek. p. **Gradowina.**

†**Gradny** p. **Gradowy:** G. czas. Osądzenie (= kalendarz z r. 1528).

Gradobicie, a, lm. **a,** ×**Gradobić 1.** *grad wielki, gwałtowny; zniszczenie zasiewów przez grad, klęska gradowa:* Ubezpieczenie od gradobicia. Przen.: Cna Zuzanna już na gradobicia kamienne niosła głowę z pewną stratą życia. Min. (=*na kamienowanie*). **2.** ×a. ×**Gradowisko** *pole przez grad spustoszone:* Trzecie po srogiej burzy, króla, mija lato, jak na tym gradobiciu i pustym zagonie płaczemy. L. **3.** ×blm. *połamane, potłuczone sprzęty i naczynia.* **4.** [Gradobicie] blm. *graty, liche sprzęty.* <GRAD+BI>

Gradobiciowy przym. od **Gradobicie:** Ubezpieczenie gradobiciowe.

×**Gradobić, i,** lm. **e** p. **Gradobicie.** Przen.: Po srogiej żalów i trosk gradobici słodkim fortuna owocem nasyci. Pot. (=*nawale*).

×**Gradobitnie** przys. od **Gradobitny.** L.

×**Gradobitny** *bijący gradem:* Gradobitna nawałnica.

×**Gradobity 1.** *zbity, spustoszony od gradu.* **2.** *biało nakrapiany:* Owca gradobita.

Gradochron, u, lm. **y** fiz. *przyrząd, zbudowany na wzór piorunochronów, który, jak błędnie sądzono, chronić miał okolicę od gradu.* <GRAD+CHRON>

Gradonośnie przys. od **Gradonośny.**

Gradonośny *przynoszący grad, sprowadzający grad:* Chmura gradonośna. <GRAD+NIOS>

×**Gradorodnie** przys. od **Gradorodny.** L.

×**Gradorodny** *wywołujący, sprawiający, sprowadzający grad.* <GRAD+ROD>

Gradowaty 1. *podobny do gradu:* ×Kamień G. (=*drogi kamień koloru gradu*). **2.** [G.] *ospowaty, dziobaty.* <GRAD>

Gradowina, y, lm. **y 1.** [G.] p. **Gradowizna. 2.** a. **Gradnina,** ×**Gradówka,** ×**Gradzina** lek. (chalazion) *jęczmyk stwardniały.*

× **Gradowisko, a,** lm. a p. **Gradobicie**: Uderzone o ziemię nizko Bóg w górę wzniesie G. Susz.

× **Gradowizna, y,** lm. y, [**Gradowina**] *owoc a. zboże gradem potłuczone.*

Gradowy, †**Gradny** **1.** przym. od **Grad**: Chmura, burza gradowa. Ziarna gradowe. **2.** × Kasza gradowa = *kasza perłowa.* **3.** × Sól gradowa p. **Gradówka**: Zamorskiej soli, którą gradową a. krupiastą zowią, używać wolno. Vol.

× **Gradówka, i 1.** blm. gór. *sól czerwona, otrzymywana przez tężenie i warzenie,* in. × sól gradowa. **2.** lm. i lek. p. **Gradowina.** <GRAD>

Gradszpar, a, lm. y cieś. *krokiew, łącząca narożną część wiązania dachowego.* <Nm. Gratsparren>

Graduał, u, lm. y **1.** *część mszy, czytana po epistole.* **2.** *księga, zawierająca tekst graduału.* <Śr. Łć. graduale>

Graduator, a, lm. y *cewa miedziana, podobna do piórnika, która ś. nasuwa na skręty wpustowe i osłabia ich skutek.* <Now. z Łć. gradus = stopień>

[**Graduny, ów,** blp.] *poziomki.* <GRAD>

Graduować, uje, ował kogo = *udzielać komu stopnia naukowego*: Czyżby w takim razie był powiedział z przekąsem o doktorach, graduowanych pod włoskim niebem? Mał. <Fr. graduer>

Graduowanie, a, blm., czynność cz. **Graduować.**

Gradus, a a. **u,** lm. y **1.** *stopień schodowy*: Gradusy ołtarza. Przen.: Ciekawość pierwszy G. do piekła. Ona w ostatnim gradusie warjatką. L. (= *stadjum, fazie*). **2.** [G. a. **Gradys**] = a) *stopień na termometrze.* b) *podwyższenie, na którym sąd zasiada*: Sędzia zawołał dwok bandurów i kazał gospodarza wyciągnąć na G. i styrdzieści kijów mu wylepić. **3.** × mat. p. **Stopień. 4.** †praw. *odwołanie ś. do wyższej instancji, apelacja.* <Łć. gradus>

× **Gradynapol, u,** lm. e p. **Grodenapl.**

[**Gradys, a,** lm. y] p. **Gradus.**

× **Gradytur, u,** lm. y p. **Grodetur.**

Gradywowy *marsowy, wojenny*: Tańce gradywowe (= *zapasy wojenne*). <Z Łć. Gradivus = jeden z przydomków Marsa, bożka wojny>

Gradzina, y, lm. y kam. *dłuto szerokie z zębami jak u grzebienia do drobniejszych robót.* <Fr. gradine>

× **Gradzina, y,** lm. y lek. p. **Gradowina.**

[**Gradzinka, i,** lm. i] *ziarnko gradu.* <GRAD>

Gradzinować, uje, ował kam. *ścinać kamień na gładko za pomocą gradziny.* <Fr. gradiner>

Gradzinowanie, a, blm., czynność cz. **Gradzinować.**

× **Gradzisty** *pełen gradu*: Chmura gradzista.

Graf, a, lm. **owie** p. **Hrabia**: Kochany Tadeuszku i wielmożny Grafie! Mick. Czyj (jesteś)? — Grafa Wacława. Malcz. Zdr. **Grafiątko,** [**Grafiąteczko, Grafik, Graficzek, Grafię**]. <Nm. Graf>

[**Grafi**] p. **Grafowski.**

[**Grafianeczka, i,** lm. i] p. **Grafianka.**

[**Grafianka, i,** lm. i] p. **Hrabianka**: Pewno już tam pan Światosław księżniczkę jaką czy grafiankę dla faworyta swego w pogotowiu trzyma? Orzesz. Zdr. [**Grafianeczka**].

[**Grafiąteczko, a,** lm. a] p. **Graf.**

Grafiątko, a, lm. a p. **Graf** i **Hrabiątko**: G.! ja tu nauczę ciebie mores! Mick. A był to pan wielki, G. jakieś niemieckie. Kaczk.

[**Graficzek, czka,** lm. **czkowie**] p. **Graf.**

Graficznie przys. od **Graficzny**: G. patrzy ś. na pisma i dyplomata. Lel. (= *pod względem graficznym, uwzględniając grafikę*). Mat.: Przedstawić zadanie G.

Graficzny 1. przym. od **Grafika**, *pisarski, piśmienny*: Znak G. (= *litera*). Wyraz jest dźwiękowym lub graficznym symbolem pewnego pojęcia. Bog. (= *na piśmie przedstawionym*). **2.** mat. = a) i fiz. *wykreślny, rysunkowy, dający ś. wykonać przez wykreślenie gieometryczne*: Metoda, konstrukcja, statyka graficzna. Rachunek G. Graficzne przedstawienie danego zjawiska, działalności pewnej maszyny (= *uzmysłowienie tego przebiegu za pomocą rysunku czyli djagramu*). b) *opisowy, tyczący ś. położenia elementów figury bez uwzględnienia miary.* <Gr. grafikós>

[**Grafię, ęcia,** lm. **ęta**] p. **Graf.**

[**Grafik, a,** lm. i a. **cy**] p. **Graf.** Wor. Puszczę tego tam grafika z torbami. Krasz. Gráficy jadąc suli nam pieniądze.

Grafika, i, blm. **1.** *sposób wyrażania na piśmie dźwięków mowy samych w sobie.* **2.** *nauka czytania dyplomatów, dyplomatyka.* <Gr. grafiké>

[**Grafin**] p. **Grafowski.**

[**Grafina, y,** lm. y] p. **Hrabina.** Zdr. [**Grafinka, Grafineczka**].

[**Grafineczka, i,** lm. i] p. **Grafina.**

× **Grafini, i,** lm. e p. **Hrabina.**

× **Grafinia, i,** lm. e p. **Hrabina.**

[**Grafinka, i,** lm. i] p. **Grafina.**

Grafit, u, lm. y chem. i min. *jedna z odmian alotropijnych węgla, węgiel krystaliczny z małą domieszką żelaza, często krzemionki, wapna i innych ciał obcych.* <Now. z Gr. gráfein = pisać>

Grafitowanie, a, lm. a (surowizny) hut. *wydzielanie ś. z surowizny węgla w postaci blaszek grafitowatych.* Łab.

Grafitowaty *podobny do grafitu*: Blaszki (węgla) grafitowate. Łab.

Grafitowy przym. od **Grafit**; min.: Łupek G. (= *skała utworzona z grafitu*).

Grafjon, u, lm. y *narzędzie do linjowania, kreślenia linji.* <Gr. grafeîon>

× **Grafka, i,** lm. i **1.** *pręcik do kreślenia na piasku, którym niegdyś matematycy figury rysowali.* Wł. **2.** *ołówek do pisania na tablicy marmurowej; pałeczka do pisania*: Na tablicy grafką pisze. Wuj. Aby były mowy moje wyrznione na księgach prącikiem a. grafką żelazną. Leop. **3.** *wskazówka, pręcik do pokazywania liter dzieciom*: Czytać ś. uczącym grafką ś. pokazują litery. Troc. <Z Gr. gráfein = pisać>

[**Grafka, i,** lm. i] **1.** p. **Hrabina**: Mogłaby zasiąść obok grafek i baronek. Jeż. Mogłaby żyć, jak G. Jeż. **2.** *biała chusteczka ślubna.* <p. Graf>

[**Grafnąć, nie, nął**] p. **Grajfnąć.**

[**Grafnięcie, a,** blm., czynność cz. **Grafnąć.**

Grafolog, a, lm. **owie** *badacz charakterów ludzkich z pisma.* <Now. z Gr. gráfein = pisać + -lógos = znawca, uczony>

Grafologja, i, blm. *sposób poznawania charakteru człowieka z jego pisma.* <Now. z Gr. gráfō = piszę + -logia = nauka>

Grafometr, u, lm. y mier. *półkole mosiężne z lunetą, rozdzielone na 180 stopni i służące do mierzenia kątów.* <Now. z Gr. gráfein = pisać + métron = miara, -mierz>

[**Grafostwo, a,** lm. a] p. **Hrabiostwo**: Osiadszy w Galicji, w G. ś. jakieś przyodział. Dzierz.

Grafowa, ej, lm. e p. **Hrabina**: Według informacji grafowej Königsmarckowej, rekomenduję oddawcę listu tego WPanu. Kraus.

Grafowski, [Grafski, Grafi, Grafin, Grafów] przym. od **Graf.**

[**Grafów**] p. **Grafowski.**

[**Grafski**] p. **Grafowski**: Miał już silne stronnictwo, szczególniej w panach, których dawniej już obrzucał tytułami książęcemi i grafskiemi. Bart.

[**Grafstwo, a, lm. a**] p. **Hrabiostwo**: Uśmiechało ś. jej owo G. Krasz.

[**Graj, a, lm. e**] p. **Grajek**: Hej graj, graju i baj baju! Zdr. [**Grajczyk, Grajoszek**]. <GR>

†**Graja, i, lm. e** p. **Zgraja.** <p. Zgraja>

[**Grajatyki, tyk, blp.**] *granie, muzyka:* Nic, ino owe G., owe tańce. Bliź. <GR, z końcówką niby Łć.-Gr.>

[**Grajber, a, lm. y**] **1.** w lm. żart. *grosze, grosiwo, pieniądze, moneta, gotówka:* Mógłby coś zrobić, gdyby miał więcej grajberów. **2.** *pieniądz duży, ciężki, miedziany, miedziak, łupak, grajcar.* <?Może Nm. grob = gruby, przez usta Żyd.>

[**Grajc, a, lm. e**] p. **2. Grajcar.**

1. Grajcar, a, lm. y 1. *narzędzie do wydobywania rzeczy uwięzłych:* Wykręcić grajcarem rzecz uwięzłą w lufie, kulę uwięzłą w kości, część drąga złamanego, pozostałą w jakimś otworze. **2.** [G.] p. **Grajcarek.** <Nm. Kratzer>

2. Grajcar, a, lm. y 1. a. **Krajcar, [Grajcarz, Grejcar, Glajcarz,** żart. **Grajc]** *rodzaj monety austryjackiej.* **2.** rub. *duża miedziana moneta, łupak, grajber.* <Nm. Kreuzer>

Grajcarek, rka, lm. rki 1. a. [**Grajcar**] *narzędzie do wyciągania korków, korkociąg, trybuszon, wyrwicz.* **2.** gm. *świderek spiralny.*

Grajcarkowaty *podobny do grajcarka, wężykowaty, spiralny:* Nasza ziemia bynajmniej nie opisuje elipsy w przestrzeni, ale olbrzymią linję grajcarkowatą. Prus.

[**Grajcarz, a, lm. e**] p. **2. Grajcar.**

[**Grajcarzyna, y, lm. y**] *lichy, nędzny grajcar (= pieniądz):* Ni mám nic, ino grajcarzyne.

[**Grajcurek, rka, lm. rki**] *pieniądz:* Gotów rzekę przeskoczyć za szklankę piwa, za grajcurka.

× **Grajczak, a, lm. i** p. **Grajek.** Goł.

[**Grajczyk, a, lm. i** a. **owie**] p. **Graj**: Hej, grajczyku, będziesz w niebie. <GR>

[**Grajda, y, lm. y**] **1.** p. **Grajdała. 2.** *nożysko.* **3.** *rozsocha.* **4.** w lm. *nogi.* <?>

[**Grajdać, a, ał**] **1.** a. [**G. ś., Grajdolić ś.**] *gramolić ś., iść powoli, wlec ś., leźć, tarabanić ś.* **2.** *rozlazić ś., być ślamazarnym.* **3.** *szukać w czymś.* [**G. ś.**] **1.** p. **Grajdać. 2.** *opieszale tańczyć:* Zagraj, żebym sie nie grajdał. **3.** *babrać ś., pluskać ś.* <?>

[**Grajdała, y, lm. y, Grajdoła, Grajda**] **1.** *człowiek powolny, maruda, guzdrała.* **2.** a. [**Grajdos**] *człowiek niezgrabny a. niedołężny, niedołęga, niedojda, niezdara, gamajda, gamoń; niezgrabjasz.*

[**Grajdanie, a, blm.**] czynność cz. **Grajdać.**

[**Grajdanie się, a ś., blm.**] czynność cz. **Grajdać ś.**

[**Grajdolenie się, a ś., blm.**] czynność cz. **Grajdolić ś.**

[**Grajdolić się, i ś., ił ś.**] p. **Grajdać.**

[**Grajdoła, y, lm. y**] p. **Grajdała.**

[**Grajdos, a, lm. y**] p. **Grajdała.**

Grajek, jka, lm. jkowie, × **Grajczak, [Gracz, Graj, Gral, Grala, Grawacz]** *muzykant, muzykus:* G. wiejski. G. na wieczorze. Przen. *pieśniarz, poeta:* Czujny G. na luteńce. Syrk.

[**Grajfać się, a ś., ał ś.**] *śpieszyć ś.* <Nm. greifen>

[**Grajfanie się, a ś., blm.**] czynność cz. **Grajfać ś.**

[**Grajfnąć, nie, nął, Grafnąć**] **1.** *uchwycić, schwycić, porwać.* **2.** *odziedziczyć, otrzymać.* <Nm. greifen>

[**Grajfnięcie, a, blm.**] czynność cz. **Grajfnąć.**

× **Grajka, i, lm. i** *muzyka (karczemna);* przen. *zabawa (w karczmie), hulanka:* Chcesz ś. mieć dobrze, to nie patrz grajki, jeno ratajki. Prz.

[**Grajoszek, szka, lm. szki** a. **szkowie**] p. **Graj.**

[**Grak, a, lm. i**] *gawron (ptak).* <Dźwn.>

[**Grakać, cze** a. **ce, kał**] p. **Krakać.** <Dźwn.>

[**Grakanie, a, blm.**] czynność cz. **Grakać.**

Gral, a, blm.: G. święty = *bajeczna czara, z drogiego kamienia, z której miał Pan Jezus pić podczas ostatniej wieczerzy.* <S. Fr. graal, gréal, ze Śr. Łć. gradale, to zaś z Gr. kratér = misa, czara>

[**Gral, a, lm. e**] **1.** p. **Grajek.** Przen.: Wód gráli do sráli a. Od grálów przyńdze do srálów. Prz. = *od niewinnych żartów, zabaw przychodzi czasem do płaczu, do smutku, do nieszczęścia.* **2.** *towarzysz zabawy.* **3.** *świerszcz.* Zdr. [**Graluszeczek, Graluchna**].

[**Grala, i, lm. e**] p. **Grajek.**

[**Graluchna, y, lm. y**] p. **Gral**: Dalij cięgiem, G.!

[**Graluszeczek, czka, lm. czki**] p. **Gral.**

Gram, u, lm. y *zasadnicza jednostka wag w układzie metrycznym, ciężar jednego centymetra sześciennego wody dystylowanej przy 4° termometru Celsjusza.* <Fr. gramme, z Gr. grámma dosł. = znak piśmienny, głoska>

[**Gram, a, lm. y**] p. **Gramuła.** <GRAM(OŁ)>

[**Gramać się, a ś., ał ś.**] p. **Gramolić.**

[**Gramanie się, a ś., blm.**] czynność cz. **Gramać ś.**

Gramatka, i, lm. i, Gramatyka *polewka gęstawa z wody i tartego chleba (= famuła, faramuszka, garnizorówka, kapłon, smelka, wodzianka), a. z chleba, piwa i żółtka.* <Może z Gr. kramátion = mieszanina, przez Ukr. hramotyka = czosnek tłuczony z solą i wodą>

× **Gramatycki** p. **Gramatyczny.** × **Po gramatycku** przys. = *gramatycznie.*

Gramatyczka, i, lm. i 1. p. **Gramatyka. 2.** forma ż. od **Gramatyk.**

Gramatycznie przys. od **Gramatyczny.**

Gramatyczność, i, blm. rz. od **Gramatyczny,** *zgodność z gramatyką, poprawność języka.*

Gramatyczny, × **Gramatycki** przym. od **Gramatyka**: Prawidła, formy gramatyczne. Przen. (o wyrażeniu) *poprawny, prawidłowy.* Żart.: Piękny Hiszpan i niegramatyczna maseczka zniknęli z tłumnej bufetowej sali. Orzesz. (= *nie znająca gramatyki, niepoprawnie ś. wyrażająca*). × **Po gramatycznemu** przys. = *gramatycznie.*

Gramatyk, a, lm. cy 1. p. **Gramatykarz. 2.** *nauczyciel języka i literatury w starożytnej Grecji.* <Gr. grammatikós = znawca języka, badacz języka>

1. Gramàtyka, i, lm. i 1. *nauka o właściwościach pewnego języka zarówno w mowie żywej, jak w piśmie.* **2.** *książka, zawierająca naukę o właściwościach języka:* G. języka polskiego. G. porównawcza języków indoeuropejskich, słowiańskich, romańskich. **3.** przen. *zbiór prawideł, wskazówek, kodeks, regulamin:* Romanse gramatyką ś. stały potocznej rozmowy. Fred. A. **4.** *druga klasa w dawnych szkołach, następująca po infimie.* **5.** muz. *początki teorji muzycznej, których uczą jako*

wstępu do harmonji, kompozycji i instrumentacji. Zdr. **Gramatyczka.** <Gr. grammatikē>

2. Gramatỳka, i, lm. **i** cukier. *żerdź z poprzecznikiem jednoramiennym do mieszania gotujących ś. mas i marmolad cukrowych.* <Zap. Łć. groma = żerdź miernicza>

3. Gramatỳka, i, lm. **i** p. **Gramatka:** G. z winem.

[**Gramatỳka, i,** lm. **i**] *niedołęga, gamajda.* <GRAM, sld. do Gramàtyka>

× **Gramatykalny** p. **Gramatyczny.**

Gramatykarski przym. od **Gramatykarz.**

Gramatykarstwo, a, blm. *zajęcie gramatykarza, prace gramatyczne.*

Gramatykarz, a, lm. **e, Gramatyk** *znawca gramatyki; autor gramatyki:* Kopczyński, ojciec gramatykarzy polskich.

Gramatyt, u, lm. **y, Tremolit** min. *biała, szara a. jasnozielona odmiana amfibolu.* <Z Gr. grammē = linja>

† **Gramiać, a, ał** p. **Gromić:** W przymierzu nie gramiał tureckie zawoje. Wen. <GROM/GRZEM>

† **Gramianie, a,** blm., czynność cz. **Gramiać.**

Gramit, u, lm. **y** *rodzaj tkaniny:* G.: cło od niego na łokcie instruktarz celny litewski naznacza. Goł. <Śr. Łć. gramita = fręzla>

[**Gramle, i,** blp.] *ręce niezgrabne.* <GRAM>

Gramofon, u, lm. **y** *przyrząd zapisujący dźwięki i pozwalający odtwarzać je nawet po wielu latach.* <Now. z Gr. grámma = głoska + fōnē = dźwięk>

Gramofonicznie przys. od **Gramofoniczny,** *za pomocą gramofonu.*

Gramofoniczny przym. od **Gramofon.**

× **Gramolenie, a,** blm., czynność cz. **Gramolić.**

Gramolenie się, a ś., blm., czynność cz. **Gramolić ś.**

× **Gramolić, i, ił,** × **Grabolić** *dłubać, grzebać, czmerać, gmerać.* Przen.: Po wierzchu tylko gramolim, przestając na tym, że przy nawale potocznych zabaw szczątki same czasu poświęcamy filozofji. Pilch. **G. ś. 1.** × *czołgać ś., pełzać:* Gadzina ś. na to drzewo gramoli. Troc. **2.** a. × **Grabolić ś.,** × **Gromolić ś.,** [**Gramać ś., Grabusić ś., Gracmolić ś., Grumolić ś.**], częstot. × **Gramoliwać ś.** *z trudnością przedostawać ś., grzebać ś., telepać ś., brnąć, leźć; drapać ś., wdrapywać ś., piąć ś., wspinać ś. z trudnością (na miejsca strome):* G. ś. po śniegu. Z ciężkością ś. po opokach gramolą. Stasz. G. ś. na konia. Przen. *dążyć do czego z wielkim wysiłkiem:* G. ś. do urzędu, znaczenia. Sł. wil. **3.** *guzdrać ś., marudzić, mitrężyć, bałamucić, długo ś. wybierać.* **4.** [Gramolić ś., **Gramać ś., Grumolić ś.**] *iść wolno; iść po błocie.* <GRAM(OŁ)>

× **Gramoliwać się, a ś., ał ś.** p. **Gramolić.**

× **Gramoliwanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Gramoliwać ś.**

Gramoła, y, lm. **y** rub. *ten, co ś. gramoli, opóźnia ś. z czym, guzdrała, maruda.*

× **Gramota, y,** lm. **y** p. **Ramota:** Ten pozew, co to za G.! Wyb. <p. Ramota>

[**Grampa, y,** lm. **y**] p. **Grępa.**

[**Gramuła, y,** lm. **y, Grymuła, Gram, Gramzoń**] *człowiek nieruchawy, ciężki, niezgrabny, opieszały, powolny, niezdatny do niczego; niedołęga, gamajda.*

[**Gramzoń, a,** lm. **e**] p. **Gramuła.**

Gran, a a. **u,** lm. **y,** × **Grano** *drobna jednostka wag* = $^1/_{24}$ *skrupułu* = $^1/_{288}$ *łuta.* <Łć. granum = ziarno>

× **Gran, u,** lm. **y** p. **Grań.**

Grana, ów, blp. *pięć czerwonych gałek, umieszczonych w kształcie krzyża na świecy zwanej paschałem.* <Łć. grana = ziarna>

Granacik, a, lm. **i 1.** p. **Granat. 2.** [G.] *żandarm rosyjski.*

† **Granacki** p. **Granatowy:** Wiele w jabłku granackim jabłek ś. zamyka. Birk.

× **Granader, a,** lm. **owie** p. **Grenadjer.** Troc.

× **Granaderski** przym. od **Granader.** Troc.

× **Granadjer, a,** lm. **owie** p. **Grenadjer.**

× **Granadjerski** przym. od **Granadjer.** × **Po granadjersku** przys. *jak grenadjer, jak grenadjerowie.*

Granat, u, lm. **y 1.** blm. *kolor granatowy:* To sukno wpada w G. **2.** *sukno granatowe:* Sukna szkarłaty, granaty, półgranacia, półszarłacia. Vol. **3.** *żerdź stojąca na przodzie okrętu z dwoma żaglami.* **4.** a. × **Granata** *pocisk stożkowato-walcowaty pękający, napełniony materjałem wybuchowym:* G. zwyczajny, kartaczowy, torpedowy. G. działowy, ręczny. **5.** × *rodzaj broni, obuch z puginałem wewnątrz.* Wł. Teatralny puinał, G., kostur. Bobr. **6.** i zdr. **Granatek, Granacik, Granatka** *paciorek wyrobiony z minerału granatu.* **7.** *gatunek wina korsykańskiego, wino granatowe:* G. okseft z 300 butelek 100—150 talarów, butelka 10—12 złp. Goł. **8.** bot. = a) a. **Granatowiec, Drzewo granatowe** (punica) *roś. z rodziny mirtowatych:* Na jej obliczu cudowny rumieniec wiecznym i świeżym błyszczy ś. szkarłatem, jakby granatów posypany kwiatem. Mick. Gatunek: G. zwyczajny a. pospolity (p. granatum). b) a. × **Grenada** *owoc granatu zwyczajnego,* jabłko granatowe, jabłko punickie, ×jabłko ziarniste, ×malogranat, ×pomogran. c) × *kwiat granatu zwyczajnego.* d) G. pospolity p. **Szafran.** e) [Granaty] *odmiana jabłoni* (pirus malus). **9.** min. = a) *krzemian glinu z krzemianem wapnia, magnezu, żelaza a. manganu,* G. glinkowy. b) *krzemian żelaza z krzemianem wapnia, magnezu, żelaza a. manganu,* G. żelazisty. c) *krzemian chromu z krzemianem wapnia, magnezu, żelaza a. manganu,* G. chromowy. Odmiany: Almandyn a. G. szlachetny, *magnezjowo-glinkowy, krwisty;* Aplom a. G. zwyczajny, *wapienno-żelazisty, rozmaicie zabarwiony;* G. biały, *wapienno-glinkowy;* Grosular, *wapienno-glinkowy, agrestowo-zielony;* Hesonit, *wapienno-glinkowy zmieszany z granatem żelazisto-glinkowym, pomarańczowy i hjacyntowo-czerwony;* Melanit, *wapienno-żelazisty, czarny i nieprzezroczysty;* Pirop a. G. czeski, *magnezjowo-glinkowy zmieszany z granatem żelazisto-glinkowym, hjacyntowo-czerwony i krwisty;* Uwarowit, *wapienno-chromowy zmieszany z granatem wapienno-glinkowym, szmaragdowo-zielony.* Przen.: Kłania ś. las i sypie z majowego włosa, jak z różańca kalifów, rubin i granaty. Mick. Ust gorących G. pała. Kon. <Śr. Łć. granatus (dom. lapis = kamień) = dosł. ziarnisty, od granum = ziarno; 8-e znaczenie z Łć. granatum (dom. malum = jabłko) = dosł. ziarniste>

× **Granata, y,** lm. **y** p. **Granat.**

Granatbraun, u, blm. *rodzaj farby czerwonej.* <Nm. Granatbraun>

Granatek, tka, lm. **tki 1.** p. **Granat. 2.** bot.: a) p. **Szałwja.** b) [G.] p. **Siniak.**

Granatjerka, i, lm. **i, Granatnica** *ładownica do granatów ręcznych.*

Granatka, i, lm. **i** p. **Granat.**

Granatnica, y, lm. **e** p. **Granatjerka.**

Granatnik, a l. lm. **cy** *ten, co robi granaty a. je przechowuje.* **2.** lm. **i,** a. **Jednoróg, Haubica** *działo do strzelania nawiasowego.*

Granatny przym. od **Granat = l.** p. **Granatowy. 2.** *z granatu a. granatków:* Jako nić granatnych paciórek czerni ś. żórawi sznurek. Mick.

Granatoedr, u, lm. **y** min. *postać krystalograficzna, dwunastościan rombowy prawidłowy.* <Granat + Gr. hédra = powierzchnia>

Granatowcowaty bot.: Rośliny granatowcowate a. **Granatowce** (granateae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych, plemię rodziny mirtowatych.*

Granatowiec, wca, lm. **wce** bot. **l.** p. **Granat. 2.** w lm. p. **Granatowcowaty.**

Granatowo przys. od **Granatowy:** G. ufarbować.

Granatowy przym. od **Granat = l. a. Granatny** *granatów wojennych dotyczący:* Ogień G. Granatowa kula. Troc. **2.** a. †**Granacki** *drzewa a. owocu granatu dotyczący:* Kwiat, syrop G. Wino granatowe (*= granat*). Bot.: Drzewo granatowe p. **Granat.** Jabłko granatowe p. **Granat. 3.** *minerału granatu dotyczący:* Skała granatowa (*= granaty zawierająca, z granatów złożona*). Kolczyki granatowe (*= z granatów zrobione*). **4.** *koloru indygowego, ciemnoniebieski:* Kolor G. (*= granat*). Sukno granatowe (*= granat*). Granatowo-czarne tło nieba. Orzesz. <Od barwy owocu Granat>

× **Granatyr, a,** lm. **owie** p. **Grenadjer.**

†**Granc, u,** lm. **e** *izba do przechowywania skarbów u kupców nowogrodzkich:* W Nowym Grodzie Wielkim kupcy bardzo bogate sklepy swoje, które oni zowią G., mają i tam skarby swoje chowają. Paszk. <? Por. Ros. górnica = świetlica>

[**Granca, y,** lm. **e**] p. **Granica.** <Pod wpływem Nm. Grenze = granica>

[**Grancberejter, tra,** lm. **trzy**] *strażnik pograniczny:* Grancberejtrzy przyjachali, polskiej soli sukali. <Nm. Grenzbereiter>

[**Grancznik, a,** lm. **cy**] p. **Granicznik.** <p. Granca>

l. Grand, a, lm. **owie** *magnat hiszpański.* <Hp. grande>

2. Grand l. a, lm. **y** zł. p. **Grandziarz. 2. u,** lm. **y** gorz. *naczynie do zbierania brzeczki, odciągniętej z kotła zatornego,* z b i o r n i k, s t u d n i a z a c i e r n a. <Fr. grand = wielki, dom.: 1) złodziej, 2) naczynie>

Granda, y, lm. **y l.** [G. a. **Grenda**] żart. *zabawa, wesołość.* **2.** [Na grandę] (i zł.) *na dużą skalę, na dobre:* Sieje już na grandę. Kraść na grandę. **3.** ucz. *gromada, kupa:* Na palanta poszli całą grandą. **4.** (u uliczników) = *oszukaństwo:* Brać na grandę (*= oszukiwać*). Zjeść na grandę (*= zjeść, a nie zapłacić*). Pożyczyć na grandę (*= na wieczne nieoddanie*). **5.** zł. = a) a. **Grenda** *rozbój nocny; wielka zbrodnia.* b) (i u uliczników) = α) *gruby interes:* G. nie idzie, więc na drobne rzeczy człek ś. łakomi. Zrobić grandę. β) *grube ryzyko:* Lecieć na grandę. γ) Zrobić coś na grandę = *zupełnie zepsuć.* <Z Fr. grand = wielki>

× **Grandeca, y,** blm. p. **Grandesa:** Dumne w swojej grandecy Hiszpany. Rzew. W. <Włos. grandezza>

Grandel, dla, lm. **dle** myśl. *kieł jelenia:* Rodzaj kłów (grandle), wyrastających po jednemu w szczęce górnej jedynie tylko u gatunku jelenia. Sp. Każdy myśliwy uważa za swój obowiązek wydostanie grandli ze szczęki ubitego jelenia. Sp. <Nm. Gränel>

Grandesa, y, lm. **y,** × **Grandeca** *wielka, znakomita, bogata dama:* Siostry nienawidziła, nazywając ją grandesą. Zap. <Fr. grandesse>

Grandgarda, y, lm. **y, Grangarda** woj. *główny posterunek polowy w sile 80—100 ludzi, umieszczany w punktach strategicznych:* G. wysuwa placówki naprzód, a te znowu rozstawiają czaty. <Fr. grande garde dosł. = wielka straż>

Grandhubel, bla, lm. **ble** *rodzaj hebla:* Przynieś mi dwa grandhuble. Korz. <Nm. Grundhobel>

Grandkulka, i, lm. **i** p. **Grankulka:** Wszystkich prawie żołnierzy popstrzono grandkulkami, gwoździami, szrutem z owych srogich garłaczów. Kaczk. <Nm. Grandkugel dosł. = kula żwirowa>

Grandmuszkieter, a, lm. **owie, Granmuszkieter** *towarzysz z kompanji nadwornej za Sasów, złożonej z 80 ludzi:* Każdy G. miał rangę chorąższką. Mat. <Fr. grand = wielki + Muszkieter>

Grandować, uje, ował zł. *rabować, rozbijać w nocy.* <p. Granda>

Grandowanie, a, blm., czynność cz. **Grandować.**

[**Grandownik, a,** lm. **cy**] p. **Grandziarz.**

Grandowski przym. od **l. Grand.**

Grandus, a, lm. **y** zł. p. **Grandziarz.**

Grandziarski przym. od **Grandziarz.**

Grandziarz, a, lm. **e, Grand, Grandus** zł. a. [**Grandownik**] *rabuś, zbój, złodziej.* Przen. *łobuz, hultaj, łotr, oszust, szalbierz:* Tacy grandziarze, jak my dwaj, nie warci żyć na świecie. Zap.

Grandzić, i, ił *kraść.*

Granelle, i, blp. p. **Granele.**

Granele, i, blp. **l.** a. **Granelle** *daw. potrawa z jąderek młodych jagniąt i cieląt oraz grzebieni kogucich.* Goł. **2.** *rodzaj raków.* <Włos. granello = jąderko>

Grangarda, y, lm. **y** p. **Grandgarda:** Za wedetami stanęły placówki i grangardy. Jeż.

[**Grania, i,** lm. **e**] p. **Grań.**

[**Graniacz, a,** lm. **e**] *graniastosłup.* <GR(AN)>

[**Graniać, a, ał**] *robić bróździę dla utworzenia małych zagonów.*

Graniak, a, lm. **i** p. **Rajbal.**

[**Granianie, a,** blm.] czynność cz. **Graniać.**

Graniasto przys. od **Graniasty.**

Graniastodzioby *mający dziób prawie czworograniasty:* Ptak G. <GR(AN) + DZIOB>

Graniastosłup, a, lm. **y** mat. *bryła gieometryczna, wielościan mający za dwie podstawy równe i równoległe wielokąty, a za ściany boczne równoległoboki:* G. trójkątny, czworokątny, pięciokątny. G. prosty, pochyły a. ukośny, ścięty. <GR(AN) + SŁUP>

Graniastosłupowy *mający postać graniastosłupa, pryzmatyczny:* Figura graniastosłupowa.

Graniastość, i, blm. rz. od **Graniasty.**

Graniasty, × **Graniaty,** × **Granowity l.** a. × **Granisty** *mający krawędzie wystające, węglasty:* Łodyga graniasta. Ziarno graniaste. [Mam czapeckę w ćtery rogi graniastą]. **2.** [G.] (o maści bydlęcej) = a) *mający łaty, szczeg. czerwone na białym tle, łaciasty:* Wół G. b) *ciemnoczerwony.* **3.** woj.: Fortyfikacja graniasta = *fortyfikacja, w której zamiast układów bastjonowych używa ś. prostych kleszczy, tworzących kąty wyskakujące i wklęsłe.* <GR(AN)>

× **Graniaty** i [**Graniaty**] p. **Graniasty:** a) Tatarka ma ziarna graniate. Trzyc. b) Krowa graniata. Od siniaków plecy graniate były. Kon.

Granica, y, lm. **e,** × **Grań,** [**Granca**] **1.** *linja zamykająca przestrzeń, kraniec, obwód jakiej rzeczy, kres:* G. państwa=*kresy*, przen. *miedza.* G. majątku. G. pól = *miedza.* Góry, rzeki są naturalnemi granicami krajów. Rozszerzyć, uszczuplić, naruszyć, przejść, obsadzić wojskiem, oznaczyć, określić, wytknąć granicę państwa. Bronić granic. Spór o granicę. Pomykać granic a. rozszerzać granice. Mieszkać z kim o granicę=*o ścianę, o miedzę, w sąsiedztwie.* Ma granice Nieskończony. Karp. Nad a. pod granicą mieszkać=*na kresach, na pograniczu.* Za granicą=*poza krajem, zewnątrz kraju, na obczyźnie.* Jechać za granicę. Przechodzić granicę. Opuścić granice kraju = *wyjść z kraju, emigrować.* Nieprzyjaciel wkroczył w granice państwa. Nieprzyjaciel o granicę jest (=*tuż, nad karkiem*). Granice społeczne, polityczne, pienne a. sporne, stałe, niestałe, celne, wojskowe, prowincjonalne, gminne. Z granicy polskiej mili nigdym nie wyjechał. Rej. Przen.: Uciekać, wypędzić za dziesiątą granicę=*bardzo daleko, gdzie ś. pieprz rodzi, na bory (a. na góry), na lasy, [na ukrainę].* (Morze) zamierzonych granic przeskoczyć ś. boi. Kochan. (=*brzegów*). G. lasu (=*skraj*). Minęła ta chwila, minęła mi złota, gdy żyło ś. duszą za świata granicą. Kor. [Mój najmilszy od warszawskich granic]. **2.** przen. *miara, miarka, kres, koniec, meta, zakres, ramy, kompetencja:* Wyszedł z granic przyzwoitości. Przekroczyć, przestąpić granice swej władzy. Miłość bez granic. Ufać bez granic. Położyć granice dumie. To mi to dla niego sława, jeśli moc swoją i władzę w granicach utrzyma. Pilch. Jego ambicji nie było granic. Granice poznania, fil.=*kres, do którego poznanie sięgać może i poza którym leży dziedzina niepoznawalna.* Granice rozumu ludzkiego. Granice umiarkowania. Zachować ś. w granicach skromności. Zadziwienie tak upoiło umysł ludzki, że ten granicę wzroku wziął za granicę świata. Śniad. **3.** [G.] *gra dziecięca.* **4.** mat.=a) *ograniczenie figury gieometrycznej.* b) *wartość, do której zbliża ś. funkcja, gdy zmienna a. zmienne niezależne dążą do pewnych wartości oznaczonych:* G. niższa, wyższa, skończona, nieskończona. G. sumy, iloczynu, szeregu. c) *wartości zmienne, pomiędzy któremi bierze ś. całka, zwana określoną:* G. całki niższa a. wyższa, dolna i górna. <GR(AN)>

[**Granicha, y,** lm. **y, Graniocha, Granula**] *krowa graniasta.*

Graniczar, a, lm. **owie** (u Serbów) *żołnierz pograniczny:* Był pisarzem w kancelarji audytorjatu wołosko-banackiego pułku graniczarów. Jeż. <Srb. graničar>

Graniczenie, a, blm., czynność cz. **Graniczyć.**

× **Graniczenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Graniczyć ś.**

Granicznik, a, lm. **i 1.** × lm. **cy**=a) a. [**Granocznik**] *ten, co graniczy z kim, sąsiad, mieszkaniec ościenny:* Starać ś. o hołdowanie graniczników. Górn. b) *ten, co wytyka granice, mierniczy, jeometra:* G., mierniczy, pomierczy. Bobr. c) *mieszkaniec pogranicza, kresowiec:* Krzysztof Łasko należał do rzędu odważnych graniczników. Rol. **2.** *słup, kopiec, kamień graniczny.* Szuj. **3.** bot. (sticta) *roś. z gromady porostów, z rodziny tarczownicowatych.* Gatunek: Płucnik (pulmonaria) **4.** gór. *znak w kopalni nacięty, dla zaznaczenia punktów, do których ś. doszło w ciągu kwartału, roku i t. d.* <GR(AN)>

Graniczny 1. *tyczący ś. granicy, demarkacyjny:* Kopiec, słup, proces, żołnierz G. Spór, sąd G. Zemsta za mur G. Fred. A. Hetman G.=*polny, pilnujący granic państwa* (w daw. Polsce). Komornicy graniczni są namiestnikami podkomorzych. Kras. **2.** × *sąsiedni, sąsiadujący, ościenny, leżący, mieszkający o granicę, przyległy, pograniczny, nadgraniczny, kresowy.* **3.** anat.: Błonka graniczna p. **Błonka. 4.** fil. *kresowy, ostateczny:* Pojęcie graniczne = *któremu rzeczywistość nigdy dorównać nie może, chociaż nieskończenie przybliżać ś. do niego może; pojęcie idealne:* Pojęcie sprawiedliwości jest pojęciem granicznym. **5.** fiz.: Kąt G. p. **Kąt.**

Graniczyć, y, ył 1. *stykać ś. granicami, leżeć o granicę, przylegać, dotykać; mieszkać o granicę, o miedzę, sąsiadować:* Galicja graniczy z Węgrami. Nasze pola graniczą z sobą. Naiwność jej graniczy z głupotą (=*dochodzi do...*). **2.** ×*ograniczać, stawiać granice; otaczać, okalać, zamykać swemi granicami, odgraniczać:* Przysiągł, iż sprawiedliwie wiódł i graniczył. Tarn. Polskę graniczą Karpaty. Troc. **3.** [G. z kim]=a) *przestawać, mieć stosunki z kim.* b) *sprzeczać ś.:* Ej! Zosiu, nie granicz ze mną, bo jak Boga kocham, wsadzę cię do gazety. Rog. × **G. ś.** *ograniczać ś. do czego a. na czym, kończyć ś. na czym, redukować ś., sprowadzać ś. do czego, zamykać ś. w granicach czego, poprzestawać, bastować na czym:* Chwała nie graniczy ś. granicami żywota. Birk. <GR(AN)>

Granie, a, lm. **a 1.** czynność cz. **Grać;** *sposób grania, gra:* G. na rogu. G. komedji. × G. dzieci (=*igranie, zabawa*). Klarysa na G. swej roli przystała. Węg. Psów G. Mick. G. derkaczy. Sienk. **2.** [G.] *zabawa z tańcami.* **3.** myśl. *czas popędu płciowego niedźwiedzia, borsuka, głuszca, cietrzewia i jarząbka.* **4.** lek.: G. w piersiach=*charczenie, rzężenie* (stertor). <GR>

Granik, a, lm. **i** *najdrobniejsza jednostka wag w układzie miar nowopolskich = 8 miligramom.* <p. Gran>

[**Graniocha, y,** lm. **y**] p. **Granicha.**

× **Granisty** p. **Graniasty.**

Granit, u, lm. **y** min. *skała krystaliczna, wybuchowa dawniejsza, przeważnie ziarnista, często porfirowa, złożona z feldspatu, kwarcu i miki, używana do budowli i brukowania ulic:* Nad jeziora włoskim brzegiem czy pamiętasz Alp granity? Krasiń. Zdr. × **Granitek.** <Fr. granit>

× **Granitek, tku,** lm. **tki** p. **Granit.** Dudz.

× **Granitny** p. **Granitowy.** Wor.

Granito nieod. cukier. *lody, złożone z wody, cytryny, wina, smaku owocowego, zamrożone na sypko.* <Włos. granito>

Granitowaty *podobny do granitu:* Hialomikt G. Łab.

Granitowy, × **Granitny** przym. od **Granit:** Słup G.

Grankulka, i, lm. **i, Grandkulka** *mała kula do strzelby, większa od loftki; lotka, loftka, śrut najgrubszy:* Przybili stęflami prochu garść i grankulek we dwoje. Mick. <p. Grandkulka>

Granmuszkieter, a, lm. **owie** p. **Grandmuszkieter.** Spas. <Fr. grand = wielki + Muszkieter>

× **Grano, a,** lm. **a** p. **Gran.** Krup.

[**Grano, a,** lm. **a**] *warkocz, spleciony ze zboża.* <?>

[**Granos, a,** lm. y] *wól graniasty.*
× **Granowitość, i,** blm. rz. od **Granowity.**
× **Granowity 1.** i [**Granowity**] p. **Graniasty.** Podcz. Wół G. **2.** † *czworograniasty; kwadratowy.* **3.** bot.: Gałgan G. p. **Cibora.**
[**Granula, i,** lm. **e**] p. **Granicha.**
! **Granulacja, i,** lm. **e** lek. **1.** *ziarnkowanie, brodawkowanie.* **2.** *ziarnina,* × *brodawki mięsne.* Por. **Dziwe mięso.** <Fr. granulation>
! **Granulacyjny** przym. od **Granulacja,** *ziarninowy:* Powierzchnia granulacyjna a. ! g r a n u l u j ą c a.
Granulit, u, lm. **y** min. *skała krystaliczna, łupkowa, złożona z feldspatu, kwarcu i granatu w bardzo drobnych ziarnkach, a. turmalinu w igiełkowatych kryształkach, używana do budowli i dróg bitych.* <Z Łć. granum = ziarno + Gr. **líthos** = kamień>
Granulitowy przym. od **Granulit.**
Granulizacja, i, lm. **e** p. **Granulizowanie.**
Granulizować, uje, ował *obracać co w ziarna, w kulki, t. j. nadawać kształt ziarnisty:* G. ołów na śrut. <p. Granulować>
Granulizowanie, a, blm., **Granulizacja** czynność cz. **Granulizować.**
Granulować, uje, ował 1. chem. *nadawać metalowi postać drobnych ziarnek przez stopienie go i wylanie powolnym strumieniem ze znacznej wysokości do zimnej wody.* **2.** ! lek. (o ranach, wrzodach) *porastać, wypełniać ś. ziarniną, ziarnieć.* <Z Fr. granuler>
Granulowanie, a, blm., czynność cz. **Granulować.**
Granuloza, y, blm. gorz. *część składowa skrobi czyli krochmalu, łatwo ś. scukrzająca, w wodzie rozpuszczalna,* in. z i a r n o w i e. <Z Łć. granum = ziarno>
Grany 1. im. od **Grać. 2.** *odprawiany z muzyką:* Msza grana. [Wesele grane]. **3.** [G.] *grający:* Góra, co jest na ni grane drzewo i złota woda. <GR>
× **Grań, i,** lm. **e,** × **Gran,** [**Grania**] **1.** *węgieł, kąt, róg, kant, krawędź; wydatna krawędź wzajemnego zetknięcia ś. płaszczyzn:* Zamek na cztery granie murowano. Warg. Na trzy, cztery granie = *trójgraniasty, czworograniasty.* [Słup na śtyry granie]. Sad na pięć grani osadzony. Kochan. **2.** Grań, p. **Granica:** Granie miasta. Niech ś. każdy zachowuje w przyzwoitej grani. Pot. *Miejsce właściwe, swoje:* Stawy w ciele wystąpiły z grani. Pot. Por. **Groń.** <GR(AN)>
† **Grań, i,** blm.: Psia G. = *kanikuła, upał:* Ryba włóczeń w okręty skacze, a to we psią G., gdy ją w skrzele gzik gryzie. Sien. <GR>
[**Grań, a,** lm. **e**] p. [**Groń**]: Owce gŕaniem idą. Góry sytkie graniami przeseł. Legnie na grani całe stado kozic. <p. Gruń>
[**Grap, a,** lm. **y**] p. **Grapa.**
Grapa, y, lm. **y 1.** [G. a. **Grap**] *sagan, kociołek na trzech nóżkach z żelaza ulany, z dwojgiem uszu.* **2.** [G.] *przezwisko baby.* **3.** cukier. *kamień wyżłobiony, w którym uciera ś. masę migdałową, grylaż.* **4.** piern. *kociołek do tarcia migdałów a. pierników starych a. spalonych, w celu przygotowania ich na wyroby niższego gatunku.* Zdr. [**Grapka**]. <Nm. Grapen>
[**Grapa, y,** lm. **y**] **1.** p. **Grępa. 2.** *turnia, grzbiet skalisty, stromy wzgórza.* **3.** *urwisko, urwisty wzniesiony grunt orny a. lesisty:* Ozleciały mi ś. koźlęta po grapie. **4.** *parów.* **5.** w lm. *miejsce, gdzie są rozpadliny a pośród nich pagórki.* <Może Nm. Gerumpel = zsypisko, piargi; por. [Graba, Grąba, Gr(z)ępa]>
[**Grapcie, i,** blp.] p. **Graby.**
1. [**Grapka, i,** lm. **i**] p. **Grapa.**
2. [**Grapka, i,** lm. **i**] *krupnik z wódki, miodu i smalcu.* <? Może od Grapa = garnek>
Graptolit, u, lm. **y** pal. *odcisk skamieniały, znajdowany tylko w najstarszych utworach paleozoicznych, w sylurze, a należący do rodziny polipów kolonjalnie żyjących i już zaginionych.* <Now. z Gr. graptós = pisany + líthos = kamień>
Graptolitowy przym. od **Graptolit,** *graptolity zawierający:* Łupek, wapień G.
× **Grasancja, i,** blm. p. **Grasowanie:** Bywają między wami nocne grasancje. Bals. <Z Łć. grassari = grasować>
Grasant, a, lm. **ci, Grasownik** *ten, co grasuje, po nocy dokazuje; łupieżca, rabuś, napastnik, najezdnik:* Wynijdzie synek na wolność, aliż tu zalotnik, lubieżnik, pijanica, kostera, kartownik, napastnik, G. Bals. Drogi pełne były grasantów, t. j. zbiegów z wojsk rozmaitych. Sienk. Mógł oczyszczać lasy i wsie z grasantów, których liczne watahy trudniły ś. rozbojem. Sienk. <Łć. grassans, 2 pp. grassantis, im. od grassari = chodzić często; hulać, szaleć>
Grasica, y, lm. **e 1.** [G.] *gruczoł piersiowy* (glandula thymus) *u cieląt.* **2.** anat. (thymus) *gruczoł płodowy w górnej części klatki piersiowej, zanikający później zupełnie,* in. m l e c z k o, g r u c z o ł × m l e c z n y, × n a t c h a w i c z n y, p i e r s i o w y, † g u z p ł u c o w y, m l e c z n y, † z a w a ł k a p i e r s i o w a. <?>
Grasicowy przym. od **Grasica:** Tętnice i żyły grasicowe.
Grasować, uje, ował 1. × *zbijać bruki, bąki, szlifować bruki = włóczyć ś., łobuzować ś., wyprawiać hece, awanturować ś., tłuc ś. po nocach, dokazywać.* **2.** *plondrować, grabić, łupić, rabować:* Tatarzy grasują w tej stronie. Malcz. Poczęli G. w tej stronie, paląc, rabując, ścinając. Sienk. **3.** (o chorobach) *panować, rozpościerać ś., szerzyć ś., dawać ś. we znaki:* Febra grasuje. Przen.: Anibym jego złości dozwolił G. Malcz. **4.** [G.] *szukać, szperać:* Potyla grasowáł, aze znaláz. <Łć. grassari = chodzić często; szaleć, hulać>
! **Grasować, uje, ował** p. **Gracować:** Grasowana droga. Orzesz.
Grasowanie, a, blm., × **Grasancja** czynność cz. **Grasować.**
Grasownik, a, lm. **cy** p. **Grasant:** Poskromienie grasowników swawolnych. Krech.
Grassejować, uje, ował *nie wymawiać wyraźnie litery r po parysku:* Mówi po francusku wybornym akcentem, nawet grassejuje. Sienk. <Fr. grassayer>
Grassejowanie, a, blm., czynność cz. **Grassejować.**
Grasunek, nku, lm. **nki** *grasowanie, rabunek:* Znękane żołnierstwo poczęło wymykać ś. z obozu pojedyńczo i kupami na G. po wsiach. Sienk. <p. Grasować>
1. Grat, a, lm. **y 1.** szczeg. w lm. *rzeczy, manatki, sprzęty domowe, dobytek, mienie, chudoba:* Wyprowadził ś. ze wszystkiemi gratami. † Po śmierci mieszczki wszystek G. i szczebrzuch do męża i dzieci ma przysłuszeć. Groic. **2.** *stara rzecz, sprzęt stary, zużyty, rupieć, śmieć, łach; gruchot, rzecz zepsuta, bez wartości:* Ta suknia to już G. Twój zegar już G. Żart.: A reszta graty, arystokraty. Krasz. **3.** przen. *mężczyzna a. ko-*

bieta stara, schorowana, stary dziad a. baba: Cóż to za baby! co za gmachy! co za graty! Fred. A. Moja siostra, ale tobie lepiej życzę i powiadam, że ten stary G. do niczego. Fred. A. **4.** w lm. *naczynia rzemieślnika.* **5.** ✕ w lm. = a) *stare kawałki żelaza.* Troc. b) Graty mosiężne = *stary mosiądz.* Troc. **6.** [G.] = a) *wszelkie naczynie.* b) *wszelkie narzędzie.* c) *grabie.* d) w lm. = α) *grabki, małe grabie.* β) *kosy umajone wieńcami.* γ) *szczeble u kosy.* δ) *grabki przyczepione do kosy dla koszenia zboża:* Kosić zboże na graty. Zdr. **Gracik, [Gratek]** a. w lm. **Gratki.** Zgr. **Gracisko.** <Nm. Geräth>

2. Grat, a, lm. **y** **1.** (u gisera) *kant sterczący na spojeniu połów odlewu metalowego:* Spiłować G. **2.** w wyrażeniu: Spajać deski na G. = *wpuszczać obu brzegami w fugi dwuch desek listewkę poprzecznie wykrajaną, ażeby ś. deski nie paczyły:* Posadzka robiona na G. <Nm. Grat>

1. [Grata, y, lm. **y]** p. **Krata.**

2. [Gráta, y, lm. **y]** *rodzaj kosy.* <Nm. Geräth>

[Gratać się, a ś., ał ś.] *podnosić ś. materjalnie a. moralnie.* <? Por. Ukr. karataty sia, Brs. karatàcca i Pol. krzątać ś.>

[Gratanie się, a ś., blm.] czynność cz. **Gratać ś.**

Gratek, tka, lm. **tki** **1.** [G.] a. w lm. p. **Grat.** **2.** [G.] *naczynie drewniane, podobne do szaflika, cebrzyk, dojnica.* **3.** w lm. *ogół naczyń = narzędzi szewca.*

Grathubel, bla, lm. **ble** *hebel w kształcie półokrągłym, do równego oczyszczenia pod szpongi.* <Nm. Grathobel>

Gratis p. **Gratys.** <Łć. gratis>

Gratiskowy p. **Gratysowy:** Littlepage wysyłany był w rozmaitych misjach tajemniczych do dworów zagranicznych i pobierał pensje gratiskowe. Kraus.

Gratisowy p. **Gratysowy:** Gratisowe zabieranie podwód. Rol.

Gratisówka, i, lm. **i** p. **Gratysówka.**

Gratka, i, lm. **i, Gratyska** *obrywka, prezencik, oberchapka, to, co samo w ręce wpada, darmocha; sposobność, sprzyjająca okoliczność, szczęśliwa, dogodna, sprzyjająca chwila, okazja sama ś. nastręczająca; uciecha:* Zamiast gratki, me obrywki są batogi. Jak. W. A to mi ś. zdarzyła G.! Zdarzyła mi ś. G. pomyślnego obłowu. <Z Łć. gratis = darmo>

[Gratka, i, lm. **i]** *poręcz u pułapu do wieszania czego.* <Nm. Geräth>

Gratuar, a, lm. **y** noż. **1.** *nóż do zeskrobywania farby ze szkła a. porcelany.* **2.** *nóż szewcki bez trzonka do krajania skór, krawalnik.* Zdr. **Gratuarek.** <Fr. grattoir>

Gratuarek, rka, lm. **rki** p. **Gratuar.**

Gratulacja, i, lm. **e** *życzenie, powinszowanie, pozdrowienie:* Chciałem jej, o ile możności, gratulację moją wyrazić za opiekę w czasie niemocy. Krasz. Miała parę domów takich, gdzie jej potrzeba było być z gratulacją. Kaczk. Zażył solennie tabaki, kichnął, i zaczęły ś. gratulacje. Kaczk. <Łć. gratulatio>

Gratulacyjny przym. od **Gratulacja:** Gratulacyjne telegramy. Rog.

!**Gratulant, a,** lm. **ci** *ten, co winszuje, składa życzenia.* <Łć. gratulans, 2 pp. -ntis>

Gratulować, uje, ował *życzyć, winszować, pozdrawiać.* <Łć. gratulari>

Gratulowanie, a, blm., **Gratulacja** czynność cz. **Gratulować.**

[Gratuny, ów, blp.] *kawały zmarzłej a. zeschłej ziemi, gruda zimowa.* <Może poczucie Grad jako *grat, z GRAD>

Gratyfikacja, i, lm. **e** **1.** *nadzwyczajne wynagrodzenie pieniężne, udzielone przez chlebodawcę podwładnemu w dowód zadowolenia z usług.* **2.** *takież wynagrodzenie roczne, dodatek jednorazowy do rocznej pensji, po ukończeniu roku dawane.* <Łć. gratificatio>

Gratyfikacyjny przym. od **Gratyfikacja:** Fundusz G.

Gratyfikować, uje, ował *udzielać gratyfikacji, wynagradzać, obdarzać.* <Z Łć. gratificari>

Gratyfikowanie, a, blm., czynność cz. **Gratyfikować.**

[Gratyka, i, lm. **i]** *motyka.* <Zmieszanie Grat z Motyka>

Gratyny, yn, blp. **1.** ✕ *część promu, bal służący za pomost do promu:* Zrobić prom i G. do niego. Akta wikar. Włocławskich 1688 r. **2.** *miejsce pomiędzy wręgami, gdzie ś. woda sączy na statkach.* Mag. <p. Grotyna>

Gratys, Gratis przys. **1.** *darmo, bezpłatnie, bezinteresownie:* Usługuje mu G. Dano mu bilet G. Wejście G. (= *wolne*). **2.** ✕ *bezkarnie, na sucho, gładko:* Uszło mu to G. (= *upiekło mu ś.*). <Łć. gratis>

✕ **Gratys, a,** lm. **y,** ✕ **Gratis** rz. *darmocha:* Patrzy a wietrzy, gdzie zażyć gratysa. Koch.

Gratyska, i, lm. **i** p. **Gratka:** Gratyskę zawsze wolę. Fred. A.

Gratyskowo przys. od **Gratyskowy.** L.

Gratyskowy p. **Gratysowy:** Littlepage pobierał pensji gratyskowej 50 dukatów. T. K.

Gratysowo przys. od **Gratysowy.** L.

Gratysowy, Gratyskowy, Gratisowy, Gratiskowy *bezpłatny, darmo dany.*

Gratysówka, i, lm. **i, Gratisówka** *rzecz gratysowa, darmocha.*

Gratzaga, i, lm. **i** *piłka ręczna do wyrzynania gratów.* <Nm. Gratsäge>

✕ **Grauwaka, i,** lm. **i** gór. p. **Szarowaka.** <Nm. Grauwacke>

[Grauż, a, lm. **e]** *piskorz.* <Może z Lit. gráužas = żwir (gruz), bo inaczej rybka ta nazywa ś. [piasecznik]; por. Czes. hruz>

[Grawacz, a, lm. **e]** p. **Grajek:** Grajciez mi, trębace, gráwace! <GR>

†**Grawać, a, ał** i **[Grawać]** p. **Grać:** a) Na tej piszczałce grawał Dafnis usty swemi. Szymon. b) [Na trawęć chodziła, z chłopcami grawała] (= *igrała, figlowała, bawiła ś.*). <GR>

✕ **Grawaka, i,** lm. **i** gór. p. **Szarowaka.** <Nm. Grauwacke>

✕ **Grawalnia, i,** lm. **e** *pokój do gry.* L.

✕ **Grawalny,** ✕ **Growalny,** ✕ **Grywalny** *do grania służący:* Piła (= piłka) grawalna. Troc. G. pokój. L. <GR>

✕ **Grawamin, u,** lm. **a** **1.** *ciężar, brzemię:* O Jezu, w morzu boleści tonący, drzewa krzyżowego grawaminem obciążony. Hil. **2.** *ucisk, gnębienie:* Pisze wyraźnie, jakie ś. dzieją egzorbitancje, grawamina nieskończone na szlachtę, podeptanie praw kardynalnych. Kaczk. **3.** *zażalenie stanów na wymiar sprawiedliwości.* **4.** praw. *skarga, zażalenie na wyrok poprzedniej instancji, apelacja.* <Łć. gravamen ni., lm. gravamina>

†**Grawanie, a,** blm., **[Grawanie]** czynność cz. **Grawać.**

Grawer, a, lm. **rzy** a. **owie** *pieczętarz, wyrzynający rysunki na ciałach twardych, sztycharz, rytownik.* <Fr. graveur>

Grawerować, uje, ował, Grawirować, Grawować *rznąć, wyrzynać, ryć, sztychować na metalu, szkle, kamieniu, rytować.* <Fr. graver przez Nm. graviren>

Grawerowanie, a 1. blm. czynność cz. **Grawerować. 2.** lm. a p. **Grawiura.**

Grawerowany, Grawirowany 1. im. od **Grawerować, Grawirować.** 2. *ozdobiony grawiurami:* Płyta srebrna, artystycznie grawerowana.

Grawerski przym. od **Grawer:** Zakład G.

Grawerstwo, a, blm. *sztuka, rzemiosło grawera, pieczętarstwo.*

Grawerunek, nku, lm. **nki** p. **Grawiura:** Te dzieła sztuki są rysunkiem a. grawerunkiem, naciętym na kości lub rogu. Lub.

× **Grawimetr, u,** lm. **y** chem. *przyrząd do mierzenia ciężaru właściwego,* in. areometr, ×ciężkomierz. <Now. z Łć. gravis = ciężki + Gr. métron = miara, -mierz>

Grawirować, uje, ował p. **Grawerować.**

Grawirowanie, a, blm., czynność cz. **Grawirować.**

Grawirowany p. **Grawerowany.**

Grawitacja, i, blm. **1.** p. **Grawitowanie. 2.** fiz. *ciążenie powszechne, przyciąganie ciał.* <Fr. gravitation>

Grawitować, uje, owal *ciągnąć do pewnego (środkowego) punktu, krążyć około kogo a. czego; asystować:* Osobistość, która zawsze w jego atmosferze, jakby drabant obok niego grawitowała. Fred. A. <Fr. graviter>

Grawitowanie, a, blm., **Grawitacja** czynność cz. **Grawitować.**

Grawiura, y, lm. **y, Grawerunek, Grawerowanie** *rysunek grawerowany, rycina, sztych.* <Fr. gravure>

[**Grawka, i,** lm. **i**] *mała harmonijka, na której ś. gra, dmuchając.* <GR>

Grawować, uje, owal p. **Grawerować.** Łab.

Grawowanie, a, blm., czynność cz. **Grawować.**

[**Graźnia, i,** lm. **e**] *pieczara; rozpadlina, dziura w skale a. w ziemi.* <?>

1. [**Grąba, y,** lm. **y**] p. **Gręba.**

2. [**Grąba, y,** lm. **y**] p. **Gruba.**

[**Grąbelek, lka,** lm. **lki**] p. **Gręba.** <Może Nm. Gerumpel = kupa>

[**Grąbelka, i,** lm. **i**] p. **Grąbla.**

[**Grąbia, i,** lm. **e**] p. **Gręba:** Sadzić kartofle w grąbie. <Może Nm. Gerumpel = kupa>

[**Grąbla, i,** lm. **e**] p. **Gręba.** Zdr. [**Grąbelka**].

Grączla, i, lm. **e** bot. (heliocarpus) *roś. z rodziny lipowatych.* <?>

[**Grąd, u,** lm. **y, Grond, Gronda**] *miejsce wzniosłe i suche pośród łąk błotnistych; ląd, ostrów między wodą.* Zdr. [**Grądzik, Grądziczek**]. <Nm. Grund, skąd też Grunt>

[**Grądal, a,** lm. **e**] p. **Grundal:** Rozwaliwszy ś. G. na kanapie, w przytomności zacniejszych jako wielbłąd sapie. Nar. <Od Grunt>

[**Grądel, a,** lm. **e**] p. **Grundal.**

[**Grądka, i,** lm. **i**] p. **Grządka.**

[**Grądowina, y,** lm. **y**] **1.** *ziemia, łąka sucha.* **2.** *siano z łąk suchych (nie bagnistych):* Mój koń umknon (= chwycił) ty grądowiny.

[**Grądowy** przym. od **Grąd,** *lądowy:* Siano grądowe. Łąki grądowe.

[**Grądzia, i,** lm. **e**] p. **Grzęda.**

[**Grądziczek, czka,** lm. **czki**] p. **Grąd:** Tam na morzu gaiczek, na tym gaiczku G.

[**Grądzić, i, ił**] **1.** p. **Grążyć. 2.** p. **Grązić.** <GRZĘZ>

[**Grądziel, a,** lm. **e, Grądziela, Grzązielówka, Grąździel, Grązel, Gręndziel, Grządziel, Grzązel, Grząziel, Grzędziel, Grundziel**] *dyszel u sochy a. pługa z dwiema w grubszym końcu odnogami zwykle samorodnemi.* <Może Nm. [grendel, grundel i t. p.], te zaś może ze Słw.>

[**Grądziela, i,** lm. **e**] p. **Grądziel.** Zdr. [**Grądziołka**].

[**Grądzik, a,** lm. **i**] **1.** *wynioślejsze miejsce na łąkach a. bagnach, niekiedy drzewami porosłe.* **2.** p. **Grąd.** <p. Grąd>

[**Grądziołka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Grądziela. 2.** *łańcuch, wiążący [naganiacz] z końcem [grządziela].* <p. Grądziel>

[**Grąń, a,** lm. **e**] p. [**Groń**]: Baba posła do grąnia na grzyby. <p. Gruń>

Grąp, pia, lm. **pie 1.** a. **Grempa** gór.: Grąpie rudy = *kawałki rudy wielkości orzecha laskowego przez płókanie otrzymywane,* in. ruda gruźlasta. **2.** hut. *surowizna w ognisku fryszerskim, zebrana w kłąb i oczyszczona z żużla.* <Może Nm. Gerumpel, [grumpen] = kupa, kawałki>

Grąz, ęzu, lm. **ęzy, Grąż 1.** × *grzązkie błoto, topielisko, trzęsawisko, błocko.* **2.** × w lm. *zgręzy, męty, fusy, osad.* **3.** Gręzy, lm. ryb. *ciężarek, nawlekany na dolną linkę sieci dla jej obciążenia.* <GRZĘZ>

Grązel, zli, lm. **zle 1.** [G.] p. **Gręzidło. 2.** gór. *klin, utrzymujący słup u dołu.* <GRZĘZ>

[**Grązel, a,** lm. **e**] p. **Grądziel.**

[**Grązić, i, ił**] **1.** i †**Grązić** p. **Grążyć:** Cielsko duszę w marności światowej grązi. Koch. **2.** a. [**Grądzić, Grędzić**] *sondować, gruntować.* [**G. ś.**] p. **Grążyć.** <GRZĘZ>

× **Grąznąć, źnie, znął** p. **Grzęznąć:** Statek grąźnie na dół. Troc.

[**Grąździel, a,** lm. **e**] p. **Grądziel.**

Grąż, ęża, lm. **ęże 1.** × p. **Grąz. 2.** × p. **Gręzidło. 3.** myśl. *przesmyk w lesie, którym zwierz zwykle przechodzi.*

× **Grążać się, a ś., ał ś.** p. **Grążyć:** Furman nie raz ś. grąża w błocie. Kołak.

× **Grążanie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Grążać ś.**

Grążel, a, lm. **e** bot. (nuphar) *roś. z rodziny grzybieniowatych.* Gatunek: G. żółty, u ludu Bączewiem, niek. Marchewką wodną zwany (ni. luteum).

× **Grążel, żli,** lm. **żle** p. **Gręzidło.**

Grążenie, a, blm., czynność cz. **Grążyć** i **Grązić.**

Grążenie się, a ś., blm., czynność cz. **Grążyć ś.** Przen.: Stopniowe G. ś. w mistycyzm. Spas.

Grążyca, y, lm. **e** zool. (fuligula) *ptak płetwonogi z rodziny kaczek.* <GRZĘZ>

Grążyć, y, ył, †**Grązić,** †**Grezić,** †**Grężyć,** [**Grązić, Grądzić, Grędzić, Grzęzić**] **1.** *pogrążać, zagłębiać, zanurzać:* × Postawi przed nim rzadkiego rosołu półmisek płaski, gość imie G. swoim długim dziobem. Kniaź. **2.** anat.: Muskuł grążący = *mięsień zniżający, zniżacz* (musculus depressor). **G. ś.,** × **Grążać ś.,** [**Grązić ś.**] *pogrążać ś., zanurzać ś., iść na dno:* Krwawe słońce zachodzi, świat grąży ś. w ciemnie. Syrok. Bohaterski topielec w nurtach ś. grąży. Syrok. <GRZĘZ>

Grdacz, a, lm. **e** zool. (crax) *szyszkonos, czubacz, ptak kurowaty.* <Dźwn.>

Grdać, a, ał (o derkaczu) *głos wydawać, wabić.* <Dźwn.>

[**Grdakać, cze, kał**] *krakać.* <Dźwn.>

[**Grdakanie, a,** blm.] czynność cz. **Grdakać.**

Grdanie, a, blm., czynność cz. **Grdać:** Bąk w jeziorze wznosi brzmienie, derkacz je grdaniem przerywa. Kras.

[**Grdest, u,** lm. **y**] p. **Rdest.**

[**Grdęczenie, a,** blm.] czynność cz. **Grdęczyć.**

[**Grdęczyć, y, ył**] p. **Grzdęczyć:** Ścinaj, mistrzu, albo męc, jak rozumies, tak mnie grdęc.

[**Grdękać, a, ał**] p. **Grdykać.**

[**Grdękanie, a,** blm.] czynność cz. **Grdękać.**

[**Grdonić się, i ś., ił ś.**] *krztusić ś.* <GAR(D)>

[**Grduby, ów,** blp.] p. **Tryhubica.** <p. Drugubica>

[**Grduk!**] w. *naśladowanie odgłosu wystrzału.* <Dźwn.>

[**Grdukać, a, ał**] **1.** p. **Grduknąć. 2.** *pić chciwie, tak, że z daleka słychać; ssać łapczywie* (o dziecku). <Dźwn.>

[**Grdukanie, a,** blm.] czynność cz. **Grdukać.**

[**Grduknąć, nie, nął,** nied. **Grdukać**] *palnąć ze strzelby.* [**G. ś.**] *odbić ś., przypomnieć ś.* (o pokarmach): Niechcący grdukneło mi sie.

[**Grduknięcie, a,** blm.] czynność cz. **Grduknąć.**

[**Grduknięcie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Grduknąć ś.**

†**Grdula, i,** lm. **e** p. **Grduła.**

Grduła, y, lm. **y 1.** [G.] *ciasto źle upieczone.* **2.** a. †**Grdula** *rodzaj gruszki:* Mijasz winniki i smaczne bitarnie, a biorąc chucią zbyt łapczywo z słomy grdułę, gasisz nią apetyt łakomy. Koch. <p. Gdula>

Grdyca, y, lm. **e** p. **Grdyka.**

×**Grdycze, a,** lm. **a** p. **Grdyka.**

Grdyczka, i, lm. **i** bot. p. **Krzyżownica.**

[**Grdyk, a,** lm. **i**] p. **Grdyka.**

Grdyka, i, lm. **i, Grdyca, Grzdyka,** [**Grdyk, Grdyl, Grzdyca 1.** a. ×**Grdycze** anat. = a) (cartilago thyreoidea) *chrząstka tarczowa krtani, chrząstka tarczykowa,* × *tarczowata, tarczykowata, jabłko Adama, jabłko Adamowe, tarcza.* b) p. **Krtań.** c) bł. *gardło, przełyk.* **2.** [G.] *pijak, łyktus.* <GAR(D)>

Grdykać, a, ał 1. p. **Grzdykać. 2.** [G.] *pić wódkę.* **3.** a. [**Grdękać**] *zrzędzić.* <Dźwn.>

Grdykanie, a, blm., czynność cz. **Grdykać.**

Grdykowy przym. od **Grdyka.**

Grdyko-gardłowy anat.: Mięsień G. (musculus thyreo-pharyngeus), in. mięsień grdyko-gardzielowy, grdyko-połykowy, tarczo-gardzielowy, tarczyko-gardłowy, ×tarczowo-gardzielowy. <Grdyka + Gardło>

Grdyko-gardzielowy anat. p. **Grdyko-gardłowy.** <Grdyka + Gardziel>

Grdyko-nagłośniowy anat. **1.** Mięsień G. (musculus thyreo-epiglotticus), in. mięsień tarczo-nagłośniowy, ×grdyko-nakrywkowy, †muskuł tarczo-pokrywkowy, tarczyko-nagłośniowy. **2.** Wiąz G. (ligamentum thyreo-epiglotticum), in. tarczo-nagłośniowy. <Grdyka + Na + GŁOS>

×**Grdyko-nakrywkowy** anat. p. **Grdyko-nagłośniowy.** <Grdyka + Na + KRY>

Grdyko-nalewkowy anat. **1.** Mięsień G. (musculus thyreo-arytaenoideus), in. mięsień tarczo-nalewkowy, ×tarczowo-nalewkowy, †myszki tarczowe nalewki, ×muskuł tarczowo-piramidalny. **2.** Więzy grdyko-nalewkowe a. tarczo-nalewkowe górne (ligamenta thyreo-arytaenoidea superiora) = *więzy głośni wrzekomej.* **3.** Więzy grdyko-nalewkowe a. tarczo-nalewkowe dolne p. **Struna.** <Grdyka + Na + LE>

Grdyko-połykowy anat. p. **Grdyko-gardłowy.** <Grdyka + Po + ŁK>

[**Grdyl, a,** lm. **e**] p. **Grdyka.**

Grdyń, a, lm. **e** żart. p. **Grosz:** — Zatym szło jej o pieniądze?... spytała. — Skąd miałem dać? — rozgniewał ś. nagle Strumło. — U nich ani grdynia, a u mnie co? Radz. < Żart. z Grosz>

[**Grebla, i,** lm. **e**] p. **Grobla.** <Spolszczenie Ukr. hrebla>

[**Grechot, u,** lm. **y**] *zbocze szutrowe, piarg.* <por. Gruchot>

[**Grecka, i,** blm.] p. **Rdest.**

Grecki 1. Kościół G. = *wschodni.* **2.** Nos G. = *prosty i równy.* **3.** Deseń G. = *z linji prostych pod kątami prostemi schodzących ś., alagrek, węgłownik.* **4.** × Mowa grecka = *niezrozumiała.* **5.** † Płeć grecka = *śniada:* Krzywoust waleczny był śniadej płci, co zowią grecka płeć, jako dzisiejszy Pan nasz Stefan Batory greckiej płci. Sar. **6.** Uczesanie greckie = *rodzaj uczesania kobiecego.* ×**Po grecku** przys. *niezrozumiale.* <Łć. Graecus>

Grecyzm, u, lm. **y,** ×**Grecyzmus** *wyraz a. zwrot, wzięty z języka greckiego, naleciałość z języka greckiego, helenizm.* <Niby Łć. graecismus>

×**Grecyzmus, u,** lm. **y** p. **Grecyzm:** Przypadek czwarty za przysłówek wzięty, G. Bobr.

×**Greczek, czka,** lm. **czkowie** *ten, co źle po grecku umie.*

Greczenie, a, blm., czynność cz. **Greczyć.**

Greczka, i, blm. bot. p. **Rdest.** <p. Gryka>

Greczkosiej, a, lm. **e** [p. **Grykosiej.** <Greczka + SIE>

[**Greczycha, y,** blm.] bot. p. **Rdest.** <Spolszczenie Ukr. hreczycha>

Greczyć, y, ył *przerabiać kogo na Greka a. przerabiać co na greckie.*

Greczynka, i, lm. **i** *rodzaj sukni kobiecej z materji bogatej tureckiej, zwykle granatowej a. purpurowej, z czasów Stanisława Augusta.*

Greczyzna, y, blm. **1.** a. **Greka,** ucz. **Grek** *język grecki:* Uczyć ś. greczyzny. **2.** *greckie starożytności, pisma, zwyczaje, ozdoby i t. d.* **3.** × *obrządek grecki, kościół wschodni:* Wielu ś. ich od kościoła Rzymskiego ku greczyźnie obróciło. Biel. M. **4.** × *rzecz a. mowa niezrozumiała.* L.

[**Gref, a,** lm. **y**] p. **Gryf.**

[**Grefica, y,** lm. **e**] p. **Gryfica.**

†**Grefik, a,** lm. **i** p. **Gryfie.**

Gregaryna, y, lm. **y, Hurmaczek** *drobne żyjątko, żyjące jako pasorzyt w organizmie zwierzęcym.* <Now. z Łć. grex, 2 pp. gregis = stado>

[**Gregoły, ów,** blp.] p. **Gregorjanki.**

[**Gregoraczek, czka,** lm. **czki**] p. **Gregoraszek.**

[**Gregoraszek, szka,** lm. **szki, Gregoraczek**] *nazwisko ptaszka w pieśniach:* Oj ty, ptaszku, gregoraszku! Por. **Gręgulaszek, Krogulaszek, Kregulaszek, Słowijaszek.** <Dźwn. i sld. do imienia Grzegorz>

†**Gregorjanek, nka,** lm. **nkowie 1.** i [G.] *nowy żak, który niedawno wstąpił do szkoły, uczący ś. dopiero abecadła.* **2.** *uczeń nie przykładający ś. do nauk, nieuk.* **3.** *żak szkolny, obchodzący gregorjanki.* <Od imienia św. Grzegorza>

Gregorjanin, a, lm. **anie** *należący do wyznania ormiano-gregorjańskiego:* I katolicy, i grecy, i mahometanie, i ormianie gregorjanie i nestorjanie mieli w Chocimiu swoje świątynie. Rol.

Gregorjanizm, u, blm. *wyznanie ormiano-gregorjańskie:* Patryarcha Melchizedek po ucieczce ze Lwowa przemieszkiwał w Kamieńcu i umarł tu, wierny zasadom gregorjanizmu. Rol.

†**Gregorjanki, nek,** blp., [**Gregorjanki, Gregoły**] *uroczystość św. Grzegorza, obchodzona przez żaków:* Ubrała go, jak na jakie G. Prz. Por. **Gregórki, Gre gre gregory.**

Gregorjański 1. Kalendarz G. = *używany obecnie kalendarz, ułożony według reformy gregorjańskiej, t. j. wprowadzonej przez papieża Grzegorza XI, kalendarz nowego stylu.* **2.** Msza gregorjańska = *przez miesiąc z rzędu odprawiana wskutek zakupu czyjego.* **3.** Śpiew G. = *używany w kościele katolickim, śpiew unisono, nie na głosy.* **4.** Wyznanie gregorjańskie a. ormiano-gregorjańskie = *wyznawane przez jedną z sekt ormiańskich.* **5.** kość.: Woda gregorjańska = *mieszanina wody, wina, soli i popiołu, używana przy poświęcaniu kościoła.* <Od imienia Grzegorz>

[**Gregórki, ów,** blp.] w wyrażeniu: [Chodzenie po gregórkach] *obchód święta św. Grzegorza.* Por. **Gregorjanki.**

[**Gre gre gregoły!**] p. **Gre gre gregory!:** Gre gre gregoły, dajcie chłopca do szkoły. <Okrzyk. z Gregorjanki>

[**Gre gre gregory! a. Gre gre gregoły!**] *przyśpiew w pieśni żaków:* Gre gre gregory, pójdźcie dzieci do szkoły.

[**Grejcar, a,** lm. **y**] p. **2. Grajcar.**

[**Grejzać, a, ał**] p. **Grezdać.** <Por. GRYZM(OŁ)>

[**Grejzanie, a,** blm.] czynność cz. **Grejzać.**

Grek, a, 1. lm. **cy** = a) *znawca języka greckiego:* Dobry z niego G. b) *wyznawca kościoła wschodniego:* Przyłączą ś. do konfederacji i Grecy, t. j. dyzunici. T. K. **2.** Uczesanie w G. a. na greka = *rodzaj uczesania kobiecego.* **3.** blm. ucz. p. **Greczyzna:** Dostałem dwójkę z greka. <Łć. Graecus>

[**Grek, a,** lm. **i**] *przezwisko prosiaka.* <Dźwn., sld. do nazwy narodu, por. Francuz>

Greka, i, blm. **1.** p. **Greczyzna. 2.** *jakaś ozdoba w ubraniu:* Ubiór bramują dookoła kolorowe greki i meandry. Wejs. <Łć. graeca dosł. = grecka>

Grekomanja, i, blm. *upodobanie w greczyźnie, naśladowanie wszystkiego, co greckie.* <Now. Greko- + Gr. manía = manja, obłąd, szaleństwo>

Grekounicki przym. od **Grekounita.**

Grekounictwo, a, blm. *wyznanie unickie, unja.*

Grekounita, y, lm. **ci** *należący do wyznania unickiego, unita.* <Greko- + Unita>

Grekounitka, i, lm. **i** forma ż. od **Grekounita.**

[**Grela, i,** lm. **e**] *rodzaj torfowiska:* W dyluwjalnych torfach Nowotarskiej doliny, w tak zwanych pustaciach lub grelach. Sp. <?>

Grelaż, u, blm. cukier. *masa z cukru palonego i migdałów siekanych.* <Fr. grillage>

×**Grele, ów,** blp., ×**Krele 1.** *rodzaj gry chłopskiej z pałkami.* **2.** *pałki w tej grze używane.* <Może z Śr. Gnm. grelle = rosocha, widełki>

Grelotka, i, lm. **i** *frendzelka dżetowa.* <Fr. grelot>

Gremjalnie przys. od **Gremjalny.** <p. Gremjum>

Gremjalny 1. *gromadny, kompletny = ze wszystkich złożony, kolegjalny, ogólny:* Posiedzenie gremjalne. **2.** *należący do kapituły:* Prałat, kanonik G. W 1829 występuje jako kanonik G. przy miejscowej katedrze. Rol.

Gremjał, u, lm. **y** *chustka z tego samego materjału, co ornat, leżąca na kolanach biskupa, siedzącego na tronie.* <Śr. Łć. gremiale, z Łć. gremium = łono>

Gremjum nieod. *komplet, ogół, ciało, kolegjum, grono:* G. sędziów a. sądzące. G. nauczycieli a. nauczycielskie. <Łć. gremium = łono; grono>

Grempa, y, lm. **y** gór. p. **Grąp.** Łab.

×**Grempel, plu,** lm. **ple,** ×**Grępel** p. **Grempla.**

Grempla, i, lm. **e, Grępla,** ×**Grempel,** ×**Grępel,** [**Grompla**] *szczotka druciana a. narzędzie do czesania wełny.* <Nm. Krämpel, Grempel>

Gremplarka, i, lm. **i, Grępiarka, Gremplowniczka, Grępiowniczka** *ta, co gremplujе.*

Gremplarnia, i, lm. **e, Grępiarnia, Gremplownia, Grępiownia** *warsztat, w którym gremplują.*

Gremplarz, a, lm. **e, Grępiarz, Gremplownik, Grępiownik** *ten, co gremplujе.*

Gremplować, uje, ował, Grępiować *gremplą wełnę a. sukno czesać.*

Gremplowanie, a, blm., **Grępiowanie** czynność cz. **Gremplować.**

Gremplownia, i, lm. **e, Grępiownia** p. **Gremplarnia.**

Gremplowniczka, i, lm. **i, Grępiowniczka** p. **Gremplarka.**

Gremplownik, a, lm. **cy, Grępiownik** p. **Gremplarz.**

Gremplowy przym. od **Grempla; Grępiowy.**

Gren, a, lm. **y** *ćwierć karata.* <Fr. grain>

×**Grenada, y,** lm. **y** p. **Granat:** Czy czasem nie jest to jaki miękczak lub owoc orzechowaty? Tnę tak, że jako G. ś. złota rozwalił ów łeb. Słow. <Fr. grenade>

Grenadjer, a, lm. **rzy,** ×**Granadjer,** ×**Granader,** ×**Granatyr** *żołnierz pieszy, używany daw. do rzucania granatów ręcznych:* Pułk grenadjerów gwardji. Grenadjerowie ręczne granaty z ręku rzucają. Papr. Pije wódkę jak G. Krasz. Przen. żart.: Na prawym flanku jam w tej armji pierwszym był grenadyjerem. Mick. (mowa tu o wpisaniu swego nazwiska do imionnika). Przen. *gidja, drągal, drab, gilbas, dragon = człowiek wielkiego wzrostu:* To G. baba! Zgr. **Grenadjerzysko.** <Fr. grenadier>

Grenadjerski przym. od **Grenadjer.**

Grenadjerzysko, a, lm. **a** p. **Grenadjer:** Cóż to za chamy te całe grenadjerzyska! Prus.

Grenadyna, y, blm. **1.** *lekka tkanina jedwabna.* **2.** cukier. *sok z owocu granatu.* **3.** farb. *gatunek barwnika.* <Fr. grenadine>

[**Grenda, y,** lm. **y**] p. **Granda.**

[**Grendzioły, ów,** blp.] p. **Gryndżoły.** <Ukr. gryndżoła>

Grenlandzki wieloryb, zool. p. **Wieloryb.** <Od nazwy kraju Nm. Grönland>

[**Grenżoły, ów,** blp.] p. **Gryndżoły.**

Grep, u, blm. gór. *wierzchnia ruda żelazna brunatna, miałka.* <Może z Nm. Gerumpel = kupa>

[**Grepa, y,** lm. **y**] **1.** p. **Grępa. 2.** p. **1.** [**Grupa**]: W grepie = *razem, społem.* Spad do grepy = *runął, osypał ś.* Ma przyma do grepy = właściwie *przyjdziemy do kupy = pobierzemy ś.* Zwiedrzec sę do grepy = *zbliżyć ś., zaprzyjaźnić ś.* Zdr. [**Grepka**]. <p. Grapa>

[**Grepica, y,** lm. **e**] p. **Grępa.**

[**Grepka, i,** lm. **i**] p. **Grepa.**

× **Greszel, szla,** lm. **szle** p. **Grosz:** Nie mamy teraz tylko krajcary, greszle, piątaki, trojaki. Dow.

[**Grezdactwo, a,** lm. **a**] *gwazdanie, bazgranie, bazgranina, gryzmolenie.* <Por. GRYZM(OŁ)>

[**Grezdacz, a,** lm. **e**] *bazgracz, bazgroła.*

[**Grezdaczka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Grezdacz.**

[**Grezdać, a, ał, Grejzać**] *brzydko pisać a. malować, bazgrać, gryzmolić.* <Por. GRYZM(OŁ)>

[**Grezdanie, a,** blm.] czynność cz. **Grezdać.**

[**Greżyna, y,** blm.] p. **Gryżyna.** <p. Gryżyna>

[**Gręba, y,** lm. **y, Grąba, Grąbla, Grząba, Grzęb** i zdr. **Grąbelek**] **1.** p. **Grępa. 2.** *podniesiona przy uprawie bryłka ziemi.* **3.** *grzęda (np. kartofli),* *okraczka.* **4.** a. [**Grąbia**] *zagon.* **5.** *miedza.* <p. Grapa>

[**Gręhnieć, eje, ał**] *murszeć, próchnieć, butwieć:* Drzewo bukowe po ścięciu grębnieje. <p. Gręby>

[**Grębnienie, a,** blm.] czynność cz. **Grębnieć.**

[**Gręby**] **1.** *pomarszczony.* **2.** *cierpki.* <GRĘB>

[**Gręda, y,** blm., **Grzęda**] **1.** i † **Gręda,** in. r z e ś c i a, *bieg konia średni, trucht; nieprawidłowy bieg konia:* Jeden ś. koń urodzi z krzywemi nogami, drugi z prostemi, więc jeden inochodą, drugi chodzi grędą. Rej. Przen.: Między ptaki widamy różne natury, jeden waśniwy, drugi pokorny, jeden rychły, drugi leniwy, jeden grędą, drugi inochodą. Rej. **2.** [**Grędą, Grędo, Grędko**] przys. = *prędko, szybko:* Grędą jechać. <GRZĘD>

[**Grędać się, a ś., ał ś.**] *kręcić ś.*

[**Grędanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Grędać ś.**

[**Grędko**] przys. p. **Gręda.**

[**Grędo**] przys. p. **Gręda.**

† **Grędzi, i,** blp. *mostek u zwierzęcia.* B. Sz.

[**Grędzić, i, ił**] **1.** p. **Grążyć. 2.** p. **Grązić.**

[**Grędzidło, a,** lm. **a**] p. **Gręzidło.** <GRZĘZ>

[**Grędziel, a,** lm. **e**] p. **Grądziel.**

[**Grędżoły, ów,** blp.] p. **Gryndżoły.**

[**Gręgulaszek, szka,** lm. **szki**] *krogulec w pieśniach ludowych.* <p. Gregoraszek, Krogulaszek.>

[**Grępa, y,** lm. **y, Grzępa, Grzampa, Grampa, Grepa, Grepica, Gręba, Grapa, Grzepa, Grzypa**] **1.** *góra (szczeg. wysoka i stroma).* **2.** *wzgórze, stromy pagórek, wyniosłość ziemi przy drodze.* Por. **Grupa.** <p. Grapa>

Grępl- p. **Grempl-.**

[**Gręz, a,** lm. **y**] p. **Gręzidło.** <GRZĘZ>

× **Gręzić, i, ił** p. **Grążyć.**

[**Gręzidło, a,** lm. **a, Grędzidło, Grązel, Gręz, Grzęz, Grzęzło, Grzęźle**], × **Grąż,** × **Grążel,** × **Gręży** lm., × **Grzęży** lm. *pierścienie żelazne u niewodu, ciężarki żelazne a. gliniane u sieci, ciągnące je do dna.* <GRZĘZ>

[**Gręzki**] p. **Grządki.**

× **Gręznąć, źnie, znął** p. **Grzęznąć:** To ś. pławi, to gręźnie. Przyb.

× **Gręzy, ów,** blp. *pleśń.* Troc.

[**Gręzy, ów,** blp.] *cyce świni maciory.* <? GRZĘZ>

× **Gręży, ów,** blp. p. **Gręzidło.**

† **Gręzyć, y, ył** p. **Grążyć:** Ujrzał, jak woda tułów w wodę gręży. Chr.

[**Grob**] p. **Kaszuba.** <Nm. grob = gruby>

[**Grobalnia, i,** lm. **e, Grobalnia**] *loch; grób.* <GRZEB>

[**Grobarka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Grobarz.**

† **Grobarz, a,** lm. **e** i [**Grebarz**] p. **Grabarz:** Ty nieboże grobarzu, swą własną łopatą, którąś tak wielu chował, przysutyś jest. Pot.

[**Grobeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Grób:** Jakci mnie do grobeczka położą, wszystkie dzwony i organy zawieszą. <GRZEB>

Grobek, bka, lm. **bki** p. **Grób:** Smutno trochę porzucać dom i G. mój. Kaczk. Grobki dziecięce. Kon. <GRZEB>

[**Grobel, bli,** lm. **ble**] p. **Grobla.**

Grobelka, i, lm. **i 1.** p. **Grobla. 2.** anat.: G. ucha a. uszna (anthelix) = *wyniosłość podłużna małżowiny ucha, równoległa do obrębka, oddzielona od niego przez rowek łódkowaty,* in. p r z e d o b w ó d, p r z e c i w z a g i ę c i e, † p r z e c i w k r ę t o c i ą g, † w e w n ę t r z n y z a t o k u c h a.

Grobelne, ego, blm. *myto, cło od grobli, opłata za przejazd grobli:* G. po groszu od konia in perpetuum pozwalamy. Vol. <GRZEB>

Grobelny, Groblany, Groblowy przym. od **Grobla:** Cło grobelne. Cło, myto mostowe, rzeczne, G. Bobr. **Grobelny, ego,** lm. **i** rz. *dozorca grobli.*

† **Grobfark, u,** blm. *robota rymarska, wyroby rymarskie.* <Nm. Grobwerk dosł. = grubsza robota>

† **Grobfarkowy** przym. od **Grobfark:** Robota grobfarkowa.

× **Grobgryn, u,** lm. **y** p. **Grobryn.** <Nm. Grobgrün, zepsucie Fr. gros-grain dosł. = gruboziarnisty>

× **Grobgrynowy** przym. od **Grobgryn,** p. **Grobrynowy:** Grobgrynowe szaty. Księgi peregrynackie, rękopis 1584 r.

† **Grobia, i,** lm. **e** p. **Grobla.** Księgi sądowe łęczyckie. Jakom ja grobie przekopać nie kazał księdzu opatowi. Księgi kość. 1425. <GRZEB>

† **Grobić, i, ił** *życia pozbawiać, sprzątać ze świata, zabijać, mordować:* Idzie król, gdzie najgoręcej, i nieprzyjaciele grobi, gromi. Pot.

1. [**Grobik, a,** lm. **i**] p. **Grób:** W jednym grobiku Pan Jezus lezy, w drugim grobiku święty Ján lezy. <GRZEB>

2. [**Grobik, a,** lm. **i**] *wiązka siana a. słomy.* <?>

[**Grobisko, a,** lm. **a**] p. **Grób.**

× **Grobjan, a,** lm. **y** p. **Grubijanin.** Troc.

Grobla, i, lm. **e,** [**Grobel, Grebla**], † **Grobia 1.** *nasyp, wał dla powstrzymania wody w stawie, tama; pomost usłany, usypany przez bagna, wał do przejazdu przez błota:* Podług stawu G. Prz. Odmiał grobli = *bok grobli.* Podstawa grobli, korona grobli. Przen.: Gdyby tylko napotym takowa swoboda grobli nie przerwała. Pilch. **2.** [G.] = a) *rów, którym woda płynie podczas ulewnego deszczu.* b) *droga bita, gościniec.* c) [Na groble **ryby** łowić] = *łowić ryby na jazy.* **3.** anat. p. **Krocze.** Zdr. **Grobelka.** <GRZEB>

Groblany p. **Grobelny.**

Groblowanie, a, lm. **a 1.** *robienie, budowa, sypanie grobli.* **2.** *materjał, przygotowany na groblę.*

Groblowy p. **Grobelny:** Przeprawa groblowa. Pol. (= *przez groblę, za pomocą grobli*).

[**Grobnica, y,** lm. **e**] p. **Gromnica.**

× **Grobnik, a,** lm. **cy** *ten, co ś. zajmuje urządzaniem obchodu pogrzebowego i mogił; właściciel zakładu pogrzebowego.*

× **Grobny** p. **Grobowy:** † Kamień G. Odrzućmy grobnych głazów ostatki. Uj. <GRZEB>

× **Grobokradca, y,** lm. **y** p. **Grobownik.** <GRZEB + KRAD>

[**Groboszcze, a,** lm. **a**] *grób, mogiła.*

Grobowcowy przym. od **Grobowiec:** G. kamień. Bobr.

Grobowiec, wca 1. lm. **wce a.** × **Grobownik** *grób okazały, mogiła, kopiec nagrobny; pomnik, nagrobek, kamień grobowy, mauzoleum, sarkofag:* G. cesarza Adrjana. Pochowany był książę pod skromnym grobowcem. Niem. Kwitnące niegdyś kraje były jakby wielki G. Sienk. Przen.: Bano ś., żeby wołoska ziemia nie była grobowcem wojska naszego. Birk. **2.** × lm. wcy p. **Grobownik.** Troc. <GRZEB>

× **Grobowisko, a,** lm. **a 1.** *wielki grób.* **2.** a. [**Grobowiszcze**] *cmentarzysko, cmentarz.*

[**Grobowiszcze, a,** lm. **a**] p. **Grobowisko.**

† **Grobowizna, y,** lm. **y** *grób lichy:* Widzim grobowiznę lichą i bez tytułów, bez ordynku wszego. Bardz.

† **Grobownica, y,** lm. **e** *świeca palona przy grobie.* Krow.

× **Grobownik, a,** lm. **cy 1.** a. × **Grobokradca** *ten, co groby okrada, co je odkopuje.* **2.** p. **Grabarz:** G., co grzebie umarłych, grabarz. Bobr. Grobownicy, którzy razem z klerykami chowali umarłych. Bobr. **3.** lm. **i** p. **Grobowiec:** Czy wy macie takie trumny, grobowniki, aby nasze męczenniki w balsamowej złożyć szacie? Słow. <GRZEB>

Grobowo przys. od **Grobowy:** Nigdy tak ponurym, tak G. milczącym nie był ani przedtym, ani potym tulczyński dynasta. Rol.

Grobowy, × **Grobny 1.** przym. od **Grób,** *mogilny:* Kamień G. Młody bluszczu, zielone obwijaj topole, zostaw cierniom grobowe otaczać kolumny. Mick. Aż do grobowej deski *(=do zgonu, do śmierci).* **2.** przen. *pogrzebowy, żałobny, ponury, żałosny, smutny, podziemny, stłumiony, przyduszony:* Głos, śpiew G. Requiem zaśpiewano w ton G., długi, i rozwiał wiatr cmentarny ślad waszej zasługi. Syrok. **3.** [Grobowe ziele] p. **Ziele.** <GRZEB>

× **Grobryn, u,** lm. **y,** × **Grobgryn,** × **Grubryn** *gatunek tkaniny jedwabnej.* <p. Grobgryn>

× **Grobrynowy** przym. od **Grobryn; Grobgrynowy:** Giermak światłoszary, G. albo kanawacowy. Goł.

× **Grobsztyn, u,** lm. **y** *kamień grobowy;* przen. *mogiła, grób:* Smutna pociecha z kosztownych grobsztynów. Zim. Zasnął w pokoju i złożon w grobsztynie. Chr. Nad ową wodą darniowy G. ku niebu wywiodą. Pot. Przen.: *perzyna, proch:* Zburzę miasto na G. Bardz. <Nm. Grabstein>

Grocernia, i, lm. **e** *sklep w Ameryce z różnorodnemi artykułami:* W wielkich magazynach można dostać wszystkiego, co znajduje ś. w grocerniach angielskich lub amerykańskich. Sienk. <Z Ang. grocer=kupiec korzenny>

Grocerniczka, i, lm. **i** forma ż. od **Grocernik.**

Grocernik, a, lm. **cy** *właściciel grocerni.*

Groch, u, lm. **y 1.** bot.=a) (pisum) *roś. z rodziny motylkowatych.* Gatunek: G. p o s p o l i t y a. z w y c z a j n y, s w o j s k i (pisum sativum s. vulgare); niektóre odmiany jego: w i e l k o g r o c h, k a r l i k, b u r c z a k, p o l n y a. d z i k i, daw. Lędźwiec leśny (pisum arvense). b) G. gołębi a. leśny (orobus hirsutus) *roś. z rodzaju drzewigroszka.* c) G. niemiecki a. turecki, tyczny, włoski, szablasty, daw. W i e l o g r o c h, [G. długi, biały] *gatunek fasoli* (phaseolus vulgaris). d) G. pruski p. **Soczewica.** e) G. słoneczny p. **Słonecznik.** f) G. sowi a. S o w i a z o b a. B ó b leśny (faba silvestris) *roś.* g) G. sybirski a. A k a c j a ż ó ł t a a. G r o s z e k s y b e r y j s k i a. R o b i n j a g r o s z e k s y b e r y j s k i (robinia caragana seu caragana arborescens) *gatunek akacji.* h) G. wilczy: α) p. **Lucerna.** β) p. **Traganek.** i) G. włoski p. **1. Cieciorka.** j) G. zajęczy a. G. orobek p. **Drzewigroszek.** Ogr.: G. chróstowy, wysoki = *pnący ś. po gałązkach.* G. ścielący ś.=*[piechota].* G. cukrowy=*bez łuski pergaminowej.* G. łuskowy=*ze skórką pergaminową.* G. pomarszczony= *z chropowatym ziarnem.* Mam ś. jak G. przy drodze. Prz. *(=każdy mię szarpnie, trąci).* Przen.: [Zwiać G.] = *uciec.* **2.** *ziarna grochu:* Korzec grochu. G. na ścianę. Prz. *(=daremnie mówić do kogo, upominać go).* Mruczał, kiwał, żegnał; wszystko to jedno było, co G. na ścianę rzucać. Oss. Tak ich odważnie strzelano i bito, że odpadali jako G. od ściany. Chr. Bez nadgrody oziębnie cnota, jako G. na bębnie. Pot. Pochlebne głosy są jako G. w pęcherzu, które tylko iż brząkają, a pożytku żadnego nie czynią. Rej. [G. biały a. ogrodowy] = *ziarnka szabelbonu bez strączków.* **3.** *potrawa z grochu:* G. prażony. G. na sucho, na sypko. Przen.: G. z kapustą=*nieład, chaos, gmatwanina, plątanina, pomieszanie:* Pomięszałeś tu wszystko, jak G. z kapustą. Pim. Przen.: Grochu ś. najadła=*zaszła w ciążę.* Troc. **4.** zł.=a) *śrut.* b) a. **Grochowianki** (lm.) *korale.* Zdr. **Groszek.** Zgr. **Groszysko.** <GROCH>

Grochal 1. u, blm. *mieszanina różnych gatunków grochu, zanieczyszczająca zboże.* **2.** [G.] **a,** lm. **e** *prostak, gbur, ordynus.*

[**Grochal, a,** lm. **e**] *grosz:* Grochále przepili po krowie. <p. Grosz>

Grochodrzew, u, lm. **y** bot. p. **Akacja.** <GROCH +DRZEW>

[**Grochol, u,** lm. **e**] *rodzaj wyki* (vicia angustifolia). <GROCH>

[**Grochot, u,** blm.] p. **Gruchotanie.** <Dźwn.>

[**Grochotać, cze, tał**] p. **Gruchotać.**

[**Grochotanie, a,** blm.] czynność cz. **Grochotać.**

Grochowaty *podobny do grochu, soczewicowaty.* Anat.: Kość grochowata p. **Kość.** <GROCH>

Grochowcowy przym. od **Grochowiec:** Grochowcowe kształty. Łab.

[**Grochowczysko, a,** lm. **a**] p. **Grochowisko.**

Grochowianka, i, lm. **i 1.** *wieniec grochowy, jako oznaka odkosza:* Tobie żona jakby nimfa, podstolinie G., a mnie zemsta doskonała. Fred. A. **2.** [G.] = a) *słoma grochu zwyczajnego:* Wianek z grochowianki. b) p. **Grochówka. 3.** w lm. zł. p. **Groch.**

[**Grochowiany**] *grochowy, grochowinowy:* Wianek G. Będą myśleć, że to wiano, a to wiązka grochowianá.

Grochowiec, wca, lm. **wce 1.** bot.: a) p. **Akacja.** b) G. lepki (robinia viscosa) *roś., gatunek akacji.* **2.** min. p. **Aragonit i Pizolit.**

[**Grochowina, y,** lm. **y**] *łodyga grochu:* Skrzywici sie warkoc kieby G. Zdr. [**Grochowineczka**].

[**Grochowineczka, i,** lm. **i**] p. **Grochowina.**

Grochowinowy przym. od **Grochowiny:** Ług G.

Grochowiny, in, blp. **1.** *łodygi i strąki grochowe:* G. są dobre na paszę, na barłóg. **2.** [G.] *gruchot, coś wątłego.*

Grochowisko, a, lm. **a,** [**Grochowczysko, Grochowiszcze**] *pole zasiane grochem, a. na którym był groch:* Wiezie gnój wedle grochowiska.

[**Grochowiszcze, a,** lm. **a**] p. **Grochowisko.**

Grochownik, a, lm. **i** bot. p. **Akacja.**

Grochowy 1. przym. od **Groch:** Placek G. Mąka, kiszka grochowa. Zupa grochowa *(=grochówka).* Wianek G. Przen.: Dostać wianek G. *(=odkosza,*

rękuzę). G. to wiecheć=*gorszy strach, niż bieda.* Zaw. I. G. rok — dobry rok. Prz. (=*obfitujący w groch, gdy ś. groch obrodzi*). 2. anat.: Kość grochowa p. **Kość**. 3. bot.: Drzewo grochowe p. **Akacja.**

Grochówka, i, lm. **i 1.** a. **[Grochowianka]** *zupa grochowa.* 2. [G.] *łodygi grochu; mierzwa z grochu.* 3. a. **Ryżyca** bot. (manisuris) *roś. z rodziny traw.*

[Grochu!, Gro-ku!, Bru-ku!, Grrochu grrochu!, Gruchu gruchu gruchsicku!], × **Gruchu!** *naśladowanie głosu gołębi.* <Dźwn., z podprowadzeniem pod GROCH>

[Grochulka, i, lm. **i]** *grzechotka drewniana zawieszona na szyi bydłu pasącemu ś. po lesie.* <Dźwn.>

†**Groci** przym. od **Grota:** O grocia twarda skało. Gawiń. <p. Grota>

Grocik, a, lm. **i 1.** p. **Grot.** 2. *pręcik wskazujący, strzałka, wskazówka, indeks:* G. na kompasie. <p. Grot.>

Grodek, dka, lm. **dki** p. **Gród** i **Gródek:** W języku słowiańskim zamki grodkami i grodami nazywają. Nar. Nieobyty z miastem człowiek, choćby zamożny właściciel grodka. Sienk. Zbudowała G. w Bogdańcu. Sienk. <GROD>

Grodenablowy p. **Grodenaplowy:** Ornat G. czarny z fijoletową kolumną. Wej.

Grodenapl, u, lm. **e, Gradenapl,** × **Gradynapol** *jedwabna tkanina, którą najpierw zaczęto wyrabiać w Neapolu.* <Fr. gros de Naples dosł.=tkanina gruba z Neapolu>

Grodenaplowy przym. od **Grodenapl; Grodenablowy:** Chałat G. Byk.

Grodetur, u, lm. **y,** × **Gradytur,** × **Grodytur** *ciężka tkanina jedwabna, pochodząca z Tour we Francji.* <Fr. gros de Tours dosł. = tkanina gruba z Tours>

Grodeturowy przym. od **Grodetur,** *z grodeturu:* Płaszcz G. And.

†**Grodka, i,** lm. **i** i **[Grodka]** p. **Grodza** i **Grodź:** [Konie jak puszczą na grodki, jak wiatry biegają]. †Orzechy włoskie mają być pierwej w grodce sadzone, aby ś. tam wykochały, niżby do ogrodu były przesadzone. Trzyc. <GROD>

Grodoburca, y, lm. **y** p. **Grodoburzyciel:** G. Odysej. Ml. <GROD+BUR>

Grodoburzyciel, a, lm. **e, Grodoburca** *ten, co burzy grody:* Pelejda G. Ml.

†**Grododzierżca, y,** lm. **y,** †**Grododzirżca,** †**Grododzirża** *ten, kto trzymał gród, kasztelan a. starosta grodowy:* Obok miasteczka siedział w zamku G., który miał w swym ręku władzę miecza i którą w imieniu króla sprawował. Paw. Przykład niemiecki podobał ś. bez wątpienia grododzierżcom polskim. Mor. T. <GROD+DZIERŻ>

†**Grododzirża, y,** lm. **owie** m. p. **Grododzierżca:** Panu kasztelanowi a. grododzirży. Mac. z Roż.

†**Grododzirżca, y,** lm. **y** p. **Grododzierżca.**

× **Grodopis, a,** lm. **owie** *pisarz grodzki.* Przyb. <GROD+PIS>

Grodowy, Grodzki przym. od **Gród; [Gardny]:** Starosta G.=*w daw. Polsce starosta z władzą sądową.* Niegrodowe starostwa. Rzew. <GROD>

× **Grodytur, u,** lm. **y** p. **Grodetur.** Troc.

Grodza, y, lm. **e 1.** × *ogrodzenie na wodzie, powstrzymujące wodę w czasie robót na dnie rzeki.* 2. †p. **Gródź.** 3. [G. a. **Gródza**]=a) p. **Grodźba.** b) *sposób grodzenia.* c) *płot, ogrodzenie pola od bydła, ożerdziowanie.* d) *zagroda w oborze a. stajni dla cieląt a. źrebiąt.* Zdr. †**Grodka, [Grodka, Gródka, Gródzka].** <GROD>

× **Grodzanin, a,** lm. **anie** p. **Grodzianin:** Olha, nie mogąc zamku Skorostena mocą dostać, posłała do mieszczan i do grodzan, mówiąc: „Dajcie mi za dań tylko po trzy gołębie i po trzy wróble." Stryjk.

Grodzenie, a, blm., czynność cz. **Grodzić.**

× **Grodzianin, a,** lm. **anie,** × **Grodzanin** *mieszkaniec grodu, zamku:* Dowmunt, oblężony na zamku Ucianie, prosił grodzian uciańskich, aby nie poddawali zamku, pókiby on nie przyszedł im na odsiecz. Stryjk.

× **Grodzianka, i,** lm. **i** forma ż. od **Grodzianin.**

Grodziciel, a, lm. **e** *ten, co grodzi.*

Grodzić, i, ił, [Gardzić] 1. G. płot = *stawiać, urządzać, robić:* G. płoty. Płot grodzony. 2. *ogradzać, okalać, otaczać płotem; dawać ogrodzenie, opasywać, zabezpieczać, obwarowywać:* G. pole. Miasto murem G. †Jerycho było grodzono. B. Sz. Przen.: Pole wojskiem grodzi. Biał. (=*obsadza*). 3. *odgradzać, odgraniczać, oddzielać, dzielić:* Klin ziemi grodzi Łęczycanów od Kaliszanów. Kon. St. 4. × przen. *mieścić, zawierać, zamykać, pielęgnować, przechowywać, żywić = mieć w sobie, chować, przechowywać:* Cokolwiek dobrego człowiek w sobie grodzi, to od Boga przychodzi. Min. 5. × *zagradzać, tamować, przeszkadzać, stawiać przeszkody, stawać na przeszkodzie, naporzek, wchodzić w drogę, bróździć:* G. komu drogę. Troc. Prosi jej, żeby mu szczęścia nie grodziła, nie wiązała świata. Pot. × **G. ś. 1.** *otaczać ś.:* Wielka jest rzecz potomstwo mieć, a nim ś. grodzić. Glicz. 2. *strzec ś., wystrzegać ś., pilnować ś., unikać, chronić ś.:* Wiele jest przygód, od których ś. grodzić musi. Skar. <GROD>

Grodziec, dźca, lm. **dźce** p. **Gród:** Chciałbym mieć G. z twardego granitu, by nie miał ni okien, ni wchodu. Uj. Widzieli litewskie grodźce drewniane. Sienk. Prjama G. wyniosły. Ml.

Grodzik, a, lm. **i** p. **Gród:** To miasteczko, to G., to powiatu kawał zagarnął, nie dając nic. Krasz.

[Grodziowy a. **Popławny]** (o sianie) *zebrany z łąki suchej, położonej między polami:* Siano grodziowe.

Grodzisko, a, lm. **a 1.** p. **Gród:** Było ich na G. dosyć, przy dobrym uzbrojeniu można ś. było obronić od dziesięćkroć liczniejszego napastnika. Krasz. 2. × *plac grodowy, miejsce po grodzie.*

Grodziskowy przym. od **Grodzisko:** Wał G.

Grodzki p. **Grodowy:** Sędzia G. Akta grodzkie. Sąd G.=*starościński, sprawowany przez starostę grodowego w sprawach kryminalnych.* Urząd G.= *rozpatrujący i niektóre sprawy cywilne,* in. †k w e r e l a. <GROD>

× **Grodzowy** przym. od **Grodza.**

†**Grodztwo, a,** lm. **a** *obszar, na który rozciąga ś. władza grodu i jego kasztelana, kasztelanja.* Księgi sądowe łęczyckie. Takie zjazdy na sądy ściągały tylko ślachtę jednego grodztwa. Paw. Ustawiamy, aby do bliższego kasztelaniej albo grodztwa dworu... Św. z Woc.

Grodź, i, lm. **e 1.** †**i** [G.] p. **Gródź:** G. dla źrebiąt (= *okólnik*). G., zagroda, zwierzyniec, gdzie ś. zwierzęta a. ptastwo chowa. Bobr. 2. × *podwórze, podwórko.* Bobr. Zdr. **[Grodka].**

[**Grodźba, y**] **1.** blm. a. **Grodza, Gródza** *czynność grodzenia płotów, grodzenie płotów:* Chlusty na grodźbę = *gałęzie na płoty plecione.* **2.** lm. y p. **Gródź.**

†**Grof, a,** lm. **owie** p. **Hrabia.** Pot. <Nm. Graf>

Grog, u, blm., **Grok** *rodzaj ponczu z wody, rumu, cukru i niek. aromatycznej zaprawy.* <Ang. grog>

Grogowy przym. od **Grog:** Syrop G. = *sztuczny syrop, złożony z rozgotowanego w wodzie cukru, rumu jamajki, wyskoku i wyciągu wanilji, po rozcieńczeniu dający grog.*

Grogren nieod. *rodzaj mocnej materji z lekkiemi prążkami równoległemi do długości.* <Fr. grosgrain dosł. = gruboziarnisty, por. Grubryn>

!**Groista, y,** lm. **ści** *sprzedający hurtem, hurtownik.* <Nm. Grossist, z Fr. en gros = hurtem>

Grojecznik, a, lm. **i** bot. p. **Judaszowiec.** <?>

Grojny zł. *wielki.* <Może Nm. gross = wielki>

Grok, u, blm. p. **Grog:** Major poprosił o szklankę zimnego groku. Krasz. <p. Grog>

[**Gro-ku!**] p. **Grochu!**

†**Grola, i,** lm. **e** i [**Grola**] *kłopot, zmartwienie, skweres, bieda = ambaras, kram, tarapaty, niepokój:* Przeżył swą grolę. <Nm. Groll>

Grolina, y, lm. **y** *rodzaj perkalu silnie zgumowanego* (np. na fasony do kapeluszy). <Fr. gros lin dosł. = gruby len = płótno>

†**Grolować, uje, ował** *doznawać kłopotu, zmartwienia.* <Nm. grollen>

†**Grolowanie, a,** blm., czynność cz. **Grolować.**

Grom, u, lm. **y** **1.** *huk piorunu, grzmot; piorun:* G. grzmi. Słychać G. G. uderzył, trzasł. Rażony gromem. Huk gromu. Zabił go Jowisz gromem. Biel. M. Żeby ich jasne zabiły gromy! L. Co? nie walą ś. na mnie ściany, nie spadają gromy? Święt. Zleciał nakształt gromu. Mick. Przen.: Poraj niewdzięcznością pańską do żywego poruszony, a prawie gromem rażony, przeczuł, iż zło nad nim wisi. Mick. Przen.: Od puszcz libijskich latał do Alpów podniebnych, ciskając grom po gromie w piramidy, w Tabor, w Marengo, w Ulm, w Austerlitz. Mick. (= *zadając porażkę*). Przen.: G. gniewu (= *wybuch*). **2.** × *chmura piorunowa:* Z gromu wypierzchła błyskawica. Troc. **3.** przen. *huk, łoskot:* Gromy dział. Kras. A. Trąby, bębny i działa zewsząd G. puściły. Stryjk. Wnet paszcza (strzelby) zahuczy ogniem i gromem. Mick. **4.** przen. *piorunująca mowa; masakrujący rozkaz, edykt:* G. słów. Pilch. G. Watykanu zniósł zakon Jezuitów. **5.** przen. *pogrom, klęska, porażka, cios, bicz, zguba, palec boży, kara boska, postrach; pogromca, mściciel, gnębiciel, prześladowca:* Już po gromie i po klęsce. Troc. Lis G. na króliki i kury. Jak. W. **6.** *gromienie, piorunowanie, wymyślanie:* Filozof nie miał okazji do gromu, ale wyszedszy, klął na czym świat stoi. Rod. **7.** × przen. *strach, przestrach, zgroza:* Gdy ś. to stało, wszystkich G. przeniknie. Chr. <GROM/GRZEM>

Gromada, y, lm. **y,** [**Grómada, Grumada, Hrómada**], †**Grumada** *kupa, masa,* (o ludziach) *tłum, rzesza, hurma, zbiorowisko, ciżba,* (o rzeczach) *sterta, stos:* G. ludzi. Przepadł w gromadzie. Pośród dzikich krain Australji przesuwają ś. całe gromady szkieletów ledwie skórą obciągniętych i ginących z nędzy. Święt. Nie chcę poruszać ś. jedynie ruchami gromady, ale przedewszystkim żyć dla siebie i przez siebie. Święt. Chodzili gromadami (= *bandami*). W tańcu rej prowadzisz wesołej gromady. Mick. (= *towarzystwa*). I ty zuchwały, i twoja G. wrazbyście poszli w głębinie. Mick. †Panowie, zjechawszy ś. do gromady, na miejsce Mieczysława Kazimierza mianowali. Papr. G. psów — śmierć zająca. Prz. Nie pojedynkiem, ale gromadą filozofów tych teraz przywiodę. Petr. (= *ogółem, ryczałtem, hurtem*). Zgarniać na gromadę a. do gromady. Wszystko to znosząc, naczynili gromad bardzo wiele. Leop. Mają gromadę leżących pieniędzy. Gostk. Tam na północ, ku Polsce, świecą gwiazd gromady. Mick. (= *roje*). **2.** *mieszkańcy wsi a. gminy:* Jaki wójt bywa, taka i G. Rej. Wie o tem wójt i cała G. Prz. **3.** *zgromadzenie, zebranie gminne, wiec, rada gminna:* Gromady z chłopami co miesiąc czynić potrzeba. Haur. Nakazać gromadę, uczynić gromadę = *zwołać zebranie gminne.* Odprawić gromadę (= *zwolnić, rozpuścić*). Mała G. = *wiec jednej wioski*). Wielka G. = *wiec całej okolicy, całego rodu.* Pol. **4.** [G.] = a) *zebranie bocianów przed odlotem.* b) *stado owiec.* c) *węglarski stos drzewa, przeznaczonego na węgiel.* d) [Do gromady] = *do kupy, w jedno, razem:* Nowożeńców złączy ksiądz do gromady. e) *duża ilość, mnóstwo:* Laños G. ludu była na kiermaszu. G. roboty. **5.** biol. (classis) *skupienie zwierząt a. roślin, pośrednie między rzędem a zworzem.* Zdr. **Gromadka,** †**Gromadzica,** [**Gromadeczka**]. <GROM(AD)>

[**Gromadeczka, i,** lm. **i**] p. **Gromada:** Nieduza nas gromadecka.

Gromadka, i, lm. **i** **1.** p. **Gromada;** *kupka, garstka, grono; kępka:* G. tańcujących. Wychodzim na kośbę wesołą gromadką. Len. G. drzew. Modrzewnica ma listeczków gromadkami pełno. Syr. (= *kępkami, gronami, kiściami*). Poukładali gałęzie na gromadki. W Wielką Środę trzeba parafjan upominać, by nie palili stosów, tak zwanych gromadek, wedle obrzędu pogańskiego, na pamiątkę dusz sobie miłych. Brk. **2.** [G.] *rodzaj sekty u ewangielickich Mazurów pruskich, zbieranie ś. po domach, wspólne czytanie i objaśnianie Pisma Świętego.* **3.** [Gromadki] *plejady, skupienie gwiazd.* **4.** × anat.: Gromadki gruczołków Peyera = *kępki gruczołkowe Peyera w jelicie* (agmina Peyeri). **5.** × astr.: Gromadki gwiazd = *skupienia, zbiorowiska gwiazd.* **6.** [G.] bot. (armillaria robusta) *grzyb z rodzaju opieńki.*

[**Gromadkarz, a,** lm. **e**] *należący do [gromadki], rodzaj sekciarza u ewangielickich Mazurów pruskich.*

×**Gromadna, ej,** blm. *liczba mnoga:* Mówić w gromadnej.

×**Gromadni** p. **Gromadny:** Chór G. Słow.

[**Gromadnica, y,** lm. **e**] **1.** *miejsce, gdzie stała [gromada]* (= *stos drzewa na węgle*). **2.** *wielka mucha.* **3.** pog. *kobieta kłótliwa.*

Gromadnie, ×**Gromadno** przys. od **Gromadny:** Stawić ś. G. przeciw nieprzyjacielowi (= *kupą, w wielkiej ilości*).

Gromadnik, a, lm. **cy** **1.** a. [**Gromadzielnik**] *należący do gromady, wspólnik, stowarzyszony:* W razie potrzeby tym słowem wołał G. na współobywateli. Sob. **2.** [G.] *człowiek [kurzący gromadę], węglarz.*

×**Gromadno** p. **Gromadnie:** G. teraz w tym mieście. Troc. (= *ludno*).

×**Gromadność, i,** blm. rz. od **Gromadny.**

Gromadny 1. a. ×**Gromadni,** ×**Gromadzisty** *gromadą, kupą występujący, masami zjawiający ś., tłumny, liczny, zebrany tłumnie a bezładnie, zgromadzony w wielkiej ilości:* G. napad. Ucieczki gromadne. Gromadne wojsko. × Łzy gromadne

rozlewała. Troc. × Czeczotki gromadne. Mor. (=*gromadami latające*). 2. × *do gromady należący, gromadzki, wiejski, gminny:* Jestem wieszczkiem Pijeryd, nie zaś twym gromadnym. Hul. 3. † *ludny, zaludniony, gęsto zaludniony:* Miasto gromadne. Troc. 4. lek.: Czyrak G. p. **Czyrak.** <GROM(AD)>

× **Gromadołódź, odzi,** lm. **odzie** *flota.* Włod. <Gromada + Łódź>

Gromadzenie, a, blm., czynność cz. **Gromadzić.**

Gromadzenie się, a ś., blm., czynność cz. **Gromadzić ś.**

[**Gromadzianie, ów,** blp.] *nie potomkowie właścicieli sołtystw.* Por. **Sołtysianie.**

† **Gromadzica, y,** lm. **e** p. **Gromada:** Oddał, jako chciał, pobór, a potym pił za ostatek z gromadzicą kilka dni. Rej.

Gromadziciel, a, lm. **e** *ten, co gromadzi.*

Gromadzicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Gromadziciel.**

Gromadzić, i, ił, [**Gromaździć**] **1.** *zgromadzać, zbierać, skupiać;* (o rzeczach) *znosić, składać;* (o ludziach) *ściągać:* G. materjały do dzieła, do budowy. G. bogactwa, kapitały. × Umilknąwszy, wszystką myśl w głowę gromadził. Troc. (=*zbierał myśli*). G. ludzi, wojska. Co miesiąc chłopów G. Haur. (=*zwoływać na naradę gminną*). 2. [G.] *grabić, zgrabiać (siano).* **G. ś.** *kupić ś., zbierać ś., schodzić ś., zbiegać ś.:* Widzowie gromadzą ś. Tu gromadził ś. wybór inteligiencji miejscowej. Chm. <GROM(AD)>

[**Gromadzielnik, a,** lm. **cy**] p. **Gromadnik:** Od stołu wstał i do gromadzielników poszedł. Jeż.

× **Gromadzisto** przys. od **Gromadzisty.**

× **Gromadzisty** p. **Gromadny.**

Gromadzki 1. *do gromady wiejskiej należący, gminny:* Kasa gromadzka. Pastwisko gromadzkie. 2. [G. byk] *człowiek rozwiązłych obyczajów.* [**Gromadzki, ego,** lm. **cy**] rz. *sołtys.*

× **Gromadzko** przys. od **Gromadzki.** L.

† **Gromatka, i,** lm. **i** *kawałek.*

[**Gromaździć, i, ił**] p. **Gromadzić.**

× **Gromca, y,** lm. **y 1.** *ten, co zsyła grzmoty, piorunuje:* Ołtarz Panomfejskiemu gromcy. Żebr. 2. p. **Gromiciel:** Gangiskan, ów sławny G. wschodnich krajów. L. <GROM/GRZEM>

Gromian, u, lm. **y** bot. (xylocarpus) *roś.* <?>

Gromiciel, a, lm. **e 1.** a. × **Gromca** *pogromca, zwycięzca.* 2. *ten, co gromi, karci:* G. zdrożności. Sł. wil.

Gromicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Gromiciel:** Noc, G. i bogów i ludzi. Ml.

Gromić, i, ił, częstot. † **Gramiać,** † **Gromiwać 1.** *razić, porażać, pobijać, zwyciężać, rozbijać:* G. wroga. G. Niemce i hordy Nogaju. Mick. Niech walczy, niech gromi, niechaj ś. w imię i skarby bogaci. Mick. Przen.: Nim to ś. dzieje, pierwej winne grona znikną i reż nie będzie sierpami gromiona. Ryb. J. (=*żęta*). 2. *ostro upominać, piorunować na kogo, fukać, strofować, karcić, burczeć:* Św. Stanisław gromił Bolesława Śmiałego. Występki srodze gromił. Skar. 3. × G. djabła=*wyklinać, egzorcyzmować.* Troc. 4. [G.] *wymyślać.* <GROM/GRZEM>

Gromienie, a, lm. **a** czynność cz. **Gromić:** Od miasta gromieniem słów go odstraszył. Skar. Nie słyszę z ust twoich, jak pełne łagodności gromienia. Węg.

† **Gromiwać, a, ał** p. **Gromić:** Kazimierza podczas Fulkon o cudzołóstwo gromiwał. Błaż.

† **Gromiwanie, a,** blm., czynność cz. **Gromiwać.**

× **Gromiwrzawa, y,** lm. **y** *ten, co hałasy wyprawia, hałaburda, awanturnik, burda, krzykacz.* <GROM/GRZEM + WR>

Gromki, × **Gromny** *głośny, donośny, hałaśliwy, silny, grzmiący, huczny:* Głos G. Gromkie wiwaty, oklaski. By nie spuścił na ciebie Jowisz gromkiego z wysoka piorunu. Kulig. <GROM/GRZEM>

Gromko przys. od **Gromki:** Począł wołać tak G., aż echo odpowiadało mu ze ścian. Sienk. G. zawrzasnął. Ml.

[**Gromliczka, i,** lm. **i**] p. **Gromnica.**

Gromnica, y, lm. **e,** [**Grobnica**] **1.** *świeca woskowa, poświęcana w uroczystość Oczyszczenia Najświętszej Marji Panny:* Zapalić gromnicę nad konającym, dla odpędzenia gromu. 2. a. w lm. *święto M. Boskiej Gromnicznej, Oczyszczenia Najświętszej Marji Panny:* G. zimy połowica. Prz. Przybył do mnie w środę przed Gromnicą. List Garwaskiego do Jana Zamojskiego r. 1602. W Gromnice z dachów ciecze, zima jeszcze ś. przewlecze. Prz. Na Gromnice a. × o Gromnicach. Przed Gromnicami. 3. [G.] *sosna, mająca gałąź środkową, strzelającą do góry.* 4. bot. p. **Kaktus.** Zdr. **Gromniczka,** [**Gromliczka**]. <GROM/GRZEM>

Gromniczka, i, lm. **i** p. **Gromnica.**

[**Gromnicznik, a,** blm.] *luty.*

Gromniczny przym. od **Gromnica:** a) Z ogniem gromnicznym obchodzą stajnie. Mącz. (=*z zapalonemi gromnicami*). b) Dzień Najświętszej Marji Panny Gromnicznej a. Dzień G. = *święto Oczyszczenia Najświętszej Marji Panny.* Gdy jasne słońce w dzień G. będzie, więcej niż przedtym śniegu spadnie wszędzie. Prz. Byłem tam na Matkę Boską Gromniczną. Sejmik G. (=*zwołany na dzień Matki Boskiej Gromnicznej w celu obrania nowych urzędników wojewódzkich na miejsce zmarłych*).

× **Gromnie** przys. od **Gromny,** *jakby grom:* Jakżeż jadą G. Krasiń. (=*hucznie*).

× **Gromnieć, eje, ał** *powiększać ś., rosnąć, większym ś. stawać:* Grudka w bryłę gromnieje, tocząca ś. w biegu. Min.

× **Gromny 1.** p. **Gromki:** Gromne działa. Przyb. 2. *rażący, zabijający:* A ociec, ku nim ruszając ś. z miesca, będzie dodawał gromnego żelezca Gawiń. (=*strzały*).

× **Gromobicie, a,** lm. **a 1.** *uderzanie gromu, grzmoty, pioruny, burza.* 2. *szkoda sprawiona przez burzę.* <GROM/GRZEM + BI>

× **Gromobójca, y,** lm. **y** *ten, co piorunami bojuje:* Jowisz G. Klon.

Gromochron, u, lm. **y** p. **Piorunochron.** <GROM/GRZEM + CHRON>

Gromochronowy przym. od **Gromochron:** G. drut, pręt.

Gromogłośny *odzywający ś. gromami:* Zeus G. Ml. <GROM/GRZEM + GŁOS>

Gromokłośnik, a, lm. **i** bot. (xanthorrhoea) *roś. z rodziny liljowatych.* <GROM/GRZEM + KŁO(S)>

× **Gromolenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Gromolić ś.**

× **Gromolić się, i ś., ił ś.** p. **Gramolić.**

Gromonośny *noszący gromy, pioruny:* G. orzeł Jowisza. <GROM/GRZEM + NIOS>

× **Gromopiorunny** *piorunujący z grzmotem.* <GROM/GRZEM + Piorun>

† **Gromot, u,** lm. **y** *huk, łoskot:* Słyszał G. wozów i chrzest wojska wielkiego. Bud. <GROM/GRZEM>

× **Gromotnie** przys. od **Gromotny.**

× **Gromotny** *łoskot sprawiający, huczny, hałaśliwy.*

[**Gromotrzask, u,** lm. **i, Hrómotrzask**] *roś. sedum.* Por. **Grzmotnik.** <GROM/GRZEM+TRZ(ASK)>

Gromowładca, y, lm. **y,** †**Gromowłajca,** ×**Grzmotowładca** *ten, co piorunami włada:* Jowisz G. Otw. <GROM/GRZEM+WŁOD>

× **Gromowładczyna, y,** lm. **y** forma ż. od **Gromowładca;** † **Gromowłajczyna.**

Gromowładny, × **Gromowłady,** × **Grzmotowładny** *władający gromem, piorunowładny:* G. Jowisz. Leszcz. Przen.: Rozumne, gromowładne czoło zgiąłem przed Panem. Mick.

× **Gromowłady** p. **Gromowładny:** Ociec G. Tremb. *(=Jowisz).*

† **Gromowłajca, y,** lm. **y** p. **Gromowładca.**

† **Gromowłajczyna, y,** lm. **y** p. **Gromowładczyna:** G. pomstę przechowała na czas pogodniejszy. Żebr.

Gromownik, a, lm. **cy** *ten, co zsyła gromy, pioruny; patron od piorunów:* Kult św. Eljasza-gromownika wyszedł od ludów jak Grecy i południowi Słowianie, nie znających pioruna. <GROM/GRZEM>

Gromowo przys. od **Gromowy,** *jak grom:* Wszystko to przychodziło niespodzianie, G., szybko. Krasz.

× **Gromowód, odu,** lm. **ody** p. **Piorunochron.** <GROM/GRZEM+WIOD>

Gromowy 1. przym. od **Grom,** *piorunowy:* Gromowa chmura. Pol. Przen.: Pod gromowym uderzeniem zastępów polskich rozsypywała ś. w dzikim popłochu orda. Szaj. **2.** bot.: ×G. korzeń a. †Gromowe ziele, [Gromowe ziele] p. **Szparag.** Por. **Grzmotnik.**

Gromówki, wek, blp. bot. p. **Szparag.**

[**Grompla, i,** lm. **e**] p. **Grempla.**

[**Gron, a,** lm. **y**] *talar, talar koronny:* Nie pytają ś., kaj já zrániony, tylko ś. pytáją, kaj más grony. <Z pierwszej części Nm. Kronenthaler dosł.=talar koronny>

[**Grond, u,** lm. **y**] p. **Grąd.**

[**Gronda, y,** lm. **y**] p. **Grąd:** Uniesiony z pola bitwy i ukryty w lasach mławskich, na grondzie, czyli miejscu wyniesionym i suchym, które ś. dotąd mogiłą Sawy nazywa. Rol. W lasach mławskich obok grondy Mazur, kmieć tamtejszy, spogląda na mogiłę Sawy. Rol. <p. Grunt>

[**Grondal, a,** lm. **e**] p. **Grundal.**

[**Grondas, a,** lm. **y**] *drąg z jednego końca okuty żelazem, służący do przecinania lodu.* Por. **Grundas.** <p. Grunt>

[**Grondowy**] przym. od **Grond:** Sianożęcie zarosłe, ale dobre grondowe, z których tylko łozy sprzątnąć i gdzieniegdzie wodę ściągnąć było potrzeba. Krasz.

Grondy, ów, blp. **1.** a. **Grzędy** leśn. *kępy lasów na gruncie mniej więcej wyniosłym wpośród obszernych bagien a. łąk.* **2.** myśl. *las iglasty starodrzewny, rzadko rosnący, do którego sarny w jesieni ś. wynoszą, i gdzie sarnę opodal dostrzec można.* <p. Grunt>

Gronek, nka, lm. **nki 1.** [G.] p. **Grono:** Rozkwnij, biała lelija, wypuść choć jeden G. **2.** ogr. *wspólna szypułka całego winogrona.* <GR(ON)>

[**Gronek, nka,** lm. **nki**] p. **Garnek.**

[**Groneszek, szka,** lm. **szki**] p. **Garnek.**

Groniak, a, lm. **i 1.** 2 pp. **u** *miód na winnych jagodach sycony.* **2.** lek. p. **Garbiak.**

Groniasty, × **Gronisty** *w grona obfitujący, z gron złożony; układający ś. jakby w grona.* Anat.: Gruczoły groniaste a. gronowate, gronkowate, ×groniste (glandulae acinosae). Lek. (w położnictwie): Zaśniad G. (mola racemosa).

[**Groniczek, czka,** lm. **czki**] p. **Groń:** Jaworowy, Ostry (szczyty w Beskidach szląskich) to G. prosty, a ten kamienity między niemi skryty. <p. Groń>

Gronik, a, lm. **i** bot. (botrytis) *roś. z gromady grzybów, z rodziny wroślowatych, z rzędu wrośli.*

[**Gronik, a,** lm. **i**] p. **Groń.**

[**Groniowy**] w wyrażeniu: [Ziem groniowa] = *ziemia, zmieszana z płasko połupaną skałą.* <p. Groń>

[**Groniówka, i,** blm.] *gatunek skały miękkiej i suchej.*

Gronisko, a, lm. **a** p. **Grono:** Winne jagody jak zachować aż do wiosny w groniskach. Ślesz. <p. Grono>

Gronisty 1. × p. **Groniasty:** (Płuca) są składane z maluczkich pęcherków, gronistych, podobnych do grona winnego. Kirch. G. kamień drogi. L. Gronista dymna żużel. Sien. **2.** [G.] *z dużą kiścią, z kłosem obfitym w ziarno:* Owies G. Proso groniste.

Gronko, a, lm. **a 1.** p. **Grono. 2.** w lm. (acini) *części składowe niektórych gruczołów.* **3.** bot.: Gronka żabie=a) (ambrosia maritima) *roś. z rodzaju bożybytu.* b) p. **Połonicznik.**

Gronkowaty *w postaci gronek ułożony, z gronek złożony:* Liście gronkowate po 5—9 pogromadzone. Anat.: Gruczoły gronkowate p. **Groniasty** i **Gruczoł.** Lek.: Garbiak G. (staphyloma racemosum).

Gronkowy *mający gronka a. kształt gronka;* bot.: a) Czerniec G. p. **Czerniec.** b) Paproć gronkowa p. **Żylwa.**

† **Gronny** p. **Gronowy;** *winogrona mający:* Przyszli są aż do padołu gronnego i oglądali ziemię. B. Sz. Szedwszy aż do potoka gronnego, urzazali latorośl s gronem swym. B. Sz.

Grono, a, lm. **a 1.** *owocostan, złożony z jagód:* Winne G. *(=winogrono).* G. porzeczkowe, kalinowe. G. jarzębiny. Przen.: Tu (=na cmętarzu) z winnicy miłości (=z haremu) niedojrzałe grona wzięto na stół Allaha. Mick. **2.** przen. *pewna liczba osób dobranych, towarzystwo, zgromadzenie, kółko, gremjum, ciało, korporacja, dobór, wybór:* Przyjąć do swego grona. Wyłączyć ze swego grona. Wydelegować kogo ze swego grona *(=z pośród siebie).* G. uczonych, młodzieży, przyjaciół. G. bóstw morskich Neptuna otacza. Przyb. *(=orszak, tłum).* Szkoły owoczesne odznaczały ś. ważną zaletą moralną: spajały nauczycieli i uczniów w G. niemal rodzinne. Chm. Utworzył Zan towarzystwo pod nazwą filaretów, podzielone na kilka gron. Chm. Podróżne rozśmiało ś. G. Mick. Służebne G. Mick. **3.** *bałwan kruszcu, bryła:* Były trzy grona wielkie (cynku) wykopane w górze Machnowskiej. Wiśl. **4.** †i [G.]= a) *winne grono.* b) *kupa, stado:* Nie ma skupować po wsiach wołów parzystych w G. dla wygnania za granicę. Przywilej rzeźników sandomierskich XVII w. **5.** bot.=a) (racemus) *kwiatostan o szypułce ogólnej rozgałęzionej nieprawidłowo, na różnej wysokości.* b) G. morskie p. **Rozdestnica. 6.** woj. *ozdoba dna armaty w postaci gałki metalowej.* Zdr. **Gronko, [Gronek].** Zgr. **Gronisko.** <GR(ON)>

Gronodrzew, u, lm. **y** bot. p. **Rozdestnica.** <GR(ON)+DRZEW>

× **Grononośny** *noszący grona:* Gronönośnemu Bachowi podbita Indja. Żebr. <GR(ON)+NIOS>

× **Gronorodny,** × **Gronotworny** *rodzący, dający grona.* <GR(ON)+ROD>

Gronorost, u, lm. **y, Morzypło** bot. (sargassum) *roś. z gromady wodorostów, z rzędu morszczyn, z rodziny morszczynowatych.* Gatunki: G. jagodowaty (s. bacciferum). G. pospolity (sargassum vulgare). <GR(ON)+ROST>

Gronorostowy przym. od **Gronorost:** Morza gronorostowe=*przestrzenie morskie, zarosłe gronorostami.* Sł. wil.

× **Gronostaik, a,** lm. **i** p. **Gronostaj.**

Gronostaj, a, lm. **e, Górnostaj,** †**Hronostaj,** †**Hornostaj,** [**Hronostaj, Hornostaj, Gronostal**] **1.** zool. (putorius ermineus) *zwierzę ssące drapieżne z rodziny kun.* **2.** 2 pp. **a** a. **u,** a. w lm. *skórka, futro gronostajowe:* Lepiej być o baranie a. lisim grzbiecie, niż po śmierci G. tylko na portrecie. Żabł. U góry gronostaje, a u dołu nie dostaje. Prz. Zdr. × **Gronostaik.** <Pierwsza część wyrazu ze S. Gnm. harm=rodzaj łasicy, skąd Nm. Hermelin; druga niejasna>

Gronostajowy przym. od **Gronostaj;** †**Hronostajowy,** †**Hornostajowy,** †**Hornostajkowy,** [**Hronostajowy, Hornostajowy**]: Płaszcz G.

[**Gronostal, a,** lm. **e**] p. **Gronostaj.**

× **Gronotworny** p. **Gronorodny:** Od gronotwornego Bacha zwyciężona Indja. Otw. <GR(ON)+TWOR>

Gronowaty, × **Gronowity** *do grona podobny;* anat. p. **Groniasty.**

Gronowiec, wca, lm. **wce** bot. (botrychium) *roś. z gromady paprotników, z rzędu nasięźrzałowych.* Gatunek: G. pospolity a. pierzasty (b. lunaria). <GR(ON)>

× **Gronowiny, in,** blp. *grona owocowe:* Z gronowin sok. Haur.

× **Gronowity** p. **Gronowaty:** Kijec G. Wypr.

Gronowy, †**Gronny 1.** przym. od **Grono:** a) Gronowa szypułka. Kn. We krwi gronowej. B. Sz. (=*z jagód*). b) Gałka gronowa u armaty. Jak. J. **2.** Kartacze gronowe=*daw. pocisk pękający, złożony z kul, umieszczonych w woreczku i opleciony szpagatem, co pociskowi daje postać winnego grona.* **3.** chem.: Cukier G.=*jedna z dwu glukoz, na które rozpada ś. cukier trzcinowy podczas inwersji,* in. dekstroza.

[**Gront, u,** lm. **y** a. **a**] p. **Grunt.**

[**Grontownie**] p. **Gruntownie.**

[**Gronuszeczek, czka,** lm. **czki**] p. **Garnek.** <GARN>

Groń, a, lm. **e** żart. p. **Grosz:** Nie mam ani gronia. Panna ma gronie (=*pieniądze*). <p. Grosz>

[**Groń, a,** lm. **e, Grań, Grań, Grąń, Groń, Gruń**] **1.** *góra, wysoka góra, wzgórze, pagórek:* Lubuniu, ty wysoki groniu. Do gronia=*do gór.* **2.** *szczyt góry, wierzchołek wzgórza, krawędź, wązki grzbiet skały.* **3.** *pole górskie, polana.* Zdr. [**Gronik, Groniczek**]. <p. Gruń>

Grończa, y, lm. **e** bot. (botryanthus) *roś. z rodziny liljowatych.* Gatunek: G. pospolita a. Szafirek drobnoliści (b. vulgaris). <?>

[**Grońt, u,** lm. **y** a. **a**] p. **Grunt:** Ilekroć sprawa o tak zwane „grońta" agituje ś., otacza Grzybowskiego zastęp poczciwych kmiotków. Kraus.

Gros, a, lm. **y** han. *dwanaście a. niek. dziesięć tuzinów:* W każdej skrzynce powinno znajdować ś. sześć grosów jaj, liczących każdy 120 sztuk. Krzyw. <Nm. Gross>

Grosbodenrad, u, lm. **y** zeg. *kółko główne środkowe w mechanizmie zegarka.* <Nm. Grossbodenrad>

Grosiczek, czka, lm. **czki** p. **Grosz:** Jednego grosiczka brakowało. Dyg.

Grosik, a, lm. **i** p. **Grosz;** *ostatni a. jedyny grosz, szeląg, fenig:* Zapłacę co do grosika. Nie miał grosika przy duszy. Długu ani grosika.

Grosikiewicz, a, lm. **e** *człowiek posiadający grosze, bogaty, bogacz.*

Grosina, y, lm. **y** m. i ż., [**Groszyna, Groszowina**] *nędzny, mały, mizerny, marny grosz:* Tera ci ś. za nią siaki taki G. weźmie. Kon. Chowaj grosinę na czarną godzinę. Prz.

Grosiwko, a, lm. **a** p. **Grosiwo:** Musi tu zbierać G. z intraty. Syrok.

Grosiwo, a, blm. zb. *grosze, pieniądze, fundusz, kapitał, gotowizna, gotówka:* Dziaduś zbierał G. Moraw. G. kochane, cudów dokazuje. Orzesz. Zdr. **Grosiwko.**

[**Groska, i,** lm. **i, Gróska, Grotka, Grótka**] **1.** *stara kobieta, baba.* **2.** *matka matki, babka.* **3.** *akuszerka.* <Z pierwszej części Nm. Grossmutter=babka>

Grosular, u, lm. **y** min. p. **Granat.** <Nm. Grossular, ze Śr. Łć. grossus=gruby>

Grosz, a, lm. **e,** !**Hrosz 1.** *pieniądz dawniej różnej wartości, miedziany polski* = $^{1}/_{30}$ *złotego a. trzem szelągom:* G. turoński=*dawna moneta francuska = 42 groszom miedzianym polskim.* G. szeroki złoty r. 1250=*18 złp.* G. szeroki srebrny r. 1250=*złp. 6 gr. 22.* G. pospolity polski 1250 r.=*złp. 4 gr. 15.* G. praski Wacława II = *43 gr.* G. szeroki polski=*1 złp. 27 gr.* G. szeroki krakowski Kazimierza W. (*prawie tej samej wartości, co praski Wacława II*). G. Władysława Jagiełły = *1 złp.* G. Zygmunta I = *11 gr.* G. Zygmunta III = *5 gr.* G. Jana Kazimierza = *2, 5 gr.* G. srebrny Stanisława Augusta = $^{1}/_{4}$ *zł.* G. czeski = a) a. G. szeroki = *daw. pieniądz polski srebrny = 40 gr.* b) a. G. praski = *daw. pieniądz czeski = 1 złp.* c) [G. czeski] p. **Czeski.** G. litewski a. płaski = $^{5}/_{4}$ *gr.* G. pruski = *2 gr. polskie.* Poczwórny G., srebrnik. Bobr. 12 nowych halerzy miało iść na nowy G. biały. Paw. Grać w karty po groszu punkt. To jak bułka za G. Prz. G. fałszywy a. zły. Znam go, jak zły G. (=*jak swoje pięć palców, jak zły szeląg*). [O unem grosie zabacyli]. Przen.: G. wstał, szeląg usiadł. Prz. (=*złego ś. pozbyto, a jeszcze gorszy nastąpił*). **2.** *drobny pieniądz, szeląg, fenig:* Nie ma grosza przy duszy. Nie ma rozumu za G. To i grosza nie warto. Grosza a. złamanego grosza nie dałbym za to, że tak jest. Grosza nie widzę od niego. Kupować co na grosze (= *za drobne kwoty*). **3.** przen. *grosiwo, pieniądze, kapitał, fundusz, gotówka:* Mieć G. a. grosze. Nie utrzyma grosza. G. pracą nabyty. Zbić G. a. × grosza (= *zebrać majątek*). Zbierać G. do grosza. G. z niego nie kapie. Prz. (=*jest niezamożny*). Pan Jezus oj łaskawy, niedługo przyjdą spławy, a do kalety grosze. Len. Łakomy na G. Ładny G. (= *spora sumka*). G. publiczny. G. wdowi, sierocy. Ostatni G.=*resztki pieniędzy:* Za ostatni G. coś kupić. G. gotowy (=*gotówka, gotowizna*). Przen.: Uczciwe słowo — gotowy G. Prz. Nie wtykaj nosa, gdzieś nie dała grosza. Rog. Za swoje trzy grosze=*za własne pieniądze:* Każdy pan za swoje

trzy grosze. Swoje trzy grosze (niepotrzebnie) wtrącać (przen.) = *odzywać ś. niepotrzebnie ze swoim zdaniem.* **4.** przen. = a) *gotówka, gotowizna:* Postanawiamy, aby wojsko z grosza żyło, wszystkie potrzeby w marszach lub na stanowiskach za gotowe pieniądze kupując. Ostr. b) *koszt, nakład:* Wiele szlachty spisało ś. było bronić ś. od krzywd wszelakich spólnym groszem wszyscy. Biel. M. Pomorski książę obiecał własnym kosztem w Wielkiejpolsce, a za Wielkąpolską zaś królewskim już groszem żołd wieść. Błaż. Przyprowadził kilkaset żołnierzy pieniężnych za mały G. podnajętych. Błaż. (= *płacę, pensję*). c) ✕*cena:* Zboże na wyższy G. chowa. Opal. **5.** wog. *pieniądz, moneta:* G. w G. = *pieniądze dobrane.* U ciebie G. grosza nie goni. Krasz. (= *masz mało pieniędzy*). Przen.: ✕ Jak G. = *jak złoto, jak malina, jak róża, jak pączek:* Chłopczyna, gdyby G. L. **6.** ✕ G. św. Piotra = *danina składana papieżowi, świętopietrze.* **7.** ✕ G. św. Jana a. ✕ G. świętojański a. ✕ Pieniądz św. Jana = *zadatek.* **8.** Ostatni G. = *skraj miasteczka, położone tam domostwa, zwykle najnędzniejsze:* Mieszkać na ostatnim groszu. Karczma na ostatnim groszu. Zdr. **Grosik, Grosiczek,** ✕ **Groszyk,** ✕ **Groszyczek,** ✕ **Groszek,** ✕ **Grészel,** żart. **Groń,** żart. **Grdyń.** <Nm. Groschen, ze Śr. Łć. grossus dosł. = gruby>

Groszaczek, czka, lm. **czki** p. **Groszak.**

Groszak, a, lm. i **I.** a. ✕ **Groszówka** *grosz polski miedziany:* Za groszaka przyszłość, za groszaka przeznaczenie; o G., o G. prosimy cię! Krasiń. **2.** *pieniądz miedziany, miedziak, grajber, łupak:* Zapłacił mi samemi groszakami. Janek wypraszał groszaki. Krasz. Zdr. **Groszaczek.**

Groszeczek, czka, lm. **czki** bot. p. **Dolik.** <GROCH>

Groszek, szku, lm. **szki I.** p. **Groch:** Gdzie pan na polu nie chodzi, tam ś. G. nie rodzi. Prz. **2.** bot.: a) p. **Dolik.** b) p. **Lędźwian.** c) G. syberyjski p. **Akacja** i **Groch.** d) G. zajęczy p. **Wyka. 3.** garb. *lico pomarszczone sztucznie.*

✕ **Groszek, szka,** lm. **szki** p. **Grosz.** Troc.

† **Groszewy** p. **Groszowy:** Trzy grzywny groszewych. Hube R.

Groszkować, uje, owal (o skórze, papierze i tkaninach) *nadawać powierzchnię nierówną nakształt gęsiej skórki,* in. garb. krauzować: Papier groszkowany. Sukno groszkowane. Sak groszkowany (= *szagrynowy*). **G. ś.** piw. (o brzeczce i piwie) p. **Łamać.** <GROCH>

Groszkowanie, a, blm., czynność cz. **Groszkować.**

Groszkowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Groszkować ś.**

Groszkowaty I. a. **Groszkowy** *jakby groszkiem osypany, pełen drobnych wypukłości, chropowaty, groszkowany:* Skóra groszkowata. **2.** anat.: Kość groszkowata p. **Kość.**

Groszkownica, y, lm. **e, Skorośnica** bot. (sesbania) *roś.*

Groszkowy I. p. **Groszkowaty:** Papier G. Płótno groszkowe (= *naśladujące skórę do oprawy książek*). **2.** anat.: Kość groszkowa p. **Kość.**

Groszodajny *korzystny, dochodny, intratny.* <Grosz + DA>

Groszołowca, y, lm. **y** *człowiek polujący na pieniądze, uganiający ś. za groszem; wydrwigrosz:* Jakiś przybłęda, G., może wydrzeć majątek. Krasz. <Grosz + ŁOW>

Groszorobiec, bca, lm. **bcy, Groszoröb** *człowiek zbierający pieniądze, kutwa, ciułacz, gonigrosz:* Przed takim poświęceniem czym my dzisiaj, groszorobcy i papinki? Krasz. <Grosz + ROB>

Groszoröb, oba, lm. **oby** p. **Groszorobiec.**

Groszoróbstwo, a, blm. *robienie, zbieranie majątku, ubieganie ś. za zyskami pieniężnemi.*

Groszowe, ego, blm. **I.** † *rodzaj podatku na korzyść miasta od piwa:* Dochód z groszowego od piwa zupełnie ustał od 5 września t. r. (1655). Wej. **2.** [G. a. **Groszówka**] *opłata zwyczajowa, składana np. pisarzom leśnym przez robotników, pracujących przy wyrębie lasu.* **3.** † gór. = a) a. † **Nieckowe** *opłata po groszu dla króla od każdej niecki wydobytej rudy:* Od każdej niecki tytułem sprawnego grosz jeden, co nazywano groszowym. Paw. b) *opłata dla żupnika od osądzonej sprawy.*

[**Groszowina, y,** lm. **y**] p. **Grosina.**

Groszowity *mający grosze, w grosz zasobny, pieniężny:* Lada G. przybłęda. Krasz. Jesteś G., skąpy i liczykrupa. Krasz. Wołami i wieprzami i zbożem handluje, a słyszę G. Krasz.

Groszowy, † **Groszewy** przym. od **Grosz = I.** *do grosza należący:* Kupcy to są groszowi słudzy. Jag. (= *grosza*). **2.** *grosz a. kilka groszy kosztujący, grosz a. grosze wynoszący, do groszy sprowadzający ś., drobne wydatki za sobą pociągający, tani; z drobnemi sumami do czynienia mający:* Cygaro groszowe. Książka groszowa. † Grzywna groszowa. Wydatek, rachunek G. Wydawnictwo groszowe. Kasa groszowa. **3.** przen. *mający pieniądze, zamożny, zasobny, bogaty:* Inni handlem nad Wisłą dorabiali ś. grosza i równie byli zamożni; starszyzna ta groszowa nie ociągała ś. też. Krasz. **4.** † Żołnierz G. = *najemny, płatny.* **5.** † Tytuł G. = *za pieniądze kupiony.*

Groszówka, i, lm. **I I.** ✕ p. **Groszak:** W monecie miedzianej mamy trzygroszówki, groszówki, półgroszówki, szelągi. Vol. **2.** *świeca groszowa, szabasówka, smarkatka.* **3.** *elementarz za grosz, książka groszowa:* Uczył ś. zgłoskować na podartej groszówce. Kaczk. Stargana była G., ale litery wszystkie były na niej. Kon. **4.** [G.] = a) *tablica z abecadłem.* b) *liche cygaro groszowe.* c) p. **Groszowe.** d) *najemnica do wyrobu sit w Bilgoraju.*

✕ **Groszyczek, czka,** lm. **czki** p. **Grosz:** W mieście z koszyczkiem, z groszyczkiem. Prz. (dom. żyje ś.)

✕ **Groszyk, a,** lm. **I** p. **Grosz:** Lepszy G., niż groszek. Prz. W mieście życie z groszyka i z koszyka, a na wsi z komory i z obory. Prz.

Groszyna, y, lm. **y** *nędzny groch.* <GROCH>

[**Groszyna, y,** lm. **y**] p. **Grosina:** Chłopcy, jacyście wy tanie: za biedną groszynę mendel was dostanie. Dzieli ś. on ze mną groszyną każdą. Orzesz.

[**Groszynka, I,** lm. **i**] *ziarnko grochu.*

Groszysko, a, lm. **a** p. **Groch:** Leżże, G., na to łyżczysko.

Grot, u a. a, lm. **y I.** *żeleźce, ostrze strzały a. włóczni:* Kopji grotem w pierścień wystawiony ugodził. Auszp. Niech każdy piersi zbroją ubezpiecza, nasadzi groty i pociągnie miecza. Mick. Przen.: Grota złotego sztych nieodbity. Prz. (= *złotu, pieniądzom nic ś. nie oprze*). Jeszcze ostrzej do serca sięga G. pięknych oczek błyszczący jaśnie. Syrok. Cożeś winna, że twych ocząt groty tak palące? Mick. **2.** *strzała; włócznia, kopja, oszczep, dziryt, lanca, pika, spisa, dzida:* Wrzasły hordy, i tysiączne roty na opasa-

nych strute wypuściły groty. Malcz, Wyostrzcie i groty, i miecze. Mick. Gdy ś. oręż z orężem, mąż ś. z mężem zetrze, niech w wierszu G. świszczący przerzyna powietrze. Brodz. Przen.: Tam od ostrych słońca grotów głowy jego nie ochroni ni palma zielonowłosa, ni białe łono namiotów. Mick. **3.** przen. *raz, cios:* G. śmiertelny. Kras. A. **4.** †*metalowe zakończenie chorągwi u wierzchu, np. krzyż, orzeł i t. p.* Włod. **5.** †*chorągiew, sztandar, proporzec:* G. wystawiony, złożony = *chorągiew rozwinięta, zwinięta.* Kn. **6.** anat.: †G. serca = *koniec, wierzchołek serca* (apex cordis). **7.** bot. p. **Paprotka.** Zdr. **Grocik.** <Zap. Nm. **Grat** = ość; ostrze>

Grota, y, lm. **y 1.** *wydrążenie w skale, jaskinia, pieczara:* G. Łokietka. G. sztuczna w ogrodzie. **2.** *sztuczne naśladowanie groty skalnej z kamieni, muszli i t. p., dla ozdoby ogrodu, parku:* Fontanna tryska z groty. **3.** [G.] *rodzaj kosy do koszenia jarzyn.* <Włos. grotta>

[**Grotek, tka,** lm. **tkowie**] p. **Grósek.**

Grotesk, u, lm. **i 1.** częś. w lm. *arabesk fantastyczny, powikłany, ozdoba dziwacznych kształtów.* **2.** nieod. *to, co jest karykaturalnie przesadne, szczeg. w sztuce scenicznej:* Na scenie warszawskiej znakomitym tancerzem w rodzaju G. był Domagalski. **3.** druk. *pismo tłuste, grubsze od tego druku, wśród którego ś. znajduje,* pismo kamienne. <Fr. **grotesque**>

[**Grotka, i,** lm. **i**] p. **Groska.** <p. Groska>

1. Grotowy przym. od **Grot.**

2. Grotowy przym. od **Grota.**

Grotuna, y, lm. **y fl.** *próżne miejsce między klocami w tratwie a. w szychcie na brzegu lądu.* <? por. **Grotyna**>

Grotyna, y, lm. **y 1.** *bal służący za pomost do promu, położony na wierzchu wręgów.* **2.** gór. *kaszt z kloców samych, ułożony bez ziemi i błotnika.* <? por. **Grotuna**>

×**Growalny** p. **Grawalny.** <GR>

[**Growce, ów,** blp., **Grówce**] *sieć na dobijaki.* <Zap. z pierwszej części Nm. Grühennetz dosł. = sieć na [dobijaki], po Nm. Grühe; por. **Grul**>

Groza, y, lm. **y 1.** †*strach, trwoga, przerażenie, przestrach:* Uderzy na Abrama drzemota, a G. wielika w ciemności obydzie ji. B. Sz. Uszom G. od lwich ryków. Brud. **2.** ×*zgroza, strach, wstręt, obrzydzenie; okropność, rzecz oburzająca:* O tych okrucieństwach aż G. pisać. Haur. G. i strach o tym mówić. Troc. G. jest Boga ojcem wzywać, a nieuczciwego co czynić. L. **3.** *groźność, straszliwość:* Przyroda występuje w poemacie sama dla siebie, a ludzie dopiero odczuwają jej powab lub grozę. Chm. G. położenia. **4.** *karność, surowość, rygor, dyscyplina:* Ojcowie, wychowujcie dziatki wasze w karności i grozie Pańskiej. Wuj. (= *bojaźni).* Nie umiał po ojcowsku czynić Roboam, i grozy czynił więtsze niż ociec. Birk. Nietyle grozą, jak raczej dozorem stała chorągiew, bo Mohort był wzorem. Pol. **5.** †*groźba, pogróżka:* On jego groz nie bał ś. Kaz. Gnieź. Który ś. groz mąk piekielnych nie boisz. Op. Mocno na córkę swoję nastawał, wielkie grozy czyniąc. Mick. <GROZ>

×**Grozbota, y,** lm. **y** *gatunek koronki.* <Może Fr. grosse botte dosł. = wielka wiązka>

Groziciel, a, lm. **e** *ten, co grozi, odgraża ś.* <GROZ>

Grozicielka, i, lm. **i** forma ż. od **Groziciel.**

Grozić, i, ił 1. komu czym a. †**G. ś.,** [**G. ś.**] na kogo, czym = *straszyć karą a. wog. czymś złym, odgrażać ś., wygrażać:* Kto grozi, ten przestrzega. Prz. G. komu ręką, laską. G. palcem (= *kiwać palcem).* Żart.: Grozi palcem w bucie. Prz. (= *wypowiada cicze pogróżki).* Skałom trzeba stać i G. Mick. **2.** czym = *zagrażać czym, zapowiadać co; pociągać za sobą, wywoływać, sprowadzać, spowodowywać:* Chmury grożą deszczem. To grozi nieszczęściem. Zaziębienie grozi chorobą. **3.** komu = *być przewidywanym, spodziewanym, być w perspektywie, zbierać ś., szykować ś., zanosić ś. na co, wisieć nad kim, zagrażać komu:* Grozi nam wojna, nieszczęście. †**G. ś. 1.** i [**G. ś.**] p. **Grozić:** Dobytemi szablami straszył, grożąc ś. rozkazać, że go miał na nich roznieść. Warg. Grożę ś. na kogo. Troc. Groził ś. mię zabić. Troc. [Jeszcze nie masz nic, już ś. grozisz bić. Troje dziątków straciła, na ćwarte (a. ćwartem) ś. groziła]. **2.** na co = *chwalić ś., że ś. coś może zrobić.* Troc. **3.** na co = *gniewać ś.:* Ten Franciszkan, przyszedszy mię witać, powiedział mi, jako ś. na to bardzo groził, iż z tej kanonizacji nie miało być nic. Niem. (Zbiór pamiętników). **4.** w kogo = *stawać ś. bojaźliwym wobec kogo.* Troc. <GROZ>

Groźba, y, lm. **y 1.** *grożenie, straszenie, pogróżka, wygrażanie, przegrażanie ś.:* Nie boję ś. twych gróźb. Mimo gróźb. Mick. **2.** przen. *trwoga, obawa, bojaźń, strach:* Żyję pod groźbą nieszczęścia, stracenia chleba. Są katusze myśli, których groźbą możnaby złoczyńców na pokutników zamieniać. Święt.

×**Groźliwie** przys. od **Groźliwy.** <GROZ>

×**Groźliwość, i,** blm. rz. od **Groźliwy.**

×**Groźliwy** p. **Groźny:** Róża ostremi kolcy zuchwałej ręce groźliwa. Kniaź.

[**Groźnica, y,** lm. **e**] *wielka chmura, z której nie bywa deszczu.*

[**Groźnić, i, ił**] *zawalać, zasypywać* (np. przejście jakie). <GROZ>

Groźnie, ×**Groźno** przys. od **Groźny.**

†**Groźnik, a,** lm. **owie** *człowiek groźny, grożący.*

×**Groźno** p. **Groźnie.**

×**Groźnomówny** *mówiący groźnie.* <GROZ + MOW>

×**Groźnorogi** *o groźnych rogach, straszący rogami:* Groźnorogie woły. Otw. <GROZ + ROG>

Groźność, i, blm. rz. od **Groźny.**

Groźny, ×**Groźliwy** *grożący, przerażający, straszny, straszliwy, niebezpieczny, srogi, surowy:* Twarz, postawa, przyszłość groźna. Głos, rozkaz G. Groźne oko, spojrzenie. Groźne słowa. Wódz, nieprzyjaciel G. Gierwazy G. ręką, językiem Protazy. Mick. Słota jesienna, powolna, niby niegroźna, ale nieskończona. Grudz. <GROZ>

Grożenie, a, blm., czynność cz. **Grozić.**

×**Grożenie się, a ś.,** blm., czynność cz. **Grozić ś.**

Grób, obu a. ×**oba,** lm. **oby 1.** *dół w ziemi na nieboszczyka, mogiła; wog. miejsce do pochowania zmarłego; grobowiec, sklep, mauzoleum, sarkofag:* G. i największego obejmie. Prz. Wykopać G. Złożyć ciało w grobie a. do grobu. Ponieść ciało do grobu. Płakać nad czyim grobem. Nasz świat (klasztorny) inny; wielki G., gdzie próchnieją martwi, a konają w letargu pogrzebani. Święt. G. Pański = G. Chrystusa. Jak bożego grobu, jak czego drogiego, broni, strzeże. Prz. Kopie sobie G. (przen. = *przyśpiesza swój zgon).* Być jedną nogą w grobie, być blizkim grobu, stać nad grobem = *być blizkim śmierci.* Ta choroba wpędzi go do grobu. G. znaleźć w morzu. Wygląda jakby z grobu wstał = *jak z trumny wyjęty* = *mi-*

zerny. Za grobem=*na tamtym świecie.* Ciemno, jak w grobie. Póty mężowska żałoba, póki nie wstawią żony do groba. Prz. Groby królewskie na Wawelu. Piramidy są grobami królów egipskich. Murować G. familijny. G. wykuty w skale. G. pobitym stawię, którego wieki nie zmienią. Jabł. (=*pomnik*). × Groby pobielane (przen.=*obłudnicy*). Przen.: G. jego jest Europa, słup śnieżne Bałchany. Kochan. Przen.: Ukrywać ś. całe życie w tym naszym wiejskim grobie. Orzesz. (=*zapadłym kącie*). **2.** w lm. *dekoracje po kościołach katolickich, w Wielki Piątek i w Wielką Sobotę, przypominające grób Chrystusa:* Obchodzić groby. Iść na groby. **3.** przen. *śmierć, zgon, zguba:* Wierna do grobu. G. nas rozłączy. G. sobie gotuje, kto swym nieprzyjaciołom czeka i folguje Pot. Rzadko abo nigdy nie myślem o grobie. Groch. Byłby to G. powieści mej i zarazem poety. Sow. **4.** kość. *miejsce w ołtarzu, gdzie przechowują ś. relikwje przykryte kamieniem.* **5.** [G.] *trumna.* Zdr. **Grobek, [Grobeczek, Grobik].** Zgr. **Grobisko.** <GRZEB>

[**Gróbalnia, i,** lm. **e**] p. **Grobalnia.**

[**Gróbarz, a,** lm. **e**] p. **Grabarz.**

Gród, odu, lm. **ody,** !**Horod,** [**Gard,** zdr. **Garc**] **I.** *zamek, kasztel, warownia, twierdza, mury obronne:* W języku słowiańskim zamki, castra, horodami, grodkami i grodami nazywają. Nar. Wszędzie już w Polszcze widać miasto dworów grody, a miasto ugor włoskie ogrody. Petr. (=*wysokie, mocne mury.* L.). Zbliżają ś. pod okopy grodu. Mick. Ty, co G. zamkowy nowogródzki ochraniasz z jego wiernym ludem. Mick. **2.** *daw. sądowa instytucja szlachecka, sąd grodzki, starościński:* Zapozwać do grodu. Zapisać w grodzie. O oblatowaniu metryk szlacheckich w własnym grodzie. Vol. G. smród, ziemstwo kiepstwo, a trybunał grunt. Prz. **3.** *daw. sąd kryminalny pierwszej instancji na Litwie, sąd grodzki:* Sędzia ciągnie w rejestr taktowy do grodu. Mick. **4.** *miasto, szczeg. okazałe, wielkie:* G. syreni = *Warszawa.* Tam od Giedymina grodu śród gęstych kłębów zamieci kilkadziesiąt wozów leci. Mick. (=*Wilna*). †Grody mytne=*miasta z urzędami celnemi, miasta pobierające cło.* Miedzy skały, miedzy mytne grody, gdzie musi płacić morskie cło od wody. Klon. Dumny swą starożytnością G.-matka murami ś. osobno opasał i ogrodził od nowego. Kras. (=*stary G., pierwotne miasto*). Przen.: I ten szczęśliwy, kto padł wśród zawodu, jeżeli poległym ciałem dał innym szczebel do sławy grodu. Mick. Zdr. **Gródek, Grodek, Grodzik, Grodziec.** Zgr. **Grodzisko.** <GROD>

Gródek, dka, lm. **dki, Grodek** p. **Gród;** *mały zamek, kasztel:* Rycerze z nadgranicznych zamków i gródków. Sienk. <GROD>

[**Gródka, i,** lm. **i**] **I.** p. **Grodza. 2.** p. **Gródź.**

[**Gródza, y,** lm. **e**] **I.** p. **Grodza. 2.** p. **Gródź.**

[**Gródzia, i,** lm. **e**] p. **Gródź.**

[**Gródzka, i,** lm. **i**] **I.** p. **Grodza. 2.** *duży żłób dla owiec.*

[**Gródź, ódzi** a. **odzi,** lm. **ódzie** a. **odzie, Grodź**] **I.** a. †**Gródź,** †**Grodza,** [**Gródza, Gródzia**] *ogrodzenie, płot, parkan:* Grodzi tak pilno strzec, iżby kto żerdź abo dyl spalił abo ukradł, tak to karać, jako inne złodziejstwo. Gost. Winnicę zasadził i G. około niej otoczył. Sekl. **2.** *zagroda, łąka ogrodzona (szczeg. niedaleko domu), okólnik, pastwisko:* G. na jagnięta, źrebaki. Nad zaroślami, łąkami i gródzią leżał nizko biały tuman. Sienk. Człowieczeństwo podobne jest do wielkiej gródzi, obfitej w trawę, lecz skąpej w kwiaty, a przynajmniej takie, któreby godne były porządnego ogrodu. Tren. Przen.: Ci wszyscy tkwili teraz orężnie na adrjanopolskiej gródzi, modląc ś. o zwycięstwo dla islamu. Sienk. (=*polu*). **3.** Księża G.=*cmentarz:* Pójdź, pójdź na księżą G. Małgochna na księżej gródzi. Sienk. Jednych składają na księżej gródzi, drudzy ś. rodzą. Sienk. **4.** *łąka, którą koszą dwa razy.* **5.** a. [**Grodźba, Gródźba**] *materjał na ogrodzenie: chróst, kołki i t. p.* Zdr. [**Gródka**]. <GROD>

[**Gródźba, y,** lm. **y**] p. **Gródź.**

[**Grójnt, u,** lm. **y**] p. **Grunt.**

[**Grómać, a, ał** i **G. ś.**] p. **Grómnąć ś.:** Grómá do okna. G. ś. po po pokoju.

[**Grómada, y,** lm. **y**] p. **Gromada.**

[**Grómanie, a,** blm.] czynność cz. **Grómać.**

[**Grómanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Grómać ś.**

[**Grómnąć się, nie ś., nął ś.,** nied. **Grómać ś.** i **Grómać**] *stuknąć, puknąć:* Kto ś. grómnie, to usłysy. <Dźwn.>

[**Grónek, nka,** lm. **nki**] p. **Garnek.** <Zam. Garnek>

[**Grónt, u,** lm. **a** a. **y**] p. **Grunt.**

[**Gróń, a,** lm. **e**] p. **Groń.** <p. Grnń>

[**Grósek, ska,** lm. **skowie, Grotek, Grótek**] *dziadek.* Por. **Groska.** <Z pierwszej części Nm. Grossvater [grootvader]=dziadek>

[**Gróska, i,** lm. **i**] p. **Groska.**

[**Grótek, tka,** lm. **tkowie**] p. **Grósek.** <p. Grósek>

[**Grótka, i,** lm. **i**] p. **Groska.** <p. Groska>

[**Grówce, ów,** blp.] p. **Growce.**

[**Gróźliwy**] *straszliwy:* Gróźliwá bájka. <Z Czes. hrůzny, hrůzity>

[**Grrochu grrochu!**] p. **Grochu!** <Dźwn.>

[**Gru!**] p. **2. Gruch!:** Nadjezdźám nad Wisłę: kiendróz padá: hu!, maślánka do Wisły: gru! i utopiła sie. <Dźwn.>

Gruba, y, lm. **y I.** †i [**G.** a. **Grąba**] *dół, loch, parsk, ziemianka, sklep, piwnica do chowania win, ziół, owoców; dół w ziemi, przykryty dachem.* **2.** †*pieczara.* Pot. **3.** †i [G.] *szyb, żupa, kopalnia.* Włod., Mącz. G. wapienna. Troc. **4.** a. [**Graba**], hut. [**Hruba**] *otwór pieca, szczeg. z sieni, czeluść piecowa; duży piec, szczeg. z otworem w sieni:* W dwuch ogromnych grubach paliły ś. kłody. Sienk. **5.** [G. a. **Sopucha**] *luft, otwór od komina; zagłębienie pod kominem.* **6.** *dół, skrzynia do lasowania wapna:* Wapienna skrzynia abo G. do rozczyniania abo moczenia. Kn. **7.** [G.] *mały stawek przy domu.* **8.** †i [G.] *zagon, grzęda:* Zagony a. gruby drugdzie grzędami zowią. Trzyc Zdr. †**Grubka.** <Nm. Grube>

[**Grubacha, y,** lm. **y**] m. p. **Grubas:** Wtym wchodzi jakisik pán G. <p. Gruby>

[**Grubachny**] p. **Gruby.**

[**Grubacki**] p. **Gruby.**

[**Grubaczyna, y,** blm.] p. **Grubizna.**

[**Grubalki**] p. **Gruby:** Ustała pod grubalkim skrzecem.

Grubarka, i, lm. **i I.** p. **Grabarka. 2.** *grzebanie, chowanie zmarłych.* Brud. <GRZEB>

× **Grubarski I.** przym. od **Grubarz. 2.** *dotyczący gruby:* Dochód G. = *z owoców przechowywanych po grubach.* Iż.

†**Grubarz, a,** lm. **e I.** i [**Grubarz**] p. **Grabarz:** Grubarze w wykopany grób trupa włożyli. Skar. **2.** gór. *ten, co wiercił rury do pomp,* in. rur-

mistrz. Łab. <GRZEB, może pod wpływem Nm. Gräber>

Grubas, a, lm. **y 1.** a [**Grubacha**] *człowiek gruby = otyły, tłuścioch, obetkała, fasa, brzuchacz, brzuchal:* Boisz ś., żebym ci tego grubasa nie odbiła? **2.** × *niezgrabjasz.* Sł. wil. <p. Gruby>

× **Grubaszny** p. **Gruby:** Nici grubaszne. <Por. Rubaszny>

[**Grubaśny**] p. **Gruby:** Skórę mają taką grubaśną, że ś. tego chrzest święty, jak należy, nie ima. Kon.

Grubawo przys. od **Grubawy.**

Grubawy, × **Grubowaty 1.** *nieco gruby.* **2.** a. [**Grubelacki**] przen. *nieokrzesany, nieco grubijański, prostacki, rubaszny, ordynarny, niedelikatny.* **3.** *nieco gęsty, wpół przezroczysty, cokolwiek przejrzysty:* Księżyc grubawe mgły roztrąca. Mick.

[**Grubelacki**] p. **Grubawy.**

[**Grubelaczek, czka,** lm. **czki**] p. **Grubelak:** Janiczek, wielki G.

[**Grubelak, a,** lm. **i**] p. **Grubijanin.** Zdr. [**Grubelaczek**].

Grubenhauz, u, lm. **y** garb. p. **Przesypniarnia.** <Nm. Grubenhaus>

[**Gruber, a,** lm. **y**] *rodzaj bron ciężkich, używanych na wiosnę zamiast pługa pod jarzyny.* <Nm. Gräber>

[**Gruberować, uje, ował**] *orać gruberem.*

[**Gruberowanie, a,** blm.] czynność cz. **Gruberować:** Na wiosnę G. i miałka orka. <p. Gruber>

[**Grubia, i,** blm.] p. **Grubość:** Ona tylko w grubią rosce. <p. Gruby>

[**Grubiany**] (o piecu) *podpalany przez [grubę], z sieni.* <p. Gruba>

[**Grubiarz, a,** lm. **e**] **1.** *kopacz.* **2.** *palacz w cudzych piecach, w [grubach].* **3.** pog. *piecuch.* <p. Gruba>

× **Grubić, i, ił** *pogrubiać, zgrubiać, czynić grubszym, dodawać na grubości.* <p. Gruby>

† **Grubie** p. **Grubo:** G. mu mówili, G. nań łajali, G. nań wołając. Op. Tak G. mówisz, że ci nie odpowiem. Żebr. Obyczajnie poczynać, a nie G. Petr.

Grubieć, eje, ał, × **Grubowacieć 1.** a. [**Grubnąć, Chrubnąć**] *grubszym ś. stawać, rozrastać ś. wszerz; tyć:* Gdy wierzch zetną, drzewo grubieje. Troc. (Chmury) ściskają ś., grubieją, rosną, nowe dziwy! dostają krzywych karków. Mick. **2.** × przen. *dzikszym ś. stawać, dziczeć, stawać ś. grubijaninem, prostakiem, ordynarnieć:* W obyczajach coraz grubieje. Troc. <p. Gruby>

Grubienie, a, blm., czynność cz. **Grubieć.**

[**Grubijak, a,** lm. **cy**] p. **Grubijanin.**

Grubijan, a, lm. **y** p. **Grubijanin.**

× **Grubijanić, i, ił,** × **Grubjanić** *okazywać ś. grubijaninem, postępować po grubijańsku.*

× **Grubijanienie, a,** blm., czynność cz. **Grubijanić;** × **Grubjanienie.**

Grubijanin, a, blm., **Grubjanin, Grubijan, Grubjan,** × **Grobjan,** [**Grubelak, Grubijak**] *człowiek niegrzeczny, nieokrzesaniec, prostak, gbur, ordynus, brutal, impertynent, rura, cham.* <Nm. Grobian>

Grubijanka, i, lm. **i** forma ż. od **Grubijanin; Grubjanka.**

Grubijański, Grubjański, st. w. × **Grubijańszy** *prostacki, gburowaty, rubaszny, chamski, chłopski, ordynarny, nieokrzesany, brutalny, niegrzeczny, impertynencki, niepolityczny:* Odpowiedź grubijańska. **Po grubjańsku** przys. *grubijańsko, sposobem właściwym grubijaninowi, jak grubijanin.*

Grubijańsko przys. od **Grubijański; Grubjańsko.**

Grubijaństwo, a, lm. **a, Grubjaństwo 1.** *prostactwo, chamstwo, brutalność, gburowatość, ordynarność, niegrzeczność, nieokrzesanie, niedelikatność:* Między równemi poufałość powinna mieć granice, żeby ś. nie stała grubijaństwem. Kras. **2.** *mowa grubijańska, słowo niegrzeczne, niedelikatne, ubliżające, głupstwo = impertynencja:* Nagadał mu grubijaństw. Dosyć głupstwa zrobiłem, wdając ś. z Waćpaństwem w pijatyki, które ś. kończą grubijaństwem. Mick.

× **Grubijańszy** p. **Grubijański:** Fortuna czasem do chłopa najgrubijańszego skarby swe przynosi. Jabł.

[**Grubina, y,** blm.] p. **Grubość.**

[**Grubinia, i,** blm.] p. **Grubość:** Łokieć grubini, a pięć łokci szerzyni.

[**Grubiń, i,** blm.] p. **Grubość:** Sześć cali w G.

[**Grubizna, y,** blm.] **1.** *mięso wieprzowe.* **2.** *słonina:* Maścić grubizną. **3.** a. **Grubaczyna** *grube płótno domowe.*

Grubja, i, lm. **e** bot. p. **Grubosz.** <Naśladowanie nazwy Łć., od Łć. crassus = gruby>

Grubjan, a, lm. **y** p. **Grubijanin.**

× **Grubjanić, i, ił** p. **Grubijanić.**

× **Grubjanienie, a,** blm. p. **Grubijanienie.**

Grubjanin, a, blm. p. **Grubijanin.**

Grubjanka, i, lm. **i** p. **Grubijanka.**

Grubjański p. **Grubijański.**

Grubjańsko p. **Grubijańsko.**

Grubjaństwo, a, lm. **a** p. **Grubijaństwo.**

Grubjowaty bot.: Rośliny grubjowate p. **Gruboszowaty.**

† **Grubka, i,** lm. **i** p. **Gruba:** G. ziemna. Mącz. <p. Gruba>

[**Grubnąć, nie, nął**] p. **Grubieć.**

Grubo, † **Grubie** przys. od **Gruby;** [**Hrubo**]: G. co pokrajać. Chleb z masłem, G. nasmarowany. Troc. Ciało G. gęstemi włosy z wierzchu sporastało. Otw. (*= gęsto*). G. na palec. Śniegu na pół łokcia G. napadało. G. wygląda w tej sukni. G. chodzić, myśl. (o zwierzętach drapieżnych) *= nosić płód.* × G. ś. chowa, G. żyje *= nie miękko, nie rozkosznie.* Żebym miał mówić, że ta panna nierządne prowadzi życie, byłoby za G.; szukać trzeba wolniejszego wyrazu. L. (*= niedelikatnie, nieobyczajnie, niegrzecznie*). Żal mi Waćpana, że tamci Ichmość tak go G. przywitali. Boh. G. zarobił, zapłacił (*= dużo, suto, dobrze*). G. grać (*= drogo*). G. ś. mylisz (*= bardzo, mocno*). G. błądzisz. G. w tym wykroczył. Kosz. **Z gruba** przys. p. **Gruby.**

Grubobrzuchy *o grubym brzuchu, brzuchaty, kałduniasty.* <Gruby + Brzuch>

Gruboczłonki *mający grube członki.* <Gruby + Członek>

Grubodzioby zool.: Orzeł G. p. **Orlik.** <Gruby + Dziob>

Grubodziób, oba, lm. **oby** zool. (loxica coccothraustus) *ptak ziarnojad.* Kluk.

Grubogęby *o grubej gębie, z wydętemi wargami.* <Gruby + Gęba>

Grubokarczysty *mający gruby kark:* Drużyna jeźdźców zbrojnych, mająca na czele swoim szlachcica wąsatego, grubokarczystego. Jeż. <Gruby + Kark>

Grubokla, i, lm. **e** bot. (rhizobolus) *roś. z rodziny gruboklowatych.* <?>

Gruboklowaty bot.: Rośliny gruboklowate (rhizoboleae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

× **Grubokości** p. **Grubokościsty.** < Gruby + Kość >

Grubokościsty, × **Grubokości** *mający grube kości:* Słuszny, chudy, ale G. z podniesionemi ramionami. Krasz. Miał szerokiego, grubokościstego konia, wołowato wyglądającego. Krasz.

× **Grubokrewny** *o krwi grubej, gęstej:* Lekarstwo ludziom grubokrewnym. Spicz. < Gruby + Krew >

Grubokroplisty *postać grubej kropli mający:* Po męskim obliczu jego stoczyło ś. kilka grubokroplistych łez. Jeż. < Gruby + Kropla >

[**Grubolachny**] p. **Gruby.**

Grubolistny, Gruboliściasty *mający grube liście.* Bot.: Rośliny grubolistne p. **Gruboszowaty.** < Gruby + Liść >

Gruboliściasty p. **Grubolistny:** Strome skały, zrzadka porosłe gruboliściastemi roślinami.

Gruboławicowy *grube ławice stanowiący:* Gruboławicowe piaskowce. < Gruby + Ława >

× **Grubomównie** przys. od **Grubomówny.** L.

× **Grubomówność, i,** blm. rz. od **Grubomówny.** < Gruby + MOW >

× **Grubomówny** *mówiący po grubijańsku, nieokrzesanie, niesmaczny w mowie.*

Grubonogi *o grubych nogach.* < Gruby + Noga >

[**Grubonos, a,** lm. **y**] zool. p. **Grabołusk.** < Gruby + Nos >

Grubonosy *mający nos gruby.* Zool.: Jelec G. p. **Jelec.**

Grubopienny *mający gruby pień:* Pomiędzy rozmaitemi roślinami królował bodiak o zawoju czerwonym, G., gałęziami rozramieniony. Jeż. < Gruby + Pień >

Grubopłaski (o koniu) *zwięzłej budowy, tęgi na krótkich nogach, przysadzisty, krępy:* Koń był G. i silny. Dzierz. Niepozorna, mała, grubopłaska, koścista kobyła dereszowata. Krasz. < Gruby + Płaski >

Gruboręki rak, zool. p. **Rak.** < Gruby + Ręka >

Gruborunny, Grubowełnisty *mający grubą wełnę:* Baran G. < Gruby + Runo >

Gruboskórność, i, blm. rz. od **Gruboskórny:** G. jego nie dopuszczała prawie dolegliwej wrażliwości w owych okolicach. Dyg. < Gruby + Skóra >

Gruboskórny *mający grubą skórę.* Zool.: Zwierzęta gruboskórne, t ę g o s k ó r n e (pachydermata) = *zwierzęta wielokopytowe, dawniej w jeden rząd tej nazwy łączone.*

Gruboskórzec, rca, lm. **rce** *zwierzę gruboskórne.*

Grubostyczny anat.: Błona grubostyczna oka p. **Białkówka.** < Gruby + Z + TK >

Grubosz, a, lm. **e** bot. **1. a. Grubja,** bł. **Tłustosz** (crassula) *roś. z rodziny gruboszowatych.* Gatunek: G. c z e r w o n a w y (c. rubens). **2.** (calosanthes) *roś.* < Naśladowanie Łć. crassus = gruby >

Gruboszowaty bot.: **Gruboszowate** a. G r u b j o w a t e, G r u b o l i s t n e rośliny (crassulaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Grubościenny *grube ściany mający:* Tkanka drzewa powstaje z komórek długich grubościennych. < Gruby + Ściana >

Grubość, i, blm. rz. od **Gruby;** † **Rubość,** [**Hrubość, Grubinia, Grubina, Grubiń, Grubia**]: Na G. palca. Mur ten ma trzy stopy grubości. G. obyczajów. I wasza (mnichów) G. chłopska, nie prostota. Słow. < p. Gruby >

× **Gruboślepy** *znaczną ślepotą odznaczający ś.:* G. rząd. Nar. < Gruby + Ślepy >

[**Grubośny**] p. **Gruby:** Dąb G. < p. Gruby >

Grubotomowy *stanowiący gruby tom; z grubych tomów złożony:* W tej noweli więcej treści, myśli i uczucia, niż w niejednej grubotomowej książce. < Gruby + Tom >

Grubotrzonowy grzyb p. **Grzyb.** < Gruby + Trzon >

× **Grubowacieć, eje, ał** p. **Grubieć.**

× **Grubowało** przys. od **Grubowaty.**

× **Grubowatość, i,** blm. rz. od **Grubowaty.**

× **Grubowaty** p. **Grubawy.**

Grubowełnisty p. **Gruborunny.** < Gruby + Wełna >

Grubowłóknisty *z grubych włókien złożony:* Korzeń G. < Gruby + Włókno >

Gruboziarnistość, i, blm. rz. od **Gruboziarnisty.** < Gruby + Ziarno >

Gruboziarnisty *o grubych ziarnach:* Piasek, piaskowiec G. (= *gruby*).

Gruboziocisty p. **Grubozłocony:** Statny na rogach z mosiądzu grubozłociste. Pas. < Gruby + Złocisty >

Grubozłocony, Grubozłocisty *grubo pozłacany:* Ozdoby metalowe z bronzu grubozłocone.

Grubożałobny *grubą żałobą nacechowany:* Przybrał postawę grubożałobną. Byk. < Gruby + Żałoba >

× **Grubożyły** *mający grube żyły.* Bobr. < Gruby + Żyła >

× **Grubryn, u a. a,** lm. **y** p. **Grobryn:** G. turecki, niemiecki. Ins. c. l. < Z Fr. gros grain dosł. = gruboziarnisty >

Grubsz w wyrażeniu: × W G. = *na grubość, w objętości, na objętość, w obwodzie:* Chmury w G. mogą być na sto stóp. Kluk. Z grubsza p. **Gruby.** < p. Gruby >

Grubszość, i, blm. rz. od **Grubszy.**

× **Grubula, i,** lm. **e** *kobieta gruba, otyła:* Słyszałem (w ciszy) oddech grubuli. Fred. A. < p. Gruby >

Gruby, × **Grubaszny,** [**Greby, Hruby, Grubachny, Grubolachny, Grubalki, Grubacki, Grubaśny, Grubośny, Hrubaśny, Ruby**], † **Ruby** **1.** *pewnej grubości, pewnej objętości; nie cienki, nie subtelny, znacznej grubości, znacznej objętości:* Deska gruba na dwa cale. Patrz, oto na miarę ćwieczek, cal G., długi trzy cale. Mick. Grube sukno, drzewo. Gruba książka. Grube nici. G. powróz, mur. Palec G. = *duży, ksiuk.* Bobr. Człowiek G. = *otyły, opasły, tłusty, brzuchaty, grubas, brzuchacz.* G. jak beczka. Prz. Ten motyl G., czarny i pękaty. Mick. **2.** (o kobiecie i samicy) *brzemienna, ciężarna:* Ubił wilczycę grubą. Sł. wil. **3.** *nie miałki, gruboziarnisty:* Piasek, śrut G. Mąka gruba. **4.** *niedelikatny, ordynarny, prosty; niewyszukany, niewykwintny:* Grube rysy twarzy. Ręka gruba. Gruba robota. Potrawy grube. L. W obyczajach wieśniackich, w skrzętnym obchodzeniu ś., w tym grubym i niewytwornym życiu. L. Rozkrwawia tę ranę z całą bezwzględnością człowieka o szorstkiej naturze i grubych nerwach. Sienk. **5.** × *w pierwotnym stanie znajdujący ś., nieoczyszczony, surowy:* Gruba wełna. Troc. Grube złoto, żelazo. Troc. **6.** *surowy, dziki, barbarzyński, niewykształcony, nieokrzesany:* Grube obyczaje. Grubym rozumiem człowieka prostego, który bydlęce (= bydlęco), nie

ludzko rozumem ś. rządzi. Petr. Narody grube, które żyją bez ustanowionego rządu politycznego, chociaż mają nieco obyczajności i niedoskonałą kunsztów wiadomość. Wyrw. Gruba ta nauka uraża umysł by najmniej subtelny. Troc. ×G. język. Troc. (=*ludowy, gminny*). **7.** †*haniebny, bezwstydny, podły, sromotny:* Czyli tył raz podawszy G. i zelżywy, obrócą ś. Tw. (=*haniebnie uciekszy*). **8.** *ordynarny, niedelikatny, płaski, szorstki, grubijański, prostacki, nieprzystojny, nieobyczajny, nieprzyzwoity, brutalny, niesmaczny, rubaszny, tłusty:* Grube żarty przewoźników. Klon. Przyszło między niemi do słów grubych. Warg. (=*do słów obelżywych, do grubijaństw*). **9.** *ciężki, gęsty; zbity, nieprzejrzysty:* Dzieci mlekiem, a drugich grubszemi potrawami karmią. Karnk. ×Jeśli uryna bywa mętna, gruba, dziarstwa jakoby na spodku upuszczająca, kamień przyszły opowiada. Ocz. ×Krew chorego była gruba. Troc. ×Powietrze teraz grube. Troc. G. woal. Gruba mgła. Grube ciemności (=*ciemności egipskie*). Gruba ciemność zewsząd go otoczyła. Korz. Nasze źrenice grubszą niżeli pierwej zasępią ś. nocą. Mick. Gruba żałoba. Ojczyzna po oddaleniu ś. twoim w grubej zostaje żałobie, opłakując stratę tak wielkiego człowieka. Boh. Tak moja postać im dalej ucieka, tym grubszym kirem twą pamięć pomroczy. Mick. *Ciężki, głęboki, ponury, czarny, posępny:* G. żal, smutek. **10.** *bijący w oczy, znaczny, ważny, ciężki, wielki, duży:* G. błąd. A toż dopiero gruba niewiadomość rzeczy! Krasiń. To G. interes, G. zysk (=*nie bagatelny, poważny*). Gruba strata, zniewaga (=*dotkliwa*). G. awans. G. zwierz (=*łosie, jelenie, żubry i t. p.*). Przen.: Gruba ryba = *znaczna osoba.* Długi grube. L. Grube pieniądze = a) *monety a. banknoty większej wartości.* b) *znaczna suma pieniędzy.* **11.** *późny, głęboki:* Podanie o kukułce, że w grubej jesieni odrastają jej pazury. Wójc. **12.** [G.] *bogaty, zamożny:* G. gazda. Grube gazdostwo (=*znaczne gospodarstwo*). **13.** *nizki, basowy:* Ton, głos G. **14.** anat. = a) ×Błona gruba oka p. **Białkówka.** b) Jelito grube, kiszka gruba p. **Kiszka** i **Okrężnica.** **15.** fl.: Gruba woda = *głęboka, wysoka.* **16.** †gram.: Akcent G. a. poważny = *accentus gravis.* **17.** zool.: Karaś G. p. **Karaś.** **Z gruba** przys. = a) a. **z grubszego, z grubsza,** [**z hrubsza**] *cokolwiek, niedokładnie, jako tako, powierzchownie, po wierzchu, pobieżnie:* Ociosać drzewo z grubsza. Pozałatwiałem interesa z grubsza. Wyprać bieliznę z grubszego (=*z pierwszego brudu*). Poznałem je tylko, jak to ś. mówi, z gruba. Czerm. b) ×*po grubijańsku.* <Toż co Gręby, od GRĘB, przez u nosowe (*Grumby), może pod wpływem Czes. hrubý>

Gruca, y, blm. **1.** *owies a. orkisz otłuczony z łupiny i potłuczony, kasza, krupy:* G. owsiana. G. jęczmienna = *wytarta z jęczmienia przez durszlak,* kremor. Kn. **2.** *kasza z krup żytnich, na którą zbiera ś. żyto wpółdojrzałe.* **3.** *polewka, ugotowana z owsa, owsianka:* Owsianka abo gruce, owsiane krupy. Mącz. Polewkę z owsa warzoną pospolicie grucą zowią. Syr. **4.** przen. *grube, proste, zwyczajne, ordynarne jedzenie:* On sobie żyje grucą, choć mu specjały pieką. Pot. **5.** [G.] *kora drzewna.* <Nm. Grütze>

1. [Gruch, u, lm **y]** *hałas, wrzask; rozgłos:* Nie róbcie takich gruchów! Śmierć jedynaczki narobiła dla ojca dużo frasunku, a po mieście G. <Dźwn.>

2. [Gruch!, Gru!] w. **1.** *naśladowanie odgłosu upadku, uderzenia = ryml, buch!, łomot!, chrost!, bęc!, brzdęk!, łup!, chlast!:* Ksiynza G., G. mu do nóg. To jesce nie wypowiedział, a ci G.! ůoknami wpadli i zabiyli siékik. On ją wtedy G. w łeb. **2.** *naśladowanie odgłosu wystrzału = paf!, pif paf!:* Wtém: G. G.! i książnicka zastrzeliła komendata zbójów. <Dźwn.>

Grucha, y, lm. **y** p. **Gruszka.**

×**Gruchacz, a,** lm. **e** *gołąb.* Sł. wil.

Gruchać, a, ał p. **Gruchnąć.**

Gruchanie, a, lm. **a** czynność cz. **Gruchać.**

Gruchatka, i, lm. **i, Klekotnica** bot. (crotalaria) *roś. z rodziny motylkowatych.*

Gruchawka, i, lm. **i. 1.** *gruchanie:* Przepędzić noc na miłosnych gruchawkach. Słow. **2.** ×p. **Gruchotka. 3.** zool. p. **Synogarlica.**

Gruchnąć, nie, ął, ęła a. **chła, ęło** a. **chło,** nied. **Gruchać 1.** *runąć, rymnąć, łomotnąć ś., hrymnąć, grzmotnąć ś., paść, dzbęknąć, powalić ś.; uderzyć ś., uderzyć sobą o co, wyciąć ś., rąbnąć ś.; obalić ś., przewalić ś., przewrócić ś. z łoskotem:* Gruchnęli wszyscy z drzewa o ziemię. Górn. G. głową o ścianę. **2.** *dać ś. słyszeć, rozlec ś., zabrzmieć, odezwać ś., zagrzmieć, huknąć; spaść jakby z nieba, ni stąd, ni zowąd, roznieść ś., rozbiec ś.:* Gruchnęły wiatry, trzaskawice, błyskawice, ziemi trzęsienie. Birk. Kiedy nie gruchnie z guldynki, Tatarzyn chlup w wodę. Sienk. Na takie słowa gruchniono radośnie. Kniaź. Wtym o północy ta nowina gruchnie. Chr. Jak tylko wieść ta gruchnęła, wszyscy ciekawie czekali. Tw. Gruchnęła wieść po mie ście. **3.** kogo = *trzasnąć, grzmotnąć, buchnąć, chlasnąć, huknąć, palnąć, łomotnąć, rąbnąć = uderzyć:* G. kogo w papę. Gruchło mną o skałę, i wyrzucony zostałem do jakiegoś królestwa. **4.** *runąć, upaść, grzmotnąć ś., brzdęknąć:* Strzygonie gruchli na pyski przy progu. **5.** (częś. nied.) a. nied. [**Grukać, Gruchotać**] (o gołębiach) *głos wydać,* in. nied. b ę b n i ć, b r u k a ć: Nie gruchnij teraz, gołąbeczku. Groch. Przen.: Galantom mu jeden koło żony grucha, to rękę ściska, to szepce do ucha. Pot. Zakochani gruchają sobie, jak para gołąbków. Moja pieszczotka gdy w wesołej chwili pocznie szczebiotać, i kwilić, i G., tak mile grucha, szczebioce i kwili. Mick. b) [G.] nied. (o dzieciach) *gaworzyć, szczebiotać.* **6.** myśl. = a) (o czarnej zwierzynie) (zwykle nied.) p. **Gwizdnąć.** b) (o kuropatwach) *głos wydać przy zrywaniu ś.:* Masz słuchać, kędykolwiek kuropatwy ś. odezwały abo też gruchnęły, to jest polotki czyniły, a tam masz bieżeć co rychlej. Cyg. <Dźwn. GRU(CH)>

×**Gruchnienie, a,** blm., czynność cz. **Gruchnąć:** Z gruchnienia w sajdaku strzał jego poznali boga. Koch. J.

Gruchot, u, lm. **y 1.** p. **Gruchotanie:** Kości złamanych G. Żebr. **2.** *rzecz a. osoba stara, zużyta, wątła, grat:* Stary G. **3.** w lm. *gatunek jabłek,* <Dźwn. GRU(CH)>

Gruchotać, cze a. ×**ce,** ×**ta, tał,** [**Grochotać**] **1.** *wydawać łoskot, turkotać, tętnić, dudnić:* Po bruku wóz gruchoce. Tw. **2.** *trzeszczeć, grzechotać, chrzęścić:* Z miejsc swych wypadały stawy, a kości w barkach gruchotały. Odym. ×G. nadętym pęcherzem. Troc. **3.** *druzgotać, łamać z trzaskiem, przetrącać, trzaskać; rozbijać, tłuc:* G. komu kości. G. kolumny. Garncarz lepi co z gliny naczynia, gruchota jedno, a z drugim ś. pieści. L. Przen.: Jednym słowem gruchoczesz wszystkie moje marzenia, nadzieje. Bał. (=*niweczysz, burzysz*). **4.** [G.] p. **Gruchnąć. 5.** (o maciorze dziku) *głos wydawać.* **G. ś.** *łamać ś.*

z trzaskiem, druzgotać ś., rozbijać ś.: Okręt gruchocze ś. o skałę. <Dźwn. GRU(CH)>

Gruchotanie, a, blm., **Gruchot,** [**Grochot**] czynność cz. **Gruchotać:** Usłyszał coś jak szepty, jak G. gołębie. Bał.

Gruchotanie się, a ś., blm., czynność cz. **Gruchotać ś.**

× **Gruchotka, i,** lm. **i,** × **Gruchawka** *grzechotka, kołatka:* W Wielki Czwartek Judasza gruchotką wyganiają. Troc. G. do budzenia = *budzik; ekscytarz.* Kn.

Gruchotliwy *gruchot wydający:* Wśród gruchotliwego i rozlegającego ś. z wielkim hukiem grzmotu. Moracz.

× **Gruchu!** p. **Grochu!**: Gołębie, często wołając G., siła wypotrzebują grochu. Haur.

[**Gruchu gruchu gruchcicku!**] p. **Grochu!**: Gruchały gołębie: Gruchu gruchu gruchcicku, przyjezdzájze, Jasicku! <Dźwn.>

[**Grucza, y,** lm. **e**] **1.** *gruczoł, guz w gardle.* **2.** *każda choroba gardlana (np. dyfteryt).* **3.** *garb.* <GRUCZ>

[**Gruczek, czka,** lm. **czki**] *prosię.* < Zap. Dźwn.>

Gruczlin, u, lm. **y** bot. (barosma) *roś. z rodziny rutowatych.* <?>

Gruczolak, a, lm. **i** lek. (adenoma) *nowotwór budowy gruczołowej.*

× **Gruczolakowy** przym. od **Gruczolak.**

Gruczoł, u, lm. **y** **I.** a. × **Gruzeł,** † **Gruzoł,** [**Gruzel, Gruzeł**], † **Gruważle,** † **Gruwasłka,** † **Guzik,** † **Zawałka** anat. (glandula) *narząd, służący do wydzielania cieczy różnych, ustrojowi potrzebnych a. zbytecznych:* a) Gruczoły cewkowate, × rurkowe (glandulae tubulosae). Gruczoły chłonne (g. lymphaticae). † G. flegmisty (g. pituitaria) p. **Przysadka.** Gruczoły groniaste, gronkowate, gronowate, † pęcherzykowe, × woreczkowate (g. acinosae). Gruczoły jaglane, † prosowe w przewodzie słuchowym (g. miliares). Gruczoły jelitowe, kiszkowe (g. intestinales). G. krokowy wystający p. **Przyprątny.** G. kuprowy Luschki (g. coccygea). Gruczoły łagiewkowate (g. utriculares). Gruczoły × łojowate, łojowe (g. sebaceae). Gruczoły łzowe, † płaczliwe (g. lacrymales). Gruczoły migdałowe p. **Migdał.** Gruczoły mleczne, mlekowe, sutkowe, † cyckowe (g. lactiferae). Gruczoły pachowe (g. axillares). Gruczoły pachwinowe, † słabiznowe (g. inguinales). G. piersiowy, × mleczny, × natchawiczny p. **Grasica.** Gruczoły pierwiastkowe, pojedyńcze, proste (g. simplices). † G. pinelowy p. **Szyszka.** × Gruczoły ponadnerkowe p. **Nadnercze.** † G. ponad żołądkiem p. **Trzustka.** Gruczoły potne, potowe (g. sudoriparae). Gruczoły przypochwowe (g. Bartholinianae). Gruczoły samotne, odosobnione, rozpierzchłe (g. solitariae). Gruczoły skórne, × podskórne (g. cutaneae). Gruczoły skupiono-zbiorowe (g. compositae aggregatae). Gruczoły skupione, zgromadzone (g. aggregatae). Gruczoły ślinne, † śliniaste p. **Ślinianka.** Gruczoły śluzowe, † szlamiste (g. mucosae). G. tarczowy (g. thyreoidea). Gruczoły trawieńcowe, podpuszczkowe (g. pepsinicae). † Gruczoł wedle uszów, ślinianka przyuszna p. **Ślinianka.** Gruczoły woskowinowe, woszczkowe, † odchodu z uszów (g. ceruminosae). Gruczoły zbiorowe, † w kłąb zebrane, † zwijane (g. conglomeratae). Gruczoły złożone, składane zbiorowe (g. compositae). Gruczoły zrazikowe (g. lobulosae). b) zool.: G. jadowy = *wydzielający substancję jadowitą.* G. przędny = *G. u stawonogich, którego wydzielina tężeje w powietrzu, jako nitka pajęczyny* (G. pajęczynowy) *a. jako nitka jedwabiu* (G. jedwabiowy — sericterium). **2.** † *guz, guzik, nabrzmiałość chorobna,* † *martwa kostka.* **3.** † Gruczoły i [Gruczoły] *guzy zaskórne po rozmaitych częściach ciała rosnące, najczęściej stwardniałe a. w ropienie przechodzące gruczoły chłonne szyjowe, [zołzy].* Kn. **4.** [G.] ir. *dorobkowicz, człowiek z pretensjami.* **5.** w lm. leśn. *korzenie boczne u drzew, zrosłe z sobą, trudne do wykarczowania.* Zdr. **Gruczołek.** <GRUCZ(OŁ)>

Gruczołecznia, i, lm. **e** bot. p. **Gruczołkowiec.**

Gruczołek, łka, lm. **łki** p. **Gruczoł:** † G. flegmisty = *przysadka mózgowa.*

Gruczołkowatość, i, blm. rz. od **Gruczołkowaty,** *obsypanie gruczołkami, obfitość gruczołków.*

Gruczołkowaty p. **Gruczołowaty.**

Gruczołkowiec, wca, lm. **wce, Gruczołecznia, Masielina** bot. (adenanthera) *roś. z rodziny strąkowych, plemienia czułkowych.*

Gruczołkowy p. **Gruczołowy:** Gromadki gruczołkowe Peyera, kępki gruczołkowe Peyera w jelicie (agmina Peyeri).

Gruczołomięsak, a, lm. **i** lek. (adeno-sarcoma) *nowotwór złośliwy.* <Gruczoł + Mięsak>

× **Gruczołowatość, i,** blm. lek. **1.** *obfitość gruczołów.* **2.** (scrofulosis) *stan chorobny gruczołów chłonnych,* p. **Zołzy.** <GRUCZ(OŁ)>

Gruczołowaty, Gruczołkowaty 1. *do gruczołu podobny.* **2.** × p. **Gruczołowy. 3.** × Gruczołowaty = *mający skrofuły, skrofuliczny.* Troc.

Gruczołowy 1. przym. od **Gruczoł; Gruczołkowy:** Splot G. (tętnic) (plexus excentricus). **2.** a. × **Gruczołowaty,** × **Gruczołkowaty** (glandulosus) *pełen gruczołów.*

[**Gruczowaty**] *garbaty.* <GRUCZ>

× **Grud, u,** blm. *cząstki sypkie krzemienne, piasek.* <GRUD>

Gruda, y, lm. **y 1.** × a. [**Grudzina, Grudzizna**] *kawał, bryła, kula:* G. śniegu. **2.** zb. *droga pokryta bryłami zamarzłej ziemi:* W dzień Szymona i Judy boi ś. koń grudy. Prz. Złoto próbuje ś. w ogniu, oś na grudzie, koń po nocy, a człek w biedzie. Kaczk. Jak po grudzie = *chropowato, opornie, ciężko, z ciężkością, z trudnością:* Idzie mu jak po grudzie. A rozmowa jak po grudzie, to podskoczy, to ustanie. Asn. Często ś. dowcipowi z porywczości uda tam, gdzie ś. rozumowi ciężka zda być G. L. (= *przeszkoda, trudność*). **3.** † *gleba, ziemia, grunt, rola:* Jeśliby kto płot albo groblę na czyjej grudzie uczynił... **4.** wet. = a) G. u koni = *zapalenie skóry na zgiętej stronie pęciny tylnej.* b) G. wywarowa u bydła = *zapalenie skóry na nogach u zwierząt, żywionych wywarem kartoflanym.* Zdr. **Grudka.** <GRUD>

Grudek, dka, lm. **dki** bot. (dothidea) *roś. z gromady grzybów, z rodziny grudkowatych.* <?>

Grudka, i, lm. **i 1.** p. **Gruda. 2.** [G.] *gatunek sera owczego z przegotowanej żętycy; bryłka takiego sera.* **3.** [G. krwi] = *skrzep.* **4.** a. **Guzek** lek. (papula) *wysypka skórna okrągła, podniesiona, twarda.* <GRUD>

Grudkowaty 1. *pełen grudek:* Klajster G. **2.** bot.: Rośliny grudkowate bot. (dothideacei) *ro-*

dzina grzybów właściwych z rzędu workowców. **3.** lek. (papulosus), in. guzkowaty.

[**Grudniaczka, i, lm. i**] forma ż. od **Grudniak.** <GRUD>

[**Grudniak, a,** lm. **cy**] *urodzony w grudniu (człowiek a. zwierz).*

Grudniowiec, wca, lm. **wcy** *spiskowiec z grudnia 1825 r.*, in. dekabrysta: Tak zwani grudniowcy czyli dekabryści. Spas. <GRUD>

Grudniowy przym. od **Grudzień:** Grudniowa rata. Mróz G.

Grudno przys. *z grudą:* Było kopno i G. Pol. (*=trzeba było kopać ś. przez śniegi i jechać po grudzie*).

Grudowaty p. **Grudzisty:** Kocz wtoczył ś. po grudowatej ziemi. Krasz. W dół ś. spuszczasz po wiecznie złej, bo latem i zimą grudowatej, a wiosną i jesienią błotnistej drożynie. Rol.

[**Grudzenie, a,** blm.] czynność cz. **Grudzić.**

× **Grudziasty** *pełen grudu, piaszczysty.* Podcz.

1. [**Grudzić, i, ił**] *pokrywać grudą:* Grudzień ziemię grudzi dla zwierząt i ludzi. Prz. <GRUD>

2. [**Grudzić, i, ił**] **1.** *pobudzać kogo do czego.* **2.** *psuć kogo.* **3.** *ganić.* <Czes. hruditi>

Grudzień, dnia, lm. **dnie** *nazwa ostatniego miesiąca w roku,* in. ×december: Lepsza w kwietniu jedna chwilka, niż w jesieni całe grudnie. Mick. <GRUD>

[**Grudzina, y,** blm.] p. **Gruda.** <GRUD>

[**Grudzinka, i,** lm. **i**] p. **2. Grudzizna.**

Grudzisty 1. a. **Grudowaty** *pełen grudy:* Droga grudzista. **2.** × przen. *chropowaty, niegładki:* Zbieg liter spółbrzmiących czyni mowę twardą, chropowatą i grudzistą. Pir. <GRUD>

1. [**Grudzizna, y,** blm.] p. **Gruda.**

2. [**Grudzizna, y,** lm. **y, Grudzinka, Hrudzinka**] *kość piersiowa ze skórą i tłustością* (szczeg. o cielęcinie). <Spolszczenie Ukr. hrudýna>

[**Grujnt, u,** lm. **y**] p. **Grunt.**

[**Grukać, a, ał**] p. **Gruchnąć:** Na dębie grukały gołębie. <Dźwn.>

[**Grukanie, a,** blm.] czynność cz. **Grukać.**

1. [**Grul, a,** lm. **e**] *ryba, podobna do płotki.* <Zap. Nm. Grühe=Nm. [gru]; por. Growce>

2. [**Grul, a,** lm. **e**] p. **1. Grula.**

1. [**Grula, i,** lm. **e, Grul**] *ziemniak, kartofel:* Sturudaj, póki grule w dole; kie gruli nie stanie, sturudaj ustanie. Podhalskie dziewule, tylko kopać grule. Prz. <Słc. grule lm., może z Pol. zdrobnienia gruszki; por. Fr. poire de terre, Nm. Grundbirne=ziemniak>

2. [**Grula, i,** lm. **e**] *stara świnia.* <Zap. Dźwn.>

[**Grulisko, a,** lm. **a**] *grunt, na którym rosną a. rosły grule=ziemniaki, kartoflisko.*

[**Grulka, i,** lm. **i**] p. **Gryla.**

[**Gruluga, i,** lm. **i**] p. **Gryla.**

Grum, a, lm. **owie** *chłopiec, stajenny, masztalerz, forys:* Miał i stangreta noszącego liberję, i kozaczka, i gruma. Orzesz. G. pokojowy=*wyrostek kilkunastoletni uliberjowany.* <Ang. groom>

[**Grumać się, a ś., ał ś.**] *borykać ś., walczyć, mocować ś.:* Furman zaczón sie s nim (gadem). G. po pokoju. <?>

† **Grumada, y,** lm. **y** i [**Grumada**] p. **Gromada.**

† **Grumadzenie, a,** blm., czynność cz. **Grumadzić.**

† **Grumadzić, i, ił** p. **Gromadzić.**

[**Grumanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Grumać ś.**

[**Grumolenie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Grumolić ś.**

[**Grumolić się, i ś., ił ś.**] p. **Gramolić:** Cóż ś. po sieni grumoli? Drużebka gości sadowi. <GRAM(OŁ)>

Grunciarz, a, lm. **e** malar. *czeladnik malarski, gruntujący ściany pokojowe.* <p. Grunt>

Gruncik, u a. **a,** lm. **i 1.** p. **Grunt:** Piast w Kruświcy z niewieliczkiego gruncika roli żywot swój gnarował. Błaż. **2.** [G. a. **Grundzik**] *kawałek ziemi wśród bagna.*

Gruncina, y, lm. **y** *marny, lichy, niewielki grunt:* Nie ma z czego, G. licha. Moż.

[**Grundal, a,** lm. **e, Grondal, Grądal, Grądel, Gruntal, Grundychwał, Grundys**] **1.** *ziemianin, rolnik.* **2.** *prostak, nieokrzesany, grubijan:* Kto ś. grundalem urodzi, za gładysza nie uchodzi. Jak. W. **3.** *człowiek wysokiego wzrostu i silnej budowy.* **4.** *niezgrabjasz, niezgraba.* <Może z Nm. Grund=grunt; por. Chłop, Gbur, Gryczak i t. p.>

Grundas, a, lm. **y** *drąg, izbica.* <Zap. Nm. Grendel>

Grundhar, u, blm. garb. p. **Podwłosie.** <Nm. Grundhaar>

Grundrys, u, lm. **y, Gruntrys** *plan budowli w przecięciu poziomym, rysunek konturowy.* <Nm. Grundriss=plan>

Grundsztrych, u, lm. **y** piecz. *gruba laska, a. gruby łuk w literze cieniowanej co do grubości.* <Nm. Grundstrich>

Grundwaga, i, lm. **i, Gruntwaga** *przyrząd do kreślenia linji prostopadłej, deszczułka, przez której środek przechodzi sznurek z przywiązanym do niego ołowiem.* <Nm. Grundwage>

[**Grundychwał, a,** lm. **y**] p. **Grundal.** <Por. Grundal; zakończenie niby imienia własnego, jak w Chwalibór i t. p.>

[**Grundyl, a,** lm. **e**] *rodzaj ryby.* <Nm. Gründling>

[**Grundys, a,** lm. **y**] p. **Grundal.**

[**Grundziel,** a, lm. **e**] p. **Grądziel.**

[**Grundzik, a,** lm. **i**] p. **Gruncik.**

× **Grundzoła, i,** lm. **e** (grund-zola) gór. p. **Próg.** <Nm. Grundsohle>

Grunt, u, lm. **y** a. **a,** [**Grónt, Gruńt, Gront, Grońt, Grójnt, Grujnt**] **1.** *to, na czym ś. coś zakłada, twardy pokład ziemi, na którym można kłaść fundament, calc:* Zakładać, kopać, bić G. do budynku. Troc. Stały G. Dokopać ś. gruntu. Kopiąc rów na fundamenta, dostali ś. do gruntu. Podcz. Gdy ś. świat w swym gruncie poruszy... Bardz. (*= w swych posadach*). Przen.: Bojaźń, skrytość i niedowiarstwo w G. samego przyrodzenia wlepia. Kłok. Przen.: Tracić G. pod nogami (*=punkt oparcia, równowagę, stanowisko*). **2.** × G. rzeki=*dno, spód rzeki.* Petr. **3.** G. wiatraka=*nieruchoma podstawa wiatraka, na której obraca ś. wiatrak na pojazdach.* **4.** *pierwsza farba, na którą drugą dają,* in. tło: Dać G. pod kolor. **5.** *fundament, podwalina, podkład, posady, spodnia warstwa:* Dać G. z kamieni. Kłaść G. G. dobry założy, kto ś. bojaźni bożej i cnocie przyłoży. Groch. Przen.: Na gruncie starego Rzymu powstały państwa romańskie (*=na gruzach, na ruinach, na miejscu*). Na tym politycznym gruncie rządy są założone. Troc. Czego w sześciu lat w młodości nie zaczniesz, gruntu nie zaweźmie. Falib. (*= nie puści korzeni*). Wpływy profesorów przyczyniły ś. do zwiększenia ogólnej sumy wiedzy, jaką ś. on odznaczał, podkładając G. naukowy pod wszelkie jego zapatrywania. Chm. Co ma żywotne swe korzenie w gruncie narodowym i ludzkim, stanowi to przedmiot je-

go natchnień. Chm. **6.** przen.: Do gruntu, z gruntu, ×z gruntem, przys. = *gruntownie, ze szczętem, do szczętu, ze wszystkim, do cna, z korzeniem, do ostatka, do głębi, na wylot, nawskroś, zupełnie, zgoła, dobrze, doskonale, dokładnie:* Do gruntu zniósł budynek. Troc. Dom z gruntu odbudować, odnowić, przerobić. Piękną rezydencją z gruntu wymurował. Kras. *(= od fundamentów, całkowicie).* Zreformować instytucję z gruntu. Musiał wielu rzeczy z gruntu nanowo ś. uczyć. Chm. ×Z gruntu tego nie uważył. Troc. Mróz zwolniał, trzeba było ś. obawiać, aby do gruntu nie puściło. Świt. Juljusz z Rawenny porażon był do gruntu. Biel. M. *(=na głowę).* Pomieszałem jej spokojność z gruntu. L. Dęby od wiatru z gruntu przewrócone. Tw. *(=z korzeniem).* Krzyżacy Prusów poganów nie mogli do gruntu wykorzenić. Biel. M. Chorobę z gruntu wyleczyć. Znać, zbadać co z gruntu. To człowiek z gruntu dobry, poczciwy, zepsuty. Morze z gruntu wzburzone. L. **7.** przen. *rzecz główna, istota, podstawa, zasada:* Charakter, poczciwość to G. Cnotliwy a ubogi nic u nich, to jest G., kto ma pieniędzy siła, choćby nie miał cnoty. Opal. Słyszałem ja dużo od rzeszy uczonej, że przyjaźń jest lepsza, niż miłość młodzieńcza: bo ona G. rzeczy, jak złoty czerwony, a miłość to tęcza, nic więcej jak tęcza. Kor. Pieniądz G., a reszta głupstwo. W gruncie, w gruncie rzeczy = *w istocie, w zasadzie, właściwie, w samej rzeczy, bądźcobądź:* Pozory są przeciw niemu, ale w gruncie nie jest to zły człowiek. W gruncie ma słuszność. G. tam poczciwy (u niego), tylko towarzystwo go psuje. W szkole otrzymał dobry G. *(=dobre zasady).* G. serca ma dobry. Sł. wil. ×Mówię to z gruntu serca. L. *(=z głębi serca, z całego serca).* Każde słowo jego przenika do gruntu serca mojego. L. **8.** *podstawek, podstawa:* G. pod filarami kamienny. Kn. Przen.: Morze jest okrętów gruntem. Troc. **9.** ×przen. *podstawa, racja, zasada, przyczyna, powód:* Drugi G. zakładam wynalezienia tej prawdy, który jest taki...; trzeci G. położę...; czwarty G. położę taki... Petr. **10.** *wierzchnia, uprawna warstwa ziemi, gatunek ziemi; rola, pole, ziemia uprawna, gleba:* G. dobry, zły, lichy, urodzajny. G. bagienny, bagnisty, czarnoziemny *(=czarnoziem).* G. gliniasty, tęgi, ciężki (do uprawy). G. marglisty, marglowaty, iłowaty. G. owsiany, zimny. G. piaszczysty. G. pastwiskowy, pszenny, wapienny a. wapnisty. G. zimny, tęgi, twardy. G. zbity, lekki, suchy, mokry, pulchny, gorący. G. a w lm. grunta czyje = *własność ziemska, włość:* G. sąsiada. Morga, włóka gruntu. G. włościański. Uprawiać, obsiewać, nawozić grunta. Sporne grunta, zarośla i pasze zlały ś. w jedno, jak dwa domy nasze. Syrok. Wałem cię otoczą nieprzyjaciele i rozrzucą równo z ziemią grunty twoje. Wuj. *(=dobra ziemskie).* Robić w gruncie = *uprawiać rolę.* Przen.: Na takim gruncie i wśród takiej atmosfery wychodztwo musiało spotęgować swą pochopność do sporów. Chm. (Mickiewicz) nie wrastał bynajmniej w ten G., na którym chwilowo przebywać musiał. Chm. **11.** *powierzchnia ziemi w danym miejscu, poziom:* W tym miejscu G. ś. podnosi. **12.** *terytorjum, miejsce, granice, obrąb własności, posesja:* Co na moim gruncie, to moje. Spisać wszystko, co ś. znajdzie na gruncie. Żądał Zygmunta Zelim o to, aby przepuścił wojsko jego przez G. Korony Polskiej. Paszk. **13.** [G.] *ląd, kontynent:* Cygną bat z gruntu. **14.** †anat. = a) *osada, podstawa* (basis): G. serca. G. mózgu. b) *dno* (fundus): G. macicowy. G. żołądka. **15.** G. odżywczy, **Gleba** odżywcza, **Odżywka, Pożywka, Podłoże** bakt. = *materjał, używany do hodowania bakterji.* **16.** gie.: G. eluwjalny p. **Eluwjalny.** **17.** ×a. **Gruntownica,** ×**Gruntszlok** gór. *próg odrzwi w chodnikach i sztolniach.* **18.** mul. *pierwszy pokład zaprawy wapiennej na ścianie a. suficie.* **19.** †praw. *wyjaśnienie istoty sprawy przed sądem.* Zdr. **Gruncik.** <Nm. Grund>

[**Gruntal, a,** lm. **e**] p. **Grundal:** Widzisz tu w tym ogrodzie kopiące gruntale. Tremb.

Gruntować, uje, owal I. ×*umacniać gruntem; zakładać, zasadzać na fundamencie, osadzać na gruncie; opierać, utwierdzać, utrwalać, ustalać:* Kotwie okręty gruntują. Koch. J. Mróz morze lodem gruntuje *(=ścina, stęża).* Przen.: G. w Bogu nadzieję *(=pokładać, zakładać, składać).* G. naukę na faktach *(=opierać, umacniać, ×fundować).* **2.** ×*szukać gruntu a. dna, zgłębiać, sondować:* Każe G. wodę, szuka brodu. Stasz. Wisłę gruntował nieprzyjaciel, która nań ziewała i swoje już łakome łono otwierała. Tw. Przen.: G. co = *zgłębiać, badać, wyrozumiewać; zagłębiać ś., zaciekać ś. w co, dochodzić czego:* Chcieć w sądach boskich brodzić i one G. jest to rzucać ś. dobrowolnie w przepaść błędów. L. **3.** [G.] *iść do dna:* Gruntuj ty, warkoczku, do dna do samego! **4.** malar. i mul. *dawać grunt:* Malarz pierwej płótno gruntuje, potym farbami maluje. L. **5.** garb. *wilżyć skórę wytrawą pod kolor.* **6.** kam.: G. kamień = *pociągać go pokostem.* **7.** praw.: †G. sprawę = *wykładać przed sądem istotę sprawy przez oskarżenie i odpowiedź.* **G. ś. I.** ×*stwierdzać ś., konstatować ś., wylaniać ś. w sposób stanowczy, utwierdzać ś., stawać na realnym gruncie:* Przez ścieranie ś. zdań rzecz ś. gruntuje. **2.** *fundować ś., zasadzać ś., opierać ś., zawisnąć na czym, wypływać z czego:* Wszystka wiara na Bogu gruntuje ś. Karnk. ×Gruntuję ś. na twojej przyjaźni. Troc. ×Aż nadto podejrzenie moje gruntuje ś. L. *(=jest uzasadnione).* **3.** na czym = *opierać ś., wychodzić z czego jako z zasady, przytaczać co jako powód, powodować ś. w dowodzeniu czym:* W dowodzeniu swoim gruntuje ś. na... <Nm. (er)gründen>

Gruntowanie, a, blm., czynność cz. **Gruntować.**

Gruntowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Gruntować ś.**

×**Gruntownica, y,** lm. **e** gór. p. **Grunt.** Łab.

Gruntownie przys. od **Gruntowny;** [**Grontownie**]: Dom G. budowany. Troc. Robić co G. Kras. A. †Rzecz nieruszysta a G. stojąca. Tuch. *(=mocno, trwale, niewzruszenie).* †G. był wygnan z imienia *(= całkowicie, zupełnie).* G. wykształcony. Znać co G.

×**Gruntownik, a,** lm. **cy** *właściciel gruntu, ziemianin, rolnik.*

Gruntowność, i, blm. rz. od **Gruntowny:** Dał dowód, że umie sądzić o przedmiocie, na którym zależy G. jego powołania. Kołł. *(=istota, treść zasadnicza).*

Gruntowny I. ×*fundamentalny, masywny, silny, mocny:* G. zamek. G. kamień szacowny. **2.** *zasadniczy, podstawowy, stały, niezachwiany, rzetelny, prawdziwy, szczery = głęboki, dokładny, do gruntu sięgający, niepowierzchowny, doskonały, biegły, wytrawny:* G. sąd o rzeczach. Kras. A. Gruntowna wiedza. Gruntowniejszego państwu temu życzę uspokojenia. Troc. G. znawca. Gruntowne dzie-

To. × Cnoty gruntowne (= *główne, kardynalne*). 3. † Kość gruntowna = *podstawowa czaszki* (os basilare). <Naśladowanie Nm. gründlich>

Gruntowy 1. przym. od **Grunt**, *rolny, ziemski:* Podatek, czynsz G. Dziesięcina gruntowa. Właściciel G. Sł. wil. Sałata gruntowa, ogórki gruntowe (=*pochodzące z gruntu, nie z cieplarni*). **2.** Łąka gruntowa = *w dolinie między polami leżąca.* **3.** Kamień G. = *bursztyn lepszego gatunku.* **4.** [G.] (o słupkach, w które ś. zasuwa [węgieł]) *wkopany w ziemię.* <p. Grunt>

Gruntówka, i, lm. **i 1.** *farba, która ś. nakłada pierwsza.* **2.** ryb. = a) *wędka z haczykiem nie na włosieniu, lecz na szpagacie.* b) *wędka z uwiązanym do włosienia a. sznurka ciężarkiem.*

Gruntpal, a, lm. **e** *pal, wbity pod most a. upust, jako fundament.* <Nm. Grundpfahl>

Gruntrys, u, lm. **y** p. **Grundrys.**

× **Gruntszlük, u,** lm. **i** gór. p. **Grunt.** <Nm. Grundschlag>

Gruntwaga, i, lm. **i** p. **Grundwaga.**

× **Gruntzola, i,** lm. **e** gór. p. **Próg.** <Nm. Grundsohle>

[**Gruń, a,** lm. **e**] p. [**Groń**]: Kozicka poziera do grunia. <Słc. i Moraw. gruň, Ukr. hruń; może z Rum. gruiu = wzgórek>

[**Gruńt, u,** lm. **y**] p. **Grunt.**

Grupa, y, lm. **y 1.** *zestawienie pewnej liczby przedmiotów a. osób w jakąś całość, kupka, gromadka:* G. drzew. G. ludzi (=*grono, towarzystwo*). Rozeszli ś. grupami (=*partjami*). Ten na głazie, ta w trawie, G. malownicza. Mick. Przen.: Studenci w uniwersytecie żyli zazwyczaj z sobą grupami według szkół, w których wykształcenie średnie pobierali. Chm. (=*kółkami*). Antagonizm dwuch znanych grup finansowych (=*partji, związków*). G. parlamentarna (=*stronnictwo, partja*). **2.** *malownicza całość, ułożona z figur rzeźbionych, malowanych i t. d.:* G. Laokoona. G. fotograficzna. **3.** chem.: G. atomów = *rodnik.* **4.** mat. *układ elementów, czyniących zadość pewnym warunkom:* G. przemian, podstawień, przekształceń. G. punktowa, linjowa, symetryczna, kołowa, abelowa, pierwotna, ciągła, nieciągła. G. funkcji, równania, obrotów, ruchów. <Fr. groupe m.>

1. [**Grupa, y,** lm. **y, Grepa, Grzepa, Grzypa**] *kupa, gromada:* W grupie, do grupy, przy grupie = *razem.* Spaść do grupy = *runąć, obsypać ś.* <Zap. z Nm. Gerumpel>

2. [**Grupa, y,** lm. **y**] **1.** *grudka, kawałek:* Grupy ziemi ś. pokruszą. G. masła. **2.** w lm. *krupy, kasza.* Zdr. [**Grupka, Grupeczka**]. <Zap. = krupa, pod wpływem Nm. Graupe = krupa, kasza, ze Słw.>

[**Grupeczka, i,** lm. **i**] p. **2.** [**Grupa**].

[**Grupka, i,** lm. **i**] p. **2.** [**Grupa**]: G. cukru. Dziewięć grupek wapna.

Grupować, uje, ował 1. *ustawiać, układać w grupy:* Jakbyś umyślnie grupował: ten na głazie, ta w trawie, grupa malownicza! Mick. **2.** *dobierać, porządkować podług grup, klasyfikować, segregować, zbierać w grupy.* **G. ś. 1.** *ustawiać ś., układać ś. w grupy; dzielić ś., rozpadać ś. na grupy:* Szlachta tłumnie obsiadała stoły, grupując ś. wedle ziem, powiatów, koleżeństwa, pokrewieństwa i rozmaitego powinowactwa z ducha i ciała. Krasz. **2.** *gromadzić ś., zgromadzać ś., zbierać ś., ustawiać ś., koncentrować ś. około czego, obstępować, otaczać, okalać malowniczo:* Żołnierze grupują ś. około sztandaru. **3.** *składać ś. w całość, układać ś. w obraz, zarysowywać ś.:* W myśli grupował mi ś. obraz tego płodnego w wypadki życia. <Fr. grouper>

Grupowanie, a, blm., czynność cz. **Grupować.**

Grupowanie się, a ś., blm., czynność cz. **Grupować ś.**

Grupowy mat. przym. od **Grupa.**

× **Grusła, y,** lm. **y** p. **Gruzeł.** Sł. wil.

Grusza, y, lm. **e,** zdr. **Gruszka,** † **Gruszczyca,** [**Krusza, Krysza**] bot. (pirus) *roś. z rodziny jabłkowatych.* Gatunki: G. dzika a. leśna, polna, pospolita, zwyczajna (p. communis). G. jabłoń (p. malus). G. jabłoń syberyjska (p. baccata). G. jarzębina a. jarząb (p. seu sorbus aucuparia). G. klonowa a. głogowa, in. Brzekinia, Brekinia, Brzęk, Berek, Bereka, Berestka (p. terminalis). G. mączna (p. aria). G. pigwa (p. cydonia). G. purt a. jaburt (p. austera). Turcy, jak gdyby kto gruszą zatrząsł, z koni spadali. Kaczk. Zdr. [**Gruszeczka, Gruszyczka, Gruszczyczka, Gruzka**]. <GRUSZ, zap. przyswojone>

Gruszczanka, i, blm. *polewka z gruszek.*

× **Gruszczany** p. **Gruszkowy:** Drzewo gruszczane. Trzyc. Sok, ocet G. Sł. wil.

Gruszczasty p. **Gruszkowaty.**

Gruszczyca, y, lm. **e** bot. **1.** † p. **Grusza. 2.** bot. (statice limonium) *roś. z rodzaju zatrwianu.*

Gruszczyczka, i, lm. **i 1.** [G.] p. **Grusza. 2.** bot. p. **Gruszyczka.**

Gruszczyna, y, lm. **y** *licha, nędzna gruszka:* Wiatr targał wierzchołkiem lichej i nagiej gruszczyny.

Gruszczysko, a, lm. **a** p. **Gruszka.**

× **Gruszczysty** p. **Gruszkowaty:** Melon G., od kształtu gruszki. Syr.

Gruszec, szca, lm. **szce** bud., mul. **Gruszka** *członek kroju, np. gzyms, z brzegu żłobiasty, przy nasadzie wypukły na podobieństwo litery S,* in. esownik, esownica.

Gruszeczka, i, lm. **i 1.** p. **Gruszka. 2.** [G.] = a) p. **Grusza.** b) w lm. *roś. leśna.*

Gruszecznik, a, blm., × **Grusznik,** × **Gruszownik,** † **Grusznica** *napój wyskokowy z gruszek:* Jabłecznik, G., ocet z tego dobry bywa. Gost.

[**Gruszeć, y, ał**] na kogo = *wyrzucać komu, że źle coś zrobił.* <?>

† **Gruszewie, a,** lm. **a** *lasek grusz:* A przydziesz przeciw im (Filistynom) stroną, gruszewim. B. Sz. A gdyż usłyszysz zwięk, idąc w wirzchu gruszewia... B. Sz.

[**Gruszewnik, a,** lm. **i**] *roślina, używana do ubierania święconego.*

Gruszka, i, lm. **i 1.** bot. = a) p. **Grusza.** b) G. miłośna (solanum melongena) *roś. z rodzaju psianki.* c) G. wycza a. ziemna p. **Chobot. 2.** a. [**Grużka**] *owoc gruszy pospolitej.* Przen.: Obiecywać gruszki na wierzbie (=*łudzić, zwodzić, mamić*). Nie zasypiać gruszek w popiele (=*nie zaniedbywać ważnej sprawy, nie ominąć sposobności, okazji*). Piecze gruszki w popiele. Prz. (=*układa plany, projekty*). Trzecia woda z gruszek. Prz. (=*dalekie a. urojone pokrewieństwo, dziesiąta woda po kisielu*). **3.** *drzewo gruszy, drzewo gruszkowe:* Stół zrobiony z gruszki. **4.** *zausznica, kolczyk:* Owe przy uszach gruszki jedwabne perłowe, na poruszenie głową ruszać ś. gotowe. Łączn. **5.** żart. *kułak, kuksaniec, szturchaniec, szczeg. w głowę; bolesne skubnięcie głowy:* Dał mu kilka tęgich gruszek w głowę. Sł. wil. Dać komu gruszkę. Gruszki wytrząść = *wytargać czupryne.* Natrząść komu gruszek = *wyczubić kogo.* **6.**

[Gruszki] *rodzaj ziemniaków.* **7.** †*guz, stwardnienie:* G. abo twardość około śledziony. Spicz. **8.** kol. p. **Ciążek.** **9.** mul. p. **Gruszec.** Zdr. **Gruszeczka,** × **Gruszyczka.** Zgr. **Gruszczysko, Grucha.** <p. Grusza>

Gruszkogłowie, a, blm. antr. (apiocephalia) *czaszka postaci gruszkowatej.* <Gruszka + Głowa>

Gruszkogłowy antr. (apiocephalus) *mający czaszkę stożkowatą, do gruszki podobną.*

Gruszkogłów, owa, lm. **owy** antr. (apiocephalus) *człowiek gruszkogłowy.*

Gruszkowato przys. od **Gruszkowaty:** Pałeczki, lekko zgięte i G. lub maczugowato nabrzmiałe. Jent.

Gruszkowaty l. a. Gruszczasty, × **Gruszczysty** *podobny do gruszki, przypominający gruszkę:* Nos G. Smak G. Anat.: Mięsień G. uda a. †myszka gruszkowata lędźwi, in. †myszka gruszce podobna, †muskuł gruszki postaci, ×piramidalny uda (musculus pyriformis). Antr.: Głowa gruszkowata (apiocephalia) **2.** [G.] p. **Gruszowaty.**

Gruszkowy, × **Gruszczany** przym. od **Gruszka:** Drzewo gruszkowe (=*gruszka*). Sok G.

Gruszla, i, lm. **e, Gruszlina, Gujawodrzew** bot. (psidium) *roś. z rodziny mirtowatych.* <?>

Gruszlina, y, lm. **y** bot. p. **Gruszla.**

†**Grusznica, y,** blm. p. **Gruszecznik.** Mor. A.

× **Grusznik, a,** blm. p. **Gruszecznik.**

[**Gruszowaty, Gruszkowaty**] (o sośnie) *karłowaty, gałęzisty, podobny do gruszy.*

× **Gruszownik, a,** blm. p. **Gruszecznik.**

†**Gruszpęgi, ów,** blp. *rzeźby ozdobne na miedzi:* Pas nabijany wszytek mosiądzem z gruszpęgami rzezanemi. Akta grodzkie. <Nm. Gurtspange>

†**Gruszt, u,** lm. **y** *podpora, rusztowanie.* Przen.: Na G. założyć=*umocować, podeprzeć:* Przeciwko tym pokusom cnotę na G. założyć. Rej. <Nm. Gerüst>

Gruszyczka, i, lm. **i l.** [G.] p. **Grusza:** Nie urodzi G. jabłuszka, tylko takiegoż zły duszka, jaka sama. Prz. **2.** × p. **Gruszka.** Sł. wil. **3.** a. **Gruszczyczka** bot. (pirola) *roś. z rodziny gruszyczkowatych.* Gatunki: G. baldaszkowata (p. umbellata) p. **Pomocnik.** G. jednokwiatowa (p. uniflora) p. **Zimozielon.** G. jednostronna a. jednoboczna (p. secunda). G. mniejsza (p. minor). G. okrągłolściowa a. Jabłonka (p. rotundifolia).

Gruszyczkowaty bot.: Rośliny gruszyczkowate (pirolaceae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

†**Gruwasłka, i,** lm. **i l.** *grudka, gruzełka:* Wierciochem drewnianym trzy wolno dotąd, aż ś. prawie dobrze umiesza a maścią stanie, aby gruwasłki a. ziarnka żadnego żywego srebra niedojźrzeć było. Ocz. Takowe gruwasłki kłaść na ciepłą wodę, patrząc, jeśli ś. rozpłyną, tedy to krew spiekła. Ocz. **2.** lek. p. **Gruczoł.** Ocz. <? Por. Gruważle>

†**Gruważle, i,** blp. p. **Gruczoł.** Ocz. <?>

Gruz, u, lm. **y l.** *mur a. kamień potłuczony, rum:* Uprzątnąć G. Miejsce próżne między podłogą a ziemią wyłożyć trzeba piaskiem, gruzem, dla uniknienia wilgoci. Świt. Przen.: Któżby serce z gruzu miał i stali, by nie drżał patrząc, a tu świat ś. wali? Chr. (=*z kamienia, z głazu*). **2.** w lm. *szczątki murowanej budowli, ruiny, zwaliska, gruzowisko, rumowisko:* Zamek rozpadł ś. w gruzy. Zamek zwalić w gruzy. Mick. Zamki zwalone w gruzach wielkości swej płaczą. Dm. Podźwignąć co z gruzów. Przen.: Na gruzach cesarstwa zbudowano rzeczpospolitą. **3.** min. *odłamki skalne, nie spojone z sobą żadnym lepiszczem.* <Nm. Gr(a)us>

[**Gruz, u,** lm. **y**] p. **Gruzeł.**

[**Gruzałek, łka,** lm. **łki**] p. **Gruzeł.**

[**Gruzdać, a, ał**] *tłuc, miażdżyć.* Por. **Zhruzdać.** <Brs. hruzdáć>

[**Gruzdanie, a,** blm.] czynność cz. **Gruzdać.**

[**Gruzdy, ów,** blp.] *rodzaj grzybów.* Por. **Hruździel.** <Ukr. Brs. hruzd>

[**Gruzel, zla,** lm. **zle**] p. **l. Gruzeł. 2.** p. **Gruczoł.** <GRUZ>

Gruzeł, zła, lm. **zły,** [**Gruzel**] **l.** a. **Gruzła,** †**Gruzla,** × **Grusła,** × **Gruzoł,** [**Grużel, Gruz, Gruzioł**] *bryłka, grudka:* G. ziemi zeschłej. G. cegły (=*kawałek*). Zrobiły potrawę z gorącego, śmietaną bielonego piwa, w którym twaróg gruzłami posiekany pływa. Mick. **2.** × anat. i [G.] p. **Gruczoł.** Śniad. J. **3.** gór.: †G. a. †**Gruzła** soli=*bałwan soli, na bochny potłuczony i na centnary sprzedawany.* Zdr. **Gruzełek,** [**Gruzałek**].
<GRUZ>

Gruzełek, łka, lm. **łki l.** p. **Gruzeł. 2.** lek.= a) a. × **Gruzełka** (tuberculum) *szary, drobny, twardawy nowotwór, będący przyczyną gruźlicy:* G. jagłowaty (t. miliare). b) G. anatomiczny (tuberculum anatomicum) = *guzek a. brodawka z zakażenia trupiego.*

Gruzełka, i, lm. **i l.** p. **Gruzła:** Lepsza trochę gruzełek ziemi bez bojaźni, niż szerokie bujne pola trwogi pełne. Warg. **2.** × lek. p. **Gruzełek.**

Gruzełkowaty l. bot.: Rośliny gruzełkowate (hypocreacei) *rodzina grzybów właściwych z rzędu workowców.* **2.** lek. (tuberculatus) *do gruzełka podobny,* guziczkowaty, guzikowy.

Gruzełkowy przym. od **Gruzełek.** Lek.: Naciek G. (infiltratio tuberculosa).

[**Gruzioł, a,** lm. **y**] p. **Gruzeł.**

[**Gruzka, i,** lm. **i**] p. **Grusza.**

†**Gruzla, i,** lm. **e** p. **Gruzeł:** Kula czyli G. kamienia, co z ziemie skoczyła od kule. Piotr.

Gruzła, y, lm. **y** p. **Gruzeł:** G. mąki. L. G. w wapnie. Włod. G. złota. Pot. †G. soli. ×G. kretowa. Troc. (= *kretowisko*). Zdr. **Gruzełka,** [**Gruzołka**].

Gruzłek, łka, lm. **łki** bot. (nectria) *roś. z gromady grzybów, z rodziny gruzełkowatych.*

Gruzło, a, blm. anat. p. **Trzustka.**

Gruzłowacieć, eje, ał *stawać ś. gruzłowatym, skupiać ś. w gruzły:* Mąka w wilgoci gruzłowacieje.

Gruzłowato przys. od **Gruzłowaty.**

Gruzłowatość, i, blm. **l.** rz. od **Gruzłowaty. 2.** × lek. *stan narządu przepełnionego gruzełkami:* G. płuc.

Gruzłowaty *podobny do gruzłów, pełen gruzłów, bryłkowaty:* Ziemia, mąka gruzłowata.

Gruzłowy przym. od **Gruzeł,** *w gruzłach:* Sól gruzłowa (=*okruchy soli rumowej*).

[**Gruzmak, a,** lm. **i**] *drobny kawałek:* W gruzmaki stłuc. <GRUZ>

Gruzoł, zła a. **zoła,** lm. **zły** a. **zoły l.** × p. **Gruzeł:** Kraj cały w ruinach, miast, wsi i gmachów starożytnych jedyne tylko pozostają gruzoły. Mik. (=*gruz, rum*). **2.** †anat.: a) p. **Gruczoł.** b) p. **Trzustka.** Zdr. †**Gruzołek,** [**Gruzołek**].

†**Gruzołek, łka,** lm. **łki** i [**Gruzołek**] p. **Gruzoł.**
[**Gruzołka, i,** lm. **i**] p. **Gruzła.**

×**Gruzołkowaty** *gruzełki zawierający:* Flegma gruzołkowata.

Gruzołówka, i, lm. **i** tech. *przyrząd do łowienia gruzełków na maszynie papierowej.* <GRUZ+ŁOW>

Gruzować, uje, ował mul. *nasypywać tłuczoną cegłą sklepienie.* <p. Gruz>

Gruzowanie, a, blm., czynność cz. **Gruzować.**

Gruzowaty 1. *podobny do gruzu.* **2.** *pełen gruzu.*

Gruzowisko, a, lm. **a** *kupa gruzów, gruzy, rumowisko:* A cóż myśleliście, że nasze państwo zapędzą was na osmolone G.? Krasz. G. skalne.

Gruzowy przym. od **Gruz:** Gruzowe cegły. Troc. ×G. piasek (*=piasek gruboziarnisty, z kamyków złożony, żwir*).

Gruźlasty *gruzły zawierający:* Ruda gruźlasta p. **Grąp.**

Gruźlenie, a, blm. lek. (tuberculisatio) *tworzenie ś. gruzełków w narządzie jakimkolwiek.* <p. Gruzeł>

Gruźlica, y, blm. lek. (tuberculosis) *choroba, której źródłem i istotą są gruzełki,* in. suchoty: G. płuc, mózgu, kości, kiszek. G. pierwotna (miejscowa), następowa (ogólna). <p. Gruzeł>

Gruźlicowy p. **Gruźliczy.**

Gruźliczny p. **Gruźliczy.**

Gruźliczy, Gruźliczny, Gruźlicowy przym. od **Gruźlica:** Naciek G. Laseczník G. Płuco gruźlicze (*=gruźlicą dotknięte*).

Gruźlina, y, lm. **y** bot. (mouriria) *roś. z rodziny zaczerniowatych.* <?>

Grużał, a, lm. **y** bot. (tarchonanthus) *roś. z rodziny złożonych.* <?>

[**Grużdżyć się, y ś., ył ś.**] *kurczyć ś. od zimna, kulić ś.* <GRUZ>

[**Grużel, żla,** lm. **żle**] p. **Gruzeł.**

[**Grużka, i,** lm. **i**] p. **Gruszka.**

Grużyca, y, lm. **e** bot. (gomphia) *roś. z rodziny terpentyńcowatych.* <?>

†**Grwaski, ów,** blp. *gruzełki:* G. wątroby kłaść na ciepłą wodę. Ocz. <? Por. Czes. hrče, hrček = narośl, gruczoł>

×**Gry** nieod. w wyrażeniu: Ani G., ani krty = a) *ani be, ani me, słowa ś. od niego nie dopytasz.* Kn. b) *nic a nic, ani źdźbła.* Troc. <Zap. od Gra>

×**Gryalinowy** p. **Gryglinowy.** Goł.

[**Grybzbuba, y,** lm. **y**] żart. *wódka.* <Nm. Gripsbube=złodziejaszek>

[**Grycanin, a,** lm. **anie**] p. **Gryczanin.**

Grych, u, lm. **y** *mostkowa sztuka mięsa.* Goł. <p. Grycht>

Grychcik, a, lm. **i** p. **Grycht:** Możnaby mieć ćwierć, połowę, żeberka, grychciki. Boh. J.

Grycht, u, lm. **y 1.** *sztuka mięsa wołowego w ćwierci zadniej pod zrazówką; mięso grzbietowe u bydlęcia.* **2.** [G.] *potrawa.* **3.** a. **Gryft** ogr. *rozsadnik przykryty skrzynią i oknami.* Zdr. **Grychcik.** <Nm. Gericht>

†**Gryeza, y,** blm. zb. *gmin próżniaczy, tłum darmozjadów, trutnie, pasorzyty.* <p. Gryka, por. Gryczak>

[**Grycza, y,** lm. **e**] *osoba rozlazła.* <?>

[**Gryczać, a, ał**] *zajmować ś. ladajaką robotą i ladajako ją wykonywać, partolić (szczeg. wiązać skarpetki niezgrabnie z grubej wełny).* <? por. Gryczak>

Gryczak, a, lm. **i 1.** p. **Gryczanik. 2.** a. ×**Gryka** *placek, pieróg a. chleb z mąki pszennej pośledniej.* **3.** [G.] *żuczek na gryce.* **4.** [G.] *pończocha z grubej wełny i niezgrabna.* **5.** ×*człowiek nieokrzesany, prostak, gbur, cham.* <Od Gryka; 4-e i 5-e znaczenie z pog. odcieniem siejącego grykę gbura>

Gryczan, a, lm. **y 1.** [G.] = a) *ciasto z mąki gryczanej.* b) *chrząszczyk brunatny, objadający liście róż.* **2.** zool. *pędrak ogrodniczy.* Zdr. [**Gryczanik**]. <p. Gryka>

×**Gryczanek, nka,** lm. **nki** p. **Gryczanik.** Goł.

[**Gryczanie, a,** blm.] czynność cz. **Gryczać.**

Gryczanik, a, lm. **i 1.** a. ×**Gryczanek, Gryczak,** ×**Gryczek,** [**Hreczanik**], *placek z mąki gryczanej.* **2.** [G.] p. **Gryczan.** Por. **Hreczuszki.**

[**Gryczanin, a,** lm. **anie, Grycanin**] *ten, co sieje grykę, przezwisko włościan pod Nowogródkiem:* Wśród nazw szydebnych spotykamy ś. też z gryczanami a. gryczanami, jak zowią Nowogrodzian od uprawy gryki. Krzyw.

Gryczanka, i 1. blm. *słoma od gryki:* G. każdemu bydłu za siano ś. daje. Kluk. **2.** [G.] lm. **i** *kluska z mąki gryczanej.*

[**Gryczannik, a,** lm. **i**] *żuczek na różach i innych roślinach.* Por. **Gryczak, Gryczan.**

Gryczany przym. od **Gryka, Hreczany,** †**Hreczysny,** [**Reczany**] *tatarczany:* Kasza gryczana. Chleb, placek G. Bart.: Miód G. (*=zbierany przez pszczoły z kwiatów gryki*).

×**Gryczek, czka,** lm. **czki** p. **Gryczanik.** Goł.

Gryczka, i, lm. **i 1.** [G.] p. **Gryka. 2.** przen. (u konia) *ciemne cętki, rozsiane po białej szerści:* Był to wysłużony rumak ojcowski, siwy i chudy, lecz przytym pomimo lat podeszłych, czego gęsta po całym ciele rozsiana G. dowodziła, niezdolny znosić cierpliwie obelgi od innych zwierząt. Skarb. **3.** bot. p. **Tasznik.** <p. Gryka>

[**Gryczpan**], **u 1.** blm. p. **Grynszpan. 2.** lm. **y** p. **Bukszpan.** <Nm. Grünspan>

[**Gryczpanowy**] przym. od **Gryczpan,** p. **Grynszpanowy.**

[**Gryczysko, a,** lm. **a, Rzycysko**] *pole po gryce.* Por. **Hreczysko.** <p. Gryka>

Grydnica, y, lm. **e** *budynek dla drużyny wielkoksiążęcej na Rusi:* Za jego staraniem przystrojono wspaniale izbę królewską, aby ś. im od grydnicy kijowskiej nie wydała bielniejszą. Krasz. <S. Ros. gridnica>

Gryden, dnia a. denia, lm. **dnie** a. **denie** *członek drużyny książąt staroruskich:* Pokolenie Ruryka z drużynią swą czyli grydniami przyniosło wyobrażenia dziedziczenia. Lel. Kniaźskie grydnie czyli przychodnie. Lel. Jak połowę tego oceniona jest głowa gryd eniów. Lel. <S. Ros. gridь a. gridinъ>

1. Gryf, a, lm. **y, Gryfon,** [**Gref**] *ptak bajeczny, lew z głową orlą i skrzydłami,* in. ×orłolew, †nóg: Jak G. ptaka, porwał mię w swe szpony. Mick. Wdział jakę z białego jedwabiu, naszytą w złote gryfy. Sienk. (*=podobizny gryfów*). <Gr. grýps, Łć. gryphus>

2. Gryf, u, lm. **y 1.** ×*paznogieć, pazur, szpon, szpona:* Bestja ta z płaskim ogonem, z czterema łapeczkami i gryfów trzech gronem. L. **2.** *rękojeść skrzypiec a. gitary:* Skrzypek u sukni zakasał rękawek, ścisnął G. krzepko, oparł brodę o podstawek. Mick. **3.** *rączka u parasola:* G. kościany, z drzewa bukowego. **4.** a. **Gryfa,** [**Gref**] *bródka na przedniej części podkowy u koni pociągowych, ząb u podkowy,* in. chwyt. **5.** druk. *część formy taka, jaką z niej zecer ręką na raz wziąć może, rozbierając czcionki po wydrukowaniu:*

Rozdzielić kolumnę na gryfy. Sł. wil. Ani jednego gryfu nie rozebrał jeszcze. Sł. wil. 6. kosz. *rączka z trzciny a. wikliny u wieczka koszyka, ucho przy koszyku.* 7. muz. w lm. *nuty podwójne, brane smyczkiem na dwuch strunach.* <Nm. Griff dosł. = szpon; rękojeść>

3. **Gryf, u,** lm. **y** *gałązka szlachetnego drzewa, używana do szczepienia dzikich drzew, zraz.* <Fr. greffe>

4. **Gryf, a,** lm. **y** zł. *penis.* <?>

Gryfa, y, lm. **y** p. **2. Gryf.** Zdr. **Gryfka.**

[**Gryfcik, a,** lm. **i**] *rodzaj inspektów.* <p. Gryft>

Gryfel, fla, lm. **fle** *marmurowa pałeczka czarna kształtu ołówka do pisania na marmurowych czarnych tablicach.* Zdr. **Gryfelek.** <Nm. Griffel>

Gryfelek, lka, lm. **lki** p. **Gryfel.**

Gryfi przym. od **I. Gryf.** Mrong.

[**Gryfica, y,** lm. **e, Grefica**] forma ż. od **I. Gryf.**

[**Gryfie, a,** lm. **a**], †**Grefik** *pęd do szczepienia.* <p. 3. Gryf>

Gryfik, a, lm. **i** *uszko u samowara, dzbana:* G. kościany, hebanowy. <Od Gryf 2>

Gryfka, i, lm. **i** p. **Gryfa.**

†**Gryfka, i,** lm. **i I.** a. †**Gryfla** *rylec.* Mur. Żelazna G. = *ostrze, grot.* Mur. <Od Gryf 2>

†**Gryfla, i,** lm. **e** p. †**Gryfka.**

†**Gryfnik, a,** lm. **cy** *wędliniarz,* in. †sadelnik. Cennik dla rzemieślników miasta Książa 1538 r. <Może zam. *grychnik, od Grych(t)>

[**Gryfny**] *zwinny, szybki, szykowny, zręczny, ładny, przystojny.* <Nm. greifig>

Gryfon, a, lm. **y** p. **I. Gryf:** Larwy i gryfony zdobiły narożniki i wysmukłe filary. Es. (= *podobizny gryfonów*). Przen.: Taka miłość to utwór niepodobny, to G., to syrena, to centaur, jedno z tych stworzeń poetycznych. Krasz. (= *bajka, zmyślenie*). <Fr. griffon, p. Gryf (ptak)>

[**Gryfrajter, tra,** lm. **trzy**] p. **Giefrajter.**

Gryft, u, lm. **y** ogr. p. **Grycht:** Inspekta lub gryfty zakładać. Goł. <Zam. Grycht, z Nm. Gericht>

× **Gryglinowy** a. × **Gryalinowy** kolor = *podobny do koloru kwiatu lnianego:* G. vel gryalinowy kolor podobny jest do kwiatu lnianego. Goł. Tej klasy ludzie niech chodzą w gryglinowym kolorze. Jabł. <Fr. gris de lin dosł. = szaro-lniany>

Gryka, i, lm. **i I.** ×p. **Gryczak.** Troc. 2. bot.: a) p. **Rdest.** b) Sokola G. p. **Ostróżka.** Zdr. [**Gryczka**]. <Łć. graeca dosł. = grecka>

[**Grykolić, i, ił**] *gryzmolić, brzydko pisać.* <?>

Grykosiej, a, lm. **e, Greczkosiej, Hreczkosiej** *człowiek oddany jedynie rolnictwu, na nim ś. tylko znający, zakopany na wsi, parafjanin:* Myślisz Tadeusza zostać dobrodziejem, jeśli młodego chłopca zrobisz grykosiejem? Mick. Zostaję na gościnie u mojego brata, gospodarza wzorowego, grykosieja. Rzew. <Gryka + SIE>

[**Gryla, i,** lm. **e, Gryluga, Gruluga, Grulka**] *łopata do wygartywania popiołu z pieca.* Zdr. [**Grylka**]. <Zap. Nm. Gerölle, Gerülle = stary grat>

Grylaż, u, lm. **e** cukier. = **Grelaż.** <Fr. grillage>

[**Grylka, i,** lm. **i**] p. **Gryla.**

× **Grylować, uje, ował** *piec, smażyć:* Zaczął kuchta smażyć, warzyć, G., tratować. L. <Fr. griller>

× **Grylowanie, a,** blm., czynność cz. **Grylować.**

[**Gryluga, i,** lm. **i**] p. **Gryla.**

Grymas, u, lm. **y I.** *dziwaczne wykrzywianie twarzy, dziwne miny:* Robić grymasy z bólu. 2. *dziwactwo, chimera, kaprys, muchy w nosie; zachcianka, fantazja:* Stroić grymasy. Kiedy G., to nic nie masz. Prz. Prawo ustępuje nieraz przed grymasem pierwszej lepszej swawoli. Zdr. **Grymasik.** <Fr. grimace>

Grymasić, i, ił, × **Grymasować** *stroić grymasy, kaprysić, dziwaczyć:* Grymasi, jak rozkapryszone dziecko. G. w jedzeniu (= *wybredzać*). <Fr. grimacer>

Grymasik, a, lm. **i I.** p. **Grymas:** Zrobiła wdzięczny G. 2. w lm. *rodzaj ciastek:* Rozkładały ś. poważnie gofry, zbijały ś. w masę grymasiki, bielały albertki. Zap.

× **Grymasować, uje, ował** p. **Grymasić.**

× **Grymasowanie, a,** blm., czynność cz. **Grymasować.**

Grymaszenie, a, blm., czynność cz. **Grymasić.**

Grymaśnica, y, lm. **e** forma ż. od **Grymaśnik.**

Grymaśnie przys. od **Grymaśny.**

Grymaśnik, a, lm. **cy** *człowiek grymaśny, dziwak, kapryśnik, fantastyk, chimeryk.*

Grymaśny *dziwaczny, dziwaczący, kapryśny, chimeryczny; wybredny, z niczego niezadowolony:* Żona grymaśna. Dziecko grymaśne.

Grymja, i, lm. **e** bot. p. **Strzechwa.** <Od nazwiska Nm. Grimm>

[**Grymuła, y,** lm. **y**] p. **Gramuła.**

[**Grymułka, i,** lm. **i**] *jarmułka żydowska.* <p. Jarmułka>

Grynder, a, lm. **rzy** ekon. *założyciel towarzystwa akcyjnego, obliczonego na to, żeby sztucznie podbić kurs akcji ponad ich istotną wartość i wtedy je posprzedawać.* <Nm. Gründer = założyciel, fundator>

Grynderski przym. od **Grynder: Szały giełdowe** i grynderskie. Krasz.

Grynderstwo, a, lm. **a** *zakładanie towarzystw akcyjnych, banków i t. p. w celu spekulacji:* Na czas od r. 1871—74 przypada w Niemczech epoka grynderstw. Donim.

[**Gryndże, ów,** blp.] p. **Gryndżoły:** Ogromne dwie landary na gryndżach. Krasz.

[**Gryndżoły, ów,** blp., **Gryndże, Grenżoły, Grendzioły, Grędżoły**] *niskie, proste, niekute sanie do wożenia słomy.* <Ukr. gryndżoły>

Grynszpan, u I. [G.] lm. **y** p. **Bukszpan.** 2. blm., a. [**Gryczpan, Gryszpan**] chem. = a) *octan miedzi, używany jako farba.* b) *węglowodan miedzi, tworzący ś. na powierzchni przedmiotów miedzianych pod wpływem czynników atmosferycznych.* <Nm. Grünspan = rdza miedziana>

Grynszpanowy przym. od **Grynszpan;** [**Gryszpanowy, Gryczpanowy**]: Kolor G. (= *zielony wpadający w błękitny*). Woda grynszpanowa = *farba służąca do oznaczania wód na mapach,* in. kolor wodny.

× **Gryp, u,** blm. p. **Grypa.**

Grypa, y, blm. lek., × **Gryp,** × **Gryps** *nieżyt nagminny gorączkowy,* influencja. <Fr. grippe>

[**Grypa, y,** lm. **y**] *drybus, drybanek, trójnóg kuchenny.* <Zmieszanie wyrazu [Drybus] z [Grapa]>

Grypcicha, y, lm. **y** zł. *krowa.* <?>

Gryps, u, lm. **y** zł. **I.** a. **Grypsak** *ołówek.* 2. *pasport.* 3. *wół.* <? Por. Gryfel i Nm. Grips>

× **Gryps, u,** blm. p. **Grypa.**

Grypsać, a, ał zł. *pisać.* <? Por. Gryfel>

[**Grypsać, a, ał**] p. **Grypsnąć.**

Grypsak, a, lm. **i** zł. p. **Gryps.**

Grypsanie, a, blm., czynność cz. **Grypsać.**
Grypsanka, i, lm. **i** zł. *pismo.*
Grypsnąć, nie, nął rub. **1.** i nied. [**Grypsać**] *ukradkiem porwać, ściągnąć, chwytnąć, chapnąć, capnąć, zwędzić, ukraść.* **2.** *upaść, rymnąć, grzmotnąć ś., rzucić ś.:* Jak go kompany odeszły, tak grypsnął mi odrazu pod nogi. Zap. **3.** [G.] = a) *skrobnąć:* Paluchem grypsnął kawał masła. b) żart. *umrzeć.* <Nm. gripsen, kripsen = porwać, chwycić>
Grypsnięcie, a, blm., czynność cz. **Grypsnąć.**
[**Grypsula, i,** lm. **e**] *łysa krowa.* <?>
Grys, u, blm., **Gryz 1.** a. **Gryzetka** = a) *mąka pszenna poślednia.* b) *mąka jęczmienna prażona.* **2.** [G.] = a) *otręby, osypka.* b) *kasza.* c) *ryż.* d) *drobne węgle.* Zdr. [**Grysik**]. Por. **Gryzka.** <Nm. Gries>
[**Grysik, u,** blm.] **1.** p. **Grys. 2.** *rodzaj krupek, drobniutka kaszka pszenna:* Mąki pół funta, grysiku za pięć centów. Zap.
[**Gryska, i,** lm. **i**] p. **Gryzka.** Troc.
Grysowy przym. od **Grys; Gryzowy:** Chleb G. (*=pszeniczny z grubej mąki*). Grysowa kasza. Syr.
× **Grysrecht, u,** lm. **y** *sąd wojenny:* Na G. pójdę, w ręce Stepki ś. oddam, ale ś. nie dam i kwita. Łoż. <Nm. Kriegsrecht>
Gryszfort, a, blm. **1.** *rodzaj daw. gry w warcaby:* Przyszedszy tam, warcaby już przed niemi znajdę; gryszforta zda mi ś. grali zawiłego; jeden, jak kostkę rzucił, i gniewał ś. i smucił. Koch. G., zdaje ś., że była gra jakaś w warcaby, z rzucaniem kostek złączona. Goł. **2.** *rodzaj daw. zabawy ludowej:* G. = jakaś dawna zabawa ludowa w chłopca, w sitko, skakanie na deskach dla dziewcząt. Goł. <?>
[**Gryszpan, u,** blm.] p. **Grynszpan.**
[**Gryszpanowy**] przym. od **Gryszpan,** p. **Grynszpanowy.**
Grywać, a, ał p. **Grać.** <GR>
× **Grywalny** p. **Grawalny.**
Grywanie, a, blm., czynność cz. **Grywać.**
1. Gryz, u, blm. **1.** p. **Grys. 2.** × *gruby piasek, żwir.* Troc. Zdr. [**Gryzek**]. <Nm. Gries>
2. Gryz, u, blm. *pokost do złocenia a. malowania marmuru.* <Fr. gris = szary>
× **Gryz, u,** lm. **y 1.** *gryzienie, kąsanie.* **2.** p. **Zgryzota:** Z różnych gryzów, zrzędów, bojaźni, różnych też w ciele nabywamy humorów. Haur. <GRYZ>
[**Gryzacz, a,** lm. **e**] p. **Gryzak:** Miała krowa zęby, ale to nie zęby, tylko gryzacze.
[**Gryzać, a, ał**] p. **Gryźć:** Chodzi świnia po wygonie rzepę gryzająca.
Gryzak, a, lm. **i 1.** a. × **Gryzyk,** [**Gryzacz**] żart. *ząb.* **2.** [G.] *człowiek dokuczliwy, zły* (o mężczyźnie i kobiecie). <GRYZ>
[**Gryzanie, a,** blm.] czynność cz. **Gryzać.**
† **Gryzawka, i,** lm. **i** lek. p. **Morzysko:** Bywają gryzawki u dzieci z żółci zielonej, którą miewają z matek. Syr.
Gryzący chem. *posiadający własność rozpuszczania naskórka,* in. **żrący:** Amonjak, sublimat G. Alkalja gryzące.
[**Gryzek, zku,** blm.] p. **1. Gryz:** G. pszeniczny = *kasza pszenna.* <Nm. Gries>
Gryzeta, y, lm. **y 1.** × *rodzaj tkaniny.* **2.** *szara prosta suknia kobiet francuskich.* **3.** a. częś. zdr. **Gryzetka** *dziewczyna paryska pracująca na siebie, np. szwaczka, przytym nie odznaczająca ś. surowością obyczajów.* <Fr. grisette dosł. = szaraczka>
1. Gryzetka, i, lm. **i 1.** × *rodzaj tkaniny.* **2.** p. **Gryzeta:** Spotykali powracające z magazynów modystki, tak podobne do gryzetek paryskich, jeśli nie z obyczajów, to z wdzięku, stroju i nieopatrzności na jutro. Krasz. **3.** w lm. a. **Faszonety, Tutifruti** cukier. *ciasto tortowe z rozmaitemi siekanemi owocami.*
2. Gryzetka, i, blm. p. **Grys.** <Od Grys, z żart. podprowadzeniem pod wyraz Fr. grisette>
× **Gryzetkowy** *zrobiony z tkaniny zwanej gryzetką.*
× **Gryzetowy** *zrobiony z tkaniny zwanej gryzetą:* Bursa gryzetowa błękitna. Inwentarz kość. XVII w.
Gryziel, a, lm. **e** bot. (piqueria) *roś.* <GRYZ>
Gryzienie, a, lm. **a** czynność cz. **Gryźć:** × Wielkie na umyśle ponosi gryzienia. Troc. Lek.: † G. brzucha p. **Morzysko.** Ślesz.
Gryzienie się, a ś., blm., czynność cz. **Gryźć ś.**
× **Gryzigłowa, y,** lm. **y** *ten, co kogoś nabawia kłopotu:* On jest straszny G. dla mnie. L. <GRYZ + GŁOW>
[**Gryzik, u,** blm.] *węgiel kamienny w drobnych kawałkach,* in. [**orzeszek**]: Orzeszek, G., drobny węgiel kamienny, mniejszy od orzecha. Buk. <Z Nm. Gries, p. Grys>
× **Gryzikołek, łka,** lm. **łki** *zrzęda, gderała.* <GRYZ + Kołek>
× **Gryzikrupa, y,** lm. **y,** × **Gryziskarb** *skąpiec, sknera, kutwa, dusigrosz, liczykrupa.* <GRYZ + Krupa>
× **Gryzipacierz, a,** lm. **e** *świętoszek, nabożniś, bigot:* Owże G., wilk w baraniej skórze. Nar. <GRYZ + Pacierz>
Gryzipiórek, rka, lm. **rkowie, Gryzipióro** pog. **1.** *urzędnik, kancelista, pisarek.* **2.** *literat, pismak:* Godziłoż ś. poczciwe nasze imię szlacheckie rzucać na pastwę gryzipiórków, szyderstwa, drwinków? Krasz. <GRYZ + Pióro>
Gryzipióro, a, lm. **a** p. **Gryzipiórek.**
× **Gryziskarb, a,** lm. **y** p. **Gryzikrupa.** L. <GRYZ + Skarb>
[**Gryzisko, a,** lm. **a**] p. **Gryzota.**
Gryziskórek, rka, lm. **rki** (dermatophagus) *pasorzyt, żyjący na skórze zwierząt i ogryzający naskórek i włosy.* <GRYZ + Skóra>
× **Gryzisław, a,** lm. **owie** p. **Gryzosław:** G., sławę gryzący, obmowca. Chm. B.
[**Gryzka, i,** lm. **i, Gryska**] **1.** *bułka z mąki pszennej.* **2.** *bułka ze śniadej mąki, bułka zwyczajna, ordynarna:* Czy mu nie potrzebny kołacz a. żytne gryzki na poczesne? Wilk. <Z Nm. Gries = kaszka>
Gryzłok, a, lm. **i** bot. (agathophyllum) *roś. z rodziny wawrzynowatych.* <?>
[**Gryzmała, y,** lm. **y**] p. **Gryzmoła.**
Gryzmolenie, a, blm., czynność cz. **Gryzmolić.**
× **Gryzmoliciel, a,** lm. **e** p. **Gryzmoła:** Owi gryzmoliciele nie wiedzą, co podać milczeniu, a co objawić. Kras.
Gryzmolić, i, ił 1. a. × **Gryźmolić** *pisać ladajako, bazgrać, gwazdać; niezgrabnie kreślić, rysować:* Gdybym choć trochę umiał G. na papierze. L. Węglem niezgrabne twarze gryzmoli po ścianie. L. Przen.: Czytałem, gryzmoliłem gienealogje, chronologje. Lel. (*= nieudolnie a. mozolnie układałem, spisywałem*). **2.** [G.] *partolić, psuć.*
× **Gryzmolina, y,** lm. **y** p. **Gryzmoła.**

Gryzmoła, y, lm. **y** **I.** m. a. ×**Gryzmoliciel,** [**Gryzmóła, Gryzmała**] = a) *ten, co gryzmoli, bazgracz, gwazdacz, nędzny pismak.* b) [G.] *partacz, fuszer.* **2.** w lm. ż. = a) a. ×**Gryzmolina** *nędzna pisanina, bazgranina, gwazdanina.* b) *piśmidła, broszury, świstki pisane a. drukowane:* Żaden przypadek politycznemi gryzmołami nie był tak przyćmiony, jak ten. Świt. <? GRYZ + MOŁ>

[**Gryzmóła, y,** lm. **y**] p. **Gryzmoła.**

[**Gryznąć, nie, nął**] *ugryźć.*

Gryzoń, a, lm. **e** **I.** [G.] = a) *podrostek, młodzik:* Pójdźże ty wprzód, gryzoniu, a ty za nim, cyconiu. Kant. (nazwa okolicznościowa). b) *grubijanin, gbur.* **2.** w lm. zool. (glires seu rodentia) *rząd zwierząt ssących,* in. s k r o b o g r y z y, s z c z u r o w a t e. <GRYZ>

×**Gryzosław, a,** lm. **owie,** ×**Gryzisław** *szarpiący czyjąś sławę, obmówca, oszczerca, potwarca:* Prawo to nie mogłoby ś. podobać rozpustnikowi; przytłumićby go (sic!) chciał, rządu i sprawiedliwości G. Ostr. <GRYZ + Sława>

Gryzota, y, lm. **y** **I.** × p. **Zgryzota:** Wnętrznemi zażarte ku sobie gryzoty wzajemnej dobywali potęgi na zgubę. Nar. **2.** [G. a. **Gryzisko**] *boleści, rznięcie w brzuchu.*

×**Gryzowato** przys. od **Gryzowaty.** L.

×**Gryzowaty** *podobny do gryzu:* Chleb G. otrębisty, ludziom delikatnym niestrawny. Syr. <p. Grys>

Gryzowy p. **Grysowy.**

[**Gryzula, i,** lm. **e**] *rzepa; rzodkiew.* <GRYZ>

×**Gryzun, a,** lm. **y** *koń żłób obgryzający, koń łykawy.*

×**Gryzyk, a,** lm. **i** p. **Gryzak.**

[**Gryź, i,** blm.] **I.** a. [**Hryź**] *biegunka:* Chory na G. **2.** *biegunka krwawa.* <Ukr. Brs. hryź>

†**Gryźba, y,** lm. **y** p. **Morzysko:** Wiatry gryźbę ciężką około pępka i ból srogi wzbudzają. Cziach.

Gryźć, zie, zł, częstot. [**Gryzać**] **I.** *ciąć zębami, ogryzać:* Pies gryzie kości. Przen.: Gryzłem jakom mógł kości (tłumacząc Horacego). Li. (= *walczyłem z trudnościami*). Szczury gryzą obicia. Niech mi czerw serca nie gryzie pod korą. Uj. (= *nie toczy*). Koń gryzie wędzidło. G. orzechy (= *rozgryzać*). Junak okiem orzechy gryzie, wąsem muchy ścina. Koch. (= *przechwala ś.*). G. paznogcie (= *ogryzać*). G. wargi (= *przygryzać*). Gryzł ś. tylko w język, by nie wypowiedzieć wszystkiego. Sienk. G. pióro. Przen.: Małe winy gryziemy, wielkie całkiem połykamy. Prz. Przen.: Rycerstwo za nim gryzłoby kamień. Rys. (= *dałoby ś. zabić*). Przen.: G. ziemię = a) ×*cierpieć głód, nie mieć co jeść;* b) *leżeć w grobie, być nieboszczykiem, umrzeć:* Ziemię gryzie, upadszy. Bardz. Dam Bachusowi ucztę z kozłem białym, że gdy mię drzewo uderzyło w ciemię, nie gryzłem ziemię. Min. (= *nie zginąłem, nie poległem*). Pod jego niezwyciężonemi barki wielu z mężnych nieprzyjaciół popiół gryzło. Stasz. Przen.: Nawiedź go i pomóż mu G. tak twardego móla. Pot. (= *zwalczać tak wielką trudność*). **2.** ×*przegryzać, trawić:* Rdza gryzie żelazo. Troc. Przen.: Zbytek pokój pospolity, jak rdza żelazo, gryzie i traci. Falib. (= *osłabia, nadwątla, nadweręża*). **3.** a. **G. ś.** *kąsaniem sprawiać ból a. swędzenie, kąsać, ciąć:* Psy, muchy, komary, pchły gryzą. Najokrutniejszy taki, co gryzie a pieści. Kras. Ten pies gryzie. **4.** przen. *truć, dokuczać, doskwierać, frasować, martwić, dręczyć, męczyć, dopiekać, kłopotać, niepokoić, trapić, nękać:* Każdy ma swego móla, co go gryzie. Prz. (= *swoje kłopoty, troski, co go trapią*). Sumienie go gryzie. Żona przestała mi G. głowę. L. (= *suszyć*). Zafrasowany król panom opowiedział, co go gryzło. Papr. Kto dobiera nie podług stanu swego żony, ten a. sam G. musi, a. być gryziony. Nar. Trzeba nam zasłonić widok świata, ażebyśmy, patrząc na jego ponęty, własnego serca nie gryźli. Święt. Co robić? Serce własne G. i kąsać? Słow. **5.** przen. *gnębić, dusić, wyzyskiwać:* Żydzi jak pluskwy: śmierdzą jak pluskwy, mnożą ś. jak pluskwy i gryzą nas jak pluskwy. Prz. **6.** przen. *taić, ukrywać, dusić w sobie, znosić w milczeniu:* Wszystko gryzę w sobie, i nikt nie wie, co ja cierpię. L. **7.** *szczypać, piec, palić:* Dym gryzie oczy a. w oczy. Pieprz gryzie. Troc. **8.** ×nieos.: *boleć, rznąć, kłóć:* Gryzie w brzuchu. **9.** [G.] (o bydle) *jeść.* **10.** [G. orzechy] = *pałać nienawiścią.* **II.** [A gryź] = *wołanie na psa:* Chłop woła na psa, by odegnać bydło i konie: sa sa sa, a gryź! **G. ś.** **I.** *kąsać ś. nawzajem:* Psy ś. gryzą. **2.** p **Gryźć:** Żydzi jak pluskwy: śmierdzą jak pluskwy, mnożą ś. jak pluskwy i gryzą ś. jak pluskwy. Prz. **3.** z kim (o co) = *kłócić ś., swarzyć ś., wadzić ś., drzeć ś., żyć w niezgodzie:* Gryzą ś., jak pies z kotem. Prz. Mądrzy ś. gryzą i wadzą, a sekretu nie wydadzą. Prz. **4.** czym, o co, z czego = *martwić ś., trapić ś., truć ś., frasować ś., kłopotać ś., turbować ś., niepokoić ś., suszyć sobie głowę:* Nie powinieneś ś. już niczym G., ani niczego wstydzić. Niem. Giedymin gryzł ś. na umyśle swoim bardzo, widząc ojczyznę tak srogo od Krzyżaków zburzoną. Stryjk. Naruszewicz gryzł ś. niepowodzeniami swemi. Bart. Gryząc ś. sam w sobie na niewdzięcznego kniazia, przemyślał, jakoby go uśmierzyć. Stryjk. (= *gniewając ś., sierdząc ś., złoszcząc ś., irytując ś.*). **5.** (o płynach) *mieszać ś. szybko i gwałtownie:* Spirytus gryzie ś. z wodą. **6.** (o kolorach) *rażąco odbijać jeden od drugiego.* **7.** †(o zębach) *wyrzynać ś.:* Dzieci chorują, gdy ś. im zęby gryzą. Trzyc. <GRYZ>

[**Gryźć, i,** blm.]: Kozia G. = *jakaś roś. z białemi kwiatkami.* <? a. Gryść? GRYZ, por. nazwy roślin Gryz i Gryża>

×**Gryźliwie** przys. od **Gryźliwy.**

×**Gryźliwość, i,** blm. rz. od **Gryźliwy:** a) G. serwaseru. Sł. wil. (= *smak ostry, szczypiący*). b) G. jego epigramatów. Sł. wil. (= *zjadliwość, zgryźliwość, uszczypliwość*).

×**Gryźliwy** **I.** *ostry, szczypiący (w smaku).* **2.** p. **Zgryźliwy.** **3.** a. ×**Gryźny** *dokuczliwy, uciążliwy, ciężki, przykry, dojmujący:* Pretor, co gryźliwe ludowi wyroki wydawa. L. G. frasunek. Troc. Gryźliwe kłopoty. Przyb. **4.** *zjadliwy, uszczypliwy.*

×**Gryźmolenie, a,** blm., czynność cz. **Gryźmolić.**

×**Gryźmolić, i, ił** p. **Gryzmolić.** Troc.

×**Gryźny** p. **Gryźliwy:** Gryźna nowina. Troc.

Gryża, y, lm. **e** bot. (sorghum) *roś. z rodziny traw.* Gatunki: G. a l l e p e ń s k a (s. hallepense). G. c u k r o w a a. S o r g u m c u k r o w e (s. saccharatum). G. p o s p o l i t a a. S o r g a, S o r g u m, daw. ×P r o s o a. ×B e r i n d y j s k i a. o l b r z y m i, ×P r o s o b e r (s. v u l g a r e). <?>

[**Gryża, y,** lm. **e**] **I.** *rodzaj wrzodu.* **2.** p. **Przepuklina.** <GRYZ>

[**Gryżyna, y,** blm., **Greżyna**] **I.** *roś. kapusta brukiew* (brassica oleracea var. napobrassica). **2.** *potrawa z naci i liści tej rośliny,* in. w a-

r z y w k o. <Lit. greżinis = plasterek, krążek brukwi i t. p.>

Grzać, eje, ał 1. *ciepłym robić, zagrzewać, ogrzewać, rozgrzewać:* G. wodę, ręce. Grzane wino, piwo. Słońce grzeje (=*dogrzewa, dopieka*). Piec, futro grzeje (=*udziela ciepła*). Łeb grzeje wino mocne. Bardz. (=*rozpala*). Skoro dobry humor grzeje, niech śnieg pada, niech wiatr wieje. Kras. Żart.: Chłopa grzeją piersi, a Żyda pięty. Prz. (=*chłop chodzi często z odsłonionemi piersiami, a Żyd w dziurawym obuwiu*). Przen.: Rączkę w cudzej kieszeni grzeje. Troc. (=*kradnie, jest złodziejem*). Pragną przedłużenia tej małej wojny, żeby G. łapy rabunkiem, uciskiem, nadużyciami. T. K. (= *bogacić ś.*). Ani grzeje, ani ziębi. Prz. (=*jest do niczego nie przydatny*). Ani mię to grzeje, ani ziębi. Prz. (=*nic mię to nie obchodzi*). **2.** × przen. *zagrzewać, zachęcać, podniecać, pobudzać:* Tak łaje gnuśnych, mężnych grzeje wojowników. Dm. Próżno kondlów pasterze do natarcia grzeją. Dm. (=*zagrzewają*). **3.** × przen. *popierać, dodawać siły, wzmacniać:* Tak prosi, i te swe wzdychaniem grzeje prośby. P. Koch. **4.** × przen. *dawać ś. komu we znaki, prażyć, gromić, zwyciężać:* W Hiszpanji hetman grzał buntowników. Chr. **5.** [G.] kogo = *bić:* Nąze kijem grzáć Bartka. **G. ś. 1.** *rozgrzewać ś., wygrzewać ś.:* G. ś. u ognia, na słońcu. **2.** × przen. *zapalać ś., rozpalać ś., podniecać ś.:* Miłość ś. tymbardziej grzeje przeszkodą. Zał. Tak mówił i tak gniewem zapalony grzał ś. sam w sobie. P. Koch. **3.** [G. ś.] = a) *pocić ś.* b) (o zwierzętach, szczeg. o psach) *czuć pociąg płciowy:* Suka grzeje ś. (=*cieka ś.*). c) *bić ś.:* Trzymali sie za cupryny i grzáli sie po pyskach. <GOR>

[**Grzalas, a,** lm. **y**] *koszlawiec.* <?>

Grzalnia, i, lm. **e** *część łaźni t. zw. rzymskiej, ogrzana na przeszło 60°.*

Grzalnik, a, lm. **i** *rodzaj piecyka:* Grzalniki i piecyki do grzania kawy.

[**Grzampa, y,** lm. **y**] p. **Grępa.**

Grzaneczka, i, lm. **i** p. **Grzanka.**

Grzanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Grzać**: [Sprawił mu G.] (=*łaźnię, bicie*). **2.** [G.] *parzenie ś. niedźwiedzi.*

Grzanie się, a ś., blm., czynność cz. **Grzać ś.**

Grzanka, i, lm. **i 1.** *suszony w piecu kawałek chleba a. bułki:* G. z winem, z oliwą, z masłem. Sł. wil. G. z szpikiem. Troc. Piwo z grzankami. Codziennie piję kawę, i to jeszcze nie jedną, dwie, trzy filiżanki, do tego grzanki. Zaj. × Przen.: Ująć masła z grzanki. Prz. (=*ująć komu dochodów*). Spadło mu (masło) z grzanki=*zawiodła go nadzieja, wymknęła mu ś. korzyść, zysk mu przepadł:* Zdechł niedźwiedź, spadło masło niedźwiednikom z grzanki. Pot. Spadło mu z grzanki, chucha w garść. Kn. Z grzanki mu spadł zarobek. Troc. Daleko gęby G. Prz.=*daleko ci jeszcze do wygranej, jeszcze to nie twoje.* Stary jak kruk, nie daje nic i nie umiera, przecię ś. niezła człeku upiekłaby G. Zabł. (=*nastręczyłaby mu ś. nie lada jaka korzyść*). Abym ja tylko moję grzankę upiekł. L. (=*żebym swego dokazał*). × Przen. = *gratka, obrywka, kąsek, korzyść, zysk, zarobek:* Trafiła mu ś. dobra G. Prz. G. go ta minie. Chr. **2.** × *podługowaty kawałek:* Pokraj na grzanki. Troc. **3.** [G.] *grzany krupnik z wódki.* **4.** myśl. *kawałek chleba w witerunku usmażony, używany jako przynęta na lisy.* Zdr. **Grzaneczka.** <GOR>

[**Grząba, y,** lm. **y**] p. **Gręba**: Pójdę grząbą wedle stodoły. <p. Grapa>

†**Grząda, y,** lm. **y** p. **1. Grzęda**: Aby paniom liszki nie szkodziły, przeto na ostrowiech a. na grządziech między wodami je osadzać. Trzyc.

Grządka, i, lm. **i 1.** p. **Grzęda**: a) G. kwiatowa. Grządki, widać, że były świeżo polewane. Mick. b) Grządki ku wieszaniu szat. Trzyc. Przen.: Już dosiadł Cezar równej z Pompejuszem grządki. Chr. (=*dostąpił równej godności*). **2.** [G.]=a) a. [**Grądka**] *część krosien domowych.* b) *poprzeczka, przecznica (np. u grabi, u kosy, w żarnach).* c) w lm. *szczeble dla kur i drobiu.* **3.** ślus. = a) *oparcie dla rygla, które zmusza go do posuwania ś. w kierunku prostolinijnym.* b) *blaszka, przez którą przechodzi i o którą ś. opiera wewnątrz kłódki dolny koniec pałąka.* <GRZĘD>

[**Grządziel, a,** lm. **e**] p. **Grądziel.**

[**Grządzielówka, i,** lm. **i**] p. **Grądziel.**

[**Grząźel, a,** lm. **e**] p. **Grądziel.**

[**Grząziel, a,** lm. **e**] p. **Grądziel.**

Grząski, Grzęski, †**Hruzki,** [**Gręzki, Hrazisty**] *w którym ś. grzęźnie, bagnisty, błotny:* Miejsca grząskie i bagniste. Nar. Rzeka Morawka grząska. Błaż. Rojsty grząskie. Pol. <GRZĘŹ>

Grząsko przys. od **Grząski.**

Grząskość, i, blm. rz. od **Grząski.**

Grząskowato przys. od **Grząskowaty.**

Grząskowaty, Grzęskowaty *nieco grząski:* Miejsce grząskowate. Błaż.

× **Grząznąć, źnie, zł** p. **Grzęznąć.**

[**Grzbieciasty, Chrzybciasty, Chrybciasty**] *z wysokim grzbietem.* <CHRZB(IET)/GRZB(IET)>

Grzbiecie, a, lm. **a** zool. (dorsale) *wierzchnia część ciała gąsienicy.*

Grzbiecik, a, lm. **i** p. **Grzbiet.**

Grzbiecina, y, lm. **y** *nędzny grzbiet:* Wysłużysz na grzbiecinę szmat kożucha. Kon.

[**Grzbiecisko, a,** lm. **a**] p. **Grzbiet**: Nie pożałował laszczyny na moje G.

Grzbiecisty *mający mocny, tęgi grzbiet; pleczysty, barczysty.*

Grzbiet, a a. **u,** lm. **y,** †**Grzybiet,** †**Chrzbiet,** †**Chrzebt,** †**Chrzebiet,** †**Chrzept,** †**Chrzepciec,** †**Chrzybiet,** †**Chrzypt,** †**Chrzypiet,** [**Grzybiet, Chrzebt, Chrzybiec, Chrzybiet, Chrzybt, Hrzybiet, Krzebiet, Krzebt, Krzybiet**] **1.** (posp. i anat.) (dorsum) *tylna część tułowia od karku do krzyżów, plecy,* †s t u d z i e n k i, s t u d z i o n k i: Leżeć na grzbiecie (=*wznak, do góry brzuchem*). Żart.: G. pokazać (= *uciec*). × Świerzbi mię G. (jako znak, że mię coś dziś spotka). Przen.: Na grzbiecie czyim jeździć (=*opanować go, ujarzmić*). Niedaleko zajdzie w świecie, kto nie ma giętkości w grzbiecie. Prz. (=*nie umie ś. nizko kłaniać, być uniżonym, płaszczyć ś.*). Przen.=*ciało:* Nie mieć koszuli na grzbiecie. Jeśli ręku szmaragdem, aksamitem grzbieta nie przystroję... Papr. Uczy mego pana manjery francuskiej, spodziewając ś., że za to cokolwiek na G. oberwie. Boh. Przen. = *skóra:* Dostać, oberwać, dać po grzbiecie. Czy kto prostym chłopem, czy paniczem, jeżeli z miejsca zejdzie, dostanie w G. smyczem. Mick. Świerzbi go G. (=*chce co oberwać, dostać kije*). Lepiej cudzym, niż swoim grzebietem zapłacić. Prz. Nadstawić za kogo grzbietu. Na grzbiecie karać kogo. Troc. Orać po grzbiecie. Prz. (=*bić*). Przen.: Śmierć z swym dekretem u młodych ludzi chadza i stawa za grzbietem. Kulig. (=*za plecami, z tyłu*). Przen.: †G. komu trzymać=*zabezpieczać tył; trzymać czyją stronę, wspierać kogo, pomagać komu:* Nie spodziewałem ś. po jego przyjaźni, aby on miał G. trzymać głównym

moim nieprzyjaciołom. Boh. Wstręt Turkom dali Węgrzy, którym Montekukuli G. trzymał. Kłok. Tym serdeczniejsze czynią na Turków impety, że im trzyma Chodkiewicz z usaryją grzbiety. Pot. †G. opatrywać, warować, uzbrajać=*zabezpieczać ś. od napadu z tylnej strony.* †G. komu dzierżeć=*nie ustępować, odpierać:* Musieli ś. na dysputacje gotować prywatne i publiczne, chcieli-li im G. dzierżeć. Birk. **2.** *tylna część, tylny kant:* G. noża, książki. **3.** *górna krawędź, górna linja:* G. dachu, in. [w i l c z e k]. G. gór. Wysokim grzbietem ś. góra wznosiła. Troc. (=*wierzchołkiem*). Najwyższe piętro we wspaniałej budowie Tatrów, osadzone na wspólnym grzbiecie szczyty, cypliska, grzebienie, iglice, nazywają turniami. **4.** przen. *wierzch, powierzchnia:* Idź równo z wodą, sama cię na grzbiecie poniesie Wisła. Klon. Król August w most obwarowany ujął G. Wiślny niepohamowany. Groch. W Afryce góry główniejsze, od niektórych pisarzów grzbietem świata zwane. Stasz. **5.** anat. *wierzch niektórych części ciała:* G. nosa, ręki, stopy. **6.** a. **Nice** bud. *zewnętrzna, wypukła powierzchnia sklepienia.* **7.** druk. *margines środkowy.* **8.** a. **Tercja** fecht. *uderzenie poziome od strony lewej ku prawej, przyczym dłoń trzymająca broń skierowana jest grzbietem do góry.* **9.** garb. *część skóry od grzbietu:* Lepiej być o baranie a. lisim grzbiecie, niż po śmierci gronostaj tylko na portrecie. Zabł. **10.** gór.: G. płonny=*wzniesienie spągu, podnoszące warstwę ciała kopalnego i łamiące ją na dwie pochyłości.* **11.** woj.: Grzbiety stoku = *szczyty daszkowate, utworzone przez obustronne płaszczyzny stoku w kątach wyskakujących drogi ukrytej.* Zdr. **Grzbiecik.** Zgr. [**Grzbiecisko**]. <CHRZB(IET)/GRZB(IET)>

×**Grzbietny 1.** p. **Grzbietowy:** Anat.: Pacierze grzbietne (= *kręgi grzbietowe*). **2.** *posiadający kręgi grzbietowe, kręgowy:* Zwierzęta grzbietne.

Grzbietolist, **u**, lm. **y** bot. p. **Myszopłoch.** <Grzbiet+List>

Grzbietoród, oda, lm. **ody** zool. (pipa americana) *wielka żaba Ameryki południowej, której samica nosi jajka w zagłębieniach skóry na grzbiecie.* <Grzbiet+ROD>

[**Grzbietowina, y,** blm.] p. **Grzbietowizna.**

[**Grzbietowizna, y,** blm., **Grzbietowina, Krzebtowizna, Chrzybtowina**] *mięso (szczeg. świni) z grzbietu; inne mięsa; polędwica.*

Grzbietowy 1. a. ×**Grzbietny** przym. od **Grzbiet;** [**Krzebtowy**]: a) anat. (dorsalis)=*plecowy, wierzchni, wierzchny:* Kręgi grzbietowe (vertebrae dorsales). Mięśnie, naczynia grzbietowe. ×Mlecz G. p. **Rdzeń.** †Stek G. p. **Kręgosłup.** Struna grzbietowa (chorda dorsalis). b) Grzbietowa pieczenia. Troc. Przechodził ś. wśród lata w grzbietowym kontuszu. Pot. (= *zrobionym z grzbietów lisich*). **2.** fecht.: Położenie grzbietowe p. **Położenie.**

Grzbietówka, i, lm. **i** myśl. *strzelba, mająca pasek wzdłuż po wierzchu rury, od tylnej szruby aż do celu.*

†**Grzbiotek, tka,** (czy też †**Grzbiotka,** i) lm. **tki** *jakiś ptaszek:* Grzbiotki, ptaszki owe, co w brzegu nad wodą ś. lęgną. Mask. <Właściwie *Grzebiotek>

[**Grzdęczenie, a,** lm. **a**] czynność cz. **Grzdęczyć.** <Dźwn.>

[**Grzdęczyć, y, ył, Grdęczyć**] *męczyć, dręczyć, dokuczać, trapić, martwić, nudzić:* Góry jęczą, że chłopaka grzdęczą.

[**Grzduk, a,** lm. **i**] *sosna krzywa:* A te grzduki pozostawiam na ćfele (= podkłady kolejowe). <Zap.=Grdyka, dla podobieństwa postaci>

Grzdukać, a, ał p. **Grzdykać.**

Grzdukanie, a, blm., czynność cz. **Grzdukać.**

1. [**Grzdula, i,** lm. **e**] *guz, wyrzut, bolak.* <Zmieszanie Gdula z Grdyka>

2. [**Grzdula, i,** lm. **e**] p. **Gdula.**

[**Grzdulnąć, nie, nął**] *uderzyć tak, że guz wyskoczy.*

[**Grzdyca, y,** lm. **e**] p. **Grdyka.**

Grzdyka, i, lm. **i** p. **Grdyka:** Coś mnie za grzdykę ułapiło i trzyma. Sienk.

Grzdykać, a, ał, Grzdukać, Grdykać *przez grdykę głośno przepuszczać, łykać głośno.* <Dźwn.>

Grzdykanie, a, lm. **a** czynność cz. **Grzdykać:** Słychać było tylko G. pijących. Sienk. P. Zagłoba uchwycił blaszankę i przechylił do ust, rozległy ś. długie grzdykania. Sienk.

Grzebać, bie, bał, †**Grześć 1.** *gmerać, czmerać, dłubać:* Dziecko grzebie w piasku. Kura grzebie w śmieciach. Koń nogą ziemię grzebie. Rolnik w ziemi grzebie. Przen.: G. a. **G. ś.** w książkach, w papierach = *zatapiać ś., zagłębiać ś., wertować je, przewracać.* **2.** *chować (umarłego), składać w grobie:* Zbrodnia to niesłychana, pani zabija pana, zabiwszy grzebie w gaju. Mick. ×G. Żydy dla kogo = *używać wszelkich sposobów godziwych a. niegodziwych dla wyciągnięcia kogoś z kłopotliwego położenia* (p. Grześć). **3.** [G.] = a) p. **Grzebnąć.** b) *skrobać, drapać.* c) *grabić.* **G. ś. 1.** p. **Grzebać. 2.** a. †**Grześć ś.** *gramolić ś., drapać ś.:* Grzebie ś., jak mucha w miodzie. Prz. Grzebie ś., jak żaba na wierzch. Prz. G. ś. do czego. Sł. wil. (=*usiłować co posiąść*). **3.** *powoli coś robić, guzdrać ś., marudzić.* **4.** *dokładać wszelkich starań, aby wyjść z trudnego położenia, ratować ś., nie poddawać ś. biedzie, krzątać ś., uwijać ś., zabiegać, starać ś.:* G. ś. rękami i nogami. Człowiek grzebie ś., jak może. <GRZEB>

[**Grzebadłko, a,** lm. **a, Grzebatko**] żart. *szufla.*

Grzebak, a, lm. **i 1.** *narzędzie do grzebania i przygartywania paliwa w palenisku,* k r u k, o ż o g, p o g r z e b a c z, p o g r z e b a k. **2.** [G.] *stary grzebień.*

Grzebalny *służący do grzebania umarłych:* Cmentarz G.

Grzebalski, ego, lm. **scy** p. **Grzebała.**

Grzebała, y, lm. **y, Grzebalski** *ten, co ś. grzebie, guzdrała, guzdralski, dłubała, maruda.*

Grzebanie, a, blm., **Grzebanina** czynność cz. **Grzebać.**

Grzebanie się, a ś., blm., czynność cz. **Grzebać ś.**

Grzebanina, y, lm. **y** p. **Grzebanie.**

[**Grzebatko, a,** lm. **a**] p. **Grzebadłko.**

×**Grzebełko, a,** lm. **a** p. **Grzebło:** G. mu dać w rękę, ubędzie mu pieszczot. Falib.

Grzebiący zool.: Ptaki grzebiące (gallinae seu rasores)=*rząd ptaków,* in. p t a k i k u r o w a t e, k u r y, k u r a k i.

[**Grzebiczek, czka,** lm. **czki**] **1.** *roś. goździk:* Janiczek czerwony, jak G. **2.** *goździk, jako korzenie aromatyczne.* Por. **Rzebiczek.** <Czes. hřebíček>

[**Grzebielec, lca,** lm. **lce**] *grzebień, zgrzebło do czyszczenia koni.* <GRZEB>

[**Grzebielija, i,** lm. **e**] p. **Grzybień:** Na jeziorze biała G., a nasz jegomość na koniu wywija. <p. Grzybień>

Grzebielucha, y, lm. **y 1.** zł. *kura.* **2.** zool. p. **Jaskółka.** Zdr. **Grzebieluszka.** <GRZEB>

Grzebieluszka, i, lm. **i** p. **Grzebielucha.**

× **Grzebienek, nka,** lm. **nki** p. **Grzebień.** Troc.

Grzebieniarka, i, lm. **i 1.** *kobieta robiąca grzebienie a. handlująca niemi.* **2.** *żona grzebieniarza.* ∧GRZEB>

Grzebieniarski przym. od **Grzebieniarz:** Wyrób G.

Grzebieniarstwo, a, blm. *rzemiosło grzebieniarza.*

Grzebieniarz, a, lm. **e 1.** a. × **Grzebiennik** *ten, co robi grzebienie; ten, co handluje grzebieniami.* **2.** × *futerał do chowania grzebieni:* G. złotogłowowy bogaty z herbami. Testament Tob. Morsztyna z 1664 r. Podatek ten płacą od rękawic, pończoch, grzebieniarzów, kapeluszów. Vol.

Grzebieniasty, × **Grzebienisty 1.** *mający grzebień:* Kogut G. Przyb. Kogut, głowę grzebieniastą pochyliwszy bokiem... Mick. **2.** a. **Grzebieniowaty, Grzebieniowy** *podobny do grzebienia, mający kształt grzebienia:* Dłóto grzebieniaste p. **Grzebień.** Anat.: Mięśnie grzebieniaste prawego przedsionka serca (musculi pectinati). Lek.: Piłka grzebieniasta. **3.** bot.: a) Goździeniec G. p. **Goździeniec.** b) Grzebienica grzebieniasta p. **Grzebienica.** **4.** zool.: Tryton G. p. **Tryton.**

Grzebienica, y, lm. **e 1.** bot. (cynosurus) *roś. z rodziny traw.* Gatunek: G. pospolita a. grzebieniasta (c. cristatus). **2.** w lm. a. **Żebropławy** (ctenophora) *rząd zwierząt jamochłonnych.*

†**Grzebienie, a,** blm., czynność cz. **Grześć:** Nie stronić od grzebienia ciał zmarłych. Bz.

Grzebieniec, ńca, lm. **ńce** bot. (calla palustris) *roś. z rodziny obrazkowatych,* in. czerwień błotna, czermień, grzebień, grzybień. <Zam. Grzybieniec>

[**Grzebieniek, ńka,** lm. **ńki**] p. **Grzebień:** Co z grzebieńka spadnie, bystra woda zagarnie.

†**Grzebienik, a,** lm. **i** *ptak z grzebieniem, z czubem:* Czubaty ptak a. G. Mur.

Grzebieniowaty p. **Grzebieniasty.**

Grzebieniowy 1. przym. od **Grzebień:** Ząb G. **2.** p. **Grzebieniasty:** Cewa grzebieniowa. **3.** anat.: Mięsień G., in. mięsień łonowy, †myszka haniebna, †muskuł haniebny, †muskuł krokowy, siny (musculus pectineus seu lividus).

× **Grzebienisty** p. **Grzebieniasty:** Ptak G. Otw.

× **Grzebiennik, a,** lm. **cy** p. **Grzebieniarz.** Troc.

Grzebień, a, lm. **e 1.** *narzędzie do czesania i upinania włosów:* G. gęsty, rzadki. Miała złoty G. we włosach. Przen.: Jednym grzebieniem wszystkich czesać. Prz. (=*jednakowo wszystkich traktować*). **2.** *narzędzie szmuklerskie do prostowania osnowy:* G. u smuklerza jest dębowy do prostowania osnowy. Mag. **3.** *koło żelazne z zębami we młynie.* **4.** *dłóto zębate do toczenia śrub,* in. dłóto grzebieniaste, szrubstal. Łab. **5.** × *rodzaj kaptura na dymniku.* Torz. **6.** × *rodzaj narzędzia katowskiego:* Bicze, osęki, piłki, grzebienie, pale i inne do męczenia naczynia. Skar. **7.** przen. *wierzchnia krawędź skały a. fali:* Najwyższe piętro we wspaniałej budowie Tatrów, osadzone na wspólnym grzbiecie szczyty, cypliska, grzebienie, iglice, nazywają turniami. Często góra owa pokrywa ś. u wierzchołka białym grzebieniem piany. Chełm. **8.** przen. *kita u hełmu, pióropusz:* Hełm z pawim czubem w grzebieniu. Sienk. Niemiec z pawim grzebieniem na hełmie. Sienk. **9.** (posp. i zool.) *nagi wyrostek na głowie kura:* G. koguci. G. podszyjny u kura, broda, podgardłek. L. Przen.: × G. podnosić=*zadzierać nosa, pysznić ś., nadymać ś.:* Niewdzięcznik teraz jeszcze tym więcej podnosi grzebienie. Pot. Skoro przyszedł do siły, czub mu zaraz i G. wyrastał. Pot. Przen.: Koguci G.=*fanfaron, chłystek:* Świadczą, że jesteś koguci G. lub migdalik. Słow. **10.** *początek członka rodzajnego u ogiera:* Ogier w chwili stanowienia klaczy rozwija a. rozpuszcza G. Sł. wil. **11.** [G. a. **Grzebyń, Grzebiń**] = a) *zęby żelazne w hołoblach u wozu.* b) *zęby przy końcu grządziela w pługu.* c) *miejsce między kolejami.* d) *grzbiet grobli.* e) *wierzchołek dachu.* f) *bojowica, bojowisko, klepisko.* g) *narzędzie do czyszczenia lnu.* h) *nazwa gry:* Gra w G. **12.** anat. *wązka krawędź kości:* G. biodrowy a. × lędźwiowy (crista ossis ilei). G. kości łonowej (pecten ossis pubis). G. łopatki (spina scapulae). G. koguci p. **Grzebyk.** **13.** bot.: a) p. **Czerwień.** b) G. koguci p. **Czerwoń.** c) G. kurzy p. **Grzebionatka.** **14.** garb.: G. do kratkowania= *płytka metalowa nacinana do kratkowania lica.* **15.** kip. *oś winogronowa razem z szypułkami, na których są osadzone winne jagody.* **16.** myśl.=a) *słup obity wkoło żelaznemi hakami, służący do łowienia wilków.* b) *sztyfcik, służący jako celownik na sztucerach i flowerach, umieszczany na samym początku lufy przy kolbie.* **17.** org. *listwa z wcięciami na każdą z legatur, ażeby te, chodząc obok siebie, nie tarły ś. jedna o drugą.* **18.** szczot. *deseczka drewniana, przymocowana do warsztatu, ze sterczącemi zębami stalowemi, któremi czyści ś. szczecinę a. włos.* **19.** wet.: Czarny G. p. **Pleśń.** **20.** wiośl. *nosowe przedłużenie pacierza łodzi ku górze.* **21.** zool. (pecten) *błona przezroczysta, wachlarzowato pofałdowana w żołądku ptaka.* Zdr. **Grzebyk, Grzebyczek, Grzebiuszczek,** × **Grzebienek,** × **Grzebyszczek,** [**Grzebieniek, Grzebionek, Grzebuszczek, Grzebuszek, Grzebyszek, Grzebiuszyk**]. <GRZEB>

Grzebiesznik, a, lm. **i** bot. (myricaria) *roś. z rodziny tamaryszkowatych.* <?>

[**Grzebija, i,** lm. **e**] p. **Grzybień:** Na stawie biała G. <p. Grzybień>

[**Grzebiń, a,** lm. **e**] p. **Grzebień.**

†**Grzebiolucha, y,** lm. **y** p. **Jaskółka.** Sien.

[**Grzebiołka, i,** lm. **i**] zool. p. **Jaskółka.** <GRZEB>

Grzebionatka, i, lm. **i, Celozja, Kurzy grzebień, Kita** bot. (celosia) *roś. z rodziny szarłatowatych.* <p. Grzebień>

[**Grzebionek, nka,** lm. **nki**] p. **Grzebień.**

Grzebiuszczek, czka, lm. **czki** p. **Grzebień.** <GRZEB>

[**Grzebiuszyk, a,** lm. **i**] p. **Grzebień.**

[**Grzebka, i,** lm. **i**] p. **Grzepa.**

Grzebło, a, lm. **a 1.** × p. **Zgrzebło.** **2.** × *graca mularska do rozczyniania wapna.* **3.** a. **Kulas** hut. *ożog trójgraniasty do czyszczenia bruzdy w wielkim piecu.* Zdr. × **Grzebełko.**

Grzebnąć, nie, nął 1. *skrobnąć, drapnąć palcami a. nogą:* Koń grzebnął nogą. **2.** rub. *kopnąć, lignąć:* A cóżeś ty żmalowała? Świstnęła co? Sójkę komu dałaś? Grzebnęłaś kogo? Zap. **3.** [G., nied. **Grzebać**] *poruszyć ś.:* Niby trosieńka w niéj (w kobiecie) grzebło, a świtaniem dał Pan Bóg maluśkie. <GRZEB>

[**Grzebnica, y,** lm. **e**] p. **Zgrzebnica.**

Grzebnięcie, a, blm., czynność cz. **Grzebnąć.**

Grzebny *do grzebania używany:* Lewa przednia noga (konia) zwie ś. grzebną. Pol.

Grzebowisko, a, lm. **a 1.** *miejsce, gdzie zakopują padlinę,* in. ścierwisko: Stałem już długo

pod krzaczystą jodełką u brzegu lasu, gdzie przypierało okopane rowem G. bydlęce. Sp. **2.** myśl. *miejsce, gdzie spoczywa sarna.*

[**Grzebółka, i,** lm. **i**] zool. p. **Jaskółka.**

[**Grzebułka, i,** lm. **i**] p. **Jaskółka.**

[**Grzebuszczek, czka,** lm. **czki**] p. **Grzebień.**

Grzebuszek, szka, lm. **szki l.** [G.] p. **Grzebień. 2.** zool. (valvata) *brzuchopełz przodoskrzelny.*

Grzebuszka, i, lm. **i l.** a. **Perstnik** bot. (dactyloctenium) *roś. z rodziny traw.* **2.** zool. p. **Ropuszka.**

Grzebyczek, czka, lm. **czki** p. **Grzebień.**

Grzebycznica, y, lm. **e** bot. (plocamium) *roś. z gromady wodorostów, z klasy krasnorostów, z rodziny rhodymenicae.* <?>

Grzebyk, a, lm. **i l.** p. **Grzebień. 2.** [G.] *gwoździk, ćwieczek, hufnal.* **3.** anat.: G. koguci a. †G. kura (crista galli seu ethmoidalis)=*wyrostek kości sitowej w czaszce,* in. g r z e b i e ń k o g u c i, s i t o w y. **4.** w lm. bot. p. **Plewikwiat. 5.** † w lm. lek. *szyszkowiny,* in. † g r z y b k i (condylomata v. ficus). **6.** tech. (w przędzalnictwie): G. padający=*pręty nabijane igłami do przeczesywania.* <GRZEB>

Grzebykowaty *podobny do grzebyka:* Lotokot ma zęby grzebykowate.

Grzebykowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Plewikwiat.**

[**Grzebyń, a,** lm. **e**] p. **Grzebień.**

× **Grzebyszczek, czka,** lm. **czki** p. **Grzebień.** Troc.

[**Grzebyszek, szka,** lm. **szki**] p. **Grzebień:** G. śrebny.

Grzech, u, lm. **y l.** *czyn potępiany przez religję, uczynek prawu boskiemu przeciwny, nieprawość:* G. pierworodny. G. śmiertelny, powszedni. G. myślowy, słowny, uczynkowy. Grzechy główne, cudze, przeciw Duchowi Świętemu, o pomstę do Boga wołające. Popełnić G., dopuścić ś. grzechu. Żyć w grzechach, † w grzeszech, † w grzechoch. Pozostawać, umrzeć w grzechu. Grzechów odpuszczenie. † Odpuszczenie grzechom, grzecham. Spowiadać ś. z grzechów. Żałować, pokutować za grzechy. Mam to za G. Jest tak gadatliwa, że G. śmiertelnyby powiedziała. Brzydki, jak śmiertelny G. Prz. Niewiadomość grzechu nie czyni. Prz. Co prawda, to nie G. Prz. Idzie kreślić pismo grzechu. Mick. Myślicie, że grzechów siedmioro przyszło mię dręczyć. Słow. Przen.: Zrywa płaszcz, mistrza znak na ziemię miota, depce nogami z uśmiechem pogardy: „Oto są grzechy mojego żywota!“ Mick. Przen.: Wieszcz kornie odrzekł, wskazując swe księgi: Oto są grzechy mojego żywota. Deo. Przen.: Radaby dusza do raju, ale grzechy nie puszczają. Prz. **2.** przen. *wina, przewinienie, wykroczenie, uchybienie; ułomność, słabostka; wybryk, nadużycie:* Nikt bez grzechu nie jest (=*bez ale*). G. tak zapominać o znajomych (=*rzecz karygodna*). Grzechy młodości, dzieciństwa. Wymówili sobie w kłótni siedem śmiertelnych grzechów. G. smarować tłusty połeć (=*niedorzeczność, nonsens, głupota*). **3.** *grzech nieczystości, cudzołóstwo:* Warta grzechu. **4.** fil.: G. filozoficzny = *zły uczynek z woli wypływający, ale bez wyraźnej woli popełnienia mianowicie grzechu; zły uczynek popełniony przez nieuwagę, niewiedzę, lekkomyślność, namiętność a. błąd; grzech usprawiedliwiany przez filozofję Jezuitów a. jezuityzm.* **5.** [G., 2 pp. **a,** lm. **si,** a. **Grzych**] *zły duch, djabeł:* Grzési nadali z taką robotą. Grzési wiedzą, gdzie on poszedł! Zdr. **Grzeszek.** Zgr. **Grzeszysko.** <GRZECH>

[**Grzéchem**] przys. *grzesznie, z dopuszczenia djabła:* G. septało mi, kieby uciec.

× **Grzecholubnica, y,** lm. **e** forma ż. od **Grzecholubnik.** <Grzech + LUB>

× **Grzecholubnik, a,** lm. **cy** *ten, co lubi grzeszyć.*

× **Grzecholubny** *mający skłonność do grzechów, lubiący grzechy.*

[**Grzechołka, i,** lm. **i**] zool. p. **Jaskółka.** <Zamiast Grzeb->

[**Grzechot, u,** lm. **y**] p. **Grzechotanie:** G. strzałów muszkietowych rozlegał ś. tak, jakby tysiące chłopów biły cepami w klepisko. Sienk. Z grzechotem ktoś wysunął (=wyjechał). <Dźwn.>

Grzechotać, cze a. **ta, tał,** × **Grzegotać,** × **Krzekotać l.** *robić hałas grzechotką; wydawać dźwięk podobny do grzechotki:* Stróże nocni grzechoczą. G. żelazem o żelazo (=*zgrzytać*). Grzechotnik grzechocze ogonem. Działa grzmiały, ogień karabinowy grzechotał. Jeż. **2.** przen. *trajkotać, klektać, zrzędzić, trzepać:* G. nad uszami. **3.** ×(o żabach) p. **Rzechotać. 4.** myśl. = a) p. **Gwizdnąć.** b) (o stadzie czarnej zwierzyny) *odzywać ś. razem.* [**G. ś.**] *śmiać ś. głośno.* <Dźwn.>

Grzechotanie, a, blm. **l.** a. [**Grzechot**] czynność cz. **Grzechotać:** Dymy strzałów muszkietowych przykryły jakoby chmurą całą bitwę, a w tej chmurze krzyk, wrzenie, G. muszkietów. Sienk. **2.** lek. (battalismus) *zająkiwanie ś., połączone z reraniem.*

[**Grzechotanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Grzechotać ś.**

Grzechotka, i, lm. **i l.** a. × **Grzegotka,** × **Krzekotka,** † **Rzegotka,** [**Grechotka**] *narzędzie drewniane, wydające pewnego rodzaju suchy szelest, kołatka:* Stróże nocni używają grzechotek. G. dla dziecka. W Wielki Czwartek i w Wielki Piątek po kościołach zamiast dzwonków używają grzechotek. Grzechotnik na końcu ogona posiada grzechotkę, utworzoną z pustych rogowych pęcherzyków, którą sprawia szelest. **2.** przen *kobieta gadatliwa, trajkotka, świegotka, trzepałkowska, papla:* U mnie teraz cicho, odkądeś sobie wziął tę grzechotkę. Rodz. **3.** a. **Knara** mech. *osada z kołem zębatym i zatrzaskiem:* G. do lewaru. **4.** [G.] zool. p. **Krakwa.**

Grzechotnik, a, lm. **i** zool. (crotalus) *wąż jadowity.*

× **Grzechowny** p. **Grzechowy:** Nie mający kwasu grzechownego. Smotr. <GRZECH>

Grzechowy, × **Grzechowny** przym. od **Grzech:** Zmaza grzechowa.

× **Grzechozwodnictwo, a,** lm. **a** *prowadzenie do grzechu, pokusa, pokuszenie, kuszenie.* <Grzech + Z + WIOD>

× **Grzechozwodniczy** *wiodący do grzechu, kuszący.*

× **Grzechozwodziciel, a,** lm. **e** *ten, co mami do grzechu, kusiciel.*

× **Grzechozwodzicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Grzechozwodziciel.**

[**Grzecznić się, i ś., ił ś.**] *wdzięczyć ś., prawić sobie grzeczności, witać ś.:* Panie G. ś. poczęły. <K + Rzecz>

Grzecznie, [**Grzeczno**] przys. od **Grzeczny:** a) † Konie G. ubrane. Warg. (= *dobrze, należycie, porządnie*). b) G. kogo przyjąć (=*uprzejmie*).

× **Grzeczniś, a,** lm. **owie** *człowiek przesadnie grzeczny:* Z grzecznisiów a. ofertowniczków najprędsza pokazuje ś. zdrada. Fred. M.

Grzeczniuchnie przys. od **Grzeczniuchny.**
Grzeczniuchny, Grzeczniutki *bardzo grzeczny.*
Grzeczniutki p. **Grzeczniuchny:** Człowiek miły, G., choć przyłóż do rany. Syrok.
Grzeczniutko przys. od **Grzeczniutki:** Przysłużyć ś. G., coś przemówić słodziej. Syrok.
[**Grzeczno**] p. **Grzecznie.**
Grzecznodumny *grzeczny i dumny zarazem:* Rysy twarzy były ułożone do wyrazu uprzejmie grzecznodumnego. Krasz. <Grzeczny+Dumny>
†**Grzecznolubiący** *lubiący to, co jest należyte, szlachetny, zacny:* G. umysł. Fred. M. <Grzeczny +LUB>
× **Grzecznopoczciwie** przys. od **Grzecznopoczciwy.** L.
× **Grzecznopoczciwy** *pełen pozornej cnoty i grzeczności:* Człowiek G., kiedy kraść i zdradzać nakaże okoliczność, zdradzi i okradnie. Kras. <Grzeczny+Po+CZT>
Grzecznostka, i, lm. **i** p. **Grzeczność:** Nie myślimy powtarzać odgrzewanych grzecznostek, wypełniających korespondencje stron obu. Rol.
Grzeczność, i, lm. **i I.** blm. rz. od **Grzeczny:** a) †Pierwszy do godności stopień, nie wiedzieć swojej do siebie grzeczności. Pot. (= *zdatności*). b) †Znacznej grzeczności dama. Troc. (= *piękności, urody*). c) = *uprzejmość:* G. towarzyska. Pan sędzia go przez G. prosił na wieczerzę. Mick. G. ma na ustach, a coś złego w oku. Mick. Łaskawa G. względem niższych (= *względy okazywane niższym z łaski, z wysoka*). Znać ś. na grzeczności (w pojęciu gminu = *hojnie opłacać usługi*). **2.** *grzeczna przysługa, grzeczne postąpienie z kimś; grzeczne słowa:* Zrobić komu G. Obsypywać grzecznościami. Krasz. Mieszka grzecznościami nie napełnisz, ale pieniędzmi. Prz. Prawić grzeczności (= *dusery, komplementy, słodkie słówka*). **3.** [G.] *piękna osoba, śliczność:* Czemu siedzisz jako sęp, ty moja grzeczności? Zdr. **Grzecznostka.** <K+Rzecz>
× **Grzecznouprzejmie** przys. od **Grzecznouprzejmy.** L.
× **Grzecznouprzejmy** *bardzo grzeczny, uprzedzający, nadskakujący:* Francuz G., świegotliwy, gadacz. Kras. <K+Rzecz+Uprzejmy>
Grzeczny I. †*do rzeczy będący, w należytym stanie będący, zdatny, dogodny, wygodny, odpowiedni, stosowny, właściwy, doskonały, wyborny, znakomity:* Zbudował tam zamek G. Łęcz. Hiszpanji nie schodzi na portach grzecznych. Łęcz. Miasto po prawej ręce rzeki ma G. przyjazd. Łęcz. Do 15000 ludzi grzecznych, do boju godnych, przebrało ś. Żółk. Balicki, acz był w leciech zeszły, ale na sercu G., śmiały i mężny. Paszk. (= *dzielny*). Jest tam grzecznej jazdy na kilka tysięcy. Sienk. Fortunę grzeczną ma, a koligacje wszystkie pani podkomorzyna mi wyłuszczyła. Sienk. (= *przyzwoitą, znaczną*). **2.** †*rozsądny, rozumny, dorzeczny, mądry, logiczny:* Nic grzecznego nie powiadasz. Mącz. **3.** †i [G.] *piękny, ładny, urodziwy, śliczny, przystojny, okazały, pokaźny:* Wojsko króla było ozdobne, konie i chłopi grzeczy, piechota też grzeczna. Biel. M. Kto nad Eurypida grzeczniejsze tragiedje pisał? Warg. Pokojowi sułtańscy grzeczni, na urząd wybrani, aby z nich żaden szpetny nie był. Star. Szukają przez okrutne rany śmierci grzecznej. Otw. [G. na twarzy. W tym dworze grzeczna pani]. **4.** *uprzejmy, uprzedzający, szarmancki, ugrzeczniony, układny, delikatny:* G. człowiek, list. Przyjęcie grzeczne. G. dla dam. Bądź tak G., podaj mi to (= *uczynny, usłużny, łaskaw*). Jakeś G., zrób mi to (= *jakeś poczciwy*). Grzecznyś, żeś to uczynił. Troc. (= *dziękuję ci, że...*). **5.** (o dzieciach) *spokojny, cichy, nie naprzykrzający ś., przyzwoity.* **6.** [G.] = a) *dorzeczny, dobry:* Nimás grzeczniejsego nocnika, jak w Roštoce. b) *cnotliwy:* Żądasz, bym ś. w panią przemieniła, ja, grzeczna dziewczyna. c) *miły, przyjemny:* Tyś przywiózł grzeczniejszego ku sercu memu. d) *zgrabny, szykowny.* **Z grzeczna** przys. *grzecznie:* Więc odskoczyli i stanęli z grzeczna. Pol. <K+Rzecz>
I. †**Grzeczy** przys. *jak ś. należy, należycie, słusznie, sprawiedliwie, właściwie, stosownie, odpowiednio, dobrze:* Jestli to słuszna i jestli to G.? P. Koch. Letkomyślnym wszystko nie G. ś. widzi. Kłok. Nic G. nie czyni. Troc. Było co chwalić: wojsko ozdobne i nie małe było, konie i chłopi G. Boh. (przymiotnikowo = *postawni, okazali, ładni*). <K+Rzecz>
2. †**Grzeczy** rz. nieod. *rzecz słuszna, stosowna, sens, racja, rozum:* Coż to za G., aby poganie nie mieli być zwyciężeni? Jan.
Grzegołka, i, lm. **i** p. **Jaskółka.** W. A. <Dźwn.>
Grzegotać, cze, tał I. × p. **Grzechotać** i **Rzechotać. 2.** (o ptakach) *głos wydawać:* Grzegżołka grzegoce. Mor. [Bocian grzegocze] (= *klekocze*). <Dźwn.>
Grzegotanie, a, blm., czynność cz. **Grzegotać.**
Grzegotka, i, lm. **i I.** × p. **Grzechotka:** Grzegotki, któremi chłopcy w Wielki Czwartek Judasza wyganiają. Haur. Wrzaskliwe grzegotki. Kras. Przen.: Własne żaby, które faraona karały, codzień tu krzekotają przeciwko prawdzie chrześcijańskiej; pójdźże jeno z temi grzegotkami na światło kościoła świętego. Birk. (= *krzykaczami*). **2.** [G.] = a) i myśl. *bocian:* Lud nazywa bociana grzegotką. Wójc. b) (o dziewczętach) *szczebiotka:* Krzykájcie, śpiewájcie, Rudawskie grzegotki, boście ś. napiły na wystawie wódki.
[**Grzegółczyn**] przym. od **Grzegółka.**
[**Grzegółka, i,** lm. **i**] **I.** p. **Jaskółka. 2.** p. **Kukułka.**
[**Grzegrzotka, i,** lm. **i**] **I.** p. **Jaskółka. 2.** *biedronka* (coccinella). <Dźwn.>
[**Grzegrzółka, i,** lm. **i**] p. **Jaskółka.**
†**Grzegżołka, i,** lm. **i** p. **Kukułka.** Tuch. G. grzegoce. Mor.
[**Grzegżółka, i,** lm. **i**] p. **Jaskółka.**
[**Grzej, a,** lm. **e, Słonne**] *stok góry, wystawiony od południa na działanie słońca.* <GOR>
[**Grzejniejszy**] p. **Grzejny:** Dębina grzejniejsza od sośniny.
[**Grzejny,** st. w. **Grzejniejszy**] p. **Grzewny.**
†**Grzejskarb, a,** lm. **y** *skąpiec, sknera, kutwa:* G., co o grosz płacz stroi. Ryb. J. <GOR+Skarb>
†**Grzelce, ów,** blp., [**Grzelce**] p. **Gzelce:** Ano jedna kiełbaski smaży, druga G. przedaje. Rej. <Zam. Gzelce, sld. do GOR>
[**Grzem, a,** lm. **y, Grzym**] *łoskot, łomot, hałas, trzask, wrzask, grzmienie:* Uczynił taki G., co cale chycze sa chcali zwarcie. <GROM/GRZEM>
[**Grzemieć, i, ał**] p. **Grzmieć.**
[**Grzemot, u,** lm. **y**] p. **Grzmot.**
[**Grzeńce, ów,** blp.] p. **Gzelce.** <p. Grzelce>
[**Grzepa, y,** lm. **y**] **I.** p. **Grępa. 2.** p. **I.** [**Grupa**]. Zdr. [**Grzebka**]. <p. Grępa i 1. [Grupa]>
[**Grzési**] *djabli, głupi:* A to grzésia robota! Ty, dziadu G.! <Eufemistyczne podstawienie grzech zam. djabeł>

Grzeszek, szku, lm. **szki** p. **Grzech**: Grzeszki babuni. <GRZECH>

Grzeszenie, a, blm., czynność cz. **Grzeszyć.**

Grzesznica, y, lm. **e** forma ż. od **Grzesznik**: Wielka G. Żart. *tyłek:* †Pierze kurze godzi ś. na poławie ku siedzeniu pani grzesznicy. Trzyc. Zdr. × **Grzeszniczka.**

× **Grzeszniczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Grzesznik.**

Grzeszniczka, i, lm. **i** p. **Grzesznica.**

× **Grzeszniczy** przym. od **Grzesznik.**

Grzesznie, Grzeszno przys. od **Grzeszny**: Żyć G.

Grzesznik, a, lm. **cy,** × **Grzeszyciel** *człowiek grzeszny:* Wielki, zatwardziały G. †Jawny G. = *jawnogrzesznik:* Wiele jawnych i tajnych grzeszników siedziało z nim. Leop. Jawni grzesznicy i grzeszne żony. Op. Nawracać grzeszników. Wiele jest biczów na grzesznika, ale ufającego w Panu miłosierdzie ogarnie. Wuj. Już nie grzesznikiem, kto grzeszników wzrusza. Deo. Zdr. × **Grzeszniczek.** <GRZECH>

Grzeszno p. **Grzesznie**: A no próbować wolno, rozpatrzyć ś. nie G. Krasz. (*=nie grzech*).

Grzeszność, i, blm. rz. od **Grzeszny.**

Grzeszny 1. *mający grzechy:* Każdy człowiek jest G. Boże, bądź miłościw mnie grzesznemu! **2.** *skłonny do grzechu, grzechowi podległy:* Grzeszne przyrodzenie. Natura grzeszna. **3.** *stanowiący grzech:* G. uczynek. <GRZECH>

× **Grzeszyciel, a,** lm. **e** p. **Grzesznik**: Bóg przypiął do mnie tego grzeszyciela. Słow.

Grzeszyć, y, ył 1. *grzech popełniać, grzechu ś. dopuszczać, obrażać Boga grzechem:* G. śmiertelnie. G. przeciwko Bogu, bliźniemu, samemu sobie. †G. komu. G. przeciwko przykazaniom bożym, kościelnym. Idź w pokoju, a nie grzesz więcej. Kto śpi, ten nie grzeszy. Prz. Gdy występków nie karzą, grzeszyłby, ktoby dobrze czynił. Koch. **2.** przen. *wykraczać:* G. przeciwko rozsądkowi, prawdzie, przyzwoitości, zwyczajom. **3.** przen. czym = *odznaczać ś. czym, mieć w sobie czego zanadto:* G. łatwowiernością, brakiem taktu, zbytkiem gorliwości, prawdomównością, otwartością. Rozumem nie grzeszył. Program koncertu nie grzeszył nowością. Swoich kochała bez miary, i dla nich mogła G. zbytkiem przywiązania. Krasz. <GRZECH>

Grzeszysko, a, lm. **a** p. **Grzech**: Swych własnych wielkich a sprosnych grzeszysków i złości ani widzieć może. Wuj.

†**Grześć, grzebie, grzebł** p. **Grzebać**: a) Bydło jęło G. ziemię. Szymon. (= *kopać*). Przen.: Niemasz łaskawych nam już bogów; fortuna wszystko oślep grzebie. Bardz. (*=podkopuje, wywraca*). Grzebią temu za uchem cyrografy, długi. Rej. (= *będąc niespokojnym o długi, skrobie ś. w głowę*). Za uchem mu to grzebie. Troc. (*=frasuje, martwi go*). b) Starcowie młode syny będą G. Szymon. Grzebła niewiasta męża swego. Warg. Równa dla wszech stanów, ziemia tak grzebie ubogich, jak panów. L. (*=przyjmuje, pokrywa*). Przen.: G. Żyda = *knuć w tajemnicy, potajemnie działać:* Że Tobjasz, pomimo zakazu despoty pogańskiego, sekretnie ziomków zabitych chował, stąd Żyda G.: coś tajemnego knować. L. Wprzód jednak, niż ś. z jawną rebelją wyda, chce fortelu pomacać, chce trochę G. Żyda. Pot. Powiedz prosto, a nie grzeb po próżnicy Żyda. Pot. (*=mów bez ogródki, nie obwijaj w bawełnę, nie kryj ś.*). G. Żyda dla kogo = *używać wszelkich sposobów dla usprawiedliwienia kogoś:* Wymawiaj ty go jak chcesz, grzeb dla niego Żydy. Mor. A. Przen.: †G. wstyd = *zatracać go, pozbywać ś. go.* Bardz. †**G. ś. 1.** *być grzebanym, chowanym:* Pan był pochowany obrzędem, z jakim w Palestyńskim kraju G. ś. Żydowie mieli w zwyczaju. Odym. **2.** do czego, p. **Grzebać**: On grzebłby ś. do tego, by snadź i pod lodem, aby jedno oglądać, co rozkoszy płodzi. Rej. (*=darłby ś., drapałby ś.*). <GRZEB>

[**Grzewny, Grzywny, Grzejny**] (o drzewie) *dający dużo ciepła, grzejący:* Grabina, dębina dają drewno grzewne. <GOR>

[**Grzęb, a,** lm. **y**] **1.** p. **Gręba. 2.** *miedza wśród pól, krzakami zarosła i kamieniami z ziemi wydobytemi zarzucona.* < Może z Nm. Gerumpel = kupa>

[**Grzęba, y,** lm. **y**] p. **Grzęda.**

1. Grzęda, y, lm. **y 1.** a. [**Grądzia, Grzęba, Rzęda**], †**Grząda** = a) *zagon (szczeg. przydrożny w ogrodzie):* G. kwiatowa. G. tulipanów, kapusty. Drzewa owocne, zasadzone w rzędy, ocieniały szerokie pole; spodem grzędy. Mick. Naprzód rycerstwo obeszlemy wszędy, i tych, co w mieście zostali ś. blizcy, i co na wiejskie powrócili grzędy. Mick. Dobry gospodarz na grzędzie z czasem wielkim panem będzie. Prz. (*= na zagrodzie*). Przen.: A gdy na twą grzędę, ojczyzno, inni powrócą — spać będę. Słow. (*=ziemię*). b) *żerdź, drąg, szczeg. dla kur a. do wieszania odzieży a. bielizny:* α) Kura na grzędzie. Przen.: Daj kurze grzędę, jeszcze wyżej będę. Wzleci z kogutem Antoni do grzędy. Chr. (*=głowę podniesie, opanuje wszystko*). β) G. z szatami u gospodarza. Klon. Moja żupanina u Żyda na grzędzie. Podaj mi opończą z grzędy. Troc. G. mięśna. Troc. (*=drążek do wieszania mięsa*). Przen.: [Zęby na grzędę założył] = *braknie mu chleba.* **2.** bud. *belka dachowa, położona najbliżej grzbietu,* in. *rozpora wyższa.* **3.** w lm. leśn. p. **Grondy. 4.** piw. p. **Sztuka. 5.** zł. *miejsce wysokie.* Zdr. **Grządka,** [**Grzędka**]. <GRZĘD>

2. Grzęda, y, lm. **y** rub. *ten, co grzędzi, zrzęda, marudziarz.* <p. Grzędzić>

[**Grzęda, y,** blm.] p. **Gręda**: Dziéwki poletą za mną grzędą. <p. Gręda>

[**Grzędka, i,** lm. **i**] **1.** p. **Grzęda. 2.** *drążek drewniany w sieczkarni.*

Grzędzenie, a, blm., czynność cz. **Grzędzić.**

Grzędziarz, a, lm. **e** bot. p. **Bukwica.**

Grzędzić, i, ił rub. *zrzędzić, ględzić, marudzić, nudzić, zawracać głowę, bzdurzyć, bańdurzyć.* <Zap. Dźwn., por. Ględzić, Zrzędzić>

[**Grzędziel, a,** lm. **e**] p. **Grądziel.**

[**Grzępa, y,** lm. **y**] **1.** p. **Grępa. 2.** i †**Grzępa** *drobne kamienie, szczeg. na miałkiej wodzie:* Miasto to Neptun sam trójzęby wywiódł, spoiwszy ślepe w morzu grzępy. Mias. **3.** *kupa gnoju bezładnie ułożona; kupa ziemi:* Czy to skały, czy też jeno grzępy? <Może z Nm. Gerumpel = kupa>

[**Grzępiasty**] (o łące) *mokry:* Łąka grzępiasta = *mokra, na której bydło wydepcze kupki ziemi.*

Grzępik, a, lm. **i** zool. (cypris) *małżoraczek.* <?>

Grzęsiołek, łka, lm. **łki, Hakowa gałka** bot. (calligonum) *roś. z rodziny rdestowatych.* <?>

Grzęścicha, y, lm. **y, Rozgałęzian** bot. (mundia) *roś. z rodziny krzyżownicowatych.* <?>

Grzęśla, i, lm. **e** bot. (ruppia) *roś. z rodziny jezierzowatych.* <?>

[**Grzęz, a,** lm. **y**] **1.** p. **Gręzidło;** *ciężarki ołowiane a. żelazne do obciążania jednego brzegu*

sieci rybackich. 2. w lm. *zgręzy, fusy, męty, brudny osad.* <GRZĘZ>

Grzęzawica, y, lm. **e, Grzęzawisko** *miejsce grząskie, błoto grząskie, trzęsawisko, bagno.* Syrok. O własnej sile nie mógł wydobyć ś. z tej grzęzawicy. Krasz. W lecie gorąco, w jesieni błoto i G., na wiosnę bywają komary. Krasz. <GRZĘZ>

Grzęzawisko, a, lm. **a** p. **Grzęzawica.** Krasz.

[**Grzęzić, i, ił**] p. **Grążyć.**

Grzęzki p. **Grzązki.** Grusz. Zasnął twardo w błocie grzęzkim. Węg.

Grzęzkość, i, blm. rz. od **Grzęzki.**

Grzęzkowaty p. **Grzązkowaty.**

[**Grzęzło, a,** lm. **a**] **1.** p. **Gręzidło. 2.** *ciężarek, zawieszony u sznurka do mierzenia głębokości wód.* <GRZĘZ>

Grzęznąć, grzęźnie, grzązł, × **Grząznąć,** × **Gręznąć,** × **Gráznąć** *tonąć a. zatrzymywać ś. w czymś grząskim a. miękkim, więznąć:* Armaty grzęzły na rozmiękłych wałach. Sienk. Grot jego, rozbiwszy tarczę, grzęźnie w piersiach nieprzyjacielskich. Stasz. (=*zostaje utkwiony).*

Grzęzy, ów, blp. myśl. *wymiona samicy łosia, jelenia i sarny.* <?>

[**Grzęźle, i,** blp.] p. **Gręzidło.**

Grzęźnica, y, lm. **e** bot. p. **Bagnica.** <?>

× **Grzęży, ów,** blp. p. **Gręzidło**: Na dolnym sznurze niewodu osadzają ś. G. a. słupki, pospolicie żelazne, któreby sieć grążyły. Kluk.

Grzmiąco przys. od **Grzmiący.**

Grzmiący im. od **Grzmieć;** *głośny:* Głos wiecznie G. w piekielnej katuszy, cichy na ziemi, głos złego sumienia. Mick. <GROM/GRZEM>

†**Grzmić, i, ił** i [**Grzmić**] p. **Grzmieć**: Kajus cesarz sprawił sobie niejakąś machinę, którą niby naprzekór grzmotom grzmił i przeciw piorunom piorunował. Pilch.

Grzmieć, i, ał, †**Grzmić,** [**Grzmić, Grzemieć, Grzymieć, Rzgmieć**] **1.** nieos.: Grzmi = *rozlega ś. grzmot, słychać grzmot:* Błyskało ś. i grzmiało przez całą noc. Przen.: Ni grzmiało, ni łyskało, aż tu on przyjeżdża (=*nic nie zapowiadało jego przyjazdu).* **2.** *wydawać huk grzmotu:* Niebo grzmi. P. Koch. Skałom trzeba stać i grozić, obłokom deszcze przewozić, błyskawicom G. i ginąć. Mick. **3.** przen. = a) *wydawać, sprawiać huk, huczeć, dudnić:* Działa grzmią. Bruki grzmią i ulice od karoc i koni. Tw. Bębny grzmią. Tw. Grzmiały piersi od pięści. Bardz. Z wierzchu skał w kaskadach grzmią potoki. Mick. Kto tam grzmi konno po skalistej drodze? Mick. Dowbysze grzmieli w kotły. Sienk. A teraz... grzmijcie, bębny, dudy i cymbały! Sow. b) *brzmieć głośno, rozlegać ś. głośno, huczeć:* Muzyka grzmiała. Hałas grzmi jeszcze, powtarzany echem. Mick. Z dział grzmiało. Troc. Nieos.: × Grzmi mi w uszach, w głowie, we łbie = *szumi:* Od guza tego strasznie mu grzmi w głowie. L. Przen.: × Grzmi mu we łbie ta łacina. Troc (=*mąci).* **4.** a. **Grzmotać** *ciskać gromy, piorunować:* Wzbudzi chmurę grzmiący Jupiter na powietrzu dżdżystą. Tw. **5.** [G.] = a) *szeleścić:* Suknia na ni od złota grzmi. b) *szybko biec, pędzić:* Wilk wzion G. z tom beckom w las. Grzmij prosto do pokoju. Przen. (w kartach): Grzmij w to = *wychodź w to.* <GROM/GRZEM>

Grzmienie, a, lm. **a** czynność cz. **Grzmieć:** Dały ś. słyszeć grzmienia. Leop. (=*grzmoty).* Czerni ś. niebios sklepienie, słychać G., ziemi drżenie. Mick. × G. uszu, w uszu. Troc (=*szum).* G. z dział. Troc (=*bicie).*

[**Grzmiot, u,** lm. **y**] p. **Grzmot.**

Grzmocenie, a, blm., czynność cz. **Grzmocić.**

Grzmocić, i, ił p. **Grzmotnąć:** Gdyby w podkówki tak nie grzmocono... Syrok. Przen.: Taniec idzie, grzmocą grajkowie. Syrok. (=*raźnie grają, tną, rzną).* <GROM/GRZEM>

[**Grzmocik, u,** lm. **i**] p. **Grzmot:** G. z białemi pod spodem listkami, po ziemi ś. pnący. Est.

Grzmot, u, lm. **y,** [**Grzemot, Grzymot, Grzmiot**] **1.** *huk piorunu, grom:* Słychać G. Grzmoty roztaczały ś. od wschodu na zachód. Sienk. I tak oni rozmawiali groźnie jak grzmoty. Sienk. Przen.: Bez grzmotu pioruny straszliwsze. Pot. (=*cicha woda brzegi rwie).* Z takiego grzmotu trzaśnie piorun. Pot. (=*rzecz ta nie skończy ś. na samym hałasie).* Z oczu jego same grzmoty wyglądają. L. (=*ciska groźne spojrzenia).* Jest od przykopów miejskich tak daleka, jako niemieckiej broni G. doniesie, mała, zaledwie komu znana rzeka. Mick. (=*strzał).* **2.** przen. *huk, łoskot:* Czołny płynęły z głośnym grzmotem wioseł. Warg. Kokosz niech siedzi na cichym miejscu, aby grzmotu i huku żadnego nie było. Troc. Bębny poczęły huczeć nieustającym grzmotem. Sienk. G. koński usłyszeli. P. Koch. (= *tętent).* **3.** przen. żart. *raz, uderzenie, plaga:* Byle nie zaczął od grzmotów po skórze mojej. L. (=*od grzmocenia).* **4.** rub. *stary człowiek, szczeg. stara kobieta, babsko, grzyb, gruchot, grat:* Stary G. G. baba. **5.** [G. a. zdr. **Grzmocik**] *roś. pięciornik srebrzysto-biały* (potentilla argentea) <GROM/GRZEM>

Grzmotać, ta a. × **ce, tał 1.** p. **Grzmieć:** Grzmotaj jak chcesz, przewładny Jupiter, ja nie zblednieję. Zabł. **2.** p. **Grzmotnąć:** Litwin niedźwiedzie, Litwin żubry grzmota. Syrok. Cepem grzmoce o klepisko. Syrok.

Grzmotanie, a, blm., czynność cz. **Grzmotać.**

Grzmotek, tku, lm. **tki** bot. **1.** p. **Czerwiec. 2.** [G.] *roś. przywrotnik* (alchemilla vulgaris).

Grzmotliwie przys. od **Grzmotliwy.**

Grzmotliwy, Grzmotny *jak grzmot huczący:* Podniósł G. głos ociec Pankracy. Kras.

Grzmotnąć, nie, nął, nied. **Grzmocić, Grzmotać 1.** *uderzyć, gruchnąć, trzasnąć, palnąć, huknąć, walnąć, lunąć:* G. kogo kijem. G. kogo w kark. **2.** kogo, co a. kim, czym o co = *cisnąć, rzucić (mocno, z hałasem):* Grzmotnął flaszę o ziemię. Oss. Grzmotnął Czaplińskim o drzwi. Sienk. **3.** [G.] *wypić kieliszek gorzałki.* **G. ś. 1.** *uderzyć ś., palnąć ś.:* G. ś. głową o mur. **2.** *przewrócić ś. z łoskotem, upaść, runąć, rymnąć, hrymnąć:* G. ś. o ziemię. <GROM/GRZEM>

Grzmotnia, i, lm. **e** gm. **1.** *silne stuknięcie o co pięścią.* **2.** *bójka na pięści a. kije.*

× **Grzmotnienie, a,** blm. p. **Grzmotnięcie.** L.

Grzmotnięcie, a, blm., × **Grzmotnienie** czynność cz. **Grzmotnąć.**

[**Grzmotnik, a,** lm. **i**] *jakaś roślina:* Zatykają w strzechę G., kwiat bzu. Gdy grzmi, należy kadzić zielem grzmotnikiem.

Grzmotny 1. *z grzmotami, obfitujący w grzmoty:* Zielona, grzmotna wiosna. Pol. **2.** p. **Grzmotliwy:** Piorunem grzmotnym mszcząc ś. za niebo, rażę hardość tłumu. Hul. **3.** [G.] *wielki, tęgi, ogromny.*

× **Grzmotowładca, y,** lm. **y** p. **Gromowładca.** <Grzmot + WŁOD>

× **Grzmotowładny** p. **Gromowładny.**

× **Grzmotowy** przym. od **Grzmot:** Cios G. L.

× **Grzmotuch, a,** lm. **owie** *ten, co grzmi, grzmoty zsyła, gromowładca:* Zeus G. Jan Czubek.

[**Grzobki, ów**, blp.]: G. owcze = *owcze bobki.* <Może od GRZEB>

†**Grzonąć, nie, nął** *mocno poruszyć, mocno dotknąć, uderzyć:* Raz dwuch sporych wężów, pod piękną dąbrową sprzęgłych, laską był grzonął. Żebr. <Zap. GROM/GRZEM>

Grzyb, a, a. ×**u**, lm. **y 1.** bot.=a) *roś. z gromady roślin bezkwiatowych, plechowych:* Grzyby jadalne, trujące. Iść, pójść na grzyby. Zbierać grzyby. Wianuszek grzybów. Z siatki pachną leśne grzyby. Pol. Rośnie, jak grzyby po deszczu. Prz. I łąka, i mąka, i ryby, i grzyby. Prz. (=*majątek, w którym nie brak łąk, pól, wody i lasu).* Ryby, grzyby i wędliny, lny dorodne, huk zwierzyny, i kęs chleba w czoła pocie. Pol. [Taniej grzyba (coś kupić)] (=*za nic, za darmo, za psie pieniądze).* Przen.: Siedź, grzybie, aż cię kto zdybie. Prz. Kiedyś G., leź w kosz. Krasz. (=*rób to, coś powinien, czegoś ś. podjął).* Dwa grzyby w barszcz. Prz. (=*za wiele czego dobrego).* Iść na grzyby=*dostać odprawę, zostać bez miejsca, być usuniętym z posady a. ze szkół.* Przez ptaszki i przez ryby wielu idzie na grzyby. Prz. (=*kto, zamiast pracować, poluje a. ryby łowi, ten zwykle ubożeje).* Poszedł do lasa na grzyby. Prz. = α) *poszedł z torbami;* β) *uciekł, umknął, drapnął, czmychnął, dał drapaka.* Idź z tym na grzyby. Prz.=*odczep ś. z tym ode mnie.* Posłać kogo na grzyby=*dać mu odprawę.* Puścił go na grzyby. Prz.=*z niczym, z kwitkiem go odprawił; na żebraka go wykierował.* b) a. **Huba, Hubka** (boletus) *roś. z gromady grzybów, z rodziny żagwiowatych.* Gatunki: G. b o r o w y a. j a d a l n y, m a j o w y, p r a w d z i w y, s p r a w i e d l i w y, w ł a ś c i w y, B o r o w i k, [G r a b a k] (b. bulbosus seu b. edulis). G. c h r o p a w y a. B a b i n k a, B a b k a, C z o s z c z e w i k, K o z a k, K o ź l a r e k, K o ź l a r z, P o d b r z e ź n i a k, P o d o s i n n i k, P o d o s o w n i k (b. scaber). G. g r u b o t r z o n o w y a. G o r y c z a k (b. pachypus). G. k r o w i a k a. P o d g r z y b e k, P r z e t a c z n i k, R z e s z o t n i k, S i t n i k, Z a j ą c z e k, [Z a j ę c z y g r z y b e k] (b. subtomentosus). G. m a ś l u k a. K o ź l a k, M a ś l a k, M a ś l a r z, P ę p e k, Ś l i m a k (b. luteus). G. p o n u r y a. K o z a k, K o ź l a k, K o ź l a r z, P r a w i a k, Ś w i n i a k (b. luridus). G. p s t r y a. B a g n i a k, J a k ó b, J a k ó b e k, Ł o s i a k, M u r z y n e k, P i a s e c z n i k, T w a r d a k, T w a r d z i o s z e k, U g a c z (b. variegatus). G. s z a t a ń s k i a. S z a t a n (b. satanas). G. w o ł a k a. B o r o w i k, B o r o w n i k, R z e s z o t n i k, S i t e k, S i t k a, S i t n i k, S i t o s z (b. bovinus). G. z i a r n i s t y a. M c h o w i k, M c h o w n i k, P r z e t a c z n i k, S i t n i k, Ż ó ł t a k (b. granulatus). c) G. jeleni p. **Jeleniak.** d) [Grzyby żydowskie] *rodzaj grzybów,* in. [b i e l m y]. **2.** przen. pog. *człowiek stary, zgrzybiały, starzec, dziad a. baba:* Stary G. Zarzuca ci żonka, że zębów w gębie nie masz, żeś G. napół zgniły. Opal. †Grzybowie ważyli ś. namawiać Zuzannę. Bies. (O kobiecie:) Ziściły nieba, czegom żądał, grzybeś, wszeteczniсо. Kniaź. **3.** ×przen. *człowiek tępy na umyśle, bałwan, cymbał:* Mniemał, żeby grzybami a. pniami byli, nie żeby który z nich wyrozumieć miał zdradliwe rady jego. Baz. **4.** *najdroższy gatunek wina węgierskiego:* G. tokajski. **5.** *spalona część knota u lamp i świec:* W komnacie pociemniało, bo grzyby urosły na knotach świec. Sienk. **6.** ×*krosta, wrzód weneryczny:* Pójdzie wkrótce i miłe zdrowie bez pochyby, bo mu już pysk wędrowne ukrasiły grzyby. Nar. **7.** hut. *osad, tworzący ś. u wylotu pieca wielkiego, przy topieniu rudy żelaznej, cynk zawierającej:* G. wielkopiecowy. **8.** lek.: a) ×G. krwawy (fungus haematodes)=*odmiana raka.* b) ×G. rdzeniowaty (fungus medullaris) = *odmiana raka.* c) (fungus) *guz z wyglądu do grzyba podobny,* in. ×n a r o s t g r z y b o w a t y. Zdr. **Grzybek.** <GRZYB>

Grzybek, bka, lm. **bki 1.** p. **Grzyb. 2.** bot.=a) i bakt. *niższy ustrój roślinny z grupy grzybów:* Grzybki pączkujące, in. d r o ż d ż e. Grzybki rozszczepkowe, in. b a k t e r j e, l a s e c z n i k i. Grzybki właściwe a. pleśniowe p. **Pleśniowiec.** G. promienicy, parcha, łupieża pstrego. G. drzewny. Grzybki kiefirowe. G. dzielinkowy p. **Dzielinkowiec.** b) [G. zajęczy] p. **Grzyb. 3.** *potrawa z jaj, rodzaj naleśnika.* **4.** a) *rodzaj czapki damskiej a. dziecinnej z dużym denkiem.* b) *kapelusz płaski do grzyba podobny.* c) zł. *kapelusz sztywny.* **5.** [G.] *gwóźdź z płaskim łebkiem, do którego przymocowuje ś. sznur, wiążący rzeczy na huśtawce za powozem.* **6.** lek.=a) p. **Pleśniawki.** b) †w lm. p. **Grzebyk.**

Grzybi p. **Grzybowy:** Godzina szczęścia lepsza, niż wiek grzybiego, pustego życia. Krasz.

†**Grzybia, i**, blp. p. **Grzybień.**

Grzybiasty 1. *mający szeroką i płaską główkę jak grzyb.* **2.** *miękki i dziurkowaty jak grzyb, gąbczasty.* **3.** lek. p. **Grzybowaty.**

Grzybica, y, lm. **e 1.** [G.] *rodzaj grzyba trującego.* **2.** bakt. p. **Mykoza:** G. p a z n o g c i o w a (onychomycosis). G. s k ó r n a (dermatomycosis).

Grzybieć, eje, ał *zgrzybiałym ś. stawać, starzeć ś.:* Już świat grzybieje, już ś. te stare gmachy walą. Wuj.

[**Grzybiel, a**, lm. **e**] p. **Grzybień.** <GRZYB>

[**Grzybielija, i**, lm. **e**] p. **Grzybień.**

×**Grzybiełucha, y**, lm. **y** p. **Jaskółka.**

†**Grzybienie, i**, blp. **1.** p. **Grzybień:** G. a. wodna lilja. Szym. z Łow. Żółte G. Syr. **2.** G. małe p. **Żabiściek. 3.** G. mniejsze p. **Podbiał.**

[**Grzybienie, a**, lm. **a**] **1.** p. **Grzybień. 2.** *pleśń.* <GRZYB>

Grzybieniec, ńca, lm. **ńce** bot. (calla palustris) *roś. z rodziny obrazkowatych, gatunek czerwieni,* in. c z e r w i e ń b ł o t n a, c z e r m i e ń, g r z e b i e ń, g r z y b i e ń.

Grzybieniowaty bot.: Rośliny grzybieniowate a. g r z y b i e n i o w e (nymphaeaceae) *rodzina przyrodzona roślin kwiatowych dwuliściennych.*

Grzybieniowy 1. przym. od **Grzybień:** G. korzeń. Górn. **2.** bot.: Rośliny grzybieniowe p. **Grzybieniowaty.**

Grzybień, a, lm. **e** bot. **1.** (nymphaea) *roś. wodna z rodziny grzybieniowatych.* Gatunki: G. b i a ł y a. †G r z y b i a, †G r z y b i e n i e, [G r z y b i e n i e, G r z y b i e l, G r z y b i j a, G r z e b i j a, G r y b i j a, G r y b i e j, G r z y w i j a, G r z e b i e l i j a, G r z y b i e l i j a], L i l i a b i a ł a a. w o d n a (n. alba). G. ż ó ł t y = **Grążel żółty. 2.** p. **Czerwień.**

Grzybieńczyk, a, lm. **i** bot. p. **Kąplina.**

†**Grzybiet, u**, lm. **y** i [**Grzybiet**] p. **Grzbiet.**

[**Grzybija, i**, lm. **e**] p. **Grzybień.**

Grzybinka, i, lm. **i** zool. (fungia) *koral.* <?>

Grzybkowaty *do grzybka podobny:* Knot spalony rozszczepił ś. i wychylił z płomienia czerwonemi grzybkowatemi główkami. Jeż. Anat.: Brodawki grzybkowate języka, in. p a ł e c z k o w a t e (papillae fungiformes linguae).

Grzybkowy przym. od **Grzybek:** Sos. G.

Grzybnia, i, lm. **e** bot. i bakt. (mycelium) *część składowa grzyba, początkowa forma, rozwijająca ś. z zarodnika grzyba.*

Grzybniowy przym. od **Grzybnia:** Pochwa grzybniowa.

[**Grzybny**] *obfity w grzyby:* Jesień będzie grzybna.

Grzybobranie, a, lm. **a** *zbieranie grzybów:* Z hucznego śniadania wyszli na uroczysty obrzęd grzybobrania. Mick. <GRZYB+BIOR>

[**Grzybować, uje, ował**] *zbierać grzyby:* Nie idź z djabłem ani G., ani orzechować.

[**Grzybowanie, a,** blm.] czynność cz. **Grzybować.**

Grzybowato przys. od **Grzybowaty.**

Grzybowaty 1. *do grzyba podobny;* anat. (fungosus), in. grzybiasty, gębczasty: Narośl grzybowata (fungositas). **2.** ×*pełen narośli:* Ponarastałe i grzybowate dziąsła. Perz. **3.** lek.: × Narost G. p. **Grzyb.**

Grzybowy, Grzybi przym. od **Grzyb:** Zupa grzybowa. Żart.: Kup sobie grzybowego nasienia. Prz. Przen.: W sześćdziesiątym roku przychodzi na ciebie grzybowa starość. Słow. (=*zgrzybiałość*).

[**Grzych, a,** lm. **si**] p. **Grzech.**

[**Grzym, u,** lm. **y**] p. **Grzem.**

[**Grzymieć, i, ał**] p. **Grzmieć.**

†**Grzymka, i,** lm. **i** *więzienie, ciemnica.* <?>

[**Grzymot, u,** lm. **y**] p. **Grzmot.**

[**Grzypa, y,** lm. **y**] **1.** p. **Grępa. 2.** p. **1.** [**Grupa**]. Zdr. [**Grzypka**].

[**Grzypka, i,** lm. **i**] p. **Grzypa.**

×**Grzyt, u,** lm. **y** p. **Zgrzyt:** Zabijać, pastwić ś., cieszyć ś. z grzytu kajdan, ścinać głowy obywatelów. Pilch. <Zam. Zgrzyt>

×**Grzytać, a, ał** p. **Zgrzytnąć:** Z wielkiej boleści grzytał zębami. L.

×**Grzytanie, a,** blm., czynność cz. **Grzytać.**

×**Grzytnąć, nie, nął** p. **Zgrzytnąć.**

Grzywa, y, lm. **y 1.** *włosy osadzone na górnym brzegu szyi u wielu zwierząt:* G końska, lwia. Czesać, zaplatać koniowi grzywę. Trzymać ś. konia za grzywę. G. mu ś. jeży. Dzianet książęcy podniósł łeb, wstrząsnął farbowaną purpurowo grzywą. Sienk. Wstrząsnął peruką, jak lew grzywą. Sienk. Żubr, brodacz sędziwy, zadrżał we mchu, najeżył długie włosy grzywy. Mick. **2.** †lm. **owie** przen. *człowiek z długiemi włosami nad karkiem:* Owi grzywowie, co czupryny w tyle noszą, przód podgoliwszy, jak grzywy kobyle. Jeżow. **3.** garb. *grzywa końska i część skóry od grzywy.* Zdr. **Grzywka.** <GRZYW>

Grzywacz, a, lm. **e 1.** [G.] = a) *rodzaj owsa.* b) *koń* (w zagadce): Bij kosmáca (=wilka), bo ci zje grzywáca. **2.** a. [**Grzywal, Gołąb dziki**], myśl. **Hukacz, Siniak** zool. (columba palumbus) *ptak ze skupienia gołębi:* Oj będziesz ty teraz, panie Janie, gruchał jak G. do tej śliczności. Sienk. **3.** × przen. pog. *stary człowiek, starzec, stary dziad:* Ten G. siwy, ten grzyb stary. Pot.

Grzywaczy 1. przym. od **Grzywacz:** Gniazdo grzywacze. **2.** ×*mający kolor gołębi.*

[**Grzywal, a,** lm. **e**] **1.** *ten, co ma wielką grzywę.* **2.** p. **Grzywacz.**

Grzywiasty *mający grzywę, z długą grzywą.* Zool.: Czapla grzywiasta p. **Czapla.**

†**Grzywienka, i,** lm. **i,** [**Grzywienka**] p. **Grzywna:** Miły ojcze, nie godzi ś. którą grzywienkę chować dla potrzeby? Hrb. (=*pieniążek, grosik*).

[**Grzywiennik, a,** lm. **i**] *pieniądz srebrny Ros.* = *10 kop.* <Ros. grivennikъ>

×**Grzywienny** p. **Grzywnowy:** Waga grzywienna francuska. Łs.

[**Grzywija, i,** lm. **e**] p. **Grzybień.** <Zam. Grzyb->

Grzywka, i, lm. **i 1.** p. **Grzywa:** Bieży konik, bieży, G. mu ś. jeży. Pśń. **2.** *włosy krótko przycięte nad czołem:* Grzywkę sobie przyciąć, zapuścić. Nosić grzywkę. Na czoło spadała czarna czupryna w postaci grzywki. Sienk. Chodziło tu o modny krój sukni, o noszenie grzywki. Gaw. **3.** garb. *meszek włosia między uszami końskiemi.* <GRZYW>

Grzywna, y, lm. **y 1.** *pewna liczba futer, zastępujących pieniądze u starożytnych Słowian ruskich:* Pewna futer ilość, czyli objętość grzywną zwana, dzieliła ś. na kuny, nogaty. Lel. G. kun= *25 kun.* G. nogat=*20 nogat.* **2.** *daw. miara wagi=pół funta:* G. mincarska ma łutów 16. Troc. Podług ustawy 1764 r. G. ma łotów 16. Vol. W całych Niemczech i u nas srebro i złoto ważą na grzywnę kolońską, która podziela ś. na 16 łotów. Jak. J. G. kolońska, jedność wagi dla drogich kruszców. Łab. G. soli czyni sześć miarek soli drobnej. Herb. Dał 80 grzywien śrebra czystego na zbudowanie ś. Wojciecha. Chwal. **3.** *rodzaj daw. monety:* G. polska=*48 groszy.* G. litewska=*75 groszy.* G. pruska=*20 gr.* Dawna G. słowiańska = *36 szelągów.* Dwojakim sposobem dawniej brała ś. G.: raz za grzywnę srebra, drugi raz za grzywnę pieniędzy; najpowszechniej jednak brano ją za grzywnę liczalną. Nar. G. liczalna, 48 groszy. Cz. Sześć a trzydzieści szelągów, to jest słowieńską grzywnę. Ort. Trzy słowieńskie winy, to jest trzy grzywny słowieńskie, które ważą sześć a trzydzieści szelągów z prawa. Ort. Trzy grzywny słowiańskie, to jest sześć i trzydzieści szelągów. P. Cheł. Imienie we stu grzywien. Ort. Przen.: × Z grzywną ją pojął. Troc. (≐*bez posagu*). **4.** †(w przekładach Biblji) *talent (jako moneta):* Dałeś mi pięć grzywien, otożem drugą pięć urobił. Leop (z przypowieści o talentach). **5.** †*pieniądz, moneta, grosz:* Święta to G., co dziesiąci strzeże. Prz. **6.** a. w lm. *kara pieniężna:* Ma być karan na skórze, a. grzywnę ciężką, to jest dwadzieścia i sześć szelągów położy. Sz. Skazać kogo na grzywny. Biegł zając przez cmentarz, obalił dzwonnicę, musiał księdzu grzywnę dać, marmurową świécę. Pśń. **7.** [G.]=a) a. [**Grzywnia**] *dwadzieścia groszy polskich, dwudziestówka:* Wczorach mu dał sto grzywien. b) *kaucja przy zawieraniu małżeństw:* Przy zaręczynach zakładali grzywne i prawo robili. Zdr. †**Grzywienka,** [**Grzywienka**]. <GRZYW>

[**Grzywnia, i,** lm. **e**] p. **Grzywna.** <Brs. hryŭnia>

×**Grzywniasty** *grzywny przynoszący, zyskowny, korzystny:* Grzywniasta sprawa. L.

Grzywnowy, ×**Grzywienny** przym. od **Grzywna.**

[**Grzywny**] p. **Grzewny.**

†**Grzyzawki, wek,** blp. p. **Morzysko.** Syr. <GRYZ>

Guanit, u, lm. **y** min. p. **Struwit.** <p. Guano>

Guano, a, lm. **a, Koprolit** chem. i min. *masy twarde i ziemiste, stanowiące pomiot ptaków wodnych i błotnych, nawóz ptasi.* Odmiany: a) G. afrykańskie; b) G. patagońskie; c) G. peruwjańskie. <Hp. guano a. huano>

Guanowy przym. od **Guano:** Namuł G.

Guarana, y, blm. *odwar z owoców paulinji.* <Od nazwy plemienia Guarani w Urugwaju>

Guasz, u, blm. p. **Gwasz:** Rysunki rozmaitych starożytności własną jego ręką akwarelą a. guaszem wypracowane. And. <Fr. gouache>

Guaszo nieod. p. **Gwasz.**

[**Gub, u,** lm. **y**] *fałd:* Suknia z gubami i bez gubów. Zdr. [**Gubik**]. <GUB>

†**Gubać się, a ś., ał ś.,** [**Gubać ś.**], †**Gubić ś.** *podkasywać ś.* Kn. <GUB>

[**Gubania, i,** lm. **e**] *torba.* <Ukr. hubania>

†**Gubanie się, a ś.,** blm., [**Gubanie ś.**] czynność cz. **Gubać ś.**

[**Gubasić się, i ś., ił ś.**] *guzdrać ś.* <? GUB>

†**Gubel, bla,** lm. **ble** *ryba kiełb.* <Z Łć. gobio>

×**Gubernacja, i,** blm. **1.** *rząd, rządzenie, zarząd:* W sprawowaniu abo gubernacji poddanych srogość z wielką słodkością miarkował. Wys. **2.** *obowiązki guwernera, wychowywanie:* Gubernacją swego koronnego piastunka miał Stanisław objąć dopiero wtedy. Szaj. <Łć. gubernatio>

[**Gubernant, a,** lm. **ci**] p. **Guwerner.**

[**Gubernantka, i,** lm. **i**] p. **Guwernantka.**

1. [**Gubernat, a,** lm. **ci**] p. **Liwerant.** <Przekręcenie wyrazu Liwerant, z podprowadzeniem pod inne, zaczynające ś. od Gubern->

2. [**Gubernát, a,** lm. **ci**] p. **Guwerner.**

[**Gubernátka, i,** lm. **i**] p. **Guwernantka.**

Gubernator, a, lm. **owie** a. **rzy 1.** *wielkorządca, namiestnik:* G. był w Prusiech niegdyś urząd najwyższy, po oswobodzeniu tej prowincji z jarzma krzyżackiego. Kras. Bolesław Izasława ustawił gubernatorem ruskim. Chwal. G. kolonji. G. cywilny, wojskowy. Gienerał-gubernator. **2.** (w Rosji) *naczelnik gubernji:* G. moskiewski, kazański. Przen.: Rubel — G., dukat — imperator. Prz. **3.** †*rządca majątku:* Obszerny ten kraju kawał rządzony był przez komisarzy, gubernatorami wtedy nazywanych. Ochoc. Ci ostatni (=magnaci) rzadko w nich (=w dobrach) przemieszkiwali, zostawując ich zarząd tak nazwanym wówczas gubernatorom. Korz. Rządcy kluczowi a. inaczej gubernatorowie podołać przyjętym obowiązkom nie byli w stanie. Rol. **4.** †p. **Guwerner:** Jan z Melsztyna dany był w młodości za gubernatora Kazimierzowi Wielkiemu. Warg. Obowiązek przewodnika, czyli, jak wówczas mówiono, gubernatora młodzieży. Szaj. <Łć. gubernator=sternik; rządca>

Gubernatorja, i, lm. **e, Gubernja** *mieszkanie gubernatora (=rządcy majątku):* Orszak konwojujący razem z więźniem udał ś. prosto na gubernatorją, czyli, jak ją pospolicie zwano, komisarją. Byk.

Gubernatorka, i, lm. **i** forma ż. od **Gubernator,** *wielkorządczyni:* Ludwik węgierski matkę swoją Elżbietę gubernatorką na swym miejscu w Polszcze zostawiwszy i wszystkę jej sprawę koronną zleciwszy, do Węgier powrócił. Stryjk.

Gubernatorostwo, a, blm. p. **Gubernatorstwo:** Coroczne odwiedziny Montrealu przez G. wystarczyły do wytworzenia nowego kontyngiensu high-life'u. Es.

Gubernatorowa, ej, lm. **e** *żona gubernatora.*

Gubernatorować, uje, ował *być gubernatorem:* W Kijowie gubernatorował jenerał-porucznik Szyrkow. Rol.

Gubernatorowanie, a, blm., czynność cz. **Gubernatorować.**

Gubernatorski przym. od **Gubernator:** Urząd G.

Gubernatorstwo, a 1. lm. **a** *urząd gubernatora:* Nie uszanowano go, i G. mu wzięto. Warg. **2.** blm., a. **Gubernatorostwo** *gubernator z żoną.*

[**Guberner, a,** lm. **owie** a. **rzy**] p. **Guwerner:** Czytać, pisać i rachować nauczył go G. składkowym sposobem. Orzesz.

Gubernia, i, lm. **e** p. **Gubernja.**

Gubernja, i, lm. **e, Gubernia 1.** (w Rosji) *część kraju, zostająca pod rządem gubernatora:* G. Moskiewska, Kazańska. **2.** *biuro gubernatora:* Ma sprawę w gubernji. **3.** *rodzaj władzy prowincjonalnej:* Od tego sądu apelacja do gubernji Stepańskiej. Smol. **4.** p. **Gubernatorja:** Skierował ś. wprost na gubernją. Krasz. K. **5.** żart. i zł. *dzielnica miasta (w której operuje ten lub ów złodziej):* W której gubernji mieszkasz? <Now. z Łć. gubernare=rządzić>

Gubernjalny, !Guberski przym. od **Gubernja** a. **Gubernjum:** Miasto gubernjalne. Rząd G. (w Rosji). Radca G. (w dawnej Galicji). Sekretarz G. (*=drugi stopień urzędniczy w Rosji*).

Gubernjum, w lp. nieod., lm. **a, ów** *władza prowincjonalna w dawnej Galicji:* Ostatni rozbiór Polski rozprzestrzenił dzierżawy austryjackie, które ś. składały odtąd z dwuch Galicji, pod naczelnym zarządem G. lwowskiego zostających. Skarb. Każdym cyrkułem zarządzał starosta cyrkułowy, bezpośrednio zależący od G., które ś. składało z gubernatora, jako prezesa, z 3 radców nadwornych i 18 gubernjalnych. Skarb. <Z Łć. gubernius=rządca>

!Guberski p. **Gubernjalny:** Zaczęli proces w ziemstwie, potym w głównym sądzie, w senacie, znowu w ziemstwie i guberskim rządzie. Mick. <Ros. gubernskij>

[**Gubica, y,** lm. **e**] *rodzaj sieci:* Staw, półpięta tysiąca przynoszący dochodu, spustoszony, bo więcierze, gubice i niewody w ciągłej były robocie. Rol. <p. Drugubica>

×**Gubiciel, a,** lm. **e** *ten, co gubi kogo a. co.* <GUB>

×**Gubicielka, i,** lm. **i** forma ż. od **Gubiciel.**

Gubić, i, ił, [**Hubić**] **1.** *utracać, tracić (przypadkiem):* G. pieniądze. Głupi gubi, a mądry znajduje. Prz. Przen.: G. z uwagi (*=spuszczać*). **2.** (o chorobach) *pozbywać ś. czego, wychodzić z czego:* G. febrę. **3.** *przywodzić do zguby, zatracać, wytracać, niszczyć:* Wojna ludzi nie rodzi, ale gubi. Birk. Zgubi ciebie Bóg, iż nas niewinnie gubisz. Skar. Co kto lubi, to go gubi. Prz. Nie masz ś. z czego cieszyć, ta piękność nas gubi. Kras. Niezgody nas gubią. Jest komu świat G.! Prz. ×G. sługę u pana. Troc. (*=czernić, oczerniać, obmawiać, spotwarzać, szkalować*). **4.** tech. (w przędzalnictwie) *zwężać towar.* **G. ś. 1.** *ginąć, znikać, niknąć:* Mała, zaledwie znana komu rzeka, wązkim korytem błądząca po lesie; ku drodze jednak coraz szerzej ścieka, gubiąc ś. w wielkim jeziora okresie. Mick. Przen. *rozpraszać ś., zatapiać ś., zagłębiać ś.:* G. ś. w myślach, w domysłach. Nie podlegam bynajmniej tym chęciom szalonym, ani ś. moja żądza w projektach nie gubi. Węg. W samym mieście ściany domów łączą ś. prawie ze zrębem skały; spojrzawszy przez okno, wzrok gubi ś. w głębi niezmiernej. Mick. Odgłos izanu w cichym gubi ś. wieczorze. Mick. **2.** *narażać ś. na zgubę:* Co robisz, nieszczęśliwy, gubisz ś.! Samochcąc ś. gubi. **3.** (o chorobach) *być niszczonym, usuwanym:* Tym lekarstwem gubi ś. febra. **4.** [G. ś.] za kim= *przepadać za kim z miłości.* **5.** bil. *wpędzać swoją bilę do łuzy.* <GUB>

†**Gubić się, i ś., ił ś.** p. **Gubać ś.**

Gubienie, a, blm., czynność cz. **Gubić:** Drugi zabije i spali ciało, drugi utopi, trzeci pochowa

na roli i poorze; to G. ciał pospolicie z prawników rady ś. stawa. Górn. (=*usuwanie*).

Gubienie się, a ś., blm., czynność cz. **Gubić ś.**

[**Gubik, a,** lm. **i**] p. **Gub.**

Gubin, u, lm. **y** bot. (coutarea) *roś. z rodziny marzanowatych.* <?>

Gubka, i, lm. **i l.** ✕ p. **Hubka. 2.** [**G.** a. **Gupka**] *placek na serze w kołaczach, wierzchnia warstwa kołacza.* <Spolszczenie Czes. houbka, daw. hubka>

[**Gubować, uje, ował**] *w fałdy składać, fałdować.* [**G. ś.**] *fałdować ś.* <GUB>

[**Gubowanie, a,** blm.] czynność cz. **Gubować.**

[**Gubowanie się, a ś.**, blm.] czynność cz. **Gubować ś.**

[**Gubowány**] *ułożony w fałdy.*

[**Gubyrnatka, i,** lm. **i**] p. **Guwernantka.**

[**Guc, a,** lm. **e**] p. **Głowacz.** <Zap. zamiast głóc, to zaś=głowacz>

[**Gucka, i,** lm. **i**] p. **Guczka.**

[**Guczka, i,** lm. **i, Gucka**] *rodzaj leszcza* (abramia vimba). <p. Guc>

[**Guda, y,** lm. **y, Gudza**] *świnia* (*szczeg. stara*). Zdr. [**Gudka, Gudzia**]. Por. **Guśka.** <Może z Nm. [hude]=trzoda>

[**Gudak, a,** lm. **i**] **l.** *moneta piętnastogroszowa:* Cudak za G. Prz. (=*niewielka osobliwość*). **2.** *kolonista.* <Lit. Gùdas=Litwin wschodni, Białorusin, Wielkorusin (zap. z nazwy ludu Got>

Gudjera, y, lm. **y** bot. p. **Tajęża.** <Od nazwiska Amerykanina Goodyear †1860>

[**Gudka, i,** lm. **i**] p. **Guda:** Co ta słychać na jarmarku? — Małe gudki po dwa dudki, a prosięta po półpięta.

[**Gudłaj, a,** lm. **e**] **l.** pog. *Żyd.* **2.** *niezdara, gamajda.* Por. **Kudłaj.** <? Może od Kudły; por. **Gułaj**>

Gudrać się, a ś., ał ś. zł. *bać ś.* <?>

Gudranie się, a ś., blm., czynność cz. **Gudrać ś.**

Gudronit, u, blm. *wyrób ze smoły, używany do powlekania ścian wilgocią przesiąkłych, w celu jej usunięcia.* <Z Fr. goudron=smoła>

!Gudronowy *dziegciawy:* Masa gudronowa.

[**Gudule!**] p. **Gudziu gudziu gud gud!** <p. Guda>

[**Gudusie!**] p. **Gudziu gudziu gud gud!**

[**Gudy gudy gudy!**] p. **Gudziu gudziu gud gud!**

[**Gudza, y,** lm. **e**] p. **Guda.**

[**Gudzać, a, ał**] *łechtać, łaskotać.* <?>

[**Gudzanie, a.** blm.] czynność cz. **Gudzać.**

[**Gudzi!**] p. **Gudziu gudziu gud gud!** <p. Guda>

[**Gudzia, i,** lm. **e**] p. **Guda.**

[**Gudzie!**] p. **Gudziu gudziu gud gud!**

[**Gudziu gudziu gud gud!, Gudy gudy gudy!, Gudzi!, Guśka!, Gudzie!, Gudule!, Gudusie!**] *przywoływanie świń a. prosiąt.* Por. **Gduś gdusia!**

✕ **Guerra, y,** lm. **y** *zamieszka, rozruch, niezgoda:* Nie widzę ja w tym statucie, żeby król o takie guerry mógł pozywać. Górn. Król rozkazał wydać pozwy wszystkim ziemianom, którzy brali udział w guerrze, powołując ich przed sąd królewski. Rol. <Śr. Łć. guerra = wojna z Fr. guerre>

[**Guga, i,** lm. **i**] *guz, wypukłość.* <Dziec.>

[**Gugiel, gla,** lm. **gle, Kugiel**] *szabasowe ciasto żydowskie:* Żydzi przysposobili sobie na dzień ten uroczysty łokszynę, gugle i rybę faszerowaną. Jeż. <Może Nm. Kugel=kula>

[**Gugla, i,** lm. **e**] *biała zarzutka bez rękawów, z kapturkiem, w rodzaju dolmana węgierskiego.* <Ukr. gugla, z Łć. cucullus=kaptur>

[**Gugulęta, ąt,** blp.] *oczy* (w zagadce). <?>

Guguła, y, lm. **y** *jagoda maliny jeszcze nie dojrzała, ale już nieco zaczerwieniona.* <?>

[**Gugułka, i,** lm. **i**] *niedojrzały owoc wiśni.*

Gujawa, y, lm. **y, Gojawa** *owoc roś. gujawodrzewu.*

Gujawodrzew, u, lm. **y** bot. p. **Gruszla.** <Hp. guayabo>

Gul, a, lm. **e** (u mahometan) *upiór:* A tam upiory, twoi współwędrowce, gule, afryty spotkają cię w mroku. Mick. <Arab. ghūl=pożerający ludzi potwór>

l. [**Gul,** nieod.] *nazwa gry chłopców.* <?>

2. [**Gul**] p. **Gwoli:** G. tego = *dlatego.* <Zam. Gól, p. Gwoli>

Gula, i, lm. **e,** [**Gulba**] **l.** *gałka, kula.* **2.** *guz, narośl:* Gardło uwydatniało ś. ogromną gulą, która stanowiła jakoby rezerwoar dla napojów. Jord. Drzewo z gulami bywa z pięknym wewnątrz fladrem. Sł. wil. **3.** [**G.**] *człowiek z naroślą na głowie.* Zdr. **Gulka.** <Nm. Kugel = kula>

†**Gula, i,** blm. *żarłoczność, obżarstwo:* W Turczech trzeźwość, i mierność, i porządek płuży, a naszym G., Bachus i Wenera służy. Paszk. <Łć. gula=gardło; łakomstwo>

l. [**Gula, i,** lm. **e, Guła, Gularz**] **l.** a. [**Gulák, Guluk, Gulas, Guldon, Guldyn**] *indyk.* **2.** a. [**Gulga**] *indyczka.* <Dźwn.>

2. [**Gula, i,** blm., **Guła**] *rozsada kapuściana.* <?>

3. [**Gula!**] p. [**Gul gul gul!**].

[**Gulać, a, ał**] **l.** *hulać.* **2.** *tańczyć.* <Spolszczenie Ukr. hulaty, Dźwn.>

[**Gulajka, i,** lm. **i**] *ciasto okrągłe jak kulka:* Matka zagniecie osiem gulajków z ciasta. <p. Gula>

[**Gulajsz, u.** lm. **e**] p. **Gulasz.**

[**Gulák, a,** lm. **i**] **l.** p. **l.** [**Gula**]: Napuszéł sę, jak G. Prz. **2.** *indyczę.* <Dźwn.>

[**Gulán, a,** lm. **y**] p. **Gulon.**

[**Gulanie, a,** blm.] czynność cz. **Gulać.**

Gulardowy: Woda gulardowa = *octan ołowiu, rozbełtany z wodą, używany jako lekarstwo.* <Od nazwiska lekarza Fr. Goulard>

[**Gularek, rka,** lm. **rki**] *ten, co pasie indyki.*

[**Gularka, i,** lm. **i**] forma ż. od **Gularek.**

[**Gularz, a,** lm. **e**] p. **l.** [**Gula**]: (Na uczcie weselnej) będzie z długim nosem G. <Dźwn.>

[**Gulas, a,** lm. **y**] p. **l.** [**Gula**].

[**Gulása, y,** lm. **y, Kulása**] *rodzaj zacierki.* <p. Gulasz>

Gulasz, u, lm. **e,** [**Gulajsz**] *potrawa węgierska, rodzaj bigosu.* <Węg. gulyás>

l. [**Gulba, y,** lm. **y**] p. **Kartofel.** <Zam. Bulba>

2. [**Gulba, y,** lm. **y**] p. **Gula:** G. mu wyskoczyła.

[**Gulda!**] p. [**Gul gul gul!**].

Gulden, a, lm. **y** *moneta austryjacka, złoty reński austryjacki:* Kosztował mnie ten interes z jakie tysiąc guldenów. Bał. Zdr. **Guldenik, Guldeneczek.** <Nm. Gulden>

Guldeneczek, czka, lm. **czki** p. **Gulden:** Przegrałeś, syneczku! dawaj guldeneczka! Zap.

Guldenik, a, lm. **i** p. **Gulden:** Niejeden G. wpłynął do kieszeni twórcy ody. Bał.

Guldenowy przym. od **Gulden:** Moneta, waluta guldenowa.

[**Guldon, a,** lm. **y**] p. **1. [Gula].**

†**Guldszlagier, a,** lm. **owie** p. **Goltślar:** Weź złota czystego od guldszlagiera kilka tabliczek. Sien.

†**Guldszlar, a,** lm. **owie** p. **Goltślar.**

[**Guldyn, a,** lm. **y**] p. **1. [Gula].**

Guldynka, i, lm. **i** *strzelba, fuzja, flinta; strzelba myśliwska najgorszego gatunku:* Odyńca trzeba z guldynki gwintownej a. z tarczowej rusznicy dobrze sparzyć. Haur. Wyrwała ś. z domu na polowanie, na kaczki z guldynką. Sienk. <Może w związku z nazwą miasta Goldingen w Kurlandji>

[**Gulga, i,** lm. **i**] p. **1. [Gula].**

[**Gulgot, a,** lm. **y**] *głos indyka.* <Dźwn.>

Gulgotać, cze a. ×**ce, tał 1.** (o płynach) *wydawać odgłos, właściwy przelewanej a. gotującej ś. wodzie, bulgotać, burczeć* (w brzuchu), *bełkotać, glukotać, glukać, chlupotać, chlupać.* **2.** a. †**Głogotać,** ×**Gołgotać,** ×**Gogotać,** myśl. **Golgotać,** [**Giełgotać**] (o ptakach, szczeg. o indykach) *wydawać głos bełkotliwy:* Indyk gulgocze. <Dźwn.>

Gulgotanie, a, blm., czynność cz. **Gulgotać:** Krzaki leszczynowe zasłaniały całkiem potoczek, tylko G. jego po kamieniach słychać było. Bał.

Gul gul! *naśladowanie odgłosu łykania a. przelewającego ś. płynu = bul bul!, glu glu!:* Já gorzáłkę gul gul gul! Chłopak siada u brzegu wyspy i na wodę do garnka napływającą patrząc, dzwoni; gul gul gul gul. Orzesz. <Dźwn.>

[**Gul gul gul!, Gul gul gulusi guli guli gulu gulu!, Gulu gulu gulu!, Gula!, Gulu!, Gulda**] *przywoływanie indyków.*

[**Gul gul gulusi guli guli gulu gulu!**] p. [**Gul gul gul!**].

1. [**Guli**] przym. od **Guła** (=indyczka).

2. [**Guli**] p. **Gwoli:** G. tego. <Zam. Gwóli, p. Gwoli>

Gulka, i, lm. **i 1.** p. **Gula:** Porobiła ze lnu gulki. **2.** †*klocek, pieniek:* Krzesi ogień, i suche z podstrzesza prowadzi gulki, które zdrobiwszy pod kociełek sadzi. Żebr.

Gulkowaty *podobny do gulki:* Facjata z ogromnemi odstającemi uszami i nosem gulkowatym. Krasz.

[**Gulla**] p. **Gula.**

[**Gulon, a,** lm. **y, Gulán**] *przezwisko, dawane przez włościan mieszczanom, łyk.* <Zap. od nazwy indyka>

[**Gulonka, i,** lm. **i**] pog. p. **Gulónica.**

Gulowaty *podobny do guli, jak gula:* Pięść gulowata. Krasz. Nos G. Krasz. <p. Gula>

[**Gulónica, y,** lm. **e, Gulonka**] *mieszczka, mieszczanka.*

†**Gultszlagier, a,** lm. **owie** p. **Goltślar.** <Nm. Goldschläger>

†**Gultszlagierski** przym. od **Gultszlagier:** G. fajngolt. Sien.

†**Gultszlar, a,** lm. **owie = Goltślar.**

†**Gultślagier, a,** lm. **owie** p. **Gultślar:** Płatkowe złoto i srebro gultślagierowie na książeczki biją. Haur.

[**Gulu!**] p. [**Gul gul gul!**].

[**Gulu gulu gulu!**] p. [**Gul gul gul!**].

[**Guluk, a,** lm. **i**] p. **1. [Gula].**

1. [**Guła, y,** lm. **y**] **1.** p. **1. [Gula]. 2.** *przezwisko, dawane pięknej dziewczynie.* **3.** *człowiek powolny, małomówny, gapiowaty.* **4.** *głupia kobieta:* Córka, jakby jaka G., i ustała i stoi, ani gęby nie otworzyła. **5.** *wół (szczeg. z krótkiemi, grubemi rogami).* <Od nazwy indyka Guła>

2. [**Guła, y,** blm.] p. **2. Gula.**

[**Gułaj, a,** lm. **e**] *bałwan, dureń, głupiec, niezdara, gamoń, gawron, człowiek nierozgarnięty:* Siedziała i rozpiérała sie, bo G. była. <Od nazwy indyka [Guła]; por. Gudłaj>

[**Guły**] (o wole) *mający płaskie rogi.* <?>

Guma, y, lm. **y 1.** chem. = a) *materja roślinna, rozpuszczalna a. pęczniejąca w wodzie i tworząca z nią klej:* G. arabska, tragancka. G. dragant a. guma dragancka p. **Dragant.** G. skrobiowa = *dekstryna,* $C_6H_{10}O_5$. Dobywa flaszki perfum, słoiki pomady, pokrapia Zosię wkoło wyborną perfumą (woń napełniła izbę), włos namaszcza gumą. Mick. b) G. elastyczna a. G. sprężysta p. **Gumalastyka.** G. stwardniała p. **Ebonit. 2.** a. zdr. **Gumka** *kawałek kauczuku, używany do wycierania ołówka a. atramentu.* **3.** *obręcz gumowa, nakładana na koła powozów a. cyklów:* Powóz, dorożka na gumach. Maszyna na gumach twardych. Jeździć na gumach (= *w powozie a. w dorożce z obręczami gumowemi na kołach).* **4.** a. **Gumowanie** ogr. *choroba roślin, wypływ soków zgęstniałych.* **5.** szew. *boki gumowe w kamaszach,* in. f o l g i. <Łć. gummi>

×**Gumaelastyka, i,** lm. **i** p. **Gumalastyka.** <Guma+Elastyka>

Gumalastyczny przym. od **Gumalastyka;** ×**Gumelastyczny** *kauczukowy:* Kalosze gumalastyczne.

Gumalastyka, i, lm. **i,** ×**Gumaelastyka,** ×**Gumelastyka,** ×**Gumielastyka,** ×**Gummielastyka,** ×**Elastyka,** [**Glamastyka, Gmulastryka, Gumlastyka, Gumulastryka, Gumulastyka, Gumulaśtyka**] *stwardniały sok mleczny z różnych roślin podzwrotnikowych,* in. g u m a e l a s t y c z n a, g u m a s p r ę ż y s t a, k a u c z u k: Podwiązki z gumalastyki. <Guma+Elastyka>

!**Gumat, u,** lm. **y** a. **a** lek. p. **Ziarniak.** <Od Guma>

×**Gumelastyczny** p. **Gumalastyczny:** Pozrzucał z siebie gumelastyczne płaszczyki, kapturki, pelerynki. Krasz. Przen.: Cały zasób umysłowy tego, przed królem gumelastycznego człowieka, a przed innemi pyszałka, zawiera ś. w niewyczerpanej gadatliwości. Spas. (= *uniżonego, płaszczącego ś.).*

×**Gumelastyka, i,** lm. **i** p. **Gumalastyka.**

Gumiak, a, lm. **i** bot. (calophyllum) *roś. z rodziny okrętnicowatych.*

×**Gumielastyka** (gumi-elastyka), **i,** lm. **i** p. **Gumalastyka.**

†**Gumience, a,** lm. **a** myśl. *deseczka zheblowana, na którą posypuje ś. przynęta dla ptaków:* G. masz mieć pięknie nstrugane, to dlatego, że lepiej czyż spada na gołe G. Cyg. <GUM>

Gumienczysko, a, lm. **a,** †**Gumno,** †**Gumiennica** *miejsce gdzie młócą, klepisko, tok, [boisko].*

[**Gumieneczko, a,** lm. **a**] p. **Gumno:** Na gumieneczku rośnie jabłóneczka.

Gumienko, a, lm. **a 1.** p. **Gumno:** Ma pełno i w gumienku, w oborze i w skrzyni. Papr. **2.** ×*miejsce w gaju, na którym posypuje ś. przynęta dla zwabienia ptaków, gaik na ptaki, stanowisko ptasznika,* in. ×n ę c i s k o. <GUM>

Gumienna, ej, lm. **e, Gumiennica** *dozorczyni gumna a. robót gumiennych.*

Gumiennica, y, lm. **e 1.** p. **Gumienna. 2.** †p. **Gumienczysko:** Córka Babilońska jako G., czas młócenia jej. Leop.

Gumiennik, a, lm. **cy** p. **Gumienny.**

Gumienny, [**Gumny**] przym. od **Gumno:** Roboty gumienne. **Gumienny, ego,** lm. **i** rz. a. **Gumiennik**

dozorca gumna a. robót gumiennych, karbowy. <GUM>

[**Gumieńce, a,** lm. **a**] *nalepa w piecu.*

Gumiguta, y, blm. chem. *zeschły sok mleczny z rośliny garcinia morella, używany jako farba żółta.* <Guma+Malajs. gatah=rodzaj gumy>

Gumigutnik, a, lm. **i** bot. **1.** p. **Smaczelina. 2.** (xanthochymus) *roś. z rodziny socznych.*

Gumigutowy bot.: Rośliny gumigutowe a. żółtosokowate (guttiferae) *rodzina przyrodzona roślin dwuliściennych.*

Gumikopal, u, blm. *zasuszona smoła drzewa rhus copallinum, podobna do bursztynu.* <Guma+Meksyk. kopalli=zasuszona smoła drzewa rhus copallinum>

Gumilaka, i, blm. chem. *szelak.* <Guma+Laka>

Gumka, i, lm. **i 1.** p. **Guma. 2.** *tasiemka a. sznureczek gumowy:* G. do kapelusza.

[**Gumlastyka, i,** lm. **i**] p. **Gumalastyka.**

×**Gummielastyka** (gummi-elastyka), **i,** lm. **i** p. **Gumalastyka.** Kras. A.

[**Gumnisko, a,** lm. **a**] **1.** *plac przy gumnie, zwykle otoczony budowlami gospodarskiemi, podwórze przed stodołą.* Kras. A. **2.** *obszar ziemi pod zabudowaniami gospodarskiemi a. gdzie one były:* Kozacy Doroszeńkowi i Lipkowie na ruskich gumniskach urządzili stojankę. Rol. <GUM>

Gumno, a, lm. **a 1.** *przestrzeń między zabudowaniami gospodarskiemi, podwórze gospodarskie:* Do gumna należą stodoła, brogi i styrty. Troc. G., pole, plac we środku zabudowania stodolnego. Podcz. Wygnała Marsa Ceres gospodarna i panuje z Pomoną, Florą i Wertumnem nad Dobrzyńskiego domem, stodołą i gumnem. Mick. **2.** *budowla do składania i młócenia zboża, stodoła na zboże:* Zwozić zboże do gumna, do gumien. Na świętego Dominika zboże z pola do gumn zmyka. Prz. Wtenczas, gościu, bywaj u mnie, kiedy wszystko najdziesz w gumnie. Kochan. Obok lamus, śpichrz, G., obora i stajnie, wszystko w kupie, jak bywa u szlachty zwyczajnie. Mick. Po strzechach gumien niby ogrody wiszące różnych roślin. Mick. Przen.=*zboże:* Szkuta pożrze folwarki, gdy pan żyje szumno, i wszystko G. Klon. U szypra także póty głowa szumna, póki nie zmłóci stobrożnego gumna. Klon. Te woły były własnym ziarnem a. gumnem przez zimę zimowane. Paw. Przen.: Do nowych gumien drzwi nam otworzono. Świt. (=*ułatwiono nam dostęp do nowych miejsc, obfitujących w zboże*). **3.** †p. **Gumienczysko.** Mącz. **4.** [G.]=a) *miejsce przed stodołą.* b) *zabudowania gospodarskie.* Zdr. **Gumienko,** [**Gumieneczko**]. <GUM>

[**Gumny**] p. **Gumienny:** Często gościniec, idący przez wieś, nie różni ś. od gumnego podwórza.

Gumodajny *gumy dostarczający:* Drzewo gumodajne. <Guma+DA>

Gumować, uje, ował *gumą powlekać, smarować:* G. płótno. A jakże ja ich (wąsy) pielęgnowałem! jak układałem i gumowałem! Chodź. Wąs ma zawiesisty i nie po dworsku zakręcony i gumowany, a (zam. lecz) suty, siwy i obwisły. Chodź. <p. Guma>

Gumowanie, a, blm. **1.** czynność cz. **Gumować. 2.** ogr. p. **Guma.**

Gumowny 1. *pełen gumy:* Drzewa gumowne. **2.** *gumą powleczony, gumowany:* Płótno gumowne.

Gumowy przym. od **Guma:** Pończocha gumowa. Cukierek G. p. **Cukierek.** Gumowa woda. L.

Gumożywica, y, lm. **e** chem. *materja środkująca pomiędzy żywicą a gumą, np. gumiguta.* <Guma+Żywica>

[**Gumółka, i,** lm. **i**] p. **Gomóła.**

[**Gumulastryka, i,** lm. **i**] p. **Gumalastyka.**

[**Gumulastyka, i,** lm. **i**] p. **Gumalastyka.**

[**Gumulaśtyka, i,** lm. **i**] p. **Gumalastyka.**

Guna, y, lm. **y** jęz. *w teorji gramatyków indyjskich dodanie a przed samogłoską.* <Skr. guna>

[**Guna, y,** lm. **y**] dziec. *noga.* <Może *góna, od GON/ŻON>

[**Gunerwanta, y,** lm. **y**] p. **Guwernantka.**

[**Gungwolić, i, ił**] *mówić przez nos.* <Dźwn.>

Gunia, i, lm. **e, Gónia 1.** a) ×*gatunek grubego sukna.* Goł. b) [G.] *gruby biały samodział (z którego szyją gunie).* **2.** a. [**Hunia**] *przykrycie kosmate na konie, koc, kilimek, dera, derka:* Obmywszy stadnika, prześcieradłem i guniami przykryć trzeba. Dor. **3.** ×*grube odzienie, siermięga:* Tyżeś to, Paskwalino, w tej wzgardzonej guni! Tw. W tak bezecnej guni. Tremb. Nietylko miłość w pańskim łągnie ś. bławacie, znajdziesz ją czasem w guni i ubogiej chacie. Zim. Przen.: Bóg nie wstydził ś. człowieczej natury siermięgi i nie pierwej ją wyzuł, aż go w onej guni ludzkiego utrapienia ubiją pioruni. Pot. **4.** [G.] =a) a. [**Gonia**] *kapota długa za kolana, opończa, płaszcz góralski.* b) *płachta do noszenia trawy.* **5.** × przen. *ludzie ubrani w gunie = chłopstwo, pospólstwo, gmin, czerń:* Ręka twoja nie na gunie, nie na chłopstwo pijane, ale na bohatyry ś. rodziła. Pot. Zdr. **Guńka, Gunieczka,** [**Guńczyna**]. Zgr. [**Guńczysko**]. <Śr. Łć. gunna=kożuch>

[**Guniaki, ów,** blp.] *spodnie z grubego sukna.*

Gunieczka, i, lm. **i** p. **Gunia:** Przywiódł mu konia białego, gunieczką nakrytego. Papr.

[**Guniowy**] przym. od **Gunia:** Sukno guniowe.

× **Gunt, u,** lm. **y** p. **Gont.**

[**Guńczyna, y,** lm. **y**] p. **Gunia.**

[**Guńczysko, a,** lm. **a**] p. **Gunia.**

Guńka, i, lm. **i** p. **Gunia** i **Czapicha:** Koniczka cudzimy, wycieramy, guńkami przyodziewamy. Rej. Prześpij ś. na ziemi, guńką ś. odziej. Star.

[**Gupka, i,** lm. **i**] p. **Gubka.**

[**Gurbić, i, ił**] *marszczyć, miąć, robić niegładkim.* [**G. ś.**] **1.** a. [**Gurbonić ś.**] *marszczyć ś., fałdować ś., wzdymać ś., miąć ś., giąć ś., krzywić ś.:* Ubranie ś. gurbi na plecach. Papier na okładce gurbi ś. **2.** *garbić ś.* <GARB>

[**Gurbienie, a,** blm.] czynność cz. **Gurbić.**

[**Gurbienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Gurbić ś.**

[**Gurbonić się, i ś., ił ś.**] p. **Gurbić:** Ubranie, skóra gurboni ś.

[**Gurbonienie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Gurbonić ś.**

× **Gurczeć, y, ało** nieos. p. **Kruczeć.** Sł. wil. <Dźwn.>

× **Gurczenie, a,** blm., czynność cz. **Gurczeć.**

Gurdlina, y, lm. **y** bot. (trichosanthes) *roś. z rodziny dyniowatych.* <?>

× **Gurdwiel, a,** lm. **e** p. **Kurdziel.**

Gurdziel, a, lm. **e** wet. p. **Kurdziel.** <p. Kurdziel>

[**Gurgas, a,** lm. **y**] *zupa z kwasu kapuścianego.* <Zap. Dźwn.>

× **Gurgieta, y,** lm. **y** *koszulka.* <Włos. gorgieretta>

†**Gurgole, ów,** blp. *coś ze strojów kobiecych:* G. należą do stroju białogłowskiego. Groic. G. należały do stroju białogłowskiego. Goł. <Zap.

Hp. gorjal = kołnierz, ze Śr. Łć. gorg(i)ale = podgardle>

[**Gurgot, u,** lm. **y**] p. **Gurgotanie:** G. z brzucha. <Dźwn.>

[**Gurgotać, ce** a. **ta, tał**] *hurkotać (np. w żołądku).*

[**Gurgotanie, a,** blm., **Gurgot**] czynność cz. **Gurgotać.**

!**Gurman, a,** bm. **owie** p. **Gurmand.** Sł. wil.

[**Gurmana, y,** lm. **y**] *wierzchnia suknia z grubego sukna, kapota, sukmana, świta.* <Zap. zmieszanie Górnica + Sukmana>

!**Gurmand, a,** lm. **owie,** !**Gurman** *łakotniś, żarłok, obżartuch, gastronom.* Przen.: Prawdziwa to uczta dla gurmandów literackich. Gad. <Fr. gourmand>

!**Gurmanderja, i,** blm. *obżarstwo, żarłoczność.* Przen.: To szczyt gurmanderji myśliwskiej naszych czasów.

Gurt, u, lm. **y 1.** × *pas (wog.):* G. z rzemienia. Troc. **2.** *pas rzemienny u zaprzęgu.* **3.** w lm. kraw. *klapki ze sprzączką do zapinania i ściągania:* Gurty u kamizelki, u spodni. **4.** a. **Gurta** tap. *pas do mebli.* <Nm. Gurt>

Gurta, y, lm. **y 1.** bud. *pas w budowli:* Brak organicznego wypływania gurt sklepionek z profilów filarów jest w rozbracie z gotycyzmem. **2.** tap. p. **Gurt.**

Gurtcęgi, ów, blp., **Gurtszpan** tap. *rodzaj cęgów do wyciągania pasów na meblu przy ich przybijaniu.* <Nm. Gurt = pas + Cęgi>

Gurtować, uje, ował 1. × *opasywać.* **2.** tap. *naciągać pasy na meble, przybijać sztywno pasy.* <Nm. gürten = opasywać>

Gurtowanie, a, blm., czynność cz. **Gurtować.**

× **Gurtowny** *od hurtownika kupiony:* Głowę obwiązała chustką zwyczajną, ale nową i gurtowną. Jeż. <Spolszczenie Ukr. hurtownyj>

× **Gurtowy** przym. od **Gurt:** Łóżko gurtowe (= *na pasach*).

Gurtszpan, a, lm. **y** tap. p. **Gurtcęgi.** <Nm. Gurtspann>

Gurtsztul, a, lm. **e** powr. *warsztat ręczny do wybijania tasiem węższych.* <Nm. Gurtstuhl>

Gus, a, lm. **y** czcion. p. **Lejek.** <Nm. Guss = lanie>

[**Gusi gusi!, Guś guś guś!**] *nawoływanie gęsi.* <Od Gęś>

[**Guska, i,** lm. **i**] *całus.* <Z Nm. Kuss = pocałunek>

Gusła, seł, a. × **sł,** × **słów,** blp., a. × **Gusło** lp., †**Gusła, y,** lm. **y** lp. ż., [**Guślisko**] *obrzędy przy wykonywaniu czarów, praktyki czarnoksięskie, zabobonne, zabobony, czary:* Wierzyć w G. Czynić G. We sny wierzył, a guseł naśladował. B. Sz. Mistrzowie guseł i zabobonów. Syr. Gusłów niech ś. gospodyni nie ima. Haur. Zioła używane do gusłów w Litwie. Mick. Nim zaś te wszystkie G. uczyniła, dziewięć ś. razy wkoło okręciła. Kras. G. nasze moc straciły, nie pokaże ś. twój miły. Mick. Czarna nić guseł zaczyna ś. niemal w kolebce ludzkości. Kor. Kto gada G., temu gęba uschła. Prz. (= *zaklęcia*). Czarnoksiężnicy zabobony stroją szeptaniem, gusłą, gdy na ból zębów każą nowy nóż w ścianę wbić. Petr. <GUD>

× **Gusłarz, a,** lm. **e** p. **Guślarz.**

× **Gusło, a,** lm. **a** p. **Gusła.** Troc.

Gusłowato przys. od **Gusłowaty.** L.

Gusłowaty *podobny do guseł:* Sposoby te leczenia, których baby używają, często coś gusłowatego w sobie mają. Perz.

†**Gusłowierny** *wierzący w gusła, zabobonny:* W to tylko wierzyć mogą gusłowierni. Syr. <Gusła + WIAR>

†**Gusman, a,** lm. **owie** p. **Guzman.**

Gust, u, lm. **a** a. **y 1.** (posp. i w estetyce) p. **Smak:** Dobry, zły gust. G. pomarańczowy (= *dziwny, dziwaczny*). Mieć G., nie mieć gustu. Ubierać ś. z gustem (= *ze smakiem, gustownie*), bez gustu (= *niegustownie*). Onej pisania sztuki z dowcipem i gustem tyś dał pierwszy przykłady pod naszym Augustem. Tremb. Ten ś. śród mędrców liczy, zna chemję, ma G., kto pierwiastek słodyczy z lubych wyciągnął ust. Mick. **2.** (do czego, × w czym) *upodobanie w czym, chęć do czego:* Różne są gusta. Każdy ma swój G. Prz. Być w czyim guście = *podobać ś. komu:* To nie jest w moim guście. Ta dama nie podoba ś. kobietom, ale jest w męskim guście. To nie przypada mi do gustu (= *do smaku*). Nabierać gustu do czego. × Widziała przed sobą ładnego chłopca do gustu swego. L. To zależy od gustu. Wszystko to odmienne: łaska pańska, G. kobiet, pogody jesienne. Kras. Z gustembym to zrobił (= *chętnie, z zadowoleniem*). × Ten ma G. w nauce, ten w muzyce. Gol. × I lasy ciemne gusty w tej muzyce miały. Jabł. × Położył ś. wcześnie, lecz nie mógł gustu żadnego mieć we śnie. Wad. × W kniejach Cefal G. złożył i w zwierzu zabitym. Drużb. × Do rozkoszy G. wziąłem. Hul. [To nie jest każdemu w gusta. Dziewczyno, uspokój mi gusta, żebyś pozwoliła złączyć z usty usta (= *żądzę*)]. **3.** *sposób wykonania, rodzaj, styl, moda:* Sprzęt w nowym guście. Sprawię sobie ubranie w tym guście, jak ty masz. Niedaleko pałacu chanów wznosi ś. mogiła, w guście wschodnim zbudowana. Mick. **4.** × *zadowolenie, ukontentowanie, radość, uciecha:* Z tej nowiny G. będzie miał dziwny. Bardz. Zdr. **Guścik, Gusteczek.** Zgr. **Guścisko.** <Łć. gustus>

Gusteczek, czka, zwykle tylko w lm. **czka** p. **Gust:** Są gusta, guściki, gusteczka, guściska. Prz. Są gusta i gusteczka: jednemu podoba ś. matka, drugiemu córeczka. Prz.

[**Gustoforka, i,** lm. **i**] p. **Bursztówka.** <Przekręcenie Nm. Borsdorfer, od Borsdorf w Saksonji>

Gustować, uje, ował w kim, w czym = *znajdować upodobanie, smakować, lubić kogoś a. coś:* Ma szlachetną naturę, jeżeli gustuje w Ochockim, nie w Starskim. Prus. <Łć. gustare = kosztować, próbować, smakować>

Gustowanie, a, blm., czynność cz. **Gustować:** Wspomniałem o twoim gustowaniu i ciasteczkach. Słow.

Gustownie przys. od **Gustowny:** G. ś. ubierać.

Gustowność, i, blm. rz. od **Gustowny:** G. ubrania.

Gustowny *przypadający do gustu, będący dowodem dobrego gustu, z gustem zrobiony, piękny, ładny, wytworny, wykwintny, elegancki:* G. strój, kapelusz. Gustowne meble. Na wytwornym łóżku bety w kolorowych, niegustownych poszewkach. Bał. Winszowałem gustownego wyboru, i jak mi ś. zdało, niezbyt drogiego kupna. Kras.

[**Guszczer, a,** lm. **y, Gościor**] *jesiotr.* <p. Guszczora>

[**Guszczora, y,** lm. **y**] p. **Siniec.** <Nm. Güster>

Guścik, u, lm. **i** p. **Gust:** Są gusta i guściki. Prz.

Guścisko, a, lm. **a** p. **Gust:** Są gusta, guściki, gusteczka i guściska. Prz.

1. [Guś guś guś!] *nawoływanie świń.* <p. **Guda**>
2. [Guś guś guś] p. **Gusi gusi!**
1. [Guśka, i, lm. **i]** dziec. *świnia.* Por. **Guda.**
2. [Guśka!] p. **Gudziu gudziu gud gud!** <p. Guda>

Guślarka, i, lm. **i 1.** a. **Guślarzycha, Guślarycha, [Guślnica, Guśnica]** *ta, co gusła czyni, czarownica, wiedźma; wróżbiarka.* **2.** ✕ *ta, co wierzy w gusła, kobieta zabobonna.* Troc.

Guślarski przym. od **Guślarz:** O guślarskich czarach to napiszemy. Haur.

Guślarstwo, a, lm. **a 1.** *wykonywanie guseł, czynienie czarów, czarowanie, czarnoksięstwo.* **2.** ✕*wiara w gusła, zabobonność.* <p. Gusła>

Guślarycha, y, lm. **y** p. **Guślarka.** Słow. <p. Gusła, z końcówką Ukr.>

Guślarz, a, lm. **e,** ✕ **Gusłarz 1.** a. †**Guślnik** *ten, co czyni gusła, czarnoksiężnik, czarodziej, czarownik; wróżbiarz:* Uroczystość ta (dziady) początkiem swoim zasięga czasów pogańskich i zwała ś. niegdyś ucztą kozła, na której przewodniczył koźlarz, huślar, G., razem kapłan i poeta (gęślarz). Mick. Już na poddaszu trzykroć krzyknęły puszczyki, jak guślarze. Mick. Idź ze świata ku mogile, idź od mędrców do guślarzy. Mick. **2.** ✕ *ten, co wierzy w gusła, człowiek zabobonny, zabobonnik.* Troc. <p. Gusła>

Guślarzycha, y, lm. **y** p. **Guślarka:** Tak ś. ze swą guślarzychą zmówił ów gad. Słow. <p. Guślarycha>

†**Guślić, i, ił** i **[Guślić]** *czynić gusła, czarować:* Niech zginie, którykolwiek guślił i czarował. Białob. [Mać umieli kreślić, G., i spalili ją].

[Guślisko, a, lm. **a]** p. **Gusła:** Syćko to było jacy omamienie i G.

[Guślnica, y, lm. **e]** p. **Guślarka.**

†**Guślnik, a,** lm. **cy** p. **Guślarz:** Nie będzie czarownik ani G. u ciebie. B. Sz.

✕ **Guślny** przym. od **Gusła,** *zabobonny:* Pogańskich ludzi guślne obrazy. Jan.

[Guśnica, y, lm. **e]** p. **Guślarka.**

[Gut, u, lm. **y]** *drzewo krzywe, sękowate, niezdatne do niczego.* Pol. <? Por. Czes.-Moraw. gútný (o drzewie) = spróchniały>

†**Guta, y,** blm. p. **Letarg.** <Łć. gutta = kropla; dawniej przypisywano przyczynę letargu kroplom, spadającym z mózgu>

✕ **Gutapercza, y,** blm. p. **Gutaperka.**

Gutaperczany p. **Gutaperkowy:** W przedsionku znajdowała ś. rura gutaperczana. Rog.

Gutaperka, i, blm., ✕ **Gutapercza** chem. *materja pochodzenia roślinnego, podobna z własności do kauczuku.* <Malajs. gatah percza = guma perczowa; percza = drzewo kauczukowe>

Gutaperkowy, Gutaperczany przym. od **Gutaperka.** Przen.: Gutaperkowa twarz jego układała ś. w wyraz głębokiego wzruszenia. Bał.

Guwaka, i, lm. **i** bot. p. **Areka.** <Z niby Łć. guvaca>

!**Guwernamentalny** *do rządzenia służący, rządzący:* Środek G. Krasz. <Fr. gouvernemental>

Guwernantka, i, lm. **i, [Gubernantka, Gubernátka, Gubyrnatka, Gunerwanta, Narwanta] 1.** *nauczycielka domowa, ochmistrzyni:* Trzymać guwernantkę do dzieci. G. na pensji. **2.** przen. *kobieta, narzucająca ś. ze swemi radami:* Jaka mi G.! <Fr. gouvernante>

Guwerner, a, lm. **rzy** a. **owie,** ✕ **Guwernor,** †**Gubernator, [Guberner, Gubernát, Gubernant]** *nauczyciel domowy, ochmistrz, wychowawca:* G. następcy tronu. Już my z żoną wyrośli z guwernerów. L. (= *mamy swój rozum, nie potrzebujemy kierowników*). <Fr. gouverneur>

Guwernerka, i, blm. p. **Guwernerstwo.**

Guwernerować, uje, ował *być guwernerem.*

Guwernerowanie, a, blm., czynność cz. **Guwernerować.**

Guwernerski przym. od **Guwerner:** Chleb G. (= *zawód guwernera, guwernerstwo*).

Guwernerstwo, a, blm., **Guwernerka** *zawód guwernera, guwernerowanie:* Czyliżby podłej kondycji człowieka zażywano do akompanjowania panu, jakim był starosta bobrujski, dalej guwernerstwa Imp. podskarbiemu nadw. lit.? Rzew.

✕ **Guwernor, a,** lm. **owie** p. **Guwerner.**

Guz, a, lm. **y,** †**Gąz 1.** a. **[Guzica]** *wielki guzik do zapinania:* Druciane koszulki ze złoconemi guzami na spięciach. [Gra w guzy] = *gra w guziki:* W guzy zagrali. **2.** *narośl na drzewie:* G. na drzewie. Kn. Ciągnie za sobą długie, sążniowate drzewo, uzbrojone w krzemienie i guzy i sęki. Mick. W karby (drzewa) wtykają ś. ostre krzemienie, które z czasem wrastają w drzewo i tworzą guzy twarde. Mick. **3.** *ozdobny węzeł, otaczający kielich kościelny między kubkiem a podstawą.* **4.** ✕ przen. *mały człowiek, karzeł, liliput, pigmejczyk, pędrak:* Karła łając, wrzeszczy: guzie niecnotliwy! Mor. G. mały a zły. Troc. **5.** anat. = a) i zdr. **Guzek** (tuber) *wzniesienie kostne:* G. czołowy, kulszowy. b) G. w gardle przyrodzony = *grdyka.* c) †G. mleczny a. płucowy p. **Grasica. 6.** lek. = a) a. **[Guzieł]** (tumor) i posp. = *obrzmienie ograniczone, występujące nagle po uderzeniu,* in. obrzęk: Drzwi były tak nizkie, iż lubom ś. ledwie nie pół zgiął, wszedłem z guzem na czole. Kras. Leniwy ma guzy na grzbiecie. Prz. Żart.: Mały komar, a przecież G. po nim. Prz. Rączemu G. na brzuchu rośnie, a leniwemu na grzbiecie. Prz. Przen. = *bicie, cięgi, kije, lanie, smarowanie:* Oberwać guza. Szukać guza (= *narażać ś. na bicie a. na nieprzyjemność, na niebezpieczeństwo*). ✕ Załawiać, gonić na G. Nie potrzebać po guzy jeździć na Podole. Wypr. Otóż tobie, Klimku, guzy w upominku. Bies. Guzem to rozstrychnąć trzeba. Troc (= *ta sprawa musi ś. skończyć bijatyką*). Srebrny, złoty G. nie boli. Prz. (= *gdy kto bije, a obdarowywa, to nie boli*). b) a. ✕ **Guzeł** (neoplasma vel tumor) *nowotwór wszelaki, wyglądu bulwiastego,* †sadzel: ✕G. biały (tumor albus). G. jądrowy, mądowy = *mięsak jądra* (sarcocele). G. krwawy p. **Krwiak.** †G. łojowaty, łojowy p. **Łojak.** †G. mączny p. **Kaszak.** †G. miodowy = *torbiel skóry z zawartością gęstopłynną* (†meliceris). G. morowy a. †powietrzny p. **Morówka.** G. nabrzmiewający, ✕naprężny, ✕pęczniejący, ✕wzwodny (tumor erectilis). †G. niecierpiętliwy p. **Kaszak.** †G. pulsowy p. **Tętniak.** G. rakowaty, trędowaty. †Świnie guzy p. **Zołzy.** †G. zaskórny, martwy, in. G. zapalny pochewki ścięgna, martwa kostka (ganglion). Plastr na różne guzy. Troc. **7.** wet.: Guzy łożyskowe p. **Łożyszcza.** Zdr. **Guzik, Guziczek.** Zgr. **Guzisko.** <GUZ>

[Guza, y, lm. **y, Guzica]** *zad, zadek, pośladek.* <GUZ>

Guzaty *mający guzy:* Jarzmo guzate. Ml.

✕ **Guzdra, y,** lm. **y** p. **Guzdrała.** Mrong. <GUZ([D]R)>

[Guzdracz, a, lm. **e]** p. **Guzdrała.** Mrong.

Guzdrać się, ra ś. a. rze ś., rał ś., †Kustrać ś., [Guzdrolić ś., Kuzdrać ś., Kustrać ś.] *marudzić, robić coś powoli, dłubać ś., grzebać ś., wybierać ś. powoli (np. w drogę), nie śpieszyć ś., zwlekać, nie odstawiać roboty na czas:* Opowiadanie było czasem przerywane gniewem Owsikowskiego, że ś. guzdrzą z kolacją. Korz. <GUZ[D]R>

Guzdralska, kiej, lm. **kie** forma ż. od **Guzdralski:** Pani G.

Guzdralski, ego, lm. **scy** p. **Guzdrała.**

Guzdrała, y, lm. **y, Guzdralski, × Guzdra, [Guzdracz]** *ten, co ś. guzdrze, dłubała, gramoła, dłubalski, maruda, nudziarz.*

Guzdranie się, a ś., blm., **Guzdranina** czynność cz. **Guzdrać ś.**

Guzdranina, y, lm. **y** p. **Guzdranie ś.**

[Guzdrolić się, i ś., ił ś.] p. **Guzdrać ś.**

× Guzdrowaty *kostropaty, najeżony, kosmaty.* <? por. Kostropaty>

Guzek, zka, lm. **zki I.** anat. p. **Guz. 2.** lek. p. **Grudka.**

[Guzel, zla, lm. **zle]** *goleń, kość goleniowa.* <GUZ>

× Guzeł, zła, lm. **zły** lek. p. **Guz.** S. K.

Guzica, y, lm. **e I.** [G.]=a) p. **Guz:** Kontus ze śklanemi guzicami. b) p. **Guza:** Muzycy, lepibyście gráli świni na guzicy. **2.** *†ptak kukułka.* **3.** anat. p. **Ogonowy. 4.** bot. p. **Guzikowiec.** Zdr. **† Guziczka.**

Guziczek, czka, lm. **czki I.** p. **Guz** i **Guzik:** G. od koszuli. Lek.: †G. w nurcie moczowym (caruncula), niegdyś poczytywany za przyczynę rzeżączki przewlekłej. Sól z oliwą rozpędza guziczki i każde wzdęcie bolące. Śpicz. **2.** [Guziczki] = *pastylki z santoniny.* **3.** w lm. wet. p. **Łożyszcza.**

† Guziczka, i, lm. **i** p. **Guzica:** Lędźwica u kokoszki, G. Mącz.

Guziczkowaty lek. (tuberculatus) *do guziczka podobny,* in. guzikowaty, gruzełkowaty. Nóż G. p. **Główkowaty.**

Guziczkowy I. przym. od **Guziczek. 2.** [Guziczkowa róża] p. **Róża.** [Guziczkowe ziele] p. **Ziele.**

† Guziczny przym. od **Guzica;** anat.: Kość guziczna p. **Ogonowy.**

[Guziel, zła, lm. **zły]** p. **Guz.** Zdr. **[Guziołek].**

Guzik, a, lm. **i, [Kuzik] I.** *mały guz*=a) *krążek, służący do zapinania ubrania, zapinka, †knaflik:* G. drewniany, sukienny, kościany, metalowy. G. od fraka, od spodni. Przyszywać, obrywać guziki. Zapiąć, odpiąć guziki. Zapiąć ś. na wszystkie guziki. Rejent zbladnął, zaczął zapinać guziki, myśląc, że Maciej wzrokiem suknie z niego złupi. Mick. Gra w guziki. b) *mały guz na ciele:* Guziki ma na głowie. Troc. G. cyckowy. Bobr. **2.** × przen. *gałka, kulka:* Koronki w guziki wyszywane. Troc. Guziki u różnych naczyniów. Troc. G. u laski. L. **3.** *część jakiego przyrządu, służąca do naciskania:* Przycisnąć G. od drutu telegraficznego. G. przy dzwonku elektrycznym. **4.** p. **Jabłko. 5.** [G.] = a) *czapka grzyba.* b) *kropla ropy nafcianej na kamieniu:* Krople ropy na kamieniu w języku nafciarskim nazywają ś. guzikami. Sew. **6.** przen. *nic, figa:* G. mu zrobił, pokazał. **7.** †anat.=a) p. **Kłykieć.** b) p. **Gruczoł.** c) †Guziki czworoparzyste p. **Czworaczy.** d) †Guziki w gardle p. **Migdał. 8.** bot.=a) G. owocowy a. **Jajownik** (ovarium) *dolna część słupka.* b) G. złoty p. **Jaskier. 9.** bud. p. **Głowatka. 10.** hut. *kulka złota, srebrna a. ołowiana, otrzymana na kapelce a. w tygielku.* **11.** †lek. (clavus) *brodawka, nagniotek.* Zdr. **Guziczek.** Por. **Gruzełek.** <GUZ>

Guzikarka, i, lm. **i** forma ż. od **Guzikarz.**

Guzikarnia, i, lm. **e** *fabryka, gdzie robią guziki.*

Guzikarski przym. od **Guzikarz:** Rzemiosło guzikarskie.

Guzikarstwo, a, blm. **I.** *robienie guzików, rzemiosło guzikarza.* **2.** *handel guzikami.*

Guzikarz, a, lm. **e** *ten, co robi guziki.*

Guzikowato przys. od **Guzikowaty.** L.

Guzikowaty I. *podobny do guzika:* Szyjki (słupków) zakończone guzikowatym znamieniem. Rost. **2.** anat.: †Pociąg G. = *wyrostek kłykciowaty,* p. **Gałeczkowaty. 3.** lek.: a) p. **Guziczkowaty.** b) Nóż G.=*z tępym końcem,* in. główkowaty.

Guzikowiec, wca, lm. **wce, Guzikowe drzewo, Guzica, Puchowicznik** bot. (cephalanthus) *roś. z rodziny marzanowatych.*

Guzikowy I. przym. od **Guzik:** Guzikowa dziura. Łs. **2.** anat.: Staw G. p. **Staw. 3.** bot.: Guzikowe drzewo=a) p. **Drzewo.** b) p. **Guzikowiec. 4.** lek. p. **Gruzełkowaty.**

[Guziny, in, blp., **Gziny]** *wieczorynki z tańcami podczas zapust.* <Por. Giez, Gzić ś.>

[Guziołek, łka, lm. **łki]** p. **Guziel.** <GUZ>

Guzisko, a, lm. **a** m. i ni. p. **Guz.**

Guzkowaty lek. p. **Grudkowaty.**

[Guzłać, a, ał] I. *miąć.* **2.** *bez powodu ustawicznie łajać.* <GUZ>

[Guzłanie, a, blm.] czynność cz. **Guzłać.**

†Guzman, a, lm. **owie, †Gusman** *błazen, kuglarz:* Ktoby chciał tak konterfetować ludzi, z rozdzieraniem gęby, z wyszczynieniem języka, nie uszedłby też, jedno za guzmana. Górn. Ilekroć ś. pysznisz, tylekroć ś. stawasz błaznem i guzmanem u Boga. Wer. <Może Gusła+Nm. Mann=człowiek>

[Guznąć, nie, nął] *szturchnąć w bok, popchnąć.* <GUZ>

Guzo-krzyżowy wiąz, anat. (ligamentum tuberoso-sacrum), in. wiąz kulszo-kuprowy. <Guz+Krzyż>

†Guzowacić się, i ś., ił ś. p. **Guzowacieć:** Ciasto ustawnie mieszać trzeba warząc, by ś. nie guzowaciło. Sien.

Guzowacieć, eje, ał, †Guzowacić ś. *stawać ś. guzowatym, dostawać guzów.* <GUZ>

Guzowacizna, y, lm. **y** anat. (tuberositas) *płaska wyniosłość kości, zwykle nierówna,* in. guzowatość, †chropowacina, ×chropowatość.

Guzowato przys. od **Guzowaty:** Wyglądał koszlawo, nieforemnie i G. Krasz.

Guzowatość, i, lm. **i I.** rz. od **Guzowaty,** *nabrzmiałość, zgrubiałość:* Sok ten pomaga cierpiącym ociekłość twarzy, i którym G. na twarzy narasta. Sien. **2.** anat. (protuberantia) *guz, wzgórze, garb,* guzowacizna, ×chropowacina, ×chropowatość: G. potyliczna wewnętrzna i zewnętrzna (p. occipitalis interna et externa).

Guzowaty I. *mający guzy, pełen guzów;* lek. kłąbiasty (bulbosus): Plastr ten zatwardziałe miejsca i guzowate miękczy. Spicz. **2.** ×przen. *zawiły:* Przełożę tu pokolenie narodu wołoskiego, jeżeli jeszcze co pewnego z tak guzowatej gmatwaniny będzie ś. mogło wywikłać. Błaż. **3.** bot.: Dziewanna guzowata p. **Hełmek.**

Guzy I. *†karłowaty, pędrakowaty.* **2.** [G.] p. **Kusy:** Pies G. (=*bez ogona*). Daleko G. od zająca. Prz. (dom. pies). <p. Kusy>

[**Gwadzgać, a, ał**] p. **Gwazdać.** <Dźwn.>

[**Gwadzganie, a, blm.**] czynność cz. **Gwadzgać.**

Gwajak, u 1. lm. **i a. Gwajakowiec, Drzewo gwajakowe, Drzewo francuskie** bot. (guajacum) *roś. z rodziny parolistnikowatych.* Gatunek: G. lekarski (g. officinale). **2.** blm. chem. *żywica z rośliny gwajak lekarski.* <Hp. guayaco, z jęz. Haityjsk.>

Gwajakol, u, blm. chem. i apt. *substancja płynna, stanowiąca główną część składową kreozotu bukowego.* <Od Gwajak>

Gwajakowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Gwajak.**

Gwajakowy 1. przym. od **Gwajak:** Kora, żywica gwajakowa. **2.** [Drzewo gwajakowe a. burgundzkie, słodkie] = *lignum guajaci.* **3.** bot.: Drzewo gwajakowe p. **Gwajak.**

[**Gwał, u,** lm. **y**] *rzecz jakakolwiek drobna.* <? Por. Czes. hval = drobna rybka>

Gwałcenie, a, blm., czynność cz. **Gwałcić.** <p. Gwałt>

Gwałciciel, a, lm. **e,** †**Gwałtownik,** × **Gwałcin** *ten, który gwałci:* G. prawa, przymierza, kościołów, kobiet, posłów. Troc.

Gwałcicielka, i, lm. i forma ż. od **Gwałciciel.**

Gwałcicielski przym. od **Gwałciciel.**

Gwałcić, i, ił, †**Gwałtować 1.** kogo a. co = *gwałt zadawać komu a. czemu, dopuszczać ś. gwałtu nad kim a. nad czym:* × G. posły. Troc. G. kościół. Troc. Dla ciebie Chrystus umarł, dla ciebie w dzień trzeci gwałci grób z martwych wstawszy. Pot. (= *gwałtem otwiera*). G. kobietę (= *zmuszać ją do stosunku cielesnego*). Żołnierze rabowali i gwałcili. Niechętne lica gwałci do uśmiechu. Mick. **2.** co = *łamać, naruszać, pogwałcać co, wykraczać przeciw czemu:* G. posty, przysięgę, przymierze, prawa gościnności, prawidła języka. Pojmać zuchwalca, który pokój pospolity gwałci. Górn. **G. ś.** *być gwałconym:* Gwałcą ś. często prawa, pozorem obrony. L. <p. Gwałt>

× **Gwałcin, a,** lm. **owie** p. **Gwałciciel:** Marcin czeladzi G. z miejsca jednego śle do drugiego. Prz.

†**Gwałciwy** p. **Gwałtowny:** Dziewica abo niewiasta gwałciwego osilstwa uchodząc, do wsi bliższej przyszedszy, ku wieśnicam wołać będzie płacząc. Św. z Woc.

Gwałt, u, lm. **y 1.** *czyn przemocy, przemoc, przymus, znaglenie, zniewolenie siłą:* G. nic innego nie jest, jedno moc a zhołdowanie kogo nad jego wolą. Górn. G., czyn przemocy, który ś. dzieje wtenczas, kiedy kto napada na dom czyj lub na osobę i siłą wydziera a. cudzą własność, a. niewinność, a. i samo życie. Kras. A. Popełnić G. Dopuścić ś. gwałtu. Użyć gwałtu. G. komu zadawać, czynić (= *przymuszać, zmuszać, przynaglać kogo*). G. czynić naturze. G. sobie zadawać. G. sobie prawie czyniąc, opuściłem tak miły dom. Kras. G. gwałtem odpierać. Choć droga stroma i ślizka, G. i słabość bronią wchodu, G. niech ś. gwałtem odciska. Mick. Gwałtowi ustąpić trzeba. Troc. Dziś Witołd uknuł coś różnego znowu, na G. swobodną wyśledziwszy porę. Mick. Prawo, przez lat tyle wolne i całe, G. odniosło. Warg. Czyż dawno w środku pokoju i zgody gwałtem litewska wstrząśniona stolica? Mick. Gwiazdy różne wielkością i kształtem, do przeciwnego wyrzucone biegu, kiedy je niebo jednostajnym gwałtem wiecznie odtrąca od każdego brzegu... Mick. G. ś. dzieje komu a. czemu. Nie pił, leliśmy w gardło, krzyczał: G. ś. dzieje! Mick. W tym G. ś. wolności dzieje i prawu pospolitemu. Górn. †Na gwałcie = *podczas dokonywającego ś. czynu przemocy:* Ktoby zabił gwałtownika, nie przewini, gdy dowiedzie, że to na gwałcie uczynił. Sz. G. na kobiecie dokonany (= *siłą wymuszone obcowanie cielesne, zgwałcenie*). G. białejgłowie uczyniony. Kn., Troc. †G. panieński (= *porwanie panny*). **Gwałtem** przys. = a) a. †Za gwałtem, †przez G. = *przemocą, siłą:* Gwałtem zabrać, porwać co. Chciał wejść gwałtem. Trzech braci pozabijawszy, ojcu truciznę dawszy wypić, sam ś. gwałtem uczynił panem. Star. Scypjo hiszpańskie państwa znowu gwałtem odebrał. Warg. Nasz język zda ś. trudny, a jakby człowiek całą gębą a gwałtem mówił. Górn. Gwałtem łzy, podobne dżdżowi, rzuciły ś. człowiekowi. Groch. (= *gwałtownie, niepowstrzymanie*). (Uśmiech) jakoby gwałtem przyciągnięty, usiadł na ustach i wkrótce uleci. Mick. Miał Herod przyczynę do bojaźni nowego króla, bo za gwałtem panował w królestwie. Białob. Fulwjusz Kapuę przez G. wziął. Warg. Przez G. zamrużał powieki z ckliwości. Wad. b) a. [**Gwałt**] *koniecznie, bądźcobądź:* Gwałtem chce uchodzić za mądrego. Gwałtem ś. czego domagać (= *natarczywie*). [Nie chcą mi sołtysowej córki dać... Teraz mi ją gwałt chcą dać]. Choć mię nie pyta, chociaż milczeć umiem, mówiłem gwałtem. Mick. c) †*gwałtownie, niespodzianie, nagle, raptownie:* Wbieżał gwałtem miedzy nieprzyjaciele. Chwal. d) [Gwałtem] *bardzo:* Nie gwałtem mocny w nogach. Kon. **2.** *silne natarcie, siła, moc:* Na ludzie jego, bez sprawy lada jako ciągnące, z taką mocą a gwałtem wielkim padł, iż je na głowę poraziwszy, do kosza wegnał. Mick. (Rumszyski olbrzym,) natarczywej broniąc ś. powodzi, na twardych barkach G. jej dotąd trzyma. Mick. G., co ramię na cięcie wytęża, przechodzi i do oręża. Mick. **3.** *ratunek, pomoc:* Gwałtu wołać. Jeśli mię będziesz zatrzymywał, to gwałtu zawołam. Boh. Gwałtu! ratujcie, kto w Boga wierzy! Gwałtu! wołają, zamykajcie bramę! Mick. Nań gwałtu zawołała, mówiąc: „Przybądźcie do mnie rychło, siostry obie, on to dziki wieprz.“ Otw. Przen.: Gwałtu! = *olaboga!, rety!:* Gwałtu! co ja widzę! Gwałtu! jakaż brzydka! Na G. wołać, dzwonić, bębnić, trąbić = *na trwogę.* Na G. uderzyć. Troc. Kiedy na G. wołają we wsiach Tyńcowi należących, tedy krzyczą: „Starza, Starza.“ Papr. Na G. uderzono dzwonem. Wad. Na G. ogniowy bić w dzwon był zwyczaj. Tw. †Miasto Kraków dla zabicia Tęczyńskiego, gwałtu zawołanie utraciło. Papr. (= *prawo zwoływania na trwogę*). W mieściech, gdy zadzwonią na G., ku gwałtowi bieżeć mają. Groic. **4.** przen.: Na G. = *jak najprędzej, co rychlej, co żywo, na łeb na szyję:* Kazać co robić na G. Pędzi poganin na G. swoje rzesze. Jabł. Ludzie po wsi biegali, krzycząc na G. pomocy, że kościołek ś. pali. Len. **5.** *bicie na trwogę (we dzwony):* Dzwonów G. i zbrój chrzęsty. Mick. **6.** *hałas, krzyk, zamieszanie:* Narobić gwałtu. **7.** †*ciężkie położenie, ostateczność, konieczność:* Książę opolski, nie mając gwałtu żadnego, poddał ś. królowi czeskiemu. Paszk. Kiedy czują G. już Turcy ostatni, okrutnie ś. biją. Leszcz. S. **8.** †i [G.] *wielka ilość, siła, mnóstwo, kupa, masa:* Bulgarowie bydła G. chowają. Kłok. G. pieniędzy. **9.** [G.] *powinność robocizny ponad pańszczyznę (szczeg. podczas żniw).* <Nm. Gewalt = siła, przemoc>

Gwałtem przys. p. **Gwałt.**

Gwałtować, uje, ował 1. †p. **Gwałcić:** Cesarz, gwałtując prawo narodów, chciał polskie posły topić. Błaż. **2.** × *wołać gwałtu, hałasować, la-*

mentować: Szlachta gwałtowała, ale lamenta jej, przedzierające ś. do tronu, zbywano milczeniem. Rol. **3.** [G.] *pilnie wymagać czegoś, gwałtem ś. domagać, naglić, pilić:* Ni jeden chłop nie poszeł do dwora na robotę, a tu już łąki gwałtowały (*=kośby ś. domagały*).

Gwałtowanie, a, lm. **a** czynność cz. **Gwałtować:** †G. pokoju. Błaż. [To wasze G. o szkołach dla chłopów ninac ś. nie zda] (*=domaganie ś., agitacja, nawoływanie*).

Gwałtownia, i, lm. **e** *czyn gwałtowny, gwałt, przemoc:* Nie dopuści ś. żadnej gwałtowni. Krasz.

†Gwałtownica, y, lm. **e** *ta, co doznała gwałtu:* Kiedy pąn wsi kmiotówną uciśnie gwałtem, rodzicy onej to gwałtownice odejć mają wolność. Św. z Woc.

†Gwałtownictwo, a, blm. *popełnianie gwałtu, dopuszczanie ś. gwałtu:* Gdzie pijaństwo panuje, snadnie ś. tam dopuszczą gwałtownictwa. Star.

× **Gwałtowniczy,** †**Gwałtownikowy** przym. od **Gwałtownik.** Sł. wil.

Gwałtownie przys. od **Gwałtowny:** Wpaść G. do izby (*=raptownie, nagle i z trzaskiem*). Wiatr wiał G., lekarstwo działa G. (*=silnie*). Postępować G. (*=porywczo*). Starał ś. te narody niegwałtownie do chrztu skłaniać. Lel. (*=bez użycia gwałtu*). G. wydarli mu część kraju. Mick. (*= gwałtem, przemocą*). †Najechanie domu G. (*=z użyciem gwałtu, przemocy*). × Śmiech częstokroć G. ś. wydaje, mimo woli śmiejącego ś. Dudz. (*=z musu*). †Wojsko G. wielkie. Leop. (*=bardzo, niezmiernie, strasznie, ogromnie*).

Gwałtownik, a, lm. **cy I.** †p. **Gwałciciel:** G. pokoju. Sz. Praw G. Warg. G. miejsca. Kn. (*=rabuś, grabieżca*). Przen.: Królestwo niebeskie gwałt cierpi, a gwałtownicy porywają je. Wuj (*=ci, co ś. o nie bardzo gorliwie starają*). **2.** *człowiek gwałtowny, porywczy, raptus:* Nieboszczyk mój był porywczy, G. Ost. **3.** [G.] *ten, co gwałty, krzyki wyprawia:* Más dzieci gwáłtowniki, ze niech Bóg broni!

†Gwałtownikowy p. **Gwałtowniczy:** Pan wyswobodzi niedostatecznego od miecza ich i z ręki gwałtownikowej ubogiego. Leop.

Gwałtowność, i, lm. **i** rz. od **Gwałtowny:** G. wichru, burzy, choroby, strumienia, charakteru. × Gwałtowności w tym kraju nie są cierpiane. L. (*=gwałty*). W gwałtowności i głębokości rzeki utonął. Warg. <p. Gwałt>

Gwałtowny I. a. †**Gwałciwy** *z gwałtem połączony, przemocy używający a. przemocą uskuteczniony:* Użyć środków gwałtownych. †Gwałtowną ręką a. gwałtownie. Ort. †G. występ = *gwałt:* Gdy ubogi bogatego o gwałt pozywa, bogaty przez świadki ma a może ś. oczyścić, inaczej podla gwałtownego występu słuszną winą ma być karan. St. wiśl. †Gwałtowne wzięcie = *porwanie.* Gwałtowna śmierć = *poniesiona z czyjej ręki, nie swoja, nie naturalna, nagła:* Kto tylko ściągnął do głębiny ramię, tak straszna jest kwiatów władza, że go natychmiast choroba wyłamie i śmierć gwałtowna ugadza. Mick. × Każdy tu widzi, że to G. wykład tego tu słowa. Białob. (*=naciągany*). **2.** *z przemagającą siłą i prędkością działający, a. objawiający ś., niepohamowany, niepowstrzymany:* Fale mnie gwałtowne niosą. Mick. Gwałtowna wymowa. Gwałtowne słowa biegą, że jedno drugiego nie ścignie. Mick. G. deszcz (*=rzęsisty*). *Porywczy, popędliwy, gorący, namiętny:* G. człowiek, charakter, umysł. *Bardzo silny:* G. wiatr, wybuch, ból. Gwałtowna burza, namiętność, żądza, miłość, gorączka. Gwałtowne uderzenie, lekarstwo. W gwałtownej chęci mówić— oniemiałem. Mick. Po ciężkiej pracy i gwałtownym biegu miło odetchnąć i spocząć na brzegu. Kras. (*=bardzo szybkim, forsownym, wytężonym*). **3.** *pilny, nagły, naglący, raptowny, nie cierpiący zwłoki:* Gwałtowna potrzeba. Gwałtowne niebezpieczeństwo. W tak gwałtownym razie nagłego ratunku potrzeba. Troc. × Gwałtowniejsze transakcje Rzpltej senatorowie i urzędnicy swemi podpisami utwierdzać zwykli. Nies. **4.** †*mocny, potężny:* Królewska a. ina gwałtowna ręka odjęła go od śmierci. Ort. Zamek wielki i G. Stryjk. **5.** †*wielki, znaczny:* Węgrowie starostwo w Rusi Lubartowi, wziąwszy od niego gwałtowną sumę złota, poddali. Błaż. Przed sobą widzieli wojska pogańskie gwałtowne. Leop. <p. Gwałt>

†Gwałtowy przym. od **Gwałt.**

[**Gwańda, y,** lm. **y, Gwińda**] *osoba co gważdże.* <? Por. gwazdać, gwadzgać, gwedzgać>

[**Gwańdać, a, ał, Gwińdać**] *peckać, gwazdać, jedno z drugim mieszać.*

[**Gwańdanie, a,** blm.] czynność cz. **Gwańdać.**

Gwar, u, lm. **y I.** *zgiełk, powstający z głosów wielu osób jednocześnie mówiących a. z różnych odgłosów:* Było pełno gwaru i śmiechu. Od. Wśród gwaru najsilniejszy głos ustawać zacznie. Dm. G. uliczny (*=hałas, turkot*). Słychać w ulicy pochmielne gwary. Syrok. Starzec, wiek przegwarzywszy, chciał spoczywać w gwarze. Mick. A przyszedszy do sądu pijani, każdy z nich czynił niepotrzebne gwary. Skr. Słychać G. zdala, szczęk i tętent koni. Mick. Nieraz śród wody G., jakoby w mieście. Mick. Słuchem natężonym, pośród miejskich gwarów, rozpoznawałaś zdala łoskot mojej stopy. Mick. Hucznej muzyki gwary. Syrok. G. ptasząt (*=szczebiotanie*). Przen.: G. uczt i zabaw. Tu nie słychać było gwaru życia. Krasz. **2.** × przen. *rozmowa, szczeg. głośna, gwarna, hałaśliwa, gwarzenie:* Całą noc z sobą trawią na bezsennym gwarze. L. Niewiasty przy mężach swych w perory, gwary wdawały ś., szczebiecząc. Skr. **3.** [Gwary] *hałasy, gawęda, gadanie:* Na co te wszyćkie gwary? Bez wielkich gwarów. **4.** × przen. *gadanina, bajanie, plotka:* Kto do prawego szczęścia dąży, niech zatknie uszy na gwary ludzkie. Pilch. **5.** × przen. *pogłoska, wieść, fama:* Posłyszawszy z gwarów o jego przyjeździe, czyni przygotowania na przyjęcie. Tw. **6.** × G. w uszach =*dzwonienie, szum.* <GW(AR)>

†Gwar, u, lm. **y** *gwarancja, rękojmia, którą powód dawał pozwanemu, obiecując nie zmieniać oskarżenia i osłaniać pozwanego przed oskarżeniami innych osób w tej samej sprawie, kaucja powództwa:* G. w tym jest, iż aktor obiecuje, że pozwanego chce bronić i zastąpić od wszelakiego przenagabania w tym, o co sam nań żałuje. Sz. G. ś. stał, słowie aby więcej a. wyszej nie żałował. Ort. Podnieść G. znamieniem palca. Groic. (*=dać rękojmię podniesieniem palca*). G. uczynią ręką prawą podniesioną. Dub. Spuścić G. Groic. (*=opuścić rękę a. palec podniesiony przy dawaniu rękojmi*). Obręczenie gwaru. Groic. (*=dawanie rękojmi podniesieniem ręki a. palca*). <Nm. Gewähr = poręka, rękojmia>

Gwara, y, lm. **y I.** × *człowiek wielomówny, paplacz, gaduła:* Nieprzesłuchany G. L. Gwary nieustanna i uprzykrzona wielomówność. L. **2.** [G. a. **Hwara**] = a) i †*mowa, rozmowa, język:* Pó-

ki mowa służy i w uściech dostaje gwarze przechodu, słowa te na wiatr podaje. Żebr. Godnie sie ozniémóg: wcora jesce gádáł, ba dziś od rania zamknon gware, nie pedziáł nic. Słówka nie rozumiem, kiepską gwarę macie. Jaki rozum, taka G. Prz. Ani gwary, ani spary. Prz. (*=bez wątpienia, ani mowy, niema o czym mówić, niema ś. o co sprzeczać*). Ani gwary, ani spary ś niego (*=niema z nim co mówić*). b) *głos:* Tęgą má gwarę (*=głos ma wrzeszczący i cięty*). Silná G. (*=mocny głos*). **3.** *narzecze, djalekt, idjoma:* G. wielkopolska, kaszubska, opolska, zakopiańska. G. złoczyńców. <GW(AR)>

Gwarancja, i, lm. **e,** ×**Garancja** *zapewnienie, zabezpieczenie, poręczenie, rękojmia;* ekon. *zapewnienie odbioru czegoś:* Traktat zawarty został pod gwarancją Austrji. Sł. wil. Ekon.: G. państwowa procentu od akcji (*=zapewnienie dane przez rząd państwa, że dane przedsiębierstwo będzie przynosiło pewien oznaczony procent*). <Śr. Łć. guarantia>

Gwarancyjny przym. od **Gwarancja,** *oparty na gwarancji a. dający gwarancję, gwarantujący, zapewniający:* Traktat G. Ustawa gwarancyjna Włoch względem papieża.

Gwarant, a, lm. **ci, Garant** *ten, co gwarantuje, poręcza coś, poręczyciel:* Jego Królewska Mość jest gwarantem tego traktatu. Sł. wil. <Włos. guarento, Fr. garant>

!**Gwarantjować, uje, ował** p. **Gwarantować:** Przyjmowano udziały w syndykatach gwarantjowanych.

!**Gwarantjowanie, a,** blm., czynność cz. **Gwarantjować.**

Gwarantka, i, lm. **i** forma ż. od **Gwarant:** Katarzyna była gwarantką rządu polskiego. Jez.

Gwarantować, uje, ował, ×**Garantować,** !**Gwarantjować** *ręczyć, poręczać, zapewniać, zabezpieczać, dawać rękojmię na co:* Rządy, gdy jeden drugiemu weźmie jaką krainę, to trzeci mu gwarantuje, że ta jego na zawsze będzie własnością. Jez. Kolej gwarantowana. <Włos. guarentire, Fr. garantir>

Gwarantowanie, a, blm., czynność cz. **Gwarantować.**

†**Gwardajn, a,** lm. **owie** *urzędnik, poddający próbie monetę i kruszce w mennicy, probierca urzędowy:* Komisarze ci mają ś. znosić z gwardajnami, i tak ligę i gwicht pieniędzy postanowić. Vol. <St. Nm. wardein a. guardein>

Gwardja, i, lm. **e 1.** *wojsko wyborowe, które pierwotnie stanowiło straż przyboczną monarchów:* G. konna, piesza, stara, młoda, królewska, przyboczna, nadworna, papieska. Pułk strzelców konnych gwardji. Pułk grenadjerów gwardji. Baterja artylerji konnej gwardji. Przen. żart.: G. pociejowska *=żołnierze tchórzliwi a. słabi.* Stara G. *=ludzie starzy, ale pełni sił.* **2.** *rodzaj wojska nie zawodowego:* G. narodowa *=wojsko obywatelskie.* G. miejska *=straż miejska.* G. ruchoma (we Francji) = *landwera, obrona krajowa, pospolite ruszenie.* **3.** †*orszak, świta, poczet; dwór, dworzanie:* Przyjechał biskup z wielką gwardją sług i przyjaciół swoich. Błaż. Nie ujrzeli tam gwardji dworzan zbrojnych i świetno ubranych. Dambr. <Włos. guardia>

Gwardjak, a, lm. **cy** p. **Gwardzista.** Żart.: G. pociejowski *=żołnierz tchórzliwy a. słaby.*

Gwardjan, a, lm. **i,** ×**Gardjan** *przełożony klasztoru w niektórych zakonach, np. u Franciszkanów, Bernardynów, Kapucynów.* <Śr. Łć. guardianus>

[**Gwardjan, a,** lm. **i**] p. **Gwardzista.** <Zam. Gwardjak>

Gwardjański przym. od **Gwardjan.**

Gwardjaństwo, a, blm. *stanowisko gwardjana.*

×**Gwardjer, a,** lm. **rzy** a. **owie** p. **Gwardzista:** Przyłożyła ś. do rozpędzenia nudów dawnemu gwardjerowi. Budz. <p. Gwardja>

[**Gwardyján, a,** lm. **i**] p. **Gwardzista:** Wszystcy synowie byli gwardyjánami przy królu. <Zam. Gwardjak>

Gwardyjski przym. od **Gwardja:** Są dwa doskonałe gwardyjskie pałasze z r. 1848. Rog.

×**Gwardysta, y,** lm. **ści** p. **Gwardzista.**

Gwardzista, y, lm. **ści, Gwardjak,** ×**Gwardjer,** ×**Gwardysta,** ×**Gardysta,** ×**Gardzista,** [**Gwardjan, Gwardyján**] *ten, co służy w gwardji, żołnierz a. oficer z gwardji.*

Gwarecki przym. od **Gwarek:** Siekierka, którą ważnik po odważeniu ołowiu gwareckiego wybijał znak na dowód opłacenia. Łab.

×**Gwarectwo, a,** lm. **a** *stowarzyszenie akcyjne górników.* <p. Gwarek>

×**Gwarek, rka,** lm. **rkowie,** [**Gwerek**] **1.** (w daw. Polsce) *górnik, prowadzący kopalnię po otrzymaniu pozwolenia od żupnika, posiadacz żupy a. kopalni; członek gwarectwa:* Urzędnicy gór ołówianych i żelaznych: żupnik olkuski, podżupek; gwarkowie, którzy kruszec biorą. Vol. G. sztolniowy (*=mający udział w prowadzeniu sztolni*). G. opolny a. górny (*=nie mający udziału w kopalniach sztolnych*). **2.** wog. *górnik:* G. w górach złota szuka. Chr. Co za cera owych w górach gwarków skalistych Hemowych. Tw. Wyjechali z boru, za którym ujrzeli szopy gwarków. Sienk. <Nm. Gewerk>

Gwarliwy p. **Gwarny:** Dziewczę opuszczało gwarliwych swych towarzyszy. Orzesz.

Gwarnie, Gwarno przys. od **Gwarny.**

Gwarno p. **Gwarnie.**

Gwarny 1. a. **Gwarliwy** *gwar robiący, gwarzący, pełen gwaru, szumny, hałaśliwy:* Ciżba gwarna. **2.** [G.] *rozmowny, gadatliwy:* Jaki sobie chłopek G., gospodarny, jak wleje do páły trzy kwárty gorzáły! <GW(AR)>

†**Gwarować, uje, ował** p. **Warować.** <Nm. gewähren>

†**Gwarowanie, a,** blm., czynność cz. **Gwarować.**

†**Gwarownik, a,** lm. **cy** *ten, co daje zabezpieczenie, rękojmię.* Tuch.

†**Gwarowny** p. **Warowny:** Mistrzostwo gwarowne. Akta grodzkie. <p. Gwarować>

Gwarowy przym. od **Gwara;** *djalektyczny:* Wyraz G. Nie znajdujemy w nim znamion gwarowych. Karł. <GW(AR>

Gwaroznawczy *gwaroznawstwa dotyczący, djalektologiczny:* Prace gwaroznawcze. <GW(AR)+ZN(A)>

Gwaroznawstwo, a, blm. *nauka o gwarach, narzeczach, djalektologja.*

†**Gwarunek, nku,** lm. **nki** p. **Warunek.** <Nm. Gewährung>

Gwarzenie, a, blm., czynność cz. **Gwarzyć.**

Gwarzyć, y, ył 1. ×*czynić gwar, zgiełk:* Rozumie, że ś. przysłuży, gdy gwarzy. Troc. **2.** †i [G.] *mówić, gadać, powiadać:* Uszy mają, a nie słyszą; nie gwarzą gardły swemi. Bud. W dzień szukał rozmów, w nocy musiano mu G. pacierze różańcowe, a. gadać bajki. Mick. (*= odmawiać*). [O mo jej wej babie nic nie gwarzycie? Pan Bóg gwarzy: — Co hań widzis? Ten pán

gwarzy po kaszubsku]. 3. *gawędzić, rozmawiać; prawić, opowiadać:* Kędy lipa zielona, dwuch przyjaciół coś gwarzy. Len. Święci Pańscy w rajskiej ustroni gwarzą ze sobą w cieniu jabłoni. Len. Starzy lubią G. o przeszłości. Nieraz Stach nam o tym gwarzył. Moraw. O czym kto w dzień gwarzy, o tym we śnie marzy. Prz. 4. przen.=a) (o ptakach) *szczebiotać, świergotać, śpiewać:* Ptactwo małe gwarzy. Dudz. Różnemi gwarząc tony, głosisz w kraj daleki: Niechże będzie pochwalony na wieki, na wieki. Syrok. (o skowronku). b) (o źródle) *szemrać:* Póki w cichym gaju będzie źródło G. Górs. K. M. 5. [G. a. **Gwórzyć**] (o niemowlęciu) *gaworzć, zaczynać mówić.* **G. ś.** (o rozmowie) *iść, kleić ś., toczyć ś.:* A przy miodzie, mówią starzy, słodziej ś. gawędka gwarzy. Od. Por. **Gaworzyć**. <GW(AR)>

Gwasz, u, lm. **e, Gwasza, Guasz, Guaszo l.** *rodzaj farb malarskich wodnych, mieszanina proszków farb z wodą i klejem:* G. czarny, biały. Zwyczajny G., in. farba klejowa. Ruch niemy dekoracji, koloryt gwaszu i przezroczy scenę całą zmieniły w jakieś napowietrzne zjawisko. And. 2. *sposób malowania wodnemi farbami.* <p. Guasz>

Gwasza, y, lm. **e** p. **Gwasz.**

Gwaszowy przym. od **Gwasz:** Malowanie gwaszowe (=*gwasz*). Farby, malowidła gwaszowe.

Gwazdacz, a, lm. **e** p. **Gwazdała.** <? Por. Gwańdać i in.>

Gwazdaczka, i, lm. **i** forma ż. od **Gwazdacz.**

Gwazdać, zda a. **żdże, zdał,** [**Gwaźdać**] **l.** a. ×**Gwaździć,** [**Gwazgać, Gwadzgać, Gwedzgać**] *źle pisać a. malować, mazać, bazgrać, gryzmolić:* On nie maluje, ale gwaźdże. 2. [G.] *robić źle, partolić.*

Gwazdała, y, lm. **y l.** a. **Gwazdacz** *lichy pisarz a. malarz, bazgrała, bazgracz, gryzmoła, babrała.* 2. a. [**Gwazdacz, Gwazdracz, Gwazdrała**] *partacz, fuszer:* Miseczki garncarza-gwazdały. Matl.

Gwazdanie, a, lm. **a, Gwazdanina** czynność cz. **Gwazdać.**

Gwazdanina, y, lm. **y l.** p. **Gwazdanie. 2.** *liche pismo a. malowidło, babranina, gryzmoły.*

[**Gwazdracz, a,** lm. **e**] p. **Gwazdała.**

[**Gwazdrała, y,** lm. **y**] p. **Gwazdała.**

[**Gwazgać, a, ał**] p. **Gwazdać.**

[**Gwazganie, a,** blm.] czynność cz. **Gwazgać.**

[**Gwaźdać, a, ał**] p. **Gwazdać.**

[**Gwaźdanie, a,** blm.] czynność cz. **Gwaźdać.**

×**Gwaździć, i, ił** p. **Gwazdać.**

[**Gwedzgać, a, ał**] p. **Gwazdać.** <? Por. Gwazdać i in.>

[**Gwedzganie, a,** blm.] czynność cz. **Gwedzgać.**

l. †**Gweksy, ów,** blp. *linje esowate, figlasy, floresy, esy floresy:* Mularza uczy murować jaskółka, malarza cudnych gweksów uczą ziółka. Klon. <Nm. Gewächs dosł. = roślina>

2. †**Gweksy, ów,** blp. *drażnienie kogo, żartowanie z kogo.* <? Por. Nm. (z Łć.) vexieren = dręczyć>

[**Gwelb, u,** lm. **y**] *sklepienie.* <Nm. Gewölbe>

Gwelf, a, lm. **owie** *członek stronnictwa włoskiego w wiekach średnich, przeciwnego władzy cesarskiej.* <Guelfo, Włos. postać nazwy rodu Nm. Welf>

×**Gwent, u,** lm. **y = Gment:** Zaczyna malarz swoje dzieło; wszelkie narody w gwenty wedle ojczystej pędzlem stroi mody. Min. <p. Gment>

[**Gwer, u,** lm. **y**] p. **Giewer:** G. pucować. <Nm. Gewehr = broń>

[**Gwerek, rka,** lm. **rkowie**] p. **Gwarek.**

†**Gwerman, a,** lm. **owie** gór. p. **Oberman.** <Nm. Gewährmann dosł. = poręczyciel>

[**Gwertować, uje, ował**] *ściskać.* <?>

[**Gwertowanie, a,** blm.] czynność cz. **Gwertować.**

[**Gwes**] p. **Gwisno.**

[**Gwesno**] p. **Gwisno:** G. teño nicht nie znaje. To je tak gwésno, jak amen w kóscele. Prz. <Nm. gewiss>

[**Gwesność, i,** blm.] p. **Gwisność.**

[**Gwesny**] p. **Gweśny.**

Gweśny l. †a. †**Gwiesny,** [**Gwesny, Gwisny**] *pewny, niezawodny:* Gweśne a pewne jest królestwo Twoje. Leop. Było gweśne a doskonałe zdanie. Leop. 2. [G.] *grzeczny, przyjemny.* 3. gór.: †Szyb G. a. prawy=*cembra prawdziwa, dawana wewnątrz straconej, gdy ta dla niestałości gruntu nie wytrzymuje parcia bocznego.* Łab. <Nm. gewiss>

Gwiazda, y, lm. **y l.** a) astr. *ciało niebieskie wog.; szczeg. każde ze słońc, świecących własnym światłem w odległości nader wielkiej i zachowujących na niebie położenie niezmienne,* in. G. stała, ×utwierdzona, ×spółchodząca. Gwiazdy błędne a. ×błąkające ś., ×błąkające, ×błądzące, ×osobne chodzące (=*zmieniające wciąż swe miejsce na niebie,* in. planety). Tu ś. przypatrzył planetom błędliwym i gwiazdom niebłędnym. Bardz. Gwiazdy różnej wielkości (rozróżniane według stopnia jasności). Gwiazdy pierwszej, drugiej, trzeciej wielkości a. ×wspaniałości. Okiem nieuzbrojonym dostrzegamy gwiazdy od 1 do 6—7 wielkości. Gwiazdy teleskopowe (=*dostrzegane jedynie za pomocą teleskopów).* Gwiazdy różnych typów czyli różnych klas (według budowy fizycznej). Gwiazdy zmienne (=*posiadające blask zmienny, już jaśniej, już słabiej świecące).* Gwiazdy nowe, czasowe, chwilowe (=*ukazujące ś. nagle na niebie wskutek wzmożenia ś. blasku gwiazdy słabej i następnie znów dla oka niknące).* Gwiazdy podwójne (=*dwie gwiazdy, tak blizko względem siebie położone, że oku nieuzbrojonemu wydają ś. jedną gwiazdą, stanowiące układ dwu słońc, krążących dokoła wspólnego środka ciężkości).* Gwiazdy potrójne, poczwórne i wielokrotne. Zbiorowisko gwiazd a. gromadka gwiazd (=*skupienie mnóstwa gwiazd drobnych, które razem w lunetach wydaje ś. jedynie obłokiem jasnym czyli mgławicą).* Gwiazdy ogoniaste=*komety.* Gwiazdy spadające = *drobniejsze meteory.* G. poranna a. zaranna i G. wieczorna=*nazwy Wenery, która świeci już to w godzinach rannych, przed wschodem słońca, już w godzinach wieczornych.* †G. jutrzenna. Rej. Dzień gdy ś. przybliża, jutrzenką gwiazdą już ś. niedaleki być pokazuje. Białob. Gwiazdy zwierzyńcowe a. zodjakalne. †G. świętego Jakóba (=*Orjon).* Siedm gwiazd. Kochan. (=*plejady, baby, dżdżownice, kwoka z kurczętami).* Wprzód więc nim zajdą siedmiorakie gwiazdy... Mick. †Psia G. a. †G. psia większa (=*Pies wielki).* †G. psia mniejsza (=*Pies mały).* G. biegunowa, polarna, †żeglarska, †morska. Dawida wóz, gotów do jazdy, długi dyszel kieruje do polarnej gwiazdy. Mick. (Kometa) mierzy na północ, prosto w gwiazdę biegunową. Mick. G. dzienna a. dniowa (=*słońce).* Oby z gwiazdą zjawił ś. Jan Trzeci! Mick. (mowa tu o komecie). Nauka około gwiazd. Skar. (=*astronomja).* Gwiazdy świecą, iskrzą ś., mrugają. G. promienista, świecąca, jasna. Jako G.

na świecie świecił. Skar. Po gwiazdach chodzić, jechać (=*przy świetle gwiazd, w nocy*). Po gwiazdach jechać, żeglować (=*kierując ś. gwiazdami*). G. wskazywała trzem królom drogę do Jeruzalem. Jeść o gwiaździe (=*jeść wieczerzę wigilijną po ukazaniu ś. pierwszej gwiazdy*). Rozkazał, bym przed gwiazdą drugą zgromadził wojska. Mick. Gwiazdy mierzyć. Wrzask o gwiazdy bije. Mick. Niebo przez wszystkie gwiazdy, ziemia przez ludzkie oczy mi urąga. Święt. Nie dbam o gwiazdy, kiedy księżyc świeci. Prz. (=*wolę ś. trzymać głowy, aniżeli nóg*). Znasz ś. na tym, jak wilk na gwiazdach. Prz. (=*jak koza na pieprzu*). Z gwiazd wróżyć, odgadywać przyszłość. Radzić ś. gwiazd, pytać gwiazd, czytać w gwiazdach. Dawniej wierzono, że każdy ma swoją gwiazdę, pod którą ś. urodził. G. narodzenia abo żywota sprawna. Kn. G. narodzenia a. żywotosprawna. Troc. Fałszywie powiadają, że każdy ma gwiazdę, pod którą ś. rodzi, która pokazuje, jeśli szczęśliwy a. nieszczęśliwy będzie. Białob. Znam ja, znam, co mi G. prorokuje mojego życia i co mi gotuje. Lubom. Dlatego-m tu przyszła, żebym ci odkryła, co o tobie łaskawa G. uradziła. P. Koch. (=*los, przeznaczenie*). Zła G. L. Mądrym gwiazdy nie rządzą. Prz. Urodzić ś. pod szczęśliwą, nieszczęśliwą gwiazdą (=*być w życiu szczęśliwym, nieszczęśliwym*). Pod niegminną i niepodłą urodziliśmy ś. gwiazdą: herb Dęboróg nasze godło, stary Poleś nasze gniazdo. Syrok. Wierzyć w swoją szczęśliwą gwiazdę. Przen.: G. szczęścia, pomyślności, nadziei. Kras. A. Iść za gwiazdą swych przeznaczeń. Orzesz. Przen.: Z pod ciemnej gwiazdy, od ciemnej gwiazdy=*najgorszego gatunku:* Łotr z pod ciemnej gwiazdy. Krasz. Filozof od ciemnej gwiazdy. Prz. b) przen. (o Matce Boskiej): Gwiazdo zaranna, módl ś. za nami. Gwiazdo morza, któraś Pana mlekiem swoim karmiła. Przen.: Rozświecę ja mu gwiazdy w południe. Prz. (=*tak go poczęstuję, że mu ś. w oczach zaświeci*). Uderzył ś. w czoło, aż mu ś. gwiazdy pokazały (=*światło, iskry, świeczki*). Smutny cień skrzydła samotne (orła) ronią, lecz w oczach jego gwiazd krocie. Mick. Dziewczę z buzią jak malina, twoje oczy gwiazdy dwie. Oczy, co nazywałeś wdzięcznemi gwiazdami, teraz są żalu i płaczu źródłami. Lubom. Przen. (o zjawisku świetnym a. wdzięcznym): Pieśni ma, tyś jest gwiazdą za granicą świata. Mick. G. ducha zagasnąć nie zdoła. Mick. G. pamięci promyków użycza. Mick. Nawpół górnej drogi, gdzie ci G. sławy świeci. Mick. Ona będzie niezachodzącą gwiazdą twego życia i nigdy cię nie opuści. Święt. Adieu, gwiazdo moja! L. (= *kochanie, serce, duszko, aniele*). Jest milsza G., która przyjaźń budzi w sercach dwojga dalekich, nieznajomych ludzi. Mick. (mowa tu o miłej komuś osobie). Przen.: G. przewodnia=*wskazówka, zasada postępowania.* Wieczna prawda niech będzie twoją gwiazdą niebieską. Troc. (=*przewodniczką*). **2.** przen. *osobistość sławna, znakomitość:* G. teatralna. Gwiazd literackich plejada. Kraus. Gwiazdy, świecące koło tronu. Zgasły, na których siła zależało, gwiazdy koronne. Groch. Racz ku mnie błysnąć, gwiazdo dywanu! Mick. **3.** *rzecz podobna z kształtu do gwiazdy:* a) Wyszyć gwiazdę. G. na szacie królewskiej. Troc. Każda z nich (meszt) złocista naszywana gwiazdą. Mick. G., jako ozdoba architektoniczna. G. na choince wigilijnej. W gwiazdę=*nakształt przedmiotu gwiaździstego:* W gwiazdę wał usypują. Bardz. b) *rodzaj wysokiego orderu:* Noszenie przypiętej gwiazdy do sukni wzięło początek we Francji od r. 1351. Nar. Miał na piersiach gwiazdę Świętego Ducha. Sł. wil. Żart.: Tamten astronom od nocy do rana do gwiazd wyprawia połowy i sadzi krzyże na brzuch, na pierś, na kolana. Mick. c) a. częś. zdr. **Gwiazdka** *znaczek w książce:* Już ja przyjmuję te księgi: sterminuję, gdzie są błędy; a gdzie będą miały prawdę, tam napiszę znamię gwiazdę. Korcz. d) *rodzaj korby, mającej postać gwiazdy:* Piłę opatrzyć korbą abo gwiazdą. Sol. G. miasto korby zażywana bywa, której promieniami walec obracają. Troc. e) G. wiatrów a. × wiatrowa=*rysunek, wyobrażający kierunek wiatrów, jakby ze środka koła wychodzących.* G. główniejszych podniesień=*rysunek, wskazujący kąty między linjami kierunkowemi głównych podniesień a linją południkową miejsc.* **4.** a. częś. zdr. **Gwiazdka** *plama biała na czole u konia:* G. znaczy wesołego konia. Dor. **5.** *rodzaj stowarzyszenia rzemieślniczego:* We wszystkich większych miastach są kasyna i gwiazdy, towarzystwa rzemieślnicze. Tat. **6.** [G.] *przyrząd w rodzaju latarni, zwyczajowy, doroczny, kolędowy:* Kolędnicy obchodzą z gwiazdą. **7.** bot.: G. a. Kakt G. p. **Jazgrza.** **8.** × lek. (fascia stellaris seu nodosa temporalis seu stella) *opaska na skroń nakładana,* in. o p a s k a g w i a ź d z i s t a, g w i a z d o w a t a, s ł o n e c z n a, w ę z ł o w a t a: G. prosta, złożona. **9.** woj.=a) *narzędzie do próbowania wagomiaru i równości kanału armatniego.* b) *wał usypany w postaci gwiazdy.* Zdr. **Gwiazdka, Gwiazdeczka,** [**Gwiazdeńka**]. <GWIAZD>

× **Gwiazdarnia, i,** lm. **e,** × **Gwiaździarnia,** × **Gwiazdziarnia,** × **Gwiazdopatrznia,** × **Gwiazdopatrza,** × **Gwiazdouważnia** *obserwatorjum astronomiczne:* Wychylone ku niebu gwiazdarnie. Krasiń.

× **Gwiazdarski** przym. od **Gwiazdarz**: Gwiazdarskie naczynia. Troc. Nauka gwiazdarska=a) *astronomja;* b) *astrologja.*

× **Gwiazdarstwo, a,** blm., × **Gwiaździarstwo,** × **Gwiazdziarstwo l.** a. × **Gwiazdopisarstwo,** × **Gwiazdoumstwo,** × **Gwiazdoznawstwo** *astronomja.* **2.** *astrologja.*

× **Gwiazdarz, a,** lm. **e,** × **Gwiaździarz,** × **Gwiazdziarz,** × **Gwiazdmistrz,** × **Gwiazdopis,** × **Gwiazdowid,** × **Gwiazdowidz l.** a. × **Gwiazdownik,** × **Gwiazdoznawca,** × **Gwiazdozorca,** × **Gwiazdozórca** *astronom:* Z Rzymu wygnani gwiazdarze abo matematycy. Skar. **2.** a. × **Gwiazdowied,** × **Gwiazdowieszczarz,** × **Gwiazdowieszczbiarz,** × **Gwiazdowieszczek,** × **Gwiazdowróg** *astrolog:* Niechaj ci teraz poradzą gwiazdarze, którzy patrzali na gwiazdy i rachowali księżyce, aby ci powiedzieć przyszłość. Wuj.

Gwiazdeczka, i, lm. **i l.** p. **Gwiazda:** a) Oczki jak gwiazdeczki. Groch. b) Gdzie gwiazdeczki ujrzysz, wiedz, żem sam od siebie pisał, nie wziąwszy tego z żadnego egzemplarza. Sz. **2.** † przen. *światłość.* Mor. A. **3.** † *jakiś drogi kamień,* in. † k a m i e ń g w i a z d e c z k o w y: G., kamień drogi, wiele znaczący w czarnoksięstwie. Bobr. **4.** w lm. bot. (aster amellus) *gatunek astra,* in. A s t e r z a l e ś n y, G w i a z d o s z t r z y n e r w o w y, G a w ę d a, W o ł o w e o k o.

Gwiazdeczkowy przym. od **Gwiazdeczka**: † Kamień G. p. **Gwiazdeczka.**

† **Gwiazdeczny** i [**Gwiazdeczny**] p. **Gwiazdowy:** † Bieg G. † Nauka gwiazdeczna (=*astronomja*).

† Niebo gwiazdeczne. Otw. (=*gwiaździste*). [Łuscka słoniowa (=słoneczna), gwiazdeczna].

[**Gwiazdeńka, i,** lm. **i**] p. **Gwiazda:** Nie zrachujesz gwiazdeniek na niebie.

Gwiazdka, i, lm. **i** **1.** p. **Gwiazda:** a) I nic wiem, co milsze nad wiejskie poddasze, nad gwiazdkę, co w czystej kąpie ś. krynicy? Len. Dla mnie wschodzą ranne zorze i wieczorne gwiazdki. Len. W Litawora wieży lampa, jak G., między kratą mruga. Mick. Chcieć gwiazdki z nieba (=*żądać za wiele, chcieć szybki z okna, kafelka z pieca*). Przen.: Mdłe gwiazdki kagańców. Niedź. (=*światełka*). b) Zwyczaj jest zastępować gwiazdkami zgłoski nazwiska, którego tylko pierwszą literę kładziemy. Sł. wil. Pan trzy gwiazdki. c) G. na czole u konia. **2.** *znaczek metalowy na czapce:* G. na czapce wojskowej, urzędniczej. **3.** *wilja Bożego Narodzenia:* Otrzymać podarunek na gwiazdkę. **4.** *podarunek wigilijny, kolęda:* Dostać gwiazdkę. Dać komu gwiazdkę. **5.** [G.]=a) *choinka wigilijna.* b) *osoba przebrana, należąca do obchodu gwiazdkowego.* **6.** bot. = a) (diplostephium) p. **Drosiezłot.** b) w lm. p. **Gwiazdosz.** c) Gwiazdki wodne p. **Rzęśl.** **7.** szew.=a) *kółko na podeszwie.* b) *narzędzie do wybijania gwiazdek na podeszwach.*

× **Gwiazdkować, uje, ował** *pisać fejletony pod znakiem a. pseudonimem gwiazdki:* Niewiarowski gwiazdkuje znowu; talent jego jednak, jak błędny ognik na mogile, zaświeci i — zniknie. Klim.

× **Gwiazdkowanie, a,** blm. min. *świecenie promieniste, właściwe szafirowi, chryzoberylowi i granatowi,* in. a s t e r y z m.

Gwiazdkowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Ślazownica.**

Gwiazdkowy 1. przym. od **Gwiazdka:** Wystawa gwiazdkowa. Jarmark G. **2.** bot.: Mech G. p. **Merzyk.**

× **Gwiazdmistrz, a,** lm. **e** p. **Gwiazdarz:** a) Gwiazdmistrzów, gieometrów i t. d. żeglujące narody szanują. Jabł. b) Wiem, żeś ty G., a nie chrześcijanin. Skar. <Gwiazda + Mistrz>

Gwiazdnia, i, lm. **e** zool. (astraea) *koral.*

Gwiazdnica, y, lm. **e** bot. p. **Muchotrzew.**

Gwiazdnik, a, lm. **i** **1.** × p. **Gwiazdownik.** **2.** bot. p. **Drjakiew.**

† **Gwiazdnośny** p. **Gwiazdonośny:** Gwiazdnośne koła. Bardz.

× **Gwiazdny** p. **Gwiazdowy.**

× **Gwiazdobożeństwo, a,** blm. *cześć gwiazd, sabeizm.* <Gwiazda + Bóg>

[**Gwiazdoch, a,** lm. **y**] *wół, mający gwiazdę na czole.*

Gwiazdochwalca, y, lm. **y, Gwiazdokłońca** *czciciel gwiazd:* Czego ty uczysz Sarę? Nie Chumisz, nie Tora, nie Tanach, ale wiary gwiazdochwalców. Krasz. <Gwiazda + CHWAŁ>

† **Gwiazdoczny** p. **Gwiazdowy.** Żebr.

× **Gwiazdok, a,** lm. **i** *szaniec, mający postać gwiazdy.*

Gwiazdokłońca, y, lm. **y** a. **e** p. **Gwiazdochwalca:** Niewierni są: poganie, bałwochwalcy, gwiazdokłońce. Krasz. <Gwiazda + KŁON>

Gwiazdokwiat, u, lm. **y** bot. p. **Aster.** <Gwiazda + Kwiat>

Gwiazdolity *z gwiazd złożony, gwiazdami usiany, gwiaździsty:* Przed olbrzymami drżał stary Saturn w gwiazdolitym gmachu. Min. (Rumaki) lecą i szybkiemi suwając kopyty, szlak wśród ziemi i nieba mierzą G. Dm. G. wieniec, trakt. Nar. <Gwiazda + LE>

× **Gwiazdomorski** *między gwiazdami a morzem znajdujący ś.*

× **Gwiazdomorze, a,** blm. *przestrzeń między morzem a gwiazdami.* <Gwiazda + Morze>

× **Gwiazdonośny,** † **Gwiazdnośny** *gwiazdy noszący:* G. okrąg nieba. L. <Gwiazda + NIOS>

× **Gwiazdopatrza, y,** lm. **e** p. **Gwiazdarnia.** Stasz.

× **Gwiazdopatrznia, i,** lm. **e** p. **Gwiazdarnia.** <Gwiazda + PATR>

× **Gwiazdopis, a,** lm. **owie** p. **Gwiazdarz:** Twierdzą gwiazdopisowie, że ś. pod Marsem marcjalistowie rodzą, odważni i nieustraszeni. Susz. <Gwiazda + PIS>

× **Gwiazdopisarski,** × **Gwiazdoumny,** × **Gwiazdoumski** *astronomiczny:* Gwiazdopisarska nauka. Troc (=*astronomja*).

× **Gwiazdopisarstwo, a,** blm. p. **Gwiazdarstwo.**

[**Gwiazdor, a,** lm. **y, Gwiaździarz, Gwiazdzich**] *mężczyzna przebrany, należący do obchodu gwiazdkowego:* W wilję chodzą po wsi gwiazdory. Por. **Gwizd.** <GWIAZD>

× **Gwiazdoruchy** *poruszający gwiazdy:* Nocy gwiazdoruche osie. Kniaź. <Gwiazda + Ruch>

× **Gwiazdosiężny** *sięgający do gwiazd, bardzo wysoki, niebotyczny:* Na karku gwiazdosiężnych Alpów. Nar. <Gwiazda + SIĘG>

Gwiazdosz, a, lm. **e** bot. **1.** a. **Gwiazdki, Lwia łapa, Nawrótnik, Przywrót, Przywrótnik** (alchemilla) *roś. z rodziny różowatych.* Gatunki: G. polny a. S k r y t e k (a. arvensis); G. p o s p o l i t y a. [G ę s i e ł a p k i, G o j n i k, N a w r ó t e k] (a. vulgaris). **2.** p. **Aster.** **3.** p. **Rzęśl.** **4.** (sticta pulmonaria) *gatunek granicznika,* in. g r a n i c z n i k p ł u c n i k. <GWIAZD>

× **Gwiazdoświtny** *gwiazdami oświecony.* <Gwiazda + ŚWIT>

× **Gwiazdoumny** p. **Gwiazdopisarski:** Gwiazdoumna nauka. Troc. (=*astronomja*). <Gwiazda + UM>

× **Gwiazdoumski** p. **Gwiazdopisarski.** Troc.

× **Gwiazdoumstwo, a,** blm. p. **Gwiazdarstwo.**

× **Gwiazdouważnia, i,** lm. **e** p. **Gwiazdarnia.** <Gwiazda + U + WAG>

Gwiazdowato przys. od **Gwiazdowaty:** Rośliny G. roztoczone.

Gwiazdowaty 1. a. **Gwiaździsty, Gwiazdzisty, Gwieździsty, Gwiezdzisty** *podobny do gwiazdy, mający kształt gwiazdy.* Anat.: Komórki gwiazdowate p. **Ciałko.** **2.** lek.: Opaska gwiazdowata p. **Gwiazda.**

× **Gwiazdowid, a,** lm. **owie** p. **Gwiazdarz:** Panie gwiazdowidzie! Żebr. <Gwiazda + WID>

× **Gwiazdowidz, a,** lm. **owie** p. **Gwiazdarz:** Astrolog, G. Klecz.

× **Gwiazdowied, a,** lm. **owie** p. **Gwiazdarz.** Troc. <Gwiazda + WID>

× **Gwiazdowieszczarz, a,** lm. **e** p. **Gwiazdarz:** Gwiazdowieszczarze chcą zgadywać z ruchu planet o losie ludzi. Cz. <Gwiazda + WID>

× **Gwiazdowieszczbiarz, a,** lm. **e** p. **Gwiazdarz.** Cz., Bobr.

× **Gwiazdowieszczek, czka,** lm. **czkowie** p. **Gwiazdarz.** Bobr.

Gwiazdownica, y, lm. **e** bot. p. **Muchotrzew.** <GWIAZD>

× **Gwiazdownik, a 1.** lm. **cy** p. **Gwiazdarz:** Ojcowie Niceńscy zlecili biskupowi, aby z temi gwiazdowniki, których najwięcej i najuczeńszych w Egipcie było, znalazł takie koło, w którymby

Wielka noc nie chybiła. Skar. 2. lm. i, a. × **Gwiazdnik** *narzędzie do mierzenia wysokości ciał niebieskich, astrolabja.*

× **Gwiazdowny** p. **Gwiazdowy:** Niebo gwiazdowne. Bz. (=*gwiaździste*). G. majestat. Bz.

× **Gwiazdowróg, oga,** lm. **ogi** p. **Gwiazdarz:** Prognostyki gwiazdowrogów płonnych. L. <Gwiazda + Wróg>

Gwiazdowy 1. a. **Gwiaździany, Gwiazdziany, Gwiezdny,** × **Gwiazdny,** × **Gwiazdowny,** † **Gwiazdeczny,** [**Gwiazdeczny**], † **Gwiazdoczny** przym. od **Gwiazda. 2. a. Syderyczny** astr.: Obieg a. obrót G. planety=*przeciąg czasu, jakiego planeta ta potrzebuje, by wrócić do gwiazdy, obok której znajdowała ś. poprzednio.* Doba gwiazdowa a. astronomiczna=*czas między dwoma kolejnemi górowaniami gwiazdy.* Czas G., godzina gwiazdowa=*mające za podstawę dobę gwiazdową.* Miesiąc G. a. syderyczny=*przeciąg czasu, po którym księżyc wraca do tego samego położenia względem pewnej gwiazdy stałej = 27 dni 7 godzin 43 minuty 11,5 sekundy.* Rok G. a. syderyczny=*czas, jakiego potrzebuje słońce, by wróciło do gwiazdy, przy której ś. poprzednio znajdowało = 365 dni 6 godzin 9 minut 10,7 sekundy.* 3. bot.: Drzewo gwiazdowe p. **Gwiaździeniec.** <GWIAZD>

Gwiazdozbiór, oru, lm. **ory, Konstelacja** astr. *grupa gwiazd, na sklepieniu niebieskim blizko siebie przypadających i pozornie tworzących jakby pewną całość, pewną figurę:* Gwiazdozbiory północne, południowe. <Gwiazda + Z + BIOR>

× **Gwiazdoznawca, y,** lm. **y** p. **Gwiazdarz:** Obliczenia gwiazdoznawców potrafią z góry na lat tysiąc nakreślić ruch ciał niebieskich. <Gwiazda + ZNA>

× **Gwiazdoznawstwo, a,** blm. p. **Gwiazdarstwo:** Platon udał ś. nad Nil, aby u samego źródła zapoznać ś. z arytmetyką, gwiazdoznawstwem, gieometrją. Pawl.

× **Gwiazdozorca, y,** lm. **y** p. **Gwiazdarz:** Gwiazdozorcę, astronoma matematykiem też niektórzy zowią. Mącz. <Gwiazda + ZOR>

× **Gwiazdozorny** *na gwiazdy patrzący, ku gwiazdom zwrócony:* On (=Bóg) swe pokoje gwiazdozorne niech rządzi wieki niezwrotnemi. Gosł.

× **Gwiazdozórca, y,** lm. **y** p. **Gwiazdarz.** Sł. wil.

[**Gwiazduch, a,** lm. **y**] p. [**Gwizd**]. <GWIAZD>

[**Gwiazdula, i,** lm. **e**] *krowa z białą gwiazdką na czole.*

† **Gwiazdy** p. **Gwiaździsty:** Gwiazde niebo. W. XV.

Gwiazdzi- p. **Gwiaździ-.**

[**Gwiazdzich, a,** lm. **y**] p. **Gwiazdor:** Przebrany za gwiazdzicha niesie gwiazdę.

× **Gwiazpad, u,** lm. **y** *gwiazda spadająca.* Troc. <Gwiazda + PAD>

Gwiaździany, Gwiazdziany p. **Gwiazdowy:** G. blask pięknie go zdobił. Uj.

× **Gwiaździarnia, i,** lm. **e,** × **Gwiazdziarnia** p. **Gwiazdarnia.**

× **Gwiaździarski,** × **Gwiazdziarski** przym. od **Gwiaździarz:** Gwiaździarska strażnica, t. j. obserwatorjum. Smol.

× **Gwiaździarstwo, a,** blm., × **Gwiazdziarstwo** p. **Gwiazdarstwo:** Kazanie np. na Trzech Króli, gdzie mowa o badaniu planet, o astrologach i gwiaździarstwie. Brk.

Gwiaździarz, a, lm. **e, Gwiazdziarz 1.** × p. **Gwiazdarz. 2.** [G.] p. **Gwiazdor.**

Gwiaździca, y, lm. **e** poet. **1.** *gwiazda; zbiorowisko gwiazd, gwiazdozbiór:* Iryda za kosą wlokąca tęczę, gwiaździce i róże nie jest mi piękną tak. Słow. Iskra, strząśniona w chaos przez gwiaździce—jestem i nie jestem. Kon. **2.** *zwierzę morskie z rodzaju szkarłupni:* Gwiaździce, co ś. w morzach palą. Słow.

× **Gwiaździć, i, ił** p. **Gwieździć.**

Gwiaździeniec, ńca, lm. **ńce, Drzewo gwiazdowe** bot. (astranthus) *roś. z rodziny zbuczynowatych.*

Gwiaździstość, i, blm., **Gwiazdzistość** rz. od **Gwiaździsty.**

Gwiaździsty, Gwiazdzisty, Gwieździsty, Gwiezdzisty 1. a. Gwiezdny, † **Gwiazdy** *pełen gwiazd:* Noc gwiaździsta. Gwiaździste sklepienie, niebo. Zodjakowy Smok długi i gruby, który gwiaździste wije po niebie przeguby. Mick. Na północ świeci okrąg gwiaździstego Sita. Mick. **2.** p. **Gwiazdowaty:** Ruda gwiaździsta. Os. J. G. zaszańc a. okop. Troc. **3.** *błyszczący jak gwiazda, podobny z blasku do gwiazdy:* Skróś ciemnoty wiedziony jej gwiaździstym wzrokiem. Mick. **4.** astr.: Deszcz G. p. **Deszcz.** Niebo gwiaździste=*niebo usiane gwiazdozbiorami.* **5.** lek.: Opaska gwiaździsta p. **Gwiazda.**

Gwichcik, u, lm. **i** p. **Gwicht.**

Gwicht, u, lm. **y 1.** *ciężarek do ważenia, który ś. kładzie na szali,* in. **ciążek:** Miejcie szale i gwichty sprawiedliwe. Dambr. Przen.: Słowa opatrznych gwichtem będą ważone. Leop. Przedajna sprawiedliwość tam ugina szali, gdzie złoty G. lub groźny błyska miecz ze stali. Nar. Nie tak jest licha krwi ziomków opłata, by ją G. lekki marnej dumy cenił. Nar. Skutek jest gwichtem dobroci rad i zamiarów ludzkich. Nar. (=*miarą*). Wy, którym Stwórca dał prawo udzielne, byście nosili zasług G. mierniczy. Nar. Już ziemia w płody i żyzność bogata, osiadszy, średni G. ujęła świata. L. (=*równowagę*). **2.** † *waga:* Ligę i G. pieniędzy postanowić. Vol. Zdr. **Gwichcik.** <Nm. Gewicht>

Gwichtowy przym. od **Gwicht:** Gwichtowe funta części. Troc.

† **Gwiesny** p. **Gweśny:** Gwiesna a pewna rzecz. Leop.

Gwiezdnik, a, lm. **i** bot. (diplopappus) *roś.* <GWIAZD>

Gwiezdny 1. p. **Gwiazdowy:** Morze w blaskach gwiezdnych zaśnie. Kon. Wichr je (duchy) w G. zbija pył. Kon. **2.** p. **Gwiaździsty:** Z nad wszechświata gwiezdnych ścian. Krasiń. Noc gwiezdna. Kon.

Gwieździć, i, ił, × **Gwiaździć** *ozdabiać gwiazdami.* Przen.: Żona gwieździ mu dom oczmi dziatek. Pol. **G. ś.** poet. *umieszczać siebie gdzieś jako gwiazdę:* On pasterz z niebem sojusz odnawiał, gwieżdżąc ś. myślą na szlaku. Uj.

Gwieździsty, Gwiezdzisty 1. p. **Gwiaździsty:** Gwieździste niebiosa. Zm. Gwieździste niebo. Kon. Marzycielowi niebo całe ś. ukaże z gwieździstym swym ogromem w miłości puharze. Kon. Głowa jego w gwieździstej świeci ś. koronie. Dm. Przen.: Przypomniałam sobie owe szlaki gwieździstych myśli. Orzesz. (=*jasnych, promiennych, jak gwiazdy*). **2.** p. **Gwiazdowaty.**

× **Gwiloszować, uje, ował** *nacinać a. rysować na powierzchni kruszców linje i kółka przecinające ś.* Łab. Por. **Giloszować.** <Fr. guillocher>

× **Gwiloszowanie, a,** blm., *czynność cz.* **Gwiloszować.**

Gwinciarka, i, lm. i, **Śrubownica** 1. *maszyna do wyrabiania śrub i naśrubków.* 2. G. ręczna=*przyrząd do ręcznego wyrabiania śrub i naśrubków.* <p. Gwint>

Gwinciarz, a, lm. e *ten, co wyrabia śruby.*

Gwincidło, a, lm. a *narzędzie do wyrabiania śrub.*

Gwind- p. **Gwint-**.

Gwinea, i, lm. e *złota moneta angielska.* <Ang. guinea>

Gwint, u, lm. y, × **Gwind** 1. fiz. *linja wężykowata, powstająca z nawiniętej na walcu śruby równi pochyłej,* in. s k r ę t, z w ó j. 2. *także linja wężykowata w rurze:* Strzelba z gwintami. 3. × *śrubka.* Troc. <Nm. Gewinde>

Gwintdrut, u, lm. y tap. p. **Gwintsznur**. <Gwint + Drut>

Gwintorzeźnia, i, lm. e 1. gór. *świder górniczy.* 2. tok. *przyrząd w tokarni do nacinania kroków śruby a. gwintów na kruszcowych sztabach, prętach za pomocą dłóta grzebieniastego.* Łab. <Gwint + RZAZ>

Gwintować, uje, ował, × **Gwindować** *gwinty wyrzynać.*

Gwintowanie, a, blm., × **Gwindowanie** czynność cz. **Gwintować**.

Gwintowany, × **Gwintowny**, × **Gwindowany** *mający gwinty:* Rura gwintowana, in. c i ą g n i ę t a, c i ą g n i o n a. Strzelba gwintowana (= *gwintówka*).

Gwintownica, y, lm. e, × **Gwindownica**, kow. **Gwintownik** *narzędzie do wyrzynania gwintów,* in. ś r u b o r z n i c a, ś r u b o r z n i c a w i e l k a, l e w o k r ę t.

Gwintownik, a, lm. i kow. p. **Gwintownica**.

× **Gwintowny** p. **Gwintowany**: Odyńca trzeba z guldynki gwintownej a. z tarczowej ruśnicy dobrze sparzyć. Haur.

Gwintowy przym. od **Gwint**; × **Gwindowy**. Przen.: Pochlebce gwintowego pyska. Zabł. (= *stosującego ś. do okoliczności*).

Gwintówka, i, lm. i 1. a. × **Gwindówka** *strzelba gwintowana:* Weź mi torbę borsuczą i janczarkę hajduczą, i mą strzelbę gwintówkę zdejm z kołka. Mick. 2. [G.] *buksa u koła gwintowana.*

Gwintsznur, a, lm. y, **Gwintdrut** tap. *sznur a. drut prostopadły z boku okna, na który nawleczone jest jedno z dwuch kółek po końcach dolnego pręta rolety.* <Gwint + Sznur>

[**Gwińda**, y, lm. y] p. **Gwańda**.

[**Gwińdać**, a, ał] p. **Gwańdać**.

[**Gwińdanie**, a, blm.] czynność cz. **Gwińdać**.

[**Gwis**] p. **Gwisno**.

[**Gwisno**, **Gwesno**, **Gwis**, **Gwes**] *pewnie, zapewne, niewątpliwie.* <Nm. gewiss>

[**Gwisność**, i, blm., **Gwesność**] *pewność.*

[**Gwisny**] p. **Gweśny**.

[**Gwiszcz**, a, lm. e] p. 1. **Gwiżdż**.

Gwizd, u, lm. y 1. a. [**Gwizg**] *gwizdanie, świstanie, świst:* G. wiatru, kuli. 2. [G.]=a) *szczerba w przednich zębach:* Nie kupuj krowy z gwizdem. Wojtek ma G. w zębach. b) *zbyt szeroki przedział pomiędzy pierwszemi palcami u nogi.* 3. lek. (rhonchus sibilans) *świst, rzężenie gwiżdżące.* 4. myśl.=a) *ryj dzika.* b) a. **Pióro** *szczecina na dziku.* Zdr. [**Gwizdek**]. <Dźwn. GWIZD>

[**Gwizd**, a, lm. y, **Gwiazduch**, **Gwizduch**, **Gwizdor**, **Gwiżdż**] *człowiek przebrany, należący do obchodu gwiazdkowego.* Por. **Gwiazdor**. <? Gwiazda>

Gwizda, y, lm. y myśl. *ptak wilga.* Sł. wil. <GWIZD>

Gwizdacz, a, lm. e *ten, który gwiżdże, świstacz.*

Gwizdaczka, i, lm. i 1. forma ż. od **Gwizdacz**. 2. × p. **Gwizdawka**.

Gwizdać, zda a. żdże, zdał p. **Gwizdnąć**. <Dźwn. GWIZD>

Gwizdanie, a, blm., × **Gwiżdżenie** czynność cz **Gwizdać**.

Gwizdawka, i, lm. i, × **Gwizdaczka**, [**Gwizdek**, **Gwizdka**] *narzędzie do gwizdania, świstawka:* G. srebrna, drewniana. G. parowa (na kolei).

[**Gwizdek**, dka, lm. dki] 1. p. **Gwizd**. 2. p. **Gwizdawka**: Stróż przyłożył G. do ust i zaczął wygwizdywać godzinę piątą. Bał. 3. *djabeł:* Z cielęcia zrobiuł sie G., djabeł.

[**Gwizdka**, i, lm. i] p. **Gwizdawka**. Grusz.

Gwizdnąć, dnie, dnął a. × dł, **Gwiznąć**, nied. **Gwizdać**, × **Gwiżdżeć** 1. *wydać głos świszczący, zagwizdać, zaświstać, świsnąć:* G. na psa. Gwizdać koniowi, żeby pił. Złodzieje gwiżdżą na znak. We fabryce gwizdają. Kon. Wiatr gwiżdże. Kule gwizdały mu koło uszu. [Gwizdła na trzech palcach]. Gwizdać piosenkę. Matko śpiewaj, córko gwizdaj, będzie cieplej w izbie. Prz. [Siedzi i gwizda sobie]. Gwiżdże, mówiąc. Przen.: Nauczę ja cię po kościele gwizdać. Prz. (=*nauczę cię rozumu, oduczę od zuchwalstwa*). Gwizdać Pana Tadeusza (=*śpiewać Tadeusza, być w biedzie*). O ptakach: Kos uczony gwiżdże. Szpak, makolągwa gwiżdże. Wilga gwizda (myśl.). I żółna gwizdnie, dopatrzywszy pasieczysko. Sł. wil. 2. *uderzyć, kropnąć, chlasnąć, lunąć, zamalować, palnąć, grzmotnąć, gruchnąć, trzasnąć, wyrznąć:* G. kogo w twarz. Chłop gwizdnął djabła w łeb kijem. Kulą Niemca gwizdnął. Pol. 3. nied. myśl.=a) a. **Dmuchać**, **Gruchać**, **Grzechotać**, **Krzyczeć**, **Krzykać**, **Kwiczeć**, **Szumieć** (o dziku) *głos wydawać.* b) (o sowie) *głos wydawać:* Gwiżdże sowa w ciemnej huszczy. Sł. wil. <Dźwn. GWIZD>

Gwizdnienie, a, blm. p. **Gwizdnięcie**.

Gwizdnięcie, a, blm., **Gwizdnienie** czynność cz. **Gwizdnąć**.

[**Gwizdon**, a, lm. y] *uderzenie:* Gaudenty gwizda i gwizda (bizunem). Nareszcie po trzydziestu gwizdonach zaprzestał. <GWIZD>

[**Gwizdoń**, a, lm. e] *miłośnik świstania.*

[**Gwizdor**, a, lm. y] p. [**Gwizd**].

† **Gwizdotchnąć**, nie, nął *mieć oddech gwiżdżący:* Pomaga to wino tym, którzy gwizdotchną, t. j. szyję wyciągnąwszy, a usta otworzywszy, ciężko i gwiżdżąc tchną. Syr. <GWIZD + DUCH>

[**Gwizduch**, a, lm. y] p. [**Gwizd**].

Gwizdun, a, lm. i *umiejący wygwizdywać melodje:* Najlepszy malarz z pośród gwizdunów, najlepszy G. z pośród malarzy. Szym. W.

[**Gwizdy**, ów, blp.] *złe karty:* Mam same G. <GWIZD>

[**Gwizg**, u, lm. i] p. **Gwizd**: Bedzie pisk, G., na zęby zgrzytanie. <Dźwn.>

Gwiznąć, źnie, znął a. × zł p. **Gwizdnąć**: Gwiznął na psy. [Jak gwizne, to przyjedź. Gwizła raz, nie widać; gwizła drugi. Gwiznon Jasio po olsynie]. Wiatry gwizły Twórcy chwałę. Przyb. G. w pysk.

Gwiźdź, a, blm. *rodzaj choroby końskiej.* Kluk. <Por. Czes. hvížď>

Gwiźnięcie, a, blm., czynność cz. **Gwiznąć**.

1. [**Gwiżdż**, a, lm. e, **Gwiszcz**] *orzeszek laskowy robaczywy, świstun.* <GWIZD>

2. [**Gwiżdż**, a, lm. e] p. [**Gwizd**].

× **Gwiżdżeć, e, ał** p. **Gwizdnąć.** L., Troc.

× **Gwiżdżenie, a,** blm. p. **Gwizdanie:** Węże przeciągłym gwiżdżeniem ogłaszają swą miłość. Krasiń.

Gwoli, Kwoli, [Góli, Guli, Gul, Kwóli, Kuli, Kóli, Woli] (G. komu, czemu a. komu, czemu G.) **1.** *według woli, stosownie do woli kogo, według czyjej chęci, upodobania, dogadzając komu:* †Być komu gwoli. Gach ją namawiał, aby mu była G. Bud. B. G. sobie żyć. Troc. Człowiek nie sam sobie G. żyć ma, ale naprzód G. najwyższego Boga. Gostk. Czynić komu G. Przyjaciele, chcąc nam czynić G., często tyle szkodzą, co nieprzyjaciele. Górn. 1 G. i boli. Prz. (*=choć nam to miłe, jednak nas boli; i tak źle, i tak niedobrze*). O kochaniu jeno marzysz twemu sercu G. Syrok. [Zdradzili dziewczynę G. siwyj brodzie]. † Wszystkiemi G. i uciesze (zam. k woli i k uciesze) swej nakładami bogactw swych przebrać i przetrawić nie mogą. Pilch. (= *wedle woli i dla uciechy*). **2.** ×G. komu = *dla kogo, komu:* Dał Bóg człowiekowi ten wszystek świat G. Wuj. **3.** czemu a. †czego, [czego] = *dla = w celu a. z powodu, z przyczyny, ze względu na:* Tu mamy zginąć, nie wiem G. czemu? P. Koch. (*=dlaczego, na co*). Aż za bramę, G. więtszej uczciwości, litewskie pany wyprowadzili. Błaż. Gdy garca niema, musiałby (bartnik) z roboty do domu G. garcowi iść. Skr. Wykrzyknijcie w słodkim pieniu G. Pańskiemu imieniu. Kochan. (*=na cześć imienia Pańskiego*). G. handlów swoich miał w drogę odjeżdżać. P. cheł. [G. roboty]. <Ku + Wola>

Gwozdawa, y, lm. **y** bot. (exocarpus) *roś. z rodziny sandałowcowatych.* <GWOZD>

Gwoździarczyk, a, lm. **i, Goździarczyk 1.** *czeladnik gwoździarski.* **2.** *syn gwoździarza.*

Gwoździarek, rka, lm. **rkowie** *pomocnik gwoździarza.* Łab.

Gwoździarka, i, lm. **i, Goździarka 1.** *kobieta robiąca a. sprzedająca gwoździe.* **2.** *żona gwoździarza.* **3.** a. **Gwoździownica** *maszyna do robienia gwoździ:* G. ręczna.

Gwoździarnia, i, lm. **e, Goździarnia,** × **Gwoździowna,** × **Gwoździownica** *zakład, gdzie robią gwoździe, warsztat gwoździarski.*

Gwoździarski przym. od **Gwoździarz.**

Gwoździarstwo, a, blm., **Goździarstwo 1.** *rzemiosło gwoździarza, wyrabianie gwoździ.* **2.** *handel gwoździami.*

Gwoździarz, a, lm. **e, Goździarz 1.** *rzemieślnik wyrabiający gwoździe.* **2.** *ten, co sprzedaje gwoździe, handlarz gwoździ.*

× **Gwoździaty,** × **Goździaty** *mający kształt gwoździa.*

Gwoździć, i, ił działa = *zatykać gwoździem ich zapał* (aby uczynić je niezdatnemi do użytku), *zagważdżać:* G. hakownice nieprzyjacielskie.

Gwoździdło, a, lm. **a** *przyrząd do przytrzymania żelaza przy wyrabianiu nitów, gwoździ i t. p.*

†**Gwoździec, dźca,** lm. **dźce, [Gwoździec]** p. **Gościec.**

[Gwoździelnica, y, lm. **e]** *kawałek żelaza, używany do zawijania wbitych w kopyto klińców.* <GWOZD>

Gwoździk, a, lm. **i 1.** p. **Gwóźdź:** G. żelazny, drewniany. **2.** p. **Goździk.** **3.** [G.] = a) *roś. saponaria officinalis.* b) [Maciczne gwoździki] = *roś. antophyli.*

Gwoździkowiec, wca, lm. **wce** bot. p. **Goździk.**

Gwoździkowy 1. przym. od **Gwoździk:** Wonią ma gwoździkową. Trzyc. **2.** bot.: Drzewo gwoździkowe p. **Parczelina.** **3.** min. *mający barwę ciemnobrunatną, wpadającą w fijoletową:* Kwarc zadymiony ma kolor G.

Gwoździooki *nabijany gwoździami:* Gwoździooka droga prowadzi Leszka na tron. Wor. <Gwóźdź + Oko>

× **Gwoździownia, i,** lm. **e** p. **Gwoździarnia.** Łab.

Gwoździownica, y, lm. **e 1.** *kowadełko do kucia gwoździ.* Łab. Kowalowi swojemu gwoździownicę do kowania szynali dałem. Lip. **2.** p. **Gwoździarka:** Bywają i machiny do robienia gwoździ, czyli gwoździownice machinowe. Łab. **3.** × p. **Gwoździarnia.** Łab.

Gwoździsty, Goździsty *pełen gwoździ.*

Gwoźdź, a, lm. **e 1.** p. **Gwóźdź.** **2.** [G.] p. **Goźdź.**

Gwożdżenie, a, blm., czynność cz. **Gwoździć:** Wezmę za pas kilka gwoździ zadzierzystych do gwożdżenia armat. Sienk.

[Gwórzyć, y, ył] p. **Gwarzyć.**

[Gwózdek, dka, lm. **dki]** p. **Gwóźdź.**

Gwóźdź, gwoździa, lm. **gwoździe,** × **Gwoźdź,** × **Góźdź,** × **Gozdź 1.** *kawałek drzewa a. kruszcu, szczeg. żelaza, z jednej strony główiasty, z drugiej śpiczasty, służący do wbijania, ćwiek:* G. drewniany, żelazny. G. gontowy (*=gontal*), korabi (*=szkutnik, skutnik*), krokwiowy (*=krokwiak*), krukowy (*=kruk ścienny*), łatni a. łatny (*=łatniak*), podkowny (*=podkowak*), półdeskowy a. półtarcieczny (*= półdeskal*), sufitowy (*= trzcinal*), szynowy (*= hak szynowy, szynal, szyniak*), tarcieczny (*=deskal, bretnal*). G. drutowy, nasiekany, półzamkowy, tramowy, zamkowy a. zawiasowy. Wbić G. Przybić co gwoździem, gwoździami. Zbić dwie deski gwoździami. Zawiesić co na gwoździu. Przen.: I gwoździem mu tego w głowę nie wpakuje. Prz. (*=łopatą*). Dwa gwoździe zawsze lepiej trzymają, niż jeden (*=pewniejsze jest to, co jest usilniej popierane*). Starał ś. Lachaud uchwycić G. jakiś, na którym w wywodzie sprawy wieszał najważniejsze argumenta obrony. Kraus. Skupiona około takiego gwoździa uwaga sędziów poddawała ś. zwolna wpływom argumentacji obrończej. Kraus. **2.** *czop u beczki.* **3.** *część główni noża a. broni siecznej, wchodząca w rękojeść:* G. u siekacza. **4.** × przen. *utrapienie, kłopot, ambaras, frasunek, zmartwienie:* Wbić komu gwoździa w głowę. Sł. wil. (*=ćwieka, klina; nabawić go kłopotu*). Wielkie mu dwa gwoździe w łeb wbijemy, wielką mu ziemię odejmujemy i wojska jego zniszczymy. Star. **5.** karc. (w wincie) *zamienianie jednej karty przez dwuch partnerów:* Wint z gwoździem. Zdr. **Gwoździk, [Gwózdek].** <GWOZD>

Gy- p. **Gi-.**

[Gyglać, a, ał] p. **Gidlić.**

[Gyglanie, a, blm.] czynność cz. **Gyglać.**

Gyran, a, lm. **i** *śpiewak tatarski.* <?>

[Gzara, y, lm. **y]** *liche ubranie.* Por. **Gzary.**

[Gzary, ów, blp.] *sprzęty domowe, graty, toboły, rupiecie, łachmany, łachy, liche stare ubranie:* Dać furmankę pod G. Wlec ś. z takiemi gzarami. Por. **Gzara.** <Śr. Nm. gesarewe = zbroja>

[Gzekutnik, a, lm. **cy]** p. **Egzekutnik.**

Gzelce, ów, blp., **Grzelce 1.** †a. †**Gżelce** *jakaś dawna potrawa:* Na krakowskim rynku jedna kiełbaski smaży, druga G. przedaje. Rej. Fleki, rastabigi, G. **2.** [G. a. **Grzeńce**] *grzanki.* <Nm. [gesälz, gsälz, sälz] = podlewa, sos słony>

Gzelsztyk, u, lm. i rzem. p. **Giezelsztyk.** <Nm. Gesellstück>

Gzems, u, lm. y **1.** p. **Gzyms. 2.** druk. *ornament formy prostokątnej przez całą szerokość stronicy wydrukowany u góry na początku rozdziału.* **3.** woj. p. **Kordon.** Zdr. **Gzemsik.** <p. Gzyms>

Gzemsik, a, lm. **i** p. **Gzems.**

Gzemsowy przym. od **Gzems:** Hebel G. p. **Gzymsubel.** Łab.

Gzemsówka, i, lm. **i** p. **Gzymsówka.**

Gzemsubel, bla, lm. **ble** p. **Gzymsubel.**

Gzenka, i, lm. **i** p. **Gzynka.** Łab.

[**Gzi!**] *wykrzyknik w gadce pasterzy, kiedy bydło ś. gzi.* <GZ>

1. [**Gzica, y,** lm. **e**] **1.** *rodzaj polewki.* **2.** a. [**Gzik**] *twaróg ze śmietaną i szczypiorem.* <Może zam. Bzica, od Bez>

2. [**Gzica, y,** lm. **e**] *rodzaj spódnicy.* <GZ>

[**Gziczka, i,** lm. **i**] p. **2. Gzika.**

×**Gzić, i, ił 1.** *kąsać mocno:* Bący i gzicy gżą bydło. Troc. **2.** *pędzić, gonić, ścigać:* Zbestwiałą gziła po wszej ziemi. Żebr. **3.** *drażnić, jątrzyć:* Nie tak Cybele gzi szalone serca, jako gniew ludzki. Nar. **G. ś.,** [**Gzijać ś.**] **1.** (o zwierzętach) *wskutek bólu z ukąszenia owadu biegać tu i owdzie, szaleć, wpadać w szał:* Bydło ś. gzi, srożeje i biega od bolu rany zadanej od giesa abo gzika. Ład. **2.** (o zwierzętach, szczeg. o bydle) *czuć popęd płciowy, grzać ś., biegać ś., latować ś.:* Krowa ś. gzi. **3.** ×przen. (o ludziach) *pałać miłością; oddawać ś. miłości zmysłowej:* Wierne kochania różną postać mienią: gżą ś., weselą, drżą, bledną, rumienią. L. Poczciwości pilnie strzegąca, nie gżąca ś. Mącz. **4.** [**G. ś.**] = a) *figlować, żartować, zbytkować, dokazywać, swawolić:* Samaś ś. po nocy gziła, mnie będzies głodu morzyła. Gżą ś. po ugorach chłopcy. Gzi ś., jak cielę z ogonem. Prz. Podchmieleni mołojcy gzili ś. z podchmielonemi mołodyciami. Sienk. (*=figlowali w sposób lubieżny, baraszkowali*). Świnie gówno ś. gzi=*wicher miecie tuman piasku.* b) *zadzierać ś., kurczyć ś.:* Nie będę já piwka piuła, będzie mi ś. kiecka gziuła. Por. **Gździć.** <GZ>

[**Gzijać się, e ś., ał ś.**] p. **Gzić.**

[**Gzijanie się, a ś.,** blm.] czynność cz. **Gzijać ś.**

Gzik, a, lm. **i 1.** zool. (gastrophilus) *owad dwuskrzydły, krótkorogi:* G. jelitowy (g. haemorrhoidalis). G. nosowy (g. nasalis). G. owczy. G. żołądkowy u koni (g. equi). **2.** [**G.**] p. **Giez. 3.** ×*czas gżenia ś. bydła, gżenie ś., grzanie ś., bieganie ś., latowanie ś.:* Bydło na wszystkie cztery świata strony lecą na G., dźwignąwszy do góry ogony. Pot. **4.** ×przen. *zmysłowość, lubieżność, popęd płciowy, chuć:* Wolność, którą u Wenery miał, gziki w nim drażni. L. **5.** przen. *szał, bzik, fiksacja:* Ma gzika w głowie. Prz. Dostał gzika. Sł. wil. [G. go napád] (*=zanadto jest wesoły*). **6.** ×przen. *bodziec, podnieta:* Wezyr, za prawo mając G. swej woli, może baszom życie wydrzeć, kiedy zechce. L. **7.** †i [G.] *uciecha swawolna:* Lud go ujźrzawszy, ledwo żyw z pociechy, radośne stroi huczki, gziki, śmiechy. L. **8.** †*upały letnie, kanikuła:* Już czwarty raz nasze G. żniwa dogrzewał, jakom nie chciała słuchać jego pienia. L. Por. **Giez.** <GZ>

[**Gzik, a,** blm.] **1.** p. **1. Gzica. 2.** *ser tarty ze szczypiorem.* **3.** *ser miękki, twarożek, szczeg. zaprawiony szczypiorem.* <p. 1. Gzica>

1. [**Gzika, i,** lm. **i**] *osa.* Przen.: G. jeho wukąséał. Prz. (*=szaleje, biega, dokazuje*). <GZ>

2. [**Gzika, i,** lm. **i**] *bryndza z mleka zsiadłego; twaróg.* Zdr. [**Gziczka**]. <p. Gzica>

Gzikowy przym. od **Gzik.** Wet.: Kołowacizna gzikowa p. **Kołowacizna.**

†**Gzinek, nka,** lm. **nki,** †**Gzynek,** †**Gżynek** gór. *szybik mały a. szyb rozpoczęty, lecz niedokończony.* <Nm. Gesenk>

†**Gzinkować, uje, ował,** †**Gzynkować** gór. *szyb a. szybik pogłębiać.*

†**Gzinkowanie, a,** blm., czynność cz. **Gzinkować.**

[**Gziny, in,** blp.] p. **Guziny.**

[**Gziocha, y,** lm. **y**] *rozpustnica:* Patrzcie ją, tłuk stary i G. <GZ>

×**Gziwy** *gzić ś. lubiący, pałający chucią, namiętny.* <GZ>

Gzło, a, lm. **a 1.** a. †**Giezło** *obszerna szata lniana:* Tawta cienka, którą miała, opadła ją, że tylko w samym gzle została. P. Koch. (*=koszuli*). W długich gzłach Parki. Tw. Kapłani w lniane gzła przybrani. Otw. Biskup oblecze na ś. G., a przez to G. mamy rozumieć czysty żywot. Kaz. Gnieź. (*=komżę, albę*). **2.** †a. †**Czechło** *ubranie furmańskie.* Troc. **3.** †G. włosiane = *włosiennica.* B. Sz. **4.** [**G., Giezło, Zgło, Źgło, Żdżgło, Zgło**] = a) *koszula.* b) a. [**Czecheł**] *koszula śmiertelna.* **5.** ×przen. *zasłona:* G. mgliste księżyc zaciemi. Kobyl. Czarnym noc ś. gzłem zamroczy. L. Spokojność z czoła otrze G. czarnej zgryzoty. Kniaź. (*=chmurę*). Zdr. †**Giezłko,** †**Giesłko,** †**Giezłeczko,** †**Giesłeczko.** Por. **Do źgna.** <GZ>

[**Gzub, a,** lm. **y**] **1.** *brzuch:* Napchał sobie G. **2.** *mały dzieciak, bachur, chłopiec gruby i tłusty.* <Może=Kazub, Kozub>

[**Gzy, ów,** blp.] *figle, zabawy, żarty nieprzystojne:* Pilnował ino barasków, gzów, figlów. Por. **Giez.** <GZ>

×**Gzygzag, a,** lm. **i** p. **Gzygzak.**

Gzygzak, a, lm. **i 1.** a. ×**Gzygzag, Zygzak,** ×**Zygzag** *linja łamana nakształt łacińskiego Z:* Kreślić gzygzaki. Robić gzygzaki, idąc. **2.** w lm. a. **Wężyki** woj. *części zakopów, robione podczas oblężenia na węgielnach bastjonu a. półksiężyca.* <Fr. zigzag>

Gzygzakować, uje, ował co = *robić na czym gzygzaki:* G. kołnierz.

Gzygzakowanie, a, blm., czynność cz. **Gzygzakować.**

Gzygzakowato przys. od **Gzygzakowaty:** Żółtawa jasność mignęła G. Zap.

Gzygzakowaty, Gzygzowaty *z gzygzaków złożony:* Linja gzygzakowata.

Gzygzowaty p. **Gzygzakowaty:** Każda z tych liter miała kształt śpiczasto zaostrzonej szpilki a. drobnego gzygzowatego wężyka. Orzesz.

[**Gzyk, a,** lm. **i**] p. **Giez.**

Gzymbor, a, lm. **y** noż. *świderek tępo zakończony do robienia dołka na pomieszczenie główki wśrubowanej śruby.* <Nm. Gesimsbohrer>

Gzyms, u, lm. **y, Gzems 1.** a) *poziomo biegnące wystąpienie muru,* in. ×górnokryw, ×korona, ×krajnik, ×okrajnik, ×wieniec: G. okapowy. G. do ozdoby kominka. b) *takież wystąpienie na szafie.* Troc. **2.** *listwa do zawieszania firanek, portjer.* **3.** woj. p. **Kordon.** Zdr. **Gzymsik.** <Nm. Gesims>

Gzymsik, a, lm. **i** p. **Gzyms.**

Gzymsować, uje, ował *gzymsami ozdabiać:* Sklepienie ostre i śmiałe, z gzymsowanemi kąty,

wznosiło ś. malowniczo nad kościołem i bocznemi kaplicami. Krasz.

Gzymsowanie, a, blm., czynność cz. **Gzymsować.**

Gzymsownik, a, lm. i p. **Gzymsubel.**

Gzymsowy przym. od **Gzyms.**

Gzymsówka, i, lm. i, **Gzemsówka** *cegła na gzymsy.*

Gzymsubel, bla, lm. ble, **Gzemsubel, Gzymsownik** *hebel do wygładzania gzymsów,* in. hebel gzymsowy, ramowy, wycinany, wzorzysty, hebel do ram, kręgadło, żłobkowiec. <Nm. Gesimshobel>

† **Gzynek**, nka, lm. nki gór. p. **Gzinek.**

Gzynka, i, lm. i, **Gzenka** rzem. *narzędzie stalowe wyżłabiane, do nadawania żądanej formy kutemu kruszcowi.* <Nm. Gesenk>

Gzynkować, uje, ował **1.** † gór. p. **Gzinkować. 2.** ślus. *wyżłabiać łożysko dla śruby.*

Gzynkowanie, a, blm., czynność cz **Gzynkować.**

[**Gździć**, i, ił] *dręczyć, razić.* Por. **Gzić.** <GZ>

Gżegołka, i, lm. i p. **Kukułka.** Maj.

† **Gżegułka**, i, lm. i p. **Kukułka.** Mur.

† **Gżegżelica**, y, lm. e, † **Gżegżelja** *samica kukułki:* G. w cudzym gniaździe odprawuje połogi. Klon.

† **Gżegżelja**, i, lm. e p. **Gżegżelica.** L.

Gżegżołczy przym. od **Gżegżołka**, *kukułczy.*

Gżegżołeczka, i, lm. i p. **Gżegżołka**: Słowiczek we krzu krzyczy, G. kuje. Rej.

Gżegżołka, i, lm. i **1.** anat. p. **Ogonowy. 2.** zool. p. **Kukułka**: Kukają gżegżołki. Kulig. Zdr. **Gżegżołeczka.**

Gżegżółka, i, lm. i zool. **1.** p. **Kukułka**: Gdy bliżej święta Jana G. zakuka, nadzieja zbóż przedaży pewnie nas oszuka. Prz. **2.** [G.] p. **Jaskółka.** <Dźwn.>

† **Gżelce**, ów, blp. p. **Gzelce.**

× **Gżenie**, a, blm. **1.** czynność cz. **Gzić. 2.** p. **Gżenie ś.** <GZ>

Gżenie się, a ś., blm., × **Gżenie** czynność cz. **Gzić ś.**

† **Gżynek**, nka, lm. nki gór. p. **Gzinek**: Z wierzchu góry aż do wody G. abo hyntloch, jako górnicy zowią, przebić. Trzyc. <Nm. Gesenk>

KONIEC TOMU PIERWSZEGO.

SPROSTOWANIA.

3. **A.** W wierszu 17 przed *i wciąż* dodać przecinek.

Akord. W wierszu 5 zam. *dominautowy* powinno być *dominantowy.*

Aksymit powinno być: **Aksynit;** tamże zam. **Kliniastek** powinno być: × **Kliniastek,**

Aktynolit. Zam. *porowy* powinno być: *promienisty.*

Ałunowanie. Zam. † **Hałunowanie** ma być: × **Hałunowanie.**

Angloryt. W wierszu 2 powinno być: Anglar zam. Anglier.

Ano. W wierszu dziewiątym po **Anok** ma być:].

Aplon ma być: **Aplom.**

Arald. W wierszu czwartym zam. P. K. ma być: P. Koch.

Augmentacja. W wierszu czwartym zam. augmetum ma być: augmentum.

Augmentować. W wierszu trzecim i czwartym powinno być: augmentare.

Auksanometr. W wierszu drugim zam. auxáno ma być: auxánō.

Audytorowa, Audytorówna. Zam. *andytora* powinno być: *audytora.*

Auramina. W wierszu czwartym zam. anrum ma być: aurum.

Aurypigment. W wierszu drugim zam. *złotokost, złotowusk* ma być: × *złotokost,* × *złotołusk.*

Autolatrja. W wierszu czwartym zam. latrenō ma być: latreúō.

Automolit. Zam. *gahnit* ma być: *galenit.*

Autonomista. W wierszu czwartym zam. Słowieńscy ma być: Słowieńcy.

Autosugiestja. Zam. autòs ma być: autós.

Na str. 74 w. 53 **Awautnrnictwo** poprawić na: **Awanturnictwo.**

Awarja. W wierszu trzecim zam. avarîa ma być: avaria.

Ażurowy. W wierszu trzecim zam. kładzie powinno być: kładnie.

Babiniec. W wierszu piątym zam. *gyneceum* ma być: *gineceum.*

Przed **Bachmistrz, Bachmistrzowski, Bachmistrzostwo** pododawać: ×

Bachmat. W wierszu pierwszym przed *koń* dodać: **I.**

[**Badziewie**]. W wierszu drugim zam. Bьd ma być: Bod.

Zam. **Bagniówka** ma być: **Bagnówka** i artykuł o tym wyrazie należy umieścić po **Bagnowisko.**

Bajborak. W wierszu czwartym przed Zap. dodać znak <.

Bajstruk. W wierszu pierwszym zam. *Bękart* ma być: **Bękart.**

2. **Baka.** <Ukr. baky=oczy> przenieść pod **I,** a pod 2 i 3 dodać: <Nm. Backe>

Zam. **Balanid** powinno być: **Balanit;** w wierszu drugim zam. *polioceńskiej* powinno być: *plioceńskiej.*

† **Bałta.** Przed **Bełta** dodać znak †.

Bandura. Objaśnienie: (Gr. pandoúra i t. d.) stosuje się tylko do znaczeń **1.** i **2.**

2. **Bania.** Powinno być: † **Bania, i,** lm. **e** *kopalnia.* <Węg. banya>

Baran. Pod znaczeniem **9.** powinno być *dwuch.*

Przed **Barkmistrz, Barkmistrzostwo** dodać znak †.

Barna. Zam. lm.] **y** powinno być: lm. **y**].

Begiel. W wierszu drugim zam. gw. bögel powinno być [bögel].

Berarek. Powinno być: † **Berarek.**

[**Beryl.** Powinno być: **Beryl.**

Z pod **Bezwładny** przenieść **3.** pod **Bezwładność,** jako **2.** znaczenie.

Biegunka. W wierszu ósmym przed wyrazem: czerwona powinien być znak †.

2. **Blondyna.** Powinno być: *koronka z...*

Cale. Usunąć z pierwszego wiersza tego artykułu i przenieść na osobne miejsce po artykule † **Cal:** † **Cala, i,** lm. **e** p. **I. Cal.**

Na str. 270, w szpalcie pierwszej w wierszu dziesiątym ma być: **Chałupować.**

Chochła. Niepotrzebne **I.**

Czapicha. Zam. **Gusika** powinno być: **Guńka.**

Czubaty. Usunąć znak × przed **Czubiasty.**

Czubiasty. Usunąć znak ×.

Dąterki. Zam. p. **Fiaterki** ma być: p. **Flaterka.**

Drwina. W pierwszym wierszu zam.: częś. **I.** ma być: **I.** częś.

Drzeć. W wierszu ósmym zam.: *z nich* powinno być: *z niego.*

2. **Dzięki.** Zam. przys. ma być: przyi.

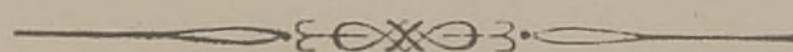
Faszonety. Zam.: p. **Gryzetki** powinno być: p. **Gryzetka.**

Fijołek alpejski. Zam. p. **Gduła** powino być: p. **Gdula.**

Gałąź. Zam. cierni (w przykładzie z Mickiewicza) ma być: czerni.

OPUSZCZONE SKRÓCENIA.

Gad. = Jan Gadomski.
Górs. K. M. = K. M. Górski.
Klim. = Zofja Klimańska.
Niedź. = Leonard Niedźwiedzki.

OD REDAKCJI SŁOWNIKA.

Składając w ręce Publiczności tom pierwszy Słownika, mniemamy, żeśmy wiernie spełnili zobowiązania, wyrażone w zapowiedzi. W układzie i wykonywaniu dzieła trzymaliśmy się zasad, przyjętych po rozważnym namyśle, a wynikających z uwzględnienia środków naszych, oraz warunków miejsca i czasu. Od zasad, przeprowadzonych w tym tomie, nie odstąpimy i w dalszych; wszelkie przeto prywatne czy publiczne wystąpienia, doradzające nam zmiany zasadnicze, pozostawimy bez uwzględnienia i odpowiedzi.

Za to z prawdziwą wdzięcznością i korzyścią przyjmowaliśmy i przyjmować będziemy pod adresem Redakcji nadsyłane sprostowania dostrzeżonych pomyłek i opuszczeń; upraszamy o nie i nadal, przyrzekając skrzętnie korzystać ze wszystkich pożytecznych wskazówek i przyczynków. Komukolwiek bowiem chodzi nie o popisywanie się lub rozgłos własny i nie o obniżanie cudzej pracy i zasługi z pobudek osobistych, ale o rzecz samą, o pożytek nauki, ten pojmie łatwo, że tylko drogą bezpośredniego porozumiewania się z Redakcją wyświadczy istotną usługę mozolnie a bezinteresownie pracującym redaktorom.

WARUNKI PZEDPŁATY:

Cena Słownika (24 zeszytów 160-stronicowych) wynosi rb. **16**, które można uiszczać i w czterech ratach po rb. **4**, mianowicie przy odbiorze zeszytu 1-go, 6-go, 11 i 16-go.

Cena zeszytu pojedyńczego **kop. 80.**

Na koszta przesyłki dopłacać należy do każdego zeszytu po **25 kop.** w kraju, a po **30 kop.** za granicą.

Prenumeratorowie, którzy wnieśli przedpłatę przed ukazaniem się zeszytu szóstego, otrzymywać będą Słownik i nadal po cenie pierwotnej, niepodwyższonej.

Administracja, ekspedycja i skład główny Słownika w Administracji „Gazety Handlowej," w Warszawie, Szpitalna, № 10, gdzie też przyjmuje się przedpłatę.